Словник української мови

Том 4

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

КИЇВ 2013

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Том четвертий

Д — Ж

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

УДК 811.161.2:81'374.3(038)
ББК Ш141.14–420

Четвертий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах охоплює загальновживану лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення. Джерела, використані у Словнику, відображають лексику текстів художньої літератури, починаючи з кінця XVIII століття до наших днів, Біблії, народної творчості, публіцистики, науково-популярних і наукових праць, мови засобів масової інформації, мови Інтернету та ін.

Четвертий том Словника містить 10760 словникових статей (літера Д — 7086, літера Е —2427, літера Є — 196, літера Ж — 1051).

Словник розрахований на широке коло користувачів, усіх, кого цікавить українська мова.

Рекомендовано до друку вченими радами Українського мовно-інформаційного фонду НАН України
та Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Головний науковий редактор *В. М. Русанівський*

Науковий керівник проекту
"Словник української мови" *В. А. Широков*

Укладачі
В. В. Чумак (д — дезка́мера; ете́р — єпа́рхія),
І. В. Шевченко (дезодора́нт — дзя́вкало),
Л. Л. Шевченко (дзя́вкання — долиза́ти; єпи́скоп — жанроутво́рювальний),
О. А. Стишов (доли́зувати — дратівли́вий, же́реб — жи́молость),
Л. М. Менько (дратівли́вість — евфоні́чний),
Г. М. Ярун (евфоні́чність — е́твеш),
Л. М. Томіленко (жанти́льний — жердяни́й),
О. О. Погрібна (жир — жучо́к),
В. М. Білоноженко, В. О. Винник (усталені словосполучення)

Науковий редактор *Н. Г. Озерова*

Рецензування тому здійснено Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Наукові консультанти
О. О. Тараненко, *С. Я. Єрмоленко* (з лінгвістичних питань),
Л. В. Туник (з редакційної роботи)

Комп'ютерна технологія укладання
В. А. Широкова, К. М. Якименка

Комп'ютерний супровід і тестування
К. М. Якименка, В. В. Манако, І. М. Кондрачук, Ю. В. Леонтьєва,
Н. М. Сидорчук, М. П. Слабковської, С. І. Волошиної, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової

Редагування *Л. В. Туник, Н. В. Щербакової*

Видання здійснено в межах Державної програми розвитку
Національної словникової бази України

ISBN 978-966-00-1050-5
ISBN 978-966-02-7069-5 (т. 4)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Четвертий том академічного тлумачного «Словника української мови» у 20 томах (далі СУМ-20[1]; відповідно «Словник української мови» в 11 томах[2] позначаємо як СУМ-11) охоплює реєстрові слова, що починаються на літери від Д до Ж, – діапазон Д – **ЖУЧО́К** (10760 лексичних одиниць).

Нижче наведено дані лексикографічної статистики стосовно четвертого тому й об'єднаного діапазону першого–четвертого томів СУМ-20. У такий спосіб відтворено статистичні параметри процесу лексикографічного розвитку Словника української мови у 20 томах.

У табл. 1 представлено співвідношення лексики за частиномовною належністю у реєстрах СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону Д – **ЖУЧО́К:**

Таблиця 1

Частини мови	СУМ-11, %	СУМ-20, %
Іменник	46,64%	50,17%
Прикметник	19,95%	21,55%
Дієслово	23,91%	17,93%
Дієприкметник	2,15%	3,09%
Прислівник	5,24%	4,78%
Займенник	0,09%	0,10%
Інші	2,03%	2,39%

Відповідні дані стосовно діапазону А – **ЖУЧО́К** СУМ-20, порівняно із СУМ-11, наведено в табл. 2:

Таблиця 2

Частини мови	СУМ-11, %	СУМ-20, %
Іменник	44,74%	49,10%
Прикметник	17,61%	19,65%
Дієслово	26,92%	20,72%
Дієприкметник	3,78%	4,24%
Прислівник	4,90%	4,35%
Займенник	0,08%	0,10%
Інші	1,96%	1,84%

Статистичні дані четвертого тому СУМ-20, як і попередніх томів, свідчать про деяке збільшення відносного обсягу іменників і прикметників порівняно з дієсловами. Це пояснюється активізацією номінаційних процесів у сучасній українській мові, спричиненою суспільно-історичними і глобалізаційними чинниками, а також помітним зростанням у СУМ-20, порівняно із СУМ-11, термінологічної лексики, представленої переважно іменниками.

У табл. 3 наведено статистичні дані щодо відносних пропорцій лексикографічних параметрів діапазону Д – **ЖУЧО́К** СУМ-20 і відповідного діапазону СУМ-11.

Таблиця 3

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	6647	10760	61,88%
Знаки у словникових статтях	2261717	3036902	34,27%
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	9297	14397	54,86%
— значень	7982	12746	59,68%
— відтінків значень	1315	1651	25,55%
Ілюстрації	13832	31863	130,36%
Усталені словосполучення, у т. ч.:	1095	3332	204,29%
— сталі словосполучення	755	671	-11,13%
— еквіваленти слів	0	46	–
— термінологічні словосполучення	114	543	376,32%
— фразеологізми	226	2072	816,81%

З цієї таблиці видно, що обсяг реєстру діапазону Д – **ЖУЧО́К** у СУМ-20, порівняно із СУМ-11, збільшився майже в 1,62 раза, загальний обсяг – майже в 1,34 раза. На 130 % (тобто більше ніж удвічі) зросла кількість ілюстрацій, що є свідченням великої уваги укладачів до текстово-ілюстративного матеріалу. Особливо значне зростання (так само, як і в першому–третьому томах) простежуємо в системі словосполучень, кількість яких збільшилася у четвертому томі більше ніж утричі.

[1] Ідеться про другу редакцію Словника. Першу його редакцію, як зазначалося у Передмові до першого тому СУМ-20, було здійснено в період із 2002 до 2007 року.

[2] Словник української мови в 11 томах. — К.: Наук. думка, 1970–1980.

У табл. 4 подано порівняльні статистичні дані СУМ-11 і СУМ-20 за діапазоном чотирьох томів двадцятитомника (**А – ЖУЧÓК**).

Таблиця 4

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	27398	46109	68,29%
Знаки у словникових статтях	8677198	15119849	74,25%
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	37985	58028	52,77%
— значень	32807	50914	55,19%
— відтінків значень	5178	7114	37,39%
Ілюстрації	55325	126241	128,18%
Усталені словосполучення, у т. ч.:	3623	12080	233,43%
— сталі словосполучення	2329	2422	3,99%
— еквіваленти слів	0	125	–
— термінологічні словосполучення	283	2145	657,95%
— фразеологізми	1011	7388	630,76%

В укладанні четвертого тому СУМ-20 взяли участь: В. В. Чумак (д – дезкáмера, етéр – єпáрхія), І. В. Шевченко (дезодорáнт – дзя́вкало), Л. Л. Шевченко (дзя́вкання – долизáти, єпи́скоп – жанроутвóрювальний), О. А. Стишов (доли́зувати – дратівли́вий, жéреб – жи́молость), Л. М. Менько (дратівли́вість – евфонíчний), Г. М. Ярун (евфонíчність – éтвеш), Л. М. Томіленко (жанти́льний – жердяни́й), О. О. Погрібна (жир – жучóк).

Усталені словосполучення у Словнику опрацювали В. М. Білоноженко і В. О. Винник. Науковий редактор четвертого тому – Н. Г. Озерова. Наукові консультанти четвертого тому – член-кореспондент НАН України С. Я. Єрмоленко і О. О. Тараненко (з лінгвістичних питань), Л. В. Туник (з редакційної роботи). Редагування тому виконували Л. В. Туник і Н. В. Щербакова. Технологічну підтримку Віртуальної лексикографічної лабораторії «Словник української мови» здійснювали: К. М. Якименко (головний технолог-програміст) і комп'ютерні технологи С. І. Волошина, І. М. Кондрачук, М. П. Слабковська. Покажчик словосполучень до четвертого тому сформувала І. В. Остапова. Комп'ютерну верстку здійснили І. М. Кондрачук і М. Ю. Кригін. Менеджери четвертого тому: М. Ю. Кригін, Ю. В. Леонтьєв і В. В. Манако (планування і контроль робіт, розроблення технологічних схем, організація робіт із розроблення та проведення автоматизованого тестування лексикографічної бази даних Словника). Науковий керівник проекту «Словник української мови у 20 томах» – академік НАН України В. А. Широков.

Під час роботи над четвертим томом Словника його текстово-ілюстративну базу було розширено за рахунок уведення до списку джерел творів таких авторів: В. Авраменко, І. Дзюба, М. Яцків. Крім того, додано такі переклади: І. Андрусяк, пер. з тв. Ч. Діккенса; Борис Тен, пер. з тв. Софокла; Є. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра; Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра; В. Стус, пер. з тв. Й. В. Гете, а також ілюстрації з балад.

Авторський колектив висловлює щиру подяку всім, хто зробив зауваження та побажання до першого, другого і третього томів СУМ-20, які враховано в подальшій роботі.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Ґґ,	Дд,
Ее,	Єє,	Жж,	Зз,	Ии,	Іі,
Її,	Йй,	Кк,	Лл,	Мм,	Нн,
Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,	Уу,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,
Ьь,	Юю,	Яя			

Д

Д, *невідм., с.* Шоста літера українського алфавіту на позначення приголосного звука "д" (вимовляється "де").

ДА[1], *спол., діал.* 1. *єднальний.* З'єднує однорідні члени речення або частини складних речень. *На селі стихло; хіба де стукне віконце да проскочить попід ворітьми хисткий парубок* (Марко Вовчок); *Круторогії тури блукали, Білорогії сугаки скакали, Да степнії вітри од моря широко літали* (М. Зеров); *— Ти не знаєш, що сьогодні оточили були базар да одбирали харчі* (В. Підмогильний); *Третій місяць день і ніч його* [соняшник] *лузають, да лаються, да сердяться, да пишуть щось, да курять так, що й образів не видно* (О. Довженко).

2. *приєднувальний.* З'єднує речення або члени речення, що доповнюють чи уточнюють раніше висловлену думку. *Зійду на могилу, Гляну на Вкраїну... Помандрую в чужі землі, Да там і загину* (П. Куліш); *На відплату в повну міру Півсела везуть в сибіри Да по тій траві, Все по тій траві...* (Б. Олійник); *Ой повій, да вітре милий, там, де ходить коник білий!* (С. Йовенко).

3. *протиставний.* З'єднує члени речення або цілі речення з протиставним значенням. *— Ревеш, вітре, да не плачеш, Бо тобі не тяжко* (з народної пісні); *Мабуть, вони б і ночували тут, да не позволяли на се міські порядки* (Марко Вовчок).

ДА[2], *част., розм.* 1. *ствердж.* Уживається при передачі підсумку роздумів із приводу чого-небудь у знач. т а к, д і й с н о. *— Да, роботи буде чимало* (А. Головко); *Да, кожного з нас щось жде у житті, — здалека і загадково починає Терентій* (М. Стельмах); *— Скажу тобі по секрету, да, у нас у штабі була розмова, щоб узяти шефство над вашою школою* (В. Нестайко); // Уживається при несподіваній згадці про щось забуте або пропущене в попередній розмові, при раптовій зміні теми розмови і т. ін. *— Да, я не сказав, як потрапив до Маші* (Ю. Яновський); *— Да, — раптом згадав Сергій Іванович. — Подзвоню ж на станцію* (А. Головко).

2. *підсил.* Уживається на початку речення для підсилення виразності висловлювання. *— Да ви просто геніальна голова* (Панас Мирний); [С и к л і т а:] *Да й мороз же сьогодні, аж пече!* (Грицько Григоренко); // Уживається всередині речення перед присудком або групою присудка для підсилення його значення. *А в нашому селі да був дід одинокий* (Ганна Барвінок); *Катря сього вечора да така ласкава була й весела, і смирнесенька така, що я такою її зроду не бачила* (Марко Вовчок); *А втім, да не подумають мої далекі нащадки, що XX главу я написала спеціально для цензора* (М. Хвильовий); // Уживається з наказ. сп. або при висловленні побажання, спонукання. *— Да подивіться, люди добрі, чи він же не козак?* (Марко Вовчок); [Н е ч и т а й л о:] *Да не страми мене, не дратуй на людях!* (О. Довженко); *— Да живе князь Святослав!* (С. Скляренко).

Та *(рідко* **да)** **й** *див.* **та**[2].

ДАБ, у, *ч.* Музичний жанр, що виник на початку 70-х років XX ст. на Ямайці. *Музично-ідейні напрацювання дабу дали народження технології і культурі реміксів, а також вплинули на розвиток таких жанрів, як хіп-хоп, хауз тощо* (з наук. літ.).

ДАВА́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* Те саме, що **дава́льник.** *— Це справді знайшовся гарний давалець: роботи дає багато, а харч дає видавцем* (І. Нечуй-Левицький); *Давалець здійснює доставку зерна насипом своїм транспортом згідно з графіком* (з мови документів).

ДАВА́ЛЬНИЙ, а, е: △ **Дава́льний відмі́нок** *див.* **відмі́нок.**

ДАВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто дає що-небудь. *Унадився Остап до села Рудівки, — і не щедрість давальників була тому причиною* (Ф. Бурлака); *У слов'янських народів поширені вірування, за якими у порожній посуд треба вкинути шматочок хліба, щоб у давальника не переводилися продукти й достаток* (із журн.).

ДАВА́ЛЬНИЦЬКИЙ, а, е. Який передбачає перероблення сировини чи матеріалів, що є власністю замовника. *Удосконалено систему збору та перероблянння брухту, в тому числі імпортного чи отриманого на давальницькій основі* (з наук. літ.); *Право власності на імпортовану давальницьку сировину та вироблену з неї готову продукцію належить іноземному замовнику* (з наук.-попул. літ.).

ДА́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дава́ти.** *За днів юнацького буяння Від слова "бал" я шаленів: Найкраще місце для признання, Для потай даваних листів* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // **да́вано,** *безос. пред. Як за перших гетьманів, так і за гетьмана* [Івана] *Скоропадського на учителів давано зі скарбу військового по 200 карбованців* (Л. Старицька-Черняхівська); *Позалишалося в цьому краї чимало різних урочищ, яким ще в давніх-давнах кимось давано імена, часом чудернацькі, такі як Гапчина Пазуха* (О. Гончар).

ДА́ВАНКА, и, *ж., с. г.* Добова або разова порція корму. *Післяпологовому парезу корів можна запобігти, зменшивши даванку концентрованих кормів за два тижні до отелення та скоротивши сухостійний період* (з наук. літ.); *У спеціальних загонах каченятам згодовують зелену масу, збільшуючи поступово її даванку до 500 г, а зерна кукурудзи — до 200–250 г за добу* (з наук.-попул. літ.).

ДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дава́ти** 1–3, 6. *Усяке добре давання та дар досконалий походить згори від Отця світил* [Бога] (Біблія. Пер. І. Огієнка); *— Та хоч би гроші давали .. — Воно ж і даванню кінець є* (Панас Мирний); *Симпатичний наглядач .. став цербером тільки тому, що боявся .. влипнути в халепу за зв'язок з арештантами, за чемне до них ставлення та давання махорки* (І. Багряний).

ДАВА́ТИ, даю́, дає́ш; *мин. ч.* дава́в, дава́ла, ло; *наказ. сп.* дава́й; *недок.,* **ДА́ТИ,** дам, даси́, дасть; дамо́, дасте́, даду́ть; *мин. ч.* дав, дала́, ло́; *наказ. сп.* дай; *док.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Передавати від однієї особи до іншої; віддавати. *Треба поміч давати слабим та пам'ятати слова Господа*

Ісуса, бо Він Сам проказав: "Блаженніше давати, ніж брати!" (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ївга взяла усе господарство у свої руки.., а тільки які лучаться гроші, то усе батькові дає* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Назносили Марині одежі — той те дає, другий друге тиче* (Панас Мирний); *— Добряча шапка. Чабанська... Це мені Хома дав* (О. Гончар); // Надавати в чиє-небудь користування. [Л ю б о в:] *Я ж сказала, що даю хату на вечірку* (Леся Українка); *Раз якось голова послав до Миколи десяцького, щоб він дав свого коня під станового* (І. Нечуй-Левицький); *Нам з Олексою дали по кімнатці, — він показав на монастир при храмі* (Р. Андріяшик); // Платити, виплачувати. *— Не по полтинику на день буду тобі давати, а від сьогодні по цілковому* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Що візьмеш, небого? За рік, чи як? — А що дасте* (Т. Шевченко); *Сьогодні затрималась у буфеті допізна, бо давали зарплату на заводі* (Є. Гуцало); *Тепер поворожу на корову, — думає Миколка і дає дядькові ще двадцять* [рублів] (М. Вінграновський); // Повідомляти, передавати (адресу, телефон). *— А коли од'їжджав, проводжала I на пам'ять адресу дала* (В. Сосюра); *Яка безвідповідальність — просто людям з вулиці давати домашній телефон! — подумав Андрій Васильович* (В. Дрозд); // Пропонувати, звільняти (місце). *Антон Петрович подав Книшеві руку, поздоровався і посунувся геть, даючи гостеві біля себе місце* (Панас Мирний); *Посувались на лавах люди, щоб дати місце новим* (М. Коцюбинський); *Заснув біля вікна: там люди дали клаптик місця* (В. Барка).

2. *кого, що.* Дарувати кого-, що-небудь. *— Хіба йому подарочок дасте, а? А я однесу* (Марко Вовчок); [Г е л е н:] *Лиш кінь один стоїть на таборищі, — богам троянським в дар дали ахейці того коня* (Леся Українка); // Присвоювати звання; нагороджувати. *У дні війни і миру — Сержанта старшого дали мені за службу щиру* (С. Воскрекасенко); // *перен.* Наділяти чим-небудь. *Бог противиться гордим, а смиренним дає благодать* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Вміла мати брови дати.., Та не вміла на сім світі Щастя-долі дати* (Т. Шевченко); [Р у ф і н:] *Я ніколи не вживаю супроти тебе ні тієї сили, яку мені дала сама природа, ні того права, що дає закон* (Леся Українка).

3. *що і з інфін.* Покладати на кого-небудь виконання чогось. *Переписувати .. — зовсім не маю часу, а другому дати переписувати — нікому* (Панас Мирний); *Все залежить від кого іншого, на кого ніякі заяви не діють, хто дав настанову заяв не виконувати взагалі* (І. Багряний); *Командир батальйонного взводу зв'язку дав йому три наряди поза чергою* (О. Гончар).

4. *по чому, в що і без дод., фам.* Бити, вдаряти. *— Давайте всім і в ніс, і в уси* (І. Котляревський); *Отець інспектор ходив завжди з бучком у руках і боляче давав по долонях, по п'ятах .. за наймізернішу провину* (П. Загребельний); *— Підняв руку та як дав мені у ліве ухо — так у моїй голові і пішло в усі дзвони дзвонити!..* (Панас Мирний); // *безос. Він уже стернею біг, як раптом у ногу дало, так і спіткнувсь* (А. Головко).

5. *що, розм.* Визначати вік (на вигляд). *Дідові дев'яносто без трьох, хоч йому можна на зверхній вигляд дать 60* (С. Васильченко); *Ніхто не дав би йому належних тридцяти років, а клали б принаймні п'ятдесят: лоб його був спружений глибокими, невигладними зморшками, а підборіддя обросло сивою бородою* (Валерій Шевчук); *Мальві на вигляд так само ніхто б не дав більше як двадцять літ* (Ю. Винничук); // Згоджуватися платити за певною ціною; визначати, встановлювати ціну. *— Де тобі, кажуть, проти здорового зробити? Та й дають меншу ціну проти других* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Колись за неї* [кожушину] *двадцять рублів давали* (Панас Мирний); *Корчмарю, сто даю червінців, лиш місяця мені продай!* (Б.-І. Антонич); *Цитрон заморський, — гріш йому ціна, коли керсетку он яку червону дають за вузлик прілого пшона* (Л. Костенко).

6. *що, у сполуч. з ім.* с н і д а н о к, о б і д і т. ін. Улаштовувати, організовувати, запросивши гостей. *Здалека натякнув, що, певно, дворянство буде давати обід, варт би і земству почтити такого чоловіка* (Панас Мирний); *Голова наш дав обід двом гостям поважним* (С. Олійник); // *у сполуч. з ім.* к о н ц е р т, в и с т а в а і т. ін. Виступати перед публікою (з концертом, виставою і т. ін.). *Сподіваюся, що учениця багато переважить свого учителя і буде давати концерти* (Леся Українка); *На Великдень давали* [студенти] *драматичні вистави* (І. Крип'якевич); [П о л і н а П а в л і в н а:] *Поїхала з ним у тайгу.., Аркадій добував золото, я давала .. концерти* (Ю. Мокрієв); * Образно. *Вовкулаки давали голодні нічні концерти* (В. Дрозд).

7. *що.* Приносити як наслідок чого-небудь, винагороду за що-небудь. [Х р а п к о:] *Ну, а скільки ж тобі та лучка доходу давала?* (Панас Мирний); *Тисяча десятин чорноземлі, що нею заправляв Галушківський, давала досі ледве дві з половиною тисячі рублів щороку* (Б. Грінченко); *Земля розкриє свої скарби, почне давати те, що вона може дати при хорошому обробітку* (Іван Ле).

8. *що.* Виявлятися як наслідок якого-небудь стану або дії (про появу чого-небудь у чомусь). *Жолудь велетенського дуба дає блідий і нікчемний росточок, а маленьке пшеничне зерно кільчиться рожевим, мов дитяче личко, зубчиком* (П. Загребельний); *При слабких землетрусах будинки дають тільки тріщини* (з навч. літ.); * Образно. *Кров, пролита за рідний край, дає паростки і веде за собою нове життя* (А. Кащенко); *Кинута раптово у вічну мерзлоту ревнощів, моя розпалена любов давала тріщину за тріщиною* (В. Дрозд).

9. *що.* У сполуч. з багатьма іменниками, перев. дієслівного походження, означає дію, зміст якої випливає зі значення відповідного іменника. *Він мало їв і на питання давав не до речі відповіді* (М. Коцюбинський); *Поруч них лежав батарейний радист, поранений в обидві руки, і давав їм вказівки* (О. Гончар); *Розмовляла* [Клара Карлівна] *виключно німецькою мовою і тільки зрідка давала пояснення російською* (А. Дімаров); *Мета живопису — не давати розкошування очам, а закликати до молитви і піднімати душі в очікуванні переднакресленого людству вибавлення з гріхів і страждань* (П. Загребельний); *Хто молодший та ближче стояв, так кинулись поміч дати тим, що біля вірьовок* (Г. Квітка-Основ'яненко); // У сполуч. з деякими іменниками означає р о б и т и, з р о б и т и, з д і й с н ю в а т и, з д і й с н и т и. *Вона підводиться, ніби даючи тим знак, що розмова набула безнадійного звороту і мені немає вже на що сподіватися* (В. Домонтович); *Дзвоник дав сигнал, і публіка почала збиратья до платформи* (І. Нечуй-Левицький).

10. *з інфін.* Дозволяти, надавати можливість що-небудь робити. *Дочка вечерять подає, А мати хоче научати, Так соловейко не дає* (Т. Шевченко); *Щілина* [у дверях] *завширшки в долоню давала на все вільно дивитись* (Панас Мирний); *Ліки, мабуть, вже можна дістати в лікарні, адже*

Євгенові дають можливість практикувати (Ю. Мушкетик); *Пані така, що й одпочити не дасть: роби та й роби!* (Марко Вовчок); [Шумейко:] *Ну, поздоровляю, вітаю! Дай тебе ще раз обійняти* (І. Кочерга).

11. *за кого, розм.* Віддавати заміж. *Старша* [донька] *полюбила дуже красного простого хлопця. А цар її не хотів за нього давати, а заставляв її любити одного царського сина* (з легенди); *Даю свою доньку Потворpermit Потвориславу за твого сина* (І. Білик).

12. *що, розм.* Продавати що-небудь. *Простяглася черга до магазину, де дають кислу капусту* (В. Барка); — *В "Дарах ланів" тараню дають, — почувся схвильований голос* (А. Крижанівський).

13. *наказ. сп.* дава́й, дава́йте *з інфін., недок., без прям. дод. або з дієсл. 1 ос. одн. і мн. майб. ч., розм.* Виражає заклик до спільної дії. — *Знаєте що, хлопці? Давайте провчимо вражого пана, щоб не квапився ганяться за бурлаками!* (І. Нечуй-Левицький); — *Давайте вертатись* (А. Головко); — *Давай перестоїмо під оцим грибком* (О. Гончар); — *Давай пограємо в кремінці, — раптом сказала Ніна* (В. Близнець); // *наказ. сп.* дава́й, дава́йте. Виражає заклик або наказ до дії, звернений до інших. — *Давайте вашого гульвісу, Я .. його одправлю к бісу, І вас подавимо, як мух!* (І. Котляревський); — *Хто там кричить? Давай сюди! — зіпонув Кривинський* (Панас Мирний); *Він переставив фігуру. — Ну, ну. Давай!* (А. Головко); — *Жить хочу! Давайте мені перев'язку і все, що треба!..* (О. Довженко).

14. *наказ. сп.* дава́й *з інфін., недок., розм.* Уживається у знач.: почав, став енергійно робити що-небудь. *Всі обомліли. Злякались, давай терти хрін, класти проти серця* (Ганна Барвінок); — *Цар* [Ворон], *здурілий від воєнного запалу, кинувся на мене зі своїми міністрами і давай мене бити* (І. Франко); *І я встав — на коліна, і ковдру потягнув на плечі, і давай кричать на піратів* (В. Близнець); *Ну, баба спить на лежанці чи на лавці, а злодійчук давай нишпорити* (Є. Гуцало).

15. *наказ. сп.* дай *з дієсл. 1 ос. одн. майб. ч. у знач. спонукальної частки, розм.* Виражає власну готовність до якоїнебудь дії, спонукання робити що-небудь. — *Дай одвідаю, як там вона* [вдова] *пробува* (Леся Українка); *Гей, життя, ставай, тремти! Дай я з тебе посміюся. Хто сміліший: я чи ти — Подивлюся, подивлюся* (П. Тичина).

16. *(1 ос. не вживається), фам.* Виражає захоплення, здивування чиєю-небудь поведінкою, діями. — *Ого! — Везе ж людині! — Молоток! — Ну й дає! — Ох і кадр!* (О. Бердник); *"От дають!" — подумав механік, закладаючи віраж* (А. Крижанівський).

Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.) див.* **віддава́ти; (1) Ганьбу́ дава́ти / да́ти** *кому і без дод., рідко* — висловлювати осуд; гудити, ганити. — *Я парубку ганьби не даю* (Марко Вовчок); — *Лучче було ганьби не давати: зради не було б, сорому* (Ганна Барвінок); *Потроху він заспокоювався .. Не зарізав же він людину! .. Хто сміє йому за матір ганьби дати?* (В. Підмогильний); **(2) Дава́ти / да́ти відві́т,** *заст.:* а) відповідати на запитання. — *Як дочка хоче, — відвіт дала Векла, — так нехай і буде* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Чого це ти унадився до нас? .. І вуха в тебе, як вареники... Такі вуха багато вміщають. Так дай одвіт — правдиво я кажу чи ні? Що ти думаєш про Мазепу та про царя нашого?* (Ю. Мушкетик); б) звітувати, відповідати за вчинки, дії. — *А ти що робиш ото на хаті? — гукнув голова до Лавріна. — Зараз мені злазь та давай одвіт перед нами* (І. Нечуй-Левицький); *Дбали люди, дбали, а тепер що вийшло? .. Як наші німчика відженуть та назад вернуться — де зерно, де плужки? .. Що ми скажемо? Який одвіт дамо?* (Григорій Тютюнник); **(3) Дава́ти / да́ти (всі́пати) рі́зок (патикі́в)** *кому і без дод.* — бити, карати кого-небудь різками (патиками). *Він* [пан] *тільки тішив себе тією думкою, що дасть Миколі кілька сотень різок, помститься над ним і оддасть його в москалі* (І. Нечуй-Левицький); *Його* [Карпа] *покликали в волость і, хоч він був десяцьким, хотіли його простягти і всипать десять різок* (І. Нечуй-Левицький); *Головним злодіям повипікали очі, іншим поприпалювали підошви та всипали по пару сот* [по парі сотень] *патиків* (І. Франко); **(4) Дава́ти / да́ти [на] при́дане** *кому і без дод.* — виділяти певне майно, гроші як посаг нареченої. [Потоцький:] *Пані Качинська! От я даю п'ять тисяч злотих приданого панні Касі і хочу, щоб вона зараз повінчалась з паном Яворським* (І. Карпенко-Карий); *Марта Кирилівна мала своїх десять тисяч карбованців, котрі дав на придане їй батько, херсонський дідич* (І. Нечуй-Левицький); *Вона була божевільна. Вийшла заміж колись, а батько не дав приданого, як обіцявся* (М. Івченко); *Сусідки знову присіли до столу і пустилися в спогади: як дівували, скільки кому приданого дали* (Григорій Тютюнник); **(5) Дава́ти / да́ти план** — виконувати планове завдання. — *План кінопрокату даю, куди посилають — їду* (О. Гончар); **(6) Дава́ти / да́ти поля́паси** *кому і без дод., розм.* — бити кого-небудь долонею по обличчю. — *Люди й без того вже на мене гомонять, що я .. даю стусани під боки, поляпаси по морді* (І. Нечуй-Левицький); **(7) Дава́ти / да́ти пора́ду:** а) *(кому і без дод.)* підказувати кому-небудь, навчати когось, як треба діяти, що робити в тих чи інших обставинах. — *Я стар чоловік, не здужаю встати, Буду йому* [гетьманові] *пораду давати, По-батьківській* [по-батьківськи] *научати, Як на ляха стати* (Т. Шевченко); *Руднєв усім давав батьківські поради, продовжуючи виховувати своїх партизанів* (П. Воронько); *Улянка любить блукати в лісі. Там можна звірити свою думку мудрим столітнім дубам. Вони вислухають уважно і дадуть пораду шумом листя, гулом верховин* (О. Донченко); б) *(тільки док., перев. чому, рідко)* навести порядок, зробити лад у чому-небудь, упоратися з чимсь. *Вийшла* [мати] *в пекарню дать пораду тим курам* [курям], *що порізали* (А. Свидницький); **(8) Дава́ти / да́ти пору́ку:** а) *(за кого)* ручатися за кого-небудь; брати на себе відповідальність за когось. *Лихо, коли за лихого поруку дає поручитель* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); — *Я дав поруку за вас, і тепер поздоровляю вас з місцем* (І. Нечуй-Левицький); б) *(у чому)* запевняти кого-небудь у чомусь. *Філарет .. закликав їх* [запорожців] *повернутись у Росію, даючи поруку в тому, що всім подарують їхні провини* (А. Кащенко); **(9) Дава́ти / да́ти пра́во** *кому, на що* — дозволяти кому-небудь робити щось, чимось розпоряджатися. *Жюль такий задоволений моїми перекладами, сказав, що тільки мені дає право на переклад його творів* (О. Іваненко); *Те, що вона* [Вутанька] *все літо ночує на березі, в рибальському курені, ще не дає права комусь її ображати* (О. Гончар); [Маруся:] *Хто дав тобі право оживляти занедбані надії?..* (Панас Мирний); **(10) Дава́ти / да́ти при́від** *кому, з інфін.* — створювати підстави для певних дій, учинків, думок і т. ін. *Міцкевич був дуже складною, ба-*

гато в чому суперечливою натурою — і як своєю творчістю, так і деякими вчинками давав іноді привід так тлумачити його, як цього хотілося консервативній, реакційній частині польського суспільства (М. Рильський); *Я ж досі не дала Вам приводу сумніватись в моїй правдивості* (Леся Українка); *Я сів на стілець і замислився про те, що могло дати привід для нашого арешту* (Олесь Досвітній); **(11) Дава́ти / да́ти приту́лок** *кому і без дод.* — надавати кому-небудь оселю, житло, захисток, укриття; поселяти. — *Тепер я бачу, що ти Добриня, той Добриня, якого ми колись знали і якому давали притулок за цими ворітьми!* (В. Малик); — *Тітка її дала притулок у себе* (І. Нечуй-Левицький); — *Коли б у тайзі водилися крокодили, я сказав би, що озерце дало притулок алігаторові* (О. Донченко); **(12) Дава́ти / да́ти у борг** — позичати, надавати кому-небудь щось у користування із зобов'язанням пізніше віддати гроші за взяте. — *Шинкар більш у борг не дає* (З. Тулуб); *Ось торгує гаспид, в'юном вививається та вихитується між людьми, піддобрюється краденим крамом, навіть у борг дав, а боржників у широку книгу записує* (М. Стельмах); **(13) Дава́ти нагая́** *кому* — бити нагаями. *По два рази пробігали по всіх хатах дворові, приказуючи, щоб .. виходили зустрічати князя. Хто був ще не цілком по-празниковому вбраний, тому давали нагая* (Г. Хоткевич); **(14) Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) вість (ві́стку)** *кому і без дод.* — повідомляти про кого-, що-небудь. *І там, де на всьому лежить печать мовчання.., Вість людям подають кайдани голосні* (Леся Українка); *І друг подав про себе вістку* (П. Тичина); *Князь Володимир повертає назад гінців, велить полкам гнати далі ярополківців, а зупиняться — оточити їх і дати вість до Києва* (С. Скляренко); **(15) Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) сигна́л** — повідомляти за допомогою сигнальних знаків про що-небудь. *Шофер давав сигнали, і сирена хрокала, як дикий гірський кабан* (О. Донченко); *Гайдук приклав до рота ріг, щоб дати сигнал* (О. Довженко); *Коли піхота наблизилась до річечки, Микола з свого "максима" подав сигнал до бою* (Ю. Збанацький); — *Може, там хто буде в'язнути до вас... Або говорити різні такі слова... нехороші. То ви нам скажіть. Дайте тільки сигнал...* (О. Гончар); **(16) Дава́ти (посила́ти) / да́ти (посла́ти) телегра́му** *кому і без дод.* — відправляти яке-небудь повідомлення телеграфом. [П у з и р:] *Прошу вас, беріть людей звідціля і їдьте, будь ласка, в Мануйлівку зараз. Губернаторові і ісправникові посилаю телеграму* (І. Карпенко-Карий); *Тим часом начальник станції .. дав телеграму, щоб наші речі скинули на одній станції по дорозі* (М. Коцюбинський); [В е р б а:] *Сестра дала телеграму, що виїздить до мене на два-три дні* (О. Корнійчук); *Таня послала телеграми батькам близнюків і матері сестер, але моя баба по матері не приїхала* (Валерій Шевчук); **(17) Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н:** а) стати причиною чого-небудь, бути підставою для чогось. *Стародавня Русь переймила* [перейняла] *з Візантії ще дещо таке, що могло з часом, при сприяючих обставинах* [за сприятливих обставин], *дати почин до розвою драматичної штуки* (І. Франко); б) починати, розпочинати що-небудь. *Дождавсь* [Оверко] *черги, пішов у млин Та зараз же і заходився Зробить почин* (Л. Глібов); **(18) Дава́ти (склада́ти** *і т. ін.)* **/ да́ти (скла́сти, зложи́ти** *і т. ін.)* **прися́гу:** а) *(кому і без дод.)* в офіційних обставинах урочисто обіцяти дотримуватися певних зобов'язань, клястися у вірності кому-небудь. *В цей день я прийматиму присягу* (І. Багмут); [Г о л о с п о к л и к а ч а:] *Руфін покірність хай докаже: присягу імператору хай зложить* (Леся Українка); *Дати присягу — значить, на тортури і на смерть піти з нею* (Д. Бедзик); *Підступність Брюховецького Сірко розгадав теж не одразу, та й як було не повірити кошовому, коли той клявся вірою і правдою служити рідній землі і склав присягу на вірність Москві* (Ю. Мушкетик); б) урочисто обіцяти що-небудь, часто згадуючи щось дороге, священне для себе, запевняти в правдивості сказаного і т. ін. *В Аккермані отаман пішов з рибалками в поліцію, взяв пашпорт на ціле літо й дав присягу, що він не зачепить того добра, що викине море на берег, і зараз передасть на кордон* (І. Нечуй-Левицький); *Даремне хотіла я арфу свою почепити На віттях плакучих смутної верби І дати велику присягу, що в світі ніхто не почує Невільничих співів моїх* (Леся Українка); **(19) Дава́ти спо́кій** *кому* — забезпечувати спокійне існування, приводити в стан душевної рівноваги. *Люди мені так обридли, що ще й досі з трудом переношу їх, і тільки безлюддя дає мені спокій* (М. Коцюбинський); **(20) Дава́ти (ста́вити) / да́ти (поста́вити) обі́д** *кому і без дод.* — влаштовувати з певної нагоди частування для запрошених людей. *Натякнув* [Колісник], *що, певно, дворянство буде давати обід* (Панас Мирний); — *Зробити поминки я хочу, Поставити обід старцям* (І. Котляревський); *Будучи уважним, Голова наш дав обід двом гостям поважним* (С. Олійник); **(21) Дава́ти уро́ки** *кому і без дод.* — заробляти на прожиття приватним викладанням. *Другого дня вранці Балабуха поїхав в Миронівку. Ганущ згодився давати уроки Насті* (І. Нечуй-Левицький); [Н а с т я:] *Він* [Максим] *буде уроки давать, а я буду шити та прати студентам білизну, та так і проживемо якось, поки повиучуємось* (С. Васильченко); **(22) Дай (да́йте) спо́кій** — вигук, що виражає вимогу перестати що-небудь робити, говорити і т. ін. — *Дай ти мені спокій з тим хазяйством,* — *одказав Ясь* (І. Нечуй-Левицький); [Л ю н ц я:] *Тинцю! Чого ти причепилася до мене? Дай мені спокій, прошу тебе!* (І. Франко); *Обпали мене три баби, доконче в руку цілувати. — Лишіть! Дайте спокій!* (Л. Мартович); **(23) Да́ти батога́:** а) *(кому)* ударити батогом. — *А ну, Гнідко, розправляй ноги!* — *промовив дід до коня .. і .. дав батога гнідому* (Панас Мирний); б) *(кому і без дод.)* покарати кого-небудь ударами батога. *Напівпритомна Настя чула, як дали їй кілька порядних батогів, як її підняли й поклали в якийсь віз, на тверді дошки* (О. Назарук); — *Любко, стерво, батога дам!* — *не за статурою моторно схопився Катруха.* — *Геть від худобини, кажу тобі!* (Микита Чернявський); **(24) Да́ти / дава́ти в презе́нт** — передати що-небудь у чиюсь власність як подарунок; дарувати. *Від Куракіна залежало дати йому в презент володіння чи відмовити* (П. Кочура); **(25) Да́ти / дава́ти ярмі́с** *чому* — упорядкувати що-небудь, зробити лад у чомусь. *Вони* [хазяїни] *знають, коли і як чому ярміс дати* (Панас Мирний); **(26) Да́ти (затопи́ти, заги́лити, втелю́щити** *і т. ін.)* **по поти́лиці** *кого, грубо* — сильно вдарити кого-небудь рукою по задній частині голови. *Старець.., не розжувавши гаразд, хотів проковтнуть* [буханець] *та й подавився. Тут інші старці почали його в спину штовхать — хто кулаком стусоне межи плечі, хто костилем ткне під ребро, хто затопить по потилиці* (О. Стороженко); *Денис .. втелющив десяцького по потилиці так, що*

вони обидва зарили носами (І. Нечуй-Левицький); [П р о в о ж а т и й:] *А навіщо ж розбійника посилають з одним чоловіком?.. Що я йому зроблю, коли він якби загилив мене по потилиці, то, мабуть би, і до завтрього* [завтра] *не дожив* (І. Карпенко-Карий); **(27) Да́ти коне́ві (коню́) остро́ги** — підігнати коня за допомогою острог. *Старий козак дав коню остроги* (Н. Рибак); *Поручник Лукаш дав коневі остроги* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(28) Да́ти намо́витися,** *заст.* — піддатися вмовлянням. *Одного разу дала* [Анна] *намовитися Докії* (О. Кобилянська); — *Ти вже велика, тебе не можна брати на плечі, — приговорює Тарас, і дитина дала намовитися, встала* (С. Ковалів); **(29) Да́ти / пода́ти стрим,** *розм.:* а) *(кому)* зупинити, стримати кого-небудь. — *Не було кому дати тобі стрим, Миколо, бо твій неньо вже не жив, а неня була стара та податлива* (І. Франко); б) *(чому)* перешкодити бурхливому протіканню чого-небудь. *Ти в кожній хвилі можеш стрим життю подати, корячись любві* [любові] *і згоді, йти на шлях новий чи стати й запинить братів в поході* (Уляна Кравченко); **(30) Да́ти прина́ду** *кому і без дод.* — звернути на себе чию-небудь увагу, викликати цікавість до себе, привабити когось. *Як була близенько, Не дав їй принади, — А тепер я не знаходжу Для серця розради* (І. Франко); — *Знайди йому* [Мазетто] *сякі-такі черевики та якусь стару сірячину та нагодуй добре, щоб принаду дати* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **(31) Да́ти прину́ку** *кому* — примусити, спонукати кого-небудь до чогось. *Як хочеться іноді їй дати і принуку, приневолити його чим-небудь задуматись, хоч він і так мов темною хмарою завсіди оповитий!..* (Г. Хоткевич); **(32) Да́ти товк** *кому, заст.* — радити, як діяти. *Приліг* [Хома] *на приспі та тут і заночував, дожидаючи, хто-то завтра прийде і який йому товк дасть, що як би то той скарб знайти* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(33) Да́ти хід** — надати руху. *Шумейко дав хід, і паровоз обережно рушив уперед* (Ю. Смолич); **(34) Не дава́ти / не да́ти по́пуску** *кому і без дод.* — не виявляти поблажливості до кого-небудь, не потурати комусь. *Тільки не давай нікому попуску, а завжди й скрізь — суворість, пильність і дисципліна* (Б. Антоненко-Давидович); — *Прокурор нас уже взяв на контроль. І попуску не дасть...* (В. Кучер); **(35) Не дава́ти / не да́ти поща́ди** *кому, чому і без дод.* — не виявляти жалощів, милосердя до кого-, чого-небудь. *Їх* [козаків] *обхопив воєнний запал, але, мабуть, ще більшого завзяття додавала охота помсти. Пощади не давали нікому* (Б. Лепкий); — *Звикли хлопці, що панське, — зауважив ординарець. — Пощади не дають. — А звикати треба до іншого .. Пора звикати, що наше воно тепер* (О. Гончар); **Не дава́ти / не да́ти упоко́ю** *див.* **упокі́й; (36) Не дава́ти прито́ки** *кому* — не бути підставою, причиною чого-небудь. *Пан Кшивокольський поводився, як і всякий інший, приток до якихось сутичок нікому не давав* (Г. Хоткевич); **(37) Не дава́ти спочи́нку:** а) *(кому)* постійно турбувати кого-небудь, унеможливлювати відпочинок когось, безперестанку виконувати щось. *По смерті матері Гарецький заходився сам господарювати і не давав людям спочинку, сам щодня на поле заглядав* (П. Кочура); б) безперервно тривожити, непокоїти кого-небудь. *Важкі випробування падали на їх голови одне за одним, не даючи ні спокою, ні спочинку* (О. Довженко); *Безвидна, пружна субстанція несе його* [Ісідора], *мне, терзає і не дає спочинку* (О. Бердник); **Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі) спо́ко́ю (супоко́ю)** *див.* **зна́ти; Ось я тобі [вам, їй** *і т. ін.*] **дам <Він тобі [вам, їм** *і т. ін.*] **дасть>** *див.* **я**[2]**; Подава́ти (дава́ти) / пода́ти (да́ти) на ча́сточку** *див.* **подава́ти**[1]**; Пода́ти** *(рідше* **да́ти, учини́ти** *і т. ін.)* **/ подава́ти** *(рідше* **дава́ти, учиня́ти** *і т. ін.)* **по́зов** *див.* **подава́ти**[1]**; Приро́да дала́** *що* **<Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла** *і т. ін.) чим*> **<Приро́да не пошкодува́ла** *чого*> *див.* **приро́да; Устано́влювати (дава́ти, ста́вити** *і т. ін.)* **/ установи́ти (да́ти, поста́вити** *і т. ін.)* **реко́рд** *див.* **устано́влювати.**

○ **(38) Дава́ти / да́ти ві́ру** *кому, чому* — вірити. *Йому все віру давала... Ні, не покине він мене* (Панас Мирний); *Шапочка слухає моє оповідання суворо, не перебиваючи, але, видно, даючи віру всьому, що я кажу* (В. Винниченко); **(39) Дава́ти / да́ти до́звіл** — дозволяти. *Професор прохав капітана пароплава дати дозвіл на два квитки — для нього і для дочки* (М. Трублаїні); **(40) Дава́ти / да́ти зго́ду** — погоджуватися. *Євпраксію питали про згоду піти в жони маркграфу Генріху, і вона ту згоду давала двічі* (П. Загребельний); [К р и в о н і с:] *Хан примусив залишити сина? І ти дав згоду?* [Х м е л ь н и ц ь к и й:] *Так* (О. Корнійчук); *Улас присів до столу не роздягаючись, і в душі засуджував Дороша за те, що дав згоду на таку пусту розвагу* (Григорій Тютюнник); **(41) Дава́ти / да́ти кля́тву** — клястися. *Воїни давали клятву до останнього подиху, до останньої краплини крові відстоювати честь і незалежність Вітчизни* (Д. Ткач); — *Повалити Крона — тяжка справа, — сказав Прометей. — За ним підуть майже всі титани, вони дали клятву вірності* (О. Бердник); **(42) На му́ки дава́ти,** *рідко* — мучити. *Били мене, били, на муки давали* (Сл. Гр.).

◇ **(43) Аж вогню́ дава́ти (креса́ти)** — дуже гніватися, обурюватися і т. ін. з якого-небудь приводу. *А жінка аж вогню дає... Нічого. Най там як хоче, а я як сказав слово, то вже не переміню* (М. Коцюбинський); *Жінка була така лиха, що часом аж вогню креше, як що не по її* [ній] (М. Коцюбинський); **Бог (Госпо́дь) смерть дає́ (посила́є)** *див.* **Бог; Бра́ти (дава́ти** *кому)* **/ взя́ти (да́ти** *кому)* **рева́нш** *див.* **бра́ти; Ви́бити (да́ти) бу́бну (бу́бни)** *див.* **вибива́ти; Всі́пати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих** *див.* **всипа́ти**[1]**; Встроми́ти (да́ти, всади́ти** *і т. ін.)* **ніж (ножа́) в спи́ну** *(рідше* **в се́рце)** *див.* **встромля́ти; Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув** *і т. ін.),* **на́че (нена́че** *і т. ін.)* **п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув** *і т. ін.)* *див.* **гля́нути; (44) Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м,** *уроч.:* а) *(кому і без дод.)* на знак пошани низько схиляти голову, вітаючи кого-небудь, дякуючи комусь і т. ін.; уклонятися. *Старий батько Сидить коло хати Та вчить внука маленького Чолом оддавати* (Т. Шевченко); [Г и р я:] *На, Йване! Оддаю тобі свій завтрашній пай* [хліба], *бо сам уже давно на порціях живу.* [С т о н о ж к а *(чолом йому давши):*] *Спасибі вам!.. Спасибі!..* (М. Куліш); *Входе* [входить] *в хату, роздивився.., Та й хазяйці дав чолом* (І. Манжура); б) *(перед чим)* високо шанувати чиї-небудь заслуги, риси характеру і т. ін. — *Громада наша, чолом даючи перед вашим* [Макара Івановича] *патріотизмом і заслугами, припоручила мені прохати вас поїхати депутатом на похорон і завезти вінок* (М. Коцюбинський); **(45) Дава́ти гастро́лі,** *жарт.* — чинити що-небудь незвичайне, відчайдушне. *Розвідники почали давати гастролі, і одразу ж із вежі пролунало кілька коротких черг* (О. Гончар); **(46) Дава́ти горобця́м ду́лі,** *жарт.* — нічого не робити; байдикувати. *З школи його витурили, спа-*

сибі, що у школу-інтернат направили, а то давав би по місту горобцям дулі (Ю. Збанацький); — *Будь-яка робота свою ціну має. Давати горобцям дулі — це одне, а носити колоди за ту ж саму ціну ніхто не буде* (М. Циба); **(47) Дава́ти / да́ти бій** *кому* — рішуче виступати проти кого-небудь. — *Досить у піжмурки гратись... — То, виходить, даємо бій дідам? — питає Василько, вилазячи та ховаючись у кущі* (Микита Чернявський); *Гоборідзе .. пішов на нараду червоний, збуджений, з твердим рішенням дати інженеру бій перед усіма* (О. Гуреїв); **(48) Дава́ти / да́ти відбі́й:** а) припиняти роботу над чим-небудь або відкладати, переносити розв'язання чогось на пізніший час. *Під сміх інженер взяв щіточку, але, звичайно, телеграм не приймав, лише дав відбій* (І. Багряний); — *Де ти гасаєш цілими днями? — Я тільки годину тому прийшов з дивізійного суду .. — Якщо так, то я сьогодні ж прийду поглянути на тебе. Дай відбій* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); б) *(кому)* не погоджуватися зустрічатися з ким-небудь. *Скільки разів Перебийніс уже до Насті підкочувався — завжди давала йому відбій* (із журн.); **(49) Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову** *(рідше* **ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсі́к** *і т. ін.)*] *кому і без дод.* — з повною відповідальністю ручатися за кого-, що-небудь; переконливо стверджувати щось. — *За Сева я даю голову. Коли тільки можливе в світі існування пари друзів, то це я і Сев* (Ю. Яновський); — *Так от що я тобі скажу: дурниця все це, непорозуміння якесь. Руку на одруб даю* (А. Головко); — *Що то за рибалка понад кручею ходить? — Хто його зна, — обернувшись, глянув Дмитро поперед себе. — Хлопчик якийсь. — Даю голову на відріз — це твій рибалка* (М. Стельмах); *Чіпаріу дав би голову собі відрубати, що цей дзвін лише з-під коліс авто* (Ю. Смолич); *Я ніколи не бачив Севільї, Та на відсік вам голову дам — Саме так молоді й посивілі Карнавалять на вулиці там* (І. Муратов); *Вона* [Варвара-ханум] *безмірно любила Чору, свого первістка, єдиного сина, любила такою ніжною й глибокою любов'ю, що ладна була за нього, за його щастя віддати не тільки на відруб руку, а й саме життя* (В. Малик); **(50) Дава́ти / да́ти відкоша́:** а) *(кому)* не погоджуватися виходити заміж чи зустрічатися з ким-небудь; відмовляти комусь у сватанні, залицянні. — *Кононенко, запримітив я, підсипається до Христі. Вона дівчина, сам знаєш, строга, дає йому відкоша. То він і ремствує* (Я. Гримайло); *"Треба йому знов дати одкоша. Надісь, не видержить, одчепиться! Дочка ще молода", — думала Марта Кирилівна* (І. Нечуй-Левицький); б) *(кому і без дод.)* відмовляти кому-небудь у чомусь взагалі. *Начальство боїться надсилати бракоробам рекламації, бо вони розгніваються і завжди даватимуть відкоша. А працювати треба. От і розбираємо полагоджені двигуни, міняємо деталі* (з газ.); — *Вже чутка йде, що Уляна Григорівна тебе хоче настановити за "хазяїна", а Якимові дати одкоша* (С. Добровольський); в) *(кому)* рішуче виступати проти кого-небудь; протидіяти комусь. — *Товаришу Кусень, — звернувся до гурту Платон, — дайте Баратові одкоша проти такої філософії* (Олесь Досвітній); *Не те, щоби Радивон неспроможний дати одкоша коменданту.., та з остраху розгубився, знітився, ослаб* (К. Гордієнко); г) *(кому)* влучно, дотепно відповідати кому-небудь. *Каверзних питань їй більше не ставили. Бо вчителька швидко зорієнтувалась, вміла дати одкоша розумникам* (Ю. Збанацький); **(51) Дава́ти / да́ти відма́шку,** *розм.* — подавати знак, сигнал дозволу для виконання чого-небудь. *Не все так сумно, якщо дітлахи, замість того щоб курити в під'їздах, із таким ентузіазмом вчаться водити тепловози, переводити стрілки і давати відмашку прапорцем* (з газ.); *Що ж, а завтра президент повинен дати відмашку офіційному старту виборчої кампанії* (з газ.); *З яхти дали відмашку ліхтарем* (з газ.); **(52) Дава́ти / да́ти відсі́ч:** а) *(кому, чому і без дод.)* рішуче протидіяти кому-, чому-небудь. *Тоталітарна ідея — народити націю войовничих фанатиків, що вічно рухається вперед, вигукує однакові заклики, однаково думає, "дає відсіч", нічого не здобуває, проте незмінно "перемагає"* (із журн.); *Кий помітив, що тут лише чотири найближчі до Родня роди — родя, боїка, орла і ведмедя .. Чи зуміють ці чотири роди дати відсіч кочовикам?* (В. Малик); б) *(кому)* рішуче відмовляти кому-небудь у залицянні. *Покохала його* [Семена] *гордовита Катря, усім женихам відсіч дає* (Марко Вовчок); *Чому вона* [Шура] *після Брянського, стількох обминувши, стільком давши відсіч, зупинилася саме на ньому?* (О. Гончар); **(53) Дава́ти / да́ти відста́вку:** а) *(кому)* відмовляти кому-небудь у чомусь; позбавляти когось певного становища і т. ін. *Йому, як організаторові туристичних поїздок, дали відставку* (з газ.); б) *(чому, перен.)* витісняти що-небудь з ужитку, з використання. *На заводі віброактивізація дала відставку парі* (із журн.); в) *(кому)* відмовляти кому-небудь у залицянні. — *Отже, ти даєш мені відставку? Це невинне запитання викликало зовсім несподівану реакцію. Маргарита уткнулася лицем у подушку й гірко заплакала* (О. Авраменко); **(54) Дава́ти / да́ти во́лю:** а) *(кому)* не обмежувати кого-небудь у діях, учинках і т. ін. *Як побачила, що він .. проїжджих обміряє, і обважує, і обличує, .. Горпина схаменулась, перестала йому волю давати* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Я, бачте, даю волю дочці і не слідкую за нею, як інші матері* (І. Нечуй-Левицький); *Бугор.., на зло йому* [Кульбаці], *дав собі волю: стрибнувши на самий квітник, .. з похмурою радістю пустився танцювати по ньому* (О. Гончар); б) *(чому)* не стримувати себе в чому-небудь. *Навроцька розсердилась. Вона була нервова й опришкувата, часто давала волю словам* (І. Нечуй-Левицький); *Під вічним гнітом чорних дум Сумному співу дав я волю* (П. Грабовський); **(55) Дава́ти / да́ти во́лю нога́м:** а) тікати, швидко бігти, уникаючи якої-небудь небезпеки. *Почула Лисиця Вовчиків крик, побачила, який він біжить злючий та недобрий, — і не чекала довго. Дала волю ногам та до лісу* (І. Франко); б) завзято, запально танцювати. *На весь голос співали в таборі баяни, змагалися партизанські співаки, дали волю ногам танцюристи* (Ю. Збанацький); **(56) Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почуття́м)** — виявляти нестриманість, робити що-небудь під впливом настрою. *І тільки тоді, коли його* [Данила] *висока худа постать ховається за деревами, хлопець дає волю почуттям* (О. Бердник); *Тут я дав волю своєму почуттю, я говорив, що хочу жити роботою партійною* (Леся Українка); *Бувало, підпивши, Свирид похитає головою, стукне кулаком по столі і дасть волю своїм почуттям* (М. Стельмах); **(57) Дава́ти / да́ти во́лю рука́м:** а) битися. — *Рукам волі не давайте. Я в вас нічого не вкрав, — глухо відповідає Тимко* (Григорій Тютюнник); *Дай рукам волю, то сам підеш у неволю* (прислів'я); б) не стримуючись, обіймати кого-небудь, виражаючи почуття симпатії, дружби і т. ін. *Ліна почуває, що відтепер їй браку-*

ватиме Єгиптиних злодійкуватих усмішок, грубуватих жартів і отих маленьких сутичок з ним, коли він дає волю рукам (О. Гончар); **(58) Дава́ти / да́ти во́лю се́рцю:** а) дозволяти собі розчулюватися, віддаватися своїм почуттям. *— Я, сказати щиру правду, не держусь в коханні заповідів* [заповідей]: *даю волю серцю, — промовив Николаїдос* (І. Нечуй-Левицький); б) не стримувати свого гніву; обурюватися. *Чіпка випив другу чарку... Посоловіло в віччю; вдарило в голову... Він заходив по хаті; розпустив язик; дав волю серцю — став батькувати, лаятись...* (Панас Мирний); **(59) Дава́ти / да́ти во́лю сльоза́м** — нестримно, невтішно, гірко плакати; ридати. *Не хотіла* [Миловида] *аж надто виказувати себе рідним та близьким, через те не завжди давала сльозам волю* (Д. Міщенко); *Стоїть Катря серед поля, Дала сльозам волю* (Т. Шевченко); *Галя не стрималась, припала до Жені і дала волю сльозам* (А. Хижняк); **(60) Дава́ти / да́ти во́лю язико́ві:** а) не стримуватися, не контролювати себе у висловах; дозволяти собі говорити зайве. *— Не дуже лишень давай волю язикові, бо як почує Яремка, то й за це посмажить нас на вишкварки, — обізвався Лисенко* (І. Нечуй-Левицький); *— А я кажу, що думаю! — Думати думай, а язикові волю не давай, — мовив похмуро Пугало* (П. Панч); *— Дай волю язикам в пресі, то так і почнуть кричать проти нас, — обізвалась Раїса Михайлівна* (І. Нечуй-Левицький); б) висловлювати незадоволення; скаржитися. *Наївні люди дають волю своїм язикам .. і списують стоси паперу. А тоді з них пил летить, і вже після того вони взагалі не скаржаться й нічого не пишуть* (І. Багряний); **(61) Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру** *і т. ін.), зневажл.* — швидко тікати, бігти. *Хоч зараз виходь з намету та й давай дропака додому* (І. Нечуй-Левицький); *Абсест Троянець був сердитий, Згадав Ентелла-козака, Зробився мов несамовитий, Чимдуж дав відтіль дропака* (І. Котляревський); *Становий поїхав, а їх* [Чіпку з товариством] *звелів ще кріпше держати* [в чорній], *щоб не дали, бува, дьорки* (Панас Мирний); *Дуга хотів дати стрекача, та відчув, що мішок з місця не пускає* (І. Сочивець); *Хлопчина ковзнув по стовбуру додолу, дав дьору, ніби його й не було тут* (Є. Гуцало); *Вовчуки стирлувалися позад Вовчиці й Пелехатого, ладні щомиті врізати драла* (П. Загребельний); *Коли смеркло, то заскочив* [Григорій Комарницький] *до школи, схопив торбу і хотів дати з того села стрекача* (Валерій Шевчук); **(62) Дава́ти / да́ти (всипати, зада́ти** *і т. ін.)* **бо́бу** *кому і без дод.* — бити кого-небудь. *Молодець врешті не витримував: забирав у жменю рештки Бідочиного волосся, впихав голову межи гачі і давав доброго бобу* (Г. Хоткевич); *Кинулися* [господарі] *на нього* [вовка] *і всипали йому такого бобу, що пару день нікуди не ходив* (І. Франко); *Вони* [стражники] *підуть на панське поле, і хай-но якийсь писок хоч писне, дадуть такого бобу, що й на печі не всидить і не влежить!* (М. Стельмах); **(63) Дава́ти / да́ти га́ка (гак):** а) проходити або проїздити зайву відстань, рухаючись кружним шляхом. *Коли з поля вертав* [Оксюта], *то доводилось гак великий давати — от він проклав собі окремий об'їзд, щоб ближче* (Є. Гуцало); *До них* [Курячих Лапок] *можна було бігти .. через .. озимину та базарний майдан або, давши гака, знову цвинтарем до Тернової балки і потім угору по балці* (В. Козаченко); *Кому б здалось дивним бажання дати гака, заїхати до дружини, вінчаної із ним попом?* (Г. Колісник); б) відходити від обраного в житті шляху, правильної лінії і т. ін. *— Розумієш, куди ти потрапив? Якого гака дав? У такий відповідальний момент відступився від своїх принципів — підтримав хабарників* (із журн.); **(64) Дава́ти / да́ти ґрунт** *для чого* — створювати передумови, підстави для чого-небудь. *Це ж вона* [Майя] *ставить таке становище, котре дає ґрунт для балаканини з безпардонними натяками* (М. Хвильовий); *— Посадовцям потрібно дати ґрунт для прийняття управлінських рішень, розвинути основи стратегічного мислення* (із журн.); **(65) Дава́ти / да́ти** *(зневажл.* **вліпи́ти, втелю́щити) дога́ну** *(розм.* **строгача́)** *кому і без дод.* — виносити адміністративне стягнення. *За таку неправдиву інформацію необхідно як мінімум давати догану* (з газ.); *— Доведеться вліпити тобі строгача, не інакше* (О. Довженко); *Дали* [Мацепурі] *строгача за провал і розтрату* (С. Олійник); *— Та тут не нагороду, а строгача швидше втелющать...* (В. Логвиненко); *Це мій стиль, коли хочете. Напиши я колись таким манером зарисовку чи кореспонденцію, Гуляйвітер догану б мені вліпив* (В. Дрозд); **(66) Дава́ти / да́ти доро́гу** *(рідше* **сте́жку):** а) *(кому)* сприяти кому-небудь у чомусь, створювати відповідні умови для здійснення, досягнення чогось. *— Трудне діло — позви* [позов], *— почав* [суддя] *до нього. — Усе треба, щоб хтось руку тяг за тобою, давав стежку тобі* (А. Тесленко); *— Треба сміливіше давати дорогу отаким трудівницям з народу* (О. Гончар); б) *(чому)* переходити від одного етапу, рівня розвитку до іншого, вищого; змінюватися. *— Вік мотузяного хазяйства зступає з* [сходить зі] *шляху і дає дорогу машині, Азія дає дорогу Європі!* (В. Винниченко); **(67) Дава́ти / да́ти дрозда́:** а) *(кому і без дод.)* дуже лаяти, сварити кого-небудь. *Михайло підтримав пропозицію страйкарів, за що йому начальство пізніше дало дрозда і розгнівалося* (В. Винниченко); б) *(кому)* бити, громити кого-небудь. *— Отаке-то, товаришу кошовий отамане. Колись ти тут давав дрозда султанам, а ми, як бачиш, .. фонграфам* (М. Рудь); в) чинити що-небудь незвичайне, відчайдушне. *— Де ж ти вчора пропадав? Ми такого дрозда давали в "Інтуристі", закачаєшся. Додому після першої вернувся* (В. Петльований); *Наталка після іменин каялася .. перед Костею.., бо знов, видно, підпивши, "давала дрозда"* (О. Гончар); **(68) Дава́ти / да́ти ду́ху:** а) дуже лаяти, сварити кого-небудь. *Вдаючи байдужого, Роман питає: Знову духу давала?.. — Ні-ні.., — каже Андрій, дивлячись в бік села. — Постояла трошки та й пішла* (В. Бабляк); *Я й сам же туди* [у плавні] *ще пацаном колись тікав після того, як батько духу дав за розбиту макітру* (В. Нестайко); б) бити, суворо карати кого-небудь. *— Вони селом наваляться на тебе, дадуть, скільки влізе, духу, а потім відправлять туди, де козам роги правлять* (М. Стельмах); в) *(кому)* розправлятися з ким-небудь, завдаючи поразки. *— Мінами як зачнуть швиргати* [фашисти] *— так навколо шкварчить, як на сковороді. Проте біля Києва і ми їм духу дали* (Григорій Тютюнник); **(69) Дава́ти / да́ти життя́:** а) народжувати. *Жінок вражає смерть будь-чия, бо знають, як тяжко давать життя* (Василь Шевчук); *Жінка створена, щоб давати життя і оберігати його, а це так тяжко в цьому світі* (П. Загребельний); б) *(кому, чому)* створювати умови, можливості для розвитку, розквіту чого-небудь. *Воєводи взяли з підлоги заздалегідь приготований шмат дерну, поклали його на голову князя, від шматка одривались і сипались на*

шию, груди, спину грудочки землі — тієї рідної землі, яка всьому дає життя, яка й карає (С. Скляренко); *За п'ятдесят років навчальний заклад відкрив і дав життя трьом тисячам талантів із народу* (з газ.); **(70) Дава́ти / да́ти за́дній хід,** *жарт.:* а) відступати назад; відходити. *До Катрі кинулось аж п'ять парубків, але .. водночас розкидав* [Кіндрат] *їх ліктями, зухвало гукнувши: —Давай задній хід, браточки* (В. Кучер); — *Чого мене сюди принесло? Чи не дати задній хід, доки ще не пізно?* (М. Рудь); б) несподівано зникати, тікати звідки-небудь. *До якогось часу Яким Іванович вертівся тут .. і раптом як крізь землю провалився. — Мабуть, дав задній хід наш доповідач, — жартував Турган* (Ю. Збанацький); в) відмовлятися від своїх слів, змінювати свої думки, переконання, позицію і т. ін. — *Шкода, я не зможу приїхати у вівторок,– вихопилося в Аліси. — Ну, ніяк... Довелося дати задній хід. — Не переймайся* (О. Шугай); *Замість того, щоб підтримувати добрим словом, він дав задній хід, звинувативши мене у всьому* (з газ.); **(71) Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю:** а) *(чому)* безперешкодно пропускати що-небудь (перев. про залізничний транспорт). *На Україну МТС поверталася залізницею. Ішла ще війна, а .. військові коменданти скрізь давали мирному солончанському ешелонові зелену вулицю* (О. Гончар); *І раптом старий німець здурів! На станції, яка давала ешелонові зелену вулицю, він зупинив поїзд і заявив, що далі не поїде* (П. Загребельний); б) створювати умови для кар'єрного зростання кого-небудь; сприяти комусь у чомусь. *От ми заберемо його* [керівника] *од вас, — сказав Сагайдак, — і повеземо його туди, де його ніхто не спинятиме, а ще .. дадуть зелену вулицю* (В. Кучер); в) *(чому)* створювати умови для безперешкодного розвитку, використання, упровадження і т. ін. чого-небудь. *Зелену вулицю горохові дають у кожному господарстві* (з газ.); *Чудові вірші, я їм дам зразу, як приїду, зелену вулицю* (В. Симоненко); *Подекуди вміст шкідливих речовин у продукції перевищує гранично допустимі норми. Отже, настав час дати зелену вулицю біологічним методам* (з газ.); **(72) Дава́ти / да́ти зівка́** *(рідше* **зівака́**): а) не використовувати слушної для чого-небудь нагоди через некмітливість, недосвідченість, нерішучість і т. ін. — *Не шкодуй за тим, що обмина* [життя] *тебе; не давай зівка, коли воно само тобі дається до рук!* (Панас Мирний); [Л у к е р і я С т е п а н і в н а:] *Дали б ми зівка, то другі ухопили б земельку* (М. Кропивницький); б) пропускати що-небудь через неуважність, розгубленість і т. ін. — *Санько! — гукнув Гриць. — Ти там зівка не давай... Придивись, де спатиме* [пан], *та ніччю і підберись до миндалі* [медалі]... (В. Винниченко); *Траплялося, що цензор давав зівка* (Ф. Бурлака); *Такий-то з тебе стрілець, уже й зівака дав* (Сл. Гр.); **(73) Дава́ти / да́ти зна́ти:** а) *(кому і без дод.)* повідомляти, інформувати про що-небудь, сигналізувати щось. *Катрі знати давали, що мати вже вмерла, що зосталися її лани, степи і гроші* (Марко Вовчок); *На селі десь знову заторохкали, мов із могили, тужні звуки вартового калатальника, давали знати, що прийшов час спочинку* (Олесь Досвітній); *Як поїдеш з кіньми на ніч, то дай мені знати* (з коломийки); б) *(про що)* свідчити про що-небудь, бути ознакою чогось. *Вогкість у повітрі, специфічний дух болота .. давали знати про близькість річки* (М. Коцюбинський); *Все дужчим, потужнішим гуркотом дає знати про себе фронт* (О. Гончар); **(74) Дава́ти / да́ти зрозумі́ти** *кому і без дод.* — натякати про що-небудь якимось чином. *Очі графа з ненавистю та болем дивляться на мене, .. він намагається висмикнути з-під себе поранену руку, дає зрозуміти, що треба спинити коня* (Г. Косинка); *Він делікатно дав Стадникові зрозуміти: добре було б, якби той забрав дружину з ферми* (Є. Куртяк); **(75) Дава́ти / да́ти зуботи́чину (зуботи́чку)** *кому, грубо:* а) з силою бити по зубах. *Став* [Максим] *їх* [земляків] *ганяти, а часом і зуботичку давати* (Панас Мирний); б) бити кого-небудь, розправлятися з кимсь. *Білоруські партизани дали добру зуботичину гітлерівцям* (з газ.); **(76) Дава́ти / да́ти ключ [у ру́ки]** *кому* — сприяти кому-небудь у розумінні чогось. *Ідейна концепція твору, посилена емоційним ставленням постановників до зображуваного, дає їм в руки той ключ, за допомогою якого вишукується образ спектаклю* (із журн.); *Побут у його* [Опанаса] *селі дав мені ключ до розуміння його вдачі* (І. Франко); *Ми не відривалися від зусиль його розуму вимовити ще щось, що дало б нам ключ, хто він є — цей бурлака з моря* (Ю. Яновський); **(77) Дава́ти / да́ти конце́рти (конце́рт)** — чинити, робити що-небудь незвичайне, відчайдушне, небезпечне і т. ін. *Він-бо* [вихованець дитячої колонії] *тільки зараз такий зразковий і командир загону, а в минулому давав концерти* (О. Гончар); *Тієї ночі, коли він* [Валерій] *"дав концерт" і при всій компанії образив Люду, Чорнопудренко і Пилип узяли на себе роль її адвокатів* (В. Петльований); **(78) Дава́ти / да́ти кру́га (круг)** — проїздити, проходити зайву відстань, обминаючи що-небудь. — *Шляхбуд саме моста добудував. Не треба тепер круга давати* (М. Стельмах); — *Ти йди вперед, а я тим часом дам круга і заскочу до Карпців* (М. Стельмах); **(79) Дава́ти / да́ти лад (поря́док,** *рідше* **ряд** *і т. ін.):* а) *(чому і без дод.)* виконувати, робити що-небудь відповідно до певних вимог, правил і т. ін.; порядкувати. *Стара Настя .. аж біга від стола до печі, і страву сама носить, і порядок дає* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Усьому лад дає Остап, усім перед веде — отаманує* (Панас Мирний); б) *(кому, чому і без дод.)* дбайливо доглядати кого-, що-небудь; доводити до належного стану. *Розумний всякому дає лад* (прислів'я); *Єремія за всім доглядав сам, усьому давав ряд* (І. Нечуй-Левицький); *Вийдуть отари з кошари — Треба давати їм лад!* (С. Олійник); *Рад би я встати до свого дитяти порядочок дати* (Сл. Гр.); *Діти малі, треба їм лад дати* (М. Коцюбинський); в) *(чому)* лагодити що-небудь. [О к с а н а:] *Трактор знов попсувався. Возилася з ним цілу ніч, а дати йому лад сама не можу* (З. Мороз); **(80) Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м]** — запально, темпераментно танцювати. *Хлопці посеред вагона давали лиха закаблукам, бо як же ти не танцюватимеш, коли війні каюк і їдеш додому* (П. Загребельний); *Колись тут .. збиралася .. молодь і під троїсті музики давала лиха закаблукам і передам* (С. Добровольський); *Отак! Та ще й приспівує козак: .. "Дам лиха закаблукам, Дам лиха закаблам"* (Т. Шевченко); **(81) Дава́ти / да́ти ма́ху:** а) помилятися, прораховуватися в чому-небудь; припускатися помилок. *Випадки попадання у швидких пташок з рушниці .. були неймовірно рідкісними! .. І Тереську хотілося заплескати в долоні, коли брат давав маху* (Т. Масенко); *Скульптор зрозумів, що дав маху, що це безтактно і не треба .. про це питати* (О. Гончар); б) *(перев. док.)* проґавити що-небудь. — *Хіба й Андрій тут? — аж похолонуло*

всередині в Чугая. — Аякже! Поїхав десь із Северином на хутори. То такі, що маху не дадуть (Григорій Тютюнник); **(82) Дава́ти / да́ти на́гінку** *кому* — дуже сварити або гостро критикувати кого-небудь. *— Якщо ж ми вчора, скажімо, були з директором на третій фермі і Пахом Хрисантович давав там комусь нагінку, то треба ж його везти туди й сьогодні: хай перевірить, чи виконано його розпорядження* (О. Гончар); *Вождь православного народу може просто собі, отак, на людях, розговорюватися з кимось із них* [єзуїтів]?! *Потрібно буде дати добру нагінку...* (Г. Колісник); **(83) Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла)** *кому* — сильно бити, карати кого-небудь. *Не стерпе* [стерпить] *мати і почне давати духопелів Солосі* (Панас Мирний); *Зі злості давав я духопеликів хлопчакам* (М. Стельмах); *Гляне* [Зінько], *аж вони* [телята] *давно в шкоді .. Побачить сторож або хазяїн, таких духопелів йому надає* (Б. Грінченко); *Прибігли вони* [родичі] *туди, розпитались у людей, в чім річ, та доброго дали Тофанові духопела* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **(84) Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в:** а) *(чому)* критично оцінювати що-небудь, викриваючи вади, недоліки і т. ін. *Давав чортів* [Олег Павлович] *лише всілякій містиці, що вигулькувала як в ідеалістичній лінії Платона, так і в матеріалістичній лінії Демокріта* (А. Крижанівський); б) *(кому)* бити, нещадно громити кого-небудь, розправлятися з кимось. — *Таких чортів давав* [Марко] *кайзерам, .. що аж пил курів* (Ю. Збанацький); в) *(кому і без дод.)* висловлювати осуд, докори кому-небудь; лаяти. *Ну, та й давали ж йому дядьки на цих зборах чортів, але насіння таки одержав...* (М. Стельмах); *Не раз за той рік доводилося мені чути: "Приїздив сам Кисіль... Ну й чортів надавав!"* (І. Муратов); **(85) Дава́ти / да́ти пожи́ву** *чому* — сприяти виникненню, поширенню, розвиткові чого-небудь. *Всі казки цікаві і дають поживу розумові, коли вони є оригінальні* (Олесь Досвітній); *Підійшов* [Іван] *до бібліотеки, в якій працювала Ліда .. Мав намір почекати біля будинку .. Не хотів давати поживу пліткам* (Л. Дмитерко); **(86) Дава́ти / да́ти по рука́х** *кому* — перешкоджати, заважати здійсненню чого-небудь. *Замість роботи в масах — адміністрування, підприємливим дають по руках* (з газ.); *Нам треба бути дуже пильними, треба дати по руках тим, хто веде шкідливу роботу на мовному фронті* (О. Корнійчук); **(87) Дава́ти / да́ти пота́чку** *кому, чому* — потурати чиїм-небудь діям, учинкам; попускати комусь. *Собаки не дають вовкам потачку* (Л. Глібов); — *Почнемо ми з Миколою жити й учитись заново. — Потачки йому не давайте* (Ю. Збанацький); *Наказав* [гетьман] *поставити і пропустити обози! І таким робом укріпити на силі Січ, дати потачку сваволі й непослуху* (Ю. Мушкетик); **(88) Дава́ти / да́ти поча́ток** *чому* — бути першоосновою, джерелом чого-небудь, поштовхом до чогось. *Вражені своєю безправністю дають* [львівські міщани] *початок національній організації, розрухують останки православної шляхти* (М. Грушевський); *Прибула* [Гюльбахар] *до Стамбула повновладною султаншею, уже не було в ній пам'яті про свій далекий і, власне, убогий рід, бо дала початок пишному родові султанському* (П. Загребельний); *Як відомо, реформа 1861 року в Росії, а також і на Україні дала початок ліквідації феодально-кріпосницького ладу* (з мемуарної літ.); **(89) Дава́ти / да́ти по ша́пці** *кому* — виганяти, проганяти кого-небудь звідкись; знімати з посади (зазвичай із ганьбою). *Знову з Веселої Кам'янки відходили люди: Улас Шевчик, гвардії сержант.., Карпо Цар, котрому дано по шапці за головування в сільраді* (Ю. Яновський); *Більше сидів* [поміщик] *у своєму родовому маєтку. Після того, як йому з армійського корпусу по шапці дали* (А. Головко); **(90) Дава́ти / да́ти прикури́ти:** а) *(кому і без дод.)* сварити, гостро критикувати кого-небудь; не поступатися кому-небудь у чомусь, зміцнювати свій вплив на когось. — *А вона бойова, ця Ярина! Така мала, а вже .. дає прикурити Перегуді* (В. Кучер); *Зранку лорд-висуванець давав прикурити своїм підлеглим ньютонам і відбував у яблуневий сад для проведення експериментів* (А. Крижанівський); — *Цей капрал добре вміє те, що треба, можеш бути певний, що він тобі дасть добре прикурити, я його про це просила* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); б) завдавати поразки кому-небудь. — *Що ж ти наміняв на просо чи на кукурудзу? — А нічого, окрім звістки від німецьких солдатів, що в Сталінграді таки дають прикурити!* (П. Автомонов); *Коли ж наша команда перемогла — радість болільників сягає найвищого ступеня .. — Молодчики! Голубчики! Дали прикурити! Два — нуль!* (О. Ковінька); **(91) Дава́ти / да́ти прочуха́нки (прочуха́на):** а) *(кому)* дуже лаяти кого-небудь. *Дала мені мама доброї прочуханки й заборонила зовсім виходити з двору* (І. Нечуй-Левицький); б) *(кому)* бити, суворо карати кого-небудь; громити, розправлятися з кимось. — *Така ж і мати її була — або плаче, або докоряє* [батькові]: *нащо п'єш .. Давав їй він доброго прочухана, як під п'яну руку* (Б. Грінченко); — *Дали нам греки прочухана, І самого Енея-пана В три вирви вигнали відтіль* (І. Котляревський); *Із дворів виходили селяни і вдоволено кивали головами: — Бачили, бачили, якого ви* [партизани] *їм* [ворогам] *прочухана дали* (П. Панч); в) *(кому і без дод.)* гостро критикувати, сварити кого-небудь, виявляючи надмірну вимогливість. *Перед начальником стояв не хто інший, як посильний з канцелярії, .. якому щодня доводилось давати прочухана* (Ю. Збанацький); *Шольц саме увійшов до лейтенанта Боша — комендант викликав його, щоб дати прочухана після поїздки в сусіднє село* (С. Голованівський); **(92) Дава́ти / да́ти пу́ду** — лякати, страхати кого-небудь. *З кождого кута зівала на нього пустка, кожда найменша річ у хаті й на обійстю "давала йому пуду"!* (І. Франко); **(93) Дава́ти / да́ти ра́ду (ра́ди):** а) *(кому, чому)* з успіхом поратися, порядкувати біля кого-, чого-небудь; справлятися з кимось, чимось. *Як господиня й мати, що всьому дає раду та совіт, вона* [Уляна] *за стіл не сідала, а плавала, як лебедиця, то в хатину, то в комору* (Григорій Тютюнник); — *Ми розпочали виробляти .. килим і ніяк не дамо ради цій роботі* (І. Нечуй-Левицький); [К у к с а:] *Ну, як ти даси їм* [дочкам] *ради? Це ж не те, що там, як, бува, у млині, що-небудь поламається..: цюк раз, цюк удруге й полагодив* (М. Кропивницький); — *Ви ось ніяк ради своєму Кульбаці не дасте.., а я вже його своїми орнаментами зацікавив...* (О. Гончар); б) *(кому)* долати кого-небудь; перемагати. — *Не бийте вовка, бо ви мені Сірка уб'єте! Він і сам йому раду дасть* (з казки); в) *(з ким і без дод.)* приборкувати кого-небудь, домагатися свого. *Якщо ти бачив діло, то .. там досить і без очних ставок, щоб з тобою дати раду* (І. Багряний); *Переймають* [поліцаї] *голодних на дорогах, тягнуть в управу, а тут уже дадуть раду* (К. Гордієнко); **(94) Дава́ти / да́ти реце́пти** *кому* — рекомендувати, радити кому-небудь

щось, підказувати, як діяти в конкретній ситуації. *Чомусь дедалі частіше .. кудись біжить* [син], *спішить, матері за всі турботи відповідає грубощами... А ти повинен ось тут давати рецепти, поради іншим...* (О. Гончар); **(95) Дава́ти / да́ти себе́ зна́ти (взнаки́):** а) бути помітним, відчутним, нагадувати чим-небудь про себе; відчуватися. *Чи дівоцькі очі, чи ясні зорі зворушили його душу.., а чи, може, дев'ятнадцята весна дає себе узнаки* (Л. Яновська); *Біля штабу Козаков зустрів своїх розвідників. Їх любив увесь полк, і це з часом давало себе знати в незалежній упевненості поведінки* (О. Гончар); б) неприємно виявлятися в чому-небудь; дошкуляти. *Максим лежав, підпливши водою, і помалу його огортав відчай, тупий відчай .. Також давала себе знати пропасниця* (І. Багряний); *Ісідор виходив на високу скелю над печерою, часто зупиняючись, бо давала себе знати втома від голоду* (О. Бердник); *Лихо не спало і чатувало на них* [селян] *і спідтиха та, як прийшла пора, дало себе взнаки, як і слід тому лихові* (І. Франко); **(96) Дава́ти / да́ти сло́во:** а) *(кому)* надавати можливість, дозволяти висловитися, виступити де-небудь. *Попросив слова Сахнович. Але раніш, ніж йому дати слово, виступив знову Горошко* (М. Івченко); *— Мирославо Наумівно, дай мені слово, — звівся з місця і випростався на весь свій гвардійський зріст солдат* (А. Головко); *— Не гарячкуйте, — мовив Сторожук. — Збори йдуть так, як і годиться. Кожному дамо слово* (Є. Гуцало); б) *(без дод.)* обіцяти що-небудь комусь. *Хто скаже, ніби я нечесний? Коли даю слово, то дотримуюся. Коли вже полюблю, то навіки* (П. Загребельний); *— Ну, як таки так: дав слово бути в 8 годин* [о 8 годині], *увечері, а зовсім його не було* (Панас Мирний); в) *(кому)* запевняти кого-небудь у чомусь. *— Відверто не визнає* [Джмелик] *ідеї, за яку ти ладен в любу* [будь-яку] *хвилину віддати життя, і обіцяє тобі приємну зустріч в темному завулочку? Даю тобі слово, що в такій зустрічі переможцем буде він, а не ти* (Григорій Тютюнник); **(97) Дава́ти / да́ти сло́во че́сті** — урочисто клястися, присягати. *— Хапайся за трохи розумнішу думку. Даєш слово честі, що не підеш до Ступача?* (М. Стельмах); [О с т р я н и ц я:] *Присягай іменем короля... забути ворожнечу ..* [Г у н я:] *А тепер дай слово честі* (О. Довженко); **(98) Дава́ти / да́ти собі звіт,** *рідко* — осягати розумом, сприймати свідомо, розуміти значення, сенс чого-небудь. *На кожному слові даю собі звіт: усім було страшно лишати цей світ* (Б. Олійник); *Доброчин навіть не давав собі звіту, чим саме не сподобався йому цей чоловік* (І. Білик); *Інтелектуальна моральність і чесність змушують нас дати собі звіт у тому, що чим більші наші можливості, тим вища наша відповідальність за їх використання* (з наук.-попул. літ.); **(99) Дава́ти / да́ти собі ра́ду (ра́ди)** *з чим і без дод.* — самостійно, без допомоги долати труднощі, справлятися з турботами, клопотами. *Кілька разів Остап вскакував у воду мало не по пояс, часто Соломія з розгону натикалась на кущ верболозу, але кожен раз вони давали собі раду і знов мчали вперед* (М. Коцюбинський); *— Може, я чимось .. вам допоможу? — Я звикла сама собі давати раду* (С. Журахович); *Дівчина не дала собі ради з таким великим хором* (із журн.); *— А нащо нам здалася та волость!.. Хіба таки самі собі не дамо ради?* (І. Нечуй-Левицький); **(100) Дава́ти / да́ти собі спо́кій** *(заст.* **по́кій)** — переставати турбуватися, хвилюватися; заспокоюватися. *Ми б, ви та я, попотужили, може, й поплакали та й дали собі покій, а Остап ні — собі покою не давав* (Марко Вовчок); *— Олександро Харитонівно! Дайте собі покій! Чоловіки й паничі більше люблять тютюн, карти та гарних паннів* [панн], *— сказала Христина, повернувши розмову на смішки* (І. Нечуй-Левицький); *— Дай собі спокій, — сказав він* [Сергій]. *— Все буде так, як ти хочеш. Я кохаю тебе і ні з ким не збираюся ділити цю любов* (В. Шкляр); **(101) Дава́ти / да́ти субі́тки** *кому, заст., жарт.* — бити, карати, перев. різками, кого-небудь за щось. *Еней від них не одступався, Тройчаткою всіх приганяв; А хто хоть трохи ліновався* [лінувався], *Тому субітки і давав* (І. Котляревський); *І Псалтиря забув* [Симеон] *читати, Тільки й вмів школярам субітки давати* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(102) Дава́ти / да́ти тя́гу:** а) швидко, квапливо йти, бігти куди-небудь. *— Правий фланг, перебіжкою до казарми! Лівий — перебіжкою! В сірому тумані тепер усі бачили, як гайдамаки .. давали тягу до своєї казарми* (П. Панч); *Меркурій низько поклонився, Перед Зевесом бриль ізняв, Через поріг перевалився, До стайні швидше тягу дав* (І. Котляревський); б) утікати звідки-небудь. *Воно б то й тягу дати, п'ятами накивати, — та як глянуть вони* [селяни] *на свої хати, .. шкода їм стане рідної сторони* (Панас Мирний); **(103) Дава́ти / да́ти у ру́ки** *кому що* — надавати кому-небудь у розпорядження, користування, володіння і т. ін. *Яке сім'я доля дає нам у руки, таке й сіймо* (І. Франко); *Вона на все згодна, на все .. Їй один клопіт — це не пійматись, не дати мені в руки доказів* (В. Винниченко); **(104) Дава́ти / да́ти хо́ду** — іти, бігти куди-небудь. *Чого ж ти нас кидаєш? Куди ти так швидко ходу даєш, та й не озираєшся на нас?* (Ганна Барвінок); *Втупивсь* [Настас] *у ще не захололого дикого бугая — міг би відрізати найліпший шмат і дати ходу, але чужий ліс і близькість великокняжого Києва не дозволяли витягти ніж з рукава* (І. Білик); **(105) Дава́ти / да́ти ціпка́** — бити кого-небудь палицею. *— Ви йдіть, а я не піду, — сказала Христя. — Чому? Боїшся, щоб Грицько ціпка не дав? — цвіркнула Ївга* (Панас Мирний); **(106) Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій))** *кому* — не турбувати, не зачіпати більше кого-небудь. *Ідіть собі на зламану голову і дайте мені чисту годину* (з казки); [Л у к а ш:] *Та дайте ви мені годину чисту!* (Леся Українка); *— Люди добрі! На Бога, дайте мені чистий спокій. Бо ви сте харчували, як зіходили до церкви, а у мене ще й горобець у роті не наслідив* (Г. Хоткевич); *— Та дай мені чистий покій! — озвалась стара на слова Антося* (А. Свидницький); *Викрикує він* [Володько] *з виразом, щоб дати йому святий спокій* (У. Самчук); *— Дайте нам, Швейку, святий спокій із тим вашим дурним базіканням, а краще подивіться з Ванеком на карту, куди вам треба йти* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(107) Дава́ти / да́ти чубро́вки (почубе́ньків, ма́тланки** *і т. ін.) кому і без дод., жарт.* — бити кого-небудь, перев. тягаючи за чуба. *За невдачу серце зривав* [дяк] *на наймиті. Дня того не було, щоб не давав чубровки або ляща* (С. Васильченко); *Тогді почується.., як хто з роду скривдить .. чи почубеньків дасть* (Номис); *Корній почав лаяти дочку. — От як попаде він її за коси та як дасть їй матланки* (Б. Грінченко); **(108) Дава́ти / да́ти шпо́ри** — бити, натискати шпорами в боки коня. *Пристаркуватий, з обвислими щоками офіцер, що їде попереду, раптом сердито набундючившись, дав шпори коню* (О. Гончар); **(109) Дава́ти / да́ти штовхані́в (штурхані́в, стуса-**

нів, буханів *і т. ін.) кому і без дод.* — бити, боляче штовхаючи кого-небудь. *Прожогом вискочили козаки..; хто рубав, хто стріляв, а хто просто давав добрих стусанів у печінки* (О. Стороженко); [П е т р о:] *Що ж то за бумага? Може, ще всякий учитель штовхана мені дасть, як прочита її* (І. Карпенко-Карий); *Мачуха звеліла їй* [Докії] *горщики поперемивати, а в неї .. чомусь затрусилися руки, і вона впустила та й розбила горща. Не можна ж було дурну не повчити — і мачуха дала їй штурханця* (Б. Грінченко); *Жвавій Прісьці обридла така повільна їда, і вона вже крадькома від матері дала Гапці штурханів зо два* (Леся Українка); *Директор стиснув кулак, ніби хотів дати ще штовханця на дорогу цій зухвалій учениці, але згодом став спокійнішим* (Ірина Вільде); *На вулиці хлопцеві дали буханів і прогнали геть* (із журн.); **(110) Дава́ти (задава́ти, дави́ти,** *зневажл.* **де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́** — міцно спати. *На полиці напроти — два підлітки в робочих спецівках. Підмостили під голови грубі черевики й дають хропака* (І. Муратов); *— Спи, спи, — вичитувала Явдоха, човгаючи по хаті. — Дрова не нарубані, води не принесено, а він — пузо на черінь та й давить хропака* (Григорій Тютюнник); *Радисти ще "деруть хропака", бо вночі була якась заваруха, то не виспались* (Григорій Тютюнник); *Козаков швидко дав хропака. Господиня, вклавши дітей, сіла над ними і куняла навсидьки цілу ніч* (О. Гончар); *Вже вечоріє, і було б зовсім непогано вкластися на возі, підмостивши сіна, та й задати хропака!* (В. Малик); **(111) Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, всипа́ти** *і т. ін.)* **хльо́сту (хло́сту, хльо́ру** *і т. ін.) кому і без дод.* — бити кого-небудь, розправлятися з кимось. *Ось привезли і мальовання* [малювання]*: .. як Александр цареві Пору Давав із військом добру хльору; Чернець Мамая як побив* (І. Котляревський); *— Що там? Бунт? .. не бійся, Валю, — зараз будуть козаки... О, вже там дають їм хльосту... що за дикі крики?!* (Леся Українка); *Запорожці витягли дуків* [дук] *надвір і дали їм доброї хлости* (М. Пригара); *Дивуйся, світе, я ще їх і зрадив! А що я, власне, винен тим панам? Настав мій час, і я задав їм хлости* (Л. Костенко); *Болонський чернець увійшов до нього* [Феррондо] *з пучком різок у руці і, виючи непутнім голосом, схопив його за карк і всипав доброї хлости* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **(112) Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру** *кому і без дод.:* а) дуже лаяти, сварити кого-небудь. *Чутно голоси з народу: "Ага! піймалися! Задасть тепер вам гуменя жару"* (Панас Мирний); *Дружина дала жару чоловікові, запідозривши його в амурних стосунках із сусідкою* (з газ.); б) бити, громити кого-небудь. *Бився* [полк] *.. по-простому, подонбасівському, слюсарі слюсарили з гармат, шахтарі довбали шабельками.., газівники давали жару з гвинтівок* (Ю. Яновський); *"Катюші" добре тут давали жару їм* [фашистам] (В. Сосюра); **(113) Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) ко́поті** *кому, зневажл.:* а) лаяти, гостро критикувати кого-небудь. — *Оце зададуть копоті нашим критикам! — зло усміхаючись, мовив Довбня* (Панас Мирний); *Довелося вислухувати голові гірку правду. Дали йому односельці копоті, надовго запам'ятається* (з газ.); б) бити, завдавати поразки кому-небудь. *Так пан Еней наш знаряжався. Щоб дружби Турну доказать; Напасть* [напасти] *на ворогів збирався, Зненацька копоті їм дать* (І. Котляревський); **(114) Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) пе́рцю [з ма́ком]:** а) *(кому)* дуже лаяти, сварити кого-небудь, дошкуляти критикою. — *І йому* [Шаповалові], *й Денису Панасовичу я давав перцю, незважаючи ні на ордени, ні на роки!* (П. Автомонов); — *Вишкварив оце листа додому, щоб костюм пошили .. Дав їм такого перцю, що, може, й розсердяться...* (С. Олійник); б) *(кому і без дод.)* розправлятися з ким-небудь, громити когось. [Г о л о с:] *Ганяй їх! Бий їх! От такого перцю дали* (І. Нечуй-Левицький); — *Далі, — знизав плечима сержант, — далі взагалі нічого особливого не було. Дали їм* [фашистам] *перцю, танки майже всі спалили, тільки двом вдалося втекти...* (В. Собко); в) *(кому, рідше, жарт.)* завдавати клопоту, прикрощів, дошкуляти кому-небудь. *Нехай би де у дистанції так розташувались, дали б їм зараз перцю, хоч би й що: зараз би потаскали у поліцію та затасували б у холодну* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Тепер він* [хлопчик] *нам задасть перцю з маком! — сміялася Юлія Цезарівна. — Горластий!* (П. Дорошко); **(115) Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су)** *кому:* а) сильно бити кого-небудь. *Пробували було нападати на малюка, але він давав їм такого чосу, що всі охочі до легких перемог стали його сахатись* (О. Ільченко); — *А, ви, сякі-такі! попались? А злазьте сюди! Я тепер вам дам джосу, — гукала бабуня* (І. Нечуй-Левицький); б) громити кого-небудь, завдаючи поразки. — *Зі всього видно, — закінчив .. Савка, — що десь там наші дають доброго чосу .. гітлерівцям* (Д. Бедзик); в) гостро сварити, критикувати кого-небудь. *Набридло людям. Вони все у полі та в полі, а парторг їхній біля телефону .. керує через вікно... Ще мало йому дають чосу* (В. Кучер); *До столу випхався Тихін Фіялко .. Ну, цей щось скаже .. Вміє давати чосу глитайні* (В. Речмедін); **(116) Дава́ти (задава́ти) / да́ти за́тірки (затьо́ру)** *кому, заст.* — лупцювати, сильно бити. *Як задавав Еней затьору Всім супостатам на заказ, Як всіх калічив без розбору і убивав по десять враз* (І. Котляревський); *Я тобі дам затірки! Попадешся ти в мої лещата!* (Сл. Гр.); **(117) Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви** *кому, заст.:* а) бити, карати кого-небудь. *Вони* [парубки] *усею* [усією] *громадою не раз і самому писарю давали такої пинхви, що насилу прочухавсь* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *А тобі, мабуть, треба такої* [жінки], *щоб давала щодня стусанів у потилицю. — Ого-го. Нехай спробує! Я задам їй такої .. пинхви, що вона не потрапить кудою втікати* (І. Нечуй-Левицький); б) учиняти кому-небудь якусь каверзу, щось підступне, неприємне. *Чухають собі потилицю, та плямкають, та нищечком лають усе-таки того ж Тихона, що їм таку пинхву дав!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Денис уже по всьому селу величався й вихвалявся, що "дав по морді свині", — тобто Зінькові з товариством, а тепер он якої пинхви йому піднесено* [відібрано землю]! (Б. Грінченко); **(118) Дава́ти (лови́ти, хапа́ти** *і т. ін.)* **/ да́ти (злови́ти, вхопи́ти** *і т. ін.)* **сторчака́** *(рідше* **стовбула́)** — падати вниз головою. *Чи й у вас, як у нас, На леваді спичаки? Чи й у вас, як у нас, Ловлять хлопці сторчаки* (з народної пісні); *Одні стовбула давали, другі перелітали через лежачих, і всі лаялись, батькувались...* (Панас Мирний); — *Чого ти тут бродиш вночі? .. — крикнув писар і штовхнув чоловічка в груди кулаком. Чоловічок дав сторчака додолу* (І. Нечуй-Левицький); *Що то вже за їзда, коли те й думаєш, як не впасти, як не вхопити сторчака...* (П. Загребельний); **(119) Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́)** *кому, жарт.* — відмовляти кому-небудь

у сватанні. *Гарна була дівчина, на все село. Сватало її багато парубків, так вона всім гарбуза давала* (з казки); [В о з н и й:] *Наталка многим женихам піднесла печеного кабака* (І. Котляревський); [В і д ь м а:] *Знаю, знаю про твою біду, якого тобі* [сотнику] *мудрого печеного гарбуза піднесла Йосипова Олена* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Маринка наша довго ховалася, та син старости виказав, — він до неї колись сватався, а вона йому гарбуза піднесла* (О. Іваненко); **(120) Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак** *кому і без дод.* — повідомляти, інформувати кого-небудь про щось якимось рухом, звуком і т. ін.; сигналізувати. *Змахнув рукою Тиміш — теж дав знак своїм* (О. Довженко); *Ворог іде. А Дмитрій спокійний, знає, що не полізуть татари зразу, та й вартові пильно стежать, помітять щось, то знак дадуть* (А. Хижняк); **(121) Дава́ти пози́р** *на кого — що і без дод., діал.* — наглядати за ким-, чим-небудь. *Просив* [Герман] *його давати позір на Готліба, щоби вчився і привикав до порядку* (І. Франко); — *Я йду в село, Сандо, — сказала* [мати]. — *Давай позір на хату, щоб нічо* [нічого] *не пропало* (О. Кобилянська); *Війт з війтихою ходили по надвір'ю і давали позір, аби вояки їх не спалили* (Марко Черемшина); **(122) Дава́ти** *(рідше* **накладати, відва́жувати) / да́ти** *(рідше* **накла́сти, відва́жити) зда́чі** *кому і без дод.:* а) відповідати ударом на удар, образою на образу і т. ін. *Мав сильну і горду вдачу наш батько Щербань Трохим. Умів так давати здачі, що всі рахувалися з ним* (В. Симоненко); *Дав мені один пан у пику, а я причинив двері, щоб свідки не нагодилися, та тоді й наклав йому здачі* (Л. Яновська); *Підстеріг він мене в темному місці й дав по шиї. Замість того, щоб одважити здачі, я пустився навтьоки* (Ю. Яновський); б) грубо відповідати кому-небудь на питання або звертання. — *Ви мене не проженете? — спитав він .. — Ні, не проженемо: ми не вдалися в вас... — різко дала здачі Саня* (І. Нечуй-Левицький); **(123) Дай Бо́же здоро́в'я** *кому і без дод.* — побажання бути здоровим (як правило, на знак подяки кому-небудь за щось). *"Гетьман не дасть нам пропасти, дай йому Боже здоров'я!" — шептали не одні уста* (Б. Лепкий); — *Добрий вечір, — вітається подорожня з Юстиною і зупиняється.* — *Дай Боже здоров'я, — відказує сусідка* (Є. Гуцало); — *Дай Боже здоров'я! — привітався лицар. — Дай Боже й вам, — закивала головою баба* (Ю. Винничук); **(124) Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті)** — уживається для вираження бажання, зусилля пригадати що-небудь. — *Вона* [Наташка] *нагадує щось мені знайоме, — знову почав Проценко.* — *Я десь на неї схожу бачив. — О-о, дай Боже пам'ять* (Панас Мирний); *Дай Боже пам'яті, Катерина, так, здається, звали хазяйку, а може, потім згадалася таким ім'ям* (Є. Пашковський); **(125) Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)!**, *жарт.* — уживається як побажання здійснити що-небудь непосильне, неможливе для когось. — *Куди, хлопці? Сома ловити? Дай Боже нашому теляті вовка з'їсти!* (О. Донченко); — *Я чув, вони вже не в Академії, а при дворі, чиновнії .. — Ну що ж, дай Боже нашому теляті та вовка піймати, — всміхнувся Сковорода* (Василь Шевчук); **Дасть (помо́же, пошле́) Бог (Госпо́дь,** *заст.* **Біг, Бі) [милосе́рдний]** *див.* **Бог; (126) Да́ти [бере́зової] припа́рки** *кому:* а) побити, суворо покарати кого-небудь. *Колись за це дадуть тобі березової припарки такої, що й правнучатам будеш заказувати* (І. Котляревський); б) дуже вилаяти, гостро покритикувати кого-небудь. *Дали ж припарки Мончукові. За все — холодність, безініціативність. Перепало, довіку пам'ятатиме* (Є. Куртяк); **(127) Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са]** — уживається для вираження необхідності раптової втечі звідки-небудь. *Я як зачув оте змагання, то у мене аж мороз поза спиною посипав, і — дай Боже ноги! — мерщій хильки та хильки* (Панас Мирний); *Опісля треба було роззброїти всіх коридорних, вивести в'язнів на подвір'я, відчинити двері тюрми і... дай Бог ноги* (Ю. Збанацький); *Руки засвербіли скрутити голову тут пану Енгельгардту, а потім давай Бог ноги, а чорт колеса* (Д. Косарик); **(128) Дай** *(рідко* **пода́й) Бо́же (Бог, Го́споди):** а) уживається для вираження побажання кому-небудь чогось доброго. *В тому гаю два Голуби були І як брати милесенько жили — Дай Боже так і людям жити* (Л. Глібов); — *Прощай, друже! Дай Господи, щоб мали силу чесно й сміливо сповнити свій довг .. — Дай Боже!* (М. Коцюбинський); — *Дай Боже щастя вашим діточкам! — хрипить старик* (Ю. Смолич); б) уживається для вираження схвалення кого-, чого-небудь, захвату кимось, чимось. — *Що ж? Ви жених такий, що подай Господи!* (О. Маковей); *У старого Лук'яна Хомутенка сімеєчка дай Боже: він з жінкою та восьмеро дітей* (Григорій Тютюнник); — *Те, що Оксана Кульбачка посадила, — росте дай Бог! Ось у кого нам треба вчитись...* (О. Гончар); **(129) Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти** *і т. ін.)* **/ дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати** *і т. ін.)* **ля́паса (лящá):** а) *(кому і без дод.)* ударити кого-небудь долонею по обличчю. *За кучму сю твою велику Як дам ляща тобі я в пику. То тут тебе лизне і чорт* (І. Котляревський); — *Тобі пояснити? — схопився раптом із-за столу Федот і дав Тимкові ляпаса* (Григорій Тютюнник); [Т и м о ф і й:] *Не думав, що ця ніжна рученька такого ляпаса може заліпити* (О. Корнійчук); *Нова покоївка .. замість трьох поцілунків одміряла йому одного ляпаса* (М. Стельмах); *Коли б ляпаса відважила близька мені особа, я б, мабуть, відреагував спокійно* (із журн.); *За невдачу серце зривав* [дяк] *завжди на наймиті. Дня того не було, щоб не давав чубровки або ляща* (С. Васильченко); б) *(кому)* осоромити, образити, зганьбити кого-небудь. *Дали ляпаса* [багачі] *всій нашій родині* (Ірина Вільде); **(130) Да́ти ві́чного хропака́**, *зневажл., рідко* — померти. — *Князю Яремо! Не лий і не пий християнської крові надаремно, бо ще й сам вп'єшся на смерть та й сам даси вічного хропака* (І. Нечуй-Левицький); **(131) Да́ти (врі́зати) ду́ба** — умерти, перестати жити, існувати. *Говорила стара, поки й дуба дала* (прислів'я); *Вона таки швидко зачахла: І скоро дуба дала* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *На твоїх хлібах я би вже давно врізав дуба!* (К. Гордієнко); *Я хоч і в тілі, .. але тихцем хворію і можу врізати дуба* (А. Крижанівський); **(132) Да́ти (вси́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші** *кому:* а) побити кого-небудь (перев. різками), суворо покарати. *Крикнув* [Дцу Киндзин] — *радцям каші Березової дать* (П. Грабовський); — *Всипати б такій березової каші, щоб не хитрувала, наче циганка на ярмарку* (М. Стельмах); б) дуже вилаяти, гостро покритикувати кого-небудь. — *А ми свого командира .. привезли. Поранений. Хотіли вдома лікувати, та генерал Петренко дізнався. Дав мені березової каші!* (В. Кучер); *Професор ельоквенції* [елоквенції] *.. задавав нам часто березової каші* (І. Нечуй-Левицький); **(133) Да́ти (втéрти) /**

дава́ти кабáки *кому, заст.:* а) побити, покарати кого-небудь. *Турна розбишаки, Вам більше рясту не топтать! Вам дасть Еней міцной* [міцної] *кабаки* (І. Котляревський); б) знищити. *Доглядайтеся, хлоп'ята, Щоб як часом вам завзята, Хитра птиця, той орляка, Та не втер, бува, кабаки* (І. Манжура); **(134) Да́ти / дава́ти в три ши́ї (триши́я)** *кому* — побити кого-небудь. — *Чого ти прийшов до мене? Лаятися? То йди собі заздалегідь, бо тільки пам'ятаючи давнє, я не велю тобі в три шиї дати* (Панас Мирний); *Амата стала не своя; Сердита лаяла, кричала, Себе, Латина проклинала І всім давала тришия* (І. Котляревський); **(135) Да́ти / дава́ти запоти́личника (поти́личника)** *кому* — боляче вдарити кого-небудь по потилиці. *Він* [Колісник], *здається, намірявся кинутися на його* [Карпа] *і з усього маху дати доброго потиличника сьому приїжджому купцеві* (Панас Мирний); *Мартоха .. дала потиличника Прісці* (Леся Українка); — *Свинячим писком та в пшеничне тісто...* — *скривився дяк, зібгав малюнок і, хитнувшись, дав Тарасові запотиличника* (О. Гончар); **(136) Да́ти / дава́ти нау́ку** *кому:* а) провчити кого-небудь. *Якби зломилося колесо, то пан-отець уже би дав добру науку Іванові, як шанувати прикази господаря!* (Л. Мартович); — *Я покладу кінець Його патяканню! Я дам йому науку!..* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); б) навчити кого-небудь чогось. *Вкажіть йому* [Василеві] *дорогу, дайте науку, дайте техніку і тоді посилайте куди завгодно: в інженери, в капітани, в дипломатичні місії, артисти* (О. Довженко); — *Що, що? Ти мені хочеш науку давати? Ну, добре, ну, кажи, як повинно бути?* (І. Франко); **(137) Да́ти / дава́ти щи́пки** *кому і без дод.* — сильно вщипнути кого-небудь. *За Левка заступиться стара та гримає на мужика, .. так він хоч і змовчував, а таки, де попаде Левка, чи є за що, чи ні за що, а таки зараз і дасть йому щипки* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Напустились на Дон Кіхота* [мовчазні катюги], *здерли з нього укривало і простирало і почали давати лупки та щипки* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); **(138) Да́ти дмухача́,** *фам.* — утекти. — *Вдарила така страшна тривога, Що я міцно заціпив зуби, Натиснув на голові крисаню і дав дмухача* (І. Франко); *Коли в кишені було вже кілька фунтів, я дав дмухача* (Я. Галан); **(139) Да́ти дра́нки** — побити кого-небудь. *Бог — високо, пан — далеко, а підпанки дадуть дранки* (прислів'я); **(140) Да́ти (зада́ти, завда́ти) / дава́ти га́рту:** а) *(кому і без дод.)* дуже побити кого-небудь; жорстоко розправитися з кимось. — *Треба* [конокрадів] *живцем узяти та дати такого гарту, щоб острог їх живими взяв, та живими не випустив* (Б. Грінченко); *Ми з Толькою завдали таки доброго гарту Генці Климовському. Грали в російсько-японську війну* (Б. Антоненко-Давидович); б) *(кому)* покарати, провчити кого-небудь за щось. — *Ви бушуєте, поки нема мого Антося, а хай-но приїде, то дасть він вам гарту!* (А. Свидницький); в) *(кому і без дод.)* дуже вилаяти, гостро покритикувати кого-небудь. *Бач, спробував би їй хто 2 місяці не писати, задала б гарту...* (Леся Українка); г) *(чому)* дуже пошкодити, поламати, понівечити що-небудь. *Всього за один тиждень він дав гарту черевикам* (з газ.); **(141) Да́ти киселю́** *кому, жарт.* — ударити кого-небудь коліном ззаду; побити. *Спусти їм — то таке закоять і власть твою собі присвоять, і всім дадуть нам киселя* [киселю] (І. Котляревський); **(142) Да́ти ку́чму** — завдати кому-небудь багато клопоту, неприємностей і т. ін. *Як пан Еней так забавлявся, То лиха він собі не ждав, Не думав і не сподівався, Щоб хто з Олімпа кучму дав* (І. Котляревський); **(143) Да́ти ли́ги,** *жарт.* — утекти. *Під кінець вечора заварилася каша. Кожен напідпитку доводив своє. Довелося Богданові дати лиги ні з чим* (із журн.); **(144) Да́ти лу́пки (лу́пня),** *кому і без дод.* — побити, відлупцювати кого-небудь. *Дав йому лупня добре — довго буде джмелів слухати!* (Номис); *Позирнув Петро на вузлик собі .. Коли б хоч не відняв та отут лупки не дав або й не зарізав прямо* (А. Тесленко); — *Буде кому на старість доглядати — попідтинню валятися не будемо... А чи й лупки надумають дати — буде кому* (А. Головко); *Ілько .. крутнувся мерщій за батогом яким, щоб іще пужалном дати йому за все доброго лупня* (П. Козланюк); **(145) Да́ти ме́ду** *кому, жарт.* — ужалити кого-небудь (про бджолу, осу, джмеля). — *Он сьогодні Іван підобрав уранці джмеля, так він йому меду й дав* (Панас Мирний); **(146) Да́ти нага́ну** *кому:* а) засудити чиї-небудь дії, учинки. *Тобі нагани не дадуть, ти сам багатий* (Марко Вовчок); б) застерегти кого-небудь від певних дій, учинків. *Тож відпустити дівчину негайно і скасувати вирока* [вироку] *того. А суддям я таку даю нагану: щоб наперед без відома мого не важились на страти самочинні, передовсім освідчили мене* (Л. Костенко); **(147) Да́ти на горі́хи** *кому* — дуже вилаяти, покритикувати кого-небудь. *Кожне слово б'є обухом .. Єзуїтам тут* [у статті] *найперше Добре дав я на горіхи* (В. Самійленко); — *Тепер держись. Зараз вона* [Текля] *дасть і нам на горіхи. Ось тільки побачить* (В. Кучер); **(148) Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́):** а) *(кому і без дод.)* побити кого-небудь. *Дала йому по гамалику та й на тім кінець* (І. Франко); [П л а т о н Г а в р и л о в и ч *(до Дороша):*] *Ей ти.., хочеш, щоб я тобі по шиї надавав?* (С. Васильченко); *Підстеріг він мене в темному місці й дав по шиї* (Ю. Яновський); б) *(кому)* ганебно проганяти кого-небудь звідкись. — *Ви куди?* — *Ми до Сомкового табору ..* — *Шкода ж і до табору. Козаки самі там пораються, а нашому братові дають оглоблею по гамалику* (П. Куліш); **(149) Да́ти намина́чки** *кому* — жорстоко розправитися з ким-небудь. *А потім кинулись* [собаки] *на вовчика гуртом. Дали йому такої наминачки, Що аж шматки посипались кругом* (Л. Глібов); **(150) Да́ти нога́м зна́ти** — швидко втекти, побігти. *Ботушканові в носі закрутило. Він постояв трохи, а потім схопив капелюха і дав ногам знати* (з казки); *Панича вже не було. Він дав ногам знати .. з самого почину суперечки* (Л. Мартович); **(151) Да́ти нурка́,** *діал.* — різко, раптово пригнутися, сховатися куди-небудь; пірнути. — *Прошу отця професора!* — *благав ученик, крутячись на місці, а далі дав нурка й сховався під лавку* (І. Франко); **(152) Да́ти пам'ятно́го (пам'ятко́вого, в па́м'ять, па́м'ятку)** *кому і без дод.* — побити, покарати кого-небудь, щоб надовго запам'яталося. *Дали в пам'ять, що й до нових віників не забуде!* (прислів'я); — *Їй-богу,* — *кажу до Левадихи,* — *нарву кропиви, та простягнімо Палажку коло криниці, та даймо .. пам'ятного, щоб не забувала відер* (І. Нечуй-Левицький); — *Не завадило б йому* [злодієві] *дати пам'ятку,* — *каже один соляр* (І. Франко); *Отсе ж я й вирішив дати тобі пам'ятковою, щоб знала, як знущатися з мудрого, як глумитися з ученого* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **(153) Да́ти перего́ну** *кому* — побити, покарати кого-небудь, демонструючи свою силу, владу і т. ін. *Сим двом .. Потіха ж голови зривать. Давно їм в голові роїлось ..*

Рутульцям перегону дать (І. Котляревський); *Він* [юнак] *одягнувся і став чекати, що буде далі, — поклав собі дати доброго перегону тим преподобницям, якби вони скривдили його кохану* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **(154) Да́ти пи́ти** *кому* — довести свою перевагу над ким-небудь, показати свій характер. *Браконьєрів брати за жабри — це, звичайно, діло, і .. ти їм ще даси пити* (О. Гончар); [Г а в р и л о:] *Ми сьогодні з Трошею дали усім пити. Рубанули стільки, що аби вивезли за три зміни* (Я. Качура); **(155) Да́ти під сьо́ме ребро́** *кому* — боляче побити, покарати кого-небудь. *Козаки .. дали йому .. під сьоме ребро, напутили двома прикладами* (Я. Качура); **(156) Да́ти по зуба́х (у зу́би)** *кому:* а) боляче вдарити кого-небудь у щелепи, по обличчю. [К у к с а *(до Антона):*] *Ох бідкаюсь!.. А ти не гніваєшся на мене, Що я тебе частенько ганяю або по зубах дам?..* (М. Кропивницький); б) побити кого-небудь, розправитися з кимось. *Знали вже* [військовополонені].., *як дали наші по зубах фашистам під Москвою* (В. Козаченко); *Дон Луїс, якого слуга схопив за руку, щоб не втік, так дав йому у зуби, що бідолаха аж мазкою вмився* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); **(157) Да́ти по́штовх** *чому* — викликати до життя, започаткувати що-небудь. *Так, із жерсті .. стали виготовляти ложки та інші побутові речі. Це дало поштовх розвиткові цілої промислової галузі з обробітку жерсті, що існує і нині* (О. Шугай); *Творчість Тараса Шевченка дала могутній поштовх розвитку не тільки літератури, а й живопису, і музики* (з наук. літ.); **(158) Да́ти стіле́ць (стільця́)** *кому* — ударити кого-небудь коліном. *Біля школи вже гамірно й весело. Пропечені за літо школярі .. допитуються, чий батько швець, щоб якомусь необачному коліном дати стілець, і міряються силою* (М. Стельмах); **(159) Да́ти сто очо́к напере́д** *кому* — значно перевершити кого-, що-небудь у чомусь. — *А дід — го-го, цей кому хочеш дасть сто очок наперед!* (Ю. Смолич); **(160) Да́ти хліб у ру́ки** *кому* — допомогти здобути кому-небудь засоби для існування (про освіту, спеціальність, роботу і т. ін.). — *Бог сам дав мені сей хліб у руки, і я не винна тому, що ворожу* (О. Кобилянська); *Через тиждень почнуться курси трактористів. Відпусти свого Петра на курси. Даси йому хороший хліб у руки* (М. Томчаній); **(161) Да́ти ху́ка** *на кого і без дод., фам.* — промахнутися, помилитися, прорахуватися. *Раз на вовка хука дав* [Мирон]; *удруге схибив, за третім разом заряд у пеньок всадив* (Панас Мирний); *Хтось так сильно двигонув пана Демида під лікоть, що меткий стрілець дав на цей раз хука* (О. Ільченко); **(162) Да́ти че́рез край** — перевищити міру в чому-небудь. *Кіндрат, збагнувши, що дав через край, почав запобігливо виправдовуватись* (А. Іщук); **(163) Да́ти шва́бу (шква́рки)** *кому і без дод.* — побити, завдати неприємностей кому-небудь. *Як дам шкварки, то буде тобі жарко* (прислів'я); *Еней, ізбувши сучу бабу, Якмога швидше на човни, Щоб не дала Юнона швабу* (І. Котляревський); **(164) Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти** *кому і без дод.* — створювати тяжкі, нестерпні умови для кого-небудь; настирливо докучати, набридати комусь чим-небудь. — *А як не дають жити? Що тоді?* (Панас Мирний); [С е к л е т а С е м е н і в н а:] *Ну за що ти мене образив?.. За віщо? Ти справді дихати спокійно не даєш!* (М. Куліш); — *Це не той робітник з суперфосфатного, що нам дихати не давав? — заборсалась в снігах обважніла жінка* (М. Стельмах); *Видима смерть гналась за ними. Землею чеченські шаблі та броньовики, а з неба життя не давали французькі аероплани* (О. Гончар); **(165) І га́дки не да́ти** — не зрозуміти, не збагнути чого-небудь. — *І гадки не дам, що воно таке, чим все завершиться, — розхвилювався хлопець* (із журн.); **(166) І дихну́ти не дава́ти / не да́ти** *кому і без дод.:* а) дуже обтяжувати кого-небудь чимось (обов'язками, роботою, опікою і т. ін.). *Нікому так не гірко, як мені, бо стара .. й дихнути мені не дає: роби, та й роби, та й роби!* (Марко Вовчок); *П. Ольга і її родичі .. дуже сердечно мене приймають, але без тої галицько-польської ґречності, що вже й дихнуть гостеві не дає* (Леся Українка); б) неволити, гнітити. *О, порвіться ті кайдани, Що й дихнуть не даєте; Вдруге, знайте, злі тирани, Їх уже не скуєте!* (П. Грабовський); **[І] жа́ба ци́цьки (ци́ці, пи́ти) дасть** *див.* **жа́ба**[1]; **[І] хлі́бом не году́й, а дай...** *див.* **годува́ти; Каба́ки вте́рти (да́ти)** *див.* **утира́ти**[1]; **Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́кою, поко́ю** *і т. ін.)* *див.* **лавр; (167) Наві́жки дава́ти,** *кому, заст.* — попереджати, застерігати кого-небудь. *Барана стрижуть, а козлу навіжки дають* (Номис); **Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ>** *див.* **надава́ти**[2]; **Наздога́д (навдога́д,** *розм.* **надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти** *(рідко* **коли́ мо́ркви тре́ба)]** *див.* **наздога́д; (168) Не дава́ти відпочи́нку ні нога́м, ні рука́м (нога́м та рука́м):** а) самому невтомно працювати. *Отець Феодосій дійсно був чоловіком Божим, світилом у всьому світі, працюючи щодня, не даючи ні рукам своїм, ні ногам відпочинку* (із журн.); б) примушувати кого-небудь невтомно працювати. *Дядина ще змалку не давала ногам та рукам її* [Христиним] *одпочинку, призвичаїла до роботи* (Панас Мирний); **(169) Не дава́ти / не да́ти в обра́зу** *(розм.* **в оби́ду)** *кого, що і без дод.* — заступатися за кого-небудь; не допускати кривди над кимось. — *Не плач, стара, — як зараз чую голос коваля Спиридона. — Он у тебе дочка як картина: не дасть в образу! Викупить перед паном* (Панас Мирний); [Я р о с л а в:] *То не дамо ж гнізда свого в обиду, Вперед на бій за землю нашу рідну!* (І. Кочерга); *Ні, мати не дасть в обиду, і він ще міцніше притискається до неї* (І. Багмут); **(170) Не дава́ти / не да́ти і вго́ру гля́нути:** а) *(кому)* дуже завантажувати, обтяжувати кого-небудь якоюсь роботою, обов'язками, зовсім не залишаючи вільного часу. *Савинський обіцяв мені принести свої переклади.., а на сім тижні йому п. Антоновичка не дала і вгору глянути* (Леся Українка); б) дуже швидко, відразу, не гаючись. *У хату вскочили два лакеї і, схопивши Федора під руки, не дали, як кажуть, і вгору глянути — повели в двір* (Панас Мирний); **(171) Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (пороши́ні, пороши́нці, пили́нці** *і т. ін.)* **впа́сти (сі́сти):** а) *(на кого)* дбайливо доглядати, опікати кого-небудь, піклуватися про когось, щось. *Він знав Іру за білоручку, на яку мати не давала впасти пилинці* (П. Панч); *Перед ним* [губернатором] *пани біжать та народ розпихують і позаду усіх товкають* [штовхають], *так що і пилині не дадуть на ньому сісти* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Хіба моя Марина мала? Хіба в неї руки чужі, щоб вона сина не виняньчила та не виносила? .. Не дала і порошині на нього впасти!* (Панас Мирний); б) *(на що)* дуже оберігати, захищаючи від кого-, чого-небудь; зберігати щось. — *Берегтиму* [листа], *як ока, і краплі не дам упасти* (Панас Мирний); *Він порошинці не дав би впасти на її біле личко* (Ю. Бедзик); **(172) Не дава́ти / не да́ти і поню́хати**

кому чого — не пригощати кого-небудь чимось (перев. напоями). — *Я думаю, архімандрит не давав вам і понюхати горілки* (О. Довженко); *Піткнувся було* [писар], *так йому і чарки понюхати не дали* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(173) Не дава́ти / не да́ти і ро́та роззя́вити (розтули́ти)** *кому і без дод.* — позбавляти кого-небудь можливості висловитися. *Як тут говорити, коли не дають і рота розтулити* (прислів'я); — *Як же мені розказувати, — сердито озвався дід, — коли не даєте й рота роззявить* (О. Стороженко); **(174) Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу** *і т. ін.)* **впа́сти з голови́** *чиєї* — дбайливо доглядати, оберігати кого-небудь; піклуватися про когось. *Жили вони* [Андріян та Мальва] *тихо, красиво, дядько не давав волоску впасти з її голови* (В. Земляк); — *І хвалилися* [варяги], *що їхній бог найсильніший і не дасть і волосу з їхньої голови впасти* (П. Загребельний); **(175) Не дава́ти / не да́ти кро́ку ступи́ти <Ступи́ти не да́ти>** *кому* — надмірно контролювати, опікати кого-небудь, позбавляючи свободи дій; постійно переслідувати когось, утримуючи у своїй залежності. *Пригадалось мені, як я .. стратив "гарну" лекцію, полаявшись із псевдоінтелігентною родиною, бо там буквально не давали кроку мені ступити без цензорського підглядання* (Г. Хоткевич); *Почала братова знов мене допікати. Вже тепер і ступити мені не дасть..: та те не добре, та се не гаразд* (Марко Вовчок); — *Нам зараз і кроку ступити не дадуть. Треба чекати, поки тітка Павлина повернеться* (А. Дімаров); **(176) Не дава́ти / не да́ти на пота́лу** *кого* — не допускати кривди, знущання з кого-небудь; захищати когось. *Ще малим він не раз бився з хлопцями за Марусю й не давав її на поталу* (Г. Хоткевич); *З першого знайомства вони знайшли спільну мову — Ткачук "не підводив начальства", а начальство не давало на поталу Ткачука* (Ю. Збанацький); *Дарма, що він* [батько] *старий, а ще нікому не дасть на поталу дитини!* (М. Коцюбинський); [С е р е д а:] *Я свого товариша на поталу не дам* (І. Микитенко); **(177) Не дава́ти / не да́ти про́диху,** *рідко* — мучити, примушувати страждати кого-небудь. — *Навіть сорочки на переміну немає. Нужда продиху не дає* (С. Добровольський); **(178) Не дава́ти / не да́ти про́маху:** а) влучати в ціль. *Його* [Арсена] *шабля не знала спочинку, не давала промаху* (В. Малик); б) добре робити свою справу. *В нас кожен прикордонник промаху не дасть* (П. Козланюк); **(179) Не дава́ти / не да́ти про́світку:** а) *(кому і без дод.)* створювати нестерпні умови життя; лайкою, доріканнями і т. ін. допікати кому-небудь. [О д а р к а:] *Бог його знає, може, я й винувата, що не попускала їй* [дочці] *ні в чім... Щодня гризла, просвітку не давала* (Панас Мирний); — *День настане — старі просвітку не дають: і не там сяду, і не там стану, і руки б мені покорчило...* (Григір Тютюнник); б) невідступно переслідувати кого-небудь (проханнями, питаннями, залицяннями і т. ін.). — *Я не хотіла за нього йти, а, бачиш, пішла... просвітку не давав* (М. Томчаній); **(180) Не дава́ти / не да́ти прохо́ду** *кому і без дод.:* а) наполегливо, невідступно переслідувати кого-небудь (проханнями, розмовами, залицяннями і т. ін.). — *Коли хочете знати, — проходу не дає* [Наталка], *щоб я написав до їхньої шкільної стінгазети спогади про громадянську війну* (Ю. Яновський); *Годиться з'ясувати стосунки, бо він мені проходу не даватиме* (Є. Гуцало); б) виводити кого-небудь з терпіння, з рівноваги, доймаючи словами, діями. *Покойові їй проходу не дають: пройде вона — очима так і проводять, за спиною регочуть* (Панас Мирний); *Багачі своїми поглумками проходу не давали* (О. Гончар); [П а в л о:] *От же ні Панько, ні Клим, ні Терешко не тікають додому, а ми вернемось, і там, серед своїх людей, засміють, проходу не дадуть!* (І. Карпенко-Карий); **(181) Не дава́ти / не да́ти собі по но́сі гра́ти** — не дозволяти нечемно чи зверхньо ставитися до себе. — *Він до мене остро, знаєш, ставиться так, мов він тут пан .. Ну, сим разом я не дав собі по носі грати* (І. Франко); — *Воно, бачиш, не так. Не кожен дасть собі грати по носі. Якщо виберуть чужинця, що має своє військо, то так приборкає панів, як покійний Степан Баторій* (А. Чайковський); **(182) Не дава́ти / не да́ти спо́кою (поко́ю, супоко́ю** *і т. ін.) кому і без дод.:* а) спонукати до постійної діяльності. *Керівник кафедри хірургії ще й досі мріє передати кафедру їй, своїй учениці, й не дає покою Вірі Павлівні, переконуючи взятись за докторську дисертацію* (Б. Антоненко-Давидович); *Ні собі, ні підлеглим Брянський не давав у горах спокою. Навіть Сагайду і Черниша він тренував годинами* (О. Гончар); *Від рання до вечора копирсається* [мати] *в землі сама, не дає спокою й іншим* (Ю. Мушкетик); б) дуже тривожити, хвилювати кого-небудь. *Скільки йому цей Демко дошкуляє в громаді своєю правдою, а оце ще й сюди притисся, і тут упокою не дає* (Б. Грінченко); *Марко намагався дуже їхати. Йому вже не давала супокою та думка, що можуть їх догнати* (А. Чайковський); *Дівчина була вдячна володареві за ненав'язливість, за такт, за тонке розуміння її стану, але щось тисло її, гнітило, не давало спокою* (О. Бердник); **(183) Не дава́ти / не да́ти спу́ску** *кому* — бути надзвичайно вимогливим до кого-небудь, не вибачати, не залишати когось безкарним за непорядні дії, учинки і т. ін. [Т р е т і й м о л о д и й т к а ч:] *Ось ходіть лишень, дядьку, з нами! Ми їм спуску не даємо* (Леся Українка); *На фермі прискіпувався* [Кирик] *до всякої дрібниці — і за доярками стежив, і зоотехніку та ветеринару не давав спуску* (Є. Гуцало); *Приїхав голова на поле, бо за всім має устежити, бо господар він справжній, тямковитий, нікому спуску не дасть* (Ю. Бедзик); **(184) Не дава́ти / не да́ти хо́ду** *кому* — перешкоджати кому-небудь виявити свої здібності в навчанні, у кар'єрному зростанні і т. ін. — *Біда! — посміхнувся Остап. — Не дають нам ходу, дядьку Мусію, забивають* (А. Головко); — *А ходу мені не дають через дружину .. Вона, бачте, в мене попівна...* (Ю. Збанацький); **(185) Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ)** *кому і без дод.* — уміти відстоювати, захищати себе. *Діти .. не дуже гарно обходилися з сиротою, а надто ще за те, що він не давав наплювати собі в кашу* (М. Коцюбинський); [К у к с а:] *Я так думаю, що цей* [отаман] *не дасть у кашу наплювати, дарма що молодий!* (М. Кропивницький); *Завадка серцем відчував, що Бронко не занехаяв справи. Не такий характер в його сина, щоб дозволити собі наплювати в кашу* (Ірина Вільде); **(186) Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́)** — не показувати, не виявляти своїх почуттів, думок, ставлення до чого-небудь і т. ін. *І хоч серденько його* [Юрасика] *завмирало, він і взнаки не давав, як йому боязко* (З. Тулуб); *Впізнав царя селянин, тільки не подає про це знаку* (І. Волошин); *Боїться* [Галя] *поворухнутися, щоб не дати знаку, що вона ще жива, що вона все чує* (Панас Мирний); *Канцлер Замойський навіть і взнаки не*

дав, що помітив сотникову помилку (Іван Ле); **(187) Не дава́ти [спокі́йно] спа́ти** *кому* — турбувати, бентежити кого-небудь. *А тут, як на те, ще й особливе діло, важне діло, що давно вже клопоче їх голову, не дає спокійно спати* (Панас Мирний); — *От і мені часом не спиться. Усе думки обнімають та й спати не дають* (Б. Грінченко); [Партизани:] *Тебе, Асан, чекали. Та без тебе ми також не давали паничам спокійно спати!* (С. Голованівський); **(188) Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа)** *чого і без дод.* — уживається для вираження бажання уникнути чого-небудь небаженого, застереження від чогось. *Не дай Боже вмирати під тином* (прислів'я); *Треба людей попитати, чи не лиха, чи робоча Соломія. Не дай Господи, як ще буде сердита, лінива та лиха* (І. Нечуй-Левицький); *Взяв він та й женився вдруге .. Випало йому на долю таке щастя, що й не дай Мати Божа хрещеному чоловікові* (Г. Хоткевич); — *Тихше,* — *просить співрозмовників господарка,* — *він* [фашистський офіцер] *по-нашому насобачився, не дай Бог, підслухає* (Ю. Яновський); **(189) Не да́ти раху́би** *кому* — не вміти зарадити кому-небудь. *Жив* [сирота] *у тітки — не любила: своїм рахуби не дасть, а ще й він зайвим ротом* (А. Головко); **(190) Ні (ані) да́ти ні взя́ти,** *ірон.* — абсолютно точно, достеменно. *Оксен Гамалія ні дать ні взять у свого батька вдався* (Григорій Тютюнник); *За ними ж ані дать ні взять Окружних їхало на конях пар із п'ять* (І. Франко); **(191) Піддро́чку (піддро́чки) дава́ти / да́ти** *кому і без дод.:* а) підбурювати кого-небудь на якісь учинки. *І хто там йому піддрочки дає? — загомоніли люди. — Ми в жарт сказали, а дід Євмен уже заходилися нас судити!* (Л. Яновська); б) піддрочувати, нервувати кого-небудь. — *Грубіян отакий... У город он лізуть до його... До такого і слід лізти.* — *Що ти? Що слід лізти? — скипів Василь. — Що ти, чорт рудий, піддрочку даєш?* (А. Тесленко); **Підставля́ти (дава́ти) / підста́вити (да́ти) ши́ю [в ярмо́ (під ярмо́)]** *див.* **підставля́ти; Подава́ти (дава́ти** *і т. ін.)* **/ пода́ти (да́ти** *і т. ін.)* **звістку** *див.* **подава́ти**[1]**; Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́** *і т. ін.***] ру́ку [допомо́ги]** *див.* **подава́ти**[1]**; (192) Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́лю [з ма́ком] (фі́гу),** *вульг.* — відмовити кому-небудь у чомусь, нічого не зробити, не допомогти і т. ін. — *А що? — сказав* [Латин], — *чи поживились? От з Діомидом ви носились, А він вам фігу показав* (І. Котляревський); *Є у мене І варене, і печене: Буде людям, буде й вам, А ледачим дулю дам* (Л. Глібов); — *Що ж, хлопці, — тяг помалу хтось із хлоп'ячого гурту, — в базарі він нам покаже дулю та й тим одбуде: хай зараз дає* [гроші] (С. Васильченко); — *Що взамін дамо? — .. єхидно питає Іванишин і різко відповідає: — Дулю з маком!* (М. Стельмах); **(193) Тільки дай на о́чі** *кому* — покажи. *Тамань кипіла від зорепадів, а людям тільки дай на очі, кажуть: "Ото бомби кидають"* (Григорій Тютюнник); **Уку́сить і ме́ду да́сть** *див.* **укуси́ти; (194) Хоч в о́ко дай** — нічого не видно. *Клятий туман, хоч в око дай* (Я. Качура); **(195) Хоч чо́рта дай** — уживається для вираження досади, незадоволення через що-небудь. *А стара не йде та й не йде, хоч чорта їй дай!* (В. Винниченко); — *Клята борода — ніяк не звикну: свербить, хоч ти їй чорта дай!..* (М. Дашкієв); **(196) Щоб [тобі (йому́, їй** *і т. ін.)***] ди́хати не дало́,** *лайл.* — уживається для вираження незадоволення, зневаги до кого-небудь, побажання чогось поганого. [Наталя Павлівна:] *А уксусу* [оцту] *й не дав* [крамар]? [Пульхера:] *Не дав, щоб йому дихать не дало* (В. Винниченко); *І тут неприємно вдарило Ганнине побажання: "Щоб йому дихати не дало! Хіба я води не даю?"* (із журн.); **Що (як) Бог дасть** *див.* **Бог; Як дасть (пошле́) Госпо́дь** *див.* **Госпо́дь; (197) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] дава́ти / да́ти відчіпно́го** *кому і без дод.:* а) неохоче й недбало робити те, чого від тебе вимагають, задля того, щоб суб'єкт прохання не турбував більше. — *О, наче маленький! — так цілує* [Василина чоловіка], *ніби дає одчіпного, і одвертає од нього обличчя* (М. Стельмах); б) домагатися чогось за рахунок якої-небудь послуги, винагороди і т. ін. *Іноді й одчіпного старий дає, щоб збуться напасті, збутись такого лиха* (Ганна Барвінок); — *Та йди вже, Василю, — каже старий. І щоб збутися напасті та лиха, дає одчіпного* (І. Нечуй-Левицький); **(198) Як пи́ти да́ти,** *розм.* — безумовно, без усякого сумніву, абсолютно точно. — *А що це ствердять — то як пить дать! Бо дуже вже оті верховоди .. залили усім за шкуру сала* (Панас Мирний); *Забувши надіти шапку, пішов* [Макар] *простоволосий надвір. — Пропали ми як пити дати* (П. Кочура); — *Іній, брат, первосортний... На урожай, брат, на урожай іній, це вже як пить дати* (Ю. Збанацький).

ДАВА́ТИСЯ, даюся, дає́шся; *мин. ч.* дава́вся, дава́лася, лося; *наказ. сп.* дава́йся; *недок.*, **ДА́ТИСЯ,** да́мся, даси́ся, да́сться, дамо́ся, дасте́ся, даду́ться; *мин. ч.* да́вся, дала́ся, ло́ся; *наказ. сп.* да́йся; *док.* 1. *звичайно із запереч., розм.* Дозволяти зробити що-небудь із собою. *Коні запінились, а не даються випередити* (М. Коцюбинський); // *перен.* Піддаватися впливові, дії чого-небудь. *Нам час не датися на глум: Здіймуться дружні хлопські руки, І просвітліша хлопський ум!* (з народної пісні).

2. *(1 і 2 ос. не вживаються), кому.* Виявлятися яким-небудь для здійснення, подолання, переборення. [Валент:] *Звісно, по-жіночому вона нетримливо з тобою говорила, та їй далась нелегко та розмова* (Леся Українка); *Вантажник Григорій трохи заїкувався, коли говорив: йому трудно давалася літера "а"* (Ю. Смолич); // Бути легким, приступним для розуміння, засвоєння і т. ін. [Галя:] *Не всякому, папочко, та наука дається* (Панас Мирний); *Набуде Марко досвіду, тоді і наука дасться йому, досягне свого, до чого душа лежить* (К. Гордієнко).

3. *(1 і 2 ос. не вживаються), тільки док., мин. ч., кому.* Стати предметом особливої уваги, інтересу. — *Та що там за Василь тобі дався? — каже Маруся* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Дались тобі ті п'ять карбованців, подавилася б ти ними ще ниньки* (М. Стельмах).

4. *тільки недок.* Пас. до **дава́ти** 1–3, 6, 9. *Одному бо Духом* [Святим] *дається слово мудрості, а другому слово знання тим же Духом* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Левіт:] *Берегти святині. Щоб жертов* [жертв] *не давалось поза храмом* (Леся Українка); *У статті дається також характеристика основних методів дослідження внутрішнього мовлення* (з наук. літ.).

Піддава́тися (дава́тися *і т. ін.)* **/ підда́тися (да́тися** *і т. ін.)* **на підмо́ву** *див.* **піддава́тися.**

◊ **(1) Дава́тися / да́тися взнаки́** *кому, чому і без дод.:* а) ставати відчутним, виразно помітним; добре відчуватися, проявлятися. *Цимбал не відставав, та відсутність тренажу давалася взнаки: він важко хекав.., весь спітнів* (І. Багмут); б) неприємно нагадувати про себе. *Сам* [коваль]

був неписьменний і дуже жалкував з того .. І завжди і скрізь неписьменність прикро давалася взнаки (А. Головко); в) завдавати прикрощів, дошкуляти кому-небудь. *Вимушена полярна зимівля давалася взнаки слабшим організмам* (М. Трублаїні); *Другу ланку косарів повів голова колгоспу Василь Яремчук. Важкувато йому було, давалися взнаки рани на нозі* (І. Цюпа); *Вона, як уміла, варила їсти. Не завсігди їй щастило, а найбільш отой борщ дався її узнаки, — ніяк звичайно не хоче бути добрий на смак!* (Б. Грінченко); *Стогнання його* [панотця] *тривало допізна. А це далося взнаки найдужче Славкові* (Л. Мартович); г) надовго запам'ятовуватися (перев. про щось неприємне). *Ох, приязнь, приязнь! Товариство! Далось ти мені гірко взнаки, не забуду я тебе до смерті!* (І. Франко); *Оксані ця зима найбільше далася взнаки. Нема кому дровець постарати, нема кому одіннячка* [одягу] *придбати* (Марко Черемшина); *Микола згадував окремі епізоди, які, мабуть, дались найбільш йому взнаки* (П. Панч); **(2) Дава́тися / да́тися в ру́ки (до рук):** а) *(кому і без дод.)* здаватися, не чинити опору кому-небудь. *А воно, оте мале* [хлоп'я].., *знов вив'юнювалось, виривалося.., ніяк не даючись до рук* (О. Гончар); *— Цур тобі! .. Де ж ти бачив, щоб турок без ніякої бійки сам тобі в руки дався?* (С. Добровольський); *— Хоч би не спіймали того доброго міського чоловіка .. Тільки ні, то такий, що спроста в руки не дасться* (І. Цюпа); б) ловитися. *Коло носа в'ється, а в руки не дається* (прислів'я); *Чайка, видно, виголодалась, бо далеко не втікала, відразу далася в руки* (Ю. Збанацький); в) *(кому, чому)* підпадати під чий-небудь вплив. *Виряджала мати* [Петра], *наказуючи, щоб стеріг себе, не давався у руки лихим людям* (Панас Мирний); *Злостився* [Петро Іванович] *на себе за те, що дався в руки якійсь сліпій силі і дозволив їй помститися над собою* (М. Ю. Тарновський); г) *(кому)* потрапляти в залежність від кого-небудь, перебувати під чиїмось впливом; підкорятися. *Радить* [Чіпка] *кожному себе стерегти, громаду, а не даватись знову панам у руки* (Панас Мирний); ґ) переходити в чиє-небудь користування, ставати чиєюсь власністю; діставатися комусь. *Ось воно слово: одберім землю! .. Ту саму землю, що, як мрія далека, тільки манила, а не давалась у руки, що грала перед очима, як марево в спеку* (М. Коцюбинський); д) ставати доступним для оволодіння, легко здійснюватися. *Вже третій рік я дояркою. Справа ніби сама в руки дається* (із журн.); е) *(кому)* ставати чиїм-небудь досягненням. *Він* [Чіпка] *.. кляне земство, котре йому не далося в руки* (Панас Мирний); **(3) Да́тися в нау́ку** *кому* — добре запам'ятатися, залишити надовго про себе пам'ять. *Далось багатьом у науку Дівча — не забудуть повік* (В. Бичко); *Далася в науку тобі та поїздка до міста, що і досі забути не можеш* (з газ.); **(4) Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки,** *діал.* **впо́мки, в по́мку)** *перев. кому* — надовго, добре запам'ятатися, вразивши чим-небудь. *Дався той день упомки Кирилові Івановичу: і досі він його без того, щоб не заскреготати зубами, згадати не може* (Панас Мирний); *— Ми маленькі людці, то тим вашій милості, князю, і не далися втямки, — сказала Тодозя* (І. Нечуй-Левицький); *Дався він Галині Горленко в пам'ять, отой "січений", і тепер ось так наявно постав перед нею...* (Є. Кротевич); *Приставали до Якова не лише націоналісти. Були й інші. Особливо дався втямки такий Тихін Бухало* (У. Самчук); *— Я змалку тут живу і пам'ятаю все .. Найбільше в пам'ятки далися воєнні роки* (з мемуарної літ.); **Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву** *див.* **здава́тися**[1].

ДАВА́Ч, а́, *ч.* 1. Те саме, що **дава́льник.** *Оскільки міфологічна безодня традиційно ототожнюється з "країною смерті", підземним царством, то, отже, і з універсальним божеством-деміургом. А він, як відомо, є основним давачем благ* (з наук. літ.); *У ході розслідування випадку хабарництва підлягає встановленню коло учасників злочину: одержувач хабара, давач хабара, посередник давання хабара* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **да́тчик.** *Значення кількісних координат визначаються на основі інформаційних сигналів давачів сенсорних систем* (з наук. літ.); *Конструкція давача віскозиметра передбачає настільний монтаж, а вторинного приладу — щитовий* (з навч. літ.).

ДАВЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **давне́зний.** *На уламках колишніх мрій вона викохувала нові надії, в ній зароджувалось і зростало бажання якось завершити це старе почуття, що її геть заполонило, увінчати його, давезне, новим невмирущим вінком, вчинити подвиг у своєму коханні* (В. Підмогильний); *Давезний граб сам валився з кореня від старості* (В. Кучер); *Він роздавав своїх полив'яних богів, .. а сам вдовольнявся давезним, зсірілим від часу й негоди дерев'яним Світовидом* (П. Загребельний).

ДАВИ́ЛКА, и, *ж., розм.* 1. Інструмент для видавлювання порожнистих виробів з листового металу. *Давильник притискав до болванки з торця металевий лист, запускав верстат із давилкою, схожою на ломик, загинав метал на болванку, вигладжував і за кілька хвилин виходила, наприклад, склянка діаметром з блюдце* (із журн.).

2. Пристрій для лову гризунів. *Крім хімічних засобів боротьби зі шкідливими гризунами, використовують різноманітні механічні засоби — капканчики, давилки, верші, ловчі діжки* (з наук.-попул. літ.).

ДАВИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Признач. для видавлювання соку (з фруктів, овочів, ягід). *Десь чекає космічна чаша, Хтось давильний прес наклада* (М. Руденко); *Давильні преси використовуються для вичавлювання винограду, яблук, помідорів та ін.* (з навч. літ.).

2. Признач. для видавлювання порожнистих виробів з листового металу. *Давильний верстат є одним із засобів спеціальної обробки листового металу* (з наук.-техн. літ.); *Процес видавлювання на давильних верстатах складніший і менш вивчений, ніж інші процеси обробки металів тиском* (з навч. літ.); *Давильні роботи застосовуються у дрібносерійному виробництві, коли виготовлення витяжних штампів економічно невигідне* (з навч. літ.).

ДАВИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто видавлює сік з винограду. [Четверта частина хору:] *Все те йде в велику кадку* [діжку], *до давильників під ноги, Свіжі, чисті виногрона топчуть потоптом вони* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *Виявлені фольклорні записи дають можливість стверджувати, що існували пісні збирачів і давильників винограду, пісні гончарів і борошномелів* (з навч. літ.).

2. Робітник, що виготовляє порожнисті вироби з листового металу. *Складні деталі для мідних духових інструментів давильник виготовляє на спеціальному токарно-давильному верстаті* (з наук.-техн. літ.); *Давильник видавлює на верстаті сферичні, конічні та циліндричні поверхні виробів із застосуванням простих і розбірних патронів* (з наук.-техн. літ.).

ДАВИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дави́льник.** *Під час подорожі я бачив важку працю давильниць винограду* (із журн.).

ДАВИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Двір або приміщення з відповідним устаткуванням для видавлювання соку з винограду, яблук та інших плодів. *У давильні своїй, виноробе, Не дави молодий виноград: То ж бо є небезпечна спроба — Менше радості, більше втрат* (М. Руденко); *Млосний дух загуслих соків, спінених давилень все ж горував* (О. Забужко); *Посередині двору можна побачити стару давильню для виготовлення сидру і видовбаний кам'яний круг, на якому крутилося жорно, мнучи яблука* (із журн.).

ДАВИ́ЛЬЦЯ, лець, *мн., розм.* Інструмент для роздавлювання горіхів. *Надзвичайно тверді горіхи доводилось їй роздавлювати залізними давильцями* (із журн.); * У порівн. *Єремія несподівано вхопив Тодозю за руки й стиснув своїми гарячими сухорлявими пальцями, неначе залізними давильцями* (І. Нечуй-Левицький).

ДАВИ́ТИ, давлю́, да́виш; *мн.* да́влять; *недок.* 1. *кого, що, на кого — що, у що.* Налягати своєю вагою; натискати. *Товстоголові, гладкі соми своєю вагою давили сіті на дно, а велетні білуги, ліктів по десять завдовжки, рвали сіті своїми гострими носами* (А. Кащенко); *Сухе груддя давило на рожеві трубки* [посіву], *безсилі пробити сіру шкаралупу, вони морщились і жовкли* (П. Панч); *— Може, далі пройдемо, на сухе? — Мені все одно, на мокрому навіть краще — в боки не давитиме* (Григорій Тютюнник).

2. *кого, що і без прям. дод.* Із силою натискати; стискати, тиснути. [П е т р о:] *Як то здорово носити таку одежу, щоб вона нігде тебе не давила* (Панас Мирний); *— Не шкреби, дочко, ножем.., — сказала Кайдашиха. — Як же його шкребти, щоб не було чуть!.. — Не дуже дави ножем, моє серденько любе, то горщик не буде скавучать* (І. Нечуй-Левицький); *Аж ось двері піддалися, і натовп розлютованих панів линув у них, давлячи й штовхаючи один одного* (З. Тулуб); * Образно. *Просторий кабінет давив його душними обіймами* (Іван Ле); *Земля пекла підошви, давили мури, стискалося серце в передчутті чогось тяжкого, похмурого...* (Василь Шевчук); // *безос.* Про почуття болю, стискання (у грудях, серці, голові). *— А як, було, прийде вечір, — знов давить мене в грудях, тяжко мені, наче хто розриває мою душу* (І. Нечуй-Левицький); *— Спершу нудило мене, давило під серцем* (Панас Мирний); *— Голова, знаєш, ніби чужа якась. Отут мені давить і штрика* (Остап Вишня); *Щось мене давить, груди скувало і дихнути не дає, як часом буває в сні* (В. Барка).

3. *кого.* Розплющуючи, нищити (комах та інших дрібних істот). *— Задавив уже! — гукнув дід. — Ні, я його* [коника] *не давив, — і лице малого скривилося* (Панас Мирний); *Він уже здогадався, хто давив його голубів, але ні разу не заставав убивцю на місці злочину* (О. Донченко); // Навалившись, ударом калічити, вбивати. *Коли чи п'є* [Турн] *— не проливає, Коли чи б'є — то вже влучає, Йому людей давить, як мух!* (І. Котляревський); *На Вовка бідного насів* [Лев] *— Давив його, крутив...* (Л. Глібов).

4. *кого і без прям. дод., розм.* Умертвляти, стискаючи горло; душити. *Не раз бородатих давили* [гайдамаки] *купців, І коней, і крам відбирали* (Л. Боровиковський); *— Чутка ходила, що дівчина задавила Загнибідиху. А глянути на неї — щось не віриться, щоб така давила* (Панас Мирний).

5. *що.* Те саме, що **ча́вити.** [П а р в у с:] *Нерон — той був великий виноградар в саду Господнім, кетяги достиглі давив, і з їх крові вино робилось* (Леся Українка); *Вигрібали з землі .. м'ясисті овочі, давили з них сік у казанки* (В. Кучер); *Вождь убив змію, на знак вдячності голуб приніс своєму рятівникові лозу і порадив давити ягоди і пити сік* (П. Загребельний).

6. *кого, що, перен.* Чинити утиски; гнобити. *Почав* [пан] *нас тіснити, почав давити, — нема життя нашому братові* (Панас Мирний); *Він мріяв про твори, які б не гнітили і не давили людину, а навпаки, підносили* (С. Єфремов); // Гнітити (про почуття, настрій). *Важка дума, як камінь, давила її серце* (І. Нечуй-Левицький); *Занепад і руїна України важким тягарем давили душу Сірка* (А. Кащенко); *Де й поділася та важка зажура, яка давила колись безправного в'язня* (І. Цюпа); // Пересилювати що-небудь у собі; приглушувати. *— Ні, ні! — без жалю давив я у собі всякий протест, — ніяких думок!* (С. Васильченко); *Нахиляюся над ним нижче, давлячи регіт* (Любко Дереш).

7. *що і без прям. дод., перен., розм.* Морозити, заморожувати. *Гуде та виє... розгулявся Морозенко!.. Аж пищить усе, а він, немилосердний, давить* (Панас Мирний); *Зима .. віяла завірюхами, морозами давила й занудила мене до смутку* (С. Васильченко); *Снігу ще не було, але морози давили порепану землю* (Іван Ле); *Морози давили, як на пропасть, так що на горбах озимина померзла, і сівба ярих теж велась всліпу* (Григорій Тютюнник).

(1) Да́вма дави́ти — давити з великою силою. *У грудях давма давила ніби якась передвістка* (Іван Ле).

◊ **[Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце)** *див.* **ка́мінь; Дава́ти (задава́ти, дави́ти,** *зневажл.* **де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́** *див.* **дава́ти; (2) Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)>** — викликати тяжкий душевний стан, невеселий, гнітючий настрій; гнітити. *Гірко йому* [Петрусеві] *на душі, важким каменем давили слова Шестірного, та й нікому і розважити, нікому одвести думки від глибокої образи* (Панас Мирний); *Безрадісні події на фронтах, туга по Україні, яку вже топтали німецькі фашисти, каменем давили на серце* (П. Панч); *Якесь важке, гнітюче почуття каменем давило груди* (О. Донченко); **Натиска́ти (нати́скувати,** *рідше* **дави́ти) / нати́снути** (*рідше* **надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі)** *див.* **натиска́ти; Сльо́зи ду́шать (да́влять) / удави́ли** *див.* **сльоза́.**

ДАВИ́ТИСЯ, давлю́ся, да́вишся; *мн.* да́вляться; *недок.* 1. *чим і без дод.* Їсти, важко ковтаючи їжу (від жадібності, відсутності апетиту і т. ін.). *Жінка кинула й дітям круг мамалиги, і малеча опала її в кутку, мов горобці соняшник. Козаков довго дивився, як дітвора жадібно давиться гарячими глевтяками* (О. Гончар); * Образно. *А "ненажера"* [молотарка] *тим часом не тільки не давилася, а ще більше .. дерла свого рота* (Панас Мирний); // Задихатися, душитися. *Сергеєв закурив сам і довго мовчав, давлячись димом* (В. Дрозд).

2. *чим.* Їсти що-небудь малопоживне, одноманітне. *В людей свято пройде святом, а в нас і на перший день черствим хлібом давитись прийдеться* (М. Хвильовий); *— А що б же .. ходив би* [Матюха] *обшарпаний, ячниками б давився та по-свинячому жив, як вони?!* (А. Головко); *— Книжки купують* [бідняки], *а самі картоплею давляться* (І. Багмут).

3. *розм.* Позбавляти себе життя удушенням. [П е т р о:] *Такі мене гіркі думки взяли, така несамовита туга облягла мою душу — хоч давися! хоч топися!* (Панас Мирний);

// *тільки наказ. сп., вульг.* Уживається як лайливе побажання. — *Не дивись, а то з'їси. Ось на, давись! (Дає* [божевільна] *дулі і співає)* (Т. Шевченко); — *Хапайте, жеріть, давіться, вовчики-сіроманці! — в нестямі кричав Шурабуря* (Б. Антоненко-Давидович).

4. *тільки недок.* Пас. до **давити** 4–6. *З пальця меду не добудешся, .. не давиться* (Номис).

Души́тися (дави́тися) слі́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.) див.* **души́тися; Души́тися (дави́тися) smі́хом (від сміху, ре́готом, від ре́готу** *і т. ін.) див.* **души́тися.**

ДА́ВКА, и, *ж., розм.* Штовханина і тиск у натовпі. *Коло вокзалу була така давка і тіснота, що страх* (Панас Мирний); *Загриміли лави, знявся крик, давка біля дверей* (А. Шиян); *Увесь шарварок відхлинув назад, почалась давка, заголосили жінки і діти* (Р. Андріяшик).

ДАВКИ́Й, á, é. 1. Який давить (на людину, на частини й органи її тіла). *Не в силі був* [Лесь] *проковтнути твердого й давкого клубка, що, не знати звідки узявшись, застряв у горлі* (І. Нижник); // Який важко проковтнути (про їжу). — *Добре, я подумаю, — кривиться Ткаченко, наче їсть терпкі й давкі груші* (М. Сиротюк); — *Петре, ти? — голос Іванові трохи в'язало, як од давких дичок* (Г. Колісник).

2. *перен.* Який викликає важке й болісне відчуття. *Всі в собі дух заперли. Відчули, що зараз впаде якесь давке, мов камінь, слово* (Б. Лепкий); *Хоч за мною тут ніхто не плаче, все ж душу огортає давкий холодний сум* (Є. Доломан); *Вовчиця ледве дихає. В грудях пече. Це пече страшне і грішне життя. Воно стало їй давким і гірким подихом* (Б. Харчук); *Хочеш радісно крикнути — до рідних своїх, до землі, до Дніпра, та давкий крик застряє в горлі* (Є. Гуцало).

ДА́ВКО. Присл. до **давки́й.** *З-під рядна давко пахло сухим глиняним порохом і вивітреною сажею* (Григір Тютюнник); *Давко тхнула черемха, що якраз цвіла...* (Г. Колісник).

ДАВКОТНЯ́, і, *ж., розм.* Підсил. до **да́вка.** *Двір прокидається — радість, гомін, давкотня* (С. Васильченко); *Протрусившись у задушливій давкотні три станції, він виліз із переповненого вагона і перебіг на кільцеву лінію* (із журн.).

ДА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **давити** 1–6. *Для отримання виноградного соку слід брати солодкий, стиглий і не давлений виноград* (з газ.); *Се був чоловік відмолоду вихований на чужій ласці, відмолоду прибиваний і давлений, котрий весь свій вік прожив чужою волею* (І. Франко).

ДА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **давити** 1. *Повінь шуміла. Ніби буря кинулася в потік і плила його руслом, ніби під її давленням вода розливалася ширше й ширше* (Б. Лепкий).

ДАВЛУ́РІ, *невідм., ч.* Грузинський груповий народний танець. *У репертуарі ансамблю є також відомий грузинський танець давлурі* (з газ.).

ДАВЛЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **давки́й.** *Розібрав його кашель такий давлючий, що аж сльози з очей покотилися* (М. Чабанівський); *У Глущука до горла підкотився гарячий давлючий клубок* (С. Чорнобривець); [Л і з а:] *Ніхто не їсть* [пряників], *такі вони давлючі* (І. Кочерга).

ДА́ВМА: Да́вма дави́ти *див.* **дави́ти.**

ДАВНЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Дуже давній. *По переказу, з давнезних Аравійських давен Ліками рід Кантемирів Широко був славен* (П. Куліш); *Скити з часів давнезних воювали з амазонками, намагаючись їх підбити під себе* (Н. Королева); *Касян Коляда — старезний, або, як сам він казав, "давнезний запорозький дід", був-таки й справді дідом, бо мав за плечима сотню з гаком літ* (В. Чемерис).

З да́вніх *(рідше* **давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна>** *див.* **да́вній.**

ДАВНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить давній. *От і це мої вірші, правда, вже давненькі* (І. Нечуй-Левицький); *Стінгазета на місці. Давненька, правда, ще до травневих випущена...* (О. Гончар).

ДАВНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **давне́нький.** *Давненько вже у яр пішла* [дівчина], *Узявши глечик* (Т. Шевченко); *Давненько вже я народився на світ* (Остап Вишня); *Давненько ви не були ласкаві завітати до нас. Давненько!..* (В. Домонтович); *В хаті була сама господиня, її чоловік давненько помандрував кудись* (В. Барка).

ДАВНИ́М-ДАВНО́, *присл.* Дуже давно. *Якби я не була тут так занята і так слаба, то він* [переклад] *був би вже давним-давно скінчений* (Леся Українка); *Чому так тяжко й так мало щастя? І час так летить, і історія так швидко старіється, ніби хата щезла вже давним-давно?* (О. Довженко); *Мрії давним-давно вивітрилися з голови* (Ірина Вільде).

ДАВНИНА́, и́, *ж.* 1. Давноминулі часи. *В Єгипті в давнину .. Жив цар преславний, сильний і багатий* (І. Франко); *Подивись у давнину, де з полком відважний Ігор виступає на війну* (М. Упеник); // Те, що стосується далекого минулого, що пригадується з минулого. — *Ми колись грали в академії комедії, та почали пригадувати з отцем Петром деяку давнину* (І. Нечуй-Левицький); *Це давнина, це наша гірка, немов полин, давнина, її вже забуває час по книгах і кобзарі по майданах* (М. Стельмах).

2. Довгочасне існування чого-небудь. *Коло похилених воріт, що стояли поруч із старенькім будинком.., почорнілим од давнини, із темряви обізвався привітний молодий голос* (С. Васильченко); *На голові мав аж поруділий від давнини бриль, але цілий* (Т. Осьмачка); *На ньому піджак, куплений ще в Харкові на товкучці за приступну ціну, аж лиснів від давнини* (А. Шиян); *Хата війнула теплом літньої людини, запахом злежаних укривачок, ковдр, лляних поцвілених занавісок, недільної давнини хлібом у скрині* (Є. Пашковський).

(1) Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.)* **давнина́ <Да́вні да́вна>** — дуже далекі часи, віддалене минуле. *Ми про давні давна без гніву й лукавства спогадаймо, Про безладдє* [безладдя] *наших бідолашних предків заспіваймо* (П. Куліш); *Давня то давнина, а наче вчора діялось* (Марко Вовчок); *І лунає та дужа пісня з далекої давнини* (І. Нечуй-Левицький); *Величезний старовинний вал, зведений в сиву давнину руками рабів.., зараз весь був начинений бетоном та сталлю* (О. Гончар).

◊ **Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ віків)** *див.* **сяга́ти.**

ДА́ВНІЙ, я, є. 1. Який давно минув; колишній. *Відтак коваль про давнії роки згадав* (І. Франко); *Раз, знеможені віком і кволі, Вийшли із храму на ґанок вони; Обступили їм пам'ять Давні події* (М. Зеров); // Який уже використовувався раніше. — *Ми, ямищани, пристали на те, що ніхто з нас не буде робити в пана по давній ціні* (М. Коцюбинський); // *у знач. ім.* **да́внє,** нього, *с.* Минуле. *Давнє устає перед очима, мов воно тільки що діялося* (Панас Мирний).

2. Який існує вже багато часу; старий. *Давніх друзів забувають, а при горі споминають* (прислів'я); // Здавна добре відомий; стародавній. *Він не крився ні від кого, що сам ви-*

йшов з давнього козачого роду (Панас Мирний); *Давня приказка каже, що лихо не ходить поодинці, а в парі* (М. Коцюбинський); *Сиві бороди з села переказали нам давню легенду* (І. Волошин).

3. *розм.* Непридатний для споживання; несвіжий. *Тараня була дуже давня, лежала, трухла* (І. Нечуй-Левицький); — *Хіба тут тобі води немає? — показує* [генеральша] *на графин з водою... — Це вже давня... Я ходила свіжої напитись, — каже Уляна* (Панас Мирний).

В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* **час; Дале́ка (да́вня, си́ва** *і т. ін.)* **давнина́ <Да́вні да́вна>** *див.* **давнина́; (1) З да́вніх** *(рідше* **давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна>** — давно; здавна. *Чорна баба — нічка темна: Із давніхдавен Покриває все на світі, Як погасне день* (Л. Глібов); — *Так воно на світі вже з давніх-давен ведеться: що одному погано, то другому добре* (В. Винниченко); *Бачив я, що всюди люд На царя кладе свій труд .. Так щороку з давніх пір* (Л. Первомайський); — *Та як же "обробити"* [землю]? *Ще наші діди й прадіди наших дідів з давнього-давна своєю кров'ю її обробили!* (О. Іваненко); *Обіч княжого замку була з давнезних-давен видовбана в скелі печера* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **Ті́ні мину́лого (да́внього)** *див.* **тінь.**

◊ **Струси́ти да́вній прах** *див.* **стру́шувати; Я́три́ти (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати** *і т. ін.)* **/ роз'я́три́ти (розтрою́дити, розворуши́ти** *і т. ін.)* **[незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)]** *див.* **я́три́ти.**

ДАВНІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Дуже давній. *Хата у схимника була давнісінька, ще з минулого століття* (із журн.).

ДАВНІ́СІНЬКО, *розм.* Дуже давно. — *Хочете душу узяти, зараз вам її і заручу .. — Душу! Та вона вже давнісінько моя* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ДА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Велика часова віддаленість виникнення, здійснення чого-небудь; давноминулі часи. *На селі теж розпитують — хто якого роду. Тільки те неоднаково, що в городі питають: чим той рід уславився — чи давністю, чи боями, чи послугами? А село знає одну славу — честь* (Панас Мирний); *Колись у давність недозриму була страшна дорога з Риму* (Л. Костенко).

2. Довгочасне існування; застарілість. *Голова райвиконкому ударив долонею по жовтій від давності папці* (О. Донченко); // Час, протягом якого зберігається що-небудь. *В погребах Мунтяну завжди були добрі вина, десятилітньої і п'ятнадцятилітньої давності* (М. Чабанівський).

3. *юр.* Термін, протягом якого можуть бути заявлені які-небудь вимоги або після якого втрачається чи набувається право на що-небудь. *До строків захисту цивільних прав входять також строки позовної давності* (з наук. літ.); *Правомірними способами набуття нерухомої власності є спадщина, купівля, одержання дарунка та набувальна давність* (з навч. літ.).

(1) За да́вністю [ро́ків (літ, ча́су *і т. ін.)***]** — про неможливість з'ясувати що-небудь через велику віддаленість у часі певної події. *За давністю літ неможливо відшукати слід запропащеної рукописі* (Леся Українка); *Леся бувала в Києві, ще коли жили в Новограді-Волинському, але за давністю ті відвідини пам'ятала невиразно* (М. Олійник); *З припізнілим подивом глянув* [Гістієй] *на свого відпущеника, який за давністю років уже не був зобов'язаний в усьому сліпо коритися своєму колишньому господареві* (І. Білик); — *Ми, історики, .. закрили справу за давністю часу* (Д. Білий).

ДАВНІ́ШЕ. Присл. до **давні́ший.** *Давніше, то бодай годували нас цяцьками, а тепер лише ласка і пам'ятливість, а воно те саме, що роса на траві* (А. Чайковський); *Її тягне тепер до самоти, як давніше до мандрівки* (О. Кобилянська); *Майже завжди виявляється, що таке уже бувало, і то не раз, колись давніше* (Г. Колісник).

ДАВНІ́ШИЙ, а, е. 1. Вищ. ст. до **да́вній** 1, 2. *Лубни, давніший Олександрівськ, став вже містом* (І. Нечуй-Левицький); *Я вирішив порадитися з отцем Єлисеєм. Наша розмова, як і в давніші часи, розпочалася зі сфер високих, не зовсім мирських* (Ю. Мушкетик); *У сучасній українській мові є чимало слів, історія яких сягає часів балто-слов'янської єдності або й давніших етапів історії нашого народу* (з наук. літ.).

2. *заст.* Який був раніше за кого, що-небудь, перед ким, чим-небудь. *Давніший управитель, мабуть, нарочно* [навмисно] *так робив, щоби графиня була ніби гість у своїй власній хаті* (Б. Лепкий).

ДАВНІ́ШНІЙ, я, є, *розм.* Те саме, що **да́вній** 1–3. *Марійка розтлумачує дідові: — Це, — каже, — дідусю, вистава про давнішні часи* (С. Журахович); *Там, у кутку, троє завели річ про теперішнє життя трудне.., а четверті про давнішнє гуторили* (Панас Мирний); *Олтар зостався од старої церкви. Він давнішній і закруглений* (І. Нечуй-Левицький); *Давнішнє бажання оволоділо ним* (А. Шиян).

ДА́ВНО, а, *с.:* **Дале́ка (да́вня, си́ва** *і т. ін.)* **давнина́ <Да́вні да́вна>** *див.* **давнина́; З да́вніх** *(рідше* **давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна>** *див.* **да́вній.**

ДАВНО́, *присл.* 1. У далекому минулому, багато років тому. *Давно те ділялось* (Т. Шевченко); *Колись давно, ще не за нашої пам'яті, приїхав .. пан-дідич в свій куплений на Волині маєток* (І. Нечуй-Левицький).

2. Протягом тривалого часу; здавна. *Золотую тарілочку Всі знають давно* (Л. Глібов); *Одчиню свою кватирку, Розкрилю своє вікно, Щоб дмухнуло свіжо й гірко Ранку раннього вино. Ранку раннього вино, Препрославлене давно* (М. Рильський); // Певний час тому. *Вже давно у всі дзвони передзвонили* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Місяць давно вже зійшов і перескакував з хмари на хмару* (М. Коцюбинський); *Давно скінчили роботу численні гуртки, учні розійшлися* (О. Донченко); // Протягом якогось відрізка часу і дотепер; довгий час, довго. *Стали мати прощатися, бо вже Катря давно коло дверей стояла* (Марко Вовчок); *Ах, я давно Вас ждала* (П. Тичина).

◊ **(1) Ота́к би [й] давно́ <Давно́ б так>** — уживається на знак схвалення чиїх-небудь дій, учинків; правильно, добре. — *От... Отак би й давно. А то наче справді яка велика пані — її кличуть, а вона уклалась спати* (Панас Мирний); [М у з а:] *Прощай. Тепер ти вільний, Живи собі по моді! (Зникає).* [П о е т:] *Давно б так! .. Я в пригоді поможу й сам собі* (Леся Українка); — *Та завезу я своє завдання. Тільки дайте з Яриною впоратися. — Отак би давно* (М. Стельмах); — *Треба щось і робити. Он тин похилився... — Давно б так, — сказав гайдук і показав, де стоять заступ, граблі та вила* (Ю. Мушкетик); **(2) Як [і] давно́** — як раніше, як колись. *І вже до нас так не горнеться* [Катря], *як давно* (Марко Вовчок); [Г р и ц ь к о:] *Як живу? Так, як і давно жив* (Панас Мирний); *Наче знов, як давно, чую мову твою* (І. Гончаренко).

ДАВНОМИНУ́ЛИЙ, а, е. Який давно минув, пройшов і т. ін. *І часто все те, що в колишні, Давноминулі часи зруйнувалося, .. Потім на протязі* [протягом] *років наступних і цілих століть Вже відновитись не в силі* (М. Зеров); *А між людей все нові, все палкіші зустрічі бойових друзів, скрізь спогади про давноминулі дні* (В. Кучер); // *у знач. ім.* **давноми́ну́ле,** лого, *с.* Давні часи; давнина. *Але що вдієш, коли людині на схилі віку давноминуле пригадується ліпше, ніж те, що було вчора або позавчора* (Б. Антоненко-Давидович); *Поема "Данило Галицький" .. не відносить нашу увагу в давноминуле, а, по суті, перекликається з днями великої битви проти фашизму* (А. Малишко); *Сьогодні вже про те можна говорити як про давноминуле* (О. Тесленко).

△ **Давномину́лий (передмину́лий) час** *див.* **час.**

ДАВНООЧІ́КУВАНИЙ, а, е. Якого давно чекали, ждали (чекають, ждуть). *Щоденні новини суспільного життя нас .. тільки радують, як радує батьків народження та перший лепет давноочікуваного немовляти* (Іван Ле); *Лагідна вечірня пора і давноочікуваний сніг виманили на вулицю трохи не всіх мешканців міста* (Ірина Вільде).

ДАВНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що, розм.* Однокр. до **дави́ти** 1. *Зареготався я, та й годі; А й мене давнули Таки добре. Перед світом Усе те заснуло* (Т. Шевченко).

ДАВНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає словам **да́вній** у 1, 2 знач. і **старода́вній** у 2 знач., напр.: давньоарі́йський, давньоболга́рський, давньогерма́нський, давньоінді́йський, давньоірла́ндський, давньоіталі́йський, давньокита́йський, давньослов'я́нський.

ДАВНЬОАНГЛІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Англії, пов'язаний з ними. *Є всі підстави стверджувати, що в англійській мові дієслівної категорії виду немає, хоча вона була в давньоанглійській мові* (з наук. літ.).

ДАВНЬОБОЛГА́РСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Болгарії, пов'язаний з ними. *Цікавим в історичному плані є давньоболгарський рукопис X століття "Сказання про залізний хрест", де вперше серед слов'янських писемних пам'яток минувшини йдеться про використання хреста у військових справах, що одночасно став і символом віри та перемоги* (з наук. літ.); *Колись давньоболгарська та давньоукраїнська мови були більше схожими між собою, ніж сучасні болгарська та українська* (з навч. літ.).

ДАВНЬОВІРМЕ́НСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Вірменії, пов'язаний з ними. *Про перебування вірменських купців на Русі свідчить давньовірменський переклад "Житія Бориса і Гліба"* (з наук. літ.); *Давньовірменська мова.*

ДАВНЬОВІ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **староді́вній** 1, 2, 4. *А Ковдуш, як давньовічний пророк, випускає з беззубих уст, мов піною морською оточених сивими кучериками бороди, образ за образом, що їх бачить його срібне око* (Н. Королева); *Груні видно — тріщать давньовічні звичаї, молоді сили прагнуть вирватися на широкий світ* (К. Гордієнко).

ДАВНЬОГЕРМА́НСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Германії, пов'язаний з ними. *Я не можу вам розкрити всі обставини, але захоплення одного з наших ландмейстерів давньогерманською військовою магією призвело до певних неприємних наслідків* (Д. Білий); *Починаючи з XII ст. норми давньогерманського права вносяться у земельні та міські закони* (з навч. літ.).

ДАВНЬОГРЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи Стародавньої Греції, пов'язаний з ними. *Те, як він рухався й промовляв, кожен рух і кожне слово скидалися на .. багатобарвну театральну виставу, уривок з давньогрецької трагедії в камерному виконанні* (В. Домонтович); *Перші згадки про лавини можна знайти в працях видатного давньогрецького історика Полібія* (з наук.-попул. літ.); *Давньогрецька культура; Давньогрецька мова.*

ДАВНЬОЄВРЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до давніх євреїв, власт. їм, а також до місць їхніх поселень, до давньої Палестини. *Лагідним, тремтячим голосом, .. благав він* [цадик] *благословення Божого давньоєврейською мовою* (М. Старицький); *Прикладом збереження до наших днів пізньої національної релігії є іудаїзм, який у VII ст. до н. е. прийшов на зміну давньоєврейській релігії* (з навч. літ.).

ДАВНЬОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Європи, пов'язаний з ними. *Майже всі топонімічні праці, присвячені давньоєвропейській гідронімії Європи, опубліковані в західноєвропейських країнах, практично позбавлені українського гідронімного матеріалу* (з наук. літ.).

ДАВНЬОЄГИ́ПЕТСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи Стародавнього Єгипту, пов'язаний з ними. *Фрейзерове тлумачення давньоєгипетської казки про двох братів як переказу про трансформацію й мандрівку душі здається йому надто недоречним, блідим і натягненим* (В. Домонтович); *Автор має право думати, що віднайшов загублений колись ключ, яким послуговувалися ще давньоєгипетські астрологи, відмикаючи таємничі брами майбутнього* (Ю. Андрухович); *Леся Українка перекладала з німецької мови давньоєгипетські ліричні пісні, які зацікавили її подібністю до українських* (з наук. літ.); *Давньоєгипетська мова.*

ДАВНЬОІНДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Індії, пов'язаний з ними. *У давньоіндійській Рігведі записані перекази про минуле, коли давні арійці жили громадами, спільно трудилися, вирішували питання внутрішнього життя і управління* (з навч. літ.); *Давньоіндійська мова.*

ДАВНЬОІРА́НСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавнього Ірану, пов'язаний з ними. *Деякі зображення, що поєднували риси змієподібних драконів та птахів, походили від давньоіранських прототипів* (з наук. літ.); *"Авеста" — давньоіранська священна книга* (з навч. літ.); *Давньоіранська мова.*

ДАВНЬОІРЛА́НДСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Ірландії, пов'язаний з ними. *В ірландській мові є три відмінки: загальний (давньоірландські називний та знахідний), кличний та родовий* (з навч. літ.).

ДАВНЬОІТАЛІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавньої Італії, пов'язаний з ними. *Історія Криму пережила також правління давньоіталійських держав, трохи пізніше Крим був окремим улусом Орди* (з наук. літ.).

ДАВНЬОКАМ'ЯНИ́Й, а́, е́. Стос. до першого, найдавнішого періоду кам'яної доби. *Палеоліт — давньокам'яний вік, найдавніша епоха в історії людства* (з навч. літ.); *Заселення первісними людьми території сучасної Житомирщини почалося в давньокам'яному віці (палеоліті)* (із журн.).

ДАВНЬОКИ́ЇВСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи стародавнього Києва, пов'язаний з ними. *Богдан Хмель-*

ницький не раз говорив про Київ як духовну столицю України, що уособлює славу давньокиївської держави (із журн.); *Засновано медаль на честь знаменитого давньокиївського лікаря-цілителя, ченця Києво-Печерської лаври Агапіта Печерського* (з газ.).

ДАВНЬОКИТА́ЙСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи Стародавнього Китаю, пов'язаний з ними. *Інь і Ян — давньокитайські символи двополярності буття* (з наук.-попул. літ.); *Давньокитайський спосібваріння на парі майже не змінився за багато століть* (із журн.); *Давньокитайська мова.*

ДАВНЬОЛІ́ТНІЙ, я, є, *розм.* Який існує багато років; старий. *Ще й досі шкода. Й досі ще тобі пече під серцем спогад давньолітній* (В. Стус).

ДАВНЬОРИ́МСЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи Римської держави доби античності, пов'язаний з ними. *Євпраксія не могла відвести очей, бо вже збагнула: то було місце, куди завтра мала виносити свою ганьбу і своє нещастя. Біломармурові лави для прелатів, .. і розгороджене за давньоримським звичаєм зелене поле для тисяч людей* (П. Загребельний); *За основу неокласицизму бралися зразки античної давньогрецької та давньоримської архітектур* (з наук. літ.).

ДАВНЬОРУ́СЬКИЙ, а, е. Який жив або існував у часи Київської Русі, пов'язаний з ними. *Важливими центрами давньоруської культури стали Десятинна церква, Софіївські собори в Києві, Новгороді, Полоцьку, Спаський собор у Чернігові, Печерський монастир й інші культові осередки Русі, які були водночас і вогнищами поширення освіти, літописання, бібліотечними зібраннями* (з наук. літ.); *До тих українських міст, які надовго пережили свою славу, належить Любеч — містечко в складі Чернігівської області, що його вік перевалив за 1000 років. Нині про його колишню велич нагадують хіба що рештки давньоруського городища* (із журн.); *Давньоруська мова.*

ДАВНЬОСКАНДИНА́ВСЬКИЙ, а, е. Стос. до давніх скандинавів. *Зображення хижака можна співвіднести з образом Світового вовка — істоти, яка відіграє неабияку роль у концепції Всесвіту давньоскандинавської міфології* (з наук. літ.); *Саги — прозові твори народного давньоскандинавського епосу* (з навч. літ.).

ДАВНЬОСЛОВ'Я́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до давніх слов'ян. *Жодну із сучасних реконструкцій світу давньослов'янських вірувань не можна вважати остаточно доведеною* (з наук. літ.); *Вертеп — давньослов'янський обряд колядування — поєднував елементи театралізації та ряження* (з наук.-попул. літ.); *Щоб скласти цілісне уявлення про феномен давньослов'янських вірувань, потрібно залучити, крім писемних, ще й фольклорні та археологічні джерела* (з навч. літ.); *Давньослов'янська мова.*

ДАВНЬОУКРАЇ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до давніх українців. *Як уже визнана українська письменниця, Наталена Королева хотіла звернутися до українських тем і відтворити у художній формі сюжети давньоруської і давньоукраїнської історії. Так виникли "Легенди старокиївські"* (з наук. літ.); *Десятинна церква була першою кам'яною церквою часів Київської Русі, котра символізувала її культурне та політичне піднесення, безпосередньо пов'язане з прийняттям християнства на давньоукраїнських землях, а також втілювала суверенітет та державну могутність Русі доби Володимира* (з газ.); *Давньоукраїнська мова.*

ДАВОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що і без прям. дод., розм.* Підсил. до **давну́ти.** *Гаряча кров давонула Оксена за горло* (Григорій Тютюнник); *Князь витримав перші потиски Едмундові, давонув і сам* (П. Загребельний).

ДАВУ́ЧИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **давки́й.** *Непомітно виходили за хату. Короткі шепти, обійма* [обійми] *моцні, давучі поцілунки* (Г. Хоткевич); *З найтемнішої гущавини бору чується давучий крик* (П. Воронько).

ДАВУЧКИ́Й, а́, е́, *розм., рідко.* Те саме, що **давки́й.** *Давучкий клубок підкотився до горла* (О. Донченко); *А сонце золоте, солонше од ропи, всю спеку давучку пролляло на долину, де гнулися женці мовчазно без упину* (В. Стус); *Всі в хаті принишкли, боялися поворухнутися, щоб не збудити її, оту давучку, болючу до нестями, останню мить прощання* (Микита Чернявський).

ДАГЕРОТИ́П, *ч., іст.* 1. *род.* у. Спосіб фотографування на металевій пластинці; дагеротипія. *Дагеротип є першим практичним способом фотографування* (з навч. літ.).

2. *род.* а. Знімок, зроблений способом дагеротипії. *Фотографії, здається, тоді ще не було; літографії, або дагеротипи, була річ дорога* (О. Кониський); *1839 року світ дізнався про винахід Дагерра. У Києві перші дагеротипи з'явилися 1844 року* (із журн.).

ДАГЕРОТИ́ПІЯ, ї, *ж., іст.* Перший технічно опрацьований і поширений спосіб фотографування за допомогою металевої пластинки, покритої йодистим сріблом. *Фотографія проникла до нас у 40-х роках XIX століття спочатку у вигляді так званої дагеротипії* (з наук.-попул. літ.); *Митцям, граверам, літографам і типографам здавалося, що дагеротипія позбавить їх коштів до існування, змусить залишити свої старі заняття* (з газ.).

ДАГЕРОТИ́ПНИЙ, а, е, *іст.* Стос. до дагеротипу. *Фотографам був більш вигідним дорожчий спосіб фотографування — дагеротипний, адже відвідувачі бажали бачити свій портрет не на якійсь картонці, а на посрібленій пластині* (з навч. літ.); *О. Греков першим у Росії виготовив дагеротипний апарат* (з газ.).

ДАГЕСТА́НЕЦЬ *див.* **дагеста́нці.**

ДАГЕСТА́НКА *див.* **дагеста́нці.**

ДАГЕСТА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дагеста́нці** і Дагестан. *Писемність дагестанських народів із пристосованого для дагестанських мов арабського алфавіту — аджам було переведено спочатку на латинський алфавіт, а потім на кирилицю* (з наук. літ.); *Класик дагестанської поезії Сулейман Стальський відомий далеко за межами своєї батьківщини* (з газ.).

ДАГЕСТА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **дагеста́нець,** нця, *ч.;* **дагеста́нка,** и, *ж.).* Народи, що становлять корінне населення Дагестану. *Зі слів дагестанських старожилів, нині у Туреччині проживає не більше 80 тисяч дагестанців* (з наук.-попул. літ.); *Особливою пошаною у дагестанців користується зброя, кинджал входить до складу національного костюма* (із журн.).

ДАГОМЕ́ЄЦЬ *див.* **дагоме́йці.**

ДАГОМЕ́ЙКА *див.* **дагоме́йці.**

ДАГОМЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **дагоме́єць,** е́йця, *ч.;* **дагоме́йка,** и, *ж.).* 1. *іст.* Основне населення колишньої Дагомеї. *Прикладом визвольної війни проти французьких колонізаторів може служити війна дагомейців у 1892–1894 рр.* (з навч. літ.).

2. Африканська народність, що населяє південну і центральну частини Беніну (колишньої Дагомеї). *Сучасні тоголезці або дагомейці (колись колонізовані Францією африканські*

народи) не належать до франків, як і аборигени Австралії — до саксів чи єнісейці до слов'ян (з наук.-попул. літ.).

ДА́ГУСА, и, *ж.* Посухостійка кормова і продовольча однорічна рослина родини злакових із пальчастим суцвіттям; пальчасте просо. *У деяких районах Північної Африки й Індії дагуса є важливою зерновою культурою, з якої одержують борошно, крупу, пиво* (з наук. літ.); *Місцеве населення Ефіопії вирощує також бавовник, каву, дагусу* (з навч. літ.).

ДАДАЇ́ЗМ, у, *ч.* Модерністська течія в західноєвропейському мистецтві, започаткована у 20-х роках XX ст., яка відзначається ірраціоналізмом. *Принцип акордеона буде ще не раз інтерпретовано як найвиразніше музичне окреслення ідей абстракціонізму і дадаїзму* (Любко Дереш); *Марсель Дюшан, провідна постать дадаїзму, прославився, ставлячи підпис на таких речах, як коробки з-під пляшок, лопати для чищення снігу, і виставляючи їх як мистецькі твори* (з наук. літ.).

ДАДАЇ́СТ, а, *ч.* Послідовник дадаїзму. *Надзвичайний фокусник буття окрилює нерви правдивого дадаїста... Він проти естетично-естетських настанов!* (Ю. Іздрик); *Дадаїст Ганс Арп робив колажі, кидаючи шматочки кольорового паперу на більший аркуш для створення мистецьких творів* (з наук.-попул. літ.).

ДАДАЇ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до дадаїзму. *"Баварський полуденок" — дадаїстська розмовна опера, яка не потребує від глядачів знання мови, оскільки дія побудована на окремих словах, звуках, вигуках, коротких фразах* (з газ.).

ДАІ́, *невідм., ж.* Скорочення: державна автомобільна інспекція. *Як же це я забув, що при в'їзді до кожного міста стоїть пост ДАІ?* (В. Шкляр); *Для працівників ДАІ він — крутий, який п'яний сів за кермо, і кількість випитого нікого не цікавить, запах є навіть від маленького ковтка* (А. Кокотюха); *Багатьох важких травм і смертей, нагадують співробітники ДАІ, можна уникнути за допомогою ременя безпеки* (з газ.).

ДА́ЙВЕР, а, *ч.* Той, хто займається дайвінгом. *Води озера Світязь не знали спокою. Дайвери виходили і заходили, поринали і випірнали, плавали туди-сюди, гасали на човні, світили ліхтарями і збурювали воду мільйонами бульбашок* (із журн.); *У Запоріжжі в Дніпро випустили більше трьох тонн риби. До того місцеві дайвери буквально до блиску вичистили дніпровське дно* (з газ.).

ДА́ЙВЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **да́йвер.** *Після проходження теоретичного курсу, серії занять у воді й екзамену новачок отримує заповітну пластикову картку з особистим дайверським номером* (із журн.); *На водній базі поблизу Севастополя є прокат будь-якого обладнання для відпочинку на воді, а також дайверського спорядження* (з газ.).

ДА́ЙВІНГ, у, *ч.* Різновид спортивного чи туристського підводного плавання з аквалангом, маскою і ластами, а також з іншим спеціальним спорядженням. *Я важу якось страхітливо мало — 45 кг. З такою вагою навіть дайвінг заборонений* (І. Карпа); *Говорити будемо тільки про дайвінг у Єгипті: решта — це просто вечірня казка порівняно з багатством єгипетського підводного світу та відчуттям незахищеності й відкритості морської стихії* (із журн.); *Дайвінг і водолазні роботи часто пов'язані з небезпекою для життя і здоров'я* (з газ.).

ДА́ЙВІНГОВИЙ, а, е. Признач. для дайвінгу. *Якщо дайвінговий ліхтар не планується використовувати протягом тривалого часу, необхідно витягнути з нього елементи живлення* (з навч. літ.).

ДА́ЙДЖЕСТ, у, *ч.* 1. Періодичне видання, яке передруковує, перев. в скороченому вигляді, матеріали з інших видань. *От уже рік виходить у Києві газета "Світ про Україну" — дайджест зарубіжної преси, .. де всього потроху — від політичних коментарів та аналітичних статей до легковажних французьких анекдотів і світських пліток з життя зірок* (О. Забужко).

2. Масове видання, яке містить короткий адаптований виклад творів художньої літератури. *Сьогодні на аудіокасети та компакт-диски записують детективи, жіночі романи, дайджести, збірники господарчих і кулінарних порад* (з газ.).

3. Короткий тематичний огляд новин у засобах масової інформації. *Перші випуски ранкових теленовин є найчастіше дайджестами, що виходять в ефір близько шостої години ранку, інформуючи про головні події минулої доби* (з газ.).

ДА́ЙДЖЕСТОВИЙ, а, е. Прикм. до **да́йджест.** *Дайджестовий тип журналістики передбачає використання в засобах масової інформації вже опублікованих (у друкованій або електронній формі) повідомлень* (з навч. літ.).

ДА́ЙКА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **дава́ння.** *Дайка без оддайки — погане діло* (прислів'я); *Мартоха вдалась не тільки на борги та позички, а й на дайки та віддайки* (Є. Гуцало).

ДАЙМ, а, *ч.* Срібна монета в США, що дорівнює 1/10 долара, або 10 центам. *Пілот позичив йому дайм на дзвінок приятелю* (з газ.).

ДА́ЙНА, и, *ж.* Традиційна назва різних видів латиських і литовських народних пісень. *Море грає, котить хвилі білі. П'ять рибалок молодих з артілі Вічну дайну на зорі співають, Горе Мілди до сердець приймають* (Я. Шпорта); *Дайнам властиві ліричність музичних та поетичних образів, лаконічність музичної форми* (з навч. літ.).

ДА́ЙРА, и, *ж.* Кавказький бубон, у якому всередині дерев'яного обруча розміщені пласкі мідні кільця і брязкальця. *Під час гри на дайрі музикант користується долонями і чотирма пальцями обох рук* (із журн.); *Поєднуючись з іншими музичними інструментами, дайра вносить у сучасний грузинський оркестр багато своєрідної принади і краси* (з газ.).

ДАК[1] *див.* **да́ки.**

ДАК[2], *спол., діал.* Так. *Все теє* [панство] *гуляще, дак таке випещене!* (Марко Вовчок); *Зайшла я до Марії Семенівни, дак вона мене одразу до нервного доктора справила, недалеко від них і живе* (Б. Антоненко-Давидович); *— Вона ж, хвойда, як іде вулицею, дак на ній шкура говорить* (О. Ковінька).

ДА́КИ, ів, *мн. (одн.* **дак,** а, *ч.).* Гілка фракійського народу і його представники, які жили на території між ріками Дунаєм, Тисою і Дністром. *У тих переказах звучать голоси древніх даків, що силою своїх дужих рук підкоряли дику природу* (І. Пільгук); *Орфей, до речі, також був фракієць. Можливо, дак, але, можливо, й гет* (Л. Костенко); *Даки переважно розселялись на схилах гір уздовж Дунаю* (із журн.).

ДАКІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **да́ки.** *Уличів та тиверців рано покорив собі дакійський цар Децебал і тому вони належали до Дакії* (І. Огієнко); *На Наддністрянщині в процесі формування зарубинецької культури взяли участь дакійські племена* (з наук. літ.).

ДАКТИЛІ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Прикм. до **да́ктиль**[1]. *Дактилічні рядки, як і хореїчні, завжди починаються наголошеним складом* (з наук. літ.).

△ **Дактилі́чна ри́ма** *див.* **ри́ма.**

ДАКТИЛО... Перша частина складних слів, яка за знач. відповідає слову "палець", напр.: д а к т и л о г р а́ м а, д а к т и л о г р а́ ф і я, д а к т и л о л о́ г і я, д а к т и л о л о г і́ ч н и й.

ДАКТИЛОГРА́МА, и, *ж.* Відбиток, утворений внаслідок притискання пальців рук, вкритих відповідною речовиною, до поверхні паперу з метою ідентифікації особи. *У юридичній практиці для ідентифікації особи переважно використовують дактилограму* (з навч. літ.); *З часом буде можливим створення банку даних геномних дактилограм будь-якої людини (на зразок банку відбитків пальців)* (з навч. літ.).

ДАКТИЛОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дактилографії. *У мові жестів, якою спілкуються переважно глухонімі, дактилографічні (пальцеві) знаки відповідають окремим літерам та числам* (із журн.); *Ідентифікаційні ознаки виконавця машинописного тексту можна поділити на дві основні групи: топографічні та дактилографічні* (з навч. літ.).

ДАКТИЛОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* 1. Писання пальцем на будь-якій зручній для письма поверхні. *Дактилографія є ефективним допоміжним засобом спілкування з глухим або сліпоглухонімим співрозмовником* (з наук. літ.).

2. Техніка набору на друкарській машинці чи комп'ютері. *Опанування комп'ютерною дактилографією для сучасних студентів не є проблемним* (з газ.).

ДАКТИЛОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дактилології. *Зі слухачами було проведено різноманітні практичні заняття, вправи, тренінги, дактилологічні диктанти* (з газ.).

ДАКТИЛОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Спосіб спілкування глухонімих чи з глухонімими, при якому слова відтворюються різними положеннями пальців рук. *Уперше на теренах України було розроблено критерії оцінювання знань із жестової мови та дактилології перекладачів* (з наук.-попул. літ.); *Дактилологія передає кожну літеру алфавіту певним положенням і рухом пальців* (з навч. літ.).

ДАКТИЛОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е, *юр.* Стос. до дактилоскопії. *З урахуванням типів і видів шкірних візерунків та їх додаткових особливостей виводять так звану дактилоскопічну формулу, що слугує за основу систематизації в картотеках дактилоскопічної реєстрації* (з наук. літ.); *Із 90-х років XX ст. у МВС України функціонує автоматизована дактилоскопічна інформаційна система, яка дозволяє за короткий час отримати дані про власника відбитків пальців* (з наук.-попул. літ.).

ДАКТИЛОСКОПІ́Я, ї, *ж.* Розділ криміналістики, який займається дослідженням конфігурації папілярних ліній на пучках пальців рук. *Дактилоскопію студенти-юристи вивчають на старших курсах* (із журн.); // Метод ідентифікації людей за відбитками пальців рук. *У правоохоронній діяльності дактилоскопію використовують уже більше сотні років* (із журн.); *Дактилоскопія — одна з найважливіших доказових методик у криміналістиці — у цьому вироку не згадується* (з газ.).

ДА́КТИЛЬ[1], я, *ч., літ.* Трискладова стопа з наголосом на першому складі у віршованій мові. *П. Грабовський уживає різні віршові розміри: ямб, хорей, дактиль, амфібрахій та ін.* (з навч. літ.).

ДА́КТИЛЬ[2], я, *ч., діал.* Фінік. *Візьміть із плодів цього Краю, і віднесіть дарунка мужеві тому: трохи бальзаму, і трохи меду, пахощів, і ладану, дактилів, і мигдалів* [мигдалю] (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Звідки беруться оці всі екзотичні овочі? — З княжої оранжереї. Там росте манго і папая, дактилі й кокоси* (Ю. Винничук); * Образно. *Щоб між вами порядки робить, Чи ж я кинути в силі Свої цвіти пахучі та свій Плід — солодкі дактилі?* (І. Франко).

ДАЛА́Й-ЛА́МА, и, *ч.* Верховна духовна особа (глава церкви) в Тибеті. *В Калькутту прибув з Тибету далай-лама* (В. Минко); *Змучений за день далай-лама запитався — отож, чого тобі треба?* (Т. Прохасько); *Далай-лама є духовним покровителем монголів, бурятів, калмиків, які сповідують буддизм і ламаїзм* (з наук. літ.).

ДАЛА́СІ, *невідм., ч.* Грошова одиниця Гамбії; дорівнює 100 бututам. *На купюрах даласі зображені різноманітні птахи* (з наук.-попул. літ.).

ДАЛЕБІ́, *рідко* **ДАЛЕБІ́Г,** *невідм., розм.* Уживається у знач. вставних слів: п р а в д у к а ж у ч и, с п р а в д і [ж, б о], д і й с н о і т. ін. *Я, далебі, в тім не виною, Що так роз'їхався з тобою* (І. Котляревський); — *Як доїдете до воріт міста, подайте вартовому по золотому, а то, далебіг, воріт не відчинить* (А. Чайковський); *Далебі, він сам себе не пізнавав* (О. Гуреїв); — *Сьогодні до вас я з рабом чорношкірим. — Здобутий у турків? Красунь, далебіг* (М. Бажан); // *у знач. част.* т а к и. — *Якби не оце створіння, я далебі заснув би під кущем, так сьогодні парно якось у повітрі* (М. Коцюбинський); *Далебі немає чого поспішати* (А. Головко).

ДАЛЕБІ́Г *див.* **далебі.**

ДАЛЕ́КИЙ, а, е. 1. Який знаходиться, відбувається на великій відстані. *В якійсь далекій стороні... Таку ледачу пам'ять маю, Що й не згадаю* (Л. Глібов); *Десь підвода далека в полях гуркотить* (М. Рильський); *Журавлі вже давно одлетіли у далекі і теплі краї* (В. Сосюра); // Який перебуває, живе десь далеко (про людину). *Щось охолонув молодець .. Чи згадав далеку милу й заридав дрібними слізьми на чужині?* (Леся Українка); *Не сумнівайсь ні на хвилину, далекий друже бойовий, за синьооку Катерину будь завжди певен* (І. Гончаренко); // Який доноситься, лине здалека. *Він чує далеке дихання отари .. і ледве вловимий голос пісень* (М. Коцюбинський); *Колись в своє убогеє село .. Мене далеким вітром занесло* (С. Васильченко); * У порівн. *Ти повторила, як луна: "правда", але якимсь упалим, немов далеким голосом* (Леся Українка); // Який має велику протяжність. *До любої небоги нема далекої дороги* (Номис); // Пов'язаний з подоланням великих відстаней. *Які це враження від своїх далеких подорожей приніс П. Дорошко?* (А. Малишко); *Змалку він мріяв стати капітаном далекого плавання* (О. Гончар).

2. *перен.* Спрямований у далечінь; байдужий, холодний (про погляд, очі). *Андрій підняв очі. І вони на мить зупинились і кинули далекий погляд кудись .. поза стіни, поза хату* (М. Коцюбинський); *Очі його були сумні й далекі* (Ю. Яновський).

3. Віддалений великим проміжком часу; дуже давній. *Десь далеко стукає калатало нічного сторожа .. Воно завжди викликає у мене настрій, почуття зв'язку з далеким минулим, з життям моїх пращурів* (М. Коцюбинський); *Анарх знову сідав на пеньок і думав про осінь: напливе осінь — прозорі простори, .. таємні мислі, далекі спогади* (М. Хвильовий); // Який перебуває у перспективі; прийдешній, майбутній. *Людство З безмірним трудом розорало* [поле] *під засів Добра і правди, для таємних, Далеких, прийдешніх часів* (І. Франко).

4. Віддалений у роді; малоспоріднений. *Він мені й родич далекий* (Марко Вовчок); *Одного прекрасного вечора приходить у гості до Скоробагатьків якась далека їх родичка* (Г. Хоткевич).

5. *від чого, перен.* Який має мало спільного з ким-, чим-небудь. *Все те було таке далеке від думок і почувань, котрими він проймався, від турбот, котрі бентежили його* (Б. Лепкий); — *Та невже ми, братчики, такі далекі від народу?* (Р. Іваничук); — *Вона застара для тебе, надто вредна, взагалі — далека від ідеалу* (А. Кокотюха); // Який не думає про що-небудь, не має наміру робити щось. *Латин, і серцем, і душею Далекий бувши од війни, .. Зізвав к собі панів вельможних* (І. Котляревський); *Очі сумлінно читали кожне слово, кожний рядок, та розум був далекий від розуміння* (Ю. Яновський).

6. *у знач. ім.* **дале́ке,** кого, *с.* Те, що знаходиться на великій відстані, віддалене в часі, в суті і т. ін. — *Нема од нього* [острова] *дороги. Хіба місяць вночі збудує золотий міст, з'єднає острів з далеким і невідомим* (М. Коцюбинський); *Вірші треба конечне перекладать з первотвору, бо інакше може вийти щось зовсім далеке і неподобне* (Леся Українка); — *Господи! — проказала Килина. — За що ж це людина має мучитися! — Хто? — поспитав учитель, який, либонь, уже про щось далеке думав* (Є. Гуцало).

Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.)* **давнина́ <Да́вні да́вна>** *див.* **давнина́; Дале́ке зарубі́жжя** *див.* **зарубі́жжя; Дале́ке пла́вання** *див.* **пла́вання; Дале́кий прицíл** *див.* **прицíл; (1) З дале́кого дале́ка (да́леку)** — з далекого краю; здалека. *Черкнув перстом .. Перун й кинув на землю повну пригорщу стріл, аж небо гучно зітхнуло з далекого далека* (Н. Королева); *Тільки десь з далекого далека чути було мелодію і ритм вальсу* (В. Собко); *Вони* [родина Ярослава] *не з далекого далека. Оседок їхній всього лиш за сотню поприщ, нижче по Дністру* (Д. Міщенко); *З далекого темного далеку полинуло на Київ уривчасте гудіння, наближалося, набирало на силі, пливло хвилями, які грізно билися в будинки* (П. Загребельний); **Кра́йня (Дале́ка) Пі́вніч** *див.* **пі́вніч**[2]; **По́тяг (по́їзд) дале́кого призна́чення** *див.* **по́тяг**[2].

◊ **Іти́ в дале́ку доро́гу (путь)** *див.* **іти́; Не близьки́й (дале́кий) світ** *див.* **світ**[2]; **По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту>** *див.* **світ**[2]; **У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світи́>** *див.* **світ**[2].

ДАЛЕ́КІСТЬ, кості, *ж.* 1. Те саме, що **далечі́нь.** *Вона .. задумано дивилася в далекість* (Панас Мирний); *І хоч те минуле його давно відійшло у далекість, жило, як пригасла гріховна легенда, .. але й далі згадувалось про те впівголоса, стишено, щоб ніхто не чув* (О. Гончар); *І де все те ділося? Якими вітрами розвіялося в безмірній далекості часу?* (В. Малик).

2. *розм.* Те саме, що **да́льність.** — *Не з причини далекості од вас, браття, правду сміло мовлю, бо за правду умерти ізволю* [зможу] (Р. Іваничук); *Далекість польоту стріли судді встановили не відразу* (з газ.).

ДАЛЕ́КО. 1. Присл. до **дале́кий** 1. *Поїдеш далеко, Побачиш багато; .. Згадай мене, брате!* (Т. Шевченко); *Десь далеко лунали глухі удари важких гармат* (В. Собко).

2. *при вищ. ст.* Великою, значною мірою. *Взагалі ж я далеко менше стомлений дорогою, ніж торік* (М. Коцюбинський); — *У природі далеко більше добрих начал, ніж злих* (І. Волошин); *І жилось йому легше, аніж Марії, бо і на людей, і на світ він дивився далеко простіше, ніж вона* (М. Стельмах).

3. *у знач. присудка.* На великій відстані. *Зірка зійшла, а вона* [Оксана] *ще далеко від села* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Була у Ольги Федорівни .. Далеко дуже той дім, аж за містом* (Леся Українка).

4. *у знач. присудка і пред.* Не скоро настане який-небудь час, пора. *От того-то наша Галочка така й смутна була, що неділенька далеко: аж через шість день* [днів] (Г. Квітка-Основ'яненко).

5. *у знач. пред., кому, чому, до кого — чого.* Не рівнятися кому-, чому-небудь з кимсь, чимсь; не рівня хтось кому-небудь. — *Де Кубраківна? — каже* [Василь], — *чи не та чорнява?.. — Ні, — каже Левко, — нам до тієї далеко* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Щодня .. та й несе хоч небагато додому. Ще й до місяця далеко, а в Василя вже шість рублів* (Панас Мирний).

◊ **Ба́чити дале́ко** *див.* **ба́чити; (1) Дале́ко за...:** а) набагато пізніше від якого-небудь часу. *Програвши в карти далеко за північ, чиновник став прощатись* (Панас Мирний); б) набагато більше, ніж. *То була посивіла жінка, років уже, напевне, далеко за шістдесят, але ще міцна і непогорблено-висока* (М. Малиновська); **Дале́ко іти́ / піти́** *див.* **іти́; Дале́ко [й] ходи́ти** *див.* **ходи́ти; Дале́ко лежа́ти** *див.* **лежа́ти; (2) Дале́ко не...** — зовсім не... *Запевне, що і в мене на серці далеко не завжди йде дощ* (Леся Українка); *Санько явно розчулився, виглядав далеко не тим страшним слідчим, як то казали в камері* (Ю. Збанацький); **Дале́ко не пої́деш (не заї́деш, не за́йдеш)** *див.* **пої́хати; Дале́ко ходи́ти (бі́гати) не тре́ба** *див.* **тре́ба**[1]; **(3) Дале́ко [, як] ку́цому до за́йця** — хто-небудь зовсім не схожий на когось, не рівня комусь. *А нам далеко тепер до гімназій, як куцому до зайця* (І. Нечуй-Левицький); [Ясь:] *Шляхтич — то велика річ! У своїх добрах він — король! .. Правами рівний Вишневецьким та Сопігам...* [Наталя:] *Ну, далеко куцому до зайця!* (Б. Грінченко); *Чи, може, скажете, пані моя Дульсінея краща од сієї? Овва! далеко куцому до зайця, вона її й нігтя не варта* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); **Держа́ти язи́к дале́ко від ро́зуму** *див.* **держа́ти; Захо́дити / зайти́ (заї́хати) дале́ко** *див.* **захо́дити; Куди́** *(рідше* **де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́** *і т. ін.)* **<Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є>** *див.* **о́ко**[1]; **Чи дале́ко Госпо́дь несе́** *див.* **Госпо́дь.**

ДАЛЕКОБІ́ЙНИЙ, а, е. Здатний стріляти, бити на далеку відстань, пристосований для такої стрільби. *Гримнув снаряд далекобійної артилерії* (В. Кучер); *Станцію почали діставати снаряди далекобійних гармат генерала Шиллінга* (О. Гончар).

ДАЛЕКОБІ́ЙНИК, а, *ч., розм.* Водій вантажівки, перев. автотрейлера, що перевозить вантажі на великі відстані (на сотні, тисячі кілометрів). *Багато далекобійників, які провели три дні у дорозі, вирішили відпочити в найближчому місті, залишивши авто на місці паркування* (з газ.).

ДАЛЕКОБІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **далекобі́йний.** *Далекобійність артилерії.*

ДАЛЕКОВИ́Д, а, *ч., розм.* Те саме, що **біно́кль.** *Богдан приклав знову далековид до очей* (О. Лисяк); *Якусь часину "Секрет" ішов порожнім морем, без берегів; ополудні відкрився далекий берег. Взявши далековид, Грей втупився у Каперну* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

ДАЛЕКОГЛЯ́ДНИЙ, а, е. Здатний передбачати події, наслідки чого-небудь і т. ін.; передбачливий. *Коли б князь Ярополк був далекоглядний і стежив за межами Русі, він знав би й розумів, що печенізький каган прибув до Києва* (С. Скляренко); [Мацько:] *Завжди треба бути далекоглядним, Маріє Гаврилівно, може, колись він стане і моїм родичем* (В. Собко); *Конкуренція як мотивувальний чинник створюватиме можливості для далекоглядних осіб* (з наук. літ.); // Який відзначається передбачливістю, урахуванням

перспективи розвитку. *Від думки цієї знітилася, бо ж так остерігалася далекоглядних планів, боялася сполохати цей приємний сон* (Ю. Винничук); *Найбільш дієвим інструментом реалізації своїх далекоглядних намірів діячі "Просвіти" вбачали друковане слово* (з наук. літ.).

ДАЛЕКОГЛЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **далекогля́дний.** *Ця, як йому здавалось, убивча логіка остаточно довела йому далекоглядність Маєвського* (Ю. Шовкопляс); *Але треба ж боротись за свою мрію!.. І тримати в арсеналі боротьби таку зброю, як нерви, витримку, розум, сміливість і далекоглядність* (П. Оровецький).

ДАЛЕКОГЛЯ́ДНО. Присл. до **далекогля́дний.** — *Мислити, мислити холодно, прагматично, хай навіть жорстоко, але далекоглядно — в цьому порятунок!* (О. Гончар); *Іван Сірко далекоглядно передбачив неминучий крах Османської імперії, занепад Кримського ханства* (із журн.); *Фірми, що вкладають кошти в розвиток сфери послуг України, діють далекоглядно* (з газ.).

ДАЛЕКОДІ́Я, ї, *ж.* 1. Максимальна відстань, на якій діє певний прилад. *Частоту розгортки електронного променя встановлюють залежно від потужності й далекодії радіолокатора* (з наук. літ.).

2. *спец.* Уявлення, згідно з яким дія одного тіла на інше передається безпосередньо, без затрат часу; протилежне б л и з ь к о д і я. *Концепція далекодії ґрунтувалася на ньютонівських уявленнях про характер сил всесвітнього тяжіння* (з навч. літ.).

ДАЛЕКОЗО́РИЙ, а, е. 1. Який добре бачить на великій відстані. *Далекозорі, розумні очі його світяться з-під чорних брів глибокою й хвилюючою радістю* (А. Шиян); // Який має ваду зору, що перешкоджає чітко бачити на близькій відстані; протилежне к о р о т к о з о р и й. *Він був далекозорим і близько себе бачив кепсько* (Іван Ле); *Прочитав* [Андрій Антонович] *її* [записку], *придивляючись по-старечому далекозорими очима, здивовано крутнув головою, глянув на антену, звідки повільно пливли іскри, трохи замислився* (В. Владко); // *у знач. ім.* **далекозо́рий,** рого, *ч.;* **далекозо́ра,** рої, *ж.* Далекозора людина. *Старшина роти .. тримає послужний список у витягнутій руці, як роблять це далекозорі, і неквапливо та гучно вичитує прізвища* (Є. Доломан).

2. Те саме, що **далекогля́дний.** *Далекозорі й розумні сучасники поета швидко розгадали в ньому* [М. Лермонтові] *Пушкінового наступника* (М. Рильський); *Князь Олег був сильною індивідуальністю, про що свідчать різні перекази, в яких він виступає як мудрий, далекозорий володар* (з наук. літ.).

ДАЛЕКОЗО́РІСТЬ, рості, *ж.* Властивість за знач. **далекозо́рий.** *З віком кришталик ока людини втрачає здатність змінювати кривизну. Починає розвиватися далекозорість* (із журн.); *Всі сиділи, зачаровані далекозорістю свого комісара* (Д. Бедзик).

ДАЛЕКОМІ́Р, а, *ч.* Оптичний, радіотехнічний або акустичний прилад для визначення відстані від спостерігача до віддаленого предмета без безпосереднього вимірювання на місцевості. *Коли Голуб одривався від окулярів далекоміра, Вихор тряс його за плече* (В. Кучер); *Із застосуванням лазерних далекомірів точність вимірювання під час космічних досліджень стала вищою на кілька порядків* (із журн.).

ДАЛЕКОМІ́РНИЙ, а, е. Стос. до далекоміра. *Для складання плану рельєфу місцевості часто використовують далекомірне топографічне знімання* (з наук.-попул. літ.); *Теодоліт з далекомірною насадкою встановлюють у робоче положення на початку базису, далекомірну рейку — в кінці базису* (з навч. літ.).

ДАЛЕКОМІ́РНИК, а, *ч.* Фахівець з обчислювання відстані за допомогою далекоміра. *Хвиля кидала кораблі, і берег гойдався перед ними, тікаючи з поля зору далекомірників* (В. Кучер).

ДАЛЕКОСХІ́ДНИЙ, а, е. Який знаходиться, перебуває і т. ін. на Далекому Сході, стос. до Далекого Сходу. *Володя хутко йшов тихою околицею далекосхідного міста* (О. Донченко); *Далекосхідний леопард належить до найкрасивіших хижаків родини котячих світової фауни* (з наук.-попул. літ.).

ДАЛЕКОСЯ́ГЛИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **далекося́жний.** — *Ваша вдача буває часом дуже чутка .. і часом вгадує дещо наперед так само, як і далекосяглий розум* (І. Нечуй-Левицький); *Мовчить* [Бронко] *свідомо, з далекосяглим розрахунком* (Ірина Вільде).

ДАЛЕКОСЯ́ГЛІСТЬ, лості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **далекося́глий.** *Домніка признала далекосяглість тих слів і звернулася наново до Іллі* (О. Кобилянська).

ДАЛЕКОСЯ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який досягає великої відстані. *Навіщо ж йому далекосяжні обрії показувати? Навіщо вгору примушувати дивитися?* (Д. Бузько); *Десь є на світі рожі і троянди, І гладіолів* [гладіолусів] *райдужна краса, Вночі — зірок далекосяжні мандри, Уранці — перламутрова роса* (Л. Дмитерко).

2. *перен.* Розрахований на далеке майбутнє; який відображає далеку перспективу. *За умови істотного прогресу зміни в інформаційному середовищі й можливості науковців можуть бути настільки глибокими і далекосяжними, що не так просто уявити весь їх масштаб* (з наук. літ.); // Те саме, що **далекогля́дний.** *Безіменні галичани й волиняни.., сном-духом не передбачивши таких далекосяжних наслідків своїм діям, урятували одному львівському студентові життя* (О. Забужко); *Ви вольова і рішуча людина. Завжди ставите перед собою великі, далекосяжні цілі* (із журн.).

ДАЛЕКОСЯ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **далекося́жний.** *Глибина і далекосяжність, простота і ясність думки — ось що характерне для переважної більшості праць Михайла Драгоманова* (з наук. літ.); *Можна передбачити далекосяжність отриманих ученим результатів* (із журн.).

ДАЛЕКОСЯ́ЖНО. Присл. до **далекося́жний.** *Дослідження тоталітаризму як суспільно-політичного явища визначило ряд факторів, які далекосяжно впливають на посттоталітарний стан суспільства* (з публіц. літ.).

ДАЛЕКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Досить далекий. *Новозбудований навчальний заклад виявився далекуватим для школярів цього мікрорайону* (з газ.).

ДАЛЕКУВА́ТО, *розм.* Присл. до **далекува́тий.** *Тюпати на дерев'янці до Писаренків далекувато, нехай почекає, поки вони з Митрофанівною погомонять, а потім уже й на похорон підвезуть* (Микита Чернявський); // *у знач. пред. Колодязь глибокий, та й од млина далекувато* (А. Головко).

ДАЛЕНІ́ТИ, іє, *недок.* 1. Здалека виднітися, мріти. *Темні гори даленіли у вечірній млі* (І. Гончаренко); *Ми вже дома з тобою, дома!.. Даленіє Переяслав — батько козацький, киває здаля своїми зеленими і золотими банями* (П. Загребельний); *Ми стояли на дні глибочезної криниці. Угорі даленів квадратик світла* (В. Дрозд).

2. Відходити далеко, в далечінь; віддалятися. *Він не спускав очей з постаті Семена Лехмана, що даленіла і маліла*

на його очах (А. Турчинська); *Постать її зменшувалась, даленіла і зрештою зникла* (М. Руденко); * Образно. *Літо даленіє, даленіє літо, і шепочуть з вітром запізнілі квіти* (В. Сосюра).

ДАЛЕНІ́ЮЧИЙ, а, е. Який даленіє. *Полинути б, вітре, з тобою .. І в млі снігового простору Оглянути весь небокрай — Карпат даленіючі гори І тихий південний Дунай* (П. Усенко); *Кожному свої думи, свої мрії навіяли оті .. даленіючі птахи...* (О. Гончар); *Настороженим слухом вловив десь далеко на вулиці даленіючі кроки нежданого гостя* (Ю. Бедзик).

ДА́ЛЕЧ, і, *ж.* Те саме, що **далечі́нь.** *За Дніпром очі тонуть в безкраїй далечі, вкритій лісами* (І. Нечуй-Левицький); — *П'ятнадцять верстов* [верст] *не яка далеч, а дорога знайома* (А. Головко); *Та й ми самі крилаті всі І линем в далеч літ* (П. Воронько); *Гей, розлетись думок почварних зграє, Нам сяє далеч, що пітьми не зна* (Д. Павличко).

ДАЛЕЧЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Дуже далекий. *А там, на схід, у далечезній подині простелялись ферганські степи* (Іван Ле); *Культура будь-якого іншого народу, я нічого не перебільшую, в таких жахливих, антикультурних умовах, не маючи своєї держави, давним-давно вже була б забута і про неї згадували б, як про якийсь просто далечезний історичний раритет* (В. Яворівський).

ДАЛЕЧЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **далече́зний.** *Він боявся дивитись тільки під ноги, щоб не збитись зі шляху. Знав, що треба йти просто на два далеченних шпилі* (Ю. Логвин).

ДАЛЕЧЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить далекий. — *Не лайтесь, бабо, бо я чарівник: пороблю вам так, що ви будете ходити назад п'ятами, а наперед пальцями!* — *гукає Антін до баби, але на далеченькій дистанції, на чималий простір од баби* (І. Нечуй-Левицький); *Були між ними грайливі розмови й пісні — дорога таки далеченька* (Микита Чернявський); *Годуйте коней! Шлях їм далеченький* (Л. Костенко).

ДАЛЕЧЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **далече́нький;** досить далеко (у 1, 3, 4 знач.). *Кишинів далеченько видно на горі* (І. Нечуй-Левицький); *Далеченько цей колодязь від хати* (О. Копиленко); — *Що ж, пішли, Давиде? Бо вже десь незабаром і півні обізвуться.* — *До півнів ще далеченько* (М. Стельмах).

ДАЛЕЧИ́ЗНА, и, *ж.* Те саме, що **далечі́нь** 1. *Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? .. Де тоне ваш погляд у безкрайому просторі, як і ваша душа — у безмірній безодні того світу та сяйва, синьої глибини та сизо-прозорої далечизни?..* (Панас Мирний); — *Де та Індія! Дивно спершу почував себе там. Чого я, думаю, опинився тут, у такій далечизні?* (О. Гончар).

ДАЛЕЧИНА́, и́, *ж.* Те саме, що **далечі́нь** 1. *Розіслалися лани широкими килимами, ховаючи свої краї аж там, .. де блакитний край неба зливається з темно-зеленою далечиною* (Панас Мирний); *Зі Львова до Стопчатова — Усю далечину Пройшов я пішки з друзями Через Галичину* (Д. Павличко).

ДАЛЕЧІ́НЬ, і, *ж.* 1. Далекий простір; далечина; далечизна. *Дівчина звела великі очі й довго вдивлялася ними в сріблясту далечінь* (С. Васильченко); *Там тополі у полі .. Струнко рвуться кудись в далечінь...* (П. Тичина); // *розм.* Далекий край, далека дорога. *Кибитка, куди вона ходила оце кілька днів по молоко, була неблизько, і не кволим старечим ногам Одарки Пилипівни дибати б щодня в таку далечінь* (Б. Антоненко-Давидович); *Земля України дуднить від тупоту орд революції. Крицевими дорогами у далечінь несуться поїзди* (У. Самчук).

2. Далеке минуле або майбутнє. *Думки про свою долю, про свою прийдешність .. зазирнули в далечінь, невідому й темну* (І. Нечуй-Левицький); // *чого.* Що-небудь віддалене в часі. *Оця, заснована смутком, далечінь життя непідвладна кожному з нас* (з публіц. літ.).

ДАЛИНА́, и́, *ж.* Те саме, що **даль.** *А далина одкривається широка-широка...* (С. Васильченко); *Ще ніженька твоя не знає далини, Щасливий мак цвіте біля криниці, І ти, як мак, про щастя бачиш сни, На них ніяк не можеш надивиться* (М. Вінграновський); *Пройдуся по майдану білим цвітом І загублюсь навіки в далині За містом, за одвічним заповітом...* (Д. Павличко).

ДА́ЛІ, *присл.* 1. Вищ. ст. до **дале́ко** 1, 3, 4. *Ми поволі рушили далі* (Б. Антоненко-Давидович); *Ще далі стояло крикливе рекламне оголошення якоїсь фірми по виробництву зубних щіток* (Ю. Бедзик); // За межі чого-небудь. — *Далі фронту не пошлють,* — *прошепотів капітан з радістю* (Л. Первомайський); *Той з міліції сюди* [в спецшколу] *переданий, іншого самі батьки привезли, бо на товарняках десь аж до Баку ганяв, хоча, може, й вигадує, може, далі Генічеська й не бував* (О. Гончар).

2. Після цього (того); потім. *До якого часу ми добре жили; далі зубожів мій брат* (Марко Вовчок); [В а р к а:] *Як почне, було, Зінько читать, то я слухаю-слухаю, а далі й задрімаю* (М. Кропивницький); // Крім того. *Він патріот .. Хто, як не він, ще за часів студентства вісім місяців висидів у в'язниці?.. Далі — хто, як не він, підтримує молоді таланти?* (М. Коцюбинський).

3. Продовжуючи розпочате. — *Ти тут, Соломіє?* — *питав він і дрімав далі* (М. Коцюбинський); *Старий знову замовк і категорично відмовився далі говорити* (Ю. Смолич); — *Розкіш тут і людині, і худобі,* — *вів далі Григорій, який найбільше з усіх близнят любив ліси* (М. Стельмах); // Триваліший час; більше, довше. *Село не буде терпіти далі пакості!..* (М. Коцюбинський).

Вести́ да́лі *див.* **вести́; (1) І так да́лі (і т. д.)** — у кінці переліку вказує на його неповноту, на можливість його продовження. *За кілька хвилин вона* [Тася] *вже засипала Раїсу безладними питаннями:* — *Чи є в неї сестра? А вишні в саду вже достигли? Чи й в неї була та сама начальниця в школі? .. і т. д., і т. д.* (М. Коцюбинський); *Таким чином, викладається історія київських князів від Кия, Аскольда, за ним Дира, Олега, Ігоря, Ольги і так далі, основана на літописних свідченнях, аж до татарського погрому* (Валерій Шевчук).

◊ **Да́лі (більше) [й (вже)] ні́куди** *див.* **ні́куди; (2) Да́лі від споку́си (споку́с)** — для того щоб не здійснити певних дій, які можуть спричинити небажані наслідки. *Явдоха швидше та швидше тягла синка на край майдану, далі від гемонських спокус* (О. Ільченко); *Відніс* [Удовенко] *автомат з двору далі від спокуси, закинув у яр* (Д. Бедзик); **(3) Да́лі (пода́лі) від гріха́ (від ли́ха):** а) відсторонюватися від яких-небудь дій, справ, розмов і т. ін; уникати чогось небезпечного, неприємного і т. ін. *Він* [пан] *знов був сильний та хитрий ворог, з яким трудно було боротись .. Краще далі .. од гріха* (М. Коцюбинський); *Три свідки, ще коли бригада наближалася, і собі відвели очі; побрели вулицею: далі від лиха* (В. Барка); — *А хоч би й наздогнали, то що ми вдесятьох зробимо проти такої зграї? І нас переб'ють, і вам*

перепаде! Краще ми проведемо тебе до Сливена... Подалі від лиха (В. Малик); б) *(зі сл.* т р и м а т и с я, д е р ж а т и с я і т. ін.) осторонь, на віддалі. *Раніше, коли, бувало, на маршах або вночі під час тісняви на переправах виникали звичайні в таких випадках сутички між їздовими різних частин, Хома тримався подалі від гріха* (О. Гончар); *Первоцвіт обпік Горецького лютим поглядом.., але повернув мовчки до тих, що стояли під явором, — просто відійшов подалі від гріха* (М. Ю. Тарновський); **Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са** *див.* **диви́тися; Іти́ / піти́ да́лі** *див.* **іти́; Не ба́чити да́лі свого́ но́са** *див.* **ба́чити; Не йти / не піти́ да́лі вух** *див.* **іти́; Пока́зувати / показа́ти поріг (доро́гу [да́лі], одвірок, одві́рка, шлях** *і т. ін.) див.* **пока́зувати; Прова́дити да́лі** *див.* **прово́дити.**

ДА́ЛІЙ, *присл., діал.* Далі (у 1, 3 знач.). *Поганяв та й поганяв* [Кармель], *бо поле, здавалось йому, розбігалося усе ширше та далій* (Марко Вовчок); *Далій за чагарниками розіслався оксамитом широкий зелений луг* (О. Кониський); *І кладеться ось на лаву під вікно та далій в храпи. І спить собі, як ся належить* (Г. Хоткевич).

ДАЛІ́ТИ, іє, *недок., діал.* Даленіти. *Місто і над ним Зелені гори — все даліє!* (Є. Плужник); *Сльозою темінь пронизала в пропасниці чи маячні, казала щось, даліти стала* (В. Стус).

ДА́ЛІЯ[1]**,** ї, *ж.* Те саме, що **жоржи́на.** *Довкола бабусиного дому цвіли, як бур'ян на волі, запахущі квіти всіляких родів, передусім бурякові васильки .. і далії* (Віра Вовк); *Ця красива квітка була названа далією на честь шведського ботаніка А. Даля, що відкрив її в Мексиці* (із журн.).

ДА́ЛІЯ[2]**,** ї, *ж.* Невелика коричнево-чорна риба ряду щукоподібних із подовженою нижньою щелепою і слабкими дрібними зубами; чорна риба. *Далія живе у невеликих річках Чукотки, а також на узбережжі Аляски* (з наук.-попул. літ.); *Харчується далія різними безхребетними, переважно личинками комарів* (з навч. літ.).

ДАЛМАТИ́Н, а, *ч.* 1. Порода собак із короткою білою шерстю та чорними або коричневими плямами. *Далматин — досить великий, сильний і витривалий собака, здатний долати великі відстані* (з наук.-попул. літ.); *Далматини потребують великих навантажень і регулярних прогулянок на свіжому повітрі* (із журн.).

2. Собака цієї породи. *Довгі прогулянки у парку з улюбленим далматином її заспокоювали* (з газ.).

ДАЛМАТИ́НЕЦЬ[1]**,** нця, *ч., розм.* Те саме, що **далмати́н.** *Серед інших порід собак далматинці вирізняються високою активністю, енергійністю та відданістю господарю* (з навч. літ.); *З під'їзду вийшов хлопець з далматинцем .. Далматинець збігав під дерево й сів біля ніг господаря* (Г. Вдовиченко); *Діти були в захваті від подарованого батьком маленького далматинця* (із журн.).

ДАЛМАТИ́НЕЦЬ[2] *див.* **далмати́нці.**

ДАЛМАТИ́НКА *див.* **далмати́нці.**

ДАЛМАТИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **далмати́нці** і Далмація. *Гетьман скинув шапку і опустив на груди голову, відкидаючи вниз довгого чуба. З цим він подав до ніг хана дорогу далматинську шаблю і пістоль з інкрустованою кістяною ручкою* (Р. Іваничук); *Далматинська мова — одна з романських мов, що існувала до кінця XIX ст. переважно на території Далмації* (з наук. літ.).

△ **Далмати́нський тип бе́рега** *див.* **тип.**

ДАЛМАТИ́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **далмати́нець,** нця, *ч.;* **далмати́нка,** и, *ж.).* Етнічна група хорватів, яка становить корінне населення Далмації (історичної області на території Хорватії і Чорногорії). *Серби і далматинці були повторно навернені до християнства наприкінці IX ст.* (з наук. літ.); *Далматинці населяють Адріатичне узбережжя Балканського півострова та прилеглі острови* (з навч. літ.).

ДАЛЬ, і, *ж.* 1. Простір, що видніється вдалині. *Січовик скинув очима у даль, шукаючи, на якій би йому могилі заночувать* (О. Стороженко); *Леліє даль, волога і блакитна* (М. Бажан).

2. Що-небудь дуже віддалене; далекий край. *Та поїхав милий в даль. Ой, на серці дівчини печаль* (з народної пісні); *Тоді далеко серед морської мертвини реве пароплав і несе людей, їхні муки й сподівання в інші краї, у виноградну даль* (М. Хвильовий); // *розм.* Велика відстань, віддалення. — *Та як і сам таку даль пройдеш?* (Г. Квітка-Основ'яненко); * Образно. *Краса ж, сестра з мінливими очима, — Як давній Янус. Літ іржаву даль Вона вдягає у прозорі рими* (М. Рильський).

ДА́ЛЬНІЙ, я, є. Те саме, що **дале́кий** 1, 3, 4. *Холодний вітер замітає слід, І хмари застилають обрій дальній* (М. Шеремет); *Ідете ви з дальньої дороги, то, може б, випили по чарці?* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Гуркотіли через міст дальні й приміські поїзди* (В. Козаченко); *Юні дні, дальні дні пам'ятливі мені* (В. Сосюра); *Я тебе .. не пам'ятаю, Невідомий друже, дальній друг* (А. Малишко).

◊ **У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світі́>** *див.* **світ**[2]**.**

ДА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Відстань між двома певними точками (напр., між точкою вильоту і точкою приземлення). — *Торпеду на старт, — наказав я. — Дальність ураження — сім астроодиниць* (О. Авраменко); // Максимальна відстань ураження цілі. *Зброярі вже принаймні триста років тому помітили, що дальність і прицільність вогнепальної зброї можна значно збільшити, якщо нарізати всередині ствола борозенки у вигляді спіралі* (із журн.).

ДАЛЬНОСЯ́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **далекося́жний** 1. *В путь подалися вони до просторого стану ахеїв. Вітру попутного дав Аполлон їм, стрілець дальносяжний* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДАЛЬТОНІ́ЗМ, у, *ч.* Нездатність ока розрізняти один або декілька кольорів. *Розмальований яскравими барвами, вівтар здалека був схожий на кольорову таблицю, призначену для виявлення дальтонізму в залізничників* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Утрата зв'язків художника з дійсністю загрожує йому чимсь схожим на дальтонізм — втратою здатності розрізняти фарби життя* (з наук.-попул. літ.).

ДАЛЬТО́НІК, а, *ч., розм.* Людина, яка страждає на дальтонізм. *Дальтонік нездатний розрізняти колір, увесь світ бачиться йому сірим, так само посередність, натовп ніколи не помітить і не оцінить справжнього духу, інтелекту* (В. Дрозд); * Образно. — *Аби я не бачив його в боях, а лише судив про нього з того, що він ото бурчить, вважав би, що Микола — дальтонік у душі* (Є. Доломан).

ДАЛЬШ *див.* **да́льше.**

ДА́ЛЬШЕ, *розм., рідко* **ДАЛЬШ,** *присл.* Те саме, що **да́лі.** *Не плач, сину, моє лихо! Що буде, то й буде. Піду дальше — більш ходила...* (Т. Шевченко); *Наука дякова була невелика, вона сягала не дальше Псалтиря* (Панас Мирний); *Дальш так роблячи, звівсь наш Масляк нінавіщо* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ДА́ЛЬШИЙ, а, е. 1. Вищ. ст. до **дале́кий** 1. *Вони грали, а тим часом над ними вгорі з характерним чвахкотінням летіла бомба і, перелетівши геть, репалася десь у дальшому городі* (І. Багряний).

2. Який настає або розташований трохи далі за ким-, чим-небудь; подальший; наступний. *Тепер на тиждень хтось має цілковиту волю.., а там мусить подумати про матеріал до дальшої статті* (Леся Українка); *Динченко помовчав, обдумуючи дальші свої слова* (Ю. Шовкопляс); // Який триває далі, продовжується (про розвиток, прогрес і т. ін.). *Києво-Могилянська академія створювала умови для дальшого поширення мережі початкових шкіл у містах та селах України* (з наук. літ.).

ДА́МА, и, *ж.* 1. *заст.* Жінка з інтелігентних, перев. матеріально забезпечених, міських кіл. *Верби та дами з містечка наділи зелені вуалі* (М. Коцюбинський); *Поміж лицарів блискучих, поміж дам препишно вбраних королівна йде поволі у буденних чорних шатах* (Леся Українка); * У порівн. *Гадюка часом перепливала єрик хвилястими рухами, здіймала голову, поважно хитала нею з боку на бік, як значна дама* (М. Коцюбинський); // *розм.* Жінка взагалі. *Дами ходять по вулицях в літніх костюмах* (М. Коцюбинський); *Побіч нас сіло ще кілька військових та цивільних із дамами* (Олесь Досвітній); * У порівн. *Перейдуть по серденьку .. Всі щасливі спомини, Мов веселі дами* (І. Франко).

2. Одружена жінка; протилежне д і в ч и н а. *Хоча він був і удівець, одначе ж любив закликати до себе веселих гостей, а найбільше молодих дам* (І. Нечуй-Левицький); *Браво грянуть — рях-цях-цях! — Дами, панночки, гусари* (М. Бажан).

3. Жінка або дівчина, яка танцює в парі з чоловіком. *Заграв оркестр, мужчини подали дамам руки і в мелодійних звуках полонезу квітчастою гірляндою попливли до зеленої зали* (П. Панч).

4. Гральна карта, на якій зображена жінка. [Я р и н а:] *Бубновий король сумує за бубновою дамою* (О. Корнійчук); — *Та .. ж це дама козир!* (Ю. Збанацький).

(1) Кла́сна да́ма — у царській Росії — вихователька класу жіночої гімназії. *Її менша сестра .. дістала місце класної дами* (І. Нечуй-Левицький); *Сідає* [Галя] *проти мене й починає розважати, безупинно оповідаючи про якихсь там "подруг-дівчат", про класних дам, про прочитані книжки* (В. Винниченко); — *Твоя сестра така стримана й сувора, що нагадує гімназіальну класну даму* (Л. Смілянський).

◊ **(2) Да́ма се́рця,** *перев. чийого* — кохана жінка. — *Я чую над нами подих середніх віків: сей лицар грає на бандурі, дама його серця виходить на замкову башту* (І. Нечуй-Левицький); *Олександро Вікторівно! Ви мене ображаєте! Ви добре знаєте, що у мене тепер одна-єдина дама серця* (Леся Українка); *У відблиску меча читаю древню книгу і даму серця здалеку люблю* (Л. Костенко); *Роду чесного, простого, Це була сама чеснота, Дама серця Дон Кіхота І краса села свойого* [свого] (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

ДАМА́СЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до Дамаск. *Мій дядько, син .. знаменитого дамаського купця, що постачає військам .. зброю для війни з хрестоносцями, не захотів їм віддати караван зброї нізащо* (Ю. Логвин); *Переможений дамаський цар не лише повернув захоплені раніше ізраїльські землі, але й надав ізраїльським купцям особливі привілеї в Дамаску* (з наук.-попул. літ.); // Вигот. у Дамаску. *Всі, хто йшов уклонитися султанові, несли дарунки. Дамаські шовки і єгипетські полотна, індійські шалі й муслін, грецьку бязь і венеціанські мережива, золото й срібло* (П. Загребельний); *Дамаський килим простягається перед невеликим ліжком гетьмана, в головах його висять лук і шабля* (із журн.); // Який міститься, росте, водиться в Дамаску. *Як повний місяць, що з-поміж дамаських троянд у водограй на себе задивився, — така моя тіточка, троянда серця мого!* (Н. Королева).

2. Вигот. із спеціально загартованої сталі (криці). *Штани широкі жаром червоніють, Немов козак в крові по полі бродить, Підкова срібна об підкову б'ється .. На плечах лук з сагайдаком; при боці Дамаський міч* [меч] *молодиком сіяє* (П. Куліш); *Торговці зброєю, підібгавши ноги, сидять на звірячих шкурах, .. а довкола них купи ятаганів, рушниць, пістолів, дамаські шаблі* (П. Загребельний); * У порівн. — *Чий розум був і досі гострим, стане, як дамаський меч* (О. Ільченко).

△ **Дама́ська сталь** *див.* **сталь**[1].

ДА́МБА, и, *ж.* Гідротехнічна або дорожня споруда у вигляді валу для зберігання води у водоймах, захисту низин від затоплення і т. ін. *Працюють пліч-о-пліч селяни і армійські сапери, риють .. канави, нагортають дамбу з багнюки, втрамбовуючи її соломою* (О. Гончар); *Іспанці побачили на території інків хороші дороги, мости, дамби* (Ю. Бедзик).

ДА́МБОВИЙ, а, е. Прикм. до **да́мба.** *Дамбовий вал відділяв ставок від села* (із журн.).

ДА́МКА, и, *ж.* У шашковій грі — шашка, яка досягла першого ряду клітинок противника і набула права пересуватися на необмежену кількість клітинок вперед або назад. — *Вона ніколи не ходила своїми дамками. Проведе дамку й не грає нею. Просто не переставляє її, поки не вишикує в останньому ряду всі свої шашки* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); // *перев. мн., розм.* Шашки. *В пари, в візка ігрusual* [грали] *І дамки по столу совали* (І. Котляревський); *Почав* [Рубін] *часто бувати у них, грав з хазяїном у дамки* (І. Сенченко); *Тут нам гарно в холодочку, є шахи і дамки, і всяк може гуляти в те чи в те, до чого кому серце лежить* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

◊ **Раз, два і в да́мках** *див.* **раз**[1].

ДАМО́КЛІВ, ова, ове: ◊ **Ви́сіти дамо́кловим мече́м** *див.* **ви́сіти; Дамо́клів меч** *(рідше* **меч Дамо́кла)** *див.* **меч.**

ДА́МОЧКА, и, *ж., ірон.* Пестл. до **да́ма** 1, 2. *Їй усього тринадцять-чотирнадцять років, але вона поводиться так, як замужня, молода, гарненька дамочка* (В. Винниченко); *Сів* [Петя] *у настрої чудеснім .. В той експрес, що возить чесно Дамочок із Сочі* (С. Олійник); *Виявляється, вже стоїть машина, і вже дверці відчинені, і вже дамочка туди — пурх!..* (П. Загребельний).

ДАМП, а, *ч., інформ.* Інформація, скопійована з пам'яті комп'ютера на вихідний чи записувальний пристрій. *Дампом може бути файл, перенесений на інший диск, чи текст, відправлений на друк прямо з екрана* (з навч. літ.).

ДА́МСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **да́ма** 1, 2. *Вона не любила дамського товариства* (І. Нечуй-Левицький); *Я знов пускаю незначний порожній дотеп про дамські настрої й розлягаюсь у фотелі* (В. Винниченко); // Належний дамам, признач. для дам; жіночий. *В дамській кімнаті баронеса безвладно опустилась на канапу* (Леся Українка); *Виходить Любовицька в ошатній .. сукні, несучи ворох дамського вбрання* (І. Кочерга); *Перукар запропонував йому свого велосипеда в обмін на дамський* (Ю. Яновський); *Стою я в*

аеропорту.., через праве плече дамська сумочка, в лівій руці течка з комп'ютером (О. Забужко).

ДАН, у, *ч.* У східних єдиноборствах — ступінь досконалості в оволодінні мистецтвом бою. *У традиційному карате дани є символом визнання досягнень учнів і майстрів, а не просто приводом одягти новий гарний пояс* (з наук.-попул. літ.); *Протягом усієї історії дзюдо лише шістнадцять майстрів здобували рівень десятого дану* (із журн.).

ДАНА́ЄЦЬ *див.* **дана́йці.**

ДАНА́ЙКА *див.* **дана́йці.**

ДАНА́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дана́йці.** *Трою, яку ніхто не зумів завоювати, взяли підступним дарунком... Дерев'яним данайським конем з воїнами в череві...* (П. Загребельний); *Любі герої данайські, Ареєві слуги відважні! Будьте, друзі, мужами, шалену згадайте ви силу!* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДАНА́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **дана́єць,** йця, *ч.;* **дана́йка,** и, *ж.).* Одне з найдавніших грецьких племен. *Хліборобське суспільство скіфів-орачів було високорозвинене, з товарним виробництвом і ремеслами, а отже ж, і класове. І це в той час, коли Еллади ще й на світі не було, а стародавні єгиптяни називали греків не еллінами, а "дикими данайцями"* (І. Білик); *Троянці, не слухаючи застережень жерця Лаокоона та пророчиці Кассандри, втягли коня в місто; вночі данайці вилізли з нього, перебили охорону й відчинили браму своєму війську* (М. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

ДА́НЕЦЬ *див.* **да́нці.**

ДА́НИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **да́ти** 1–3, 5–7, 9. *Чурек і сакля — все твоє; Воно не прошене, не дане* (Т. Шевченко); *Знав досконало морське ремесло, працював легко, з приємністю, з якимось особливим від народження даним вогником* (Ю. Бедзик); *Оксен подумав, що сьогодні вранішнього наряду не буде давати, бо він був даний учора ввечері* (Григорій Тютюнник); // *кому з інфін., у знач. пред. Кожному вільно, що хоче казати й думати!.. Тільки не кожному дано знати... заглянути в чужу душу* (Панас Мирний).

2. *у знач. прикм.* Цей, наявний. *Мені здається, що віньєта* [віньєтка] *може бути зв'язана не тільки з даною книжкою* (М. Коцюбинський); *Прерогатива — чиєсь виключне право, перевага, коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід* (В. Винниченко); *І їздив він саме для того, щоб виснити: чи не пошкодить дана комета його ракеті, що на ній він збирається летіти на Марс* (М. Хвильовий).

ДАНИ́НА, и, *ж.* 1. Найдавніша форма оподаткування населення, яка в різних історичних умовах виступала у вигляді прямого державного податку, військової контрибуції або феодальної ренти. *З усієї сили треба пнутися смердові, щоб боярам данину натурою сплатити та ще й свою сім'ю прогодувати* (А. Хижняк); *Наша княгиня Ольга теж наказала дерев'янам* [деревлянам] *платити їй данину хутром* (О. Воропай); * Образно. *До нього поспішає білокрилий гусак. Розбійник, який взимку майже завжди стовбичить біля воріт, нахабно вимагаючи данину в гостей Плачинди* (М. Стельмах).

2. *перен.* Належна частка, доля, пайка. *Був ще двічі поранений, — віддав свою данину всесвітній бійні Андрій-столяр* (Є. Кротевич); *— Ви юшку будете їсти? — Коли приймеш мою данину, — вийняв* [учитель] *з кишені щуку і простягнув Зосі* (М. Стельмах); * У порівн. *Жадає* [о. Телесницький], *щоб бідний хлопець приймав їх* [удари] *мовчки, без крику, як належну данину* (І. Франко).

3. *чому, перен.* Вияв уваги, пошани і т. ін. до кого-, чого-небудь. *Щиру данину любові і визнання приносить український народ пам'яті Навої* (О. Корнійчук); *Я мушу вертатися до дитинства, забути мої тридцять вісім років і почати від А. Але це не нарікання, це лиш традиційна данина саможалінню, від якого не маємо сили звільнятися* (У. Самчук); *Хвилинна мовчанка — тільки данина важливості схваленого рішення* (Н. Рибак); // Необхідна або мимовільна поступка перед чим-небудь. — *Розмови про "власні погляди".. — лише данина часу* (П. Колесник); *Марко Черемшина переклав кілька творів модерністів. Це було даниною тому літературному оточенню, в якому перебував письменник* (з наук. літ.).

◊ **Віддава́ти / відда́ти дани́ну** *(рідко* **дань)** *див.* **віддава́ти; Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну)** *див.* **спла́чувати.**

ДА́НІ, них, *мн.* 1. Відомості, показники, необхідні для ознайомлення з ким-, чим-небудь, для характеристики когось, чогось або для певних висновків, рішень. *Для розрахунку потрібні дані! Їх він має до смішного мало* (В. Підмогильний); *Він записав дані останнього досліду, попрощався з помічниками* (В. Владко); // Підстави, причини. — *Деякі дані дають мені сміливість мати певність, що украдений символ шляхетної королівської влади буде знайдений* (В. Винниченко); *Ольга мала деякі дані підозрівати, що Завадка шукає нагоди заговорити до неї* (Ірина Вільде).

2. Здібності, якості, необхідні для чого-небудь. *Хіба в мене не всі дані! Інтелектуально я досить розвинена людина, фізично мене вважають красунею* (М. Хвильовий); *Скромний, лагідний, сумирний і тихий, він робив те, що від нього вимагалося. А вимоги були половинчасті, а використати його, як на те він мав усі дані, не спромоглися...* (Остап Вишня).

3. *інформ.* Інформація, представлена в формалізованому вигляді, що забезпечує можливість її зберігання, опрацювання і передавання. *Інформатика систематизує прийоми створення, збереження, відтворення, обробки та передавання даних засобами обчислювальної техніки* (з навч. літ.); *Стиснення даних, як правило, відбувається значно повільніше, ніж зворотна операція* (з навч. літ.).

(1) Вихідні да́ні: а) початкові показники чого-небудь (від яких звичайно починають певне дослідження). *Результати моделювання й аналізу є вихідними даними для створення програмно-апаратного комплексу інформаційної технології моніторингу* (з наук. літ.); *Вихідні дані для проектування — перелік обґрунтованих технічних вимог щодо інженерного електрозабезпечення об'єкта будівництва або реконструкції чи модернізації* (з наук. літ.); б) сукупність відомостей, які характеризують об'єкт. — *Ви просите у нашого банку позику під стандартний процент на суму, яку ми дуже рідко надаємо навіть давнім партнерам. А вас я бачу вперше, та й вихідні дані зазначеної тут фірми викликають у мене особисто сумнів* (А. Кокотюха); *Телерадіоорганізація зобов'язана повідомляти свої вихідні дані (найменування, позивні, логотип або емблему)* (з мови документів).

△ **Ба́за да́них** *див.* **ба́за; Банк да́них** *див.* **банк**[2]**; Прото́кол передава́ння да́них** *див.* **прото́кол.**

ДА́НІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Те, що дано; дійсність, реальність. *Коли стала на ноги, здивувалася: мала в собі відчуття призвичаєності до цієї вежі, до ув'язнення, до тісних меж свого світу, не рвалася на волю, сприймала все як даність* (П. Загребельний); *Вона знає ще один вихід з безвихідної ситуації —*

прийняти рутину як тимчасову недосконалість світу, а життя таким, яким воно є. Прийняти — як даність (Г. Тарасюк); *Дитяча психологія відкидає смерть, вірніше, не хоче її сприймати як даність; вона шукає будь-яку лазівку, найменшу зачіпку, щоб заперечити її існування* (О. Авраменко).

ДА́НКА *див.* **да́нці.**

ДА́ННИК, а, *ч., іст.* Той, хто сплачує данину (у 1 знач.). *Половина присутніх тут або була пограбована ним* [бандитом], *або стала його довічними данниками* (Ю. Смолич); *Гордий Рим і могутній цар-город Константинополь були данниками його, .. й влада Гатилова не мала ні краю ні межі* (І. Білик); *Останні данники хозар — в'ятичі сплачували данину Києву, але степ був відкритий печенігам* (з наук. літ.).

ДА́ННИЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **да́нник.** *Вона* [Золота Орда] *ходила в походи, які мали грабіжницький характер. Ходила в походи, щоб посилити політичний тиск і данницьку залежність, водночас чинячи грабунки й забираючи полонених* (Є. Гуцало).

ДА́ННИЦЯ, і, *ж., іст.* Жін. до **да́нник.** *Не бажаючи бачити батьківщину данницею турків, сербський князь Лазар боровся за її незалежність* (з наук.-попул. літ.).

ДАННЯ́, *я́, с., етн.* 1. Знахарський напій, який нібито впливає на поведінку людини, приворожує або відвертає кого-небудь і т. ін.; чари. *Таку покинути б, та ще Богу подякувати, а він усе любив... Дала вона якесь дання йому, — якісь чари зачарувала...* (Марко Вовчок); [М и к о л а:] *Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь дання, він її з розуму звів, щоб насміятися наді мною!* (І. Франко); *Вона з кожним разом ставала перед очима ще милішою і кращою .. Раз навіть задумався* [Левко], *чи не було йому дадено* [дано] *якесь дання?* (М. Стельмах); — *Я, як суддя, вважаю особисто, чи це була отрута, чи дання, а в кожнім разі це було убивство* (Л. Костенко).

2. Отрута, дана з напоєм або стравою. *Нінетта .. випрохала в неї* [знахарки] *смертельного дання, яким, не довго думавши, напоїла ввечері Рестаньйона* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДА́НСЕР, а, *ч., заст.* Танцюрист, партнер у танці. *Я говорила їй, щоби була супроти мужчин приязнішою, привітнішою .. "Відстрашуєш (кажу їй) і найглупішого дансера від себе!"* (О. Кобилянська).

ДА́НСИНГ, у, *ч.* Зал або майданчик для танців, перев. при ресторані, кафе. *Всі до мене надзвичайно ставляться, бо я — чужоземка та блондинка. Вечорами буваю в дансингах, кіно* (Ю. Яновський); *Елегантні пари старанно натирали підошвами дансинг* (І. Білик).

ДА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **да́нці** і Данія; датський. *Все старався в таборі щонайбільше німецькою мовою говорити, приваблюючи цим до себе вартових. Це дало йому змогу почимчикувати собі, ніби заробітчанин, до данського кордону* (Д. Бузько); *Лебідь — не тільки її ім'я, це — символ і краю, і роду: знак у королівському данському гербі* (Н. Королева).

ДАНТИ́СТ, а, *ч.* Зубний лікар. *Заболів зуб. Лікар (дантист) дивується, з чого такі довгі наслідки, і пояснює те загальним станом організму* (Леся Українка); *Він почував себе не цілком певно, коли йому випадало .. братись за роботу дантиста* (Б. Антоненко-Давидович); *Коли виходиш з кіно, то згадуєш: адже мені треба йти до дантиста, сідати в його проклятe крісло і пломбувати зуб!* (В. Владко).

ДАНТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **данти́ст.** *Лікувати зуби Віра ходила до знайомої дантистки* (із журн.).

ДАНТИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **данти́ст.** *Він закінчив дантистське відділення медичного училища і став зубним техніком* (із журн.); // Признач. для дантиста. *Дантистські інструменти обов'язково стерилізуються в автоклаві* (з навч. літ.).

ДА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **да́нець,** нця, *ч.;* **да́нка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Данії; датчани. *Здивований Тимон балакав далі, намацуючи ґрунт. Фермер був данець. Він від батька наслухався про те, як пруссаки їхній край силоміць од Данії одірвали...* (Д. Бузько); *У перерві футбольного матчу наші тренери замінили півзахисника на ще одного гравця оборони. Здивовані данці, здавалося, чекали, як українці будуть атакувати* (з газ.).

ДАНЬ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **дани́на.** [1 - й х а з я ї н:] *Ось у цьому ж таки наказі, отутечки спочатку писар читав, що всяка, мов, душа должна* [має] *повинуватися властям і воздавати поміщикові урок і дань...* (М. Старицький); *В Мазепиних універсалах перших років XVIII в. признається законною панщина — два дні на тиждень, і крім того, дань вівсяна, і то все для селян, що сиділи на своїх власних ґрунтах* (М. Грушевський); *А зведений Кандавлів брат обіцяв скасувати виплачувану фрігійському цареві кровну дань* (І. Білик); *Костянтин, поїхавши, побрав із них дань: чорні куни, і біль, і срібло* (з наук. літ.); * Образно. *Щедру дань візьмуть володарі, Розбудивши землю сонну* (С. Крижанівський).

◊ **Віддава́ти / відда́ти дани́ну** *(рідко* **дань)** *див.* **віддава́ти; Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну)** *див.* **спла́чувати.**

ДА́О, *невідм., с.* Одне з найважливіших понять у китайській класичній філософії, що спочатку означало взагалі шлях, згодом шлях природи, життєвий шлях людини. *Говорячи сучасною філософською мовою, дао — це єдність буття і небуття, єдність закону й основи змінення речей* (з наук. літ.); *І що довше я слухала, то більше чомусь насувався на гадку Селінджерів Тедді, пригадуєте, отой малий вундеркінд, якому відкрилося, що його нинішня американська інкарнація є карою за зраду дао в минулому житті* (О. Забужко); *А якось — не в часі, але вчасно — з мовчазної нірвани вихопить тебе згадка про те, що дао — не еволюційний шлях, що вміле маневрування навіть на найпокрученішому шляху не є аналогом здобуття висот* (Ю. Іздрик).

ДАОСИ́ЗМ, у, *ч.* Філософське і релігійне вчення, що виникло в Китаї у IV–II ст. до н. е. і сповідує природний шлях самовдосконалення. *Національні релігії виступають такими віруваннями, які охоплюють своїм впливом усі соціальні верстви населення в межах однієї національності. До цієї релігійної форми належить даосизм (Китай)* (з навч. літ.); *Важливою пам'яткою раннього даосизму є книга "Чжуанцзи", авторство якої приписують однойменному мислителеві* (з наук. літ.).

ДАОСИ́СТ, а, *ч.* Представник чи прихильник даосизму. *Даосисти в ранньосередньовічному Китаї стали необхідною і незамінною частиною духовної культури країни й народу* (з наук. літ.); *Конфуцій і його учні, як і даосисти, вбачають ідеал природи людини у природі споконвічній* (з наук.-попул. літ.).

ДАОСИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **даоси́зм.** *Можна сказати, що даосистській критиці культури і досягнень цивілізації були властиві риси консервативної утопії* (з наук. літ.).

ДАР, у, *ч., уроч.* 1. Те, що підносять, жертвують; подарунок. *Дар Божий — вічне життя в Христі Ісусі, Господі нашім!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Дар — не купля: не гудять, а хвалять* (прислів'я); *Коркішка держить на тарілці дари й зараз дарує Панасові хустку й кинджал* (І. Нечуй-Левицький); *Прийми ж мої пісні як дар малий Великої і вірної любові!* (В. Самійленко); * У порівн. *Марійка взяла бамбук обома руками, як урочисто піднесений дар* (О. Гончар); *Я жив для тебе і тебе чекав, Як дар, як сон, як забуття, як мрію* (В. Стус).

2. Здібності, хист до чого-небудь; обдарування, талант. *Обдарований незвичайними здібностями, величезною пам'яттю, бистрим і ясним розумом, він із тими вродженими дарами лучив велику пильність і працьовитість* (І. Франко); *Три дари відпущено було Шевченкові щедрою природою: дар співця, дар художника, дар письменника (поета й прозаїка)* (М. Рильський); *Анатолій відзначив, що вона володіє даром вільно підтримувати будь-яку розмову* (О. Гуреїв).

3. *перев. мн., рел.-церк.* Хліб і вино, над якими відправляється церковне богослужіння. — *Бачу, од нашої хати старий піп з дарами іде* (Марко Вовчок).

(1) Дар (дари́) приро́ди — природні багатства, що їх використовує людина (про плоди, рибу, корисні копалини і т. ін.). *Ти везеш ці скромні дари природи* [кавуни й дині] *додому, щоб присмачити ними не зовсім солодке життя своїх ближніх* (О. Гончар); *Земля — найбагатший дар природи. Земля — це хліб і достаток* (С. Чорнобривець); **(2) Дари́ Христо́ві <Святі́ Дари́>,** *церк.* — використовувані під час причастя прісний хліб і вино, що уособлюють тіло й кров Ісуса Христа. [Старий християнин:] *Де тут диякон? Розступіться, браття! Несу дари Христові й чесний хліб!* (Леся Українка); *Тоді зійде чаша з глибини, крізь поверхню морозної смерті, в новий досвіт; відновляться дари Христові: для всіх, що грішні і не мають виправдання, крім молитви* (В. Барка); *Після щирої сповіді прихожан отець Володимир виносить Святі Дари і євангельська радість дійсно входить в серця вірян* (з газ.); **(3) Дар мо́ви (сло́ва):** а) здатність говорити взагалі. *Найбільш вражінь* [вражень] *дістали ноги, і коли б вони мали дар слова, оповіли б багато. А то мовчать і болять* (М. Коцюбинський); *Йому скривило щелепу, пом'яло всього, а найгірше — він втратив дар мови* (О. Гончар); *Добриня теж був вражений красою дівчини, але ще дужче вразив його Ілля, що, здається, втратив дар мови* (В. Малик); *І вже знову повернувся до них* [братів] *дар мови, і, хоч язики в них заплітались так, що ледве ворушилися в ротах, вони спромоглися вже на розмову* (В. Нестайко); б) здатність красномовно говорити; красномовство. *Виходить сухо, педантично, книжно... Здається, я на сей раз втеряла* [втратила] *всякий дар слова* (Леся Українка); *В тебе добрий дар слова, і йти б тобі вчитися на філософський факультет* (Валерій Шевчук).

○ **Прино́сити / принести́ в дар** *див.* **прино́сити.**

◊ **(4) Бо́жий дар** — талант, обдарування. *Божий дар ти маєш з неба Людям долю віщувати, Словом, піснею своєю Всіх до себе привертати* (М. Вороний); *Коли людина йде в гості, то, звичайно, і гостинці несе. І таке всяке смачне мені приносила* [Уляна], *що й не сказати... Одним словом, до куховарства у неї був дар Божий* (Ю. Логвин); *Наділена Божим даром образного бачення світу, Катерина Білокур самотужки оволоділа таїнами живопису* (із журн.); **Відрізни́ти Бо́жий дар від я́єчні** *див.* **відрізня́ти.**

ДАРА́БА, и, *ж., діал.* Пліт, збитий із дерев'яних кругляків. *Бистрий пруд води в миг ока поніс дарабу під скалу Сокільської гори* (І. Нечуй-Левицький); *На дарабі, як звичайно, діти: Бігають, з дараби в воду скачуть* (І. Франко).

ДАРВІНІ́ЗМ, у, *ч.* Матеріалістична теорія еволюції органічного світу Землі, що ґрунтується на поглядах Чарльза Дарвіна. *Це зовсім не значить, що він* [Іван Іванович] *хоче вульгарно прищепити дарвінізм до соціології* (М. Хвильовий); [Мічурін:] *Для вас Дарвін — бог, а для мене — наказ діяти. Тому я його продовжувач, а ви утриманець. Заслужений утриманець дарвінізму!* (О. Довженко).

ДАРВІНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник дарвінізму. — *Безбожник! Дарвініст! Нігіліст!.. — загуло довкола* (П. Колесник); *Однією з перших спроб лібералізувати християнство була масована атака на церкви з метою нав'язати їм ідеї дарвіністів* (з наук. літ.); *Переконаний і послідовний дарвініст О. О. Ковалевський уже з перших кроків у науці неухильно відстоював еволюційні принципи Дарвіна* (із журн.).

ДАРВІНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **дарвініст.** *Мати, яка мала на нього у дитинстві великий вплив, була переконаною атеїсткою і дарвіністкою* (із журн.).

ДАРВІНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дарвінізм і дарвініст.** *Дарвіністська метафорика; Дарвіністська парадигма соціології.*

ДАРГИ́НЕЦЬ *див.* **дарги́нці.**

ДАРГИ́НКА *див.* **дарги́нці.**

ДАРГИ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дарги́нці.** *Даргинські землі були спустошені навалою Тимура* (з наук.-попул. літ.).

ДАРГИ́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **дарги́нець,** нця, *ч.;* **дарги́нка,** и, *ж.).* Народність, що живе в гірських і передгірних районах Середнього Дагестану. *У XIV ст. даргинці прийняли іслам* (з наук. літ.); *Даргинці розселені у центральній частині Дагестану* (з навч. літ.).

ДАРЕ́МНЕ *див.* **даре́мно.**

ДАРЕ́МНИЙ, а, е. 1. Який не дає наслідків; марний. *Марні надії, даремні сподіванки... Ніхто не прибуде* (М. Коцюбинський); *Не ждіть, пани, добра: даремна гра!* (П. Тичина); *Пересторги, що вовки торкатимуться ноги, виявились даремними — вони були напрочуд обережними* (Г. Вдовиченко).

2. Який не має серйозних причин; безпідставний, непотрібний. *Вся їх лютість була даремна, — в селі ніхто не показувався* (І. Франко); *Вже ж бо сон мій не зовсім даремний.. Сон, що сниться у неділю рано, Зроду-звіку не минає здарма* (Леся Українка).

3. *діал.* Дарований. *Даремному коневі в зуби не дивляться* (прислів'я); *Їм даремний окраєць ніколи в зуби не дивився* (І. Чендей).

Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* **Даре́мний труд**> *див.* **пра́ця.**

ДАРЕМНІ́СІНЬКО, *присл., розм.* Зовсім даремно. *Здається — ніби глупий, мов пень, а тим часом він тугий, як лико. Але ж бо і я собі нівроку мудрий, тільки часу збавив даремнісінько!* (І. Франко); *Був у мене такий сусіда, що даремнісінько, було, б'є повсякчас свою жінку* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДАРЕ́МНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **даре́мний** 1, 2. *Тільки в світляних снопах, що проривались між листям, танцювала мошкара свій нехитрий, мовчазний танок: вго-*

ру і вниз, ніби підкреслюючи даремність всіх поривань людини від землі у височінь (Н. Королева); *— Ти гарно молишся, — сказав він мені, — але навіщо печалишся про даремність сліз?* (Валерій Шевчук); *Я певен, що сам він уже зрозумів даремність своїх зусиль, але вперто продовжує битися головою об стінку* (О. Авраменко).

ДАРЕ́МНО, *розм.* **ДАРЕ́МНЕ.** 1. Присл. до **даре́мний.** *Мені здається, що ніколи Воно* [сільське хлопча] *не бачитиме волі, .. Що так Даремне, марне пролетять Його найкращії літа* (Т. Шевченко); *Раз Півень, риючись даремно у садку, Побачив ворох жита на току* (Л. Глібов); *— Краще кинути більше коштів на експлуатацію тих, що є, плантацій, аніж даремно витрачатись на цю...* (Іван Ле); *— Ото запал! Пізнаю героя Смоленська... Але пан даремно обурюється* (З. Тулуб); *— Алгебра дуже потрібна для лісоводів .. Даремно гніваєтесь на екзаменаторів* (М. Чабанівський); // Безкоштовно, безплатно. *Дворових теж задобрив: наділив їх даремно огородами, аби проживали .. у його* [нього], *аби доглядали худоби* (Панас Мирний); *— Чорнобай скосив око в той бік, де ясир. — Мені вони* [невільники] *теж не даремно дісталися...* (В. Малик); // *у знач. пред.* Безрезультатно, марно. *— Як я тоді плакала, як побивалася! Та все даремно...* (Панас Мирний); *Коли залишався* [Філька] *в палаті один, намагався заснути, але даремно* (А. Шиян); *Вічної пам'яті просив* [Сашко] *тим, хто загинув учора на полі бою, і славної долі Україні, волі їй і сили у прийдешньому, аби ті, хто загинув за неї, не віддали своїх життів даремно* (Ю. Покальчук).

2. *присл.* Без серйозних підстав, причин; незаслужено (ображати, докоряти). *— Чи не образив даремне Івана?* (М. Коцюбинський); *Знала, що даремно образила подругу* (О. Донченко).

Не мина́ти (не мина́тися) / не мину́ти (не мину́тися) ма́рно (безслі́дно, даре́мно *і т. ін.) див.* **мина́ти.**

◊ **[Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно** *і т. ін.)*] **хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти)** *див.* **перево́дити; Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́** *див.* **тра́тити.**

ДАРИ́ТЕЛЬ, я, *ч., заст.* Дарувальник. [Г е р о л ь д:] *І люди ринули юрбою, — Нема дарителю одбою!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *З іменника Зографського монастиря бачимо, що його дарителями були українські запорізькі гетьмани та інші українські діячі, члени їхніх родин* (із журн.).

ДАРИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., заст.* Жін. до **дари́тель;** дарувальниця. *Крилаті богині, дарительки небесної води, уособлення бурі, покровительки музичного і поетичного таланту, захисниці воїнів — ці персонажі наявні у міфологіях землеробських народів* (із журн.).

ДАРИ́ТИ, дарю́, да́риш, *недок., кого, що, розм.* Дарувати (у 1, 2 знач.). *Дарив, дарив з руки перстень — Вона його не взяла* (з народної пісні); *Будинок авіаторів стояв поруч з Будинком письменників "Слово", там було багато знайомих, і приятелів, і добрих товаришів. Друзі й товариші дарили книги й за звичкою підписували їх дарячи* (І. Багряний); *Гречна Марійка білизну білила, Білизну білила, братику дарила...* (І. Пільгук).

ДАРІ́, *невідм., ж.* Одна з офіційних мов Афганістану, яка належить до іранської групи індоєвропейських мов. *Дарі — мова флективно-аналітичного типу з елементами аглютинації* (з навч. літ.).

ДАРІВЩИ́НА, и, *ж., розм.* Те, що дарується або подароване. *Ми на дарівщині житимемо* (Сл. Гр.); *Помітила* [Корнелія] *серед челядників ласого на дарівщину мужа й не поскупилася привезеним із собою золотом* (Д. Міщенко).

ДА́РМА *див.* **дарма́.**

ДАРМА́, *рідко* **ДА́РМА, ДА́РМО.** 1. *присл.* Те саме, що **даре́мно.** *Сирітська сльоза не капає дарма* (прислів'я); *Щоб часом дармо не блудить, чужого розуму питайся* (Номис); *Дарма щоніч дівчинонька Його виглядає* (Т. Шевченко); *Хоч ти не геній — не біда. Дарма ніщо не пропада, Працюй — і слід твій не загине!* (Микола Чернявський); *— Пан наш був, .. мов звір той, лютий, — лиш чоловіком дармо звавсь* (І. Франко); *— Така хіба воля небесна була, щоб кмет їв свій хліб тільки в поті чола, а пан їв і дарма й за гроші?* (Леся Українка).

2. *у знач. пред., розм.* Все одно, однаково, байдуже, неважливо. *Трохим здивувався трошки, .. а опісля і дарма* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Які з нас люде? Та дарма! Ми не лукавили з тобою* (Т. Шевченко); *А що .. чавкає в драних чоботях — дарма: ось і відпочине, і онучі просушить* (А. Головко); // Непотрібний хто-, що-небудь. *Тепер йому дарма і Кубраківна, чи тут вона, чи де, а давай мерщій допитуватись про свою* [дівчину] (Г. Квітка-Основ'яненко); [Л ю б о в:] *Серце кришталеве, золоте кохання, Дарма залицяння* (Леся Українка); // Немає діла кому-небудь до когось, чогось. *А сволок — все йому байдуже, Усе дарма́, чого тужить? І не турбується він дуже — Заліз під стелю та й лежить* (Л. Глібов); *А до людей — то нам дарма!* (Панас Мирний); // *з інфін.* Зайво, не варто, годі. *Мати терпіла та плакала мовчки; дармо було озиватися до Катрі...* (Марко Вовчок); *— Із полону Ігор, бранець головний, Втік на Русь, дарма й шукати* (І. Франко); *І вгледіли айстри, що вколо — тюрма... І вгледіли айстри, що жити дарма* (О. Олесь).

3. *у знач. пред.* Гаразд, хай. *Був собі колись-то якийсь-то маляр... ось на умі мотається, як його звали, та не згадаю... Ну, дарма; маляр та й маляр* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Старої пані бахур сивий Окрав той крам. Розлив те пиво. Пустив покриткою... Дарма. Минуло, годі... недоладу Тепер і згадувать* (Т. Шевченко).

Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* **Даре́мний труд**> *див.* **пра́ця.**

○ **(1) Дарма́** *(заст.* **да́ром) що,** *у знач. спол.* — нічого що, байдуже що, хоч і. *Бравий був, даром що сирота без батька!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дарма що з личенька спала, а справдешня козачка!* (Марко Вовчок); *Противник, дарма що обважнів на панських харчах, був ще небезпечний* (О. Гончар); *Дивись, — каже, — Федорко, в якій каші були, а нічого не покидали, і наша гармата, даром що мала, їхні танки бере!* (О. Гончар).

ДАРМІВЩИ́НА, и, *ж., розм.* Те, що одержано даром, без затрат або за чужий рахунок. *Господарі вихваляли гостинці, якими обдаровували їх гетьман та старшина. Здавалося, багатії, князі та графи, у винах заморських купаються, але кожному приємна дармівщина!* (М. Стельмах); *Оковиту п'є* [Мокій] *лише на свята та, як трапляється, на дармівщину. А хто тепер пригостить на дармівщину!* (Ю. Мушкетик); *Можливість вискочити на поверхню суспільно-політичної піни, утвердитись безглуздо-легким способом активізувала його ліниву натуру любителя дармівщини* (Г. Тарасюк).

ДА́РМО *див.* **дарма́.**

ДАРМОВИ́Й, а́, е́, *розм.* 1. Те саме, що **дарови́й.** *Великий пан .. позаводив таку розкіш на нашій Україні ще тоді, коли можна було людськими мужичими дармовими руками орати і сіяти, сади садити* (І. Нечуй-Левицький); *Риба — це дар природи, відхожий промисел, дармова жатва, пожива, яка дається людині так само, як ліс, повітря, зорі* (М. Чабанівський); — *Ти ось і зараз, мов дівчина, а мене, бачиш, як на дармових харчах рознесло!* (О. Гончар).

2. *рідко.* Який марнує свій час, нічого не робить. *Дармова публіка так завзято лізла в Шато через частокіл, що поліцейські москалі ледве встигали стягувать її за ноги* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Дармове́ ме́шкання** *див.* **ме́шкання.**

ДАРМОВИ́С, *рідко* **ДАРМОВІ́С,** а, *ч., розм.* 1. Предмет, який чіпляють, підвішують до чого-небудь для прикраси, оздоби і т. ін.; підвісок, підвіска. *Він був одягнутий як на свято: вишиваний гарячими нитками кептар із дармовисами прикривав його плечі, зелена крисаня із синьою пір'їнкою за шнуром збита була набік, широкий, жовтої шкіри черес облягав стан* (С. Скляренко); *А мені залишаться на згадку два дармовиси: самотній вовк на зеленому тлі брелока і срібна сережка у лівому вусі* (В. Шкляр); *У другій половині XIX ст. у побут увійшли орнаментовані кожушки з різнокольоровими аплікаціями із сап'яну, з дармовисами* (з наук. літ.); * У порівн. *Воно* [золоте пенсне] *теліпається на золотім ланцюжку, .. наче дармовис* (Ірина Вільде); // *заст.* Пелерина в шинелі. [М а р т и н:] *Яка це в тебе шинеля? .. Зроби таку, як у столоначальника.* [С т е п а н:] *Сукна не стало на дармовіса* (І. Карпенко-Карий).

2. *перен.* Бездіяльна людина; гультяй. [Я ц и х а:] *Сватав Гальку, дзуски, бісе, Рябий канцур, дармовісе!* (М. Кропивницький).

ДАРМОВІ́С *див.* **дармови́с.**

ДАРМОЇ́Д, а, *ч., зневажл.* Той, хто живе чужим коштом, чужою працею; нероба. *Ми не мусимо держатися чужих шаблонів і давати масні французькі оперетки для забавки дармоїдів* (І. Франко); *Марії, певно, й на думку не спадає, що він повернеться, та ще так швидко. Ото, радіє, нарешті здихалась одного дармоїда* (В. Дрозд); *Треба додержатись балансу, знайти золоту середину — щоб люди були задоволені, але в жодному разі не перетворилися на дармоїдів* (О. Авраменко).

ДАРМОЇ́ДИСЬКО, а, *ч. і с., зневажл.* Підсил. до **дармої́д.** — *Чи то я на те .. собі од рота хліб одривала, щоб мені якесь дармоїдисько в хаті росло?* (Леся Українка).

ДАРМОЇ́ДКА, и, *ж., зневажл.* Жін. до **дармої́д.** *Явдоха налаяла Мотрю .. дармоїдкою...* (Панас Мирний); — *Дармоїдка! — кажуть* [собаки]. — *Живіт на сало пасе* [свиня] (І. Франко).

ДАРМОЇ́ДСТВО, а, *с., зневажл.* Проживання чужим коштом, чужою працею; неробство. [А г а ф і я:] *Івась приходить та й каже: — Тату, досить того дармоїдства, я хочу вчитися шевства, хочу бути шевцем* (І. Франко); *Твої інстинкти злі повсюдно пантрували, Де пахло ницістю та хилим дармоїдством: До Польщі, до Москви, до Шведщини втрапляли, І торгував єси* [ти] *неситим дармоїдством* (П. Куліш).

ДАРМОЇ́ДСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., зневажл., рідко.* Жити чужим коштом, за рахунок інших; бути дармоїдом, неробою. *Якщо приїхав у село, то допомагай по господарству. Нема чого дармоїдствувати* (із журн.).

ДАРМОЇ́ДСЬКИЙ, а, е, *зневажл.* Власт. дармоїдові. *Він заговорив про те, що пануюча меншість суспільства веде життя аморальне, дармоїдське* (Ф. Бурлака).

ДАРМОЛЕ́ЖІВКА, и, *ж., зневажл., рідко.* Те саме, що **дармої́дство.** — *Ваш монастир не монастир, а якась дармолежівка, а ченці не ченці, а якісь лежні та дармоїди* (І. Нечуй-Левицький).

ДАРМУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дармува́ти.** *Минає перший тиждень мого учителювання.., тиждень дармування, бо години сходять тільки на познайомлення з дітворою* (Уляна Кравченко); *За два тижні ждало нас ледаче дозвілля, літнє дармування* (Б.-І. Антонич); *Знай, що ти покликаний до терпіння і до праці, а не до дармування і балакання* (з рел.-церк. літ.).

ДАРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* 1. Нічого не робити, гаяти час. *Там десь поїде* [чоловік] *часом на торг, купить що або й не купить, вернеться запитий* [п'яний] *і дармує* (О. Маковей); *Одні пухнули з голоду і працювали, а другі дармували й жили в розкошах* (Мирослав Ірчан).

2. *тільки 3 ос.* Не використовуватися, лежати без діла (про речі, гроші і т. ін.). — *Гроші дурно лежать, дармують і не дають ніякої користі, ні навіть процентів* (І. Нечуй-Левицький); *Дармує тут* [на будівництві храму] *костур* (І. Франко); *Ні одне поле тоді не дармувало, і здавалось, що жито само виросло, бо хто міг в такий час його сіяти, коли всі хлібороби обернулись у воїнів* (У. Самчук); — *Олено, чого це твій золотавий отак приндиться та комизиться, наче сам срібло-злото виробляє? Чи він з тобою ще до ярмаркування погарикався, чи в нього гроші дармують?* (М. Стельмах).

ДА́РНИЦЯ, і, *ж., заст.* Дарча грамота, дарчий лист. — *Я тобі даю село Будутин, на Росі... Будеш ти в ньому господинею... От тобі моя печать, — вона простягла руку до столу і взяла дарницю на село* (С. Скляренко).

ДАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дарува́ти** 1. *Корою пофарбована Торбина та була, Бабусею дарована, Щоб книги берегла* (М. Шпак).

ДАРОВИ́ЗНА, и, *ж., розм.* Подарована річ; дарунок. *Використати силу чоловіка, виссати його, мов спілу вишню, а кістку кинути геть — на те він якраз. І який рад був він, коли я попросив у нього даровизни землі в Тухольщині!* (І. Франко); *Отець Вікентій .. не вміє за треби і таїнства правити постійну ціну .. та й за даровизну не згадує* (М. Стельмах); *Годувався* [волхв] *даровизною, мав тоболи, повні берестяних звитків, у яких записано слова великі і жахаючі* (П. Загребельний).

○ **(1) На дарови́зну,** *у знач. присл.* — у подарунок. *Хто дарував* [молодим] *курку, обтикану калиною, .. хто бичка, хто телицю, хто обіцяв на даровизну мішок пашні* (І. Нечуй-Левицький); *Яків дав дочці й зятеві маєток на даровизну* (із журн.).

ДАРОВИ́Й, а́, е́. Який не оплачується; безкоштовний, одержаний даром. [К л и м:] *Шляхи ми добре знаємо, і дарові білети достанемо* (І. Карпенко-Карий); *Колись поміщик-феодал Потоцький даровими кріпаками вергав оці камінні брили, догоджаючи примхам молодої дружини Софії* (Іван Ле); // Який існує в природі, доступний для безоплатного використання (експлуатації); природний. *У своєму натуральному стані вода, як і земля, є даровою силою природи і не має вартості* (з наук.-попул. літ.); *Безперечно, фре-*

гати були бранцями хвиль і штилів. Та, підставляючи щогли даровій енергії вітру, не дбали про пальне (із журн.).

ДА́РОМ, *присл., розм.* 1. Безкоштовно, безплатно. *Товариство підбивало Чіпку, кому продати хліб — то продати, а даром Грицькові не давати* (Панас Мирний); *Клим приступив до вчителя ближче, схилився й додав тихо: — Я даром не схочу* (С. Васильченко).

2. Не приносячи ніякої користі; марно. — *Нехай-таки я не даром житиму на світі!* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Б а т ь к о:] *Оті прямії колоски Зовсім пустісінькі, ростуть на ниві даром* (Є. Гребінка); *Вони накинулись на мене, чого, мовляв, даром їх від роботи відірвала, а батько до них: "Ні, недаром. Це я їй так звелів"* (О. Гончар); *Що ж, очевидно, ми не станемо витрачати даром жодного шматка родючої української землі* (П. Загребельний).

3. Легко, просто. *Деяких тем я, правда, боялась чіпати.., — ти ж бачила, що й не всякі листи мені даром даються* (Леся Українка).

○ **Дармá** *(заст.* **дáром) що** *див.* **дармá.**

◊ **Дáром не прóйде** *див.* **прохóдити.**

ДАРОНО́СИЦЯ, і, *ж., церк.* Священний посуд, у якому священик носить Святі Дари, причастя для причащання поза церквою. *В далекому кінці каплиці сяв престол, обставлений срібними та золотими свічниками, сяла золота звізда над дароносицею, неначе сходила на вечірньому обрії ясна та блискуча зоря* (І. Нечуй-Левицький); *Заброди .. вдерлися до .. монастирської церкви, де почали хапати й ховати за пазуху все, що блищало, — золочені хрести, трисвічники, срібні дискоси, дароносиці, чаші...* (В. Шкляр).

ДАРОХРАНИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., церк.* Священний посуд, у якому зберігаються Святі Дари, що використовуються для причастя. *Дарохранильниця звичайно мала вигляд маленької моделі храму або іншої будівлі, одержувала розкішне оздоблення* (з наук. літ.); *У православних церквах дарохранильниця зберігається неодмінно у вівтарі на престолі* (із журн.); *У дарохранильниці зберігають Святі Дари, що використовують для причащання* (із журн.).

ДАРСОНВАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Метод електролікування змінним імпульсним струмом або електромагнітним полем високої частоти. *Дарсонвалізацію застосовують для лікування неврозів та при порушеннях живлення тканин* (з наук.-попул. літ.).

ДАРТС, у, *ч.* Спортивна гра, в якій учасники метають короткі дротики з перами у круглу мішень. *Як спортивна гра дартс виник у XVIII столітті в Англії* (із журн.); *У рідкісні хвилини відпочинку співробітники офісу не проти пограти в дартс* (з газ.).

ДАРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто дарує (у 1 знач.). *Дарувальник гарантує, що предмет дарування належить йому по праву приватної власності* (з мови документів); *За договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати у майбутньому іншій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність* (з мови документів).

ДАРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дарува́льник.** *Позивачка зазначила, що дарувальниця підписала договір під впливом складних обставин* (з газ.).

ДАРУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **дарува́ти** 1. *Про Бога тепер не забували* [люди]: *щодня служили молебні про дарування перемоги* (П. Кочура); *З гнівом розповідає Степан про подорож Катерини II по Україні, про дарування запорізьких земель її фаворитам, позашлюбним дітям, про остаточне закріпачення селян Лівобережної України* (з наук. літ.).

2. *рідко.* Те саме, що **обдарóвання.** *Сподівався* [хлопець], *що управа пізнається на його високих дарованнях і дасть йому роль, яку він виконає блискуче* (Б. Лепкий); *В кожній людині живе митець, треба лише розбудити його, допомогти виявитись його даруванню* (О. Корнійчук).

ДАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і рідше док.* 1. *кому, чому, кого, що.* Передавати у власність як подарунок. — *Що тепер на тобі та на твоїй дочці — я вам дарую* (Панас Мирний); [С е м е н:] *Одарко, ти мені дарувала оцю сорочку, подаруй краще її Іванові* (М. Кропивницький); *Дарував* [Вольга] *йому три городи найкращії і збирав собі дружиноньку хоробрую* (М. Грушевський); * Образно. *Кораблям ми дарували Кращих друзів імена* (М. Нагнибіда).

2. *ким, чим, кого, розм.* Наділяти, обдаровувати. *У той саме день .. моя жінка якраз заходилася дарувати мене третім сином* (Панас Мирний).

3. *кому що і без дод., розм.* Вибачати, прощати. *І здається Дмитрикові, що не варт він пробачення, що ніхто не дарує йому вини його...* (М. Коцюбинський); *У Києві бути і пісні не чути, .. такого гріха я не міг би забути і не дарував би собі вже ніколи* (О. Маковей); [А р к а д і й:] *Я прошу вас дарувати мені, що перебив вашу відповідальну розмову над проектом* (О. Корнійчук).

Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, пробá́ч) на [цьóму (цім)] слóві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, пробá́чте) на [цьóму (цім)] слóві> *див.* **вибача́ти; Ви́бачте / дару́йте ласкáво** *див.* **вибача́ти.**

◊ **(1) Дарува́ти життя́:** а) залишати живим засудженого до страти; милувати. — *Пам'ятаючи, що ти колись зрятував мене й мою дочку, я дарую тобі життя і пускаю вільно йти з Львова* (А. Кащенко); *Війт зупинив страту, а порадившись із райцями, дарував Єронимові життя* (В. Винниченко); *Любила* [Роксолана] *чи ненавиділа того чоловіка — не знала й сама, але молила всіх богів, щоб дарували йому життя, щоб був він живий* (П. Загребельний); б) не вбивати, відпускати на волю тварин. *Він тому ведмедю Дарував життя!* (Леся Українка); в) *(чому)* давати змогу рости, існувати. *І ось вона* [Хуррем] *йде по мертвому Стамбулу, і ніде нічого живого, .. тільки мертвий сплеск води в мармурових водограях, на плитах яких уперто повторюються слова Корану про те, що тільки вода всьому дарує життя* (П. Загребельний).

ДАРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дарува́ти.** *Ніхто ніколи в їхньому селі й не знав, що треба платити за труну, — у них дарувалось останнє житло людині* (М. Стельмах); * Образно. *Що вчора мірою було — Півміри стало нині, Немов щодня нове крило Дарується людині* (М. Рильський).

ДАРУ́НОК, нка, *ч.* Річ, яку дарують; подарунок. *Посилаю Вам новорічний дарунок, другу частину "Fata morgana"* (М. Коцюбинський); *А на другу неділю гуцулки .. принесли своїй їмості в дарунок геть цілий убір гуцульський* (Г. Хоткевич); * Образно. *Наші сиві сталевари Видають дарунок краю* (М. Нагнибіда); // *розм.* Гостинець. *Дарунків не купувала, бо не було за що* (Н. Кобринська).

ДАРУ́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **дару́нок.** *Так утихає дитяча гамірлива забава, коли з'явиться між ними неня, що привезла даруночки з міста* (Л. Мартович).

ДА́РЧИЙ, а, е. Який дарується. *Дарчий витвір мистецтва;* // Такий, яким засвідчується дарування чого-небудь. *Минуло майже десять років, як Турбай повісив шаблю з дарчою монограмою на широкий килим в кабінеті нового .. котеджу* (М. Руденко); *Він збирає бібліотеку сучасної літератури з дарчими написами майстрів красного слова* (В. Дрозд); // *у знач. ім.* **да́рча,** чої, *ж., юр.* Документ про дарування майна. *Я не знала, як .. коханий відреагує на мою дарчу. Але мені хотілося показати, що я віддаю йому не тільки саму себе — до решти, а й усе, що належить мені* (І. Роздобудько); *З небаченою послідовністю Мазепа зміцнює становище старшини, роздавши їй понад тисячу дарчих на землі* (з наук. літ.).

△ **Да́рча гра́мота** *див.* **гра́мота²; Да́рчий лист** *див.* **лист².**

ДА́СТЬБІ, *пред., розм., заст.* 1. Бог дасть. — *Старість, кажуть, не радість. — Ви ще молоді, вуйно .. Дастьбі, видужаєте. — Ба, доцю, не ті вже літа, не ті...* (І. Нижник).

2. Уживається у знач. заперечення, відсутності чого-небудь. *І Коллара читаєте .. І всі мови Слав'янського* [слов'янського] *люду — Всі знаєте. А своєї Дастьбі...* (Т. Шевченко); *Лікареві треба бути продуктивним, якщо він хоче лікувати по-справжньому, та коли цього дару в нього дастьбі, то помогти хворому він зможе хіба випадково* (О. Шугай).

ДА́ТА, и, *ж.* Календарний час якої-небудь події. *Мені й самому той день* [Перемоги] *уявляється не просто великою історичною датою* (О. Гончар); *22 травня — це найбільша шевченківська дата, бо то було духовне повернення Тараса в Україну* (з публіц. літ.); // Позначка на листі, документі і т. ін. про час (рік, місяць і число) його написання. — *Дату я поставлю сам, коли буде на те потреба* (Ю. Смолич); *Новели М. Коцюбинського, під якими нема дати, написані: "На віру" — 1891 р., "Ціпов'яз" — 1893 р.* (з навч. літ.).

(1) Ювіле́йна (кру́гла) да́та — річниця чийого-небудь життя, діяльності, якоїсь знаменної події (звичайно про десятиліття, століття). — *Вчора старшині Гаршину сповнилося рівно двадцять. Кругла ж дата* (Є. Доломан); *До ювілейної дати пройдуть урочистості на батьківщині Лесі Українки в селі Колодяжному на Волині* (з газ.); *На честь ювілейної дати, 40-річчя меморіального будинку-музею видатного конструктора космічних ракет Сергія Корольова, відкрито виставку* (з газ.).

△ **(2) Юліа́нська да́та** — дата, яка вказує на кількість астрономічних діб від полудня 1 січня 4713 до н. е. за юліанським календарем. *Юліанська дата весняного рівнодення відстає від істинної приблизно на один день у 128 років* (із журн.).

ДА́ТИ *див.* **дава́ти.**

ДАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Давальний відмінок. *Синтаксичні одиниці із суб'єктом, позначеним дативом, корелюють з односкладними безособовими структурами* (з наук. літ.).

ДА́ТИСЯ *див.* **дава́тися.**

ДА́ТНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **да́тчик.** *Датник є конструктивно відокремленою частиною вимірювальної системи, що сприймає певну інформацію* (з навч. літ.); *До найпростіших датників належать термопара, термометри опору, тензодатник та ін.* (з навч. літ.).

ДАТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **датува́ти.** *Навіть у листах, датованих травнем, тобто після весілля, — й не обмовилася про своє заміжжя... Це мені перш написали про те її подруги* (Є. Доломан); *Шостим жовтня 1907 року датована перша редакція сатиричної комедії Саксаганського "Лицеміри"* (з наук. літ.); *Останній підпис дочки Ярослава Мудрого під державним актом, як регента малолітнього короля Франції, датований 1075 роком* (з газ.); // **дато́вано,** *безос. пред. 10 вересня датовано останню радіограму від капітана "Лахтака"* (М. Трублаїні); *Я вже давно не відчувала отого млосного внутрішнього тремтіння, та воно знов прокинулося в мені, коли вгледіла, яким роком датовано епілог до мого роману* (В. Шкляр).

2. *у знач. прикм.* Який має дату, на якому є дата. — *Це датований килим! Він з року 1728, з килимової майстерні Данила Апостола* (В. Домонтович).

ДА́ТОК, тку, *ч., заст.* Те, що підноситься як дар, пожертвування. *Не журися, мій хазяю* [хазяїне], *Не за датком я іду: От так сяду, заспіваю, Відспіваю та й піду* (з народної пісні); *Суддям вводилося в обов'язок стежити, щоб державці не вигадували нових поборів й вдовольнилися тим датком, який встановлено за попередніх гетьманів* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Збирали даток там багатий Із пишно-щедрої землі. Було де людям полювати І де роїтися бджолі* (М. Рильський).

ДАТОЛІ́Т, у, *ч.* Мінерал із класу силікатів, прозорий, безбарвний, іноді зеленуватого чи жовтуватого кольору. *Датоліт можна використовувати для одержання бору* (з наук.-попул. літ.); *Датоліт, за переказами, охороняє від нещасть, оберігає від поганих людей* (із журн.).

ДАТОЛІ́ТОВИЙ, а, е. Стос. до датоліту. *На Вознесенському родовищі плавикового шпату датолітову руду добувають відкритим способом* (із журн.).

ДА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **датча́ни** і Данія; данський. *Потім він сідає на стілець і розвалюється на ньому, як датський принц* (Григорій Тютюнник); *Повсюди тепер виблискувала бронза, стояли меблі в стилі Людовика XVI.., дорогі вази датської порцеляни спокійних тонів* (П. Загребельний).

ДАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **датува́ти.** *Звідки ця точність у датуванні? Не знаю. Мабуть, це конфронтація з часом. Час маркується датами* (Ю. Андрухович); *Антропонімія може служити неоціненним джерелом для вивчення етнічного складу, міграції населення в минулому, на неї спираються при датуванні й локалізації писемних пам'яток* (з наук. літ.); *Неточності можливі й у датуванні подій, що відбулися до лютого 1918 р., оскільки джерела не завжди розрізняють старий і новий стилі* (з наук. літ.).

ДАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Ставити дату на чому-небудь. *Написавши в зшиткові кілька непевних рядків, йому треба було цей початок датувати, але, глянувши на календаря, він з дива забув про написане* (В. Підмогильний); // Установлювати дату якої-небудь події, документа. *Відкривачі поховання половецького хана датують його першою половиною XIII століття* (з наук. літ.).

ДАТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Належати до якогось певного часу, визначатися якоюсь датою. [С і м о н:] *Ми цілий рік — бо від року датується наша приязнь — і дня не проминули, щоб не лишити .. пам'ятки по собі* (І. Франко); *Китаївський давньоруський могильник, як і городище та посад, датується X–XIII століттями* (з наук. літ.).

ДАТУ́РА, и, *ж.* Те саме, що **дурма́н.** — *Які клумби! .. А ондечки грядки геліотропів, .. тюльпанів, датур, тубероз!* (І. Нечуй-Левицький); *У нашій кліматичній зоні успішно можна вирощувати великоквіткову датуру* (з наук.-попул. літ.).

ДАТЧА́НИ, ча́н, *мн. (одн.* **датча́нин,** а, *ч.;* **датча́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **да́нці.** *По кілька місяців не сходить на берег* [син], *то з датчанином, то з норвежцем ганяв браконьєрів у міжнародних водах, а діло це не просте, професія неспокійна* (О. Гончар); [Г а м л е т:] *Тож, сину, слухай: Мене в саду, всім казано, гадюка Вкусила сонного. Усіх датчан Такою байкою про смерть мою Ошукано* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра).

ДАТЧА́НИН *див.* **датча́ни.**

ДАТЧА́НКА *див.* **датча́ни.**

ДА́ТЧИК, а, *ч.* Елемент вимірювального, сигнального, регулювального або керувального пристрою, що перетворює контрольовану величину в зручний для використання сигнал. *Показано, що чутливість датчика не залежить від характеристичних розмірів електродів та матеріалу непровідної підкладки* (з наук. літ.); *Запропоновано нові технічні рішення генераторів імпульсів, датчика кривої, датчика відстані та напрямку руху* (з наук. літ.).

ДАУНШИ́ФТЕР, а, *ч.* Прибічник дауншифтингу. *Люди, які називають себе дауншифтерами, зробили вибір на користь свободи, творчої самореалізації чи гармонії у власній сім'ї* (з газ.).

ДАУНШИ́ФТИНГ, у, *ч.* Зміна способу життя на менш напружений завдяки зміщенню життєвих цінностей заради себе чи сім'ї. *Класичним прикладом дауншифтингу зазвичай вважають історію життя римського імператора Діоклетіана* (з наук.-попул. літ.); *Дауншифтинг – це вибір між великими доходами в умовах стресів та душевним комфортом з меншими прибутками* (із журн.).

ДА́ФНІЄВИЙ, а, е. Стос. до дафнії. *Дафнієвий тест має переваги перед іншими біотестами завдяки високій чутливості до забруднень різної природи* (з наук. літ.); // Пов'язаний із розведенням дафній. *Дафнієві ями біля нерестових ставків для риби є джерелом живих кормів* (з газ.).

ДА́ФНІЯ, ї, *ж.* Рід невеликих планктонних ракоподібних, які є поживою дрібних риб і мальків. *Учитель почав годувати цю барвисту риб'ячу дрібноту, обережно висипаючи в акваріум суху дафнію з маленького пакетика* (О. Довженко); *З ікринок через два-три дні вилупляться коропенята, і для них тут приготували їжу — червонуваті дафнії шастали туди й сюди по ставочку* (І. Багмут); *Спостереження за креветками засвідчило, що ці істоти своїми напівпрозорими тонкими ніжками за необхідності можуть навіть вправно ловити дафній* (з наук.-попул. літ.).

ДАХ, у, *ч.* 1. Верхня частина будівлі, споруди, що слугує її покриттям; покрівля. *З вагонних дахів і буферів байдуже споглядали стовпище солдати-фронтовики* (Б. Антоненко-Давидович); *Між дахами недолуго стогнав вітер* (Р. Андріяшик); *У кінці XIX — на початку XX ст. найпоширенішим був дах на крокввах* (з наук. літ.); * Образно. *Цікаво побувать над дахом світу, .. Чарує велич снігових вершин* (М. Шеремет).

2. *перен.* Домівка, житло. *Не крився пилом темний шлях, .. Як кидав я мій рідний дах* (Я. Щоголів); *Чого, чого я в тих літах Не витерпів! Спершу важкая Борня за хліб, за цент, за дах, За те, що з кождим* [кожним] *днем тікає* (І. Франко).

3. *жарг.* Злочинне угрупування, посадова особа, які на певних умовах здійснюють покровительство кому-небудь. *Від одного з тих чортячих мафіозі уже посли приходили і нібито попереджали: або данину платити, або повзти "під дах", або — кранти!* (Г. Тарасюк); *Та й тобі заодно нема чого тремтіти, он який дах солідний* (А. Кокотюха).

△ **(1) Ва́льмовий дах** — чотирисхилий дах з трикутними схилами (вальмами), розміщеними з торцевих боків. *У вальмовому даху два довгі схили трапецієподібні, а коротші — трикутні* (з наук.-попул. літ.); *Вальмовий дах краще інших витримує вітрові навантаження* (із журн.); *Вальмові дахи і верхи бань по дерев'яних кроквах і кружалах укриті покрівельною сталлю* (із журн.); **Ви́нос да́ху** *див.* **ви́нос.**

◊ **(2) Під одни́м да́хом** *з ким* — в одному будинку, в одній квартирі (жити, перебувати і т. ін.). — *Не хочу жити під одним дахом з чортякою! Ще, борони Боже, на суд потягнуть!..* (М. Коцюбинський); *Любов Федорівна не хотіла жити з донькою під одним дахом* (Б. Лепкий); *З юнацьких літ жили ми з тобою під одним дахом, у домі старого Пелея* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДАХІ́ВКА, и, *ж., діал.* Покрівля; покрівельний матеріал. *Бідна панна Маня .. Якось злітаючи, надпалена дахівка вдарила її в чоло* (О. Кобилянська); — *Купці чужоземні дивувалися з того, що руські теж добре роблять дахівку позолочену* (А. Хижняк).

ДАХОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дах** 1. *Легко перескочивши по щаблях драбини вгору, я проліз через дахове вікно на горище* (Б. Антоненко-Давидович); *Безперервно налітав вітер на сади, на стару тополю, десь гримів одірваним листом дахового заліза* (А. Шиян).

ДАХОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на дах (у 1 знач.). *Дахоподібний глибокий прикус характеризується наявністю контакту нижніх фронтальних зубів із піднебінням* (з наук. літ.); *В обладнані вентиляцією кагати завантажують відсортовану картоплю так, щоб верх шару її був дахоподібним* (з наук.-попул. літ.).

ДАЦИ́Т, у, *ч.* Кисла магматична, перев. виливна гірська порода сірого кольору. *Дацити розповсюджені переважно в зонах геоантиклінального підняття земної кори* (з наук. літ.); *Складниками дациту є тонкозерниста маса, польовий шпат, кварц тощо* (з навч. літ.).

ДА́ЧА¹, і, *ж.* 1. *розм., рідко.* Те саме, що **дава́ння.** *Як питало його начальство, чи багато в нього хліба, так він сказав: — Пропитаємося* [прохарчуємося] *до нового; мені не треба ніякої дачі* (Г. Квітка-Основ'яненко).

2. *с. г.* Те саме, що **да́ванка.** *Годують кнурів три рази на день. Маса одноразової дачі не повинна перевищувати 2–3 % маси тіла тварини* (з навч. літ.).

ДА́ЧА², і, *ж.* Літній будинок для відпочинку за містом. *На Єкатерининській вулиці зірвало і розметало виставку фотографа ("придворного") і стріху одної дачі* (Леся Українка); *Спорудив дачу в нас торік один прекрасний чоловік* (С. Воскрекасенко); // Ділянка за містом з таким будинком. *Може, я сього літа.., вилежуючись на дачі, і приймуся за "Повію"* (Панас Мирний); *Весь садок дитячий Вчора виїхав на дачу* (І. Муратов); *Вони .. поїхали за місто, на затишну дачу з великим парком, який просто переходив у ліс* (О. Іваненко); * У порівн. *Живуть, мов на дачі* (С. Олійник).

ДА́ЧА[3], і, *ж.* Самостійний господарський або природоохоронний лісовий заказник. *Досліджено процес природного заліснення в Суразькій лісовій дачі* (з наук. літ.).

ДА́ЧКА[1], и, *ж., розм.* Зменш. до **да́ча**[2]. *Але ж яка чудесна була дачка. Власне, не так і дача, як проста селянська хатка* (В. Винниченко); *Він .. сукав свою ниточку й висукав трикімнатну ізольовану квартиру в колишньому професорському будинку, й дачку над Десною, і сіренькі "Жигулі"* (Ю. Мушкетик).

ДА́ЧКА[2], и, *ж., діал.* Грошові податкові стягнення; частка податі. *Житце .. зогнило на помети, — От тут же ти дітей годуй, податки та дачки плати* (І. Франко).

ДА́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дачі *(див.* **да́ча**[2]*).* *До гаїв, до пляжів, сонця і води йдуть один за одним дачні поїзди* (В. Сосюра); *Ніч була тиха, бадьоро чахкав тільки движок, подаючи в дачні будиночки світло* (П. Козланюк)// Який міститься, відбувається на дачі. *А надвечір зіходились всі до гурту дивитися наше дачне "кіно"* (С. Васильченко).

ДА́ЧНИК, а, *ч.* Той, хто відпочиває на дачі *(див.* **да́ча**[2]*).* *Дехто з дачників каже, що на тих дачах, що на горі, теж єсть гадюки* (Леся Українка); // Відпочивальник узагалі. *Влітку вдова наймала хату дачникам* (О. Донченко); * У порівн. — *Чому вони* [студенти] *зараз розсілись, як .. дачники!* (О. Довженко).

ДА́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **да́чник**. *Коли приятелі підійшли на другий день до того будинку, де квартирували дачниці, їх зустріла Аглая з незадоволеним обличчям* (М. Хвильовий); — *Та й дачниці, мовляв, як видко з листа, обридли вже тобі гірш за гірку редьку* (А. Головко); *У Яви на голові був крислатий дамський капелюшок, який лишився нам у спадщину від однієї дачниці, що відпочивала в нас позаторік* (В. Нестайко).

ДАШНА́К, а́, *ч.* Член однієї з найстаріших вірменських політичних партій "Дашнакцутюн". *Кефчіянц був дашнак, і збиралися в нього вечорами однодумці* (І. Кулик); *Метою дашнаків було створення автономної, а в ідеалі — незалежної вірменської держави на території Західної (Турецької) Вірменії* (з навч. літ.).

ДАШО́К, шка́, *ч.* 1. Зменш. до **дах** 1. *І певно, що кожний .. думав: що то за малесечка хатиночка стоїть, .. як віконечка скосилися й як дашок убравсь у мох зелений і в сивий* (Марко Вовчок); *Поміж рідкими поодинокими соснами та кленами розкидано було ще кілька одноповерхових будівель з біленькими вікнами і червоними дашками* (В. Козаченко); // *рідко.* Накриття. *Поряд з яблунею стояла будова — простий солом'яний дашок на двох стовпах, приладнаний до ліси, яка відокремлювала двір од саду* (Ю. Яновський); *Неля хапається за дашок паркана* (Ірина Вільде); * Образно. *Десь високо .. жаром горів під ранішнім сонцем червоний дашок гуцульського парасоля* (М. Коцюбинський).

2. *розм.* Ковпачок, ковпак. *На столі лампа під зеленим дашком* (І. Микитенко); // Козирок. *На голові його лежав захисний кашкет з більшим проти норми шкіряним дашком* (Ю. Смолич); * Образно. *Чорні кучері, .. рівний ніс і кмітливі зеленкуваті очі з чудесним дашком темних, ніби смоляних вій, робили цю дівчину дуже привабливою* (Д. Бедзик).

3. *у знач. присл.* **дашко́м.** У вигляді дашка. *Хома нагнувся, поставив дашком долоні й задивився, як пелюстками троянди зарожевіли у нього руки* (М. Коцюбинський); — *Еге, весну, діти, маємо, задоволено поклав Лесь руку дашком над очима. — Прилетіли вже птахи* (П. Козланюк); *Я вибігала на могилу, наставляла дашком долоні і пильно вдивлялася в далечінь: чи не чорніє де ліс?* (М. Чабанівський).

ДАЯ́ННЯ, я, *с., уроч., заст.* Пожертва. *Чигиринці вешталися біля кобзарів під горою.., клали до кошика кобзаря своє щире даяння, яке хто міг* (Іван Ле); — *Розумію тебе, — сумно обізвався батько. — Мені теж люблять казати, що Спаситель дозволив даяння й дари* (Валерій Шевчук).

ДБАЙЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто дбає, піклується про кого-, що-небудь. *Із підземною водою не можна поводитися безцеремонно й бездумно. Вона покликана служити людині вічно, а тому ми маємо бути дбайливцями кожного колодязя, кожного джерельця* (з наук.-попул. літ.).

ДБАЙЛИ́ВИЙ, а, е. Який дбає, піклується про кого-, що-небудь. *А тим часом у дбайливої господині-паніматки вже й обід постиг* (І. Нечуй-Левицький); *Бідно живе Василь, як і всі трудівники-смерди. Але руку господарів дбайливих видно скрізь* (А. Хижняк); * Образно. *Все це вимагало господаря, вимагало щоденного дбайливого ока* (Іван Ле); // Старанний, пильний. *Він виявився людиною хворобливою і потребував дбайливого догляду* (М. М. Тарновський); // Турботливий. *Вона пригадує, як це обличчя .. схилялося до неї, а дбайливі руки вкривали її тепліше* (Б. Грінченко); * Образно. *Та звеселяють сад цей невеликий, Що виріс у дбайливому теплі, Гарячі, повні, запашні гвоздики* (М. Рильський).

ДБАЙЛИ́ВИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дбайли́вець**. *Дбайливиця за народне добро виголосила палку промову* (із журн.).

ДБАЙЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **дбайли́вий**. *І моя дрібна особа бувала предметом його* [батька] *дбайливості* (І. Франко); *Скрізь Турбай бачив зразковий порядок, чистоту й розумну дбайливість* (М. Руденко).

ДБАЙЛИ́ВО. Присл. до **дбайли́вий**. *То здається, що вона всміхається і дбайливо поспішається та клопочеться, то знов здається, що душить її якась туга* (Марко Вовчок); *Обходив стіжки сіна, парники, яблуневий садок. Дбайливо стеріг новий служака* (Ю. Хорунжий); * Образно. *Азіатська ніч дбайливо присипляла падь між горбами надбайкальського узгір'я* (М. Трублаїні).

ДБА́ЙНИЙ, а, е, *діал.* Дбайливий. [К р у с т а:] *Яке то щастя мати жінку дбайну!* (Леся Українка).

ДБА́ЙНІСТЬ, ності, *ж., діал.* Абстр. ім. до **дба́йний.** *Дорина дбайність про мене дуже мене порушує* (Леся Українка).

ДБА́ЛИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дбайли́вий.** *Господиня чиста й дбала Урожаєм заквітчала Молоде чоло* (М. Рильський); *Все ніби в якомусь неладі розкинуте по столі, але на всьому видко дбалу, люблячу жіночу руку* (Г. Хоткевич); *Завжди вони* [діти] *при батьку ласкавім і матері дбалій Всім користуються — безліч припасів було в їх коморах* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДБА́ЛО, *розм.* Присл. до **дба́лий.** *У словах гетьмана почувся жаль .. — Коли б я так вірно і дбало служив Богові, то дістав би найбільшу нагороду, а тут, хоч би ти і в ангела перетворився, то й тоді, мабуть, жадної подяки не зажив би за службу і за вірність свою* (Б. Лепкий); *Дівчата й молодиці дбало сушать Під сонцем .. добірне зерно* (М. Рильський); *Привабністю та оздобністю був* [Готьє] *першим серед тогочасного рицарства, бо вроду свою дбало плекав і в уборах розкішних без міри кохався* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДБА́ННЯ́, дба́ння́, *с.* Дія за знач. **дба́ти.** *Це була найбільша сільська бібліотека в окрузі, і кожен том її мав на собі*

печатку його дбання (В. Підмогильний); *Скільки дбання та любові покладено на хату!* (Ю. Яновський).

ДБА́ТИ, дба́ю, дба́єш, *недок.* 1. *про кого — що, за кого — що.* Виявляти старання, турботу. *Блаженний, хто дбає про вбогого, в день нещастя Господь порятує його!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Божа тварина любить, щоб дбали за неї* (М. Коцюбинський); *Освічений міщанин любить спорт і книжку, він дбає за тіло й за душу* (В. Підмогильний); *Якщо хочеш вийти з кризи — дбай про інтереси товаровиробників* (з газ.); // *без дод., розм.* Клопотатися, піклуватися. *Мусить пташка малесенька дбати, Де б водиці дістати краплинку* (Леся Українка).

2. *кого, що, розм.* Старанно готувати, виготовляти, заготовляти. *Тільки я вже, панібрате, Дбаю не такі Бідним людям на одежу Смухи та нитки* (Я. Щоголів); *Рибалка рибку дбав і у мішках носив* (Л. Глібов).

3. *розм.* Працювати, заробляти. — *Бач, вони, у батька живучи, не собі дбали!* (Панас Мирний); *Вона дівчина бідна, але завжди вбирається краще від господарських дочок, бо їй дбати нема на кого* (Леся Українка).

◊ **Готува́ти (дба́ти) рушники́ (скри́ню)** *див.* **готува́ти; (1) Дба́ти про [ла́дан та] домови́ну,** *заст.* — готуватися до смерті. — *Пху на тебе, сатано! Тобі час би вже про домовину та ладан дбати, а він тобі он що!* (І. Нечуй-Левицький); — *Стара! Нам час про домовину дбати, а тобі й досі на думці казна-що!* (І. Нечуй-Левицький); **(2) Дба́ти (ду́мати) [ті́льки] про свою́ шку́ру** — намагатися робити що-небудь лише для себе; піклуватися про власні інтереси. — *На кого не глянеш — усяке, мов звіряка, про свою тільки шкуру .. дбає* (П. Куліш); [Ж а л і в н и ц ь к и й:] *Ви готові за всіх головою наложити, а для вас то ніхто й пальця не вріже: про свою шкуру всяк дбає* (М. Старицький); — *Що таке люди? Велике збіговисько, де кожен думає тільки про свою шкуру* (М. Стельмах); **(3) [І] на по́дзвін не дба́ти** — ні про що не думати, не турбуватися про своє майбутнє. *Коло вогню старий циган з люлькою куняє. Позирає на приблуду й на подзвін не дбає* (Т. Шевченко).

ДБА́ХА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **дбайли́вець** і **дбайли́виця.** *На таку родину був один-єдиний робітник-дбаха, батько* (О. Кониський); *Чи виручила б коли Юрину матір-дбаху вдумлива Ясиня?* (К. Гриневичева).

ДБАЧ, а́, *ч., книжн.* Те саме, що **дбайли́вець.** *Її прадід був відомий як дбач про суспільну мораль* (із журн.).

ДВА, *ч. і с.,* **ДВІ,** *ж.,* двох, *числ. кільк.* 1. Назва числа 2 і його цифрового позначення. *Що два, то не один* (Номис); *Рахувати від двох до дев'яти;* // Кількість із двох одиниць. *На той час суддями були: Якіїсь два Осли, Одна нікчемна Шкапа Та два старенських цапа* [цапи] (Л. Глібов); *Стулились краями дві половини — одна зелена, друга блакитна — й замкнули у собі сонце, немов перлину* (М. Коцюбинський); *Подзвонили вранці, Що приїдуть у село два американці* (С. Олійник); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. *Навздогін Гріті було послано звідомлення султанського дивану про те, що венеціанець винен у державну казну двісті тисяч дукатів за відкупи і дві п'ятих цієї суми має негайно заплатити* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **двійка** 2. *Я кивнув, не помітивши в запитанні ніякої каверзності. — Два! — вдарив долонею об стіл Іван Іванович. — Перша з педагогіки оцінка — два. Кому потрібна така турботливість учителя?* (Г. Усач).

3. *розм.* Декілька, небагато. — *Я ось тільки ще два слова скажу, я тебе наздожену* (Марко Вовчок); *Днів за два, прочитавши все ж таки листа і охолонувши, — вона швидко забувала образи* (Ю. Іздрик).

4. Уживається в знач. "другий" при іменниках — власних назвах. *За "Київ-Товарною два" гримотіло* (І. Сенченко).

Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* **на́ворот; (1) Зо́ два (зо три),** *розм.* — приблизно два (три). *Впав* [Данило] *на коня та й полинув, і не було його місяців зо два* (Марко Вовчок); *Ось він уже разів зо два упірнув, знесилившись* (Ю. Яновський); *Ставши на попас біля містечка К'яссі, зо три милі за Равенною, він* [Настаджо] *розіп'яв там намети і одпустив до міста супровідників своїх* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); **Скру́чувати (сука́ти, ти́кати** *і т. ін.)* **/ скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти** *і т. ін.)* **ду́лю ([дві] ду́лі)** *див.* **скру́чувати.**

◊ **(2) Від горшка́ два (три) вершка́:** а) невеликий, низький на зріст; малий. — *Тобі вже одинадцять років, а ти — від горшка два вершка, — продовжував знущатися Маслюк* (І. Багмут); б) надто молодий і недосвідчений. — *Хлопчина, підліток, що од горшка два вершка, а резонувати сміє!??* (А. Кримський); — *Ти ще сисунець, від горшка три вершка, і ще багато чого не бачив, — заявив Кирило Сидоренко, перевіряючи підшипники* (В. Собко); **Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти** *і т. ін.)* **за двома́ зайця́ми** *див.* **ганя́ти; Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха>** *див.* **голова́; Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі** *див.* **бік; Два чо́боти — па́ра (на одну́ но́гу)** *див.* **чо́боти; Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни)** *див.* **душа́; За два кро́ки <За де́сять кро́ків>** *див.* **крок; З дво́х слів** *див.* **сло́во; Лиза́ти [язико́м] два бо́ки** *див.* **лиза́ти; Між двох вогнів** *див.* **вого́нь; На два вершки́** *див.* **вершо́к; На два фро́нти** *див.* **фронт; На дві коцюби́** *див.* **коцюба́; Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи]** *див.* **зв'я́зувати; Не вміти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти)** *див.* **умі́ти; Не день не годи́ну <Не день не два>** *див.* **день; Не оди́н [і не два (, не два)]** *див.* **оди́н; Не раз [і (та й) не два (, не два)]** *див.* **раз**[1]**; Не рік [і (та й) не два (, не два)]** *див.* **рік; (3) Ні в дві ні в три (в п'ять):** а) перебувати в нерішучості, розгубитися, знітитися. *Чувшись вільним, лис за курку Та й махнув, куди видать, Чоловік став наче дурень, Жінка теж ні в дві ні в п'ять* (І. Франко); б) зовсім несподівано. — *А сьогодні рано приходить Борух та й ні в дві ні в три каже, що мені ґрунт зліцитує* (Л. Мартович); **Па́лиця (па́лка) з двома́ кінця́ми (на два кінці́)** *див.* **па́лиця; Раз, два і в да́мках** *див.* **раз**[1]**; Раз-два́ (раз-ра́з) — [вже] і гото́во (і кіне́ць)** *див.* **раз**[1]**; Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільців)** *див.* **сиді́ти; Става́ти на двох ла́пках** *див.* **става́ти; Стоя́ти на двох кла́дках** *див.* **стоя́ти; Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайців (два за́йці)** *див.* **убива́ти**[1]**; У дві при́горщі не зах́опиш** *див.* **захо́плювати; У дві руки́** *див.* **рука́; У двох (у коро́тких, у небагатьо́х) слова́х** *див.* **сло́во; Чо́рта з два** *див.* **чорт; (4) Як дві́чі (як два ра́зи) по два чоти́ри** — дуже просто, цілком зрозуміло. *Коли б вона .. розсердилась, я б знав, що сказати: я б .. довів би їй, як два рази по два чотири, що гнів її безпідставний* (В. Винниченко); *Коли-небудь я доведу тобі, як двічі по два — чотири* (Я. Мамонтов); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **дві кра́плі (крап-**

ли́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* **кра́пля (крапли́на) води́>** *див.* **кра́пля; Як раз та два** *див.* **раз**[1].

ДВА́ДЦЯТЕРО, тьох, *числ. кільк., збірн.* Кількість двадцять (уживається з іменниками, що означають назви істот; рідше з іменниками середнього роду, що означають назви речей; з іменниками, що мають форму тільки множини, а також з особовими займенниками у множині). — *Ти щаслива і вродлива, будеш жити сімдесят років, будеш мати двадцятеро дітей кучерявих* (І. Нечуй-Левицький); *З двадцятеро фронтовиків спало вже на долівці, на ліжку, лавах, полу* (О. Довженко); *У хвіртку пара за парою ввійшли двадцятеро хлопців і двадцятеро дівчат* (Ю. Смолич); — *Коли б нас було не двоє, а двадцятеро, ми напали б на охоронців, перебили їх, вихопили б із вежі Златку — і шукай вітра в полі!* (В. Малик).

ДВАДЦЯТИ... Перша частина складних слів, що означає: 1) який має двадцять однакових ознак, предметів і т. ін., напр.: д в а д ц я т и в е с л о в и́ й; 2) який складається з двадцяти частин або є мірою у двадцять одиниць, напр.: д в а д ц я т и а р к у ш е́ в и й, д в а д ц я т и г о д и́ н н и й, д в а д ц я т и к і л о м е т р о́ в и й, д в а д ц я т и м і́ с н и й, д в а д ц я т и т и́ с я ч н и й.

ДВАДЦЯТИГРА́ДУСНИЙ, а, е. Стос. до двадцяти градусів. *Спав* [Орлюк] *мертвим сном на двадцятиградусному морозі в снігу* (О. Довженко); *Панчішка боявся крижаних вітрів, двадцятиградусного морозу та осінньої мжички* (О. Чорногуз).

ДВАДЦЯТИГРА́ННИК, а, *ч.* Геометрична фігура, яка має двадцять граней; ікосаедр. *Картина дифракції містила типові для кристалів різкі піки, але при цьому мала точкову симетрію двадцятигранника, тобто володіла віссю симетрії п'ятого порядку, неможливою в тривимірній періодичній решітці* (із журн.); // Предмет, що має форму такої фігури. *За формою одні віруси нагадують двадцятигранники, інші вкриті шипами (вірус грипу, герпесу, сказу)* (з навч. літ.); *Семінарську церкву завершує центральний великий купол, який спирається на високий барабан двадцятигранника* (з газ.).

ДВАДЦЯТИДЕ́ННИЙ, а, е. Який триває двадцять днів або розрахований на такий термін. *У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України* (з мови документів); *19 січня завершується двадцятиденний період святок. Завершується великим християнським святом — Святим Богоявленням, Хрещенням Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа* (із журн.).

ДВАДЦЯ́ТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **два́дцять.** *Семен починав уже двадцятий рік, коли старий помер* (М. Коцюбинський); *Двадцятий вік гуде у штурмах, Де кожен день, немов набій* (А. Малишко); *Це весна твоя двадцята стука у вікно* (Ю. Рибчинський); // *у знач. ім.* **двадця́та,** тої, *ж.* Година, що настає після дев'ятнадцятої. *Вечірня вистава в малому залі розпочнеться о двадцятій* (з газ.).

ДВАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **двадцятирі́чний.** *Тут він пас панську худобу .. Та й хіба він сам, за весь свій двадцятилітній вік не був лишень панською худобою?* (М. Коцюбинський); *То в громадянську війну був час романтики, коли полками й дивізіями командували двадцятилітні завзятці, а тепер настав час реалізму* (М. Стельмах); * Образно. *Між пілотом і танкістом Дівчина стоїть .. То ж стоїть — двадцятилітня, Повна сміху, гроз і квітня — Молодість моя!* (А. Малишко); *Мишастий морок виповзав з кімнати двадцятилітнім хлюпотом. Чорнів важкий ослін* (В. Стус).

ДВАДЦЯТИЛІ́ТТЯ, я, *с.* Те саме, що **двадцятирі́ччя.** *Ціле двадцятиліття відділяє "Досвітки" від появи другого оригінального збірника Кулішевого — "Хуторної поезії"* (М. Зеров); *Двадцятиліття не згладило згадок про цю корчму та про пам'ятні зустрічі біля неї* (І. Пільгук); *У перше двадцятиліття М. Кропивницький писав переважно твори комедійних жанрів — "Помирились" (1869), "За сиротою і Бог з калитою, або ж Несподіване сватання" (1871)* (із журн.).

ДВАДЦЯТИПОВЕРХО́ВИЙ, а, е. Який має двадцять поверхів. *Просто біля входу* [в метро] *стримить у небо височенний двадцятиповерховий дивовижний будинок — круглий, наче вежа, згори донизу весь невеликими круглими балкончиками обліплений* (В. Нестайко); *Двадцятиповерхова архітектурна споруда вражала своєю оригінальністю* (з газ.).

ДВАДЦЯТИПУДО́ВИЙ, а, е. Який має вагу двадцять пудів. *Важкі двадцятипудові снаряди вже рвалися на горбах біля кріпосних батарей* (В. Кучер).

ДВАДЦЯТИП'ЯТИТИ́СЯЧНИК, а, *ч., іст.* Один із 25 тисяч робітників промислових центрів СРСР, направлених наприкінці 1920-х — на початку 1930-х років у село для організації колгоспів. — *Передай там, на шахті, — товариш Супрун живий, здоровий. Буде біля землі ходити! У двадцятип'ятитисячниках!* (П. Панч); *Вусатого дядька знали всі — це був Трохим Денисенко, старий робітник друкарні, що вже понад рік, у числі двадцятип'ятитисячників, працював на селі. Організатор колгоспу і його перший керівник* (С. Журахович); *До двадцятого року воював* [Олекса Недремний] *на Поділлі, а в тридцятих роках працював двадцятип'ятитисячником і чи не найкраще знав усі дороги і стежки їхнього району* (М. Стельмах).

ДВАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває, здійснюється, виконується протягом двадцяти років. — *Кавелін — один із старих близьких друзів Олександра Івановича ще з московського гуртка, — мовила Марія Каспарівна. — Як то зустрінуться після двадцятирічної розлуки?!* (О. Іваненко); *За двадцятирічне гетьманування доклав* [І. Мазепа] *багато зусиль, щоб вивести Україну з "руїни", припинити політичне безладдя, підняв престиж українського гетьмана, наповнив його реальною владою* (О. Апанович); *Оповідь письменника Євмена Доломана була б до деякої міри повторенням попередніх батальних картин, аби він не ввів надто цікавий і закономірний епізод понад двадцятирічної давності* (з наук. літ.).

2. Віком двадцять років, який існує двадцять років. — *З неї таки вийдуть люди, — думав Михайло Петрович. — Уже, власне, вийшли... а скільки впевненості, волі, ніби це не хвора двадцятирічна дівчина, а велет* (М. Олійник); *При першій же зустрічі з сером Генрі двадцятирічна Аліса переконалася, що він зовсім не гидкий і не скупий, а дуже милий та душевний* (О. Авраменко); // *у знач. ім.* **двадцятирі́чний,** но́го, *ч.;* **двадцятирі́чна,** ної, *ж.* Той (та), хто має вік двадцять років. *А ось переді мною фото Майї та Юрка, коли їм було по двадцять. Що в них лишилося від тих, двадцятирічних?* (І. Росоховатський).

3. Який стосується річниці чого-небудь, що відбулося або почалося двадцять років тому. *На двадцятирічний ювілей школи приїхали майже всі учні першого випуску* (з газ.); *Двадцятирічний ювілей падіння Берлінської стіни відзначався в листопаді 2009 року* (з газ.).

ДВАДЦЯТИРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Проміжок, період часу, що дорівнює двадцяти рокам. *Після закінчення українсько-польської війни українське політичне життя Східної Галичини характеризується чи не найбільшою за все міжвоєнне двадцятиріччя консолідацією* (з наук. літ.); // Річниця чого-небудь, що відбулося або почалося двадцять років тому. *Недавно відсвяткували двадцятиріччя від дня заснування музею* (з газ.).

ДВАДЦЯТИТО́МНИЙ, а, е. Який складається з двадцяти томів. *У двадцятитомному тлумачному словнику зафіксовано багато галузевих термінів* (з наук. літ.); *Видані два томи листів М. Рильського у двадцятитомному зібранні творів дають уявлення про епістолярну прозу автора* (з наук.-попул. літ.).

ДВАДЦЯТИТО́МНИК, а, *ч., розм.* Твір або збірка творів у двадцяти томах. *На основі аналізу реєстрового складу двадцятитомника було виявлено близько чотирнадцяти відсотків термінологічних одиниць* (з наук. літ.); *Вершиною творчої Голгофи Василя Барки є двадцятитомник епічних творів, лірики, драми, повістей, перекладів* (з навч. літ.); *Двадцятитомник праць Д. І. Яворницького буде опублікований мовою оригіналу* (із журн.).

ДВАДЦЯТИХВИЛИ́НКА, и, *ж.* 1. *розм.* Проміжок часу в двадцять хвилин. *Армійська двадцятихвилинка закінчилася для новобранців дуже швидко* (з газ.).

2. *спорт.* Період у хокейній грі. *Якщо в другій двадцятихвилинці рахунок залишився без змін, то у третій "Сокіл" буквально зім'яв свого суперника* (з газ.); *Третя двадцятихвилинка завершилася переконливою перемогою "Беркута"* (з газ.).

ДВАДЦЯТИХВИЛИ́ННИЙ, а, е. Який триває двадцять хвилин. *Щоденна двадцятихвилинна прогулянка на свіжому повітрі знижує ризик інсульту на 30 відсотків* (з газ.); *Школярі люблять двадцятихвилинну перерву, адже вони не тільки встигають перекусити, а й розважитись* (з газ.).

ДВАДЦЯ́ТКА, и, *ж.* 1. Назва числа 20. *Минаємо високу огорожу з великою двадцяткою на воротях і різко гальмуємо* (із журн.); // *розм.* Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом 20 (трамвая, автобуса і т. ін.). *До Києво-Печерської лаври можна під'їхати двадцяткою* (з газ.); // *розм.* Кількість із двадцяти одиниць. *До дубка від плоту було сажнів із двадцятку* (Г. Хоткевич); *Гриць Коссак і передав сотникові .. наказ генерала Гофмана розділити стрільців на двадцятки* (Р. Іваничук); *Цього разу до двадцятки увійшло троє наших біатлоністок* (з газ.).

2. *розм.* Сума в двадцять грошових одиниць (гривень, карбованців і т. ін.). — *Двадцятка вам, а п'ять рублів мої. Нехай ваші хлопці виведуть коні у Чорний яр* (Б. Грінченко); — *Дядьку, капніть мені духами за шию, а я вам цілу десятку дам. — Е, ні, десяткою тут не обійдешся. — Ну, тоді за двадцятку!* (М. Вінграновський); *Гриша пішов у найближчий ЖЕК і за двадцятку купив у них факс* (С. Жадан); // Купюра або монета вартістю двадцять грошових одиниць (гривень, доларів і т. ін.). *Двадцятку, яку найчастіше підроблювали фальшивомонетники, забезпечили захисними елементами — зокрема інфрачервоним і магнітним захистом, водяним знаком, а фарба змінює колір залежно від освітлення* (з газ.).

3. *заст.* Полотно або пряжа у двадцять пасом. *Висока наділа окуляри і все роздивлялась та розпитувала: на скільки буде локот* [локоть], *і чи двадцятка буде, чи ще й тонше полотно* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Вели́ка двадця́тка — група, до якої входять 19 економічно найпотужніших країн світу, а також Європейський Союз. *Лідери країн "Великої двадцятки" виступили за зміну системи субсидій державам, які мають у цьому потребу, на придбання природного палива* (із журн.); *Наступною важливою подією, за якою стежать ринки, стане нарада "Великої двадцятки"* (із журн.).

ДВАДЦЯ́ТОК, тка, *ч., розм.* Одиниця рахунку однакових або однотипних предметів, явищ і т. ін., що дорівнює двадцяти; двадцять. *Ішов справді парубок. На перший погляд йому, може, літ до двадцятка добиралося* (Панас Мирний); *Старший син Іван, а йому вже двадцяток років, зачувши, як церковний дзвін ударив на сполох, схопив топірця, .. накинув киптар* [кептар] *та крисаню й миттю вибіг з хати* (І. Пільгук).

ДВА́ДЦЯТЬ, ти́ і тьо́х, *числ. кільк.* Назва числа 20 і його цифрового позначення. *Сто поділити на п'ять буде двадцять;* // Кількість із 20 одиниць. *Турки зловили тільки двадцять козаків і послали їх до Царгорода* (М. Грушевський); — *Ми не знаємо нічого вже за двадцять кілометрів від факторії. Там починаються негритянські таємниці* (В. Владко); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. — *До ранку буде двадцять штук* [листівок]! — *вихопився Борис. — Ні, не двадцять, а сто двадцять! — поправився він гнівно* (О. Гончар); *Тут їх* [мешканців Магаварші] *зібралося близько двадцяти тисяч — добра половина населення планети* (О. Авраменко); // Із попереднім іменником означає приблизну кількість із двадцяти одиниць. *Коли сказать, що підвід двадцять їх тут було, то, єй же то Богу моєму! більш* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Загін чоловіка в двадцять вирушив у поле* (О. Донченко).

◇ **У два́дцять чоти́ри годи́ни** *див.* **годи́на**[1].

ДВАНА́ДЦЯТЕРО, тьо́х, *числ. кільк., збірн.* Кількість дванадцять (уживається з іменниками, що означають назви істот; рідше з іменниками середнього роду, що означають назви речей; з іменниками, що мають форму тільки множини, а також з особовими займенниками у множині). *Іду я та й угляділа під лопухом дванадцятеро курячих яєць* (І. Нечуй-Левицький); *Ось летить зграя чирят, їх дванадцятеро* (Остап Вишня); *Мав дочок він для нас Аж дванадцятеро враз* (Л. Первомайський); — *Я ось у роду був сьомий, а всього нас у батька-матері дванадцятеро в миску заглядало...* (О. Гончар).

ДВАНАДЦЯТИ... Перша частина складних слів, що означає: 1) який має дванадцять однакових ознак, предметів і т. ін., напр.: дванадцятиба́льний, дванадцятино́гий; 2) який складається з дванадцяти частин або є мірою у дванадцять одиниць, напр.: дванадцятиповерхо́вий, дванадцятидобови́й, дванадцятиметро́вий, дванадцятимільйо́нний, дванадцятито́нний.

ДВАНАДЦЯТИБА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має дванадцять балів (*див.* **бал**[2]). *Сашко мріяв зробитися механіком на військовому судні, гнати корабель, куди заманеться, і панува-*

ти навіть над дванадцятибальним штормом (Ю. Смолич); *Отець Данило .. проти прізвища Дейнека старанно вивів цифру "10". За дванадцятибальною системою, вживаною в школі, це означало "добре"* (С. Добровольський).

ДВАНАДЦЯТИГОДИ́ННИЙ, а, е. 1. Який триває дванадцять годин; півдобовий. *І ось, після дванадцятигодинної їзди в прокуреному вагоні Петро стоїть на околиці містечка* (О. Підсуха); *Люди, знесилені хронічним недоїданням та виснажені дванадцятигодинним робочим днем, виходили з цехів похитуючись, мов п'яні* (Є. Доломан); *Чотирилапі вихованці заступають разом із людьми у дванадцятигодинний наряд для охорони території* (з газ.).

2. Який починається, вирушає або прибуває о дванадцятій годині. *Я повернусь дванадцятигодинним поїздом, щоб бути на місці, коли ви приїдете* (із журн.).

ДВАНАДЦЯТИГРА́ННИЙ, а, е. Який має дванадцять граней. *У період розвиненого середньовіччя форми веж стають різноманітнішими. До прямокутних, квадратних та круглих додаються трапецієподібні, напівкруглі або шести- та дванадцятигранні* (з наук. літ.).

ДВАНАДЦЯТИГРА́ННИК, а, *ч.* Геометричне тіло, яке має дванадцять граней. *У деяких випадках для спрощеного виготовлення пристрою замість кулі використовують куб, циліндр, дванадцятигранник та інші багатогранники* (з наук.-техн. літ.); // Предмет, що має форму такого геометричного тіла. *Найчастіша структурна форма діамантів — восьмигранник, рідше зустрічаються дванадцятигранник і чотиригранник* (із журн.).

ДВАНАДЦЯТИДЕ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває протягом дванадцяти днів або розрахований на такий термін. *Йому не терпілось докладно розповісти Каринському про свою дванадцятиденну баталію й перемогу в техвідділі* (Ю. Шовкопляс); *У народів Європи дні Різдвяних торжеств збігалися з дванадцятиденним циклом язичницьких святкувань, присвячених зимовому сонцестоянню* (з газ.); *Святки — дванадцятиденний період між Різдвом та Хрещенням* (з газ.).

ДВАНАДЦЯТИДЮЙМО́ВИЙ, а, е. 1. Довжиною, шириною чи висотою у дванадцять дюймів. *Дванадцятидюймовий брус з оливкового дерева вже наполовину обвуглився* (із журн.); // Який має діагональ у дванадцять дюймів. *Дванадцятидюймовий екран дозволяє комфортно працювати з електронними таблицями та редагувати тексти* (з наук.-техн. літ.); *Дванадцятидюймовий сенсорний дисплей із підтримкою функції мультитач, за якою сенсорний екран відстежує одночасно декілька точок натиснення, має високий рівень захисту* (із журн.).

2. Який має калібр у дванадцять дюймів. *Лучче б ви ударили мене з дванадцятидюймової гармати в самісіньке моє серце, ніж прийшли з таким повідомленням...* (М. Куліш).

ДВАНА́ДЦЯТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **двана́дцять.** — *Оце ж той дванадцятий, подумала я собі* (І. Нечуй-Левицький); *Вже на дванадцятому кілометрі машини різко загальмували, а незабаром і зовсім зупинилися* (Є. Доломан); — *Жінки, я вам скажу, дуже люблять сваритися й кидати з балкона предмети. А це — дванадцятий поверх* (В. Діброва); // *у знач. ім.* **двана́дцята,** тої, *ж.* Година, що настає після одинадцятої. *Папа сідає до фортепіано щовечора о десятій і грає до дванадцятої* (Ю. Смолич); *Консультація з впровадження систем менеджменту якості для підприємств відбудеться о дванадцятій* (з газ.).

ДВАНАДЦЯТИКУ́ТНИЙ, а, е. Який має дванадцять кутів. *У центральній частині собору, праворуч від головного вівтаря, існує спеціальний вхід у каплицю, що є дванадцятикутним меморіалом* (із журн.); *Треба знайти відповідь на питання про те, що символізує дванадцятикутна зірка на китайському військовому барабані* (з газ.).

ДВАНАДЦЯТИКУ́ТНИК, а, *ч.* Геометрична фігура, яка має дванадцять кутів. *У багатьох міфопоетичних системах світу число 12 відповідало геометричному дванадцятикутнику, символіка якого майже ідентична колу* (з наук.-попул. літ.); // Предмет, що має форму такої геометричної фігури. *Зовнішні обриси апсид храмів напівкруглі або гранчасті, становлять частину правильного дванадцятикутника* (з наук. літ.).

ДВАНАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **дванадцятирі́чний.** *Семен ніяк не міг скласти докупи літер, а дванадцятилітнього вчителя брала нетерплячка — і він скуб учня за чуприну, крутив вухо* (М. Коцюбинський); — *Хто міг би подумати, .. що дванадцятилітня дівчинка так добре життя наймички знає?* (Л. Яновська); *Досі здавалося Євпраксії, що все її дотеперішнє дванадцятилітнє життя — то добрі колеса, переїзди з Чернігова до Переяслава та до Києва, а там з одного князівського двору до другого, але то була їзда з надією* (П. Загребельний).

ДВАНАДЦЯТИМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює дванадцяти метрам. *Частиною монумента є дванадцятиметрова бронзова статуя короля Вітторіано на коні* (з навч. літ.); *Дванадцятиметровий пішохідний міст у Лондоні приваблює туристів тим, що може складатися і розкладатися* (із журн.); *Дванадцятиметровий кит надзвичайно спритно рухається у воді* (із журн.); // *у знач. ім.* **дванадцятиметро́вий,** вого, *ч., спорт.* Кидок, удар, признач. за порушення правил спортивної гри, який виконується з відстані дванадцяти метрів. *У фіналі чемпіонату світу з хокею з м'ячем вирішальним став дванадцятиметровий* (з газ.).

ДВАНАДЦЯТИПА́ЛИЙ, а, е: △ **Ви́разка дванадцятипа́лої ки́шки** *див.* **ви́разка; Дванадцятипа́ла ки́шка** *див.* **ки́шка.**

ДВАНАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває, здійснюється, виконується протягом дванадцяти років. *Дивне видовище відкрилось очам посла: він сподівавсь побачити мілетян голодних і виснажених дванадцятирічною війною, натомість побачив на вулицях і площах купи гречки, пшениці та вівса* (І. Білик).

2. Віком дванадцять років, який існує дванадцять років. *Вона йде в першій парі разом з дванадцятирічною Санькою* (О. Донченко); *Дванадцятирічний син Павло передав оповістку пізно ввечері, коли Іван Євграфович тільки повернувся з педради* (Б. Антоненко-Давидович); *Єва згадала, як дванадцятирічною дівчинкою її везли на верблюдах до далекої Саксонії* (І. Роздобудько).

ДВАНА́ДЦЯТКА, и, *ж.* 1. Назва числа 12 і його цифрового позначення. *На поле вийшов запасний воротар з дванадцяткою на футболці* (із журн.); // *розм.* Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом 12 (автобус, трамвай і т. ін.). *До "Експоцентру України" можна під'їхати тролейбусною дванадцяткою* (з газ.); // *розм.* Кількість із дванадцяти одиниць. *А на другий день, по годині четвертій,*

коли скінчилася полуднева наука, катехит Соневицький з дванадцяткою щонайкращих співаків починає обходити мешкання директора, професорів, станції учнів і доми своїх знайомих та кропити їх йорданською водою (Б. Лепкий); *Нарешті скоротив* [Степан] *ще частину, лишаючи повість на чотири-п'ять аркушів з дванадцяткою учасників* (В. Підмогильний).

2. Виражена цифрою 12 оцінка успішності в навчанні та поведінці, що у дванадцятибальній системі означає "відмінно". *За сучасною шкільною системою оцінювання твір можна оцінити на тверду дванадцятку* (з газ.).

ДВАНАДЦЯТКÓВИЙ, а, е. Який має в основі числення дванадцятки. *Відкриття шумерами переваг числа дванадцять було видатним досягненням, і вони пішли на справді революційну перебудову своєї системи мір і ваг на дванадцятковій основі* (з навч. літ.); *Якщо випускникові фізтеху доводилося дуже напружуватися, щоб помножити два на два у дванадцятковій системі, то восьмирічний малюк робив це дуже швидко* (з газ.).

ДВАНА́ДЦЯТЬ, ти *і* тьóх, *числ. кільк.* Назва числа 12 і його цифрового позначення. *Коли велика стрілка заповзла за цифру дванадцять, дівчина підвелася й рушила до дверей* (із журн.); // Кількість із 12 одиниць. *Дванадцять кіп грошей Беруть вони за кожний каганець. Це вже не жарт* (І. Кочерга); — *Він в оцій кузні, — з дванадцяти років* (А. Головко); *Дванадцять раз ударили гармати* (В. Сосюра); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. *Незважаючи на нелюдські муки, прожив* [Петро Калнишевський] *на світі сто дванадцять років — такий був богатир* (В. Нестайко).

ДВÉРІ, éй, *мн.* 1. Отвір у стіні для входу і виходу. *Радіє він — плете, Не думає про те, Що ясла будуть на півхати — Такі, що й в двері не пропхати* (Л. Глібов); * Образно. *Казали люди — сюди* [в тюрму] *двері широкі, а відціля — вузька щілинка* (Ю. Збанацький); // Укріплена на завісах плита (дерев'яна, залізна, скляна і т. ін.), що закриває цей отвір. *Заскрипіли рано двері У великій хаті* (Т. Шевченко); — *Ач, як будови помурували!.. які двері, вікна повставляли... всього тебе, як у воді, видно!* (Панас Мирний).

2. *куди, у що, перен.* Шлях, вихід до чого-небудь, кудись. *Раптом двері в цей вищий світ, про який не могли й мріяти ні мій батько, колишній сільський коваль, .. ні покійна мати, що так страхалася панів і всього панського, несподівано прочинилися переді мною* (Б. Антоненко-Давидович); [В а л я:] *Я заздрю нашим пілотам... вони ідуть в стратосферу. Їм дано слухати пульс вічності ..* [С т ь о п а:] *Дев'яносто тисяч пульсів, Терентію Йосиповичу, це двері в нашу стратосферу* (О. Корнійчук).

(1) Відкри́ті двéрі *для кого, рідко* — хто-небудь має сприятливі умови для досягнення чогось. *Тепер двері для всіх відкриті: хочеш — на лікаря вчися, хочеш — на вчительку* (П. Панч); **День відкри́тих дверéй** *див.* **день; Загорóджувати / загороди́ти собóю шлях (прохід, двéрі** *і т. ін.)* *див.* **загорóджувати; (2) За зачи́неними двери́ма <При зачи́нених двéрях>** — без сторонніх людей. *Мотря питається, що на старшинській раді радять, тітка Лідія не вміє відповісти, бо рада відбувається при зачинених дверях* (Б. Лепкий); *І взагалі невідомо, як вони там зустрічаються, .. ті президенти, на тих своїх неформальних зустрічах, за зачиненими дверима, за що п'ють, про що домовляються* (Л. Костенко); *Ухвалили жодних свідків у цій справі не викликати, засідання провести при зачинених дверях за відсутності сторін, тобто без підсудних* (В. Шкляр); **(3) При відкри́тих двéрях** *рідко* — відкрито, з доступом представників громадськості та преси. *Переговори глав урядів були проведені при відкритих дверях* (з газ.); **Ста́ти у двéрях (на двéрях, на поріг, на порóзі)** *див.* **става́ти.**

△ **Ца́рські вратá (двéрі,** *рідше* **ворóта)** *див.* **вратá.**

◇ **Аж сті́ни (ві́кна, двéрі** *і т. ін.)* **дрижа́ть (трясýться)** *див.* **стінá; Виставля́ти (вивóдити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за двéрі (за поріг,** *рідко* **за ворóта)** *див.* **виставля́ти; Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) двéрі** *див.* **відкрива́ти; Вкá́зувати (покáзувати) / вказа́ти (показа́ти) на двéрі** *див.* **укáзувати; (4) Двéрі не зачиня́ються** *від кого, де, за ким, після чого, чого і без дод.* — до кого-небудь, кудись постійно приходять відвідувачі. *За цим у дівочу голову почали і старости навертатись: і двері від них не зачиняються; та все богослови, та все багаті та хороші!* (А. Свидницький); *Всі хлопці на селі залицялись до неї* [Паміри]. *Двері од старостів увечері сливе не зачинялись* (І. Нечуй-Левицький); *Цілий день тривав суд... Увесь день надвірні двері .. не зачинялись* (А. Головко); *Як мене дома нема, двері не зачиняються за посланцями. Умовляють, на переляк беруть Марійку* (М. Стельмах); *У хаті баби Устини не зачинялися двері. Вбігла сусідка .. Тільки-но вона вийшла — принесло бригадира Тодося* (В. Земляк); **Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити** *і т. ін.)* **не в ті двéрі (не ти́ми двери́ма)** *див.* **захóдити; Зачиня́ти / зачини́ти двéрі <Двéрі зачи́нені>** *див.* **зачиня́ти; Ломи́тися у відчи́нені (відкри́ті) двéрі** *див.* **ломи́тися; Не в ті двéрі попа́сти (попа́стися, втра́пити** *і т. ін.)* *див.* **попада́ти; Не втóвпиться (не потóвпиться) в двéрі (в [свою] шкýру)** *див.* **втóвпитися; Ні в кут ні в двéрі** *див.* **кут; Ні в я́кі ворóта (двéрі) не лі́зе** *див.* **лі́зти; Стýкати / постýкати у двéрі** *див.* **стýкати; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **у Бóга (у Христá, у бáтька** *і т. ін.)* **за пáзухою (за двери́ма)** *див.* **пáзуха.**

ДВЕРНИ́Й, á, é. Прикм. до **двéрі.** *Хтось із школярів витяг з-під парти якогось патика й засунув за дверну клямку* (С. Васильченко); *Вона востаннє у дверне дзеркало глянула на себе* (А. Головко); *Забряжчали дверні засуви, і на порозі з рушницею в руках став напівроздягнений Магазаник* (М. Стельмах); *У дверному отворі, у прямокутнику світла, що падав з коридору, стояв Сашко* (Г. Вдовиченко).

ДВÉРНИК, а, *ч., заст.* Швейцар. *Князь .. застукав у поцвяховані дубові двері. — Хто там? — почувся голос дверника* (Б. Лепкий); *Двоє дверників охороняли залізні ворота, які зараз були відчинені* (П. Панч).

ДВÉРЦІ, рець, *мн.* Зменш. до **двéрі** 1. *І дверці одкрив я; вона* [пташка] *полетіла, З вершечка на явір, щебечучи, сіла* (Л. Глібов); *Чорнів кухарський курінь: він був круглий, з низькими очеретяними стінками й дверцями* (І. Нечуй-Левицький); *В паровозній будці тим часом погасли червоні відблиски, дверці закрилися, — перестала шурхати об вугілля лопата* (Григір Тютюнник).

ДВЕРЦЯ́ТА, я́т, *мн.* Те саме, що **двéрці.** *Хмельницький торкнув ногою дубові дверцята і, згинаючися глибоко, ввійшов до хатчини* (І. Франко); *В наступну хвилину відкрилися дверцята вертольота і на пісок вистрибнула Евеліна, сяючи променистими очима* (О. Бердник); *Ось у широченній шафі козацькі свити і смушкові шапки. Висить на дверця-*

тах зброя (Г. Усач); *Рухаючись вже наче аж у ритмі пісні, підкочує* [дівчина] *кріселко до шафи, відчиняє її дверцята і з шафи дістає білий шлюбний вельон* (О. Ірванець).

ДВИ́ГАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* 1. *що.* Зрушувати з місця, пересувати, носити. *Зет, сильно дужий, кремезний — двигає важке каміння і складає його перед Орфеєм* (Леся Українка); *Взяла Лисичка мішок, несе-несе, двигає-двигає, далі сіла спочивати* (І. Франко); *Але ж пливуть, минають літа... Час і горами двига. ... І сум не такий, і радість не та ... І тільки незмінна книга!* (Є. Плужник).

2. *чим.* Робити рухи, ворушити. *Умира і не вмира* [відьма]; *і руками, і ногами не двига* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Забруднені руки двигають залізними киями, мішаючи в казані чорну смоляну кашу* (І. Микитенко); *— Макій не бачив, а тільки влучено було йому каменем у плече, що й рукою тепер не двига...* (Л. Смілянський).

3. *що.* Надавати руху чому-небудь; рухати. *Дніпрова синя глибина Покірні двигає турбіни, І ллється електричний струм, Жадібні живлячи машини* (М. Рильський).

ДВИ́ГАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* Рухатися, ворушитися. [О л е с я:] *Хочу бігти, ноги не двигаються...* (М. Кропивницький); *Безчисленна юрба людей двигалася, вирушивши з дрібної хатини, крізь самітні поля* (О. Кобилянська); *Коні нетерпеливо оглядалися на темно-сині сани з гербами гетьманськими, ніби дивилися, чи гетьман уже сів до них і чи не пора двигатися з місця* (Б. Лепкий).

ДВИГА́Ч, á, *ч., зах.* Рушій (у 2 знач.). *Треба сказати, що ніколи ще література не була .. таким сильним двигачем поступу і розвою, як у нашім віці* (І. Франко).

ДВИ́ГІТ, готу, *ч., розм.* Те саме, що **двигті́ння.** *Ми мовчки сиділи .. і тільки прислухалися до скигління коліс, гуркоту й двиготу вагона на колії* (Олесь Досвітній); *Побігла* [Єлька], *ніг під собою не чуючи. Через селище, поміж закуреними мурами заводів, де все було чорне від сажі, де безупинний гуркіт стояв, двигіт та грякіт* (О. Гончар); *Лісове безгоміння обривав на повороті різкий виск легкових і двигіт вантажних машин із увімкненим світлом* (Є. Пашковський).

ДВИГНУ́ТИ, нý, нéш, *рідше* **ДВИ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *чим, розм.* Однокр. до **дви́гати** 2. *Я чую і хочу крикнути, заборонити* [бити], *а не можу... Пальцем навіть не двигну* (Г. Хоткевич); *Ганна невиразно двигнула плечима* (Олесь Досвітній).

2. *розм.* Те саме, що **двигну́тися.** *Другі* [люди] *зареготали, і від їх реготу двигнула гора* (Панас Мирний); *Двигнув мур* (А. Малишко).

3. *кого і без прям. дод., перен., фам.* Сильно вдарити, штовхнути. *Я як двину її* [собаку] *зо всього маху навідлі бичем* (Сл. Гр.); *Гусар .. так двинув ліктем у тяжкому наручні в груди Остапа, що той відлетів на підлогу* (Д. Білий).

4. *розм.* Рушити, вирушити. *Іван-царевич і Булат-молодець рано встали і двинули в дальню дорогу* (з казки); *— Чи не двинути йому просто самому в повіт?* (А. Головко); *— Стягую війська до столиці, щоб, коли потрібно буде найяснішому падишахові, міг двинути їх на ворога* (В. Малик); *Вони різко про щось перемовилися й двинули по моєму сліду!* (М. Вінграновський).

ДВИГНУ́ТИСЯ, нýся, нéшся, *рідше* **ДВИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док., розм.* Однокр. до **дви́гатися.** *Черкнулась криця об кремінь, спалахнула іскра, і стіни урвища немов двигнулись* (М. Коцюбинський); // *куди, за ким — чим.* Рушити, зрушити. *А бір стоїть, як і стояв, Стоїть, — нікуди не двигнеться* (Я. Щоголів); *Двигнулась за ним* [Бурундою] *монгольська сила, бродячи в воді з голосним плюскотом* (І. Франко); *З останньою енергією двинулися хлопці в похід* (Г. Хоткевич); *Кінна сотня тихо й непомітно висунулася з міста і .. двигнулася в напрямі Бахмача* (Б. Лепкий).

ДВИГОНУ́ТИ, нý, нéш, *док., кого, що і без прям. дод., фам.* 1. *однокр.* Підсил. до **двигну́ти** 3. *"...Тихонюк... Юрко... сватання... Катерина..." — і мов поліном хто у груди двигонув* (Г. Хоткевич); *Хтось так сильно двигонув пана Демида під лікоть, що меткий стрілець дав на цей раз хука* (О. Ільченко); *А чорт помітив, що Терентій хитрує, та як розлютується, як підскочить до чоловіка, як двигоне його .. кулаком* (М. Стельмах).

2. *перен.* Збудувати що-небудь. *Од вулиці — тин новий і дощані нові ворота білі, на чорному тлі вирізьблено чирвою. — Це хтось двигонув собі, так двигонув!* (А. Головко).

ДВИГОТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **двиготі́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Здалеку чути потужне двиготіння янгі-арицького сифона* (Іван Ле).

ДВИГОТІ́ТИ, очý, оти́ш, *недок., розм.* Підсил. до **двигті́ти.** *Під'їздили тяжкі грузовики. Під ними двиготіла земля* (І. Микитенко); *На конях летіли бандити. Все міцніше двиготіла дорога, підносячи вгору два крила пилу і низький стогін* (М. Стельмах); *Я кидаю погляд на потік: жовті запінені хвилі так і бурунять, а берег аж двиготить од скаженої течії* (А. Дімаров); *Віз двиготить на крижаних вибоях* (Л. Костенко).

ДВИГТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **двигті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *День і ніч пролітали* [поїзди] *коло їхнього дому, стрясаючи своїм двигтінням підлогу, стелю, вікна* (В. Кучер); *Раптом крізь стрілянину він почув потужне двигтіння мотора і побачив, як з-за садка вийшов бронетранспортер* (І. Багмут); *Не минає десяти хвилин, як стукіт коліс тоне в стогоні двигтіння паровозної тяги* (І. Чендей); *Через короткі й рівні проміжки часу спалахували блискавки одночасно з оглушливим громом і двигтінням землі* (Ю. Логвин).

ДВИГТІ́ТИ, гти́ть, *недок.* Трястися під впливом дії певної сили; дрижати. *— Йде* [Сусанна Уласівна] *по хаті, то аж поміст двигтить* (І. Нечуй-Левицький); *Кузня двигтить від важких ударів парових молотів* (І. Сенченко).

ДВИГТЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Який двигтить. *Йому доводилося на довгі години влипати в двигтючу землю* (О. Довженко); *Їх повели до моря, туди, звідки неслося двигтюче ревіння двох десятків тяжких бомбардувальників морської авіації* (Іван Ле).

ДВИГУ́Н, á, *ч.* 1. Машина для перетворення якого-небудь виду енергії на механічну; мотор. *— Єгоре, — гукнув він свого помічника, який з маслянкою в руках порався біля двигуна* (А. Шиян); *Великий південний порт галасував різномовно, гудів двигунами автонавантажувачів* (І. Росоховатський); *Поки триває рівномірне гудіння двигуна чи, скажімо, заколисуючий перестук вагонних коліс, ти ще готовий приймати правила гри і витримувати цей обмежений простір* (Ю. Іздрик).

2. *чого, перен., рідко.* Те саме, що **руші́й.** *Любов і гнів — двигун прогресу на економіці новій* (В. Сосюра); *— Вам треба наголосити на основній конфронтації сил, адже не лірична лінія, а головна боротьба незмиренностей — це контрапункт фільму, його рушій, його двигун* (О. Гончар).

Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* **заглуша́ти; Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р)** *див.* **приглу́шувати.**

△ **(1) Ві́чний двигу́н** — уявна вічна машина з невичерпним джерелом енергії. *Вічний двигун не лише можливий — він існує. Сам Космос є вічний двигун* (О. Бердник); *І скоро тільки те лишилось по Степані, Що, казано, в тюрмі, в колодязі без дна Шукав він вічного якогось двигуна* (М. Рильський); *Як переказує історія людства, існує дуже багато привабливих ідей, приречених на невдачу .. Наприклад, ідея вічного двигуна* (з наук. літ.); **(2) Газоріди́нний двигу́н** — те саме, що **газоди́зель.** *Газорідинний двигун всмоктує біогаз самостійно, тому немає необхідності в обладнанні для стиснення газу* (з наук.-попул. літ.); **(3) Двигу́н вну́трішнього згоря́ння** — теплова машина, в якій хімічна енергія палива, що згоряє в робочій зоні, перетворюється в механічну роботу. *У другій половині XIX ст. різко зросла потреба в нафті у зв'язку з впровадженням у промисловість двигунів внутрішнього згоряння* (з навч. літ.); *У двигунах внутрішнього згоряння звичайно застосовується рідке або газоподібне вуглеводневе паливо* (із журн.); *Нараду було присвячено питанням забруднення навколишнього середовища викидами шкідливих речовин при спалюванні палива в котельних установках і двигунах внутрішнього згоряння* (із журн.); **(4) Електри́чний двигу́н** — двигун, що перетворює електричну енергію в механічну. *Підігнав машину під кручу, увімкнув електричний двигун і все. Металеві лапи самі гребуть з кручі пісок* (М. Циба); **(5) Реакти́вний двигу́н** — двигун-рушій, що створює тягу внаслідок швидкого витікання із сопла робочого тіла перев. гарячих газів. *Реактивні двигуни бувають турбореактивні, пульсуючі (безкомпресорні), прямоточні (ефективно працюють тільки при надзвукових швидкостях) та ракетні* (з наук. літ.); *Того дня мали вперше провести пробний політ з включеним реактивним двигуном* (В. Собко); **(6) Я́дерний раке́тний двигу́н** — двигун, що працює на ядерному пальному. *Увагу дослідників із різних сфер науки привертають ядерні ракетні двигуни великої тяги* (із журн.).

ДВИГУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш. до **двигу́н** 1. *І в аматорських гуртках.., і вдома Валя споруджував двигунці, майстрував іграшкові електропоїзди* (О. Гончар); — *Зараз буде світло. У нас свій двигунець* (Ю. Бедзик).

ДВИГУНОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь машинобудування, що виготовляє двигуни; моторобудування. *На конференції розглядалися перспективи розвитку автомобільного двигунобудування* (із журн.); *У галузі авіаційного двигунобудування важливе місце відводиться підвищенню надійності і якості продукції* (з газ.).

ДВИГУ́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **двигу́н** 1. *Молодий Платика клопотався коло двигунчика* (І. Муратов).

ДВИЖА́ТИ, жу́, жи́ш, *недок., діал.* Двигтіти. — *А прокинувся він, мій пустунчик, і гуком його в хаті аж сохи движать!* (Марко Вовчок); *І движить земля, і стогне, Ріки текуть* [течуть] *мутно* (С. Руданський).

ДВИЖО́К, жка́, *ч., розм.* Маленький пересувний двигун (у 1 знач.). *Торохтів движок на радіовузлі* (В. Кучер); *Іван лежав біля куреня, заклавши руки під голову, і слухав, як гуде движок на заставі* (О. Гончар).

ДВИ́НУТИ *див.* **двигну́ти.**

ДВИ́НУТИСЯ *див.* **двигну́тися.**

ДВІ *див.* **два.**

ДВІ́ЄЧНИК, а, *ч., розм.* Учень, який постійно одержує двійки за успішність (за п'ятибальною системою). — *Держи хвоста бубликом! Ми ж не якісь там двієчники. Ми здібні хлопці* (В. Нестайко); *Вони* [школярі] *були спокійні і, як то кажуть, упевнені в кінцевому результаті. Авжеж, за двієчника думає вчитель* (Г. Усач).

ДВІ́ЄЧНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **двіє́чник.** *Мій свекор одразу впізнав свою "улюблену" двієчницю, хоч вона була і не в шкільній формі* (із журн.).

ДВІ́ЙКА, и, *ж.* 1. Назва цифри і числа 2. *Схопивши олівець, хлопець старанно вивів на папері дві двійки* (із журн.); // *розм.* Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого цифрою 2 (автобус, трамвай і т. ін.). *Цілий ряд автобусів місцевих і позамісцевих ліній регулярно й вигідно курсував здовж озера старою двійкою* (У. Самчук); *На горі на Личакові, де зараз кінцева зупинка "двійки", колись стояв мурований вітровий млин* (Ю. Винничук); // *розм.* Кількість із двох одиниць. *Василь повернувся раптом у село з роботящою, мов бджола, жінкою та ще з двійкою таких дітей-близнюків, як огірочки* (П. Козланюк); *Десять козаків вартують по черзі двійками аж сорок товарних вагонів і вже зовсім знесилились від постійного недосипання* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Виражена цифрою 2 оцінка успішності в навчанні та поведінці, що у п'ятибальній та дванадцятибальній системі означає "незадовільно". *Школяр нічого не знав, і вчителька поставила йому двійку* (О. Донченко); *Один Волік нахапав двійок з граматики, читання й арифметики* (О. Копиленко); — *А кого порадує двійка у перший же день навчання? Це на весь навчальний рік може настрій зіпсувати* (М. Стельмах).

3. Гральна карта з двома знаками. *Іноді з колоди видаляються деякі молодші карти, такі як двійки і трійки* (із журн.).

4. *розм.* Двовесловий спортивний човен. *Змагання з веслування на байдарках і каное проходили в одиночках та двійках на дистанціях 200 та 2000 м* (з газ.).

ДВІ́ЙКО, *невідм., числ. кільк., збірн., розм.* Те саме, що **дво́є.** *Коло стіни стоять двійко дівчаток* (С. Васильченко); *Полювання вдень ніякого не було. Вони в дорозі виполохали двійко вепрів* (І. Багряний); *Перед ним .. відчайдушно танцювали двійко циганчат: хлопчик і дівчинка* (О. Гончар); — *Пан гетьман велить щодня двійко хлібців випікати. То я й відводжу душу, бо вже хтозна-коли й пекла* (В. Чемерис).

ДВІ́ЙКОВИЙ, а, е, *спец.* Який має за основу числення двійку. *Послідовність двійкових цифр називають двійковим кодом* (з навч. літ.); // Який діє на основі двох символів. *Двійковий параметр визначає наявність або відсутність колісної пари у візку* (з наук. літ.); *У комп'ютерній схемотехніці застосовуються два основні види двійкових сигналів: потенціальні й імпульсні* (з наук. літ.).

△ **Дві́йкова одини́ця** *див.* **одини́ця; Дві́йкова систе́ма чи́слення** *див.* **систе́ма.**

ДВІЙНИ́К, а́, *ч.* 1. Особа, предмет і т. ін., що мають повну зовнішню схожість з ким-, чим-небудь. *Потім пригадала* [Ліза], *що Віра аж ніяк не вродливіша за неї, бо була її абсолютним двійником, і засміялася* (М. Руденко); *Автори дослідження вважають, що розроблений ними підхід може бути використаний і при пошуку планет, які є двійниками Землі* (з наук. літ.); * У порівн. *У світлиці в тишині давня картка на стіні: батько з дідом Яковом, мов двійник — однаковим* (С. Голованівський); // Друга половина при уявному роздвоєнні особи. — *Як се ти кажеш, що ти Мирон,* — *заговорив я ..* — *коли я*

Мирон! — Ти? — відповів мій двійник коротко (І. Франко); *Справжній Іван стоїть в кутку .. А той другий, його двійник, стоїть перед судом кардиналів* (П. Колесник).

2. *тільки мн., гірн.* Кристали того самого мінералу, які зрослися. *Проведення вібраційних випробувань показало, що низькочастотні механічні коливання суттєво змінюють структурний стан монокристалів корунду, викликаючи утворення та розвиток двійників* (з наук. літ.).

3. *тільки мн.* Спарені предмети. *Знаходимо у музеї також різні глеки і глечики-двійники — два невеличкі спарені глечики* (з наук. літ.).

4. *перен.* Про того, хто ідейно й духовно споріднений з ким-небудь. *Цього листа пишу не я, а мій дружок .. Це, між іншим, дуже оригінальна особа: він нічим не уступає вам. Це, так би мовити, ваш двійник* (М. Хвильовий).

ДВІЙНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **двійни́к.** *Двійникові кристали гіпсу утворюють чітку форму стріли* (з навч. літ.); *Іноді у списках кандидатів у депутати зустрічалися ті, хто побажав пограти в двійниковому шоу* (з газ.).

ДВІЙНИКО́ВІСТЬ, і, *ж.* Властивість за знач. **двійнико́вий.** *Автор відзначає важливість адаптивного значення часткової двійниковості птахів* (з наук. літ.); *М. Бахтін указував на карнавальну природу двійниковості, сутність якої полягає в запереченні того, що пародіюється* (з наук. літ.).

ДВІ́ЙНЯ, і, *ж.* Те саме, що **двійня́та** 1. *Сеї ночі .. Марія родила двійню!* (М. Коцюбинський); *— Не дітей я хочу, а сина. Тільки одного, щоб було кому передати маєтки, не ділити їх. — А коли б я народила вам двійню? — засміялася вона* (Валерій Шевчук); *Ніна сама походить із двійні, в їхній жіночій лінії це траплялося неодноразово* (Ю. Андрухович); *У міні-зоопарку райцентру Василівка народилася двійня берберійських левенят* (з газ.).

ДВІЙНЯ́ТА, я́т, *мн.* 1. Двоє дітей, народжених жінкою в результаті запліднення різних яйцеклітин. *— Як?! — здивувалася не стільки Катя, як тьотя Настя .. — Двійнята. Близнюки ж у Ольги* (Б. Антоненко-Давидович); *Боже! Як вона любить їх, кровиночок своїх! Пригадала раптом, як уперше дізналася, що двійнята будуть* (Микита Чернявський); // Двоє дитинчат, народжених твариною одне за одним з невеликим проміжком часу. *Тільність у корови продовжується близько дев'яти місяців і завершується народженням зазвичай одного теляти, рідше — двійнят* (з навч. літ.).

2. Спарені предмети; двійники (у 3 знач.). *На возі .. запишались горшки-двійнята, що в них аж цілий обід понесуть добрим людям* (М. Стельмах); *Збереглася й така назва, як двійнята — два невеликі глиняні горщики, з'єднані кільцеподібною ручкою на боках. У них носили страву на поле* (з наук. літ.).

ДВІЙНЯ́ТКА, ток, *мн., розм.* Зменш.-пестл. до **двійня́та** 1. *Марині було весело від того, що за нею біжать її двійнятка — синок і донечка* (Микита Чернявський); *На подвір'ї Красовський гойдає у візочку двійняток — Діну і Тіну* (Г. Тарасюк); *Корова двійняток привела — бичка й теличку. Як на замовлення* (із журн.).

ДВІЙЧА́СТИЙ, *рідко* **ДВІЙЧА́ТИЙ,** а, е. Який має дві однакові частини. *Курбала .. хутко подався двійчастою колією* (Олесь Досвітній); *З двійчастих, не обструганих як слід, Уклеєних об'явами воріт Півні крильми червоними махають* (І. Вирган); *Осторонь на дереві я побачив підвішені кимсь граблі і дерев'яні двійчасті вила* (М. Томчаній); *Брама висока й двійчата була, і стулки у неї Щільно були припасовані* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДВІЙЧА́ТИЙ *див.* **двійча́стий.**

ДВІР[1], двора́ *і* дво́ру, *ч.* 1. Господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі, та місце біля них (часто відгороджене). *Від сусідніх хат вона відрізнялася тільки тим, що була більша за їх* [них], *стояла на майдані, на одшибі, без двору* (О. Кониський); *Двори коло хат маленькі, на кілька сажнів, не одгороджені од вулиці* (І. Нечуй-Левицький); *Вискочив* [Панас] *з хати, вхопив дрюка та вулицею до Грицькового двору* (Б. Грінченко); // Прибудинкова територія (у містах, селищах міського типу). *Тільки вони вийшли в другий двір, зараз Корецький почув, що за брамою на вулиці якийсь гомін* (Б. Грінченко); *З матір'ю взаємини в мене були кращі, але теж не надто, особливо, коли я почав підростати, вештався десь у дворі із однолітками, пізно приходив додому...* (Ю. Покальчук).

2. Сільська хата з усім господарством при ній. *Сяк-так зібралися* [Векла з дочкою], *купили двір і жили собі* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Я в д о х а:] *Вони всі так дивуються на нас .. Батько, скажуть, вигнав рідного сина з двору* (Панас Мирний); *Хай ще дістає він часом від матері запотиличника, але має і відповідну шану як хазяїн двора* (О. Гончар); // Одиниця обліку господарств у селі. *Основною економічною ланкою сільської громади була велика патріархальна сім'я, до якої входили малі сім'ї. Вони і становили двір-господарство* (з наук. літ.).

3. *іст.* Присадибне господарство землевласника — поміщика, монастиря і т. ін.; маєток. *Знов забрала* [пані] *в двір Олександру. Тишка взяла до покоїв, а до матері, було, й не пустить* (Марко Вовчок); *Сини їх — зосталися в дворі підпасичами* (Панас Мирний); *Якби не поденна робота в дворі та на панських ланах, то хтозна, як би Мартоха прожила з дрібними дітьми* (Леся Українка); // *перен.* Господар і його оточення. *Був се чоловік старший, котрий тямив ще покійного графа і панщину і по старій пам'яті ніколи не любив мати діла з двором* (І. Франко); *За ним ішли знатні люди його двору, теж у багатому вбранні, у супроводі численних слуг і охоронців* (Ю. Бедзик).

4. *іст.* Виробнича одиниця — завод, майстерня. *Івану Федорову вдалося добитись створення в Москві Друкарського двору (друкарні), де він надрукував кілька книжок* (з навч. літ.).

5. Господарська будівля для тварин, реманенту, різних матеріалів і т. ін. *Вантажний двір залізничної станції завжди переповнений різним реманентом* (з газ.); *Рудний двір знаходився на території металургійного заводу* (з газ.).

(1) Бі́лий двір, *заст.* — не забруднений, чистий двір без господарських будівель. *— Фе! Який тут сморід!.. — сказала пані до панни і подалась до свого білого двору* (Леся Українка); **(2) Заї́жджий (заї́зний, постоя́лий, постоя́льний) двір** — приміщення для ночівлі подорожніх з двором для підвід, коней і т. ін. *Стоїть коло дороги постояльний двір* (Сл. Гр.); *Пан звелів коней зупинити коло заїзного двору і повів свою молоду у кімнати* (Марко Вовчок); *Тут проїжджа дорога — завів би шинок, постоялий двір. Їде чумак — заїжджає, проходе* [проходить] *прохожий — завертає* (Панас Мирний); *Візник вдарив по коням, і, поки пустилася злива, вони вже були під повіткою заїжджого двору* (В. Гжицький); *— Пустіть, дядьку, переночувати. — Тут*

не постоялий двір, а університет. — Що ж мені, на вулиці пропадати? (Григорій Тютюнник); **(3) Кінський двір** — приміщення для коней; стайня. *Через дорогу, за 200 метрів від стайні, де ми жили, був розташований кінський двір* (із журн.); **(4) Ско́тний двір** — двір зі спеціально обладнаними будівлями для великої рогатої худоби. *Найобразливішим для Софії було те, що найбільше горланів якраз і виходило із її власних економій, із численних скотних дворів та батрацьких казарм* (О. Гончар); *Завод допоміг* [колгоспу] .. *Впровадили механізоване доїння. Скотний двір задзвенів залізом, зацмокав клапанами, загув моторами* (І. Волошин); **Служи́ти у (в) дворі́** *див.* **служи́ти; (5) Чо́рний двір <Чо́рне дво́рище>** — задній двір з приміщеннями для наймитів, господарських знарядь і т. ін. *Сідаюче сонце з-за садка пишно обливало своїм світом чорне дворище, на котрому слонялося* [вешталося] *п'яне кріпацтво* (Панас Мирний); *— Навіщо ти держиш Уласа на чорному дворі?* (І. Нечуй-Левицький); *Чорний двір просторо розлігся зразу ж за парком і межував з другого боку із скотним двором* (А. Головко).

△ **(6) Гости́ний двір (ряд),** *іст.* — торгові ряди в спеціально збудованому приміщенні. *Граф Ксаверій .. поставив отой мурований "гостиний ряд" з крамницями навкруги* (І. Нечуй-Левицький); *Найбільша торгівля відбувалась у гостиних дворах* (з навч. літ.); **(7) Моне́тний двір** — підприємство, що карбує монети та виготовляє інші державні знаки. *Я мав уже певне становище і то місяцями мандрував, підраховував, чи настачишся друкованих на Монетнім дворі папірців, перш ніж руку і серце .. запропонувати* (В. Дрозд); *З усіх Антонієвих державницьких порад найбільше сподобалася Володимиру ідея про будівництво власного монетного двора* (Г. Тарасюк).

◊ **(8) Ні дво́ру ні ти́ну** *у кого* — хто-небудь бідний, нічого не має. *— Куди підемо з тобою* [з Орисею], *коли в нас ні двору ні тину?* (Григорій Тютюнник); **Ні кола́ ні двора́** *див.* **кіл; (9) Прохідни́й двір,** *зневажл.* — приміщення, до якого можна безперешкодно заходити й виходити. *— Не можна перетворювати підприємство... — На прохідний двір? — запитально продовжив думку Віталій Миколайович і засміявся. — Так, на прохідний двір, — знову не зрозумів його розгніваний Лляний* (Микита Чернявський); *— До вас вриваються прямо з вулиці, пробачте, як з перону у залу для транзитних пасажирів .. — Це точно. Конюшня. Прохідний двір, — раптом завівся Стратон Стратонович* (О. Чорногуз).

ДВІР[2], дво́ру, *ч.* У монархічних країнах — монарх і його оточення. *Двір константинопольський, долаючи опір народу, заслав до Вірменії архієпископа Йоанна Золотовуста, де він по трьох літах і переставився* (І. Білик); *Як весело у молодості жив ти! Ти воював під вежами Казані, Ти рать Литви при Шуйськім одбивав, Ти бачив двір і розкіш Іоанна!* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); *Династичні зв'язки вели до скріплення становища Великого Князя Київського. Київський двір робиться притулком, де шукають пристановища й захисту члени європейських династій* (з наук. літ.).

ДВІРЕ́ЦЬ *див.* **дворе́ць.**

ДВІ́РКА, ДВО́РКА, и, *ж., іст.* Жін. до **двора́к.** *— Кого грець ударив? — спитався .. сусіда. — Пана. Он двірка хвалиться* (Панас Мирний); *Довгенько ми не бачили свою дитину .. Розпитуєш у дворок, у дівчат. — Не знаємо, серце, не знаємо. Вашу дитину мов за золоту браму зачинено* (Марко Вовчок).

ДВІРНИ́К, а́, *ч.* 1. Працівник, який стежить за чистотою і порядком у дворі та на вулиці біля двору. *Він зайшов до двірника, почав розпитувати його* (І. Микитенко); *Двірники ще замітали вулиці й поливали тротуари з довгих шлангів* (В. Кучер); *Двірники кололи на асфальті лід, дрібні крижинки вилітали з-під ломів і, виблискуючи гострими крайками, по коротких або довших дугах перелітали в повітрі* (Є. Гуцало).

2. Рухома стрілка для механічного очищення вітрового скла автомашини від снігу, пилу, крапель. *Дощ барабанив по криші* [даху] *лімузина, спливав по вікнах, з лобового скла його запопадливо стирали механічні двірники* (Л. Дмитерко); *На лобовому склі з'явилися тоненькі мокрі смужечки. На ніч почався дощ з мокрим снігом, Малий увімкнув двірники* (А. Кокотюха).

ДВІРНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **двірни́к** 1. *На початку двірницької служби він чесно виконував усі обов'язки* (із журн.); // Належний двірникові. *Якісь повітки, сараї, .. біля сараю двірницькі віники, лопати* (Л. Старицька-Черняхівська); // *у знач. ім.* **двірни́цька,** кої, *ж.* Приміщення двірника. *У будинку були кучерські кімнати поряд зі стайнями, двірницька* (із журн.); *Одного разу ввечері хлопчик прийшов, вийняв з-під коліс візка камінці, вкотив його у двір і пішов у двірницьку* (із журн.).

ДВІРНИЧИ́ХА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **двірни́чка.** *Ота тітка, двірничиха, Оксеня чи як її, не хотіла відчиняти* (О. Гончар); *Задзвонив дзвінок — здригнув її. Не питаючись, хто й чого, відчинила двері. Стояла двірничиха* (Б. Харчук).

ДВІРНИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **двірни́к** 1. *Виглянувши у вікно, я побачив, що це чотири двірнички, у білих фартухах .. ішли посеред вулиці й співали* (П. Тичина); *В кінці кварталу невисока двірничка .. мела величезною мітлою чистий асфальт* (В. Собко); *Вона працювала чи то двірничкою, чи то квітникаркою у цьому парку* (Ю. Мушкетик); *Манька працювала двірничкою, і, може, саме професія спонукала її до збирання різного барахла* (Ю. Винничук).

ДВІРНЯ́, і, *ж., збірн., іст.* Дворові люди в панському дворі. *Тин упав, пав разом з тином і бугай додолу і так болісно заревів, що аж слухати страшно .. Піднявся крик людський, збіглася двірня...* (Панас Мирний); *Порушували тишу тільки важкі й лункі кроки господаря, і я подумав: який несусвітний жах відчуває вся двірня, чуючи цей залізний поступ* (Валерій Шевчук).

ДВІРО́К, рка́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **дво́рик.** *В п'ятницю ж у Люборацьких така колотня була в двірку, що й не сказати* (А. Свидницький).

2. *заст.* Дворець (у 1 знач.). *Я швидше втік з монастиря та подався до царського двірка* (М. Коцюбинський); *Цей двірок з великим садом, з городами й полем здавна належав до родини мого діда* (Б. Лепкий); *Українська залога заховалася у царському двірку, що був сильно укріплений* (з наук.-попул. літ.).

ДВІ́РСЬКИ́Й, двірська́, двірське́, *іст.* 1. Належний до панського двору. [Юхим:] *Тепера промеж парубків ходять двірські кавалери: лакей, кучер, повар* (М. Кропивницький); *А крізь вікно, мов крізь тюремні ґрати, Двірські дівчата дивляться* (М. Рильський); // *у знач. ім.* **двірськи́й,** двірсько́го, *ч.;* **двірська́,** двірсько́ї, *ж.* Той (та), хто належить до панського двору. *Юруш жив в пишному домі, серед широкого садка, .. їздив на дорогих баских конях та брав хабарі з усіх двірських* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. ім.*

двíрська́, двíрської, *ж.* Приміщення для челяді. *Жив він в темному закутку двірської* (П. Кочура).

2. *тільки* **двíрський,** а, е. Належний до царського двору; придворний. *Крім сенаторів і послів.., що з'їхалися з цілими натовпами двірської шляхти та челяді, сюди* [у Варшаву] *зібралися і крамарі* (З. Тулуб).

ДВІРЦЕ́ВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **дворе́ць** 1. *В Царському Селі влітку алеєю двірцевого парку прогулювався молодий цар* (О. Довженко); *Граф готувався до завтрашньої зустрічі з його величністю. Що ця зустріч принесе йому? .. Ще більшу зненависть до двірцевої камарильї...* (М. Стельмах).

ДВÍСТІ, двохсóт, *числ. кільк.* Назва числа 200 і його цифрового позначення. *Неля дістала блокнотик і, знайшовши потрібну сторінку, почала називати цифри — двісті, потім сто п'ятдесят, потім відразу п'ятсот, іще п'ятсот* (В. Петльований); // Кількість із 200 одиниць. *Давала* [нянька] *чиншу до двора: .. Льняної пряжі три півмітки .. І двісті валяних ґнотів* (І. Котляревський); *Євграф Фірсович опинився у великій камері, де на нарах і під нарами розмістилось не менш як душ двісті людей* (Б. Антоненко-Давидович); *На лугах калина мріє весен двісті* (А. Малишко); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. *Вишикувалася довжелезна колона уже обеззброєних гітлерівців .. У колоні — двісті вісімдесят шість чоловік* (Є. Доломан); *В його бараку двісті сорок два в'язні. Було рівно двісті п'ятдесят. Ще вчора* (Ю. Винничук).

ДВÍЧІ, *присл.* 1. Два рази. *Лінивий двічі ходить, скупий двічі платить* (прислів'я); *Двічі на рік пишні квіти Та не процвітають; В життю* [житті] *літа найкращії Двічі не бувають* (Леся Українка); *Блиснуло двічі тут підряд, і грохнув грім* (П. Тичина).

2. Взяти два рази (про множення). *Двадцять — це двічі по десять* (з навч. літ.); // *рідко.* У два рази. *Я не знав, як її* [квітку] *звати — і від того вона двічі мені миліша* (М. Коцюбинський).

◊ **Як двічі (як два ра́зи) по два чоти́ри** *див.* **два.**

ДВО..., ДВОХ... Перша частина складних слів, що означає: 1) який має дві однакові ознаки, два однакові предмети і т. ін., напр.: двозу́бий, двостру́нний, двофóкусний; 2) який складається з двох частин або є мірою у дві одиниці, напр.: дволітрóвий, двометрóвий, двохáтомний і т. ін.

ДВОБА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має два бали *(див.* **бал**[2]*). Багато видів риб відчувають вібрацію низьких частот, навіть можуть відчути двобальний рівень землетрусу* (з наук.-попул. літ.); *Результати складання екзаменів і диференційованих заліків оцінюються за чотирибальною шкалою ("відмінно", "добре", "задовільно", "незадовільно"), а заліків — за двобальною шкалою ("зараховано", "незараховано")* (з навч. літ.).

ДВОБАРАБА́ННИЙ, а, е. Який має два барабани. *Ринок обчісувальних жниварок України представлено переважно двома типами зернозбиральної техніки. Перший тип — це двобарабанна жниварка, другий — однобарабанна* (з газ.); *На першому поверсі розміщені дві двобарабанні сушильні камери, у горищному — шафа для підсушування шишок* (з газ.).

ДВОБА́РВНИЙ, а, е. Який має у своєму забарвленні два кольори; складений із двох частин різних кольорів; двоколірний. *Везувій наче викинув в море двобарвний прапор: блакитний з рожевим* (М. Коцюбинський); *Подорожній приписував це* [успіх] *своїй двобарвній афіші* (І. Муратов); *Фасади мають двобарвне пофарбування: жовте тло з білими деталями* (з газ.).

ДВОБÍЙ, бóю, *ч.* 1. Бій, боротьба двох супротивників за викликом одного з них; поєдинок. *Ходять струни як з барвінку, одна другу кличе! Двобій Мстислава з Редедею оспівує тепер старий соловейко* (К. Гриневичева); *Два араби, озброєні кривими шаблями й металевими плитами, малими, як тарілка, скочили проти себе в дикім двобою* (О. Назарук); *Це була нелегка боротьба, що нагадувала двобій із гідрою* (Ю. Іздрик); * Образно. *Ще скажу я — в час двобою, Коли смерть зове на герць, — Знай, мина війна війною, Не здолавши вірних серць* (П. Усенко); *У приміщенні було тихо, але тиша та здавалася страшнішою грому, бо тут, у цьому непорушному тілі, відбувався двобій між життям і смертю* (О. Бердник).

2. Збройне зіткнення, боротьба двох ворожих сил. *Сухий брязкіт зброї провіщав, що вороги зійшлися .. в останньому смертельному двобої* (Я. Качура); *Це знову напад? З ворогом двобій? Ми чуєм, нене! Ми йдемо на бій!* (П. Тичина).

3. *перен.* Боротьба думок, поглядів. — *Несподівано ми встряли з ним у дискусію .. Це був прекрасний мітинговий двобій* (Ю. Яновський); *Сповнена по береги зала без великого напруження стежила за адвокатським двобоєм* (І. Кулик); *Це була дуель на думках, двобій розумів у вируючому круговороті емоцій...* (О. Авраменко).

Виклика́ти / ви́кликати на поєди́нок (на двобій) *див.* **виклика́ти.**

ДВОБÍЙНИК, а, *ч., розм.* Учасник двобою (у 1 знач.). *Уклонившись двобійникам, Філіпп, не мовлячи й слова, простяг владиці .. рембрандтівський образок* (О. Ільченко); *Плащі двобійники зняли І пістолети підняли* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДВОБÍЧНИЙ, а, е. 1. Який має два боки. *Якого свистуна із верболозу вирізав, — усміхнувся хлопець, виймаючи з кишені двобічного свистка. — Тепер повна хата в нас музики буде* (М. Стельмах); *Вироби з бісеру завжди двобічні, тобто узори однакові з лиця і зі споду* (з наук. літ.); *Рушниковим двобічним швом вишивають декоративні речі побуту* (з наук. літ.).

2. Який діє в обидва боки. — *Хіба не з енергії та наполегливості Семена Ларивоновича їхня МТС вже має двобічний радіозв'язок з бригадами?* (Ю. Яновський); — *Коли я закінчу опромінення мого кролика, ви ж дозволите мені побути з вами, поки працюватимете на скерованому двобічному зв'язку?* (В. Владко); *Радіообладнання скафандра забезпечує двобічний зв'язок* (С. Плачинда).

ДВОБÍЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **двобічний.** *Лексичні й словотвірні процеси слід вивчати комплексно, зважаючи на двобічність морфеми як мовної одиниці* (з наук. літ.); *Двобічність як особливість процесу навчання відіграє провідну роль, адже опанування знань передбачає співробітництво вчителя й учня* (з навч. літ.).

ДВОБÍЧНО. Присл. до **двобічний.** *Перші двобічно оброблені наконечники з кременю для стріл, списів і дротиків з'явилися в населення нижньодонської культури приблизно у другій половині V тис. до н. е.* (з наук. літ.); *Професіоналізація керівника розглядається як процес, двобічно детермінований зовнішніми та внутрішніми чинниками* (з навч. літ.).

ДВОБІЧНОСИМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *зоол.* Який має два симетричні боки. *Членистоногі мають багато спільних рис організації з кільчастими червами. Це двобічносиметричні*

організми з вираженою сегментацією тіла (з наук. літ.); *Плоскі черви — двобічносиметричні тварини* (з навч. літ.).

ДВОБО́РСТВО, а, *с.* Те саме, що **двоєбо́рство.** *Лижне двоборство є зимовим олімпійським видом спорту, який включає в себе стрибки з трампліна і лижний крос* (з наук.-попул. літ.); *Військові беруть участь у змаганнях з офіцерського двоборства, яке передбачає біг на три дистанції по кілометру і між цими дистанціями стрільбу з пістолета* (з газ.); *Сичання* [змії] *в захваті двоборства ніхто не чув і не хотів почути. Леоніда вбило зміїне жало стріли, а не чесне протиборство* (І. Білик).

ДВОБО́РТНИЙ, а, е. Який має два борти (у 3 знач.). *На дівчині була зелена суконна пілотка, двобортна шинель і акуратні чобітки* (Л. Дмитерко); *Капітан .. оглянув себе .. Двобортний мундир обер-офіцера, оперезаний срібним форменим шарфом* (О. Полторацький); *Незнайомець дуже модно і дорого вбраний — темно-зелений двобортний костюм із полиском, білосніжна сорочка, важкого шовку краватка з розмитим різнобарвним малюнком* (В. Кожелянко).

ДВОВАЛЕ́НТНИЙ, а, е. 1. *хім.* Який може сполучатися з двома атомами водню або іншого одновалентного елемента, а також заміщати стільки ж його атомів. *Головну роль у відновленні й фіксації урану мають відігравати металічне залізо та його двовалентні сполуки* (з наук. літ.); *В атомі оксигену є два неспарені електрони; тому він має бути двовалентним* (з навч. літ.); *Двовалентне залізо є бальнеологічно активним* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Який має подвійну валентність (у 2 знач.). *Двовалентні предикати, поєднуючи властивості двох іменникових синтаксем — суб'єктної та об'єктної, формують окремий різновид предикатів якості* (з наук. літ.); *Функціонуючи як предикат якості-відношення, компаратив є двовалентним компонентом із суб'єктною та об'єктною позиціями* (з наук. літ.).

ДВОВАЛЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **двовале́нтний.** *Німецький хімік-органік Ф. А. Кекуле у 1854 р. вперше висловив ідею про двовалентність сірки та кисню* (з наук.-попул. літ.); *Двовалентність властива предикатам якості-відношення, які, зберігши значення якості, набувають ще й семантики порівняння* (з наук. літ.); *У сучасній українській мові дієслова на зразок вишивати, читати, бачити є омонімічними щодо одновалентності й двовалентності* (з наук. літ.).

ДВОВАЛЮ́ТНИЙ, а, е, *фін.* Те саме, що **бівалю́тний.** *Двовалютна система грошового обороту ускладнює управління внутрішнім готівковим обігом* (з газ.).

ДВОВВІ́ГНУТИЙ, а, е, *спец.* Увігнутий з двох боків. *Встановлено, що найбільш близькі значення осьових моментів опору приймають двоввігнутий і двоопуклий перетини, які мають однакову товщину в крайніх торцевих перетинах* (з наук. літ.); *У порожнині суглоба залягає двоввігнута овальної форми волокниста хрящова пластинка* (з наук. літ.).

ДВОВГНУ́ТИЙ, а, е, *спец.* Угнутий з двох боків. *Еритроцит .. — не куля, а двовгнутий диск, і в приділеному об'ємі йому надано дуже обмежений ступінь свободи* (з наук.-попул. літ.); *На лабораторній роботі з фізики учні вперше побачили двовгнуту лінзу* (з газ.).

ДВОВЕ́КТОРНИЙ, а, е. Який характеризується двома напрямами розвитку, діяльності і т. ін. *Розвиток біоплівки в стаціонарній системі на склі є двовекторним процесом із змінами в часовому та просторовому інтервалі* (з наук. літ.); *Попри ту чи іншу риторику керівництво держави протягом усіх років незалежності здійснювало двовекторну зовнішню політику* (з газ.).

ДВОВЕ́КТОРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двове́кторний.** *Від України у зовнішній політиці очікують розумної двовекторності* (з газ.); *Суперечлива двовекторність зовнішньої політики держави протягом багатьох років є предметом гострих дискусій* (з газ.).

ДВОВЕ́РСТКА, и, *ж., заст., розм.* Географічна карта, зроблена в масштабі двох верст у дюймі. *Самбірський розіслав на колінах двоверстку і .. схилився над нею* (М. Трублаїні).

ДВОВЕСЛОВИ́Й, а́, е́. Який має два весла. *За кілька хвилин від борту відчалила легенька двовеслова шлюпка* (Д. Ткач); *Двовесловий на мене он човен жде...* (А. Содомора, пер. з тв. Евріпіда); *З гребних суден ми мали тільки двовеслову шлюпку та барку — довгий човен* (з мемуарної літ.).

ДВОВИДОВИ́Й, а́, е́, *лінгв.* Який поєднує в собі значення двох видів. *У сучасній українській мові є одновидові та двовидові форми дієслова* (з навч. літ.); *Двовидові дієслова поєднують у собі значення як доконаного, так і недоконаного виду* (з навч. літ.).

ДВОВИ́МІРНИЙ, а, е. Який має два виміри. *Так ми .. можемо уявити принаймні дещицю можливих деформацій світу двовимірного, зображеного на мапі* (Ю. Іздрик); *У складній еволюції структур при послідовній дії лінійно і циркулярно поляризованого світла вирішальну роль відіграє двовимірна дифракція* (з наук. літ.); *При дослідженні концентрації напружень в елементах конструкцій отримано результати в двовимірній та тривимірній постановках при статичних і динамічних силових навантаженнях* (з наук. літ.).

ДВОВИ́МІРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двови́мірний.** *В Україні процес націєтворення відбувається двома шляхами: політичним і етнічним; така двовимірність зумовлена історією розвитку української державності й нації* (з наук.-попул. літ.); *У двовимірності людського життя — сфері реального та ідеального — життя звичайної людини зосереджене на реаліях повсякденності* (із журн.).

ДВОВИ́МІРНО. Присл. до **двови́мірний.** *Деякі люди зовсім не створені для того, щоб бути зображеними двовимірно — їх обличчя опираються пласкості, їх врода розкривається тільки у русі* (із журн.); *Із книги постає образ України, що сприймається двовимірно — через драматичне минуле і сучасне життя краю, його здобутки і втрати* (із журн.).

ДВОВІДВА́ЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Який одночасно відвалює ґрунт на обидва боки. *Дія двовідвального плуга не передбачає розпушування, відбувається лише зняття дернини та переміщення її на сторону від місця посадки* (з наук. літ.); *Двовідвальний плуг широко використовується у сучасному землеробстві* (із журн.).

ДВОВІДЕ́РНИЙ, а, е. Який має місткість два відра. *Бородатий, що залишився за кашовара, заходився мити двовідерний казан, поправляти паколи на старому вогнищі та розпалювати нове* (Микита Чернявський); *Зараз майже в усіх татарських родинах є самовар, щоправда, частіше електричний, а справжні одно- або двовідерні самовари стають рідкістю* (із журн.).

ДВОВІДСО́ТКОВИЙ, а, е. Який становить два відсотки від загального числа. *Двовідсотковий розчин хлораміну часто застосовують як антисептик* (з навч. літ.); *При опі-*

ках кислотами як нейтралізатор використовується двовідсотковий розчин соди (із журн.); *Гриби треба вимочувати в двовідсотковому розчині кухонної солі протягом декількох годин* (з газ.).

ДВОВІ́РНИЙ, а, е. Стос. до двовір'я. *Прийшовши до влади з допомогою варязької дружини та новгородського війська, Володимир був змушений продовжувати лінію, яку диктувала йому панівна більшість Києва, язичницька еліта, що за Святослава значно зміцнилась у двовірному Києві* (Р. Іванченко).

ДВОВІ́РШ, а, *ч., літ.* Найпростіша строфа, що складається з двох рядків, звичайно об'єднаних римою. *Класичним прикладом контекстуального еліпсису є опущення іменника "крила" у двовірші Шевченкового "Перебенді"* (з наук. літ.); *Шекспірівський сонет — це та сама чотирнадцятирядкова форма, але з поєднанням трьох катренів і двовірша* (із журн.); *Бейт — це двовірш, вірш, який складається з двох рядків. Читати?* (П. Загребельний).

ДВОВІ́Р'Я, я, *с.* Поєднання елементів двох різних вірувань, релігій (наприклад, язичництва і християнства). *Феномен двовір'я проявляється не лише в духовній сфері української культури, він впливає на все повсякденне життя людини* (з наук. літ.); *Двовір'я стало наслідком тривалого неприйняття значною частиною населення давньоруської держави християнських вірувань та обрядовості* (з наук. літ.); *Окремі особливості двовір'я частково досліджував І. Огієнко* (з навч. літ.).

ДВОВІ́СНИЙ, а, е. Який має дві осі; з двома осями; двохосьовий. — *Один вагон? Цілий вагон? — Ну, хоча б отой, невеличкий, двовісний* (П. Загребельний); *Двовісний тягач.*

ДВОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Одночасне існування двох влад (у країні, організації і т. ін.). — *Коли ж кінчиться це чудернацьке двовладдя на Січі?* (З. Тулуб); *Влада ж може бути тільки одна. Двовладдя неможливе й небажане* (П. Загребельний).

ДВОВО́ДНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до кристалогідратів, які містять у своєму складі дві молекули води. *Із загальної маси гіпсокартонного аркуша приблизно 93 % припадає на двоводний гіпс, 6 % — на картон, 1 % маси утворений за рахунок вологи, крохмалю і органічної поверхнево-активної речовини* (з навч. літ.).

ДВОГЛА́ВИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **двоголо́вий.** *А мова не корилася царю — ані царю, ані його сатрапам, з орлом двоглавим стаючи на прю, що брав її у пазуристі лапи* (Д. Білоус); * Образно. *Ельбрус двоглавий милував мій зір* (І. Гончаренко).

Двоголо́вий (двогла́вий) оре́л *див.* **оре́л**

ДВОГОДИ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває дві години, розрахований на дві години. *Лише після двогодинного свердління Варивода відчув, як свердло пройшло крізь броню човна наскрізь* (М. Трублаїні); *Майже двогодинне напруження давалося взнаки* (А. Головко); — *Розійдись!* — *пролунала команда, і люди, задубілі від двогодинного стояння, побігли до теплих хат* (Григорій Тютюнник).

ДВОГОЛО́ВИЙ, а, е. Який має дві голови (у 1 знач.). *Ще додало ляку видіння двоголового рицаря, який наповнив серця віруючих таким жахом, що навіть яничари завернули й кинулися навтіки, затуляючи очі* (П. Загребельний); *Перед дверима Кентаври і Сцілли стоять двоголові, і Бріарей спочиває сторукий* (М. Зеров, пер. з тв. Вергілія); * Образно. *Зачаровано дивились* [відпочивальники] *на Ельбрус. Він, двоголовий, білосніжний, гордо прикрашав собою гористий краєвид* (Ю. Збанацький).

Двоголо́вий (двогла́вий) оре́л *див.* **оре́л.**

ДВОГОЛО́СИЙ, а, е. Який звучить двома голосами або співається на два голоси. *Старше покоління хвацьки, в надміру швидкому темпі, відспівало двоголосим хором: "Кинем об землю лихом, журбою"* (Ю. Смолич); *Спершу з кущів вилетів наш двоголосий зойк, за ним одразу — ми* (В. Нестайко).

ДВОГОЛО́СНИЙ, а, е. Те саме, що **двоголо́сий.** *На Закарпатті, як і в більшості західних областей України, хоровий спів переважно двоголосний* (з наук. літ.); *Учні можуть фрагментарно тримати свою партію у двоголосному співі, частково володіють навичками співу без супроводу* (з наук.-попул. літ.); *Їх двоголосний спів постійно дивував відпочивальників санаторію* (із журн.).

ДВОГОЛОСНИ́Й, а́, е́, *лінгв.* Який складається з двох голосних звуків, що вимовляються як один склад; дифтонгічний. *Дифтонг — це двоголосний звук, при вимові якого язик займає положення для одного голосного, а потім змінює своє положення для другого голосного* (з навч. літ.).

ДВОГОЛО́СНО. Присл. до **двоголо́сний.** *Я для того чонгурі узяв, Щоб він чисто звучав у співця .. І щоб пісня зі струн моя Двоголосно лунала у світ* (М. Нагнибіда).

ДВОГОЛО́ССЯ, я, *с.* Одночасне звучання двох самостійних мелодичних голосів у хорі або музичних тем в оркестрі. *Обмежена кількість голосів (здебільшого це двоголосся з епізодичною появою третього голосу) створює умови для вільного мелодичного розвитку* (з наук. літ.); * Образно. *І бесіду вони* [поети] *вели, — їх слово здружене злилося, і не змогли це двоголосся Розбити бур тяжкі вали* (М. Бажан).

ДВОГО́РБИЙ, а, е. Який має два горби. *Через піски На двогорбім верблюді Їде Махтумкулі* (Л. Первомайський); *За селом .. похмуро здіймалась, як величезний верблюд, двогорба висота* (О. Гончар); *Поглядаю на круту петлю шосейки, яка оперізує скелю, — та ж крутизна повороту, і скеля та ж сама, вона схожа на спину двогорбого верблюда* (Є. Доломан); *Його пам'ять вихоплює з далеких літ високу двогорбу могилу, широкий луг* (Ю. Мушкетик).

ДВОГО́СТРИЙ, а, е. Який має два ріжучих леза. *В київських ратників були двогострі довгі мечі* (І. Білик); *Основною зброєю вояків був двогострий меч, лук, спис; рідше — булава, алебарда, тризубець* (з навч. літ.); *Майстри кували щити, списи, двогострі мечі, виливали блискучі шоломи, лати* (із журн.).

ДВОГРА́ННИЙ, а, е. Який має дві грані *(див.* **грань**[1] 2). *Двогранним кутом називається фігура, утворена двома півплощинами із спільною прямою, що їх обмежує* (з навч. літ.); *Таранні снігоочисники мають двогранний потужний плуг із похилою площиною й підрізним ножем, що розсовує сніг в обидва боки* (з навч. літ.).

ДВОДЕКА́ДНИЙ, а, е. Який триває дві декади (у 1 знач.) або розрахований на такий термін. *Розгляд пореформених змін у системі підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів протягом дводекадного періоду дає змогу встановити провідні тенденції її розвитку* (з наук. літ.); *Дводекадний перегляд фестивальних фільмів.*

ДВОДЕ́ННИЙ, а, е. Який триває два дні або розрахований на такий термін. *Заново переживав* [Чепіга] *усе пережите .. Втечу з голодного натовпу полонених, дводенні мандри в ярах і пісках* (С. Журахович); *Він привітав Дороша кивком голови, швидко промовив .. — Дві пари білизни, дводенний запас харчів. Явка без запізнень, можете йти* (Григорій Тю-

тюнник); *Після доденного кружляння по пущі вони опинилися на березі тої самої річки, навіть коло того самого броду, через який переходили* (П. Загребельний).

ДВОДИ́СКОВИЙ, а, е. Який має два з'єднані диски (у 1 знач.). *За конструкцією автомобільні зчеплення поділяються на одно- і дводискові* (з навч. літ.); *Дводискове зчеплення забезпечує передачу більшого зусилля при менших розмірах дисків* (з навч. літ.).

ДВОДИ́ШНІ, них, *мн., зоол.* Підклас костистих риб, які дихають і зябрами, і легенями. *Залишки дводишних знаходять у відкладеннях девонського періоду палеозойської ери* (з наук.-попул. літ.); *До дводишних належать одно- та дволегеневі риби* (з навч. літ.).

ДВОДІ́ТНИЙ, а, е. Який має двох дітей. *Більшість молодих людей до шлюбу орієнтована на дводітну сім'ю* (із журн.); *Ще двадцять років тому найпоширенішими в Україні були дводітні сім'ї* (з газ.).

ДВОДІ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Наявність у батьків двох дітей. *Для збереження і реалізації установки принаймні на дводітність сім'ї слід докласти чимало зусиль, зокрема і на державному рівні* (з газ.); *Орієнтація подружніх пар на дводітність всіляко заохочується державою* (з газ.).

ДВОДО́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *муз.* Який складається з двох доль *(див.* **до́ля**[2] 2). *Дуоль — це дводольна ритмічна фігура в музиці* (з навч. літ.).

2. *бот.* Те саме, що **двосім'ядо́льний.** *Пасльонові порівняно легко модифікувалися з використанням різних штамів (видів) агробактерій. З часом було встановлено, що так вдасться трансформувати більшість представників дводольних* (з наук. літ.); *До дводольних належать усі деревні квіткові рослини, що ростуть у наших широтах* (з наук.-попул. літ.); *У дводольних рослин формуються переважно дві сім'ядолі, які містять запасні поживні речовини* (з навч. літ.).

ДВОДО́МНИЙ, а, е, *бот.* 1. Такий, чоловічі й жіночі генеративні органи якого розміщені на різних особинах (про рослини). *До дводомних рослин належать: верба, тополя, осика, обліпиха, шовковиця, лавр та інші* (з наук.-попул. літ.); *Виявилися дуже цікаві речі про цю дводомну деревину* [тополю] (М. Чабанівський).

2. *у знач. ім.* **дводо́мні,** них, *мн.* Клас рослин, чоловічі й жіночі генеративні органи яких розміщені на різних особинах. *До дводомних відносять також родіолу і котячі лапки* (з навч. літ.).

ДВОДО́МНІСТЬ, ності, *ж., бот.* Властивість за знач. **дводо́мний** 1. *Дводомність — основний спосіб сучасних рослин не допустити самозапилення; жіночі й чоловічі квіти в цьому випадку знаходяться на різних особинах* (з навч. літ.).

ДВО́Є, двох, *числ. кільк., збірн.* Кількість два (уживається з іменниками, що означають назви істот; рідше з іменниками середнього роду, що означають назви речей; з іменниками, що мають форму тільки множини або означають парні предмети, а також з особовими займенниками у множині). *Чоловік умер, двоє діток мені покинув, два сини* (Марко Вовчок); *Був собі дід та баба. З давнього давна, у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили, Як діточок двоє, — Усюди обоє* (Т. Шевченко); *Двоє барил з водою стояли коло стіжка* (І. Нечуй-Левицький); [Д у д а р:] *Я хочу сказати цьому дідові двоє слів* (І. Микитенко); *Під стінкою на вичовганій канапі сиділо ще двоє пасажирів* (П. Панч); *Зосталася Яресьчиха з трьома дітьми: двоє дочок і син* (О. Гончар); // *у знач. ім. Вже можна було розібрати, що там* [у човні] *сиділо четверо — двоє на веслах, а двоє — один проти одного* (М. Коцюбинський); *Кажуть, якщо двоє палко покохали.., То для них, хороших, праця вдвічі мила, То ж у кожнім серці — вдвічі більше сили* (М. Гірник).

◊ **Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти** *і т. ін.)* **за двома́ зайця́ми** *див.* **гані́ти; Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха>** *див.* **голова́; (1) За двох,** *перев. зі сл.* працювати — дуже багато. *Настя працювала за двох. Поважна, серйозна, ні осмішки, ні жарту* (С. Васильченко); *Він вергає землю за двох — міцний, ширококостий, хоча й молодий ще. Видно — людина робочого гарту* (Є. Доломан); — *Ага, прошу сюди!* — *вигукнув Алі.* — *У мене всі невільники, як дуби! Кожен працюватиме за двох!* (В. Малик); *Дехто дозволяє собі цілими днями вилежуватися на готельному ліжку.., а я мушу гарувати за двох* (Ю. Андрухович); **З двох слів** *див.* **сло́во; Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи]** *див.* **зв'язувати; Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти)** *див.* **умі́ти; Обмовля́тися / обмо́витися двома́-трьома́ слова́ми <Обмо́витися хоч сло́вом>** *див.* **обмовля́тися; Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайці́в (два за́йці)** *див.* **убива́ти**[1].

ДВОЄБО́РСТВО, а, *с.* 1. Змагання, що складається з двох видів вправ у одному з видів спорту. *Гірськолижне двоєборство — вид спорту, що поєднує швидкісний спуск і гігантський слалом* (з наук.-попул. літ.); *Біатлон — зимове двоєборство, що складається з лижних перегонів зі стрільбою на вогневих рубежах з малокаліберної гвинтівки* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **двобі́й.** *І розпочалося між козаками двоєборство на шаблях* (із журн.); * Образно. *Змієві вали під Києвом до цього часу нагадують про двоєборство між добром і злом, у якому перемогло добро* (з газ.).

ДВОЄДИ́НИЙ, а, е. Який поєднує в собі які-небудь два елементи, дві частини і т. ін. *Двоєдина Австро-Угорська монархія поділила українські землі в 50-ті роки XIX ст. на дві частини: Галичина і Буковина ввійшли до складу Австрії, а Закарпаття — до Угорщини* (з наук. літ.); *Коли я кажу про велику тему* [в мистецтві], *я маю на увазі двоєдиний момент: необхідність великої теми і великих проблем у наш час і водночас велику щирість, велику правдивість художника-майстра* (О. Довженко); — *Сплав для життя потрібен, сплав двоєдиний — молодого й зрілого,* — *сказав Ягнич і почав допитувати Веремієнка про сина: де він? Як він?* (О. Гончар).

ДВОЄДИ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двоєди́ний.** *Звичка характеризується високим ступенем консерватизму, що у своїй двоєдиності забезпечує стабільність досвіду, але й виступає перешкодою* (з наук. літ.); *Скільки існує мистецтво, художня думка, стільки існує і двоєдиність змісту і форми* (з газ.).

ДВОЄДУ́ШНИЙ, а, е. Те саме, що **лицемі́рний.** — *Не міг він бути таким підлим, таким двоєдушним!* (В. Собко); // *у знач. ім.* **двоєду́шний,** ного, *ч.;* **двоєду́шна,** ної, *ж.* Лицемірна людина. *Влас .. — лукавий хитрун... Вишколена волосна бестія. Двоєдушний* (О. Ковінька).

ДВОЄДУ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двоєду́шний.** — *Я всіх ненавидів тоді — одних за лицемірство і двоєдушність, інших за безтурботність* (П. Колесник); *Відкрито подивився* [Дмитро Іванович] *.. в очі. Це не було*

маскуванням, не була двоєдушність, він давно дав собі слово не помщатися Борозні, триматися з ним рівно, не похмуро й не улесливо (Ю. Мушкетик).

ДВОЄДУ́ШНО. Присл. до **двоєду́шний.** *Нехай не сподівається на допомогу жодна людина, яка ліниво і двоєдушно читатиме молитву* (з газ.).

ДВОЄЖЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Той, хто одружений одночасно з двома жінками. — *І хто в нас попує? Блудники, двоєженці, розбійники, лихварі* (З. Тулуб); *Художник-самоучка якраз у цей час викінчував центральний кадр* [Страшного суду]: *хапкі до згуби, тоненькі чортенята вилами підпихали грішних двоєженців у киплячі казани* (О. Ковінька).

ДВОЄЖЕ́НСТВО, а, *с.* Перебування чоловіка в шлюбі одночасно з двома жінками. *У багатьох ісламських країнах сімейне законодавство передбачає можливість двоєженства* (з газ.).

ДВО́ЄЧКО, *невідм., числ. кільк., збірн.* Пестл. до **дво́є.** — *Промов, серце, словечко, Як ми любилися двоєчко* (з народної пісні); — *От десь горе: ми ще самі, двоєчко нас, а то, борони Боже, сім'я велика, діточки дрібні, пищать з голоду, а тут ні крихіточки* (М. Коцюбинський).

ДВОЖИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який складається з двох жил або має вигляд двох спарених жил *(див.* **жи́ла**[1] 4). *При встановленні розеток без заземлення можна використовувати двожильний провід* (із журн.).

2. *розм.* Витривалий, сильний, міцний. *Ціле літо в строку вибула* [Оленка], *мала літами, разом з дівчатами полола, в'язала, назву "двожильної" від дівчат дістала* (К. Гордієнко); *Ми — двожильні, ми виживем, інші ж навіки пропали* (А. Малишко); *Дивились на них* [золоті маківки соборів] *бійці-тавричани, дивилися зморені коні, дивились і степові двожильні верблюди* (О. Гончар).

3. *перен.* Напружений, тяжкий. — *Ну, Марійко, чи вийде з моєї дочки письменниця? — .. Формула тут проста: любов і двожильна праця* (О. Донченко).

ДВОЗЕ́РНИЙ, а, е, *бот.* Який має два зерна в одному квітковому гнізді. *Колос у полби щільний, з паралельними остюками, колоски двозерні, зерно видовжене* (з навч. літ.).

△ **Двозе́рна пшени́ця** *див.* **пшени́ця.**

ДВОЗЕРНЯ́НКА, и, *ж., бот.* Те саме, що **Двозе́рна пшени́ця** *(див.* **пшени́ця);** полба. *Інша назва полби — двозернянка, бо ця пшениця має по дві зернини в колоску* (з наук. літ.); *За доби неоліту вирощувалися різні культурні рослини. Носії культури мальованої кераміки сіяли пшеницю — одно- та двозернянку, ячмінь, просо, овес, горох* (з наук. літ.).

ДВОЗМІ́ННИЙ, а, е. Який проводиться, здійснюється, відбувається у дві зміни. *Марина ніяк не могла відійти від своїх думок і сумнівів. Двозмінна робота на більшості ферм — вже не новина. Тільки не скрізь вона поки що вигідна* (Микита Чернявський); *Двозмінне навчання;* // Який виконується протягом двох змін. *Двозмінне виробниче завдання.*

ДВОЗНА́ЧНИЙ[1], а, е. 1. Який має два значення. *Речення з омонімами треба складати так, щоб слово не було двозначним у конкретному випадку і не затемнювався зміст всього висловлення* (з навч. літ.); // Який може бути витлумачений у двох значеннях; який має двояке значення. — *Але чи не здається вельможному пану, що цей Сагайдак зайняв досить двозначну позицію?* (З. Тулуб); *Він зрозумів уїдливе, двозначне запитання. Воно поцілило в серце нищівним ударом, збило йому пиху* (Н. Рибак).

2. Який містить нескромний або непристойний натяк. *Тільки Стасик .. все кидав двозначні жарти, від яких болісно червоніла і мало не плакала дівчина* (З. Тулуб); *Господарі побоювалися, щоб дивак професор не перейшов далі на двозначні анекдоти* (Б. Антоненко-Давидович); — *Моя дружина — свята! — відповів* [Підопригора] *з гордістю і неприязню: терпіти не міг двозначних натяків і масних розмов* (М. Стельмах).

ДВОЗНА́ЧНИЙ[2], а, е, *мат.* Який складається з двох знаків. *У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та ін., числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: 750-річчя, 16-поверховий* (з навч. літ.); *У 2010 році національну валюту деномінував Іран. Це було пов'язано з інфляцією, яка виражалася двозначним числом* (із журн.).

ДВОЗНА́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двозна́чний**[1]. *Намагаються говорити дотепності, в кожному слові норовлять підкреслити якусь двозначність і тоді регочуть* (З. Мороз); *Він хитро підкреслив слово "дороге", натякаючи на його двозначність* (Ю. Смолич).

ДВОЗНА́ЧНО. Присл. до **двозна́чний**[1]. *Пані якось двозначно всміхнулась і замовкла* (І. Франко); — *Поживеш — побачиш, — двозначно додав моряк* (О. Гуреїв).

ДВОЗУ́БИЙ, а, е. Який має два зуби (у 1, 2 знач.). *Не козацьке це діло — стрічки на козацького чуба чіпляти, а от цукерки їсти — козацьке. Та це Іван знає й без тебе, тож напихає тою смакотою, як ховрашок, свій двозубий рот* (Г. Тарасюк); *Стіл заставили пляшками, чарками, тарілками, заложили всякою їжею. Патрокл, не гаючись, одіткнув поламаною двозубою виделкою пляшку й налив* (Б. Грінченко).

ДВОЗЯ́БРОВІ, вих, *мн., зоол.* Підклас головоногих молюсків, які мають двоє зябер. *За числом зябер сучасних головоногих зоологи поділяють на двозябрових, що в свою чергу поділяються на восьминогів, кальмарів та каракатиць, і чотиризябрових, до яких відноситься тільки один рід — наутілус* (з наук. літ.).

ДВОЇНА́, и́, *ж., лінгв.* Граматична категорія (форма) числа, власт. деяким мовам, яка вказує на те, що йдеться про два предмети. *Замість системи з трьох граматичних чисел — однини, двоїни і множини, успадкованих праслов'янською мовою з індоєвропейської, більшість сучасних слов'янських мов має систему з двох чисел — однини і множини* (з наук. літ.); *Занепад двоїни у більшості слов'янських мов відбувся у період їх самостійного розвитку* (з наук. літ.).

ДВОЇ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **двої́ти** і стан за знач. **двої́тися.** *Розлад зору може виражатися у двоїнні видимих предметів* (із журн.).

△ **(1) Двої́ння па́ру** — переорювання пару. *Двоїння пару проводять на повну глибину орного шару, щоб рівномірно перемішати гній* (з наук. літ.); *У суху погоду двоїння пару краще не робити* (з наук.-попул. літ.).

ДВОЇ́СТИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з двома різними якостями, які часто суперечать одна одній; суперечливий. *Він відчув дивне, двоїсте почуття: глибока повага до цієї людини змішувалася з дратуючою свідомістю того, що розмовляти з нею, однак, нелегко* (С. Журахович).

2. Який містить ознаки або властивості двох різних предметів. *Завдяки схрещуванню гібриди мають двоїсту спадковість і тому здебільшого краще пристосовуються до зовнішніх умов* (з наук.-попул. літ.); // Який складається з

двох однакових частин; подвійний, двійчастий. — *Ми, мабуть, просто* [підемо], — *відповів я, кинувши в напрямку колії, що виблискувала двоїстою гадючкою на північний захід* (Олесь Досвітній); *Я мандрував у дні колишні новим двоїстим шляхом тим — ішов, схвильований, по лижні і щиро заздрив молодим* (М. Упеник).

ДВОЇСТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **двої́стий** 1. *Вона рано збагнула, що живе в атмосфері двоїстості. Одне говорилося для годиться, для людей, інше — при зачинених дверях* (С. Журахович); *Про ту його зустріч з Катрухою Когут, звичайно, не знав так само, як і Митрофан не знав про його домовленість з Пилипом, але підозрював щось подібне. У всякому разі, відчув двоїстість у поведінці Митрофана* (Микита Чернявський).

ДВОЇСТО, *рідко.* Присл. до **двої́стий** 1. *Не знайшов* [Бальзак] *у собі мужності відкинути її пропозицію. Сказати "ні" він не наважився, замість відмови він двоїсто сказав: — Дякую за запрошення. Я подумаю* (Н. Рибак).

ДВОЇТИ, двою́, двоїш, *недок.* 1. *кого, що.* Ділити надвоє; роздвоювати. — *Доки ми будемо виховувати людей .. "по етапах?" Доки ми будемо двоїти поняття формування людської душі?* (І. Муратов); *На річці теж було багато сонця, вода виблискувала.., різала очі і двоїла поплавок* (Григір Тютюнник); *Ця плутанина вибивала його з узвичаєної колії реального світу, двоїла його, четвертувала, робила неадекватним* (Г. Тарасюк).

2. *розм.* Те саме, що **лицемі́рити.** *Цей не з гнучкохребетних, ніколи двоїти не буде* (М. Стельмах).

ДВОЇТИСЯ, двоїться, *недок.* 1. Ділитися надвоє; роздвоюватися. *Коло розривалось, випускало одних людей, приймало других і знов оберталось живим колесом; пари єднались, розлучались, двоїлись* (Леся Українка); *Подорожні минули вже луг. Тут дорога двоїлася* (А. Шиян); // Ставати, бути подвійним, суперечливим; спрямовуватися одночасно на два предмети, дві сторони чого-небудь (про думки, почуття і т. ін.). *Свідомість його двоїлась. Чув, що коло його Марічка, і знав, що Марічки нема на світі* (М. Коцюбинський); *У Мартохи двоїлось почуття: і дражнило її панське втручання в її родину, і підлещала панська ласка до її дитини* (Леся Українка); — *За нове життя треба битися! Двоїтися, вагатися я не стану!* (К. Гордієнко).

2. Здаватися подвійним, подвоюватися (про предмети). *І коли в очах уже .. двоїлися зорі, вона співала йому колискові про журавля, про чайку* (М. Стельмах); *Свічки продовжують горіти, вони двояться в мене в очах, і я бачу їх удвічі більшими, ніж поставив* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Двої́ться в оча́х** *у кого, кому і без дод.* — хто-небудь сприймає навколишнє нечітко, невиразно (перев. від виснаження, хвороби і т. ін.). *Руки починали боліти. Від напруги двоїлося в очах* (М. Трублаїні); *Хто, як то кажуть, боїться, тому в очах двоїться* (П. Козланюк); *Степан хотів підвести голову, але вона була важка, не слухалась, в очах двоїлося* (В. Кучер).

ДВО́ЙКО, *невідм., числ. кільк., збірн., розм.* 1. Те саме, що **двíйко.** [К а т р я]: *Так боюся за маму, одведи Мати Божа! Нас двойко тільки й на світі: ото вся моя й родина!* (М. Старицький); *Мені скінчилось тринадцять літ, а брат мій був на два роки молодший від мене. Нас у сім'ї тільки двойко й було* (Панас Мирний); *Македониха теж взяла до своєї хати двойко хлоп'ят* (А. Шиян).

2. *невідм., присл., розм.* Те саме, що **удво́х.** *Обоє вони були сироти, побралися й жили собі двойко* (Марко Вовчок).

ДВОКА́МЕРНИЙ, а, е. Який складається з двох камер, відділень і т. ін. *Питаю у хлопця, чи є в нього намет. Йостек розказує, що спеціально взяв чотиримісний, ще й двокамерний, бо знав, що будуть люди без крівлі* (Любко Дереш); *Планування хат різноманітне. У бідноти вони найчастіше були двокамерні і складалися із житлового приміщення та сіней* (з наук. літ.); *Серце риби двокамерне і складається із шлуночка та передсердя* (з навч. літ.).

ДВОКА́МЕРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двока́мерний.** *Перша землянка мала дощату перегородку, що свідчить про двокамерність цього житла* (із журн.).

ДВОКАНА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має два канали. *У двоканальному фотометрі передбачено внутрішню систему калібрування* (із журн.); *Двоканальний принцип формування бюджету є важливою умовою єдності країни і надання широких прав регіонам. Перший потік формує центральний бюджет, другий — регіональний* (з навч. літ.).

ДВОКА́РТРИДЖЕВИЙ, а, е, *техн.* Який складається або розрахований для розміщення двох картриджів. *Якщо необхідно використати кольоровий друк і немає достатніх коштів на придбання дорогого принтера, оптимальним варіантом стає струминний двокартриджевий принтер або принтер зі знімним картриджем* (з газ.).

ДВОКАСЕ́ТНИЙ, а, е. Який дозволяє використовувати одночасно дві касети. *Старенький двокасетний магнітофон нагадав йому щасливі роки дитинства та юності* (із журн.).

ДВОКВАРТИ́РНИЙ, а, е. Який складається з двох квартир. *Красиві двоквартирні будинки тяглися в кілька рядів* (Д. Ткач); *Двоквартирний будинок — це об'єднані під одним дахом два одноквартирні будинки з однією загальною стіною* (із журн.).

ДВОКВІТКО́ВИЙ, а, е. Який має дві квітки. *У ліщини звичайної маточкові квітки у двоквіткових розвилках розміщені в пазусі покривної луски* (з наук.-попул. літ.).

ДВОКІЛОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Протяжністю два кілометри. *Я особисто був свідком, коли наш пілот упав з двокілометрової висоти без парашута* (О. Бердник); *Я, мов захмелілий від щастя, від волі, блукав з кінця в кінець двокілометровою алеєю* (О. Шугай).

ДВОКІМНА́ТНИЙ, а, е. Який складається з двох кімнат. *Оселився* [дядя Костя] .. *в одному з двокімнатних будиночків під соснами* (В. Козаченко); *Лікар мешкав у невеличкій двокімнатній квартирі в старому будиночку над океаном* (І. Білик).

ДВОКІ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **парокі́нний.** *На подвір'я заїхав візок, двокінний, не дуже-то панський, отак хуторянський* (Б. Лепкий); *Як весело було раніше в ці дні на київських вулицях — сміх, пісні, ігрища! Передзвони церков! Шалені перегони однокінних, двокінних і трикінних саней-козирок* (В. Малик).

ДВОКЛА́СНИЙ, а, е. Який має два класи; розрахований на два класи. *Ще навесні я помітив, що коло бовдура нашої висілкової двокласної школи клопоталися галки* (Б. Антоненко-Давидович); *Незабаром нас уже приймали в дивізійному штабі, що розмістився в просторому будинку двокласної гімназії* (В. Шкляр); *Розумні очі. Якась шляхетна аура... Тут є якась таємниця. Ось це — людина, котра має двокласну, як стверджує дехто з дослідників, освіту?* (з газ.).

Двокла́сне [початко́ве] учи́лище *див.* **учи́лище.**

ДВОКОЛІ́ЙНИЙ, а, е. З двома коліями, на дві колії. *Могутніх ферм мереживо прозоре, Залізний ляск і двоколійна путь В широкий світ непереможно звуть* (М. Зеров); *На мою думку, слід будувати двоколійний шлях, щоб поїзди могли рухатися без жодної зупинки* (М. Трублаїні); *Потрійний велетенський перекидач, .. сортувальна гірка для кількох ешелонів, двоколійні штреки* (Д. Ткач).

Двоколі́йний рух *див.* **рух.**

ДВОКО́ЛІРНИЙ, а, е. Який має у своєму забарвленні два кольори; складений з двох частин різних кольорів; двобарвний. *Двері рипнули, і з-поза них вистромилась двоколірна голова професорового сторожа* (Ю. Смолич); *Він байдуже спостерігав, як по сірому екрану гасають довгоногі ляльки в трусах і двоколірних майках* (П. Загребельний); *На довгих списах двоколірні значки тріпочуть на вітрі, підбадьорюючи воїнство* (В. Чемерис).

ДВОКОЛІ́СНИЙ, а, е. З двома колесами, на двох колесах. *Рик волів і скрип дерев'яних двоколісних теліг* [возів] *лунали з усіх усюдів* (І. Франко); *Під час окупації майже в кожній нашій сім'ї завелися отакі двоколісні тачки* (Л. Смілянський); *Велосипед — птиця моя двоколісна...* (Є. Гуцало).

ДВОКО́ЛКА, и, *ж.* Візок на двох колесах; біда *(див.* **біда́**[2]). *Серед повозок багато санітарних двоколок і просто селянських возів з пораненими* (А. Головко); *Біженці котили на двоколках убогий свій скарб* (О. Довженко); *Рінка тим часом у справах свого господарства, а може, й просто так, гасав на двоколці по селу й поза селом* (М. Циба).

ДВОКОЛЬОРО́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **двоко́лірний.** *Свята Анна у двокольоровій грецькій шаті держала в обіймах молодесеньку Богородицю* (К. Гриневичева); *— Розкажіть, як ви потрапили до нас? — присовує* [військком] *до себе невеликий листок паперу і нахиляє над ним свій двокольоровий чуб* (М. Стельмах).

ДВОКОМПОНЕ́НТНИЙ, а, е. Який складається з двох компонентів. *Двокомпонентні словосполучення є основним типом словосполучень в індоєвропейських мовах* (з наук. літ.); *Відновник і окисник входять до складу двокомпонентного пального* (з наук.-попул. літ.).

ДВОКО́НТУРНИЙ, а, е. Який має два контури (у 1, 3 знач.). *Подальший розвиток пневмоприводу з двоконтурною гальмівною системою не завжди є найбільш раціональним напрямком* (з наук. літ.); *Триконтурна робоча гальмівна система є більш надійною порівняно з двоконтурною* (з навч. літ.); *У сімдесятих роках XX ст. Олег Антонов скеровує колектив на створення транспортних літаків із двоконтурними турбореактивними двигунами* (із журн.).

ДВОКО́НТУРНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двоко́нтурний.** *Двоконтурність підвищує надійність роботи гальмівної системи у випадку відмови одного контуру* (із журн.).

ДВОКООРДИНА́ТНИЙ, а, е. Який має дві координати. *У двокоординатному електроприводі переміщення здійснюється вздовж двох взаємно перпендикулярних осей координат* (з наук. літ.); *Відеосигнал перетворюється аналого-цифровим пристроєм у двокоординатний масив кодів яскравості точок зображення* (з навч. літ.).

ДВОКОПИ́ТІ, тих, *мн.* Те саме, що **парнокопи́ті** *(див.* **парнокопи́тий** 2). *Двокопиті мають у копиті два однаково розвинені пальці* (з навч. літ.).

ДВОКОРЕНЕ́ВИЙ, а, е. Який має два корені. *Метод щеплення додаткових коренів дає можливість одержати від двокореневих рослин вегетативні гібриди* (із журн.); *Лікування двокореневого зуба виявилося складнішим, ніж передбачалося* (із журн.).

ДВОКО́РПУСНИЙ, а, е. Який має два корпуси (у 2 знач.); складений із двох корпусів. *Двокорпусний вулик використовується в різних районах країни, де умови медозбору вимагають установки другого корпусу* (із журн.).

ДВОКРА́ПКА, и, *ж.* Розділовий знак у вигляді двох крапок, розташованих одна над одною (:). *Привертають увагу тенденції до вживання тире, двокрапки в тих випадках, коли не виникає небезпеки двозначного тлумачення* (з наук. літ.); *Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнювального слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією* (з навч. літ.).

ДВОКРА́ТНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється два рази; збільшений у два рази; подвійний. *Описаний вище напад на окружну команду, двократний бунт арештантів, гасненння електричного світла і багато іншого повторювалося дуже часто* (А. Чайковський); *Жорстокість породжує двократну жорстокість .. І як важко утримати цю стихію, бо вона мчить навально, як буря!* (Р. Іванченко); *Відзначене більш ніж двократне зниження кількості білка в нирках ящірки може бути свідченням дистрофії цього органа* (з наук. літ.); *Генератор весь час перебував під двократним навантаженням, від чого дуже розігрівався* (із журн.); *В 1995 році двократним лауреатом "Золотої пальмової гілки" став сербський режисер Емір Кустуриця з фільмом "Андеграунд"* (із журн.).

ДВОКРА́ТНО. Присл. до **двокра́тний.** *Корнієвич .. цілує двократно руку Любину* (Олена Пчілка); *Лікарі встановили, що вживання фолієвої кислоти за рік до вагітності двократно знижує ризик передчасних пологів* (з газ.).

ДВОКРИ́ЛИЙ, а, е. 1. Який має два крила. *На кормі сиділа жовта стрільчата бабка. А мені здалось: на маленькому авіаносці притулився вутлий двокрилий літак* (В. Близнець); *Вежа була двоярусною, відкритого типу, з бойовим майданчиком. Брамні конструкції були зовнішні, двокрилі* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **двокри́лі,** лих, *мн.* Ряд комах з однією парою крил (мухи, комарі і т. ін.). *У двокрилих задні крила перетворені на дзижчальця, які координують політ комахи* (з наук.-попул. літ.); *Переважна більшість комах відкладає яйця, але деякі попелиці й інші двокрилі яєць не відкладають, а народжують личинок* (із журн.).

ДВОКУ́ТНИЙ, а, е. Який має два кути. *Із плином моди трикутні капелюхи перетворилися на двокутні з широкими крисами, які спереду і ззаду загортали догори* (із журн.); *Капелюх а-ля Веллінгтон — двокутний капелюх із кутовими виступами спереду та ззаду* (із журн.).

ДВОЛА́МПОВИЙ, а, е. Який має в своєму складі дві лампи. *Дволамповий бактерицидний опромінювач призначений для знезараження повітря ультрафіолетовим випромінюванням* (із журн.).

ДВОЛЕМІ́ШНИЙ, а, е. Який має два лемеші; зробл. на два лемеші. *Кривий швець приволік дволемішний плуг* (П. Панч); *Коли нарешті з'явився трактор, у полі зібрався величезний натовп, який став свідком першої борозни, проведеної дволемішним плугом* (із журн.).

ДВОЛИ́КИЙ, а, е, **ДВОЛИ́ЦИЙ,** я, е. 1. Який має два обличчя. *Біля вікон материні обереги — рукаті корені, гілки, а на комині печі — дволикі й чотириликі ідоли дерев'яні...* (Р. Іваничук); *Дволицього давньоримського бога Януса вважали богом богів, який уособлював початок і кінець усього* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **лицемі́рний.** *Герой А. Камю у пізньому творі "Падіння" дволикий: він бажає здаватися порядним, не будучи таким* (з наук. літ.).

ДВОЛИ́КІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **дволи́кий.** *Це вже була не сліпа богиня, лишилася тільки її дволикість: привітність і гостинність Матільди зовні й підступи за спиною* (П. Загребельний); *Шекспірова сентенція про те, що світ — театр, всяке прийдешнє покоління тлумачить посвоєму: чи то як прісний зразок поетичної метафори, чи як скрушну констатацію людської дволикості* (Любко Дереш).

ДВОЛИ́ЦИЙ *див.* **дволи́кий.**

ДВОЛИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **лицемі́рний.** *Франко .. глузував з поважної газети "Слово", назвавши .. видавця її О. Наумовича дволичним* (П. Колесник); *Київський митрополит Михайло Рогоза зайняв у справі унії* [Брестської] *дволичну позицію* (Р. Іваничук).

ДВОЛИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. до **дволи́чний.** *Дволичність підточує і підгризає всю їх* [лібералів] *натуру* (І. Франко); *Чи мав я моральне право на цю дволичність, хай вирішають боги небес* (У. Самчук); *Оця внутрішня настроєність на лицемірство, .. оця дволичність — одне обличчя на свята і зовсім інше для постійного вжитку — щиро вражали Іну* (В. Дрозд).

ДВОЛИ́ЧНО. Присл. до **дволи́чний.** *Хитрий з природи, Баранович усе життя крутив у Москві, але так дволично, що там на початку ніяк не могли розгадати дій впливового ієрарха* (І. Огієнко).

ДВОЛІ́ТКА, тки, *ж., розм.* Дволітня дитина. *Останнім часом велика увага приділяється ранньому розвитку дітей — школи для дволіток, студії розвитку для малюків з одного року* (з навч. літ.); // Дворічна тварина чи рослина. *Нещодавно Листопад наполіг на правлінні виділити їй теличку з артільної ферми, дволітку* (Микита Чернявський); *Активізувалось вирощування дволіток коропів у ставах за інтенсивною технологією* (із журн.); *Серед багатолітніх соснових дерев єгер помітив невеличку дволітку* (з газ.).

ДВОЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **дворі́чний.** *Найстарша донька Марійка розповідала вже казки та бавила співаночками Осипка й дволітню Павлинку* (І. Пільгук); *Приголубили люди її, сиротину, дволітню Галинку...* (І. Гончаренко); *Вуса лишились сірі, з сивиною, товсті, гострі на кінцях, немов роги дволітнього бузівка* (Ю. Збанацький).

ДВОЛІ́ТОК, тка, *ч., розм.* Те саме, що **дволі́тка.** *Пішов наш Онисим, не було його два дні, а на третій притащив* [притаскав] *— знаєте що? — дитину! Дівчинку-дволітка* (Б. Лепкий); *Перед очима в батька невідступно стояв п'ятилітній синок і дволіток — донька* (Ю. Збанацький).

ДВОЛІ́ТОЧОК, чка, *ч., розм.* Пестл. до **дволі́ток.** *— А ось тут у нас дволіточки, — говорив він, заходячи до сусіднього денника, в якому стояла породиста кобилка* (А. Шиян).

ДВОЛІТРО́ВИЙ, а, е. Який має місткість два літри. *Чай — точніше вода для нього — підкипав у дволітровій бляшанці* (Любко Дереш); *На малих швидкостях автомобіль майже парить над дорогою, нечутно бурчачи дволітровим мотором* (з газ.).

ДВОЛІ́ТТЯ, я, *с.* Те саме, що **дворі́ччя.** *На дволіття вашого малюка можна спекти чудовий дієтичний тортик на сирній основі, присмачивши його свіжими чи консервованими фруктами* (із журн.); *Ботсванська православна єпархія Александрійського патріархату в 2012 році святкувала дволіття з дня свого заснування* (з газ.).

ДВОЛОПАТЕ́ВИЙ, а, е. Який має дві лопаті. *Кожна квітка злакових складається із зовнішньої, або нижньої, і внутрішньої лусок, між якими розташовується маточка з дволопатевою пірчастою приймочкою та три тичинки* (з навч. літ.); *Виготовляли запорожці добру зброю (далекобійний лук та стріли з бронзовими дволопатевими вістрями, залізні мечі, бойові булави)* (з газ.).

Дволопате́ве весло́ *див.* **весло́.**

ДВОМЕТАЛЕ́ВИЙ, а, е. Стос. до двох металів. *Двометалевий затиск надає можливість з'єднати по прямій лінії оцинковану обручеву сталь із мідною проволокою* (з наук.-техн. літ.); *У 1625 р. король Швеції встановив двометалевий стандарт грошової одиниці, що базувався на міді та сріблі* (із журн.).

ДВОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює двом метрам. *В долинах між горами, в лісах були справжні хащі — зарості величезної двометрової папороті* (О. Донченко); *Він біжить до штурмової смуги і перший перелітає через двометровий паркан* (І. Багмут); *Двометровий, худий мов скіпка, з оцупкуватими пальцями і прозорими спокійними очима, він пропустив мене вперед, причинив хвіртку* (Р. Андріяшик); *Двометрового діаметра стовбурець надійно захищав од сонця, хлопців зморило на сон* (І. Білик).

ДВОМІ́СНИЙ, а, е. Який має два місця. *Бричка була двомісна, на ній сидів .. дід Гарбуз, і правувала кіньми панна в чорній сукні і солом'янім темнім брилику набакир* (Т. Осьмачка); *Бойова машина — двомісний винищувач — стояла на аеродромі недалеко від виходу з будинку* (В. Собко); *Поруч мисткинь, за двомісним столиком розсівся юнак із намертво нахмуреним чолом* (Любко Дереш); // Признач. для життя, перебування двох. *У нас була двомісна кімната в якомусь робітничому гуртожитку і в тій кімнаті так звана радіоточка* (Ю. Андрухович).

ДВОМІ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, триває протягом двох місяців, розрахований на такий термін. *По майже двомісячній розлуці я вчора був у Обринських. День був понурий, зимний і падав дощ* (О. Кобилянська); *На зборах дивізії бійці одностайно вирішили просити командування про двомісячну відстрочку з увільненням* (М. Циба); *Тричі виринав на їхньому шляху володар морських безодень Левіафан і тричі роззявляв смердючу пащеку, щоб їх* [сміливців] *проковтнути разом із кораблем та двомісячним запасом солонини* (Ю. Андрухович).

2. Віком два місяці. *То були приблизно двомісячні дельфіненята, що плавали, тримаючись за боковий плавник матері* (М. Трублаїні); *Намагалася* [Оксана] *відчути всередині порожнечу, не відчула. Так само, ніде правди діти, особливо не відчувала в животі двомісячного ембріона* (А. Кокотюха); *Іванку охоплює дивне хвилювання, у стократріднішим стає для неї після цих слів священика дивний чорнобородий степовик. Хочеться гладити, пестити його, як двомісячне немовлятко* (С. Процюк); *Стали думати вони* [батьки]

про прийомну дитину, і саме тоді до них звернувся незнайомець, який запропонував їм міцного та здорового двомісячного малюка (О. Авраменко).

3. Який видається один раз на два місяці (про періодичні видання). *Видання журналу "Малярство і скульптура" було відновлено в 1970 році як двомісячний ілюстрований журнал із питань теорії та практики українського образотворчого мистецтва* (із журн.).

ДВОМІ́СЯЧНИК, а, *ч.* 1. Проміжок часу в два місяці, признач. для якої-небудь роботи або проведення громадської кампанії. *Щоб розходилася українська книжка, Д. Нитченко влаштовував "Двомісячники української книжки та преси", для яких здобував підтримку українських громадських організацій, церков і шкіл* (із журн.); *Газета повідомляє про початок двомісячника з благоустрою міста і запрошує киян взяти в ньому активну участь* (з газ.).

2. Періодичне видання (газета, журнал і т. ін.), кожен номер якого виходить один раз на два місяці. *Видання щорічника припинилося, а замість наукового збірника почав виходити двомісячник інституту "Літературний архів" (1930–1931)* (з наук. літ.); *"Квіти України" — один із найкращих всеукраїнських повнокольорових двомісячників* (з газ.).

ДВОМО́ВНИЙ, а, е. Який користується двома мовами; білінгвальний. *Переклад у сучасних умовах є засобом двомовної та багатомовної комунікації між людьми у різних галузях їх діяльності* (з наук. літ.); *У 30-х роках XX ст. української інтелігенції на Волині було обмаль, більшість шкіл були польськими або двомовними* (з наук. літ.); // Який пишеться, видається, укладається і т. ін. двома мовами. *До двомовних почаївських видань належить видрукуваний 1722 р. перший польсько-церковнослов'янський словник* (з наук. літ.); *У Чернівцях презентували двомовний українсько-румунський "Кобзар" Тараса Шевченка* (з газ.).

ДВОМО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двомо́вний.** *Ще п'ять тисячоліть тому, коли в Сутінках остаточно зникла двомовність, грецькі й латинські імена стали цілком незалежні* (О. Авраменко); *Ситуація легітимної двомовності була зафіксована в ухваленому ще в 1989 р. Законі "Про мови в Українській РСР"* (з наук. літ.).

ДВОМОТО́РНИЙ, а, е. Який має два мотори. — *Зараз я проектуватиму двомоторний крейсер-бомбардувальник* (В. Собко); *Літак набирав висоту. Це була двомоторна турбогвинтова "Сесна-421", славний "коник" для польотів середньої дальності* (І. Роздобудько).

ДВОНО́ГИЙ, а, е. Який має дві ноги (перев. як епітет щодо людини). *Дико, підступно .. вабить дядько Семен своїм манком птахів, і ми так само, як наш двоногий предок тисячі літ тому .. хапаємо їх з води за розпростерті крила* (Б. Антоненко-Давидович); *Є сотні тисяч, а то й мільйони двоногих створінь, ..* [які] *за ціле життя не переживають ні одної такої години, як наші довгі дні, тижні, місяці, роки* (Мирослав Ірчан); * Образно. *Не чотиринога — двонога небезпека підповзала. Із-за болотяного ситняга .. підходив сам хазяїн — Кіндрат Комар* (О. Ковінька); // *у знач. ім.* **двоно́гий,** гого, *ч.;* **двоно́га,** гої, *ж.* Той (та), хто має дві ноги. *Взагалі створіння* [коні] *сумирні, безкривдні, з ними порозумітись, по-моєму, легше, ніж з декотрими з двоногих* (О. Гончар); *Ніби під шкіру впорснуто дивний вірус, котрий з двоногих робить парнокопитих* (О. Забужко); *З його боку це було не полювання і не переслідування, радше — спостереження за поведінкою двоногого, який виявив до нього інтерес* (Г. Вдовиченко).

ДВОО́КИЙ, а, е. Який має два ока. *Коли Робінзон Крузо діалогізує з Біблією про сенс буття, на нього осторонь дивиться анонімний хтось — цього разу чорна двоока коза мефістофельського сумніву, марнотної тлінності* (із журн.); * Образно. *Шістдесят коробок-вагонів — шістдесят суглобів у дракона. Спереду вогненноока голова — велетенський двоокий циклоп — надпотужний паротяг* (І. Багряний).

ДВОО́КИС, у, *ч.* Хімічна сполука, в якій один атом якого-небудь елемента сполучений з двома атомами кисню. *Двоокис азоту при звичайній температурі — газ бурого забарвлення з різким запахом* (з навч. літ.); *Дуже зручним для гасіння є рідинний двоокис вуглецю* (із журн.); *Єдина планета системи, Земля Люґера, була геть непридатна для життя: від полюса до полюса охоплена бурхливою вулканічною активністю, з ядучою атмосферою, яка на шістдесят відсотків складалася з окису та двоокису вуглецю* (О. Авраменко).

ДВООКСИ́Д, у, *ч.* Те саме, що **діокси́д.** *У промисловості використовують два методи виробництва пігментного двооксиду титану: сульфатний і хлоридний* (з наук. літ.); *Масові викиди оксиду вуглецю, двооксиду вуглецю, вуглеводнів і оксидів азоту за проміжок часу визначаються за концентраціями цих речовин та витратами палива і повітря* (із журн.).

ДВООПУ́КЛИЙ, а, е, *спец.* Опуклий з двох боків. *За зіницею міститься прозорий двоопуклий кришталик, оточений війковим м'язом* (з навч. літ.); *Подивишся: і що воно таке? Не допоможе й двоопукла лінза. Здається ж, люди, все у них людське, Але душа ще з дерева не злізла* (Л. Костенко).

ДВООСНО́ВНИЙ, а, е, *хім.* Який складається з двох основ (у 6 знач.). *Як джерела фосфору зазвичай використовують одно- та двоосновні фосфати калію і натрію* (з наук. літ.).

ДВОПАЛА́ТНИЙ, а, е. Який складається з двох законодавчих палат. *Двопалатний парламент Франції як унітарної держави й досі привертає увагу багатьох політиків і вчених* (з навч. літ.); *У США і Швейцарії федералізм привів до утворення двопалатної системи (з одного боку — парламент, що формується загальними виборами, з другого — федеральна рада, яка репрезентує штати і кантони)* (з навч. літ.).

ДВОПА́ЛИЙ, а, е. Який має два пальці на руці, нозі, лапі. *Існує два види ліниваців: двопалі і трипалі* (з навч. літ.); *Двопалі жаби — одні з найменших жаб у світі* (із журн.).

ДВОПА́ЛУБНИЙ, а, е. Який має дві палуби. *Перед островом ріка розливалася широко, могутньо, несучи на спокійній поверхні баржі та білі двопалубні пароплави* (М. Руденко); *У Маскаті я продав частину свого зілля по дуже великій ціні і поплив .. пасажиром на чудовім двощогловім і двопалубнім .. вітрильнику в країну зінджів-африканців — Занзібар* (Ю. Логвин).

ДВОПАРНОНО́ГІ, гих, *мн., зоол.* Клас членистоногих ряду багатоніжок, більшість із яких має по дві пари кінцівок. *У двопарноногих на кожному сегменті тіла міститься по дві пари кінцівок* (з наук. літ.); *Більшість двопарноногих поширена у тропічних і субтропічних широтах, населяючи верхні шари ґрунту* (з наук. літ.); *Очі у двопарноногих є скупченням простих вічок* (з навч. літ.).

ДВОПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. Який характеризується наявністю двох партій (у 1, 3 знач.). *Двопартійною вважається система, в якій визначальну роль у політичному житті відіграють дві основні партії, що чергуються при владі* (з навч.

літ.); *Переговори в двопартійному комітеті США з питання скорочення дефіциту бюджету, за інформацією преси, закінчилися безрезультатно* (із журн.); *Двопартійне правління, яке існувало протягом останніх двадцяти років, необхідне і сьогодні "цілісній Європі"* (із журн.).

ДВОПАРТІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двопартійний.** *В Україні окремі політологи вже відзначили посилення тенденцій до двопартійності, інші наполягають на двоблоковій побудові партійної системи України* (із журн.); *Двопартійність існує у невеликій кількості країн, зокрема в США, Великій Британії, Новій Зеландії та деяких карликових державах* (із журн.); *В Україні продовжується дискусія щодо перспектив упровадження двопартійності при формуванні влади* (з газ.).

ДВОПЕ́РСТЯ, я, *с., церк.* Складання двох пальців правої руки для хресного знамення в давньому православ'ї та у старообрядців. *Складати пальці у двоперстя для вираження головних істин православної віри вчила стародавня грецька церква* (з наук.-попул. літ.); *Зображення двоперстя йде з апостольських часів* (з навч. літ.); *Старообрядці вживають двоперстя, що символізує подвійну природу Христа — Божественну і людську* (з газ.).

ДВОПІ́ЛЛЯ, я, *с., заст.* Система обробітку орної землі, за якої щорічно засівається лише половина, а решта залишається під паром *(див.* **пар**[1]**).** *Перехід до двопілля зафіксовано у писемних джерелах X ст. На його існування вказують також знахідки ярих та озимих сортів пшениці, жита, вівса* (з наук. літ.); *Двопілля у Карпатах часто називали толочно-царинною системою землеробства* (з наук. літ.); *Основною формою орного землеробства на всіх територіях, заселених східними слов'янами, було двопілля* (з навч. літ.).

ДВОПІ́ЛЬНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до двопілля. *Тут ведуть двопільне господарство: після збирання ярових землю одразу ж переорюють і сіють озимину* (Ю. Хорунжий); *Скорочення строків перебування ділянок під паром приводить до двопільної системи землеробства* (з наук. літ.); *В епоху Київської Русі існували різні системи землеробства — вирубна, перелогова та парова з двопільною і трипільною сівозмінами* (з навч. літ.).

ДВОПОВЕРХО́ВИЙ, а, е. Який має два поверхи. *Стежка веде до дверей у літній триклініум на розі двоповерхового дому* (Леся Українка); *За домом неволі, похмурим двоповерховим будинком з рядами загратованих вікон, задумливо зупинилось сонце і сумно дивиться в його невеличке подвір'я своїм косим промінням* (В. Винниченко); *Фроленко не зводив очей із сірої, зимної води. Ось і подільська двоповерхова поштова станція* (Ю. Хорунжий).

ДВОПОВЕРХО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **двоповерхо́вий.** *Виділення чітких кварталів з однотипними будинками, більш-менш прямокутна розбивка на місцевості, двоповерховість, дотримання південної орієнтації критих приміщень — усе це є наслідок античних традицій* (з наук. літ.); * Образно. *Двоповерховість — один із основних композиційних прийомів, властивих Григоровичу-Барському* (із журн.).

ДВОПО́ЛЮСНИЙ, а, е. Який має два полюси (у 3, 4 знач.). *Електромеханічне перетворення енергії забезпечує двополюсна машина постійного струму* (з навч. літ.); *Історично склалося так, що поява новітніх інформаційних технологій зумовила руйнацію двополюсного світу й входження України у глобальний інформаційний простір і міжнародні структури* (із журн.).

△ **Двопо́люсне телеграфува́ння** *див.* **телеграфува́ння.**

ДВОПО́ЛЮСНИК, а, *ч., фіз.* Ділянка електричного кола *(див.* **ко́ло**[1]) із двома точками підключення. *Двополюсник, який не містить джерел енергії або який містить скомпенсовані джерела, сумарна дія яких дорівнює нулеві, називається пасивним. Якщо в схемі двополюсника є нескомпенсовані джерела, він називається активним* (з навч. літ.).

ДВОПО́ЛЮСНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двопо́люсний.** *Важливою особливістю мережевого фільтра є те, що двополюсність як загального, так і індивідуального вимикачів забезпечує розмикання обох контактів, гарантуючи подвійну безпеку* (з наук.-техн. літ.); *З часу завоювання мусульманами в VII столітті східних патріархатів, коли на арені залишилися лише Рим і Константинополь, можна говорити про двополюсність християнського світу: починається розділ християнської церкви на західну і східну* (з наук. літ.); *На думку багатьох учених і геополітиків, нині настає ера багатополярного світу, хоча ще нещодавно в ньому панувала двополюсність* (з публіц. літ.).

ДВОПОЛЯ́РНИЙ, а, е. Те саме, що **двопо́люсний;** біполярний. *Експеримент дозволив розрахувати фізичні параметри досліджуваного кристала, у тому числі коефіцієнт двополярної провідності* (з наук. літ.); *Двополярний у недавньому минулому світ увійшов в період крайньої нестабільності, невизначеності та зниженої безпеки* (з наук. літ.).

ДВОПОЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двополя́рний;** біполярність. *Прикладом взаємопроникнення культур є двополярність міст, наприклад, Львова та Чернівців, Познані та Вроцлава* (з наук. літ.); *Двополярність джерела живлення радіоелектронної конструкції забезпечує її більшу надійність* (з наук.-техн. літ.).

ДВОПОРІ́ДНИЙ, ДВОПОРО́ДНИЙ, а, е. Стос. до двох порід. *Здійснено експериментальне дослідження ефективності схрещування різних порід свиней: великої білої, великої чорної, полтавської м'ясної, а також відгодівлі чистопорідних, двопорідних та трипорідних помісей* (з наук. літ.); *Для організації простого двопородного промислового схрещування на товарній свинофермі досить мати свиноматок однієї породи, а кнурів — двох порід* (із журн.).

ДВОПОРО́ДНИЙ *див.* **двопорідний.**

ДВОПРОЦЕ́НТНИЙ, а, е. Те саме, що **двовідсо́тковий.** *Карналь особисто опікувався групою провідних конструкторів, перевіряв щоразу, чи виплачується їм належна двопроцентна премія за перевиконання завдань* (П. Загребельний); *Коли Стародавні Афіни ввели двопроцентний імпортний і експортний податок, то грецькі й фінікійські купці почали робити об'їзд у двадцять миль, щоб уникнути сплати цих зборів* (з наук.-попул. літ.).

ДВОПРОЦЕ́СОРНИЙ, а, е, *інформ.* Який має два процесори. *Нова система може працювати як на одно-, так і на двопроцесорних робочих станціях, що дозволяє повною мірою використовувати можливості наявного устаткування* (із журн.); *Компанія представила нову двопроцесорну відеокарту, оснащену фірмовою системою охолодження* (із журн.).

ДВОПУДО́ВИЙ, а, е. Який має вагу два пуди. *Двопудова довбня на довгому держалні, впертому в землю, з розгону глухо била по стовбуру* (О. Донченко); *Двопудова торба на*

згорбленій дядьковій спині заступила залізного, старого товариша (Б. Антоненко-Давидович); *Ноги стали важкими, наче до кожної з них було прив'язано по двопудовій гирі* (А. Шиян); *Ставний, м'язи під шкірою грають, іще до армії двопудовою гирею хрестився, а все ще від голосу материнського тремтить* (М. Руденко).

ДВОРАЗО́ВИЙ, а, е. 1. Повторений два рази. *Залунав дворазовий різкий ляск* (І. Франко); *Шкільна наука була тоді дворазова — рано й по обіді* (І. Крип'якевич); — *Що означає зекономити? — здивувався Убасєв.– Перейти на дворазове чи одноразове харчування? — Не користуватися їдальнею взагалі, щоб не вираховували за неї* (О. Шугай); // Збільшений або зменшений у два рази. *Через майже дворазове зниження тиску газу на теплоелектроцентралях Київенерго змушений був перейти на використання аварійного запасу мазуту* (з газ.).

2. Який вигравав або одержував щось два рази. *Український боксер Василь Ломаченко — один із небагатьох дворазових чемпіонів Олімпійських ігор* (із журн.); *Українська гімнастка Ганна Безсонова є дворазовою бронзовою призеркою Олімпійських ігор 2004 і 2008 років в індивідуальному багатоборстві* (з газ.).

ДВОРАЗО́ВО. Присл. до **дворазо́вий.** *Покрівля споруди може бути одноразово чи дворазово вентильованою* (із журн.); *При риніті кролям дворазово протягом чотирьох днів у ніс закапують настоянку йоду* (із журн.).

ДВОРА́К, *рідко* **ДВОРЯ́К,** а́, *ч., іст., розм.* Селянин, який працює у панському дворі; дворовий (у 2 знач.). *Нема в світі так нікому, як тим бідним дворакам* (з думи); *Ніхто не бачив, як о. Гервасій вже на цей раз вертався з двору, чи смутний, чи веселий; а за ним два дворяки йшло* (А. Свидницький); *Крутиться там ціла купа лакеїв та дворяків* (І. Франко).

ДВОРА́ЦЬКИЙ, а, е, *іст., розм.* Прикм. до **двора́к.** *Великі магнати .. їздили часто сюди й туди і тягали з собою численну двірню; сліди сих переїздів лишилися в дворацьких піснях* (І. Франко); *Більшість із поданих у цих збірниках народних мелодій належала до все тих же творів, популярних у міському чи дворацькому побуті* (з наук. літ.).

ДВОРЕ́ЙКОВИЙ, а, е. Який має дві рейки, рухається по двох рейках. *Мова йшла про герметизацію тунелю та систему однорейкових шляхів, що одночасно могли служити і дворейковими* (М. Трублаїні); *І дивно було думати, що тонка лінія, яка простяглася на багато десятків кілометрів між вершиною Казбеку й долиною, яка легко перетинала міжгір'я глибиною в кількасот метрів, — насправді являє собою масивну дворейкову дорогу завширшки біля десяти метрів* (В. Владко).

ДВОРЕ́ЦЬ, *рідко* **ДВІРЕ́ЦЬ,** рця́, *ч.* 1. *заст.* Палац. *На самому березі Босфора сад Юсуфа-паші, в саду його дворець* (І. Нечуй-Левицький); *Руйнуються царства, димом ідуть дворці й палаци...* (С. Васильченко); — *Не в саду та не в садочку, а в двірці, на тім шпильочку, білка там співа при всіх, золотий гризе оріх...* (П. Тичина); [Г е б р е й:] *Чия то хата, я тебе питаю?* [Є г и п т я н и н *(спокійно):*] *Та то зовсім не хата й не оселя. То так неначе царство, в ньому се, що ми будуємо, є мов дворець* (Леся Українка).

2. *діал.* Залізнична станція; вокзал. *Вікно моє виходило на залізничний двірець* (В. Самійленко); *Приїхали у Львів на дворець* (О. Маковей); *Міністр інкогніто прибув. "Біжіть, стрівайте на двірці", защебетали горобці* (О. Олесь); *Ось бачить він себе серед сотень невідомих людей, що спішаться їхати кудись і товпляться на великому залізничному двірці* (Мирослав Ірчан).

3. *діал.* Катрага (у 2 знач.). *У деяких районах Волинської області до задньої сторони хати прибудовують будівлю, яка має назву "двірець" або "дворець"* (з наук. літ.).

ДВОРЕ́ЦЬКИЙ, кого, *ч.* У заможному домі — старший слуга, який керує господарством і прислугою. *Остап, дворецький Ратієва, був уже старим дідом, як князь Ратієв звелів йому одружитися з Оришкою* (Панас Мирний); — *Мокра весна, деревина рясна! — обізвався дворецький, що виріс перед князями мов із землі та крадькома обтирав заспані старечі очі* (Б. Лепкий); *Переляканий дворецький запросив гостей до столу* (О. Гончар); *На стукіт в оглядове віконце виглянув дворецький Никодим* (В. Малик).

ДВО́РИК, а, *ч.* Зменш. до **двір**[1] 1. [Т е р п и л и х а:] *Три роки уже як ми .. продали дворик свій на Мазурівці, покинули Полтаву* (І. Котляревський); — *Мені теж туди, — схвильовано відповіла вона, поспішаючи двориком, брукованим гострим камінням* (Олесь Досвітній); *Маленький дворик біля двірця — копія монастирського дворика в Італії* (Остап Вишня).

△ **(1) Ви́гульний дво́рик** — загорода для утримування тварин просто неба. *Дуже корисно під час хорошої погоди у вигульних двориках годувати молодняк великої рогатої худоби грубими кормами (сіном, доброякісною соломою)* (із журн.); *Перед пташником обладнайте солярій (вигульний дворик), який за розміром має бути не менше половини площі пташника* (із журн.).

ДВО́РИЩЕ, а, *с.* 1. Те саме, що **двір**[1] 1, 5. — *Достану грошенят — у мене буде рай: Будинок, дворище, мальовані ворота* (Л. Глібов); *Була тільки хатка та дворища клапоть, а землю хліборобну наймати доводилось* (Б. Грінченко); *Через прохідну будку Висоцький вийшов на широке заводське дворище* (Д. Ткач).

2. Запустіла ділянка, на якій раніше була садиба. *Хата їх так і розвалилась пусткою; ніхто не купив, бо, кажуть, щовечора, як місяць зійде, по тому дворищу тиняється молода Орлиха* (Марко Вовчок); *Часто приходить* [батько] *до Чадака й на старім своїм дворищі днями висиджує, оплакуючи смерть єдиної дочки* (Іван Ле).

3. *іст.* За часів Київської Русі і в Україні та Білорусі XIV–XVI ст. — родинна громада. *Великі родини — дворища, які об'єднували від 5 до 11 і більше дворів-димів, здебільшого замінялись окремими дворами-димами, що складалися звичайно з двох простих індивідуальних родин* (з навч. літ.).

Чо́рний двір <Чо́рне дво́рище> *див.* **двір**[1].

ДВО́РИЩНИЙ, а, е, *іст.* Стос. до дворища (у 3 знач.). *Детальне вивчення форм громади періоду XIV — першої половини XVII ст. виявляє практично синхронне співіснування громад-волостей, дворищних громад, сябринних спілок, дольових та подворищних громад багатодвірних сіл* (з наук. літ.); *На початку другої половини XVI ст. селянські господарства в Україні ділилися за майновим станом на ряд груп: дворищні, ланові* (з навч. літ.).

ДВОРІ́ВНЕВИЙ, а, е. Який має два рівні. *Електронна бібліотека є дворівневою і складається з електронного каталогу та корпусу текстів* (з наук. літ.); *Новостворений проект також передбачає будівництво під'їзних шляхів, дворівневе паркування на тисячу автомобілів, бізнес-центр, готель на 300 місць* (із журн.); *Оскільки об'єкт знаходить-*

ся на перетині кількох магістральних напрямків, то тут передбачається спорудження дворівневої транспортної розв'язки (з газ.).

ДВОРІ́ЧКА, и, *ж.* Дворічна рослина або тварина. *Розсадник плодових і ягідних культур має окрему ділянку дворічок, які восени будуть готові до висаджування* (із журн.); *Господарство пропонує фермерам для вирощування дворічок коропа лускатого* (з газ.).

ДВОРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває, здійснюється, виконується два роки. *Увесь тягар підготовки до дворічної експедиції лежав на плечах Бутакова* (З. Тулуб); *Він не дозволить рискувати державним майном і наслідками своєї дворічної праці!* (Ю. Шовкопляс); // Розрахований на два роки, строком на два роки. — *На голову правління укрупненого колгоспу колгоспники запропонували тов. Мойсеєнка.., який закінчив дворічні курси керівників колгоспів* (Остап Вишня); *Люди, не гаючи цінного часу, Скошують море трави: Роблять річні і дворічні запаси Силосу* (С. Олійник).

2. Віком два роки, який існує два роки. *Скрипить на гаку полотняна колиска, Дворічне маля захлинається плачем* (А. Малишко); — *У нас у ставках не менше мільйона річняка, тобто однорічних коропенят, десять тисяч штук дворічних коропів, чотири тисячі трирічних та шістсот ще старших* (І. Багмут); *Навесні я садовив серед пісків дворічні сосонки* (С. Журахович).

3. *бот.* Який розвивається протягом двох вегетаційних періодів і відмирає після дозрівання плодів. *У дворічних рослин онтогенез і вегетаційний цикл збігаються, але тривають у межах двох вегетаційних періодів і одного періоду анабіозу взимку* (з наук. літ.); *Буряки, капуста, редька — дворічні рослини* (з навч. літ.).

ДВОРІ́ЧНИК, а, *ч.* Рослина з дворічним життєвим циклом, у якої в перший рік розвиваються вегетативні органи, а в другий — репродуктивні, після чого рослина гине. *Більшість рослин, що утворюють коренеплоди — дворічники* (з навч. літ.); *У перший рік дворічники формують листя, стебла й коріння, після чого впадають у стан спокою* (з навч. літ.); *Найближчою до озимих і зимуючих бур'янів є підгрупа дворічників, що плодоносять один раз у житті* (із журн.).

ДВОРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Період, час, що дорівнює двом рокам. *Дворіччя існування волонтерського служіння дітям у дитячому будинку було відзначено аукціоном дитячих виробів, з якого отримано значну суму на потреби маленьких мешканців* (з газ.); // Друга річниця чого-небудь, що відбулося або почалося два роки тому. *По-святковому відзначили молоді батьки дворіччя наймолодшого члена родини — Антона* (із журн.).

ДВО́РКА *див.* **двірка.**

ДВОРНЯ́ГА, и, *ч. і ж., розм.* Безпорідний дворовий собака. *Переважно це були безпородні дворняги, але між ними багато було й таких, що, безперечно, мали в собі благородну кров вівчарок або лягавих* (О. Донченко); *В цих клітках сиділи собаки, переважно звичайні кудлаті дворняги* (В. Собко); *Чорний бровастий дворняга, скаженіючи, рветься на цепу* (І. Цюпа); *Собака — величезний, кудлатий дворняга — виповз із діри, улесливо закрутив хвостом* (О. Бердник).

ДВОРНЯ́ЖКА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **дворня́га.** *Коли дворняжка підлетіла, помахуючи хвостом, і показала зуби, він тут же, на шосе, примусив її служити на задніх лапах* (М. Хвильовий); — *А дворняжка і з грамотою хором не стане,* — *презирливо вкинув Калиновський* (З. Тулуб); *У нього був собака, невеликий дворняжка на прізвисько Бімка* (Любко Дереш).

ДВОРО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **двір**[1] 1. *Якраз проти вікна, звичайно під парканом, Дворовий пес Бровко лежав* (Л. Глібов); *Пегас мав певні привілеї не лише над дворовими захлялими цуциками, але й над .. лягавими й хортами* (Б. Антоненко-Давидович); *Костенко перебіг від кулеметників до дворових будівель* (І. Багмут); // Признач. для двірні. *Нашу родину перевели із загальної дворової хати в якусь прибудову, призначену для скотарів* (з мемуарної літ.).

2. *іст.* Який обслуговує панський двір і живе при ньому. *Веселіше глянула на світ Божий Уляна. Дворові жінки утішають її* (Панас Мирний); *Пані Антонія .. обходила господарство, всі інші разом з дворовою прислугою ходили слідом...* (П. Колесник); *Слідом ішли інші князі, бояри та вся дворова княжа челядь, а за нею сунув нижчий та чорний київський люд* (І. Білик); // *у знач. ім.* **дворо́вий,** вого, *ч.;* **дворо́ва,** вої, *ж.* Той (та), хто обслуговує панський двір і живе при ньому. *Вийшовши з дворових на волю, не маючи наділу, він сяк-так справився на хату, приписався до Мар'янівської громади* (Панас Мирний); *Лакеї впускають гостей у палату, знімають мокрі бурки, чоботи обтирають з болота, дворові відпроваджують коней і вози до двірських будинків за палатою* (Б. Лепкий).

ДВОРО́ГИЙ, а, е. Із двома рогами. *В долині Ключа розпалено величезні вогнища з дубових і букових дров, кати стали коло вогнищ, засунули в жар довгі мечі, дворогі вила, а воїни відділили від полонених першу сотню нещасних* (П. Загребельний); * Образно. *Все, як і раніш: тихо шепочуться тополі, так само визирає з-за дерев дворогий місяць* (Л. Старицька-Черняхівська); *Он назустріч тобі, з-поза хмар, Виповзає місяць дворогий* (Л. Дмитерко); * У порівн. *Стереотруба, ніби дивний дворогий звір, виставила свої роги* (В. Собко).

ДВОРУ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який має дві ручки (у 2 знач.). *Дворучними пилками* [переселенці] *сосни чиргикали* (Є. Пашковський).

2. Який тримають двома руками (про меч). *Тут тобі короткі широкі мечі "ландскнехти", що поперек черева носили пікінери. І дворучні мечі для велетів із швейцарської та німецької піхоти* (Ю. Логвин); *На обтягнутому червоною тканиною дерев'яному помості була встановлена плаха, на якій лежав дворучний з широким лезом катівський меч* (О. Авраменко); *У руках вона тримає дворучний меч* (Любко Дереш).

ДВОРУ́ШНИЙ, а, е. Те саме, що **двору́шницький.** *Ми не були дволикі і дворушні, Але і нас зима наздоганя* (В. Герасим'юк); *Тобі ні за що і ні за кого зачепитися як .. у своїй багатостраждальній, але дуже духовній Вітчизні, де немає місця таким бездуховним (бездушним, дворушним, багатопорушним), як ти* (С. Процюк).

ДВОРУ́ШНИК, а, *ч.* Підступна людина, яка на словах віддана кому-, чому-небудь, а насправді таємно діє проти нього. *Проте Рада була певна, що цей дворушник щиро любить усіх поетів гуртом і кожного зокрема* (Ю. Яновський); — *Щось ти мені дуже нагадуєш дворушника якогось* (А. Головко); *Андрій висловлював божевільну думку, викликану відчаєм, про те, що Донець його роздавить, але саме цим він доведе, що він не козацького роду, а навпаки, — що з них двох*

ренегат, і мерзотник, і дворушник він, Донець... (І. Багряний); *Хай вона* [Галя] *збагне, що мерзотники, дворушники й зрадники не є основою світу* (О. Бердник).

ДВОРУ́ШНИЦТВО, а, *с.* Діяльність або поведінка дворушника. *Дипломатом він ніколи не був, вдаватися до тонкощів не вміє. Та й від тонкощів цих хоч трохи, а відгонить дворушництвом* (Ю. Шовкопляс); *Дворушництво, дорогенька, у наших краях пекельних не прощається* (Г. Тарасюк).

ДВОРУ́ШНИЦЬКИЙ, а, е. Власт. дворушникові, характерний для нього. *Пізніше стала для всіх ясною його дворушницька політика, і про нього почали говорити як про людину, що завжди плутається під ногами* (І. Микитенко).

ДВОРУ́ШНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **двору́шник.** *Жінка, виправдовуючи перед людьми незаконні дії свого сина, у душі почувалася дворушницею* (із журн.).

ДВОРУ́ШНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., рідко.* Діяти як дворушник. — *Ти не знаєш, не догадуєшся, за що тебе?.. — У вороги вписали? — різко підказав Данило. — За те, що я не схотів дворушничати ні перед крикливим Ступачем, ні перед мовчазною землею* (М. Стельмах).

ДВОРЯ́ДКА, и, *ж., розм.* Дворядна гармонія *(див.* **гармо́нія**[2]**).** *А потім перший гармоніст, Наш запорізький тракторист, Притис дворядку до грудей, — Зітхнув, поглянув на людей, І, ледь торкаючись ладів, Він пісню молодо повів* (М. Нагнибіда); *Невтомно вигравала багатостраждальна дворядка, сяк-так відтворюючи мелодії ще вчора не дуже знаних "трофейних" танців* (з газ.).

ДВОРЯДКО́ВИЙ, а, е. Який складається з двох рядків. *Вірш із парним римуванням складають дворядкова ремарка і чотири репліки діалогу* (з наук. літ.); *Протест проти знущань, прагнення до волі, заклик до боротьби з визискувачами з повною силою вилилися у цих специфічних дворядкових піснях* (з навч. літ.); // Який утворює, відтворює, обробляє і т. ін. два рядки одночасно. *Дворядковий алфавітно-цифровий LCD-дисплей касира з 16-ма символами в рядку відображає всю необхідну йому інформацію* (із журн.); *У фермерських господарствах активно використовуються дворядкові картоплекопачі* (з газ.).

△ **Дворядко́ва строфа́** *див.* **строфа́.**

ДВОРЯ́ДНИЙ, а, е. У два ряди. *Дворядна система забудови відома на багатьох поселеннях Давньоруської держави* (з наук. літ.); *На шиї — дворядне намисто, на спину спадає довге волосся, заплетене у п'ять кіс* (із журн.); *У паркових дворядних алеях переважно висаджують дерева одного виду* (із журн.).

△ **Дворя́дна гармо́нія** *див.* **гармо́нія**[2]**.**

ДВОРЯ́К *див.* **двора́к.**

ДВОРЯНИ́Н, а, *ч.* Особа, що належить до дворянства. *Це була наша давня держава, наша батьківщина й дідизна, бо ми з давніх-давен були дворяни* (І. Нечуй-Левицький); *Під князями стояли дворяни (властителі більших маєтків земських), далі .. дрібна шляхта, врешті мужики* (І. Франко); *Швейцари посилали своїх дворян із одної кімнати у другу, з другої у третю, четверту, п'яту* (В. Винниченко); *На ньому, на тому почутті, оформилась його душа й серце й навряд чи якийсь дворянин колись більше пишався з свого соціального стану й зі свого походження, як пишався Андрій зі свого* (І. Багряний).

ДВОРЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **дворяни́н.** [М а р и с я:] *Ніяк не розберу, чого то дворянці стидно робить. Дивно* (І. Карпенко-Карий); *Пані Бажаєва — збідніла дворянка, вдова, була замужем двічі* (Леся Українка); *Біля дверей бакалійних крамничок, які через щось у Києві люблять підвали, неодмінно щовечора збирається клуб: дворянки, поліцаї, покоївки* (В. Винниченко); *Вона* [Фійона] — *красуня, чиста тобі дворянка, як пава* (І. Багряний).

ДВОРЯ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дворя́нка.** *Заводив* [бандурист] *жартівливу Або глибоко жарт влучав, Коли дворяночку пестливу Бичем нещадним він шмагав* (М. Рильський).

ДВОРЯ́НСТВО, а, *с.* Суспільний стан, соціальний прошарок великих землевласників, який був панівним класом у добу феодалізму й частково зберіг свої привілеї за капіталізму. — *Своя ж старшина, що потім у дворянство перелізла, і прибрала їх* [землі] *до своїх рук!..* (Панас Мирний); // Звання дворянина. *Очевидно, і спадкове дворянство, і багатство мають* [для Лісовського] *далеко меншу вагу, аніж убогий мужицький побут і пісні* (М. Стельмах); *Костянтин Корнякт, отримавши дворянство, розмахнувся на шість вікон* (Р. Андріяшик); *Це ж він з півгодини протримає мене у своїй приймальні, а далі викаблучуватиметься, мов колишній купчик, якому вдалося купити дворянство* (Ю. Мушкетик); // Збірн. до **дворяни́н.** *Він* [цар] *дворянство награждає* [нагороджує], *Народ обижає* (з народної пісні); *І дворянства страшну силу У мундирах розплодила* [ворона], *Як тих вошей розвела* (Т. Шевченко).

ДВОРЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дворяни́н** і **дворя́нство.** *Невесела дорога лежала тоді перед людиною не дворянського роду* (І. Нечуй-Левицький); *І щоб після цього Мартин Боруля, уроджений шляхтич, записаний во 2-ю часть дворянської родословної книги, подарував якому-небудь приймаку Красовському свою обиду?* (І. Карпенко-Карий); *Гість мовчки слухає та іноді тільки дивиться з ненавистю на кінчик сірого вуха й носа, що ніби виглядають до його з-під начальницького дворянського картуза з червоним шнурочком* (В. Винниченко); *Хоч у курінному списку він значився як Петро Калніж, по Кущовському куреню, але рано стало відомо, що походив він з козацького, дворянського роду з Лубенського полку* (Г. Колісник).

◇ **Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах** *див.* **кров.**

ДВОРЯ́НЧИК, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **дворяни́н.** *Князів, графів, дворянчиків Гришка або хляскав лапою по черевах, або стьобав нагаєм і пхав ногами* (В. Винниченко); *Чи не покажеться шляхетська морда польського легіонера із миршавих дворянчиків* (В. Еллан-Блакитний); *Кого вона взяла собі за коханця! Зубожілого дворянчика, якому бракує власних коштів навіть на те, щоб одягнутися пристойно* (О. Авраменко).

ДВОСАЖЕ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **двосажне́вий.** *Поблизу Києва, за межею міста, отець Антоній — найперший із засновників Києво-Печерської лаври, знайшов двосаженну печеру, вириту колись варягами, і оселився там* (з наук.-попул. літ.).

ДВОСАЖНЕ́ВИЙ, а, е. Який дорівнює двом сажням. *За дерев'яною огорожею побачив в'язничні городи, відчинену дерев'яну браму, за нею — високу й довгу в'язницю літерою "П", обнесену двосажневим кам'яним муром із чавунною замкненою брамою* (Ю. Хорунжий); *Основу міста Високопілля, закладеного у 1680 році при вершині ріки Коломак,*

становили земляні насипи, укріплені зсередини двосажневою дерев'яною стіною (з наук. літ.).

ДВОСВІ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* З двома рядами вікон, розміщених один над одним або один проти одного (про приміщення). *Склепіння у великій двосвітній залі ніби глибшало* (О. Ільченко); *Залізняк .. обережно зайшов у двосвітний зал з великими, сталевою сіткою затягненими вікнами* (В. Собко).

ДВОСЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. З двома секціями *(див.* **се́кція**[1] 1). *Двосекційні моделі гальмівних кранів можуть використовуватись на транспортних засобах із пневматичним гальмівним приводом* (з наук. літ.); *З метою підтримання санітарного режиму кожному працівникові пологового будинку виділяють двосекційну шафу для особистих речей* (з навч. літ.); *Сьогодні підприємство працює над створенням двосекційних пасажирських електровозів з асинхронним приводом швидкістю до 230 км/год* (з газ.).

ДВОСЕРІ́ЙНИЙ, а, е. У двох серіях (перев. про кінофільм). *Мене, .. мабуть, не зрозуміють. Ще б пак! Після такого переконливого двосерійного телефільму, натхненно створеного самими ж німцями!* (О. Шугай); *У двосерійному фільмі "Велике життя" розв'язується багато питань, першорядних з погляду практичних завдань кінематографії* (з наук.-попул. літ.); *Схоже, сама можливість отримати камеру, хорошу плівку, такі-сякі гроші й зняти двосерійну гостросюжетну кінострічку для режисера була важливішою, аніж бажання сказати світові щось суттєве* (з газ.).

ДВОСІМ'ЯДÓЛЬНИЙ, а, е, *бот.* 1. Із двома сім'ядолями; дводольний. *До стійких однорічних двосім'ядольних бур'янів належать: курай, стоголовник, блекота, кукіль тощо* (з наук.-попул. літ.); *У лабораторії наукового інституту розроблено селективний ґрунтовий гербіцид для боротьби з однорічними двосім'ядольними та злаковими бур'янами в посівах кукурудзи, соняшнику* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **двосім'ядóльні,** них, *мн.* Клас покритонасінних рослин, у зародку яких наявні два зародкові листки — сім'ядолі, між якими міститься верхівкова брунька. *Покритонасінні поділяються на два класи: односім'ядольні та двосім'ядольні* (з навч. літ.); *Щириця, грицики, рутка лікарська — двосім'ядольні* (із журн.).

ДВОСІМ'Я́НКА, и, *ж., бот.* Сухий плід, що складається із двох сім'янок на ніжках. *Плід любистку — подовжено-овальна, жовто-бура, десятиребриста двосім'янка* (з наук.-попул. літ.); *Враховуючи особливості дії гербіциду, не рекомендуємо перевищувати норму його внесення під час фази розвитку двосім'янки* (із журн.); *Плоди цикути — округлі, стиснуті з боків двосім'янки з десятизубчастими ребрами* (з газ.).

ДВОСІ́ЧНИЙ, а, е. Загострений з обох боків; обосічний. *Щитами затулялися від того смертоносного граду братчики, а коли врізалися між лави супротивників, то вихопили широкі двосічні мечі* (О. Бердник); * Образно. *Хто дав мені одваги меч двосічний?* (Леся Українка); * У порівн. *Але хай вона одшліфує, вигострить її* [поезію] *і вже тоді, мов крицевий двосічний меч, віддасть народові* (М. Олійник).

ДВОСКЛА́ДНИЙ, а, е. Складений з двох частин. *Із XI століття на території України з'являються двоскладні вудила, зроблені з двох залізних стрижнів, з'єднаних між собою* (з наук. літ.); *Більшість паремій є двоскладними моделями* (з наук. літ.).

△ **Двоскла́дне ре́чення** *див.* **ре́чення.**

ДВОСКЛАДÓВИЙ, а, е, *лінгв.* Який складається з двох складів. *Сама його* [женьшеню] *назва — саме те двоскладове слово набуло магічної сили і вже відмолоджує стариків, зроджуючи в них надію, що ще не все втрачено* (І. Багряний); *Двоскладове наше слово — підприємство промислове, а знак м'якшення додай — буде вже частина річки чи затока невеличка. Що за слово? Відгадай* (Д. Білоус); *У нашій поезії відомі п'ять видів стоп: двоскладові — хорей і ямб та трискладові — дактиль, амфібрахій і анапест* (з наук.-попул. літ.).

ДВОСПА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для спання вдвох. *Він .. пішов до великої кімнати, де стояло їхнє двоспальне ліжко...* (Б. Антоненко-Давидович); *Розгублений і трохи схвильований Сідалковський походжав по двоспальному номеру, наче капітан по палубі перед початком шторму* (О. Чорногуз); *Зараз він лежав горілиць на своїй половині двоспального ліжка* (Ю. Андрухович); *Воно* [світло] *лилося крізь два вікна у простору кімнату, де я лежав на широкому двоспальному ліжку, поверх квітчастого байкового покривала* (О. Авраменко).

ДВОСТАТÉВИЙ, а, е. 1. *біол.* Який має, поєднує в собі ознаки чоловічої і жіночої статі. *На екрані поблимували самі музиканти, очолювані якимось двостатевим фронтменом у терново-пластмасовому вінку на голові* (Ю. Андрухович); *Через те, що яйцеклітини і живчики розвиваються у кожної гідри, цих тварин називають двостатевими* (з навч. літ.).

2. *бот.* Який має маточку й тичинки (про квітку). *Квітки побудовані неоднаково. Вони бувають двостатеві та одностатеві* (з наук. літ.); *Двостатеві квітки властиві більшості покритонасінних* (з наук.-попул. літ.); *Квітки у хлібних злаків, за винятком кукурудзи, двостатеві* (з навч. літ.).

ДВОСТАТÉВІСТЬ, вості, *ж., біол.* Властивість за знач. **двостатéвий.** *Двостатевість найповніше виражена у хребетних* (з наук. літ.); *Ознаками комахозапильних рослин є двостатевість їх квітів, великі розміри або чималі помітні суцвіття* (з навч. літ.).

ДВОСТВÓЛКА, и, *ж., розм.* Мисливська двоствольна рушниця. *На плечі в нього висіла двостволка, а збоку — два зайці, забиті в лісі* (А. Шиян); *Класика мисливської зброї — це двостволка з горизонтальним розміщенням стволів* (із журн.).

ДВОСТВÓЛЬНИЙ, а, е. Який має два стволи (у 1 знач.). *Зніме повільно двоствольну рушницю Широкогрудий і злегка рябий* [мисливець] (А. Малишко); *Мама таки придбала для мене отой двоствольний, з двома курками пугач, за яким умирали всі хлопці села* (А. Дімаров).

ДВОСТÓПНИЙ, а, е, *літ.* Який складається з двох віршових стоп. *Автор використовує двостопний ямб, який сприяє посиленню змістового звучання мовлення* (з наук. літ.); *Шевченкові коломийкові ритми виглядають як більш-менш усталене чергування чотиристопного хорея з двостопним амфібрахієм* (з наук. літ.).

ДВОСТОРÓННІЙ, я, є. 1. Те саме, що **двобічний.** *Двосторонній скотч — альтернатива традиційним засобам монтажу* (із журн.); *Учасникам експерименту дуже швидко вдалося встановити двосторонній радіозв'язок* (з газ.); *Двостороння дошка-мольберт запропонує дитині відразу кілька поверхонь для творчості* (з мови реклами).

2. Який стосується двох сторін (у 7 знач.), обов'язковий для них, обопільний. *Якщо для укладання угоди потрібні зустрічні дії двох сторін, то це двостороння угода* (з наук. літ.); *Однобічне обмеження міжнародних відносин супере-*

чило волі та намірам Богдана Хмельницького. Українська сторона вважала, що при союзних договорах подібні обмеження міжнародних відносин повинні бути двосторонніми і мають поширюватися тільки на взаємини з ворожими обом державам країнами (з наук. літ.); *Під час візиту було підписано двосторонній протокол щодо доступу на ринки товарів і послуг, необхідний у процесі приєднання України до Світової організації торгівлі* (з газ.).

ДВОСТОРО́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **двосторо́нній.** *Двосторонність інформаційних потоків (від бібліотеки до користувача та від користувача до бібліотеки) дає змогу бібліотечним сервісам бути чутливими до змін потреб користувачів* (з наук. літ.); *У будівництві підрядний договір зберігає ті самі ознаки, які властиві підрядним договорам у цілому, — взаємність (двосторонність) і оплатність* (з навч. літ.).

ДВОСТОРО́ННЬО. Присл. до **двосторо́нній.** *У комунікаційному процесі ефективний обмін інформацією повинен бути двосторонньо спрямованим: зворотний зв'язок необхідний, щоб зрозуміти, наскільки правильно було сприйняте повідомлення* (з наук.-попул. літ.); *Залежно від співвідношення прав та обов'язків у сфері інвестицій та виробничої кооперації кожної зі сторін цивільно-правовий договір може бути односторонньо і двосторонньо зобов'язувальним* (із журн.).

ДВОСТРУ́ННИЙ, а, е. Який має дві струни. *Хани їли вволю, пили скільки хотіли, хвалилися своїми подвигами на полі бою, співали пісень, слухали акинів, які, награючи на двострунній домрі, прославляли їхні перемоги* (В. Малик); *Двострунну скрипку кавказькі ногайці називають кобузом* (із журн.).

ДВОСТУ́ЛКОВИЙ, а, е. 1. Із двома стулками. *Плід сочевиці — біб двостулковий, близький до ромбічної або овальної форми* (з наук. літ.); *Зовні селянські садиби мали досить мальовничий і виразний вигляд: стрімкий дах, низькі стіни, високі двостулкові в'їзні ворота* (з наук. літ.); *Окремі види двостулкових молюсків є об'єктами промислу заради перлів і перламутру* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **двосту́лкові,** вих, *мн., зоол.* Клас морських і прісноводних молюсків. *Беззубка та інші молюски, черепашки яких складаються з двох стулок, належать до двостулкових* (з наук. літ.); *Двостулкові — виключно водяні тварини, що мешкають у морях, океанах та прісних водоймах* (з наук. літ.); *Характерною особливістю будови двостулкових є наявність мушлі з двох стулок, розташованих біля їх тіла* (з наук.-попул. літ.).

ДВОСТУПЕНЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **двоступі́нчастий.** *Уведення на заводі в дію двоступеневої трубчастої установки перегонки нафти істотно вплинуло на збільшення випуску продукції* (з наук.-попул. літ.); *Згідно з вимогами до більш тонкого прядива для виготовлення мотузок чи мішків технологічна схема має бути доповнена додатковим очищувачем (одно- чи двоступеневого виконання)* (з наук.-попул. літ.).

△ **Двоступене́ві ви́бори** *див.* **ви́бори.**

ДВОСТУПІ́НЧАСТИЙ, а, е. 1. Який складається з двох рівнів, ступенів, частин. *Уявлення про військово-транспортне судно з двоступінчастою штурмовою вежею в носовій частині дає давній фрагмент штукатурки з Пантікапея* (з наук. літ.); *Двоступінчаста коробка передач електромобіля.*

2. Який здійснюється в два етапи; двоступеневий. *На першому етапі двоступінчасте заморожування консервованих матеріалів необхідно проводити з найменшою швидкістю аж до досягнення оптимального часу адаптації* (з наук. літ.).

ДВОСУГЛО́БОВИЙ, а, е. Із двома суглобами. *У лабораторії успішно протестовано двосуглобову механічну ногу, в якій задіяні колінний суглоб у поєднанні з гомілкою і стопою* (з наук.-попул. літ.); *Великий палець руки — двосуглобовий, товщий від інших* (з навч. літ.); // Який пов'язаний із двома суглобами. *Серед м'язів розрізняють одно- і двосуглобові* (з наук. літ.); *У науково-дослідному центрі вивчається динаміка одно- та двосуглобових рухів кінцівок із використанням спеціально створеної моделі ізольованого суглоба* (з наук.-попул. літ.).

ДВОСХИ́ЛИЙ, а, е. Із двома протилежними схилами (перев. про покрівлю). *Праворуч занурювалася в небо .. дзвіниця костьолу Святої Діви з двосхилою покрівлею* (З. Тулуб); *З дверей видно було спочатку плоскі глиняні покрівлі дехканів-колгоспників, а далі й двосхилі дахи під бляхою* (Іван Ле).

ДВОТАВРО́ВИЙ, а, е, *техн.* Такий, у якого поперечний переріз має вигляд двох паралельних смуг, з'єднаних посередині тонкою стінкою. *У поперечному перерізі кожна прольотна будова складається з чотирьох балок двотаврового перерізу і залізобетонної плити проїзної частини* (з наук. літ.); *Двотаврові балки бувають клепані й зварні* (із журн.).

ДВОТА́КТНИЙ, а, е. 1. *муз.* Який складається з двох тактів *(див.* **такт**[1] 1), триває два такти. *Пісня починається двотактним фрігійським заспівком у широкому унісонному викладі з інтервалом через дві октави* (з навч. літ.).

2. *техн.* Такий, у якого робочий цикл здійснюється за два такти *(див.* **такт**[1] 3). *Впровадження у виробництво барієвих присадок дало змогу виробляти мастила для високофорсованих двотактних двигунів спеціального призначення* (з наук. літ.); *Підсилювачі постійного струму прямого підсилення можуть бути одно- і двотактними* (з наук.-техн. літ.).

ДВОТА́КТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двота́ктний.** *Двигун мого трактора для присадибної ділянки був одноциліндровим двотактним. І саме двотактністю пояснювалася постійна велика витрата мастила* (із журн.).

ДВОТА́КТОВИЙ, а, е. Те саме, що **двота́ктний.** *У помірному темпі звучить двотактовий вступ, який дає уявлення про загальний характер твору* (із журн.); *Автомобілісти віддають перевагу дизельному двотактовому чотирициліндровому двигуну рідинного охолодження* (з газ.).

ДВОТИЖНЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який відбувається протягом двох тижнів, розрахований на два тижні. *Сьогодні він мимоволі пригадав той день, .. коли він, Андрій Рудченко, .. після двотижневої неймовірної мандрівки з глухого Гадяча вісімнадцятилітнім хлопцем під'їжджав на даху вантажного вагона до Москви* (В. Підмогильний); [О р е с т:] *Мені дали двотижневу відпустку* (І. Кочерга); *Видали* [Ганні] *двотижневу вихідну допомогу і написали хорошу характеристику* (В. Козаченко).

2. Який видається один раз на два тижні (про періодичні видання). *Українські вчителі на загальних зборах у Чернівцях у 1920 р. вирішили відновити закритий у 1914 р. двотижневий часопис "Каменярі"* (з навч. літ.); *У 1922 році Лемківський комітет почав видавати у Нью-Йорку двотижневу газету "Лемковина"* (із журн.).

ДВОТИЖНЕ́ВИК, а, *ч.* Періодичне видання (газета, журнал і т. ін.), кожен номер якого виходить один раз на два тижні. *Швидко вийде у світ "Прикарпатская Русь", научний*

[науковий] *двотижневик* (І. Франко); *З неослабною енергією, з 70-х рр. почавши і до смутної пам'яті літа 1914 р., служила вона* [Олена Пчілка] *українському письменству: перекладала повісті Гоголя, видавала двотижневик "Рідний край" і при цьому журнал для дітей* (М. Зеров).

ДВОТИ́СЯЧНИЙ *див.* **двохти́сячний.**

ДВОТО́МНИЙ, а, е. Який складається з двох томів. *Згодом іноземка прислала Отаві свої двотомні мемуари, що кінчалися меланхолійним пасажем про марність людської досвідченості, про скороминучість усього прекрасного* (П. Загребельний); *Як учений Б. Лепкий залишив вагомий науковий доробок, у якому значне місце посів двотомний "Начерк історії української літератури" (1909, 1912)* (з наук. літ.); *Відгукуючись на вихід двотомної збірки творів Успенського, І. Франко називає її "золотою книгою"* (із журн.).

ДВОТО́МНИК, а, *ч., розм.* Твір або збірка творів у двох томах. *Я дістав з полиці двотомник, у якому надруковані й ті вірші...* (Т. Масенко); *Такі сумніви давно мучили мене. Нарешті зібрався з часом і переглянув двотомник Григорія Сковороди* (В. Дрозд).

ДВОТРУ́БНИЙ, а, е. Який має дві труби. *Двотрубний теплохід уже приймав пасажирів* (М. Трублаїні); *Трубні манометри бувають двотрубними, чашковими однотрубними та похилими* (з наук. літ.); *Процес прискореного попереднього визрівання лужної целюлози здійснюється при певному температурному режимі в двотрубних апаратах* (із журн.).

ДВОТУ́МБОВИЙ, а, е. Який має дві тумби. *Попід стінами стояло шість звичайних однотумбових і двотумбових столів* (Ю. Мушкетик); *У крихітній кімнатульці стояв широкий двотумбовий стіл із старезною, проте гонористою друкарською машинкою на горбу* (В. Дрозд); *Двотумбові верстаки призначені для спорядження робочих місць на промислових підприємствах* (з наук.-техн. літ.).

ДВОФА́ЗНИЙ, а, е. 1. Який складається з двох фаз, етапів. *Двофазний початок системного захворювання з подальшим ураженням центральної нервової системи характерний для ентеровірусного енцефаліту* (з наук. літ.); *Солому при двофазному збиранні хлібів можна одразу ж вивозити з поля і скиртувати* (із журн.).

2. *фіз.* Стос. до двох змінних струмів однакової частоти та амплітуди, але зі зсунутими на півперіоду фазами. *Прилади реалізують режими роботи з діленням та відніманням заряду. Передача заряду здійснюється чотири- або двофазними тактовими імпульсами* (з наук. літ.); *Асинхронні двигуни бувають трифазні, двофазні та однофазні* (з навч. літ.).

ДВОФА́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двофа́зний.** *Передозування дицикловерину характеризується двофазністю: спочатку виникає збудження центральної нервової системи, потім наступає фаза її пригнічення, аж до коматозного стану* (з наук.-попул. літ.).

ДВОХ... *див.* **дво...**

ДВОХАДРЕ́СНИЙ, а, е. Який має дві адреси. *Якщо в команді є можливість вказати адресу лише одної комірки пам'яті, то машина з такою системою команд називається одноадресною, двох комірок — двохадресною і т. ін.* (з наук. літ.).

ДВОХА́КТНИЙ, а, е. Який складається з двох актів (у 2 знач.). *Саксаганський не складав зброї .. і таки одержав у 1892 році дозволу виставляти українські п'єси з одним одноактним або двохактним російським водевілем* (Л. Старицька-Черняхівська); *Це буде двохактний концерт — дивертисмент, який поєднує класичні постановки і сучасні композиції* (з газ.).

ДВОХАРШИ́ННИЙ, а, е. Який дорівнює двом аршинам. *Всіх чекало розчарування — в матні тіпали хвостами золотаві лящі, .. тріпотіло всіляке інше риб'я, зіпало ротами кілька щук, одна — двохаршинна, а тієї рибини — білуги чи, може, севрюги — не було...* (Ю. Мушкетик).

ДВОХА́ТОМНИЙ, а, е. Який складається з двох атомів. *Розглянуто двохатомну молекулу в одноатомному ланцюжку та адсорбовані ланцюжки з одно-, а також двохатомними елементарними комірками* (з наук. літ.); *Значна частина оксидів азоту перетворюється на двохатомний азот* (з наук. літ.).

ДВОХВИЛИ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває дві хвилини, розрахований на дві хвилини. *Загартування організму найкраще розпочинати з двохвилинних сонячних ванн* (із журн.); *Залежно від ступеня тяжкості порушення хокеїстів каратимуть двохвилинними вилученнями і десятихвилинним дисциплінарним штрафом або п'ятихвилинним штрафом із видаленням до кінця матчу* (із журн.).

ДВОХВИЛЬОВИ́Й, а́, е́, *фіз.* Який має дві несучі хвилі. *Було сконструйовано оригінальну установку і вдосконалено двохвильовий метод реєстрації флуоресценції, на який отримано авторське свідоцтво* (з наук. літ.); *Плеєр має двохвильовий однолазерний пристрій зчитування* (з наук.-техн. літ.).

ДВОХВІ́СТКИ, ток, *мн., зоол.* Ряд безкрилих комах, які мають видовжене тіло, що закінчується парою ниткуватих волосків. *Живуть двохвістки у ґрунті, лісовій підстилці, гниючій деревині, мурашниках, під камінням тощо* (з наук. літ.); *У фауні України зафіксовано 4 види двохвісток* (з наук.-попул. літ.).

ДВОХВО́СТИЙ, а, е. Який має два хвости. *Якщо уважно розглянути цю рибку — двохвостого півника, — здається, що його хвостик складається з двох частин* (з наук.-попул. літ.); *Та й того шкода, що батіг двохвостий не тільки по кішці проходиться, а й господині молодій по спині влучає* (з казки); *Двохвостий літак майже застиг у небі, гув одноманітно й нудно* (із журн.).

ДВОХЕЛЕКТРО́ДНИЙ, а, е, *радіо, техн.* Який має два електроди. *Важливою властивістю двохелектродної лампи є її одностороння провідність, тому діод використовують як випрямляч електричного струму* (з наук. літ.); *Джерелом випромінювання є рентгенівська трубка — двохелектродний вакуумний прилад* (з наук. літ.).

ДВОХЕЛЕМЕ́НТНИЙ, а, е. Який складається з двох елементів. *Для обліку реактивної енергії в мережах без нульового провідника широко застосовуються найбільш прості двохелементні трифазні лічильники з 60-градусним зсувом* (з навч. літ.); *На деяких будинках виднілися двохелементні рамкові антени* (із журн.).

ДВОХЕТА́ПНИЙ, а, е. Який складається з двох етапів. *Основним показанням до проведення двохетапного лікування має бути не рівень білірубіну, а показники, що характеризують функціональний стан печінки* (з навч. літ.).

ДВОХОСЬОВИ́Й, а́, е́. Який має дві осі; з двома осями; двовісний. *Типовими прикладами некеруючих пристроїв є поворотні пристрої двохосьових причепів з однією передньою поворотною віссю* (з наук. літ.); *У двохосьових автомобілях проміжна опора встановлюється на рамі* (з наук.-техн. літ.).

ДВОХСО́ТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **двісті.** *Килигей стояв перед*

строєм і з затаєною радістю слухав переклик: десятий... двадцятий... сотий... двохсотий! Це вже була сила! (О. Гончар); *Гравітаційний радіус Землі дорівнює лише 5 мм, Сонця — 1,5 км, а Галактики — одній двохсотій долі парсека (1 парсек — 3,26 світлового року)* (з наук. літ.).

ДВОХСОТКІЛОГРАМО́ВИЙ, а, е. Який має вагу двісті кілограмів. *В одному місці край шосе лежить, не вибухнувши, бомба .. Поглядаючи на неї, студенти вже заперечалися, якої ваги вона: двохсоткілограмова? Півтонка?* (О. Гончар); *У центрі міста сапери знешкодили двохсоткілограмову авіабомбу часів Другої світової війни* (з газ.); // Який уміщує двісті кілограмів чого-небудь. *Двохсоткілограмовий контейнер.*

ДВОХСОТКІЛОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Протяжністю двісті кілометрів. *Я уявив собі велетенський Карпатський хребет, що простягся із заходу на схід широкою двохсоткілометровою грядою* (С. Журахович); *Трапилося те, чого побоювався Тертишний: не вистачало бензину — дався взнаки двохсоткілометровий гак* (із журн.).

ДВОХСОТЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **двохсотрі́чний.** *На підрях, на ріденько покладених через бантини дошках, і справді нарізно лежали усякого фасону липові довбанки з столітніх, а може, з двохсотлітніх розкарякуватих товстющих дерев* (І. Нечуй-Левицький); *Але ми все йдемо — і йдемо доти, поки не впираємось у двері, старезні різьблені двері, височенні, двостулкові і двохсотлітні* (Ю. Андрухович); *Культурний підмурок українського етносу, закладений в період Київської Русі й зміцнений у добу козаччини, виявився таким міцним, що витримав двохсотлітнє перебування у складі інших держав* (із журн.).

ДВОХСОТЛІ́ТТЯ, я, *с.* Те саме, що **двохсотрі́ччя.** *Україна готується до святкування двохсотліття з дня народження Тараса Григоровича Шевченка* (з газ.).

ДВОХСОТРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який дорівнює двомстам рокам. *Останньою книгою Л. Махновця стала монографія «Про автора "Слова о полку Ігоревім"» (1989), яка зробила цілий переворот у майже двохсотрічному дослідженні цієї видатної пам'ятки давньої української духовної культури* (з наук. літ.); *Відступом монголо-татарських військ Ахметхана від річки Угри завершилося двохсотрічне монголо-татарське ярмо на Русі* (з газ.).

2. Віком двісті років. *Двохсотрічний дуб у саду ім. Тараса Шевченка в Харкові проголошено Деревом кохання* (з газ.).

3. Який стосується двохсотої річниці чого-небудь. *Гідно відзначила Полтавщина двохсотрічний ювілей Євгена Гребінки* (з газ.); *Наукова громадськість відзначила двохсотрічний ювілей Кременецького ботанічного саду* (з газ.).

ДВОХСОТРІ́ЧЧЯ, я, *ч.* Період, час, що дорівнює двомстам рокам. *Проект під назвою "Зірки Мексиканського двохсотріччя" приурочений до двохсотої річниці з дня набуття Мексикою статусу незалежної держави* (з газ.); // Двохсота річниця чого-небудь, що відбулося або почалося двісті років тому. *Проект "Шедеври Шевченка" приурочено до двохсотріччя з дня народження поета* (з газ.); *Київський глядач зможе побачити спектакль на фестивалі, присвяченому двохсотріччю від дня народження Миколи Гоголя* (з газ.).

ДВОХТИ́СЯЧНИЙ, ДВОТИ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **дві ти́сячі.** *В ювілейних привітаннях представників духівництва різних церков і конфесій повторювалась одна думка: в цей ювілейний — двохтисячний — рік взаємоповага та мир між християнами різних конфесій є особливо важливими* (з газ.).

2. Який складається з двох тисяч одиниць. *Піди скажи моєму огнищанинові, що беру тебе замість того вівчаря, що добровільно пішов на погибель, нібито заблукавши, до персів з двохтисячною отарою овець разом з весняними ягнятами* (І. Білик); *Двохтисячна залога фортеці завжди напохваті! Шлях на Січ на міцному замку!* (В. Чемерис); *У 1595 р. на запрошення угорського короля С. Наливайко на чолі двохтисячного загону воює проти турків в Угорщині* (з наук. літ.).

ДВОХУКІ́СНИЙ, а, е, *с. г.* Який дає два укоси протягом року. *При двохукісному скошуванні конюшини оптимальним періодом для першого укосу є фаза початку цвітіння* (з наук. літ.).

ДВОЦИЛІ́НДРОВИЙ, а, е, *техн.* Який має два циліндри (у 2 знач.). *Спеціально обладнаний стенд являє собою двоциліндровий друкарський апарат з офсетним і формним циліндрами* (з наук. літ.); *Обертання шестеренної помпи та повітронагнітальник забезпечується двоциліндровим двигуном внутрішнього згоряння* (з наук. літ.); *Підприємство розробило й освоїло нові види продукції, зокрема гідропідіймач та водовідливну машину на базі харківського двоциліндрового дизеля* (із журн.).

ДВОЦИФРОВИ́Й, а́, е́, *мат.* Те саме, що **двозна́чний**[2]. *Цифровий код слова для сортування та пошуку генерувався за таким принципом: літери українського алфавіту замінювалися на двоцифрові коди, всі інші символи ігнорувалися* (з наук. літ.); *Темою уроку з математики у 2 класі було застосування загального правила додавання двоцифрових чисел* (із журн.).

ДВОЧЛЕ́Н, а, *ч., мат.* Сума або різниця двох алгебричних виразів, що називаються членами; біном. *Загальним множником може бути число, одночлен або двочлен, а для його пошуку застосовується розподільна властивість множення* (з навч. літ.); *Наведено клас матриць — матричні двочлени, які завжди факторизуються* (з навч. літ.).

ДВОЧЛЕ́ННИЙ, а, е. 1. *мат.* Прикм. до **двочле́н.** *Для розрахунку компресорних станцій широке розповсюдження отримала апроксимація двочленною моделлю* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **двоскла́дний.** *Переяславль у цілому зберіг двочленну структуру своїх укріплень, яку він мав ще в домонгольську епоху* (з наук. літ.); *Доведено, що будь-яка думка є двочленною, адже вона складається з пояснюваного та пояснювального, тобто з суб'єкта й предиката* (з наук. літ.).

ДВОЧЛЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **двочле́нний.** *Складні назви квітів можуть утворюватися шляхом зближення слів, які, називаючи одне поняття, зберігають двочленність. Наприклад: буркун-зілля, бояр-зілля, вітровійзілля, іван-зілля* (з наук. літ.).

ДВОШАРО́ВИЙ, а, е. Який має два шари. *Проведено числові розрахунки термопружного деформування двошарової пластини* (з наук. літ.); *Наша планета має двошарову оболонку, яка складається з космічних променів* (із журн.).

ДВОШЛЮ́БНИЙ, а, е. Стос. до двошлюбності. *Ридала* [Йокаста] *гірко, до свого двошлюбного Припавши ложа* (Борис Тен, пер. з тв. Софокла).

ДВОШЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Перебування в шлюбі одночасно з двома особами. *В Україні згідно із Сімейним кодексом двошлюбність заборонена* (із журн.).

ДВОЩО́ГЛОВИЙ, а, е. Обладнаний двома щоглами. *Я .. поплив, поки віяв вітер із північного сходу, пасажиром на чудовім двощогловім і двопалубнім .. вітрильнику* (Ю. Логвин); *"Дункан" був двощогловий бриг. Він мав фок-щоглу .. та грот-щоглу* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Класичною бригантиною вважається невелике двощоглове судно, яке має прямі вітрила на передній щоглі й трикутні — на задній* (із журн.).

ДВОЮ́РІДНИЙ, а, е. Який перебуває в родинному зв'язку по братові чи сестрі батька або матері. *А почалося все з дрібної і навіть веселої пригоди. Послала його мати на хутір до двоюрідної тітки косити сіно* (Ю. Мушкетик); *Ще коли був студентом, частенько заїжджав у гості до двоюрідного дядька* (із журн.).

Брат у пе́рших <Двою́рідний брат> *див.* **брат; Сестра́ у пе́рших <Двою́рідна сестра́>** *див.* **сестра́.**

◊ **На́шому ти́нові двою́рідний пліт** *див.* **пліт.**

ДВОЯЙЦЕ́ВИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до двох яйцеклітин; дизиготний. *Двояйцеві двійні можуть мати різну стать та різну або однакову групу крові* (з навч. літ.).

△ **Двояйце́ві близня́та (близнюки́)** *див.* **близня́та.**

ДВОЯ́КИЙ, а, е. Який має два види, дві форми, два значення; подвійний. — *Двояким може бути розуміння суті журналістики* (І. Франко); *Громада могоричила, а з того була двояка радість* (Л. Мартович); *Зала здавалась тісною, бо мала двояке призначення. Властиво, краще б назвати її бібліотекою* (Г. Колісник); *Закони так званої прямої і непрямої дії містять детально виписані процедури й інструменти і не припускають двоякого тлумачення* (з газ.).

ДВОЯ́КІСТЬ, кості, *ж.* Стан і властивість за знач. **двоя́кий.** *Неоднозначність розуміння понять "форма" і "джерело" права приводить до двоякості у трактуванні договору нормативно-правового характеру* (з наук. літ.); *Досліджуючи природу конфлікту в душі ліричної героїні, вказуємо на її двоякість: гармонія — дисгармонія* (з наук. літ.).

ДВОЯ́КО. Присл. до **двоя́кий.** *В історії психології те чи інше просування в пізнанні психічних явищ виступає двояко: як висунення певної теорії і як розробка певних методів та методик дослідження* (з наук. літ.); // *у знач. пред. На душі двояко. Сумно й хвилями радісно* (О. Кобилянська).

ДВОЯ́РУСНИЙ, а, е. Який має два яруси. *Замість неї стояла двоярусна рублена дерев'яна дзвіничка* (З. Тулуб); *Це був двоярусний пароплав із просторою палубою, геть забитою пасажирами, клунками та громіздкими тюками* (О. Чорногуз).

△ **Двоя́русний відсті́йник** *див.* **відсті́йник.**

ДЕ[1], *присл.* 1. *пит.* У якому місці? — *А як батько образився, — як не пустить більш по весіллях ходити — де тоді Якова побачиш?* (Марко Вовчок); — *Бабусю! — питає* [Чіпка] *раз Оришки. — Чи в мене батько був? — Був, сину. — Де ж він тепер?* (Панас Мирний); — *Хто співає? Де?* (Леся Українка); // У риторичних окличнo-питальних реченнях (часто з часткою **ж**), що виражають жаль, здивування і т. ін. з приводу відсутності кого-, чого-небудь. *Сердега* [Дідок] *сів, схилився Та й зажурився. Згадалось все йому — і давня давнина... А де тепер вона?..* (Л. Глібов); *Треба землі, і то конче треба. А де ж її узяти?..* (М. Коцюбинський); *"Романочку, де ж ти тепер? Як тобі там, у далекім краю?.." Думкою лине до сина, думкою кличе його до себе* (М. Стельмах); // Куди? *Засміявсь Старий і внучку привітав, Неначе справді молодицю: "А де ж ти діла паляницю?"* (Т. Шевченко); *Роман зазирнув до чайної, — і там його не знайшов. І де він у чорта подівся?* (Б. Грінченко); *Тож обіцяла курочку зварити, А де ж вона поділася, йой, леле?!* (П. Воронько); *Сільвестер! Де ж ти запропастився? Заводь мотор!* (Ю. Бедзик); // Звідки? *І де ті в Господа взялися Усякі штучнії їства?* (Т. Шевченко); — *Де ти взявсь? — зраділо розглядав Степура товариша, його ластувате, розчервоніле від ходьби обличчя* (О. Гончар); *Якщо ми знайдемо її — це буде першим кроком, я відчуваю. Де взялася ця певність? Не знаю* (О. Бердник); *Де взявся в абатстві Заубуш і чому опинився там уже в ніч їхнього приїзду?* (П. Загребельний).

2. *обставини місця.* Десь, кудись, де-небудь, куди-небудь. — *А я хочу двадцять карбованців, — кажу. — Дасте, то зостанусь, а ні, то піду де в друге місце служити* (Марко Вовчок); *І, може, де кобза найдеться, Що гучно на співи озветься, На співи, на струни мої негучні* (Леся Українка); *Цілу ніч По місту ходять осмники, шукають, Чи не горить де в хаті каганець* (І. Кочерга); — *А Палія де можна побачити? Часом не на Січі?* (В. Малик); *Страшніше смерті, як нема де вмерти. Коли для всіх однаково ти свій, чужим для всіх лишаючись одначе* (Б. Олійник).

3. *у знач. спол. сл.* Уживається: а) у підрядних реченнях місця (частіше в поєднанні з прислівниками т а м, т у д и, з в і д т и в головному реченні). *Сам на самоті ніколи не хотів зоставатися, а все туди рветься, де люди* (Марко Вовчок); *Там, де березина витісняла сосну та пропускала паруси сонця, все, здавалось, залите було зеленим бенгальським вогнем* (М. Коцюбинський); *І затремтять сузір'я над окопом, Де одинадцять сміливих залягли* (М. Бажан); *Опадає листок, як зів'яле чаїне крило, Там, де ми відбули, там, де наше відтьохкало літо* (Б. Олійник); б) у підрядних з'ясувальних реченнях. *Він якось смутно дивився вниз, на поміст, мов забув: де він, що він* (Панас Мирний); *А врешті — хіба я знаю, де кінчається власне життя, а чуже починається?* (М. Коцюбинський); *Сам той Ох на корч заввишки, але в сажень борода, знає.., де багатство, де біда* (Леся Українка); в) у підрядних означальних реченнях (частіше в поєднанні з займенниками т а к и й, т о й у головному реченні). *Неслися сміхи, реготання, ґвалт окривав хату і несамовито вривався в другу, де була Мотря з Галею* (Панас Мирний); *Швидше в гай зелений, в поле, Де повітрям тягне з гір!* (П. Грабовський); *Розкрито осяяні входи В лункі анфілади зал, Де пісня склика хороводи І щастя веде карнавал* (М. Бажан); *Юнак повернувся боком до мене й дивись кудись у далечінь, де сонце синило простір і де мерехтів у тій просині невеликий гайок* (Валерій Шевчук).

Бі́гвість куди́ (де) *див.* **бі́гвість; (1) Де... де...** — уживається під час переліку й зіставлення кількох речень або членів речення. [Х в о р а:] *Я бачила тоді, що хто хиливсь найнижче, Того найбільш топтали люди й коні .. У мене розум наче потьмарився, Не знала я, де правда і де кривда* (Леся Українка); *Вони* [цигани] *їздили по селах, жебрали, збирали де яєчко, де жменю муки або кукурудзи* (М. Коцюбинський); *У Пилипа я несамохіть, навіть проти власної волі, вчився жити, хапатися де зубами, де руками, де пробігти, перестрибнути, а де й проповзти* (Ю. Мушкетик); *Ішов у мандри у період літній, де на волах, де пішки, де човном* (Л. Костенко); **Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас** *і т. ін.*) **со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у те́бе (вас**

і т. ін.)> *див.* **со́вість; Де хо́чу (хо́чеш, хо́че** *і т. ін.)* *див.* **хоті́ти; Хто де <Де хто>** *див.* **хто[1].**

◊ **Ба де то!** *див.* **ба[1]; Де [вже] і пе́рець не росте́** *див.* **пе́рець; Де вже но́ги не носи́ли** *див.* **нога́; Де взя́вся на на́шу (мою́) го́лову** *див.* **узя́тися; Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржиться** *див.* **душа́; Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, таке́) ви́дано** *див.* **ви́даний[2]; Де завго́дно** *див.* **завго́дно; Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) собе́** *див.* **діва́ти; Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися)** *див.* **діва́тися; Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь** *і т. ін.)* *див.* **оберта́тися; Де на́ше (ва́ше, його́** *і т. ін.)* **не пропада́ло** *(рідше* **не пропада́є)** *див.* **наш; Де не взя́тися (не візьми́сь)** *див.* **узя́тися; Де нема́ (нема́є)** *див.* **нема́; Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить)** *див.* **уро́джуватися; Де попа́ло** *див.* **попада́ти; Де при́йдеться** *див.* **прихо́дитися; Де припа́ло** *див.* **припада́ти; Де хотя́** *див.* **хотя́; Є де розверну́тися** *див.* **бу́ти; Зна́ти** *(рідше* **почу́ти), де ра́ки зиму́ють** *див.* **зна́ти; Куди́ (де) не ткни́ся (поткни́ся)** *див.* **ти́катися[1]; Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в** *(рідше* **не ганя́є, не го́нить** *і т. ін.)* **<Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)>** *див.* **ганя́ти; Куди́** *(рідше* **де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́** *і т. ін.)* **<Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є>** *див.* **о́ко[1]; Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простроми́ти** *див.* **простро́млювати; Ма́ло де** *див.* **ма́ло; Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти)** *див.* **зна́ти; Не зна́ти, де ста́ти [де сі́сти]** *див.* **зна́ти; Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки** *див.* **зна́ти; Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися>** *див.* **ма́ти[2]; Ні́де (нема́є де, ні́куди,** *заст.* **ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути)** *див.* **встромля́ти; [Ось] де (в чо́му, тут** *і т. ін.)* **соба́ка зари́тий** *(рідше* **зари́та)** *див.* **соба́ка; Показа́ти, де ко́зам ро́ги пра́влять** *див.* **пока́зувати; Показа́ти, де ра́ки зиму́ють** *див.* **пока́зувати; Почу́хатися (почу́хати), де [й] не сверби́ть** *див.* **почу́хатися; [Там (туди́, зві́дти** *і т. ін.)***] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить>** *див.* **пра́вити[3]; Уро́джуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли** *див.* **уро́джуватися; (2) Хоч [би] де** — у будь-якому місці; скрізь, усюди. *Біда біду хоч де, то знайде* (прислів'я).

ДЕ[2], *част. запереч., розм.* Уживається (часто зі словами т а, т а м, т о б і) у знач. н і, т а н і. *Не то розумний — дурень знає.., Як скрізь Ведмідь той мед тягає, — Так де тобі! І не кажи, — Себе, мов, стережи!* (Л. Глібов); *Чи вже давно ся ніч нас обгорнула, один казав: "Два тижні!", другий: "Місяць!", ще інший: "Де! давніше!"* (Леся Українка); *Питаєте, чи запоміг хто? Де там! Глузують іно з Карпа, сміються* (М. Коцюбинський).

(1) Де вже [там (тут, тобі)] не... — уживається під час заперечення чийого-небудь сумніву. [Г е б р е й:] *Ти не раб?* [Є г и п т я н и н:] *Е, де вже там не раб! .. Якби я сам був паном над собою, я б не так роботу сю розклав* (Леся Українка); — *А чи добре знаєш усі лази там до замку?* — *спитав один .. — Де вже не добре! як свою кишеню* (Д. Мордовець).

◊ **(2) Де в бі́са (в чо́рта)!** — уживається як заперечення, спростування у знач. н і !, д е т а м ! — *А що, куме, багато заробив грошенят на заробітках? — Де в біса! Тепер не те стало, що колись у старовину* (Сл. Гр.); — *А у вас, пане пристав, мабуть, не піднялась рука на жінку? — Де в чорта! — вигукнув він, забувши навіть про цигарку. — Я б її задушив, коли б тільки мав змогу* (Л. Смілянський); — *Старий! А де ти в чорта? Он вівці вже в квітнику!* (Василь Шевчук); **Де в га́спида** *див.* **га́спид; Де вже було́** *див.* **бу́ти; (3) Де вже тобі́ (йому́, їй** *і т. ін.)* — те саме, що **Куди́ вже йому́ (їм** *і т. ін.) (див.* **куди́). —** *Де вже тобі молотити? Спершу од'їстися треба, оклигати* (С. Добровольський); **Де в недо́вірка!** *див.* **недо́вірок; (4) Де ж (вже) пак,** *ірон.*: а) уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось. — *Он куди наше добро іде! Де ж пак: кріпаків обібрали, гроші .. повернули на довги* (Панас Мирний); *Знову невдоволення ворухнулось у серці .. на Діденка. Де ж пак, було йому до цього! У нього ж, бач, справи державної ваги. Фігура!* (А. Головко); б) уживається для ствердження чого-небудь у значенні: саме по собі зрозуміло, звичайно. — *Хіба ви не чули, не бачили, як поганий Конецпольський обтикав тичками з козацькими головами окопи на Кодаку?.. — Де вже пак не чули! Чули! — тихо загув народ* (І. Нечуй-Левицький); *Він* [Йоська] *стояв тут і не йшов до хати. Бо там, мабуть, було таке, що не всидіти. Де ж пак: пропала вся шкатулка з грошима!* (В. Винниченко); — *Де ж пак! Скільки ми таборів* [військовополонених] *врятували* (О. Гончар); **[І] де в Го́спода** *див.* **Госпо́дь; (5) [Та] де [вже] там (тут, тобі́):** а) уживається для повного заперечення; аж ніяк. *Пішов брат випровадити бабу. Баба й слухати не хоче... Пішла мама: де там* (М. Коцюбинський); *Надбіг* [Лис] *до калюжі, скочив у воду, щоб обмитися з фарби, де тобі! Фарба олійна, через ніч у теплі засохла добре, не пускає* (І. Франко); *Щодня в подвір'я наше заліта Упертий дятел .. Мурко вже закрадався до хвоста. І так і сяк, неначе справжній злодій, — Та де там! Раз — і знявся, й полетів* (М. Рильський); б) уживається для вираження сумніву в реальності або можливості здійснення чого-небудь. *Вийшов з хати карбівничий, щоб ліс оглядати, Та де тобі! Таке лихо, що не видно й світа* (Т. Шевченко); [С о ф р о н:] *Ну, прощай, Василино! (Обніма і цілує її). Не сумуй же!* [О т а м а н:] *Де вже там не сумувать* (І. Карпенко-Карий); — *А як багатшими станемо, то, гляди, і в школу пошлем* [сина]. — *Де вже там нашому про школу думати... — махає рукою Явдоха* (М. Стельмах).

ДЕ... Префікс, що означає віддалення, виділення, скасування, припинення, усунення чогось, напр.: д е а е р а́ ц і я, д е б л о к у в а́ т и, д е г у м а н і з у в а́ т и, д е к о д о́ в а н и й.

ДЕАЕРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для деаерації. *На хімічних заводах застосовують деаератори як атмосферного, так і вакуумного типу* (з наук. літ.); *Використовують деаератори переважно в теплоенергетиці та в хімічній промисловості* (із журн.); *За допомогою деаератора можна очистити воду або рідке паливо* (з газ.).

ДЕАЕРА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Видалення з рідини розчинених у ній газів; дегазація. *Розрізняють фізичний, хімічний і фізико-хімічний способи деаерації* (з наук. літ.); *Вакуумні деаератори застосовують для деаерації підживлювальної води у відкритих системах теплопостачання* (з навч. літ.).

ДЕАКТИВА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Переведення чого-небудь у нефункціональний стан. *Для активації чи деактивації послуг потрібен пароль, який необхідно додавати наприкінці кожного запиту* (з навч. літ.); *Джейн мала .. кілька дорогоцінних секунд, потрібних для деактивації порталу* (О. Авраменко).

ДЕАКТИВО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **деактивува́ти.** *Не підключайте до комп'ютера будь-які носії інформації, поки його захист деактивований* (із журн.); *Деактивована зброя — зброя, спеціально приведена до стану, непридатного для використання за прямим призначенням* (із журн.).

ДЕАКТИВО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДЕАКТИВУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Здійснювати деактивацію. *Функцію довідкових матеріалів і посилань можна деактивовувати* (із журн.); *Ми .. переконалися в цілковитій сумісності наших стикувальних вузлів, а відтак деактивували аудіовізуальний контакт* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДЕАКТИВУВА́ТИ *див.* **деактиво́вувати.**

ДЕБАРКА́ДЕР, а, *ч.* 1. Плавуча споруда, яку ставлять коло берега для причалювання та відправлення річкових суден і обслуговування пасажирів; пристань. *До причалів дедалі важче було підходити, до одного з дебаркадерів, що притулився під високим обвалистим берегом, особливо довго й трудно причалювали* (О. Гончар); *Чоловік щось сказав, але в цей час пароплав басовито просигналив, відчалюючи від дебаркадера* (О. Бердник); *Робітники сиділи на дебаркадері, а біля стапелів — човни оточували корабель* (І. Драч); *Розрізняють дебаркадери пасажирські, вантажні й вантажопасажирські* (з наук. літ.).

2. *заст.* Платформа на залізничній станції. *Вглядався у вікна вагонні, у двері, Щоб зразу побачить на дебаркадері Знайомі обличчя любимих людей* (М. Бажан).

ДЕБА́ТИ, ів, *мн.* Обговорення якого-небудь питання, обмін думками. *Втома ж була тільки при дебатах після реферату, бо почались вони вже після кінця програми вечора і тяглися довгенько* (Леся Українка); *— Я пропоную припинити дебати. А послухаємо краще, що ось Федір Іванович нам розповість про Київ* (А. Головко); // *між ким і без дод.* Суперечки, дискусії. *Кручений нетерпеливився і пропонував просто голосувати. Погляди сторін відомі, відношення склалось уже давно, чого там якісь дебати розводити!* (В. Винниченко); *Щовечора поміж Обушним та Сукачем, з одного боку, і обома партизанами — Моторою та Кагамликом, — з другого, відбувалися гарячі дебати* (І. Кириленко).

ДЕБАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дебатува́ти.** *Дебатований законопроект був запропонований на розгляд опозицією* (з газ.).

ДЕБАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дебатува́ти.** *Наведені правила застосовуються у традиціях дебатування, притаманних різним країнам* (із журн.); *Студенти вирішили відновити славні традиції дебатування* (з газ.).

ДЕБАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, про що і без дод.* Обговорювати яке-небудь питання, обмінюватися думками. *Гуртки робітничої молоді дебатують на своїх зборах з приводу проблем сучасної медицини* (Ю. Смолич); *За кілька днів до відкриття мисливського сезону ми вже дебатуємо: куди? Хто знає найкращі місця?* (О. Гончар); *— Отже, не будемо дебатувати про минувшину, — зрештою сказав доктор Печерний* (Є. Куртяк); *Який тип партійної системи є найкращим? Політики й політологи вже давно дебатують це питання* (з газ.).

ДЕБАТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дебатува́ти.** *Доповіді асистентів трансплантаційного відділу захоплено вислуховувалися та гаряче дебатувалися по всіх інших відділах* (Ю. Смолич); *Наприкінці XVI ст. дебатувалася можливість переїзду Константинопольського патріарха в Україну* (з навч. літ.).

ДЕБЕ́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Міцної будови тіла; повний, здоровий. *— Він, правда, дебелий, а душа, може, й справді у нього ніжна* (С. Васильченко); *Жінка, повільно обсмикуючись та обтрушуючись, підвелася, випросталася на повний зріст: висока, огрядна, дебела* (О. Гончар); // Міцний, дужий. *Він став тепер дорослим, дужим; руки в нього дебелі* (С. Чорнобривець); *В широкій, м'язистій спині та в дебелих в'язах вгадувалося незмарноване здоров'я літньої людини, що колись чимало займалася фізичною працею* (М. Руденко).

2. Міцний, товстий і грубий (про вироби з дерева, заліза і т. ін.). *Тесляр колисочку дебелу Майструє в сінях* (Т. Шевченко); *Сіни в Степановій хаті. Праворуч дебелі входові двері. Позаду всередині двері в світлицю* (Б.-І. Антонич); *Вже коли скує дід Півень воза, то це не віз, а танк! Усе дебеле, жодна гайка не задеренчить* (О. Донченко); *Дебелі ворота з дашком були засунені* (П. Панч); // Товстий, цупкий (про тканини, шкіряні вироби і т. ін.). *Як я не шарував себе дебелим утиральником.., — нема тепла, аж зубами почав цокотати* (Панас Мирний); *Раз якось Роман прийшов до Петра в гості в нових дебелих чоботях* (І. Багряний); *Зерно зсипають у мішки Кропив'яні, дебелі* (А. Малишко).

ДЕБЕ́ЛІСТЬ, лості, *ж., розм.* Стан і властивість за знач. **дебе́лий.** *Презирлива, одгодована дебелість кричала про її хамське походження* (Гео Шкурупій); *В цей час подивитися на Сивоока прийшло кілька .. світських і духовних візантійських чинів, і тут сталося зовсім несподіване: Агапіт, попри всю його дебелість, легко крутнувся до них, війнув своєю хламидою, вдав уклін* (П. Загребельний).

ДЕБЕЛІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок., розм.* 1. Ставати нерухомим; дубіти. *Що від людей за роботу дістанемо, тим і заносимося, а не раз, то й голодом дебеліємо* (І. Франко).

2. Ставати твердим, тужавим; шкарубнути. *Кругом куреня не видно нікого, тільки .. лежали сітки та геть одсторонь на вбитих у землю кілках дебелів невід* (Панас Мирний); *На возі злегенька поторохкують червонобокі, в поливі миски, на днищах яких спочивають соняшники, квіти і сонце; .. дебеліють горлові горщики, в яких би вмістився і я, і гончареві скощавлені дрібнята* (М. Стельмах).

ДЕБЕЛІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Ставати дебелішим. *Із віком Левко помітно дебелішав* (із журн.); *Згодом нестійкі обриси дебелішали, хмарні, сірі плями набирали живої крові кольорів* (Б.-І. Антонич).

ДЕ́БЕТ, у, *ч., фін.* Ліва сторона бухгалтерського рахунку, куди заносяться всі одержувані цінності, а також усі борги й видатки, які числяться за цим рахунком; протилежне к р е́ д и т. *В коридорі порожньо. О такій порі в поїздах трясуться лише запізнілі ревізори, в яких до останнього дня дебет не сходився з кредитом, та журналісти* (Ю. Мушкетик); *Карло Іванович так розгублено закліпав очима, ніби у нього вперше не зійшовся дебет з кредитом* (О. Чорногуз).

ДЕБЕТО́ВИЙ, а, е, *фін.* Стос. до дебету. *У створених автоматизованих системах управління підприємствами фінансові розрахунки зводились до розв'язання кількох комплексів завдань, зокрема до обліку фінансових результатів: дебетові і кредитові обороти, суми обороту за розділами балансу* (з наук. літ.); *Дебетове сальдо відображає наявність господарських засобів на певну дату, затрати на виробництво, розмір збитків тощо* (з навч. літ.).

ДЕБЕТУВА́ННЯ, я, *с., фін.* Дія за знач. **дебетува́ти.** *Списування коштів відбувається шляхом дебетування рахунку відразу після купівлі власником картки товару чи отримання готівки* (з газ.).

△ **(1) Пряме́ дебетува́ння** — постійне доручення, що його власник рахунку видає банку, яке містить наказ регулярно знімати з його рахунку суми і виплачувати їх третій стороні. *Програма платежів може автоматично здійснювати пряме дебетування й авансові платежі* (із журн.).

ДЕБЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фін.* Заносити бухгалтерську операцію в дебет. *Емітент прямо дебетує на власний капітал виплати утримувачам фінансового інструменту, класифікованого як інструмент капіталу* (з навч. літ.); *Банк надсилає чек до банку покупця, який перераховує суму за чеком і дебетує рахунок свого клієнта* (із журн.).

ДЕБЕТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., фін.* Пас. до **дебетува́ти.** *Амортизована знижка або премія кредитуються чи дебетуються на рахунок прибутку, ніби вони є відсотком, і додаються чи вираховуються з балансової вартості цінних паперів* (з мови документів).

ДЕБІ́Л, а, *ч.* 1. *мед.* Людина, яка страждає на дебільність. *Говорячи з чоловіком, вона звикла — вдало чи невдало — вживати медичних термінів, і в неї давно вже .. нежить і кашель зникли в грипозному стані, дурень став у неї дебілом, а глупота обернулась на олігофренію* (Б. Антоненко-Давидович); *На жаль, дебіли не можуть засвоїти всієї програми загальноосвітньої школи* (з газ.).

2. *перен., розм.* Про тупу, нетямущу людину. *Скільки себе пам'ятаю, стільки й цю ранкову меланхолію. Який дебіл вигадав, наче ранок — це світла і радісна пора?* (Ю. Андрухович); *Тільки я почував себе розгублено. Я більше не міг повертатися у компанію дебілів* (Любко Дереш); // *лайл.* Уживається з метою образити кого-небудь, засудити чиюсь поведінку. — *Ми б вас взагалі не чіпали, але ви водяру надто дешево продаєте, збиваєте ціну, ясно, дебіли?* (С. Жадан).

ДЕБІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до дебіла. *При дебільності можливе навчання в школі, але дебільні хворі опановують переважно конкретні знання, засвоєння теорії їм не вдається* (з наук.-попул. літ.); *Я спостерігаю за Тімом Ротом, який постійно видушує з себе дебільну привітну посмішку "ласкаво просимо, ласкаво просимо"* (Ю. Андрухович).

2. *розм.* Безглуздий, дурнуватий, неосмислений. *Ті ж самі голоси, той самий "касетний скандал", ті ж дебільні ситуації у верхніх ешелонах влади* (Л. Костенко).

ДЕБІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *мед.* Найлегший ступінь олігофренії, зумовлений затримкою розвитку чи органічним ураженням мозку плода. *Дебільність є одним із хворобливих розладів психіки людини* (з наук. літ.); *Дебільність характеризується примітивністю суджень і умовиводів* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Тупість, дурість, розумова обмеженість. *В світі нема панацей. Та література, попри звіринство* [звірство] *звичаїв, дебільність фортуни, канібалізм обставин, пронизливий гамма-відчай довкіл, все ж здатна на дещицю* (Є. Пашковський).

ДЕБІ́ЛЬНО. Присл. до **дебільний.** — *Ти що, святий? — озивається Булавка, дебільно посмикуючи головою, і регоче, але під пильним поглядом Тюлі раптово замовкає* (А. Дністровий); *Співрозмовник був якийсь хворий — його всього трусило і він дебільно усміхався* (з газ.).

ДЕБІ́Т, у, *ч., спец.* Об'єм рідини чи газу, що надходить за одиницю часу з природного чи штучного джерела (колодязя, свердловини і т. ін.). *За допомогою нагнітання повітря або газу на певній глибині штучно створюється підвищений тиск, і тим самим збільшується дебіт свердловин* (з наук. літ.); *Періодична зміна дебіту джерел, зумовлена ритмічною зміною газового тиску, найяскравіше проявляється в гейзерах* (з наук. літ.); * Образно. *Нас закинули* [в Карпати] *з літаків. Ми переплюснулись і через дамби і через хребти, бо наш дебіт постійно зростав коштом підземних вод, припливом місцевого населення* (Ю. Смолич).

ДЕБІТО́Р, а, *ч., бухг.* Юридична або фізична особа, що має документально зафіксовану фінансову заборгованість; боржник. *Досудові процедури передбачають звернення кредитора до дебітора з письмовою претензією про відшкодування заборгованості* (з наук.-попул. літ.); *Дебітором може бути підприємство-покупець, яке вчасно не оплатило товари чи послуги* (з навч. літ.).

ДЕБІТО́РСЬКИЙ, а, е, *бухг.* Прикм. до **дебіто́р.** *Як правило, банк купує дебіторські рахунки, пов'язані з постачанням товарів або наданням послуг* (з навч. літ.).

△ **Дебіто́рська заборго́ваність** *див.* **заборго́ваність.**

ДЕБЛОКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деблокува́ти.** *При використанні пристроїв аварійного виходу двері можуть бути блоковані або деблоковані з пульта охорони подачею відповідної команди* (з наук.-техн. літ.); *Силами прибулих на місце події рятувальників потерпілий був деблокований із пошкодженої іномарки* (з газ.); // **деблоко́вано,** *безос. пред. 14 січня — 29 лютого 1944 р. під Ленінградом було проведено успішну наступальну операцію, у результаті якої місто було повністю деблоковано* (з навч. літ.).

ДЕБЛОКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деблокува́ти.** — *Годинник, виявляється, заблокований. Будь-яка дилетантська спроба його відчинити закінчиться вельми сумно. Потрібні спеціалісти з деблокування* (В. Чемерис); *До конкретних заходів зі здійснення антитерористичних операцій різного масштабу й різної функціональної орієнтації можна віднести: деблокування об'єктів, припинення терористичної акції, що здійснюється, знешкодження терористів* (з наук. літ.).

ДЕБЛОКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Знімати, усувати блокування кого-, чого-небудь. *Усі спроби фашистських військ деблокувати місто були марними* (із журн.); *Рятувальникам вдалося деблокувати господаря, який опинився під уламками демонтованого житлового будинку* (з газ.); *Одного постраждалого довелося деблокувати з салону автомобіля* (з газ.).

ДЕБО́Ш, у, *ч., розм.* Бешкет, бійка. — *Руки в них короткі для того, щоб розгромити нас. А от дебош можуть вчинити* (А. Головко); *І тоді з гурту вихопився міліціонер: — Припинити дебош! У всьому розбереться міліція* (А. Шиян); *"Вибиті вікна в російській Думі". Хуліганство, провокація, просто п'яний дебош?* (Л. Костенко).

ДЕБОШИ́Р, а, *ч., розм.* Той, хто влаштовує дебоші; скандаліст. *Тетяниного Петра всі знали як невгамовного дебошира* (із журн.).

ДЕБОШИ́РИТИ, рю, риш, *недок., розм.* Учиняти дебош; бешкетувати. *Даруся дивується, чому ніхто не в'яже Славка, коли він напивається і дебоширить на півсела* (М. Матіос).

ДЕБОШУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **дебоши́рити.** *Він дебошував проти панів* (з легенди); *Перед початком футбольного матчу почала дебошувати група агресивно налаштованих місцевих уболівальників* (з газ.).

ДЕБР *див.* **де́бра.**

ДЕ́БРА, и, *рідко* **ДЕБР, ДЕБРЬ** і, *ж., діал.* Яр; улоговина, хащі. *І дебрь-пустиня неполита, Зцілющою водою вмита, Прокинеться* (Т. Шевченко); *Вони продерлися більше-менше до половини глибокості дебрі* (І. Франко); *Попри дорогу простяглася глибока, стрімка вниз дебра, заросла густою травою* (Л. Мартович); *Сміявся* [Кормильчич], *як із доброго жарту, і регіт відбивався глухо у глибині дебри з голосистим потоком на дні* (К. Гриневичева); *Слів, які б мали в своїй семантичній структурі повністю антонімічні значення, очевидно, небагато. У Шевченковій поезії це хіба що дебрь (у звичному розумінні "хащі") і пустиня* (В. Русанівський).

ДЕБРИ́ФІНГ, у, *ч.* Психологічна бесіда з людиною, що пережила екстремальну ситуацію або психологічну травму. *Розглядаються причини виникнення конфліктів, стресів, способи розв'язання та прогнозування конфліктів, шляхи подолання стресів; запропоновано тренінг-семінари і дебрифінг з цих питань* (із журн.).

ДЕ́БРІ, ів, *мн.* Хащі, нетрі. *Як він любить оцю річку, зелені довкола луки, несходимі дебрі карпатських лісів, гори!* (П. Колесник); *Густі, таємничі, як у казках, ялинкові, а потім соснові дебрі й хащі змінилися на ласкаві, м'які краєвиди, що голубили очі, заспокоювали душу* (О. Іваненко); // Глуха, малодоступна, дика місцевість. *Чи ми ще зійдемося знову? Чи вже навіки розійшлись? І слово правди і любові В степи і дебрі рознесли!* (Т. Шевченко); [Ч о р н о р и з е ц ь:] *Ходжу по дебрях, селах та городах руських із власної спонуки та Божого благословення* (Г. Тарасюк); * Образно. [Ж і н к а:] *Приїхали* [до Канади], *ні слова не розуміли .. Пішли в ці дебрі, далеко від людей* (Мирослав Ірчан).

ДЕБРЬ *див.* **де́бра.**

ДЕБЮ́Т, у, *ч.* 1. Перший виступ артиста на сцені. — *Я вже готова. Тільки роль вивчу; по весіллі мій дебют* (Леся Українка); — *Кажуть, ти вийшов на велику сцену?* — *Пробував.* — *Та невже? На яких ролях?* — *вдавано дивуються хлопці, хоч добре знають про недавній оперний дебют Штепи* (О. Гончар); *Перший досвід виступів на оперній сцені, як і годиться, співак набув у оперній студії Національної музичної академії. А дебют у Національній опері відбувся в "Ромео і Джульєтті" Гуно* (з газ.); // Перший виступ, починання в якій-небудь галузі. *Він завжди, коли хотів посміятися з мене, згадував мої дебюти в поезії.., цитував якісь особливо недолугі і наївні рядки, які я вже сама давно забула* (І. Жиленко); *В автобіографічній записці 90-х років Б. Грінченко з гіркотою згадував про свої літературні дебюти* (з наук. літ.).

2. Початкова стадія шахової або шашкової партії. *Броніслав розставив фігури — і гра між ними почалася .. Я стояв збоку і з цікавістю спостерігав за дебютом, бо обидва вони були в цьому ділі мастаками* (В. Малик); *Шахіст-початківець прагне вивчати шахову теорію з дебютів, із партій у цілому* (з наук.-попул. літ.); *Напружена партія завершилася внічию, і, коментуючи її, Г. Каспаров сказав, що дебют поєдинку його опонент провів блискуче* (з газ.).

ДЕБЮТА́НТ, а, *ч.* Той, хто дебютує. *Публіка з інтересом розглядала дебютанта* (О. Ільченко); *Володарі престижних кінопремій рідко бувають цікавішими за зелених дебютантів* (І. Карпа); * У порівн. *Я веду роль, невміло, може, як дебютант, мучу себе і других і не можу спинитись* (М. Коцюбинський).

ДЕБЮТА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **дебюта́нт.** *Залітають сюди й погані баси, .. й дебютантки-балерини, й третьорядні скрипники* (М. Хвильовий); *Сам факт, що їй, недавній дебютантці, талановитий колектив шевченківців доручав такі відповідальні й складні ролі, свідчить про високу оцінку ним сценічної обдарованості молодої артистки* (із журн.).

ДЕБЮТА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дебюта́нт.** *Дебютантський виступ шестикласника було оцінено позитивно* (з газ.).

ДЕБЮ́ТНИЙ, а, е. Стос. до дебюту. *А час летить. П'єр Рішар уже не блондин, а сивий. Мадонна вже двічі мама. Софі Лорен вже грає у дебютному фільмі свого дорослого сина* (Л. Костенко); *Дебютний вибір у цій шаховій партії виявився цілком виправданим* (з газ.).

ДЕБЮТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* Виступати вперше на сцені. — *А скільки морочивсь, поки умовив-таки виступити на сцені. І як блискуче дебютувала!* (А. Головко); *Дебютувала М. К. Заньковецька з великим успіхом у ролі Наталки Полтавки 1882 року* (з мемуарної літ.); // Виступати публічно вперше, починати діяльність у якій-небудь галузі. *Ти все-таки дебютував як поет і є автором п'яти поетичних збірок* (С. Жадан); *Г. Ф. Квітка дебютував на сторінках журналу "Український вісник" як автор кореспонденцій і статей про стан освіти і культурного життя в Харкові* (з публіц. літ.); *У 1909 р. О. Л. Кульчицька повертається до Львова і дебютує тут на художній виставці своїми картинами (олія), акварелями і гравюрами* (із журн.).

ДЕВАЛЬВАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до девальвації. *Споживче кредитування посилює приплив імпортних товарів і тим самим підвищує девальваційний тиск на курс національної валюти* (із журн.); *Бартер допомагає зменшити девальваційний вплив національної грошової одиниці* (з газ.).

ДЕВАЛЬВА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Офіційне зменшення золотого вмісту грошової одиниці чи зниження курсу національної валюти щодо золота, срібла, певної іноземної валюти. *Проведена урядом девальвація турецької ліри погіршила становище робітників* (Ю. Смолич); *До війни, під час житлової кризи, вона торгувала кімнатами .. Та прийшла девальвація. Клавда втратила все, крім доларів і золота* (Ірина Вільде); *Девальвація використовується як метод стабілізації валюти після інфляції* (з газ.); * Образно. *І золотий карбованець піддається девальвації, а як провести девальвацію закуреного люду передмість?* (М. Стельмах).

2. *перен.* Знецінення, зменшення значення, ролі і т. ін. чого-небудь. — *Іноді мені здається,* — *сказав він вагомо,* .. — *що людство втомилося. Весь час відбувається девальвація прагнень, ідей. Світ старіє* (Ю. Мушкетик); *Першооснова трагізму В. Стуса криється в усвідомленні неминучої девальвації та нівеляції людської особистості тоталітарним режимом* (з наук. літ.); *Глобалізаційні процеси трансформують культуру і спосіб життя людей, відбувається девальвація цінностей, у тому числі сімейних та гендерних* (з наук.-попул. літ.).

ДЕВАЛЬВО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **девальвува́ти.** *В умовах загострення світової валютної кризи в грудні 1971 був девальвований на 7,89 % американський долар*

(із журн.); *Готовність обстоювати ідеали, віра в них — щира, без скепсису. Ідеали чисті, не девальвовані* (із журн.); // **девальво́вано,** *безос. пред. На жаль, термін "стратегічне партнерство" девальвовано, перетворено в розмінну монету і часто використовується на догоду хвилинному політичному міркуванню* (з газ.).

ДЕВАЛЬВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що.* Здійснювати девальвацію (у 1 знач.). *За оцінками українських банкірів, у 1998 році Національний банк України інтенсивно девальвував офіційний курс без урахування основних факторів, що впливають на ринок "долар — гривня"* (із журн.).

2. Зазнавати девальвації (у 1 знач.). *Внаслідок різкого зниження попиту на експортовану сировину та зменшення обсягів промислового виробництва й формування дефіциту поточного платіжного балансу гривня почала девальвувати* (з газ.).

3. *що, перен.* Применшувати значення, роль і т. ін. чого-небудь. *За останні кілька років було девальвовано поняття свободи слова* (з газ.).

ДЕВАЛЬВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Піддаватися девальвації, зазнавати девальвації; знецінюватися. *Внаслідок застою деформувалися самі критерії художності, девальвувалися естетичні цінності* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **девальвува́ти.** *Національний банк України запевнив, що гривня до кінця року не буде девальвуватися* (з газ.).

ДЕВАНА́ГАРІ, *невідм., с.* Різновид індійського складового письма. *Складається деванагарі з окремих знаків для голосних та дифтонгів і знаків для приголосних, також вживаються й допоміжні значки* (з наук. літ.); *Деванагарі — найпоширеніше в Індії письмо, яке використовується носіями мов гінді, санскриту, біхарі та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДЕВАСТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до девастації. *Міська влада вдалася до відповідних девастаційних заходів* (з газ.).

ДЕВАСТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Комплекс заходів, спрямованих на знищення збудників інвазійних та інфекційних захворювань людини, тварин і рослин на всіх стадіях розвитку цих збудників. *Девастація може бути тотальною (повна ліквідація збудника) або частковою* (з наук. літ.).

ДЕВЕ́ЛОПЕР, а, *ч.* Підприємець, що займається створенням об'єктів нерухомості та організацією відповідних процесів. *Девелопер організовує проектування об'єкта, викуп землі під об'єкт, отримання ліцензії під будівництво, підшукує будівельну фірму* (із журн.).

ДЕВЕ́ЛОПЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до девелопера. *Сьогодні девелоперами найчастіше виступають юридичні особи — девелоперські контори* (з газ.).

ДЕВЕ́ЛОПМЕНТ, у, *ч.* Підприємницька діяльність, пов'язана із створенням об'єкта нерухомості, реконструкцією або зміною існуючої будівлі або земельної ділянки, що веде до збільшення їх вартості. *Девелопмент нерухомості є різнобічним бізнесом, що охоплює різні види діяльності — від реконструкції та здачі в оренду існуючих будівель до їх купівлі* (з газ.).

ДЕВІА́НТНИЙ, а, е. Стос. до девіації (у 5, 6 знач.). *Теоретичні напрацювання вчених були застосовані при аналізі та класифікації девіантних одиниць* (з наук. літ.); *Досліджено правовий і девіантний дискурси у комунікативній практиці газет України* (з наук. літ.); *Основною темою конференції молодих учених була проблема девіантної особистості у філософії XX сторіччя* (із журн.).

△ **Девіа́нтна (відхильна́) поведі́нка** *див.* **поведі́нка.**

ДЕВІА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **девіа́нтний.** *Девіантність висловлення не завжди є прямим наслідком мовної некомпетентності автора* (з наук. літ.); *Необхідно на науково-методичному рівні розглянути різновиди журналістської етики, осмислити трансформацію преси, девіантність журналістської моралі* (із журн.).

ДЕВІА́НТНО. Присл. до **девіа́нтний.** *Мислителі вважали, що діючи девіантно та аморально, людина фактично втрачає ознаки особистості, перестає бути суб'єктом активної соціальної діяльності* (з наук. літ.).

ДЕВІАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж., лінгв.* Наука про девіації (у 5 знач.). *У межах девіатології розглядалися різні підходи до поняття "девіація" та погляди на принципи класифікації аномальних мовних явищ* (з наук. літ.).

ДЕВІАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до девіації. *Девіаційний пеленгатор призначений для визначення магнітних пеленгів орієнтирів літака* (із журн.); *У статті розглянуто спосіб корекції девіаційної патології проксимального відділу товстого кишечника* (з наук. літ.); *Досліджено девіаційну поведінку представників окремих соціальних груп* (з наук. літ.).

ДЕВІА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Відхилення магнітної стрілки компаса від лінії магнітного меридіана під впливом великих мас заліза та електромагнітних полів. *Завдяки науці про девіацію магнітний компас залишився вірним помічником моряків і на залізних кораблях* (з наук. літ.).

2. Відхилення від заданого напряму руху літака, судна і т. ін. *Фізична природа швидкісної девіації руху літака стає прозорою, якщо порівняти її величину з кутом відхилення горизонтального складника кутової швидкості* (з наук. літ.).

3. *біол.* Різновид еволюційних змін розвитку органа, які відбуваються на середніх стадіях і приводять до відхилення в його будові у дорослому організмі. *Прикладом девіації є зроговіння у плазунів або окостеніння в акул епідермальної частини зачатків луски, що відбувається на середніх стадіях розвитку* (з наук. літ.).

4. *радіо.* Відхилення частоти електричних коливань від середнього значення. *Одиницею девіації частоти є герц* (з навч. літ.).

5. *лінгв.* Порушення норм літературної мови. *Девіація являє собою широке коло мовних явищ, до яких належать усі можливі типи відхилень від мовних норм та комунікативних законів* (з наук. літ.); *Усе більший інтерес викликає дослідження не так нормативного варіанта мови, як мовних аномалій та девіацій* (з наук. літ.).

6. Поведінка, що порушує загальноприйняті в суспільстві правові й моральні норми. *Мова фіксує девіації — відхилення жінки або чоловіка від певних суспільно визнаних світоглядних констант* (з наук. літ.); *Соціологічне дослідження проблем молоді особливо актуальне для осмислення девіацій у молодіжному середовищі у контексті соціальних змін* (з наук.-попул. літ.).

ДЕВІ́З, *ч.* 1. *род.* у. Стисле формулювання провідної ідеї, програми дій. — *З людьми і для людей — се був девіз його життя* (І. Франко); *Благословенна щастя мить — Стрічання із садами. Коли девіз у серці є На труд, на щастя, згоду...* (М. Нагнибіда); // Правило, заповідь. *Шевченко, куди б його не закинула доля, — завжди був вірний своєму девізу:*

не каятися, не гнутися перед царями (П. Тичина); *Єдиний девіз, що засвоїв собі Євген у таборах: рятуйся хто як може* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *род.* а. Короткий вислів або слово, що є псевдонімом автора якоїсь роботи, проекту або твору, які розглядаються на закритому конкурсі. *Учасники представляють свої твори під певним девізом* (із журн.).

3. *род.* а. Короткий символічний напис на гербі, щиті і т. ін. *Те військо не мало ясних корогов, .. На простих селянських щитах не було Девізів гучних красномовних* (Леся Українка); *Закутий у блискучі лати вершник з опущеним на обличчя забралом і чорним щитом без герба та девіза наближався до його шатра* (О. Авраменко).

ДЕВІ́ЗА, и, *ж., фін.* Платіжний засіб в іноземній валюті, який використовується для міжнародних розрахункових операцій. *До девіз належать векселі, чеки, перерахунки, акредитиви, платіжні вимоги, платіжні доручення, іноземні банкноти й монети* (з наук. літ.).

ДЕВІ́ЗНИЙ, а, е. Прикм. до **девіза.** *Девізний і обмінний курс поєднуються в одному понятті — валютні курси* (із журн.).

△ **Валю́тна (деві́зна) полі́тика** *див.* **полі́тика.**

ДЕВОЛЮ́ЦІЯ, ї, *ж.* Передача (делегування) центральними урядовими органами частини своїх повноважень органам влади адміністративно-територіальних одиниць. *На відміну від федералізму передача повноважень при деволюції може мати тимчасовий характер* (з наук. літ.).

ДЕВО́Н, у, *ч., геол.* Четвертий період палеозойської ери в історії Землі. *Західна межа поширення девону, де його перекривають кам'яновугільні відклади, схематично проходить у напрямку від Турійська приблизно на Золочів і Жидачів* (з наук. літ.).

ДЕВО́НСЬКИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **дево́н.** *Палеозойську ланку розрізу Прикарпаття репрезентують девонські червоні або вишневі дрібнозернисті пісковики* (з наук. літ.).

△ **Дево́нський періо́д** *див.* **періо́д.**

ДЕВО́ТКА, и, *ч. і ж., діал.* Святенник, святенниця. [Є в г е н і й:] *Ге, ге, до єзуїтів се брехати! Девоток сим лякать!* (І. Франко); *То ж він* [Мефістофель] *— замучений уявою маньяк* [маніяк], *— В гурті розпутників, поетів і кривляк Сидить з лицем диявола й девотки* (М. Бажан).

ДЕВ'ЯНО́СТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **дев'яно́сто.** *Дев'яностий псалом має велику духовну силу* (з рел.-церк. літ.); *Застереження щодо конвенції набирають чинності не раніше ніж на дев'яностий день після одержання Генеральним секретарем ООН відповідного повідомлення* (з мови документів); *Інтенсивне зростання польської економіки в першій половині дев'яностих років було певною мірою неминучим* (із журн.); *Ліонель Мессі забив дев'яностий гол за сезон* (з газ.); // Уживається як частина складених порядкових числівників. *На сто дев'яностому кілометрі траси починалася її реконструкція* (з газ.); // *у знач. ім.* **дев'яно́сті,** тих, *мн.* Десятиріччя від 90-го до 99-го року кожного сторіччя. *Першу свою подорож Карл-Йозеф здійснив на самому початку дев'яностих* (Ю. Андрухович); *Культурологічний бум початку дев'яностих підвищив увагу суспільства до культурології як науки* (із журн.).

ДЕВ'ЯНО́СТО, а, *числ. кільк.* Назва числа 90 і його цифрового позначення. *Двічі по сорок п'ять буде дев'яносто;* // Кількість із 90 одиниць. *Шумів* [дуб] *над мостом дев'яносто років* (А. Малишко); *Торг завис на дев'яноста карбованцях і далі — ні тпру ні ну* (М. Стельмах); *А воли чумацькії великі, як гори, дужі-предужі, є такі, що везуть по п'ятдесят пудів поклажі, а є й по дев'яносто* (Ю. Мушкетик); *Лебединський монастир Чигиринського повіту в двохстах верстов від Києва, дев'яноста — від Чигирина* (Г. Колісник); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. *До моря залишалося проїхати сто дев'яносто кілометрів* (з газ.).

ДЕВ'ЯТДЕСЯ́Т, и́, *числ. кільк., діал.* Те саме, що **дев'яно́сто.** *Мила вітчизна моя — Сульмон, на джерела багатий; Дев'ятдесят туди миль треба від Рима пройти* (М. Зеров); *А по Різдві ціни на пшеницю напевно підскочать. Тепер, скажемо, пуд пшениці дев'ятдесят копійок, а по Різдві — рубель, а то й руб — п'ять* (У. Самчук).

ДЕ́В'ЯТЕРО, тьо́х, *числ. кільк., збірн.* Кількість дев'ять (уживається з іменниками, що означають назви істот; рідше з іменниками середнього роду, що означають назви речей; з іменниками, що мають форму тільки множини, а також з особовими займенниками у множині). *Ой не сам запорожець іде: дев'ятеро коней веде* (Сл. Гр.); *Потім дружним хором почали мурликати дев'ятеро котів* (Ю. Смолич); *А в мене самих тільки братів та сестер дев'ятеро* (В. Шкляр).

ДЕВ'ЯТИ... Перша частина складних слів, що означає: 1) який має дев'ять однакових ознак, предметів і т. ін., напр.: д е в' я т и б і́ ч н и й, д е в' я т и г р а́ н н и й, д е в' я т и с т р у́ н н и й; 2) який складається з дев'яти частин або є мірою в дев'ять одиниць, напр.: д е в' я т и б а́ л ь н и й, д е в' я т и м е т р о́ в и й, д е в' я т и с е к у́ н д н и й.

ДЕВ'ЯТИБА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має дев'ять балів *(див.* **бал**[2]). *Музиканти — хлопчики віком від семи до чотирнадцяти років — дійшли до кінця вулиці і не зупинилися, поки не вибили останні такти якогось бадьорого маршу, що гримів, як дев'ятибальний шторм у кам'яних берегах* (М. Малиновська); *Щоб вчитися в Італії, ви повинні продемонструвати пристойне знання італійської — набрати не менше шести балів за дев'ятибальною шкалою* (з газ.).

ДЕВ'ЯТИВІ́РШ, а, *ч., літ.* Строфа з дев'яти рядків, що має вигляд октави з одним долученим рядком та наділена потрійною римою, яка єднає третій, шостий і дев'ятий рядки. *До дев'ятивірша звертався Іван Франко у циклі "До Бразилії"* (з наук. літ.).

ДЕВ'ЯТИГРА́ННИЙ, а, е. Який має дев'ять граней. *Колиба — старовинне лісове житло лісорубів .. Колиба бувала семигранна, — в такій спало двадцять чоловік. А бувала вона й дев'ятигранною, тоді в ній могло сховатися сорок лісових робітників* (Т. Масенко); *Корінці світилися в пітьмі, наче баба тримала в руці жмут охрового дев'ятигранного проміння* (Е. Андієвська).

ДЕВ'ЯТИГРА́ННИК, а, *ч.* Геометричне тіло, яке має дев'ять граней. *На наступному уроці геометрії вчитель пообіцяв розглянути особливості дев'ятигранника* (із журн.); // Предмет, що має форму такого тіла. *За легендою, гра виникла на основі етруського релігійного ритуалу поклоніння дев'яти богам, при якому кидок кістки дев'ятигранника визначав долю дів* (із журн.).

ДЕВ'ЯТИДЕ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває протягом дев'яти днів або розрахований на дев'ять днів. *Цілу ніч думала. Не спала. А там десь не спить, замучений дев'ятиденним голодом, син...* (Г. Хоткевич); *Лейтенант Даус, по дев'ятиденному походові, не досягши мети, мусив*

повернутися до Порт-Джексона (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Найкращі гравці світу з покеру зібрались для участі у дев'ятиденній серії турнірів, в якій було розіграно багатомільйонні призові фонди* (з газ.).

ДЕВ'Я́ТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **де́в'ять.** *Болить бік дев'ятий рік, та не знаю, в которім місці* (Номис); *Мина літо, мина осінь, Мина сьомий місяць, .. Уже й дев'ятий настає* (Т. Шевченко); *Другі діти не хочуть, плачуть, а він уже набрид мені, щоб одвів у школу. — А скільки йому на роки? — Уже дев'ятий. — Ого!* (С. Васильченко); // Який перевищує вісім, наближаючись до дев'яти (про одиниці часу). *Вранці в п'ятницю десь на дев'яту годину до хати і молодої і молодого збираються запрошені перед цим коровайниці та почет* (В. Рубан); // Уживається як частина складених порядкових числівників. *Описує* [дракон] *гігантську параболу десь по сорок дев'ятій паралелі, карбує її вогненним приском, гейби комета* (І. Багряний); // *у знач. ім.* **дев'я́та,** тої, *ж.* Година, що настає після восьмої. *Годинник на столі показував уже двадцять на дев'яту* (Б. Антоненко-Давидович); *Мабуть, уже десь під північ, а на моєму годиннику все ще чверть на дев'яту* (Є. Доломан).

Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.)* **за [п'я́тий (дев'я́тий** *і т. ін.)***] сніп** *див.* **заробля́ти.**

◊ **Дев'я́тий вал** *див.* **вал**[1]**; Шо́сте (дев'я́те) чуття́** *див.* **чуття́.**

ДЕВ'ЯТИКІЛОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює дев'яти кілометрам. *За переказами, місцеві мешканці для захисту містечка від татар збудували дев'ятикілометровий підземний хід, який вів аж до Теребовлі* (з газ.); *Для поповнення озера Саки морською водою збудували дев'ятикілометровий канал* (з газ.).

ДЕВ'ЯТИКЛА́СНИК, а, *ч.* Учень дев'ятого класу. *У легких парусинових туфлях і шкіряних балетках .. крокували вони — вчорашні восьмикласники й дев'ятикласники* (І. Гончаренко); *Це була мить перед наступом. Таке відчуття сповнювало її відтоді, як дев'ятикласники закінчили свій проект будівництва майстерні* (Г. Усач).

ДЕВ'ЯТИКЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дев'ятикла́сник.** *— А це шкільні подруги її, теж дев'ятикласниці, аж із села поприбігали* (О. Гончар); *Невже це колишня Лариса, та сама дев'ятикласниця* (П. Гуріненко); *Дев'ятикласниця з Чернівців розробила комп'ютерну програму для створення голограм у домашніх умовах* (з газ.).

ДЕВ'ЯТИЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **дев'ятирі́чний.** *Після дев'ятилітньої неволі я досить навчилася скептицизму* (Леся Українка); *У кухні, як щоднини, так і сьогодні, застав дев'ятилітню дівчинку, Гапку, що послугувала Броньці* (Л. Мартович); *В хату влітають близнята Морозенка — дев'ятилітні Ярослав і Михайло* (М. Стельмах).

ДЕВ'ЯТИМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює дев'яти метрам. *Піщана блоха легко застрибує на дах дев'ятиметрової будівлі* (із журн.); *На запорізькому острові Хортиця презентували дев'ятиметровий Рушник національної єдності* (з газ.); // *у знач. ім.* **дев'ятиметро́вий,** вого, *ч., спорт.* Кидок, удар, признач. за порушення правил спортивної гри, який виконується з відстані дев'яти метрів. *На останній секунді матчу жіноча збірна України з гандболу отримала право на штрафний дев'ятиметровий* (з газ.).

ДЕВ'ЯТИМІ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, триває протягом дев'яти місяців або розрахований на такий термін. *Народилася ювілярка Антоніна Павлівна в селі Уздиця, що неподалік Глухова, у багатодітній козацькій родині. Після закінчення школи й дев'ятимісячних курсів працювала вчителькою* (з газ.).

2. Віком дев'ять місяців. *Хлопчик .. вже дев'ятимісячним майже без нічиєї допомоги зіп'явся на ноги, кричав і відбивався, коли йому пробували помагати вчитися ходити* (П. Загребельний); *Ліла-Софія помітила дружину здалеку й вийшла до воріт, убрана, мов бояриня, а за нею челядниця тримала на руках дитя, дев'ятимісячну Янку, яка впізнала Доброчина й показала четверо зубенят* (І. Білик).

ДЕВ'ЯТИ́НИ, и́н, *мн.* Дев'ятий день після чиєї-небудь смерті; поминки в цей день. *Справляли Наум і Настя вп'ять* [знов] *і третини, і дев'ятини, .. як треба по-християнськи...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Справивши дев'ятини, він прибрався .. й поїхав в Чайки* (І. Нечуй-Левицький); *Сірко наказав одрахувати на поминальні обіди — дев'ятини та сороковини — попам на часточку, щоб записали покійника в синодиках поминальних та голосно, щиро згадували козака, а решту оддати Перепеленкові* (Ю. Мушкетик).

ДЕВ'ЯТИПОВЕРХІ́ВКА, и, *ж., розм.* Дев'ятиповерховий будинок. *За тридцять хвилин .. доїжджаємо автобусом до спального району з дев'ятиповерхівок і старих хрущовок, де моя оселя* (А. Дністровий); *Ми піднялися на дах моєї дев'ятиповерхівки* (Любко Дереш).

ДЕВ'ЯТИПОВЕРХО́ВИЙ, а, е. Який має дев'ять поверхів. *У нашому новому дев'ятиповерховому будинку у підвалі бойлерна, а також комірчини для кожного мешканця* (В. Нестайко); *Жив він у старому, ще довоєнного мурування п'ятиповерховому будинку, обабіч якого стояли модерні, дев'ятиповерхові новобудови* (Ю. Мушкетик).

ДЕВ'ЯТИРІ́ЧКА, и, *ж., розм.* Неповна середня загальноосвітня школа з дев'ятирічним строком навчання. *Довелося йому йти до десятого класу в районну школу, бо в селі тільки дев'ятирічка* (з газ.).

ДЕВ'ЯТИРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, триває протягом дев'яти років, розрахований на дев'ять років. *Серед невтомної дев'ятирічної боротьби за визволення й незалежність України Хмельницький занедужав* (А. Кащенко).

2. Віком дев'ять років. *Ось дев'ятирічна Іветта з жахом спостерігає за старшою сестрою Мартою: яка ж вона смілива!* (Люко Дашвар); *Довелося чоловікові першому протоптувати стежку. Раптом він побачив, що по його слідах іде дев'ятирічний син* (із журн.).

ДЕВ'Я́ТКА, и, *ж.* 1. Назва цифри і числа 9. *Намалювавши на стіні три дев'ятки, ми віддаємо свій дім під недремну опіку Божу* (Ю. Андрухович); // *розм.* Назва групи предметів або об'єктів із дев'яти одиниць. *Ворожі літаки, трьома дев'ятками перетнувши передній край, падають один за одним в прямовисне піке, висипаючи бомби* (Є. Доломан); // *розм.* Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого цифрою 9 (автобус, трамвай і т. ін.). *До планетарію доїхав трамвайною дев'яткою* (з газ.); // *розм.* Автомобіль "Жигулі" дев'ятої моделі. *Мовчки сів за кермо своєї "дев'ятки", без жодного слова подав мені пітну долоню і рушив* (В. Дрозд); *А машина в нас — простий "москвич". І тут нас дві дівки якісь на вишневій "дев'ятці" обганяють* (Любко Дереш).

2. Гральна карта, що має дев'ять позначок однієї масті. [Митька:] *А єто* [це]: *винова дев'ятка. Туз бубновий. Носійка червова. Хлап жировий. Шістка бубнова* (М. Кропивницький).

3. Азартна гра в карти. *Молодші хлопці на весіллях пробували танцювати, а старші дядьки грали в дев'ятку* (із журн.).

4. Частина мішені, розташована за одне коло від її центру. — *Дев'ятка! — доповів спостерігач. Лейтенант перезарядив гвинтівку. Перші два патрони, виявилося, були учбовими* [навчальними]. *Третій — бойовий. Куля поцілила в центр мішені* (І. Багмут); *Мені чогось трохи не вистачило. Як тому стрільцеві, що так ніколи й не виконав норму майстра. Кулі лягають у вісімки, дев'ятки... Не вистачає однієї одинички* (Ю. Мушкетик).

5. *спорт., розм.* Верхній кут воріт (у футболі, гандболі). *Вовка Маруня прорвався з м'ячем до воріт і вже був би вклеїв у дев'ятку, але захисник .. підчепив його ногою* (В. Нестайко); *Нагадаємо, до м'яча, що летів у дев'ятку, голкіпер дотягнувся ціною травми* (з газ.).

△ **Пра́вило дев'я́тки** *див.* **пра́вило.**

ДЕВ'ЯТНА́ДЦЯТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **дев'ятна́дцять.** *Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків* (М. Коцюбинський); *О бою заглушені грози В важкий дев'ятнадцятий рік!* (А. Малишко); *Мені було цікаво зазирнути на острівець, де панувало дев'ятнадцяте століття* (Р. Федорів); // *у знач. ім.* **дев'ятнадця́та,** тої, *ж.* Година, що настає після вісімнадцятої. *Після дев'ятнадцятої відпочивальники прямували до їдальні* (із журн.).

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **дев'ятнадцятирі́чний.** *Родина Сухопеня невелика. Найпомітніша в ній — огрядна .. Гликерія Степанівна. Обіцяла бути не менш огрядною і дев'ятнадцятилітня донька Марта* (І. Пільгук); *Якщо його ім'я не стало уславленим у наші дні, то в цьому винна війна: Гриць Побігай дев'ятнадцятилітнім юнаком загинув на фронті* (А. Дімаров); *Після закінчення семінарії дев'ятнадцятилітня вчителька Катря Гриневичева повернулася до Львова, де й прожила майже все життя* (із журн.).

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, триває протягом дев'ятнадцяти років, розрахований на дев'ятнадцять років. *Круг (коло) місяця — дев'ятнадцятирічний період, після якого місяць-молодик і місяць уповні знову припадають на те саме число певного місяця* (з наук. літ.).

2. Віком дев'ятнадцять років. *Молодший за всіх присутніх дев'ятнадцятирічний Лев Дейч почувався з ними як ровесник, називав усіх на "ти" з першого ж звернення* (Ю. Хорунжий); *У десятий клас ходив дев'ятнадцятирічний хлопець, гарний, мов намальований, як описує фольклор подібну вроду* (С. Процюк); *Дев'ятнадцятирічний римський принц Валентин Юлій був надміру гарячим, войовничим і вкрай честолюбним юнаком* (О. Авраменко).

ДЕВ'ЯТНА́ДЦЯТЬ, ти і тьо́х, *числ. кільк.* Назва числа 19 і його цифрового позначення. *На трамваї ясно виднівся номер дев'ятнадцять* (із журн.); // Кількість із 19 одиниць. *Коли б не помер її хлопець, йому б тепер було так само літ дев'ятнадцять* (М. Коцюбинський); *Мені було дев'ятнадцять літ. Це такий вік, коли людина мусить якнайшвидше витрачати безупинний прибуток своїх сил* (В. Винниченко); *У дідівщинській крамниці були фігурні льодяники на паличках — дев'ятнадцять копійок сто грамів* (В. Нестайко).

ДЕВ'ЯТСО́Т, тисо́т, *числ. кільк.* Назва числа 900 і його цифрового позначення. *Числівник дев'ятсот належить до складних числівників* (з навч. літ.); // Кількість із 900 одиниць. — *Розжився на дев'ятсот марок, які лежать недалеко від смерті, — жалі та невдоволення пробігли по обличчі Кирюші і змили з нього всю хитруватість* (М. Стельмах); *За будування собору він узяв тільки дев'ятсот карбованців, тоді як за самий ремонт його пізніше правили дванадцять тисяч* (із журн.).

ДЕ́В'ЯТЬ, ти́ і тьо́х, *числ. кільк.* Назва числа 9 і його цифрового позначення. — *В дев'ять годин вечора. Прямо сюди йдіть. Візьміть номер і ждіть мене* (В. Винниченко); *Годинник показував дев'ять хвилин на четверту ранку* (Іван Ле); // Кількість із 9 одиниць. *На дев'яти возах везли* [посаг], *і в кожному возі по чотири воли сивих йшло* (Марко Вовчок); *Давайте складемо казку, де не буде ні Баби-Яги, ні змія з дев'ятьма головами. Хай це буде казка про щастя* (Є. Гуцало); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. — *Скільки ж вам, діду, літ? — Та хто зна! Чи сімдесят дев'ять, чи вісімдесят дев'ять? Хіба їх полічиш?* (Остап Вишня); *Нудьга губить на землі дев'ять десятих добрих починань* (Ю. Мушкетик).

◇ **Ні в п'ять ні в де́в'ять (в де́сять)** *див.* **п'ять; Шість на де́в'ять (на шість) <Чоти́ри на чоти́ри>** *див.* **шість.**

ДЕГАЗА́ТОР, а, *ч.* 1. Апарат для дегазації. *Дегазатор являє собою вертикальний циліндричний апарат, у верхній частині якого є похилі полиці* (з наук. літ.); *Після виходу бурового розчину з кільцевого простору свердловини його спрямовують у блок регулювального дроселя тиску і в дегазатор, а потім — у наземну циркуляційну систему* (з наук. літ.).

2. Речовина, яку застосовують для дегазації. *Для оброблення тварин, уражених отруйними речовинами і бактеріологічними засобами, застосовують спеціальні хімічні речовини — дегазатори* (з наук. літ.); *Гіпохлорити застосовують як вибілювачі, дегазатори стійких отруйних речовин, для дезінфекції питних і стічних вод* (з наук. літ.).

3. Фахівець, який здійснює дегазацію. *Кілька років дядько відпрацював дегазатором із знезараження споруд і майна* (з газ.).

ДЕГАЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дегазації. *На газоносних пластах дегазаційні свердловини можуть бути використані для нагнітання рідини у вугільний масив* (з мови документів); *Створена зі свердловин дегазаційна мережа працює до початку роботи шахти, під час роботи та після закриття шахти* (із журн.); *Повна дегазація індивідуальних засобів захисту, обмундирування, спорядження і взуття проводиться на спеціальних дегазаційних пунктах* (із журн.).

ДЕГАЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Знезараження або видалення з чого-небудь отруйних речовин. *Завданнями спеціальної обробки військових підрозділів є: проведення дезактивації, дегазації й дезінфекції озброєння, техніки, засобів індивідуального захисту, обмундирування, спорядження та інших об'єктів* (з мови документів).

2. Видалення рудникового газу або газоповітряної суміші з підземних гірничих виробок. *Дегазація підвищує безпеку робіт, оскільки вона різко знижує вміст метану у шахтній атмосфері* (із журн.); *Інтенсивність газопрояву при дегазації шламу вибуреної гірської породи не залежить від*

вибійного тиску (з навч. літ.); // Видалення газів з рідкого металу. *Унаслідок зниження температури зменшується розчинність водню у рідкому металі й починається інтенсивна дегазація металу* (з навч. літ.).

ДЕГАЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дегазува́ти.** *Під час виконання зварювальних або інших ремонтних робіт із використанням відкритого вогню на естакаді або трубопроводі для нафтопродуктів місце робіт попередньо повинне бути звільнене від усіх легкозаймистих і вогненебезпечних рідин, а трубопровід додатково очищений і дегазований* (з мови документів); *Досвідчені городники пророщують насіння у дегазованій воді, одержаній після нагрівання її до 90–100 градусів із наступним охолодженням у герметично закритому посуді* (з наук.-попул. літ.).

ДЕГАЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати дегазацію. *Мені пригадуються гумові, схожі на скафандри костюми, що ми в них ходили на заняття в університеті, дегазували уявно отруєну місцевість* (О. Гончар); *Після закінчення роботи весь особовий склад команди проходить повну санітарну обробку, а транспорт, лопати, захисні комплекти, протигази і рукавиці дезактивують і дегазують* (з навч. літ.); *Розливання металу у вакуумі дає змогу повніше дегазувати його* (з наук.-попул. літ.).

ДЕГАЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Втрачати газ (про речовини). *У газосепараторі проба пластової нафти дегазується* (з навч. літ.); *При нагріванні у вакуумі видаляються поверхневі жирові й окисні плівки, дегазується метал* (із журн.).

2. Пас. до **дегазува́ти.** *Бавовняне обмундирування, індивідуальні засоби захисту можуть дегазуватися також кип'ятінням у воді, водних розчинах кальцинованої соди і мийного порошку* (з навч. літ.).

ДЕГЕЛЬМІНТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Комплекс заходів, за допомогою яких звільняють організм людини або тварини від гельмінтів, а також знешкоджують їх у зовнішньому середовищі. *Поросят треба оберігати від захворювань і обов'язково відразу після відлучення від матері піддавати дегельмінтизації* (з наук.-попул. літ.); *Дегельмінтизація людини і тварин проводиться переважно за допомогою спеціальних фармакологічних препаратів з обов'язковим наступним знешкодженням паразитів, їх фрагментів, яєць і личинок* (з навч. літ.).

ДЕГЕЛЬМІНТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дегельмінтизува́ти.** *Дегельмінтизовані курiпки відкладали більше яєць, а відсоток пташенят, які вилупилися, був вищим, ніж у недегельмінтизованих* (з наук. літ.); *Застосування вакуумного висушування дозволяє спростити технологічну схему обробки осаду стічних вод, зводить до мінімуму багатостадійність процесу одержання зневодненого і дегельмінтизованого продукту* (з навч. літ.).

ДЕГЕЛЬМІНТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати комплекс заходів для знешкодження гельмінтів. *Найпростіше дегельмінтизують рідкі осади: у них вводять гостру пару і перемішують всю масу осаду для прогрівання до температури 60–65 °С* (з навч. літ.); *Мисливських, отарних собак та собак, які контактують з дикими тваринами, рекомендовано дегельмінтизувати щоквартально* (із журн.); *Худобу, яку дегельмінтизували, три доби не переганяють на інше пасовище* (із журн.).

ДЕГЕНЕРА́Т, а, *ч.* 1. Людина з ознаками дегенерації; виродженець. *Сам він низенький, обрюзклий з обличчя, рудий і з очима альбіноса. Дегенерат. Справжній, непідробний* (І. Багряний); — *Я за те, щоб профспілка не посилала жінку в шахти й бити на шляху каміння, щоб потім вона родила дегенератів* (Б. Харчук).

2. *перен., зневажл.* Людина аморальної, негідної поведінки; виродок. — *Ах, логічно! А логічно, щоб перевернений, старий, гидкий дегенерат запакував навіки в тюрму молоду дівчину* (В. Винниченко); — *Дивно, що фашизм виносить на поверхню саме таких дегенератів, — міркував художник. — Дегенерат Гітлер, морфініст Герінг .. Мабуть, сама гнила атмосфера фашизму розплоджує такі мікроби* (О. Гончар).

ДЕГЕНЕРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Стос. до дегенерації. *Вважають, що у виникненні дегенеративних склеротичних змін судин відіграють роль вільні радикали та оксид вуглецю* (з наук. літ.); *Остеоартроз — дегенеративне захворювання, що супроводжується ураженням хрящової тканини суглобів* (з наук. літ.); *Сучасні дослідження біологів свідчать про розширення меж дегенеративних процесів* (із журн.).

2. *розм.* Такий, як у дегенерата. *Намагалася* [Параска] *збагнути зміст запитання, й від того між бровами залягли їй глибокі дегенеративні зморшки* (Я. Качура); *Скуйовджена руда чуприна сяяла довкола його великої голови з низьким, плескуватим дегенеративним чолом* (Ю. Смолич).

ДЕГЕНЕРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Наявність ознак дегенерації, виродження. *Дружина замолоду була дуже гарною. Чіткі ознаки дегенеративності і виродження не змогли затемнити надзвичайної, своєрідної краси* (В. Собко).

ДЕГЕНЕРА́ТКА, и, *ж.* Жін. до **дегенера́т.** *І вмить, змахнувши чубом, знову зупиняється й тихим, приглушеним голосом питає: — Ти знаєш, що ваша паршивка, дегенератка збирається заміж за Мартенса?* (В. Винниченко).

ДЕГЕНЕРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Процес руйнування органів або клітин організмів чи ослаблення їхньої життєвості. *У найбільш несприятливих умовах може виникнути поступова дегенерація внутрішніх шарів кришталика, що викликає його помутніння і втрату еластичності* (з навч. літ.).

2. Зниження життєвості в кожного наступного покоління організмів порівняно з попереднім; виродження. *Усі троє були дуже подібні одне на одного й у кожного з них зрослись на переніссі брови — одна з ознак психічної дегенерації* (Б. Антоненко-Давидович); *Вона не була поганою, коли б не розпливалася від отого жиру, що в молодому свіжому організмі видавався як дегенерація, калічачи найніжніші вигини жіночої постави* (Іван Ле); *Людина не породження порожнечі й небуття. Вона — дитя Вічності, вона — безсмертна. Можна говорити лише про ступені її самоусвідомлення, підйом чи дегенерацію, поступ чи занепад* (О. Бердник).

ДЕГЕНЕРУВА́ТИ, у́є, *недок. і док.* 1. *біол.* Припиняти свій розвиток. *Ріст зародка ліщини, після того як він розпочався, відбувається дуже швидко. З двох насінних зачатків один дегенерує, інший — стрімко збільшується* (з навч. літ.); *Організм Ями незрівнянно швидше відбув усі процеси формації та дозрівання, і він став незрівнянно кремезнішим. А організм Ліліан дегенерував* (Ю. Смолич).

2. Те саме, що **виро́джуватися** 1. *Дані варіаційних кривих свідчили, що схожість засівів цього сорту давала дуже низький проти інших сортів відсоток, .. значить, сорт цілком виразно дегенерував* (М. Івченко); *Учений відзначає, що гігантський багатоядерний пилок безплідний і дегенерує на ранніх етапах розвитку* (з наук. літ.); *Зі збільшенням числа*

сезонів культивування пшениці кількість жіночих гаметофітів, що дегенерують, зменшувалась (з наук. літ.).

ДЕГЕРОЇЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Відмова в художній творчості від героїчного начала, героїчних образів. *У художній творчості дегероїзація є свідомим уникненням героїчного пафосу й героїчних образів* (із журн.).

ДЕГЕРОЇЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дегероїзува́ти.** *У романі Олеся Гончара "Людина і зброя" бачимо дегероїзований збірний образ ворога* (з наук. літ.).

ДЕГЕРОЇЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Позбавляти героїчних рис, характеристик і т. ін. кого-, що-небудь. *Іронічна свідомість заземлює, дегероїзує міфологічні образи, розглядає їх як предмет вишуканої інтелектуальної забави, гри* (з наук. літ.); *Дехто прагне дегероїзувати нашу історію, розуміючи, що пошанування героїв творить традицію народу* (з газ.).

ДЕГІДРАТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Відщеплення води від якоїнебудь речовини. *Дегідратація та інші фізико-хімічні фактори, що виникають при заморожуванні біоматеріалу, призводять до додаткових молекулярних перебудов білків* (з наук. літ.); *Іншою особливістю зони контакту мембран, що зливаються, є практично повна її дегідратація* (з наук. літ.); *Дегідратація виникає передусім у глибоких горизонтах в умовах збільшення температури середовища і тиску* (з наук. літ.).

2. *мед.* Процес обезводнення організму, що знижує його життєдіяльність, а в подальшому навіть призводить до смерті. *Із наростанням зневоднення з'являється сильна спрага, наростає дегідратація, демінералізація, виникають судомні посмикування литкових і жувальних м'язів* (з наук. літ.); *Дегідратація також може стати причиною хронічної втоми* (з наук. літ.); *Якщо водний баланс не відновлюється, виникає дегідратація; кров при цьому стає більш концентрованою, що призводить до серйозних порушень гемодинаміки* (з навч. літ.).

ДЕГІДРАТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **дегідратува́ти.** *У клітинних мембран у дегідратованому стані порушується напівпроникність* (з наук. літ.); *Досліджено дію бджолиної отрути на еритроцити, дегідратовані у різних середовищах при різних температурах* (із журн.).

ДЕГІДРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для видалення рідини з чого-небудь. *Конструкція дегідратора запобігає засміченню барабана, тому відпадає потреба у великих об'ємах промивної води* (із журн.); *Як побутова сушарка для овочів та фруктів дегідратор максимально зберігає ензими, мікроелементи та вітаміни* (з газ.).

ДЕГІДРАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Видаляти з чогось надлишкову рідину. *Властивістю двовалентних катіонів є їхня здатність дегідратувати полярні головки ліпідів* (з наук. літ.); *Зразки рослин дегідратували за зростаючими концентраціями спиртів* (з наук. літ.).

ДЕГІДРАТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **дегідратува́ти.** *Третинні і деякі вторинні спирти легко дегідратуються концентрованою сірчаною кислотою* (з наук. літ.).

ДЕГІДРО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **дегідрува́ти.** *Дегідрований і чистий метиловий ефір перекачується в спеціальну місткість для зберігання* (з наук. літ.); *Преднізолон — дегідрований аналог гідрокортизону* (з навч. літ.).

ДЕГІДРОГЕНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Відщеплення водню від молекули органічної сполуки за наявності каталізаторів. *Один із простих прикладів дегідрогенізації — дегідрування спиртів* (з наук. літ.); *Дегідрогенізація широко використовується в промисловості* (із журн.).

ДЕГІДРУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Те саме, що **дегідрогеніза́ція.** *Зміна поверхневих характеристик зразків покращує їх властивості в окиснювальному дегідруванні етану, підвищуючи каталітичну активність та вихід цільового продукту — етилену* (з наук. літ.); *Під час утворення альдегіду спирт, або алкоголь, зазнає дегідрування* (з навч. літ.).

ДЕГІДРУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., що, хім.* Відщеплювати водень із органічних сполук шляхом хімічних реакцій. *Бензоїни можуть дегідрувати також органічні сполуки, наприклад феноксид алюмінію* (з навч. літ.).

ДЕГРАДАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до деградації. *Фізико-хімічні дослідження ґрунтової поверхні виявили розвиток деградаційних процесів, насамперед, забруднення її важкими металами і радіонуклідами* (з наук. літ.); *Найпоширенішим деградаційним процесом на зрошувальних землях є їх осолонцювання* (з навч. літ.); *Старість являє собою деградаційний і завершальний період розвитку людини* (із журн.).

ДЕГРАДА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поступове погіршення, втрата якихось якостей, властивостей; занепад, виродження, зміна процесу, явища в бік погіршення. *Саме людина забила тривогу з приводу деградації біосфери* (О. Бердник); *Деградація ґрунту призведе до того, що поступово настане його змертвіння* (з наук. літ.); *Можливість повної деградації природного середовища реально загрожує подальшому існуванню людства* (з наук. літ.).

ДЕГРАДО́ВАНИЙ, а, е. Який зазнав деградації, деградував. *Річ у тім, що Давид Семенович хоч і був кооператор, але деградований* (В. Підмогильний); *Жінка була досить молода, але цілком деградована й абсолютно несвідома* (І. Андрусяк); *Фізичні та юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для залісення* (з мови документів).

ДЕГРАДУВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **деградува́ти.** *У творі немає позитивного сприйняття сільського життя — все дише гнітючою безвихіддю, деградуванням особи, надто на тлі чудової природи* (з навч. літ.); *Болота розглядалися як резерванти для розширення площ сільськогосподарських земель та невичерпні сировинні джерела, що призвело до значного деградування ландшафтів та біоценозів болотних комплексів* (з навч. літ.).

ДЕГРАДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* Поступово втрачати раніше набуті якості, властивості; занепадати, вироджуватися. *Працювати треба завжди і скрізь, — не погоджувався Василь. — Без праці людина деградує, вона вироджується* (П. Загребельний); *Із збільшенням тривалості польотів проблема відновлення захисних, оптичних та інших покриттів, які поступово деградують у космічному середовищі, загострюється* (з наук. літ.); *Через відсутність комплексності у проведенні меліорації деградують і втрачають родючість зрошувані землі* (з наук. літ.); *Він так деградував зовнішньо, що в його худезній постаті з безпокійними, наче зацькованими, очима й мокрим від постійного нежитю носом не можна було впізнати колишню людину інтелектуальної праці* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЕГРАДУ́ЮЧИЙ, а, е. Який деградує. *У нарисах І. Франка про деградуючу аристократію та інтелігенцію, що переживала своє становлення, простежується глибоке*

розуміння соціології (з наук. літ.); *На торфових болотах природно-заповідних територій для рідкісних рослин треба застосовувати метод переселення з деградуючих екосистем* (з навч. літ.).

ДЕГРЕСИ́ВНИЙ, а, е, *екол., екон.* Стос. до дегресії. *Дегресивні витрати виробництва характеризуються тим, що зростають меншими темпами, аніж обсяг виробництва* (з навч. літ.); *Дегресивна амортизація може бути розрахована за допомогою формули арифметичної або геометричної прогресії* (з навч. літ.); *Дегресивний механізм сплати кредиту полягає в тому, що спочатку виплачується менша сума, а потім — більша* (із журн.).

ДЕГРЕСИ́ВНО, *екол., екон.* Присл. до **дегреси́вний.** *Деякі змінні витрати не мають пропорційної залежності від обсягу продукції і можуть змінюватись як дегресивно, так і прогресивно* (з навч. літ.).

ДЕГРЕ́СІЯ, ї, *ж.* 1. *екол.* Занепад, руйнація чого-небудь. *Певна дегресія Шацького національного природного парку спричинена рекреаційним і господарським використанням його території* (з наук. літ.); *Реакцією багатьох рослин на інтенсивне антропогенне навантаження є дегресія їх ценопопуляцій* (із журн.).

2. *екон.* Пропорційне оподаткування зі зниженням процентної ставки для менших доходів. *Для успішного функціонування приватного нотаріату повинна бути застосована дегресія у системі тарифів для оплати послуг нотаріуса* (з наук.-попул. літ.).

ДЕГУМАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Позбавлення або відсутність гуманістичного начала, загальнолюдських духовних і моральних цінностей, гуманістичної суті. *Основною небезпекою дегуманізації світогляду є нівеляція людської особистості* (з наук. літ.); *Запобігти дегуманізації українського суспільства можна лише пов'язавши всю політику, мораль, право, соціальну психологію із загальнолюдськими гуманістичними цінностями* (з наук. літ.); *Процесам дегуманізації людини може протистояти лише духовність* (із журн.).

ДЕГУМАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дегуманізува́ти.** *Дегуманізована людина — це істота, позбавлена всіх проявів духовності, моралі, людської гідності взагалі* (з наук. літ.); *Небувалого поширення набув у наш час циничний, дегуманізований техніко-операційний розум, позбавлений будь-яких моральних засад* (із журн.).

ДЕГУМАНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Здійснювати дегуманізацію. *Нерідко сучасним майстрам пензля дорікають тим, що вони дегуманізують мистецтво, спотворюють його, творячи ірраціональні, бездушні полотна, яким немає відповідності в природі й суспільстві* (з наук. літ.); *Віртуальні образи комп'ютерного навчання відривають дитину від реалій навколишнього світу, дегуманізують її свідомість* (з навч. літ.); *Деструктивні фактори розвитку сучасного суспільства, спричинені стихійними умовами втілення ринкової економіки, дегуманізують суспільство, заперечують естетичне начало в багатьох сферах людського життя* (з публіц. літ.).

ДЕГУСТА́ТОР, а, *ч.* Фахівець, який здійснює дегустацію чого-небудь. *Всі погляди скеровані на Єгора як на рідкісного дегустатора вин* (О. Довженко); *Безбородько сидів за столом з серветкою на грудях і з виглядом дегустатора гарнірував м'ясо маринованими грибками* (Ирина Вільде); *Під час роботи дегустатор не користується парфумами, не п'є кави, не вживає гострих приправ і нічого солоного* (із журн.).

ДЕГУСТА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **дегуста́тор.** *Сьогодні з'являється все більше дегустаторок, які високим рівнем професіоналізму можуть позмагатися з чоловіками-дегустаторами* (із журн.).

ДЕГУСТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дегуста́ція.** *Результати дегустаційного аналізу горіхів фундука кожен дегустатор заносить до індивідуального дегустаційного листа* (із журн.); // Признач. для дегустації. *Ми пробували на смак ці різні вина з спеціальних дегустаційних чарок-пробірок* (Ю. Смолич); *Кафе "Альбена" стояло в списку обов'язкових місць відвідання, бо спеціалізувалося не лише на традиційно болгарській кухні — на другому поверсі був дегустаційний зал фірмових болгарських вин* (А. Кокотюха).

ДЕГУСТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Визначення якості деяких продуктів (вина, тютюну, чаю і т. ін.) за допомогою смакових, нюхових, зорових відчуттів. *Ховрашкевич відмовився від багатьох земних благ і поміняв їх на вечірні бесіди зі Стратоном Стратоновичем та на дегустацію вин* (О. Чорногуз); *У програмі відпочинку — кінні походи за перевал і дегустація вин* (Ю. Андрухович).

ДЕГУСТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дегустува́ти.** *Дегустовану каву одноголосно оцінено фахівцями як високоякісний продукт із тонким помолом і чудовою екстрактивною здатністю* (із журн.); *Цього разу дегустований сік оцінювали за п'ятибальною шкалою* (з газ.).

ДЕГУСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дегустува́ти.** *Під час дегустування кавових напоїв враховують такі параметри, як смак, аромат, колір, особливості яких вказують на сорт, місце вирощування, умови збирання та зберігання сировинної продукції, її обробки тощо* (із журн.); *Дегустування сухого вина після солодкого спеціалісти не рекомендують* (з газ.).

ДЕГУСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Проводити дегустацію чого-небудь. *А ми собі — тут правду діти ніде — Дегустували пильно ті гібриди, І честь, хоч не однакова, була У нас і для мускату й для шасла* (М. Рильський); *Гами кольорів майже відчутні на смак, як коштовні вина, які можна дегустувати по краплях* (В. Неборак); *Професійно дегустують вина у чистому, тихому, добре провітреному приміщенні при природному освітленні й температурному режимі 19–22 °С* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Куштувати, смакувати що-небудь. *Поки Грак дегустував яблуко, Сідалковський посилено думав, які ж сорти він знає* (О. Чорногуз); *— Мій син також воює з невірними, — зауважив герцог, скориставшись паузою в розповіді Ернана, коли той заходився дегустувати варення з айви* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДЕГУСТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дегустува́ти.** *Знавець винної справи Єжи Крук тріумфує — адже польське вино буде дегустуватися у Брюсселі* (з газ.).

ДЕДА́ЛІ, *присл.* 1. Чим далі. *Дедалі, дедалі усе стиха, ні травка не колишеться, усе чогось жде* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Море дедалі втрачало спокій* (М. Коцюбинський); *Дедалі меншими стають верхівці в степу* (О. Гончар).

2. *у знач. підсил. част.* У сполученні з вищим ступенем прикметників і прислівників указує на поступове посилення їхньої якості. *Дедалі все дужче й дужче опановувала Зінька одна думка й не давала йому спокою: думка завести в громаді такий лад, щоб по правді все робилось* (Б. Грінченко); *Дощ*

шумить, .. дедалі рясніший, голосніший (С. Васильченко); *Дедалі бомбардування ставало безглуздіше й інтенсивніше* (І. Багряний).

ДЕ́ДВЕЙТ, у, *ч., мор.* Загальна вага вантажу (з вагою людей, палива, води та ін.), яку приймає судно. *Панамакс — це такий тип суден, дедвейт яких дорівнює 80 тисяч тонн* (із журн.); *Порт Гамбурга, розташований у гирлі ріки Ельба, приймає балкери дедвейтом до 250 тисяч тонн* (із журн.).

ДЕ́-ДЕ, *присл.* 1. То там, то тут; зрідка. *І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав* (Т. Шевченко); *На вулицю виглядали без вікон хати — чорні, як комори .. Де-де забовваніли й люди — в личаках* (Панас Мирний); *Самого містечка не було видно, лише бовваніла фортеця та де-де тяглися вгору немічні димки й тьмяно, наче вовчі очі, блимали вогники в кількох місцях* (В. Чемерис); *Де-де ще від купин обгорілого очерету тяглися вгору тоненькі цівки диму* (Ю. Логвин).

2. Ледве-ледве; слабо. *Із Умані Де-де чуть — гукають Товариші гайдамаки* (Т. Шевченко); *Сільські люди тільки де-де розігнулись від своєї праці, приклали руки до очей і провели поглядом ту валку, що плуганилась звивистою дорогою* (Ю. Логвин).

ДЕДЕРО́Н, у, *ч.* Різновид поліамідного волокна. *Дедерон іноді застосовують для виготовлення технічних виробів* (з навч. літ.); *Цікавою дизайнерською новинкою на показі мод стали аплікації квітів на сукнях, виконані з дедерону* (із журн.); // Тканина з такого волокна. *Часто дедерон підшивається під низ сукні з метою надання їй пишної форми* (із журн.).

ДЕДЕРО́НОВИЙ, а, е. Стос. до дедерону. *Зносостійкість дедеронового волокна в 10–20 разів вища, ніж у бавовни або вовни* (з навч. літ.); // Зробл., пошитий із дедерону. *Віра ретельно причепурилася, одягла дедеронові панчохи й рвонула на дискотеку* (із журн.); *— Недавно купила невістці халат дедероновий, — хвалилася баба Уляна* (із журн.).

ДЕДЛА́ЙН, у, *ч.* Кінцевий термін, до якого має бути виконане певне завдання. *З огляду на дедлайн і власну нерішучість я зупинився на половинчастому варіанті* (Ю. Іздрик); *Організатори конференції оголосили дедлайн прийняття заявок на участь у ній* (з газ.).

ДЕДРАМАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., літ.* Відмова від драматичної побудови сюжету в художньому творі. *Л. Старицька-Черняхівська вдається до аналітичної техніки, прийомів епізації, дедраматизації, часової сконденсованості, музичних та світлових виражальних засобів* (з наук. літ.); *У фільмах, побудованих за принципом дедраматизації, мотиви розчарування, депресії, відчуття химерності, нереальності життя мають вираження у хистких, невловимих образах* (із журн.).

ДЕДУКТИ́ВНИЙ, а, е, *лог.* Стос. до дедукції; заснований на дедукції; протилежне і н д у к т и в н и й. *Умовиводи бувають дедуктивні, коли думка йде від загального до часткового, та індуктивні, коли думка йде від часткового до загального* (з навч. літ.); *Вона* [критика] *мусить бути не догматичною, а аналітичною, не дедуктивною, а індуктивною* (І. Франко).

ДЕДУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лог.* Властивість за знач. **дедукти́вний.** *Системні теорії біхевіоризму, незважаючи на обґрунтовану критику, пов'язану з їхньою абстрактністю та дедуктивністю, можна тлумачити як значний крок уперед* (з наук. літ.); *Серйозний зміст, детективна дедуктивність оповіді, неповторний авторський стиль та глибина проникнення у проблему засвідчують, що твір О. Забужко є справді інтелектуальним бестселером* (із журн.).

ДЕДУКТИ́ВНО, *лог.* Присл. до **дедукти́вний.** *Дослідник створив чітку систему гіпотез, дедуктивно пов'язаних між собою* (з наук. літ.); *Авторові вдалося дедуктивно обґрунтувати проблему наукового дослідження* (із журн.).

ДЕДУКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **дедукти́вний.** *Характер дисертаційної теми обумовила також необхідність звернення до методів індукційного та дедукційного аналізу* (з наук. літ.); *Найбільш результативним методом досліджень вважається дедукційний, який дає можливість учневі глибше дослідити суть проблеми* (з навч. літ.).

ДЕДУ́КЦІЯ, ї, *ж., лог.* Метод дослідження, за яким окреме пізнається на основі знання загального; протилежне і н д у к ц і я. *Методом дедукції будуються наукові теорії (передусім математичні)* (з наук. літ.); *Вражає повний збіг стародавньої дедукції і сучасного наукового досвіду* (з наук.-попул. літ.); *Саме з Платона починає формуватись усвідомлена процедура здійснення послідовної дедукції* (з навч. літ.); *Бувши людиною з науковим складом розуму, він мав уявлення про дедукцію* (О. Авраменко).

ДЕЕМУЛЬГА́ТОР, а, *ч., спец.* Реагент, який використовується для руйнування емульсій, що утворені з взаємно нерозчинних (або малорозчинних) речовин, одна з яких присутня в іншій у вигляді дрібних крапельок. *Найбільше руйнування нафтових емульсій відбувається під дією їх нагрівання у поєднанні з деемульгаторами* (з наук. літ.); *За своїм складом деемульгатори є реагентами, що складаються з кількох хімічних речовин* (із журн.); *Ароматичні розчинники підвищують ефективність дії деемульгаторів при обезводненні та обезсолюванні нафти* (із журн.).

ДЕЕМУЛЬГА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **деемульса́ція.** *При деемульгації можуть застосовуватися як механічні, так і хімічні методи дії на нафту* (з наук. літ.); *Термохімічна деемульгація широко застосовується у вітчизняній та світовій практиці* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЕМУЛЬСА́ТОР, а, *ч., техн.* Апарат для деемульсації. *Вертикальні деемульсатори відрізняються кращою пропускною спроможністю порівняно з промивними резервуарами* (з наук.-техн. літ.); *У Нігерії якісну нафту отримують шляхом відстоювання її у герметичних резервуарах, а в деемульсаторах піддають розпаду лише концентровану нафтову емульсію з цих резервуарів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЕМУЛЬСА́ЦІЯ, ї, *ж.* Руйнування емульсії. *Процеси деемульсації нафти інтенсифікуються за умови підвищення температури* (з наук. літ.); *Результатом деемульсації є повне або часткове виділення речовин, які утворюють емульсію* (з наук. літ.).

ДЕЕСКАЛА́ЦІЯ, ї, *ж.* Звуження масштабів, зменшення, ослаблення чогось; припинення ескалації. *Деескалація воєнних дій є послідовністю дуже обмежених поступок, основна мета яких — продемонструвати готовність до зміни позиції сторін* (з наук. літ.); *Фаза деескалації є неминучою для будь-якого воєнного конфлікту* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЕТИМОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Утрата смислового зв'язку між спільнокореневими словами, затемнення первісного морфемного складу слова. *Деетимологізація модифікує первинну основу лексичного значення, переводить лексему з розряду мотивованих до немотивованих* (з наук. літ.); *Сучасна назва річки Уж — не наслідок деетимологізації, а результат повільної трансформації діалектної словоформи в літературну* (із журн.).

ДЕЕТИМОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Який зазнав деетимологізації. *У гірській частині півострова Крим, де не було раптових етнолінгвістичних змін, збереглося чимало давніх деетимологізованих топонімів, які не пов'язані ні з грецькою, ні з тюркськими мовами* (з наук. літ.); *Деетимологізований фразеологізм характеризується широкою можливістю його розуміння і використання в найрізноманітніших комунікативних ситуаціях* (з наук. літ.).

ДЕЕТИМОЛОГІЗУВА́ТИСЯ, ується, *недок. і док., лінгв.* Зазнавати деетимологізації. *Різними шляхами деетимологізувалися також слова "банькрат" з "домкрат", "бібла" з "вобла" (вібла) та ін.* (з наук. літ.); *Властивість слів та фразеологізмів деетимологізуватися, виявлена й у вербалізації концепту "душа", поступово зменшує вплив мовних чинників на формування світогляду людини* (з наук. літ.).

ДЕЖАВЮ́, *невідм., с., книжн.* Психічний стан людини, коли вона відчуває, що колись уже була в такій ситуації. *На третьому поверсі я пережив трепет дежавю. Мені здалося, наче я вже бував тут* (Ю. Андрухович); *І жодних доказів, окрім опосередкованих, не віднайти. І жодними експериментами не перевірити. Навіть згаданий феномен дежавю не вимірюється ані кількісними, ані якісними показниками* (Ю. Іздрик); *Коли я ще тільки вставив ключ-картку в шпару, раптом здалося, що відкриваю домашні двері. Від цього дежавю мене пересмикнуло* (І. Роздобудько).

ДЕЗ... Префікс, що означає знищення, видалення, відсутність чи спотворення чогось, напр.: дезактива́ція, дезінтегрува́ти, дезінфе́кція, дезорієнто́ваний.

ДЕЗАБІЛЬЄ́, *невідм., с., заст.* Легкий, недбалий домашній одяг, перев. жіночий. *Вона* [Марта] *помітила, що Давид Семенович надто часто випадково виходить вранці до кухні саме в той час, коли вона в чималому дезабільє проробляла там процедуру вмивання* (В. Підмогильний); *Книга проілюстрована вишуканими світлинами з ніжними панянками в дезабільє* (із журн.).

ДЕЗАВУЙО́ВАНИЙ, а, е, *дипл., юр.* Дієпр. пас. до **дезавуюва́ти.** *Зазвичай дезавуювання призводить до відкликання своїм урядом чи іншим компетентним органом дезавуйованого дипломатичного або іншого офіційно уповноваженого представника* (з наук. літ.); *За усталеною міжнародною практикою дезавуйований дипломат відкликається* (з наук. літ.).

ДЕЗАВУЮВА́ННЯ, я, *с., дипл., юр.* Дія за знач. **дезавуюва́ти.** *Дезавуювання здійснюється державою з метою зняти з себе відповідальність за ті чи інші дії дипломатичного представника та уникнути міжнародно-правової відповідальності за них* (з наук. літ.).

ДЕЗАВУЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., кого, що, дипл., юр.* Заявляти про незгоду з діями довіреної особи або про позбавлення її права діяти від імені держави. *Конгрес Мексики дезавуював дії президента Санта-Анни й оголосив, що договори, укладені ним, не мають чинності* (з наук.-попул. літ.); // Заявляти про невизнання кого-, чого-небудь, про відмову від кого-, чого-небудь. *Підготовлено до друку перший том "Енциклопедії сучасної України", яка має дати максимум інформації про життя і здобутки нашого народу в драматичному XX столітті і на порозі XXI, дезавуювавши несправедливі або поверхові їх оцінки* (з наук. літ.); *Державне фінансування не дезавуює самої ідеї такої допомоги, бо від деяких різновидів ризику важко застраховуватися на ринку* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗАДАПТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Невідповідність статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, що не дозволяє їй адаптуватися в умовах середовища її існування. *Дезадаптація — сигналізатор порушення рівноваги між життєдіяльністю індивіда й вимогами навколишнього середовища* (з наук. літ.); *Одним із найважливіших чинників соціальної дезадаптації людини є внутрішня дисгармонійність* (з наук. літ.).

ДЕЗАДАПТО́ВАНИЙ, а, е. Який зазнав дезадаптації. *Для української науки є досить цікавим російський досвід теоретичного осмислення, концептуалізації та практичної організації соціально-педагогічної допомоги дезадаптованим школярам* (з наук. літ.); *Допомога психолога дезадаптованим учням здійснюється поетапно* (з наук. літ.).

ДЕЗАДАПТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **дезадапто́ваний.** *Дезадаптованість школярів призводить до неадекватної, погано контрольованої поведінки, конфліктних стосунків, перекручувань в особистісному розвитку, проблем у навчанні* (з наук. літ.); *Основними критеріями, що виявляють дезадаптованість, є нервово-психічне напруження, стан підвищеної тривоги і фрустрації, негативне ставлення до себе* (з наук. літ.).

ДЕЗАКТИВА́ТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із дезактивації. *У Чорноморському пароплавстві Євген працював ще й дезактиватором* (з газ.)

2. Речовина, за допомогою якої здійснюють дезактивацію. *У кімнаті пахло дезактиватором, у раковині чорніли залишки попелу — видно, Борозна спалював рештки на вогні, .. на поламаному столі лежало захисне скло з плексигласу* (Ю. Мушкетик).

ДЕЗАКТИВАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезактивації. *Він вернувся назад, вкотився до лабораторного відсіку, ввімкнув аналізатор. Його поверхня справді була радіоактивна. УР увімкнув дезактиваційний пристрій, прийняв потужний газовий душ* (О. Бердник).

ДЕЗАКТИВА́ЦІЯ, ї, *ж.* Комплекс заходів, спрямованих на видалення радіоактивних речовин із заражених об'єктів. *Кажуть* [військові] *до голови сільради, дезактивацію проводити тра* [треба], *самі подивіться, на приладах зашкалює* (Є. Пашковський); *Дезактивація місцевості полягає в знятті шару ґрунту не менше як 5 см і снігу до 10–20 см* (з наук. літ.); *Для дезактивації в повітряному середовищі приміщення використовують аміак, із розрахунку рівного співвідношення аміачної води й формаліну* (з наук. літ.); *Дезактивація може здійснюватися механічним і фізико-хімічним методами* (з навч. літ.).

ДЕЗАКТИВО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезактивува́ти.** *Плануючи відкрити в Славутичі музей (звичайно, в ньому будуть представлені дезактивовані експонати), ентузіасти дбають саме про пам'ять, зв'язок часів* (А. Михайленко).

ДЕЗАКТИВУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати дезактивацію. *Виїдемо на три дні, вимиють вулиці, дезактивують, закидають піском реактор, вріжуть по зав'язку винуватим і знову по гніздах. Може, хоч начальство на атомній та в міській владі оновлять* (В. Яворівський); *Знайшли один з будинків на тихій вуличці, все "брудне" викинули з нього — холодильник, шафи, тахту, крісла та столи, завезли нові, дезактивували, пофарбували* (А. Михайленко).

ДЕЗБАР'Є́Р, а, *ч.* Скорочення: дезінфекційний бар'єр — спеціально обладнана (як правило, з бетонованим заглибленням) споруда, яка заповнюється дезінфекційним розчи-

ном. *Тваринницькі двори та приміщення при вході повинні мати дезбар'єри* (з навч. літ.); *Автомобільний транспорт бере перший дезбар'єр, в'їжджаючи у вибоїну, наповнену тирсою та спеціальним розчином* (із журн.).

ДЕЗЕРТИ́Р, а, *ч.* Той, хто вчинив дезертирство. *Прийти дезертирові в хату було небезпечно. Часто стражники чи козаки приїздили вночі з волості й робили несподівані обшуки* (О. Донченко); — *Коли ви* [бійці] *в поході де-небудь образите бідного, украдете, пограбуєте, якщо ви будете п'яницями, боягузами чи дезертирами, — я знищу вас як зрадників* (О. Довженко); // *перен., зневажл.* Той, хто нехтує своїми громадськими або службовими обов'язками, ухиляється від праці. — *Землю йдуть копать. Всі учні старших класів ідуть, а мене мати не пускає. Я не хочу бути дезертиром* (В. Кучер); *Ті, з ким вчився він і ріс, — Кожен став відомим!.. Він — під стелю ось заліз, Дезертир з дипломом* (С. Олійник).

ДЕЗЕРТИ́РСТВО, а, *с.* Самовільне залишення військовослужбовцем місця служби або бойових дій. *Війська було у королевича* [Владислава] *небагато .. Двічі спалахували бунти, почалося дезертирство* (З. Тулуб); *Полк Мишки Япончика безславно загинув під Вапняркою, а колишні його злодії .. знову повернулися до Молдаванки і, щоб виправдати своє дезертирство, сіяли всюди паніку* (П. Панч); *З точки зору кримінальників дезертирство опускало особу на саме дно навіть в'язничних стосунків і ставило її поза будь-якими законами чи правилами* (Ю. Андрухович); // *перен.* Нехтування своїми громадськими або службовими обов'язками, ухиляння від праці. *Льошку, ініціатора отієї відбудови, Женя порадив .. обрати .. за бригадира. — Гаразд, я згоден, — суворо сказав Льошка, — але з однією умовою, щоб усі мене слухалися .. Ніяких прогулів, ніякого дезертирства* (Ю. Мокрієв); *Тільки за таким рішенням, повторюю, матір випустили з колгоспу, не пришивши їй дезертирства, і вона перебралася до Дніпропетровська* (В. Чемерис); *Є в полеміста одна характерна притча, якою він боронився проти тих, хто звинувачував його в дезертирстві перед бідами, що впали на рідну землю* (Валерій Шевчук).

ДЕЗЕРТИ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дезерти́р** і **дезерти́рство.** *Коли, — думаю, — сонце починає шукати дезертирів — до села не піду, небезпечно (такий наш звичай дезертирський), а просто собі левадами, благо ще неділя сьогодні — сплять, в жита* (Г. Косинка); *Ще буде рватися під катеринку роз'ятрена дезертирська душа* (С. Жадан); // Власт. дезертирові. *Стали мовчки розскакуватися інші — той сюди, той туди, з дезертирською спритністю зникаючи по дворах* (О. Гончар); — *Слухай, Федоровичу, в тебе, я бачу, теж думки дезертирського плану?* (М. Циба).

ДЕЗЕРТИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док.* Здійснювати дезертирство. *По-перше, син був хорий, а по-друге, звірився йому, гірко жалуючись, що хоче дезертирувати* (О. Кобилянська); *Юрко був готовий до мандрів хоч і сьогодні. Але ж дезертирувати отак з підпільного фронту не годилося .. Необхідно було звітувати перед окружкомом* (П. Козланюк); *Навіть, коли б я й надумав дезертирувати, все одно б не повірив їм* (Ю. Винничук).

ДЕЗИДЕРА́Т, *ч., заст.* 1. *род.* у. Щось бажане; побажання, вимога. — *І затям собі мій дезидерат: при читанню* [читанні] *всякої книжки від планіметричного способу бачення доходить до стереометричного* (І. Франко).

2. *род.* а. Предмет, потрібний для поповнення музею, бібліотеки, колекції і т. ін. *У 1960 р. Ю. О. Меженко надрукував статтю "Про портрети бібліографів", у якій, зокрема, вмістив список дезидератів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗІНВА́ЗІЯ, ї, *ж.* Заходи, спрямовані на знищення збудників інвазійних захворювань при знезараженні території, приміщень і т. ін. *Здійснена дезінвазія ґрунтів різних типів, контамінованих яйцями свинячої аскариди, виявила високу ефективність* (з наук. літ.); *У зв'язку зі збільшенням небезпеки появи спалахів захворювань риб виникає необхідність залучення ветеринарної служби для допомоги рибогосподарствам у проведенні дезінфекції та дезінвазії всіх ставків* (з газ.).

ДЕЗІНСЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із дезінсекції. *Стандартні інсектициди, за словами дезінсекторів, на мурах майже не діють* (з газ.); *На підприємстві з'явилася вакансія дезінсектора* (з Інтернету).

2. Пристрій для дезінсекції. *З кінця 70-х років XX ст. в Одесі функціонує дезінсектор збіжжя з двома лінійними прискорювачами електронів* (з наук. літ.); *Елеватор має радіаційний дезінсектор для знезаражування зерна від хлібних шкідників* (з наук.-попул. літ.).

3. Засіб для дезінсекції. *Використання дезінсектора дозволяє збільшити врожайність зернових культур* (з навч. літ.).

ДЕЗІНСЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезінсекції. *Дезінсекційні роботи — це комплекс ветеринарно-санітарних заходів, які включають роботи з винищування та захисту від нападу шкідливих комах* (з навч. літ.); *Профілактичні дезінсекційні заходи спрямовані на створення несприятливих умов для життя й розмноження шкідливих комах* (з навч. літ.).

ДЕЗІНСЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Знищення шкідливих комах спеціальними засобами. *До заходів профілактичної дезінсекції належать: додержання правил особистої гігієни, своєчасне вивезення або знищення сміття, меліоративні роботи, що запобігають розмноженню комарів, тощо* (з наук. літ.); *Високоефективним засобом є радіаційна дезінсекція, тобто знищення комах-шкідників сільськогосподарської продукції опроміненням* (з навч. літ.).

ДЕЗІНТЕГРА́ТОР, а, *ч.* Машина для подрібнення крихких і не дуже твердих матеріалів (солі, крейди, вугілля і т. ін.). — *Може, дезінтегратором пробити* [вежу]? — *запитав Ігрек* (О. Бердник); *За допомогою дезінтегратора подрібнюють корисні копалини (вугілля, гіпс, торф тощо), продукти хімічної промисловості (гуму, пігменти), деревину та ін.* (з наук. літ.); *Оновлений технологічний процес виключає з етапу подрібнення молоткову дробарку, замість якої застосовується дезінтегратор* (з наук. літ.).

ДЕЗІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезінтеграції. *Сучасний процес культуротворення в Україні є відображенням активного життєдайного начала в конструюванні навколишнього світу, противагою культурному детермінізму, дезінтеграційним процесам* (з наук. літ.); *Розглядаючи античність як класичний взірець для сучасності, можна передбачити шляхи збереження цілісності культури та засоби протидії дезінтеграційним тенденціям* (з навч. літ.).

ДЕЗІНТЕГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поділ, розпад цілого на частини. *Дезінтеграція авторитарних або напівтоталітарних форм правління не завжди і не скрізь завершується переходом до демократії* (з наук. літ.); *Проблема інтеграції та*

дезінтеграції активно досліджується у філософії (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗІНТЕГРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезінтегрува́ти.** *У дезінтегрованому політичному класі панує конкуренція, жорстка боротьба за розподіл дефіцитних матеріальних благ* (з наук.-попул. літ.); *Поява економічних проблем у державі залежить передусім від того, що суспільство є дезінтегрованим* (із журн.).

ДЕЗІНТЕГРО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **дезінтегро́ваний.** *Дезінтегрованість складників внутрішнього реального виробництва і фінансової сфери пояснюється негативним впливом посилення віртуалізації інформаційної економіки* (з наук. літ.); *За роки незалежності в Україні зменшилась дезінтегрованість національного відтворення, зросла його цілісність* (з газ.).

ДЕЗІНТЕГРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Роз'єднувати, поділяти ціле на частини. *За певних умов і в певні історичні епохи релігія може не інтегрувати, не поєднувати людей, а навпаки, дезінтегрувати, роз'єднувати їх* (з наук. літ.); *Страх володіє високою здатністю дезінтегрувати і порушувати життєдіяльність людини* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Коли я накажу, щоб мій психічний імпульс-квант дезінтегрував цей сувенір там і синтезував його в моїй руці, — завдання виконується бездоганно. Успіх залежить від напруги енергії!* (О. Бердник).

ДЕЗІНТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дезінтоксика́ція.** *Застосування лікарських рослин ґрунтується на їх протизапальній, антиалергічній, кровоспинній, антикоагулянтній, дезінтоксикаційній та сечогінній дії* (з навч. літ.); *При екзогенних та ендогенних інтоксикаціях різного походження у дорослих та дітей застосовують різні дезінтоксикаційні засоби* (з газ.).

ДЕЗІНТОКСИКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Виведення з організму токсичних речовин. *Для дезінтоксикації та профілактики гострої ниркової недостатності хворому призначають настоянку насіння льону звичайного та рослинні сечогінні засоби* (з навч. літ.); *При токсичній диспепсії важливо проводити дезінтоксикацію організму, призначаючи водну дієту* (з навч. літ.).

ДЕЗІНФЕКТА́НТ, у, *ч.* Хімічна речовина для знищення шкідливих мікроорганізмів і підтримки санітарно-гігієнічних норм. *Установлено, що срібло є дезінфектантом, ефективнішим від золота і міді, дія якого зберігається досить тривалий час* (з наук. літ.); *Біоплівки стійкіші до дії дезінфектантів, ніж планктонні клітини* (з навч. літ.).

ДЕЗІНФЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із дезінфекції. *Звільнювалась квартира, — німецькі дезінфектори обприскували її жовтою рідиною* (Григорій Тютюнник); *Дезінфектор повинен знати та дотримуватись санітарних норм і правил особистої гігієни* (з мови документів).

2. Пристрій для дезінфекції. *Кварцові дезінфектори використовуються для стерилізації інструментів та приміщень* (з газ.); *Якщо у вас у сім'ї є маленька дитина, то предметом першої необхідності стане ручний ультрафіолетовий дезінфектор* (з мови реклами).

3. Засіб для дезінфекції. *Туалетні дезінфектори та дезодоранти допомагають боротися із хвороботворними мікроорганізмами* (з газ.).

ДЕЗІНФЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезінфекції. *Для запобігання інфекційним захворюванням, розповсюдженню малярійного комара проводяться дезінфекційні рейди навіть у непридатні для відпочинку місця* (з газ.); // Признач. для дезінфекції. *Пам'ятаю — поле, а в полі стоять дезінфекційні камери, пожежна машина...* (Ю. Щербак); *За допомогою пінистого способу дезінфекції тваринницьких приміщень можна скоротити витрати дезінфекційних засобів* (з наук. літ.).

ДЕЗІНФЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Сукупність заходів, спрямованих на знезараження, знищення хвороботворних мікробів за допомогою спеціальних засобів. *Хвору на краснуху рибу завжди знищували, закопуючи в яму, а з заражених ставків спускали воду і робили дезінфекцію дна. Я звик до цього. А ви раптом пропонуєте новий спосіб* (І. Багмут); *Вірус гепатиту надзвичайно стійкий у зовнішньому середовищі, тому випорожнення хворого, предмети догляду та особисті речі підлягають ретельній дезінфекції* (з навч. літ.); *Профілактичну дезінфекцію проводять у громадських місцях (метро, вокзалах, дитячих установах тощо) незалежно від наявності інфекційних захворювань* (з газ.).

ДЕЗІНФІКА́ТОР, а, *ч.* Засіб, признач. для дезінфекції. *Основними альтернативними дезінфікаторами можуть бути озон і ультрафіолетове випромінювання* (з наук. літ.); *Спирти використовують у перукарській справі як речовини, які знижують температуру замерзання парфумерно-косметичних виробів і є гарними розчинниками та дезінфікаторами* (із журн.).

ДЕЗІНФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезінфекції. *Для недопущення розповсюдження шкідливих речовин із полігону на виїзді було поставлено дезінфікаційний бар'єр* (з газ.); *У зв'язку з епідемією грипу в населених пунктах було введено дезінфікаційний режим* (з газ.).

ДЕЗІНФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезінфікува́ти.** *Від експортера було отримано письмову декларацію, в якій стверджується, що тварин перевозитимуть у транспорті, попередньо очищеному та дезінфікованому відповідним дезінфікувальним засобом* (із журн.); *Усі інструменти нашої компанії виготовлені з високолегованої й нержавіючої інструментальної сталі, яка може бути дезінфікованою в будь-яких розчинах* (з газ.).

ДЕЗІНФІКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для дезінфікування. *При виїзді з аеропорту на дорозі є дезінфікувальний килим для автомобілів великого розміру* (з публіц. літ.); *Як дезінфікувальний та кровоочисний засіб здавна застосовують сік полину* (з газ.).

ДЕЗІНФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дезінфікува́ти.** *Для дезінфікування ран використовують розчин брильянтової зелені чи йоду* (з навч. літ.); *Запропонований засіб придатний для дезінфікування поверхонь, які не можна мити* (з газ.).

ДЕЗІНФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати дезінфекцію чого-небудь; знезаражувати, обеззаражувати. *Хворих на дизентерію, черевний тиф і холеру треба негайно відправляти до лікарні, а приміщення, де вони перебували, дезінфікувати* (з навч. літ.); *Хімікати, якими дезінфікують бутильовану воду, можуть бути небезпечні для здоров'я* (з газ.).

ДЕЗІНФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Піддаватися, зазнавати дезінфекції. *Хлоп'я .. замахало навперейми машині руками: — Ящур! Ящур! .. Отже, треба було виходити дезінфікуватись* (О. Гончар); *Гранітний щебінь довго-*

вічний, добре піддається аерації, легко промивається водою і дезінфікується (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дезінфікува́ти.** *Зореплани, що поверталися з далеких експедицій, на спеціальному супутникові-станції ретельно дезінфікувалися* (М. Білкун).

ДЕЗІНФОРМА́ТОР, а, *ч.* Той, хто спеціально чи випадково повідомляє комусь неправдиву інформацію. *Вихідним пунктом дезінформації є відображення дезінформатором дійсної або удаваної суперечності в його актуальних для певної ситуації стосунках із партнером по спілкуванню* (з наук. літ.); *Головного дезінформатора було виявлено у процесі слідства* (з газ.).

ДЕЗІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дезінформа́ція.** *У демократичній політичній системі також відбуваються серйозні інформаційні та дезінформаційні процеси* (з наук. літ.); *Дезінформаційні заходи є складником і невід'ємною частиною психологічного забезпечення будь-яких бойових дій у сучасних воєнних доктринах* (із журн.).

ДЕЗІНФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Неправдиві, навмисно перекручені відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність і т. ін. *Люди не витримують. Селеві потоки брехні заливають суспільство. З брудної піни дезінформації виринають уламки правди* (Л. Костенко); *Головною метою будь-якої дезінформації є вплив на процес мислення людини як елемента деякої соціосистеми — людини, яка приймає рішення, планує майбутні дії, впливає на перебіг подій тощо* (із журн.).

ДЕЗІНФОРМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезінформува́ти.** *Здавалося, що на цьому ґрунті поїхали дахом усі навколо, від високочолих авторитетів-ідеологів до вічно дезінформованих і активних у пліткуванні газетних парвеню* (Ю. Андрухович); *Після перших сутичок польське командування, дезінформоване захопленим у полон козаком, вирішило відступити через Богуслав і Білу Церкву до Паволочі* (з навч. літ.).

ДЕЗІНФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дезінформува́ти.** *Особа, здійснюючи дезінформування партнера по спілкуванню, намагається вплинути на його сприйняття і поведінку й за рахунок цього домогтися реалізації своїх цілей* (з наук. літ.); *Зосередженість передбачає ретельний вибір об'єкта впливу, тобто мішені дезінформування, та найбільш доцільних і ефективних каналів передавання дезінформації* (із журн.).

ДЕЗІНФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Повідомляти комусь неправдиву інформацію. — *Вас, очевидно, дезінформували. На Перекопі ми не залишили жодної шинелі і бушлата* (В. Кучер); *Свіжа голова іноді рятує газету від того, що могло б не тільки дезінформувати читачів, а й викликати в них гомеричний регіт* (О. Шугай).

ДЕЗКА́МЕРА, и, *ж.* Камера (у 2 знач.), признач. для дезінфекції та дезінсекції одягу, білизни та ін. об'єктів. *Дезінфектори під час перебування в брудній половині приміщення дезкамери повинні одягати халат, косинку, прогумований фартух, рукавиці, респіратори, окуляри та калоші* (з навч. літ.); *Перш ніж розмістити в бараках, нас повели в блок-санпропускник, де ми пройшли спеціальну дезінфекцію, а одяг було продезінфіковано у дезкамерах* (із журн.).

ДЕЗОДОРА́НТ, у, *ч.* Засіб, який застосовується для усунення неприємних запахів, а також для ароматизації тіла, повітря у приміщенні і т. ін. *Євграф .. попшикав м'ятним дезодорантом .. піднебіння, щоб не тільки зберегти аромат, а й запобігти карієсові зубів* (О. Чорногуз); — *Магдо, ти якось по-іншому пахнеш, — раптом встряла у монолог Луїза. Магда розгубилася: — Чого ти мене лякаєш?... Може, дезодорант підвів?* (Г. Вдовиченко); *Новинкою сезону серед профілактичних засобів від укусів комах є косметичний олівець з екстрактом алое. Він нагадує твердий гелевий дезодорант із приємним запахом* (з газ.); // Пристрій для користування цією речовиною. *Останнім часом найбільшої популярності набули кулькові та роликові дезодоранти* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗОДОРА́ТОР, а, *ч.* 1. Пристрій для дезодорації. *Дезодоратор виготовлено у вигляді металічної місткості з отворами, що містить речовину, яка знищує неприємні запахи* (з наук.-техн. літ.).

2. Те саме, що **дезодора́нт.** *Прополіс згубний для мало не 100 штамів мікробів. Він діє водночас і як ароматизатор, і як природний дезодоратор* (з наук. літ.).

ДЕЗОДОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезодорації. *До лінії виробництва вершкового масла включено дезодораційну установку* (з наук.-техн. літ.); *Перекис водню застосовують як дезінфекційний та дезодораційний засіб для промивання та полоскання при стоматиті, пародонтозі, ангіні* (з навч. літ.).

ДЕЗОДОРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **дезодорува́ння.** *У випадках великих виразок і наявності виділень з неприємним запахом необхідна дезодорація виразки* (з навч. літ.).

ДЕЗОДОРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезодорува́ти.** *Півдюжини охайних, .. чистенько вмитих і дезодорованих американських дітлахів із здоровими, аж вогкими шкірою й зубами.., щось там .. тихенько шкробають собі в зошити* (О. Забужко); *Фірма пропонує соєве борошно, знежирене і дезодороване на власному устаткуванні* (з газ.); // **дезодоро́вано,** *безос. пред. Олію було дезодоровано.*

ДЕЗОДОРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який використовують для усунення неприємних запахів. *Бруньки сосни іноді використовують як дезодорувальний засіб* (з газ.); *Натуральний рослинний пігмент хлорофіл є потужним освіжувачем і має дезодорувальний ефект* (з мови реклами).

ДЕЗОДОРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дезодорува́ти.** *Ресурси від емісії облігацій спрямовані на закупівлю устаткування для модернізації виробництва з рафінування та дезодорування рослинних олій* (з газ.); *Пропонуємо системи дезодорування газів і відпрацьованого повітря* (з мови реклами); *Препарати для ароматизування чи дезодорування приміщень.*

ДЕЗОДОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Звільнювати від запаху, перев. неприємного. *Бажано, щоб у будинку був хоча б один кущ герані, яка дезінфікує та дезодорує повітря* (з газ.).

ДЕЗОДОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Піддаватися дезодорації. *При озонуванні пестицидів розчин дезодорується і вихідні сполуки глибоко руйнуються* (з навч. літ.); *Коли в хаті ялинка, повітря дезодорується природним шляхом* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дезодорува́ти.** *Олія виробляється з насіння, потім рафінується і дезодорується, а далі упаковується в пакети по 7,5 літра* (з наук.-техн. літ.); *Вода повністю дезодорується окиснювачами, і її смак поліпшується* (з навч. літ.).

ДЕЗОКСИДА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Вилучення кисню; розкиснення. *Двокомпонентний очищувач алюмінію і його сплавів своєю дією поєднує всі технологічні операції звичайного по-*

переднього кислотного оброблення — обезжирення, дезоксидацію тощо (з наук.-техн. літ.).

ДЕЗОКСИРИБО́ЗА, и, *ж., хім.* Моносахарид, що містить п'ять атомів вуглецю, а також альдегідну функціональну групу. *Пошкодження ДНК можна поділити на групи: пошкодження основ, пошкодження дезоксирибози, утворення нових ковалентних зв'язків* (з наук. літ.); *Рибоза та дезоксирибоза входять до складу нуклеїнових кислот — великих молекул, що беруть участь у процесах передавання, реалізації та зберігання спадкової інформації у клітині* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗОКСИРИБОНУКЛЕЇ́НОВИЙ, а, е: △ **Дезоксирибонуклеї́нова кислота́** *див.* **кислота́.**

ДЕЗОРГАНІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто вносить дезорганізацію; порушує порядок, дисципліну. *У воєнні роки за відсутності упродовж двох годин на робочому місці працівник міг бути притягнутий до суду як прогульник і дезорганізатор виробництва* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗОРГАНІЗА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дезорганіза́тор.** *Нерідко, щоб завоювати авторитет, важкі підлітки здобувають його силою, пустощами, хамськими вибриками, дезорганізаторськими діями тощо* (з наук. літ.); *Типи лідерів у шкільному класі: природний, насильницький, дезорганізаторський* (з навч. літ.).

ДЕЗОРГАНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дезорганізації. *Заяву секретаря групи ухвалили вважати безпідставною і такою, що мала дезорганізаційний характер* (з наук. літ.); *У праці висвітлено роль і значення найвпливовіших угруповань, які вирішували долю України, хоча в той час існувало чимало й інших політичних сил, які чинили дезорганізаційний вплив на справу збереження незалежності* (з наук. літ.).

ДЕЗОРГАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія та стан за знач. **дезорганізо́вувати.** — *До дезорганізації .. тут іще дуже далеко* (Ю. Шовкопляс); // Розлад організації; порушення порядку, дисципліни. *Нещасний капрал уже ні на що не реагував. Він тупо дивився у вікно, не звертаючи уваги на цілковиту дезорганізацію в арештантському купе* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *У середині XIII ст., після монгольської навали, почалася дезорганізація Київської митрополії* (з газ.).

ДЕЗОРГАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезорганізува́ти.** *Дезорганізована, розбита армія скотилася з Карпат до Новоселиці* (Я. Качура); *Дезорганізований раптовістю нічної атаки, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (О. Гончар); // **дезорганізо́вано,** *безос. пред. Комбат попередив, що тільки-но в готелі зав'яжеться бій і кулеметний вогонь противника буде дезорганізовано, з фронту готель атакують ще кілька штурмових груп* (О. Гончар); *Усі основні комерційні банки вмить стали неплатоспроможними, було дезорганізовано платіжно-розрахункову систему* (з навч. літ.).

ДЕЗОРГАНІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **дезорганізо́ваний.** *Одним із наслідків слабкого управління та контролю з центру стала дезорганізованість у деяких закордонних місіях УНР* (з наук.-попул. літ.); *Спрямовуючи справу до конфлікту, командування Квантунської армії робило ставку на дезорганізованість Монгольської народно-революційної армії, знекровленої в 1937–1938 рр. репресіями* (з газ.).

ДЕЗОРГАНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Створювати безладдя, розлад у чому-небудь; послаблювати організацію спільних дій кого-небудь. *Політичні кризи й конфлікти дезорганізують, дестабілізують обстановку, але водночас часто є початком нового етапу розвитку* (із журн.); *Перманентні виборчі кампанії в Україні дезорганізовують не лише політичне та економічне життя країни, але й нормальне функціонування телепростору* (з газ.); *Галат .. виклав фантастичний план: послати вночі всі кулемети в середнє село, де стоїть штаб, захопити його, користуючись панікою, дезорганізувати ворога і пройти крізь нього* (Ю. Яновський); — *Було тут у нас сьогодні одне начальство, нотації нам вичитувало. Ми, бачите, не робимо, а тільки про те й думаємо, як дезорганізувати виробництво...* (Ю. Шовкопляс).

ДЕЗОРГАНІЗО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ,** у́ється, *недок. і док.* 1. Доходити до стану дезорганізації. *Гонитва за спекулятивною наживою призводить до розриву сталих господарських зв'язків між економічними суб'єктами, внаслідок чого дезорганізується виробництво, зростають витрати обігу* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дезорганізо́вувати** і **дезорганізува́ти.** *Процес оброблення інформації дезорганізовується шкідливими програмами, при цьому дані втрачаються або перекручуються* (з навч. літ.).

ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИ *див.* **дезорганізо́вувати.**

ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ *див.* **дезорганізо́вуватися.**

ДЕЗОРІЄНТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія за знач. **дезорієнтува́ти.** *Ефективне використання власних переваг та слабких сторін ворога, дезінформація, дезорієнтація, свідоме введення в оману — завжди були невід'ємною частиною військового мистецтва минулого* (з наук.-попул. літ.).

2. Стан за знач. **дезорієнтува́тися.** *У місті було тривожно, відчувалася дезорієнтація і розгубленість властей* (П. Козланюк).

ДЕЗОРІЄНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дезорієнтува́ти.** *Стріпнувсь десь на сідалі півень, дезорієнтований в часі качками, й закукурікав* (А. Головко); *Вона прийшла до висновку, що лист його промовляє тільки за те, що Михайло Михайлович вкрай дезорієнтований, розгублений* (Л. Смілянський).

ДЕЗОРІЄНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **дезорієнто́ваний.** *Зростає незахищеність і дезорієнтованість багатьох європейців у світі, який різко змінюється* (з публіц. літ.).

ДЕЗОРІЄНТО́ВАНО. Присл. до **дезорієнто́ваний.** *Якась випадкова заблукана чирка сіла на воду ген аж на бистрі й мотає дезорієнтовано головою* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЕЗОРІЄНТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **дезорієнтува́ти.** *Одним із різновидів психологічного впливу в передвиборчій кампанії стає дезорієнтування, метою якого є послаблення морального стану суперника* (з навч. літ.).

2. Стан за знач. **дезорієнтува́тися.** *Клінічні прояви старечої деменції характеризуються послабленням пам'яті, дезорієнтуванням у навколишньому середовищі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗОРІЄНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Скеровувати в чому-небудь на неправильний шлях, неправильно орієнтувати. *Польська військова влада привласнювала державне, громадське та приватне майно в Україні, дезорієнтуючи українське населення заявами про те, ніби вони діють з відома Головного отамана С. Петлюри* (з наук.-попул. літ.); *Часті зміни правил вступу до вишів дезорієнтують абітурієнтів* (з газ.); *Лейтенант зробив невинний вигляд. — Що бо ви, Івго Борисівно! Вас явно дезорієнтува-*

ли: я ночував дома. У своєї дружини (А. Головко); *Під ударами вітру я кілька разів заточувався, і це мене остаточно дезорієнтувало* (О. Гуреїв).

ДЕЗОРІЄНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Втрачати орієнтацію, неправильно розуміти що-небудь. *Часто туристи можуть дезорієнтуватися в горах через мінливість погоди* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЗУРБАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Процес скорочення чисельності населення великих міст та їх виробничого потенціалу; переїзд населення в передмістя та сільські райони. *Дезурбанізація в середньовічній Індії викликала дуже значні зміни й у соціальній структурі суспільства, і в економіці, і в політичному ладі* (з наук. літ.); *Дезурбанізація відбувається головним чином у розвинутих країнах через різке погіршення природного та соціального середовища у великих містах (шум, забруднення, злочинність і т. ін.)* (із журн.).

ДЕЗУРБАНІ́ЗМ, у, *ч., архт.* Напрям у містобудуванні, що пропонує розосередження населення за межами великих міст. *Після Другої світової війни ідеї дезурбанізму частково відобразилися в проектуванні міст-супутників* (з наук. літ.).

ДЕІДЕОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія і стан за знач. **деідеологізува́ти.** *Правильніше говорити не про деідеологізацію виховання, а про демонополізацію ідеологічних засад виховного процесу* (з наук. літ.); *Деідеологізація свідомості не є відмовою від ідеологій, це відмова від ідеологічних стереотипів* (з навч. літ.); *Деідеологізація мистецтва.*

2. *філос.* Концепція, що виникла у середині XX ст., згідно з якою в сучасному суспільстві зменшується роль ідеологій, які витісняються формами позитивного знання. *Прихильники деідеологізації обґрунтовували конвергенцію капіталізму і соціалізму, затухання їх ідеологічної боротьби* (з наук.-попул. літ.); *Соціальною базою деідеологізації є новий клас технократів і менеджерів, які прагнуть звільнитися від надмірної опіки політиків та ідеологів* (із журн.).

ДЕІДЕОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деідеологізува́ти.** *Поступово відроджується втрачений у попередній період об'єктивний деідеологізований науковий підхід до вивчення здобутків національного мистецтва* (з газ.); *Соціальні науки тепер значною мірою деідеологізовані* (з газ.); // **деідеологізо́вано,** *безос. пред. Рішенням міськради було деідеологізовано топоніміку міста, повернуто історичні назви деяким вулицям* (з газ.).

ДЕІДЕОЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Звільняти від панування ідеології, перев. офіційної. *Необхідно було деідеологізувати ті соціальні науки, які нещодавно теоретично обґрунтовували "доцільність" ліквідації такого суспільного інституту, як релігія з її церковними інституціями* (з наук. літ.); *Деідеологізувати суспільство.*

ДЕІДЕОЛОГІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Відмовлятися від ідеології. *У перехідний період профспілки поступово деідеологізувалися* (із журн.); *Центристи намагалися максимально деідеологізуватися через гасло прагматизму та концентрації уваги на проблемах, що стосуються інтересів більшості населення* (з публіц. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **деідеологізува́ти.** *У 90-ті роки XX ст. у Польщі особливу увагу приділяли новому змісту освіти, яка деідеологізувалася* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ІНДЕ, *присл.* 1. В іншому місці; де-небудь. — *Не тільки звіра в полі, що куниця; пошукаємо деінде, найдеться й красная дівиця* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Д о м а х а:] *Не нагріли ми тут місця, пошукаємо деінде!..* (М. Кропивницький); // Куди-небудь, в інше місце. *По теперішніх ярмарках чортів із червоною свиткою не помічено, вони повністю перебралися деінде* (Ю. Яновський); *Куди вони* [двірнички] *йшли — по службі до міліції? чи деінде? — в данім випадку не важливо* (П. Тичина).

2. У деяких місцях; де-не-де. *Зимою були великі сніги. Так деінде закидало, що аршинів у три було, а усюди на рівному і не було менш аршина* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На Вінниччині цієї зими деінде розквітли підсніжники, проте біла королева схаменулася і взялася порядкувати по-звичному* (з газ.).

ДЕІНДИВІДУАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Утрата ким-, чим-небудь індивідуальних ознак, рис. *За кілька літ дали про себе знати естетичні втрати, зумовлені деіндивідуалізацією ліричного героя, укрупненого до всепланетарного робітничо-селянського "ми"* (з публіц. літ.).

ДЕІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деіндивідуалізува́ти.** *У працях В. О. Сухомлинського людина постає не як деіндивідуалізований об'єкт, не як гвинтик державного механізму* (з навч. літ.).

ДЕІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Позбавляти індивідуальності. *Вплив і психологічний тиск інших людей може нівелювати та деіндивідуалізувати особистість* (з навч. літ.).

ДЕІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Втрачати індивідуальність. *Ліричний герой у поезіях Т. С. Еліота кінця 1910-х років поступово деіндивідуалізується* (з наук. літ.); *Іноді людина сама шукає можливості деіндивідуалізуватися в групі — на дискотеці, у сутичках, у вуличних бійках* (з наук. літ.).

ДЕІНІЦІАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* Дія за знач. **деініціалізува́ти.** *Деініціалізація кожного елементу масиву забезпечується компілятором ще до виклику оператора* (з наук.-попул. літ.); *Етапи ініціалізації та деініціалізації об'єктів повинні бути обов'язково проконтрольовані* (з навч. літ.).

ДЕІНІЦІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., інформ.* Виводити програму або пристрій зі стану функціонування; скасовувати ініціалізацію. *Неможливо деініціалізувати пристрій вводу/виводу* (з наук.-техн. літ.).

ДЕІНТЕЛЕКТУАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Втрата інтелектуального потенціалу (перев. про суспільство). *Депутат вважає, що Україні загрожує деінтелектуалізація* (з газ.).

ДЕІОНІЗА́ТОР, а, *ч.* Прилад для деіонізації. *Деіонізатор зменшує вміст солей у воді, що дає можливість використовувати її для наповнення парових стерилізаторів* (з наук.-техн. літ.).

ДЕІОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., фіз.* Зниження концентрації іонів. *Після розряду протягом деякого часу продовжується викид металу і відбувається деіонізація проміжку, тобто його електрична міцність відновлюється* (з навч. літ.).

ДЕІОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **деіонізува́ти.** *У деіонізованій воді практично відсутні домішки, завдяки чому на скляних поверхнях не залишається розводів, що так важливо при митті скла* (з наук.-попул. літ.).

ДЕІОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фіз.* Здійснювати деіонізацію. *Під час роботи комп'ютер утворює довкола себе електростатичне поле, яке деіонізує довкілля* (з наук.-техн. літ.).

ДЕІОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., фіз.* Піддаватися деіонізації. *Експонування зразків відбувалося на визна-*

ченій відстані від місця розряду так, щоб газові частинки, які досягали їх, устигали деіонізуватися (з наук. літ.).

ДЕ́ІСУС, а, *ч. (з великої літери).* У церковному мистецтві — ікона із зображенням Христа (посередині) та звернених до нього у молитовних позах Богоматері та Іоанна Предтечі. *В трьох медальйонах Деісус: Марія й Іван Предтеча звертаються до Христа з молитвою за всіх сущих* (П. Загребельний); *Києво-Печерський патерик повідомляє про п'ятифігурний Деісус та дві ікони, написаних Аліпієм Печерським для однієї з київських церков* (з наук.-попул. літ.); *Вівтарну частину храму, відділену від основного приміщення іконостасом, прикрашає тричастинний Деісус* (із журн.).

ДЕІСУ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **Де́ісус.** *Вище малого святкового чину знаходиться деісусний чин — головна частина іконостаса, де в центрі зображено Спасителя, а ліворуч і праворуч розміщуються ікони Богоматері, Іоанна Хрестителя та апостолів* (з наук.-попул. літ.); *Деісусна композиція зародилася у Візантії як елемент оздоблення вівтарної частини храму* (з наук.-попул. літ.); *На рубежі XIV–XV століть у Стародавній Русі з деісусного ряду виріс високий іконостас — стіна з ікон, що відокремила вівтарну частину від парафіян* (з навч. літ.); *Деісусний ярус.*

ДЕЇ́ЗМ, у, *ч., філос.* Учення, яке визнає Бога першопричиною світу, але заперечує його втручання в явища природи і суспільного життя. *Бог, згідно з деїзмом, — безособова першопричина світу, яка надає йому руху, визначає його закони та надалі не втручається в процеси і явища, що відбуваються в ньому* (з наук. літ.); *Загалом деїзм відіграв значну роль у розвитку вільнодумства* (з наук. літ.).

ДЕЇ́СТ, а, *ч.* Послідовник деїзму. *Деїстами була більшість французьких енциклопедистів* (з наук.-попул. літ.); *Чимраз більше прихильників собі єднають такі люди, як деїсти XVIII віку, .. наукою про природу і критикою релігійних книг* (І. Франко).

ДЕЇСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **деї́зм** і **деї́ст.** *Будучи свого часу учнем Вольтера, К. А. Гельвецій критично ставився до його деїстичних поглядів і повністю відійшов від ідеалізму* (з наук. літ.); *Швидка універсалізація поняття нігілізму відповідала деїстичній спрямованості вільнодумства панівних класів Європи XVIII ст., що визнавали релігію, але відкидали релігійну організацію* (з навч. літ.).

ДЕ́ЙДВУД, а, *ч., мор.* 1. Підводна частина корми судна. *У дейдвуді знаходиться труба, через яку гребний вал виходить назовні* (з наук.-попул. літ.).

2. Товстий брус для скріплення штевнів на носі й кормі судна з кілем. *Дейдвуди із змащенням та охолодженням водою будуть застосовуватися на річкових суднах та суднах припортового сполучення* (з наук. літ.).

ДЕ́ЙДВУДНИЙ, а, е, *мор.* Стос. до дейдвуда. *Дейдвудне обладнання призначене для виведення гребного вала з гребним гвинтом із корпусу судна назовні та ущільнення вихідного отвору* (з наук.-техн. літ.); *У дисертації подано відомості про матеріали і конструкції вкладок дейдвудних підшипників* (з наук.-техн. літ.).

ДЕ́ЙКАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Говорити, казати. *Дейкали люди, що подушне скасують* (Сл. Гр.); *— Дейкають, що через них* [ворогів] *і нам життя не стало* (П. Панч).

ДЕ́ЙКО, *у знач. присудка, діал.* Ну, гайда. *Знай, неборак, ганя то в той, то в сей куток: то зазирне в курник, то дейко до свинок* (П. Гулак-Артемовський).

ДЕ́ЙКСИС, у, *ч., лінгв.* Вказівка на учасників мовного акту, ступінь віддаленості об'єкта висловлювання, часову і просторову локалізацію як значення або функція мовної одиниці, що виражається лексичними та граматичними засобами. *Зазвичай розрізняють три основні види дейксису — персональний (особовий), просторовий та часовий* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЙКСИСНИЙ, а, е, *лінгв.* Те саме, що **дейкти́чний.** *Дейксисні елементи можуть являти собою окремі лексеми, а можуть бути зв'язаними афіксами у складі інших слів* (з наук.-попул. літ.); *Уявлення про займенники як дейксисні одиниці набуло розповсюдження ще в XIX сторіччі* (з навч. літ.).

ДЕЙКТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до дейксису. *Важливу роль у висловленні відіграють інтонація та дейктичні засоби (вказівка на учасників спілкування, на часову чи просторову локалізацію фактів і характеристик, про які йдеться)* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЙКТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Стан і властивість за знач. **дейкти́чний.** *Не викликає сумніву дейктичність особових, зворотного, вказівних та присвійних займенників, займенникових прислівників місця і часу* (з наук. літ.).

ДЕЙКТИ́ЧНО, *лінгв.* Присл. до **дейкти́чний.** *Увага поета концентрується на все нових об'єктах і рідко коли він повертається до вже названих, вказуючи на них дейктично займенниками чи парафразою* (із журн.).

ДЕЙНЕ́КА, и, *ч., іст.* У другій половині XVII ст. — учасник гайдамацького руху на півночі України. *Чого зібрались старі дейнеки У дуброві* [діброві] *за станом?* (П. Куліш); *Іван Голота вже стоїть В уборі вбогого дейнеки, Лише рогатина в руках, Лише при поясі сокира* (М. Рильський); *Дейнеки були озброєні переважно киями та рогатинами* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЙТЕ́РІЄВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **дейте́рій.** *Установлено, що дейтерієва вода негативно впливає на геном клітин, знижує швидкість біохімічних реакцій, гальмує поділ клітин, індукує мутації* (з наук. літ.); *До приладу, окрім світла від джерела поглинання, потрапляє світло від лампи суцільного спектра — дейтерієвої лампи* (з наук. літ.).

ДЕЙТЕ́РІЙ, ю, *ч., хім.* Важкий ізотоп водню. *При сполученні з киснем дейтерій дає важку воду, а легкий водень — легку воду* (з наук.-попул. літ.); *Не повернеться в мене язик назвати генієм того, хто експериментує зі злом! Кому й вічні води цього океану уявляються, я певен, лише як можливе джерело добування дейтерію!* (О. Гончар).

ДЕЙТРО́Н, а, *ч., фіз.* Ядро атома важкого водню — дейтерію. *Дейтрон має у своєму складі нейтрон і протон* (з навч. літ.); *Дейтрони відіграють вирішальну роль у реакціях термоядерного синтезу* (з навч. літ.).

ДЕЙТРО́ННИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **дейтро́н.** *У дисертації розвинуто дифракційну теорію пружного розсіяння дейтронів, реакції дейтронного зриву, а також реакції двонуклонної передачі* (з наук. літ.).

ДЕК[1], а, *ч., мор.* Палуба, а також простір між палубами на морському або річковому судні. *Фрегати мали одну або дві закриті батарейні палуби, або деки, на яких розміщувалося до 60 гармат* (з наук.-попул. літ.).

ДЕК[2], а, *ч., інформ.* Абстрактна структура даних у вигляді списку, який можна доповнювати на початку і в кінці. *Будемо розрізняти деки з обмеженим виходом чи обмеженим*

входом; в таких деках відповідно вилучення чи включення можливо тільки з одного боку (з навч. літ.).

ДЕ́КА, и, *ж.* 1. Частина корпусу (коробки) струнних та інших музичних інструментів, що відбиває і посилює звук. *Скрипалі підсовували під свої підборіддя складені вчетверо білі хусточки, щоб не витиралася дека скрипки* (П. Загребельний); *Блискучий, розчинений рояль вітав її своєю піднятою декою* (Ю. Бедзик); *Кожний музичний інструмент має свій резонатор — деку коробки, дерев'яну трубку, мідний розтруб, рупор тощо* (з навч. літ.); * У порівн. *Навшпиньки, щоб у хаті не чули кроків, бо дерев'яні стіни гули, як дека бандури, він підійшов до причілка* (С. Чорнобривець).

2. Деталь молотильного апарата молотарки, комбайна; підбарабанник. *Дека молотарки являє собою дугоподібну решітку, складену з поперечних сталевих планок і поздовжніх дротяних прутів* (з наук. літ.); *Після закінчення збирання трав третю деку з теркою знімають із комбайна, а на її місце ставлять звичайну запасну деку* (з газ.).

ДЕКА... Перша частина складних слів, що відповідає слову **де́сять,** напр.: д е к а г р а́ м, д е к а л і́ т р, д е к а м е́ т р, д е к а т о́ н н а.

ДЕКАБРИ́ЗМ, у, *ч., іст.* Діяльність, рух декабристів. *Після розгрому декабризму по всій країні поширювалася політична реакція* (з наук. літ.).

ДЕКАБРИ́СТ, а, *ч., іст.* Учасник дворянського революційного руху в Росії, що завершився повстанням 14 грудня 1825 р. — *А правда, що двадцять років тому ви теж були між декабристів? — спитав Тарас, коли господар сів у глибоке крісло біля вікна* (Василь Шевчук); *Прибувши в листопаді 1824 року за призначенням до Петербурга, Адам Міцкевич одразу знайомиться з майбутніми декабристами, буває на їхніх засіданнях, стає їхнім однодумцем* (з наук. літ.).

ДЕКАБРИ́СТКА, и, *ж.* 1. *іст.* Дружина, наречена або сестра декабриста, яка добровільно поїхала за ним у Сибір до місця каторги або заслання. *Декабристка княгиня Марія Волконська (1806–1863) була дочкою генерала Миколи Раєвського* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Жінка, яка добровільно поділяє важку долю свого чоловіка, перев. політв'язня або вигнанця. *Коли приїздила до Києва Атена Пашко чи ми зустрічалися у Львові, я дуже співчутливо до неї ставився: одне слово — декабристка...* (з мемуарної літ.).

ДЕКАБРИ́СТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **декабри́зм** і **декабри́ст.** *До Союзу порятунку вступив також Павло Пестель, який став згодом видатним керівником декабристського руху* (з наук. літ.); *Першому декабристському товариству передувало створення інших таємних організацій, які послужили школою майбутнього руху, його безпосередньою передумовою* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАГРА́М, а, *ч.* Одиниця маси в метричній системі мір, що дорівнює десяти грамам. *Вага, кратна грамові, називається: декаграм, гектограм і кілограм* (з навч. літ.); *У Чехії, купуючи продукти на вагу, називають не грами, а декаграми* (із журн.).

ДЕКА́ДА, и, *ж.* 1. Проміжок часу в десять днів; десятиденка. — *Вітер синоптики провіщають на цілу декаду* (В. Кучер); *Передріздвяний великий піст ще не наступив, перша декада листопада* (С. Процюк); // Культурний або громадський захід певного тематичного спрямування, що триває десять днів. *І знов Київ... Перон, дзвінки... Ми їдемо в Москву для проведення декади української літератури та мистецтва* (В. Сосюра); *У наш час так багато різних декад, — думав Сідалковський, — симпозіумів, тижнів, обмінів досвідом* (О. Чорногуз).

2. *рідко.* Проміжок часу в десять років; десятиліття. *На календарі, між тим, — остання декада двадцятого століття* (О. Забужко).

ДЕКАДА́НС, у, *ч., книжн.* 1. Те саме, що **декаде́нтство.** — *Тільки не захоплюйтеся надміру тим декадансом, — застерегла пані Клітемнестра. — Наш нещасний нарід потребує мужнього визвольного слова, а не якоїсь безсенсовної забавки* (Ю. Андрухович).

2. Занепад, регрес, кризові явища в мистецтві та культурі. *Тоді пішли горожани не в академічні колізеї, де йшла нудота декадансу, .. де тисячі надломлених людей дивилися на бутафорію минулої епохи, а пішли до цирку, на футбольне поле, в спортивні клуби* (М. Хвильовий); *Кинув* [Біркамп] *погляд на оте крадене полотно, де на вузьке жіноче обличчя спадала сутінь смерті. Безбородько .. похитав головою. — Мені не подобається цей запізнілий декаданс* (М. Стельмах).

ДЕКАДА́НСНИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **декада́нс.** *Декадансна європейська література; Декадансне мистецтво.*

ДЕКАДЕ́НТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник декадентства. *Я декадент? Се новина для мене! Ти взяв один з мого життя момент, І слово темне підшукав та вчене, І Русі возвістив: "Ось декадент!"* (І. Франко); — *Я не декадент, не модерніст, а мужик* (О. Кобилянська); *Ніцше висунув елітарну концепцію міфу, вважаючи, що міф не може бути правильно зрозумілим ні "натовпом", ні нікчемними "декадентами"* (з наук. літ.).

ДЕКАДЕНТИ́ЗМ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **декаде́нтство.** *Сучасний декадентизм — симптом хворобливого рознервовання* [знервованості], *бездійності і відчутної безцільності життя серед буржуазної молодіжі* [молоді] *різних країн* (І. Франко).

ДЕКАДЕ́НТКА, и, *ж.* Жін. до **декаде́нт.** *Ви обидві безщасні люде* [люди], *якісь мучениці своєї хоробливої вдачі. Чи не декадентки ви часом? або чи не психопатки ви самолюбства?..* (І. Нечуй-Левицький); *Письменник мусить писати. Це банальна істина. Але і одним єдина. Звісно, обстоюючи це, я виступаю не як декадентка, а як митець, заангажований ідеєю* (І. Жиленко).

ДЕКАДЕ́НТСТВО, а, *с.* Загальна назва низки напрямів у літературі й мистецтві кінця XIX — початку XX ст., для яких характерні песимізм, естетизм, індивідуалізм, принцип "мистецтво для мистецтва". *Павлусь вернувся з-за границі, так само нахапавшись вершечків наймоднішого декадентства* (І. Нечуй-Левицький); *Розпочавши з критики першої хвилі українського символізму, тісно пов'язаного із декадентством та великою мірою залежного від російської літератури, І. Меженко залишається на засадах естетизму та індивідуалізму* (з наук. літ.).

ДЕКАДЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **декаде́нт** і **декаде́нтство.** *Романтики .. та найновіші декадентські поети й повістярі найбільше припадали до її* [Настусі] *нервової, мрійної, випещеної, трохи збоченої вдачі* (І. Нечуй-Левицький); *А молоденькі панночки .. навперейми почали згадувати та декламувати уривочки з декадентських віршів* (Дніпрова Чайка); *Вертаю до літератури... і не знаю, чи до*

речі тут згадувати про "декадентську" повість Левицького, бо то, властиве, не література (Леся Українка).

ДЕКАДЕ́НТЩИНА, и, *ж., зневажл.* Декаданс, декадентство. *Вчора за ранок написала аж три вірші. Суцільна декадентщина і відсутність здорового глузду* (І. Жиленко); *Кожний рядок його поезії є кров і нерви. Це не трухлява декадентщина...* (із журн.).

ДЕКА́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **дека́да.** *Декадний план — більш детальний, точний, ніж місячний або квартальний* (з навч. літ.); *Декадний бюлетень; Середня декадна температура.*

ДЕКА́ДНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **дека́да** 1. *Лавочок не було — за кілька днів до того в районі почався декадник по вихованню у молоді високих моральних якостей, і один з терехівських керівників наказав забрати з парку лави, бо вечорами несвідомі закохані переносили їх з-під ліхтарів у темні закутки* (В. Дрозд); *Декадник озеленення міста.*

ДЕКА́ЕДР, а, *ч., мат.* Те саме, що **десятигра́нник.** *Варто зазначити, що тетраедри, які утворюють декаедр, не можуть бути правильними* (з навч. літ.).

ДЕКАЛІ́Н, у, *ч., хім.* Безбарвна рідина зі слабким запахом, яку застосовують як розчинник жирів, смоли, гуми. *Декалін не розчиняється у воді, обмежено розчинний в оцтовій кислоті, метиловому та етиловому спиртах, поєднується з ефіром і хлороформом* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАЛІ́ТР, а, *ч.* Одиниця об'єму рідин і сипких речовин, що дорівнює десяти літрам. *Ковбик своєю могутньою десницею і словом, що нагадувало відро крижаної води місткістю сто декалітрів, охолоджував голову Михайла Танасовича* (О. Чорногуз); *Декалітри теплої й вельми неякісної горілки ми переважно заїдали кавунами, наші руки були по лікті в кавуновому соці* [соку] (Ю. Андрухович).

ДЕКАЛО́Г, у, *ч.* 1. *(з великої літери).* Десять заповідей Старого Завіту. *Декалог з його морально-етичними вимогами є життєдайним у практичному житті християнина як члена суспільства* (з рел.-церк. літ.).

2. Десять головних настанов, заповідей. *Я ж бо вмію тримати емоції у віжках, перечитував уже декалоги і заповіти японських самураїв, не допомагає...* (С. Процюк); *Він і десяток його побратимів по боротьбі читали Декалог українського націоналіста* (з газ.).

ДЕКАЛЬКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декалькува́ти.** *Декалькований спеціалістом малюнок.*

ДЕКАЛЬКОМА́НІЯ, ї, *ж.* Поліграфічний спосіб виготовлення перебивних кольорових зображень, признач. для перенесення на папір, дерево, порцеляну, скло, метал і т. ін. *Навчальний фільм знайомить нас із напрочуд гарним мистецтвом декалькоманії* (з навч. літ.); // *розм.* Поліграфічна продукція, виготовлена таким способом. *Друкуємо трафаретну обпалену декалькоманію на будь-яку скляну, керамічну або емальовану поверхню* (з мови реклами).

ДЕКАЛЬКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декалькува́ти.** *Для декалькування використовують спеціальні фарби, світло-прозорий папір або полотно* (з наук. літ.).

ДЕКАЛЬКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Відбивати малюнок способом декалькоманії. *Декалькують малюнок, розмочуючи або розігріваючи його, в результаті чого клейова основа розчиняється, а плівка із зображенням переходить на поверхню паперу або іншого матеріалу* (з навч. літ.).

ДЕКАЛЬКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декалькува́ти.** *Фарбові зображення декалькуються на папір та інші матеріали за допомогою клеєвого ґрунту* (з наук. літ.).

ДЕКАЛЬЦИНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *мед., фізл.* Втрата кальцію кістковою тканиною при деяких фізіологічних і патологічних процесах. *Порушення форми таза виникає внаслідок пом'якшення кісток та декальцинації кісткової тканини* (з навч. літ.); *Декальцинація організму.*

2. *фізл.* Підготовка мінералізованих тканин для гістологічного дослідження шляхом вилучення з них солей кальцію за допомогою розчинів кислот. *По завершенні декальцинації шматочки тканини слід ретельно промити у воді для видалення кислоти* (з наук.-попул. літ.).

3. *с. г.* Вимивання кальцію з ґрунту. *Внесення високих доз мінеральних добрив призвело до декальцинації ґрунтів* (з навч. літ.); *Декальцинація суттєво знижує родючість ґрунтів* (з навч. літ.).

4. *техн.* Очищення обладнання від накипу. *Важливим етапом догляду за кавоваркою є очищення бойлера від накипу, або декальцинація* (з наук.-попул. літ.); *Функція декальцинації дозволяє періодично здійснювати очищення парогенератора, вилучаючи звідти відклади вапна, що накопичилися* (з мови реклами).

ДЕКАМЕВІ́Т, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, що поповнює нестачу вітамінів в організмі, покращує обмін речовин у людей похилого віку. *Декамевіт містить вітаміни С, Р та В 12* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАМЕ́ТР, а, *ч.* Одиниця виміру довжини, що дорівнює десяти метрам. *Сучасні телескопи й установки здатні реєструвати випромінювання в діапазоні довжин хвиль від десятих часток мікрометра до десятків декаметрів* (з навч. літ.); *Міри, кратні метру, називаються за допомогою грецьких слів дека (10), гекто (100), кіло (1000); так, декаметр означає 10 метрів* (з навч. літ.).

ДЕКАМЕТРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **декаме́тр.** *У праці розглянуто професійні радіоприймальні пристрої декаметрового діапазону* (з наук. літ.); *У 60 кілометрах на південь від Харкова біля села Гракове розміщено найбільший у світі радіотелескоп декаметрових хвиль* (з газ.).

ДЕКА́Н, а, *ч.* 1. Керівник факультету у вищій школі. *Проводжаючи студентів на хлібозбирання, декан факультету застеріг їх, і зокрема Баглая, як старосту курсу, щоб поверталися без історій, щоб не довелося і про них видавати наказ, як про отих торішніх...* (О. Гончар); *Мої студентські роки виявилися жахливо зіпсутими цим клятим старостcovом. Я досі не знаю, чому вибір декана впав саме на мене* (Ю. Андрухович).

2. *рел.-церк.* У сучасних римо-католицькій, греко-католицькій та англіканській церквах — старший священик, що наглядає за групою парафій. *Окрім парафіяльних, опубліковано печатки Брацлавського, Вінницького деканату (три варіанти), Могилівського деканату та декана* (з наук. літ.); *Разом із владикою архієрейську службу Божу на польовому престолі біля церкви співслужили декани Білецького та Берегівського деканатів і ще 13 священиків* (з рел.-церк. літ.); // *іст.* У католиків за часів Середньовіччя — посадова особа з ченців, яка допомагала абатові в управлінні монастирем. *До X століття включно найбільші монастирі в межах ієрархії римської церкви мали на чолі здебільшого світ-*

ських абатів. У цих випадках дійсний нагляд у монастирях покладався на деканів, пріорів (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАНА́Т, у, *ч.* 1. Навчально-адміністративне управління факультету на чолі з деканом. — *Сестра дружини твого героя у нас секретарка деканату* (В. Собко); *Староста визначався з-поміж студентів — як такий, що виконує адміністративні завдання деканату* (Ю. Андрухович); *Разом з Вінграновським Василь Симоненко і Василь Оглоблін були запрошені на організований деканатом вечір сучасної української поезії* (із журн.); // Приміщення, в якому працює управління факультету. *Біля деканату, де було вивішено розклад зимових іспитів, юрмилися студенти* (С. Добровольський).

2. *рел.-церк.* У римо-католицькій та греко-католицькій церквах — церковно-адміністративна одиниця, що об'єднує кілька парафій і входить до складу єпархії. *Незадовго потім приходить до мене для виправдання себе жалоба* [скарга] *самбірського деканату, що я мішаюся у справи церкви* (А. Чайковський); *Всього у складі єпархії 20 деканатів* (із журн.).

ДЕКА́НКА, и, *ж.* 1. Зимовий сорт груші. *Деканка — це зазвичай дерево середньої висоти, має пірамідальну форму крони, доволі зимостійке* (з наук.-попул. літ.).

2. Плід цього дерева. *Деканки дуже добре переносять транспортування на далекі відстані, а в холодильнику можуть зберігатися до 7–8 місяців* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАНОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **деканонізува́ти.** *Православний священик Олександр Мень виступав за деканонізацію святого Гавриїла Білостоцького* (з наук.-попул. літ.); *Властива постмодернізмові усепоглинальна деканонізація і настирлива маскарадність призводить багатьох людей до духовного спустошення* (із журн.).

ДЕКАНОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деканонізува́ти.** *Симон Тридентський був деканонізований католицькою церквою в ХХ столітті* (з наук.-попул. літ.); *У пострадянську добу деякі класики попередньої епохи були деканонізовані літературознавцями* (із журн.).

ДЕКАНОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *кого, рел.-церк.* Скасовувати канонізацію святого. *Православна церква деканонізувала певну кількість новомучеників* (з рел.-церк. літ.).

2. *кого, що, перен.* Розвінчувати, позбавляти ореолу кого-, що-небудь. *О. Забужко деканонізувала образ української жінки, вклавши їй у вуста власне жіночий досвід говоріння до самої себе, причому говоріння як спротиву чоловічим розмовам* (з наук. літ.); *Автор не тільки написав гостросюжетний і хара́ктерний твір, а ще й нібито деканонізував та примітивізував образ Григорія Савича Сковороди — вочевидь, на догоду невибагливій публіці* (із журн.).

ДЕКА́НСТВО, а, *с.* 1. Посада декана (у 1 знач.), виконання обов'язків декана (у 1 знач.). *Деканство Володимира Івановича запам'яталося розширенням факультету. Було організовано дві нові кафедри* (із журн.).

2. *рел.-церк.* Посада декана (у 2 знач.), виконання обов'язків декана (у 2 знач.). *Це був* [панотець Тріщин] *іще молодий чоловік, здоровий і червоний. Удавав єзуїта й клерикала (хоч досить незручно), бо мав надію на пелерину й деканство* (Л. Мартович).

ДЕКА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дека́н.** *Перша наша зустріч відбулася 1948 р. у деканському кабінеті, в якому професор проводив співбесіду з абітурієнтами* (із журн.); *Отець декан просили. Але нараз отцеві деканові починало здаватися, що така просьба нібито ущербляє якось деканське достоїнство, що сапогівський піп може, чого доброго, подумати, ніби він і справді яка велика цяця* (Г. Хоткевич); *У монастирі Святого Василія Великого у Кентшині відбулася деканська візитація* (з рел.-церк. літ.).

ДЕКАНТА́ТОР, а, *ч.* Апарат для декантації; згущувач. *Декантатори слугують також для знімання суспензій або менш щільної нерозчинної рідини з верхньої частини резервуара* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАНТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Дія за знач. **декантува́ти.** *Організація добування шламів вимагає ретельного планування робіт з урахуванням змін у зоні насичення, а також систем декантації та дренажу* (з наук. літ.); *Декантація дозволяє видаляти маточний розчин краще, ніж шляхом промивання осаду на фільтрі* (з наук. літ.); *При подаванні вина офіціантом декантація, якщо вона необхідна, здійснюється після того, як гість дає свою згоду* (з навч. літ.).

ДЕКА́НТЕР, а, *ч., спец.* Спеціальний скляний графин, признач. для декантації та подавання вина до столу; карафа. *Класичні декантери виготовляють із прозорого скла або кришталю, вони бувають різних форм та розмірів* (з наук.-попул. літ.); *Для прискорення окиснення декантер із вином інтенсивно розхитують. Час декантації молодих вин може коливатися від 30 хвилин до кількох годин перед подаванням на стіл* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАНТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **декантува́ти.** *На користь нової технології свідчить значне збільшення кількості декантованої (первинної) олії з квіток троянди з 7 до 45 %, що забезпечує отримання більш якісних продуктів* (з наук.-техн. літ.); *У декантованій суспензії залишаються частинки розміром 5–10 мкм, а в осаді 10–140 мкм* (з наук.-техн. літ.).

ДЕКАНТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **декантува́ти.** *Суть декантування полягає не лише в красивому ритуалі, але й у тому, щоб активізувати у вині окиснювальні процеси* (з навч. літ.).

ДЕКАНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* 1. Відокремлювати рідину від осаду шляхом її зливання. *Суспензію, яка містить мінеральну сировину, декантують з метою її збагачення, а також отримання тонких порошків, очищення глин від механічних домішок* (з наук.-попул. літ.).

2. Переливати вина з пляшки у спеціальну посудину (декантер) або графин для відокремлення осаду та домішок, а також для насичення киснем. *Червоне вино необхідно декантувати принаймні за годину до вживання, щоб дати йому необхідний час для "дихання"* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАНЦЕРОГЕНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Заходи, спрямовані на видалення канцерогенних речовин з об'єктів довкілля. *Метою первинної профілактики (деканцерогенізація повітря, води, ґрунту, продуктів харчування) є максимальне уникнення впливу шкідливих речовин на організм людини* (з навч. літ.).

ДЕКАПІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декапірува́ти.** *Знежирений і декапірований виріб натирають пастою, поки не утвориться достатня плівка срібла* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАПІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декапірува́ти.** *Декапірування застосовують для того, щоб зняти тонку плівку оксидів із поверхні металів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАПІРУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що.* Те саме, що **декапува́ти.** *Перед хромуванням сталеві вироби доцільно анодно декапірувати в електроліті* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКАПІТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Дія і стан за знач. **декапіталізува́ти.** *Провідні бізнес-групи часто переводять своє надбання за кордон, оскільки його перебування в активах застарілих виробництв в Україні загрожує банкрутствами й декапіталізацією компаній* (із журн.).

ДЕКАПІТАЛІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* Вилучати з обігу підприємства, компанії і т. ін. частину власного капіталу або сформованих фінансових ресурсів на які-небудь потреби, не пов'язані з виробництвом. *За словами екс-міністра, гігантську заборгованість спеціально створили, аби декапіталізувати компанію і продати її* (з газ.).

ДЕКАПІТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Дія за знач. **декапітува́ти** 1. *Декапітація може статися внаслідок вбивства, забою тварин, нещасного випадку або самогубства* (з наук.-попул. літ.); // Страта через відтинання голови. *Декапітація за допомогою гільйотини, запроваджена під час Великої французької революції, була поширеною механізованою формою страти* (з наук.-попул. літ.); // Відтинання голови у тварин під час фізіологічних і біохімічних дослідів. *Щурів убивали декапітацією. Гістологічно досліджували підшкірну сполучну тканину, печінку, селезінку та пахові лімфатичні вузли* (з наук. літ.); *Тварин виводили з експерименту шляхом декапітації під ефірним знечуленням* (з наук. літ.).

2. *біол.* Дія за знач. **декапітува́ти** 2. *Безпосередньо після декапітації на корені накладалися верхівки колеоптилів і потім проростки вміщувалися у вогку камеру в зворотному вертикальному положенні* (з наук. літ.).

ДЕКАПІТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **декапітува́ти.** *Якщо на декапітованій рослині гороху залишити обидві сім'ядолі, обидві пазушні бруньки ростуть майже однаково* (з навч. літ.).

ДЕКАПІТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., кого, що.* 1. *спец.* Позбавляти когось голови. *У ході експерименту 12–14-денних щурів швидко декапітували, потім з маси мозку виділяли для дослідження гіпокамп* (з наук. літ.).

2. *біол.* Видаляти точки росту рослини. *Достатньо корінь монстери декапітувати — відрізати його кінчик, як недалеко від місця зрізу виросте одне або й більше розгалужень, які далі також розгалужуватимуться, коли і їх декапітувати* (з навч. літ.).

ДЕКАПІТУВА́ТИСЯ, ýється, *недок., спец.* Пас. до **декапітува́ти.** *У ході дослідів щури декапітувалися, після чого робилося виділення спинальних гангліїв* (з наук. літ.).

ДЕКАПУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **декапува́ти.** *Після знежирення та декапування на лініях хімічної підготовки поверхні друкованих плат ідуть операції: промивання у гарячій і холодній проточній воді, сушіння і вивантаження з лінії* (з наук.-техн. літ.).

ДЕКАПУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, спец.* Очищати поверхні металевих виробів від тонкої плівки оксидів шляхом травлення слабким розчином кислоти або ціаніду. *Деталь декапують, ретельно промивають, а потім опускають у електролітичну ванну для подальшого хромування* (з навч. літ.).

ДЕКАРБОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Дія і стан за знач. **декарбонізува́ти.** *Декарбонізація чавуну.*

ДЕКАРБОНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **декарбонізува́ти.** *Рівень електропровідності є показником вмісту залишкових мінералів у декарбонізованій воді* (з навч. літ.).

ДЕКАРБОНІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, хім.* Звільнювати що-небудь від вуглецю. *Є глобальна потреба декарбонізувати процес генерації електроенергії* (із журн.).

ДЕКАРТЕЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон.* Законодавче обмеження з боку держави на концентрацію економічного потенціалу у вигляді картелів, синдикатів, трестів та інших видів монополістичних об'єднань. *Окупаційна адміністрація активно проводила лінію на демілітаризацію, демократизацію й декартелізацію Японії* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКА́РТІВ, това, тове. Який належить Р. Декартові; пов'язаний із його науковими поглядами. *Декартову (або прямокутну) систему координат уперше запропонував відомий французький математик Рене Декарт близько 1637 р.* (з наук.-попул. літ.).

△ **Дека́ртів добу́ток** *див.* **добу́ток; Дека́ртові координа́ти** *див.* **координа́ти.**

ДЕКА́РТІВСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **дека́ртів.** *Сучасні дослідження експериментально підтвердили правильність декартівського припущення: Станіслав Гроф довів існування в людини внутрішньоутробної пам'яті* (з навч. літ.).

ДЕКАТИРО́ВАНИЙ *див.* **декати́руваний.**

ДЕКАТИ́РУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *текст.* Признач. для декатирування. *Декатирувальний циліндр у зоні запарювання укривається та обладнується пристроєм місцевої витяжної вентиляції для видалення парів з-під укриття* (з наук.-техн. літ.).

ДЕКАТИРУВА́ЛЬНИК, а, *ч., текст.* Той, хто робить декатирування. *Декатирувальник працює на дільниці виготовлення головних уборів* (з газ.).

ДЕКАТИРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., текст.* Жін. до **декатирува́льник.** *Декатирувальниця тканин.*

ДЕКАТИ́РУВАНИЙ, ДЕКАТИРО́ВАНИЙ, а, е, *текст.* Дієпр. пас. до **декати́рува́ти.** *Наповнювач для подушок можна прати в машині при 40 градусах, він не втрачає форми. Декатирувана стовідсоткова бавовна не збігається* (з мови реклами).

ДЕКАТИ́РУВА́ННЯ, я, *с., текст.* Дія за знач. **декати́рува́ти.** *Пропонуємо послуги з кінцевого оброблення текстилю (апретування, сушіння, декатирування, відпарювання і т. ін.)* (з мови реклами).

ДЕКАТИ́РУВА́ТИ, и́рую, и́руєш, *недок. і док., що, текст.* Обробляти парою або гарячою водою тканину (перев. вовняну) для поліпшення її якості та запобігання її збіганню. *Якщо передбачається, що шерстяний виріб будуть прати багато разів, його треба декатирувати* (з навч. літ.).

ДЕКАТИ́РУВА́ТИСЯ, и́рується, *недок., текст.* Пас. до **декати́рува́ти.** *Тканини декатируються для загального зсідання і для усунення різниці в зсіданні й кольорі швів щодо решти матеріалу* (з навч. літ.).

ДЕКАТО́ННА, и, *ж.* Міра маси, що дорівнює десяти тоннам. *Перевести декатонни у фунти.*

ДЕКАТРО́Н, а, *ч.* Багатоелектродний газорозрядний прилад для цифрового розрахунку в десятковій системі числення та перемикання електричних ланцюжків. *Декатрони були витіснені з масового вжитку напівпровідниковими інтегральними схемами в 70-ті роки минулого століття* (з наук.-попул. літ.); *За конструкцією декатрони по-*

діляються на симетричні та несиметричні, за способом керування — на одноімпульсні та двоімпульсні (з навч. літ.).

ДЕКВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Втрата кваліфікації, професійних знань і досвіду. *Вони змушені виконувати роботи, що не відповідають кваліфікаційному рівню, здобутому ними в роки навчання. Через два-три роки такої, з дозволу сказати, "школи життя" відбувається майже суцільна декваліфікація колишніх молодих спеціалістів* (з газ.).

ДЕКВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Який втратив кваліфікацію. *Для роботи на посаді директора середньої школи я не маю адміністративних здібностей, а також декваліфікований як викладач фізики* (із журн.).

ДЕКВАЛІФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **декваліфіко́ваний.** *Причинами рецидивної злочинності є відсутність можливості працевлаштуватися, справжньої допомоги з боку держави, декваліфікованість, розпад сім'ї* (з навч. літ.).

ДЕКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Втрачати кваліфікацію, фахові знання й досвід. *Перший, після п'ятилітньої перерви, рік на фабриці був дуже трудний.., декваліфікувалася Марта, і їй доводилося перевчатися знов* (Ю. Смолич).

ДЕ́КЕЛЬ, я, *ч., полігр.* Пружний прошарок із паперу, тканини і т. ін. у друкарських машинах між друкарською формою і поверхнею, що притискає папір. *Жорсткий декель дозволяє поліпшити якість друку, а за допомогою м'якого можна друкувати на матеріалах низької якості, а також фактурних матеріалах* (з наук.-попул. літ.); *Основна функція декеля полягає в тому, щоб компенсувати нерівномірності тиску в смузі друкарського контакту* (з навч. літ.).

ДЕ́КІЛЬКА, кох *і* ко́х, *числ. неознач.-кільк.* Невелика, незначна кількість; кілька. *Вже стояли декілька возів з зерном, з сіллю, рибою, декілька стільців перекупок* (Панас Мирний); *З вихованців Брянського в роті ще залишились Роман і Денис Блаженки, телефоніст Маковей, веселий .. подоляк Хома Хаєцький, старшина Багіров та декілька інших* (О. Гончар); *Минуло ще декілька святкових, настільки ж заляпаних дощами і рештками снігу днів та ночей* (Ю. Андрухович).

ДЕ́КІЛЬКО, кох *і* ко́х, *числ. неознач.-кільк., розм.* Те саме, що **де́кілька.** — *Глянь! дивись! Хто се?* — *декілько голосів запитало зразу* (Панас Мирний); *Декілько парубків зазирали пильно у вікна* (С. Васильченко).

ДЕКЛАМА́ТОР, а, *ч.* 1. Той, хто виступає з декламацією. *Подекуди помітно засмучених декламаторів* (С. Васильченко); [Г о р б у н о в:] *Представитись дозвольте. Горбунов Іван! Артист, письменник, декламатор!* (П. Тичина); *Першими виступили декламатори. Потім голосистий Дімка .. проспівав дві пісеньки* (Ю. Збанацький).

2. Збірка віршів для декламування. *Не ввійшли сюди* [у збірник] *також дрібнички "Хмари", "Утома", "Самотній", що появилися в декламаторі "Розвага" та альманасі "З потоку життя"* (М. Коцюбинський); *Пригадую свої перші враження від Олеся р.1906–1908; як я вишукував його поезії по тодішніх декламаторах* (М. Зеров).

ДЕКЛАМА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **деклама́тор** 1. *1911 року в Миргороді народилася Агафія Василівна Яшна — перша в нашому краї жінка-бандуристка, співачка, чудова артистка-декламаторка* (із журн.).

ДЕКЛАМА́ТОРСТВО, а, *с.* Мистецтво декламації. *Декламаторство має дуже давню історію* (із журн.); // Діяльність декламатора. *Частина нашої культурної діяльності — це декламаторство, а тут передусім потрібно знати мову* (із журн.).

ДЕКЛАМА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **деклама́тор** 1. *У Луцьку відбувся декламаторський конкурс* (з газ.); // Власт. декламаторові (у 1 знач.). — *І ми,* — *гримнув Мицько декламаторським тоном,* — *і ми дякуємо пану старості за честь* (Л. Мартович); *Я є в сій хвилі в дуже декламаторськім настрою і хочу Вам декламувати* (В. Стефаник).

ДЕКЛАМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **деклама́ція** 1. *У темі симфонії помітні метричні й наспівно декламаційні риси із старовинних народних дум* (з наук. літ.); *Тарас Шевченко за своєю природою — поет пісенного, мелодійного складу. В Івана Франка — потяг до ораторського, декламаційного стилю* (з наук. літ.).

ДЕКЛАМАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Манера піднесеного інтонування у виголошуваній промові, читанні віршів, виконанні вокального твору і т. ін. *Для опер М. Лисенка характерне не тільки значне поглиблення властивого народним пісням чергування або поєднання речитативності, декламаційності й наспівності, а також їх складне взаємопроникнення* (з наук. літ.); *О. Олесь наголосив на естетичній цінності поетичного твору, рішуче заперечив абстрактну декламаційність* (з навч. літ.); *Для творчої манери В. Івасюка характерні декламаційність у поєднанні з розспівом* (із журн.).

ДЕКЛАМАЦІ́ЙНО. Присл. до **декламаційний.** *Ніколи не робив свого читання занадто "театралізованим", декламаційно бундючним, поет ніде і ні в чому "не переграван"* (Т. Масенко).

ДЕКЛАМА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Мистецтво виразного читання художніх творів, зокрема віршів. *У післяреволюційному театрі 1920-х років великої уваги надавали художній декламації* (із журн.); // Те саме, що **декламува́ння.** *Поет уклонився на знак, що декламація скінчена* (І. Франко); *Муне-Сюллі декламував Отелло в той час, як сьому маврові було зовсім не до декламації* (Леся Українка); *Малеча більше в масових номерах виступала — в колективній декламації* (О. Іваненко).

2. *перен.* Манера говорити піднесено; пишномовні слова, промови. [М о н т а н ь я р:] *Сі декламації, мій пане, зайві, трагедія класична вийшла з моди* (Леся Українка); — *Щоб була красива та рум'яна до ста літ!..* — *Слухаючи цю декламацію, я чомусь згадала про Славка* (М. Чабанівський); *Без гучних прожив він* [Остап Вишня] *декламацій,* — *А в душі поезія цвіла!* (М. Рильський).

ДЕКЛАМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декламува́ти.** *Далекий уже в думках від щойно декламованого "Демона", Яків не зрозумів батькового запитання* (Б. Антоненко-Давидович); *Враження було таке, ніби оті вірші декламовані були вперше, ніби поет щойно їх написав і, поволі читаючи, пригадує собі рядок за рядком* (із журн.).

ДЕКЛАМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декламува́ти.** *Оце зараз буде типовий табуретний виступ. Так ми між собою називаємо громове декламування, до якого нас ще в дитинстві привчають батьки, примушуючи зі стільців вигукувати вірші на втіху гостям* (Г. Усач); *Сам захід .. складався з різного роду сценок, всіляких декламувань віршиків* (Любко Дереш); *Особливо корисне для розвитку голосового апарату в дітей та підлітків раціональне навчання їх співу, а також голосного декламування з правильними наголосами й модуляцією* (з навч. літ.).

ДЕКЛАМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що і без прям. дод.* 1. Виразно читати художні твори, зокрема вірші. *Смуток щипає Вітю, і він декламує вірш* (С. Васильченко); *Він взагалі легко запам'ятовував вірші, часто декламував Пушкіна, а найбільше "Руслана й Людмилу"* (М. Олійник); *Іван Кирилович любив декламувати відому байку про оркестрантів, котрі "в музики не годилися"* (В. Дрозд).

2. *перен.* Говорити штучно, піднесено, без проникнення в суть справи; механічно повторювати завчене. — *Те, що вона нам декламувала, це не знання!* (О. Донченко); *Замість того щоб вести діалог просто, природно, вони декламували, а по сцені не ходили, як прийнято між нормальними людьми, а крокували* (Б. Левін).

ДЕКЛАМУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декламува́ти.** *Обрядова пісня співається, а примовка виголошується речитативом, декламується, прошіптується чи проказується про себе* (з наук. літ.).

ДЕКЛАРА́НТ, а, *ч., юр.* 1. Юридична чи фізична особа, яка здійснює декларування товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. *Декларант може здійснювати декларування товарів самостійно або уповноважувати інших осіб на здійснення декларування від свого імені* (з мови документів); *Митний кодекс зобов'язує імпортерів декларувати митну вартість товару. Це дещо ускладнить процедуру ввезення, зате помітно підніме рівень відповідальності декларантів за достовірність заявлених цін на товари, що вони ввозять* (з газ.).

2. Юридична чи фізична особа, яка декларує певні відомості стосовно своєї діяльності у відповідні державні органи. *Про отримання доходів від здійснення незалежної професійної діяльності заявили 83 декларанти* (з мови документів).

ДЕКЛАРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Складений у формі декларації (у 1 знач.). *Почнемо .. розгляд позицій "Гарту", оскільки виявлені вони в декларативній частині статуту* (В. Еллан-Блакитний).

2. Який містить загальні принципи, положення, заяви без достатнього їх обґрунтування; показовий. *Олександрові Івановичу все ще не вірилось, і слова Назири він сприймав як декларативну мітингову обіцянку* (Б. Антоненко-Давидович); *Будуємо світ не заради принципів, а задля людини. Вона сама — велика наша мета. І ця думка не повинна бути лише декларативною, вона має стати практикою нашої повсякденної роботи* (з публіц. літ.).

ДЕКЛАРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **декларати́вний** 2; показовість. *Мені треба написати з усієї цієї неозорої єдності місця і дії всього лише сто сторінок на машинці. І треба, .. щоб у цих ста сторінках не було ні схематизму, ні декларативності* (О. Довженко); *Космос, людство, земля, народ, доба, Україна — ось який масштаб узяла поетична мова М. Вінграновського. І хоч у цьому було ще чимало декларативності — але вона вже здебільше ставала декларативністю пристрасті й думки, а не готових публіцистичних формул* (з наук. літ.).

ДЕКЛАРАТИ́ВНО. Присл. до **декларати́вний.** *Окупаційна влада підтримувала наукові інститути лише декларативно, говорячи, що вони знадобляться лише через 20 років* (з наук. літ.); *Любов до краю, до землі, де ти зріс, можна подати декларативно, .. а можна висловити в художніх образах* (А. Малишко); *Усі положення закону мають бути виписані не декларативно, а із зазначенням чітких правових механізмів реалізації* (з наук. літ.).

ДЕКЛАРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **деклара́ція** 1, 3. *Деклараційна заява.*

2. Те саме, що **декларати́вний** 1. *Реалізація і конституційне закріплення деклараційного положення — важлива умова демократичного розвитку* (з публіц. літ.).

ДЕКЛАРАЦІ́ЙНО. Присл. до **деклараці́йний.** *Потенціал для розвитку зеленого туризму в нашому регіоні використовується дуже мало. Деклараційно про це йде мова на всіх рівнях влади* (з газ.).

ДЕКЛАРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Офіційна заява з приводу чогось, проголошення державою, партією, організацією і т. ін. яких-небудь принципів, положень, а також документ, у якому вони викладені. *Вийди* [поете] *на темний брук, .. Вглянься в неспинний рух, — Як? Цікаво? Ну, цікавитись — кожного право, І декларації прав Тут не треба* (М. Рильський); *Своє втілення принцип реформи суспільства, розвинутий філософами-просвітителями XVII–XVIII століть, знайшов, зокрема, у Декларації незалежності США, Декларації прав людини і громадянина, прийнятій у Франції* (з наук. літ.); *Найголовнішими для політики окремих держав є декларації, що проголошують самостійність, повноту і неподільність влади в межах їх території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах* (з наук. літ.).

2. Проголошення яких-небудь принципів, положень, заяв при неможливості або небажанні їх виконання. *Адже сам по собі закон, нормативний акт без його ретельного дотримання — це нерідко лише декларація* (з наук. літ.); // *перен.* Нехудожній, абстрактний виклад, що не впливає на емоції. *Культура сонета, гранована віками, не терпить ніякого відхилення в бік декларації чи надмірної метафоризації* (з публіц. літ.).

3. Назва деяких офіційних документів, що подають потрібні відомості. *Платники податку не пізніше 25 числа, що настає за звітним кварталом, подають до податкового органу декларацію про прибуток за звітний квартал* (з наук. літ.); *Торговельна декларація.*

△ **(1) Ми́тна деклара́ція** — оформлений згідно з національним законодавством документ про перевезення вантажів через кордон. *Датою ввезення товарів за бартерним договором на митну територію України вважається дата їх митного оформлення, тобто дата оформлення вантажної митної декларації на імпорт* (з навч. літ.); *Перерахунок у долари США здійснюється на дату оформлення вантажної митної декларації за офіційним курсом Національного банку України в цей день* (з мови документів); **(2) Податко́ва деклара́ція** — офіційна заява платника податків про отримані ним за певний період прибутки та розповсюджувані на них податкові знижки. *Непрямі методи, згідно із законом, дозволяється застосовувати тільки тоді, коли підприємство не подало податкової декларації або ж не виконало узгоджених із податковою службою зобов'язань перед бюджетом* (з газ.); *У рішеннях судів не раз зазначалося, що, згідно з профільним законом, єдиною підставою для проведення відшкодування є дані податкової декларації* (з газ.).

ДЕКЛАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декларува́ти.** *Декларована однотипність споруд досить відносна, оскільки кожна з них, без сумніву, була наділена індивідуальними*

рисами, що надавали храмам неповторних обрисів (з наук. літ.); *Насправді між економічною стратегією і тактикою завжди існувала глибока прірва, часто поточні ухвали докорінно суперечили декларованій стратегії й фактично віддаляли задекларовані в програмах цілі* (з газ.).

ДЕКЛАРО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **деклaро́ваний.** *Для романів Г. Д'Аннунціо характерні фрагментарність композиції, певна декларованість тону, схематизм образів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКЛАРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декларува́ти.** *І в декларуванні земельної політики хитромудрі .. голови пускають туман* (В. Еллан-Блакитний); *Декларування доходів пов'язано з виконанням платниками податків вимог Податкового кодексу України* (з мови документів).

ДЕКЛАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що.* Проголошувати, оголошувати щось. — *Треба зібрати Установчі збори, треба декларувати нашу програму. Досить плутанини!* (О. Довженко); *Керівники та високі посадовці обох держав декларують свою зацікавленість у розвитку співпраці* (з наук. літ.); *У кінці XX століття свій постійний нейтралітет декларували Лаос, Мальта, Туркменістан* (з наук.-попул. літ.); *Художник виразно декларує в цих образах свою незаангажованість у театрі людських дій, свою незалежність від усталеної ієрархії цінностей* (із журн.).

2. *перен., без прям. дод.* Зображувати що-небудь нехудожньо, абстрактно. *Декларувати у віршах — це значить збіднювати поезію, позбавляти її багатьох фарб і тонів* (із журн.).

3. *що.* Зазначати потрібні відомості в декларації (у 3 знач.). *Згідно з законом виробник декларує максимальну роздрібну ціну на кожну марку сигарет і заздалегідь сплачує акцизний збір саме з цієї ціни* (з газ.).

ДЕКЛАРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декларува́ти.** *У спеціальному указі Президента декларуються такі важливі принципи, як басейновий підхід, інтегроване управління водними ресурсами, застосування економічних механізмів стимулювання водоощадних технологій* (з наук.-попул. літ.); *У нас, так само як і в інших державах, ще далеко не завжди забезпечуються права дитини, які декларуються в Конвенції, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН в 1989 році* (з публіц. літ.); *82 % взуття на Одеській митниці декларується як дешеве гумове* (з газ.).

ДЕКЛАСО́ВАНИЙ, а, е. Який утратив зв'язок зі своїм соціальним класом, перев. морально занепалий. *Ми мусимо констатирувати* [констатувати], *що до нас примазуються всякі декласовані непевні люди й мутять воду, щоб у тій воді ловити рибку* (М. Івченко); *Анархісти, правда, живились .. коштом декласованого, люмпенського населення* (Ю. Смолич); *Барбара .. також тусувалася по барчиках. Великодушно дружила там із трансвеститами, проститутками та іншими декласованими елементами* (І. Карпа).

ДЕКЛАСО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **декласо́ваний.** *Декласованість, а також прийняття способу життя соціального дна й засвоєння його типології — головна відмітна риса люмпена* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКЛАСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декласува́ти** і **декласува́тися.** *Руйнація приватного сектора в економіці у 1928–1932 рр. супроводжувалася процесами декласування підприємців та членів їхніх сімей* (з навч. літ.).

ДЕКЛАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Позбавляти людину або групу людей класового характеру, зв'язків зі своїм класом і відповідного місця в суспільстві. *Генерал-губернатор Д. Г. Бібіков проводив політику всебічного ослаблення польської шляхетської верстви і фактично декласував дрібну шляхту в Правобережній Україні* (із журн.).

ДЕКЛАСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Ставати декласованим. *Оскільки самі панфутуристи декласувалися.., постільки маємо справу з організацією люмпенського типу* (В. Еллан-Блакитний).

ДЕКЛІНА́ТОР, а, *ч.* Прилад для визначення магнітного схилення та його добових коливань. *Магнітна стрілка деклінатора залежно від його конструкції встановлюється на вістрі або підвішується на нитці* (з наук. літ.).

ДЕКЛІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *фіз.* Стос. до деклінації (у 1 знач.). *При прокладенні маршруту були внесені деклінаційні поправки* (із журн.).

2. *лінгв., рідко.* Стос. до деклінації (у 2 знач.). *При обговоренні нової редакції правопису частина мовознавців підтримала зміни в деклінаційній системі іменника, а частина — ні* (з наук. літ.).

ДЕКЛІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Відхилення магнітної стрілки компаса від географічного меридіана. *Деклінація залежить від географічного розташування і визначається за спеціальними таблицями* (з наук.-техн. літ.).

2. *лінгв., рідко.* Відмінювання частин мови. *М. Грунський та Г. Сабалдир у "зразках деклінації речівників жіночого роду" подають у родовому відмінку однини іменників третьої відміни: вдячности, але податі, ночі, речі* (з наук. літ.); *Об'єкт наукових інтересів Ф. Боппа — це майже виключно морфологія, а в межах морфології — словозміна (деклінація та кон'югація)* (з навч. літ.); // Відміна іменників. — *Це слово латинське четвертої деклінації, .. тим-то треба казати фрукт, а не фрукта* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕКЛІНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання змін магнітного схилення. *Деклінометр містить однокомпонентний ферозондовий давач* (з наук. літ.).

ДЕ́КО, а, *с.* Металевий лист, перев. із загнутими краями, для випікання, смаження. *На засмалених деках височіли два окороки, під стелею звисала рожева шинка й домашні ковбаси* (В. Кучер); *Мені дух забило від погляду на припік: бабині руки чаклували над струдлями на декові, .. пахучою засмагою мастили пироги* (Є. Пашковський).

ДЕКО́ДЕР, а, *ч.* 1. Пристрій для дешифрування цифрових кодових даних. *Декодер виконує ті самі операції, що й кодер, за винятком квантування, у зворотному порядку* (з наук. літ.); // Пристрій у кольорових телевізорах для перетворення відеосигналів з однієї телесистеми в іншу. *Декодер розшифровує інформацію з платного телевізійного каналу, по якому вона передається у зашифрованому вигляді з метою недопущення перегляду сторонніми абонентами* (з наук.-попул. літ.); *Декодер цифрового телебачення перетворює сигнал цифровий в аналоговий* (з наук.-попул. літ.).

2. Синхронний дешифратор певних сигналів. *Базовою для проведення дослідження обрано сферу психологічних розробок, метою яких є вивчення процесу функціонування мозку як інформаційного декодера* (з наук. літ.).

ДЕКОДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декодува́ти.** *Декодований відеосигнал буде придатний для наступного цифрового оброблення* (з навч. літ.).

ДЕКОДО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Можливість розуміння, доступність для адресата повідомлення. *Важливими озна-*

ками інформаційного повідомлення є оперативність, фактична точність, декодованість. Тобто мова повідомлення має бути зрозумілою для аудиторії та адекватно сприйматися нею (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОДУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для розшифрування коду. *Декодувальний пристрій.*

ДЕКОДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декодува́ти.** *Декодування мовлення — це процес мовленнєвої діяльності, який полягає в переведенні адресатом змісту отриманого мовного повідомлення у звичні особистісні смисли* (з наук. літ.).

ДЕКОДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Розшифровувати зміст якої-небудь інформації, яка міститься в певному коді. *Під час Другої світової війни Сполучені Штати декодували японські морські шифри* (з наук.-попул. літ.); *У разі використання блокового коду кожний окремий блок можна незалежно кодувати і декодувати* (з навч. літ.).

2. *перен.* Розкривати зміст чого-небудь; пояснювати, витлумачувати. *Коло знань людей доби бронзи значною мірою приховано від нас пітьмою давнини і тому, що матеріальні рештки життєдіяльності людей тих часів погано збереглися, і тому, що важко декодувати наявну інформацію* (з наук. літ.).

ДЕКОДУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декодува́ти.** *При частотній модуляції частота сигналу, переданого по телефонній лінії, змінюється певним чином і ці зміни декодуються приймальним пристроєм* (з наук. літ.); *Повідомлення приймається одержувачем у тій формі, у якій воно було відправлене, і після отримання декодується* (з навч. літ.); *Аналізований образ кладки в народній творчості однозначно декодується як місце знайомства, побачення, залицяння* (з наук. літ.).

ДЕКО́КТ, у, *ч., заст.* Відвар із лікарських рослин. *Тих, знеможених до краю, не порятував уже: вони попрощалися з життям до того, як Світозар встиг назбирати трави та виготовити з неї свій декокт* (Д. Міщенко); *— Я зварю тобі такого декокту, доброго на смак: поп'єш його три дні і .. будеш ізнов здоровий як бик* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДЕ́КОЛИ, *присл.* Те саме, що **іноді;** коли-не-коли. *І сліпа курка, кажуть, деколи найде зерно* (Д. Мордовець); *— Заздро стало, що в рибалки в кошику тріпається деколи жива осятрина або стерлядь...* (Панас Мирний); *Інколи я бачив його в компанії товстуна Стьопки Бузька, деколи разом із молодшою сестрою, але куди частіше — самого* (Любко Дереш).

ДЕКОЛОНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **деколоніза́ція.** *Деколонізаційні процеси в британських колоніях тропічної Африки полягали в тому, що Лондон поступово передавав владу в колоніях спочатку органам автономного самоуправління, а згодом і повністю незалежним національним урядам* (з навч. літ.).

ДЕКОЛОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Ліквідація колоніальної системи у світі. *Вирішальними етапами деколонізації були проголошення незалежності Індії 1947 року та надання незалежності низці африканських країн 1960 року* (з наук.-попул. літ.).

2. Ліквідація колоніальної залежності певної країни або народу. *У духовній сфері деколонізація передбачає створення національної системи освіти, обмеження впливу іноземної та підтримка національної культури, розвиток національної свідомості* (з наук. літ.).

ДЕКОЛОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деколонізува́ти.** *США епохи індустріалізації, голлістська Франція, повоєнна Японія, деколонізований Сінгапур, сучасна КНР — всюди наявні в тій чи іншій мірі планування, протекціонізм та інші елементи економічного націоналізму* (з публіц. літ.); *Американці були першим деколонізованим народом в історії* (з публіц. літ.).

ДЕКОЛОНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕКОЛОНІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати деколонізацію. *Лондон оголосив про створення найбільшого у світі морського заповідника на архіпелазі Чагос. Ідеться про частину території Маврикію, яку британці відторгли від острівної держави перед наданням їй незалежності і досі відмовляються деколонізувати* (з газ.).

ДЕКОЛОНІЗУВА́ТИ *див.* **деколонізо́вувати.**

ДЕКОЛОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Позбуватися колоніальної залежності. *Країни Африки швидкими темпами деколонізувалися та постали на міжнародній арені як самостійні держави* (з публіц. літ.).

2. Позбуватися колоній. *Усі імперії деколонізувалися. Приклад Іспанії красномовно свідчить, що диктаторські режими можуть трансформуватися шляхом еволюції* (з публіц. літ.).

ДЕКОЛОРА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Позбавлення кольору, знебарвлення чого-небудь. *Деколорація волосся — це найбільший ступінь їх освітлення. Як правило, для цього використовують перекис водню* (з наук.-попул. літ.).

2. *мед.* Симптом розладу зору. *При спадковій аномалії відбувається деколорація скроневої половини диска зорового нерва* (з навч. літ.).

ДЕКО́ЛЬ, і, *ж.* Спосіб перенесення зображення на скляний, фарфоровий і керамічний посуд шляхом високотемпературного випалення. *Деколь відрізняється від решти способів особливою стійкістю до стирання і дозволяє наносити зображення по всій поверхні виробу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОЛЬТЕ́, *невідм.* 1. *с.* Глибокий виріз у верхній частині жіночого одягу (сукні, блузки). *Вона одвернулася до вікна і щось вийняла з вузького декольте* (В. Кучер); *Рум'янець обпік Олі шию, розлився по трикутнику декольте й обличчі* (Ірина Вільде); // Одяг з таким вирізом. *Пригода тут-таки знайшла мене: присадкувата й червоногуба мулатка, .. обвішана брязкальцями, в обшитому блискітками тісному декольте* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. прикм.* Декольтований. *— Тобі, Насте, треба шити сукню декольте* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕКОЛЬТО́ВАНИЙ, а, е. Який має декольте (у 1 знач.) — про одяг. *На ній — плаття, хоч і не дороге, але нове, зшите зі смаком та за новішою модою: рукави коротенькі, в талії звужене, а на грудях глибоко декольтоване* (М. Сиротюк); // Одягнений в одяг із декольте (у 1 знач.). *Дві дами, вельми декольтовані, при появі сторонніх випурхнули з салону* (А. Головко).

ДЕКОЛЬТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, розм.* Оголювати груди й плечі. *Священики різко засуджували кокеток, які мали звичку декольтувати груди в церкві* (із журн.).

ДЕКОЛЬТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., розм.* Одягатися в одяг із декольте (у 1 знач.). *Сукня для вінчання в церкві відрізнялася від тієї, в якій молода дружина танцювала на балу. У храмі не можна було декольтуватися і відкривати руки* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОМПЕНСА́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Дія і стан за знач. **декомпенсува́ти** і **декомпенсува́тися.** *Досягнення стадії декомпенсації є ознакою того, що організм уже не в змозі власними силами виправити пошкодження* (з наук.-попул. літ.); *Серцева декомпенсація.*

ДЕКОМПЕНСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декомпенсува́ти.** *Пацієнти з декомпенсованою серцевою недостатністю або хворі на тяжку стенокардію потребують ретельного моніторингу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОМПЕНСУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., вет., мед., кого, що.* Призводити до стійких порушень нормального функціонування певних органів або всього організму. *Навіть невеликий за розмірами повторний ішемічний інсульт здатний суттєво декомпенсувати функцію мозку і призвести до загибелі хворого* (з навч. літ.); *Щоб не декомпенсувати хворого, ми прагнемо його лікувати амбулаторно* (з газ.).

ДЕКОМПЕНСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., вет., мед.* Набувати стійкого характеру внаслідок порушення нормальної функції органа (про хворобливі стани і розлади організму). *Через недостатність компенсаторних механізмів стан дитини з уродженим міокардитом може швидко декомпенсуватися* (з наук. літ.); *Відомо, що приховані порушення клітинної енергетики міокарда можуть швидко декомпенсуватися на тлі різних захворювань* (з навч. літ.).

ДЕКОМПОЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до декомпозиції. *Розглянуто декомпозиційний аналіз маржинального прибутку банку* (з наук. літ.); *Для зменшення затрат часу на розв'язання задачі запропоновано декомпозиційний алгоритм* (з наук. літ.).

ДЕКОМПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Поділ, розділення певної структури на її складники. *Правило декомпозиції формули тлумачення на компоненти є одним для всіх дієслів* (з наук. літ.); *Декомпозиція арифметичної задачі.*

ДЕКОМПОНО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **декомпонува́ти.** *Розвиток бізнесу може бути декомпонований на два взаємозалежні складники: розвиток об'єкта бізнесу (тобто виробленого товару чи наданої послуги) і суб'єкта бізнесу (бізнес-структури)* (з наук. літ.).

ДЕКОМПОНУВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **декомпонува́ти.** *Проаналізовано найпростіші системні моделі наукового знання — компонування і декомпонування* (з наук. літ.); *В основі планування лежить декомпонування стратегії* (з наук. літ.).

ДЕКОМПОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Розчленовувати, поділяти яку-небудь складну структуру на компоненти. *Програміст декомпонує свою проблему, тобто він розбиває її на менші задачі, ті — на ще менші, — аж до примітивних* (з навч. літ.).

ДЕКОМПРЕСАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **декомпресі́йний.** *У нашому розпорядженні на "Пенаї" є декомпресаційна камера, яка служить для лікування водолазів, коли вони слабують на кесонну хворобу* (М. Трублаїні).

ДЕКОМПРЕСІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **декомпре́сія.** *Декомпресійні розлади в організмі.*

ДЕКОМПРЕ́СІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Різке зменшення тиску. *Вибухова, або, більш загально, неконтрольована декомпресія — це несподіване падіння тиску в закритому приміщенні, наприклад у салоні літака* (з наук.-попул. літ.).

2. Швидкий перехід людини або тварин у середовище зі значно нижчим тиском. *Для скорочення часу на декомпресію годилося б підтримувати підвищений парціальний тиск кисню в газовій суміші, яку вдихає акванавт, — як на глибині, так і при декомпресії* (з наук.-попул. літ.).

3. Хворобливий стан, який виникає внаслідок різкого зниження тиску навколишнього середовища. *Часто знання любителів підводного плавання про специфічні водолазні патології, зокрема декомпресію, є недостатніми* (з навч. літ.).

ДЕКОМПРЕ́СОР, а, *ч.* Пристрій до циліндра двигуна внутрішнього згоряння, що дозволяє зменшити компресію в циліндрі під час запуску або зупинки двигуна. *Автоматичний декомпресор застосовується на двигуні з електростартером* (з наук.-техн. літ.).

ДЕКОМУНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **декомунізува́ти.** *Нема великого секрету в тому, що безрадісний стан нашого суспільства є наслідком вчасно не здійсненої декомунізації* (з публіц. літ.); *Проект закону спрямований на подолання наслідків панування тоталітарного режиму в Україні, її декомунізацію* (з газ.).

ДЕКОМУНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декомунізува́ти.** *Декомунізована влада отримає ще один шанс змінити ситуацію в Україні* (з публіц. літ.).

ДЕКОМУНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Усувати із суспільного, політичного й правового життя залишки комуністичної ідеології. *І в 1991, і в 2004 році багато хто пропонував декомунізувати країну шляхом люстрації* (з публіц. літ.); *Усунувши 1989 року комуністичний режим від влади, польська демократична опозиція зуміла рішуче й послідовно декомунізувати суспільство* (з газ.).

ДЕКОНСТРУКТИВІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у сучасній архітектурі, заснований на застосуванні в будівельній практиці ідей французького філософа Жака Дерріди. *Маніфестами деконструктивізму вважають пожежну частину "Вітра" та музей Гуггенхайма в Більбао* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОНСТРУКТИ́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **деструкти́вний.** *Багато тих, хто не зміг піти на діалог, обрав для себе деконструктивний монолог* (з публіц. літ.).

ДЕКОНСТРУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **деконструкти́вний.** *Постмодернізм характеризується деконструктивністю та негативною діалектикою* (з наук. літ.).

ДЕКОНСТРУ́КЦІЯ, ї, *ж., філос.* Метод аналізу тексту, який полягає у виявленні в ньому прихованих суперечностей із метою показати можливість неоднозначної його інтерпретації. *Деконструкція як підхід до аналізу тексту запропонована французьким філософом Жаком Деррідою* (з наук.-попул. літ.); *Метод деконструкції здобув популярність у Сполучених Штатах і Європі, ставши складовою частиною філософії постмодернізму* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОНТАМІНА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Очищення поверхонь від забруднювачів — контамінантів. *Деконтамінація виробів медичного призначення складається з дезінфекції, передстерилізаційного оброблення і стерилізації* (з наук.-попул. літ.); *У Відні відбувся міжнародний з'їзд пожежників, цілком присвячений проблемі деконтамінації. Це пов'язано з небезпекою для життя під час бойових і рятувальних дій через можливе забруднення не лише спецодягу, а й поверхні тіла пожежників* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОНЦЕНТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **розосере́дження.** *На дні моря вчені виявили деконцентрацію марганцю* (з газ.).

ДЕКО́Р, у, *ч.* Сукупність декоративних елементів будівлі або виробу. *Цікавим прийомом кольорового оздоблення будинків, що мають рублені стіни, є пофарбування швів зрубу. Тут органічно поєднується кольоровий декор із конструкцією стіни* (з наук. літ.); *І сьогодні, крім обрядів, рушники широко використовують як декор у селянській хаті* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОРАТИВІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Використання декоративних елементів, спеціального оздоблення, прикрас у деяких видах мистецтва, архітектурі і т. ін. *Коли до гобеленової справи долучаються спеціально підготовлені майстри декоративного мистецтва, провідними стають такі принципи образного рішення: площинність, декоративізм, монументальність* (з наук. літ.).

2. Напрям у мистецтві, якому притаманні зовнішня ефектність, використання оздоблення і прикрас як засобів художнього вираження. *Під час зародження і становлення зрілості стилю визначились два різновиди модерну: декоративізм (Антоніо Гауді) і раціоналізм (Міс ван дер Рое)* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен.* Надмірне застосування засобів прикрашання. *Захоплення зовнішнім декоративізмом веде до втрати змістовного образу* (з наук. літ.).

ДЕКОРАТИВІ́СТ, а, *ч.* Художник, який працює у стилі декоративізму. *Імпресіоніст Бокшай, експресіоніст Манайло, неперевершений декоративіст Контратович повинні були писати полотна на школярські теми* (із журн.).

ДЕКОРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Признач. для оздоблення, прикрашання. *Дворики засаджені всякою городиною і декоративною зеленню* (І. Сенченко); *Малюючи, вона шукає нових технічних прийомів декоративного розпису* (І. Волошин); *Важливим видом будівельної кераміки були декоративні плитки, призначені для оздоблення підлоги і стінок багатих світських і церковних будівель* (з наук. літ.); *Город української господині не можна було уявити без соняшників. Спочатку цю культуру вирощували як декоративну* (із журн.).

2. Мальовничий, ошатний. *Гірлянди кольорових ламп оточували будинки, горіли травневі написи, мінились декоративні вітрини* (В. Підмогильний); — *Такі тапчани мені подобаються, .. вузькі, у формі латинського "ель", вони такі декоративні, що аж шкода спати на них* (Ірина Вільде).

3. Стос. до декорації, оформлення сцени. *Велику увагу приділяв Саксаганський реалістичному декоративному оформленню* (з наук.-попул. літ.).

4. *перен.* Розрахований на зовнішній ефект; показний. *Узбечка-куховарка* [на малюнку] *занадто вже декоративна, помпезна якась* (Б. Антоненко-Давидович); *Я не прихильник модерну. Я люблю примхливість форм і декоративну пишність* (О. Чорногуз).

△ **Декорати́вний живо́пис** *див.* **живо́пис.**

ДЕКОРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **декорати́вний** 2, 4. *Утворений червоною ниткою зигзаг надає зубцям рельєфності й декоративності* (з наук. літ.); *Завдяки своїм листкам і плодам, що мають червоний колір, яблуня Недзвецького не втрачає декоративності протягом усього літа* (з наук. літ.).

ДЕКОРАТИ́ВНО. Присл. до **декорати́вний** 1, 2, 4. *Для маркування екологічної стежини прикріпляють до дерев кольорові смужки або встановлюють декоративно оформлені стовпчики* (з наук.-попул. літ.); *Всі озерця і ставки сполучалися між собою протоками, декоративно прихованими за підвісними місточками* (Ю. Смолич); *Дивуюсь Марині, що може викраювати кусник за кусником, декоративно укладати на тарілці* (Ірина Вільде); *Формулюючи власне кредо, митець зазначає, що можна просто декоративно передавати побачене, а можна прагнути до світла* (з газ.).

ДЕКОРАТИ́ВНО-ПРИКЛАДНИ́Й, а́, е́. Який має практичне призначення в побуті (про галузь декоративного мистецтва — створення художніх виробів і художнє оброблення утилітарних предметів). *У бронзову добу панувало декоративно-прикладне мистецтво, яке виявлялося в оздобленні посуду, виробах із каменю, дерева, кістки та металів, облаштуванні жител і поховальних споруд* (з наук. літ.).

ДЕКОРАТИ́ВНО-УЖИТКО́ВИЙ, а, е. Пов'язаний зі створенням художніх виробів, признач. перев. для побуту. *У Київській Русі після офіційного впровадження християнства розвиток мистецтва, що раніше мало переважно декоративно-ужитковий характер, отримав могутній імпульс* (з наук. літ.); *Дерево — давній декоративно-ужитковий матеріал, який слугував для виготовлення посуду, меблів, знаряддя для ловів, полювання тощо* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОРА́ТОР, а, *ч.* 1. Художник, який пише декорації. *Коли ж у школі відбуваються святкові вечірки.., він і столяр, і слюсар, і головний монтер, і декоратор* (С. Васильченко); *В оркестрі сиділо десять добрих музикантів, декорації малював декоратор львівського Скарбківського театру* (Б. Лепкий); *Надаремно постановник п'єси Джильберт Міллер намагався створити на сцені потрібну таємничість: всі хитромудрі спроби його декораторів і костюмерів не давали бажаного ефекту* (В. Владко).

2. Фахівець із декорування. *Угорець Міхай Ліб .. був замолоду і столярем* [столяром], *і шпалерником, і декоратором кімнат* (М. Слабошпицький).

ДЕКОРА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **декора́тор.** *Журнал активно працює над декларуванням культурної цінності декораторського мистецтва* (із журн.).

ДЕКОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **декора́ція.** *Декораційна майстерня;* // Пов'язаний із декоруванням; декоративний (у 1 знач.). *Він* [малюнок] *мені дуже подобається з декораційного боку, але символу Вашого ніяк не можу зрозуміти* (М. Коцюбинський).

ДЕКОРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Живописне або архітектурне зображення місця й обстановки дії, встановлюване на сцені. *Декорація в глиб сцени показує вид села* (І. Франко); *Важливо, щоб декорація й обстановка сцени, як і сама постановка п'єси, були переконливими* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Картини мінялись, ніби декорації в театрі* (І. Нечуй-Левицький); // *перен.* Загальний вигляд чого-небудь. *На правому березі потоку стоїть рівна, гладенька стіна з сірого граніту .. Потік закручується, і знову змінюється декорація: з стіни виступають здоровецькі піраміди з гострими верхами* (І. Нечуй-Левицький); // Оздоблення, прикраса. *Це був вродливий юнак.., один з тих, що їх природа насаджує в людському саду, як тюльпани — для декорації* (Ірина Вільде).

2. *перен.* Що-небудь показне, розраховане на зовнішній ефект. *Гетьман був підставною, нікчемною фігурою, манекеном і декорацією, за якою стояв німецький генерал та його воля, бажання, інтереси й розпорядження* (В. Винниченко); *Те, що ти бачив у центрі міста, друже мій, то тільки бундючна вивіска, пишні декорації для влаштування парадів та замилування очей чужоземним туристам* (В. Владко).

ДЕКОРЕЛЮВА́ТИ, ю́є, *недок. і док., що, книжн.* Усувати кореляцію. *Запропоноване перетворення дозволяє декорелювати вихідні дані, що спрощує їх моделювання* (з наук. літ.).

ДЕКОРЕЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Зміна характеру або значення морфем при збереженні їх кількості й послідовності. *Явище декореляції виявляється у тому, що похідне слово, утворене від певної твірної основи, починає сприйматися як утворення від іншої твірної основи* (з наук. літ.).

ДЕКОРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декорува́ти.** *В глибині* [вітальні] *декорована квітами ніша з мармуровою статусю німфи* (І. Кочерга); *Декоровані петриківським орнаментом чайні сервізи і декоративні тарілки користуються великим попитом у покупців* (із журн.).

ДЕКОРО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **декоро́ваний.** *Скульптурним зображенням із надгробків, встановлених у церквах і каплицях, притаманні динамізм і пишна декорованість* (з навч. літ.).

ДЕКО́РТ, у, *ч., екон.* Знижка ціни товару за умови дострокової його оплати або в разі постачання товару нижчої якості чи іншого зразка, ніж це було передбачено угодою. *Фірма застосовує декорт для збільшення продажу своїх товарів* (із журн.).

ДЕКОРТИКА́ТОР, а, *ч.* Устаткування для декортикації (у 1 знач.). *Перший промисловий декортикатор Шліхтена було запущено в серійне виробництво в США у другій половині 30-х років XX ст.* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОРТИКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *техн.* Механічне відокремлення лубу рослин від деревини без попереднього її вимочування. *Отримуваний при декортикації луб відрізняється від волокна звичайної обробки тим, що в ньому волокно не звільнене від пектинових та інших речовин* (з наук.-попул. літ.).

2. *вет., мед.* Часткове або повне видалення кори великих півкуль головного мозку. *У вищих тварин при повній декортикації різко порушуються поведінкові реакції* (з наук.-попул. літ.); *Часткова декортикація застосовується в експерименті для вивчення функцій кори великих півкуль* (з навч. літ.).

ДЕКОРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декорува́ти.** *Ще на початку 30-х років XIX ст. багато українських митців почали використовувати для декорування порцеляни народну орнаментику* (з наук. літ.); *Тіньовитривала рослина жимолость звичайна придатна для насаджування під великими деревами та для декорування другорядних ділянок саду* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Художньо оформляти, прикрашати що-небудь. *Митець сміливо й соковито декорував кольоровими поливами свої вази з фігурками людей, тварин, птахів* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Мороз майстерно декорував землю* (О. Копиленко).

ДЕКОРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декорува́ти.** *Дерев'яний посуд декорувався бронзовими стрічками, які, пронизуючи товщу стінок, утворювали геометричний візерунок* (з наук. літ.).

ДЕКО́РУМ, у, *ч., книжн.* Зовнішня пристойність; обстановка, відповідна до рангу, службового становища. *А що сказала б вона? Міщанин! .. галабурдник! .. Їй треба декорум...* (М. Коцюбинський).

ДЕКОТИ́РУВАННЯ, я, *с., екон.* Дія за знач. **декоти́рувати.** *Фондова біржа здійснює облік, котирування, декотирування, реєстрацію цінних паперів* (з навч. літ.).

ДЕКОТИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., що, екон.* Відкликати з ринку (про цінні папери). *Фондові цінності декотирують, зокрема, якщо акції знецінились або якщо розмір капіталу недостатньо великий* (з навч. літ.).

ДЕ́КОТРИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **де́який** 1, 3. *Став я студентом, почав читати галицькі часописи, зав'язав переписку з декотрими галичанами-народовцями* (А. Кримський); — *Я примітив, що декотрі дами міняють убрання по два й по три рази на день...* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. ім.* **де́котрий,** рого, *ч.;* **де́котра,** рої, *ж.* Хто-небудь, конкретно не визначений. *Той привітає, другий на здоров'я спитає, декотрий пожартує, інший стане та свій смуток-жаль повістить* (Марко Вовчок); *Живе там баба Терещиха, ота сама, що звуть відьмою або знахаркою, а декотрі просто брехливою бабою* (Дніпрова Чайка).

ДЕКРЕМЕ́НТ, у, *ч.* 1. *фізл.* Послаблення нервового збудження в процесі його поширення вздовж нервового або м'язового волокна в організмі тварин. *Поширення збудження в безмієлінових волокнах іде з декрементом. Це характерно для низькоорганізованої нервової системи* (з навч. літ.).

2. *фіз.* Кількісна характеристика ослаблення згасаючих коливань. *Експериментально визначені декременти згасання коливань можуть слугувати основою при розрахунку поперечних коливань друкарського апарата* (з наук. літ.).

3. *інформ.* Операція зменшення аргумента на певне число у програмних циклах; протилежне і н к р е м е н т. *Інкремент і декремент покажчика еквівалентні додаванню 1 до покажчика або відніманню 1 від покажчика, причому обчислення відбувається в елементах масиву, на який налаштовано покажчик* (з навч. літ.); *Операція декременту зменшує аргумент на одиницю* (з навч. літ.).

4. *мед.* Стадія послаблення хвороби. *Декремент спостерігався в низці випадків після застосування вказаної терапії* (з наук. літ.).

ДЕКРЕМЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до декременту. *У пошкоджених клітинах всередині шлуночків серця виникає декрементний тип проведення, не притаманний нормально функціонуючій системі* (з навч. літ.); *Суть методу полягає в одночасному проведенні інкрементного та декрементного перебору можливих варіантів кодової послідовності* (з навч. літ.).

ДЕКРЕМЕ́НТНО. Присл. до **декреме́нтний.** *Невелика ділянка клітинної мембрани може генерувати спайк (піковий потенціал), який потім декрементно розповсюджується до закінчень нейрона* (з наук. літ.); *Сигнал розповсюджується декрементно зі швидкістю електромагнітних хвиль* (з наук. літ.); *Передавання блоку інформації відбувається декрементно, тобто спочатку задається верхня адреса поля* (з наук.-техн. літ.).

ДЕКРЕ́Т, у, *ч.* 1. Постанова президентської, урядової, іншої найвищої виконавчої влади з якого-небудь питання, що має таку саму силу, як і закон. *Знав, проклятий* [король], *як покарать мене. В той день, як він мене сюди* [у темницю] *закинув, в той самий день він підписав декрет, що він касує і тортури, й страту в своїй державі* (Леся Українка); *Використання прапорів у церковних процесіях в українських храмах зафіксоване декретом короля Зигмунда І Старого, який було видано ще 1512 року* (із журн.); *Декрет Кабінету Міністрів України "Про державне мито"; // іст.* У СРСР до 1936 р. — акт найвищих органів державної влади та управління. *Вільна торгівля, декрет про концесії і оренду, .. нове виділення лісового фонду хліборобам вселило великі надії* (М. Стельмах); *Декрет про землю.*

2. *розм.* Те саме, що **Декре́тна відпу́стка** *(див.* **відпу́стка).** *Хтозна, чи пішла б вона два тижні тому до поліклініки*

взяти відпустку, якби товаришки з цеху мало не силоміць випхнули: — Тобі давно вже треба в декреті бути, а ти на роботі крутишся! (Б. Антоненко-Давидович); *Недавно закінчила училище, заміж вийшла, завклубом на станції допрацьовує до декрету* (Є. Пашковський); *За словами представника адміністрації, більшість серед тих, хто дістав роботу, — жінки. Для тих із них, хто йде у декрет, підвищено виплати* (з газ.).

ДЕКРЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Установлений декретом (у 1 знач.). *Згадаймо декретні обмеження на вибір напрямів досліджень і навіть цілих наукових галузей, коли радянські функціонери оголосили генетику і кібернетику буржуазними псевдонауками* (з наук. літ.); *Декретне право.*

2. *розм.* Стос. до декрету (у 2 знач.). *Декретні виплати;* // *у знач. ім.* **декре́тні,** них, *мн.* Гроші, признач. для декретних виплат. *Безробітні, не зареєстровані у службі зайнятості, учениці та студентки раніше не отримували декретних, їм лише від дня пологів призначали допомогу для догляду за дитиною до трьох років* (з газ.).

Бра́ти / взя́ти декре́тну відпу́стку *див.* **бра́ти.**

△ **Декре́тна відпу́стка** *див.* **відпу́стка; Декре́тний час** *див.* **час.**

ДЕКРЕТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **декретува́ти.** *Слід враховувати декретований строк першої ревакцинації проти туберкульозу* (з навч. літ.).

ДЕКРЕТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **декретува́ти.** *Микола Хвильовий чи не перший усвідомив, що в літературу й мистецтво починає поступово проникати казенно-бюрократичний підхід до творчості, декретування, грубий окрик* (з наук. літ.).

ДЕКРЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Установлювати декретом (у 1 знач.); узаконювати. *Після революції 1848 р. уряд Франції декретував політичні свободи, загальне виборче право* (з навч. літ.).

ДЕКРЕТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **декретува́ти.** *Нехай університети, права, патенти .. залежать від уряду, але товариські звичаї не декретуються* (Леся Українка).

ДЕКРИМІНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* Дія і стан за знач. **декриміналізува́ти.** *Проблеми криміналізації і декриміналізації пов'язані з більш загальними проблемами розвитку кожної держави й суспільства* (з наук. літ.); *Новий Кримінальний кодекс набагато демократичніший, гуманніший. У ньому здійснено декриміналізацію деяких злочинів* (з газ.).

ДЕКРИМІНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *юр.* Дієпр. пас. до **декриміналізува́ти.** *Декриміналізоване суспільство не може бути побудовано без серйозних політичних змін* (з публіц. літ.); *Зазначений склад правопорушення був декриміналізований. Нині за самовільне зайняття земельної ділянки передбачена лише адміністративна відповідальність* (з навч. літ.); *— Ми будемо подавати апеляцію незалежно від того, чи буде декриміналізований злочин, — заявив адвокат* (з газ.); // **декриміналізо́вано,** *безос. пред. Новим законом з тексту Кримінального кодексу України вилучено і тим самим декриміналізовано шістнадцять складів злочинів* (із журн.).

ДЕКРИМІНАЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДЕКРИМІНАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *юр.* Перекваліфіковувати вчинки, які вважалися кримінально караними, шляхом переведення їх у розряд адміністративних або дисциплінарних порушень. *Верховна Рада відмовилась декриміналізовувати статтю, за якою засуджено колишнього прем'єра* (з газ.); *Пропонується декриміналізувати незаконне завищення роздрібних цін, встановивши за таке діяння адміністративну відповідальність* (з наук. літ.).

2. Зменшувати кримінальний вплив на суспільство, звільняти його від кримінальних елементів. *Міліція продовжує декриміналізовувати гральний бізнес* (з газ.); *Для захисту прав громадян потрібно декриміналізувати соціальне, економічне та політичне життя країни* (із журн.).

ДЕКРИМІНАЛІЗУВА́ТИ *див.* **декриміналізо́вувати.**

ДЕКСТРИ́Н, у, *ч., хім.* 1. Полісахарид, отримуваний при термічній обробці картопляного, кукурудзяного чи іншого крохмалю. *Лише один реагент, який належить до класу полісахаридів — декстрин, виявився непоганим сповільнювачем* (з наук. літ.); *При нагріванні сухого крохмалю до 200–250 °С відбувається часткове розкладання його і виникає суміш менш складних полісахаридів, зокрема декстрин* (з наук.-попул. літ.).

2. Продукт із крохмалю, використовуваний як клейка речовина в різних галузях промисловості. *Декстрин — один із кращих клеїв для склеювання паперу, картону і тканин. Його застосовують у палітурних роботах* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКСТРИНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Розщеплення крохмалю з утворенням розчинних у воді продуктів. *Ознакою декстринізації при пасеруванні борошна, обсмажуванні крупи є утворення на поверхні виробів жовтувато-коричневої шкірочки* (з навч. літ.).

ДЕКСТРИ́НОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до декстрину. *Декстриновий солод надає пиву особливого солодкуватого смаку* (з мови реклами); *Для заклеювання конверта з декстриновим клеєм шар клею потрібно намочити* (з наук.-попул. літ.); *Декстриновий завод.*

ДЕКСТРО́ЗА, и, *ж.* Те саме, що **глюко́за.** *Декстроза буває моногідратна і безводна (ангідридна). Властивості цих речовин практично не відрізняються* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКСТРОКАРДІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Природжена аномалія, коли більша частина серця розміщена в правій половині грудної порожнини. *Найчастіше зустрічається декстрокардія з інверсією передсердь і шлуночків. Її називають справжньою, або дзеркальною* (з наук.-попул. літ.).

ДЕКУВЕ́Р, у, *ч., екон.* Різниця між оцінкою майна і страховою сумою, що лишається на ризик страхувальника. *Найчастіше декувер становить від 10 до 50 % страхової оцінки* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́КУДИ, *присл., розм.* Те саме, що **куди́сь.** [І в а н *(до музики)*:] *Ідіть же .. прямо в хату, а мені ще декуди треба збігать* (М. Кропивницький); // Подекуди; в деяких місцях. *В селі видно було декуди світло* (І. Франко); *Ще тільки декуди блищить рілля У чорно-синій соковитій барві* (М. Рильський).

ДЕКУПА́Ж, у, *ч.* Техніка декорування, яка ґрунтується на скрупульозному вирізанні малюнків із різних матеріалів (тканин, паперу і т. ін.) і наклеюванні або прикріпленні їх на поверхні меблів, посуду, тканин і т. ін. *Декупаж дає безліч можливостей для імпровізації, адже можна самому складати різні композиції, поєднувати непоєднуване тощо* (із журн.); *У хотинській школі діє величезна кількість гуртків: латиноамериканський танець, східна боротьба, декупаж* (із журн.).

ДЕКУПА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до декупажу. *Усі декупажні матеріали є у вільному продажу в канцелярських магазинах* (з газ.); *Декупажний клей-лак.*

ДЕКУРІÓН, а, *ч., іст.* 1. Начальник загону з десяти вершників у Стародавньому Римі. *Декуріон на білому коні літав берегом, його червоний плащ миготів, мов полум'я, з якого виблискувала зброя* (Н. Королева).

2. Член міської ради (курії) в містах Італії за часів Стародавнього Риму. *Декуріони належали до привілейованого стану* (з навч. літ.).

ДЕКХÓЛДЕР, а, *ч., екон.* Службовець біржі, який збирає доручення у клієнтів, а потім розподіляє їх між брокерами. *Функції декхолдерів виконують висококваліфіковані працівники біржі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛАБІАЛІЗÁЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Втрата лабіалізації; зміна артикуляції звука в бік виключення участі губ. *Для деяких говорів характерним є послаблення губної артикуляції, яке доходить іноді до повної делабіалізації* (з наук. літ.).

ДЕЛАБІАЛІЗÓВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Який вимовляють без лабіалізації. *У давньотюркській мові були принаймні дві делабіалізовані голосні фонеми* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЕГÁТ, а, *ч.* Виборний або призначений представник якої-небудь партії, організації, установи, колективу. *Застигли делегати кораблів, слухають гарячу промову голови* (О. Корнійчук); *Потрібно було виділити чотирьох делегатів на обласну нараду передовиків сільського господарства* (С. Журахович); *Відомий історик Д. Яворницький наводить такий факт: на прийомі в Катерини II козацькі делегати звернулися до неї з вітальними промовами французькою, англійською, італійською, німецькою мовами та латиною* (з наук. літ.).

ДЕЛЕГÁТКА, и, *ж.* 1. *іст.* Учасниця делегатських зборів робітниць і селянок у перші роки радянської влади. — *Яка б з тебе, Маріє, та делегатка вийшла б!* (А. Головко); — *Жінка має одинакові* [однакові] *права з чоловіком!.. Вибирайте делегаток* (Остап Вишня).

2. *розм.* Жін. до **делегáт.** *Делегатки з'їзду виступили за єдність усіх жіночих організацій* (з газ.); *Делегатка із Луганська, як і її попередниця, приєдналась до незадовільної оцінки роботи керівництва партії* (з газ.).

ДЕЛЕГÁТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **делегáт.** *Наташа відчула, що цей Трохим — з того загону одчайдушних, напівказкових людей, що однією рукою перевернули світ. З того часу Наташа ходить до жінвідділу, на делегатські збори і в клуб* (Б. Антоненко-Давидович); [Н а г а р:] *Делегатські збори ухвалили більшістю залишитись у бухті* (О. Корнійчук); // Належний делегатові, делегатам. *Тиснянчиха уважно слухала прізвища, які читались зі сцени. Вона не знала цих людей, але голосувала за них, піднімаючи свій делегатський квиток* (С. Скляренко); — *Тепер, — записав Саверій у делегатському блокноті, — партія висуває платформу антифашистського Народного фронту, піднімає прапор боротьби проти фашизму і загрози нової війни* (М. Малиновська).

ДЕЛЕГÁЦІЯ, ї, *ж.* Група делегатів від якої-небудь організації, установи, колективу. *Наприкінці жовтня його послано в складі фронтової делегації на Третій український військовий з'їзд* (Б. Антоненко-Давидович); *Всякий раз, коли в нас бувають які-небудь делегації, дідові Яремі випадає честь підносити їм хліб-сіль на рушнику* (О. Гончар); *Третього дня після нещасного випадку вони відрядили до клініки цілу делегацію* (Ю. Андрухович); * Образно. *За кілька хвилин ціла делегація — Галя, Льова і Даша — стукали в двері Людмили Петрівни* (О. Іваненко).

ДЕЛЕГІТИМІЗÁЦІЯ, ї, *ж., юр.* 1. Дія за знач. **делегітимізувáти.** *Перехід до громадянського суспільства і правової держави розпочався з делегітимізації влади в колишньому СРСР* (з наук. літ.); *Делегітимізація та лібералізація недемократичних режимів є передумовою й підготовчим етапом переходу до демократії* (з навч. літ.).

2. Втрата легітимності. *Політичними наслідками голосувань 1991 і 1993 рр. в Італії була делегітимізація політичної системи Першої Республіки, а також несприйняття більшості діючих в її рамках політичних партій* (з публіц. літ.).

ДЕЛЕГІТИМІЗÓВАНИЙ, а, е, *юр.* Дієпр. пас. до **делегітимізувáти.** *Оглядачі відзначають делегітимізований стан інституту правосуддя, його відірваність від суспільного контролю* (з публіц. літ.).

ДЕЛЕГІТИМІЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., кого, що, юр.* Позбавляти кого- або що-небудь легітимності, робити нелегітимним. *Спроба використати списки, складені без використання реєстру, може автоматично делегітимізувати будь-який наступний загальнодержавний виборчий або референдумний процес* (із журн.).

ДЕЛЕГÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **делегувáти.** *Існують країни, де на місцях діють лише органи місцевого самоврядування, що здійснюють як самоврядні, так і делеговані їм у законі функції місцевої державної адміністрації* (з наук. літ.); *Місцеві державні адміністрації підзвітні й підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами* (з мови документів).

2. *у знач. прикм.* Обраний або уповноважений делегатом. *Знання іноземної мови в делегованих парламентарів, урядовців, на жаль, посереднє* (з газ.).

ДЕЛЕГУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **делегувáти.** *Делегування в Полтаву Юхима Кудрі, пригода з Собченком, з чотирма куркуленками, з писарем — як на долоні домальовували Данилові небезпечну картину* (Іван Ле); *Як має вдосконалюватися законодавча діяльність? Насамперед варто забезпечити делегування законодавчих повноважень* (із журн.).

ДЕЛЕГУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* 1. *кого.* Обирати або уповноважувати делегатом. *Їх, наймічніших серед поранених офіцерів, делегували до коменданта станції вимагати негайної відправки ешелону* (Д. Бедзик); *У минулому медицина делегувала немало своїх представників у громадське, політичне життя (С. Ніс, І. Липа, Ю. Липа та ін.)* (з наук. літ.).

2. *що.* Офіційно доручати. *Органи виконавчої влади у межах своєї компетенції можуть делегувати громадським організаціям культурологічної спрямованості окремі повноваження щодо розвитку бібліотечної справи* (з мови документів).

△ **(1) Делегувáти кредúт,** *фін.* — передавати іншій особі права на використання кредиту або його частини. *Особа, яка має повноваження розпоряджатися кредитом, зазвичай може делегувати кредит своєму підлеглому* (з навч. літ.).

ДЕЛЕГУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **делегувáти.** *Армія обирала своїх депутатів на армійських з'їздах; найчастіше ж делегувалися представники від армійських комітетів* (з навч. літ.); *Низка функцій Держмитслужби відтепер делегується Мінфіну* (з газ.).

ДЕЛÚНА, и, *ж., діал.* Колода, брус. *Юрко також миттю видряпався по делинах на клуню* (П. Козланюк).

ДЕЛІ́ВЕРІ-ÓРДЕР, а, *ч., екон.* Ордер, письмове розпорядження власника про видачу товару зі складу. *Делів-*

рі-ордер використовується для дроблення великої партії товару, оформленої одним коносаментом (з навч. літ.).

ДЕЛІКАТÉС, у, *ч.* Вишукана, тонка страва. *Там дубові ліси. Жолудів до біса. А не стане жолудів — вепри прямісінько підуть на поля. Свіжесенька картопля, кукурудза і всякі інші делікатеси* (О. Бердник); *Знаючи, де можна випити на дурничку доброго вина і поласувати каплунами та іншими делікатесами, вони вчащали до лікаря, хоч він їх запрошував, хоч ні* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Варто зазначити, що молюски є не лише делікатесом, а й можуть призначатися як дієтичний продукт для людей, організм яких ослаблений тривалою хворобою* (з наук. літ.); * Образно. — *Яка руда! Поглянути любо, — не дослухавши Андрія, сказав з захопленням Хомушок. — Прямо делікатес для домни* (О. Гуреїв).

ДЕЛІКАТÉСНИЙ, а, е. Стос. до делікатесу. *М'ясо цесарок ніжне, жирне, на смак нагадує дичину птиці і є делікатесним продуктом* (з наук. літ.); *Страви з раків, крабів й устриць є делікатесними виробами з ніжним і своєрідним смаком* (з наук.-попул. літ.); *Перед новорічними святами збільшиться попит і ціна на делікатесні сорти: сьомгу, форель, палтус* (з газ.).

ДЕЛІКÁТНИЙ, а, е. 1. Увічливий, люб'язний, завжди готовий виявити увагу, зробити послугу. *А душа його* [робітника], *проте, ніжна. Делікатний, лагідний, скромний, добрий — він суворішав тільки біля домни* (Ю. Яновський); *Єшевський, людина розумніша, делікатна, — жалів обох, добре ставився до обох і з ще дужчою ніжністю дивився на свою Юленьку* (О. Іваненко); // Витриманий, пристойний. — *Ви, — знову почала Ольга до Бронка нерівним від хвилювання голосом, — ви... — і, не знайшовши відповідного їдкого за змістом і все ж таки делікатного за формою слова, вмовкла* (Ірина Вільде).

2. *розм.* Який має приємний вигляд; витончений, тендітний. *Довгообразе, повне лице її не розплилося, до старості додержало свої делікатні форми* (І. Нечуй-Левицький); *А як .. схочеш узутися в делікатні, до ноги, чоботи, підперезатись гарним поясом, зараз засміють, скажуть: "Чванько! не буде з нього хазяїна!.."* (М. Коцюбинський); *Стояв її син у сріблі місяця такий красний, такий делікатний з лиця, що в мами серце защеміло* (Ірина Вільде).

3. *розм.* Який потребує обережного і тактовного ставлення. *Мій приятель — то була дуже впливова особа, .. брав на себе такі делікатні історії, яких високопоставлений не бажав брати на свій скарб* (І. Франко); *Головне ж, він давно шукав випадку обміркувати з нею делікатну справу — про своє до неї ставлення* (І. Кириленко); *Делікатною, незручною була її роль у тій розмові* (Микита Чернявський); *Тут ось питаннячко в нашого друга до тебе, делікатне дуже питаннячко, не знаємо, з чого й почати* (В. Шкляр).

4. *розм.* Надто кволий, неміцний. [М а т р о н а:] *Вино? Ой ні, вина не п'ю ніколи, здоров'я в мене дуже делікатне* (Леся Українка); *Саке — це ж винце, не більше. Японці не вміють пити. Це, знаєте, народ з делікатним шлунком* (О. Донченко); // Який легко псується, пошкоджується. *А в пазусі у неї були яйця, дуже делікатний крам* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕЛІКÁТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **делікáтний** 1–3. *Якась дурна делікатність причепиться часом і не можеш одмовитися зробити те, що не по душі* (М. Коцюбинський); — *Я оцінив його делікатність. Що не говори, людина тактовна, вміє сказати слово, доторкується до живої рани обережно* (Ю. Збанацький); *З незвичайної делікатності дідуся дивувались і потроху підсміювалися наші вуличани* (М. Стельмах); *Його вид і очі стали ніби делікатніші й ідеальніші, надавали йому делікатності й граціозності* (І. Нечуй-Левицький); *Делікатність справи вимагала посередництва* (Я. Качура).

ДЕЛІКÁТНО. Присл. до **делікáтний** 1–3. — *Не причеплять* [гарбуза], *то так ласкаво та делікатно випроводять з хати, — обізвалась мати* (І. Нечуй-Левицький); *Він зауважив це досить коректно, делікатно, щоб запобігти і глуму з Надії і щоб вона зрозуміла, що пропозиція її надто наївна* (Яків Баш); * Образно. *До клуні делікатно зазирнула досвітня зоря* (Я. Качура); — *А гарно там у нас у горах, у полонині! Ой гарно! Делікатно!* (І. Франко); [О г н є в:] *В голові нашої колони підуть два ескадрони відчайдушних рубак. Пости знімати без шуму. Щоб було зовсім делікатно, одягнемо їх в німецьку форму* (О. Корнійчук).

ДЕЛÍКТ, у, *ч., юр.* Незаконна дія; правопорушення. *Згідно з римським правом відповідальність за делікт наставала за наявності таких умов: дієздатність правопорушника, його вина, здійснення правопорушення* (з наук.-попул. літ.); *Позбавлення батьківських прав як специфічна немайнова санкція за скоєння сімейно-правового делікту є винятковим заходом, який застосовується лише тоді, коли всі інші дії не дають позитивних результатів* (з навч. літ.); *Міжнародний делікт; Цивільний делікт.*

ДЕЛÍКТНИЙ, а, е, *юр.* Прикм. до **делíкт.** *Розв'язання проблем деліктної поведінки військовослужбовців, які часто виникають у військових формуваннях, суттєво впливає на стан національної безпеки нашого суспільства загалом* (з наук. літ.); *Система деліктних зобов'язань забезпечує фізичній особі відшкодування збитків, завданих протиправними діями інших осіб* (з навч. літ.).

ДЕЛІКТОЗДÁТНІСТЬ, ності, *ж., юр.* Здатність суб'єкта правовідносин нести юридичну відповідальність за свої вчинки. *Адміністративна деліктоздатність суб'єкта правових відносин є складником його адміністративно-правового статусу* (з навч. літ.).

ДЕЛІМІТАЦÍЙНИЙ, а, е. Стос. до делімітації. *Метою досліджень було вдосконалення делімітаційних процедур морського права* (з наук. літ.); *Після розмежування континентального шельфу делімітаційні лінії, як і встановлені лінії зовнішніх кордонів шельфу, мають бути вказані на карті* (з навч. літ.).

ДЕЛІМІТÁЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **делімітувáти.** *Делімітація є основою для демаркації кордонів* (з наук. літ.); *Україна і Росія практично узгодили питання про делімітацію морського кордону* (з газ.).

ДЕЛІМІТÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **делімітувáти.** *Кордон буде делімітований, тобто позначений як державний на всіх політичних картах світу, але не демаркований* (з газ.); // **делімітóвано,** *безос. пред. За результатами договору Вебстера — Ешбертона було делімітовано кордон між США і Канадою* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛІМІТУВÁННЯ, я, *с.* Те саме, що **делімітáція.** *Росія і Казахстан у січні 2005 р. підписали договір про закінчення делімітування державного кордону* (з газ.).

ДЕЛІМІТУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що.* Визначати напрям і проходження державного кордону або демарка-

ційних ліній між суміжними державами з фіксуванням їх на картах. *І невтямки "експертові", що не було ні територіальної суперечки, ні перегляду кордонів, оскільки делімітували не державні кордони, а континентальний шельф* (з газ.).

ДЕЛІНКВЕ́НТ, а, *ч., юр.* Особа, чия поведінка суперечить нормам певної галузі права. *У роки радянської влади в'язниці несли відповідне ідеологічне навантаження, перевиховуючи потенційних політично небезпечних бунтарів на делінквентів, тобто карних злочинців, яких усі зневажають* (з публіц. літ.).

ДЕЛІНКВЕ́НТНИЙ, а, е, *юр.* Стос. до делінквента. *Будь-яка делінквентна поведінка є девіантною, але не всі відхилення вважаються делінквентною поведінкою, тобто правопорушеннями* (з наук. літ.).

ДЕЛІНКВЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., юр.* 1. Поведінка, що порушує правові та моральні норми. *У роботі розглядається природа злочинності і делінквентності, а також інші форми відхилень поведінки* (з наук. літ.); // Синдром патологічної реакції підлітків, що проявляється в здійсненні ними дрібних порушень, які не досягають ступеня кримінального злочину. *Особливу увагу в наукових дослідженнях приділяють підлітковій делінквентності* (з наук. літ.); *У сучасній Росії стан делінквентності школярів викликає тривогу у фахівців* (з навч. літ.).

2. Характеристика особи, яка схильна до порушення правових норм і підлягає виправному впливу. *Індивідуальна делінквентність є суб'єктивною якістю особи* (з наук. літ.).

ДЕЛІНКВЕ́НЦІЯ, ї, *ж., юр.* Те саме, що **делінкве́нтність.** *Молодіжна делінквенція.*

ДЕЛІ́РІЙ, ю, *ч., мед.* Порушення свідомості людини при деяких інфекційних, психічних захворюваннях, отруєннях, запальних ураженнях головного мозку; хворобливе марення, галюцинація. *Прокидаєшся близько обіду з легкими ознаками посталкогольного делірію* (С. Процюк); *Делірій — не хвороба, а клінічний синдром (сукупність симптомів), які є результатом якогось захворювання* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛІРІО́ЗНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до делірію. *Деліріозний синдром з'являвся на перший-третій день без алкоголю. У всіх піддослідних хворих засвідчено різноманітні соматичні патології* (з наук. літ.); *Деліріозний стан є минущим і хвилеподібним за інтенсивністю. Зазвичай повне видужання настає щонайбільше через чотири тижні* (з навч. літ.).

ДЕЛІ́РІУМ, у, *ч., мед.* Те саме, що **делі́рій.** *В шпиталі черговий лікар, оглянувши Окрю, сказав: — Ну що ж, типовий деліріум. Прив'яжіть його до ліжка. І вколіть сибазон* (Ю. Іздрик).

ДЕЛОКАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **делокалізува́ння.** *Локалізація електронів біля іонних каркасів спричиняє підвищення міцності металів, делокалізація — збільшення їх пластичності* (з наук. літ.); *Делокалізація підприємств призводить до кардинальних змін характеру міграції робочої сили* (з наук. літ.).

ДЕЛОКАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **делокалізува́ти.** *Поряд із делокалізованими електронами, які мають певний квазіімпульс і рухаються вздовж усього кристала, існують електрони, локалізовані на певній ділянці* (з навч. літ.); *Президент США пропонує податкове "покарання" для делокалізованих підприємств* (з газ.).

ДЕЛОКАЛІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **делокалізо́ваний.** *Особливістю дихання рослин є його делокалізованість, тобто здатність реалізуватися в різних частинах живої клітини* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛОКАЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДЕЛОКАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Поширювати що-небудь; переносити частину чогось в інше місце. *Потрібно делокалізувати знання. Люди ділитимуться знаннями, якщо існуватиме обстановка довіри* (із журн.).

2. *фіз.* Розповсюджувати валентні електрони по декількох хімічних зв'язках у сполуці. *Амплітуда плазмових коливань може бути достатньо сильною, щоб делокалізувати валентні електрони* (з наук.-попул. літ.).

3. *екон.* Переводити в інше місце, перев. за кордон (про підприємства, установи і т. ін.) *Корпорації країн Півночі реалізують стратегію спеціалізації, що дозволяє делокалізувати масове виробництво й розмістити його в східноазійському регіоні* (з наук. літ.).

ДЕЛОКАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **делокалізува́ти.** *На спробу делокалізування великої компанії чекає впертий опір профспілок і соціальні протести* (із журн.).

ДЕЛОКАЛІЗУВА́ТИ *див.* **делокалізо́вувати.**

ДЕЛОКАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Ставати делокалізованим (у 2 знач.). *Атом донора утримує зайвий електрон слабо, й при скінченній температурі цей електрон може перейти до зони провідності й делокалізуватися* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЬКРЕ́ДЕРЕ, *невідм., с., фін., юр.* Порука комісіонера перед комітентом за виконання угоди, укладеної комісіонером для комітента з третьою особою, а також винагорода за таку поруку. *Брокери нерідко видають гарантії за кредитами, які отримують експортери та імпортери, за особливу винагороду — делькредере* (з газ.).

ДЕ́ЛЬТА[1], и, *ж.* Гирло річки з численними острівцями й протоками на замуленій низині. *На світанку 7 травня 1946 року болотами дельти ріки Ганг.., сторожко озираючись, просувалися двоє втомлених людей, вдягнутих в засмальцьоване й пошматоване військове обмундирування колоніального типу* (М. Дашкієв); *Червоний верхній бік хмар розливався затоками, лагунами, протоками, заплавами, дельтами і лиманами* (Т. Прохасько); *1638 р. в дельті річки Кубань частина козацького флоту, що повертався після облоги Багдада, була оточена морськими й пішими загонами турків і татар* (Д. Білий); *У нижній частині Дунай поділяється на гирла і, впадаючи в Чорне море, утворює обширну низинну дельту* (з наук. літ.).

ДЕ́ЛЬТА[2], и, *ж.* Назва четвертої літери грецького алфавіту, що має вигляд трикутника. *Річка розділялася спершу на два, тоді на три рукави, утворюючи великий клин у вигляді грецької літери дельти* (І. Білик); *Виявлено, що зірочка в сузір'ї Цефея, позначена на стародавніх картах грецькою буквою дельта, змінює свій блиск* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-... Перша частина складних слів, що означає стан речовини або зв'язок із дельта-частинками: д е́ л ь т а - з а л і́ з о, д е́ л ь т а - п р о м і́ н н я.

ДЕ́ЛЬТА-ДЕРЕВИНА́, и́, *ж., спец.* Матеріал із тонких шарів шпону, просочених синтетичною смолою і підданих гарячому пресуванню; лігнофоль. *Шпон із цінних порід деревини може склеюватися між собою без просочення або з повним просоченням (дельта-деревина)* (з навч. літ.); *В універсальному варіанті рукоятка ножа виконана шляхом*

пластинчастого монтажу, матеріал накладок — дельта-деревина (з мови реклами).

ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́Н *див.* **де́льта-електро́ни.**

ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́НИ, ів, *мн. (одн.* **де́льта-електро́н,** а, *ч.), фіз.* Те саме, що **де́льта-про́мені.** *Дельта-електрони мають достатню енергію, аби здійснити іонізацію та збудження ще кількох молекул середовища* (з навч. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́ННИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до дельта-електронів. *Дельта-електронний вплив на іонізацію.*

ДЕ́ЛЬТА-ЗАЛІ́ЗО, а, *с., спец.* Стан заліза при температурі від 1401 до 1528 °С. *Залізо, залежно від температури, може існувати в трьох алотропічних видозмінах: альфа-залізо, гамма-залізо і дельта-залізо* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-МЕТА́Л, у, *ч.* Сорт латуні, сплав золотистого кольору з міді, цинку з домішкою заліза, свинцю, марганцю і невеликої кількості нікелю та фосфору. *Дельта-метал не іржавіє і характеризується значною величиною опору на розрив. Застосовується для виготовлення частин машин* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЬТАПЛА́Н, а, *ч.* Безмоторний одномісний літальний апарат у вигляді грецької літери "дельта" для вільного польоту з якої-небудь висоти (гори, вежі і т. ін.), керований зміною положення тіла пілота. *На півдні України розвелося небачено сарани. Над полями ширяють вертольоти і дельтаплани, посипають ту сарану* (Л. Костенко); *За сприятливого вітру літають дельтаплани. Можна запустити повітряного змія. Можна з'їхати на скейті. Це популярне місце* (Ю. Андрухович); *На дельтаплані була відеокамера, що подавала зображення на наземний монітор, який розрізняв шістдесят відтінків кольорів* (Т. Прохасько); *Конструкція крил дельтапланів класу "стандарт" дає змогу сідати на найменший п'ятачок, різко скидати й навіть набирати висоту* (з газ.).

ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́ЗМ, у, *ч.* Вид спорту — польоти в потоках висхідного повітря на дельтаплані. *Для ентузіастів військово-прикладних видів спорту відкриваються лабораторії конструювання надлегких літальних апаратів, а також секції дельтапланеризму* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається дельтапланеризмом. *Вона невимовно страждала від того, яким іноді Вітас бував жорстоким, але розуміла, що більше нікому не під силу спинити цей політ дельтапланериста над долиною смерті* (Любко Дереш); *Берегова лінія і острови обстежувалися за допомогою плавзасобів, автомобілів і авіації, до робіт залучалися добровольці з місцевих мешканців, дельтапланеристів, судновласників* (із журн.); *Від маленького майданчика, що притулився до вершини, відштовхнувся перший дельтапланерист, другий, третій...* (з газ.).

ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **дельтапланери́ст.** *Дельтапланеристка, про падіння якої повідомили кримські ЗМІ, не загинула, а відбулася саднами й подряпинами* (з газ.).

ДЕЛЬТАПЛА́НЕРНИЙ, а, е. Стос. до дельтаплана. *Ще 1980 року було засновано Федерацію дельтапланерного спорту України* (з наук.-попул. літ.); *У Харкові діє міський дельтапланерний клуб* (з газ.).

ДЕ́ЛЬТА-ПРО́МЕНІ, ів, *мн., фіз.* Електрони, що їх вибивають швидкі заряджені частинки з електронних оболонок атомів. *Дельта-промені — це вторинне випромінення високої енергії, яке утворюється в результаті іонізації молекул повітря альфа-частинками та іншими швидкими важкими частинками* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-ПРОМІ́ННЯ, я, *с., фіз.* Збірн. до **де́льта-про́мені.** *Дельта-проміння відрізняється від бета-проміння не лише меншою енергією, але й іншим характером енергетичного спектра* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-ФУ́НКЦІЯ, ї, *ж.* Узагальнена функція, яка дозволяє записати просторову густину фізичної величини (маса, електричний заряд, інтенсивність джерела тепла, сили і т. ін.), зосереджену в певній точці. *Дельта-функція не є функцією в класичному розумінні, проте вона дає потужний математичний апарат для опису складних фізичних процесів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́ЛЬТА-ЧАСТИ́НКА *див.* **де́льта-части́нки.**

ДЕ́ЛЬТА-ЧАСТИ́НКИ, ок, *мн. (одн.* **де́льта-части́нка,** и, *ж.), фіз.* Електрони, з яких складається дельта-проміння. *Дослідження дельта-частинок.*

ДЕ́ЛЬТОВИЙ, а, е. Прикм. до **де́льта**[1]. *Дунайський біосферний заповідник створено для охорони дельтових екосистем, водно-болотних угідь міжнародного та національного значення* (з наук.-попул. літ.); *Дельтова рівнина річки Киулонг — найважливіший регіон сільськогосподарського виробництва у В'єтнамі* (з наук.-попул. літ.); *Дельтові озера.*

ДЕЛЬТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Трикутний; який має форму грецької літери "дельта". *Старовинний артефакт доколумбової цивілізації — дельтоподібний золотий птах із міста Богота (Колумбія)* (з наук.-попул. літ.); *Задній частині дельтоподібних м'язів А. Шварценеггер рекомендує приділяти найбільшу увагу й починати тренування на плечі саме з цієї частини* (з навч. літ.).

ДЕЛЬФІ́Н, *ч.* 1. *род.* а. Морський або річковий ссавець родини дельфінових підряду зубатих китів із чорною спиною і білим черевом. *Дельфін зомлів, і його викинули на берег, як чорну копицю* (І. Нечуй-Левицький); — *А то ще цікаво було б спіймати чорноспинного дельфіна. Я вже не раз бачив, як вони, оті дельфіни, гралися в морі, переплигували з хвилі на хвилю* (Ю. Збанацький); *Вона бачила й кораблі, але тільки здаля, вони здавалися їй чайками, навколо бавилися веселі дельфіни, а величезні кити пускали воду з ніздрів* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); *У Південній Кореї суд вирішив долю незаконно виловлених дельфінів* (з газ.); * У порівн. *Купка .. татар з галасом витягала з моря чорний баркас, немов якусь морську потвору або величезного дельфіна* (М. Коцюбинський).

2. *род.* у, *спорт.* Спосіб плавання на грудях, різновид батерфляю із застосуванням хвилеподібного руху ніг і тіла. *Техніка плавання дельфіном дуже змінюється залежно від швидкості* (з навч. літ.).

ДЕЛЬФІНА́РІЙ, ю, *ч.* Океанаріум, у якому утримують дельфінів із метою їх вивчення, дресирування та показу відвідувачам. *Він почув знайомий закличний свист, стогін, хлюпання... Спробував усвідомити, чи не ввижається усе це, але побачив, як Людмила Миколаївна відчинила двері в коридор. Звуки стали чутніші. Валерій кинувся за нею в дельфінарій* (І. Росоховатський).

ДЕЛЬФІ́НІЙ, ю, *ч.* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини жовтцевих. *Серед різних видів дельфінію є польові бур'яни, медоноси, барвникові рослини* (із журн.).

ДЕЛЬФІНОВИ́ДІ, дих, *мн., зоол.* Підряд морських ссавців ряду китоподібних; зубаті кити. *Основну їжу майже*

всіх видів дельфіновидих становлять риба та кальмари (з наук.-попул. літ.); *У фауні України відомі три види двох родин дельфіновидих* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЬФІ́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дельфі́н.** *Передні дельфінові плавники служать кермом глибини, поворотів, а також гальмами* (з наук.-попул. літ.); *Туристи, які відвідують курорт Бінтан в Індонезії, можуть здійснити захоплюючу екскурсію на дельфіновий острів* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **дельфінові,** вих, *мн.* Родина морських ссавців підряду зубатих китів. *Білуха — це ссавець родини дельфінових* (з наук.-попул. літ.); *У морських акваторіях України поширені три різні роди родини дельфінових: фоцени, афаліни і власне дельфіни* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЛЬФІНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Метод лікування, заснований на спілкуванні з дельфінами. *Дельфінотерапія, вважають фахівці, допомагає при лікуванні дитячого церебрального паралічу, неврозів та низки інших захворювань* (із журн.); *Дельфінотерапія — новий напрямок реабілітації, який почали застосовувати і в Україні* (із журн.).

ДЕЛЮВІА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **делю́вій.** *Основними ґрунтотворними породами в Карпатах є елювіально-делювіальні відклади продуктів вивітрювання флішу, кристалічних і магматичних порід* (з наук. літ.).

ДЕЛЮ́ВІЙ, ю, *ч., геол.* Відклади на схилах та біля підніжжя гір і височин, що утворюються внаслідок змивання продуктів вивітрювання гірських порід дощовими або талими водами. *Дно яру затягується делювієм і поступово вирівнюється. Яр поступово перетворюється на балку* (з навч. літ.).

ДЕМАГО́Г, а, *ч.* Той, хто вдається до демагогії. *— Я бачу, що ви вже погодились зі мною? — Як так погодився? — мило посміхаючись, мало не скрикнув Бродський.– Який ви, їй-богу, пробачте на слові, демагог* (М. Хвильовий); *Демагоги виголошують гучні промови та водночас уважно стежать за тим, яке враження їх бундючні слова справляють на слухачів* (Ю. Шовкопляс).

ДЕМАГОГІ́ЧНИЙ, а, е. Заснований на демагогії, пройнятий нею. *Був з .. Тома́ дійшлий мітинговий оратор — років із двадцять він виголошував демагогічні промови на профспілкових форумах у себе в Парижі* (Ю. Смолич); *Його* [Шакерта] *геніальний проект приборкання переяславського селянства з допомогою демагогічних обіцянок припав усім до смаку* (Д. Бедзик).

ДЕМАГОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **демагогі́чний.** *Він був певний — найпізніше завтра .. усі зрозуміють безглуздя й демагогічність такого плаката* (Ю. Шовкопляс); *Демагогічність виступів людей різних політичних орієнтацій вражає* (з публіц. літ.).

ДЕМАГОГІ́ЧНО. Присл. до **демагогі́чний.** *Микола Хвильовий вважав своїм громадянським обов'язком розвінчувати різних переродженців і пристосуванців, які демагогічно жонглювали партійними постановами* (з наук. літ.); *З метою обдурення народних мас гітлерівська партія демагогічно назвала себе "націонал-соціалістичною"* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМАГО́ГІЯ, ї, *ж.* Маніпуляція інформацією, спекулятивне спотворення фактів, свідоме використання у корисливих цілях неправдивих, нереальних для практичного втілення обіцянок. *Ну, це вже занадто! Ми не припустимо, щоб різні шпінгалети морочили нам голову своєю демагогією* (М. Хвильовий); [Грабчак:] *Тут криком і демагогією не візьмеш. Потрібна висока інженерна культура!* (Яків Баш); *— Гер Баб'як, зауважте собі — тепер не до ваших демагогій* (Д. Бедзик); *Ототожнення родової аристократії та духовної еліти породжує політичні пристрасті і лукаву демагогію* (з наук. літ.).

◊ **Розво́дити / розвести́ демаго́гію** *див.* **розво́дити.**

ДЕМАНТО́ЇД, *ч.* 1. *род.* у. Алмазоподібний мінерал яскраво-зеленого кольору групи гранату. *Демантоїд належить до коштовних каменів другого порядку та являє собою рідкісний хромистий різновид кальцієво-залізистого гранату — андрадиту* (з наук.-попул. літ.); *Поклади демантоїду відомі в Росії, Намібії, Танзанії та Кенії* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу, що використовується як ювелірна прикраса. *Здійснюючи оцінку демантоїда, ювелір насамперед звертає увагу на чистоту та інтенсивність зеленого кольору* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМАРКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до демаркації. *Проект договору буде готовий дуже швидко, якщо у Бухаресті підтвердять лінію державного кордону між нашими країнами, що вже існувала між колишнім СРСР і Румунією і зафіксована у демаркаційних документах* (з газ.); * Образно. *Нині ми не маємо однозначного тлумачення поняття "псевдонауки", поки що не вдалося чітко і всеохопно сформулювати демаркаційні аргументи між справжньою і хибною наукою* (з наук. літ.).

△ **Демаркаці́йна лі́нія** *див.* **лі́нія.**

ДЕМАРКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія за знач. **демаркува́ти.** *Демаркація здійснюється змішаними комісіями, які створюють сторони, що домовляються* (з наук. літ.).

2. *вет., мед.* Смуга грануляційної тканини, що відмежовує відмерлі ділянки від здорових. *Зона необоротних дегенеративних процесів знаходиться за крайовою лінією спазму артерій, по якій після зігрівання розвивається демаркація відморожених тканин* (з навч. літ.).

ДЕМА́РКЕТИНГ, у, *ч., екон.* Дії виробника, спрямовані на зниження попиту на товари, обсяг випуску яких обмежено можливостями виробництва. *Загальний демаркетинг здійснюють шляхом збивання надзвичайного попиту підвищенням цін, послабленням зусиль із стимулювання продажу товарів або скороченням сервісних послуг* (з навч. літ.).

ДЕМА́РКЕТИНГОВИЙ, а, е, *екон.* Стос. до демаркетингу. *Підвищення ціни — звичайний демаркетинговий крок* (з газ.); *Демаркетингові заходи.*

ДЕМАРКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демаркува́ти.** *Редемаркація здійснюється шляхом перевірки раніше демаркованого кордону з відновленням, ремонтом або заміною раніше виставлених прикордонних знаків* (з наук.-попул. літ.); *Кордон між Таїландом і Камбоджею ніколи не був детально демаркований, а лише схематично позначений на картах* (з газ.).

ДЕМАРКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **демаркува́ти.** *Спеціальних прикордонних знаків на східному кордоні країни немає, бо хоча межа й позначена на картах, але демаркування не було* (з газ.); *Було досягнуто домовленості про механічне видалення з поверхні імпортованих м'ячів несанкціонованої символіки Євро-2012. Контроль за процесом демаркування здійснювався посадовими особами митниці* (з газ.).

ДЕМАРКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Визначати лінії державного кордону на місцевості шляхом установлення прикордонних знаків. *На північній ділянці близько 300 км українсько-молдовського кордону вже демаркували* (з газ.);

// Утворювати лінію кордону (про географічні об'єкти). *Прикордонний спір стосується видачі Уругваєм дозволів на будівництво двох целюлозних заводів на річці, що демаркує аргентинсько-уругвайський кордон* (з наук. літ.).

ДЕМАРКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **демаркува́ти.** — *Сподіваюся, що демаркуватися кордон буде не для того, щоб там паркан стояв, а для того, щоб було людям зручно через цей кордон спілкуватися, — зазначив міністр* (з газ.).

ДЕМА́РШ, у, *ч.* 1. *дипл.* Дії, заходи уряду, відомства закордонних справ однієї держави, скеровані на те, щоб застерегти від певних дій іншу державу або домогтися яких-небудь поступок. *Демарш висловлюють у ноті, меморандумі або заяві* (з наук. літ.).

2. Відкритий демонстративний протест проти кого- або чого-небудь. *Як і кожен, кому довелося спілкуватися з Тодосем Осьмачкою, Самчук іронічно згадує Осьмаччині демарші й ескапади, той умудрявся заходити в глибокий конфлікт чи не з усіма, хто стрічався на його шляху* (М. Слабошпицький); *Демарш журналістів, які заявили про цензуру на своїх телеканалах, змусив звернути увагу на проблеми редакційної політики* (з газ.).

ДЕМАСКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демаскува́ти.** *Світ вимагав, щоб на процесі в Нюрнбергу .. були докорінно демасковані та скомпрометовані всі виверти фашистських ідеологічних засновків* (Ю. Смолич); // **демаско́вано,** *безос. пред. Преображенського демасковано принаймні в очах третьої, нехай і однієї лише особи* (Іван Ле).

ДЕМАСКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **демаскува́ти.** — *Куди подітися? — гарячково міркував Мирон. — Тут не можна ні в якому разі. На Зелене теж не можна — зайва метушня, демаскування* (Микита Чернявський); *Десь одиноко кукурікнув півень, — котрого, певне, не пощастило фріцам злапати, кукурікнув — і змовк, ніби злякався свого демаскування* (Є. Доломан).

ДЕМАСКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Знімати, знищувати, порушувати маскування. *Машинна команда настійливо бореться за те, щоб у поході не було ні диму, ні іскор, які демаскують корабель* (Д. Ткач); — *Ти нас демаскуєш! — гукають хлопці Хомі. — Блищиш на саму Буду* (О. Гончар); — *Нам зараз аж ніяк не вигідно встрявати в бій. Звідси до Кам'янця — раз плюнути, то навіщо ж себе заздалегідь демаскувати?* (Є. Доломан); *Дошукуючись причин певної упередженості, рецензент демаскує партійну належність шановного автора* (із журн.).

ДЕМАСКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Виявляти, демаскувати себе. *Доки тихо — розчистити траншею, обладнати окопи і підремонтувати бліндажі, — наказую хлопцям. — Та робіть усе скритно, не демаскуйтесь* (Є. Доломан); *Наприкінці 60-х років XX ст. спецслужби виявили бажання отримати малогабаритний пістолет, що дозволяв би оперативнику носити його таємно і не демаскуватися* (із журн.).

2. Пас. до **демаскува́ти.** *У п'єсі автором демаскується удаване святенництво героя* (із журн.).

ДЕМАТЕРІАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Дія за знач. **дематеріалізува́ти** і **дематеріалізува́тися.** *Такі новітні процеси, як дематеріалізація виробництва, зниження енерго- і ресурсомісткості виробів, різке посилення ролі різноманітних послуг, засвідчують посилення тенденції до автотрофної економіки* (з навч. літ.); *У межах різних модерністських течій мистецтва напрацьовано багатий досвід віртуозної дематеріалізації буття і вихід у "нуль форми"* (із журн.).

2. *фін.* Заміна фізичної форми цінних паперів комп'ютерним записом у центральному депозитарії. *Національному депозитарію України слід передати функції обслуговування всіх емітентів, що розміщують бездокументні випуски коштовних паперів. Це особливо актуально напередодні дематеріалізації всіх випусків акцій* (з наук. літ.); *Якщо підтримка депозитаріям буде надана, в Україні більше не виникатиме корпоративних конфліктів, неминучих за дематеріалізації самопливом* (з газ.).

ДЕМАТЕРІАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дематеріалізува́ти.** *Деякі автори стверджують, що володіти об'єктом інтелектуальної власності неможливо, оскільки він дематеріалізований* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм., фін.* Позбавлений фізичної форми (перев. про цінні папери). *Дематеріалізовані цінні папери випускаються в обіг у вигляді записів на рахунках, у тому числі виконаних на електронних носіях* (з навч. літ.); // Електронний, цифровий. *У Центральному депозитарії приймаються фізичні цінні папери іменні та на пред'явника, а також папери у дематеріалізованій формі на пред'явника* (з мови документів).

ДЕМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Позбавляти матеріальної, речовинної форми. *Сприймаючи річ як щось безумовно матеріальне, художник не прагне розчинити обриси її форми на загальному тлі картини (тобто дематеріалізувати річ, як, наприклад, Джорджо Моранді у своїх "білих" натюрмортах)* (із журн.); *Обленерго вирішило дематеріалізувати акції товариства* (з газ.).

ДЕМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., книжн.* Утрачати матеріальні, речовинні форми. *Була людина — і немає її. Вона не вмерла, але зникла, залишила свою тілесну оболонку, дематеріалізувалася. Даосисти пояснювали, що померлий піднявся на небо і досяг безсмертя* (з навч. літ.).

ДЕ́МБЕЛЬ, я, *ч., розм.* 1. Те саме, що **демобіліза́ція.** *З незалежної від мене причини мій дембель затримався* (О. Шугай).

2. Солдат або сержант напередодні демобілізації чи відразу після неї. *Дембель купує собі цивільне на дорогу. Що тут такого? Купує, зазначте, а не грабує, погрожуючи автоматом* (В. Кожелянко); *Дембель Єгор, який повернувся додому, ще з написів у ліфті зрозумів, що Лара його не дочекалася* (із журн.).

ДЕ́МБЕЛЬСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **де́мбель.** *Увесь той безмежно тягучий час заповнювався неквапливо-любовним оформленням дембельського альбому — фотки, малюнки* (Ю. Андрухович); *Нарешті наша електричка, ми проштовхуємось крізь сонний дембельський натовп і рушаємо в бік Вузлової* (С. Жадан).

ДЕМЕ́НО, а, *с., заст.* Кермо. *Ні одно судно через пороги не пройде, бо з довгими дуже деменами* (О. Стороженко); *Демено повернулось, неначе здорова морська риба, збило хвилю й легенько повернуло човна од берега* (І. Нечуй-Левицький); *З Чортомлика, обкружлявши увесь січовий півострів, підігнали величезного човна на два демена* (Ю. Мушкетик); *Підстаркуватий, але міцний широкоплечий чоловік став поруч із стерновим на демені і почав керувати рухом* (Ю. Логвин).

ДЕМЕ́НЦІЯ, ї, *ж., мед.* Набуте недоумство. *Для деменції характерним є стійке зниження пізнавальної діяльності з втратою в тій чи іншій мірі раніше засвоєних знань і*

практичних навичок та утрудненням чи неможливістю придбання нових (з наук.-попул. літ.); *Деменція виникає в людини як результат певного ураження головного мозку при атеросклерозі, епілепсії тощо* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМЕРЕ́ДЖ, у, *ч., фін.* Штраф, сплачуваний власником вантажу власникові судна, вагона за простій під час завантаження, розвантаження понад обумовлений договором термін. *При організації морських перевезень із Китаю важливо уникнути демереджу за затримку вантажу в порту* (із журн.).

ДЕМЕРКУРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *хім.* Признач. для демеркуризації. *Пожежно-рятувальне відділення Галицького району провело демеркуризаційні роботи на забрудненій ділянці* (з газ.); *Демеркуризаційний завод.*

ДЕМЕРКУРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Дія за знач. **демеркуризува́ти.** *Було виділено кошти на демеркуризацію відпрацьованих ламп, що зберігаються в закладах і установах міста* (з газ.); *Вночі було проведено перший етап демеркуризації ураженої території* (з газ.).

ДЕМЕРКУРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, хім.* Видаляти ртуть та її сполуки із забруднених поверхонь, а також знижувати концентрацію парів ртуті у приміщеннях до гранично допустимої. *Інколи скляні вироби зі ртуттю б'ються, і тоді потрібно демеркуризувати самі вироби і приміщення, де це сталося* (із журн.); *Експерти МНС намагаються демеркуризувати територію заводу* (з газ.).

ДЕМІКОТО́Н, у, *ч., заст.* Густа бавовняна тканина атласного переплетення. *А там бринять під ятками Усякі розкоші: Бакалія і ласощі; .. Демікотон і китайка, Очіпки парчеві* (Л. Глібов); *Були тепер у неї й чоботи добрі, .. і кожушанка, крита демікотоном* (Панас Мирний).

ДЕМІКОТО́ННИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **демікото́н.** *Демікотонне виробництво;* // Зробл. із демікотону. *Скинув свій демікотонний шлафрок і вбрався у чорний сюртук* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕМІКОТО́НОВИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **демікото́нний.** *Входять рибалки, молоді і середніх літ. Одягнені всяко: хто в свиті, хто в куртці, хто в чумарці, хто в червоній сорочці навипуск, а зверху демікотоновий піджак, коротший* [від] *сорочки* (І. Карпенко-Карий).

ДЕМІЛІТАРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія і стан за знач. **демілітаризува́ти.** *Демілітаризація Німеччини в західних зонах тепер .. припинилася остаточно* (В. Собко); *Світове співтовариство розглядає конверсію та демілітаризацію як свідчення миролюбного зовнішньополітичного курсу держави* (з наук. літ.).

△ **(1) Демілітариза́ція еконо́міки** — зменшення військового бюджету країни, скорочення армії, виробництва озброєння та бойової техніки, переведення військової промисловості на випуск мирної продукції. *Демілітаризація економіки, зовнішній борг, воєнні втрати спричинили падіння промислового виробництва Великої Британії, обсяг якого становив у 1924 р. 90 % від довоєнного 1913 р.* (з навч. літ.).

ДЕМІЛІТАРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демілітаризува́ти.** *З 1921 року Аландські острови стали демілітаризованою зоною* (з наук. літ.); *Антарктида є нейтральним, демілітаризованим континентом, де заборонена будь-яка військова та господарська діяльність* (з наук.-попул. літ.); // Позбавлений військ та військових об'єктів. *Балаклава — це демілітаризоване місто. Там розташований лише Музей Військово-Морських сил України* (із журн.).

ДЕМІЛІТАРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Виводити війська, ліквідувати військові споруди, відмовлятися від розміщення військової промисловості на якійсь території перев. згідно з міжнародним договором; роззброювати. *15 липня 1938 р. уряд Японії висунув на адресу СРСР вимогу вивести війська з височин, розташованих на захід від озера Хасан, таким чином демілітаризувавши прикордонну частину радянської території* (з наук.-попул. літ.); *Азербайджанський журналіст уважає, що Нагірний Карабах треба демілітаризувати та зробити вільною економічною зоною* (з газ.); // Звільняти що-небудь від військового впливу. *Сьогодні в світі посилюються вимоги демілітаризувати суспільні відносини* (з наук. літ.).

ДЕМІЛІТАРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Позбуватися присутності військ і озброєнь; роззброюватися. *Лозаннська конвенція, підписана 24 липня 1923 року, встановила, що зона чорноморських проток демілітаризується і оголошується відкритою для проходу будь-яких військових кораблів* (з наук.-попул. літ.); *Внаслідок угод місто може врешті-решт не демілітаризуватися, а навпаки — набути нової потужної мілітаризації* (з газ.).

ДЕМІМО́НД, у, *ч., заст.* Півсвіт. *В Олександра Мурашка філософською рефлексією позначено втілення образів трьох різних за віком і за відчуттями "грацій" демімонду, загублених посеред примарного блиску* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМІНЕРАЛІЗА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для демінералізації рідини. *Пропонований демінералізатор призначений для автоматичної подачі свіжої, демінералізованої води в автоклави* (з мови реклами).

ДЕМІНЕРАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **демінералізува́ти.** *Новий метод демінералізації води дозволяє відділити воду від розчинених у ній хімічних елементів без використання жодних хімічних засобів* (з газ.); *Демінералізація шахтних вод.*

ДЕМІНЕРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демінералізува́ти.** *Установки виробляють демінералізовану воду шляхом іонного обміну* (з наук.-техн. літ.); *Багато виробників пропонують для вжитку демінералізовану воду, отриману методом зворотного осмосу* (із журн.); *Вагон із демінералізованою сухою молочною сироваткою затримано на кордоні* (з газ.).

ДЕМІНЕРАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Очищати яку-небудь речовину від мінеральних солей, що містяться в ній. *Високомінералізовані води необхідно демінералізувати. Це проводять шляхом дистилювання, електролізу, зворотного осмосу, екстракції* (з навч. літ.).

ДЕМІНУТИ́В, а, *ч., лінгв.* Похідне слово (іменник або прикметник), що виражає значення зменшеності, а також може мати додатковий відтінок пестливості, зневаги, приниження і т. ін. *Переважно демінутиви вживають у розмовній мові, наприклад, хлібчик, земелька, водичка* (з наук. літ.); *Дослідження показує, що, зокрема, демінутиви В. Барки — не просто неологізми, а своєрідні морфологічні агрегати, що складаються з традиційних звукових образів, звичайних слів* (з наук. літ.).

ДЕМІНУТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до демінутива. *В українській мові невелика група іменників середнього роду, утворених за допомогою демінутивного суфікса -к- від назв молодих тварин, може виражати категорію істоти і формами однини* (з наук. літ.); *У переспівах зустрічається велика кіль-*

кість демінутивних слів, властивих українському пісенно-баладному стилю (з наук. літ.); *Демінутивні деривати.*

ДЕМІНУТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Стан і властивість за знач. **демінути́вний.** *Іменник "мужи́к", що повністю втратив свою демінутивність, перебудував семантику і зазнав істотних змін в акцентуації, залишається іменником з рухомим наголосом* (з наук. літ.).

ДЕМІСЕЗО́Н, у, *ч., розм.* Демісезонний одяг. *Марта йшла засніженими вулицями, щулячись від морозу в демісезоні з пристібнутим хутровим коміром* (В. Підмогильний).

ДЕМІСЕЗО́ННИЙ, а, е. Признач. для носіння навесні й восени (про верхній одяг). *Вона була в бордовому демісезонному пальтечку, з якого давно виросла* (О. Гуреїв); *Батько, зодягнений в легеньке демісезонне пальто, стояв осторонь* (М. Руденко); *Сестра Уляна широко розвела руки в зеленкуватих бананових рукавах демісезонної куртки й застигла, все ще трохи вагаючись* (О. Ірванець).

ДЕМІ́СІЯ, ї, *ж., заст.* Відставка. *В першій хвилині він почував себе розчарованим і мав намір податись до демісії, але жаль за грішми .. стримав його від здійснення цього наміру* (І. Франко); *Партія або коаліція, що здобула перемогу на виборах, формує уряд. Він достроково складає демісію, не отримавши вотум довіри парламенту* (з публіц. літ.); *Коли переговорний процес зайшов у глухий кут, голова української дипломатичної місії А. Лівицький заявив, що просить про демісію* (із журн.).

ДЕМІСТИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **демістифікува́ти.** *Навіть в елементарному інформаційному акті відбуваються певні матеріально-енергетичні процеси, що важливо для демістифікації поняття мислення та процесу передавання розумової інформації* (з наук. літ.); *Однією з проблем нашого суспільства є проблема демістифікації історії* (з газ.).

ДЕМІСТИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Звільняти кого-, що-небудь від містики, містифікації. *Неокласики деканонізували саме сакральне поле літератури, демістифікували літературну діяльність* (із журн.); *Спокуса стягти звеличених народною свідомістю із п'єдесталів, демістифікувати небожителів не полишає наших сучасників* (з газ.).

ДЕМІУ́РГ, а, *ч.* 1. У Стародавній Греції — вільний ремісник, майстер, художник. *Деміургам протиставлялись інші прошарки населення: землевласницька знать і землероби* (з наук.-попул. літ.).

2. В античній філософії — творче начало, що продукує світ із матерії згідно з вічним взірцем. *Ідоли розташовувалися в центрах святилищ, пов'язаних із культом племінного бога, який поєднував у собі функції культурного героя-деміурга, творця усього сущого, та уособлював небесні й атмосферні явища, пов'язані з культами небесних сил: сонця, дощу, грому* (з наук. літ.).

3. *книжн.* Творча сила, творець. *Вони здавалися собі молодими деміургами, від яких залежала доля людства і його майбуття* (Ю. Хорунжий); *Ратушний підвів голову й голосно розсміявся. — Чого ви? — трохи образився Дащенко. — Ви схожі на деміурга, в якого щось не вдалося* (Ю. Мушкетик).

ДЕМІФОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **деміфологізува́ти.** *У рамках теми "Теоретичні питання історії української літератури" формулюються такі проблеми, як "парадигма художньої літератури в реальностях часу"; "міф і деміфологізація в українському історико-літературному мисленні" та інші* (з наук. літ.); *Деміфологізація етики та ритуалу в стародавньому Китаї спричинили до формування унікального соціокультурного генотипу* (з навч. літ.); *Нам потрібна деміфологізація нашої власної історії, її раціональне осмислення на сучасному європейському рівні* (з публіц. літ.).

ДЕМІФОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деміфологізува́ти.** *Міфологічне і деміфологізоване розуміння нації цілком уживається як у нашій повсякденності, так і в державних документах і політиці* (з наук. літ.); *Історія про масовий терор — безпосереднє застрашування населення — деміфологізована* (з газ.); // **деміфологізо́вано,** *безос. пред. У п'єсі Б. Брехта будову державного механізму було пояснено, а відтак деміфологізовано* (з навч. літ.).

ДЕМІФОЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Розвінчувати недостовірні, міфічні уявлення. *Автор деміфологізує столицю як блискучий центр культури та елегантності* (із журн.); *Деміфологізуючи романтичний образ запорізького козацтва в ранніх творах М. Гоголя, П. Куліш протиставляв йому пізню творчість письменника* (із журн.).

ДЕМКОАЛІ́ЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: демократична коаліція. *На думку політолога, від створення демкоаліції значною мірою залежить швидкість та ефективність реформ* (із журн.); *Російська демкоаліція заснувала Партію народної свободи* (з газ.).

ДЕМОБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до демобілізації. *Це було демобілізаційне посвідчення на ім'я Мусія Гандзі* (Ю. Яновський); *За Гетьманату Олександр Хоменко очолював демобілізаційну комісію Чорноморського флоту* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОБІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія і стан за знач. **демобілізо́вувати.** *Війна скінчилася. Оля зовсім ожила і розквітла .. Незабаром настане демобілізація, і Олексій прибуде додому* (І. Сенченко); *У роботі показана зумовленість активізації міграційних процесів, роль у них демобілізації, репатріації та реевакуації* (з наук. літ.); *У надісланій німецьким урядом телеграмі містились значно тяжчі умови миру, зокрема демобілізація російської армії* (з наук. літ.).

ДЕМОБІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демобілізува́ти.** — *О, гляньте, ось і наш! — засміявся котрийсь із пасажирів, упізнавши демобілізованого флотського* (О. Гончар); *Повертаються з війни спершу поранені, а потім просто демобілізовані червоноармійці* (О. Ірванець); // *у знач. прикм.* Звільнений із дійсної військової служби. *Повз нього квапилися пасажири — здебільшого військові. Демобілізовані солдати й офіцери, інваліди, що поверталися з госпіталів додому* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **демобілізо́ваний,** ного, *ч.* Той, кого звільнили з дійсної військової служби. *Вздовж вагонів зеленіють урочисті шеренги демобілізованих* (О. Гончар); // **демобілізо́вано,** *безос., у знач. пред. У кінці 1917 року В. Павленка усунуто з посади начальника Київського військового округу, а сформовані ним частини демобілізовано* (з газ.).

ДЕМОБІЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДЕМОБІЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Увільняти зі збройних сил військовослужбовців після закінчення війни, терміну військової служби або у зв'язку зі скороченням чисельності збройних сил. *На чолі військової ради став украї-*

нець-більшовик, який поступово почав демобілізовувати кращі кадри (з наук.-попул. літ.); — *Бачите, мене демобілізували, вірніше, списали в запас і от прислали .. працювати в артіль* (Григорій Тютюнник); *Уряд не допустив козаків до участі у війні, продержав на службі до 1816 р. і потім демобілізував* (з наук. літ.); // Переводити збройні сили та оборонні галузі економіки країни з воєнного стану на мирний. *За Брестським мирним договором Росія мала демобілізувати свою армію і флот, а також виплатити Німеччині та її союзникам велику контрибуцію* (з навч. літ.).

ДЕМОБІЛІЗÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДЕМОБІЛІЗУВÁТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *недок. і док.* Звільнятися з військової служби у зв'язку з демобілізацією. *В листі син писав, що восени демобілізується, повернеться в село, і тоді по-новому заживе їхня сім'я* (А. Шиян); *Данило демобілізувався рік тому, але вже встиг перемінити з десяток професій* (Ю. Мушкетик); // Розпускатися (про військові з'єднання). *Козацькі частини, які не мали наміру тікати чи демобілізовуватися, пішли у Зимовий похід відстоювати честь України* (з наук.-попул. літ.); *Мільйонна Українська армія 1917 року демобілізувалася, і на початку 1918 року на фронті був тільки один загін, що з часом розгорнувся в дивізію* (з наук. літ.).

ДЕМОБІЛІЗУВÁТИ *див.* **демобілізóвувати.**

ДЕМОБІЛІЗУВÁТИСЯ *див.* **демобілізóвуватися.**

ДЕМОВÉРСІЯ, ї, *ж., інформ.* Скорочення: демонстраційна версія — попередня неповна і, як правило, безкоштовна версія програмного продукту. *Демоверсії часто роздають безкоштовно на презентаціях для реклами продукту* (з наук.-попул. літ.); *Демоверсія системи призначена для наочного ознайомлення з її функціональними можливостями* (із журн.); *У демоверсії геймер зможе пройти два перші етапи ігрової кампанії* (з мови реклами).

ДЕМÓГРАФ, а, *ч.* Фахівець із демографії. *Пошук додаткових тактичних рекомендацій правникам вимагає спеціальних досліджень не лише юристів, але й демографів, етнографів, істориків, психологів* (з наук. літ.); *За підрахунками австралійського демографа Стівена Віткрофта, в Радянському Союзі 1933 р. загинуло голодною смертю від 6 до 7 млн осіб* (з газ.).

ДЕМОГРАФÍЧНИЙ, а, е. Прикм. до **демогрáфія.** *Вплив демографічної політики на процеси в суспільстві може бути прямим (обмеження законодавчим шляхом міграції, планування підготовки спеціалістів) або непрямим (підвищення рівня життя, залучення населення до створення умов для збільшення кількості дітей у сім'ї, пропаганда тих чи інших професій)* (з наук.-попул. літ.); *Питання про запровадження обов'язкового медичного страхування є одним із першочергових, оскільки безпосередньо впливає на демографічну ситуацію в країні* (з газ.).

Демографíчний вúбух *див.* **вúбух.**

△ **Демографíчна крúза** *див.* **крúза; Демографíчна статúстика** *див.* **статúстика.**

ДЕМОГРÁФІЯ, ї, *ж.* 1. Наука про народонаселення і закономірності його відтворення (народжуваність, смертність, тривалість життя, міграції і т. д.). *У перші роки після Другої світової війни комплексні праці з демографії, статистичні дані щодо розселення українців у світі в Україні практично не публікувалися* (з наук. літ.); *Розвиток і зміцнення зв'язків між етнографією і демографією були зумовлені об'єктивними потребами розвитку обох наук* (з наук.-попул. літ.).

2. Показники чисельності, складу, розміщення та змін у населенні певної території. *У довіднику наведено дані про демографію Донецького регіону* (із журн.).

ДЕМОДЕКÓЗ, у, *ч.* Хронічне захворювання людини і тварин, що викликають мікроскопічні кліщі демодекс, які паразитують у сальних залозах, залозах повік і т. ін.; залозниця. *Видавлювання вугрів, що з'являються при демодекозі, призводить лише до загострення інфекції, оскільки в ході цього процесу кліщі вдавлюються в неуражені ділянки шкіри* (з наук.-попул. літ.); *Починатись демодекоз може в будь-якому віці, проте найчастіше це трапляється в молодості або в підлітковому віці, під час вагітності, після емоційного стресу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОДÉКС, а, *ч.* Кліщ, який паразитує в сальних залозах і залозах повік, а також у волосяних мішечках людини і тварин. *Демодекс в невеликій кількості трапляється і на здоровій шкірі обличчя* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОДУЛЮВÁННЯ, я, *с., радіо.* Те саме, що **демодуля́ція.** *Класичним методом демодулювання модульованих сигналів є метод аналітичного сигналу* (з наук. літ.).

ДЕМОДУЛЮВÁТИ, юю, юєш, *недок. і док., що, радіо.* Виділяти коливання низької частоти з модульованого високочастотного сигналу; детектувати. *Модулювати і демодулювати цифровий сигнал можна за допомогою модемного обладнання* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОДУЛЯ́ТОР, а, *ч., радіо.* Пристрій для демодуляції. *Найпростіший частотно-імпульсний демодулятор складається з формувача імпульсів і фільтра нижніх частот* (з наук. літ.).

ДЕМОДУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., радіо.* Дія і процес за знач. **демодулювáти.** *Застосування шумового сигналу як опорного унеможливлювало демодуляцію сигналу шляхом підбору псевдовипадкової послідовності* (з наук. літ.).

ДЕМОКРÁТ, а, *ч.* 1. Прихильник демократії. *Дедалі Шевченко становивсь усе більше червоним республіканцем і демократом і почав зачіпати не тільки неволю, а й бідність* (М. Драгоманов); *Він* [О. Герцен], *демократ у вигнанні, в 1855 і в 1857 роках бачив Росію, яка просиналася* (Є. Гуцало); *На думку Х. Ортеги, можна бути великим лібералом і зовсім не бути демократом, і навпаки, затятий демократ не завжди є лібералом* (з наук.-попул. літ.).

2. Член демократичної партії. *Демократи не втратять більшості в Конгресі і виграють президентські вибори в США, вважає історик* (із журн.); *Зелені та демократи звинуватили прем'єра Люксембургу у зловживаннях, що спричинило його відставку* (з газ.).

3. Людина демократичних поглядів, способу життя, поведінки. *Він і справді демократ по своїй вдачі, його тягне до мужиків, він горнеться до мас, до народу* (І. Нечуй-Левицький); *Приємно тремтячи освіженим тілом, просуваючи руки в рукави, він почував себе демократом, другом народу, який не має чого боятись* (М. Коцюбинський).

(1) Націонáльний демокрáт — прихильник політичного руху, що виступає за здійснення демократичного державного ладу в межах власної нації; націонал-демократ. *Національні демократи цього разу програли в багатьох одномандатних виборчих округах* (із журн.); *Польські національні демократи були рішучими противниками польськоукраїнської угоди*

1920 року (із журн.); **(2) Революці́йний демокра́т,** *іст.* — представник революційно-визвольного руху XIX ст. в Європі. *І. Я. Франко (1856–1916) — великий український письменник, учений, громадський діяч, революційний демократ* (з наук.-попул. літ.); **(3) Християнський демокра́т** — прихильник політичного руху, який поєднує в своїй діяльності принципи демократії та християнства. *Після розпаду коаліції в 1982 р. німецькі соціал-демократи були змушені перейти в опозицію, а канцлером став християнський демократ Г. Коль* (з навч. літ.); *У повоєнній Італії опонентами християнських демократів були лише комуністи* (із журн.).

ДЕМОКРАТИЗА́ТОР, а, *ч., ірон.* 1. Той, хто здійснює демократизацію або нав'язує її. *Благодійники і демократизатори часом перетворюються на жорстоких деспотів* (з публіц. літ.).

2. *жарг.* Міліцейський або поліцейський кийок. *За збентеженою групою пасажирів збоку спокійно спостерігали правоохоронці "Беркуту" з "демократизаторами" та кайданками* (з газ.).

ДЕМОКРАТИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **демократиза́ція.** *Дисертація є першим в Україні цілісним політологічним дослідженням Ради Європи як демократизаційного і системно-організаційного чинника* (з наук. літ.).

ДЕМОКРАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія і стан за знач. **демократизува́ти.** *З демократизацією всієї культури та з українізацією всього життя повинно вирушити українство в свою нелегку — я знаю це — дорогу* (С. Єфремов); *У загальних рисах демократизація цензових дум після Лютневої революції зводилася, як правило, до поповнення їх складу представниками громадськості* (з наук. літ.); // Наближення до демократизму (у 2 знач.). *У післямонгольський період наступає демократизація мистецтва, могутнім струменем вливається в нього течія народної творчості* (з наук. літ.).

ДЕМОКРАТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Наявність, визнання і здійснення демократії. *Антикріпосництво, демократизм, визнання повної рівноправності всіх слов'янських народів, — це те, що вносила Шевченкова поезія у розвиток суспільної думки свого часу* (В. Русанівський); *Ми любили хвалитися своїм демократизмом. Захоплено читали і писали книжки про Запорозьку Січ, де кожен рядовий козак мав право кинути багном в обличчя новообраного кошового* (Д. Павличко).

2. Властивість за знач. **демократи́чний** 2; народність, простота. *Його демократизм так трудно було припасувати до панських примх, занадто дорогої одежі і т. ін., що я просто не няв* [йняв] *йому віри* (М. Коцюбинський); *Ще за дитячих літ, цілком несвідомо, але міцно убрав* [І. Нечуй-Левицький] *у себе .. здорове зерно щирого демократизму* (С. Єфремов); *Почувається, що Чередниченків демократизм не вдаваний, не фальшивий, в натурі цього народного вожака є, сказати б, органічне відчуття самоцінності людини* (О. Гончар).

ДЕМОКРАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демократизува́ти.** *В геополітичному вимірі важливо, щоб Україна змогла стабілізуватися як незалежна держава, що сприятиме еволюції і Росії як демократизованої європейської держави* (з наук. літ.); *Парламент має обиратися за максимально демократизованою системою виборів* (з публіц. літ.).

ДЕМОКРАТИЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕМОКРАТИЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Реорганізовувати державу, організацію і т. ін. на більш демократичних засадах. *Набуття членства в європейських структурах — це дуже сильний стимул, щоб і далі демократизовувати українське суспільство, реформувати його* (з газ.); *Окремі критичні виступи шістдесятників вносили в критику і літературознавство нові виміри й критерії, відчутно їх демократизували й "націоналізували"* (з наук. літ.).

2. Приписувати комусь або чомусь демократичні риси (перев. без належних підстав). *Апокрифічна література частогусто демократизує і Божество, і святих, зводячи їх з їхньої висоти на рівень повсякденних побутових відносин* (з наук. літ.); *Зберігши європейську експансіоністську традицію щодо Нового світу, американці прагнули демократизувати пояснення: то було "освоєння територій"* (з наук. літ.); *Тенденція демократизувати походження і спосіб занять перших давноруських князів притаманна багатьом найдавнішим пам'яткам усної народної творчості* (з наук. літ.).

ДЕМОКРАТИЗУВА́ТИ *див.* **демократизо́вувати.**

ДЕМОКРАТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Ставати демократичним. *Від того, наскільки вибрана модель буде відповідати інтересам конкретного суспільства, що демократизується, залежить успіх його демократичної трансформації* (з наук. літ.); *Через громадсько-активну діяльність освітніх закладів демократизується система освіти* (з публіц. літ.).

ДЕМОКРАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Побудований на принципах демократії; який здійснює демократію. *Петербурзькому панському урядові зовсім незрозумілий був демократичний та республіканський запорозький устрій* (А. Кащенко); *Ернан Раміро .. закликає народ стати на його бік, обіцяючи йому волю і щастя, обіцяючи демократичний лад* (В. Владко); *Правляча еліта в демократичному суспільстві зобов'язана охороняти та максимально розширювати можливості громадян у справі захисту своїх конституційних прав і свобод* (із журн.); // Який підтримує принципи демократії. *Демократичний напрям, який узяла літературна мова від Шевченка, дозволив їй перебороти всі штучні перепони на шляху свого прискореного руху — від царських обмежень до вузькомісцевих традицій* (В. Русанівський); *Демократична преса слугує справжнім інструментом діяльності громадянського суспільства* (з наук. літ.).

2. Який належить до простого народу. *Поставлена на сцені театру опера М. Лисенка "Енеїда" користувалася величезним успіхом демократичного глядача* (з наук. літ.); // Який поводиться просто, без зверхності. *Тесть, розуміється, старий, не нашого покрою, але він, видно, глибоко демократичний і простак* (Б. Антоненко-Давидович); // Відкритий, позбавлений зверхності. *Козаки дуже поважали Чепігу за простий, демократичний характер, гострий розум і військову вдачу, тому й обрали полковником* (Д. Білий).

Демократи́чні свобо́ди *див.* **свобо́да.**

△ **Демократи́чна держа́ва** *див.* **держа́ва.**

ДЕМОКРАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **демократи́чний.** *Українська культура завше одзначалась великою, справжньою демократичністю* (І. Огієнко); *Опери і музично-драматичні твори М. Лисенка відзначаються ідейною спрямованістю, змістовністю, демократичністю* (з наук. літ.); *Павло Алеппський, що супроводжував патріарха Макарія в мандрах по Землі козаків, відзначав суворий аскетизм і демократичність гетьмана Богдана Хмельницького* (з наук. літ.).

ДЕМОКРАТИ́ЧНО. Присл. до **демократи́чний.** *На роботі обер-майстер для Степана начальство, а тут вони раптом помінялись ролями: старий сам опинився в підлеглості .. нашого демократично обраного бригадира* (О. Гончар); *Цесарівна Єлизавета Петрівна завела знайомства з гвардійцями і трималася підкреслено демократично, твердо називаючи себе продовжувачкою справи свого батька* (із журн.).

ДЕМОКРА́ТІЯ, ї, *ж.* 1. Форма державно-політичного ладу, побудована на визнанні народу як джерела влади, на принципах рівності і свободи. *Про справжню демократію чимало Говорять на трибуні світовій* (М. Рильський); *За формою і способом здійснення демократія поділяється на безпосередню (референдум, пряме голосування, всенародне обговорення та ін.) і представницьку, коли рішення приймаються через депутатів та інших народних представників* (з наук. літ.).

2. Принцип колективної діяльності політичних і соціальних інституцій, при якому забезпечується рівноправна участь усіх членів колективу. [Р о м а н ю к:] *Зборів не буде .. Тепер не час демократію розводити* (О. Корнійчук); *Виробнича демократія полягає у співучасті робітників в управлінні підприємствами разом з адміністрацією* (з навч. літ.).

3. Держава з демократичною формою політичного ладу. *Згідно з доктриною Монро США відмовлялися від засудження диктаторських режимів і підтримки виключно представницьких демократій у Латинській Америці* (з наук. літ.); *Зміна керівників держави внаслідок виборів є нормальним процесом для молодої демократії* (із журн.).

4. *заст.* Політичні сили, які виступають за народне представництво як форму правління. *Перші спроби новоутвореної Центральної Ради порозумітися з російською революційною демократією і Тимчасовим урядом наштовхнулись на відверто негативне ставлення російських урядових кіл та громадськості до її вимог* (з наук. літ.).

ДЕМОКРА́ТКА, и, *ж.* Жін. до **демокра́т.** — *Знаєте, яке питання кинув мені вчора Комашко, та ще з докором? — сказала Саня. — Він докоряв мені, що я космополітка, не знаю й не люблю народу, що я не національна людина, що я не дуже-то демократка* (І. Нечуй-Левицький); *Спікер палати представників Конгресу США, демократка, оголосила про проведення до кінця тижня нового голосування щодо виведення всіх бойових частин з Іраку* (з газ.).

ДЕ́МОН[1], а, *ч.* 1. В античній міфології і язичництві — будь-яке божество чи дух-охоронець, який сприяє або перешкоджає людині у виконанні її намірів. *Демони відомі в міфології багатьох народів: у стародавніх римлян це були генії — покровителі роду й місцевості, у давньоукраїнській міфології — мавки, дідьки, домовики, лісовики, диви тощо* (з наук. літ.).

2. У деяких релігіях та міфології — дух, звичайно злий; біс (*див.* **біс**[1] 1). *А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: у Ім'я Моє* [Ісуса Христа] *демонів будуть вигонити, говоритимуть мовами новими, .. кластимуть руки на хворих, і добре їм буде!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Десять разів проклинав він демона, що підказав йому зловтішну думку показатись Янцеві* (Ірина Вільде); * У порівн. *Бродій ішов вулицею Мукачева, кощавий і згорблений, чорний, як демон* (С. Скляренко); // *перен.* Уособлення якої-небудь вади, пристрасті і т. ін. *А той демон, браття милі, — Се бажання наші власні!* (І. Франко); *Який легіон демонів упертості сидить в сій дівчині! Нічого, певне, вже з нею не поробиш* (Леся Українка).

ДЕ́МОН[2], а, *ч., інформ.* Фонова комп'ютерна програма, що збирає інформацію чи виконує інші завдання. *Демони зазвичай запускаються під час завантаження системи. Типові завдання демонів: сервер мережевих протоколів, керування обладнанням, підтримка черг на друк* (з наук.-попул. літ.); *Демон перетворення мережевих адрес.*

△ **(1) Де́мон Лапла́са,** *мат., філос.* — запропонована французьким математиком П'єром-Симоном Лапласом гіпотетична істота, здатна сприймати в будь-який момент часу положення та швидкість кожної частинки Всесвіту і завдяки цьому дізнаватися про її еволюцію у майбутньому і в минулому. *Проблематика демона Лапласа пов'язана не з питанням про те, чи можливе детерміністичне пророкування ходу подій на практиці, а в тому, чи можливе воно в принципі, теоретично* (з наук.-попул. літ.); **(2) Де́мон Максве́лла,** *фіз.* — запропонована англійським фізиком Джеймсом Максвеллом гіпотетична розумна істота мікроскопічного розміру, покликана проілюструвати удаваний парадокс другого закону термодинаміки. *Демон Максвелла дозволяє нагріти праву частину посудини й охолодити ліву без додаткового підведення енергії до системи, ентропія для якої буде в початковому стані більша, ніж у кінцевому, що суперечить принципу незнижуваності ентропії в замкнених системах* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОНЕТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон.* Позбавлення державною владою монет із вмістом благородних металів сили законного платіжного засобу та засобу обігу. *При демонетизації монети або грошові знаки вилучаються з обігу в офіційному порядку* (з наук.-попул. літ.); // Втрата коштовними металами функції грошей. *Демонетизацію срібла завершено наприкінці XIX ст., демонетизацію золота юридично закріплено Статутом Міжнародного валютного фонду* (з наук. літ.).

ДЕМОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **демонізува́ння.** *У прозі Михайла Яцкова зустрічаємо непоодинокі випадки фетишизації, демонізації та міфологізації жіночих постатей* (з наук. літ.); *Деякі політики намагаються шляхом демонізації іноземного капіталу здобувати собі популярність, позбавляючи у такий спосіб країну інвестицій* (з публіц. літ.).

ДЕМОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Вірування, що полягає в уявленнях про існування злих демонів. *Своїми кореннями демонізм сягає найдавніших вірувань — анімізму, тотемізму, фетишизму* (з наук. літ.).

2. Властивість за знач. **демоні́чний;** демонська сила. *Глянув* [Юзько] *на неї своїми зеленкуватими очима з відтінком демонізму, з виразом якогось внутрішнього вдоволення та з глумом* (О. Кобилянська); *Це вже не та сама Мотря. Ні сліду колишніх примх, .. того демонізму, котрий доводив його до розпуки. Була спокійна, тиха* (Б. Лепкий).

ДЕМОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демонізува́ти.** *Виправдовувати Ярему Вишневецького справді безглуздо, але пояснити його дії, усвідомити мотивацію вчинків можна, навіть необхідно. Після цього, ймовірно, вони не здаватимуться настільки демонізованими* (з газ.).

ДЕМОНІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕМОНІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Приписувати комусь або чомусь якості демона, чогось надзвичайно злого, небезпечного (перев. без достатніх підстав). *Не треба демонізувати телебачення й боротися з ним, бо це був би прояв анахронічного способу мислення* (із журн.); *Експерт закликав не демонізувати Міжнародний валютний фонд* (з газ.).

ДЕМОНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **демонізува́ти.** *Комуністична влада в Польщі формувала негативний стереотип українця через підсилювання і демонізування пам'яті про польсько-українські воєнні конфлікти* (з наук. літ.).

ДЕМОНІЗУВА́ТИ *див.* **демонізо́вувати.**

ДЕМОНІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* Пас. до **демонізува́ти.** *У ході ідеологічних суперечок нерідко суб'єкт, який представляє іншу сторону, на жаль, демонізується, дегуманізується в очах опонента* (з публіц. літ.).

ДЕМОНІ́ЧНИЙ, а, е. Власт. демонові (*див.* **де́мон**[1] 2); злий (у 1, 2 знач.). *Очі змія блискають таким злорадним, демонічним огнем, такою певністю своєї сили, що мимоволі мороз пробігає по тілі* (І. Франко); — *Я мушу, поки поверну, тут ще щось демонічне, щоб не сказати "чортове", побачити або почути* (О. Кобилянська); *Злий дух Курукіра йшов нечутною ходою за двома нерозсудливими мандрівниками і жахав їх своїм демонічним сміхом* (Ю. Бедзик); *Всі троє з дитинства мали дивний потяг до потойбічного й демонічного* (Любко Дереш); // *перен.* Власт. людині із сильним, вольовим характером. — *У твоїх очах є щось демонічне і привабливе для жінок* (Григорій Тютюнник); — *В тобі і справді є демонічна сила, — сказав Семен серйозно. — Коли сідав за власні твори, думав завжди про тебе, згадував твої слова, твої пісні, твоє горіння волею...* (Василь Шевчук).

ДЕМОНІ́ЧНО. Присл. до **демоні́чний.** *Все ж роздягнувсь* [Панько]. *Потому дістав з кишені шуби "Буквар" Шевченків і демонічно жбурнув на стіл* (Василь Шевчук); — *Ти? Рятував? Життя? Чуже? — і знову він демонічно, люто засміявся .. — Ти здатний рятувати лиш себе!* (Ю. Андрухович).

ДЕМОНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **демоноло́гія.** *Захоплення Щоголева формами народної пісні, демонологічними мотивами, козацькими темами — загальна риса української поезії 40-х рр.* (М. Зеров); *У фольклорному матеріалі Г. Хоткевича в першу чергу стали цікавити віддзеркалення в ньому не стільки демонологічних уявлень гуцулів, скільки реальні життєві факти, існуючі соціальні суперечності* (з наук. літ.).

ДЕМОНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Вчення і релігійна практика, об'єктом яких є надприродні істоти — демони, злі духи. *Тут і 4 томи "Гуцульщини" (боюсь, чи не пропав де 5-й, бо мене страшенно цікавить демонологія) і 3 томи Федьковича* (М. Коцюбинський); *Колись Данило в бібліотеці Академії наук прочитав розвідку про демонологію східних слов'ян. Яких там не було страховиськ, що лякали довірливі душі і сни наших предків* (М. Стельмах); *Слов'янська демонологія буде довго пам'ятати імена давніх богів саме як бісів: Біс-Перун, Біс-Хорс зустрічаються в пізніших пам'ятках* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОНОПОЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **демонополізува́ти.** *Принцип конкурентності тісно пов'язаний із концепцією демонополізації* (з наук. літ.); *Високоефективним інформаційний рекламний ринок може стати, якщо він буде конкурентоспроможним. Саме тому важлива політика держави, спрямована на демонополізацію володіння засобами інформування* (з наук. літ.).

ДЕМОНОПОЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демонополізува́ти.** *У 1990-х роках дуже швидко зростали обсяги пейджингових послуг на демонополізованих ринках Франції, Німеччини, Великої Британії, Нідерландів, Швеції, де діяли три і більше операторів* (із журн.); // **демонополізо́вано,** *безос. пред. Міністр повідомив, що буде демонополізовано ринок послуг із виготовлення технічної документації на об'єкти нерухомого майна* (із журн.).

ДЕМОНОПОЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕМОНОПОЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Позбавляти кого-, що-небудь права на монополію (у 1 знач.). *Податківці демонополізують ринок електронного документообігу* (із журн.); *Ринок житлово-комунальних послуг планують демонополізувати* (з газ.); *Як демонополізовувати галузь зв'язку, можна повчитися на прикладі судової справи уряду США проти телекомунікаційного гіганта ІТТ* (з газ.).

ДЕМОНОПОЛІЗУВА́ТИ *див.* **демонополізо́вувати.**

ДЕМОНОПОЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Позбавлятися влади монополій. *У наш час сфера зв'язку демонополізується за рахунок потужного втручання компаній, які надають послуги мобільного зв'язку, Інтернету* (з навч. літ.); *Діяльність із технічного огляду транспортних засобів має демонополізуватися* (з публіц. літ.); *Житлове господарство має позбутися невластивих функцій, якнайшвидше демонополізуватися і таким чином працювати без збитків* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **демонополізува́ти.** *Ціноутворення демонополізувалося урядом поступово* (із журн.).

ДЕМОНОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий страх диявола, злого духа, нечистої сили. *Після відвідин магів та чаклунів фобія не минає, а стає ще складнішою. Соціальна фобія перетворюється на демонофобію. Людина починає боятися зурочення, пристріту* (із журн.).

ДЕМОНСТРА́НТ, а, *ч.* Учасник демонстрації (у 1 знач.). *Раптом на перехресті двох вулиць гримнув оркестр, і вагон спинився. Велика колона демонстрантів перетяла йому шлях* (О. Донченко); *І тут він бачить, що на другому кінці площі стоять жандарми. Їхні гвинтівки націлені на демонстрантів* (П. Загребельний); *Охопило якесь безтямне напівзабуття. Воно розвіялось, коли площа спорожніла і в провулки ховалися останні демонстранти* (Р. Андріяшик).

ДЕМОНСТРА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **демонстра́нт.** *З гаслом "нам нічого втрачати, крім своїх нуклеїдів", виходять .. демонстрантки двадцять шостого квітня* (Є. Пашковський); *Щонайменше 50 демонстранток отримали поранення при розгоні маніфестації студенток поліцією Саудівської Аравії* (із журн.); *Українську демонстрантку було затримано у Ватикані* (з газ.).

ДЕМОНСТРА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **демонстра́нт.** *Демонстрантська колона звільна покивувала головою, й тоді все її масивне тіло ворушилось* (Я. Качура).

ДЕМОНСТРАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється з метою демонстрації (у 2 знач.). *Заявивши, що прийшли забрати хвору, обоє сіли на лавку і з демонстративним викликом чекали* (М. Івченко); *Досить тобі дуріти. Твоя демонстративна іронія може кінець кінцем нам дорого коштувати. Кинь бавитись!* (І. Багряний); — *Спасибі, мені щось не хочеться* [їсти]. — *Чого це ти, справді, мамо? — підозріло глянув на матір Олександр Іванович, якому відмова матері видалась занадто вже демонстративною і недоречною* (Б. Антоненко-Давидович); *Цього дня моє лежання було демонстративне, ліниве, наполегливе і протягнулось воно майже до першої години* (У. Самчук); // Сповнений демонстрації (у 2 знач.). [Б и к о в:] *Дивіться, як він демонстративно тримає голову. Він весь демонстративний* (О. Довженко).

2. Те саме, що **демонстраці́йний.** *Демонстративні навчальні лекції.*

3. Який є демонстрацією (у 5 знач.). *Демонстративна передислокація військ.*

ДЕМОНСТРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **демонстрати́вний** 1. *Коли він вимовив своє ім'я, воно для Андрієвого вуха прозвучало занадто вже фальшиво. До того ж поквапність і демонстративність доведення того імені до Андрієвого відома була занадто вже підозріла* (І. Багряний).

ДЕМОНСТРАТИ́ВНО. Присл. до **демонстрати́вний** 1. *Брюллов демонстративно не носив жалувані йому нагороди* (О. Іваненко); *Ніхто не хапався йти за Нестором. Жінки демонстративно повиходили з салону до спочивальні або поховались у кухні* (Ірина Вільде); *Не відповівши на підкреслено жваве привітання, Сергій демонстративно відвернувся до вікна, не бажаючи розмовляти* (І. Білик).

ДЕМОНСТРА́ТОР, а, *ч.* Той, хто займається демонструванням чого-небудь. *На подіум виходять не тільки професійні демонстратори одягу, а й просто популярні персонажі, аби підтримати своїх друзів — дизайнерів* (із журн.); *У середньовічному університеті лектор називався "доктором", тобто теоретиком, а демонстратор дослідів при ньому — "хірургом", тобто експериментатором* (з газ.).

ДЕМОНСТРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Признач. для демонстрації (у 3 знач.). *Двері лабораторії піднялися з нашим наближенням. Ми вступили в коридор, .. відчинилися другі двері — і ми ввійшли в демонстраційний зал* (І. Росоховатський); *За прозорими стінами видно було якісь циліндри, матові коробки, стовпці законсервованих древніх книг, обриси демонстраційних апаратів* (О. Бердник); *Готуючи до уроку дослід, треба продумати, як розташувати прилади й апарати на демонстраційному столі, щоб їх добре було видно всім учням* (з навч. літ.); *Улітку 1910 року, в Ніжині, прямо над майданом ринку здійснював свій демонстраційний політ Сергій Уточкін* (із журн.).

ДЕМОНСТРАЦІ́ЙНО. 1. Присл. до **демонстраці́йний.** *Лабораторні роботи з фізики частково виконуються лише демонстраційно через недостатню забезпеченість відповідними приладами* (із журн.).

2. *рідко.* Те саме, що **демонстрати́вно.** *— Фе, як бреше! — обурено крикнув Коля й демонстраційно вийшов з вітальні* (В. Винниченко).

ДЕМОНСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Процесія, мітинг та інші форми прилюдного вираження яких-небудь суспільно-політичних настроїв. *На Крещатику* [Хрещатику], *де призначена була демонстрація і біля якого чекав Максим, було шумно й людно* (В. Винниченко); *— Що б де не трапилось в околиці — страйк, демонстрація чи підпільні листівки — поліція першим тягнула мене* (П. Козланюк); *— На демонстрацію вийдете в безкозирках, усі наче юнги далекого плавання...* (О. Гончар).

2. Дії, вчинки і т. ін., що виражають протест проти кого-, чого-небудь, незгоду з чимсь. *Вертався назад з почуттям .. переконання, що властиво нічого не сталося, що Лена кудись відійшла, що вона напевно скоро вернеться, що це демонстрація її свобідної поведінки і що для паніки нема причини* (У. Самчук); *Гурток студентів попрохав І. Франка, щоб він прочитав їм лекцію про нові напрямки в сучасній українській літературі. Це звернення до Франка було своєрідною демонстрацією проти професорів* (з наук.-попул. літ.).

3. *чого.* Публічний показ чого-небудь. *Він узяв з широкої етажерки велику теку, розв'язав її і почав демонстрацію зібраних у ній акварелей* (В. Підмогильний); *Павло зайшов до мого кабінету під час демонстрації кінофільму* (М. Руденко); *Майже всі доповіді, заслухані на пленарних і секційних засіданнях, як правило, супроводилися демонстрацією діапозитивів, схем, макетів, рисунків* (з наук.-попул. літ.).

4. *чого.* Вияв, свідчення чого-небудь. *Власне, для демонстрації можливостей сучасного технічного розуму людини мене й запросив доктор Джон Ллан у свою розкішну лабораторію* (А. Михайленко); *Зимове купання — це не лише демонстрація можливостей людського организму — це здоров'я, бадьорість, сила, витривалість* (з наук.-попул. літ.).

5. Тактичні дії збройних сил, скеровані на дезорганізацію противника. *Ворог ні хвилини не давав їй* [армії] *спокою постійними вилазками й демонстраціями* (В. Еллан-Блакитний); *А втім, і зловісна поява невідомих кораблів у барвінковій синяві затоки, і несподіваний обстріл .. — це була тільки демонстрація, воєнна хитрість підступного ворога* (О. Гончар).

(1) Демонстра́ція си́ли — чиї-небудь загрозливі дії з метою вчинити тиск на кого-, що-небудь і змусити піти на поступки. *Татарським посланцям було передано наказ Кемаля-Суса: негайно влаштувати біля Січі демонстрацію своєї сили — і татари з'явилися тут наступного ж дня* (С. Тельнюк); *Тут, біля священного вогню, заборонялася будь-яка демонстрація сили* (А. Дімаров).

ДЕМОНСТРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **демонструва́ти.** *Кожен демонстрований прийом програмування автор супроводжує реальним практичним прикладом і докладно аналізує необхідний вихідний код* (з навч. літ.); *Демонстрований студентам фільм "Туринська плащаниця" знято на Українському національному телебаченні* (з газ.); // **демонстро́вано,** *безос. пред. На відкритті конкурсу також було демонстровано фрагменти з постановки "Берестечка" Ліни Костенко, яку кілька років тому підготував Рівненський обласний театр* (з газ.).

ДЕМОНСТРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **демонструва́ти** 1. *На музейній території може бути виділено експозиційну зону — для стаціонарного демонстрування великогабаритних музейних предметів* (з наук.-попул. літ.); *Після виготовлення копій з негатива фільми-листівки одразу ж надсилалися для публічного демонстрування* (з наук.-попул. літ.); *Вивчення видів паяння закінчують демонструванням зразків спаяних з'єднань* (з навч. літ.).

ДЕМОНСТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Здійснювати демонстрацію (у 3 знач.). *В медичному товаристві мали демонструвати пересадку здорової нирки хворому* (О. Донченко); *Тільки тоді, коли ми підійшли до дідусевої хатини, я, глянувши на високу кручу, де світились яскраві вогні будинку відпочинку, згадав, що там уже, напевне, закінчили демонструвати кінокартину* (Ю. Збанацький); *Капловухе, кирпате хлоп'я з палаючим од вічної ніяковості кругленьким обличчям демонструвало товаришам вольтову дугу так сміло й упевнено, наче само її винайшло* (О. Гончар); // Виставляти що-небудь із метою привернути чиюсь увагу. *Каргат бігає по цехах, демонструє перед усіма свою перев'язану голову, хоч лікар начебто звелів йому лежати* (Ю. Шовкопляс).

2. Свідчити про що-небудь, показувати щось. *Час від часу він підбігав до якого-небудь дерева і розгойдував його, демонструючи свою силу* (І. Росоховатський); *Ольга різко*

повернулася й пішла на узгірок, до хвіртки, .. демонструючи невдоволення (Б. Харчук); *Він уже всім своїм виглядом демонстрував незалежність і сміливість* (Г. Усач); // Наочно підтверджувати. *Друкар Шульга ніс на випростаних руках перший відбиток номера .. Коректори заплющували очі та відходили вбік, демонструючи свою втому* (В. Дрозд); // Нарочито підкреслювати. *Він подумав. — Знаєш, ти трохи... ну, як це сказати? Демонструєш свою різкість, підкреслюєш свій, — Володя посміхнувся, — твердокам'яний, залізобетонний характер* (О. Донченко).

ДЕМОНСТРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **демонструва́ти** 1. *У місті з'явились одночасно два ілюзіони, як тоді звались кінотеатри, — "Чари" й "Ліра", де щовечора демонструвались три сеанси* (Б. Антоненко-Давидович); *Наслідки такого спостереження демонструються перед усім селом цього ж пополудня* (О. Воропай); *Я торік у жовтні зайшов на виставку акваріумних риб, що демонструвалася в напівпідвалі того будинку* (В. Шкляр).

ДЕ́МОНСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **де́мон**[1]. *Не можете пити чаші Господньої та чаші демонської; не можете бути спільниками Господнього столу й столу демонського* (Біблія. Пер. І. Огієнка); * Образно. *Хати розвалені: темніють рештками коминів і стін. Демонський смерч пройшов і вмить змінив оселю; з живої зробив мертву* (В. Барка).

2. Те саме, що **демоні́чний.** *Ніби уявки бачу сцену з "Фауста". Мефістофель з гострим лицем, з піднятими кінчиками губів, з демонським осміхом на устах* (І. Нечуй-Левицький); *Задоволений своїм дотепом, він зайшовся тим демонським реготом, який заглушав сміх тисячі нормальних людських горлянок* (Л. Дмитерко).

ДЕМОНТА́Ж, у́, *ч.* 1. *техн.* Розбирання на окремі частини машин, апаратів, споруд і т. ін., а також зняття їх із фундаменту або місця установлення. *Деякий демонтаж механізмів був зроблений робітниками з власної ініціативи буквально в останній день евакуації заводу* (Іван Ле); *Що ж вони роблять?.. Мало того, що всі поля перерили, .. так ще, бач, до чого додумались. Перевозять бурові вишки без демонтажу* (І. Цюпа).

2. *перен.* Ліквідація суспільних структур, системи державного управління і т. ін. *Хартія національної єдності, ухвалена ліванським парламентом у 1989 р., встановлювала рівне представництво християн і мусульман у парламенті і проголошувала курс на повний демонтаж конфесійної системи* (з наук. літ.); *Чехія повністю демонтувала стару систему в короткі терміни і розпочала будівництво ліберальної економіки. Україна оголосила про європейський шлях, але розтягла демонтаж старої системи на довгі роки* (з газ.).

ДЕМОНТА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до демонтажу. *У прес-службі заявляють, що всі демонтажні роботи ведуться згідно з отриманими дозволами* (із журн.); *Метою демонтажного процесу є виведення з практичного використання усього того, що прийшло з попередньої епохи, але для нього з різних причин не знаходиться місця в нових умовах* (з наук. літ.).

ДЕМОНТА́ЖНИК, а, *ч.* Той, хто займається демонтажем (у 1 знач.). *Бригади демонтажників не змогли ввійти до цехів* (Ю. Смолич); *Пропонується вакансія демонтажника в Харкові* (з мови реклами).

ДЕМОНТО́ВАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **демонтува́ти.** — *Відправлені вагонетки в розібранім стані. Зараз уже демонтовані рейки дековільок, за годину їх відправимо...* (Іван Ле); *В составах — демонтовані заводи: іде за ешелоном ешелон* (І. Гончаренко); *У Донецьку на місці демонтованого готелю розпочато будівельні роботи нульового циклу нового багатоповерхового будинку* (із журн.).

ДЕМОНТУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **демонтува́ти.** *Радіотехнічний метрологічний комплекс дозволить проводити перевірку антенних систем у місцях постійної експлуатації без демонтування з основної апаратури* (з наук. літ.); *Метод дозволяє монтування та демонтування первинних перетворювачів із зовнішнього боку стінки трубопроводу без зупинки технологічного процесу* (з наук. літ.).

ДЕМОНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, техн.* Здійснювати демонтаж. — *Учора ми демонтували казани з срібними рурами; це є найбільша цінність нашого заводу* (С. Скляренко); *Доки змонтують кран, то й будинок готовий, тоді кран починають демонтувати, переносять на новий майданчик* (Л. Дмитерко); — *Ми завод "Мерседес" демонтувати не будемо, — сказав Чайка .. — Ми демонтуємо тільки військові заводи* (В. Собко); *Вони риють, довбають, зварюють. Зрізають схили, демонтують фонтани* (Л. Костенко).

ДЕМОНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., техн.* Пас. до **демонтува́ти.** *Вирішено, що дві будівлі, які є пам'ятками архітектури, не будуть демонтуватися* (із журн.); *Конструктори зробили креслення стола, який монтується і демонтується за кілька секунд* (з газ.).

ДЕМОРАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Занепад моральності; моральний розклад. — *Тепер пішла деморалізація: скрізь панує невгамовний, навіжений потяг до поживи, до грошей, до солоднечі життя, до осолоди втіхами* (І. Нечуй-Левицький); *Семен Васильович .. запевняв Іону, Кита та інших партійних, що вони ні за що не відважуться* [відважаться] *вигнати Мирона з організації. Хоч і переконані, що це є єдиний засіб забезпечити себе від деморалізації* (В. Винниченко).

2. Спад духовних сил, занепад дисципліни; втрата здатності до дії. *Але ба, не сівба мене, вчителя душею, дикі обставини нашого життя кинули на бунт, у який я ні на крихотку не вірю. Я певен у тім, що він доведе бунтівника до деморалізації і до погибелі* (Т. Осьмачка); *Вони* [полки] *так кивають п'ятами, що навіть не скористалися із старих німецьких укріплень. Одне слово, деморалізація повна* (Є. Куртяк).

ДЕМОРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деморалізува́ти.** *Через таке ставлення* [тілесні покарання] *нижче духовенство було часто деморалізоване* (І. Франко); *Деморалізована останніми подіями, нарада мовчала* (М. Стельмах); *Лосс, спантеличений, деморалізований тим, що відбувалося, не міг вимовити й слова* (О. Бердник); // *у знач. прикм.* Який деморалізувався. *Амурат IV, втративши терпець стратега, переодягнувся в мундир рядового воїна і сам поліз на стіну Багдада. Деморалізовані яничари і знеохочені невдачами спагії ринулись за своїм шаленим полководцем — Багдад упав* (Р. Іваничук).

ДЕМОРАЛІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **деморалізо́ваний.** *Слабкість влади зумовлює апріорну деморалізованість державних інституцій незалежно від їх ефективності, організованості та злагодженості дій* (з наук. літ.); *Ймовірно, що небезпека націонал-комунізму та деморалізованість українських комуністів страхіттями колективізації та голоду привернули особливу увагу сталінського режиму саме до українців* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОРАЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕМОРАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Викликати деморалізацію. *Хай його* [театр] *не вабить французька оперетка, ані салонне базікання, бо перша деморалізує не так, може, публіку, як артистів* (І. Франко); *Лисий, одначе, не піддавався настроям, громадська юшка його не деморалізувала, він невтомно кидався з місця на місце по широких просторах землі* (У. Самчук); *Один із новітніх методів політичної боротьби в Інтернеті — "зливати" компромат на всіх. Головна мета — руйнувати рейтинг опонентам, деморалізовувати електорат противника* (з газ.); *Танки зупинилися і поставали фортами, але годі було встояти перед атакою Новоспаського полку. Він чесно заробив своїх три цистерни спирту, деморалізувавши ручними гранатами екіпажі трьох танків* (Ю. Яновський).

ДЕМОРАЛІЗУВА́ТИ *див.* **деморалізо́вувати.**

ДЕМОРАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Ставати деморалізованим. *В погоні за удержанням того її грубого, уявою виміряного щастя деморалізувалася* [Рахіра] *несвідомо чимраз більше, не жахаючися ніяких, хоч би найпідліших, учинків для заспокоєння своїх бажань* (О. Кобилянська); *Армія не може бути дислокованою тривалий час на території, більшість населення якої налаштована щодо неї вороже. У такому разі війська неминуче деморалізуються* (з наук. літ.).

ДЕ́МОС, у, *ч.* 1. *іст.* У Стародавній Греції — вільне населення, яке мало громадянські права. *Що смішніше й безглуздіше звучали варварські імена, то дужче реготав демос у театрі* (І. Білик); *Вільне населення Аттики поділялось на аристократів (знать) і простий народ — демос* (з навч. літ.).

2. Непривілейована частина населення країни; прості люди. *Демос зовсім здеморалізований, йому потрібний добрий хазяїн, як поганенькому віслюку — гострі остроги* (Ю. Бедзик).

ДЕМОТИВА́ТОР, а, *ч.* 1. *книжн.* Чинник демотивації. *Опитувані назвали найбільш важливі з їхнього погляду мотиватори і демотиватори* (з навч. літ.).

2. *інформ.* Зображення на веб-сайті або в друкованому вигляді, що складається з картинки в рамці та напису у вигляді слогану і пародіює або висміює певну ідею. *Спочатку демотиватори з'явилися як пародія на мотиваційні постери або мотиватори — популярний у США вид наочної агітації, призначений створити відповідний настрій у школах, університетах і на робочих місцях* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОТИВАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до демотивації. *Американський психолог Ф. Герцберг зі своїми колегами дослідив фактори, які справляють мотиваційний і демотиваційний вплив на поведінку людини* (з навч. літ.).

ДЕМОТИВА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Дія і стан за знач. **демотивува́ти.** *Якщо демотивація має ситуаційний характер, то для її усунення достатньо ліквідувати відповідну причину* (з наук.-попул. літ.).

2. *лінгв.* Втрата мовцем усвідомлення мотивації, принципу найменування якогось предмета або поняття через утворення його назви від певного слова. *У лінгвістичній літературі демотивацію вважають завершальним етапом розвитку фразеологічної одиниці* (з навч. літ.).

ДЕМОТИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, книжн.* Наводити мотиви проти певних дій, вчинків; відвертати від них; протилежне м о т и в у в а т и. *Недоліки організаційних схем часто демотивують командну роботу* (з навч. літ.); *Дослідження кадрового порталу показало, що саме може демотивувати українських менеджерів у роботі і навіть змусити задуматися про зміну роботодавця* (із журн.).

ДЕМО́ТИКА, и, *ж., лінгв.* 1. Один із двох сучасних варіантів новогрецької мови. *Після звільнення Греції у 1821 р. катаревуса формально стала офіційною мовою, тоді як демотику використовували для повсякденного спілкування* (з наук.-попул. літ.).

2. Давньоєгипетська мова і писемність певного періоду (VII ст. до н. е. — V ст. н. е.). *Демотика виникла в Нижньому Єгипті на початку правління XXVI (Саїської) династії і згодом розповсюдилася по всьому Єгипту* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до демотики. *Демотична мова записувалася письмом, що виникло з ієратичного; зовнішнім виглядом воно дещо нагадує сучасне арабське письмо* (з наук.-попул. літ.); *Демотична література продовжувала розвиватися і в епоху перського панування (525–404 рр. до н. е.)* (з навч. літ.).

△ **Демоти́чне письмо́** *див.* **письмо́.**

ДЕМОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Страх перед натовпом, великим скупченням людей. *Демофобія спостерігається головним чином у мешканців великих міст з їх постійно завантаженим громадським транспортом і безперервним рухом на вулицях* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМОХРИСТИЯ́НИН, а, *ч. (мн.* **демохристия́ни,** я́н). Прихильник ідеології демохристиянства, християнський демократ. *Колишній президент Чилі демохристиянин Е. Фрей після перевороту перейшов в опозицію до військової хунти* (з наук.-попул. літ.); *Спроба уряду правого демохристиянина Ф. Тамброні встановити в Італії у 1960 р. владу сильної руки викликала масовий рух протесту, внаслідок чого уряд подав у відставку* (з навч. літ.); *Європейські демохристияни вдавалися до політики поєднання соціального протекціонізму та ринку* (з публіц. літ.).

ДЕМОХРИСТИЯ́НКА, и, *ж.* Жін. до **демохристия́нин.** *Демохристиянки займаються благодійною діяльністю* (з газ.).

ДЕМОХРИСТИЯ́НСТВО, а, *с.* Громадсько-політичний рух, який прагне до побудови суспільства на принципах демократії й християнства. *Демохристиянство досягло значної популярності в багатьох країнах Західної Європи і Латинської Америки* (з газ.).

ДЕМОХРИСТИЯ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до демохристиян і демохристиянства. *Демохристиянський рух Іспанії вступив у післяфранкістську епоху політично роздробленим* (з наук. літ.); *Зовнішньополітична діяльність післявоєнних демохристиянських урядів Італії була спрямована на зміцнення атлантичної солідарності* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́МПІНГ, у, *ч., екон.* Продаж товарів (перев. на зовнішніх ринках) за штучно заниженими цінами для усунення конкурентів. *Демпінг проводять із метою проникнення на ринок, витіснення конкурентів* (з наук. літ.); *Витрачаючи шалені гроші (а запаси їх були, мабуть, у Живокіста невичерпні), Живокіст створить страшенний демпінг на ринку всіх хімічних товарів і продуктів, так чи інакше пов'язаних з нафтою* (М. Білкун); *Дрібні гравці на транспортному ринку вдаються до відвертого демпінгу, внаслідок чого може постраждати вся вітчизняна система міжнародних перевезень* (з газ.); *Радіоринок усвідомив необхідність боротьби з рекламним демпінгом* (з газ.).

△ (1) **Валю́тний де́мпінг** — експорт товарів за зниженими цінами за рахунок зниження курсу національної валюти країни, з якої здійснюється експорт. *Валютний демпінг як експорт товарів за зниженими цінами застосовується для витіснення конкурентів* (з навч. літ.).

ДЕ́МПІНГОВИЙ, а, е, *екон.* Прикм. до **де́мпінг.** *Конкретними прикладами цінової дискримінації є демпінгові (найбільш низькі) ціни при експорті товарів для різних категорій покупців* (з наук. літ.); *— Ми маємо їхати, — сказав Сава, .. — у нас там колективні замовлення, демпінгові знижки, сам розумієш* (С. Жадан).

ДЕМПІНГУВА́ННЯ, я, *с., екон.* Дія за знач. **демпінгува́ти.** *Різке подорожчання бензину, що спостерігалося наприкінці минулого року, було зумовлене припиненням демпінгування* (з газ.).

ДЕМПІНГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* Здійснювати демпінг. *Передбачається, що радіокомпанії, які ввійдуть до галузевої асоціації, братимуть на себе зобов'язання не демпінгувати й увідповіднювати розцінки на рекламу з власним рейтингом* (з газ.).

ДЕ́МПФЕР, а, *ч.* 1. *техн., фіз.* Пристрій для зменшення розмаху механічних коливань в електровимірювальних приладах, електромашинах, двигунах внутрішнього згоряння і т. ін. *Прогини ресорного підвішування для платформи з модернізованими клинами значно перевищують прогини, отримані для платформи з типовими клиновими демпферами* (з наук. літ.); *Розроблено низку демпферів, які гасять небажані коливання у сучасних автомобілях* (із журн.).

2. *муз.* Пристрій у багатострунних музичних інструментах для зменшення коливання струн. *Після натиснення клавіш фортепіано від відповідного хору струн відділяється демпфер, щоб струна могла вільно звучати, і по ньому ударяє молоточок, оббитий фільцем* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ́МПФЕРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **де́мпфер.** *Датчики реагують на деформування розтягу-стиску самих стрижнів, яке супроводжує будь-які коливання блока. Рівень виміряних потенціалів значно залежить також від якості клею та його демпферних властивостей* (з наук. літ.).

ДЕМПФІ́РУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **демпфі́рувати.** *Демпфірування згинних коливань тонких в'язкопружних пластин здійснюється за допомогою розподілених п'єзоелектричних сенсорів та актуаторів* (з наук. літ.).

ДЕМПФІ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., що, спец.* Те саме, що **демпфува́ти** 1. *Для зниження шуму і вібрацій від машин треба демпфірувати вібрації деталей за допомогою пружин або прокладок із матеріалів, які мають велике внутрішнє тертя* (з навч. літ.).

ДЕМПФУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до демпфування. *До нижнього кінця штока кріпиться механізм повороту, а до верхнього — демпфувальний пристрій механізму повороту* (з наук.-техн. літ.); *Розроблений спосіб дозволяє суттєво покращити демпфувальні властивості пневматичних систем* (з наук.-техн. літ.).

ДЕМПФУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **демпфува́ти.** *У праці розглянуто засоби демпфування коливань в електромеханічних системах* (з наук. літ.); *У процесі формування температурних коливань відповідного регіону вирішальну роль відіграє ефект демпфування океаном чинників, які збуджують коливання приземної температури* (з наук. літ.); *Коефіцієнт демпфування рушія.*

ДЕМПФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *спец.* Гасити коливання у динамічній системі внаслідок розсіювання енергії. *Герметик не тримає форму склопакета влітку і не демпфує механічні навантаження взимку* (з навч. літ.); *Знадобилося витратити чимало сил на боротьбу з резонансами, властивими алюмінію, і демпфувати небажані сплески в конструкції драйвера* (із журн.).

2. *перен.* Компенсувати, зменшувати дію чого-небудь. *Місцеві органи влади здатні певною мірою демпфувати негативні наслідки прийнятих рішень* (з газ.).

ДЕМУЛЬТИПЛЕ́КСОР, а, *ч.* Пристрій, який відтворює і розділяє сигнали, що подаються зі спільного каналу. *Висвітлено особливості роботи регістрів, лічильників, подільників частоти, мультиплексорів і демультиплексорів* (з наук. літ.); *Демультиплексор належить до пристроїв комутування цифрової інформації* (з наук.-попул. літ.).

ДЕМУЛЬТИПЛЕКСУВА́ННЯ, я, *с., фіз.* Дія за знач. **демультиплексува́ти.** *Сигнали переносяться від точки мультиплексування до точки демультиплексування в оптичній формі з використанням можливостей технології широкосмугових оптичних підсилювачів* (з наук. літ.).

ДЕМУЛЬТИПЛЕКСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фіз.* Відтворювати і розділяти сигнали, що надходять від одного каналу. *Необхідно демультиплексувати лінійний оптичний сигнал, оскільки регенерацію можна проводити виключно поканально* (з наук.-техн. літ.).

ДЕМУЛЬТИПЛІКА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для підвищення тягового зусилля автомобіля за рахунок зниження швидкості руху. *Демультиплікатор установлюється позаду коробки передач* (з наук.-попул. літ.); *У нас можна знайти, замовити та купити демультиплікатор до вантажного автомобіля "Вольво"* (з мови реклами).

ДЕМУНІЦИПАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* Дія за знач. **демуніципалізува́ти.** *Зареєстровано акти про демуніципалізацію будинків* (з мови документів); *Предметом дискусії залишається, чи має відбутися в Україні повне роздержавлення (демуніципалізація) ЗМІ* (з газ.).

ДЕМУНІЦИПАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *юр.* Дієпр. пас. до **демуніципалізува́ти.** *Демуніципалізована власність.*

ДЕМУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, юр.* Передавати майно, що належить органам місцевого самоврядування, іншим власникам. *У 1922 р. було прийнято рішення демуніципалізувати частину невеликих житлових будинків, а саме повернути їх колишнім власникам* (з навч. літ.).

ДЕМУТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до демутації. *У праці розглянуто демутаційні процеси в Чорнобильській зоні відчуження та їх використання для заліс履нення радіаційно забруднених територій* (з наук. літ.); *Предметом дослідження є демутаційні зміни рослинності в субальпійській зоні Українських Карпат* (з наук. літ.).

ДЕМУТА́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Зміна рослинного й тваринного світу, що відбувається після його порушення, в напрямку відновлення попереднього складу. *З'ясовано основні динамічні тенденції рослинності регіону, які відбуваються в напрямку демутації та деградації* (з наук. літ.); *В умовах абсолютно заповідного режиму демутація степів відбувається в напрямку перетворення їх на луки* (з наук. літ.).

ДЕНА́Р, а, *ч.* Грошова одиниця Македонії; дорівнює 100 дені. *Назва денара, який прийшов у республіці на зміну югослав-*

ському динару, походить від давньоримської монети денарія (з наук.-попул. літ.).

ДЕНА́РІЙ, я, *ч., іст.* Назва срібної монети у Стародавньому Римі. *Денарій був однією з найбільш розповсюджених монет на територіях, що перебували під владою Риму* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНАТУРАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *юр.* Позбавлення або вихід із громадянства (підданства) якої-небудь держави, набутого внаслідок натуралізації. *Метою викривачів нацистів є денатуралізація підозрюваних і вислання їх у ті країни, де вони можуть бути засуджені за вчинені злочини* (з газ.).

2. *екон.* Заміна натуральних відносин у господарстві грошовими. *У зв'язку з розвитком товарно-грошових відносин у Росії XIX ст. відбувалася денатуралізація доходів селян* (з наук. літ.); *Період непу характеризується денатуралізацією господарських відносин і посиленням ролі фінансів* (з навч. літ.).

3. *біол.* Втрата природних властивостей. *Сучасна денатуралізація природних екосистем призводить до катастрофічних змін їх структурно-функціональної організації* (з наук. літ.).

ДЕНАТУРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *екон., юр.* Дієпр. пас. до **денатуралізува́ти.** *А. Цвейг після приходу нацистів до влади був денатуралізований й емігрував у Палестину* (з наук.-попул. літ.); *Денатуралізовані відносини.*

ДЕНАТУРАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, екон., юр.* Здійснювати денатуралізацію (у 1, 2 знач.). *США денатуралізують виявлених нацистських злочинців і депортують їх до країн, звідки вони прибули* (із журн.); *Споживча кооперація денатуралізувала натуроплату працівників* (із журн.).

ДЕНАТУРАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. *юр.* Виходити з громадянства (підданства) якої-небудь держави. *Спортсмен, щоб виступати за збірну його нової країни, змушений був денатуралізуватися* (з газ.).

2. *тільки 3 ос., екон.* Замінюватися грошовими відносинами, переходити з натуральних відносин, розрахунків у господарстві на грошові. *Наприкінці Середньовіччя економіка європейських країн поступово денатуралізується* (з навч. літ.).

ДЕНАТУРА́НТ, у, *ч.* Речовина, яку додають до спирту (денатурують), щоб зробити його непридатним для пиття. *Гуанідин хлорид — це найбільш відомий денатурант* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНАТУРА́Т, у, *ч.* Отруйний етиловий спирт-сирець, що містить домішки фарбника та денатурантів. *В кабінеті пашіло ще денним теплом, і тому гостріш пахло нафталіном, денатуратом і тим особливим пахтінням, що завжди стоїть у всіх природничих музеях та кабінетах* (М. Івченко); *Пив* [Молокан] *горілку, вино, самогон. Не ставало цього — переходив на денатурат, одеколон* (Іван Ле); *Денатурат застосовують як розчинник лаків і політур* (з наук. літ.).

ДЕНАТУРА́ТОРНИК, а, *ч.* Робітник, зайнятий у виробництві денатурату. *Запропоновано типовий навчальний план та програми для підготовки денатураторників спирту* (з навч. літ.).

ДЕНАТУРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до денатурації. *Основні денатураційні зміни білків м'язів уже не відбуваються при температурі близько 70 °С* (з навч. літ.).

ДЕНАТУРА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Зміна природної структури молекул білка, нуклеїнової кислоти та інших біополімерів під впливом біохімічних процесів. *У цитоплазмі спостерігається денатурація і коагуляція білків, розпадаються мембранні структури* (з наук. літ.); *Денатурація білка відбувається при готуванні гарячих страв* (з навч. літ.).

△ **(1) Денатура́ція спи́рту,** *хім.* — додавання денатуранту до спирту-сирцю. *Перелік речовин, які використовуються для денатурації спирту, у кожній країні визначається законодавчо* (з наук. літ.).

ДЕНАТУРО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **денатурува́ти.** *Денатуровані білки стійкіші проти дії ферментів і тому легше засвоюються* (з наук.-попул. літ.); *Наповнювати спиртівку можна денатурованим спиртом, яким розпалюють примус* (з навч. літ.).

ДЕНАТУРУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **денатурува́ти.** *Антисептики спричиняють коагуляцію (денатурування) білків бактерій* (з навч. літ.); *Розроблено нормативні документи щодо денатурування етилового спирту, який використовується для виробництва парфумерії* (з навч. літ.); — *З першого погляду піридини — це побутова дрібниця: звичайна речовина для денатурування спирту* (Ю. Шовкопляс).

ДЕНАТУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, хім.* Піддавати денатурації. *Препарат клітин амніотичної рідини денатурують лугами і потім обробляють зондами* (з навч. літ.).

ДЕНАТУРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., хім.* Піддаватися денатурації. *Під впливом лугів омилюються жири, денатуруються білки, перетворюючись із нерозчинних у розчинні* (з навч. літ.).

ДЕНАЦИФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *політ.* Прикм. до **денацифіка́ція.** *Після війни Емілем Морісом зацікавився денацифікаційний суд, який засудив його до 4 років трудових таборів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНАЦИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., політ.* Система заходів, спрямованих на звільнення економіки, політики, культури і т. ін. Німеччини та Австрії від впливу та наслідків націонал-соціалізму після Другої світової війни. *Москва передавала про конференцію в Потсдамі. Три пункти щодо Німеччини: демократизація, денацифікація, демілітаризація* (П. Загребельний).

ДЕНАЦИФІКО́ВАНИЙ, а, е, *політ.* Дієпр. пас. до **денацифікува́ти.** *Під час холодної війни Моммзен без проблем був денацифікований. З 1947 по 1952 рр. він працював у Державному архіві Нюрнберга* (з наук. літ.).

ДЕНАЦИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, політ.* Здійснювати денацифікацію, викорінювати нацизм. *Союзники прийняли рішення про те, що Німеччину слід денацифікувати* (з наук.-попул. літ.); *У післявоєнній Німеччині вважалося, і, напевне, правильно, що табу на обговорення певних тем допомагають денацифікувати країну, нейтралізувати минуле* (з публіц. літ.).

ДЕНАЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Утрата етнічною спільнотою національних рис (культури, традицій, мови і т. ін.). — *Денаціоналізація, — казав Михайло Драгоманов, — це спустошення духу* (із журн.).

2. Цілеспрямована політика, що має на меті примусити підлеглі народи зректися своїх національних особливостей. *Російська імперія, прагнучи будь-що зберегти свою територіальну цілісність, посилювала політику денаціоналізації та насильницького зросійщення* (з наук. літ.); *На окупованих румунами українських землях Румунська православна церква виступила засобом денаціоналізації та румунізації місцевого населення* (з наук. літ.); *Брак національного дворянства й буржуазії ускладнював українцям ефективну протидію денаціоналізації* (із журн.).

3. *екон.* Передача державної власності, що виникла в результаті націоналізації або створена самою державою, у приватну, колективну чи у власність громадських або релігійних організацій. *Праві партії обіцяли збереження за робітниками певних економічних завоювань Лютневої революції при одночасній денаціоналізації підприємств* (з наук. літ.); *У Пакистані розвинуто процеси денаціоналізації підприємств обробної промисловості* (з навч. літ.).

ДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **денаціоналізува́ти.** *Тридцять мільйонів українців — віками дискримінованих, знеособлених, денаціоналізованих .. — тепер, після Лютневої революції, признали себе синами своєї нації* (Ю. Смолич); *Денаціоналізована людина не може бути сильною, не може мати міцного морального хребта, не може бути повним характером* (У. Самчук); // **денаціоналізо́вано,** *безос. пред. З переходом до непу в Радянській Україні було денаціоналізовано невелику кількість державних підприємств* (з навч. літ.); *Відродження народу після віків денаціоналізації — це людське право тих, кого примусово денаціоналізовано* (з публіц. літ.).

ДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **ДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати денаціоналізацію (у 2, 3 знач.). *Військовий міністр вживав заходів, щоб денаціоналізувати навіть те військо, яке гетьманський уряд ще мав — синьожупанників* (з наук. літ.); *Розвиток української мови в другій половині XVI — першій половині XVII ст. був могутнім фактором консолідації української народності і посилення опору зовнішнім ворожим силам, які намагалися денаціоналізувати її* (з навч. літ.); *Британський уряд вирішив денаціоналізувати авіакомпанію "Бритиш Ейрвейз", однак цей процес розтягся на десять років* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ *див.* **денаціоналізо́вувати.**

ДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Піддаватися денаціоналізації. *В своїх кочівках з худобою, в своїх воєнних походах і грабіжницьких наїздах воно* [скитське військо] *денаціоналізується* (В. Домонтович).

ДЕНДИ́ЗМ, у, *ч., рідко.* Спосіб життя та поведінки денді. *Доріан Грей — це втілення дендизму, який був притаманний самому авторові роману* (з навч. літ.).

ДЕ́НДІ, *невідм., ч.* Вишукано, пишно і модно одягнена людина; франт. *В прирівнянню до блискучих денді, котрі роями вилися довкола Ніни, Іван справді являвся* [був] *дуже непоказним* (І. Франко); *Вона оглядає мене трохи здивовано, звертаючи переважно увагу на мій костюм. — Ой, який він сьогодні. Настоящий* [справжній] *денді* (М. Івченко); *Лисий дядечко, театрально розмахуючи руками, виголошує: — Вас запросили в пристойний дім. У вас прекрасний настрій. Ви в новому костюмі. Ви почуваєте себе паризьким денді* (В. Нестайко).

ДЕНДРА́РІЙ, ю, *ч.* Ділянка парку або саду, де вирощують деревні рослини у відкритому ґрунті, перев. з науково-дослідною метою. *Тут і загальний курс лісівництва, і твори Докучаєва, .. і книжки про старовинні дендрарії Греції* (М. Чабанівський); *Три великі пелюстки, і три маленькі, і два кружечки посередині. Я таку квітку десь бачив, але не пригадаю, де. Здається, в якомусь розарії чи дендрарії* (М. Стельмах); *Ботанічний сад Одеського держуніверситету — один із найстаріших в Україні. Основну частину його площі займають дендрарії* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНДРИ́Т, *ч.* 1. *род.* а, *анат.* Чутливий відросток у розгалуженнях нервової клітини. *Нервові клітини маленьких дітей мають просту веретеноподібну форму з дуже невеликою кількістю нервових розгалужень, а дендрити ще тільки формуються* (з навч. літ.).

2. *род.* у, *геол.* Кристал, утворений з якого-небудь мінералу, металу, сплаву або агрегат із кристалів, що зрослися, який має розгалужену форму плоских гілок, листка папороті і т. ін. *Темні тоненькі відклади заліза і мангану по щілинах у породах називаються дендритами* (з навч. літ.).

3. *род.* у, *мет.* Кристал деревоподібної форми литих металів, утворений при ствердінні цих металів; *Золото, мідь можуть кристалізуватися у вигляді дендритів* (з навч. літ.).

ДЕНДРИ́ТНИЙ, а, е, *спец.* Який має розгалуження деревоподібної форми; розгалужений. *Золото утворює плівки, луски, дендрити. Значні за розмірами золотини часто характеризуються дендритною будовою* (з наук. літ.).

ДЕНДРО́ЇДНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **дендри́тний.** *У колекції представлено дендроїдний корал, знайдений на півдні Паміру* (з наук. літ.).

ДЕНДРО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із дендрології. *Знати їх* [назви дерев] *це професія ботаніка, дендролога, міколога* (В. Домонтович); *Прекрасне покликання дендрологів: працювати не тільки для сучасників, а й для майбутніх поколінь* (з газ.).

ДЕНДРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дендрології. *Прекрасні архітектурні й гідротехнічні споруди, найцінніші дендрологічні колекції стають об'єктом глибокої і всебічної уваги та дослідження* (з наук.-попул. літ.); *Унікальність Державного дендрологічного парку "Тростянець" полягає в тому, що нащадок гетьмана Лівобережної України Івана Скоропадського Іван Михайлович Скоропадський побудував на рівнині гірський рельєф, аналогів якому немає у всій Європі* (з наук.-попул. літ.); *До природно-заповідного фонду України належать також такі природно-культурні об'єкти, як ботанічні сади, дендрологічні парки та пам'ятки природи садово-паркового мистецтва* (з навч. літ.).

ДЕНДРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ ботаніки, що вивчає деревні рослини (дерева, чагарники й чагарнички). *Український державний лісотехнічний університет відомий своєю школою дендрології культурного ландшафту садиб* (з наук. літ.); *У Центральному ботанічному саду ім. М. М. Гришка в Києві функціонує відділ дендрології і паркознавства* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНДРО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання висоти й об'єму дерев. *Найпростіший дендрометр, власне, являє собою згорнутий у кільце штангенциркуль* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНДРОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дендрометрії. *Для обчислення частки зелених насаджень на території міста запропоновано дендрометричний коефіцієнт* (з наук. літ.).

ДЕНДРОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Облік і матеріальна оцінка лісу. *Кафедра лісової таксації та лісовпорядкування досліджує, зокрема, теоретичні аспекти дендрометрії* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНДРОПА́РК, у, *ч.* Парк, у якому вирощують різноманітні види дерев і кущів як місцевої флори, так і інших біогеографічних зон. *Містечко потопало в зелених декоративно-фруктових деревах, ніби контора з озеленення міста у дендропарку* (О. Чорногуз); *До заповідної зони Карпат входять понад десять тисяч гектарів — заказники і заповідні урочища, дендропарки, пам'ятки природи* (з наук. літ.).

ДЕНДРОФЛО́РА, и, *ж.* Флора деревних рослин. *Ботаніки Київського університету вивчають дендрофлору України, шляхи і методи її збагачення і практичного використання* (з наук. літ.); *У період зростання посушливості спостерігається збіднення дендрофлори, зниження ступеня залісення* (з наук. літ.).

ДЕНДРОФО́БІЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Страх перед деревами, лісом. *Люди, що страждають на дендрофобію, відчувають сильний страх, перебуваючи в густому лісі* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., ірон.* Вороже ставлення до дерев; прагнення їх знищити. *Останнім часом спостерігається своєрідна дендрофобія: в багатьох дворах вирубають зелені насадження під автостоянки* (з газ.).

ДЕНДРОХРОНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дендрохронології. *За допомогою дендрохронологічних методів для більшості видів деревних порід можливо точно визначити календарний рік формування річного кільця* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНДРОХРОНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про методи датування археологічних знахідок, історичних подій та природних явищ шляхом аналізу річних кілець деревини. *Дендрохронологія і радіовуглецевий метод стали в останні десятиліття для археології та історії основними методами датування викопних знахідок* (з наук.-попул. літ.); // Вивчення цими методами археологічних знахідок певного регіону або певної історичної епохи. *Дендрохронологія пам'яток Київської Русі.*

ДЕ-НЕ́БУДЬ, *присл.* 1. У якому-небудь місці; десь. *А без тебе я де-небудь Серце захований* (Т. Шевченко); *Митька завше знаходив де-небудь у лісі шовковицю або дику грушу й показував свою знахідку тільки тоді, як давали йому кілька копійок* (В. Підмогильний); *Я живу тепер сам. Всю одежу фашисти пограбували, то я сплю в печі або ще де-небудь. Батько наказав стерегти хату* (Ю. Яновський); *В Сергія пристрасть блукати по ярмарках, по базарах. Можете несподівано зустріти його серед літа де-небудь у Кагарлику на районному торжищі* (О. Гончар).

2. *розм.* Куди-небудь; кудись. *Було йому найлюбше .. от такеньки де-небудь поїхати* (Марко Вовчок); *Прийшла Челядкам думка злая, Щоб ворога* [Півня] *де-небудь діть* (Л. Глібов); *Говорив він дуже врочисто і дуже значимі слова, але так спокійно, ніби оголошував про прибуття чергової електрички де-небудь на станцію Ірпінь чи Боярку* (М. Білкун).

ДЕ-НЕ-ДЕ́, *присл.* В окремих місцях, рідко, мало де. *Верби стоять — не стенуться. Проз їх віти де-не-де визирають далекі зорі* (С. Васильченко); *Лише де-не-де спалахували і мерехтливо миготіли сліпенькі вогники* (Ю. Смолич); *Сади скрізь вирубано, самі пеньки де-не-де стирчать по дворищах, серед бур'янів* (В. Барка); *Непроглядний туман обсів береги, лиш де-не-де залишаючи просвіток для бані, лоджії, вежі* (Ю. Андрухович).

ДЕНЕРВА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Порушення зв'язків якого-небудь органа або тканини організму з нервовою системою; втрата іннервації. *Зміни у м'язах хворих залежать від різних термінів денервації* (з наук. літ.); // Видалення нерва, який підходить до органа або іншої тканини. *Денервація нирок — новий метод лікування резистентної артеріальної гіпертензії* (з наук. літ.).

ДЕНЕРВО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дієпр. пас. до **денервува́ти** 1. *Проведення ультразвукових досліджень у динаміці дозволило спостерігати картину значних структурних змін у денервованій кінцівці* (з наук. літ.); *На зображеннях денервовані м'язи виглядають стоншеними, без характерного малюнка груп м'язових волокон* (з навч. літ.).

ДЕНЕРВУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *вет., мед.* Дія за знач. **денервува́ти** 1. *Денервування м'яза.*

2. *зах.* Стан за знач. **денервува́ти** 2; нервування. — *Тепер же й об'яснились* [стали зрозумілими] *мені нараз її нехіть і упередження до Обринських; її розстроєння й денервування* (О. Кобилянська).

ДЕНЕРВУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок.* 1. *що, вет., мед.* Здійснювати денервацію. *Доведено, що вдосконалена методика лапароскопічної ваготомії надійно денервує зону шлунка, яка продукує кислоту, та стимулює загоєння виразок* (з наук. літ.).

2. *кого, зах.* Нервувати. *Кожде питання його денервувало* (Л. Мартович); *Грошей не було, студінь і брак хати так мене денервували, що я не міг писати* (В. Стефаник); — *Я згадав її* [матері] *старість і не хотів її денервувати* (О. Кобилянська).

ДЕНЕРВУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся, *недок., зах.* Нервуватися. — *Приїжджайте до нас у готель, де будемо вас вижидати.., щоб не денервувались самі довгим вижиданням* (О. Кобилянська); — *Розслабся, не денервуйся. Я прийшов просто поговорити з тобою* (Любко Дереш).

ДЕ́НІ, *невідм., с.* Розмінна монета Македонії. *Через рік після запровадження у 1992 році першого денара у зв'язку зі значною інфляцією вводиться другий денар та карбуються перші македонські монети, у тому числі й дені* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНІ́КІНЕЦЬ, нця, *ч., іст.* Військовослужбовець білогвардійської армії під керівництвом генерала А. Денікіна. — *Коненят підгодуємо, може, й на містечко наскочимо. Треба денікінцям нагадати, що гайдамаччина не вмерла* (Д. Бузько); *Денікінці одкочувались своїми арміями невпинно на південь* (Ю. Яновський).

ДЕНІ́КІНСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. до армії денікінців. *В цій школі його, півпарубка, в громадянську війну допитував хмуроокий і темний, наче з афонських образів знятий, денікінський офіцер* (М. Стельмах); *Англійські наглядачі, не довіряючи більше денікінським інтендантам, самі змушені були супроводжувати свої поставки безпосередньо на фронт* (О. Гончар).

ДЕНІ́КІНЩИНА, и, *ж., іст.* Військово-політичний режим на півдні Росії та частині України, окупованих у 1919–20 рр. денікінцями. *Коли насувається денікінщина — береться* [В. Чумак] *за організацію підпілля в Києві* (В. Еллан-Блакитний); *Фактичним керівником "білої справи" на Півдні був саме А. Денікін, і за його ім'ям цей складник білої контрреволюції отримав назву денікінщини* (з наук. літ.).

ДЕНІ́М, у, *ч.* Джинсова тканина. *Денім було названо за французьким містом Нім, де виробляли тканину для вітрил* (з наук.-попул. літ.); *Денім давно став королем вуличної моди і подіумів* (із журн.).

ДЕНІТРА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Виділення нітрогрупи з органічної сполуки. *Вивчено можливість денітрації оксидів азоту, які виділяються при синтезі нікель-кобальтової шпінелі* (з наук. літ.).

ДЕНІТРИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Мікробіологічний процес відновлення окиснених азотних сполук до газоподібних речовин. *Денітрифікація — поширене явище, характерне для представників понад 40 видів бактерій* (з наук. літ.).

...ДЕ́ННИЙ, а, е. Друга частина складних слів, що відповідає слову **день** у 2 знач., напр.: дводе́нний, п'ятиде́нний, сімнадцятиде́нний.

ДЕ́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **день** 1. *Денної пори, хоч і стрінемось, — тільки зглянемось, словечка не перемовимо, розійдемось* (Марко Вовчок); *Кінь, що привіз господаря на тік, тривожно похропував на високі бурти зерна, що і в темряві висвічували денним сонцем* (О. Гончар).

2. Який буває, працює і т. ін. удень; протилежне нічний. *Після денної спеки настала вечірня прохолода* (Панас Мирний); *Серед денних клієнтів* [ресторану] *Крамаренко не вирізняється своїм немодним костюмом* (І. Муратов); *Приїхав* [Каргат] *сюди денним поїздом* (Ю. Шовкопляс); *Крізь вузьке вікно скупо проникало денне світло* (С. Чорнобривець).

3. Який відбувається, продукується і т. ін. протягом дня, припадає на один день. *Певне, то й був денний раціон всієї родини* (В. Кучер); *Калинка тепер не відставляв бридливо каламутне пійло, а жадібно з'їдав усе разом з денною пайкою хліба* (А. Дімаров).

Де́нне світи́ло <Світи́ло дня> *див.* **світи́ло; Поря́док де́нний** *див.* **поря́док.**

△ **Де́нна пове́рхня** *див.* **пове́рхня; Ла́мпа де́нного сві́тла** *див.* **ла́мпа.**

◊ **Стоя́ти на поря́дку де́нному** *див.* **стоя́ти.**

ДЕ́ННИК, а, *ч., зах.* Щоденник. *Став порядкувати* [учитель] *свої денники* (С. Ковалів); — *Я запишу в денник, що був у вас* (О. Кобилянська); *Розкладав* [учень] *денник, мочав перо в чорнило і чекав, аж професор з глибоким викликом "уф!" сяде на кріслі* (Б. Лепкий); *Міс Древінс надіслала йому якісь записи з денника Едіт, де вона висловлювала палке бажання побачити столицю світа* (М. Йогансен).

ДЕННИ́К, а́, *ч.* Відгороджене місце в стайні для одного коня. *Хай не мучиться молодняк по стайнях, по денниках, хай бігає, вигулюється* (Остап Вишня); — *А ось тут у нас дволіточки, — говорив він, заходячи до сусіднього денника, в якому стояла породиста кобилка* (А. Шиян).

ДЕ́ННО, *присл.* 1. Щодня, щоденно. *Сім раз денно я славлю Тебе* [Бога] *через присуди правди Твоєї* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Рученьки терпнуть, злипаються віченьки... Боже, чи довго тягти? З раннього ранку до пізньої ніченьки Голкою денно верти* (П. Грабовський); *Від 9-ї рано до 5-ї по полудні* [пополудні] *буває таке літо, що 23 ст.* [градусів] *тепла доходить, отже, 8 годин денно можна сидіти на свіжому повітрі* (Леся Українка).

2. За робочий день. *Місцеві робітники ніяким світом не хотіли йти до сеї роботи* [над страшною прірвою], *хоча директор давав за неї по два ринських денно* (І. Франко); — *Пушкар мав півсороківця денно, бо то тогди* [тоді] *ще на сороківці рахували* (Г. Хоткевич).

◊ **(1) Де́нно і но́щно** *(рідше* **ні́чно),** *книжн.* — постійно, весь час, цілодобово. *Розпочав* [господарювати] *я енергійно, .. усюди сам ходив, І все вглядав, ганявся денно й нічно* (І. Франко); [Катря:] *Дивлюся я на вас, діду, і дивом дивуюся. Такий ви вже давній, а трудитесь денно і нощно* (З. Мороз).

ДЕНОМІНАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Слово, похідне від іменника. *Виявлені у староукраїнській мові деномінативи з погляду семантики належали до двох структурно-семантичних підтипів* (з наук. літ.).

ДЕНОМІНАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Стос. до деномінатива. *У праслов'янській мові деномінативні префіксальні іменники утворювалися за допомогою довготних префіксів* (з наук. літ.).

2. *філос.* Пов'язаний із найменуванням, позначенням чогось. *Середньовічні логіки детально розробили види предикації (деномінативна, пряма, сутнісна, формальна, природна та інші)* (з наук. літ.).

ДЕНОМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до деномінації (у 2 знач.). *У міжконфесійних відносинах ще присутній вузький деномінаційний егоїзм, зокрема і щодо майнових спорів* (із журн.).

ДЕНОМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фін.* Дія за знач. **деномінува́ти.** *У вересні 1996 р. було здійснено неконфіскаційну грошову реформу і введено повноцінну українську валюту. При цьому відбулася деномінація карбованця в 100 тис. разів та заміна його гривнею* (з навч. літ.).

2. *рел.-церк.* Різновид релігійної організації, що перебуває в стадії становлення, релігійного оформлення. *Цього року християни всіх церков і деномінацій знову зібралися у спільній молитві за єдність християн та примирення між людьми, націями й спільнотами* (з газ.).

ДЕНОМІНО́ВАНИЙ, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **деномінува́ти.** *Держава може впливати на масштаби надходження валюти шляхом встановлення певної відсоткової ставки на свої облігації, деноміновані у національній валюті* (з наук. літ.); *Виплата відсотків за деномінованими в євро паперами становила у 2004 р. 19,1 млн євро* (з газ.); *Перший чинник, якщо ми говоримо про облігації, деноміновані в доларах, — це розмір американської відсоткової ставки* (з газ.); // **деноміно́вано,** *безос. пред. Трансфертний ризик виникає в тих випадках, коли зобов'язання позичальника деноміновано не у місцевій валюті* (з навч. літ.).

ДЕНОМІНУВА́ННЯ, я, *с., фін.* Дія за знач. **деномінува́ти.** *Спеціальні права запозичення існують лише як інструмент всередині МВФ. Він використовується як коефіцієнт для перерахунку валют, для розрахунку квот, для деномінування кредитів* (з наук. літ.).

ДЕНОМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Змінювати номінальну вартість грошових знаків із метою впорядкування грошового обігу і спрощення розрахунків. *Іран деномінував національну валюту кілька років тому* (із журн.).

2. Переводити вартість кредиту або цінних паперів в іншу валюту. *Переважно банк працює на ринках облігацій, деномінованих у твердих валютах* (з газ.); *Варто зафіксувати борг за кожним громадянином у вигляді цінних паперів, потім деномінувати ці папери в долари і домовитися про чітку процедуру щорічного обслуговування цього боргу* (з газ.).

ДЕНОМІНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., у що, у чому.* Пас. до **деномінува́ти.** *Облігації зовнішніх державних позик України можуть деномінуватися у конвертованій іноземній валюті* (з мови документів).

ДЕНОНСА́ЦІЯ, ї, *ж., дипл.* Дія за знач. **денонсува́ти.** *Денонсація стає чинною після закінчення чотирьох місяців від дня отримання депозитарієм відповідного звернення* (з мови документів); *Прем'єр не виключає денонсації газового договору* (із журн.); *Уряд пообіцяв вирішити питання денонсації договору з Кіпром про уникнення подвійного оподаткування тільки наприкінці року* (з газ.).

ДЕНОНСО́ВАНИЙ, а, е, *дипл.* Дієпр. пас. до **денонсува́ти.** *Будь-яка міждержавна угода, яка укладається, може бути денонсована* (з газ.); // **денонсо́вано,** *безос. пред.*

1945 року пакт про нейтралітет з Японією було денонсовано (із журн.).

ДЕНОНСУВА́ННЯ, я, *с., дипл.* Дія за знач. **денонсува́ти.** *Наші зв'язки з Естонією ослабли після вступу країни до Євросоюзу і пов'язаного з цим денонсуванням двосторонніх угод, зокрема угоди про вільну торгівлю* (з публіц. літ.); *Спілка офіцерів України вимагає негайного денонсування Харківських угод* (з газ.); *До Верховної Ради внесено проект постанови про денонсування українсько-російської газової угоди* (з газ.).

ДЕНОНСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, дипл.* Оголошувати недійсним, таким, що втратив свою чинність (про договір, угоду і т. ін.). *Договір Польщі з Бахчисараєм, укладений у червні 1654 р., денонсував віднині невигідну для Криму козацько-татарську угоду і встановлював оборонно-наступальний союз короля й хана проти Москви та козацької України* (з наук. літ.); *Україна укладає, виконує і денонсує міжнародні договори з питань зовнішньоекономічної діяльності, а також договори, які стосуються таких питань, відповідно до Конституції та законів України* (з мови документів).

ДЕНОНСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., дипл.* Пас. до **денонсува́ти.** *Якщо одна із сторін не проінформує іншу менш ніж за рік до терміну закінчення договору про те, що він денонсується, то договір буде чинним наступні 5 років* (з газ.).

ДЕНОТА́Т, а, *ч., лінгв., філос.* Предмет або явище як об'єкт позначення за допомогою знаків. *Люди також використовують рослинні денотати як засоби зв'язку з потойбічним світом* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНОТАТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв., філос.* Стос. до денотата. *Виділено такі семантичні типи оцінної інформації — денотативний, конотативний і підтекстовий* (з наук. літ.).

ДЕНОТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв., філос.* Стан і властивість за знач. **денотати́вний.** *За своєю частиномовною природою слова на позначення реалій є іменниками через денотативність значення* (з наук. літ.).

ДЕНОТАТИ́ВНО, *лінгв., філос.* Присл. до **денотати́вний.** *Переносні співзначення денотативно мотивованих ономастичних компонентів утворюються шляхом узагальнення одиничного значення первинного денотата через абсолютизацію якоїсь однієї риси, властивості* (з наук. літ.).

ДЕНОТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *лінгв., філос.* Вираження основного значення, змісту мовної одиниці на відміну від супутніх семантико-стилістичних відтінків. *Запропоновані визначення мають універсальний зміст і тому здатні забезпечити тотожність денотації цих термінів у всіх випадках їх використання* (з наук. літ.); *Неважко побачити фундаментальні відмінності між модерністським і постмодерністським театром: перший ґрунтується на денотації, другий — конотації* (із журн.).

2. *лог.* Обсяг поняття. *Якщо предмет не має якоїсь суттєвої ознаки, включеної до інтенсіоналу, він виключається із денотації цього слова* (з наук. літ.).

ДЕНОТО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв., філос.* Дієпр. пас. до **денотува́ти.** *Для того щоб назва вказувала на денотований клас предметів, понять, вона повинна відображати хоча б одну з їх ознак* (з наук. літ.).

ДЕНОТУВА́ННЯ, я, *с., лінгв., філос.* Дія за знач. **денотува́ти.** *Денотування становить лише частину всього процесу перекладу, хоча його важливість не можна відкидати* (з навч. літ.).

ДЕНОТУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., що, лінгв., філос.* Позначати собою щось, давати назву чому-небудь. *Як зауважує Ч. В. Морріс, іконічні знаки позначають, або денотують, об'єкти, які мають такі ж властивості, що й самі знаки* (з наук. літ.); *Очевидним та простим способом роз'яснити денотацію терміна є наведення прикладів об'єктів, що їх денотує термін* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНСИ́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання відносної густини рідин і твердих тіл. *Густину електроліту визначають денсиметром. При замірюванні денсиметр не повинен торкатися стінок піпетки* (з навч. літ.).

ДЕНСИМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до денсиметрії. *Концентрацію суспензії перевіряли денсиметричним методом* (з наук. літ.).

ДЕНСИМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Сукупність методів вимірювання відносної густини рідин і твердих тіл. *Ультразвукову денсиметрію часто застосовують у клінічному дослідженні для діагностики остеопорозу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНСИТО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання оптичної щільності матеріалів. *Інтенсивність забарвлення й відповідно відносний вміст кожної білкової фракції визначають прямим скануванням на денситометрі* (з наук. літ.); *Денситометр є необхідним інструментом при калібруванні фотовивідного апарата й растрового процесора* (з навч. літ.).

△ **(1) Ультразвукови́й денсито́метр** — прилад для дослідження стану кісткової тканини за допомогою вимірювання швидкості звукових хвиль, що поширюються уздовж кістки. *За допомогою ультразвукового денситометра можна досліджувати велику гомілкову і променеву кістки, фаланги пальців рук тощо* (з наук.-техн. літ.).

ДЕНСИТОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до денситометрії. *Застосування спектрофотометра підвищує ефективність роботи з денситометричними показниками* (з наук. літ.).

ДЕНСИТОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., техн.* Вимірювання оптичної щільності матеріалу. *Денситометрія передбачає високі вимоги до оптичних систем для забезпечення точності вимірювання* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Ультразвукова́ денситоме́трія,** *вет., мед.* — метод обстеження хворого, заснований на вимірюванні швидкості розповсюдження ультразвукової хвилі по поверхні кістки. *Для діагностики захворювань на остеопороз використовують сучасні методи: ультразвукову денситометрію, фіброгастроскопію та інші методи діагностики* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **зубни́й.** *Наведено дані експериментальних і клінічних досліджень дентальних імплантатів* (з наук. літ.).

△ **Зубни́й (дента́льний) при́голосний** *див.* **при́голосний.**

ДЕНТИ́Н, у, *ч.* Міцна кісткоподібна тканина, що становить основну масу зуба людини і тварин. *Індивідуальні особливості в будові дентину також можуть прискорити або, навпаки, затримати стирання зубів* (з наук. літ.); *Частина дентину не піддається видаленню під час лікування, тому всередині зуба залишається деяка кількість бактерій, що є причиною виникнення вторинного карієсу* (із журн.).

ДЕНТОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Страх перед стоматологічним лікуванням. *Дентофобія та небажання відвідувати стоматолога, як правило, з'являються у дитинстві і з віком нікуди не зникають* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНУДАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **денуда́ція.** *Кінцевим результатом денудаційних процесів є утворення нових порід* (з навч. літ.); // Який є результатом денудації. *На півдні Волинського Полісся розташована Турійська денудаційна рівнина, середні висоти якої дорівнюють 190 метрам* (з наук. літ.).

ДЕНУДА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* Сукупність природних процесів руйнування гірських порід та перенесення продуктів руйнування до нижчих ділянок земної поверхні, де вони нагромаджуються. *Через горбистий рельєф із крутими схилами у регіоні дуже розвинені несприятливі для сільського господарства процеси: ерозія, денудація ґрунтів, площинний змив, збіднення і деградування ґрунтів* (з наук. літ.).

ДЕНУНЦІА́ТОР, а, *ч., книжн., заст.* Викривач, обвинувач. *Денунціатори відігравали важливу роль в інквізиційному процесі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНУНЦІА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн., заст.* Донос, заява із звинуваченням кого-небудь. *Коли денунціація була записана, інквізитор негайно запропонував денунціатору знову присягнути на чотирьох Євангеліях* (із журн.).

ДЕНУНЦІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., кого, що, книжн., заст.* 1. Робити донос, зводити наклеп на кого-небудь; обмовляти кого-, що-небудь. *Німецький письменник А. фон Коцебу належав до завзятих оборонців давнього режиму й у своїх писаннях денунціював вільнодумний рух* (з наук.-попул. літ.); *З чоловіком артистка розлучилася і денунціювала його владі, внаслідок чого він згинув на засланні на Соловках* (з наук.-попул. літ.); *Редакція денунціює автора, що се, мовляв, "польський емігрант і соціаліст"* (із журн.).

2. *в чому.* Звинувачувати (у 1 знач.). *Денунціювати в зраді.*

ДЕ́НЦЕ́, де́нця́, *с.* 1. Зменш.-пестл. до **дно** 2. *Ой, у полі озеречко, Там плавало відеречко. Соснові клепки, а дубове денце, Не цурайся, моє серце* (з народної пісні); *Вона криво посміхнулась, стукнула денцем об долоню й просто з горла почала жадно пити* (В. Винниченко); *Батько сидить біля печі, на денці перевернутого казана, курить, дим пускає в комин* (В. Дрозд).

2. *бот.* Нижня частина цибулин і квіток деяких рослин. *Самиця кульбабового довгоносика відкладає яйця безпосередньо в денце квіткового кошика кок-сагизу, проколюючи його обгортку* (з наук. літ.); *Для культивування використовували різні тканини цибулини тюльпана: луски з частиною денця, пазушні бруньки, квітконоси* (з наук.-попул. літ.).

На дні (на де́нці) очей *див.* **дно.**

◊ **Вильну́ти наве́рх де́нце́м** *див.* **вильну́ти; Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки** *і т. ін.*] **[до кра́ю (до дна, до де́нця́)]** *див.* **випива́ти; До дна (до де́нця́)** *див.* **дно; На дні (на де́нці)** *див.* **дно; На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця)** *див.* **дно.**

ДЕНЦІ́ВКА, и, *ж.* Музичний інструмент — різновид сопілки, поширений у західному регіоні України. *Він сідав десь на узбіччю гори, виймав денцівку .. і вигравав немудрі пісні, яких навчився од старших* (М. Коцюбинський); *По вечері сьогодні довго всі не спали, бо Яків усіх смішив. До того ще й музикант він: і на скрипку, і на флояру, на денцівку, .. на усяку тобі музику* (Г. Хоткевич); [Ю р а с и к:] *А я, Чугайстере, дарую вам денцівку, Мою грайливу бузинову цівку. Послухайте, яка вона співуча, Коли заграю, чує кожна круча* (П. Воронько).

ДЕНЩИ́К, а́, *ч., іст.* Солдат, приставлений до офіцера для обслуговування, у російській армії до 1917 р., а також у деяких арміях інших країн. — *Ну, звісно, у тих* [офіцерів] .. *денщики є, вони і слугують їм, і їсти варять* (Панас Мирний); *Господиня постелила Чернишеві на ліжку, а Козакову на долівці, вважаючи його денщиком молодого офіцера* (О. Гончар); — *Мені потрібен денщик, — сказав фельдкурат, — останнім часом у мене служив один старий бухгалтер, — без вищої освіти, але тварюка — перший клас* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *У більшості іноземних армій інститут денщиків було скасовано після Другої світової війни. Офіцери елітних британських частин мають денщиків досі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕНЩИ́ЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **денщи́к.** *До денщицьких обов'язків належали передача наказів офіцера підлеглим, чищення офіцерської форми і чобіт, водіння офіцерського автомобіля, виконання інших доручень офіцера* (з наук.-попул. літ.); *Денщицька запопадливість.*

ДЕНЬ, дня, *ч.* 1. Частина доби від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора. *І побачив Бог світло, що добре воно, і Бог відділив світло від темряви. І Бог назвав світло: день, а темряву назвав: ніч* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *День промчався над землею, — хороший, ясний, літній день пробіг, як тінь, над нею* (Панас Мирний); *Люблю блискучий день, коли земля цвіте, Пташиний хор співає І славить у піснях тих сонце золоте* (М. Рильський); * У порівн. *Була веселенька, як день у маї місяці* (Г. Квітка-Основ'яненко); // Денне світло. *День погас, І все почило* (Т. Шевченко).

2. Час, який дорівнює 24 годинам; доба. *Нехай же одне це не буде заховане від вас, улюблені, що в Господа один день немов тисяча років, а тисяча років немов один день!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Дні минають, Минають місяці, — село Навік замовкло, оніміло І кропивою поросло́* (Т. Шевченко).

3. Календарна дата, встановлена для чого-небудь. *До лікарні не впустили. День відвідування — завтра* (Є. Кравченко); // Календарна дата, присвячена якій-небудь події; свято. *День народження Платона Кречета. Урочисто прибраний стіл чекає на гостей* (О. Корнійчук); *День авіації відзначається щорічно в останню суботу серпня* (з наук.-попул. літ.).

4. *тільки мн., чого і без дод.* Час, період у житті людини, народу. *Минуть, Уже потроху і минають дні беззаконія* [беззаконня] *і зла* (Т. Шевченко); *Ой річечко, голубонько! Як хвилечки твої — Пробігли дні щасливії І радощі мої...* (Л. Глібов); *Вони* [візники] *на фоні днів нових Як щось забуте й архаїчне* (В. Сосюра); // Життя. *Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитої зеленим хлібом* (М. Коцюбинський); *Невтішна мати до кінця своїх днів питатиметься в подорожніх: "А чи не бачили, чи не чули?"* (О. Довженко).

(1) [Бі́лий] день надво́рі <Надво́рі вже день> — зовсім видно. *Коли підведеться вона, аж надворі вже день* (І. Нечуй-Левицький); **Бу́ти на оста́нніх днях** *див.* **бу́ти; Гру́па продо́вженого дня** *див.* **гру́па; Де́нне світи́ло <Світи́ло дня>** *див.* **світи́ло; (2) День відкри́тих двере́й** — дата, встановлена для вільного доступу до навчального закладу, на виробництво і т. ін., перев. для тих, хто хоче вступити навчатися або влаштуватися на роботу. — *Школа дає нам достатньо знань, щоб робити будь-який вибір. — А сам вибір? Як його робити? — Вузи міста провадять дні відкритих дверей, знайомлять школярів* (Г. Усач); *У рамках фестивалю науки проведено багато відкритих лекцій, днів відкритих дверей у наукових і вищих навчальних закладах* (з газ.); **(3) День конститу́ції** — державне свято в багатьох

країнах, що відзначають у річницю ухвалення конституції відповідної країни. *Третього травня .. треба було святкувати День конституції Польщі* (М. Малиновська); **(4) День Конститу́ції Украї́ни** — державне свято в Україні на честь прийняття Конституції. *Насамкінець омбудсмен привітала всіх співвітчизників із наближенням Дня Конституції, більшість статей якої присвячено саме правам і свободам людини* (із журн.); **(5) День наро́дження (роди́н)** — день, коли хто-небудь народився. *Досадно мені, що я не встиг поздоровити Юрка в день його родин* (М. Коцюбинський); *Чотирнадцять років стали для мене якраз початком періоду замислення, бо саме підійшов мій день народження* (Ю. Покальчук); **(6) День незале́жності** — державне свято в багатьох країнах, що відзначають у річницю проголошення незалежності відповідної країни. *І друг мій, що в Каліфорнії, — треба його привітати зі святом. Там у них скоро День незалежності* (Л. Костенко); *Козацька делегація представляла Україну в Естонії під час святкування Дня незалежності Естонської Республіки* (з газ.); **(7) День Незале́жності Украї́ни** — державне свято України на честь проголошення незалежності. *Напередодні Дня Незалежності України у місті Лева відбудеться Міжнародний фестиваль фольклорного танцю* (із журн.); **(8) День Перемо́ги** — державне свято в Україні та в більшості країн, що входили до складу СРСР, яке відзначають 9 травня — в день, коли 1945 року СРСР та його союзники здобули остаточну перемогу над нацистською Німеччиною. *День Перемоги кожен рік По праву з гордістю стрічаєм* (Л. Дмитерко); *В День Перемоги будемо радіти з того, що ми загасили велетенський вулкан, який вивергав із кратера лише муки та смерть* (Є. Доломан); *Торік до Дня Перемоги у село завезли срібної фарби – підновити надгробки на солдатськім цвинтарі* (В. Дрозд); **Дру́га полови́на дня (ти́жня, мі́сяця** *і т. ін.) див.* **полови́на; (9) Згі́нні дні,** *іст.* — дні, в які все доросле населення села зганялося на панщину. *Ті згінні дні, що вся громада повинна була одроблять — то за чередника, то за титаря .. — пан одкладав на жнива* (І. Нечуй-Левицький); *Селяни повинні були відробляти на користь поміщика значну кількість згінних днів* (з наук. літ.); **(10) На сього́днішній день** — у нинішній час, зараз, тепер. — *Мені на сьогоднішній день п'ятдесят років, з яких більшу половину я служу на пошті* (Ю. Яновський); — *Олексо, що тобі для повного щастя треба? — На сьогоднішній день чи після війни? — широко звучить завзятий голос Слюсаря* (М. Стельмах); **(11) Палки́й день** — дуже теплий, спекотний день. *Здавалось, ніби ясний палкий день обнявся з тихою зоряною ніччю* (І. Нечуй-Левицький); **Перело́мний моме́нт (час, день** *і т. ін.)* **<Перело́мна епо́ха>** *див.* **моме́нт; Пе́рша полови́на дня (ти́жня, мі́сяця** *і т. ін.) див.* **полови́на; (12) Пісни́й день** — день, коли за церковними правилами слід дотримуватися посту. *Магазаник повчально відповів сину: — Сергій Радонезький ще немовлям відмовився в пісні дні смоктати материне молоко, а ти, чадо недостойне, і в пісні, і в скоромні дні хочеш тягнути й тринькати батькові гроші* (М. Стельмах); — *Я дуже погано поїв: був пісний день, а вони подавали тільки скоромне* (М. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); **(13) Робо́чий день** <*рідше* **Робо́ча днина**>: а) день, признач. для роботи, несвятковий день; будень. *Іван ніс на плечах весла і скидався на рибалку, що спокійно починає робочу днину* (М. Коцюбинський); *Хуторець іще спить, бо в робочий день рідко людям виспатись випадає* (М. Руденко); б) певна кількість часу в межах доби, встановлена для роботи на підприємстві, в установі і т. ін. [Л у к а:] *Мені доручили роздавати літературу на нашій вулиці й агітувати проти війни, за восьмигодинний робочий день* (М. Куліш); — *Навряд, щоб чули вони щось не тільки про восьмигодинну, а й про десятигодинну робочу днину...* (Ю. Смолич); *Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко* (О. Гончар); **(14) Роже́вий день** — безхмарний, погожий день. *Змагаються між собою день і ніч. Як глянуть на захід сонця, там стояла місячна бліда ніч; а глянути на схід сонця, там починався ясний, рожевий день* (І. Нечуй-Левицький); **Розпоря́док [робо́чого] дня** *див.* **розпоря́док; (15) Світлови́й день** — час від сходу до заходу сонця. *Горох належить до рослин, нечутливих до довжини дня, але краще плодоносить в умовах довгого світлового дня* (з навч. літ.); *На полі харківського стадіону облаштована мобільна освітлювальна установка, яка замінює сонячне світло для газону в сезон коротких світлових днів* (із журн.); **(16) Скоро́мний день** — день, коли за церковними правилами дозволено вживати скоромну їжу. *Коли не забредеш к Мірошнику бувало, У його є і хліб, і сіль, і сало, Чи то в скоромний день — із маслом буханці, Книші, вареники і всякі лагоминки* (Є. Гребінка); *Його повели... і привели в їдальню пана, коли той сидів коло обіднього столу. — Прошу. Покріпитися з дороги .. — Дякую. Скоромні дні. Не можу. — Скоромні? — Хазяїн подав знак, і було внесено рибні страви. — Прошу!* (Г. Колісник); **(17) Сьогóднішній день** — теперішній, нинішній час, період. *Благо — співання, й хвала душі, і плач радості; благо — задоволення роботою сьогоднішнього дня й благословення ближнього, що призиває він на главу твою за поміч йому, за радість йому, за спокій йому* (Г. Хоткевич); *Ми множимо славу минувшини сьогоднішнім днем* (М. Стельмах); **(18) Фера́льний день,** *заст.* — важкий, нещасливий день. *Ой було то в понеділок, в самий день феральний, Ксьондз-директор пробудився дуже щось печальний* (І. Франко); *Коли є справді феральні дні, то є й щасливі* (Л. Яновська); **Хвили́на (день, час) розпу́ки** *див.* **хвили́на; Хра́мове свя́то <Хра́мовий пра́зник (день)>** *див.* **свя́то**[1]; **(19) Ці́лий Бо́жий день:** а) весь день. *Де ж це видано, щоб за цілий Божий день не викопати дві ями!* (М. Циба); б) постійно; з ранку до вечора. *Шпатівка залишиться у Марїїних спогадах місцем, де весь час їдять... Погуляють — і їдять, погуляють — і їдять. Так — цілий Божий день* (М. Слабошпицький); **(20) Шлю́бний день** — день одруження, весілля. *А от і шлюбний день! Умовлено було не справляти дуже бучного весілля* (Леся Українка); *Вже підстаркуватим парубком висватав її* [Василину] *заможний Гринь у далекому гірському селі, привів до своєї просторої господи та й ледь не від шлюбного дня не спускав з неї пильного ока* (І. Нижник); *Врешті діждалися ми й шлюбного дня. З Любеча приїхав мій батько Маломир Любечанин — головний сват* (І. Білик).

○ **(21) За дня́,** *у знач. присл.* — удень. *Осінній вітер шумів і свистів по вузьких вуличках Борислава і розмітував* [розметував] *мокру глину, свіжо за дня видобуту з ям* (І. Франко); — *Ще за дня ми з братом .. розбили макітру з тістом* (Григорій Тютюнник); **(22) На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми>,** *у знач. присл.:* а) незабаром. *На днях думаю за-*

прягтися у переписку (Панас Мирний); *Вийде* [книжка] *сими днями* (М. Коцюбинський); б) нещодавно. *"Вісник" дістав цими днями, дуже Вам дякую* (М. Коцюбинський); **(23) Одного́ дня,** *перев. якого, у знач. присл.* — якогось дня. *Казанцев раз якось одного дня приніс Олесі страшну звістку: гусари мали весною виступати з Богуслава* (І. Нечуй-Левицький); *Одного сонячного дня корабель чує далекі гарматні постріли* (Ю. Яновський); **(24) Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день>,** *у знач. присл.* — саме тоді, тоді ж. *Якось-то вирвалась Олеся, пішла до тітки одвідати стару в недузі; а того дня був у селі ярмарок* (Марко Вовчок); *То я, мабуть, стану тепер за хліб* [працювати на току]. *А там, як зароблю, — тоді й за гроші. — Добре... Хоч і так зроби, сину. Того ж таки дня, надвечір, Чіпка зібрався, пішов у Крутий Яр* (Панас Мирний); *Згадала* [Люда], *як минулого літа, коли жили в таборі, до неї приїздив батько. Того дня стояла погана погода, йшов дощ* (М. Трублаїні); *Було якесь свято. Того ж дня Яшко пізно повертав додому. Повагом ішли корови в пилу вуличному* (А. Головко); *Просто ще того ж самого дня він, здається, проголосив початок чогось такого, що було назване пере́стройкою* (Ю. Андрухович).

△ **(25) Поля́рний день** — у високих широтах — частина року, протягом якої сонце не заходить. — *Ви б краще те подумали, дідусю: як довга ніч, то й день же буде довгий, полярний, вічний день!* (Леся Українка); **(26) Та́бельний день,** *іст.* — святковий день, визначений державою як вільний від праці, навчання і т. ін. *Тоді майнули в пам'яті такі далекі табельні дні й, наче з домовини, засвербіли в носі пахощі смачного, полкового маслака* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **(27) Аби́ день до ве́чора:** а) *(зі сл.* р о б и т и, п р а ц ю в а т и *і т. ін.)* недбало, абияк, мляво. *Найдужче скаржилася тітка на своїх наймитів: — Роблять аби день до вечора, а їдять, як ті черви* (В. Минко); — *Го, Мар'яне... І ти вже махаєш косою аби день до вечора* (М. Стельмах); б) *(зі сл.* ж и т и) безрадісно, без будь-яких інтересів, нецікаво. *Живе аби день до вечора* (прислів'я); — *Так і жили* [ми], *Іване, — аби день до вечора, Як той горох при дорозі. Хто не йде, той скубне* (Д. Бедзик); в) байдужий до всього, лінивий. *Я так гляну на село і вгадую, які тут люди живуть — працьовиті чи так собі — аби день до вечора* (В. Кучер); **(28) Без ро́ку три дні (ти́ждень):** а) дуже мало часу. *Прожив Багіров із своєю веселою молодичкою без року три дні. Проте і в далеких краях не забував її* (О. Гончар); б) зовсім недавно. — *А ми ще й досвіду не мали, Без року тиждень лікарі* (Т. Масенко); **(29) Без ти́жня день,** *жарт.* — дуже малий, короткий термін; зовсім мало. — *Без тижня день живемо, а він уже із бродячим каторжанином зв'язався* (Григорій Тютюнник); **Благословля́тися** *(рідко* **бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння)** *див.* **благословля́тися; (30) В (во) дні о́ни <Во вре́м'я о́но> <В о́ний час>,** *заст.* — колись, дуже давно, у давнину. *Старенька сестро Аполлона, Якби ви часом хоч на час Придибали-таки до нас Та, як бувало во дні они, возвисили б свій Божий глас До оди пишно-чепурної* (Т. Шевченко); *Як в оний час, так і тепер на муку Віддав би ти апостолів своїх...* (М. Старицький); *Одного разу, во врем'я оно, прибуло з весною більше води* (А. Чайковський); [Я р о с л а в:] *Вже знялася бранная тривога, І мушу знов трудити хвору ногу І брати меч, як в они бурнії дні* (І. Кочерга); **(31) В одйн прекра́сний день** — якось, колись. [Л і к а р:] *В один прекрасний день прийде* [дівчина] *і скаже: подивіться, тіточко, чи гарно на мені шлюбна сукня лежить? Мені се треба знати, бо завтра моє вінчання* (Леся Українка); *В один прекрасний день опришки прокидалися, а Юрчика серед них не було* (Г. Хоткевич); **Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми])** *див.* **волочи́ти; (32) Вчора́шній день** — те, що вже минуло, віджило з позиції сьогодення. *В цеху є люди, які вважають сьогоднішню перемогу вчорашнім днем* (П. Автомонов); — *Чого ж ти, пане старосто, раніше в мене ради не питав? А тепер скажу одно: скільки не старайся, а вчорашній день не повернеш* (М. Стельмах); **Ганя́тися за вчора́шнім днем** *див.* **ганя́тися; Гріш (копі́йка, шаг) ціна́ [в база́рний день]** *див.* **ціна́; (33) День а́нгела (я́нгола)** — день пам'яті святого, чиє ім'я було дано людині при хрещенні; іменини. [Г о р п и н а:] *Готуй лишень, Оленко, обід, бо вже куми йдуть справляти день мого святого янгола* (І. Нечуй-Левицький); *Цими днями святкувала пані Міллер день свого янгола* (О. Кобилянська); *Святкова Божественна літургія в День ангела Блаженнішого Митрополита Володимира зібрала тисячі віруючих на площі біля Успенського собору Києво-Печерської лаври* (з газ.); **(34) День від дня (за днем, по дню)** — з кожним разом, поступово. *Він робився день від дня якийсь похмуріший та понуріший* (І. Франко); *День за днем, за тижнем тижні — непомітно лине час* (Л. Забашта); *Весела, вродлива, тямуща була молодиця! .. І так день по дню все більше подобалася Іванові* (О. Гончар); **(35) День і ніч** <*рідше* **Як день, так ніч**> — постійно, весь час, безперервно. *Ось забудусь ненароком (Все я сам, як день, так ніч) І дивлюсь надійним оком На розвалену вже піч* (П. Грабовський); *Гнали кіньми як день, так ніч* (Г. Хоткевич); *Ти сама бачиш, що я день і ніч працюю* (П. Загребельний); *Матвій день і ніч просиджував перед наметом, де якась добра душа завжди розкладала невеличку ватрочку* (І. Білик); **(36) День у день (крізь день, при дні) <З дня у день>** — щодоби, весь час. *Непривітне воно само по собі, — те сидіння з дня у день над столом* (Панас Мирний); *На високій бессарабській полонині день у день котиться брудна хвиля овечої отари* (М. Коцюбинський); *Шторми б'ють майже день крізь день* (О. Гончар); — *Мій лірику сумний! Скажи мені, Невже печаль з тобою День при дні?* (А. Крижанівський); **(37) Дні і (та) но́чі <Дня́ми і нocа́ми>** — безперервно, постійно, безупинно, весь час. *Працюєм дні та ночі, Страшне триклятття, скільки в нас є мочі, Тчемо, тчемо!* (П. Грабовський); *Висока, худа, .. вона днями й ночами гасала по селу, рознюхуючи новини* (М. Чабанівський); *І знає, як дні і ночі Бомби граніт кришили* (М. Нагнибіда); *Матерів сувора доля: серце ниє дні і ночі* (О. Гуреїв); **(38) Дні полі́чені (лі́чені)** *чиї* — хто-небудь скоро помре, комусь залишилося дуже мало жити. *Кожному збоку видно було, що пані конає, що дні її полічені* (Л. Яновська); *Кажу це, може, востаннє, бо жити мені зосталося лічені дні, коли не години, що все геніальне — просте, і чим геніальніше, тим простіше* (М. Білкун); **Дні те́рти** *див.* **те́рти; (39) До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!>** — вітання при зустрічі, у листуванні. — *Добрий день, Когуте, ти співуча птице! А Когутик каже: "Добрий день, Лисице!"* (І. Франко); *Я підпускаю її до своїх дверей і лиш тоді голосно кажу: — День добрий, панні Анелі!* (М. Коцюбинський); — *Доброго дня вам, добрий чоловіче!* (Д. Білий); **До су́дної годи́ни**

<До су́дного дня> *див.* **годи́на**[1]; **Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем** *див.* **жи́ти; (40) За́втрашній день** — найближче майбутнє. — *Ой, Никаноре, не смійся над людським горем, бо й свого завтрашнього дня не вгадаєш* (М. Стельмах); *Йдеться про те, яким буде завтрашній день людства* (з газ.); **За день не переві́шаєш** *див.* **переві́шувати**[2]; **Займа́тися** *(рідко* **заводитися, здійма́тися) / зайня́тися** *(рідко* **здійня́тися) на світ (на зорю́, на день** *і т. ін.) див.* **займа́тися**[2]; **(41) З (зо) дня на день:** а) весь час, постійно. *Зо дня на день ростуть твої будови, Людської праці й розуму дива* (М. Рильський); *Чого було питати, коли з дня на день чув, як люди підносять його ім'я* (Ю. Бедзик); б) скоро, найближчим часом. *З дня на день ждали в село землемірів* (А. Головко); *Охорона табору чекала з дня на день вагонів, щоб вивезти невільників далі на захід* (О. Гончар); **Лічи́ти дні (годи́ни, хвили́ни** *і т. ін.) див.* **лічи́ти**[1]; **(42) Медо́ві дні** *чиї, жарт.* — щасливий час, найкраща пора у чиєму-небудь житті. *Хлопці саме переживали свої медові три дні, три дні розгульної волі, що їх діставали від "хазяїна" кожного разу після того, як приводили важливого "язика"* (О. Гончар); **На зло́бу дня** *див.* **зло́ба́; На схи́лі дня** *див.* **схил; На че́рзі дня** *див.* **че́рга; Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день]** *див.* **ва́ртий; (43) Не день не годи́ну <Не день не два>** — досить довго. *А вже князь з двору виступає, За ним військо рушає, Вигрімляє... І йдуть так не день не два* (Б. Грінченко); *Плив корабель, роздираючи хвилі, не день не годину* (Леся Українка); **(44) Не пе́рший день** — протягом довгого часу. — *Ви мене не перший день дратуєте...* (М. Хвильовий); — *Вже не перший день, Бач, скаржаться всі наші городяни, Що ти від нас всі грамоти забрав* (І. Кочерга); **(45) Ні дня ні но́чі** *кому, у кого* — хто-небудь дуже завантажений роботою, не має вільного часу. *А працює було* [матуся]! *І мішка підіймає, і це, й те. І ні дня їй, ні ночі* (А. Тесленко); —*Де ж це мати бариться? — Їй завсігди так — ні дня ні ночі, — старує Шурко. — Мабуть, і сьогодні прийде пізно* (Ю. Мушкетик); **Погуби́ти дні (до́би, ти́жні** *і т. ін.) див.* **погубля́ти; (46) По цей день** — досі, до цього часу або назавжди. *Дід лишився, бо хотів умерти на своїй стороні, а дядько Панас як пішов, так і по сей день* (М. Коцюбинський); *Тяжко вдарив* [Роланд] *Тим своїм мечем Дюрандо В скелю, що сліди зостались і по сей день на камінні* (Леся Українка); **(47) Про (на) чо́рний день (чо́рну годи́ну)** — на випадок крайньої скрути; про запас. *Сестра .. вийняла з скрині тридцять карбованців, останні гроші, які вона про чорний день ховала від свого недбалого чоловіка, оддала братові* (Панас Мирний); — *Ті гроші я берегла про чорну годину* (І. Франко); — *У бабів є гроші! Ще допевне з тих, що собі наскладали крадьки... на чорну годину* (Л. Мартович); *І вирішив хоч що-небудь придбати... Хай буде на чорний день, — і показав рукою на кучі різного краму* (Є. Кравченко); — *У мене там про чорний день збереглося трошечки картопельки* (В. Речмедін); *Він* [Варчук] *переселився на хутір, обріс земелькою, грошенят на чорний день в землі схоронив* (М. Стельмах); **(48) Се́ред бі́лого дня (бі́лої дни́ни):** а) відкрито, неприховано, не соромлячись. — *Фе, бабцю! Встидали би-сте ся* [соромилися б] *таке серед білої днини говорити* (Г. Хоткевич); *А серце щасливо завмирало від казки, яка творилася ясно і зримо серед білого дня* (О. Бердник); б) відкритий, неприхований. — *Не лише в панів відберуть землю, але й в тих, хто має більше восьми десятин. Це ж грабіж, розбій серед білої днини* (М. Стельмах); **Скінчи́ти дні (життя́, шлях** *і т. ін.) див.* **скінча́ти; (49) Су́дний день (час) <Су́дна годи́на>:** а) час страшної кари; кінець світу. *Хвилинами мені здавалось навіть, що цей вечір буде судним днем мого неспокійного життя* (М. Хвильовий); *Від спалахів ракет і вибухів бомб ніч здавалась зеленим судним днем* (Ірина Вільде); б) справедливе покарання, кара, відплата. *Не відаючи свого судного часу, поляки порозлягалися на запашній травиці так безпечно, неначе виїхали на полювання* (А. Кащенко); [М о л о д и й х л о п е ц ь:] *Чому ж ти їм не кинув просто в вічі, що і на їх ще прийде судний день?* (Леся Українка); **[Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці** *і т. ін.)* **[тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]>** *див.* **тре́ба**[1]; **(50) Чо́рні дні** <*рідше* **Чо́рний день**> <*рідко* **Чо́рна дни́на**> — дуже важкий час, період, сповнений неприємних клопотів, страждань, нужди і т. ін. *Не сама я ходила, Водив мене Чорний день... Завдав мені три жури* (з народної пісні); *Чорні дні переживав плацдарм. Кожен з бійців знав, що небезпека подвоїлась* (О. Гончар); *Для Терентія Павловича настали чорні дні. По цілій добі лежав він непритомний* (В. Москалець); **Шука́ти вчора́шнього дня** *див.* **шука́ти; (51) Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)>** — щодня, весь час, постійно. *Що Божого дня о. Мойсей зарікався пити й курити* (І. Нечуй-Левицький); *Що Божий день, коханий друже, Мені спогадуєшся ти...* (П. Грабовський); *Що не день — нові Перекликаються з гостями гості* (М. Рильський); **(52) Як [Бо́жий] день,** *зі сл.* я с н о, з р о з у м і л о *і т. ін.* — цілком, абсолютно. *Було ясно як Божий день, що коли Гершко не повернувся найкоротшою дорогою в Лисянку, то далі знайти його сліди вже немає ніякої надії* (М. Старицький); *Що вдарити треба неодмінно першими — це Боженкові .. було ясно як день* (Ю. Смолич); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв** *див.* **ї́сти; (53) Як оди́н день:** а) *(зі сл.* линути, промайнути *і т. ін.)* дуже швидко, непомітно. *П'ятдесят літ нашої дружби прошуміли в тайзі як один день* (О. Довженко); — *Нічого, Степане, чотири роки як один день промайнуть* (Ю. Збанацький); б) безтурботно, щасливо. — *Наче ті голуби живуть* [молоді]. *Зазнають і щастя на своєму віку, і розкоші, — як один день вік проживуть! — мовив Максим* (Л. Яновська).

ДЕНЬ-ДЕ́ННО, *присл., діал.* Щодня, щоденно. *Не можучи сам нічого робити, сідаю день-денно у вікні і дивлюся на роботу інших* (І. Франко); *Ти ось тут, на галерах, і, мабуть, день-денно чогось таки ждеш, на щось сподіваєшся* (О. Гончар).

ДЕНЬО́К, нька́, *ч.* Зменш.-пестл. до **день** 1, 2, 4. *Зимою деньок, як комарів носок* (прислів'я); *Настав звичайний, як і завжди, поганенький, сірий деньок* (У. Самчук); *Там дівчата в погожий деньок Яблуневий садили садок* (І. Нехода); *Так поволі йдуть деньки, А ще тихше тижні* (П. Дорошко); — *Він неодноразово рятував мене від побоїв у ті часи, коли я сам ще не міг постояти за себе. Веселі були деньки* (О. Авраменко).

ДЕНЬО́ЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **деньо́к.** *Воно* [серденько] *кріпко у ній бушевало* [бушувало] *і хотіло по-своєму зробити: хоч на годочок, хоч на місяць, хоч на деньочок знати*

щастя (Г. Квітка-Основ'яненко); *Веселий, ясний був деньочок, Пішов я в поле погулять, Щоб любим дітям на віночок Волошок в житіназбирать* (Л. Глібов); — *Побудь деньочок, відігрійся хоч трошки. Встигнеш* (Ю. Збанацький).

ДЕОМОНІМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Усунення омонімічних відношень між мовними одиницями. *У деяких випадках відбувається деомонімізація лексичних омонімів за допомогою контексту* (з навч. літ.).

ДЕОНТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до деонтології. *Поняття віри в І. Канта було введено у філософію і розглянуто як елемент системи розуму, було визначено її гносеологічний і деонтологічний статус* (з наук. літ.); *Свій багатий науковий та лікарський досвід професор щедро передає численним учням, виховуючи їх на кращих деонтологічних традиціях вітчизняної медицини* (з наук. літ.).

ДЕОНТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог та їхні співвідношення. *Дж. Бентам розглядав деонтологію як науку про мораль. Згодом ця наука звузилася до характеристики проблем людського обов'язку* (з наук.-попул. літ.).

2. Сукупність етичних та юридичних норм поведінки медичних працівників, спрямованих на максимальне підвищення ефективності лікування хворого. *Фундамент деонтології — клятва Гіппократа* (з наук.-попул. літ.); *Деонтологія охоплює питання збереження лікарської таємниці, взаємин медичних працівників між собою і пацієнтами* (з навч. літ.).

ДЕПАЛАТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Зникнення палаталізації; диспалаталізація. *Відзначено випадки фонетичної видозміни займенникового складника — депалаталізацію його кореневого приголосного* (з наук. літ.).

ДЕПАЛАТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Який зазнав депалаталізації. *Депалаталізований [р] у волинських діалектах фіксується у більшій кількості випадків, аніж їх засвоїла сучасна українська літературна мова* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПАРАФІНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Видалення парафіну й церезину з нафтових продуктів для поліпшення їхньої якості. *Починаючи з 1948 р. на Львівському нафтопереробному заводі проведено роботи з відновлення резервуарного господарства, оливної естакади й установки депарафінізації* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПАРТА́МЕНТ, у, *ч.* 1. Відділ міністерства, іншої адміністративної або судової установи, а також самостійний орган управління. *Довго блукала доповідна записка Мічуріна по канцелярії департаменту землеробства* (О. Довженко); *У них не тільки серця скам'яніли, а й очі. Таких очей, як у чиновників департаменту поліції, Марія Олександрівна не бачила в людей* (В. Канівець); *Вона очолювала вже не відділ, а культурно-освітницький департамент газети, до якого входило кілька відділів* (Г. Вдовиченко); *Департамент авіаційного транспорту України; Департамент житлового господарства міської ради.*

2. Назва відомства, міністерства в деяких державах (США, Швейцарія і т. ін.). *Державний департамент США виступив з різкою критикою дій військового керівництва Єгипту* (із журн.); *Федеральний департамент закордонних справ Швейцарії.*

3. Адміністративно-територіальна одиниця в деяких державах (Франція, Болівія і т. ін.). *В Безансоні і в цілому департаменті тільки й мови було що про цей гучний процес* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *В адміністративному відношенні Франція поділяється на 96 департаментів на території метрополії та 5 заморських департаментів* (з навч. літ.); *Безперестанні зливи стали причиною сильних повеней в одному з департаментів Центрального Перу* (з газ.).

ДЕПАРТА́МЕНТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **департа́мент.** *Департаментська газета оголосила імена присяжних, і пані де Реналь, на превеликий жах свого чоловіка, захотіла поїхати в Безансон* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Є в Україні закон про правовий статус іноземців, яким задекларовано створення відповідних департаментських служб при МВС* (з наук. літ.).

ДЕПАРТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., політ., юр.* Дія і її результат за знач. **департизува́ти.** *24 серпня 1991 р. позачергова сесія Верховної Ради України проголосувала за департизацію державних органів, установ і організацій, а також армії та правоохоронних органів* (з наук. літ.).

ДЕПАРТИЗО́ВАНИЙ, а, е, *політ., юр.* Дієпр. пас. до **департизува́ти.** *Нинішня система виховної роботи має департизований характер* (із журн.).

ДЕПАРТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, політ., юр.* Забороняти діяльність політичних партій у державних установах, на підприємствах і т. ін. *У певний період хотіли не тільки департизувати, але й деполітизувати владу. Але як в області можна приймати неполітичні рішення?* (з газ.).

ДЕПАРТИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., політ., юр.* 1. Звільнятися від впливу і контролю політичних партій. *Перед виборами Рух департизується і тим самим послаблює свої позиції* (з публіц. літ.); *Міністри нового туніського уряду департизувалися* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **департизува́ти.** *Після політичних змін у країні прокуратура департизується новим керівництвом* (з газ.).

ДЕПЕРСОНАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Розлад самосвідомості, при якому відбувається відчуження людини від самої себе, неадекватне сприймання своєї особи. *Тривала деперсоналізація є болісним станом, часто призводить до суїцидів* (з наук.-попул. літ.); *В екстрених для психіки ситуаціях деперсоналізація дозволяє тверезо, без зайвих емоцій оцінити обстановку і в такому випадку є нормальною реакцією організму на гострий стрес* (з наук.-попул. літ.).

2. *соц., філос.* Стандартизація особистості, зникання особливих, притаманних їй рис. *Комп'ютерний вихід у світ, комп'ютерне спілкування зі світом не може замінити безпосереднього людського діалогу з ним або ж призведе до деперсоналізації* (з наук. літ.).

3. *книжн.* Позбавлення персональних рис. *Німецькій філософській класиці загалом притаманна деперсоналізація Бога* (з навч. літ.).

ДЕПЕ́ША, і, *ж.* 1. Термінове офіційне повідомлення; донесення. *Перед самим днем виборів надходить шифрована депеша із Львова* (І. Франко); — *Як справи?* — *Погані,* — *сказав стурбовано Теплицький і подав Щорсу велику депешу* (О. Довженко); *Полковник надіслав до Варшави термінову депешу* (Р. Андріяшик).

2. *заст.* Телеграма. [С т а р ш и н а:] *Стовпи ото і дріт .. По ньому ж депеші йдуть* (М. Кропивницький); — *До вас хотіли .. вислати депешу, але .. вижидають вашого повороту, не телеграфувавши* (О. Кобилянська); *Одержував* [телеграфіст Сойка] *щохвилини від нього депеші — дивовижні чорні знаки на довгих стрічках білого паперу* (Б.-І. Антонич).

ДЕПІГМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., бот., вет., мед.* Утрата нормальної пігментації. *При альбінізмі спостерігається тотальна депігментація шкіри, волосся, очей; світлобоязнь, червоний зіничний рефлекс* (з навч. літ.); *На початку захворювання вітиліго у ділянках депігментації меланоцити ще існують, але вони не здатні виробляти пігмент* (з навч. літ.).

ДЕПІГМЕНТО́ВАНИЙ, а, е. Позбавлений пігменту (у 1 знач.). *Іноді плоскі атрофічні рубці повністю депігментовані і мають світліший колір, ніж здорова шкіра* (з наук. літ.); *Не існує можливості передбачити перебіг вітиліго. У деяких людей депігментовані плями не розповсюджуються, інколи зникають; в інших прогресують* (з наук.-попул. літ.); *У зимовий час можна опромінювати депігментовані ділянки ультрафіолетовими променями в поліклініці або солярії* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПІГМЕНТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для депігментування. *Доведено високу відбілювальну активність і нешкідливість депігментувального тоніка* (з наук.-техн. літ.).

ДЕПІГМЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **депігментува́ти.** *З косметичною метою можливе депігментування шкіри за допомогою мазі з гідрохіноном* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПІГМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Позбавляти пігменту. *Вважали, що саліцилова кислота може депігментувати шкіру* (з наук.-попул. літ.); *Вказані методи дають змогу повністю очистити культуральну рідину від низькомолекулярних домішок, депігментувати розчин* (з наук. літ.).

ДЕПІЛЯ́ТОР, а, *ч.* Засіб для здійснення депіляції. *Запропоновано каталог депіляторів з описами, характеристиками, відгуками та цінами* (з мови реклами).

ДЕПІЛЯ́ТОРНИЙ, а, е. Те саме, що **депіляці́йний.** *Пропонується ультрашвидкий депіляторний крем* (з мови реклами); *Депіляторний пластир.*

ДЕПІЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Признач. для депіляції. *Клініка придбала лазерний депіляційний апарат* (з газ.); *Депіляційні креми недорогі, ефективні, їх без зусиль можна знайти в аптеках, косметичних салонах* (з мови реклами).

ДЕПІЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Видалення видимої надшкірної частини волосся з косметичною або лікувальною метою. *Воскова депіляція — один із найпоширеніших способів видалення небажаного волосся* (з мови реклами).

ДЕПО́, *невідм., с.* 1. Транспортне виробниче підприємство, яке забезпечує періодичний ремонт, зберігання та обслуговування рухомого складу (локомотивів, вагонів і т. ін.). *Недалеко від клубу депо, там ремонтують паровози* (О. Копиленко); *В депо завертав трамвай* (І. Муратов); *На території трамвайного депо було запропоновано збудувати пам'ятну капличку* (з газ.).

2. *заст.* Склад для зберігання чого-небудь. *Колеса, бендюги, і кари, І самії церковні мари В депо пушкарськеє тягли* (І. Котляревський); *Мендель Гарткопф — підприємець — і законтрактувався довозити будівельне дерево до військового депо* (І. Франко).

3. *анат.* Органи людини та вищих тварин (селезінка, печінка, шкіра), в яких частина крові зберігається ізольовано від загального кровообігу. *У вищих тварин і людини у депо може зберігатися ізольовано близько 50 % усієї крові* (з наук.-попул. літ.); *При посиленій м'язовій роботі, крововтраті кров з депо надходить у кров'яне русло* (з навч. літ.).

△ **(1) Поже́жне депо́** — будівля або комплекс споруд, у якому розміщуються черговий караул пожежної частини, пожежні автомобілі й пожежне устаткування. *Вікно виходило в глибокий і вузький двір, замкнений з протилежного боку будівлею, схожою чи то на пакгауз, чи на пожежне депо* (П. Загребельний); *У ході підготовки також переглянуто плани охорони будівель пожежних депо та інших об'єктів Київського гарнізону пожежної охорони* (з газ.).

ДЕПО́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Робітник або службовець депо (у 1, 2 знач.). *Окремий стенд у музеї присвячено подвигу деповців під час війни* (з наук.-попул. літ.); *Для деповців створено пристойні умови. Адміністративні і цехові приміщення обігріває компактна, але потужна модульна котельня* (з газ.).

ДЕПО́ВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **депо́** 1, 2. *У головах у дядька лежали пучечки живих і сухих квітів: чорнобривці з деповської клумби.., сухий деревій і ковила* (Григір Тютюнник).

ДЕПОЗИ́Т, у, *ч., фін.* Гроші або цінні папери, віддані на зберігання до банку чи інших фінансово-кредитних установ. *У всіх трьох були гроші в депозиті* (П. Козланюк); *Після 2000 р. були запроваджені дуже суворі вимоги до іноземних банків, які починали працювати в Сербії. Вони мали розмістити великі депозити в Центральному банку країни* (із журн.); *Незважаючи на горезвісний мораторій на дострокове зняття банківських депозитів, саме вони є оптимальним вкладенням вільних грошових коштів, констатують експерти* (з газ.).

ДЕПОЗИТА́РІЙ, *ч., спец.* 1. *род.* я. Фізична або юридична особа, яка бере на зберігання гроші, документи, цінні папери та інші цінності. *Вирішено відкрити депозитарію поточний рахунок для обслуговування грошових розрахунків* (з мови документів).

2. *род.* я. Держава або міжнародна організація, що зберігає оригінальний текст міжнародного договору, ратифікаційні грамоти і т. ін. *Депозитарієм Женевського протоколу про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів від 1925 року є уряд Франції* (з наук.-попул. літ.); *Держави, які уклали угоду, передають її копію депозитарію конвенції* (з мови документів).

3. *род.* ю. Сховище коштовностей, документів і т. ін. *Важливим елементом системи обов'язкового примірника є рішення щодо передачі примірників видань до депозитаріїв на постійне зберігання* (з наук. літ.); *Надбудовою над електронними сервісами слугує їх депозитарій, основною функцією якого є фільтрування запитів до сервісів, установлення прав та квот залежно від ролі користувача* (з наук. літ.).

ДЕПОЗИТА́РНИЙ, а, е, *спец.* 1. Стос. до депозитарія (у 1 знач.). *До депозитарної діяльності належать клірing і розрахунки за операціями щодо цінних паперів* (з навч. літ.); *На українському ринку цінних паперів першими почали надавати депозитарні послуги комерційні банки* (з навч. літ.).

2. Стос. до депозитарію. *Організація єдиної депозитарної мережі з боргових та дивідендних цінних паперів дозволить прискорити проведення банками операцій на фондовому ринку* (з наук. літ.); *Реформування депозитарної сфери, а з нею й усього фондового ринку дуже довго відсовувалося на другий план* (з газ.); *Депозитарний облік; Депозитарні активи.*

ДЕПОЗИ́ТКА, и, *ж., іст., розм.* Назва асигнації в Росії в XIX ст. *До введення депозиток і кредитних квитків золотий полуімперіал* [півімперіал] *на Поділлі коштував вісім-*

надцять карбованців асигнаціями, а на Азові — двадцять один (М. Стельмах).

ДЕПОЗИ́ТНИЙ, а, е, *фін.* Стос. до депозиту. *Випуск, розміщення та розрахунки за депозитними сертифікатами здійснюються лише в безготівковій формі в грошовій одиниці України* (з наук. літ.); *Депозитні операції банків полягають у залученні коштів у вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів* (з навч. літ.); *Для зберігання коштів на рахунку сільськогосподарське підприємство і банк укладають депозитний договір* (з навч. літ.); *Депозитний процент.*

△ **Вкладни́й (депози́тний) раху́нок** *див.* **раху́нок.**

ДЕПОЗИ́ТОР, а, *ч.* 1. Фізична або юридична особа, яка передає на зберігання до депозитарію документи або матеріальні цінності. *Депоноване зберігання передбачає збереження права власності на документи, що зберігаються, за депозитором на основі угоди між архівом та їх власником* (з наук.-попул. літ.).

2. *фін.* Те саме, що **депоне́нт** 1, 3. *Розрізняють депозитний сертифікат на вимогу, за яким депозитор може одержати кошти будь-коли, і терміновий, за яким кошти можуть бути одержані лише у передбачений депозитним сертифікатом час* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПОЛІТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Послаблення політичної активності; усунення впливу політичних партій у державних установах, на підприємствах і т. ін. *Президент зазначив, що максимальна деполітизація всіх відомств — запорука того, що люди займатимуться державними справами* (з публіц. літ.); *В Україні, на відміну від більшості європейських країн, досить гостро стоїть питання деполітизації державної служби* (із журн.); *Деполітизація армії; Деполітизація в навчанні.*

ДЕПОЛІТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деполітизува́ти.** *Виконавчі органи місцевих рад мають бути деполітизовані* (із журн.); *Деполітизована судова влада.*

ДЕПОЛІТИЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **деполітизо́ваний.** *Основними принципами функціонування контрольної гілки влади мають бути незалежність, деполітизованість, законність, гласність тощо* (з навч. літ.).

ДЕПОЛІТИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деполітизува́ти.** *Голова Конституційного Суду виступає за його деполітизування* (з газ.).

ДЕПОЛІТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Звільняти що-небудь від впливу політичної ідеології. *Проведення парламентських слухань, на думку членів комітету, надасть можливість деполітизувати питання подальшого поглиблення відносин Україна — НАТО шляхом його фахового обговорення* (із журн.).

ДЕПОЛІТИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Звільнятися від впливу політичної ідеології. *Панівні тенденції на медіа-ринку Румунії чітко віддзеркалюють те, як поступово румунське суспільство деполітизується* (із журн.); *Йти в політику чи, навпаки, повністю деполітизуватися і замикатися в колі сім'ї та друзів?* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **деполітизува́ти.** *Міністерство деполітизується новим керівником згідно з оголошеною ним програмою* (з газ.).

ДЕПОЛЯРИЗА́ТОР, а, *ч., хім.* Сильний окиснювач, що послаблює гальванічну поляризацію. *Було виконано серію робіт із різними штамами бактерій, що є деполяризаторами маловуглецевої сталі та алюмінію* (з наук. літ.).

ДЕПОЛЯРИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *астр., фіз.* Стос. до деполяризації. *Деполяризаційний рецепторний потенціал, який створюється у сенсорних нейронах, викликає їх збудження і генерацію потенціалів дії* (з наук. літ.).

ДЕПОЛЯРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., астр., фіз.* Усунення або послаблення поляризації (у 1, 2 знач.). *Час припаювання має бути мінімальним, щоб не допустити надмірного локального нагрівання зразка і можливої часткової його деполяризації* (з наук. літ.).

ДЕПОЛЯРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *астр., фіз.* Дієпр. пас. до **деполяризува́ти.** *Після опромінення системи двома електромагнітними імпульсами з різною поляризацією сигнал відлуння буде деполяризованим* (з наук. літ.).

ДЕПОЛЯРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, астр., фіз.* 1. Знижувати поляризацію. *Дослідженням виявлено здатність першої культури мікроорганізмів деполяризувати катод за відсутності такої здатності у другої* (з навч. літ.).

2. *біол.* Знижувати різницю потенціалів між внутрішньою та зовнішньою сторонами мембран живої клітини. *Щоб викликати збудження, треба деполяризувати мембрану до -50 мВ, тобто на 20 мВ знизити її вихідний потенціал спокою* (з навч. літ.).

ДЕПОНЕ́НТ, а, *ч., фін.* 1. Фізична або юридична особа, яка має певну суму грошей, не виплачену їй банківською установою в належний термін і відкладену для подальшої виплати. *Здійснюються облік і контроль за станом грошових засобів на розрахунковому рахунку і в касі підприємства, облік дебіторської та кредиторської заборгованостей, розрахунки з депонентами* (з наук. літ.).

2. Фізична або юридична особа, яка користується послугами депозитарія (у 1 знач.) згідно з депозитарним договором. *Депозитарій надає депонентові послуги зі зберігання сертифікатів* (з мови документів).

3. Власник депозиту. *Якщо депонент не закриває депозит по закінченні дії депозитної угоди, суму процентів буде приєднано до депозиту та переобліковано* (з навч. літ.).

ДЕПОНЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **депоне́нт.** *Депонентська заборгованість із простроченим терміном позовної давності перераховується до бюджету* (з навч. літ.).

ДЕПОНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **депонува́ти.** *Золотий чек приймається до сплати, до обміну на золото, депоноване у банку* (з наук.-попул. літ.); *За темою дисертації опубліковано 70 робіт, серед яких 23 наукові статті в журналах, 18 тез наукових конференцій, 7 депонованих наукових статей* (з наук. літ.); *Стандартизований звіт складають, як правило, залучені організації. Він може бути депонований за згодою замовника* (з навч. літ.); // **депоно́вано,** *безос. пред. Шість робіт із списку, наведеного в дисертації, було депоновано* (з наук. літ.); *Основну кількість радіонуклідів у екосистемах досліджуваних озер Красненської заплави депоновано в донних відкладах* (з наук. літ.).

ДЕПОНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **депонува́ти.** *На думку аналітиків, найбільш привабливим сьогодні є депонування готівки євро на дев'ять місяців* (з газ.); *Процедура депонування штамів мікроорганізмів регулюється спеціальною інструкцією* (з навч. літ.).

ДЕПОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Передавати на зберігання у банківські установи грошові кошти, цін-

ні папери, інші цінності; здійснювати вклад або внесок. *Тоді як чек сплачується за вимогою, тратта повинна посилатися емітентові, який її візує і депонує засоби для її покриття, після чого здійснюється розрахунок* (з наук. літ.); *Підраховано, що німці депонували в Люксембурзі в 90-ті роки минулого століття близько 150 млрд німецьких марок, чим зменшили суму оподаткування на близько 15 млрд німецьких марок* (з публіц. літ.).

2. Передавати друковані матеріали, рукописи і т. ін. до депозитарію без тиражування. *Приватні друкарні, які виникли в той час, законодавчо не були зобов'язані депонувати виготовлені ними твори друку* (з наук. літ.); // Зберігати такі матеріали. *Наукові праці з нафтової, газової, нафтопереробної та нафтохімічної промисловості депонує галузевий центр-депозитарій у м. Черкаси* (з наук.-попул. літ.).

3. Зберігати що-небудь у спеціально призначених для цього місцях за певними правилами. *Рослини можна депонувати кілька років за понижених температур без втрати життєдіяльності* (з наук. літ.).

4. *біол., екол.* Накопичувати що-небудь (перев. про речовини, які надходять із довкілля). *Водяна рослинність поглинає з води і донних відкладів радіонукліди, депонує їх у підводних органах і на тривалий час вилучає з активного кругообігу в екосистемах водойм* (з наук. літ.).

ДЕПОНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. *книжн.* Нагромаджуватися, відкладатися. *Нетоксичні форми металів можуть депонуватися всередині клітини мікроорганізму або активно виноситися назовні* (з наук.-попул. літ.); *У печінці відбувається синтез та інактивація гормонів, біогенних амінів, синтезується і депонується глікоген* (з навч. літ.).

2. Пас. до **депонува́ти.** *В Австрії виторг в іноземній валюті обов'язковому продажу не підлягає, однак депонується на спеціальних рахунках, призначених для обмеженого кола операцій* (з наук.-попул. літ.); *Якщо немає повної інформації про акціонера, дивіденд депонується на рахунку товариства* (з навч. літ.); *З теми досліджень опубліковано 10 друкованих статей та 2 статті, що депонувалися* (з наук. літ.).

ДЕПОПУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до депопуляції. *За офіційними даними перепису населення, чисельність кримських караїмів не перевищує 1230 осіб. Тобто, по суті, йдеться про депопуляційний процес однієї з автохтонних меншин, історія якої на теренах Криму нараховує тисячоліття* (із журн.).

ДЕПОПУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *соц.* Зменшення чисельності населення якої-небудь країни чи території або звуження його відтворюваності, коли чисельність наступних поколінь менша за попередні. *Найважливіші питання, які загрожують негативними наслідками подальшому розвитку людства: стрімке зростання чисельності населення, або демографічний вибух, у країнах, що розвиваються, та загроза депопуляції, або демографічна криза, в економічно розвинених країнах* (з навч. літ.); *У результаті багаторічної міграції сільської молоді в міста України відбулося різке демографічне старішання населення в її селах, а за цим настала депопуляція сільського населення* (з навч. літ.).

2. *біол.* Зменшення кількості особин певного виду. *За даними експертів ООН, у 2020 році значно зменшиться кількість води в річках, що спричинить депопуляцію риб та інших мешканців водного світу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПО́РТ, у, *ч., фін.* Різновид біржової угоди, що укладають особи, які грають на пониження курсу цінних паперів. *Депорти укладають на фондовій біржі, розраховуючи на зниження курсу цінних паперів і одержання курсової різниці* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПОРТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **депортува́ти.** *18 травня. У кримських татар День скорботи, 57-ма річниця депортації* (Л. Костенко); *Навесні 46-го з Москви прийшов наказ про депортацію румунського населення* (Г. Тарасюк); *Депортація певних груп населення може набувати крайніх форм, аж до геноциду* (з наук. літ.).

ДЕПОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **депортува́ти.** *У дослідженні висвітлюється загальна міграційна ситуація в Україні після набуття незалежності, проблема одержання українського громадянства депортованими особами та їх нащадками, які повертаються в Україну* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **депорто́ваний,** ного, *ч.;* **депорто́вана,** ної, *ж.* Той (та), кого депортують або депортували. *Слід було обганяти цілі ешелони з депортованими, засудженими, непомітно для конвою передавати крізь ґрати хлібини й цигарки, впізнавати серед них друзів і родичів* (Ю. Андрухович); *Загальна кількість депортованих становить приблизно мільйон осіб* (із журн.); // **депорто́вано,** *безос. пред. Населення багатьох станиць у повному складі вивозили до Сибіру. За різними даними, з Кубані тоді* [у 1932–1933 рр.] *було депортовано від 50 до 200 тисяч жителів* (Д. Білий).

ДЕПОРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДЕПОРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Примусово переселяти за межі певного регіону, держави або етнічної батьківщини. *Лемків депортовували, вкидали до таборів, переслідували, зневажали, позбавляли прав* (із журн.); *Злісних порушників з числа гостей чемпіонату будуть депортовувати* (з газ.); *Там* [у в'язниці] *він просидів ще два роки, а коли прибуло до цієї країни наше представництво, йому сказали, що скоро закінчиться строк його ув'язнення, і тоді його зможуть вислати, депортувати з домініону* (І. Кулик); *Загнати в Сибір цілу армію-визволительку було .. незручно, тим паче, що .. було кого депортувати із приєднаних областей* (Г. Тарасюк); *То депортували на Схід цілі народи, то .. раз у раз здіймались галасливі кампанії повсюдного згону на яку-небудь чергову безглузду будову* (О. Забужко); *Його не випустили, взяли під арешт, звинуватили в підробці документів і депортували додому* (С. Жадан).

ДЕПОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **депортува́ти.** *Під час операцій передбачалися контрибуції на бунтівні села, депортування ватажків бунту з конфіскацією їхнього майна* (з наук. літ.).

ДЕПОРТУВА́ТИ *див.* **депорто́вувати.**

ДЕПОРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **депортува́ти.** *Згідно з міжнародними домовленостями про реадмісію мігранти, яким вдалося потрапити в країни ЄС через нашу державу, депортуються в Україну* (з публіц. літ.); *У кінці 1920-х — на початку 1930-х рр. кримські татари масово депортувалися з території півострова* (з навч. літ.).

ДЕПРЕМІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **депреміюва́ти.** *Підставою для депреміювання служить службова записка головного спеціаліста на ім'я голови райдержадміністрації* (з мови документів).

ДЕПРЕМІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., кого.* Позбавляти кого-небудь премії. *Треба швидко приймати рішення: звільняти тренера чи депреміювати гравців* (з газ.).

ДЕПРЕСА́НТ, *ч.* 1. *род.* у, *гірн.* Речовина, яку використовують для флотації корисних копалин і яка забезпечує вилучення одних мінералів та осідання інших. *Досліджено застосування депресантів при селективній флотації свинцево-мідно-цинкових руд* (з наук. літ.).

2. *род.* у, *фарм.* Лікувальний препарат, що притамовує психічні збудження. *До депресантів належать анестетики, нейролептики, барбітурати й опіати* (з наук.-попул. літ.).

3. *род.* а, *розм.* Людина в стані депресії. *Нагледівши вільне місце біля якогось маньякального* [маніакального] *депресанта, що меланхолійно цідить зі склянки какао, влаштовуєшся поруч* (Ю. Андрухович); *Чужий смуток переважно дратує, він передусім б'є бумерангом самого депресанта, який потрапляє у зачакловане коло невдач* (С. Процюк).

ДЕПРЕСИ́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **депре́сія** 1. *Депресивний стан має певну градацію, яку визначити в щоденному житті буває дуже корисно* (В. Підмогильний); *Він прибув до нюрнберзької в'язниці в депресивному стані* (Ю. Смолич).

2. *екон.* Який перебуває в стані депресії (у 2 знач.). *Він змушений вчителювати у цьому депресивному містечку, де його просто-таки пожирає нудьга і самотність* (В. Хрущак); *Сформоване конкурентне середовище — це фундамент відродження депресивних регіонів* (із журн.).

3. *мед., фізл.* Який пригнічує що-небудь. *Препарат справляє прямий депресивний вплив на функцію міокарда. Він знижує артеріальний тиск та зменшує частоту пульсу* (з навч. літ.).

ДЕПРЕСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **депреси́вний.** *Серед гостьових робітників та іммігрантів доволі поширені невпевненість, нервовість, замкнутість або депресивність. Це стосується не тільки нелегалів* (з публіц. літ.); *Близько двох років тому в жінки з'явилися порушення сну, підвищена втомлюваність, депресивність* (з навч. літ.); *Я скептично ставлюся до тверджень про депресивність нашого суспільства* (з газ.).

ДЕПРЕСИ́ВНО. Присл. до **депреси́вний.** *Нен-Сагор, місіс Ліліан, Думбадзе з Коломійцем три кроки позаду йшли за ними. На них піша мандрівка не вплинула так депресивно* (Ю. Смолич); *Прищитоподібна та зобна залози депресивно впливають на статеві залози* (з навч. літ.).

ДЕПРЕСІ́ЙНИЙ, а, е, *геол., екон.* Прикм. до **депре́сія** 2, 3. *До основних негативних проявів гірничовидобувної діяльності належить пониження рівня підземних вод і утворення так званих депресійних лійок* (з наук. літ.); *Депресійний стан економіки.*

ДЕПРЕ́СІЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Хворобливий стан, що супроводжується пригніченим настроєм. *Тому тиждень я дістав нервовий напад коло стола, по нападі прийшла сильна депресія, і я несвідомо перележав на столі кілька годин* (В. Стефаник); *Бували дні, коли в камері панувала нестерпна тривога, туга, загальна депресія, відчай* (І. Багряний); *Нас оточують здебільшого сірі будні. А кожен з нас потребує своєї порції радості, яка є найкращими ліками від страху, депресії, збайдужіння, негативних емоцій тощо* (В. Чемерис).

2. *екон.* Застій у виробництві, торгівлі або інших сферах життя суспільства; стагнація. *Він опинився у Вінніпегу серед безмежних прерій, безмежних господарських депресій тридцятих років з їх мальовничими чергами обідраних майбутніх мільйонерів* (У. Самчук); *Для депресії як певної фази економічного циклу характерним є поступове розсмоктування товарного надлишку, господарський застій, високе безробіття* (з наук. літ.).

3. *геол.* Місце на земній поверхні, що знаходиться нижче рівня навколишньої території, незалежно від його форми й походження. *На південний схід від Надвірнянського поперечного скиду в Ділятинській депресії локалізовано третій ярус нафтогазоносних структур* (з наук. літ.).

4. *метеор.* Зона зниженого атмосферного тиску або низького рівня барометра. *Циклон — це рухома метеорологічна депресія* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПРЕСНЯ́К, у́, *ч., жарг.* Те саме, що **депре́сія** 1. *Челядюк скаржився на депресняк* (С. Процюк).

ДЕПРЕ́СОРНИЙ, а, е. 1. *мед.* Який знижує артеріальний тиск і зменшує кількість скорочень серця. *Було встановлено, що кардіогенні депресорні рефлекси з зони лівого шлуночка виникають при змінах скорочувальної активності міокарда* (з наук. літ.); *Уперше встановлено, що існує взаємозв'язок між розвитком кардіогенних депресорних реакцій та продукцією оксиду азоту в організмі* (з наук. літ.).

2. *техн.* Який знижує температуру загустіння мастил. *В окремих випадках потрібна частіша заміна моторного мастила через його можливе розрідження біодизельним паливом. Може зрости рівень шуму і димності за низьких температур, тому необхідне застосування депресорних присадок* (з наук.-техн. літ.).

ДЕПРЕФІКСА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Утрата префікса в слові при творенні від нього похідного. *У сфері дієслівного словотвору широко спостерігаємо такі явища, як депрефіксація і зворотна мотивація* (з наук. літ.).

ДЕПРЕЦІАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Слово, що виражає значення зневаги. *У корейській мові система ввічливих форм включає вирази ввічливості стосовно співбесідника та об'єкта оповіді, а також депреціативи, які стосуються самого мовця* (з навч. літ.); *Японський депреціатив уживається лише тоді, коли йдеться про власні дії мовця або про дії його близького родича* (з навч. літ.).

ДЕПРЕЦІАТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до депреціатива. *Депреціативні форми в японській мові являють собою пейоративний тип шанобливого звертання, тобто самоприниження мовця* (з наук.-попул. літ.).

ДЕПРЕЦІАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **депреціати́вний.** *Дослідники відзначають такі особливості сленгу, як депреціативність та домінування репрезентативної, а не комунікативної функції* (з навч. літ.).

ДЕПРИВА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Психічний стан, викликаний неможливістю задовольняти деякі свої життєві потреби достатньою мірою впродовж тривалого часу. *Розрізняють абсолютну і відносну депривацію. У першому випадку йдеться про неможливість індивіда чи суспільного прошарку реалізовувати свої потреби через відсутність доступу до матеріальних чи соціальних благ; у другому — про психологічний стан людини, пов'язаний із усвідомленням нею розбіжності між бажаним і реальним* (з наук.-попул. літ.); *Матеріальні нестатки та емоційна депривація супроводжували Олену все дитинство* (із журн.).

ДЕПУТА́Т, а, *ч.* 1. Член органу державної влади, обраний виборцями. *Батько досить недвозначно уже натякнув йому про те, що нічого б не мав проти, щоб породичатися з сином*

депутата австрійського парламенту (П. Колесник); *Ярмоленко хотів сказати, що йому доведеться, можливо, звернутися з цим питанням до депутата, Марини Митрофанівни Ляної* (Микита Чернявський); *Явина мати була кандидатом у депутати районної ради* (В. Нестайко); *У Німеччині виборець голосує за партії та конкретних кандидатів у депутати, оскільки в країні змішана виборча система* (з газ.).

2. Обрана або призначена особа, уповноважена для виконання якого-небудь доручення. *Він навіть не дивується, що з-поміж чималого гурту громадян вибрано його депутатом на похорон* (М. Коцюбинський); *Депутати від гільтайської ватаги підбігають до чорного коня княжого, б'ють чолом, розкладають руками, щось толкують* (Б. Лепкий).

(1) Наро́дний депута́т Украї́ни — особа, обрана до складу Верховної Ради України. *Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України* (Конституція України); *Конституційний Суд розтлумачив своїм рішенням: народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України* (із журн.).

ДЕПУТА́ТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **депута́т.** — *Слово для доповіді .. надається депутатці Супрун* (А. Головко); *Пряме їхнє начальство не дуже балує їх своїми відвідинами, а вона ось приїхала, тому що вони обирали її, голосували за неї, — вона їхня депутатка* (О. Гончар).

ДЕПУТА́ТСТВО, а, *с., розм.* 1. Посада депутата. — *Що ж до його депутатства, то, оскільки батальйон той не дислокується зараз отут у місті, мандат його механічно втратив силу* (А. Головко).

2. Перебування на такій посаді. *Співрозмовник відзначив, що за час його депутатства було відремонтовано всі під'їзди в житлових будинках округу* (із журн.)

ДЕПУТА́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Бути депутатом; виконувати обов'язки депутата. *Окрім викладання у Львівській політехніці, наша співбесідниця депутатствує в облраді, проводить уроки української мови для колег* (з газ.).

ДЕПУТА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **депута́т.** *Він, як і всі, нічого не їв цілу добу й у бурсі насамперед узявся до сніданку, а потім уже почав вивчати настрої депутатської маси* (Д. Бузько); *Микола виграв вибори, залишивши позаду зо два десятки скомпрометованих партійним минулим претендентів на депутатський мандат* (Г. Тарасюк); *Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України* (Конституція України); *Депутатський корпус.*

△ **Депута́тське зве́рнення** *див.* **зве́рнення; Депута́тський за́пит** *див.* **за́пит; Депута́тський імуніте́т** *див.* **імуніте́т.**

ДЕПУТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Група обраних або призначених представників, що діє за дорученням якого-небудь колективу або організації. *Старший брат Федьковича брав участь в депутації, що ходила до нового парламенту і подавала цісареві петицію* (Леся Українка); *Слідив* [Никифор] *голодними очима, як ішли До магістрату депутації* (І. Франко); *Коли корабель імператриці причалював до берега, до неї приходили депутації українців, татарів* [татар], *греків, сербів, вірменів* (Є. Гуцало); *Виговський, поступаючись посланій до нього депутації, передав через свого брата Данила булаву та бунчук Юрію Хмельницькому* (Ю. Мушкетик).

ДЕРАТИЗА́ТОР, а, *ч.* Фахівець із дератизації. *У китайському місті Цзикетань, ураженому епідемією, працюють декілька бригад медиків і дератизаторів* (з газ.); *Через недовіру багато людей не відчиняють двері дератизаторам, чим гальмують боротьбу зі щурами* (з газ.).

ДЕРАТИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дератизації. *Належний успіх у винищуванні гризунів забезпечується одночасним і повним охопленням дератизаційними роботами якнайбільшої кількості господарств* (з навч. літ.).

ДЕРАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Сукупність заходів, спрямованих на знищення гризунів. *Хлор застосовують у вигляді газу або хлорної води для знезаражування тваринницьких приміщень, а також із метою дератизації* (з навч. літ.).

ДЕ́РБІ, *невідм., с.* 1. Змагання для трирічних та чотирирічних рисистих і скакових коней. *Восени лошаки вже будуть на іподромах, виборюватимуть призи у великому дербі, а поки що вільно гуляють, розпустивши гриви* (О. Гончар).

2. Спортивне (перев. футбольне) змагання між суперниками з одного міста або регіону. *У дебюті київського дербі між "Оболонню" і "Динамо" воротар "пивоварів" пропустив гол після рикошету, але надалі героїчно відбивався від атак лідера чемпіонату* (із журн.); *"Арсенал" і "Челсі" розходяться миром у лондонському дербі* (з газ.); *Київський "Сокіл" виграв столичне хокейне дербі в "Беркута"* (з газ.).

3. *перен.* Особливо запекле змагання між принциповими суперниками в спорті, політиці і т. ін. *Голкіпер київського "Динамо" вдало провів матч проти "Шахтаря" в головному дербі чемпіонату України* (із журн.).

ДЕРБІ́СТ, а, *ч.* Кінь рисистої або чистокровної верхової породи, який бере участь у дербі. *Фаворитом перегонів вважався англійський дербіст Рефрен Пойнт* [кличка коня] (із журн.); *Славетний орловський рисак Квадрат — єдиний кінь у країні, удостоєний двох пам'ятників за життя, дворазовий дербіст* (із журн.).

ДЕ́РВІШ, а, *ч.* Мусульманський чернець-жебрак. *Тут уже справжній схід, європейців не видко, сліпі дома* [будинки] *з гаремами, кав'ярні, ослики, дервіші, фрукти, зелень і чад смаженого м'яса* (М. Коцюбинський); — *Ці жінки бездітні,* — пояснив гід. — *Вони вірять, що святий дервіш діє й тепер і подарує їм дітей* (В. Минко); *Напроти караван-сараю, в якому зупинилася експедиція, просто посеред вулиці, сидів на землі бродячий дервіш* (П. Загребельний).

ДЕ́РГА, ДЖЕ́РГА, и, *ж., заст.* 1. Товста і груба тканина; рядно, покривало, килим. *Він лежав дергою вкритий* (Сл. Гр.); *Закарпатці виготовляють два типи народних килимарських виробів: шерстяний ворсовий килим "джерга" і килим із рослинним квітковим орнаментом* (з наук. літ.); * Образно. *Стежка відбігла досить далеко від Черемошу, який глухо стогнав за корчами під своєю джергою з сивої мряки* (І. Франко).

2. Верхній жіночий одяг у вигляді плахти темного кольору. *Ось підвелася одна молодиця у чорній дерзі, підперезана червоною крайкою* (Панас Мирний); *Співали* [дівчата] *на вулицях до третіх півнів, зодягнені бідно в полотняні сорочки, в дергах чи плахотках* (І. Цюпа); *Кожна окрема частина цього* [українського] *костюма (джерга, плахта, запаска, спідниця, попередниця, корсетка, намітка та ін.) з'явилась в ужитку не відразу* (з мемуарної літ.).

ДЕРГА́Ч, а́, *ч., рідко.* Знаряддя для витягування цвяхів. *Для роботи потрібні молоток, щітка з цвяхами для овечої вовни, дергач* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Відчуження від реального світу, що виникає при деяких психічних захворюваннях (шизофренії, епілепсії і т. ін.). *Для класичної психіатрії відома проблема дереалізації. В першу чергу йдеться про "нечітке" сприйняття дійсності, відчуття віддаленості світу чи його нереальності* (з наук. літ.).

ДЕРЕВИ́НА, и, *ж.* Те саме, що **де́рево** 1. *Скрипить дуплиняна деревина від вітру! Зовсім, здається, зогнила: середина витрухла, випала, а не пада — скрипить* (Панас Мирний); *Хто посадить деревину У садку чи край села, Скажуть всі про ту людину: Недарма вона жила* (С. Воскрекасенко); *Він не здивувався, що його Олеся і досі, схиливши голову на підібрані коліна, сиділа на деревині коло клуні* (М. Стельмах); * У порівн. *З припічка теліпались ноги п'ятами догори, пальцями вниз. Товсті литки стриміли, наче дві деревини* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕРЕВИНА́, и́, *ж.* 1. *бот.* Тверда тканина дерев і чагарників, що складається перев. з клітин зі здерев'янілими оболонками, міститься між корою та серцевиною рослин і становить основну їх масу. *Бутони і квітки пошкоджують яблуневий квіткоїд і хрущі, а кору й деревину — червиця в'їдлива* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **де́рево** 2. *Паровозик тяг дві-три платформи, навантажені деревиною* (С. Чорнобривець); *Підраховано, що людині за життя йде на різні потреби близько 100 кубометрів деревини* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕВИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **деревúна.** *У вікні* [вагона] *знову — рівний океан землі; ніде ні деревинки, ані хутора* (Мирослав Ірчан); // Уламок дерева або виріб із дерева. — *Я положу деревинку в колисочку та й буду колихати; от буде мені хоч забавка* (з казки); *Під кроком розмірним нерівний паркет Зарипав у кожній своїй деревинці* (М. Бажан).

ДЕРЕВИ́ННИЙ, а, е. Стос. до деревинú. *Наведено структуру та етапи технологічного процесу виробництва виробів із деревини та деревинних матеріалів* (з наук. літ.); *Судячи з деревинного вугілля, що трапляється в заповненні цієї споруди, вона припинила своє існування внаслідок пожежі* (з наук. літ.).

ДЕРЕВИ́ЩЕ, а, *с., діал.* Домовина. *Сидів на ослоні згорблений майстер .. і збивав деревище* (Марко Черемшина); *Коли клали Одотиного Степана з тесаної яворової лави в деревище, Гафія тримала мерця за голову* (І. Чендей).

ДЕРЕВІ́Й, ю, *ч.* Трав'яниста запашна лікарська рослина родини складноцвітих з дрібними квітками білого, іноді рожевого кольору, що утворюють щиткоподібні суцвіття. *Де-не-де білів деревій, жовтів безсмертник, пахнуть, сохнучи від спеки, васильки, ще не зчесані металом* (О. Гончар); *Ще пахне степом сизий деревій* (Л. Костенко); *Деревій росте по всій території України, зазвичай на луках, а також по краях полів й узбіччях доріг* (з наук.-попул. літ.); *Трава деревію входить до складу багатьох лікарських зборів, чаїв, що поліпшують роботу шлунка та збуджують апетит* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕВЛЯ́НИ *див.* **древля́ни.**

ДЕРЕВЛЯ́НИН *див.* **древля́ни.**

ДЕРЕВЛЯ́НКА *див.* **древля́ни.**

ДЕРЕВЛЯ́НСЬКИЙ *див.* **древля́нський.**

ДЕРЕВНИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **де́рево** 1. *Він був і тоді знищувачем деревного роду, хоч майже не потребував його для себе — хіба звалив деревину, щоб розложити ватру і одігнатися від дикого звіра* (М. Грушевський); *З незачинених дверей тягло березневою вогкістю, талим снігом, гноєм, деревною корою...* (З. Тулуб); // Який добувають із дерева. *Для підвищення врожаю і цукристості буряків дуже велике значення має деревний і солом'яний попіл* (з наук. літ.); *Дьоготь деревний одержують за допомогою сухої перегонки деревини і кори сосни або берези* (з навч. літ.); *Метиловий спирт утворюється також під час сухого перегону дерева, чому і називається ще деревним спиртом* (з навч. літ.).

2. Який перебуває, живе або паразитує на (в) дереві (у 1 знач.). *На деревах селяться і харчуються деревні мавпи — колобуси і мартишки в Африці, великі мавпи-ревуни в Південній Америці, гібони та орангутанги в Південній Азії* (з навч. літ.).

△ **Деревне́ вугі́лля** *див.* **вугі́лля.**

ДЕРЕВНОСТРУЖКОВИ́Й, а́, е́. Зробл. із деревної стружки. *На заводі налагоджено виробництво деревностружкових і деревоволокнистих плит із використанням синтетичних смол* (із журн.).

ДЕРЕ́ВНЯ, і, *ж., заст., тільки одн.* Зрізані дерева, ліс для будівництва; колоди. — *Недавно оце прислав* [Хоцінський] *мені деревні на повітку та на опал три хури хмизу* (І. Нечуй-Левицький); *На вулиці, попід хатами, валялася деревня, діди сиділи на ній, схиливши голови* (М. Коцюбинський).

ДЕ́РЕВО, а, *с.* 1. Багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону. *Високі дерева на краю лісу махали до вітру віттям, немов зачіпали його* (М. Коцюбинський); *Раптом повіяв вітер. І закрутило, зашуміло в деревах* (М. Хвильовий); * Образно. *Твердження, буцімто розвиток літератури, розвиток письменності підтинає під корінь квітуче дерево народної поезії, цілком безпідставні* (М. Рильський); * У порівн. *Дома, не вечерявши, Рідкодуб зрізаним деревом упав на ліжко* (І. Кириленко); // *тільки одн.* Зрізані стовбури цієї рослини, очищені від гілля; колоди. — *Гех, — хекнув Хома, розмахуючись з-за плеча. Сокира впилася в дерево* (О. Гончар).

2. *тільки одн.* Матеріал із цієї рослини, що використовується у будівництві та у виготовленні різних виробів. — *Це майстерні. Оце тут з дерева виробляють всячину — і вози, .. мебель* [меблі] *всяку, вікна* (Панас Мирний); *Залізо і мідь, глина і пісок, вода і повітря, дерево і гас — все це різні речовини* (з навч. літ.); // *перен.* Про бездушну, тупу людину. *На Варенцова нема надії. Дерево, та ще й дубове* (Т. Шевченко); *Висміяний професором.., сідав* [Микола] *на парту, "дерево на дерево", як говорив панотець Павло* (О. Полторацький).

3. *мат.* У теорії графів — зв'язний граф без циклів. *Довільний граф без циклів часто називають лісом (бо кожен його складник — дерево)* (з наук. літ.).

4. *інформ.* Одна з найпоширеніших структур даних, у якій існує відокремлений вузол — корінь, а інші вузли є коренями множин, які називають піддеревами. *Найчастіше дерева в інформатиці зображують із коренем, який знаходиться зверху* (з наук.-попул. літ.).

(1) Де́рево життя́ — за Біблією, дерево в Едемському саду, плоди якого є джерелом вічного життя. *І сказав Господь Бог: "Ось став чоловік, немов один із Нас, щоб знати добро й зло. А тепер коли б не простяг він своєї руки, і не взяв з де-*

рева життя, і щоб він не з'їв, і не жив повік-віку" (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Хто має вухо, хай чує, що Дух* [Святий] *промовляє Церквам: переможцеві дам їсти від дерева життя, яке в Раю Божім* (Біблія. Пер. І. Огієнка); **(2) Дéрево пізнáння (знаннá) добрá і зла** — за Біблією, дерево в Едемському саду, плодів якого Бог заповідав не їсти першим людям Адамові та Єві. *І зростив Господь Бог із землі кожне дерево, принадне на вигляд і на їжу смачне, і дерево життя посеред Раю, і дерево пізнання добра і зла* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: "Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!"* (Біблія. Пер. І. Огієнка); **(3) Кáрликові плодóві дерéва** — низькоштамбові плодові дерева, вирощені щепленням на районовані середньорослі й низькорослі сорти — яблунь на парадизці, а груш на айві. *Карликові плодові дерева рано починають плодоносити (на 3–5-й рік)* (з наук. літ.).

△ **(4) Áмброве дéрево,** *бот.* — тропічне дерево родини гамамелісових, із кори якого добувають запашну смолу, яку використовують у парфумерії та фармацевтиці. *Рослини в живоплоті не повинні бути колючими чи отруйними. Це можуть бути італійська ліщина, амброве дерево, бук, модрина* (з наук.-попул. літ.); **(5) Бронхіáльне дéрево,** *анат.* — система розгалужених бронхів і бронхіол. *При проходженні повітря вглиб бронхіального дерева швидкість його потоку різко спадає* (з наук. літ.); **(6) Гвоздѝчне дéрево** — тропічне вічнозелене дерево родини миртових, поширене в Південній Азії й Східній Африці, висушені пуп'янки якого використовують як прянощі. *Гвоздика — це висушені бруньки з квіток гвоздичного дерева, які не розпустилися* (з наук.-попул. літ.); **(7) Дéрево залéжностей,** *лінгв.* — наочний спосіб представлення структури речення у вигляді орієнтованого дерева (у 3 знач.) з вузлами-словоформами, які пов'язані дугами, що відображають синтаксичні зв'язки між вузлами. *У статті висвітлюється методика аналізу синтаксичної структури речення на основі методу дерева залежностей та аналізу зон зв'язків словоформ* (з наук. літ.); **(8) Дракóнове дéрево** — субтропічне дерево (живе до 5–6 тис. років) родини агавових із товстим, розгалуженим угорі стовбуром та шкірястим лінійним листям, смолу якого використовують для бальзамування трупів. *На Сейшельських островах ростуть бамбук, ваніль, драконове дерево і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Його там обступили дикі хащі й драконові дерева, і стежки заплели ліани, й над прірвами немає мостів* (Л. Костенко); **(9) Ебéнове дéрево** — назва деяких видів тропічних вічнозелених дерев родини ебенових із цінною деревиною, яка має тверде ядро чорного, темно-коричневого, рідко червоного, зеленого, білого кольору. *Цінне дерево дають ядрові колоди різних видів африканських дерев, головним чином родини ебенових (ебенове дерево)* (з наук.-попул. літ.); **(10) Кáвове дéрево** — тропічне вічнозелене дерево ряду маренових, із плодів якого виготовляють ароматний тонізуючий напій. *Ефіопія — батьківщина кавового дерева* (із журн.); **(11) Кампéшеве дéрево** — тропічне дерево родини бобових із перистим листям і дрібними жовтуватими квітками, деревину якого використовують для виготовлення коштовних меблів, паркету, добування фарби і т. ін.; сандальне дерево. *Сандал одержують з деревини фернамбука й кампешевого дерева* (з наук.-попул. літ.); **(12) Кáмфóрне дéрево** — вічнозелене дерево родини лаврових, яке росте в країнах Далекого Сходу та на Кавказі і з якого отримують камфору. *Підібгавши ноги по-шевськи, сиділи продавці дрібних порцій перцю, гвоздики, шафрану, ладану, гуміарабіку, смоли камфорного дерева* (Ю. Логвин); **(13) Конвалíйне дéрево** — невелике південне вічнозелене дерево або кущ родини вересових із білими запашними квітками. *Конвалійне дерево — невелике (до 3 метрів) з гарними квітками, сильний запах яких нагадує конвалієвий. Його батьківщина — Північна Америка* (з наук.-попул. літ.); **(14) Корѝчне дéрево** — тропічне дерево родини лаврових із циліндричними гілками і великими, овальними листками, кору якого використовують як прянощі. *Коричне дерево походить з острова Шрі-Ланка та Південно-Східної Індії* (з наук.-попул. літ.); **(15) Кóркóве дéрево** — назва коркового дуба та деяких інших дерев родини букових, кору яких використовують для виробництва корку. *З дорослого дерева знімається певний шар кори, що не веде до смерті коркового дерева. Шар відновлюється приблизно через шість-вісім років* (з наук.-попул. літ.); *Завойовувати, опановувати і посідати той .. опоетизований Клондайк і заразом едем... Так, едем, де росте виноград і клюква, коркове дерево, .. живе субтропічний барс і гімалайський ведмідь* (І. Багряний); *Пахла корковим деревом срібна чаша кагору* (Є. Пашковський); **(16) Лáкове дéрево** — тропічне дерево родини сумахових, поширене перев. в Китаї і Японії, із соку кори якого виготовляють лаки. *У колекцію декоративних шпалер входять зразки зі шпону таких екзотичних порід дерева, як італійський сандал, японське лакове дерево* (з мови реклами); **(17) Мáмонтове дéрево** — велетенське хвойне дерево родини кипарисових, що росте в Північній Америці; секвоя. *Мамонтові дерева, або секвої, що збереглися лише в Каліфорнії, вражають своєю винятковою довговічністю (4000–5000 років)* (з наук.-попул. літ.); *Мамонтові дерева досягають 120 м заввишки, 10 м у діаметрі. Це найвищі рослини на земній кулі* (з наук.-попул. літ.); **(18) Мáнгрóве дéрево** — тропічне дерево родини ризофорових із повітряним корінням, що йде від стовбура й гілок у ґрунт; мангль. *Мангрові дерева ростуть у тропіках на межі моря та материка, в смузі припливу та відпливу* (з наук.-попул. літ.); **(19) Маслѝнове (олѝвкове) дéрево** — вічнозелене південне дерево родини маслинових із дрібними запашними квітками та їстівними плодами; маслина (у 1 знач.); олива (у 1 знач.). *Живопліт відгороджував дворище від затишного садка на десяток маслинових дерев* (Іван Ле); *Є тут* [у Нікітському саду] *і лавровишневе дерево, і шовкова акація, і кедри гімалайські .. Мірти* [мирти], *оливкове дерево, японська хурма...* (Остап Вишня); **(20) Молóчне дéрево** — тропічне дерево родини тутових, сік якого нагадує молоко; галактодендрон. *Я міркував так: якщо в природі вже є хлібне, кавове і молочне дерево, то гріх не мати ще й ковбасяного. Я назвав його ковбаб* (Ю. Винничук); **(21) Олíвцéве дéрево** — вічнозелений чагарник (рідко дерево) родини кипарисових з лускоподібною або короткоголчастою хвоєю та ягодоподібними шишками; ялівець. *Ось простяглася алея вічнозеленого ялівцю. Його називають олівцевим деревом: його цінну деревину використовують для виготовлення олівців* (з газ.); **(22) Óцтове дéрево** — південне декоративне світлолюбне з тонким стовбуром дерево родини сумахових, що росте на сухих, кам'янистих схилах, із

суцвіть і плодів якого виготовляють виноградний оцет. *Кипарисів* [на Капрі] *небагато. Великі оцтові дерева* (М. Коцюбинський); *Червоніє дерево оцтове, Мов смішний малюнок малюка* (М. Рильський); **(23) Паліса́ндрове де́рево** — цінна тверда деревина деяких тропічних дерев червоно-коричневого, темно-рожевого або фіолетового кольору; палісандр. *Приміщення було просторе, світле і добре обставлене: дорогоцінний перський килим на всю підлогу, коштовні меблі палісандрового дерева під темним штофом* (Ю. Смолич); **По́лог лі́су (дере́в, наса́джень** *і т. ін.) див.* **по́лог; (24) Ріжко́ве де́рево** — середземноморське вічнозелене дерево родини бобових із гронами дрібних квіток та їстівними коричневими плодами у вигляді ріжка або стручка із солодким м'якушем. *І знов ішли* [Антін з сусідкою] *далі по камінцях, що розсипались з-під підошов, серед килимів дроку, золотого і запашного, над якими чорне ріжкове дерево пускало зелені сльози стручків* (М. Коцюбинський); **(25) Родові́дне (генеалогі́чне) де́рево:** а) схема у вигляді дерева, що вказує на розгалуження роду, сім'ї. *Побудувати своє родовідне дерево не так складно, як здається на перший погляд. Із цим завданням може впоратися будь-яка людина* (із журн.); б) історична схема походження народу, племені і т. ін. *Перші історики, чиї згадки про гунів дійшли до нас, виводили генеалогічне дерево цього народу то з берегів Льодовитого океану, то з таємничих надр неіснуючих європейських пустель* (І. Білик); **(26) Санда́лове де́рево** — вічнозелене тропічне дерево родини бобових, що паразитує на корінні інших видів; сандал *(див.* **санда́л**[1]**).** *У наш час експорт сандалового дерева та сандалової олії з Індії заборонено до відновлення популяції дерев* (з наук.-попул. літ.); **(27) Суни́чне де́рево** — субтропічне вічнозелене дерево або кущ родини вересових із шкірястим листям і білими, зрідка рожевими квітками; суничник. *Суничне дерево справедливо вважається однією з найнезвичайніших рослин* (з газ.); **(28) Ти́кове де́рево** — велике дерево родини вербенових з міцною деревиною, що росте в лісах Південної Азії й на острові Ява; тик *(див.* **тик**[3]**).** *М'янма постачає на світовий ринок тикове дерево* (з навч. літ.); **(29) Тюльпа́нове де́рево** — дерево родини магнолієвих, квітки якого подібні до квіток тюльпана. *Саджанці для парку привозили із кращих ботанічних садів Європи, Азії і навіть Америки. На жаль, ті чудовні тюльпанові дерева .. давно вимерли* (Г. Тарасюк); **(30) Фернамбу́кове де́рево** — південноамериканське дерево родини бобових із твердою жовто-червоною цінною деревиною, яка під час висихання стає темно-червоною; фернамбук; червоний сандал. *Тільки з фернамбукового дерева роблять смички. Тому що фернамбук — єдина деревина, що не дає залишкової деформації при вигині* (з наук.-попул. літ.); **(31) Фі́гове де́рево** — субтропічне листопадне дерево родини тутових із їстівними плодами; фіга. *Фігове дерево дає два врожаї на рік* (з наук.-попул. літ.); **(32) Фіста́шкове де́рево** — південна деревна або чагарникова рослина родини сумахових із перистим листям та плодами, схожими на горіхи; фісташка (у 1 знач.). *Одне з найстаріших дерев Нікітського ботанічного саду в Криму — фісташкове дерево, якому майже 200 років* (з наук.-попул. літ.); **(33) Хі́нне (хі́нове) де́рево** — струнке вічнозелене тропічне дерево родини маренових з рожевим листям, кора якого містить хінін. *Дуже важливим алкалоїдом є вилучений з кори хінного дерева хінін* (з наук.-попул. літ.); *В Андах, на їх східних схилах, поширені ліси з хінного дерева* (з навч. літ.); **(34) Хлі́бне де́рево** — тропічне дерево родини тутових із їстівними плодами, багатими на крохмаль, цукор, олію, вітаміни. *Хлібне дерево належить до родини шовковицевих і культивується на островах Тихого океану* (з наук.-попул. літ.); *— У школі питали, чи виросло б хлібне дерево на наших пісках... — Це вже ти маєш випробувати, — відповіла з усмішкою мати* (О. Гончар); **(35) Цика́дове де́рево** — поширене в тропічних і субтропічних країнах декоративне дерево родини цикадових, шум падіння дощових крапель на листя якого нагадує сюрчання цикад. *У Японії цикадове дерево розводять поблизу будинків, щоб утішитися музикою дощових крапель, які падають на його глянсувате листя* (з газ.); **(36) Цуке́рко́ве де́рево** — дерево родини крушинових, поширене в Індії, Китаї, Японії та інших країнах, плодоніжки суцвіть якого, розростаючись, стають м'ясистими й солодкими. *В Абхазії росте цукеркове дерево. Якщо наприкінці осені його добре трясонути, з нього рясним дощем попадають "цукерки". Це не плоди, а сірі висохлі плодоніжки. Вони містять 47 процентів цукру* (з наук.-попул. літ.); *Серед рідкісних плодових рослин, акліматизованих на Чорноморському узбережжі, особливої уваги заслуговує цукеркове дерево* (з газ.); **(37) Ча́йне де́рево** — рід дерев та кущів родини миртових із м'якою світлою корою та довгими пухнастими квітками, поширений в Австралії та Океанії. *Олію чайного дерева використовують у фармацевтиці як антисептик, відхаркувальний засіб та при ароматерапії* (з наук.-попул. літ.); *З гайків місцевого чайного дерева вибігали навдивовижу прозорі солоні джерела, над якими кружляли міріади комах* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); **(38) Черво́не де́рево:** а) тропічне вічнозелене дерево родини мелієвих; махагоні. *У басейні Середнього Конго на латеритних опідзолених ґрунтах поширені багатоярусні тропічні ліси з великою кількістю видів дерев (фікуси, оливкова і винна пальми, червоне та ебенове дерево)* (з наук.-попул. літ.); б) цінна деревина деяких порід дерев, перев. тропічних, яку використовують для виготовлення меблів найвищої якості. *Для отримання червоного дерева частіше використовуються дерева з родини мелієвих, а також фернамбукове дерево з Південно-Східної Азії* (з наук.-попул. літ.); *Червоне дерево — дуже міцне, важке, добре полірується. Його забарвлення залежить від барвників, що іноді екстрагуються для виготовлення фарб* (з наук.-попул. літ.); *Чорнокнижний неуважно, за звичкою, перехрестився на розкішний, з червоного дерева кіот* (М. Стельмах); в) вироби з такого дерева. *— Приймальний зал... Червоне дерево... Бронза... Рожевий мармур... Шедеври...* (О. Гончар); **(39) Чо́рне де́рево** — деревина деяких цінних порід тропічних дерев темного кольору, яку використовують для виготовлення високоякісних меблів, духових музичних інструментів і т. ін. *Спис довгий, гарно, зі смаком вирізьблений, з розкішною оздобою на держаку. Чорне дерево матово відбиває світло* (Ю. Бедзик); **(40) Шокола́дне де́рево** — невелике або середнього розміру вічнозелене дерево родини мальвових, поширене в екваторіальній зоні, з насіння якого виготовляють шоколад; какао (у 1 знач.). *У колекційних фондах ботанічного саду Львівського університету імені Івана Франка з'явилися "гості" з вологих тропічних лісів — хлібне і шоколадне дерева* (з газ.).

◊ **Не ба́чити за дере́вами лі́су** *див.* **ба́чити; Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці)** *див.* **плюва́ти; Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева)** *див.* **понести́; Як ли́сту на де́реві** *див.* **лист**[1].

ДЕРЕВО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **де́рево,** напр.: д е р е в о п л а́ с т и к, д е р е в о с а д і́ н н я.

ДЕРЕВОБЕТО́Н, у, *ч.* Будівельний матеріал, що складається з бетону і дерев'яної арматури. *Деревобетон фахівці все частіше називають перспективним матеріалом, хоча він відомий досить давно* (із журн.).

ДЕРЕВОБЕТО́ННИЙ, а, е. Зробл. із деревобетону. *Деревобетонні блоки є екологічно чистим матеріалом* (з мови реклами); *Завод деревобетонних виробів.*

ДЕРЕВОВОЛОКНИ́СТИЙ, а, е. Вигот. способом гарячого пресування маси з деревних волокон. *Деревообробні виробництва — це комплексні підприємства з первинної і вторинної обробки деревини, підприємства з виготовлення деревностружкових і деревоволокнистих плит, облицювальної плівки* (з наук. літ.).

ДЕРЕВО-ЗЕМЛЯНИ́Й, а́, е́. Побудований із землі і дерева (у 2 знач.). *Дерево-земляні вогневі споруди будувалися з колод, частіше з подвійними стінками, між якими засипався ґрунт, камінь, щебінь та інші матеріали* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕВОМАТЕРІА́ЛИ, ів, *мн.* Те саме, що **де́рево** 2. *Експорт деревини і виробів із неї неможливий без надання підприємцем на кордоні спеціального сертифікату про придбання деревоматеріалів* (з газ.); *Пропонуємо поставку і продаж установок для шліфування деревоматеріалів* (з мови реклами).

ДЕРЕВОНАСА́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Садіння дерев; деревосадіння. *Головний інженер Набатов був великий прихильник деревонасадження* (Яків Баш).

2. Ділянка посаджених дерев; посаджені дерева. *Цілі селища, забудовані одноповерховими будинками з широкими, рівними вулицями, з алеями, скверами і парками молодого деревонасадження, виникли за кілька місяців за старим Кічкасом на обох берегах Дніпра* (Г. Коцюба).

ДЕРЕВОНАСА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Те саме, що **деревонаса́дження** 1. *Міська рада приділяє багато уваги деревонасаджуванню та благоустрою зелених зон* (з газ.).

ДЕРЕВООБРО́БКА, и, *ж.* Те саме, що **деревообро́блення.** *Джерелами сировини можуть бути також відходи лісопиляння, деревообробки* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕВООБРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Механічне оброблення дерева (у 2 знач.). *Курс "Статистичні методи підвищення якості продукції деревооброблення" читається для студентів 4-го курсу технологічного факультету* (з навч. літ.).

ДЕРЕВООБРО́БНИЙ, а, е. Стос. до механічного оброблення дерева (у 2 знач.). *Батько .. працює на деревообробній фабриці і вміє чудово робити маленькі іграшкові стільчики й барабани* (О. Довженко); *Під час археологічних розкопок знайдено багато деревообробних інструментів: сокир, тесел, пилок, доліт, свердел* (з навч. літ.); *Деревообробна промисловість.*

ДЕРЕВООБРО́БНИК, а, *ч.* Той, хто обробляє дерево, фахівець із механічного оброблення дерева (у 2 знач.). *Деревообробники майстрували столи та табуретки* (І. Микитенко); *Під його* [Івана Лелекача] *рукою вчиться півтора десятка молодих деревообробників* (М. Томчаній).

ДЕРЕВООБРО́БНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **деревообро́бник.** — *Я працювала деревообробницею на заводі, потім робітницею консервного заводу* (з газ.).

ДЕРЕВОПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. Стос. до перероблення дерева (у 2 знач.). *Перед Україною стоїть завдання залучити до держави провідних світових виробників меблів, які зможуть побудувати потужні деревопереробні виробництва* (з газ.); *Деревопереробне підприємство.*

ДЕРЕВОПЛИТА́, и́, *ж.* Суцільний настил із дощок або брусків, поставлених на ребро і зшитих цвяхами чи дерев'яними нагелями. *На цегляні стовпчики кладуть у кілька шарів руберойд і деревоплиту* (з наук.-попул. літ.); *Нас просили допомогти зробити підлогу з деревоплити у спортзалі* (з газ.).

ДЕРЕВОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд дерева, подібний до нього. *Волосся її навіть не обгоріло, не було на тілі опіків чи ран, тільки побачив* [Флор] *якісь червоні деревоподібні розгалуження, мовби візерунки блискавки* (М. Малиновська); *У горах Африки і Південної Америки є види великих деревоподібних трав'янистих рослин — трав'янисті дерева, які утворюють великі розетки з листя, що розкриваються вдень і закриваються увечері* (з навч. літ.); *Деревоподібна ієрархічна структура, або дерево, — це зв'язний неорієнтований граф, що не містить циклів* (з наук.-попул. літ.); *Виділяють три основні типи структур баз даних: ієрархічну (деревоподібну), мережеву і реляційну (табличну)* (з навч. літ.).

ДЕРЕВОРИ́Т, у, *ч.* Техніка гравюри на дошці з дерева, розрізаного впоперек шарів деревини. *Дереворит розвивався шляхом заміни техніки дереворізу, можливості якого були обмежені й не дозволяли передавати тональні переходи різної сили* (з наук. літ.); // Картина, малюнок, виконаний таким способом. *Розглядав* [Борис] *відбитки незграбних гравюр: дереворитів та ліноритів, що назбиралися й зберігалися в цім домі з самих студентських років Максима* (І. Багряний); *Над стелажами висіло кілька дереворитів на тему татринської природи* (Ірина Вільде); * Образно. *Осінній день березами почавсь. Різьбить печаль свої дереворити* (Л. Костенко).

ДЕРЕВОРІ́З, у, *ч.* Техніка гравюри на дошці з дерева, розрізаного вздовж шарів деревини. *У ряді країн Європи, а також у Китаї та Японії техніка дереворізу досягла високого розвитку* (з навч. літ.); *У техніці дереворізу художник зображував портрети видатних українських письменників* (із журн.); // Картина, малюнок, виконаний таким способом. *У дереворізі "Семенко з Покуття" передана туга за рідними Карпатами, за батьківською домівкою* (з наук. літ.).

ДЕРЕВОРІ́ЗАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для різання дерева. *Викладено загальні відомості про дереворізальний інструмент, детально розглянуто якість матеріалів, з яких його виготовляють* (з наук. літ.); *Дереворізальний верстат.*

ДЕРЕВОРУЙНІВНИ́Й, а́, е́. Який руйнує дерева. *На пробних площах проводили суцільний облік дерев за категоріями стану: здорові, ослаблені, уражені дереворуйнівними грибами, вітровальні* (з наук. літ.).

ДЕРЕВОСАДІ́ННЯ, я, *с.* Садіння дерев; деревонасадження (у 1 знач.). *У неділю в Нікополі відбулось свято деревосадіння* (з газ.).

ДЕРЕВОСТА́Н, у, *ч.* Те саме, що **деревості́й.** *Різновікові деревостани кленово-липово-дубових угруповань Качанівського лісопарку в багатьох місцях мають вигляд своєрідно-

го пралісу (з наук. літ.); *Як показали дослідження, зрілий деревостан, що сформувався в певних екологічних умовах, при різкій їх зміні не витримує навантажень і гине* (з наук. літ.).

△ **(1) Чи́стий деревоста́н** — деревостан певної породи з поодинокими деревами інших порід. *У Карпатах ялина в суборі утворює чисті деревостани. Підлісок не завжди чітко виражений — терен, скумпія, глід, горобина, крушина, ялівець* (з наук.-попул. літ.); **Я́рус деревоста́ну** *див.* **я́рус.**

ДЕРЕВОСТІ́Й, то́ю, *ч.* Сукупність дерев і кущів, які утворюють певну лісову ділянку. *У розімкнених деревостоях пагони у ялини починаються від нижньої частини стовбура, часто торкаючись ґрунту* (з наук. літ.).

ДЕРЕВОТО́ЧЕЦЬ, чця, *ч.* 1. Нічний метелик і його гусінь, яка точить, пошкоджує деревину. *Крім перелічених шкідників, є й інші небезпечні деревинні шкідники лісів, наприклад, деревоточець пахучий* (з наук. літ.).

2. Морський черв'як-молюск, який пошкоджує дерев'яні частини портових споруд і суден. *Деревоточці пошкоджують деревину. Небезпеку вони становлять для дерев'яних споруд причалів, а також для дерев'яних суден* (з навч. літ.).

ДЕРЕВЦЕ́, я́, *с.* Зменш.-пестл. до **де́рево** 1. *За цариною починався яр, а на тому боці його кучерявими віниками заткнулись у поле деревця* (В. Винниченко); *Марина полила деревце з обох цеберок* (А. Головко); *А погрійтеся на сонечку, гляньте, як воно любо напоює всяку бадилиночку, кожне деревце?* (О. Бердник); *Щепи росли наче з води, і деревця під осінь мали міцний вигляд* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Зігнулась* [Світлана], *як деревце, Що десь одиноко стояло на зрубі...* (І. Нехода).

ДЕРЕВ'Я́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **де́рево** 2. *То був попросту невеличкий водопровід, зложений із грубих дерев'яних брусів* (І. Франко); *Зовнішній вигляд гуцульського житла є характерним прикладом дерев'яної архітектури, бо вся хата споруджена з дерева в різному його оформленні* (з наук. літ.); // Зробл. із дерева. *На миснику полив'яні миски, дерев'яні ложки* (І. Нечуй-Левицький); *Під стінкою стояло дерев'яне ліжко* (А. Шиян); * У порівн. *Спідні щелепи тряслися в нього, тверді і нерухомі, як дерев'яні* (М. Коцюбинський); // Виконаний по дереву. *Як цяцька, красувався на цегляному підмурку будинок з ґанком, оторочений навкруг дерев'яною різьбою* (М. Стельмах).

2. *перен.* Позбавлений ознак життя; нерухомий, неживий. *Він уявляв собі, що станеться з ним, коли він буде мертвий .. Кров у жилах густа і холодна, як драглі, члени витягнені, дерев'яні і не згинаються. Як з пап'є-маше* (М. Коцюбинський); // Позбавлений емоцій; невиразний. *Тільки випещене лице начальника було, як і завжди, сухе, дерев'яне, а в'їдливі очі неспокійно бігали* (С. Васильченко); *Голос у нього гучний, але якийсь дерев'яний. Так ніби людині зовсім байдуже, про що говорити, аби говорити* (В. Козаченко); *Намагаючись приховати своє хвилювання, він спробував було посміхнутися і сам же відчув, що посмішка вийшла дерев'яна, жалюгідна* (І. Рябокляч).

ДЕРЕВ'ЯНИ́СТИЙ, а, е. 1. Який має в основі своєї будови деревину (*див.* **деревина́**[1] 1) або схожий на деревину. *Для виділення льняного волокна із льону потрібно зруйнувати і відокремити дерев'янисту частину стебла (кострицю)* (з наук. літ.); *Кінці дерев'янистого стебла зрізаних квітів краще розщепити ножем, перш ніж ставити квіти у вазу* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Твердий, як дерево. *При стовбурному захворюванні помідорів плоди бувають дерев'янисті, позбавлені цукрів і кислот, а часто й зовсім не утворюються* (з наук. літ.); *Уражені плоди мають дерев'янисту тканину, яка набуває бурого забарвлення* (з наук. літ.).

ДЕРЕВ'ЯНИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **дерев'яни́стий.** *Структура м'якуша, його дерев'янистість визначають зрізуваність кореня, еластичність та стисливість стружки* (з навч. літ.).

ДЕРЕВ'ЯНИ́ТИ, и́ть, *недок., кого, що.* Робити нечутливим, як дерево. *Мертвіла приморожена щока, терпли, крижаніючи, руки. Безсоння шаленої ночі дерев'янило мозок* (Іван Ле).

ДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. Ставати твердим, як дерево. *У дорослих клітинах у багатьох рослин змінюється хімічний склад оболонки, а саме: вона може дерев'яніти, ослизнюватися, просочуватись кремнеземом та ін.* (з навч. літ.).

2. *перен.* Втрачати чутливість; терпнути, німіти. *У Марка підгиналися ноги. Дерев'яніли руки. Цілу ніч простояв він біля штурвала, не маючи жодної хвилини відпочинку* (М. Трублаїні); *Вона від людського крику дерев'яніє, її трясця б'є, нерв у неї не витримує* (І. Багряний); *Дмитро відчуває, як дерев'яніють в нього руки, ледве стримують коней, як важко заплітаються ноги, як розбухають роз'їдені болючі очі* (М. Стельмах).

ДЕРЕВ'Я́НКА, и, *ж., розм.* Виріб із дерева. *Василь водив ложкою-дерев'янкою по дну* [бляшанки], *черпаючи по картоплинці* (І. Чендей); *Я про того дерев'яного меча був геть забувся. А він поліз рукою в кіш із гречаною половою й подає .. Я покрутив ту дерев'янку, покрутив — ганьба та й годі, забавка для отрочат* (І. Білик); // Штучна дерев'яна нога; протез. *Мов молодик, він схопився з ліжка і застукав .. о підлогу своєю дерев'янкою* (І. Франко); *Бариль, вискочивши на причал і бадьоро постукуючи дерев'янкою, підійшов до рибалок* (М. Трублаїні); *І ось зараз батько сидить у хаті, тільки замість ноги в нього — дерев'янка, і ходити без милиць він зовсім не може* (А. Шиян).

ДЕРЕВ'Я́ЧЧЯ, я, *с., розм.* Збірн. до **де́рево** 1. *Зросло усяке дерев'яччя. Від дрібнолісся до кущів* (із журн.); // Вироби з дерева. — *І з дерев'яччям пізнали мене? — Марко стукнув костурами об долівку* (М. Стельмах).

ДЕРЕГУЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *екон.* Дієпр. пас. до **дерегулюва́ти.** *У нас часто плутають фінансове регулювання з регулюванням реального сектору, а це різні речі — реальний сектор економіки має бути максимально дерегульований* (із журн.).

ДЕРЕГУЛЮВА́ННЯ, я, *с., екон.* Дія за знач. **дерегулюва́ти.** *Згідно з президентським указом вжито заходів із дерегулювання підприємницької діяльності* (з газ.).

ДЕРЕГУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що, екон.* Скасовувати або скорочувати державне регулювання в певній сфері суспільних відносин. *Компроміс між лібералізацією і стійкістю платіжного балансу є складним завданням навіть для відносно стабільних економік у тих країнах, що вирішили лібералізувати поточні рахунки і дерегулювати потоки капіталу* (з наук. літ.).

ДЕРЕГУЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок., екон.* Пас. до **дерегулюва́ти.** *Ціни на електроенергію поступово будуть дерегулюватися* (із журн.).

ДЕРЕГУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до дерегуляції. *Найсерйозніший дерегуляційний закон, прийнятий у нашій економіці, — це закон про дерегуляцію в містобудуванні* (з газ.).

ДЕРЕГУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., екон.* Дія за знач. **дерегулюва́ти.** *Одним із найдієвіших і водночас найбільш реалістичних шляхів перетворення тіньової економіки та корупції на вкрай невигідні види діяльності є дерегуляція економіки* (з наук. літ.); *Прийняті парламентом ухвали про концесії — це дуже важливий елемент процесу дерегуляції або дебюрократизації економіки* (з публіц. літ.); *Дерегуляція включає полегшення входження на ринок, зменшення кількості різноманітних перевірок, скорочення числа ліцензованих видів діяльності тощо* (з газ.).

ДЕРЕЗА́, и́, *ж.* 1. Розгалужений кущ родини бобових, що росте в степу, на степових схилах. *На південь же від Самари до самісінького Азовського моря розлягалися безкраї степи, порослі тирсою, дерезою, велетенськими будяками* (А. Кащенко); *Квітки степової дерези золотаво-жовті, плід — голий циліндричний біб до 4 см завдовжки* (з наук. літ.).

2. Колючий кущ родини пасльонових, який добре вкорінюється на сухих схилах, скелях, урвищах; повій звичайний. *Од високої скелі .. починався рів, обсаджений густою дерезою* (І. Нечуй-Левицький); *Стежка крутилася між скелями й купами сірого каміння, зарослого кущами бузини й колючою дерезою* (О. Донченко); *Порипує думу присохлу свою потріскана корба кринична, та зиркає в двір з дерези-повію сім'я молоденька лисича* (М. Вінграновський); *Не добираючи стежок, він почав квапливо дертися крутосхилом, ковзаючи по слизькій глині й чіпляючись обома руками за колючі прутики дерези* (І. Білик).

3. *жарт.* Коза. *Розсердивсь старий дід На козу брехливу, Узяв ніж, прив'язав Дерезу до хліву* [до хліва] (Дніпрова Чайка).

ДЕРЕЗИ́НА, и, *ж., розм.* Одне стебло дерези. *Він* [соловейко] *сидить на дерезині, співає, аж бадилина під ним колихається* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕ́РЕН, рну, *ч.* Поверхневий шар ґрунту, вкритий травою і трав'янистими рослинами, густо пронизаний їхніми коренями. *Вона звеліла .. вистругать дерен і прочистити заступами доріжку* (І. Нечуй-Левицький); *Настали жнива. Корнієві поля не особливо вродили. Запущені, дерном зарослі* (У. Самчук); *Каламар ступав між могил — насипаних недавно і ще не порослих дерном* [дереном] (І. Чендей); // Вирізані з цього шару пласти. *Зрівняв землю, покрив дерном, Щоб ніхто не бачив, Де полягли Гонти діти, Голови козачі* (Т. Шевченко); *Індус з Михайлом опустили труп Бояка на землю. Однесли на узбіччя, поклали в заглибину. Обклали дерном, завалили камінням* (О. Бердник); *Сам замурував печеру, ще й дерном обклав і кущами обсадив так, що ніхто б ніколи й не здогадався, що тут щось заховано* (Ю. Винничук).

ДЕРЕ́Н, у́, *ч.* 1. Кущ або невелике дерево родини деренових із їстівними кислувато-солодкими ягодами; кизил. *Вишні, черешні, груші, сливи угорки, тернослив, терен та дерен — все росло густими купами* (І. Нечуй-Левицький); *Знаючи, що гітлерівці вночі не нападуть, почав неквапно вибиратися* [Варивон] *на Сокіл-гору, шукаючи в заростях безпечнішого і теплішого місця .. Скоро знайшов такий затишок в дерені і неспокійно, тривожачись, болюючи у видіннях, проспав до пізнього сніданку* (М. Стельмах); *Кизил, або дерен, — стара культура. Невибаглива до ґрунтів, морозостійка, вона дістала досить велике поширення* (з газ.).

2. *збірн.* Ягоди цієї рослини. *Деренівкою називають горілку, настояну на дерені* (з наук. літ.); *Повний кошик дерену.*

ДЕРЕНІ́ВКА, и, *ж.* Настояна на дерені (у 2 знач.) горілка. *Пили Сикизку, деренівку І кримську .. дулівку* (І. Котляревський); *І показалася горілка, І деренівка, і вишнівка, І мед, і пиво та і квас, Як часом водиться у нас* (С. Руданський).

ДЕРЕНО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дере́н.** *Дереновим списом був озброєний легендарний Одіссей у славетній поемі Гомера* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **дерено́ві,** вих, *мн.* Родина покритонасінних рослин порядку кизиловоцвітих; кизилові. *Аукуба — рід рослин родини деренових* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЕНЧА́ЛО, а, *с., розм.* Іграшка з рухомим пристроєм (механізмом), обертання якого супроводиться деренчанням. *Василько ще не вмів читати і випросив газету для нового змія, якого він надумав тепер зробити з двома деренчалами* (П. Панч).

ДЕРЕНЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деренча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Що йому зразу почулось — це якесь чудне деренчання, мов хто на дудці грав* (Панас Мирний); *А навкруги такий достиглий спокій, Така дорідна лагода в усьому, Що деренчання косарок нагірних І цокотіння кованих безтарок Лише увиразнюють безгоміння* (І. Вирган); *Обабіч бульвару пролягали трамвайні колії, якими з деренчанням їхали вниз і вгору невеликі вагончики* (В. Нестайко).

ДЕРЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок.* Видавати уривчасті дрижачі звуки. *Маланка .. бухика по хаті, аж шибки деренчать* (М. Коцюбинський); *Кілька млинків, крутячись на вітрі, весело деренчали, гули* (О. Донченко); *М'яко деренчала сінокосарка, .. диркаючи косою по цупкому, як дріт, пирієві* (П. Загребельний); *Унизу повискували гальмами машини, .. деренчали об дроти антени тролейбусів* (В. Дрозд); // *перен.* Звучати уривчасто; дрижати (перев. про голос). *Простуджений його голос деренчав, мов тріснута посудина* (А. Хижняк); *Вона промовляла голосно, сердито, а її очі бігали, як дві миші в пастці, і голос деренчав, тоді я не збагнув, від чого, здогадався пізніше: то був страх, прикритий грубістю та нахабством* (Ю. Мушкетик).

ДЕРЕНЧЛИ́ВИЙ, а, е. Який деренчить, у якому чути деренчання. *Грицько Вересай .. грав на кобзі і підспівував деренчливим, наче розбитий баняк, голосом* (Ф. Бурлака); *Левко шарпнув на себе деренчливі двері вітряка, переступив через поріг* (М. Стельмах); *Коли ж він пишався, голос його ставав деренчливий і неприємний* (Валерій Шевчук); *Я тільки-но загнала "форда" в гараж, як до воріт підкотило ще одне авто, щоправда, старе, деренчливе, ще з кам'яного віку* (В. Шкляр).

ДЕРЕНЧЛИ́ВО. Присл. до **деренчли́вий.** *Незабаром двері на балконі деренчливо відчинились, і міцні рипливі кроки дрібно порізали підлогу* (М. Івченко); *Старий крук .. сідав на гілку, деренчливо скаржився на життя, чистив дзьоба об рапату кору, а потім змахував чорними крилами і летів геть* (А. Михайленко).

ДЕРЕНЬКОТА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **деренькота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *З вулиці було чути деренькотання трамвая на повороті* (із журн.).

ДЕРЕНЬКОТА́ТИ, о́че, **ДЕРЕНЬКОТІ́ТИ,** оти́ть, *недок., розм.* Підсил. до **деренча́ти.** *Як розбитий горнець, то завше деренькоче* (Сл. Гр.); *— Чого пристали, дурні? — деренькотів він зляканим голосом. — Ну, знайшов бочонок меду, поласував трішки* (Григорій Тютюнник).

ДЕРЕНЬКОТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **деренькоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Позбутися деренькотіння стекол у серванті дуже просто. Потрібно на їхні верхні кромки наклеїти кілька шматочків лейкопластиру* (з газ.).

ДЕРЕНЬКОТІ́ТИ *див.* **деренькота́ти.**

ДЕРЕНЬКУ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **деренчли́вий.** *Персонаж мультфільму Барні має деренькучий голос, хоча чудово співає ірландським тенором* (з наук.-попул. літ.); *Плитки, які мають тріщини, під час простукування видають деренькучий звук* (з мови документів).

ДЕ́РЕШ, а, *ч., діал.* Чалий кінь або віл. — *Наш коваль нагло занедужав. Кував саме дереша ясної панночки, як напали його корчі* (Б. Лепкий); *Коли дорогою зустрічає* [Дмитро] *кого з людей, старанно і довго, з удаваною скорботою, розпитує про свого дереша з зірочкою на лобі* (М. Стельмах).

ДЕРЕШУВА́ТИЙ, а, е, *діал.* Чалий. *Дерешуватим могли називати чоловіка в сірому одязі* (з наук.-попул. літ.); *Дерешуватий кінь.*

ДЕРЖ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **держа́вний,** напр.: д е р ж а р б і т р а́ ж, д е р ж б а́ н к, д е р ж б ю д ж е́ т.

ДЕ́РЖА́ВА, и, *ж., заст.* 1. Маєток, помістя, володіння. — *Чому ж се він мені не похвалився? Мабуть, невеличкий хуторець, — нічим гаразд хвалитись. А все ж хутір! Усе ж держава!* (Марко Вовчок); *Серед самого осередка* [острова], *над річкою в береговині була давня держава діда Дороша Грицая* (І. Нечуй-Левицький).

2. Міцність, сила. *Ноги не мали ще в собі держави, зразу затремтіли, і вона поточилася* (С. Васильченко); *Я хоча теж чоловік при здоров'ї, держава в мені є, і чую силу в руках, але супроти Оришки — хлоп'я, горобчик* (О. Гончар).

3. Влада, керівництво. *За твоєї держави як буде — побачимо* (Сл. Гр.); — *Ми тебе* [короля] *на державу вінчали, Ми тебе й розвінчаєм самі* (Леся Українка).

ДЕРЖА́ВА, и, *ж.* 1. Політична організація суспільства, яка здійснює керівництво ним, охорону його економічної і соціальної структури. *Щоб краще налагодити своє життя, суспільство створює державний апарат, з'являється держава* (з наук. літ.); *Факт утворення етносом держави свідчить про перетворення етносу на націю* (з наук. літ.).

2. Країна з певною політичною формою організації суспільства. *Пруссія стала першою державою світу, де було введено загальну освіту, а згодом — антимонопольне законодавство* (з наук. літ.).

3. Символ найвищої влади в деяких країнах у вигляді ювелірного виробу певної форми. *Золота держава царя Олексія Михайловича має вигляд кулі на підставці, її увінчує хрест* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Вели́ка держа́ва,** *політ.* — держава, яка завдяки своєму військово-політичному потенціалу справляє великий вплив на систему міжнародних та міжнародно-правових відносин. *Статутом ООН на великі держави покладається головна відповідальність за підтримання миру і загальної безпеки у світі* (з наук.-попул. літ.); — *Потенціал великих держав дозволяє побудувати за той час, що є в нашому розпорядженні, сотні велетенських ракет і підготувати необхідне ядерне пальне!* (О. Бердник); **(2) Демократи́чна держа́ва,** *політ.* — держава, в якій існують демократичні соціально-політичні інститути та демократичний тип політичної культури. *Демократична держава забезпечує широкі громадянські права і свободи* (з наук.-попул. літ.); *Якщо стрижнем національної ідеї є свобода, то, власне, свобода повинна бути динамічним, живим рушієм політики, що могла б творити з усіх громадян України модерну націю, підносити її до рівня розвинених демократичних держав* (Д. Павличко); **(3) Правова́ держа́ва,** *політ.* — форма організації державної влади, за якої закон і правовий порядок мають пріоритет над інститутами політичної і соціальної влади. *У правовій державі і державні органи, і громадяни однаковою мірою відповідальні перед законом. У ній реалізуються всі права людини; здійснюється розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову* (з наук.-попул. літ.); **(4) Собо́рна держа́ва,** *політ.* — держава, яка об'єднує всі історичні землі певного народу. *Акт Злуки був глибоко детермінований історично і спирався на споконвічну мрію українського народу про незалежну, соборну державу* (з навч. літ.); **(5) Соціа́льна держа́ва,** *політ.* — держава, яка у своїй діяльності прагне до загального добробуту всіх громадян, соціальної захищеності та соціальної справедливості для всіх членів суспільства. *Після Другої світової війни у конституціях багатьох західних країн були сформульовані завдання побудови соціальної держави* (з навч. літ.); **(6) Тоталіта́рна держа́ва,** *політ.* — держава, яка регламентує всі сфери суспільного існування, а також не визнає незалежності таких сфер приватного і суспільного життя, як економіка, релігія, виховання, сім'я і т. ін. *Проаналізовано основні напрямки боротьби з правовим нігілізмом у процесі переходу нашої держави від тоталітарної до правової* (з наук. літ.); *Пересторогою для людства, мабуть, можна вважати й опис тоталітарної держави рабів і "вільновідпущеників" у платонівських "Законах" та інших його текстах* (з наук.-попул. літ.); **(7) Уніта́рна держа́ва,** *політ.* — цілісна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не користуються суверенними правами. *Згідно зі статтею 2 Конституції України наша держава є унітарною* (з навч. літ.); *Для російської соціал-демократії ідеалом була унітарна держава, у якій з вирішенням соціальних завдань зникне національний розбрат* (з навч. літ.); **(8) Федерати́вна держа́ва,** *політ.* — держава, в якій її вищі територіальні одиниці мають певну юридично визначену політичну самостійність. *Основною ознакою федеративної держави є поділ суверенітету між двома рівнями (федеральним і суб'єктів федерації), що передбачає, зокрема, існування двох систем державної влади та управління, кожна з яких діє у визначених межах* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЖА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* 1. Володар (який має права монарха). [О р и с я:] *Правом батька, силою державця чи владою рабовладільця* [рабовласника] *ви користуєтесь, що проганяєте мене?* (М. Кропивницький); *Не може бути у однім краю два державці* (І. Франко); *Під руку київського державця має перейти земля Подніпров'я, що віднині поєдналась із великими просторами інших племен слов'янських* (Р. Іванченко); // *розм.* Член уряду, державний діяч. *Від громадської думки не зможе відмахнутися ніякий, навіть дуже авторитетний державець* (із журн.).

2. *іст.* Той, хто користувався ранговими землями. — *Нема гірших панів від тих клятих державців та шляхти* (З. Тулуб); *Існував термін "державці", який відбивав тим-*

часовий характер користування ранговими землями представниками козацької старшини (з наук. літ.); // Великий землевласник; поміщик. *Козацька старшина за коронного гетьмана, за старост, за державців .. руку тягла* (Сл. Гр.).

ДЕРЖА́ВКА[1], и, *ж.* Пристрій для закріплення різців на стругальних верстатах. *Радіальні й тангенціальні державки можуть також бути використані для комбінованого оброблення, тобто для одночасного точіння та свердління* (з навч. літ.); *Державка для різців.*

ДЕРЖА́ВКА[2], и, *ж.* Зменш. до **держа́ва.** *У XIX ст. конгломерати феодальних державок, з яких складалися Німеччина та Італія, були перетворені на національні держави* (з публіц. літ.).

ДЕРЖА́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **держа́ва.** — *Наші офіційні органи державної поліції щоденно подають на звідомлення, але я їм не вірю* (В. Винниченко); // Який має важливе значення для держави, може впливати на стан її справ. *У міру набуття незалежності нові держави будуть формувати свою, вже державну політику, виходячи з своїх національних інтересів* (Б. Олійник); // Який бере безпосередню участь у керівництві державою. *Державний діяч.*

Держа́вна слу́жба за́йнятості *див.* **слу́жба; Держа́вний секрета́р** *див.* **секрета́р[1]; Держа́вний службо́вець** *див.* **службо́вець; Спра́ва [величе́зної (вели́кої)] держа́вної (світово́ї) ваги́** *див.* **спра́ва[1].**

△ **Бала́нс держа́вного бюдже́ту** *див.* **бала́нс[1]; Держа́вна ду́ма** *див.* **ду́ма; Держа́вна по́зика** *див.* **по́зика; Держа́вна ре́нта** *див.* **ре́нта; Держа́вна слу́жба** *див.* **слу́жба; Держа́вне пра́во** *див.* **пра́во; Держа́вний герб** *див.* **герб; Держа́вний і́спит (екза́мен)** *див.* **екза́мен; Держа́вний рее́стр** *див.* **рее́стр; Держа́вний (сувере́нний) дефо́лт** *див.* **дефо́лт.**

ДЕРЖА́ВНИК, а, *ч.* 1. Політик, який працює на зміцнення держави, на утвердження її суверенітету. *Мудрий державник, Перікл, золотим віком обдарував Атени* [Афіни], *а кожем'яка* [кожум'яка] *Клеон зневажав його* (Б. Лепкий).

2. Прихильник створення та утвердження самостійної держави. *Першим серед українських енциклопедистів, засновників ліберально-демократичної думки, державником із великої літери можна назвати М. Драгоманова* (з наук. літ.).

ДЕРЖА́ВНИЦТВО, а, *с.* Політичні погляди, діяльність державника. *Діячі Мазепиної доби, на думку О. Оглоблина, дуже високо цінували державництво Богдана Хмельницького* (з наук. літ.); *В. Лісовий акцентує увагу на тому, що своє державництво Д. Донцов обґрунтовував, апелюючи до західного політичного консерватизму* (з наук. літ.).

ДЕРЖА́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **держа́вник** і **держа́вництво.** *Козацькі літописи Григорія Грабянки та Самійла Величка працювали на нашу державницьку ідею, подаючи правдиву історію України в її найважливіших вузлах* (Д. Павличко); *Гете... Авжеж, він був водночас і міністром! Цікавий гібрид поета і чиновника, чи не так? А коли взяти глибше, то це і є державницьке мислення, яким природа щедро обдарувала його, типового німця* (О. Шугай); *Батько хвилюється, чи встигає слідкувати Остап за державницькою пресою* (С. Процюк).

ДЕРЖА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Державний лад; державна організація. *Бо що то значить наша, національно-українська державність? То значить, що всі органи державного управління й господарства мають бути насамперед утворені на Україні, там, де їх зовсім не було до сього часу* (В. Винниченко); *Результатом дії зовнішніх чинників на етногенез є утворення державності, якому передує формування етнополітичної, загальнодержавної (тобто національної) самосвідомості* (з наук. літ.); *Саме там, на Київщині та Запорожжі, створювалась українська державність — козацька республіка, національно-територіальна адміністрація, національне військо* (з публіц. літ.); *Власна грошова одиниця є невід'ємним атрибутом державності* (з газ.).

ДЕРЖА́ВНО. Присл. до **держа́вний.** *Мислив* [гетьман] *отако широко, державно й не міг одкараскатись од думки, що закипає злістю не через листи Сіркові непоштиві, .. а що буцім йому нічого не треба, буцім совість його не тьмяніє, а слава не іржавіє* (Ю. Мушкетик); *Я відкрив дивовижну річ: коли б хата, де жили мій дядько з тіткою, належала обом братам, мій батько ніколи б державно виділеної квартири не дістав* (Валерій Шевчук); *Розвинені країни обрали державно регульовані, соціально орієнтовані ринкові відносини* (з наук. літ.); *Справді, багато було урядовців, за яких думав і писав апарат, а вони лише читали написане і державно похитували головою* (з газ.).

ДЕРЖА́ВНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **держа́вний,** напр.: д е р ж а́ в н о - к о р п о р а т и́ в н и й, д е р ж а́ в н о - м о н о п о л і с т и́ ч н и й, д е р ж а́ в н о - п р а в о в и́ й, д е р ж а́ в н о - ф е о д а́ л ь н и й.

ДЕРЖА́ВНО-БЮРОКРАТИ́ЧНИЙ, а, е. Власт. державній бюрократії. *У радянську епоху в країні склалася типова державно-бюрократична система з усіма її характерними ознаками та негативними наслідками* (з наук. літ.); *Державно-бюрократичний апарат.*

ДЕРЖА́ВО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **держа́ва** (у 1 знач.), напр.: д е р ж а в о з н а́ в с т в о, д е р ж а в о т в о́ р ч и й.

ДЕРЖАВОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із державознавства. *Вибори — надзвичайно багатогранне суспільне явище. Як зазначав німецький державознавець Г. Майєр, у загальнонаціональному масштабі вибори — це наймасовіший процес, який знає право* (з газ.).

ДЕРЖАВОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука про державу, її походження, інститути, ознаки, типи, форми, основні закономірності та чинники розвитку і т. ін. *Державознавство виступає як окрема когнітивна система, що ґрунтується на власній понятійно-категоріальній структурі* (з наук. літ.); *На відміну від державознавства порівняльне правознавство досліджує державний інститут виключно як елемент правової системи* (з навч. літ.).

ДЕРЖАВОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до державознавства. *Державознавчий аспект указаних категорій визначається місцем, яке посідає етнічна психіка та ідеологічні форми національної свідомості в державотворенні* (з наук. літ.).

ДЕРЖАВОТВО́РЕННЯ, я, *с.* Комплексний довготривалий процес, спрямований на побудову держави, який включає культурні, політичні, міфологічні, релігійні та ін. чинники. *Успішне розв'язання складних проблем державотворення, відродження та розвою вітчизняної культури можливе за умови повернення із забуття сотень імен видатних діячів духовної історії України* (з наук. літ.); *Досліджуючи українське козацтво, яке було головним фундатором української держави, ми певною мірою зміцнюємо науковий фундамент сучасного процесу державотворення* (з наук. літ.).

ДЕРЖАВОТВО́РЧИЙ, а, е. Стос. до державотворення. *Завдяки козацтву в середині XVII ст. була утворена українська держава — Гетьманщина, яка продовжила державотворчу традицію українського народу* (з наук. літ.); *Державотворчий процес; Державотворчі ідеї.*

ДЕРЖАВОТВО́РЧІСТЬ, чості, *ж.* Творення, розбудова держави. *Польську владу особливо дратувала діяльність англо-американських місій у листопаді-грудні 1919 р., які намагалися зрозуміти державотворчість ЗУНР і спростовували наклепи поляків щодо порозуміння галичан із більшовиками* (з наук. літ.); *Ідеї державотворчості та єднання політичної нації в нашій країні стають предметом дискусій у пресі* (з газ.).

ДЕРЖАДМІНІСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна адміністрація — місцевий орган державної виконавчої влади в Україні. *Об'єкти недержавної власності вводяться в експлуатацію державними технічними комісіями, які призначаються держадміністраціями* (з мови документів); *У Києві на базі інформаційних кіосків створена інформаційно-довідкова система, що відтворює діяльність Київради та Київської держадміністрації* (з газ.).

ДЕРЖА́К, а́, *ч.* 1. Деталь предмета (ручного інструмента, зброї і т. ін.), за яку його тримають. — *Ого-го! — перенісся ображений буркіт довкола. Чарнецький збурено стиснув держак у шаблі* (М. Старицький); *Мітла була неабияким важливим здобутком — новенька очеретяна мітла з гарно виструганим держаком* (І. Багряний); *Молодиці ворожать про врожай .. Як серп, падаючи, вдариться гострим кінцем об землю, то в наступному році буде врожай, а як вдариться тупим або держаком, — то це погана прикмета* (О. Воропай); *У сінях я наступив на кочергу, і держаком вдарило в двері до світлиці* (Р. Андріяшик).

2. Деталь механізму, приладу або предмета, за яку беруться рукою для пересування, перемикання, повороту. *Павло нікого не слухав, а крутив за держак, і бугай ходив навколо нього пританцьовуючи* (Григорій Тютюнник); *А під стіною лежали якісь дивні чавунні кулі, з'єднані чавунними держаками* (М. Руденко); *Обидва тримали руки на держаку стопкрана, і хто його знає, як це трапилось, але вони його смикнули, і поїзд зупинився* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДЕРЖА́КТ, а, *ч.* Скорочення: державний акт (у 3 знач.) — документ, виданий від імені держави, що посвідчує право власності чи право постійного користування (перев. земельною ділянкою). *Відбулися зміни в Інструкції щодо заповнення бланків держактів на земельні ділянки* (з мови документів); *У 2004 році, коли міністерство отримало держакт на землю під будівництво будинку, частина власників гаражів отримала компенсації* (із журн.).

ДЕ́РЖАЛКО, а, *с.* Те саме, що **де́ржальце.** *Ви поспішаєте на поміч, берете з Якимових рук держалко з казанком, а він біжить мерщій гнідка ловити* (Панас Мирний); *Двоє фізкультурників вносять столик і стілець і ладнають їх біля брами, прикріпивши поряд держалко з прапором* (І. Кочерга); *Біля стіни лежало важке кайло, проте за минулі десятиріччя (а може, й сторіччя) його дерев'яне держалко цілковито струхлявіло від вологи* (О. Авраменко).

ДЕ́РЖАЛНО, а, *с.* Те саме, що **держа́к** 1. *Шаблі з .. золотими держалнами висіли на стінах* (І. Нечуй-Левицький); *Івашко держав у правій руці сітку, що нею ловлять метеликів, з довгою матнею і дерев'яним держалном* (В. Винниченко); *Захисників лишалося менше й менше, Богдан же стояв, мов чманілий* [очманілий], *і досі тримаючись обома руками за держално гатила* (І. Багряний); *На вигоні під гіллястим дубом парувала польова кухня. Корцем на довгому держалні кашовар мішав вариво* (П. Панч).

ДЕ́РЖАЛО, а, *с., розм.* Держак (у 1 знач.). *Колодочка й піхви його чингалу* [чингала] *були оздоблені дрібними блакитними камінцями, а держало в пістоля було цвяховане сріблом* (А. Кащенко); *Маленька лопатка на довгому держалі була коло нього* (Л. Первомайський); *Звір стрімко повернувся і одним ударом лапи розтрощив держало алебарди* (Д. Білий).

ДЕ́РЖАЛЬЦЕ, я, *с.* 1. Зменш. до **де́ржално.** *Людина тримала в руках зо два десятки ножів, довгих і гострих, з держальцями срібної інкрустації* (Н. Рибак); *Ключ дуже гарний із держальцем зручним слонової кості* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Предмет, яким беруть, тримають щонебудь. *Із дроту держальце скрутить він умудрився. Туди яєчко примостив, Недогарок в куточку засвітив І над вогнем давай яйце вертіти* (Л. Глібов).

2. Невеликий держак (у 2 знач.). *Збоку дерчить автоматичний телеграф, викидаючи біленьку стьожку, що намотується на держальце* (В. Винниченко); *Він завзято крутив якусь гайку, натискував на держальце, але дрезина не піддавалася* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЕ́РЖАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **держа́ти** 1–7. *"Давня казка"* [Лесі Українки] *вся, від початку до кінця, держана в легкім, гумористичнім тоні* (І. Франко); *Переважно в півсвітлі держані кімнати бували взимі приємно огріті, поміст застелений грубими килимами, а попід стінами стояли вигідні софи* (О. Кобилянська); // **де́ржано,** *безос. пред. Її того ж дня, що й Зінька, посаджено було до тюрми, та недовго держано, бо незабаром виявилося й доведено, що вона ще в суботу вдень пішла в Чорновус і там ночувала* (Б. Грінченко).

2. Який був у вжитку; уживаний, поношений. *Черевики можуть бути стоптані, драні, латані, скривлені й держані, все-таки черевиками лишаючись* (В. Підмогильний).

ДЕРЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **держа́ти** 1–7. *Він не держав скрипку під бородою, але на ремені, а рам'я спер на ліву ногу та й так цигикав. Цей спосіб держання скрипки, видко, був для нього дуже вигідний* (Л. Мартович); *Скоро перебігла в думках, як він досі нічого їй не відмовляв: ні ходження без заслони, .. ні навіть держання собачки, яку мусульмани уважали нечистим сотворінням* (О. Назарук); — *Тільки вам за ці гроші даємо, бо знаємо — купуєте* [корову] *не на заріз, а на держання! — припрошувала Гафія* (І. Чендей).

ДЕРЖАПАРА́Т, у, *ч.* Скорочення: державний апарат (у 2 знач.). *Це люди, — прости і даруй, Господи, — чи тварини? Чи вони нещасні, бо доведені держапаратом до стану зомбі?* (С. Процюк); *Надмірне державне втручання в економіку неминуче призвело до уповільнення темпів економічних реформ, до корумпованості держапарату* (з наук. літ.); *Зміна адміністративно-територіального устрою не самоціль, а лише формування кістяка для ефективного функціонування держапарату та органів місцевого самоврядування* (із журн.).

ДЕРЖАРБІТРА́Ж, у, *ч.* Скорочення: державний арбітраж. *Усі справи, що надходили до держарбітражу, поділялись на позовні та переддоговірні* (з наук.-попул. літ.); *Відповідно до Положення про Держарбітраж до його відання*

були віднесені всі спори щодо укладених договорів, спори про якість продукції, а також інші (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЖА́ТЕЛЬ, я, *ч.* 1. Той, хто володіє цінними паперами або іншими цінностями; утримувач, тримач. *Грошові цінні папери виражають право їх держателів на цінність у вигляді певної суми грошей* (з навч. літ.); *Держатель облігацій; Держатель пакета акцій.*

2. *іст.* Умовний володар і розпорядник земель, отриманих ним від верховного правителя. *Король підвівся і підняв руку. — Достославні панове! Держателі землі Угорської!.. Закликали ми вас з братом моїм Коломаном сюди для того, щоб сповістити, що богопротивний нехрист-язичник Батий надіслав нам листа* (В. Малик); *Харитон тією волею не вельми переймається, його ноги в ялових чоботях і міряють свої гони, але й він, розказуючи про держателя села пана Григорія, оглядається на двері* (Ю. Мушкетик); *До складу регулярної піхоти, а можливо, і кінноти Галицько-Волинського князівства входили умовні володарі (держателі) земельних наділів, служилі малі та середні бояри* (з наук. літ.).

3. *іст.* Хранитель і розпорядник символу державної влади. *Бояри посідали найважливіші посади при княжому дворі. З їх середовища призначалися двірські (управителі княжим господарством), скарбники, печатники (держателі княжої печатки), мечники, стольники та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЖА́ТЕЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **держа́тель.** *До епохи Високого Середньовіччя церква була головною держательницею культурних цінностей* (з навч. літ.).

ДЕРЖА́ТИ, держу́, де́ржиш, *недок.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Взявши в руки, рот, зуби і т. ін., не випускати; тримати. [Явдошка:] *Хіба вони гроші в зубах держать?* (Панас Мирний); *Держала в руках кухоль з водою та й впустила додолу* (І. Нечуй-Левицький); *З вулиці входить дід Терешко .. В руках держить великий букет* (М. Зарудний); // Підставляти руки, посуд, тару і т. ін. для одержання чого-небудь. — *Держи свій оклунок... от насипав... от і йди собі; тут тобі на місяць* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ану? виверніть кишені: Що там є такого? А ви, хлопці, держіть жмені...* (П. Гулак-Артемовський); [Круста *(підводить кухля):*] *Держіть фіали!* [Люцій:] *Я не п'ю, спасибі* (Леся Українка); // Схопивши за що-небудь, не відпускати від себе, не давати рухатися комусь, чомусь. [Сестра Серахвима:] *Ми вели її під руки і держали кріпко...* (Панас Мирний); *І на весь гай гукать зачав* [Вовк]: — *Ой ненечко! Рятуйте! Поможіте! Ловіте злодія, держіте! Добро моє покрав* (Л. Глібов); *Остап схопився з криком: — Держіть ляха! Ловіть коня, ловіть!!* (О. Довженко); // *перен.* Зберігати що-небудь за собою, докладаючи до цього зусилля. *То небагато Виговський гетьманував, Півтора роки булаву держав* (А. Кащенко); *Українська збройна сила від століть високо держала прапор національної ідеї всупереч усім силам розкладу і рабства* (з публіц. літ.).

2. *що.* Бути опорою чому-небудь; підтримувати. *Міцні залізні штаби, що держали глуху браму, іржа проїла, зламалися, брама лежала долі* (Панас Мирний); *Коли й умре котра з них* [смерек], *переживши п'ять століть, — не дають їй упасти, .. ослабити ряди. Підставляють плечі, обхоплюють руками і держать* (Г. Хоткевич).

3. *що.* Утримувати що-небудь у певному положенні. — *Ти тільки подивись, як вона ходить, як говорить, як держить стан* (І. Нечуй-Левицький).

4. *кого, що.* Змушувати залишатися, перебувати де-небудь. *Хан держить Богдана в своєму наметі й не пускає в битву* (І. Нечуй-Левицький); *То ж послухайте старого: Не держіть узаперті Цього щиглика малого, Бо загине в самоті!* (П. Грабовський); *Колись держали у полоні Тут* [в Авіньйоні] *пап французькі королі* (М. Рильський); // Затримувати якими-небудь діями, справами. — *Чого ж ти нас держиш надворі? Веди вже у хату* (Панас Мирний); [Любов:] *Ідіть собі спати, я не держу вас* (Леся Українка); // Залишати у кого-небудь. *Не держи їх* [малюнки] *тільки довго у фотографа* (Т. Шевченко); — *Якщо недовго будете держати* [список] *у себе — то згодний, — одказав я. — Держатиму, скільки буде треба, — неласкаво мовив становий* (Панас Мирний).

5. *кого, що.* Змушувати перебувати в якому-небудь стані, положенні. *Держати місто в облозі;* // Утримувати, тримати в певному стані. *Вони так добре держали дім, так уміли дбать, як їх покійна мати* (І. Нечуй-Левицький); *Дружина лікаря .. держала всю господу, як розумні бджоли вулик* (М. Рильський); // *кого, розм.* Поводитися з ким-небудь, ставитися до когось певним чином. — *Адже коваль держить її* [її] *як рідну дитину. Схоче погуляти чи між посестри піти, то він їй прецінь не боронить* (І. Франко); [Мавка:] *Який-бо ти, дідусю, став суворий! Се ти мене отак держати будеш, як Водяник Русалку?* (Леся Українка); // Мати за дружину. *Сам Мотуз докопався, що Грицаїв дядько держав його рідну тітку* (І. Нечуй-Левицький); *Зять Семен .. живе у старого Проця в приймах, бо держить старшу Процеву доньку Марію* (Ю. Яновський).

6. *що.* Зберігати, тримати де-небудь. — *Держіть свої грошенята при собі, та й не хваліться про їх* [них] *нікому* (Панас Мирний); *Дуже негарно з Лідиного боку держати отруту на столі, не під замком* (М. Коцюбинський); // Мати у своїй власності, володіти чим-небудь. *Держати контрольний пакет акцій.*

7. *кого, що, розм.* Тримати в себе, при собі; посідати щось, володіти кимось, чимось. *Вже Ганя купила гарненьку канапу, справила гарну одежу, .. держала корову, мала доволі молока* (І. Нечуй-Левицький); — *Десятків зо два коней завжди держав* [князь Куракін], *пар тридцять волів* (А. Головко); *Ужгородські старожили пам'ятають, що при Чехословаччині господар не мав права держати собаку, скажімо, породи німецька вівчарка* (з газ.); // Зберігати для чого-небудь. *Стояв у неї на городі, В кострі на зиму очерет; .. Як порох був уже палкенький, Його й держали на підпал* (І. Котляревський); *По обіді обсядуться всі гуртом під хатою .. Мати винесе з хати миску з насінням (про свято держить), поставить у коло* (А. Головко); // Мати який-небудь заклад, підприємство. *У коршмаря* [корчмаря], *що недалеко скиту Держав шинок, була одна дочка* (І. Франко); — *Тут уся штука в тому, що в Петрівцях Захарчук крамницю держав* (Б. Антоненко-Давидович); *Стара інвалідка Юзефа держала тут притулок для бездомних моряків* (Ю. Смолич); // Тримати як робочу силу. *Держав батраків.., так тільки і знав, що год з году усе багатів* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Василь:] *Може, і я розживусь і наймитів тоді держатиму, то й не буду сам за плугом ходить* (М. Кропивницький).

8. *розм.* Спрямовувати транспортний засіб або гужову тварину в певному напрямі. — *Держи цабе, то якраз по-*

трапимо в ворота до клуні (І. Нечуй-Левицький); *Воли були здорові, комашинкою здавався біля них Яшко .. Ззаду гукнули: — Соб держи, соб!* (А. Головко); — *Держи за мною. Гаврило слухняно повів за ним биків* (Григорій Тютюнник).

9. *що.* У сполуч. з деякими іменниками означає: здійснювати те, що названо іменником. — *Ну, ті, певно, довго служили при війську, що й тепер іще, на старості, держать крок* (І. Франко).

10. *перен., безос.* Бути в певному стані (про погоду). *Починалася весна; хоч ще звечора й держало заморозками, а проте вдень так світило, так гріло ясне сонечко!* (Панас Мирний).

(1) Держа́ти / ви́держати (продержа́ти) коректу́ру, *заст.* — робити виправлення в тексті рукопису. *Бажалося б .. самому продержати всю коректуру* (Панас Мирний); *Я, скінчивши ту поему, Сам відніс її в цензуру, .. Сам продержав коректуру* (В. Самійленко); **(2) Держа́ти зви́чаїв,** *рідко* — дотримуватися звичаїв. [Х у с а:] *Мати, як стара людина, не розбирає, що в часи новітні не можна звичаїв старих держати* (Леся Українка); **(3) Держа́ти умо́ву,** *рідко* — дотримуватися умови, виконувати її. *Присягнув король, поклавши два пальці на Євангеліє. В своїй присязі Ян-Казимір обіцяв, що він і його наслідники дають обов'язок королівською присягою держати Гадяцьку умову непорушне на віки вічні* (І. Нечуй-Левицький); [М а в к а:] *Се так держиш умову з дядьком Левом?* (Леся Українка); **Склада́ти** (*рідше* **держа́ти**) **/ скла́сти** (*рідше* **ви́держати, ви́тримати,** *заст.* **здержа́ти**) **і́спит (екза́мен, за́лік)** *див.* **склада́ти; Трима́ти (держа́ти) банк** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну** *див.* **трима́ти.**

○ **(4) Держа́ти (ра́дити) ра́ду** — радитися з ким-небудь. *Стали ж бо вони си раду радити, Раду радити, дарунок дати, Дарунок дати — мису червоних. На то не гадано, далі войовано. Ой вода, вода човном хитає* (з народної пісні); *Держали ми знов раду з Лукашем і з батюшкою, що мені робить і що починати* (Марко Вовчок); **Трима́ти (держа́ти) в поко́рі** *див.* **трима́ти.**

◊ **(5) Держа́ти компа́нію** — бути компанійським, товариським; не відсторонюватися, не відмовлятися від того, що роблять інші. *Весела баба! .. І компанію держить добре; дудлить вино таки гаразд.., — думав Бичковський* (І. Нечуй-Левицький); **(6) Держа́ти оби́ду** — ображатися на кого-небудь. — *Чого ти штовхаєшся, — одсунулась Гучка, — неправду кажу, чи що? І обиду, товаришу, тут нічого держать* (Ю. Мушкетик); **(7) Держа́ти пере́д:** а) верховодити ким-небудь або в чомусь; бути на чолі когось, чогось. *Знов держить вона перед чи на весіллях, чи на музиках. Хлопці липнуть до неї* (І. Нечуй-Левицький); б) *(чого)* бути першим у чому-небудь; очолювати процесію, колону і т. ін. *Мати з дочкою сіли в ридван, а Черевань не покидав таки козаковання* [козакування] — *поїхав на прощу верхи. Шрам із ним держав перед того поїзду* [поїзда] (П. Куліш); **(8) Держа́ти ро́зум в голові́** — бути розсудливим, розважливим; обмірковувати, контролювати свої дії, вчинки. *Недарма в народі кажуть: "Держи розум в голові — скарб матимеш"* (із журн.); **(9) Держа́ти шка́лики,** *заст.* — бути корчмарем, шинкарювати. — *Брат його, Василя нашого, шкалики держить, то горілка для весілля дешева буде* (Грицько Григоренко); **(10) Держа́ти язи́к дале́ко від ро́зуму** — говорити що-небудь безглузде, непродумане. — *А ти* [Харитоне] *язика далеко від розуму не держи! — вже замирливо кинув Боженко, добуваючи капшук, щоб перекурити після хвилювання* (Ю. Смолич); **(11) Держи́ в оби́дві жме́ні,** *ірон.* — уживається для вираження чийого-небудь марного сподівання на здійснення чогось. *Нарізку власть* [влада] *йому зробить! Якраз! — держи в обидві жмені. Треба самовільно брати її, землю* (А. Головко); **Зуба́ми трима́ти (держа́ти)** *див.* **трима́ти; Но́ги не трима́ють (не де́ржать)** *див.* **нога́; (12) Річ держа́ти,** *заст., уроч.* — виступати, висловлюватися публічно. — *Дозвольте і мені, панове, річ держать! — Тут обізвалася Лисиця* (Л. Глібов); *Річ держав помічник мера, Перед ратушею ставши, Як проходив гурт поз нього* (Леся Українка); **Трима́ти (держа́ти) ві́жки в рука́х** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в кулаку́ (в кулаці́)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в [міцни́х (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в повода́х)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в свої́й кише́ні** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в секре́ті** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в стра́ху́** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) в чо́рному (найчорні́шому) ті́лі** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти, гну́ти) фасо́н** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) за сімома́** (*рідко* **під трьома́**) **замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)>** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) ко́ло свого́ по́яса** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) лі́нію** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) на голо́дному столі́** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] ві́дстані (ві́ддалі)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) на при́в'язі (на припо́ні)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) на сві́ті** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) під спу́дом** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) під сукно́м** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) по́рох сухи́м** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) при собі́** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) ру́ку** (*рідше* **сто́рону**) *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) себе́** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) себе́ в рука́х (в шо́рах) <Трима́ти (держа́ти) [свої́] не́рви в рука́х>** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) / утри́мати (уде́ржати) в голові́ (в умі́)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) хвіст (хвоста́) трубо́ю (бу́бликом)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці)** *див.* **трима́ти; Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́)** *див.* **трима́ти.**

ДЕРЖА́ТИСЯ, держу́ся, де́ржишся, *недок.* 1. Схопившись, учепившись за кого-, що-небудь, зберігати якесь положення; триматися. *Щоб не впасти, руками держиться* [сотник] *за днище* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Від сильного ривка Мандрика, що держався за ручку* [дверей], *вилетів у коридор* (О. Довженко); * Образно. *Але корінням ґрунту кам'яного Вона* [смерічка] *так цупко держиться завжди, Що не боїться вітру дощового* (Д. Павличко); // *перен.* Прагнути зберегти що-небудь для себе, утримати за собою. *Чи то врешті у Бертольда Притомилося лицарство, Чи то владар бусурманський Міцно так державсь за царство, — Тільки твердо*

так трималось Місто гордеє, уперте (Леся Українка); *Та й держалась же Кониха за те життя, як борона за траву* (Грицько Григоренко); // Притуливши руку до кого-, чого-небудь або поклавши руку на когось, щось, залишати її в такому положенні. *На березі сидить турок у червоній чалмі, держачись за кинджал* (Марко Вовчок).

2. Утримуватися на якій-небудь опорі, за допомогою чого-небудь; бути укріпленим на чомусь. *Голова у неї* [старої], *наче в п'яної, хиталася, не держалася на в'язах* (Панас Мирний); *Листя з кущів вже зовсім обсипалось внизу, тільки держалося на вершечках* (І. Нечуй-Левицький); // *перен.* Існувати, спираючись на кого-, що-небудь, ґрунтуватися на чомусь, підтримуватися чим-небудь. [І з о г е н:] *Наш ворог тямить, чим держиться церква* (Леся Українка).

3. Перебувати в певному стані, положенні, зберігаючи його в той чи інший спосіб. *Він випірнув зараз же і поплив до Семена, що ще держався на воді* (Б. Грінченко); *Славетний акин* [Джамбул] *держиться в сідлі вже більше як вісімдесят літ життя* (Т. Масенко).

4. Перебувати де-небудь, займати якесь місце, положення. *— Держись мені хати, не блукай по ночах!* (М. Коцюбинський); *Одна Неріса танцює, все держачись позад Антея* (Леся Українка); *— Держися місця. Перетерпиш кару... Якось воно буде* (О. Донченко).

5. Надавши певного положення тілу, зберігати його; стояти в якій-небудь позі. *Наділа* [Христя] *й корсетку. — Держись рівно!* (Панас Мирний); // *перен., розм.* Поводитися, триматися певним чином. *Треба було оскупно* [скупо] *видавати на їду і на всякі найконечніші потреби, щоби тільки про людське око держатися сяк-так з гонором* (І. Франко); *Панна Анеля мовчала, держалась сухо і наче осторонь* (М. Коцюбинський).

6. *розм.* Залишатися в доброму стані, не псуватися. *Ґабелок державсь, та комір Василевого каптанка не видержав, лопнув* (Панас Мирний).

7. *перен.* Не відступати, не здаватися; міцно стояти, триматися. *— Затявся пан, держімось і ми* (М. Коцюбинський); *Цілий уже тиждень держаться озеряни. Вже двічі набігали козаки, а нічого не вдіють* (А. Головко); *— Держись, Марійко, щоб мені там того... Щоб усіх партизанів на ноги поставила* (Ю. Бедзик); // Стримувати себе, утримуватися, кріпитися. *Старі держались і не дуже напивались, доки на вечірці гуляли панни та паничі* (І. Нечуй-Левицький); *Серце, як молотком, гамселило у груди. Він все держався* (Панас Мирний); *— А ми держались-держались, та таки перед світом поборов нас сон* (Григорій Тютюнник).

8. *чого.* Дотримуватися певного напряму в русі. *Іван мав намір усю вину за цю пригоду звалити на них* [коней]. *Особливо на підручну, бо вона ніколи не держиться дороги* (Л. Мартович); * Образно. *Іван, ще дитиною напрямований* [спрямований] *по хліборобській дорозі, так її й держався* (Панас Мирний).

9. *чого, перен.* Дотримуватися чого-небудь, діяти згідно з чим-небудь. *Я Господь, Бог Твій, .. що чинить милість тисячам поколінь тих, хто любить Мене і хто держиться Моїх заповідей* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *— Я пригадав собі, що зустрічався з ним і в іншому товаристві, де він держався крайніх поглядів та виставляв себе демократом* (М. Коцюбинський).

10. Пас. до **держа́ти** 1–7. *Прийшли з череди вівці (двійко було іще з приданого — держиться їх заради дитини)* (А. Головко).

(1) Держа́тися / доде́ржати прися́ги — бути вірним своїм обіцянкам. *— Та Бог з тобою, Денисе!.. буду держатись присяги і тебе не попрекну* [попрікну] *ні у чім* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Ваша світлосте, — відповіли батуринці, — не таке це легке діло, як кому здається. Треба його обміркувати, треба переконати тих козаків і міщан, що хочуть гетьманові додержати присяги* (Б. Лепкий); **(2) Держа́тися плу́га** — займатися хліборобською працею, не покидати хліборобства. *Держіться, діти, плуга, то якось будете жити на світі* (М. Стельмах); **(3) Держа́тися пра́вої руки́** — прямувати праворуч. *Остапові здавалося, що вони мусять держатися правої руки* (М. Коцюбинський); **Трима́тися (держа́тися) старовини́** *див.* **трима́тися.**

◊ **Де (в чо́му) [тільки] та душа́ де́ржиться** *див.* **душа́; (4) Держа́тися руки́** *чиєї, кого* — бути на чиєму-небудь боці, підтримувати когось. *Чіпка й собі, хоч і бачив, що мати ні в чому не винна, держався руки жінки, а за нею — й тещі* (Панас Мирний); **Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржиться) в ті́лі** *див.* **душа́; [І] ку́пи не трима́ється (не де́ржиться)** *див.* **трима́тися; Ле́две (ледь) трима́тися (держа́тися, стоя́ти) на ногах** *див.* **трима́тися; Стоя́ти (трима́тися, держа́тися) о́сторонь** *див.* **стоя́ти; (5) Тільки держи́сь** — уживається для підкреслення великої сили вияву чого-небудь як у позитивному, так і в негативному плані (про енергію, почуття, емоції і т. ін.). *Роздратує* [дід Мирон] *її чим-небудь, і тоді тільки держись: Марина так почне в'язати, що два косарі не вспівають за нею косити* (Грицько Григоренко); *— Ну вже й характер! Як що придумає, так тільки держись* (Григорій Тютюнник); **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти; Трима́тися (держа́тися) за спідни́цю** *(заст.* **запа́ски)** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) ку́пи** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) на сві́ті** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) на соломи́нці (на павути́нці)** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) [свого́] бе́рега** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися, стоя́ти) [мі́цно (тве́рдо)] на нога́х** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) ха́ти** *див.* **трима́тися; Трима́тися (держа́тися) як сліпи́й плота́ (ці́пка)** *див.* **трима́тися.**

ДЕРЖАЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **держа́к** 1. *Вона взяла її* [лопатку] *за самісінький кінчик дерев'яного держачка і щосили вдарила в браму* (Ю. Смолич); *Лікар спритно підніс до зубів Спасокукоцького маленьке кругленьке дзеркальце на металевому держачку* (В. Нестайко); *Рука несвідомо стискала мокрий від поту держачок пістолета* (І. Білик).

ДЕРЖБА́НК, у, *ч.* Скорочення: державний банк. *Отож залишилися тут селищна рада, держбанк, держстрах і філія контори зв'язку на дві телефоністки* (О. Чорногуз).

ДЕРЖБО́РГ, у, *ч.* Скорочення: державний борг. *Представник опозиції виступив із вимогою надати повну інформацію про виконання держбюджету, стан справ у найбільших державних компаніях і ситуацію з держборгом* (із журн.).

ДЕРЖБЮДЖЕ́Т, у, *ч.* Скорочення: державний бюджет. *Фінансування може здійснюватися з альтернативного до держбюджету джерела — громадського фонду, за умови, що розподіл цих засобів буде проводитися під контролем громадськості* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЖБЮДЖЕ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **держбюдже́т.** *Зміни до інструкції повторили держбюджетну норму, до-*

повнивши її вимогою вести окремий облік ста́рих і нових витрат на основні фонди (із журн.); *Держбюджетні кошти.*

2. Фінансований із держбюджету. *Основні розділи роботи виконані під час розробки наукових проблем держбюджетної тематики* (з наук. літ.); *Держбюджетна установа.*

ДЕРЖВИДА́ТКИ, ів, *мн.* Скорочення: державні видатки. *Міністри фінансів країн-новачків обіцяють проводити обґрунтовану бюджетну політику для того, щоб контролювати держвидатки і забезпечувати стабільність єдиної європейської валюти* (з газ.); — *Головним завданням є зниження держвидатків і зменшення держвласності, — заявив екс-голова ради банку* (з газ.).

ДЕРЖВИКОНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Скорочення: державний виконавець — посадова особа, яка виконує розпорядження державного органу влади. *Автомобіль боржника держвиконавці евакуюють на штрафмайданчик, а потім передадуть його банку, який видав кредит, для продажу в рахунок погашення боргу* (із журн.).

ДЕРЖВЛА́СНІСТЬ, ності, *ж.* Скорочення: державна власність. *У США в період кризи 1929–1930 років у держвласність перейшли тепло- та гідроелектростанції, металургійні, хімічні, суднобудівні підприємства* (із журн.).

ДЕРЖГАРА́НТІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна гарантія. *Уряд України затвердив порядок надання держгарантій для будівництва спортивних об'єктів* (з газ.); *За словами банкірів, держгарантії можуть стати фактором пожвавлення кредитування економіки за рахунок компенсації відсутності або нестачі належного забезпечення у багатьох позичальників. Крім того, держгарантія суттєво знижує кредитні ризики, які банки закладають у вартість позик* (з газ.).

ДЕРЖЗАКУПІ́ВЛЯ, і, *ж.* Скорочення: державна закупівля. *Регламент роботи електронного майданчика визначатиме уповноважений орган у сфері держзакупівель* (з газ.).

ДЕРЖЗАМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Скорочення: державне замовлення. *З 1998 року Українська бібліотечна серія поновилась як серія на держзамовлення зі щорічним виділенням коштів* (з наук.-попул. літ.); *Обсяг держзамовлення в університетах став відомим уже в розпал вступної кампанії* (з газ.).

ДЕРЖИДЕ́РЕВО, а, *с.* Кущова колюча рослина родини крушинових, що росте на схилах гір, в урвищах. *Солов'ї співали скрізь. І у вологому затінку ярів над дніпровськими урвищами, — в хащах верболозів, держидерева та бузини* (Ю. Смолич).

ДЕРЖИЛЮ́Д, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **держимо́рда.** *Не боюсь я царів держилюдів, — Хоч у них є солдати й гармати* (І. Франко); *Хай тебе грім покара, Держилюде, що родишся катом!* (П. Грабовський).

ДЕРЖИМО́РДА, и, *ч., зневажл.* Властолюбна, брутальна людина, схильна до сваволі. — *Самий початок дев'яностих років минулого століття* [XIX] — *доба найчорнішої реакції за царя держиморди-городовика Олександра Третього* (Є. Кротевич); *Розбурханий заробітчанський натовп, відхлинувши до складів лісоматеріалу, раптом уперся, не подаючись далі, обороняючись від знавіснілих держиморд* (О. Гончар).

ДЕРЖКИ́Й, á, é, *рідко.* Який добре держиться (у 2, 3, 5, 6 знач.). *Це держкий човен: хоч би ми й усі посідали, то здержить* (Сл. Гр.); // В'язкий. *Глина держка, добра для муру* (Сл. Гр.).

◊ **(1) Держки́й на язи́к** — який уміє мовчати, не розголошувати таємниць. — *Гляди ж, жінко, держи язик за зубами, та ще й добре, бо .. ти таки язиката й не держка на язик зроду* (І. Нечуй-Левицький); [О л я:] *Скажіть же хоч мені, тату, що ви думаєте зробити?* [М и к и т а:] *Тобі не скажу, бо ти не держка на язик* (В. Самійленко).

ДЕРЖКОМІТЕ́Т, у, *ч.* Скорочення: державний комітет. *Голова Української всесвітньої координаційної ради неодноразово зустрічався на вищому рівні з головою Верховної Ради, прем'єр-міністром, керівниками Київської держадміністрації, міністрами та головами держкомітетів* (із журн.).

ДЕРЖКОНТРО́ЛЬ, лю, *ч.* Скорочення: державний контроль. *У серпні 1923 р. наркомат держконтролю було реорганізовано в наркомат робітничо-селянської інспекції* (з навч. літ.).

ДЕРЖКОРДО́Н, у, *ч.* Скорочення: державний кордон. *Договором між Україною і Російською Федерацією про співпрацю у використанні Азовського моря і Керченської протоки підтверджено держкордон безпосередньо в протоці, але кордон у самій акваторії Азова залишився неоформленим* (з газ.).

ДЕРЖКРЕДИ́Т, у, *ч.* Скорочення: державний кредит. *Керівник нагадав, що раніше компанія розраховувалася з "Газпромом" за рахунок держкредитів та інших видів допомоги з боку держави* (із журн.).

ДЕРЖМАЙНО́, á, *с.* Скорочення: державне майно. *Греція продасть держмайно, щоб розрахуватися з боргами* (з газ.).

ДЕРЖМИ́ТО, а, *с.* Скорочення: державне мито. *Щоб завезти устаткування, довелося платити держмито — 20 відсотків* (із журн.); *Продавець квартири при нотаріальному посвідченні операції, як і нині, сплачуватиме від загальної вартості квартири лише 1 % держмита і 1 % до Пенсійного фонду* (з газ.).

ДЕРЖМОНОПО́ЛІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна монополія. *Російська держмонополія "Газпром" звернулася до "Нафтогазу України" з проханням під час ремонту "Північного потоку" перекачувати заплановані обсяги експортного російського газу в країни ЄС* (із журн.); *Кабмін виступив проти держмонополії на експорт зерна* (з газ.).

ДЕРЖОБВИНУВА́ЧЕННЯ, я, *с.* Скорочення: державне обвинувачення. *Представник держобвинувачення заявила, що вина підсудної повністю доведена* (із журн.).

ДЕРЖОБЛІГА́ЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна облігація. *Комерційні банки збираються запропонувати Міністерству фінансів і Національному банку реалізовувати валютні держоблігації для населення* (з газ.).

ДЕРЖОХОРО́НЕЦЬ, нця, *ч.* Скорочення: державний охоронець. *Держохоронці продемонстрували, як затримують квартирного злодія* (з газ.); *Держохоронець виконував команду віце-спікера* (з газ.).

ДЕРЖПАКЕ́Т, у, *ч.* Скорочення: державний пакет — комплект акцій державних підприємств, що пропонуються для приватизації. *Затверджено порядок проведення конкурсу з продажу держпакетів акцій банків, капіталізованих за участю держави* (із журн.).

ДЕРЖПІДПРИЄ́МСТВО, а, *с.* Скорочення: державне підприємство. *Після чергового витка інфляції скуплені злочинцями товарно-матеріальні цінності були реалізовані населенню та держпідприємствам за цінами, що в сотні разів перевищували ціни закупівлі* (з наук. літ.); *Кабінет Мі-*

ністрів реорганізував концерн "Укрспирт" у держпідприємство (з газ.).

ДЕРЖПІДТРИ́МКА, и, *ж.* Скорочення: державна підтримка. *Ще в 1999 році наша держава підписалася під рішенням Ради Європи про держпідтримку центрів, які інформують населення про деструктивні секти й надають допомогу жертвам сект* (з наук. літ.); *Затверджено Порядок конкурсного відбору енергоефективних проектів для їх держпідтримки в наступному році* (з газ.).

ДЕРЖПО́ЗИКА, и, *ж.* Скорочення: державна позика. *Україна погасила держпозику у 35 мільярдів японських єн* (з газ.).

ДЕРЖПРЕ́МІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна премія. *Держпремія у галузі науки і техніки присуджується указом Президента України, який оприлюднюється зазвичай до 1 грудня поточного року* (із журн.); *Держпремії отримали 19 науково-педагогічних працівників* (з газ.).

ДЕРЖПРОМИСЛО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Скорочення: державна промисловість. *Останнім часом держава дуже мало інвестує в держпромисловість* (з газ.).

ДЕРЖРЕГУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Скорочення: державне регулювання. *Перегляд поглядів на роль держави та держрегулювання привів до нових оцінок ролі бюрократії* (з наук. літ.); *У зерновому сегменті ринку перспективи невтішні з огляду на вибіркові підходи до держрегулювання експорту збіжжя, монополізацію виробництва добрив* (із журн.).

ДЕРЖРЕЄСТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Скорочення: державна реєстрація. *В Україні вводять електронну держреєстрацію підприємств. Про це журналістам заявив віце-прем'єр-міністр України* (з газ.).

ДЕРЖСЕКРЕТА́Р, я́, *ч.* Скорочення: державний секретар *(див.* **секретáр).** *Хартія про стратегічне партнерство була підписана держсекретарем США і міністром закордонних справ України* (з газ.); *У порядок денний засідання Вищої державної ради Союзу Росії і Білорусі внесено доповідь держсекретаря союзної держави* (з газ.).

ДЕРЖСЛУ́ЖБА, и, *ж.* Скорочення: державна служба *(див.* **слу́жба).** *Депутат вважає, що новий закон про держслужбу нам потрібен, як повітря* (з газ.).

ДЕРЖСЛУЖБО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Скорочення: державний службовець *(див.* **службо́вець).** *Нерозважливі апологети регулювання полюбляють критикувати "невидиму руку ринку". Тим часом, якщо вимкнеться ринковий механізм, то маса проблем впаде у "видимі руки" політиків та держслужбовців* (з публіц. літ.); *Держслужбовці не мають права брати участь у виборчих кампаніях під час виконання посадових обов'язків* (з газ.).

ДЕРЖСТАНДА́РТ, у, *ч.* 1. Скорочення: державний стандарт. *Уведення в дію держстандартів із виробництва морозива витримають далеко не всі учасники українського ринку* (з газ.).

2. *іст.(з великої літери).* Скорочення: Державний комітет України зі стандартизації, метрології та сертифікації. *Положення про метрологічні служби, які затверджуються Держстандартом України* (з наук. літ.); *Держстандарт є центральним органом державної виконавчої влади* (з мови документів).

ДЕРЖСТРА́Х, у, *ч.* 1. Скорочення: державне страхування;. *Держстрах повертається. На страховий ринок України виходить новий гравець — державна страхова компанія.* (з газ.).

2. *іст. (з великої літери).* Система органів державного страхування в колишньому СРСР. *Це надзвичайно симпатичний зовні хлопець .. З таких молодиків часом виходять талановиті агенти Держстраху і вдатні продавці лотерейних квитків* (О. Чорногуз).

ДЕРЖТОРГІ́ВЛЯ, і, *ж.* Скорочення: державна торгівля. *Трудову діяльність заступник директора розпочала методистом Будинку культури працівників держторгівлі та споживчої кооперації в 1985–1986 рр.* (з газ.).

ДЕРЖУНІВЕРСИТЕ́Т, у, *ч.* Скорочення: державний університет. *Казан скіфського царя обчислив доцент Київського держуніверситету Василь Степанович Копань* (І. Білик); *Я вирішив промовчати. Потім відкрився йому, що так само — студент. І не якогось там випадкового факультету, а саме журналістики. У Київському держуніверситеті* (О. Шугай).

ДЕРЖУПРАВЛІ́ННЯ, я, *с.* Скорочення: державне управління. *Для інженера-електрика після закінчення Академії держуправління відкрилися нові перспективи* (із журн.); *Система органів держуправління.*

ДЕРЖУСТАНО́ВА, и, *ж.* Скорочення: державна установа. *Наслідком зібрання став лист до держустанов, зокрема до Комітету Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією* (із журн.).

ДЕРЖФО́НД, у, *ч.* Скорочення: державний фонд. *На круглому столі чиновники із захопленням говорили про деякі держфонди, з яких добре б розподіляти допомогу різним виданням на умовах тендеру* (з газ.).

ДЕРЗА́ННЯ, я, *с., уроч.* Дія за знач. **дерза́ти.** *Молоді письменники беруться іноді до таких тем, які аж надто для них складні. Ну, що ж, у цьому якраз і полягає їх благородне дерзання* (П. Тичина); *Діловитість — грань такого поняття, як дерзання* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЗА́ТИ, áю, áєш, *недок., уроч.* 1. Прагнути до чого-небудь величного, нового; діяти сміливо, рішуче. *Скажу відверто: мені подобається, колего, що ви шукаєте, добираєте способу, дерзаєте* (Б. Антоненко-Давидович); *Творіть красу! Дерзайте і не спіте!* (В. Симоненко); *Романтика — це завжди прагнення дерзати, йти у незвідане* (з наук.-попул. літ.).

2. *на що або з інфін., книжн.* Осмілюватися, наважуватися. *Не дорікав Ти мені, Коли я дерзав прилучитись до Тебе; І зір очей моїх не затьмарився Від блиску Твоїх очей* (І. Драч).

ДЕРЗКИ́Й, á, é. 1. *розм.* Який має тверду будову, грубий вигляд; дебелий, жорсткий. *Хазяїн підвівся з крісла й попрохав гостей в залу, подибавши поперед їх своїми цибатими, але не дерзкими, неначе крихкими ногами* (І. Нечуй-Левицький); *Рейки залізниці виривались на хвилястий простір піщаних кучугур, порослих дерзкою травою чаполоччю і вільховими кущами* (В. Козаченко).

2. *перен.* Який не виявляє поваги, пошани; грубий, невихований. *Хто мене з полів і злих потоків У життя твоє, скажи, приніс? Трудного, жорстокого на слові, Дерзкого, та й ще чого бува* (А. Малишко); *Княгині Ользі він нагадував .. молодого Святослава — такий самий мовчазний, упертий, завзятий, дерзкий* (С. Скляренко).

3. *поет.* Те саме, що **дерзнове́нний.** *Твій погляд дерзкий в моїх думках встає, Зазира мені спильна ув очі* (І. Манжура); *Дерзкою формою сповіді на початку двадцятого століття несподівано для багатьох заговорив з масами Володимир Маяковський* (П. Тичина).

ДЕ́РЗКІСТЬ, кості, *ж., книжн.* Властивість за знач. **дерзки́й** 2, 3. *У кожному кадрі вражає дерзкість новатора... Художник великої епохи, він* [О. Довженко] *мислив масштабами століть і тисячоліть* (О. Гончар).

ДЕ́РЗКО. Присл. до **дерзки́й** 2, 3. *Котрась пишногруда, розпалена вином і хтивими танками, підбігла до хлопців і, граючи очима, дерзко запросила до танцю* (І. Багряний).

ДЕРЗНОВЕ́ННИЙ, а, е, *уроч.* Винятково сміливий. *І проводжав* [Добрит] *слів* [послів] *своїх у тривожну путь — потерпав за них, і провів — не переставав потерпати. Чи впораються? Повинність он яка, а вони такі молоді і такі дерзновенні оба* (Д. Міщенко); // Сповнений сміливості, поривання. *Дерзновенна рука людини хоче прорвати морок смерті, вернути в ясний світ свідомість і життя розумної істоти з далекої планети* (О. Бердник); * Образно. *Після цього будинок лишився стояти нескорений, суворий, і кричав у лице ворогам дерзновенним написом на білому мурі* (С. Журахович).

ДЕРЗНОВЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., уроч.* Властивість за знач. **дерзнове́нний.** *Дерзновенність, творче горіння і прагнення до кращого, невтомна і цілеспрямована праця в ім'я щастя народу — це шлях до успіхів, шлях до великого мистецтва* (з наук. літ.).

ДЕРЗНОВЕ́ННО, *уроч.* Присл. до **дерзнове́нний.** *Це прекрасно — по-справжньому жити хвилиною! Жити пристрасно, наповнено, дерзновенно* (з публіц. літ.).

ДЕРЗНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., уроч.* Однокр. до **дерза́ти.** [С а р и ч е в:] *Російські океанографи дерзнули провірити "непогрішимі істини"* (О. Довженко); *Взялися завзяті, дерзнули, І успіх — у всіх на виду. По всій Україні почули: — Тернопільці — в першім ряду!* (С. Олійник); *Вони вірили, що ніхто не дерзне посягти на святе місце, що навіть найлютіший ворог не допустить блюзнірства* (І. Багряний).

ДЕРИБА́Н, у, *ч., жарг.* Незаконний поділ, привласнення земель, майна, коштів і т. ін. *Для мешканця району нова заасфальтована пішохідна доріжка чи побудований дитячий майданчик виглядає важливішою за інформацію про велетенський земельний дерибан десь за межами міста* (із журн.); *Припинити дерибан у галузі культури може лише реалізація комплексної державної політики, за якої держава не роздаватиме грошей творчим особистостям, а стимулюватиме їх створювати комерційний продукт* (із журн.); *Зібралися однодумці, аби захистити улюблене місто, якому вже давно важко дихати через дерибан, рейдерство, відсутність мораторію на нові забудови в історичному центрі столиці* (з газ.).

ДЕРИБА́НИТИ, ню, ниш, *недок., що, жарг.* Здійснювати дерибан. — *Ми прийшли не для того, щоб дерибанити землю і рештки майна, не ділити портфелі, ми хочемо навести лад в області, — сказав депутат* (з газ.).

ДЕРИВА́Т, а, *ч., спец.* Похідне від чого-небудь первинного (в лінгвістиці, хімії, ґрунтознавстві і т. ін.). *Відсубстантивні прикметники, що виражають дуже великі розміри предмета (наприклад, безкрайній, неосяжний) утворюють деривати із семантикою абстрагованої ознаки* (з наук. літ.); *Поверхневі м'язи шиї ссавців — деривати зябрових дуг* (з навч. літ.).

ДЕРИВАТИ́В, а, *ч., фін.* Документ установленого зразка, що засвідчує право на купівлю-продаж цінних паперів, інших цінностей за визначених умов. *Вартість деривативів змінюється при зміні процентної ставки, валютного курсу або іншої базової змінної* (з наук.-попул. літ.); *До деривативів належать, зокрема, форвардні контракти, ф'ючерсні контракти та опціони* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Валю́тний дерива́тив** — документ установленого зразка, що дає право на купівлю-продаж валютних цінностей на певних умовах. *Правила випуску та обігу валютних деривативів установлюються Національним банком України* (з мови документів).

ДЕРИВАТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *фін.* Стос. до деривативa. *2004 року загальна вартість деривативних інструментів у портфелях комерційних банків США досягла 81 трлн доларів США* (із журн.).

2. *лінгв.* Стос. до деривації (у 3 знач.). *Розглянуто деривативний потенціал та валентність основ дієслів руху в сучасній німецькій мові* (з наук. літ.).

ДЕРИВАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дериватології. *Потребує деталізації дериватологічний аспект прізвищевих номінацій, оскільки існують проблемні зони у визначенні відповідних способів творення* (з наук. літ.).

ДЕРИВАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ мовознавства, який вивчає будову і утворення похідних слів від інших спільнокореневих слів; словотвір (у 1 знач.). *Результати дослідження будуть застосовані при вивченні на філологічних факультетах вишів таких дисциплін, як українська лексикологія, дериватологія, при читанні спецкурсів з ономастики* (з наук. літ.); *Посутню допомогу дослідникам діахронічної дериватології надає публікація лексикографічних праць, у яких відображене багатство української мови попередніх епох* (з наук. літ.).

ДЕРИВА́ТОР, а, *ч.* Прилад для визначення напряму дотичних і нормалей в окремих точках довільних кривих. *Дериватор застосовується як засіб механізації креслярсько-конструкторських робіт* (з наук.-попул. літ.); *Найпростіший дериватор має вигляд трикутника, який можна використовувати як креслярський трикутник і транспортир* (з навч. літ.).

ДЕРИВАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до деривації (у 1, 3 знач.). *Дериваційна електростанція — гідроелектрична станція, де напір води створюється дериваційним (відвідним) водоводом* (з наук. літ.); *Як основна частина мови іменник становить ядро дериваційної бази українського словотвору* (з наук. літ.).

ДЕРИВАЦІ́ЙНО, *спец.* Присл. до **дериваці́йний.** *Опорні віддієслівні іменники дериваційно співвідносяться з дієслівним предикатом речення* (з наук. літ.).

ДЕРИВА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Відведення води від річки, водосховища, іншої водойми для судноплавства, зрошення і т. ін.; сукупність споруд, які здійснюють таке відведення. *Розрізняють деривацію напірну (трубопровід, напірний тунель) та безнапірну (канал, тунель, лоток)* (з наук. літ.).

2. *військ.* Бокове відхилення снарядів і куль у польоті в бік їхнього обертання під час стрільби з нарізної зброї. *Деривація залежить від дальності стрільби, крутизни траєкторії та частоти обертання снаряда* (з наук. літ.).

3. *лінгв.* Творення похідних слів. *Дослідження деривації в діахронічному аспекті встановлює послідовність формування похідних слів, час виникнення слова, його первинність або вторинність* (з наук. літ.).

ДЕ́РИК-КРА́Н, а, *ч., техн.* Вантажопідіймальний кран зі стрілою та опорною поворотною щоглою. *На подарованому*

Хрущовим "Лінкольн-зефірі" Патон діставався дерик-крана. А далі — пішки по вимостках зі шпалами (із журн.).

ДЕРИ́ЛЮД, а, *ч., рідко.* Те саме, що **зди́рник.** *Грицько, розставляючи порепані чорні руки, казав: — Я й сам бачу, які вони дерилюди. За їми* [ними] *ніде правди не знайдеш. Ні до старшини, ні в суд — нікуди* (Б. Грінченко); [М е л е ш к о:] *Та з вас хоча роботу Вигнічує проклятий дерилюд! А з ковалів залізо вимагає* (І. Кочерга); *— Дай цьому дерилюду синеньку, бо він такий, що здере з живого й мертвого* (М. Стельмах).

ДЕРИ́ХВІСТ, воста, *ч.* Невеликий степовий перелітний птах родини дерихвостових із довгим вилкоподібним хвостом. *Сині води, пришліть дерихвоста лучного і сивку золотисту, .. крячка світлокрилого і крячка білощокого, хай у дитини заберуть болі болящі* (Є. Гуцало); *Прилітають дерихвости у квітні, відлітають у жовтні* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРИХВО́СТОВІ, вих, *мн.* Родина невеликих птахів з коротким дзьобом, що належить до ряду сивкоподібних. *Родина дерихвостових об'єднує дві групи птахів — дерихвостів та бігунків, які зовні мало подібні між собою та відрізняються за біологією* (з наук.-попул. літ.); *Дерихвостові — невеликі птахи масою 50–200 грамів із коротким дзьобом* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРІ́Й, я́, *ч., розм.* Те саме, що **зди́рник.** *Ти* [Бог] *рятуєш убогого від сильнішого над нього, покірного та бідаря від його дерія* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *От хоч і оцей волосний писар — мало то він злупить за рік з усієї волості! З батька рідного візьме — такий дерій* (С. Васильченко).

ДЕ́РКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **де́ркати** і звуки, утворювані цією дією. *Знадвору долітало іржання коней, яких конюхи гнали на пашу, то жалібний голос сопілки, то деркання деркачів у траві* (І. Франко).

ДЕ́РКАТИ, ає, *недок.* Видавати різкі звуки, схожі на деренчання. *Десь там чути на оборі Дитинячий плач, А в траві, в зеленім морі Деркає деркач* (І. Франко); *— Або деркачі. Тож було як почнуть тобі деркати вночі, спати не можна* (О. Довженко); *Десь далеко на лузі в мочаринах деркав деркач. Із сухих пагорбів лилося несамовите дзюрчання незліченних коників* (Ю. Логвин).

ДЕРКА́Ч[1], а́, *ч.* Невеликий перелітний птах родини пастушкових із жовтувато-бурим оперенням, який видає характерні скрипучі звуки. *Не співає соловейко, Лиш деркач дере, Вмерла вже весна кохана, Жаль мене бере* (Дніпрова Чайка); *Висока трава чіплялася за ноги, скрипів деркач, кумкали жаби, але Сава Петрович нічого цього не помічав* (О. Донченко); *Кричав десь у траві деркач, сюрчали коники, якась пташка верещала в кущах по той бік озера* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Брехач — як деркач: усе дерчить* (прислів'я).

ДЕРКА́Ч[2], а́, *ч.* 1. Стертий віник. *Весела загадка сміється, Що із брехні спекла калач, — Як свіжий — віником він зветься, А як пристаріє — деркач* (Л. Глібов); *Він .. пильно обтрусив старим деркачем великі й довгі, аж за коліно, чоботи й пішов до хати* (Г. Епік); *Потім до камери подано через кормушку віник — власне, то був не віник, а деркач, — щоб підмести камеру* (І. Багряний); * У порівн. *Посіклася пишна грива, Мов деркач зробився хвіст* (С. Воскрекасенко).

2. *перен.* Про щось обсмикане, обірване. *— Треба вже, — заговорив панотець, — набрати для неї додільне платтячко, де ж їй ходити таким деркачем!* (А. Свидницький); *Отож і запишалась вона* [сосонка], *каже берізкам та липкам: — А що? Де ваші кучері гарні та рясні? Стоїте деркачами!* (Олена Пчілка); *З мерзлої землі вставали деркачі брудного, дорідного, торішнього бур'яну* (Іван Ле).

ДЕРКА́ЧИК[1], а, *ч.* Зменш.-пестл. до **де́рка́ч**[1]. *І деркачик кехка Десь оддалеки* (П. Грабовський); *Десь із заростей болотних прорізався ніжний голос очеретянки, і здалеку неслось настирливе теркотіння деркачика* (Ю. Логвин).

ДЕРКА́ЧИК[2], а, *ч.* Зменш. до **деркá́ч**[2]. *Вона примітила, що держала в руках тільки деркачик нехворощі, й засміялась* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕРКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деркота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Незабаром .. стало чути віддалене, дражливе деркотання* (О. Гончар); *За давньою звичкою майданом прочовгав міський сторож з дерев'яним деркачем* [калаталом], *і в нічній тиші ще довго лунало скрипуче деркотання* (В. Чемерис).

ДЕРКОТА́ТИ, о́че, **ДЕРКОТІ́ТИ,** оти́ть, *недок.* Підсил. до **де́ркати.** *Підпадьомкали перепели, деркотіли деркачі, висвистували овчарики, кигикали і квилили, літаючи, чайки* (О. Стороженко); *— Все, було, шиє* [батько] *кожухи та свитки та б'є вовну на струні; все, було, деркотить струна в сінях од ранку до вечора* (І. Нечуй-Левицький); *Аероплан тим часом уже деркотів над селом* (О. Гончар); *А довгими зимовими вечорами — вони собі удвох (за стіною в сусідній кімнаті деркоче швейна машина, скрегочуть ножиці, глухо гупає праска)* (М. Сиротюк).

ДЕРКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деркоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Еллпідифор з кабінету почув Меласине деркотіння, впізнав її голосок, спахнув, схопився з стільця* (І. Нечуй-Левицький); *Іван Петрович хутко сягнув по сходах і відчинив двері в апаратну залу. Тріщання юзів, деркотіння морзів* [апаратів Морзе] *і якесь дзижчання зразу його приголомшило* (В. Самійленко); *Для нас і полювання, і бурхливий зараз Дніпро, і ваш колектив, і бекасове деркотіння над головою — все те цільний потік весняних бурунів життя, що поглинув нас цілком* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЕРКОТІ́ТИ *див.* **деркота́ти.**

ДЕРКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який інтенсивно, голосно деркоче. *Розбившись на гуртки, зацікавлено стежили* [люди] *за небом, за наближенням деркотливої залізної птиці* (О. Гончар).

ДЕ́РМА, и, *ж.* Шар шкіри людини і хребетних тварин, розташований під епідермісом. *Еластичні волокна тонкі, ніжні, рівномірно розташовані в усіх шарах дерми* (з наук. літ.).

ДЕРМАТИ́Н, у, *ч.* Просочена нітроцелюлозою тканина, схожа на шкіру або на клейонку; штучна шкіра. *Посеред кімнати стояв круглий стіл під білою скатертиною, в кутку — диван, обтягнутий чорним дерматином* (М. Руденко); *Дмитро Іванович вийшов на площадку сходів, попрямував до вузеньких, оббитих жовтим дерматином дверей* (Ю. Мушкетик); *Двері часто оббивають повстю, а зверху ще й дерматином* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **дермати́н.** *Дерматинове виробництво;* // Вигот. із дерматину. *Напомацки знайшов* [Кукулик] *на тумбочці коричневий дерматиновий футляр, розстебнув його, дістав звідти електричну бритву* (П. Загребельний); *Рухом руки показав* [Акшевський] *на крісло біля приставного столика, і я опустився на м'яке дерматинове сидіння* (О. Шугай); *Звалені в кутку роздягалки старі дерматинові мати, такі шкарубкі на дотик, мов довго вимочувані в ропі* (О. Забужко).

ДЕРМАТИ́Т, у, *ч.* Запальне захворювання шкіри людини і тварин. *Алергічний дерматит зумовлений підвищеною чутливістю організму до алергенів, які безпосередньо діють на шкіру* (з наук. літ.); *Ознаки дерматиту: набряклість, почервоніння шкіри, пізніше можуть з'являтися пухирці, ерозії* (із журн.).

ДЕРМАТОВЕНЕРО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із дерматовенерології. *До збірника ввійшли праці провідних спеціалістів різних галузей: дерматовенерологів, косметологів, епідеміологів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дерматовенерології. *Дерматовенерологічне відділення, розгорнуте на 30 ліжок, виконує функції обласного спеціалізованого відділення* (з газ.); *Дерматовенерологічний диспансер.*

ДЕРМАТОВЕНЕРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ медицини, який вивчає шкірні та венерологічні захворювання, їх профілактику і лікування. *Майбутня професорка пройшла клінічну ординатуру на кафедрі дерматовенерології Українського державного інституту вдосконалення лікарів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТОГЕ́Н, у, *ч.* Зовнішній щільний шар клітин первинної твірної тканини рослин. *У верхівці кореня та верхівці стебла можна розгледіти більш-менш відокремлені шари клітин. Найчіткіше відмежований зазвичай дерматоген* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТОГЛІ́ФІКА, и, *ж.* Розділ морфології людини, який вивчає шкірний рельєф долоні та підошов. *Дані дерматогліфіки використовуються в криміналістиці (дактилоскопія), судовій та клінічній медицині* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТО́З, у, *ч., вет., мед.* Загальна назва різноманітних захворювань шкіри. *Паразитарний дерматоз спричинюють рослинні або тваринні паразити* (з наук. літ.); *До дерматозів відносять дерматити, нейродерматити, псоріаз, екзему* (з навч. літ.).

ДЕРМАТО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до дерматозу. *Дерматозний свербіж.*

ДЕРМАТОКОСМЕТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **дерматокосметоло́гія.** *Дерматокосметологічний підрозділ німецького фармацевтичного гіганта оголосив про початок клінічних випробувань нового засобу для усунення другого підборіддя* (з газ.).

ДЕРМАТОКОСМЕТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь косметології, що розробляє засоби усунення вад шкіри. *Регіон займає провідні позиції в країні в галузі біотехнології, хімії, новітніх технологій, індустрії моди, дерматокосметології* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із дерматології. *Збанкрутілий дерматолог М. Джексона виставив на аукціон речі співака* (із журн.); *Дерматологи Австрії занепокоєні тим, що в монетах євро вміст нікелю в 500 разів більший, ніж дозволено медичними нормами країни* (з газ.).

ДЕРМАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дерматології. *У другій половині XVIII ст. почали формуватися дерматологічні школи* (з наук. літ.); *Дерматологічні ураження є найпоширенішими в повсякденному житті людей* (з наук. літ.); *Будинок був зведений у 1912 році для дерматологічної клініки за проектом невідомого архітектора* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь медицини, що вивчає будову шкіри, її фізіологічні функції, хвороби шкіри, методи їх профілактики та лікування. *Для вивчення патологічних процесів у шкірі дерматологія використовує клінічні, біохімічні, імунологічні, генетичні та інші методи дослідження* (з наук. літ.); *Препарати ехінацеї призначають при вірусних захворюваннях, хронічних захворюваннях автоімунного характеру та в дерматології* (з навч. літ.).

ДЕРМАТОМІКО́З *див.* **дерматомікóзи.**

ДЕРМАТОМІКО́ЗИ, ів, *мн. (одн.* **дерматомікóз,** у, *ч.).* Грибкові захворювання шкіри, що спричинюються патогенними (дерматоміцетами) й умовно-патогенними грибками у людини і тварин. *Людина заражається безпосередньо від хворої на дерматомікоз людини чи тварини або через інфіковані рослини, овочі, фрукти* (з наук. літ.).

ДЕРМАТОМІЦЕ́ТИ, ів, *мн., біол.* Грибки, що паразитують у шкірі, волоссі, нігтях. *Дерматомікози спричиняються мікроскопічними хвороботворними грибами — дерматоміцетами* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРМАТОФІБРО́МА, и, *ж., вет., мед.* Доброякісна пухлина шкіри, що характеризується вираженим поліморфізмом. *Дерматофіброма виглядає як окремий вузол, лише зрідка маючи множинний характер* (з навч. літ.).

ДЕРМОГРАФІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Судинна реакція у вигляді червоної або білої смуги при механічному подразненні шкіри людини. *Зміна функцій вазомоторів шкірних капілярів сприяє виникненню червоного дермографізму* (з навч. літ.).

ДЕРМО́ЇД, а, *ч., вет., мед.* Мішкоподібна пухлина, що складається з різних тканин: сполучної, епітеліальної, м'язової, нервової; дермоїдна кіста. *Залежно від локалізації дермоїда, глибини його проростання використовують різні варіанти хірургічної техніки* (з наук.-попул. літ.); *Дермоїди в яєчниках звичайно не досягають великих розмірів* (з навч. літ.).

ДЕРМО́ЇДНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **дермóїд.** *Лікування дермоїдного кон'юнктивіту проводилось оперативним шляхом* (з наук. літ.).

ДЕРМОТЕНЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Операція з відновлення шкіри на тілі після опіків, травм і т. ін. *Дермотензію використовують для пластичного закриття дефекту при хірургічному лікуванні меланоми шкіри* (з наук. літ.).

ДЕРНИ́НА, и, *ж.* Те саме, що **дéрен.** *Минули передмістя. Показалися запорозькі січові курені, вкриті дерниною або повстю* (О. Довженко); *Такі були ті люди невсипущі, так похилялись верби від сокир. Возили вгору дерево із пущі, дернину, цеглу — все на монастир* (Л. Костенко); // Окремий шматок дерну. — *Неси оці дві дернини* (Сл. Гр.); *Біля самої землянки помітив прикладену дерном пічурку, знявши кунтуш, одклав убік дернину, розгріб попіл* (Ю. Мушкетик).

ДЕРНИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **дерни́на.** *Огірки вирощують із розсади, яку підготовляють у теплицях або парниках, висіваючи насіння в горщечки, дернинки або просто в ґрунт за 25–30 днів до садіння* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРНИ́СТИЙ, а, е. Густо пронизаний коренями трав'янистих рослин. *Дерниста земля випала під рала, пружні лапи стрибали, вискакували* (К. Гордієнко).

ДЕРНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **дéрен.** *Дернова земля вгинається, немов гумова, і візок котиться м'яко* (Я. Гримайло); *У північній частині степового Криму в заплавах річок та зниженнях значні площі займають лучні і дернові ґрунти* (з наук. літ.); *З одного боку озера був смарагдово-зелений дерновий облудний берег, що йшов хвилями під ногами і, прориваючись, не давав приступити до самої води* (з наук.-попул. літ.); // Покритий, обкладений дерном. *До акацій тулилися дернові канапки й маленькі дерев'яні лавочки* (Н. Кобринська).

ДЕРНОЗНІМА́Ч, а́, *ч.* Те саме, що **передплу́жник.** *Рудольф Сакк, землероб і коваль з Лейпцига, розробив конструкції "культурного" плуга з німецьким передком і дернознімачем* (з наук. літ.).

ДЕРНОРІ́З, а, *ч.* Спеціальний плуг для нарізування пластів дерну. *Для реконструкції стадіону потрібно чимало зробити, найголовніше — підвести штучний полив другого поля та купити дерноріз* (з газ.).

ДЕРНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дернува́ти.** *Щоб мати зразу зелені схили у парках або зелені смужки біля доріжок, біля клумб та рабаток, можна провадити дернування* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Покривати, обкладати дерном що-небудь. *Між квітниками й доріжками залишається смуга в 0,25–0,75 м завширшки. Цю смугу дернують або засівають під газон* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дернува́ти.** *Для оборони міста у давні часи найчастіше насипали земляні вали, в яких споруджували бійниці і які іноді дернувалися, щоб були міцнішими* (з навч. літ.); *Вирівнювалися та дернувалися схили — готувалась територія для першої обласної сільськогосподарської виставки* (із журн.).

ДЕРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. Однокр. до **де́рти** і **дра́ти** 1, 2. *Схвильований* [Сашко], *папірець дернув на цигарку й тютюну насипав* (А. Головко); *Сич на вкритій драницею, проваленій сусідській повітці насуплюється, щоб .. кігтями дернути сухий, іржависто зелений мох* (Є. Пашковський).

2. Те саме, що **дряпну́ти**[1]. *Василя наче хто лапою по душі дернув* (Панас Мирний).

ДЕ́РТИ, ДРА́ТИ, деру́, дере́ш; *мин. ч.* дер, де́рла, ло *і* драв, дра́ла, ло; *наказ. сп.* дери́; *недок.* 1. *кого, що.* Рвати, розривати на шматки кого-, що-небудь; роздирати. *Корова реве, ведмідь реве, а хто кого дере — і чорт не розбере!* (прислів'я); *А мовчки долі, всемогучий, Дере порфіру на онучі* (Т. Шевченко); *Тьоті з мамою дерли шмаття на стьожечки, потім із стьожечок смикали нитки* (Ю. Смолич); // Зношувати до дірок (одяг, взуття). *Діти дерли одяг дуже швидко* (із журн.).

2. *що.* Відриваючи що-небудь, відокремлювати. *З овечок перше вовну драли, А далі м'яса забажали* (Л. Глібов); *Хома Патика Пішов зимою драти лика* (Л. Боровиковський).

3. *що і без дод., перен., розм.* Брати надто дорого за що-небудь. [П е т р о:] *Ну, .. Оверковичу, і береш же ти за горілку здорово!..* (М. Кропивницький); *Кажуть, нічого в ній* [виставі] *надзвичайного нема, а ціни за неї деруть непогані* (Леся Українка); [П е т р у с ь:] *Прощавайте, Сидоре Кириловичу! Та глядіть, ви не дуже деріть з батька за сватівство* [сватання], *бо ви теж із тих, що держи кишеню далі* (Є. Кротевич); // Брати великі побори, хабарі, податки або вимагати їх. *Загнибіда казав, що не любий він* [протопіп] *усім парафіянам, з живого й вмирущого дере* (Панас Мирний); *Всі з тебе, русине, драли проценти: Польськії шляхтичі й швабські агенти* (І. Франко).

4. *що, розм.* Розривати поверхню, покриття чого-небудь; дряпати. *Почав* [вовк] *землю під собою дерти* (С. Руданський); *Відомо, що суха ложка рот дере* (С. Чорнобривець).

5. *що і без дод., перен.* Викликати неприємне почуття, біль; подразнювати. — *Жаль мене бере, а коло серця так і шкребе, так і дряпає, не сказати б, кігтями дере або гадюка ссе* (І. Нечуй-Левицький); *Мене он дощ мочить, і чаю вже не стало, .. і кашель дере* (Леся Українка).

6. *кого, розм.* Карати биттям; сікти. *Деруть Рябка, мов пір'я, На галас збіглась двірня* (П. Гулак-Артемовський); *Трудився щиро фараон, і дер, І мучив люд, що аж земля стогнала* (І. Франко).

7. *перен., розм.* Поквапно втікати; мчати. *Сніг він отрусить, та й знову дере вперед; дурноверхе завзяття його підганяє* (Панас Мирний); *Львові причулося, що то новий цар уже близько, як не злякається, та в ноги! .. Дер, дер, далі втомився, став та й озирнувся* (І. Франко).

8. *перен., розм.* Не в лад або грубим, різким голосом співати, кричати; не в лад грати. *Урочисто дерли* [музиканти] *смичками по скрипках; контрабас прихкав, неначе хто гупав довбнею в дошку* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* **<Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)>** — руйнувати гнізда птахів, забираючи звідти їхні яйця або пташенят. *По болоту хожу* [ходжу], *чайок деру* (Номис); *Вже я й по покрівлі лазив: і по коморі, і по клуні, і по стайні; вже й заглядав в голубині гнізда, дер горобині гнізда* (І. Нечуй-Левицький); *Ми з Карпом товаришували, — звісно, зросли укупі, разом і горобців дерли* (М. Коцюбинський); *Кажуть же люди, що з'являється воно* [ластовиння] *в тих, хто дере ластівчині й сорочачі яйця* (О. Донченко); *Краще б ото змайстрував що або книжку розумну яку прочитав, ніж собак ганяти та горобців драти!* (Б. Антоненко-Давидович); **(2) Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́** *і т. ін.)* — подрібнювати зерно на крупу або очищати його від лузги. *Чоловікам за неводом Ранენько вставати, Старим бабам крупи дерти Та ще й плаття прати* (з народної пісні); *На водяних млинах не тільки мололи зерно і дерли просо, але й валяли сукно і повсть* (з наук. літ.); **(3) Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку),** *перев. зневажл.:* а) з великим напруженням кричати, галасувати, співати. [Ш к о р у п с ь к и й:] *Так музика ревла і півчі горло дерли за обідом, що й досі в вухах лунає* (М. Кропивницький); [Н и к о д и м:] *Люде* [люди] *діло роблять, а ви, як півень той, раз у раз горлянку дерете!* (І. Карпенко-Карий); *Хоч Ворона, стоячи при вході до Гадючиної нори, надирала собі горло, лаючи та проклинаючи погану розбійницю, Гадюка в норі хрупала її дитинятко* (І. Франко); — *Чого дерете горлянку?! Жінки, ошелешені несподіваною вихваткою Оксена, відхлинули назад* (Григорій Тютюнник); б) *(кому і без дод.)* бути неприємним кому-небудь, прикро вражати когось. *Проханий кусок горло дере* (Номис); **(4) Де́рти пі́р'я** — заготовляти пух, віддираючи його від твердої основи пір'я. *Догадавсь* [Ясь], *що сполохав .. сім'ю, котра вкупі з наймичками і малими дітьми дерла пір'я, як буває зимньою добою* (І. Нечуй-Левицький); *Проїхати се — воно веселіш, ніж пір'я на печі дерти!* (Остап Вишня).

◊ **[Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба)** *див.* **рва́ти; (5) [Аж] (як мов, ні́би** *і т. ін.)* **по душі́ де́рти:** а) неприємно вражати, викликаючи дражливі почуття. *Добре тому дати, хто не хоче брати; а той, хто бере, як по душі дере* (прислів'я); б) погано діяти на слух різким або неприємним звучанням (про музичні інструменти). *Хто з нею* [скрипкою] *добре знається, До того обзивається, А хто не в лад її бере, Аж по душі вона дере* (Л. Глібов); **Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс)** *див.* **гну́ти; Дава́ти (за-**

дава́ти, дави́ти, *зневажл.* **де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́** *див.* **дава́ти; (6) Де́рти (дра́ти) за чу́ба** — битися, тягнути, смикаючи за чуба. *Мовчки, похмуро їв він хліб з часником та часом сердито покрикував на дітей, як вони дуже міцно почнуть дерти один другого за чуби та нароблять галасу* (М. Коцюбинський); *Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юриста дідьків триста, а нашого брата дере жінка кирпата, жіночка люба та дере за чуба....го-го-го!..* (Б. Лепкий); **(7) Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко)** *з кого і без дод.* — бити, карати кого-небудь, розправлятися з кимсь. [Р о г а ч:] *Може, є цікавий повчитись, як лика деруть, з'явись!* [К о з а к и:] *Виходь, виходь котрий, пора!..* (М. Кропивницький); — *Карпо .. отаборився з ручним кулеметом, так що дивіться, щоб із ваших хлопців лика не надер* (Григорій Тютюнник); — *Був би ти, діду, молодшим — я надрав би з тебе лика! — костеніє злоба на синьому виду* [Октава] (М. Стельмах); **(8) Де́рти косяка́** *на кого* — неприязно, сердито поглядати на кого-небудь. *Отець Василь сердиться та косяка на нього дере, а Майстро наче й не бачить* (Г. Хоткевич); **(9) Де́рти мовчака́,** *зневажл., рідко* — не протестувати проти чого-небудь, не заперечувати чогось; мовчати. [П е р е д е р і й:] *Як не крути, як не верти, а хвіст підгорни під себе та й дери мовчака* (Панас Мирний); **(10) Де́рти но́са (го́лову) [вго́ру]** *перед ким, рідше проти кого і без дод.* — поводити себе пихато, гоноровито; чванитися, зазнаватися. *Дере голову, як попова кобила* (прислів'я); *Максим Іванович геть високо дере голову проти "нетесаного мужиччя"* (Панас Мирний); *Подивився* [Чуйкевич] *згірдливо на них, бренькнув шаблею і вийшов. — О, тому, мабуть, уже добре замакітрено! — Краще й не треба. — А жаль. Гарний козак і носа вгору не дере. Товариш, якого пошукати* (Б. Лепкий); *З парубком поважно здоровались статечні дядьки.., наказували шанувати батька-матір і не дерти носа перед людьми* (М. Стельмах); **(11) Де́рти [оста́нню] шку́ру (шкі́ру, три шку́ри, сім шкур)** *з кого:* а) бити, карати кого-небудь. *Кого слова не беруть, з того шкуру деруть* (прислів'я); — *А якби й загубив* [ножа], *то що? — лукаво задирався хлопець. — Я би з тебе тоді шкуру .. дер би!.. От що* (О. Гончар); *Біля палацу на панській стайні Хомині шкуродери з діда Опанаса шкіру деруть* (В. Дрозд); б) оббирати, жорстоко експлуатувати кого-небудь. — *Я тут знаю одного панка, — сказав Микита. — Він дере з людей шкіру так, як липову кору* (з казки); — *Отсе так! — загула громада: — Коли чоловікові біда, так з нього останню шкуру дери!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *А млин паровий наш же, незаможницький, компанією в оренду собі взяв* [Матюха].., *а тепер і дере з бідного по три шкури за помол* (А. Головко); *Ксьондзи і монахи закликали уярмлений народ до смирення.., а колонізатори дерли з нього сім шкур* (П. Козланюк); — *Чого ж він, Дарино, шкуру дере з людей? Де це видано, за карбованець брати карбованець проценту?* (М. Стельмах); **(12) Де́рти о́чі:** а) *(на кого — що)* заздрісно або з великим зацікавленням чи подивом дивитися на кого-, що-небудь. [Т а р а с:] — *Чи, може, й ви мене не розумієте, як ті у трамваї... Тільки й слави, що на вокзалі "Харків" написано, а спитаєшся по-нашому, всяке на тебе очі дере...* (М. Куліш); — *Та годі вам .. на чужих зозуль очі дерти* (Панас Мирний); б) *(кому)* неприємно вражати, дратувати кого-небудь своїм виглядом. *Максим знав, за кого віддав дочку. Не дуже дерла йому очі вбога Чіпчина хата* (Панас Мирний); в) *(кому і без дод.)* докоряти кому-небудь чимсь. *Дари, та очі не дери* (прислів'я); **(13) Де́рти паси́ (ре́мені)** *з кого* — мучити, катувати кого-небудь. *Верещала* [баба], *як би з неї хто паси дер* (В. Стефаник); — *Якщо ваше високородіє скажуть: "Швейку, ні в чому не признавайтесь", я буду викручуватись, коли б з мене і паси дерли* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(14) Де́рти ро́та (пе́льку),** *зневажл.:* а) голосно, надривно кричати, горланити. — *Справді, хто б то був, чий то міг бути голос? — Чого це ти згадала? — запитав Данько. — Просто хтось із хутірських рота дер* (О. Гончар); б) *(на кого)* кричати на кого-небудь, лаяти когось, виражаючи незадоволення. *Шеляга за душею немає, а на старшину рота дере* (В. Чемерис); в) голосно, з великим напруженням співати. — *Бог свято дав, .. а вони ходять, роти деруть та добрим людям не дають спокою* (Панас Мирний); — *Гниють вони* [невільники] *заживо від ран та голоду, а ви тут пиячите та пельки дерете* (З. Тулуб); **(15) Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (ремі́ня́ччя, ремі́ння)** *з кого — чого і без дод.:* а) жорстоко бити, сікти кого-небудь. *Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє признались, як їх дідок за чуба чіпляв та реміння з спини драв* (з казки); *За невміння деруть реміння* (Номис); б) визискувати кого-небудь, знущатися з когось. *Не чваньтесь, з нас деруть ремінь* (Т. Шевченко); — *А сам ти реміняччя не дереш із кріпаків та хлопів?* (О. Ільченко); **Рі́зати** *(рідше* **рва́ти, де́рти) /** *однокр.* **різону́ти (різну́ти) ву́хо (ву́ха, слух)** *див.* **рі́зати; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]>** *див.* **чорт.**

ДЕ́РТИСЯ, ДРА́ТИСЯ, деру́ся, дере́шся; *мин. ч.* де́рся, де́рлася, лося *і* дра́вся, дра́лася, лося; *наказ. сп.* дери́ся; *недок.* 1. Розділятися на шматки; розриватися. *У матері пазуха дереться, дітям ховаючи, а в дітей пазуха дереться, од матері ховаючи* (Номис); // Зношуватися до дірок (про одяг, взуття). *Дереться — на нове береться* (Номис); // Відриваючись, відокремлюватися від чого-небудь; здиратися. *Дурний Хома .. Тоді б драв лика, як дереться* (Л. Боровиковський).

2. Підійматися на високу або круту гору. *Хоробрі воїни з тяжкими і здоровенними дрючками пустилися дратися по горі* (Панас Мирний); *Стежка йшла круто вгору. Рубін нагнувся і поліз рачки. Дертися довелося далеко й високо* (І. Сенченко); * Образно. *І знову, сполосована залитими каламутною водою коліями, стрімко дерлася* [вулиця] *поміж хатами вгору* (В. Козаченко); // Вилазити, підніматися на що-небудь високе, чіпляючись за щось руками й ногами. *Один бурлака вглядів одчинені двері, догадавсь, де подівся Бжозовський, і почав дертись по дверях на горище* (І. Нечуй-Левицький); *Німці, наче кішки, дралися на вали, козаки приймали їх списами, шаблями .. й знятими з гармат та возів колесами* (М. Старицький); *На такий самісінький дубок я колись біля В'язового на Полтавщині до кібчикового гнізда дрався* (Остап Вишня); // *перен.* Проростаючи, підноситися вгору, чіпляючись за що-небудь (про виткі рослини). *Кручені паничі оплутались кругом хреста і дрались аж до самого верху* (О. Стороженко); *Вони* [рослини] *лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлися на хлів, на стріху, повзли на тин, а гарбузи звисали з тину прямо на вулицю* (О. Довженко); // Пробиратися крізь що-небудь важкопрохідне. *Подряпавши тіло, видерлася Сахно на той бік .. Те-*

пер поставало питання, як вернутися назад, щоб не дертися знову крізь тернисті чагарі (Ю. Смолич); *І хто знає — може, дереться лісом лиха людина, крадеться до села, і зрадлива роса вкриває її слід* (С. Скляренко).

3. *перен.* Дуже голосно кричати, співати і т. ін. *Троє забутих мужичих дітей качались під грубою й од переляку дерлись не своїм голосом* (І. Нечуй-Левицький); *У .. лузі, що перед громадською толокою, з середи на четвер дерся соловей цілісіньку ніч* (Л. Мартович).

4. *рідко.* Битися, скубучи і дряпаючи одне одного (перев. про птахів). *На дорозі два півня* [півні] *деруться аж пір'я летить, і рябий посіда червоного* (Марко Вовчок); *Поки горобці дерлися з-за окрушин, Параскіца набрала води й скинула коромисло на плечі* (М. Коцюбинський).

5. Пас. до **де́рти** 1, 2. *Одсувались комоди і звідти викидались тонкі сорочки, .. з свистом дерлися рядна, літали, мов павутиння, мережки* (М. Коцюбинський).

◊ **(1) [Аж] де́ртися на стіну́ (на сті́ни,** *рідко* **по сті́нах)** — бурхливо виявляти стан сильного збудження, відчаю і т. ін., у якому перебуває хто-небудь. *Так .. відьма наробила, що бідна дівка аж на стіну дереться та пробі бажа пана сотника Уласовича Забрьоху* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Уже дідовід* [Гриць] *одною ногою в ямі, а ще як залє собі пельку, то мало що .. по стінах не дереться* (Панас Мирний); — *Кожен як може шукає виходу з цього пекла* [фашистської неволі]. *Одні бачать вірний шлях, а деякі на стіни деруться* (О. Гончар); **Зала́зити (де́ртися) вго́ру** *див.* **зала́зити**[1].

ДЕРТЬ, і, *ж.* Зернові корми, подрібнені на спеціальних машинах, дробарках, млинах. — *В комірці стоять і одвійки .. є з чого надерти дерті, буде чим годувати поросята* (І. Нечуй-Левицький); *Настя серед двору вимішувала свині дерть у цебрі* (С. Васильченко); *Доцільно дрібнити зерно з твердою оболонкою — ячмінь, просо, сорго, горох, кукурудзу. Годують тварин сухою дертю в суміші із соковитими кормами, а також у дріжджовому вигляді* (з наук. літ.).

ДЕРУ́Н[1], á, *ч., розм.* 1. Те саме, що **зди́рник.** *Піп — дерун: дере і з живого, і з мертвого* (прислів'я); — *Я став громадським писарем, викуривши з села давнього писаря, .. п'яницю, безсовісного деруна та ошуканця* (І. Франко).

2. Той, хто забирає з гнізда яйця або пташенят. — *А ти часом не з тих, котрі з дерунів? Ну, ті, що яйця видирають, пуцьверінків* [пуцьвірінків] *із гнізд беруть* (О. Донченко).

ДЕРУ́Н[2] *див.* **деруни́.**

ДЕРУНИ́, ів, *мн. (одн.* **деру́н,** á, *ч.).* Млинці з тертої картоплі. *Смачно пахло смаженими дерунами з салом* (В. Кучер); *Ой і деруни ж Параска пекла, поки було з чого!* (В. Дрозд); *Плита у нас електрична, дві конфорки несправні, а теща пече і смажить млинці, деруни й налисники, на те ж воно й свято Масниці* (Л. Костенко).

ДЕРУСИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **дерусифікува́ти.** *Проблема дерусифікації вітчизняного права й судочинства перестає бути суто політичною* (О. Забужко); *Ключова роль у здійсненні політики українізації належала інтелігенції, для якої цей курс означав дерусифікацію та подальший національно-культурний розвиток України* (з наук. літ.).

ДЕРУСИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дерусифікува́ти.** *Дерусифіковане місто зустріло новий законопроект протестами* (з газ.).

ДЕРУСИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Усувати наслідки русифікації. *Програма спілки пропонувала дерусифікувати українське суспільство, демократизувати виборчу систему, ліквідувати цензуру, наповнити конституційні положення реальним змістом* (з наук.-попул. літ.).

ДЕРЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дерча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *З поля було чути дерчання трактора* (із журн.).

ДЕРЧА́ТИ, чи́ть, *недок.* 1. Видавати різкі уривчасті звуки, схожі на деренчання чого-небудь (про крик деяких птахів і комах). *І скільки ви пливтимете, весь час вітатимуть вас своїм щебетанням веселі жовтобрюшки, канарейкові трясогузочки, підпадьомкатиме на вашу честь перепел і дерчатиме деркач* (Остап Вишня); *На пагорках витикалася зелена трава, .. у небі розсипали пісні жайворонки, в очеретах дерчали деркачі* (П. Панч).

2. Те саме, що **деренча́ти.** *Маятник здорового годинника нешвидко й з повагою цокав і разом дерчав, неначе хто стукав молотком по розбитій посудині, стягнутій дротом* (І. Нечуй-Левицький); *Швидко, гарячковим пульсом миготить зелений знак на круглому екрані — паризька біржа. Збоку дерчить автоматичний телеграф, викидаючи біленьку стьожку, що намотується на держальце* (В. Винниченко).

ДЕРЮ́ГА, и, *ж., заст.* Дерга (у 1 знач.). *Убоге ліжко з дерюги Тобі під спину помостили; Холодне тіло округи Манаттям деяким прикрили* (Я. Щоголів); *Євген плигнув у сани, прикривши дерюгою ноги, взяв між коліна автомат, який лежав коло полудрабка* (Б. Харчук); // *перен.* Старий драний одяг. *Пропила дерюгу на Мусієву наругу, а Мусій кучеряв та дерюгу викупляв* (Номис).

ДЕРЮ́ЖКА, и, *ж., заст.* Зменш. до **дерю́га.** *Коли Чайчиха увійшла до оселі, усі п'ятеро дітей лежали на полу й кутались в різне дрантя й дерюжки* (М. Стельмах).

ДЕРЯ́БА, и, *ч.* Птах родини дроздових, найбільший із-поміж європейських дроздів, довжина тіла якого може досягати 30 см. *Деряба живе в лісах і парках, незалежно від породи дерев, але вибирає для гніздування старі дерева, що ростуть поблизу галявин і ріллі, куди він вилітає харчуватися* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСА́НТ, у, *ч.* 1. Висаджування війська з літака, морського судна і т. ін. на територію, зайняту противником для ведення там бойових дій. *Весь Чорноморський флот брав участь у цьому десанті* (В. Кучер); *Наполеон готував десант проти Англії, скупчуючи великі сили у північному французькому порту Булонь* (з навч. літ.); *Під час навчальних бойових дій здійснено десант із двох кораблів, спеціально обладнаних вертольотами, невеликими самохідними баржами, катерами* (з газ.); // Висаджування швидкодійної групи для виконання певного завдання. *У рамках навчань передбачається десант представників рятувальної служби* (з газ.).

2. Війська, признач. для висаджування або висаджені на територію, зайняту противником, для ведення там бойових дій. *Та німців виб'ють вже ось-ось десанти наші й партизани* (П. Тичина); [С е р г і й *(дивиться у бінокль):*] *Передати кулеметному взводу — на танках десант* (О. Корнійчук); // Група людей, яку висаджують де-небудь зі спеціальною метою. *Десант рятувальників складається з десяти представників спеціальної водолазно-рятувальної групи* (з газ.).

3. *перен.* Група людей, що перебуває де-небудь із якоюсь метою. *Усі задоволені трудовим десантом спецшколи: був директор — хвалив, був агроном — хвалив...* (О. Гончар);

Зараз український інвестиційний клімат дещо кращий, ніж рік тому. Тоді величезний десант із канадських бізнесових кіл зробив висновки прямо протилежні закликам вкладати гроші в Україну (з газ.).

Виса́джувати / ви́садити деса́нт *див.* **виса́джувати.**

ДЕСА́НТНИЙ, а, е. Стос. до десанту (в 1, 2 знач.). *Деякі десантні групи вже були сформовані і, маючи перед боєм кілька годин, провадили пробні навчання* (О. Гончар); *Славу елітних десантних військ бійці підтвердили сповна, "показово" стрибнувши з літака і приземлившись на крихітний плац* (з газ.).

ДЕСА́НТНИК, а, *ч.* Боєць десантної групи, учасник десанту (в 1, 2 знач.). *Серед десантників з'явилися перші поранені* (Ю. Яновський); // Військовослужбовець десантних військ. *Триста товаришів стояли тут у залі пліч-о-пліч, триста танкістів, артилеристів, десантників* (О. Довженко).

ДЕСА́НТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **деса́нтник.** *Траплялися серед жіночих професій у важкі воєнні роки і такі, що раніше вважалися чоловічими: льотчиці, зенітниці, десантниці* (із журн.).

ДЕСАНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **десантува́ти.** *Після закінчення курсів організаторів партизанських загонів полковник Іван Лисенко разом із десятьма бійцями був десантований на захоплену ворогом територію* (з газ.); // **десанто́вано,** *безос. пред. У серпні в трикутнику Олевськ — Рокитне — Городниця було десантовано з Москви групу загону спеціального призначення* (з наук. літ.).

ДЕСАНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **десантува́ти.** *Разом із матір'ю — своїм головним тренером — вона пройшла повну підготовку до десантування на Північному полюсі й була прийнята в команду* (з публіц. літ.).

ДЕСАНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Висаджувати десант (у 2 знач.) на територію, зайняту противником, для ведення там бойових дій. *Поступово в українському керівництві визрів досить ризикований план, схвалений П. Скоропадським, десантувати на азовському узбережжі Кубані 15-тисячну Окрему запорізьку дивізію* (з наук.-попул. літ.); // Висаджувати де-небудь із водних або повітряних суден групу людей із якоюсь метою. *Десантувати загін парашутистів.*

ДЕСАНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Висаджуватися десантом. *Учасники першої національної експедиції мали вчора десантуватися на найпівнічнішій точці Землі* (з публіц. літ.).

ДЕСЕГРЕГА́ЦІЯ, ї, *ж., політ.* Скасування, усунення сегрегації. *Рабство існувало у Сполучених Штатах аж до 1 січня 1863 року і було реально скасоване внаслідок громадянської війни і тривалого процесу десегрегації* (з наук. літ.).

ДЕСЕМАНТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **десемантизува́тися.** *Десемантизація приводить не тільки до зміни значення повнозначного слова, але й до зміни його синтаксичної функції* (з наук. літ.).

ДЕСЕМАНТИЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Який піддався десемантизації. *Частина дієслів має фактично десемантизований префікс в-, який зберіг лише значення результативності* (з наук. літ.).

ДЕСЕМАНТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., лінгв.* Майже або повністю втрачати первісне більш чи менш конкретне значення (про слова та морфеми). *Встановлено, що значення ономастичних компонентів у складі фразеологізмів здатне закріплюватися або повністю десемантизуватися* (з наук. літ.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗА́ТОР, а, *ч.* 1. *фарм.* Лікувальний препарат, що сприяє десенсибілізації (у 1 знач.). *Одним із складників відновного лікування хворих після оперативного втручання на підшлунковій залозі і в післяопераційний період повинна бути адекватна імунокорекція із застосуванням десенсибілізаторів* (з наук. літ.).

2. *фот.* Речовина, що знижує світлочутливість фотографічних матеріалів. *Найпоширенішим десенсибілізатором є пінакриптол зелений, який дозволяє проявляти плівки при зеленому світлі* (з наук.-техн. літ.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Дія за знач. **десенсибілізува́ти.** *Десенсибілізація вибухових речовин.*

2. *біол., мед.* Усунення або зменшення підвищеної чутливості організму до чужорідної для нього речовини. *Неспецифічну десенсибілізацію здійснюють за допомогою різних фармакологічних засобів (антигістамінних, гормональних, протизапальних)* (з наук. літ.); *При високому рівні певного гормону відбувається автоматичне компенсаторне зниження кількості рецепторів в тканинах та їх чутливості до цього гормону, тобто десенсибілізація рецепторів* (з наук.-попул. літ.).

3. *фот.* Зменшення світло- і кольорочутливості фотографічних матеріалів. *Для десенсибілізації у проявник, де обробляють фотоматеріали, додають спеціальні речовини* (з наук. літ.).

4. *псих.* Зменшення негативного напруження, страху за допомогою спеціальних методик. *Десенсибілізацію за допомогою гімнастики очей можна розглядати як швидку психологічну допомогу* (із журн.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **десенсибілізува́ти.** *Для визначення активації системи комплементу використовують десенсибілізовані еритроцити морської свинки* (з наук. літ.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до десенсибілізації. *Глюконат кальцію показаний як десенсибілізувальний засіб при лікуванні алергічних захворювань* (з наук.-попул. літ.); *Десенсибілізувальний ефект розвивається через кілька місяців постійного приймання препаратів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Знижувати або усувати чутливість чогось до чого-небудь. *Цінною лікувальною властивістю деяких хлориднонатрієвих вод є здатність десенсибілізувати організм при сенсибілізації стафілококовою інфекцією* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **десенсибілізува́ти.** *Зразки органічних пероксидів або сполук органічних пероксидів можуть десенсибілізуватися водою за умови дотримання вимог відповідних пунктів інструкції* (з мови документів).

ДЕСЕ́РТ, у, *ч.* Солодкі страви — фрукти, компоти, тістечка і т. ін., які подають наприкінці обіду. *На десерт подали морожене* [морозиво], *щоб прохолодити гостей в душну ніч* (І. Нечуй-Левицький); *Коли гості впоралися з ними* [стравами], *подали десерт — фрукти, горіхи, мигдаль* (З. Тулуб); * Образно. *Безперечно, штуки українські для нас цінний набуток, але при нормальнім розвитку театрального діла вони повинні бути, так сказати, десертом, а не хлібом насущним нашої сцени* (І. Франко).

ДЕСЕ́РТНИЙ, а, е. Прикм. до **десе́рт.** *Чудові і різноманітні виноградні вина — столові, шампанські і десертні* (з наук.-попул. літ.); *Десертні страви.*

Десе́ртна ло́жка *див.* **ло́жка.**

ДЕСИГНА́Т, а, *ч., лінгв., лог.* Ідеальний об'єкт, позначений певним ім'ям; основний компонент значення слова. *На матеріалі української еміграційної лірики аналізується явище семіозису та його головних компонентів — знакових засобів, десигнатів та інтерпретант* (із журн.).

ДЕСИГНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *лінгв., лог.* Операція, яка дозволяє зіставити об'єкт (десигнат) з його іменем; позначення, називання. *Розглядається питання наявності процесу денотації (десигнації) у правовій площині, зокрема у контексті упорядкованого відтворення правових феноменів у знаковій системі права* (з наук. літ.).

2. *юр.* Призначення на посаду. *Розглядаючи свідоцтва писемних джерел про десигнацію Володимиром Святославичем першої дитини, що народилася у християнському шлюбі, дослідник наводить досить яскраву паралель: призначення спадкоємцем польським королем Болеславом I (992–1025) одного із своїх молодших синів в обхід старшого* (з наук. літ.).

ДЕСИКА́НТ *див.* **десика́нти.**

ДЕСИКА́НТИ, ів, *мн. (одн.* **десика́нт,** у, *ч.).* Хімічні препарати для здійснення десикації. *Під впливом десикантів листки, гілки, стебла швидше висихають без зниження врожаю та його якості* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСИКАТИ́ВНИЙ, а, е, *хім.* Признач. для підсушування. *Десикативний силікагель.*

ДЕСИКА́ЦІЯ, ї, *ж., с. г., хім.* Передзбиральне хімічне підсушування рослин на корені, що прискорює їхнє дозрівання та полегшує машинне збирання врожаю. *При збиранні середньопізніх та пізньостиглих сортів картоплі підсушують бадилля, тобто проводять його десикацію* (з наук. літ.); *Застосування десикації сприяє зменшенню вологості зерна та насіння* (з наук.-попул. літ.); *Пропонуємо послугу десикації соняшнику літаками Ан-2* (з мови реклами).

ДЕСИЛІКА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* 1. Процес виносу кремнезему з ґрунту або окремих ґрунтових горизонтів. *Десилікація найбільш помітно виражена в ґрунтах тропічних областей* (з навч. літ.).

2. Зменшення вмісту силіцію в магмі та гірських породах. *Кінцевим продуктом десилікації є мінерали з низьким вмістом кремнію, наприклад каолініти* (з навч. літ.).

ДЕСИ́М, а, *ч., іст.* Розмінна грошова одиниця деяких країн у XVIII–XIX ст., що дорівнювала одній десятій базової валюти. *Крім Франції, десими карбували в Аргентині, Чилі, Колумбії, Монако та Еквадорі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСИНА́ТОР, а, *ч.* Фахівець, який розробляє структуру тканин. *Після переведення текстильних підприємств в інші міста попит на десинаторів, тобто художників-технологів з виробництва тканин, знизився* (із журн.).

ДЕСИНОНІМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Виникнення семантичних розбіжностей між словами, які належали до одного синонімічного ряду. *У синонімічних рядах із сурядними відношеннями може відбуватися десинонімізація слів. На це можуть вказувати узагальнювальні слова і вирази наприкінці ряду: і таке інше, тощо* (з наук. літ.).

ДЕСИНХРОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія та стан за знач. **десинхронізува́ти.** *Встановлено наявність десинхронізації фізіологічних функцій і ступінь її вираження у хворих на гострі алкогольні психози* (з наук. літ.); *Порушення порядку циркадних ритмів — десинхронізація — це порушення благополуччя організму, що проявляється низкою симптомів* (з наук. літ.); *Десинхронізація є показником посилення активності кори головного мозку* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСИНХРОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **десинхронізува́ти.** *Десинхронізований тип електроенцефалограми частіше спостерігається у хворих із тривожно-депресивними розладами* (з наук. літ.); *У відеозапису звук із відеорядом десинхронізований, і тому погано чути коментарі присутніх* (з газ.).

ДЕСИНХРОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Розводити в часі певні процеси; протилежне с и н х р о н і з у в а т и. *Як би не намагалися десинхронізувати годинниковий час із сонячним часом, останній залишатиметься визначальним для людських біоритмів* (з Інтернету).

ДЕСИНХРОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Втратити синхронізацію. *Якщо секунди вводитимуть непослідовно в різних системах, годинники можуть швидко десинхронізуватися* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСИНХРОНО́З, у, *ч.* Хворобливий стан, що виникає внаслідок порушення звичних добових ритмів організму. *Десинхроноз може виникати в результаті перетину декількох часових поясів на реактивному літаку, а також внаслідок праці у різні зміни та переходу на літній або зимовий час* (з наук.-попул. літ.); *Десинхроноз проявляється зниженням працездатності, млявістю, порушенням сну* (з наук.-попул. літ.); *Стан десинхронозу може тривати декілька днів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСКВАМА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Злущування клітин із поверхні органів і тканин. *Долонно-підошовний синдром третього ступеня виявлявся як волога десквамація, утворення виразок, поява пухирів і гострий біль долонь та/або підошов* (з наук. літ.); *Розрізняють фізіологічну десквамацію (у шкірі та деяких залозистих органах) і патологічну десквамацію (при запаленні слизових оболонок, гормональних змінах і т. ін.).* (з навч. літ.).

2. *геол.* Злущування поверхневого шару гірських порід унаслідок різких змін температури. *Десквамація — один із видів вивітрювання, поширений у пустельних і високогірних зонах* (з наук. літ.).

ДЕСКРИПТИВІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям в американській лінгвістиці XX ст., основною особливістю якого було вивчення дистрибуції мовних одиниць без звернення до їх значення. *Концепція дескриптивізму сформувалася під впливом дослідницької практики науковців, які вивчали мови і культури американських індіанців* (з наук.-попул. літ.); *Жоден структурний напрям не залишив стільки фонологічних описів мов світу, як дескриптивізм* (з наук.-попул. літ.); *Засновником дескриптивізму та його провідним теоретиком вважається Л. Блумфілд* (з навч. літ.).

ДЕСКРИПТИВІ́СТ, а, *ч.* Послідовник дескриптивізму. *Метою дескриптивістів є індуктивне встановлення на основі текстів мовної системи як сукупності деяких одиниць і правил їх розташування* (з наук.-попул. літ.); *Дескриптивісти значно збагатили метамову лінгвістики, створили чимало нових термінів, які відображали специфічні риси їх наукової парадигми* (з навч. літ.).

ДЕСКРИПТИВІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **дескриптиві́ст.** *Як дескриптивістка вважаю, що наразі між словами "напрям" і "напрямок" уже виникла невеличка семантично-функціональна різниця* (з Інтернету).

ДЕСКРИПТИВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до дескриптивізму. *Дескриптивістський метод панував у американській лінгвістиці в 30–50 роках XX століття до появи генеративістики* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСКРИПТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *спец.* Описовий, наочний. *Побудовано модель грошових потоків, що належать до дескриптивних економіко-математичних моделей* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Який описує синхронний стан мови за допомогою дистрибутивного методу. *Дескриптивна лінгвістика описує формальні елементи структури мови, не вивчаючи їхнього значення* (з наук. літ.).

ДЕСКРИ́ПТОР, а, *ч., інформ.* Одиниця інформаційно-пошукової мови, що служить для опису основного змісту якогось тексту. *Розглянуто можливості застосування дескрипторів як інструменту для створення формалізованої природної мови в процесі індексування і пошуку інформації* (з наук. літ.).

ДЕСКРИ́ПТОРНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до дескриптора. *Інструментальні засоби дають змогу підтримувати інформаційно-пошукові мови дескрипторного й класифікаційного типів з наявною в них системою посилань* (з наук. літ.).

ДЕСКРИПЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дескрипції. *Дескрипційний аналіз.*

ДЕСКРИ́ПЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Опис, описовий вислів. *У кіно великий план моментально акцентує увагу на предметі, актуалізує його і до того ж є напрочуд детальною дескрипцією* (із журн.).

2. *лінгв.* Мовна конструкція, що замінює загальну або власну назву предмета. *Номінація об'єктів світу, формування понять про них здійснюється вербально, у формі різних дескрипцій* (з наук. літ.).

3. *лог., філос.* Описове визначення (характеристика) одиничних об'єктів через загальні поняття. *Деякі дослідники в галузі математичної логіки спираються на формальний апарат теорії дескрипцій* (з наук. літ.); *Дескрипції включають у число термів. Вони поділяються на визначені й невизначені* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСМОЛА́ЗА *див.* **десмола́зи.**

ДЕСМОЛА́ЗИ, а́з, *мн. (одн.* **десмола́за,** и, *ж.), біол.* Клас ферментів, які розщеплюють органічні речовини шляхом розривання зв'язків між атомами вуглецю. *Десмолази відіграють важливу роль у процесах бродіння і тканинного дихання* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСМО́ЛІЗ, у, *ч., біол., хім.* Процес глибокого розщеплення органічних речовин, який відбувається в тканинах під дією десмолаз; руйнування сполучної тканини. *Під час десмолізу відбувається розчинення міжклітинних містків, що пов'язують клітини рогового шару* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до десмології. *Десмологічні дослідження.*

ДЕСМОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ анатомії, що вивчає зчленування кісток, суглоби і зв'язки скелета; синдесмологія. *Методи десмології — препарування, мікроскопічне та рентгенологічне дослідження будови суглобів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСМУРГІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Прикм. до **десмургія.** *Професор влаштував десмургічний кабінет при університеті* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСМУРГІ́Я, ї, *ж.* Розділ хірургії, що вивчає методи застосування й техніку накладання пов'язок. *Розглянуто головні проблеми сучасної загальної хірургії, анестезіології, десмургії тощо* (з наук. літ.).

ДЕСНИ́ЦЯ, і, *ж., заст., книжн., уроч.* Права рука, а також рука взагалі. *Огорнутий багрянцем опанчі, Тримаючи десницю на мечі, Данило їхав* (М. Бажан); * Образно. *Двох полонених .. поставлено перед Ібрагімом, який був тепер султановими очима, вухами і устами, був волею султановою і його караючою десницею* (П. Загребельний).

ДЕСОЛЬВАТА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Руйнування сольватів. *Додавання до розчинів високомолекулярних сполук інших інгредієнтів, розчинних у тім же розчиннику, може приводити до десольватації розчиненої високомолекулярної речовини і до випадання її в осад* (з навч. літ.).

ДЕСО́РБЕР, а, *ч., хім.* Апарат для здійснення десорбції. *Конструктивно десорбер є аналогом абсорбційної колони* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСОРБО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **десорбува́ти.** *У робочому об'ємі установки реалізовано режим реєстрації розсіяних чи десорбованих частинок* (з навч. літ.).

ДЕСОРБУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **десорбува́ти.** *Ефективність насадок визначали в процесі десорбування повітрям аміаку з водного розчину* (з наук.-техн. літ.).

ДЕСОРБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., хім.* Здійснювати десорбцію. *Гігроскопічність — це здатність тканини адсорбувати і десорбувати гігроскопічну і капілярну вологу при зміні умов зовнішнього середовища* (з наук.-попул. літ.); *На матеріалах із мікропористою структурою, незважаючи на їх більшу поглинальну спроможність, десорбувати речовини поляризацією практично неможливо* (з навч. літ.).

ДЕСОРБУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., хім.* Зазнавати десорбції. *Частина адсорбованих молекул через деякий час може десорбуватися, а частина — розкластися на атоми і відтак потрапляти в кристалічні ґратки металу* (з наук. літ.).

ДЕСОРБЦІ́ЙНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до десорбції. *Здійснено оптимізацію режимних параметрів технологічного процесу в абсорбційній та десорбційній частинах апарата* (з наук. літ.).

ДЕСО́РБЦІЯ, ї, *ж., хім.* Видалення адсорбованих речовин із твердих тіл або рідин. *Застосовують десорбцію у промисловості й у лабораторній практиці для вилучення з адсорбенту поглинутих ним газів, пари або розчинених речовин* (з наук. літ.).

ДЕ́СПОТ, а, *ч.* 1. *іст.* У рабовласницьких монархіях стародавнього Сходу — верховний правитель, наділений необмеженою владою. *Костянтин зневажливо зауважив, що в Багратіона і характер східного деспота: розпалиться, ладний з кулаками кинутись на супротивника* (П. Кочура); * У порівн. [Р у ф і н:] *Наступить той Бог єдиний нам усім на шию, мов східний деспот* (Леся Українка).

2. Жорстока людина; тиран. *І од палат та до тюрми Усе царі, а над собою Аж деспоти — такі царі, І на престолі і в неволі* (Т. Шевченко); *Здавалося, кошовий виріс на цілий аршин. Це вже був не той несміливий, стриманий виконавець нерозважних бажань вільного народу. Це був деспот, що вмів тільки наказувати* (О. Довженко); *Освіта — шлях до правди. Тому-то деспоти і самодержці дбають, аби народ був темний, аби не знав, що діється на білім світі* (Василь Шевчук).

ДЕСПОТИ́ЗМ, у, *ч.* Необмежена влада; сваволя. *Мірявся* [Сулейман] *очистити світ деспотизмом* (П. Загребельний); *Гельвецій зазначав, що в момент установлення деспотизму енергія творчості стимулюється великими надіями*

на кардинальні зміни внаслідок суспільного перевороту (із журн.); *Монархічний деспотизм;* // Грубе підкорення однієї людини волі іншої. *Горда, розумна й завзятуща,.. Марта зовсім не була зугарна по своїй вдачі кориться деспотизмові чоловіка* (І. Нечуй-Левицький); *Актор запам'ятався завдяки ролі Хоботова з "Покровських воріт" — м'якої інтелігентної людини, яка протестує проти деспотизму своєї колишньої дружини* (із журн.).

ДЕСПОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який ґрунтується на деспотії. *Вся європейська преса підтримувала поляків, вихваляла їхній героїзм, патріотизм, нападала на російський деспотичний уряд, що хтів знищити волю і незалежність Польщі* (Л. Старицька-Черняхівська); *Деспотичне правління.*

2. Який не зважає на волю, бажання інших; свавільний. *Вдача Воздвиженського була дуже деспотична* (І. Нечуй-Левицький); *В родині не раз дивувалися, чим саме Меланія привернула симпатії Аркадія. Вона — деспотична, скупа, чоловік її Михайло — бідний, затурканий, мов сирота в наймах* (Ірина Вільде); *Давно вже колонія позбулася деспотичного володаря* (М. Руденко).

ДЕСПОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **деспоти́чний.** *Деспотичність влади фараонів вплинула на сталість світогляду, зокрема релігійних уявлень, а через них — на канонізацію художніх образів і художньої мови* (з наук.-попул. літ.); *Пузиреві властиві такі риси характеру, як безчесність, несправедливість, жорстокість, бездушність, деспотичність* (з навч. літ.).

ДЕСПОТИ́ЧНО. Присл. до **деспоти́чний** 2. *У кухні все порається Саламандра, суворо й деспотично балакаючи з горщками* [горшками], *— вона тільки з ними й говорить за цілий день* (В. Винниченко); *1860 р. Дж. Гарібальді вирядився з тисячею добровольців з Генуї до Сицилії, що тоді належала Неаполітанському королівству, яким деспотично правила династія Бурбонів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСПОТІ́Я, ї, *ж.* Не обмежена законом самодержавна влада, для якої характерна крайня централізація і сваволя правителя; держава, керована деспотом. *В 1847 році царською деспотією було заслано спочатку до Вятки, а потім на Кавказ одного з українських письменників — Олександра Олександровича Навроцького* (П. Тичина); *До початку VI ст. до н. е. всі без винятку держави, відомі науці, були деспотіями* (з газ.).

ДЕ́СПОТКА, и, *ж.* Жін. до **де́спот** 2. *— Вони тебе більш люблять, аніж мене, бо я, бач, деспотка, мучу всіх* (М. Коцюбинський); *— Ніяких від сьогодні мотоциклів! Чуєш? — Мамо, ти деспотка!* (О. Гончар).

ДЕСТАБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дестабіліза́ція.** *Предметом дослідження є соціальна напруженість в умовах суспільства, що трансформується. Її визначено як дестабілізаційний потенціал установок населення на соціальний протест* (з наук. літ.).

ДЕСТАБІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Позбавлення чого-небудь стабільності, стійкості; порушення того, що вже склалося. *Українська військова організація таємно готувала демобілізованих ветеранів у Галичині та інтернованих солдатів у Чехословаччині до можливого антипольського повстання, а також проводила операції, спрямовані на дестабілізацію польського окупаційного режиму* (з наук. літ.); *На думку спостерігачів, спроби повернути Лівію до федеративного ладу загрожують дестабілізацією політичної та економічної ситуації в країні* (із журн.); *Дестабілізація економіки.*

ДЕСТАБІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дестабілізува́ти.** *Дестабілізоване виробництво.*

ДЕСТАБІЛІЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який дестабілізує щонебудь. *Методами факторного експерименту досліджується вплив на напівпровідникові резонансні сенсори дестабілізувальних факторів та створюється математична модель цього впливу* (з наук. літ.).

ДЕСТАБІЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дестабілізува́ти.** *На стадії вербування в секту відбувається емоційне дестабілізування людини і заплутування її в суперечностях* (із журн.).

ДЕСТАБІЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Спричиняти дестабілізацію. *Преса шляхом схвалення чи несхвалення дій уряду створює відповідну громадську думку і викликає або стабільну обстановку, або навпаки — дестабілізує її* (з газ.); *Основою дестабілізації політичної ситуації в регіоні Північної Африки стали конфлікти між кланами і загальні соціально-економічні передумови* (з газ.); *Дестабілізувати фінансову систему.*

ДЕСТАБІЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Зазнавати дестабілізації. *Темпи виробництва і кількість продажів на той час стали неухильно падати, а фінансова ситуація — дестабілізуватися* (із журн.); *ООН побоювалася, що ситуація в регіоні може дестабілізуватися, якщо не буде зроблено рішучих кроків у боротьбі з епідемією* (з газ.).

ДЕСТРУКТИ́ВНИЙ, а, е. Який щось розладнує, заважає нормальному функціонуванню; протилежне к о н с т р у к т и в н и й (у 3 знач.). *Питання — якими мають бути засади людської діяльності, щоб не впливати деструктивним чином на довкілля, постало вже не перед природничою наукою, а перед філософією* (з наук. літ.); *Саме в політиці деструктивні, руйнівні наслідки принципу ситуативності є найбільш очевидними і небезпечними* (з публіц. літ.); *Національні міфи покликані подолати деструктивний вплив тяжкого історичного досвіду* (з публіц. літ.).

ДЕСТРУКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **деструкти́вний.** *У кризових суспільствах гранична креативність тісно пов'язана з феноменом людської деструктивності* (з наук. літ.).

ДЕСТРУКТИ́ВНО. Присл. до **деструкти́вний.** *Інститут вищої освіти дає надію на те, що перехід до нової суспільної системи відбуватиметься менш болісно і деструктивно* (з наук. літ.).

ДЕСТРУ́КТОР, а, *ч.* 1. *біол.* Організм, який у процесі життєдіяльності перетворює органічні залишки в неорганічні речовини. *Деякі види мікроорганізмів, бактерій, рослин є деструкторами* (з наук.-попул. літ.).

2. *інформ.* Спеціальний метод, що слугує для деініціалізації об'єкта, наприклад, для звільнення пам'яті. *У мові Делфі програма зазвичай спочатку перевіряє, чи існує об'єкт, а потім викликає деструктор. Це дозволяє уникати помилок при зверненні до неіснуючого об'єкта* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСТРУКТУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деструктурува́ти.** *Деякі політологи єдино прийнятним типом політичної партії стали вважати деструктуровані й децентралізовані спільноти* (з публіц. літ.); *Варена шинка може мати різні дефекти: деструктуровані зони, гладкі тріщини, надмірні внутрішньожирові прошарки, інтенсивне забарвлення і наявність пустот* (з навч. літ.).

ДЕСТРУКТУРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деструктурува́ти.** *Деструктурування і дезорганізація — процеси, які гальмують прогресивний розвиток суспільства* (з газ.).

ДЕСТРУКТУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати деструкцію. *За Гайдеггером, деструктурувати будь-який стародавній текст означає не ліквідувати, а творчо поновити, перепрочитати, переписати його* (з наук.-попул. літ.); *Німецьким окупантам не вдалося деструктурувати соціальні зв'язки, що існували в українському суспільстві, та дегуманізувати його* (із журн.).

ДЕСТРУКТУРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Втрачати свою структуру. *Бетон, який залито у фігури Кия, Щека та Хорива, має гідроізоляційні властивості, на відміну від старого, і завдяки цьому не буде деструктуруватися* (з газ.).

ДЕСТРУКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до деструкції. *Воднева деградація металів пов'язана з процесами двох типів: кінетичними і власне деструкційними* (з наук. літ.).

ДЕСТРУ́КЦІЯ, ї, *ж.* Порушення, руйнування нормальної структури чого-небудь. *Метан біогенного походження виробляють анаеробні бактерії в процесі деструкції решток рослинного і тваринного походження* (з наук. літ.); *Капіталізм, безперечно, має потребу в періодичних кризах: великий економіст Джозеф Шумпетер називав їх творчою деструкцією* (із журн.); *Деструкція гірських порід на земній поверхні; Термічна деструкція полімерів.*

ДЕСТЬ, і, *ж.* Старовинна рахункова одиниця паперу для писання, що дорівнювала 24 аркушам. *Ціна за десть паперу була значно вища, ніж до війни* (із журн.); *Метрична десть дорівнювала 50 аркушам і була проміжною одиницею після запровадження метричної системи* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСУБЛІМА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* 1. Перехід речовини з газоподібного стану в твердий без перетворення на рідину. *Конденсація і десублімація парів продуктів горіння, випар і сублімація частини диспергованого продукту — усі ці й інші процеси показують складність механізму утворення радіоактивних частинок* (з наук. літ.).

2. *псих.* Зворотне перенесення сублімованої інстинктивної енергії на первісні об'єкти. *Надзвичайно вагоме місце у людському світі займають феномени сублімації та десублімації, агресивності та толерантності, питання меж морального релятивізму* (з публіц. літ.).

ДЕСУБСТАНТИВА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Втрата словом ознак іменника. *Французький прийменник de встановлює у словосполученні відношення характеризації між його членами. Десубстантивація залежного члена словосполучення веде до міцнішого зв'язку між його компонентами* (з наук. літ.).

ДЕСУЛЬФІТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Видалення сірчистої кислоти з плодів, овочів, соків і т. ін. в процесі консервації. *Десульфітацію проводять кип'ятінням продукту у відкритих казанах* (з наук.-попул. літ.); *У процесі теплової обробки сірчиста кислота зникає, тобто відбувається десульфітація продукту* (з навч. літ.).

ДЕСУЛЬФУРА́ЦІЯ, ї, *ж., мет.* Видалення сірки з розплавлених чавуну і сталі. *Метод полягає у десульфурації чавуну в потоці із застосуванням вихрових апаратів* (з наук. літ.); *Розглянуто затратність процесу отримання в доменній печі чистих за сіркою чавунів і розроблення методів позадоменної десульфурації чавуну* (з навч. літ.).

ДЕСУФІКСА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Втрата звукосполученням функції суфікса внаслідок зміни твірної основи. *Стабілізуючу роль при формуванні прізвищевої системи Опілля відіграла десуфіксація, що викликала зниження продуктивності тих словотвірних моделей, за якими продовжували творитися живі посесивні деривати* (з наук. літ.).

ДЕСЦЕНДЕ́НТ[1], а, *ч., заст., рідко.* Нащадок. *Виключення з переліку спадкоємців свояків і обмеження спадку тільки десцендентами показує, що родові відносини в XI–XII ст. були ослаблені* (з наук. літ.).

ДЕСЦЕНДЕ́НТ[2], а, *ч.* В астрології — один із чотирьох кутів гороскопа. *Десцендент визначає стосунки із зовнішнім світом на всіх рівнях від партнерства до конфронтації* (із журн.).

ДЕСЬ, *присл.* 1. У якому-небудь невизначеному місці. *На вербі, Між листям десь, Зозуля закувала* (Л. Глібов); *Десь весело дзюрчить струмок* (М. Коцюбинський); *Десь по шосе рипіли підводи: то з околиці крамарі посувались на міський базар* (М. Хвильовий); *Десь острів є, що осяв Шекспір, Де Діккенс усміхався крізь тумани* (М. Рильський).

2. У якому-небудь невідомому напрямку; кудись. *Десь далеко понеслась моя думка понад лиманом* (І. Нечуй-Левицький); *Дід-провідник зупинився, наказав усім залазити в комиші, .. а сам десь зник* (М. Коцюбинський); *Я робив вигляд, що і мені весело, і реготав разом із ними, хоч мені хотілося втекти, десь забитися в куток* (Валерій Шевчук).

3. З якого-небудь невизначеного місця; звідкись. *Десь і докучлива муха взялася, лізе .. у вічі* (Панас Мирний); *Вітрець .. повівав і далеко, далеко Із-за гори десь доносився гук від церковного дзвону* (Леся Українка); *Хвилини здавалися неймовірно довгими. Потім знову, десь здаля, почувся неясний свист* (В. Собко).

4. *розм., у знач. част.* у ж е (в ж е), м а й ж е *і т. ін.* — *Забула десь і тая смерть про мене, — Зітхнувши тяжко, він озвавсь* (Л. Глібов); *Вона й досі не знає, як се сталося. Так десь воно мало бути* (М. Коцюбинський).

5. *розм., у знач. вставних, модальних слів* м а б у т ь, з д а є т ь с я *і т. ін. Як на нещастя, рука дриголить* [дрижить], *сила, якої й так не було много* [багато], *десь мов замерзла* (І. Франко); — *Сніг з морозом поморозив Всі на полі квіти... Десь зима та не скінчиться! — Нарікають діти* (Леся Українка).

◊ **Ро́зум десь ді́вся** *див.* **ро́зум.**

ДЕСЬ-І́НДЕ, *присл., розм.* Те саме, що **деі́нде** 1. *Йому почувся інший густий гомін: не в покоях, а десь-інде, десь неначе на богуславському ярмарку* (І. Нечуй-Левицький); [П р і с ц и л л а:] *Коли ти так боїшся, то скажи, ми зараз підемо з твоєї хати десь-інде, може, хто притулок дасть* (Леся Українка).

ДЕСЬ-І́НКОЛИ, *присл., розм.* Коли-небудь, коли-не-коли. *Ніхто по-справжньому не бореться із щорічними підпалами травостою, через які згоріло немало людського добра. Десь-інколи кволо щось розкажуть про це мас-медіа* (із журн.).

ДЕСЬ-КОЛИ́СЬ, *присл.* 1. *діал.* Інколи, час від часу. *Вона лиш десь-колись відповідала, і то віднехочу, байдужно. Нарешті він почав говорити і про їхні домашні обставини* (О. Кобилянська).

2. *розм.* Коли-небудь, коли-не-коли. *Мазепа виходив, маючи на меті цілком певну дорогу, але не забував і того, що десь-колись на ній мав трапитися непомітний чоловік для утаємниченої розмови* (Г. Колісник).

ДЕСЬ-НЕ-ДЕ́СЬ, *присл., розм.* Де-не-де, подекуди. *Десь-не-десь стирчить по одному невеличкому будячкові*

(І. Франко); *Десь-не-десь бованіє на обрії самотній словак із самотнім волом у плузі* (О. Гончар).

ДЕ́СЬ-ТО, *присл., розм.* Те саме, що **десь** 1, 5. *Води не видно і тільки чути, як вона десь-то реве там* (Г. Хоткевич); — *Який, кажу, він вам товариш, безсоромниці!.. У нього ж десь-то жінка й діти страждають, а вони крутяться й крутяться* (О. Довженко); *Ганька усміхається своїм думкам, хоч продавщиці на базарі цього не люблять, десь-то, думають, що з товару їхнього насміхаєшся, чи з них...* (Г. Тарасюк).

ДЕСЯТЕРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., що, рідко.* Збільшувати в десять разів. *Чом опинилися так далеко від .. обжитих кочовищ? Догадка десятирила страх* (Д. Міщенко).

ДЕСЯТЕРИ́ЧНИЙ, а, е: **Десятери́чне І** *див.* **і**[1].

ДЕ́СЯТЕРО, тьо́х, *числ. кільк., збірн.* Кількість десять (уживається з іменниками, що означають назви істот; рідше з іменниками середнього роду, що означають назви речей; з іменниками, що мають форму тільки множини, а також з особовими займенниками у множині). *Десятеро гусей, десятеро курей було, і те забрав* [дядько], *а хату спродав* (Ганна Барвінок); — *У мене не одно ваше діло, а може — десятеро* (Панас Мирний); *До монастиря підбігло десятеро драгунів з ротмістром* (А. Кащенко); *Кого-кого, а такого гостя ніхто не сподівався. Десятеро очей підвелося на нього, і хоч би тобі одне слово* (М. Стельмах).

ДЕСЯТИ... Перша частина складних слів, що означає: 1) який має десять однакових ознак, предметів і т. ін., напр.: десятиба́рвний, десятигра́нний, десятино́гий; 2) який складається з десяти частин або є мірою у десять одиниць, напр.: десятиде́нний, десятикілометро́вий, десятиповерхо́вий.

ДЕСЯТИБА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має десять балів (*див.* **бал**[2]). *Згідно з даними метеорологічної служби Гонконгу сила тайфуну оцінюється у вісім балів за десятибальною шкалою* (із журн.); *У вівторок у Києві через снігопади утворилися десятибальні затори* (із журн.); *Десятибальний шторм.*

ДЕСЯТИБО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Спортсмен, який займається десятиборством. *Добрим легкоатлетом, футболістом, ковзанярем і тенісистом був третій із братів Кухарів — Владислав. Передовсім він належав до найсильніших десятиборців* (з газ.).

ДЕСЯТИБО́РСТВО, а, *с.* Легкоатлетичні змагання з десяти видів спорту. *В олімпійську програму V Олімпійських ігор у Стокгольмі у 1912 р. було включено плавання на 100 метрів для жінок, стрибки з вишки для чоловіків, біг на 5 і 10 тисяч метрів, п'ятиборство і десятиборство в легкій атлетиці* (із журн.).

ДЕСЯТИВЕ́РСТИЙ, а, е, *заст.* 1. Який дорівнює десяти верстам. *Десятиверстий шлях прочани проходили пішки* (із журн.).

2. Який зроблений у масштабі десять верст в одному дюймі. *Десятиверста карта.*

ДЕСЯТИВЕ́РСТКА, и, *ж., заст., розм.* Географічна карта, зроблена в масштабі десять верст в одному дюймі. *Десятиверстка театру військових дій.*

ДЕСЯТИВІ́РШ, а, *ч., літ.* Окрема строфа, що складається з десяти рядків; децима (у 3 знач.). *У строфічній побудові першого десятиліття XIX століття домінує одичний десятивірш. Із плином часу його заступає катрен, а в часи романтизму популярними стають строфізм та нерівнострофічна будова* (з наук. літ.).

ДЕСЯТИГРА́ДУСНИЙ, а, е. Стос. до десяти градусів. *У день настання астрономічної весни з-за хмар щедро визирнуло сонце, стовпчик термометра піднявся ледь не до десятиградусної позначки, тож люди з радістю поскидали набридлий за кілька місяців теплий одяг* (з газ.); // Який вимірюється десятьма градусами. *Світло в Антарктиді настільки жорстке, безжалісне, що без темних окулярів і захисного крему хвилин через двадцять (за десятиградусного морозу) можна просто-таки обпектися* (із журн.).

ДЕСЯТИГРА́ННИЙ, а, е. Який має десять граней. *Продається журнальний стіл десятигранний із каменю, довжиною 100 см* (з мови реклами).

ДЕСЯТИГРА́ННИК, а, *ч.* Геометричне тіло, яке має десять граней; декаедр. *Троянда на емблемі партії розміщена в центрі десятигранника* (з наук.-попул. літ.); // Предмет, що має форму такого тіла. *Серед ключів відшукав десятигранник на десять міліметрів, щоб поміняти ободи на дисках* (із журн.).

ДЕСЯТИГРИ́ВНЕВИЙ, а, е. Стос. до десяти гривень. *Досягнувши десятигривневого бар'єра до вихідних, європейська валюта почала потихеньку втрачати позиції* (з газ.); // Вартістю в десять гривень. *Дизайн десятигривневих банкнот зразка 2000 року майже повністю відповідає дизайну купюр зразка 1994 року* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСЯТИДЕ́НКА, и, *ж., розм.* Проміжок часу в десять днів; декада. *Спочатку я курив раз на десятиденку. Потім непомітно виникла восьмиденка* (В. Підмогильний); *Гайдучок на спільному засіданні партбюро і правління дав слово зібрати врожай за десятиденку* (Б. Харчук).

ДЕСЯТИДЕ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває протягом десяти днів або розрахований на такий термін. *Двадцять п'ять верст переходу за день небагато, триденний запас хліба в ранцях, десятиденний у фуражах. За вісім днів ми під Варшавою* (Л. Старицька-Черняхівська); *Десятиденна подорож по Оріноко принесла очоленій Крутояром експедиції багато цікавих несподіванок* (Ю. Бедзик); *Венеція для мене — це насамперед Казанова, а вже потім — славнозвісний десятиденний карнавал* (із журн.); *Голова облдержадміністрації зобов'язав керівників відповідних підрозділів у десятиденний термін ужити необхідних заходів для виправлення ситуації щодо рівня закупівельних цін на молоко* (з газ.); *Десятиденне відрядження.*

ДЕСЯ́ТИЙ, а, е. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **де́сять.** *Минає рік, І другий минає, І четвертий, і десятий, А чутки* [від сина] *немає* (Т. Шевченко); *За що мама карала тата мовчанням по кілька днів — він не міг зрозуміти. Лиш ставши підлітком, десь у десятому класі, він несподівано відкрив причину* (Б. Антоненко-Давидович); // Одержуваний від поділу на десять рівних частин. *Коли б моїй матері хоч десята частина того, що тут є, яка б вона була щаслива!..* (Панас Мирний); *Думаю, ні Святослав, ні Рюрик не дадуть тобі і десятої частини того, що ти попросиш у них...* (В. Малик); // Який перевищує дев'ять, наближаючись до десяти (про одиниці часу). *Боже, як сунеться день, як крихітна гусінь ізгори величезного дуба. Коли вона досунеться до десятої години вечора?* (В. Винниченко); *Десь на десятій хвилині читання тексту в залі виникає пожвавлення, коли я називаю абревіатуру "НРУ". Певно, ду-*

маю, їм у залі вчувається УНР — крамольна на той час назва Української Народної Республіки (з публіц. літ.); // *у знач. ім.* **деся́та,** тої, *ж.* Година, що настає після дев'ятої. *За стіною годинник пробив пів на десяту* (Ю. Яновський); *Полковник прийшов до вчителя фізики о десятій* (Валерій Шевчук).

◊ **В деся́тому колі́ні <З деся́того колі́на>** *див.* **колі́но; Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] кле́пку (кле́пки́)** *див.* **вставля́ти**[1]**; Деся́та спи́ця в ко́лесі** *див.* **спи́ця; Деся́та спра́ва** *див.* **спра́ва**[1]**; Деся́та (сьо́ма) вода́ на киселі́** *див.* **вода́; До сьо́мого (деся́того, крива́вого** *і т. ін.)* **по́ту** *див.* **піт; До сьо́мого (деся́того, тре́тього** *і т. ін.)* **колі́на** *див.* **колі́но; З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки>** *див.* **рука́; Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, бракує** *і т. ін.)* **[одніє́ї (тре́тьої, деся́тої** *і т. ін.)***] кле́пки у голові́** *див.* **нема́; Обмина́ти (обхо́дити, оббіга́ти** *і т. ін.)* **/ обмину́ти (обійти́, оббі́гти** *і т. ін.)* **деся́тою доро́гою (ву́лицею)** *див.* **обмина́ти**[1]**; П'я́те че́рез деся́те** *див.* **п'я́тий.**

ДЕСЯТИКІЛОМЕТРІ́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Географічна карта, зроблена в масштабі — десять кілометрів в одному сантиметрі. *Десятикілометрівка — потрібна карта для льотчиків* (із журн.).

2. Дистанція для спортивних змагань довжиною десять кілометрів. *У змаганнях чоловіків на десятикілометрівці всіх суперників випередив Лассе Педерсен із Данії* (з газ.).

ДЕСЯТИКІЛОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює десяти кілометрам. *Он їх* [церков] *скільки залишено в Зоні. А ще ж і церква в Чорнобилі, церкви в Товстому Лісі та Красному, що в десятикілометровій, найбільш небезпечній, зоні* (А. Михайленко).

ДЕСЯТИКЛА́СНИЙ, а, е. 1. Який має десять класів (про навчальний заклад). *Десятикласний гуманітарний коледж.*

2. В обсязі десяти класів. *Десятикласна освіта.*

ДЕСЯТИКЛА́СНИК, а, *ч.* Учень десятого класу середньої школи. *На ґанок вийшов сивий старий директор з квітами в руках і усміхнувся привітно дітям .. Усі, навіть десятикласники, враз замовкли* (О. Іваненко); *Капітан змовкає, поглинутий своїми думками. Десятикласники звідусіль жадібно зорять на нього. Він для них, як сподвижник Магеллана* (О. Гончар); *Сам я, уже не малюком, а десятикласником, їздив читати власні вірші на республіканську олімпіаду в Київ* (О. Шугай).

ДЕСЯТИКЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **десятикла́сник.** *Директор виголосив промову, привітала малят десятикласниця* (О. Копиленко); *Його познайомили на вулиці шкільні товариші з такою ж десятикласницею, тільки з іншої школи* (Б. Антоненко-Давидович); * У порівн. *Він був зовсім молодий, жалісний до бійців і соромливий, як десятикласниця* (Григорій Тютюнник).

ДЕСЯТИКУ́ТНИЙ, а, е. Який має десять кутів. *Кожна сніжинка під склом здавалась далеко більшою, ніж насправді, і нагадувала розкішну квітку або десятикутну зірку* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

ДЕСЯТИКУ́ТНИК, а, *ч.* Геометрична фігура, яка має десять кутів. *У задачі пропонується визначити апофему правильного десятикутника* (з навч. літ.); *Піфагорійці визначили правила побудови правильних плоских фігур, зокрема п'ятикутника і десятикутника* (з навч. літ.).

ДЕСЯТИЛІ́ТКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **десятирі́чка.** *Марта закінчила десятилітку, можна було в інститут чи бодай у технікум* (Б. Харчук).

ДЕСЯТИЛІ́ТНІЙ, я, є. Те саме, що **десятирі́чний.** *Зайшовши у кабінет, Оксен за своєю десятилітньою звичкою зняв шапку, повісив на цвяшок і, пригладивши рукою чорне, закучерявлене спереду волосся, сів за стіл* (Григорій Тютюнник); *Під вікном, на скрині, кулилась з холоду найстарша десятилітня дівчинка* (М. Коцюбинський); *Кіньми поганяв найстарший внук, десятилітній хлопчина* (Б. Лепкий).

ДЕСЯТИЛІ́ТТЯ, я, *с.* Те саме, що **десятирі́ччя.** *Минуть роки, минуть десятиліття, минуть століття, про нас говоритимуть різні речі* (І. Багряний); *Якби її* [Віру] *спитати, за що вона покохала цього трохи імпульсивного, може, занадто емоційного юнака, вона не змогла б відповісти ні тоді, ні через кілька десятиліть пізніше* (Б. Антоненко-Давидович); [Придорожній:] *Десятиліття потрібні, поки ми загоїмо рани* [війни] (О. Корнійчук); *У Київському літературно-артистичному товаристві відбувся вечір пам'яті С. Я. Надсона з приводу десятиліття від дня його смерті. Доповідь виголосила О. П. Косач (Леся Українка)* (з наук. літ.).

ДЕСЯТИМЕТРО́ВИЙ, а, е. Який дорівнює десяти метрам. *Ян Данилович прибудував до веж цілий каскад галерей, .. спираючи їх на високі десятиметрові мури, надав оборонному замкові палацового вигляду* (Р. Іваничук); *З десятиметрової відстані арбалетна стріла наскрізь пробиває грубу дошку* (з газ.).

ДЕСЯТИМІЛЬЙО́ННИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **де́сять мільйо́нів.** *У травні 1995 р. з конвеєра заводу зійшов десятимільйонний автомобіль Хонда Сівік п'ятого покоління* (з наук.-попул. літ.).

2. Який складається з десяти мільйонів одиниць. *Політичний конфлікт 1971 року в Пакистані спричинив десятимільйонний потік біженців зі Східної Бенгалії* (з наук.-попул. літ.); // Який дорівнює десяти мільйонам у грошових одиницях. *В уряді чекають десятимільйонний транш від МВФ* (з газ.); *Суд визнав законним десятимільйонний штраф, накладений на аеропорт* (з газ.).

ДЕСЯТИМІЛЬЯ́РДНИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **де́сять мілья́рдів.** *Фінські вчені отримали температуру, що відповідає одній десятимільярдній частці градуса понад абсолютний нуль* (із журн.); *Згідно із прогнозами ООН десятимільярдний житель планети народиться близько 2100 року* (з газ.).

2. Який складається з десяти мільярдів одиниць. *У Юґрі досягнуто десятимільярдний рубіж видобутку нафти* (з газ.); // Який дорівнює десяти мільярдам у грошових одиницях. *Очікується, що олігарх проведе в ложі для свідків щонайменше тиждень, відповідаючи на запитання про те, яким чином йому вдалося зібрати свій десятимільярдний статок* (із журн.).

ДЕСЯТИМІ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, триває протягом десяти місяців. *Після десятимісячної перерви більшовицька влада відновила журнал "Україна", але вже не як "науковий журнал українознавства", а як "журнал циклу наук історичних"* (з наук. літ.); *Ізраїль оголосив десятимісячний мораторій на будівництво на спірних територіях та зняття багатьох блокпостів* (із журн.); // Який виник, склався за десять місяців. *Ціна нафтової суміші оновила свій десятимісячний максимум* (із журн.).

2. Розрахований на десять місяців. *Міське управління Пенсійного фонду виконало десятимісячний план на 104 %* (з газ.)

3. Віком десять місяців. *Десятимісячний малюк потребує допомоги* (з газ.); // Який має термін у десять місяців. *Він сидів у зручному кріслі і обмахувався щойно одержаним журналом десятимісячної давності* (В. Владко).

ДЕСЯТИ́НА, и, *ж.* 1. Стара східнослов'янська одиниця земельної площі, яка дорівнює 1,09 гектара (2400 кв. сажнів). — *Не бійсь, всієї землі не одберуть, лишать трохи і нам... так десятин з п'ять...* (М. Коцюбинський); *Три десятини кволого, наче сухоти, жита згоріло, як і не сіяли* (Б. Антоненко-Давидович); *Свіжий куток, землі двадцять десятин. Насаджено сосни і берези в "лінію", себто рядами — під шнурок, щоб прогулюватися* (В. Барка).

2. Добровільне пожертвування Богу у вигляді десятої частини від усіх прибутків. *"Принесіть же ви всю десятину до дому скарбниці, щоб страва була в Моїм храмі, і тим Мене випробуйте", — промовляє Господь* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // *іст.* Десята частина доходів, яку сплачувало населення на користь церкви в епоху феодалізму. *Суддя згодився і зажадав від них* [старшин] *десятину на користь суду, писареві — за прикладання печатки до позову, возному — за виклик покривдженого до суду* (З. Тулуб); *Село наше монастирське, і ми повинні були сплачувати десятину Лисівському монастиреві: і десятий сніп, і десятого вола, і десяту дуплянку бджіл, і навіть десятий пуд криці* (В. Малик).

ДЕСЯТИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **десяти́на** 1. — *Тепер він панське бере, а пождіть трохи — візьме й ваше. У тебе, скаже, є десятинка зайва, оддай* (М. Коцюбинський); — *Хороше буде. Хутірець у нас, десятинок з десять землі* (А. Головко).

ДЕСЯТИ́ННИЙ, а, е. 1. Стос. до десятини. *Десятинна ділянка землі; Збирач десятинного податку.*

2. *іст., у знач. ім.* **десяти́нне,** ного, *с.* Податок у розмірі десятої частини прибутків. *Міюський втямив: у тутешніх рибалок ті ж клопоти, що й у них на Дону: сіль пожирає увесь заробіток. А ще ж, мабуть, треба заплатити за мережу і десятинне в кошову скарбницю...* (Ю. Мушкетик).

ДЕСЯТИНО́ГИЙ, а, е. 1. Який має десять ніг. *На єменській монеті зображено лангуста — десятиногого рака* (з наук.-попул. літ.).

2. Ряд молюсків, які мають десять ніг і тіло з плавниками. *Креветки — підряд безхребетних тварин ряду десятиногих ракоподібних. Є поживою багатьох промислових риб і морських ссавців* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСЯТИПОВЕРХО́ВИЙ, а, е. Який має десять поверхів. *За могутнім силуетом десятиповерхового будинку на задньому плані виступав ще вищий, освітлений сонцем, п'ятнадцятиповерховий* (О. Шугай); *Десятиповерховий палац;* // Який має висоту в десять поверхів. *Навіть у вщерть забудованому десятиповерховому центрі Парижа свого часу з'явилися і Ейфелева башта, і її 70-поверхова "сестра"* (з газ.).

ДЕСЯТИПУДО́ВИЙ, а, е. Який має вагу десять пудів. *Кілька матросів, тримаючи за днище, обережно спускали в трюм десятипудовий кадуб з порохом* (С. Добровольський); *Спина його виразно гнеться, мов ресора, під великим тягарем. Здається, він несе десятипудовий міх пшениці* (У. Самчук); * Образно. *Я мовчки поклав трубку. Десятипудовий тягар упав на плечі, притиснув, і я сів на ліжко* (Ю. Мушкетик).

ДЕСЯТИРАЗО́ВИЙ, а, е. 1. Здійснюваний (здійснений) десять разів. *Для вивчення впливу хімічного чищення та забруднень на фізико-механічні та фізико-хімічні властивості капрону проводили десятиразові оброблення зразків розчинниками та забрудненнями* (з наук. літ.); *Щоранку атлет робив десятиразові підтягування на турнику* (із журн.).

2. Який виграв нагороду або виборов першість десять разів. *Срібна зірка надається команді за десятиразове здобуття Кубка Італії* (з наук.-попул. літ.); *У Києві виступить американський джазовий співак, десятиразовий лауреат премії "Греммі"* (з газ.).

3. Який відрізняється від чогось іншого в десять разів. *Десятиразове перевищення рівня життя між найбагатшими і найбіднішими вважається в західній політології небезпечним із погляду зростання соціальної напруженості* (з наук.-попул. літ.); *Ефективність віддачі фонду, за даними фахівців аграрного ринку, — десятиразова* (з газ.); // Який збільшує зображення в десять разів. *Якщо від вас до об'єкта, що розглядається через десятиразовий бінокль, відстань у 100 метрів, то цей об'єкт ви бачитимете, немов до нього лише десять метрів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕСЯТИРІ́ЧКА, и, *ж., розм.* Повна середня загальноосвітня школа з десятирічним строком навчання. *Наступного літа Арсен закінчив консерваторію, а Тася десятирічку* (Л. Дмитерко); *Дівчину забрали в інтернат. Там закінчила десятирічку, потім курси медсестер* (О. Бердник); *Постановою від 10 серпня 1964 р. було скорочено термін навчання в середніх школах на один рік і повернуто загальноосвітню школу до десятирічки* (з наук. літ.).

ДЕСЯТИРІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який триває, здійснюється, виконується десять років. *Все це нагадало козакові його десятирічне життя по степах, і він почував себе під вільним небом неначе в рідній хаті* (А. Кащенко); *Він дивився на сестру, мимоволі милувався її тендітною постаттю і з соромом та болем згадував події десятирічної давнини* (Ю. Андрухович); *Верховна Рада не підтримала повернення до системи десятирічного навчання в школах* (з газ.).

2. Віком десять років, який існує десять років. *Всі дивились тепер на Єгорового внука, десятирічного Лукашика, що тримав виноградне гроно* (О. Довженко); *Чи думав я, читаючи десятирічним ту вашу першу книжку, що друкуватиму ці твори сам, що матиму за ці труди цілунок від Кобзаря!..* (Василь Шевчук); *Десятирічна українка стала переможницею дитячого пісенного конкурсу "Євробачення–2012"* (з газ.); // Пов'язаний із завершенням періоду, віку і т. ін., який дорівнює десяти рокам. *Десятирічний ювілей на посаді директора наукової установи академік зустрів вагомими здобутками, які переконливо засвідчують його високий науковий потенціал* (із журн.).

ДЕСЯТИРІ́ЧЧЯ, я, *с.* 1. Час, період тривалістю десять років. *За останні десятиріччя запропоновано немало нових гіпотез походження протоукраїнських племен* (з наук.-попул. літ.); *Чимало політичних подій в останні два десятиріччя можна пояснити намаганнями зробити права людини основним поняттям політики на міжнародному рівні* (із журн.).

2. Річниця, роковини того, що відбулося або почало існувати десять років тому. *Шеф комуни .. — окремий саперний ескадрон — запросив сьогодні своїх підшефників на свято десятиріччя ескадрону* (О. Донченко).

ДЕСЯТИРЯ́ДНИЙ, а, е. 1. Який має десять рядів. *Ми встановимо однорядні, трирядні, п'ятирядні й десятирядні трибуни для стадіону* (з газ.); *Десятирядна сівба.*

2. *перен.* Несуттєвий, малозначущий, який не має істотного значення. *Слід розрізняти справжні вартості від десятирядних* (із журн.); *Якщо подивитись деякі передачі, то не те що другорядні, а десятирядні питання вийшли у голови людей, молоді на перші місця* (з Інтернету).

ДЕСЯТИСТРУ́ННИЙ, а, е. Який має десять струн (про музичний інструмент). *Боже, я пісню нову заспіваю Тобі, на арфі десятиструнній заграю Тобі* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДЕСЯТИТИ́СЯЧНИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **де́сять ти́сяч.** *На Житомирщині десятитисячний відвідувач музею отримає цінний подарунок* (з газ.); *Десятитисячний квиток на поїздку в швидкісному потязі викуплено* (з газ.).

2. Який складається з десяти тисяч одиниць. *З Петрограда й Москви рушила на Україну десятитисячна армія матросів і солдатів-фронтовиків під командою колишнього царського підполковника* (Б. Антоненко-Давидович); *Десятитисячний натовп;* // Вартістю десять тисяч (будь-яких грошових одиниць). *Десятитисячна позика.*

ДЕСЯТИТО́МНИЙ, а, е. Який складається з десяти томів. *Потребу національного самовизначення українців ґрунтовно обстоював автор знаменитої десятитомної "Історії України-Руси" Михайло Грушевський* (з наук. літ.); *Десятитомне видання творів І. Нечуя-Левицького.*

ДЕСЯТИТО́МНИК, а, *ч., розм.* Збірка творів у десяти томах. *Не лише золоті літери й тризуби на темно-зелених обкладинках десятитомника, але і його наповнення провокують пафос* (із журн.); *Десятитомник Лесі Українки.*

ДЕСЯТИТО́ННИЙ, а, е. Який важить десять тонн. *Мало не десятитонні потворища-гармати вгрузали колесами по самісінькі осі в м'яку землю* (І. Багряний).

ДЕСЯТИХВИЛИ́НКА, и, *ж.* 1. *розм.* Подія, громадський захід (засідання, фільм і т. ін.), які тривають десять хвилин. *У Львівській облраді за попередньої каденції проводили десятихвилинки з культури мовлення* (з газ.); *Серед анімаційних робіт лідерство захопила іспанська десятихвилинка "Річ у кутку"* (з газ.).

2. *спорт.* Один із чотирьох періодів баскетбольного матчу тривалістю 10 хвилин. *Якщо стартова десятихвилинка і велика частина другої чверті минули в рівній боротьбі, то в кінці першої половини "вовкам" вдалося переломити перебіг гри на свою користь* (із журн.); *Вирішальною стала друга десятихвилинка, за підсумками якої перевага "драконів", які продовжували домінувати під кільцем, досягла 21 очка* (із журн.); *У заключній десятихвилинці дніпряни досить спокійно довели гру до закономірної перемоги* (з газ.).

ДЕСЯТИХВИЛИ́ННИЙ, а, е. Який відбувається, триває протягом десяти хвилин. *Десятихвилинний всеукраїнський радіожурнал новин транслюється чотири рази на тиждень* (із журн.); *Цього разу дисциплінарний десятихвилинний штраф отримав хокеїст команди господарів* (з газ.).

ДЕСЯ́ТКА, и, *ж.* 1. Назва цифри (напр., римської) і числа 10. *Римська десятка позначається буквою X (ікс)* (з навч. літ.); *Найкращі форварди традиційно виступали з десяткою на футболці* (із журн.); // Назва групи людей з десяти осіб. *Десятка перейшла міст і, старанно замаскувавшись, залягла по обох боках насипу* (В. Козаченко); *Щороку відбувається опитування, за результатами якого визначається чільна десятка спортсменів України* (з газ.); // *розм.* Назва того чи іншого виду транспорту, нумерованого числом 10 (автобуса, трамвая і т. ін.). *Десяткою ми завжди добиралися від Тираспольської до Ближніх Млинів* (із журн.); // *розм.* Автомобіль "Лада" моделі ВАЗ-2110. *Перші десятки було випущено 1995 р. в дослідно-промисловому виробництві АвтоВАЗу* (з наук.-попул. літ.); *Зараз десятки збирають за ліцензією на автозаводі в українському місті Черкаси під маркою "Богдан"* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Грошова сума в десять одиниць (гривень, карбованців і т. ін.). — *З тих грошей оддай десятку Пилипу* (М. Коцюбинський); *Робився опис добичі. Так капітану дісталося по п'ятдесят дукатів, поручикам по тридцять, унтер-офіцерам по десятці, рядовому — чотири дукати* (Г. Колісник); // Купюра або монета вартістю десять грошових одиниць (гривень, доларів і т. ін.). *Микола видобув з череса шматину, розв'язав її і положив .. чотири десятки* (І. Франко).

3. Гральна карта, що має десять позначок однієї масті. *У багатьох іграх валет менше десятки за вартістю* (з наук.-попул. літ.).

4. Центральний круг мішені; яблучко (у 3 знач.). *Суперник нашого лучника-олімпійця влучно стріляв у десятку* (з газ.).

5. *заст.* Грубе полотно або пряжа в десять пасом. *Тендітне біле тіло* [Параски] *не тонкого льону сорочка прикриває, а матірка з десятки натирає його до розчосу* (Панас Мирний); *Груди стрепетами б'ються в тісноті грубої з десятки сорочки* (М. Стельмах).

◊ **Попа́сти в деся́тку** *див.* **попада́ти.**

ДЕСЯТКО́ВИЙ, а, е. Який має в основі числення десятки. *Стародавні індійці користувалися десятковою системою ваг та інших мір* (з наук.-попул. літ.); *Десятковий логарифм.*

△ **Десятко́ва систе́ма чи́слення** *див.* **систе́ма; Десятко́вий дріб** *див.* **дріб.**

ДЕСЯТКУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **децима́ція.** *Вести війну зі Спартаком було доручено преторові Марку Ліцинію Крассу, який відновив в армії кару децимації (десяткування), що вже давно не застосовувалася* (з навч. літ.).

ДЕСЯ́ТНИК, а, *ч.* 1. Старший, відповідальний у групі робітників на будівництві, у шахті і т. ін. *Десятники металось поміж рудокопів і, мовчки вдивляючись, рахували людей* (Олесь Досвітній); *Ідемо сходами. Попереду десятник. Трохи моторошно йти з дня в глибочезну пітьму підземелля* (Б. Антоненко-Давидович); *Для мене ця робота звична, — сказав Мулик. — Я до війни на кам'яному кар'єрі десятником працював* (П. Загребельний).

2. *іст.* Те саме, що **деся́цький** 1. *Соцький з десятником прийшли правити подать* (М. Коцюбинський); * У порівн. [Г р а б ч а к:] *На побігеньках. Наче десятник* (Яків Баш).

ДЕСЯТНИКУВА́ННЯ, я, *с., іст., розм.* Дія за знач. **десятникува́ти.** *Громада присудила кожному одбувати десятникування по черзі* (Панас Мирний).

ДЕСЯТНИКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., іст., розм.* Бути десятником (у 2 знач.), виконувати обов'язки десятника. *Так і не привелося Хомці десятникувати* (Панас Мирний); *Землі нема, ремесла не знає* [Іван Ракша], *та й слабенький він якийсь. То ото так більш десятникує: на пошту ходить, бумаги розносить* (М. Івченко); *В управі Паридуха просив Тодорку, щоб вона звільнила його з посади десятника — посильного .. Він десятникував здавен. А тепер допекло: не знав, кому служити* (Б. Харчук).

ДЕСЯ́ТОК, тка, *ч.* 1. Одиниця рахунку однакових або однотипних предметів, явищ і т. ін., що дорівнює десяти; де-

сять. *Кінні дружини і полки .. складалися з окремих одиниць — десятків, сотень* (А. Хижняк); *В дев'ятнадцятому столітті, де не було навіть друкарських машинок, .. люди примудрялися писати десятки грубезних томів — гусячим пером при свічці!* (О. Забужко); *Найбільш запиленим повітря буває влітку і восени, коли в одному його кубічному сантиметрі кількість пилинок може досягти кількох десятків тисяч* (з навч. літ.); *Вивчаючи числа першого десятка, важливо порівнювати кожне попереднє число з наступним і навпаки* (з навч. літ.).

2. Одиниця на позначення віку в десять років. *На сьомому десяткові вона почувала, що її сили слабішають, фантазія згасає і замирає, сон тікає од неї* (І. Нечуй-Левицький); *"Еге, та вже й Бондарю шостий десяток стукає", — вперше подумав Киринюк, обережно сідаючи коло ліжка* (М. Стельмах).

3. *тільки мн.* Назва передостанньої цифри багатозначного числа. *Далі показано, як округлити число до десятків* (з навч. літ.).

4. *тільки мн.* Велика кількість кого-, чого-небудь. *Їх, отаких нещасних, щодня десятками трощать кулями в потилицю по всіх неоглядних просторах* (В. Винниченко); *Майнули в повітрі десятки крил — і голубина зграя знялася в блакить* (О. Донченко).

◊ **(1) Не з дурно́го деся́тка** — розумний, кмітливий. — *Ви, Іполіте Савичу, не відвертайтеся, я не з дурного десятка. В керівництво не обирався, але добре бачу, як не по-хазяйськи розтринькуємо народну копійку* (В. Логвиненко); **(2) Не [з] полохли́вого (лякли́вого) деся́тка (ро́ду)** — сміливий, відважний, хоробрий. — *Хлопець не полохливого десятка. А що поранило його, це ж не його провина* (А. Головко); *Ми не ляккливого десятка .. Є в нас міцна народна хватка* (В. Іванович); — *А ми не боїмось .. — Знаю, не полохливого роду* (О. Гончар); *Видно, людина має свою думку і вдачею не з полохливого десятка* (О. Гончар); **(3) Не з то́го деся́тка** — інакший, інший; не такий, як хто-небудь. — *Ні, дочко, обвести кругом пальця я не дам себе, не з того десятка, — .. роздумував батько* (В. Сологуб); — *Страшно, еге? А ви кажете, вкрадуть... Та Іванько не з того десятка, щоб когось боятися* (В. Шкляр); **(4) Не з хоро́брого деся́тка** — несміливий, боязкий. *Олександр III був не з хороброго десятка, що всі помітили ще під час турецької війни. Вбивство терористами його батька ще більш посилило природне боягузтво* (В. Канівець); *Кузьмище підсміювався: — Та ти, братику, не з хороброго десятка! Вертиш головою, ніби вона у тебе вітряк!* (В. Малик).

ДЕСЯ́ТОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **деся́тка.** *На табло обмінного пункту горить десяточка* (із журн.); — *Якби вам так дванадцять десяточок тепер, що би ви зробили?* (І. Франко); *А я от собі думаю — купити у вас ще одну порційку, маленьку, без підливки взагалі, за десяточку зробите спеціально для мене, тьотю Хоночко?* (О. Ірванець).

ДЕСЯ́ТОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **деся́ток** 1. *Заквоктала та курочка. Жінка підсипала під неї яєчок, вона й вилупила десяточок курчаток* (з казки).

ДЕСЯТЧА́НИЙ, а, е, *заст.* Зробл. із полотна, тканого в десять пасом. *Я старанно мию руки, витираю десятчаним рушником і вже тільки тоді, смакуючи, розгортаю палітурки* (М. Стельмах); *В проваллях чекає розсипчаста глина Рук ваших чорних, звітрілих, гречаних. І мліє палітра на згорблених спинах, Розведена потом в мішках десятчаних* (І. Драч).

ДЕ́СЯТЬ, ти́ і тьо́х, *числ. кільк.* Назва числа 10 і його цифрового позначення. *Багато ж тих корінців — страх як багато. Один, два, три... десять, ціла жменя, ціла купа* (М. Коцюбинський); // Кількість із 10 одиниць. *Рішили* [жаби] *зараз же послать Найбільших десять Жаб на другий бік болота Просить у Долі короля* (Л. Глібов); *В жнива хоч і заробила з дочкою кіп з десять, та треба було молотника наймати, позички віддати* (Панас Мирний); *Марко до п'ятнадцяти років не був ніде за межами острова. З десяти років він учився в школі, в Соколиному, де всі класи вів один учитель* (М. Трублаїні); *До Гострої Могили було кілометрів десять, і незабаром ми в'їхали в село, де за широким вигоном, окупованим гусьми та індиками, виднів храм Івана Богослова* (В. Шкляр); // Уживається в складі багатозначного або дробового числа. *Ватажок Муха зібрав до десяти тисяч війська з селян, напав на Покуття, здобув Снятин, перейшов Дністер і дійшов аж до Рогатина* (з навч. літ.); *Керівництво "Червоних дияволів" готове викласти за 19-річного футболіста десять мільйонів фунтів стерлінгів* (із журн.).

◊ **За два кро́ки <За де́сять кро́ків>** *див.* **крок; Ні в п'ять ні в де́в'ять (в де́сять)** *див.* **п'ять.**

ДЕСЯ́ЦЬКИЙ, кого, *ч., іст.* 1. У Росії до 1917 р. — нижчий поліцейський служитель на селі, якого обирали селяни. *Десяцький став приказувати: — Глядіть же мені, збирайте зараз по селу курей та яєць.., щоб усього було доволі* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Громада в волості обрала Карпа за десяцького* (І. Нечуй-Левицький); *Десяцькі ходили по дворах, зганяли* [людей] *на сходку* (Ю. Яновський).

2. На Запорозькій Січі — ватажок найнижчої військової одиниці — десятки. *Мурашко розплановував, скільки куди поставити козаків, де напасти набої й оборонне спорядження — колоди, казани для смоли, барила та відра, каміння. Сотники і десяцькі роздавали торби з кулями та порохом* (Ю. Мушкетик).

ДЕТАЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до деталізації. *Деталізаційний етап полягає в дослідженні й формулюванні специфічних ознак і критеріїв для виділення різновидів у системі видів правової культури* (з наук. літ.).

ДЕТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **деталізува́ти.** *Показово, що такі взірці історичної прози, як "Телемах" Фенелона (1699), "Сетос" Террасона (1731) та "Анахарсис" Бартелемі (1788, писався з 1758 р.), засвідчують поступовий процес деталізації, конкретизації уявлень про античний світ* (з наук. літ.); *Більш пощастило дрібним витворам, зразком чого можуть служити мініатюрні іконки, справжні шедеври мистецтва з тонкою деталізацією та чудовою композицією* (з наук. літ.); *Інформація викладається за принципом "зверху вниз", тобто спочатку подається зміст інформації, а потім користувач за бажанням чи необхідністю може рухатися "вниз" для деталізації повідомлень* (з наук.-попул. літ.).

ДЕТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деталізува́ти.** *У творі виведено образ добродушного і старомодного вчителя Степана Мартиновича, що вправляється в літературній творчості, над усе полюбляючи деталізовані анахронізми* (з наук. літ.); *Графіки застосовуються у випадку, коли процес прийняття рішень включає велику кількість даних та деталізованих звітів* (із журн.); *У цивілізованому світі незалежність Центрального банку регламентується*

деталізованими законодавчими нормами (з газ.); // **деталізо́вано,** *безос. пред. Деталізовано аспекти інтенсифікації екологічного кормовиробництва* (з наук. літ.); *Ці доходи аж ніяк не деталізовано ані в пояснювальній записці, ані в інших документах* (із журн.).

ДЕТАЛІЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **деталізо́ваний.** *Особливістю бюджетних відносин є їх велика деталізованість* (з навч. літ.).

ДЕТАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деталізува́ти.** *Міра деталізування питань у проектуванні і дослідженні підводно-технічного обладнання наочно свідчить про значний досвід, накопичений у галузі розробки цих технічних засобів* (з наук. літ.).

ДЕТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* У подробицях, деталях з'ясовувати, розробляти і т. ін. що-небудь. *Все трапилося так несподівано і так раптово, що годі було деталізувати розпорядження начальника застави... Ясно й так: пильніше вартуй кордон!* (Г. Косинка); — *Можете говорити все, що на душу ляже, звичайно, не деталізуючи. І не хвилюйтеся, книжка готується для внутрішнього користування* (Г. Тарасюк); *Т. Шевченко часто, змальовуючи якусь дію, деталізує, уточнює означуване, використовуючи для цього синоніми* (з наук. літ.); *Були введені в дію оснащені найсучаснішим обладнанням дільниці, прокладено більше десяти кілометрів ліній електропередач, газову гілку, — список можна деталізувати й продовжувати* (з газ.).

ДЕТАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **деталізува́ти.** *У постановах Кабінету Міністрів, як правило, розкривається механізм дії того чи іншого закону, деталізуються і регламентуються певні процедури і положення* (з наук. літ.); *У процесі заглиблення в матеріал, а потім написання твору первісний задум неминуче уточнюється і деталізується* (із журн.).

ДЕТА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Окремий факт; подробиця. *Про деталі тутешнього життя в іншім листі — тепер пізно* (Леся Українка); *Сержант Перова могла розповісти про який завгодно з минулих боїв, як про вчорашню подію — з безліччю деталей, характеристик* (Ю. Яновський); *Зараз треба писати нарис і розповісти в ньому все, що чув під час подорожі. З усіма найменшими деталями* (І. Пільгук).

2. Складова частина механізму, машини і т. ін, а також узагалі якого-небудь виробу. *В листі ж прохав родича подати відомості про деталі герба, життєві дати й наймення, бо шукав зв'язку з цими, загубленими на чужині членами роду* (Н. Королева); *Коли Йосиф удвох з Філіпчуком взялися складати машину, виявилося, що деяких деталей зовсім бракує* (Ірина Вільде); *Велосипед став дибки і з усього маху грюкнув на землю, задеренчавши всіма своїми деталями* (В. Нестайко).

ДЕТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який ураховує всі подробиці, деталі; докладний, вичерпний. *Добре було б, якби достали добру і детальну карту (мапу) Полтавщини.., а то й взагалі українських губерній* (Леся Українка); *Самієв разом з начальником штабу взявся розробляти детальний план операції* (О. Гончар); *Тільки завдяки його детальним і точним кресленням .. мені вдалося втілити в життя сміливу ідею створення такої складної й досконалої машини* (В. Владко).

ДЕТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дета́льний.** *Ефективність застосування електронно-обчислювальних машин залежить від ступеня підготовленості самих завдань — від детальності математичного опису інформації і послідовності її оброблення* (з наук.-попул. літ.); *Кілька тижнів основні телевізійні канали, газети і журнали з несамовитою детальністю демонстрували приречені на невдачу зусилля водолазів і допоміжних рятувальних служб* (з газ.).

ДЕТА́ЛЬНО. Присл. до **дета́льний.** *Скоро напишу тобі більш детально про своє життя і його умови* (М. Коцюбинський); *На першій сторінці Професор намалював контури двомачтового брига, вималювавши детально такелаж* (Ю. Яновський); — *Комунікаційну мережу цеху я вже мав нагоду оглянути детально* (Ю. Шовкопляс).

ДЕТА́НДЕР, а, *ч.* 1. Машина для охолодження і скраплення газу. *Детандери застосовують в установках, де гази скраплюють і розділяють методом глибокого охолоджування, в установках, що імітують висотні й космічні умови* (з наук. літ.); *У 1971 році в Україні був випробуваний перший детандер — агрегат, який застосовується в газовій промисловості* (з наук.-попул. літ.).

2. Клапан, який зменшує тиск пари. *Схема холодильної машини включає компресор з електроприводом, випаровувач (холодильну камеру), детандер (редукційний клапан) та конденсатор для охолодження холодоагента* (з навч. літ.).

ДЕТЕКТИ́В, *ч.* 1. *род.* а. Фахівець із розслідування карних злочинів; агент приватного розшукового бюро. *Серед верховинців стояли й нишпорили по всьому Хусту ще й сотні детективів — у одязі лісорубів, у верховинському чабанському вбранні і навіть — у чорних рясах отців василіанів* [василіан]... (С. Скляренко); *Шерлок Холмс, геніальний детектив, є витвором фантазії англійського письменника Артура Конан Дойла* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* у. Літературний твір або кінофільм, присвячений розкриттю заплутаної таємниці, як правило, пов'язаної зі злочином. *На екрані мелькали титри другої серії нового німецького багатосерійного детективу про вбивство з пограбуванням каси* (Ю. Мушкетик); *Значною популярністю користуються в світі автори пригодницького жанру, а також детективу* (з газ.).

ДЕТЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до розкриття заплутаної таємниці, як правило, пов'язаної зі злочином. *З більшою цікавістю, ніж який-небудь детективний роман, вичитував Антон Герасимович ті довжелезні списки козацьких сотень* (О. Гончар); *Це була ціла детективна історія, з розпитуванням знайомих, друзів Андрія, шуканнями, переслідуванням, навіть небезпекою* (Ю. Мушкетик); *Досвід багатьох країн переконливо свідчить про те, що приватні охоронні й детективні фірми продуктивно працюють паралельно з державними структурами* (з газ.).

Детекти́вна літерату́ра *див.* **літерату́ра.**

ДЕТЕКТИ́ВНИК, а, *ч., розм.* Письменник, який пише детективні твори. *Сюжети творів братів Вайнерів, найвідоміших детективників у СРСР, часто були взяті з реальної криміналістичної практики* (із журн.).

ДЕТЕКТИ́ВНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **детекти́вник.** *Найважче в написанні детективного роману, як розповіла детективниця, — криміналістичні та юридичні тонкощі* (з газ.).

ДЕТЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **детекти́вний.** *Марія Матіос демонструє елементи психологічного трилера, в якому органічно поєднано сюжет і потік свідомості, детективність розповіді й новелістичний фінал, тілесну чуттєвість і психоаналітику* (із журн.); *Детективність сюжетів є лише тлом для більш серйозних роздумів щодо збереження нами своєї історичної пам'яті* (із журн.).

ДЕТЕКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **детектува́ти.** *Різні джерела шуму впливають на рівень мінімальної детектованої потужності* (з навч. літ.); *Один кінець електрода приєднують до корпуса, другий встановлюють у порожнину стимульованої чи детектованої камери серця* (з навч. літ.); // **детекто́вано,** *безос. пред. Поряд із незначним рівнем експресії обидві форми кінази було детектовано винятково в цитоплазмі клітин нормальних тканин* (з наук. літ.).

ДЕТЕ́КТОР, а, *ч.* 1. *радіо, фіз.* Електричне коло для перетворювання коливань високої частоти на коливання низької частоти (детектування). *Вивчення електричних властивостей кремнію та германію одразу ж привело до поліпшення якості детекторів, дуже потрібних для радіолокації* (з наук.-попул. літ.).

2. *техн.* Пристрій для реєстрації альфа- і бета-частинок, рентгенівського і гамма-випромінювання, нейтронів, протонів і т. ін. *За допомогою детектора визначають склад випромінювання, вимірюють його інтенсивність, вивчають процеси взаємодії швидких частинок з атомними ядрами* (з наук. літ.).

△ **(1) Дете́ктор брехні́ (непра́вди)** — прилад, за допомогою якого визначається відповідність істині чиїх-небудь тверджень; поліграф. *Деякі законодавства визнають покази детектора брехні такими ж чинними, як і свідчення очевидця* (Ю. Іздрик); *2 лютого 1935 року вперше для отримання судових доказів було використано поліграф — детектор брехні* (із журн.).

ДЕТЕ́КТОРНИЙ, а, е, *радіо, фіз.* Прикм. до **дете́ктор.** *Детекторний блок установили приблизно посередині приміщення між осями на відстані півметра від підлоги* (з наук. літ.).

△ **Дете́кторний приймá́ч** *див.* **приймá́ч.**

ДЕТЕКТУВА́ННЯ, я, *с., радіо, фіз.* Дія за знач. **детектува́ти.** *Детектування нейтронів зазвичай досягається реєстрацією іонізувального випромінювання заряджених частинок, що виникають у результаті нейтронних реакцій* (з наук.-попул. літ.); *Для нормальної роботи детектора до нього треба підвести значно більшу високочастотну напругу, тому перед детектуванням виникає необхідність підсилювання напруги прийнятих сигналів за допомогою підсилювача напруги високої частоти* (з навч. літ.).

ДЕТЕКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *радіо, фіз.* Виділяти коливання низької частоти з модульованого високочастотного сигналу; демодулювати. *Перший, кому в 1887 році вдалося "створити" й детектувати електромагнітні хвилі, був німецький учений Г. Герц* (з навч. літ.).

2. *книжн.* Виявляти; встановлювати факт існування чогось. *Помилки в кодуванні виправляти важче, ніж їх детектувати* (з навч. літ.).

ДЕТЕРГЕ́НТ, у, *ч., хім.* Мильний, очищувальний або дезінфікувальний засіб. *Щоб встановити придатність цього ферменту для очищення, досліджували різні детергенти з додаванням екстракту амілази* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНА́НТ, а, *ч.* 1. Те саме, що **визна́чник** 1. *Проведені кримінологічні дослідження свідчать про те, що переважна кількість детермінантів податкових порушень має соціально-економічне підґрунтя* (з наук. літ.); *Серед суб'єктивних факторів — детермінантів соціального сприйняття можна виділити психофізіологічні, особистісні й операційні* (з наук. літ.).

2. *мат.* Те саме, що **визна́чник** 3. *Детермінант трикутної матриці дорівнює добутку елементів на діагоналі* (з наук.-попул. літ.).

3. *лінгв.* Другорядний член речення, який стосується всього речення загалом і не зв'язаний окремо ні з яким із його членів. *Детермінанти постійно займають периферійну позицію у реченні* (з наук. літ.); *Проблема детермінантів не має в сучасному мовознавстві однозначного розв'язання, хоча висловлено чимало аргументованих думок на користь вирізнення детермінантів як специфічних другорядних членів речення* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНА́НТА, и, *ж., книжн.* Чинник, що зумовлює певне явище, подію. *Детально проаналізовано досвід людської життєдіяльності, який разом з національною ідеєю, етнічною ментальністю тощо є детермінантою становлення та буття всіх націй* (з наук. літ.); *Проаналізовано головні детермінанти екологічної свободи, зокрема рівень освіченості, стабільність грошової одиниці, обсяги податків* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНА́НТНИЙ, а, е. Прикм. до **детерміна́нт.** *Детермінантний компонент цільової семантики широко використовується в безособових реченнях* (з наук. літ.); *Детермінантні члени речення.*

ДЕТЕРМІНАТИ́В, а, *ч., лінгв.* 1. Особливий додатковий знак в ідеографічному письмі, що має допоміжну функцію і сприяє точнішому прочитанню основного знака. *Спочатку детермінатив уживали як допоміжний знак для розрізнення омонімів та омографів, потім також як знак-класифікатор, що вказував на поняттєву групу слова* (з наук. літ.).

2. Елемент, приєднуваний до нерозкладної частини слова, звичайно до кореня, і поширений перев. в індоєвропейських мовах. *Перший із розділів монографії групується за основами, тобто детермінативами, що в праслов'янські часи були кінцем основи іменника* (з наук. літ.).

3. Клас слів, поєднуваних з іменем, для вираження кількісних, класифікаційних відношень. *До детермінативів, що характеризують класифікаційні відношення, належать артиклі, вказівні, присвійні займенники* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНАТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до детермінатива. *У германістиці розглядаються детермінативні композити, в яких значення другого компонента уточнюється, пояснюється значенням першого* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНА́ТОР, а, *ч.* 1. Те саме, що **визна́чник** 1. *Детермінатор текучості цементного розчину.*

2. *екон.* Незалежна організація, що має право на проведення експертизи міжнародного інвестиційного проекту спільного впровадження. *Детермінаційний висновок — це звіт національного детермінатора або ж міжнародного детермінатора про експертизу проектно-технічної документації* (з мови документів).

ДЕТЕРМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до детермінації. *Відібрано 14 груп хвороб, за якими простежується чіткий детермінаційний зв'язок зі змінами якості довкілля* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Установлення причин появи, прояву чого-небудь. *Визначальним рівнем детермінації поведінки особистості є рівень соціального середовища* (з наук. літ.).

2. *фізл.* Виникнення якісної своєрідності частин зародка на ранніх стадіях його розвитку. *Термін "детермінація" запровадив 1900 року німецький ембріолог К. Гайдер* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНІ́ЗМ, у, *ч.* Філософське вчення про об'єктивну закономірність і причинову зумовленість явищ природи, суспільства й мислення. *Головним у детермінізмі є положення про причинність як такий зв'язок явищ, при якому одне явище (причина) за певних умов породжує інше (дію)* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник детермінізму. *В детерміністів світ наладжений так стало, Що там для Бога місця вже не стало* (Леся Українка).

ДЕТЕРМІНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **детермінізм.** *Напрямки еволюції підприємства залежать від випадкових факторів, які діють на нього в той момент, коли підприємство продовжує розвиватися за детерміністичними законами* (з наук. літ.); *Згідно з рекомендаціями МАГАТЕ, особливу увагу в процесі виконання аналізів безпеки зовнішніх подій слід приділяти детерміністичному підходу* (з наук.-техн. літ.).

ДЕТЕРМІНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **детерміні́ст** і **детермінізм.** *Відкриття законів квантової механіки назавжди перевернуло чисто детерміністські і механістичні уявлення про світ, що панували у XVII–XIX століттях* (з публіц. літ.); *Позитивістська школа в кримінології — детерміністська теорія, відповідно до якої злочинна поведінка зумовлюється біологічною спадковістю та негативними соціальними факторами* (з навч. літ.).

ДЕТЕРМІНО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **детермінува́ти.** *Економічна ефективність та детерміновані нею політика, етика, естетика — це лише часткові вияви цивілізації* (з наук. літ.); // **детерміно́вано,** *безос. пред.* — *Розумію... Психічне відхилення детерміновано, як то здебільшого і буває, враженнями тяжкого дитинства і фізичною неповноцінністю* (В. Шкляр).

ДЕТЕРМІНО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **детерміно́ваний.** *У багатьох творах В. Винниченка-письменника поставав химерний поєдинок людини з самою собою, з біологічною детермінованістю своєї лінії життя* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Перетворення термінів на загальновживані слова і вислови. *Творення народних назв, синонімічних офіційним геортонімам, супроводжується транслітерацією іншомовних власних імен та детермінологізацією, що спричиняє появу морфологічних, словотвірних і фонетичних варіантів* (з наук. літ.); *Частина термінів не зазнає процесу детермінологізації, коли термін переходить у розряд звичайних слів* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е. Який зазнав детермінологізації і вживається у загальновживаному значенні (про термін). *З появою нових стандартів міри та ваги терміни минулої системи вимірювання залишають після себе слід у детермінологізованій лексиці* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНУВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **детермінува́ти.** *Прийнято, що детермінування ланцюга поставок — це опис структури його учасників, відносин між ними, а також оцінок щодо циклу економічної кон'юнктури, структури галузі, виду продукції та характеру попиту на неї, цілей ланцюга поставок та ризику їх досягнення* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Зумовлювати, визначати щось. *Принцип — це стійке внутрішнє переконання людини, яке формує, детермінує, визначає її ставлення до дійсності, а також норми поведінки й діяльності* (з наук. літ.).

ДЕТЕРМІНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., чим, книжн.* Зумовлюватися, визначатися чим-небудь. *Базові рівні, залежно від мети досліджень і поставлених завдань, можуть детермінуватися регіональними особливостями* (з наук. літ.).

ДЕТІНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон.* Виведення бізнесових операцій та структур із тіньового обігу, введення їх у рамки закону. *Документ передбачає запровадження заходів із забезпечення детінізації прибутків фізичних осіб* (із журн.); *Нещодавно набув чинності указ щодо детінізації економіки* (з газ.).

ДЕТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до детоксикації. *Застосування ентеросорбції на фоні базисної терапії є активним детоксикаційним засобом, що сприяє швидшому одужанню хворих* (з наук. літ.); *Мінеральна вода "Нафтуся" має детоксикаційні властивості і прискорює виведення радіонуклідів з організму людини* (із журн.).

ДЕТОКСИКА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Виведення токсинів з організму людини або тварини. *Застосування сорбційної детоксикації на фоні традиційного комплексного лікування дозволило скоротити терміни медикаментозної терапії* (з наук. літ.).

ДЕТОНА́ТОР, а, *ч.* 1. Вибухова речовина, яка при вибуханні викликає детонацію іншої вибухової речовини. *Під час випробування детонатори випадково вибухнули* (із журн.).

2. Пристрій, що використовують для підриву вибухівки. — *Зрозуміло,* — *каже робітник,* — *кислотний детонатор* [треба ставити], *бо коли поставите годинник, його цокотіння можуть почути* (Ю. Яновський); *Він ще раз побачив останню сутичку з карателями, ще раз прикинув у думці: де і як дістати вибухівку, детонаторів* (М. Стельмах); *Сам по собі і особливо в суміші з горючими речовинами азотнокислий амоній добре вибухає при застосуванні детонатора* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *У нас теж протестують, але якось мляво. Ми вже не пасіонарна нація, наші детонатори давно вже заглухли, їх знищили, вивезли і знешкодили там, за снігами* (Л. Костенко).

ДЕТОНА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **детона́тор.** *Конструкція перфоратора передбачає з'єднання вибухового патрона з детонаторним шнуром* (з наук.-техн. літ.).

△ **Детона́торний сина́пс** *див.* **сина́пс.**

ДЕТОНАЦІ́ЙНИЙ[1], а, е. Стос. до детонації *(див.* **детона́ція**[1]*). Розглянуто умови, за яких під час взаємодії ударних та детонаційних хвиль виникає можливість припинення детонації у зарядах* (з наук. літ.); *Роман .. витягає овальну ручну гранату і, тримаючи за її детонаційний шнурок лівою рукою, держить її правицею* (О. Лисяк); *Детонаційна стійкість палива.*

ДЕТОНАЦІ́ЙНИЙ[2], а, е. Прикм. до **детона́ція**[2]. *Детонаційні тони.*

ДЕТОНА́ЦІЯ[1], ї, *ж.* Дія за знач. **детонува́ти**[1]. *Здатність палива до детонації великою мірою залежить від будови вуглецевих ланцюгів у молекулах вуглеводнів* (з навч. літ.); — *Від вибуху міни по детонації виникне .. вибух толу, який підніме вгору і розшматує на тріски увесь пароплав* (Д. Бедзик).

△ **(1) Детона́ція мото́рного па́лива** — дуже швидкий процес горіння робочої суміші в циліндрі двигуна внутрішнього згоряння. *Детонація моторного палива спостерігається в поршневих двигунах внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням. Вона виявляється в димному вихлопі, вібрації і перегріві двигуна і веде до прогоряння поршнів і*

клапанів, руйнування підшипників, втрати потужності двигуна (з наук.-попул. літ.).

ДЕТОНА́ЦІЯ[2], ї, *ж.* Дія і стан за знач. **детонува́ти[2]**. — *У неї не зовсім чисте піанісимо... Є якась детонація...* (Остап Вишня).

ДЕТОНІ́Т, у, *ч.* Потужна водостійка аміачно-селітряна вибухова речовина. *Детоніт використовують для підривання міцних гірських порід* (з наук.-попул. літ.).

ДЕТОНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вияву детонації у двигунах внутрішнього згоряння. *У детонометрі використано мікроамперметр із нулем посередині шкали та струмом повного відхилення в кожен бік 500 мкА* (з наук.-техн. літ.).

ДЕТОНУВА́ННЯ[1], я, *с.* Те саме, що **детона́ція[1]**. *У Китаї через детонування вибухівки загинули 20 робітників* (з газ.).

ДЕТОНУВА́ННЯ[2], я, *с.* Те саме, що **детона́ція[2]**. *Як тільки пережите виражалося в русі й особливо в словах і мові, — проти моєї волі утворювався вивих, фальш, детонування* (з мемуарної літ.).

ДЕТОНУВА́ТИ[1], у́є, *недок. і док.* Вибухати внаслідок поширення в речовині хімічного перетворення з надзвуковою швидкістю, викликаного вибухом іншої речовини або ударом, струсом. *Він висловлює свої почуття Муславському, і той співчуває йому й заражається його настроєм, як динамітний льох, що детонує на близький вибух* (Гео Шкурупій); *Під час випробування моторів з підвищеним тиском виявилося, що для них потрібен новий бензин, який би не детонував* (з наук. літ.); * Образно. *Б'ють гармати і детонують всі кінці землі* (П. Тичина).

ДЕТОНУВА́ТИ[2], у́ю, у́єш, *недок. і док.* Відхилятися від правильного тону в музиці, співі; фальшивити. *Він був середній музикант. Часто детонував* (з мемуарної літ.).

ДЕТРИ́Т, у, *ч.* 1. *спец.* Дрібні частинки органічної або мінералізованої речовини, що зависли у воді чи осіли на дно. *Фільтр акваріума працює як звичайна механічна система, яка затримує зважені часточки органіки та детрит* (з наук.-попул. літ.); *Водяний віслючок живиться детритом, мокриці — живими рослинами* (з навч. літ.).

2. *біол.* Продукт розпаду тканин. *Детрит, який протягом тривалого часу вважався найважливішою ознакою старіння, можна пояснити накопиченням шкоди, завданої хворобами, бідністю, стресом і недоїданням* (з наук.-попул. літ.).

3. *геол.* Нагромадження уламків гірських порід, що складаються зі скелетів безхребетних тварин, кісток хребетних тварин. *Деякі рослини своїм корінням здатні зариватися у вапнякову породу. Інші можуть рости в накопиченому детриті або ґрунтах* (з наук.-попул. літ.).

△ (1) **Детри́т віспя́ний** — добута з хвороботворних утворень речовина, що містить живий вірус коров'ячої віспи. *Крім практичних занять та клініко-лабораторних досліджень проводились екскурсії до віспяного телятника, де студенти знайомились із приготуванням віспяного детриту* (з наук. літ.).

ДЕУКРАЇНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Усунення української мови, культури, звичаїв із суспільного вжитку. *Відбувається тотальна всебічна деукраїнізація, коли українська мова втрачає свою обов'язковість, а отже і реальну державність* (із журн.); *Саме 1933 рік став тією добою, коли українізація в ділянці мовної політики різко змінюється на деукраїнізацію* (з газ.).

ДЕУКРАЇНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деукраїнізува́ти.** *Попри усталену думку, що Донеччина — деукраїнізований край, більшість мешканців індустріального регіону визнає себе саме українцями* (з газ.).

ДЕУКРАЇНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати деукраїнізацію. *Єдиний реальний спосіб деукраїнізувати Україну — це запровадження двомовності з подальшим витісненням української мови на периферію* (з публіц. літ.); *Польська влада хотіла змінити етнографічну структуру регіону, деукраїнізувати Волинь* (із журн.).

ДЕУКРАЇНІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Зазнавати деукраїнізації. *Вже у 1935 р. можна було констатувати, що члени Комуністичної партії України почали деукраїнізуватися і навіть перестали розмовляти українською мовою* (з наук.-попул. літ.).

ДЕ-ФА́КТО, *присл., книжн.* Фактично, насправді; протилежне д е - ю р е. — *Зневолений ведмідь повинен був дефакто визнати свою неволю. Його прив'язали у дворі до стовпа* (Я. Качура); *Реєстрові козаки вдосконалювали своє самоврядування попри пильний нагляд поляків. На відміну від них Запорозька Січ — цей бастіон войовничих і "незаконних" козаків — хоч і формально підпорядковувалася гетьманові, де-факто зберігала автономію* (з наук. літ.).

ДЕФЕКА́Т, у, *ч.* Те саме, що **Дефекаці́йна грязь** *(див.* **грязь).** *Для вапняного добрива краще брати старий дефекат, коли він сухіший і пухкіший* (із журн.).

ДЕФЕКА́ТОР, а, *ч.* Апарат для дефекації (у 2 знач.). *Дефекатор складається із зовнішнього корпусу і внутрішнього циліндра* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФЕКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дефека́ція.** *У деяких випадках під впливом захворювання дефекаційний рефлекс значно слабшає* (з наук.-попул. літ.); *Інші відходи від виробництва цукру становлять дефекаційний осад, відстій фільтра-преса і т. ін.* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФЕКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фізл.* Виведення з організму людини і тварини через анальний отвір калових мас; випорожнення. *Свічки вводять у відхідник звичайно перед сном або вранці перед дефекацією* (з навч. літ.); *Важливо з дитинства встановити відповідний режим та виробити рефлекс на дефекацію* (з навч. літ.).

2. *спец.* Очищення сирового бурякового соку вапняним молоком. *Для дефекації використовують дефекатори безперервної дії* (з наук. літ.).

ДЕФЕ́КТ, у, *ч.* Вада, недолік. *Зненависть до тої фігури гострила мою увагу. Я смакую її хиби, дефекти тіла, маленьку душу, безсилий розум* (М. Коцюбинський); *Лінощі — це просто хороба, чисто фізична хороба старого світу, це — дефект організму, брак сили, бажання організму економити сили* (В. Винниченко); *Надвечір полетів підшипник на третьому тракторі, вилізли назовні інші дефекти* (Ю. Яновський); *Розвиток відновних операцій пов'язаний насамперед з усуненням різних дефектів на обличчі людини, що спотворюють його* (з наук.-попул. літ.).

△ (1) **Дефе́кт мета́лу** — порушення регулярної кристалічної структури металів. *Дефекти металів погіршують їх фізико-механічні властивості, зокрема, електропровідність, магнітну проникність, міцність, щільність, пластичність* (з наук.-попул. літ.); *За розмірами дефекти металів класифікують на субмікродефекти, мікродефекти і макродефекти* (з навч. літ.).

ДЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *мед.* Який має психічні і фізичні вади; ненормальний. *Середульший* [син Софії] *вродився дефективним* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **дефекти́вний,** но́го, *ч.;* **дефекти́вна,** ної, *ж. Голуб'ятніков раптом відчув, що він людина, яку засудили на все життя разом з йолопами і дефективними* (Гео Шкурупій); *Про історію Знайди думала Люда, гуляючи по острову. Ту історію їй розповіла сестра Марка — Марія, і тепер дівчина часто думала про дефективну* (М. Трублаїні).

2. *рідко.* Дефектний. *Виробляла* [фірма] *дефективне альпіністське спорядження. Перш ніж це вдалося довести, загинуло щонайменше десять альпіністів* (В. Хрущак).

ДЕФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., мед.* Властивість за знач. **дефекти́вний** 1. *Люда шукала в обличчі Знайди рис, які свідчили б про її дефективність, але ніщо, крім цієї чудної мовчанки, не викликало підозріння в ненормальності* (М. Трублаїні); *Працівники кабінету проводили тестування дітей майже всіх форм дефективності, апробували методи рефлексотерапії* (з наук. літ.).

ДЕФЕ́КТНИЙ, а, е. Який має дефект (дефекти); зіпсований, пошкоджений. *Дефектними ізоляторами вважаються такі, на яких при накладанні виробничої штанги не виникає іскри* (з наук. літ.); *Кремній у зливках розрізують на пластини, травлять у суміші певних хімічних речовин для того, щоб зняти його верхні дефектні шари* (з наук. літ.).

△ **Дефе́ктна ві́до́мість** *див.* **ві́до́мість**[1].

ДЕФЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дефе́ктний.** *Важливою особливістю сполук із кубічною ґраткою є дефектність їх структури* (з наук. літ.); *Збільшення дефектності металу в деякій ділянці приведе до збільшення в цій ділянці загальної кількості абсорбованого водню* (з наук. літ.).

ДЕФЕКТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із дефектології. *Здобутки експериментальної педагогіки можуть бути використані сучасними дефектологами* (з наук. літ.); *Логопеди і дефектологи чимало роблять для лікування заїкання* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЕКТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **дефектоло́гія.** *В актовій залі університету для студентів та викладачів дефектологічного факультету відбулася вистава юнацького театру* (з газ.).

ДЕФЕКТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про розвиток, навчання і виховання дітей із фізичними та психічними вадами. *Основу дефектології становить ретельне вивчення причин розвитку того чи іншого дефекту, точна характеристика порушення слуху або зору, психологічна характеристика особливостей аномальної дитини* (з наук. літ.).

ДЕФЕКТОСКО́П, а, *ч.* Прилад для виявлення дефектів у матеріалах і виробах. *На цей раз було трохи складніше. Тут і дефектоскоп щілини не знайшов* (М. Білкун); *Автоматизація процесів контролю передбачає насамперед надійне оброблення одержаної з дефектоскопа інформації* (з наук. літ.).

ДЕФЕКТОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дефектоскопії. *Критерієм утрати стійкості є поява на контактній поверхні утомних тріщин, які можна фіксувати за допомогою спеціальної дефектоскопічної апаратури або візуально* (з наук. літ.); *Дефектоскопічне обстеження.*

ДЕФЕКТОСКОПІ́Я, ї, *ж.* Сукупність методів виявлення внутрішніх і прихованих поверхневих дефектів матеріалів та виробів без їх руйнування за допомогою дефектоскопів. *За допомогою рентгенівського проміння перевіряється міцність деталей машин і зварних з'єднань металевих конструкцій; це так звана рентгенівська дефектоскопія* (з наук. літ.); *Дефектоскопія здійснюється при спорудженні трубопровідних та резервуарних конструкцій для виявлення внутрішніх дефектів у зварних з'єднаннях* (з наук.-попул. літ.); *Акустична дефектоскопія; Електромагнітна дефектоскопія.*

ДЕФЕКТОСКО́ПНИЙ, а, е. Прикм. до **дефектоско́п.** *Оператор дефектоскопного візка.*

ДЕФЕКТОУТВО́РЕННЯ, я, *с., техн.* Формування структурних змін у кристалічних матеріалах при термічному та радіаційному опроміненні. *При опроміненні кремнію високоенергетичними протонами в ньому створюються три дефектні ділянки, які розрізняються за типом і характером дефектоутворення* (з наук. літ.); *На відміну від термодинамічного методу дослідження дефектоутворення квазіструктурний метод базується на інформації про кристалічну будову речовини* (з наук. літ.).

ДЕФЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Виявлення дефектів у техніці; оцінка на придатність у використанні. *Розроблено технологію та пристрій для дефектування колінчастих валів двигунів* (з наук.-техн. літ.); *Дефектування деталей.*

ДЕФЕКТУ́РА, и, *ж., фарм.* Відсутність в аптеці певного лікувального засобу. *Найчастішою причиною дефектури є відсутність відповідного товару у постачальників* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЕНЗИ́ВА, и, *ж.* 1. *зах.* Оборона (у 1 знач.). *Але ж признати годиться, що також контрагенти наші не оставалися в боргу, їх контраргументи зневолювали мене з офензиви переходити в дефензиву* (Б. Лепкий).

2. *іст.* Охоронна поліція в міжвоєнній Польщі (1918–1939). [Г р а с а:] *Вам хочеться ще раз нагадати про комірне, то краще нагадайте мені. Це буде розумніше.* [З б р о ж е к:] *Розумніше було б уже не нагадувати, а прямо звернутися до поліції, а то й в дефензиву* (М. Куліш); *Кілька днів безперервного стояння на слідстві .. надломили веселого математика, і удари .. по голові остаточно "розкололи" Доллера, цебто змусили визнати, що його завербувала польська дефензива* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЕФЕРЕ́НТ, а, *ч., астр.* Допоміжне коло для пояснення складних рухів планет у геоцентричній системі світу Птолемея і геліоцентричній системі світу Коперника. *Деферент планети був необхідний для пояснення видимого руху планети* (з наук. літ.); *Середньовічний андалузький астроном Арзахель описав деферент геоцентричної орбіти Меркурія як овал на кшталт яйця або кедрового горіха* (з наук.-попул. літ.); *Птолемей припустив, що планета рухається уздовж малого кола — епіциклу — із постійною швидкістю, а центр епіциклу, у свою чергу, — уздовж великого кола — деферента* (з навч. літ.).

ДЕФІБРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для одержання деревної маси шляхом стирання пропареної тріски між металевими дисками, один із яких обертається. *Дефібратор застосовують у виробництві деревностружкових плит, паперу тощо* (з наук. літ.).

ДЕФІБРЕ́Р, а, *ч.* Пристрій для одержання деревної маси шляхом стирання балансової деревини на обертовому абразивному камені. *У потужних дефібрерах використовують переважно штучні камені з кварцового або корундового зерна на цементній, керамічній чи іншій зв'язці* (з наук. літ.).

ДЕФІБРИЛЯ́ТОР, а, *ч.* Апарат, признач. для усунення фібриляції серцевого м'яза за допомогою короткочасного

потужного електричного імпульсу. *Підключається дефібрилятор. Апарат дає електророзряд у серце і змушує його працювати інтенсивніше* (з газ.).

ДЕФІБРИЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Усунення фібриляції. *Дефібриляція шлуночків серця — один із найважливіших заходів реанімації* (з наук. літ.).

ДЕФІБРИНО́ВАНИЙ, а, е, *мед., фарм.* Дієпр. пас. до **дефібринува́ти.** *У таблиці наведено термічні коефіцієнти желатину та дефібринованої крові при нестаціонарному тепловому режимі* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФІБРИНУВА́ННЯ, я, *с., мед., фарм.* Дія за знач. **дефібринува́ти.** *Препарати, створені на основі згаданих ферментів, надалі можна буде використовувати в клінічній практиці для дефібринування плазми крові* (з наук. літ.); *Переробка крові на медичні препарати складається із декількох операцій: збір, дефібринування, стабілізація, пастеризація* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФІБРИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, мед., фарм.* Виокремлювати з крові фібрин. *Кров, зібрану при забиванні тварини, дефібринують іще теплою* (з навч. літ.).

ДЕФІБРУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **дефібрува́ти.** *Досліди з метою поліпшення якості деревної маси за допомогою підвищеного тиску при дефібруванні проводилися ще в 50-ті роки XX ст.* (з навч. літ.).

ДЕФІБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, техн.* Перетворювати деревину на позбавлену волокон масу. *Перед використанням волокнисту масу необхідно нарізати, вимочити, а потім дефібрувати у воді за допомогою змішувача* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФІЛЕ́, *невідм., с.* 1. *військ.* Ущелина або вузький, тісний прохід між горами чи водними перешкодами, які можна використати для затримання військ противника. *Поперечна дорога розсікає дефіле, і Созінов, вискочивши з машини, прямує дорогою, що вузько лягла поміж болотом та яром* (М. Стельмах).

2. Демонстрація прийомів і способів перешикування та стройового проходження на військових парадах. *Виступи військового оркестру проходили у вигляді дефіле, тобто, виконуючи музичні твори, військові музиканти з інструментами чітко марширували на плацу, міняли позиції* (із журн.).

3. Проходження по подіуму або сцені з метою демонстрації моделей одягу, аксесуарів і т. ін. *Для участі в дефіле до Києва приїдуть топ-моделі паризьких та міланських подіумів* (з газ.); *Співачка вже двічі представляла свої дизайнерські експерименти у нічних клубах. Нинішнє дефіле стане її дебютом на професійній сцені* (з газ.); // *ірон.* Прогулянка з метою показу чийого-небудь одягу, зовнішності і т. ін. *Професорська вдова виводить на дефіле свою Альму* (Л. Костенко).

ДЕФІЛЮВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **дефілюва́ти.** *Маленька красуня показала себе у всій красі. Глядачі не могли відірвати погляду від її неперевершеного дефілювання по сцені* (з газ.); *Коли ж ішов* [капітан фон Кауніц] *з нами на муштру, завжди вишиковував нас, як для дефілювання* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДЕФІЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* 1. *книжн.* Урочисто проходити (на параді, демонстрації і т. ін.). *На відкриття пам'ятника .. мають прибути ветерани .. війни, щоб дефілювати перед пам'ятником і трибуною* (С. Скляренко).

2. *розм.* Ходити, проходжуватися десь, перев. у людному місці. *Звідусіль біжить до зали дітвора й довгими черідками дефілює залою під музику* (Б. Антоненко-Давидович); *Глядачі не прибували. Отож ми з Тамарою Максимівною, подругою моєю, і дефілювали по фойє теж сумні і мовчазні* (Г. Тарасюк); *Дефілюють мешканці міста туди й назад, мовби демонструючи сусідам свій новий гардероб, частують дітей і пригощаються самі морозивом та солодкою ватою* (із журн.).

ДЕФІЛЯ́ДА, и, *ж., заст.* Парад, урочисте проходження перед кимсь. *Ото було, як яка дефіляда урочиста, то повсідаються сотники, хорунжі, полковники та отамани на першім ряду та починають диспути* (Г. Тарасюк); *Завтра я мушу їхати на Київ, а потім далі на Москву. Дефіляда ж бо за тиждень!* (В. Кожелянко).

ДЕФІНІТИ́В, у, *ч.* Форма бухгалтерського обліку, заснованого на картотеці; контрольна бухгалтерія. *При дефінітиві здійснюють копіювання записів у бухгалтерських ордерах та облікових реєстрах* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФІНІТИ́ВНИЙ, а, е, *книжн.* Остаточно установлений, визначений. *У зв'язку із розробкою відповідної нормативно-правової бази важливим моментом є власне дефінітивне визначення терміна "прикордонний регіон"* (з наук. літ.).

ДЕФІНІТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **дефініти́вний.** *Доктрина свідчить про дефінітивність затвердження закону, що надає йому чинності до моменту скасування його іншим законом* (з наук. літ.); *Найбільш суттєвими властивостями термінів як позначень спеціальних понять багато вчених визначає системність, дефінітивність і нормативність* (з наук. літ.).

ДЕФІНІТИ́ВНО, *книжн.* 1. Присл. до **дефіні́тний.** *Мистецтво Шекспіра чи Данте не є просвітництвом, насамперед це шлях до пізнання істини, яку неможливо окреслити раціонально, дефінітивно* (з наук. літ.).

2. Вочевидь, безумовно. *Лише в екстраординарних випадках, коли жінка бездоганно виконує дефінітивно "нежіночу" роботу, у жіночому кореляті чоловічої назви за професією чи родом занять свідомо акцентується на статі суб'єкта (пригадаймо полк нічних бомбардувальниць під командуванням Марини Раскової)* (з наук. літ.); *Якщо суд має самоврядування, він сам повинен здійснювати контроль за поведінкою суддів. Також є багато процедур, які дефінітивно треба змінити* (із журн.).

ДЕФІНІ́ТНИЙ, а, е, *мат.* Визначений, іменований. *Наведено квантування поля напруженостей у дефінітній метриці на основі знайденого в наших роботах векторного лагранжіана* (з наук. літ.).

ДЕФІНІЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **дефіні́ція.** *Для встановлення функціонального навантаження суфіксальних одиниць у структурі слова застосовано дефініційний метод* (з наук. літ.); *Об'єктом досліджень виступає синтаксичний або дефініційний словотвір, за якого нова одиниця мотивується судженням, висловлюванням, що містить дефініцію відповідного предмета* (з наук. літ.); *Поняття літературної школи увійшло в дефініційний обіг українського літпроцесу як наслідок найменування Київської школи поезії* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФІНІЦІ́ЙНО, *книжн.* Присл. до **дефініці́йний.** *Дефініційно відповідальність пов'язують із правом та необхідністю конкретного суб'єкта відповідати за взяті зобов'язання* (з наук. літ.).

ДЕФІНІ́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Стисле логічне визначення, яке містить у собі істотні, характерні ознаки визначуваного поняття. *Гетьман не раз як стане по-латинськи жартувати, то хоч кладися від сміху. Які він латинські терміни вміє підбирати, які дотепні дефініції творить* (Б. Лепкий); *Пише він без усяких юридичних дефініцій, не посилаючись ні на статті Кримінального кодексу, ні на урядові постанови* (Б. Антоненко-Давидович); *Видатний славіст зіставив дефініції досліджуваної пам'ятки з матеріалами різних греко-візантійських джерел* (з наук. літ.).

ДЕФІНІЮВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **дефініюва́ти.** *Статтю присвячено проблемі відсутності однозначного дефініювання поняття "громадянське суспільство" в науково-публіцистичному дискурсі України* (з наук. літ.); *Проблеми дефініювання значень у тлумачних словниках сьогодні неможливо вирішувати без урахування нових концепцій лексичної семантики* (з наук. літ.).

ДЕФІНІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., книжн.* 1. Створювати, розробляти, формулювати дефініцію. *Предметом її* [критики] *можуть бути твори, люди і ідеї; вона може судити або тільки дефініювати* (І. Франко).

2. *що.* Визначати, ідентифікувати що-небудь. *Ми не можемо дефініювати того, всередині чого перебуваємо* (із журн.).

ДЕФІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Те саме, що **дефініюва́ти** 2. *Означення слід дефінувати як такий другорядний член речення, що називає безпосередню чи опосередковану ознаку предмета* (з навч. літ.).

ДЕФІНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., книжн.* Пас. до **дефінува́ти.** *Принципи трудового права як різновид правових принципів об'єктивуються в нормах права й тому повинні дефінуватися з більш реалістичною практичною й категоричною спрямованістю, ніж неправові категорії* (з наук. літ.).

ДЕФІ́С, а, *ч.* Коротка риска, яка сполучає на письмі слова або їхні основи чи прикладку з означуваним словом в одне ціле. *Реєстр інтегрованої лексикографічної системи "Словники України" значно розширено, зокрема, включено слова, що пишуться через дефіс, та словосполучення* (з наук. літ.); // Знак переносу частини слова з одного рядка на другий. *Дефіс вживають і як знак переносу та скорочень (ун-т, с.-г.)* (з навч. літ.).

ДЕФІ́СНИЙ, а, е. Стос. до дефіса. *Серед економічних термінів, особливістю яких є дефісне написання, пропонуємо виділяти юкстапозити та словосполучення* (з навч. літ.).

ДЕФІЦИ́Т, у, *ч.* 1. Перевищення видатків над доходами; збиток. *В умовах спаду виробництва дієвість бюджету значно знижується за рахунок перевищення видатків над доходами, що призводить до дефіциту* (з наук. літ.).

2. *кого, чого і без дод.* Мала кількість, нестача кого-, чого-небудь порівняно з потребою. *Родіон .. почав дошукуватися, де ж торгують дефіцитом — будматеріалами* (Б. Харчук); *Для степової зони, на відміну від лісостепу, характерний постійний дефіцит вологи* (з наук. літ.); *Дефіцит фахівців.*

△ (1) **Бюдже́тний дефіци́т** — перевищення видатків державного бюджету над прибутками. *Дотримання принципу збалансованості бюджету закладає основи для мінімізації бюджетного дефіциту* (з наук. літ.); *Динаміка економічної системи залежить від низки факторів (інфляції, безробіття, приросту виробництва, рівня бюджетного дефіциту, національних заощаджень тощо)* (із журн.).

ДЕФІЦИ́ТНИЙ, а, е. 1. Який призводить до дефіциту (у 1 знач.); збитковий. *Законом забороняється приймати дефіцитний бюджет без визначення джерел фінансування його дефіциту* (з наук. літ.); *Дефіцитна зовнішньоекономічна діяльність.*

2. Якого не вистачає, бракує. *Професія машиніста по південних економіях вважалася досить дефіцитною* (О. Гончар); *Виявилося, що це вельми дефіцитні й дорогі ліки і що їх запаси у відділенні вичерпалися* (Ю. Мушкетик); *Були роки книжкового буму, полювання за дефіцитними московськими томами, оправними в новенький, пахучий коленкор барви темного бурштину* (О. Забужко).

ДЕФІЦИ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дефіци́тний.** *Збитковість, дефіцитність — це насамперед прикрий наслідок невисокого рівня господарювання* (з газ.).

ДЕФЛЕГМА́ТОР, а, *ч.* Апарат для розділення газових сумішей і пари в процесах дистиляції й ректифікації. *Існує багато різних видів дефлегматорів, які дуже сильно відрізняються за конструкцією* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЛЕГМА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Часткова конденсація сумішей пари і газів для збагачення їх низькокиплячими компонентами. *У промислових установках дефлегмація відбувається таким чином, що в парі, яка конденсується, вміст спирту досягає 95 %* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФЛЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Пристрій для відсмоктування забрудненого повітря з приміщень, залізничних вагонів і т. ін. *Дефлектори можуть працювати з приводом від електродвигуна або під дією вітру* (з наук.-попул. літ.).

2. Пристрій для вимірювання й усунення девіації магнітних компасів. *Морський офіцер І. П. де Колонг 1875 року сконструював дефлектор, а пізніше вдосконалив його* (з наук.-попул. літ.); *Дефлектор має зберігатися в футлярі не ближче трьох метрів від компаса* (з навч. літ.).

3. Пристрій для зміни напряму струменя газу, рідини, звукових хвиль, сипких тіл і т. ін. *Водоповітряний струмінь, що викидається, діє на лопатки, розподіляється на плоскі струмені і приводить в обертальний рух дефлектор* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФЛІМПІ́ЄЦЬ, ійця, *ч.* Учасник Дефлімпійських ігор. *Дефлімпієць із Херсонщини у складі національної збірної команди посів третє місце в естафеті на змаганнях у Римі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЛІМПІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Який стосується спорту людей із вадами слуху. *Уперше в історії дефлімпійської збірної у 2010 році наші спортсмени боролися за медалі в гірськолижному спорті* (з наук.-попул. літ.); *У Національному центрі параолімпійської та дефлімпійської підготовки і реабілітації інвалідів, що у Євпаторії, проходять фінальні змагання Спартакіади серед дітей з інвалідністю* (з газ.).

△ **Дефлімпі́йські і́гри** *див.* **гра.**

ДЕФЛОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *мед.* Пов'язаний з дефлорацією. *Дефлораційний пієлонефрит є одним з ускладнень, що виникають внаслідок проникнення в організм інфекції після руйнування дівочої пліви* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЛОРА́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Дія за знач. **дефлорува́ти.** *Хірургічна дефлорація зазвичай проводиться за медичними показаннями* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФЛОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, мед.* Позбавляти незайманості; порушувати цілісність дівочої пліви. *Можливо, мають рацію індійці, коли дефлорують дівчаток*

ще у віці немовлят. Тоді відчуття болю не змішується із чуттєвою насолодою (із журн.); *Але настала й моя черга: тепер він у всіх на очах мав здійснити наді мною таїнство пекла — дефлорувати, тобто зробити жінкою. І тут — досі сама собі не вірю — мене вперше охопив страх* (В. Шкляр).

ДЕФЛЯ́ТОР, а, *ч., екон.* Показник розходження між реальним і запланованим валовим національним продуктом, що характеризує рівень інфляції. *Останнім часом дефлятор не опускається нижче ніж 15–20 %* (із журн.).

ДЕФЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до дефляції (у 1 знач.). *Ми вже писали про основні причини глобальної рецесії і два можливі варіанти розвитку ситуації — дефляційний та емісійний* (із журн.); *Республіканці готують дефляційний шок у США* (з газ.).

△ **Дефляці́йна полі́тика** *див.* **полі́тика; Дефляці́йний (рецесі́йний) розри́в** *див.* **розри́в.**

ДЕФЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *екон.* Вилучення з обігу частини паперових грошей і нерозмінних на золото банківських білетів, випущених у період інфляції. *Дефляція здійснюється через реалізацію системи фінансових та грошово-кредитних заходів, зокрема підвищення податків, обмеження бюджетних витрат, заморожування заробітної платні і т. ін.* (з наук. літ.).

2. *геол.* Видування і шліфування вітрами гірських порід і ґрунтів. *Після суцільного вирубування лісу на площах з піщаними ґрунтами і наступного використання цих площ за умов низької агротехніки на цих ґрунтах можуть виникнути процеси дефляції* (з наук. літ.); *Особливо велику роль у розвитку процесів дефляції відіграє швидкість вітру біля поверхні землі* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФОЛІА́НТ, у, *ч.* Хімічна сполука, дія якої спричиняє опадання листя з рослини. *Після оброблення полів дефоліантами з літаків зареєстровано випадки отруєння людей, присадибних ділянок і земельних угідь* (з газ.); *На околиці села Сергіївка на замовлення приватного підприємця дефоліантами обробили посіви ріпаку та гірчиці* (з газ.).

ДЕФОЛІА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Штучне видалення листя у рослин із застосуванням хімічних препаратів. *Підвищена стійкість проти диму спостерігається в рослин із перистим жилкуванням листків та в тих, що легко відновлюють листя після дефоліації* (з навч. літ.).

ДЕФО́ЛТ, у, *ч., екон.* Відмова держави, юридичної чи фізичної особи в односторонньому порядку від виконання боргових зобов'язань. *Лідери країн Євросоюзу вкотре обговорять перспективи надання фінансової допомоги Афінам, щоб не допустити дефолту Греції* (із журн.); *Банк оголосив технічний дефолт за кредитом ЄБРР* (з газ.); *Заборгованість за газ, тим більше в період погашення зовнішніх позик, може призвести до дефолту країни* (з газ.).

△ **(1) Держа́вний (сувере́нний) дефо́лт** — повна або часткова відмова держави від платежів за зовнішніми та внутрішніми боргами; форма кризи державних фінансів. *Під час державного дефолту в Росії у 1998 р. уряд оголосив про припинення платежів за державними короткостроковими зобов'язаннями та облігаціями федеральної позики. У той же час Росія продовжувала виплату платежів за єврофондами* (з наук.-попул. літ.); *Кредит Міжнародного валютного фонду практично повністю знімає ймовірність суверенного дефолту* (з газ.).

ДЕФО́ЛТЕР, а, *ч., екон.* Боржник, який не виконує зобов'язання з повернення позичкових коштів. *Дефолтер категорично відмовляється віддавати взятий ще до початку кризи кредит* (з газ.).

ДЕФО́ЛТНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до дефолту. *Переговори лідерів ЄС щодо проблем боргів, а також натяки рейтингового агентства дати Греції дефолтний рейтинг після списання країні 50 % боргу будуть тримати ринки в напруженні* (із журн.); *Кредитний дефолтний своп.*

ДЕФОРМАТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до деформації. *У дослідженні розглянуто міцнісні й деформативні характеристики бетонів* (з наук. літ.).

ДЕФОРМАТИ́ВНІСТЬ, а, е. Властивість за знач. **деформати́вний.** *Найважливішими механічними характеристиками бетону як матеріалу будівельних конструкцій є міцність і деформативність* (з навч. літ.).

ДЕФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до деформації. *Водневе окрихчення — це явища, зумовлені фізичним впливом водню на деформаційні мікропроцеси в металах під навантаженням* (з наук. літ.); *Деформаційні зміни хребта; Деформаційні процеси в суспільстві.*

ДЕФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Зміна форми або розмірів тіла без зміни його маси під впливом зовнішніх сил, зміни температури і т. ін. *Дуже часто обидва гриби, уражаючи рослину, вкупі призводять до значної деформації уражених частин і викривлення пагонів* (з наук. літ.); *Деформації призводять до зміщення окремих частин телескопа щодо інших, причому такі зміщення неоднакові при різних положеннях труби* (з навч. літ.); *Деформація руки внаслідок хвороби.*

2. *перен.* Відхилення чого-небудь від норми; зміна чогось усталеного, перев. небажана. *Порушення історичної справедливості призвели до істотних деформацій у сфері функціонування української мови, освіти, культурного та духовного життя українського народу* (із журн.); *Деформація моральних цінностей.*

△ **(1) Пласти́чна деформа́ція** — зміна форми або розмірів тіла, яка не зникає після припинення дії зовнішніх сил, що її спричинили. *Тіла поділяють на крихкі та пластичні. Останні руйнуються без помітних пластичних деформацій* (з наук. літ.); **(2) Пру́жна́ деформа́ція** — зміна форми або розмірів тіла, при якій тіло повністю відновлює свою початкову форму і розміри після усунення впливів, що спричинили деформацію. *У кристалах пружна деформація проявляється в зміні відстаней між вузлами і перекосі кристалічної ґратки без зміни порядку розташування атомів* (з наук.-попул. літ.); *Акустична хвиля, що поширюється у твердому тілі, створює пружні деформації в напрямі поширення* (з навч. літ.).

ДЕФОРМІВНИ́Й, а́, е́. Який можна деформувати. *Академік НАН України Ярослав Степанович Підстригач — видатний учений-механік, основоположник теоретичного моделювання в механіці деформівних твердих тіл* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФОРМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **деформува́ти.** *Рівнина замикалася на обрії нагромадженням скель, деформованих вітрами й дощами* (А. Дімаров); *Першопричина надмірного енергоспоживання — у деформованій структурі української економіки, що зумовлює її витратний характер* (з наук.-попул. літ.); *Світ постає на полотнах деформованим, іноді зовсім невпізнанним, бо художники більше керуються лише своїм уявленням, ніж зоровим сприйняттям довколишніх явищ* (з навч. літ.); // *у знач. прикм.* Неправильної форми. *З того боку ріки вона* [дамба] *нагадувала ..*

деформовану, нібито трохи розігнуту з обох кінців підкову (М. Матіос); *Під час сортування баклажанів відокремлюють плоди деформовані, плямисті і пошкоджені* (з наук. літ.); // **деформо́вано,** *безос. пред. — Як гвинт? Його таки зігнув той вибух? — Так, Капітане, гвинт зігнуто і деформовано* (В. Владко)

ДЕФОРМО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і стан за знач. **деформо́ваний.** *Розроблена методика проектування технологічних процесів деформування пористих матеріалів на основі теорії деформованості* (з наук. літ.); *Деформованість економіки спричинила не тільки появу товарного дефіциту, а й загострення екологічних, демографічних і соціальних проблем* (із журн.); *Деформованість кістки.*

ДЕФОРМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **деформува́ти** і **деформува́тися.** *Калориметричні дослідження показали, що пластично деформований метал зберігає близько 10 % енергії, витраченої на деформування* (з наук. літ.).

ДЕФОРМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Змінювати форму, розмір тіла, діючи на нього. *Фігури своїх героїнь П. Пікассо деформував, зобразивши у вигляді геометричних об'ємів — кубів, квадратів, циліндрів, кіл тощо* (з наук. літ.); *Крохмаль, що є в клітинах картоплі, набрякаючи, заповнює всю клітину, значно деформує її, розриває зв'язки між окремими клітинами* (з наук.-попул. літ.); *Артроз може деформувати кінцівки тіла.*

2. *перен.* Викривляти, спотворювати що-небудь. *З'явилися теоретики, які можуть заморочити кого завгодно. Закидаються чутки, які ферментують хаос. Нав'язується кут зору, який деформує суть* (Л. Костенко); *Реформувати або деформувати суспільство означає реформувати чи деформувати його генетичний код* (з наук. літ.).

ДЕФОРМУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Змінювати форму, розмір під впливом зовнішніх сил. *Праве крило, охоплене полум'ям, .. від удару об хвилю деформувалося, приплюскло до кабіни, як неоперене крильце пташеняти* (Іван Ле); *Грудна клітка дитини, хворої на рахіт, під впливом хворобливого процесу деформується: з боків вона здається здавленою* (з наук. літ.); *Під впливом природних явищ (вітру, води, сонця) стовбур дерева деформується* (з наук. літ.).

2. *перен.* Викривлятися, спотворюватися. *Через деформовану свідомість деформується і мова* (з газ.).

ДЕФОСФОРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Фізико-хімічні процеси, що сприяють видаленню фосфору з розплавів чавуну, сталі, кольорових металів. *Дефосфорація чавуну.*

ДЕФРАГМЕНТА́ТОР, а, *ч., інформ.* Комп'ютерна програма, яка дефрагментує жорсткий диск. *Дефрагментатор дисків допоможе впорядкувати жорсткий диск та дозволить прискорити завантаження програм* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФРАГМЕНТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *інформ.* Прикм. до **дефрагмента́ція.** *Дефрагментаційні процедури.*

ДЕФРАГМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* Дія за знач. **дефрагментува́ти.** *Процедура дефрагментації застосовується зазвичай до таких файлових систем, у яких не передбачено ніяких програмних засобів для попередження фрагментації* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФРАГМЕНТО́ВАНИЙ, а, е, *інформ.* Дієпр. пас. до **дефрагментува́ти.** *На диску має бути щонайменше 256 Мб вільного місця. Крім того, він має бути дефрагментований* (з наук.-техн. літ.).

ДЕФРАГМЕНТУВА́ННЯ, я, *с., інформ.* Те саме, що **дефрагмента́ція.** *Пропонується програма для дефрагментування жорсткого диска, що працює за принципом "Встановіть і забудьте"* (з мови реклами).

ДЕФРАГМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, інформ.* Здійснювати процес оновлення та оптимізації логічної структури розділу фізичного диска з метою забезпечення зберігання файлів у неперервній послідовності кластерів. *Комп'ютер вміє дефрагментувати файли, щоб пришвидшити доступ до них* (Ю. Іздрик); *Програма дефрагментації запускається за розкладом, але дефрагментувати жорсткий диск можна також і вручну* (з навч. літ.); *Для того щоб дефрагментувати весь диск, потрібно позначити всі файли* (з навч. літ.).

ДЕФРАГМЕНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., інформ.* Пас. до **дефрагментува́ти.** *Носії з робочими дисками мають регулярно дефрагментуватися* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФРО́СТЕР, а, *ч., техн.* 1. Камера в холодильнику для прискореного розморожування. *Холодильник обладнано універсальним механізованим дефростером безперервної дії для розморожування риби і м'яса* (з наук.-техн. літ.).

2. Пристрій або речовина, признач. для запобігання обмерзанню та запотіванню скляних або металічних поверхонь. *Новий дефростер дозволяє захистити вітрове скло від пошкодження під час очищення скребком, запобігає замерзанню пальців і навіть усуває запотівання скла* (з наук.-техн. літ.); *Продається електричний дефростер для дзеркал ванної кімнати* (з мови реклами).

ДЕФТОРУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **дефторува́ти.** *У праці порівнюються процеси, що відбуваються під час дефторування основних типів підземних вод Харківського регіону коагуляцією сульфатом* (з наук. літ.); *Дефторування здійснюють у місцевостях з великим вмістом фтору в природній воді з метою запобігання виникненню в людей флюорозу* (з наук.-попул. літ.).

ДЕФТОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, хім.* Зменшувати вміст сполук фтору у рідині. *У деяких країнах природні води під час водопідготовки дефторують. Проте значні обсяги води споживаються без очищення* (з наук. літ.); *Можна самостійно частково дефторувати воду шляхом заморожування* (із журн.).

ДЕХКА́Н, а, *ч.* 1. У країнах Середньої Азії та Ірані — селянин. *То тут, то там між рівними рядами кущів* [бавовнику] *видно було зігнуті спини дехканів* (Б. Антоненко-Давидович); *Перед ним узбек .. Напевне, не простий собі дехкан, а хтось із відповідального начальства* (Іван Ле).

2. *іст.* Великий землевласник, феодал у середньовічному Ірані та деяких сусідніх країнах. *Розшарування давньоіранської громади привело до появи її заможного шару, дехканів* (з навч. літ.).

ДЕХКА́НИН, а, *мн.* **дехка́ни,** а́н. Те саме, що **дехка́н.** *Чорні кибитки, наче здмухнуті вітром галчині гнізда. Висушене сонцем і злигоднями обличчя дехканина, який дибає за омачем – середньовічною сохою* (із журн.); *Батьком Фірдоусі був дехканин – своєрідний поміщик, феодал* (з наук.-попул. літ.).

ДЕХКА́НКА, и, *ж.* Жін. до **дехка́н** 1. *Молода дехканка збирала бавовну* (із журн.).

ДЕХКА́НСТВО, а, *с.* 1. Дехканський стан. *Поряд із землеробством роботи зі спорудження та очищення іригаційної мережі у державі Тимура лягали важкою повинністю на плечі трудового дехканства* (з навч. літ.); *До XI ст. у со-*

ціально-економічному житті Ірану відбулися зміни. Це поступовий занепад дехканства і висунення служилої аристократії різного походження (з навч. літ.).

2. Збірн. до **дехка́н** 1. *На дворі зібралося дехканство кількох сусідніх кишлаків* (із журн.).

ДЕХКА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дехка́н** і **дехка́нин.** *Роз'яснював* [Лодиженко] *форми та завдання дехканських об'єднань у Голоднім Степу* (Іван Ле).

ДЕХЛОРА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Те саме, що **дехлорува́ння.** *Установки доочищення питної води здійснюють такі стадії водопідготовки: хлорування, дехлорація, механічна фільтрація, зворотноосмотична фільтрація, мінералізація* (з наук.-техн. літ.).

ДЕХЛОРО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **дехлорува́ти.** *Для проведення експерименту з культивування штамів сальмонел водопровідна вода була дехлорована* (із журн.); // **дехлоро́вано,** *безос. пред. Питну воду було попередньо дехлоровано* (з наук.-техн. літ.).

ДЕХЛОРУВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **дехлорува́ти.** *Протиотрута прискорює дехлорування дихлоретану, знешкоджує його токсичні метаболіти. Застосовується також при отруєнні парацетамолом* (з наук.-попул. літ.); *Дехлорування активованим вугіллям поліпшує органолептичні властивості води* (з наук.-попул. літ.); *Хлоратна станція цілодобово забирає питну воду від водоводу, здійснює її дехлорування й постачає населенню та підприємствам* (з газ.).

ДЕХЛОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, хім.* 1. Вилучати хлор з органічних сполук. *У 80-х роках минулого століття було виявлено здатність суміші поліетиленгліколю та гідроксиду калію дехлорувати деякі хлорвмісні сполуки* (з наук.-попул. літ.).

2. Очищувати водопровідну воду від хлору, який залишився в ній після хлорації. *Якщо для культивації використовують водогінну воду, то її перед вживанням необхідно дехлорувати* (з навч. літ.).

ДЕХРИСТИЯНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Заходи, спрямовані на знищення впливу християнської релігії в суспільстві, що здійснювалися в різний час із боку противників християнства. *Зазвичай дехристиянізація включає репресії проти духовенства, знищення храмових споруд, позбавлення духовенства громадянських прав, іноді також зміну календаря, запровадження нових свят і обрядів, заснування нових культів* (з наук.-попул. літ.); *Дехристиянізація, розмиття фундаментальних основ етики та етичних цінностей спричинили переорієнтацію людини з духовності на сухий раціоналізм, з найвищих ідеалів на прагматизм* (з публіц. літ.); // *іст.* Спроба скасування католицького культу в роки Великої французької революції. *Під час дехристиянізації закривали церкви, конфісковували їхні коштовності, священиків примушували зрікатися сану* (з наук. літ.).

2. Відступ християн і християнських церков від євангельських начал, прийняття ними мирських цінностей. *Процес дехристиянізації спостерігається з V ст., коли спалахнули війни між християнами та розпочалося відокремлення національних церков* (з рел.-церк. літ.).

ДЕ́ХТО, де́кого, де́ким *(з прийм.* де до ко́го, де з ким *і т. ін.), займ. неознач.* Деякі люди, невелика група людей із числа інших. *Сидять собі* [арештанти], *розмовляють, А дехто й куняє* (Т. Шевченко); *— А як я взнаю про те, чи буде місце мені, чи ні? — Напишу нехай через місяць отам... Звідаюсь ще де з ким* (А. Тесленко); *Дехто з лібералів-поміщиків .. намагався використати творчість Остапа Вересая в своїх цілях* (П. Тичина); *Всі враз замовкли. Дехто наморщив лоба. Інші почали оглядати новака зі всіх боків, намагаючись до чого-небудь прискіпатись* (В. Малик); // Хтось (кого не хочуть називати). *Тобі усе, паньматко, смішки! А декому ні кришки: Тут думка неабияка Морочить козака* (Л. Глібов); *Просто Саня подавала декому голос: я, мовляв, осьдечки!* (Ю. Шовкопляс).

Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* **хтось.**

ДЕЦЕМВІ́Р, а, *ч., іст.* Член децемвірату в Стародавньому Римі. *Серед обов'язків децемвірів було й збирання та тлумачення Сивіллиних книг* (з наук.-попул. літ.); *Закони дванадцяти таблиць, видані децемвірами 451 і 450 років до н. е., охоплювали право цивільне, приватне і священне* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЦЕМВІРА́Т, у, *ч., іст.* Колегія з десяти осіб у Стародавньому Римі, яких обирали для виконання спеціальних державних доручень. *Розглянуто місце децемвірату в римській державно-правовій системі середини V ст. до н. е.* (з наук. літ.); *Найдавніший з децемвіратів — колегія для судових розглядів у цивільних справах* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Система управління, при якій частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоврядування; розширення прав низових органів управління. *Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів* (з мови документів); // Скасування або послаблення централізації. *Услід за реформою Ярослава Мудрого в системі успадкування влади, за якою кожний член династії Рюриковичів отримував свою частку володінь, почалася децентралізація влади* (з наук. літ.).

ДЕЦЕНТРАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Система керівництва й організації, за якої частина функцій центральної влади, центру (у 6 знач.) належить місцевим органам самоврядування. *М. Драгоманов був прихильником утворення федеративної держави, яка на основі адміністративного децентралізму вирішила б національне питання демократичним шляхом* (з наук.-попул. літ.); *Важливим аспектом моделі економіки є співвідношення централізму й децентралізму в управлінні економікою* (з навч. літ.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **децентралізува́ти.** *Децентралізоване керівництво, якщо воно забезпечене необхідними засобами та умовами, є гнучкішим і значно більш практичним, аніж централізоване* (з наук. літ.); *За умови використання поновлюваних джерел енергії в регіоні знизиться навантаження на центральну енергосистему України, при цьому вона буде більш децентралізованою* (із журн.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗО́ВАНО. Присл. до **децентралізо́ваний.** *Полк мав просуватися вперед окремими загонами і дрібними групами, і, можливо, діяти певний час децентралізовано* (О. Гончар); *Процес створення нових гербів відбувався не тільки стихійно, а й децентралізовано* (із журн.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати децентралізацію. *Інформаційні технології дають можливість децентралізувати прийняття рішень без втрати контролю над ними з боку центру та будувати простіші ієрархічні структури* (з наук. літ.); *Усунення Медельїнського та Калійського картелів з ринку децентралі-*

зувало, але не знищило колумбійську торгівлю наркотиками (із журн.).

ДЕЦЕНТРАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Зазнавати децентралізації. *Епідемія чуми, довготривалі війни з арабами призвели до виснаження людських ресурсів Візантії. Чисельність армії значно зменшилася, і вона значною мірою децентралізувалася* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **децентралізува́ти.** *Під час непу вдосконалюється й держсектор: розширюється автономія держпідприємств, децентралізується управління ними, створюється відповідна інфраструктура* (з навч. літ.).

ДЕЦЕНТРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до децентрації. *Запропоновано п'ять етапів ідентифікації суб'єкта: первинний, проективний, інтроективний, децентраційний, діалогічного взаємозв'язку* (з наук. літ.).

ДЕЦЕНТРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Подолання егоцентризму особистості, що полягає у зміні погляду, позиції суб'єкта внаслідок зіткнення, зіставлення та інтеграції її з іншими позиціями. *Децентрація суб'єкта і пов'язані з нею зміни у розумінні самого тексту призвели до принципових змін у взаємодії автор — персонаж — читач* (з наук. літ.); *У принципах організації гіпертексту втілено практично всі основні світоглядні засади постмодерну — плюралізм, децентрація, фрагментарність, інтертекстуальність* (з наук. літ.); *Від дитинства до старості тягнеться послідовний шлях взаємопереходів центрації та децентрації* (з навч. літ.).

ДЕЦИ... Перша частина складних слів, яка означає десяту частку основної міри, напр.: д е ц и г р а́ м, д е ц и л і́ т р, д е ц и м е́ т р.

ДЕЦИБЕ́Л, а, *ч., спец.* Логарифмічна одиниця відношень енергій, потужностей у фізиці, радіотехніці, електротехніці, акустиці, яка дорівнює одній десятій частці бела. *Сила звуку понад 190 децибелів може призвести до смерті слухача* (з газ.); *Ридали клавіші й струни, децибели рвали перетинки, дівчатка шаліли в екстазі, гопали на плечах у хлопців* (Л. Костенко).

ДЕЦИБЕ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до децибела. *Верхня частина шкали має децибельний масштаб* (з наук.-техн. літ.).

ДЕЦИГРА́М, а, *ч.* Одиниця ваги, яка дорівнює одній десятій частці грама. *В одному дециграмі — сто міліграмів* (з навч. літ.).

ДЕЦИЛІ́ТР, а, *ч.* Одиниця об'єму рідин і сипких речовин, що дорівнює одній десятій частині літра. *Для вимірювання місткості посудин (і об'ємів рідких і сипких тіл) вживається літр. Застосовують також децилітр, центилітр, декалітр і кілолітр* (з навч. літ.).

ДЕ́ЦИМА, и, *ж.* 1. *муз.* Інтервал між першим і десятим ступенем діатонічної гами. *Рамки діапазону мелодії, які щоразу немов розсуваються (секста, септима, октава, децима), образно показують щораз більший розпач Катерини* (з наук.-попул. літ.).

2. *муз.* Десятий ступінь у діатонічній гамі. *У старовинних китайських мелодіях палаців та храмів часто зустрічаються дуже віддалені музичні інтервали, аж до нони і децими* (з наук. літ.).

3. *літ.* Те саме, що **десятиві́рш.** *Глосою називають вірш, що починається епіграфом і складається зі стількох децим, скільки рядків у епіграфі; кожна децима закінчується рядком з епіграфа* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЦИМА́ЛЬНИЙ, а, е. Співвідносний до числа 10; десятковий. *Покажчик у книзі — систематичний, класифікований за децимальною системою, забезпечений допоміжними покажчиками* (з наук.-попул. літ.).

ДЕЦИМА́ЦІЯ, ї, *ж., юр.* Покарання кожного десятого в разі невиявлення винного або в разі колективної провини; десяткування. *Красс зміцнив розхитану дисципліну в римській армії, відновивши кару децимації* (з навч. літ.).

ДЕЦИМЕ́ТР, а, *ч.* Одиниця довжини, яка дорівнює одній десятій частині метра. *Поруч на спеціальному столику вишикувано тринадцятеро білих слонів, від чималого, з дециметр заввишки, й кінчаючи крихітним, як півмізинця* (В. Підмогильний).

ДЕЦИМЕТРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **децимéтр.** *Він уже розмахував руками й вигукував: — Ми опромінювали насіння простими дециметровими хвилями тільки п'ятнадцять секунд. І знаєте, що сталося? Насіння звичайнісінької місячної редьки вже через два тижні дало плоди!* (В. Владко); *1940 р. у Харківському фізико-технічному інституті побудували радіолокаційну установку дециметрового діапазону радіохвиль* (з газ.).

ДЕЦИМІЛІМЕ́ТР, а, *ч.* Несистемна одиниця довжини, яка дорівнює одній десятій частці міліметра. *Відклади мають дуже тонкі прошарки глин товщиною в один дециміліметр* (з наук. літ.).

ДЕЦИМІЛІМЕТРО́ВИЙ, а, е. Стос. до дециміліметра. *На організм значною мірою впливають електромагнітні випромінювання децимілліметрового діапазону* (з навч. літ.).

ДЕ́ЧИЙ, я, є *(з прийм.* де до чийо́го, де з чиї́м *і т. ін.), займ. неознач.* Невідомо кому належний, невідомо чий; чийсь. *Вона його в музгурток, щоб на трубі грати вчився, а він їй: я вже вмію грати на всіх дверних замках і навіть на дечиїх нервах!* (О. Гончар); *Коли нас було тут багато, тоді дечиї легковажні вчинки залишалися не такими помітними, не впадали кожному в очі* (М. Сиротюк); *Якщо я повівся з нею, на дечию думку, не надто пристойно, то я тільки допустився того гріха, що завжди з молодістю в парі ходить* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДЕШЕВЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Досить дешевий. *Він* [писар] *був убраний в піджак та панталони з дешевенького простого трико* (І. Нечуй-Левицький); *Розказав* [Кажан], *як збудувати дешевенький льох для бараболі на піщаному ґрунті* (М. Хвильовий); *— З такою теорією, даруйте, я ще не зустрічався. Очевидно, дешевенька вона* (М. Стельмах).

ДЕШЕВЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **дешеве́нький.** *Через тиждень син одкупив у матері корову. Мати продала дешевенько, бо їй шкода було худоби* (І. Нечуй-Левицький).

ДЕШЕВИ́ЗНА, и, *ж.* Низький рівень цін. *У зв'язку з дешевизною хліба площі орних земель скорочувались. Виробництво сільськогосподарських культур в Італії невпинно падало* (з навч. літ.); *На думку експерта, відносна дешевизна української робочої сили дозволить європейським компаніям переносити виробництво в цю країну* (із журн.); // Мала ціна, невисока вартість чого-небудь. *Кріпацька праця за всієї своєї дешевизни була настільки малоякісною, що не виправдовувала себе економічно* (з наук. літ.); *Попит виникає від дешевизни товару й нерозуміння того, наскільки великими можуть бути збитки від використання неякісної продукції* (з газ.).

ДЕШЕ́ВИЙ, а, е. 1. Який мало коштує. *Він* [лікар] *веде боротьбу з темнотою, з забобонами, .. організує дешеву*

медичну поміч (М. Коцюбинський); *Нігде, певно, нема таких дешевих і добрих апельсин* [апельсинів], *як тут* [у Відні] (Леся Українка); *З економічного погляду штучний білок є зараз цілковите безглуздя. Але робимо ж ми штучний каучук, робимо штучний шовк, дешевший і кращий за природний* (В. Підмогильний); *Довгий санаторний коридор. Дешеві копії картин на стінах, килимові доріжки, казенна показна чистота* (П. Загребельний); *У Всесвітній день без автомобіля проїзд на наземному громадському транспорті у столиці став удвічі дешевшим* (із журн.); // Низький (про ціну). *Коней продав Олекса корчмареві по дорозі за дешеву ціну* (Г. Хоткевич).

2. *перен.* Нічого не вартий; пустий, мізерний. *Др. Рафалович, очевидячки, не рвався до надто швидкої і дешевої популярності* (І. Франко); *Мене довгий час непокоїла думка: як могла раціональна дівчина, хай навіть з нахилами до романтизму, звабитися на дешеві декорації — біла дорога, ніч, пристрасна мова Івана, ціну якій вона майже геніально відчувала* (В. Дрозд); *Ми не повинні трактувати релігію спрощено — як хибну свідомість, спотворену картину світу. Це дешевий прийом, і від нього краще відмовитися* (з навч. літ.).

◊ (1) **Деше́вший від грибі́в** — дуже недорогий, надзвичайно дешевий. — *Там землі не міряно, а людей жменя. А де людей мало, там земля дешевша від грибів* (М. Стельмах).

ДЕШЕВИНА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **дешеви́зна.** *Макар Іванович, наляканий, зрошений циганським потом, брехав, що купив їх* [брошури] *тільки задля їх дешевини* (М. Коцюбинський); *Олешки — містечко вільних моряків .. та старих відставних генералів, що .. доживали тут на дешевині* (Ю. Яновський).

ДЕШЕВИ́ТИ, влю́, ви́ш, *недок., розм.* 1. *що.* Пропонувати надто дешеву ціну на що-небудь; продавати задешево. *Хліб дешевлять, а на цукор набавляють ціни* (з Інтернету).

2. Економити, заощаджувати на чомусь. *Можна нарікати на державу та дешевити в усьому. Але варто сподіватися на себе і накопичити достатню кількість грошей перед народженням дитини* (з газ.).

ДЕШЕ́ВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Те саме, що **дешеви́зна.** *1776 року на засіданні Львівського ставропігійського братства довелося констатувати, що його видання не мають попиту через дешевість почаївських книг* (з наук. літ.).

ДЕШЕВІ́ТИ, іє, *недок.* Ставати дешевим, дешевшати. *Хронічний дефіцит поточного платіжного балансу є показником завищеного обмінного курсу національної валюти, яка буде дешевіти, якщо її не підтримувати законодавчо чи інтервенціями центрального банку* (з наук. літ.); *Синтетичні вироби дешевіють.*

ДЕ́ШЕВО, *присл.* 1. Присл. до **деше́вий** 1. — *А в мене овесець важненький, дешево віддам* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Але ти ще не знаєш, яку ми тобі ціну запропонуєм? — Яку? — Твоє власне життя! Хіба дешево, га?* (О. Гончар); *Графиня, що мала власне свічне виробництво, раптом наказала закрити його: "невигідно, дешево платять"* (Б. Левін).

2. Без великих зусиль; легко. [К а с ь я н:] *Озброюйтесь, хлоп'ята, мерщій!* [О л е к с і й:] *Не віддамо себе дешево!* (М. Кропивницький); *Німецьке вето на низьковідсоткові ставки для Греції не дає змоги вирішити проблему швидко й дешево* (із журн.).

◊ (1) **Де́шево й серди́то:** а) без великих затрат зусиль, але якісно. — *Спробуйте ви на моєму місці, товаришу Лебединець, перевезти з одного місця на інше бурову. І так, щоб швидко, і дешево, й сердито* (І. Цюпа); б) *(жарт.)* легко, просто, нескладно й вигідно. *Дешево і сердито. Можна мити підлогу, додаючи у воду нашатирного спирту. Таргани не переносять його запаху і тікають* (з газ.); **Де́шево (ле́гко) відбу́тися** *див.* **відбува́тися.**

ДЕШЕ́ВШАТИ, ає, *недок.* Ставати дешевшим *(див.* **деше́вий** 1). *Можна сподіватись, що гречка все ж дешевшатиме, але не раніше ніж за два роки, прогнозує фахівець* (з газ.); *Оскільки панорамних місць у Києві лишилося не так багато, квартири в цьому районі найближчим часом дешевшати не будуть* (з газ.); // Втрачати свою вартість; знецінюватися. *А тим часом гроші дешевшали, війна їх з'їдала* (М. Чабанівський).

ДЕШИФРА́ТОР, а, *ч.* Електронний пристрій для перетворення коду, що надходить на його вхід, на сигнал на одному з його виходів. *Дешифратор перетворює паралельний двійковий код на вході в десятковий на виході* (з наук. літ.); *При каскадній побудові дешифратора слово, що підлягає дешифрації, розбивається на декілька фрагментів* (з наук.-попул. літ.).

ДЕШИФРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **дешифрува́ння.** *Дешифрація коду операції в пристрої керування визначає тип машинної команди* (з навч. літ.).

ДЕШИФРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дешифрува́ти.** *Встановлено, що символи на фрагменті глиняної таблички, виявленої минулого літа в Греції, є найдавнішим у Європі дешифрованим написом* (з наук.-попул. літ.); // **дешифро́вано,** *безос. пред. Клинопис було остаточно дешифровано лише в середині XIX ст. норвежцем Д. Лассеном, французом Е. Бюрнуфом та англійцем Г. Роулінсом* (з наук.-попул. літ.).

ДЕШИФРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який служить, признач. для дешифрування. *На початку 1940 р. англійський математик А. Тюрінг розробив дешифрувальну машину "Бомба", яка дозволяла читати повідомлення німецької авіації* (з наук.-попул. літ.).

ДЕШИФРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто щось дешифрує. *Німецький учений, діючи як класичний дешифрувальник, зумів підібрати ключ до закодованого тексту і запропонував свій варіант дешифрування* (з наук.-попул. літ.).

ДЕШИФРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дешифрува́льник.** *До 8 Березня кільком працівницям було присвоєно звання "Краща дешифрувальниця"* (із журн.).

ДЕШИФРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дешифрува́ти.** *За результатами дешифрування аерофотознімків були оконтурені зони значного інженерно-геологічного ризику* (з наук. літ.); *Ключем до дешифрування філософії шістдесятництва є слова, вкладені І. Драчем в уста Бога в поемі "Ніж у сонці": "Я завжди сумнівався, сину мій"* (із журн.).

ДЕШИФРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Те саме, що **розшифро́вувати.** *Ми стоїмо перед питанням, як дешифрувати драматичну поему "Бояриня" Лесі Українки, коли дивитися на неї як на твір алегоричний* (з наук. літ.).

ДЕШИФРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дешифрува́ти.** *Довгочасні вогневі споруди не повинні дешифруватися на наземних знімках масштабу 1:1000* (з навч. літ.); *Фраза мера схожа на якийсь пароль, що широкій публіці незрозумілий, але чудово дешифрується в певних колах* (з газ.).

ДЕШЛАМА́ТОР, а, *ч.* Пристрій, признач. для видалення шламу з пульпи шляхом його відмивання, декантації, кла-

сифікації та згущення. *Магнітний дешламатор призначений для вилучення шламу та згущення пульп магнітних руд* (з наук.-техн. літ.).

ДЕ́ЩИЦЯ, і, *ж., розм.* Незначна кількість чого-небудь; трохи. [П а н ь к о:] *Грошей заробили дещицю, але переконалися: що там найкраще, де нас нема* (І. Карпенко-Карий); *Володько вернувся сяючим, ніби він переродився. У клунках була мука пшенична, були крупи різні, була дещиця сала. На хуторі повеселішало* (У. Самчук); *Що ж, у цих твердженнях є дещиця правди* (Ю. Шовкопляс); // Якась дрібниця; абищиця. — *Не даремна назва і не дещиця той дворянський рід. Хоч не для мене він, то для сина здасться* (Панас Мирний); *Але вертаюся на тиховодий став, До гри метеликів, до сонних синіх квітів, З яких цю оповідь на давній лад почав, Хоч, може, дещицю й по-своєму примітив...* (М. Рильський); *Шафар одказав: — Панімаатко, се бідний парубок, глухий і німий; прийшов він .. сюди по милостиню, я дав йому дещицю, а він поробив мені за те чимало всякої потрібної роботи* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДЕ́ЩО, де́чого, де́чим *(з прийм.* де до чо́го, де з чим *і т. ін.), займ. неознач.* Небагато чого; що-небудь, щось. *На третій день Іванко лишився сам варити страву, а товариші пішли у ліс, щоб дечого роздобути* (з казки); *Раїса навіть де в чому впливала на духовного отця* (М. Коцюбинський); — *Я був тоді молодий, але дещо пам'ятаю, — без особливої надії відповів Артабан* (І. Білик); // Що-небудь таке, чого не хочуть називати. — *Вийди, Катре, з хати: Я щось маю розпитати, Дещо розказати* (Т. Шевченко); [Юля:] *А я заскочила .. на хвилин тридцять. Взяти галоші і ще дещо* (З. Мороз); // *у знач. присл.* Те саме, що **тро́хи.** *Від випитого вина настрій у мене дещо піднявся, але не настільки, щоб одразу кидатися на барикади* (Ю. Винничук); *Дещо одужавши, Леся Українка з допомогою матері продовжує навчання* (з наук. літ.).

Розумі́ти що-не́будь (де́що) *див.* **розумі́ти; Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше** *див.* **щось**[1]**.**

ДЕ-Ю́РЕ, *присл., книжн.* Юридично, на підставі закону, права; протилежне д е - ф а к т о. [В а р к а:] *Де-юре, може, й неправильно. А де-факто — набила добре, а там, як знає* (І. Микитенко); *Я написала їй листа, що .. визнаю її теперішнє життя де-юре, хоч і не приховую деяких розходжень у поглядах* (М. Чабанівський); *Позачергова сесія Генеральної Асамблеї ООН ухвалила де-юре рішення попередньої сесії 1947 року про створення на території Палестини єврейської держави* (із журн.); *За Земельним кодексом 1970 р. де-юре земля вважалася державною і надавалася підприємствам, організаціям та установам у безстрокове користування* (із журн.).

ДЕ́ЯКИЙ, а, е. 1. Конкретно, точно не визначений; якийсь. *Правда, почуття деякої прихильності до своїх співробітників у нього залишилось аж до сьогоднішнього дня* (М. Хвильовий); *Деякий час обидва помовчали* (О. Гончар).

2. Незначний, невеликий. *Світлиця .. уряжена по-східному, але з деяким греько-римським впливом. В ній поставлено "триклініум" — три ліжка для бенкетів навколо круглого стола* (Леся Українка); *Їй здавалось, що Оксен .. проявляє деяку стурбованість для годиться, щоб лише показати, який він добрий* (Григорій Тютюнник).

3. *тільки мн.* Якась частина; поодинокі, не всі. *Двері ресторану були широко відчинені. Там грала музика, а деякі пари танцювали навіть у вестибюлі* (М. Трублаїні); *Зорі стежать за кожним рухом утікачів. Деякі навіть не блимають, так задивилися* (П. Автомонов); // *у знач. ім.* **де́які,** ких, *мн.* Якась частина людей або тварин; не всі. *У темнім лісі, за горами Зібравсь усякий звір: Вовки, лисиці з ховрахами, Зайці дурні, шкідливий тхір, І ще там деяких чимало* (Л. Глібов); *Сю мову* [англійську] *дуже мало хто знає, хоч деякі і збираються зайнятись нею* (Леся Українка).

Де́який (яки́йсь, *рідко* **яки́й) час** *див.* **час; Че́рез де́який (яки́йсь) час** *див.* **час.**

◊ **Пе́вною (яко́юсь, де́якою** *і т. ін.)* **мі́рою <До пе́вної (яко́їсь, де́якої** *і т. ін.)* **мі́ри>** *див.* **мі́ра; Ті́єю чи і́ншою мі́рою <** *рідше* **У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі>** *див.* **мі́ра; Яку́сь** *(рідше* **де́яку) хвили́ну** *див.* **хвили́на.**

ДЖАЗ, у, *ч.* 1. Розважальна, імпровізаційна музика з нерівним ритмом і темпом, що поєднує в собі риси європейської та африканської традицій. *Ритми джазу, лунаючи в присмерках, кликали до танцю, хотілося божевілля, дикості, самозабуття* (О. Гончар); *У парку гриміла музика. Шаленів джаз, вганяючи всіх у свій ритм, підкоряючи собі* (Ю. Мушкетик); *Потім він зізнається, що музика робить його м'яким і що він часом плаче, коли слухає джаз* (Ю. Андрухович); *Джаз виник на рубежі XX сторіччя як яскравий самобутній прояв музичної культури американських негрів* (з наук. літ.).

2. Оркестр або ансамбль, що виконує таку музику, в складі якого духові та ударні інструменти, а також скрипки, віолончелі, фортепіано. *Ось і ресторан: два ліхтарі, на вході ліврейний бородань.., ріденький джаз, столик у кутку* (В. Підмогильний); *Заграв джаз. Про іменинника забули, він існував лише як символ, як заголовок, під яким можна писати що завгодно* (О. Бердник).

ДЖАЗ-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **джаз** у 1 знач., напр.: д ж а з - к л у́ б, д ж а з - р и́ т м.

ДЖАЗ-БА́НД, у, *ч.* Те саме, що **джаз** 2. *Музика, джазбанд із барабаном, тарілками й цимбалами, що завжди підносила, звільняла його, тепер гнітила обридними мотивами й дратувала* (В. Підмогильний); *У сусідній кімнаті шпарив джаз-банд* (В. Гжицький).

ДЖАЗИ́СТ, а, *ч.* Музикант, який грає в джазовому оркестрі або ансамблі. *Такі, як ти, богатирі іти повинні в шахтарі, а не в якісь джазисти* (П. Дорошко).

ДЖАЗМЕ́Н, а, *ч.* Музикант, який грає джаз. *Ювіляр — це джазмен, який грає класичну музику, пише для симфонічних оркестрів, переробляє народні пісні і виконує все це дуже високопрофесійно* (з газ.); *Український джазмен збирається зняти продовження відомого музичного фільму 1983 року "Ми із джазу"* (з газ.).

ДЖА́ЗОВИЙ, а, е. Стос. до джазу. *Придбав дві платівки з джазовою музикою, хоч терпіти її не міг раніше, — раптом захотілося чогось гострого, бурхливого* (В. Дрозд); *Фанні поставила на патефоні "Синього янгола", їхню улюблену джазову п'єсу* (Ю. Андрухович); *Співачка презентувала цілу програму, складену зі старовинних і сучасних романсів, класичної англомовної лірики в джазовій обробці* (з газ.).

ДЖАЗ-ОРКЕ́СТР, у, *ч.* Оркестр, що виконує джазову музику. *Джаз-оркестра* [джаз-оркестр] *заторохкотіла, завихляла танго...* (І. Багряний); *У 1976 році співачка виступала в джаз-оркестрі Леоніда Утьосова* (із журн.); *Композитор активно співпрацював із джаз-оркестром, який грав на львівських танцмайданчиках* (з газ.).

ДЖАЗ-РÓК, у, *ч.* Стиль сучасного джазу, що розвинувся в другій половині 60-х рр. XX ст. і поєднує елементи джазової і рок-музики. *Первісне визначення "джаз-року" було найбільш прозорим: поєднання джазової імпровізаційності з енергетикою та ритмами рок-музики* (із журн.).

ДЖАЗ-РÓКОВИЙ, а, е. Стос. до джаз-року. *Музиканти привезли на український фестиваль оригінальне звучання саксофона, непередбачувані зміни ритму та джаз-роковий драйв* (з газ.); *Запрошуємо на концерт львівського джаз-рокового гурту, що відбудеться в п'ятницю* (з мови реклами).

ДЖАЗ-ФÁНК, у, *ч.* Жанр джазової музики, який виник у результаті інтеграції музичних стилів фанк, соул і ритм-енд-блюз у джазі. *Джаз-фанк, який виник у США на початку 1970-х років, можна охарактеризувати більшою організованістю, меншою присутністю вокалу і меншою роллю імпровізації порівняно із соул-джазом* (з наук.-попул. літ.).

ДЖАЗ-ФЕСТИВÁЛЬ, ю, *ч.* Фестиваль джазової музики. — *І у нас були зірки першого ешелону: з багатьма я знайомився на джаз-фестивалі і запрошував до нас* (з газ.).

ДЖАЙВ, у, *ч.* Бальний танець зі швидкими та вільними рухами, що виник в Англії під впливом американського свінгу. *У сучасних спортивних бальних танцях джайв є одним із п'яти танців латиноамериканської програми* (з наук.-попул. літ.); *Джайв з'явився в XIX столітті на південному сході США, причому одні вважають, що він був негритянським, інші твердять, що це — військовий танець індіанців-семінолів у Флориді* (з наук.-попул. літ.).

ДЖАЙН, а, *ч.* Те саме, що **джайніст.** *Джайни — найзаможніша релігійна група Індії. Вони зберігають стародавню систему освіти, і їхня громада має найвищий відсоток грамотності серед інших релігійних груп у країні* (з наук.-попул. літ.); *Джайни поділяються на ченців-аскетів і торговців-мирян (займатися сільським господарством їм не можна, бо, обробляючи землю, можна вбити живі істоти — хробаків, комах)* (з наук.-попул. літ.).

ДЖАЙНІ́ЗМ, у, *ч.* Релігія, що виникла в Індії у VI ст. до н. е. і ґрунтується на вірі в Джину — боголюдину, що нібито перемогла всі земні пристрасті і вказала людству шлях до спасіння. *Джайнізм учить, що весь матеріальний світ є зло, тому людині слід звільнитися від нього* (з навч. літ.); *Поширення джайнізму обумовлено релігійною реакцією на кастовий лад, освячуваний індуїзмом* (з навч. літ.).

ДЖАЙНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник джайнізму. *Чернецтво у джайністів розвитку не набуло, але вони досить широко пропагують суворий аскетизм* (з наук.-попул. літ.); *Джайністи відчувають смертельний страх, коли випадково зашкодять чийомусь життю, навіть найменшій мошці, черв'ячку. Тому деякі з них підмітають перед собою землю, п'ють фільтровану воду* (з навч. літ.); *У звичайному житті джайніст мусить уникати деяких професій* (з навч. літ.).

ДЖАЙНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **джайні́зм** і **джайні́ст.** *Джайністський канон — Сіддханта — складається із 45 книг, автором найважливіших із яких, за переказами, був сам Джина* (з наук. літ.); *Для деяких етичних систем характерним є намагання зосередитись лише на кількох моральних якостях, наприклад, на п'яти у джайністській етиці, на восьми — у буддистській тощо* (з навч. літ.).

ДЖАКУ́ЗІ, *невідм., с.* Широка ванна з підігрівом води і вмонтованим підводним гідромасажером. *Масаж у джакузі здійснюється бульбашками повітря або води, які подаються із заданим тиском і температурою зі стінок або з дна басейну* (з наук.-попул. літ.); *Сучасні джакузі можуть бути оснащені комп'ютерними програмами, які встановлюють необхідні параметри роботи* (з наук.-попул. літ.).

ДЖАМАХІРІ́ЙСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **джамахірі́я.** *Раду революційного командування й уряд було розпущено. Замість них створювали нові інститути, які відповідали джамахірійській системі* (з наук.-попул. літ.).

ДЖАМАХІРІ́Я, ї, *ж., іст.* Форма державного устрою з елементами прямої демократії та ісламського соціалізму, що існувала в Лівії у 1977–2011 рр. *У державному управлінні джамахірією брало участь усе доросле населення країни, об'єднане в первинні народні конгреси, які вибирали свої виконавчі органи* (з наук.-попул. літ.).

ДЖБАН *див.* **дзбан.**

ДЖБÁНИК *див.* **дзбáник.**

ДЖБÁНОК *див.* **дзбáнок.**

ДЖГУТ, *рідко* **ЖГУТ, ДЖУТ,** á, *ч.* 1. Туго скручений у вигляді каната шматок тканини, пучок соломи і т. ін.; скрутень. *Люди в масках ще з більшою люттю замахали круг себе жгутами* (В. Винниченко); *Я йшов поруч з хурою, тримаючись за перев'язану жгутом, тріснуту голоблю* (І. Муратов); *Андрій сидів на нарах, плів джут, тоненькі соломинки мелькали в його руках, мов золоті спиці* (П. Загребельний); * Образно. *Густо, немов гадюки, обвили його* [будинок] *чорні джгути дикого винограду* (А. Шиян); // *у знач. присл.* **джгутóм.** У вигляді каната, мотузки. *Скрутивши рушник джгутом і обплутавши ним руки, Геннадій відтворив статую Лаокоона з удавом* (І. Волошин).

2. Еластична гумова трубка, бинт або інші подібні предмети, якими перев'язують кінцівки для припинення кровотечі. — *Я саме накладала джгут головстаршині* [головному старшині], *щоб кров'ю не зійшов, і в цей час мене сіконув з автомата фашист* (В. Кучер).

3. *заст.* Картярська гра. *Які ж були до карт охочі, то не сиділи дурно тут, гуляли часто до півночі в ніска, в пари, у лави, в жгут* (І. Котляревський); *Під каретами, позасвічувавши ліхтарі, грають кучери .. у трилисника, або в джгута* (Панас Мирний).

4. *тільки мн., заст.* Сплетені мішурні шнури на форменому одягу. *Поміж людьми заблищали цинові ґудзики, зарябіли джгути, .. до халабуди мерщій побрався часний пристав* [пристав часті] (Панас Мирний); *З установленням форми в Українській армії гетьман, окрім черкески, почав носити повсякденний чорний жупан, а парадним був білий, який також мав наплічники із золотого джгута та інші атрибути* (з наук. літ.).

ДЖГУ́ТИК, а, *ч.* 1. Зменш. до **джгут** 1, 2. *У результаті комбінації скловолокон у вигляді ниток, джгутиків, тканин із пластмасами було одержано нові полімерні конструкційні матеріали — склопластики* (з наук. літ.).

2. *перев. мн., зоол.* Ниткоподібний орган руху у вигляді виростків на тілі найпростіших — бактерій, зооспор, клітин ендодерми, губок та інших організмів. *Від довжини і розташування джгутиків на тілі бактерій залежить швидкість і характер їх руху* (з наук.-попул. літ.); *Багато мікроскопічних одноклітинних водоростей, одноклітинних тварин і бактерій рухаються у воді за допомогою джгутиків* (з навч. літ.).

ДЖГУ́ТИКОВИЙ, а, е, *зоол.* 1. Який характеризується наявністю джгутиків (у 2 знач.). *Відбувається перебудова*

видової та розмірної структури фітопланктону, при цьому максимального розвитку досягають дрібні джгутикові водорості (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **джгу́тикові,** вих, *мн., біол.* Назва надкласу найпростіших, у яких органелами руху є джгутики. *Серед гідробіонтів в аеротенках найчастіше трапляються представники трьох класів найпростіших: саркодові, джгутикові та інфузорії* (з наук. літ.).

ДЖГУТИКОНО́СЕЦЬ *див.* **джгутиконо́сці.**

ДЖГУТИКОНО́СЦІ, ів, *мн. (одн.* **джгутиконо́сець,** сця, *ч.), зоол.* Те саме, що **джгу́тикові** *(див.* **джгу́тиковий** 2). *Терміти цілковито залежать від джгутиконосців у задоволенні потреб живлення, особливо це стосується постачання азоту й вуглеводів, що виділяються при розкладанні деревини* (з наук. літ.); *Трипаносоми — рід одноклітинних організмів класу джгутиконосців* (з наук.-попул. літ.).

ДЖГУТО́ВИЙ, а, е. Який має вигляд джгута (у 1 знач.). *Рельєфне джгутове плетіння, кільця на бордюрах медальйонів надають прикрасам яскравих рис візантійської або східносередземноморської орнаментики, яку можна бачити і на плитах Софії Київської* (з наук. літ.).

ДЖЕБ, у, *ч., спорт.* У боксі — прямий удар витягнутою рукою. *Джеб завдають у корпус (тулуб) і в голову, використовують його як атакувальний удар і як контрудар, він може бути одиночним і виконуватись у комбінації* (з навч. літ.); *Славетний український чемпіон любить, коли на нього наступають. У цьому випадку рано чи пізно суперник натикається на його джеб* (із журн.).

ДЖЕ́ЗВА, и, *ж.* Посудина для готування кави по-турецьки. *Віктор вийшов на кухню, повернувшись майже відразу з тацею, на якій парувала джезва з кавою і стояло два кухлики* (О. Тесленко); *Засичала змією кава, підступаючи джезві під горло* (О. Ірванець); *Слуга подав нам на срібній таці каву у срібних джезвах* (В. Кожелянко); *Коли грають гарний джаз — він ллється, його можна пити. Коли в джезві вариться кава — вона дихає, піниться, грає, її можна слухати* (із журн.).

ДЖЕЙРА́Н, а, *ч.* Парнокопита степова тварина родини порожнисторогих із тонкими ногами і ліроподібними рогами у самців. *Ганяючись за джейранами, ловці порозскакувалися на великі відстані, довго збиралися докупи* (П. Загребельний); *Джейран належить до того самого роду, що й газелі Східної Африки* (з навч. літ.).

ДЖЕК-ПО́Т, у, *ч.* Найбільший виграш у лотереї за рахунок додавання суми, яку не виграли в попередньому тиражі. *Якщо все вдасться — на тебе обов'язково чекатиме джек-пот, ну, там, не знаю, що в таких випадках дають переможцям* (С. Жадан); *Єдиним відомим Вадимові шансом, який дозволяв йому поєднати свою долю з Лізою, було зірвати джек-пот в "Кено" чи "Мегалоті"* (В. Хрущак); *У березні 2011 року на квиток, куплений в Олбані, штат Нью-Йорк, випав рекордний джек-пот лотереї в розмірі 319 мільйонів доларів* (із журн.).

ДЖЕКФРУ́Т, а, *ч.* 1. Вічнозелене тропічне дерево родини тутових, що сягає висоти 20 м. *Джекфрут є найближчим родичем хлібного дерева* (з наук.-попул. літ.).

2. Плід цього дерева. *Джекфрути — найбільші їстівні плоди, які ростуть на деревах: завдовжки 20–90 см і діаметром до 20 см, вони важать до 34 кг* (з наук.-попул. літ.).

ДЖЕМ, у, *ч.* Густе варення з фруктів або ягід, що має вигляд желеподібної маси. *Цього разу ніхто з них не відчув того приємного, безтурботного настрою, який завжди виникав у них в таборі після смачного, майстерно підсмаженого бекона з яйцями, салату й димучої кави з хрумкими грінками й джемом з айви* (В. Владко); *Абрикоси придатні для різних видів технічної переробки: сушіння, виготовлення компотів, варення, джему та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДЖЕ́МОВИЙ, а, е. Прикм. до **джем.** *Першокласникам вручали пироги "Чудо", які виробляються з джемовими добавками на основі корисного для організму пектину* (із журн.).

ДЖЕ́МПЕР, а, *ч.* Плетений светр без коміра і без застібок, який одягають через голову. *Теплий джемпер щільно облягав його* [Артема] *широкі груди* (В. Кучер); *Незнайомка пильно оглянула пана Миколая: високий, сухорлявий, засмаглий, сивий, у широких синіх джинсах і білому клубному джемпері грубого плетіння* (В. Кожелянко).

ДЖЕНДЖЕРУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **дже́нджик;** чепуруха. *Ой за гаєм, гаєм, гаєм зелененьким, там орала дженджеруха воликом чорненьким* (П. Чубинський).

ДЖЕ́НДЖИК, а, *ч., розм.* Той, хто любить пишно одягатися, надаючи цьому особливого значення; франт. *Почався повільний танець. До Амальтеї підкотився якийсь дженджик на комариних ногах і запросив її* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Як двадцятирічний дженджик, Доллер жартома залицявся до всіх таловських дівчат і удовиць...* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЖЕНДЖИКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Схожий на дженджика. — *Ну, зрозуміло, що молодій цікавій жінці приємно морочити голови дженджикуватим панкам* (З. Тулуб); *Раділи й водяні курочки. Вони знову засокотіли до своїх дженджикуватих півників, а невтомні в любові півники, топчучи курочок, поскубували їхні оксамитові шийки* (М. Вінграновський).

ДЖЕНДЖУРИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Який кокетує своєю зовнішністю й одягом; франтуватий. *Цур тобі, пек тобі, яка дженджуриста: Я купив їй личман, ще хоче й намиста!* (П. Чубинський); *Галині не подобався Толин батько, дженджуриста, неглибока людина, що цікавилася тільки футбольними та хокейними новинами й інколи перебивалася в учительській свіжими двозначними анекдотами* (Б. Антоненко-Давидович); — *Бачив я серед теперішніх молодих таких свистунів, аж плювати хочеться. Такі кручені, такі дженджуристі, що й не підійди до них* (А. Хижняк).

ДЖЕНДЖУРИ́СТО, *розм.* Присл. до **дженджури́стий.** *Високий, сутулий, у полотняній сорочці.., він ступав ногами швидко і дженджуристо* (Григорій Тютюнник).

ДЖЕНДЖУРИ́ТИСЯ, рюся, ри́шся, *недок., розм.* Хизуватися своєю зовнішністю, одягом; франтувати. *Поміж хліборобами дженджуриться в розкішній синій бекеші і сивій смушевій шапці Юхрим Бабенко* (М. Стельмах); *Параска в довгій полотняній сорочці посунула на нього, навпомацки безпомилково вхопила чоловіка за оселедець. — То куди це ти дженджуришся?* (В. Чемерис).

ДЖЕНТЛЬМЕ́Н, а, *ч.* Людина особливої коректності, ввічливості, з вишуканістю одягу й манер, яка дотримується правил і норм поведінки, прийнятих у культурному товаристві. — *Він все прибраний по-європейськи, виголений.., — одним словом, джентльмен* (І. Франко); *Здається, він щось догадується. Але, що він джентльмен, не питає ні про що. Я так само мовчу* (О. Кобилянська); *Із стола хус-*

тинка впала. Петя — хвать: — Будь ласка! — Ви джентльмен! — вона сказала. Почалась... "зав'язка" (С. Олійник); * У порівн. *Одначе всі паничі були .. звичайні й делікатні, як аглицькі* [англійські] *джентльмени* (І. Нечуй-Левицький); *А іноді — немов джентльмен. Сам* [Дніпро] *синій весь, у білих берегах-панчохах* (П. Тичина).

ДЖЕНТЛЬМЕ́НСТВО, а, *с.* Манери, поведінка, власт. джентльменові. — *Як на мене, джентльменство — це лише набір аристократичних манер* (з газ.).

ДЖЕНТЛЬМЕ́НСЬКИЙ, а, е. Власт. джентльменові. — *Сьогодня ж перевести їхнього товариша в сю камеру, — строго, але з тою же джентльменською ґречністю сказав полковник до Макара Авдійовича* (В. Винниченко); *Це був неприхований джентльменський комплімент* (Ю. Смолич); *Джентльменський набір речей.*

Джентльме́нська уго́да *див.* **уго́да.**

ДЖЕ́РГА *див.* **де́рга.**

ДЖЕРҐОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **джерґота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Джерґотять собі по-варязькому й думають, ніби в мене вухо до того джерґотання глухе* (І. Білик).

ДЖЕРҐОТА́ТИ *див.* **джеркота́ти.**

ДЖЕРҐОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **джерґотіти** і звуки, утворювані цією дією. *В розчинені вікна буйно, розгонисте* [розгонисто], *тріумфуючи котяться золотисті сонячні хвилі, джерґотіння горобців, гуркіт вулиці* (В. Винниченко); *Мишко помітив попереду окопчик, в якому чулося німецьке джерґотіння* (В. Кучер); *Тільки добре напружившись, можна було впізнати у тому джерґотінні людський голос, навіть окремі, нерозбірливі слова* (В. Козаченко).

ДЖЕРҐОТІ́ТИ *див.* **джеркота́ти.**

ДЖЕРЕҐЕ́ЛЯ, і, *ж., заст.* Національна українська жіноча зачіска у вигляді коси, складеної вінком. *Тут заплітали джереґелі, Дробушечки на головах; Скакали по полу вегері, В тісної баби по лавках* (І. Котляревський).

ДЖЕРЕЛО́, а́, *с.* 1. Потік води, що утворюється внаслідок виходу підземних вод на поверхню землі. *З-під коріння липи било джерело погожої води* (І. Франко); *В місцях, де долини рік або балок прорізають водовмісні верстви, підземні води виходять на поверхню і утворюють джерела або природні криниці* (з навч. літ.); * Образно. *Михалко у Стратона Стратовича виконував, якщо можна так сказать, роль інтелектуального джерела* (О. Чорногуз); * У порівн. *Забурчало по селу, мов у джерелі: "Як то можна!.. щоб вільна козачка за кріпака оддавалась!"* (Марко Вовчок).

2. *чого, перен.* Те, що дає початок чому-небудь, звідки постає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало. *Сумно і смутно людині, .. коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства і юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного* (О. Довженко); *Такою може бути лише духовність, її не відберуть у людини жодні життєві незгоди. Можливо, в цьому джерело сталої духовної спраги Івана Кириловича* (В. Дрозд); // Про того або те, від кого або звідки довідуються про що-небудь. *Про сю річ* [справи видавництва] *.. я хотіла б знати дещо докладніше з місцевих джерел* (Леся Українка); *Поява чужої людини була не тільки приємною зустріччю: це було єдине джерело новин* (З. Тулуб).

3. Писемна пам'ятка, документ, на основі якого проводять наукове дослідження. *Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел* (з наук. літ.); *"Слово о полку Ігоревім" — писемне джерело давньоруської доби* (з навч. літ.).

△ **Терма́льні во́ди (джере́ла)** *див.* **вода́.**

◊ **Би́ти ключе́м (джерело́м, фонта́ном** *і т. ін.)* *див.* **би́ти.**

ДЖЕРЕЛОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із джерелознавства. *Свідченням високого авторитету Ореста Левицького як історика-археографа, джерелознавця, який усе життя працював в архівосховищах Києва, Луцька, є те, що його обрали членом багатьох наукових установ і товариств* (з наук. літ.).

ДЖЕРЕЛОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Одна з допоміжних дисциплін, що розробляє методику виявлення, вивчення і використання рукописних та друкованих джерел для дослідження. *Визначна заслуга М. С. Грушевського — його дослідницький талант, смак до джерелознавства і хист до вивчення актових джерел* (з наук. літ.); *Завданням джерелознавства є класифікація і критичний аналіз джерел, з'ясування їхнього походження, вірогідності, цінності, дослідження їх у взаємозв'язках і взаємозалежності* (з навч. літ.).

ДЖЕРЕЛОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до джерелознавства. *Джерелознавчу основу залучення географічної інформації становлять навчальні видання минулих років у галузі регіональної географії* (з наук. літ.); *У праці велике значення приділено методиці джерелознавчого аналізу мемуарів* (з наук. літ.).

ДЖЕРЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до джерела (у 1 знач.). *Із того, що тут були колодязі й жива вода джерельна, неважко визначити, що в краї цім колись давно буяло людське життя* (Василь Шевчук); *Озеро було джерельне. Навіть улітку вода, як лід* (П. Загребельний); // Який виходить із джерела (у 1 знач.). *Побували там у горах, де серед дикого каміння, розпеченого сонцем, .. з щілин дзюрчав джерельний струмок води* (Іван Ле); // Власт. джерелу (у 1 знач.); прохолодний, свіжий. *Світить з блакиті сонце, зеленіють гори, джерельною свіжістю дихає вода* (О. Гончар); * Образно. *Щоб сили для пісень джерельної набрати, я серцем до землі донецької тулюсь* (В. Сосюра).

2. Прикм. до **джерело́** 3. *Єдиним корінним полком на Лівобережжі був Переяславський, і тільки відносно його історії (з усіх корінних полків) джерельна база достатньо представлена* (з наук. літ.).

ДЖЕРЕ́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш.-пестл. до **джерело́** 1. *В лісі тягне вогкістю. Скрізь попід камінням слизить вода й виступає джерельцями* (І. Нечуй-Левицький); *По стінах зеленів мох, на плескатий камінь дзвінко падали краплі води, з щілини сочилося джерельце* (О. Бердник); * У порівн. *Така ладна та дитина: обличчя біле, тепле, м'яке, волосся темне, м'яке, а очі — начебто джерельця* (Валерій Шевчук).

ДЖЕРЕЛЯ́НКА, и, *ж.* Жабка родини круглоязикових з яскраво-оранжевим або жовтим черевцем. *Місця перебування червоночеревих джерелянок на півдні України найчастіше пов'язані з водоймами у долинах степових річок* (з наук.-попул. літ.).

ДЖЕ́РКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **джеркота́ння.** *Над Дніпром стояв джеркіт перфораторів, стукіт молотків, гукав паровозик* (Ю. Яновський); *Біленький стриж ніколи не вступав у бійку, він якось легко зміняв напрям польоту й знову мчав з веселим джеркотом понад річковим плесом* (Ю. Мушкетик).

ДЖЕРКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **джеркота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Ввижалось, що зараз затукають кулі по дереву. Проте, замість свинцевого перестуку, почув джеркотання — видно, німці спускались з гори* (М. Стель-

мах); *Чоловікам усе частіше подобається купувати "через екран", а не в реальному магазині під джеркотання консультантів* (з газ.).

ДЖЕРКОТА́ТИ, ДЖЕРҐОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **ДЖЕРКОТІ́ТИ, ДЖЕРҐОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок.* 1. Те саме, що **деренча́ти.** *Він кидався на стіну залізної руди, притискав до неї пневматичний свердел, який джеркотів, наче кулемет* (Ю. Яновський); *Проти базару слобідський парк. Там сьогодні, як ніколи, людно. Цокають сокири, джеркотять пилки, глухо шурхають у вправних руках гладенькі рубанки* (А. Шиян); *Тихенько, по-джмелиному, джерґотів дріт, тонко-тонко скреготали обценьки й ножиці* (В. Козаченко); // Цвірінькати, щебетати, цвірчати, сюрчати (про птахів і комах). *Кругом тебе усе живе, усе дише, джеркотить, висвистує* (О. Стороженко); *Щебечуть і джерґотять пташки та шурхають ящірки в траві* (Марко Вовчок); *Буде лист на клені в сонячній крові, коники зелені джеркотять в траві* (В. Сосюра).

2. *розм.* Говорити швидко, нерозбірливо або незрозуміло. *Все тямлять* [пани], *джеркотять, як гуси, по-німецьки* (Є. Гребінка); *Дівчатка і почали вбиратись .. Джерґочуть коло мене, а мені вже так жалко, що й словечка не скажу* (Марко Вовчок); *Харитон крутився біля них дзиґою і джерґотів Данилові в вухо* (Ю. Смолич).

ДЖЕРКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **джеркоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. — *Матка, матка?.. — почула* [Билиниха] *з усіх боків, ледве вилучивши ці слова із мови чужоземного горлового джеркотіння* (Іван Ле); *Наближався моторний човен, було чути джеркотіння підвісного двигуна* (із журн.).

ДЖЕРКОТІ́ТИ *див.* **джеркота́ти.**

ДЖЕРКОТНЯ́ВА, и, *ж., розм.* Те саме, що **джеркота́ння.** *Іде між ними* [людьми] *тихий гомін; горобці на липах завели .. свою джеркотняву і не дають слухати, про що гомонять люди* (Панас Мирний).

ДЖЕРКОТУ́Н, а́, *ч., розм.* Той, що часто, без угаву джеркотить (про птахів, комах або людей). *Набридливий джеркотун.*

ДЖЕРКОТУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **джеркоту́н.** *Хто вони і як їх звати, Треба, діти, розгадати, Щоб Сороці догодить; А то тая джеркотуха І всесвітняя брехуха Нас і справді пристидить* (Л. Глібов); *Посміялась джеркотуха Із бабусі, мов на зло. Пурх — і вже як не було* (Д. Білоус); *Певне, ця злощасна муха не знала, що найкраще сміється той, хто сміється останній. Тут налетіла Чубата Птиця і склюнула підступну джеркотуху* (В. Нестайко).

ДЖЕ́РСІ, *невідм., с.* Вовняна або шовкова еластична трикотажна тканина. *Будинок мод пропонує модницям дуже жіночні костюми, в яких джерсі сірого кольору поєднується з хутряною обробкою* (з мови реклами); // Одяг із такої тканини. *Приблизна вартість джерсі з символікою клубу дорівнює 35 євро* (з мови реклами).

ДЖЕСПІЛІ́Т, у, *ч., геол.* Тонкосмугастий залізистий кварцит осадового або вулканічного походження. *У Дніпропетровська з'явилася ще одна візитна картка — власні самоцвіти, серед яких — джеспіліт, декоративні властивості якого вже визнані у світі* (із журн.).

ДЖИБУТІ́ЄЦЬ *див.* **джибуті́йці.**

ДЖИБУТІ́ЙКА *див.* **джибуті́йці.**

ДЖИБУТІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **джибуті́йці** і Джибуті. *Джибутійське вбрання відповідає спекотному і посушливому клімату регіону. Тут майже не вдягаються в одяг західного стилю, такий як джинси та футболки* (з наук.-попул. літ.); *Марафонець Ахмед Салах — єдиний джибутійський призер Олімпійських ігор* (з наук.-попул. літ.).

ДЖИБУТІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **джибуті́єць,** йця, *ч.;* **джибуті́йка,** и, *ж.).* Корінне населення Джибуті. *Джибутієць вдало асистував при забитті м'яча у ворота шведської команди* (з газ.).

ДЖИ́ГА, и, *ж.* Швидкий ірландський та шотландський танець, а також мелодія, що його супроводжує. *Джига виникла у XVI ст. в Англії, а згодом поширилася на Ірландію, Францію та інші країни* (з наук.-попул. літ.); *Спочатку джигу виконували парами, проте моряки, завсідники пабів, підхопивши колоритний танець, перетворили його в сольний* (з наук.-попул. літ.); *Якщо в Ірландії для танців вибиралися різні поляни і майданчики під відкритим небом, де удари лунали глухо, то на палубі джига зазвучала по-новому* (з газ.).

ДЖИ́ГЕР, а, *ч.* Роликовий апарат, у якому фарбують тканину, пропускаючи її через фарбувальний розчин. *Тканину в джигері пропускають через фарбувальний розчин багаторазово. Звідси походить і назва апарата — від англійського "jig" — "швидко рухатися вперед і назад"* (з наук.-попул. літ.).

ДЖИГІ́Т, а, *ч.* У народів Кавказу і Середньої Азії — умілий і вправний їздець на коні, який добре володіє зброєю і вирізняється відвагою та витривалістю. — *Джигіти з Саїдом на конях роз'їжджають по кишлаку* (Іван Ле); *Засвідчено високу гостинність черкесів .. Подорожній благословляв дім господаря: "В ім'я славних справ твоїх, джигіте, вимагаю гостинності, сідла та бурки"* (Є. Гуцало); *Все переплуталося на цім світі, мов шерсть на папасі у молодого джигіта* (П. Загребельний); * У порівн. *Сухий, легкий* [Килигеїв батько], *мов джигіт* (О. Гончар).

ДЖИГІ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **джигі́т.** *Чадак заливається джигітськими піснями* (Іван Ле).

ДЖИГІТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **джигітува́ти.** *Є в садибі і коні — з їх допомогою хазяї показують майстерність джигітування, а також катають гостей* (із журн.).

ДЖИГІТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Виконувати різноманітні складні вправи під час скачки на коні. *Шастають* [кіннотники Врангеля] *по дворах. Джигітуючи, стинають нагайками голови курям* (О. Гончар); * Образно. *З моря джигітували солоні вітри. Мчались степом і зникали в Закаспії* (М. Хвильовий).

ДЖИ́ГОЛО *див.* **жи́голо.**

ДЖИҐА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., розм.* Те саме, що **жига́ти** 2. *Комарі джиґають.*

ДЖИҐНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Однокр. до **джиґа́ти.** *Блиснули спалахи пострілів. Десь поряд тоненько джиґнули кулі* (О. Бердник).

ДЖИҐОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Підсил. до **джиґну́ти.** *Оса джиґонула в лоб.*

ДЖИҐУ́Н, а́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **баламу́т** 2. *А вже тому третій день, Як коноплі терла; Побачила джиґуна, Трохи я не вмерла* (П. Чубинський); — *Я й сама бачу, який ти є волоцюга й зальотник! — Джиґун! Баболюб!* (О. Ільченко); *Сідалковський тільки зовні безтурботний джиґун, такий собі марнотратник життя* (О. Чорногуз).

2. Те саме, що **дже́нджик.** *Я швидко й успішно засвоював .. ту світську премудрість, без якої не обійтись у товаристві порядному джиґунові* (Б. Антоненко-Давидович); *Разом пря-*

нуть, станутъ в пари, Браво грянутъ, — рях-цях-цях! — Дами, панночки, гусари, Джиґуни в вузьких штанцях (М. Бажан).

ДЖИҐУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш.-пестл. або ірон. до **джиґу́н.** *Декому він, напевно, здався закоханим старим джиґунцем поруч молодої красуні* (В. Собко); *Перед ним зринув, як із землі виріс, .. джиґунець, якийсь акцизний чиновник* (С. Васильченко).

ДЖИҐУ́НСТВО, а, *с., розм.* Легковажна гра в залицяння. *Пригадую, що раз гурток товаришів, Щоб за джиґунство те помститься надо мною, Гарненько відшмагав поета кропивою* (М. Рильський).

ДЖИҐУ́НЧИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **джиґуне́ць.** * Образно. *Метелик, джиґунчик веселий, .. до бульбашки злегка торкнувся крильцем* (Н. Забіла).

ДЖИН[1], у, *ч.* Горілка, перегнана з ялівцевими ягодами. *Ось ми сидимо, неквапом вечеряємо, хто вживає чистий джин, а хто "енд тонік"* (О. Гончар); *На столі вже було смажене м'ясо, пляшка віскі і пляшка джину* (І. Росоховатський); *Я знов приклався до склянки із джином, уже не відчуваючи гострого смаку ялівцю* (В. Шкляр); * У порівн. *І небо — блакитний джин, зорі пливли по воді* (Ю. Яновський).

ДЖИН[2], а, *ч.* У мусульманській міфології — вогняний дух, добрий або (частіше) злий. *На тому ж вогні вариться й вечеря моряків .. Вечірні тіні й відблиски вогнів перетворюють людські постаті в казкових джинів* (Н. Королева); *Мальва спала, так і не дочекавшись казок про вурдалаків, джинів, а Марія слухала, і їй ставало моторошно від проповіді дервіша* (Р. Іваничук); *Джини, приймаючи будь-яку форму і виконуючи будь-які накази свого володаря, можуть слугувати як добрим, так і злим справам* (із журн.).

ДЖИНГОЇ́ЗМ, у, *ч., книжн.* У Великій Британії та США — войовничий шовінізм; шовіністичні погляди. *Шовінізм може виникнути в будь-якій країні, у будь-якої нації, незалежно від рівня її культурного, економічного чи політичного розвитку. У вікторіанській Англії виник власний варіант шовінізму — джингоїзм* (з наук.-попул. літ.).

ДЖИНГОЇ́СТ, а, *ч., книжн.* Послідовник джингоїзму. *Джингоїстами спершу називали прихильників агресивної близькосхідної політики британського прем'єр-міністра Б. Дізраелі* (з наук.-попул. літ.).

ДЖИНСА́[1], и́, *ж., розм.* Джинсова тканина. *Якщо джинси зменшилися в довжину, збільшити їх можна буде тільки нарощуванням тканини. Саме цією властивістю джинса хорошої якості відрізняється від низькосортної — дорогий матеріал дає усадку тільки на ширину* (із журн.); // Вироби з такої тканини. *У магазині пропонується вишивана джинса* (з мови реклами).

ДЖИНСА́[2], и́, *ж., жарг.* Таємно оплачувані журналістські матеріали у вигляді репортажів, статей і т. ін., що містять приховану рекламу чи лобіюють чиї-небудь інтереси. *Громадська рада при Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення виносила рішення щодо розміщення на деяких телеканалах джинси, поданої у вигляді новин* (з наук.-попул. літ.); — *Джинса стала якіснішою, тому її складніше чітко виявити, — розповідає медіа-експерт* (із журн.).

ДЖИ́НСИ, ів, *мн.* Штани з цупкої бавовняної тканини, перев. прошиті нитками контрастного кольору. *Одягалася вона, .. як хлопець, і вдома ходила завжди у джинсах чи у шортах* (В. Нестайко); *Одягнуті в джинси, спортивного покрою костюми, модні сукні, .. чемодани залишають* [вступники] *на вокзалі в автоматичній камері схову* (Ю. Мушкетик); *Чоловік, що фарбував паркан, був одягнений у доволі стару куртку-вітрівку і темно-сині потерті джинси* (І. Роздобудько).

ДЖИ́НСО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до джинсів. *Ось і концерт, знятий тремтячою аматорською камерою: напівтемний підвал, крихітна сцена, юрба джинсових і довговолосих юнаків і дівчат* (з газ.); *У костюмі сноубордиста високу вологостійкість джинсової тканини з металевим полиском забезпечує тефлонове покриття* (з мови реклами).

2. Зшитий з цупкої бавовняної тканини. *Тимошка спустився по стежечці, скинув пістряву сорочку та джинсові штани з безліччю блискавок-застібок* (Микола Чернявський); *Джинсова сорочка; Джинсова спідниця.*

3. Який має колір джинсів; синьо-блакитний. *Класичний джинсовий колір заспокоює, налаштовує на відпочинок* (з мови реклами).

ДЖИП, а, *ч.* Легковий автомобіль підвищеної прохідності для перевезення людей і вантажу. *Часом, тільки повернешся, виморений, з роботи, помився, сів з хлопцями в доміно поклацати чи за книжку взявся, а тут уже мчить джип заводський, записку тобі подають: "Містер Іван, просимо негайно в цех..."* (О. Гончар); *Почалось плоскогір'я. Джип набирав розгону й зухвало плигав на баюрах* (І. Білик); *У чистому лісовому повітрі ще довго висів запах соляркового диму від джипа* (із журн.); *Зараз вода відступає, у постраждалих районах проводяться рятувальні роботи. Місцева влада звернулася до власників джипів та всюдиходів з проханням про допомогу автомобілістам* (з газ.).

ДЖИРГА́, и́, *ж.* Зібрання представників роду, окремого племені або різних племен в Афганістані. *Консультативна джирга миру — зібрання 1600 старійшин, а також представників уряду Афганістану відбулася в Кабулі* (з газ.).

ДЖИ́РИНГ, у, *ч., фін.* Співвідношення між власним та позиковим капіталом. *Вважається, що чим нижче джиринг, тим стійкіше становище компанії* (з наук.-попул. літ.).

ДЖИХА́Д, у, *ч.* У мусульман — передбачена Кораном священна війна проти іновірців; газават. *Бог війни може бути задоволений .. Над людством з реактивним свистом проносяться літаки. Світ приростає джихадами* (Л. Костенко); *У мусульманському праві розрізняють декілька видів джихаду залежно від поставленої мети* (із журн.); *17 січня було оголошено днем протесту проти рішення французького уряду. Не обійшлося і без погроз терактів та навіть джихаду на той випадок, якщо заборону на хіджаб таки буде запроваджено* (з газ.).

ДЖІ́У-ДЖІ́ТСУ, *невідм., с.* Японська система самозахисту і нападу без використання зброї, основними прийомами якої є удари в найуразливіші частини тіла, викручування та перегинання суглобів, захвати і т. ін. *Вмить його підбито під руку. Завернуто руки методом джіу-джитсу за спину...* (І. Багряний); *На основі джіу-джитсу виникла боротьба дзюдо* (з наук.-попул. літ.).

ДЖМЕЛЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **джмели́ний.** *Джмелевий рій.*

ДЖМЕ́ЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **джміль.** *Роззираюсь і завмираю від несподіванки, бо прямо переді мною сів на квітку джмелик* (із журн.); * У порівн. *Іскри летять на всі боки, як джмелики, так що Однокрил ледве встигав за ними очима: спіймати б хоч одну та в кубло...* (Григір Тютюнник).

ДЖМЕЛИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **джміль.** *Дівчина .. в глибці, під сухою травицею, побачила краєчок джмелиного гнізда* (М. Стельмах); *Я тепер у джмелине тремоло заслуханий більше, ніж у власне єство* (І. Калинець); * Образно. *Джмелиним роєм линуть лячні спогади, жалять серце* (Ю. Мушкетик); *Встав, похитуючись, гуло в голові джмелине гніздо* (В. Чемерис); *Джмелине дзижчання.*

ДЖМЕЛІ́ТИ, ли́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзижча́ти.** *Бій з лівого флангу наближався. Кулі джмеліли поверх голів настирливі, мов мухи* (Я. Качура).

ДЖМЕЛЯ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **джмели́ний.** *Джмелячий політ;* // Такий, як у джмеля. *Перегомін кількох десятків голосів зливався в джмеляче гудіння* (Олесь Досвітній); * Образно. *Вони різними шляхами прокралися в рідне село і тепер билися за свої права всім джмелячим родом* (Григорій Тютюнник).

ДЖМІЛЬ, джмеля́, *ч.* Корисна як запильник комаха роду бджолиних із товстим волохатим тільцем. *Мохнатий джміль із будяків червоних Співає мед* (М. Рильський); *Навколо гудуть джмелі і бринять золоті бджоли* (І. Багряний); *Ніжні настурції ловили сонце та джмелів* (В. Дрозд); *Найуспішніше конюшину запилюють джмелі і медоносні бджоли, які підвищують урожай конюшини в 2–3 рази* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *А паничів .. Аж роєм коло нашої панночки звиваються, — так, як ті джмелі гудуть* (Марко Вовчок).

◊ **Джмелів (чмелів) слу́хати** *див.* **слу́хати; (1) Джмелі гуду́ть у голові** *перев. чиїй, кого і без дод.* — хто-небудь перебуває в стані сп'яніння, запаморочення і т. ін., не може нормально мислити, сприймати щось. — *Не йдуть бісові ноги, наче їх відібрало! І в голові джмелі гудуть, хоч горілки не пив і не нюхав* (М. Пригара); — *Ідіть собі, тітко Ярино, додому та лягайте спати, бо у вашій голові джмелі гудуть, а проспитесь, очуняєте, тоді й порозумнішаєте* (Є. Гуцало); **(2) Під джмеле́м,** *жарт.* — у нетверезому стані, напідпитку. *Не раз і не два сам Сміт, бувши під джмелем, устрягав поміж танцюристів* (Ю. Яновський); *Ягор, спродавши якось у місті багатющий урожай полуниці і добре будучи під джмелем, на весь виторг найняв духовий оркестр, — до самої Зачіплянки грали* (О. Гончар).

ДЖО́БЕР, а, *ч., екон.* 1. Біржовий клерк, який здійснює операції за власний рахунок і може укладати угоди тільки з іншими біржовими посередниками. *Джобер не має права виконувати функції брокера і не здійснює операції безпосередньо з клієнтами, котрі не є членами біржі* (з наук.-попул. літ.).

2. Фірма, що скуповує товари для швидкого перепродування. *Джобери зазвичай скуповують невеликі оптові партії товарів* (з наук.-попул. літ.).

ДЖО́ЙСТИК, а, *ч., інформ.* Пристрій у формі укріпленої на шарнірі ручки з кнопкою або клавіші для ручного введення даних у комп'ютер, смартфон і т. ін. *Епідемія грипу. Школи й дитячі садки закриті на карантин. Малий наш вкрай задоволений, сидить дома, не випускає джойстика з рук* (Л. Костенко); *На смартфони і планшети гра надійде з поліпшеною графікою та опцією, що дозволяє підключати ігровий джойстик до мобільних пристроїв* (із журн.).

ДЖОК *див.* **жок.**

ДЖОКЕ́Й, я, *ч., діал.* Жокей. *З малих і великих пачок випаковувала вона цукрові фігурки: дами в коротких сукнях, .. джокеї на конях і без коней* (Н. Кобринська).

ДЖО́КЕР, а, *ч.* У деяких картярських іграх — особлива додаткова карта в колоді, яка може замінити будь-яку іншу карту. *Якщо при черговому експерименті відкривається джокер, то вся колода перетасовується і починається нова здача* (з навч. літ.).

ДЖОНАТА́Н, у, *ч.* 1. Зимовий сорт яблуні. *Анисимівка, пепінка, червоний джонатан — сад розрісся, як гай* (М. Стельмах); *Джонатан — сорт яблуні північноамериканського походження. В Україні поширений скрізь, крім деяких північних районів* (з навч. літ.).

2. Плоди цього сорту — кисло-солодкі, червонястого або червоного кольору яблука. *Яблука джонатану невеликі, середнього розміру, вага яких досягає 100–120 грамів, мають яскраве забарвлення та приємний смак* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Дівчина з рожевими, як джонатан зимовий, щоками зробила щось на зразок кніксену і разом з теплою усмішкою вручила йому букет гарячо-червоних тюльпанів і троянд* (О. Чорногуз).

ДЖО́НКА, и, *ж.* Легке китайське плоскодонне парусне судно. — *Сідаю на першу-ліпшу китайську джонку* (І. Франко); *Громадяться корпуси пароплавів, стирчать брудні вітрила селянських лайб, а ось — просто на вас пливе справжня китайська джонка* (Б. Антоненко-Давидович); *Мені дозволили винайняти джонку і плисти вгору по річці та продавати свої товари...* (Ю. Логвин).

ДЖОС, у, *ч.:* ◊ **Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су)** *див.* **дава́ти.**

ДЖО́УЛЬ, я, *ч.* Одиниця виміру енергії. *Використовуючи у розрахунках систему одиниць СІ, розмірність показників балансу енергій акумуляторної батареї одержимо у джоулях* (з наук.-техн. літ.); *Енергія і робота вимірюються в тих самих одиницях: в ергах і джоулях* (М. Руденко).

ДЖУ́БІЛІ, *невідм., ж.* Жанр афроамериканського пісенного фольклору — релігійний гімн. *Основою джубілі є канонічна хоральна мелодія з імпровізованими підголосками* (з наук.-попул. літ.).

ДЖУГАРА́, и́, *ж.* Кормовий і хлібний злак родини тонконогових, що вирізняється щільним, трохи зігнутим суцвіттям — віничком з короткими гілочками; біла дурра. *На мертвій колись пустелі Узбекистану тепер росте все — кукурудза, джугара, гранат, інжир* (з наук. літ.); *В Україні рід сорго представлений однорічними культурними видами: сорго звичайне, джугара, гаолян, суданська трава* (з наук.-попул. літ.).

ДЖУ́НГЛІ, ів, *мн.* Густі, важкопрохідні тропічні й субтропічні вічнозелені ліси; хащі із дерев і чагарників. *Минають довгі дні. Дорога веде в гори. Спека спадає, джунглі лишаються внизу, в долинах* (О. Бердник); *У джунглях панував зеленкуватий морок. Тільки де-не-де проглядав клаптик чистого неба* (І. Білик); *Для джунглів характерні акації, ротанові пальми, велетенські бамбуки, дика цукрова тростина, слоновий очерет тощо* (із журн.); * У порівн. *На високих місцях поріс, як джунглі, сивий полин* (М. Коцюбинський); // Густі зарості чого-небудь, хащі. — *Хлопці! Сьогодні після уроків експедиція в джунглі! — сказав якось Ігор Дмитруха* (В. Нестайко); *Невтаємниченому мандрівникові важко навіть припустити, що на Тернопіллі є справжнісінькі джунглі з каньйонами, водоспадами та реліктовими рослинами* (із журн.); // *перен.* Про щось складне, заплутане, часом неприємне, небезпечне. *До кінця плавби ми навряд чи й вивчимо ці несходимі корабельні джунглі*

(О. Гончар); *Вся стратегія комп'ютерного бізнесу визначається молодими і спрямована на молодих. Мабуть, джунглі Інтернету — єдине місце, яке молодь може назвати своїм* (з газ.); *Учні шкіл в центрі міста вимушені проводити значну частину дня в асфальтових джунглях* (з газ.); // *чого, перен.* Середовище, в якому панує жорстокість і беззаконня. *Ось вони, мерзотники-дикуни з джунглів фашистської Німеччини, кривава пляма ганьби й занепаду людства — фашисти, гітлерівська банда* (О. Довженко); *Навіть Борьку охоронець возить у дитячий садок і забирає звідти. Борьчин батько підприємець, в джунглях конкуренції кожен кожному звір* (Л. Костенко).

◊ **Зако́н джу́нглів** *див.* **зако́н.**

ДЖУ́РА, и, *ч.* В Україні XVI–XVIII ст. — зброєносець у козацької старшини. *Увагу Дарини відразу привернув стрункий блідненький джура Залізняка, з дівочим обличчям і великими сумними очима* (М. Старицький); [Ю л і а н:] *Батьку отамане! Це джура мій, Кузьма* (І. Карпенко-Карий); [В а р в а р а:] *Поганий джура в тебе. У козака на війні не може бути ніжності* (О. Корнійчук); * У порівн. *Лиско* [собака], *піднявши свій хвіст і голову вгору, гордо виступає за дідом, мов вірний джура за отаманом* (Панас Мирний).

ДЖУТ[1], у, *ч.* 1. Трав'яниста південна рослина родини мальвових, із стеблових волокон якої виробляють шпагат, канати, грубу тканину. *Використовують джут як луб'яну прядивну і овочеву культуру* (з наук. літ.); *Джут дає довге й міцне волокно* (з навч. літ.).

2. Волокно цієї рослини та груба тканина, яку виробляють із нього. *Починаємо огляд з цеху, куди надходить сировина — джут, проходимо .. прядильні, ткацькі цехи і потрапляємо в склад готової продукції — канати, мішки* (В. Минко); *Із джуту виробляють мішковину, килими тощо* (з наук.-попул. літ.).

ДЖУТ[2] *див.* **джгут.**

ДЖУ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **джут**[1]. *Із джутового волокна виробляють різні грубі тканини, які йдуть на виготовлення мішків для цукру, солі, хімічних продуктів* (з наук. літ.); *Плантації джутових кущів займають великі площі в Південній Азії* (з наук.-попул. літ.); *Із сараїв робітники тягли паки кокосового волокна, джутові линви, несли на головах корзини з дерев'яними кілочками, вживаними замість гвіздків* (Ю. Логвин); // Признач. для виробництва джуту (у 2 знач.). *Найбільша джутова промисловість розміщена в Індії та Бангладеш на власній сировині, а також у Великій Британії з використанням імпортної сировини* (з наук.-попул. літ.).

ДЗБАН, ДЖБАН, *розм.* **ЖБАН,** а, *ч.* Глекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу і т. ін. *Підвеселились ми з дідом із того високого горластого джбана* (Ганна Барвінок); *За скляними дверцями* [шафи] *стояли чудернацькі пляшки та жбани* (І. Нечуй-Левицький); *Принесли йому дзбан води, хліба і ще дечого до їди і, виходячи, замкнули за собою двері на ключ* (І. Франко); *Розстелили дівчата килими, принесли високі жбани з виноградним прозорим вином* (О. Іваненко); *На дзвінок кошового молоденький джура вніс чималий дерев'яний дзбан пахучого пінистого меду* (В. Малик); *Косар виходить на стерню, бере джбан й знову йде до гнізда* (І. Чендей); * У порівн. *Виріс* [баклажан] *тут, неначе жбан!* (М. Стельмах).

ДЗБА́НИК, ДЖБА́НИК, *розм.* **ЖБА́НИК,** а, *ч.* Зменш. до **дзбан, джбан, жбан.** *Ступив на поріг — бачу в хаті незнайомого чоловіка .. Сидить, молоко із жбаника п'є* (І. Муратов); *Незабаром Руда Голова приніс холодної вареної волятини й по дзбанику пива* (І. Білик).

ДЗБА́НОК, ДЖБА́НОК, *розм.* **ЖБА́НОК,** нка, *ч.* Те саме, що **дзбан.** *Рано, узявши з собою одного гайдука, .. набрав* [Онацький] *у глечики харчів, пляшку горілки і дзбанок з водою та й пішов до Хмельницького* (А. Чайковський); *Щовечора дзвенить прозорий дзбанок твій Над тихим джерелом* (М. Рильський); — *Харчів покладіть, бо воно ж далина, В мою полотняну торбинку: Червоного жбанок старого вина Та білого хліба скоринку* (Л. Первомайський); *Недаром кажуть, що до часу дзбанок воду носить* (Ірина Вільде); * Образно. *Візьмеш до саду зайдеш, — А там у дзбанки янтарні Вливає дбайливе сонце Пахучі меди нектарні* (І. Вирган); * У порівн. *Була* [баба] *сама невеличка, але туга, як полив'яний дзбанок* (Є. Гуцало).

ДЗБА́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **дзба́нок.** *Кюцнер, як звичайно, дуже зайнятий, його особистий секретар .. вицокує чергову інформацію, на столі парує дзбаночок гарячої кави* (У. Самчук); *Відвідувачі отримають дзбаночок давнього козацького напою для дегустації у подарунок!* (з мови реклами).

ДЗВЕНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзвені́ти** і звуки, утворювані цією дією. *В щебетанні пташок йому вчувалось дзвеніння фортеп'яна* (І. Нечуй-Левицький); *Немає нічого оглушливішого, як дзвеніння розбитого скла в мертвій тиші ночей* (П. Загребельний).

ДЗВЕНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *недок.* 1. Видавати високий, деренчливий металевий звук. *На ланах широких коси дзвеніли зрана* (Марко Вовчок); *Гудуть машини, і дзвенять трамваї, Скінчився ранок. Праця настає* (Л. Дмитерко); // *чим.* Утворювати чим-небудь такий звук. *Дід мій, коваль, за рікою призивно дзвенить молотком* (В. Сосюра); *Ніна, не чекаючи відповіді, вже дзвеніла посудом, розставляючи на столі склянки і блюдечка* (А. Шиян).

2. *перен.* Звучати дзвінко. *Одмовляє стара вже спокійно, тільки голос її дзвенить* (Марко Вовчок); *Зухвалий дівочий сміх лунав йому навздогін, дзвенів, здавалося, на все поле* (О. Гончар); * Образно. *Серце його й вуха його були глухі нині, бо дзвеніла одна лиш пісня — пісня кохання* (Ю. Покальчук).

◊ **(1) Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть** *і т. ін.)* / **задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло** *і т. ін.)* **у ву́хах (у голові́)** *у кого і без дод.* — хто-небудь відчуває шум, дзвін у вухах через хворобливий стан, сильне хвилювання, напруження і т. ін. *Наполеон .. замислився. В голові настирливо дзвеніло* (П. Кочура); *Знову в хаті тиша. Щось невловиме дзвенить у вухах, гуде в голові* (І. Цюпа); *Димом і темнотою заслало йому очі; в ухах загуло-задзенчало...* (Панас Мирний); *Голова моя заморочилась; зелений ліс закрутився в очах; щось загуло, зашуміло в вухах, і сам я не пам'ятав, що діялося зо мною* (І. Нечуй-Левицький); *Бухнуло серце, гаряче вдарило в голову. Задзвеніло у вухах* (А. Дімаров).

ДЗВЕ́НЬКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дзве́нькати** і звуки, утворювані цією дією. *Десь здалека долинуло мелодійне дзвенькання, ніби дзвіночки тихо-тихо бриніли. То спускалися з гір отари* (О. Іваненко).

ДЗВЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **дзе́нькати.** *У коридорі обоє, урочисто по-військовому дзвенькаючи*

острогами й голосно проказуючи свої прізвища, привітались з Іваном Семеновичем (М. Івченко).

ДЗВЕ́НЬКІТ, коту, *ч., розм.* Те саме, що **дзве́нькання.** *За столом стояла тиша, порушувана тільки тихим дзеньком виделок і ножів* (В. Собко).

ДЗВЕНЬКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *недок., розм.* Підсил. до **дзве́нькати.** *Поміж жовті смуги ліхтарень і .. шиб дзвенькотять дзвіночки* (Ірина Вільде).

ДЗВЕНЮ́ЧИЙ *див.* **дзвеня́чий.**

ДЗВЕНЯ́ЧИЙ, ДЗВЕНЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Який дзвенить, утворює дзенькіт. *Пливуть і тануть передзвони, — Байдужі до житейських справ... Дзвенячим містом, Авіньйоне, Іще Рабле тебе назвав* (М. Рильський); *Просто на тебе падає з дзвенючим пронизливим свистом металевий хижак* (О. Гончар); *Дзвенюча тиша оточувала Сивоока щільніше й щільніше* (П. Загребельний).

ДЗВІН, *ч.* 1. *род.* дзво́на. Ударний сигнальний підвісний інструмент, звичайно із сталі або бронзи, у вигляді порожнистої, зрізаної знизу груші, всередині якої підвішений ударник (серце). *На дзвіниці вдарили в дзвін, і тонкий .. гук задрижав і розлився по селі на всі долини* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. — *А хіба це ваш дім? — простодушно спитав Михайлик, рукою широко обвівши й степ, і неозорі далі, і синій дзвін небес* (О. Ільченко); * У порівн. *Мов дзвони, загули кайдани На неофітах* (Т. Шевченко).

2. *тільки мн.* Ударний музичний інструмент певної висоти звука. *Дзвони застосовують у симфонічних та оперних оркестрах* (з наук. літ.).

3. *род.* дзво́ну. Дія за знач. **дзвони́ти** 1 і **дзвені́ти** та звуки, утворювані цією дією. *У церкві розрізняють чотири канонічні види дзвону: благовіст, перебір, передзвін і дзвоніння* (з наук.-попул. літ.); *Дзвоном скликався народ на віче. Дзвоном вказували дорогу подорожнім, що заблукали в негоді. Дзвоном оповіщався народ про перемогу і віталося переможне повернення полків з війни* (з наук.-попул. літ.); *Чув дзвін, та не знає, звідки він!* (прислів'я); *Враз її збудив звук. Тепер вона зрозуміла — це був тоненький дзвін електричного дзвоника* (Ю. Смолич); *Немає в ньому* [голосі майора] *отого металевого дзвону, до якого ми звикли на стройовій підготовці всього батальйону чи на тактичних заняттях* (Є. Доломан); * У порівн. — *Леско! Леско! — гукнув дід, і голос його, як дзвін, роздався по лісу* (Панас Мирний).

(1) Церко́вний дзвін — урочисте дзвоніння у християнському храмі. *Стара гетьманська столиця зустріла запорожців та донців церковним дзвоном* (Ю. Мушкетик); *Церковний дзвін уживається для того, щоб: скликати віруючих до богослужіння; виражати торжество Церкви і її богослужінь; сповіщати не присутнім у храмі про час здійснення особливо важливих частин богослужінь* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі дзво́ни** *див.* **дзвони́ти;** **(2) Мали́но́вий дзвін (передзві́н)** — звук дуже приємного, м'якого тембру від дзвеніння чого-небудь. *Знизу виразно долітав малиновий дзвін чарок* (П. Панч); *Легка колісниця, срібна збруя, дуга в інкрустаціях, що грає ніби сама райдуга над головою корінного, малиновий передзвін дзвіночків* (І. Цюпа); **(3) Як дзвін** — дуже міцний, надійний. *Вже один корівник стоїть такий! Як дзвін! Ми коли вимурували його, то спершу випробували на міць* (О. Гончар).

ДЗВІНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Напівпаразитична трав'яниста рослина родини ранникових з губоподібними квітками, що приживається на коренях лучних трав. *Паразитичними бур'янами є повитиці, вовчки, а напівпаразитичними — дзвінець, кравник* (з наук. літ.).

ДЗВІНИ́ЦЯ, і, *ж.* Вежа для дзвонів на церкві, при церкві або окрема будівля з дзвонами. *До утрені завив з дзвіниці Великий дзвін* (Т. Шевченко); *В самому містечку було з п'ять десятків більших чи менших будівель .. Найвищою спорудою була дзвіниця, чи башта, із дзвоном і гарматами, з бійницями замаху то на шир дніпровську, а то на відкриті поля* (Г. Колісник); * У порівн. *Поставить він собі "двір"* [за́мок], *такий високий, як дзвіниця* (М. Коцюбинський).

◊ **Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці)** *див.* **плюва́ти.**

ДЗВІНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **дзвіни́ця.** *Церква без бань, .. на фасаді піднімається дзвіничка оригінальної архітектури* (І. Нечуй-Левицький); *От церковця криворівська. Дзвіничка похилена стоїть окремо* (Г. Хоткевич); *Біля дерев'яної дзвінички .. бевкав дзвін. Дзвонить старий попик* (О. Довженко).

ДЗВІ́НКА, и, *ж., розм.* Бубнова масть у картах. *Один козак танцює під акомпанемент товариша, поряд із яким лежать гральні карти німецького типу: шістка дзвінки та карта зеленої масті, схоже, що це шістка жиру* (із журн.).

ДЗВІНКИ́Й, а́, е́. Який голосно і чітко звучить. *Потім знов те дзвінке, голосне щебетання* [соловейка] *заглушають ще голосніші співи челяді* (Леся Українка); *Та ось за рогом голосно заспівав баян, почувся дзвінкий дівочий сміх* (В. Кучер); * Образно. *Василь удруге почув її голос. В ньому тепер було стільки щирої, дзвінкої подяки* (М. Йогансен); // Здатний голосно, чітко звучати, дзвеніти. *Нагострили сокири дзвінкими, — То ж і бритва не завжди така!* (М. Рильський); *Василь, витесуючи крокви, розпізнавав, де дзвінка лісова деревина, де захирілий на кладовищі стовбур* (Є. Пашковський); * Образно. *Дзвінке, як бронза, листя бриніло, впавши на алеї парку. За чорними кущами переярку підморгували вікна передмістя* (М. Бажан).

Дзвінка́ ти́ша *див.* **ти́ша.**

△ **Дзвінки́й при́голосний** *див.* **при́голосний.**

ДЗВІ́НКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **дзвінки́й.** — *Княже, — промовив він* [підліток] *деренчливим голосом, що вже втратив дитячу дзвінкість і почав ламатися, — а мені ти дозволиш піти в похід?* (В. Малик); *Сам грудний резонатор неспроможний надати голосу тієї дзвінкості, свіжого й яскравого тембру, що зветься "металом"* (з навч. літ.); * Образно. *Купала і Колас просто дивують нас розмаїтістю метрів і ритмів, багатством строфіки, співучістю, дзвінкістю слова* (М. Рильський).

ДЗВІ́НКО. Присл. до **дзвінки́й.** *Вони реготались, мов діти: вона — тонко і дзвінко, як молода дівчина, він — грубше, передчасним баском двадцятилітнього парубка* (М. Коцюбинський); *Мов крило, простяг він руку, Блиснув шаблею в руці... Крикнув голосно і дзвінко: "По набої, молодці!"* (О. Олесь); *Десь Чорногорівка позаду, село, де ми жили тоді, де жайворон співає дзвінко над перехрестями доріг* (В. Сосюра); *Вдалині дзвінко заклепали підкови, і незабаром на рослих лиснючих конях вилетіло чотири вершники* (М. Стельмах); *Стріла зі свистом протяла повітря і, дзвінко вдарившись у золотий ріг, відскочила і полетіла назад* (Ю. Винничук).

ДЗВІНКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **дзвіно́к** 1. *Сутулуватий службовець .. потупотів до дверей. Там потягнув за де-*

рев'яний держачок, від якого бігла вгору дзвінкова дротина (В. Барка).

ДЗВІНКОГОЛО́СИЙ, а, е. 1. Який має дзвінкий голос. *Сонячний день млосно дихав запашним теплом свіжої ріллі, і дзвінкоголосі жайворонки дружним хором славили весну* (С. Добровольський); *Невисока, міцно, по-хлоп'ячому збудована, вона* [дівчинка] *була гнучка, дзвінкоголоса і метка* (М. Бажан).

2. Який має дзвінке звучання. *Аж до вечора стоятиме над затоном веселий дзвінкоголосий гомін* (О. Гончар).

ДЗВІНКОГОЛО́СО. Присл. до **дзвінкоголо́сий.** *І знову завелася* [Книшиха] *дзвінкоголосо: — Ану — водорість! Цілюща водорість для всього! Смачна приправа для холодного й гарячого! Можна в чай! Можна в горілку!* (В. Нестайко).

ДЗВІНКОГОЛО́ССЯ, я, *с.* Властивість за знач. **дзвінкоголо́сий.** *Під час фестивалю на Буковелі можна побачити різнобарв'я національних костюмів та почути дзвінкоголосся колядок і щедрівок кращих фольклорно-етнографічних колективів Прикарпаття* (із журн.).

ДЗВІНКОСТРУ́ННИЙ, а, е, *поет.* Із дзвінкими струнами. *О музо! Ти полишила його в юдолі печалі й сліз і десь собі повіялася попід тинами та по шинках?.. А чи в покоях панських, п'яненька, тихо бренькаєш на дзвінкострунній лірі?..* (Василь Шевчук); *Ні ліри не торкнуся дзвінкострунної, Ні на лівійську флейту не озвуся вже* (А. Содомора, пер. з тв. Евріпіда).

ДЗВІНО́К, нка́, *ч.* 1. Зменш. до **дзвін** 1, 2. *Він, дійшовши до своєї квартири, з усієї сили потяг за ручку дзвінка, котрий несамовито задзвонив* (Панас Мирний); *Мовкли дзвони на батуринських церквах. Лиш на одній гомонів ще довго невеликий дзвінок, ніби плакав* (Б. Лепкий); * Образно. *Роман .. і справді бачить, як по землі дріботять маленькі чоботята, а над ними колишеться дзвінок червоної спіднички* (М. Стельмах); // Прилад для подавання звукових сигналів, що нагадують звуки дзвона. *Швидка реакція на останню характеристику збентежила Івана Євграфовича, і він з важким передчуттям наступного ранку натиснув кнопку електричного дзвінка відомого йому особняка* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Звуковий сигнал, звук, що його подають такі прилади. *Він усе сподівався чогось лихого. Ураз — дзвінок. Макар Іванович так і жахнувся, так і затремтів увесь* (М. Коцюбинський); *Десь здаля з міста доходять до мене дзвінки й гуркіт трамвая, нечутні в звичайну пору* (М. Івченко); *Дзвінок почувся — тож люд увесь поволі повернув до зали* (П. Тичина); *Усю ніч його не покидала, краяла серце думка про пізній телефонний дзвінок начальника районної міліції Дмитра Жданова* (М. Малиновська); * У порівн. *Звуки пісні, мов дзвінок, тужливо лісом пронеслись* (І. Франко).

◊ **Від гудка́ до гудка́ <Від дзвінка́ до дзвінка́>** *див.* **гудо́к**[1].

ДЗВІНО́ЧКИ, ів, *мн.* (*одн.* **дзвіно́чок,** чка, *ч.*). 1. Зменш.-пестл. до **дзво́ники.** *Дітки кинулися одно перед одним рвати чудові квіти: рожеві гвоздички, лілові дзвіночки й .. блискучий яскер* (Н. Кобринська); *Він ішов без стежки, у високій траві .. В тій траві траплялися чудові сині та блакитні дзвіночки і білі з жовтим серцем ромашки* (М. Трублаїні); *Ось він зовсім виразно бачить той зруб, на якому востаннє перед глухотою косив білу від ромашки і голубу від дзвіночків траву* (М. Стельмах); *Напевне, кожному із вас доводилося бачити цю гарну квітку — дзвіночок* (із журн.).

2. *тільки мн.* Ударний інструмент, що належить до групи ідіофонів, який має визначену висоту звука і складається з ряду металевих пластинок. *Звук із дзвіночків видобувають за допомогою спеціальних молоточків або клавішного механізму* (з наук.-попул. літ.); *Оркестрові дзвіночки.*

ДЗВІНОЧКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд дзвіночка (*див.* **дзвіно́чок**[1]), подібний до нього. *Квітки складаються із трубчастої чашки із чотирма загостреними, далеко відігнутими чашолистками і дзвіночкоподібного віночка* (з наук.-попул. літ.).

ДЗВІНО́ЧОК[1], чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **дзвіно́к** 1. *Людей уже повно. Дзвіночок голосненько продзеленчав, а за завісою молодь у гримі .. метушиться* (А. Головко); *В саду росли найчудовіші квіти, і на найкращих з них висіли срібні дзвіночки* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); * У порівн. *Гримить голосочок, як срібний дзвіночок, по садочку лунає* (Леся Українка).

ДЗВІНО́ЧОК[2] *див.* **дзвіно́чки.**

ДЗВОНА́Р, я́, *ч.* 1. Служитель, який калатає у церковні дзвони. *Посеред вулиці Мамай спинився, слухаючи, як на соборній дзвіниці відбиває дзвонар дванадцяту годину, північ* (О. Ільченко); *Із села почувся дзвін. Це дзвонар Юхрим, що залишився видзвонювати по душі небіжчика* (С. Тельнюк); *— Полегеньку дзвони, потихеньку, — повчав панотець дзвонаря. — Щоб пану менше вуха бевканням мозолити* (В. Чемерис); * У порівн. *— А чи, може, думаєш собі, що бовкнув, як дзвонар, та й хай собі як знають?* (А. Головко).

2. Той, хто дзвоником повідомляє про початок та закінчення занять, уроків у школі. *Китаєць з провінції Хунань суворо покараний за небажання звіряти годинник. Дзвонар помилково просигналив про завершення вступного іспиту до коледжу на чотири хвилини раніше* (з газ.)

3. *перен., зневажл.* Той, хто без потреби багато говорить; базіка, плетун. *— Ну, таки принесло ледащо отого дзвонаря, оте брязкало! Забавлятиме старих хазяїнів* (І. Нечуй-Левицький).

ДЗВОНА́РКА, и, *ж.* Жін. до **дзвона́р.** *Сімдесятип'ятирічна мешканка Полтави — найстарша дзвонарка України. Вона щодня, не зважаючи на погоду, йде дзвонити в місцевому Свято-Троїцькому храмі* (з газ.); *Баба Марія бозна-яким побитом пам'ятає всі наші вдяганки. Але її не називають гардеробницею. Дзвонарка — ось хто вона така. Ще відтоді, як бігала по школі з мідним дзвоником* (К. Гриб).

ДЗВОНА́РСТВО, а, *с.* Заняття дзвонаря. *Українське дзвонарство проаналізовано недостатньо. Його не розглядали окремо, а завжди в межах загального історично-культурного розвитку* (з наук. літ.); *У Римі давнє мистецтво церковного дзвонарства відходить у небуття* (із журн.); *На Прикарпатті відновлюють давні традиції дзвонарства, не ігноруючи при цьому надбання сучасної техніки* (з газ.).

ДЗВОНА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дзвона́р.** *Дядьки, зібравшись біля крамниці, строїли над Климом всякі смішки, буцімто дзвонарське його уміння відзначав навіть приїжджий архієрей і обіцяв висвятити Клима на найвищу у світі дзвіницю* (О. Гончар).

ДЗВО́НИК[1], а, *ч.* Те саме, що **дзвіно́к.** *Чути кроки і срібний дзвін ручного дзвоника* (І. Кочерга); *Коли дзвоник задзвонив на перерву й дітвора горохом посипалась із класу, батько підійшов до ставної русокосої вчительки* (М. Стельмах); *Я здригнулася від телефонного дзвоника* (В. Шкляр); * Образно.

Жайворонок то підлітав вище й зникав у блакиті, то спускався й розсипав дзвоники над самою головою (Ю. Яновський).

ДЗВО́НИК[2] *див.* **дзвоники.**

ДЗВО́НИКИ, ів, *мн. (одн.* **дзво́ник,** а, *ч.).* Трав'яниста або напівкущова рослина родини дзвоникових із блакитними, синіми, ліловими, фіолетовими і т. ін. квітками, що формою нагадують маленькі дзвони. *Він чув, як риплять вози в дикому степу серед гарячої тиші, обминаючи польові дзвоники* (М. Хвильовий); *В парку, за словами старожилів, було багато фіалок, конвалій, дзвоників та інших квітів* (з наук.-попул. літ.).

ДЗВО́НИКОВІ, вих, *мн.* Родина рослин із квітами, схожими на дзвоники *(див.* **дзво́ник**[1]), що належить до надкласу покритонасінних. *До родини дзвоникових належать трав'янисті рослини, часто з молочним соком* (з навч. літ.).

ДЗВОНИКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд дзвоника *(див.* **дзво́ник**[1]**).** *Квітки багаторічних дзвоників — великі, фіолетові або білі, дзвоникоподібні, бувають прості і повні* (з наук. літ.).

ДЗВОНИКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **дзвоникоподібний.** *Віночок вереса звичайного зрослопелюстковий, коротший за чашечку, дзвоникуватий, чотирироздільний, як і чашечка, лишається при плодах* (з наук.-попул. літ.).

ДЗВОНИ́СТИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **дзвінки́й.** *Довго безмовна була вона, очі рясними сльозами Сповнились їй, і голос немов перервався дзвонистий* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Там ратай любить спочивать І жниці воду набирать Опівдні у дзвонисті глеки* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДЗВОНИ́ТИ, дзвоню́, дзво́ниш, *недок.* 1. Виклика́ти звуки, ударяючи в дзвін, калатаючи дзвінком або б'ючи по деяких предметах. *Він* [паламар] *один знає, по кому і як дзвонити* (Панас Мирний); *Покоївка дзвонила склянками* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Гетьман старий ридає, До Бога руки знімає, .. І, мов дзвоном дзвонить, Говорить* (Т. Шевченко); // Видавати дзвін (дзеніння). *Дзвони дзвонять, наче музики грають* (І. Нечуй-Левицький); *Знову дзвонить телефон* (В. Кучер).

2. Виклика́ти до телефону дзвінком телефонного апарата; говорити по телефону. [Н а д і я:] *А мій Гордій теж приїхав?* [Р о м о д а н:] *Скоро буде, дзвонив мені...* (О. Корнійчук); *— Дзвонили ви до Русевича? — спитав Петров .. — Двічі дзвонив* (Ю. Шовкопляс); *Оксен, похмурий і сердитий, поїхав у сільраду ще раз дзвонити у район* (Григорій Тютюнник).

3. *перен., розм.* Без потреби багато говорити; базікати, поширювати чутки, плітки і т. ін. *І побігла* [Хвеська], *і вже дзвонить по всьому селу, що її чоловік налаяв і трохи не бив, і що він гроші знайшов, і що він ховається з ними* (з переказу).

◊ **Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть** *і т. ін.)* / **задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло** *і т. ін.)* **у ву́хах (у голові́)** *див.* **дзвеніти; (1) Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі дзво́ни** — розповідати про що-небудь буквально всім; широко розголошувати щось. *Іще й великий дзвін не бовкнув, а у вдовиному дворі... уво* [у] *всі дзвони дзвонили. Ведуть Ігната під руки до розправи* (П. Куліш); *Та не буває, скажете ви, щоб село не довідалось, бо село то завжди все знає, завжди в усі дзвони видзвонює* (Є. Гуцало); **(2) Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми,** *фам.:* а) тремтіти від холоду, страху і т. ін. *Дзвоню зубами, бо мені зимно* (М. Коцюбинський); *Вона* [Анна] *плакала голосно, а він* [Михайло] *смертельно перелякався. — Ходи! — кликнув, хрестячись та дзвонячи зубами* (О. Кобилянська); *— Мокрий, змерзлий вершник держиться за гриву та дзвонить зубами* (Юліан Опільський); *Від змоченої блузки і сорочки Марисі було холодно, і вона видзвонювала зубами* (Ірина Вільде); б) не мати чого їсти, голодувати. *Погана парафія, де піп зубами дзвонить* (прислів'я).

ДЗВОНИ́ТИСЯ, дзво́ниться, *недок., розм.* Пас. до **дзвони́ти** 1. *Хоч до церкви й не дзвонилося, .. єпископ, готуючись до служби Божої, як те в нього водилося, мав би вже й зосередитись* (О. Ільченко).

ДЗВОНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзвони́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Церковнеє дзвоніння — На службу то призив* (А. Кримський); *Бертольд зачепився за мідний моздир* [моздір], *що зірвався зі стола й з дзвонінням покотився по кам'яних плитах підлоги* (Н. Королева).

ДЗВОНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до дзвона. *Ями-зерносховища, знайдені на багатьох поселеннях сабатинівської культури, мали циліндричну, грушо- або дзвоноподібну форму* (з наук. літ.); *Верхня частина Збруцького ідола заповнена чотирма фігурами божеств, увінчаних однією дзвоноподібною шапкою з відігнутими крисами* (з наук.-попул. літ.).

ДЗВЯК[1], у, *ч., розм.* Те саме, що **дзвя́кання.** *Задрижали стіни в хатах, посипалось з дзвяком скло і шарування на землю, застогнали, заревли ядра гарматні* (М. Старицький); *Заревла худоба, заіржали коні, закувікали свині, загуркотіли вози, — село прокинулося. Тупнява ніг, тріщання воріт і перелазів, дзвяк і брязкотіння* (Б. Харчук).

ДЗВЯК[2], *виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук від удару по металевих або скляних предметах. *Дядько цеглиною по замку дзвякнув: дзвяк, дзвяк* (із журн.).

2. Уживається як присудок за знач. **дзвя́кати** і **дзвя́кнути.** *Коні відходили й сходились знов, аж на диби ставали. Дзвяк — і схрестилися шаблі* (П. Тичина).

ДЗВЯ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзвя́кати** і звуки, утворювані цією дією. *І таке дитяче, чисте зворушення, така тиха благість, така радісна туга випромінюються з цього мертвого мармуру, що глузливою богозневажливістю здається дзвякання посуду, димок сигар, виплески сміху* (В. Винниченко); *Водолаз стояв під затопленою бойовою рубкою, збираючись подати сигнал, щоб підіймали нагору, коли йому здалося, ніби чує кволе дзвякання об стальну стіну човна* (М. Трублаїні); *Під стіною, мабуть, стояв таз, і краплини інколи падали з приглушеним дзвяканням* (М. Олійник).

ДЗВЯ́КАТИ, аю, аєш, *недок.* Видавати короткі дзвінкі звуки при ударі по металевих або скляних предметах. *Тут на рундуці гроші в долоні лічив* [хазяїн], *дзвякаючи* (Марко Вовчок); *Над ким ті сурми плакали? Чого тарілки дзвякали?* (П. Тичина); *Стукав молоток і дзвякала сокира на самому ґанку — то хлопці піддашшя та сходи лагодили* (А. Головко).

ДЗВЯ́КІТ, коту, *ч.* Те саме, що **дзвя́кання.** *По луках косили сіна, і звідти нісся дзвякіт кіс, дівочий сміх, пісні* (В. Винниченко); *Знизу чути пронизливий свист, .. дзвякіт заліза* (П. Колесник); *Лантух сповз із плечей велетня і з дзвякотом упав на кам'яні плити* (Валерій Шевчук).

ДЗВЯ́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **дзвя́кати.** *От уже й сонечко сходить... дзвякнув дзвінок...* (Марко Вовчок); *Двері знову не піддалися, лиш засув, який вільно ходив у пазах, дзвякнув* (В. Козаченко); *Залізо дзвякнуло об страшні щелепи, і крокодил пірнув під воду. Це врятувало Джомо* (В. Малик); *Зіштовхнулися запорожці з дорошенківцями під Смілою і Жаботином, дзвякнули шаблі, потекла крівця* (Ю. Мушкетик);

◆ Образно. *Музиканти на хорах уже настроювали інструменти, щоб дзвякнути краков'як* (О. Донченко).

ДЗЕ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзе́кати.** *Нині серед дослідників немає сумніву в тому, що білоруське дзекання і цекання автохтонного походження і розвивалося без польського впливу* (з наук. літ.).

ДЗЕ́КАТИ, аю, аєш, *недок.* Вимовляти "дз" замість "дь", що характерно для білоруської мови й деяких діалектів української та російської. *Мені ніколи не спадало на думку цекати та дзекати — хіба в цілях імітації вимови наших північних сусідів* (з Інтернету).

ДЗЕЛЕНЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзеленча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Бертольд відчув майже фізичний біль, коли хтось з рухливих південних гостей необережним рухом викликав дзеленчання наповнених реторт* (Н. Королева); *Чути було пронизливе дзеленчання електровозів* (Д. Ткач); *За дверима почулося човгання, дзеленчання ланцюжка, а потім чийсь старечий голос викашляв: — Хто?* (Ю. Винничук).

ДЗЕЛЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок.* Видавати дзвінкі звуки (про дзвоник, скляні предмети і т. ін.); дзвонити, дзвеніти. *Дзеленчить довго й тоненько дзвоник* (С. Васильченко); *Від міцного кроку дзеленчить скло* (О. Донченко); *На вулиці радісно дзеленчали трамваї* (П. Козланюк); *На підлозі дзеленчав битий посуд і котились пляшки* (Б. Антоненко-Давидович); // *перен.* Те саме, що **дзижча́ти.** *А мухи дзеленчать, і в'ються, і чорніють* (М. Рильський).

ДЗЕЛЕ́НЬ, *виг.* Уживається як присудок за знач. **дзеле́нькати** і **дзеленча́ти;** дзень. — *Останні кулі вистрелюємо... тільки дві ленти коло кулемета... половину роти порубано... Ви слухаєте?.. Телефоністка! Охтирку!! Др... др... др... дзелень... — Проводи перерізано! Гади!..* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЗЕЛЕ́НЬ-ДЗЕНЬ *див.* **дзень-дзе́нь.**

ДЗЕЛЕ́НЬКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзеле́нькати** і звуки, утворювані цією дією. *Звуки здались Бертольдові такими подібними на дзеленькання підков по скелях* (Н. Королева); *У вас з-за спини чути дзеленькання трамвая. Той під'їжджає до зупинки, і жінка в останню секунду заскакує у відчинені двері* (Любко Дереш); *Бідолаху ще й посадили, бо в суді йому довели, що він не глухонімий, а тільки сліпий, отже, чув дзеленькання дзвіночка і своєю поведінкою подавав поганий приклад, хоч це й було вночі* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДЗЕЛЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок.* Те саме, що **дзеленча́ти.** *Дзвони дзеленькали, а великий дзвін хрипів, неначе стара розбита сковорода* (І. Нечуй-Левицький); *Над озером пахучим, золотавим дзеленькає маленькая бджола* (Б.-І. Антонич); *Коні .. дзеленькали вудилами* (П. Панч).

ДЗЕЛЕ́НЬКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **дзеле́нькання.** *Десь здаля чути дзеленькіт дзвінка. То, мабуть, блукає межами корова, яку ще виганяють на пашу* (І. Чендей).

ДЗЕЛЕ́НЬКНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **дзеле́нькати.** *Дзеленькнув станційний дзвін* (О. Донченко); — *За успіх, сеньйори! За великий успіх! Жалібно і ніжно дзеленькнули чарки...* (М. Білкун).

ДЗЕЛЕНЬКОТА́ТИ *див.* **дзеленькоті́ти.**

ДЗЕЛЕНЬКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, **ДЗЕЛЕНЬКОТА́ТИ,** очу́, о́чеш, *недок.* Підсил. до **дзеле́нькати.** *Галуззя грушки шморгало у вікна, а шибки дзеленькотіли* (В. Стефаник); *Він дивувався, як комунівці не поглухнуть од цієї музики, що від неї дзеленькотіли шибки їдальні-клубу й, здавалося, угиналася підлога...* (Д. Бузько); *Сіпає дзвінка* [Мефістофель], *що дзеленькоче.., аж стіни задрижали* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ДЗЕН, у, *ч.* Те саме, що **дзен-будди́зм.** *Можливо, мали рацію стоїки, які закликали ввійти в себе і, отже, знайти душевний спокій? На зануренні в глибини власного "Я" ґрунтуються й східні вчення про нірвану, дзен* (з наук. літ.).

ДЗЕН-БУДДИ́ЗМ, у, *ч.* Течія в буддизмі, що виникла у Китаї в VI ст. і ґрунтується на тому, що з божеством можна поєднатися в земному житті, виявити його у власному дусі. *Засновником дзен-буддизму вважається індійський монах Бодхідхарма, який начебто прибув у 520 р. до Китаю і заснував там особливу школу буддизму* (з навч. літ.); *Втеча від дійсності передбачає (згідно з дзен-буддизмом) наявність безлічі доріг і стежин* (з газ.).

ДЗЕН-БУДДИ́СТ, а, *ч.* Послідовник дзен-буддизму. *Дзен-буддисти не надають великого значення ні догматиці, ні ритуалам, ні закликам до Будди* (з наук.-попул. літ.).

ДЗЕН-БУДДИ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до дзен-буддизму. *Від традиційного буддизму дзен-буддизм відрізняється тяжінням до ірраціоналізму та містики* (з навч. літ.).

ДЗЕНЬ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук від дзвеніння. *В густолíссі коло гатки Бурундук будує хатку .. Цілий день, цілий день Тільки й чути — "дзень!" та "дзень!"* (М. Стельмах); *Дзень!.. Залізо скреготнуло об залізо. Козаки гуртом підступили до ями й, стукаючись лобами, схилились над нею* (В. Шкляр).

2. Уживається як присудок за знач. **дзе́нькати.** *Туп, туп ніженьками! Дзень, дзень підківками!* (Сл. Гр.); *Враз із горна вихватив* [коваль] *червоний шмат заліза на ковадло, — дзень, дзень* (А. Головко).

ДЗЕНЬ-ДЗЕЛЕ́НЬ *див.* **дзень-дзе́нь.**

ДЗЕНЬ-ДЗЕ́НЬ, ДЗЕЛЕ́НЬ-ДЗЕНЬ, ДЗЕНЬ-ДЗЕЛЕ́НЬ, *виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук від дзвеніння. — *Дзень-дзелень... дзень-дзень! Сильний, різкий дзвінок вдарив у передпокої. Чубинський аж скочив* (М. Коцюбинський); *Мартинові усю ніч снилися арештанти в кайданах: суворі, худі, неголені, і в такт їхньої ходи сумовито дзвеніли кайдани: дзень-дзень, дзень-дзень...* (К. Гриб).

2. Уживається як присудок за знач. **дзе́нькати.** *У серці дзвоники дзень-дзень...* (Н. Королева); *Ідуть* [словачки] *тротуаром у червоних чобітках, маленькі молитовнички до грудей притискують та з-під хусток на мене тільки зирк-зирк!.. А чобітки їхні — дзень-дзень...* (О. Гончар).

ДЗЕНЬК[1], у, *ч., розм.* Те саме, що **дзе́нькання.** *Протуркотіло старе колоддя під колесами, війнуло домашнім димом з-за широкої брами, чулися вже з города людські голоси, стуки та грюки, дзеньки та бреньки* (П. Загребельний).

ДЗЕНЬК[2], *виг.* 1. Звуконаслідування, що означає звук від удару. *Лаврут нагинався, клав віття на товсту колоду, розмахувався довжелезними руками — сокира зблискувала на сонці — й, хукаючи, опускав їх важко-гостро донизу — дзеньк!* (із журн.).

2. Уживається як присудок за знач. **дзе́нькати** і **дзе́нькнути.** *Хлопець дзеньк по порцеляні, і вона розбилася* (із журн.).

ДЗЕ́НЬКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзе́нькати** і звуки, утворювані цією дією. *На хвилину стихло все, не чути було ані шелесту, ані дзенькання посуду* (О. Іваненко); *Барабанний гуркіт, дзенькання мідних тарілок, пищання флейт залунали перед головними воротами, впали залізні брами*

(Р. Іваничук); *Микита ще здаля почув дзенькання молотка по металу* (М. Циба).

ДЗЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок.* Утворювати короткі дзвінкі звуки. *Чути, як .. біля колодязя дзенькають цеберки* (О. Донченко); *Знову бреньчить сама кобза .. Струни дзенькають, ніби падають у безвість дзвінкі краплі часу* (Ю. Яновський); *Дзенькали чарки, видзвонювали виделки, шурхотіли ноги під столами* (Р. Андріяшик); // *чим.* Викликати такі звуки ударами по металу, склу і т. ін. *Нові гості .. полуднували, дзенькали ножами, стукотіли об тарілки* (І. Нечуй-Левицький); *Ридван, весело дзенькаючи залізним відром, плавно покотився у вибалок* (В. Кучер); *Стріли лучників дзенькали в начищену бронзу, мовчки впинались у живе тіло людей і коней* (І. Білик).

ДЗЕ́НЬКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **дзе́нькання.** *Ежен тривожним ухом ловив усякий шелест, замираючий дзенькіт фіакрських дзвінків* (І. Франко); *З спальні долітав грюкіт, жалібний дзенькіт розбитої шибки* (А. Шиян); *Час уже вечірній, братська молитва давно повинна закінчитися, він дослухався гамору й дзенькоту келихів, та жоден веселий звук не втішив його вухо* (Р. Іваничук); *Він починає відсувати білу шторку з вікна. Залізний дріт, який тримає її, з дзеньком падає, боляче б'ючи його по пальцях* (Ю. Андрухович).

ДЗЕНЬКІТЛИ́ВИЙ *див.* **дзенькотли́вий.**

ДЗЕНЬКІТЛИ́ВО *див.* **дзенькотли́во.**

ДЗЕ́НЬКНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Однокр. до **дзе́нькати.** *Балон луснув, жалібно дзенькнувши* (В. Собко); *Дмитро Бондар зайшов у їдальню саме тоді, коли дружно дзенькнули чарки* (М. Зарудний); *Зрештою рука безсило впала і шабля дзенькнула об камінь* (Валерій Шевчук); *Щось задеренчало, захрумтіло, дзенькнуло — і ворота зі скрипом відчинилися, перепускаючи подорожніх козаків на подвір'я* (Д. Білий).

2. *розм.* Зателефонувати. *Привітати матерів із Новим роком! .. Пропозиція всім сподобалася .. Ех, добре було б і собі озватися, дзенькнути в райцентр!* (О. Шугай).

ДЗЕНЬКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзенькота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Протягом дня сюди долинало звідусіль, а особливо з Подолу, чимало церковного дзеленчання й дзенькотання, бриніння й теленькання* (із журн.); *Дзенькотання кавоварки.*

ДЗЕНЬКОТА́ТИ *див.* **дзенькоті́ти.**

ДЗЕНЬКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзенькоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Дзенькотіння посуду.*

ДЗЕНЬКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, **ДЗЕНЬКОТА́ТИ,** очу́, о́чеш, *недок.* Підсил. до **дзе́нькати.** *Цап на цимбалах паличками I брязкотить, і дзенькотить* (Л. Глібов); // *перен.* Голосно, весело говорити або щебетати. *Пашать юні обличчя. Виблискують очі .. Про щось так поривно щебечуть, дзенькотять дівчатка* (Є. Кротевич); *А вгорі невтомні жайворонки Вже з досвітка роботу зачали, I так дзенькочуть* (І. Вирган).

ДЗЕНЬКОТЛИ́ВИЙ, ДЗЕНЬКІТЛИ́ВИЙ, а, е. Який дзенькотить. *Тихий дзвін котився по узліссю, I льодок ламкий та дзенькотливий Під твоєю ніжкою тріщав!* (М. Рильський); *Дзенькотливі горобці; Дзенькотливі прикраси.*

ДЗЕНЬКОТЛИ́ВО, ДЗЕНЬКІТЛИ́ВО. Присл. до **дзенькотли́вий, дзенькітли́вий.** *Тимофіїв .. голос дзвенів десь угорі, як дзвенить жайворонок над стиглими нивами, линув вище й вище і знову заливався чисто й дзенькітливо* (Валерій Шевчук).

ДЗЕРКА́ЛИТИ, лить, *недок.* Відбивати зображення чогось, як дзеркало. *Ні весла не вдаряли, ні вітрило не розпустилось, а човен різав і різав синю воду, а вона дзеркалила його золоті блискучі боки* (Ю. Логвин).

ДЗЕРКА́ЛИТИСЯ, литься, *недок.* Виблискувати, як дзеркало. *Перед нами дзеркалилась невелика затока, відгороджена від фарватера піщаною косою, за якою стояли бакени* (М. Руденко); *В напруженій правиці кривавим плиском дзеркалився меч* (Ю. Логвин).

ДЗЕ́РКАЛО, а, *с.* 1. Відшліфована, перев. скляна, поверхня, що відображає предмети, які перед нею знаходяться, а також спеціально виготовлений предмет із такою поверхнею. *Софія стояла перед великим дзеркалом і кінчала причісування* (Леся Українка); *В обмін скіфи одержували від греків вино, різні вироби античного ремесла: бронзові дзеркала, посудини, ситечка, черпаки для вина* (з наук. літ.); * Образно. *Хтось у гаю за дзеркалом-ставком махнув, як птиця, білим рукавом* (М. Рильський); * У порівн. *Ставок, наче дзеркало, відбивав у своїх тихих водах усю гору з слободою* (Панас Мирний); // *чого, перен.* Спокійна блискуча поверхня води або льоду. *Незабаром заблищало крізь комиш спокійне дзеркало озерця* (М. Коцюбинський); *Дзеркало ріки спокійне, закам'яніле* (Ю. Смолич).

2. Гладка поверхня чого-небудь. *Внутрішня робоча поверхня циліндрів двигуна шліфована і називається дзеркалом циліндрів* (з наук. літ.).

3. *чого, перен.* Відображення яких-небудь явищ, процесів і т. ін. *Народна творчість завжди була, є і, розуміється, буде вірним дзеркалом народного життя, правдивим літописом історичних подій* (М. Рильський); *Спинилася* [Любов Прохорівна] *і не повернула обличчя, не показала мокрих очей — дзеркала страждань і сумнівів душі* (Іван Ле).

Венеціа́нське (венеці́йське) скло (дзе́ркало) *див.* **скло;** **(1) Криве́ дзе́ркало:** а) дзеркало, що дає неправильне зображення. *Те, що він побачив, могло бути, без сумніву, тільки в жахливо кривому дзеркалі: звідти дивилась на нього безмежно змучена й волохата людиноподібна істота...* (І. Багряний); б) *(перен.)* спотворення чого-небудь. *Справжня історія і замовчувалася, і подавалася в кривому дзеркалі* (Є. Гуцало).

◊ **(2) Як сліпо́му дзе́ркало,** *зі сл.* т р е б а, п о т р і б н о *і т. ін., ірон.* — уживається для вираження категоричного заперечення змісту зазначених слів; зовсім (не треба, не потрібно). *То йому так потрібно, як .. сліпому дзеркало* (Номис).

ДЗЕРКА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дзе́ркало** 1. *Широке горіхове ліжко з відполірованими до дзеркального блиску спинками ретельно покрите тюлевим покривалом* (М. Руденко); // Зробл. із дзеркала; обладнаний дзеркалом. *Аркадій Валеріанович .. зупиняється перед дзеркальною шафою* (М. Стельмах); *Декілька разів я пробував несподівано озирнутися, зупинявся біля дзеркальних вітрин магазинів — нікого підозрілого позаду не було* (Д. Білий); *Посередині великого залу бив фонтан, і його бризки здіймалися високо до дзеркального купола, крізь який сонячне проміння падало на воду і на чудові рослини, що росли в басейні* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // Споряджений дзеркалом (про оптичні, фотографічні прилади). *Більшість однооб'єктивних дзеркальних камер дозволяє змінювати об'єктив, який приєднується до камери за допомогою байонетного чи різьбового з'єднання* (з наук.-попул. літ.); *Дзеркальний телескоп;* // У якому розташовані дзеркала. *Випили, старшина*

обережно поставила келихи на мармуровий столик і невдовзі задиміла люльками, напустивши цілу хмару сизого їдкого диму в голубу дзеркальну залу (В. Чемерис); // Схожий на дзеркало. *На березі стояли високі, стрункі будинки, усміхаючись сонцю своїми дзеркальними шибками* (Д. Бузько); *Двоє сірих оченят сидять у підбрів'ї в сивої Гайдаржі, .. і тремтить в очах по росі-сльозині. Завжди в очах дзеркальна роса — хай весна, хай осінь, хай зима* (Є. Гуцало); *Мотоцикл торохнув по дерев'яному містку, і від пригірка завидніла оббита дощами кузня з постаттю в дзеркальних окулярах і обшитих жовтими блискавками джинсах* (Є. Пашковський).

2. Такий, як у дзеркалі, зворотний. *Дзеркальне відображення;* // Який відтворює кого- або що-небудь. *Художній образ ватажка опришків, створений драматургом, не є дзеркальною точною копією Довбуша — історичної особи* (з наук. літ.).

3. *перен.* Який має рівну, блискучу поверхню (перев. про водну поверхню). *Над дзеркальними водами Дніпра квилила самотня чайка* (Н. Рибак); *Волинь — край гарних лісів, тихоплинних річок і дзеркальних озер* (із журн.).

△ **Дзерка́льний ко́роп** *див.* **ко́роп; Дзерка́льний чаву́н** *див.* **чаву́н.**

ДЗЕРКА́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, який виготовляє дзеркала. *Дзеркальники та малярі по фарфору перевершили усіх* (З. Тулуб).

ДЗЕРКА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дзерка́льний.** *Акустичною особливістю телефонної розмови є ефект дзеркальності: якщо говорити тихо, то й абонент буде відповідати напівголосно, і навпаки, якщо говорити голосно, то і відповідати будуть підвищеним тоном* (з навч. літ.); *Один-однісінький* ["Оріон"] *серед дзеркальності вод. Під парусами видається неймовірно високим* (О. Гончар).

ДЗЕРКА́ЛЬНО. Присл. до **дзерка́льний** 2, 3. *Дзеркально начищені чоботи .. поскрипували при кожному кроці* (В. Собко).

ДЗЕ́РКАЛЬЦЕ, я, *с.* 1. Зменш. до **дзе́ркало** 1. *На подвір'ї шахти 3 нею ми зустрілись — Дівчина в маленьке Дзеркальце дивилась* (Г. Бойко); * У порівн. *І небо, зорі, хмари — все видно було у чистій воді, як у дзеркальці* (Панас Мирний).

2. Блискуча пігментна частка, смужечка і т. ін. на пір'ї птахів або на тілі комах. *Крила качок темно-бурі з такими самими дзеркальцями, як і в качурів у весільному наряді* (з наук. літ.); *На нижній поверхні черевця бджоли є гладенькі, безволосі ділянки, які називаються дзеркальцями* (з навч. літ.).

ДЗЕ́ТА, и, *ж.* Назва шостої літери грецького алфавіту (Ζ). *До літер, що утворилися від грецької дзети, належать латинська Z та кирилична З* (з наук.-попул. літ.).

ДЗИ́ҐА, и, *ж.* 1. Дитяча іграшка у вигляді круга або кулі на осі, яка при швидкому обертанні утримується у вертикальному положенні. *Коливання Місяця — це щось на зразок тих коливань, яких зазнає вісь дитячої дзиґи* (з наук.-попул. літ.); *Хлопчик пускає дзиґу і в той же час тримає її за допомогою мотузки. Коли вона знаходиться у найбільшому русі, здасться, що вона зупиняється в нерухомості* (із журн.); * У порівн. *Лице суворе* [у Мотрі], *очі в якійсь задумі, а сама вертлява, як дзиґа* (С. Васильченко).

2. *перен.* Швидка в рухах, вертлява людина. [Ю п і т е р:] *А вам, Олимпські* [олімпські] *зубоскалки, Моргухи, дзиґи, фиглярки* [фіглярки], *Березової дам припарки, Що довго буде вам втямки ..*" (І. Котляревський); — *От дзиґа! дзиґа і є!* — *сказав Василь, геть одходячи і любуючись на Олександрові викрутаси* (Панас Мирний).

ДЗИҐА́Р *див.* **дзиґарі́.**

ДЗИҐА́РИК, а, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дзиґа́р.** — *Одначе! — перебив Корнієвич, глянувши на дзиґарик. — Нам, Микито Степановичу, пора йти!* (Олена Пчілка); *У Пітері .. і не розбереш, не глянувши на дзиґарик, вечір це чи ніч* (Ю. Мушкетик).

ДЗИҐА́РИКИ, ів, *мн., розм.* Зменш. до **дзиґарі́.** *Юрій оточив сестру увагою: то кусок на плаття найрідкіснішої розцвітки принесе, .. то закриті дзиґарики завбільшки з квасолину* (Ф. Бурлака).

ДЗИҐАРІ́, ів, *мн. (рідше одн.* **дзиґа́р,** *я́, ч.), розм.* Те саме, що **годи́нник.** — *Пізно вже, — каже панич, дивлячись на невеличкі дзиґарі* (Панас Мирний); *Чути було лише, як ритмічно цокають великі дзиґарі на стіні біля буфета* (Ю. Смолич); *У роменської лагідної бабусі в хаті мирно вистукують час дивовижні старі дзиґарі з зозулею, пахне м'ятою і любистком, а ввечері десь у запічку затишно цвіркає без угаву цвіркун* (Б. Антоненко-Давидович); *Десь збоку, наче з далекої далини, достукується дзиґар, але короткозорість не дозволяє побачити стрілки* (Ю. Винничук); * У порівн. *Монотонно і безконечно* [гупали слова], *наче великі дзиґарі рахують хвилі* (М. Коцюбинський).

ДЗИҐА́РНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **годинника́р.** — *Про щастя, отже, проповідує історик, хімік, фізик, граматик, землемір, солдат, дзиґарник — усі, кому лиш забагнеться* (Василь Шевчук).

ДЗИҐА́РНЯ, і, *ж., розм.* Годинникова майстерня. *Піна, а не пиво, — сказав Котов, зазираючи у вічі Христофорові Ничипоровичу, а почув: "Чекаю в дзиґарні." Вони зустрілися в годинникаря* (Б. Харчук).

ДЗИҐА́РОК, рка, *ч., розм.* Ручний годинник. *Хотіли ніби мене ляхи повісити за те, що я згубив панський дзиґарок, а я втік та хочу пристать у гайдамаки* (П. Куліш); — *Ось-де на грудях мій ланцюг із хрестиками більше варт, як твій дзиґарок* (О. Кобилянська); *Знадвору йшов уже ранковий світ, і тіні зеленими дрімотними велетнями лягали на стіні, покірно й зажурено цокав дзиґарок* (М. Івченко).

ДЗИ́ҐЕЛЬ, ґля, *ч., розм.* Те саме, що **стіле́ць.** *Умеблювання кімнат теж було старинне: лави довкола стін, дзиґлі* (Г. Хоткевич); *Він сидів з книгою в руках на різьбленому дзиґлі* (П. Загребельний); *Твардовський умостив дрібне тіло на дзиґель, і його обличчя споважніло* (Валерій Шевчук).

ДЗИ́ҐЛИК, а, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дзи́ґель.** *Надувшись всякий з них, як йорж, Царя на дзиґлик посадили, А сами* [самі] *мовчки одступили Від покутя аж до дверей* (І. Котляревський); *А потім цариця Сіла мовчки на дзиґлику* (Т. Шевченко); *Федір, щоб не заважати другові, притулився на дзиґлику проти печі біля вікна* (Ю. Збанацький).

ДЗИҐЛЬО́ВАНКА, и, *ж., діал.* Легковажна, вертлява дівчина, кокетка. *В городі не жив і з дзиґльованками не возився* (Б. Лепкий).

ДЗИ́ҐНУТИ, ну, неш, *док., кого і без прям. дод., розм.* Те саме, що **дзи́знути.** [М и ш к о:] *Ото ж краще забирайтесь, серйозно кажу. А то ще дзиґне* [струм] *кого* (І. Микитенко); *В цю мить над головою дзиґнуло, і позаду гримнув випал* (Ю. Смолич).

ДЗИҐОНІ́ТИ, ни́ть, *недок., розм.* Тремтіти; дрібно стукотіти. *Біжить* [Галя] *поміж могил, поміж хрестів, поміж гра-*

нітних плит, наражаючись на кущі, на бузину, якою поріс цвинтар, і її губи дзиґонять риданням (Є. Гуцало); *Зуби дзиґонять, вибивають такі ритми, що куди там сучасним модерновим ВІА* [вокально-інструментальним ансамблям] (В. Яворівський); *Під сльотою дзиґоніли дроти* (Є. Пашковський).

ДЗИҐОРІ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., розм.* Те саме, що **тереве́нити.** *В темній кімнаті ще довгенько дзиґоріли матушки, пересуджуючи сусід, але й вони потомились* (І. Нечуй-Левицький); *Дзиґорить* [майор], *жартує, округлює очі — розповідає щось страшне й веселе* (Ю. Мушкетик).

ДЗИҐОТІ́ТИ, ти́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзи́зкати.** *Я вже навіть готовий був відповісти, але не встиг: почав дзиґотіти мобільний телефон* (із журн.).

ДЗИЖЧА́ЛЬЦЕ *див.* **дзижча́льця.**

ДЗИЖЧА́ЛЬЦЯ, лець, *мн. (одн.* **дзижча́льце,** я, *с.).* Укорочена пара крил, орган рівноваги у комах. *У двокрилих (наприклад, мухи, комарі) задні крила перетворилися на булавоподібні органи рівноваги — дзижчальця* (з навч. літ.).

ДЗИЖЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзижча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *З докучним дзижчанням билась об шибку муха* (М. Коцюбинський); *Кулі з дзижчанням пролітали десь зовсім близько* (Л. Первомайський); *— Починайте, — долинула до неї команда Карцева і разом з нею дзижчання кіноапарата* (В. Собко).

ДЗИЖЧА́ТИ, чи́ть, *недок.* Видавати одноманітні дрижачі звуки при польоті (про комах). *Павуки снували павутиння, комарі дзижчали, мошка ж хмарами носилась* (Панас Мирний); *Збори замовкли. Тільки чути було, як дзижчать у повітрі настирливі зелені мухи* (О. Донченко); // Створювати такі звуки під час швидкого руху, польоту і т. ін. (перев. про машини і механізми). *В перший раз почув, як то дзижчать над головою кулі* (С. Васильченко); *Машина шалено мчала по степовій дорозі, дзижчала привітно та весело, як польова бджілка* (М. Руденко); *Зумер дзижчить, дзижчить у землянці* (М. Бажан); * Образно. *Тисяча дум, як шершні, жалили його* [єпископа], *зразу тисяча дум дзижчали над душею* (О. Ільченко).

ДЗИ́ЗКАТИ, ає, *недок., розм.* Швидко проноситися, пролітати з дзижчанням. *Б'є звідкілясь артилерія .. Скрізь свистять, дзизкають і гудуть черепки...* (С. Васильченко); *Зливою вогню ударило з круч, все густіше дзизкають кулі в повітрі* (О. Гончар).

ДЗИ́ЗКІТ, коту, *ч., розм.* Дія за знач. **дзи́зкати** і звуки, утворені цією дією. *Вже, здається, й болю не було, була тільки отупілість виснаги, дзизкіт куль, вибухи, атаки та контратаки* (О. Гончар).

ДЗИ́ЗНУТИ, ну, неш, *док., розм.* 1. Однокр. до **дзи́зкати.** *Один камінь поуз* [повз] *голову дзизнув, а один у праве плече дав* (Марко Вовчок); *Над вухом дзизнув .. комар* (Г. Епік); *Куля дзизнула зовсім низько* (Ю. Смолич).

2. *кого, перен.* Сильно вдарити. *Не знаю, .. як він дзизнув мене. Розкрив очі аж у медсанбаті* (А. Хижняк); *З якою насолодою дзизнув би він оцього самозакоханого, підпилого, безжурного поліцая!* (П. Автомонов).

ДЗИНЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дзинча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Надривне дзинчання цвіркунів.*

ДЗИНЧА́ТИ, чи́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзижча́ти.** *Комарик молодий своє дзинчить: "Мене не настрашить, Нехай хоч як хвостом* [Лев] *молотить"* (Л. Глібов); *Голосно дзинчали чарочки; ясно грали у людей очі* (Панас Мирний).

ДЗІНДЗІ́ВЕР, у, *ч.* Різновид рожі або мальви. *А. Кримський, коментуючи етнографічні особливості населення Звенигородщини, зауважує: "В городині, де є дівчата, повинен бути барвінок, щоб хлопці стелилися до дівчат, як барвінок. Дзіндзівер — для чарів. Дівчата купаються в дзіндзівері і приспівують ім'я того хлопця, за якого хочуть вийти"* (з наук. літ.).

ДЗІНЬ, ДЗІНЬ-ДЗІ́НЬ, *виг.* 1. Те саме, що **дзень** 1. *Сама* [пані] *як схопить дзвінок! по всіх покоях — дзінь-дзінь! Повбігали дівчата й хлопці* (Марко Вовчок).

2. Уживається як присудок за знач. **дзі́нькати.** *Хомутець, дуга в окрасі, і вудила — дзінь та дзінь, попасом іде Донбасом в збруї вимащеній кінь* (М. Рудь); *Його дратували подзвоном писареві чоботи. Почне отаман думати, а вони — дзінь, неначе цвяшком по лобі* (Ю. Мушкетик).

ДЗІНЬ-ДЗІ́НЬ *див.* **дзінь.**

ДЗІ́НЬКАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **дзі́нькати** і звуки, утворювані цією дією. *Циборовський .. на вуздечку коневі почепив дзвіночок, сів у бричку і гайнув у Шабельники до преподобного Василія, звеселяючи себе подорожнім дзінькканням* (Ю. Хорунжий).

ДЗІ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок., рідко.* Те саме, що **дзе́нькати.** *Рябенькі ховрашки вилазили зі своїх нірок, ставали на задні лапки і дзінькали, перегукуючися на весь степ* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя).

ДЗО́РКАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **дзо́ркати** і звуки, утворювані цією дією. *Його збудило дзоркання ключів* (І. Франко).

ДЗО́РКАТИ, ає, *недок., діал.* Брязкати. *Чулося теребленя кукурудзи, як зерната дзоркали до .. миски* (О. Кобилянська).

ДЗО́РКНУТИ, не, *док., діал.* Однокр. до **дзо́ркати.** *Той* [ланцюг] *тільки мигнув, дзоркнув, віз затріщав і вже був обв'язаний* (І. Франко).

ДЗОТ, у, *ч.* Скорочення: дерево-земляна огнева (вогнева) точка — закрита польова фортифікаційна споруда для ведення вогню з кулеметів і гармат, що зводиться з лісоматеріалів із захисною товщею з ґрунту, каменю, щебеню, гравію. *В степу виростають протитанкові рови, окопи, споруджуються доти і дзоти* (В. Кучер); *Ми дітьми гралися в війну, Бо все було в нас під руками — Окопи, дзоти й просто ями, Що перерили царину* (О. Білаш); *Він вигадує для них нові й нові укриття, вивчає з солдатами підкаліберні снаряди-болванки, .. він штурмує разом з піхотними батальйонами фашистські дзоти* (П. Загребельний).

ДЗУМ, *виг., розм.* Уживається як присудок за знач. **дзумі́ти.** *Бджілка на шибці на секунду примовкла, тоді знову завела своєї — дзум та дзум — ще дужче* (Ю. Смолич).

ДЗУМІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дзумі́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Моторошне дзуміння народжувалось десь усередині голови, вона відчувала, як до горла підкочується нудота* (О. Тесленко); *Дзуміння дзвінка; Дзуміння комарів.*

ДЗУМІ́ТИ, ми́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзижча́ти.** *Комарі жадібно накинулись на юнака. Вони гули, співали, дзуміли на тисячу ладів — тонко, басовито, одні — протяжно, інші — похапцем* (О. Донченко).

ДЗУМКОТІ́ТИ, ти́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзижча́ти.** *Кликала* [далечінь] *дівчат туди, де тополі за стернями, де дзумкочуть коники на весь степ і висока золота стерня шелестить під ногами* (О. Гончар).

ДЗУС *див.* **дзусь.**

ДЗУ́СКИ *див.* **дзусь.**

ДЗУСЬ, ДЗУ́СЬКИ, АДЗУ́СЬ, АДЗУ́СЬКИ, *рідко* **ДЗУС, ДЗУ́СКИ,** *виг.* Геть (вигук, яким перев. відганяють котів). — *Дзусь, кіт, йди, до нас в двір не заходь* (примовка); — *Дзусь звідси! — гаркнув Василь Григорович, помітивши у дверях учнів. — Понаставляли вуха...* (Василь Шевчук); // *перен., фам.* Годі, зась, не вийде, ніяк не можна. *Дивись, які! Карамзіна, Бачиш, прочитали! Та й думають, що ось-то ми! А дзус, недоріки!* (Т. Шевченко); [Я ц и х а:] *Сватав Гальку, дзуски, бісе, .. дармовісе!..* (М. Кропивницький); [А н г е л:] *Ну, ну, ти, антипку! Цур тобі та дзусь! За своїх дітей я й крихти не боюсь* (І. Франко); *Всякий влесливими словами приманює нашого брата до себе, а опісля — дзуськи! Добре чужими руками жар загрібати* (Б. Лепкий); *Самодержець, тверда рука .. Що шляхті забандюриться, те король і робить. А цар — дзуськи* (Ю. Мушкетик).

ДЗУ́СЬКИ *див.* **дзусь.**

ДЗЬОБ, а, *ч.* 1. Подовжена загострена і покрита рогівкою ротова частина у птахів, риб та деяких тварин. *Його голова, прикрита чорною драною шапкою, нагадувала нічну хижу птицю з коротким дзьобом, з круглими очима* (І. Нечуй-Левицький); *За вікном діловито, заклопотано-любовно квокче квочка, часом вона нахиляє дзьоб до землі, кумедно воркоче* (В. Винниченко); — *Іхтіологи, здається, кажуть, що меч-риба своїм дзьобом іноді пробиває обшивку корабля в океані...* (В. Кучер); * Образно. *Княгиня зривається з табуретки і починає заглядати в баняки, потім відчиняє холодильник і застромлює всередину свій хижацький дзьоб* (Ю. Андрухович).

2. *перен.* Такої форми деталь, пристрій у знаряддях праці, частина посуду і т. ін. *Серед .. тарілок, де цю страву розкладено, стояло трохи квіток, лежав нарізаний хліб у трьох кошиках, стриміли зелені шийки вина та білі дзьоби карафок з горілкою* (В. Підмогильний); *Щоб комбайн із соломопресом обслуговувала одна людина, на пресі встановлена світлова сигналізація обриву шпагату і звукова сигналізація намотування шпагату на дзьоб* (з наук. літ.).

ДЗЬОБА́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дзьоба́тий.** *І яке ж було здивовання Данька, коли .. він побачив, що, замість ніжної жовтої кульки гусеняти, над гускою високо підвелося дзьобасте чорногузеня* (М. Стельмах); *Витирав* [поштар] *з дрібненького дзьобастого лиця рукавом піт і, як здалося Дмитрові Івановичу, не дивився в очі* (Ю. Мушкетик).

ДЗЬО́БА́ТИ, дзьо́ба́є, *недок., що і без прям. дод.* 1. Їсти дзьобом; клювати. *Почали вони* [кури] *збігатися. І так гарно поставали рядком, дзьобають* (Панас Мирний); *Пташки .. дзьобали ягоди з повних кошиків, що стояли посеред столу* (О. Довженко); * Образно. *Багатші дзьобали виноград .. і, об'ївши грону* [гроно], *або складали переїди до гурту на вікно, або кидали через голову* (А. Свидницький).

2. Щипати або кусати дзьобом. *Величавий птах — вільний орел — слухав, слухав та як почав .. хижаків дзьобом дзьобати: "Не глуміться, вороги! Не знущайтеся, злодюги!" Дзьобав, аж шерсть на всі боки летіла* (О. Ковінька); * Образно. — *Воно завжди так, коли горе в чоловіка, так його починають дзьобати всі, як той горох при дорозі,* — *засумував хлопець* (П. Автомонов).

ДЗЬОБА́ТИЙ, а, е. 1. Який має великий дзьоб. *Опустіло лелече гніздо. Скільки пам'ятає себе Порфир, усе воно було, .. і дзьобатий господар спокійно стояв на одній нозі та виклацував, згорда озираючись довкруги* (О. Гончар); *Ліда підняла орлові дзьобату голову* (М. Руденко).

2. *розм.* Схожий на дзьоб; такий, як дзьоб. — *Ну, то чого ж ти мовчиш? — озвався другий, чорнявий* [улан], *з невеличкими вусиками під довгим дзьобатим носом* (Д. Бедзик); *Котляревський, нічого не розуміючи, дивився на поникле плечі негоціанта, на його поблякле щоки, дзьобатий ніс* (Б. Левін).

ДЗЬО́БИК, а, *ч.* Зменш. до **дзьоб.** *Рання пташка дзьобик чистить, а пізня очиці жмурить* (прислів'я); *Гуска-мати, вигинаючи шию, пила воду, а її наслідували гусенята, задираючи в небо ніжно-рожеві дзьобики* (А. Шиян); *Гукає* [Терентій] *до наймита, який уважно дзьобиком маслянки напуває пилом припалі машини* (М. Стельмах).

ДЗЬО́БНУ́ТИ, дзьо́бне́, *док.* Однокр. до **дзьо́ба́ти.** *Звільнив обережно Василь синицю, Та вона встигла його дзьобнути за палець* (О. Копиленко); * Образно. *Коли Василько з Грицем добігли до городів, біля них у землю дзьобнуло зразу дві кулі* (П. Панч).

ДЗЬО́БНЯ, і, *ж., діал.* Гуцульська вовняна торба. *Він сховав пляшку у дзьобню* (Марко Черемшина).

ДЗЬОБОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на дзьоб. *При розрізанні лопаткової частини яловичої туші з лівого боку зрізають м'якоть, зачищають дзьобоподібний відросток лопаткової кістки і видаляють її* (з навч. літ.); *Дзьобоподібна кістка.*

ДЗЬОБОРИ́Л, а, *ч.* Кит родини дзьоборилових. *Справжній дзьоборил у довжину не перевищує 8 метрів* (з наук.-попул. літ.); *Дзьоборила можна навчити грати в м'яч* (з наук.-попул. літ.).

ДЗЬОБОРИ́ЛОВІ, вих, *мн.* Родина морських ссавців підряду дельфіновидих ряду китоподібних. *Дзьоборилові глибоко й надовго пірнають, харчуючись головоногими молюсками* (з наук.-попул. літ.).

ДЗЮБ, а, *ч., рідко.* Те саме, що **дзьоб** 1. *Посварилась сойка з дубом, А за що — Бог знає; Грозить кігтями і дзюбом, Верещить і лає* (І. Франко); *З великим, дерев'яним, брунатим* [брунатним] *рупором він* [телеграфний апарат] *скидався на дзюб якогось фантастичного хижака і ще здалека впадав у очі* (Б. Антоненко-Давидович).

ДЗЮБА́К, а́, *ч., діал.* Кирка. *Що вдарю дзюбаком глину, а з-під дзюбака: пиш* (І. Франко); *Панько повісив лампу на дзюбак* (С. Ковалів).

ДЗЮБА́СТИЙ[1], а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **дзьоба́стий.** *Вона ввіткнула дзюбастий ніс у хустинку* (із журн.).

ДЗЮБА́СТИЙ[2], а, е, *розм.* Те саме, що **дзюба́тий[2].** *Кругле, дзюбасте обличчя, злі-презлі очі. Й ще одне поруч — великий лоб, важке підборіддя, а поміж них — пипоть носа* (Ю. Мушкетик).

ДЗЮ́БАТИ, дзю́баю, дзю́баєш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **дзьо́ба́ти.** *Кинулися пташки ловити метеликів та дзюбати козявок всяких, а звірі — пташок. Розпочалася між усім живим війна страшенна; одно одного підсідає, стереже, де б його краще зграбати* (Панас Мирний).

2. *діал.* Довбати дзюбаком. *З порожнім киблем вертає* [робітник] *назад до штольні і береться далі дзюбати землю* (І. Франко).

ДЗЮБА́ТИЙ[1], а, е, *розм.* Те саме, що **дзьоба́тий.** *Лиш круки дзюбаті та сиві діди не радіють, .. гудять весну-скороспілку* (Дніпрова Чайка).

ДЗЮБА́ТИЙ[2], а, е, *розм.* Рябий від віспи. *За хвилину у двері всунулась пелехата голова з дзюбатим обличчям, а за нею й довга фігура панотцева* (М. Коцюбинський); *Досить*

таки крихкотіла [дівчина] *і навіть рябенька трішки, дзюбата — після віспи* (О. Ільченко).

ДЗЮ́БИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **дзьо́бик.** *Видно було .. набурмосену, роздуту квочку з виставленими з-під неї жовтими дзюбиками й голівками* (В. Винниченко).

ДЗЮ́БНУ́ТИ, дзю́бну́, дзюбне́ш, *док.* 1. Те саме, що **дзьо́бну́ти.** *Вражий півень, як живий — тільки не дзюбне!* (Марко Вовчок); *Ворони кружляли навколо переляканої баби, намагаючись її дзюбнути* (із журн.).

2. *діал.* Однокр. до **дзюба́ти** 2. *А тут чую, що коли дзюбну ще раз порядно у дно ями, то готова відразу кип'ячка бухнути* (І. Франко).

ДЗЮДО́, *невідм., с.* Вид спортивної боротьби, що ґрунтується на прийомах джіу-джитсу. *З 1964 року дзюдо включено до програми Олімпійських ігор* (з наук.-попул. літ.); *На базі спортивної школи працюють секції з греко-римської боротьби, важкої атлетики, дзюдо, самбо, художньої гімнастики* (із журн.).

ДЗЮДОЇ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається дзюдо. *Дзюдоїст, одягнений у біле кімоно з довгими полами і широкі штани, що сягають кісточок, виступає завжди босоніж* (з наук.-попул. літ.).

ДЗЮДОЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **дзюдої́ст.** *Чернігівська дзюдоїстка — чемпіонка Європи серед молоді* (з газ.); *Дзюдоїстці з Саудівської Аравії дозволили виступати в хіджабі на Олімпіаді в Лондоні* (з газ.).

ДЗЮДОЇ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дзюдо́.** *Дзюдоїстська і самбістська термінології кидків будуються на різних принципах* (з навч. літ.); *На жаль, на цьогорічному дзюдоїстському світовому форумі не буде жодного представника Прикарпаття* (із журн.).

ДЗЮ́РА, и, *ж., діал.* Діра. *Наш Львів, як і вся Європа, є такою собі дощовою дзюрою, де випадає опадів приблизно така сама кількість, як у Ганновері чи Ліверпулі — 750–800 мм на рік* (з Інтернету).

◊ **Як дірá** *(діал.* **дзю́ра)** **в мо́сті** *див.* **дірá.**

ДЗЮРИ́ТИ, и́ть, *недок., розм.* Текти, витікати тонкою цівкою, струменем, струмком. *Трьома струмцями піт з його* [нього] *дзюрив* (П. Грабовський); *Густе молоко дзвінко дзюрить в дійницю та затікає теплим струмочком аж на рукав* (М. Коцюбинський).

ДЗЮ́РКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **дзюркота́ння.** *Ціла дуга самоцвітів добірних з дзюркотом ніжним на хвилю спада* (Дніпрова Чайка); *Виразно чується дзюркіт вина у залізну посудину* (В. Кучер).

ДЗЮРКІТЛИ́ВИЙ *див.* **дзюркотли́вий.**

ДЗЮРКІТЛИ́ВО *див.* **дзюркотли́во.**

ДЗЮ́РКНУТИ, не, *док., розм.* Однокр. до **дзюри́ти.** *Прилетіла звідкись стріла, чи то чужа, чи наша, вдарила того коня в шию, чорна кров дзюркнула просто на отрока* (П. Загребельний).

ДЗЮРКО́М, *присл., розм.* Тонкою цівкою; струмком. *Кров дзюрком побігла по підборіддю* (О. Десняк); *Засукав* [Погодняк] *рукава і почав гребти руками в намулі. Піт уже лився з нього дзюрком, коли він переконався, що це даремний труд* (Я. Галан).

ДЗЮРКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзюркота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Так удова й заснула, дослухаючись мовби до дзюркотання весняного струмочка-бурчака* (Ганна Барвінок); *До самого світу не спала вона, то мліючи від несподіваного щастя, то сумуючи від натовпу нерозгаданих думок, гарячого дзюркотання крові* (Панас Мирний); *Аріон мовби заснув, уколисаний дзюркотанням води навколо* (І. Білик).

ДЗЮРКОТА́ТИ, о́че, **ДЗЮРКОТІ́ТИ,** ти́ть, *недок.* Підсил. до **дзюрча́ти.** *Десь у темряві стиха дзюркотять струмочки з-під талого снігу, дихає звідусіль весною* (С. Васильченко); *Тихо дзюркотіла вода з крана* (М. Руденко); * Образно. *Скільки там не дзюркотить над головою жайворонок, оспівуючи весняний день, — нема часу на нього зводити очі* (Ю. Яновський).

ДЗЮРКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзюркоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Зі шкварчанням і дзюркотінням в три поверхи полилася сталь* (В. Собко).

ДЗЮРКОТІ́ТИ *див.* **дзюркота́ти.**

ДЗЮРКОТЛИ́ВИЙ, ДЗЮРКІТЛИ́ВИЙ, а, е. Який постійно дзюркотить. *Потім він звернув на вузьку стежку, що пробігала вздовж дзюркотливого струмка* (Я. Галан); *Він тримав біля рота металеву підківку, щипав рукою пластинку, і з тієї підківки вилітали крихкі, тендітні звуки, що текли майданом, наче дзюркітливий струмок* (В. Чемерис); // *перен.* Який нагадує звуки дзюркотання струмка, фонтана. *Жінка засміялась дрібним дзюркотливим смішком* (О. Донченко).

ДЗЮРКОТЛИ́ВО, ДЗЮРКІТЛИ́ВО. Присл. до **дзюркотли́вий, дзюркітли́вий.** — *Я ж не пила ні краплі! — дзюркотливо засміялась чужа молодиця* (О. Ільченко).

ДЗЮРО́К, рка́, *ч., розм., рідко.* Цівка. *Не краплі, а суцільні дзюрки води лилися й лилися на спраглу землю* (С. Добровольський); // Дзюрчання. *Бо треба дужим буть і мужнім, Не тихим дзюрком ручая, А крильним, прагнучим і пружним, Як бистровода течія* (В. Бичко).

ДЗЮРЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзюрча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Тиша царює, і знову дзюрчання Чутно в криниці та птиць щебетання* (Я. Щоголів); *Слова Крутояра потонули в шумі цеху, в дзюрчанні сталі* (В. Собко).

ДЗЮРЧА́ТИ, чи́ть, *недок.* 1. Витіканням утворювати монотонні булькаючі звуки, шум. *Тихо води дзюрчать в долах, Ліс зелений шумить в горах* (П. Грабовський); *Було чути, як дзюрчить Прут у "коліні", як .. скриплять сусідські хвіртки* (Ірина Вільде).

2. Текти, витікати струмком, потоком. — *Між коренем пробилася глибока криниця; Дзюрчить з неї, не знать куди, Холодна водиця* (Я. Щоголів); *Навкруги .. зелена трава, і з одного боку, з-під кам'яної стіни, дзюрчить ручай* (Ю. Яновський); * Образно. *Пшениця "Українка" як перестоїть — зерно дзюрчить за косаркою* (К. Гордієнко).

3. *перен.* Говорити, розмовляти, видаючи монотонні звуки, які нагадують булькотіння води. *Лагідно дзюрчить материн тихий голос* (А. Хижняк); // Видавати дзюркотливі звуки (про комах). *Тихо-тихо було в степу: ні вітерця, ні подиху. Тільки сухо й жарко дзюрчали цвіркуни* (З. Тулуб).

ДЗЯВ, ДЗЯВ-ДЗЯ́В, *виг.* Звуконаслідування, що відтворює пискливе гавкання (дзявкання) собаки. *Коли чує Умк .. дзяв-дзяв! дзяв-дзяв! Дивиться — аж то маленьке цуценя* (М. Трублаїні); // *у знач. пред. Сюди гав, туди дзяв* (Номис); *Вбігає на поріг цуценя; потерлося біля ноги завідуючого, потім насторожилося, повело лопухатими вухами і дзяв та дзяв!* (М. Стельмах).

ДЗЯВ-ДЗЯ́В *див.* **дзяв.**

ДЗЯВК, у, *ч., розм.* Те саме, що **дзя́вкання.** *Враз піднявсь Страшенний дзявк і ляск собачий* (І. Франко); *Він стоїть і слухає нічний весняний гомін — гусяче далеке ґелготання в невидному небі, свист качок над озерами, .. крик чаплі, далекий дзявк лисиці в бору...* (І. Багряний).

ДЗЯ́ВКАЛО, а, *ч. і с., розм.* Маленький собака, що пискливо гавкає. — *Так отой регент, от так регент! Цей не собачка-дзявкало, що й сюди дзяв-дзяв, і туди дзяв-дзяв! та крутьверть на всі боки, як муха в окропі* (І. Нечуй-Левицький).

ДЗЯ́ВКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзя́вкати** і звуки, утворювані цією дією. *Він минає ворота і під сміх та дзявкання собачки підходить до хатинки* (М. Стельмах); *Гавкіт та дзявкання песика може означати різні емоції: щастя, нудьгу, страх, радість, самотність, спробу привернути увагу, попередження про небезпеку та ін.* (із журн.); *Ми доводили свою позицію діями, а не дзявканням на мітингах* (із журн.).

ДЗЯ́ВКАТИ, ає, *недок.* 1. Видавати пискливі уривчасті звуки (перев. про маленьких собак). [М у с і й:] *О, вже з цього боку щось дзвенить! (Прислухається). Ні, то Свиридова собака дзявка* (М. Кропивницький); *Вуха* [коня] *ловили все: чи різав тишу раптовий заячий зойк, чи коли перед очима з теміні в темінь чорним вогнем плигав тхір, або коли здалека дзявкали лисенята...* (М. Вінграновський); * Образно. *Ще не вляглося відлуння бомбового удару, ще гостро й пронизливо дзявкають зенітки* (Є. Доломан); // Імітувати ці звуки. *Діти бігали подвір'ям, граючись з собачкою, яка заливалась гавкотом, і також дзявкали. — Досить, — вискочила з дверей Соня, — це діє на нерви!* (із журн.).

2. *перен., зневажл.* Говорити, розмовляти або кричати, верещати. *Діти й собі почали дзявкать, верещать та перекривляти старших* (І. Нечуй-Левицький); *Щось там дзявкає і сукає дулі сусідська дівчина, всіляко привертаючи увагу* (Є. Пашковський); *Прогресивні маргінали, приїхавши в столицю, швиденько асимілюються і вже дзявкають зі своїх шпар смішним варіантом української російської* (І. Карпа).

ДЗЯ́ВКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **дзя́вкання.** *У домі на краю передмістя чутно було вечорами .. пискливий дзявкіт покойового песика Нарциса* (Р. Іваничук); *Оленка ж, розходившись, вдавала цуценя й заливалася дзявкотом, підстрибуючи, щоб лизнути сестру в носа* (О. Забужко).

ДЗЯ́ВКНУТИ, не, *док.* Однокр. до **дзя́вкати.** — *Озираюся, а то наш Босий, — знаєте, той червоний наш песик, — лиш раз дзявкнув, та й бац насеред поля* (І. Франко); *Наш четвертий, моругий, невиразної породи псище .. дзявкнув чогось здуру* (Б. Антоненко-Давидович); *От раніше... Спробував би він* [Родіон] *раніше дзявкнути на неї! Тоді, коли кожна її гастроль відбувалася під егідою місцевої влади, починалася з прийому у найпершого чиновника і завершувалася пресконференцією для місцевих журналістів* (Г. Тарасюк).

ДЗЯВКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дзявкоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Дзвоник з радісним дзявкотінням, біло-рудим клубочком перекочуючись у високій траві, одразу кинувся дівчині під ноги* (В. Козаченко); *Одного разу якоїсь ночі саме його* [цуцика] *дзявкотіння з подвір'я хати моєї сестри долетіло до мене* (М. Вінграновський); — *Послухай, твоє дзявкотіння — гола демагогія, на цей раз ти перевершив сам себе* (із журн.).

ДЗЯВКОТІ́ТИ, ти́ть, *недок.* Підсил. до **дзя́вкати.** *Там і там на ланцюжках дзявкотіли Жучки й Шарики* (І. Сенченко); *Мартин зробив петлю, намагаючись підхопити чорненьке цуценя. Але воно не дається, дзявкотить і хапає мотузку зубами* (К. Гриб); *Навіть сільські цуценята ні на кого не дзявкотять, а почують Мишків дух — мало не покажуться* (А. Михайленко).

ДЗЯВОЛИ́ТИ, и́ть, *недок., розм.* Те саме, що **дзя́вкати.** *Ой не ходи коло хати та не дратуй цуценяти, бо цуценя дзяволить* (Сл. Гр.); *У дощовому надвечір'ї село видається геть спустошене, мертве. Не скриплять журавлі біля колодязів, не ревуть зазивно до своїх господарок корови. Не дзяволять собаки...* (Є. Доломан); *Кузька, забачивши сторожку, мчить до неї, вже не озираючись на Данила, й тонюсінько гавкає, не гавкає, а дзяволить* (Григір Тютюнник); *Собачка не давався до рук, ховався десь під безпорадним старим і гавкав, дзяволив, скавучав* (П. Загребельний).

ДЗЯ́ДЗЬО, *невідм., ч., діал.* Дід. *Мені було три роки, коли дзядзьо навчив мене .. кількох козацьких пісень* (Т. Прохасько).

ДИ́БА[1], и, *ж., іст.* 1. Середньовічне знаряддя катувань, на якому розтягували тіло звинувачуваного. — *На палю! — князь зикнув та шаблею брязь! — До палі ще пекло і диба!* (М. Старицький); *З диби Покуту зняли* [шляхтичі] *ледь живого* (П. Панч); *Женуть* [можновладці] *військо на військо, катують, нищать, вішають, четвертують, колесують, підтягують на диби* (Валерій Шевчук).

2. *перев. мн.* Колода, яку накладали на ноги або руки арештанта. *Ой на руки кайдани, А на ноги диби, — Хотять* [хочуть] *ляшки сіромаху До світа згубити* (з думи); [Ч о п о р і й:] *Бери його, веди, мосьпаненьку, і забий в диби, щоб не втік!* (М. Кропивницький); *Їх було взято до тюремного в'язання й поодягано на обох диби — дошки на чотири діри* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) Хоч на ди́бу,** *зі сл.* г о т о в и й — на будь-які випробування, неприємності; на все. *Заради своєї Ліни батько готовий хоч на дибу, нічого для неї не шкодує* (О. Гончар).

ДИ́БА[2] *див.* **ди́би.**

ДИ́БА[3], *присл.* Те саме, що **ди́бом.** *Білуватий* [мураш] .. *знову схоплювався диба, біг, котився, метушився, падав* (М. Йогансен).

ДИБАЗО́Л, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, якому власт. судинорозширювальна, спазмолітична і гіпотензивна дія. *Показаннями для застосування дибазолу є спазм артерій, гладких м'язів внутрішніх органів, захворювання нервової системи* (з наук. літ.); *Дибазол стимулює імунну систему організму* (із журн.).

ДИ́БАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ди́бати.** — *Ой, дало мені в кість, — стогне Чорняк, — і не знати, що більше: чи та їзда потягом під .. обстрілом, чи те дибання пішком* (О. Лисяк).

ДИ́БАТИ, аю, аєш, *недок.* Повільно і важко або невміло переставляти ноги. *Дибає* [пасічник] *старечою ступою попід гаєм з тиквою по воду до копанки* (І. Нечуй-Левицький); *Вона ледве-ледве вміла спинатися на ноги і дибала навколо своєї мами* (Ю. Яновський); *Тонкими тремтячими ніжками дибало* [лоша] *до них і довірливо йшло в руки бійців* (О. Гончар); // Ходити на дибах *(див.* **ди́би),** милицях і т. ін. *Плавно дибає каліка на прудких милицях* (О. Довженко); *Настав кінець фашизму. А ти, Марку, вже не будеш добивати його в самому лігві: дибай на костурах .. до своєї хати* (М. Стельмах).

ДИ́БИ, диб, *мн. (одн.* **ди́ба,** и, *ж.).* Дві довгі жердини з набитими на них приступками, на які стають і ходять, переставляючи жердини. *Декотрі* [хатки] .. *були підперті од низу височенькими стовпами .. Здається тобі, що вони стоять

або на дибах, або на химерних ногах (І. Нечуй-Левицький); *Тук-тук — повільно стукало щось на ґанку, мов ішло щось на дибах* (С. Васильченко); *Він, обіп'явшись білим простирадлом та ставши на сукуваті диби-ходулі, ішов по садках у ролі привида полохати закоханих* (О. Гончар).

◊ **Става́ти (зво́дитися, підніма́тися** *і т. ін.)* / **ста́ти (звести́ся, підня́тися** *і т. ін.)* **[на] ди́бки** *(рідко* **[на] диби́)** **<Става́ти / ста́ти ста́вма>** *див.* **става́ти.**

ДИ́БИТИСЯ, иться, *недок.* 1. Ставати на задні ноги (про коня). *Дибивсь кінь баский Богдана* (І. Нехода); *Конвоїри крутять головами сюди-туди, смикають повіддя, аж коні дибляться* (М. Сиротюк); *Зранені коні дибилися й товкли людей* (І. Білик).

2. Ставати дибом; настовбурчуватися. *Волосся почало дибитись* (Сл. Гр.); *Ми почули зовсім виразно, як волосся на чубах підноситься нам угору, дибиться* (Б.-І. Антонич); *Круг шиї пір'я дибиться, Стирчить сюди-туди, Дзьобами в землю вткнулися: — Ось підійди...* (В. Бичко).

3. Підніматися вгору, нагромаджуватися. *Під ним* [В. Чкаловим] *шуміли гнівно океани і скаженіли, дибились льоди* (І. Гончаренко); *Кругом дибилися каменюки* (М. Білкун); *З Дністра дибився туман* (Р. Андріяшик).

ДИ́БКА, и, *ж., перев. мн.* Зменш. до **ди́ба[1]** 2. *Оришка весело оповідала Христі, кого і коли на стайні били, кого у дибки садили* (Панас Мирний); *В палатах княжих і срібла-злота не бракує, та й не бракує глибоких хурдиг. А в них — колодки й дибки, бичі й ланцюги — все напохваті* (Н. Королева).

ДИ́БКИ, *присл.* Сторч, стійма. *Жеребці здибилися й так дибки й зійшлись* (І. Білик); *Прибігла кішка у двір, шерсть — дибки, із зелених очей червоні іскри сиплються* (В. Дрозд); *Пекельний гуркіт багатьох майже одноразових вибухів струсонув землю і, здавалося, поставив її дибки* (Є. Доломан).

◊ **Става́ти (зво́дитися, підніма́тися** *і т. ін.)* / **ста́ти (звести́ся, підня́тися** *і т. ін.)* **[на] ди́бки** *(рідко* **[на] диби́)** **<Става́ти / ста́ти ста́вма>** *див.* **става́ти.**

ДИ́БНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **ди́бати.** *Ось він почув м'який тупіт коней, злякано оглянувся, незграбно неслухняними ногами дибнув з дороги в замет* (М. Стельмах).

ДИ́БОМ, *присл.* Те саме, що **ди́бки.** *За півгодини примчав Полкач — волосся дибом, скляне око так і вилазить з орбіти* (Ю. Андрухович); * Образно. *Летять, мов ластівки, човни, А хвиля зводиться горою, А береги удалині Злітають дибом над водою* (М. Стельмах).

◊ **[Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе** *і т. ін.)* / **підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе** *і т. ін.)* **[вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч** *і т. ін.)*] *див.* **воло́сся.**

ДИБУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., розм.* Те саме, що **ди́бати.** — *Він* [хлоп] *з боязні перед новими ударами дибуляє між солдатами в роті і звертає наосліп в ліс направо* (О. Кобилянська); — *Моя Лідка, Уляно, почала дибулять так рано...* (Д. Білоус); *Дибуляє парубок сонними вулицями і сам не знає, куди йти* (М. Стельмах).

ДИВ[1], а, *ч.* У міфології слов'ян — зловісна сила у вигляді птаха. *Щоб на тебе див прийшов* (Номис); *З високого дерева див проквиляє, Землі невідомій вістку засилає* (Панас Мирний); *Лисиці брешуть на щити, І кличе див поверху древа* (М. Рильський).

ДИВ[2], у, *ч., рідко.* Диво. *Ой там, на горі, дивний див: Там соловейко гніздо звив* (з народної пісні); // *у знач. пред. Воно й не див! Бо розум жив Тогді в старій хатинці* (П. Гулак-Артемовський).

ДИВА́К, а́, *ч.* Той, хто своєю поведінкою і вчинками викликає здивування. *Покійний Скорін був вояк хоробрий і товариш чесний, та — дивак. З ніким* [ні з ким] *він близько не зійшовся, ходив, як не від світа того* (Б. Лепкий); *Доктор Гук, адвокат, старий холостяк і дивак, відомий у околиці тим, що в ресторан чи кафе приносив з собою свою ложечку* (Ірина Вільде); — *Таки дивак ти, Грицьку, — всміхнувся Гервасій лагідно. — Невже тобі не хочеться добитись щастя, почестей?* (Василь Шевчук).

ДИВАКУВА́ТИЙ, а, е. Який викликає подив, здивування своєю незвичністю; трохи дивний. *Завжди .. існувало два Кузьмичі — один домашній, а другий біля мартена. Домашній був трохи дивакуватим, зі своїми химерами та примхами* (М. Руденко); *Мені чомусь завжди здавалося, що .. розумненькі зразкові школярі, які майструють діючі моделі атомних криголамів та літаків, обов'язково повинні бути хирляві, заморені, в окулярах. І обов'язково дивакуваті* (В. Нестайко); *Кожна вілла мала свою персональну назву (теж, як правило, дивакувату й химерну, щоб ошелешити сусіда чи гостя)* (В. Чемерис).

ДИВАКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Стан за знач. **дивакува́тий.** — *Вірші читаєте? перепади настроїв? тривоги безпідставні є? — допитував лікар, вдовольняючи свою постійну підозру шизофренії, симптомами якої вважав завищену самооцінку, дивакуватість, відмежованість, манірність* (Є. Пашковський); *Це я списав на старечу дивакуватість бабці Аліції* (Ю. Іздрик).

ДИВАКУВА́ТО. Присл. до **дивакува́тий.** *Жінка .. дивакувато смикала бровами і підлабузницьки дивилася на професора, на мене і навіть на Петренка* (І. Багмут); *Негадано для всіх господар випростався, з приязню подивився на розлюченого командира, дивакувато посміхнувся, а далі тихенько засміявся* (М. Стельмах).

ДИВАКЦИ́НА, и, *ж., фарм.* Комбінація двох вакцин, признач. для імунізації проти двох інфекційних хвороб. *У профілактиці інфекційних хвороб нерідко використовують моновакцини, дивакцини і тривакцини* (з навч. літ.); *Пройшла клінічні випробування і широко використовується в практиці дивакцина для профілактики кору і паротиту* (із журн.).

ДИВА́Н[1], а, *ч.* Предмет меблів — звичайно м'яких — для сидіння і лежання, що має спинку і боки у вигляді валиків, подушок і т. ін. *Вони сиділи на м'якому дивані коло невеличкого столика* (Панас Мирний); *Ігнатьєв, інженер і винахідник, лежав на довгому, оббитому волохатою рубчастою матерією дивані обличчям вниз* (В. Собко); *Він завів її до кімнати з невеличким будуаром, в якому напередодні велів поставити диван, крісло, столик* (Б. Левін).

Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* **ме́блі; (1) Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па>** — широкий диван, оббитий килимом. *Попід сею стіною стоїть широка турецька канапа. Над нею старовинний український килим і портрет Шевченка у великому рушнику* (В. Винниченко); *Симетрично до грандіозного ліжка навпроти височів потертий турецький диван* (В. Підмогильний).

ДИВА́Н[2], у, *ч.* 1. *іст.* Дорадчий орган у султанській Туреччині, що складався з вищих сановників. — *Я хотів би нагадати повелителеві правовірних і всьому дивану про те, що в тилу наших військ і досі залишається Запорозька Січ* (В. Ма-

лик); — *Тут відбувається рада дивану, повелителю, — прошепотів Замбул* (Р. Іваничук); *Константинопольський диван .. відмовив у сприянні шведському королю* (Г. Колісник).

2. *літ.* У літературі Близького і Середнього Сходу — поетична збірка одного автора. *Диван — це збірка віршів одного поета, які розміщені за жанрами (касиди, газелі, рубаї та ін.), а всередині кожного жанру — за алфавітним порядком рим (за останніми буквами слів, які римуються)* (з наук. літ.); *Хоч як дивно, любив* [Селім] *поетів, сам складав вірші, написав під псевдонімом Бахші, себто Милосердний, цілий диван* (П. Загребельний).

ДИВА́Н-ЛІ́ЖКО, ~а-~а, *ч.* Диван з відкидною спинкою, використовуваний як ліжко. *Під протилежною стіною — акваріум із барвистими тропічними рибками, далі камін, ще далі диван-ліжко, застелене вовняним пледом* (В. Чемерис); *Виробниче об'єднання "Меблевий комбінат" виготовляє комплект меблів для відпочинку, що складається з дивана-ліжка та двох крісел* (з газ.).

ДИВА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **дива́н**[1]. *Дитина заснула, і дівчина тихенько звелася, намагаючись не рипнути диванними пружинами* (із журн.); // Признач. для дивана *(див.* **дива́н**[1]*). Ляля .. кинула диванну подушечку в Кузьму* (В. Нестайко); *Іветта вчепилася у диванні подушки, звела на Стаса очі. — Прошу, Стасе. Переставте крісло до вікна. Ангеліночці важко* (Люко Дашвар); // Який умебльовано диванами. — *Хай береже Аллах твоє життя, хане, — склав на груди руки Алтанбей. — Заходь у мій зал диванний* (Р. Іваничук); // *у знач. ім.* **дива́нна,** ної, *ж.* Кімната, умебльована диванами; різновид вітальні. *У вітальні стояли ще вранішні тіні, пусто було і в диванній* (Б. Левін).

ДИВА́НЧИК, а, *ч.* Зменш. до **дива́н**[1]. *Деякі сиділи собі на диванчику, радились* (А. Тесленко); *Альтанка була порожня, тільки попід стінами стояли низенькі, оббиті шовком диванчики* (Ю. Мушкетик); *Вона займала одну невеличку кімнатку з круглим столиком, диванчиком і старовинним пузатим комодом* (П. Загребельний).

ДИВА́ЦТВО, а, *с.* Властивість за знач. **дива́цький.** *Він був одиницею, з цілою самітністю й дивацтвом, які відрізняють чоловіка чи одиницю від одиниці* (О. Кобилянська); *Було в них* [концепціях] *немало і дивацтва, і казкових мрій, було багато й наївного* (Ю. Бедзик); // Дивацькі дії, вчинки. *Нестор уперто працював коло своєї берізки .. Це не було ні примхою, ні дивацтвом: він справді любив природу* (Л. Дмитерко).

ДИВА́ЦЬКИЙ, а, е. Власт. дивакові, характерний для нього; дивний, чудний. *І придумав днів за п'ять Витівку дивацьку: Порішив "скомплектувать" Шахту... холостяцьку* (С. Олійник); *Харя Мурин прийшов одягнений у пістряву свиту з різними рукавами, що сягали йому за коліна, в дивацькому клобукові з дзвоником і в чорній машкарі* (І. Білик); — *Якщо належати одне одному, то нероздільно: може, скажете, що це старомодні чи дивацькі думки?* (Валерій Шевчук).

ДИВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **дива́к.** — *Тільки не смійтесь з старої дивачки* (М. Коцюбинський); *Мене мають за дивачку* (Уляна Кравченко); — *Ну й дивачка ви, Марто, подивлюсь я на вас!* (В. Підмогильний); *Дивачка Ася! Вона не хотіла їхати залізницею. Я мусив поступитись* (Олесь Досвітній).

ДИВЕРГЕ́НТНИЙ, а, е, *псих.* Стос. до дивергентності. *Протилежністю лінійному є дивергентне мислення. Воно допускає варіювання шляхів вирішення проблеми, приводить до несподіваних висновків і результатів* (з наук. літ.); *Творців з дитинства відрізняє те, що вони не бояться дивергентних завдань. Так умовно називають завдання, які мають не одну, а багато правильних відповідей* (з наук.-попул. літ.).

ДИВЕРГЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Здатність мислити нестандартно і різнопланово. *Класичний тест на дивергентність виглядає так: особі дають предмет і просять придумати якомога більше способів його використання* (з наук.-попул. літ.); *Виділяють такі ознаки творчого мислення: дивергентність, гнучкість, новизна, оригінальність, самостійність* (із журн.).

ДИВЕРГЕ́НТНО, *псих.* Присл. до **диверге́нтний.** *Учіться мислити дивергентно: при вирішенні якоїсь проблеми, задачі, ситуації придумуйте не одне рішення, а декілька* (з навч. літ.).

ДИВЕРГЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дивергенції. *Якщо в одній частині ареалу екосистема пристосовується до одних умов, а в іншій — до інших, то справедливо говорити про дивергенційний тип еволюції екосистеми* (з наук. літ.); *У роботі проведена оцінка неоднорідності розвитку регіонів України, виявлені конвергенційно-дивергенційні тенденції, розроблений підхід до визначення джерел формування регіональної нерівності* (з наук. літ.).

ДИВЕРГЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Розходження ознак і властивостей у раніше близьких груп організмів у ході еволюції. *Поняття дивергенції введене Ч. Дарвіном для пояснення багатоманітності сортів культурних рослин, порід домашніх тварин і біологічних видів* (з наук. літ.); *При штучному відборі дивергенція в межах кожної групи культурних рослин і домашніх тварин залежить від потреб людини* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Історичне розщеплення звуків мови, зумовлене їх фонетичним положенням. *Дивергенцію в давніх східнослов'янських говорах викликали явища, пов'язані зі ствердінням і пом'якшенням приголосних* (з наук. літ.).

3. *мат., фіз.* Скалярне поле, яке характеризує густину джерел певного векторного поля. *Дивергенція показує, продукується чи поглинається векторне поле в певній точці, та визначає інтенсивність цих процесів* (з навч. літ.).

4. *спец.* Розходження, розгалуження. *Хоча взаємозв'язок трипільських племен у межах метаплемінного утворення і приводив до певної культурної однорідності, в кінцевому результаті через великі територіальні простори це закінчувалося культурно-мовною дивергенцією та ослабленням спільної самосвідомості* (з наук. літ.); *Одним з найважливіших наслідків функціонування механізму, відомого в економіці як механізм алокації ресурсів, є дивергенція економіки країни на сильно і слабко корпоратизовані сектори* (з наук. літ.).

ДИВЕРСА́НТ, а, *ч.* Той, хто здійснює диверсію (в 1 знач.). *Він сподівався, що яка-небудь дрібниця може пролити світло на місцерозташування таємної школи шпигунів і диверсантів* (В. Малик); *Висаджено міст на Солом'янці, зірвано водокачку на станції. Але чи то партизани, чи поодинокі диверсанти?* (П. Загребельний); *Не думав запроданець і диверсант Макуха, що доля так посміхнеться йому. Вже більше року услуговував він ворогові, чинячи диверсії в партизанському загоні* (Ю. Бедзик).

ДИВЕРСА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **диверса́нт.** *Офіцер* [фашист] *.. остаточно вирішує: ні, така не може бути диверсанткою* (В. Кучер); — *Залишитись хочу. — Як залишитись? — А так... радисткою, диверсанткою та ким завгод-*

но піду, мені тепер нічого втрачати, — сказала вона з озлобою в голосі (О. Гончар).

ДИВЕРСИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Урізноманітнення чого-небудь. *Настав час вдумливо і раціонально підійти до питань диверсифікації джерел фінансування науки* (із журн.); *Зважаючи на сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків області, передбачається продовжити у наступні роки роботу, спрямовану на їх геополітичну диверсифікацію* (з газ.).

2. *екон.* Одночасний розвиток кількох не зв'язаних між собою видів виробництва. *Диверсифікація часто розпочинається в тих випадках, коли треба знизити залежність від одного ринку, який скорочується (наприклад, ринку тютюнових виробів), врівноважити сезонні коливання ринку (наприклад, ринку морозива)* (з наук.-попул. літ.); *Оцінюючи ефективність проекту диверсифікації діяльності підприємства за допомогою фінансового аналізу, доцільно використовувати не лише дані за попередні роки, а й прогнозні показники* (із журн.).

3. *екон.* Розширення асортименту продукції, видів послуг. *Активною роботу відділу маркетингу можна визнати тільки тоді, коли буде постійно проводитись диверсифікація, тобто розширення переліку послуг* (з наук. літ.); *Про диверсифікацію можна говорити практично стосовно до всіх фірм: фірми, які виробляють лише один продукт, є рідкісним винятком, але й вони звичайно поставляють свій продукт на різні ринки* (із журн.).

ДИВЕРСИФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **диверсифікува́ти.** *Понад 90 % валютної виручки від експорту одного товару мають: Венесуела, Тринідад і Тобаго — нафти, Ямайка — бананів. Лише в Мексиці, Аргентині експорт порівняно диверсифікований* (з навч. літ.); *Головна небезпека диверсифікації пов'язана з розпорошенням сил, а також із проблемами управління диверсифікованими підприємствами* (з навч. літ.).

ДИВЕРСИФІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **диверсифіко́ваний.** *Одним зі способів успішного виживання господарських систем у конкурентному середовищі й нарощування ними фінансових коштів є диверсифікованість їх діяльності* (з наук. літ.); *Мінімізація кредитного ризику припускає раціоналізацію кредитів, диверсифікованість кредитних вкладень, структурування кредитів* (з навч. літ.).

ДИВЕРСИФІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДИВЕРСИФІКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати диверсифікацію. *Сучасні умови вимагають диверсифіковувати виробництво для прискорення обороту капіталу та зниження ризиків* (з наук. літ.); *На сьогодні великі компанії формують стратегії, диверсифікуючи свої товари та послуги* (із журн.); *Ідею будівництва в Україні термінала для отримання скрапленого газу можна лише вітати, оскільки її втілення дасть змогу диверсифікувати джерела постачання енергоносіїв до нашої країни* (з газ.).

ДИВЕРСИФІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДИВЕРСИФІКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Реорганізовуватися з метою здійснення диверсифікації. *Тенденції останніх років полягають у тому, що компанії намагаються диверсифіковуватися, щоб поставляти нові продукти на нові ринки* (із журн.); *Глиноземний завод диверсифікується у спробі уникнути банкротства і вийти на нові ринки. В результаті він, крім глинозему, буде виробляти інші продукти на основі гідроксиду алюмінію* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **диверсифіко́вувати.** *Напрямки закупівлі пшениці будуть диверсифіковуватися й надалі* (з газ.).

ДИВЕРСИФІКУВА́ТИ *див.* **диверсифіко́вувати.**

ДИВЕРСИФІКУВА́ТИСЯ *див.* **диверсифіко́вуватися.**

ДИВЕРСІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до диверсії. *До штабу загону поверталися з операції партизани. Це була диверсійна група Вадима Шостопалька* (Іван Ле); *В районі бухти Строкатих скель вивантажено зброю для диверсійного акту* (І. Багмут); *— Виключати цього політика із фракції, безперечно, ніхто не буде. Це поширили якісь диверсійні плітки* (з газ.).

ДИВЕ́РСІЯ, ї, *ж.* 1. Руйнування, виведення з ладу військових чи державних об'єктів спеціально підготовленою особою або групою осіб на території якої-небудь держави або на території, зайнятій противником. [С е р г є є в:] *Я дам радіограму партизанським загонам: на шляхах відступу Манштейна чинити диверсії, гальмувати просування* (Л. Дмитерко); *Він точно вже знає, що перед ним японці .. і що несли вони динаміт для диверсій в шахтах* (О. Довженко).

2. Воєнна операція, здійснювана для відвернення уваги противника від місця завдання йому головного удару. *— Читтадіні від себе просив короля дозволити козацьку диверсію з боку Чорного моря, щоб відтягти в інший бік частину турецького війська* (З. Тулуб).

3. *перен.* Те, що шкодить, завдає моральних, матеріальних збитків. *— Товариші ремісники... Те, що сталося сьогодні в їдальні, є тяжким злочином перед народом, що взуває вас і вдягає... Більше того: це — політична диверсія, гра на руки наших ворогів...* (Григір Тютюнник); *Йому інкримінували ідеологічну диверсію — відправлені у закордонні журнали світлини руїн мали б ілюструвати розповіді про житлові умови радянських трудівників* (Т. Прохасько).

ДИВЕРТИ́КУЛ, а, *ч., вет., мед.* Мішкоподібне випинання стінки порожнистого органа (стравоходу, кишок, сечового міхура і т. ін.). *Частіше за інших зустрічаються дивертикули травного тракту: стравоходу, кишечника, зокрема дванадцятипалої кишки* (з наук. літ.); *За походженням дивертикули бувають природженими або ж утворюються внаслідок внутрішніх і зовнішніх механічних впливів* (з наук. літ.).

ДИВЕРТИКУЛІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення одного або декількох дивертикулів. *Дивертикуліт є серйозною патологією, яка має швидке прогресуюче протікання і небезпечна розвитком перитоніту та ускладненнями у вигляді кровотеч* (з наук. літ.); *Дієта при дивертикуліті є складовою частиною лікування і сприяє оздоровленню кишечника* (з наук.-попул. літ.).

ДИВЕРТИКУЛЬО́З, у, *ч., вет., мед.* Захворювання, при якому утворюються дивертикули в стінках порожнистого органа. *Дивертикульоз є виявом різних патологічних станів, серед яких провідне значення мають дистрофічні зміни в м'язовій стінці, природжена чи набута слабкість сполучної тканини, судинні зміни в стінці шлунка* (з наук. літ.); *У значної частини людей дивертикульоз протікає без будь-яких проявів і виявляється випадково при обстеженні кишечника з інших приводів* (із журн.).

ДИВЕРТИСМЕ́НТ, у, *ч.* 1. Ряд номерів, які доповнюють головний спектакль, концерт, балет. *Нарешті гуртом складено програму дивертисменту, і я вже зібрався додому, як мене зупинив Гаркун* (В. Винниченко); *Дивертисмент — одна із законних і дієвих форм мистецтва* (М. Рильський);

— Вона в дивертисменті у третьому відділі виступить у хорі, ви її почуєте — увесь хор перекриє! (О. Іваненко).

2. Легка інструментальна п'єса розважального характеру або цикл таких п'єс. — *Що це таке? — спитав Тарас очима, щоб не завадити чарівній, дивній музиці. — Дивертисмент "Українське весілля", — сказав Семен уголос* (Василь Шевчук); *Коли я слухаю його класичні строгі концерти, сюїти, дивертисменти, мені хочеться молитися, мені здається, що цю музику я написав* (із журн.).

ДИВЕРТИСМЕ́НТНИЙ, а, е. Стос. до дивертисменту. *Розрізняють такі види концертів: дивертисментні, тематичні, театралізовані та звітні* (з навч. літ.); *При постановці монументальної ораторії антракти умисне заповнювались музикою легкою, текучою, дивертисментною, яка давала слухачеві деяку розрядку* (з наук.-попул. літ.).

ДИВИНА́[1], и́, *ж., розм.* Те саме, що **ди́во.** [К а р п о:] *Одне скажу. Дивина у світі коїться, ще й яка дивина!* (М. Кропивницький); *Зварена Олександром Кіндратовичем юшка — дивина кулінарії* (Ю. Мушкетик); *Завдяки Василю Семеновичу з'явився в нашому клубі патефон — дивина на той час у селі* (В. Нестайко).

◊ **(1) Не дивина́** — часто трапляється, не є рідкістю. *У наші часи не дивина, що сільська дівчина стає артисткою* (М. Чабанівський); — *Це велике портове місто, а в кожному порту чужинці не дивина* (О. Авраменко).

ДИВИНА́[2], и́, *ж.* Висока трав'яниста рослина родини ранникових з великими жовтими квітками, зібраними в колосоподібне суцвіття. *До ріллі припадали теплими грудьми пташки, а вітер гойдав дивину і волошки* (М. Коцюбинський); *У всіх квітів високі стебельця .. Та найвищі від усіх — дивина й петрів батіг* (О. Донченко); *З кожного двору від віконця висвічували барвисто квітнички; мак жарів, соняшники палахкотіли яскравіші, ніж ткання на ризах, дивина здіймалася, зоріючи м'якими квітами* (В. Барка).

ДИВИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **дивина́**[2]. *Дивиться Даринка, а перед нею в жовтій дивиновій квітці сидить волохата бджілка* (І. Вирган).

ДИВИ́ТИСЯ, дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* ди́вляться; *недок.* 1. *куди, на кого — що, в що.* Спрямовувати погляд, прагнучи побачити кого-, що-небудь. *Марта стояла якраз передо мною і дивилася кудись далеко, між дерева у садок, задумалась* (Марко Вовчок); *Матюха довго й пильно дивився йому в обличчя, а потім одійшов на крок* (А. Головко); * Образно. — *Співає соловей, неначе у садочку, А серед ночі, в тихий час, Тут мавочки гуляють у таночку, І ясний місяць дивиться на нас* (Л. Глібов); // *без дод.* Бути з розплющеними очима; мати змогу бачити. *Бреше та й дивиться, хоч би очі заплющив* (Номис); *Погляд мов хто туманом заснував. Він і дивився і нічого не бачив* (Панас Мирний); [Р е н а т а *(подає воду .. і помагає Люцієві очутити Нартала):*] *Вже дивиться. Либонь йому вже легше...* (Леся Українка); // Про очі. *Очі неначе побільшали і дивились кудись далеко, минаючи дерева* (М. Коцюбинський); *Його сині очі, подібні до Настиних, дивились прихильно і щиро в очі дівчині* (Леся Українка); *Дитячі очі... Ось вони дивляться на вас, іскряться безмежною цікавістю* (І. Волошин); // Підглядати, заглядати туди, де є щось цікаве, приховане і т. ін. — *Вийду я з хати та з-за дверей і дивлюсь, а воно й водить оченятами — шукає мене!* (Марко Вовчок); *Вийшла далі мати на двір, під калину, з-за пшенички дивиться давай* (А. Тесленко); // *розм.* Намагатися знайти очима кого-, що-небудь. [Г а н н а:] *Ти ось дечки, а я тебе в церкві дивлюся* (М. Кропивницький); // *у що.* Спостерігати за чим-небудь за допомогою оптичного приладу. *Все незнайомі люди .. пильно обдивлялись водокачку і в якусь трубку на триніжку — на неї дивилися* (А. Головко); * Образно. *Тюпцем круг неї* [землі] *лисий місяць Беззубо дивиться в монокль* (П. Тичина); // *наказ. сп.* дивись *(перев. скорочено:* див.). Уживається як знак посилання в тексті. *Для проведення низькотемпературних досліджень використовувався гелієвий кріостат і спеціально сконструйований нами додатковий освітлювач (див. розд. 1)* (з наук. літ.); *Згідно з теорією подвійного кодування психічні процеси людини є результатом функціонування двох знакових систем вербального та невербального кодування (див. праці А. Пайвіо)* (з наук. літ.).

2. *перен.* Звертатися думками до кого-, чого-небудь, кудись. *Григорій у мисливстві намагався забути про все — про свою дурну долю, про невідоме майбутнє; намагався не дивитися вперед, забувши про весь світ* (І. Багряний); *На той час я вже дивилася на життя трохи оптимістичніше* (І. Андрусяк); // *на кого — що і без дод.* Робити що-небудь предметом своєї уваги; спостерігати. — *Як облатався* [Серединський], *обшився, став на панка схожий, тоді почав до мене підступати .. Потім дивлюсь, — вже і втиривсь у мою хату!* (І. Нечуй-Левицький); // Звертати увагу, зважати на кого-, що-небудь. — *Не дуже на те дивись, що розказують* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ви не дивіться на те, що вона* [дівчина] *такою дурненькою виглядає, такою нещасною, о-о! Це .. іродове кодло, найлютіший ворог людський!* (Панас Мирний); // Брати приклад із кого-небудь. *А także* [також] *всі його* [царя Латина] *підданці Носили латані галанці, Дивившись на свого царя* (І. Котляревський); // Виявляти зацікавлення, інтерес до кого-, чого-небудь. *Дивлюсь Я на вбогого та на розбитого духом і на тремтячого над Моїм словом* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *На наш народ, на нашу культуру дивиться світ* (О. Корнійчук).

3. *на що, перен.* Мати певний погляд на що-небудь, ставитися до чого-небудь певним чином. [П е ч а р и ц я:] *Там* [в університеті] *усе багаті люди вчаться, що ласо змалку їли та багато поводилися, — от через те вони так і на світ дивляться* (Панас Мирний); — *Мовчали б краще, колего, .. та не дратували пана Тиховича своїм легкодумством. Адже ви знаєте, як він поважно дивиться на свою місію...* (М. Коцюбинський); *Гайовий (а його підтримала більшість, в тому числі і Федір Іванович) дивився на це* [пропозицію] *інакше* (А. Головко); // Вважати ким-, чим-небудь; приймати за когось, щось. *Коли цей Кожущенків газик, вилетівши на горб, зупинився серед розтривоженого людського натовпу, жінки, що досі волали в бік моря, разом обернулися до брезентової халабуди газика, дивлячись на нього, як на останню свою надію й порятунок* (О. Гончар); *На відміну від інших шляхетських авторів Боплан дивився на козаків передусім як на трудову верству, а вже потім як на вояків* (з наук. літ.).

4. *за ким — чим або із спол.* щ о б. Наглядати за ким-, чим-небудь, піклуватися про кого-, що-небудь. — *Брате Якове! вона* [жінка] *тут буде... при батькові, при тобі. Дивися ти за нею... гляди її...* (Панас Мирний); *Вона дивилась за всім в домі, сама провадила хатнє господарство, ще й на службу ходила* (І. Нечуй-Левицький); // Стежити за ким-, чим-небудь.

— Я за тобою не примічаю, не дивись і ти за мною (Г. Квітка-Основ'яненко); *Він стояв, мов огнем попечений, і дивився за нею. Куди забралася? Де пішла?* (О. Кобилянська).

5. *розм.* Виявляти нерішучість, розгубленість або байдужість, безсторонність до кого-, чого-небудь. [Н е о ф і т - р а б:] *Учили ви мене любити ближніх, так научіть мене їх боронити, а не дивитись, опустивши руки, як в рабстві тяжкім браття погибають* (Леся Українка); [А р к а д і й:] *Мене схилили, зламали, а ти спокійно дивишся...* (О. Корнійчук).

6. Оглядати, розглядати кого-, що-небудь з метою ознайомлення. *Громада .. рушила на ведмедів дивитись, що цигани навели в село* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Іде чернець у Вишгород На Київ дивитись, Та посидіть на пригорі, Та хоч пожуритись* (Т. Шевченко); *Вихваливши ту кімнату, що ми з хлопчиком собі найняли, хазяйки повели дивитись, показували столову* [їдальню] (Марко Вовчок); // Розглядати себе; видивлятися. *Я вскочила в покої та давай дивитись з Катериною в дзеркало* (І. Нечуй-Левицький); *На мить я ніби звідкись визираю і з млісним чуттям жаху дивлюсь на себе* (В. Винниченко); // Проглядаючи, знайомитися зі змістом чого-небудь. — *А пани? Адже вони дивляться у письмо, знають, що гріх, як на світі треба жити по правді, не те, що я — темний* (М. Коцюбинський); *Усюди був* [чужий] *і все робив, що хтів; дивився в книжку, сам робив книжки, і шив, і чай варив* (Леся Українка); // Бути глядачем у театрі, брати участь у перегляді вистави і т. ін. *Мама їздила в Харків на "Різдвяну ніч" дивиться* (Леся Українка); *Дивитися п'єсу Яновського йшли люди охоче. Дивлячись виставу, плакали, обурювалися, раділи, сміялись* (М. Бажан); // *розм.* Оглядати з метою встановлення чого-небудь. *Вчора дивились моє серце і замалювали його в рентгенівському кабінеті. Велике* (М. Коцюбинський).

7. *на що, у що, перен.* Бути повернутим, виходити куди-небудь. *Двоє вікон від вулиці, двоє дивляться на порожнє, поросле рідким споришем і пирієм подвір'я* (В. Козаченко); *Жіночий монастир Дивиться віконцем на пустир* (П. Воронько); // Бути скерованим, спрямованим куди-небудь. *Лежало нас сорок один. Всі мушки* [гвинтівок] *дивились у дріт* (Ю. Яновський); *Ось водокачки силует мов лине в неба шати... Гармата дивиться вперед, і ми біля гармати* (В. Сосюра).

8. *перен., рідко.* Мати який-небудь вигляд, виглядати як-небудь. *Такий робітник, що невесело дивиться, може собі робити й найліпше, але для господаря його робота не має ціни* (І. Франко).

9. *наказ. сп.* диви́сь!, диві́ться!, *у знач. виг.:* а) виражає зауваження, застереження, погрозу. — *Дивись, Івасю, не одходь, братику; я зараз вернусь* (Марко Вовчок); — *Лисичко, їж, їж, та дивися, Дрібними кістками, бува, не вдавися* (І. Франко); — *Ти тілько* [тільки] *мені будеш що казати учителеві, то — дивись!* — *І, показуючи кулак, шпарко замахнувся* [хлопчик] *ним* (Панас Мирний); б) виражає здивування, подив, докір, обурення. [М о л о д и й г р е к:] *Піфагорейці* [піфагорійці]? *Се вже ти збрехала, сі чисті люди, хоч кого спитайся!* [Ж і н к а:] *Дивись ти! — "Чисті"! — Я хіба нечиста?* (Леся Українка); *От який характер виявився в цього Котова! Зовні такий непоказний, .. а дивись ти, який колючий!* (В. Собко).

10. *наказ. сп.* диви́сь!, *у знач. вставн. сл., розм.* Можливо. *Без коней їздять* [люди], — *ще колись І не такеє диво буде: От-от — дивись — На місяць злізуть панувати* (Л. Глібов); *Так воно часом здається, що вже нема виходу, а воно, дивись, і знайдеться зовсім несподівано* (Леся Українка).

11. *1 ос. теп. ч.* дивлю́ся, ди́вимося, *у знач. вставн. сл.* Помічаю, помічаємо; бачу, бачимо. *Мій парубок, дивлюсь, ніби почав приставати* (Марко Вовчок); *Дивимось, а за копицею, біля самого входу в музей, гармати стоять, п'ять гармат* (В. Нестайко).

(1) Диви́тися в про́стір (в про́сторінь) — дивитися просто перед собою, без певної мети. *Пальці хруснули од внутрішнього болю, а затуманені сльозами очі дивились кудись у простір* (М. Коцюбинський); *Кругленькі сумні очі пастора .. задумливо, не по-земному дивляться кудись у просторінь* (В. Винниченко); *Зигмунд мовчить, думає важко й повільно і дивиться кудись у просторінь* (З. Тулуб); **(2) Диви́тися (зи́ркати, позира́ти** *і т. ін.)* **збо́ку** *на кого — що* — дивитися не прямо, скоса. *А сам* [старий], *говорячи так, збоку якось на неї дивиться мудро, що горда удова тільки зчервоніє* (Марко Вовчок); *Ярошенко збоку зиркнув на гостроносеньке з руденькими бровами та віями обличчя панянки, зітхнув і взяв помалу дівчину під руку* (С. Васильченко); *Поки чудний хворий* [боцман] *сьорбав кофе, професор уважно позирав на нього збоку* (М. Дашкієв); **Сте́жити (диви́тися) за собо́ю** *див.* **сте́жити.**

◊ **(3) Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі** — не соромитися перед ким-небудь за свої вчинки. *Яке щастя дивитись одкрито в очі свого народу!* (Остап Вишня); *Сумніви весь час тривожили, чи саме так треба жити, щоб ти відкрито могла глянути в вічі і капітанові, і тому безногому .. Мамайчукові* (О. Гончар); **(4) Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку)** — не зводячи погляду, бездумно дивитися куди-небудь, на щось. *Запорожець .. довго й пильно вдивлявся в одну точку, ніби там перед ним розгорталися картини прожитого життя* (М. Старицький); *Він майже не бував дома, а коли бував, то сидів у кутку, дивлячись в одну точку* (В. Винниченко); *Комсотні дивився в одну цятку на дні човна* (О. Десняк); **(5) Диви́тися в о́чі (у ві́чі):** а) *(кому)* зустрічатися, не відчуваючи перед ким-небудь сорому, провини за щось. *Тітка може вернутись .. щохвилини. Що тоді буде? Як мені дивитись їй в вічі?* (І. Нечуй-Левицький); *Його* [Дороша] *охопило почуття палючого сорому, і він довго не міг дивитися в очі людям* (Григорій Тютюнник); б) *(кому)* запобігати перед ким-небудь, намагатися догодити комусь. *Одно другому* [парубок і дівка] *дивиться у вічі, як би вгодити, як би розвеселити* (Г. Квітка-Основ'яненко); в) *(чому)* не відчувати страху перед чим-небудь, не боятися чогось. [Д о л о н:] *Я люблю дивитись долі в вічі* (Леся Українка); **(6) Диви́тися в ру́ки** *кому:* а) матеріально залежати від кого-небудь; сподіватися на чиюсь матеріальну допомогу, підтримку. — *Служи до смерті і до смерті будеш вольна, ні од кого не залежна, не будеш дивитися в руки якомусь там егоїстові* (І. Нечуй-Левицький); б) догоджати кому-небудь, запобігати перед кимось. [С т а р ш и н а:] *Щоб я, начальник, та дивився в руки Бурлаці, а не дідже! Який би я тоді був старшина, хто б мене боявся, всі б знали: що Бурлака скаже, так і буде* (І. Карпенко-Карий); **(7) Диви́тися (гляді́ти) крізь па́льці:** а) *(на що і без дод.)* не звертати уваги на що-небудь недозволене, незаконне. *Василь узиму вивіз дерево з лісу. Знайомий лісник не поскупився, та й Йосипенко дивився крізь пальці* (Панас Мирний); *Підплачував* [Мендель] *лісничих і лісних, щоб*

гляділи крізь пальці на те, яке .. дерево він вивозить (І. Франко); *Комендант Бом на бешкети своїх підлеглих не тільки дивився крізь пальці, а й заохочував їх до того цілком одверто* (С. Голованівський); б) *(на кого — що)* ставитися до кого-, чого-небудь легковажно, несерйозно. — *Але ж ти Марка знаєш. Він на кадри дивиться крізь пальці* (Ю. Збанацький); — *А план? На нього давай будем дивитись крізь пальці? Тільки нам він мусить боліти, не тобі?* (О. Гончар); в) *(на що)* нехтувати ким-, чим-небудь, ігнорувати, не брати до уваги когось, щось. *Він знав, що незабаром Бальзак стане чоловіком пані Ганської, і тому не міг дозволити собі дивитися на його хворобу крізь пальці* (Н. Рибак); — *Її оповідання задовольняли злобу дня, і тому здебільшого критики крізь пальці дивилися на слабі* [слабкі] *сторони її творів* (О. Іваненко); **(8) Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) іншими очи́ма** *(рідше* **іншим о́ком)** *на кого — що* — інакше сприймати, оцінювати кого-, що-небудь; по-іншому ставитися до когось, чогось. *Грицько тепер зовсім іншими очима дивився на людей: до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда* (Панас Мирний); — *Царевичеві, мабуть, цілий світ байдужий, — потвердив Орлик. — Того сказати не можна. Він тільки іншими очима глядить на світ* (Б. Лепкий); *Те добро, що він людям робив, примусило й людей глянути на його* [нього] *іншим оком* (Б. Грінченко); *Їй* [матері] *уперше прийшла думка, що син і справді вже не дитина. І вона іншими очима подивилася на нього* (В. Малик); **(9) Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі)** — об'єктивно оцінювати реальний стан речей. *Нема чого тішити себе надаремне, він не дитина, може дивитись гіркій правді в вічі* (О. Гончар); — *Будемо дивитися правді в очі — ми не втримаємося! Ще один день такого скаженого натиску — і Княжа Гора впаде* (В. Малик); *Минув повний тиждень, як він, Славка та Костик живуть у піонерському таборі, і доводиться, глянувши правді в очі, визнати: намір, заради якого вони поїхали до табору, зазнав краху* (Л. Письменна); **(10) Диви́тися (загляда́ти) в зу́би** *кому, фам.* — виявляти зайву поблажливість, церемонність, запобігливість у поводженні з ким-небудь. *Олексій помітив, що йому повірили, і тепер не грозить йому нічого, і що тепер не дуже-то будуть йому заглядати в зуби* (А. Чайковський); *Тітка Мокрина, як у селі казали, нікому в зуби не дивилася* (О. Ковінька); — *Ви нас газами душите, баржами в морі пускаєте на дно, а ми, думаєте, будемо вам в зуби дивитися?* (О. Гончар); **(11) Диви́тися (зазира́ти) в рот:** а) *(кому)* з цікавістю слухати кого-небудь. *Цілий ряд очей дивився в рот бабі... — Розкажіть казку* (М. Коцюбинський); *Крокуючи вулицею, подоляк метав жартами наліво й направо, а словаки, весело юрмлячись довкола, на ходу зазирали йому в рота, виловлювали кожне сказане слово* (О. Гончар); б) запобігати перед ким-небудь. — *А в кого ж було питати* [поради]*? У Катрі? .. А від Зойки з Захаром теж мала користь. Дивляться в рот, кожному слову підтакують* (І. Муратов); *Ще недавнечко лестили Многогрішному. Величали його, яко Бога. Прорече яке слово, аж у поли б'ють, мовляв, зроду не чували такої мудрості, і в рот зазирають* (Ю. Мушкетик); **(12) Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти** *і т. ін.)* **/ подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути** *і т. ін.)* **сме́рті в о́чі (у ві́чі)** — бути близьким до смерті; перебувати в стані смертельної небезпеки. *Я вже смерті дивився у очі, слухав кроків її грізну мідь... Але серце спинитись не хоче, все у грудях моїх стукотить* (В. Сосюра); *Що тяжче: чи, скажімо, лягти отут і, заплющивши очі, пірнути в нірвану, здатись, а чи, очей не заплющуючи, дивитися смерті в вічі й не здаватися, не лягати, а йти?..* (І. Багряний); *Будуть ночі в пожежах і дні, коли ти по сто разів зазиратимеш смерті у вічі* (О. Гончар); *Немало літ прошуміло над Славутиною головою, не раз смерті в очі заглядав він у багатьох боях* (В. Малик); *Ніколи не гадав* [Караїмович], *що так перелякається, коли гляне видимій смерті у вічі* (В. Чемерис); *Куземко не був якимось мазунчиком — тямив і шаблю тримати, і на коні сидів, як улитий, і не боявся заглянути в очі смерті* (В. Шкляр); **(13) Диви́тися за́шморгом** — виявляти неприязне, вороже ставлення до кого-небудь; мати сердитий вигляд. *Як вість така прийшла до Турна, То так мерзенно іскрививсь, Що твар зробилась нечепурна, І косо, зашморгом дививсь* (І. Котляревський); [Д з в о н а р и х а:] *Наш* [пан] *.. і до цього часу зашморгом дивиться* (М. Старицький); **(14) Диви́тися (зи́ркати, позира́ти** *і т. ін.)* **спідло́ба** *на кого* — виражати недовіру, недоброзичливість до кого-небудь. — *Не смійся, батьку, не смійся! — спідлоба позираючи на Грицька і не виймаючи з рота пальця, хриплим баском промовив Яків* (С. Васильченко); *Хлопці здивовано обдивлялись Костя, а він спідлоба зиркав на них* (В. Винниченко); **(15) Диви́тися ко́зирем** — мати хвацький, молодецький, гордовитий вигляд. *Ходить* [Вовкогон] *по Січі гоголем, а за ним тупотить гурт гульвіс, а він заломлює шапку, а він дивиться козирем* (Ю. Мушкетик); *Як же під'їхали* [купці] *так, що вже було добре видно й чути, Дон Кіхот, дивлячись козирем, гуконув на весь голос* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); **(16) Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком>** *на кого — що і без дод.* — виявляти незадоволення ким-, чим-небудь, недовіру, відразу у ставленні до когось, чогось. *Бачу, уже на мене всі косо дивляться: то чого дитина кричить, то нікому пшона стовкти, то печі вимазати...* (Панас Мирний); — *Най би тато не фундулився* [не сердився] *на Григорія, а то все на нього боком дивився.., а той і розгубився* (О. Кобилянська); *Перше вважали мене хоть бідним, але добрим і порядним учеником, і заявляли се при всякій нагоді. Тепер кождий глядів на мене кривим оком* (Б. Лепкий); [Н а з а р П е т р о в и ч:] *То-то директор на мене криво дивиться. Еге ж. Прискіпався на виробничій нараді* (Л. Дмитерко); — *Думаю я, що не треба заходити* [до хати] *цілими роями, а по одному, по двоє. Для чого привертати увагу недремного жандармського ока? Та вже й хазяйка моя щось ніби кривим оком поглядає* (М. Сиротюк); **(17) Диви́тися крізь роже́ві окуля́ри** *на що* — не помічати вад у чому- небудь; не орієнтуватися в чомусь. — *Воно само направиться, Марусю! .. — Ти на все дивишся крізь рожеві окуляри. А в мене найгірші передчуття...* (В. Підмогильний); — *Та ти сам ще дитина! Валерику, як можна на все дивитися крізь рожеві окуляри?* (Г. Усач); **(18) Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са** — бути обмеженим, не помічати за частковим загального. *Він дивиться не далі власного носа...* (М. Руденко); **(19) Диви́тися нема́ на що (ні на що)** — поганий, нікчемний; не вартий уваги. *"Хоч гріх, хоч два жінці мужа бити, а нехай Бог простить!" — та з сим словом* [Пріська] — *черк його* [Нечипора] *у пику, .. бо баба собі здорова була, а він такий, що ні на що і дивитись було* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Батько повіз Павлушку до Чернігова, де в бурсі вже*

вчилися Іван і Михайло. А цей же малий і тонкий — дивитися нема на що (П. Загребельний); *Побудували сусіди будинок — дивитися нема на що* (з газ.); **(20) Диви́тися обома́** *(рідко* **в обі́два)** — бути уважним, дуже обережним, пильним, обачним. *Обиратимуть комітет на волосному сході. Отам треба буде дивитись обома. Щоб не поміняти шило на швайку* (А. Головко); *То соша із Сумів* [Сум] *на Білгород. Так дивись обома, переходячи. Там німаки їздять* (І. Багряний); **(21) Диви́тися оскі́лками** *на кого, заст.* — виявляти неприязнь, ворожість до кого-небудь. *Харон, таких гостей уздрівши, оскілками на їх* [них] *дививсь, Як бик скажений заревівши, Запінивсь дуже і озливсь* (І. Котляревський); **(22) Диви́тися / подиви́тися (гля́нути) в ко́рінь** *чого і без дод.* — заглиблюватися в сутність чого-небудь, звертати увагу на щось істотне, головне. [Н а з а р:] *Людям треба говорити правду, а не малювати ідилічні картинки .. Ти ж у корінь мусиш дивитись, Якове* (М. Зарудний); *Але то тільки спершу та здалеку, по телевізору, так здається, а прислухаєшся та пильніше в корінь зла подивишся, так нема гірше нікому, як тим олігархам та їхній владі* (Г. Тарасюк); *Настав час глянути в корінь не минулого, а сучасного суспільного статусу "Просвіти", діяльність якої так чи інакше відображає реальний стан самоорганізації українства* (з газ.); **(23) Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз** *і т. ін.)* *на кого* — зневажливо, гордовито ставитися до кого-небудь. — *Бачу й тебе, горда паніматко: чи так поглядатимеш звисока і тоді на нашого брата, як твій гетьман .. проспить молоду* (П. Куліш); *Голову завжди несла* [мама] *якось високо, немов дивилась на всякого згори вниз* (Панас Мирний); *Аристократи-письменники згори вниз гордо поглядали на різночинців і семінаристів, а про письменників із народу — просто уже й говорити не доводиться!* (П. Тичина); *За шість років перебування в російській армії Фуль не вивчив жодного російського слова, на всіх дивився звисока* (П. Кочура); **(24) Диви́тися (позира́ти) / подиви́тися (гля́нути) во́вком** *на кого і без дод.* — виявляти неприязне, вороже ставлення до кого-небудь. *Я вам зараз покажу, де справді фокуси. Тоді тобі, хлопчику, покажу, як червоніти й дивитись лютим вовком* (В. Винниченко); *Барон Нольде вовком позирав на веселу компанію молодих декадентів* (Ю. Смолич); *Братова вічно дорікала* [Оксані] *шматком хліба, дивилась вовком і чекала того дня, коли хтось трапиться та забере зайвого рота з хати* (А. Іщук); *"Уподобала дівчина москаля, так ти другої пошукай" .. Петрусь вовком подивився на нього* [писця] (Б. Лепкий); *Аїда випручалася з няньчиних обіймів. Глянула на неї вовком, наче та в чомусь винна* (Люко Дашвар); **(25) Диви́тися** *(рідко* **позира́ти) бі́сом** *на кого — що і без дод.* — бути незадоволеним ким-, чим-небудь; сердитися на когось, щось. *Плив-плив* [Еней], *що аж обридло, І море так йому огидло, Що бісом на його* [нього] *дививсь* (І. Котляревський); *Йому* [Гнатові] *не вгодиш: переступиш — зле, недоступиш — зле; все бісом дивиться!* (М. Коцюбинський); *Тільки один козак бісом позирав скоса на Хмельницького і сам з собою щось гарикав* (П. Панч); **(26) Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо)** *на кого — що* — сприймати, оцінювати кого-, що-небудь об'єктивно, реально. — *Просто я знаю життя і дивлюся тверезо на його плин* (О. Бердник); *Я на себе дивлюся дуже тверезим оком. Я не більша і не менша, ніж є* (І. Жиленко); **[І] куди́ о́чі диви́лися** *див.* **о́ко[1]; (27) [І] на світ [бі́лий (Бо́жий)] не диви́вся б** — життя не миле, не хочеться жити від туги, горя і т. ін. *Часом так погано, що й на світ не дивився б* (М. Коцюбинський); **(28) Куди́ ди́виться** *хто* — чому хтонебудь не звертає уваги, не турбується про когось, щось. — *Така багачка, вродлива, а покохала такого убогого?.. Та куди ж батько та мати дивилися?..* (Панас Мирний); — *Як же ти подаси* [знак], *коли басурмани геть запрудили вулиці, — одказав од вікна інший козак. — Куди дивилася сторожа?* (Ю. Мушкетик); — *Так що вас затримало? — Я думав, може, збори?.. — Думав, думав... Які збори в курильні, та ще зранку? А ви, Хлівнюк, вео заступника директора, куди дивитесь?* (О. Чорногуз); **Куди́ о́чі [ба́чать (ди́вляться, спа́ли** *і т. ін.)*] *див.* **о́ко[1]; Не сміти (не могти́) диви́тися в о́чі** *див.* **сміти; Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є** *і т. ін.)* **/ загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла** *і т. ін.)* **в о́чі** *див.* **смерть; Того́ й гляди́ (диви́сь)** *див.* **гляді́ти; (29) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **у во́ду диви́тися / гля́нути** — точно передбачати здійснення чого-небудь, пророкувати. — *Правильно написано, — озвалася тітка.., — писав чоловік як у воду дивився* (І. Муратов); — *Відправте його, мучителя, та тільки в таку установу, що .. добре охороняється. Бо втече! І як у воду дивилась* (О. Гончар); *Ніби у воду дивився* [Хільбудій]. *Не встигли його когорти висипатись на галявину й стати в бойові лави, як там .. по праву і по ліву руч ожив ліс, галявини в міжліссі й звідти хмарою посунули на ромеїв лави лучників* (Д. Міщенко); *Сказав як у воду глянув* (прислів'я); **Як стій та диви́сь (бач)** *див.* **стоя́ти.**

ДИВІДЕ́НД, у, *ч., перев. мн.* 1. Прибуток, отримуваний акціонерами пропорційно вкладеному капіталу. — *Ви на місці скуповуєте акції, входите пайщиком* [пайовиком] *до товариства "Латориця", до "Лану"... Єй-єй, не промахнетесь, пане Клумак. І дивіденди матимете такі, що вам не снилось* (Іван Ле); *Акції фірм, що мали столітню блискучу репутацію.., навіть у роки найжахливішої кризи примудрялися давати своїм акціонерам дивіденди* (М. Білкун); *Дивіденди по акціях можуть бути у вигляді грошей, акцій або майнових цінностей* (з навч. літ.).

2. *перен.* Сприятливі наслідки чого-небудь зробленого, набутого раніше, якими користуються нині. — *Мадам, сьогодні суд не купується! Не ті часи! Сьогодні у світі є інші дивіденди .. — Сильніші від грошей...* (О. Чорногуз); *Багато хто стає зіркою чи ідолом після загибелі, та мало хто збирає дивіденди смерті ще за життя* (Ю. Іздрик).

ДИВІДЕ́НДНИЙ, а, е. Стос. до дивіденду (в 1 знач.). *Дивідендна політика являє собою підходи й концепції, що реалізуються в рішеннях щодо розподілу прибутку між сплатою дивідендів і реінвестуванням у виробництво* (з наук. літ.); *У роботі запропоновано способи максимізації прибутку підприємств шляхом регулювання витрат і капіталізації дивідендних виплат* (з наук. літ.).

ДИВІЗІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дивізія.** *Капітан Ржевуцький, начальник дивізійної контррозвідки, потис нам руки й попросив сідати* (Олесь Досвітній); *Офіцер дивізійної хімслужби, він, напевно, знає ту важливу таємницю, таємницю нової страшної зброї* (О. Гончар); *Незабаром нас уже приймали в дивізійному штабі, що розмістився в просторому будинку двокласної гімназії* (В. Шкляр).

Батальйо́нний (дивізі́йний, полкови́й *і т. ін.)* **коміса́р** *див.* **коміса́р.**

ДИВІЗІ́ЙНИК, а, *ч., розм.* Військовослужбовець дивізії. *Під Олеськом хтось з дивізійників розповідав, як то вони заскочили в Підгірцях кількох ворожих кулеметників-юнаків* (І. Багряний); *Мій далекий дід був колись комендантом повітової української поліції, а згодом дивізійником і загинув на полі битви ще в сорок четвертому* (Ю. Андрухович).

ДИВІЗІО́Н, у, *ч.* 1. Військовий підрозділ у ракетних і артилерійських частинах. — *Я командир першого мортирного дивізіону* (Ю. Яновський); *Петро з Романом зголосилися до зібраного з різних уламків артилерійського дивізіону* (І. Багряний); *Начальник штабу .. направив його з наводчиком* [навідником] *Петром Федоренком у третю батарею першого дивізіону* (М. Стельмах).

2. Підрозділ військових кораблів одного класу. *Тільки кінчили снідати, принесли радіограми. В одній з них командир дивізіону есмінців наказував продовжувати дозорну службу в районі Лебединого острова та тримати зв'язок з прикордонною охороною* (М. Трублаїні).

3. Ліга в ігрових видах спорту. *Згідно з прийнятим на засіданні рішенням усі клуби, які брали участь у договірних матчах, покинуть вищий дивізіон* (із журн.); *Безпорадні захисники команди (найвищі за зростом серед баскетбольних команд елітного дивізіону) раз по раз помилялися* (з газ.); *Українські регбісти ввійшли у вищий дивізіон* (з газ.).

4. Підрозділ у компанії. *Підприємства дивізіону спеціальної техніки достроково виконали держзамовлення* (з газ.); — *Ситуація почала поліпшуватися тільки в кінці другого — на початку третього кварталів,* — *відзначає комерційний директор дивізіону дистрибуції компанії* (з газ.).

ДИВІЗІО́ННИЙ, а, е. Стос. до дивізіону. *В голові колони біля командира дивізіону на сірих конях бійці з дивізіонної розвідки, які заздалегідь були вислані вперед* (А. Головко); *Чемпіонат України з хокею пройде за дивізіонним принципом* (з газ.); *Головна перевага дивізіонної структури полягає у високому рівні децентралізації управління компанії* (із журн.).

ДИВІ́ЗІЯ, ї, *ж.* Військове з'єднання з кількох полків або бригад. *Під Броди дивізія прибула в перших числах липня, і тут зразу виявилося, що ніякого часу для вишколення та для завершення формування їм не дано* (І. Багряний); *Восьма кінна дивізія першою вдарила на петлюрівців* (М. Стельмах); *В цих місцях точилися бої проти наступаючих танкових дивізій ворога* (Ю. Бедзик).

ДИВІНІ́Л, у, *ч., хім.* Те саме, що **бутадіє́н.** *Дивініл отримують дегідрогенізацією нафтопродуктів, які містять нормальні бутан і бутени, а також з етилового спирту* (з наук. літ.).

ДИВІНІ́ЛОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до дивінілу. *Першим синтетичним каучуком, який мав промислове значення, був дивініловий каучук* (з наук.-попул. літ.).

ДИВНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Деякою, певною мірою дивний (у 1 знач.). — *Ой ти, козаче, який ти дивненький, Чи ж ти не бачиш, що мороз біленький* (з народної пісні); — *Що ж сьогодні снилось тобі, любко?* — *Сон приснився, та дивненький дуже* (Леся Українка).

ДИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який викликає подив, здивування. *Та й сон же, сон, напричуд дивний, мені приснився* (Т. Шевченко); — *Що ж тут дивного? Подобалася йому* [Довбні] *Марина, а він Марині, ну й поженяться* (Панас Мирний); *Дивними видались юнакові серед цього степу жовті шапки соняшників, вишні, сливи, груші* (А. Шиян); // Незвичайний якими-небудь якостями; чудний, незрозумілий. *Семен Палій той та був на все село чудний та дивний* (Марко Вовчок); *Дивна тітка! Тут світ догори ногами перевертається, а їй все це в "печінках" сидить...* (Олесь Досвітній); *Ієрогліфи — дивні її знаки, Не мені розгадати їх суть* (П. Воронько); // Який не має подібних собі; рідкісний, особливий. *Я кличу до Тебе, бо відповіси мені, Боже, нахили Своє ухо до мене, вислухай мову мою, покажи дивну милість Свою, Спасителю тих, хто вдається до Тебе* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Він роздивляється .. і примічає на самісінькому вершечку груші якусь дивну птицю з золотим та срібним пір'ям* (І. Нечуй-Левицький); *Емене́ .. накинула на себе новий халат з дивними арабесками й підперезалася косинкою* (М. Коцюбинський); *За парканом високим він* [маєток] *здавався якоюсь казкою: в дворі машини всякі, сад, підстрижені дерева й іще якісь дивні — униз віттям росли* (А. Головко).

2. Дуже гарний; чудовий, чарівний. *Ніч була дивна: темна, темна та тиха* (І. Нечуй-Левицький); *Не складаю пісень твоїй* [України] *дивній красі, Бо не бачу у стані сучасному; Розпинали тебе всі до одного, всі, Хто був паном у краї нещасному* (П. Грабовський); *Вийшли вранці ми. Дивне місто проти сонця! Всі золочено віконця...* (П. Тичина).

Ди́во ди́вне <**Ди́во з див**> <**Чу́до з чуде́с**> *див.* **ди́во.**

◊ **Вели́ким (ди́вним) ди́вом** *див.* **ди́во; Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна** *і т. ін.)* **річ** *див.* **річ**[1].

ДИВНИ́ЦЯ, і, *ж., зах.* Диво. *Мов людина — от дивниця — Відказала мені птиця* (П. Грабовський); *За театр пішов би був на край світу. Не дивниця, що в рідному, тоді темному, як ніч, селі, я .. влаштував виставу* (Мирослав Ірчан).

ДИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ди́вний.** *Тепер усе ясно. Одну дивність роз'яснює друга, ще більша* (В. Винниченко); *На якийсь час у машині запанувала мовчанка. Дивність почутого, здається, й на Заболотного справила враження* (О. Гончар).

ДИ́ВНО. Присл. до **ди́вний.** *Якось він дивно прозивався, але ми називали його "Йойна з трьома бородами"* (І. Франко); *Не беріть мені за зле, коли я у Львові поводилась дивно і проявляла видиму байдужність до того, що повинно інтересувати мене* (Леся Українка); *Станеш на краєчку Шевченкової гори і перед очима розстилаються дивно гарні картини за Дніпро, вгору і вниз по Дніпру* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. пред.* — *Як ми зайшли сюди, тобі не знати. Нам дивніше, що ви сюди заїхали, бо давно вже не було тут і ноги людської* (С. Васильченко); *Коли ми, живучи з татарами по-сусідськи, допомагаємо один одному, так теє розумному аж ніяк не дивно...* (Г. Колісник).

ДИВНУВА́ТИЙ, а, е. Трохи дивний. — *Хода, правда, трохи дивнувата, так ходять, кажуть, кавалеристи, похитуючись і широко розставляючи ноги* (В. Владко); *Дивнувату музику чути все ближче* (І. Карпа).

ДИВНУВА́ТО. Присл. до **дивнува́тий.** *Якось кутом трішки дивнувато піднявши одну ліву брову, він чи то підморгнув, чи то посміхнувся до Любочки* (В. Собко).

ДИ́ВО, а, *с.* 1. Те, що викликає подив, здивування; чудо. *Я* [Бог] *ось ізнову предивне вчиню з цим народом, вчиню чудо й диво, і загине мудрість премудрих його, а розум розумних його заховається* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Чого тепер не роблять люди! Без коней їздять, — ще колись І не такеє диво буде* (Л. Глібов); — *А казали, що ніби у цій Америці такі дива бувають, пробі, злидень такий, приміром, як я, мо-*

же мільйонером стати .. — не без гумору зауважив Луцик (І. Цюпа); // Стан, викликаний здивуванням. [П р і с ц и л л а:] *Тут Круста? (Німіє з дива і з жаху).* [К р у с т а:] *Я, здається, не Медуза, а господиня наче скам'яніла, угледівши мене* (Леся Українка); *Абрекова якийсь час стояла внизу, остовпіла від дива* (Р. Іваничук); // *у знач. пред.* Дивно, чудно. *Найбільше припала до того* [прибирання] *губернія. Та й не диво: вона недавнечко відбула свою місячну ярмарку, закурилася та замурзалася* (Панас Мирний); — *Ватикан я бачив І отця святого в Ватикані. Але й то, панове, ще не диво* (Леся Українка).

2. Про того (або те), хто (або що) дивує, захоплює своїми якостями, достоїнствами і т. ін. — *Взагалі, скажу тобі, браток, що Капа — це не дівчина, а диво* (Є. Доломан); — *Як хороше там в літні вечори! Цвітом всі луки вкриваються. Диво земне!* (Б. Левін); *Барвінку, зимолюбку, всезелен, з-під снігу соки п'єш земні жаждиво. Ти на землі цвітеш, як гобелен, як наша мова — незбагненне диво* (Д. Білоус); // Про те, що є вищим виявом чого-небудь. *Настуня дивилася на ті дива краси і праці й думала, чи не сниться їй те все* (О. Назарук); *Перед внутрішнім зором хтось листає велику книгу... Дива мистецтва, такі чіткі й яскраві, й такі хвилюючі, якими вони ніколи не були, напливають одне на одне...* (І. Багряний).

3. *у знач. присл.* **ди́вом.** Незрозумілим, випадковим, дивовижним чином, способом. — *Після закінчення інституту я дивом влаштувалась на роботу* (В. Чемерис); *Прокурор дивом відхилив справу про зумисне скалічення* (Є. Пашковський); *Таратайка рипіла, гуркотіла, її часто-густо підкидало на горбиках, .. дивом не розвалювалася* (Д. Білий).

(1) Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с>, *нар.-поет.* — те, що викликає подив, здивування. *Диво дивнеє на світі З тим серцем буває! Увечері цурається, Вранці забажає!* (Т. Шевченко); *Вийшла воля — й дивне диво: одних до домівки привела, других з домівки повела* (Панас Мирний); — *Константинополь! Царев город! Царгород! Чудо з чудес! Красота незрівнянна! — лунали жіночі та й чоловічі крики на лодіях* (С. Скляренко); *Диво дивне, як у людей в грізний час розкривається серце, виявляючи скарби душі* (О. Бердник); **Ди́вом ви́жити (зберегти́ся, уціліти** *і т. ін.)* *див.* **вижива́ти.**

○ **(2) [Аж] на ди́во:** а) *(у знач. прикм.)* гарний, чудовий, незвичайний. *І виросла я на диво: Кароока, чорнобрива, Білолиця* (Т. Шевченко); *Улиця — справді на диво. По обидва боки цілим муром витяглись у струнку височезні палаци* (Панас Мирний); *Шкіра в нього біла, аж на диво, Але — чорна варварська душа* (Л. Дмитерко); б) *(у знач. присл., з дієсл.)* дуже гарно, добре; незвичайно. — *Куплю собі нову квітчасту хустку на голову та вив'яжу собі голову на диво! Отак-о, — сказала Соломія* (І. Нечуй-Левицький); *Сад розцвіта наш на диво — Все в цвіту та в меду!* (І. Вирган); *Одна із них* [криниць] *мурована на диво, Що не кажи, з усіх боків красива* (В. Іванович); в) *(у знач. вставн. сл.)* усупереч сподіванням. *Іван стрів її* [Палагну] *звісткою, що здохла ягничка. Але, на диво, їй анітрошки не жалко було ягнички* (М. Коцюбинський); *Переглядаючи підручник з арифметики, він знайшов задачу, що на ній спіткнувся на іспитах. На диво, дещо поплутавшись в ходах, він тепер розв'язав її* (Г. Коцюба).

◊ **(3) Ве́ликим (ди́вним) ди́вом,** *зі сл.* д и в у в а т и с я — дуже, надто. *Ускочивши в хату, він* [Попенко] *мав щось сказати Жукові — і великим дивом дивувався, як почув, що Жука вже немає і не буде* (Панас Мирний); *Бенедьо сидів в куті на своїм петеку і дивувався дивним дивом, що се мало значитися* (І. Франко); **(4) Ди́во (чу́до) приро́ди** — що-небудь незвичайне, дивовижне. *Сиваші, оце гниле таємниче море, не перестають дивувати Дьяконова. Диво природи. Геологічна загадка* (О. Гончар); *Сестри й молоді лікарки .. зробили з мене якесь чудо природи: щохвилини приходили мацати мій пульс і все набивалися читати художню літературу* (Ю. Яновський); **(5) З до́брого ди́ва** — невідомо чому, без будь-якої причини. — *Ти думаєш, що оце мене так — з доброго дива — взяли й випустили на волю?* (Панас Мирний); — *Отакий сором на старість, як бачите, з доброго дива!* (І. Нечуй-Левицький); *Біля борсукової нори до мене з доброго дива вчепилось запитання: чи бачить борсук сонце?* (М. Стельмах); **(6) З яко́го ди́ва** — чому, з якої причини? *Поставив* [Павло] *повний глечик молока на стіл .. — На фермі дали. — З якого дива? — Завфермою розпорядився* (Григорій Тютюнник); — *Звідкіля ти дзвониш? — Мене перевели в ординаторську, а тут... телефон. — В ординаторську? З якого дива?* (А. Михайленко); **(7) З яко́гось ди́ва** — з невідомих, незрозумілих причин; чомусь. *І здалося раптом Орлюку, що впав він з якогось дива не на землю, а в дідів човен* (О. Довженко); *З виразу Ількового обличчя чи, може, просто з якогось дива, він уже збагнув, що корабель врятовано* (Ю. Бедзик); **Чудеса́ (ди́во, чу́до** *і т. ін.)* **в ре́шеті** *див.* **чу́до.**

ДИВОВИ́ДДЯ, я, *с., рідко.* Видіння. [О л е с я:] *О, знов!.. Спів це чи дивовиддя?.. Не чуть!..* (М. Кропивницький); *Я непомітно вщипнув себе. Дивовиддя, одначе, не зникло* (О. Шугай).

ДИВОВИ́ЖА, і, *ж., розм.* 1. Незвичайне видовище; диво. *Зібрався коло шинку трохи не ярмарок, усім таке чудо, така дивовижа!* (Панас Мирний); — *Подумаєш, дивовижа... — байдуже відповідав Борис. — Мертві петлі над своєю хатою* (О. Копиленко); *Серпанок розсипається на дивну райдугу, .. обрамлює цю дивовижу ясно-фіолетовий, майже круглий абрис* (Любко Дереш); // Те, що викликає подив, рідко зустрічається. *Ясна річ, знають і в Кураївці, що Ягнич-оріонець на комплексі якусь дивовижу спорудив* (О. Гончар); *Отож я не дозволив собі таку розкіш, щоб роздивитися на ту дивовижу, можливо, справді давню захисну тверджу, споруджену ще черкасами* (В. Шкляр); *Багатьом талановитим роблять ведмежу послугу, бо, стаючи сливе всезагальними літературними улюбленцями (тобі така дивовижа не загрожує ніколи), вони втрачають відчуття .. недосконалості власних творінь* (С. Процюк).

2. Те саме, що **здивува́ння.** *Чіпка широко розкрив очі й з дивовижею дивився .. на товариство* (Панас Мирний).

◊ **(1) В дивови́жу** — зовсім незвично що-небудь для когось. *Чого не траплялось, чого не доводилось! Й не сказати, й не змалювати! Що вам оце в дивовижу, то мені в обідень* (Марко Вовчок); *Я була просто дівчинкою з іншої планети, якій тут усе в дивовижу і яка погано орієнтується в місцевих реаліях* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДИВОВИ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який викликає здивування; дивний (у 1 знач.). *Біле павутиння .. гойдалось од найменшого руху повітря й кидало дивовижні тіні при жовтому світлі одинокої ліхтарні* (М. Коцюбинський); *В мені почав народжуватися дивовижний страх перед самим собою*

(Р. Іваничук); *Найбільш дивовижним у житті бобрів є спорудження ними гребель на річках* (з наук.-попул. літ.).

2. Надзвичайний, рідкісний. *Багатство тематики, різноманітність жанрів і віршованих форм його* [І. Франка] *поетичних творів воістину дивовижні* (М. Рильський); *Чутка про мандрівних акробатів облетіла слободу з дивовижною швидкістю* (А. Шиян); *Того літа стояла дивовижна спека, трава вижовкла вже перед серпнем* (Ю. Андрухович).

3. Чудовий, прекрасний. *Ці співи кликали до чогось величного й дивовижного, тільки не знати до чого* (В. Підмогильний); *У далині над Дніпром встають тумани, з туманів підноситься Козача гора, потім похилі верби, і ось уже все село підноситься над туманами, як дивовижний казковий край* (Б. Антоненко-Давидович); *Незабаром Турбай мимоволі піддався гіпнозові дивовижної краси* (М. Руденко).

ДИВОВИ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дивови́жний.** *Варто було придивитися трохи уважніше, і ці дивовижні безформні шматки набирали зовсім виразної і конкретної форми. Але дивовижність їхня від того тільки збільшувалася* (Ю. Смолич); *У горах немає смутку. Гори багаті чарами краси, дивовижністю будови й невичерпаністю стилю* (У. Самчук).

ДИВОВИ́ЖНО. Присл. до **дивови́жний.** *Роздутий свинячий пухир з грішми дивовижно схожий зараз на стару жабу* (М. Стельмах); *Юнацьке обличчя зробилося дивовижно прекрасним і натхненним* (Ю. Яновський); *Шевченко був людиною дивовижно широких естетичних обріїв, глибоким знавцем .. музики, театру, архітектури* (із журн.); // *у знач. пред.* — *Дивовижно! Неймовірно!* — *обурювався в колі своїх однодумців аптекар Лякін* (А. Шиян); [Ф л ю - г е л ь:] *Я не розумію вас. Ви — і хвилювання перед виходом! Дивовижно* (В. Собко).

ДИВОВИ́НА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **дивови́жа.** *Чи се ж таки не диво, Та й не дивовина, Щоб по тижню мед, пиво Смоктала дівчина!* (П. Гулак-Артемовський); *Захар у згоді мотнув чубатою головою, навіть посміхнувся, згадуючи дивовину* (К. Гордієнко).

ДИВО́ВИСЬКО, а, *с., розм.* Те саме, що **ди́во.** [Г о р о - ж а н и н:] *Я в минулу середу бачив Рудого .. От дивовисько було! Такий був п'яний та розхристаний, що жінки іншою вулицею обходили!* (Я. Мамонтов); *Стояли всі гуртиком, до різі в очах вглядалися в те морське дивовисько, марно намагаючись розпізнати що-небудь з того, що було приховано від них відстанню* (О. Гончар).

ДИВО́ВИЩЕ, а, *с., розм.* Те саме, що **ди́во.** *Вся вулиця збіглася дивитися на дивовище!* (І. Франко); — *Бацили позамерзають .. Ми не занесемо на собі на той світ цих дивовищ* (І. Нечуй-Левицький).

ДИВОГЛЯ́Д, у, *ч., розм.* Те саме, що **ди́во.** *Так голосно вона кричала, що всі сусіди стали збігатися, як на який дивогляд* (Марко Черемшина); *Не скорив тебе* [волошко] *той садівник, Що дивогляди виводити звик, Що простуватих дивує сусідів Барвами різних гібридів* (М. Рильський).

ДИВОГЛЯ́ДІЯ, ї, *ж., діал.* Диво. — *Се що за дивоглядія?* — *спитав Тугар Вовк, коли старці почали наближатися до них* (І. Франко); — *І тут я зметикував, що Сердюки захотіли насміятися з мене .. та й вирішили зі мною таку дивоглядію вчинити* (М. Стельмах).

ДИВОГЛЯ́ДНИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **дивогля́д.** *Сплетене* [коріння] .. *тягнулося дивоглядними перснями в глибінь лісу* (О. Кобилянська); *Дивоглядне марево жарко струмує над степом* (О. Донченко).

ДИВОГЛЯ́ДНО, *розм.* Присл. до **дивогля́дний.** *Ще дивоглядніше лунали то п'яні, то тривожні крики* (І. Франко).

ДИВО́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **ди́вний.** *Його Наталя зустрічає І з нею голубе дівча, — Та щось дивочне поміча Мале дитя* (М. Рильський); — *О, там у нас природа зав'язала Дивочний вузол: річка, ліс, гора, Розкішні землі і чудові глини* (І. Вирган).

ДИВО́ЧНО, *рідко.* Присл. до **диво́чний.** *Тіні місячні біжать, кожна з них дивочно мінить Гаї, що мурами стоять* (М. Рильський).

ДИВУВА́ННЯ, я, *с.* Стан людини, викликаний тим, що вражає, дивує своєю незвичайністю, незрозумілістю або несподіваністю. — *Я ніколи не то, що бачила, а й не гадала, щоб на світі було таке!* — *і страх перейшов у дивування* (Панас Мирний); *Не менше було дивування дівчат, не менше була захвачена вся їх духовна істота тими дивами, котрі їм одкривала наука* (Олена Пчілка); [В о р о б й о в:] *Зникає все марне, дрібне, егоїстичне. Я з дивуванням згадую — невже я міг з вами сперечатись?* (І. Кочерга).

ДИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Викликати подив, здивування в кого-небудь, вражати незвичайністю чогось. — *Вродою все я село дивувала! Та через вроду либонь і пропала!* (Я. Щоголів); *Творчість Шевченка дивує широтою діапазону, багатством жанрів і форм* (О. Корнійчук); — *Так, я Ванда Спихальська,* — *призналася збентежена жінка.* — *Вас, мабуть, дивує, чому я тут?* (В. Малик).

2. Те саме, що **дивува́тися.** — *Тепер я приїхав до вас учителем. Здивувались, люди? Не дивуйте, брати мої!* (М. Коцюбинський); *Такі виспівує* [ланка] *частушки та пісні, що жайворонок їм дивує в вишині* (М. Рильський).

ДИВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., чому, з чого і без дод.* Бути в стані здивування; виявляти подив, здивування. *І день іде, і ніч іде. І голову схопивши в руки, Дивуєшся, чому не йде Апостол правди і науки?* (Т. Шевченко); *Обоє ми дивуємось Вашій енергії, .. то таки робота неабияка!* (Леся Українка); *Тарас справді дивувався — стільки енергії, стільки любові до праці було в Михайлові Семеновичу* (О. Іваненко); — *Я вже нічому не дивуюся. Забагато сюрпризів для одного дня...* (О. Авраменко).

ДИГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е: △ **Дигенети́чні й моногенети́чні при́сисні** *див.* **при́сисні.**

ДИ́ГЕР, а, *ч.* 1. *іст.* Представник крайнього лівого крила революційної демократії під час англійської революції XVII ст. *Дигери виражали інтереси сільської і міської бідноти, особливо безземельних і малоземельних селян* (з наук. літ.); *Дигери розорювали пустища, вимагали знищення приватної власності й перебудови побуту на рівних засадах* (з наук. літ.).

2. Той, хто займається дослідженням підземних комунікацій, ходів, колекторів і т. ін. перев. у містах. *На відміну від спелеологів, які займаються дослідженням печер і порожнин природного походження, дигерів цікавлять підземні споруди, побудовані людиною із застосуванням будівельних матеріалів і технологій* (з наук.-попул. літ.); *Комунальна корпорація "Київавтодор", стурбована станом зливної системи міста, залучила до її дослідження дигерів, які виявили 28 точок, куди підприємства незаконно зливають свої відходи* (з газ.).

ДИ́ГЕРСТВО, а, *с.* Захоплення, заняття дигера (у 2 знач.). *Дуже часто дигерство пов'язане з різного роду небезпека-*

ми, тому вважається захопленням в основному чоловічої частини молоді, однак дівчата також є нерідкими гостями підземель (з наук.-попул. літ.); *Дигерством займаються з пізнавальною або розважальною метою* (з газ.).

ДИ́ГЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ди́гер.** *Дигерське середовище — урбаністичні підземні споруди, в числі яких дренажні системи, каналізаційні колектори, штольневі системи, підземні тунелі, закинуті підземні військові об'єкти та ін.* (із журн.); *Основне дигерське спорядження — налобний ліхтар, часто із запасними акумуляторами. Позбавлений світла дигер, швидше за все, вже ніколи не вибереться з підземних лабіринтів* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗА́ЦІЯ[1], ї, *ж., мед.* Застосування лікувальних засобів, до складу яких входить наперстянка або одна з її очищених похідних. *Дигіталізацію застосовують для тих людей, які страждають на серцеву недостатність, з метою насичення тканин серця препаратами наперстянки* (з наук. літ.); *Серцеву недостатність можна вилікувати дигіталізацією, а побічні ефекти звести до мінімуму* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗА́ЦІЯ[2], ї, *ж., інформ.* Те саме, що **оцифро́вування.** *Існують такі види дигіталізації: науково-інженерної інформації (графіки, карти та ін.), звуку, відео, паперових видань та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Дигіталізація бібліотечних сховищ — це можливість зберегти культурно-історичну спадщину для майбутніх поколінь* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗО́ВАНИЙ[1], а, е, *мед.* Дієпр. пас. до **дигіталізува́ти**[1]. *У дигіталізованих пацієнтів скоротність лівого шлуночка дещо знижена* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗО́ВАНИЙ[2], а, е, *інформ.* Дієпр. пас. до **дигіталізува́ти**[2]. *Дигіталізований масив даних (цифрове представлення оригінального об'єкта) може використовуватися комп'ютером для подальшої обробки, передачі по цифрових каналах, збереження на цифрові носії* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗО́ВУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., мед.* Здійснювати дигіталізацію *(див.* **дигіталіза́ція**[1]*). Хворих із декомпенсованою серцевою недостатністю слід дигіталізувати* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗО́ВУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., інформ.* Здійснювати дигіталізацію *(див.* **дигіталіза́ція**[2]*). Дигіталізовувати — значить переводити об'єкт у цифровий вид, придатний для запису на електронні носії* (з наук.-попул. літ.); *Дигіталізувати відеокасету — ідеальний спосіб зберегти якість відеозапису* (із журн.).

ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ[1] *див.* **дигіталізо́вувати**[1].

ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ[2] *див.* **дигіталізо́вувати**[2].

ДИГІТА́ЛІС, у, *ч.* Те саме, що **наперстя́нка.** *Існує близько 35 видів дигіталісу — в Європі, Західній Азії та Північній Африці* (із журн.); *Дигіталіс приймається всередину найчастіше у формі водної настоянки листя* (із журн.).

ДИГІТА́ЛЬНИЙ, а, е. В інформатиці — числовий, цифровий; у числовому вираженні. *Дигітальні сигнали в комп'ютерній або комунікаційній системі відтворюють дані, звуки, зображення* (з наук.-попул. літ.); *Дигітальне телебачення; Дигітальний фотоапарат.*

ДИГЛОСІ́Я, ї, *ж., лінгв.* Одночасне існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, які застосовуються в різних функціональних сферах. *Для диглосії характерна ситуація незбалансованої двомовності, коли одна із мов виступає як "висока", інша — як "низька"* (з наук. літ.); *Добре відомою є диглосія російських дворян XVIII–XIX століть, які ставили французьку мову вищою за російську (це відображено у творах Л. Толстого, О. Грибоєдова, О. Пушкіна та ін.)* (з наук.-попул. літ.).

ДИГРА́МА, и, *ж., лінгв.* Те саме, що **дигра́ф.** *Прикладами диграм є англійське sh [ш], білоруське дж [ч], польське cz [ч]* (з наук.-попул. літ.).

ДИГРА́Ф, а, *ч., лінгв.* Писемний знак, що складається із двох букв і використовується для позначення на письмі фонем. *В англійській мові використовуються диграфи th, ch, sh, oo, qu та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДИГРЕСІ́ЙНИЙ, а, е, *екол.* Стос. до дигресії. *У роботі дано оцінку дигресійної динаміки зміни лісових територій* (з наук. літ.).

ДИГРЕ́СІЯ, ї, *ж., екол.* Погіршення стану екосистем під впливом факторів середовища або людської діяльності. *Розрізняють екзодинамічну (наприклад, при довгому затопленні), антроподинамічну (наприклад, при перевипасанні пасовищ), ендодинамічну (наприклад, при біогенному засоленні поверхні ґрунту) дигресії* (з наук. літ.); *Дигресія може продовжуватися аж до своєї фінальної стадії — катаценозу, після чого екосистема остаточно руйнується* (з наук. літ.); *Нерегульованість туристських потоків спричинює рекреаційну дигресію найбільш популярних місць для відпочинку* (з наук. літ.).

ДИДАКТИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Властивість за знач. **дидакти́чний** 2. *Елемент дидактизму займає в "Москалі" далеко більше місця, ніж у "Наталці"* (М. Зеров); *Дидактизму, учительського характеру багатьох речей цього ряду* [збірок "З вершин і низин", "Мій Ізмарагд"] *не приховував сам Франко* (М. Рильський).

ДИДА́КТИК, а, *ч.* 1. Фахівець із дидактики (у 1 знач.). *Найбільш важливими і значними із кола питань, які розробляють дидактики, є процес навчання, принципи навчання, зміст навчання, методи і форми організації навчання* (з наук.-попул. літ.).

2. Той, хто схильний до дидактизму. — *Я відразу хочу попередити, що ні в якому разі не хочу виглядати дидактиком і моралізатором* (із журн.).

ДИДА́КТИКА, и, *ж.* 1. Розділ педагогіки, теорія освіти й навчання, що обґрунтовує і розкриває зміст освіти, методи й організаційні форми навчання. *Я.-А. Коменський у своїй праці "Велика дидактика" (1657) розробив найважливіші питання дидактики: зміст освіти, дидактичні принципи і правила наочності, послідовності та ін., організація класно-урочної системи* (з наук. літ.); *У дидактиці використовуються різноманітні методи дослідження: спостереження за навчальним процесом, бесіди з учнями, викладачами, анкетування, експеримент та ін.* (з наук. літ.); *Він, Світозар, не хтось там — учений муж, що, окрім граматики, філософії, дидактики, вивчав і право, медицину* (Д. Міщенко).

2. *книжн.* Те саме, що **дидакти́зм.** *Невелика роль бригадира Будяка в авторському тексті "Багатої нареченої" містила елементи штучності й дидактики* (з наук. літ.); *Народні педагогічні поради далекі від сухої дидактики, набридливого повчання, моралізаторства* (з наук. літ.).

ДИДАКТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дида́ктика** 1. *Одержано психологічні дані, які вносять істотне доповнення у зміст дидактичних принципів (свідомості, наочності, міцності та ін.)* (з наук. літ.); *Останнім десятиріччям актуаль-*

ними для української дидактичної науки є проблеми змісту навчання (стандартів освіти), цілепокладання (структури і класифікації цілей навчання), розроблення технологій навчання та ін. (з наук. літ.).

2. *книжн.* Повчальний, наставницький. *Шкільні діалоги мали вплив і на шкільну драму, придавши їй замість поетичного дидактичний характер* (І. Франко); // Який має характер повчання. *За дидактичними висловлюваннями відчувається автор фільму, який вкладає слова в уста своїх героїв* (з наук. літ.); *Володимир Мономах наводить багато прикладів із власного життя. Таким чином, дидактичний план "Поученія" переходить у план автобіографічний* (з навч. літ.).

ДИДАКТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Те саме, що **дидакти́зм.** *Хороша лірична недоговореність досить часто уберігає образи Тичини від надмірного раціоналізму і дидактичності* (з наук. літ.); *Творчий шлях театру був складний, суперечливий, художньому зростанню колективу заважав часом певний схематизм режисерського втілення сценічних творів, дидактичність акторської гри* (з газ.).

ДИДАКТИ́ЧНО. Присл. до **дидакти́чний.** *Зміст освіти — це науково обґрунтована система дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів* (з навч. літ.); *Гарний сюжет твору, цікава ідея, але викладено дуже сухо і дидактично* (із журн.).

ДИДА́СКАЛ, а, *ч.* 1. Учитель у Стародавній Греції та Візантії. *В античності дидаскалами називали учителів, а також театральних діячів — фахівців із навчання хорів* (з наук. літ.); *У Візантії до XI століття дидаскалами називалися шкільні учителі. Специфічного смислу, пов'язаного з церковною освітою, слово "дидаскал" набуває в XI–XII століттях, коли при Константинопольському патріархові з'явилися посади дидаскалів* (з наук. літ.).

2. Учитель братської школи в Україні, Білорусі та в греко-латинській школі Російської держави XVII ст. *Муляри зводять шкільний будинок. Скоро прийдуть сюди спудеї, дидаскали, скоро тут сновигатимуть вчені мужі* (Р. Іваничук); *Близько 1656 року Симеон Полоцький прийняв православне монашество і став дидаскалом православної братської школи в Полоцьку* (з наук.-попул. літ.).

ДИДАСКА́ЛІЯ, ї, *ж.* 1. Одна з найбільш ранніх (перша половина III ст.) пам'яток християнського права, традиційно приписувана святим апостолам. *Дидаскалія являє собою зібрання моральних приписів і правових норм, які стосувалися різних сторін життя* (з наук.-попул. літ.).

2. У Стародавній Греції — записи, зроблені за результатами творчого змагання драматургів. *У дидаскалії заносилися час постановки, імена авторів, назви п'єс, зайняті ними місця* (з наук. літ.); *Із дидаскалій пізніше були зняті копії, їх зміст був приведений у хронологічний порядок і викладений збирачами в особливих творах, із зауваженнями і поясненнями* (із журн.).

ДИДЖЕ́Й, я, *ч.* Те саме, що **диск-жоке́й.** *Загалом у світі нараховується сотні тисяч представників професії диджея* (з наук.-попул. літ.); *Щорічно проходять змагання, чемпіонати диджеїв, складаються списки кращих диджеїв світу, країн, міст* (із журн.); *Диджей закрив концерт вишуканими електронними інтерпретаціями балканських мелодій* (з газ.).

ДИДЖЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до диджея. *Лідер гурту втілює чимало цікавих проектів. Цього разу приводом для інтерв'ю став його диджейський виступ з етнодискотекою на Венеційському бієнале* (з газ.).

ДИДРА́ХМА, и, *ж., іст.* Грецька срібна монета вартістю в дві драхми. *Як прийшли ж вони в Капернаум, до Петра підійшли збирачі дидрахм на храм та й сказали: — Чи не заплатить ваш учитель дидрахми?* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДИЗ..., ДИС... Префікс, що вживається для творення слів зі знач. порушення, відсутності, розладу і т. ін.: д и з а д а п т а́ ц і я, д и з а р и т м і́ ч н и й, д и с б а л а́ н с, д и с п а л а т а л і з а́ ц і я.

ДИЗА́ЖІО, *невідм., с., фін.* Зниження біржового курсу цінних паперів порівняно з їх номінальною вартістю. *Якщо ціна вища за номінал, це значить, що цінний папір продається з ажіо, якщо нижча — з дизажіо* (з наук.-попул. літ.).

ДИЗА́ЙН, у, *ч.* Оформлення інтер'єрів, художнє конструювання предметів, проектування зовнішнього вигляду виробів і т. ін. *Хтось розповідав, начебто Богуміл Грабал свого часу висловився приблизно так, що міг би жити всюди, де є залізничні станції габсбурзького дизайну* (Ю. Андрухович); *— Одне таке крісло коштує 4 тисячі євро, — каже Майнес на моє завивання про те, що я хочу ось таке от крісло. — Це ж чому? — обурююся я. — Дизайн... — приречено й багатозначно зітхає Майнес* (І. Карпа); *Табуретка була сірого кольору, зроблена з легкого дерева. Простий дизайн, фірмовий стиль "Відкритого кафе"* (Любко Дереш).

ДИЗА́ЙНЕР, а, *ч.* Фахівець із дизайну. *— Я не ремісник, я дизайнер* (В. Яворівський); *Англійське слово design перекладається і як проект, план, і як начерк, креслення, конструкція, рисунок, візерунок. Така багатозначність розкриває суть того, чим має займатися дизайнер* (із журн.); *Дизайнер інтер'єру керує всім процесом його оформлення, починаючи з планування приміщення, освітлення, систем вентиляції, акустики, оброблення стін і закінчуючи розміщенням меблів* (із журн.).

ДИЗА́ЙНЕРКА, и, *ж.* Жін. до **диза́йнер.** *Дизайнерка не шкодує фантазії, сміливо й охоче експериментує з тканинами, оздобленням та аксесуарами, але сутність її моделей завжди залишається незмінною* (із журн.); *Ця австралійська дизайнерка взуття щойно закінчила навчання, а про її випускну колекцію вже пишуть на впливових сайтах* (з газ.).

ДИЗА́ЙНЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до дизайну, дизайнера. *На одному з найбільших автошоу світу не обійшлося без показу спортивних версій — найвищих досягнень технічного й дизайнерського потенціалу кожної марки* (із журн.); *Відроджений із руїн будинок не просто набув початкового історичного вигляду, а й став справжнім витвором дизайнерського мистецтва* (з газ.); *З'являються нові дизайнерські прийоми, які, на нашу думку, роблять сторінки газети приємнішими для очей і привертають увагу до текстів* (з газ.).

ДИЗАРТРИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до дизартрії. *Залежно від локалізації ураження нервової системи розрізняють декілька форм дизартричних розладів: бульбарну, псевдобульбарну, коркову, підкоркову, мозочкову* (з наук. літ.); *При акінезії страждає також мова в результаті ригідності й тремору м'язів язика. Вона стає дизартричною й монотонною* (з наук. літ.).

ДИЗАРТРІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад членороздільного мовлення, який проявляється в утрудненій або викривленій вимові окремих слів, складів та звуків. *Дизартрія виникає внаслідок ураження різних ділянок головного мозку, пору-*

шення іннервації голосових зв'язок, м'язів м'якого піднебіння та ін. (з наук. літ.); *При дизартрії невролог призначає медикаментозне лікування, а логопед займається корекцією мовленнєвих вад* (з наук.-попул. літ.).

ДИЗАСОЦІАТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до дизасоціації. *Згідно з концепцією асоціативно-рефлекторної теорії розумової діяльності, розробленої І. М. Сєченовим, операції розумової діяльності складаються із двох частин: асоціативної та дизасоціативної* (з наук. літ.).

ДИЗАСОЦІА́ЦІЯ, ї, *ж.* Психологічний процес, протилежний асоціації — розпадання асоціації на її складові елементи. *На суттєву роль процесів дизасоціації вперше звернув увагу І. М. Сєченов, який вважав, що на основі розвитку відчуттів, уявлень, в утворенні абстрактів і самосвідомості лежать процеси не тільки асоціації, але й дизасоціації* (з наук. літ.); *Поряд із встановленням асоціацій в розумовій діяльності існує протилежний процес — дизасоціація, тобто роз'єднання зв'язків, що дозволяє вичленовувати окремі ознаки, властивості та ін.* (із журн.).

ДИЗЕЛЕБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до дизелебудування. *Своєрідним серцем Токмака був дизелебудівний завод — гігант військової промисловості, де працювало понад п'ять тисяч городян* (з газ.).

ДИЗЕЛЕБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Фахівець у галузі дизелебудування. *Дизелебудівниками була проведена робота з підвищення надійності і строків служби двигунів, підвищення їх економічності, створення повністю автоматизованих дизелів та установок* (із журн.).

ДИЗЕЛЕБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь машинобудування, яка виробляє дизелі. *Дизелебудування виробляє дизелі загальнопромислового застосування — суднові, тепловозні, для стаціонарної та пересувної енергетики, бурових установок та ін.* (з наук. літ.); *Наявність власного виробництва малолітражних дизельних двигунів є одним із найважливіших факторів розвитку в державі дизелебудування — галузі, яка повинна забезпечити економічну та продовольчу безпеку держави* (з газ.).

ДИЗЕЛЕВО́З, а, *ч.* Локомотив із дизельним двигуном, признач. для колійного транспортування людей і вантажів у шахтах, а також при будівництві метрополітену. *Дизелевози вигідно відрізняються від акумуляторних електровозів більшою потужністю, що дозволяє переміщувати поїзди на значних нахилах* (з наук. літ.); *Через використання в замкнутому просторі на дизелевозі встановлена система з очищення вихлопних газів* (з наук. літ.).

ДИЗЕЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто обслуговує дизелі. — *Та що там говорити, — широко махнув рукою русявий дизеліст* (В. Кучер); — *Я налагоджу дизель так, що він сам повну зміну працюватиме, — сказав дизеліст* (з газ.).

ДИ́ЗЕЛЬ, я, *ч.* 1. Двигун внутрішнього згоряння, що працює на рідкому паливі, яке займається від стиснення. *Нам не злічити, скільки склали Тоді в цеху ми дизелів, Які на флоті називали Серцями гордих кораблів* (М. Нагнибіда); — *Ти поглянь, що тут робиться! — показав* [дід Іван] *на трактор, який сердито ревів дизелем і брав штурмом триметрової висоти кукурудзу* (М. Циба); *Загоряння в циліндрі дизеля відбувається при вприскуванні в повітря палива, нагрітого до високої температури в результаті стискування поршнем* (з наук.-техн. літ.).

2. *розм.* Те саме, що **ди́зель-по́їзд.** *Крізь вікно станції мигтів дизель. Я задивився в вікно. Здавалося, що сталевий гігант стоїть і все двигтить і ходить навколо; дизель тяжко дихав* (М. Йогансен); *Петричук приїхав на свій день народження з гірського відпочинку до міста. Ледь висидів нудну тригодинну гру в підкидного у приміському дизелі* (С. Процюк).

ДИ́ЗЕЛЬ-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **ди́зельний,** напр.: д и́ з е л ь - г е н е р а́ т о р, д и́ з е л ь - е л е к т р о с т а́ н ц і я, д и́ з е л ь - м о т о́ р.

ДИ́ЗЕЛЬ-ГЕНЕРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для постачання електроенергії, який складається з дизельного двигуна і генератора. *Дизель-генератори являють собою портативну модель електростанції, яка виробляє електричний струм у випадку аварій і збоїв у роботі основної мережі, також актуальні вони в умовах, де за різними причинами немає доступу до ліній електропередач (дачні селища, ферми, заміські будинки та ін.)* (із журн.); *Резервним джерелом електроенергії льодоколу "Арктика" є дизель-генератор потужністю 1000 кВт і два аварійні дизель-генератори потужністю по 200 кВт* (із журн.).

ДИ́ЗЕЛЬ-ЕЛЕКТРОХІ́Д, хо́да, *ч.* Судно, на якому електричні генератори приводяться в дію дизелями. *У нього* [капітана] *дизель-електрохід, цілком модерне судно на чотирнадцять тисяч тонн, можете собі уявити. Ходить він в Індійський океан і далі .. до Японії* (П. Загребельний); *За типами двигунів самохідні судна поділяються на пароплави, теплоходи і дизель-електроходи* (з наук.-попул. літ.).

ДИ́ЗЕЛЬ-МО́ЛОТ, а, *ч.* Пристрій для забивання паль у землю. *Дизель-молоти отримали поширення у будівництві завдяки енергетичній автономності, мобільності, простій і надійній конструкції та високій продуктивності* (з наук.-техн. літ.); *За масою ударної частини розрізняють легкі (маса ударної частини до 600 кг), середні (до 1800 кг) і важкі (більше 2500 кг) дизель-молоти* (з наук.-техн. літ.).

ДИ́ЗЕЛЬ-МОТО́Р, а, *ч.* Те саме, що **ди́зель** 1. *Дизель-мотори застосовуються на рейкових (тепловози, дизелевози, дизель-поїзди, автодрезини) і безрейкових (автомобілі, автобуси, вантажівки) транспортних засобах, самохідних машинах і механізмах (трактори, асфальтові котки, скрепери та ін.)* (із журн.).

ДИ́ЗЕЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дизеля. *Дизельний двигун гомонів тихо й легко, адже одна гармата на гумових колесах для нього — іграшка* (М. Циба); *Біля водокачки, од якої залишилося саме іржаве риштування, пахкав жовтим димом дизельний мотор* (В. Дрозд); // Який приводиться в дію за допомогою дизеля. *Діловито проскакували з вокзалу на вокзал легкові автомашини; гарчали моторами дизельні автобуси* (А. Хижняк); *Контр-адмірал .. звелів розконсервувати дизельні електрогенератори і встановити у школах-інтернатах, щоб діти не мерзли* (Л. Костенко).

ДИ́ЗЕЛЬ-ПО́ЇЗД, а, *ч.* Поїзд, в якому хоча б один з двох головних вагонів обладнаний дизельним двигуном, що приводить поїзд у рух. *Дизель-поїзди забезпечують приміське сполучення на неелектрифікованих ділянках залізниці* (з наук.-попул. літ.); *"Луганськтепловоз" — найбільше підприємство країни, що спеціалізується на випуску магістральних вантажних тепловозів і електровозів, електропоїздів постійного і змінного струму, дизель-поїздів, а також основних комплектуючих для всіх видів локомотивів* (із журн.); *Кілька місяців тому на цьому маршруті почали з'являтися нові,*

більш комфортабельні дизель-поїзди із м'якими сидіннями і спинками, справними світильниками, привітними провідниками та іншими ознаками поліпшеного сервісу (з газ.).

ДИЗЕНТЕ́РИК, а, *ч., розм.* Хворий на дизентерію. *Згадав хлопця, дизентерика в Слов'янській лікарні, й розповів Софії про зустріч з ним* (Іван Ле).

ДИЗЕНТЕРІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дизентерії. *Дизентерійні токсини діють на стінки судин, центральну нервову систему, периферійні нервові ганглії, симпатоадреналінову систему, печінку, органи кровообігу* (з наук. літ.); *Крали та напихали собі кишені* [пани], *виставляючи фальшиві рахунки за побудову неіснуючих холерних і дизентерійних бараків* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДИЗЕНТЕРІ́Я, ї, *ж.* Гостра інфекційна хвороба, при якій уражається перев. товста кишка. *Збудниками бактеріальної дизентерії є бактерії роду шигел. Зараження ними відбувається через їжу, воду, брудні руки, мух* (з наук. літ.); *При лікуванні дизентерії лікар вирішує два завдання — боротьба з мікробом-збудником захворювання (застосовуються антибіотики) та компенсація втрати рідини — часте пиття і внутрішньовенне вливання спеціальних розчинів* (з наук.-попул. літ.); *Захворів один робітник, і гадали, що то холера .. Виявилося, це звичайна дизентерія* (Ю. Смолич).

ДИЗИГО́ТНИЙ, а, е. Стос. до двох зигот. *Найчастіше зустрічаються дизиготні двійні (66–75 % усіх двоєнь)* (із журн.).

ДИЗПА́ЛИВО, а, е. Скорочення: дизельне паливо. *Основні споживачі дизпалива — залізничний транспорт, вантажний автотранспорт і сільськогосподарська техніка* (з наук.-попул. літ.); *Сучасна ферма, безперечно, залежить не лише від робітників, а й від тих, хто випускає трактори, постачає дизпаливо, виробляє добрива і виводить нові види пшениці* (із журн.); *Антимонопольний комітет України рекомендував нафтотрейдерам знизити ціни на бензини і дизпаливо до економічно обґрунтованого рівня* (з газ.).

ДИЗПАЛЬНЕ́, ного, *с.* Скорочення: дизельне пальне. *Процес спеціальної нафтоперегонки, в результаті якого отримується дизпальне, має назву "перегонка" і залежно від технології дозволяє отримувати паливо двох різних марок: зимове (використовується при температурі нижче 0 градусів) і літнє (використовується при температурі вище 0 градусів)* (з наук.-попул. літ.); *Найбільше подорожчає бензин, а ціна на дизпальне істотно не зміниться* (з газ.).

ДИЗУРІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Розлад сечовипускання. *Дизурія виникає звичайно внаслідок утруднення виведення сечі з сечового міхура при здавлюванні сечовипускного каналу гематомою, пухлиною, збільшеною передміхуровою залозою, при закупорці каменем та ін.* (з наук. літ.); *Найчастіше дизурія виявляється хронічною неповною затримкою сечі з характерною затримкою початку сечовипускання, необхідністю зусилля при сечовипусканні, при цьому сечовий міхур не випорожняється повністю* (з наук.-попул. літ.).

ДИЗ'ЮНКТИ́ВНИЙ, а, е, *лог.* Стос. до диз'юнкції. *Диз'юнктивне висловлювання; Диз'юнктивний зв'язок.*

△ **Диз'юнкти́вне су́дження** *див.* **су́дження.**

ДИЗ'Ю́НКЦІЯ, ї, *ж.* Логічна операція, яка містить сполучник "або". *Диз'юнкція стосовно двох висловлювань — таке нове висловлювання, яке істинне тоді й тільки тоді, коли істинне хоча б одне із двох висловлювань* (з наук. літ.).

ДИК, а, *ч., діал.* Дикий кабан; вепр. — *У діброві дики стадами ходять* (І. Франко); *Данило був сьогодні неуважним. Вже два рази пропустив дика* (А. Хижняк).

ДИКАЇ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, що має сильну місцеву знеболювальну дію. *Дикаїн застосовують у порошках і розчинах для поверхового знеболювання в офтальмологічній та отоларингологічній практиці* (з наук. літ.); *Дикаїн виявляє сильну місцеву анестезувальну дію, значно більшу, ніж новокаїн і кокаїн, однак при цьому йому властива висока токсичність* (із журн.).

ДИКЕ́НЬКО, *присл., рідко.* Трохи дико. *Степ для мене, як, скажім, сага .. А для вас дикенько, мабуть, га?..* (І. Вирган).

ДИ́КИЙ, а, е. 1. Який перебуває в первісному природному стані, живе на волі, не приручений, на відміну від свійського (про тварин). *В Карпатах і Кримських горах можна зустріти благородних оленів, диких кабанів, козулю, .. видру* (І. Цюпа); *Десь крикнула дика качка* (Б. Левін); // Який росте без втручання людини, некультивований, на відміну від садового, городнього (про рослини). *Далі од берега, коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні* (І. Нечуй-Левицький); *Почала рости в лісовій гущавині дика кисличка* (О. Іваненко); // Не оброблений рукою людини, не заселений (про місцевість). *Зайшли ми дуже далеко, аж до печер самих. А місце дике таке, неоселяне!* (Марко Вовчок); *На схід від Чернігова — дике поле, печеніги. Зніме князь Оскол свої сторожі по Сейму — от і відкритий печенігам шлях на Київ* (С. Скляренко); // Пустельний, глухий. *Місце було глухе та дике! Столітні дуби, височенні осокори та широковіті липи укривали його своєю густою тінню* (Панас Мирний); *По обіді блукаю по диких скелях або ловлю з Горьким (з яким я близько зійшовся) рибу* (М. Коцюбинський).

2. Який перебуває в стадії первісної культури (про людей). — *Той темний, дикий народ, проклятий мною, і тут не давав мені спокою* (М. Коцюбинський); *Навколо ліс, самотні села і люди дикі, мов шипшина* (П. Тичина); *Він згадував про бідні селища добувачів каучуку, про дикі індіанські племена* (Ю. Бедзик); // *у знач. ім.* **ди́кі,** ких, *мн.* Дикуни (у 1, 2 знач.). *Стара татарка теж не одставала од дочки, і незабаром європейки опинились немов у неволі у диких; вони почали уже боятися коли не за цілість боків, то за одежу* (М. Коцюбинський); *Дарка .. протанцювала щось подібне до танцю диких* (Леся Українка).

3. Сором'язливий, відлюдкуватий. *Деякі сміялися з неї* [дівчини], *що вона така дика, деякі жаліли її* (Б. Грінченко); *Вже до кінця танців Йон не відступавсь від Гашици.., а дика спочатку дівчина дедалі рахманнішала* (М. Коцюбинський); // Полохливий, неприборканий (про тварин). *Дикий, норовистий лошак. Він любить скидати ремінь зі шківа, він нестримно мчить уперед, хід його нерівний, рвучкий* (О. Донченко).

4. Власт. тварині, такий, як у тварини. *Вона навіть страшна була. Щелепи випнулись якось уперед, зуби зціпились, в лиці було щось звіряче, дике* (В. Винниченко); *Він схопився на ноги. Несамовита лють враз переповнила все його єство і скаламутила розум. Дикий, звірячий крик вирвався з горла* (В. Малик); *Люди не можуть жити кожен сам по собі, тремтячи й остерігаючись усіх і вся. Це дикий, тваринний стан* (Василь Шевчук).

5. Нічим не стримуваний; шалений, несамовитий, нестримний. *В серці бідного молдувана* [молдованина] *надія боролась з жадобою дикої помсти* (М. Коцюбинський); *Дів-*

чина ступає перших два-три кроки несміливо, ніби намацує стежку, а потім, розвихрено кружляючи, у дикому темпі облітає все коло (Є. Доломан); *Велет глянув, подивився, диким реготом залився, наче грім загуркотів* (Н. Забіла).

6. Який виходить за межі відомого, звичайного; неймовірний, страшний. *Перед ними був грізний викривач* [Т. Шевченко], *який вражає словом жалюгідних .. панків і ліберальних .. самодурів, здатних на будь-який злочин, на тупий і дикий деспотизм* (З. Тулуб); *— Бідолашний пан Крупа, — похитав я головою. — Загинути такою дикою смертю...* (Ю. Винничук); // Який викликає подив; незвичайний, безглуздий, нісенітний. *Не знали* [цигани] *в першій хвилі, що сказати і починати. Занадто несподівано захопила їх оця дика постанова старшини* (О. Кобилянська); *— Диким здавалося і не вірилось просто, що так могло бути: журилась* [Марія], *а через хвилину — сміх* (А. Головко).

Ди́ке м'я́со *див.* **м'я́со; Ди́кий виногра́д** *див.* **виногра́д; Ди́кий ка́мінь** *див.* **ка́мінь; Ди́кі (глухі́) ха́щі** *див.* **ха́щі.**

△ **Ди́ка ві́ра** *див.* **ві́ра**[3]**; Соба́ча (польова́, ди́ка) ро́жа** *див.* **ро́жа; Соба́че (ди́ке) ми́ло** *див.* **ми́ло**[1]**.**

◊ **Живи́тися акри́дами і (та) [ди́ким] ме́дом** *див.* **живи́тися.**

ДИКИ́РІЙ, я, *ч.* Свічник із двома свічками, який використовується в архієрейському богослужінні в православній церкві. *Дикирій — свічник з двома свічками, трикирій — з трьома. Дикирій символізує два єства в Ісусі Христі — Боже і людське, трикирій — Святу Трійцю* (з наук.-попул. літ.); *Іподиякони облачають архієрея у священні ризи, тримають світильники (трикирій і дикирій) і подають їх архієреєві для благословіння ними віруючих* (з рел.-церк. літ.).

ДИ́КІСТЬ, кості, *ж.* Властивість і стан за знач. **ди́кий.** *— Така нікчемна тварина, згусток м'язів, дикості і злоби — і раптом несе смерть людині* (О. Бердник); *Я пильно Прислухався повіркам людей Освічених, що, мов недобитки Замерклого поганства й дикості, Осталися до наших ще часів* (І. Франко); *Сільська краса, чесність, навіть дикість — все подобалось Ястшембському в Василині* (І. Нечуй-Левицький); *Незвичайна врода* [дівчини] *співжила з якоюсь нестримною дикістю. Подібне можна спостерегти лише в сарни або молодої пантери* (І. Білик); *Ритми джазу, лунаючи в присмерках, кликали до танцю, хотілося божевілля, дикості, самозабуття* (О. Гончар); [К а й Л е т і ц і й:] *А в тих країнах варварських і східних уже й самі стихії мов призводять до безміру і дикості в злочинах* (Леся Українка).

ДИ́КО. Присл. до **ди́кий.** *Гіркомигдальні дерева дико ростуть у горах Копетдагу (Туркменістан), у західному Тянь-Шані та в південній Вірменії. В Україні, переважно в Криму, мигдаль вирощують* (з наук. літ.); *Полонені дико озиралися, близько тулилися один до одного* (А. Хижняк); *Мій ґазда зирнув на мене так дико і люто, мов який смертельний ворог виривається йому з рук* (І. Франко); *У сутінках було видно, як сірі потоки води, здіймаючи сиву піну, дико ринули польовою дорогою* (О. Донченко); // *у знач. пред. Це занадто жорстоко. Це просто навіть ди́ко!* (Б. Антоненко-Давидович).

ДИКОБРА́З, а, *ч.* Великий гризун родини дикобразових, спина і боки якого покриті довгими голками. *Дикобрази — нічні тварини, день вони проводять в норі або в печері* (з наук.-попул. літ.); *Харчуються дикобрази листям, коренями, плодами, насінням і корою рослин. У пошуках їжі за ніч вони проробляють великі кормові маршрути* (із журн.); *Під час небезпеки дикобраз трясе голками, видаючи характерний гучний тріск. Якщо тварина його переслідує, тоді він невловимим рухом різко подається назад, втикаючи десятки голок в морду ворога* (із журн.); * У порівн. *Суворовець зустрів незнайомого хлопчика із задерикуватими очима.., рудим волоссям, що стирчало в усі боки, як у дикобраза* (І. Багмут).

ДИКОБРА́ЗОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дикобра́з.** *Песику з Оклахоми знадобилося термінове хірургічне втручання після зустрічі з дикобразом. Ветеринари витягли із собачої морди велику кількість дикобразових голок* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **дикобра́зові,** вих, *мн.* Родина ссавців ряду гризунів. *Дикобразові мешкають в Африці, на півдні Європи та Азії в різноманітних ландшафтах — від пустель до лісів* (з наук. літ.); *Дикобразові — великі гризуни, довжина їхнього тіла 38–90 см, вага від 2–3 до 27 кг* (з наук. літ.); *Спина, боки і хвіст дикобразових покриті голками, деякі з них досягають значної довжини — до 35 см, інші частини вкриті жорсткою щетиною* (із журн.).

ДИКО́ВИНА, и, *ж.* Те саме, що **дивови́жа** 1. *Диковина, що собака не кована* (прислів'я); *— Твій огірок — диковина сказати, — Нехай би, як гарбуз, а то ще більше хати!* (Л. Глібов); *— Ви? Повість? — Невже ж це така диковина? Хто нині повістей не пише?* (Б. Лепкий); *Притихли на мить, дивляться на волхва-послуха, ніби на заморську диковину* (Д. Міщенко).

ДИКО́ВИНКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **дико́вина.** *А щоб з Енеєм лад зробити, Пошлю послів десятків п'ять; І мушу дари одрядити, Диковинки коли б достать* (І. Котляревський); *Там, під кущами в холодочку, якась диковинка зійшла* (Н. Забіла); *Погоничі й наглядачі не приховували втоми й полегшено зітхнули, коли впевнилися: таки доправили кагановi заморську диковинку* (Д. Міщенко).

ДИКО́ВИННИЙ, а, е, *розм.* Стос. до диковини. *Сталось щось надзвичайне, диковинне, таке, що ніколи не буває* (Номис); *Притулившись до шибок, з червоних та жовтих горщиків випручували назустріч сонцю свої тендітні пагони-крильцята диковинні кімнатні квіти* (І. Нижник); * У порівн. *Я бачив, що Уляна розглядає мене, яко диковинну істоту, й зовсім упав духом, адже розумів, що такий парубок не сподобається їй зроду-віку* (Ю. Мушкетик).

ДИКОПЛОДО́ВИЙ, а, е. Який дає дикі плоди. *У Карпатах нараховується 70 видів дикоплодових дерев та 110 видів чагарників, по всій гірській вертикалі — від рівнин до полонин* (з наук. літ.); *Одним із основних напрямків науково-дослідної діяльності парку стане збереження і відновлення дикоплодової яблуні Сіверса, яка є генетичною основою для багатьох сортів яблук* (із журн.).

ДИКОРО́СЛИЙ, а, е. Який росте дико, без догляду; некультивований. *У Житомирському Поліссі широко розвинена трав'яна і деревинна рослинність. Склад дикорослої флори цієї зони дуже різноманітний і представлений 118 видами, які об'єднуються у 508 родів і 99 родин* (з наук. літ.); *Серед дикорослих і культурних рослин є багато таких, які можна використати для передбачення погоди* (з наук.-попул. літ.); *У районі розкопок археологи виявили насіння ячменю, емеру (вид дикорослої пшениці)* (із журн.).

ДИКОРОСТУ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **дикоро́слий.** *Для Лаконської долини Стародавньої Спарти характерні родючі землі, гарні пасовища, схили гір, покриті лісами, дикоростучими фруктовими деревами та виноградниками* (з навч. літ.).

ДИКСИЛЕ́НД, у, *ч.* 1. Різновид джазу, для якого характерними є традиційні ритми. *Спочатку виконавці диксиленду копіювали негритянську манеру виконання, яка виникла на початку XX ст. в Новому Орлеані, але пізніше в диксиленд проникли елементи європейської композиційної техніки* (із журн.).

2. Назва джазових ансамблів, що складаються з білих виконавців, які копіюють манеру виконання негритянської музики. *Пік популярності диксилендів припав на середину 20-х — початок 40-х років XX ст.* (з наук.-попул. літ.).

ДИКТ, у, *ч.* 1. Тонкі пластинки дерева, які застосовують для обклеювання столярних виробів, щоб надати їм гарного вигляду. *Матеріалом для виготовлення інформаційних та охоронних знаків може бути листовий алюміній, сталевий лист, оцинковане залізо, багатошаровий дикт* (з мови документів).

2. Деревний матеріал, склеєний із декількох тонких пластинок дерева; фанера. *На схилі невисокого пагорба .. стояв дерев'яний кілок з невеличким шматком дикту, прибитим двома гвіздками* (В. Собко); *Ганджа змайстрував з дикту ящичок, дав Оксані* (А. Шиян).

ДИКТА́НТ, у, *ч.* Письмова робота, вправа для засвоєння або перевірки грамотності, що полягає в записуванні тексту, який диктують. *На другий день Марія Андріївна принесла перевірені наші зошити з диктантом* (Остап Вишня); *Тепер у диктанті я майже не робив помилок* (О. Донченко); *Перший екзамен — диктант з української мови — Улас склав успішно* (Григорій Тютюнник).

ДИКТА́Т, у, *ч.* Політика нав'язування, диктування своїх умов, вимог з боку сильної країни, сторони слабшій країні, стороні. *— Не дивіться так грізно, бо перелякаюсь, — посміхнувся Данило, хоча в душі прокинулась тоскність: як йому надокучили ступачівські нерозумні підозри, нерозумні втручання, нотації, нагінки й диктати, за які має розплачуватися хлібороб і земля* (М. Стельмах); *Франц терпляче вислухував запальні промови про "безсмертність тевтонського духу" і про велику образу, якої було завдано Німеччині версальським диктатом* (Ю. Бедзик); *— Вся справа в тому, хто захоплює владу. На землі її захопили ми і встановили свій диктат* (Ю. Мушкетик).

ДИКТА́ТОР, а, *ч.* 1. Особа, яка користується необмеженою владою в керівництві державою. *Вінце з усіх сил паплюжив у Будапешті регентського комісара. Кар'єра диктатора Закарпаття — от про що мріяв генерал Вінце!* (С. Скляренко); *Далі на північ, ближче до майдану Кастелара, охоронців було ще більше: адже там, на балконі великого будинку, розташувалися пихаті, прикрашені цілим розсипом орденів генерали, і серед них — сам каудільйо Фернандес, повновладний диктатор пригнобленої країни* (В. Владко); *Диктатори не люблять народних веселощів. Диктаторам подобаються тільки паради* (П. Загребельний).

2. *перен.* Той, хто веде себе стос. до інших владно і нетерпимо, нав'язуючи свою волю. *Ці сотенні командири були, власне, диктаторами кінної* (Ю. Яновський); *Той наш Грім, голова споживспілки, просто якийсь диктатор* (В. Кучер).

3. *іст.* У Стародавньому Римі — посадова особа, призначена сенатом у випадку внутрішньої або зовнішньої небезпеки, яка мала необмежені повноваження. *Особа, призначена диктатором, мала вищу громадянську, військову і судову владу одночасно* (з наук. літ.); *Диктатор отримував владу на шість місяців, йому підкорялись усі посадові особи, крім народних трибунів* (з наук. літ.).

ДИКТА́ТОРСТВО, а, *с.* 1. Перебування диктатором (у 1 знач.). *А в Польщі час збігав намарно! Зрештою Хлопицький зрозумів, що війна невідклична, і закінчив тим, що зрікся свого диктаторства* (Л. Старицька-Черняхівська); *— Я знаю, ви хотіли фюрерства, ви спали і бачили себе диктатором. Що ж, ви б мали диктаторство, вони самі вам би принесли його на золотій тарілочці* (М. Білкун).

2. *перен.* Владне, деспотичне керівництво чим-небудь, нав'язування своєї волі кому-небудь. *Консерватори виступили проти диктаторства лідерів крайніх правих партій* (з наук. літ.); *Педагогічне диктаторство — найстаріший, найгірший тип виховних стосунків, при якому постійно застосовується влада, вихователь постійно вимагає від вихованця пасивно засвоювати матеріал* (із журн.).

ДИКТА́ТОРСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. Бути диктатором (у 1 знач.), користуватися необмеженою владою. *Я .. забавлявся складною начинкою націй і рас, правою рукою впокорював ліву, імператорствував, диктаторствував, розмішував епохи, підливав у казан історії смути і революції* (Є. Пашковський).

2. *перен.* Виявляти диктаторство (у 2 знач.). *Стосовно дітей не можна диктаторствувати, бо тоді вони стають такими, якими ви й не сподіваєтеся* (із журн.).

ДИКТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дикта́тор.** *Війська відкрито виявляли непокору диктаторському режимові* (Ю. Бедзик); *США не дають перетворити своєї сильної президентури на владу диктаторську і мають це завдячувати сильному Конгресові і ще сильнішій судовій владі* (Д. Павличко); // Який не терпить заперечень; владний. *Поводячись агресивно й нахраписто, він усвідомив, що найкращими методами керівництва є диктаторські* (Ю. Андрухович).

ДИКТАТУ́РА, и, *ж.* 1. Нічим не обмежена державна влада, яка спирається на силу панівного класу або на насилля. *На пряме запитання, як він дивиться на диктатуру молодого класу і чи не думає він публічно одмовитись від своєї колишньої політичної позиції, .. професор так відповів, що, з одного боку, можна було розуміти одне, а з другого — зовсім протилежне* (М. Хвильовий); *За наказом єдиного емігрантського центру всі сили опору в стрімкому пориві мали піднятися проти диктатури Батіса* (Ю. Бедзик).

2. *іст.* У Стародавньому Римі — повноваження, влада або період влади диктатора. *За надзвичайних обставин (переважно через військову загрозу) сенат приймав рішення запроваджувати диктатуру* (з наук. літ.); *Приводами для введення диктатури могли бути будь-які кризові ситуації на війні та всередині країни, які вимагали невідкладних, незаперечних і швидких дій* (з наук. літ.).

3. *розм.* Влада, могутність. *Треба, щоб хтось із району прибув, бо в них же, в Обухівці, "диктатура" Матюшина, — він може і пику побити, і сход розігнати* (А. Головко); *Кожний, хто розуміє і відчуває вартість літературного твору, мусить бути проти примітивного, розумового світоглядництва та його диктатури* (Б.-І. Антонич).

(1) Диктату́ра пролетаріа́ту — у марксистській філософії та комуністичній ідеології — форма організації державної влади, яку завойовує робітничий клас унаслідок соціалістичної революції. *Біля входу, підпертого могутніми колонами, стояли вартові, як ідоли, — в довгих шинелях, а назверх ко-*

жухи, тримаючи гвинтівки з примкнутими багнетами навскоси, — зовсім так, як на малюнках, що мали ілюструвати могутність першої в світі країни диктатури пролетаріату (І. Багряний); *Диктатура пролетаріату, поступово трансформована в диктатуру єдиної партії, вже в своєму генетичному коді первісно передбачала насилля як засіб досягнення політичних і економічних цілей* (з наук. літ.).

ДИКТІОКАУЛЬО́З, у, *ч., вет.* Легенево-глистова хвороба овець і телят. *Збудник диктіокаульозу овець — ниткоподібні нематоди диктіокаулюс філярія, а великої рогатої худоби — диктіокаулюс вівіпарус. Вони паразитують у бронхах і викликають хронічне запалення дихальних шляхів* (з наук.-попул. літ.); *Профілактика диктіокаульозу овець і телят у період пасовищного утримання має особливо велике значення* (з навч. літ.).

ДИКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **диктува́ти.** *Він схоплювався серед ночі, переповнений інформацією, гіпотезами та емоціями, одержимий потребою вилити всю цю вогненну лаву — на папір. І ледве встигав записувати на білих аркушах своїм красивим летючим почерком ніби кимсь диктований текст* (Г. Тарасюк); *Ефективність використання інформаційних комунікацій значною мірою залежить від диктованого потребами соціальних структур рівня їх наповнення інформацією* (з наук. літ.).

ДИ́КТОВИЙ, а, е. Стос. до дикту. *Бондаренко поклав на коліна диктову дощечку з вирваною із зошита сторінкою і взяв олівця* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ось, — хмуро мовила бабуся. — Йому посилка прийшла... У бабусі засіпались щоки, вона скоріше пхнула мені в руки диктовий ящик* (В. Близнець).

ДИКТО́ВКА, и, *ж.* 1. *розм., рідко.* Те саме, що **диктува́ння.** *Текст Артем написав під диктовку Роніса, хоча звичайними літерами, але грецькою мовою* (В. Владко); *Руденко не забарився. Скоро він уже сидів у кабінеті благочинного і під диктовку отця Василія старанно писав рапорт чигиринському повітовому справнику Панкевичу* (Р. Федорів).

2. *заст.* Те саме, що **дикта́нт.** *А Рома який молодець! Пише без помилок диктовки!* (М. Коцюбинський); *— От що, діти! Почнемо ми з вами тепер щотижня диктовку писати* (Остап Вишня).

ДИ́КТОР, а, *ч.* Працівник радіо або телебачення, який читає текст перед мікрофоном. *Диктор, чітко вимовляючи кожне слово, читав текст повідомлення* (А. Хижняк); *У кутку збоку від смаглявого гостроокого бармена яскравими фарбами блимав телевізор, щось азартно, чисто по-італійськи, розповідав диктор* (А. Михайленко); *Їй подобалося, як від холодних ранкових стін кухні відбивається голос диктора, такий самий, як і в дитинстві* (Любко Дереш).

ДИ́КТОРКА, и, *ж.* Жін. до **ди́ктор.** *Екран телевізора справді миготів, але телевізор ще не нагрівся, програма з'явилася тільки за кілька секунд. "Доброго ранку, — привітала мене дикторка. — Починаємо програму "Здоров'я"* (Ю. Мушкетик); *Пігмаліон, нудьгуючи вечорами за живим людським голосом, все частіше вмикав службу часу планети і слухав дикторку, яка монотонно сповіщала про неспинний плин годин, хвилин та секунд* (В. Дрозд).

ДИ́КТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ди́ктор.** *— У нас поруч дикторської кімнати живе родина з дітьми. Діти шумлять, заважають дикторам* (Остап Вишня); *Дикторський текст у нас майже цілком вигнано з художніх фільмів* (О. Довженко); *— Дивіться, всі народи, вся плането! — урочисто закликав соковитий дикторський баритон* (Л. Костенко).

ДИКТОФО́Н, а, *ч.* Апарат для записування мовлення з метою збереження і відтворення в разі потреби. *Ми різко змінювали ландшафти, соціальні уклади, напрямки руху і засоби пересування, ми говорили про все на світі, а його диктофон — попри офіційно проголошений нами день заслуженого спочинку — завжди лишався увімкнутим* (Ю. Андрухович); *Старий озирнувся, глянув на годинник і витяг з-за пазухи диктофон. Підніс прилад до очей, перевірив, чи світиться червоне вічко, і сказав тихцем кілька слів* (Любко Дереш); *Він бачив, як працюють диктофони та телекамери, як старанно занотовують його слова журналісти* (І. Роздобудько).

ДИКТОФО́ННИЙ, а, е. Стос. до диктофона. *Диктофонний запис розмови з ним, особливо його останння погроза, давали йому змогу довести вину Коваля у тому, що з ним сталося* (В. Хрущак).

ДИКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **диктува́ти.** *У волості писар під диктування Братка написав донесення на ім'я черкаського справника про те, що Хома Прядко чинив опір під час арешту* (Ю. Хорунжий); *Диктуванням власних умов старшина поширила свій і без того відчутний вплив, але здійснювалося це шляхом підриву влади гетьманів, а потім і української автономії* (із журн.).

ДИКТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Проказувати, зачитувати що-небудь уголос, щоб той, хто слухає, записував. *Розстрига сів, гетьман став диктувати лист* (Б. Лепкий); *Кінець листа він диктував, сидячи на вузенькій похідній койці* (О. Довженко).

2. *кому і без дод.* Пропонувати що-небудь для безвідмовного виконання; вказувати, наказувати. *— Ти мені будеш диктувати, якого мені клієнта добирати? Я ще тут господар .. Так буде, як я скажу!* (Ірина Вільде); *— А коли нас буде сотня, дві, три — ми будемо свої права диктувати цілим підрозділам, нав'язувати їм бої на маршах* (М. Стельмах); // *перен.* Ставити вимоги, підказувати. *Навряд чи він був ревним православним, хоч, як директор, вистоював усі вечірні й обідні в нашій домашній гімназіальній церкві .. Але це диктували суто кар'єристичні міркування* (Б. Антоненко-Давидович); *Кожен час у кожному регіоні диктував свої правила* (І. Білик); *— Мода... Вона теж з чогось виходить. Диктує, скоряє* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) Диктува́ти свою́ во́лю** *кому* — нав'язувати кому-небудь свої погляди й змушувати діяти відповідно до них. *Можуть зітерти його* [Максима] *тіло на порох, але не зможе ніхто зітерти на порох його душі, не зможе зігнати її з цієї землі. Помиляються ті, хто вогнем і залізом прийшли йому диктувать свою волю* (І. Багряний); *Хто ж я такий, що взяв на себе ношу гуртівника українських міщан, хто ж я такий, що став диктувати свою волю й уподобання тисячам людей* (Р. Іваничук).

ДИКТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **диктува́ти.** *Мухтаров чув, як повторювали те, що диктувалося* (Іван Ле); *Тимчасове правительство* [уряд], *будучи цілковито в руках кадетів, розуміється, робило тільки те, що диктувалося ними* (В. Винниченко); *Ще раз наголошу: всі мої дії диктувалися чітким усвідомленням того, чому ми повинні бути разом* (Любко Дереш).

ДИКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи дикий. *Той погляд пропікав наскрізь: було в дідових очах і щось .. розумне, і щось дикувате* (Ю. Збанацький); *Навчив* [Вася] *дикувате пташеня усяким штуковинам* (О. Ковінька); *Віра була жвавіша, кмітливіша, ніж соромлива, дикувата Ліза* (М. Руденко).

ДИКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Стан. за знач. **дикува́тий.** *На відміну від інших присутніх мені сподобались дещо невмілі жарти Аліни, її своєрідна дикуватість і незграбність* (із журн.).

ДИКУВА́ТО. Присл. до **дикува́тий.** *З кутків на гостей дикувато світили очима чорні, замурзані діти* (О. Гончар); *Вона дикувато щулилася в незвичному пишному одязі, придбаному їй на Месі, знов тулилася до Сивоока* (П. Загребельний).

ДИКУ́Н, а́, *ч.* 1. Людина з племені, яке перебуває на рівні первісної культури. *Лише дикуни .. могли видумати подібний танець* (І. Франко); *Світ колись для дикуна Був обмежений рікою Чи горою, а чи пралісом* (М. Рильський); — *Робінзон теж не зовсім один був. Потім він урятував дикуна П'ятницю і удвох з ним жив* (В. Нестайко); * У порівн. *Ольга все те* [їжу] *похапала, як дикун по довгім голоді* (Я. Качура); // *перен., зневажл.* Про грубу, некультурну людину. — *Я, — каже мій герой, — не такий багатий, щоб купувати дешеві костюми. — Розуміється, — каже Марфа Галактіонівна. — Це тільки наші дикуни не додумуються до цього* (М. Хвильовий); — *З цієї краси треба різати богинь і героїв, але цю красу нищить на вогні поміщик-дикун Коростишев. Він з мармуру випалює вапно!* (М. Стельмах).

2. *перен., розм.* Відлюдна, сором'язлива людина. *На мене, маленького дикуна, справило все це* [князівські будинки, парк, ставок] *надзвичайне враження* (С. Васильченко); *Це тільки з першого погляду Беймбет Кунанбаєв видасться дикуном і відлюдьком* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *перен., розм.* Той, хто відпочиває або подорожує неорганізовано, без путівки. *На лісистих схилах навколо табору, поближче до моря, розміщуються стоянки дикунів — вільних туристів: намети, навіси, сліди від багаття* (з газ.).

4. *рідко.* Про дику рослину. *Стіною дому пнеться весело-гарячий дикун виноград* (Ірина Вільде); *Не так давно з Тянь-Шанських гір в Україну переселився дикун кок-сагиз* (з газ.).

5. *рідко.* Про дику тварину. *Після обіду пішли напувати коней, тоді дехто покликався на влови, .. Вечеряли свіжовпольованими дикунами* [дикими кабанами] *та косулею* (І. Білик).

ДИКУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш.-пестл. до **дику́н.** *Богдан пропустив його* [жеребчика] *вільно. Се був молоденький ще дикунець і, певно, самітник, бо стада за ним не виявилось* (І. Білик); * У порівн. *Малі стрибають, верещать, трублять — як малі дикунці* (С. Васильченко).

ДИКУ́НКА, и, *ж.* Жін. до **дику́н.** *Жінка сказала: "Це маленька дикунка"* (Ю. Яновський); *Часто з жахом відчувала* [Настя], *яка вона безпорадна дикунка і як не підготовлена до життя* (З. Тулуб); *В вікнах уже стояли квіти. Пишні, різнобарвні, яскраві дикунки* (І. Багряний).

ДИКУ́НСТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **ди́кість.** — *Усе, що ми побачили... ваше життя... Воно народжує нові традиції... Традиції дикунства й безкультур'я* (Люко Дашвар).

2. *перен., зневажл.* Аморальна, жорстока поведінка; варварство. — *Знищити машину, рівної якій немає в світі! Хіба це не дикунство?..* (В. Владко); — *І ось тепер* [думає Духнович], *на верховинах двадцятого століття, знову цей чорний, смердючий вибух дикунства, канібалізму. Високорозвинута культурна нація раптом породжує армію бандитів, убивць* (О. Гончар).

3. *перен., зневажл.* Відсутність культури в поведінці людини у побуті й праці; відсталість, некультурність. — *Поки-то виполіруємо їх дітей!.. Які манери! Яке дикунство!* (І. Нечуй-Левицький); — *Це ж дикунство — такий твір, а їм не цікаво!* (Б. Левін).

ДИКУ́НСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дику́н** 1. — *Він каже, що вище по річці з'явились люди апіака. Це, мабуть, дикунське плем'я* (Ю. Бедзик); — *Ми були на дикунському обряді повноліття .. сина вождя племені, — вернувся до розповіді етнограф* (І. Волошин); // Власт. дикуну, характерний для нього. *Дикунським кокетством оддавало од темно-рожевого очіпка з якимись давніми ріжками на голові* (С. Васильченко); *Але шибайголови, нехтуючи осторогою, з радісним вереском, з дикунськими вилясками кинулись гасати по дощу* (О. Гончар).

2. *перен.* Дуже грубий, жорстокий, варварський. *Дикунська розправа сколихнула в його лагідній душі всі сили благородного обурення і священного гніву* (Ю. Смолич); — *Це дикунський спосіб ведення війни, — не здавався посол* (В. Чемерис).

3. *перен.* Дуже відсталий, некультурний. *Такий-то Царгород. Яким же нужденним проти нього мусить виглядати Київ, оселя перевізника, торговиця дикунська!..* (Б. Лепкий); *Пильно обминув він усі підводні камені споконвічних дядьківських звичок, — отого й примітивного, майже дикунського, й складного, плутаного одночасно побуту* (Д. Бузько).

ДИКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **ди́кція.** *Непомітною в житті, але дуже неприємною у сценічній мові дикційною вадою є нечітка вимова кінцевих складів* (з навч. літ.).

ДИ́КЦІЯ, ї, *ж.* Манера вимовляти слова; вимова. *Марія Іванівна Литвиненко-Вольгемут у партії Одарки виявила не тільки свій прекрасний голос, не тільки бездоганну дикцію, але й першорядні комедійні здібності* (М. Рильський); *Певно, я захопився ще більше й під кінець, коли я почав виголошувати "хай живе", мій голос прибрав такої дикції й експресії, що після цього вже не можна було не плескати* (Б. Антоненко-Давидович); — *Ви так читаєте, що я свій вірш не впізнаю! — спромігся на комплімент Тарас. — Яка вимова, дикція!..* (Василь Шевчук).

ДИЛАТА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Стійке розширення порожнистого органа. *У хворих на хронічний міокардит виявляється значна дилатація порожнин серця* (з навч. літ.); *При ультразвуковому дослідженні виявлена аномалія будови (ізольована дилатація) лівої галузі портальної вени* (із журн.).

ДИЛАТО́ГРАФ, а, *ч.* Дилатометр з автоматичним записом вимірюваних показників. *Найважливіша характеристика дилатографа — його чутливість до абсолютної зміни розмірів тіла* (з наук. літ.).

ДИЛАТО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для визначення змін розмірів фізичного тіла під дією різноманітних зовнішніх чинників. *Найпростіший дилатометр у формі кварцового стрижня дає змогу визначити зміну довжини зразка за величиною відхилення кінця стрілки-важеля* (з наук. літ.); *Найпоширеніший тип дилатометра — тепловий, який служить для вимірювання лінійного теплового розширення зразка залежно від температури* (з наук.-попул. літ.).

ДИЛАТОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до дилатометрії. *Автоматизований дилатометричний комплекс дозво-*

ляє проводити дослідження зі сталою швидкістю як нагрівання, так і охолодження (із журн.).

ДИЛАТОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., фіз.* Метод дослідження речовин, що ґрунтується на вимірюванні розмірів фізичних тіл під дією зовнішніх чинників: температури, тиску, електричного і магнітного полів, іонізувальних випромінювань і т. ін. *Методи дилатометрії широко застосовуються при вивченні властивостей речовин у фізиці та матеріалознавстві* (з наук. літ.); *Об'єктом дилатометрії є переважно теплове розширення тіл і їх різноманітні аномалії* (з наук. літ.).

ДИ́ЛДА, и, *ч. і ж., фам.* Те саме, що **здоровило.** *Раптом він задивився на одного поліцая. То був високий під стелю дилда, з тупим виглядом* (М. Шеремет); *— Отака дилда, років двадцяти чотирьох, вже одружений, а дурний, аж світиться* (Ю. Збанацький).

ДИЛЕ́МА, и, *ж.* 1. Логічне судження з двома виставленими протилежними положеннями, що суперечать одне одному і виключають можливість третього. *Розрізняють конструктивну дилему (ствердна форма) й деструктивну дилему (заперечна форма)* (з наук. літ.).

2. Необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненними) можливостями. *Значить, дилема така: або нехай жінка господарює, або нехай буде хата пусткою* (Леся Українка); *— А дилема така: або — або. Або вмерти, або зігнутися — і то понижче, понижче... Що ви вибираєте?* (І. Багряний); *Ця звістка остаточно поставила Стратона Стратоновича перед пекучою дилемою: або Хлівнюк, або я* (О. Чорногуз).

ДИЛЕ́МНИЙ, а, е. Стос. до дилеми. *Але виникало питання, яким же чином "південно-східна республіка комун" може досягти настільки високого рівня розвитку мистецтва, щоб стати "оазисом" "азіатського ренесансу"? Тут і поставив М. Хвильовий дилемне питання: "Європа чи просвіта?"* (із журн.).

ДИ́ЛЕР, а, *ч.* Фізична або юридична особа, яка здійснює купівлю-продаж товарів, валюти, дорогоцінних металів від свого імені та власним коштом. *Операції, пов'язані з розміщенням та погашенням державних облігацій, здійснюються через Національний банк, а також комерційні банки-дилери, які виконують зазначені операції у порядку і на умовах, визначених Національним банком* (з наук. літ.); *Реклама на колесах переживає сьогодні справжній бум. До неї вдаються здебільшого представники і дилери іноземних фірм, що пропонують товари та послуги широкого вжитку* (із журн.).

ДИ́ЛЕРСТВО, а, *с.* Діяльність дилера. *Менш ніж за рік компанія уклала угоди про дилерство майже зі ста фірмами* (із журн.).

ДИ́ЛЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до дилера, дилерства. *Протягом чотирьох років компанія створила потужну дилерську мережу (понад 60 фірм-дилерів) у всіх обласних, а подекуди й районних центрах* (із журн.).

ДИЛЕТА́НТ, а, *ч.* Той, хто займається мистецтвом, наукою і т. ін., не маючи спеціальної підготовки, систематичних знань. *Я так недавно почав писати (хоч маю 33 роки), і отак небагато написав (бо займаюся літературою як дилетант), що мені нетрудно буде перелічити всі мої праці* (М. Коцюбинський); *— Буває ж так, що відкриття роблять дилетанти* (М. Білкун); // Той, хто поверхово займається чим-небудь. *Автор в опануванні наукового матеріалу повинен бути не дилетантом, а знавцем* (Ю. Смолич).

ДИЛЕТАНТИ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **дилета́нтство.** *Літературний критик власне в тій перевазі несвідомого при творчім процесі має певний критерій до оцінки, за якими творами стоїть правдивий поетичний талант, правдиве "вітхнення", а де є холодне, розумове, свідоме складання, гола техніка, дилетантизм* (І. Франко); *Дилетантизму в будь-якому ділі Джо просто терпіти не міг* (В. Чемерис).

ДИЛЕТА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **дилета́нт.** *Вони багацько прочитали і в себе дома і мали деяку знайомість з наукою, та то була знайомість дилетанток — поверхова, порізнена* (Олена Пчілка).

ДИЛЕТА́НТСТВО, а, *с.* Заняття мистецтвом, наукою і т. ін. без належних знань і підготовки. *Її* [О. Кобилянської] *писання не дилетантство, а справжня література* (Леся Українка); *Цю проблему* [річки] *ми вирішуємо комплексно, у великому масштабі, на твердому науковому ґрунті. Дилетантство тут не допоможе* (М. Чабанівський); // Поверхові знання в галузі мистецтва, науки і т. ін. *Я веду мову про саму суть літературної майстерності: невірно працювати на дозвіллі, це буде не натхненна праця, а жалюгідне дилетантство* (Ю. Смолич).

ДИЛЕТА́НТСЬКИЙ, а, е. Стос. до дилетанта, дилетантства. *Справу видання української книги почато, як бачимо, чисто любительським, дилетантським чином* (С. Єфремов); *Аркадій соромився своєї дилетантської гри* (О. Копиленко); *— То дилетантські, а не наукові погляди. Вони ні на чому не ґрунтуються. Так мислить кожний міщанин Кобилятина-Турбінного...* (О. Чорногуз).

ДИЛИ́НА, и, *ж., діал.* Груба дошка; брус, балка. *Кілька робітників сиділо на дилинах та камінні, ждучи* (І. Франко); *Дрібчасті перебої скрипки та басолі літали понад людьми і виривалися з клуні вкупі з промінням осіннього пообіднього сонця, що стріляло крізь стіну, де була вийнята одна дилина* (Леся Українка).

ДИЛИ́ННЯ, я, *с., діал.* Збірн. до **дили́на.** *Робітники посідали на каменях та урізках з дилиння* (І. Франко).

ДИЛІЖА́НС, а, *ч., заст.* Багатомісна карета, запряжена кіньми, для регулярного перевезення пасажирів і пошти. *Давненько було це. Нас скілько душ чужих один одному людей їде в одкритій будці диліжанса* (С. Васильченко); *В тих диліжансах було три класи — перший у самій середині, там менше підкидало на вибоїнах, ззаду — другий клас, а попереду — поруч кучера — третій* (Ю. Мартич); *Тепер повз них* [дуби] *їздять гінці царські, губернаторські в поштових диліжансах* (Ф. Бурлака).

ДИЛІЖА́НСОВИЙ, а, е, *заст.* Стос. до диліжанса. *У XVI ст. в Європі набуло поширення будівництво придорожніх заїжджих дворів і трактирів. Суттєвим чинником збільшення їхньої кількості став розвиток диліжансового сполучення* (з наук. літ.); *Поруч із палацом Холоневських у XVIII ст. був невеликий палац Коморовських, у якому містився заїзд диліжансової пошти, що здійснювала комунікацію між Львовом і Віднем* (із журн.).

ДИ́ЛІНГ, у, *ч., екон., фін.* 1. Здійснюване банками, фінансовими компаніями надання послуг із продажу іноземної валюти, цінних паперів, золота, розміщення валютних депозитів в іноземних банках. *Валютний дилінг включає торгівлю валютою як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках країни* (із журн.).

2. Спеціально обладнане приміщення, в якому дилери укладають угоди, використовуючи технічні засоби зв'язку, передавання та обробки інформації. *Робочі місця в дилінгу звичайно обладнані системами отримання котирування новин у режимі реального часу, програмами технічного аналізу, іншим програмним забезпеченням* (із журн.).

ДИ́ЛІНГОВИЙ, а, е, *екон., фін.* Стос. до дилінгу. *Інтенсивне поширення дилінгових операцій пов'язане з розвитком засобів зв'язку та обчислювальної техніки* (із журн.).

ДИЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Два твори одного автора, пов'язані єдністю задуму, сюжету і композиції. *Кожний твір дилогії має свій заголовок і зберігає художню самостійність* (з наук. літ.); *Роман О. Гончара "Перекоп", що з'явився через кілька років після "Таврії", став другою, завершальною книгою дилогії* (з наук. літ.).

ДИЛЬКОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **ДИЛЬКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок., діал.* Дрижати, тремтіти. *Пройшла вже північ, — день зближався, А я сидів .. та фізику читав І весь від стужі дилькотав* (І. Франко); *Ноги угиналися, дилькотіли, в очах тьмилося* (С. Ковалів).

ДИЛЬКОТІ́ТИ *див.* **дилькота́ти.**

ДИЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Зробл. з дилин. *З гуркотом бричка вкотилася в коршемні дильовані сіни* (І. Франко); *Як там вона? І як їй буде жити? Порожня хата і порожній двір... Дильований хлівець, соломою пошитий... Старий лелека молиться до зір* (Л. Костенко).

ДИМ, у, *ч.* 1. Суміш дрібних твердих частинок (сажі, попелу і т. ін.) і газоподібних продуктів, які виділяються в повітря при згорянні чого-небудь. *З десять скирт хліба палало, .. од їх* [них] *піднімався густий дим* (І. Нечуй-Левицький); *Із пароплава в'ється дим* (М. Рильський); *Все місто бачило дим, який валив із тюремного двору* (Ю. Бедзик); * У порівн. *Ось пройшла череда, й на дорозі курява встала, — червона, мов дим пожару, здається вона проти західного сонця* (Леся Українка); // *перен.* Про щось невиразне, що існує тільки в мріях, в уявленні. *Ну, невже вся моя робота, всі мої пориви серця, думки, надії, все, все, що святе для мене, — один дим?..* (Панас Мирний); *Для неї* [дівчини] *все оце ще дим, Сторінка невідома* (П. Дорошко); // *рідко.* Те саме, що **ди́мка** 1. *Від листків падучих ніжний шерех Заплітається в ранковий дим* (М. Рильський); *З Азова плине ранній дим* (М. Нагнибіда).

2. *іст.* Житло, господарство як податкова одиниця. — *Живеш тут, мусиш дати податок князеві від диму, від рала, від кожного злака* (С. Скляренко); *Фіскальна одиниця — дим — у поборових реєстрах означала не дим-родину, а дим-дворище, що об'єднувало певну групу димів-родин. Таким поборовим реєстром був Київський реєстр 1628 р.* (з наук. літ.); *Селяни, що сиділи на державній землі, вносили в державну скарбницю подимне (від диму, тобто від житла) і ланове, сплачували десятину на користь церкви і податок (стацію) на утримання польського війська* (з наук. літ.); // Податок, який нараховувався у Стародавній Русі залежно від кількості печей і димарів у господарстві; подимне, димне. *Дим був одним із найдавніших прямих податків у Київській Русі та на українських землях у складі Великого князівства Литовського та Польщі. Дим платили натурою і частково грошима* (з наук.-попул. літ.).

(1) Дим (димо́к, тума́н *і т. ін.)* **кури́ться** — дим (димок, туман і т. ін.) в'ється, стелиться. *Свічки рясні ї в церкві тій палали, куривсь кадила запахущий дим* (І. Франко); *Швидко наближався літній світанок. Над болотами курився туман* (Григорій Тютюнник); *Гомін стоїть по всій логовині* [улоговині], *куряться кізякові димки, то тут, то там вже смачно пахне степовою чабанською кашею* (О. Гончар).

◊ **(2) Аж дим іде́,** *з дієсл., перев. зі словоспол.* т а к щ о — дуже завзято, інтенсивно. [І в а н:] *Працювала наша бригада на прекрасному хімічному заводі, і працювала так, що аж дим ішов* (І. Микитенко); *Василина прискорила нишком темп, вихопилась наперед і починає сапати, аж дим іде* (В. Бабляк); **(3) В дим,** *зневажл.:* а) *(зі сл.* п ' я н и й) дуже сильно, до безпам'ятства. *У казармі було порожньо. Кілька п'яних у дим хропло по кутках, днювальний зовсім десь зник* (З. Тулуб); *Горобець хромовими чобітьми вибиває польку — п'яний в дим* (М. Зарудний); б) вщент, повністю, до краю. *Перед кожним із нас кулемет, що розстрілює ворога в дим* (В. Сосюра); *Полк зірвався з позиції і пре на Житомир. Розклався в дим* (О. Довженко); **(4) Дим [стої́ть] коро́мислом (стовпо́м):** а) дуже накурено де-небудь. — *Проходьте до чоловіків, — запрошує мене мати Інги у вітальню, де стоїть дим коромислом* (А. Дністровий); *Було ген за північ, коли десяток незаможників закінчували свої незвичайні збори. В кімнаті (в одному з колишніх попівських покоїв) дим, як кажуть, стояв коромислом* (із журн.); б) шум, гамір, безладдя, колотнеча. *Там таку бучу зняли були* [солдати] — *дим коромислом!* (А. Головко); в) уживається для підкреслення інтенсивності вияву чого-небудь. *Принесли пилку, сокири, заступ, дерев'яний ящик з інструментом. Прийшов дід Хома Дягіль із своїм напарником .. — Ого, та у вас уже тут дим коромислом! — вдоволено настовбурчив на лобі вицвілі брови* (Ю. Збанацький); *Наказав* [князь] *у поварні в кабиці розвести вогонь і ченця над кабицею повісити. Дим стовпом валить із кабиці, вогонь горить* (Ю. Логвин); **Іти́ / піти́ з ди́мом** *див.* **іти́; Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку)** *див.* **пуска́ти; Пусти́ти [з] ди́мом ([з] вогне́м, з ві́тром і ди́мом)** *див.* **пуска́ти; (5) Як (у) дим:** а) *(зі сл.* п ' я н и й) дуже сильно, до безпам'ятства. *Ех, той Саврадим, п'яний як дим* (прислів'я); — *Рікард Іверо зараз п'яний у дим і до ранку не прочумається* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Усю нараду просидів* [поручник Дуб] *з похиленою головою, а під час дебатів інколи схоплювався з місця й вигукував: — Ваша думка правильна, панове, але я п'яний, як дим* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); б) *(зі сл.* з н и к н у т и, р о з в і я т и с я, щ е з н у т и *і т. ін.)* безслідно, невідомо куди. *Хлопці за палієм погнались. Та де! Не спіймали, не наздогнали. Розвіявся, щез як дим* (С. Журахович); *Відчував* [перевізник] .. *ще трохи — і дикий спалах освітить його мозок, спалах, од якого розсиплеться вся ця ніч, а чортівня розвіється в дим* (Валерій Шевчук).

ДИ́МА, и, *ж., іст.* У Римській імперії та Візантії — об'єднання вболівальників команд, які брали участь у спортивних змаганнях, боях гладіаторів, перегонах колісниць. — *Порятунок один, — казали легіонери .. — покликати на стіни горожан, оборонятися всім людом. — А де візьмемо зброю? — Щось мають дими, чимось поділяться легіонери* (Д. Міщенко); *Серед димів найбільш потужними були венети і прасини* (з наук. літ.); *Спочатку дими були спортивними об'єднаннями, потім почали перетворюватись у своєрідні політичні партії* (з наук.-попул. літ.); *Крім активності у спорті, дими брали участь в обороні та охороні міста, в*

укріпленні й ремонті міських оборонних споруд та інших суспільно корисних справах (з наук.-попул. літ.).

ДИ́МАВКА, и, *ж., діал.* Ручка, держак біля ковальського міха або коло насоса, яким качають воду з криниці. *Димавка — держално в насоса, яким тягнуть воду з криниці* (І. Франко).

ДИМА́Р, я́, *ч.* 1. Труба для відведення диму з печі, топки. *Зверху на покрівлях не видко* [видно] *ні одного вивода чи димаря* (І. Нечуй-Левицький); *На станції бігав чогось паровоз, гордо задравши димаря догори* (В. Винниченко); *Показався димар цукрового заводу* (А. Шиян); * У порівн. *За багато літ стеля й стіни покрилися сажею, в хаті було непривітно і чорно, мов у димарі* (С. Чорнобривець).

2. Прилад для обкурювання бджіл. *Димар використовується в бджільництві для заспокоювання бджіл під час огляду бджолиних сімей* (з наук.-попул. літ.); *Основу димаря становить металевий корпус циліндричної форми з конусоподібною кришкою, до якого прикріплені міхи* (із журн.).

ДИМА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **дима́р.** *Кімната Кулаківського з'єднувалася з порожніми спільним димарем. Стріляв я із власного пістолета в димарний отвір, через що учителю фізики здалося, що я вистрілив просто в його спальні* (Валерій Шевчук).

ДИ́МАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Дути міхом; качати. *Не раз коваль велів мені або міхом димати, або молотом ударити* (І. Франко); *— Гей-гей, Андрусю! Ану, димай, димай!.. Та поволі, поволі, поки розгориться! — кинувся заклопотано Яць, глянувши на згасаюче горно* (П. Колесник).

ДИМЕДРО́Л, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, що застосовується як протиалергійний і заспокійливий засіб. *Димедрол є одним із основних представників групи антигістамінних препаратів* (з наук. літ.); *— Галино Кирилівно! Валентин не виходить із нервового шоку .. Нічим зв'язати — тримаємо. Готуйте димедрол. Буйний...* (В. Яворівський).

ДИМЕТИЛАМІ́Н, у, *ч., хім.* Безбарвний газ із різким неприємним запахом, який при охолодженні легко зріджується в безбарвну рідину. *Диметиламін застосовують в органічному синтезі, для отримання лікувальних речовин, ракетного палива та ін.* (з наук. літ.); *У промисловості диметиламін отримують із метилового спирту й аміаку, а також із формальдегіду і хлористого амонію* (з наук. літ.).

ДИМЕТРОДО́Н *див.* **диметродо́ни.**

ДИМЕТРОДО́НИ, ів, *мн. (одн.* **диметродо́н,** а, *ч.), палеонт.* Викопні хижі рептилії ряду пелікозаврів довжиною до 2,7 м із дуже довгими остистими відростками на спині. *Існувало близько 10 видів диметродонів* (з наук. літ.); *Останки диметродонів відомі з пермських відкладень Північної Америки* (з наук. літ.).

ДИМИ́ТИ, ДИМІ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* димля́ть; *недок.* Виділяти, випускати дим. *Лежать села, як купи гною на панському полі, а над ними димлять сахарні й гуральні* (М. Коцюбинський); *Вдалині, там, де очищали поля від картоплиння, диміло багаття* (М. Томчаній); *Димить похідна кухня, видзвонюють відра, казанки* (Є. Доломан); // Погано горіти, виділяючи багато диму. *Димить каганець — мідна гільза з-під міни...* (І. Нехода); *Отава димить, солодкуватим тліном огортає по пояс, по груди* (Є. Пашковський); // *перев. чим.* Випускати дим при курінні. *Хлопці в новеньких козирках* [картузах] *.. димлять цигарками* (С. Васильченко); *Всідалися вони поближче до дверей, розмотували довгі, як торби, кисети і мовчки диміли страшним самосадом* (Григорій Тютюнник); // *чим і без дод., перен.* Виділяти пару. *Андрій розігнув спину і застромив лопату. Він зігрівся, димів парою, неначе комин* (М. Коцюбинський); *Між столиками бігали жваві офіціантки, балансуючи великими підносами, на яких диміли тарілки з борщем* (В. Кучер); *Шестерня виблискує обточеними боками. Синювата, гаряча, що аж димить, залізна стружка падає Федорові під ноги* (Д. Ткач).

ДИМИ́ТИСЯ, ДИМІ́ТИСЯ, ми́ться; *мн.* димля́ться; *недок.* Виділяти дим; тліти, виділяючи дим. *До стелі з лампи довгий ґніт димивсь* (І. Франко); *Над берегом димилися руїни снарядами запалених домів* (І. Гончаренко); // *перен.* Виділяти пару, давати випари. *В одному* [посуді] *недопитий холонув чай, а в другому якась бура водиця димилася* (Панас Мирний); *Богунці проносились повз .. командира. У коней димилися гарячі ніздрі* (О. Довженко); *Земля і дерева димілися ранішнім паром* (М. Стельмах); // *перен.* Підніматися клубками, стелитися (про хмари, туман і т. ін.). *Десь над обрієм, над панськими будинками в лісі кипіли й димились хмари, чорні, як оксамит* (С. Васильченко); *Величезні біляві маси мряк димляться з глибоких ярів угору і мчаться в скаженім поспіху в ту сторону, куди їх вітер гонить* (О. Кобилянська).

ДИМИ́ЩЕ, а, *ч. і с., розм.* Збільш. до **дим** 1. *Кругом чорний морок, димище та курище розіп'ялося* (Панас Мирний); *Димища та блискоти заслали Пуща-Водицький ліс, видний нам через амбразуру бліндажа* (М. Бажан); *І десь на безлюдді, в крутім димищі .. Почув я в будинку, в огні, на горищі, Тремтячі дитячі два голоски* (А. Малишко).

ДИМІНУЕ́НДО, *муз.* 1. *невідм., с.* Поступове зменшення сили звуку (про характер виконання музичних творів). *Тему граємо повним глибоким звуком, у кінці 4-го і 5-го тактів робимо димінуендо* (з навч. літ.); *Дуже часто при виконанні творів зміна темпів супроводжується зміною динаміки, а саме: прискорення темпу на крещендо, уповільнення на димінуендо і навпаки* (із журн.).

2. *присл.* Поступово послаблюючи силу звучання (голосу або музичного інструмента). *Зверніть увагу на виконання довгих нот. Вони мають звучати з різним динамічним забарвленням — крещендо чи димінуендо* (з навч. літ.).

ДИМІ́ТИ *див.* **дими́ти.**

ДИМІ́ТИСЯ *див.* **дими́тися.**

ДИ́МКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **серпа́нок.** *Обличчя зорі ясночоле засяє у очі мої, крізь вікна кружлятиме поле і в димці блакитній гаї* (В. Сосюра); *Потім знову набігає щільна хвиля туману — і все зникає за його тремтячою димкою* (В. Владко).

2. *заст.* Товста бавовняна тканина, перев. смугаста, а також спідниця з неї, яку носили у будні, при хатній роботі. *— Слухай, Дарко, чи ти ж собі справила таку спідницю, як то була в мене?.. — Ей, де там! Мати з димки пошили* (Леся Українка); *Жінки в димках ходили, себто в спідницях .. зі свого полотна* (Б. Лепкий); *Побіч чоловіків бігли жінки в домашних димках, мальованках, у рантухах* (К. Гриневичева).

3. *рідко.* Саморобна горілка-сирець; самогон. *Рибалка витягнув з кишені пляшку пекучої, мов вогонь, димки* (А. Шиян).

ДИ́МНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дим** 1. *В морі ішов пароплав, і довгий димний слід залишався у повітрі* (В. Собко); *Теплий вітер .. все ще доносив гіркий димний присмак* (С. Журахович); // Який димить; із димом. *Досвітками й пізно вечорами доярки пораються при ліхтарях з димними блимавками* (І. Волошин); // Наповнений димом, задимле-

ний. *За вікнами билась осіння негода, а в хаті, душній і димній, .. серед сонного царства дитячих ліжок, ішов бій невдоволених душ* (М. Коцюбинський); *Повітря було гірким, димним* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **ди́мне,** ного, *с., іст.* Те саме, що **поди́мне** *(див.* **поди́мний).** — *Данину князеві платите? — А то ж як! І димне, і медове, з сітей, тенет* (Д. Міщенко); *Богдан, сьорбаючи пінястий мед, думав про Людоту-ковальчука. Пішов би Людота отак за київським князем, коли б той правив з нього й подушне, й димне, й десяту вівцю, й десятий міх жита?* (І. Білик).

2. Схожий на дим, кольору диму. *І димним цвітом жито Цвіте на місці тім* (А. Малишко); *Очі його димні схожі на двох сизих турманів, що ніяк не зірвуться в політ піднебесний* (Є. Гуцало).

ДИМНИ́ЦЯ, і, *ж.* Рослина родини руткових із рожевими, пурпуровими або білими квітками. *Димниця поширена по всій Європі, Середземноморському узбережжю, на Кавказі та у Східному Сибіру* (з наук. літ.); *Росте димниця на луках, полях, городах, іноді як бур'ян на посівах* (із журн.).

ДИ́МНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **ди́мний** 1. *Я дивлюся на зелені спини, На півтіні півсвітла міжгір, На похмурість і димність далекого міста Над бухтою* (М. Семенко).

ДИ́МНО, *присл.* З димом, димлячи. *Завод залізом димно дзенькав* (В. Сосюра); // *у знач. пред. Вже мати у печі запалила — дрова знов тріщать, полум'я шиба, і димно у хатці* (Марко Вовчок).

ДИМО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **дим,** напр.: д и м о в б и р н и́ й, д и м о п р и й м а́ ч, д и м о у т в о́ р е н н я, д и м о у т в о́ р ю в а л ь н и й.

ДИМОВИ́ДАЛЕННЯ, я, *с.* Процес видалення диму і подання чистого повітря при пожежі системою протидимової вентиляції приміщень. *У системах витяжної вентиляції димовидалення здійснюється через спеціальні пристрої: димові люки та димові шахти* (із журн.); *Через перегорілий кабель може вийти з ладу якийсь елемент пожежної системи, наприклад установка димовидалення* (із журн.).

ДИМОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **дим** 1. *Між високими вербами було видно два високі димові стовпи* (І. Нечуй-Левицький); *Живий Донбас встає у клекоті роботи, І Криворіжжя знов у хмарі димовій* (Л. Дмитерко); *Знову шашка майнула в повітрі, лишаючи по собі димовий слід* (В. Владко); // Здатний утворювати густий дим. *Сигнальний димовий факел застосовується для подання димових сигналів у світлий час доби* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **димове́,** во́го, *с.* Те саме, що **поди́мне** *(див.* **поди́мний).** *Сива жінка на майдані плаче, Бо беруть димове й поволяче* (А. Малишко); *Січі він платить димове. Січ його захищає, ага татарський так само отримує од нього дещицю* (Ю. Мушкетик).

2. *перен., заст.* Те саме, що **га́зовий**[2]. — *Я приїду* [до батьків] *пишно та красно, а ти ще краще, — сивою паровицею (бо там усе сиві воли ..), у намітках димових, із любим чоловіком* (Марко Вовчок).

Димові ку́пи *див.* **ку́па.**

△ **Димова́ засло́на** *див.* **засло́на; Димова́ ша́шка** *див.* **ша́шка**[1].

ДИМО́ВИЩЕ, а, *ч. і с., розм.* Збільш. до **дим** 1. *Останній рів димовищем пропах, Останню гільзу кинула гармата* (А. Малишко); *Над донським степом у сірому димовищі битви стояло червоне сонце* (І. Цюпа); *То там то сям здіймалися димовища гончарень* (І. Білик).

ДИМОВІДВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* Відведення диму. *Найважливішим кроком у вирішенні проблем, пов'язаних із безпечним функціонуванням систем димовідведення та вентиляції будинків, може стати розробка Національного стандарту України "Димохідні системи житлових та громадських будинків" з урахуванням світового досвіду* (з мови документів).

ДИМОВІДВІ́Д, во́ду, *ч.* Трубопровід для відведення диму. *Здебільшого варисту піч розташовують у центрі будинку. Цей прийом дає можливість зосередити всі топки в одному приміщенні, використати один димовідвід* (з наук.-попул. літ.); *Димовідвід, який з'єднує котел із димоходом, повинен бути стійким до температурних і механічних впливів* (з мови документів).

ДИМОВІДВІ́ДНИ́Й, і́дна́, і́дне́. Стос. до димовідводу, димовідведення. *Зазвичай в одному димоході відразу влаштовують усі необхідні для його роботи канали — газовідвідні, димовідвідні та вентиляційні* (із журн.).

ДИМОВЛО́ВЛЮВАЧ, а, *ч.* Прилад для вловлювання диму на промислових підприємствах. *Боротьбу за чистоту зовнішнього повітря проводять способом укладання асфальтових доріг, регулярного поливу і прибирання вулиць, влаштування спеціальних димовловлювачів на промислових підприємствах* (з навч. літ.).

ДИМОВСМО́КТУВАЧ, а, *ч.* Відцентровий або осьовий вентилятор для видалення диму з котла або печі. *Димовсмоктувачі працюють у двох режимах: відсмоктування димових газів і подання повітря* (із журн.).

ДИМОГА́РНИЙ, а, е. Пов'язаний із використанням і очищенням диму від гару та інших продуктів згоряння. *Цей водонагрівний котел включає систему охолодження, засоби підключення до системи опалення, димогарний теплообмінний блок, топку з дверцятами і засобом дозованої подачі повітря* (із журн.).

△ **Димога́рна труба́** *див.* **труба́; Димога́рний коте́л** *див.* **коте́л.**

ДИМОГЕНЕРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для утворення диму в коптильних камерах. *Димогенератор дозволяє регулювати режим копчення м'ясних виробів* (з наук.-попул. літ.); *Для коптіння використовують два типи коптильного обладнання: коптильні печі, коптильні камери і димогенератори, в яких виробляється дим* (із журн.).

ДИМОЗАХИ́СНИ́Й, а́, е́. Стос. до димозахисту. *Димозахисні клапани використовуються для виведення диму через витяжні системи димовидалення і для забезпечення цих систем припливним повітрям* (із журн.).

ДИМОЗА́ХИСТ, у, *ч.* Комплекс організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на відвернення впливу на людей диму, підвищеної температури і токсичних продуктів горіння. *Димозахист включає використання незадимлених шляхів евакуації людей, влаштування димових люків і клапанів, створення зниженого тиску в осередку пожежі та ін.* (з наук.-техн. літ.); *Ізоляція джерел задимлення й управління димовими і повітряними потоками — важливі способи димозахисту споруд* (із журн.).

ДИМО́К, мку́, *ч.* Зменш. до **дим** 1. *З димарів димок завився, Мир увесь заворушився* (Я. Щоголів); *Дим-димок од машин, мов дівочі літа...* (П. Тичина); *Пахло гіркувато-*

п'янким вранішнім димком, що прозоро вився над коминами (Р. Андріяшик).

Дим (димо́к, тума́н *і т. ін.)* **кури́ться** *див.* **дим.**

ДИМОКУ́Р, у, *ч.* Багаття, яке димить, для захисту від комарів, мошки і т. ін. *До чотирьох невисоких стовпчиків прибита лозяна решітка шириною зо два аршини і довжиною сажнів на п'ять. Зверху — тонкий шар висмаженого риб'ячого м'яса, а знизу — тихий димокур з листя та іншого лісового непотребу* (М. Сиротюк); *Щоб комарі не заїли, зробіть багаття-димокур. На дрова, що горять, накидайте мох, підгниле дерево, сиру траву* (з газ.).

ДИМОПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Труба для проходу, виходу диму; димохід. *Основним призначенням димопроводів є відведення газів (продуктів згоряння палива). Разом з ними через трубу видаляються дим, сажа, попіл і кіптява* (з наук.-попул. літ.); *Димопроводи забезпечують нормальну тягу в котлі або в печі, яка перебуває в прямому співвідношенні з товщиною і висотою димохідного каналу* (із журн.).

ДИМОПРОВІ́ДНИЙ, а, е. Стос. до димопроводу. *Димопровідні труби потребують постійного догляду — без цього вони швидко втрачають робочу здатність, засмічуючись і забиваючись сажею та кіптявою* (з наук.-попул. літ.).

ДИМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *біол.* Наявність у тварин одного виду різних морфофізіологічних ознак. *Диморфізм може проявлятися і при зміні поколінь* (з наук. літ.).

2. *бот.* Наявність в одного виду рослин двох форм або наявність органа двох різних форм в однієї рослини. *У частухи спостерігається диморфізм листків, бо підводні листки довгі — лінійні* (з навч. літ.).

3. *геол.* Явище кристалізації речовин однакового хімічного складу у двох різних формах. *Явищем диморфізму пояснюється той факт, що вуглекислий кальцій існує в природі у двох кристалічних формах: арагоніт і вапняний шпат* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Сезо́нний диморфі́зм:** а) *(у тварин)* відмінність забарвлення у різні пори року. *З усіх видів екологічного диморфізму найвідомішим є сезонний диморфізм, при якому в одного виду організмів у різні пори року відмінні форми* (з наук. літ.); *Сезонний диморфізм виявляється у зміні забарвлення хутра: влітку ласка, горностай мають руде забарвлення, а взимку — біле* (із журн.); б) *(у рослин)* наявність двох сезонних форм. *У мар'янника сезонний диморфізм виявляється в наявності весняної та осінньої форм* (із журн.); **(2) Стате́вий диморфі́зм** — відмінність між самцем і самицею. *У тварин найчастіше зустрічається статевий диморфізм, тобто відмінності в загальному вигляді (розмірах, забарвленні і т. ін.) самця і самиці (наприклад, півень і курка)* (з наук. літ.); *Статевого диморфізму в забарвленні жако немає* (із журн.).

ДИМОСО́С, а, *ч.* Вентилятор для видалення продуктів згоряння палива із котла або печі. *Димососами комплектуються парові або водонагрівні котли* (з наук.-попул. літ.); *Для розпалювання і сушіння котла необхідна повна готовність газоходів, димової труби, димососів, вентиляторів тощо* (з газ.).

ДИМОХІ́Д, хо́ду, *ч.* Канал із вогнетривкого матеріалу для відведення диму з печі, каміна і т. ін. у трубу. *Димохід забився, і вся кімната повна їдкого густого диму* (В. Еллан-Блакитний); *За чорними ґратами каміна палахкотіли, вистрелювали золотими зірочками соснові поліняя, у відкриту пащу димоходу тяглися вогненні струмки* (Б. Левін).

ДИМОХІ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **димохід.** *По іскрах з димохідних труб над вагонами Артем догадавсь, що це ж, певно, і є той ешелон артилеристів* (А. Головко).

ДИМО́ЧОК, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **димо́к.** *Ось вітер димочок з хати на хату кида, як клубочок* (Я. Щоголів); *Досвіта ми побачили у вибалку сині димочки над котлами сусіднього полку* (Р. Андріяшик).

ДИМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **дими́ти.** *А гора Синай уся вона димувала через те, що Господь зійшов на неї в огні! І піднявся дим її, немов дим вапнярки, і сильно затремтіла вся гора...* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Важкі бризантні вибухи піднімали гейзери землі, димували розбиті склади* (О. Довженко).

ДИМУ́ЧИЙ, а, е. Який виділяє багато диму, димить. *Ми мовчки сіли й рушили. Повз продірявлену снарядами церкву, повз димучі згарища на царину, в глибоку траншею, на спостережний пункт* (М. Бажан); *Гриміла возовиця по дорогах, І на токах у багачів тижнями Гули димучі кінні молотарки* (І. Вирган); *Десь згори сиплеться на наші голови порохнява, сиплються уламки черепиці й ще димучі осколки мін чи снарядів* (Є. Доломан).

ДИМЧА́СТИЙ, а, е. Який має вигляд диму, подібний до диму. *Повінув вітрець; розірвав димчасту хмарку, що заступала сонце* (Панас Мирний); *Густа димчаста завіса вкрила обрій* (С. Журахович); // Який має колір сірого диму; попелясто-сірий. *На обочині зачорніли димчастими краплинками ягід кущі терену* (М. Стельмах); *Він багатозначно вказав на широкі сходи, що вели до засклених димчастим склом дверей* (О. Бердник).

Димча́сті окуля́ри *див.* **окуля́ри.**

△ **Димча́стий топа́з (кварц)** *див.* **топа́з.**

ДИ́НА, и, *ж., фіз.* Одиниця сили, що дорівнює силі, яка надає масі в 1 г прискорення 1 см/сек^2. *За одиницю електричного заряду приймають такий заряд, який діє у вакуумі на рівний йому заряд, що перебуває на віддалі одного сантиметра, з силою в одну дину* (з навч. літ.).

ДИНАМІ́ЗМ, у, *ч.* Властивість за знач. **динамі́чний** 2. *— Мчати отак з вітерцем, — каже, вільно відкинувшись на сидінні, Тамара, — це в природі сучасної людини. Мабуть, і в генах її уже оселився дух динамізму, жадання швидкостей* (О. Гончар); *Насиченість і пов'язаний з нею динамізм кінодії є до певної міри відображенням деяких особливостей зорового сприйняття* (з наук. літ.); *Величезне розмаїття форм власності та господарювання, типів і розмірів підприємств, способів організації та управління істотно диверсифікують господарське поле світової економіки, надають їй більше гнучкості, маневреності й динамізму перед викликами XXI ст.* (з навч. літ.).

ДИНА́МІК, а, *ч.* Електродинамічний гучномовець — апарат для гучного відтворення звуків радіопередач. *Перші гучномовці, як і навушники, були електромагнітної системи, їх витіснили кращі й досконаліші електродинамічні гучномовці, або, як їх часто називають, динаміки* (з навч. літ.); *Динамік хрипів і тріщав. Чигирин підійшов ближче, щоб краще було чути* (Д. Ткач); *На тому боці річки .. на повний металевий голос грав динамік* (М. Циба).

ДИНА́МІКА, и, *ж.* 1. Розділ механіки, що вивчає рух тіл у зв'язку з прикладеними до них силами. *В основі динаміки*

лежать три закони І. Ньютона, з яких як наслідки отримуються всі рівняння і теореми, необхідні для вирішення задач динаміки (з наук. літ.); *Звичайно під динамікою розуміють так звану класичну динаміку, яка вивчає рух будь-яких матеріальних тіл зі швидкостями, набагато меншими за швидкість світла* (з наук. літ.).

2. *чого.* Хід розвитку, зміни якогось явища або процесу. *Динаміка процесу прокатки нерозривно зв'язана з його кінематикою (витіканням металу)* (з наук. літ.); *Відтворюючи динаміку життя, письменник подає образи героїв у русі, розкриває їх еволюцію* (з наук. літ.).

3. Рух, дія, розвиток. *Як і все суще, рід не може існувати в незмінних, вічних формах. Він у системі, чия динаміка передбачає змінюваність усього окремого, складового* (Б. Харчук); *Мислення — ніби плазма, спіймана в магнітну пастку. Спробуй зупинити її вогняну динаміку!* (О. Бердник); *Динаміка притаманна різним розрядам лексики* (з наук. літ.).

4. *муз.* Різний ступінь сили звучання, гучності. *Динаміка є важливим виражальним засобом, здатним впливати на сприймання музики, викликати у слухачів різноманітні асоціації* (з наук.-попул. літ.); *Співали денисівці пісні Вербицького, Лаврівського й Воробкевича, але співали їх так по-мистецьки, з таким відчуттям музичного змісту, з так знаменито вистудійованою динамікою, так були зіспівані, що хор їх звучав, як якийсь зачарований інструмент* (Б. Лепкий).

△ **(1) Дина́міка маши́н і механі́змів** — розділ теорії машин і механізмів, що вивчає рух машин і механізмів з урахуванням сил, що на них діють. *Динаміка машин і механізмів вирішує такі головні завдання: встановлення законів руху ланок механізмів, регулювання руху ланок, знаходження втрат на тертя, визначення реакцій у кінематичних парах, урівноваження машин і механізмів* (з наук. літ.); **(2) Дина́міка спору́д** — розділ будівельної механіки, що вивчає коливання споруд, викликані динамічними навантаженнями. *У динаміці споруд розрізняють експериментальні й теоретичні методи розрахунку* (з наук. літ.).

ДИНАМІ́Т, у, *ч.* Вибухова речовина сильної руйнівної і дробильної дії — суміш нітрогліцерину з розчиненою в ньому нітроцелюлозою. *Почувся страшенний лускіт кам'яної стіни, розірваної динамітом* (І. Франко); *Мірошниченко, не вагаючись, підпалив шнур біля самого динаміту. Міст полетів у повітря* (П. Панч); *От він розповідає, як він готував гранати, динаміт тощо, щоби зірвати один дуже важливий стратегічний міст* (І. Багряний); * Образно. *У кожному слові — отрута і вибухи, У літері кожній — динаміту гора* (В. Еллан-Блакитний).

ДИНАМІ́ТНИЙ, а, е. Стос. до динаміту. *Він висловлює свої почуття Муславському, і той співчуває йому й заражається його настроєм, як динамітний льох, що детонує на близький вибух* (Гео Шкурупій); // Який діє за допомогою динаміту. *Анкауге з динамітними набоями дерся по скелях* (М. Трублаїні).

ДИНАМІ́ТНИК, а, *ч.* Той, хто працює з динамітом. — *Динаміт я підібрав на тому тижні і закопав у тайзі. Закопані і динамітники* [диверсанти], *всі п'ять* (О. Довженко).

ДИНАМІ́ТОВИЙ, а, е. Те саме, що **динамі́тний.** *Він ніс .. кільканадцять динамітових набоїв* (І. Франко); — *Ну, вилазь! — сказав Панько й сам вискочив перший, держачи в руках динамітові патрони* (Б. Грінченко).

ДИНАМІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до динаміки (у 1 знач.); пов'язаний з рухом, дією сили. *Динамічною теорією є фізична теорія, яка представляє сукупність динамічних законів. Історично першою і найпростішою теорією такого роду була класична механіка Ньютона* (з наук. літ.); *Розповідаючи про статичні й динамічні навантаження, слід показати характер прикладання цих навантажень і результати їхньої дії* (з навч. літ.).

2. Багатий рухом, дією, внутрішньою силою. *Ці докладні "режисерські" вказівки, цей точний перелік рухів сприймає читач як утомне виписування непотрібних деталей: рецензенти "Сонячної машини" відзначають його як певний гріх проти "сучасного динамічного стилю"* (М. Зеров); *В залі електрика струмила слабеньке світло, але зате музика й танці являли собою надзвичайно яскраву і динамічну картину* (Л. Смілянський); // *муз.* Стос. до сили звучання. *Щоб відобразити жестами динамічні відтінки в музичному творі, можна з успіхом використати і праву, тактуючу руку* (з навч. літ.).

△ **Динамі́чна буфериза́ція** *див.* **буфериза́ція; Силови́й (динамі́чний) на́голос** *див.* **на́голос.**

ДИНАМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **динамі́чний** 2. *Підземні води відзначаються динамічністю у часі та просторі, а мінеральні води, крім того, рухливістю контурів родовища, в межах яких вони мають кондиційну якість* (з наук. літ.); *П'єси О. Корнійчука відзначаються сценічністю, гостротою конфліктів і динамічністю сюжетів* (з навч. літ.).

ДИНАМІ́ЧНО. Присл. до **динамі́чний.** *Точні розв'язки неспотвореної системи розраховані динамічно, тоді як дифузне розсіяння від збуреної системи розраховувалось кінематично* (з наук. літ.); *Він якось надто динамічно підійшов до голови президії* (Іван Ле); *Мелодія пливла урочисто, але дуже динамічно. Я не підберу іншого слова. Саме динамічно. Пружно, активно, сильно* (О. Бердник).

ДИНА́МКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **дина́мо.** *Запрягли коняку до приводу кінної молотарки, коняка ходила по колу, тягла вирло, крутила динамку* (Ю. Яновський); *Треба було комусь поїхати розшукати в темряві літак, засвітити вогні з допомогою ручної динамки, а потім повернутися за бензином* (М. Трублаїні).

ДИНА́МО, *невідм., с.* Те саме, що **дина́мо-маши́на.** *В приміщенні електростанції, виблискуючи маховиками, безшумно крутив динамо потужний локомотив нової .. конструкції* (М. Руденко).

ДИНАМО́ГРАФ, а, *ч.* Динамометр, що автоматично записує показники сили. *У нафтовій промисловості використовують в основному гідравлічні динамографи* (з наук. літ.).

ДИНАМОКАРДІОГРА́ФІЯ, ї, *ж., мед.* Метод дослідження серцево-судинної системи, що базується на реєстрації змін положення центру ваги грудної клітки в результаті скорочень серця і переміщення крові у великих судинах. *Динамокардіографія реєструє переміщення центру ваги грудної клітки вздовж поздовжньої осі тіла і перпендикулярно до неї* (з наук. літ.).

ДИНА́МО-МАШИ́НА, и, *ж.* Застаріла назва машини, яка, перетворюючи механічну енергію в електричну, виробляє постійний електричний струм; електричний генератор. *1886 року в історії електротехніки сталася знаменна подія — був винайдений генератор постійного струму —*

динамо-машина (з наук. літ.); *Світло погасло .. Динамо-машина перестала працювати* (О. Донченко); *— Я завтра побалакаю з директором МТС, може, в них є якась списана з армії динамо-машина!* (М. Циба).

ДИНАМОМЕТАМОРФІ́ЗМ, у, *ч., геол.* Перетворення гірських порід під впливом тектонічних рухів. *Головний фактор динамометаморфізму — тиск, що виникає внаслідок тектонічних рухів (динамічний) і від дії ваги гірських порід (динамостатичний)* (з наук. літ.).

ДИНАМО́МЕТР, а, *ч.* 1. Прилад для вимірювання величини сили або моменту сили під час випробування та експлуатації машин; силомір. *За принципом дії динамометри поділяють на механічні, гідравлічні та електричні* (з наук.-попул. літ.).

2. Прилад для вимірювання сили м'язів людини. *За допомогою п'ясткових динамометрів вимірюють силу м'язів, які згинають пальці, за допомогою станових динамометрів — силу м'язів, які випрямляють тулуб і т. ін.* (з навч. літ.).

ДИНАМОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до динамометра, динамометрії. *Динамометричні дослідження сили різних груп м'язів; Динамометричні прилади.*

ДИНАМОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Вимірювання сили м'язів людини за допомогою динамометра. *Дані динамометрії враховуються в антропометрії, професійному відборі, у фізіології та гігієні праці і спорту, медицині та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДИНАМО́Н, у, *ч.* Вибухова речовина, що складається із суміші аміачної селітри з порошкоподібними або рідкими горючими речовинами (торф, сажа, парафін, мазут і т. ін.). *Динамон був винайдений ще у XIX ст., але найбільше застосування і поширення отримав у роки Великої Вітчизняної війни* (з наук. літ.); *Виготовляють динамон у вигляді порошків або гранул* (з наук. літ.).

ДИНА́Р, а, *ч.* 1. Старовинна золота монета в країнах арабського Сходу. *— Скільки правиш за макітерку? Ось гроші! — і виклав на цяцькований таріль два подвійні динари* (О. Ільченко).

2. Назва грошових одиниць Сербії, Алжиру, Іраку, Тунісу, Йорданії та деяких інших країн. *Уперше динар було запроваджено в Сербії ще 1868 року* (з наук.-попул. літ.).

3. Розмінна монета Ірану. *Іранський динар дорівнює одній сотій ріала* (з наук.-попул. літ.).

ДИНА́РІЙ, я, *ч.* Срібна або золота монета у Стародавньому Римі. *Ісус, знавши їхнє* [фарисеїв] *лукавство, сказав: — Чого ви, лицеміри, Мене випробовуєте? Покажіть Мені гріш податковий. І принесли динарія* [динарій] *Йому* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДИ́НАС, у, *ч.* Кремнеземна вогнетривка цегла, з якої споруджують плавильні промислові печі. *Динас виготовляється із кремнеземних порід, головним чином кварцитів, з додаванням 2–2,5 % вапна* (з наук.-попул. літ.); *Вогнетривкість динасу 1680–1730 °С. Його застосовують при спорудженні коксових, скловарних, мартенівських та інших печей* (із журн.).

ДИ́НАСОВИЙ, а, е. Стос. до динасу. *Найбільшу питому вагу мали швидкохідні динасові печі з обігріванням доменним газом і з повним використанням хімічних продуктів коксування* (з наук. літ.); *Динасові вогнетривкі вироби містять не менше 93 % діоксиду кремнію (кремнезему)* (із журн.).

ДИНАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до династії. *Молодший Вільгельм залишався .. без династичних перспектив, тому й претендував посісти трон бодай українського короля* (Ю. Смолич); *Я пильно глянув в очі Балабана, цього династичного владики, якого з пелюшок готували в єпископи* (Р. Іваничук).

ДИНАСТІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **династи́чний.** *Династійний шлюб у добу середньовіччя був найбільш вірогідним засобом закріплення союзницьких відносин між державами* (з наук.-попул. літ.); *Династійна історія — це характерний для монархічного Китаю вид історичного джерела, офіційна хроніка правління династії* (із журн.).

ДИНА́СТІЯ, ї, *ж.* 1. Монархи того самого роду, які змінюють один одного на троні в якій-небудь державі за правом успадкування або спорідненості. *Він дивився на те місце, де недавно лежав останній хоробрий султан із роду Османів — династії, яка пережила себе* (Р. Іваничук); *Його походи щоразу розпочиналися з тих країв, де колись народився засновник великої Македонської імператорської династії Василій Перший* (П. Загребельний); *— Протопоп Аввакум жив тоді, коли тільки починалася династія Романових* (Г. Усач).

2. *перен.* Ряд поколінь, які передають із роду в рід професійну майстерність, традиції і т. ін. *Прадід прадіда, перший з династії Якимовичів, був теж дяком* (О. Довженко); *Цілі династії тут поховано металургів, тих, що списи постачали на Січ та гаківниці* (О. Гончар); *— У нас циркова династія, з одна тисяча дев'ятсот сорок сьомого року* (С. Жадан).

ДИ́НГО, *невідм., ч. і ж.* Дикий собака, який водиться в Австралії. *Динго — невтомний мисливець, який у пошуках здобичі долає величезні відстані через різноманітні австралійські ліси і пустелі* (з наук. літ.); *В Австралії великих хижаків немає, за винятком завезеної сюди собаки динго* (з навч. літ.); *Динго є здичавілою домашньою собакою, яка з'явилася в Австралії, очевидно, разом із людиною* (із журн.).

ДИ́НЕВИЙ *див.* **ди́нячий.**

ДИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **ди́ня.** *Коли Омелько сів під стіною на килимок, то коліна його майже торкались низенького столика. Там на полив'яних тарелях купками зводились кавунове та динне насіння, родзинки, сушені фіги та сушені фініки* (Ю. Логвин).

ДИНОЗА́ВР *див.* **диноза́ври.**

ДИНОЗА́ВРИ, ів, *мн. (одн.* **диноза́вр,** а, *ч.).* 1. *палеонт.* Найчисленніший надряд викопних перев. сухопутних рептилій підкласу архозаврів мезозойської ери. *Викопні рештки динозаврів трапляються на всіх материках* (з наук. літ.); *— З цих боліт, — озирався довкола Духнович, — ще, мабуть, доісторичні пращури наші воду пили, динозаври та мамонти тут водились, а тепер ми їм прийшли на зміну* (О. Гончар); *На землі з'явилися й зникли динозаври* (П. Загребельний).

2. *перен.* Люди із застарілими, консервативними поглядами. *— Може, це й прекрасно, що живуть на землі такі допотопні динозаври... Вона поривисто обняла мене, поцілувала. — Ой, Павле, — сміялася, — тебе студенти теж, певно, відкопали у своїх розкопах* (Р. Федорів); *Кольорук був інститутською знаменитістю, монстром і динозавром* (Ю. Андрухович).

ДИНОЗА́ВРИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **диноза́вр.** *Один такий динозаврик чи вижив, чи його відкопали й оживили, аби він дивувався сам і шокував інших* (із журн.).

ДИНОТЕ́РІЙ, я, *ч., палеонт.* Викопний велетенський рослиноїдний ссавець ряду хоботних кайнозойської ери з хоботом і двома загнутими вниз різцями в нижній щелепі. *Динотерії схожі на сучасних слонів* (з наук. літ.); *Динотерії*

мешкали у вологих болотистих місцях із багатою рослинністю (із журн.).

ДИНОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий страх запаморочення. *Динофобія спостерігається при неврозах нав'язливих станів, психастенії* (з навч. літ.); *Динофобія часто поєднується з агорафобією* (із журн.).

ДИ́НЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ди́ня.** *На возі лежав мішок огірків та з десяток поганеньких диньок* (І. Нечуй-Левицький); *— Да-а, диня! .. Непогана динька!* (О. Донченко).

ДИ́НЯ, і, *ж.* 1. Однорічна трав'яниста рослина родини гарбузових. *Шкідливих горобців та ґав Він* [Осел] *щиро так ганяв, Що витоптав всі кавуни і дині* (Л. Глібов); *Приходь подивитись баштан мій чудовий, Де динь огудиння блищить від роси* (М. Нагнибіда); *Диня походить із Середньої та Малої Азії* (з наук. літ.).

2. Великий круглий або продовгуватий соковитий плід цієї рослини. *Родючий баштан жовтіє динями, зеленіє кавунами і усяким овощем* (Марко Вовчок); *А дідусь у курені Жовту диню дав мені* (М. Познанська); *Незначний вміст клітковини і висока цукристість — 5–18 % в плодах дині, специфічний приємний запах зумовили їх високі смакові якості* (з наук. літ.).

ДИ́НЯЧИЙ, *рідко* **ДИ́НЕВИЙ,** а, е. Прикм. до **ди́ня.** *Жовті патьоки текли по його підборідді, по замазаних пилом руках, диняче насіння поприлипало до кудлатих довгелецьких вусів* (І. Нечуй-Левицький); *З базарчика мої неспокушені баришні, відганяючи ос, наїлися персиків, а кози — динячих шкірок* (М. Вінграновський).

ДИПКУР'Є́Р, а, *ч.* Скорочення: дипломатичний кур'єр — особа, уповноважена на переміщення через митний кордон держави дипломатичної пошти. *Прибіг до Стецька дипкур'єр: — Вас на прем'єра призначено!* (Остап Вишня); *Остюк, радянський дипкур'єр, шкутильгаючи, підійшов до поручнів мосту С.-Луї і кинув листа в Сену* (Ю. Яновський); *На борту своєму мали вони* [літаки] *міністрів, дипкур'єрів, послів, юристів, генералів, комерсантів...* (Н. Рибак).

ДИПЛОДО́К, а, *ч., палеонт.* Викопний велетенський рослиноїдний динозавр підряду зауроподів мезозойської ери з дуже довгою шиєю і хвостом та відносно невеликою головою. *Диплодоки пересувалися на чотирьох ногах, задні ноги були довші за передні, хребці в тазовому відділі зрощені між собою* (з наук. літ.); *Викопні решітки диплодоків знайдені у верхньоюрських відкладах Північної Америки* (з наук. літ.).

ДИПЛО́ЇД, а, *ч., біол.* Організм, клітини якого мають диплоїдний набір хромосом. *У більшості тварин і вищих рослин диплоїди представляють основну фазу життєвого циклу (диплофаза, спорофіт)* (з наук. літ.).

ДИПЛО́ЇДНИЙ, а, е, *біол.* Парний (про набір хромосом). *Більшість клітин людського організму є диплоїдними, за винятком гамет* (з наук.-попул. літ.).

ДИПЛОКО́К *див.* **диплоко́ки.**

ДИПЛОКО́КИ, ів, *мн. (одн.* **диплоко́к,** а, *ч.).* Рід кулястих бактерій, поєднаних попарно. *Диплококи спричинюють крупозне запалення легень* (з наук. літ.).

ДИПЛОКО́КОВИЙ, а, е. Стос. до диплококів. *Диплококовий перитоніт починається раптово, з різкого підняття температури (39–40 °С), блювання, діареї, болів у животі без певної локалізації* (з навч. літ.).

ДИПЛО́М, а, *ч.* 1. Документ про вищу або середню спеціальну освіту, а також про присвоєння якого-небудь звання, присудження наукового ступеня і т. ін. *Рада при мені виїхала до Парижа складати іспити з французької мови і літератури, аби мати офіціальний учительський диплом* (Леся Українка); *— А ви ж таки маєте диплом інженера-хіміка* (Ю. Шовкопляс); *— У тебе ж, Павлушо, тесть пасічник, диплом має* (В. Кучер); *— Ти захистився, в тебе кандидатський диплом у шухляді. А що нам робити?* (Ю. Мушкетик).

2. Документ про надання яких-небудь прав або нагород особі чи установі. *— Наш диплом шляхетства затратився з смертю нашого діда* (О. Кобилянська); *Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом* (з мови документів).

3. Почесна нагорода, грамота для відзначення окремих осіб та колективів за успіхи на виставках, художніх конкурсах, у спортивних змаганнях і т. ін. *Ці дипломи в різний час присуджено Сашкові за перемоги на змаганнях радіолюбителів-короткохвильовиків* (О. Гончар); *— Дорогий Іване Івановичу! Дозвольте вручити вам диплом і нагрудний знак почесного колгоспника* (В. Нестайко).

4. *розм.* Дослідження або проект, які виконують для одержання свідоцтва про закінчення вищого або середнього спеціального навчального закладу; дипломна робота. *У вересні треба здати шість аркушів креслення. Навесні почнеться робота над дипломом* (В. Собко); *Софія захистила диплом і одержала призначення в Стародумівський район* (Б. Харчук).

Здобува́ти / здобу́ти дипло́м *див.* **здобува́ти.**

ДИПЛОМА́НТ, а, *ч.* 1. Студент або учень середнього спеціального навчального закладу, який працює над дипломним проектом, дипломною роботою. *Аудиторія була переповнена. Тут сиділи не тільки дипломанти, для котрих, власне, і була призначена лекція Шульги* (Н. Рибак); *Далі йшов перелік прізвищ: керівників, докторів, наукових і технічних працівників, дипломантів тощо* (О. Шугай); * У порівн. *— Послухали б, як вона з батьком за сівозміни сперечається вечорами .. Наче дипломант який, — гордо зауважила Оленка* (В. Кучер).

2. Особа, відзначена дипломом за видатні успіхи в якій-небудь галузі. *Лауреатами та дипломантами міжнародних конкурсів у Тулузі та Женеві у 1957–1958 рр. стали Бела Руденко, Євгенія Мірошниченко, Зоя Христич, Андрій Кікоть та Володимир Тимохін* (із журн.); *Цього року художник став дипломантом відразу двох визначних міжнародних конкурсів — один відбувся в Німеччині, інший — у Португалії* (з газ.).

ДИПЛОМА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **диплома́нт.** *Співачка є дипломанткою і лауреаткою всеукраїнських та міжнародних конкурсів і фестивалів, учасницею шоу "Народна зірка"* (з газ.).

ДИПЛОМА́Т, а, *ч.* 1. Службова особа, яка має урядові повноваження для відносин з іноземними державами. *Починалась війна, і польські дипломати знову зверталися до Трансільванії, до Рима.., до Австрії по допомогу* (О. Ільченко); *Прийняв він, мабуть, мене за дипломата. — З якої, — питає, — країни, мусьє?* (С. Олійник); *Подався габсбурзький дипломат Франц Лізоля до цісаря намовляти його, щоб узяв при цій нагоді Польщу під свій протекторат* (Р. Іваничук); * У порівн. *Матушки в намітках, в синіх жупанах поважно й якось сумно сиділи рядком попід стінами, неначе поважні дипломати на конгресі* (І. Нечуй-Левицький).

2. *перен., розм.* Людина, яка вміло і тонко діє в стосунках з іншими. [Лідія Семенівна:] *Ех, Катерино Петрівно, ви дуже гарний працівник, але не дипломат* (З. Мороз); *— Тут, пане, треба бути дипломатом, уміти пристосовуватися до всіх обставин, бо інакше не топтатимеш рясту* (З. Тулуб); *— Чого ти так очевидячки виказав неповагу? — накинувся на мене Микола, коли літератор пішов. — Треба бути дипломатом* (Р. Андріяшик).

3. Пласка валіза для паперів, зошитів, книг і т. ін. *На лавиці сидів якийсь хлопець у сірих штанях та клітчастій сорочці, .. на його колінах лежав чорний дешевий дипломат* (Ю. Мушкетик); *Я кружляв лабіринтовими коридорами Поліграфу чи то в пошуках аудиторії зі своєю групою, чи то невідомо де покинутого дипломата з крокодилячої шкіри* (Ю. Андрухович).

ДИПЛОМА́ТИКА, и, *ж.* Допоміжна історична дисципліна, що вивчає походження, форму й зміст актових джерел (офіційних і приватних). *Дипломатика розробляє методику використання офіційних документів як джерела відомостей про процеси суспільного розвитку* (з наук. літ.); *Учений вважає: без залучення методик, що належать до літописознавства, палеографії, дипломатики, сфрагістики, геральдики, епіграфіки, нумізматики та інших спеціальних дисциплін, неможливо дослідити та правдиво висвітлити вітчизняну історію* (із журн.).

ДИПЛОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до дипломата (у 1 знач.), дипломатії (у 1 знач.). *— Я коротко відповів студентам, що Троцький був спочатку головою мирної делегації в Бресті, а потім наркомом військових справ. — Цебто розповідали про дипломатичну й військову діяльність його?* (Б. Антоненко-Давидович); *Президент України призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав* (з мови документів); *Б. Хмельницький умілими дипломатичними переговорами 1649–1650 рр. з турецьким урядом добився того, що султан наказав своєму васалові Іслам-Гірею III підтримувати козаків у боротьбі проти Польщі* (з наук. літ.).

2. *перен.* Власт. дипломатові (у 2 знач.); ухильний, спритний. *— Ще недавно Олександр називав мене братом, — згадував Наполеон, — але то була дипломатична гра і хитрість росіянина* (П. Кочура); *Доктор Безбородько був обережний. На дипломатичні запросини він відповів дипломатичним викрутасом* (Ірина Вільде); *Катаржі, один із небагатьох, знав місцеві звичаї, не позбавлений був, як казали в штабі корпусу, і деяких дипломатичних здібностей* (Б. Левін).

Дипломати́чна віза *див.* **віза; Дипломати́чний ко́рпус** *див.* **ко́рпус; Дипломати́чний кур'є́р** *див.* **кур'є́р.**

ДИПЛОМАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дипломати́чний** 2. *Користуючись мовчанкою, канцлер аналізував свою відповідь* [посланцеві], *схвалюючи її рішучість і виняткову дипломатичність* (Іван Ле); *— Не пишіть мені більше про обережність, про необхідність дипломатичності в умовах загальної лютості та злобності. Я не політик, не хитрун* (О. Бердник).

ДИПЛОМАТИ́ЧНО. Присл. до **дипломати́чний** 2. *Хоч він справді дипломатично поводився зі всіма, але з Манею .. часом розмовляв довший час* (О. Маковей); *Хоменко дипломатично починав розмову і діставав потрібні йому відомості* (М. Трублаїні).

ДИПЛОМА́ТІЯ, ї, *ж.* 1. Діяльність уряду та спеціальних органів зовнішніх відносин щодо здійснення зовнішньої міжнародної політики держави. *Кабінетна дипломатія десь в Берліні чи в Лондоні так болісно вдарила по їхній гордості* (Є. Гуцало); *Багатостороння дипломатія покликана утверджувати насамперед загальні політико-правові принципи співробітництва* (з газ.); // *перен.* Дипломатичні представники певної держави. *Наполеонівська дипломатія штовхала султана на війну з Росією* (І. Пільгук); *З метою боротьби проти Росії і Франції німецька дипломатія у 1882 р. зробила почин створенню військових угруповань, спрямованих проти інших держав* (з навч. літ.).

2. *перен.* Тонкий розрахунок, хитрування, спрямовані на досягнення якої-небудь мети. [Пріор:] *Я в Римі не бував, дипломатії ніколи не вчився* (І. Франко); *Петров непомітно зітхнув: доведеться сьогодні знайти в собі витримку й здатність до тонкої дипломатії* (Ю. Шовкопляс); *Катерина, забувши про всяку дипломатію, просичала зло просто в обличчя Нелі: — Я й не думаю віддавати його кому-небудь, запам'ятай собі!* (Ірина Вільде).

(1) Човнико́ва диплома́тія — діяльність, спрямована на організацію переговорного процесу, яка полягає у проведенні посередником зустрічей послідовно з кожною зі сторін. *На початку 1974 року державний секретар США Генрі Кіссінджер почав перший раунд того, що потім отримало назву човникової дипломатії між Єрусалимом і столицями арабських країн* (з наук. літ.); *Створення вигідних для себе настроїв у європейських суспільствах дає Росії змогу ефективніше використовувати й традиційні засоби зовнішньої політики, зокрема човникову дипломатію* (із журн.).

◊ **Розво́дити диплома́тію** *див.* **розво́дити.**

ДИПЛОМА́ТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **диплома́т** 2. *Цілий культ будується саме на цьому: на султановій .. любові до "нашої Насті з Рогатина", тимчасом як власне політична кар'єра Анастасії Лісовської — дипломатки, реформаторки й інтриганки, либонь, незгіршої за яку-небудь Катерину Медічі, — зостається мовби "за кадром"* (О. Забужко).

ДИПЛОМА́ТНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **Розво́дити диплома́тію** *(див.* **розво́дити).** *— Треба було дипломатничати з кримцями* [кримчанами] (Ю. Яновський).

ДИПЛОМА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **диплома́т** 1, 2. *Для Заболотного на той час дипломатська його дорога вже була визначена* (О. Гончар); *— Віддаю належне твоїм дипломатським хитрощам, як спритно ти все залагодив* (із журн.).

ДИПЛО́МНИЙ, а, е. Стос. до диплома (в 1 знач.). *На останньому курсі академії він, за порадою професора Морозова, уже опрацьовував наукову тему .. Потім з успіхом захистив її як дипломну працю на закінчення курсу навчання* (Іван Ле); *Я домагалась, щоб він швидше захищав свій дипломний проект і зараз же по тому переїхав до нашого міста* (М. Трублаїні); *— Готую дипломну роботу про нові види палива для космічних ракет* (О. Бердник); // *у знач. ім.* **дипло́мна,** ної, *ж.* Те саме, що **дипло́м** 1. *Позавтра виїздимо на роботу. А там узимку дипломна — і кінчено* (М. Івченко); *Тиміш очікував, коли його викличуть до району, а Софія написала дипломну і чекала захисту* (Б. Харчук).

ДИПЛО́МНИК, а, *ч.* Те саме, що **диплома́нт** 1. *У 115 бібліотеках упроваджено систему диференційованого обслуговування: виділені окремі групи читачів — першокурсники, дипломники, викладачі* (з наук. літ.); *Кожний учений, який працює у навчальному закладі, повинен мати аспірантів, залучати до наукових досліджень найздібніших студентів старших курсів і дипломників* (з газ.).

ДИПЛО́МНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дипло́мник.** *Графічні ілюстрації байок Сковороди склали персональну виставку львівської дипломниці* (з газ.).

ДИПЛОМО́ВАНИЙ, а, е. Який одержав, має диплом (у 1 знач.). *Він не тільки дипломований чоловік, він, без сумніву, талановитий* (І. Франко); *І все ж ніхто не може сказати, що він, підтоптаний уже бухгалтер Семенець, — гірший від тих дипломованих бухгалтерів, котрі покінчали комерційні інститути* (Б. Антоненко-Давидович).

ДИПЛОМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого.* Видавати диплом (у 1, 3 знач.). *Дипломувати випускників університету; Дипломувати переможців конкурсу.*

ДИПЛОПІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад зору, виражений у двоїнні видимих предметів. *Причина диплопії — відхилення зорової осі ока* (з наук. літ.); *Диплопія може бути пов'язана з ураженням нервів, які іннервують окорухові м'язи, різними інфекційними, токсичними і пухлинними процесами в порожнині черепа, з патологічними процесами в очній ямці та ін.* (з наук. літ.).

ДИПЛОФА́ЗА, и, *ж., біол.* Період розвитку організму, який характеризується диплоїдним набором хромосом. *У вищих організмів диплофаза охоплює більшу частину життєвого циклу* (з наук. літ.).

ДИПО́ЛЬ, я, *ч. фіз.* Два однакові за величиною і протилежні за знаком електричні або магнітні заряди, розташовані на деякій відстані один від одного. *Окремі кристалики речовини мають по два однакові за розміром, але протилежні за знаком електричні заряди, розміщені на певній відстані один від одного. Такі попарні заряди називаються електричними диполями* (з навч. літ.).

ДИПО́ЛЬНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до диполя. *Дипольним магнітом у фізиці прискорювачів називають магнітний елемент, який створює однорідне магнітне поле* (з наук.-попул. літ.).

△ **Дипо́льний моме́нт** *див.* **моме́нт.**

ДИППО́ШТА, и, *ж.* Скорочення: дипломатична пошта — офіційна кореспонденція, якою обмінюються дипломатичні представництва і центральні органи зовнішніх відносин держав. *Диппошту перевозять звичайно в супроводі дипкур'єрів в опечатаних валізах, мішках, сумках* (з наук.-попул. літ.); *Диппошта є недоторканною і не підлягає прикордонному і митному контролю* (із журн.).

ДИПСОМА́НІЯ, ї, *ж., мед.* Періодичний запій, виникнення якого пов'язують із депресією. *Дипсоманії передують поганий настрій, тривожність, порушення сну, втрата апетиту, головні болі* (з наук. літ.).

ДИ́ПТИХ, а, *ч.* 1. *заст.* Двостулковий складень із живописним або рельєфним зображенням на стулках. *Встановлено належність частини диптиха — двостулкової, подібної до книги картини, написаної на дошці, — пензля нідерландського художника XVI сторіччя* (з наук.-попул. літ.).

2. Два твори мистецтва, пов'язані одним задумом. *Я пишу "Диптих новорічної ночі". Уже написала перший цикл "Прощання". Завтра напишу "Зустріч". Тобто прощання зі старим роком (і всім найдорожчим у ньому) і зустріч нового!* (І. Жиленко); *Є у Стефаника неймовірно трагічні речі: диптих "Виводили з села" і "Стратився". В першій новелі на австроцісарську військову службу відходить молодий селянин, а в другій — батько їде до мертвого сина, що, будучи в жовнірах, стратився* (з наук. літ.).

ДИРА́М, а, *ч.* Розмінна монета Таджикистану. *Дирам дорівнює 1/100 сомоні* (з наук.-попул. літ.).

ДИРЕКТИ́ВА, и, *ж.* Обов'язкова для виконання керівна настанова вищої інстанції. — *Отже, товариші, резюмую наші дебати. Тези Центрального Комітету приймаються одноголосно. Директиви також* (В. Винниченко); *Я вступаю до смуги повсякденних інтересів, приїздів на фабрику ранком, переглядів, розмов, директив, сварок, монтажів — усього того, з чого складається ціле наше життя* (Ю. Яновський); — *Директива прийшла, щоб хуторян усіх перетрусити, вогнестрільну* [вогнепальну] *й холодну зброю вилучити* (О. Гончар).

ДИРЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до директиви. *Директивними органами України рекомендовано міністерствам і відомствам здійснювати приватизацію передусім нестійко працюючих середніх і дрібних підприємств, що спеціалізуються на випуску товарів народного вжитку* (з наук. літ.); // Який є директивою або містить керівні вказівки. *Нині на перший план виходить ініціатива, творчість, зацікавленість, а не формальне виконання директивних циркулярів* (з газ.).

ДИРЕКТИ́ВНО. Присл. до **директи́вний.** *У свій час було зроблено спробу суто директивно, з центру, створити регіональні раднаргоспи. Але вони не вписалися до командно-адміністративної системи управління і були швидко ліквідовані* (з навч. літ.).

ДИРЕ́КТОР[1], а, *ч.* Керівник підприємства, установи або навчального закладу. *Веселі домики тонули в вербах .. Там жили всі німецькі майстри й директор сахарні* (І. Нечуй-Левицький); *Василь Гурович Ковтун .. директором Корчунецького дитбудинку став недавно* (П. Панч); *Директор гімназії прийняв відвідувача більш ніж сухо* (Б. Левін).

(1) Комерці́йний дире́ктор — на підприємстві — заступник директора, до обов'язків якого входить організація постачання, збуту і т. ін. *Дія відбувалася в універмазі, де Антон колись працював комерційним директором* (Ю. Іздрик); *Комерційний директор відповідає за роботу з клієнтами і прибуток компанії* (із журн.); **(2) Фіна́нсовий дире́ктор** — один із вищих керівників організації, відповідальний за управління фінансовими потоками бізнесу, за фінансове планування та звітність. *Фінансовий директор визначає фінансову політику організації, розробляє і вживає заходів щодо забезпечення її фінансової стійкості* (з наук. літ.); — *Сильні фінансові результати компанії дозволяють нам підвищити дивіденди, враховуючи нашу прихильність повернення капіталу акціонерам, — заявив головний фінансовий директор Microsoft* (із журн.).

ДИРЕ́КТОР[2], а, *ч.* Провідник у радіоапаратурі, який служить для збирання, фокусування випромінювання у вузький промінь. *Форма і місце директора добираються таким чином, щоб хвиля випромінювання директором збігалася за фазою з хвилею основного вібратора і посилювала направленість антени* (з навч. літ.).

ДИРЕКТОРА́Т, у, *ч.* Орган управління якоюсь галуззю діяльності. *Директорат очолює директор інституту, який*

визначає персональний склад директорату і проводить його засідання (з мови документів); // Те саме, що **дире́кція.** *Досить широко розповсюджена непідконтрольність директорату підприємств акціонерам приводить, зокрема, до того, що перші легко укладають угоди, які загрожують збитками другим* (з наук. літ.).

ДИРЕКТО́РІЯ[1], ї, *ж., іст. (з великої літери).* 1. Уряд Французької республіки (1795–1799). *Палати обирали уряд з п'яти міністрів, які називалися директорами. Тому нова влада дістала назву Директорія* (з навч. літ.); *Говорив він майже натхненно, пророкуючи, що зброя й репресії, скеровані проти більшовиків, обернуться проти тих, хто зараз збирається відновити дні французької Директорії* (Д. Бузько).

2. Тимчасовий уряд України (1918–1920). *Одразу ж після з'їзду почалась така українізація, якої не бачила Україна ні за Центральної Ради, ні за гетьмана, ні за Директорії. В установах діловодство переходило на українську мову, українізовувались школи, навіть у вищих учбових* [навчальних] *закладах переходили у викладанні на українську мову* (Б. Антоненко-Давидович); *Після залишення В. Винниченком на початку 1919 р. посади голови Директорії та його еміграції за кордон для нього настає час болісних роздумів і певної переоцінки цінностей* (з наук. літ.).

ДИРЕКТО́РІЯ[2], ї, *ж., інформ.* Вузол, який містить інформацію про файли. *Директорія містить інформацію про імена файлів, посилання на файли й на інші директорії в зовнішній пам'яті* (із журн.).

ДИРЕ́КТОРКА, и, *ж.* Жін. до **дире́ктор[1].** *Кожний твір .. переходив гостру критику пані директорки* (І. Франко); *Директорку дитбудинку Василь знав ще з студентських років* (М. Томчаній); *Після того як мій звіт прочитали в учительській, він потрапив до директорки* (О. Шугай).

ДИРЕ́КТОРСТВО, а, *с., розм.* Посада, діяльність директора *(див.* **дире́ктор[1]**). — *Щодо вашого директорства, то у нас, мосьпане, і гадки не було вас звільняти* (Б. Левін); — *А я ж йому сто разів казав: приймай від мене директорство* (П. Загребельний).

ДИРЕ́КТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дире́ктор[1].** *Перед директорським будинком натовп правив свої умови припинити страйк* (Б. Антоненко-Давидович); *Артем підходить до столика з телефонами в директорському кабінеті* (В. Кучер); *На великій перерві прибігла директорська секретарка й повела Бзинського до Івана Івановича* (Г. Усач).

ДИРЕКТОРУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **директорува́ти.** *Арифметику .. він добре вивчив ще як був писарем, а директорування в банку дало йому змогу перемогти й "дроби"* (Б. Грінченко); — *Чудовий початок директорування, нічого сказати...* (Ю. Шовкопляс); *Те директорування лиш на папері виглядало поважно. Насправді ж Тамілі через економічну кризу в країні зарплати ніхто не платив, а в клуб ніхто давно не ходив* (Г. Тарасюк).

ДИРЕКТОРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Перебувати на посаді директора. *Кутень мешкає у невеличкому будиночку на заводській території .. Уже другий десяток років директорує тут* (М. Зарудний); — *Ще й місяця не директоруєте, а матеріали сиплються звідусіль, мов з мішка* (Ю. Збанацький); *Раніше він мав якийсь стосунок до мистецтва, працював у філармонії, .. а потім перейшов у мережу кінопрокату й тепер директорував у якомусь кінотеатрі на Куренівці* (Ю. Мушкетик).

ДИРЕ́КТОРША, і, *ж.* 1. *розм., рідко.* Дружина директора. — *Чи дома директор або директорша? — спиталась їх Балабушиха. — Директора нема, пошоль на фабрик, — обізвалась директорша, й при тих словах вона одчинила двері в гостинну* [вітальню] *й попросила до покоїв гостей, махнувши рукою: вона ледве вміла стулити кілька українських фраз* (І. Нечуй-Левицький); *Павло розчохлив машину й поїхав за почесними гостями, міркуючи по дорозі, як бути: забрати директора з директоршею і Лободу разом чи привезти їх окремо* (Григір Тютюнник).

2. *прост.* Те саме, що **дире́кторка.** [Г о р и ц в і т:] *На головній вулиці — велика вивіска ательє жіночих мод імені Суворова .. Я туди заходила, дві години говорила директорші, що Суворов ніколи не захоплювався жіночими модами* (О. Корнійчук).

ДИРЕКТРИ́СА[1], и, *ж.* 1. *мат.* Пряма лінія, що лежить у площині перерізу конічної поверхні і має таку властивість, що відношення відстаней від будь-якої точки кривої до найближчого фокусу та до цієї прямої є постійною величиною. *Директриса лежить у площині конічного перетину (еліпса, гіперболи або параболи)* (з наук. літ.).

2. Середня лінія сектора артилерійської стрільби; основний напрям, у якому проводиться стрільба. *Директриса служить для вимірювання відстаней від гармати до падіння снаряда при різних умовах стрільби* (з наук.-попул. літ.).

ДИРЕКТРИ́СА[2], и, *ж., розм.* Те саме, що **дире́кторка.** *Учителька в чорній одежі .. здавалась ніби якоюсь директрисою інституту* (І. Нечуй-Левицький); — *Ну, яка з неї директриса! Вам, а не їй треба бути директором* (П. Автомонов).

ДИРЕКЦІО́Н, а, *ч., муз.* 1. Додатковий нотний стан над якою-небудь оркестровою партією, в якому виписані основні мелодійні голоси інших партій. *Дирекціони дозволяють вивчати і виконувати твори без диригента, а за відсутності якогось інструмента заміняти його іншим* (з наук. літ.).

2. Скорочена й спрощена партитура, в якій усі інструментальні партії виписуються в 3-4 нотні стани в реальному звучанні. *У вигляді дирекціону видаються невеликі твори (марші, танці та ін.) для духових оркестрів* (із журн.).

ДИРЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Керівний орган, очолюваний директором на підприємстві, в установі, навчальному закладі. *Дістала* [Ольга] *від дирекції відпустку і виїде на село* (І. Франко); *Юрко і собі ж було наготовився йти за Ільком-побратимом "у слюсарі", але дирекція в учні .. не приймала* (П. Козланюк); — *Продавець з торгової точки сто шість, негайно підійдіть в приміщення дирекції!* (А. Кокотюха); // Приміщення, в якому знаходиться управління підприємством, установою, навчальним закладом. *Рисував я портрети тодішнього міністра освіти Гавча, й інспектора Гікля, й нашого директора Куровського, й інші. Оправляли їх у золоті рами й вішали в дирекції й по класах* (Б. Лепкий).

ДИРИГЕ́НТ, а, *ч.* Керівник колективу виконавців у оркестрі, хорі, оперному чи балетному спектаклі. *На думку диригента, з Яші повинен був вийти прекрасний музикант* (І. Микитенко); *Диригент ставав за пульт у незмінному фраку, постукував паличкою, закликаючи до уваги й зосередженості, і скрипалі підсовували під свої підборіддя складені вчетверо білі хусточки, щоб не витиралася дека скрипки* (П. Загребельний); *Диригент має перед собою велику кількість хористів чи оркестрантів, тобто велику кількість різних індивідуальностей, які він мусить об'єднати в одну*

цілість, в один спаяний колектив так, щоб він зазвучав під його руками як добре настроєний інструмент (з навч. літ.); ◆ У порівн. *Усе було, як в опереті: І декорація була, І гід у фетровім береті, Мов диригент добра і зла* (Л. Дмитерко).

ДИРИГЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Стос. до диригента. *Історія створення техніки диригування, так само як і диригентського мистецтва взагалі, починається з тих часів, коли з'явилося колективне виконання музики* (з навч. літ.); // Признач. для підготовки диригентів. *Був наплив* [вступників] *і на відділи фортепіанний, диригентський та народних інструментів* (В. Кучер); *Із специфічно диригентських дисциплін слід назвати такі: тактування, читання партитури, аранжування, інструментування, володіння голосом* (з навч. літ.).

Диригéнтська пáличка *див.* **пáличка.**

ДИРИГУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **диригувáти.** *Друга симфонія Л. Ревуцького вперше була виконана в Києві у 1928 р. під диригуванням М. Радзієвського* (з наук. літ.).

ДИРИГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., чим і без дод.* 1. Керувати оркестром, хором під час виконання музичного твору. *Микола Віталійович Лисенко не відмовлявся диригувати хором або приграватн до співів* (В. Самійленко); *Диригував оркестром .. Венедикт Валентинович, колгоспівський поштар* (О. Донченко); // *що.* Керувати виконанням музичного твору. *Перш ніж диригувати речитатив, треба добре опанувати мелодику, ритміку і текст вокальної партії* (з навч. літ.).

2. *перен.* Робити певні рухи, жести в повітрі; жестикулювати. *Розсівшись найближче до ялинки, він підморгував на хлопців, диригував рукою, сміявся, заохочував школярів до веселощів* (С. Васильченко); *Ішов* [Чумак] *і виразно жестикулював рукою, диригуючи своїм думкам* (О. Донченко).

3. *перен., розм.* Керувати, розпоряджатися. *Диригувала всім і регламентувала візити господиня* (І. Багряний); *І всім отсим диригує Мічурін, натхненний і щасливий. Розцвітає радість в душі творця* (О. Довженко); *Диригуй, Микито! Але диригуй, не стоячи на місці, як ті, що фраками до публіки стоять, ти мусиш скрізь побувати, обгасати за день свій сад від виноградників до сушарки, а від сушарки гайнути до самої водокачки, у протилежний кінець острова* (О. Гончар).

ДИРИЖА́БЕЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **дирижáбль.** *Після закінчення Другої світової війни дирижабельний флот США був значно скорочений* (з наук.-попул. літ.).

ДИРИЖАБЛЕБУДІВНИ́Й, á, é. Стос. до дирижаблебудування. *Дирижаблебудівна програма; Дирижаблебудівний завод.*

ДИРИЖАБЛЕБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь промисловості, яка виробляє дирижаблі. *Розквіт дирижаблебудування почався з появою надійних легких і досить потужних двигунів внутрішнього згоряння* (з наук. літ.); *На сьогодні світову галузь дирижаблебудування представляють близько ста компаній* (з газ.).

ДИРИЖА́БЛЬ, я, *ч.* Повітроплавний апарат із корпусом, наповненим газом, легшим від повітря, який має двигун з повітряним гвинтом; керований аеростат. *Десь 1909 року стали писати в газетах, що вигадано гвинт, який всверддюється в повітря, а трохи згодом повідомили, що такий гвинт, чи пропелер, доданий до видовженої повітряної кулі, створив за кордоном дирижабль* (Б. Антоненко-Давидович); *Коли почалася війна, грізні велетні дирижаблі часто гинули від маленької запальної кулі, бо досить було однієї іскри, щоб вибухнув водень, яким наповнювали оболонку дирижабля* (М. Трублаїні); *Шкапа з безліччю сухих ребер була, мов кістяк дирижабля* (О. Донченко).

ДИ́РКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **ди́ркати** і звуки, утворювані цією дією. *Несподівано ми вийшли на якусь велику вулицю. Тут люди миготіли швидше й частіше. В сивій каламуті стояв рев, свист, дзвінки, диркання рогів* (В. Винниченко); *Кулеметне диркання все віддалялося й віддалялося, доки й зникло* (Ю. Яновський).

ДИ́РКАТИ, ає, *недок., розм.* Те саме, що **деренчáти.** *По всьому селу по бідняцьких дворах дзвеніли сокири, гупали ломи, диркали пилки* (А. Головко); *М'яко деренчала сінокосарка, вистеляючи вибалки малюсінькими, схожими на долоньки з розчепіреними пальцями, листочками гусячих лапок, диркаючи косою по цупкому, як дріт, пирієві* (П. Загребельний); // Діючи, утворювати різкі, сухі звуки, що нагадують тріск (про автоматичну зброю, механізми і т. ін.). *Над самими хатами пропливає літак, заходячи на посадку. Мотор диркає в повітрі й стихає* (Ю. Яновський); *Ланцюжок сіро-зелених постатей, диркаючи з автоматів, рухався з долини вгору* (О. Бердник).

ДИ́РКНУТИ, не, *док., розм.* Однокр. до **ди́ркати.** *Разів зо три диркнув кулемет* (Ю. Збанацький); *Два постріли прозвучали майже водночас .. Слідом за ними диркнула коротка автоматна черга* (П. Загребельний); *Якось міліція машиною диркнула, .. моторні хлопці, видно, приїжджі, застояні, сільські, врубали дров* (Є. Пашковський); // *безос. Десь далеко, в бік Хортиці, диркнуло з автомата* (Яків Баш).

ДИРХА́М *див.* **дирхéм.**

ДИРХЕ́М, ДИРХА́М, а, *ч.* 1. *іст.* Стародавня арабська срібна монета. *Дирхем прирівнювався до 2,97 грама чистого срібла* (з наук. літ.); *Дирхам араби використовували в торгівлі з іншими країнами* (з наук. літ.).

2. Грошова одиниця Марокко і Об'єднаних Арабських Еміратів. *Марокканський дирхем дорівнює ста сантимам* (з наук.-попул. літ.); *Дирхам Об'єднаних Арабських Еміратів був уведений у 1973 році* (із журн.).

3. Міра маси дорогоцінних металів у Єгипті й Судані. *Дирхем як одиниця маси дорогоцінних металів дорівнює 3,12 грама* (з наук. літ.).

ДИРЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дирчáти** і звуки, утворювані цією дією. *Юдко врочисто взяв у руки віжки, щільніше натовкмачив на голову кашкета, вйокнув, зацмокав, і "файтон"* [фаетон] *брязкотом, дирчанням і клацанням покотився по Казанській вулиці* (В. Винниченко); *Дряпає нерви дирчання якогось листа заліза на старому дахові будинку* (В. Еллан-Блакитний); *Чулося дирчання автоматів* (В. Собко).

ДИРЧА́ТИ, чи́ть, *недок., розм.* Те саме, що **деренчáти.** *В тій порожній тиші .. дирчав сухим горлом деркач* (М. Коцюбинський); *Збоку, теж з балкона, безперестанно дирчить Кушніренків грамофон* (С. Васильченко); *Гуркіт посилюється. Тепер уже чути, як дирчить пилка і методично стукає впертий молоток столяра* (І. Кочерга); // Діючи, утворювати різкі сухі звуки, що нагадують тріск (про автоматичну зброю, механізми і т. ін.). *Вночі коло нашого діда машини дирчать нівроку* (І. Драч); // *безос. На вулиці дирчало й тиркало — з того боку робітники розбирали цегляну стіну* (Ю. Мушкетик).

ДИС... *див.* **ДИЗ...**

ДИСАХАРИ́Д *див.* **дисахари́ди.**

ДИСАХАРИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **дисахари́д,** у, *ч.).* Вуглеводи, молекули яких складаються з двох залишків моносахаридів. *У тваринних і рослинних організмах поширені такі дисахариди: сахароза, лактоза, мальтоза, трегалоза* (з наук. літ.); *Дисахариди зустрічаються в природі у вільному вигляді, а також є структурними компонентами молекул глікозидів, оліго- і полісахаридів* (з наук. літ.).

ДИСАХАРИ́ДНИЙ, а, е. Стос. до дисахаридів. *Дисахаридні нуклеозиди — важлива група природних сполук* (з наук. літ.).

ДИСБАКТЕРІО́З, у, *ч., мед.* Зміна бактеріальної мікрофлори організму, головним чином кишечника, яка супроводжується розвитком нетипових для нього мікробів. *Дисбактеріоз виникає під впливом харчування, конкуруючих бактерій, фагій, антибіотиків та ін.* (з наук. літ.); *При дисбактеріозі розвиваються місцеві запальні процеси, знижується опірність організму до захворювань* (з наук.-попул. літ.).

ДИСБАЛА́НС, у, *ч.* 1. Неврівноваженість деталі, що виникає в результаті несиметричного розташування маси відносно осі її обертання. *Неврівноваженість автомобільного колеса, так званий дисбаланс, збільшує спрацювання ходової частини автомобіля* (з наук. літ.).

2. *перен.* Порушення балансу правильного співвідношення компонентів якогось процесу, дії. *Нова солідарність в епоху глобальної взаємозалежності світу означає і нову культуру розвитку. Чим більший дисбаланс у розвитку країн, тим більш хистка безпека усього світу* (із журн.); *Серйозний симптом екологічного дисбалансу — природні катастрофи, які помітно почастішали на планеті* (із журн.).

(1) Ге́ндерний дисбала́нс — демографічний ефект, що полягає в переважанні представників однієї статі над іншою в певній структурі людського суспільства. *Традиційно й історично вважається, що сфера освіти — це жіноча галузь, але від цього в процесі виховання спостерігається гендерний дисбаланс, що потім проектується на майбутнє життя учня* (з наук.-попул. літ.).

ДИСБА́Т, у, *ч.* Скорочення: дисциплінарний батальйон *(див.* **батальйо́н).** *Лікар підписав направлення на медогляд, завтра вдосвіта вйо в обласну психлікарню, .. принаймні це лучче, ніж підзалетіти в дисбат* (Є. Пашковський); *Тримання в дисбаті військовослужбовців — кримінальне покарання, яке застосовується в Україні. Призначається лише за військові злочини військовослужбовцям строкової служби на строк від півроку до двох років* (із журн.).

ДИСБА́ТІВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Той, хто проходить службу в дисбаті. *Ми попрямували до зони, де за височезними воротами й колючим дротом мешкають засуджені солдати. З дверей кімнати для побачень виходили батьки дисбатівців* (з газ.).

ДИСБА́ТІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Стос. до дисбату. *Дисбатівський офіцер уважно оглянув прибулого солдата* (із журн.).

ДИСГАРМОНІ́ЙНИЙ, а, е. Який містить дисгармонію, відзначається дисгармонією. *У процесі експерименту вивчалася реакція групи слухачів на гармонійну й дисгармонійну музику* (із журн.); *Іворіка зітхнув глибоко й тяжко. В тій хвилині тьохнуло в його болем розритім серці якесь прочуття, мов лихе віщування, і полишило, крім дисгармонійного тону в його сумнім настрої, ще щось інше* (О. Кобилянська); *— Одне слово, з живчиком та з перчиком хлопець, — посміхнувся Валерій Іванович і знову перейшов на офіційний, твердіший тон: — І хай перед нами справді дисгармонійний варіант особистості, та вихователі все-таки ми, а він тільки вихованець* (О. Гончар).

ДИСГАРМОНІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дисгармоні́йний.** *Що ж лишається "для загального добра"? Знову ж таки сама дисгармонійність, що серед розкішної краси, розлитої навкруги, руйнує й нищить бажану гармонію* (С. Єфремов); *В окремих творах В. Винниченка помітні ознаки неоромантизму (наприклад, у новелі "Момент", де різко протиставлено розкіш природи — і дисгармонійність світу людського, поезію і прозу життя)* (з наук. літ.).

ДИСГАРМОНІ́ЙНО. Присл. до **дисгармоні́йний.** *Струна звучить гармонійно або дисгармонійно залежно від її довжини* (із журн.); *Високий відсоток дисгармонійно розвинених хлопчиків існує в 7- і 12-річному віці (27,4 і 29,6 % відповідно), а дисгармонійно розвинених дівчаток — в 7 і 10 років (близько 30 %), що відповідає періодам активного росту й розвитку їхнього організму* (з наук. літ.).

ДИСГАРМОНІЮВА́ТИ, ю́є, **ДИСГАРМОНУВА́ТИ,** у́є, *недок.* 1. *муз.* Перебувати в дисгармонії (у 1 знач.), порушувати гармонію *(див.* **гармо́нія**[1] 1). *Звуки різної тональності дисгармоніюють.*

2. *перен.* Бути в незгоді, в розладі, не виявляти узгодження, відповідності з чим-небудь. *Повільність у словах дуже дисгармоніювала з усією поведінкою цієї людини, надзвичайно швидкої в рішеннях* (О. Донченко); *У вітальні, що вікнами на вулицю, помпезний різьблений буфет, придбаний у комісійній крамниці, він дисгармоніював з німецьким гарнітуром* (Ю. Мушкетик).

ДИСГАРМО́НІЯ, ї, *ж.* 1. *муз.* Порушення гармонії *(див.* **гармо́нія**[1] 1), відсутність співзвучності; немилозвучність. *Глузували* [в компанії] *з невловимого ритму, з незвичної мелодії, з дисгармонії в акордах* (Дніпрова Чайка); *— Такі, як ви, все шукають "дисгармонії", "порваних струн", "розбитих арф"* (Леся Українка).

2. *перен.* Розлад, порушення відповідності чого-небудь із чимсь. *Балабушиха не просила на вечір ні одного батюшки, ні однієї матушки. Вона зачудувалась од такої несподіваної дисгармонії на балу* [на балі] *й глянула на Балабуху дуже сердито* (І. Нечуй-Левицький); *На помості я помічаю, що .. якась дисгармонія в них* [ногах]: *одна ступає тихо, а друга стука. Обмацую ноги — ну, так і є, згубив калошу* (М. Коцюбинський); *Аерас тремтів від збудження, очі його горіли, наче в пророка. Дисгармонія між немічним тілом і натхненним обличчям була надяскравою* (О. Бердник).

ДИСГАРМОНУВА́ТИ *див.* **дисгармоніюва́ти.**

ДИСГЕРМІНО́МА, и, *ж.* Злоякісна пухлина яєчника, що розвивається з незрілих ембріональних клітин. *Дисгермінома трапляється в 0,5–4 % випадків усіх пухлин яєчника* (з наук. літ.); *При дисгерміномі призначають звичайно променеву терапію, до якої вона дуже чутлива* (із журн.).

ДИСГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Порушення письма, яке виявляється в заміні букв, пропусках, перестановці букв і складів і т. ін. *Дисграфія розвивається при алалії, різних формах афазій, при недорозвиненості мовлення* (з наук. літ.); *Дисграфію можна скоригувати спеціальними вправами в читанні та письмі* (із журн.).

ДИСЕМІНА́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Розповсюдження збудника хвороби з первинного вогнища хвороби кровоносною або лімфатичною системою. *Слідом за дисемінацією звичайно*

настає генералізація патологічного процесу: розвиток нових, часто численних вогнищ (метастаз) (з наук. літ.).

ДИСЕРТА́БЕЛЬНИЙ, а, е, *розм.* Придатний для розроблення в дисертації, для написання дисертації (про тему, проблему). *Його винахід, як і перспективи, що він їх відкриває для розвідки родовищ, — цілком дисертабельна річ* (із журн.).

ДИСЕРТА́БЕЛЬНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **дисерта́бельний.** *Така вимога, як дисертабельність теми, висуває насамперед умову актуальності дослідження* (із журн.).

ДИСЕРТА́НТ, а, *ч.* Той, хто захищає дисертацію. *Основні наукові результати, які виносяться на захист (ідеї, способи реалізації, математичні моделі, алгоритми, закономірності, методи розрахунків), одержано особисто дисертантом* (з наук. літ.); *Комплексний характер роботи визначив звернення дисертанта до методів релігієзнавчого (філософського, історичного, соціологічного) дослідження* (з наук. літ.).

ДИСЕРТА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **дисерта́нт.** *Звертаючись до опису та вивчення фресок Кирилівської церкви, дисертантка ставить головний акцент не на мистецтвознавчому аналізі, а на репрезентативному ідеологічному змісті сюжетів* (з наук. літ.); *Розглядаючи основні форми і способи рецепції мотивів та образів світової літератури у творчості О. Кобилянської, дисертантка з'ясовує насамперед своєрідність їх осмислення українською письменницею* (з наук. літ.).

ДИСЕРТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дисертації. *Витяг* [Федір Іполитович] *з дисертаційного стосу найгрубіший рукопис і .. поклав його посеред стола* (Ю. Шовкопляс); *У вступі обґрунтовується актуальність дисертаційної праці, визначено мету та поставлено основні завдання дослідження, показано наукову новизну роботи та її практичну цінність* (з наук. літ.).

ДИСЕРТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Наукова праця, яку захищають на вченій раді наукової установи для одержання наукового ступеня. *З-під його* [І. Франка] *пера вийшов цілий ряд солідних наукових праць, .. докторська дисертація "Варлаам і Йосафат"* (М. Коцюбинський); *Вже років зо два він пише кандидатську дисертацію, але коли її закінчить — того не знає ні професор Перетятько, ні сам Віктор Платонович* (Б. Антоненко-Давидович); *Вадим — молодий кандидат, йому двадцять сім років, а він вже готує докторську дисертацію* (Ю. Мушкетик).

ДИСИДЕ́НТ, а, *ч.* 1. Особа, релігійні погляди якої розходяться з офіційним релігійним ученням. *Замість віротерпимості до дисидентів інтереси країни твердо висунули на порядок денний релігійну унію* (Іван Ле); *Папа Климент своєю особливою буллою від 6 вересня 1765 року зобов'язує примаса польського вважати дисидентів і їхні вчинки бунтом! Скарги православних і ходатайства* [клопотання] *іноземних дворів за них відхилено* (Г. Колісник).

2. Особа, яка не погоджується з панівною ідеологією в країні. *Як відомо, царський уряд своїх політичних опонентів, неблагонадійних усякого спектра (дисидентів!) засилав до Сибіру* (Є. Гуцало); *Якщо .. жінка має погляди, які йдуть у розріз із генеральною політикою уряду, то цілком можливо, що й дитина стане дисидентом* (Ю. Винничук).

ДИСИДЕ́НТКА, и, *ж.* Жін. до **дисиде́нт.** *У 2008 році в номінації "Найкращий блог" переміг щоденник дисидентки з Куби Йоан Санчес* (із журн.).

ДИСИДЕ́НТСТВО, а, *с.* 1. Рух дисидентів, їх поведінка, спосіб життя. *Дисидентство розвивалося за трьома напрямками: правозахисне, національно-визвольне і релігійне* (з наук. літ.); *У сталінські часи дисидентство було неможливе, оскільки виявлення опозиційних думок негайно репресувалося* (з наук. літ.); *Половинчастість та непослідовність хрущовської відлиги спричинили в середині 1960-х років крутий поворот до неосталінізму, зростання опозиційних настроїв серед різних верств населення, виникнення такого явища, як дисидентство* (з наук. літ.).

2. Збірн. до **дисиде́нт.** *Одеса була південною столицею українського дисидентства* (з газ.).

ДИСИДЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Стос. до дисидента, дисидентства. *Загострення дисидентського питання — дискримінації християнського некатолицького населення — привело до посилення залежності Речі Посполитої від сусідніх держав, відіграло головну роль у її падінні* (з наук.-попул. літ.); *Я не мав жодного стосунку до дисидентського чи будь-якого опозиційного руху* (Ю. Андрухович).

ДИСИМІЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок. і док.* Піддаватися впливові дисиміляції. *Коли енергетичні запаси вуглеводнів виснажуються, молекули жиру знову розщеплюються на гліцерин і жирні кислоти, які дисимілюються кожний окремо* (з наук. літ.); *Якщо для асиміляції характерною є взаємодія двох сусідніх звуків, то дисимілюються дуже часто і звуки, які знаходяться в одному слові не в безпосередньому сусідстві один з одним* (з наук. літ.).

ДИСИМІЛЯТИ́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **дисиміляці́йний.** *При виконанні фізичних вправ збільшується обсяг та інтенсивність метаболічних, дисимілятивних та асимілятивних процесів в організмі* (із журн.); *Спрощення в групах приголосних, а також асимілятивно-дисимілятивні процеси змінюють структуру консонантних сполук, усуваючи незручні для вимови збіги приголосних* (з наук. літ.).

ДИСИМІЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дисиміляції. *Ріст здійснюється внаслідок переважання асиміляційних процесів у організмі над дисиміляційними* (з наук.-попул. літ.); *Розрізняють чотири типи фонетичних змін: комбінаторні (асиміляційні й дисиміляційні), позиційні, фонетично не зумовлені та спонтанні* (з навч. літ.).

ДИСИМІЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Процес розщеплення в організмі складних органічних сполук. *У процесі дисиміляції відбувається вивільнення енергії, яка міститься в хімічних зв'язках великих органічних молекул* (з наук. літ.); *Зміна спадковості можлива лише в процесі асиміляції і дисиміляції, тобто в процесі побудови і зміни самого тіла* (з наук.-попул. літ.).

2. *лінгв.* Заміна в слові одного з двох однакових або близьких за вимовою звуків іншим, менш спорідненим. *При регресивній дисиміляції впливаючим звуком є наступний, при прогресивній — попередній* (з наук. літ.); *Дисиміляція (розподібнювання) приголосних теж належить до поширених у мові фонетичних явищ. Вона, як і асиміляція, може бути регресивною і прогресивною* (з навч. літ.).

ДИСИМУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Приховування хвороби або окремих її симптомів. *Дисимуляція найчастіше зустрічається в ситуаціях, коли людині через об'єктивні чи суб'єктивні причини невигідно говорити про хворобу, наприклад, в умовах економічної кризи і скорочення штату* (з наук.-попул. літ.); *Дисимуляція нерідко характерна для чоловіків, які*

не хочуть, щоб навколишні знали про хворобу, зберігаючи образ сильної та витривалої людини (із журн.).

ДИСИПАТИ́ВНИЙ, а, е, *астр., фіз.* Стос. до дисипації. *Теорія дисипативних структур виявляє роль рослинного покриву для забезпечення термодинамічних умов існування життя на планеті* (з наук.-попул. літ.); *Якщо в системі діють дисипативні сили, то зміна повної механічної енергії дорівнює роботі цих сил* (із журн.).

ДИСИПА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *астр.* Розсіювання атмосфери планет внаслідок вивітрювання складників їх газів у космічний простір. *Дисипація залежить від сили тяжіння планети, температури її екзосфери, яка визначає кінетичну енергію молекул* (з наук. літ.).

2. *фіз.* Перехід частини енергії впорядкованих процесів в енергію невпорядкованих процесів. *Системи, в яких енергія впорядкованого руху з часом убуває за рахунок дисипації енергії, переходячи в інші види енергії, наприклад у теплоту або випромінювання, називають дисипативними* (з наук. літ.).

ДИСК, а, *ч.* 1. Предмет, який має вигляд плоского круга. *Переганяючи частини піхоти, обминаючи гармати, стережучись танків, слухаючись наказів саперів, які складали обабіч шляху купи брудно-зелених смертоносних дисків, ми в'їздили в Київ* (М. Бажан); *Вже знявши слухавку, ти дотумкав, що телефон існує лише для внутрішнього користування. На ньому навіть не було диска з цифрами* (Ю. Андрухович); *Багато таких злитків, що мали форму брусків, незамкнутих кілець та дисків, знайдено в Закарпатті* (з наук. літ.); * Образно. *Її повні, засмаглі руки вже знову пірнули в соняшники, ритмічно торкаючись їхніх дисків з дівочою ніжністю, з класичною граціозністю* (О. Гончар); * У порівн. *Місяць блищав, наче золотий диск* (М. Трублаїні); // Легкоатлетичний снаряд у вигляді плоского металічного круга, потовщеного в центрі. *Великою популярністю користувались в Ольвії у III–II ст. до н. е. гімнастичні змагання з бігу, стрибків, метання диска, списа, кінні змагання* (з наук. літ.); * У порівн. *Як же треба .. дорожити і думкою, і самою формою думки, щоб вона, неначе диск дискобола, летіла далеко і точно, а не як випадково кинута цеглина!* (О. Довженко); // Видимий із Землі обрис Сонця, Місяця, планет. *Місяць пересувається в ту частину зоряного неба, яка протистоїть Сонцю, і тоді видно повний диск Місяця* (з наук.-попул. літ.); *Блискучий диск сонця ніби плавав у розтопленому просторі, розсипаючись дугою бризок* (Іван Ле); *Тригуб знову подивився в телескоп. Тьмяний диск планети зріс до розмірів великого кавуна* (О. Бердник); // Деталь машини, якого-небудь знаряддя, що має вигляд плоского круга, кільця з рівними або зазубленими краями. *Головною частиною турбіни є стальний диск, на обводі цього диска є багато невеликих лопаточок* (з навч. літ.).

2. Магазин для патронів у ручному кулеметі або автоматі. *Всі полягли, як один, тільки зброя та диски лишились* (Леся Українка); *Соколов і жінка-сержант розкладали під руками зручно автоматні диски, .. гранати* (Ю. Яновський); *Вони на бігу прищіпали паси, чіпляли до автоматів диски, чіпляли гранати, ладували набійниці* (І. Багряний).

3. *розм.* Те саме, що **пласти́нка** 2. *Телевізор і радіо відсутні. Проте є музичний центр і величезна кількість шафок, заповнених дисками. Тут завжди лунає музика — будинок плаває в океані музики* (І. Роздобудько); *На десяту в Лідиній сумці, крім коньяку, банки ікри, бельгійського шоколаду і в'яленої конини, яку так полюбляв Стас, лежав ще й диск із музикою Альфреда Шнітке* (Люко Дашвар).

4. *інформ.* Носій інформації у формі круглої пластини, покритої шаром матеріалу, признач. для запам'ятовування і відтворення інформації. *В останні роки став помітним активний перехід патентних відомств інших країн на сучасну технологію обробки та видання патентної документації на оптичних дисках* (з наук. літ.); *Аґатіяр повернувся до Рашелі: — Дай мені диск, люба. Спершу переглянемо фільм* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **(1) Зародко́вий диск,** *біол.* — скупчення цитоплазми в анімальній частині яйця у тварин. *У заплідненому яйці зародковий диск має форму кружка діаметром 3–8 мм* (з наук. літ.); **(2) Ла́зерний диск,** *інформ.* — диск, признач. для запису, тривалого зберігання і відтворення інформації, в якому для запису і читання використовуються оптично-лазерні технології. *Інформаційна лексикографічна система "Словники України" впроваджена у виробництво. Вона вийшла значним накладом у вигляді лазерного диска* (з наук.-попул. літ.); *На ліжку розкидані лазерні диски — Хуліо Іглесіас, "Rammstein", Мобі, Шакіра, англомовна Алсу* (І. Роздобудько); **(3) Жорстки́й (тверди́й) диск,** *інформ.* — те саме, що **вінче́стер.** *У більшості комп'ютерів жорсткий диск виконує функцію енергонезалежного носія інформації (комп'ютерної пам'яті чи нагромаджувача інформації) з довільним доступом* (з наук.-попул. літ.); *На відміну від дискети, що виготовляється на основі гнучкого (лавсанового) магнітного диска, інформація у твердому магнітному диску записується шляхом намагнічування шару феромагнітного матеріалу, що нанесений на поверхні твердих (алюмінієвих, скляних або композитних) пластин у формі диска* (з наук.-попул. літ.); **(4) Гнучки́й диск,** *інформ.* — гнучкий магнітний диск зовнішньої пам'яті комп'ютера, носій цифрової інформації. *Гнучкі диски були масово поширені з 1970-х і до кінця 1990-х років, поступившись більш ємним CD і зручним флеш-накопичувачам* (із журн.).

ДИ́СКА́НТ, а, *ч.* 1. Високий дитячий голос хлопчиків. *Тут, наодинці, .. він завів виспіваним, гнучким .. дискантом* (С. Васильченко); *З 11 років він* [С. Гулак-Артемовський] *уже співав, маючи прекрасний дискант* (М. Рильський); // Високий, тонкий, писклявий голос. *Дівчина-консультант викладала прикраси на прилавок. Про кожний камінь — із захватом, до дисканту* (Люко Дашвар); // Високий, як у малих хлопчиків, звук. *Гриміли баси Кирилового інструмента, заливаючи дріботливими дискантами і розважливими баритонами гірниче селище* (Олесь Досвітній).

2. Співак з таким голосом. [Гострохвостий:] *Мені здається, що я слухаю найкращих дискантів у концерті у семінарії, як зачую ваш голосок* (І. Нечуй-Левицький); *Замість співати альтом, я, наче той чиж, наслідував то дискантів, то баритона, то тенорів* (Б. Антоненко-Давидович).

ДИСКАНТО́ВИЙ, а, е. Стос. до дисканта. — *Припустім... припустім! — раптом ще більше починає нервуватись Іван Іванович, і його баритональний бас дістає дискантових ноток* (М. Хвильовий); *Глухо, по-замогильному, на низенькій дерев'яній дзвіниці вдарив дзвін і розтанув між соснами. Потім — другий, тоненький, третій ще тонший, четвертий — дискантова струна і знову глуха, тягуча октава... Бом... Бем... бім... ді-інь... бо-ом...* (Б. Антоненко-Давидович).

ДИСКВАЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Позбавлення кваліфікації на підставі визнання кого-небудь нездатним або негідним виконувати якусь роботу, обіймати певну посаду. *Дискваліфікація — це позбавлення фізичної особи певних прав: права обіймати посади у виконавчому органі управління юридичної особи, входити до складу директорів, здійснювати підприємницьку діяльність з управління юридичною особою, перебувати на державній службі та ін.* (з мови документів); // *спорт.* Позбавлення права брати участь у змаганнях. *Під час змагань було проведено 392 бої, з яких 192 закінчилися перемогами за очками, 40 — дискваліфікацією за порушення правил змагань* (з газ.); *У зв'язку з дискваліфікацією відразу кількох клубів дніпропетровський клуб "Дніпро" потрапив до числа сіяних клубів Ліги Європи* (з газ.).

ДИСКВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дискваліфікува́ти.** *Дисциплінарною комісією Італійської федерації футболу за підсумками розслідування правоохоронними органами корупційного скандалу дискваліфіковані сім футболістів* (з газ.); // **дискваліфіко́вано,** *безос. пред. Згідно з рішенням журі Міжнародного фотоконкурсу українського фотокореспондента, який став лауреатом третьої премії у номінації "Спортивне фото", дискваліфіковано* (з газ.).

ДИСКВАЛІФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого.* Піддавати дискваліфікації, позбавляти кваліфікації. *Організатори мають право дискваліфікувати будь-якого конкурсанта за оформлення творчої роботи, яке не відповідає вимогам конкурсу, у разі виникнення конфліктів щодо встановлення авторства та ін.* (із журн.); *Після вивчення подій навколо перегонів дискваліфікували чотирьох велогонників* (з газ.).

ДИСКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Втрачати свою кваліфікацію. *Я відчув себе нездарою і тупарем. Замислився над тим, що мало читаю порядної наукової і художньої літератури, дискваліфікуюсь* (Ю. Покальчук); *Працевлаштування українців за кордоном нерідко відбувається за межами правового поля. Висококваліфіковані працівники дискваліфікуються, займаючись виконанням низькокваліфікованої, випадкової роботи* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дискваліфікува́ти.** *За умови подання одним учасником однієї й тієї ж роботи на обидва конкурси або подання кількох робіт учасник дискваліфікується без права участі в конкурсі в поточному році* (з мови документів); *В естафетному плаванні дискваліфікується команда, якщо її плавець відривається від стартової тумбочки до моменту, коли попередній учасник його команди торкається стінки* (з мови документів).

ДИСКЕ́ТА, и, *ж., інформ.* Гнучкий магнітний диск зовнішньої пам'яті комп'ютера, носій цифрової інформації. *Зростає кількість журналів, додатком до яких є CD-ROM, дискета або аудіокасета* (з наук. літ.); *Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета, компакт-диск тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення судового засідання долучається до матеріалів справи* (з наук. літ.).

ДИСКЕ́ТНИЙ, а, е, *інформ.* Стос. до дискети. *В цій системі закладаються загальні принципи і методи застосування інформаційної технології незалежно від того, якими технічними засобами будуть об'єднані користувачі та яким буде спосіб передання інформації — модемним, дискетним чи паперовим* (з наук. літ.).

ДИСК-ЖОКЕ́Й, я, *ч.* Той, хто веде музичні програми на дискотеках, по радіо, телебаченню; диджей. *Зведення музичних композицій диск-жокей здійснює за допомогою двох відтворювальних пристроїв і особливого мікшерного пульта* (із журн.).

ДИСКІНЕЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад рухових актів (у тому числі внутрішніх органів), який полягає в порушенні тимчасової та просторової координації рухів. *Відомі дискінезії повік, гортані, жовчних шляхів, кишечника та ін.* (з навч. літ.); *Велике значення у виникненні дискінезії мають психоемоційні та невротенні впливи* (із журн.).

ДИСКІНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до дискінезії. *Основним проявом дискінетичних синдромів служать невимушені рухи, які людина не може (або може лише на короткий час) затримати і які заважають нормальним руховим актам або "накладаються" на них* (з навч. літ.).

ДИ́СКО, *невідм., ч. і с.* Музичний стиль, перев. танцювально-пісенного характеру, з чітким ритмом. *Диско виник на початку 70-х років, одночасно розвиваючись у США і в Європі* (з наук. літ.); // *у знач. прикм.* Який належить до цього стилю. — *У мене взагалі є своя теорія: сучасна музика — естрадна, танцювальна, електронна — базується на ритмі диско, а це від 120 до 150 бітів за хвилину* (з газ.).

ДИ́СКО-... Перша частина складних слів, що відповідає словам **диск** (у 3 знач.), **ди́ско,** напр.: ди́ско-за́л, ди́ско-клу́б, ди́ско-му́зика.

ДИ́СКО-БАР, у, *ч.* Бар із музикою в стилі диско. *Наш диско-бар — яскравий, запальний заклад, де можна приємно відпочити* (з мови реклами).

ДИСКОБО́Л, а, *ч.* Спортсмен — метальник диска. *Легкою, пружною ходою віддалялись дисколоби по .. алеї* (Н. Королева); *Посередині поля, з маленького кола, дисколоби кидали диск* (В. Собко).

ДИСКОБО́ЛКА, и, *ж.* Жін. до **дискобо́л.** *На фінальних змаганнях дискоболок на Олімпійських іграх у Пекіні блискуче виступила українська спортсменка Олена Антонова* (з газ.).

ДИСКО́ВАНИЙ, а, е, *с. г.* Дієпр. пас. до **дискува́ти.** *Усі ці роки сходи на зораному ґрунті були гірші, ніж на дискованому* (із журн.).

ДИ́СКОВИЙ, а, е. Стос. до диска. *У ті далекі роки технікою називалися півтора комп'ютера, один факс, кілька телефонів із дисковим набором і ксерокс — головне досягнення перебудови* (із журн.); // Який має робочу частину у вигляді диска. *Важкі дискові сівалки пливли розгорнутою лавою за кожним трактором* (Ю. Яновський); *Основним робочим органом культиватора є лапа, яка може бути лапчастою (розпушує і підрізає), дисковою, штанговою та інших типів* (з наук. літ.); *Описано структуру багатошарових дискових електродвигунів із постійними магнітами* (із журн.).

ДИСКОВО́Д, а, *ч., інформ.* Пристрій у комп'ютері для записування інформації на магнітні диски та їх зчитування. *Системний блок є у комп'ютері "головним". У ньому розташовані всі основні вузли: процесор, пам'ять, контролери, дисковод, блок живлення та ін.* (з навч. літ.); *Гнучкий диск зберігається поза комп'ютером і за необхідності встановлюється в дисковод* (з навч. літ.).

ДИ́СКО-КЛУБ, у, *ч.* Розважальний заклад із музикою в стилі диско. *У нашому диско-клубі найкраща музика, привітний персонал, чудова атмосфера* (з Інтернету).

ДИСКОМІЦЕ́Т *див.* **дискоміце́ти.**

ДИСКОМІЦЕ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **дискоміце́т,** а, *ч.).* Група сумчастих грибів з відкритими плодовими тілами. *Налічується більше 4 тисяч видів дискоміцетів* (з наук. літ.); *Серед дискоміцетів їстівними є трюфелі, зморшки і сторчки* (із журн.).

ДИ́СКО-МУ́ЗИКА, и, *ж.* Музика в стилі диско. *На початку 1980-х популярність диско-музики спадає, проте стиль значно вплинув на виниклі у 1980-х та 1990-х напрями електронної танцювальної музики хауз і техно* (із журн.).

ДИСКОМФО́РТ, у, *ч.* 1. Умови, що не забезпечують зручності, комфорту, спокою і т. ін. *Прилади розміщені зручно, ергономіка на рівні. Під час звикання до нової автівки руки майже не відчувають дискомфорту, швидко пристосовуються до незнайомої системи керування* (із журн.); *Для гірських територій характерне бездоріжжя. Це ускладнює не тільки будівництво нових туристичних об'єктів, а й матеріально-технічне оснащення у ході експлуатації, створює значний дискомфорт для туристів* (з газ.).

2. Відчуття незручності, тривоги, хвилювання і т. ін. *Дискомфорт — слово м'яке, західне. Внутрішнє пекло* (С. Процюк); *Жанна викликає у мене відчутний дискомфорт у грудях, наче звідти відкачують повітря* (Любко Дереш).

ДИСКОМФО́РТНИЙ, а, е. Стос. до дискомфорту. *Досвід пробної експлуатації виявив і певні вади розробленої установки, з яких найголовнішими були: залежність від постачання твердого діоксиду вуглецю, повільність перебудови температурного режиму, дискомфортні умови роботи оператора внаслідок постійного шуму термостата* (із журн.); *Будь-яка політична конкуренція має відбуватися в рамках формальних інститутів. Якщо таких бракує, їх треба виробляти (і це болісний, складний і дуже дискомфортний процес)* (з газ.).

ДИСКО́НТ, у, *ч., фін.* 1. Облік векселів. *Дисконт розширює межі комерційного кредиту і прискорює кругообіг капіталу* (з наук. літ.).

2. Знижка з оголошеної ціни товару або послуги, надана продавцем споживачу. *Дисконт може бути запропонований при негайній оплаті готівкою або при оптовій купівлі* (з наук.-попул. літ.); *Дисконт використовується для збільшення обсягу продажів* (із журн.).

3. Відсоток, який вираховують при достроковому розрахунку за векселем або іншим борговим зобов'язанням. *Вексельний обіг давав можливість несумлінним учасникам цих платежів наживатися на дисконті, який часом сягав 80 відсотків* (з газ.).

ДИСКОНТЕ́Р, а, *ч., фін.* Банківська установа, працівник банку або приватна особа, яка робить розрахунки за векселем чи іншим борговим зобов'язанням, дисконтує їх. *Дисконтер приймає вексель в обіг* (з наук.-попул. літ.).

ДИСКО́НТНИЙ, а, е, *фін.* Стос. до дисконту. *У визначенні умов кредиту з дисконтною знижкою і дисконтним періодом зацікавлений як продавець продукції, так і покупець* (із журн.).

△ **Диско́нтна ста́вка** *див.* **ста́вка; Диско́нтний відсо́ток** *див.* **відсо́ток; Диско́нтний креди́т** *див.* **креди́т.**

ДИСКОНТУВА́ННЯ, я, *с., екон., фін.* Зіставлення величини сьогоднішніх витрат і майбутніх прибутків. *У результаті операції дисконтування ми дізнаємося сьогоднішню вартість майбутньої суми грошей* (з наук.-попул. літ.); *Дисконтування базується на використанні процентної ставки* (із журн.).

ДИСКОНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фін.* Здійснювати дисконт (у 1 знач.). *Наш банк дисконтує векселі без права регресної вимоги, видані за підтвердженими акредитивами, після того як продукція була експортована* (із журн.).

ДИСКОНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., фін.* Пас. до **дисконтува́ти.** *Вексель може вільно продаватися і купуватися на фондовому ринку, дисконтуватися, передаватися кому завгодно, нагромаджуватися у фінансових компаніях і на підприємствах* (із журн.).

ДИСКООРДИНА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Порушення координації рухів, неможливість виконання точних рухів. *Часто причиною дискоординації є порушення функціонування всієї нервової системи в цілому або захворювання її окремої частини* (з наук. літ.); *При захворюванні на правець простежується повна дискоординація в діяльності центральної нервової системи* (з наук. літ.).

ДИСКОПА́ТІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Захворювання, пов'язане з дегенеративними змінами в міжхребцевих дисках. *Дископатія має декілька етапів, від найлегшої до найважчої форми. В деяких випадках міжхребцевий диск може повністю зникнути* (з навч. літ.); *Найчастіше дископатія трапляється у собак таких порід, як такси, французькі бульдоги, пекінеси, мопси, мастифи, ротвейлери, добермани* (із журн.).

ДИСКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має форму диска. *Від другої чверті II тис. до н. е. у скотарів поширюється виготовлення деталей кінської вуздечки, зокрема кістяних та рогових псаліїв — дископодібних з шипами, жолобчастих, стрижнеподібних* (з наук. літ.); *До неправильних належать і пекулярні галактики, кожна з яких має унікальну форму. Серед них є дископодібні, кільцеві, асиметричні галактики* (з наук. літ.).

ДИ́СКОС, а, *ч., церк.* Плоске кругле блюдо, яке використовується у православному служінні під час літургії. *Потім він* [отець Серафим] *підходить до різьбленого столика-тумби, що, власне, і є жертовником, — на ньому стоїть темна срібна чаша на високій ніжці, такий же срібний ківшик, вазочка-дискос і гарнюня фігурна лжецея — ложечка* (В. Шкляр); *На жертовнику знаходяться священні посудини, а саме: чаша, або потир, куди перед літургією вливається вино з водою; дискос — невелике кругле блюдо на підставці, на яке кладеться хліб для освячення на Божественній літургії* (з рел.-церк. літ.).

ДИСКОТЕ́КА, и, *ж.* 1. Танцювальний зал, де прослуховують, програють диски (у 3 знач.), музичні записи і танцюють під них. *Людські синочки йдуть у дискотеки, Там снікерси їдять і чебуреки, А наш синок хай відстає від них? Хай, як сирітка, ходить по пивних?* (П. Глазовий); *Він .. відкрив платну дискотеку в Чортополі* (Ю. Андрухович).

2. Танці в такому залі. *На дискотеки вона майже не ходила* (А. Кокотюха); *Із центру долинали звуки попсової дискотеки* (Любко Дереш).

3. Зібрання дисків (у 3 знач.). *Учасники конференції переглянули тематичну дискотеку* (із журн.).

ДИСКОТЕ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дискотеки. *Іванка гризе книжки, ігноруючи повітові дискотечні вечорниці* (С. Процюк); *Пропонуємо найрізноманітніші моделі дискотечних лазерів* (з мови реклами).

ДИСКРЕДИТА́ТОР, а, *ч.* Той, хто дискредитує кого-, щонебудь. *Усім відомо, що найсильніший дискредитатор самого себе — це власні вчинки, дії, а не чиїсь слова* (із журн.).

ДИСКРЕДИТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Підрив довір'я до кого-, чого-небудь; применшення авторитету, значення когось, чогось. — *Серед такої маси арештованих, дуже можливо, є чимало невинних людей, але ми не можемо їх випускати, бо це була б дискредитація органів, бо тоді б на всіх перехрестях обиватель шепотів: "Беруть ні за що, хапають невинних людей!"* (Б. Антоненко-Давидович); *Мене спочатку трохи шокувала така відвертість, а може, вона виконує роль у якійсь хитросплетеній грі, метою якої є моя дискредитація?* (С. Процюк).

ДИСКРЕДИТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дискредитува́ти.** *Версія про грант від благодійного фонду дискредитована апостеріорі. Нову вигадати. Яку?* (Люко Дашвар); // **дискредито́вано,** *безос. пред. Колгоспам і радгоспам було наказано збільшити посіви кукурудзи, гороху та деяких інших культур, що повинно було підняти рівень кормової бази тваринництва. В цілому добру ідею в умовах радянської дійсності, безвідповідальності та загальної безгосподарності було повністю дискредитовано* (із журн.).

ДИСКРЕДИТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дискредитува́ти.** — *І навіщо я того пройдисвіта Володьку з бупру витяг? Навіщо закрутив історію з дискредитуванням товариства?* (Д. Бузько).

ДИСКРЕДИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Підривати довіру до кого-, чого-небудь, применшувати чийсь авторитет, значення. *Ясно, що Залєтаєв рішив неодмінно дискредитувати бідного старосту* (В. Винниченко); *Якби не гроші, не ті п'ятнадцять тисяч карбованців, Бородін, очевидно, повірив би людині, яку підвели ревнощі. Але були гроші і було багато брехні, яка з самого початку слідства дискредитувала Бондаря* (В. Петльований); *Гигоче не лише наша обслуга, а майже всі, хто сидить у кузові, навіть командир взводу Івченко, котрий взагалі рідко сміється. Мабуть, вважає, що це принижує чи дискредитує звання офіцера* (Є. Доломан).

ДИСКРЕДИТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дискредитува́ти.** *Реальні кроки з модернізації суспільства підміняються їхньою імітацією, а то й узагалі дискредитуються соціальним популізмом, пов'язаним із перманентними виборами та бажанням будь-якою ціною утриматися при владі* (із журн.).

ДИСКРЕТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* Перетворення неперервної інформаційної множини аналогових сигналів у дискретну множину. *Дискретизація використовується в гібридних обчислювальних системах і цифрових пристроях при імпульсно-кодовій модуляції сигналів у системах передачі даних* (з наук.-техн. літ.).

ДИСКРЕ́ТНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Який складається з окремих частин, роздільний, перервний. *Ще у 40-х роках XX ст. вчені виділили дискретні джерела космічного радіовипромінювання із загального галактичного фону* (з наук. літ.); *Ми порівняли одержані нами сучасні дані з біомаси виділених нами комплексів водоростей у східній прибережній і північно-західній частинах моря з багаторічними даними, середніми для дискретних періодів років* (з наук. літ.); *Замкнені цикли можуть утворювати і неперервну сім'ю, і дискретну* (із журн.).

2. *зах.* Тактовний, делікатний. *Знаючи Обринських як людей чесних і дискретних, вона бажала задержати цілу справу переді мною в тайні* (О. Кобилянська).

△ **Дискре́тна матема́тика** *див.* **матема́тика.**

ДИСКРЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **дискре́тний.** *Для розуміння фізичних основ пружних зіткнень, на нашу думку, природно використовувати результати квантової механіки про дискретність енергії атомів* (з наук. літ.); *Духовність не може бути зведена до результату суспільного чи індивідуального культурного розвитку, а витлумачується як безперервний процес, у якому не існує дискретності* (із журн.).

ДИСКРЕ́ТНО. Присл. до **дискре́тний.** *Ключовою особливістю, котра відповідно повинна відображатися в структурі сценарних матриць технологічних та геоекологічної систем, є те, що розвиток негативних станів у них відбувається, як правило, не безперервно, а дискретно, певними порціями* (з наук. літ.); — *Ви не завважили, як вона дискретно лишає завсіди нас обох самих? Видко, що вже добру школу перейшла* (Л. Мартович); *Тож Галя Вишняківна підійшла, була про все розпитана дискретно і лагідно, як молода особа, з уникненням подробиць, що могли б ще більше їй розвередити душу* (Л. Костенко).

ДИСКРЕЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до дискреції. *Дискреційні повноваження дозволяють органу (посадовій особі) на свій розсуд оцінити юридичний факт і визначити форму реагування на нього* (із журн.).

ДИСКРЕ́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Вирішення посадовою особою або державним органом якого-небудь питання на власний розсуд. *Німецький вчений Б. Шлоєр висловив таку думку: "Адміністративне право неможливе без дискреції, адже нереально передбачити наперед усі випадки в житті"* (із журн.); *Найчастіше застосування дискреції на державному рівні пов'язане з надзвичайними ситуаціями, війною, тероризмом, загрозами розпаду держави* (із журн.).

ДИСКРИМІНА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для перетворення зміни контрольованого параметра електричного сигналу (на вході) на зміну полярності напруги (на виході). *Дискримінатори застосовують у системах автоматичного регулювання приладів автоматики і телемеханіки, в частотних і фазових детекторах радіоприймачів, у приладах ядерної фізики, вимірювальної техніки та ін.* (з наук. літ.).

ДИСКРИМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дискримінації. *Минулого року уряд ухвалив зміни до Кодексу законів про працю, визнавши такі умови в угодах недійсними — бо вони, за його твердженням, дискримінаційні* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Тривалий час правове регулювання щодо жінок мало дискримінаційний характер, тому таку дискримінацію потрібно ліквідувати саме правовими засобами* (із журн.).

ДИСКРИМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* Обмеження в правах, позбавлення рівноправності. *В душі .. він пережив це* [позбавлення стипендії] *тяжко, і не стільки пекла його та підвищена стипендія, скільки переконання в тому, що вчинено з ним несправедливо, що був у цьому вирішенні знову елемент дискримінації за батька* (О. Гончар); *Недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації забезпечується єдиним підходом до суб'єктів господарювання при визначенні податкових зобов'язань та інших обов'язкових платежів* (з наук. літ.); *У 1948 році Загальна декларація прав людини заборонила всі форми расової та іншої дискримінації* (з наук.-попул. літ.); *Дискримінація за віком так само аморальна, як дискримінація за здоров'ям, національними, расовими чи релігійними ознаками* (з газ.).

ДИСКРИМІНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дискримінува́ти.** *Тридцять мільйонів українців — віками дискримінованих, знеособлених .. — признали себе синами своєї нації* (Ю. Смолич).

ДИСКРИМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Піддавати дискримінації. *Зробити з мови політику, за мовною ознакою дискримінувати націю — та розкажи це кому нормальному, не зрозуміє* (Л. Костенко); *Пряма дискримінація характеризується як намір дискримінувати особу чи групу, наприклад, бюро з працевлаштування відкидає претендента за певною національною ознакою (єврея, цигана та ін.) або житлова компанія не продає квартири особам "кавказької національності"* (з наук.-попул. літ.).

ДИСКУВА́ННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **дискува́ти.** *Поєднання плоскорізного оброблення з дискуванням важкою бороною дало нову якість посівного шару, що і забезпечило підвищення врожайності сільськогосподарських культур* (з наук. літ.); *Дискування — ефективний прийом боротьби з бур'янами* (з наук. літ.); *Дискування проводять до і після оранки* (із журн.).

ДИСКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, с. г.* Обробляти верхній шар ґрунту дисковими знаряддями (дисковими боронами, культиваторами, лущильниками і т. ін.). *Слідом за оранкою ріллю дискували в кілька слідів* (з наук. літ.); *Для подрібнення післяжнивних решток дискують поля після кукурудзи, сорго, соняшнику* (із журн.).

ДИСКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., с. г.* Пас. до **дискува́ти.** *Працюють на полях 4–6 тракторів, якими ґрунт дискується (під озимі) чи ореться (на зяб, під силосну кукурудзу, соняшник)* (із журн.).

ДИ́СКУ́РС, у, *ч.* Зв'язний текст, надфразна єдність. *Під дискурсом звичайно розуміють мовлення, вписане в комунікативну ситуацію* (з наук. літ.); *Мовець, будуючи дискурс або його фрагменти (мовленнєві жанри, мовленнєві акти, висловлення), спирається на свої внутрішні неповторні особистісні комунікативні смисли* (з наук. літ.).

ДИСКУРСИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до дискурсу. *Реальна практика сучасного дискурсивного аналізу пов'язана з дослідженням закономірностей руху інформації в рамках комунікативної ситуації* (з наук. літ.); *У світі телереклами є місце для кожного глядача, тому що кожен може прочитати її відкритий текст через свій соціокультурний словник, через свої дискурсивні практики* (із журн.).

ДИСКУРСОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, яка вивчає різноманітні форми і види дискурсу. *Предметна галузь дискурсології — питання загального порядку, які розглядають природу, структуру і функції дискурсу як феномена суспільного життя* (з навч. літ.).

ДИСКУСІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дискусії. — *На технараді я мав нагоду спостерігати, в якій формі ви висловлюєте свої погляди... Ви були в дискусійному запалі* (Ю. Шовкопляс); — *Феодосіє Петрівно, це аудиторія інституту — вищого учбового закладу, а не дискусійний клуб* (М. Циба); // Який підлягає дискусії; спірний. — *Ці підручники .. так бояться трактувати сміливі, нерозв'язані ще або дискусійні проблеми медицини!* (Ю. Смолич); — *Велике спасибі вам, Максиме, за сміливі, хоча і дискусійні думки, за вашу увагу до духовності нинішньої української студентської молоді!* (С. Процюк).

ДИСКУ́СІЯ, ї, *ж.* Широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання. *Коли в середині двадцятих років у партії постало питання, чи продовжувати дискусію з Троцьким, Євграф Фірсович, не кривлячи душею, проголосував проти* (Б. Антоненко-Давидович); *Ми поверталися пішки з якоїсь літературної дискусії* (О. Донченко); // *перен., розм.* Спір, суперечка окремих осіб, співбесідників. — *Ми, власне, не сварилися, — почав виправдуватися Семенко. — А просто так, невеличка дискусія вийшла* (І. Муратов); *Виникла між ними дискусія про котрогось із давніх французьких поетів* (О. Гончар).

ДИСКУТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дискутува́ти.** *Слід попросити учнів визначити власну позицію щодо дискутованого питання. Запросити (чи вибрати з-поміж учнів класу) 2–5 експертів* (з навч. літ.); *Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні сьогодні одні з найбільш дискутованих* (з газ.).

ДИСКУТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дискутува́ти.** *Мовні засоби дискутування мають бути прийнятними для всіх учасників дискусії, толерантними* (з наук.-попул. літ.).

ДИСКУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., з ким, про що і без дод.* Вести дискусію про що-небудь, обговорювати що-небудь. — *Дуже перепрошую, але коли б начальник... — пробував дискутувати Жолтанський* (Я. Галан); *Камери їхні не закривалися, й вони ходили один до одного в гості, грали в шахи й преферанс, дискутували, писали книги, читали книги, дістаючи їх легально з волі* (І. Багряний); — *Я не маю зараз часу з вами дискутувати, перерва закінчується. Поки що я редактор, і ви будете виконувати мої вказівки* (В. Дрозд).

ДИСКУТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дискутува́ти.** *Цей стан добре знають актори, але й письменникам, чия професія в світі ринкової культури так само публічна, він незгірш відомий, хоча чомусь украй неохоче ними дискутується* (О. Забужко); *Природа світлового променя уявлялася в дискретній формі — проблема, що дуже гостро дискутувалася у фізиці новітніх часів — аж до початку XX століття включно* (з наук. літ.).

ДИСЛАЛІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад артикуляції, який виявляється в неправильній вимові деяких звуків. *Найчастішими проявами дислалії є затруднена вимова шиплячих і свистячих звуків* (з наук. літ.); *Дислалія може виявлятися через спотворення звуків або через заміну одних звуків іншими* (із журн.).

ДИСЛЕКСІ́Я, ї, *ж., мед.* Суттєві труднощі в оволодінні навичками читання і письма при загальній здатності навчатися. *В основі дислексії лежать нейробіологічні причини: певні зони мозку в таких людей менш активні, ніж у нормі* (з наук. літ.); *Як не дивно, нерідко дислексія супроводжується підвищеними показниками розумового розвитку дитини* (з наук.-попул. літ.).

ДИСЛОКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *військ., геол., мед.* Стос. до дислокації. — *В його польовій сумці можуть бути топографічні карти, дислокаційні дані, накази* (В. Кучер); *Залежно від переваги тих чи інших факторів, які зумовлюють зміни гірських порід, виділяють три основні типи метаморфізму: контактний, динамічний, або дислокаційний, і регіональний* (з наук. літ.); *Найпоширенішим вивихом плеча є дислокаційний* (з навч. літ.).

ДИСЛОКА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *військ.* Розташування, розміщення збройних сил на певній території. *Потяглися докладні інструкції: залізниці підривати, в машини піску сипати, про*

дислокацію війська довідатися й передати її (Д. Бузько); *Машина пішла до місця дислокації партизанського загону* (М. Стельмах); — *Той наш перехід від табору до місця дислокації бригади був, по суті, вирішенням суперечки: брати нас на броню разом з автоматниками чи не брати?* (Є. Доломан); *На ній* [карті] *позначено розвідувальні та інші секретні служби, реваншистські організації, аеродроми, радіостанції, місця дислокації військ західних держав* (О. Шугай).

2. *перен.* Розташування, розміщення кого-, чого-небудь. *Коріння справжнього, не скороминучого і поверхового, а глибокого і тривалого гумору ховається в комізмі ситуації, що примушує читача захоплюватись і сміятись із дислокації дієвих осіб та речей у гумористичному творі* (Б. Антоненко-Давидович); *У цьому лісі ми, й заплющивши очі, вже могли визначити дислокацію кожного кущика* (Яків Баш); *Марла з Іллею застали ту ж бабусю в тій же позиції, і тільки невеличка зміна її дислокації на порозі (0,5 м зміщення) свідчила про те, що бабця жила своє таємниче життя* (І. Карпа).

3. *геол.* Зміщення ділянок, пластів земної кори. *Розвитку рудних зон передували тектонічні дислокації, що привели до появи сітки тріщин крихких деформацій в усіх породних різновидах* (з наук. літ.); *У структурі північної частини Донецького кряжа велику роль відіграють розломні дислокації, зокрема насуви* (із журн.).

4. *мед.* Зміщення кісток при переломах, вивихах. *Основним симптомом, який супроводжує більшість переломів, є дислокація уламків кісток* (з навч. літ.).

ДИСЛОКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дислокува́ти, дислокува́тися.** *Іван Котляревський перебував на військовій службі. У січні 1807 р. він був переведений у Псковський драгунський полк, дислокований у білоруському місті Ліда* (з наук. літ.); *Відклади, які наповнюють мульду, звичайно слабо дисльоковані* (з наук.-попул. літ.); // **дислоко́вано,** *безос. пред.* — *У нас дислоковано чимало унікальних військових частин. Зокрема, 114-та бригада тактичної авіації, 136-й центр забезпечення ракетами та боєприпасами* (з газ.).

ДИСЛОКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дислокува́ти** і **дислокува́тися.** — *Ліс цей не дуже вдалий для дислокування загону* (Ю. Яновський); *За складністю будови і дислокування ця підзона дуже подібна до Скибової зони Карпат* (з наук. літ.).

ДИСЛОКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, військ.* Здійснювати дислокацію (у 1 знач.). *Війська дислокували в район навчань для відпрацювання питань взаємодії з іншими видами і родами військ, силовими відомствами* (з газ.).

ДИСЛОКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. *військ.* Розташовуватися, розміщуватися на (у) певній місцевості. — *Я сьогодні розлучаюся з вами. Пізніше прибуде вказівка, що робити, де вам дислокуватися* (Ю. Яновський); *Наша танкова бригада, та, мабуть, і вся 4-та гвардійська танкова армія, до якої ми входили, дислокувалася на південній околиці Берліна, в районі Бабельсберга* (Є. Доломан); *І ось нагорода самої долі — перед Лютневою революцією він дістав призначення до Другої дивізії, яка дислокувалася тоді в Умані, за п'ятдесят верст од його батьківської домівки* (В. Шкляр).

2. *геол.* Зміщуватися, зсовуватися (про шари земної поверхні). *Пласти різного віку в одному й тому ж районі дислокуються по-різному* (з наук.-попул. літ.).

ДИСМЕНОРЕ́Я, ї, *ж., мед.* Розлади менструальної функції. *Дисменорея супроводжується болями в нижніх відділах живота, головними болями, порушенням сну, відчуттям слабкості та ін.* (з наук. літ.); *Нерідко дисменорея спостерігається у жінок, хворих на неврози, або з нестійкою психікою* (з наук.-попул. літ.).

ДИСМНЕЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Порушення пам'яті, яке характеризується зниженням функцій запам'ятовування і відтворення інформації. *Зниження пам'яті при дисмнезії відбувається у певній послідовності: спочатку забуваються найсвіжіші факти, а раніші події зберігаються в пам'яті довше* (з наук. літ.).

ДИСОНА́НС, у, *ч.* 1. *муз.* Негармонійне поєднання звуків, порушення співзвуччя; протилежне к о н с о н а н с. *До дисонансів відносять великі й малі секунди та септими, збільшені й зменшені інтервали, а також всі акорди, що включають хоча б один із цих інтервалів* (з наук.-попул. літ.); *Серед загальної гармонії тут і там проривається пискливий дисонанс* (І. Франко); *З-під її рук вирвався стогін піаніно, і по кімнаті, в гнітючій тиші, поплазував глухий дисонанс* (Мирослав Ірчан).

2. *перен.* Те, що вносить розлад у що-небудь, суперечить чомусь. *Я роздиваюсь. У неї дві кімнати. Перша, де я, вітальня, не розкішно, але з дуже тонким смаком прибрана. Жодної зайвої речі, жодного дисонансу, фальші* (М. Івченко); *Те рішення .. внесло дисонанс у загальні настрої* (Іван Ле); *Нове почуття гнітючим дисонансом вдиралося в її рівні, легкі, прозорі стосунки з людьми* (О. Гончар).

ДИСОНА́НСНИЙ, а, е. Стос. до дисонансу. *Дисонансна взаємодія; Дисонансне звучання.*

ДИСОНА́НСНО. Присл. до **дисона́нсний.** *Освітлення не має конфліктувати з кольором, який переважає в інтер'єрі. Якщо ваша вітальня витримана в теплих тонах, то холодне світлове тло виглядатиме дисонансно* (із журн.).

ДИСОНА́НСОВИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **дисона́нс** 1. *Леонтович сміливо користується дисонансовими звучаннями, ніде не зловживаючи ними* (з наук. літ.); *На початку періоду пошуків характерними рисами його музичного стилю були дисонансовий контрапункт і асиметричні поліритмічні комбінації* (з наук.-попул. літ.).

ДИСОНУВА́ТИ, у́є, *недок.* 1. *муз.* Звучати дисонансом (у 1 знач.). *У невмілих руках баян прикро дисонує* (Ю. Яновський); *Лінії вокалу нерідко дисонують з інструментальною фактурою* (із журн.).

2. *з чим, перен.* Виявляти невідповідність із чим-небудь, вносити дисонанс (у 2 знач.), розлад у що-небудь. *Ранковий Київ прокидався, позіхаючи та розминаючи гуліверські м'язи. Але пожвавлення гіганта настільки дисонувало із Кириловим ранковим настроєм, ніби він і столиця уклали між собою антиальянс двох паралельних прямих, що приречені ніколи не перетнутись у холодних законах традиційного геометричного простору* (С. Процюк); *Грубі свинські постоли нової-старої румунської адміністрації дуже дисонували з наваксованими чоботами зниклого німця* (М. Матіос); *Живопис на стелі різко дисонує із загальною кольоровою гамою залу, існує ізольовано від нього* (з наук. літ.).

ДИСОНУ́ЮЧИЙ, а, е, *муз.* Який містить дисонанс (у 1 знач.). *Домінантсептакорд належить до дисонуючих акордів* (з наук. літ.); *Тритон — це дисонуючий інтервал, який охоплює відстань у три тони* (з навч. літ.).

ДИСОЦІАТИ́ВНИЙ, а, е, *псих., фіз., хім.* Стос. до дисоціації. *У роботі проаналізовані фактори, які впливають на*

асоціативний чи дисоціативний характер адсорбції молекул води (з наук. літ.); *У сучасній психіатрії термін "дисоціативні розлади" використовується для позначення трьох феноменів: виникнення множинної особистості, психогенної фуги і психогенної амнезії* (з наук. літ.).

ДИСОЦІА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз., хім.* Розпад молекул на декілька простіших частинок: молекули, атоми, радикали та іони. *Як же утворюються в електроліті іони? Відповідь на це запитання дає теорія електролітичної дисоціації* (з навч. літ.); *Якщо в нижніх шарах земної атмосфери кисень і азот перебувають у вигляді молекул, то з висотою ступінь їх дисоціації збільшується* (з публіц. літ.).

2. *псих.* Порушення зв'язності психічних процесів. *При дисоціації свідомість розпадається на окремі розрізнені сфери* (з наук.-попул. літ.).

ДИСОЦІЮВА́ТИ, ює, *недок. і док., фіз., хім.* Піддаватися розпаду; розпадатися. *При розчиненні їдкий натр під впливом молекул води дисоціює, тобто розпадається на іони, і починає проводити електричний струм* (з навч. літ.); *У середовищах — водних розчинах — кожна розчинна сіль дисоціює на два іони — катіон і аніон* (з навч. літ.).

ДИСПАЛАТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Те саме, що **депалаталіза́ція.** *Процес диспалаталізації приголосних рр, жж, чч, шш, цц відбувався насамперед у північній частині південноруського ареалу* (з наук. літ.).

ДИСПАНСЕ́Р, у, *ч.* Спеціалізований лікувально-профілактичний заклад, який здійснює диспансеризацію. *Він возив Катрю до заводської поліклініки .. Потім опинився в якомусь диспансері* (В. Кучер); *Жду повторних вістей від диспансеру; така зморена, що хочеться лягти лицем до стіни і не бачити нікого й не чути* (Є. Пашковський); *До амбулаторно-поліклінічних закладів належать і диспансери. Існує широка мережа туберкульозних, психоневрологічних і онкологічних диспансерів* (з навч. літ.).

ДИСПАНСЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Метод медичного обслуговування, який полягає в поєднанні запобіжних і лікувальних заходів. *Вторинна профілактика інсультів передбачає раннє виявлення, облік, диспансеризацію та лікування хворих із початковими проявами недостатності кровопостачання мозку* (з наук. літ.); *Діти з усіма формами склеродермії підлягають диспансеризації* (з навч. літ.).

ДИСПАНСЕРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **диспансеризува́ти.** *Усі диспансеризовані хворі повинні одержувати протирецидивне амбулаторне, а за необхідності й стаціонарне лікування* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **диспансеризо́ваний,** ного, *ч.;* **диспансеризо́вана,** ної, *ж.* Людина, яку диспансеризували. *До медичної амбулаторної карти заносять дані первинного та подальших медичних оглядів, зміни, що відбулися в стані здоров'я диспансеризованих* (з мови документів); // **диспансеризо́вано,** *безос. пред. 99,6 % чорнобильців Волинської області диспансеризовано* (з газ.).

ДИСПАНСЕРИЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДИСПАНСЕРИЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати диспансеризацію. *До 26 квітня в Рівненській області планується максимально диспансеризувати інвалідів, ліквідаторів та дітей, постраждалих від аварії на ЧАЕС* (з газ.).

ДИСПАНСЕ́РИЗУВА́ТИ *див.* **диспансеризо́вувати.**

ДИСПАНСЕ́РНИЙ, а, е. Стос. до диспансеру. *Розроблена система поетапного лікування хворих: поліклініка — стаціонар — курорт — поліклініка, що включає диспансерний нагляд* (з наук. літ.); *За перше півріччя 2006 р. на території області на диспансерному обліку з малярії перебувало 507 осіб; зареєстровано 18 випадків завізної малярії* (з наук. літ.).

ДИСПА́ША, і, *ж., екон., юр.* Підрахунок збитків у разі аварії судна і розподіл їх між сторонами, які брали участь в організації рейсу (вантажовласником і судновласником). *Матеріали, на основі яких укладається диспаша, повинні бути відкриті для ознайомлення, і диспашер за вимогою зацікавлених осіб повинен видавати їм завірені копії цих матеріалів* (з мови документів); // Документ, що містить такий підрахунок. *Диспаша містить докладний опис причин аварії судна, збитків, а також розподіл їх між учасниками морського перевезення* (з наук.-попул. літ.).

ДИСПА́ШЕР, а, *ч., екон., юр.* Експерт зі складання диспаші. *Звичайно диспашерами призначаються особи, які мають знання і досвід у галузі морського права* (з наук. літ.).

ДИСПЕПСИ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до диспепсії. *Диспепсичні розлади — найбільш поширені симптоми гастроентерологічних захворювань* (з навч. літ.); *Диспепсичні симптоми при хронічному панкреатиті майже постійні* (з навч. літ.).

ДИСПЕПСІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Розлад травлення в кишечнику, що супроводиться посиленими процесами бродіння і гниття. *Аліментарна диспепсія виникає на 2–5-му дні життя і характеризується розладом травлення без значних змін загального стану тварин* (із журн.); *Проклята хвороба — ота диспепсія — вимагала, щоб він скористався останнім днем літа* (Д. Бузько).

ДИСПЕРГО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **диспергува́ти.** *Для визначення кінетичної стійкості необхідно вивчати умови виділення диспергованих частинок у гравітаційному або відцентровому полі* (з навч. літ.).

ДИСПЕРГУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Тонке подрібнення твердих або рідких тіл, внаслідок якого отримують порошки, суспензії, емульсії. *Диспергування вугілля призводить до значного зростання загальної поверхні вугільної маси* (з наук.-попул. літ.).

ДИСПЕРГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Здійснювати диспергування. *Високоефективне подрібнення можливе лише за наявності диспергаторів і емульгаторів, що знижують поверхневу енергію твердих тіл, які диспергують* (з наук.-попул. літ.).

ДИСПЕРСІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до дисперсії. *Традиційними режимами термічної обробки зварних металовиробів є високий відпуск або нормалізація, а для деталей, виготовлених зі сталей з дисперсійним твердненням, — нормалізація з подальшим високим відпуском* (з наук.-техн. літ.).

△ **Дисперсі́йне середо́вище** *див.* **середо́вище.**

ДИСПЕ́РСІЯ, ї, *ж., спец.* Розкладання, розділення, розсіювання. *Дисперсія звуку; Дисперсія мінеральних солей у ґрунті.*

△ **(1) Диспе́рсія сві́тла** — розсіювання, розходження світла під час проходження крізь прозоре призматичне тіло. *Після проходження пучка білого світла через призму він розкладається на кольорові пучки. Це явище, що називається дисперсією світла, було вивчене Ісааком Ньютоном* (з навч. літ.).

ДИСПЕ́РСНИЙ, а, е, *спец.* Який перебуває в стані розпилення, розпорошення. *Аеросили широко застосовуються як згущувачі дисперсних речовин* (з наук. літ.).

△ **Диспе́рсна систе́ма** *див.* **систе́ма.**

ДИСПЕ́РСНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Якість за знач. **дисперсний.** *Як показали дослідження, під впливом ультразвуку змінюється дисперсність білкових частинок* (з наук.-попул. літ.).

ДИСПЕ́ТЧЕР, а, *ч.* 1. Той, хто регулює рух транспорту або хід роботи на підприємстві з одного центрального пункту. *А гармонії та гармонійки ревли так, що витиснули геть румбу.., роздираючи вуха і душу не тільки пасажирам, а й станційним диспетчерам та кочегарам* (І. Багряний); *Найсерйозніша робота .. у диспетчера Федота .. Щоб за графіком незмінно Був повсюди рух, Він працює на відмінно. Він — увага, слух* (П. Воронько); *Костянтин повернувся до бару, дістав мобільний телефон та, як годиться, набрав номер нічного диспетчера: — Лано, я закінчив, — доповів він, — надсилай машину. Я поки що в "Будапешті"* (І. Роздобудько).

2. *інформ.* Комп'ютерна програма, яка забезпечує організацію функціонування й керування взаємодією певної сукупності пристроїв цифрової обчислювальної машини чи кількох машин, об'єднаних в обчислювальну систему. *Диспетчер встановлює порядок введення вихідних даних, розподіляє програми і масиви інформації по пам'яті, забезпечує автоматичний захист програм та інформаційних масивів у пам'яті та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Компанія розробила нову версію операційної системи, що має оновлений диспетчер завдань і поліпшену програму підтримки роботи з декількома моніторами* (із журн.).

ДИСПЕТЧЕРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Централізація контролю й управління на енергетичних, транспортних, промислових та інших підприємствах шляхом застосування сучасних засобів передавання й обробки інформації. *Телебачення дає змогу здійснювати дистанційне керування технологічними процесами в багатьох галузях промисловості, служить меті диспетчеризації великих підприємств* (з наук.-попул. літ.); *Диспетчеризація дозволяє контролювати різні процеси, що відбуваються на віддалених об'єктах, змінювати параметри пристроїв, які обслуговують ці об'єкти* (із журн.).

ДИСПЕТЧЕРИЗУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док., що.* Здійснювати диспетчеризацію. *На базі системи "Вітер" диспетчеризували 10 котелень, які й донині працюють без персоналу* (з газ.).

ДИСПЕ́ТЧЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до диспетчера. *З диспетчерських пунктів служби руху сповіщали про пожежу на двох поїздах* (М. Трублаїні); *Диспетчерська служба являє собою систему централізованого оперативного керування і контролю роботи виробничих дільниць шахти* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **диспе́тчерська,** кої, *ж.* Приміщення, кімната для диспетчера. *Вона зазирнула в диспетчерську, Віктора там не було, хоч він мав чергувати зранку* (С. Журахович); — *Подзвоніть у диспетчерську автопарку, виясніть номер машини* (В. Малик).

Диспе́тчерська централіза́ція *див.* **централіза́ція; Диспе́тчерський пункт** *див.* **пункт.**

ДИСПЛАЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Неправильний розвиток тканин, органів або частин тіла. *Причиною дисплазії тазостегнового суглоба є затримка його розвитку під час внутрішньоутробного життя плода* (з наук. літ.); *Звичайно дисплазія є вродженою, але може виявлятися після народження або навіть у дорослому віці* (з наук.-попул. літ.).

ДИСПЛЕ́Й, я, *ч., інформ.* Електронний пристрій для візуального відображення інформації. *Кейт видобув з кишені продовгуватий пристрій з кількома рядами кнопок і невеликим дисплеєм* (О. Авраменко); *Дисплеї комп'ютерів звичайно називають моніторами* (із журн.).

ДИСПЛЕ́ЙНИЙ, а, е, *інформ.* Прикм. до **диспле́й.** *Найбільш повним нормативним документом щодо забезпечення охорони праці користувачів персональних комп'ютерів є "Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами (ВДТ) електронно-обчислювальних машин"* (з мови документів).

ДИСПНО́Е, *невідм., с., вет., мед.* Те саме, що **заді́шка.** *При захворюваннях серця диспное з'являється під час фізичних навантажень, а потім і в спокої* (з наук.-попул. літ.); *Диспное розглядається як прояв серйозних захворювань* (із журн.).

ДИСПОЗИТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до диспозитивності. *За функціями в правовому регулюванні витоки права в галузі місцевого самоврядування (державні й локальні) є матеріальними і процесуальними. За ступенем обов'язковості — імперативними та диспозитивними* (з наук. літ.).

△ **Диспозити́вна но́рма** *див.* **но́рма.**

ДИСПОЗИТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Юридичне право учасників угоди або судового процесу діяти на власний розсуд, самостійно. *Згідно з принципом диспозитивності сторони та інші особи, які беруть участь у справі, у будь-якому виді провадження і на будь-якій стадії проваджень мають можливість розпоряджатися своїми процесуальними правами* (з наук. літ.); *Принцип диспозитивності передбачає широкі права осіб, які беруть участь у судовій справі* (з мови документів).

ДИСПОЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е, *військ., юр.* Стос. до диспозиції. *Французький генеральний штаб насправді розробив три плани. Диспозиційний план № 1 був найбільш обширним* (із журн.); *У соціально-політичному плані диспозиційні правовідносини відображають взаємовідносини між різними соціальними групами* (із журн.).

ДИСПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *військ.* Застаріла назва плану розташування сухопутних військ або флоту для бою або на місці стоянки. *Військові диспозиції армії сера Імлійса, як і всякої іншої армії, були в найсуворішій тайні* (Ю. Смолич).

2. *військ.* У XVIII–XIX ст. — письмовий наказ військам на бій або похідний рух. *Тільки на третій день, пізно ввечері, не зустрівши опору, вийшли через Віденський ліс на визначений диспозицією рубіж* (В. Малик); // *перен.* Наказ або розпорядження керівника. *Вершинін був на шахті "Велетень", де закінчувались останні приготування до вибуху (диспозиція на вибух була підписана на другу годину дня)* (О. Гуреїв); *Пан диспозицію віддав усій громаді І каже Возному, що вже пора лягать* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

3. *юр.* Складова частина правової норми, яка розкриває зміст юридично значимої поведінки суб'єкта права. *Диспозиція — це центральна, основна частина правової норми, яка, власне, вказує, описує дозволену (можливу), обов'язкову (необхідну) або заборонену (неприпустиму) поведінку суб'єкта* (з наук. літ.); *Первинний елемент системи права — норма права зі своєю структурою: гіпотеза, диспозиція, санкція* (з навч. літ.).

ДИСПОНЕ́НТ, а, *ч., екон., фін.* 1. Особа, уповноважена фірмою, компанією і т. ін. займатися її справами, розпоряджатися засобами, майном. *Підприємство може призначити диспонента як усього підприємства, так і окремих підрозділів, наприклад відділу продажу* (із журн.).

2. Фізична або юридична особа, що володіє вільними сумами на рахунках у комісіонерів або в кореспондентів банку. *Диспонент має право розпоряджатися вільними сумами, але не банку, а його комісіонерів і кореспондентів* (із журн.).

ДИСПОНУВА́ННЯ, я, *с., екон., фін.* 1. У торгових операціях — різниця в ціні на товар при його замовленні та отриманні. *При перевезенні вантажів високої вартості компанія надає ряд особливих послуг: погодинне страхування, диспонування, надання воєнізованого супроводу* (з мови документів).

2. У підприємницькій діяльності — право розпоряджатися вільними сумами грошей на рахунках у комісіонерів або в кореспондентів банку. *Диспонування — один із способів вкладання вільних сум у певні проекти* (із журн.).

ДИСПОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *екон., фін.* Розпоряджатися вільними сумами, які є на рахунках у кореспондентів або у комісіонерів банку. *Компанії було надане виключне право диспонувати рахунками клієнтів банку* (з газ.).

2. Те саме, що розпоряджатися (у 2, 3 знач.). *Управа товариства не має сумніву, що вона диспонуватиме фінансовими засобами, потрібними для реалізації друком обох згаданих книг* (М. Зеров); — *Треба було його зараз арештувати... — За що? Чи за те, що диспонує збіжжям? Воно .. не крадене* (А. Чайковський).

ДИСПРО́ЗІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з порядковим номером 66, рідкоземельний метал. *Диспрозій складається із семи стабільних ізотопів* (з наук. літ.); *Поль-Еміль Лекок де Буабордан, французький хімік, відкрив хімічні елементи галій, самарій та диспрозій* (з навч. літ.).

ДИСПРОПОРЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який характеризується відсутністю пропорції; непропорційний. *Неначе світ розділився для тебе на дві страхітливо-диспропорційні частини: з одного боку, Марія і пов'язане з нею, з іншого — все, не дотичне до твоєї кралі* (С. Процюк); *Стихійне ціноутворення призводитиме й до стихійного диспропорційного розвитку виробництва* (із журн.).

ДИСПРОПОРЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **диспропорці́йний.** *З погляду сучасної теорії криз у теорії М. Туган-Барановського багато раціонального, зокрема думка про те, що диспропорційність розвитку між галузями, між рухом заощаджень та інвестицій є причиною промислових криз* (з наук. літ.).

ДИСПРОПОРЦІ́ЙНО. Присл. до **диспропорційний.** *Український уряд просить квоти для певних видів товарів, які диспропорційно вищі за обсяг їх виробництва в країні* (із журн.).

ДИСПРОПО́РЦІЯ, ї, *ж.* Нерозмірність стосовно чого-небудь, відсутність пропорційності. *У Панаса Мирного етнографічний інтерес остільки сильний, що вносить інколи певну диспропорцію в художній твір, глушить в письменникові цікавість психолога та соціолога* (М. Зеров); *Конструктивна державна інвестиційна політика неможлива у відриві від соціально-економічної політики, спрямованої на розвиток регіональних промислових комплексів, усунення існуючих диспропорцій розвитку обробних та видобувних галузей* (з наук. літ.).

ДИ́СПУТ, у, *ч.* Публічне обговорення наукової, літературної і т. ін. тем; дискусія. *Поки йшли шумні диспути про етимологію і фонетику, .. о. Зварич мовчав* (І. Франко); *Сто раз я правий був учора, коли на диспуті з панами говорив: матерія — вічна* (П. Тичина); *Я багато знав про унію та уніатів, вів з ними уявні й справдешні диспути, знав про Польщу, про Богдана Хмельницького* (Ю. Мушкетик).

ДИСПУТА́НТ, а, *ч.* Учасник диспуту. — *Ану, Масторе, покажи нам, які ти там печеш цезареві "тістечка"? Чи, може, маєш щось інше для втомлених диспутантів?* (Н. Королева); — *Я .. сперечатися з вами не збираюся, диспутант з мене й політик нікудишній* (Іван Ле).

ДИСПУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Брати участь у диспуті. *Марив та диспутував.., декламував Верлена* (І. Франко); *Вони диспутували про учені справи* (О. Назарук).

ДИСТА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Який знаходиться якнайдалі від центра тіла або його медіанної площини. *Спочатку термін "дистальний" був уведений стосовно до кінцівок, наприклад, кисть — дистальний відділ стосовно до передпліччя. Потім він став застосовуватися до зв'язок, судин, м'язів* (з наук.-попул. літ.).

ДИСТА́НТНИЙ, а, е. Те саме, що **дистанційний** 1. *У стилістиці звичайно визначають такі способи використання синонімів: контактне розміщення, дистантне, рамочкове, градація* (з наук. літ.); *За характером взаємодії з подразником рецептори умовно поділяються на контактні і дистантні* (з навч. літ.).

ДИСТА́НТНО. Присл. до **диста́нтний.** *Компоненти простих висловлювань, які перебувають у сурядних відношеннях, взаємодіють дистантно, що створює умови формування на їхній основі цілих однофункціональних конструкцій — частин складної побудови* (з наук. літ.).

ДИСТАНЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється або діє на певній відстані, дистанції. *Щоп'ять-щодесять хвилин деренчить телефон і щось нагукує з апарата її схибнута колега. Вона повідомила, що за нею стежать з даху сусіднього будинку і вже зробили дистанційні заміри* (Л. Костенко); *Оксана, у теплому светрі до колін, згорнулася калачиком на дивані і традиційно клацала кнопками на дистанційному пульті, перемикаючи телевізійні канали* (А. Кокотюха).

2. Прикм. до **дистáнція** 3. *Посадова особа, відповідальна за організацію утримання колії на дистанції, — дистанційний начальник* (з наук.-попул. літ.).

Дистанційна осві́та *див.* **осві́та.**

ДИСТАНЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дистанці́йний.** *Для сучасного розвитку дистанційного навчання учнів виділяють такі його типи, які відрізняються між собою за ступенем дистанційності, індивідуалізації та продуктивності* (із журн.).

ДИСТАНЦІ́ЙНО. Присл. до **дистанці́йний.** *Я вирішив зцілювати хворих дистанційно. Тобто на відстані* (Любко Дереш); *Керування станцією здійснюється дистанційно — з операторної зали, де застосовано новітнє програмне забезпечення* (з газ.).

ДИСТАНЦІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дистанціюва́ти.** *Ідеться не тільки про відсутність драматичного таланту співачки, швидше, про інший тип темпераменту — холодний, дистанційований, схильний тримати свої емоції подалі від людського ока* (з газ.); // *у знач. прикм.* Який дистанціювався від кого-, чого-небудь. *Герой твору зосереджений на власних думках, переживаннях, стриманий і дистанційований* (з наук. літ.).

ДИСТАНЦІЙО́ВАНІСТЬ, ності, *ч.* Властивість за знач. **дистанційо́ваний.** *Плинність процесу інтеграції залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед*

яких визначальними є дистанційованість культур і менталітетів народів, що перебувають у взаємодії, рівень економічного розвитку країн, у які прибувають вихідці з інших етносів, і країн, з яких вони прибувають, рівень демократичності суспільства та ін. (з наук. літ.).

ДИСТАНЦІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дистанціюва́ти.** *На початку вересня 1916 р. після двох років політичних і дипломатичних маневрів та поступового дистанціювання від колишніх союзників — центральних держав — у Бухаресті була підписана угода про приєднання Румунії до Антанти* (з навч. літ.).

ДИСТАНЦІЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., кого, що і без прям. дод.* Створювати дистанцію; віддаляти, відмежовувати. *Зрештою, і особливо нав'язливого кокетства не було, бо трохи дистанціювала простакуватих степових синів строга галицька врода дівчини* (С. Процюк); *Дуже важливо дистанціювати історичне значення подій війни від політики, це сприятиме виходу на платформу єдиної пам'яті стосовно війни* (із журн.).

ДИСТАНЦІЮВА́ТИСЯ, ююся, юєшся, *недок. і док.* Дотримуватися певної дистанції, певної відстані від кого-, чого-небудь. *Прохолодне ставлення уряду, його прагнення дистанціюватися від Центральної Ради, активізація антиукраїнських настроїв серед неукраїнської частини населення не сприяли створенню ґрунту для переговорного процесу* (з наук. літ.).

ДИСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* 1. Відстань, проміжок між ким-, чим-небудь (у просторі, часі і т. ін.). *Дехто з них* [жінок] *вважав, що молода жінка дерла носа і створювала між собою і ними образливу дистанцію* (Я. Галан); *Артилерії наказано обстріляти австрійську лінію на ближчій дистанції* (Б. Антоненко-Давидович); *Ігор став навпроти, але тримав припустиму дистанцію* (А. Кокотюха).

2. *спорт.* Відстань між стартом і фінішем. *Зрештою, дистанція була визначена, групи розподілені, й настала та мить, коли пролунав з іграшкового пістолета стартовий постріл* (О. Гончар); *Дистанція кросу проходила по дуже пересіченій місцевості з багатьма крутими віражами і спусками* (з газ.).

3. Адміністративно-технічний підрозділ на залізниці. *Основним завданням дистанції є поточне утримання колії, земляного полотна, споруд і пристроїв колійного господарства у робочому стані для безпечного і безперебійного руху поїздів* (з наук.-попул. літ.).

ДИСТИЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Дієпр. пас. до **дистилюва́ти.** *Компанія "Укрхімресурс" виробляє та експортує дистильований гліцерин до країн СНД, Прибалтики, Румунії, Угорщини, Чехії та інших країн* (з газ.); * Образно. — *На диво самовпевнений тип; він не має сумніву, що життя його стовідсотково правильне, дистильоване* (О. Гончар).

△ **Дистильо́вана вода́** *див.* **вода́.**

ДИСТИЛЮВА́ННЯ, я, *с., фіз., хім.* Розділення рідких сумішей на відмінні за складом фракції. *Процес дистилювання базується на відмінності температур кипіння компонентів суміші* (з наук. літ.); *Змінний інженер .. запропонував підвищити продуктивність свого цеху, перевівши прилади з періодичного дистилювання на безперервне* (Ю. Шовкопляс).

ДИСТИЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., що, фіз., хім.* Очищати рідину перегонкою. *Дистилювати воду — це очищати її від розчинених у ній мінеральних солей, органічних та інших домішок* (із журн.).

ДИСТИЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок., фіз., хім.* Пас. до **дистилюва́ти.** *Дизельне паливо дистилюється при температурі від 200 °C до 380 °C* (з наук.-попул. літ.).

ДИСТИЛЯ́Т, у, *ч., фіз., хім.* Продукт дистилювання. *У 1810 р. у Департаменті гірництва у Дрогобичі були отримані перші дозволи на видобуток і переробку нафти. Одержаний у результаті перегонки нафти нафтовий дистилят застосовували для освітлення вулиць* (із журн.); *У морській лабораторії проходить випробування електродизельна установка. Це потужний опріснювач, що добуває дистиляти з води, яка містить до 20 грамів солі в літрі* (з газ.).

ДИСТИЛЯ́ТНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до дистиляту. *За способом виробництва мастило буває дистилятним і залишковим. Дистилятне мастило отримують внаслідок вакуумної перегонки мазуту з продуванням водяною парою* (з наук.-техн. літ.).

ДИСТИЛЯ́ТОР, а, *ч.* Апарат для дистиляції. *Пропонуємо дистилятори. Продуктивність 5 л/год для отримання дистильованої води медичного, побутового і технічного призначення* (з мови реклами).

ДИСТИЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до дистиляції. *У дистиляційних системах вода спочатку випаровується, а потім конденсується* (з наук. літ.); *Великі власники нафтових промислів, озокеритових шахт, дистиляційних фабрик не жили в Бориславі* (П. Колесник).

ДИСТИЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., фіз., хім.* Те саме, що **дистилюва́ння.** *Дистиляція застосовується в хімічній, нафтопереробній, фармакологічній та інших промисловостях, у лабораторній практиці* (з наук. літ.); *Для живлення парових котлів на електричних станціях і великих заводах потрібна дуже чиста вода; з цією метою часто застосовується її дистиляція* (з навч. літ.).

ДИСТИМІ́Я, ї, *ж., мед.* Порушення настрою, що характеризується смутком, пригніченістю, невдоволенням, гнівливістю. *Дистимію супроводжують такі симптоми: безсоння або підвищена сонливість, втома чи недостатність енергії, понижена самооцінка, песимізм, відчуття безнадії та ін.* (з наук. літ.); *Дистимія часто виникає після фізичного виснаження, тривалих і значних переживань* (з наук.-попул. літ.); *Діагноз "дистимія" може бути встановлений, якщо цей розлад продовжується не менше двох років* (із журн.).

ДИСТИНКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Відмітний, розпізнавальний, характерний. *Процесуальність як дистинктивна ознака політичного дискурсу стала визначальним фактором для виділення політичного дискурсу як форми політичної дії, частини політичного процесу* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Диференційний, розрізнювальний. *Фонема — це єдність дистинктивних ознак (властивостей)* (з наук. літ.).

ДИСТИ́НКЦІЯ, ї, *ж.* Пізнавальна діяльність, у процесі якої фіксується відмінність між предметами дійсності або елементами свідомості. *Дистинкція як пізнавальний акт трапляється уже в працях Арістотеля* (з наук.-попул. літ.).

ДИ́СТИХ, а, *ч., літ.* Проста дворядкова строфа; двовірш. *Вільні ритми і витончені асонанси не чужі поетові: "Папуга", "Прочитавши Містралеві спогади" і інші вірші показують, що з Рильського майстер не тільки в сонеті, октавах, елегічних дистихах* (М. Зеров); // Вірш, який складається з таких строф. *Павло Тичина ще на світанку своєї поетичної діяльності, року 1918-го, написав дистих "На могилі Шевченка"* (М. Рильський).

ДИСТОНІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до дистонії. *Ін'єкція ботулотоксину в окремі м'язи, які надмірно скорочуються, може ефективно зменшити дистонічний тремор* (із журн.).

ДИСТОНІ́Я, ї, *ж., мед.* Патологічне порушення тонусу тканин організму. *М'язова дистонія проявляється звичайно спазмами у м'язах плечей, шиї, тулуба і кінцівок* (з наук. літ.).

△ **(1) Вегетати́вно-суди́нна дистоні́я** — судинна дистонія, зумовлена порушенням функцій вегетативної нервової системи. *Вегетативно-судинна дистонія за гіпертензивним типом часто буває у підлітків з прискореним фізичним розвитком* (з навч. літ.).

ДИСТО́РСІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Викривлення зображень в оптичних системах через нерівномірне збільшення предметів об'єктивом від його середини до країв. *Дисторсія виникає в результаті того, що лінійне збільшення різних частин зображення є неоднаковим* (з наук. літ.); *При дисторсії порушується подібність між об'єктом і його зображенням, але різкість зображення не порушується* (з наук.-попул. літ.).

2. *мед.* Розтягнення або розрив зв'язок суглоба. *Дисторсія трапляється внаслідок раптового і різкого руху в незвичайному для суглоба напрямку (наприклад, підвертання ступні в гомілковому суглобі назовні)* (з наук.-попул. літ.); *Лікування дисторсії включає іммобілізацію м'якою або гіпсовою пов'язкою* (з навч. літ.).

ДИСТРЕ́С, у, *ч., мед.* Тяжкий стрес із негативними наслідками для організму. *Дистрес може викликати функціональні та патологічні порушення організму* (з наук. літ.); *Дистрес чинить дезорганізуючий вплив на діяльність і поведінку людини* (із журн.).

ДИСТРЕ́СОВИЙ, а, е, *мед.* Стос. до дистресу. *Дистресовий розлад; Дистресовий стан.*

ДИСТРИБУТИ́В, у, *ч., інформ.* Набір файлів, необхідних для встановлення програми. *Дистрибутив звичайно містить програми для початкової ініціалізації системи* (з наук.-попул. літ.).

ДИСТРИБУТИ́ВНИЙ[1], а, е, *інформ.* Стос. до дистрибутиву. *Дистрибутивний пакет Microsoft.*

ДИСТРИБУТИ́ВНИЙ[2], а, е. Стос. до дистрибуції. *Сьогодні деякі естонські підприємства, зокрема харчової промисловості, зацікавлені у створенні дистрибутивної мережі в Україні й активно шукають партнерів для співробітництва* (з газ.); *У наведених моделях представлено дистрибутивні властивості граматичних класів — компонентів моделі щодо їхньої синтагматичної сполучуваності у лінійному ланцюжку слів у реченні* (з наук. літ.).

△ **Дистрибути́вний ана́ліз** *див.* **ана́ліз.**

ДИСТРИБУ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Організація збуту товару, розподіл товару мережею збуту. *Компанія повністю сконцентрована на першочергових завданнях — наданні якісного сервісу власникам полісів, а також підтримці та розвитку ключових каналів дистрибуції* (з газ.).

2. *лінгв.* Сукупність контекстів, у які може потрапляти певна мовна одиниця. *Поняття дистрибуції відображає той факт, що кожна одиниця (за винятком речення) має обмежену більшою чи меншою мірою здатність сполучатися з іншими подібними одиницями* (з наук. літ.).

ДИСТРИБ'Ю́ТОР, а, *ч.* Фізична або юридична особа, що займається збутом продукції. *Угода фірми передбачає виконання дистриб'ютором ряду функцій, пов'язаних з реалізацією товару: організацію реклами в певному регіоні, надання покупцям сервісних послуг, аналіз кон'юнктури ринку та відгуків покупців про придбані ними вироби фірми тощо* (з наук.-попул. літ.); *Дистриб'юторами можуть бути супермаркети, гуртовики, дилери, брокери* (із журн.).

ДИСТРИБ'Ю́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до дистриб'ютора. *Як правило, укладаючи дистриб'юторський договір, сторони зазначають територію, на якій буде працювати дистриб'ютор. Це може бути ціла країна (особливо, коли виробником є іноземне підприємство); окремий регіон; область, район* (із журн.); *Дистриб'юторській компанії потрібен торговий представник* (з мови реклами).

ДИ́СТРИ́КТ, у, *ч.* 1. Адміністративна одиниця у США, Великобританії та деяких інших державах. *Дистрикт у США і Великобританії — це судовий або виборчий округ* (з наук.-попул. літ.).

2. Нижча адміністративно-територіальна одиниця в Росії XVIII ст. *Кожна провінція Росії ділилась на 5 дистриктів (за Петра І), які складались із 1500–2000 дворів* (з наук. літ.).

3. Адміністративно-територіальна одиниця, створена під час німецької окупації на території Східної Галичини. *Україну німці поділили на "Райхскомісаріат Україна", дистрикт "Галичина" у складі "Генерал-губернаторства" і "Трансністрію"* (з наук. літ.).

ДИСТРО́ФІК, а, *ч., розм.* Хворий на дистрофію. — *Так, так — Скоробагатський... — пригадав тепер і лікар того нерухомого дистрофіка з нитюватим пульсом і ледве чутним диханням* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Я віддаю на суд свої творіння Не вам, дистрофікам людських чуттів, а тим, Душею чистим, серцем молодим, Що не згинаються у бурях і турботі* (Л. Забашта).

ДИСТРОФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **дистрофі́я.** *Розвиток дистрофічного процесу можна затримати введенням невеликої кількості кальцієвої солі АТФ* (з наук. літ.); *Він дійшов, кінець кінцем, до дистрофічного стану* (Б. Антоненко-Давидович).

ДИСТРОФІ́Я, ї, *ж.* Розлад, порушення живлення тканин, окремих органів, організму в цілому. *Дистрофія — процес, який виникає у зв'язку з порушенням обміну речовин і характеризується появою в тканині продуктів обміну речовин, змінених якісно і кількісно* (з наук. літ.); *Щодо дистрофії міокарда, то в деяких випадках працездатність може бути збережена* (з наук. літ.); — *Нічого страшного .. Це у вас просто виснаження, дистрофія, від поганого харчування* (Н. Рибак).

ДИСУЛЬФА́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат із групи сульфаніламідів, що застосовується для лікування дизентерії та колітів. *Дисульфан є похідним білого стрептоциду* (із журн.).

ДИСФА́ГІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Розлад акту ковтання. *Дисфагія є симптомом захворювань стравоходу, суміжних із ним органів або неврогенних розладів акту ковтання* (з наук. літ.); *Дисфагія виявляється утрудненням або неможливістю ковтання, болями у момент ковтання* (із журн.).

ДИСФАЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Те саме, що **афа́зія.** *При дисфазії людина або зовсім не може говорити, або в неї порушується зміст мовлення та його розуміння* (із журн.).

ДИСФЕМІ́ЗМ, у, *ч., лінгв.* Заборонене звичаєм, правилами пристойності грубе слово або вислів, замість якого використовується інше, що замінює його, пом'якшене або нейтральне. *Дисфемізмами стосовно слів "глибинка", "по-*

просити", "ви не праві" є "провінція", "вигнати", "ви брешете" (з наук.-попул. літ.).

ДИСФОНІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад голосу при захворюваннях гортані, перенапруженні голосового апарату. *Проявами дисфонії є охриплість, фальцет, слабкість голосу* (із журн.).

ДИСФОРІ́Я, ї, *ж., мед.* Розлад настрою, при якому пригнічений стан поєднується з дратівливістю, озлобленістю, похмурістю та схильністю до агресії. *Дисфорія виникає найчастіше при епілепсії, шизофренії, різних органічних захворюваннях центральної нервової системи, психопатіях* (з наук. літ.); *Тривалість дисфорії — декілька годин або днів, рідше — тижнів* (із журн.).

ДИСФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до дисфункції. *Дисфункціональні дії; Дисфункціональні порушення головного мозку; Дисфункціональні розлади товстої кишки.*

ДИСФУ́НКЦІЯ, ї, *ж.* 1. *мед.* Порушення, розлад функції якого-небудь органа, системи, тканини організму. *Дисфункція жовчного міхура характеризується розладом його моторної активності, скоротності у відповідь на їжу* (з наук. літ.); *Пароксизмальні розлади в більшості випадків є проявом дисфункції надсегментарного рівня вегетативної нервової системи* (з наук. літ.).

2. *перен.* Порушення нормального ходу, розвитку чого-небудь. *Обмеженість і недосконалість кримінологічних знань викликає неадекватні підходи у вирішенні питань практичного характеру, які ведуть до дисфункцій у правозастосовній, правоохоронній і запобіжній діяльності та в цілому у сфері протидії злочинності* (з наук. літ.); *Дисфункції окремих економічних та правоохоронних інститутів стимулюють такі поширені в постколоніальних країнах соціальні явища, як корупція, хабарництво, казнокрадство, клановість (сімейна або регіональна), кумівство, протекціонізм за ознакою етнічного походження та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДИСЦИПЛІ́НА[1], и, *ж.* Твердо встановлений порядок, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів колективу. *Вольдемар завжди відзначався дисципліною справжнього кадрового офіцера* (Д. Бузько); // Витриманість, звичка до суворого порядку. *Я більш ні про що не можу думати, се навіть не дає мені нічого свого писати .. Нема ще дисципліни думки!* (Леся Українка); *Нечіпай похмуро спалахнув, але дисципліна примушувала його стримати свої почуття* (І. Микитенко).

Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.) див.* **скоря́тися.**

△ **(1) Ве́ксельна дисциплі́на** — сукупність правил точного виконання вексельних зобов'язань. *Вексельна дисципліна передбачає необхідність для зобов'язаних за векселем осіб виконувати свої зобов'язання без порушень і зволікань* (з наук.-попул. літ.); *Нормальна організація вексельного обігу передбачає безумовне дотримання вексельної дисципліни* (із журн.).

ДИСЦИПЛІ́НА[2], и, *ж.* Галузь наукового знання, навчальний предмет. *В інституті Денис учився наполегливо, а в спеціальних дисциплінах був невтомний* (І. Сенченко); *Інформатику розглядають як комплексну наукову дисципліну, що методами системного аналізу вивчає всі аспекти розробки, проектування і функціонування складних комп'ютерних систем, їх використання в різноманітних сферах, а також методи формалізації та перетворення інформації* (з наук. літ.); *Обидва учні вивчали як загальноосвітні, так і спеціальні дисципліни: кораблебудування, складання морських карт та користування ними* (з наук.-попул. літ.).

ДИСЦИПЛІНА́РНИЙ, а, е. Стос. до дисципліни *(див.* **дисциплі́на[1]**). *Хоча я розумів, що сержант не порушує дисциплінарного статуту, що він намагається вивести нашу обслугу на перше місце в підрозділі і ніяких особистих рахунків зі мною не зводить, все ж мені було прикро та боляче* (Є. Доломан); *Борис Савович втілюватиме начало, так би мовити, мужське, суворе, дисциплінарне, а Марися Павлівна має внести начало материнське* (О. Гончар); // Пов'язаний із порушенням дисципліни. *Дисциплінарних стягнень не мав* [Андрій Голуб]. *Має подяку від командуючого флотом* (В. Кучер); — *Перекажеш своєму командирові од мене, щоб дав тобі дисциплінарну кару за паління цигарок у нічному переході* (М. Трублаїні).

△ **Дисципліна́рний батальйо́н** *див.* **батальйо́н.**

ДИСЦИПЛІ́НКА, и, *ж., ірон., фам.* Зменш. до **дисциплі́на[1].** — *А дисциплінка все-таки, хлопці, непогана річ* (Ю. Бедзик); — *А там же дисциплінка, скажу я вам... Порядок залізний. — А без твердого порядку що ж би то й за мореходка була!* (О. Гончар).

ДИСЦИПЛІНО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дисциплінува́ти.** *Ми підперезали охайніше пасками наші шинелі, щоб мати справжній дисциплінований вигляд* (Б. Антоненко-Давидович); *Інколи він озирався на спритних друкарок та рахівників .. або на не в міру дисциплінованого писаря-діловода* (Іван Ле).

2. *прикм.* Який незмінно дотримується вимог дисципліни, правил поведінки і т. ін.; організований, витриманий. *Суцільними колонами підходили знесилені, але дисципліновані січовики* (Я. Качура); *З його, Ласовського, писань постає виразно інша особа — той самий перший студент і зразковий відмінник, дисциплінований тетин небіж* (Ю. Андрухович); // *рідко.* Здійснюваний на засадах, принципах суворої дисципліни. *Від'їздили свої, рідні, близькі .. люди, які не змогли подолати ні їх, ні себе. Їм бракувало для цього досвіду, високого інтелекту й дисциплінованої волі* (І. Микитенко).

ДИСЦИПЛІНО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **дисциплíнований;** звичка, уміння дотримуватися дисципліни. *Чайка мусив був скоритися. Тим більше, що хотів показати свою дисциплінованість* (Д. Бузько); *Він відзначався здібністю до науки й дисциплінованістю, мріяв вступити на географічний факультет і стати мандрівником-дослідником* (М. Трублаїні).

ДИСЦИПЛІНО́ВАНО. Присл. до **дисциплíнований.** — *Ви берете на себе зобов'язання працювати по-ударному й дисципліновано в повному розумінні цих слів* (Ю. Шовкопляс); *Гості дисципліновано знімали взуття* (А. Кокотюха).

ДИСЦИПЛІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого.* Привчати до дисципліни. *Я переміг себе. Я приборкав свої почуття. Я дисциплінував себе* (В. Домонтович); *Може, й не пощастить їй з оповіданням, але вона була вдоволена тим, що, взявшись до записів спостережень, дисциплінувала себе* (А. Хижняк).

ДИСЦИПЛІНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Привчатися до дисципліни. — *Лікарня як лікарня: людина в ній уперше відчує і радість життя, і власну вартість, і дисциплінується, як механізм* (Іван Ле); *У процесі шкільних занять дитина дисциплінується, у неї формується посидю-*

чість, здатність контролювати свою поведінку (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дисциплінува́ти.** *Тільки уява, що спрямовується й дисциплінується розумом, здатна з хаосу явищ і предметів творити певну картину світу* (із журн.).

ДИТБУДИ́НКІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **дитбуди́нок.** *Коли були ще в дитбудинку, до Анюти дуже звик дитбудинківський пес Чухрай* (О. Донченко); *Євгеній виріс у сиротинці, на собі пізнав усю специфіку державного виховання. Тому справою життя вважає створити хоч би одній дитбудинківській сироті нормальні домашні умови* (з газ.).

ДИТБУДИ́НОК, нку, *ч.* Скорочення: дитячий будинок — державний виховний заклад для дітей, які залишилися без опіки батьків. *В дитбудинку на краю міста діти вже полягали спати* (С. Васильченко); *Я була вже вихователькою в дитбудинку і привела теж своїх дошкільнят на свято* (О. Іваненко); — *Без батьків я. В дитбудинку ріс* (К. Гриб).

ДИТИ́НА, и, *ж.* (*мн.* **ді́ти,** ей). 1. Маленька дівчинка або маленький хлопчик. *Сільська дитина росла серед природи* (М. Коцюбинський); *Звернувшись до пані, я сказав: — Ця жінка, здається, нічого злого дитині не зробила. Ви даремно так хвилюєтесь, добродійко* (В. Винниченко); *Для дитини світ кінчається За сусіднім частоколом, — Ще Міцкевич це сказав* (М. Рильський); * У порівн. *Згадаю Енея, згадаю родину, Згадаю, заплачу, як тая дитина* (Т. Шевченко); // *перен.* Про наївну, недосвідчену людину. — *Не будь же дитиною, Марто. Зрозумій врешті, що ти говориш дурниці* (М. Коцюбинський); — *Звісно, треба буде Sophie показати світ. Вона така ще несвідома дитина...* (Леся Українка).

2. Син або дочка незалежно від їх віку. *У вдовиці був син, дитина єдина, і звали того сина Іван, а на прозвання Кармель* (Марко Вовчок); — *Ти хочеш занапастити вік своїй дитині, хочеш заперти її в монастир!* (І. Нечуй-Левицький); — *Навесні ж дожилися, — хліба не стало, та й мусив дитину віддати* [в найми] *за п'ять пудів жита та чоботята там, хоч старі* (А. Головко); * Образно. *Ця яблунька насправді вагітна, І кожне в неї яблучко — дитина!* (М. Рильський).

3. Ласкаве звертання до молодої людини. *Стара випростується, підходить до воріт: — А хто ж ти, дитино, звідки будеш?* (М. Стельмах); *Просвітліли Омарові очі, він упізнав злиденну колись дівчинку, тепер розквітлу, розкішну, тільки стурбовану чимось. — Кажу ще раз: воістину великий Аллах! Як ти тут опинилася, дитино?* (Р. Іваничук).

4. *чого, перен.* Той або те, що успадкували характерні риси своєї епохи, свого середовища і т. ін. *Арміє наша, народу дитино, Думко народу і кров його й плоть* (М. Рильський); *Я кажу про Шевченка як про дитину своєї епохи, як поета-революціонера, який закликав до розправи над українським та російським панством* (П. Тичина).

Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* **бра́ти; (1) Грудна́ дити́на,** *рідко* — дитина від народження до кінця першого року життя. *Вся Одеса без води. Грудним дітям ще видають із старих запасів* (В. Кучер); **Кімна́та ма́тері й дити́ни** *див.* **кімна́та; Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну** *див.* **трима́ти; Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́)** *див.* **узя́ти.**

◊ **Бі́сові (вра́жі, су́чі** *і т. ін.)* **ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча** *і т. ін.)* **дити́на>** *див.* **ді́ти**[1]; **Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну** *див.* **ви́хлюпнути; Дитя́ (дити́на, син) приро́ди** *див.* **дитя́; (2) Як дити́на за ця́цьку,** *зі сл.* у х о п и т и с я — дуже, сильно. — *Ну, тоді палац спалимо, там не будуть жити вдови й сироти, — не кидав свого чоловік — Дурний тебе, Левку, піп хрестив, — обурювався Лесь Якубенко. — Вхопився за ті сірники, як дитина за цяцьку, і носиться з ними, наче з писаною торбою* (М. Стельмах); **(3) Як малі́й дити́ні,** *зі сл.* г о д и т и, д о г о д ж а т и *і т. ін.* — дуже, надто, надмірно. *Тільки братова багацько гордувала. Вже ж я й годила як малій дитині, та ні, не вгодила!* (Марко Вовчок); *Де б він* [наймит] *так іншим разом стерпів панотцеві?! А тепер мусив. Годив як малій дитині* (Л. Мартович).

ДИТИ́НЕЦЬ[1], нця, *ч., іст.* Центральна укріплена частина староруського міста, огороджена стінами; кремль, за́мок. *Засурмили сурми на всіх вежах Жовківського замку, широко відчинилася брама, на баскому огирі в'їхав гетьман у дитинець* (Р. Іваничук); *Високо здіймаються в небо на високій горі вали і заборола дитинця* (В. Малик).

ДИТИ́НЕЦЬ[2], нцю, *ч., розм.* Хворобливий стан у вагітних жінок і малих дітей, який супроводиться судомами і втратою свідомості. *Причинами дитинцю може бути пологова травма, недоношеність, інфекційні захворювання та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДИТИ́НИТИСЯ, нюся, нишся, *недок., розм.* Впадати в дитинство. — *Не лякай мене. Ти що, дитинишся на старість?* (із журн.); // Поводитися як дитина; пустувати. — *Ніколи ще я так пустотливо не дитинився, бо, мабуть, ніколи ще не був так глибоко зворушений* (із журн.).

ДИТИ́НІТИ, ію, ієш, *недок., розм.* Те саме, що **дити́нитися.** — *Твоя правда, плачу, дитинію, щось вигадую собі* (Є. Пашковський).

ДИТИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дити́на** 1, 2, 3. *Дитинка спить, а доля її росте* (Номис); [Г р у ї ч е в а:] *Я ніколи не повірю, щоб Люба була справді такою дитинкою, яку вона з себе удає* (Леся Українка); — *Ти вже нікуди не підеш, тату? — Ні, дитинко* (М. Івченко); — *Розумну дитинку, Химо, маєте, — заздрили їй молодиці* (Я. Качура); * У порівн. *На зеленому горбочку, У вишневому садочку, Притулилася хатинка, Мов маленькая дитинка* (Леся Українка).

ДИТИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **дити́на** 1. *В голові все нові .. видумки дитинні, все сміються сі невинні очі карі та живі* (О. Маковей); *А ще бачив, що в неї очі розумної досвідченої жінки, а тоді, коли вона слухала його, у них проскакувало щось дитинне, наївне* (Ю. Мушкетик); *Що далі від Києва, то менше мало б зоставатися в ній дитинного світу, натомість нахабно вривався у душу світ дорослий* (П. Загребельний).

ДИТИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дити́нний.** *Під гладеньким .. чолом* [у Михайла] *ясніли очі — лагідні, дитинні .. На фронтах випало стрічати різного люду, і розумів Григорій, що та лагідність і дитинність — од віри* (В. Дрозд); *Але горе нам, коли ми забудемо про свій перший дім, горе нам, коли відірвемося ми од простоти своєї і від своєї дитинності і коли пиха та гординя почне нас поїдати* (Валерій Шевчук).

ДИТИ́ННО. Присл. до **дити́нний.** *Тішився* [хлопець], *мов дитина, і, помимо своїх сильних плечей і пишної фізичної сили, виглядав дуже дитинно* (О. Кобилянська); *Сестру я вашу так любив — Дитинно, злотоцінно* (П. Тичина).

ДИТИ́НОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **дити́нка.** *Спи, дитинонько, спи та зростай, мов сокіл!* (П. Грабовський); — *Хоч би і так, дитинонько. Але не журися. Не час*

тим журитися (О. Кобилянська); — *Дитинонько моя люба, дитинонько моя золота! А яка ж ти, серце моє, хороша і яка ж ти мені дорога* (У. Самчук).

ДИТИ́НОЧКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **дити́нка.** — *Не рвіть, дівки, барвіночку, Не збудіте дитиночку!* (з народної пісні); — *Моя дитиночко рідна! Мій синочку коханий! Краще так забавлятися, ніж підеш куди не знать за чим! — нагадала знову Катря* (Панас Мирний); [Л ю д о - м и р:] *Хай буде так, дитиночко ласкава, Мов сонечко, ти сяєш на землі...* (І. Кочерга).

ДИТИ́НСТВО, а, *с.* 1. Дитячий вік, дитячі роки. *Спогади про раннє дитинство остались у мене хаотичні* (С. Васильченко); *Пушкін і Шевченко .. Які несхожі були у них дитинство та юність!* (М. Рильський); — *Для кожного дорогі місця, з якими пов'язані дитинство чи юність. Хіба не так?..* (Є. Доломан); // Стан дитини до повноліття. *Особлива увага приділяється охороні материнства й дитинства* (з мови документів).

2. *кого, чого, перен.* Зародок, початок чого-небудь. — *Ви помиляєтеся, — сказав він переконано. — Дитинство людства минуло. Раніше люди були наївніші, їх легше було розчулити. Тепер нас розчулити важче* (Ю. Мушкетик); *Доіндустріальна й постіндустріальна ери, дитинство й старість цивілізації — злиплись докупи* (О. Забужко).

◊ **Впада́ти / впа́сти в дити́нство** *див.* **впада́ти**[1].

ДИТИНЧА́, а́ти, *с.* 1. Зменш.-пестл. до **дити́на** 1. *Варя тиснула до своїх грудей своє маленьке дитинча* (М. Хвильовий); *Так дитинча мале всміхається в колисці, коли над ним пливуть якісь неясні сни* (В. Сосюра); *У новій хаті оселиться молода господиня, і любе дитинча заколишеться в плетеній колисці* (М. Стельмах).

2. *перен.* Маля тварини. *Скавчання дитинчат тварини всередині печери зробилося майже одразу гучнішим* (В. Владко); *Сарна відчула, що попереду в засідці нишкне людина, і тому зупинилася, сподіваючись, що дитинча зробить те саме, але козеня не звертало на матір ніякісінької уваги* (П. Загребельний); *У верблюдиці ж удома лишилося дитинча, тож її не доводиться особливо й підганяти, сама щосили біжить* (І. Білик).

ДИТИНЧА́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **дитинча́.** *Моє дитинчатко хороше! Зростай, веселися, живи!* (М. Бажан); — *Кожен візьме те, що буде йому до смаку. Вам, Ван Лун, — бронтозавряче дитинчатко, Соколові — археоптерикс, ну, а ми з Галею на місці подивимося* (В. Владко); * У порівн. *Ще дівчиною голубила кошенятко, як дитинчатко* (Панас Мирний).

ДИТИНЯ́, ня́ти, *с., розм.* 1. Те саме, що **дитя́.** *Малі дитинята, такі, що ще не здужають ходити, лазять круг своєї запертої хати* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Дитиня дала-бись до мене, а сама* [дочка] *до Львова в мамки* (Л. Мартович).

2. *перен.* Маля птаха. *Беркут кубло в'є на скелі, Як почує дитинят, І під крилами в оселі Береже своїх птенят* [пташат] (Я. Щоголів).

ДИТИНЯ́ТКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **дитиня́.** *Усміхнулось немовлятко, Дитинятко, пташенятко: Близько, близько, близько татко, Рідний дім і рідний дим* (М. Рильський); *Хоч Ворона .. надирала собі горло, лаючи та проклинаючи погану розбійницю, Гадюка в норі хрупала її дитинятко* (І. Франко).

ДИТИ́НЯЧИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дитя́чий.** *Дитинячі забави .. пригадуються йому неясно, мов крізь сон* (І. Франко); *Пані Шумінська полинула думкою в далеке минуле, десь у хвилини наймолодших, дитинячих літ* (Н. Кобринська); *Я наступав далі. — А ви чого? — кричала вона з дитинячим острахом. — Зупиніться! Ні кроку далі!* (У. Самчук).

ДИТКО́Р, а, *ч., рідко.* Скорочення: дитячий кореспондент. *Дмитро Ступак майже хлопчик іще, але вже давно газетяр. Він став ним років з десяти, коли був диткором газети* (Т. Масенко).

ДИТМАЙДА́НЧИК, а, *ч.* Скорочення: дитячий майданчик. *Тихо сиплеться листя, і малюки збирають його у великі гарні букети, на дитмайданчику вереск і сміх* (М. Олійник); *Як і на будівництво дитмайданчиків, на муніципальне молодіжне житлове кредитування гроші надходять із Фонду соціально-економічного розвитку міста* (з газ.).

ДИТМІСТЕ́ЧКО, а, *с.* Скорочення: дитяче містечко. *У дитмістечку рано по весні, Коли п'ятнадцять сповнилось мені, .. Мене тоді приймали в комсомол* (П. Воронько); *На базі комун і дитмістечок функціонували семирічки та профшколи, майстерні, які давали дітям освіту та фах* (із журн.).

ДИТСАДО́К, дка́, *ч.* Скорочення: дитячий садок. *Надійшла ще одна весна. Частина вихованців дитсадка уже ходила до школи* (В. Бичко); *Оленку сьогодні в дитсадок не пустили, бо в неї температура* (С. Журахович); *Молода мама вела двох дітей у дитсадок* (Любко Дереш).

ДИТСАДО́ЧОК, чка, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дитсадо́к.** — *Кицю, кицю, кинь тужить — В дитсадочку будем жить* (Г. Бойко); — *Працюю. У дитсадочку вихователькою...* (А. Михайленко).

ДИТЯ́, тя́ти, *с.* Зменш.-пестл. до **дити́на.** — *Спасибі батькові й матері, що своє дитя рано будили і доброму ділу навчили* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Щоб часом якого лиха там з ним не скоїлося. Дитя ж воно ще* (В. Кучер); — *Ой лишенько, яке ж ти ще теля, Юро! — Щось я тебе не збагну: то я — хороший, то дурний, то хлопець, то дитя...* (Є. Доломан); *Марія зриває покривало й забирається в ліжко в чому була. Ледве встигає прикрити себе, як двері прочиняються. — Що з тобою, дитя моє? Від дядечка нічого не сховаєш, і все ж вона твердить, що захворіла, її трясе, морозить* (Б. Левін); [Р і ч а р д:] *Ні, не здіймається рука на тебе* [статую], *дитя моєї розпачі і туги* (Леся Українка); *О, що за даль ясна, що за цвітінь чудова, Співучий Києве, дитя живих століть!* (М. Рильський); * У порівн. *Марія .. стрепенулась. Пригорнулась, Неначе злякане дитя, до Йосипа свого старого* (Т. Шевченко).

◊ **(1) Дитя́ (дити́на, син) приро́ди** — людина, близька до природи, без культурних навичок. *Ще перед двома роками був* [Янош], *можна сказати, дикун, дитя природи, а нині в жаднім салоні не повстидається* (І. Франко); *З цими дітьми природи треба було політикувати* (В. Винниченко); *Кров приливає гуцулові до тіла, і святкують сини природи спільне свято з матір'ю природою* (Г. Хоткевич).

ДИТ'Я́СЛА, я́сел, *мн.* Скорочення: дитячі ясла. — *Вечором я не чую під собою землі і біжу в дит'ясла по сина* (С. Чорнобривець).

ДИТЯ́ТКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **дитя́.** *Старі при собі держать унучечку. Славне таке дитятко, що годі!* (Марко Вовчок); *Біля рідної матки добре дитятку* (прислів'я); *Їжачок, Мале дитятко, Сам полив З посівом грядку*

(М. Стельмах); — *Що з тобою, дитятко? Так і не змогла звикнути? Гризе жаль за минулим? — О, Сато! — припала дівчина до плеча служниці і тихенько заплакала. — Нічого не можу вдіяти з собою* (О. Бердник).

ДИТЯ́ТОНЬКО, а, *с., розм.* Пестл. до **дитя́тко.** *Свахи затягли: Радуйся, матінко! Ведем .. дитятонько* (І. Франко).

ДИТЯ́ТОЧКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **дитя́тко.** *А дівчинка, справді, як та квіточка розпукується; таке славне дитяточко, веселе й здорове, на пречудо!* (Марко Вовчок); *У нашім раї на землі Нічого кращого немає, Як тая мати молодая З своїм дитяточком малим* (Т. Шевченко).

ДИТЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дити́на** і **ді́ти**[1]. *Мені здалося, що несподівано вернулись мої давні дитячі літа* (І. Нечуй-Левицький); *Дитячий сміх розноситься в садах* (В. Сосюра); *Інтуїтивно відчувши тривогу дитячої душі, пасажири повернули до Ференца обличчя, але тільки всміхнулися, замилувавшись його ручками навколо материної шиї* (Р. Андріяшик); * У порівн. *Веселий, ніби дитячий, сміх розтулив тітчині вуста й розлігся по хаті разом з дядьковим сміхом* (М. Коцюбинський); // Признач. для дітей. *Казку сю я хотіла послать в Галичину в дитячий журнал, якщо вдасться мені добре ця проба, то писатиму більш* (Леся Українка); *Якась сільська молодиця пильно приглядалась до двомісної дитячої коляски* (Є. Гуцало); // *у знач. ім.* **дитя́ча,** чої, *ж.* Кімната для дітей. *Отець Йосип навшпиньки ввійшов до кімнати, що й досі звалася дитячою, дарма що в ній з чотирьох синів лишався тепер тільки один Яків, та й той уже підліток* (Б. Антоненко-Давидович); *Там, у дитячій, не світилося, але відблиски заграв кидали крізь вікно широку смугу червонуватого світла* (Ю. Смолич).

2. Власт. дитині; такий, як у дитини. *Через стрічки було видно тонкий, рівний, як стріла, ще дитячий стан* [Онисі] (І. Нечуй-Левицький); *Дитячою щирістю переконливо звучали її слова* (Іван Ле); // *перен.* Не такий, як у серйозної, дорослої людини; незрілий, наївний. *На дитячий розум перейшов* (Номис); — *В тебе дитяче мислення, — з жалем відповів Свамі. — Ти на перших ступенях філософського пізнання* (О. Бердник); // *у знач. ім.* **дитя́че,** чого, *с.* Власт. дитині, характерне для її поведінки і т. ін. *В ній було ще багато дитячого, вона хвилювалась і червоніла* (І. Микитенко).

Дитя́ча консульта́ція *див.* **консульта́ція; Дитя́че місте́чко** *див.* **місте́чко**[2]; **Дитя́чий буди́нок** *див.* **буди́нок; Дитя́чий майда́нчик** *див.* **майда́нчик; Дитя́чий садо́к** *див.* **садо́к**[1]; **Дитя́чі я́сла** *див.* **я́сла.**

△ **Дитя́че мі́сце** *див.* **мі́сце.**

ДИТЯ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **дитя́чий** 2. *І от вона слухає лекції доктора Руді. Яка увага, яка покірність, яка мила, тепла, зворушлива дитячість!* (В. Винниченко); *Не пойнялися очі їх* [краснодонців] *сльозою, Хоч стільки ще дитячості у них, Коли вони на страту, як до бою, Ішли по рідних вулицях сумних* (В. Бичко).

ДИТЯ́ЧО, *рідко.* Присл. до **дитя́чий** 2. — *Тьотіцька Гася, — дзвеніло дитячо з вікон будинку* (А. Головко).

ДИФАМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поширення у будь-якій формі дійсних чи вигаданих відомостей, що принижують честь, гідність чи репутацію особи, установи або організації. *Дифамація може здійснюватися у письмовій (пасквіль, наклеп) або усній (лихослів'я, обмовляння) формах* (з наук.-попул. літ.); *Тільки недостовірна дифамація у вигляді наклепу передбачає кримінальну відповідальність* (із журн.).

ДИФЕРЕ́НТ, *ч.* 1. *род.* а, *мор.* Кут поздовжнього нахилу судна, який викликає різницю осадки носа й корми. *Диферент судна впливає на поворотність судна, умови роботи гребного гвинта, прохідність у льодах тощо* (з наук.-попул. літ.); *Здебільшого судна плавають із диферентом на корму* (із журн.); *За бортами заклекотіла в цистернах вода. Човен, з незначним диферентом на ніс, пішов під воду* (В. Логвиненко).

2. *род.* у, *фін.* Різниця в ціні товару при його замовленні та одержанні. *Нарахувати диферент.*

ДИФЕРЕНЦІА́Л, а, *ч.* 1. *мат.* Довільний приріст незалежної змінної величини. *Диференціал функції кількох змінних дорівнює сумі її частинних диференціалів* (з наук. літ.); *Поняття диференціала тісно пов'язане з поняттям похідної і є одним з найважливіших у математиці* (із журн.).

2. *техн.* Механізм у трансмісії колісних машин, який забезпечує ведучим колесам необхідну різницю у швидкості обертання на поворотах. *Диференціал дає змогу ведучим колесам обертатися з різною швидкістю на поворотах і під час руху автомобіля по нерівній дорозі* (з наук. літ.); *Півосі з'єднують диференціал з ведучими колесами і приводять їх у дію* (з наук.-техн. літ.).

ДИФЕРЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *мат.* Стос. до диференціала (у 1 знач.). *Диференціальний оператор часто є розширенням оператора, природно обумовленого фіксованим диференціальним виразом на деякій множині нескінченно диференціальних перетинів даного векторного розшарування* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **диференці́йний.** *Американська пшениця і високе німецьке мито на хліб підрубало нас* [великих землевласників] *на пні. Німеччина ж, наскільки мені відомо, зняла диференціальний тариф* (М. Стельмах); *Диференціальний підхід до вибору методів лікування та підбір адекватної медикаментозної терапії дозволили суттєво покращити результати лікування хворих* (із журн.).

△ **Диференціа́льна ре́нта** *див.* **ре́нта; Диференціа́льне рівня́ння** *див.* **рівня́ння; Диференціа́льне чи́слення** *див.* **чи́слення.**

ДИФЕРЕНЦІА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поділ, розчленування чого-небудь на окремі різнорідні елементи. *Разом із суспільним поділом праці та диференціацією суспільства на багатих і бідних, вільних і рабів виникає і нове історичне явище — класи* (з наук. літ.); *Змінилися значення слів, поширилась їх семантика, слова набули нової диференціації значень* (з наук. літ.).

(1) Ге́ндерна диференціа́ція — класифікація груп населення за належністю до певної статі. *Гендерна диференціація оплати праці, з погляду гендерної теорії, — це різниця в оплаті праці жінок і чоловіків* (з наук.-попул. літ.); *Гендерний вимір сприяє виробленню нового погляду на літературний твір, а його інтерпретація з урахуванням гендерної диференціації забезпечує пошук форм, які б відображали символи жіночого досвіду, формуючи тим самим гендерну поетику* (із журн.).

ДИФЕРЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е. Різний, відмінний, який дозволяє розрізняти щось. *Лексеми об'єднуються в ряд опозицій та мікропарадигм на основі диференційних ознак* (з наук. літ.); *Щоб вивчити попит на ринку, проводять його сегментацію, тобто розбивають на чіткі сегменти: групи реальних та потенційних покупців, щоб здійснити диференційний підхід до них* (із журн.).

Диференці́йний словни́к *див.* **словни́к.**

ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **диференціюва́ти.** *Науково-технічний прогрес зумовлює нерівнозначні, диференційовані за галузями промисловості зміни в підвищенні продуктивності праці* (з наук. літ.).

ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **диференційо́ваний.** *Особливо велике значення має дослідження діалектної диференційованості української розмовної мови на кожному з етапів історичного розвитку української народності* (з наук. літ.).

ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНО. Присл. до **диференційо́ваний.** *У своїх кращих виступах М. Драгоманов умів диференційовано розглядати процеси, що відбуваються в суспільному і національному русі України* (з наук. літ.); *Весняний передпосівний обробіток ґрунту треба провадити диференційовано, з урахуванням стану ґрунту й умов погоди, а також культури, яку висівають* (із журн.).

ДИФЕРЕНЦІЮВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **диференціюва́ти** і стан за знач. **диференціюва́тися;** диференціація. *Коли підприємство чи фірма виробляє асортиментну групу товарів різного рівня якості (високого, середнього і допустимого), то вони можуть використовувати ступеневе диференціювання цін* (з наук. літ.); *У Конституції та в Законі "Про бюджетні права" закріплюються права держави та місцевих органів влади і управління на затвердження своїх бюджетів, на диференціювання доходів і видатків між різними ланками бюджетної системи, порядок їх складання, розгляду та ухвалення* (з навч. літ.).

2. Знаходження похідної або диференціала в математичному аналізі. *У роботі наведені основи теорії диференціального числення функцій багатьох змінних (диференціювання складної функції, скалярне поле, екстремум функції двох змінних) та математичних методів розв'язання звичайних диференціальних рівнянь* (з наук. літ.); *Правило диференціювання складної функції двох змінних аналогічне правилу диференціювання складної функції однієї змінної* (з навч. літ.).

ДИФЕРЕНЦІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* 1. Розділяти, розчленовувати що-небудь на окремі елементи. *Складниками досвіду художнього сприймання є вміння спостерігати та диференціювати властивості предметів (колір, форма) і явищ, осмислювати та узагальнювати художній матеріал* (з наук. літ.); *Лише на початку XX століття австралійський імунолог Карл Ландштейнер і чеський лікар Ян Яновський диференціювали кров на чотири групи* (із журн.).

2. У математичному аналізі — знаходити диференціали функцій. *У найпростіших випадках диференціювати функцію можна з використанням визначення похідної, тобто вирахувавши відповідну межу* (з наук. літ.).

ДИФЕРЕНЦІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок. і док.* 1. Розділятися, розчленовуватися на окремі елементи. — *Ну, так, це цілком вірно, в процесі десистенції сорту диференціювались окремі індивідууми, і ось одна лінія з них пішла вгору, але, певне, вона швидко дасть злам униз, і на цьому буде могила сортові!* (М. Івченко); *Весь організм людини являє собою взаємоузгоджену систему багатьох десятків мільярдів клітин, які безперервно взаємодіють між собою, репродукуються у різних частинах тіла, диференціюються, відмирають тощо* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **диференціюва́ти.** *Внесення добрив диференціюється залежно від біологічних властивостей ґрунту* (з наук. літ.); *Бюджетний період за змістом збігається з однією зі стадій бюджетного процесу — виконанням бюджету та диференціюється стосовно Державного бюджету України й місцевих бюджетів* (із журн.).

ДИФІРА́МБ, а, *ч.* 1. У Стародавній Греції — урочиста хорова пісня на честь бога Діоніса. *Найбільшої слави здобули дифірамби, що їх співали хори, учасники яких були переодягнені в сатирів* (з наук.-попул. літ.); *Дифірамби значною мірою дали початок старогрецькій трагедії* (з наук.-попул. літ.); // Літературний жанр, близький до оди або гімну. *Лірична муза О. Маковея, мабуть, не звикла складати оди, панегірики та дифірамби* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Перебільшена похвала. *Тільки мама часом критикує гостріше, а Миша то смішить мене навіть своїми дифірамбами* (Леся Українка); *В їхніх* [кореспондентів] *щедро оплачених дифірамбах Асканія виступала романтичним островом* (О. Гончар); *Ні, не чути жодного, найменшого закиду. Тільки дифірамби!* (О. Шугай).

◊ **Співа́ти дифіра́мби** *див.* **співа́ти.**

ДИФІРАМБІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дифірамба (у 2 знач.). *Чую, що таки не видержу і впаду в ліричний, дифірамбічний тон і, замість аналізувати, почну оспівувати свого героя* (І. Франко); *Історик Соловйов .. впадав у потужний дифірамбічний пафос* (Є. Гуцало).

ДИФМАНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання перепадів тиску. *За принципом дії розрізняють рідинні та механічні дифманометри* (з наук.-техн. літ.).

ДИФОСГЕ́Н, у, *ч., хім.* Безбарвна масляниста рідина із запахом прілого сіна, яка димить на повітрі. *Дифосген використовувався в роки Першої світової війни як отруйна речовина* (з наук. літ.); *Прихований період дії дифосгену — 6–8 годин* (з наук. літ.).

ДИФРАКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **дифра́кція.** *Досліджено вплив одномірних деформаційних полів на двота багатохвильові дифракційні явища розсіяння рентгенівських променів* (з наук. літ.); *Можна дослідити взаємодію швидких нейтронів із важкими ядрами, в результаті якої виникають дифракційні явища* (з наук. літ.).

△ **Дифракці́йна ґра́тка** *див.* **ґра́тка; Дифракці́йна карти́на** *див.* **карти́на.**

ДИФРА́КЦІЯ, ї, *ж., фіз.* Огинання хвилями (звуковими, світловими і т. ін.) зустрічних перешкод. *Дифракція характерна для всіх видів хвиль* (з наук. літ.); *Проходячи крізь вузькі щілини і обходячи малі предмети, світло огинає їх. Грімальді назвав це явище дифракцією* (з наук.-попул. літ.).

ДИФТЕРИ́Т, у, *ч., розм.* Те саме, що **дифтері́я.** — *Я оце зрання виїхав з дому, бо хапаюсь в Березань. Там прокинувся дифтерит* (І. Нечуй-Левицький); *Хто міг би мене одвернути, щоб я не була з Дорою при її дифтериті? .. Я думаю, ніхто* (Леся Українка); — *У нього, мабуть, дуже гостра форма дифтериту... Я пришлю медсестру, вона візьме мазок з горла на аналіз* (В. Собко).

ДИФТЕРИ́ТНИЙ, а, е, *розм.* Стос. до дифтериту. *Вхідними воротами для збудника дифтеритного процесу можуть бути слизові оболонки рота, носа, гортані, рідше очей, ушкоджені ділянки шкіри та ін.* (з навч. літ.).

ДИФТЕРІ́ЙНИЙ, а, е, *мед.* Прикм. до **дифтері́я.** *Коли в шлункову ранку будь-яким шляхом потрапляє дифтерійна паличка Леффлера, може розвинутися дифтерія пупка* (з наук. літ.); *Збудник дифтерії — дифтерійна паличка, яка*

виділяє токсини, що зумовлюють інтоксикацію організму (з навч. літ.).

ДИФТЕРІ́Я, ї, *ж., мед.* Гостра інфекційна, перев. дитяча, хвороба, яка виявляється в ураженні верхніх дихальних шляхів, рідше — інших органів. *Дифтерія — хвороба, яка залишає іноді після себе тяжкі сліди в організмі на все життя* (з навч. літ.); *— А хіба не шкода було спочатку підставляти своїх дітей під уколи проти дифтерії? А тепер самі переконалися, що це треба робити, бо .. діти перестали хворіти й вмирати від дифтерії* (Б. Антоненко-Давидович); *Дифтерія на той час ущухла, й Марина ночувала вдома* (Микита Чернявський).

ДИФТЕРО́ЇД *див.* **дифтеро́їди.**

ДИФТЕРО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **дифтеро́їд,** а, *ч.).* Бактерії, подібні до дифтерійних паличок. *Дифтероїди широко розповсюджені в навколишньому середовищі: в повітрі, ґрунті, пилу, воді, а також у деяких харчових продуктах, наприклад у молоці* (з наук.-попул. літ.).

ДИФТО́НГ, а, *ч., лінгв.* Сполучення двох голосних звуків, що вимовляються як один склад. *Північні говори української мови мають особливого типу звуки — так звані дифтонги. Це звуки неоднорідної артикуляції, в яких переважає перший або другий компонент* (з наук. літ.); *В англійській мові є велика група дифтонгів, що значно розширює діапазон англійських вокальних фонем* (з наук. літ.).

ДИФТОНГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Явище переходу простого голосного звука в дифтонг. *Слова з колишнім початковим* ***о*** *перед складом із слабим* ***ъ*** *чи* ***ь*** *при (замінному) подовженні* ***о*** *й наступній дифтонгізації його набували раз у раз протетичного* ***в*** (з наук. літ.); *Споконвічні* ***о, е,*** *подовжені після занепаду* ***ъ, ь,*** *імовірно, дифтонгізувалися, а згодом перейшли в монофтонги тільки в південних східнослов'янських говорах (дифтонгізація охопила й частину говірок південного ареалу майбутньої білоруської мови)* (з наук. літ.).

ДИФТОНГІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до дифтонга. *У ранній праслов'янській мові при утворенні імені від дієслова з кореневим голосним* ***е*** *(у тому числі і в складі дифтонгічного сполучення та дифтонга) відбувалося чергування голосного* ***е*** *з* ***о*** (з наук. літ.).

ДИФУЗІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до дифузії (у 1, 2 знач.). *Найпростіший вид антисептування вологої деревини називається дифузійним; виконують його способом бандажування або суперобмазування* (з наук. літ.); *Дифузійні процеси з узагальненим вектором переносу застосовуються при моделюванні фізичних процесів, які відбуваються у серцевині ядерного реактора* (з наук. літ.); *Необхідно відзначити також посилення процесів дифузійної взаємодії між складовими частинами національної культури* (з наук. літ.).

△ **Дифузі́йний апара́т** *див.* **апара́т.**

ДИФУЗІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям в етнографії та археології початку XX ст., який пояснює розвиток культур не самостійною еволюцією, а запозиченнями культурних досягнень інших народів. *Згідно з ученням адептів дифузіонізму основним джерелом культурної диференціації та єдності людства є не здатність людської свідомості до винаходів, а навпаки — властива людині схильність до імітації іншого* (з наук.-попул. літ.); *Представники відомої Британської школи дифузіонізму стверджували, що всі найважливіші елементи культури, що зумовили розвиток сучасної цивілізації, спочатку були винайдені в Стародавньому Єгипті й потім поширилися по всьому світу* (з наук.-попул. літ.).

ДИФУ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз., хім.* Процес взаємного проникнення речовин при стиканні внаслідок теплового руху частинок речовини. *Дифузія наявна в газах, рідинах і твердих тілах, причому дифундувати можуть як частинки сторонніх речовин, що знаходяться в них, так і власні частинки* (з наук. літ.); *Рухом молекули пояснюється випарування речовини і дифузія* (з навч. літ.).

2. *перен.* Взаємопроникнення, взаємообмін. *Аналіз малої прози Є. Ярошинської та її літературних попередників (Н. Кобринської, М. Павлика, Д. Лукіяновича) дає підстави твердити про перевагу скомплікованих жанрів, дифузію новели і оповідання як найістотнішу рису жанрового рівня її малої прози* (з наук. літ.); *Кожна національна культура розвивається за законами дифузії та конвергенції, що дозволяє їй обмінюватись своїми здобутками з іншими народами і творити спонтанно, незалежно від них* (з наук. літ.).

3. *рідко.* Те саме, що **Дифузі́йний апара́т** *(див.* **апара́т).** *Цукровий буряк, що надходить з мийного відділення, подрібнюють у стружку і подають у дифузію* (із журн.).

ДИФУ́ЗНИЙ, а, е. 1. Утворений шляхом дифузії (у 1, 2 знач.). *Дифузний тиск є термодинамічним параметром, що характеризує прагнення розчину понизити свою концентрацію при зіткненні з чистим розчинником внаслідок зустрічної дифузії молекул розчинника та розчиненої речовини* (із журн.); *Пропонуються кількісні та якісні оцінки дифузних явищ у двомовному середовищі* (з наук. літ.).

2. *перен.* Невизначений, розпливчастий, нечіткий. *Фонетичне значення, на відміну від лексичного, є в будь-якому разі більш дифузним порівняно з останнім* (з наук. літ.); *Багато економічних змінних — попит, інфляційні очікування, переваги тощо — мають дифузний, неверифікований характер* (із журн.).

△ **Дифу́зні тума́нності** *див.* **тума́нність.**

ДИФУ́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дифу́зний.** *Розраховуються потенціали взаємодії атомних ядер, досліджується залежність потенціалу взаємодії від їх ізотопічного складу, а також дифузності розподілу нуклонних густин* (з наук. літ.); *У міфічному образі те, що означається, і те, що означає, тісно злиті, така дифузність дозволяє говорити про тотожність суб'єкта і об'єкта, речі і слова, предмета і знака, одиничного і множинного* (з наук. літ.); *Відсутність ясних цілей, відсутність або дифузність структури породжують найбільш важливу властивість натовпу — його легку перетворюваність з одного виду в інший* (із журн.).

ДИФУ́ЗНО. Присл. до **дифу́зний.** *Виділяють плазму з рівномірно і дифузно розподіленими аморфними гідроксидами заліза* (з наук. літ.); *Чагарникові породи здебільшого розміщені дифузно і ярус підліска не утворюють* (з наук. літ.).

ДИФУЗО́Р, а, *ч.* 1. Те саме, що **Дифузі́йний апара́т** *(див.* **апара́т).** *Дифузори широко застосовуються в харчовій промисловості, переважно в цукровій, де вони є одним із основних видів технологічного обладнання* (з наук. літ.).

2. Канал змінного поперечного перерізу, за допомогою якого сповільнюють рух газу або рідини. *У роботі запропоновано аналітичні залежності коефіцієнтів витрати дифузора і жиклерів від величини розрідження у дифузорі* (з наук. літ.); *Співвідношення бензину і повітря у займистій*

суміші можна регулювати, змінюючи розміри отвору жиклера і горловини дифузора (з навч. літ.).

3. Конічний випромінювач звуку в гучномовцях. *У наші дні фігури Хладні продовжують використовуватися для вивчення коливань рухомої поверхні електроакустичного перетворювача (наприклад, дифузора гучномовця), коливань у деках фортепіано, струнних музичних інструментів* (з наук. літ.); *У гучномовцях струми змінної сили приводять у рух невелику залізну пластинку, сполучену з мембраною великим паперовим конусом — дифузором* (з навч. літ.).

ДИФУНДУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., фіз., хім.* Проникати, змішуватися шляхом дифузії (у 1 знач.). *Поле мінералу, яке виникає у результаті поляризації, має сильний вплив на зміну потенційної енергії атомів і молекул, що дифундують на поверхні* (з наук. літ.); *Вуглекислий газ дифундує із крові в альвеоли, а кисень переходить із альвеол у капіляри, де зв'язується з еритроцитами* (з навч. літ.).

ДИХАВИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Астма. *Де-небудь стане* [мати] *з ґаздинями на вулиці чи коло церкви, то й зараз наводить на це, що дихавицю має* (Н. Кобринська); [Н е д у ж і:] — *А мені ноги одібрало. — Мене ж дихавиця мучить...* (Я. Мамонтов); — *А тепер пройшов, знаєте, від Веселого до черешеньки, і вже дихавиця почала грати, ноги не слухають, кашель душить* (У. Самчук).

ДИХАВИ́ЧНИЙ, а, е, *діал.* Характерний для дихавиці. — *Господи благослови, — сказав він глухим, іржавим і дихавичним голосом* (Валерій Шевчук); // Який хворіє на дихавицю. *Дяк у них був старий і дихавичний* (І. Франко).

ДИХА́ЗІЙ, ю, *ч.* Суцвіття, в якому під верхівковою квіткою головної осі розвиваються два пагони з верхівковими квітками. *Простий дихазій — у деяких жовтців, суниці, складний — у зірочника* (із журн.).

ДИ́ХАЛЬНИЙ, а, е. Який бере участь у функції дихання. *Віталій відчував запамороку, бо вже здавна не переносив автомобільного чаду. Намагався не дихати глибоко, але все одно відчував, як обпікає дихальні шляхи їдкий газ* (Валерій Шевчук); *Вдихання і видихання здійснюється шляхом зміни розмірів грудної клітки за допомогою дихальних м'язів* (з наук.-попул. літ.).

Ди́хальне го́рло *див.* **го́рло.**

△ **Ди́хальна систе́ма** *див.* **центр; Ди́хальний центр** *див.* **центр.**

ДИ́ХАЛЬЦЕ, я, *с.* Один із мікроскопічних отворів, якими входить повітря в органи дихання комах. *Дихає бджола черевцем через кілька пар наявних у ньому отворів, що називаються дихальцями* (з наук.-попул. літ.); *Кожне дихальце жука обслуговує три поперечні трахеї, з'єднані між собою трьома парами поздовжніх трахей* (з наук.-попул. літ.).

ДИ́ХАННЯ, я, *с.* 1. Процес поглинання кисню і виділення вуглекислоти живими організмами. *Одним з основних життєвих процесів є дихання, завдяки якому організм одержує кисень іззовні і видаляє вуглекислоту, що утворюється в тканинах* (з наук. літ.); *Разом із фотосинтезом дихання — найважливіший, необхідний процес, що протікає в рослинах. Він полягає в безперервному газообміні рослини з навколишнім середовищем* (з навч. літ.); // Використання кисню клітинами і тканинами. *Тканинне дихання;* // Вбирання і випускання повітря органами дихання; вдих і видих. *Лікар сказав, що в легких* [легенях] *нема хрипу, тільки ще певна слабкість дихання* (Леся Українка); *Цілу ніч не могла заснути, прислухаючись до тяжкого, уривчастого дихання свого чоловіка* (Б. Антоненко-Давидович); *Дихання .. ставало рівнішим, а на щоках виступали легкі рум'янці* (Я. Галан); * Образно. *Свиснув поїзд, дихання прискорив .. і летить вдалині Повз зелені вогні семафорів* (Л. Первомайський); // Повітря, пара від видиху; подих. *Нема чим дихать. Вітер заганяє дихання назад у груди* (М. Коцюбинський); — *Не тікай, пане, не втечеш! .. Гаряче дихання повстанського коня вже обпікало йому спину* (О. Довженко); * Образно. *І дихає гаряче море, й дихання своє шле назустріч його* [сонця] *золотим бризкам...* (Остап Вишня); * У порівн. *На .. корі топиться рожева паморозь, і незабаром дерева огортаються парою, мов теплим диханням* (М. Стельмах); // Шуми, утворювані вдиханням і видиханням повітря. *Раптом до його вуха долетіло тихеньке, ледве вловиме дихання* (М. Коцюбинський); *З натугою дихає кінь .. Він вибивається з останніх сил. Уже не дихання, а якесь хрипіння виривається з грудей скакуна* (О. Донченко); * Образно. *Ніна виходить на кам'яний берег і стоїть на високій скелі, слухаючи рівне дихання турбіни* (В. Кучер).

2. *перен.* Наближення, настання чого-небудь. *В осінній пустці, що облягала село, чулось зловісне дихання якогось лиха* (М. Коцюбинський); *Була пізня осінь, але тут, на березі Пропонтиди, ще не відчувалось її дихання* (С. Скляренко); // Віяння, прояв чого-небудь. *За санітарною станцією відчувається страшне дихання фронту* (П. Колесник); *У пісні завжди відчуваємо пульс і дихання часу* (із журн.).

Забива́ти / заби́ти дух (ди́хання) *див.* **забива́ти; Зати́снуло (затну́ло, затя́ло** *і т. ін.)* **дух (ди́хання,** *рідко* **зітха́ння)** *див.* **затиска́ти; Затри́мувати / затри́мати ди́хання** *див.* **затри́мувати.**

△ **(1) Шту́чне ди́хання** — заходи, які застосовують з метою поновлення самостійного дихання, що припинилося. *Ознайомлюючи учнів із прийомами штучного дихання, суть яких зводиться до розширення і стиснення грудної клітки в певному ритмі, вчитель ще раз підкреслює, що зміна її об'єму є причиною вдиху і видиху* (з навч. літ.); — *Хлопці, ану, швидше! Штучне дихання! Вона підклала ще вологий рушник під голову Джеймсу. Фред ритмічно підіймав і опускав його руки* (В. Владко).

◇ **[Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є** *і т. ін.)* / **заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло** *і т. ін.)* **[у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих** *і т. ін.)* *див.* **забива́ти; (2) Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання** *у кого і без дод.* — відчувається приплив нових сил. *У мене відкривається друге дихання. Саме зараз я чуюся в силах сидіти хоч до ранку* (Любко Дереш); *І сам працює, й іншим дає* [розкритися] *сповна.. В такій атмосфері відкривається друге дихання* (із журн.); *У мене друге дихання відкрилось — ледь пошивочну майстерню не проскочив* (А. Крижанівський); **Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати** *і т. ін.)* / **затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти,** *рідше* **притаї́ти** *і т. ін.)* **по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух** *і т. ін.)* *див.* **тамува́ти; Таму́ється по́дих (ві́ддих, ди́хання)** *див.* **по́дих.**

ДИХА́ННЯ, я, *с., діал.* Ди́хання. *Бо люблю я тебе* [Ізраїль] *не лише За твою добру вдачу, А й за хиби та злоби твої, .. За безсоромність твоїх дочок, За палке їх кохання, І за мову й звичаї твої, За твій сміх і дихання* (І. Франко).

ДИ́ХАТИ, ди́хаю, ди́хаєш *і розм.* ди́шу, ди́шеш, *недок.* 1. Втягувати і випускати повітря легенями; робити вдих і

видих. *Тетяна дише неспокійно, а по лицю матері зсуваються чимраз частіше великі пекучі сльози* (О. Кобилянська); * Образно. *Народження дня наближалось повільно, в мовчанні, І дихала легко земля, як завжди на світанні* (Л. Первомайський); * У порівн. *Могила стогне, мов сопе, мов важко дише, Боками сивими колише* (Є. Гребінка); // Вбирати, поглинати кисень, необхідний для життєдіяльності організму. *Усе село наче в розкішних алеях... Дивишся й не надивишся, дишеш і не надишешся тим чистим гарячим та пахучим повітрям* (І. Нечуй-Левицький); *Перше листячко вибивається на світ і вже дише* (І. Багряний); // *на кого — що.* Випускати ротом, носом струмінь повітря, що йде з легенів. — *Хто се на мене таким холодом дише? — плутається в Пилипковій голові. — Се ти, дідугане Морозе?* (Панас Мирний); *Вона бігла, задихалась, якісь чоботи давили їй ноги, чиїсь руки штовхали у боки, хтось щось кричав над ухом і гаряче дихав на шию, а сила все несла її* (В. Винниченко); // Виявляти ознаки життя; жити, існувати. *Уся орда побивалася коло вбитого товариша й чулися слова: "Не дихає! Мертвий"* (Марко Вовчок); *Навіть задумую .. їхати на .. купелі з весною. Як можу, так кручу, аби ще дихати* (В. Стефаник); // *перен.* Віяти, обдавати чим-небудь. *Плине білий човник, вітер ледве дише, Ледве повіває* (Леся Українка); *Земля, зігріта за день весняним сонцем, дихала теплом* (П. Панч).

2. *ким, чим, перен.* Цілком віддавати, присвячувати себе кому-, чому-небудь, бути захопленим кимсь, чимсь. — *Він у тих законах, як миша у зерні, порається: на законах спить, законами й дише!* (Панас Мирний); [Х о м а:] *Я тебе одну кохаю, тобою дишу!..* (М. Кропивницький); *Ми так заждалися тих звісток, що тепер ловили їх, як спраглий ловить кожну крапельку цілющої води. Ми ними жили, ними дихали...* (Є. Доломан); * Образно. *Мрії про вольність — нехай і невиразні — були тим повітрям, яким дихав Пушкінліцеїст* (М. Рильський).

3. *чим, перен.* Бути пройнятим чим-небудь, виражати щось. *Мова Житецького про .. Пересопницьке Євангеліє .. просто дихала поезією* (В. Самійленко); *Обличчя його, безсумнівно, дихало відвагою і енергією* (Ю. Смолич).

(1) Ди́хати / поди́хати чи́стим повітрям — здійснювати прогулянку, бувати надворі, за містом. *Розмова часом утихала, молодь втішливо дихала чистим повітрям, споглядала на вільний краєвид* (Олена Пчілка); *Якось Шура з допомогою цих жінок* [з простого народу] *вивела поранених, що могли рухатися, у малесенький внутрішній дворик трохи подихати чистим повітрям* (О. Іваненко).

◊ **(2) Важки́м (недо́брим) ду́хом ди́хати** *на кого і без дод.* — дуже сердитися, гніватися, злитися на кого-небудь. — *Ну, а Васюта ж? І той поклонивсь Іванцеві? — Ні, мабуть, .. бо .. запорожці і на Васюту похвалялись, да й на всю городову старшину недобрим духом дишуть* (П. Куліш); *Пан бачить, що вже жінка важким духом дише, а все не важиться він бабусю налаяти* (Марко Вовчок); [Н е ч и п о р е н к о:] *Я багато не прошу, нам би тільки хати освітити. А то колгоспники вже й так дишуть на мене важким духом: що ж ми, кажуть, гірші за інших* (О. Левада); **(3) Ди́хати вогне́м (по́лум'ям, пе́клом, чо́ртом** *і т. ін.):* а) *(на кого, проти кого — чого і без дод.)* мати злість на кого-небудь, виявляти вороже ставлення до когось, не терпіти когось. — *В мене свекруха люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише* (І. Нечуй-Левицький); [Х а р и т и н а:] *Серцем чую, що тут всі проти мене вогнем дишуть* (І. Карпенко-Карий); — *Треба тікати звідси! — говорив Остап Соломії... — Раду на мене пеклом дише за свою — цур їй! — носату циганку* (М. Коцюбинський); — *Як бачу, що хтось до мене з щирим серцем, так я до його* [нього]; *ну, вже коли я бачу, що злом дихає, так і я не кохатиму...* (В. Винниченко); *Чого це вона надулася? Позавчора сиділи під вербами, все було добре, а сьогодні полум'ям дихає* (Григорій Тютюнник); *Він* [Козак Мамай] *чортом дихав проти всякого панства, проти кривди, проти горя людського* (О. Ільченко); б) бути дуже розлюченим, роздратованим і т. ін. *Бісом дише Агамемноненко Галес І бистрим бігом все колише, неначе в гніві сам Зевес* (І. Котляревський); [Ц о к у л ь:] *Ну, Мелашка, то прямо чортом дише!.. Треба і її чим-небудь загодить* (І. Карпенко-Карий); **(4) Ди́хати / дихну́ти ві́льно** — відчувати невимушеність, полегшення в чому-небудь. *Наді мною великої загрози не нависало. Отож я міг би вільно дихати, гуляти з парубками, загравати до дівчат — все, чого прагне молода нерозтрачена душа* (Валерій Шевчук); *Розвелось перевертнів і очкурів! Нема де козаку де й дихнути вільно!* (Ю. Логвин); **Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти** *див.* **дава́ти; (5) Ле́две (ле́две-ле́две) ди́хати:** а) дуже хворіти, тяжко нездужати. *Нездужає Катерина, ледве-ледве дише* (Т. Шевченко); *Вона* [Уляна] *бачила сама, що Івась ледве дише... Надія .. стала застигати, холонути в її серці* (Панас Мирний); б) бути слабким, безсилим. [М а р у с я *(сідає на камені):*] *Я втомилась... Я ледве дишу. Сила моя десь дівається* (І. Нечуй-Левицький); в) причаївшись, не виявляти себе. *А я все мовчу та ледве дишу, а вони стукають у двері, аж двері тріщать* (І. Нечуй-Левицький); **Мовчи́ (цить) та диш** *див.* **мовча́ти; (6) На ла́дан** *(рідко* **на часни́к) ди́хати:** а) бути безнадійно хворим, близьким до смерті; помирати. [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Він вже старий. Він дихає на ладан* (М. Костомаров); [Т а р а с:] *Багато вже не стало тих, що воювали вмісті* [разом] *ви!.. Один Кадило ще живий, та й той на ладан дише* (І. Карпенко-Карий); *Знає толк на травах* [знахарка]. *Колись мій батько на ладан дихав, а вона дала йому настойку на якомусь корені — і пішов старий* (М. Стельмах); *Давно уже говорили, що Лисун* [дід] *на часник дише, а він усе хрипів у землянці своїй* (В. Дрозд); б) бути зношеним; розвалюватися, розпадатися від довгого користування. *А в лаві колія стара на ладан просто дише. От і виходить — на-гора півнорми і не більше* (П. Дорошко); в) бути близьким до припинення свого існування. *Австрія на ладан дихає .. Скрізь нас молотять, аж пір'я летить* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(7) Не так (не тим ду́хом) ди́хати** — дивно, не так, як звичайно, поводитися. — *А війна турецька нам на руку. — Що й казати, адже тепер і на нас, запорожців, не тим духом дихають* (М. Старицький); — *Я давно помічаю, що він* [фельдфебель] *не так дише. Мені давно доводили, що він хвалився: коли б знайти яку заможну міщанку — оженився б* (Панас Мирний); **(8) Одни́м ду́хом ди́хати** — бути одностайними, мати спільні наміри; дотримуватися спільних поглядів, думок і т. ін. — *Та й у дворі* [панському], *ваше благородіє, небезпечно. І там вони* [кріпаки] *одним духом дишуть. Учора контору обікрадено* (Панас Мирний); — *Одно у нас товариство, одним дишемо духом* (Б. Грінченко); **(9) Хо́лодом ди́хати** *на кого і без дод.:* а) бути занадто суворим у поводженні з ким-небудь. *Третій брат, що ніби вас покривдив,*

Хоч він не дише холодом ніколи, Іде до вас, бо чув, що вам так прикро (А. Кримський); б) *(на кого)* виражати надмірну суворість, недоброзичливість (про погляд, очі). *Очі в обох* [сестер] *голубі.., але в Магди вони порожні і холодом дихають на людей* (М. Томчаній); **(10) Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше):** а) які настрої, погляди, зацікавлення і т. ін. у кого-небудь. *При кожній нагоді все промацував* [Гмиря] *хлопця, чим він таки справді дихає, що воно за один* (А. Головко); *Кожного Оленка добре знає, дає влучну характеристику, бачить, хто чим дише* (В. Кучер); *Стряпчий Рогозін .. таємно вивідував, що думають і гомонять прості люди про гетьмана, яким духом дише старшина* (Ю. Мушкетик); *Люди траплялися різні. Як знати, хто з них яким духом дихає?* (В. Діброва); б) *(на кого)* як ставиться хто-небудь до когось (перев. про негативне ставлення). — *Не їмо, — кажуть* [старшини] *йому, — віри запорожцям .. Хіба не знаєш, яким вони духом на городову старшину дишуть?* (П. Куліш); — *Ні, мамо, до Плачинди я не піду, — хмурніє парубок, — самі знаєте, яким він духом дихає на мене* (М. Стельмах); **(11) Щоб так по пра́вді ди́хав,** *перев. з особ. займ., лайл.* — уживається для вираження незадоволення ким-небудь, зневаги до когось, побажання чогось поганого та лихого. — *Козаки сидять згорнувши руки! — каже Шрам. — Щоб ви так по правді дихали. Коли б не козаки, то давно б вас чорт ізлизав* (П. Куліш); **Щоб [тобі (йому́, їй** *і т. ін.)***] ди́хати не дало́** *див.* **дава́ти.**

ДИ́ХАТИСЯ, ди́хається *і розм.* ди́шеться, *недок., безос., кому, чому, у сполуч. з присл.* л е г к о, г а р н о і т. ін. Про процес дихання. *Вам здається, що ви їдете не по вбитій дорозі зеленого степу, а якимсь невідомим краєм краси .. та вільного пахучого повітря. Вам легко дишеться, легко живеться* (Панас Мирний); *Як гарно дихається — п'єш повітря, мов тепле молоко* (М. Коцюбинський); *Широчінь кругом, і легко дихається грудям* (П. Тичина); * Образно. [З і н ь к а:] *Яким вітром на неї* [свекруху] *повіє, таким вона й диха .. А тобі ж як дихається?* (М. Кропивницький).

◊ **(1) Ди́хатися / дихну́тися ві́льно (вільні́ше)** *кому, чому і без дод.* — хто-небудь відчуває полегшення, невимушеність у чомусь. *Вірилося, що зовсім недалеко ходить щастя, і тому особливим вогником світилися прояснені очі, вільніше дихалося і легше ходилося по землі* (М. Стельмах); *Блідне поволі Чумацький Шлях, а під ожередом плететься чудесне мереживо з мисливських оповідань... І вільно дихається, і легко дихається...* (Василь Шевчук); *Одразу наче всій природі дихнулося вільніше, наче світ омолодився, оновився* (О. Гончар).

ДИХЛОРЕТА́Н, у, *ч., хім.* Хлористий етилен, безбарвна рідина із запахом хлороформу. *Дихлоретан широко застосовують як розчинник у різних виробництвах, як компонент антидетонаційних сумішей* (з наук. літ.).

ДИХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. Однокр. до **ди́хати** 1. *Довідавсь дива й горя* [Севастян]; *Один був гріх: і не дихне, як не брехне* (Л. Глібов); *Він широко дихнув запашним холоднуватим повітрям* (Б. Грінченко); *Щепкін, здавалось, боявся дихнути і, щоб краще бачити і чути читця, підвівся і стояв, склавши руки перед собою* (Б. Левін); * Образно. *Високий комин гуральні дихнув клубами диму* (М. Коцюбинський).

2. Повіяти, дмухнути. *Всміхнулося сонце, дихнув вітрець* (І. Франко); *У наші обличчя дихнула прохолода — вісник близької води* (М. Чабанівський); *Напівтемрява дихнула вільгістю й холодом* (Є. Доломан).

◊ **Ди́хати / дихну́ти ві́льно** *див.* **ди́хати; І дихну́ти не дава́ти / не да́ти** *див.* **дава́ти; (1) [І] дихну́ти ні́коли (нема́є коли́)** *кому* — хто-небудь дуже зайнятий. *Підскочила гаряча пора: оранка, косовиця, гребовиця, жнива, возовиця, молотіння нового хліба, ніколи було дихнути* (Панас Мирний); *Горбенко прийняв мене неохоче: дихнути йому ніколи* (Я. Гримайло); *Нехльода скаржився на нестерпні умови роботи, на велику завантаженість, таку велику, що немає коли дихнути від усякої роботи* (А. Шиян); **(2) Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти** — причаюватися, завмирати (від напруження, страху і т. ін.). *Його дійсно один із типів почав душити. Я почув хрип і побачив у віконце, як здригається його тіло. Я не наважувався навіть дихнути. Не те, щоби вийти і допомогти бідаці* (Любко Дереш); *Наш дім поставлений в куточку затишному: Ні Австр, ні Апельйот не рушать мого дому; Фавоній і Борей дихнуть не сміють там* (М. Зеров); *Не те що відповісти — він і дихнути не наважиться...* (Ю. Шовкопляс); **Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же)** *див.* **оди́н.**

ДИХНУ́ТИСЯ, не́ться, *док., безос.* Однокр. до **ди́хатися.** *Аж легше дихнеться, коли око, замість застиглої погрози каменю, побачить поле з піднятими, немов у зітханні, грудьми* (М. Стельмах); *Настрій у нього був такий гарний, .. так солодко дихнулося одсвіженим морським повітрям, .. що Яковенкові не хотілося, аби й така дрібниця, як вода в чоботях, псувала настрій* (П. Загребельний).

◊ **Ди́хатися / дихну́тися ві́льно (вільні́ше)** *див.* **ди́хатися.**

ДИХОТОМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дихотомії. *Основу дихотомічного поділу становить наявність чи відсутність деякої ознаки у предметів, що входять до обсягу подільного імені. В результаті отримуємо лише два члени поділу, які знаходяться у відношенні протиріччя і в сумі вичерпують обсяг подільного імені* (з навч. літ.); *При дихотомічному галуженні рослин точка росту ділиться на дві нові точки росту, які звичайно дають майже однакові за довжиною і товщиною гілки* (з наук. літ.).

ДИХОТОМІ́ЧНО. Присл. до **дихотомі́чний.** *Клас початкових дієслів дихотомічно членується на інхоативні й інгресивні роди дії* (з наук. літ.); *Під час вегетації рослин гриб поширюється конідіями, які утворюються на 4–8-разово дихотомічно розгалужених конідієносцях* (з наук. літ.).

ДИХОТОМІ́Я, ї, *ж.* 1. *книжн.* Послідовне ділення цілого на дві частини, потім кожної частини знову на дві і т. ін. *Дихотомія є різновидом класифікації, при якій поняття, терміни, множини розбиваються на пари супідрядних елементів* (з наук. літ.).

2. Поділ поняття, явища і т. ін. на дві частини, не пов'язані між собою. *Дихотомія в математиці, філософії, логіці, лінгвістиці є способом утворення взаємовиключних підрозділів одного поняття або терміна і служить для утворення класифікації елементів* (з наук. літ.).

3. *біол.* Тип галуження рослин, при якому головна вісь роздвоюється на дві однакові гілки. *Дихотомія як тип галуження характерна для багатьох водоростей, деяких грибів, плаунів, печіночних мохів та інших рослин* (з наук. літ.).

ДИХРОЇ́ЗМ, у, *ч.* Властивість деяких тіл виявляти різне забарвлення залежно від ракурсу розглядання їх у білому світлі. *Дихроїзм зумовлений відмінністю спектрів погли-*

нання кристала для променів, які мають різний напрям і поляризацію (з наук. літ.).

ДИХРОМА́Т *див.* **дихрома́ти.**

ДИХРОМА́ТИ, ів, *мн. (одн.* **дихрома́т,** у, *ч.), хім.* Те саме, що **біхрома́ти.** *Для аналізу природних вод як окисник використовують перманганат калію, а для стічних вод — дихромат калію* (з наук. літ.).

ДИХРОМАТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. *мед.* Аномалія колірного зору, яка виявляється в тому, що для отримання будь-якого кольору спектра людині достатньо двох вихідних кольорів, а не трьох, як людям із нормальним колірним зором. *Якщо одна група колбочкових рецепторів не виконує свої функції — виникає дихроматизм* (з наук. літ.).

2. *хім.* Різка зміна забарвлення деяких розчинів при зміні їх концентрації. *Явище дихроматизму демонструють розчини ціаніну: розбавлені мають синє забарвлення, більш концентровані — червоне* (з наук.-попул. літ.).

ДИХРОМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед., хім.* Стос. до дихроматизму. *При дихроматичному зорі найчастіше зустрічається порушення сприймання червоного і зеленого кольорів (так званий дальтонізм), інколи — жовтого і синього* (з наук.-попул. літ.).

ДИЦИНОДО́НТ *див.* **дицинодо́нти.**

ДИЦИНОДО́НТИ, ів, *мн. (одн.* **дицинодо́нт,** а, *ч.), палеонт.* Підряд викопних звіроподібних плазунів із двома великими іклами у верхній щелепі. *Залишки дицинодонтів знайдені на всіх материках, крім Австралії* (з наук. літ.); *Скелет дицинодонтів масивний, у них сильні п'ятипалі кінцівки з великими плоскими кігтями* (з наук. літ.); *Більшість дицинодонтів харчувалися рослинною їжею* (з наук.-попул. літ.).

ДИЧА́ВИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дичина́** 2. [Ю н а к:] *Пустиня навкруги, дичавина, живої душі немає й близько* (С. Васильченко); — *Ех, сюди б* [у тайгу] *машину дати, рейки прокласти, щоб гудок паровоза враз розбуркав цю мертву дичавину!* (О. Донченко); *Як це могли мури такі тут з'явитися? Звідки вони тут постали? Хто їх у цій дичавині змурував?* (Іван Ле).

ДИЧА́ВІТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Набувати первісного, природного стану; ставати диким (у 1 знач.). — *Свині до самого Різдва відгодовуються в лісах, аж дичавіють* (М. Стельмах); // Ставати спустошеним, запустілим. *Народ убожів, і дичавіла земля* (Б. Лепкий); *Дичавіла вона* [країна], *ставала пустелею, як її кам'яниста земля, занехаяна землеробом* (З. Тулуб).

2. Відвикати від людей. *Мати казала: влітку зовсім діти дичавіють — треба якої принади, щоб залучити їх до хати* (С. Васильченко); *Козаки часом питають: не здичавів, Мокію, з нудьги та самотини? А чого дичавіти?* (Ю. Мушкетик).

3. Втрачати звички, манери, зовнішній вигляд і т. ін., власт. цивілізованій, культурній, вихованій людині. *Цей народ, тепер очевидно, упадав, убожів, дичавів* (В. Винниченко); *В якійсь розшарпаній книжці я, наприклад, вичитав, як став дичавіти один чоловік, що покинув місто* (М. Стельмах).

ДИЧИНА́, и́, *ж.* 1. Дикі птахи і звірі, на яких полюють і м'ясо яких використовують як їжу. *Іван Іванович полював на .. барсука* [борсука], *білку та іншу дрібну тайгову дичину* (О. Довженко); *Ні, навряд чи втримається дичина в цих обжитих, окультурених, зовсім не диких місцях* (О. Гончар); // М'ясо цих тварин. — *Убив я тоді чи не ціле здоровенне блюдо дикого цапа! Ох, і смачна ж дичина!* (Остап Вишня); *Прочан кликано на учти княжі, місця їм відводилися коло Ярослава, подавано багато грибних потрав, м'ясо, смажене на жару, дичину, ставлено кубки й ковші з пивом, медами* (П. Загребельний).

2. *розм.* Глухе, запустіле місце; глушина. — *Чи не чули ви оркестру нашого князя?* — *спитала господиня.* — *Варто послухати! Хоч тут і село, й дичина, але в нас можна почути найкращих італійських і німецьких композиторів* (І. Нечуй-Левицький); *Я дивуюся, чому це чудове озеро залишають багаті, можливо тому, що воно заблизько, що воно доступне й що воно дешеве. І добре, що так є. Хай ті сягають далі у простір, на північ, у дичину* (У. Самчук).

ДИЧІ́ТИ, ію, ієш, *недок., рідко.* Те саме, що **дича́віти.** *Бувайте здорові .. Не дичійте дуже* (Леся Українка); — *Суспільство без аристократії дичіє, зводиться на нінащо* (Б. Лепкий).

ДИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Дике, некультивоване плодове дерево. — *Отак-то глянеш навкруги — верба, осика або якась фруктова, копійчана дичка* (О. Довженко); *Посеред двору — стара гілляста груша-дичка* (В. Малик); *Не гаючи часу, він поліз на дичку* (М. Вінграновський); * У порівн. *Зроду не гостював Андрій, не бував на людях, .. ріс, як дичка за хатою* (Д. Бедзик).

2. Плід цього дерева. *Любий брате, визріває дичка, Груші ударяють у спориш* (Л. Забашта); *Дістали груш-дичок (тих, з яких мама робила начинку, вже не було), старанно потовкли їх і змочили водою* (А. Дімаров).

ДИЧКО́ВИ́Й, о́ва́, о́ве́. 1. Стос. до дички. *Розмножуються дичкові дерева насінням із плодів, які розносять звірі та птахи* (із журн.).

2. Признач., відведений для вирощування дички. *Під дичкове поле ділянку бажано виділити в низині біля водойм* (з наук. літ.).

ДИЧО́К, чка́, *ч., розм.* Те саме, що **ди́чка.** *Розказував* [Рубець], *коли якого дичка посадив, яку щепу щепив* (Панас Мирний); — *То ж була звичайнісінька лісова кисличка. Дичок!* (О. Ільченко).

ДИ́ШЕЛЬ, шля, *ч.* Товста жердина, прикріплена до передньої частини воза або саней, що використовується для запрягання коней і допомагає правити ними. *Він мав усе лиш одного коня і малий візок з дубовим дишлем* (В. Стефаник); — *Ну, а ти що скажеш?* — *нарешті звернувся він до Трохима, який устромив вилка збоку в віз і почав упорядковувати біля дишля мотузяні шлеї* (В. Винниченко); * Образно. *Вже й віз небесний дишлем на світанок хилив і зірниця пломеніла на сході* (А. Іщук); // Така жердина в колісному сільськогосподарському реманенті для з'єднання його з трактором або іншою машиною. *Одновісний причіп складається з осі, ресорної підвіски, рами з дишлем та кузова* (з навч. літ.).

ДИ́ШЕЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дишля. *Для півночі України не характерна пароволова дишельна запряжка* (з наук.-попул. літ.).

ДИ́ШЛО, а, *с.* Те саме, що **ди́шель.** *Незабаром рослі балагульські коні, розгойдуючи біля дишла масивний дзвоник, везли до Кракова пана підполковника* (М. Стельмах); — *Голос великий* [у гармати] *та розум малий, а треба так, щоб як те дишло — куди повернеш, туди й вийшло* (П. Панч); — *А в лобогрійці дишло поламане!* (Остап Вишня).

◊ **Як із ди́шла гарма́та** *див.* **гарма́та.**

ДИШЛОВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Прикм. до **ди́шло.** *Вона* [Саша] *виготувала гідравлічний прес власної конструкції для пресування дишлових втулок* (О. Донченко).

ДИЯ́ВОЛ, а, *ч.* 1. *бібл.* Глава бісів. *Хто чинить гріх — той від диявола, бо диявол грішить від початку. Тому-то з'явився Син Божий, щоб знищити справи диявола* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Поїду в Київ, помолюся. Молитва, може, прожене Диявола...* (Т. Шевченко); — *Не хочу я з ним жити, хай з ним чорти та дияволи живуть* (Панас Мирний).

2. Уживається як лайливе слово. *Один тільки кучер вигукує: "Ну, дияволи!" та докупи зводить коней* (Панас Мирний).

◊ **Бісів (дия́волів, чо́ртів** *і т. ін.)* **син** *див.* **син; До бі́са (до дия́вола,** *рідше* **к бі́су, к дия́волу)** *див.* **біс**[1]; **Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові** *і т. ін.)*] *див.* **продава́ти; Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид** *і т. ін.)* **[його́ (тебе́, їх** *і т. ін.)*] **[ду́шу] зна́є (зна)** *див.* **чорт.**

ДИЯВОЛЕНЯ́, няти, *с., розм.* Маленький диявол. *Мої батьки розлучилися, я ріс нещасною дитиною — злим, нервовим їжаком, готовим накинутися на кожного. Я був ангельськи гарненьким, але за характером — суще дияволеня* (із журн.).

ДИЯВОЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дия́вол.** *Лукія не дияволиця, .. але нечистий, напевне, її каламутить* (О. Донченко); *Зеленоока дияволиця, темно-руда і довгокоса (привабливість на межі фолу) назвалася Лорною* (Любко Дереш).

ДИЯ́ВОЛКА, и, *ж.* Те саме, що **дияволи́ця.** *Бенсозію вважали верховною дияволкою, що головувала на французьких шабашах відьом у XII–XIV століттях* (із журн).

ДИЯ́ВОЛЬСЬКИ. Присл. до **дия́вольський.** *Признатись, диявольськи ніяково бути в ролі "знаменитой иностранки"* (Леся Українка); *Перечитавши Петрушевичеве розпорядження галицькій армії іти за Збруч, він диявольськи посміхнувся і розмашисте підписався* (Р. Андріяшик).

ДИЯ́ВОЛЬСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дия́вол.** *Зодягніться в повну Божу зброю, щоб могли ви стати проти хитрощів диявольських* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *День і ніч, літо і зиму святий* [з книги "Житія"] *мужньо обганявся на стовпі від мирських диявольських спокус* (П. Козланюк); *Париж, Париж, диявольський казан (це ж ти так звав його, Огюст Барб'є?)* (П. Тичина); // *перен.* Такий, як у диявола; підступний, злий. *Диявольський злобний розум Хоми Хамелі зрештою знайшов, чим мене вразити. Він каже, що я художник-кар'єрист* (І. Волошин); *В Лашкуна, кажуть, абсолютно ідіотські очі, а за ними криється диявольська хитрість шпигуна...* (М. Стельмах).

2. *розм.* Надзвичайно сильний за ступенем вияву. *Після незначної ранкової паузи психічні атаки гітлерівців почалися знов з тою ж диявольською настирливістю* (Іван Ле); *Наводив* [Орлюк] *переправи по горло в воді, під диявольським обстрілом, серед битої криги* (О. Довженко).

Дия́вольське (сатани́нське) навожде́ння *див.* **навожде́ння.**

ДИЯ́КОН, а, *ч.* Помічник священика у відправі церковної служби. *Ідуть аж три попи і четвертий диякон, та усе у чорних ризах* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Почали сходитись люди. Приїхав піп з дияконом, посходилися хористи* (У. Самчук); *Біля самої води скупчилася півча — досугі діди, кілька хлопчаків, два диякони, піп у святковій ризі з хрестом у руках* (Ю. Мушкетик).

ДИЯКОНИ́ХА, и, *ж., розм.* Дружина диякона. *Молода, але змарніла, убого вбрана жінка щось шепоче на вухо поважній старій вдові-дияконисі* (Леся Українка); — *Господар вдома? — почулось з двору. — Та дома, дома, пане, — защебетала диякониха. — Заходьте, прошу!* (Василь Шевчук).

ДИЯ́КОНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дия́кон.** [Кіндрат Антонович:] *Був би я безштанько, а ви, як і тепер, дияконським сином, ви б зроду-віку і не подивились на нашу Олесю* (М. Кропивницький); *Сумніше, ніж звичайно, звучав голос панотця, дияконський бас туготів якось грізно* (Б. Лепкий).

ДИЯКОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути в сані диякона. — *Гм. То ти з духовних?* — *Покійний батько дияконував* (із журн.); // Виконувати обов'язки диякона. *У неділю 26 вересня о першій годині владика Діонісій очолив подячну Божественну літургію. Дияконував диякон Роман Шимон* (з газ.).

ДІАБА́З, у, *ч.* Вулканічна гірська порода темно-сірого або зеленувато-чорного кольору, яка використовується в архітектурі, будівництві. *Базальт, діабаз, граніт утворилися в надрах вогняно-рідкої маси і покрили товстою корою великі простори землі* (з наук.-попул. літ.); *Ліси, ліси, Карелії ліси, не раз до вас думкам моїм літати; .. на воду рік ясну, прозорочисту, обрамлену в граніт і діабаз* (І. Гончаренко).

ДІАБА́ЗОВИЙ, а, е. Стос. до діабазу. *Подекуди збереглися скелі, утворені залишками осадових порід, що вкривали колись діабазовий шар* (з наук.-попул. літ.); // Вигот. з діабазу. *В діабазовий диск Сергій здалеку встромив бамбукове вудлище — і те вмить "прикипіло" до мінералу* (М. Дашкієв).

ДІАБЕ́Т, у, *ч., вет., мед.* Назва деяких хвороб, які супроводжуються виділенням дуже великої кількості сечі. *Внаслідок зневоднювання у хворих на діабет з'являється сухість шкіри і слизових оболонок, різке схуднення, загальна слабкість, запаморочення й головні болі* (з наук. літ.); *Лікар докладно розповів, що таке діабет, які бувають його форми і чим він небезпечний* (М. Трублаїні); *Стара мати віддавна вже хворіла на діабет* (Ю. Смолич).

△ **(1) Цукро́вий діабе́т** — хронічне захворювання, яке характеризується розладом усіх видів обміну речовин унаслідок недостатності в організмі гормону підшлункової залози — інсуліну. *Важливими чинниками ризику порушень мозкового кровообігу вважають цукровий діабет, високий рівень фібриногену в плазмі крові, гострі та хронічні інфекції* (з наук. літ.); *Недостатність гормону інсуліну призводить до розвитку цукрового діабету — хвороби, на яку страждають близько 70 мільйонів людей* (з наук.-попул. літ.); *Раціональне харчування і здоровий спосіб життя — найважливіші компоненти профілактики цукрового діабету* (із журн.).

ДІАБЕ́ТИК, а, *ч., розм.* Людина, хвора на діабет. *На міських околицях розташувалися важливі дослідні інститути (інститут епізоотії — на острові Ріме), а також інститут діабету з лікарнею для діабетиків у Карлсбурзі* (О. Шугай); *До нас .. він приїздив у ролі волонтера якоїсь благодійної медичної організації, котра підтримувала українських діабетиків інсуліном та одноразовими шприцами* (Ю. Андрухович).

ДІАБЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діабету і діабетика. *Діабетична кома виникає внаслідок абсолютної або відносної інсулінової недостатності й різкого зниження засвоєння глюкози тканинами організму* (з наук. літ.); *Наша продукція необхідна не тільки тим, хто хворіє на цукровий діабет, адже діабетичні товари виготовляються на основі фруктози, яка легше засвоюється організмом* (з газ.).

ДІАБЕТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь медицини, яка вивчає діабет. *Діабетологія виділилась із загальної ендокринології*

у зв'язку з великою клінічною складністю й багатоманітністю проявів діабету, складністю корекції діабетичних станів (з наук.-попул. літ.); *Клінічна діабетологія; Практична діабетологія.*

ДІАГЕНЕ́З, у, *ч., геол.* Перетворення пухких відкладів на дні водних басейнів на осадові гірські породи. *Відновне середовище, яке існувало на стадіях седиментогенезу і діагенезу нижньокрейдових і олігоценових відкладів Карпат, сприяло фосилізації розсіяної органічної речовини і подальшій її трансформації у вуглеводні нафтового ряду* (з наук. літ.); *Діагенез відбувається у верхніх шарах земної кори і полягає в перекристалізації осадів, утворенні мінералів, конкрецій, гідратації або дегідратації (зневодненні), цементації осадів тощо* (з наук.-попул. літ.).

ДІАГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *геол.* Стос. до діагенезу. *Спостерігається відмінність діагенетичних процесів, що відбуваються у платформних та геосинклінальних умовах* (з наук. літ.); *Розрізняють два етапи діагенетичного мінералоутворення: окиснювальний і відновний* (з наук.-попул. літ.); *Щоб уміти відрізняти діагенетичні перетворення від седиментаційних, розглянемо стадію діагенезу в загальних рисах* (з навч. літ.).

ДІА́ГНОЗ, у, *ч.* 1. *вет., мед.* Медичний висновок про характер і суть захворювання на підставі обстеження хворого; визначення хвороби. *При встановленні діагнозу лікар керується суб'єктивними скаргами хворого, анамнезом, оглядом хворого, результатами медико-діагностичних досліджень і наглядом за подальшим перебігом хвороби* (з наук.-попул. літ.); *Довго згадував із веселістю пан Андрій цього лікаря й його діагноз* (Г. Хоткевич); *Місцевий колега правильно визначив діагноз: крововилив у мозок* (Ирина Вільде).

2. *техн.* Висновок про технічний стан машин, механізмів, приладів і т. ін. *Технічний діагноз містить висновок про стан об'єкта з вказівкою місця, виду та причини дефекту і (або) відмови* (з наук.-техн. літ.); *Діагноз базується на зіставленні теоретичних даних про структуру і функції технічних систем з даними оцінок систем, отриманими внаслідок діагностичного дослідження* (із журн.).

Ста́вити / поста́вити діа́гноз *див.* **ста́вити.**

ДІАГНО́СТ, а, *ч.* Фахівець із діагностики. *Автоцентру потрібен діагност автомобілів зі знанням комп'ютерної діагностики* (з Інтернету).

ДІАГНО́СТИК, а, е. *заст.* Діагност. *Професор Харловський був найпопулярніший у місті діагностик* (Ю. Смолич).

ДІАГНО́СТИКА, и, *ж.* Галузь знань, що вивчає теорію і методи організації процесів встановлення діагнозу, а також принципи побудови засобів діагностування. *Медична діагностика як науковий предмет включає три основні розділи: семіотику (симптоми хвороб та їх діагностичне значення), діагностичну техніку, методологічні основи, які визначають теорію і методи діагнозу* (з наук. літ.); *Психологічна діагностика розробляє теорію, принципи та інструменти оцінки й вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості* (з наук.-попул. літ.); *Метою технічної діагностики є підвищення надійності та ресурсу технічних систем* (із журн.).

ДІАГНОСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діагнозу і діагностики. *Результати дослідження механізмів функціонування тромбоцитів можуть бути корисними при розробці діагностичних і фармакологічних методів у практичній медицині* (з наук. літ.); *Діагностичне дослідження комп'ютера логічно поділяється на два етапи: спочатку майстер діагностує несправність, на яку скаржиться клієнт, потім аналізує загальний стан комп'ютера* (із журн.); *Діагностичний комплекс Bosch є надійним засобом комп'ютерної діагностики для багатьох сучасних автомобілів* (з газ.); *Розробки НТК "Інститут монокристалів" НАН України мають важливе значення для створення сучасного діагностичного медичного обладнання* (з газ.).

ДІАГНОСТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **діагностува́ти.** *Дисертацію присвячено підвищенню ефективності лікування хворих на вперше діагностований деструктивний туберкульоз легень шляхом застосування ліпостабілу на тлі антимікобактеріальної терапії* (з наук. літ.); // **діагносто́вано,** *безос. пред. Діагностовано двигуни в перехідних режимах роботи* (із журн.).

ДІАГНОСТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме що **діагности́чний.** *Розроблено діагностувальний комплекс, призначений для поточного моніторингу й післяремонтних випробувань, дослідження та аналізу реального стану електромеханічних систем* (з наук.-техн. літ.).

ДІАГНОСТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **діагностува́ти.** *Для правильного діагностування хвороби необхідно знати, як розвивалося захворювання від моменту його виникнення до моменту обстеження хворого* (з навч. літ.); *Експертне обстеження (технічне діагностування) — комплекс робіт з визначення технічного стану, умов і строку подальшої безпечної експлуатації устаткування з урахуванням режиму роботи, а також визначення потреби у проведенні ремонту, модернізації, реконструкції або виведенні з експлуатації* (з мови документів).

ДІАГНОСТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Ставити діагноз. *Якщо ви захворіли, лікар призначає загальний аналіз крові. За його результатами можна діагностувати хворобу і відстежити динаміку її розвитку* (із журн.); *"Добре лікує той, хто добре діагностує", — твердить давнє латинське прислів'я* (з газ.); *На сьогодні діагностують прилади електрообладнання в динаміці на двигуні, який працює* (із журн.).

ДІАГНОСТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **діагностува́ти.** *Більшість спадкових синдромів діагностується тільки на підставі характерної клінічної картини* (з наук.-попул. літ.); *Під час підготовки до весняних польових робіт сільськогосподарська техніка діагностується* (з газ.).

ДІАГОНА́ЛЕВИЙ, а, е. Стос. до діагоналі (у 2 знач.). *На пероні ловили перевдягнених жандармів, пізнаючи їх по діагоналевих брюках, які виглядали з-під цивільної верхньої одежі* (П. Панч); *На присутніх — нові темно-зелені гімнастерки, такі ж нові діагоналеві галіфе* (Є. Доломан).

ДІАГОНА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Пряма лінія між двома несуміжними вершинами багатокутника або між двома вершинами багатогранника, які не знаходяться на одній його грані. *В опуклому багатокутнику діагоналі проходять усередині багатокутника* (з наук.-попул. літ.); *Дуже добрий перший хід у задачі 49 має ідею звільнення діагоналі для дії ферзя* (із журн.).

2. Груба тканина з рубчиками по скісній лінії. *Кожному хочеться швидше скинути з себе цивільне, стати справжнім бійцем. Поспіхом залазимо в натільну білизну, в штани-галіфе з синьої діагоналі* (А. Дімаров).

(1) По діагона́лі: а) не під прямим кутом; навскіс. *Диван покривався широкою зеленою плахтою, а на його спинці по діагоналі пришпилювалася біла мережана доріжка* (М. Ру-

денко); *Слон ходить і бере фігури противника, пересуваючись по діагоналях у будь-який бік* (з навч. літ.); б) *(перен.)* поверхово, побіжно. — *Там, коли по-справжньому читати, то років на три вистачить, — поскаржився Пакулько. — А ти по діагоналі читай, то більше встигнеш* (із журн.).

ДІАГОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до діагоналі (у 1 знач.). *Із настанням темряви нью-джерсійську стоповерхівку на іншому боці протоки спершу перекреслює біла діагональна лінія, а потім увінчує величезний ультрамариновий п'ятикутник* (з газ.); // Розташований, спрямований по діагоналі. *З-поміж великої безлічі масок ти вибрав стару, мов цирк, космополітичну й чимось безлику маску рудого блазня. Традиційного крикливого паяца, що ходить у надміру широких картатих штанах з діагональною шлейкою* (Ю. Андрухович); *Розроблені нові напрямки розвитку робочої зони кар'єрів похилими пластами і діагональними панелями* (з наук. літ.).

ДІАГОНА́ЛЬНО, *присл.* По діагоналі; навскіс. *Вимірювачі розташовуються діагонально, щоб із найбільшою точністю стежити за положенням траверси під час виконання технологічних операцій* (з наук.-техн. літ.).

ДІАГРА́МА, и, *ж.* 1. Графічне зображення, що наочно у вигляді певних геометричних фігур показує співвідношення між різними порівнюваними величинами. *Одними з найвідоміших видів діаграм є графіки та гістограми* (з наук.-попул. літ.); *Катя широко розплющеними очима дивилася на вчительку, на діаграми, на малюнок, і в її погляді відбивався незвичайний подив* (О. Бердник); * У порівн. — *Спати час, — гукнула вона до дітей, які вишикувались по ранжиру, мов жива діаграма* (В. Собко).

2. Зображення шахової дошки з фігурами. *На шести діаграмах наведені приклади можливих ходів* (з Інтернету).

ДІАГРА́МНИЙ, а, е. Стос. до діаграми. *Видний довго й уважно роздивлявся товсті листи, покреслені лініями, діаграмними стовпиками* (Олесь Досвітній); *Дмитро Іванович потарабанив пальцями по столу, кілька разів згорнув і знову розправив долонею великий синій аркуш паперу з діаграмною сіткою* (Ю. Мушкетик).

ДІА́ДА, и, *ж.* 1. *філос.* У стародавніх філософів (піфагорійців) — позначення невизначеності, множинності й мінливості; протилежне м о н а д а. *Учення про монаду й діаду як вищі принципи буття приписується Піфагору* (з наук. літ.).

2. *книжн.* Єдність, утворювана двома окремими словами, предметами, поняттями або частинами, елементами. *У діаді "репліка + ремарка", одному із традиційних способів номінації комунікативного акту, аналітично розведені номінації вербального і паравербального компонентів* (з наук. літ.); *Діада "ринок — держава" не така вже й проста. Не завжди держава повинна вперто шукати найкоротшу відстань між двома точками* (із журн.).

ДІАДЕ́МА, и, *ж.* 1. Вінець або пов'язка з коштовними самоцвітами у верховних урядовців, жерців, що визначала їх сан. [Г е л е н:] *Ся діадема, сяя патериця — то знаки влади над всіма царями* (Леся Українка); — *А я прийшов з поваго̀ю жерця, в віщунській діадемі* (Леся Українка); * У порівн. *Все навкруги сповнене життя, молодості, краси. Величною діадемою синіють на обрії Високі Татри* (О. Гончар).

2. Жіноча коштовна прикраса на зразок невеликої відкритої корони. *На голові у неї сяла діадема з усяких бриліантів* [брильянтів] (І. Нечуй-Левицький); *В чорній сукні, .. з одною діадемою в зачісці Евеліна сиділа за столом, сувора і таємниче мовчазна* (Н. Рибак); *Капітан обережно почав виймати одну річ за другою і класти на білий пісок .. Це були келихи, персні, вази, фібули, сережки, діадеми, блюда, злегка випуклий золотий круг, схожий на щит* (В. Малик).

ДІАЗОКОПІЮВА́ННЯ, я, *с.* Спосіб розмноження технічної документації на основі діазотипії. *При діазокопіюванні світлокопії виготовляються на спеціальному світлочутливому папері* (з наук. літ.).

ДІАЗОЛІ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, який застосовують при алергійних захворюваннях. *Показаннями для застосування діазоліну є кропивниця, екзема, алергійний риніт, алергійний кон'юнктивіт та ін.*

ДІАЗОСПОЛУ́КА *див.* **діазоспол́уки.**

ДІАЗОСПОЛУ́КИ, у́к, *мн. (одн.* **діазосполу́ка,** и, *ж.), хім.* Продукти взаємодії первинних амінів з азотистою кислотою. *Діазосполуки отримують діазотуванням амінів* (з наук. літ.); *Діазосполуки використовують для різноманітних органічних синтезів, для отримання азобарвників* (з наук.-попул. літ.).

ДІАЗОТИ́ПІЯ, ї, *ж.* Одержання зображення (тексту, креслення, малюнка і т. ін.) на спеціальному папері, вкритому світлочутливим шаром із застосуванням діазосполук. *Діазотипія широко застосовується для розмноження креслень* (з наук.-попул. літ.).

ДІАЗОТРО́Ф *див.* **діазотро́фи.**

ДІАЗОТРО́ФИ, ів, *мн. (одн.* **діазотро́ф,** а, *ч.).* Мікроорганізми, здатні засвоювати молекулярний азот атмосфери. *Розрізняють асоціативні й симбіотичні діазотрофи* (з наук. літ.); *Атмосфера Землі на 80 % складається з молекулярного азоту, а для більшості рослин він недоступний. Вони вирішують проблему нестачі азоту завдяки діяльності діазотрофів* (з наук.-попул. літ.).

ДІАКРИ́ТИК, а, *ч.* Те саме, що **Діакрити́чний знак** *(див.* **знак).** *В українській мові діакритиками відрізняються літери* **і** *та* **ї**, **и** *та* **й** (з наук.-попул. літ.).

ДІАКРИТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діакритика. *Діакритичний правопис Яна Гуса поступово зазнавав змін* (з навч. літ.).

△ **Діакрити́чний знак** *див.* **знак.**

ДІАЛЕ́КТ, у, *ч.* Місцевий різновид національної мови. *Опріч знання різних діалектів, треба мати дуже музикальне вухо, щоб зловити усі одтінки говорів* (М. Коцюбинський); *А не могли б ви написати нам статтю про закарпатські діалекти? Візьміть діалект бойків, діалект лемків* (С. Скляренко); *Шевченко, який добре знав фольклор і відчував наддіалектність його мови, зробив ще один крок назустріч тому, що не роз'єднує, а об'єднує всі українські діалекти, — назустріч виділенню їх спільних рис* (В. Русанівський).

ДІАЛЕКТИ́ЗМ, у, *ч.* Слово або інший елемент у літературній мові, взятий з діалекту. *Діалектизми широко використовуються майстрами слова* (з наук.-попул. літ.); *Звернув увагу на її мову. Говорила трохи відмінно від баби Катерини, в тієї були подільські діалектизми, а в цієї — волинські* (Валерій Шевчук); *Він не вставляв у речення жодного архаїзму і не пересипав свої виступи діалектизмами* (О. Чорногуз).

ДІАЛЕ́КТИК, а, *ч.* 1. Послідовник діалектичної філософії, який керується діалектичним методом. *Професор був людина ясного світогляду, діалектик і матеріаліст* (Ю. Смолич).

2. *заст.* Особа, яка володіє діалектикою (у 3 знач.). — *З вас хитрий діалектик! Вам виступати на теологічних диспутах, — хоч кого заженете в кут* (П. Колесник); — *Хіба лозун-*

ги якогось 1917 року сьогодні не стали фарисейством і матеріалом для спекуляції? Це не значить, що ми збанкротували, а це значить, що треба бути діалектиком (М. Хвильовий).

ДІАЛЕ́КТИКА, и, *ж.* 1. Філософське вчення про найзагальніші закони руху й розвитку природи, суспільства і мислення. *Принципами власне діалектики є принципи загального зв'язку і загального розвитку явищ у світі* (з наук. літ.); *Мій герой, будучи ортодоксальним марксистом, не міг не володіти добре ланцетом матеріалістичної діалектики* (М. Хвильовий); *Діалектика що каже? Все розвивається* (В. Дрозд).

2. Процес розвитку, руху чого-небудь. — *Щось ти мені дуже нагадуєш дворушника якогось: учора агітував на цілий місяць лишитись, а сьогодні... — Діалектика, жінко! Нічого не поробиш* (А. Головко); *Навіть у природознавстві можуть недостатньо висвітлити теорію еволюції, діалектику природи та іншу мудрацію* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *заст.* Уміння вести суперечку, полеміку, застосовуючи логічні докази. *Це родинна риса, один із виявів драгоманівської складки мислення, мислення гнучкого, сильного в діалектиці* (М. Зеров).

ДІАЛЕ́КТИКО-МАТЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який стосується матеріалістичної діалектики, належить до матеріалістичної діалектики. *У роботі висвітлюється генезис та розвиток некласичних концептуальних обґрунтувань виховання, у тому числі діалектико-матеріалістичного детермінізму* (з наук. літ.); *Внаслідок того, що теорія відображення та діалектико-матеріалістичні уявлення про природу та функції психіки перестали претендувати на роль єдино правильних, виникла необхідність у залученні нових концептуальних уявлень для вивчення сутності та специфіки особистісного розвитку* (з наук. літ.).

ДІАЛЕКТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який ґрунтується на законах діалектики. *Саме діалог між людьми, які намагаються переконати один іншого, й дав назву діалектичному методу у філософії* (з наук. літ.); *Гегелівська ідея розвиває сама себе за правилами діалектичної тріади: теза — антитеза — синтез* (з наук. літ.).

2. Стос. до діалектики (у 2 знач.). *Необхідно явища культури і журналістики вивчати у всій їх конкретності, в діалектичній складності* (з наук. літ.); *Об'єктивний аналіз право- і державотворчих процесів досліджуваної епохи можливий лише в діалектичному зв'язку з конкретно-історичними умовами періоду* (з наук. літ.).

△ **Діалекти́чний матеріалі́зм** *див.* **матеріалі́зм.**

ДІАЛЕКТИ́ЧНО. Присл. до **діалекти́чний** 2. *Тепер ми маємо мужність діалектично мислити* (М. Хвильовий); *Треба не тільки констатувати факт, а діалектично з'ясувати його* (О. Донченко).

ДІАЛЕ́КТНИЙ, а, е. Стос. до діалекту. *Одним із перших дослідників лемківських говірок був І. Верхратський. Він зібрав багатий діалектний матеріал, дослідив їх фонетичну, морфологічну і частково синтаксичну систему* (з наук. літ.); *Жаргонні й діалектні вислови особливо широко застосовуються в гуморі і дають там неабиякий ефект* (М. Рильський).

ДІАЛЕКТОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **діалектогра́фія.** *До діалектографічних і діалектологічних досягнень 20-х років XX століття слід віднести, зокрема, ті докладні відомості, що їх у цей час було здобуто щодо східнополіських говорів* (з наук. літ.).

ДІАЛЕКТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Розділ діалектології, що займається картографуванням діалектних явищ. *Діалектографія — розділ мовознавства, завданням якого є вивчення явищ певної мови в плані їх територіального поширення* (з наук. літ.); *Успіхи діалектографії та лінгвістичної географії привели до формування ареальної лінгвістики* (з навч. літ.).

ДІАЛЕКТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із діалектології. *Зафіксувати особливості територіальних говорів і зберегти їх для науки, для наступних поколінь — таку мету ставлять учені-діалектологи* (з наук. літ.); *Етапним здобутком української лінгвогеографії став національний "Атлас української мови". Його базою стали записи понад 2300 говірок, зроблені великим загоном діалектологів за програмою, що охоплювала близько 500 найважливіших питань діалектної фонетики, граматики й лексики* (із журн.).

ДІАЛЕКТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діалектології. *Переглянув я ті книжки .. Це надзвичайно цінний матеріал як етнографічний, так і діалектологічний* (М. Коцюбинський); *Щороку студенти факультету української філології разом із викладачами стають учасниками діалектологічних експедицій* (з газ.).

ДІАЛЕКТОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **діалектологі́чний.** *Український наголос діалектологічно дуже різноманітний* (з наук. літ.).

ДІАЛЕКТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ мовознавства, що вивчає діалекти. *Діалектологія поділяється на синхронну (описову) та історичну* (з наук. літ.); *Генеза середньонаддніпрянського діалекту становить одне з найскладніших завдань української історичної діалектології* (з наук. літ.); *Міцні підвалини української діалектології заклав К. П. Михальчук* (В. Русанівський).

ДІА́ЛІЗ, у, *ч., хім.* Видалення з колоїдних і високомолекулярних розчинів розчинених у них низькомолекулярних сполук за допомогою напівпроникної мембрани. *Діаліз застосовують для очищення колоїдних розчинів від домішок електролітів і низькомолекулярних неелектролітів* (з наук. літ.); *Діаліз застосовують у промисловості для очищення різних речовин, наприклад, у виробництві штучних волокон, при виготовленні лікарських речовин та ін.* (з навч. літ.); *В основі роботи апарата штучної нирки лежить принцип діалізу* (із журн.).

ДІАЛІЗА́Т, у, *ч.* Сукупність речовин, які проходять при діалізі через мембрану. *Устаткування для проведення гемодіалізу складається з трьох основних частин — системи подачі крові, системи, яка забезпечує необхідний склад і подачу діалізату, і самого приладу* (із журн.).

ДІАЛІЗА́ТОР, а, *ч.* Прилад для проведення діалізу. *Існують два основних типи діалізаторів — плоскопластинчатий і пустотіловолоконний, або капілярний* (з наук. літ.); *Кров подається під тиском у діалізатор за допомогою роликового насоса через систему трубок, оснащених відповідними приладами для вимірювання величини швидкості кровотоку й тиску в системі* (із журн.).

ДІА́ЛІЗНИЙ, а, е. Стос. до діалізу. *Діалізний розчин.*

ДІАЛО́Г, у, *ч.* 1. Розмова між двома або кількома особами. *Кирило Іванович зайшов до книгарні, й між ним та продавцем відбувся такий діалог: — Де б я міг побачити майстра — мені треба зробити отаке погруддя... — Так є ж готові погруддя, навіщо замовляти? Вам чиє треба — Шевченка чи Франка?* (Б. Антоненко-Давидович); *Діалоги*

повторювались мало не щоранку (Ю. Шовкопляс); // Частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб. *Платон надає своїм філософічним писанням форму наскрізь белетристичних діалогів* (І. Франко); *Куліш не мав дару ні драматурга, ні епіка; його драми, бідні на дію, не мають навіть напруженого міцного діалогу* (М. Зеров); // Літературний твір, написаний у формі бесіди. *Добре відомо, що майже всі твори Платона — це діалоги* (з наук. літ.).

2. *перен.* Переговори, контакти між країнами, партіями, блоками і т. ін. *Відбувся конструктивний публічний діалог між громадськістю та органами влади всіх рівнів шляхом здійснення незалежних аналітичних досліджень, громадської експертизи урядових рішень та проведення економічної просвітницької діяльності* (з навч. літ.); *Спікер висловив надію, що завтра під час перерви в парламенті буде розпочато діалог між політичними силами* (з газ.).

3. *інформ.* Постановка людиною завдань для комп'ютера й отримання потрібних результатів. *Діалог з комп'ютером має на увазі значну формалізацію прямого і зворотного зв'язків* (з наук.-попул. літ.); *Створено інтелектуальну систему, яка дає змогу вести діалог із комп'ютером сімома мовами (українською, російською, англійською, французькою, німецькою, іспанською, італійською) з досить великим словниковим запасом* (із журн.).

ДІАЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Виклад літературного твору у формі діалогу. *При частій діалогізації мови, при оформленні твору як розмови з уявним співбесідником майже всі твори Шевченка пройняті звертаннями, питаннями (часто риторичними), емоційно забарвленими вигуковими реченнями* (з наук. літ.); *Для комунікативного контакту з адресатною аудиторією до науково-популярного тексту вводяться елементи розмовного мовлення, емоційно забарвлені мовні засоби, здійснюється діалогізація викладу* (з наук. літ.).

ДІАЛОГІ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **діалогі́чність.** *У дисертації викладені результати пошуку нових форм вираження авторської свідомості, розмежовуються відношення: монологізм — діалогізм — поліфонізм у реалізації форм вираження авторської позиції* (з наук. літ.).

ДІАЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діалогу. *Цей літописний тон, в існування якого чомусь не вірить Л. Т. Білецький і який, проте, Черемшині властивий, прекрасно відтіняється у нього діалогічними та ліричними вставками* (М. Зеров); *Система взаємодії викладача зі студентами передбачала аудиторну форму навчання за рахунок її модернізації, а саме: активне застосування діалогічних методів (дискусій), проблемний підхід до побудови всіх аспектів навчального процесу та ін.* (з наук. літ.); // Який має форму діалогу, оформлений як діалог. *Діалогічна мова — мова у формі бесіди, розмови, в якій бере участь не менше двох осіб* (з наук. літ.).

ДІАЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **діалогі́чний.** *Українській народній пісні, як і пісні багатьох слов'янських народів, значною мірою притаманна діалогічність* (з наук. літ.); *Диференціація ідейно-естетичних напрямів зумовила виникнення особливих стилістичних рис літературно-критичних текстів із характерними для них динамізмом та полемічністю, швидкою реакцією на публікацію опонентів та діалогічністю* (з наук. літ.).

ДІАЛОГІ́ЧНО. Присл. до **діалогі́чний.** *Для В. Стефаника важливі не тільки зображально-виражальні функції слова, він відтворив соціальну та індивідуальну своєрідність мовлення персонажів, яких примусив діалогічно співіснувати без втручання автора* (з наук. літ.).

ДІАЛО́ГОВИЙ, а, е. Те саме, що **діалогі́чний.** *Одним із найпоширеніших типів організації діалогового спілкування є "питання — відповідь"* (з наук. літ.); *Метрологічну атестацію комп'ютерних програм як самостійну процедуру доцільно проводити з використанням у складі системи універсальних обчислювальних компонентів, коли є вільний доступ до програм або коли вони використовуються в діалоговому режимі* (з наук. літ.).

ДІАЛО́ГОВІСТЬ, вості, *ж.* Те саме, що **діалогі́чність.** *Для досліджуваних балад характерні фабульність, діалоговість, незвичайність, символіка* (з наук. літ.); *У сфері міжетнічних відносин більше уваги слід приділяти питанню збереження культурної спадщини та поглибленню діалоговості між регіонами* (з газ.).

ДІАМАГНЕТИ́ЗМ, у, *ч., фіз.* Властивість деяких речовин відштовхуватися (а не притягуватися) полюсами магнітів. *Діамагнетизм різною мірою притаманний всім речовинам. У ряді речовин він перекривається іншими, сильнішими ефектами (орієнтаційними, обмінними)* (з наук. літ.).

ДІАМАГНЕ́ТИК, а, *ч., фіз.* Речовина, якій власт. негативна магнітна сприйнятливість. *Ідеальний діамагнетик має магнітну сприйнятливість, яка дорівнює мінус одиниці, що приводить до виштовхування магнітного поля з речовини. Ідеальними діамагнетиками є надпровідники* (з наук.-попул. літ.).

ДІАМАГНІ́ТНИЙ, а, е, *фіз.* Який має ознаки діамагнетизму. *Ще дивніші властивості так званих діамагнітних тіл, наприклад, цинку, свинцю, сірки, вісмуту: ці тіла відштовхуються від сильного магніту* (з наук.-попул. літ.).

ДІАМА́НТ, а, *ч.* 1. Коштовний камінь — алмаз, штучно огранований і відшліфований. *Деякі дами були в діамантах, декольтовані, мов на бал* (Леся Українка); *Найбільша втіха для ока — дивитись на вродливу жінку... і на майстерно виточений діамант* (І. Білик); *— А де золото й діаманти? — напосідалася Марта* (Ю. Винничук); * Образно. *Се ж голод серця гнав тебе за тим, у кого в очах діаманти ясні, .. а кучері були, мов грона рясні* (Леся Українка); * У порівн. *Пишна вечірня зірка засяла на голові в Зірниці між пахучими рожами її вінка, мов блискучий діамант* (І. Нечуй-Левицький).

2. Різновид дрібного друкарського шрифту. *Кегель діаманта становить 4 пункти* (із журн.).

ДІАМА́НТОВИЙ, а, е. Стос. до діаманта (у 1 знач.). *Вона ще цілу годину буде чіпляти блискуче діамантове намисто на шию* (І. Нечуй-Левицький); // Оздоблений діамантом. *Гетьман .. сів і став писати: Моя сердешна, кохана Мотроненько! Поклін мій віддаю Вашій Милості, моє серденько, а опріч поклону Вашій Милості, у гостинець книжечку і обручик діамантовий* (Б. Лепкий); *Іде, іде — коли море. А через море така царівна на березі стоїть, на руці перстень діамантовий сяє!* (П. Тичина); * Образно. *На листі засвітилася діамантова роса і рівними барвами замиготіла, заграла і зникла* (Леся Українка).

ДІАМА́Т, у, *ч.* Скорочення: діалектичний матеріалізм. *Одружився. Зверніть увагу, все це я пробив, як у підручнику діамату: теза, антитеза, синтеза. І вийшло правильно* (В. Підмогильний); *Замість Єневича лекції з діамату нам став читати Федоренко, а це був приблизно такий же рівень викладання* (з мемуарної літ.).

ДІА́МЕТР, а, *ч.* Відрізок прямої, яка сполучає дві точки кола і проходить через його центр, а також довжина цього відрізка. *Діаметр дорівнює сумі двох радіусів, і тому всі діаметри одного кола рівні між собою* (з навч. літ.); *Екваторіальний діаметр Марса дорівнює 6780 кілометрів, або 0,532 діаметра Землі* (з наук.-попул. літ.); *Височенний паркан — три метри заввишки — оточував площину метрів п'ять в діаметрі* (І. Багряний); // Поперечник усякого круглого або такого, що здається круглим, тіла, простору. *Чавунні труби метрових діаметрів стояли вряд, всмоктували забарвлений льосовим мулом бурхливий плин води* (Іван Ле); *Під шатром лежала велика — на три метри в діаметрі — куля, складена з великих фіолетових шестигранників* (О. Бердник).

ДІАМЕТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який ділить навпіл по лінії діаметра, поперечника. *Діаметральний зазор; Діаметральний розмір.*

Діаметра́льна протиле́жність *див.* **протиле́жність.**

△ **Діаметра́льна площина́ су́дна** *(див.* **су́дно**[1]*) див.* **площина́.**

ДІАМЕТРА́ЛЬНО, *присл.* Зовсім, цілком. — *Я не пам'ятаю, щоб ви хоч раз, Іване Семеновичу, послухали моєї ради, натомість завжди чинили діаметрально навпаки!* (Ю. Яновський); *Про Романика мали вони* [сестри] *дві діаметрально протилежні характеристики* (Ирина Вільде).

ДІАМІ́Н *див.* **діаміни.**

ДІАМІ́НИ, ів, *мн. (одн.* **діамін,** у, *ч.), хім.* Вуглеводні, у яких два атоми водню заміщені аміногрупами. *Більшість діамінів — безбарвні кристали, добре розчинні у воді та спирті* (з наук.-попул. літ.); *Діаміни мають всі хімічні властивості, характерні для моноамінів* (із журн.).

ДІАМОФО́С, у, *ч.* Складне мінеральне добриво, яке одержують нейтралізацією фосфорної кислоти аміаком. *Складні добрива (амофос, діамофос, калійна селітра та інші) містять кілька поживних елементів у складі однієї хімічної сполуки* (з наук. літ.); *Діамофос є безнітратним висококонцентрованим азотно-фосфорним добривом, у якому наявні мікроелементи* (з наук. літ.).

ДІАНЕ́ТИКА, и, *ж.* Методика впливу на людську психіку, що ґрунтується на спробі відновити в пам'яті людини всі раніше пережиті події, переосмисливши й переоцінивши їх. *Багато дослідників характеризує діанетику як деструктивний психокульт* (з наук.-попул. літ.); *У діанетиці поєднуються досягнення науки з практикою психоаналізу й елементами наукової фантастики (перебування душ на інших планетах), буддизму (перевтілення)* (із журн.).

ДІАПАЗО́Н, у, *ч.* 1. Сукупність звуків різної висоти, які може брати голос або музичний інструмент. *Він на цілих дві октави підняв свій голос. Я досі не знав, що він має такий великий діапазон* (Л. Яновська); *Це цілком викінчена оперна співачка з сильним і великим щодо діапазону драматичним сопрано, яким вона вміло володіє* (з мемуарної літ.).

2. *чого, перен.* Обсяг, поширення або розмір чого-небудь. *Творчість Шевченка дивує широтою діапазону, багатством жанрів і форм* (О. Корнійчук); *Будь-яка залежність від політичної кон'юнктури, від якихось політичних процесів звужує діапазон твоєї дії, звужує твою внутрішню і зовнішню свободу, а це найгірше, що може статися* (С. Жадан).

ДІАПАЗО́ННИЙ, а, е. Стос. до діапазону. *Діапазонні можливості співака; Формування діапазонного мислення.*

ДІАПА́УЗА, и, *ж., біол.* Період тимчасового відносного фізіологічного спокою в розвитку тварин, який характеризується призупиненням росту й формотворчих процесів, різким зниженням обміну речовин. *Діапауза — еволюційне пристосування до переживання періодів із несприятливими умовами існування. Властива багатьом класам тварин, особливо комахам, а також деяким ссавцям (гризунам, окремим хижакам) та ін.* (з наук. літ.); *Частина жуків може бути в діапаузі й виходити з ґрунту через кілька місяців, а то й наступного року* (із журн.).

ДІАПОЗИТИ́В, а, *ч.* Фотографічний знімок на спеціальній прозорій плівці або склі, признач. для показу зображень на екрані за допомогою проекційного ліхтаря. *Через проекційний ліхтар ілюстрували діапозитиви малюнків* (І. Пільгук); — *Панове! Панове! Хвилиночку уваги! — заляпав у долоні прямоспинний молодик. — Ми хотіли б з допомогою чарівного ліхтаря показати вам кольорові діапозитиви...* (П. Загребельний); *Бесіда супроводжується діапозитивами, які демонструються автоматично, відповідно до дикторського тексту* (з газ.).

ДІАПОЗИТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до діапозитива. *На діапозитивних фотопластинках і позитивних фотоплівках друкують із негативів позитиви-відбитки і діапозитиви* (з наук. літ.); *Для виготовлення діапозитивів використовують діапозитивні фотоплівки чи фотопластини* (із журн.).

ДІАПРОЕ́КТОР, а, *ч.* Різновид проекційного апарата для демонстрації діапозитивів, діафільмів та інших носіїв на прозорій основі. *Конструктивно діапроектор складається з розташованих у корпусі лампи розжарювання з рефлектором у вигляді параболічного дзеркала, лінзового конденсора, пристрою для змінювання діапозитивів або перемотування діафільму та проекційного об'єктива* (з наук.-попул. літ.).

ДІАРЕ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до діареї. *Антимікробні препарати застосовуються при гострих і хронічних кишкових інфекціях з діарейним синдромом* (із журн.); *Лікувальне харчування є важливим на всіх етапах терапії при діарейних захворюваннях* (із журн.).

ДІАРЕ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Те саме, що **поно́с** 1. *Діарею зазвичай викликає вірусна чи бактеріальна інфекція або харчове отруєння* (з наук.-попул. літ.); *Сама по собі діарея як симптом не є небезпечною. Небезпечними є наслідки у вигляді зневоднення і втрати мікроелементів* (з наук.-попул. літ.); *Діарея, викликана бактеріальною інфекцією, найчастіше виникає в туристів, які відвідують екзотичні країни* (із журн.).

ДІА́РІУШ, а, *ч., заст.* Щоденник. *Я уявив собі, люб'язний читальнику, що можу не дописати цього діаріуша, і мороз пробіг мені поза шкірою — злякався* (Валерій Шевчук); *На жаль, бурі визвольної війни спричинилися до масового знищення різноманітних українських історичних документів, зокрема, літописів, хронік, діаріушів, внаслідок чого вони дійшли до нас у дуже невеликій кількості* (з наук. літ.).

ДІАРХІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діархії. *Із 1345 р. в Литві утвердився діархічний режим — співправління Ольгерда та Кейстута Гедиміновичів, які, відповідно, резидували у Вільно й Троках* (з наук. літ.).

ДІА́РХІЯ, ї, *ж.* Форма правління, за якої в одній державі співіснують дві влади. *Діархія може виникнути як унаслідок політичного чи воєнного конфлікту, так і політичного компромісу* (з наук.-попул. літ.); *Найвідомішими прикладами історичних діархій є два спартанські царі, два консули в*

Римській республіці, два імператори у пізній Римській імперії. Сучасними прикладами діархії є уряди Сан-Марино, Північної Ірландії, Андорри (із журн.).

ДІАСКО́П, а, *ч.* Оптичний прилад для перегляду діапозитивів через окуляр за допомогою зовнішнього джерела світла або за допомогою вбудованої у діаскоп лампи розжарювання. *Діаскоп складається з коробки-корпусу, в одну зі стінок якої вставлена напівпрозора пластинка-екран, поряд розміщені смужки-тримачі для слайда у рамці* (з наук.-попул. літ.).

ДІАСКОПІ́Я, ї, *жс. мед.* Метод діагностики шкірних захворювань, який полягає у встановленні дійсного кольору висипу шляхом його знекровлення натискуванням предметним склом. *Характерний колір горбиків на шкірі: синюшний, жовтувато-коричневий, при діаскопії з'являються жовтувато-бурі плямки* (з навч. літ.).

ДІАСПО́Р, у, *ч.* Мінерал із класу гідроксидів білого, сірого, жовтуватого, зеленого кольорів. *Діаспор є одним із головних рудотворних мінералів для бокситів — важливої сировини для одержання глинозему і вогнетривів* (з наук. літ.); *Діаспор складається з кристалів, має скляний блиск* (з наук. літ.).

ДІА́СПОРА, и, *жс.* 1. Значна частина народу (етнічної спільноти), що перебуває поза країною його основного поселення. *Якісь майже родинні зустрічі, щоразу інтимніші й тепліші: якісь художники, .. інтелектуали з діаспори, композитори-піснярі, діячі опору, депутати рад усіх рівнів тощо* (Ю. Андрухович); *Сьогодні ми не уявляємо собі буття української національної культури без мистецької діаспори* (з наук.-попул. літ.); *В Індії мешкає 130-тисячна тибетська діаспора* (із журн.).

2. *біол.* Частина рослини, що природно відокремлюється від неї і виконує функцію поширення та розмноження. *Розрізняють вегетативні (бульби, бульбоцибулини, цибулини) і генеративні діаспори (насіння, плоди, спори)* (з наук. літ.).

(1) Украї́нська діа́спора *етн.* — українці, що мешкають поза межами українських етнічних територій. *У багатьох зарубіжних країнах при сприянні української діаспори створено фонди допомоги дітям Чорнобиля* (з наук.-попул. літ.); *Перебуваючи за океаном, Катерина не лише в теорії, але й на практиці вивчала життя й побут жінок-працівниць там і тут, підробляючи у двох родинах прибиральницею і розписуючи півнями та соняхами скрині й стіни у хатах особливо патріотичних представників української діаспори* (Є. Кононенко); *За видатні досягнення українська діаспора 1963 року висунула творчість письменника* [І. Багряного] *на здобуття Нобелівської премії* (О. Шугай).

ДІА́СПОРНИЙ, а, е. Прикм. до **діа́спора.** *У середовищі діаспори формується свій, автономно-діаспорний соціолінгвістичний світогляд* (з наук. літ.); *Українська література Галичини не розглядається літературознавцями як діаспорна, хоча до 1939 року Галичина входила до Польщі* (з наук.-попул. літ.).

ДІАСПОРЯ́НИН, а, *ч.* Людина, яка належить до діаспори. *У 2008 р. звання Героя України було присвоєно покійному діаспорянинові Григорію Китастому — українському бандуристові, композитору, диригентові, громадському діячеві в еміграції* (з наук.-попул. літ.).

ДІАСПОРЯ́НКА, и, *жс.* Жін. до **діаспоря́нин.** *91-річна діаспорянка з Канади Ольга Котелко пронесла факел олімпійського вогню у західному районі Ванкувера, ставши однією з 12 тисяч носіїв смолоскипа XXI зимової Олімпіади* (з газ.).

ДІАСТА́З[1], у, *ч., біол.* Азотиста органічна речовина, що знаходиться в насінні рослин, яке проростає, і має властивість перетворювати крохмаль на цукор. *Під впливом ферменту діастазу крохмаль перетворюється на цукор і пересувається по рослині* (з навч. літ.); *Діастаз широко використовується в харчовій промисловості, пивоварінні, хлібопеченні та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДІАСТА́З[2], у, *ч., мед.* Розходження прямих м'язів живота, викликане тиском на сполучну тканину, яка з'єднує ці м'язи. *Розвитку діастазу сприяють стани, пов'язані з підвищенням внутрішньочеревного тиску (сильний або тривалий кашель, робота, пов'язана з підняттям великої ваги, фізичним напруженням, інтенсивні заняття спортом та ін.)* (з наук.-попул. літ.); *У жінок діастаз найчастіше буває викликаний вагітністю* (із журн.).

ДІАСТА́ЗА, и, *жс., хім.* Те саме, що **аміла́за.** *Фунгальна діастаза сприяє засвоєнню їжі, багатої на вуглеводи* (з наук.-попул. літ.).

ДІА́СТОЛА, и, *жс.* Одна з ритмічно повторюваних фаз серцевого циклу — розслаблення мускулатури серця, яке настає після її скорочення (систоли). *При систолі — скороченні — лівий шлуночок викидає кров в аорту і тиск у ній підвищується, під час діастоли — розслаблення — тиск в аорті падає* (з навч. літ.); *Завдяки більшій тривалості діастоли, порівняно з систолою, серцевий м'яз встигає відпочити, а тому здатний працювати протягом усього життя людини* (з навч. літ.).

ДІАСТОЛІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діастоли. *Діастолічний тиск — це мінімальне значення тиску в артеріях, який утворюється на початку серцевого циклу, коли шлуночки наповнюються кров'ю* (з наук.-попул. літ.).

ДІАТЕ́З, у, *ч., мед.* Стан організму, що робить його схильним до деяких захворювань. *Люди з діатезом можуть захворіти на певну хворобу під впливом найменших зовнішніх чинників* (з наук. літ.); *У дітей найчастіше зустрічаються такі види діатезу: алергійний, ексудативно-катаральний, лімфатико-гіпопластичний* (із журн.).

△ **(1) Геморагі́чні діате́зи** — захворювання і патологічні стани, які характеризуються повторюваними крововиливами і кровотечами. *Усі геморагічні діатези за етіологією та патогенезом поділяються на первинні (ідіопатичні) та вторинні (симптоматичні)* (з наук. літ.).

ДІАТЕРМІ́Я, ї, *жс., вет., мед.* Глибоке прогрівання тканин і органів тіла електричним струмом високої частоти з метою лікування; ендотермія. *Діатермія показана при запальних захворюваннях різних органів і систем, спазмах судин, голосових зв'язок, шлунка і кишок, при крупозній пневмонії (в комплексі з антибіотиками) та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Сестра включила струм, і тихо загурчав мотор. Це робили діатермію — глибоке прогрівання внутрішніх органів* (Ю. Смолич).

ДІАТЕРМОКОАГУЛЯ́ЦІЯ, ї, *жс.* Лікувальний метод припікання тканин струмом високої частоти, одержуваним від спеціальних електронно-лампових генераторів; електрокоагуляція. *Діатермокоагуляція застосовується для лікування деяких новоутворень, ерозій, запальних процесів та ін., а також для зупинки кровотечі на операціях* (з наук. літ.).

ДІАТОМЕ́Я, ї, *жс.* Мікроскопічні одноклітинні або колоніальні водорості жовтуватого кольору, оболонки яких складаються з двох половинок, насичених кремнеземом;

діатомові водорості. *Вони* [водорості] *звільна-звільна спадуть вниз — особливо .. діатомеї та інший дріб'язок, що становить головну масу морського життя* (І. Франко).

ДІАТОМІ́Т, у, *ч., геол.* Крихка, землиста або слабо зцементована осадова крем'яниста порода білого, світло-сірого або жовтуватого кольорів. *До гідравлічних додатків належать трепел, діатоміти і ряд інших* (з наук. літ.); *Діатоміт містить 70–98 % розчинного кремнезему* (з наук. літ.).

ДІАТО́МОВИЙ, а, е. Стос. до діатомеї. *Діатомовий мул — це в основному кремнисті черепашки і водорості мікроскопічного розміру* (з наук. літ.); *Максимальна тривалість життя діатомових (одноклітинних) водоростей коливається від 5 годин до 5 днів* (з наук.-попул. літ.).

ДІАТО́НІКА, и, *ж.* Система музичних звуків, яка утворюється послідовністю основних семи ступенів ладу. *Не менш характерна для мелодики опери "Запорожець за Дунаєм" діатоніка* (з наук. літ.); *До діатоніки належать звукоряди давньогрецьких і церковних ладів та ладів народної музики* (з наук.-попул. літ.).

ДІАТОНІ́ЧНИЙ, а, е. Розташований у порядку інтервалів нормального звукоряду; який послідовно по ступенях переходить від ладу до ладу. *Стародавні греки уподібнювали сім звуків діатонічного звукоряду семи кольорам райдуги* (з наук. літ.); *Залежно від кількості звуків та інтервальних співвідношень розрізняють гами музичних систем (діатонічні, хроматичні, пентатонові) й ладові (мажорні, мінорні та ін.)* (з наук.-попул. літ.).

ДІАТРИ́БА, и, *ж., книжн.* 1. Розмірковування на моральну тему. *І він був раб, і батько був рабом, і довелось нелегко їм обом. В порту почавши із соління риби, він був засновник жанру діатриби* (Л. Костенко); *Біон Борисфеніт досяг великих успіхів у софічних промовах, багато мандрував, уславився як творець діатриби, головними темами якої були багатство і бідність, життя і смерть, добродійність і вигнання, держава і релігія* (з наук. літ.).

2. Гнівне усне або письмове мовлення. *Варто розібратися в нескінченних діатрибах критиків, котрі, висміюючи супротивника, трактували одне й те саме явище під різними, часто діаметрально протилежними кутами зору* (з наук. літ.).

ДІАФА́Н, у, *ч.* Матовий фарфор без поливи. *Діафан має матову, злегка пористу поверхню, яка надає предмету приємного зовнішнього вигляду* (із журн.).

ДІАФАНОСКО́П, а, *ч.* Прилад для діафаноскопії. *Діафаноскоп являє собою джерело світла у вигляді мініатюрної лампи розжарювання і світловодів* (із журн.).

ДІАФАНОСКОПІ́Я, ї, *ж., мед.* Просвічування придаткових пазух носа та очних яблук. *При просвічуванні пазух носа діафаноскопію проводять за допомогою спеціальної електричної лампочки, закріпленої на ручці, при просвічуванні ока — лампочки, вмонтованої в спеціальну металічну капсулу* (з наук. літ.).

ДІАФІ́З, у, *ч., анат.* Середня частина трубчастої кістки, розміщена між двома епіфізами. *Діафіз утворений переважно компактною кістковою речовиною* (з навч. літ.).

ДІАФІ́ЛЬМ, у, *ч.* Скорочення: діапозитивний фільм. *Тут є лекторій, випущено два діафільми про життя і творчість Айвазовського* (О. Довженко); *Якщо в перші роки існування бібліотеки у фонді були тільки книги, журнали та газети, то з часом стали регулярно надходити грамзаписи, діафільми, мікрофільми, карти, інформаційні видання* (з газ.).

ДІАФРА́ГМА, и, *ж.* 1. *анат.* Грудочеревна перепона, що відмежовує грудну порожнину від черевної. *Діафрагма відіграє важливу роль у процесі дихання, тому що при її скороченні розширюється й наповнюється повітрям грудна клітка* (з наук.-попул. літ.); *Діафрагма є основним м'язом, що бере участь у процесі дихання. У ній є кілька отворів, через які проходять важливі органи, розташовані між грудною кліткою й черевною порожниною* (з наук.-попул. літ.); *У немовлят насамперед розвиваються м'язи, що забезпечують смоктання, м'язи живота, діафрагма* (з навч. літ.).

2. *техн.* Пристрій у вигляді серпоподібних пелюсток або дисків для зміни діючого отвору фото- або кінооб'єктива. *Діафрагма встановлюється між лінзами фотографічного об'єктива* (з наук. літ.); *Діючи подібно до зіниці людського ока, пелюстки внутрішньої діафрагми об'єктива відкривають і закривають отвір діафрагми, регулюючи кількість світла, що проходить через об'єктив* (із журн.).

3. *буд.* Одна з тонких стінок, що споруджуються вертикально в центрі перерізу гребель із дерева, бетону, металу і т. ін. *Жорстку діафрагму роблять для створення водонепроникної перепони всередині тіла греблі, спорудженого з водонепроникного ґрунту* (з наук. літ.); *Встановлено, що внаслідок тріщин і пластичних деформацій, а також за наявності різних дефектів (обриви накладок у поперечних діафрагмах, розриви тощо) відбувається просторовий перерозподіл зусиль між елементами конструкції* (з наук. літ.).

4. Деталь насоса обприскувача або гальмового крана в деяких машин у вигляді дискової пластинки. *Бензиновий насос складається з таких основних частин: корпусу, діафрагми, важільця* (з наук. літ.); *Гальмовий кран служить для керування пневматичним приводом гальма. Кран складається з корпусу, в якому за допомогою кільцевої гайки закріплена гнучка металева діафрагма* (з навч. літ.).

ДІАФРА́ГМОВИЙ, а, е. Стос. до діафрагми. *Діафрагмове дихання називають черевним* (з навч. літ.); *Діафрагмовий паливний насос складається з корпусу, кришки, діафрагми зі штоком, нагнітальної пружини, впускного і нагнітального клапанів* (з наук.-попул. літ.).

ДІАФРАГМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **діафрагмува́ти.** *Кут зображення фотооб'єктива трохи збільшується із зменшенням діючого отвору фотооб'єктива, тобто з діафрагмуванням* (з наук. літ.).

ДІАФРАГМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, техн.* Збільшувати або зменшувати отвір фото- або кінооб'єктива і ширину пучка світлових променів у ньому за допомогою діафрагми (у 2 знач.). *При фотографуванні блискавки вдень треба фотооб'єктив діафрагмувати до найменшої діафрагми і користуватися червоним світлофільтром* (з наук. літ.).

ДІАХРОНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до діахронії. *Звернення до широких діахронічних контекстів допоможе з'ясувати, яка саме модель влади є найбільш адекватною для України, сприятлива для розвитку суспільної свідомості та європейської ідентичності* (з публіц. літ.).

ДІАХРОНІ́ЧНО. Присл. до **діахроні́чний.** *У роботі подається досить масштабний опис хронологічно найновіших тенденцій розвитку, а також сучасного стану категорії звертання в більшості індоєвропейських мов, аналізований до того ж діахронічно* (з наук. літ.).

ДІАХРОНІ́Я, ї, *ж.* Стан певних явищ, системи у їх історії, в процесі розвитку; протилежне с и н х р о н і я. *У дисер-*

тації досліджено категорію ступенів порівняння в діахронії: розкрито шляхи становлення засобів творення ступенів порівняння протягом історичного періоду розвитку української градуації (з наук. літ.); *У діахронії з комунікативно цілеспрямованих повідомлень народжується жанр* (з наук. літ.); *Музика є звуковим простором, який відображає фонографічний профіль епохи, діахронію окремих звукових образів, звукові характеристики діючих персонажів* (із журн.).

ДІАХРО́ННИЙ, а, е. Те саме, що **діахронічний.** *Хоч висвітлення проблеми омонімії здійснено на синхронному зрізі, однак навіть побіжний діахронний аналіз дає змогу ширше і повніше збагнути природу цього лінгвістичного явища* (з наук. літ.).

ДІ́БРАНИЙ, ДО́БРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ді́бра́ти, добра́ти;** підібраний. — *Все* [у салоні] *нове, добране старанно, але все чогось немов бракує.., щось немов не до ладу* (Леся Українка); *Вся дружина його дібрана була мовби не для битви, а для викрасовування — високі, дужі, вродливі, всі в дорогому вбранні, з коштовною зброєю* (П. Загребельний); *Хто вдихав його* [запах], *відчував привілля степу, шелест трави й квітів, запах широких, облитих сонцем лугів, смак незвичайно дібраного вина чи меду* (Валерій Шевчук); // **ді́брано, до́брано,** *безос. пред. Свідків усіх добрано таких, що вони в один гуж тягли* (Б. Грінченко); *Усе на ній було пошите за модою, скрізь дотримано міри, тонко дібрано кольори* (Ю. Мушкетик).

ДІБРА́ТИ *див.* **добира́ти.**

ДІБРА́ТИСЯ *див.* **добира́тися**[1].

ДІБРО́ВА, и, *ж.* Листяний ліс на родючих ґрунтах, у якому переважає дуб. *Діброво зелена, озовись до мене, Озовись до сина вся моя родина!* (з народної пісні); *Пішов шелест по діброві, Шепчуть густі лози* (Т. Шевченко); *Я дивився у велике широке вікно, крізь яке було видно не тільки західну частину міста, але й дальні, осяяні ясним весняним сонцем гаї та діброви понад річкою Ворсклою* (Б. Антоненко-Давидович); *А найбільше до вподоби мені наша діброва. Там я дитинство провів, навчився й природу любити. Скільки там квітів весною, птахів!* (К. Гриб); * У порівн. *Шум гув у її голові: то шумів, як вітер між соснами, то шелестів, як зелена діброва* (І. Нечуй-Левицький).

ДІБРО́ВКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **діброва.** — *Під дібровкою, під зеленою чи я у вас не молодець...* (Є. Гуцало).

ДІБРО́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **дібро́ва.** — *На нас, дібровних жителів, ліси й дерева впливають як щось більш рідне, ніж море і гори!* (О. Іваненко); *Покинув він спадкові ниви, Дібровний морок мовчазливий, Де тінь скривавлена за ним Ходила з присудом німим* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДІБРО́ВОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Зменш.-пестл. до **діброва.** [К о з а к и:] *Зашуміла дібровонька, Ще й гай зелененький. Ой виступив з України Козак молоденький* (І. Нечуй-Левицький); *Понурий і глибокий, він починає пісню, ніби віддираючи стьожку від серця: "Та забіліли сніжки... Забілили білі... Ще й дібровонька..."* (І. Багряний).

ДІ́ВА, и, *ж., заст., поет.* Дівчина. *Співають діви на Дунаю, До Києва лунає спів* (С. Крижанівський); *Північна діва, горда, прекрасна, йшла просто на них* (П. Загребельний); *Хлопець несвідомо взяв гривню й ніяк не міг одвести віч* [очей] *од діви* (І. Білик); * У порівн. *Панна Анеля, в білім капоті, .. як євангельська діва, сунеться тихо повз довгий стіл* (М. Коцюбинський).

(1) Пресвята́я Ді́во ([Марі́є], Ма́ти Бо́жа [ми́лости́ва] *і т. ін.)* — уживається для вираження захоплення, здивування, радості, переляку і т. ін. *Вона була здалека взята, і така-то вже хороша, чорноброва, а горда та пишна — Мати Божа!* (Марко Вовчок); [Д. Ж у а н:] *Уже ж я не баніт, а гранд іспанський, і вам не сором буде стать до шлюбу зо мною.* [Д о л о р е с *(із стогоном):*] *Боже! Діво Пресвятая! Я сподівалася, що сеє буде...* (Леся Українка); *Мати Божа, Пресвята Діво Маріє! Та за що ж така напасть на нас?.. — заволала Варвара Пимонівна, то хрестячись похапливо, то заламуючи в розпуці пальці* (Б. Антоненко-Давидович); **(2) Стара́ ді́ва (ді́вка),** *розм.* — немолода жінка, яка ніколи не виходила заміж. — *Карпова тітка померла — десь у городі служила — стара дівка, самотня* (М. Коцюбинський); *Одностайність, із якою вони* [студентки] *зневажали проблеми кохання й висвітлювали чоловічу стать, створила їм .. сумну славу "старих дів"* (Ю. Яновський); *Сімнадцять років було моїй матері, коли я народився. Тоді рано виходили заміж: двадцятирічна дівчина — то вже була стара дівка* (М. Томчаній).

ДІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДІ́ТИ,** ді́ну, ді́неш; *наказ. сп.* ді́нь; *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Знаходити для кого-, чого-небудь місце, притулок і т. ін. [Р о м о д а н:] *А куди ці овочі діваєте?* (О. Корнійчук); *Росте Марко. Старі мої Не знають, де діти, Де посадить, де положить І що з ним робити* (Т. Шевченко); — *Треба нам зараз десь діти того* [украденого] *мішка, бо ти будеш сидіти .. в тюрмі* (І. Нечуй-Левицький); — *Отож, гляди мені! Де ти дів листа?* (А. Головко); // Відсилати, відправляти або знищувати кого-, що-небудь, щоб позбутися. *Крадену техніку дівати було нікуди* (С. Жадан); *Прийшла Челядкам думка злая, Щоб ворога* [півня] *де-небудь діть* (Л. Глібов).

2. Використовувати, витрачати, знаходити застосування. *Оттак і з тим буває, Хто чортзна-де добро своє діває* (Л. Глібов); *Навіщо ж нам ваш винахід, який в десять, у сто разів збільшить виробництво скла, коли нам нема куди дівати те, що ми зараз маємо?* (Д. Бузько); — *А де це ти, Насте, діла котлети?* (І. Нечуй-Левицький); [М а р и н а:] *Ой, Оксано, Оксано. Силу свою не маєш куди діти* (О. Корнійчук).

◊ **(1) Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́,** *зі сл.* н е з н а т и — як уникнути нудьги, бездіяльності, відчуття тривоги, біди і т. ін. *Не знаючи... куди себе подіти, Раїса бігла до своєї матушки* (М. Коцюбинський); *І .. почалося моє Торонто без Лени .. Я не знав, де себе діти* (У. Самчук); *Не знаючи, де себе подіти, Вихор брів навмання гамірними вулицями* (В. Кучер); **Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому]** *див.* **зна́ти; (2) Ні́де гріха́ ді́ти (поді́ти)** — треба сказати відверто; немає потреби приховувати. *Хату Месі й його лавки було розграблено* [пограбовано] *дочиста. Ніде гріха діти, досталося й іншим торговцям косівським* (Г. Хоткевич); *Ловили* [пастушки] *сорочками .. пічкуриків, били (ніде гріха подіти) жаб і виброджували цілий Сугаклей у пошуках глибокого місця* (Ю. Яновський); **(3) Ні́де (ні́куди, нема́ куди́** *і т. ін.)* **пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти)** — треба сказати відверто; безперечно. [В и б о р н и й:] *Нігде правди дівати, трудненько тепер убогій дівці замуж* [заміж] *вийти без приданого* (І. Котляревський); *Та й правди нічого ховать, Нігде нема Марусі рівні* (Є. Гребінка); — *Нема де правди діти, а до роботи я не дуже то здатна.., — жартувала Тодозя* (І. Нечуй-Левицький); *Батько*

завсігди казав, що як довчусь я в нашій школі, то віддасть мене ще в місто вчитися. Ніде правди сховати, мені не дуже це подобалось (Б. Грінченко).

ДІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДІ́ТИСЯ,** ді́нуся, ді́нешся; *наказ. сп.* ді́нься; *док.* 1. Зникати, пропадати. *Де ж човен дівався; де плавле* [плаває] *мій милий?* (Є. Гребінка); *— Кудись же дівається душа людська після смерті?* (О. Бердник); *Все йде, все минає — і краю немає. Куди ж воно ділось? відкіля взялось?* (Т. Шевченко); // Ховатися, рятуючись від кого-, чого-небудь. *— Дивишся та лупаєш очима, і не знаєш, куди від них* [циган] *дітись* (Г. Квітка-Основ'яненко); *А туман, неначе ворог, Закриває море .. І тьмою німою Оповиє тобі душу, Й не знаєш, де дітись* (Т. Шевченко); *Вулицю з обох боків заповнювали озброєні ординці. Діватись нікуди* (Б. Левін).

2. Знаходити собі місце, притулок, захисток. *— Де ми будем діватися з нашими .. сльозами, .. де притулимося, аби нам тепло було?!* (В. Стефаник); *Праворуч і ліворуч від нього — суцільна лавина воїнів, позаду — ще більше. Куди діватись? Тільки вперед!* (В. Малик).

◊ **(1) Де (куди́) дівáтися / ді́тися (поді́тися),** *зі сл.* н е з н а т и — не уявляти, що робити, як діяти в несприятливих обставинах, через важкі думки, самотність, клопіт і т. ін. *Розійшлась моя фантазія до того, що не знав куди діватися, особливо вечорами, просто не міг сидіти дома і виходив на вулицю* (В. Винниченко); *Максим не знав де подітися, що з собою робити в такім клопоті* (В. Стефаник); *Першу зиму Олені було так тяжко і так сумно, що вона не знала куди подітися* (Григорій Тютюнник); **(2) Ніде (немає куди́, нікуди** *і т. ін.)* **дівáтися / ді́тися:** а) не можна вчинити поіншому. — *Він* [Гальванеску] *має робити вам операцію? — .. Дійсно, маленьку операцію... Однаково ж більше нікуди діватися* (Ю. Смолич); *Всі кажуть: треба заплатить. Віддав я копу — ніде дітись* (Л. Глібов); *Найшли* [сестри] *зілля, накопали І стали варити. Заплакали, заридали... А нема де дітись, Треба варить* (Т. Шевченко); б) треба визнати, сказати правду; саме так. — *Нікуди діватись, випиваю, бо як тебе частують, то треба ж не по-песьки, по-чеськи* (Марко Вовчок); *— Що ж будем діяти: злякавсь, нігде дітись. Ніколи тепер переполох виливати* (Г. Квітка-Основ'яненко); **Ро́зум десь ді́вся** *див.* **ро́зум.**

ДІВА́ХА, и, *ж., зневажл.* Про дівчину. *Селяни називали безтурботних і верескливих дівах "очеретянками"* (І. Волошин); *— Ти, дівахо, ось що: або випишуй цьому хлопцеві квитанцію, або я зараз розвалю тобі будку. Бачиш — хлопець із села, може, перший раз у місті, куди він піде серед ночі?* (Григорій Тютюнник).

ДІ́ВЕР, а, *ч.* Брат чоловіка. *Дівер був у вдови — брат покійного чоловіка, багатий* (С. Васильченко); *Янка теж здивовано глянула на дівера й хмикнула в ніс* (І. Білик).

◊ **Згада́ла ба́ба ді́вера** *див.* **ба́ба**[1].

ДІ́ВЕРКА, и, *ж.* Дружина дівера. *Щоб свекорко, як батенько, Свекрівонька, як матінка, До мене були; Щоб діверки та зовиці, Мов братіки* [братики] *та сестриці, Мене прийняли* (І. Манжура).

ДІ́ВЕРКО, а, *ч.* Пестл. до **ді́вер.** *Діверкові догоджу, — Шовком комір вишию* (з народної пісні); *Княгиня лиш для виду ганила сина — чи то ж можна зникати так надовго, про себе раділа, що діверко зблизився з сином, що йому мило в них і втішно* (Д. Міщенко).

ДІВИ́ЗНА, и, *ж., заст.* Посаг. — *Вся її дівизна, книжки, папери — все порозкидано* (С. Васильченко); * У порівн. *Розкладу, розвішаю свої згадки, як молода дівизну, розстелятиму, до місяця розглядатиму* (С. Васильченко).

ДІВИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. *нар.-поет.* Те саме, що **ді́вчина.** — *Доброго слова не цураємося, а щоб ви нас не порочили, що ми передержуєм куниці та красні дівиці, так ми вас пов'яжемо* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Казав тобі* [синові] *не журитись — от воно на моє й вийшло: висватав тобі красну дівицю* (М. Грушевський); *Русана є добра дівиця й княжа дочка* (І. Білик).

2. *зневажл.* Про дівчину. — *Сьогодні мене з школи вигнали! — з ненавистю кинув піп синові. — І хто? Дівиця приблудна! Нігілістка!* (К. Гриб); *Бракувало ще зашпортнутись і бебехнутися на втіху Жмуркіну та його розмальованим дівицям* (Г. Усач).

ДІ́ВИЧ, а, *ч., розм.* Чоловік, який зберіг статеву невинність. *Одмолоду лишився дівичем. Більше за все шанував тишу і спокій* (Ю. Мушкетик); *Тоді сер Чаппеллетто сказав: — Тепер, коли ви запевнили мене, признаюся: я й досі такий дівич, яким вийшов із материнського лона* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДІ́ВИЧ-ВЕ́ЧІР, чора, *ч.* Обрядова вечірка молодої напередодні весілля; прощання з дівуванням. *У суботу дівич-вечір одбули, а в неділю повінчали* (О. Стороженко); *Дівич-вечір збирає вже Орина Лободівна: хустки подавала за Прохора Осауленка* (П. Куліш); *На дівич-вечір зібралися всі Катрусині подружки* (О. Іваненко).

ДІ́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **ді́вчина.** *Гарна дівка, як засватана* (Номис); *Козак — не без щастя, дівка — не без долі* (Панас Мирний); *Не сказати б, що вона визначалась особливою вродою, — просто гарна дівка* (Б. Антоненко-Давидович); // Дівчина, якій час виходити заміж. — *Я вже дівка, мені вісімнадцятий пішов* (Панас Мирний); — *Дні за днями проходять, роки спливають за водою. Не встигла й озирнутись, дочка — вже дівка* (О. Донченко).

2. *заст.* Одинока (незаміжня) покоївка, служниця у панському дворі. — *Купив ото вже її* [Ганну] *пан, .. до того там моя сестра Марія була, так ся так за дівку в горницях, а та як би і хазяйка* (Панас Мирний); *У неї в покоях працюють дівки, все шати гаптують, мережать хустки, нанизують перли дрібненькі* (Леся Українка).

Стара́ ді́ва (ді́вка) *див.* **ді́ва.**

◊ **(1) Вого́нь ді́вка** — вольова, весела, моторна дівчина. *Сміливість і витримка* [в Марії], *хоч зараз командиром призначай. Вогонь дівка і все тут* (В. Кучер); **Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка** *(рідко* **ді́вка)**> *див.* **жі́нка; Сиві́ти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівка́х (ді́вкою, в пере́ста́рках** *і т. ін.)* *див.* **сиві́ти; Як (коли́) ба́ба була́ ді́вкою** *див.* **ба́ба**[1]**; (2) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ді́вка на вида́нні (засва́тана ді́вка):** а) *(зі сл.* с т о я т и, с и д і т и *і т. ін.)* ніяково, несміливо, сором'язливо. *Колісник, радий, почервонівши, мов несміла засватана дівка, цокався з кожним, дякував, низько кланяючись* (Панас Мирний); — *Товаришу П'ятниця, чому ж ти стоїш наче засватана дівка?* (В. Кучер); *Чого стоїш мов дівка на виданні? Соломія мовчки подавала чоловікові кулики* (І. Цюпа); б) гордо, піднесено, з почуттям власної гідності. *Данилко почував себе мов засватана дівка, він брав уже по-справжньому участь у страйку* (П. Панч); в) *(зі сл.* л а м а т и с я) навмисне удаючи, упи-

раючись, зволікаючи, приховуючи своє рішення. *А він не хоче. Ламається, як дівка на виданні...* (А. Крижанівський).

ДІ́ВОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **дівка.** *Чи вже ж їй вік продівувать, Зносити брівоньки нізащо? .. Ні, дівонька вона не та!* (Т. Шевченко); — *Дівоньки-голубоньки! яка ж оце поміж вами дівчина, як зоря ясна сяє?* (Марко Вовчок); — *Галю, дівонька моя люба,* — *заговорив лагідно Риндін. — Ви тут? — Як прекрасно, адже ми так хвилювалися! Чудово!* (В. Владко).

ДІВО́ЦТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **дівува́ння.** — *Рушнички ви мої, шовком перетканї! .. Тільки мені й радості, що гляну на вас та згадаю своє дівоцтво* (І. Нечуй-Левицький); *Вона провела своє дівоцтво коло старшого, одруженого брата* (А. Іщук); // Те саме, що **неви́нність.** — *Слухай, нелюбе, кохалась я з одним козаком і заприсяглась нікому більш, як йому одному, віддати моє дівоцтво* (О. Стороженко); *Заворожить їх за ворітьми молодик, хмелем вдарить у голову терпкий поцілунок — і навіки попливе дівоцтво, як хвиля по річці* (М. Стельмах).

2. *розм.* Збірн. до **ді́вка** 1. — *Старий голова розпустив село, а найбільше сприяв парубоцтву та дівоцтву* (І. Нечуй-Левицький); *Чи на вечерні залюбки З дівоцтвом заспіва на хорах... Чийого серця не збурить Принадний вигляд чарівниці* (П. Грабовський); *Як виросла та дівчина, то такою стала кралею, що всьому дівоцтву в місті перед вела — була над усіх не тільки вродлива, а ще й звичайна та честива* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДІВО́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **діво́чий.** *Жаль мені русої коси — Дівоцької краси* (з народної пісні); — *Ой, як я вчилася ревно! Повірте — не вчилась, а наче дівоцьку пісню співала* (П. Козланюк); *Старша дочка на черзі, а меншій би не вадило й ще погуляти, дівоцький вік короткий* (О. Забужко).

ДІВО́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **діва** і **ді́вчина.** *Не вимили біле личко Слізоньки дівочі* (Т. Шевченко); *Дзвінка дівоча пісня .. лунає десь у зелених горах* (М. Коцюбинський); *А вже чути далі крізь дрімоту — з ночі залунали голоси, жарти й дзвінкий дівочий сміх* (А. Головко); // Власт. дівчині, дівчатам. [С е м е н М е л ь н и ч е н к о:] *А он і хата милої — весела та світла, як погляд дівочий* (М. Кропивницький); *Устина .. взялася в боки й .. пройшлася легким дівочим кроком* (С. Чорнобривець).

2. Признач., обладнаний для дів, дівчат. *Блукаючи по Україні, Прибивсь якось і в Чигирин, І в монастир отой дівочий, Що за пісками на болоті* (Т. Шевченко); *У нього була старша сестра, що вчилась у дівочій гімназії* (Б. Антоненко-Давидович); // *у знач. ім.* **діво́ча,** чої, *ж., заст.* Кімната для дівок-покоївок у панському дворі. *Сидимо, було, день при дні у дівочій та робимо* (Марко Вовчок); *Нерідко, було, сам* [панич] *у дівочу зайде, жартує з дівчатами* (Панас Мирний).

ДІВО́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., діал.* Дівувати. *А попівнам сто раз лучче втопитись, аніж зостаться дівочити при матері-вдовиці* (А. Свидницький); *Тетяна за два, за три роки буде доросла і стане дівочити* (О. Кобилянська); — *Тепер уже і дівчата не такі, як тоді, коли я дівочила* (І. Чендей).

ДІВО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Те саме, що **дівува́ти.** — *Він лукаво глянув на дочку й запитав: — Ти пригадуєш, Петрано, як уперше варила раків? Ще тільки дівочитися починала...* (М. Малиновська); // Удавати з себе дівку (у 1 знач.). *Сирітка вона була кругла. Хоч уже й дівочилась, хоч і намагалась бути дорослою, але ще й досі по-дитячому ридала.., тихо оплакуючи своїх рідних* (Ю. Збанацький).

ДІВО́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Дівоча ніжність, лагідність. *І хоч вона мала п'ятеро дітей, в очах, в сльозах, в руках її проглядала дівочість* (М. Стельмах); *Це було дивне чоло, в якому лагідна дівочість зливалася в одно з непереможною діловитістю* (С. Тудор); *Од неї пахне хвоєю, сполоханим сном і дурманною, хмільною дівочістю* (Є. Доломан); * Образно. *Яка дівочість в срібнім злеті флейти!* (М. Бажан).

ДІ́ВОЧКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **дівка** 1. *Та малая нічка Петрівочка, Та не виспалася Наша дівочка* (з народної пісні); *З дитини отака дівочка виросла* (А. Головко); * У порівн. — *В мене молодиця як калина, як яблучко, як дівочка* (Марко Вовчок).

ДІВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дівува́ти.** *Не жаль мені вівса, сіна, Не жаль мені меду, вина, А жаль мені дівування, Дівоцького прибирання* (з народної пісні); *Молодша дочка вчилася коло гувернантки, а старша виходила вже з дитинства і вступала в пору дівування* (Н. Кобринська); *Бабуся-покійничка, було, каже: — Не стає, не стає, моя дитино, таких дівчат і козаків на Вкраїні, як за мого були дівування* (П. Куліш).

ДІВУВА́ННЯЧКО, а, *с.* Пестл. до **дівува́ння.** [Х і в р я:] *Іншу пісню як заспіваєш, то вона ніби змолодить тобі думку, пригадає молоді літа й дівуванячко* (М. Кропивницький).

ДІВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути дівчиною. *Сиротою Отак і загину, Дівуючи в самотині, Де-небудь під тином* (Т. Шевченко); — *Сиділа я на селі, дівувала та світом нудила* (І. Нечуй-Левицький); *Їй он уже двадцять три, усі подружки заміж давно повиходили, по двоє дітей уже мають, тільки вона дівує* (Любко Дереш); // Брати участь у дівочих розвагах. — *Мені вже... двадцять третій! .. а я й... не дівувала ще...* (А. Тесленко); *В добру годину їй би вже теж дівувати, уже сімнадцять кінчалося, але в той час було не до вечорниць та погуленьок* [погулянок] (Ю. Збанацький).

ДІВУ́ЛЯ, і, *ж., фам.* Збільш. до **ді́ва.** *Сестри добре знають, що вони давно вже перестарки, нікому не потрібні старі дівулі* (І. Вирган); *Тоді, років так до дванадцяти, хлопці не звертали на неї жодної уваги — кому ж буде цікаво бігати за товстою насупленою дівулею* (Любко Дереш).

ДІВЧА́, а́ти, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **ді́вчина.** *Рано-вранці новобранці Виходили за село, А за ними, молодими, І дівча одно пішло* (Т. Шевченко); *Щирим сміхом сміється .. дівча до хлопця з любощів* (Л. Мартович); *До хати вбігло дівча, віддихуючись, як після шаленої біганини. Тонка, мов билина, досить висока на свої 14 літ, бистроока Галя* (І. Багряний); // Маленька дівчинка. *Дівча бігло босими ноженятами навпростець по ріллі* (П. Панч); *Крупка-молодший усе думав: куди ж подіти мале дівча, що звалилося на його голову?* (Люко Дашвар).

ДІВЧА́ТА, ча́т, *мн.* Уживається у знач. мн. до **ді́вчина.** — *Звідки це ви, дівчата? — З буряків їдемо* (А. Головко); — *Знаєш, Стародубе, дівчата мені видаються схожими на метеликів: летять на все барвисте, та й самі стараються бути примітними* (Є. Доломан); *За дітьми підбігли юнаки й дівчата в куценьких спідничках вище колін, а потім чоловіки* (І. Білик).

ДІВЧА́ТКО, а, *с., розм.* Маленьке дівча. [Х л о п е ц ь:] *Вона була тоді таким смішним, завжди кудлатим дівчатком* (Леся Українка); *Тримаючись за кузов і щільно притулившись*

одна до одної, стоять п'ятеро юних дівчат, ще майже дівчаток (О. Довженко); *Від воріт одійшла зграйка молоденьких дівчаток і попрямувала назустріч прибульцям* (В. Малик).

ДІВЧА́ТОНЬКО, а, *с., нар.-поет.* Те саме, що **дівча́точко.** — *Дівчатонька! Ходімо ми на могилу!* (Марко Вовчок); *По вулиці дівчатонька, наче рій* (І. Франко).

ДІВЧА́ТОЧКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **дівча́тко, дівча́.** *Черешеньки ваблять очі Діточкам маленьким: Дівчаточко й хлоп'яточко Під деревцем скачуть, Простягають рученята Та мало не плачуть* (Леся Українка); *Дівчаточка перед вікном вже поливають молоді деревця парку* (О. Довженко); — *Так чудово співали, — сказала передня, — що ми не витримали. Навчіть нас цієї пісні.* — *З охотою, дівчаточка, — сказав він, схиляючись у поклоні* (Валерій Шевчук).

ДІВЧА́ЧИЙ, а, е. Стос. до дівчини. *Вони вийшли на коридор і поплентались на другий поверх, у дівчачий гуртожиток* (Любко Дереш); *Частину кімнати було відокремлено розсувною перегородкою, і звідти долинало хлюпання води та дівчаче хихотіння* (О. Авраменко); // Власт. або належний дівчині. *Дівчача слава — як біле полотно: пилинка впаде, то і видно* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В Марії якось свитка сама з плеча впала. Кинула на стіл її, на купу дівчачої одежі* (А. Головко).

◊ **Дівча́чий хвіст (хво́стик)** *див.* **хвіст.**

ДІВЧАЧУ́Р, а, *ч., розм.* Той, хто захоплюється дівчатами. — *З нього вже порохно сиплеться, а він до дівчат!.. — Старий, дівчачур! — сказала вертлява батальйонерка Олена Корзухіна* (Гео Шкурупій); *Ось бородатий Ляйєр, завзятий дівчачур, філософ жіночих шовкових панчіх і сорочок* (П. Колесник).

ДІ́ВЧИНА, и, *ж.* Молода незаміжня особа жіночої статі. *Та й дівчина ж була* [Олеся]! *Велична, .. до всякого привітна й ласкава, і заговорить, і засміється, і пожартує* (Марко Вовчок); *Три дівчини, студентки-агрономи, йшли взимку по доріжці лісовій* (М. Рильський); *До бенкетної зали входить консул Антоніо Массарі, він веде під руку струнку біловолосу дівчину в сукні з дорогого єдвабу* (Р. Іваничук); * У порівн. *Ось і рябина* [горобина] *стоїть, мов дівчина заквітчала голову хмелем* (Панас Мирний); // Кохана, наречена. *Спізниться він на гуляннячко, я й очі виплачу. "Може, думаю, — в його* [нього] *є дівчина"* (Марко Вовчок); *Де гнуться верби понад ставом, Там пройде дівчина моя* (В. Сосюра).

ДІВЧИ́НА, и, *ж., нар.-поет.* Те саме, що **ді́вчина.** *Ой дівчино, шумить гай, Кого любиш забувай, забувай* (з народної пісні); *Ой ти, дівчино, з горіха зерня, Чом твоє серденько — колюче терня?* (І. Франко).

ДІ́ВЧИНКА, и, *ж.* Дитина жіночої статі. *І дитинка в її* [неї] *була, дівчинка, як ясочка, свіжа й повна, як гурочок* [огірочок] (Марко Вовчок); *Школярочка іде у перший клас .. Настав для дівчинки жаданий час* (Л. Дмитерко); *Вона традиційно, по-жіночому, хоче дівчинку. Назве її Олею чи Настею* (А. Кокотюха).

ДІВЧИ́НО́НЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **ді́вчина** і **дівчи́на.** *Закувала зозуленька В зеленому гаї, Заплакала дівчинонька — Дружини немає* (Т. Шевченко); *Стою та роздивляюсь; коли чую: — Здорова була, дівчинонько!* (Марко Вовчок); *Заспівала дівчинонька біля світлої криниці* (О. Гуреїв).

ДІВЧИ́СЬКО, а, *с., розм.* 1. Те саме, що **ді́вчинка.** *Вона в тому чудесному віці, коли з дівчиська виростає дівчина* (В. Собко); *Сонливість охоплювала Галю дедалі міцніше, її очі мимоволі заплющувалися — "просто хоч сірниками повіки підпирай", як скаржилася вона колись мамі ще маленьким дівчиськом...* (В. Владко); * У порівн. *Коли їй каже хто-небудь "твій чоловік", вона, мов дівчисько, опускає очі і щоки її спалахують .. рум'янцем* (М. Руденко).

2. *зневажл.* Про дівчину. [Н і н а:] *Скажіть прямо, що ви закохалися в це дурне дівчисько* (І. Кочерга); *Вони про щось квапливо й неспокійно перемовляються між собою, .. може, й про неї, про Інну, котру зустріли холодком недовіри, — що це, мовляв, за дівчисько зелене прислали сюди, замість того щоб привезти солідного, досвідченого лікаря?* (О. Гончар).

ДІВЧИ́ЩЕ, і, *ж. і* а, *с., зневажл.* Збільш. до **ді́вка** 1. *Ач, яка здоровенна дівчище* (Сл. Гр.); — *Мала вона свій розум у голові, але затовкли .. Що тота дівчище не натерпілася за свій вік* (І. Франко); *В ту мить у коло до дівчини влетів ще один танцюрист — Яків Маркевич, і закрутився, завертівся довкола дівчища* (Ю. Мушкетик).

ДІВЧУ́Р, а́, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **дівчачу́р.** *Одне тільки смішне було в ньому: дуже вже чемний до дівчат .. "Дівчур" — дражнили його в школі* (С. Васильченко); *Вона дівчурів ненавиділа усією пристрастю дівочої душі* (М. Стельмах).

2. *діал.* Дівчинка. — *Ще отаким, пам'ятаю, дівчуром з кісочками ходила я з мамою на побачення з татом до тюрми* (П. Козланюк).

ДІГНА́ТИ *див.* **доганя́ти**[1].

ДІГТЯ́Р, *заст.* **ДЬОГТЯ́Р,** а́, *ч.* Той, хто виготовляє або продає дьоготь. *Тут можна було зустріти .. полупанків, котрі з дігтярів, чумаків .. повиводили своїх дітей у "люди"* (Панас Мирний); *Йому здається, що відкілясь узялися і йдуть поруч дьогтяр Панас та колісник Таран* (С. Васильченко); *Тут-таки торгували золотарі та скудельники, лучники та шевці, портяні пошивники .. та дігтярі, всі київські хитреці й рукомисники* (І. Білик).

ДІГТЯ́РНИЙ, а, е. Стос. до дьогтю. — *Онде, біля дігтярної лавки стоїть* [вартовий] (Г. Квітка-Основ'яненко); *Не та пішла тепер молодь .. Важко було уявити собі будь-кого з них під хатою Вутаньки .. з дігтярним квачем у руці* (О. Гончар); // Вигот. з дьогтю; який має домішки дьогтю. — *Це краще за мед, — сказала жартома тьотя Клава. — Це дігтярна мазь* (А. Хижняк).

ДІГТЯ́РНЯ, і, *ж.* Дігтярний завод. *У бору була дігтярня* (Сл. Гр.); *Населення платило податки за шинкування, тобто продаж пива, меду й горілки, за користування млинами, оренду й влаштування рудень і дігтярень, продаж тютюну* (з наук. літ.).

ДІГТЯ́РСТВО, а, *с.* Виробництво дьогтю. *Дьоготь був незамінним за часів війни. Ним змазували збрую, повози, лікували коней, почасти вояків. Не випадково Богдан Хмельницький видав спеціальні універсали з підтвердженням привілеїв тим, хто займався дігтярством* (з наук.-попул. літ.); *Про дігтярство як вид промислу розповідається в багатьох творах художньої літератури* (із журн.).

ДІГТЯ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до дігтяра і дігтярства. *У 60-х роках XVIII ст. у Полтаві було сім цехів. Магістрат ще планував утворити дігтярський, соляницький і калачницький цехи* (із журн.).

ДІД, а, *ч.* 1. Батьків або материн батько. *Родинне коло діда оточило, Сини та дочки, й молоді онуки* (Леся Українка); *Мій дід Ярослав, прозваний Мудрим, теж спорудив у Києві церкву Софії, яка майже не поступається констан-*

тинопольській, і уклав для своєї держави "Руську правду" (П. Загребельний); *Жахливими пригодами позначено дитинство Куруша, який, вирісши й змужнівши, переміг свого діда й став першим перським царем* (І. Білик).

2. Чоловік похилого віку. *Був собі дід та баба. З давнього давна, у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили* (Т. Шевченко); *Незабаром увійшов у покої Конецпольский, вже літній чоловік, але ще кремезний і жвавий дід* (І. Нечуй-Левицький); * У порівн. *Попід горою, яром, долом, Мов ті діди високочолі, Дуби з гетьманщини стоять* (Т. Шевченко); // *заст.* Убогий, безпритульний чоловік похилого віку; старець. *Хто би його не знав, то би йому кусник хліба дав, як дідові* (І. Франко).

3. *заст.* Сторож (у садку, на баштані і т. ін.); // *перен.* Опудало на грядках, баштані і т. ін. *Щоб Горобців шкідливих настрашити, Вигадливий Хазяїн взяв Солом'яного Діда приладнав Та ще й з лозиною, неначе хоче бити* (Л. Глібов).

4. *тільки мн.* Люди минулих поколінь; предки. *Лірник візьме кобзу в руки, .. Щоб згадали пізні внуки, Як жилося їх дідам!* (Я. Щоголів); *Гей, було це за дідів, Ні, брешу — за прадідів: За царя старого Хмеля* (І. Манжура); — *Тут наші діди та прадіди лишили свою працю, найкоштовніші меблі для палацу власноруч робили з привозного червоного дерева, тож чи нам усім цим не дорожити?* (О. Гончар).

5. *перен., розм.* Те саме, що **тінь.** *Кавун .. не зводив очей з білої стіни, на котрій став у закутку широкий темний вечірній дід* (І. Нечуй-Левицький); *Сутінки лягли на ярмарковий майдан. Підвелись діди* (Н. Рибак).

6. *перен., розм.* Солдат, який закінчує строкову службу в армії. *Розмінявши півтора року служби, я став дідом — казарменим напівбогом* (із журн.); *Дідівщина тримається виключно на фізичній перевазі дідів і рукоприкладстві* (із журн.).

(1) Дід Моро́з — казкова істота, уособлення морозу у вигляді рожевощокого старого чоловіка з бородою, у шубі, шапці, з палицею. *Я й справді Дід Мороз. Щороку у новорічний вечір цей я в путь іду і з кожним кроком приношу радість для дітей* (Н. Забіла); *Дід Мороз танцює, грає на сопілці* (І. Нехода); — *Діточки... Ви на святковій ялинці з Дідом Морозом і Снігуронькою були?* (Люко Дашвар).

◊ **Годи́тися у батьки́ (у діди́, у матері́** *і т. ін.)* *див.* **годи́тися**[1]; **(2) За дідів-пра́дідів** — у незапам'ятні часи, дуже давно. *Промайнула воля, поламала ланцюги віковічні, на котрих ще за дідів-прадідів прикували до панів колись вільні хутори, села* (Панас Мирний); **(3) З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з дідів і пра́дідів) <З пре́дка, з ді́да>:** а) споконвіку, відвічно. *Недалеко від Полтави, Де широкими гіллями Ліс над Ворсклою гуде, — З предка, з діда .. Незавидний жив козак* (Л. Боровиковський); *Це ж земля наша, з діда й прадіда* (Б. Грінченко); *Прийшли двоногі звірі — убили матір, пограбували, спалили, в руїни перетворили його з діда-прадіда рідну землю* (А. Головко); *Хлібом-сіллю ми зустрічаємо дорогих гостей. Така вже в нас традиція з діда-прадіда* (з газ.); б) спадковий, уроджений. *Багатирка була Марусина мати з діда-прадіда* (П. Куліш); *Іван Темний з діда-прадіда — селянин, все життя по господарству порався* (Остап Вишня).

ДІДИ́ЗНА, и, *ж., заст.* Дідівщина. — *Ми таки кривдянські Посмітюхи з дідів і прадідів, — знов сказав Микола. — Наша батьківщина й дідизна, і наша держава в Кривді* (І. Нечуй-Левицький); — *Аби ж пощастило йому мати хоч половину дідизни* (М. Стельмах); — *Прокіп розповів учора, як Фед вимагав дідизну* (Микита Чернявський).

ДІДИ́ЗНИЙ, а, е, *заст.* 1. Успадкований від дідів, предків; родовий. *В Україні легко творилися навіть дідизні парафії, що переходили від батька до сина, а цим витворювалась дідизна священича родова культура* (І. Огієнко); *Сідає Таня край вікна. Поволі дніє; та вона Ланів дідизних не вбачає; Сіріють тільки крізь туман Конюшня, кухня та паркан* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. Дуже старий; старезний. *Розступилась земля, і з глибокої ями, як з води, вирнув дідизний старець* (О. Стороженко); *Той Грива був старий, дідизний чоловік* (П. Куліш).

ДІДИ́НЕЦЬ, нця, *ч., заст.* Двір. *Міцний паркан з гострих дубових паль обгороджував дідинець князя* (І. Білик).

ДІДИ́СЬКО, а, *ч.* Збільш. до **дід** 2. — *Так ваш кум перевізник? — згадав Марко сивоголового, високого дідиська* (М. Стельмах); *Дідисько щось таємниче шептав і розтирав попіл на кам'яній плащі* (В. Близнець).

ДІ́ДИЦТВО, а, *с., заст.* Володіння. *Я думав, що тут рожі та лілії, розкоші й збитки, а тепер бачу, що тут здебільшого "терція та будяки!" От тобі й моє дідицтво!* (І. Нечуй-Левицький); — *Ціль його походу — край угорський, дідицтво Арпада, що був підданим великого Чінгісхана* (І. Франко).

ДІ́ДИЧ, а, *ч., іст.* Те саме, що **поміщик;** великий землевласник. *Моя мати була кріпачка сорочинського дідича Черниша* (В. Самійленко); *Дідич у нас був багатющий* (І. Муратов); — *Зараз, — буркнув сторож, — піду спитаю дідича. Поплуганився він до покоїв, де господарі якраз мостилися спати* (Ю. Винничук).

ДІ́ДИЧКА, и, *ж., іст.* Жін. до **дідич.** — *А колись, як я ще була дідичкою та не прогайнувала свого маєтку, ми були з нею навіть трохи знайомі, — говорила Мокрієвська* (І. Нечуй-Левицький); *Мати моя була взята до дідички Чернишки .. в ролі бонни чи няньки до її дітей* (В. Самійленко).

ДІДИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **дід** 2. *Попхались к берегу поближче, Прийшли на самий перевіз, Де засмальцьований дідище Вередував, як в греблі біс* (І. Котляревський); *Биричі доповіли Доброчинові, що прибули світлий князь тмутороканський Воїжир та його корчівський посадник Дудко — міцнющий сімдесятирічний дідище* (І. Білик).

ДІ́ДІВ, дова, дове. Прикм. до **дід** (у 1–3 знач.). *Вустимко стежить .. за дідовою рукою* (І. Багмут); — *А, вражі діти, — добувався знадвору дідів голос* (І. Багряний); // Який належить дідові. — *Дідова оселя снігом прикрита* (Панас Мирний); — *Діду Маркіяне, гляньте — віз ваш поїхав! Конячка дідова, постоявши в задумі кілька хвилин, з власної ініціативи справді нап'ялась і рушила* (С. Васильченко).

ДІДІ́ВСТВО, а, *с.* Власт. дідові (у 1 знач.) відчуття родинного зв'язку з внуками. — *Дідівство — зовсім ні з чим не порівнянне почуття* (Ю. Яновський).

ДІДІ́ВСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дід** 1, 2. *Крім двох дідівських портретів у темних рамках і кількох сучасних фотокарток, на стіні висів невеличкий олійний натюрморт — розрізаний кавун у товаристві огірків і помідорів* (В. Підмогильний); *Он далі протискується на дідівський крик сільський аматор скандалів і пригод, що скидається своїм виглядом на гоголівського коваля Вакулу* (Б. Антоненко-Давидович); // Належний дідові. *Була ж і нивка, одна і друга, ще дідівська, а третю він* [Наум] *сам вже купив* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Молодші чоловіки забігали до себе у двори і*

швидко поверталися звідти, розмотуючи з ганчір'я хто гвинтівку, хто шаблю, хто дідівську шомполку, приховану до певного часу (К. Гриб); // Такий, як у діда, власт. дідові. *Мабуть, він сьогодні з'явиться у своїх мокроступах, як минулого разу. Дідівські боти — і велюровий капелюх!* (І. Муратов).

2. Власт. дідам (у 4 знач.), предкам; старовинний. *Чайка, незважаючи на найрадикальніші думки свої на цю тему, коли доводилося зустрінутися віч-на-віч із потребою в жінці, не міг інакше розв'язати справи, як старим дідівським способом — можливо, єдино правильним, — одруженням* (Д. Бузько); *Народ і так пішов на великі пожертви. Забрали в нього віру батьківську й дідівську, оголили душу* (П. Загребельний); — *В усіх оцих болях, стражданнях народиться нова Україна... Зростуть сини, які помножать дідівську славу і понесуть у віки...* (М. Олійник).

ДІДІ́ВЩИНА, и, *ж.* 1. Спадщина від діда (у 1, 4 знач.). — *Воно наше було за дідів, за прадідів! — Еге! За дідів було так, а за внуків буде інак! От іще нас перше попотягають по судах добре за ту дідівщину!* (Леся Українка); — *Землі лишився клаптик. — А де ж дідівщина? — Пішла до пана в гості та й не вернулася* (Василь Шевчук); *Гори Карпати, східні Альпи — споконвіку слов'янська земля. Як і підгір'я, як і доли, що лежать між Дунаєм і горами. Вони — їхня зелена і затишна домівка, мила серцю дідівщина* (Д. Міщенко).

2. Давні, дідівські часи. *Свідок слави дідівщини З вітром розмовляє* (Т. Шевченко); — *Козаки стають хлопами у панства. Про волю й балакати нема чого. Чи було коли таке в дідівщину?* (В. Чемерис).

ДІДІВЩИ́НА, и, *ж., розм.* Образливе, деспотичне ставлення дідів (у 6 знач.) до молодих солдатів, новобранців. *Збройні сили потребують подальшої соціальної інтеграції, усунення суперечностей та конфронтацій між різними верствами війська, зокрема так званої дідівщини* (з публіц. літ.); *Командир частини пояснив, що з дідівщиною вдалося упоратися за допомогою інституту цивільного контролю батьків, главі якого дозволено таємно бесідувати з потерпілими й повідомляти про це старшим офіцерам* (з газ.).

ДІ́ДО, а, *ч., діал.* Дід. *Коли моєму батькові було на 14 рік, дідо мій Яків помер* (О. Кобилянська); *Дідо дуже мене любив як найстаршого внука* (Б. Лепкий); *Дідо Іван ґрунтовно працював з літературою — зразу видно академічний стиль* (Любко Дереш).

ДІДОВО́Д, а, *ч., заст.* Поводир у незрячих. — *Який пан!.. От коби його було так парнуло, то, певне би-м, не пожалував, не то п'ять, а й десять крейцарів на такого дідовода!..* (І. Франко); *Дідоводи й ті в спину плюють, лишилась Павлючка як перст, піди пожалійся* (Є. Пашковський).

ДІДО́К, дка́, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дід** 2. *Пішов Дідок у ліс по дрова; Не забарився в'язку нарубать* (Л. Глібов); *До книгарні зайшов сивий дідок з пакунком газет на плечах* (А. Головко); — *І мені туди! — зрадів дідок, — я дорогу знаю* (В. Барка).

ДІДО́ЧОК, чка, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дідо́к.** *Задумав дідочок, задумав женитьсь* (Сл. Гр.); *До нас підходить ще дідочок* (Г. Хоткевич).

ДІДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., заст.* Бути сторожем; сторожувати. *Навесні та влітку Микита дідував на пасіці* (із журн.).

ДІДУГА́, и́, *ч., розм.* Те саме, що **дідуга́н.** *Ой ти, старий дідуга, Ізогнувся, як дуга* (І. Котляревський); *Старий дідуга, В селі найстарший чоловік, На могилку .. грудьми приник* (І. Франко); *Від цієї несподіваної думки аж пересмикнуло дідугу* (М. Стельмах).

ДІДУГА́Н, а, *ч., розм.* Збільш. до **дід** 2. — *А се сліпенький дід (хазяйка показала на столітнього дідугана, що сидів на покуті, схиливши бідолашну свою голову на груди)* (О. Стороженко); *Вийшов і сам хазяїн. Здоровенний вусатий дідуган* (Є. Кравченко); * Образно. — *Здрастуй, Києве! Здрастуй, тисячолітній дідугане!* (І. Цюпа); * У порівн. *Ось дуб .. Один, немов старий-старий дідуган, стоїть він серед поля і до чогось пильно прислухається* (Ю. Збанацький).

ДІДУ́НЬ, ДІДУ́НЬО, я, *ч., розм.* Те саме, що **діду́сь.** *А зимою холодно. Нічим затопити, То й питається дідунь: "Що, синку, робити?"* (С. Руданський); — *Дідуню, — сказала Гапочка, — у вас зовсім очки не дивляться. Бідний ви, дідуню, бідний* (Ю. Яновський); *Таких гарних чобіт він ще, мабуть, і не бачив. Поцілував гарно дідуня в руку, дідуньо сказали: — Носи на здоров'я* (У. Самчук).

ДІДУ́НЬО *див.* **діду́нь.**

ДІДУСІ́В,* се́ва, се́ве, *розм.* Прикм. до **діду́сь. — *Це я і так порушую дідусів заповіт, щоб жодна книга не виходила поза стіни цієї бібліотеки* (А. Головко); *Федько не розлучається з дідусевим подарунком* (Є. Доломан); // Який належить дідусеві. *Ох, як тоді прикро почувалося Порфирові перед ним! Мав би одразу й признатись, побігти та мерщій прикотити дідусів велосипед (і як він його не впізнав під аптекою!), але ж не признався, розгубився* (О. Гончар).

ДІДУ́СЬ, я́, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дід** 1, 2. *Згадаю те лихо, степи ті безкраї, І батька, і діда старого згадаю .. Дідусь ще гуляє, а батько вже вмер* (Т. Шевченко); *Хатка стояла на краю лісу. Там жив старий-старий дідусь* (О. Іваненко); — *Я є громадянин Швайцарії, доктор медицини Попель, — відрекомендувався дідусь* (Ю. Андрухович).

ДІДУ́Х, а́, *ч., етн.* Сніп, який ставили за старим звичаєм у кутку хати перед Різдвом. *Йшла рокова, церемоніальна вечеря з примівками* [примовками] *і обрядами по старому звичаю, з дідухом і кутею* (І. Франко); *Марина внесла до хати сніп пшениці .. і ставить його в куток. Цей сніп називається дідухом* (В. Гжицький).

ДІ́ДЬКІВ, кова, кове. Прикм. до **ді́дько.** *Не встиг дурний віз недалечко од'їхати, тріснула вісь; колесо одпало, — віз ліг набік. — Чортова справа коло дідькового воза! — сказав Балабуха* (І. Нечуй-Левицький); — *Почекай, — каже. — Коби лиш засвітало, піду до міста; няй* [най] *видять, няй* [най] *переконаються, як мене збезобразив той каїн проклятий, той дідьків син* (Б. Лепкий).

Відьо́мське (ді́дькове, і́родове *і т. ін.)* **ко́дло** *див.* **ко́дло.**

ДІ́ДЬКО, а, *ч* 1. *фольк.* Те саме, що **біс**[1] 1. *Їй прийшли на думку чорні рогаті дідьки* (І. Нечуй-Левицький); — *Це вони .. трималися народної приказки.., знаєш, тієї, що, мовляв, чеши дідька зрідка, бо кострубатий* (Ірина Вільде); * У порівн. *Стане* [Параска] *в цвинтарі та й заглядає в церкву через поріг — як той дідько боїться ладану та хреста* (І. Нечуй-Левицький).

2. Уживається як лайливе слово. — *Певно, таки віддадуть мене за того вусатого дідька, що має вівці...* (М. Коцюбинський); — *А най йому дідько оре! Їдьмо з нами козакувати* (П. Панч); *Чомусь подовгу стояли на кожній станції. На кожному підйомі притишувався й без того повільний хід* [поїзда] *.. Напутив же його якийсь дідько поїхати цим безплацкартним "максимом"!* (Ю. Шовкопляс).

◊ **Біс (чорт, дідько, кат) із ним (з нéю, з тобóю** *і т. ін.)* *див.* **біс**[1]; **Віддáти чóртові (дíдькові) дýшу** *див.* **віддавáти; (1) Дíдько б йогó (тебé, її** *і т. ін.)* **взяв (забрáв) <Нехáй йогó (тебé, її** *і т. ін.)* **дíдько вíзьме (заберé)>**, *лайл.* — уживається для висловлення невдоволення, обурення, досади чи захоплення, здивування і т. ін. ким-, чим-небудь. — *Нема роботи отій багатирці, то вона вигадала собі розвагу — оту романтичну поему, само по собі для себе, але на мій кошт... Дідько б її взяв* (І. Нечуй-Левицький); — *Відтягніть його* [Йойну] *від ями! Живо! А нехай його дідько візьме! — буркнув, не рушаючись з місця, той* [ріпник], *що дістав .. ляпаса* (І. Франко); — *Годі, старий! Замовкни! — гукнув сердито* [Арсен]. — *Знайшов родича, дідько б його забрав! Невже ти довіку найнявся до нього* [Ферхада] *в найми?* (В. Малик); — *А про що писати? — питаю. — Та про що завгодно. Аби лише що-небудь описати .. Тільки щоб вийшов який-небудь опис, дідько б його взяв* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); **(2) Дíдько (чорт) [йомý (їй, їм** *і т. ін.)*] **рáдий (рад)** — хто-небудь неприємний, небажаний, щось неприємне, небажане. — *Як втягнутися, брат, то й тут жити можна! Та тільки, брат... міцна тюрма, та чорт їй рад, га?!* (І. Багряний); *Аж як почалася в Європі війна, Стефан дістав на фабриці пороху таку працю, що їй дідько радий* (С. Чорнобривець); *У народі мовиться: "Гість жаданий — перший день, бажаний — другий, терпимий — на третій, зайвий — на четвертий, а вже десь на п'ятий чи шостий — стає нестерпним, вже чорт йому рад"* (Ю. Збанацький); *А що вони, реєстровці, вдіють? Пани після Хотина щедро Україні волю обіцяли, та дідько тим обіцянкам радий!* (В. Чемерис); **(3) До дíдька [лíсого]** *кого, що, грубо:* а) уживається для висловлення невдоволення чиєю-небудь поведінкою, чиїмись діями, учинками і т. ін.; бажання позбутися когось, чогось. — *Ну тебе, Тимофію, до дідька! — сердиться Мірошниченко. — Ти .. можеш забити голову всяким зіллям, що про головне забудеш* (М. Стельмах); б) геть, будь-куди. — *Як же хтось скаже, — думав він, — що це коза — не льоха, віддам її до дідька запівдурно. Най люди не сміються* (з казки); в) геть (про повну відмову від чогось). — *Ану, враз всі думки до дідька! Беріть у зуби люльки, та закуримо, та полетимо так, щоб і птиця не здогнала* (О. Довженко); г) дуже багато. *Тебе змалечку хвалять: талант... стоси книжок перечитав, до лисого дідька різних п'єс та опер передивився* (І. Муратов); **До чóрта (дíдька) в зýби <[Самóму] чóртові в зýби>** *див.* **чорт; Ідú [собí] до чóрта (до бíса, до дíдька, під три чортú** *і т. ін.)* *див.* **ітú; (4) [І] дíдько нóгу зламáє (звихнé)** — уживається для підкреслення надзвичайної складності, важкої доступності або заплутаності, незрозумілості чого-небудь. *На будовах чомусь завжди так: коли сухо, то ще нічого, а як бризне дощ, тут і дідько ногу зламає* (О. Гончар); — *Скільки цифр, що їм і електронна машина ладу не дасть — дідько в них ногу звихне* (О. Гончар); **Ітú (летíти) / пітú (полетíти) до чóрта (до дíдька, к чóрту, під три чортú, к бíсу** *і т. ін.)* *див.* **ітú; Лихúй** *(рідше* **нечúстий, дíдько** *і т. ін.)* **попýтав (поплýтав)** *див.* **лихúй**[1]; **(5) На [якóго] дíдька [лíсого]**, *грубо* — навіщо, для чого. — *На дідька б лисого сидів я тут — вже краще у Менделя...* (М. Коцюбинський); *На якого дідька ми живемо?.. Розтлумач мені, для чого ми живемо?* (О. Довженко); — *Що ж пропити?.. О, знайшов, — постоли! На якого дідька лисого вони мені?* (С. Добровольський); — *На дідька лисого, люди, нам здалася ця Америка?! — вилаявся Лесь Якубенко* (М. Стельмах); **Одúн чорт (біс, дíдько) <Однá сатанá>** *див.* **чорт; Продавáти / продáти дýшу [дия́волу (чóрту, дíдькові** *і т. ін.)*] *див.* **продавáти; Чóрта (дíдька) лúсого** *див.* **чорт; Чорт (дíдько, дия́вол, біс, гáспид** *і т. ін.)* **[йогó (тебé, їх** *і т. ін.)*] **[дýшу] знáє (зна)** *див.* **чорт; Чорт (дíдько) лúсий** *див.* **чорт; Чорт (дíдько, нечúстий, лихúй** *і т. ін.)* **несé (нóсить) / понíс (принíс, розносúв) <Нечúста (врáжа) сúла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, розносúла)> <Чортú несýть / принéслú** *(зневажл.* **притаскáли)>** *див.* **чорт; Чóртові (дíдьку, бáтьку) лúсому розкажú** *див.* **розкáзувати; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **чорт (дíдько) за грíшну дýшу** *див.* **чорт; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **чорт (дíдько) лáдану (свячéної водú)** *див.* **чорт; (6) Якóго дíдька:** а) *(вульг.)* чому, з якої причини. [Маша:] *Чого ви стали над душею? Водоп'яне! Майнуй бетон, .. якого дідька будемо мокнути без діла?* (І. Микитенко); *В Дрощуковій бригаді велися журливі розмови: — Шкода часу на таку роботу .. — А якого дідька поспішати? Не втече ж нікуди...* (М. Ю. Тарновський); — *І якого ти дідька, розумнику, все лізеш .. на рожен* (М. Стельмах); б) *(кому, лайл., зі сл.* треба, потрібний) чого, що. — *Люди живуть ще й гірше* [від] *нас. Нам ще дякувати та ще раз дякувати Богові треба .. Їсти-пити є що і в чім ходити — якого ж їй ще .. дідька треба?* (Г. Хоткевич).

ДÍДЬЧИЙ, а, е, *діал.* Дідьків. — *Лисичко-сестричко, любая розмово, Ангельський твій голос, але дідьче слово* (І. Франко); *Є дві сили, що рядять світом: Божа сила і дідьча сила* (Г. Хоткевич); [З натовпу:] *Вибрешеться дідьчий Дерун, поки ще там суд та розправа...* (П. Козланюк).

ДІÉЗ, а, *ч.* 1. Знак підвищення ноти на півтону. [Шмурр:] *Вона не розуміє гармонії, .. акордів!* [Шмоль:] *Що там акордів! Вона лякається кожного бемоля чи дієза!* (І. Кочерга); *Мої дівчатка-доньки .. Спішать вже на урок! Найменшенька в музичну, В полон дієзів, гам* (П. Усенко).

2. *невідм.* Уживається після назви ноти у знач. "на півтону вище". *Вже й неозброєним оком можна було бачити на тому нотному папері якийсь "фа дієз"* (М. Білкун).

ДІЕЛÉКТРИК, а, *ч.* Матеріал із дуже малою питомою електропровідністю; непровідник, ізолятор. *Серед металів, які добре проводять електричний струм, і діелектриків, що зовсім його не проводять, перебуває велика група напівпровідників* (з наук.-попул. літ.); *На практиці абсолютних діелектриків немає. Розглядання певного тіла як діелектрика залежить від постановки експерименту — якщо заряд, що пройшов через певне тіло, малий порівняно з зарядами, що пройшли через інше тіло в даному експерименті, то перше тіло можна вважати діелектриком* (з наук.-попул. літ.).

△ **Фíзика діелéктриків** *див.* **фíзика.**

ДІЕЛЕКТРÚЧНИЙ, а, е. Прикм. до **діелéктрик.** *Залежну від частоти діелектричну проникність часто називають діелектричною функцією* (з наук.-попул. літ.).

ДІЄВИЙ, а, е. Здатний активно діяти, впливати на щонебудь. *Цілий ряд військових походів, які десять років тому заподіяв Лантух, — а у цьому йому дієву підмогу чинив Петро Калнишевський, на прізвисько Калніж, військовий осавул, — що це дало?* (Г. Колісник); *Якість освіти сьогодні визначає розвиток молодого покоління, вона є дієвим засобом підвищення творчої активності його представників*

(з наук. літ.); *Має бути опрацьований дієвий правовий механізм щодо унеможливлення монополізації інформаційного простору* (з наук. літ.).

ДІЄВІДМІ́НА, и, *ж., лінгв.* Система відмінювання форм дієслова, яка виражає категорії особи, способу, часу, числа. *За характером особових закінчень у формах теперішнього часу дієслів недоконаного виду (і майбутнього часу дієслів доконаного виду) розрізняють дві дієвідміни* (з наук. літ.).

2. Група дієслів, що має однакові форми відмінювання. *Другу акцентну групу утворюють дієслова 1-ї дієвідміни, що мають кореневе наголошування в усій парадигмі теперішнього часу* (з наук. літ.)

ДІЄВІДМІ́НЮВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Відмінюваний за особами, числами, родами, часами і способами. *Неозначена форма дієслова і дієприслівник належать до невідмінюваних форм, решта дієслів — до дієвідмінюваних* (з навч. літ.).

ДІЄВІДМІ́НЮВАННЯ, я, *с., лінгв.* 1. Дія за знач. **дієвідмінювати і дієвідмінюватися.** *Більшість типологічних ознак, спільних для дієвідмінювання всіх слов'янських мов, сягає індоєвропейської мови-основи, менше спільних рис успадковано з праслов'янської мови* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **дієвідміна.** *Незначна група дієслів зберігає стару, архаїчну систему дієвідмінювання* (з наук. літ.).

ДІЄВІДМІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок., що, лінгв.* Відмінювати дієслова за особами, числами, родами, часами і способами. *Дієслова вибираються системою випадково, і під час запуску програма пропонує почати їх дієвідмінювати* (із журн.).

ДІЄВІДМІ́НЮВАТИСЯ, юється, *недок., лінгв.* 1. Мати, утворювати форми дієвідмінювання. *П'ять частин мови об'єднують змінювані слова (ті, що відмінюються і дієвідмінюються) — це іменник, прикметник, числівник, займенник і дієслово* (з наук. літ.).

2. Пас. до **дієвідмінювати.**

ДІ́ЄВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **ді́євий.** *Спираючись на досвід попередніх дослідників, власні дослідження у цій сфері, на практику державного управління, вважаємо доцільним виділяти такі принципи контролю, як: законність, системність, систематичність, дієвість, гласність, а також прозорість його здійснення* (з наук. літ.); *— Я б нагадав маленький сюжет дієвості волі народу сто років тому, коли все українство збирало кошти на спорудження пам'ятника Івану Котляревському в Полтаві, який потім урочисто відкрили* (з газ.).

ДІ́ЄВО. Присл. до **ді́євий.** *Необхідно, щоб антикорупційна програма знаходила підтримку у вищих політичних колах дієво, а не в гаслах* (із журн.).

ДІЄЗДА́ТНИЙ, а, е. 1. Здатний до дії, діяльності. *Під час реалізації завдань соціальної політики першочерговим завданням влади має стати формування дієздатних механізмів недержавного сегмента соціальної сфери, розширення верств економічно активних і матеріально забезпечених людей* (із журн.); *Творчий колектив сильніший, дієздатніший за окремого творчого працівника* (О. Довженко).

2. *юр.* Який має право здійснювати дії юридичного характеру і несе відповідальність за свої вчинки. *Передбачено також визнання особи недієздатною та обмежено дієздатною за рішенням суду і на підставах, визначених законом* (з навч. літ.); *Набувачем у договорі довічного утримання може бути повнолітня дієздатна фізична або юридична особа* (з навч. літ.).

ДІЄЗДА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Здатність до дії, діяльності. *Вони контролювали входи й виходи і дбали про дієздатність того, чим і служив їх бастіон — Транзитним залом, входом ув Обсерваторію* (Любко Дереш); *Політика економічного зростання може стати результативною лише за умови істотного посилення дієздатності держави, ефективного виконання нею своїх функцій* (з газ.).

2. *юр.* Право на здійснення яких-небудь юридичних дій і обов'язок нести відповідальність за свої вчинки. *Заповіт є односторонньою цивільно-правовою угодою, і чинне законодавство не вимагає якоїсь спеціальної дієздатності для її укладання* (з навч. літ.); *Визнання дієздатності громадянина — складна процедура, під час якої оцінюють здатність адекватно реагувати на дійсність, робити висновки й орієнтуватися в навколишньому світі* (з газ.).

ДІЄПРИКМЕ́ТНИК, а, *ч.* Іменна форма дієслова, що виражає ознаку предмета за дією, яку він виконує або яка на нього спрямована. *Категорії роду, числа, відмінка в дієприкметниках узгоджуються з означуваним іменником і займенником* (з наук. літ.); *Для Т. Шевченка в епістолярії були прийнятні всі форми дієприкметників, уживані в старослов'янській, а природно, і в староукраїнській літературних мовах* (В. Русанівський).

ДІЄПРИКМЕТНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **дієприкме́тник.** *Спільною типологічною ознакою всіх слов'янських мов у системі дієслівної словозміни є наявність дієприкметникових форм, які були успадковані з індоєвропейської мови через праслов'янську, зазнавши помітних морфологічних і функціональних змін* (з наук. літ.).

△ **Дієприкметнико́вий зворо́т** *див.* **зворо́т.**

ДІЄПРИСЛІ́ВНИК, а, *ч.* Невідмінювана форма дієслова, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово і якій власт. ознаки дієслова і прислівника. *Залежно від виду вихідного дієслова розрізняють дієприслівники недоконаного й доконаного виду* (з навч. літ.); *У реченні дієприслівник виступає в ролі обставини часу, мети, причини, умови, способу дії* (з навч. літ.).

ДІЄПРИСЛІВНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **дієприслі́вник.** *У роботі запропоновано системний опис речень, ускладнених напівпредикативними дієприслівниковими комплексами* (з наук. літ.).

△ **Дієприслівнико́вий зворо́т** *див.* **зворо́т.**

ДІЄСЛІ́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **дієсло́во.** *У комплексі виражальних засобів художньо-образної конкретизації, характерної для художнього твору, неабияке значення мають дієслівні синоніми* (з наук. літ.); *У творах Т. Шевченка найширше представлена дієслівна синоніміка, вужче — іменникова* (з наук. літ.).

△ **Дієслі́вна ри́ма** *див.* **ри́ма; Дієслі́вний скла́дений при́судок** *див.* **при́судок.**

ДІЄСЛО́ВО, а, *с.* Частина мови, що означає поняття дії або стану як процесу і має такі основні граматичні категорії: часу, виду, способу, стану, особи, числа. *До системи дієслова належать неособові дієслівні утворення — дієприкметник, дієприслівник, інфінітив, присудкова форма на -но, -то* (з наук. літ.); *Майже півзошита було списано вправами з граматики — і на дієслово, і на іменники, і на прикметники* (В. Нестайко).

△ **(1) Безособо́ве дієсло́во** — дієслово, що називає дію або стан, що не можуть бути пов'язані з якою-небудь осо-

бою чи предметом як виконавцем дії або носієм стану. *Особливістю безособових дієслів є те, що вони утворюють не всі форми словозміни* (з наук. літ.); **(2) Допомíжнé дієслóво** — дієслово, що не має самостійного значення і вживається як відмінювана дієслівна частина складеного присудка, а також при утворенні складених дієслівних форм. *Односкладні синтаксичні конструкції на -но, -то часто вживаються в сучасній українській літературній мові з допоміжним дієсловом "бути"* (з наук. літ.); **Неозна́чена фóрма дієслóва** *див.* **фóрма.**

ДІЄ́ТА, и *ж.* Дотримання певного режиму харчування (звичайно з лікувальною метою). *Безпомічність змусила графа до правильного життя, до дієти* (І. Франко); *Їй потрібна була сувора дієта* (Б. Антоненко-Давидович); *Йому після видалення хворої нирки потрібна була дбайливо додержана дієта* (М. Бажан); *Організатори побирають на себе всі Ваші витрати, забезпечують Вам готель і постіль, щоденні дієти, дегустації, гігієни* (Ю. Андрухович).

(1) На діє́ті [сидíти] — дотримуватися певного режиму харчування (звичайно з лікувальною метою). [А г а:] *Я на строгій дієті* (О. Корнійчук); — *Ви не дивіться, що худа. Ви ж цих дівок знаєте. Шістнадцять років. На дієту сіла. Фігуру їй треба!* (Люко Дашвар); **Посади́ти на дiє́ту** *див.* **посади́ти.**

ДІЄТЕ́ТИКА, и, *ж., заст.* Дієтологія. *Дієтетика спрямована на раціоналізацію та індивідуалізацію харчування, але в першу чергу — на забезпечення безпеки харчування* (з наук. літ.).

ДІЄТЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **дієте́тика.** *Дієтетична норма для людини — 750 г овочів і фруктів на день* (із журн.).

ДІЄ́ТИК, а, *ч., розм.* Той, хто дотримується дієти. *Скульптор скоса зиркав на них* [полумиски] *збентеженим поглядом вічно заляканого дієтика* (О. Гончар).

ДІЄТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дієти. *Вранці, коли він устав, на столі його вже чекав наготований дієтичний сніданок* (О. Гончар); *Він зараз харчувався тільки дієтичними стравами* (Ю. Мушкетик).

ДІЄ́ТНИЙ, а, е, *заст.* Дієтичний. *Тут не могло бути ніяких вагань — грошей треба зразу ж, бо дієтні харчі для Лілі треба посилати щодня* (М. Івченко).

ДІЄТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із дієтології. *Молодий доктор був районним інфекціоністом і дієтологом в одній особі* (М. Матіос); *Кошик продуктів для кожної людини, переконаний головний дієтолог, має бути індивідуальним залежно від віку, психоемоційних та фізичних навантажень, хвороби* (з газ.).

ДІЄТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дієтології. *При розробленні дієтологічних рекомендацій для хворої людини виходять із її фізіологічних потреб у харчових продуктах, враховуються функціональні, патоморфологічні, обмінні та інші порушення в організмі* (із журн.).

ДІЄТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ медицини, який вивчає принципи раціонального харчування людини. *Дієтологія включає розділи: раціональне харчування, превентивне та дієтичне харчування, нутриціологію (вивчає вплив харчових речовин на фізіологічні та біохімічні процеси в організмі)* (з наук. літ.); *У наші дні дієтологія стала особливо актуальною через малорухливий спосіб життя, екологічні чинники, неправильне харчування, скорочення в раціоні натуральних продуктів* (із журн.).

ДІЄТОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Прикм. до **дієтотерапі́я.** *Мед є прекрасним дієтотерапевтичним засобом, який нормалізує склад крові і підвищує серцево-судинний тонус* (з газ.).

ДІЄТОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Скорочення: дієтична терапія. *Гальмування шлункової секреції є провідним лікувальним засобом при гіперсекреторній функції шлункових залоз. Для цього застосовують насамперед дієтотерапію і фармакологічні препарати* (з наук. літ.); *Раціональна дієтотерапія є одним із основних методів лікування хворих на хронічний гастрит* (з навч. літ.).

ДІЄТСЕСТРА́, и́, *ж.* Медична сестра, яка стежить за дієтичним харчуванням. *Дієтсестра повідомляє, що вам призначено сидіти за дієтичним столом* (Ю. Мокрієв); — *Скільки вони попомучили подавальницю і дієтсестру!.. Що не подадуть їм — усе не те...* (Є. Кравченко).

ДІЄТХАРЧУВА́ННЯ, я, *с.* Скорочення: дієтичне харчування. *Лікар здійснює постійний контроль за організацією і якістю харчування, дотриманням санітарно-гігієнічних вимог харчоблоку та їдальні, призначає дієтхарчування* (з мови документів); *Робітникам повинні бути створені необхідні умови праці, харчування (в тому числі спецхарчування та дієтхарчування) і відпочинку* (з мови документів).

ДІЖА́, і́, *ж.* 1. Низька широка дерев'яна діжка, в якій готують тісто на хліб. *Вона й опару постановила.., вона й діжу з тістом на піч поставила* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Молодиця вимішувала хліб в діжі* (М. Шеремет); *Той бондар славився на всю волость, окрім бочок, барил та діжечок, робив діжі на тісто, кадівби та ступи* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *В одчинені вікна заглянув червоний, великий, як діжа, місяць* (І. Нечуй-Левицький).

2. *розм.* Виготовлене в цій посудині тісто. *Тільки що Оксана з водою у двері — мати на неї і напалася: і де вона була, і чого так довго ходила.., що вже й діжа зійшла* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Затопила* [Катря] *в печі й стала діжу місити* (А. Головко).

◊ **Бода́й (хай, (неха́й) би) грець спали́в у діжі́** *див.* **грець**[2]**.**

ДІЖДА́ТИ *див.* **дожида́ти.**

ДІЖДА́ТИСЯ *див.* **дожида́тися.**

ДІ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ді́жка** 1. *Знайда вже стояла на дні льоху і, нахилившись над діжечкою, вибирала огірки* (М. Трублаїні).

ДІ́ЖКА, и, *ж.* 1. Велика дерев'яна або металева циліндрична посудина з плоским дном. *Треба було .. нашаткувать другу діжку капусти* (І. Нечуй-Левицький); *Ганна Петрівна присунула до дверей у чулан діжку з водою* (Остап Вишня); *Стоять діжки з квашеною капустою, з яблуками, з огірками, з помідорами* (Є. Гуцало); * У порівн. *Верби старі, давні, товсті, як діжки* (І. Нечуй-Левицький); // Кількість чого-небудь, що вміщається в таку посудину. *Розповідалося в ньому* [фейлетоні] *про якісь дуже темні махінації в кооперативі, внаслідок чого перенеслась ціла діжка вонючих оселедців із Губаренкової крамниці в кооператив* (А. Головко).

2. *рідко.* Те саме, що **діжа́** 1. — *Цс ..* — *писнула слабо Сусанна, .. і всім м'яким тілом, як тістом, що вилізло з діжки, навалилася на подушку* (М. Коцюбинський).

ДІЖКОВИ́Й, á, é. Стос. до діжки (у 1 знач.). *Солоні (мариновані) гриби, що надходять у діжковій тарі або скляних банках, відокремлюють від розсолу (маринаду), промива-*

ють, нарізають часточками або скибочками й подають із цибулею чи квашеною капустою (із журн.).

ДІЖКУВА́ТИЙ, а, е. Подібний формою до діжки (у 1 знач.); товстий. *Наперед викотилася куценька, діжкувата Крихточка* (Яків Баш); *По праву руку від Сєні Кацмана сидів діжкуватий начальник упродкому* (В. Шкляр).

ДІЖНИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Невелика діжка (у 1 знач.). *Все захаращено.., заставлено різним начинням, боднями, діжницями* (М. Стельмах).

ДІЖЧИ́НА, и, *ж., розм.* Невелика діжка. — *А чи не можна б звідси трохи взяти* [води]? — *та й подався* [Савченко] *до діжчини* (М. Коцюбинський); *Одним оком поглядає* [Олька] *на маму, що місить тісто в діжчині* (Ірина Вільде); *Парубки підносять порожню берестову діжчину* (М. Сиротюк).

ДІЗНАВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **дізнава́ти** і **дізнава́тися.** *Мають перші праці про українське письменство образ побіжних уваг про події поточної літературної творчості, більш або менш суб'єктивних, уривчастих, не спертих на наукове дізнавання й класифікацію літературних фактів* (С. Єфремов).

ДІЗНАВА́ТИ, *заст.* **ДОЗНАВА́ТИ,** наю́, найе́ш, *недок.,* **ДІЗНА́ТИ,** *заст.* **ДОЗНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., розм., рідко.* 1. *що і без прям. дод.* Те саме, що **довідуватися** 1. *Любив дівчину півтора року, Доки не дізнали вороги збоку* (з народної пісні); *Старий дозна — розсердиться, А мати і гірше, Хоч я тебе любитиму За теє ще більше* (Я. Щоголів); *Хтось з козаків невідь-яким побитом дознав, що в річечці багато риби* (Ю. Мушкетик); // Те саме, що **виві́дувати.** *Стражничиха доводила їм, що то чоловіка задля того поставлено, щоб, поміж людьми вештаючись, їх думки вивідував та всякі лиходійні заміри дізнавав* (Панас Мирний); *Книжечки Мережаю та начиняю Таки віршами. Розважаю Дурную голову свою Та кайдани собі кую (Як ці добродії дознають)* (Т. Шевченко); // Те саме, що **розпізнава́ти.** *Під час пригоди Дознати приятеля* (Номис).

2. *що.* Те саме, що **відчува́ти** 1. *Ніколи ще не читав він так жадібно й не дізнавав такого глибокого з читаним злиття* (В. Підмогильний); *Пісні соловейкові дзвінко-сріблисті! Невже ви замовкли, минули? О ні, ще не час! ще ж бо ми не дізнали Всіх див чарівливої ночі* (Леся Українка); // Те саме, що **зазнава́ти.** *Був він маломовний і ніби похмурий, хоч від нього ніхто урази не дознавав* (Марко Вовчок); — *Слухайте, дітки, старого чоловіка. Я на світі доволі прожив і всього дознав* (Ганна Барвінок); — *Не займаймо її тепер! Хай вона упивається щастям своїм, хай вона дізнає його хоч раз на світі* (Панас Мирний); [В а с и л ь:] *Дякую вам за вашу прихильність до мене, за ваше до мене співчуття і за те щире підтримання, якого від вас я дізнав* (В. Самійленко); // Те саме, що **пережива́ти** 1. *Ніякої пригоди не дізнав.*

(1) Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості, *заст.* — розумно зробити, учинити. *Молебствіє архімандрит Сам на горі править, Святого Бога просить, хвалить, Щоб дав їм* [громаді м. Чигирина] *мудрості дознати, Гетьмана доброго обрати* (Т. Шевченко).

ДІЗНАВА́ТИСЯ, *заст.* **ДОЗНАВА́ТИСЯ,** наю́ся, найе́шся, *недок.,* **ДІЗНА́ТИСЯ,** *заст.* **ДОЗНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. З'ясовувати або розгадувати що-небудь шляхом вивчення, розпитування і т. ін. *Один у другого питаєм, .. Нащо живем? Чого бажаєм? І, не дознавшись, умираєм* (Т. Шевченко); — *Виділіть п'ятьох старійшин ви, виділимо ми, най зберуться купно й дознаються, яка вина на тих, що вторглися та вчинили ґвалт* (Д. Міщенко); // Те саме, що **довідуватися** 1. *Вони, жінки, завжди раніше за чоловіків дізнавалися про всілякі цікаві новини* (С. Чорнобривець); *Ледве лихо дозналося, де люди живуть* (Номис); *І поки ви дознаєтесь, що ще є країна, не полита сльозьми, кров'ю, То я одпочину...* (Т. Шевченко); // Розкривати, розгадувати таємницю, секрет і т. ін.; вивідувати, розвідувати. *Дізнаються воріженьки Про щире кохання, Піде слава, піде слава, Піде й нарікання* (Я. Щоголів); // Усвідомлювати, розуміти, осягати. *Погляньте на руки Мої* [Ісуса Христа] *та на ноги Мої, це ж Я Сам! Доторкніться до Мене й дізнайтесь, бо не має дух тіла й костей, а Я, бачите, маю* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

2. *заст.* Те саме, що **зазнава́ти.** *Зостанешся ти сиротою І дізнаєшся горя-біди* (М. Старицький).

ДІЗНАВА́Ч, а́, *ч., юр.* Той, хто проводить дізнання. *Дізнавач здійснює провадження у справі в межах своєї компетенції до передачі кримінальної справи прокуророві чи слідчому* (з наук. літ.); *На відміну від слідчого дізнавач має меншу процесуальну самостійність. Його рішення потребують затвердження органом дізнання, а в окремих випадках — санкції прокурора* (із журн.).

ДІЗНА́ННЯ, я, *с., юр.* Попереднє розслідування правопорушень. *Оперативні управління, відділи та відділення спеціальних підрозділів мають повноваження органу дізнання* (з навч. літ.); *Слідчий .. скрипів пером, закінчуючи складати протокол дізнання* (П. Колесник); *Я маю всі докази. Медичний висновок, матеріали службового дізнання з грифом найвищої секретності* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДІЗНА́ТИ *див.* **дізнава́ти.**

ДІЗНА́ТИСЯ *див.* **дізнава́тися.**

ДІ́ЙВО, а, *с., заст.* 1. Надій. *Корова добра на дійво* (Сл. Гр.).

2. Молоко. *Мася ж, зоставшись сама з сестрами, Орисю заставила начиння мити, а сама справлялась коло дійва* (А. Свидницький); *Видоївши корову, Мотря занесла дійво до хати* (М. Коцюбинський).

ДІ́ЙКА, и, *ж.* Видовжена частина молочної залози на вимені у корови, кози та інших самиць ссавців, з якої доять молоко. *Іванові руки .. мнуть тепле овече вим'я, одтягають дійки, а по руках в нього тече молоко* (М. Коцюбинський); *Лошачі маленькі вустонька ніжно за дійку тягнуть і причмокують* (Остап Вишня); *Ганна добре бачила, що тільки-но жінка торкалася пальцями дійки, як одразу з дійок пирскало густе молоко* (В. Владко).

ДІЙМА́ТИ, *заст.* **ДОЙМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ДІЙНЯ́ТИ,** *заст.* **ДОЙНЯ́ТИ,** йму́, йме́ш; *мин. ч.* дійня́в і дойня́в, ла́, ло́; *наказ. сп.* дійми́ і дойми́; *док., кого і без прям. дод., розм.* Виводити кого-небудь з рівноваги, не даючи спокою, досаждаючи чимсь. — *Хоч нам і горе, доймають нас злидні та вороги, — та за нами правда...* (Панас Мирний); *Тьма наді мною, Стужа дійма, А за стіною Виє зима* (П. Грабовський); *Знову дзвеніли .. комарі, допікали, дошкуляли, діймали, мерли, гризли ар'єргард десантного флоту* (Ю. Яновський); *Дідусь довго добирав влучний вираз, щоб дошкулити онуці, і раптом вибухав словом, яке .. повинно було дойняти її* (А. Хижняк).

◊ **(1) Дійма́ти хо́лодом ду́шу** *кого і без дод.* — боляче вражати кого-небудь, завдавати комусь душевного болю. *Хто має матір, тому не страшна образа товаришів, у кого немає — найменша кривда холодом діймає душу* (О. Іванен-

ко); **Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти** *і т. ін.)* / **допекти́ (дошку́лити, дійня́ти** *і т. ін.)* **до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця** *і т. ін.) див.* **допіка́ти; Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри** *див.* **йня́ти.**

ДІ́ЙНА, *тільки ж.* Яка дає молоко, доїться (про самиць ссавців, перев. про корову). *Нагодували I напоїли, і дали Кожух і свиту на дорогу, I небораки додали Ослицю дійну* (Т. Шевченко); *Проходила череда дійних сименталок, видавлюючи свіжі сліди* (О. Десняк); *Стамбул мав знати про кожну дійну вівцю в найвіддаленіших закутках величезної держави, точно вказувалися строки поставок м'яса для столиці і навіть породи овець* (П. Загребельний).

◊ **Ді́йна коро́ва** *див.* **коро́ва.**

ДІЙНИ́ЦЯ, і, *ж.* Посудина, відро, в яке доять молоко. *Візьме Олександра дійницю, піде вдосвіта доїти корову* (М. Коцюбинський); *Одарка накрила фартушком повну дійницю молока і пішла до хати* (С. Воскрекасенко); *Юлька на порозі стала з дійницею в руці* (І. Нижник).

ДІЙНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дійни́ця.** *Зазираєм, як матуся доїть корову. Нахилилась. Дійничка в руці* (А. Тесленко); *Марина тицьнула Настусі санітарну сумку, взяла в матері дійничку* (Микита Чернявський).

ДІЙНЯ́ТИ *див.* **дійма́ти.**

ДІЙОВИ́Й, а́, е́. Те саме, що **дієвий.** *Валерій захоплювався філософією, кібернетикою, .. багато читав, міг легко переходити в розмові з одної теми на іншу, та коли йшлося про місто, дійовою часткою якого вважав себе, це була найрідніша стихія* (Микита Чернявський); *Бюджетні позики є дійовим засобом підтримки як окремих галузей, так і регіонів* (з наук. літ.).

Дійова́ осо́ба *див.* **осо́ба.**

ДІ́ЙСНИЙ, а, е. 1. Який насправді існує або існував; реальний. *Ватя неначе прокинулась од своїх дум і примітила дійсне сільське своє життя, дійсні свої обставини* (І. Нечуй-Левицький); *Скільки дійсних випадків, і казок, і кривавих легенд було розказано цієї ночі* (А. Головко); *Кадило, вичунявши, не рвався уточнювати дійсного стану речей, аби язиком не накликати додаткового нещастя* (Е. Андієвська); // *у знач. ім.* **дійсне,** ного, *с.* Те, що реально існує. — *Між уявним і дійсним завжди існуватиме якась невідповідність!* (Н. Рибак); — *Коли я розповідав батькам про тебе, про наші стосунки, то нічого не перебільшував і не видавав бажане за дійсне. Вони знають, що я кохаю тебе* (О. Авраменко).

2. Який має законну силу, зберігає чинність; правочинний. *У випадках перевищення повноважень укладена угода дійсна тільки в межах наданих повноважень* (з наук. літ.); *Наприкінці серпня Держкомзв'язку вніс зміну до Граничних тарифів на основні послуги електрозв'язку, дійсних до 31 грудня 2003 року* (з газ.); *Чиновник жандармерії, який видавав транзитне посвідчення, холодно попередив Олеся: — Цей документ дійсний три доби* (В. Владко).

Ді́йсний ста́тський ра́дник *див.* **ра́дник; Ді́йсний член** *див.* **член.**

△ **Ді́йсна військо́ва слу́жба** *див.* **слу́жба; Ді́йсне чи́сло** *див.* **числó; Ді́йсний спо́сіб** *див.* **спо́сіб.**

◊ **Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя** *див.* **пока́зувати.**

ДІ́ЙСНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Те, що насправді існує або існувало; реальність. *Вчора се була казка, сьогодні дійсність, що ж дивного тут?* (М. Коцюбинський); *Електрика стала не мрією, а дійсністю* (В. Кучер); *Йому навіть здалося, що все це сон, а не дійсність, настільки казковим було оточення* (О. Бердник); // Те саме, що **істина** 1. *Урочище, куди призначили на роботу Кардаша, лісоводи* [лісівники] *називали "Каракумами", і це відповідало дійсності* (С. Журахович).

2. Об'єктивний світ у всій його різноманітності. *За водою спливе в синє море Все, чим дійсність гірка та сумна* (П. Грабовський); *Ніякого прикрашування дійсності, ніякого замилювання очей* (Остап Вишня); *Об'єктом дисертаційного дослідження є проблема втілення в дійсність соціальних ідей* (з наук. літ.).

Оберта́тися / оберну́тися в ді́йсність *див.* **оберта́тися; Об'єкти́вна реа́льність (ді́йсність)** *див.* **реа́льність.**

○ **(1) В ді́йсності,** *у знач. присл., прост.* — насправді. *Грітті тільки формальний провідник посольства, а в дійсності кермує ним досвідчений Річчі* (О. Назарук); *Андрій насторожився, і хоч назовні був такий же байдужий і іронічний, в дійсності пильно слухав* (І. Багряний).

ДІ́ЙСНО, *присл.* Те саме, що **спра́вді;** насправді. *I зараз устали вони, і повернулись до Єрусалима, і знайшли там у зборі одинадцятьох* [апостолів], *і тих, що з ними були, які розповідали, що Господь дійсно воскрес і з'явився був Симонові* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Ви дивуєтесь?.. А воно так дійсно було, — от я вам зараз оповім* (М. Коцюбинський); — *Вже б коли дійсно, як хто, може, підозріва, він сам украв коняку, то вже б розслідування виявило* (А. Головко); — *Це твоя жінка хотіла мене спалить; дійсно вона, бо я її впіймав на гарячому вчинку* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. вставн. сл.* Уживається для підтвердження висловлення. [Р у ф і н:] *Так, дійсно, ти вгадав, я справді хворий* (Леся Українка); — *Дійсно, смачна штука* [кава], *і яка запашна* (З. Тулуб).

ДІ́ЙСТВО, а, *с.* 1. Організована дія або сукупність дій, спрямованих на досягнення якої-небудь цілі. *Нарешті цибулина бані готова, стирчить над нею шпиль десь у небесах, і вже настає той день, коли буде звершуватись дійство найнебезпечніше — підніматимуть важкий, кутий у кузні хрест на самий вершечок шпиля* (О. Гончар); *Його виставка "Memento" відбулася в кількох містах Галичини, супроводжувана юрмами відвідувачів і несамовито щедрими фуршетами. Якісь офіційні пані й панове щоразу відкривали ці дійства спічами про нову велику європейську країну Україну* (Ю. Андрухович); // *заст.* Дія, діяння. *Чекав.., яке дійство тії слова зроблять* (І. Франко); *Збуджені майбутнім дійством, .. хлопці завернули на шлях до села .. Вони вже наперед почували себе коли не героями, то справжніми народними месниками* (Д. Бедзик); *Дівчина відчула повільне і урочисте дійство травневої ночі* (В. Собко).

2. *іст.* Драма (первісно на церковний сюжет). *За своїми сюжетами наші шкільні дійства XVII–XVIII ст. порівняно дуже різноманітні* (з наук. літ.); // *рідко.* Форма концерту-вистави. *На початку літа буряти сплачують данину Землі давнім святковим дійством Сурхарбан* (із журн.).

ДІЙТИ́ *див.* **дохо́дити.**

ДІЙТИ́СЯ *див.* **дохо́дитися.**

ДІ́ЙШЛИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дозрі́лий** 3. — *Я вже чоловік дійшлий, жонатий; незабаром буду хазяїном, — сказав Грицько* (І. Нечуй-Левицький); *Так бувало колись ми, малі діти, розумом не дійшлі, заходилися од плачу*

(С. Васильченко); // Досвідчений. *Сержант Палійчук був старий і дійшлий розвідник* (Ю. Смолич).

ДІ́ЙШЛІСТЬ, лості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **дійшлий.** *Я налагодилась довести до дійшлості свій розвиток* (І. Нечуй-Левицький); *Кожен намагався згадати чи вигадати та розповісти за щиру правду якийсь аналогічний випадок, що малював би проникливість, метикуватість, дійшлість та нахабство газетного кореспондента* (Ю. Смолич).

ДІЛ, до́лу, *ч.* 1. Те саме, що **доли́на.** *Потепліло. На долах цвіла, і пахла, і пишалася весна* (І. Франко); *Він бачив діл, розкинутий навкруг, Кипучі пущі, тьмяноводий Буг* (М. Бажан); — *Розлучалися в горах, а зустрілися в долах,* — *промовив Шовкун* (О. Гончар).

2. Те саме, що **низ** 1; протилежне в е р х. *Як летіла ворона догори, то й кракала, а як на діл, то й крила опустила* (Номис); *Запалили сосну від верха до долу* (П. Чубинський); *Дівчата обстругували стіни, — які з долу, які з кобилиць угорі* (А. Головко); * Образно. *І вчинить тебе Господь головою, а не хвостом, і ти будеш тільки верхом, а не будеш долом, коли будеш слухатися заповідей Господа* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

3. Те саме, що **долівка.** — *А хіба ж ти не міряла сіней мотузком, як мазала діл та стіни?* (І. Нечуй-Левицький); *На запорошеному глиняному долу лежали якісь старі речі* (М. Трублаїні).

4. *заст.* Яма для мерця; могила. *Он там, в долинці, під білими березами, копають уже діл глибокий, довічну хатину чумакові* (М. Коцюбинський).

(1) До са́мого до́лу — дуже низько, до землі. *По діброві вітер виє, Гуляє по полю, Край дороги гне тополю до самого долу* (Т. Шевченко); *Вклонились обоє низько, до самого долу, панотцеві* (П. Куліш); *Княгиня бачить їхні довгобороді обличчя, гострі очі, чіпкі, ніби до самого долу опущені, руки* (С. Скляренко).

ДІ́ЛАННЯ, я, *с., зах.* Дія, діяльність. *Який матеріал! Яке поле до ділання, га!* (І. Франко); — *Щоби мати якесь протиділання, треба, щоб було ділання* (В. Винниченко); *Не власне щастя, сумнів чи вагання, а доля всіх хай буде покликом діла́ння!* (Уляна Кравченко).

ДІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ділити.** *Одна з дівчат, світлокоса, відгорнула на грудях платок, блакитно і зелено ділений по темно-синьості, що вкутував, мов кирея* (В. Барка); *Остання .. паляниця, ділена на тонюсенькі шматки, таки скінчилась* (О. Лисяк); *Запалай, мій вогнику крилатий, .. Як .. серця жар багатий, У житті не ділений ні з ким* (А. Малишко); // *у знач. ім.* **ділене,** ного, *с.* Число, яке ділять, узяте для ділення. *Якщо ділене й дільник помножити (або поділити) на те саме число, то частка не зміниться* (з навч. літ.).

ДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **діли́ти** 1. *Те ділення всього панського: і дорослі, і діти, кожному більше і більше хочеться — ідуть, рвуть, розносять. Один хіба Матвій наказав своїм "нічого мені не рушити"* (У. Самчук).

2. Математична дія, за допомогою якої дізнаються, скільки разів одна величина вміщається в другій, одне число — в другому або у якому відношенні вони перебувають. *Середня вартість будівництва одиниці виміру нової будівлі розраховується шляхом ділення загальної вартості такої будівлі на її загальну одиницю виміру* (з наук. літ.); *Ділення відносних чисел є дією, за допомогою якої за даним добутком двох співмножників і одним із цих співмножників відшукують другий співмножник* (з навч. літ.).

3. Дія і стан за знач. **діли́тися** 1; поділ, розчленування. *Для отримання енергії в ядерному реакторі використовується фізична властивість ділення ядер урану під дією нейтронів* (з наук.-попул. літ.); // Біологічний процес безстатевого розмноження тваринних і рослинних клітин. *Розмножуються бактерії здебільшого простим діленням* (з наук.-попул. літ.).

4. Віддаль між позначками звичайно у вигляді рисочок на вимірювальній шкалі. *Поклавши на ваги два мішки пшениці, .. селянин пильно стежив за рукою Аркадія Павловича, що пересувала по блискучому важелю з діленнями такий же блискучий хомутик* (А. Шиян); *Не випадковий цей знак ділення на електронному табло перед хвилинами й секундами: кожна мить! чверть миті! сота частка миті!* (О. Забужко).

ДІ́ЛЕЧКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **діло** 1, 2. *В мене горе не якеє, Ой, да в мене горе великеє! З горя ніженьки не ходять, Ой, да в мене ділечка не роблять* (з народної пісні); *Мала* [Ганна Безсмертна] *ту неймовірну делікатність селянської душі, яка завжди у всьому стримувала себе, окрім ділечка* (М. Стельмах).

ДІЛИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для розмічання поділок на вимірювальній шкалі. *На подібності трикутників ґрунтується застосування ділильного циркуля, за допомогою якого можна швидко поділити відрізок на кілька рівних частин* (з навч. літ.).

ДІЛИ́НА, и, *ж., діал.* Дошка в підлозі або в огорожі. *Вона висунула голову крізь широку шпару поміж дилинами і глянула на вулицю* (М. Коцюбинський).

ДІЛИ́ТИ, ділю́, ділиш, *недок.* 1. *кого, що.* Роз'єднувати на частини. *Чи є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне Пожить, не ділити?* (Т. Шевченко); *Як накопає* [дід], *було, картоплі, ділив ту картоплю на дві купки* (Остап Вишня); // Розподіляти між ким-небудь. *Як угадаєте — глядіть! Гостинці будемо ділити .. Мені — кавун, а дітям — квіти* (Л. Глібов); *Батько, дід і дядько стають чомусь мовчазними і збентеженими, якась підозра з'являється в очах: вони починають ділити копиці* (О. Довженко); *Ти бійцям розносила махорку, Пайкові ділила їм харчі* (А. Малишко); // Відмежовувати, роз'єднувати кого-, що-небудь. — *Ми з їм* [ним] *з одного села, з одного кутка, сусіди навіть... Тільки ліса й ділить наші дворища* (М. Коцюбинський); *Нас уже ділило якихось тридцять метрів* (Ю. Винничук); // Розчленовувати, розподіляти на групи, категорії; класифікувати. *Ці суперечки ділили людей на два ворожі табори і розкололи вкінці галицьку інтелігенцію на москвофілів і народовців* (М. Коцюбинський); *Не розумію, нащо то треба ділити з'їзди радикальної партії на офіціальний та неофіціальний, на один кликати мужиків, на другий ні* (Леся Українка).

2. *що.* Виконувати математичну дію ділення. *Довго цокав* [Одиниця] *на рахівниці. Додавав, ділив, множив* (Є. Кравченко); — *Коли б довелося нам ділити ваші 90 десятинок, то, може б, таки поділили по своїй, по мужицькій, арихметиці* [арифметиці] (С. Васильченко).

3. *що з ким.* Давати кому-небудь частину чогось свого; спільно користуватися чим-небудь. *Ліпше бути покірливим із лагідними, ніж здобич ділити з бундючними* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Люби ж, мій друже, жінку, діток; Діли з убогим заробіток, То легше буде й зароблять* (Т. Шевченко);

// *перен.* Переживати, відчувати і т. ін. що-небудь спільно з кимсь. *Як рівноправних товаришів приймали запорожці своїх російських братів, які ділили з ними трудові дні й бранні діла* (М. Рильський); *А з ким же ділити оте почуття, що підіймається, росте в тобі, хоча й не знаєш для кого?* (О. Гончар).

◊ **(1) Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл]:** а) спільно харчуватися з ким-небудь (перев. в умовах матеріальної скрути). *По від'їзді Тасі Раїса умовилася столуватись у старої матушки. Щодня утрьох вони ділили хліб-сіль* (М. Коцюбинський); б) жити спільними інтересами, турботами. *Одного села люди, однаково жили, вкупі хліб-сіль ділили, вкупі робили! .. а тепер одні — вільні, другі — невільні!* (Панас Мирний); *З Хачиком ми жили як брати, ділячи навпіл і хліб, і сіль* (В. Малик); **(2) Го́ре (ра́дість, ща́стя** *і т. ін.)* **[діли́ти] попола́м (на́впіл)** — постійно підтримувати кого-небудь у всьому, за всіх обставин. — *Щоб і він, і я знали: станеться якась невдача, горе — пополам! Щастя, успіх, радість — теж пополам!* (О. Донченко); *Ви хліб, і радість, і біду ділили пополам* (І. Гончаренко); *Він би любив побратима, коли б того опосіло горе. Втішав би, намагався допомогти, навіть розділив би горе навпіл* (Ю. Мушкетик); **(3) Діли́ти шку́ру невби́того ведме́дя** — розподіляти те, чого ще немає; розпоряджатися чим-небудь ще не досягнутим. *От уже невгамовна людська натура, — навкруги колючий дріт.., кулемети.., а вони споряться між собою й ділять шкуру невбитого ведмедя* (Ю. Яновський); *Не будемо ділити шкуру невбитого ведмедя в мішку. Раз мене сюди призначили начальником, то я не допущу, щоб мене підвели .. під монастир* (П. Загребельний); **Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль)** *див.* **розділя́ти.**

ДІЛИ́ТИСЯ, ділю́ся, ді́лишся, *недок.* 1. Розпадатися на частини. *Ділиться на шматки товста крига над водою* (Панас Мирний); // Мати властивість розпадатися на частини. *Від частого нагрівання та охолодження гірські породи тріскаються, діляться, розпадаються* (із журн.); // Мати у своєму складі частини; розділятися. *Город був великий, ділився на дві половини. З одного боку був густий сад, з другого грядки з городиною* (Н. Кобринська); *Жив він .. в невеличкім будиночку, що ділився на два приміщення* (Олесь Досвітній); // Розподілятися на групи, категорії. *В Аккерманщині всі нові села ділились на посади* (І. Нечуй-Левицький); *Всі вони* [знатні] *були родичі, .. хоч це не заважало їм ділитися на два ворожі табори* (М. Коцюбинський); // Здійснювати поділ майна. *От раз дурень і пита своїх братів: — А що, братики, чи будемо ми коли ділитись, чи ні?* (О. Стороженко); — *Тепер будемо ділитись, — сказав Грицькові тихо на другий день після похорону, — щоб я знав, на кого роблю* (П. Панч).

2. *чим.* Розподіляти між собою (між членами групи). *Три його сини стали ділиться худобою* (О. Стороженко); *Бійці носили ящики з мінами, розпаковували гранати й ділилися ними, запасались патронами* (О. Гончар); // Виділяти з чого-небудь свою частину чогось, спільно користуватися чим-небудь. *Отак вона научала, Болящих лічила. А з убогим остатньою Крихтою ділилась* (Т. Шевченко); *Ми з сестричкою мирились — Барабаном ми ділились: Трохи я побарабаню, Потім дам сестричці Ані* (Г. Бойко); // *перен.* Передавати, повідомляти щось; взаємно обмінюватися (думками, досвідом). *Своїми знаннями він не хизувався, а охоче ділився* (М. Бажан); *Старша хірургічна сестра з охотою ділилася досвідом з Ольгою* (Н. Рибак); // Звірятися кому-небудь. *Мій давній друже!.. З тобою звикла я ділитися журбою, Вповідувать думки, веселі і сумні* (Леся Українка); *Полковник знову почав ходити по кабінету, продовжуючи ділитись з капітаном своїми думками* (В. Собко).

3. Мати властивість ділення на інше число без остачі. *Парні числа діляться на два.*

4. Пас. до **діли́ти** 1. *Хата ділиться сіньми на дві половини* (М. Коцюбинський).

(1) Діли́тися / поділи́тися вра́женнями — розповідати один одному про що-небудь бачене, пережите. *Хлопчик смикається весь час, заважаючи матері дивитись у вікно й ділитися враженнями зі своєю сусідкою* (Б. Антоненко-Давидович); *Партизани ділилися враженнями першого значного бою, який вони провели об'єднаними силами* (М. Шеремет); *В класі вже виробилася традиція — першого вересня приходити на півгодини раніше, щоб встигнути до урочистої лінійки, до першого дзвоника, поділитися враженнями* (В. Нестайко); **(2) Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми)** — передавати один одному свої уміння, навички. *Своїми знаннями він не хизувався, а охоче ділився* (М. Бажан); — *Благаю: не ділися досвідом з іншими літераторами* (Ю. Винничук); — *Зробіть так, щоб напередодні жнив вона поїздила по колгоспах і поділилась досвідом такого збирання* (М. Циба).

◊ **(3) Діли́тися** *(рідко* **розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім** *(заст.* **послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба]** *з ким і без дод.* — виявляти співчуття, доброту, людяність у ставленні до кого-небудь. — *Вони* [тесть і теща Нечипора] *.. усе старцям подавали, та бідних зодягали, та з неймущим послідним куском хліба розділялись* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ви вчите любити всіх, жаліти всіх, з усіма ділитися останнім* (М. Старицький); — *От добрячий цей Карпо! Послідним ділиться .. — відказав перший усач* (Панас Мирний); — *А, негіднику, так ти ось який?! Я ділився з тобою найпотаємнішими думками і останнім шматком хліба, а ти...* (М. Дашкієв).

ДІ́ЛО, а, *с.* 1. Робота, заняття людини, пов'язані з розумовим і фізичним напруженням; практична діяльність. *Як діла нема дома, піде* [Пархім], *було, блукати по селу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Несімо прапор справи нашої в дужих руках, .. не відділяймо слова від діла...* (М. Коцюбинський); — *Я роблю в палітурні, діло знаю, бо тридцять років практики, а зарплатня яка?* (В. Барка); // Наслідки цієї діяльності. *Коваль радісно глядить на своє діло, любується ним кілька хвилин, а потім дає в руку сусідам* (І. Франко); *Робота йде. Ось-ось незабаром закінчать. Тоді покажуть усім, не будуть уже таїтися. Аби лише вийшло діло* (А. Головко).

2. *чиє.* Те, що безпосередньо стосується кого-небудь, входить у чиєсь завдання; справа. *Не є Бог несправедливий, щоб забути діло ваше та працю любові, яку показали в ім'я Його ви* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Що не кажи, а не панське діло біля землі ходити* (Панас Мирний); — *Ну, словом, моє діло попередити, і я попередив* (І. Багряний).

3. *розм.* Ділова потреба. — *Та ще послухай, щось скажу: Щоб в пекло ти зайшов до мене, Бо діло єсть мені до тебе* (І. Котляревський); *Тут уже втрутився до цієї справи я і дозволив їй* [молодиці] *іти за своїм ділом* (Ю. Яновський); // *кому, чому, до кого — чого.* Стосунок, причетність. — *Яке вам діло до мого життя й до моїх грошей? Не ви мені їх дали! — сердиться Карпо* (М. Коцюбинський); *Жилося труд-*

но і свинопасом, і чабаном .. Кому там діло — чи він наївся, чи він голодний (А. Головко).

4. *розм.* Що-небудь важливе, істотне, потрібне. — *Ти кажи діло, а то квакаєш, як ворона* (Панас Мирний); *Привітавшись з прибулими, скоро поставив* [Габишев] *на стіл гарячий самовар. — Оце діло, — закректав Байбал, тулячи шкарубкі руки до блискучих боків самовара* (М. Сиротюк); — *Трактор — то діло. Сіє, оре, возить!* (О. Бердник).

5. *розм.* Те, що відбулося; те чи інше явище. *Слухайте ж, як було діло* (Марко Вовчок); *Ні, не соромно нам оглянутися на діла давно минулих днів* (О. Довженко); — *Це діло давно було* (Д. Білий).

6. *заст.* Справа, що підлягає адміністративному або судовому розглядові. *Комісія розібрала діло вербівських селян і звеліла наділить їх кращою землею* (І. Нечуй-Левицький); *Хтось на дверях його комірчини написав олівцем: "У Дєлова нет дєлов". Це, безперечно, була явна контрреволюція, і не завадило б на автора напису створити нове таборове діло* (Б. Антоненко-Давидович); // Зібрання документів, що стосуються якоїсь справи або особи. — *Прокурор не буде з ними демократію розводити .. Він одразу заведе діло номер такий-то, підшиє в нього першого папірця, а там уже само покотиться* (В. Кучер).

7. Промислове або комерційне підприємство. *Спочатку ми влаштуємо невеличке власне діло, дамо добру, дзвінку рекламу, а потім, коли інсектицид .. марки "Стапльтон і Марчі" завоює визнання публіки, можна буде розвинути діло крупніше* (В. Владко).

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* **спра́ва**[1]; **З [глибо́ким, доскона́лим** *і т. ін.*] **розумі́нням [спра́ви (ді́ла)]** *див.* **розумі́ння; І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла>** *див.* **ті́льки; [Перехо́дити / перейти́] від слів до ді́ла (від сло́ва до ді́ла)** *див.* **перехо́дити; (1) Пра́ве (пра́ведне) ді́ло** — благородна справа, здійснення якої є гарантією встановлення справедливості. *За праве діло стій сміло* (прислів'я); *Я кликав її на праве діло, і вона прийшла* (М. Коцюбинський); *Коли народ усім своїм життям Присягся діло праве боронити, — Його ніяким не розбить громам І жодним океанам не залити!* (М. Рильський); *Він зрозумів: наступив момент, для якого живе, приспів час виправдати перед Богом власне існування на землі. Звершити діло праведне, хоч і небезпечне* (Ю. Мушкетик); **Розумі́ти ді́ло** *див.* **розумі́ти; Сло́вом і ді́лом** *див.* **сло́во; Стоя́ти / ста́ти за пра́вду <Стоя́ти за правди́ве ді́ло>** *див.* **стоя́ти.**

◊ **Бу́ти в ді́лі** *див.* **бу́ти; (2) Вели́ке ді́ло:** а) уживається для підкреслення важливості, значущості чого-небудь. — *Да-а... розум — велике діло* (В. Винниченко); *Прикинув* [Варчук], *що мати в губернії таку руку — велике діло й, мало не зітхаючи, промовив: "Прямо і не знаю, чим, Яремо Івановичу, вам віддячити"* (М. Стельмах); б) *(ірон.)* уживається для вираження чого-небудь не вартого уваги. *А Щука на своє хилила: Ет, вигадки! Велике діло — миші* (Л. Глібов); *Якісь камінці. Ну, світяться в темряві, велике діло!* (В. Владко); **(3) Ги́бле ді́ло,** *рідко* — даремна річ, безрезультатна справа. — *Гибле то діло, коли людина кудись спізниться* (В. Кучер); *Вдень, навіть взимку, я ще міг сяк-так хитрувати, але ввечері діло моє було гибле: мати, гримнувши в сотий раз на оглашенного читальника, задмухувала сліпака* (М. Стельмах); **(4) Грі́шне ді́ло,** *жарт.* — що-небудь осудливе, не зовсім законне або узвичаєне. *Впіймавшись десь на грішному ділі, старшина намагався будь-що перейняти всю вину на себе, вигородити свого командира* (О. Гончар); *Як на мене, грішним ділом треба називати таке, яке несе в собі зло і стає у світі чи для світу нещастям* (Валерій Шевчук); **(5) Грі́шним ді́лом,** *розм.:* а) уживається для визнання хибності власного припущення або помилки щодо кого-, чого-небудь. — *Я, коли прочитав копію твого зізнання, грішним ділом, гадав, що ти щось думав* (М. Стельмах); — *А я, грішним ділом, думав, що ти малий ще, а виходить, що маю сина — активного культурного діяча сільської просвіти* (А. Іщук); б) уживається для вираження ввічливого вибачення; вибачайте, перепрошую. *Мій Діденко не витримав, та таки, грішним ділом, — як лайнеться* (Ю. Яновський); — *Їжте, пийте, та не подумайте, грішним ділом, що таке може тривати щодня* (В. Земляк); **Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду́,** *рідко* **раху́би)** *див.* **добира́ти; (6) До ді́ла:** а) доречний, доладний. *Чоловік дослухав, потім .. сказав: — Все оце дуже чуло сказано, але не до речі, а от саме перше слово було до діла* (Леся Українка); *Фраза була не до діла, в ній не було ні запитання, ні наказу* (Ю. Смолич); б) доречно. *Коли ж що скаже* [Галочка], *то усе до діла, усе розумно та з порядком* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Щоб приховати свій настрій, намагався* [піп-розстрига] *бути невимушеним, лихословив до діла і без діла* (П. Панч); в) *(рідко)* насправді, точно. *Що вони* [козаки] *там замишляють? Ніхто навіть до діла й не знав* (А. Головко); г) *(що, зі сл.* п р и в е с т и, д о в е с т и) у відповідний стан, до готовності. *Поралася* [Марія] *з тістом довго .. Тихін галушки був собі замісив. Призвела їх до діла* (А. Головко); **(7) Ді́ло йде / пі́де** — що-небудь успішно вирішується. *От і перша гілляка. Тепер уже діло піде швидше. За хвилину він уже на вершечку* [дерева] (Ю. Смолич); *В системі виховання він, звичайно, нічого не тямить, зате переконаний, що без нього там діло не піде* (Григорій Тютюнник); **(8) Ді́ло мале́ньке** *(зневажл.* **теля́че)** *чиє* — що-небудь не стосується когось; хтось не повинен утручатися в якісь справи. — *А чого мені радіти.., — огризнувся старий Кажан .. — Моє діло маленьке, мірошницьке, — підкрути та й сядь* (І. Цюпа); — *Нехай про це, пане підполковнику, думає політичний відділ, а наше діло — теляче* (М. Стельмах); — *А твоє діло маленьке, — сердито озвався хтось із .. кутка* (Ю. Збанацький); **(9) Ді́ло не втекло́ рук** *чиїх* — хто-небудь причетний до чогось. *Як стали гомоніти по селу про голову й писаря, Грицько .. перший сповістив про це Христю й .. присягався, що те діло не втекло Чіпчиних рук* (Панас Мирний); **(10) Ді́ло не ста́не** *за ким — чим* — затримки не буде. — *За платою діло не стане, — сказав Юрій* (Ф. Бурлака); — *За реманентом діло не стане, тільки вугілля малувато* (Григорій Тютюнник); — *Який же в нас батюшка розумний .. Хоч в архиреї* [архієреї] *висвячуй його. — Прийде час — і висвятять, за цим діло не стане, — байдуже говорить господар* (М. Стельмах); **(11) Ді́ло нехи́тре** — немає нічого складного; дуже легко. — *Оце в них кулемет, — показав пальцем дядя Гриша. — Якби вдалось: Митько ось береться його зіпсувати. — А діло нехитре, — вставив партизан. — Непомітно у дуло запхнув щось і готово!* (А. Головко); — *Сама знаю, що борг не легке діло, позичити — діло нехитре, хитріше віддавати* (М. Стельмах); **(12) Ді́ло рук** *чиїх:* а) хто-небудь причетний до якоїсь справи, події і т. ін., винен у чомусь. [К о м е н д а н т:] *Горожани! Смерть короля Завойовника — діло ваших рук. Не*

може бути, щоби в цілому місті нікому не був би відомий злочинець (Я. Мамонтов); *Йдучи сюди, він сподівався, що Златка тут, що викрадення її і Стехи — діло рук гетьмана* (В. Малик); б) хто-небудь є творцем чогось. *Місто, що розсипалось по долині над морем, не здавалось мені ділом людських рук, а просто пейзажем* (Леся Українка); *Україна понесла твори свої на Москву: московський театр, московська драматична література — це діло рук наших, українських* (І. Огієнко); **(13) Ді́ло (спра́ва) ви́горить,** *прост.* — усе успішно, добре завершиться; усе гаразд. *Я рада Вашим звісткам .. Сподіваюсь, що із "Хліборобом"* [газетою] *діло вигорить* (Леся Українка); [З о з у л я:] *Чи не знайдеться у селі підходящого будинку — хочу собі організувати дачу ..* [В' ю н:] *Знайду! За півціни організую, якщо вигорить моє діло* (М. Стельмах); [З а л е с ь к и й:] .. *Ваша справа, добродію Савуляк, тю-тю-тю — не вигоріла* (В. Собко); **(14) Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше** *і т. ін.)* **<Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша** *і т. ін.)***>** — як хочеш (хочете). [П р о ч а н и н:] *А як же ти віддав його* [Месію], *як саме?* [Ю д а:] *Та що ти мов суддя мене питаєш? Мені вже се обридло!* [П р о ч а н и н *(здвигає плечима):*] *Річ твоя! Не хочеш — не кажи* (Леся Українка); — *Ха-ха-ха, — засміявся Золтан Репаші, хижими очима поглядаючи на людей. — Що ж, діло ваше! То дай Боже діждати щасливого літа!* (С. Скляренко); — *Коли сам що задумав, то твоя справа, а я твердий православний... Ангела тільки-но бачив* (Р. Іваничук); — *То його діло — отой його хрест, хай він буде на його совісті. Декотрі мої опричники також носять хрести* (І. Білик); **(15) Ді́ло труба́ (таба́к, ва́кса)** *чиє і без дод., ірон., прост.* — кому-небудь зовсім погано; у когось дуже погані, зовсім безнадійні справи. [Х о м а:] *Ваші бороняться. Тільки табак діло їхнє: стрілять нічим!* (Я. Мамонтов); — *Який перший потяг, з тим і їду. — Хм. Діло вакса, — кінчив Черв'як* (І. Микитенко); *Кукса хоч і п'яний був, але подумав трохи і бачить, що діло його труба* (В. Кучер); **(16) Ді́ло хазя́йське** *розм., рідко* — байдуже; роби (робіть), як знаєш (знаєте). — *Прошу вас! З чого ж почнемо? — То вже діло хазяйське* (Остап Вишня); — *Не подобається тобі моя порада — не мовчи, висловлюй свою думку. Діло, як кажуть, хазяйське* (П. Запаренко); **Дохо́дить / ді́йде до ді́ла** *див.* **дохо́дити; (17) За ді́лом** — за необхідності, коли треба. *У двір душа жива не навідається, — хіба за ділом* (Марко Вовчок); *Молодиці повбігали в гостинну* [вітальню] *за ділом і без діла і вешталися по покоях* (І. Нечуй-Левицький); **(18) За чим ді́ло ста́ло?** — що заважає. [Л ю б о в:] *Мені власне сі діти подобаються. Я б навіть готова взяти їх до себе.* [О р е с т:] *За чим же діло стало?* (Леся Українка); *Неодмінно треба звільнити* [заарештованого]. *І — негайно. — Ну, то за чим же діло стало, — перший озвався вусатий солдат* (А. Головко); **(19) Ка́їнове ді́ло,** *книжн.* — підступні, лукаві вчинки; зрада, вбивство. [І в а н:] *Для неї* [батьківщини] *і про рідного сина забудеш, коли цей син звівся нінащо й каїнове діло чинить* (Я. Галан); *Нехай мерзота .. робить своє каїнове діло. Хай ненавидять і плямують мене* (О. Довженко); **(20) Куди́ твоє́** *(рідше* **ва́ше) ді́ло,** *ірон.* — уживається для вираження захоплення або здивування ким-, чим-небудь. — *Е, — скажете ви, то ж большак* [великий шлях]. *Шлях, куди ваше діло. Ви спробуйте попід вербичками, по отій крутій дорозі проїхати. Ото штука!* (О. Ковінька); — *Вийшла в тамбур подихати, коли бачу — він на пероні. Не у спецівці.., а в гарному коверкотовому костюмі, в сірій кепці, з чемоданчиком — куди твоє діло!* (Ю. Мушкетик); *Купив* [Юхим] *лоша .. І вже так його кохав, так доглядав, що куди твоє діло* (Григір Тютюнник); **Лі́зти не в своє́ [ді́ло]** *див.* **лі́зти; Ма́йстер своє́ї спра́ви (свого́ ді́ла)** *див.* **ма́йстер; Ма́ти спра́ву (ді́ло)** *див.* **ма́ти**[2]**; (21) Моє́ (ва́ше, його́** *і т. ін.)* **ді́ло сторона́** *(рідко* **збо́ку)** — що-небудь зовсім не стосується когось; хтось не має ніякого відношення до чогось. *Посланець здвигав раменами — не знаю, мовляв, наше діло збоку* (Г. Хоткевич); *Кажан .. цідив крізь зуби: .. — Звісно, ваше діло сторона, а моє ні!* (М. Хвильовий); — *А ти тут при чім? — Як при чім? — енергійно підхопився з ослона Яцуба. — Тут хати палитимуть, а моє діло сторона?* (О. Гончар); **Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло>** *див.* **спра́ва**[1]**; (22) На ді́лі:** а) фактично, насправді. *На словах города́* [міста́] *бере, а на ділі жаби боїться* (прислів'я); *За деякого на око ти й шеляга не дав би, а на ділі він гарний чоловік. І навпаки* (Б. Лепкий); *Наче вже й блокаду була готова зняти* [Антанта], *а на ділі... Кажуть, он, що знов замишляють похід* (О. Гончар); б) у роботі, на практиці; практично. *На словах, як на цимбалах, а на ділі, як на балалайці* (прислів'я); — *Признатись, на зборах артілі Ніхто мене досі не чув. Я звик ото більше на ділі... Та й прізвище в мене — Мовчун* (С. Олійник); **Не ва́ша (твоя́, його́** *і т. ін.)* **спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́** *і т. ін.)* **ді́ло>** *див.* **спра́ва**[1]**; (23) Не ді́ло** — не варто, не годиться. *Не діло багато говорити* (прислів'я); *Так працювать не діло, пошкодиш і собі* (В. Сосюра); **Нема́ (нема́є, не було́) ді́ла** *див.* **нема́; Не ма́ти [нія́кого] ді́ла** *див.* **ма́ти**[2]**; (24) Не твого́ (мого́, його́** *і т. ін.)* **ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло:** а) хто-небудь не повинен втручатися; кого-небудь не стосується щось. — *Доки вже вони* [багатії] *будуть і драти? — Не нашого то ума діло .. Сказано — дай, то й віддай* (Панас Мирний); [С е м е н:] *Ти даремно ображаєш Оксану.* [А н д р і й:] *Не твого носа це діло* (З. Мороз); — *Послано тебе орати, так ори. — Ти розумний вказувати, а попробуй сам. Норми такі попридумували, що доки віл виконає, сам ляже в борозну. — Не твого розуму діло* (Григорій Тютюнник); *Коли дівчина зрозуміла, що то з торгу продають її молодість, ускочила в хату з плачем. — Тату .. Нікуди я не піду від вас... — А це не твого розуму діло!* (М. Стельмах); б) хто-небудь не розуміє, не здатний розібратися в чомусь. — *Ет, одчепись! Не твого розуму діло. Неблагочестиво для мене голитись та чепуритись, — одказував Соломії Роман* (І. Нечуй-Левицький); — *Не твого розуму діло. Молодий, щоб повчати старших* (Б. Левін); **(25) Нечи́сте ді́ло** — що-небудь підозріле, пов'язане з порушенням узвичаєних норм, законів і т. ін. [Т ь о т я:] — *Я так і знала, я так і знала, що тут діло нечисте... Так он вони хто, ваші українці!* (М. Куліш); — *Він відвів мене в сосни й каже: "Хочеш Троянівку побачити?" Я насторожився, думаю: "Тут .. діло нечисте"* (Григорій Тютюнник); — *Ото вертайте собі додому і не встрявайте в нечисте діло!* (М. Циба); **Обкрути́ти (обла́годити) ді́льце́** *(рідше* **ді́ло, спра́ву)** *див.* **обкру́чувати; (26) Па́ном ді́ло,** *заст.:* а) дуже добре, розкішно, безтурботно. *Мірошник паном діло жив* (П. Грабовський); — *Їхали собі тисячу кілометрів паном діло, аж тут мало не одубіла* (В. Земляк); б) жити дуже добре. — *Які то діти в людей! .. То золото, а не Іван. Він того й батька піддержує добре.., та й сам паном діло* (А. Тесленко); **(27) Пе́рше ді́ло** — що-небудь най-

краще. *Вітя раніше сміявся з Костевих віршів, проте потай заздрив йому, гадаючи, що в коханні вірші — перше діло* (С. Васильченко); — *Сирок — перше діло для мозкової діяльності... — Пивка б для мозкової...* (А. Крижанівський); **(28) Пе́ршим ді́лом** — передусім, насамперед. *Зробивши як слід контракт у нотаря, Згода першим ділом пішла до Незгоди* (І. Франко); *Ось повернеться в рідні Криничани по закінченні війни і першим ділом опорядить материну могилу, посадить в узголів'ї кущ калини* (Є. Доломан); **Показа́ти / пока́зувати себе́ на ді́лі** *див.* **пока́зувати; По́ки суд та ді́ло** *див.* **суд; (29) При ді́лі:** а) *(зі сл.* б у т и) мати постійне заняття, роботу; бути влаштованим. *Опанаса Васильовича зараховали незмінним членом мирових з'їздів Чернігівської губернії від Глухівського, Новгород-Сіверського та Стародубського повітів. Слава Богові, буде при ділі* (О. Іваненко); — *Ох, Вікторе, Вікторе, що ти собі думаєш? — загомоніла жінка з щирим уболіванням. — Доки отак галайдакуватимеш? Подивись ти на своїх ровесників: кожен при ділі, той вчиться, той в армії, а той із трактора не злазить...* (О. Гончар); — *То як, небоже? — повів бровами Павло. — Доки тепло, пастимеш свиней Й при ділі будеш* (Валерій Шевчук); б) у роботі, у діяльності. — *Для вас, Степане Кириловичу, буде подвійна користь на передовій: ви побачите наших славних бійців при ділі і водночас розпізнаєте ворога* (В. Кучер); *Йому подобався Амбросимов і його вигляд — людини робочої, що завжди при ділі, завжди заклопотаної* (Б. Левін); в) під час роботи. — *Я, Василю, при ділі не п'ю, — одвів чарку Тимофій. — Чарка любить вільну годину* (М. Стельмах); *І двері відчинені, і старенька служка церковна вже при ділі: вигорілі свічки з підсвічників виймає, у торбинку складає* (Люко Дашвар); **Пропа́ща (ма́рна) спра́ва <Пропа́ще (ма́рне) ді́ло>** *див.* **спра́ва[1]; Пусти́ти / пуска́ти в ді́ло (в рух)** *див.* **пуска́ти; Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло]** *див.* **роби́ти; (30) Святе́ ді́ло:** а) найкраще. — *В вас такі нікчемні кубки, що ні в віщо гаразд і налити. Святе діло наші січові коряки* (П. Куліш); [М а р у с я:] *Хто його вигадав — спати влітку в хаті. Святе діло — в садочку, та й під вишеньками* (С. Васильченко); б) благородна діяльність, добра справа. *Через тиждень ми почнемо своє велике, тяжке й святе діло* (В. Винниченко); — *Завжди живи по любові, хай благословляє тебе Господь на діло святе і праведне!* (В. Чемерис); в) добре, чудово. — *Ви на прощу, панотче? Святе діло!..* (П. Куліш); **Сло́во не розхо́диться з ді́лом <Слова́ розхо́дяться з ді́лом>** *див.* **сло́во; Справля́ти свої́ ділá** *див.* **справля́ти; (31) Те́мне ді́ло:** а) що-небудь незрозуміле, надто заплутане. *То все.., звичайно, темне діло, щоб відвести очі. Але про це ж умовились вони* (А. Головко); *Дідові стали ввижатися якісь істоти — не то чорти, не то янголи, тут діло темне* (Любко Дереш); б) погані вчинки, дії, які викликають осуд. *Здається, саме тоді Кметь і рішив піти на це темне діло* (М. Хвильовий); **(32) Це ді́ло** — уживається на знак згоди з чим-небудь, підтвердження чиїхось слів, думок, переконань і т. ін. — *Вношу, Михайле Ісайовичу, пропозицію: послати подяку інститутові, що він прислав нам такого гарного професора. — О, це діло! — відповіли здаля* (М. Івченко); — *А я женитися не думаю, — відповів Рубін з серйозністю .. — До тридцяти років не оженюся. — І це діло, — відповів Каленик Романович. — Поспішати нікуди* (І. Сенченко); **(33) Чо́рне ді́ло <Чо́рна спра́ва>** — підступні вчинки, які викликають огиду, осуд. *Сотник і гадки не мав, що в цей час його вороги замишляють проти нього ще одну чорну справу, а друзі все роблять, щоб тому завадити* (М. Циба); *Аж кров мені в обличчя пахнула, як здумав, на яке чорне діло мало згоди не дав* (Ю. Мушкетик); **(34) Яке́ (що за) ді́ло** *кому, чиє:* а) *(грубо)* уживається для підкреслення небажаності чийогось втручання в що-небудь. *Я хап лозину, потім сміло Під лопухом загомонів: — Яке тобі до мене діло? Я... заховавсь од комарів...* (Л. Глібов); — *Що ж ти й справді знущаєшся над жінкою? — А твоє яке діло? — тільки й міг сказати Степан* (Г. Хоткевич); — *Нема чого тобі їхати* [за кордон], *Що ти там робитимеш? — А тобі що за діло? Який начальник знайшовся!* (М. Івченко); б) уживається для вираження байдужості до кого-, чого-небудь. — *Коли ти йдеш за гетьмана, то нехай поставить тобі на всіх дверях і воротях варту; а мені яке діло? Хоч нехай усіх вас перехапають сі розбишаки!..* (П. Куліш); *Найдорожче їм* [селянам] *земля, і кому яке діло, чи буде на ній ще одна людина* (М. Стельмах); **Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла)** *див.* **прихо́дитися.**

ДІЛОВА́ННЯ, я, *с., діал.* Паркан. *Курені були .. обгородженіділованням* (О. Стороженко); *На спустошалому дворищі стирчать тільки печі да ворота; а де чи ділowання, чи щит над ворітьми, чи яка хоромина, то все те нове, іще й дерево не посиніло* (П. Куліш).

ДІЛОВИ́Й, á, é. 1. Стос. до діла (у 1 знач.). *Вибачайте, що пишу такого сухого ділового листа, але не маю хвилинки вільної* (М. Коцюбинський); *Доки батько біля похідної майстерні веде ділові переговори, .. Ліна, ще не зовсім отямившись після пережитого сорому, стоїть* (О. Гончар); *Після ділової частини вечора продовжувались виступи художньої самодіяльності* (О. Гуреїв); *Слід віддати належне його діловим якостям* (І. Білик); // Який стосується суті справи; має практичне значення. *Коли Клайд різко обірвав розмову й пішов геть, Фред провів його здивованим поглядом: чого це він розлютився? Дивак, який не хоче оцінити серйозної, ділової пропозиції!* (В. Владко); — *Ну, ділові дискусії — це закономірно* (Ю. Шовкопляс); // Заповнений роботою, сприятливий для роботи; робочий. *Поступово в вагоні дирекції входила в свої права ділова атмосфера* (Н. Рибак).

2. Добре підготовлений, досвідчений, працьовитий. *Диспетчер був людина ділова, досі він нічого не наплутав, і Семен Ларивонович на цьому заспокоївся* (Ю. Яновський); *Їй набридло бути в свої тридцять три сильною діловою незалежною жінкою* (А. Кокотюха); // Власт. зайнятій людині; діловитий, заклопотаний. *Через зал проходять з заклопотаним і діловим виглядом 2–3 літніх громадян, з портфелями, обмінюючись на ходу коротенькими зауваженнями* (І. Кочерга); *Нарешті начальник поліції опустив руку і заговорив діловим тоном: — Так от, давайте, Хуанес, зважимо все* (В. Владко); // Зайнятий практичною стороною справи, пов'язаною з матеріальною вигодою. *Берд був .. діловою людиною, як любив він говорити про себе* (О. Довженко); — *Ти знаєш, що у нього є зв'язки в столиці, навіть серед ділових кіл?* (Ю. Бедзик).

3. Придатний для господарських потреб, виготовлення якихось виробів; виробний. *Постанови уряду містили нормативне визначення і конкретні переліки стратегічно важливих сировинних товарів (пшениця, природний газ, нафта і нафтопродукти, електроенергія, рибна ікра, ділова дере-*

вина тощо) (з наук. літ.); *Щільними кубічними метрами звичайно облічують ділову деревину* (з навч. літ.).

Ділова́ віза *див.* **віза.**

ДІЛОВИ́ТИЙ, а, е. Працьовитий, вправний, знаючий. *Петро Григорович та плановик .. одверто милувалися вправною роботою бороданя, намагаючись допомогти йому, й не встигали, бо хлопець був на диво моторний і діловитий* (Микита Чернявський); // Зайнятий справами; заклопотаний. *Прокіп підходив спокійний і діловитий, як завжди* (М. Коцюбинський); *Межею йшла жінка задумлива й діловита* (Ю. Яновський); // Який виражає зайнятість, заклопотаність. — *Отже, почнемо,* — *діловитим тоном сказав Риндін* (В. Владко); *Через хвилю лице її зробилося знову діловитим і зосередженим* (Григорій Тютюнник).

ДІЛОВИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **ділови́тий.** *Гуляйвітер — сентиментальний поза своєю діловитістю, він любить опікувати* (В. Дрозд); *Він не дивився на сторони, але з гіпнотичною діловитістю обторкував довгастий ящик, виліплений із снігу* (В. Барка); *Григорчук із серцем сплюнув і засовався на лаві. Очі його загорілись, але рівновагу свою мужицьку і необхідну стриманість та діловитість розмови не тратив...* (У. Самчук).

ДІЛОВИ́ТО. Присл. до **ділови́тий.** *Самієвський полк працював ревно, спокійно й діловито, як величезна майстерня* (О. Гончар); — *Ну?* — *зараз же почала вона діловито, немов нічого не сталося, немов тільки її ждали, щоб взятись за діло* (В. Винниченко); *До колони наблизився офіцер-есесівець. Заклавши руки за спину, уважно, діловито розглядав постаті солдат* [солдатів] (О. Бердник); • У порівн. — *Се негаразд, що я держу вас при собі?* — *спитала вона якось поважно, наче діловито* (Леся Українка).

ДІЛОВО́Д, а, *ч.* Службовець, який веде справи канцелярії. *Діловод райвиконкому щось до нього звернувся, як звичайно* (В. Еллан-Блакитний); *Кропивницький служив у канцелярії діловодом, аж поки не влаштувався в Одесі в театрі* (Ю. Мартич); *Самохін був діловодом того ж таки виконкому і також "підіймав" сільське господарство* (В. Шкляр).

ДІЛОВО́ДКА, и, *ж., розм.* Жін. до **діловод.** *Після двох місяців марудної праці реєстраторкою вона через здібності свої, очевидячки, потрапила діловодкою до статчастини цієї розлогої установи* (В. Підмогильний).

ДІЛОВО́ДНИЙ, а, е. Стос. до діловодства. *У хронологічній послідовності та за видовими ознаками проаналізовано писемні джерела з історії України від найдавніших часів до наших днів: літописи, мемуарну літературу вітчизняних і зарубіжних авторів, періодику, нормативні, діловодні документи політичних партій новітнього часу* (з наук. літ.).

ДІЛОВО́ДСТВО, а, *с.* Організація роботи з документами в процесі здійснення управлінських дій. *Дізнавався* [Городовський], *чи немає вільних посад і яких саме, пропонував налагодити бібліотеку чи діловодство за останніми вимогами* (В. Підмогильний); *Давньоруська літературна мова мала широку сферу функціонування. Вона була мовою державною, адже нею велося діловодство у великокнязівській канцелярії та в канцеляріях удільних князів* (з наук. літ.).

ДІЛО́К, лка́, *ч., зневажл.* Той, хто спритно веде справи, перев. комерційні, не гребуючи ніякими засобами для досягнення мети. *Не сплять ділки амстердамської біржі* (З. Тулуб); *Це був той самий Петер Стар, інженер атомної лабораторії в Штраузе, молодий, але досить заповзятливий ділок* (Ю. Бедзик); — *Ще раз повторюю, що мова йде не про мою долю, а про долю тисяч іранців, про долю цілої іранської області, яка, можливо, вже завтра опиниться в руках жорстоких і підступних ділків* (П. Загребельний).

ДІЛЬБА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **ділення** 1; розподіл. *Не мила була мені ця дільба в рідній хаті* (П. Козланюк); *На цій раді щороку проводили дільбу землі, річок до риболовлі, лугів для полювання й роблення сіна* (Г. Колісник).

ДІЛЬНИ́К, а́, *ч.* 1. Число, на яке ділять інше число. *Дійсні числа можна додавати, віднімати, множити, ділити (за умови, що дільник відмінний від нуля)* (з навч. літ.); *При множенні (діленні) результатів вимірювань їхній добуток (їхня частка) не може бути виражений (виражена) більшим числом значущих цифр, ніж будь-який співмножник (ділене або дільник)* (з навч. літ.).

2. Деталь у деяких механізмах, машинах, яка відокремлює, відділяє що-небудь у процесі роботи механізму. *Під час руху дільники комбайна спрямовують стебла льону в бральні апарати* (з наук. літ.).

ДІЛЬНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Адміністративно-територіальна або виробнича одиниця. *Він нашвидку пообідав і, щоб мати ввечері вільний час складати місячний звіт про роботу своєї дільниці, одразу ж .. пішов на виклик до хворого* (Б. Антоненко-Давидович); *Він з докором подивився на нас і повчально зауважив, що панам так не годиться робити. Тоді почав вимагати, щоб ми йшли на протверезіння до поліційної дільниці* (В. Домонтович).

2. Те саме, що **діля́нка** 1. *На дільниці, скопаній ямками, роблять посадку молоденьких яблуньок* (А. Головко); *Розвідка донесла про скупчення на цій дільниці ударних військ прориву з танками й авіацією* (В. Кучер); — *Від комарів рятунку нема,* — *виходячи з намету, зауважив заспаний, закудланий шофер Самарський.* — *На п'ятнадцятій дільниці хоч розчином якимсь намети оббризкали, а в нас, скільки не кажи, все як об стіну...* (О. Гончар).

(1) Лі́карська дільни́ця — дільниця, виділена для медичного обслуговування населення відповідним закладом. *Тут є велика лікарська дільниця* (Остап Вишня); *На станції Сарни розмістились дільниця служби колії, матеріальні склади та лікарська дільниця* (з газ.).

△ **(2) Ви́борча дільни́ця** — територіальна одиниця, створена для проведення голосування та підрахунку голосів під час виборів. *В школі урочисто й святково, як під час виборів (у нас і агітпункт, і виборча дільниця завжди в школі)* (В. Нестайко); *Із самісінького ранку, з шостої години, я вже був на виборчій дільниці, звідки підготував репортаж для газети* (О. Шугай).

ДІЛЬНИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дільниці (у 1 знач.). *Надвечір до землянки на заболоченому коні під'їхав дільничний міліціонер* (М. Стельмах); *Жорсткі також правила щодо формування дільничних виборчих комісій (формуються лише за поданнями місцевих організацій партій, що висунули кандидатів у депутати, а також кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів)* (із журн.); // *у знач. ім.* **дільни́чний,** ного, *ч.* Працівник міліції, який стежить за порядком на підвідомчій йому дільниці. *Он у тих квартирах, що на проспекті, спробував би хто переночувати без паспорта — одразу ж і виглядай дільничного з двірником, прийдуть, поцікавляться...* (О. Гончар); *До них підійшов*

старший лейтенант міліції. Хлопці знали його, це був їхній дільничний (Г. Усач).

ДІ́ЛЬЦЕ́, дільця́, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **діло** 1, 3, 4; невелике діло. — *Це Соня розписку написала мені.., так оце доручаю їй одно дільце в економії* (С. Васильченко); — *А що тобі? — пита Панас. — Є дільце, дядечку, до вас* (Л. Глібов); — *Діло зробив. Чудесне дільце!.. Завтра ввечері о восьмій годині матимемо вісімсот рублів* (В. Винниченко); — *А я до вас маю маленьке-маленьке дільце... — сказав Копронідос* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Обкрути́ти (обла́годити) ді́льце́** (*рідше* **діло, спра́ву**) *див.* **обкру́чувати.**

ДІ́ЛЬЧИЙ, а, е, *заст., юр.* Який ділить, розділяє що-небудь. *У книзі "Волинські грамоти XVI ст." серед інших пам'яток опубліковано ряд дільчих листів з приводу поділу маєтків* (із журн.).

△ **Ді́льчий акт** *див.* **акт.**

ДІЛЯ́ГА, и, *ч. і ж., зневажл.* Той, хто спритно влаштовує свої діла; підприємлива людина, яка в усіх справах дбає лише про особисті інтереси. *В агента гроші і баклага Червоного вина. Чи то шпигун, а чи діляга — Шофер того не зна* (П. Воронько); *Знайомий діляга, колишній культмасовик з Чортополя, підкинув йому двох місцевих бідолах-стриптизерок, фарбовану начорно блондинку і фарбовану набіло брюнетку, відповідно "Лілю" й "Марлену", як він колись їх називав* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Молодий винахідник був прикро збентежений і розчарований: голова, великолобий мудрець, а міркує, наче дріб'язковий діляга* (І. Волошин).

ДІЛЯ́НКА, и, *ж.* 1. Окрема частина земельної площі, використовувана з якоюсь метою, виділена за якою-небудь ознакою. *Бригада кінчає розчищати стару ділянку каучуконосів, водночас досіває нову* (І. Волошин); *Відходить у небуття Великий Луг, — одні товстелезні колоди лежать безладно розкидані по ділянці* (О. Гончар); *Ділянка виявилась незрівнянно гірша від попередньої, тільки й того, що поблизу була прісна вода. Тут ферейці й заснували свою колонію, назвавши її Кірена...* (І. Білик); // Частина поверхні, площі чого-небудь. *Хоча вони* [жарини] *не завдавали нам жодної шкоди, лише трохи лоскотали, потрапляючи на відкриті ділянки шкіри, ми відійшли аж до дерев на краю прогалини* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Відрізок чого-небудь, що має протяжність. *На східній ділянці кордону була тривога* (С. Чорнобривець); // Частина фронту, що є місцем дії якого-небудь військового з'єднання. *Артилерія била по вузькій ділянці* (А. Трипільський).

2. *перен.* Галузь, сфера якої-небудь діяльності. *На жаль, в ділянці збирання і вивчення робітничого фольклору у нас зроблено ще мало* (М. Рильський); — *Ви, певне, знайомі з профілем нашого інституту і, мабуть, облюбували собі якусь з його наукових ділянок?* (Іван Ле); — *Мав* [Забарський] *не тільки основне знання в ділянці органічної хімії, але також великий засіб відомостей з усіх природничих наук* (Б.-І. Антонич).

(1) Присади́бна ділянка — земля, розміщена біля садиби, що перебуває в особистому користуванні або в приватній власності мешканців сільської місцевості. *Працював Юхим до війни у школі їздовим, ходив біля двох конячок, які, крім того, що орали присадибні ділянки й возили паливо, правили для вчителя зоології за живу наочність* (Є. Гуцало); *За статистикою, понад 50 % населення живиться з власних присадибних ділянок* (О. Забужко).

△ **(2) Відтво́рювальна ділянка** — частина території мисливського господарства, на якій заборонено полювання і в повному обсязі проводяться біотехнічні та природоохоронні заходи. *Відтворювальна ділянка створюється керівництвом мисливського господарства на термін не менший трьох років* (з наук.-попул. літ.).

ДІЛЯ́НКОВИЙ, а, е. Стос. до ділянки (у 1 знач.). *8 травня 1913 р. на розгляд Державної думи надійшов новий законопроект, який передбачав: децентралізацію державного управління, розширення прав дум і земств, введення ділянкового самоврядування у великих містах тощо* (із журн.).

ДІЛЯ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ділянка** 1. — *От і виходить, що наше ланкове поле це зовсім і не лан, а так собі, якась дослідна ділянночка* (В. Кучер); — *Взяти б таку ділянночку на зруб. Рублена хата аж дзвеніла б* (Григорій Тютюнник).

ДІЛЯ́ЦТВО, а, *с., розм.* 1. Поведінка, вчинки діляги. *Керівник кафедри Куцевич .. звинувачував Перчина у політичній обмеженості, в ділянцтві, в зарозумілості* (Н. Рибак).

2. Вузький практицизм, при якому зневажається принциповий, суспільний бік справи. *Стан речей в інституті характеризувався словами "атмосфера аполітичного ділянцтва"* (з мемуарної літ.).

ДІЛЯ́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Стос. до ділянцтва. — *А тепер скажіть, що ви мали на увазі, коли говорили, що "Кошик мислить якимись ділянцькими категоріями"? Який я діляга?* (П. Автомонов); *Отже, погляд його неправильний, обмежений, ділянцький, і сама Ганна мусить допомогти йому це зрозуміти* (В. Собко).

ДІМ, до́му, *ч.* 1. Будівля, признач. для житла або для розміщення різних установ; будинок. *Широка, обсаджена кипарисами стежка веде до дверей у літній триклініум* [триклиній] *на розі двоповерхового дому* (Леся Українка); *Дім у Семена Непийводи був такий веселий, що стріха на ньому, як у задерикуватого парубка шапка, була набакир* (Остап Вишня); *Він чекає тебе в каплиці біля єзуїтського дому* (Р. Іваничук).

2. Приміщення, в якому живуть люди; житло. *Цариця Клітемнестра з царським намісником Егістом наглядають, як раби й рабині кінчають прикрашати дім* (Леся Українка); *Радісні вигуки наповнили дім* (Ю. Смолич); *Він жорстоко сперечався з Варварою Григорівною, яка не терпіла в домі гамору* (О. Гончар).

3. Приміщення, люди, які в ньому живуть, та їхнє господарство. *В хату вскочив господар дому, в шубі, в шапці, в калошах з снігом, низький, з злими очима й тремтячою бородою* (М. Коцюбинський); *Я люблю, коли є в домі діти І коли вночі вони сміються* (М. Рильський); // Про сім'ю або людей, що живуть в одному приміщенні. *Не знали про його переконання і в домі Карташових, де він давав урок розбещеному синкові старого полковника* (П. Панч); — *Оце листа одержав з дому, від Наталки, — хвалиться Черв'яков* (Є. Доломан).

4. *рідко.* Монархи одного роду, що послідовно змінюють один одного. *Он — палац Зимовий. В нім Розміщався царський дім* (І. Нехода); *Більшість європейських держав була зайнята питанням про долю іспанських володінь у зв'язку з очікуваною смертю бездітного іспанського короля, який походив з австрійського дому Габсбургів* (з навч. літ.).

(1) **Аре́штний дім,** *заст.* — приміщення, признач. для арештантів. *Мені тоді було п'ять чи шість років, коли я з матір'ю, братом та сестрою їздили до арештного дому* (з публіц. літ.); **(2) Ба́тьківський (ба́тьків) дім** — рідний дім, рідна домівка. *Ліда вернулась в батьків дім. Вона була зовсім молода на виду, але голова почала вже сивіть* (І. Нечуй-Левицький); *І мріє він про батьків дім, про яблуню в саду і про засмучену по нім красуню молоду* (С. Голованівський); *Ох, повернути б на правий шлях та й поїхати через гори й ріки і опинитися у Рогатині, в батьківськім домі* (П. Загребельний); **(3) Бо́жий (Госпо́дній) дім** — храм. *І не могли священики стояти й служити через ту хмару, бо слава Господня наповнила дім Божий* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Дознався був владика, що сліпий старець чинить у Божому домі одправу, — і заборонив* (Марко Вовчок); *— Що ж? — думав він дорогою. — .. Ключів йому* [панові] *не віддам і власною рукою не впущу ворога в Господній дім для осквернення нашої святині* (М. Старицький); **Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім>** *див.* **буди́нок; (4) Жо́втий дім,** *заст.* — лікарня для психічнохворих. *У нього в голові від високих наук чи від чогось іншого поплуталось .. Так, кажуть, зайшло з ним далеко, що аж до того жовтого дому дійшло* (У. Самчук); *— А казали, що його в жовтий дім відправили?..* (О. Гончар).

○ **(5) З до́му,** *у знач. присл.:* а) зі свого житла. *Яків поплівся з дому та до шинку* (Панас Мирний); *Вадим вийшов з дому і попрямував до головних улиць* (В. Винниченко); б) з рідних місць. *Сьогодні виїжджаю з дому і завтра буду за границею* (Леся Українка); *Я поїду з дому і буду жити в чужому місті* (Ю. Андрухович).

◊ **Відби́ти / відбива́ти від до́му** *див.* **відбива́ти; Відби́тися / відбива́тися від до́му (від сім'ї)** *див.* **відбива́тися; (6) Казе́нний дім,** *ірон.* — в'язниця. *— Ці листівки можуть прискорити вам арешт. — А може, вони якось відтягнуть його? — засміявся Степан Васильович, іще не дуже вірячи, що йому доведеться потрапити в казенний дім* (М. Стельмах); *Відпустили Сергія: за відсутністю складу злочину. Можна сказати, силоміць випхнули з казенного дому* (М. Руденко); **Мир вам! <Мир сьому́ до́му!>** *див.* **мир**[1].

ДІМÓК, мка́, *ч., розм.* Зменш. до **дім** 1, 2, 3. *Дімки потяглись й долинами, й по узгір'ях, — все хрещений люд живе за містом* (А. Свидницький); *Все саме село страх сподобалось мені — в садках, над струмком, із похиленими халупками перших осадчих, утікачів од панщини, з заможнішими дімками нащадків* (М. Коцюбинський); *Ляснув батіг, форкнули коні, дімок зі сну збудився. Я також* (Б. Лепкий).

ДІМÓЧОК, чка, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **дімóк.** *Навкруги дімочки гарні, чистенькі, наче .. куплені в крамниці дитячих іграшок* (М. Коцюбинський); *У Каленика Романовича фруктових дерев не було перед дімочком* (І. Сенченко).

ДІНЬ, *виг., розм.* Уживається на позначення звуку дзвінка, дзвона. *Їду, їду в чистім полі; Дзвоник дінь та дзвоник дінь...* (П. Тичина); *Їде, їде, їде брат На баскім коні .. А вуздечка — дінь та дінь, Аж співає далечінь* (В. Бичко); *І забере масна рілля зернину, визрілу в полях, допоки виаріє дзвін: дінь-дон-дінь-дінь, дінь-дон-дінь-дінь* (В. Стус).

ДІ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **дзе́нькати.** *Ті-бо кайдани у кожного з них дінькали і бомкали з дитинства, розповідаючи про той Сибір і про це Забайкалля* (І. Багряний).

ДІÓД, а, *ч., радіо.* Електронний прилад із двома електродами з односторонньою провідністю електричного струму. *Діоди використовують у радіотехніці, електроніці, енергетиці та ін. для випрямляння змінного струму, детектування, перетворення і примноження частоти струму, перемикання електричних ланцюгів* (з наук.-попул. літ.); *Діоди виготовляють із кремнію, германію, селену та інших напівпровідників* (з наук.-попул. літ.).

ДІÓДНИЙ, а, е. Стос. до діода. *Діодний випрямляч; Діодний обмежувач; Діодний перемикач.*

ДІОКСА́Н, у, *ч., хім.* Циклічний простий ефір. *За екстракційним методом волога вилучається із зразка матеріалу водовбирною рідиною (спирт, діоксан)* (з наук. літ.); *Діоксан застосовується в органічній хімії як розчинник* (з наук.-попул. літ.).

ДІОКСА́НОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до діоксану. *Діоксановий розчин.*

ДІОКСИ́Д, у, *ч.* Хімічна сполука, в якій один атом якогось елемента сполучений із двома атомами кисню; двооксид. *Діоксид хлору — неорганічне хімічне з'єднання хлору і кисню* (з наук.-попул. літ.); *Діоксид вуглецю є природним хімічним з'єднанням, в молекулі якого атоми кисню з атомом вуглецю пов'язані ковалентним зв'язком* (з навч. літ.).

ДІОКСИ́ДНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до діоксиду. *Найвищий показник мітотичного індексу встановлено для діоксидного покриття із молібденом* (з наук. літ.).

ДІОКСИ́Н, у, *ч., хім.* Високотоксична хлорвмісна речовина, яка утворюється як побічний продукт при спалюванні сміття, в целюлозно-паперовому виробництві і т. ін. та здатна накопичуватися в організмі. *У процесі спалювання нафти і продуктів її переробки в повітряний басейн викидаються вуглекислий і чадний гази, оксиди сірки й азоту, свинець, діоксин та інші високотоксичні продукти* (з наук. літ.); *Діоксини надзвичайно стабільні в ґрунті і зберігаються в основному у верхніх шарах — на глибині 2–5 см* (з наук.-попул. літ.); *Із ґрунту діоксини поглинаються рослинами й ґрунтовими організмами, а потім з овочами і фруктами, а також і через інші ланки харчових ланцюжків потрапляють до організму людини* (з наук.-попул. літ.).

ДІОКСИ́НОВИЙ, а, е, *хім.* Стос. до діоксину. *Винуватцями діоксинового забруднення довкілля часто є неконтрольовані сміттєспалювальні установки* (із журн.).

ДІОНЕ́Я, ї, *ж.* Трав'яниста комахоїдна рослина родини росичкових з коротким стеблом, дрібними білими квітками, зібраними в щитки на високому квітконосі, яка поширена в Північній Америці; венерина мухоловка. *Діонея росте на мохових болотах і вологих пісках* (з наук. літ.); *На листках діонеї знаходиться три волосинки, при подразненні яких долі листка змикаються, виділяючи травну рідину. Процес травлення продовжується 5–10 днів, потім листок розкривається* (з наук. літ.); *Листя діонеї виробляє і виділяє нектар, що приємно пахне, приваблюючи комах у капкан* (із журн.).

ДІОНІ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, який застосовують для зменшення кашлю при хронічних бронхітах, туберкульозі легень, а також як болезаспокійливий засіб. *Діонін отримують напівсинтетичним способом із морфіну* (з наук.-попул. літ.).

ДІОПСИ́Д, у, *ч.* Мінерал перев. темно-, сіро-, коричнево-зеленого кольору із групи піроксенів. *Діопсид часто трапляється в природі у вигляді призматичних кристалів*

(з наук. літ.); *Родовища діопсиду і його різновидів є у М'янмі, Канаді, Італії, Австралії, США, Індії, Фінляндії, ПАР, Росії* (із журн.).

ДІО́ПТР, а, *ч.* Пристосування для візування предметів у найпростіших геодезичних приладах. *Діоптр являє собою дві металічні пластинки (очну і предметну), прикріплені на кінцях алідади* (з наук. літ.).

ДІО́ПТРИКА, и, *жс.* Розділ геометричної оптики, що вивчає заломлення світлових променів у різних середовищах. *Геометрична оптика поділяється на катоптрику (вчення про відбиття променів) і діоптрику (вчення про заломлення променів)* (з наук.-попул. літ.).

ДІОПТРИ́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання заломлюваної сили оптичного скла, вираженої в діоптріях, а також для визначення положення головних меридіанів астигматичного окулярного скла. *Діоптриметр складається із коліматора, зорової труби, відлікового мікроскопа, механізму для фіксації вимірюваної лінзи, механізму для вимірювання діаметра, центрування і маркування лінз* (з наук. літ.); *Діоптриметр дозволяє визначити силу оптичного скла* (із журн.).

ДІОПТРІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до діоптрії. *Діапазон діоптрійного наведення окуляра зорової трубки цукрометра — від мінус 5,0 до плюс 5,0 діоптрій* (із журн.).

ДІО́ПТРІЯ, ї, *жс., фіз.* Одиниця оптичної сили лінз та інших осесиметричних оптичних систем. *Оптична сила, виражена в діоптріях, є величиною зворотно пропорційною головній фокусній відстані, вираженій у метрах* (з наук. літ.); *За одиницю оптичної сили лінзи приймається оптична сила такої лінзи, фокусна віддаль якої дорівнює 1 м; така одиниця називається діоптрією* (з навч. літ.).

ДІОРА́МА, и, *жс.* 1. Картина, написана з обох сторін на матеріалі, що просвічується. *Перша діорама була створена Л.-Ж. Дагером (1822, Париж)* (з наук. літ.); *При зміні напрямку освітлення змінюється зображення на діорамі* (з наук.-попул. літ.).

2. Картина разом із переднім об'ємним бутафорським планом (фігурами людей, макетами різних предметів і т. ін.) для підсилення загального враження. *Діорама будується на поєднанні переднього плану, де розміщуються об'ємні макети, з плоским панорамним фоном — великим живописним панно* (з наук.-попул. літ.); *Багатьом шанувальникам мистецтва добре відомі панорами Ф. Рубо "Оборона Севастополя 1854–1855 рр." і "Бородінська битва", діорама П. Мальцева "Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 року"* (з газ.).

ДІОРА́МНИЙ, а, е. Стос. до діорами. *Діорамний живопис використовується, зокрема, при виготовленні театральних декорацій* (із журн.); *Широкий радіус огляду діорами "Битва за Дніпро", глибокий предметний план, який складається із залишків оборонних споруд, зброї, засобів переправи та інших військових атрибутів, спеціальне освітлення і звуковий супровід діорамного залу створюють у глядачів ефект безпосередньої присутності на місці бою* (із журн.).

ДІОРИ́Т, у, *ч.* Глибинна магматична кристалічна гірська порода сірого або зеленувато-сірого кольору; використовується як будівельний матеріал. *Коли розплавлена маса, піднімаючись із глибин, не виходить на поверхню, а охолоджується і кам'яніє в земній корі, утворюються інтрузії, що складаються з таких кристалічних порід, як граніт, діорит та ін.* (з наук.-попул. літ.); *На скелі, де ламають діорит, За темною грядою Аюдагу, Розташувала давня грецька сага Храм Артеміди* (М. Зеров).

ДІОРИ́ТОВИЙ, а, е. Стос. до діориту. *На вершині гряди цілою скелею виступає діоритовий порфірит; скеля має нерівну, східчасту поверхню* (із журн.).

ДІОЦЕ́З, у, *ч.* 1. Церковно-адміністративна територіальна одиниця в католицькій церкві, на чолі якої стоїть єпископ. *Християнство прийшло в Конго в кінці XV ст.; на початку XVI ст. утворено діоцез на чолі з єпископом Енріке, сином правителя Конго* (з наук.-попул. літ.); *Католицький діоцез німецького міста Гільдесгайм випустив поради для католичок, які виходять заміж за мусульман* (з газ.).

2. *іст.* У Римській імперії — велика адміністративна одиниця, до складу якої входило декілька (до 16) провінцій. *На чолі діоцезу стояв вікарій* (з наук. літ.); *Спочатку в Стародавньому Римі діоцезом називали міський округ або частину провінції; з кінця III ст. — це велика адміністративна одиниця (загалом їх було всього 12)* (з наук.-попул. літ.).

ДІРА́, и́, *жс.* 1. Щілина, отвір у чому-небудь. *Грек підбіг до човна і ахнув: у човні була діра* (М. Коцюбинський); *Вузюсінький хід у мурі башти кам'яними східцями угору. Діри стрільниць, вікно* (Б. Антоненко-Давидович); *Перед очима полискували спалахи денного світла — воно лилося з потоком повітря крізь пропалене вікно, крізь діру у проламаній стелі* (Любко Дереш); // Заглибина в чому-небудь. *Він цілий рік сидить десь в кутку .. та довбає пальцями у стінах діри* (М. Коцюбинський); *Він пройшов уже два таких місця, завернув за камінний виступ і побачив у скелі велику чорну діру* (І. Багмут); // Розірване або протерте місце на одязі, взутті і т. ін. *Обутий* [Харон] *в драні постоли; Із дір онучі волочились* (І. Котляревський); *Двісті літ оте шатро спочивало в укриттю.., чимало дір попрогризали в нім миші* (І. Франко); * Образно. *Одягнений у діри й лати, Спітнілий, темний, як земля, Ти усміхаєшся, мулате, Прибульцям хтозна-відкіля* (М. Рильський).

2. *перен., зневажл.* Те саме, що **глушина́** 2. — *Розкажіть мені краще про Орську фортецю. Певно, це якась глуха діра* (З. Тулуб); — *Ви от, спеціаліст високої марки, спокійнісінько працюєте в цій дірі, хоч могли б працювати й у значно пристойніших умовах* (Іван Ле); — *Я .. мушу скніти в цій дірі й гинути* (О. Бердник).

3. *перен.* Нестача, відсутність чого-небудь. *Уряд використав кошти не тільки на затикання бюджетних дір, але й на структурні реформи в економіці, на інфраструктурні проекти* (з газ.); *За три тижні слідства діра у фінансах компанії виросла з 4 млрд євро, спочатку заявлених у середині грудня, до 10 млрд* (з газ.); // Прогалина, недолік, хиба. *Межі поля для корупційних діянь розсуваються, якщо діри у законі накладаються на низький рівень поточного контролю у процесі закупівель за державні кошти та слабку увагу органів, які ведуть боротьбу з корупцією* (з наук. літ.).

△ **(1) Озо́нова (озо́нна) діра́ (ді́рка)** — локальне зниження концентрації озону в озоновому шарі Землі. *Озонова діра діаметром більше 1000 км уперше була виявлена в 1995 році в Південній півкулі над Антарктидою групою британських учених* (з наук. літ.); *От пишуть, озонові дірки згублять Землю...* (Люко Дашвар); **(2) Чо́рна діра́ (ді́рка):** а) астрономічний об'єкт — джерело дуже сильного гравітаційного поля, яке унеможливлює вихід назовні як речовини, так і електромагнітних хвиль (напр., світла), а отже не підлягає безпосе-

редньому спостереженню. *Незважаючи на невидимість структури, чорна діра може бути виявлена через її взаємодію з іншою матерією, світлом або іншим електромагнітним випромінюванням* (з наук.-попул. літ.); *А феномен чорних дір? Ці, як їх назвали вчені, "спрути космосу" були відкриті у центрах майже всіх галактик* (О. Бердник); *З якогось часу він* [космос] *перестав мене цікавити, я втомився від інформації про нього, .. про квазари та чорні дірки неба, про небесних братів, за якими дехто зітхає до сліз* (Ю. Мушкетик); б) *(перен.)* відсутність чого-небудь, провалля в чому-небудь. *Лише за ці кілька місяців з початку травня померло шестеро людей, і яких! .. Микола Вінграновський, дивовижний поет, без якого в українській поезії утворилася чорна діра* (Л. Костенко); *Інша чорна дірка української енергетики — теплова електрогенерація* (з газ.).

◊ **Зала́тування діро́к (дір)** *див.* **зала́тування; Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (діри, ді́рку, ді́ру́)** *див.* **лата́ти**[1]; **(3) Як ді́ра́** *(діал.* **дзю́ра)** **в мо́сті,** *зі сл.* т р е б а, п о т р і б н о, *ірон.* — уживається для повного заперечення зазначених слів; зовсім не потрібен. *То так потрібне, як дзюра в мості* (з казки); *Вони* [Серпанки], *певне, помітили, як я по-дурному поводився... ще подумають, що я за дівчиною бігаю... Треба мені цього, як діри в мості* (А. Чайковський).

ДІ́РКА, и, *ж.* Те саме, що **діра́** 1, 3. *Дим ішов просто на хату й виходив у дірку, прорубану в стелі* (І. Нечуй-Левицький); *Руда шапка не прикривала гаразд розкудланого волосся, і воно лізло з-під шапки та крізь дірки в шапці* (М. Коцюбинський); *Через цю дірку в стіні і винесли на двір тіло Анта* (С. Скляренко); *Я знаю, що він пробачливо посміхнеться, розгорне свою доповідь і покаже, який прибуток дали комуні свині, скільки пекучих "дірок" дозволила ця галузь господарства позатикати* (Д. Бузько); *От вони індика за вечір ум'яли гуртом, тепер доведеться тиждень на вечерях економити, щоб залатати дірку в сімейному бюджеті...* (В. Чемерис).

△ **Озо́нова (озо́нна) ді́ра́ (ді́рка)** *див.* **ді́ра́; Чо́рна ді́ра́ (ді́рка)** *див.* **ді́ра́.**

◊ **(1) Ді́рка з (від) бу́блика** — абсолютно нічого. *НКВД не могло стерпіти такого поругання й глуму над своєю всесильністю, що хтось не дається розібрати себе на гвинтики й обернути в дірку від бублика* (І. Багряний); *— Мовчи, Марино.., — не вгавав Левко. — Що я там маю з того шоферування? Дірку з бублика* (В. Кучер); *— Ця справа не варта дірки з бублика* (М. Зарудний); **(2) Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка>** — дуже порваний, пошматований (про одяг). *Кривоніс натяг на чуприну яломок без верха, підбитий вітром, в котрому була дірка на дірці* (І. Нечуй-Левицький); *І кожушок був теж драненький та задубілий, а проте пальтишко* [пальтечко] *ще гірше. Сама тобі дірка* (І. Микитенко); **(3) До діро́к,** *зі сл.* з а ч и т у в а т и — до зовсім пошарпаного, затертого вигляду. *— Знаєш, — даси кому газетку — зачитують до дірок. Незручно, коли газета неохайна* (Остап Вишня); *Якщо книжками не зачитуються до дірок, якщо вірші не ходять по руках, .. то гріш їм ціна!* (С. Процюк); **Зала́тування діро́к (дір)** *див.* **зала́тування; Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку)** *див.* **затика́ти**[1]; **Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, ді́ру́)** *див.* **лата́ти**[1]; **Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика** *і т. ін.)* *див.* **ма́ти**[2]; **Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки** *і т. ін.)* *див.* **ва́ртий; Світи́ти (світи́тися) дірка́ми** *див.* **світи́ти.**

ДІРКОПРОБИВА́Ч, а́, *ч.* Прилад, яким пробивають дірки. *Для навощування на рамки штучної вощини на пасіці треба мати луджений дріт і діркопробивач, що ним пасічник пробиває дірки в рамках, крізь які протягує дріт* (з наук.-попул. літ.).

ДІРКОПРОБИВНИ́Й, а́, е́. Те саме, що **діропробивни́й.** *Діркопробивний верстат; Діркопробивні кліщі.*

ДІРКУВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **дірча́стий.** *Господар провів нас до своєї низької темної хати, яка стояла на величезному діркуватому камені* (І. Муратов); *Сотнями свердлів вертіла* [ріка] *підземні жили старих скель, аж із твердих каменюк ставали діркуваті флейти, з яких добувала тихі, пронизливі звуки* (Б.-І. Антонич).

ДІРОПРОБИВНИ́Й, а́, е́. Признач. для пробивання дірок у чому-небудь (про пристрій, механізм). *Діропробивний прес виробляє велику кількість однакових панелей — металевих листів, у яких послідовно по одному пробиваються отвори різної форми і величини* (з наук.-попул. літ.).

ДІ́РОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **ді́рка.** *Один, кому ближче було, подививсь у двері крізь дірочку* (А. Свидницький); *Він пошукав щось у торбині і витяг звідти дерев'яну сопілку з дірочками* (О. Донченко); *Українці докладали всіх сил, робили, що могли, аби обійти закон, аби найти якусь там дірочку, і забалакати хоч проз неї рідною мовою...* (І. Огієнко).

ДІРЧА́ВИЙ, а, е, *розм.* З великою кількістю дірок. *Маєтки пустіли, нищилися, височенні палаци по селах стояли з розбитими вікнами, забитими дверима, дірчавою покрівлею й дожидалися, коли їх негода повалить* (Панас Мирний).

ДІРЧА́ВІТИ, іє, *недок., розм.* Робитися, ставати дірчавим, дірчастим. *Сонце геть високо піднімається .. Сніг м'якшає, лід дірчавіє, чорніє* (Панас Мирний); * Образно. *Знову скрипнули іржаві завіси. Аж серце дірчавіє від цього скрипу* (М. Стельмах).

ДІРЧА́СТИЙ, а, е. Який має дірки, з дірками. *На схилах яру лежав дірчастий сніг* (Г. Усач); *Коли він удруге прийшов до пам'яті, він побачив над головою дірчастий плохий дах* (Д. Бузько); *— Бачили берег дніпровський у Бериславі? — каже Жаров. — Вапняково-шаруватий, пористий, аж дірчастий* (В. Минко).

ДІРЧА́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість і стан за знач. **дірча́стий.** *Уражена хворобою тканина листя в суху погоду розтріскується та випадає, утворюючи дірчастість* (з наук. літ.).

ДІРЧА́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **дірча́стий.** *Дірчате було* [відро], *як решето* (І. Цюпа); *Художник спакував до спортивної сумки дірчату мильницю з торохким змилком, станок для гоління, куртку* (Є. Пашковський).

ДІРЯ́ВИЙ, а, е. Який має діру або діри. *Один з соцьких зайшов за хату, підійшов до дірявого причільного вікна, сунув Чіпку під бік палицею* (Панас Мирний); *Ми мокли зверху і внизу, Бо човен протікав дірявий* (М. Рильський); *У дірявi, щілинкуваті двері проходить вітер* (І. Кириленко); // Зношений до дір (про одяг, взуття і т. ін.); драний, подертий. *Дірявого мішка не наповниш* (прислів'я); *Потюпала вража баба додому, тільки поглядує на свої діряві черевики та думає, яка-то вона гарна буде в червоних чоботях!* (О. Стороженко); *Вона закякла на дощі; діряве пальтечко не гріло* (А. Хижняк).

◊ **Голова́ діря́ва** *див.* **голова́; Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт** *див.* **чо́боти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ви́кручена (діря́ва) ганчі́рка** *див.* **ганчі́рка; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **у бездо́нну (діря́ву) бо́чку** *див.* **бо́чка[1].**

ДІРЯ́ВИТИ, влю, виш; *мн.* діря́влять; *недок., що.* Робити в чому-небудь діри. *Спросоння Михайло подумав, що то миші дірявлять підлогу* (М. Матіос); *Хлопчина в сірій кепці завзято дірявив блискучим багнетом колесо вантажівки* (А. Кокотюха).

◊ **Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом)** *див.* **свердли́ти.**

ДІРЯ́ВІТИ, іє, *недок.* Робитися, ставати дірявим. *Апарати їхні на їхніх очах розвалюються, розсипаються, дірявіють* (В. Винниченко).

ДІСТАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дістава́ти** 1–4 і **дістава́тися** 2–4. *Мова крутилася біля якихось потоплених суден, водолазної роботи, діставання з тих суден залізних частин* (В. Собко); *Різні є способи діставання води на світі...* (О. Гончар); *Кожному візиту в цю інстанцію передує діставання у райцентр і багатогодинне очікування у черзі* (з газ.).

ДІСТАВА́ТИ, таю, тає́ш; *наказ. сп.* діставáй; *недок.,* **ДІСТА́ТИ,** áну, áнеш; *наказ. сп.* дістáнь; *док., що і без прям. дод.* 1. Брати, витягувати що-небудь звідкись. *Христя підвела голову, глянула на Марину, що спиналася на мисник діставати посуду* (Панас Мирний); *Професор вставав з ліжка й діставав карту* (О. Донченко); *Кавун дістав з кишені сірники, тернув сірником об спину* (І. Нечуй-Левицький); *Глафіра з печі дістала казан відвареної картоплі .. й поставила на ліжко* (С. Чорнобривець).

2. Дотягнутися, доторкнутися до чогось, що знаходиться на відстані. *Галя зводиться в ліжку, мацає пальцями стіну, дістає до стелі* (Є. Гуцало); *Кайдаш кинув свиту на лаву в куток, звалився, але не дістав головою до свити* (І. Нечуй-Левицький); // Досягати кого-, чого-небудь. *Брама не діставала до землі на цілих 30 сантиметрів* (І. Багряний); *Шторми сюди не дістають, бурі не зрихлюють воду* (О. Гончар); *Ось куля дістала й Мишка* (А. Дімаров).

3. Здобувати, відшукувати що-небудь, долаючи труднощі. *Я дістаю "Вісник", певно, таким шляхом, про який писали* (М. Коцюбинський); *Хоменко дипломатично починав розмову* [з Бетею] *і діставав потрібні йому відомості* (М. Трублаїні); *Нині рано я мав дістати гроші, та й не дістав* (В. Стефаник); *Їй треба було дістати полотна для Кандиби та влаштувати деякі господарські справи* (Л. Дмитерко).

4. Одержувати щось очікуване, потрібне, необхідне. *Чи ти дістаєш всі мої листи?* (М. Коцюбинський); *Він сподівався дістати од тіток двоє сіл після їх смерті* (І. Нечуй-Левицький); *Греки навезуть мені золота .. Від чехів дістану срібло, .. від германських племен зброю міцну і тендітні тканини* (Б. Лепкий); — *За царської влади, напевно, твій тато ніколи не зміг би освіту дістати* (Н. Забіла); // *рідко.* Заробляти працею (про заробітну плату). *А тим часом факт, що мої російські перекладачі дістають в кілька раз більше за переклади, ніж я за оригінал* (М. Коцюбинський); // Здобувати яке-небудь звання, роботу і т. ін. *Статут російської армії .. не визнавав за жінками права діставати офіцерське звання* (Ю. Смолич); *Яворський, як і обіцяв, допоміг Іванові дістати роботу на вузькоколійці* (С. Чорнобривець); // Одержувати назву, ім'я і т. ін. *Селище дістало назву від того, що справді тулилося в затишку кількох лисих скель* (І. Білик); // Одержувати винагороду. *Хто приймає пророка як пророка, той дістане нагороду пророчу, хто ж приймає праведника як праведника, той дістане нагороду праведничу* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

5. Одержувати розпорядження, вказівку і т. ін. про здійснення чого-небудь. *Від начальника 3-ї частини Сонова Корж дістав вказівку особливо пильнувати цього в'язня* (Б. Антоненко-Давидович); *Наступного дня батарея дістала наказ рушати вперед* (О. Гончар).

6. Відчувати на собі (фізично або морально) дію чого-небудь. *Біжить* [Дзевалтовський], *інколи штовхає когось і дістає лайку навздогін* (Ю. Смолич); *Хай ще дістає він часом від матері запотиличника, але має і відповідну шану, як хазяїн двору* (О. Гончар); *Вона дістала від Маріцци такий повний зненависті погляд, що аж жахнулася та прожогом вискочила з хати* (М. Коцюбинський); // Захворювати, заражатися якоюсь хворобою. [Р у ф і н:] *Десь в поході пропасницю дістав я...* (Леся Українка); *Перетрудившися на тому і діставши сухоти, урядовець відомства пошт і телеграфу передчасно помер* (Ю. Смолич).

7. Указує на здійснення того процесу, стану, що названий абстрактним іменником — прямим додатком. *В його серці завжди знаходили відгомін незлобивість та щирість і діставали найсуворішу відсіч науст і підступ* (Ю. Мушкетик); *Активація пор на мембрані означає, що іони дістають можливість проходити крізь пори з певною швидкістю* (з наук. літ.); *Його звикла до підрахунків голова почала обчислювати, скільки міг здобути він за ці кілька згайнованих років і який дістав би зиск* (Валерій Шевчук).

8. *рідко.* Набувати нової ознаки, особливості. *Кущі верболозу у присмерку дістають м'які контури* (Ирина Вільде).

9. *розм., рідко.* Бути в належній кількості; вистачати. *Споконвіку, з дідів-з прадідів так велося, щоб хліб руками збирали... І всім було, всім діставало* (Панас Мирний).

10. *перен., розм.* Виводити кого-небудь з терпіння, позбавляти спокою, набридати комусь. *Дістала мене, вже сил нема! Переслідує мене скрізь своїм телефоном* (Ю. Покальчук); — *Федя... Федя... Всюди Федя. Мене вже це дістало...* (Любко Дереш); *Я прощаюся з ним, прощаюся з Дафлішем. Давно час. Мене дістало все. Я не бачу сенсу продовжувати* (І. Карпа).

(1) Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* **/ діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти** *і т. ін.)* **в спа́дщину (в спа́док,** *рідко* **в посіда́ння)** *що* — успадковувати майно, речі і т. ін. — *Я якнайшвидше зголосився обняти в посідання свою батьківщину* (І. Франко); *Набивав* [Брянський] *записами свій планшет і, всміхаючись втомленими очима, говорив Чернишеві: — Коли що трапиться зі мною, візьмеш, друже, оцей планшет у спадщину* (О. Гончар); *Оля постановила за всяку ціну дістати його* [папір] *в своє посідання* (Л. Мартович); *Багато що з українських клейнодів перебрало у спадок Кубанське військо* (із журн.); **(2) Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу>** — ставати широко відомим, популярним, привертати загальну увагу; розголошуватися. *Ім'я Миколи Гаєвського набирало розголосу, про нього заговорили і в інституті, в якому він навчався* (В. Гжицький); *Скарги в справжній суд на графа* [Кшивотульського] *завжди кінчалися нічим. Але якось граф побив*

селянина, і ця справа набула великого розголосу (І. Франко); *Таємниця досягла вух місіс Олбінет і набула широкого розголосу* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Для того щоб мос розслідування одержало широкий розголос, я на пропозицію журналістів київського відділення радіостанції "Свобода" зробив радіопередачу* (із журн.); *Епізоди боїв на схилах гори Маківки у квітні 1915 р. дістали широкий розголос* (з газ.).

◊ **Вхопи́ти (діста́ти, хапа́ти) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника)** *див.* **ухо́плювати; (3) Дістава́ти / діста́ти відсі́ч** — відчувати опір, наштовхуватися на чийнебудь опір. — *Виходжу, — коротко сказав він, діставши відсіч* (Б. Антоненко-Давидович); *Вороги мої, затямивши на мене, безневинного, зло, не заспокоїлись у поганій своїй пристрасті, а діставши відсіч од городничого й дяка, умислили супроти мене нові підступи* (Валерій Шевчук); **(4) Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба]** — робити що-небудь незвичайне, надприродне, нездійсненне. *Дума* [мати], *як з ратієвської дворні, так і велика пані. Прищиться куди як! А про Василя вже того — і такий, і он який, трохи не зорі з неба зніма* (П. Мирний); *Секретар райкому не надлюдина, не той, хто зірки з неба дістає, але він повинен .. бути найпершим серед перших* (Ю. Збанацький); *Тарас був переконаний, що Зозуля міг діставати із неба зорі, а він вдовольнився ловлею світлячків, і тому зі своїми ідеями з реформування театру був приречений на забуття* (В. Хрущак); **(5) Діста́ти по ши́ї (поти́личника)** — бути побитим, пораненим за що-небудь. *Він сам обернувся в киплячий гнів, і коли б хто штовхнув його зараз, певно, дістав би по шиї* (В. Підмогильний); *Лише хлопчак років п'яти несміливо припустив, що кіт розмовляє насправді, за що негайно дістав потиличника від батька* (О. Авраменко); **(6) Діста́ти на́гінки (на́гінку)** *від кого і без дод.* — бути виляяним, гостро покритикованим кимось за щось. *Слов'янин за своїм ділом не помічав і не турбував Анрі-Жана, за що й дістав гарну нагінку від Христі* (Ю. Яновський); *Чесно трудиться Порфир.., не дає лінуватись і своєму підручному.., і найменша спроба ухилитись від чесної праці не минається йому без того, щоб він не дістав нагінки від комишанця* (О. Гончар); **(7) Діста́ти / дістава́ти прочуха́на** *від кого і без дод.* — бути побитим, покараним за яку-небудь провину. *Діставши прочухана від Гриценка, він крикнув йому: "Обшарпанець ти"* (І. Сенченко); *Отут і дістає він* [школяр] *такого прочухана, що весь у смугах додому іде* (Ю. Мушкетик); **(8) Діста́ти / дістава́ти стусана́ (штурхана́, тумака́** *і т. ін.)* *від кого і без дод., зневажл.* — бути побитим. *Ніхто не сміється. Тільки малий Лука чмихнув і враз замовк, діставши стусана від матері* (І. Багмут); *Мені наступили на ногу, і я на когось крикнув, але в ту ж мить дістав тумака під ребра* (О. Сизоненко); **(9) Діста́ти (добу́ти, ви́дерти** *і т. ін.)* **/ дістава́ти (добува́ти, видира́ти** *і т. ін.)* **з-під землі́** (*рідше* **під земле́ю**) — зробити, здійснити що-небудь будь-якими засобами, як завгодно для досягнення чогось майже неможливого. [К и р и л о:] *Хіба такий* [як Храпко] *не одкопає* [діла]? — *Ого! З-під землі видере, — бідовий* (Панас Мирний); — *Хіба ж таки ми не знайдемо тії* [тієї] *вражої Оксани? — Гайда з нами, Щуре: ми її із землі тобі видеремо!* (С. Васильченко); *Цар* [визнавши Мазепу зрадником] *утратив би одинокого союзника, котрий на кождий зазов царя умів добути військо як з-під землі* (Б. Лепкий); — *Заруба дістане* [мотор]. *То такий, що під землею вирве* (В. Кучер); — *От до вечора все й закінчать тобі, чого не буде — з дому принесуть, із-під землі дістануть* (Є. Гуцало); **(10) Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́** *від кого і без дод.*: а) зазнати невдачі у сватанні, жениханні, залицянні. *Його мати була ще молода, й .. Семен підсипався до неї, дістав одкоша й от тепер мстився й на матері, й на синові* (Г. Хоткевич); *Таміла не подобалася Іванові .. Подобалася чи ні, а напідпитку таки не раз чіплявся до неї. Й завжди діставав одкоша* (Л. Дмитерко); б) зазнати невдачі у якій-небудь справі. — *Наскільки ми розуміємо, княгиня Ольга, діставши одкоша в Константинополі, мріє і хоче нав'язати Болгарії те, що вона хотіла б нав'язати Візантії...* (С. Скляренко); *Діставши одкоша від племінниці, Сердюки спробували були видурити капітал у найменшого з заробітчан — у Данька Яреська* (О. Гончар); — *Тепер хай тільки займе кого* [Хвостенко]! — *сказав Сергій. — Зразу одержить одкоша!* (В. Малик); **(11) Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти** *і т. ін.)* **о́близня** — зазнати невдачі в тому, на що розраховував, сподівався, чого домагався. *Коваль тоді розшолопав, перед ким він єсть, уклонивсь панотцеві да й потяг у хату, піймавши облизня* (П. Куліш); — *Скуштував облизня! А що не молодець Василь!.. — чулося поміж народом .. Йосипенко, мов не чув того нічого, ще щиріше клав поклони, ще голосніше читав молитви* (Панас Мирний); *Діставши облизня, фашист тікає, як не перерветься, намагається притиснутись до землі і загубитись на тлі зелених дерев* (Ю. Яновський); — *Я боюсь дістати облизня, я хворобливо боюсь показатись смішним перед жінкою, яку люблю* (В. Гжицький); *Тодоска наче ждала парубка в передпокої, зміряла його злохитрим поглядом, але солодко запитала: — Що, Левку, з'їв облизня?* (М. Стельмах); *Шептало й не здригнеться, й оком не поведе, — та й попрошкує своєю дорогою, спіймавши облизня* (В. Дрозд); **Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства)** *див.* **здобува́ти; Куди́** (*рідше* **де**) **о́ко (зір) сяга́є (дістає́, сягне́** *і т. ін.)* **<Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є>** *див.* **о́ко**[1]; **Лиши́тися (залиши́тися,** *рідко* **оста́тися** *і т. ін.)* **з но́сом <Діста́ти / дістава́ти но́са>** *див.* **лиша́тися; (12) [Мо́жна] діста́ти руко́ю** — дуже близько. — *А небо яке там, ех, Наталонько! Синіє зовсім ніби над тобою — стань на стремена і рукою дістанеш!* (О. Гончар); *Іван горілиць лежав, заклавши руки за потилицю, й здавалось йому, що зорі можна рукою дістати* (Микита Чернявський); **(13) Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти** *і т. ін.)* **[пече́ного] гарбуза́** *від кого і без дод., жарт.* — одержати відмову під час сватання, женихання, залицяння. *Не один з магнатів і князів .. залицявся* [до княжни], *.. і кожному довелось .. покоштувать* [покуштувати] *гарбуза* (О. Стороженко); — *А та дівчина не піднесе вам часом печеного гарбуза? — спитав Дудін-Левченко* (І. Нечуй-Левицький); *Орися при першій же розмові нагадала йому Настю з Пісок. — Дістав гарбуза від дочки хазяйської, то тепер уже й біднячкою не гребуєш!* (А. Головко); [Н а з а р П е т р о в и ч:] *Так що тобі, хлопче, мабуть, доведеться схопити гарбуза.* [С е р г і й:] *Хай так. Я хочу почути це від неї самої* (Л. Дмитерко); *Напосівся батько, щоб Павло оженився. Заслали старостів до багатія Цибульського. Потягли гарбуза* (Є. Кравченко); **(14) [До] но́са (носо́чка) [й] коцюбо́ю (кочерго́ю) не діста́ти** — хто-не-

будь надмірно чваниться, пишається. *Вона .. чванькувата — носочка й коцюбою не дістати* (Марко Вовчок); — *Микола... Персона тепер, — каже Марійка. — Кочергою до носа не дістанеш* (Ю. Мушкетик); **(15) Снігу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш** *у кого* — хто-небудь дуже скупий. — *Не йди до Мотрі позичати хліба, бо ноги рогачем поперебиваю! В неї снігу зимою не дістанеш* (І. Нечуй-Левицький); — *Це б попросити* [Шуряка], *щоб дав* [коня] *поїздити, але хіба дасть? У нього снігу посеред зими не дістанеш* (Є. Гуцало).

ДІСТАВА́ТИСЯ, таю́ся, тає́шся; *наказ. сп.* дістава́йся; *недок.*, **ДІСТА́ТИСЯ,** а́нуся, а́нешся; *наказ. сп.* діста́нься; *док.* 1. Переходити в чиє-небудь користування, ставати чиєюсь власністю. — *Знаєш, скільки нам дістається?.. — Нам шість з половиною процентів дістається* (Ю. Андрухович); *Оця десятина землі, густо́ засаджена розкішними кущами, .. дісталась йому ще від батька* (М. Коцюбинський); *Дідова хата дісталася дядькові Івану й дядині Явдосі* (М. Стельмах); *Наталі Корсунь в гуртожитку дісталася невеличка кімнатка* (О. Донченко); // *перен.* Випадати на чиюсь долю. *Вряди-годи єрусалимським теслям робота дістається, і яка?* (Леся Українка); *Але ж могло статися й таке, що саме Валентинові Модестовичу дісталася б уся слава* (Ю. Шовкопляс).

2. Іти, їхати, підніматися і т. ін., звичайно довго, з труднощами, до якого-небудь місця, предмета; добиратися. *Того ранку я діставався до Берникової хати майже цілу годину, хоч вона була й не дуже далеко від мене* (І. Муратов); *Пізно ввечері дісталися ми додому, стомлені, сердиті* (Є. Кравченко); *Діставшись околиці Вербного, Катруха розділив загін на три маленькі групки* (Микита Чернявський); *Довга, небезпечна була путь. Всього звідали мандрівники — і спеки, і бурі, доки дісталися багатої Візантії* (О. Бердник).

3. *рідко.* Влаштовуватися куди-небудь, зараховувати себе до складу чогось. *Дуже було б мені приємно дістатись у співробітники до сього журналу* (Леся Українка); *Її мрією було дістатися де-небудь в консерваторію, студіювати музику* (О. Кобилянська); // Проникати в середовище кого-, чого-небудь. *І ось той чоловік дістається між галицьку інтелігенцію, живе між нею* (І. Франко); *Місячний промінь скоріш не дістанеться До океану глибокого дна, Аніж не влучить стріла Артемідина В серце безумця зухвале, палке* (Леся Українка).

4. Із труднощами домагатися, досягати чого-небудь, здобувати щось. — *Нелегко, та радісно високі врожаї дістаються* (М. Стельмах); — *До лиха з техвідділом! — Каринський відмахнувся, і Русевич зрозумів: зовсім не цікаво йому, якою ціною дісталася перемога* (Ю. Шовкопляс).

5. *безос., кому, чому.* Діставати покарання за що-небудь. *А найбільше Тарасові тому дістається, бо він і не змовчить, і за сестер заступиться, і Степанкові сам здачі дасть* (О. Іваненко); *Дарма есесівці ховались, у скелях щулились, — і там їх спинам добре діставалось, і їх арійським черепам* (І. Гончаренко); *Йому не раз діставалося од комбата Походька за особисту відчайдушність і гарячковість* (Є. Доломан).

6. Потрапляти в складні умови, обставини. [Е л е а з а р:] *Сон мені грізний приснився — хто відгадає його? Наче я в руки дістався до ворогів найлютіших* (Леся Українка); *Вуйко Юра в першу війну дістався в полон до Росії, а в революцію був у Червоній гвардії* (А. Турчинська); // Вибира́тися із складних умов, обставин. *Отак-то Когутик з Лисички сміявся, Щасливий, що з кігтів на волю дістався* (І. Франко); [М а р т і н:] *Ти ще можеш, сестро, дістатися на волю* (Леся Українка).

7. *тільки недок.* Пас. до **дістава́ти** 1, 2. *Наше ательє пропонує як пошиття, так і переробку хутряних речей! Якщо є шуба, але вона рідко дістається із шафи, то час її поновити* (з мови реклами).

(1) Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / **діста́тися (переда́тися, залиши́тися** *і т. ін.)* **у спа́дщину (у спа́док,** *рідко* **у спа́дки)** — переходити від кого-небудь у користування до наступника. — *Тільки й мав чоловік від батьків у спадки здоров'я, і те забрали, все висмоктали* (І. Муратов); *На Голій горі Антон Глущук мав два морги поля, що дісталися в спадщину від батька* (С. Чорнобривець); *Ніхто достеменно не знає, хто цей колодязь копав, у спадок від батьків, від дідів дістався він теперішнім чабанам* (О. Гончар); **Швидки́м (ско́рим) ма́ршем пройти́ (діста́тися, ру́шити** *і т. ін.) див.* **прохо́дити.**

◇ **(2) Діста́лося пе́рцю з ква́сом** *кому* — хто-небудь зазнав багато горя, страждань, перебував у скрутному становищі. — *Я, Юхим Петрович Басов, на германській був війні. Ну, і звісно, перцю з квасом Там дісталося мені...* (В. Бичко); **(3) Діста́неться на горі́хи (на кисли́чки, на бу́блики)** *кому і без дод.* — хто-небудь буде покараний за якусь провину. — *Іди сюди, волоцюго!.. З тебе все лихо встає. Іди й ти* [Василю] *за нами. І тобі дістанеться на горіхи, — сказав він* (Панас Мирний); *Він, замість олії, підлив гасу — переплутав пляшки. Дісталося на горіхи* (В. Минко); — *Це вірно, — підтримав інший селянин. — Бува, Костур повернеться, то дістанеться нам на кислички* (Л. Юхвід); **(4) Діста́тися / дістава́тися в ру́ки** *чиї, кому* — перейти під чию-небудь владу; стати чиєюсь власністю. *Отаманщина віддала Кам'янець польській владі, своїй "приятельці", "союзниці", віддала для того, щоб він не дістався в руки Денікіну* (В. Винниченко); *1648 р. Високий замок дістався в українські руки. Через те ціле місто* [Львів] *було на ласці Хмельницького і зложило йому викуп* (І. Крип'якевич).

ДІСТА́ТИ *див.* **дістава́ти.**

ДІСТА́ТИСЯ *див.* **дістава́тися.**

ДІТВА́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **дити́на** 1. *Одним словом, були ми .. приятелями, наскільки се слово можна приложити до таких дітваків, якими були ми тоді* (І. Франко); *Якимиха ще була дітваком, як вона* [Иваниха] *віддавалася* (Н. Кобринська); *Ми виходимо з літака, — з усіх хат щодуху стрімголов летять до нас дітваки, а за ними поспішають жінки* (Ю. Смолич).

ДІТВА́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **дітва́к.** *Бачу, як усміхаєшся на згадку про ці дітвацькі турботи та міркування* (Б.-І. Антонич); *Це виходить дуже картинно, але Санько бреше. Він зовсім не про сорок тисяч думає, це він клеїть дурня, маскуючи свою таку непристойну дітвацьку розмріяність* (І. Багряний).

ДІТВО́РА́, во́рі́, *ж., збірн., розм.* Те саме, що **діти**[1] 1. *Висипала на вулицю дітвора і збудила тишу криком та дзвінким сміхом* (М. Коцюбинський); *Двадцять п'ятого жовтня вступили наші частини в Дніпродзержинськ, а дев'ятого листопада дітвора вже пішла в школи* (А. Хижняк); *Несміло визирають з-за тинів зацікавлені жінки, шастає кирпата всюдисуща дітвора* (І. Нижник).

◇ **Діти обсі́ли <Дітвора́ обсі́ла>** *див.* **діти**[1].

ДІ́ТИ[1], е́й, мн. 1. Малі дівчатка і хлопчики; протилежне до р о с л і. *З великою хіттю пристану до перекладання книжок для дітей* (М. Коцюбинський); *Веселі діти йдуть до школи — їх голосів дзвенить прибій — і, наче райдуга, навколо радіє Київ рідний мій* (В. Сосюра); *Приїхали діти з сільської школи, учні шостих-сьомих класів, і їм, видно, все було цікаво в нашому інституті* (Є. Гуцало); * У порівн. *Радіють, неначе малі діти* (Панас Мирний).

2. Сини й дочки різного віку. *Не хочу я женитися, Не хочу я братись, Не хочу я у запічку Дітей годувати* (Т. Шевченко); *Дядько мав своїх дітей, до їх його серце і лежало* (Панас Мирний); *Зосталася Яресьчиха з трьома дітьми* (О. Гончар); // Про малят тварин. *Зозуля Горлиці жалілась, Що доля їй недобрая судилась: Мов сирота вона, тиняється сама .. — А діти? — Горлиця питає, — Чи, може, хто гніздечко зруйнував?* (Л. Глібов); *Як вовчиця, оберігаючи дітей, уся наїжиться, жде тільки одного замаху, щоб разом кинутись на свого ворога: так вона* [Галя] *— гордо .. дожидала ще хоч одного слова...* (Панас Мирний); *По узліссю крадеться до своєї нори хитра лисиця, вечерю дітям несе* (Б. Лепкий).

3. Майбутнє покоління. — *Тут треба подати "прошеніє", та до самого царя. Так і так, написати, обидно нам, кривда, пропадаємо, землі нам треба й дітям нашим!..* (М. Коцюбинський); *В роботі, в творчості, в дерзанні ми на землі залишим слід. І повторю я не востаннє: належить нашим дітям світ* (М. Сингаївський).

4. *часто у сполуч. із займ.* м о ї. Ласкаве звертання літніх або дорослих людей до молодших за віком. — *Тут вражі турки перетяли Дніпро залізними ланцюгами, щоб нас у Чорне море не пускати .. Тільки ви, діти мої, славне лицарство запорозьке, на те не вважайте, а високі верби та явори сокирами рубайте* (А. Кащенко); — *Оце, діти мої, та правда, яку ми, мордовані, закуті раби, не сміємо сказати вголос, а тільки шепочемо своїм найближчим* (В. Винниченко); — *Послухайте мене, діти, ви ж бо втричі молодші за мене* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

5. *перен.* Люди з рисами, особливостями, характерними для якої-небудь епохи, якогось середовища і т. ін. *Прийміть у день щасливий цей .. Привіт Шевченкових дітей, Міцкевичеві діти!* (М. Рильський); *Хлопці вони талановиті, чесні, непродажні, цвіт нації, діти нового часу* (Ю. Андрухович).

(1) Бо́жі ді́ти, *бібл.* — люди, які мають духовний зв'язок з Ісусом Христом, відчувають Його опіку та покровительство; християни. *А всі, що Його* [Ісуса Христа] *прийняли, їм владу дано дітьми Божими стати, тим, що вірять у ймення Його* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Улюблені, ми тепер Божі діти, але ще не виявилось, що ми будемо. Та знаємо, що коли з'явиться, то будем подібні до Нього, бо будемо бачити Його, як Він є* (Біблія. Пер. І. Огієнка); **Вихо́дити / ви́йти з діте́й** *див.* **вихо́дити; Іти́ на ді́ти** *див.* **іти́; Нажива́ти / нажи́ти діте́й** *див.* **нажива́ти; (2) Солда́тські ді́ти,** *іст.* — у Росії XVIII ст. — діти селян, міщан і т. ін., які виховувалися в полкових школах і завдяки цьому діставали право служити нарівні з дворянами. — *Це, сину, після кріпаччини .. багато з наших селян — миколаївські солдати, челядь панська, солдатські діти не одержали анікої землі. Отак, у чому був чоловік, у тому й вийшов на волю* (М. Стельмах).

◇ **(3) Ада́мові ді́ти,** *книжн.* — люди. *Схаменіться: Усі на сім світі — І царята і старчата — Адамові діти* (Т. Шевченко); *Перед Богом усі ми адамові діти, всі рівні, всі однакові* (А. Чайковський); **(4) Бі́сові (вра́жі, су́чі** *і т. ін.)* **ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча** *і т. ін.)* **дити́на>** — уживається як лайливий або добродушно-лайливий вислів на чию-небудь адресу. [П р о к і п:] *От і треба добувати. Та на вольну швидш чухрати. А де твоя гривня?* [О д а р к а *(мужу):*] *Відв'яжися, врагова дитина!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *По їх січовому розуму, ніщо на світі не стоїть* [не варте] *ні радості, ні печалі. Філософи, вражі діти!* (П. Куліш); — *Занеш ти сьогодні чи ні, бісова дитино? — накричала на неї* [дівчинку] *Олена* (Григорій Тютюнник); *Позад себе він чує приглушений регіт — з нього ж, бісові діти, насміхаються* (М. Стельмах); **(5) Ді́ти обсі́ли <Дітвора́ обсі́ла>** *кого і без дод.* — хто-небудь має багато дітей. *Як дітвора обсіла, то перше про неї треба клопотатися* (Панас Мирний); *Оженишся — тебе обсядуть діти* (П. Колесник); **Не страшкі́в син <Не страшко́ві ді́ти>** *див.* **син.**

ДІ́ТИ[2] *див.* **діва́ти.**

ДІТИ́СЬКА, ти́ськ, *мн., розм.* Те саме, що **ді́ти**[1] 1, 2. [М е л а н к а:] *Оце шепнула мені тітка Мотря, а я, людоньки, щось .. зварила в печі та заткала дітиськам дзьоби — і до Параски* (П. Козланюк); — *От ті бідні дітиська, що вони у нас бачать і знають. Навіть наїстися як слід немає* (У. Самчук); *Потім задзвонив дзвінок, і дітиська розбіглися* (Любко Дереш).

ДІ́ТИСЯ *див.* **діва́тися.**

ДІ́ТКИ, ток, *мн.* Зменш.-пестл. до **ді́ти**[1] 1, 2, 4. *На порозі стало одразу двійко діток; рожеволицих, з синіми, як льон, очима...* (Василь Шевчук); *Оженивсь я... жінка гарна... Було троє в нас діток* (І. Франко); *А качечка випливає З качуром за ними, Ловить ряску, розмовляє З дітками своїми* (Т. Шевченко); *Побачивши вояків, бабуся .. простягла руки до них і видихнула з самого серця в нестямі: — Дітки! Ой, де ж ви барилися, що й не захистили нас... Дітки!* (І. Багряний); * У порівн. *Мене й Катрю доглядала* [тітка] *і жалувала, як своїх рідних діток* (Марко Вовчок).

ДІТКЛИ́ВИЙ, а, е, *розм.* 1. Який дуже вражає; дошкульний. *Замковий досить стримано похвалив свого колишнього заступника, ніжним голосом додав з якимсь діткливим жалем: — Знаєш, поїхав, немов на край світа, і зник* (Іван Ле); *Мені хотілося більше лаятись, сказати щось діткливе, наговорити багато поганих, брудних слів* (У. Самчук).

2. Якого легко образити, вразити чим-небудь; чутливий. *Серце діткливим стало настільки, що його ранить й метелика лет* (П. Мовчан); *Він ріс занадто діткливим на слово, нервовим, навіть трохи істеричним* (Ю. Мушкетик).

3. Дуже важливий, який найбільш турбує. *Б. Грінченко обережно й виважено вводив термінологічну лексику, особливо запозичену, вважаючи цю проблему дуже діткливою* (з наук. літ.).

ДІТКЛИ́ВО, *розм.* Присл. до **діткли́вий.** *Він то, може, не так се відчував, бо затоплений був у свої книжки, писав щось, але матушка... та, мабуть, відчувала самотність більш діткливо* (Г. Хоткевич); *Вражало, що я так опукло і виразно пам'ятав сливе кожне її слово і що якось так діткливо і безнастанно відчував її присутність* (У. Самчук).

ДІ́ТКНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дікну́ти.** *Роздалося до наших дверей ледве замітне стукання. Мов електричним ударом діткнена, жахнулася Маня й попросила увійти* (О. Кобилянська); *Недугів смертоносних тьма. Вмирають люди, діткнені хоробами* (Л. Костенко).

ДІТКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що і чого, діал.* Однокр. до **дотика́ти.** *Вона* [жінка] *приступила до Настуні й, не кажучи ні слова, діткнула її обличчя й узяла в пальці її золотисте волосся* (О. Назарук); [А н н а:] *Ослона тая, що мені постачив серпанок жалібний, тонка занадто, щоб люди не могли мене діткнути колючим осудом, хоч і невинну* (Леся Українка); *Панотець діткнув найтяжчого питання, і Іван довго вагувався, чи говорити панотцеві по правді, чи ні?* (І. Франко); *Зі всіх втрат на світі ніщо не може так діткнути, як втрата дорогої особи* (Н. Кобринська).

ДІ́ТКНУТИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **діткну́ти.** *А вітер синю тінь переганяв Через луги .. і через ліс, Уже вечірнім діткнутий промінням* (М. Рильський); *Діткнутий всередину серця, подумав Мирон Данилович: "Це мені смерті хочеш .. — завіщо? тобі ж не зичу гибелі!"* (В. Барка); * У порівн. *Прісцилла здригається, мов ножем діткнута* (Леся Українка).

ДІТКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **дотика́тися.** *Дротований шнур, та ще й вузлами понав'язуваний, де діткнувся тіла, то мов ножем!..* (І. Франко); *Хтось нечутний підбіг до нього ззаду й діткнувся до його ніг* (І. Микитенко); *Кожна гайка в нього відкручується легко, сама собою, лише діткнись до неї пальцем* (О. Донченко); *Леся Українка рано й безпосередньо діткнулася джерел європейської думки й мистецтва* (М. Зеров); * Образно. *Осінь діткнулася, дерево ронить листя* (К. Гордієнко).

ДІТЛА́Х *див.* **дітлахи́.**

ДІТЛАХИ́, і́в, *мн. (рідко одн.* **дітла́х,** а́, *ч.), розм.* Те саме, що **ді́ти**[1] 1, 2 і **дити́на** 1, 2. *Я вклоняюсь дітлахам, що .. З букварями до школи ідуть* (М. Нагнибіда); *У тісних, захаращених двориках і біля них, на моріжку, бавляться замурзані дітлахи* (М. Олійник); *Чоловіки в санях .. так само радо і поважно відказували кожному дітлахові з портфеликом чи полотняною торбинкою на шлейці через плече: — Доброго дня!* (М. Малиновська); *Лишався на волі лише один брат з цілого роду з купою дітлахів...* (І. Багряний).

ДІТЛАШНЯ́, і́, *ж., збірн., розм.* Те саме, що **ді́ти**[1] 1, 2. *Осман слухав* [дівчину] *.. і наче бачив, як виганяли з саклі бідну родину, як забирали останню козу, годувальницю напівголої дітлашні* (З. Тулуб); *На майдані, де раніше дітлашня купалася в поросі, я з дівчатами розвела квітник* (О. Іваненко); *На моріжку бігала голопуза дітлашня, галаслива та задерикувата* (І. Білик).

ДІ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Який має дітей *(див.* **ді́ти**[1] 2). *— Пани знають, що ти дітний чоловік! — озвався Мортхо до Петра Дзвеняка* (І. Чендей).

ДІТОВБИ́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Те саме, що **дітовби́вця.** *Меч свій підніме* [батько], *Грізний і чистий, — Бить дітовбивців, Бити фашистів!* (М. Гірник).

ДІТОВБИ́ВСТВО, а, *с.* Убивство, знищення дітей. *Меланя й Марта з вереском кинулись до чоловіків, — спинити, не допускати до дітовбивства* (Ю. Смолич); *Вихопившись з тачанки, Ганна з затиснутим револьвером в руці кинулась в саму гущу бандитів: — Не смійте! Припиніть дітовбивство!* (О. Гончар).

ДІТОВБИ́ВЦЯ, і, *ч. і ж.* Той (та), хто вбиває, знищує дітей. *Гітлерівська система виховує солдата, ім'я якому — дітовбивця* (К. Гордієнко); *— Якщо вбиває мати своїх дітей, вона уже не мати, а дітовбивця, трупище!* (Василь Шевчук).

ДІТОВБИ́ВЧИЙ, а, е. Стос. до дітовбивства, дітовбивці. *Гайдамаки — то люди, які боролись за волю, за Україну, хоча варварською, дітовбивчою і братовбивчою залишалася сама війна* (з наук.-попул. літ.).

ДІТОГУ́БЕЦЬ, бця, *ч.* Те саме, що **дітовби́вець.** *Дівчина вся тремтіла. Руки конвульсивно стискалися і розтискалися, наче хотіла вона задушити старого дітогубця* (З. Тулуб).

ДІТОГУ́БСТВО, а, *с.* Те саме, що **дітовби́вство.** *Вона* [бурлачка] *втопила свою дитину .. Це дітогубство минає матері зовсім безкарно і від письменника, і від людського закону* (В. Підмогильний).

ДІТОЛЮ́БНИЙ, а, е, *книжн.* Який любить дітей. *Ластівочка домовита, Любая пташина, Невсипуща, дітолюбна, Добра господиня* (М. Костомаров); *Ті ж пастухи — брати мої, до них же батько наш послав мене поглянути, чи здорові, дітолюбний, піклувався про них, бо затрималися довго в горах* (з рел.-церк. літ.).

ДІТОНАРО́ДЖЕННЯ, я, *с., книжн.* Народження дітей. *Головною причиною, яка обмежує дітонародження в сім'ях, є недостатній рівень матеріального забезпечення* (з наук. літ.); *Період статевої зрілості починається з 16 років і продовжується до 43–48 років. У цей період досягають максимальної активності всі специфічні функції жіночого організму, спрямовані на дітонародження* (з навч. літ.).

ДІ́ТОНЬКА *див.* **дітоньки́.**

ДІ́ТОНЬКИ́, ді́тоньок, *мн. (рідко одн.* **ді́тонька,** и, *ж.).* Пестл. до **ді́ти**[1] 1, 2, 4 і **дити́на** 1, 2, 3. *Ой повій же, вітре, з мої* [моєї] *сторононьки Та скажи, що роблять дрібнії дітоньки!* (з народної пісні); [М а т и:] *Ну, жніте ж, дітоньки, а я піду, зварю вам киселиці на полудень* (Леся Українка); *— Нема, дітоньки, гетьмана в нашім Батурині, .. так слухайте мене. Хтось приказувати мусить* (Б. Лепкий); *— Ми прийшли з міста, де немає ані квітів, ані дерев, ані трави, — сказала друга дівчинка. — Немає і в мене квітів, дітоньки, — зашепотіла бабуся* (Валерій Шевчук).

ДІТОРО́ДЖЕННЯ, я, *с., книжн.* Те саме, що **дітонаро́дження.** *Спасеться вона* [жінка] *дітородженням, якщо пробуватиме в вірі, й любові, та в посвяті з розвагою* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *У заміжньої жінки краса визначалася її здатністю до дітородження; казали: "Поки курка несеться, поти в неї і гребінь красний"* (з наук.-попул. літ.).

ДІТОРО́ДНИЙ, а, е. Здатний народжувати дітей. *Виїхало* [із Західної України] *майже все молоде працездатне і дітородне жіноче населення в пошуках заробітків* (Г. Тарасюк); // Признач. для зачаття й народження дітей, пов'язаний із дітородженням. *Період статевої зрілості (дітородний, або репродуктивний) триває близько 30 років* (з наук.-попул. літ.); *Медсестра заспокоює, розповідаючи про номерки і надписи, які зразу ж прикріплюють до малюків із крихітними червонястими личками, змученими першими стражданнями і перемазаними материнською дітородною кров'ю* (С. Процюк).

ДІТОРО́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність народжувати дітей. *На коровай викладають листки калини — символ дітородності сім'ї* (з наук.-попул. літ.).

ДІТО́ЧИЙ, а, е, *діал.* Дитячий. *Було щось невимовно принадне і таємниче в тім німім погляді наївних, майже ще діточих, а вже таких цікавих і вдумливих очей* (І. Франко); *Я дуже радий, що цензура пустила мої діточі оповідання* (М. Коцюбинський); *Згадуються діточі літа, як дуже лячно було на маленькій душі* (Мирослав Ірчан).

ДІТОЧКИ́, ді́точо́к, *мн.* Зменш.-пестл. до **ді́ти**[1] 1, 2, 4. [Марко:] *Було люду до двох тищ* [тисяч], *а тепер, ой, горе-гірке, сто бабів, шість дідів та діточок трохи* (З. Мороз); *На конгресі у Греції діточки роздають главам держав оливкові вітки* (Л. Костенко); *Село неначе погоріло, Неначе люде* [люди] *подуріли, Німі на панщину ідуть І діточок своїх ведуть!..* (Т. Шевченко); *Хвалилася птиця — Пе-ре-пе-ли-ця: — Здрастуй, спілий колосе, Ясна зірко, Діточок я вивела Аж семірко!* (А. Малишко); *— Яка, діточки, дорога? Навіть не думайте! — стурбувалася стара. — Поснідаєте, відпочинете, потім буде обід — вас ніхто так звідси не випустить!* (І. Роздобудько); * У порівн. *Ніч обгорнула біленькі хати, Немов маленьких діточок мати* (Леся Українка).

◇ **Щоб сві́ту Бо́жого (своїх діточо́к) не поба́чити** *див.* **поба́чити.**

ДІУРЕ́З, у, *ч.* Утворення і виділення сечі. *Функціональний стан нирок оцінюють за спонтанним діурезом, концентрацією білка в сечі та виділенням нирками барвника феноду червоного* (з наук. літ.); *Сечогінні засоби показані при набряковому синдромі та зменшенні добового діурезу* (з наук.-попул. літ.).

ДІУРЕ́ТИК *див.* **діуре́тики.**

ДІУРЕ́ТИКИ, ів, *мн. (одн.* **діуре́тик,** у, *ч.).* Сечогінні засоби. *Діуретики широко застосовуються при периферичних набряках, хронічній недостатності кровообігу, гіпертонічній хворобі, глаукомі та інших захворюваннях* (з наук. літ.); *Листя берези — натуральний діуретик, який має ще й знеболювальні властивості* (із журн.).

ДІУРЕТИ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат у вигляді білого порошку, що використовують як судинорозширювальний та сечогінний засіб. *Натрієва сіль теоброміну разом із саліциловим натром є лікувальним препаратом — діуретином* (з наук.-попул. літ.).

ДІУРЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **сечогі́нний.** *Діуретичні препарати мають важливе значення під час лікування серцево-судинних захворювань* (з наук. літ.); *Хворим на пієлонефрит показані свіжі овочі та фрукти, які мають діуретичну властивість (кавуни, дині, кабачки, виноград, черешні тощо)* (з навч. літ.).

ДІ́ЮЧИЙ, а, е. 1. Який діє (у 3, 5 знач.). *Бовваніють діючі рудники поміж горбами давно вибраних загаслих шахт* (О. Гончар); *В цих місцях можна було створити широку розгалужену сітку підпільних партизанських загонів, які згодом могли стати діючими, бойовими* (С. Скляренко).

2. Здатний активно діяти, впливати на кого-, що-небудь; дійовий. *"Кобзар" Шевченка, який в один мент після виходу його в світ за свою силу діючу буквально був розхватаний, .. пішов і далі діяти між люди* (П. Тичина); *Як добре, що на цей час, коли почалися вирішальні битви за долю світу, він встиг вирости і стати діючою силою в цій боротьбі* (О. Гуреїв).

Ді́юча а́рмія *див.* **а́рмія.**

△ **Ді́ючий вулка́н** *див.* **вулка́н.**

ДІ́Я, дії, *ж.* 1. Робота, діяльність, здійснення чого-небудь. *Він доводив нам, що його вдача вимагає якоїсь дії, а не сидіння в тюрмі* (Олесь Досвітній); *Оповіді батька-матері про колишню славетність роду роз'їдали його уяву, тривожили душу, кликали до дії* (О. Бердник); *Жандарм рвучко підвівся, пройшов і зупинився перед книжковою шафою. Для молодших чинів це було знаком до дії* (М. Олійник).

2. *тільки мн.* Сукупність учинків кого-небудь. — *Юнак — чистий думками і непорочний діями. Колись він ще прославить нашу Зачіплянку, згадаєте моє слово...* (О. Гончар); *Професор права .. доводив, що в діях Прядка та його товаришів нема ніякого злочину* (Ю. Хорунжий).

3. Робота, функціонування якої-небудь машини, агрегату, підприємства і т. ін. *Двері наче заїло. Мабуть, то була магнітна дія електричних приладів* (В. Владко); — *Мені не зовсім зрозумілі технічні принципи дії цих апаратів* (П. Загребельний); *Залізничник вважав своїм обов'язком пояснити Швейкові принцип дії гальмового механізму* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

4. Вплив на кого-, що-небудь. *Під дією відповідних променів частинки газу виробляли ті барви, які були необхідні саме в цю мить для об'ємного зображення* (М. Руденко); *Пізніше вони так само вивчатимуть різні стани організму під час вживання алкоголю, паління чи під дією пігулок* (І. Роздобудько); *Повидло й варення готують із плодів та ягід, використовуючи консервувальну дію цукру* (з наук. літ.); // Вияв сили, енергії чого-небудь. *Вона* [Бетя] .. *ілюструвала страшенну дію бомб з літаків* (М. Трублаїні); *Встановлено було тільки одне: що вище над Землею, що далі від Землі провадити спостереження, то активніша дія космічного проміння* (В. Владко).

5. Сукупність і розвиток подій у літературних творах, кіно і т. ін. *У перші часи існування кіно дія у фільмах будувалася з повним дотриманням театральної умовності, театрального простору й часу* (з наук. літ.); *"Адвокат Мартіан" Лесі Українки міг би служити зразком послідовного дотримання суворих класичних канонів єдності дії, місця й часу* (із журн.).

6. *тільки мн.* Операції, пов'язані зі збройною боротьбою. *Розташовані близько від лінії фронту, вони могли швидко опинитися в зоні воєнних дій* (С. Скляренко); *Брянський оцінював бій не лише за його остаточними результатами, .. а ще й за тим, як переборювалися складні ситуації і несподіванки, що завжди виникають у ході бойових дій* (О. Гончар).

7. Виконання якого-небудь обряду. *Пишна декорація ритуальної дії зачаровує лише бідних, темних людей* (З. Тулуб).

8. *театр.* Закінчена частина драматичного, оперного, балетного твору або спектаклю; акт. *Переклала оце дві перші дії і просто мало не згинула од нудоти* (Леся Українка); *Грали історичну трагедію на п'ять дій з життя перського царя Кіра* (З. Тулуб); *Одна з несамовитих поклонниць божественного арапа .. прибігла під час дії за куліси* (О. Ільченко).

9. Основний вид математичного обчислення. *Знаходження за кількома даними числами одного нового числа називається арифметичною дією* (з навч. літ.); *Вона дивилася на подругу з тим поблажливим співчуттям, з яким семикласниця дивиться на ученицю четвертого класу, що безнадійно заплуталася в межах чотирьох арифметичних дій* (М. Руденко).

Вве́дення в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* **вве́дення; Вво́дити / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію)** *див.* **вво́дити; Паралізува́ти робо́ту (ді́яльність, дії)** *див.* **паралізо́вувати; Прищо́дити / привести́ в ді́ю (в рух)** *див.* **приво́дити; (1) У дії** — під час роботи, діяльності і т. ін. *Я твердо затямив рецепт доброго роману: героєві вдачу треба показувати в дії, а не в спогадах* (Д. Бузько); *Вирішили* [інженери] *обережно спробувати скіп у дії. І що ж — виявилось, що скіп бездоганно працює...* (Б. Антоненко-Давидович); *Злочинні наміри мо-

жуть отримати негативну кримінально-правову оцінку лише тоді, коли вони об'єктивовані в конкретному акті поведінки особи — у дії чи бездіяльності (з навч. літ.).

△ **Коефіціє́нт кори́сної дії** *див.* **коефіціє́нт; Підря́дне ре́чення спо́собу дії** *див.* **ре́чення.**

ДІЯ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який виявляє енергію, силу, завзяття; здатний до кипучої діяльності. *З кабінету вискочив Євген Вікторович. Заклопотаний, діяльний* (Іван Ле); *Тепер Гриць був зовсім не тим діяльним і жвавим хлопчиною, яким ми зустрічали його* (Ю. Збанацький); *Це був діяльний, розумний, хоча запальний, гарячкуватий князь* (В. Малик); // Який перебуває майже безперервно в русі. *Особливо діяльні в літній час птахи* (з газ.).

2. Сповнений активної діяльності. *Мене гнітить сіре одноманітне життя, а мені хо́четься життя яскравого, блискучого, діяльного* (М. Коцюбинський); // Сповнений бажання практично діяти. *Він був у тому настрої діяльного натхнення, що завжди так осяває, красить людину перед боєм* (О. Гончар).

3. Те саме, що **дійови́й.** *Боже слово живе та діяльне, гостріше від усякого меча обосічного, проходить воно аж до поділу душі й духа, суглобів та мозків, і спосібне судити думки та наміри серця* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Не склав рук заради відпочинку і сам архіпастир, а зараз же після приїзду взявся за діяльну пропаганду* (М. Старицький).

ДІЯ́ЛЬНІСНИЙ, а, е. Стос. до діяльності (у 1 знач.). *Діяльнісний підхід ґрунтується на розумінні діяльності як однієї з фундаментальних наукових абстракцій філософії, що є основою для розвитку людини, її становлення як особистості* (з наук. літ.); *Сучасна модернізація орієнтується на збереження фундаментальності освіти й одночасне підсилення її практичної, діяльнісної спрямованості* (з наук. літ.).

ДІЯ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Застосування своєї праці до чого-небудь. — *Я й люблю хатнє господарство. А більшої й кращої діяльності не можу знайти для себе на селі, хоч би й хотіла...* (І. Нечуй-Левицький); *Знаючи наперед, що перевиховати цих людей .. не можна, вихователь Дєлов обмежив свою діяльність роздаванням газет та листів...* (Б. Антоненко-Давидович); // Праця, дії людей у якій-небудь галузі. *Хо слухає, як молодий лікар розгортає плани своєї лікарської та просвітньої діяльності на селі, де має замір оселитись* (М. Коцюбинський); *Ми поставили за мету послухати голос Огієнка-мовознавця, котрий різнобічною лінгвістичною діяльністю пролив світло на важливі сторінки історії України* (з наук. літ.).

2. Функціонування, робота живого організму, окремих його органів. *Нині навчилися повертати до діяльності серце після того, як воно зупинилося* (Ю. Смолич); *Об'єктом дослідження видатного фізіолога І. Павлова та його школи була психічна діяльність* (з наук.-попул. літ.); // Робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін. *Дуже порадували б мене, сповістивши, чи видавництво існує, чи припинило свою діяльність* (Панас Мирний); *По указові, як заборонили українські книжки, то й "Громада" припинила свою активну діяльність. Багатьох "громадян" вислали до північних губерній* (Ю. Хорунжий).

3. Вияв сили, енергії чого-небудь. *Діяльність проточних вод залежить від форм поверхні* (з навч. літ.); *Обсерваторія вивчає вплив діяльності Сонця на земне життя і процеси, що відбуваються на планеті* (із журн.).

Паралізува́ти робо́ту (дія́льність, дії) *див.* **паралізо́вувати.**

ДІЯ́ЛЬНО. Присл. до **дія́льний.** *У навчанні хору діяльно помагали Лисенкові Я. Гулак-Артемовський* [урядовець] *.. і Порфирій Демуцький* (В. Самійленко); *Ясногорській здавалось, що всюди він* [загиблий офіцер] *тут продовжує жити. Продовжує спонукати й підтримувати, дозволяти й забороняти, діяльно втручається повсякчас в життя своїх бійців* (О. Гончар).

ДІ́ЯННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **діяти** 1, 3–5. *Коли ж грабежі посипалися як з мішка, радіус сфери діяння поширшав до надзвичайних розмірів — всі відчули, що в краю сталося щось особливе* (Г. Хоткевич); *В лісі .. знаходились досить чисельні залишки куренів УПА, які нашвидку формувались у нові бойові одиниці. Це до певної міри поширювало обшир діяння партизанів* (У. Самчук); *Розпаливши в грубі, Марта під діянням тепла ще глибше поглинула в уяву* (В. Підмогильний).

2. *тільки мн.* Поведінка, чиїсь дії стосовно до кого-, чого-небудь; учинки. *Поема — це жанр, який оспівує і звеличує, поема — це велична симфонія сильних, мужніх, великих людських почуттів і діянь* (А. Малишко); *Зачаровані його добротою та його дивними діяннями, ми сприймали Романа, ясна ж річ, з чималою дозою фантастики* (О. Гончар); *Летів* [Тарас] *на крилах радості, в передчутті великих справ, жадаючи діянь та звершень в ім'я свого народу і волі всіх уярмлених* (Василь Шевчук).

ДІЯ́ННЯ, я, *с.* Відправа в церкві, під час якої читається книга про життя та дії святих апостолів. *Палажці треба було йти знов у Лавру на діяння, щоб їсти паску в Лаврі* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Дія́ння апо́столів, *рел.* — опис життя та діяльності святих апостолів. *Євангеліст Лука, один з учнів Ісуса Христа, послідовник і сподвижник апостола Павла, є автором Євангелія від Луки і Діянь апостолів* (з наук.-попул. літ.); *У Діяннях апостолів розповідається про поширення християнства* (з рел.-церк. літ.).

ДІ́ЯТИ, дію, дієш, *недок.* 1. Робити, здійснювати що-небудь, виявляти якусь діяльність. *Не так він добре діє, як говорить* (прислів'я); — *Я тринадцять років був позбавлений політичного життя, жадаю цієї діяльності. Людина щаслива лише тоді, коли діє* (О. Іваненко); *Якісь особливі, безстрашні, небуденні люди діяли там, в тому незнаному світі* (О. Гончар).

2. *що і без прям. дод.* Здійснювати що-небудь певним способом. *Василина не знала, що діяти: чи їхати додому, чи знов зостатись на ніч в курені* (І. Нечуй-Левицький); *Гавкання собаки змушувало його швидко зміркувать, як треба діяти* (А. Шиян); // *з ким.* Здійснювати, чинити що-небудь із кимсь. *А все то прокляті пани з дівчатами такеє діють...* (Т. Шевченко); *Лев і стрибав, і по траві качався, І у кущі ховався, Із сили вибивсь, аж упрів, Не знав, що діяти з собою...* (Л. Глібов); — *Марійко! Ти плачеш, Марійко! Чого ти плачеш? О, скажи, скажи! Не плач!* — *Він не знав, що з нею діяти* (У. Самчук).

3. Бути справним, нормально працювати. *Мишуні раптом скортіло, щоб струг перестав діяти і його треба було б наново рихтувати й встановлювати* (Ю. Яновський); *Кабель десь пошкодило, і телефонний зв'язок не діяв* (І. Багряний); *Дзвоник у ньому* [будильнику] *давно вже не діяв* (Ю. Шовкопляс); // Бути в дії, виконувати свої функції. *Мала повернути* [ракета] *під впливом магнітних полів, якби во-*

ни діяли... (В. Владко); *Мені одно, одно потрібно, .. Щоб річ, що я накреслив, виткав, Горіла, діяла, жила, Щоб не була блідим відбитком Чужого світла і тепла* (П. Дорошко); *Гарячі джерела діють з перервами, періодично. Вони викидають фонтаном киплячу воду на висоту до 20–30 м* (з навч. літ.); // *перен.* Застосовуватися, бути чинним, існувати. *Бували ж випадки, що послів, які виявляли непослух волі імператора, осліплювано або ж карано смертю, тут не діяли ніякі закони* (П. Загребельний); — *А де ж вона, та наша держава? .. — У лісі. Там совєтської влади нема. Там діють закони УНР* (В. Шкляр); *В Україні діє постанова Кабінету Міністрів і відповідний указ Президента України щодо повернення культових споруд релігійним громадам* (з газ.).

4. *на кого — що і без прям. дод.* Впливати на кого-, що-небудь. *Приємно діє свіжість ночі та молодий пухнастий сніг і на старих* (І. Гончаренко); *Ряжанка байдуже дививсь у вікно. На нього ніщо не діяло. Він уже ні в віщо не вірив* (І. Білик); // *що, перев. зі сл.* л и х о. Призводити до чого-небудь неприємного. *Минула доля, а надія В неволі знову за своє, Зо мною знову лихо діє І серцю жалю завдає* (Т. Шевченко); *У товаристві лад — усяк тому радіє. Дурне безладдя лихо діє* (Л. Глібов).

5. Здійснювати воєнні операції. *Ромчин батько підпільник, і він, безперечно, зв'язаний з партизанами, які діють десь по лісах* (Л. Смілянський); *Ця дивізія діяла тільки на допоміжному напрямі* (В. Кучер); *Загони діяли нарізно, не маючи ніякого зв'язку між собою* (В. Чемерис).

6. *що.* Виконувати який-небудь обряд. *Моя ти доле молодая! Не покидай мене... Поможи Молитву діяти до краю* (Т. Шевченко).

◇ **(1) Ді́яти на не́рви** *кому* — дратувати кого-небудь чимсь. *Він .. гуляв посеред чайної, водночас підтримуючи розмови і на тім, і на тім боці. Видно, Дизьові те діяло на нерви, і він гукав: — Пане Буслик, а може, вам поставити персонального стола?* (Ю. Винничук); *Фіделю Васильовичу дивний старий починав діяти на нерви* (А. Кокотюха); **(2) Ча́ри ді́яти (чарува́ти, твори́ти** *і т. ін.):* а) впливати на кого-небудь магічними силами; чарувати. *І на могилі серед поля, Як тую волю на роздоллі, Туманом сивим сповила. І колихала, і співала, І чари діяла...* (Т. Шевченко); — *Дала вона якесь дання йому, — якісь чари чарувала...* (Марко Вовчок); *Чи вона на мене чари насилає, чи вона мені дання дала, щоб мене об'їдати та обпивати* (І. Нечуй-Левицький); б) вабити, вражати кого-небудь чимсь незвичайним, гарним. *А ранок у гаю і в полі творить чари* (П. Куліш); *Хочеш знати, чим справді було те, що так колись пишно цвіло, що на серце наводило чари, світ вбирало в злотисті примари* (Леся Українка).

ДІ́ЯТИСЯ, діється, *недок.* 1. Відбуватися, здійснюватися, робитися. *Та не так-то хутко діється, як швидко в казці кажеться* (з казки); *Давно те діялось. Ще в школі, Таки в учителя-дяка Гарненько вкраду п'ятака .. та й куплю Паперу аркуш* (Т. Шевченко); *В першу мить Шагайда навіть не встиг розглядіти, що діялося в кухні Громових* (В. Кучер); // Про здійснення чого-небудь страшного, незвичайного і т. ін.; коїтися. *Ліс іще дрімає... а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спахне сяйвом, немов од радощів* (М. Коцюбинський); *Григорій Сидорович поглянув у напрямі свого дому, згадав, що там зараз діється, і в нього похололо серце* (Ю. Яновський); *Чується приглушений скрик, дитячий вереск... О небо! Що там діється!... Невже і мати, і Настуня вже мертві, загинули?* (В. Малик); // Про важкий, ненормальний моральний і фізичний стан людини. [С е м е н:] *О моя зоре, мій цвіте рожевий! Я не знаю, я не вмію тобі вимовити, що з серцем моїм діється!..* (М. Кропивницький); *Чудне щось діється з дідом: йому стало здаватися, немов хтось у жменю взяв його старе серце і став його помаленьку чавити* (С. Васильченко); *Птіцин відчув, що з його єством діється щось незвичайне* (В. Шкляр).

2. *рідко.* Пас. до **діяти** 4. *Гетьман бачив кривду, яка діялася тим тисячам українського народу, що будували на своїй власній землі твердиню для чужого насильника, ніби крутили мотуз на свою власну шию* (Б. Лепкий).

◇ **(1) Ква́пно ді́ється** *кому, діал.* — хто-небудь дуже поспішає з чимсь. *Квапно діялось Леонові. Він хотів завтра скінчити цілий ладунок церезину* (І. Франко).

ДІЯ́Ч, á, *ч.* 1. Той, хто відзначається своєю активністю та енергійністю на якій-небудь роботі, в якійсь галузі. *Із місцевих діячів я завітав найперше до Івана Франка* (В. Самійленко); *Нен-Сагор був великий учений, великий науковий діяч* (Ю. Смолич); *Полководці й поети, державні діячі, некороновані властителі величезної кількості міст і сіл — їх не оминути, пишучи історію цього краю* (Валерій Шевчук).

2. *ірон.* Той, хто невміло, неналежним чином робить, виконує що-небудь. — *Воно-то смішки, смішки, але як доводиться щодня працювати серед таких "діячів", то й плакати часом хочеться* (Б. Антоненко-Давидович); — *Заздрити вони вміють. А більше не вміють нічого .. І я оце змушений разом із такими діячами місити загальну твань* (О. Тесленко).

ДІЯ́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **діяч.** [К л а в д і я:] *Яка б з мене була діячка, коли б я не вчилася в Лесі* (Л. Смілянський); *Вона* [М. Заньковецька] *була не тільки чудовою актрисою, не тільки розумною вихователькою театральної молоді, але й громадською діячкою, яка послідовно боролася за реалізм і демократизм у театрі* (М. Рильський).

ДЛАНЬ, і, *ж., заст.* Долоня. *Народ — мій Бог, йому я вірю, А не історикам отим, Що руку царську цілували, Що слинили Петрову длань І про Мазепу написали Із кон'юнктурних міркувань* (В. Сосюра); — *Слова мої, сподіваюсь, не стануть голосом волаючого в пустелі, — підвелася наставниця й поклала м'яку свою длань на голову послушниці* (Д. Міщенко); *Давно збагнув, що пруття заборон кувалися благою дланню Бога і що твоє життя — велебний сон* (В. Стус).

ДЛУ́БАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **длу́бати** і **длу́батися.** *Що таке копійка? Абсолютна більшість наших співгромадян уже й не нагнеться, щоб підняти таку дрібну монету з тротуару. Калібр менший, ніж зусилля, витрачені на длубання в грязюці* (з газ.); * Образно. *Я був тепер не здатний на щоденне Длубання в темряві, в міщанськім злі* (М. Руденко).

ДЛУ́БАТИ, аю, аєш, *недок., що, чим, у чому, розм.* Те саме, що **колупа́ти** 1, 2. *Матрос іноді зсовував брови і починав неспокійно длубати ще вогку глину Альошиного житла* (І. Микитенко); *Орися .. попросила не колупати ножиками столів, не писати на стінах, не псувати підвіконня, не длубати кору на деревах* (Л. Юхвід); *Вони лише нижче схилили над мисками голови і заходилися длубати вже задубілу капусту...* (М. Вінграновський); *Вам аби по дві порції м'яса з квасолею, та напхатися, лягти животом на матрац, та длубати в носі* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДЛУ́БАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* 1. Перекладати, перебирати що-небудь, колупатися в чомусь із метою

відшукати, дістати що-небудь. *Семенець стояв серед шляху один, длубався в своєму гаманці і щось бубонів сам до себе* (С. Васильченко); *Порося зосереджено рило землю, щось там жувало, а в його кориті длубалася дзьобом нахабна проворна курка* (О. Копиленко); *Випещеним пальцем він почав длубатись у зубах* (Ю. Бедзик); * Образно. *Нехай длубаються ці грубі мужчини в її зворушенім серці. Вона мовчатиме закам'янівши* (Іван Ле).

2. Робити що-небудь, затрачаючи багато зусиль, енергії і т. ін. *Треба було самотужки орати, скільки сили ставало, а то й лопатою длубатися в тій безмежній забур'яненій за окупанта землі* (Ю. Яновський); *Чвакають лопати, летять вгору шмаття землі. Сотні жінок, згорбившись, длубаються в цьому непривітному болоті* (А. Хижняк); // Виконувати яку-небудь роботу, перев. довго, не поспішаючи. *Він собі длубався то в стельмашні, то на господарстві* (В. Кучер); *Хлопці, вдоволені й радісні, длубались уже біля комбайна* (Микита Чернявський); — *Мама твоя де? — На городі. Здається, роботу собі знайшла, від полудня длубається* (І. Нижник).

3. *перен.* Детально, старанно, всебічно знайомитися з чим-небудь, вивчати щось. *Пам'ятав* [Семен] *Софійку.., просту дівчину, що на злість йому длубалася в якихось нудних книжках* (Л. Смілянський); *Вночі ми з Кручиком, доброю душею, длубались у російських перекладах моїх віршів і доходили розпачливого висновку, що поезія все одно кудись вислизає* (Ю. Андрухович).

ДЛЯ, *прийм., з род. в.* 1. Указує на особу, предмет і т. ін., заради яких що-небудь здійснюється, відбувається, яким що-небудь признача́ється. — *Слухай, козаче, пісню русалки, — То ж я для тебе співаю!* (Леся Українка); *Скільки б не судилося страждати, Все одно благословлю завжди День, коли мене родила мати Для життя, для щастя, для біди* (В. Симоненко); // Указує на призначення предмета. *Любов несе в руках невелике пуделко і стирочку, Орест — гіпсову головку і дошку для малювання* (Леся Українка); *Хата ділиться сіньми на дві половини: в одній — направо від вхідних дверей жиє* [живе] *сторож, а наліво — світлиця для туристів* (М. Коцюбинський).

2. Указує, з якою метою здійснюється, відбувається що-небудь. *Раз у бабусі Шелестихи Я на тім тижні гостював І любим діткам для потіхи Химерну вигадку дістав* (Л. Глібов); *Для більшої певності він понюхав корінці, але вони мали звичайний дух* (М. Коцюбинський); *Тисячі мандрівників прибувають для розваги в придунайську столицю* (І. Пільгук).

3. Указує на особу, предмет, яких стосується названа обставина, якість і т. ін. *Сиділи, руки поскладавши, Для них все празники були* (І. Котляревський); *О, не забуду я тих днів на чужині! Чужої й рідної для мене хати, Де часто так доводилось мені Пекучу, гірку правду вислухати* (Леся Українка); *Князь підійшов і взяв її за плечі, Іладіка здригнулася, мов то було якоюсь несподіванкою для неї* (І. Білик).

4. *рідко.* Указує на причину якоїсь дії. *Для першої стрічі з панною Устею він їй дарує оці квіти* (М. Коцюбинський).

ДЛЯ́ВИЙ, а, е, *розм.* Який здійснюється повільно, без поспішності. *Лінивою, длявою ходою підступив він до Яся і привітався до його* [нього] *якось ніби знехотя й не дуже радо* (І. Нечуй-Левицький); // Повільний, забарний (про людину, тварину). *Той загайко ближче до них, звісна річ, не підходив, але бачив, що обидва мовчать, і серце длявому ченчикові мліло від радості* (О. Ільченко); — *Зроду ще не читав, не чув і не бачив, аби заворожених рицарів везено чи несено таким дивним робом і повільним ходом, якого можна сподіватися од сих лінивих і длявих животин* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

ДЛЯ́ВІСТЬ, вості, *ж., розм., рідко.* Стан і властивість за знач. **для́вий.** *Це баріння, і вся ота нудотна длявість його мови, тихоплавність рухів — усе це вже доводило владику замалим не до сказу* (О. Ільченко); *Вона й собі стала якось проворніша й веселіша і вийшла з своєї звичайної апатії та длявості* (І. Нечуй-Левицький).

ДЛЯ́ВО, *розм., рідко.* Присл. до **для́вий.** *Справа скасування кріпацтва, що цілий вік гризла серце Шевченка, йшла дляво* (О. Кониський); *Потім вона перейшла через гостинну* [вітальню] *важкою ходою і, ступаючи дляво, помаленьку, неначе волокла за собою ноги, сіла на канапу* (І. Нечуй-Левицький).

ДЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **для́ти.** *Гетьман Богдан вже почав гримати на Виговського і навіть сердитись за його дляння з своїм шлюбом в Києві* (І. Нечуй-Левицький).

ДЛЯ́ТИ, дляю, длєєш, *недок., розм.* Не поспішати робити що-небудь; затягувати. *Тож вони, не длявши справи, обдивилися місто, постояли трохи перед Будинком промисловості і вже тоді подалися на вокзал* (І. Микитенко); *З допомогою чтива* [Кулаківський] *не тільки любив дляти час, але й присипляв себе* (Валерій Шевчук).

ДЛЯ́ТИСЯ, дляюся, длєєшся, *недок., розм.* Залишатися десь довше, ніж передбачалося; затримуватися, баритися. *Титар підганяв хлопців, щоб швидше махали ложками та не длялись за їжею* (І. Нечуй-Левицький); *Довго длятись гостям не можна було, Омелько мусив квапитись, тож і гостини були короткі* (О. Ільченко); — *Тільки ж не піди, неначе рак по дріжджі, — застерігає мати, щоб я не длявся* (М. Стельмах).

ДМУХ, *виг., розм.* Уживається як присудок за знач. **дмухну́ти.** *Коли б мені музики гриміли, бубни били, кругом мене літали панни, як метелики, що постав на долоню та дмух! а вони й полетіли вгору пухом* (І. Нечуй-Левицький); *Нараз отямилась* [Зінька], *і перше, що в голову їй — лампу — дмух. Темно в хаті* (А. Головко).

ДМУ́ХАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дму́хати.** *Мені .. було найгостріше соромно іменно* [саме] *за цю божевільну посмішку й дмухання на губу* (В. Винниченко); *Ти сьогодні врятувався, та пожди до ночі, туре! Ввечері мене не зрадить вітру дмухання похмуре* (Л. Первомайський).

ДМУ́ХАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Випускати з рота сильний струмінь повітря; дути. — *Ось гляньте, який гладкий! — і Рудик дмухав вівчарикові між пір'ячко, щоб показати, який він гладкий* (М. Коцюбинський); *Ігор натирав ґудзики крейдою, чистив їх суконкою, дмухав на них, навіть слинив* (І. Багмут); *Музиканти завзято дмухали в свої труби* (О. Гончар); // *чим, що.* Струменем повітря з рота направляти щось на кого-, що-небудь. *Бурлака присунувся до Василини ще ближче та все дмухав на неї смердючим тютюном* (І. Нечуй-Левицький); — *О, вона вже не прийде сюди! — весело відповіла панна, сідаючи біля мене і дмухаючи мені дим із своєї папіроски просто в очі* (І. Франко).

2. Нести, гнати, рухати струмені повітря; віяти. *В цей день дмухав з півночі гострий вітер* (М. Хвильовий); *Вітер грайливо дмухав йому в сіре обличчя теплими хвилями* (П. Панч); *У відчинену кватирку дмухав пахучий вітрець* (О. Донченко).

◇ **Ду́ти (дму́хати) про́ти ві́тру** *див.* **ду́ти; [І] на холо́дне ду́ти (дму́хати)** *див.* **ду́ти.**

ДМУХА́Ч, а́, *ч.:* ◇ **Да́ти дмухача́** *див.* **дава́ти.**

ДМУХНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* 1. Однокр. до **дму́хати.** *Одарка дмухнула на свічку, і .. непроглядна темнота зразу все покрила* (Панас Мирний); *Через .. вікно в ґратах ринув холодком весняний подих, дмухнув цвітом...* (С. Васильченко); *Дмухнув легенький вітерець, і між липами на алеї закружляло жовте листя* (О. Корнійчук); // *безос. З зруба вогкістю дмухнуло* (Я. Щоголів); *Льодовим вітром дмухнуло їй в обличчя* (З. Тулуб); * У порівн. *На ясну жовту пляму мов що дмухнуло, так вона зникла* (Панас Мирний).

2. *перен., розм.* Швидко направитися куди-небудь, піти, поїхати і т. ін. *Сицилія, земля багата, Вона мені щось по знаку, Дмухнім лиш, братця, ми до неї* (І. Котляревський); *Тут я швиденько, взявши миленьку, .. На білому коню* [коні] *Дмухнув додому!* (М. Костомаров); — *Вдарила така страшна тривога, Що я, міцно заціпивши зуби, Натиснув на голові крисаню І дмухнув дорогою щодуху* (І. Франко); — *По червінцеві обіцяв* [Яким] *та ще хвалився, що заведе на Січ. — Казав, щоб тільки кіньми запаслися, то дмухнемо туди* (Б. Лепкий).

◇ **(1) Дмухни́ — і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за вітром]** *і т. ін.)* **<Дмухну́ти і розси́плешся>** *на кого і без дод.* — уживається для підкреслення надмірної фізичної слабості, виснаженості кого-небудь. [Т а р а с:] .. *Худенька* [Леся], *кволенька... Дмухни — і похилиться* (Л. Смілянський); [П а в л о:] *А ти* [тестю] *вже так перезрів, дмухнути на тебе, — і розсиплешся* (О. Корнійчук); *Яцубі просто душа болить дивитись, яка його донька худа, — дмухни — й полетить за вітром* (О. Гончар).

ДНЕДА́ВНІЙ, я, є, *розм.* 1. Який існував, відбувався, був поширений колись давно. *В степах днедавніх половецьких Доходив я завдань мистецьких, І довго Музи чистий спів Мені, самотньому, бринів* (Микола Чернявський); *І знов над багнетами пісня чаїна Днедавні нагадує ночі і дні* (Л. Первомайський).

2. Дуже старий, давній. *Лише загляне* [Ясонь] *в днедавнє дзеркало — й немов відчиненою великою брамою бачить прийдешнє* (Н. Королева); *Плаче вранці Ярославна В Путивлі-городі на брамі, — Жаліється, а перед нею Стоїть стіною ліс днедавній* (Л. Первомайський).

ДНЕСЬ, *присл., ц.-с.* Нині, тепер; сьогодні. *Бог предвічний народився, Прийшов днесь із небес, Щоб спасти люд свій весь* (колядка); *Добрині стало шкода Тура .. Днесь він п'є та гуляє, завтра загине* (С. Скляренко); — *Ну, так зарубай собі на носі, що коли не лишиш тому дівку, з якою днесь танцював, так більше сюдою не будеш ходити* (У. Самчук).

ДНИ́НА, и, *ж.* 1. Частина доби від сходу до заходу сонця; день. *Поспішаючи, кудись ховаються останні шуми й гуки довгої літньої днини* (С. Васильченко); *Вона принишкла, як дитина ввечері, після довгої днини, притомившись від веселощів і пустування* (Ю. Смолич); * У порівн. *Світить місяць, світить, ясно, як у днину* (Ю. Федькович).

2. Відрізок часу в двадцять чотири години; доба. *Сьогодні третя днина, що дощу нема* (О. Кобилянська); *Якось нас вивели з боїв спочити на три днини: хто лагодив штани свої, хто мив зашерхлу спину* (М. Рудь); * У порівн. *Яскраві спогади полонять мою уяву, все життє* [життя] *моє, мов одна днина, стає перед очима* (Ю. Збанацький).

3. Календарна дата, число місяця, чомусь присвячене, з чим-небудь пов'язане. *Якраз тієї днини були співцеві роковини* (Леся Українка); *Минулими роками, на бабусині іменини, Було в цій хаті без ліку гостей. Як колись ждали, як прибирались до сеї днини, І скільки подавалось печених індиків і гусей* (М. Семенко).

4. Який-небудь відрізок часу, період. *О будь проклята днина, Коли життя забаглося мені Такого, щоб за хвилею хвилина Плила розкішно* (І. Франко); — *Не плач, Оксеню, годі, — заспокоював Недомірка Новак. — Не вірив, що доживе до такої днини, — пояснював бійцеві сусід* (І. Цюпа).

Робо́чий день <*рідше* **Робо́ча дни́на**> *див.* **день.**

◇ **Не ба́чити я́сної дни́ни** *див.* **ба́чити; Се́ред бі́лого дня (бі́лої дни́ни)** *див.* **день; Чо́рні дні** <*рідше* **Чо́рний день**> <*рідко* **Чо́рна дни́на**> *див.* **день.**

ДНИ́НКА, и, *ж.* Пестл. до **дни́на** 1. *Все, що жило, радувалося милою днинкою* (І. Франко); *Днинка була така гарна, що Магера по обіді і спати не клався, тільки пішов у поле подивитися на збіжжя* (О. Маковей); *Ватаг, уважно поглянувши на небо, нараз каже: — Файна днинка нині має бути* (Г. Хоткевич).

ДНИ́ЩЕ, а, *с.* 1. Нижня частина або нижня стінка якогонебудь предмета. *Соломія підійшла до ставка, вскочила в човен і почала шарити по днищі* (М. Коцюбинський); *З повітки сивий дідок викотив величезне барило, намагаючись перекинути догори днищем* (Олесь Досвітній); *Аж затремтіла* [Тамара] *від несподіванки, — в тому кутку, де вони всі притулилися, у днищі вагона є щілина* (А. Хижняк).

2. Ґрунтова поверхня під водою; дно. *Сахно .. мало не по коліна вгрузла у мулке днище озера* (Ю. Смолич); *Лесь припав до землі, а тінь зачалапала по днищі струмка* (М. Стельмах); // Нижня плоска частина улоговини на поверхні землі. *Він довго ходив по вогкому днищі балки, присідав до землі, щось колупав у ній довгим рибальським ножем* (В. Кучер); *Вже за північ підривники .. непомітно спустилися в яр і щодуху побігли пересохлим днищем, спотикаючись об ломаччя, падаючи в невидимі вибоїни* (К. Гриб).

3. Дошка, в яку закладають гребінь при прядінні ниток ручним способом. *От Зубиха позбирала усе своє, .. взяла днище і веретено і вийшла з Уласовичем з хати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Пріська сидить на днищі, висукує та виводить нитку за ниткою* (Панас Мирний); *Вийняла* [мати] *гребінь із днища, поклала на ослін і встала назустріч до сина* (А. Головко).

ДНІПРО́ВСЬКИЙ, а, е. Стос. до Дніпра. *Він мружить очі й вдихає прекрасне дніпровське повітря* (Ю. Яновський); *І великих рік, і менших річок тут* [на Русі] *усюди багато, вони повноводі, тихоплинні, без небезпечних порогів, окрім дніпровських* (В. Малик); *Я тинявся сосновим лісом поблизу дачі або ходив до берега великого дніпровського водосховища* (Д. Білий); // Який водиться в Дніпрі. *Козаки купали коней, купалися самі, ловили рибу і варили юшку зі смачних дніпровських судаків та лящів* (Ю. Мушкетик).

ДНІПРОПЕТРО́ВЕЦЬ *див.* **дніпропетро́вці.**

ДНІПРОПЕТРО́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дніпропетро́вці** і Дніпропетровськ. *Позаду — на горі бовваніють дніпропетровські будинки* (Б. Антоненко-Давидович); — *Танки щойно обстріляли вантажне авто наших розвідників, ми посилали їх по дніпропетровській дорозі* (О. Гончар).

ДНІПРОПЕТРО́ВЦІ, ів, *мн. (одн.* **дніпропетро́вець,** вця, *ч.).* Жителі Дніпропетровська. *Ще через день її чоловік-садівник .. з торбою за плечима марширував у колоні мобілізованих дніпропетровців* (В. Чемерис).

ДНІПРОПЕТРОВЧА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **дніпропетровча́нин,** а, *ч.;* **дніпропетровча́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **дніп-**

ропетро́вці. *Загребельний* [Павло] *(до речі, теж дніпропетровчанин) талановитий літератор, в нього хороший смак, і поки що в оцінках художніх творів у нас з ним розходжень не було* (О. Гончар); *Вагомими в пізнанні культури, духовного світу дніпропетровчан є книги придніпровських письменників, як класиків (В. Підмогильного, О. Гончара), так і сучасників (С. Бурлакова, Олеся Завгороднього, Олесі Омельченко, В. Савченка та ін.)* (з наук.-попул. літ.).

ДНІПРОПЕТРОВЧА́НИН *див.* **дніпропетровча́ни.**

ДНІПРОПЕТРОВЧА́НКА *див.* **дніпропетровча́ни.**

ДНІСТРО́ВСЬКИЙ, а, е. Стос. до Дністра. *Глухо шуміли віковічні дуби на кручі дністровській* (О. Бердник); *Цього разу збунтувалася орда Буджацька й "зачинила" дністровське гирло* (С. Тельнюк).

ДНІ́ТИ, дніє, *недок., безос.* Наставати, розпочинатися (про день); розвиднятися, сіріти. *Гості роз'їхались вже, як дніло надворі* (І. Нечуй-Левицький); *На сході починало дніти* (О. Гуреїв); *Гай-гай, де той ранок. Ледь-ледь почало дніти, неохоче, сумно, наче з примусу* (В. Чемерис).

ДНК, *невідм., ж., біол.* Скорочення: дезоксирибонуклеїнова кислота *(див.* **кислота́).** *Природа має універсальний механізм відтворення біологічного організму через стиснення отриманої ним інформації в мінімальні алгоритми, що фіксуються в молекулі ДНК і використовуються у відповідному біологічному середовищі* (з наук. літ.); *Я вивчив усі ділянки свого організму і знайшов ту крихітну ділянку в одній з матриць пам'яті, де зберігалась ДНК — набір генів людини* (І. Росоховатський); *— Ну, кажу — так це знедавна: Гени, коди, ДНК... А раніш велося справно, Від природного струмка* (Б. Олійник).

ДНО, а, *с.* 1. Поверхня земної кори як основа водойми (моря, ріки, озера і т. ін.). *Не вмирає душа наша, Не вмирає воля. І неситий не виоре На дні моря поле* (Т. Шевченко); *Тут було неглибоко, і ми попихали свої човники, упираючись веслами в дно* (Олесь Досвітній); // Нижня плоска частина в заглибленні або улоговині на поверхні землі. *На дні довгого яру блищать рядками ставочки в очеретах, в осоці, зеленіють левади* (І. Нечуй-Левицький); *Дійшли побратими аж до глибокої ями, що дна їй не видно* (В. Рубан).

2. Нижня частина або нижня стінка якого-небудь предмета. *На дні здорової пляшки мало що лишилось* (М. Коцюбинський); *Микита побачив, що гвинтівки складено на дно машини* (О. Копиленко); *На дні човна рибальська здобич вологим сріблом не блищить* (І. Муратов); * Образно. *Десь там, на дні історії, глибоко Лежить про неї спогад* (Леся Українка); * У порівн. *Очі мала* [Гафійка] *глибокі та темні, як колодязне дно* (М. Коцюбинський).

3. *перен.* Середовище декласованих людей. *Серед тих, що живуть на дні, пограбованих і викинутих геть, скільки є таких, що носять в душах своїх незгасаючий вогник любові до людини* (П. Колесник); *В уяві поставали цілими рядами знедолені, принижені.. Серед них нескоримий Чіпка, безталанні жінки, кинуті долею на саме дно хижацького суспільства* (І. Пільгук).

(1) На дні (на де́нці) оче́й, *перев. чиїх* — у глибині очей. *Згас, потьмарився блиск маминих очей, і на дні їх, здається назавжди, заліг смуток* (В. Козаченко); *Тільки десь на дні очей ледь-ледь лукаво світиться отой Федот, колишній, з яким Тарас учився й жив* (Василь Шевчук); *На денці її темних, жагучих очей пінилася материна циганська кров* (В. Дрозд); *Сонячний світанок відбився на денці її очей і незвичайно їх посинив* (Валерій Шевчук).

◇ **Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки** *і т. ін.*] **[до кра́ю (до дна, до де́нця)]** *див.* **випива́ти; Догори́** *(рідко* **вверх) дном (нога́ми,** *рідко* **спо́дом)** *див.* **догори́; (2) До дна (до де́нця):** а) *(перев. зі сл.* п и т и, в и п и т и *і т. ін.)* до кінця, нічого не залишаючи. *Марія випила чарку до дна, ще й махнула нею вгору* (І. Нечуй-Левицький); *Павло цілує Катрю, вже похитуючись на ногах, а Катря і не спиняє його, владно гукає, щоб пив до дна, бо весілля раз на віку буває* (В. Кучер); *Калюжний долив собі в чарку і, вже не запрошуючи мене, випив до дна* (В. Шкляр); б) повністю, остаточно, зовсім. *Треба було аж подій 1848 року, щоб до дна сколихнути і його* [Калиновича] *тихе, самотнє життя* (І. Франко); *Чи не через них, ті вичерпані до денця статки, й не зважується* [Миловидка] *полишити святу обитель при теплім ромейськім морі* (Д. Міщенко); в) вичерпно, детально. *У повітрі грають ворони. Значить — от уже й весна... Скільки це разів говорене, А не сказане до дна* (М. Рильський); г) глибоко, до глибини (про почуття). *Є жінка, що її ми звемо: Паша... Такою книжкою озвалася вона, що чесні всі серця зворушує до дна* (М. Рильський); **(3) З дна душі́** *чиєї* — з найглибших почуттів, що приховані від стороннього ока. [Н а р т а л:] *Щодня вони* [патриції] *презирством викликали зо дна душі моєї знову звіра і знову я ставав номадом диким* (Леся Українка); **(4) Золоте́ дно** — невичерпне джерело прибутків або дуже багате на що-небудь місце. *Середня Азія — золоте дно для торгівлі. Недурно англійці так тягнуться сюди* (З. Тулуб); *— Таж такого чорнозему ніде й на інших планетах не знайдеш! Справді — дно золоте!* (О. Гончар); *Торфово-болотні землі справедливо в народі називають золотим дном* (із журн.); *Берегам річки нададуть плавного заокруглення. Для аматорів-рибалок це буде справжнє золоте дно* (з газ.); **Лягти́ ка́менем на дно (на дні)** *див.* **ляга́ти; (5) На дні (на де́нці)** — дуже мало. *Вже вина в бутлі зосталось тільки на дні* (І. Нечуй-Левицький); *Каганця не світили: гасу лишилося на денці, а скоро корова телитиметься* (В. Дрозд); [С т а р и й:] *Мого життя лишилося на денці. І рад вернутись, та нема вже сил...* (Л. Костенко); *Коли в пляшці зосталося майже на дні, Нестор подивився на мене "чоловічим" поглядом, спитав ненав'язливо: — Ти сьогодні... як?* (В. Шкляр); **(6) На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця),** *перев. чиєї (чийого)* — підсвідомо, всередині, у глибині почуттів. *Десь на дні мого серця заплела дивну казку любов* (П. Тичина); *"Брат Нарцис?" — ворухнулось у Бертольда щось бліде й невиразне на самому дні душі* (Н. Королева); *Помирати дуже не хотілося... А на денці душі ще жевріла надія на порятунок* (Є. Доломан); *Як би її горе не сковувало кригою, як би не виморожувало з неї живий дух, все одно на денці її душі збережеться крихта тепла і віри* (В. Чемерис); *Десь на денці Артурової душі залишалося малесеньке місце для сум'яття* (Ю. Андрухович); *Всі сльози вона вже виплакала, на денці серця залишився змішаний з образою гнів* (із журн.); **Пі́ти́ [на дно] ра́ків (ра́ки) лови́ти** *див.* **пі́ти́; (7) Подві́йне дно** — те, що приховує що-небудь справжнє (думки, наміри і т. ін.); щось нещире, лицемірне. *Хитрий чумак, мастак на всякі вчинки, життя його — подвійне дно* (М. Стельмах); *Невже і в цього душа з подвійним дном, яке легко повертається то до опозиційно настроєних почат-*

куючих літераторів, засліплюючи їм очі, то до влади й сили імущих? (М. Сиротюк); **Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід** *і т. ін.)* *див.* **пуска́ти; Спуска́тися (пуска́тися, йти** *і т. ін.)* **/ спусти́тися (пусти́тися, піти́** *і т. ін.)* **на дно** *див.* **спуска́тися; Топи́ти го́ре в горі́лці (на дні пля́шки)** *див.* **топи́ти**[3]**; (8) Щоб (бода́й) ні дна ні по́кри́шки** *кому, лайл.* — уживається для вираження незадоволення ким-небудь, обурення, досади з приводу чогось. [П а р а с к а:] *І коли їх* [дідів] *домовина візьме, щоб вам ні дна ні покришки* (О. Корнійчук); — *Ти вихорської породи не показуй. Жмикрути нещасні. Усе вам мало, щоб вам ні дна ні покришки* (Григорій Тютюнник); — *Ну й щастя вхопила, щоб тобі ні дна ні покришки* (М. Зарудний); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **лин по дну** *див.* **лин; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **спу́щений на дно** *див.* **спу́щений.**

ДНООЧИСНИ́Й, á, é, *техн.* Те саме, що **дноочи́щувальний.** *Переміщення великих обсягів донних відкладень під час днопоглиблювальних і дноочисних робіт у морських акваторіях призводить до деградації донних біоценозів і забруднення морського середовища* (з наук. літ.).

ДНООЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для очищення дна (у 1 знач.). *На водоймищах працюватиме самохідний дноочищувальний снаряд* (з газ.); *Раніше, щоб нормалізувати рух річкою, постійно проводилися дноочищувальні роботи* (з газ.).

ДНОПОГЛИ́БЛЕННЯ, я, *с., техн.* Те саме, що **днопогли́блювання.** *Для підтримки глибин акваторії та каналів необхідно проводити днопоглиблення за допомогою відповідних суден технічного флоту* (з мови документів).

ДНОПОГЛИ́БЛЮВАЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для поглиблення дна (у 1 знач.). *Вибухи застосовують і для днопоглиблювальних робіт* (з наук.-попул. літ.); *Днопоглиблювальні технічні засоби (землесоси, черпакові снаряди, грейферні плавучі крани) є пересувними (нестаціонарними) джерелами забруднення навколишнього природного середовища* (з мови документів).

ДНОПОГЛИ́БЛЮВАННЯ, я, *с., техн.* Поглиблювання дна (у 1 знач.). *У період нересту на річках, ставках, водосховищах забороняється днопоглиблювання, русловирівнювальні роботи, видобування гравію тощо* (з газ.).

ДНЮВА́ЛЬНИЙ, ного, *ч.* Військовослужбовець добового наряду, якого призначають для допомоги черговому підтримувати порядок, охороняти приміщення, майно і т. ін. у своїй частині. *Він обернувся, щоб сказать Уже похмуро, сухувато: — Днювальний! Завтра рівно в п'ять Курсантів треба вам підняти!..* (М. Шеремет); *Побачивши командира частини, днювальний кинувся було йому назустріч з наміром подати команду "струнко" і доповісти* (Д. Ткач); *Днювальний повинен стояти, як свічка, ні на крок не відходячи від тумбочки, і доповідати кожному командирові, що рота пішла на заняття* (А. Дімаров).

ДНЮВА́ННЯ, я, *с.* 1. Одноденна зупинка на відпочинок (у військових, туристичних та інших походах). *Польська армія зупинилася на днювання* (З. Тулуб); *Яремче справедливо називають перлиною Карпат. Тут варто зупинитися на днювання, щоб ознайомитися з численними визначними пам'ятками міста* (з наук.-попул. літ.).

2. Денний відпочинок тварин. *О 9–10 годині ранку, наситившись, дрохви летять на днювання в зарості ковили, полину, бур'яну* (з наук.-попул. літ.); *Постійних сховищ даурський їжак не має; самці влаштовують днювання на поверхні землі, самки — в укриттях* (з навч. літ.).

ДНЮВА́ТИ, днюю, днюєш, *недок.* Проводити день. *Ох, ви, любії привиддя! Вас зоря прогнала рання. Ви скажіть, куди ви скрились? Де ви днюєте, скажіть?* (Леся Українка); — *Діду, а ночувати? — В тебе і днювати страшно, — обізвався з темряви непримиренний голос* (М. Стельмах); *Йшов я з двома товаришами в розвідку. Днювати довелося якраз біля нашого села* (Ю. Збанацький); *Ще малу мить яструб прислухався до мишачого писку, — тихо, миші холодні, бо днювали по норах* (Є. Пашковський).

◇ **(1) [І] днюва́ти й ночува́ти** *у кого, де* — постійно, весь час перебувати де-небудь; дуже часто бувати десь, у когось. *Катерина коло неї І днює й ночує* (Т. Шевченко); *Він тепер на заводі і днює й ночує* (В. Кучер); *Льоня днював і ночував у невеличкій, заваленій брухтом комірчині на подвір'ї Залізних* (В. Козаченко); *Село ще спало, як у вікно сільради, де тепер днював і ночував Опришко — його хата розвалилася ще восени, — постукали* (Р. Іваничук).

ДНЯ́МИ, *присл.* 1. У найближчий час, недавно, на днях. *Курси стенографії та машинопису вона днями закінчила, дістала диплома* (В. Підмогильний); *Під грушею днями з'явилась обнова: лавка дебела, ще не фарбована* (О. Гончар); — *Я днями буду в Києві...* (Василь Шевчук).

2. Протягом багатьох днів. *Їх троє — а всім судилась однакова доля. Холод, і голод, і безнадія. Днями сиділи в нетопленій хаті і не варили страви* (М. Коцюбинський); *Інколи кидав* [хлопець] *усе,. йшов на високу кручу, днями нічого не їв, не пив, все дивився у далеч* (О. Бердник).

ДО[1], *прийм., з род. в.* Сполучення з **до** виражають:

П р о с т о р о в і   в і д н о ш е н н я

1. Указує на позначення місця, предмета або особи, в бік яких спрямована дія. *Стала вона до діброви учащати* (Марко Вовчок); *Якось замполіт зайшов до полкових розвідників* (О. Гончар); // На означення предмета або особи, стосовно якої відбувається дія. *Галя не видержала і, зареготавшись, повернулася до Власова* (Панас Мирний); *Зоня припала обличчям до волосся Юзі* (Леся Українка); // На означення кінцевого пункту чого-небудь. *Сама не помітила, як опинилась за хатою, на стежці до виноградника* (М. Коцюбинський); *На знайомую стежку до тину Я не гляну тепер і на мить...* (В. Сосюра).

2. Указує на позначення межі поширення дії, явища і т. ін. *По діброві вітер виє, Гуляє по полю, Край дороги гне тополю До самого долу* (Т. Шевченко); *Шосе .. раз у раз лізе вгору, долазить до самого Демерджі* (М. Коцюбинський); // На означення міри довжини чого-небудь. *Червоний з китицями пояс теліпався до колін* (Панас Мирний); *Обняла* [Сусанна] *щасливим оком сіру фігурку сина .. в довгих аж до підлоги штанах* (М. Коцюбинський).

3. Указує на позначення місця, предмета, в межі, в середину якого спрямована дія. *Хима вийшла з хати, він шуснув за нею до сіней* (М. Коцюбинський); *Найлегше було вкинути листівку до скриньки* (Ірина Вільде); — *Де зараз Роман? — Його кинули до льоху* (В. Малик).

Ч а с о в і   в і д н о ш е н н я

4. Указує на позначення часової межі дії, стану і т. ін. *А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить .. А то проспить собі небога До суду Божого страшного!* (Т. Шевченко); *Можна буде .. проспівати з*

друзями допізна, а потім всмак поспати на пухкій соломі до ранку (О. Гончар); *В монастирі вона пробула до сімнадцяти років* (Ю. Андрухович).

5. Указує на позначення події, явища і т. ін., якому передує яка-небудь інша подія, явище. *Сірому сиротина Випровожала* [випроводжала]; *коня напувала До зірниці із криниці* (Т. Шевченко); *Щоб не подумала* [дівчина], *що жартує, докладно поясняв. До призову в армію хіба що дурень жениться* (А. Головко).

Кількісні відношення

6. Уживається в сполуч. з числ. на означення кількісної межі. *Густо зацьвохкало навкруги, хвилі накипіли, мов нагрівшись одразу до сотні градусів* (О. Гончар); *Я нагрів її* [машину] *до п'ятдесяти градусів і заглушив двигун* (В. Шкляр); // На позначення приблизної межі, міри. *Іще там єсть до півдесятка* [вояків], *Но дріб'язок і гольтіпа* (І. Котляревський); *Сам гетьман узяв із собою тисяч до 5 війська та стільки ж зоставив по сей бік Десни* (Г. Хоткевич); *Їх було до двох десятків* (Ю. Яновський).

7. Уживається в сполуч. з деякими іменниками і вказує на повноту кількісного охоплення. *Хвалили та хвалили те масло, попиваючи кофе, аж поки, хвалячи, виїли все до останку* (І. Нечуй-Левицький); *Посилав* [Багіров] *усе, до копійки, що платила йому армія* (О. Гончар); *З мішка на стіл до зернини витрусила* [Катерина] *овес й засипала в жорна* (С. Чорнобривець).

Об'єктні відношення

8. Указує на позначення особи або предмета, до якого звернена дія. *Не пишу до нього, бо боюсь його клопотати* (М. Коцюбинський); *Гукнув до жінок "здрастуйте" під повітку* (А. Головко); *Кобзар поклав на землю кобзу, звівся і підійшов до хлопця* (Василь Шевчук).

9. Указує на позначення особи або предмета, якого торкається хто-, що-небудь. *Хати без дахів скупчені, приліплені одна до другої, одна над другою* (М. Коцюбинський); *Ось підвелася мати, пригортаючи до грудей немовля* (О. Довженко); // З повторюваним іменником утворює прислівникові сполучення, які означають, що предмети чи особи розташовані дуже близько одне до одного або з'єднуються. *І радість лоскотно бентежить наші груди... Шикують злидні нас, юнак до юнака* (В. Сосюра); *Вони* [бійці] *все густіше змикалися, інстинктивно тулилися плечем до плеча, ліктем до ліктя, щоб відчути на собі живий людський дотик, тепло товариства* (О. Гончар).

10. Указує на позначення предмета або явища, до якого додається що-небудь, яке доповнюється чимсь. *Пішов циган, дере лико, Дуб до дуба в'яже...* (С. Руданський); *До нашої платні згодом додавалась якась надбавка, здається, вісімнадцять карбованців на місяць* (О. Довженко).

11. Указує на позначення професії, категорії, групи і т. ін., до якої належить хто-, що-небудь. [О р е с т:] *Я не належу до школи parnassiens* [парнасців] (Леся Українка); *Він зібрав, які мав, папери, що відносилися до їх процесу, і віддав їм* [селянам] (І. Франко); *Народився я 30 серпня 1894 року .. в родині хлібороба Петра Семеновича Довженка, який належав до козацького, як на ті часи, стану* (О. Довженко); // Уживається при означенні групи людей, їх діяльності, способу мислення, до яких хто-небудь приєднується. *Маленький школярик .. довго не міг приєднатися до гурту* (С. Васильченко); *По дорозі до них приєднується ще кілька хлопців, і вони йдуть до клубу цілою ватагою* (О. Гончар); *До комісара* [з ротою бійців], *на випадок бою, мали приєднатись партизани з наших найдальших застав* (Ю. Збанацький).

12. *у сполуч. з прийм.* в і д. *Див.* **від** 13.

13. Указує на означення мети, спонукання до якої-небудь дії. *Рівні лінії кущів виглядали немов зелені рядки величезної книги, розкритої до читання* (М. Коцюбинський); *В повільних порухах правої руки чулась сила і сміливість молодого гірського орла, що крила свої розправив до першого польоту* (П. Колесник).

14. Указує на призначення якої-небудь дії або предмета. *Замість того, щоб привчати учня до малярства, дяк зразу повернув хлопця на наймита* (С. Васильченко); *Селяни виривали з них* [танків], *мов з живого тіла, кращі кусні і кували з тих куснів лемеші до плугів* (У. Самчук); *Там нових робітників не беруть до праці* (С. Чорнобривець); // Указує на предмет, який стосується іншого предмета. *Тут їли різнії потрави, І все з полив'яних мисок .. Свинячу голову до хріну І локшину на переміну* (І. Котляревський); — *Маєш цукор?* — *питає Віка.* — *Ні, не маю ні цукру, ні цукатів, ані кренделиків до чаю* (Любко Дереш).

15. Указує на позначення особи, предмета і т. ін., з якими пов'язані які-небудь дії, стан, ознака. *Всі в повній готовності до польотів* (І. Микитенко); *Вираз готовності до дії ніколи не сходить з обличчя і з усієї його постаті* (О. Довженко); // Указує на означення предмета або особи, стосовно яких виявляється яке-небудь почуття, ставлення. *Тепер настала черга і Україні ушанувати свого великого сина* [Т. Шевченка] *за ту безмірну любов його до неї* (Панас Мирний); *Я не ображався за байдужість до мене* (Олесь Досвітній); — *Я відчуваю гарячу симпатію до вас обох* (М. Трублаїні).

16. Уживається в заголовках, указуючи на тему або на подію чи явище, з яким пов'язаний зміст чого-небудь. — *Ми зібрали вас .. для обговорення деяких поточних моментів.., так би мовити, до питання...* (О. Довженко); *До питання про історичну топографію стародавнього Житомира* (з наук. літ.); *До проблеми мовного символу* (з наук. літ.).

17. Указує на позначення того, до чого хто-, що-небудь закликає. *Даремно Мочернак закликав до бою (у нього рука була перев'язана, і сам він не бився) — ніхто його не слухав* (Г. Хоткевич); *Грізна музика кликала до перемоги* (О. Довженко).

Обставинні відношення

18. Указує на означення міри, ступеня вияву дії або стану. [П р о ч а н и н:] *Тепер я бачу добре: ти той Юда, що вчителя продав.* [Ю д а *(зміняє свою дотеперішню понуро-потайну гутірку на рішучу, до нахабності одверту)*:] *А якби й так?!* (Леся Українка); — *До живого обшмульгали шию всякі хомути* (О. Гончар); *Як прагнув В. Підмогильний дійти до глибини людської суті!* (з наук. літ.); // Уживається в сполуч. з деякими іменниками на позначення найвищого ступеня вияву дії або стану. *Окопувався* [Орлюк] *під кулями, працюючи лопатою, аж зуби скреготіли, до сьомого поту* (О. Довженко); *Бреде* [пастух], *як у безвість, як у царство невгамовних вічних вітрів, що пронизують до кісток* (О. Гончар).

19. Указує на пристосованість, доречність чого-небудь, відповідність до чогось. *Аж ось послав і мені Господь до пари й до любові* (Марко Вовчок).

(1) До і після *чого* — перед початком і після закінчення чого-небудь. *Про це я розмовляв з начальником колонії і до і після розмови з Васильком* (Ю. Покальчук); *Коли порівняти, наприклад, дані української частини в російсько-українських словниках до і після 1991 р., зміни в ній виявляться до-*

сить помітними (з наук. літ.); **(2) Ні до ні пі́сля** *чого* — ні до початку, ні після чого-небудь. *Ніколи, ні до ні після цього, Черниш не чув цієї фрази так. З якоюсь особливою силою й значимістю прозвучала вона їм тут, збираючи всіх в кулак* (О. Гончар); *Коли я довідався, що В. Симоненко у лікарні, мене огорнув і відчай, і сум. Подібного настрою ні до ні після того я не пам'ятаю* (з мемуарної літ.).

◇ **Від і до** *див.* **від.**

ДО², *невідм., с.* Перший звук музичної гами, а також нота, що позначає цей звук. *Ноти на нотному стані розташовуються на лініях і між ними: до — на першій додатковій лінії* (з навч. літ.).

ДОБА́, и́, *ж.* 1. Проміжок часу, протягом якого Земля робить один оберт навколо своєї осі; день і ніч. *Визначення тривалості доби як 86 400 секунд не спирається на астрономічні спостереження і лише приблизно дорівнює періоду обертання Землі навколо своєї осі* (з наук.-попул. літ.); // Одиниця виміру часу, яка дорівнює 24 годинам; тривалість дня і ночі. *Мушу працювати годин по 10–12 на добу, а це шкодить* (М. Коцюбинський); *Цілу добу, двадцять чотири години, вона* [перша рота] *нестиме караульну службу* (І. Багмут).

2. *розм.* Те саме, що **пора́.** *В таку добу під горою, Біля того гаю, Щось чорніє над водою, Щось біле блукає* (Т. Шевченко); *Хмари на небі стали густіші, і на білих стінах поля гали ще густіші тіні, неначе вже поночіло в вечірню добу* (І. Нечуй-Левицький); *Під таку добу погожу Подавать би творчі звіти* (М. Рильський); // *чого.* Період, пов'язаний з якою-небудь подією, явищем. *Промигнула В душі його щаслива та й болюща* [болюча] *Доба любовних зітхань, сліз, надій І розчаровань* [розчарувань] (І. Франко).

3. Тривалий проміжок часу, який виділяють за яким-небудь характерним явищем, подією; епоха. *Широченні плани доби Реформації диктувалися потребами внутрішнього стану країни* (Іван Ле); — *Що це?* — *питає Ірця, показуючи малюнок доби палеоліту, де на камінці вирізьблено не то ведмедя з головою коняки, не то коняку з лапами ведмедя* (В. Домонтович); *Не в кам'яній, не в дерев'яній ері — зустрілися ми в атомній добі* (М. Вінграновський).

(1) Золота́ доба́ — найплідніший період, який сприяє успішному розвиткові чого-небудь або благотворно впливає на когось, щось. *Тими годинами він міг найкраще зосереджуватись, його думки були й плодющі. То була золота доба!* (В. Підмогильний); *Тільки з XVI віку, коли зорганізувалося в нас козацтво і коли воно кріпко стало на оборону старобатьківської віри, .. настала золота доба для Лаври, доба її спокою й мирного розвитку* (І. Огієнко); **(2) Космі́чна доба́ (е́ра)** — період в історії людства, пов'язаний із дослідженням космосу. *Тобі чуже все темне, ненависне в розгоні днів космічної доби. Та, щоб себе продовжити у пісні, люби свій край, поете, о люби!* (В. Сосюра); *Ракета! Ракета летить до Місяця! Тепер можна з повним правом написати, що Земля вступає в космічну еру* (О. Бердник); *Запуск штучних супутників і здійснення перших міжпланетних польотів — це лише початок космічної ери* (з наук.-попул. літ.); **Стиль доби́** *див.* **стиль¹.**

△ **Бро́нзовий вік <Бро́нзова доба́>** *див.* **вік; Залі́зний вік <Залі́зна доба́>** *див.* **вік; Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́>** *див.* **вік; Мі́дний вік <Мі́дна доба́>** *див.* **вік; Новокам'яни́й вік <Новокам'яна́ доба́>** *див.* **вік.**

◇ **Погуби́ти дні (до́би, ти́жні** *і т. ін.)* *див.* **погубля́ти.**

ДОБА́ВИТИ *див.* **добавля́ти.**

ДОБА́ВИТИСЯ *див.* **добавля́тися.**

ДОБА́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Те, що є доповненням до чого-небудь. *Авдиторія швидко наповнюється строкатим рухом, запахами дезодорантів, парфумів, .. ароматичних добавок до пральних порошків* (В. Владко).

2. Додаткова порція чого-небудь (перев. їжі). — *Нехай мене гусениця передушить, коли я не заробив у вас доброї вечері з добавкою...* (Ю. Яновський); *Вона таким смачним борщем пригостила дорогого гостя, що він і добавки попросив...* (В. Минко); *Пес жадібно ту кашу зжер, ще й захотів собі добавки* (Валерій Шевчук).

ДОБА́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **доба́вити.** *Добавлені в тісто для млинців збиті яєчні жовтки значно поліпшують їх смак* (з наук.-попул. літ.).

ДОБА́ВЛЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **доба́вити.** *Сучасна кулінарія пропонує й різноманітні гарбузові страви, але з добавленням інших овочів* (із журн.).

ДОБАВЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **добавля́ти.** *Добавляння вуглекислого газу в повітря теплиць прискорює ріст і достигання ранніх овочів* (з навч. літ.).

ДОБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОБА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* доба́влять; *док., що, чого і без прям. дод., розм.* Те саме, що **додава́ти** 1–3. *Всього потроху добавляє* [мати] *в горщик — і помідор кине, і петрушки всипле, і цибулину, і стручок перцю, і листок лаврового листя* (Є. Гуцало); *Вітер тихо промовляє, Жалю серцю добавляє* (Л. Глібов); — *Осюди солі добавте... Сюди перцю... А ось осюди — гірчички...* (О. Ковінька); — *Я сам трохи помилився, посилаючи вас у Вишнівку,* — *добавив він стиха* (С. Васильченко).

ДОБАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.,* **ДОБА́ВИТИСЯ,** иться; *мн.* доба́вляться; *док., розм.* 1. Те саме, що **додава́тися** 1. *Була лише Настя та Катерина, а тепер добавилась ще й Марта зі своєю молодою племінницею Ганною* (У. Самчук); *До голосіння невільників добавився розгардіяш серед здобичників, які ладні були перегризти один одному горлянки* (В. Малик).

2. *тільки недок.* Пас. до **добавля́ти.** *З кожним роком програма збільшувалася. З другого класу ще добавлялися латинська і французька мови* (з мемуарної літ.).

ДОБАЗІ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато базікаючи, зазнати лиха, неприємностей. [К у ч е р:] *Базікай, базікай! Добазікаєшся ти ще до шибениці* (Леся Українка); *"Ви вже добазікалися до того, що я не тільки алею соціологів не зможу закласти, а й своє власне погруддя не знаю куди подіти..."* (О. Чорногуз).

ДОБАЛА́КАТИ *див.* **добала́кувати.**

ДОБАЛА́КАТИСЯ *див.* **добала́куватися.**

ДОБАЛА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОБАЛА́КАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Закінчувати балакати. *Усе вже на столі, а вони ще сидять попід вікнами та добалакують* (І. Білик); *Біля воза Зінька ніяк не добалакає з дівчатами; уже й Степан гукає, щоб іти* (А. Головко); — *Іди спочивай,* — *сказав Перелесник.* — *Завтра добалакаємо! Завтра день важливий!* (Ю. Покальчук).

ДОБАЛА́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОБАЛА́КАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Балакаючи якийсь час, доходити до чого-небудь. [О л е с я:] *От ми й добалакалися до того, де мої думки завжди зупиняються, і далі вже я нічого, нічого не тямлю* (М. Кропивницький); — *Якби не погодився, то я б тобі, дурню, не велів засилати старостів.*

Оце ж ми цілісінький вечір балакали, та й добалакалися таки до згоди (Л. Яновська); // Балакаючи, доходити до крайності. *Коли добалакуватися до того, що обвинувачувати людей саме за те, чим і сам грішний, то легко добалакатися й до того, щоб назвати усіх народовців ворогами* (Б. Грінченко); *Звісно, людина непитуща, його й розібрало .. Добалакались до того, що Карпо під стіл звалився* (М. Коцюбинський); *— Ну, добалакався до краю. Коли вже справника з заробітчанами змішав в одну купу — далі йти нікуди* (А. Головко); // Багато балакаючи, зазнавати лиха, неприємностей. *І добалакались... Надвечір лихо склалось: Страшенна буря зразу заревла .. Змагався довго Дуб, стогнав, не подавався, А далі затріщав, зломився і — упав...* (Л. Глібов).

ДОБАЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добача́ти.** *Функція літератури — не втеча від дійсності, а добачання в дійсності ймовірнісного виміру* (з наук.-попул. літ.).

ДОБАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОБА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Те саме, що **поміча́ти.** *То метнеться* [ластівка] *вгору На зразочок стрілки, То закружить дрібно — Добачай лиш тільки* (П. Грабовський); *Вода кругами йде. Вже око рибакове Добачило у ній живу, тремтливу тінь* (М. Рильський); *Значить, в його* [І. Франка] *писанні неупереджені, сторонні люди добачили зерно поетичного дару?* (П. Колесник); // *тільки недок.* Те саме, що **ба́чити** 1; сприймати зором. *Не дуже добачали старі очі, бо Хомиха нагнулась над самісіньке полотно* (І. Нечуй-Левицький); *Коли за отаманом рипнули двері, пан писар, який не вельми добачав, вирішив, що залишився сам* (Валерій Шевчук).

2. *що, у кого, в чому.* Те саме, що **вбача́ти** 2. *Перевагу нашу я добачаю найголовніше в тому, що ми поставили собі завданням перевести наші ідеї в життя* (М. Коцюбинський); *Особливу небезпеку вже тоді добачали в українстві галицькім, не зв'язанім цензурними російськими обмеженнями* (М. Грушевський); *Я відповідав йому, що не можу добачити такої сердитості у Золя* (І. Франко).

ДОБАЧА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **добача́ти.** *Д. Чижевський виявляв спільні мотиви в німецьких містиків і Г. Сковороди, а вже містико-екзистенціальні настрої останнього добачаються у схильних до романтизму українських письменників* (з наук. літ.).

ДОБА́ЧИТИ *див.* **добача́ти.**

ДОБА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок., що, діал.* Добачати (у 1 знач.). *Рифка, мов сорока в кістку, зазирала йому в лице, пильно добачувала всі зміни* (І. Франко); *Дивлюся на людей* [безробітних], *як вони їдять хліб, і добачую в їх обличчях якийсь таємний, їдкий жаль* (Мирослав Ірчан); *Я навчилась не тільки добачувати життєві явища, але дошукуватись їх причин та наслідків* (Ірина Вільде).

ДО́БЕРМАН, а, *ч.* 1. Порода короткошерстих службових собак. *Доберман — собака середнього і вище середнього зросту, сильного складу, але не надмірно масивна* (з наук. літ.).

2. Собака цієї породи. *Коло нього гасав його доберман, гавкаючи на кожне дерево* (Ю. Яновський); *Ледь живий, але все ще злобний доберман, лежачи на череві і обпираючись об підлогу лише передніми лапами, .. таки дотягнувся до супротивника зубами* (А. Кокотюха).

ДО́БЕРМАН-ПІ́НЧЕР, ~а-~а, *ч.* Те саме, що **до́берман.** *Доберман-пінчер — це така порода собак, дуже розумних і красивих* (О. Іваненко); *Позаминулого літа ми з нею* [дівчиною] *жили по сусідству, зовсім поруч. У неї ще був такий здоровецький доберман-пінчер* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ДОБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добива́ти.** *Рубило застосовувалося для виконання різних робіт: на полюванні — для добивання тварин і розчленування туш; під час пошуків рослинної їжі — для викопування їстівного коріння* (з наук. літ.); *Алтунопа, розвернувши свій полк, включився у добивання ворога* (з наук. літ.); *Добивання баскетбольного м'яча вимагає розрахунку, координації та стрибучості* (з навч. літ.).

ДОБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОБИ́ТИ,** б'ю́, б'є́ш, *док.* 1. *кого.* Умертвляти, вбивати пораненого або того, хто гине від чого-небудь. *Козаки перескакували через барикаду й добивали тих, хто не міг тікати* (Г. Епік); *— Тепер кінець... Йти не можу... Фашисти знайдуть, доб'ють... Вони поранених добивають* (А. Шиян); *Шахай вийняв із кишені револьвера й добив вірного коня* (Ю. Яновський).

2. *кого, що.* Остаточно розбивати, перемагати (ворога). *Листа написала група бійців .. Вони розповідали про своє фронтове життя, про те, як добивають фашистів та підходять до гітлерівського лігва* (Д. Ткач); *— Головне — це ворота одчинити. А німців та поліцаїв уже разом добиватимемо* (А. Дімаров); *Аттіла вирішив добити Рим, і тут уже ніяка сила неспроможна була спинити грізного цісаря гунів* (І. Білик); // *що, перен.* Остаточно руйнувати, знищувати що-небудь. *Необхідно дати можливість вижити малому й середньому бізнесу, а не добивати його* (з газ.); *Братство цілком добило Унівську друкарню в Галичині і її, здається, продано до Почаєва* (І. Огієнко); // *кого, перен.* Остаточно розбивати ідейно або морально. *Протягом кількох років критики без кінця славили все, що друкувалося за підписом Раджара Огли, і нищівно, без жалю добивали "молодого Дайнара"* (Ю. Мокрієв); *Стадницький намагається добити його відомими іменами і своєю ерудицією* (М. Стельмах).

3. *що.* Закінчувати бити, трощити що-небудь. *В димах Запоріжжя доварюють предки метал, Яким добивають в екстазі стільці їх сини-металісти...* (Б. Олійник); *У серванті сирітськи поблискує кришталь, якого ще не добив наш малий* (Л. Костенко); // *розм.* Носячи, робити непридатним для користування (одяг, взуття і т. ін.). *— Поки що шкрьобатиму в старих* [чоботях], *доб'ю вже до краю. А нові, — Антонович посміхнувся до всіх, — нові взую вже в День Перемоги* (О. Гончар); // Те саме, що **домоло́чувати.** *— Прийшли вони, а ми саме жито добивали* (А. Головко); *— Еге, чого ж то вже спочивати? — здивувався Микола, не перестаючи махати ціпом: — Ось доб'ємо копу, тоді можна буде й оддихати* (Грицько Григоренко).

4. *що, перен., розм.* Доробляти що-небудь. *— У мене, правда, башка тріщить, і взагалі — статтю треба добивати...* (А. Кокотюха); *— Втомився, нехай йому біс. На обід не ходив — добити хочеться. А косар, сам знаєш, не поїсть туго — ребро за ребро заходить* (М. Стельмах).

5. *що, спорт.* Спрямовувати м'яч (шайбу) у ворота, кільце і т. ін. після того, як він відскочив від перешкоди (штанги, щита, воротаря і т. ін.). *Наш півзахисник добивав м'яч після сейву, але його удар блокував хтось із захисників* (з газ.); *Під час невдалого кидка м'яч відскакує від кільця або щита. Гравці команди, яка атакує, намагаються добити м'яч одразу або, захопивши його, зробити повторний кидок* (з навч. літ.).

6. *кого, перен., розм.* Доводити до негативних наслідків, завдавати страждань; доконувати. *Мар'яна добивають чи-*

ісь повільні слова: — *Вона хоч у своїй землі лежатиме* (М. Стельмах); *Не так тії вороги, Як добрії люди — І окрадуть жалкуючи, Плачучи осудять, І попросять тебе в хату, І будуть вітати І питать тебе про тебе, Щоб потім сміятись, .. Щоб тебе добити...* (Т. Шевченко).

◇ **(1) Доби́ти / добива́ти ві́ку** — дожити до смерті. *Дочка нездужає Ярина, його єдиная дитина Покинуть хоче; з ким дожить? Добити віку вікового?* (Т. Шевченко); *Так-то я й добиваю свого молодого підкошеного віку* (Ганна Барвінок); **(1) Добива́ти / доби́ти то́ргу,** *заст.* — домовлятися про ціну, купуючи що-небудь. [Т р о х и м:] *Напосілись на мої воли, торгують... і вже торгу добивають* (М. Кропивницький); *Все ж таки тут гарно. Щоб тільки добити торгу з управителем. Такий великий парк* (Б. Лепкий); **(2) Доби́ти до пухи́,** *діал.* — довести до краю кого-небудь, покінчити з кимсь. *Добили чоловіка до пухи* (Сл. Гр.); **(3) [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб'є́ш <Чорт до́вбнею не доб'є́>** *кого, зневажл.* — хто-небудь живучий, має міцне здоров'я. [І в а н С т е п а н о в и ч:] *Пропадаю. Се моя* [смерть] *за мною прийшла!* [З а х а р ч е н к о:] *Та не бреши, тебе ще й поліном не доб'єш* (М. Кропивницький); — *Такого діда й чорт довбнею не доб'є, — і Данилко сам дивується — отаким він прадіда ніколи не бачив* (Ю. Яновський); — *Вас ще, тату, довбнею не доб'єш, а ви про Божу дорогу торочите* (М. Стельмах).

ДОБИВА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ДОБИ́ТИСЯ,** б'ю́ся, б'є́шся, *док.* 1. *тільки недок.* Уживати рішучих заходів для досягнення поставленої мети, яких-небудь результатів. *Без титулу якось несвойсько* [не по собі] *було шляхтичеві в Речі Посполитій. Хто міцнішенький, добивався титулу воєводи або каштеляна земель* (Г. Хоткевич); *Однак не довелося Чайці цієї допомоги добиватися. Вона сама приспіла* (Д. Бузько); *Уперше за своє життя бачив він, щоб рабиня добивалася права* (З. Тулуб); // *тільки док.* Досягти поставленої мети, яких-небудь результатів, доклавши зусиль. — *Я певен, що ваші друзі в Петербурзі доб'ються вашого звільнення. Це ж такі важливі люди, — сказав Левицький* (З. Тулуб); *Від нас залежить розбити ці агрегати й створити нові, гармонійніші. Я добився цього* (О. Бердник).

2. *від кого, в кого.* Дізнаватися про кого-, що-небудь шляхом випитування; допитуватися. [Г р и ц ь к о:] *А вона, бідна, щодня у мене добивається: як там Петро Васильович? Чи можна їх побачити?* (Панас Мирний); — *Мотоцикли? Так? — намагалася добитись у нього правди Віра* (В. Петльований); *Ми з сестрою довго не могли добитися від неї пояснень* (А. Кокотюха).

3. *тільки недок., в що, до чого.* Стукати в двері, наполегливо намагаючись увійти. — *Мабуть, мати пряде, — подумав він, та й став добиватись у двері* (Панас Мирний); *Йон кинувся одсувати сінешні двері, до яких нетерпляче вже добивались* (М. Коцюбинський); *Знов їй снилося, що не хотіла спати на твердім мокрім камінню чужої вулиці. Встала і добивалася до дверей. Але вони були вже замкнені, і ніхто не відчиняв* (О. Назарук).

4. *розм.* Добиратися до кого-, чого-небудь. — *Із самої Америки гість Добивається зараз до мене* (С. Олійник); — *Василько обламався вчора, збивсь з дороги і ледве добився до нас уночі* (М. Коцюбинський); — *А тут війна... Тепер до мами добиваюся... — І доб'єшся, — лагідно хмурячи брови, сказав Швець* (Григорій Тютюнник).

(1) Не доби́тися сло́ва *від кого* — не змогти викликати на розмову кого-небудь або отримати відповідь від когось. *Сторож постояв і, не добившись слова від "його благородія", вийшов, зачиняючи двері за собою* (Панас Мирний); [Г а н н а:] *Ти ходиш сама, блукаєш, як сирітка, не доб'єшся від тебе слова... Скажи-бо, що з тобою?* (М. Кропивницький); *Мати повинна б усьому давати лад, та вона як заклякла з учорашнього дня — слова не доб'єшся* (Микита Чернявський).

ДОБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добира́ти** 1, 3 і **добира́тися**[1] 1. — *Треба, щоб ви попрацювали в лабораторії з фізиками над добиранням найкращого для греблі бетону* (Г. Коцюба); *Скоро повторювано з ними особливу науку .. добирання красок в одягах* (О. Назарук); *Добирання пішки забирає більше часу, аніж проїзд маршруткою, однак це є непоганою й економнішою альтернативою заняттям у спортзалі* (з газ.).

ДОБИРА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДІБРА́ТИ, ДОБРА́ТИ,** доберу́, доберéш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати брати, збирати. — *Годі, братця* [братці], *.. нуте лишень чоловікові поможемо хліб добирати* (Панас Мирний); *Брала дівка воду, Брала, брала, вибирала, До... ой до дна й не добрала* (з народної пісні); // *розм.* Доїдати подану страву. *Добирайте кашу* (Сл. Гр.); — *Годуйтеся, люди добрі. Прошу добирати капусту* (Іван Ле); // *чого.* Брати додатково до взятого; доповнювати. *Метнулася* [Христина] *назад, добрала води, глитнула з сіней свіжого повітря* (Панас Мирний); *Вони йшли великою Сіврською землею, .. переночували в невеликому городці Олтаві, добрали там коням вівса й подалися далі* (І. Білик); // Завершувати набирання потрібної кількості чого-небудь. *Я глибоко переконаний, що з цим головним балом слід виходити зі школи. Не добирати на вступних екзаменах у вузі, а набирати його тут* (Г. Усач); — *Вона, брат, одного бала не добрала* (В. Кучер).

2. *перен., розм.* Доживати до певного віку. *Лукиря дивується: "Ну, я нехай молода вдова, не добрала ще й сорока... Йому ж уже шістдесят скоро, а він в одну душу тобі: давай сина"* (Микита Чернявський); — *Своєю смертю померла* [баба], *одного року до ста не добрала* (Є. Гуцало).

3. *кого, що.* Вибираючи, знаходити відповідне; підбирати. *Пішов я в писарі в громаду .. Пишу собі, з людьми братаюсь Та добрих хлопців добираю* (Т. Шевченко); *Русевич .. днював і ночував у цехах. А чого коштувало йому добрати досвідчені кадри, виховати їх, .. налагодити весь виробничий процес!* (Ю. Шовкопляс); *Шевченко дібрав з живої мови найкраще, найцінніше* (з наук. літ.); // Вибирати і компонувати за певним принципом, естетичними вимогами. — *Добирайте, серце, убрання, щоб доконечно приставало до лиця* (І. Нечуй-Левицький); — *Ти, співаючи, на струнах Маєш так перебирати: Ut-fa-lá-sol, fa-mi-ré-sol... Далі можеш сам добрати...* (Леся Українка); // Вишукувати все необхідне для якої-небудь мети. *Іван Огієнко пропонував добирати матеріали для наукового дослідження, записуючи інформацію на окремі картки* (з навч. літ.); *Юрій Юрійович детально розробив план уроку, добрав потрібну для теми літературу* (О. Донченко).

4. *без дод.* Розуміти, усвідомлювати що-небудь. *Хлопці .. перезирнулись, не добираючи, чого це раптом дівчина вирішила запрошувати до себе в гості?* (Ю. Смолич); *Приснився йому кущ сивих квітів, які .. звуть морозом, і якась жінка — хто саме, так і не дібрав, — з'явилася і зразу ж*

зникла (І. Сенченко); — *Ви, пане лейтенанте, очевидно, не добрали, де ви, власне, перебуваєте* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

(1) Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́: а) *(в чому і без дод.)* відчувати смак задоволення від їжі, питва. *В роті в його* [нього] *від випивки мов потерпло — німіло, він уже не добирався ніякого смаку ні в чому* (Панас Мирний); *Проценко мовчав, ковтаючи чай .. Він ніяк не доходив смаку* (Панас Мирний); *Він хоч і хильнув удвоє більше за двох, але тільки зараз оце починав смаку добирати* (Яків Баш); *Стіл був приготований на славу, та смаку дібрати він не зміг* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете); б) *(в чому, перен.)* поступово захоплюватися чим-небудь; виявляти інтерес, любов до чогось. *Любов Прохорівна добрала смаку в науковій праці свого Женічки* (Іван Ле); **(2) Добира́ти / добра́ти (дібра́ти) спо́собу** — вишукувати, знаходити спосіб вирішення, розв'язання чого-небудь; додумуватися до чогось. *Він думав, що покаялась, не знаючи, що вона добирає способу, як йому зілля дати* (Б. Грінченко); — *Ну що ж, — рішуче сказав старий, — будемо добирати способу, як нам усередину добутись* (М. Білкун); *Коли він добирав саме способу, як би його те вчинити* [познайомитися з Алатіель], *дізналися про се родичі пораненого* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Сидів він і почував, що його діло прогорає, а як його поправити — він не міг добрати способу* (С. Васильченко); *Злодюги дібрали способу знешкоджувати пса* (Б. Антоненко-Давидович).

◇ **(3) Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду́,** *рідко* **раху́би):** а) розібратися в чому-небудь. — *Так от .. тут я щось одразу не розібрала і тепер не доберу ладу!* — *одповіла Люба* (Олена Пчілка); *В хаті справили такий крик, що трудно було добрати діла, хто що говорив і до чого* (Грицько Григоренко); *Він був грамотій і міг добрати рахуби в тому, що відбувалось у церкві* (І. Микитенко); *Каламар .. думав про скрипку Петра Ясенови, про те, що більше важить і коштує, — плита чи скрипка. Тут довго не міг дібрати ладу* (І. Чендей); б) розв'язати що-небудь, знайти відповідь на якесь завдання. — *Оце тобі, Антоне, книжка, — сказав Василь Семенович, подаючи йому задачника. — Тут уся́ка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш* (С. Васильченко); **(4) Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́** *і т. ін.)* **<Добра́тися глу́зду>** *у чому і без дод., із запереч.* — збагнути що-небудь, додуматися до чогось, розібратися в чомусь. — *Не доберу я толку в твоїх речах, — каже Петро* (П. Куліш); *Певні були* [селяни], *що ті* [коноводи] *не втечуть.., але не могли добрати розуму, як їх узяти* (Б. Грінченко); *Він і зараз ніяк до розуму не добере — хто б таки його листа міг віднайти?* (А. Головко); *Вони* [статути] *написані ніби санскритом: скільки не розшифровую — ніяк не доберусь глузду* (О. Гончар); **Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця)** *див.* **підбира́ти.**

ДОБИРА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДІБРА́ТИСЯ, ДОБРА́ТИСЯ,** доберу́ся, добере́шся, *док.* 1. Пересуваючись певним способом, прибувати куди-небудь, до когось, чогось. *Ось уже добиралися* [десятники] *до половини гори, потомилися, стали перепочити* (Панас Мирний); *Бондаренко товарними поїздами добирався додому* (А. Головко); *Кармелюк дібрався в Нову Синяву пізньої осені* (В. Кучер); * Образно. *Нехай сей лист добирається до Вас, як сам хоче, а я не чекатиму четвертої адреси* (Леся Українка); // Намагатися потрапити куди-небудь, до когось, чогось. — *Степан знає, чого постить: хоче скоріше до Раю добратися! — Еге, так його й пустять* (М. Стельмах); // Проникати потай куди-небудь, до когось, чогось. *Тільки Тарасик підкрався до кошичка, а Івасик почув, що хтось ззаду до кошичка добирається, та й озирнувся* (М. Коцюбинський); — *Андрію, Андрію, підіймай хлопців. Хтось до стовпів наших добирається* (М. Трублаїні); // Натрапляти на що-небудь. *Заможний чоловік насипав на рядні Чимало Перлів просушити, Бо в скрині почали жовтіти. "Гляди! — озвався через тин Кум Северин, — Як доберуться Свині — потокмачать* [потовкмачать]" (Л. Глібов); [Т ь о т я С и м а:] *Матінко! А флакон же в кімнаті лишився, під подушкою. Ану, як хто добереться* (І. Кочерга); *Баба, йшовши на часок, Впхала в стіл запаси. А Кіндрат шукав книжок І добравсь... до "каси"* (С. Олійник).

2. Рухаючись у певному напрямі, досягати чого-небудь. *Ось уже довга тінь від очерету простяглася вподовж озера, добирається до бугорка, де грають хлопці* (Панас Мирний); *Щодня з лісів, з ярів прибувала вода, виходила з берегів, затоплювала луки, .. сади, добиралася до хлівів і хат* (А. Шиян); *Кров, насичена киснем, добирається до найдальших цяточок мозку, голова робиться свіжа* (Ю. Яновський); // Наближатися, доходити до якого-небудь часу, віку, до якоїсь суми, величини. — *Дивишся, нас уже сот до п'яти добирається, а церкви своєї немає* (Панас Мирний); *Щось гупало, немов у подушку, і промовляло: — Тридцять вісім! — Тридцять дев'ять!.. — Коли діло добиралося до півсотні, чортик перекрутився скільки разів у снігу, зареготався* (С. Васильченко); *В кінці 80-х років, коли ми вже добралися до 7-го класу гімназії, ми, як я вже сказала, пролізли і на ті співанки* (Л. Старицька-Черняхівська); // *безос. Уже було пізно, добиралося до півночі* (Панас Мирний); *Сонце вже стояло високо — добиралося до полудня* (В. Малик).

3. *до чого, розм.* Поступово, докладаючи зусиль, дізнаватися про що-небудь; дошукуватися до чогось. *Пан Тугаєвич почав говорити так учено і гарно, що всі спочатку дослухалися тільки до його дзвіночка-голосу, а потім лише потроху почали добиратися до надзвоненого* (М. Стельмах); *Нерч мусив розуміти його, добратися до того, що лежало між словами, що не договорювалося...* (Н. Рибак).

4. *до кого — чого, перен., розм.* Діставати можливість розправитися з кимось. — *Пан полковий писар щось до нас добирається і так і підгляда, щоб мокрим рядном на нас напасти* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Завзята дівка!.. Отака може і до вас, Шумейків, добратися, людей на це діло підбити, забрати млина* (А. Шиян); *На щастя, .. його не впізнали, а то б дісталось і старому Ратушнякові, і до Когута дібралися б* (І. Цюпа).

5. *розм.* Починати використовувати, вживати що-небудь. — *Доберімось лишень до її наливок та варенухи!* (І. Нечуй-Левицький).

Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* **добира́ти.**

◇ **(1) Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го)** — завдавати прикрощів, дуже дошкуляти кому-небудь. — *Куди, руда? — кричить Грицько на овечку, що одрізнилась від отари .. вхопити свіжої травиці та хоч крапельку проквасити душу од тієї страшенної пилюги, що до*

самих печінок добиралася, давила (Панас Мирний); *Нас проймав нестямний жаль І добиравсь аж до живого* (Панас Мирний); *Потім слова швидшають, грубішають .. і знову добрішають, щоб згодом .. добратись до печінок* (М. Стельмах); **(2) Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́):** а) *(чим і без дод.)* глибоко вражати, хвилювати, зворушувати, бентежити кого-небудь. *Вона чула, як той прикрий погляд пронизував її наскрізь, добирався до серця* (Панас Мирний); *Байда говорив з ним, мов старший брат, заглядав у вічі, добирався своїми теплими словами до самого серця* (Д. Бедзик); б) *(чийого, чиєї, кого)* певними зусиллями домагатися прихильності, довіри, відвертості, доброго ставлення, викликати увагу, інтерес. — *Образи образами, а церква церквою — лисицею добирався* [управитель] *до жіночого серця* (М. Стельмах); *Бачура відчув: до душі цієї людини добратися можна* (М. Чабанівський); *Отак пританцьовуючи і посміхаючись, проголошуючи тости і випиваючи без тостів, Лигун добрався до серця дівчини* (М. Чабанівський); **(3) Добира́тися до ро́зуму** — ставати розумним, розумнішим. *Як почала добиратись до розуму невеличка дитина — Ти* [музо] *її чарувала своїми чарівними казками* (Панас Мирний); **Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́** *і т. ін.)* **<Добра́тися глу́зду>** *див.* **добира́ти.**

ДОБИРА́ТИСЯ[2], а́ється, *недок.* Пас. до **добира́ти** 3. *У науковій роботі ретельно добирався матеріал, використовувалися пікетаж та шліфування, декоративне оформлення* (з наук. літ.); *Парадні сокири-молоти та булави виготовляли з особливою майстерністю, для них добиралися найцінніші кристалічні породи — порфірит, діорит, діабаз, нефрит* (з наук.-попул. літ.).

ДОБИРА́Ч, а́, *ч.* Той, хто добирає, сортує що-небудь. *Викладач комп'ютерних дисциплін, який здійснює підготовку операторів комп'ютерного набору, секретарів-референтів комп'ютерного офісу, добирачів інформаційно-довідкових матеріалів і т. ін., повинен постійно підвищувати професійний рівень* (з наук. літ.).

ДОБИРА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **добира́ч.** *Добирачка ювелірних виробів.*

ДОБИ́ТИ *див.* **добива́ти.**

ДОБИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доби́ти.** *Не добиті в кімнатах гранатами, очманілі солдати кидалися в коридор на свою погибель* (О. Гончар); *Ворог ще далеко не добитий, І, значить, треба ще його добить* (М. Бажан); // **доби́то,** *безос. пред. Йому перелічено, де і як, від яких ран хто сконав, кого добито, бо неспроможен був пересуватися* (П. Загребельний).

ДОБИ́ТИСЯ *див.* **добива́тися.**

ДОБИ́ТОК, тку, *ч., заст.* 1. Те саме, що **здобу́ток** 2. [Т р о х и м:] *Поле моє, поле, Прадідний добитку, Чому мені не мати Із тебе пожитку?* (М. Кропивницький); — *А ти Бога боявся, як-ис* [як] *ліз у комору? Та там увесь мій добиток* (В. Стефаник).

2. Грабування чого-небудь. *Гайдамаки приїхали з добитків* (Сл. Гр.).

ДО́БИЧ *див.* **доби́ча.**

ДОБИ́ЧА, ДО́БИЧ, і, *ж.* 1. *заст.* Те, що захоплено з боєм у ворога; здобич. — *Як послужить доля, то сього року буде велика добич. Отаман мене не скривдить* (Марко Вовчок); *Та без серця і без жалю, Без сльози гіркої Поспішає розбіяка До добичі свої* [своєї] (С. Руданський); *Був* [султан] *не так занепокоєний, як роздратований тим, що висмикнулася йому з рук добича, на яку щойно мав упасти його п'ястук* (О. Назарук); * Образно. *Не труд кістки проїв, а ржа: Я був добичею тюрми, Кайдани ніс, дізнався тьми* (П. Грабовський).

2. *заст.* Те саме, що **здо́бич** 2. *За .. чверть години він устиг звалити, мабуть, з десяток качок, і я, щоб він не перевершив кількісно моєї добичі, взявся до діла* (Олесь Досвітній); *Шумливий базар — місце спродажу рибалками добичі моря й овочівниками плодів землі* (Ю. Смолич).

3. *рідко.* Те, що видобуто з надр землі; видобуток. *Всю ніч його тривожили телефонні дзвінки: зі всіх шахт поступали відомості про добич* (М. Хвильовий); *У нас на шахті дивляться не на вареники, а на добичу... На вугольок* [вугіллячко], *зрозуміло?* (Ю. Яновський).

ДОБИ́ЧНИК, а, *ч., заст.* Розбійник, грабіжник. *Козаки вистежували татарських добичників, що ходили на Україну по людей, перепиняли їм шлях, побивали їх і не давали змоги забирати людей у неволю* (А. Кащенко); *Від непам'ятних часів пересувалися по степах .. завойовники, племена, орди й ватаги добичників, яких навіть з імені не знає історія* (О. Назарук); [Ф а у с т:] *Женіть же звідси Менелая, Зіпхніть у море знов мерщій! Хай там добичником блукає, Як до душі йому розбій* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ДОБИ́ЧНИЦТВО, а, *с., заст.* Захоплення чийогось майна; грабіж. — *Боронь Боже красти; у німців за добичництво одразу розстріл* (М. Стельмах); *Разом із уходництвом козаки все більше займалися добичництвом, нападаючи на татар та захоплюючи їхні багатства* (із журн.).

ДОБИ́ЧНИЦЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **доби́чник.** *Нема в світі біднішого бідняка: тільки й того, що платню свою мізерну, жолд свій нещасний побирає .. або потягне щось добичницьким робом* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); // Який здійснюється з метою розбою. *Напад польського війська на Ямпіль — пограничний пункт зборівської лінії і граничне місто з Волощиною, виглядає на цілком добичницький наїзд перед походом* (М. Грушевський).

ДОБІГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добіга́ти.** *Відтоді це стає ще однією моєю кармою — добігання до потяга в останню хвилину, застрибування на підніжку, яка втікає* (Ю. Андрухович); *Порушилася структура стоку внаслідок збільшення об'ємів поверхневого стоку та істотного скорочення терміну добігання води до русел річок* (з наук. літ.).

ДОБІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОБІ́ГТИ,** біжу́, біжи́ш, *док.* 1. Бігом досягати якого-небудь місця; прибігати. *Добігає* [Гриць] *до села Та прямісінько до хати, Де Марусенька жила* (Я. Щоголів); *Добігаємо до вулички, нею йдемо ліворуч* (Ю. Яновський); *Карпо добіг до води та й спинився* (І. Нечуй-Левицький); *До вітряка до першого саме добігла* [Зінька] (А. Головко); // *перен.* Швидко рухаючись, поширюючись, досягати чого-небудь (про хвилі, звуки і т. ін.). *До ніг* [Христі] *легенька хвиля добігає, лоскоче своїм холодочком її у пальці* (Панас Мирний); *Лютує Дніпр. До моря добігти б поскоріш, Бо там йому і воля; І оддихнуть миліш* (П. Грабовський); *Вагон стишив розгін, але до Тереня добіг швидко, треба було негайно гальмувати* (О. Донченко).

2. *перен.* Наближатися до певної межі (початку, кінця і т. ін.). *Перелякався Арон до краю. Він сам уже в душі почав сумніватися — може, й справді погинув Мойсей? От уже скоро півтора місяця добігає, як він пішов* (Г. Хоткевич); *Зимова*

днина добігала полудня (Б. Лепкий); *Мені добігає двадцять четвертий рік, а моє волосся вже посріблене сивиною* (Мирослав Ірчан).

3. *тільки док., діал.* Підхопити (хворобу). *Мабуть, чи не сухоти добігла* (Ганна Барвінок).

(1) Добіга́ти / добі́гти [до] кінця́ — доходити до кінця; закінчуватися. *Осінь до кінця вже стала добігать* (І. Франко); *І, певно, в багатьох людей теж добігали до кінця дні перебування коло моря* (П. Загребельний); *Вони грали неуважно, бо водночас дивилися матч, який добігав кінця при нульовому рахунку* (Ю. Мушкетик); *Коли відправа добігла кінця, .. король Андрій, а з ним і вся його рада спрямувалися ід княгині* (К. Гриневичева).

ДОБІ́ГАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Бігаючи, втікаючи, зазнати неприємностей, лиха. [Гільзе:] *От добігаєшся, що знов тебе ота хвороба схопить* (Леся Українка); — *Спіймали Чорного... Добігався, — вимовив він. — На цей раз не вирвався* (І. Микитенко); — *Та й у тебе, Чубенко, тиф, .. добігався на свою голову* (Ю. Яновський).

ДОБІ́ГТИ *див.* **добіга́ти.**

ДОБІ́ЛА, *присл.* 1. До білого кольору. *Над усім стовбичив у прекумедній поставі добіла виварений .. кістяк* (О. Ільченко).

2. До білого жару. *Закипілі сльози стояли йому в серці каменем. І той камінь був розпечений, як залізо в батьківському горні, добіла* (І. Багряний); *Розпекли добіла дріт — Очі вмив гарячий піт...* (А. Малишко).

ДОБІ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **добіли́ти.** *Стіна чільна уже добілена вся, на вітрі й сонці просихає* (з газ.).

ДОБІЛИ́ТИ *див.* **добілювати.**

ДОБІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *рідко* **ДОБІЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОБІЛИ́ТИ,** білю́, біли́ш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати білити що-небудь. *Галька добілювала причілкову стіну* (В. Дрозд); — *Та якраз і добілила. — Марта кинула щітку у відро, схилилась над цеберкою і сполоснула руки* (І. Нижник).

ДОБІ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *рідко* **ДОБІЛЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.* 1. Закінчувати білитися. *Садок вже безлистий, а не пустий, добіляються полотна, розстелені по землі* (Марко Вовчок).

2. Пас. до **добілювати, добіля́ти.** *Подвір'я було вигребене, виметене ще до обіду, а от хата добілювалася вже пізно ввечері* (із журн.).

ДОБІЛЯ́ТИ *див.* **добілювати.**

ДОБІЛЯ́ТИСЯ *див.* **добілюватися.**

ДО́БІР, до́бору, *ч.* Дія за знач. **добира́ти** 3. — *Ви розумієте, пане міністре, що треба провадити добір жеребців та маток, щоб виробити добру кавалерійську породу для нашої великої рівнини* (Ю. Яновський); *При доборі того чи іншого слова ми .. завжди повинні зважати на емоційне та образне забарвлення слова* (М. Рильський); — *Цей юнак успішно витримав екзамен, який Ваша мудрість призначила для добору майбутніх академіків* (М. Руденко).

△ **Приро́дний відбір (до́бір)** *див.* **відбір; Шту́чний відбір (до́бір)** *див.* **відбір.**

ДОБІ́РКА, и, *ж.* Ряд дописів, кореспонденцій і т. ін. на одну тему, поданих під одним заголовком. *Обіцяв* [редактор] *надрукувати статтю.., добірку віршів і навіть підвищити плату* (М. Сиротюк); *В районній газеті надрукували добірку — виступи бригадирів* (П. Автомонов); *Мені дзвонили з "Вітчизни". Ошелешили. Я ж віднесла їм добірку віршів без жодних надій* (І. Жиленко); // Те саме, що **збірка** 1. — *У своїй добірці я маю її* [співанку] *в двох відмінних варіантах* (І. Волошин); *Сьогодні потелефонував Енко Енкович, запрошуючи підготувати добірку віршів для чергової антології* (С. Процюк).

ДОБІ́РНИЙ, а, е. 1. Відібраний серед інших як найкращий. *У неділю рано-пораненьку Да збирав женці Коваленко. Ізбирав женці да всі молодії, Хлопці, дівчата все добірнії!* (з думи); *Виходило так, що складається він* [полк] *всуціль з виняткових людей, з добірних героїв-богатирів* (О. Гончар); // Першосортний, відмінний. *На столі стояли печені на маслі бублики, сухарці, варення і повний підніс* [піднос] *великих, дорідних та добірних червонобоких груш* (І. Нечуй-Левицький); *На добірному зерні пшениці полова навіть обов'язкова* (Остап Вишня).

2. Який відповідає високим вимогам; вишуканий. *Ядзя післала кілька мистецьких і дорогих зразків своєї праці. Добірний смак і викінчення .. звертали загальну увагу* (Н. Кобринська); *Він чудово розумів різницю між появою людини в потертій сорочці й у добірному піджаку* (В. Підмогильний); *Добірне все було, як у велике свято, Що навіть декому здавалось забагато Пишноти для села* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

3. Великого розміру; великий. *По даху барабанив дощ.., і його добірні обважнілі краплини струмилися по посинілих вікнах вагона* (Н. Рибак); *Під кожним кущем вродило мало не піввідра добірних картоплин* (А. Шиян); — *Вилягло! Усе вилягло! — з болем вигукнула Василина і для чогось почала вигрібати з поля на дорогу добірні градини* (М. Стельмах).

4. *розм.* Непристойний, нецензурний. *На голову Василя сиплеться добірна лайка* (Я. Галан); *Голомозий розвернув візок і поштовхав його до бокових дверей, .. розганяючи натовп грізними наказами дати дорогу та пломбуючи волохате вухо нещасного добірним матом* (Г. Тарасюк).

ДОБІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **добірний** 2. [Префект:] *Добірності такої, як Горацій, грек не досяг ніколи* (Леся Українка); *"Я люблю вино, щоб воно смакувало. Я хочу відчути втішну його добірність, коли я його питиму!"* (В. Домонтович).

ДОБІ́РНО. Присл. до **добірний** 2. *Вона* [зірка] *ясніла трепетно, вишивана добірно* (А. Малишко).

ДОБІ́РОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **добірка.** *Василь не назвав імені поетеси, та я здогадався. Коли гортав у редакції зшиток газет, в око впала добірочка віршів* (з мемуарної літ.); *У книжечці "Наша киця — трудівниця" є й добірочка дотепних загадочок* (з газ.).

ДОБЛАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., кого і без прям. дод., рідко.* Благаючи, випросити що-небудь; ублагати. *Благав Бога, щоб дівчину... Хоч село побачить. Не доблагав... Поховали, Ніхто й не заплаче!* (Т. Шевченко).

ДО́БЛЕСНИЙ, а, е, *уроч.* Відомий своїми подвигами; відважний, мужній. — *Хто ж не чув про подвиги доблесного воїна Сафарбея!* (В. Малик); — *Мабуть, доведеться подумати про справжню жону для такого доблесного чоловіка, як ти, мій Ібрагіме, — сказав султан* (П. Загребельний); // Сповнений доблесті. — *Оголосити подяку товаришеві Ковтуну за його доблесний вчинок* (М. Шеремет); — *Я й хочу розповісти вам про доблесні й благородні діяння двох громадян* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); // Готовий подолати будь-які труднощі; самовідданий. *Дід Данило для*

мене — жива історія: свого часу він відбув три роки Біломорканалу і не тільки повернувся живим, а й приніс у село нагороду за доблесну працю (В. Дрозд); *Ні ордена, ні медалі моїй тітці за доблесний труд не дали* (Г. Тарасюк).

ДО́БЛЕСНО, *присл., уроч.* З великою відвагою, самовідданістю. — *Ми уважно вивчили Ваш лист і сповнилися повагою до Ваших здібностей і до Вашої мужности, за яку Ви так доблесно змагаєтесь* (П. Загребельний); *Він кинувся у благороднім гніві На кривдника свого. Так доблесно й твере-зо він поводивсь, І так він серце в грудях упокорив, Немов не бився з ворогом, а спорив* (В. Мисик, пер. з тв. В. Шекспіра).

ДО́БЛЕСТЬ, і, *ж., уроч.* Відвага, мужність, геройство. — *Високоповажний Агасихан, ми багато чули про твої військові доблесті і добре знаємо, який ти сміливий у бою, далекозорий у державних справах* (Б. Левін); *Знову йшли далі лицарі, лишивши десь на рівнині чи в кам'янистій долині високу могилу над впокоєним товаришем, як пам'ятку його вірності й доблесті* (О. Бердник); // Самовідданість у праці, в якій-небудь діяльності. *Він не змагався в силі й спритності ні на стрільбищах, ні на боксерських рингах. Він змагався там, де доблестю праці здобували собі славу* (О. Довженко); *Гірник працює в глибині подоланих шарів, і слава йде по стороні про доблесть шахтарів* (М. Упеник).

ДОБЛУКА́ТИ, áю, áєш, *док.* Блукаючи, прийти, приїхати куди-небудь. *Ходила* [Левантина] *тоді знову з вулиці на вулицю, аби якось доблукати до світу* (Б. Грінченко); *Вона доблукала до озера, сіла в дубах, і її дівоча душа, сп'яніла від духу полів, від виплеску хвиль, ніби примовкла в якомусь чеканні* (Б. Харчук).

ДОБЛУКА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* Довго блукаючи, діждатися чого-небудь або зазнати чогось небажаного. *Допізна блукаючи по Веселій, студент доблукався-таки, доки один з юшкоїдів, похитуючись, вичалапав з Ягорового двору* (О. Гончар); *Ми доблукалися до того, що вже не могли знайти дорогу назад* (з газ.).

ДОБОВИ́Й, á, é. 1. Стос. до доби (у 1 знач.). *Завдяки добовому обертанню Землі й можливості зміщувати опромінювач більша частина небесної сфери доступна для спостережень* (з навч. літ.); // Який відбувається, діє протягом доби, за добу. *Після добового наряду по гарнізону наш окремий взвод .. повернувся з міста* (І. Багмут); *Дарлінг і так зазнавав страшних збитків, і кожен навіть добовий страйк боляче бив його по кишені* (М. Білкун); // Розрахований, потрібний на одну добу. *Добова норма білків для дорослої людини становить від 110 до 160 г* (з наук.-попул. літ.); *Досить спожити 100 г опеньків, щоб цілком задовольнити добову потребу організму в цинку та міді* (з навч. літ.); // Одержуваний за добу. *Високий добовий видобуток вугілля можливий лише за сприятливих гірничо-геологічних умов* (із журн.); *Добова плата за номер у готелі; Добовий удій молока;* // Який живе, існує одну добу. *Добове курча.*

2. *у знач. ім.* **добові,** ви́х, *мн.* Сума, яку виплачують кому-небудь за кожну добу перебування у відрядженні. *Живуть вони так місяці, а не дні! Зарплата іде, Добові, Роз'їзні...* (С. Олійник); *Півроку навчання, а тоді — практика на провідних фірмах. Житло, харчі — все оплачено, ще й добові видають* (В. Діброва).

△ **Небе́сна (добова́) парале́ль** *див.* **парале́ль.**

ДОБОРО́ТИСЯ, борю́ся, бо́решся, *док.* 1. Закінчити боротися, завершити боротьбу. *Навряд чи можна позаздрити тим, хто робив, та не доробив, боровся, та не доборовся* (з газ.).

2. *до чого.* Боротьбою за що-небудь дійти до якихось неприємних наслідків. *Доборолась Україна До самого краю. Гірше ляха свої діти Її розпинають* (Т. Шевченко); [Рі ч а р д:] *Нема у тьмі ні впину, ні дороги, нема й мети... До краю доборовся* (Леся Українка); — *От до чого ми доборолися, панове товариство! Ще рік-два і втратимо все те, що такими зусиллями добули* (Б. Лепкий).

3. Те саме, що **доби́тися** 1. *Він відчував уже ту хвилю, коли прийдеться йому .. зрезигнувати з науки, наукової праці, не доборовшися на цьому полі ні до якого успіху* (А. Крушельницький).

ДО́БРА, и, *ж.* Грошова одиниця африканської країни Сан-Томе і Принсіпі; дорівнює 100 сентимо. *Добру на островах у Гвінейській затоці було запроваджено 1977 року замість ескудо, успадкованого від Португалії* (з наук.-попул. літ.).

ДО́БРАНИЙ *див.* **ді́браний.**

ДОБРА́НІЧ, *виг.* Уживається як побажання приємного сну, доброго відпочинку вночі. — *Ну, добраніч, моя дитино! Ти, певне, дуже втомилась?* (Леся Українка); *Вони прощаються коротко: — Добраніч! — Добраніч!* (В. Собко); — *Гаразд, Максиме Йвановичу... — А тепер спочивайте. Добраніч...* (О. Бердник); — *Мене вже добренько хилить на сон. Маріка підійшла до нього й поцілувала в щоку. — Тоді добраніч* (О. Авраменко).

Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* **віддава́ти.**

◇ **(1) На добра́ніч! <До́брої но́чі!>** <*рідше* **До́бра ніч!**> — традиційне взаємне дружнє вітання перед настанням ночі, побажання перед сном приємного нічного відпочинку. *"Нехай буде по-вашому, матусю!.. а тепер: добра ніч! спать хочеться"* (О. Кониський); — *На добраніч! — Прощай. Добраніч!* (Панас Мирний); *Добра ніч натомленим усім!* (Б. Грінченко); *Побажай мені доброї ночі* (М. Коцюбинський); [К і н д р а т:] *Що ж, ніби час спати. На добраніч* (О. Корнійчук).

ДОБРА́ТИ *див.* **добира́ти.**

ДОБРА́ТИСЯ *див.* **добира́тися**[1].

ДО́БРЕ. 1. Присл. до **до́брий;** протилежне п о г а н о. *Мічурін вийшов на середину кімнати, його оточили, й він знову почував себе добре* (О. Довженко); — *Твоїй Асі він сказав, що їм потрібні лікарі і що вони добре платять* (В. Шкляр).

2. *присл., розм.* Дуже, вельми. *Любка першої ночі таки добре боялась* (І. Нечуй-Левицький); — *І сам я добре злякався, коли Магава бухнув стрілою просто в стіну, над моєю головою...* (В. Близнець); // Зовсім, остаточно. *В той час уже добре смеркалося* (Панас Мирний); *Вони не поспішали, і коли дійшли до ставків, вже добре розвиднілось* (І. Багмут).

3. *у знач. пред.* Про успішний хід справ, сприятливе оточення. — *А тут же вам добре?* (Марко Вовчок); — *Є хороше прислів'я: в гостях добре, а дома краще* (Ю. Мокрієв); — *Я певен, що все буде добре: дивись, народ у нас, як на підбір* (О. Гончар); // *у знач. пред., із спол.* щ о, к о л и *і т. ін.* Дуже вдало, до речі. — *Чи вже людям не можна жити правдою?.. А як би добре було, коли б усі жили по ній!* (Панас Мирний); *Палагна прибігла додому лиха. Добре, що хоч Іван нічого не бачив* (М. Коцюбинський).

4. *у знач. стверджж. част.* Уживається на означення згоди; гаразд. *Та добре, розкажу про них, хоч то вони й не дуже варті* (Леся Українка); — *Коли будеш, Євгене, уже старим, .. згадай оцей край, оцей струмок... — Добре...* (О. Гончар); — *А може, й не все, мамо, у тому сні на зле? Ви у соннику прочитайте. — Добре, Лесю, потім прочитаю* (І. Нижник).

5. *у знач. ім., невідм.* Позитивна оцінка успішності за п'ятибальною системою; четвірка. *Вони пнулися з усіх сил, щоб з рідної мови мати, якщо не "відмінно", то принаймні "добре"* (Б. Антоненко-Давидович).

◇ **Відва́жити со́лі [до́бре]** *див.* **відва́жувати; Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)>** *див.* **іти́; [Тільки] по смерть [до́бре] посила́ти** *див.* **посила́ти.**

ДОБРЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Дуже добрий. — *А й земля ж тут добренна! — чорнозем, аж масний* (А. Головко); *Дай, думаю, пошию штани шкіряні .. Добренні вийшли, на завидки всім* (О. Гончар); *Угаров зразу ж повеселів, на радощах видобув із кишені добренну жменю тютюну* (Б. Левін); *Вода достоту мов цілюща, холодна, аж зуби ломить, та добренна, випив — наче на світ народився* (О. Забужко).

ДОБРЕ́ННО, *розм.* Присл. до **добре́нний.** — *Та ви добренно пишете! — здивувався становий* (Панас Мирний); *Тітка за льотчиком заміжем була і жила добренно* (В. Дрозд).

ДО́БРЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Пестл. до **до́брий.** [Гість:] *Чого душечка ваша хоче, те й беріть!..* [Дівчата:] *Ой, який добренький* (М. Куліш); *Вона взялася обома руками за курча, так само вчинили і її сестри, і від ніжних соковитих тулубців було відірвано .. по добренькому кавалку* (Валерій Шевчук); *І того, було, не їсть, і того не хоче. Все бажалось їй ласенького та добренького* (І. Нечуй-Левицький).

ДО́БРЕ́НЬКО, *розм.* 1. Присл. до **до́бре́нький.** — *Живе він собі добренько, хоч і не в достатках* (І. Нечуй-Левицький); *Давно-давно мовляють люди: Що добренько роби, то добре й буде* (Л. Глібов); *Одного разу, коли Денис ішов на роботу, добренько-таки припізнившись, його перестрів Оксен* (Григорій Тютюнник).

2. *у знач. стверджж. част.* Пестл. до **до́бре** 4. — *Ну, добренько, не переживай і не впадай у відчай* (І. Росоховатський); — *Все, Юрію Сергійовичу. — Добренько-с... Давайте щоденник* (А. Дімаров).

ДОБРЕ́СЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Пестл. до **до́бре́нький.** *Щоб зуби не боліли, треба щось пожувати, дивлячись на світило, і проказати: "Місяць яснесенький, братик добресенький. Хай мені зубки не болять, а тебе вовки не з'їдять"* (з газ.); *На горищі у великій скрині .. є одна мамина стара сукня з добресеньким передом з гіпюру* (Ірина Вільде).

ДОБРЕ́СЕНЬКО, *розм.* Присл. до **добре́сенький.** *Я дуже люблю добресенько поїсти* (з газ.).

ДОБРЕСТИ́, еду́, еде́ш; *мин. ч.* добрі́в, добрела́, ло́; *док.* Повільно, переборюючи втому, слабість, дійти до кого-, чого-небудь, до якого-небудь місця, предмета. *Василина насилу добрела до других дверей* (І. Нечуй-Левицький); *Знесилено добрів* [професор] *до однієї з лав на набережній і, важко дихаючи, сів* (В. Собко); *Ярослава була втомлена до краю, здавалось, тільки добреде до школи, впаде й засне одразу як убита* (О. Гончар); // Не поспішаючи, повільно йдучи, прийти куди-небудь. — *Не налягай так на ноги! Аби надвечір до міста добрести* (Панас Мирний); *І я пішов, я виїхав, я згоден був до Парижа пішки добрести* (Ю. Мушкетик); *До свого будинку він добрів перед самісіньким світанком* (О. Чорногуз).

ДОБРЕХА́ТИ *див.* **добрі́хувати.**

ДОБРЕХА́ТИСЯ *див.* **добрі́хуватися.**

ДОБРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОБРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., кого, що.* Закінчувати брити кого-, що-небудь. *Жуючи бутерброд та добриваючи щетину, збираюся поспіхом на роботу* (із журн.).

ДОБРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОБРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* Закінчувати бритися. *Не змігши нормально побритися електробритвою, я пішов добриватися звичайним станком* (із журн.); *Тільки-но я добрився, як хтось постукав у двері* (з газ.).

ДОБРИ́ВЕЧІР, *виг.* Уживається як привітання ввечері; добрий вечір. — *Ой, гиля, гиля, Гусоньки, на став!.. Добривечір, дівчино, Бо я ще не спав!* (з народної пісні); [Мати:] *Добривечір, дітки! Що сидите так поночі?* (Леся Українка); — *Добривечір, сусідонько! — вклонилася смиренно баба* (Я. Качура).

Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* **віддава́ти.**

◇ **(1) Добри́вечір [вам] у ха́ту** — усталена форма вітання, яку вживають, заходячи до хати ввечері. *Тут саме ввійшли* [братчики] *в хату .. — Добривечір у хату, — привітали всі москалиху, що стояла посеред хати з ключами в руках* (Панас Мирний); [Горпина:] *Добривечір вам у вашу хату!* (І. Нечуй-Левицький); *Трохи згодом заглянув Йосип, Варчин батько. — Добривечір вам у хату, — привітався. — А чи тут мої?* (М. Олійник).

ДО́БРИВО, а, *с.* Речовина органічного (біологічного) і неорганічного (мінерального) походження або бактерії, які вносять у ґрунт, щоб поліпшити живлення рослин і цим самим підвищити їх урожайність. *Проби ґрунту (за десять років!) Осадчий зберігає так, як лікарі зберігають аналізи крові. Він точно знає, коли і яких добрив земля не отримувала* (М. Руденко); *На чистому піску навіть кавун не росте. А якщо йому дати добриво під корінець, .. він дуже швидко й надійно вхопиться за ґрунт* (М. Циба).

△ **(1) Бо́рні до́брива (мікродо́брива)** — мінеральні добрива, у складі яких є мікроелемент бор. *У разі дефіциту бору в ґрунті застосовують борні мікродобрива, що підвищують урожай, поліпшують якість продукції і запобігають низці захворювань рослин* (з навч. літ.); *Застосування борних добрив дає значне збільшення врожаю цукрових буряків, льону, тютюну* (з газ.); **(2) Зеле́не до́бриво** — свіжа рослинна маса, яку заорюють у ґрунт для підвищення його родючості. *Досвід показує, що використання люпину як зеленого добрива підвищує врожайність зернових* (з газ.); **(3) Мі́дні до́брива (мікродо́брива)** — удобрювальні речовини, що містять мідь. *Мідні мікродобрива вносять лише там, де ґрунт не заливається весняними водами і глибина торфового шару досягає одного метра* (з наук.-попул. літ.); **(4) Мінера́льні до́брива** — неорганічні сполуки, що містять необхідні для рослин елементи живлення. *Мінеральні добрива широко застосовують у сільському господарстві* (з наук.-попул. літ.); *Напровесні, як тільки зійшов сніг, підживили сходи кінським гноєм. Сьогодні мали іще підсіяти мінеральні добрива* (М. Стельмах); **(5) Органі́чні до́брива** — добрива рослинного або тваринного походження. *Для різкого підвищення родючості бідних поліських ґрунтів необхідно багато органічних і мінеральних добрив* (з наук. літ.); **(6) Рядко́ве́ до́бриво** — добриво, яке загортають у рядок під

час сівби або садіння. *Вивчення впливу невеликих доз рядкового добрива на врожайність соняшнику дало позитивні результати* (з наук. літ.); **(7) Ци́нкові до́брива (мікродо́брива)** — хімічні сполуки як один із видів мікродобрив, що містять цинк. *Цинкові добрива застосовують у вигляді сульфату цинку* (з наук.-попул. літ.); *Цинкові добрива підвищують сухо-, жаро- й холодостійкість рослин* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРИ́ДЕНЬ, *виг.* Уживається як привітання вдень; добрий день. — *Добридень, дядьку, — привітався Шахай* (Ю. Яновський); — *Добридень! — сказав капітан. — Поставив чемодан. Олена не одразу навіть і впізнала його* (А. Головко); — *Добридень, дівчино! — закричав Петро. — День добрий! — відповіла дівчина* (С. Тельнюк).

Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* **віддава́ти.**

ДОБРИ́ЗКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОБРИ́ЗНУТИ,** ну, неш, *док.* Бризками досягати до якого-небудь місця, предмета і т. ін. *Нагорі вітер аж свистить, зірваною з хвиль водяною порошею добризкує нам до самих облич* (О. Гончар).

ДОБРИ́ЗНУТИ *див.* **добри́зкувати.**

ДО́БРИЙ, а, е. 1. Який доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей; доброзичливий; протилежне л и х и й, п о г а н и й. — *Кавун — чоловік добрий, та зате Кавуниха дуже лиха* (І. Нечуй-Левицький); *Мій дід був добрий між людьми* (В. Сосюра); // *до кого і без дод.* Привітний, лагідний у взаєминах. — *Кожна дівка, поки не вийшла заміж, то й добра* (Панас Мирний); [Х в о р а:] *Я матері і батькові корилась, Вони ж були до мене завжди добрі* (Леся Українка); *Був він схожий в цей час не на грізного запорізького отамана, а на доброго лагідного дядька* (О. Довженко); // *у знач. ім.* **до́брий,** рого, *ч.* Той, хто доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей. *В Кармелевім селі пройшла чутка, що се їх Кармель отаманує в Чорнім лісі, — пройшла чутка і зрушила старого й малого, доброго й лихого* (Марко Вовчок); // Який виражає доброту, щирість; сповнений ласки, приязні (про голос, посмішку, обличчя і т. ін.). *Лице його освітила добра усмішка, і тепло спалахнули очі* (М. Коцюбинський); — *Хлопче мій! — голос актрисин був .. ніжний і добрий* (Леся Українка); *Його широке вилицювате обличчя було безмежно добрим* (О. Гончар); // Уживається як постійний епітет до сл. л ю д и, х л о п ц і і т. ін. (найчастіше у складі звертання). *Скажу я, люди добрі, й вам: — Не плюй в колодязь: пригодиться Води напиться* (Л. Глібов); — *Збереш ватагу добрих хлопців, а дівчата пристануть, то й дівчат* (І. Муратов); — *А ти нічого, жінко добра, не знаєш, не догадуєшся? — допитується мати* (М. Стельмах).

2. Якому властива взаємна прихильність, симпатія; близький. *І стали вони .. добрими сусідами* (Панас Мирний); *Вони потисли руки, ще й обнялись на радощах, мов добрі друзі* (Василь Шевчук).

3. Який приносить добро, задоволення, радість і т. ін. *По обличчю пізнавала* [Христя], *чи добру звістку мати принесла за ту землю, чи лиху* (Панас Мирний); *Се ж, певне, добрий знак, коли хворий тямить, що його розум не в порядку?* (Леся Українка); *Йому хочеться сказати старовірам щось радісне, приємне, несподіване. Він почуває себе добрим вісником* (О. Довженко); *Усе віщувало добру днину* (С. Скляренко); // Корисний, потрібний, в основі якого лежить бажання добра кому-небудь. *Треба слухати доброї ради* (М. Коцюбинський); // У якому виражається прихильність, співчуття, доброзичливе, шанобливе ставлення, повага до людей. [П е т р о:] *Не добудете ви ні щирої ласки, ні доброго привіту; не купите ви любові рідної дитини!* (Панас Мирний); *За в'язнем в'язень одстраждає, Але настане легший час, — І добрим словом спогадає Потомок вільний мертвих нас!* (П. Грабовський); // Який подобається, схвалюється; вартий наслідування. — *На загал добрий приклад верхів робить чуда у народів. Народ все дивиться на свої верхи* (О. Назарук); *Мати підносила гостям горілку. За добрим українським звичаєм, гості відмовлялися, а мати ласкаво припрошувала* (О. Довженко); // Який свідчить про безтурботний, веселий стан людини. *Ваше щастя, що маєте веселу вдачу, добрий гумор* (М. Коцюбинський); *"Брати-слов'яни" .. стало загальновживаним звертанням бійців між собою, коли вони були в доброму настрої* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **до́бре,** рого, *с.* Те саме, що **добро́** 1. *Добре довго пам'ятається, а зле ще довше* (Номис); — *У світі завжди більше лихого, ніж доброго, — казала вона мені* (Панас Мирний).

4. Який має належні знання й навички для виконання чого-небудь; досвідчений. *Добрий курець має люльку й тютюнець* (Номис); *Він був добрий стельмах, робив панам і селянам вози, борони, плуги та рала* (І. Нечуй-Левицький); *Василь був добрим майстром* (В. Кучер); // Який має повагу, шану. *Всі мали його* [мідника] *за чесного чоловіка та доброго робітника* (М. Коцюбинський); // Розумно вихований, увічливий, працьовитий. *Доброму сину не збирай, а ледачому не оставляй* (Номис); *Подумав* [дід] *про Остапа, про повсякчасну незлагоду... та й махнув рукою. — Що Бог дасть!.. Зінько й Гаїнка добрі діти...* (Б. Грінченко).

5. Який має позитивні якості або властивості, що відповідають поставленим вимогам, задовольняють їх (про предмети, тварини, рослини і т. ін.). *Жупан на ньому добрий, рукава з вильотами* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Жито було справді добре: колоски товсті, довгі* (Панас Мирний); *До шелюгів дорога була добра, піщана* (А. Головко); *Я навіть переконаний, що Зірка несла його рівно і легко, бо добрий кінь завжди відчуває свого вершника* (В. Шкляр); // Вигідний, зручний для роботи, влаштування яких-небудь справ, заробітку. — *А добуду року, то, може, дасть мені Господь, що добре місце натраплю собі* (Марко Вовчок); *Плавні були добрим місцем до схованки краденого* (М. Коцюбинський); *Сини багатіїв училися й мали добрі посади, хто у Львові, хто в Луцьку чи Тернополі* (М. Малиновська).

6. Значний щодо розміру, обсягу, кількості і т. ін. — *Як ти його заробиш більш? — сказав Трохим. — Адже і тут плата добра* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Кульгавий стрибнув, і в його зубах лишився добрий клапоть Куксиної штанини* (О. Донченко); [Г о л о с Р о м а н ю к а:] *Піди в льох і принеси добрий глек квасу...* (О. Корнійчук); // Кращий від звичайного; багатий, великий, високий. — *А добрий урожай буде сього року. Так усе вибуяло... Змилостивився Бог* (І. Нижник); // Який повністю забезпечує потребу в чому-небудь. *Гуляє вітер по полях, Несе дощі ласкаві й добрі* (М. Рильський); // Помітно виражений, гострий (про апетит, зір, слух і т. ін.). *У нього був і голос гарний, і слух добрий, тільки він тут не співав ніколи* (Б. Лепкий); *Сьогодні Ремо мав добрий апетит* (Олесь Досвітній); // Дуже розвинений. [П а р в у с:] *Добре, хто має добру пам'ять!* (Леся Українка); // Значний щодо ступеня вияву, сили. — *Даймо йому доброї прочуханки, щоб пам'ятав до нових віників, — загу-*

кали бурлаки (І. Нечуй-Левицький); *Якщо навіть доброго потиличника відважить, і то не біда — йому все можна* (М. Руденко).

7. Гідний шани, похвали; незаплямований. *В пошані, у добрій славі Бардадим на весь район* (І. Гончаренко); *Тит не потребує мого виправдання, його добре ім'я відоме всім* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

8. Те саме, що **смачни́й.** — *Були в мене в торбинці і два калачі пшеничні плетені, і пляшка вина доброго* (Ю. Федькович); *Вона давнім досвідом добре дізналась, в кого готується добрий борщ, а в кого найсмачніша печеня* (І. Нечуй-Левицький); *Замішуючи тісто, вона додала в нього доброї сметани, розбила півдесятка яєць* (В. Минко).

9. *розм.* Уживається для підкреслення важливості, значності кількісного визначення міри часу, простору. *До міста нам лишалось ще добрих півста кілометрів* (Ю. Смолич); *Важко йому — за плечима добрих п'ять десятків літ* (М. Чабанівський); *Кузьмичеві здавалося, що сотник не буде ні спати, ні їсти на протязі* [протягом] *доброго тижня* (М. Руденко).

Бюро́ (буди́нок) [до́брих] по́слуг *див.* **бюро́; Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́)** *див.* **вихо́дити; До́бра (бі́льша) полови́на** *див.* **полови́на; До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)>** *див.* **спра́ва[1]; До́бре нами́сто** *див.* **нами́сто; (1) До́брий се́рцем** — добрий, доброзичливий, чуйний, щирий. — *Дітей вона добре гляділа й жалувала. Видко, що вона серцем добра* (І. Нечуй-Левицький); *Суворий з вигляду, але добрий серцем, привіз* [посланець] *багаті подарунки, вимовив від царя та від себе ласкаве слово* (Ю. Мушкетик); **До́брі лю́ди** *див.* **лю́ди; Зга́дувати / згада́ти** (*рідше* **спогада́ти**) **до́брим сло́вом** *див.* **зга́дувати; Люди́на до́брої во́лі** *див.* **люди́на; На [до́брий] спо́гад (спо́мин,** *заст.* **вспо́мин)** *див.* **спо́гад; Пра́вила до́брого то́ну** *див.* **пра́вило.**

○ **З до́брої** (*рідше* **по до́брій) во́лі** *див.* **во́ля; По [свої́й (до́брій)] охо́ті** *див.* **охо́та[1].**

△ **Пульс до́брого напо́внення** *див.* **пульс.**

◇ **В до́брий час!** *див.* **час; Влеті́ти в [до́бру] копі́йку (копійчи́ну, копі́єчку)** *див.* **влітáти; (2) Всього́ до́брого (найкра́щого)!** — усталена форма прощання з добрими побажаннями. *З Берліна ще раз напишу, Як німці вріжуть дуба. Всього найкращого. Спішу, Сержант Іван Рахуба* (С. Воскрекасенко); — *Ну, одужуй скоріше. Всього доброго тобі! Давай попрощаємось, бо хто знає, чи скоро побачимося* (М. Стельмах); **До́бра душа́ <До́бре се́рце>** *див.* **душа́; До́бра мі́на при пога́ній грі** *див.* **мі́на[1]; До́брий ве́чір! <*рідше* До́брого ве́чора!>** *див.* **ве́чір; До́брий ге́ній** *див.* **ге́ній; До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!>** *див.* **день; До́брий ра́нок! <До́брого ра́нку!>** *див.* **ра́нок; До́брий сніда́нок <До́бре сні́дання >** *див.* **сніда́нок; До́брий тон** *див.* **тон; До́брого здоро́в'я (здоро́в'ячка)** *див.* **здоро́в'я; Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко)** *див.* **замовля́ти; [З] (до́брий) са́жень у пле́чах** *див.* **са́жень; З до́брого ди́ва** *див.* **ди́во; З до́брого се́рця** *див.* **се́рце; Ма́ти / ви́робити до́брий смак** *див.* **ма́ти[2]; Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к)** *див.* **ма́ти[2]; Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́чах (на в'я́зах,** *рідко* **на ка́рку** *і т. ін.*)] *див.* **ма́ти[2]; На все до́бре!** *див.* **весь[1]; Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму)** *див.* **навча́ти; На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рідше* До́бра ніч!>** *див.* **добра́ніч; Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати** *і т. ін.*) / **наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти** *і т. ін.*) **на до́бру (пра́ведну, ві́рну** *і т. ін.*) **доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний** *і т. ін.*) **шлях)** *див.* **наставля́ти[2]; Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум** *див.* **наставля́ти[2]; Не ва́ртий (не варт) до́брого (пу́тнього) сло́ва** *див.* **ва́ртий; [Не оди́н (до́брий)] пуд** (*рідше* **ла́нтух) со́лі з'ї́сти** *див.* **з'їда́ти; Помина́ти / пом'яну́ти до́брим (незли́м, ти́хим** *і т. ін.*) **сло́вом** *див.* **помина́ти[1]; Роби́ти до́бру мі́ну при пога́ній (недо́брій) грі** *див.* **роби́ти; Сві́тла (до́бра) па́м'ять** *див.* **па́м'ять; Сказа́ти в до́брий час** *див.* **сказа́ти; Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́)** *див.* **стоя́ти; У до́брі ру́ки** *див.* **рука́; У [до́брому] гу́морі** *див.* **гу́мор; (3) Чого́ до́брого** — уживається для вираження припущення за певних обставин здійснення чого-небудь небажаного. — *Шкода тільки, що не жениться* [Чіпка] .. *Чого доброго, розволочиться, розледачіє* (Панас Мирний); *Ще недавно такою тихенькою, як весняна травичка, була .. А це від нього ж, Давида, навчилася усякими насмішками розкидатися, чого доброго, стане пащекувати, а йому не така потрібна дівчина* (М. Стельмах).

ДОБРИ́ТИ[1] *див.* **добрива́ти.**

ДОБРИ́ТИ[2], рю, ри́ш, *недок., діал.* 1. *кого.* Задобрювати. *Вона вже і всміхається до його* [нього], *і стравою щонайкращою його добрить, так ні, сидить, насупившись, мов той сич* (Сл. Гр.).

2. *кого.* Хвалити, вихваляти. *Знов примощується мати Чайченка добрить: "а моторний, а розумний, а славний"* (Марко Вовчок).

3. *що.* Удобрювати (ґрунт). *Ні вже, коли ґрунт піскуватий, то хоч чим, мовляв, добри, а хліба не їстимеш* (Сл. Гр.).

ДОБРИ́ТИСЯ[1] *див.* **добрива́тися.**

ДОБРИ́ТИСЯ[2], рю́ся, ри́шся, *недок., діал.* 1. Піддобрюватися, підлещуватися. *Як стали мужики-лизуни добритися до панів та навчати їх хазяйнувати, то у панів стало погано жити* (Сл. Гр.).

2. *безос.* Щастити; удаватися. *Таки мені не добриться: .. поковзнулась і впала* (Сл. Гр.).

ДО́БРІСТЬ, рості, *ж.* Властивість за знач. **до́брий** 1. *Добрість і тихість вдачі світились в її ясних оченятах* (І. Нечуй-Левицький); *І стільки доброcті було в бабусиному тоні, що Янек голосно розридався* (З. Тулуб); *Жовте, безкровне обличчя його рум'яніло, в очах проступала добрість* (В. Логвиненко); // Чуйне, дружнє ставлення. — *Спасибі ж вам, товариші, за вашу добрість, за вашу послугу* (С. Васильченко); *Я не смію запідозрити інших причин їхньої доброcті до мене* (Ю. Яновський); *Він сподівається на Степанову добрість. З конюхом у нього особливі стосунки. Інші коні це відчувають, тому й недолюблюють Шептала* (В. Дрозд).

◇ **Знай (зна́йте) мою́ до́брість** *див.* **зна́ти.**

ДОБРІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* Ставати, робитися добрим (у 1 знач.). *Вовк старіє, але не добріє* (прислів'я); *Старий не раз добрів і хвилювався, згадуючи сина і дружину* (М. Стельмах).

ДОБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОБРЕХА́ТИ,** ешу́, е́шеш, *док., що і без прям. дод., розм.* Розповідаючи що-небудь, додавати від себе якісь брехні. — *Хіба Юсуф не розповідав тобі? Це сталося не так давно, ніхто ще й добрехати*

не встиг (Р. Іваничук); *Вона хотіла ще щось добрехати, та я рушив геть* (Р. Андріяшик).

ДОБРІ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОБРЕХА́ТИСЯ,** ешу́ся, е́шешся, *док., розм.* Багато брешучи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Брешіть, брешіть, воріженьки, Добрешетесь лиха* (з народної пісні); *Наклепник добрехався до судового позову* (з газ.).

ДОБРІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати, робитися добрим, добрішим *(див.* **до́брий** 1*). Вже давно помічав Бачура, що на лоні природи він добрішав і заспокоювався* (М. Чабанівський); *— Може, щось передати маєш? — трохи добрішає голос у діда* (М. Стельмах); *Сердитий Мільченко помічав старанність Тихонова і потроху добрішав до нього...* (Ю. Хорунжий).

ДОБРО́, а́, *с.* 1. Усе позитивне в житті людей, що відповідає їхнім інтересам, бажанням, мріям; благо; протилежне л и х о, з л о. *Грішників зло доганяє, а праведним Бог надолужить добром* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Н а д і я:] *Сам ти злидновав, так хай хоч діти добра зазнають* (З. Мороз); *— Немає добра без зла, — по-філософському підбив підсумок дід Киишко* (Ю. Збанацький); // Добра, корисна справа, вчинок і т. ін. *Поки маємо час, усім робімо добро* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Лагодився Чіпка громаді служити, — збирався добро робити* (Панас Мирний); *І вже не віриться, що я бувала Недоброю і злою... У цю мить Здаюся я собі чистіш кристала... І хочеться лише добро творить* (Л. Забашта).

2. *у знач. пред., розм.* Про задоволення, яке хто-небудь відчуває від певного становища, певних обставин і т. ін. *Добро, у кого є господа, А в тій господі є сестра Чи мати добрая* (Т. Шевченко); *— Думаєш, сину, там добро? Думаєш, туди люди йдуть щастя шукати? Ідуть, як уже край прийде .. А в тебе ж є робота* (А. Головко).

3. Сукупність належних кому-небудь речей, предметів, цінностей і т. ін.; майно. *Сини, не змагаючись, спокійно поділились батьківським добром* (І. Нечуй-Левицький); *Зараз отамани стали гукати між козаками: — Не рушати нічого, братики, то пана Синявського добро* (А. Чайковський); *Корабель був повний добра. Було там і золото, й грезет.., а найбільше — бранок для султанського гарему* (П. Панч); *Вверх по Дунаю поспішно відпливали кораблі, навантажені державним добром* (О. Гончар).

4. *ірон.* Про щось погане, недоброякісне, незначне і т. ін. *— Ото каша! — промовив Микола. — І в Вербівці бідував, а такого добра не їв* (І. Нечуй-Левицький); *— Посватав! узяв добро! — шипіла вона з кривим усміхом. — .. Хіба ніхто не знає, що вона й хліба спекти не годна* (М. Коцюбинський).

5. *у знач. присл.* **добро́м,** *розм.* Без сперечань, за згодою; по-доброму. *— Йди, кажу, добром... Може, з тебе ще що буде...* (М. Коцюбинський); *— Хочу розпрощатися з тобою. Тільки я не хочу так, щоб утікати, а хочу добром, бо все ж ти гарна людина і полюбив я тебе дуже* (Г. Хоткевич); *— Тут все зафіксовано. Але ти мусиш сам про все розказати. Чистосердечно й до кінця. Все! .. — Бо як не хочеш добром, то тебе примусять* (І. Багряний).

Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́) *див.* **вихо́дити; Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла** *див.* **де́рево.**

◇ **Добра́ б не було́!** *див.* **бу́ти; Не бу́де добра́** *див.* **бу́ти; Не дово́дити / не довести́ до добра́** *див.* **дово́дити; Не жда́ти (не чека́ти) добра́** *див.* **жда́ти; (1) Не з добра́** — через важкі умови, несприятливі життєві обставини. *Бурлаки трохи помовчали, а Микола промовив: — .. Не з добра стали бурлакувать* (І. Нечуй-Левицький); *Оповіда мені твій помарнілий вид Про те, як не з добра ти занедбала стид* (В. Самійленко); **(2) Не пе́ред добро́м** *кому і без дод.* — хто-небудь матиме погані наслідки своїх дій, поведінки, що закінчиться бідою, неприємністю. *На Христю — як насіло: не було того двору, з якого вона, вийшовши, не кривила хазяїв, не сміялася з подруг .. — Це тобі, Христе, не перед добром. Щось тобі буде таке, — казали дівчата* (Панас Мирний); *Десь є друга така обречена* [приречена] *істота. Теж дивиться тужними очима в темінь ночі — а куди ж то він пішов? А чого він так часто ходить? .. Ой, щось віщує моє серце, що не перед добром...* (Г. Хоткевич); **Постоло́м добро́ во́зять (но́сять)** *див.* **вози́ти; (3) У добрі́ [та в теплі́] <У теплі́ та в добрі́>,** *зі сл.* ж и т и, р о с т и *і т. ін.* — у сприятливих матеріальних умовах. *В теплі та в добрі вона згадувала ті лихі години, що їй приходилось переживати* (Панас Мирний); [П о с л а н е ц ь:] *Вони зростуть в палаці у добрі, У розкоші, під захистом султана, І зроблять з них султанських яничар* [яничарів] (Л. Старицька-Черняхівська); *Пані Тереза жила в теплі та в добрі, ходила в шовках, як пава* (С. Чорнобривець); **Щоб (бода́й) добра́ не було́ <Хай добра́ не бу́де!>** *див.* **бу́ти.**

ДОБРО́БУТ, у, *ч.* Матеріально-побутове забезпечення; достаток. *Добробут народний та воля — То наша найперша засада* (П. Грабовський); *— Ви говорите про злидні, а самі думаєте і дбаєте тільки про добробут та розкіш* (М. Стельмах); *— Учительствую, малюю трохи... Тихо собі живу... — сказав, неначе вибачився за свій добробут, Аполлон* (Василь Шевчук); *Федір належав до тих людей, що найменше дбають про свій власний добробут* (М. Руденко).

ДОБРО́БУТНИЙ, а, е. Стос. до добробуту. *Не варто перетворювати мрію європейської інтеграції на подобу колишньої комуністичної утопії, під облудливі гасла якої терпіли нестатки задля добробутного життя майбутніх поколінь* (з публіц. літ.).

ДОБРОВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який здійснюється, діє і т. ін. з власного бажання, доброї волі, без насилля, примусу; протилежне п р и м у с о в и й. *На Тимонове щастя, Настя — так звали його добровільну сестру-жалібницю — була досить розумна дівчина* (Д. Бузько); *Злі сили спонукають вигодами земного життя, але людина може стати їм на службу тільки після того, як дасть на це свою добровільну згоду* (Н. Королева); *Майже рік, як вона в цьому добровільному і водночас вимушеному засланні* (М. Олійник).

2. Який утворюється, існує на основі самодіяльності мас, завдяки підтримці громадськості. *У них там, у Грузії, створене добровільне товариство друзів лісу, яке щороку висаджує мільйони дерев...* (М. Чабанівський); *Він, Каламар, у добровільній народній дружині мав перше слово* (І. Чендей).

ДОБРОВІ́ЛЬНИЦТВО, а, *с.* Добровільна участь у чому-небудь. *На ідеях добровільництва виховувалися цілі покоління, тому волонтерська діяльність може бути спрямована на досягнення педагогічної мети, стати важливим фактором виховання молоді* (з наук. літ.); *У 1923 році пожежна секція Подільської губернії активно организовувала пожежне добровільництво на підприємствах повіту, обирала відповідальних за протипожежний стан* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРОВІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доброві́льний** 1. *Сила загону якраз у його добровільності, в тому, що досі кожен діяв так, як йому підказувало його .. сумління*

(О. Гончар); *Там, де все відбувалося на підвалинах цілковитої добровільности (робітник продавав свою працю, капіталіст її купував і нарощував прогрес), тепер панує тотальне насильство* (М. Руденко).

ДОБРОВІ́ЛЬНО. Присл. до **добровільний.** *Приходить Ляля і добровільно записується в Дарчині помічниці* (Ірина Вільде); *Він добровільно зголосився піти в похід, щоб чим-небудь поживитися в землі урусів* (В. Малик); *Я заявив, що сам добровільно іду з посади головного редактора* (В. Дрозд).

ДОБРОВО́ЛЕЦЬ, льця, *ч.* 1. Той, хто вступає в армію з власного бажання, добровільно. — *Ви, Бойко, теж мусите йти на війну, і Муславський .. Ви мусили б піти добровольцями!* — *говорила Жанна* (Гео Шкурупій); *Три прийомні і один рідний син Каленика Романовича пішли добровольцями в армію, коли німці почали наближатися до Києва* (І. Сенченко); *Того самого дня прибули сотні свіжих і готових до бою добровольців* (У. Самчук).

2. Той, хто зі своєї волі береться за виконання яких-небудь обов'язків, якоїсь роботи. *Комендант встав із стільця і сказав через перекладача, що треба вибрати старосту. Якщо є добровольці — підходьте* (Григорій Тютюнник); — *Я тоді вже навчалась у десятому класі .. На одному вокзалі прочитала оголошення, що на шахту в Донбас добровольці потрібні, зважилась* (А. Михайленко).

ДОБРОВО́ЛЬЧИЙ, а, е. Прикм. до **добровóлець.** *У перші дні нашого перебування в добровольчій частині ми переобладнували дачні приміщення під казарми* (Є. Доломан); *До його власної армії долучилися вісім князів зі своїми військами, а також понад два десятки добровольчих полків* (О. Авраменко).

ДОБРО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добрóджувати.** *Тривалість доброджування пива визначається його маркою і може тривати до 3–4 і навіть 6 місяців* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРО́ДЖУВАТИ, ує, *недок.*, **ДОБРОДИ́ТИ,** брóдить, *док.* Закінчувати бродити *(див.* **бродúти²**); ставати готовим унаслідок бродіння. *Бочку з молодим вином переносять у погріб або підвальне приміщення, де воно остаточно доброджує* (з наук. літ.); *Якщо кірочка відшаровується — це головна ознака того, що хліб випікали в дуже гарячій печі з тіста, яке не добродило* (з газ.).

ДОБРОДИ́ТИ *див.* **добрóджувати.**

ДОБРО́ДІЄЧКА, и, *ж., заст.* Пестл. до **добрóдійка** 1, 2. — *Добродієчко люба! Які ж ви ласкаві!* — *вихопилось у Марти* (із журн.).

ДОБРО́ДІЄЧКО, а, *ч., заст.* Пестл. до **добрóдій** 1. *Ївга, бачачи, що він дивиться, як і добрий, поклонилася йому низенько і каже: —Дозвольте, добродієчку, попрохати вас об своїй нужді!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Як дійшла ця чутка й до отця-неньки.., вони вдарились до панотця та .. йому до ніг: "панотченьку! добродієчку! визвольте наше дитя!"* (А. Свидницький).

ДОБРО́ДІЙ, я, *ч.* 1. Дорослий чоловік (давніше — перев. з привілейованих верств суспільства). *Моя пам'ять .. не могла згадати, де й коли я бачив цього добродія, при яких умовах* (М. Коцюбинський); *Над килимами нависають .. портрети Івана Мазепи і Павла Полуботка, а осторонь від них світліше виділяється добродій з упертим овалом обличчя* (М. Стельмах); // Форма ввічливого звертання до чоловіка; пан (у 3 знач.). *Високоповажний Добродію, ось посилаю обіцяні вірші* (Леся Українка); — *Що ви хотіли, добродію Діденко?* (А. Головко); —*Добрий день!.. Кого вам, добродію?* — *співчутливо спитав Котляревський* (Б. Левін).

2. *розм.* Те саме, що **добродíйник.** — *То як же мені свого чоловіка забути хоч на хвилинку?.. Він чоловік мій і добродій мій* (Марко Вовчок); [Р я б и н а:] *Я вважав тебе за свого найбільшого ворога. Тепер починаю бачити, що ти мій приятель, мій добродій* (І. Франко); — *Приказуй, батьку, а не проси... Я пам'ятаю, що ти мій добродій і за що тобі дякувати маю...* (А. Чайковський).

3. *ірон.* Про лиху, ненависну, небезпечну людину. *Книжечки Мережаю та начиняю Таки віршами. Розважаю Дурную голову свою Та кайдани собі кую (Як ці добродії дознають)* (Т. Шевченко); *У хату сунеться добродій, Синьомундирний, як мара, А ціла низка "благородій" За ним у двері напира* (П. Грабовський).

ДОБРО́ДІЙКА, и, *ж.* Жін. до **добрóдій.** *Добродійка Анна прижмурила очі, сперла втомлену голову на високе поруччя софи* (О. Кобилянська); [К і н д р а т:] *Добродійко! не думав я нікому Хвалитися про те, що маю в серці* (В. Самійленко); *Роздаючи селянам хінін, Ядзя і не спостерігала, як тим самим увійшла в роль добродійки свого села* (Н. Кобринська).

ДОБРОДІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Признач. для надання матеріальної допомоги тим, хто її потребує; благодійний. *Міністерство внутрішніх справ затвердило статут нового добродійного товариства* (М. Коцюбинський); *Інтелігенція нашого містечка давала на добродійну ціль концерт (у користь убогих дітей)* (О. Кобилянська); *Я спочатку думав цю суму віддати Австрійському Червоному Хресту, але, зрештою, з позицій гуманності це не має значення, головне, аби гроші потрапили до якоїсь добродійної установи* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. Який допомагає, сприяє в чомусь, робить добро кому-небудь. *Чутку про добродійну панну Дарину лісові блукачі передавали з уст в уста* (М. Старицький); *Вранці я розгорнув сонник, але пояснення сну не знайшов. Тоді пішов до сусіда, мудрого, добродійного козака, що добре знався на снах* (Валерій Шевчук); // Який приносить користь, дає добро. *Добродієм я величаю його тільки з української ґречності, а зовсім не тому, щоб він уславився чимсь добродійним або хоч просто добрим* (В. Самійленко); — *Прийми від нас доземний уклін,* — *він низько вклонився князеві,* — *і дяку сердечну за труди твої добродійні на благо землі Тиверської* (Д. Міщенко); * Образно. *Після лютої зими настала добродійна весна* (Ганна Барвінок).

ДОБРОДІ́ЙНИК, а, *ч.* 1. Той, хто займається добродійною діяльністю. *Як всякий ханжа, що побував у ролі фальшивого добродійника, він не міг навіть припустити, щоб його розвінчали* (І. Муратов); *Укомплектована завдяки пожертвам десятків добродійників-патріотів, багато з яких є видатними діячами світової літератури, культури, науки, бібліотека київської "Просвіти" з честю виконувала свою просвітницьку місію* (з наук. літ.).

2. *кого, чий.* Той, хто надає комусь допомогу, підтримку і т. ін.; благодійник. *Ніякий чужий пан не може бути добродійником того, над ким він панує й кого може визискувати* (В. Винниченко); — *Як благородний, хоча й бідний шляхтич, я не можу звести руку на свого добродійника* (З. Тулуб).

ДОБРОДІ́ЙНИЦТВО, а, *с.* Те саме, що **добродíйність.** *Крім промови, що стала своєрідною похвалою великому князю Рюрику Ростиславичу за його добрі діла і добродій-*

ництво, Мойсею належать й інші записи зводу (з наук. літ.); *Євангеліє має в собі благодатну силу, яка спонукає людину до добродійництва* (з рел.-церк. літ.).

ДОБРОДІ́ЙНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **добродійник** і **добродійництво.** *Спершу Матвій Яворський навчався у Львівській гімназії за добродійницький кошт* (з наук.-попул. літ.); *Добродійницька діяльність митрополита А. Шептицького — це одна з найсвітліших сторінок української національної історії* (з газ.).

ДОБРОДІ́ЙНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **добродійник.** — *Не тільки ми знаємо тебе, панно, добродійнице наша! Кожен іде до тебе, як до сестри чи до янгола!* (М. Старицький); *Відомо, що в слов'янській міфології існувала богиня Слава. Це мати всяких чеснот людських, добродійниця всього людського роду* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРОДІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **добродійний.** *Зубожілий панок .. став найбагатшим паном, а його дружина — зразком добродійності, набожності та жіночої цнотливості* (С. Чорнобривець); — *Добродійність — це те, що примушує людину чинити праведно, але немає глузду в праведності, коли її використовує неправедний* (Валерій Шевчук).

ДОБРОДІ́ЙНО. Присл. до **добродійний** 2. *Навіть сама Любов Прохорівна запевняла себе, що "клімат, зміна повітря" вплинули на її здоров'я так добродійно* (Іван Ле).

ДОБРО́ДІЙСТВО, а, *с.* Збірн. до **добро́дій** 1. [Б а б а:] *Як тільки ж вкрадете що в мене.., Геть повипихаю в шию з хати. Хоч ви і вчене добродійство* (М. Кропивницький); — *Тепер нам треба подумати, панове добродійство, як дати відсіч Росії, — знову заговорив Пулавський* (М. Старицький); *Безбородько почаркувався. — Хильнемо ж, добродійство, цю отруту за нового старосту!* (М. Стельмах).

ДОБРОДІ́ЙСТВО, а, *с.* Те саме, що **добродійництво.** *Благослови, душе моя, Господа і не забувай за всі добродійства Його!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Булика поважився спитатися його, чи йому не совісно чіпати такого могутнього пана, в котрого він їв хліб-сіль і зазнав від нього не одного добродійства* (А. Чайковський); — *Ви врятували мені життя, а я не маю жодних матеріальних благ, аби вам чимось віддячити за таке щире й спонтанне добродійство* (Е. Андієвська).

ДОБРОДІЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добродіяти.** *Красунь сьорбав чай, трощив бублички й байдужне слухав за те Меласине добродіяння на користь селянам* (І. Нечуй-Левицький); — *Я міг би допомогти вам, — запропонував свої послуги отець Михаїл. — Обов'язок отця спонукає мене до такого добродіяння* (Л. Юхвід).

ДОБРОДІ́ЯТИ, ію, ієш, *недок.* Надавати допомогу, сприяти кому-небудь у чомусь. *Кожен має каятись і змінюватись, добродіяти сам* (Є. Пашковський); *Під здоров'ям я розумію не тільки відсутність болячок, недуг, але активну дієву свідомість, бажання добродіяти на благо своєї вітчизни й ближніх* (з газ.).

ДОБРОДУ́ШНИЙ, а, е. Лагідний, ласкавий, прихильний до людей і до всього навколишнього. *Добродушний був шинкар, Ще добріша в нього жінка* (І. Франко); — *Повернімося звідси додому, синку? — спитала вона в свого добродушного хлопчика* (О. Ільченко); *Господар .. виявився чоловіком вельми допитливим і охочим до розмов, але при тому добродушним, приязним та щирим* (О. Авраменко); // Який виражає добродушність; власт. людині, що лагідно, приязно ставиться до всіх. *Новий учитель, Яків Малинка, гнучкий .. хлопець з добродушним, трохи подзюбаним обличчям, вподобався людям* (С. Васильченко); *Добродушний тон цехмістра трохи заспокоїв Шнейдера* (З. Тулуб); *В Івана Петровича не сходила з лиця добродушна усмішка* (І. Пільгук).

ДОБРОДУ́ШНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **добродушний.** *Очерти* [риси] *лиця мали добру м'якгість* [м'якість], *і в очах одбивалась теж добродушність* (Олена Пчілка); *Бійці, з властивою, мабуть, тільки нашим людям добродушністю, цінили вже саме прагнення Ференца чесно трудитись* (О. Гончар); *Обличчя Швейка втратило свою добродушність і не мало знайомого всім безтурботного виразу* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОБРОДУ́ШНО. Присл. до **добродушний.** *Пан Адам добродушно всміхався* (М. Коцюбинський); — *І в кого ти така легенька вродилася? — добродушно докоряв він* (А. Хижняк); *Перед ним стояв настільки маленький чоловічок і так добродушно світилися сині його очі, що не зміг злякатися Котило свого ворога, а тільки зареготав* (Валерій Шевчук).

ДОБРОЖИ́ТОК, тку, *ч.* Добробут, достаток. *Весь світ повитий для неї Іваном .. В інших чвари бувають та бійки.., а в них злагода, доброжиток та кохання* (О. Гончар); *Боротьба за справжню незалежну державу, за демократичні цінності, за високий доброжиток ще триває* (з газ.).

ДОБРОЗВИЧА́ЙНИЙ, а, е, *заст.* Цілком пристойний, нормальний. *Хоч було в неї багато поклонників, ні разу не вийшла за межі самих лише доброзвичайних взаємин* (Я. Гримайло); // Доброзичливий, порядний. — *Та я й сам .. чесний і доброзвичайний солдат...* (М. Старицький).

ДОБРОЗВИЧА́ЙНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Абстр. ім. до **доброзвича́йний.** — *Я теж дивуюся: старий російський інженер втрачає елементарні поняття доброзвичайності* (Іван Ле); *Невідомо звідки з'являється обурлива вільність у відносинах до старших по чину і званню, щезає повага і доброзвичайність* (Б. Левін); — *Я, скоряючись владному наказові материнського серця, мушу, всупереч моїй волі, всупереч пристойності й доброзвичайності, просити тебе, щоб ти подарував мені одну річ* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОБРОЗВИЧА́ЙНО, *заст.* Присл. до **доброзвича́йний.** *Цицерон повчав, що молоді люди повинні остерігатися надмірностей, поводитися доброзвичайно, поважати старших* (з навч. літ.).

ДОБРОЗВУ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Який приємно діє на слух; милозвучний. *Він назвав її Дульсінеєю Тобоською (бо родом була з Тобоса). Це ім'я здавалось йому доброзвучним* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); *Співробітники Інституту української наукової мови (Київ, 1921–1933) вважали, що термін має бути зрозумілий, доброзвучний та побудований на народній основі* (з наук. літ.).

ДОБРОЗВУ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Властивість за знач. **доброзву́чний.** *Вкраїнська мова своєю доброзвучністю займає одно з перших місць (може, третє або четверте) між усіма європейськими мовами* (В. Самійленко).

ДОБРОЗВУ́ЧНО, *заст.* Присл. до **доброзву́чний.** *Слова, які звучать доброзвучно, не відзначаються в колективній свідомості як окремі елементи. Звичайно як доброзвучна, приємна для слуху характеризується мова в цілому* (із журн.).

ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч.* 1. Той, хто бажає, зичить людям добра, співчутливо, прихильно ставиться до кого-небудь. *Йому стало шкода свого колишнього доброзичливця, шкода, що в нього все так погано склалось* (О. Гуреїв); — *Цей*

доброзичливець, якщо тільки не бреше, попереджає нас про страшну небезпеку, яка загрожує нам! (В. Малик); *Білогруд в душі був мрійником і доброзичливцем* (Ю. Бедзик).

2. *ірон.* Той, хто прикидається доброзичливим, але насправді не є таким. *Доброзичливці натякали Котигорошкові, що його дружина зловживає алкоголем і має коханця* (В. Кожелянко).

ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВИЙ, а, е. Який бажає, зичить людям добра, співчутливо ставиться до інших, дбає, піклується про них. *Він дуже любив цього скромного трудівника, завжди привітного і доброзичливого* (О. Довженко); *Шафранови були привітними і доброзичливими людьми* (Л. Дмитерко); // Який виражає добре ставлення, прихильність, приязнь і т. ін. *Олексій глянув на Уляну таким .. доброзичливим поглядом, що, здавалось, ще хвиля — і вона спалахне від тієї доброзичливості* (В. Логвиненко); *Оленка, зачувши доброзичливий тон матері, шмигнула і всілася між Лесею та Шурою* (М. Олійник); // В основі якого лежить бажання зробити кому-небудь добро, принести користь і т. ін. *Ганна промовчала.., і мовчання це, як і раніше, здалося Малахову дуже сприятливим і доброзичливим* (В. Собко); *Подякував* [Яровит] *рибалкам за прихисток, доброзичливу раду та й пішов берегом* (Д. Міщенко).

ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **добрози́члйвець.** *У пісенній творчості калина для дівчат — це і товаришка-доброзичливиця, і порадниця, і взірець краси* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **добрози́члйвий.** *Вона наче випромінювала привітність і доброзичливість, з нею легко було знайти спільну мову* (Л. Дмитерко); *Раптовий усміх, що зринув на губах, скрасив їх і надав усьому виразові гетьмана доброзичливості й лагідності* (В. Малик); *Ганну не підкупила дружня задушевність і доброзичливість його голосу* (М. Руденко).

ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВО. Присл. до **добрози́члйвий.** *Устина доброзичливо пробирала зятя. — Коли раз за день їсти, то можна захворіти* (С. Чорнобривець); *Вітчим і тепер доброзичливо ставився до свого пасинка, вряди-годи допомагав йому то тим, то сим* (П. Колесник); *"Так доброзичливо ти, мій гостю, до мене говориш, Наче до сина отець, і порад я твоїх не забуду"* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДОБРОЗИ́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **добрози́члйвий.** *Був* [інженер Дудар] *з годину доброзичним, чемним, чулим, аж ліричним* (С. Воскрекасенко).

ДОБРОЗИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **добрози́чний.** *То ж кому кого рятувати? запитував ти, співіснуючи серед своїх, що працювали в святій доброзичності на себе й на вічного злодія* (Є. Пашковський).

ДОБРОЗИ́ЧНО, *рідко.* Присл. до **добрози́чний.** *Там синіх півників уста тебе додому в гості кличуть, і стежать очі доброзично, як повниться високий стан* (І. Калинець).

ДОБРОМИ́СНИЙ, а, е, *книжн.* Який має добрі, щирі наміри. *Мені ледве пощастило вмовити дружину спуститися .. до того будинку, під яким учора зневажало добромисний натовп золотокосе дівча* (А. Михайленко); *Тут один погонич, не дуже, бачиться, добромисний, почувши, як шпетить їх простягнений долі рицар, не стерпів і надумав замість відповіді полічити йому ребра* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

ДОБРОНРА́ВНИЙ, а, е, *заст.* Лагідний, стриманий, покірний. *Інститут* [Глухівський учительський інститут] *виховував добронравних, .. наївних учителів для вищих початкових шкіл* (О. Довженко); *Перегнав я кобилок до ручаю крутими проходами. І дуже щасливо .. Такі добронравні кобилки дістались* (Ю. Логвин).

ДОБРОНРА́ВНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Властивість за знач. **добронра́вний.** *За тиждень прибув із Бєлгорода епископ* [єпископ] *Крайський і наказав негайно доставити йому той єретичний зшиток, де викладав Григорій суть добронравності* (Василь Шевчук); *Дід Борич правду казав: навікулярій* [капітан] *— муж літній. Ось тільки добронравності його не зовсім йме віри* (Д. Міщенко).

ДОБРОПОРЯ́ДНИЙ, а, е. 1. Дуже порядний. *Не раз добропорядний Кошиць напоучав* [повчав] *Тараса, як слід на світі жити* (Василь Шевчук); *Він був добропорядною, тихою людиною* (Ю. Бедзик).

2. Який відзначається позитивними ознаками. *Воєвода здавався захопленим тільки школою, тільки друкарнею .. та іншими добропорядними справами* (Іван Ле); *Дуже вже добропорядний вигляд мало це сімейне гніздо. Килимки, фотографії, квіти — все говорило про затишок, про мир і згоду в сімействі* (В. Петльований).

ДОБРОПОРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **добропоря́дний.** *Одне слово — не Миколка в нас, а самі правила шкільної поведінки та учнівської добропорядності* (Ю. Збанацький); *— Високий інтелект не гарантує звичайної добропорядності, простих людяності й доброти* (М. Руденко); *Чому гонитва за грішми витіснила з людських сердець християнську добропорядність?* (Ю. Бедзик).

ДОБРОПОРЯ́ДНО. Присл. до **добропоря́дний.** *На пристойній швидкості вилітаємо на південну трасу, залишивши наше місто позаду, перед тим добропорядно під 30 кілометрів за годину минувши КПП* (А. Дністровий).

ДОБРОПРИСТО́ЙНИЙ, а, е, *заст.* Цілком пристойний (у 1 знач.). *За кілька днів про лекції й Сковороду, який читав їх, заговорив мало не весь добропристойний Харків* (Василь Шевчук).

ДОБРОПРИСТО́ЙНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Властивість за знач. **добропристо́йний.** *"Ага! — засміявшися, ледь не вигукнув я. — Геть удавану добропристойність! Геть показуху!"* (О. Шугай); *Громадський отаман стояв на чолі слободи чи промислу і стежив за ладом та добропристойністю його мешканців* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРОПРИСТО́ЙНО, *заст.* Присл. до **добропристо́йний.** *Перед нею добропристойно йшло двоє хлопчаків у коротеньких штанцях, тримаючись за руки* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОБРОСЕРДЕ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **добросе́рдий.** *Чоловік був добросердечний і смирний. А от убили* [фашисти] (Ю. Бедзик); *Він згадав сльози на очах Індегольди.., її живий інтерес до всього, що ділось тут, її просте, добросердечне, властиве італійкам поводження під час подорожі до Помпеї* [Помпеїв] (О. Іваненко).

ДОБРОСЕРДЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **добросерде́чний.** *Але чому, дійсно, не станеться таке, щоб Володько прилюдно вчинками міг доказати свою добру волю і великою своєю добросердечністю змусив каятися навіть таку незламну людину, як батько?* (У. Самчук); *Користуючись добросердечністю тубільців, я обстежив найглухіші закутки Південної Гвіани* (Ю. Бедзик); *На її обличчі лисніла та облудна добросердечність, яка дозволяє їй легко обдурювати справді добрих людей* (М. Руденко).

ДОБРОСЕРДЕ́ЧНО, *розм.* Присл. до **добросерде́чний.** *Данко виймає .. хустину й м'яко виловлює нею Дарчині сльози. Обос сміються при цьому добросердечно* (Ірина Вільде).

ДОБРОСЕ́РДИЙ, а, е. Який має добре серце; лагідний і чуйний до людей. *Арон був м'який, добросердий і ласкавий чоловік, але безхарактерний і безвільний* (Г. Хоткевич); *Панна Наталя трохи зарозуміла й розпещена дівчина, але .. добросерда* (О. Кобилянська); *Добросерда сестра .. доглядає в палаті за ним* (О. Гончар); // Який виражає добре, лагідне, чуйне ставлення до людей. *Той рух, а можливо, й добросердий вираз на обличчі відразу був помічений голодними* (Ю. Збанацький); *Добросерді, невинні Швейкові очі зоріли м'яко й ласкаво, водночас із виразом цілковитої душевної рівноваги* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОБРОСЕ́РДІСТЬ, дості, *ж.* Властивість за знач. **добросе́рдий.** — *Про добросердість вашу говорять усі довкола, і я бачу, що це щира правда* (М. Старицький); — *Лиш тепер оце зрозумів, до чого довела моя, а затим і наша спільна добросердість. Два-три качанчики візьме жінка-вдова, а за її спиною злодій возом повезе* (Микита Чернявський).

ДОБРОСЕ́РДНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **добросе́рдий.** *Добросердна жінка твердо вирішила взяти, коли б що трапилося, це наївне дівча під свій захист* (Д. Бузько); *Лишився він такий, як і був, мудрий, врівноважений, добросердний до людських страждань, лихий до пихатих панів* (Н. Рибак); *Жінка .. тоскно думала про свою долю: чом їй не трапилась добросердна людина, без лихої іскри у грудях, без кротячих потайників у мізку, без хитрувань перед Богом і людьми* (М. Стельмах).

ДОБРОСЕ́РДНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Властивість за знач. **добросе́рдний.** *Гарним назвати його було важко .. Рівний, трохи аж кирпатий ніс, ледь рудуваті, закучерявлені вгору брови .. — простота й добросердність, і ніякої думки на чолі, суворості чи наукової замисленості* (Ю. Мушкетик); *Яскравими рисами вдачі запорозьких козаків були добросердність, безкорисливість, щедрість, вірність у дружбі* (з навч. літ.).

ДОБРОСЕ́РДНО, *розм.* Присл. до **добросе́рдний.** *Директорія .. цілком щиро, добросердно, нелукаво робила свої заяви, цілком щиро хотіла їх здійсняти* (В. Винниченко); — *Хто не був молодий, той не був дурний, — добросердно сказав Зайчук* (М. Малиновська).

ДОБРОСЕ́РДО. Присл. до **добросе́рдий.** *Сліпа баба скарлюченим нігтем видлубувала з тріщин між цеглою пару квасолин і невидюще, проте впевнено й добросердо, простягала на молитовний голос суху і тонку .. долоню з поданням* (Є. Пашковський); — *Служба є служба, — промовив добросердо Швейк до капрала* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОБРОСЕ́РДЯ, я, *с.* Те саме, що **добросе́рдість.** *Лобода бачить в хлопцеві й добросердя та чистоту, затінені розбещеністю, породженою беззастережною материнською любов'ю та егоїстичними батьківськими настановами* (Микита Чернявський).

ДОБРОСО́ВІСНИЙ, а, е. 1. Який чесно, старанно й сумлінно виконує свої обов'язки; сумлінний. *Безспірно, між ними єсть люди добросовісні, котрі по-своєму хотять полегкості своєму народу від усяких болячок і гніту і дещо роблять в сьому напрямку* (М. Драгоманов); *Скобелєв був добросовісним виконавцем завойовницької політики царського уряду Росії* (Іван Ле).

2. *юр.* Законний, чесний, справедливий. *Недбала поведінка боржника у сфері підприємництва порушує добросовісні зобов'язання* (з наук. літ.); *Міжнародний кодекс рекламної практики зобов'язує робити рекламу з почуттям відповідальності перед суспільством на принципах добросовісної конкуренції* (з навч. літ.).

△ **Добросо́вісний набува́ч** *див.* **набува́ч.**

ДОБРОСО́ВІСНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **добросо́вісний.** *Акакію Церетелі подобається в українських* [театральних] *трупах серйозна добросовісність, почуття відповідальності, працьовитість і дисципліна* (з мемуарної літ.); *Учителі — це сіячі, і від їх майстерності, добросовісності, професіоналізму залежить, які будуть сходи, а значить і врожай* (із журн.).

ДОБРОСО́ВІСНО. Присл. до **добросо́вісний.** *Службу свою знав* [штурман] *добре, добросовісно її виконував* (Іван Ле); *Я добросовісно переписав зі старого блокнота конспект Іванової сповіді* (В. Дрозд); *Особа, яка самостійно й добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати її на свій розсуд* (з мови документів).

ДОБРОСУСІ́ДСТВО, а, *с.* Добрі, мирні взаємини сусідів. — *Окрім обіцянки прислати слів* [послів] *і домовитися про відшкодування збитків, про добросусідство, нічого втішного не веземо з ромеїв* (Д. Міщенко); *Його ханська величність .. звернувся до гетьмана України Івиговскі* [Виговського] *з такими словами: "Ти, ясновельможний гетьмане Івиговскі, знаєш, як можемо ми, нукери кримські, жити з вами у мирному добросусідстві"* (В. Кожелянко).

ДОБРОСУСІ́ДСЬКИЙ, а, е. Характерний для добрих сусідів; дружній (про стосунки між сусідами). *Славко сів поряд господаря, .. частує його махрою — добросусідський звичай* (К. Гордієнко); *Сагайді доводилося не раз мати з Антоновичем різні справи, офіціальні.., і стосунки між ними в цілому залишались добросусідськими* (О. Гончар); // Який є добрим сусідом. *Сила кожного волелюбного народу полягає .. в бажанні щастя не тільки собі, а й іншим добросусідським народам* (П. Тичина); *Україну визнав світ, вона мирна, без'ядерна, добросусідська держава* (з Інтернету).

ДОБРОТА́, и́, *ж.* Чуйне, дружнє ставлення до людей. *Не шукай красоти, а шукай доброти* (прислів'я); *Сміялися з його незграбного вигляду, але любили .. за його доброту* (І. Франко); *Завдяки його доброті у нього ніколи не було ворогів* (В. Чемерис); // Привітність, ласка, прихильність. *Доброта так і просвічує в його одкритому лиці* (М. Коцюбинський); *Скільки мудрості в поглядах на життя, скільки людяності, доброти в серці. Сусіди йдуть до нього з своїми клопотами, і він .. кожному чимось порадить, допоможе* (О. Гончар); *Він завжди ходив усміхнений і випромінював лише доброту та масу найтепліших побажань, як святкова листівка* (О. Чорногуз).

◇ **З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́]** *див.* **простота́**[2].

ДОБРОТВО́РЕННЯ, я, *с.* Творення добра. *Багато від сучасної людини від того, що вона не робить добро, а якщо й робить, то зрідка, випадково, абияк. Для неї добротворення є швидше винятком, аніж правилом* (з рел.-церк. літ.); *Споконвіку українська земля славилася лицарями духу, натхненними величною ідеєю добротворення, одержимими благородною справою* (з газ.).

ДОБРОТВО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Той, хто творить добро. — *Чи то гоже, аби князь-добротворець та розплачувався за провини люду свого?* (Д. Міщенко); *Наївній дитині імператор уявлявся суворим, але справедливим суддею і добротворцем* (М. Слабошпицький).

ДОБРОТВО́РНИЙ, а, е. Який творить добро. *Благородною будь, Добротворною будь, людино! З-помежи сущого На всій землі Це єдине тебе У житті вирізняє* (В. Стус); // Сповнений доброти, добрих справ. — *Маєте переді мною, старим, ту перевагу, що життя тільки починаєте і можете вибирати, на яку стежку ступити: вести життя чесноливе й добротворне чи життя, повне лихої облуди* (Валерій Шевчук).

ДОБРОТВО́РЧИЙ, а, е. Стос. до добротворення. *"Мушу" — чимось зарадити: звідси, а не від самої тільки жаги світового панування, походять розмаїті форми американського, цілком щирого, добротворчого місіонерства* (О. Забужко); *У слові, надто ж батьківському чи материнському, приховано силу незвичайну — як добротворчу, так і руйнівну* (з навч. літ.); *У повоєнні роки Олесь Гончар уславлював людину в мирній добротворчій праці, робочі будні, тривоги і радощі* (із журн.).

ДОБРОТЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **добродýшний.** *Будь щаслива, Добротлива, То й ми в добрі будем* (П. Гулак-Артемовський); *Знехотя, з удавано добротливим буркотінням рушив Повчанський до комори* (З. Тулуб); *Як ти вже наважився на схилі віку добротливу натуру свою на жорстоку перемінити, то карай мене з усією люттю, я не благатиму пощади* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОБРОТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **добротли́вий.** *Хлопець непомітно заснув, знесилений подіями й теплом власної добротливості* (В. Підмогильний); *Господь.., відаючи, що вона роду вельможного і безневинно за чужі гріхи страждає, розсудив по-інакшому і з добротливості своєї не попустив графівни в руки посполитому чоловікові* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОБРО́ТНИЙ, а, е. Добре зроблений; вигот. із доброго, високоякісного матеріалу; доброякісний. *Біля мене сів літній чоловік у добротному кожусі з сірим каракулевим коміром* (Є. Кравченко); *Немає тут похилих хатин під соломою — виросли добротні будинки під залізом і черепицею* (І. Цюпа); // Міцний. *Без будь-якої потреби лапнувся* [генерал] *за зброю на добротних ременях з блискучими латунними пряжками* (Іван Ле); *Незабаром захекана спиняється* [людина] *на ґанку проти дверей з добротним засувом* (А. Шиян); // Дуже добрий, високої якості. *Там уже висіли нові генеральські шинелі та плащі з чистого й добротного сукна* (В. Кучер); *Сіно тут добротне, багате білками й вітамінами, косарі його до стеблинки вискубують веснами* (Микита Чернявський).

ДОБРО́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **добро́тний.** *Бажаючи продемонструвати перед клієнтом добротність паперу, він* [друкар] *професійним рухом провів великим і вказівним пальцями вздовж краю траурної картки* (Ірина Вільде); *Церква Богоматері, хоч і недавно збудована, вражала добротністю, стояла в убранстві просмоленого дерева, мов писанка в постійному Великодньому святі* (Г. Колісник).

ДОБРО́ТНО. Присл. до **добро́тний.** *Дядько Федір бабусине замовлення виконав добротно* (О. Ковінька); *Добриня уважно оглянув приміщення. Збудоване добротно, міцно!* (В. Малик); *Якось до нього підійшов .. дуже елегантно і добротно вбраний (об'єкт пекучої заздрості Віктора Колобка) пан Максиміліан* (В. Кожелянко).

ДОБРОХІ́ТНИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **доброві́льний** 1. *Шаптала навмисно картав себе, пригадуючи, що Олюся весь час була його рабою, доброхітною й безоглядною* (В. Підмогильний); — *Послав мене мій начальник.., щоб я зібрав ті ваші доброхітні датки* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОБРОХІ́ТНО, *заст.* Присл. до **доброхі́тний.** [Орися:] *Піду в найми, буду робити на себе, а доброхітно топитися не хочу* (І. Франко); *Треба мати велику силу волі і мужній дух, щоб доброхітно звалити на свої плечі отаку гору праці!* (І. Волошин); — *Я в тебе твого не брав, — щільніше притис всохлу руку до грудей Василь. — Роздав ти своє жебракам і на монастир. Доброхітно вдягнув на себе мантію бідака* (Валерій Шевчук).

ДОБРОХІ́ТЬ, *присл., розм.* Те саме, що **доброві́льно.** — *Як ти, кажу, не хочеш доброхіть, то я тебе силою віддам* [заміж] (Марко Вовчок); [Янас:] *Треба ще й боротися, .. треба здобувати краще життя, бо доброхіть ніхто нам не дасть його* (Мирослав Ірчан); *Як багато треба пережити людині, щоб вона врешті так ось доброхіть визнала свою помилку й чесно сказала про се всім* (І. Білик).

ДОБРОЧЕ́СНИЙ, а, е. Який живе чесно, дотримується всіх правил моралі. — *Перед цим ви назвали мене скромним і доброчесним. — Звісно, назвав, — сказав спокійно директор, — але це не значить, що ви не маєте гріхів* (Василь Шевчук); [Князь:] *То доброчесна й преподобна дама; Не може бути, щоб вона тобі Якусь вчинила прикрість* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); // Який є проявом чесності, моральності. *Людина є не тільки душею, але й тілом, через дії якого доброчесні вчинки знаходять своє реальне вираження в чуттєвому світі* (з наук. літ.).

ДОБРОЧЕ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **доброче́сний.** *Ользі довгий час здавалося, що він пильно вивчає її і не дуже покладається на її доброчесність* (Н. Рибак); // Висока моральна чистота, чесність. *Для дітей можна писати за старими правилами та звичаями — з вірою в доброчесність, справедливість, право, у вищий дух і безсмертну душу* (О. Іваненко); *Ніколи І. Франко не був байдужим спостерігачем пороків і доброчесності* (з наук. літ.).

ДОБРОЧЕ́СНО. Присл. до **доброче́сний.** *Поступаймо доброчесно, не в гульні та п'янстві, не в перелюбі та розпусті, не в сварні та заздрощах, але зодягніться Господом Ісусом Христом* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *В Січі був такий звичай, що кожен мусив коритися волі старшого, жити в братерстві один з одним і поводитися доброчесно* (П. Панч).

ДОБРОЧЕ́СТЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **благоче́стя.** — *А ляхи тим часом поневолять народ, повернуть всіх у під'яремних волів, заведуть силоміць в унію, знищать доброчестя, поруйнують наші храми!* (М. Старицький).

2. Те саме, що **доброче́сність.** *Одним із найбільш популярних князів був онук Юрія Долгорукого Володимир Глібович, .. про якого літописець написав прихильні слова: що цей князь ".. всякими доброчестями був сповнений"* (Р. Іванченко); *Хто ви на довічній війні сумнівів і доброчестя?* (Є. Пашковський).

ДОБРОЧИ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Те саме, що **доброді́йник.** *Улюблений, не робися подібним до лихого, а до доброго: доброчинець від Бога, а злочинець Бога не бачив* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Убогий Абель під спів соловейка злітав*

своєю нехитрою молитвою в захмарні простори, щиро молячись за всіх своїх доброчинців (Н. Королева); *Кобзар кидає в гурт селян .. виклик звабний і сміливий, звіряє людям свій словесний скарб, наче запевняє їх, що він єдиний для них у світі доброчинець* (Н. Рибак).

ДОБРОЧИ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **доброді́йний.** *Мої родичі купили їх* [пейзажі], *щоби підтримати емігрантів.., які щось малювали, а тоді продавали своє малювання на доброчинних виставках у галицьких містах* (Т. Прохасько); *Містер Багге, як завжди, — лагідний, доброзичливий, доброчинний* (Ю. Смолич); *Послухавсь товариш і ліг, і натруджене тіло і душу сон доброчинний в ту ж саму хвилю міцно обняв* (Дніпрова Чайка).

ДОБРОЧИ́ННИК, а, ч. Те саме, що **доброчи́нець.** *Довгий час Корнилій перебував у темряві недовір'я й поганства, але все ж творив добрі й благочестиві справи. Живучи серед розбещеності світу, був великим доброчинником* (з газ.); *Доброчинники пообіцяли, що допоможуть постраждалим дітям відпочити цього літа на іспанському узбережжі* (з газ.).

ДОБРОЧИ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **доброчи́нник.** *Волинська доброчинниця Гальшка Острозька у своєму заповіті також не забула артистів: "Челяді, яка належить до церковних співаків, надiлити по 90 злотих"* (з наук. літ.).

ДОБРОЧИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доброчи́нний.** *Подякував панотець за доброчинність і пішов додому* (А. Свидницький); — *Часом ми самі нічого не мали, а він посилав мене занести молока якійсь хворій дитині. Сам він соромився своєї доброчинності, — м'яко всміхнулася Марія Яківна* (Валерій Шевчук); *Знаючи, що пані дуже багата, він* [чернець] *почав провадити їй про доброчинність і любов до ближнього, і про свою нужду натякнувши* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОБРОЧИ́ННО. Присл. до **доброчи́нний.** *Анарх любив Хлоню, й на нього він завжди впливав доброчинно* (М. Хвильовий); *Випрохала* [дочка] *натомість у батька дозвіл піти в черниці і разом із служницею своєю вступила в один монастир .. Там жили вони доброчинно і праведно ще багато років* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *"Враження від капрійської природи такі гармонійні і так доброчинно впливають на мою психіку, що я таки просто одужую," — говорив М. Коцюбинський* (з наук. літ.).

ДОБРОЧИ́НСТВО, а, *с.* Те саме, що **доброді́йництво.** — *Апостол на Голгофі буде оплакувати свою самотину .. Ніяка собака не згадає про його доброчинство; ніхто не відважиться, щоб утерти його смертний піт, бо й це буде небезпечно* (Р. Федорів); *У таких, як Кучук, в житті не було іншої мети, крім самозбереження. Тому вони легко прощають тим, хто чинить їм кривду, так само, як забувають доброчинство* (П. Загребельний).

ДОБРОЯ́КІСНИЙ, а, е. 1. Доброї якості; який своєю якістю цілком задовольняє вимоги. *Я продовжив: — .. Виварюємо мило з дуже доброякісних кісток і тлущу* (Ю. Винничук); // Дуже добре, якісно зроблений, виконаний. *Кашкет той після доброякісної реставрації можна було б назвати зеленим, а околиш його — оксамитово-чорним* (О. Чорногуз).

2. *вет., мед.* Який не поширюється і не становить загрози для життя (перев. про пухлини); протилежне з л о я к і с н и й. *Доброякісні новоутворення підшлункової залози трапляються рідко* (з наук.-попул. літ.).

△ **Доброя́кісна пухли́на** *див.* **пухли́на.**

ДОБРОЯ́КІСНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **доброя́кісний.** *Смак страви визначається доброякісністю сировини, з якої її готують* (з наук.-попул. літ.); *Гемангіома, незважаючи на свою доброякісність, все-таки є новоутворенням, тому її вкрай небажано зайвий раз піддавати дії ультрафіолетового проміння* (із журн.).

ДОБРОЯ́КІСНО. Присл. до **доброя́кісний.** *Ми організували всі роботи так, щоб ремонтувати машини якнайшвидше і доброякісно* (з газ.); *Папілома розвивається доброякісно з плоского епітелію і виступає над поверхнею шкіри у вигляді сосочка* (з наук.-попул. літ.).

ДОБРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОБРУКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що і без прям. дод.* Закінчувати брукувати; брукувати до певної межі. *Добруковувати вулицю; Добрукувати до площі.*

ДОБРУКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **добруко́вувати.** *Вулиця добруковувалася дуже повільно, не вистачало робочих рук* (з газ.).

ДОБРУКУВА́ТИ *див.* **добруко́вувати.**

ДОБРЬО́ХАТИ, аю, аєш, *док.*, *розм.* Брьохаючи, дістатися до якого-небудь місця. *Торік, як став Дніпро, вона* [баба Текля] *сюди добрьохала і порубала всі яблуні в діда Михайла* (В. Діброва).

ДОБРЯ́ГА, и, *ч. і ж.*, *розм.* Те саме, що **добря́к.** — *Добряга Замеховський, — шепнув він. — Таки не забув мене* (І. Франко); *Пан Енгельгардт і старого добрягу Венеціанова прийняв не краще, ніж Брюллова* (О. Іваненко); *Був він добряга, якого світ не бачив. Завжди в нього можна було випросити все, що хочеш, — останнє оддавав* (В. Нестайко); — *Ти скоріше лицемірка, ніж добряга, — відрізала подруга* (із журн.).

ДОБРЯ́К, а́, *ч.*, *розм.* Дуже добра, нелукава людина. — *А що, ґаздо, купив лиску? — прикидаючись добряком, заговорив Левко* (І. Цюпа); *Синєус був добряком не тільки для місцевого люду.., але й до різних пришедьків* [чужинців] (Р. Іванченко); — *В тім-то й небезпека, що Білограй добряк. Компанійський, щедрий чоловік* (Ю. Мушкетик).

ДОБРЯ́КА, и, *ч. і ж.*, *розм.* Те саме, що **добря́к.** *Її чоловік — се старий добряка, що завсіди частує чим-небудь...* (Марко Вовчок).

ДОБРЯ́ЧЕ, *розм.* Присл. до **добря́чий.** — *Ну, та й добряче сидіти: є куди простягти ноги й спиною об віщо обпертись, — подумав Пилипко* (Панас Мирний); *У районі Всі його добряче знають* (П. Дорошко); *Відчув, що змерз. З вікна таки добряче дме* (Василь Шевчук).

ДОБРЯ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Дуже добрий. *Охрім був чоловік такий добрячий; аби кого побачив у біді, зараз вирятує, хоч там як утратиться* (Марко Вовчок); *Добрячі коні .. мчать поміж синіми разками хат* (М. Стельмах); *Він стояв посеред хати в добрячих юхтових чоботях* (М. Руденко); *Загнув* [хазяїн] *добрячу ціну, та вони й не сперечалися* (Ю. Бедзик); *Чемно дякує кашовара за добрячу юшку Максим Пирятин* (Д. Білий).

ДОБРЯ́ЧКА, и, *ж.*, *розм.* Жін. до **добря́к.** *Дами симпатичні і винятково лагідні. Одна занадто мовчазна, любить читати вірші. Друга — щебетуха й добрячка* (Л. Смілянський); *Медсестра Поліна Іванівна, добрячка, зломлена життям жінка, колись вона була красунею, а зараз вже постаріла* (В. Рубан).

ДОБРЯЧО́К, чка́, *ч.*, *розм.* Пестл. до **добря́к.** — *Ну й кум... Такий компанійський, з усіма запанібрата, простолюддя не цурається... Зверху жарти, анекдоти... корзини Шпачисі піддає... Добрячок* (О. Гончар).

ДОБРЯ́ЩИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **добря́чий.** — *Я радію серцем, що справді ти така добряща людина, як я про тебе думав* (Ганна Барвінок); *Там далі — вози добрящі, кінські й чумацькі, обіддя міцне, чудове, колеса* (І. Нечуй-Левицький); — *Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряще вийде, — промовив сусід* (С. Васильченко).

ДОБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добува́ти** і **добува́тися** 3. *Ватаг занятий був добуванням живого вогню* (М. Коцюбинський); *Рішуче оборонялися тільки католицькі монастирі, і добування їх трохи загаяло козаків* (А. Кащенко); *Долини річок Інгульця, Саксагані й Жовтої вкрилися .. кар'єрами для добування руди* (Олесь Досвітній); *Син .. критикував допотопні методи добування металу в епоху звільненої атомної енергії* (Ю. Яновський).

△ **(1) Добува́ння ко́реня,** *мат.* — знаходження кореня якого-небудь числа. *Існують ірраціональні числа, які не можна отримати добуванням кореня* (з навч. літ.).

ДОБУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОБУ́ТИ,** у́ду, у́деш; *мин. ч.* добу́в, добула́, ло́; *наказ. сп.* добу́дь; *док.* 1. *кого, що, чого.* Діставати, роздобувати кого-, що-небудь. *Пішла по селу добувати киселю* (прислів'я); *Бував Тодось в Китаї і в Сибіру, Здається, навіть добував женьшень* (М. Рильський); *У нас така установа: все, що не добув, на рівні часті паювати* (Панас Мирний); — *Не журіться, ми вам коня добудемо, — на ходу заспокоював Блаженко свого командира* (О. Гончар); // Заробляти працею. *Вона ходила копати буряки і з того добувала прожиток для себе* (М. Коцюбинський); *Щоб добути скибку хліба, Не спочине* [бабуся-прачка], *не здихне, Мовчки б'ється, наче риба* (П. Грабовський); // Брати щонебудь у бою, зі зброєю в руках; оволодівати чимсь. — *Тут стояв граф Панін з військом, як Бендер від турка добували* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Я наказую, .. не гаючи й хвилини, добуть Бушу і до ноги знищити всіх!* (М. Старицький); // *перен.* Досягати чого-небудь у впертій боротьбі, наполегливою працею, навчанням і т. ін. *Пішов козак нерозумний Слави добувати* (Т. Шевченко); *Нуте, браття, або перемогу добути, або дома не бути* (прислів'я); *Мій обов'язок вченого полягає насамперед у тому, щоб відкрити істину, добути нові знання* (І. Росоховатський).

2. *кого, що.* Виймати, витягувати звідки-небудь. *Командор мовчки добуває свою шпагу, дон Жуан свою і вступають в бій* (Леся Українка); *Із кошика Федь добуває маленький горщик масла і передає дівчині* (Ю. Яновський); *Він добув з кишені срібний годинник, глянув на стрілки* (С. Добровольський); *Враз шукачі спинилися: норки* [нірки]! *скрізь ховрашині норки; але як добути з-під землі дрібного звіра?* (В. Барка).

3. *що.* Діставати з надр землі, з морських глибин і т. ін. *З морського дна ми добуваєм перли* (П. Грабовський); *Я руку подаю через моря і гори усім, хто камінь б'є, хто землю ревно оре, Хто вугіль добува і зеленить поля* (М. Рильський); // Одержувати що-небудь, переробляючи сировину. *Цілі поля троянд під Бахчисараєм, з яких добувають запашну ефірну олію, стоять пусті й одинокі* (В. Кучер); *Колись кріпаки Стадницького з їхнього* [кленового] *соку добували собі кленовий цукор* (М. Стельмах); *Дослідники виявили, що з кожного кілограма торіаніту можна добути десять літрів гелію* (М. Трублаїні).

4. *що, перен.* Примушувати з'являтися, виникати (про звуки, слова, емоції і т. ін.). *Юра знову стояв перед пюпітром, знову пиляв смичком по струнах, добуваючи з них звуки, що мали дуже мало спільного з музикою* (П. Загребельний); *Вона замість слів добула сльози* (Б. Лепкий); *Пал і холод окутали Бертольда. Затремтіли ноги .. Не міг добути з себе слова, щоб привітати прохожого* (Н. Королева).

5. *кого і без прям. дод., рідко.* Те саме, що **наро́джувати.** [М о л о д и ц я:] *Де ж я з дітьми дінусь? У річку хіба мені їх повкидати?* [Х р а п к о:] *Знала, на що добувала; знай, як і вирощувати!* (Панас Мирний); *Мерика .. До Фавна стала учащати Та і Латина добула* (І. Котляревський).

6. *що і без прям. дод.* Служити або просто перебувати де-небудь певний час, строк, до певного часу, строку. — *Я в свого пана вже третій рік добуваю, останній* (Марко Вовчок); *Він не пішов додому, а лишився з дідом Корнієм добувати ночі в накуреній кімнаті сільради* (І. Кириленко); *Сяк-так добув Чіпка підпасичем до осені* (Панас Мирний).

Дослужи́тися (дійти́, добу́ти) [до] чи́ну *див.* **дослу́жуватися; Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил** *і т. ін.)* <*діал.* **Добува́ти всіх (оста́нніх) сил**> *див.* **збира́ти.**

△ **(1) Добува́ти / добу́ти ко́рінь,** *мат.* — обчисленням знаходити корінь якого-небудь числа. *Щоб добути корінь з добутку, треба добути його з кожного співмножника окремо й результати перемножити* (з навч. літ.).

◇ **Діста́ти (добу́ти, ви́дерти** *і т. ін.)* / **дістава́ти (добува́ти, видира́ти** *і т. ін.)* **з-під землі́** *(рідше* **під земле́ю)** *див.* **дістава́ти; (2) Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том)** *що і без дод.* — наживати що-небудь тяжкою, виснажливою працею. — *Так то ж які землі? — перебив мене Пищимуха. — Рангові, а не ті, що кожен своїм горбом добував!* (Панас Мирний); *Ми з старою цілий вік складали* [копійчину], *добували потом* (І. Нечуй-Левицький); *За що землі позбавили? Скибу до скиби тулив, горбом своїм добував святу землицю, а ви її тепер Семенові?* (К. Гриб); **(3) Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми]** *що* — досягати чого-небудь, докладаючи значних зусиль, ціною великих жертв або досягати чого-небудь у боротьбі. *Потомки козачі копалися в сирій землі, понівечені.., якісь каліки, а не люди, без пам'яті про бувальщину дідів своїх, котрі добували кров'ю .. славу та волю* (Панас Мирний); — *Хто ж її* [землю] *їм наділяв, як вони своєю кров'ю та кістками її добували? — злюче увернув Пищимуха* (Панас Мирний); — *Що діди та батьки кров'ю здобули, те нерушиме* (М. Коцюбинський); **(4) Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі] ла́врів (ла́ври)** — досягати успіхів, слави, визнання. — *Я буду давати концерти на фортепіані* [фортепіано] .. *Добудемо собі лаврів* (І. Нечуй-Левицький); *При недавніх виборах .. він .. здобув собі нові лаври* (І. Франко); **Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму)** *див.* **набира́тися.**

ДОБУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОБУ́ТИСЯ,** у́дуся, у́дешся; *мин. ч.* добу́вся, добула́ся, ло́ся; *наказ. сп.* добу́дься; *док.* 1. Те саме, що **добира́тися**[1]. *До робочого місця треба було добуватися вузенькою вертикальною горловиною.., деручись по вузькій .. залізній драбині* (Д. Ткач); *У вас уже руки помліли, дихати стає важко, а ви ще й до середини* [річки] *не добулись, щоб перепочити, ви перекидаєтесь на спину* (Панас Мирний); *Тільки під вечір наступного дня я добувся до тихого полустанка* (О. Гуреїв); // Переборюючи труднощі, підніматися наверх. *Вона* [хмарка] *чіплялась за смерекові гребені зелені, за уступи оголеної кручі.., немов*

людина, що з тяжким зусиллям на гору добувається (Леся Українка); // *тільки недок.* Настирливо добиватися, намагатися увійти, проникнути куди-небудь. — *Мабуть, — кажу, — чи не помилились: не в те віконце добуваєтесь!* (Марко Вовчок); *Добувалися до тої комірки злодії, але ніколи не могли її розбити* (І. Франко); *Наговоривши велику силу інших слів, він почав ізнову добуватися в двері і зчинив такий ґвалт, що побудоражсив* [стривожив] *кругом усіх сусід* [сусідів] (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

2. Вириватися, виступати, виходити назовні. *З діри почав добуватися густий, смердючий дим* (І. Франко); *Микула здригнувся кілька разів, у горлі здавило, глухий стогін добувався з його грудей і не міг добутися* (О. Маковей); *Смішок добувсь йому з горла і покотився по зморшках обличчя* (М. Коцюбинський).

3. *чого, розм.* Те саме, що **добува́ти** 1. *Ростіть, цвітіть і добувайтесь долі, Аби не знать ні ґвалту, ні неволі* (М. Старицький); *Пішла* [Ївга] *до сусід* [сусідів], *позастановила і намисто, і дукати, і хрести, і материні плахти, добулась грошей* (Г. Квітка-Основ'яненко); [М и к и т а:] *На тих дорогах Не легко б князь добувся перемоги* (І. Кочерга).

4. *тільки док., розм., рідко.* Довго перебуваючи де-небудь, зазнати чогось небажаного, неприємного. *Добувся, як швед під Полтавою* (Номис); — *От тобі, — каже, — добулася, як сова на току!* (Ганна Барвінок).

5. *тільки недок.* Пас. до **добува́ти** 1–4. *Хто зостанеться живий, то засвідчить, ціною яких страшних втрат добувалися правобережні плацдарми* (О. Гончар); *Так хочеться знать, як живуть китобої І як добувається в надрах руда...* (М. Шеремет).

ДОБУВА́Ч, á, *ч.* Той, хто займається добуванням чого-небудь. *Я переконаний тепер, що Прометей колись не вмер. Щодня ми бачимо його, добувача огню того* (М. Упеник); *Ми — люди, однак з водіїв перетворюємося на пасажирів, з дослідників — на звичайних спостерігачів, з добувачів — на споживачів* (І. Росоховатський); *Він згадував про бідні селища добувачів каучуку* (Ю. Бедзик).

ДОБУВА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **добува́ч.** *У наші дні, коли з економікою кояться неймовірні речі, чоловіки раз у раз втрачають роботу і жінки стають основними, якщо не єдиними добувачками* (із журн.).

ДОБУВНИ́Й, á, é. Стос. до добування. *Незважаючи на шторми, які досягли 9–10 балів, увесь наш добувний флот продовжував полювання* (з наук.-попул. літ.); *Ряд добувних компаній розглядає можливість розроблення морського дна драгами* (з навч. літ.).

△ **Добувна́ промисло́вість** *див.* **промисло́вість.**

ДОБУДИ́ТИСЯ, уджу́ся, у́дишся, *док., кого, розм.* Розбудити не відразу, а після певних зусиль. *Лінивого не добудишся, як мертвого не докличешся* (прислів'я); — *Оце я будила, будила свого старого, та й не добудилась* (І. Нечуй-Левицький); *Під тином .. попримощувалися жінки і тепер не можуть добудитись дітей, які сплять на приполах кожухів* (М. Стельмах); *Доки його* [отамана] *добудилися, небо почало розливати по землі перші хвилі вже не місячного, а справжнього світла* (Валерій Шевчук).

ДОБУДО́ВА, и, *ж.* 1. Частина приміщення, прибудована пізніше. *Скільки сягало око, майже на милю, тягнувся величезний палац з безконечною кількістю різних добудов, дверей, ганків...* (В. Малик); *За час твоєї відсутності в під'їзді вже від другого поверху з'явилися добудови — додаткові зовнішні двері, щоправда без замків, лише з клямками* (О. Ірванець).

2. Те саме, що **добудо́вування, добудува́ння.** *У 1966 році було закінчено добудову другого поверху бібліотеки* (з наук. літ.); *На добудову медичної установи грошей так і не знайшлося* (із журн.).

ДОБУДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **добудува́ти.** *Незабаром він вийшов на край села, де бовваніли три ще не добудовані хати* (М. Стельмах); *Комірка була дерев'яна, добудована до корчми ззаду* (І. Франко); // **добудо́вано,** *безос. пред. Двір хоч називався новий, а основами своїми, боковим крилом, до котрого добудовано передні покої, пам'ятав давні часи* (Б. Лепкий); *Справа од вікон було колись добудовано веранду, й господарі могли бачити і сходи, і двері* (Ю. Винничук).

ДОБУДО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто доводить будування чого-небудь до кінця. *На бортах нового корабля ще палахкотять святкові транспаранти, але на палубі вже кипить робота. Добудовники приймають естафету праці в корпусників* (з газ.).

ДОБУДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добудо́вувати** і **добудо́вуватися.** *Усі кораблі поділялися на категорії: діючі, резервні, довгострокового зберігання, особливого призначення, у стадії добудовування, здані для ліквідації і т. ін.* (з наук. літ.); *Аналітик вважає, що навіть якщо розкуплять усі квартири в будинку, тридцятивідсоткової першої оплати на добудовування не вистачить* (з газ.).

ДОБУДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОБУДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Закінчувати будувати що-небудь; будувати до кінця, до певної межі. *Поруч лікарні .. добудовували готель* (Іван Ле); — *Невже ж таки ви добудували оці будинки з прохацьких грошей? — аж крикнула з дива Галецька* (І. Нечуй-Левицький); // Прибудовувати до збудованого раніше. *Кожного року, коли прибуває корів, приміщення добудовують: на більше коштів не вистачає* (Микита Чернявський); [Л о б а н о в а:] *А мій палац? Зруйнували?* [Г а р к у ш а:] *Навпаки, добудували. Ще один корпус прибудували* (О. Левада).

ДОБУДО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОБУДУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Закінчувати будувати що-небудь своє. *Сяк-так добили хату. Відбулися переходини* [входини]. *Хата не скінчена. Так роблять усі, обживають нові стіни, роками добудовуючись* (Б. Харчук); *Ат, старечі примхи, думав син. От добудуюсь та меблі "городські" привезу, ліжко м'яке на пружинах, невже не схоче* [мати] *на нього проміняти свого дощатого рипучого полу, об який усі боки вимуляла* (А. Михайленко).

2. *тільки недок.* Пас. до **добудо́вувати.** *Валентин Модестович усе зробить, щоб цех добудовувався ударними темпами* (Ю. Шовкопляс).

ДОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добудува́ти** і **добудува́тися.** *На добудування багатоповерхівки потрібно близько 20 мільйонів гривень* (з газ.); *Добудування дзвіниці змінило традиційну для Волині композицію церкви* (із журн.).

ДОБУДУВА́ТИ *див.* **добудо́вувати.**

ДОБУДУВА́ТИСЯ *див.* **добудо́вуватися.**

ДОБУКСИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що.* Дотягти на буксирі судно, автомашину і т. ін. до певного місця. *Рятівник добуксирував човен із горе-мандрівником до берега* (з газ.).

ДОБУНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато бунтуючи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *Впала йому випадкова звістка, що бачили Супруна з дейне-*

ками, надто той ворохобиться, бунтується, й злякався, що добунтується до лиха (Ю. Мушкетик); *"До чого тільки добунтувалися! — подумки лютував Потоцький. — Писки відвертають од головного командувача!"* (В. Чемерис).

ДОБУРЖУА́ЗНИЙ, а, е. Який існував до появи буржуазії як класу. *У добуржуазний період жінки здебільшого були безправними й повністю залежали від чоловіків* (з наук. літ.); *Розчарування в сучасності породжувало в романтиків особливий інтерес до минулого: добуржуазних суспільних формацій, патріархальної старовини* (з навч. літ.); *Добуржуазне суспільство.*

ДОБУРИ́ТИ *див.* **добу́рювати.**

ДОБУ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **добу́рювати.** *У процесі виснаження газового покладу зменшуються дебіти свердловин, виникає необхідність їх добурювання для підтримування заданого рівня видобутку газу* (з наук. літ.).

ДОБУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОБУРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.*, *що.* Закінчувати бурити; бурити до кінця, до певної межі. *Тарас добурював останній шпур* (Д. Ткач); *Свердловину передбачено добурити до глибини 2800 метрів* (з наук. літ.).

ДОБУ́ТИ *див.* **добува́ти.**

ДОБУ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **добу́ти.** *Начальник табору виставив полоненика за ворота разом з папірцем, добутим журналістом для земляка* (Ю. Яновський); *В головах у нього стояла блискуча, добута в бою угорська шабля* (О. Гончар); *На роботу їх не взяли, бо труднощі з перевезенням добутого соку* [каучуку] *примусили хазяїна плантацій скоротити розробки* (Ю. Бедзик); // **добу́то,** *безос. пред. Скільки даремно грошей витратили! А їх добуто працею, солоним потом...* (Василь Шевчук); *Добуто у турків один прапор і одну добру гармату* (Г. Колісник); *Добуто з рюкзаків провізію і все, що належиться до неї* (О. Гончар).

ДОБУ́ТИСЯ *див.* **добува́тися.**

ДОБУ́ТОК, тку, *ч.* 1. Те, що одержано, добуто працею, у бою і т. ін. *Я й без вас добуток маю: Ш'ю* [шию] *черевики восени, Зимою вулики довбаю* (Я. Щоголів); *Товариство почало виходити з куреня, здоровкалось з рибалками, котрі порались то коло снасті, то коло свого убогого добутку* (Панас Мирний); *Татари кинулись грабити* [грабувати] *і самі побились за добуток* (І. Нечуй-Левицький); *Пливуть полями поїзди, Везуть у даль по срібних струнах Вагони вугілля й руди, Добуток рук пружисто-юних* (М. Рильський).

2. Результат множення певних математичних величин (чисел, матриць, векторів і т. ін.). *Операнди множення називаються множниками, результат — добутком* (з навч. літ.); *Частка, множник, добуток, остача — квітів жмутик, і бджілка гуде; оживають слова — і задача веселіше до розв'язку йде* (Д. Білоус).

△ **(1) Дека́ртів добу́ток,** *мат.* — множина всіх можливих упорядкованих пар, у яких перша компонента належить першій множині, а друга — другій множині. *Френе першим розглядав декартів добуток абстрактних просторів* (з наук. літ.).

ДОВА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дова́жити.** *Доважені овочі.*

ДОВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дова́жити.** *Доваження зерна.*

ДОВА́ЖИТИ *див.* **дова́жувати.**

ДО́ВА́ЖКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дова́жок.** *Сьогодні соціальна політика розглядається як неприємна витратна доважка до економіки* (з наук.-попул. літ.).

ДОВА́ЖОК, жка, *ч.* 1. Те, що додається до чого-небудь для повної ваги. — *Отут чотириста грамів? — запитав Калинка, зважуючи на долоні глевкий кавалок хліба. — Бери, що дають! — гримнув наглядач. — Доважка не бачиш?* (А. Дімаров).

2. *перен.* Те, що є додатком (перев. зайвим, непотрібним) до чого-небудь. *Конфлікт часто буває одноманітний, надмірно ускладнений, тобто так, як у житті, але ще з якимось доважком* (О. Довженко); *Певне, ми взагалі тут для нього як прикрий доважок і малоприємна формальність* (Є. Пашковський).

ДОВА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дова́жувати.** *Доважування кормів.*

ДОВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *кого, що.* Закінчувати важити кого-, що-небудь. *Доважити поросят.*

2. *що і без прям. дод.* Важачи, додавати щось для повної ваги. *Біля їдальні колона розбрелася: ті почали заглядати у вікна хліборізки, слідкуючи, на скільки там не доважують; інші стовпилися біля кухні* (Григір Тютюнник); *Контрольне зважування показало, що мене обдурили на 150 грамів. Повернувся до продавця й попросив доважити* (з газ.).

ДОВАЛИ́ТИСЯ *див.* **дова́люватися.**

ДОВА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДОВАЛИ́ТИСЯ,** валю́ся, ва́лишся, *док.* 1. Валитися до кінця, повністю. *Головне, що тут на фермах не довалюються приміщення, а йде реконструкція* (з газ.); *Високо піднімався угору червоний стовп цегли .. То частина стіни ще не довалилася* (Панас Мирний).

2. *розм.* Докладаючи великих зусиль, добиратися куди-небудь. *Як нам до пекла довалитись І там на мертвих подивитись* (І. Котляревський).

3. *розм.* З великим завзяттям і охотою братися за що-небудь. *Довались, як віл до браги* (Номис).

ДОВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дованта́жити.** *Арештантів знову посадили в товарняк. І невільницький поїзд, довантажений вагонами з інших західноукраїнських міст, рушив* (з газ.).

ДОВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дованта́жити** і **дованта́житися.** *Твердопаливні котли потребують постійного довантаження палива* (із журн.); *Дуже часто адміністрації шкіл використовують години, відведені на викладання трудового навчання, для довантаження вчителів, які викладають інші предмети* (з навч. літ.).

ДОВАНТА́ЖИТИ *див.* **дованта́жувати.**

ДОВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **дованта́жуватися.**

ДОВАНТА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дованта́жувати** і **дованта́жуватися.** *Довантажування палива; Довантажування файлів.*

ДОВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВАНТА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *що.* 1. Закінчувати завантажувати; завантажувати до кінця. *На станції Сортувальна довантажували першу партію моторів для В'єтнаму* (І. Муратов); *Шановні учасники ресурсного центру! До 23 травня довантажте всі необхідні матеріали* (з Інтернету).

2. Завантажувати додатково. *Йому й самому кортіло довантажити підводи ще бодай сотнею мін* (О. Гончар); *Факультативи й індивідуальні заняття враховують під час визначення гранично допустимого навчального навантаження. Отже, у 5-му класі кожного учня можна довантажити не більше ніж однією годиною* (з навч. літ.).

ДОВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОВАНТА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Закінчувати вантажитися; доводити вантаження до кінця. *Коли на нетбуці починають довантажуватися антивірусні програми, швидкість роботи падає* (із журн.); // Вантажитися додатково. — *Негайно очистити вози від усього стороннього .. Натомість довантажитись боєприпасами* (О. Гончар).

2. *тільки недок.* Пас. до **довантáжувати.** *Значна частина вчителів довантажується спорідненими навчальними предметами* (з газ.).

ДОВА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **довари́ти.** *Корисно вживати воду з-під не зовсім довареної картоплі. У лушпинні багато вітамінів А, В, С* (із журн.); *Доварений обід;* // **довáрено,** *безос. пред.* — *Борщ доварено, — доповідає син* (О. Гончар).

ДОВАРИ́ТИ *див.* **довáрювати.**

ДОВАРИ́ТИСЯ *див.* **довáрюватися.**

ДОВА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **довáрювати.** *Доварювання кулешу, сама вечеря, прибирання і миття посуду та підготовка до сну в оповіданні М. Коцюбинського "Харитя" виділені в наступну сцену* (з наук. літ.).

ДОВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОВАРИ́ТИ,** варю, вариш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати варити; варити до готовності чи до певного ступеня готовності. *Петріїха .. взялася доварювати обід* (І. Франко); *В кухні ще допікають* [куховарки], *доварюють, дожарюють* (В. Кучер); *В димах Запоріжжя доварюють предки метал* (Б. Олійник); *Казав пан своєму хлопцеві: — Звари мені троє яєць, і так звари, щоб доварив і не переварив* (з переказу).

ДОВА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ДОВАРИ́ТИСЯ,** вариться, *док.* Закінчувати варитися; варитися до готовності чи до певного ступеня готовності. *Уже доварювався жаданий борщ* (О. Ільченко); *Зібралися* [косарі] *.. до багаття, на якому доварювався смачний куліш* (Григорій Тютюнник); — *Устигнемо, — теж глянула на годинник Майка. — Та й у мене все готово. Тільки бульйон довариться* (Г. Усач).

ДОВБА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для довбання. *Довбальні верстати застосовуються для стругання канавок, зубців шестерень та інших робіт* (з наук.-попул. літ.); *Довбальні різці.*

ДОВБА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який здійснює довбання чого-небудь. *Учні в міській школі можуть отримати допрофесійну підготовку за такими спеціальностями: токар, фрезерувальник, стругальник, довбальник, свердлувальник* (з навч. літ.); *Були в селі кравці, шевці, кушніри, кожум'яки, колісники, черепичники, свитники, довбальники з деревини, шапкарі та інші майстри* (з газ.).

ДО́ВБАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **довбáти** 1. *Наступного дня малий Альдо показав йому спочатку все селище, .. а потім повів до річки, де стояло на припоні кілька човнів, довбаних із товстих колод* (І. Білик); *Блищить ріка, метляє вітер чуба, і сонце світить гаряче, А човен довбаний із дуба, такий вовік не протече* (Л. Костенко).

2. *у знач. прикм.* Вигот. із суцільного шматка дерева довбанням, видовбуванням. *По-господарському у довбану колоду Збирав* [боєць] *упійманий пропахлий воском рій* (М. Рильський); *На березі й досі лежить довбаний човен, знизу він взявся льодом, а зверху притрушений снігом* (М. Стельмах); *Василь взяв у праву руку склянку з питвом, у ліву велику довбану ложку* (О. Бердник).

3. *у знач. прикм., лайл.* Поганий, нікчемний. — *Виходить, що — ми ламали двері, ховались від охорони, залишили там купу слідів і все це заради цього довбаного гедоніста?* (С. Жадан); — *А що ти робиш у цьому довбаному містечку? Тут нудно* (І. Роздобудько).

ДО́ВБАНКА, и, *ж., розм.* Предмет, видовбаний із суцільного шматка дерева. *Тут* [на березі Нерчі] *ранньою весною ладнали .. саморобні довбанки-човни й байгородські рибалки* (Н. Рибак); *Їдять* [дочки] *з однієї мисочки, маленькими дерев'яними довбанками, що їх сам дід поробив...* (В. Кучер); *Ждан зачерпнув з дерев'яної миски-довбанки шмат білої розвареної линини* (В. Малик).

ДОВБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **довбáти.** *Рінкель поквапом закладає камінцями сліди довбання ґрат і люто злізає в темноту камери* (В. Винниченко); — *Знову те саме! Це ти, наче дятел, довбеш. Не забув, як у нас про дятла казали? Вдень він довбе і довбе, а вночі стогне, бо від того довбання голова болить* (М. Стельмах); *Найпростіший інструмент для довбання — долото* (з навч. літ.).

ДО́ВБАНОЧКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **дóвбанка.** *Він дістав з мисника невелику липову довбаночку, пішов із нею у хижку і налив меду* (М. Стельмах); *Сірко на свої три таляри, завбачливо зашиті в онучу, купив у рибалок довбаночку, й нею правувалися до Січі* (Ю. Мушкетик).

ДОВБА́ТИ, áю, áєш, *рідше* **ДОВБТИ́,** бу́, бéш, *недок.* 1. *що.* Ударяючи по чому-небудь, колупаючи щось, робити отвір, заглиблення і т. ін. *Славко мав звичку сідати на .. ослоні та й довбати перед собою патиком у землі ямку* (Л. Мартович); *Добуває віла запоясник, мур довбає, твердий камінь креше, пробиває шпарочку вузеньку, подає до побратима голос* (Леся Українка); *Гупав лом на ставу, певно, рибалки довбали нову ополонку* (В. Кучер); // *що.* Відколупувати, відламувати шматки чого-небудь від основної маси. *Не жалівши сили рук, Довбемо граніт бездушний Безвідрадним: "стук" та "стук"* (П. Грабовський); *Вугіль вчились ви довбати В темній шахті, в глибині* (Я. Шпорта); // *кого, що.* Ударяючи дзьобом, розбивати, пошкоджувати щось або дзьобати кого-, що-небудь (про птахів). *Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день Божий довбе ребра Й серце розбиває* (Т. Шевченко); *Мундир із залізним хрестом мої партизани надягли на опудало в городі, щоб ґави не довбали огірків* (Ю. Яновський); *Чути, як дятли довбають сухі дерева* (О. Довженко); *Півень, підім'явши королька* [королика], *так довбе його, .. аж пір'я розлітається...* (Є. Доломан); // *що.* Робити, виготовляти що-небудь, виколупуючи, вибираючи долотом, сокирою і т. ін. середину чогось. *Біля куреня, на обрубкові, сидить Кирило, довбає коритце для води* (Панас Мирний); *Хома Хаєцький, висунувшись з ячейки* [окопчика], *яку він цілу ніч довбав собі кайлом, терпляче вдивлявся в кущуваті зарості* (О. Гончар).

2. *чим у чому.* Колупати, длубати в чому-небудь (у носі, в зубах і т. ін.). *Дуже смішними видались йому хлопці, що сиділи довкола нього. Один довбав пальцем у носі, другий іззаду раз у раз старався уткнути невеличке стебельце Грицеві у вухо* (І. Франко); *Василь зітхнув і глянув на діда. Старий Котик сидів, довбаючи трісочкою в зубах* (В. Собко).

3. *що і без прям. дод., перен., розм.* Довго й невпинно бити по якій-небудь цілі. *Довбав кулемет, Видовбував душі, і дубом присохлим Тіла задубілі лягали в замет* (Л. Первомайський);

Артилерія та мінометники люто довбали снарядами і мінами доти, в яких засіли оборонці застави (Ю. Збанацький).

4. *що, перен., розм.* Спричиняти болісні, неприємні відчуття. *Тупий біль довбав голову* (О. Бердник); // *безос. Зранку в нозі так довбало, що жінка не могла ставати на неї* (із журн.).

5. *кого, перен., розм.* Ображати, принижувати кого-небудь, знущатися з когось. *Я хотів сказати, що світ ділиться на сильних і кволих. Кволих усі довбуть, а сильні можуть за себе постояти* (Валерій Шевчук); // Різко критикувати кого-небудь. [К а т е р и н а:] *Це нашого брата можна довбати і за план, і за якість, і за раціоналізацію, і за собівартість...* (О. Корнійчук); *Почалися дебати, І мене — хто у лоб, хто в обхід, Стала молодь довбати* (С. Крижанівський).

6. *що, перен., розм.* Безперервно й надокучливо повторювати те саме, нагадувати про щось. *На дятла схожий, суддя довбає й довбає своє* (Л. Первомайський); *Ув'язалася* [мати] *з Соломією, прилипли, як шевська смола. Довбають і довбають їй у голову одно* (В. Кучер); *— Набридло! — роздратовано сказав Юрко. — Доктор довбе одне і те ж: "Людина людині — вовк!"* (О. Сизоненко).

7. *що, перен., розм.* Неодноразово повторюючи, вивчати що-небудь; зубрити. *Коли б воля — побіг би він тепер на улицю до хлопців, у м'яча грати! .. Ніт же, сиди над сією осоружною книжкою, довби її...* (Панас Мирний); *Довбеш ті білети, ходиш на консультації після уроків .. — і все заради десяти хвилин незручності перед екзаменатором* (Любко Дереш).

ДОВБÁТИСЯ, áюся, áєшся, *рідше* **ДОВБТИ́СЯ,** бýся, бéшся, *недок., розм.* 1. Риючись у чому-небудь, дошукуватися чогось. *Василь усе вижидав та усе в кишені довбавсь; а далі витяг капшучок, а там-таки дещо бряжчало* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Біля ґанку довбається в смітнику курка* (П. Воронько); *Машиніст, залізши в яму біля топки, ще чогось там довбався під низом* (О. Гончар); * Образно. *Коли людина клопочеться про ту особу, яку кохає, вона не думає за себе, не довбається у власній душі своїй?* (Л. Яновська).

2. Займатися якоюсь копіткою справою; возитися. *Христя довбається над мережкою...* (Панас Мирний); *До розщепленого атома він чомусь ставився недовірливо. — Усе довбуться* [вчені], *копирсаються, — говорив він похмуро. — Хочуть розкусити горішок першородної енергії* (І. Волошин); *Слідчий .. про себе прокляв хлопців із зовнішнього відділу, що для виконання плану тягають з-за кордону всякий непотріб, з яким доводиться стільки довбатися* (Д. Білий); // Робити що-небудь дуже повільно або невміло. *Сутінки погустішали, й я в пітьмі гарячково довбаюсь у пелюшках. Нарешті, якось розстилаю їх і переношу Міку* (В. Винниченко).

3. Пас. до **довбáти, довбти́** 1. *Для з'єднання колод по вертикалі стамескою через кожні півтора метра довбаються отвори* (із журн.).

ДОВБÉНЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дóвбня** 1. *Микула взяв свою рушницю, шаблю і довбеньку, якій більш вірив, ніж зброї* (О. Маковей); *Нічний сторож під вікнами довбенькою об дошку калатав* (Б. Лепкий); *Мазур набрав повні груди повітря і, окресливши довбенькою коло, вдарив* (А. Хорунжий).

ДОВБÉХА, и, *ж., розм.* Те саме, що **довбéшка.** *Мар'ян викидав з грудей "гех" і знову страшно розкручував довбеху* (М. Стельмах); *Вони не бачать далі рядка вихідного паперу, тремтять за свої місця, кроти сліпі, довбехи жалюгідні* (Б. Левін); *На четвертий день дізнаюся, що цей довбеха записався-таки у художній гурток* (В. Нестайко).

ДОВБÉШКА, и, *ж.* 1. Дерев'яний молот або взагалі замашна палиця з потовщенням на кінці; довбня. *Дід Панас луснув щуку по голові довбешкою. Риба зітхнула .. й простяглася* (І. Нечуй-Левицький); *Він .. перестругував глину, раніш розмочену й збиту дерев'яною довбешкою* (О. Ільченко); *Зореслав .. забачив неподалік здоровенну палицю, на якій було почеплено кінський череп, висмикнув її з землі .. — Добра довбешка! — гукнув вдоволено* (О. Бердник); * У порівн. *Страшно й глянуть на його постать: плечі й груди, як башта, кулаки, як дві довбешки* (О. Стороженко).

2. *перен., лайл.* Те саме, що **дóвбня** 2. *— Ні, ти тільки подумай, ти тільки глянь на цю дурепу? — кричала вона до Ганни, маючи на увазі Нюсю. — Я їй кажу: "Ти б тільки подумала собі, порожня довбешко!"* (В. Козаченко); // *зневажл.* Те саме, що **головá** 1. *— А тепер гризи кулаки та бий себе по дурній довбешці, щоб аж розтріскалася тобі!* (Ірина Вільде); *Знов щось замишляє в нетрях судна підступний Стіліанос, який довбешкою своєю відповідає перед Яковенком за роботу машин* (П. Загребельний); *— Невже я не помру? Я буду жити? — запитав Артур Пепа, слухняно дозволяючи жінці обвивати бинтом свою нерозумну довбешку* (Ю. Андрухович).

◇ **Втовкти́ (втовкмáчити, втелющити, вки́нути) / втовкмáчувати в гóлову (в довбéшку, в макíтру)** *див.* **втовкти́**[1].

ДÓВБИШ, а, *ч., заст.* Литаврист. *Хай в литаври вдаре* [вдарить] *довбиш, Хай заграють сурмачі* (Я. Щоголів); *Десь опівдні до литавр, які стояли біля стовпа на майдані, підійшов довбиш з короткими палицями і почав барабанити* (П. Панч); *Довбиш щосили гамселив по туго натягнутій на великий казан, до блиску вичиненій бичачій шкурі двома замашними дерев'яними довбешками, вибиваючи мелодію, яка означала збір на військову раду* (В. Малик).

ДОВБНÝТИ, нý, нéш, *док., кого, що і без прям. дод.* Однокр. до **довбáти** 1. *Він знову довбнув кілька разів кайлом і відвалив чималу брилу мерзлої землі* (Д. Ткач); *Пролітала чайка, Довбнула дзюбкою* [дзьобом] *і з'їла хробака...* (В. Еллан-Блакитний).

ДÓВБНЯ, і, *ж.* 1. Великий, перев. дерев'яний молот або взагалі велика дерев'яна палиця з потовщенням на кінці; довбешка. *Де ще те теля, а він уже з довбнею бігає!* (прислів'я); *Геркулес, піднявши здорову довбню, замірявся на страшного лева* (І. Нечуй-Левицький); *Лагодили* [козаки] *пищалі й гаківниці, панцири й кольчуги, оббивали залізом важкі дерев'яні довбні* (О. Ільченко); * У порівн. *В цей час Роман опустив на його щелепи важкий, мов довбня, кулак* (М. Стельмах).

2. *перен., лайл.* Про нетямущу, нерозумну людину. *— З університету вигнали, так він тепер хлопців туманить. — Мовчи, довбня* (Григорій Тютюнник); *— Отам комірчина, — тицьнула Явдоха, — а в ній віконце... Ну, чого ти мовчиш, довбне? — скрикнула голосно* (Валерій Шевчук); // *зневажл.* Те саме, що **головá** 1. *Раптом хтось вислідить?! Донесе, що вона і не німа, і не дурна?! .. Для Дарусі це страшніше, ніж напади болю. Хай дурна її довбня болить, розколюється, але мову не вертає нізащо* (М. Матіос).

◇ **(1) Дóвбня неотéсана,** *зневажл.* — обмежена, неосвічена людина. *Харитон Павлович .. гримнув, стримуючи голос і гнів: — Та замовкни ти, довбне неотесана!* (Іван Ле); **[І (ще й)] дóвбнею (полíном) не доб'єш <Чорт дóвбнею не доб'є>** *див.* **добивáти; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **обýхом (дóвбнею, молоткóм) би́ти / вдáрити [по головí (в гóлову)]** *див.* **би́ти.**

ДОВБОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., однокр., кого, що і без прям. дод., розм.* 1. Підсил. до **довбну́ти.** *Він знову довбонув кілька разів кайлом і відвалив чималий шар* [землі] (Д. Ткач).

2. Із силою ударити, штовхнути. *А може, то такий прийом новий, — Візьмуть і книжкою .. Добряче довбонуть по голові?* (В. Еллан-Блакитний); *Дося довбонула її у щелепу, однак, падаючи, "сестра Ольга" вхопилася за Досину рясу й вони обидві полетіли на землю* (В. Шкляр).

ДОВБТИ́ *див.* **довба́ти.**

ДОВБТИ́СЯ *див.* **довба́тися.**

ДОВГ, у, *ч., діал.* 1. Борг. *Семен спродав трохи хліба й заплатив пану Янковському п'ятдесят карбованців довгу* (М. Коцюбинський); *— Позичати не хочу, бо найгірше залізти в довги* (Б. Лепкий).

2. Обов'язок. *Ранком у неділю проводили солдатів з села, як довг велить* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Ваш довг — справдить людські закони* (П. Грабовський).

ДОВГА́НЬ, я́, *ч., розм.* Високий (довгий) чоловік. *Притиснутий до стіни, Митько щосили одштовхнув довганя. Той не сподівався цього і ледве встояв на ногах* (Г. Усач); *Біля стаєнь зчинився ґвалт: маленький опецькуватий Флелаф поранив довганя Карла* (І. Білик); *Конвоїри взаємно доповнювали один одного. Перший з них був сухорлявий довгань, другий — маленький і гладкий* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОВГА́СТИЙ, а, е. Який має видовжену форму; у якого довжина більша за ширину. *Зелені закруглені й довгасті гори піднімаються все вище та вище* (І. Нечуй-Левицький); *Шелестіла довгастими листочками верба* (Ю. Яновський); *З'явився єфрейтор з довгастим гостробородим обличчям* (М. Руденко); *Сніг ніжно синів, і чорні тіні на синьому нагадали Іллі якихось чудернацьких птахів з жовтим довгастим крилом* (Валерій Шевчук).

△ **Довга́стий мо́зок** *див.* **мо́зок.**

ДОВГА́СТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **довга́стий.** *Молоді рибки-верховодки від старших та інших ставкових риб легко відрізняються довгастістю й темним (синюватим) кольором тулуба* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Довший від звичайного; досить довгий. *Лице в неї було довгеньке, внизу гостре і видавалось вперед* (І. Нечуй-Левицький); *Семениха балакала ще довгенький час із Процихою* (Л. Мартович); *Біля стоянки таксі вишикувалася довгенька черга* (Ю. Шовкопляс); *Я надумав розповісти вам довгеньку, може, але цікаву історію* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОВГЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **довге́нький.** *Старий мій знову зажуривсь, Ходив довгенько коло хати* (Т. Шевченко); *Остап на піч заліз і, чути, довгенько не спав — ворушився, шарудів* (А. Головко); *Тітка Павлина щиро образилася. І довгенько нас не провідувала* (А. Дімаров).

ДОВГЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **довге́нький.** *Ой виорю нивку довгесеньку Та посію гречку гарнесеньку* (з народної пісні); *До палички прив'язується довгесенький мотузок* (Остап Вишня).

ДОВГЕ́СЕНЬКО. Присл. до **довге́сенький.** *Як він спитав мене, як мені здається його гра, то я довгесенько мовчав од захвату духу, од великого дива, не міг зразу й слова промовити* (з публіц. літ.).

ДО́ВГИЙ, а, е; *вищ. ст.* **до́вший.** 1. Який має велику довжину; протилежне к о р о т к и й. *Дорога там довга й широка* (Леся Українка); *Вона жбурнула геть від себе хустку, відкинула своє довге волосся, що падало їй на очі* (О. Довженко); *Та є ще люлька і шаблюка, ще є пістоль і довгий спис. Дарма, що світ, немов гадюка, наліг на груди й горло стис* (В. Стус); // Великий за обсягом (про лист, документ і т. ін.). *Андрій Григорович під спів соловейків написав Катерині Степанівні довгого листа* (В. Винниченко); *У документі наводився довгий перелік недемократичних дій гетьманського уряду: заборона робітничого, селянського, земського з'їздів, закриття "Просвіт", переслідування українських діячів* (з наук. літ.); // *розм.* Високий на зріст (про людину). *Довгий, сухорлявий о. Мойсей трохи скинувсь своєю постаттю .. на тих довгих, темних аскетів святих, що малюють на візантійських образах* (І. Нечуй-Левицький); *Поруч зо мною стоїть Нечипоренко, і в дзеркалі мені видко, що я на цілу голову вищий од його* [нього]. *Він короткий, кущий, з круглою головою; я — довгий, чорний, з довгастим лицем* (В. Винниченко); // *у знач. ім.* **до́вгий,** гого, *ч., розм.* Високий на зріст чоловік. *Довгий сказав маленькому: — Звичайно, якби міг, утік би* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. Який займає великий відрізок часу; тривалий, довгочасний. *Довгими осінніми вечорами велись безконечні розмови та суперечки* (М. Коцюбинський); [Д у б и н а:] *У нас з тобою буде ще довга розмова* (З. Мороз); *Почався довгий і впертий штурм гранітної стіни* (О. Гончар); // Протяжний, довготривалий. *На місці групи голосних в українській мові в чеській мові часто виступають довгі голосні, які утворилися шляхом злиття кількох голосних в один довгий звук* (з навч. літ.).

○ **На до́вгий час** *див.* **час.**

△ **До́вгі хви́лі** *див.* **хви́ля**[1].

◇ **Відклада́ти / відкла́сти в до́вгий я́щик (у до́вгу шухля́ду)** *див.* **відклада́ти; Ганя́тися за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями)** *див.* **ганя́тися; Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем** *див.* **гони́тва; До́вга лоза́** *див.* **лоза́; До́вга пі́сня** *див.* **пі́сня; До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́>** *див.* **карбо́ванець; До́вгий язи́к** *див.* **язи́к; До́вгі ру́ки** *див.* **рука́; Ма́ти до́вгі (довже́зні) ву́ха** *див.* **ма́ти**[2]**; Ма́ти до́вгі ру́ки** *див.* **ма́ти**[2]**; Ма́ти до́вгого язика́ (до́вгий язи́к)** *див.* **ма́ти**[2].

ДО́ВГІСТЬ, гості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **до́вгий.** *Була саме пора, коли кущі і дерева змагалися в довгості тіней* (Ірина Вільде); *Як він Мене* [Бога] *кликатиме, то йому відповім. Я з ним буду в недолі, врятую його та прославлю його, і довгістю днів Я насичу його, і він бачити буде спасіння Моє!* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДО́ВГО. Присл. до **до́вгий** 2; *вищ. ст.* **до́вше.** *Ніч тяглася довго, безконечно* (М. Коцюбинський); *Настя довго не спала тієї ночі і гірко плакала* (Леся Українка); *Опанас став і довго дивився вслід своєму синові* (О. Довженко); *Професор, вочевидь, не вмів мовчати надто довго* (Ю. Андрухович).

◇ **Наказа́ти до́вго жи́ти** *див.* **нака́зувати; Недо́вго розду́муючи <Не розду́муючи до́вго>** *див.* **розду́мувати.**

ДОВГО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **до́вгий** у 1 знач., напр.: д о в г о б р о́ в и й, д о в г о в и́ д и й, д о в г о в о л о к н и́ с т и й, д о в г о г о л о́ в и й, д о в г о к о́ с и й, д о в г о л а́ п и й, д о в г о п а́ л и й, д о в г о с т е́ б л и й; у 2 знач., напр.: д о в г о в і́ ч н и й, д о в г о ж и в у́ ч и й, д о в г о т р и в а́ л и й.

ДОВГОБОРО́ДИЙ, а, е. З довгою бородою. *По якімось часі виглянули у віконце над брамою дві чернички, а побачивши довгобородого ченця, отворили* [відчинили] *браму* (І. Франко); *Вона суворо оглядає весь цей натовп, дивиться*

на довгобородих, озброєних високими посохами мужів (С. Скляренко); *Серед двору сидить на лаві білий, як лунь, довгобородий дід і лагодить ятір* (Ю. Логвин).

ДОВГОБРА́ЗИЙ, а, е. З видовженим, довгастим обличчям. *Перед його очима виразно виступив Попенко, — сухий, довгобразий, з жовтими плямами на виду* (Панас Мирний); *До хати ввійшла бліда, довгобраза жінка* (Г. Косинка); *Євграф знав багато українських полячок .. Але таких золотокосих, довгобразих і трохи довгоносих красунь на Поділлі уже не було* (О. Чорногуз).

ДОВГОБУ́Д, у, *ч., розм.* Недобудована споруда; будівництво, що затягнулося на невизначений термін. *Вийнявши з чемодана купу фотографій, на яких Батько спеціально для мене з найкращих міркувань зафіксував наш довгобуд, я уважно, мов уперше, роздивлявся їх* (О. Шугай); *Після тривалого застою завершено десятки довгобудів* (із журн.); *По обидва боки від дороги то тут, то там здіймаються довгобуди. Здавалося, що роботи тут припинилися водночас* (з газ.).

ДОВГОВИ́ДИЙ, а, е. Те саме, що **довгобра́зий.** *За кілька кроків перед Саверієм стояв партизанський генерал. Середній на зріст, міцний, довговидий, чорнявий* (М. Малиновська); *В корчму вбігла худа довговида жінка з дитиною на руках* (Ю. Мушкетик); // *у знач. ім.* **довгови́дий,** дого, *ч.* Той, хто має видовжене, довгасте обличчя. — *Е, ні! Це нечесно! Не за правилами! Недозволений прийом! — чую я раптом і відчуваю, як мене тягнуть за штани .. Підводжу голову і бачу — тягне довговидий, якого я тоді штовхав у груди* (В. Нестайко); *Один із рятувальників підступився конем до довговидого: — Отамане-пане! А часом отой цуцик... не палій?!. Га?..* (Ю. Логвин).

ДОВГОВІ́ЇЙ, ія, іє. З довгими віями. *Глянув* [боярин] *на тії до половини тільки довговіїми повіками прислонені великі, темні, томлячого дожидання повні очі .. і — тільки рукою махнув* (Б. Лепкий); *Сині очі зустрічають погляд сірих, довговіїх* (М. Рильський).

ДОВГОВІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який живе, триває, існує або здатний існувати протягом багатьох років; багатолітній. *За своє довговічне існування Києву доводилося не раз боронитись і бути дощенту зруйнованим* (П. Панч); *—Добро ілюзійне, хвилинне, як морська піна, а зло — конкретне й довговічне* (В. Дрозд).

2. Розрахований на довгий час. *Присудили його за впертість і втечу на довговічну каторгу* (О. Донченко); *Старостував Бучина геть-геть давно .. Саме при ньому через Тересву ліг міст із заліза й бетону .. При ньому було поставлено також довговічні містки по присілках* (І. Чендей).

ДОВГОВІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **довгові́чний.** *З усіх комедій і драм Квітки тільки "Шельменко-денщик" і "Сватання на Гончарівці" здобули собі довговічність на сцені* (І. Франко); *Таксатор почав доводити молодій лісничисі про переваги життя в лісі, про довговічність людей, які живуть серед природи* (М. Чабанівський); *Зодягти хату в "шубу", — це теж модно тепер: ставлять цегляні стіни, а зверху по цеглі для краси та довговічності вміла рука пройдеться ще якимось спеціальним розчином* (О. Гончар).

ДОВГОВІ́ЧНО. Присл. до **довгові́чний.** [Феодор *(на колінах)*:] *Ні, ні — живи і царствуй довговічно: Народ і ми без тебе пропадем* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДОВГОВОЛОКНИ́СТИЙ, а, е. З довгим волокном. *Довговолокниста бавовна, вирощена в Єгипті, вважається найякіснішою у світі* (з наук.-попул. літ.); *До першого сорту належить довговолокнистий азбест із середньою довжиною волокон 16 мм* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОВОЛО́СИЙ, а, е. З довгим волоссям. — *Чи здалека пан? — питають в мене довговолосі словаки* (І. Нечуй-Левицький); *Була попереду тільки корогва, та й ту якийсь довговолосий і нікому не відомий студент перев'язав червоною биндою* (Ю. Смолич); *Під скелею стояло кілька зовсім чорних, довговолосих, мускулястих лучників* (Ю. Логвин).

ДОВГОВУ́СИЙ, а, е. З довгими вусами, вусиками. *Довговусі степовики, що постачали із Кишлави городину, стояли біля своїх високих маж і лінькувато торгувалися з перекупками за дині* (П. Панч); *Гнеться й блищить, мов шабля, довговусий ячмінь* (М. Коцюбинський); // *у знач. ім.* **довгову́сий,** сого, *ч.* Чоловік із довгими вусами. — *Бачите, який це рисак!? Огонь, а не кінь! — повеселішав довговусий, ховаючи від покупців здрібнені іналукавлені хмелем очі* (М. Стельмах).

ДОВГОВУ́ХИЙ, а, е. З довгими вухами. *Їм назустріч вибіг волохатий, довговухий спаніель* (М. Білкун); *Через поріг переступив високий чоловік, у кожусі, з довговухою шапкою в руці* (С. Журахович); // *у знач. ім.* **довгову́хий,** хого, *ч.* Той, хто має довгі вуха (перев. про зайців). *Я вже уявляв величезну клітку (адже заєць — як наш стіл!): сидить у ній довговухий, поводить червоними очима, а ми носимо травицю та капустяне листя* (А. Дімаров); *Вона подружила з зайцями і щодень годувала довговухих на тій галявині* (В. Чемерис).

ДОВГОВ'Я́ЗИЙ, а, е, *розм.* 1. З довгою шиєю; довгошиїй. *В хату зайшли оті двоє, що раніше приїжджали бричкою і вже допитувалися за Веремія, — довгов'язий приходень із тонкою гусячою шиєю .. і ще один гицель зі скляними очима* (В. Шкляр); *Повільно бродять мілководдям довгов'язі, сірі птахи. Зробивши кілька вкрадливих кроків, завмирають, як статуї, витягнувши догори довгі шиї* (із журн.); // *у знач. ім.* **довгов'я́зий,** зого, *ч.* Той, хто має довгу шию. *Через деякий час з'явився і довгов'язий. Він був високий, вузькоплечий, з невеличкою головою, що сиділа на тоненькій довгій шиї, мов сокира на топорищі...* (Ю. Збанацький).

2. Те саме, що **довготеле́сий.** *У мене виникла підозра: а може, цей надзвичайно довгов'язий чоловік справді прибув з острова Скарбів?..* (В. Близнець); *Церква була порожня, у ній походжав тільки високий довгов'язий хлопець — свічкогас, гасив свічі* (Ю. Мушкетик).

ДОВГОГОЛО́ВИЙ, а, е. 1. Який має голову довгастої форми. *Федько — хлопчина років десяти, синьоокий, як і мати, довгоголовий пустун* (С. Добровольський); *Довгоголовий пласколиций чоловік лагідно усміхнувся, розтягуючи широкого рота* (Ю. Логвин).

2. *антр.* Якому власт. довгоголовість. *На зміну широколицим брахікефалам у XVII ст. до н. е. прийшло довгоголове, порівняно вузьколице населення* (з навч. літ.).

ДОВГОГОЛО́ВІСТЬ, вості, *ж., антр.* Форма черепа, при якій відношення його ширини до довжини не перевищує 75 %; доліхоцефалія. *Довгоголовість (доліхоцефалія) разом із вузьким обличчям роблять форму голови такою, що її можна розмістити в прямокутник* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОГРИ́ВИЙ, а, е. З довгою гривою. *На паші коні довгогриві, Біду зачувши, сумно ржуть...* (П. Грабовський); *Хлопець ходить між довгогривих киргизьких коней* (О. Донченко); *Білий кінь .. був уже зовсім поряд: красивий, якийсь навіть усміхнений, довгогривий* (О. Тесленко).

ДОВГОДЗЬО́БИЙ, а, е. З довгим дзьобом. *Неподалеку їатоки, між купинами драговини, завжди вистрибують мало не з-під ніг довгодзьобі бекаси* (Б. Антоненко-Давидович); *Пострибає* [одуд] *до криниці, Підлетить, сіда на зруб. Довгодзьобий та строкатий, На голівці в нього чуб* (Д. Білоус); *Знов життя повернеться в Чорнобиль, Зацвітуть жоржини коло хат, Й може, знов лелеки довгодзьобі Виведуть цибатих лелечат* (І. Гнатюк).

ДОВГОЖДА́НИЙ, а, е. Якого довго, з нетерпінням ждуть. *Нарешті показався довгожданий поїзд* (Яків Баш); *Її вчулися кроки за морозним вікном — може, хто з контори прийшов, приніс довгожданого листа?* (О. Донченко); // Про який давно мріють. *Війна надійшла тоді саме, коли перед кравчихою допіру потихеньку почали розгортатись добрі обрії довгожданого щасливого життя* (М. Хвильовий); *Вже дядько свій довгожданий наділ побачив* (М. Стельмах); // Бажаний, дорогий. — *Прийшли наші, прийшли... Ой, рідні ж ви мої, довгождані!..* (Д. Ткач); — *Мамо, печи пироги, а ти, Сергійку, готуйся довгожданy подружку зустрічати!* (Л. Письменна); *Спішать мені звістити вість: — Іде твоя кохана! Ходім назустріч їй, бо гість для серця довгожданий* (І. Калинець).

ДОВГОЖИВУ́ЧИЙ, а, е. Який живе, існує багато років. *Черепахи вважаються одними з найбільш довгоживучих живих організмів на Землі* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОЖИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* 1. Людина у віці 90 років і старше. *Усі тепер перейшли на трави, усі хочуть бути довгожителями!* (О. Чорногуз); *Для довгожителів роль середовища і стилю життя не має першорядного значення. Головну роль відіграють гени* (з наук.-попул. літ.); *Чи знаєте ви, скільки в Києві мешкає довгожителів, які перейшли сторічний рубіж?* (з газ.); // *перен.* Людина, яка довгі роки перебуває в якомусь місці або займається певним видом діяльності. *Серед співробітників метрополітену чимало довгожителів. Одна з чергових на станції "Театральна" працює тут уже 27 років* (з газ.).

2. Тварина або рослина, що живе дуже довго. — *Ви якось про довгожителів згадували. Може, покажете?.. Я справді розповідала Павлові про тисячолітні дуби, що ховаються серед зеленої гущавини на болоті* (М. Руденко); *Сейшельська пальма — довгожитель. Трапляються дерева, яким вісімсот років* (з наук. літ.); *Круки є одними з найбільших довгожителів на Землі, ці птахи живуть по 300 років* (із журн.).

ДОВГОЖИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **довгожи́тель.** *Дефіцит відпускала одна ледь душа, вік якої поновлював у пам'яті шанобливе слово "довгожителька"* (А. Крижанівський); *І ніколи й не скаржиться* [учителька], *не плачеться, гумору не втрачає. "Виходить, довгожителька я — всі педагогічні реформи пережила..."* (О. Гончар).

ДОВГОЖИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с.* Здатність довго жити. *Після досягнення критичного пункту зашлакованості потік уражень більше не розвиває тіло, а калічить його — поки нарешті не станеться самі знаєте що. В цьому, як ви помітили, заритий собака довгожительства* (Любко Дереш); *Учені спостерігають за китом, який уже прожив 211 років і невідомо, скільки ще проживе. Це є рекордом довгожительства серед цих тварин* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОКО́СИЙ, а, е. З довгими косами. *Він жартував і з довгокосою Онисею, сміявся з неї* (Д. Мордовець); *Я сіла на диван поруч із довгокосою білявкою з густо обведеними тушшю очима* (Любко Дереш); * Образно. *У тьмяному світлі над ним* [фонтанчиком] .. *схилилася довгокоса плакуча верба* (Яків Баш).

ДОВГОКРИ́Л, а, *ч.* Рід кажанів із довгими крилами. *Довгокрил водиться в горах, передгір'ях, річкових долинах* (з наук. літ.); *У Закарпатській області останні знахідки довгокрила датуються 1993 роком* (з наук.-попул. літ.); *Велика колонія довгокрилів лише за одну ніч з'їдає 1,5 млн комах* (з навч. літ.).

ДОВГОКРИ́ЛИЙ, а, е. З довгими крилами. *Жалібно заскиглила довгокрила чайка* (П. Панч); *Обабіч шляху рясно стояли села, з любими біленькими хатками, що їх Марина так довго не бачила, з кучерявими вишневими садками та з довгокрилими вітряками* (А. Кащенко).

ДОВГОЛИ́СТИЙ, а, е. З довгим листям. *Іван розповідав, Як човен запливав між довголисті трави* (М. Рильський); *Край узбережжя затоки стоїть довголиста олива* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДОВГОЛИ́ЦИЙ, я, е. Те саме, що **довгобра́зий.** — *А люди? Які там люди? — Чорні та довголиці. Похмурі, горді, ходять усі при зброї... ще й озираються весь час довкруг...* (Василь Шевчук); *Довголиця молодиця.*

ДОВГОЛІ́ТНІЙ, я, є. Який триває багато років. *Мов стародавній дуб-велетень, стояв Захар Беркут серед молодого покоління і міг тепер бачити плоди своєї довголітньої діяльності* (І. Франко); *Пригадав собі* [гетьман] *своє довголітнє товаришування з Василем Леонтійовичем...* (Б. Лепкий); // Який довгий час виконує певні обов'язки, є кимсь багато років. *Панна Обринська .. хоч і задержується іноді у панства Маріянів, то виключно в характері довголітньої приятельки самої пані Маріян* (О. Кобилянська); *Я думав, що треба було вибрати* [повітовим комісаром] *д-ра Стахуру, як довголітнього організатора повіту і голову організації* (А. Чайковський); // Який прожив багато років. *Старій гусці вперше не захотілося жити. Вона вважала себе довголітньою, бо прожила вже три літа і три зими* (М. Вінграновський).

ДОВГОЛІ́ТТЯ, я, *с.* Довге життя, існування. *Чомусь Ягнич був певен, що, як і перець, абрикоси, а ще більше оті зморщені чорні груші дулі дають людині силу й довголіття. Він хотів бути довголітнім* (О. Гончар); — *А чому бори червоні? — спитала дівчина. — Бо гілля там не видно, воно десь далеко-далеко вгорі, а видимі самі стовбури і кора на них від довголіття зчервоніла* (П. Загребельний); *Він прожив заледве не триста літ, і це був щасливий рідкісний випадок, бо якщо природа й подарувала їм, воронам, таке довголіття, насправді мало хто дотягував і до ста* (В. Шкляр).

ДОВГОНІ́Г, но́га, *ч.* 1. Невеликий гризун родини довгоногих, що мешкає у саванах і пустелях Східної та Південної Африки. *Зовні довгоніг дуже нагадує маленького кенгуру або гігантського тушканчика. Ця тваринка веде дуже цікавий спосіб життя* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **ходу́личник.** *Кулик-довгоніг досить великий птах (приблизно такий, як голуб) з непропорційно довгими ногами і довгим прямим гострим дзьобом* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОНІ́ЖКА, и, *ж.* Комар з тонкими довгими ногами. *Ноги довгоніжки вдвоє або втроє довші, ніж саме тіло комахи* (з наук. літ.); *Великих комарів не варто боятися — це довгоніжки, вони харчуються лише рослинною їжею* (з газ.).

ДОВГОНО́ГИЙ, а, е. З довгими ногами. *Високий і довгоногий та сухорлявий, Міняйло дибав через двір, наче журавель через поле* (Леся Українка); *Після сніданку — по ягоди, а там знову на озеро, дивитись, як зграями низько-низенько*

шугають дикі гуси й качки, як вишукують собі поживу довгоногі чаплі й лелеки (М. Олійник); *Кінь був гінкий, довгоногий — отаман знав, для чийого зросту його підбирав* (В. Шкляр).

ДОВГОНО́СИЙ, а, е. З довгим носом. *Панночка й насправді була довгоноса, і з родимкою* (О. Іваненко); *Цей довгоносий птах водиться тільки .. на мілких болотах* (Олесь Досвітній); // З довгим носиком (у 2 знач.). *Павло сам напоїв його з довгоносого чайничка .. солодким чаєм* (В. Кучер).

ДОВГОНО́СИК, а, *ч.* Комаха родини жуків із довгим хоботком; небезпечний шкідник рослин. *Тільки покінчили з ховрахом, а тут уже треба йти в наступ на довгоносика, що страшенно шкодить цукровим бурякам* (О. Копиленко); *Не встиг посіяти, як уже мусиш пожинати плоди і знов орати, заволочувати, садити, сіяти, полоти, підгортати, визбирувати довгоносиків та колорадських жуків* (В. Шкляр).

ДОВГООБРА́ЗИЙ, а, е. Те саме, що **довгобра́зий.** *Кайдашеві сини були молоді парубки, обидва високі, рівні станом, обидва довгообразі й русяві* (І. Нечуй-Левицький); *Вершник наблизився до вчителів, він мав довгообразе, перепечене сонцем обличчя, на якому викарбувались задума та роздуми* (М. Стельмах); *Карпо Гнилоквас ступає обіч грабарки, і його довгообраза голова також обвисає на груди* (Є. Гуцало).

ДОВГООЧІ́КУВАНИЙ, а, е. Те саме, що **довгожда́ний.** *Врешті прийшов той довгоочікуваний, бажаний лист.., але не приніс він мені того, чого я чекала* (Ірина Вільде); *Тепер на те гасло — довгоочікуваний сигнал до загального повстання — вже не зосталося й крихти надії* (В. Шкляр); *Вона щось каже — вже я радію, неначе кількалітній хлопчик, якому батьки купили довгоочікуваного велосипеда* (С. Процюк).

ДОВГООЧІ́КУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **довгоочікуваний.** *Коровай випікали заміжні жінки. Для підкреслення довгоочікуваності цієї події чи, може, достатку сім'ї у пісні вдаються до гіперболізації, змальовуючи, що його начебто готували з пшениці, яка сім років стояла в стогу* (з наук. літ.).

ДОВГОПО́ЛИЙ, а, е. З довгими полами (про одяг). *Де-де забовваніли .. люди — в личаках, у довгополих балахонах* (Панас Мирний); *Попереду йшов високий чолов'яга у .. довгополій шинелі* (В. Речмедін); *— Хіба ця свитка гріє, — кивнув* [Михайло] *на довгополий Тарасів одяг із домотканого сукна* (Василь Шевчук); // В одязі з довгими полами (про людину). *Ще далеко до базару стрівали їх .. швидкі, заялозані* [заяложені] *перекупки, довгополі, бородаті жиди* (Панас Мирний); *Служник притримував ворота, попереду валки ішов довгополий Діонісій* (Б. Левін); *Назустріч їм вилинула з темряви довгопола мара* (І. Білик).

ДОВГОРІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **багаторі́чний.** *Склав* [Батуллі] *собі уяву, що прокурор заздрить і його одязі, і знанням мов, і довгорічному перебуванню в закордонній школі* (Іван Ле); *Дід опустив бінокль, подивився на механіка .. Маючи довгорічний досвід, одразу визначив, що це якийсь командир* (М. Трублаїні).

ДОВГОРУ́КИЙ, а, е. 1. З довгими руками. *В кутку підпирав стіни високий Семен Мажуга, з запалими грудьми та довгорукий, весь як складаний ножик* (М. Коцюбинський); *Алієв, високий і сухий, довготелесий, довгорукий, промовляв, як завжди, вдумливо, повільно* (О. Донченко); *Двері відчинив високий, худий, довгорукий юнак із русявою борідкою* (Р. Федорів).

2. У складі найменувань тварин — які мають довгі лапи, плавці. *Серед акул найнебезпечнішими для людини є біла, тигрова, довгорука акули та акула-молот* (з наук.-попул. літ.); *Ні в якій групі мавп розвиток передніх кінцівок не досягає такого ступеня, як у гібонів, або довгоруких мавп* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОСТВО́ЛЬНИЙ, а, е. З довгим стволом (про гармату, рушницю і т. ін.). *Ех, як же приємно хоч раз на рік по-справжньому злитися з природою! І .. саме тут, у глушині благословенного штату Айдахо, де й людину зустрінеш нечасто, — хіба що забреде сюди якийсь мисливець на борсуків з довгоствольним карабіном* (В. Владко); *Вогневу силу Т-34 забезпечувала довгоствольна 76-міліметрова гармата* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОСТРОКО́ВИЙ, а, е. Виданий, наданий, розрахований на довгий строк. *Державні інвестиції спрямовуються, як правило, на пріоритетні напрями розвитку виробництва через бюджет чи довгострокові кредити* (з наук. літ.); *Мабуть, немає потреби говорити, яке велике значення для всього сільського господарства має довгостроковий прогноз погоди високої вірогідності* (з наук. літ.).

△ **Довгостроко́вий вклад** *див.* **вклад.**

ДОВГОСТРОКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **довгостроко́вий.** *Основний ризик іпотечних кредитів пов'язаний з їх довгостроковістю* (з газ.); *Зафіксовано посилення та довгостроковість засух у районах тропіків і субтропіків, що є бідою для населення, яке там проживає* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОСТРОКО́ВО. Присл. до **довгостроко́вий.** *У програмі Вільної демократичної партії (ВДП) Німеччини зазначено: "Країни Західних Балкан мають середньо- і довгострокову перспективу вступити до ЄС, яку підтримує ВДП. Довгостроково це стосується й України"* (із журн.).

ДОВГОТА́, и́, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **довжина́.** *Понад вікнами — на цілу довготу стіни полиця, а на ній — різна посудина* (А. Чайковський); *Сину мій, не забудь ти моєї науки, і нехай мої заповіді стережуть твоє серце, бо примножать для тебе вони довготу твоїх днів* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

2. *геогр.* Кут між площиною меридіана певного місця і площиною початкового меридіана (одна з географічних координат для визначення будь-якої точки на земній поверхні). *Поїзд їде по паралелях із заходу на схід, назустріч сонцю, і з кожним днем, з кожним географічним градусом довготи пересуваються ранок, вечір, ніч* (І. Багряний); *Черговий офіцер записав у вахтовому журналі широту і довготу місця* (В. Кучер).

ДОВГОТЕЛЕ́СИЙ, а, е, *розм.* Високий, худий, незграбний. *Перед ним стояв уже не довготелесий і незграбний Андрійко, а змужнілий, міцний, з блискучими очима повстанець* (П. Панч); *Дивне явище: коли маленькі товстуни звичайно бувають добродушними оптимістами, то люди худі й довготелесі — переважно скептиками* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Стоїть величезна будівля, стоїть вона уряд з другими домами, жовта, довготелеса, із заґратованими вікнами* (Грицько Григоренко); // *у знач. ім.* **довготеле́сий,** сого, *ч.;* **довготеле́са,** сої, *ж.* Висока худа людина. *Умовившись про місце і час зустрічі, ми вирішили заглянути до лабораторії. Довготелеса, побачивши нас, сердито зиркнула одним оком, другим вона дивилася в лупу* (І. Багмут); *Попереду, насунувши рябу кепку на лоба, крокує довготелесий у цивільному плащі* (О. Гончар); *— Ми не хочемо вам поганого, — вкрадливо відповів довготелесий* (О. Бердник).

ДОВГОТЕЛЕ́СО. Присл. до **довготеле́сий.** * Образно. *Худі тополі сплять довготелесо над безгомінням стомлених доріг* (Л. Костенко).

ДОВГОТЕРМІНО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **довгостроко́вий.** *За неї* [ворожу кулю], *як по довготерміновому векселю, Захар ще має відшкодувати борг у ворога* (Іван Ле); *Остап завтра їде в довготермінову відпустку* (В. Козаченко); *Влада літератури має ефект довготерміновий і зазвичай по-справжньому виходить на яв уже аж по смерті автора* (О. Забужко).

ДОВГОТЕРМІНО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **довготерміно́вий.** *Оскільки характерною рисою іпотечних кредитів є їх довготерміновість, то в більшості кредитних інституцій, що займаються іпотечним кредитуванням, постійно виникає проблема нестачі ресурсів* (з наук. літ.); *У зв'язку з появою Інтернету людська пам'ять починає працювати в іншому режимі й орієнтується на оперативність, а не на довготерміновість* (з газ.).

ДОВГОТЕРМІНО́ВО. Присл. до **довготерміно́вий.** *Орендар може викупити довготерміново орендовані основні засоби до закінчення терміну оренди* (з навч. літ.); *На думку експерта, поки уряд не озвучить макропоказники економіки на три-п'ять років, не можна бути впевненим у тому, чи варто довготерміново вкладати гроші в гривню* (з газ.).

ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВИЙ, а, е. Якому власт. велике терпіння. *Щедрий і милосердний Господь, довготерпеливий і многомилостивий* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Він був доволі довготерпеливим: тепер, однак, не стає вже і йому тої сили...* (О. Кобилянська); *Треба тільки бути довготерпеливим, уміти ждати і благати ждучи* (Д. Міщенко).

ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **довготерпели́вий.** *Хвалімо Бога в нашім серці! Хвалім за довготерпеливість, Хвалім за суд та оборону, Хвалім за велич і за милість Від дня народження до скону* (В. Багірова); *Раптом маркіза пройняла дивовижна думка: намисливши він випробувати жінчину довготерпеливість нескінченними образами і зневагами* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВО. Присл. до **довготерпели́вий.** *Поклонися й піднеси подяку Богові, що підняв тебе зі сну й не погубив разом із беззаконнями твоїми, а довготерпеливо очікує на твоє навернення* (з рел.-церк. літ.).

ДОВГОТЕРПІ́ННЯ, я, *с.* Тривале, велике терпіння. *Але я* [апостол Павло] *тому був помилуваний, щоб Ісус Христос на першім мені показав усе довготерпіння, для прикладу тим, що мають увірувати в Нього на вічне життя* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Довго, довго розпитувала вона про горе простого народу... Дивувалася довготерпінню* (М. Старицький); *Мабуть, мій сміх був не чим іншим, як реакцією на всі попередні приниження, на моє довготерпіння* (О. Шугай).

ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧЕ. Присл. до **довготерпля́чий.** *Я теж, божеволіючи від спраги, довготерпляче, по крапелинці, збирала ту вологу з печерних сталактитів для поранених нашого підземного госпіталю* (О. Гончар).

ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **довготерпели́вий.** *Ти йдеш до мене. Ти. Я пізнаю Довготерплячу страдницю святую. Давай сувору сивину твою Я поцілую* (В. Бичко); *Є одне велике прохання .. всіх, хто Йому* [Спасителю] *молиться, прохання бути людьми вільними, поклонятися Йому, довготерплячому й справедливому* (Ю. Мушкетик).

ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **довготерпля́чий.** *Капітан-лейтенант Трофімов готовий змагатися на довготерплячість* (М. Трублаїні); *Один із наших студійних часом дивується моїй довготерплячості: — Як ти з ним вживаєшся, з тим Сергієм Танченком!* (О. Гончар).

ДОВГО́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **довгота́.** *П. Ф. Фортунатов залежно від походження довгого голосного розрізняє в індоєвропейській прамові два види довготи: довготну і переривисту* (з наук. літ.); *Якщо в дослідах експонують зоряне небо, зміщене в широтному або в довготному напрямку, птахи також роблять відповідні корективи* (з наук.-попул. літ.); *Розміщення природних зон підпорядковане географічній зональності — вони змінюються від екватора до полюсів (широтна зональність) або від океанів углиб материка (довготна зональність)* (з навч. літ.).

△ **Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос** *див.* **на́голос.**

ДОВГОТРИВА́ЛИЙ, а, е. Який довго триває, існує і т. ін.; довгочасний. *Хліб засихає на полі, спалений довготривалою спекою* (П. Колесник); *— Я фотографії надрукував, але їду завтра у довготривале відрядження, то дружина вам занесе, коли скажете* (В. Дрозд); *Чоловіки, котрі вже розкрили для себе таємницю всіх таємниць, нездатні на велике, а тим більше на довготривале кохання* (О. Чорногуз).

ДОВГОТРИВА́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **довготрива́лий.** *Хлопці не вірили в надійність і довготривалість їхнього, як каже Микита Єгорович, кооперативу* (М. Чабанівський); *Карпатські поклади природного газу й нафти характеризуються довготривалістю експлуатації* (з наук.-попул. літ.).

ДОВГОФО́КУСНИЙ, а, е. Який має велику фокусну відстань (про оптичний прилад). *Визначення великої кількості паралаксів зір здійснюється за спостереженнями на довгофокусних рефракторах та рефлекторах* (з навч. літ.).

△ **Довго́фокусний об'єкти́в** *див.* **об'єкти́в.**

ДОВГОХВИЛЬОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Який має велику довжину хвиль. *Планета поглинає короткохвильову радіацію, а випромінює — довгохвильову* (з наук. літ.); // Який працює або ведеться на довгих хвилях. *Передачі довгохвильових мовних станцій можна приймати на відстані до декількох тисяч кілометрів, причому рівень сигналу зменшується плавно, без стрибків* (з навч. літ.); *Довгохвильовий приймач.*

ДОВГОХВО́СТИЙ, а, е. З довгим хвостом. *Де не взявся із-за лісу Невідомий птах, Довгохвостий, гостроносий, На восьми ногах* (Л. Глібов); *Хутко їде Юлдаш, горловими звуками підбадьорює низькорослого довгохвостого коника* (О. Донченко); *Цілий день довгохвості ластівки носять крикливим діткам комашок* (К. Гриб).

ДОВГОЧА́СНИЙ, а, е. Те саме, що **довготрива́лий.** *Після перших вдалих спроб він збирався в довгочасний політ* (М. Трублаїні); *Обличчя — жовті і сірі, і такі запалі, що сама шкіра обпинала лицеві кості .. Дехто вмер, бо з'їв вижебрані скоринки, коли вже шлунок від довгочасного голодування збігся* (В. Барка); // Здатний довго існувати, розрахований на довгий період. *У мустьєрську добу існували наземні житлові споруди різних типів: довгочасні на зразок яранг і сезонні весняно-літньо-осінні* (з наук. літ.).

ДОВГОЧА́СНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **довгоча́сний.** *Механік, заряджаючи літачок пальним, влив у нього стільки бензину, ніби льотчик збирався побивати рекорд на довгочасність перебування в повітрі* (М. Трублаїні); *Найменший відкушував пожадливо .. Потім ощадне* [ощадно]

споживає, з забарністю, потребуючи довгочасності само-го їдження (В. Барка).

ДОВГОЧА́СНО. Присл. до **довгоча́сний.** *Розробляючи конкурентну стратегію, фірми прагнуть знайти й утілити спосіб вигідно та довгочасно конкурувати у своїй галузі* (з навч. літ.); *Святий Павло вчить нас молитися витривало, довгочасно, щоб утвердити в собі навик до молитви* (з рел.церк. літ.).

ДОВГОШЕ́РСТИЙ, а, е. З довгою шерстю. *На голові його був масивний довгошерстий капелюх* (І. Рябокляч); *— Яка вам шапка найбільше до вподоби: чорна, біла, каракулева, короткошерста, довгошерста?* (О. Чорногуз).

ДОВГОШИ́ЇЙ, я, є. З довгою шиєю. *Прекрасна вона* [гагара] *на воді, струнка, довгошия й сліпучо біла* (Остап Вишня); *На передній тачанці з молодою сидів сам Данило Перехрест — довгошиїй, у чумарці з сивим смушковим коміром* (М. Чабанівський); *За третьою партою в середньому ряду сидить худорлява довгошия дівчинка з короткою хлоп'ячою зачіскою* (В. Нестайко); *На столику — халва, обсипані цукром якісь, мовби в'ялені, фрукти, довгошия мідна карафа* (П. Загребельний).

ДОВГОЯЗИ́КИЙ, а, е. 1. З довгим язиком. *Довгоязикі крилани п'ють квітковий нектар і їдять пилок* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Балакливий, язикатий (у 1 знач.). *— Гадаєш, він такий довгоязикий, як... — але не докінчив, бо не хотів жінки ще гірше дратувати* (Б. Лепкий); *Птахи у вітті густому гніздилися ширококрилі — Яструби й сови, а з ними іще й прибережні ворони Довгоязикі, що з моря прожиток собі здобувають* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДОВГУВА́ТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **довга́стий.** *З його довгуватого худорлявого обличчя звисали два товстих вуси* (С. Чорнобривець); *Його обличчя чомусь видавалося загостреним — можливо, через впалі щоки та довгуватий ніс* (М. Руденко).

2. Досить довгий. *Хоча наш маршрут і довгуватий, проте астроплан справно лине до Венери* (В. Владко); // Який має довжину більшу, ніж повинна бути. *— Ваш лист надто короткий, — вступ довгуватий* (П. Колесник); *Чоботи були великі, але він відразу ж утішився: "Перешию". Галіфе, правда, трохи довгуваті* (Григорій Тютюнник).

ДОВГУВА́ТО. Присл. до **довгува́тий** 2. *Докупила петунії на ринку, бо красу на балконі хочеться вже зараз, а чекати поки свої зацвітуть трохи ще довгувато* (із журн.); *Ресторан загалом непоганий, хоча чекати наше замовлення довелося довгувато* (з Інтернету).

ДОВГУНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Те саме, що **льон-довгуне́ць.** *Йосипівські льонарки довели, що поліський довгунець — це та технічна культура, що може стати головним джерелом прибутку в господарстві* (з газ.).

ДОВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дово́дити** 1–4, 6. *Купукус, який порядкував розправою, дав знак одному з катів, і той останньому доведеному до нього бранцеві випік лише одне око* (П. Загребельний); *Броник знову з .. терпеливістю пояснює Стащі, що прочитане — це доведені факти* (Ірина Вільде); *— Літ двадцять тому, доведені до відчаю, кинули ми село Жуківку та й помандрували в Америку за щастям* (І. Цюпа); *Відчувши свою силу, студентство стояло твердо. Доведений до безсилля, шеф поліції змушений був запросити ректора* (М. Олійник); // **дове́дено,** *безос. пред. До Мардана, проте, з цілої банди доведено тільки одного чоловіка, — решта зникла невідомо де* (Ю. Смолич); *Доведено, що борошно філофори підвищує удої* (О. Гончар).

ДОВЕ́ДЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дове́дений.** *Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь* (Конституція України); *Головна відмінність теорії від гіпотези — достовірність, доведеність* (з навч. літ.).

ДОВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **дово́дити, довести́.** *Безперервність традицій хліборобських народів, які населяли наші землі принаймні ще за три тисячі років до нової ери, давно стала аксіомою й не вимагає доведення* (І. Білик); *На доведення тарілок, ложок, виделок, ополоників і каструль до майже дзеркального блищання пішов цілий флакон* [мийного засобу] (А. Кокотюха).

2. Логічна форма встановлення істинності будь-якого судження на підставі інших суджень, істинність яких перевірена практикою. *Міг пригадати формулювання і доведення усіх теорем, які від мене вимагала шкільна програма* (Любко Дереш).

ДОВЕ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **довезти́.** *Запровадження сплати мита на довезений в Російську імперію товар дзвінкою монетою призвело до зростання митного збору на 30–40 %* (з наук. літ.); // **дове́зено,** *безос. пред. Восени 1935 року на вершину гори Піп Іван було довезено близько 1500 кубічних метрів будівельного каменю та розпочато будівництво дороги* (з наук.-попул. літ.).

ДОВЕ́ЗЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **довезти́.** *У районі організовано довезення дітей до місць навчання* (з газ.); *Імпорт Японії орієнтований на довезення палива, сировини, продовольчих товарів і кормів* (з навч. літ.).

ДОВЕЗТИ́ *див.* **дово́зити.**

ДОВЕРТІ́ТИ *див.* **дові́рчувати.**

ДОВЕРТІ́ТИСЯ *див.* **дові́рчуватися.**

ДОВЕ́РХУ, *присл.* 1. До верхньої межі, до верхнього краю. *Стояв вантажний літак, доверху забитий якимись ящиками й тюками* (В. Кучер); *Діставав* [гість] *звідкись .. пляшку горілки, доливав склянку доверху* (В. Собко); *Я стрімголов покотився крутосхилом і отямився в доверху наповненій каламутною водою ямі* (Р. Андріяшик).

2. Вгору, догори. *З кутка .. виступила наперед довготелеса постать у шинелі з синім коміром і хвацько загнутому доверху кашкеті зі срібним орлом* (В. Малик); *Носик її так само гордо стримів доверху, а вуста були стиснуті* (Валерій Шевчук); *В тазику шляпками доверху лежали піддубці, опеньки, краснюки* (Є. Пашковський).

◇ **Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху)** *див.* **зни́зу.**

ДОВЕ́РШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **доверши́ти.** *Гетьман вагався, що йому далі робити? Те, що він задумав під Корсунем, далеко ще не було довершене* (А. Чайковський); *Тетяна Ничипорівна, довідавшись, що дівчину виселено, вважала свою помсту за довершену й у кухонних розмовах із фрау Гольц згадувала Марту вже в минулому часі...* (В. Підмогильний); [Ч о р н и й:] *Серед огорожі стояв високий стіжок пахучої трави, тільки що вчора накиданий і довершений* (І. Франко); // **дове́ршено,** *безос. пред. Подолано упертість Ізабелли, Довершено змагання многих літ, І от Колумб виводить каравели Здійснити мрію і створити міт* (Є. Плужник).

2. *у знач. прикм.* Якому власт. повнота необхідних позитивних якостей; досконалий. *Блакитна тихосяйна ніч стояла в своїй довершеній красі над лісовим хліборобським краєм* (М. Стельмах); *Все в ньому* [лімузині] *виражало розкіш: і видовжений кузов таких чудових і довершених форм, і*

і тоненький руль із слонової кістки, і прозорі екрани приладів, і оббивка з вишневого плюшу (О. Сизоненко); *Я не вельми люблю тинятися по базарах, .. але мої очі мимоволі знаджують гори овочів та фруктів, я милуюся ними, як довершеними мистецькими витворами* (Ю. Мушкетик).

ДОВЕ́РШЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **дове́ршений** 2. *Одіж на ній лиш підкреслює довершеність жіночих форм* (Ю. Яновський); *— Пригадалось, — сказала Інна, — як ви ще в школі звертали нашу увагу на досконалість квітки, на довершеність колоска...* (О. Гончар); *Глухів — місто надзвичайно гарне, іноземні мандрівники кажуть, що воно набагато гарніше за Київ, у ньому багато церков та будинків, які милують око своєю довершеністю* (Ю. Мушкетик).

2. Про людину, предмет, що наділені тільки позитивними якостями, не мають будь-яких недоліків. *— Та я не створений для раю, Йому чужа душа моя; Сама довершеність ви, знаю, Що ж! — Вас не вартий зовсім я* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДОВЕ́РШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доверши́ти** і **доверши́тися.** *Лисі і розкудовчені голови апостолів похилені в чеканні довершення важливого обряду* (Мирослав Ірчан); *Йшла остання весна, мали ще літо для довершення своїх робіт — князь заповідав після повернення з Новгорода освячення храму* (П. Загребельний).

◇ **(1) На дове́ршення [всьо́го]** — як додаток до чого-небудь попереднього; зрештою, врешті-решт. *На довершення всього, як грім серед ясного неба, виявилось, що Неля задумала постригтися в монашки* (Ірина Вільде); *Маша негайно почала готувати йому кімнату: повісила новенькі рушники й завіски, загадала покоївці .. вишкребти підлогу, а на довершення покрила ялівцю* (Б. Левін).

ДОВЕРШИ́ТИ *див.* **дове́ршувати.**

ДОВЕРШИ́ТИСЯ *див.* **дове́ршуватися.**

ДОВЕ́РШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дове́ршувати.** *Нині збавляю час за довершуванням сонетів, перекладаю нові, за роботою кортить і самому писати сонети* (В. Стус).

ДОВЕ́РШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВЕРШИ́ТИ,** шу́, шиш, *док., що.* 1. Доводити що-небудь до кінця, закінчувати; завершувати. *Поїхав* [пан Зефірин] *за границю довершувати свої студії* (І. Франко); *Ми багато славних справ довершим* (П. Дорошко); *Що не зробили мертві, мали довершити живі* (Ю. Бедзик); // Закінчувати вершити (у 1 знач.) що-небудь. *Довершувати скирту;* // Остаточно оформляти, надаючи певного вигляду, завершеності і т. ін. *Кругова панорама довершувала майже цілковитий ефект присутності* (М. Руденко); *Вікно, стеля, підлога, стіни і все устаткування, просякле міщанством, ну просто вимагали .. і малюночків на стінках, і тої самої пічечки, щоб довершити затишок сімейного щастя* (Д. Бузько).

2. *уроч.* Виконувати, здійснювати що-небудь. *Любов Федорівна стояла горда, ніби вона не знати якого подвигу довершила* (Б. Лепкий); *Чи знав я, що в страшну, рішучу мить Далеко десь, при Керченській затоці, Він достославний подвиг довершить?* (М. Рильський); *Як лінивих ти картав за ожиріння! Сам же прагнув щось велике довершить* (П. Тичина).

ДОВЕ́РШУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОВЕРШИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Наближатися до кінця, закінчуватися; завершуватися. *— Ми, чигиринці, вітаємо тебе* [гетьмана] *щирим серцем і радісною сльозою. Хай почате так славно тобою діло довершиться, як зачалось* (А. Чайковський); // Остаточно оформлятися, набуваючи певного вигляду, завершеності і т. ін. *Ті риси його обличчя, які мене колись так привабили, — мужня чоловіча врода, що й сама себе не помічає, — зараз ніби довершились, здобули спартанську силу* (М. Руденко); // *чим.* Бути кінцем, завершенням чого-небудь. *Складна оборонна система довершувалася товстою дерев'яною стіною — палісадом, який захищав гармати на верхній частині валів* (з наук.-попул. літ.); *Скульптурна композиція довершується фігурами Івана Богослова ліворуч та Діви Марії праворуч* (з наук.-попул. літ.).

2. *уроч.* Відбуватися, здійснюватися. [К а с с а н д р а:] *Вже, бачиш, довершилась Божа кара: не тільки інші, а й сама Кассандра зневірилась в Кассандрі* (Леся Українка).

3. *тільки недок.* Пас. до **дове́ршувати.** *На судно Ягнич ще й зараз поки що сторонніх не пускає (довершуються опоряджувальні роботи)* (О. Гончар).

ДОВЕСТИ́ *див.* **дово́дити.**

ДОВЕСТИ́СЯ *див.* **дово́дитися**[1].

ДОВЕЧЕ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОВЕЧЕ́РЯТИ,** яю, яєш, *док.* Закінчувати вечеряти. *Коли дітей поклали спати, а самі довечерювали, Маринка з ліжка раптом покликала: — Мамо...* (В. Кучер); *Оникій і Йосип довечерювали солоною таранею з галушками* (Ю. Мушкетик); *Карпо, довечерявши, пішов до шкапи довідатися* (Панас Мирний); *Довечеряли мовчки. Потім скоро ж почали збиратися спати* (В. Барка).

ДОВЕЧЕ́РЯТИ *див.* **довече́рювати.**

ДОВЕ́ШТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Вештаючись, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *— Чому захворів? Вештався одягнений не за погодою та й довештався до застуди* (із журн.).

ДОВЖЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **довжеле́зний.** *Тінь довжезна від скали лягла на море* (І. Франко); *На окладинці* [обкладинці] *стояв довжезний заголовок* (Леся Українка); *Вона* [кінна армія] *має довжезний фронт і посувається дуже повільно* (Мирослав Ірчан); *Тарас .. побачив серед церков, будинків, що тут стояли, двоповерховий довжезний дім з високим дахом та золотою банею на причілку* (Василь Шевчук).

◇ **Ма́ти до́вгі (довже́зні) ву́ха** *див.* **ма́ти**[2].

ДОВЖЕЛЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Дуже довгий. *Увійшли* [некрути] *в село, або краще — в одну довжелезну вулицю* (Панас Мирний); *І от з'являється юна наречена. У довжелезній фаті, білих рукавичках, білій сукні старовинного покрою* (Ю. Яновський); *В кімнату помалу всунулась довжелезна постать у кобеняці* [кобеняку] *і в сивій шапці* (С. Васильченко); *Чи варто було вирушати в довжелезну цю путь* (Л. Дмитерко); *Доповідь була не коротка, а навпаки, — довжелезна* (Ірина Вільде).

ДОВЖЕ́ННИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **довжеле́зний.** *Кучма насунулась йому на очі, .. а довженні сиві вуса аж до грудей доставали* (О. Стороженко); *Ми їхали довженним білоруським селом* (Олесь Досвітній); *Зимові вечори і досвітки довженні, як море* (І. Франко).

ДО́ВЖИК, а, *ч.* 1. *розм.* Довга балка *(див.* **ба́лка**[1]*). За часів Запорожжя берегами Лапинки густо скрізь стояли в довжиках запорозькі зимівники* (А. Кащенко); *Якийсь там гетьман чи отаман закопав нечувані скарби — біля груші дикої, отам он, через довжик до тії верби* (Л. Костенко).

2. У соколиному полюванні — шкіряний чи суконний ремінець, що кріпиться до спеціальних кілець на ногах мисливського птаха. *Сокольник часто годував птахів, .. путав*

ноги й носив на тонкім обручі, щоб не спали і втрачали дикість. Літати попервах пускав на шнурі-довжику, щоб поверталися до вежі (П. Загребельний).

3. *буд.* Поздовжнє ребро цеглини. *З XIV ст. поширюється готичне мурування, де в кожнім ряді чергуються довжики й поперечики* (з наук.-попул. літ.).

ДОВЖИНА́, и́, *ж.* 1. Протяг лінії, площини, тіла і т. ін. між двома найвіддаленішими точками. *Хати стоять густо, неначе туляться одна до однієї. Трапляється, що хата од хати стоїть на аршин довжини* (І. Нечуй-Левицький); *Лан споготовлявся* [готувався] *на пар. І він сірів своєю шириною і довжиною поміж пшеницями та житами* (Т. Осьмачка); *Андрій попрощався до вечора; .. кожен крок віддаляв полудневе осоння; відходив і відходив, уперше помічаючи звивисту довжину міських провулків* (Є. Пашковський); // Відстань між кінцями чого-небудь. *Скаче ланцюг по землі, бряжчить, витягається — і вмить по всій довжині його стирчать недалеко один від другого встромлені в землю дерев'яні кілочки* (М. Коцюбинський); — *У тебе набралося гріхів на довжину батькового реміняки* (В. Яворівський).

2. Тривалість, довгочасність. *Не прийшли вчені до спільного висновку і про те, під яким кутом нахилений екватор Венери до її орбіти. А від цього залежать зміни довжини дня і ночі протягом року* (В. Владко).

ДОВЖНИ́К, а́, *ч., діал.* Боржник. *Довжник весело бере, а смутно віддає* (Номис); *— Я й моя мати — довжники ваші, моя пані, — говорив я далі* (О. Кобилянська); *Краще бути вірителем, ніж довжником* (Б. Лепкий).

ДОВИ́БОРИ, ів, *мн.* Додаткові вибори. *Три глави родин були арештовані на час довиборів у сільську раду* (з мемуарної літ.); *У неділю відбулися довибори трьох депутатів до обласної ради замість тих, що вибули* (з газ.).

ДОВИ́БОРЧИЙ, а, е. Який передує виборам, відбувається перед ними. *Мажоритарна система, стимулюючи формування коаліцій на низовому рівні в довиборчий період, може сприяти створенню ідеального варіанта партійної системи* (з навч. літ.); *Довиборча агітація.*

ДОВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОВИ́ТИ**, в'ю́, в'є́ш, *док., що.* Закінчувати вити що-небудь. *Панночки зібрали зілля і пішли довивати віночків* [віночки] *на веранду* (Леся Українка); *Ластівка довила гніздечко.*

ДОВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **довива́ти.** *Доспівуються купальські пісні, довиваються вінки — закінчується свято Івана Купала* (з газ.).

ДОВИВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОВИ́ВЧИТИ**, чу, чиш, *док., що.* Вивчати що-небудь до кінця або до певної межі. *Проблему треба довивчати й вирішувати* (з газ.); *Необхідно на сучасному рівні довивчити печерні системи Поділля, дати їх науковий і популярний опис, розробити туристичні маршрути, видати путівники й карти* (з наук. літ.).

ДОВИ́ВЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дови́вчити.** *Було довивчене житло, виявлене В. П. Коваленком, а також досліджені нові об'єкти, які, на думку автора, датуються кінцем IX — першою половиною X ст.* (з наук. літ.); // **дови́вчено**, *безос. пред. Довивчено частину зруйнованого осипом поховання, здійсненого з дотриманням канонів християнської обрядовості* (з наук. літ.).

ДОВИ́ВЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дови́вчити.** *Найкращі в Україні за якістю трепели та найбагатші з відомих родовища опалу варто розглядати як перспективні види сировини, які можуть бути освоєні після довивчення* (з наук. літ.).

ДОВИ́ВЧИТИ *див.* **довивча́ти.**

ДОВИ́КОНАТИ *див.* **довико́нувати.**

ДОВИКО́НУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВИ́КОНАТИ**, аю, аєш, *док., що.* Закінчувати виконувати що-небудь. *Хтось реальні портрети писав на виставці, хтось — замальовки; хтось приніс із собою майже готові роботи і тут лише їх довиконував* (з газ.); *Щоб довиконати плани, через місцеву владу здійснювалося примусове вилучення в селян так званих лишків зерна* (із журн.).

ДОВИКО́НУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **довико́нувати.** *Роботи з покращення зовнішнього вигляду будівлі довиконувалися вже іншим забудовником* (з газ.).

ДОВИ́ТИ *див.* **довива́ти.**

ДОВІВА́ТИ *див.* **довіювати.**

ДОВІВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **довіва́ти.** *Зерно довівалося дуже повільно.*

ДО́ВІД, воду, *ч.* Певне міркування або факт, що наводиться як доказ чого-небудь. *Тиха Кирилова мова, щира та тепла порада, розсудливі доводи не раз спиняли гіркі батькові скорботи* (Панас Мирний); *Без ніякого доводу його обвинувачено в страшному злочинстві, зганьблено, закинуто в тюрму, судитимуть і каратимуть його!..* (Б. Грінченко); *Ніякі доводи про дрібність його пориву, ніякі натяки на важливість шляху, з якого він так раптово збочив, не мали більш над ним ні найменшої сили* (В. Підмогильний).

ДОВІ́ДАТИ *див.* **довіду́вати.**

ДОВІ́ДАТИСЯ *див.* **довіду́ватися.**

ДО́ВІДКА, и, *ж.* 1. Відомості, що їх одержує або подає хто-небудь. — *Мені містер Булгаков телефонував, і я зібрав усі довідки* (І. Кулик); *В кімнаті зашепотілися, завовтузилися, можливо, в когось є заперечення, та Заброда постукав олівцем по карафі з водою: — Запитання й довідки потім* (Микита Чернявський).

2. Документ із короткими відомостями про кого-, що-небудь. *Перекладач переглянув документи селянина — старий паспорт, якусь довідку* (Іван Ле); *Дістала* [Варвара] *довідку в лікарів про тиф* (В. Кучер); *Якусь довідку з сільради хотів* [Густавсон] *узяти, а Сандер йому відмовив* (А. Шиян).

◇ **Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки,** *рідше* **спра́вку, спра́вки)** *див.* **наво́дити; (1) На до́відки** — щоб дізнатися, вивідати про кого-, що-небудь. *Прийшла* [Тетяна] *до Андрія Марковича по книжки: десь, певне, прочула, що прибув новий учитель, — прийшла на довідки* (С. Васильченко); *Через деякий час вернулася служебка — її послала пані на довідки, що там чути про Руджієрі* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОВІДКО́ВИЙ, а, е. Признач. для отримання й надання довідок. [І в а н е н к о:] *Так це ж просте діло. У довідковому бюро зразу скажуть* (О. Корнійчук); — *Можете користуватись довідковою бібліотекою нашого центру* (І. Росоховатський); *Джо потягнувся рукою до полиці із словниками та різною довідковою літературою* (О. Тесленко).

Довідко́ва літерату́ра *див.* **літерату́ра.**

ДОВІДКО́ВО-БІБЛІОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до бібліографічної інформації, яка має довідковий характер. *Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки становить сукупність довідкових і бібліографічних видань, бібліотечних каталогів і картотек* (з наук. літ.).

ДОВІДКО́ВО-ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до інформації, яка має довідковий характер. *Довідково-інформаційний дискурс в його сучасному розумінні почав формуватися з появою у XVIII ст. енциклопедій* (з наук. літ.); *Фонд відділу нараховує чималу кількість галузевих стандартів, довідково-інформаційних покажчиків стандартів, збірників законодавчих актів України та інших держав з питань інтелектуальної власності* (з наук.-попул. літ.).

ДОВІ́ДНЕ, *присл., рідко.* Те саме, що **довідно.** *Раїса довідне дізналася, що й коли саме сказав піп дякові, що одповів йому дяк, що з того вийшло* (М. Коцюбинський); *— Я довідне знаю, що про всіх трьох* [кавалерів] *нічогісінько лихого сказати не можна* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОВІДНИ́Й, á, é. 1. Який служить для доводу, підтвердження чогось. *Зростав інтерес учених Академії до природничих наук, які ґрунтувались на довідних знаннях* (з наук. літ.); *Довідний аргумент.*

2. Який може бути доведений. *Формула, для якої існує доведення, називається формулою довідною (вивідною)* (з навч. літ.); *Довідне положення.*

ДОВІ́ДНИК, а, *ч.* Книжка, що містить короткі відомості з певних питань. *В руках дівчина тримала довідник "По Кавказу"* (М. Трублаїні); *Треба потроху готуватись до вступних іспитів. Купила довідник агронома, словник з політекономії* (М. Циба); *Колись мені доводилося редагувати довідник з історії Києва, і я знав, що ця вулиця поміняла вже кілька назв* (В. Шкляр).

(1) Телефо́нний довідник <Телефо́нна кни́жка> — покажчик номерів телефонів окремих осіб, установ, підприємств і т. ін. *Мені потрібен був найповніший телефонний довідник міста* (В. Шкляр); *Дістала* [подружка] *телефонні довідники і кинула їх посеред кімнати* (С. Жадан); *Перш ніж згадати, куди вона запхала телефонну книжку, Марла заходилася розмірковувати над дивним іменем свого обранця* (І. Карпа).

◇ **(2) Ходя́чий довідник** — той, хто має різнобічні знання і може відповісти на будь-яке питання. *У нього була дивовижна пам'ять. Дільничний обліковець називав його ходячим довідником і не раз звертався до Сої, коли треба було уточнити якусь цифру чи день якоїсь події* (Д. Ткач); *На наш погляд, він дуже багато знав. Бо читав день і ніч. І був для нас свого роду ходячим довідником* (В. Нестайко).

ДОВІДНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **довідник;** який є довідником. *Своєрідний довідниковий посібник мав допомагати євреям усього світу дотримуватися законів Талмуду* (з навч. літ.).

ДОВІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **довідни́й.** *Об'єктивність наукових висновків базується на їх довідності, науковості аргументування* (з навч. літ.).

ДОВІ́ДНО, *присл., рідко.* Цілком певно, достовірно. *— Ми маємо ще ліпших свідків, таких, що ствердять довідно* (І. Франко).

ДОВІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОВІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **провідувати.** *Сільце поставив* [мужик] .. *Та й пішов В копиці спать собі, а рано, Не вмившися, зайшов Гостей довідать...* (Т. Шевченко).

ДОВІ́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОВІ́ДАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. *про кого — що, із спол.* що *і без дод.* Одержувати відомості про кого-, що-небудь; дізнаватися. *Сумно, що я тільки уривками довідуюсь про ваші справи* (Леся Українка); *Лаврінові діти довідались, що та груша не дядькова, хоч стоїть у дядьковому городі, а батькова* (І. Нечуй-Левицький); *Звали нашого діда, як я вже потім довідавсь, Семеном* (О. Довженко); // Дізнаватися про щось таємне, що приховується від інших; вивідувати. [Г а л я:] *Як почав* [батько] *допитуватись, та довідуватись, та силувати йти за того поганця* (Панас Мирний); *Вислана вперед розвідка намацала ворога в селі Петрівці і довідалась, що тут зібрані його головні сили* (П. Панч).

2. *до кого — чого і без дод.* Заходити куди-небудь для того, щоб дізнатися про кого-, що-небудь, провідати когось. *— А ти усе до своєї хати довідуйсь, не забувай* (Марко Вовчок); *Літо минуло й ніхто не довідується, дочка не привозить чималого кавуна, якого по скибочці можна смакувати тиждень* (Є. Пашковський); *Чіпка, запаливши люльку, вийшов до скотини довідатись* (Панас Мирний).

3. *чого, рідко.* Зазнавати на власному досвіді; пізнавати. *Котилося через поле Перекотиполе — Довідаться щастя й горя Край Чорного моря* (Л. Глібов); *Його боялися й жаліли; боялися його гострої мови, жаліли красної вроди, що так рано довідалася якогось лиха* (Панас Мирний).

ДО́ВІЗ, дóвозу, *ч.* 1. Дія за знач. **довóзити.** *Він думав про гуртову торгівлю сіллю, особливо в гірських повітах, де сіль, найпаче зимою, робиться страшенно дорога задля трудності довозу* (І. Франко); *Довіз палива до Коломиї припинився* (Т. Масенко).

2. Загальна кількість або загальна вартість товарів, доставлених у країну. *Давно вже землеробство під Царгородом прийшло до цілковитого занепаду і Стамбул харчувався виключно морським довозом* (З. Тулуб).

ДОВІ́КУ, *присл.* Усе життя; до кінця життя. *— Матінко ключнице, — крикнув Добриня.., — та коли б ти взяла її до двору, я б тобі дякував, доки живу, довіку!* (С. Скляренко); *Ми поклялися з Лавріном перед іконою, що коли хто з нас погине, інший не шлюбуватиме довіку* (Ю. Мушкетик); // Завжди, вічно. *Завжди терновий вінець буде кращим, ніж царська корона, .. і так воно буде довіку* (Леся Українка); *І зацвітуть червоні маки На тих століочених полях, Де люди, вбиті в час атаки, — Довіку житимуть в піснях!* (Л. Дмитерко); // Ніколи. *Хай цей сон проклятий Грабіжникам не сниться — Довіку не топтати їм нашої пшениці* (М. Рильський).

◇ **Відни́ні [й] довíку** *(рідше* **до гро́бу)** *див.* **відни́ні; Не забу́ти довíку (повíк, до моги́ли, до смéрті** *і т. ін.)* *див.* **забува́ти; Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) навíки (довíку, вíчним (віковíчним) сном)** *див.* **спочива́ти.**

ДОВІ́ЛЛЯ, я, *с., рідко.* Те саме, що **приві́лля.** *Тут живи. І тут служи. І тут — дружи. Бо тут — тобі довілля сільської тиші, бронзових стіжків* (В. Стус); [Ф а у с т *(оглядається кругом):*] *Який тут спокій і порядок, Яке довілля і звичáй!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ДОВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Нічим не обмежений, вільний. *Говорив з нею. Жартував. Обмінювався думками. Розмова неофіційна, тобто цілком довільна, розкута* (О. Шугай); *Ніколи .. поезія не була синонімом "ми". Лише "я" щось значить у загадковому царстві довільного руху словосполук* (С. Процюк).

2. Який виникає, здійснюється за власним бажанням, свідомо. *Мені здалося, що я починаю розуміти ту дивну виставу, яку показують мені ці троє обірванців. Вони ж бо — моє життя, яке прожив до цього менту, все моє баламутство і всі мимовільні й довільні переступи* (Валерій Шевчук); *Людина не народжується з умінням робити довільні рухи; цим умінням вона оволодіває поступово* (з навч. літ.).

3. Який не випливає з чого-небудь; необґрунтований, позбавлений аргументації. *Практично всім дослідженням давнього звичаєвого права притаманні загалом незвичні для юридичних праць бездокументальність, широке використання різноманітних презумпцій, довільних трактувань і припущень* (з наук. літ.).

4. *рідко.* Те саме, що **доста́тній.** *Прошення було написано хитро, облесливо і разом з тим з отрутою .. Він вилив в консисторію відро сліз та цебер "єлею", але влив туди чимало крапель отрути, довільних для отруєння одного чоловіка* (І. Нечуй-Левицький); // Багатий; великий. *Степан дивився їй услід. У неї була товста, округла спина — роздобріла на довільних харчах!* (В. Підмогильний); *Озера й річка з довільним уловом риби вабили людей* (Іван Ле).

△ **Довільна програ́ма** *див.* **програ́ма.**

ДОВІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дові́льний** 1–3. *На цей вечір було вже надто і суперечок, і співів .. І тепер кожний .. поспішав переговорити у своїх дрібних буденних справах. На жаль, однак, і цю приємну довільність було швидко порушено, бо з їдальні покликали до вечері* (М. Івченко); *Нерідко причиною шкільної неуспішності стає недостатній розвиток довільності пізнавальних процесів: діти не можуть зосередитись, часто відволікаються* (з навч. літ.).

ДОВІ́ЛЬНО. Присл. до **дові́льний** 1–3. *Їхав* [князь] *на білому .. коні, в білій, довільно розхристаній сорочці* (Д. Міщенко); *Він ішов, бо не міг не йти; годі сказати, що його до того ходу щось приневолювало, але й не довільно те чинив* (Валерій Шевчук); *Царський уряд вважав зрадою дії гетьманів чи інших посадових осіб України, які порушували угоди, не підкорялися царю й російським законам. При цьому цареві урядовці кваліфікували зраду досить довільно й непослідовно* (з навч. літ.).

ДОВІ́РА, и, *ж.* Ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чиюсь правоту, чесність, щирість і т. ін. — *А коли довірите щось, намагатимусь вашу довіру виправдати...* (Ю. Яновський); *Між молодим індійцем і українським хлопчиком одразу ж проліг невидимий місток довіри* (Ю. Бедзик); — *До вас я відчуваю довіру, панно, — гаряче сказав Олізар* (Валерій Шевчук).

Вхо́дити / ввійти́ в дові́ру (в дові́р'я) *див.* **вхо́дити; Слу́жба дові́ри** *див.* **слу́жба.**

△ **Во́тум дові́ри (недові́ри)** *див.* **во́тум.**

◇ **Вте́ртися (вкра́стися) / втира́тися (вкрада́тися) в дові́р'я (в дові́ру)** *див.* **втира́тися**[1]**.**

ДОВІ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дові́рити** 2. *Дід Живиця вступає у смугу світла від ліхтарів і ревниво перелічує довірений йому безцінний скарб* (І. Волошин); *Найтяжчий злочин — Вкрасти у народу Тобі довірене життя* (В. Симоненко); // **дові́рено,** *безос. пред. Дедалі частіше закрадалася думка полишити тринадцяту квартиру й піти собі геть, найняти інше житло, проте я не міг так зробити, адже мені було довірено ключ* (В. Шкляр).

2. *у знач. прикм.* Наділений чиїм-небудь довір'ям. *Як тільки почало розтавати, Гелка послав довірених людей до Яливочори* (І. Муратов); *Трудно було б знайти двох більш протилежних зовні людей, ніж старший інспектор управління розшуку та його довірений помічник* (В. Владко); // *у знач. ім.* **дові́рений,** ного, *ч.* Той, хто користується чиїм-небудь довір'ям і діє за його дорученням. — *Який же він тепер яничар? Він мій довірений* (П. Загребельний); *Потіснивши селян, ватага розтаборилася по край площі .. В гурту довірених Максим Залізняк пішов побайдикувати по базару* (Г. Колісник).

△ **Дові́рена осо́ба** *див.* **осо́ба.**

ДОВІ́РЕНІСТЬ, ності, *ж.* Документ, що дає кому-небудь право діяти від імені особи, яка видала його; доручення. *Договір страхування транспортного засобу можуть укладати власник, орендар чи особа, яка користується ним на основі нотаріально посвідченої довіреності власника* (з навч. літ.); — *Отож, як дали мені ту довіреність, я й почав клопотаться, од нижчих судів аж до вищих* (О. Стороженко); *Якщо в педінституті їй не дадуть без довіреності його зарплати.., де тоді їй позичити грошей?* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОВІРИ́ТЕЛЬ, я, *ч., юр.* Особа, яка довіряє іншій довіреній особі виконання певних дій, функцій замість себе. *Повірений може відступити від змісту доручення, якщо цього вимагають інтереси довірителя* (з мови документів); // Той, хто дає кому-небудь довіреність. *Довіреність як документ підписує лише довіритель* (з навч. літ.).

ДОВІРИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., юр.* Жін. до **довіри́тель.** *Представник позивачки підтримав на судовому засіданні позовні вимоги своєї довірительки* (з газ.).

ДОВІ́РИТИ *див.* **довіря́ти.**

ДОВІ́РИТИСЯ *див.* **довіря́тися.**

ДОВІ́РЛИВИЙ, а, е. Який легко довіряє або схильний довіряти кому-небудь. *Старий Бондар .. до інших (тільки не до "панів") довірливий і зичливий* (Леся Українка); *Робота, як і велике свято, робить людей довірливішими і близькими* (О. Копиленко); *Довірливий мій батько; благородний І щирий брат, — він намірів ворожих Не розпізнає* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра); // Який виражає довір'я (про погляд, посмішку і т. ін.). *Вона дивилася на всіх великими, по-дитячому довірливими очима, що випромінювали м'яке, ласкаве світло* (С. Журахович); *Мар'ян виломлює з кільця шматок пахучої зморшкуватої ковбаси і довірливим рухом подає Плачинді* (М. Стельмах); — *Горю, — спитала я теплим довірливим голосом. — Ти де?* (В. Шкляр).

ДОВІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **дові́рливий.** *Дуже багато в Ларі довірливості та наївності: запросити такого, як Каргат, до себе в гості — на це тільки вона здатна* (Ю. Шовкопляс); *Всюди — пожирання, всюди торжество сили над слабістю, хитрощів над довірливістю, сваволі — над безправністю* (О. Бердник); *Кошовий був простий і довірливий, але із тією довірливістю линув не до всіх. Лукавство намацував одразу* (Ю. Мушкетик).

ДОВІ́РЛИВО. Присл. до **дові́рливий.** *Вона довірливо сперлась на його рамено* (О. Кобилянська); *Вона дивиться на хлопця тепло й довірливо, ніби читає Максимові думки* (І. Цюпа); *Я дівчинкою вийшла молодою Навстріч тобі не для війни, для миру; Довірливо усю я склала зброю, Впевняючись на нашу дружбу щиру* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОВІРО́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дові́рчий.** *У довірочній розмові бажала я сьогодні дещо про космічні страхіття дізнатися* (Уляна Кравченко); // Конфіденційний, таємний. *Із штабу прийшла довірочна інформація, що готується новий, надзвичайний протинаступ, який має викинути ворога назад за Дніпро* (У. Самчук).

ДОВІРО́ЧНО, *розм.* Присл. до **довіро́чний.** *Лідія оперлася довірочно й безмовно на гарну свою сестру, не сказала більше ані слова* (О. Кобилянська); *Генерал-губернатор на-*

казав вивідати причину негайного виїзду Біляшівського в його слуг, і ті довірочно, за певну винагороду, сповістили, що їхній господар подався клопотатися в судові інстанції (Валерій Шевчук).

ДОВІ́РЧИЙ, а, е. 1. Який ґрунтується на довірі, виявляє довір'я. *Людвік перейнявся його довірчим тоном, досі батько ніколи не розмовляв з ним так* (І. Білик); *Ще вчора у довірчій розмові з нею я порушив тему, яка перебуває під сімома замками* (О. Шугай).

2. *юр.* Який дає право діяти від імені особи, що видала довіреність. *Довірчий документ.*

ДОВІ́РЧО. Присл. до **довірчий** 1. *Влучивши хвилину, довірчо кажу до Кирика, що не подобається мені цей виклик редактора до телефона...* (О. Гончар); — *Насмілюсь доповісти, пане надпоручнику, якась дама посилає вам цього листа і чекає на відповідь, — при цьому він значуще і довірчо підморгнув* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОВІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВЕРТІ́ТИ,** рчу́, ртиш, *док.*, *що.* Закінчувати вертіти що-небудь. *Останнім натиском він довертів дірку* (Б. Грінченко).

ДОВІ́РЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОВЕРТІ́ТИСЯ,** рчу́ся, ртишся, *док.*, *розм.* 1. Вертячи, доводити що-небудь до певних результатів. *Став костоправ мені ладити ногу; вертів, вертів так, мов коваль кліщами, та й довертівсь* (Ганна Барвінок).

2. *перен.* Хитруючи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. — *А що, взяв? Вертів, вертів хвостом, бісів Супруненко, та й довертівся! Так вам і треба, гаспидські дуки!* (Панас Мирний).

ДОВІ́Р'Я, я, *с.* Те саме, що **довіра.** *Ся просьба показує таке Ваше довір'я до мене і таку повагу, якої я, може, й не заслужила* (Леся Українка); *Хотілося бути з ним удвох, звірятися йому в своїх мріях, почувати до нього безмежне довір'я, слухати його мову...* (О. Донченко); *Копач кілька секунд дивився в карі, широко відкриті, повні довір'я й благання Мартинові очі* (К. Гриб).

Вхо́дити / ввійти́ в дові́ру (в дові́р'я) *див.* **вхо́дити.**

◇ **Вте́ртися (вкра́стися) / втира́тися (вкрада́тися) в дові́р'я (в дові́ру)** *див.* **втира́тися**[1].

ДОВІРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **довіря́ти** і **довіря́тися.** *Якщо віра й надія ідуть разом із християнським життям як повний акт довіряння Божій всемогутності, то вони будуть неповними, якщо з ними не буде злучена також любов* (з рел.-церк. літ.).

ДОВІРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОВІ́РИТИ,** рю, риш, *док.* 1. *тільки недок., кому, чому.* Вірити кому-, чому-небудь, покладатися на кого-, що-небудь. *Він .. батькові не довіряв* (І. Котляревський); *Він не дуже довіряв дипломатичним здібностям Чайки* (Д. Бузько); — *Ви — визнаний експерт. З вашою думкою рахується президент банку .. Керівництво вам довіряє* (А. Кокотюха).

2. *кого, що.* Виявляти довір'я, доручати, передавати кому-небудь когось, щось. *Дивна чутка по Стамбулу, Дивна вість літає: Падишах своїй цариці Берло довіряє!* (П. Куліш); *Для здоров'я дитини ліпше було найняти здорову селянку за мамку. У селі знайшлися дві покритки, .. але пані боялася довірити їм дитину* (Н. Кобринська); *Він цілковито погодився з Мандрикою, що серед тих півтисячі солдатів запасного полку хіба що сотня набереться таких, котрим можна без риску довірити зброю* (А. Головко).

3. *що.* Ділитися своїми думками, почуттями і т. ін. *Наперед відчуваю самотність, яка стає єдиною супутницею.., з якою розмовлятиму вечорами, якій довірятиму свої потаємні думки і бажання* (А. Дністровий); *Багато є людей, які не вміють тримати свою радість і своє горе в собі — вони мусять їх негайно довірити іншим* (Ю. Смолич); *Кому довірити свої молодечі інтимні почуття — цьому навчає лише багатюща життєва школа...* (Іван Ле).

Звіря́ти (довіря́ти) / звірити (дові́рити) таємни́цю *див.* **звіря́ти**[1].

ДОВІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ДОВІ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. *кому.* Довіряючи кому-небудь, ділитися своїми думками, таємницями і т. ін. *Люба напрочуд чесно уміла зберігати таємниці, і Серьожка багато з чим їй довірявся* (А. Головко); — *Довіряєшся їм? Левко задумався. — Поживемо — побачимо .. Упевнений, що мене тут не викажуть* (Григорій Тютюнник); *Йому імпонувало те, що Філіпчук у грошових справах довірився саме його синові* (Ірина Вільде).

2. *тільки недок.* Пас. до **довіря́ти** 2, 3. *Через те, що корівка, а відтак і вівці були скарбом убогого верховинського двору, почесною вважалась тут і праця тієї людини, якій довірялось це багатство* (С. Скляренко).

ДОВІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який не має початку й кінця; споконвічний, відвічний. *Сонце! Сонце! се тебе, довічний світе, стрічаючи, вітає земля* (Панас Мирний); *Люблю я її* [осінь] *й за те, що, коли опадає в садку пожовкле листя, .. стають видніше довічні зорі* (С. Васильченко).

2. Який існує постійно, не зникає; вічний. *Як буря, яка пронесеться, то й гине безбожний, а праведний має довічну основу* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *Їдь, куди тебе веде твоя думка, довчайся, вишукуй довічної правди* (М. Кропивницький); // Не обмежений яким-небудь строком; безстроковий. — *Своїм маніфестом він* [государ] *дарував кріпакам не тільки волю, а й землю, пасовиська, сіножаті, ліси .. — І все це, зауважте, в безкоштовне і довічне користування!* (Ю. Хорунжий); // Який до кінця життя займається тим самим. *Ягайло і польські пани в 1392 р. за угодою змушені були визнати Вітовта довічним правителем Литовського князівства* (з наук. літ.); // Який продовжується, триває до кінця життя. [Н е о ф і т - р а б:] *Утомлені своїм довічним рабством, вони* [раби] *гадають розірвати пута і скинути ярмо з своєї шиї* (Леся Українка); *Смерть батькові замінили довічною каторгою* (О. Донченко).

3. Який живе, існує, триває з давніх часів або дуже довго. *Віє од неї* [панночки], *як од довічних борів Полісся, таємною тишею, чарами-дрімотами* (С. Васильченко); — *Буває, що спідниця, ревнощі довічну дружбу затемняють* (М. Стельмах).

◇ **Віді́йти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон)** *див.* **відхо́дити.**

ДОВІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **довічний.** *Їм треба було подбати про побут сім'ї, про відчуття домашності і довічності* (Т. Прохасько); *Героїчна поема Вергілія закріплювала ідеал римської державності, стверджуючи довічність імперії часів Октавіана Августа* (з наук. літ.).

ДОВІ́ЧНО. Присл. до **довічний** 2. [М а р и н а:] *Довічно за тебе Бога молитиму, відкаснись від мене, бо загину!..* (М. Кропивницький); *І військо Запорозьке, і народ козацький .. нарікають, що самі собі руки й ноги сплутали, і доведеться вже нам під ярмом московським довічно стогна-*

ти (Г. Хоткевич); *Ти довічно люби батьківщину, Як любив наш великий Тарас* (А. Турчинська).

ДОВІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **довішати.** *Довішані плакати.*

ДОВІ́ШАТИ *див.* **довішувати.**

ДОВІ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОВІ́ШАТИ,** ішу, ісиш, *док., що.* 1. Закінчувати вішати що-небудь. *На тутешню ялиночку діти довішують іграшки, зроблені власноруч у старовинному стилі* (із журн.); *Працівники ретельно підмітали територію, добудовували сцену, довішували банери* (з газ.); *Довішати білизну.*

2. Додатково вішати, приєднувати що-небудь до чогось. *Лише через 3–4 тижні після бетонування обладнання для ігрового майданчика можна довішувати гойдалки та інші підвісні елементи* (з газ.).

ДОВІ́ШУВАТИСЯ, уеться, *недок.* Пас. до **довішувати.** *Важливіші акти повинні були писатися на пергаменті або папері. До грамот довішувалася воскова печатка* (з наук. літ.).

ДОВІ́ЮВАТИ, юю, юєш, **ДОВІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОВІ́ЯТИ,** ію, ієш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати віяти (у 4 знач.) що-небудь; віяти до кінця, до певного строку, певної межі. *Гафія Сугачка та Хівря довівали останні купки зерна* (Микита Чернявський); *Зважаючи на погану погоду, облишає* [Давид] *громадські справи й закінчує довіювати жито* (з наук. літ.); *Пшениці треба було довіяти, щоб у Щербанівку в заготконтору відвезти* (А. Головко).

2. Віючи, досягати чого-небудь, якого-небудь місця. *Там .. і зірки не сяють, і вітер туди не довіє з рідної сторононьки* (С. Васильченко).

ДОВІ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **довіювати.** *На току довіювалася пшениця* (із журн.).

ДОВІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **довіяти.** *Він побачив дим над своїм двором, довіяний з горбовини, що над річкою* (В. Барка); // **довіяно,** *безос. пред. Давид зразу ж зранку зібрався був іти в Щербанівку, та, як глянув на годину, згадав, що в них іще ж не довіяно* [зерно]. *Облишив іти. Треба довівати, бо як задощиться!* (А. Головко).

ДОВІ́ЯТИ *див.* **довіювати.**

ДОВКІ́Л *див.* **довкóла.**

ДОВКІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Те саме, що **середóвище** 2, 3. *Володько стоїть, також непорушно, мов статуя, його обліплює снігом, йому від того приємно, він вслухається в далеке і близьке довкілля* (У. Самчук); *Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди* (з мови документів); *Насправді довкілля наше злякалося істини, на яку раптом доля показала суворим пальцем — бува й таке!* (Ю. Покальчук).

2. Те саме, що **окóлиця**[1] 1–3. *Криво так усміхнулася моя сільська школярочка-мрія, найкраща дівчина нашого довкілля* (С. Процюк); *Село має славу злодійського, і всі це знають у довкіллі* (Валерій Шевчук).

ДОВКІ́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **довкóлишній.** *Закинутий у це село, в цей дім, у цю кімнату, спокійно зміг* [Тарас], *без суєти розглянути довкільний світ* (Василь Шевчук); *З лісів довкільних сірі зозулі предовгого наобіцяли строку* (В. Стус).

ДОВКÓЛА, *рідко* **ДОВКІ́Л,** *присл.* 1. Кругом, навколо. *Довкола розкинулись мило Барвисті дрібні береги* (Леся Українка); *Довкола запанувала сторожка тиша* (П. Колесник); *Голуби злетілися біленькі, — Мабуть, хтось їм хліба накришив. То вночі пройшов сніжок легенький І усе довкіл запорошив* (П. Воронько).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при означенні предметів, істот і т. ін., навколо яких відбувається дія, міститься що-небудь. *В лісах довкола села паслися корови і воли* (І. Франко); *Закружляв Кузьма довкола скаліченого деревця і таки помітив рваний слід лап звірини* (М. Стельмах); *Не думали вони, що сидітимуть за зачиненими віконницями довкіл карбідової окупаційної лампи* (О. Гончар); // З приводу чого-небудь. *Суперечки довкола питання про соціальну роль жінок розгорілися в добу Просвітництва* (з наук. літ.); *Під час презентації відбудеться розмова довкола проблеми збереження закарпатських пам'яток історії, культури та архітектури* (з газ.).

◇ **Ходи́ти навкру́г (навкóло, довкóла** *і т. ін.) див.* **ходи́ти.**

ДОВКÓЛИШНІЙ, я, є. 1. Який міститься навколо, поблизу; навколишній, околишній. *Виразні обриси довколишніх предметів розпливалися в темряві* (І. Франко); *Весною довколишній світ шумів малахітовою зеленню, хлюпотів голубизною лісових озер* (М. Руденко); // *у знач. ім.* **довкóлишнє,** нього, *с.* Те, що перебуває навколо, поблизу. *Погляд його був спрямований кудись далеко, а думка наче піднеслася над усім довколишнім, буденним...* (Л. Смілянський); *Отим "бійцям" біля гармати однаковісінько, як вони бачитимуть довколишнє, бо для них все це давно не в новину* (О. Тесленко).

2. Який живе в місцевості, що розташована навколо, поблизу. *Не спали в цю ніч довколишні хуторяни* (О. Гончар); *— Недарма цієї землі так бояться довколишні мешканці* (Ю. Смолич); // *у знач. ім.* **довкóлишні,** ніх, *мн.* Ті, які знаходяться біля кого-небудь, перебувають поблизу. *Хлопці говорили голосно, не звертаючи уваги на довколишніх* (М. Дашкієв).

ДОВКÓЛО, *присл.* 1. Те саме, що **довкóла** 1. *Ще тільки чути віддалений гуркіт грому, але тиша довколо густішає* (Б. Антоненко-Давидович); *В лісі стало менше синяви — зелень заполонила все довколо* (Г. Усач).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **довкóла** 2. *Вони довго бігали довколо розкладеного Антошею вогнища, сушилися* (О. Чорногуз); *Довколо обійстя зібрався натовп цікавих* (Валерій Шевчук).

ДОВКРУ́Г *див.* **довкруги́.**

ДОВКРУГИ́, ДОВКРУ́Г, *присл.* 1. Те саме, що **довкóла** 1. *Небо прозоре, місяць великий, червонавий, верби іскряться під інеєм, вітерець східний стриже долиною, місцями горять зорі .. І ні живої душі довкруги* (У. Самчук); *Тарас мовчав. Довкруг була убогість і запустіння* (Василь Шевчук).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **довкóла** 2. *Був це такий день чи година така, що й справді довкруг степів, по обріях, ніби з розлитого сяйва виразно проступали .. блакитні вежі Яновського* (О. Гончар); *Молодесенька-молодесенька і струнка, як тополька. Личко розчервонілося, очі горіли, дві чорні-чорнющі коси літали довкруги неї...* (Ю. Мушкетик).

ДОВКРУ́Ж, *присл.* 1. Те саме, що **довкóла** 1. *Пустив* [Єндриховський] *свою кобилку й повагом, наче на параді, дав коло на подвір'ї, поводячи довкруж довгим і чіпким поглядом* (Б. Харчук); *Чого він так страшно дивиться, коли довкруж — такий чистий польовий простір і такі ясні блакитні бані вгорі небесні?* (Є. Гуцало).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **довкóла** 2. *— На п'ять кілометрів довкруж водозабірних помп заборонять вносити добрива в ґрунт* (Микита Чернявський); *Гіпатія*

бігла понад морем .. — тіло стало блаженно-легке, воно купалося в потоці пружного, ніжного повітря, .. і золота диво-коса вихрилася довкруж голови (О. Бердник).

ДОВМИ́ТИСЯ *див.* **доу́муватися.**

ДОВО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дово́дити.** *Велике значення для доводження справедливості молекулярно-кінетичної теорії мали досліди Ж. Перена в 1909 році* (з навч. літ.).

ДОВО́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дово́дити.** *Навряд чи можна сумніватися, що доводжувані Фалесом твердження не були відомі на Сході* (з навч. літ.).

ДОВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **ДОВЕСТИ́,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* дові́в, довела́, ло́; *док.* 1. *кого.* Ведучи, доставляти кого-небудь до певного місця; супроводити. *Улас вертався удвох з Лукиною й доводив її щодня до самої хати* (І. Нечуй-Левицький); *Із хати вийшла молодичка, а за нею, випроводжаючи її, баба Мокрина. Довела її до воріт, попрощалися* (Б. Грінченко); *Жінка зойкнула з несподіванки і поточилася. Гриненко довів її до стільця й почав заспокоювати* (В. Петльований).

2. *що і без прям. дод.* Підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доказами; доказувати. *Бог доводить Свою любов до нас тим, що Христос умер за нас, коли ми були ще грішниками. Тож тим більше спасемося Ним від гніву тепер, коли кров'ю Його ми виправдані* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З ним можна сперечатися, йому можна доводити, його можна переконати* (М. Коцюбинський); *Говорив* [Сидорчук] *запально і переконливо, немов десь з кафедри доводив свою нову військову концепцію* (Ю. Бедзик); *Яка нелюдяність! А спробуй доведи їм!..* (М. Олійник).

3. *що.* Роблячи що-небудь, досягати певної межі. *Робітник доводить калібр до останнього ступеня точності* (В. Собко).

4. *кого, що.* Певними діями, вчинками і т. ін. приводити кого-, що-небудь до негативних наслідків. — *Корись, сину, не доводь батька до гніву* (К. Гордієнко); — *До чого країну довели! Люди голодують!* (Г. Тарасюк).

5. *кому, до кого, що, про що.* Доносити, повідомляти. — *Ви так і звикли про все доводити дідові!.. Цокотухи!* (Панас Мирний); — *Завдання й обстановку довести до кожного бійця* (Є. Доломан).

6. *що, спец.* Здійснювати механічне оброблення деталей машин, апаратів, приладів і т. ін. для надання їм точних розмірів і чистоти поверхні; притирати. *Різальні грані різців обов'язково треба старанно доводити на точилі або на бруску* (з наук. літ.).

(1) Довести́ пра́вду *кому* — переконати кого-небудь у правильності чиєїсь думки, поглядів, переконань і т. ін. — *Швидше, — кажу, — діставай-но зі скрині Білі штани, ті... найширші в ходу... Я йому правду таки доведу!* (С. Олійник); — *А все-таки, — прошепотіла затято Гапка, — я свою правду доведу!* (Валерій Шевчук); **(2) Дово́дити / довести́ до ві́дома** *чийого* — повідомляти кого-небудь про щось. — *Наша річ доводити до відома царя, як його люди наш народ кривдять* (Б. Лепкий); — *Треба послати військо в гори, щоб воно впень винищило опришків. — Гетьманові коронному довести до відома. Він і єдино він міг би щось тут ізробити* (Г. Хоткевич); *Ці останні важливі вісті теж треба негайно довести до відома падишаха* (В. Малик); **(3) Дово́дити / довести́ до ві́дчаю** *кого* — певними діями змушувати кого-небудь відчути сильний душевний біль, страждання. *Скільки мороки завдавали оці фронтовики-інваліди, .. вони доводили до відчаю дружин, а тепер сиділи, як діти, рядком і мовчали* (Ю. Яновський); *Нещасних людей ув'язнювали, тримали кілька місяців у жахливих умовах, доводили до відчаю* (Є. Гуцало); *Інші* [покритки], *яких батьки не вигнали й не довела до відчаю сільська мораль, годують своїх дітей в самотності* (Василь Шевчук); **(4) Дово́дити / довести́ до розпу́ки (до ро́зпачу)** *кого* — змушувати кого-небудь переживати безнадію, зазнавати сильного відчаю. *Від кількох день пада дощ без упину й доводить деяких літників до розпуки* (О. Кобилянська); *Якщо чесно, мене доводила до розпачу ця його несподівана втрата себе самого* (Ю. Андрухович); *Надійшли на постій царські люди, піші. За одну ніч натворили багато лиха, довели людей до розпуки* (Б. Лепкий).

◇ **(5) Довести́ / дово́дити до кра́ю (до кінця́)** *що* — завершити, закінчити здійснення, виконання чого-небудь. — *За що не візьметься* [Лошаков], *то вже доведе його до краю* (Панас Мирний); *Поможіть уже, любий пане Володимире, довести справу до якогось кінця, бо страх як гроші потрібні і то зараз* (М. Коцюбинський); *Коли .. я захворів, я нестерпно страждав від думки, що, може, мені не вдасться вже довести свою роботу до кінця* (О. Довженко); — *Вікторе Титовичу! Коли розпочали діло, то доводьте до кінця* (І. Нечуй-Левицький); **(6) Дово́дити / довести́ до згу́би** — губити, занапащати, спричиняти до загибелі кого-небудь. *Одарка заплакала слізьми та й почала розказувати все: як її замикали на ніч саму у горницю, як грозили й били, як до згуби довели...* (Марко Вовчок); *Ще мене колись тая княгиня писульками своїми до згуби доведе* (Б. Лепкий); **(7) Дово́дити / довести́ до кра́йнощів (до кра́йності)** *кого* — викликати в кого-небудь стан надмірного збудження, напруження. *Кордеєвич зблід і вхопився за меч .. Противники, які довели його до крайності, позникали в товпі* (Юліан Опільський); **(8) Дово́дити / довести́ до ла́ду** *що і без прям. дод.:* а) справлятися з чим-небудь, виконувати, робити щось на належному рівні, як слід. — *Ой, помру, Давиде, а ти перебирайся на мій ґрунт, доводь його до ладу* (М. Стельмах); — *Бачте, — казав .. Василь Іванович .. — сміється .. А я знаю, що ні один із вас не доведе до ладу задачу* (С. Васильченко); — *Посіяти* [кукурудзи] *треба стільки, скільки вони* [колгоспники] *зможуть довести до ладу* (Ю. Мушкетик); б) завершувати, закінчувати що-небудь. *Ми у двох кімнатах жили, а решту дві треба було ще доводити до ладу* (О. Шугай); — *Ото, моє серце, гарну невісточку матиму, коли дасть Господь милосердний довести діло до ладу, — заговорила Кайдашиха* (І. Нечуй-Левицький); *Вона обіцяла побалакати з Явдохою, але не скоріш як у неділю, бо тепер .. заходилась коло мазання — треба ж довести його до ладу* (М. Коцюбинський); **(9) Дово́дити / довести́ до літ** *кого* — виховувати, ростити кого-небудь до повноліття (про дітей). *Дядина .. мене, сироту, до літ довела* (Ганна Барвінок); — *Сини, онуки — Всіх докохала, довела до літ* (В. Мисик); **(10) Дово́дити / довести́ до пуття́:** а) *(що)* здійснювати яку-небудь роботу на належному рівні до її повного завершення. *Кидався* [управитель] *робити двадцять справ і хоч не все доводив до пуття, проте створював враження страшенної зайнятості* (С. Добровольський); *Тато приносить йоржів та окунів, чистить сам на тертушці, а мати доводить усе до пуття* (Є. Гуцало); *Дід Харко роздав більшу частину пасіки по колгоспних дворищах, кожного вулика сам довів до пуття*

(Ю. Яновський); б) *(кого)* ростити, виховуючи кого-небудь; допомагати комусь досягти певного становища в суспільстві. *Зоставшись удовою, вона сама хазяйнувала не згірше свого чоловіка, довела до пуття дітей, вже оженила старших.., поставила кожному нову хату* (І. Нечуй-Левицький); *Добрий був з діда різьбяр. Своє вміння він потроху передавав улюбленцеві Борису Ганущакові, якого виховав та до пуття довів* (Л. Дмитерко); **(11) Дово́дити / довести́ до ро́зуму (до ума́, до глу́зду):** а) *(кого і без дод.)* виховувати, ростити кого-небудь (про дітей). *Няньчить її й доглядає* [нянька].., *Обчісує й одягає, До глузду доводить* (П. Гулак-Артемовський); *Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів* (прислів'я); *— Щоб вам, мої рідні, щасливо вік звікувати та своїх діток до розуму довести!* (Панас Мирний); *Щасливою сльозою очі* [матері] *криються: усіх же вигодувала та виняньчила, та й до розуму довела* (Григорій Тютюнник); б) *(що)* здійснювати, успішно виконувати що-небудь, справлятися з чимсь. *— Багацько таких, що на готовеньке зазіхають, та мало таких, що до ума що-небудь доводять* (Л. Яновська); *— Позичити* [насіння] *не штука, — відповів голова, — та дивіться, щоб до ума довели* (М. Рудь); в) *(кого)* наставляти, повчати кого-небудь. *Параска ще довго корила хатніх, до ума доводила невістку* (К. Гордієнко); **(12) Дово́дити / довести́ до ру́чки:** а) *(що)* занедбувати, занехаювати що-небудь. *За моїми спостереженнями, світ довели до ручки, світом керують і зводять кожен поворот історії до титру "далі буде" люди певного психотипу* (Ю. Іздрик); *Тваринництво в господарстві довели до ручки* (з газ.); б) *(кого)* викликати в кого-небудь стан сильного, надмірного збудження, напруження, незадоволення, спричиняти чиїсь переживання, страждання, муки і т. ін. *— Знають же добре, кляті, що по-їхньому ніколи не вийде, що буде так, як загальні збори постановили, .. а от .. доводять бригадира до ручки* (В. Кучер); *— Ти з ним тут поспілкуєшся, то узнаєш! — сказав він. — Ти з ним ще горя сьорбнеш, цей гад тебе до ручки доведе, от побачиш!* (із журн.); **(13) Дово́дити / довести́ до ска́зу** *кого:* а) дуже сильно роздратовувати, дратувати, розлючувати кого-небудь. *Звичайнісінькі вимоги шкільної дисципліни доводили його до сказу* (А. Кримський); *Мене доводить до сказу наша вимушена бездіяльність* (О. Авраменко); б) діючи, впливаючи на кого-небудь, позбавляти його самовладання, контролю над собою. *Вона .. раптом взяла мої руки, поклала на півголі свої плечі, .. посміхаючись тою посмішкою, яка мене колись доводила до сказу* (В. Винниченко); *Могла* [Стаха] .. *своїм сміхом розвеселити людину до сліз і довести до сказу, вбити й знову воскресити* (Ірина Вільде); **(14) Дово́дити / довести́ до сліз** *кого* — призводити кого-небудь до плачу. *— Якщо ж випадок калічить їх часом, — додав він різко, скинувши окуляри, — доводить до сліз, .. то, повірте, ці тупі свині кращого й не заслужили* (В. Підмогильний); *Наш брат і жартує так, .. що іншого й до сліз доведе* (П. Куліш); *Гадали було дівки зрушити її, до сліз довести, щоб заплакала* (Г. Хоткевич); **(15) Дово́дити / довести́ до суми́** *кого і без прям. дод.* — робити жебраком кого-небудь. *Многі куми доводять до суми* (прислів'я); **(16) Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́** *кого і без прям. дод.* — бути причиною чиїх-небудь несхвальних, осудливих учинків; провокувати, спонукати когось до чогось недоброго. *— Люблю бісове коріння* [жінок], *хоч воно й до гріха доводить.., — бормотав Пищимуха* (Панас Мирний); *— Геть від мене, ти, диявольський дияконе! Не приводь мене другий раз до гріха, я ще одного не спокутував* (А. Чайковський); *— Йдіть собі, панове-молодці. І ти йди, — тихо й спокійно сказав Бульба козакові з вийнятою шаблею. — Іди, не доводь мене до гріха* (О. Довженко); *Раз і каже батько: — Як ти такий, що нас, старих, до гріха призводиш — іди собі, а ми вже якось самі* (П. Тичина); [Р о м а н:] *Чи така вже невгамовна, дика натура чоловіка, що не властен він боротися з жагою, котра раптом .. обхопе* [обхопить] *його і доведе до гріха!..* (М. Кропивницький); *Вона так вжахнулася, немов то хотіли її призвести до страшного гріха* (Л. Яновська); *— Занадто велика чеснота .. інколи приведе й до гріха перелюбства* (Н. Королева); **(17) Не доведи́ (не приведи́) Бо́же (Бог, Го́споди, Госпо́дь)** — уживається для вираження небажання чого-небудь, застереження від цього або жалю з приводу чогось. *— Не доведи Боже, коли б усі були такі, як отой Грицько: поїли б, здається, одне одного* (Панас Мирний); *— Як оце вип'є* [чоловік], *то й не приведи Господи... Хоч тікай на край світа* (М. Коцюбинський); *"Що за історія? — думаю. — Невже вбив? Та стріляв же, здається, по дровах .. А як, не доведи Господи, вбив?" — аж у серці похолонуло* (Г. Хоткевич); **(18) Не дово́дити / не довести́ до добра́** *кого і без дод.* — бути, ставати причиною чиїх-небудь невдач, неприємностей, закінчуватися невдачею або чимсь неприємним (перев. як віщування). *Баловство ніколи до добра не доводить* (прислів'я); [Х у с а:] *Сабіно! Гей, не будь така лукава! Не доведе тебе се до добра* (Леся Українка); *Супрун повчає: — Пропадеш, хлопче, як потягнешся за совістю свого тата. Не доведе він тебе до добра. Маму, маму свою слухай* (М. Стельмах).

ДОВО́ДИТИСЯ[1], иться, *недок.*, **ДОВЕСТИ́СЯ,** едеться, *док., безос.* Бути необхідним, неминучим у зв'язку з певними обставинами. *Чого-то я не чув, чого-то я не бачив? Чого не траплялось, чого не доводилось! І не сказати, і не змалювати* (Марко Вовчок); *Часом їй доводилось продиратися через таку гущину, що вона ледве пролазила* (М. Коцюбинський); *Доводилось і через болота брести, і в лісах ховатися, і днювати біля кіп та стогів — всього попробували* (А. Шиян); *На батьківській садибі ніде другу хату ставити, доведеться в Рокитному* (А. Головко); // Мати можливість. *Доводилось вам коли-небудь польову кашу їсти?* (Панас Мирний); *Коли доводиться в краях твоїх* [на землі донецькій] *бувати, од щастя плачу я, і плачу, і сміюсь...* (В. Сосюра); *Якось Шурі довелося побачити вперше легендарні "катюші"* (О. Гончар).

ДОВО́ДИТИСЯ[2], джуся, дишся, *недок.* 1. *ким.* Бути комусь ким-небудь (про спорідненість, свояцтво і т. ін.). *— Ви не доводитесь родичем цим двом Посмітюхам? — спитав суддя* (І. Нечуй-Левицький); *— Учора оце в Полтаві поховали одного машиніста. Ще кумом мені доводився* (А. Головко); *Дехто навіть думав, що Богучари доводяться Андрієві далекими родичами* (В. Кучер).

2. Пас. до **дово́дити.** *Наявність торгової угоди, укладеної в усній формі, може доводитися всіма засобами, у тому числі показаннями свідків* (з навч. літ.); *Розпочате слідство ніколи не припинялось, воно доводилось до суду, а там до вироку* (Б. Антоненко-Давидович); *Рішення конкретизуються й доводяться до нижчих ланок* (з навч. літ.).

ДОВОДИ́ТИСЯ, оджу́ся, о́дишся, *док., розм.* Водячи кого-небудь, зазнати чогось небажаного, неприємного. — *Це ж наша Палазя розгубила свою череду десь по Києві* [Києву]. *Водила, водила, поки доводилась* (І. Нечуй-Левицький).

ДОВОЄ́ННИЙ, а, е. Який був, існував до війни. *Наводив* [Давид] *цифри, щоб порівняти з довоєнним рівнем та з двадцять першим роком* (А. Головко); *Репродуктори на майдані, музика... Може, тоді вона вперше на повну силу відчула всю красу вчорашнього довоєнного життя* (О. Гончар); // Який існує з часу, що був до війни. *Марія, розвісивши біля печі мокру хустину і старий, ще довоєнний, командирський плащ з мідними ґудзиками, теж присіла до столу* (М. Руденко); *Кращою вона* [ялинка] *була тільки в пана Мандрика, котрий невідомо яким чудом зберіг довоєнні іграшки* (Ю. Винничук).

ДОВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **ДОВЕЗТИ́,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* довіз, довезла́, ло́; *док.* 1. *кого, що.* Везучи, доставляти до якого-небудь місця; привозити. *Мендель Гарткопф — підприємець — і законтрактувався довозити будівельне дерево до військового депо* (І. Франко); *Евакуюють* [літаки] *поранених, довозять снаряди* (О. Гончар); *І день, і ніч поштар не спить, Боїться сумку загубить; Бо зна, що бережно листи До міста треба довезти* (Я. Щоголів); — *Сідай на коня за мною, — сказав Петро, одягшись і скочивши в сідло. — Довезем до корчми* (С. Тельнюк).

2. *що, екон.* Доставляти товари з-за кордону. *У XVIII ст. було видано кілька указів про низку обмежень в українській зовнішній торгівлі (заборонено було довозити з-за кордону деякі товари — тканини, голки, панчохи та ін.)* (з наук. літ.).

ДОВО́ЗИТИСЯ, иться, *недок.* Пас. до **дово́зити.** *Гончарні вироби незалежно від сезону мали стабільний попит, оскільки при вмілому вкладанні довозилися цілими до місця призначення* (з наук.-попул. літ.); *Упродовж V ст. у Феодосію, як і в інші міста Північного Причорномор'я, довозились товари переважно з Афін та союзних міст* (з навч. літ.).

ДОВОЗИ́ТИСЯ, ожу́ся, о́зишся, *док., розм.* 1. Возячи кого-, що-небудь, зазнати неприємностей. *Мирон Кучма, було, хапає всіх, хто вже лежить... Йому кажуть — воно ж ще живе, а він — нічо-о, поки довеземо, сконає .. — Він довозився до того, що вже став наче несповна розуму* (В. Захарченко); // *ірон.* Возячи кого-, що-небудь, отримати несподіваний результат. — *Зінка виходить заміж. — Брешеш! — Слово честі. Одразу ж після екзаменів. — Хто він? — Водій тролейбуса. Возив її безплатно. — Довозився* (Г. Усач).

2. Довго возячись із ким-, чим-небудь, зазнати неприємностей. *Машина зламалася посеред траси. Я довго возився з нею й довозився до того, що запізнився на роботу* (із журн.).

ДОВОЙО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВОЮВА́ТИ** юю, юєш, *док.* Закінчувати воювати. — *Багацько нашого народу побито!.. Чоловіків уже не стає — так оце послали, мабуть, жінок, щоб уже останні дні довойовували! — казав солдат* (Гео Шкурупій); — *Я сапер .. Не довелось довоювати* (І. Муратов).

ДОВО́ЛІ, *присл.* Те саме, що **до́сить.** *Місяченьку! Наш голубоньку!.. Світи довше в чистім полі, Щоб нагулятись* [нам] *доволі* (Т. Шевченко); *Батько мріяв, щоб було доволі хліба на селянському столі* (Л. Забашта); *Тематичне охоплення нашого життя в перших книгах молодих прозаїків доволі широке* (Ю. Смолич); *Доволі найлегшого дотику, різкого звуку.., щоб їх* [нерви] *збудити* (І. Франко); — *Іване Володимировичу! Доволі, — розгубився отець Христофор. — Погарячкували, й годі* (О. Довженко).

ДОВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОВОЛОКТИ́,** очу́, оче́ш; *мин. ч.* доволі́к, доволокла́, ло́, **ДОВОЛОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., кого, що.* Волочучи, доставляти кого-, що-небудь до якогось місця. *Яким сердито сплюнув і пішов доволікати лату* (М. Івченко); *Щука справді була пудова. Недолугий шинкар ледве доволік її до стола* (З. Тулуб); *"Хай його грім б'є! — думав швець. — Мені ще треба доволочити цю березу!"* (Валерій Шевчук); // *розм.* З великими труднощами вести кого-небудь або нести що-небудь. — *Таке, тату, лихо, що мій Гнідко десь скалічив чи вивихнув ногу і не може ходити. Ледве .. доволік я його сюди на нічліг* (П. Козланюк); — *Я взяв один з них* [чемоданів] — *такий важкий, що ледве спромігся доволокти його у вагон* (Т. Масенко).

◇ **(1) Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги** — важко, з великими труднощами та зусиллями добратися, дійти куди-небудь. *А із Криму чоловік ледве ноги доволік* (Т. Шевченко).

ДОВОЛІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОВОЛОКТИ́СЯ,** очу́ся, оче́шся; *мин. ч.* доволі́кся, доволокла́ся, ло́ся; *док., розм.* Важко, з труднощами доходити до кого-, чого-небудь; дотягуватися. *За два тижні він уже зводився з лави, доволікався до вікна* (М. Коцюбинський); *Я вже так ослаб, що не знаю, чи здужав би до вечора доволоктись додому* (І. Франко).

ДОВОЛОКТИ́ *див.* **доволіка́ти.**

ДОВОЛОКТИ́СЯ *див.* **доволіка́тися.**

ДОВОЛОЧИ́ТИ[1] *див.* **доволіка́ти.**

ДОВОЛОЧИ́ТИ[2] *див.* **доволо́чувати.**

ДОВОЛОЧИ́ТИСЯ, очу́ся, о́чишся, *док., розм.* 1. Важко, з великими труднощами та зусиллями добратися куди-небудь. *Дрейк, приголомшений тим, що трапилося, ледве доволочився додому* (із журн.).

2. Вештаючись без діла, зазнати неприємностей. *Було собі дві волоцюги і доволочились до того, що вже їсти нічого* (Сл. Гр.).

3. Надмірно упадаючи за ким-небудь, постійно залицяючись, зазнати неприємностей. *Парубок доволочився за дівкою до того, що отримав прочуханів* (із журн.).

ДОВОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВОЛОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати волочити (у 4 знач.). — *Бери-но, небоже, та доволочуй, бо вечір близько* (Мирослав Ірчан); — *Ти, Володьку, підеш до худоби, а Василь хай піде й доволочить за конторою зяблю.., — видав Матвій своє останнє розпорядження* (У. Самчук).

ДОВОРОЖИ́ТИ, рожу́, ро́жиш, *док.* Закінчити ворожити. *Другий гарматний вистріл.* [Ступай *(у розпачі)*:] *От не дадуть, не дадуть доворожити* (М. Куліш); *Чого ж вона* [циганка] *йому ще не сказала? Не доворожила?* (О. Ільченко).

ДОВОЮВА́ТИ *див.* **довойо́вувати.**

ДОВОЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Воюючи з ким-небудь, зазнати неприємностей. *Він попросив води, признався до земляків: — Довоювався ваш командир. Загнали, як чорта, в болото* (Григорій Тютюнник); *Мартин допоміг йому перев'язати рану. — Довоювався... — з жалем промовив він* (К. Гриб).

ДОВЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **довча́ти** і **довча́тися.** *Довчання вірша.*

ДОВЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОВЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.* 1. *кого.* Доводити навчання кого-небудь до кінця. [Олеся:]

Навіщо нас так мало вчать, що нічому не довчають? (М. Кропивницький); — *А ти б до нашої вчительки... вона б тебе довчила, — рають хлопці* (М. Коцюбинський).

2. *що.* Вчити що-небудь до кінця або до певної межі. [Ганна Семенівна:] *Ну, ти, Митрусю, маєш ще довчити цього вірша* (Грицько Григоренко); — *Вчив латину, та не довчив, — зізнався Богдан, усміхнувшись* (О. Гончар).

ДОВЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОВЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, чи́шся, *док.* 1. Завершувати свою освіту; закінчувати вивчати що-небудь. [Кіндрат Антонович:] *Їдь, куди тебе веде твоя думка, довчайся, вишукуй довічної правди* (М. Кропивницький); *Настуся записалася в якусь школу, щоб довчиться французької мови* (І. Нечуй-Левицький); *А як кортіло вступити в школу й довчитися на інженера* (Іван Ле).

2. Доводити своє навчання до певного строку, межі. — *Я встиг довчитися до восьмого класу, коли несподівано помер батько, залишивши на маму і на мене трьох малюків* (Ю. Яновський).

3. *розм.* Довго навчаючись, зазнавати чого-небудь неприємного, небажаного. — *Роки зараз неголодні, а ти так довчилася, що й на себе не схожа* (П. Автомонов); *Вчились у Києві ж ви, а до чого довчилися — хто зна* (П. Тичина).

ДОВЧИ́ТИ *див.* **довча́ти.**

ДОВЧИ́ТИСЯ *див.* **довча́тися.**

ДО́ВШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **до́вшати.** *Довшання дня; Довшання тіні.*

ДО́ВШАТИ, ає, *недок.* Ставати, робитися довшим. *Як життя кращає, то і вік довшає* (прислів'я); *Зубчаста тінь від замкового муру все довшала, а далі й двір покрила* (Леся Українка); *Дні довшали. Летіли швидкими скоками, навздоганяючи Весну* (Н. Королева).

ДО́ВШЕ, *присл.* Вищ. ст. до **до́вго.** — *Нічко мила! Коли б з тобою довше буть* (Л. Глібов); — *Антонівку краще раніше зняти, довше взимку лежатиме...* (О. Донченко); *Йому було приємно дивитись у розширені очі Мірри й якомога довше потягнути паузу* (І. Роздобудько).

ДО́ВШИЙ, а, е. Вищ. ст. до **до́вгий.** *Мишва таку приміту знає: У кого довший хвіст — той розум більший має* (Л. Глібов); *На ньому* [рубежі] *частини Одеського гарнізону повинні затримати ворога на довший період* (В. Кучер); — *Бачте, ми іноді даємо ключі один одному. Якщо десь від'їжджаємо на довший час абощо* (В. Шкляр).

ДОВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дов'яза́ти.** *Не варто викидати етикетку з клубка, поки виріб не дов'язаний, адже якщо ниток не вистачить, вам буде легше їх докупити не помилившись* (з Інтернету).

ДОВ'ЯЗА́ТИ *див.* **дов'я́зувати.**

ДОВ'Я́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дов'я́зувати.** *Котушкові нитки для штопання (а також для дов'язування) непридатні* (з навч. літ.).

ДОВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОВ'ЯЗА́ТИ,** в'яжу́, в'я́жеш, *док.*, *що.* Закінчувати в'язати (у 1, 3 знач.) що-небудь. *Декотрі чоловіки дов'язували снопи, декотрі рушили до панського лану* (І. Нечуй-Левицький); *Лука дов'язав гніздо* [гусяче] *і з кутка подав голос* (С. Чорнобривець); * Образно. *Я ще мав обдумати його слова і дов'язати всі випущені нитки* (Валерій Шевчук).

ДОВ'Я́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дов'я́зувати.** *У майстерні кипить робота: дов'язуються светри, дошиваються сукні й сорочки* (із журн.).

ДОГ, а, *ч.* 1. Порода великих короткошерстих службових собак із тупою мордою і сильними щелепами. *Доги мають спокійний, привітний характер, але до сторонніх вони недовірливі та стримані* (із журн.).

2. Собака цієї породи. *За два кроки перед Володею стояв величезний рудий дог, заступаючи дорогу* (О. Донченко); *Велетенський дог щось винюхував у піску* (Ю. Іздрик).

ДО́ГАД, у, *ч., рідко.* Те саме, що **до́га́дка.** *В писарші аж голова лущала з догадів* (І. Нечуй-Левицький); *Висловлювалися всякі догади, пригадувались найменші деталі* (А. Головко); *Цей догад уразив Кейта, мов грім серед ясного неба, і він мав необережність висловити своє припущення вголос* (О. Авраменко).

ДОГАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., рідко.* Те саме, що **догада́тися.** *Та скажіть — бо я не догадаю — Чим справі вольності я можу помогти?* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

ДОГАДА́ТИСЯ *див.* **дога́дуватися.**

ДО́ГА́ДКА, и, *ж.* Думка, припущення, що ґрунтується на вірогідності, можливості чого-небудь; здогад. *Ніхто нічого не знав, кожний мав свою догадку* (М. Коцюбинський); — *Куди він міг піти?* — *Може, на весілля, — висловила догадку Нюргустана* (М. Сиротюк); *Серце в космонавта радісно тьохнуло. Догадка перетворилася в певність! Знайшов! Знайшов споруду розумних істот!..* (О. Бердник).

◇ **Губи́тися** *(рідше* **плу́татися, мета́тися** *і т. ін.)* **в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах** *і т. ін.)* *див.* **губи́тися.**

ДОГА́ДЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **здога́дливий.** *В голові догадливого хлопчини вже наклювалася думка: докопатися до джерела, з котрого продавці .. діставали ті батоги* (І. Франко); — *Брешеш ти, Варивоне, — швидко розкусив Варивонову гру догадливий Кушнір* (М. Стельмах); *Догадливі дами вельми з того сміялись, намагаючись, правда, показати, що сміються з чогось іншого* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОГА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **дога́дливий.** *В трудні хвилини на виручку цілому класові приходила його догадливість, блиск його думки, його тямущість* (О. Гончар); — *Чи вистачить у вас догадливості, щоб добре виконувати все, що ця нетерпляча людина даватиме вам зрозуміти натяками?* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ДОГА́ДЛИВО. Присл. до **дога́дливий.** *Робітництво пожвавіло. Питання ставили гостро, спостережливо й догадливо* (М. Івченко); *Коні догадливо стригли вухами, вони чули близький бій* (Я. Качура).

ДОГА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОГАДА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Те саме, що **здога́дуватися.** *Князівна Богаза, побачивши Юрка, догадувалась, що з ним був повинен прийти в палац і його товариш* (І. Нечуй-Левицький); *Зразу ж по дідовому обличчю догадалася* [Оксана], *що трапилося щось надзвичайне* (А. Головко); *По голосу його, глухуватому, суворому, дружина одразу догадалась: щось трапилось* (О. Гончар).

ДОГА́НА, и, *ж.* Засудження, несхвалення чиєї-небудь поведінки, чиїхось учинків і т. ін.; осуд. *Краще розумна догана, ніж дурна похвала* (прислів'я); *І поет від свого люду Не почує слів догани* (Леся Українка); *Ех, люди добрі, люди милі, не кваптеся з осудливими доганами, з суворими вироками* (М. Сиротюк); // Офіційна негативна оцінка чиїх-небудь учинків, чийогось ставлення до роботи і т. ін. *Жодному працівникові лабораторії він не оголосив за десять років догани* (Ю. Мушкетик).

(1) **Суво́ра дога́на [з попере́дженням]** — один із видів адміністративних стягнень, передбачених трудовим законодавством. [Б а б у н я:] *Догану тобі сувору з попередженням, ось що тобі треба* (І. Микитенко); [А р к а д і й:] *Сьогодні мені записали сувору догану і знімають на низову роботу* (О. Корнійчук).

◇ **Дава́ти / да́ти** *(зневажл.* **вліпи́ти, втелю́щити)** **дога́ну** *(розм.* **строгача́)** *див.* **дава́ти; Ли́цар без стра́ху́ і до́кору** *(рідше* **дога́ни)** **<Ли́цар без дога́ни й стра́ху́>** *див.* **ли́цар.**

ДОГАНЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОГНА́ТИ,** *розм.* **ДІГНА́ТИ,** дожену́, дожене́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Настигати кого-, що-небудь, наближатися до того, що рухається попереду. *Подибала стара мати Доню в полі доганяти...* (Т. Шевченко); *Колона все прискорювала крок, і все важче і важче було її доганяти* (В. Кучер); *Лаврін догнав її й порівнявся з нею* (І. Нечуй-Левицький); *— Ну, ви й ходите, професоре! Насилу дігнав* (М. Івченко); *— Дожену, — блискає думка Яреськові. — Хоч до Перекопу гнатимусь, а кулемет буде мій!* (О. Гончар); // *перен.* Порівнюватися з ким-небудь зростом. *Явдоха була уже дівка; Горпина — її доганяла* (Панас Мирний); *Синок уже на зріст матір доганяв* (М. Стельмах); *Сад міцнів щодня — і скоро Нас догнав і вище ріс* (І. Вирган).

2. *перен.* Домагатися таких самих успіхів, досягнень і т. ін., які має хтось інший. *Хоч хвалять, що ми роботящі, Та мусим ще вище ми брать, Бо в області є за нас кращі! Тож є кого нам доганять!* (С. Олійник); *Я Льоні помогла догнати товаришів у пропущеному за час слабості, а тепер він .. може і без репетирування учитись* (Леся Українка); *Якось і дядька Лавріна вже догнав — нічому більш у нього повчитися* (А. Головко); *Тепер же переконався, що не тільки для галицьких, але і для рос.* [російських] *українофілів .. потрібно ще немало розумової праці, щоби дігнати навіть Шевченка* (М. Драгоманов).

3. Примушувати рухатися до певного місця. *Догнали отару до становища* (Панас Мирний); *Поки Маруся вмилась та одяглась, поки вигнала з двора на вигін та догнала до череди, чередник вже погнав череду в поле. Маруся мусила гнать корову й овечки додому* (І. Нечуй-Левицький).

◇ **(1) [І] коне́м не дожене́ш (не догна́ти):** а) *(зі сл.* т і к а т и, б і г т и *і т. ін.)* дуже швидко. *Біжать літа й конем не доженеш* (з легенди); — *А бігає* [Захарко] *здорово! Конем не доженеш* (С. Черкасенко); *Тікає* [фашист] — *конем не догнати* (О. Гончар); б) *(кого)* хто-небудь дуже швидкий, прудкий, швидко бігає. *Сина держать коло неї* [вдови], *щоб не влизнув, бо знало все село, що його й конем не доженеш* (П. Куліш); **Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі** *див.* **шука́ти.**

ДОГАНЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *недок., діал.* Дорікати. *З чужими ще постережеться, бо ті йому не попустять, а їй доганяє так, що!..* (Ганна Барвінок).

ДОГАРЕ́СА, и, *ж., рідко.* Дружина дожа. *Догареса в однойменній баладі М. Чернявського йде на смерть, але не скориться несправедливим наказам батька* (з навч. літ.).

ДОГАРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догартува́ти.** *Гартований з дитинства голодом 33-го, догартований воєнними роками, армійською баландою, я не відчував великого дискомфорту, перейшовши на тюремну юшку* (з мемуарної літ.).

ДОГАРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догарто́вувати.** *Догартовування металу.*

ДОГАРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОГАРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Закінчувати гартувати; гартувати до певного ступеня. *Всі ті славні книжники-войовники мали догартувати його до завтрашнього подвигу* (Ю. Мушкетик).

ДОГАРТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **догарто́вувати.** *Останній загін новобранців догартовувався командиром до майбутнього бою* (із журн.).

ДОГАРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догартува́ти.** *Молібден підвищує догартування сталі і сприяє її дрібнозернистості, перешкоджає ламкості* (з наук. літ.).

ДОГАРТУВА́ТИ *див.* **догарто́вувати.**

ДОГАСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догаса́ти.** *Бувають, вкінці, й такі таланти, що спочатку своєї кар'єри блиснуть, мов метеор, а вся дальша їх діяльність, то повільне догасання, не раз повне диму і чаду* (І. Франко).

ДОГАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГА́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* дога́с, ла, ло *і* дога́снув, нула, ло; *док.* 1. Переставати горіти, світити; згасати. *В невеличкій печері, розташованій у підніжжі, догасає вогнище* (Я. Галан); *І тихо, і розгублено летить по небу кулька... Догасає сонце* (І. Жиленко).

2. *перен.* Слабнути, втрачати сили; чахнути. *Як завжди добрий, привітний, Він догасав на дні тюрми, Болівши тільки за людьми* (П. Грабовський); // Поступово занепадати, зникати; завершуватися. *Дзижчать параболи епох І, догорівши, догасають — Все визначає вічний Бог, Всьому велить, всього сягає* (Є. Маланюк); *Руські полки загинули. Хто не впав у бою, той потонув у солоному озері-морі, навколо якого догасала битва* (з наук.-попул. літ.); *Славетний рід догас, не залишивши нащадків* (з газ.).

ДОГАСА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Гасаючи де-небудь, зазнати неприємностей, лиха. *Двадцятирічний мотоцикліст догасався до того, що збив велосипедиста* (з газ.).

ДОГА́СНУТИ *див.* **догаса́ти.**

ДОГВИНТИ́ТИ *див.* **догви́нчувати.**

ДОГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нти́ш, *док., що.* Закінчувати гвинтити що-небудь; гвинтити до певної межі. *Обидва динамометри закріплюють у штативах шарнірно. Для цього різьбу на стрижнях, де їх розміщують, змащують мастилом, і стрижні не догвинчують приблизно на один оберт* (з навч. літ.); *Догвинтити гайку.*

ДОГІ́ДЛИВИЙ, а, е. Який догоджає кому-небудь, намагається задовольнити чиї-небудь бажання. *І тямущий, і догідливий* [Данило], *та .. убили хлопця парубки на досвітках* (Ф. Бурлака); *Вона була вельми слухняною і догідливою дружиною, і маркіз уважав себе за найщасливішого мужа на світі* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); // *зневажл.* Який нещиро, улесливо догоджає. — *Чи цей догідливий суб'єкт, Буває, не з балету? Навшпиньках ходить в кабінет, Навшпиньках — з кабінету* (С. Воскрекасенко); // Який виражає улесливість; власт. підлесливій, нещирій людині. *І хто б у цей час не заглянув у його догідливі очі, ніколи б не повірив, що він за в'язку сушняку може до півсмерті катувати людину* (М. Стельмах); *На плескуватому, мов варениця, обличчі лисніла догідлива посмішка* (А. Хижняк).

ДОГІ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **догі́дливий.** *На дверях знову появилася гарненька секретарка і тихим .. голосом, в якому звучала догідливість і покора, .. назвала прізвище* (Григорій Тютюнник); *Капрал хвилину боровся з собою і врешті, відкинувши будь-яку догідливість, сказав твердо: — М'яко стеле...* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОГІ́ДЛИВО. Присл. до **догі́дливий.** *Груня проворно, догідливо збиває свекрусі подушки* (К. Гордієнко); *Трохим Іванович, потираючи руки, догідливо засміявся* (А. Шиян); *Особистий водій догідливо відчинив перед ним дверцята лімузина* (О. Бердник).

ДОГІ́ДНИЙ, а, е, *діал.* 1. Який, задовольняючи певні вимоги, може бути вживаний для чого-небудь; придатний на що-небудь. *Способи, які йому* [судді] *підсувалися, не годилися з його сумлінням, хоча були добрі та догідні* (Н. Кобринська).

2. Зручний. *Місце, де я сидів, було дуже догідне* (І. Франко); *Хлопці оглядалися на всі боки, шукаючи для себе догідного пристановища* (А. Чайковський).

ДОГІ́ДНИК, а, *ч., розм.* Той, хто намагається догодити кому-небудь; догідлива людина. *Сидить Тоня на тахті, їй трохи незручно, але встати за подушкою лінько, вона не мовила й слова, але Олександр сам приносить подушку .. Дехто називає таких чоловіків жіночими догідниками* (Ю. Мушкетик); [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Якби він, звісно, якось легше жив, за кардинальську шапочку служив чи хоч вдавав догідника, смиренця, — а так його вже мають за шаленця* (Л. Костенко).

ДОГІ́ДНИЦТВО, а, *с.* Те саме, що **догі́дливість.** *І одягом, і нестриженим чубом, і манерами догідництва більше личило б* [воротареві] *прислужувати десь біля келії монастирського ігумена* (Іван Ле); *Б. Харчук таврував у людях провінційне холуйство, рабське плазування перед сильними світу цього, догідництво, ницість* (з наук.-попул. літ.).

ДОГІ́ДНО, *діал.* 1. Присл. до **догі́дний** 2. *Оточив* [князь] *його почотом І розкошами догідно — І жилось тому хлоп'яті І безпечно, і вигідно* (М. Вороний); *— Я хотів оце саме послати свого чоловіка в одне місце за орудкою, от він і запровадить вас туди, де ви зможете догідно переночувати* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

2. *у знач. пред.* Зручно. *Вона згадала, що серед двора стримів тільки дишель з передніми колесами, на котрих було б не зовсім догідно їхати* (І. Нечуй-Левицький); *Йому було байдуже, чи вона була тут, чи ні, ба, було майже догідно* (О. Кобилянська).

ДОГЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОГЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., що, розм.* Те саме, що **допрасо́вувати.** *Маруся на кінці стола догладжувала білизну* (А. Головко); *Маруся вже зналася на одязі, тому пішла навколо сестри, примацуючи плаття у тих місцях, де, на її погляд, було дуже вдало, а ще де можна було підправити (догладити й підрівняти — шовк вередливий до прасування)* (з газ.).

ДОГЛА́ДИТИ *див.* **догла́джувати.**

ДОГЛЕ́ДІТИ *див.* **доглядáти.**

ДОГЛУ́ПАТИСЯ *див.* **доглу́пуватися.**

ДОГЛУ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОГЛУ́ПАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., діал.* Додумуватися, здогадуватися. *Він розумом куцим не доглупувався, що стоїть перед ним митець* (Р. Федорів); *Довго люди не могли дійти, відки воно береться те добро у Гершка, але швидко доглупались* (І. Франко); *— Я з валізкою ходжу на старий лісосклад за місто. Ніхто й не доглупається, що дрова ношу* (Р. Андріяшик).

ДО́ГЛЯД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **доглядáти** 1. *Веселий Кут осиротів. Без догляду, без призору* [нагляду] *почав пустіти та осуватися* (Панас Мирний); *Ріс хлопець сам, як гусеня на воді, без особливого догляду* (О. Гончар); *На лісовій галявині під доглядом пастухів паслися корови й коні* (О. Донченко); *Мало що інше є таким досконалим втіленням етики, як догляд за рослинами* (Т. Прохасько).

2. *розм.* Те саме, що **нáгляд.** *Положення старшого доглядача в'язниці стане дуже незручним, коли у нього під доглядом опиниться й його власна донька* (Н. Королева); *Пили* [бідні шляхтичі] *з срібних хазяйських келехів, але під пильним доглядом челядників* (З. Тулуб); *Їх було двоє, — проїжджих. Унтер-офіцер Булатов і доручений йому під догляд рядовий окремого Оренбурзького батальйону Тарас Шевченко* (О. Іваненко).

ДОГЛЯДА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто доглядає кого-, що-небудь. *Лише один день лікування в нашій клініці коштує триста доларів, не рахуючи вартості операції, рентгену і так далі. Плюс сім тисяч агентству, яке наймає доглядальника* (В. Чемерис); *Квіти — не єдине, чим тішать рослини ботсаду своїх доглядальників. У листопаді-грудні тут достигають лимони, буває, що в цю пору збирають урожай бананів* (з газ.).

ДОГЛЯДА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **доглядáльник.** *Поранений? Якби знала, що лежить десь поранений, кинула б усе, майнула б туди, день і ніч сиділа б доглядальницею над ним* (О. Гончар); *— За раз ведмежата виїдають до двох літрів каші, — розповіла доглядальниця тварин* (з газ.).

ДОГЛЯ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доглядáти.** *А де ж твої думи, рожевії квіти, Доглядані, смілі, викохані діти?..* (Т. Шевченко); *Хай зникне* [Сивоок] *серед таких упосліджених і затурканих, яких приставлено було до коней, догляданих для колісниць* (П. Загребельний).

ДОГЛЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доглядáти** 1. *За цю кімнатку з самоваром я мала платити двадцять карбованців на місяць і карбованця за доглядання служниці* (П. Загребельний); [А н д р і й:] *Я не буду розвивати сеї теми, бо тямлю, що ти невиспана, знервована доглядfestанням хворого і маєш право бути нелогічною* (Леся Українка).

ДОГЛЯДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДОГЛЯ́НУТИ,** ну, неш, *розм.* **ДОГЛЯ́ДІТИ** *і* **ДОГЛЕ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. *кого, що, чого, за ким — чим і без дод.* Пильнувати, стежити за чим-небудь для забезпечення нормального стану, порядку і т. ін. *Сидять собі товариші та доглядають за стравою* (з казки); *Поки діти були малі, біля них піклувалася мати; вона ж і хатнього господарства доглядала* (Панас Мирний); *Батько конфіскований панський реманент доглядав* (О. Ковінька); *Наша пані журилась і плакала за старою дуже. — Вже тепереньки сама я в світі зосталась: .. Моє око всього не догледить* (Марко Вовчок); *— Пхе! — сказала Олеся, покуштувавши сухої ніжки. — Килина не догляділа й пересмажила* (І. Нечуй-Левицький); *— Оце я провідав свата .. та й піду, бо треба і за хазяйством доглянути і в пивній торгувати* (А. Шиян); // Турбуватися, піклуватися про кого-, що-небудь, забезпечувати необхідні умови комусь, чомусь. *Княгині тільки вміють Привести дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині* (Т. Шевченко); *Праця в саду була легка, приємна — розпушувати землю, обкопувати дерева, поливати, доглядати за кущами розмаїтих троянд* (О. Бердник); *— Робіть* [діти], *що знаєте, аби коло мене були, щоб було кому мене при смерті догляділи* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І просить він доглянути його воликів любих, щоб не зазнали вони ні в чому недостачі, поки прийдуть додому* (М. Коцюбинський); *— Важко довелося мені, дівчині, з дитиною .. Нікому догледіти хлопця, своєчасно нагодувати.*

обіпрати (В. Логвиненко); * Образно. *Раніше почало вставати сонце, щиріше доглядати землю* (М. Коцюбинський).

2. *тільки док., кого, що і без прям. дод., із спол.* що, *розм.* Побачити, помітити. *Здавалося ляхам, добре мене закували, та не догледіли того, що кайдани були просторі на моїх ногах* (О. Стороженко); *Іде якось раз Мокрина, а за нею котятко. Вона й не догляділа, придавила якось дверима* (Панас Мирний); *Коли в'їхали в простору долину, доглянули тут і там хатини* (О. Кобилянська).

ДОГЛЯДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОГЛЯ́ДІТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **придивля́тися.** *Доглядаюсь, — Бодай не казати. Кругом мене, де не гляну, Не люди, а змії...* (Т. Шевченко); *Іде* [Скиба], *пильний, до сошників доглядається, істиком прочищає* (А. Головко).

2. *тільки док., розм.* Помітити, примітити, побачити. — *Поклав* [кобзар] *кобзу, а я не доглядівся, де вона, сів на неї та й потрощив* (О. Стороженко); *От тут стежечка, що я її вчора не доглядівся* (Марко Вовчок); *У другій кімнаті Олена Василівна догляділась, що в кутках на долівці пилу багато* (О. Кониський); *Ганущ, одначе, роздивився на всі боки й тепер таки доглядівся, що в тому раю, окрім квіток, було багацько й бур'яну* (І. Нечуй-Левицький).

3. *тільки недок.* Пас. до **догляда́ти** 1. *Дмитро зразу помітив, що сад доглядається навіть взимку* (Ю. Збанацький).

ДОГЛЯДА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **догля́да́ч** 2. *Доглядацька посада.*

ДОГЛЯ́ДА́Ч, догля́дача́, *ч.* 1. Особа, що доглядає за ким-, чим-небудь. *Князь Чолак уподобав його так, що настановив доглядачем над усім в палаці та над усіма своїми палацами* (І. Нечуй-Левицький); *Знахідки збирали до групи Леонтія Жержелі, який запретендував на обов'язки доглядача тільки високоудійних корів* (І. Волошин); *Люди приборкують лева не тільки силою, а й мудрістю, харчем, який приносить йому доглядач, і покриками* (П. Загребельний).

2. Службовець, який наглядає за чим-небудь, завідує чимсь. *Плескатий ніс у Хотти був розсічений гнучким ціпочком доглядача портових пакгаузів — пам'ятка на все життя* (І. Франко); *З своєї брички Тарас почув переговори візника і, мабуть, станційного доглядача* (О. Іваненко); *Ісус настрій хлопцям новий доглядач від служби режиму, він тільки влаштовується до них, .. і, може, тому на всіх в'їдається, такий причепа виявивсь* (О. Гончар).

ДОГЛЯ́ДА́ЧКА, догля́да́чки, *ж.* Жін. до **догля́да́ч.** *Третю* [даму], *розведену з чоловіком, одна висока особа настановила за доглядачку коло аристократичної молодечі* (І. Нечуй-Левицький); — *Ця доглядачка, мабуть, таки бачила, як я пересаджував Женю через паркан* (Л. Смілянський).

ДОГЛЯ́ДІТИ *див.* **догляда́ти.**

ДОГЛЯ́ДІТИСЯ *див.* **догляда́тися.**

ДОГЛЯ́НЕНИЙ, ДОГЛЯ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догля́нути** 1. *Сорочка в нього завжди доглянута* (Ю. Яновський); *Сфера захищала від космічної холоднечі добре доглянуту ділянку* (М. Руденко); *То була прекрасно доглянена, кругла, розчесана, густо напахчена чорна борода* (П. Загребельний); // **догля́нено, догля́нуто,** *безос. пред. За вікном автомобіля біжать нові й нові неповторні краєвиди, цей мальовничий край по-господарському, з любов'ю ще й доглянуто* (О. Шугай); *Ще двадцять років тому це було рибальське село, нині ж — місто. Усе дуже розкішно, чисто, доглянено...* (з газ.).

ДОГЛЯ́НУТИ *див.* **догляда́ти.**

ДОГЛЯ́НУТИЙ *див.* **догля́нений.**

ДО́ГМА, и, *ж.* 1. Учення або положення, що приймається як незаперечна, вічна, незмінна істина для всіх часів та історичних умов. *Порядок і закон — то несхитні догми* (Н. Рибак).

2. *перев. мн.* Основні положення якого-небудь учення або релігії. *Не міг збагнути Сивоок, як можна горіти талановитістю в очах і на обличчі й водночас бути лицеміром, готовим підкорятися незаперечно всім догмам, всім повелінням, всім змінам...* (П. Загребельний); *Разом із групою освічених богословів і письменників Петро Могила систематизував православні догми та обряди й підготував до друку перший православний катехізис* (з наук. літ.).

ДО́ГМАТ, а, *ч.* 1. Положення релігійного віровчення, що визнається за незаперечну, вічну, незмінну істину. — *Ця біда, візире, почалася з фальшивого твердження, буцімто не може бути різних народів на лоні ісламу. Скільки крові марно пролилося во ім'я цього догмата, а що вийшло?* (Р. Іваничук); *Перший Собор посідає неабияке місце в історії християнства — тоді розпочався процес формулювання основних догматів християнської віри* (з газ.).

2. *рідко.* Те саме, що **до́гма** 1. *Релігія і народ, віра і мистецтво, догмат і розум — ось коло проблем, які хвилюють Г. Хоткевича* (з наук. літ.).

ДОГМАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **догматизува́ти.** *Значної шкоди заподіяли учням і студентам різних навчальних закладів у 30-х роках XX ст. стандартизація й догматизація наук, особливо суспільних* (з навч. літ.).

ДОГМАТИ́ЗМ, у, *ч.* Сприйняття певного вчення або положення як вічної істини, догми. *Мене прикро вражає, з яким автоматизмом переходять від "наукового" атеїзму до релігійного догматизму люди, у яких, власне, ніколи не було жодної віри* (М. Руденко); *Офіційні кола сприйняли "Собор" О. Гончара різко негативно, адже роман, відкидаючи догматизм класових уявлень, утверджував загальнолюдські, гуманістичні цінності* (з наук. літ.).

ДОГМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догматизува́ти.** *Образ революціонера-Шевченка був фактично догматизований радянською історіографією і протримався до кінця 1980-х років* (з наук. літ.).

ДОГМАТИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догматизува́ти.** *Українці — автори колядок — далекі від догматизування й більше характеризуються як поети, а не теологи* (з навч. літ.).

ДОГМАТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Надавати чому-небудь значення догми або сприймати як догму. *Ми бачимо світ лише крізь вузьку щілину кількох почуттів, а потім догматизуємо те бачення і заперечуємо все, що відрізняється від догми* (О. Бердник); *Дедуктивний метод ускладнює постановку проблемних завдань, певною мірою схематизує навчальний процес, догматизує знання* (з навч. літ.); *Деякі положення християнської віри з'явилися значно раніше від тих соборів, які їх догматизували* (з рел.-церк. літ.).

ДОГМАТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **догматизува́ти.** *Протягом століть ніхто не допускав собі такої крамольної думки, що Арістотель міг у чому-небудь помилитися. Навіть очевидні помилки філософа догматизувалися* (з навч. літ.).

ДОГМА́ТИК[1], а, *ч.* Людина, схильна до догматизму. — *Товаришу інженер, я й не знала, що ви скептик. Може, ви ще й догматик?* (О. Гончар); Оборонцем *усталених порядків і*

моральних звичаїв у "Привидах" В. Винниченка є пастор Мандерс. Догматик, нетерпимий до будь-яких виявів вільнодумства, сам він лише на словах раз по раз посилається на "вищий промисел" і освячену релігією традицію (з наук. літ.).

ДОГМА́ТИК², а, *ч., церк.* Коротка пісня догматичного змісту, присвячена Богородиці. *Догматик співають на недільній вечірні после співу стихир* (з рел.-церк. літ.).

ДОГМА́ТИКА, и, *ж.* Систематичний виклад догматів якої-небудь релігії. *Катехізис 1640 р. затвердив на письмі всю догматику Української православної церкви* (І. Огієнко); *— Ми, ченці і парафіяльні панотці, в освіті он як зацікавлені, — провів він по горлу, — бо мало в нас богословів, добре обізнаних на Святому Письмі і догматиці* (З. Тулуб).

ДОГМАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Заснований на догмах. *В поезії з'явилися нові імена, проте мова цих поетів лишалася в межах просвітянської традиції й догматичних положень радянської ідеології* (В. Русанівський); *Священною книгою іудаїзму є Талмуд — багатотомний збірник єврейських догматичних, правових, релігійно-філософських, моральних і побутових положень* (з навч. літ.).

2. Власт. догматикові. *Схоластичність, теологічний та догматичний спосіб думання — от чим характеризується тодішня, навіть краща, частина галицької інтелігенції* (М. Коцюбинський); // Абстрактний, схематичний. *— Ми й соцініани любимо книги, але більш за все любимо наші кальвінські* [кальвіністські] *книги, бо в їх* [них] *думки світліші і не заплутують розуму в усякі догматичні абстракції* (Леся Українка); // Який не допускає заперечень; категоричний. *Як і будь-яка система класифікації, пропонована уніфікована система є умовною, а не догматичною* (з наук. літ.); *Знаменно, що праця не зводиться до суто догматичного висвітлення проблеми й саме цим багато в чому вигідно відрізняється від сучасних трактатів із правознавства* (з газ.).

3. Стос. до догматики або догмата (у 1 знач.). *Твір "Православне сповідання віри" — ґрунтовний виклад православної віри, який став основою догматичного богослів'я в духовних школах* (з рел.-церк. літ.).

ДОГМАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **догмати́чний** 1, 2. *Учителям, як правило, притаманні: дидактична, повчальна манера спілкування, спрощений підхід до проблем, догматичність поглядів, авторитарність, зайва прямолінійність і т. ін.* (з наук. літ.); *Єсть антисвіт. Це не закон молекул, Не догматичність атомних орбіт* (Д. Павличко).

ДОГМАТИ́ЧНО. Присл. до **догмати́чний** 1, 2. *Українське православ'я тільки догматично однакове з російським, у всьому ж іншому воно сильно різниться від нього* (І. Огієнко); *Справжній майстер викладацької справи має бути готовим вчитися разом зі студентами та змінювати свої наукові позиції, а не догматично триматися їх* (з навч. літ.).

ДОГНА́ТИ *див.* **доганя́ти¹.**

ДОГНИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догнива́ти.** *Відходи раніше скидалися на догнивання в річку* (з газ.); *1798-й — це рік розкішного догнивання бароко й натужного постпросвітницького класицизму* (з наук. літ.).

ДОГНИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОГНИ́ТИ,** ию́, ие́ш, *док.* 1. Гнити до кінця, повністю. *Догнивали подовбані птицею, поливані дощами соковиті кавуни і дині* (Я. Качура); *В кінці майдану догниває купа дубів* (Р. Андріяшик); *— Добирайте вже картоплю, а то ще догниє, — похнюпився Андрій* (С. Добровольський).

2. *перен.* Повільно вмирати, гинути від нестерпних умов. *І не в Дрездені, і не в Мюнхені догнивав він* [німець], *а в старому, давним-давно забутому шурфові* (Остап Вишня); // Руйнуватися, занепадати. *Рік видався тяжкий, самотній (шлюб, що довший час догнивав був потихеньку, затуманюючи душу, .. нарешті розпався)* (О. Забужко).

ДОГНИ́ТИ *див.* **догнива́ти.**

ДО́ГОВІР, до́говору, *ч.* Взаємне зобов'язання, письмова або усна угода про права та обов'язки між державами, установами, підприємствами та окремими особами. *Договір склали вже з опішнянськими гончарями на мальовничі гончарські вироби та роменськими кустарями — на плахти і килими* (А. Головко); *— В селі люди говорять, що буде війна, — обізвався Сергій .. — Плети! У нас із Німеччиною договір, — ні за яку силу не погоджувався на війну Оксен* (Григорій Тютюнник); *Про Ліду не говорили. Наче уклали мовчазний договір: не згадувати, не розпитувати, не лаяти* (Люко Дашвар).

△ **(1) Акце́сорний до́говір,** *юр.* — додатковий договір, що існує тільки у зв'язку з іншим, головним договором. *Спір за договором застави (акцесорний договір, який існує лише за наявності основного договору), з урахуванням суб'єктного складу, має бути розглянутий у загальному суді* (з наук. літ.); **Алеато́рна опера́ція (уго́да) <Алеато́рний до́говір>** *див.* **опера́ція; (2) До́говір мі́ни** — договір про обмін майна. *У сторони, яка за договором міни набуває майно, відповідно виникає право власності* (з навч. літ.); *Кожна зі сторін договору міни є продавцем того товару, який передає в обмін, і покупцем товару, який одержує взамін* (з мови документів); **(3) Колекти́вний до́говір** — угода, укладена між адміністрацією та профспілковою організацією підприємства, установи або працівників певної галузі виробництва, про умови праці робітників і службовців. *Колективний договір як одна з важливих форм демократичного самоврядування сприяє визначенню взаємовідносин власника з трудовим колективом в галузі праці, економіки та соціального розвитку підприємства* (з наук. літ.); *Після війни Тадей Зілінський до того знахабнів, що відмовився платити кваліфікованим робітникам .. згідно з тарифом, передбаченим колективним договором між профспілкою друкарів і товариством власників друкарень* (Ірина Вільде); **(4) Цивільно-правови́й до́говір** — угода двох або більше осіб, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних правовідносин. *В умовах ринкової економіки суспільні відносини зі створення й використання науково-технічних досягнень регулюються цивільно-правовими договорами* (з навч. літ.).

ДОГОВІ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **до́говір.** *Подані гетьманом І. Скоропадським Петрові І договірні умови складалися з 14 статей* (з навч. літ.); // Зумовлений договором. *Степан взявся допомагати їм, переконавши, що це не вплине на їхню договірну ставку* (В. Підмогильний); *— Панове, — заявив він на раді старшин, — ми свій договірний обов'язок перед Леопольдом виконали* (В. Малик).

2. Який уклав договір. *Договірні сторони зобов'язалися за першої ж можливості укласти фінансові та економічні угоди* (з наук. літ.).

ДОГОВО́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **договори́ти.** [К у к с а:] *Та воно, звісно, дешевше... .. У вас вже півчі договорені, а в мене музики!* (М. Кропивницький); *Збирається Докія Петрівна сьогодні на вечір, уже й коняка либонь до*

станції договорена (А. Головко); // **договóрено,** *безос. пред. Павло подався за Калнишевським. Здавалось йому, що між ним і Сковородою не все ще договорено* (Р. Іваничук).

ДОГОВÓРЕНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Те саме, що **домóвленість.** *Ліві виразно трималися окремо. На їхніх обличчях ще світилася прихована надія на більшовицьку перемогу. Чайка чув, що ніби в них є договореність із ЦК більшовиків* (Д. Бузько).

ДОГОВОРИ́ТИ *див.* **договóрювати.**

ДОГОВОРИ́ТИСЯ *див.* **договóрюватися.**

ДОГОВÓРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **договóрювати** і **договóрюватися** 2. *Для закріплення звуків, а також для розвитку уваги до мовлення дорослих дитині дають завдання на договорювання слів у невеликих віршах* (з навч. літ.); *З цитованих вище постанов конференції 1943 р. бачимо, що український національно-визвольний рух не міг іти на будь-яке договорювання з німцями щодо питань політичного й військового характеру* (із журн.).

ДОГОВÓРЮВАТИ, юю, юєш, *рідко* **ДОГОВОРЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОГОВОРИ́ТИ,** ворю́, вóриш, *док.* 1. *тільки* **договóрювати, договори́ти,** *що і без прям. дод.* Закінчувати говорити; говорити, висловлювати що-небудь до кінця. *Останні слова Мотруна договорювала вже біжучи вулицею до панського току* (Леся Українка); *Дьяконову .. інколи здається, що Оленчук не все йому договорює, що є в нього на думці щось своє* (О. Гончар); *Всі, не дослухавши розмови, не договоривши слів, попливли до гурту* (С. Васильченко); *Вона навіть не дала йому договорити* (Д. Ткач).

2. *кого, що, розм.* Наймати кого-, що-небудь для виконання якої-небудь роботи або для інших потреб. [О л е н а:] *Що це Андрія так довго нема? Кажуть сусіди, що якийсь-то міщанин його договоряє у од'їзд...* (М. Кропивницький); *Одного дня ми зранку договорили підводу в хуторського селюка .. і в святковому настрої вирушили з дому до Журбиної школи* (С. Васильченко); — *Збудую* [хату], *уже й майстрів договорив, обсаджу тополями й вишнями* (А. Головко).

ДОГОВÓРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *рідко* **ДОГОВОРЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **ДОГОВОРИ́ТИСЯ,** ворю́ся, вóришся, *док.* 1. *тільки* **договóрюватися, договори́тися,** *до чого, рідко чого.* Багато говорячи, збиватися на нісенітницю або взагалі зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Він не раз цілими годинами з захватом розсновував перед нами алегоричні толкування* [тлумачення] *"Фауста", "Вільгельма Телля" .. і часто договорювався до думок, зовсім суперечних* (І. Франко); *Говори, говори, а чогось ти договоришся* (Номис).

2. Приходити до згоди шляхом переговорів; домовлятися. *Поки старі договорювались, в світлицю ввійшли молоді* (І. Нечуй-Левицький); — *Ну, то хоч покажіть* [гроші], — *договорялися хлопці, — може, у вас грошей немає* (С. Васильченко); *Навіть Преображенський забув, яких зусиль прикладати доводилося, щоб договоритися з цим старим аксакалом* (Іван Ле); // *про що.* Домовлятися з кимось про що-небудь. — *Я не хочу, щоб ти ходив до неї* [Світлани] .. — *Ні, — сказав я, відчуваючи холод у грудях. Про таке не договорюються по закутках* (Є. Гуцало); *Професор .. договорився з рибалками про їхню допомогу, якщо до острова прибуде пароплав з вантажем з Америки* (М. Трублаїні); // *заст.* Найматися. — *Мені до вас і на год не страшно договорятись* (Ганна Барвінок).

ДОГОВОРЯ́ТИ *див.* **договóрювати.**

ДОГОВОРЯ́ТИСЯ *див.* **договóрюватися.**

ДОГÓДА, и, *ж.* 1. Учинки, дії, спрямовані на те, щоб зробити кому-, чому-небудь приємність, викликати в когось прихильність. [П а р в у с:] *А нащо ти скликав у себе збори, не бувши християнином? Невже ж пак, щоб догодити жінці?.. Чому ж ти вже для більшої догоди не вступиш до громади?* (Леся Українка); *Її жіночі протести й вихована чемність милувала його черству, пошматовану штучними догодами натуру* (Іван Ле); *А вже що догоджає* [Зоринка] *їй, то такої догоди Людмила, далебі, й не знала на своїм віку* (Д. Міщенко).

2. *заст.* Зручність, вигода. — *Ну та й добра ж наймичка оця Сиклета! зараз постереже, в чому мені недогода або догода!* — *думав дід* (І. Нечуй-Левицький); *Магнати та великі пани вміють дбать про свої достатки, про свої догоди та розкоші життя* (С. Єфремов); // Достаток, розкіш. [Й о г а н н а:] *І я вже не могла в палатах жити, в добрі, в догоді, — я пішла за ним* (Леся Українка).

○ **(1) На (у) догóду** *кому, у знач. присл.* — догоджаючи. *Правда, що тепер мудріші Люди стали, — не вбивають Одне одного в догоду Богові й небесним силам!* (Леся Українка); *На роздутих устах блукає масна усмішка, а в Юхрима розгублено витягуються губи — не для щирого посміху, а тільки на догоду вірнику* (М. Стельмах); *Автомат з'їв мої перші дві копійки швидко й енергійно, хоч у догоду мені встиг послати моєму начальнику довгого дзвінка* (Валерій Шевчук).

ДОГОДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догоджа́ти.** — *Мене цей селянський хлопець зовсім не так зачаровує, як вас; боюсь, що ваші догоджання зроблять з нього нахабу* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Як спотворили мою душу, тіло і саму роль погані театральні звички, акторські штучки, мимовільне догоджання публіці!* (з мемуарної літ.).

ДОГОДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГОДИ́ТИ,** оджу́, óдиш, *док., кому.* Робити що-небудь приємне, бажане, потрібне, щоб задовольнити кого-небудь або викликати чию-небудь прихильність. *Найбільше до батька вміє підлеститися* [Микола]. *Так він коло його* [нього] *впадає, так йому догоджає, що вже далі й нікуди* (Б. Грінченко); *А коло Чіпки Галя не знає вже, як і припадає, чим йому догоджає* (Панас Мирний); *Світлий князь усіляко догоджав Ярополкові, який згодився на цей похід ледве після купальських свят* (І. Білик); *Щоб догодити Балабусі, Олеся почала ходити до пекарні й порядкувати коло печі* (І. Нечуй-Левицький); *Догодила невістка свекрусі, по-хазяйськи постелила постіль* (К. Гордієнко).

ДОГОДИ́ТИ *див.* **догоджа́ти.**

ДОГОДИ́ТИСЯ, оджу́ся, óдишся, *док., розм., рідко.* Догоджаючи кому-небудь, зазнати неприємностей. *Догодилась титарівна До самого краю* (Т. Шевченко).

ДОГÓДНЕ, *присл., рідко.* Як слід, до ладу. *Вона нічого не вміє, ані плаття вигладить, ані вслужити догодне* (Марко Вовчок).

ДОГÓДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **задовóлений.** *Він зо всього був догодний. Досить з нього, що не був він Ні голодний, ні холодний* (Леся Українка).

ДОГОДÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догодува́ти.** *Догодоване порося.*

ДОГОДÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догодóвувати.** *Якщо грудного молока дитині не вистачає, порадьтеся зі своїм лікарем про догодовування молочними сумішами* (з навч. літ.).

ДОГОДÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого.* 1. Закінчувати годувати (у 1 знач.). *Ма-*

руся пішла до хати, а стара почала поратися по господарству, догодовувати курей, виганяти гусей та вутят до річки, робити місиво для свині тощо (Г. Хоткевич); — *Рот! — старий брав його ложку. Хлопчик роззявляв рота, і старий догодовував його* (Б. Харчук).

2. Годувати (у 2 знач.) до певного строку. *Мотрю узяв Грицько догодувати до смерті* (Панас Мирний); — *І там треба побувати, і туди заглянути, і суши собі голову, чим скотину догодувати...* (В. Кучер).

ДОГОДÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОГОДУВÁТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.* 1. Закінчувати годуватися; годуватися до певної межі. *Якщо зібрати урожай зернових швидко і в стислі строки, шкідники рослин не встигають догодуватися і нагромадити для зимівлі поживних речовин* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **догодóвувати.** *Через місяць після народження пташенята галок вилітають із гнізда й ще близько двох тижнів догодовуються батьками* (з наук.-попул. літ.).

ДОГОДУВÁТИ *див.* **догодóвувати.**

ДОГОДУВÁТИСЯ *див.* **догодóвуватися.**

ДОГÓЇТИ *див.* **догóювати.**

ДÓГОЛÁ, *присл.* До повної голизни. *Цар Аггей .. зіскочив з коня, розібрався догола, взяв на себе лук і стріли і пустився вплав через ріку* (І. Франко); *Наглядачка наказала роздягатись догола* (А. Хижняк); *Я вже заплющувала була очі, бо той дурень міг і справді роздягнутися догола* (Ю. Андрухович).

ДОГОЛИ́ТИ *див.* **догóлювати.**

ДОГОЛИ́ТИСЯ *див.* **догóлюватися.**

ДОГÓЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОГОЛИ́ТИ,** голю́, гóлиш, *док.*, *кого, що.* Закінчувати голити кого-, що-небудь. — *Мені вже рука дрожить* [дрижить], *я не знаю, як я вас доголю до кінця* (В. Стефаник); *Друзі на тебе чекають? То нічого. Коли вміє чекати — той друг. А втім, не буду і я свинею: от тільки доголю праву щоку* (В. Стус).

ДОГÓЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДОГОЛИ́ТИСЯ,** голю́ся, гóлишся, *док.* Закінчувати голитися. *Доголюючись, бригадир витягує шию перед дзеркальцем, припасованим на карнизі вагончика* (О. Гончар); *Не встиг і оком кліпнути, як тонесенька цівка води зовсім обірвалася. Добре, що перерва виявилася не такою вже й тривалою — встиг і доголитися, і на ділову зустріч не запізнився* (з газ.).

ДОГÓН *див.* **догóни.**

ДОГÓНИ, ів, *мн. (одн.* **догóн,** а, *ч.;* **догóнка,** и, *ж.).* Народ, який живе в Західній Африці. *Тривалий час догони жили ізольовано від навколишнього світу, зберегли архаїчний, примітивний уклад життя* (з наук.-попул. літ.); *У своєрідній релігії догонів химерно поєднуються найпримітивніші уявлення про природу з напрочуд складними й точними даними, зокрема астрономічними, які вражають учений світ* (з наук.-попул. літ.).

ДОГÓНИТИ, ню, ниш, *недок.*, **ДОГОНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., кого, що, діал.* Те саме, що **доганя́ти** [1]. *Тільки до воріт став* [хлопець] *догонити* [козу], *а дід уже став на воротях* (з казки); *Добриню догонив пес Баян* (С. Скляренко); — *Ми бігли з усієї сили, щоби тебе Собаки не могли догонити* (І. Франко); *Він вже був певний, що татарин його не догонить* (А. Чайковський).

ДОГОНИ́ТИ *див.* **догóнити.**

ДОГÓНКА *див.* **догóни.**

ДОГÓНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **догóни.** *Розмовляють догони численними діалектами або окремими догонськими мовами* (з наук.-попул. літ.); *Догонські племена.*

ДОГОРÁННЯ *див.* **догоря́ння.**

ДОГОРÁТИ *див.* **догоря́ти.**

ДОГОРИ́, *присл.* У напрямку від землі вгору. *Колос повний гнеться до землі, а пустий догори стирчить* (Номис); *Асмус підвів догори обличчя й довго дивився на небо* (С. Скляренко); *Люди дуже охоче розглядають те, до чого треба опускати погляд, і страшенно неуважні до всього, коли — піднімати догори* (Т. Прохасько).

Здіймáти *(рідко* **знімáти, знóсити) / здійня́ти** *(рідко* **зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба** *і т. ін.) див.* **здіймáти.**

◇ **[Аж] волóсся (вóлос, чуб) піднімáється (підіймáється, встає́, стає́, лíзе** *і т. ін.)* **/ підні́меться (встáне, стáне, полíзе** *і т. ін.)* **[вгóру (догори́, ди́бом, дýбом, сторч** *і т. ін.)*] *див.* **волóсся; [Аж (і)] óчі на лоб (на лóба,** *рідше* **догори́** *і т. ін.)* **лíзуть (вилáзять) / полíзли (ви́лізли)** *див.* **óко**[1]**; В голові кебéта догори́ дри́ґом стáла** *див.* **кебéта; (1) Догори́** *(рідко* **вверх) дном (ногáми,** *рідко* **спóдом),** *зі сл.* п е р е в е р н у т и, п е р е в е р т а т и *і т. ін:* а) різко порушуючи звичайний порядок чого-небудь, вносячи безлад. *Прийде* [чоловік] *додому — усе догори дном переверне* (Панас Мирний); — *Скрині вверх дном перевертають* [бандити], *худобу вигонять, до молодиць пристають* (М. Стельмах); *З Катею вони завжди регочуть, перевертаючи у хаті все догори дном* (В. Козаченко); б) докорінно по-іншому, інакше. *Я слаба людина, замало в мене відваги, щоб пірвати з традиціями і щоби теперішнє своє життя, і не тільки своє власне, а й моєї родини, перевернути вверх дном* (Б. Лепкий); — *Догори сподом поставимо світ — я це добре собі уявляю! І першим ділом — покінчимо з війною...* (Ю. Смолич); *Був він хлопцем, то збирався до Америки тікати. Став студентом — намагався Світ вверх дном перевертати* (С. Чорнобривець); *Здавалось, що коли б він мав десяток вірних людей, то перевернув би догори ногами весь Галич* (М. Ю. Тарновський); в) у протилежному, як повинно бути, напрямі; навпаки. *Насеред кузні лежав перевернений догори сподом верхняк залізної печі* (І. Франко); *Горпина вже несе, прикриваючи рукою, каганчик і ставить його на перевернутий догори дном полумисок* (М. Стельмах); *Перевернути книжку догори ногами;* **(2) Догори́ дри́ґом** — у перевернутому, перекинутому вигляді. *Хтось через плече зазирнув йому в книжку і знову — в регіт. — В його* [нього] *й книжка догори дриґом* (С. Васильченко); *Раптом один самольот* [літак] .. *скрутився на крило і приземлився догори дриґом* (Ю. Яновський); **Зни́зу (здóлу) догори́ (довéрху)** *див.* **зни́зу; Піднімáти (підіймáти, піднóсити** *і т. ін.)* **/ підня́ти (підійня́ти, піднести́** *і т. ін.)* **[догори́] нóса (ніс)** *див.* **піднімáти; Постáвити / стáвити догори́ ногáми** *див.* **постáвити**[1]**; Світ [догори́ ногáми] перевертáється (перекидáється) / перевернýвся (переки́нувся)** *див.* **світ**[2]**; Ходи́ти догори́ ногáми** *див.* **ходи́ти.**

ДОГОРИЧЕ́РЕВА, *присл., розм.* На спину або на спині, догори обличчям; навзнак, горілиць. *Підеш собі у сад, ляжеш долі догоричерева під грушею* (Сл. Гр.); *Шофер, який лежав під машиною догоричерева цілих шість годин, .. все ж таки машину осідлав* (О. Довженко).

ДОГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **догорíти.** *Пристав для переконливості простягнув до неї руки: в одній була все ще не запалена цигарка, в другій — догорілий сірник* (Л. Смілянський); *В цю мить сонце погасло, як остання іскра догорілого паперу* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

ДОГОРІ́ТИ *див.* **догоря́ти.**

ДОГОРЯ́ННЯ, ДОГОРА́ННЯ я, *с.* Дія за знач. **догоря́ти, догора́ти.** *Зниження температури в кінці експерименту відбулося внаслідок самовільного догорання вогнища* (з наук. літ.); *Чотири останні листи М. Драй-Хмари давали відчути картину догоряння колись міцної людини, яку вирішили знищити не кулею, а виснаженням через голод, холод, працю, безнадію* (з наук. літ.).

ДОГОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **ДОГОРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГОРІ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.* 1. Закінчувати горіти; горіти до кінця, до певної межі. *В печі догоряють якісь опилки* [тирса] (І. Франко); *Стою довго, доки вогники сірників, що запалюються регулярно й догорають до краю, зацікавлюють мене* (Ю. Яновський); *Свічка догоріла й погасла* (П. Кочура).

2. *перен.* Переставати світитися, втрачати яскравість. *Я один, я один, і зірки догорають останні, І посріблених лілій мені не знайти на землі* (М. Рильський); *За лісом догоряла вечірня зоря* (М. Руденко); *Рожеві смуги від далекого сонця вже догоріли* (М. Хвильовий); // Закінчуватися. *Синій вечір тоскно догоряє* (В. Сосюра); *Ніч догорала, густий смолокурний дим, який стояв на галявині, .. спливав за вітром в долину* (В. Близнець); *Минула, одійшла косовиця на Потоках, Останній день догорів* (М. Рудь).

3. *перен.* Поступово втрачати сили, слабнути; вмирати. *Вийшов* [Наум] *із кімнати, подививсь на Марусю, бачить, що вона, як тая свічечка, догоряє* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І коли пішли вістки, що король догорає, король вмирає, — українське громадянство, шляхта, духовенство, .. козацька старшина — всі почали готовитися, щоб натиснути на поляків* (М. Грушевський); *Добриня догоряв, і тільки ще слабі проблиски життя світилися в його глибоких темних очах* (Юліан Опільський); *Моє сяйво погасло навіки, одцвіли всі хвилини і дні. Скоро, скоро під регіт і крики догорю я на власнім огні* (В. Сосюра).

ДОГОСТРИ́ТИ *див.* **дого́стрювати.**

ДОГО́СТРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОГОСТРИ́ТИ,** гострю́, го́стриш, *док., що.* Закінчувати гострити що-небудь. *Догострювати ножа.*

ДОГО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОГО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док., що.* Закінчувати гоїти. *Та хіба ж своїм цілющим теплом ця весна не догоює наших ран на тілі і в серці* (з газ.); — *А, Демид! — перепинив Корецький. — А як його порубана рука? Загоїлася вже зовсім? Бо я тоді не вспів догоїти...* (Б. Грінченко).

ДОГРАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догрова́ти.** *З 1967 року, за згодою обох команд, дозволялося догравання футбольного матчу й без поперечини, якщо вона під час гри була пошкоджена* (із журн.).

ДОГРАВА́ТИ, граю́, грає́ш, *недок.,* **ДОГРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Закінчувати грати; закінчувати гру в що-небудь; доводити гру до певної межі, певного результату. *Отець Олексій .. знову сів за піаніно догравати Шуберта* (В. Шкляр); *Вже восьмий робер догравали Герої вісту* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); — *Ну... дограла я ото роль...* (Леся Українка); *Ми ледве дограли одну партію в доміно* (Л. Смілянський).

ДОГРАВА́ТИСЯ, граю́ся, грає́шся, *недок.,* **ДОГРА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Довго граючи, зазнавати чогось небажаного, неприємного. *Підпивши, Влас засів у карти грати... То до того догравсь... Що збув худобу й хату* (Л. Боровиковський).

2. *перен., розм.* Через легковажну або необережну поведінку зазнавати неприємностей. — *Наїхали* [кінні] *й забрали* [Марка Гущу]. *Догрався* (М. Коцюбинський); [Басов:] *Іван Петрович сам винен. Ліберал. Ось і догрався* (О. Корнійчук); — *Все бреше! — схопився з крісла Дубельт і знову сів. — Ну, ти в мене дограєшся! — додав крізь зуби* (Василь Шевчук).

3. *тільки недок.* Пас. до **доградва́ти.** *Якщо матч дограється, жовті та червоні картки, отримані футболістами в перерваному матчі, не відміняються* (з мови документів).

ДО́ГРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догра́ти.** *Перерваний матч буде дограний лише наступного дня* (з газ.); // **до́грано,** *безос. пред. Найтриваліший матч в історії тенісу буде дограно в четвер* (з газ.).

ДОГРА́ТИ *див.* **доградва́ти.**

ДОГРА́ТИСЯ *див.* **доградва́тися.**

ДОГРЕБТИ́ *див.* **догріба́ти.**

ДОГРЕБТИ́СЯ *див.* **догріба́тися.**

ДОГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГРИ́ЗТИ,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* догри́з, ла, ло; *док., що.* Гризучи, з'їдати що-небудь до кінця, до певної межі. *Отари овець смачно догризали до самої землі недоїдений кіньми спориш* (Л. Яновська); *Ще ж догризав помаленьку захоплений з дому шматок, а думками вже в Америці побував* (І. Муратов); *Євген Сидорович догриз яблуко й підвівся* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Вже як на кого узляться люди, то до краю вже доїдять, до кінця догризуть!* (Панас Мирний).

◇ **Вовк кишки́ догриза́є** *див.* **вовк.**

ДОГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **догри́зти.** *Догризена груша.*

ДОГРИ́ЗТИ *див.* **догриза́ти.**

ДОГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* догрі́б, гребла́, ло́; *док., що і без прям. дод.* 1. Закінчувати гребти; гребти до певної межі, до певного часу. *Вітер помчав мій каріб* [човен] *по вершинах хвиль. Я ж закріпив рею нерухомо і заходився ще догрібати веслами* (Ю. Логвин); *Рут не могла заспокоїтись. Похапцем догребла сміття, зібрала його совком і пірнула в темряву* (М. Руденко).

2. *до чого, розм.* Загрібаючи, допливати куди-небудь. *Видершися з метро, я опинився майже по пояс у чорних дощових водах. Тримаючись на поверхні лише завдяки волі і своїй торбезі, я сяк-так догріб до перонів* (Ю. Андрухович).

ДОГРІБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОГРЕБТИ́СЯ,** бу́ся, бе́шся; *мин. ч.* догрі́бся, гребла́ся, ло́ся; *док.* 1. Розгрібаючи, добиратися до чого-небудь. *Десь ті гроші в коморі квасолею в горщиках поприсипувані, а не знати, чи та комора одчиняна, чи присипаний лаз, бо я дюрами* [дірами] *догрібаюся* (В. Медвідь).

2. Те саме, що **догріба́ти** 2. *Вони з останніх сил, вимоклі й перемерзлі, догреблися до суходолу, однією рукою тримаючись за рятівну колоду* (І. Білик).

3. *тільки недок.* Пас. до **догріба́ти.** *Подвір'я ставало чистим: догрібалося останнє опале листя, вимiталася суха трава* (із журн.).

ДОГРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **догріва́ти** 1. *У рекуператорі попередньо нагрівається холодне повітря, що надходитиме для догрівання почергово до кожного з двох блоків регенератора* (з наук. літ.).

ДОГРІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОГРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. *що.* Закінчувати гріти; гріти до певної температури. *Догрівати чай; Догріти воду.*

2. *рідко.* Те саме, що **пригріва́ти.** *Тепер вони тільки трохи набік поодвертали голови, сонце догрівало найбільше у*

спину (Панас Мирний); // Досягати своїм теплом, промінням. *Всі пішли на галявину, вкриту високою зеленою травою, куди не догрівало сонце, тільки вітер тихесенько віяв* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Туди вітер не довіє і сонечко не догріє* (Сл. Гр.).

ДОГРІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОГРІ́ТИСЯ,** гріюся, грієшся, *док.* 1. Закінчувати грітися; грітися до певної межі. *Метал у печі може нагріватися від 0 до 1100–1300 °С або догріватися від 600 до 1300 °С* (з наук. літ.).

2. *розм.* Довго гріючись, зазнавати неприємностей. *Водій вантажівки догрівся до реанімації. Чоловік отруївся чадним газом, перебуваючи в кабіні власного автомобіля* (з газ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **догріва́ти** 1. *На призьбі хати догрівається на сонці кіт, мляво бродять пси* (з газ.).

ДОГРІ́ТИ *див.* **догріва́ти.**

ДОГРІ́ТИСЯ *див.* **догріва́тися.**

ДОГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОГРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *що.* Закінчувати громадити що-небудь. — *Може, десь догромаджує* [дівчина] *сіно?* (М. Стельмах); *Лесь саме догромадив свіжоскошену траву і кинув між полудрабки перший оберемок* (І. Нижник).

ДОГРОМА́ДИТИ *див.* **догрома́джувати.**

ДОГУКА́ТИСЯ *див.* **догу́куватися.**

ДОГУКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *розм.* Гукнути так голосно, щоб було чути на відстані. — *Гей, люди, чи догукну до вас?* (Ю. Яновський); *Я йому гукаю, щоб тікав, а догукнути не можу* (О. Гончар).

ДОГУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, **ДОГУКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Довго гукаючи, змушувати кого-небудь відгукнутися або прийти. *Мама тата по хуторах та лісах догукувалася* (В. Медвідь); *Хлопці не могли його* [собаки] *догукатися* (І. Микитенко); *Скільки я не гукав на згарищах — нікого не догукався* (В. Дрозд).

ДОГУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОГУЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* Закінчувати гуляти (у 1–3 знач.); гуляти до певного часу. *На весіллі догулювали гості з останньої бригади, що, попоївши, танцювали до сьомого поту* (Ю. Яновський); // *що.* Гуляючи, проводити той час, що залишився. *Діти догулювали останні дні. Треба було готуватись до школи* (О. Копиленко); *Пізно розходилися по домівках із школи батьки й матері, залишивши дітей своїх догулювати це надзвичайне у їхньому житті свято* (І. Цюпа).

ДОГУ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДОГУЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.*, *розм.* Багато гуляючи, зазнавати неприємностей. *Поки молода, вона ще не подається своїй недолі і віється, де попало, з ким попало, поки догулюється до шпиталю* (С. Єфремов); [Ч у м а к:] *Догулявся чумачина, Що й копочки нема* (М. Кропивницький); *Дали документа на бланку. Писалося в нім зокрема: "Зняли за прогули й п'янку..." Отак догулявся Кузьма!* (С. Олійник).

ДОГУЛЯ́ТИ *див.* **догу́лювати.**

ДОГУЛЯ́ТИСЯ *див.* **догу́люватися.**

ДОДА́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **додава́ти.** *Якщо додаване слово вже є в словнику, система попередить вас про це* (з навч. літ.); // **дода́вано,** *безос. пред. До вапна додавано товченої цегли і тонкого вугільного порошку* (П. Загребельний).

ДОДАВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **додава́ти** 1–3 і **додава́тися** 1. *Звичайно, є свої нюанси між кавою, приготованою з додаванням згущеного молока.., і кавою з натуральним молоком* (Любко Дереш); *Прізвище змінюється за допомогою додавання, точніше, дописування .. Якщо у вашому паспорті стоїть Мазач чи Кирпач, вважайте, що до італійця вам — дві літери. Дописуйте "чо"* (О. Чорногуз).

2. Математична дія, за допомогою якої з двох або кількох чисел (доданків) одержують нове (суму), що має стільки одиниць, скільки було у всіх заданих числах разом. *Дія, яка полягає в утворенні суми кількох чисел, називається додаванням цих чисел* (з навч. літ.); *Завдань на віднімання й додавання життя не розв'язує* (Валерій Шевчук).

ДОДАВА́ТИ, даю́, дає́ш, *недок.*, **ДОДА́ТИ,** да́м, даси́, *док.*, *що, чого.* 1. Давати, класти, сипати, лити і т. ін. у додаток до чого-небудь; добавляти. *Ми читали й чули про так звані льодові юшки, тобто про юшки, до яких додають лід* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Старенька, узявши блискучу мідницю, Що умивали в ній ноги, холодної досить вливає В неї води і гарячої ще додає* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Замішуючи тісто, вона додала в нього доброї сметани, розбила півдесятка яєць* (В. Минко); // *кого, що і без прям. дод.* Приєднувати кого-, що-небудь до когось, чогось, збільшуючи кількість, розмір і т. ін. *Не додавайте до того, що я* [Мойсей] *вам наказую, і не зменшуйте з того, щоб виконувати заповіді Господа, Бога вашого, що я наказав вам* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Їм на підкріплення додали взвод автоматників, що досі перебував по той бік насипу* (Є. Доломан).

2. *чого.* Збільшувати, посилювати, робити відчутним що-небудь. *Будучи звідкись певною, що саме ніжна шкіра обличчя найбільше додає дівчині вроди, Ганна ради цього всю дорогу задихалась під хусткою* (О. Гончар); *Здобутий успіх — веселив, додав натхнення, сили* (П. Дорошко).

3. *що і без прям. дод.* Говорити або писати на додаток до вже сказаного чи написаного; доповнювати. *Я додаю од себе, що сьогодні серед зими пахне весною* (М. Коцюбинський); — *Чи бачили таке! — сказав батько і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом* (А. Головко).

4. *що, мат.* Виконувати додавання (у 2 знач.). *Хлопчик Андрійко не вмів рахувать, Ні віднімать, ані додавать* (Л. Первомайський); *Для прикладу додамо стовпчиком двійкові числа 11 і 101* (з навч. літ.).

(1) Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смі́ливості *кому* — робити кого-небудь сміливішим. *Моє мовчання надає йому сміливості* (Ю. Яновський); *Надворі стало зовсім поночі. Темрява додала бідній Василині сміливості* (І. Нечуй-Левицький).

○ **(2) Додава́ти / дода́ти охо́ти** — заохочувати. *Сонце світило весело і неначе сміялось з неба, ніби лило на городи та леваду веселий сміх веселим промінням. Воно неначе додавало бабі охоти до жартів та глузування* (І. Нечуй-Левицький); *Пісня до роботи додає охоти* (Леся Українка); *Навіть сусідство з Кримом не додало* [Лаврінуі] *охоти завести овець із сірими смушками* (Г. Колісник).

◇ **(3) Додава́ти / дода́ти ду́ху** *кому* — підтримувати настрій, надавати бадьорості кому-небудь. *Ще й те йому додавало духу, що він сам-один додумався до того забобону* (Л. Мартович); *Ще не велика мудрація сказати докірливе слово, а більша мудрість таке слово мовити, яке, не познущавшися з біди чоловіка, підбадьорило б його, додало б йому духу* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя); **(4) Додава́ти / дода́ти жа́ру (па́лу)** *кому, чому* — посилювати, викликати у кого-небудь ентузіазм, енергійність, розпалювати якісь почуття. *Не раз йому* [Ґаві] *лучались і страти в його ґешефтах,*

але ті страти додавали палу його голові (І. Франко); *А тут іще хтось із молодих і додав дядькові Йванові жару. — Е, що ж це ви, дядьку Йване, сьогодні здали!* (А. Головко); **(5) Додава́ти / дода́ти куті́ ме́ду** — підсилювати яке-небудь враження, навмисне підбурювати когось. — *А здирливий* [о. Артемій], *а запопадний..! І до княгині підскочить, і до пана підплигне! — додавав писар куті меду* (І. Нечуй-Левицький); **(6) Додава́ти / дода́ти рук** *до чого* — докладати зусиль до чого-небудь, допомагати у чомусь. *Писар помаленьку та потихеньку викопав під о. Артемія цілу яму. Але й сам необережний о. Артемій самохіть додав рук, щоб розширити під собою ту яму* (І. Нечуй-Левицький); **(7) Додава́ти / дода́ти со́лі (пе́рцю, со́лі та пе́рцю)** — робити висловлювання дотепнішим, гострішим, дошкульнішим та уїдливішим. *Треба їх* [байки] *не тільки гаразденько вигладити, а деякі зовсім переробити, розмову в їх розширити, солі та перцю додати* (Панас Мирний); *Молодички аж з реготу падають, а самі то одна, то друга додадуть такого перцю, що замалим гори не регочуть* (Г. Хоткевич).

ДОДАВА́ТИСЯ, дає́ться, *недок.*, **ДОДА́ТИСЯ,** да́сться, *док.* 1. Приєднуватися на додаток до чого-небудь; збільшуватися порівняно з чим-небудь. *До його приязні й захоплення дівчиною додавалося якесь нове і більш сердечне почуття* (Я. Гримайло); *Минув рік, і в ялинки виріс новий рядок пагінців. Минув другий, і додався ще один* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // *безос. Дехто щедро дає, та ще додасться йому, а дехто ховає над міру, та тільки біднiє* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З'явився і в її житті якийсь інтерес, якась мета, додалося роботи, стало менше вільного часу на роздуми та переживання* (В. Козаченко); *Книг вже додалося, бібліотекою поки не назвеш, а все ж понад три сотні книжок заповнюють дві шафи* (Б. Левін).

2. *тільки недок.* Пас. до **додава́ти** 1, 3, 4. *В шампанське, щоб воно шипіло, додається сода і цукор* (В. Рубан); *Сідалковський лежав на експериментальному ліжку.., до якого безкоштовно додавалася пружина* (О. Чорногуз); *Під час множення комплексних чисел їх модулі перемножуються, а аргументи додаються* (з навч. літ.).

ДО́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дода́ти.** *Далі до листа додані були рахунки плати комірної, яку зміг зібрати Турковський* (Леся Українка); *Надіславши в райцентр фотосвітлину з доданим до неї докладним коментарем, .. я мав тверду певність, що, врешті-решт, заспокоїв Батька і Матір* (О. Шугай); // **до́дано,** *безос. пред. Починало боліти коліно. Парив* [гетьман] *його в гарячій воді, у яку додано живиці та дьогтю* (Ю. Мушкетик); *Князю Меншикову дісталася кіннота лівого крила. Сюди ж було додано піхоту під командою генерала Алларта* (Г. Колісник); *По хвилі додано тим самим голосом: — Черевики можна брати* (І. Багряний).

△ **До́дана ва́ртість** *див.* **ва́ртість; Пода́ток на до́дану ва́ртість** *див.* **пода́ток.**

ДОДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дода́ти** 1, 2 і **дода́тися** 1. *У багатьох районах України стіни фарбують у ясно-голубі або зеленуваті тони, що досягається доданням до крейди синьки чи інших барвників* (з наук.-попул. літ.); *Приєднувальний зв'язок — уривчастий, слугує для додання інформації, а також для об'єднання з основним реченням залежного неповного* (з наук. літ.).

ДОДА́НОК, нка, *ч., мат.* Величина (число), яка (яке) додається до другої величини (числа). *Щоб додати до будь-якого числа суму кількох чисел, можна додати окремо кожний доданок один за одним* (з навч. літ.); — *Від перестановки доданків сума не міняється, — підкинув свою бухгалтерську формулу Карло Іванович Бубон* (О. Чорногуз).

ДОДА́ТИ *див.* **додава́ти.**

ДОДА́ТИСЯ *див.* **додава́тися.**

ДОДАТКО́ВИЙ, а, е. 1. Який є додатком (у 2 знач.) до чого-небудь. *Варя Кочубей виливала з алюмінію ложки в неробочий час. Це додаткове навантаження вона взяла на себе добровільно* (Д. Ткач); — *Ви одержали наказ про додатковий тираж? — від порога запитав* [Іван Кирилович] *мотористa друкарні* (В. Дрозд); *Один час у спортивній школі мені видавали талони на додаткове харчування* (Т. Прохасько).

2. *лінгв.* Який виконує роль додатка (у 3 знач.). *Додаткові підрядні речення найчастіше стоять поряд із присудком* (з навч. літ.).

ДОДАТКО́ВО. Присл. до **додатко́вий** 1. *Всіх із заводу гнали після роботи ще і додатково працювати цілий вечір на полі* (В. Барка); — *Те, що нам належало, ми вже вибрали. Тепер просимо додатково* (Григорій Тютюнник); — *Сани відкриті чи з будкою? — З будкою... За це мені було заплачено додатково* (В. Малик).

ДОДА́ТНИЙ, а, е. 1. *мат.* Більший за нуль, який становить величину зі знаком плюс. *З двох додатних дійсних чисел більше те, у якого ціла частина більша* (з навч. літ.); * Образно. *Розповів* [учитель] *про Донцеву кар'єру.., про всі його додатні й від'ємні знайомства* (І. Багряний).

2. *фіз.* Те саме, що **позити́вний** [1] 5. *У природі існує два види електричних зарядів: додатні (позитивні) та від'ємні (негативні)* (з навч. літ.).

ДОДА́ТНО, *мат., фіз.* Присл. до **дода́тний.** *У вузлах ґратки іонних кристалів містяться додатно і від'ємно заряджені іони* (з навч. літ.).

ДОДА́ТОК, тка, *ч.* 1. *рідко.* Дія за знач. **додава́ти, дода́ти** 1–3. — *По-юридичному, пане доктор? — вмішалася цікаво, але цим разом без додатку свого зачіпливого глуму Наталя* (О. Кобилянська).

2. Те, що додається, є доповненням до чого-небудь. *Молода, напрочуд гарна, Кароока та струнка, Швидкометна, наче сарна, Мов тополенька гнучка, Весь малюнок без додатка, Бо нема чого додать* (П. Грабовський); *Невеликий додаток рідкого скла зміцнює ґрунти, робить водонепроникними фундаменти, прискорює твердіння бетону* (з газ.); // Книга, брошура і т. ін., що додається до передплатного видання і разом із ним надсилається передплатникам. *Вона .. читала додатки до "Ниви", але тільки романи та повісті* (І. Нечуй-Левицький); *В тім часі я дістав від товариша "Галичанина". То був літературний додаток до львівського "Слова"* (А. Чайковський); // Невеликі замітки, дописки, доповнення до статті, твору, книги, протоколу і т. ін. — все те, що не ввійшло в основний текст. *Щодо справи каталогу українських книжок.., то, як він буде у Вас в рукописі готовий, пришліть мені, а я, зробивши додатки, знов пришлю вам* (Леся Українка); — *Будуть які додатки чи зміни? Нема? Добре* (В. Кучер).

3. *лінгв.* Другорядний член речення, який перебуває в об'єктних відношеннях із підпорядковувальним членом і виражається формами непрямих відмінків іменників та їх еквівалентів. *Додатком називається другорядний член ре-*

чення, який означає предмет і відповідає на питання непрямих відмінків (з навч. літ.).

○ **(1) На** *(рідше* **в) дода́ток <На (у) дода́чу>,** *у знач. присл.* — додатково до того ж. *Ніч уже зовсім налягла на землю, а в додаток ще й туман піднімався* (Панас Мирний); — *Перед шлюбом дам йому або дочці банкову розписку на дві тисячі карбованців, ще й дім в додачу* (І. Нечуй-Левицький); *А на додаток ще застрайкували портові робітники* (П. Панч); *Він цілу ніч лаяв жінку, а коли лайка не допомагала, давав доброго стусана на додачу* (П. Колесник); — *Коли вже за скрипку плачу, то ще й борщу дам у додачу* (І. Нижник).

△ **(2) Непрями́й дода́ток,** *лінгв.* — додаток, виражений будь-яким непрямим відмінком іменника із прийменником або без нього, крім знахідного відмінка. *Різновидом непрямого додатка є додаток, виражений неозначеною формою дієслова* (з навч. літ.); **(3) Прями́й дода́ток,** *лінгв.* — додаток, що стоїть при перехідному дієслові й виражений знахідним відмінком іменника або його еквівалента без прийменника. *Прямий додаток вказує на об'єкт, безпосередньо охоплений дією, процесом або станом* (з наук. літ.).

ДОДА́ЧА, і, *ж.* 1. Дія за знач. **додава́ти, дода́ти** 1. *Подав* [князь] *букет Гані, з додачею компліментів* (І. Нечуй-Левицький).

2. Те, що додається. — *Слід організувати міжрайонний обмінний пункт для таких* [нездатних господарювати] *голів. Щоб район з районом мінявся такими головами. Можна й додачі давать...* (Остап Вишня); *Він сидів біля казана з ополоником у руках і, як завжди насупившись, уважно стежив, кому дати додачі* (В. Нестайко); *Хлопці там недаремно їдять свій хліб. Мабуть, вони варті й додачі* (М. Білкун).

○ **На** *(рідше* **в) дода́ток <На (у) дода́чу>** *див.* **дода́ток.**

ДОДБА́ТИ, áю, áєш, *док., що, чого і без прям. дод., розм.* Доповнити що-небудь; збільшити, примножити. *Ніхто його* [світу] *не додбає і не розруйнує...* (Т. Шевченко); *Жив колись-то багатий-пребагатий чоловік .. Та йому не досить було того багатства, і він, хотівши ще удвоє стільки додбати, замалим .. життя свого не занапастив* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОДЕКА́ЕДР, а, *ч., мат.* Дванадцятигранник із п'ятикутними гранями. *Додекаедр має 30 ребер, 20 вершин, у кожній з яких сходиться 3 ребра* (з навч. літ.); *Правильний додекаедр є одним із п'яти видів правильних багатогранників. Він обмежений дванадцятьма правильними п'ятикутниками* (з навч. літ.).

ДОДЕКАФОНІ́ЧНИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **додекафо́нія.** *Автор зробив дослідження додекафонічної (серійної, атональної, тобто авангардної) музики* (з мемуарної літ.).

ДОДЕКАФО́НІЯ, ї, *ж., муз.* Метод музичної творчості, в основу якого покладено атональність із 12-тоновою системою композиції, що зумовлює хаотичне звучання. *Перші спроби створення музичних творів за принципом додекафонії належать австрійському композиторові Й. Хауеру* (з наук. літ.).

ДОДЕРЖА́ВНИЙ, а, е. Який існував до виникнення держави. *У первісному, додержавному, родовому суспільстві органами владарювання були збори дорослих родичів* (з навч. літ.); *У додержавний період у слов'ян першим власником землі була спочатку родова, а потім територіальна (сусідська) община (верв)* (з навч. літ.).

ДОДЕ́РЖАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **доде́ржати.** *Я пообіцяв допомогти їм. Слово зірвалось: воно мусило бути додержаним* (Л. Старицька-Черняхівська); *Факт не всюди додержаної архітектоніки в образах і в самій структурі роману лишається фактом* (С. Єфремов); // **доде́ржано,** *безос. пред. В перекладі додержано якнайближчої точності щодо тексту* (Леся Українка); — *Я запевняю вас, що законів балістики добре було додержано в цій рушниці, а тому вона тепер дуже розкидатиме шріт* (М. Йогансен).

2. *у знач. прикм.* Доведений до високої якості тривалим зберіганням у відповідних умовах. *Так, друже дорогий, ми любимо одно: Старої творчості додержане вино* (М. Зеров); *В кубках іскрилось додержане вино* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

ДОДЕ́РЖАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доде́ржати** і **доде́ржатися.** *Його віра в щасливу вдачу монгольського походу, а тим більше в додержання монгольських обіцянок, дуже вже похиталася* [похитнулася] (І. Франко); *Додержання миру, очевидно, в даний час було найкращою політикою* (В. Собко); *Щоб уникнути небезпеки, побратими зійшлися в заворсклянському лісі, з додержанням правил конспірації* (І. Пільгук).

ДОДЕ́РЖАТИ *див.* **доде́ржувати.**

ДОДЕ́РЖАТИСЯ *див.* **доде́ржуватися.**

ДОДЕ́РЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доде́ржувати.** *Кожен з них добре пам'ятав, як сердився Олд-Бой за найменшу недбайливість, за будь-яке порушення суворо додержуваної ним чистоти в лабораторії* (В. Владко).

ДОДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доде́ржувати** і **доде́ржуватися.** *Коли руйнувались такі "священні" основи громадянства й "звичайної" держави, як право приватної власності, то яка могла бути мова про додержування таких крихких і не скрізь однакових правових норм, як федеративне право?* (В. Винниченко).

ДОДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *кого і без прям. дод.* Не відпускати, примушувати кого-небудь перебувати де-небудь. *Аж ось і вечеря поспіла. 1 давати б — Карпа немає. Що там його додержує?* (Панас Мирний); *Ой, десь же ти, моя мила, Да із шовку ізшита, Що ти мене та додержала Аж до білого світу* (з народної пісні); *Як же він жалів її, як беріг та ховав од погляду людського, аби хоч якомога довше додержати біля себе та настановити до життя* (Л. Яновська).

2. *чого, рідше що, перен.* Точно, без відхилень виконувати, здійснювати що-небудь обіцяне, загадане, необхідне і т. ін.; дотримувати, дотримуватися. *І будете додержувати постанов Моїх та уставів Моїх, що людина їх виконує й ними живе. Я Господь!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Співак закликав додержувати тиші* (А. Головко); — *Ти таки добра дзига: не посидиш тихо ні хвилиночки, то й трудно тобі буде додержать своєї обіцянки, — сказав Левко через стіл* (І. Нечуй-Левицький); — *Коли ви цієї умови додержати не можете, то прошу надалі не приходити!* (В. Підмогильний).

Держа́тися / доде́ржати прися́ги *див.* **держа́тися.**

◇ **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти.**

ДОДЕ́РЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОДЕ́РЖАТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Не зникати, не втрачатися, зберігатися до певного строку. *Хрести там, як кажуть чернішівці, додержувалися до 1870-х років, тепер же всі вони побиті й розібрані темним людом на будову* (А. Кащенко);

Будівля додержалась дуже добре; тільки вставити вікна й двері, і вона буде годяща для життя (І. Нечуй-Левицький); *Найбільший розквіт практики копних судів, наскільки можна судити з актів, припадає на XVI ст. А додержались вони майже до кінця XVIII ст.* (з наук. літ.).

2. Витримувати що-небудь, перев. до якогось часу. *Скрутно прийшлася година голодна: З осені хліб купували .. Всилу додержались, поки робота Знову у полі відкрилась* (І. Манжура); *Олекса рішає додержатися до кінця що б там не було...* (Г. Хоткевич).

3. *чого, перен.* Те саме, що **доде́ржувати** 2. *Господь поставить тебе Собі за святий народ, як присягнув був тобі, коли ти будеш додержуватися заповідей Господа Бога твого, і підеш дорогами Його* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Правління профспілок поставило перед Зілінським вибір: або вийти з товариства власників, або додержуватись пунктів договору* (Ірина Вільде); *Опоненти не завжди додержувались правил наукової дискусії, вдавались і до недозволених прийомів* (Ю. Шовкопляс).

4. *тільки недок.* Пас. до **доде́ржувати.** *Шлюб вважався законним, якщо, крім вінчання, додержувався обряд весільного процесу* (з навч. літ.).

◇ **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти.**

ДОДЕ́РТИ *див.* **додира́ти.**

ДОДЕ́РТИСЯ *див.* **додира́тися.**

ДОДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* **додзво́нюватися.**

ДОДЗВО́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДОДЗВОНИ́ТИСЯ,** воню́ся, во́нишся, *док., до кого — чого, рідко кого, чого, розм.* Дзвонячи, домагатися відповіді. *Пішла* [Тетяна Федорівна] *з Друзем до телефонної будки й терпляче чекала, поки він додзвонювався до чергового лікаря й розмовляв із ним* (Ю. Шовкопляс); *— Сидите цілий день у себе в хаті — не додзвонишся вас!* (Леся Українка); *— Як добре, що ви приїхали! А вчора цілий вечір не могла ніяк додзвонитись до вас, а посилати нема кого...* (Б. Антоненко-Давидович); *Пробувала додзвонитись до дочки, але вдома її не було* (Г. Тарасюк).

ДОДЗЬО́БАТИ *див.* **додзьо́бувати.**

ДОДЗЬО́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОДЗЬО́БАТИ,** аю, аєш, *док., що.* Дзьобаючи, з'їдати все, до кінця; доклювувати. *Грушку додзьобав* (Сл. Гр.); *Курчата додзьобували пшоно;* * Образно. *Літають орлята, Додзьобують ката, Будують державу свою!* (з народної пісні).

ДОДИ́БАТИ *див.* **доди́бувати.**

ДОДИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОДИ́БАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Насилу, з труднощами доходити, добиратися куди-небудь, до чого-небудь. *Кілька разів підсипає дід тютюну в люльку й помаленьку додибує додому* (М. Івченко); *— Голубе мій, я ледве додибую по заметах до криниці, а ти хочеш, щоб провела аж до Семашків...* (В. Малик); *— А я ледве додибала до вашої хати* (Т. Шевченко); *Данько зовсім знесилився, доки, спираючись на материне плече, додибав до саней* (О. Гончар).

ДОДИВИ́ТИСЯ *див.* **додивля́тися.**

ДОДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **ДОДИВИ́ТИСЯ,** дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* доди́вляться; *док.* 1. Пильно, уважно дивитися, щоб побачити, розглянути кого-, що-небудь; приглядатися. *Вона почала до всього додивлятися, ближче з усім знайомитися* (Панас Мирний); *За комбайном цюпає* [дибає] *і дід Олекса, він до всього додивляється, все перевіряє* (М. Стельмах); *— Хіба його* [трактора] *одним оком додивишся? .. Я зразу побачив, що в темноті нічого не видно* (П. Панч).

2. Закінчувати дивитися; дивитися до кінця, до певної межі. *— Слухай, Їжачку, я зараз додивляюсь бойовик, він уже майже закінчується .. Через п'ять хвилин приходь* (В. Нестайко); *Мар'яна Крізь тин дивилася на те. Не додивилася, упала І тяжко, тяжко заридала* (Т. Шевченко); *— Чекайте, діду, додивлюся... — На кого? — А на козаків* (П. Воронько).

3. *тільки док.* Пильно вдивляючись, розглядаючи, помітити що-небудь. *Вона додивилась, .. що на спідній губі була маленька ямочка саме посередині* (І. Нечуй-Левицький); *Їжак-неборак якось не додивився та й спіймався в сильце* (І. Франко).

ДОДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОДЕ́РТИ, ДОДРА́ТИ,** деру́, дере́ш, *мин. ч.* доде́р, ла, ло *і* додра́в, дра́ла, ло; *наказ. сп.* додери́; *док., кого, що.* Закінчувати дерти (у 1–4 знач.). *Додирати сорочку; Додерти шкуру.*

ДОДИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ДОДЕ́РТИСЯ, ДОДРА́ТИСЯ,** деру́ся, дере́шся, *мин. ч.* доде́рся, де́рлася, лося *і* додра́вся, дра́лася, лося; *наказ. сп.* додери́ся; *док., розм.* Закінчувати дертися (у 1, 2 знач.). *Додиратися на гору.*

ДОДІ́ЛЬНИЙ, а, е, *розм.* 1. Довгий, до самого долу, викроєний із суцільного шматка матерії (перев. полотна). *Мати у білій сорочці додільній, білою хусткою зав'язана, лежить на лавці* (Марко Вовчок); *Від лісу́ наближається якась висока жіноча постать у білій додільній сорочці і в білій, зав'язаній по-старосвітському, намітці* (Леся Українка); [В о й н а р о в [с ь к и й]:] *Людей я не лякав, Як монстри ті — страшидла бородаті У каптанах додільних, дорогих* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. *рідко.* Високої якості. *— На ввесь вік постачить згадувати та радіти, що довелося хоч одну річ зробити додільну* (Л. Яновська).

ДОДЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Роблячи що-небудь дуже повільно, зазнати чогось неприємного, небажаного. *Додлялись-таки, поки дощ пішов* (Сл. Гр.).

ДОДОВБА́ТИ *див.* **додо́вбувати.**

ДОДОВБА́ТИСЯ *див.* **додо́вбуватися.**

ДОДОВБТИ́ *див.* **додо́вбувати.**

ДОДО́ВБУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **додо́вбувати** і **додо́вбуватися** 1, 3. *Додовбування тунелю; Додовбування до дрібниць.*

ДОДО́ВБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОДОВБА́ТИ,** а́ю, а́єш, **ДОДОВБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., що і без прям. дод.* 1. Закінчувати довбати; довбати до певної межі, до певного часу. *Додовбувати долотом дірку; Додовбати до сучка.*

2. Довбати на додаток до надовбаного раніше. *— То скільки ви каменю привезли? — Дайте порахую. Вони приготували сорок возів. Правда, збрехали. Бо було не сорок, а тридцять сім. То ми ще додовбали десять повних возів* (Ю. Логвин).

ДОДО́ВБУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОДОВБА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Довбаючи, добиратися до чого-небудь, доходити до певної межі. *Ось так довбали вони лід, довбали і додовбалися, — до асфальту* (з газ.); * Образно. *Фанатик довбався десять років у своїх мріях і додовбався до Сонячної машини* (В. Винниченко).

2. *розм.* Довбаючи, зазнавати чого-небудь неприємного. *Додовбався до того, що й долото зламав* (із журн.).

3. *перен., розм.* Те саме, що **доколу́пуватися** 3. *Додовбуватися до кожної літери.*

4. *тільки недок.* Пас. до **додо́вбувати.** *Уже третій причіп глини додовбувався* (із журн.).

ДОДОЇ́ТИ *див.* **додо́ювати.**

ДОДО́ЛОНЬКУ, *присл., нар.-поет.* Пестл. до **додо́лу.** *Кинув* [Василько] *косу додолоньку, А сам пішов додомоньку* (з народної пісні); *І кобзонька додолоньку з брязгом* [брязком] *покотилася, І пісенька неспітая* [недоспівана] *у вітрі розлетілася!* (М. Костомаров).

ДОДО́ЛУ, *присл.* 1. На землю, на долівку. *Саме в той момент, як Гафійка нагнулася, щоб вийняти з печі горщик, з-за пазухи висунулась в неї книжка і впала додолу* (М. Коцюбинський); *Він мовчки узяв Михася за руки й зсадовив додолу* (С. Чорнобривець); *— Хто єси? — сіпнувсь Адаміс і зопалу впустив додолу дзбан із бурштиновим медом* (І. Білик).

2. Униз, донизу; до землі. *Кричала ворона, як вгору летіла, а як додолу — то й крила опустила* (прислів'я); *Коли поспіє виноград — Додолу гнуться ніжні віти...* (М. Рильський); *Нежданo він побачив з десяток підсніжників, що нахилили додолу задумані голівки* (М. Стельмах).

◇ **Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти** *і т. ін.)* **/ опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти** *і т. ін.)* **о́чі (по́гляд, зір** *і т. ін.)* **[в зе́млю (додо́лу)]** *див.* **опуска́ти.**

ДОДО́МОНЬКУ, *присл., нар.-поет.* Пестл. до **додо́му.** *Ходімо, каже, у свій гай, .. Ходім додомоньку, дитино* (Т. Шевченко); *— Я вас залишу, а сам піду додомоньку* (П. Автомонов); *Ой любі мої легіні, пустіть, ой додомоньку, до рідної мами. Зайшлася бідолашна од нестями* (В. Стус); *Іде Роман додомоньку, Спустив на діл головоньку, — виспівувала дівчина* (Ю. Мушкетик).

ДОДО́МУ, *присл.* У свій дім, свою квартиру, до своєї сім'ї. *Поспішалася вона од людей геть додому, до своєї хати* (Марко Вовчок); *Пізно ввечері поверталась Галина зі зборів додому* (О. Донченко); *Він узяв, як дитину, на руки І додому приніс журавля* (Б. Олійник); // На батьківщину, у рідні місця. *Чути: героїв везе* [Арго], *несмертельною славою вкритих, хоч і не всім, що пішли, довелося вернути додому* (І. Франко); *Спішать додому козаки, до України в гості, праворуч — вижовклі кістки, ліворуч — білі кості* (В. Стус).

ДОДО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **додо́ювати.** *За нормальної молоковіддачі доїння корови повинно тривати 4–5 хвилин і закінчуватися додоюванням протягом 25–30 секунд із масажем* (з навч. літ.); *Доїльні апарати повністю видоюють молоко, і тому немає потреби в ручному додоюванні корів* (з газ.).

ДОДО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОДОЇ́ТИ,** дою́, до́їш, *док., кого і без прям. дод.* Закінчувати доїти; доїти до кінця. *— Контакту з людьми молоко не має. Система доїть, додоює і знімає апарат* (з газ.); *Знову вмостилася* [Василина] *біля корови, сяк-так додоїла* (Б. Мельничук).

ДОДРА́ТИ *див.* **додира́ти.**

ДОДРА́ТИСЯ *див.* **додира́тися.**

ДОДРУКА́РСЬКИЙ, а, е. Який передує друку. *Видавничі терміни значною мірою відтворюють додрукарський етап підготовки видання* (з наук. літ.); *Одним з основних етапів додрукарської підготовки видання є створення макета* (з наук.-попул. літ.).

△ **Додрука́рський проце́с** *див.* **проце́с.**

ДОДРУКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **додрукува́ти.** *Ці 40 неповних Біблій у Вільні, звичайно, були додруковані* (І. Огієнко); *М. Вейнгарт без жодної аргументації твердить, що перше видання "Граматики" вийшло 1618 р. у Вільні, а 1619 р. воно було передруковане (чи додруковане) в Єв'ї біля Вільна* (з наук. літ.); // **додруко́вано,** *безос. пред. За ніч було додруковано й домальовано безліч афіш і гасел* (І. Багряний).

ДОДРУ́КОВИЙ, а, е. Те саме, що **додрука́рський.** *Додрукова підготовка книги вимагає багато зусиль професіоналів: редактора, коректора, верстальника, художника та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДОДРУКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **додруко́вувати** і **додруко́вуватися.** *Друк на вимогу є найпривабливішим для університетських видавництв, де існує потреба випуску невеликих накладів наукових монографій, додруковування спеціалізованих видань* (з наук. літ.).

ДОДРУКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОДРУКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що і без прям. дод.* 1. Друкувати до кінця; друкувати до певної межі. *— Нехай вони дають нам матеріал, а ми вже допильнуємо. Додруковуй донесення й давай на підпис* (Б. Харчук); *Місяців через три, взимку, пізно увечері, ти щось там додруковував при письмовому столі, коли раптом почув, як звідти, знадвору, гупнуло у вікно* (Ю. Андрухович); *— Я додрукувала загальне зведення* (Є. Доломан).

2. Друкувати на додаток до надрукованого раніше. *З Почаєва надсилалися до Києва в аркушах дрібні книжки, до яких у Лаврі додруковували титульні аркуші з вказівкою на київську друкарню* (з наук. літ.); *Якийсь чоловік ходить по газетних палатках і скуповує тираж "Вікон". Додрукувати чи що?* (з газ.).

ДОДРУКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОДРУКУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Закінчувати друкуватися. *Тим-то для мене є річ великої ваги, щоб швидше додрукувавсь мій 1-й випуск "Шахнаме"* (А. Кримський).

2. *тільки недок.* Пас. до **додруко́вувати.** *Протягом одного дня набиралася і видруковувалася лицева сторона одного аркуша й половина примірників зворотної, протягом другого дня додруковувалася решта зворотної* (з наук. літ.); *— А яким накладом на сьогодні вийшла книжка і чи буде додруковуватися?* (з газ.).

ДОДРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **додрукува́ти** і **додрукува́тися.** *У планах видавців, крім додрукування тиражу книги М. Грушевського, видання праць, пов'язаних з історією та культурою України* (із журн.).

ДОДРУКУВА́ТИ *див.* **додруко́вувати.**

ДОДРУКУВА́ТИСЯ *див.* **додруко́вуватися.**

ДОДУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОДУ́ТИ,** дму́, дме́ш і ду́ю, ду́єш; *мин. ч.* доду́в, ду́ла́, ду́ло́; *мн.* доду́ли́; *наказ. сп.* додми́ і доду́й, *док., що і без прям. дод.* 1. Закінчувати дути; дути до кінця. *— А ці? А ці? — Гикавка світлонув* [посвітив] *по дядьках-музикантах, що були вже на середині гімну, додували його з останніх, уже посинілих сил* (М. Вінграновський); *Він приклався до сопілі вустами, граючи, додув і заспівав далі* (І. Білик).

2. *перен., розм.* Додумуватися до чого-небудь, починати розуміти щось. *Я додув, що часу на встановлення справедливості в мене просто немає — треба бігти* (Ю. Андрухович).

ДОДУ́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доду́мати.** *Логічний, до краю додуманий демократизм був основною ідеєю Драгоманова* (С. Єфремов); // *у знач. ім.* **доду́мане,** ного, *с.* Те, що

хто-небудь додумав. *Кінцівка анекдоту — це зіткнення розказаного з додуманим, при цьому емоційне навантаження реалізується через асоціації слухача (чи читача)* (з наук. літ.).

ДОДУ́МАТИ *див.* **доду́мувати.**

ДОДУ́МАТИСЯ *див.* **доду́муватися.**

ДОДУ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доду́мувати.** *До чого, прикиньте, можна дійти шляхом додумування думок..: який там кінець може бути в думок — речей, від початку позбавлених початку?* (Ю. Іздрик).

ДОДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОДУ́МАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати обдумування чого-небудь; ґрунтовно продумувати, обмірковувати щось. *Вова Порада завжди додумував до кінця, вникав до можливих глибин у все* (О. Копиленко); *В задумі й надії, мов селянські пророки, сиділи освітлені багаттям діти землі і додумували свої думи* (М. Стельмах); *Ще й не додумала Христя своїх думок, як почула, що в сінях щось зашамотіло* (Панас Мирний); *Йому, напевне, хотілося додумати вголос те, чого він не встиг додумати до кінця* (М. Руденко).

2. *що і без прям. дод., із спол.* Те саме, що **приду́мувати.** *Помпілій Нума, римський цар .. Втомившись пишучи закони, Пішов любенько погулять І одпочить. Та, спочивавши, Додумать, як би то скувать Кайдани на римлян* (Т. Шевченко); — *А смак* [винограду] *треба додумати, ночей не спати, а додумувати* (М. Чабанівський); *Мушу уникати надмірної деталізації — чого я не сказала, читач додумає сам* (М. Руденко).

ДОДУ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОДУ́МАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Розмірковуючи, обдумуючи що-небудь, робити певні висновки. *З його бесіди додумувалась я, що він демократ* (О. Кобилянська); *Додумались вони, що із такого дива Не буде пива* (Л. Глібов); *Він прокинувся й розплющив очі. Довго думав і не міг додуматися, де це він* (С. Тельнюк).

2. Думаючи, міркуючи, придумувати, вигадувати що-небудь. — *Ет, дурниця, нічого цікавого. Повірте, мої діти, як були маленькими, додумувались до набагато вишуканіших і таємничіших забав* (О. Тесленко); *Коли з морської води хто-небудь би додумався варити юшку, солити тої юшки не треба* (Остап Вишня); *У приміщенні тюрми були камери для допитів з такими пристосуваннями, до яких не додумались би й інквізитори* (С. Скляренко).

3. *тільки недок.* Пас. до **доду́мувати.** *Вимогливо і запопадливо були продумані двадцятидвохлітнім* [двадцятидволітнім] *юнаком враження, спогади, переживання .. Дещо додумувалось, вигадувалось, а то й позичалось* (М. Бажан); *Уявний світ включає також деталі й оцінки, які додумуються інтерпретатором (з його неповторним життєвим досвідом)* (з наук. літ.).

ДОДУ́ТИ *див.* **додува́ти.**

ДО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **до́їти** 1. *Десь з-під фронту колгоспники .. женуть худобу в евакуацію, і корови тужно ревуть.., натираючи ногами давно не доєні, порозбухалі вим'я, гублячи молоко на каміння розбитого шосе* (О. Гончар).

ДОЖ, а, *ч.* Глава держави у Венеціанській (VII–XVIII ст.) і Генуезькій (XIV–XVIII ст.) республіках. *По двадцяти п'яти днях подорожі вони прибули до рідної Венеції, де гучно вітали їх на узбережжі весь уряд на чолі з дожем Партечіпаціо, всі патриції, всі громадяни* (Ю. Андрухович); [А н т о н і о:] *Не може й дож законів касувати І відбирати пільги в чужоземців, Якими користуються вони В Венеції* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

ДОЖА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дожа́рити.** *Дожарене м'ясо.*

ДОЖА́РИТИ *див.* **дожа́рювати.**

ДОЖА́РИТИСЯ *див.* **дожа́рюватися.**

ДОЖАРТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато жартуючи, зазнати чогось небажаного, неприємного. *От ви й дожартувалися з своєю унією* (Сл. Гр.); [Л і з х е н:] *От тобі й дожартувалась. На шию парубку чіплялась!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ДОЖА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дожа́рювати** і **дожа́рюватися.** *З фаршу сформувати котлети, обкачати в сухарях і обсмажити в олії. Потім на кілька хвилин поставити в духовку для дожарювання* (з газ.).

ДОЖА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОЖА́РИТИ,** рю, риш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати жарити; жарячи, доводити до готовності. *Не варто дожарювати баклажани до темнішого кольору, це погіршує їх смак* (з наук.-попул. літ.); *Дожарити рибу.*

ДОЖА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ДОЖА́РИТИСЯ,** риться, *док.* 1. Жарячись, ставати готовим. *Картопля дожарюється.*

2. *тільки недок.* Пас. до **дожа́рювати.**

ДОЖА́ТИ *див.* **дожина́ти.**

ДОЖА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дожа́ти.** — *Тепер жнива; пшеничка моя стоїть не дожата, а я удова, одним одна, і нема кому дожати, бо й найнять нема за віщо* (І. Нечуй-Левицький).

ДОЖЕ́ВРІТИ, іє, *док.* Закінчити жевріти (у 1, 2, 4 знач.). *Дожевріло й згасло рожеве сяйво* (Дніпрова Чайка); *Надія на порятунок уже дожевріла в його серці* (із журн.).

ДОЖЕ́РТИ *див.* **дожира́ти.**

ДОЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дожива́ти.** *За собою життя веселе, розкішне, без праці, без клопоту; перед собою — вбоге доживання віку, може, тяжка праця на старість* (Панас Мирний); [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Хто ти? Ніхто в своєму доживанні. Всі знають: Мікеланджело — "Мойсей". Хто знає, що на церкві Сан-Джованні твій Іоанн, Левіт і Фарисей?!* (Л. Костенко).

ДОЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док.* 1. *до чого.* Досягати певного віку. — *Як же не бентежитись? Живе собі чоловік, доживає до сорокалітнього віку, коли вже сиві волосинки забарвлюють чорну бороду... І ось заманулося одружитись* (І. Пільгук); — *Хочу стати донором. — Благородна справа, але тобі ще ранувато, доживи до вісімнадцяти* (Г. Усач); // Жити до якого-небудь строку. *Траплялося й таке, що дехто не доживав до ранку* (М. Руденко); *Дитина дожила тільки до вечора* (І. Нечуй-Левицький); // *до чого, рідко чого.* Дочікуватися чого-небудь, зазнавати в житті чогось. *І дав дожить Господь їй радості на світі* (Т. Шевченко); *Проте й вона дожила до свого щастя, діждалася своєї доби* (Панас Мирний); *Далеко ся весна ясна за мною, й чимало довелось дожить невдач* (Уляна Кравченко).

2. *що і без прям. дод.* Закінчувати своє життя. *І не знаю, Чи я живу, чи доживаю. Чи так по світу волочусь* (Т. Шевченко); — *Дядина цілком може дожити в молитві при монастирі. Або, якщо схоче, у тиші мого хутора* (Г. Колісник); * Образно. *За вікном доживає останні дні багата снігами зима* (В. Кучер).

◇ **(1) Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік)** — бути в похилому віці, закінчувати життя. *Минула половина її літ, а вже здавалось, що Нимидора доживає свій вік* (І. Нечуй-Левицький); — *Доживаєш* [Андрію] *віку? А де твої молоді літа, де твоя сила, покажи свою працю* (М. Коцюбинський); *Вона глуха, столітня й тихо доживає вік* (М. Хвильовий); — *Смола кипить .. Старі корабельні майстри, що вже доживають свого віку, могли іноді побачити майбутнє корабля в тих смоляних бульках і хвилях* (Ю. Яновський); *Степан матрац розпотрошив і грубку в старій хатині, де теща віку доживала, по цеглині розібрав* (В. Дрозд); *Минув рік. Просить Тимоша стара мати: — Сину мій, сину! Одружись, мій голубе! .. Втіш мене, старую, нехай я свого віку доживу в радості* (Марко Вовчок); — *До живого обшмульгали шию всякі хомути, — він вдарив себе по шиї! — На волі хочу вік дожити!* (О. Гончар).

ДОЖИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док.* Живучи, зазнати чого-небудь, дійти до якого-небудь стану, становища. *Люди псувалися, псувалися без краю. Доживалися до того, що губили вигляд людський* (Б. Грінченко); *Були собі дід та баба та дожились уже до того, що й хліба нема* (з казки); *Вже до того дожилася, що не було чим і в печі розпалити* (С. Чорнобривець); — *Ось бач, до чого ми дожилися: у Києві козацька пісня — вже щось чуже, химерне й непристойне!* (Василь Шевчук).

ДОЖИДА́ЛЬНЯ, і, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **чека́льня.** *В дожидальні запанувала тиша* (О. Гуреїв).

ДОЖИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дожида́ти** і **дожида́тися.** *І ось обоє в дитячім урочистім дожиданні сіли на скелі над виром* (І. Франко); *П'ять днів минуло в моторошно важкому дожиданні* (В. Бабляк); *Пережив* [Панас] *Мирний разом з мільйонами кріпаків надії й розчарування, дожидання волі* (С. Єфремов).

ДОЖИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДІЖДА́ТИ,** дiжду́, ді́ждеш, *док.* 1. *кого.* Перебувати десь, щоб побачити кого-небудь, зустрітися з кимсь; ждати, чекати. — *Я сів і почав дожидати хазяїна* (Леся Українка); *Діждали ми батька з дороги* (Марко Вовчок); // *кого, чого, із спол.* щ о, щ о б. Розраховувати на чиєсь повернення, на прихід, появу когось, на настання або здійснення чого-небудь. *Лежить моя хустиночка, Що я вишивала, Як я свого чумаченька з Криму дожидала* (Я. Щоголів); *Лежить* [Лев], *одкинув хвіст і смерті дожидає* (Л. Глібов); *Вже знала я, яка дівчина від якого хлопця листа дожидає* (О. Іваненко); — *Ні вже: не швидко ти діждеш, щоб я пішов на поле!* (Панас Мирний); — *Чого сидиш? Одвик хазяйнувати. Мені б оце невістку молоду. А то все мати, мати, мати, мати! Чи я коли хоч помочі діжду?* (Л. Костенко).

2. *тільки недок., чого, із спол.* щ о, щ о б. Надіятися на що-небудь, припускати щось; сподіватися чогось. *Дожидай долі, не матимеш і льолі* (прислів'я); *Чи я ж гадала, чи я дожидала, щоб моя рідна дитина так моє серце вразила?!* (Панас Мирний); *Молода дружина Максимова все ж дожидала, що чоловік оговтається* (І. Волошин).

3. *кого.* Бути призначеним, приготовленим для кого-небудь. — *Цілісінький день у роботі; одно ще не скінчу, вже друге мене дожидає* (Марко Вовчок); *Він, Зінько, серед їх* [них], *невинний, а ніхто йому навіть і віри не йме, що він не винен .. І його дожидає така ж кара, як і їх...* (Б. Грінченко).

4. Витримувати певний час, зволікати з чим-небудь. — *Мене готували до інституту, а брата до корпусу, та тільки дожидали, поки братові вийде десять літ, щоб разом віддати* (Панас Мирний).

ДОЖИДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДІЖДА́ТИСЯ,** діжду́ся, ді́ждешся, *док.* Те саме, що **дожида́ти** 1. *Еней стояв і дожидався, Щоб вийшов з хати хто-небудь* (І. Котляревський); *Від коханої дівчини дожидаюся листа* (М. Упеник); — *Коли б Марка діждатися... Так щось тяжко стало!..* (Т. Шевченко); *Ні, я повинен вижити, дождатися свого часу* (І. Росоховатський); * У порівн. *Чогось вона непевна була, чогось полохалася, наче чого дожидалася* (Панас Мирний).

Чека́ти не дочека́тися <*рідше* **Жда́ти не дiжда́тися**> *див.* **жда́ти.**

ДОЖИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дожина́ти.** *Першим серед обрядів при дожинанні лану було так зване завивання "бороди"* (із журн.).

ДОЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЖА́ТИ,** жну́, жне́ш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати жати (*див.* **жа́ти**[1]); жати все, до кінця; жати до певної межі. *Переказує піп через людей до Івана, щоби йшов дожинати* (Л. Мартович); *Захапались* [женці] — *кожен своє дожинати. Бо завтра вже, може, й ніколи буде* (А. Головко); *На Йвася глянула, взяла Його тихенько сповила Та, щоб дожать до ланового, Ще копу дожинать пішла* (Т. Шевченко); — *Ось ми й жито наше дожали! І снопи пов'язали! І в копи склали!* (У. Самчук).

ДОЖИ́НКИ, ів, *мн.* Те саме, що **обжи́нки.** *На нашій ниві справили дожинки, Щоб не лишилось нам ні колоска* (Ю. Клен); *Одержані з минулих зажинків та дожинків* [вінки з колосся] *ще й зараз зберігаються в Чередниченковім кабінеті на чільному місці* (О. Гончар).

ДОЖИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЖЕ́РТИ,** ру́, ре́ш, *док., кого, що.* Закінчувати жерти; жерти до кінця. *Дві вовчиці .. спливали кров'ю і відповзали в замети, .. а решта вовків гарчали та огризалися, дожираючи мертвого коня, і роздирали ще живу кобилу* (З. Тулуб); *Спідсподу вихопились яскраві язики, дожираючи рештки паперу* (І. Білик); * Образно. *Позаяк струбили жертву, Саме час наспів Одне одного дожерти Під застольний спів* (Б. Олійник).

ДОЖИ́ТИ *див.* **дожива́ти.**

ДОЖИ́ТИСЯ *див.* **дожива́тися.**

ДОЖИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **дожи́ти.** *У більшості країн світу першість за обсягами страхових премій посідає особисте страхування (на дожиття, пенсій, ренти тощо)* (з навч. літ.).

ДО́ЖІВ, жева, жеве. Прикм. до **дож.** [Р і ч а р д:] *А що найгірше — пуританська шия не вміла гнутися по-католицьки, переступати ноги не хотіли через високі дожеві пороги* (Леся Українка).

ДОЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дожува́ти.** *Вона витирала серветкою його рот, струшувала з пальта крихти і не дожовані рештки ковбаси і овочів* (Г. Тарасюк).

ДОЖОВТНЕ́ВИЙ, а, е. Стос. до часу перед Жовтневою революцією в Росії 1917 р. *Біля двадцяти опублікованих .. перекладів і переспівів "Слова"* [о полку Ігоревім] *налічується в українській літературі. Серед них — із дожовтневих — годиться згадати роботи Шашкевича, Максимовича, Руданського, Федьковича, Панаса Мирного* (М. Рильський); *Розквіт його* [О. Олеся] *творчості припадає на дожовтневий період* (В. Русанівський).

ДОЖО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЖУВА́ТИ,** ую́, ує́ш, *док., що.* Закінчувати жувати; жуючи, доїдати. *Він щось до-*

жовував і крізь жування проказав: — Ідіть до хати чай пити (Олесь Досвітній); Старий незворушно посміхнувся, дожовуючи вареник (І. Білик); — Підкріпивсь? — звернувся він до Духновича, коли той дожував свій розкислий хліб (О. Гончар); * Образно. Завгосп ще дожовував останні слова, як знову почувся високий, співучий голос Галини Кучеренко (С. Журахович).

ДОЖУВА́ТИ *див.* **дожо́вувати.**

ДО́ЗА, и, *ж.* Певна кількість ліків, признач. для одноразового або добового введення в організм. *Доктор Драгомирецький вирішив прийняти подвійну дозу вероналу, щоб таки переспати часинку* (Ю. Смолич); *Лікар Павек був змушений реагувати на цей новий вияв лояльності пацієнта збільшеною дозою брому* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Певна кількість якоїсь речовини, енергії і т. ін., що діє на кого-, що-небудь протягом певного часу. *Чорнобиль також димів, з гелікоптерів у реактор тупо сипали пісок, червону глину і свинець, а сотні пожежників отримували свої смертельні дози* (Ю. Андрухович); *Відомо, що на півдні дами в'януть досить рано — через велику дозу сонячного проміння* (з газ.); // *перен.* Взагалі певна кількість чого-небудь. *В цих оповіданнях, крім цікавості їх, була певна доза хвальби* (В. Підмогильний); *Чи то мені здавалося, чи вона справді цілий вечір була трішечки задумливою? Ну ще би, таку дозу інформації переварювати!* (Любко Дереш).

◇ (1) **Коня́ча до́за,** *жарт.* — велика порція чого-небудь (перев. ліків). *Коняча доза спиртного вибила з голови настанову нашого психоаналітика* (В. Шкляр); — *Ми ж їздили на обстеження, ніби все з нею в порядку, лише виявили снодійне, Ксені ж його конячими дозами згодовували...* (А. Кокотюха).

ДОЗАВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дозаванта́жити.** *Дозавантаження балкера планують здійснити на зовнішньому рейді порту* (з газ.); *Ємність бункера становить 3000 л, що забезпечує тривалу сівбу без дозавантаження насіння* (з наук.-техн. літ.).

ДОЗАВАНТА́ЖИТИ *див.* **дозаванта́жувати.**

ДОЗАВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЗАВАНТА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що.* 1. Закінчувати завантажувати що-небудь; завантажувати до кінця. *Аби не відмовляти великогабаритним клієнтам, портовики взялися дозавантажувати судна на зовнішньому рейді, так би мовити, за порогом порту* (з газ.); *Водій автомобіля здійснив демонтаж пломбувальних петель, що дозволило дозавантажити напівпричіп без пошкодження пломб* (з газ.).

2. Додатково завантажувати. *У процесі роботи піч можна періодично дозавантажувати* (з наук.-техн. літ.); *Пральні машини з вертикальним типом завантаження дають змогу дозавантажувати або виймати білизну під час прання* (з мови реклами).

ДОЗАПРА́ВИТИ *див.* **дозаправля́ти.**

ДОЗАПРА́ВИТИСЯ *див.* **дозаправля́тися.**

ДОЗАПРА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дозапра́вити.** *Літак може бути дозаправлений кілька разів протягом одного польоту* (із журн.).

ДОЗАПРА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дозапра́вити** і **дозапра́витися.** *За необхідності проводять дозаправлення вимикача елегазом до номінального тиску* (з наук.-техн. літ.); *На базу періодично заходили на відпочинок і дозаправлення кораблі, підводні човни* (із журн.).

ДОЗАПРАВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ДОЗАПРА́ВИТИ,** влю, виш, *док., що.* Додатково заправляти (*див.* **заправля́ти**[1] 2, 3); заправляючи, додавати (у 1 знач.) що-небудь. *Літак дозаправляли з пасажирами на борту, що, здається, суперечить елементарним правилам безпеки* (М. Олійник); — *Негайно, дорогі гості, сідайте в авто .. А "Полтаву" вашу оглянуть, дозаправлять, перевірять кожен гвинтик* (С. Плачинда).

ДОЗАПРАВЛЯ́ТИСЯ, яюся, яєшся, *недок.*, **ДОЗАПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся, *док.* Додатково заправлятися. — *Дозаправитися пальним та боєприпасами і нікому не відлучатися з підрозділів!* (Є. Доломан); *Під вечір у них уже закінчувалося пальне .. Довелося повертатися на аеродром, щоб дозаправитися* (В. Шкляр).

ДОЗА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для автоматичного відмірювання сипких, рідких та газоподібних речовин. *Процес відмірювання матеріалів дозаторами повинен бути точним, швидким і максимально автоматизованим, тому що тільки так можна одержати якісну суміш* (з наук.-техн. літ.); *Вагові дозатори точно за заданою програмою зважують потрібні порції піску, щебеню й цементу для приготування бетону* (з газ.).

ДОЗБИРА́ТИ *див.* **дозби́рувати.**

ДОЗБИРА́ТИСЯ *див.* **дозби́руватися.**

ДОЗБИ́РУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дозби́рувати.** *Жнива майже завершилися. Триває дозбирування гречки* (з газ.).

ДОЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЗБИРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що і без прям. дод.* Закінчувати збирати; збирати до кінця. *Він .. рішуче дописав з нового абзаца: "Тут я припиняю розповідь про забуті й загублені події давнини, даючи змогу всім бажаючим слідом за мною дозбирувати й дописувати решту"* (П. Загребельний); *Качки, глухо бухкаючи дзьобаками в дно, дозбирували із тазика зелень* (Є. Пашковський); *Котрогось дня приятель запросив його до своєї хатини у передгір'ї дозбирати напрочуд рясні тогорічні яблука* (Ю. Андрухович).

ДОЗБИ́РУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОЗБИРА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Закінчувати збиратися (у 1, 7 знач.). *Ми прийшли додому, дозбиралися швиденько й подалися в аеропорт* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дозби́рувати.** *На окремих площах іще дозбирується зернова кукурудза* (з газ.).

ДОЗВА́ТИСЯ, зву́ся *і* зову́ся, зве́шся *і* зове́шся, *док., рідко.* Те саме, що **докли́катися.** *Щось мала надія На такого батька: Не дозвешся з шинку, Тільки б грошенятка* (П. Грабовський); *Завжди першим одчиняв* [Арсен] *церкву, а покидав останнім. — Останнім, — залилася слізьми господиня. — Додому, бувало, не докличешся, не дозовешся* (М. Сиротюк).

ДО́ЗВІЛ, волу, *ч.* Згода, що дає право на здійснення чого-небудь. *Він дуже ввічливо подякував і попрохав дозволу сісти* (М. Коцюбинський); *Юрко попросив у Франки дозволу провести її* (С. Чорнобривець); — *Я також думала, що нам не бути разом. Проте мій брат дав дозвіл на наш шлюб* (О. Авраменко); // Документ, який посвідчує таке право. [С т р и ж е н ь:] *На берег дозвольте зійти тільки тим, у кого буде дозвіл комітету* (О. Корнійчук); *Лідія Тарасівна якимось чином уже довела їм, що дозволи на відпуск саджанців зручніше буде оформляти не в конторі, а безпосередньо на острові, в саду* (О. Гончар).

(1) **З ва́шого до́зволу** — ввічлива форма прохання згоди співрозмовника на що-небудь. — *Вже й я закурю з вашого*

дозволу! — простягнув руку Сопкін (С. Васильченко); *— Сюди, сюди, ваша світлосте, — широко розчинив він двері до їдальні. — Зараз ми, з вашого дозволу, щось перекусимо з дороги* (Валерій Шевчук).

○ **Да́ти до́звіл** *див.* **дава́ти.**

◇ **З до́зволу сказа́ти** *див.* **сказа́ти.**

ДОЗВІ́ЛЛЯ, я, *с.* 1. Вільний від праці час; час відпочинку. *З однією з петербурзьких кузин — він жив у родичів — вони вираховували, скільки лишається місяців, днів, годин і навіть хвилин і секунд до жаданих днів дозвілля* (О. Іваненко); *Я міг собі дозволити дозвілля, себе ще не призводячи до скрут, півроку роздивлятися сузір'я, два роки заморожувати ртуть* (Л. Костенко); *Вона .. не бувала на розвагах, гулянках, зібраннях, не мала друзів, не знала й дозвілля, відпочинку* (Валерій Шевчук).

2. Широке, просторе місце; вільний простір; привілля. *Вона щороку в степовім дозвіллі вся прибиралась у весняний цвіт* (М. Терещенко); *Їх, мов на зло, Пошукати дозвілля До цих місць потягло* (В. Бичко); *Люблю дозвілля степове безкрає, могутні м'язи рідної землі, і запах чебрецю, і жайворонів крик, і ластівок тривогу* (В. Стус).

○ **(1) На дозві́ллі,** *у знач. присл.* — відпочиваючи, у вільний час. *Заспокоївшись, що ніхто йому не перешкодить, князь сів, щоб на дозвіллі розібрати численні рахунки своїх кредиторів* (Леся Українка); *Отак собі у старовиннім стилі Пишу я, брате, вірші на дозвіллі* (М. Рильський); *Никодан дістав з портфеля коричневу папку, простягнув її хлопцеві. — Ось, почитаєш на дозвіллі...* (О. Тесленко).

ДОЗВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *розм.* Вільний, не зайнятий якою-небудь працею. [К р і с т а б е л ь:] *Ти так давно не згадував про нього...* [Р і ч а р д:] *Бо не було дозвільної хвилини* (Леся Українка).

2. Стос. до дозвілля (у 1 знач.), характерний для нього. *Психіатрія менш за все підходила для дозвільних розваг* (І. Волошин); *Інтимність, насиченість дозвільної балачки урвалася, ніби став поруч свідок одвертої близькості цих людей...* (О. Копиленко); *У залі відверто нудьгували. Або розважалися — хто читанням періодики, хто дозвільними балачками* (з газ.).

ДОЗВІЛЬНИ́Й, а́, е́. Який містить дозвіл на здійснення чого-небудь. *Купецтво повільно звільнялося від різних станових обмежень. Тяжким для нього був дозвільний порядок зміни місця проживання* (з навч. літ.); *Компанія-забудовник уже має всі дозвільні документи на спорудження готельного комплексу* (з газ.).

ДОЗВІ́ЛЬНО, *присл., розм.* Вільно, без будь-яких обмежень; привільно. *Людському роду і дикому звірю* [звіру] *дає* [земля] *існування, Пашу тварині усій постачає, щоб сита і буйна В світі дозвільно жила* (М. Зеров); // *у знач. пред. Як дозвільно було йому і всім у цьому полі!* (С. Скляренко).

ДОЗВО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дозво́лити** 1. *— Хто тут співає? одчиняй! Тут не дозволені концерти!..* (В. Самійленко); *Вода на броді стояла вище за норму, дозволену для переходу танків по дну ріки* (М. Бажан); // **дозво́лено,** *безос. пред. Мав Цимбал свої слабості, над якими в Криничках кожному дозволено було потішатись* (О. Гончар); *Тільки у третьому класі йому дозволено було самому ходити до школи і виходити у двір гуляти* (В. Нестайко); *— Ні, те, про що ви кажете, дозволено й треба робити, — всміхнувся Гамалій* (В. Шкляр).

2. *у знач. прикм.* Який можна дозволити, допустити; допустимий. *— Та ще немалая скорбота: У наших .. книгарнях Книжок дозволених — пустота, А їх немало треба б мать* (Панас Мирний); *Збіг його річниці народження з днем дозволених обманів значно поширював ґрунт для жартів і сміху* (І. Волошин); // *у знач. ім.* **дозво́лене,** ного, *с.* Те, що дозволяється, допускається. *Стрілка, яка показувала тиснення, стрибнула за червону риску дозволеного* (Н. Рибак); *Чоловікові доводиться самому визначати як саму суть дозволеного, так і його міру* (П. Загребельний).

ДОЗВО́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дозво́лений** 2. *Щоб забезпечити майбутнє життя, молоді люди дуже часто переступають межу дозволеності та входять у кримінальний світ* (із журн.).

ДОЗВОЛЕ́ННИЙ, а, е. Який можна дозволити, допустити; допустимий. *Дозволенна річ.*

ДОЗВО́ЛИТИ *див.* **дозволя́ти.**

ДОЗВОЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дозволя́ти** 1 і **дозволя́тися** 1. *Засобами правового регулювання визнаються також позитивні зобов'язання, заборони, дозволяння* (з наук. літ.).

ДОЗВОЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок.*, **ДОЗВО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *що, з інфін.* Давати згоду, дозвіл, право на здійснення чого-небудь. *Він дозволяв ворожкам робити з жінкою, що їм забагнеться, аби звести її на ноги* (М. Коцюбинський); *Префект дозволяв, себто наказував, утворити почесний караул* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Артем своїй Любі такого поводження не міг би дозволити* (В. Кучер); *Третина екіпажу, як і передбачалося, лишилась на кораблі, проте вже наступного дня Феррос Вейн дозволив вийти всім* (О. Тесленко).

2. *тільки 3 ос., перев. з інфін.* Давати можливість що-небудь робити (про стан, умови, обставини і т. ін.). *Потім він доносив князеві, що полишає службу через те, що літа й здоров'я не дозволяють йому клопотатись такими трудними справами* (Леся Українка); *Справді, вдалині, як тільки дозволяло бачити бліде місячне сяйво, наближався хтось верхи* (Л. Смілянський); *Піп ґречно, наскільки дозволила його повнота, вклонився Вараві* (М. Стельмах).

3. *наказ. сп.* дозво́ль (дозво́льте). Увічлива форма звертання з проханням про що-небудь. *— Дозвольте і мені, панове, річ держать! — Тут обізвалася Лисиця* (Л. Глібов); *— Дозволь мені, мати, Дівчину узяти, Що у неї русі коси Аж по самі п'яти* (Л. Дмитерко); *Я не знаю, що робити з оцим листом. Ти дозволь мені, рідний, відіслати його* (В. Стус).

◇ **(1) Дозволя́ти / дозво́лити собі:** а) *(перев. зі сл.* з а б а г а т о, з а н а д т о *і т. ін.)* уможливлювати, допускати не зовсім пристойну, не відповідну для свого становища поведінку або дії (перев. як докір кому-небудь). [А н н а:] *Чи не забагато ви дозволяєте собі, сеньйоре?* (Леся Українка); *— Мені здається, що ви собі вже занадто дозволяєте* (Ірина Вільде); *Два інженери дозволили собі так непоштиво висловлюватися про свого безпосереднього начальника* (Ю. Шовкопляс); б) *(з інфін.)* ввічлива форма вираження якого-небудь прохання або повідомлення про щось. *Дозволяю собі піднести Вам на спомин частину своїх творів* (Панас Мирний); *Я тільки дозволила собі викреслити олівцем одну фразу* (Леся Українка); **Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ)** *див.* **дава́ти.**

ДОЗВОЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* 1. *безос.* Бути дозволеним, допустимим. *Запорожцям дозволялося вільно плавати по рибу й сіль до самого лиману* (А. Кащенко); *Розмовляти підсудним між собою не дозволялося* (Б. Антоненко-Давидович); *При бабуні та при матері їм не дозволялось сходитись лобами* (О. Гончар).

2. Пас. до **дозволя́ти** 1. *Я знайшов і сю книжку і, розгорнувши якраз на тім місці, де було надруковано, що дозволяється цензурою, — подав становому* (Панас Мирний).

ДОЗВУКОВИ́Й, а́, е́. 1. Який не перевищує швидкості поширення звуку. *Під час розбігу дозвукового літака льотчик може покладатися на показання найпростіших приладів і візуальний контроль зовнішніх орієнтирів* (з наук.-попул. літ.); *Дирижаблі поєднують маневреність вертольота, дозвукову швидкість літака, вантажопідйомність і комфорт морського лайнера* (з наук.-попул. літ.).

2. Який існував до появи звукового кіно. *Л. М. Толстой називав сучасний йому дозвуковий кінематограф "великим німим"* (з наук. літ.); *"Метрополіс" є найдорожчим фантастичним фільмом дозвукового кінематографа* (з Інтернету).

ДОЗЕ́МНИЙ, а, е. Завдовжки до самої землі; дуже довгий. *Борода, коси та доземна одежина вже свідчили, що не проста людина йде, а батюшка* (А. Свидницький); *Ченці на ноги наступали і дзвоником будили нічліжан. Оце один виходить з-за собору, доземну рясу тягне за собою* (Л. Костенко); // Дуже низький (про схиляння). — *Великий боже, громовержцю Перуне! Прийми дари наші, а з ними й доземне схиляння перед ликом і іменем твоїм за даровану звитягу над супостатом, за силу, що послав нам до рук* (Д. Міщенко).

Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* **уклі́н (поклі́н)** *див.* **уклі́н.**

◇ **Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому** *і т. ін.)* **укло́ні** *див.* **схиля́ти.**

ДОЗЕ́МНО. Присл. до **дозе́мний.** *Ми чоло доземно схилимо Перед рицарем-бійцем* (М. Рильський); — *Попросимо до гурту й маму, — і Козак підійшов до Явдохи й доземно вклонився їй, б'ючи чолом* (О. Ільченко); *Дякував піддячий Савичу щиро, кланявся доземно, клявся в дружбі довічній* (Ю. Мушкетик).

ДОЗЕ́МСЬКИЙ, а, е, *іст.* Який був, існував до утворення земств у Російській імперії. *На середину XIX ст. у Російській імперії розпочалося формування мережі початкових шкіл для нижчих верств населення. Уже в доземський період були визначені організаційні основи їх існування та проведений чіткий облік кількості шкіл* (з наук. літ.).

ДОЗИ́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання дози радіації, яку одержує людина, перебуваючи в зараженій місцевості або працюючи з радіоактивними речовинами. *Конструктор розробив кришталевий дозиметр радіоактивних випромінювань, який дає змогу безперервно контролювати дозування опромінення тих людей, що працюють з радіоактивними речовинами* (з наук.-попул. літ.); *Навіть оцей, із заниженими показниками, старий дозиметр, який давно треба було списати, волає: треба негайно починати евакуацію!* (В. Яворівський).

ДОЗИМЕТРИ́СТ, а, *ч.* Фахівець із дозиметрії. *Курсанти отримують фах хіміка-дозиметриста* (із журн.); // Той, хто займається вимірюванням дози іонізувального випромінювання, рівня радіоактивного забруднення. *Дозиметристи міряють радіацію, беруть проби з бомбових вирв* (Л. Костенко); — *Дайте дозиметриста! Там же сотні рентгенів б'ють напряму, Василю Петровичу!* (В. Яворівський).

ДОЗИМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до дозиметрії. *З машинного залу ми, як і належить, поверталися через спеціальні ворота з дозиметричним контролем* (А. Михайленко); *Дозиметричне вимірювання;* // Признач. для вимірювання радіації. *У деяких співробітників виявлялося радіоактивне забруднення, що реєстрували дозиметричні лічильники* (з наук. літ.); *Характер міграції радіонуклідів у біоту і, відповідно, оцінка віддалених екологічних наслідків вимагали від науковців розроблення нової дозиметричної апаратури й удосконалення наявної* (із журн.).

ДОЗИМЕ́ТРІ́Я, ї, *ж.* Сукупність методів вимірювання доз радіоактивного випромінювання, активності його джерел, радіоактивних забруднень. *Найважливіше завдання дозиметрії — визначення дози випромінювання в різних середовищах і особливо в тканинах живого організму* (з навч. літ.).

ДОЗИМО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЗИМУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Проживати, перебувати зиму. *Він злий на всіх: на себе, що необачно відстав від Кончака і залишився дозимовувати на уруському пограниччі, .. на погоду та на болячки* (В. Малик); *Перебира* [робітниця] *в думках, чого б до хати потрібно зараз, щоб дозимувати* (Уляна Кравченко); *Краще дозимую на сухарях, а там, у місті, насушу нових, свіжіших* (Є. Пашковський); // *тільки док., кого.* Догодувати до кінця зими (про худобу). *Поле вже навчились доглядати, а за сінокіс забуваємо. Одні клапті сіна перепало на трудодні. Мусив у тестя позичати, щоб дозимувати корову* (М. Стельмах).

ДОЗИМУВА́ТИ *див.* **дозимо́вувати.**

ДОЗИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЗРІ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.*, *діал.* 1. *кого, що.* Доглядати. *Дід ріс із вдоволення, що невістка його так щиро дозирає* (Марко Черемшина); — *Ні, так бити не можна! Хто каліку буде дозирати? — озвалася з запічка стара* (І. Чендей); — *Я сам мушу всього дозріти, всього допильнувати* (Л. Мартович).

2. Наглядати. — *У старої тітки Оксани украв* [Хапко] *чобіт та закинув у ставок — нехай стара сидить у неділю дома та не шкандибає дозирать, де я Мотрю перестріну...* (Марко Вовчок); — *А ти, Савчихо, доглядай дітей і худоби, вари, печи, пери, .. всюди сама ходи та дозирай, бо Савка — пан, йому не хочеться* (О. Маковей).

ДОЗИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., діал.* Приглядатися. *Від рання до вечора копирсається* [мати] *в землі. Руки пориваються до роботи, очі дозираються до рядків .. Вони шукають радості, щоб передати її людям* (Ю. Мушкетик).

ДОЗІ́Р *див.* **дозо́р.**

ДОЗІ́РЕЦЬ *див.* **дозо́рець.**

ДОЗНАВА́ТИ *див.* **дізнава́ти.**

ДОЗНАВА́ТИСЯ *див.* **дізнава́тися.**

ДОЗНА́ТИ *див.* **дізнава́ти.**

ДОЗНА́ТИСЯ *див.* **дізнава́тися.**

ДОЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дозува́ти.** *Він говорив мало, і більшість того, що він говорив, була або жартами і каламбурами, або страшенно дозованими фрагментами власного досвіду* (Т. Прохасько); *Правильно дозований біг і спортивна ходьба сприяють оновленню капілярів* (з наук.-попул. літ.).

ДОЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дозо́ваний.** *Якщо немає можливості регулярно відвідувати пляж, використайте надувний басейн. Поступовість, регулярність,*

дозованість купань забезпечать максимальний оздоровчий ефект (з газ.).

ДОЗО́ВАНО. Присл. до **дозо́ваний.** *Інгаляцію проводять дозовано, повільно збільшуючи її інтенсивність* (з навч. літ.); *Група, що отримувала сонячні ванни дозовано, зміцнила свій імунітет і здоров'я* (із журн.).

ДОЗОЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е, *спец.* Який залежить від дози чого-небудь. *В опромінених лімфовузлах виникають закономірні структурні зміни, які мають дозозалежний характер* (з наук. літ.); *Вазопресин виявляє дозозалежний стимулювальний вплив на об'ємну швидкість жовчоутворення* (з наук. літ.).

ДОЗОЗАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **дозозале́жний.** *Вплив іонізувального опромінення на процеси старіння підтверджують сучасні дослідження, які також вказують на наявність дозозалежності* (з наук. літ.).

ДОЗОЗАЛЕ́ЖНО, *спец.* Присл. до **дозозале́жний.** *Вживання 300 мл та більше алкоголю дозозалежно підвищує ризик розвитку остеопоротичних переломів* (з навч. літ.).

ДОЗОЛИ́ТИ *див.* **дозоля́ти.**

ДОЗОЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОЗОЛИ́ТИ,** золю́, зо́лиш, *док.* 1. *що.* Закінчувати золити (у 1 знач.). *Дозоляти білизну.*

2. *кому, перен., розм.* Те саме, що **дошкуля́ти** 1. — *Параско! ще ти мало мене мучила? мені дозоляла?!* — *скрикнув він і заскреготав зубами* (Панас Мирний); *Вони* [діти] *знали, що те наморщене лице, ці трохи не спінені уста мали свою глибшу причину. Вже то хтось добре дозолив батькові* (А. Крушельницький); *Від думки, що хоч трохи дозолила цьому самовпевненому катюзі, легшає на душі* (Г. Тарасюк).

ДОЗО́Р, ДОЗІ́Р, зо́ру, *ч.* 1. *діал.* Дія за знач. **дозира́ти** 2. *Не маючи з чого удержатись у Львові, я .. вернув на село до Нагуєвич* [Нагуєвичів], *де зразу жив під дозором жандармським* (І. Франко); — *Самі ви не можете їхати; коні молоді й бистрі, поручені мені під особливий дозір* (О. Кобилянська); *Кого не вимучать погрози.., Дозор тіток і матерів!* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // Погляд. *Андрієві почало ставати якось моторошно під дозором тих очей без людського виразу, що блищали тільки блиском гнилого порохна* (І. Франко).

2. Команда з кількох осіб або група кораблів, літаків і т. ін., що виставляється для перевірки, охорони чого-небудь або спостереження, розвідки; патруль. *Опівдні розвідка загону зустрілася з головними дозорами нашої військової частини* (М. Стельмах); *Далеко вперед на шлях виїхав кінний дозір* (В. Петльований).

(1) У дозо́рі, *зі сл.* б у т и, с т о я т и *і т. ін.* — на службі, в охороні або в розвідці. *Там на шпилі ізвечора в дозорі, На синім, зорянім просторі, Завмер моряк, вдивляючись в туман* (М. Нагнибіда); *Незважаючи на пізній час, Данько знав: тисячі людей зараз тут не сплять, чатують біля кулеметів, лежать у дозорах* (О. Гончар); *Сиділи довго і вже почали побоюватись, що Бурлака пішов іншою вулицею, як Ванько, що стояв у дозорі, махнув кашкетом і побіг у наш бік, згинаючись:* — *Іде!* (А. Дімаров).

ДОЗО́РЕЦЬ, *рідко* **ДОЗІ́РЕЦЬ,** рця, *ч.* 1. Той, хто перебуває в дозорі. *Дозорець подерся на самий верх вітряка, що служив спостережним пунктом для різних ворогуючих між собою армій* (О. Гончар); — *Пани! Пани!* — *заволав дозорець, видираючись з яру* (Василь Шевчук); *Яма партизанських дозірців була над самісіньким струмком* (із журн.); * У порівн. *Височіли вони* [сосни] *над лісом, ніби дозорці, що, .. приклавши руки до чіл, пильнують, дивляться у вічність* (С. Скляренко).

2. *заст.* Наглядач. *Перебуваючи довгий час в Бахмутській тюрмі в досить тяжкому стані, я писав там поезії в прозі, які зразу ж і рвав, щоб не попались в руки тюремних дозорців* (С. Васильченко); *Дозорці наглядали за панськими нивами, що пересихали, перестоювалися* (К. Гордієнко); * У порівн. *Невеличкі людські оселі порозкидалися то сям, то там, мов ховалися одна від одної, як від лихого дозірця...* (Панас Мирний).

ДОЗО́РНИЙ, а, е. Прикм. до **дозо́р** 2. *З темряви наблизився дозорний загін кінноти* (Іван Ле); // Признач. для дозору; сторожовий. *Геращенко піднявся на дозорну вишку, споруджену на верхівці сосни* (Я. Гримайло); *Довкола Інгсвари було виставлено цілодобові дозорні пости* (О. Авраменко); // *у знач. ім.* **дозо́рний,** ного, *ч.* Те саме, що **дозо́рець** 1. — *Ну, так де ти, стара, сховала мого брата Андрія?* — *грізним голосом спитав він.* — *Чи не думаєш ти, що мої дозорні прозівали його?!* (М. Хвильовий); *Командир катера був у себе на містку, коли дозорний гукнув:* — *Товаришу командир, човен справа..!* (О. Донченко); * У порівн. *Терень закрив свій буквар, поклав його до скриньки і став на своє постійне місце біля вікна, як дозорний* (А. Шиян).

ДОЗО́РЧИЙ, а, е. 1. Те саме, що **дозо́рний.** *Двоє дозорчих партизанів, хвилюючись, стежили, як просувалася танкова колона повз них* (Іван Ле); *Під тим лісом мався бути дозорчий курінь осаула* (Іван Ле); *Раптом у далечіні блиснув блакитний промінь прожектора: дозорчий пост берегової охорони* (Д. Бузько).

2. *у знач. ім.* **дозо́рчий,** чого, *ч., рідко.* Те саме, що **нагляда́ч.** *Розвидняється. Через деякий час гримить засув, одчиняються двері і з'являється старший над вартою з тюремними дозорчими* (Я. Мамонтов).

ДОЗОРЧИ́НЯ, і, *ж., заст., рідко.* Жін. до **дозо́рець** 2. [С л у ж е б к а:] *Тепер я .. дозорчиня над всіма хлівами, а трохи згодом ключницею буду* (Леся Українка).

ДОЗРІВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **дозріва́ти**[1]. *Гарячі літні дні перед новим урожаєм .. сприяли швидкому дозріванню південних фруктів* (Л. Дмитерко); *Організм Ями незрівнянно швидше відбув усі процеси формації та дозрівання, і він став незрівняно кремезнішим* (Ю. Смолич); *Слаба белетристика — се ще не вина редакції, а знак застою в літературній творчості, яка мусить мати свій час розцвіту і дозрівання* (І. Франко).

ДОЗРІВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЗРІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Ставати стиглим, спілим. *Дозрівають соняшники, наливаються сонцем яблука* (О. Бердник); *Кизил першим з усіх дерев зацвів, значить, і дозріє раніш од усіх* (Остап Вишня); — *Люди, хліб дозрів! Жнива починаємо!* (О. Гончар).

2. Ставати фізично й духовно зрілим (про людину). *Сивоок зовсім не уявляв, у який час він живе. А то були дивні, каламутні часи. Часи, коли люди дозрівали швидко, старіли рано* (П. Загребельний); *Ніна розцвіла, як рожа, дозріла зовсім і чула себе безмірно щасливою* (І. Франко); *Коли Катерина дозріла, ставлення до неї змінилося* (Ірина Вільде); // *для чого, рідше до чого, перен.* Ставати готовим, підготовленим до чого-небудь. *І думати ми повинні, чи воскреснуть вони на третій день. Закінчилисьмо* [закінчили ми] *свій хресний хід і тепер у покуті й самовідреченні дозрівати му-

симо до воскресіння (Р. Іваничук); — *Я думаю, що ми ще не дозріли до конституції* (І. Франко).

3. *перен.* Розвиваючись, досягати викінченої форми; визрівати. *Він не знає, що в моїм серці діється і що в нім не так супокійне, як я виглядаю, що в нім дозріває думка розірвати ненависні зв'язі* (О. Кобилянська); *Якщо слід їй бути, пісня буде, Лиш дозріє в серці — й забринить* (Л. Первомайський); *Ще перебудьмо роки щастя, ще почекаймо: буде внук, котрому вимовити вдасться те, що дозріло з наших мук* (В. Стус).

ДОЗРІВА́ТИ², áю, áєш, *недок., що, чого, заст.* Бачити, дивитися. *І знову шкуру дерете З братів незрячих, гречкосіїв, І сонця-правди дозрівать В німецькі землі, не чужії, Претеся знову!..* (Т. Шевченко).

ДОЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **дозрі́ти²**. *Він подумав лише про хиткий білоцвітний кетяг калини з несподівано дозрілою червоною ягідкою* (О. Ільченко); *І я ще тоді подумав: хіба не заслуговують на значно більше поширення в світі твори дозрілої вже, хоч і молодої білоруської літератури?* (М. Рильський).

2. *прикм.* Який дозрів; доспілий. *П'янке повітря восени від яблук наливних дозрілих!* (М. Терещенко); *Од худоби .. віяло молоком і дозрілою суницею* (М. Стельмах); *Поля пахли дозрілим зерном* (Валерій Шевчук).

3. *прикм.* Який досягнув повного розвитку. *Він, Нестор, став, перейшовши школи, мов чистилища, якимсь дозрілим* (О. Кобилянська); *Роки йшли за роками, стала Предслава дозрілою й мужньою, надзвичайно красивою* (С. Скляренко); // Характерний для людини, що досягла повного розквіту фізичних і духовних сил. *З Києвом пов'язані його юність, його молодість, його дозрілі літа, його життя, його творчість* (М. Рильський).

4. *прикм., перен.* Який повністю сформувався. *Багато зібрав Кобзар з рідного поля, засіяного невтішними сльозами і politого невинною кров'ю, добірних зерен дозрілого гніву народного* (з наук. літ.).

ДОЗРІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **дозрі́лий** 2–4. *Проминуло за весною літо, — все навколо золотом повите, .. І здалось — ні з чим не порівняти цю красу, дозрілістю пройняту!* (Н. Забіла); *По горах кучерявляться одягнені в зелені шати ліси, по долах пишається дозрілістю буйнотрав'я...* (Д. Міщенко); *Я поглянув на нього. Яке молоде виглядало його інтелігентне лице, а однак яка повага й мужеська* [чоловіча] *дозрілість плила з тих уст* (О. Кобилянська); *Змагання йшло тепер межи творчістю, що дійшла свого зеніту, найбільшої своєї дозрілості* (М. Зеров).

ДОЗРІ́ТИ¹ *див.* **дозира́ти.**

ДОЗРІ́ТИ² *див.* **дозріва́ти¹.**

ДОЗУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний із дозуванням. *Головна дозувальна система карбюратора складається з головного жиклера, розпилювача і каналу, по якому пальне надходить до жиклера* (з наук. літ.); // Признач. для дозування. *Контроль рівномірності подавання матеріалів зі складів у сушильний і дозувальний цехи здійснюється автоматичними пристроями* (з навч. літ.); *Готовий коньяк розливають на дозувальних апаратах в пляшки й закупорюють* (із журн.).

ДОЗУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто дозує що-небудь. *Дозувальник медичних препаратів; Дозувальник ртуті; Дозувальник харчової продукції.*

2. Пристрій для дозування чого-небудь. *Шприц-дозувальник використовують для виробництва копчених і напівкопчених ковбас, сосисок, сардельок* (з навч. літ.); *Тракторний дозувальник баласту.*

ДОЗУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дозува́льник** 1. *Дозувальниця хімічних сумішей.*

ДОЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дозува́ти.** *З дітьми я поводився дуже обережно, ніколи не застосовуючи до них якогось нового способу чи дозування, .. кількаразово не перевіривши його на моїх щурах, кролях і собаках* (Ю. Смолич).

ДОЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що.* Розподіляти на дози, встановлювати дози чого-небудь. *Геліотерапевт суворо дозує сонячне світло для різних хвороб* (Ю. Смолич); — *Мені здається, вони... їх* [ліки] *ще треба перевіряти, дозувати...* (Ю. Мушкетик).

ДОЗУВА́ТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **дозува́ти.** *За радянських часів, коли критика суворо дозувалася владою, сатирик почувався, м'яко кажучи, незатишно* (з мемуарної літ.); *Біостимулятор легко дозується залежно від бажаної біологічної активності* (з наук.-попул. літ.).

ДОІМПЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до епохи, що передувала імперіалізму. *Період розвитку доімперіалістичного капіталізму в Україні був порівняно нетривалим* (з навч. літ.).

ДОІНДУСТРІА́ЛЬНИЙ, а, е. Який був, існував до появи індустрії. *Першою виробничою одиницею промисловості доіндустріальної епохи слід вважати ремісничу майстерню, яка з'явилася в Стародавній Греції у VIII–VI ст. до н. е., коли ще не було поділу праці* (з наук. літ.); *Усі доіндустріальні суспільства були переважно аграрними* (з наук. літ.).

ДОІСТОРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до найдавнішого періоду, про який немає писемних свідчень. *Що не кажи, а ці святки, цей Святвечір .. промовляють до мене згадками щасливих дитячих літ, віють поезією давніх, доісторичних часів...* (М. Коцюбинський); *Коли над пісками, здавалось, в кількох кроках од них раптом з'явилися потворні доісторичні тварини, коні, злякано захропівши, зупинилися й позадкували* (П. Загребельний); // *перен.* Про що-небудь дуже давнє, застаріле, старомодне. *Сей лист однаково в той день не пішов би, — такі-то ще доісторичні тут пошти* (Леся Українка); *Вже подають Ягничеві косу, якусь доісторичну, ледве чи не музейну, з витертим до блиску кіссям* (О. Гончар).

ДОІСТО́РІЯ, ї, *ж.* Найдавніший період, про який немає історичних, писемних свідчень. *Відкрита в кінці XIX століття видатним археологом Вікентієм Хвойкою трипільська культура й нині залишається найбільшою таємницею європейської доісторії* (з наук.-попул. літ.).

ДОЇДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доїда́ти.** *Палкі діалоги й нервові цілунки, вибігання й повертання, переплутування місць і доїдання шніцелів з чужих тарелів — усе це .. дозволяло зробити висновок, що свято .. пройде успішно й невимушено* (Ю. Андрухович).

ДОЇДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДОЇ́СТИ**, їм, їси́, *док.* 1. *кого, що.* Закінчувати їсти; їсти все, до кінця. *Вже третій кавун доїдали* (А. Свидницький); *Солдати доїдали останні шматки сушеної яловичини* (Ю. Бедзик); *Хліба не стало: доїли останню скибочку* (М. Коцюбинський); *Хлопці .. доїли юшку й упорали ковбасу, яку вранці майже ніхто не їв* (Ю. Мушкетик); * Образно. *В нього й справді був вигляд тяжкохворого, якого вже доїдала якась невигойна хвороба* (Ю. Збанацький).

2. Їсти знову, до повного вдоволення. — *Оце тобі, мій наймитку, Вечеря з обідом, Як не стане та кислого борщу, То доїдай хлібом!* (з думи).

3. *кому, діал.* Досаждати, докучати. *Згадала вона всі тисячні способи, котрими йому доїдала* (І. Франко); *Він так доїв дома кождому, що батько хотів уже його вбити* (Л. Мартович).

ДОЇДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **доїда́ти.** *Свято закінчується. Протягом двох-трьох днів доїдаються залишки пирогів і смаженого м'яса* (з газ.).

ДОЇ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доїсти** 1. — *Їсти так захотілося — аж шкура болить, — казав він, рвучи не доїдений Шестірним шматок булки* (Панас Мирний); // **доїдено,** *безос. пред. Тим часом перші страви було доїдено* (З. Тулуб).

ДОЇ́ДЛИВИЙ, а, е, *діал.* Надокучливий; набридливий. *А їй же прийдеться .. півроку слухати доїдливих речей, єхидного реготу...* (Панас Мирний); *Ніяких зручностей, простота, груба їжа, спати на камінні, підклавши долоню під щоку, .. мокнути під доїдливими дощами — ось твоє життя, бо ти спадкоємець трону, ти спадкоємець!* (П. Загребельний).

ДОЇЖДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доїжджа́ти** 1. *Мені також видавалось, .. що матиму непосильний борг, безліч нових турбот, праці, відновлення котеджу, переселення, доїжджання кожного дня до міста* (У. Самчук).

ДОЇЖДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **ДОЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *недок.,* **ДОЇ́ХАТИ,** ї́ду, ї́деш, *док.* 1. Їдучи, добиратися до чого-небудь; під'їжджати, приїжджати. *Скоро став козак з походу прибувати. Став до нових воріт .. доїжджати* (з думи); *Стали вони доїздити уже до своєї домівки* (С. Васильченко); *До залізничної станції міста Наманган кваплива доїздили чотири двоколісних арби* (Іван Ле); *Полісовщики мовчки доїжджають до наглухо огородженого дощаним парканом будинку Салогана* (М. Стельмах); *Ласточкін доїхав до центру трамваєм* (Ю. Смолич).

2. *тільки док., кого, перен., розм.* Замучити когось, завдати багато неприємностей кому-небудь. *Доїхали-таки її добрі люди, добило те лихо, якого вона сама не сподівалась* (Панас Мирний); — *Наробили лиха, батеньку! Тепер він нас доїде* (Ю. Бедзик).

◇ **(1) Доїхати кінця́,** *діал.:* а) *(кому)* завдати великих неприємностей кому-небудь, поставити когось у безвихідне становище. — *Вже ми тобі потому живо кінця доїдемо. Зазнаєш розкошів у сина і невістки* (І. Франко); б) *(кому)* довести кого-небудь до смерті, покінчити з кимсь. *Коли б не хитрощі, давно йому доїхали б кінця, не чужі, а свої близькі* (Б. Лепкий); в) *(чому)* порвати, покінчити з чим-небудь; закінчити щось. *Він* [Петро] *не находив пари замолоду, аж по стільки* [стількох] *роках на неї* [Анну] *наважився, а вона з розуму сходила, доки доїхала кінця своїй дівочій долі* (О. Кобилянська).

ДОЇЖДЖА́ЧИЙ, чого, *ч., мисл., заст.* Старший псар, який навчає собак і розпоряджається ними на полюванні. *Сам він їхав попереду, а за ним цілий шкадрон* [ескадрон] *жовнірів, козаків, доїжджачих, стременних і псарів з гончими й хортами* (О. Стороженко); *Собаки на налигачах гавкали, стрибали і метушились в руках доїжджачих* (І. Нечуй-Левицький); *Ґалаган приїхав у Диканьку верхи в супроводі свого доїжджачого* (Ф. Бурлака).

ДОЇЗДИ́ТИ *див.* **доїжджа́ти.**

ДОЇ́ЗДИТИСЯ, ї́жджуся, ї́здишся, *док., розм.* Довго або необережно їздячи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. — *Доїздяться й вони* [козаки]. *Не одні вже тут їздили — і німці, і гайдамаки. Та рачки потім назад полізли* (А. Головко); — *Сталевар Кикало вчора розбився на машині, зараз лежить у лікарні, — сказав Крутояр. — Так я й знав! Доїздився! — перебив його Білозуб, — добром його замашки й не могли закінчитися!* (В. Собко); *Ворон крізь сльозу дивився на сани, що везли в сусіднє село неживого .. партизана, і думав: ці доїздяться, що лісовики вкрадуть у них свого товариша і поховають його як годиться* (В. Шкляр).

ДОЇ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для доїння. *Кобил доять у спеціально обладнаних приміщеннях або на доїльних майданчиках* (з навч. літ.); *Вона знає, що гроші беруться на біржі, але що таке біржа, вона знає не краще, ніж що таке доїльний апарат* (М. Білкун).

ДОЇ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доїти.** *Яску в череду ганяв* [я] *і з череди на обіднє доїння забирав* (А. Михайленко); *З невісткою зливала* [Марина] *в бідони молоко після вранішнього доїння на продаж* (Г. Тарасюк).

ДОЇ́СТИ *див.* **доїда́ти.**

ДОЇ́ТИ, дою́, до́їш; *наказ. сп.* дій; *недок., кого.* 1. Надавлюючи на дійки, видушувати молоко з вимені. *Вже череду з поля сестричка пригнала, І матінка стала корову доїти* (М. Коцюбинський); *Він уміє доїти кобил і готувати кумис* (О. Донченко); *Сім'я Заброд прокидається затемна. Раїса Іванівна доїть корову та жене до череди* (Микита Чернявський).

2. *перен., розм.* Необмежено користуватися чиїми-небудь матеріальними засобами; здобувати від кого-небудь матеріальну допомогу. — *А на біса їй тепер Галаган? .. Прижила ж від нього дитину, та й доїть тепер дурня старого* (А. Головко); *Зважаючи на Вадимову бідність, Толік підозрював, що той зустрічається з його сестричкою тільки для того, щоби, задуривши їй голову, присмоктатись до їхньої сім'ї .. і безкінечно доїти із них кошти* (В. Хрущак).

ДОЇ́ТИСЯ, до́їться, *недок.* 1. Давати молоко (про корову, козу і т. ін.). *Показалося, що не тільки Прохірина корова перестала доїтись, більш десятка корів зробились офірою Параскіциного відьмування* (М. Коцюбинський); *Корови здорово в ярмі ходять. І дояться. І нічого, що в ярмі ходять, молоко біле...* (Остап Вишня); — *У тебе коза доїться? — Хочеш ряжанки? .. — Хочу. Але я питаю за молоко для дитини* (В. Шкляр).

2. Пас. до **доїти.** *Поки доїлися кози, він сидів на веранді* (Валерій Шевчук).

ДОЇ́ХАТИ *див.* **доїжджа́ти.**

ДОЇ́ХАТИСЯ, ї́деться, *безос., розм.* Док. до **їхатися.** *Все якось їхалося, поки не доїхалось до Г., де, як знаєш, треба пересідати* (О. Кобилянська); — *Як доїхалося, пане Персицький, як спалося, як снідалося, як вам Венеція, як вам мої дівчата, гадаю, маєте добрий настрій* (Ю. Андрухович).

ДО́ЙДА, и, *ч. і ж.* 1. *розм.* Те саме, що **дока.** *Я піду на цей блеф доконечно, чого б він не коштував, адже я в цьому ділі мастак, справжнісінький дойда* (В. Шкляр).

2. *заст.* Мисливський собака-шукач. *Лис хвостом виляє, Як дуже дойда налягає* (І. Котляревський).

ДОЙМА́ТИ *див.* **дійма́ти.**

ДО́ЙНА, и, *ж.* Молдавська й румунська народна пісня з вільною елегійною мелодією. *Збудили його цигани. Під самими вікнами грали якусь до сліз зворушливу румунську дойну* (Б. Лепкий); *Національною гордістю румунського народу є своєрідний витвір народного генія — дойна — пісня ліроко-епічного змісту* (з наук. літ.).

ДОЙНЯ́ТИ *див.* **дійня́ти.**

ДО́ЙРА, и, *ж.* Ударний музичний інструмент на зразок бубна, поширений у країнах Близького та Середнього Сходу. *Перед грою дойру нагрівають на сонці або біля вогню для більшого натягнення мембрани, що сприяє чистоті й дзвінкості звучання* (з наук.-попул. літ.).

ДОК, у, *ч.* Портова споруда для ремонту, рідше для будування суден. *З відчиненого балкона заводської контори йому добре видно .. широкі доки на березі глибокої бухти* (В. Кучер); *Що б вони могли вдіяти тут, в океані, далеко від сухих доків? Від портальних кранів і новітніх машин?* (М. Білкун).

ДО́КА, и, *ч. і ж., розм.* Людина, добре обізнана з чим-небудь, досвідчена в чомусь; знавець своєї справи; дойда. — *Он між ними, Дивись, — сидить з Ромна багач, Розумний, дока, про все знає* (Панас Мирний); — *Ну — дока! — знов розсміявся Головін.* — *Навіть титул використає, щоб більше грошей уторгувати* (Ф. Бурлака); — *Я не великий дока в тому, що тут зветься ввічливістю* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ДОКА́ЖЧИК, а, *ч., розм., рідко.* Той, хто доказує (у 5 знач.) на кого-небудь. *Хоч його і під суд віддадуть, та як докажчиків .. нема, так він і надіється, що йому усе так і минеться* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ви, старші люди, знайте — я не докажчик!* (Ю. Логвин).

ДОКА́ЖЧИЦЯ, і, *ж., розм., рідко.* Жін. до **дока́жчик.** *Жінка на чоловіка не докажчиця* (прислів'я).

ДО́КАЗ, у, *ч.* 1. Незаперечний довід або факт, який підтверджує істинність чого-небудь; підтвердження. *Юзі треба було щодня, щогодини доказів приязні від Зоні* (Леся Українка); *Демонстрація коло воріт — найкращий доказ того, що не всім подобається мій приїзд* (Я. Качура); [Томко:] *Товариш Микитюк своєю втечею з тюрми дав нам доказ відваги та мужності* (Мирослав Ірчан); // *рідко.* Донос на кого-небудь. — *І ось на саму кутю, як грім з неба, — прийшли* [поліцаї] *й забрали* [мене]. *По доказу сільського старости...* (Ю. Збанацький).

2. Предмет або обставина, які свідчать про чию-небудь провину. [Віра:] *Що, коли ці папери — єдиний доказ його виновності* [винуватості]... *і я мушу сама рішати його долю... Жах...* (І. Кочерга); *Всі докази були проти Явдохи, і ніхто не мав сумніву, що тяжкий злочин — діло її рук* (О. Донченко); *Їх би за ґрати! Їх би до суду! Їх би до карцеру за розбій! Доказів мало??? Доказом будуть Лантухи вкрадених вір і надій* (В. Симоненко).

∆ (1) **Речові до́кази,** *юр.* — пов'язані зі злочином предмети, що підтверджують причетність кого-небудь до цього злочину і дають можливість розкрити його. *Унтер заховав її* [стрічку] *в кишеню як речовий доказ, який він сьогодні ж подасть приставу з рапортом* (Ю. Смолич); *Я нетерпляче потяглася до ґудзиків, до тих речових доказів, що їх знаходять у фільмах кмітливі слідці разом з недопалками в губній помаді* (В. Шкляр).

ДОКА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доказа́ти** 1, 2. *Коли б тепер Гнат у тихому лісі зустрів Оксану, відкинув би геть усе, що між ними було, і поговорив би про найважливіше, що так і залишилося між ними не доказаним* (С. Чорнобривець); — *Хіба казка потребує доказів? — здивувалася Катя.* — *Або її приймають, або не приймають. Доказана казка — вже не казка* (О. Бердник).

ДОКАЗА́ТИ *див.* **дока́зувати.**

ДОКАЗО́ВИЙ, а, е. Який підтверджує що-небудь, є доказом. — *Факти. А їх нема. Дам тобі нове завдання .. А з'явиться щось нове, доказове — потім пометикуємо, погомонимо* (О. Бердник); *Європарламент закликає українську владу знайти убивць. Якщо досі не знайшла, то чи й шукала? Доказова база знищена* (Л. Костенко).

ДОКАЗО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **доказо́вий.** *Переконливість викладу забезпечується обґрунтуванням висловленої думки, доказовістю матеріалу, точністю фактів і цифрових даних* (з наук. літ.); *Письменник широко використовує історичні документи, мемуари й спогади. Усе це надавало творові достовірності й доказовості* (з наук. літ.).

ДОКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дока́зувати** 1, 2, 5. *Запам'ятовуванню тексту, послідовності розвитку сюжету сприяють неодноразове перечитування його вихователем, доказування дітьми важливих для змісту слів* (з наук. літ.); *Показання свідка — один із найважливіших засобів доказування в цивільному процесі, з якого суд одержує відомості про обставини справи* (з навч. літ.).

ДОКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКАЗА́ТИ**, ажу́, а́жеш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати говорити, розповідати про що-небудь, доводити розповідь до певної межі. *Настя витирала порепаними од роботи руками заплакані очі й доказувала останню мову:* — *Копієчку складай, дочко, бо на старість, хто знає, як буде* (С. Васильченко); — *Продала...* — *сказала вона та й не доказала* (І. Нечуй-Левицький); *Вона хотіла ще щось доказати, та Рахіра опинилася вже близько неї* (О. Кобилянська); *Звичайно, його дуже цікавило те, про що почала і не доказала дочка* (А. Головко).

2. *що, із спол.* що. Підтверджувати істинність, правильність чого-небудь фактами, незаперечними доказами; доводити. *Лаврін доказував, що то груша його, бо він її прищепив* (І. Нечуй-Левицький); *При кожній нагоді .. він не залишав доказувати користь і потребу такої дороги* (І. Франко); — *Отак, пані, — почала доказувати баба, — заслабла я на голову, пролежала тут трохи в больниці* [лікарні] (М. Коцюбинський); *Хоч вона і вчена, але собака є таки собака. От візьме та й плигне на тебе, загавкає, не дай — не піди, а тоді доказуй, що ти не верблюд* (В. Кучер); — *Ну, скажи мені, хто докаже неправильну політику?!* (Г. Косинка); // *перев. кому.* Переконувати кого-небудь у чомусь. *Ти знов тихо і поважно доказувала мені, що дрібниці життя мають величезну руйнуючу силу* (Леся Українка); — *Брати, я смерті не боюся! Я докажу отим зміям, Я вирву їх несите жало!..* (Т. Шевченко); [Василь:] *Докажи ж мені, докладно доведи до того, щоб я повірив* (Панас Мирний); *Батько може ще знайти багато можливостей доказати тим мужикам, хто він є* (У. Самчук).

3. Повідомляти кому-небудь про щось. [Панас:] *Ач, іродів Лахтійон. Гаразд, що нема нікого чужого в хаті, хоч вилаю добре!..* [Степанида:] *Та лай, лай! Я не докажу* (М. Кропивницький).

4. *тільки док., що, розм., перев.* з не. Змогти, зуміти розказати, пояснити. — *Дівчино, чи в Омбиських лісах є партизани?* — *Гомоніли люди, начебто є, а де саме — того не докажу* (А. Шиян).

5. *на кого і без дод., розм.* Те саме, що **доно́сити** 3. — *Що ж роблять у Білій Церкві наші гетьмани Потоцький і Калиновський?* — *Один на другого доказує, видко, що нема між ними доброї згоди* (О. Стороженко); — *Ідуть* [фашисти] *цепом, — сказав* [дід] *пошепки, — а нам і звернути нікуди, хоч би хто їх затримав; мабуть, якась уже гадина доказала на*

вас (Ю. Яновський); — *Прикуси язика: малий докаже — матимеш клопіт* (Ю. Логвин).

6. *кому, діал.* Докоряти. *Було, старий і стане доказувать жінці: — На яку радість ми його вигодували? Який з його* [нього] *хазяїн буде?* (О. Стороженко); *Коли б мені на чужині хоч одна людина, — ніхто б мені не доказав, що я сиротина* (Сл. Гр.).

◇ **(1) Доказа́ти свого́,** *заст.* — зробити по-своєму, домогтися досягнення власної мети. *Брюховецький доказав таки свого, хоч після й прийняв слушну кару од гетьмана Дорошенка* (П. Куліш); *Якось глянула* [Хима] *в чисту воду та й не пізнала самої себе..: "Чи се я? Де ж моя краса дівоча поділася?.. Нехай гине, аби я свого доказала"* (Марко Вовчок); *І вона* [Христя] *рішилася, як тільки Марина докаже свого, розказати про дівку і вдівця* (Панас Мирний); — *Ідіть міряйте* [город] *на моїх очах, а як ні, то я ваші кілки на межі геть повикидаю за тин, а таки свого докажу, — кричала Мотря* (І. Нечуй-Левицький).

ДОКАПІТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Дія за знач. **докапіталізува́ти** і **докапіталізува́тися.** *Міністерство фінансів не виключає можливості докапіталізації державних банків* (з газ.).

ДОКАПІТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **докапіталізува́ти.** *Банк був докапіталізований на 4,3 млрд гривень* (з газ.).

ДОКАПІТАЛІЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОКАПІТАЛІЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що, фін.* Додатково капіталізувати. *Акціонери вирішили докапіталізувати банк на півтора мільярда гривень* (із журн.).

ДОКАПІТАЛІЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОКАПІТАЛІЗУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док., фін.* Додатково капіталізуватися. *Вітчизняним банкам доведеться або докапіталізовуватися, або полишати валютний ринок* (з газ.); *Щоб покрити збитки від збільшення резервів під проблемні кредити, банкам доведеться докапіталізуватися* (із журн.).

ДОКАПІТАЛІЗУВА́ТИ *див.* **докапіталізо́вувати.**

ДОКАПІТАЛІЗУВА́ТИСЯ *див.* **докапіталізо́вуватися.**

ДОКАПІТАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до епохи, яка передувала капіталізму. *Докапіталістичними системами є первіснообщинна, рабовласницька й феодальна* (з навч. літ.); *У докапіталістичний період земля була єдиним вагомим джерелом багатства як для кожної окремої людини, так і держави та суспільства в цілому* (з навч. літ.).

ДОКАЧА́ТИ *див.* **дока́чувати.**

ДОКА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дока́чувати.** *Докачування коліс.*

ДОКА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Закінчувати качати що-небудь; качати до якогось місця, до певної межі. *Аби докачати воду від свердловин до споживачів, потрібні великі затрати електричної енергії* (з газ.).

ДОКВА́СИТИ *див.* **доква́шувати.**

ДОКВА́СИТИСЯ *див.* **доква́шуватися.**

ДОКВА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доква́сити.** *Доквашені огірки.*

ДОКВА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доква́шувати** і **доква́шуватися.** *На доквашування помідорів пішло ще три дні* (з газ.).

ДОКВА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОКВА́СИТИ,** а́шу, а́сиш, *док., що.* Закінчувати квасити що-небудь. *Доквашувати капусту; Доквасити яблука.*

ДОКВА́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ДОКВА́СИТИСЯ,** ситься, *док.* 1. Набувати властивостей квашеного; докисати. *Деякий час йогурт ще доквашувався* (з Інтернету); *Капуста доквасилася.*

2. *тільки недок.* Пас. до **доква́шувати.**

ДОКЕ́МБРІЙ, ю, *ч.* Найдавніший етап геологічного розвитку Землі, що розпочався понад три мільярди років тому. *Докембрій — найдавніший і найтриваліший етап розвитку земної кори від виникнення перших геологічних формацій до початку фанерозою* (з наук.-попул. літ.).

ДОКЕМБРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **доке́мбрій.** *За докембрійського періоду в земній корі відбуваються інтенсивні тектонічні рухи й магматичні процеси* (з наук. літ.); *Перші прямі вказівки на існування живих істот на Землі ми спостерігаємо в давніх докембрійських відкладах* (з наук. літ.).

△ **Докембрі́йська е́ра** *див.* **е́ра.**

ДО́КЕР, а, *ч.* Портовий вантажник, робітник. *Відважна дівчина з портового міста Кале разом з докерами кричала зухвалим чужинцям: "Янкі, забирайтесь геть!"* (С. Журахович); *Сергій .. крок за кроком почовгав туди, звідки долинали утробні гудки пароплавів та голоси докерів* (І. Білик); *У порту працював вантажником, але іменував себе лише докером. Тут йому не так подобалася робота, як назва його нової спеціальності* (О. Чорногуз).

ДО́КИ. 1. *присл.* До якого часу. *За горе ми заплатим горем — А доки нам сидіть над морем?* (І. Котляревський); — *Василю! А ти доки будеш лежати? Пора додому! — сказав Грицько* (Панас Мирний); *Судорожно перекошений лютим болем, він сів у кутку, .. гнівно вирячився в стіну окопу: — О, доки це буде? Доки?* (О. Гончар).

2. *спол. часовий.* Уживається для вираження обмеженості, межі дії у знач. д о т о г о ч а с у я к; поки. *Доки дізналися, що сталося, минуло півдня, й Сулима вже був далеко* (А. Кащенко); *Човен спинився і простояв доти, доки спостерігач не повідомив, що звуки пароплава зникли* (М. Трублаїні); *Перебудеться горе і туга-жура І на камені зійде трава молода, Доки є на землі хоч росина добра І вмива Україну йорданська вода* (Б. Олійник).

3. *спол. часовий.* Уживається для вираження одночасності дії головного і підрядного речення у знач. у т о й ч а с я к, п р о т я г о м т о г о ч а с у я к, к о л и. *Доки лінія йде байраком, Маковейчик відчуває себе спокійно* (О. Гончар).

◇ **До́ки світ стої́ть** *див.* **світ²; По́ки (до́ки) [й] сві́ту** *(заст.* **сві́та) [й (та)] со́нця** *див.* **світ¹; По́ки (до́ки) но́сять (слу́жать) но́ги** *див.* **нога́; Як (коли́, до́ки, по́ки** *і т. ін.)* **рак сви́сне** *див.* **рак¹.**

ДОКИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доки́дати.** *Докидана жомова яма.*

ДОКИ́ДАТИ *див.* **докида́ти¹.**

ДОКИДА́ТИ¹, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОКИ́ДАТИ,** аю, аєш, *док., що.* Кидаючи, наповняти що-небудь чимсь. *Він .. докидав у картоплю кілька ложок пшона, а затовкував старим салом з часником і цибулею, і вбивав у казанок кілька яєць, і вливав чашку молока* (Ю. Мушкетик); *Він зупинився і довго стояв, якось заклопотано замислившись .. Нарешті подивився на Трохима, що докидав уже воза, і тихо сказав: — Трохиме!* (В. Винниченко).

ДОКИДА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОКИ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Кидати до якого-небудь місця, до якоїсь межі. *Марійка не докидала цурку до кола* (Б. Харчук); — *Бачиш, Микито, як низько-низенько нахилилось небо. Коли б настромив на паличку картоплину та махнув, то, мабуть,*

докинув би до його [нього] (С. Васильченко); *Повний місяць зависає над яром, — здається, до нього можна докинути грудкою* (Ю. Яновський); * Образно. *Туди* [в провалля] *навіть високе сонце не докидає свого проміння* (П. Воронько).

2. *що, перен., розм.* Вставляти в розмову свої зауваження, часом з наміром неприємно вразити кого-небудь. *Я був малий і рідко докидав своє слівце про очерет, про став* (М. Рильський); *Ще двоє стояли осторонь.., інколи докидаючи й від себе повчальне слівце* (Ю. Смолич); *— Може, він міг би мати якийсь заробіток при вашій трупі, — несміливо докинув він* (Леся Українка); *— Ех, Женя, мадамочки перелякався! — докинув хтось в'їдливо на адресу Кравцова* (Ю. Бедзик).

3. *тільки док., чого, розм.* Додати, підкинути. *Він, дрожачи* [дрижачи], *мов осиковий лист, докинув дров до огню* (І. Франко); *Передній* [солдат] *просить кухаря докинути* [рису], *жаліється на голод, на пережитий бій* (Мирослав Ірчан); *Старий вівчар до ватри дров докинув І повідать продовжував мені* (Д. Павличко).

◇ **(1) Докида́ти / доки́нути хми́зу в жар** — підсилювати, навмисне розпалювати які-небудь почуття, настрої і т. ін. *Вислухавши розповідь Лукії Овдіївни, теж докинула* [Марія Африканівна] *хмизу в жар: — Взагалі у Леоніда Максимовича якісь дивовижні погляди на виховання* (Ю. Збанацький); **(2) Доки́нути очи́ма** — подивившись на що-небудь, побачити щось. *До маленьких, низеньких* [квіток] *Сама нахилюся, До високих очима докину* (Леся Українка); *Чи не Сибіру дух над нами? Чи не царські гробниці докинули оком?* (П. Тичина); **Скільки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, гля́неш** *і т. ін.)* **див. ки́дати; (3) [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем** *і т. ін.)* **доки́нути** *до чого* — дуже близько. *А Він* [Ісус Христос] *Сам, відійшовши від них як докинути каменем, на коліна припав та й молився, благаючи: Отче, як волієш, пронеси мимо Мене цю чашу!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Коли до перекату лишилося вже палицею докинути.., став* [Шашло] *навколішки і закричав: — .. Верни до берега!* (Григір Тютюнник); *Добре, що з парку додому недалечко — шапкою докинути* (О. Шугай).

ДОКИ́НУТИ *див.* **докида́ти²**.

ДОКИ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доки́нути.** * Образно. *Діжки меду не зіпсувала й дрібна ложка дьогтю, докинута групкою молодих літераторів* (з публіц. літ.).

ДОКИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докипа́ти.** *Докипання молока.*

ДОКИПА́ТИ, а́є, *недок.,* **ДОКИПІ́ТИ,** пи́ть; *мн.* докиплять; *док.* Киплячи, ставати готовим до вжитку. *Обід докипав у печі* (І. Нечуй-Левицький); *Русак уже запрошує того* [вартового] *до господи: мовляв, вареники в старої докипають* (Ю. Збанацький); *У казані докипіла каша* (із журн.).

ДОКИПІ́ТИ *див.* **докипа́ти.**

ДОКИСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докиса́ти.** *Докисання тіста.*

ДОКИСА́ТИ, а́є, *недок.,* **ДОКИ́СНУТИ,** не, *док.* Досягати певного ступеня окиснювання; доквашуватися. *Молоко докиснуло.*

ДОКИ́СНУТИ *див.* **докиса́ти.**

ДО́КІЛЬ, *присл., спол., діал.* Доки. *— Що ж, докіль ти думатимеш? доки розважатимешся?* (Марко Вовчок); *— Докіль поїдем до Москви, Ще зачекати трохи доведеться* (М. Бажан); *Бог докоряє суддям, що богами звуться: "Докіль судитимете ви по власній думці, Докіль безбожним людям потурати можна?!"* (В. Багірова).

ДОКІ́НЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **докінчи́ти.** *У початку другого місяця, хоч хати й не були ще докінчені, по них уже почали жити* (А. Кащенко); *Поставивши останню крапку, він непевно підвівся й зітхнув — так, він був живий, а докінчена стаття, теж жива, купою лежала на столі* (В. Підмогильний); *Франц запитав, чи показувати комусь вже докінчений фільм* (Т. Прохасько); // **докі́нчено,** *безос. пред. Сталося нечуване: зірвано, не докінчено собор, не прийнято найважливіших ухвал* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **закі́нчений** 2. *Це був докінчений тип бюрократа новітньої формації, який найпростішу справу вмів, видно, поховати під нагромадженням слів* (П. Загребельний).

ДОКІ́НЧЕНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **докі́нчений** 2. *Якби зірким спромігся оком ти В докінченості цілість охопити, То знав би, що прямуєш до мети, Яка у вічності буде світити* (Ю. Клен).

ДОКІНЧИ́ТИ *див.* **докі́нчувати.**

ДОКІНЧИ́ТИСЯ *див.* **докі́нчуватися.**

ДОКІ́НЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докі́нчувати** 1. *Хіба ж неможливо було би заснувати у Львові всеукраїнську наукову семінарію і посилати туди для студій або бодай для докінчування студій молодих учених і з України?* (І. Франко); *Це докінчування Шевченкової справи, підтягання власних струн на високий Шевченків лад було для "Досвіток" фатальним* (М. Зеров).

ДОКІ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОКІНЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.* 1. *що і з інфін.* Доводити почате до кінця; закінчувати. *Ярмарок, як і слід було сподіватись, видався малолюдним: селяни саме докінчували жнива, і кожний погідний день кликав їх у поле* (І. Нижник); *Рука його затремтіла, — він не міг докінчити речення* (І. Франко); *Почате ним на Україні — докінчать другі* (В. Еллан-Блакитний).

2. *кого.* Завдавати кому-небудь вирішальних ударів; добивати, знищувати. *Дорога була майже очищена. Ще тільки докінчували кількох. Але й ті полетіли стрімголов. Кочубеєві люди добре потрудилися .. Мало хто вийшов без рани* (Б. Лепкий); *Ні ласки, ні пощади. Заплата — встануть інші й докінчать ворога. І, скривавлені, плювали ворогам в обличчя* (Б. Харчук); *Миколу докінчили* [фашисти]... *Шомполами...* (Ю. Яновський).

ДОКІ́НЧУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ДОКІНЧИ́ТИСЯ,** чи́ться, *док.* 1. Доходити до кінця, закінчуватися. *— Ні, — перебив їх Володимир, — імператорам нічого думати й гадати. Руські люди терпеливі, але всяке терпіння докінчується...* (С. Скляренко).

2. *тільки недок.* Пас. до **докі́нчувати.** *Із будов, які лише докінчувалися коштом Івана Мазепи, згадаємо Спаську церкву* (з наук.-попул. літ.).

ДО́КІР, ко́ру, *ч.* Висловлене кому-небудь або передане в інший спосіб звинувачення в чомусь, незадоволення чимсь і т. ін. *Хто любить навчання, той любить пізнання, а хто докір ненавидить, той нерозумний* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Грицьків докір дуже вразив Чіпку* (Панас Мирний); *В її очах і радість, і докір* (В. Кучер).

◇ **(1) До́кори се́рця** — відчуття власної провини. *Не тільки нагороди за все те я не жду, а ледве-ледве від власного картання захищаюсь і ледве стримую докори свого сер-*

ця (Леся Українка); **Ли́цар без стра́ху́ і до́ко́ру** *(рідше* **дога́ни)** <**Ли́цар без дога́ни й стра́ху́**> *див.* **ли́цар; Му́ки (до́ко́ри, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння)** *див.* **му́ка.**

ДОКІ́РЛИВИЙ, а, е. Який виражає докір; сповнений або пройнятий докором. *Досі ущиплива та докірлива розмова стихла* (Панас Мирний); *Син мовчки витримав колючий, докірливий батьків погляд* (О. Гончар); *Він не почув докірливого слова од матері* (П. Автомонов); *У живому оці Однокого зблиснуло щось холодне, докірливе. Було помітно, що він образився* (М. Руденко).

ДОКІ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **докі́рливий.** — *Товаришу Іванов! — зразу спинив його П'ятаков, підкреслено лагідно, лише з .. докірливістю в голосі* (Ю. Смолич); *Вона .. дивилася своїми очиськами так, що смоктало під ложечкою. Демонструвала покірливу докірливість чи докірливу покірливість?* (П. Загребельний).

ДОКІ́РЛИВО. Присл. до **докі́рливий.** — *А бач, украв, та не вмів сховати, — сказав докірливо Балабуха* (І. Нечуй-Левицький); *Ксеня завмерла, притамувала подих, докірливо зиркаючи на мене* (О. Бердник); — *Хочете виїжджати, — докірливо похитав головою Клим, — а про мене й забули?* (М. Малиновська); — *Ти говориш зі мною, як з дівкою, Євграфе, — докірливо зауважила вона* (О. Чорногуз).

ДОКІ́РНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **докі́рливий.** *Він картав у церкві козаків докірними словами, Соромив їх дуків хижими, кривавими ділами* (П. Куліш); *Димить на дні* [душі] *один докірний спомин, Та додає пекучої нудьги* (П. Грабовський).

ДОКІ́РНО, *рідко.* Присл. до **докі́рний.** *Похитав* [Андрій Маркович] *докірно головою й промовив до мене, винувато осміхаючись* (С. Васильченко).

ДОКЛА́Д, у, *ч.* Додатковий, допоміжний матеріал (підкладка, ґудзики і т. ін.) для шиття одягу, взуття. — *Хоч і з різних ми країн, Та не з-за кордону, А хотіли б одягтись Добре, по закону. От сукно, а твій доклад...* (В. Самійленко); — *А де бідній людині взяти дорогий матеріал і доклад, і золото на гаптування, і дорогоцінне каміння?* (З. Тулуб).

ДОКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доклада́ти** 1 і **доклада́тися.** *Процес вивчення й освоєння космосу піде тим швидше, чим більше досліджуватимуть позаземне середовище як нову сферу докладання людських рук і розуму* (з газ.).

ДОКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОКЛА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.* 1. *що, чого.* Класти на додаток до чого-небудь, додавати, приєднувати що-небудь до чогось; добавляти. *Як не ставало прядива* [панського], *то молодиці мусили докладати свого* (І. Нечуй-Левицький); *На кріслах стояли два розкритих чемодани, в які мама час від часу все щось докладала* (Ірина Вільде); *Ще й зосталося карбованців кілька, — доклали до них Артемову получку та й купили телицю* (А. Головко).

2. *що і без прям. дод., розм.* Розповідати, повідомляти про що-небудь. — *Питалася Одарка: де ж Карпо зостався? — Кажу — не знаю, — докладала Христя матері* (Панас Мирний); *Став Іван розповідати, Все докладно докладати* (Л. Первомайський).

3. *тільки недок., що і без прям. дод., діал.* Вигадувати для сміху. *Пішла Ганна боса; ноги розчервонілись, потерпли од холоду .. Сміються люди з Ганни та докладають: — Навіщо, бабо, так зарані вбралась в червоні чоботи?* (І. Нечуй-Левицький); [О х р і м:] *Вийду на вулицю, хлопці й дівчата зберуться, співають, .. почнуть таке докладати, що, здається, і мертвий зареготав би, а мені усе те байдуже* (М. Кропивницький).

(1) Доклада́ти / докла́сти [усі́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] **стара́нь (зуси́ль, сил,** *рідше* **снаги́)** — виявляти надзвичайну старанність, наполегливість у роботі, у здійсненні чого-небудь. *Докладав* [Мишка] *усіх зусиль, щоб показати себе справжнім митцем* (Б. Лепкий); *Я сидів очманілий, хоч і докладав усіх сил, щоб Ліда цього не помітила* (М. Трублаїні); *Вони ж* [мовоблуди] *найбільше докладали старань, щоб одягти свого отамана в шати величі* (О. Гончар); [М а т и:] *Ну, що ж казав той німець? Є надія?* [С т е п а н:] *Що ж, каже: "В Бога все можливо".* [М а т и:] *Певне! Та все ж би й людської снаги докласти, либонь, не гріх* (Леся Українка).

◇ **(2) Доклада́ти / докла́сти душі́ (се́рця)** *до чого і без дод.* — ставитися до чого-небудь з особливою увагою, любов'ю, старанністю; робити щось щиро, самовіддано. *Найбільше душі він докладав, щоб змалювати Надьку з дитям, вважаючи, що нічого вищого й достойнішого в житті для митця нема, як відтворити красу материнства...* (О. Гончар); *Такі гарні рушники на стінах у баби Ївги. До кожного вона серця свого доклала* (з переказу); **(3) Доклада́ти / докла́сти [свої́х] рук** *(рідко* **руки́)** *до чого:* а) дуже старатися, багато працювати над чим-небудь. *"Як звернеться* [панич] *додому, та подивиться, що так всюди чисто та гарно, хай догадається: хто то до того своїх рук докладав!" — подумала вона* (Панас Мирний); *Як сама не докладеш до всього рук, то нічого й не буде* (І. Нечуй-Левицький); *Коли б вона, Катерина, мала свій родючий ґрунт, то шанувала б його і пестила. Вона б доклала до нього своїх роботящих рук* (С. Чорнобривець); б) брати участь у чому-небудь, у створенні чогось. *Навіть до набору робочої сили доводилось докладати рук тим першим уже кадровим інженерам, серед яких був і Клименко* (Іван Ле); *Не було в селі жодної людини, яка б не доклала своїх рук до тієї* [електричної] *станції* (В. Кучер); *Він .. і в революцію не спав на печі, і в громадянську воював .. Та до всього руки доклав* (Є. Гуцало); в) *(також куди)* займатися чим-небудь, братися за якусь справу. [Р у ф і н:] .. *Іди, руйнуй, що хочеш і як хочеш. Та не змушуй мене до того докладати рук — се понад силу, я того не можу...* (Леся Українка); *Дома взимку .. не було до чого й рук докласти* (А. Головко); *Віра Устинівна металась по хаті, в розпачі, не знаючи до чого докласти рук* (Л. Смілянський); *Роками тисячі людей у місті не знали, куди руки докласти* (І. Сенченко); **(4) Доклада́ти / докла́сти свої́х слів** — втручатися в розмову, висловлюватися з приводу чого-небудь. *Я ніколи ще не бачив лікаря таким веселим: він і своїх слів докладав до наших балачок — не був більше за мовчазного слухача* (із журн.); — *А ви, стара, таки і своїх слів докладіть, як часом Лукина носа вгору задере* (І. Нечуй-Левицький); **(5) Докла́сти во́за** *кому, ірон.* — побити, покарати кого-небудь. [М и х а й л о:] *Якби я свою* [дружину] *підстеріг в чім, тут би їй і доклав воза* (І. Котляревський); *Плавці вже досягали до свого берега і радісно віталися з своїми братами, яким вони добре воза доклали* (М. Старицький).

ДОКЛАДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **ДОКЛА́СТИСЯ,** аде́ться, *док.* 1. *рідко.* Приєднуватися на додаток до чого-небудь; додаватися, добавлятися. *Тим часом у готелі .. сталася пригода, яка докладається до всіх інших у моєму житті, і я мушу про неї розповісти* (Валерій Шевчук); [П р і с ц и л-

л а:] *Іще одна доклалася вага до тягару* [тягаря] *великого на серці...* (Леся Українка).

2. *тільки недок.* Пас. до **доклада́ти** 1. *Список виборців для місцевих виборів докладається до виборчої документації* (з мови документів).

ДОКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докла́сти.** *Спостереження за діяльністю учнів свідчили про те, що їхня старанність і докладені зусилля не завжди забезпечували досягнення бажаних результатів* (з навч. літ.); *Наша земля — це лише можливість для громадян бути багатими, за умови, що до неї буде належне ставлення й правильно докладений інтелектуальний потенціал* (з газ.); // **докла́дено,** *безос. пред. Квітучий був край, а потім .. зосталося довкіл похмуре царство кучугур, текучих пісків, що їх, хоч скільки докладено зусиль, здавалось, нічим людина не може зупинити* (О. Гончар).

ДО́КЛАДКА, и, *ж., діал.* Дошкульна насмішка. — *Та я за те на тебе і не сердився, хоч ти й довго мені об тім докладки докладав і в вічі насміхався* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ДОКЛА́ДНИЙ, а, е. Дуже повний, ґрунтовний, з усіма деталями; вичерпний. — *Треба буде дорогою скласти промову .. докладну, високу на думки, квітчасту на фрази* (І. Нечуй-Левицький); *Для мене та хвилина, коли б я побачила свою докладну біографію в друку, була б найприкрішою хвилиною мого життя* (Леся Українка); — *Я мав докладну розмову з .. інженером Синявіним, — почав Лодиженко* (Іван Ле); *Пізнього вечора .. світлий князь слухав докладну розповідь свого гінця* (І. Білик).

ДОКЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **докла́дний.** *Гарячі уми й живі уяви різних приятелів і приятельок з усякою математичною докладністю обрахували маєток обох братів* (І. Франко); *Українські літописці з великою докладністю поописували всі сі церемонії — останній відблиск української державності* (М. Грушевський); — *Академіки .. просять мене докладно й всебічно ознайомити вас із системою мого господарювання .. Ні про яку докладність і всебічність не може бути й мови* (Ю. Смолич).

ДОКЛА́ДНО. Присл. до **докла́дний.** *Старається* [професор], *щоби всі слухачі й слухачки розуміли його докладно* (О. Кобилянська); *Антонович щось докладно розповідав приятелям* (В. Владко); — *Про все, прошу, про все докладно обов'язково напиши* (І. Гончаренко).

ДОКЛА́СОВИЙ, а, е. Який існував до розподілу суспільства на класи. *У міфах, які передавалися з покоління в покоління, відбивалися фантастичні уявлення людей докласового й ранньокласового суспільства про світ, природу, буття* (з навч. літ.); *Поява у слов'ян союзів племен свідчила про становлення в них між докласовою і класовою формаціями перехідної форми управління суспільством* (з навч. літ.).

ДОКЛА́СТИ *див.* **доклада́ти.**

ДОКЛА́СТИСЯ *див.* **доклада́тися.**

ДОКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доклеї́ти.** *Доопрацьовувати поему Т. Шевченко продовжив після виходу "Кобзаря" (1860 р.) у робочому примірнику зі спеціально доклеєними до кожної сторінки аркушами чистого паперу* (з наук. літ.); // **докле́єно,** *безос. пред. Кілька аркушів у рукописі меншого розміру — їх краї доклеєно таким же папером, на якому написано основний текст* (з наук. літ.).

ДОКЛЕЇ́ТИ *див.* **докле́ювати.**

ДОКЛЕПА́ТИ *див.* **докле́пувати.**

ДОКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докле́пувати.** *Доклепування ножа.*

ДОКЛЕ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКЛЕПА́ТИ,** доклепа́ю, доклепа́єш *і* докле́плю, докле́плеш, *док., що.* Закінчувати клепати; клепати до кінця. *Снідаємо, у дворі доклепують коси* (М. Олійник).

ДОКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докле́ювати.** *Досить часто на дослідження надходять так звані перероблені банкноти, тобто справжні гривні, номінал яких було збільшено за допомогою доклеювання або домальовування* (з наук. літ.).

ДОКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОКЛЕЇ́ТИ,** е́ю, е́їш, *док., що.* 1. Закінчувати клеїти що-небудь; клеїти до кінця. *Доклеювати конверти.*

2. Приклеювати додатково до чого-небудь. — *Вони той паспорт показують тільки у паспортному столі і то лише тоді, коли треба туди доклеїти ту ж фотокартку, що й у тридцять літ, тільки добре підретушовану художником* (О. Чорногуз).

ДОКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **докле́ювати.** *Якщо обклеїти потрібно нерівний кут стіни, то в місцях нерівностей робиться розріз шпалер і потім доклеюються розрізані частини* (із журн.).

ДОКЛИ́КАТИСЯ, и́чуся, и́чешся, *док.* Довго кличучи, змусити кого-небудь відізватися або прийти; догукатися. *Лінивого не добудишся, а мертвого не докличешся* (прислів'я); *Господарка мало не повибивала шибок, поки доклокалася та добудилася свого чоловіка* (Л. Яновська); — *Твій Агасфер трохи не залишився на станції. Я ледве його доклокалась! — сказала Снятко* (Гео Шкурупій).

ДОКЛІНІ́ЧНИЙ, а, е. Який передує дослідженню або використанню в клініках. *Проведено весь комплекс доклінічного вивчення біопрепаратів і доведено їх безпечність* (із журн.).

ДОКЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКЛЮВА́ТИ,** юю́, ює́ш, *док., що.* Закінчувати клювати; клювати до кінця; додзьобувати. *Застрибала* [пташка] *по підвіконню, докльовуючи вчорашні крихти...* (П. Колесник); *Шпаченята гострими шильцями дзьобів докльовували останні, побурілі на зухвалому сонці, вишні над плотом* (Є. Пашковський); *Прометею, Прометею! Одлетів твій коршак хижий, Не допив живої крові, Плоть живу не доклював* (М. Рильський).

ДОКЛЮВА́ТИ *див.* **докльо́вувати.**

ДОКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докува́ти**[1]. *Під полотном у кузні лежали доковані ще зранку мечі* (із журн.).

ДО́КОВИЙ, а, е. Прикм. до **док.** [Г е р р і с о н:] *Ну, ось я згадую ціле моє життя. Син докового робітника, виріс у тяжких злиднях* (Мирослав Ірчан).

ДОКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доко́вувати.** *Доковування списів.*

ДОКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКУВА́ТИ,** ую́, уе́ш, *док., кого, що.* Закінчувати кувати; кувати до кінця. — *Це добре ти розміркував, — а як же саме втік? — спитав Ганжа. — А так: докував учора одного коня вже поночі та, скочивши на нього, й махнув сюди* (А. Кащенко); — *Оце варимо крицю, — пояснив він, .. а тоді докуємо вже лезо сокири* (Ю. Логвин).

ДОКО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доколо́ти.** *Доколені дрова.*

ДОКОЛО́ТИ *див.* **доко́лювати.**

ДОКОЛУПА́ТИ *див.* **доколу́пувати.**

ДОКОЛУПА́ТИСЯ *див.* **доколу́пуватися.**

ДОКОЛУ́ПУВАННЯ, я, *с., перен., розм.* Дія за знач. **доколу́пуватися** 3. *Я геть духом розслаб — так брутальністю, і підступом, доколупуванням до душі довели мене критики* (з мемуарної літ.); *Доколупування до слів.*

ДОКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОЛУПА́ТИ,** áю, áєш, *док., що.* Закінчувати колупати; колупати до кінця. *Доколупувати глину.*

ДОКОЛУ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКОЛУПА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. *до чого, рідко чого.* Колупаючись, добиратися до чого-небудь, наближатися до певної межі. *Доколупався до самої землі;* * Образно. *Се була одна з тих грубих натур, у котрих душі не доколупаєшся* (І. Франко).

2. *розм.* Колупаючись у чому-небудь, зазнавати неприємних наслідків. — *Крім того, що колупання в носі — заняття малоестетичне, чи може воно ще й нашкодити? — У деяких випадках можна доколупатися до кровотечі або роздратування ніжної слизової оболонки носа* (із журн.).

3. *до кого — чого і без дод., перен., розм.* Нав'язливо чіплятися, прискіпуватися до кого-, чого-небудь. *Коли я, може, чудом, розціпивши лапища смерті, залишаюся живим, хтось і починає доколупуватись: чому я вижив і чи не можна за це пересіяти мою душу на підситку підозри?* (М. Стельмах); — *А чого так? — доколупуюся я. — Чого дівчат немає?* (Любко Дереш); [Ш т и р:] .. — *І ти сядь тоже* [також]. *Чого до фраєра доколупався?* (О. Ірванець).

ДОКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОКОЛО́ТИ,** колю́, кóлеш, *док., що.* Закінчувати колоти (у 1–4 знач.); колоти до якого-небудь строку, межі. *Доколюючи довгими мечами поранених, гусари наткнулися на Козиря* (В. Чемерис); *Доколов* [господар] *плаху і лише тоді випроставсь* (А. Головко).

ДОКОМУНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до періоду, який передував приходу до влади комуністів. *Без знання докомуністичної історії Росії, України та Білорусі неможливо ані зрозуміти їхнє сучасне становище, ані міркувати над їхнім майбутнім* (з наук. літ.); *Кіра Муратова — людина європейська за народженням і вихованням — шкільну освіту здобувала ще в докомуністичній Румунії* (з газ.).

2. Який передує встановленню комуністичного ладу. *На думку марксистів, головним, визначальним елементом соціальної структури докомуністичних формацій є класи* (з навч. літ.).

ДОКО́НАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доконáти** 2. *Коли б завмерло стала* [постать] — *за шедевр монументу краси дівочої визнав би й, забувшись про умовності живого світу, впивався б спогляданням мистецько доконаних форм* (Іван Ле); // **докóнано,** *безос. пред. Та ніде не збито колос, Ні зерна не розкололось. Все доконано як слід — Цар тепер позбувся бід* (Л. Первомайський).

Докóнаний факт *див.* **факт**[1].

△ **Докóнаний вид** *див.* **вид**[2].

ДОКО́НАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **докóнаний.** *У сучасній українській мові минулий час дієслова характеризується двома видовими ознаками: доконаністю й недоконаністю* (з наук. літ.).

ДОКОНА́ТИ *див.* **докóнувати.**

ДОКОНА́ТИСЯ[1] *див.* **докóнуватися.**

ДОКОНА́ТИСЯ[2], áюся, áєшся, *док., у чому, із спол. сл., також без дод., діал.* Переконатися. *Йому хотілося забігти* [застати] *ріпників несподівано, невидимо, щоб доконатися, як вони роблять* (І. Франко); — *Він добрий і щирий, доконаєшся сама, як побачиш, як він мене по-щирому любить* (О. Кобилянська).

ДОКОНЕ́ЧНЕ, *присл.* Те саме, що **доконéчно.** *Дідові не дуже хотілось балакать, а Паньковi приспіла охота доконечне розпитать його* (І. Нечуй-Левицький); — *Якби мене доконечне було треба, то через двері заклич* (Л. Мартович); *Вже в академії, треба думати, Левицький доконечне вибрав собі той шлях, з якого не зійде вже через усеньке своє довге життя* (С. Єфремов).

ДОКОНЕ́ЧНИЙ, а, е. Обов'язковий, неодмінний; неминучий. *Шар Хевісайда пробити не можна* [в космосі]. *Для цього забагато енергії треба було б .. Досі не було доконечної потреби пробивати той шар* (В. Владко); *Доконечна і цілком ясна вимога, яку ми ставимо до перекладача: розуміння і відчуття першотвору* (М. Рильський); // Остаточний. *Це рішення заявилося ще там, на командному пункті.., і тільки тепер оформилося, стало ясним, окресленим і доконечним* (В. Собко); — *Я промовляю за свою вітчизну й ліпше загину катівницькою смертю, аніж маю бачити далі доконечне розорення мого краю* (Ю. Мушкетик).

ДОКОНЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доконéчний.** *Густою юрбою повалили люди з коршми* [корчми], *живо розмовляючи про громадські папери, про старого війта і доконечність вибрати нового* (І. Франко); *Не всю правду відкрила Чередниченкові Інна напередодні, коли в розмові біля нічного вагончика казала про доконечність своєї невідкладної поїздки в райцентр...* (О. Гончар); *Всі сходилися на доконечності ведення боротьби партизанської...* (Г. Колісник).

ДОКОНЕ́ЧНО. Присл. до **доконéчний.** *Він добре знав, що всі дівчата на селі горнуться до його* [нього], *й думав, що й Лукина доконечно піде за його заміж* (І. Нечуй-Левицький); *Її* [Вкраїну] *пізнавши, чи ж я міг Не полюбить її сердечно, Не відректися власних втіх, Щоб їй віддатись доконечно?* (І. Франко); — *Заперечити не можна, все тобою зроблене доконечно потрібне* (В. Собко).

ДОКО́НУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОНА́ТИ,** áю, áєш, *док., розм.* 1. *кого.* Доводити кого-небудь до важкого фізичного або морального стану; замучувати. *Засилав клопотання, домагаючись присуду, і в департамент поліції, і в міністерство юстиції, .. а звідтіля — ні слова, ні півслова, наче змовилися мовчки доконувати його* (М. Сиротюк); *А Марина сидить собі, Уже й не говорить І не плаче... отак її Доконав, небогу, Той правитель* (Т. Шевченко); *До броні! Настала година слушна За рідний край стать в обороні, Бо вже доконала неволя Страшна...* (М. Старицький); *Є в нього свій метод зневажити і доконати людину, котру взяв під сумнів* (Я. Гримайло); // *кого, що.* Губити, знищувати кого-, що-небудь. [Л и с е н к о:] *Я знаю, братці, рознеслася чутка, Що вороги Лисенка доконали, Закатували голодом в темниці* (М. Костомаров); [А н д р і й:] *Візьми ніж, удар мене ось сюди!.. Доконай моє тіло!.. Душу мою ти вже убив!..* (М. Кропивницький).

2. *що, рідко.* Робити, здійснювати що-небудь. [К у н а ш:] *Знайте, люди, Що Гостомисл задумав нині рано Велике діло доконать* (І. Франко); *А чого не може й зрада, лютий розбрат доконає* (Леся Українка).

(1) Доконáти *(рідко* **доскóчити) свогó** — домогтися здійснення своїх намірів. *Та вже бим* [б] *рачки ліз, а свого доконав* (Номис); *Шавкун попрощався, пішов. Через місяців три написав сестрі вже з Києва, що він таки свого доскочив, зро-*

бився студентом (Панас Мирний); *Та Марко таки доконав свого і третій раз вибив з руки шаблю* (А. Чайковський).

◇ **(2) Доконáти своє́ слóво,** *рідко* — виконати обіцяне. *— А чому ж ти свого слова не доконала? Казала, що зробиш, та й ні* (Сл. Гр.).

ДОКО́НУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОКОНА́ТИСЯ,** áється, *док., розм.* 1. Здійснюватися, звершуватися і т. ін. *Розділ поезії від музики доконувався звільна, в міру того як чоловік винаходив різні музикальні інструменти* (І. Франко); *Одного разу в дощ і вітер його опанувала божевільна певність, що саме в цю негоду, попри всяке сподівання, його намір доконається* (В. Підмогильний).

2. *тільки недок., рідко.* Пас. до **докóнувати** 2. *— А особливо прошу зауважити, — додав "сусід", — що за сила в товаристві людей! Злученими силами чуда доконуються!* (І. Франко).

ДОКО́НЧЕ, *присл.* Те саме, що **доконéчно.** *Вони були певні, що приятелі говорять доконче за їх* [них], *та ще й щось дуже цікаве* (І. Нечуй-Левицький); *Переляканий батько ледве переконав його, що вчитись доконче треба* (В. Гжицький); *Допомога була доконче потрібна* (П. Загребельний).

ДОКО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докопáти.** *Колодязь не був докопаний до кінця* (з газ.).

ДОКОПА́ТИ *див.* **докóпувати.**

ДОКОПА́ТИСЯ *див.* **докóпуватися.**

ДОКОПИРСА́ТИ, áю, áєш, *док., що, розм.* Закінчити копирсати; копирсаючи, досягти певної межі. *Схоже, що цей грот творили разом людина і природа: вода промила ущелину, а люди докопирсали до необхідних розмірів* (із журн.).

ДОКОПИРСА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* 1. Копирсаючись, досягти певного місця. *Копаючи цілу годину без перепочинку, я нарешті докопирсався до якоїсь металевої скрині* (із журн.).

2. Копирсаючи або копирсаючись, зазнати неприємних наслідків. *Докопирсатися до повного виснаження.*

3. *перен.* Шукаючи, вивчаючи, аналізуючи і т. ін., довідатися про що-небудь. *Навіть пересічному обивателеві лише від химерної гри слів закортить бодай розгорнути книжку й докопирсатися до суті* (із журн.); *На цій картині я докопирсалася лише до однієї етнографічної помилки* (з Інтернету).

ДОКОПТИ́ТИ *див.* **докóпчувати.**

ДОКОПТИ́ТИСЯ *див.* **докóпчуватися.**

ДОКО́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докóпувати** і **докóпуватися.** *Копання колодязів (докопування, чищення) механічним і ручним способом* (з мови реклами); *— Краще знати найстрашніше, ніж не знати нічого .. Я хочу тільки позбавитись вічних думок, угадування, докопування, висліджування* (В. Винниченко); *Докопування до підвалин реальної історії — головне завдання, яке розв'язує Роман Іваничук витворенням певного циклу історичних романів* (з наук. літ.).

ДОКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОПА́ТИ,** áю, áєш, *док., що.* Закінчувати копати; копати до певного місця. *Зосереджено й діловито докопують* [матроси] *могилу* (В. Кучер); *Федулиха була на городі. Вона докопувала картоплю* (Б. Харчук); *Перський цар Дарій звелів докопати .. канал* (І. Білик).

ДОКО́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКОПА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док., розм.* 1. *до чого, рідко чого.* Копаючи, досягати якого-небудь місця, знаходити або виявляти щось. *Прокопавши ще кілька сажнів глибше, таки докопувався* [Герман] *кип'ячки* (І. Франко); *Копають день, копають два, На третій насилу Докопалися до муру Та трохи спочили* (Т. Шевченко); *Соломія спробувала викопати рукою ямку і справді докопалась до води* (М. Коцюбинський).

2. Багато, довго копаючи або копаючи несвоєчасно, зазнавати неприємностей. *— А обмолотилися, буряки стали копати, та й докопалися — учора думали, що й попропадаємо з ногами: морозище ж отакий, а ми босі* (А. Головко).

3. *до чого, перен.* Наполегливо шукаючи, аналізуючи, вивчаючи, довідуватися про що-небудь. *Розбираючи артистичний твір, реальний критик поперед усього буде докопуватися, чи виведена .. людина правдива і можлива в дійсності* (І. Франко); *Хому цікавило все, до всього він докопувався* (О. Гончар); *Анонім щось знає про вас таке, до чого не змогли докопатися наші органи* (Р. Федорів).

◇ **(1) Докóпуватися / докопáтися до кóреня (до корíння)** — глибоко, вдумливо аналізуючи що-небудь, з'ясовувати його суть. *Він ніколи не буде ні письменником, ні інженером, бо не здатний серйозно вчитись і докопуватися до коріння* (О. Донченко).

ДОКО́ПЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докоптúти.** *Докопчена ковбаса.*

ДОКО́ПЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОПТИ́ТИ,** пчу́, птúш, *док., що.* Закінчувати коптити що-небудь. *Докопчувати рибу; Докоптити сало.*

ДОКО́ПЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОКОПТИ́ТИСЯ,** тúться, *док.* 1. Коптитися до певного стану, до кінця. *М'ясо докоптилося досить швидко.*

2. *тільки недок.* Пас. до **докóпчувати.**

ДОКО́РА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **дóкір.** *Сміх над його молитвами, над його сльозами, товариська зрада, докора — разом кинулись йому в голову* (Панас Мирний); *І в тому незлобивому шелесті лісу, і в димах, і в кожному несподіваному зламі стежки вчувалася йому докора за те, що так довго сюди не навідувався* (Григір Тютюнник).

ДОКОРИ́ТИ *див.* **докоря́ти.**

ДОКОРІ́ННИЙ, а, е. Який стосується основ, коренів чого-небудь. *Багатьох приваблювала перспектива подорожі по Дніпру з Києва до Херсона. Інші з запалом говорили про ті докорінні зрушення, що їх принесе модерна техніка* (В. Домонтович); *— Я мрію про більше — про докорінну перебудову села* (М. Чабанівський); *— Вихід один — треба знайти нові шляхи для докорінних соціальних змін* (О. Бердник).

ДОКОРІ́ННО. Присл. до **докорíнний.** *За цей час докорінно змінилася військова* [воєнна] *ситуація* (Іван Ле); *Тепер характер і настрій розмов змінився, змінився докорінно* (В. Владко); *— Треба докорінно все змінити, весь устрій, інакше нічого не вийде з ваших проектів!* (О. Іваненко).

ДОКОРОТА́ТИ, áю, áєш, *док., що, розм.* Заповнити, зайняти чим-небудь час, намагаючись зробити непомітним його спливання. *— Насилу ніч ту докоротала* (Сл. Гр.); // Провести життя одноманітно, нудно. *Повернув* [дід] *домів, до мого вітця, і спокійно докоротав .. життя* (І. Франко).

ДОКОРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докоря́ти.** *Докоряння може трансформуватися в самосвідомості дитини в тенденцію до самозвинувачення, що робить її уразливішою до неминучих помилок і труднощів* (з навч. літ.).

ДОКОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОКОРИ́ТИ,** рю́, рúш, *док., кому, чому, розм. кого, що і без прям. дод.* Виражати своє незадоволення з приводу чого-небудь, звинувачувати

когось у чому-небудь; дорікати. *Й не чула того вечора Маруся-наймичка, як хазяйка сварилася на неї за гаяння, як дорікала й докоряла* (Марко Вовчок); *Мати жахалася, докоряла хтозна-кого* (К. Гордієнко); *Вона подивилась на мене повними зненависті очима, але не лаялась і не докоряла мені* (Л. Смілянський); — *Ти плачеш? Цить, дитино моя! Я ж не хотів тебе нічим докорити* (І. Франко); *Не докорю ніколи і нікому, Хіба на себе інколи позлюсь, Що в двадцять літ в моєму серці втома, Що в тридцять — смерті в очі подивлюсь* (В. Симоненко).

ДОКОСИ́ТИ *див.* **докóшувати.**

ДОКОСИ́ТИСЯ *див.* **докóшуватися.**

ДОКОТИ́ТИ *див.* **докóчувати.**

ДОКОТИ́ТИСЯ *див.* **докóчуватися.**

ДОКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОТИ́ТИ,** очý, óтиш, *док., що.* 1. Котячи, переміщувати що-небудь до якогось місця, до певної межі. *Микола докочував брили до спуску* (Р. Андріяшик); *Море несло на собі хвилю і, докотивши, коротким, навиклим рухом скидало її на берег* (М. Коцюбинський).

2. Доносити які-небудь звуки. *Вітерець з-за далекого обрію докочував тривожні гудки паровоза* (М. Циба).

ДОКОЧУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.* Кочуючи, дістатися до якогось місця. — *Ми ж не будемо знати, де хан Булгак. Бува, котрась його орда докочує аж до Лиману? Треба йти на Лиман* (І. Білик).

ДОКО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКОТИ́ТИСЯ,** очýся, óтишся, *док.* 1. Котячись, досягати якого-небудь місця, певної межі. *Хвилі лізуть на берег і одкочуються назад. Ще хвилі — докочуються до слідів на піску* (Ю. Яновський); *Камінь стрімголов пострибав крутим узгір'ям, захоплюючи по дорозі інше каміння, докотився до берега, і в море вже посипався справжній кам'яний град* (О. Донченко).

2. *перен., розм.* Доходити, доводити себе до чого-небудь небажаного. — *Куди ж це я докотився, що з цими дурнями під одним дахом, за одним столом сиджу? — з жахом запитав себе Чайка* (Д. Бузько); [Вихователька *(до хлопців):*] *Ні, вона таки рано чи пізно докотиться до інфаркту з отакими вихованцями* (Ю. Збанацький).

3. *перен.* Доноситися (про сильні, розкотисті звуки). *Від Перекопу докочуються гарматні гули* (О. Гончар); *Мов прірву прорвало, докотився крик до мого вуха* (Панас Мирний); *Луна від пісні понеслася далеко-далеко, докотилась до села* (І. Цюпа); // Доходити, поширюватися, ставати відомим. *Нові й нові вісті, як хвилі велетенського моря, докочувалися до палат госпіталю* (С. Скляренко); *Все частіше докочувались про Каховку різні чутки* (О. Гончар); *Звістка про Жовті Води і Корсунь докотилася й до Мангуша* (Р. Іваничук).

4. *розм.* Діставатися, добиратися, доїжджати куди-небудь. *Докотився поїзд до Поста Волинського* (О. Довженко); *За товариською гутіркою надвечір докотилися до Одеси* (Мирослав Ірчан); * Образно. *Докотилася весна й до Києва* (Л. Дмитерко).

ДОКО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докóшувати** і **докóшуватися.** *Докошування трави.*

ДОКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКОСИ́ТИ,** ошý, óсиш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати косити; косити до певного місця, до певної межі, до якогось часу. *Навколо мало вже жнив. Ярі де-не-де докошували* (А. Головко); *Достигав перший ячмінь, докошували трави* (Н. Королева); *Косили цілий день і ледве докосили* (М. Рильський).

ДОКО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКОСИ́ТИСЯ,** ошýся, óсишся, *док.* 1. Косячи, досягати якого-небудь місця, певної межі. — *Ну, скоро ви до лісу докоситесь? — приклав* [Карпо Кирилович] *до лоба широку долоню* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Сивушки зараз ковтонули* [троянці] *Поківшику, і не здригнули, І докосились до потрав* (І. Котляревський).

2. *тільки недок.* Пас. до **докóшувати.** *Сіно або вже лежало скошене, або докошувалося й досушувалося* (П. Загребельний).

ДОКРАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДОКРА́СТИ,** ду, деш, *док., що.* 1. Закінчувати красти що-небудь; розкрадати остаточно. *"Чорні археологи" докрадають рештки монастирських скарбів* (із журн.); *Біля дверей .. стояв вартовий, щоб ніхто не докрав уже напіврозкраденої колекції мінералів* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. Додатково красти до того, що вже є. *Залужани земельку і конячок віддавали неохоче, з глухим ремством. Згодом втяглися в роботу, але працювали лінькувато. До того, що одержували на трудодні, в три рази більше докрадали і жили добре* (Григорій Тютюнник).

ДОКРАДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **ДОКРА́СТИСЯ,** áдуся, áдешся, *док., розм.* 1. Крадучи, зазнавати неприємностей. *Найстарший син за пограбування потрапив за грати. Докралася й мати — і її було позбавлено волі* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **докрадáти.** *Під прикриттям санації докрадається все, що ще не було розкрадене* (з газ.).

ДОКРА́СТИ *див.* **докрадáти.**

ДОКРА́СТИСЯ *див.* **докрадáтися.**

ДОКРЕ́СЛИТИ *див.* **докрéслювати.**

ДОКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОКРЕ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Закінчувати креслити що-небудь; креслити до певної межі. *По хрестинах пізно вночі докреслював Карлос .. нове родове дерево* (Н. Королева); *Ярослав Громійчук у цей час, приладнавшись біля дощаного столика у садку, докреслював схему майбутнього кормоцеху* (І. Волошин); * Образно. *І в дзеркалах, що звуться — чорні стіни, де жар вапна холоне швидко так, докресли мрію...* (П. Мовчан).

ДОКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **докрéслювати.** *Весь текст роботи має бути однаково чорним (включаючи ті елементи, що вписуються або докреслюються в нього)* (з навч. літ.).

ДОКРИВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДОКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати крити що-небудь; крити до кінця, до якогось місця. — *Звідки я хату докрию, коли й снопа околоту не маю?* (Ю. Яновський); *Докривши клуні, вернувсь я до діда* (Ганна Барвінок).

ДОКРИ́ЗОВИЙ, а, е. Який був, існував до кризи. *У докризові роки комерційна нерухомість коштувала дорожче за житлову* (з газ.); *Восени обсяг депозитних вкладів повернувся на докризовий рівень* (з газ.).

ДОКРИ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКРИЧА́ТИСЯ,** чýся, чи́шся, *док., розм.* 1. Довго кричачи, домагатися того, щоб хто-небудь почув, відгукнувся. *Місцина запущена, хутірець колись тут був, але давно вже нема, люди рідко сюди заходять — кричи не докричишся* (О. Гончар); — *Діду, ходімо! — чомусь кричиш ти, начебто дід у якійсь далечині, а ти намагаєшся докричатись до нього* (Є. Гуцало); // *перен.* Наполегливо, вперто доносити свої погляди, позиції, думки і т. ін. до кого-небудь. *Коли б я був мітинговим оратором, то докрикувався б до їхнього* [людей] *сумління* (Р. Федорів); *Во-*

ни таки докричаться до того, що начальник залізниці почує і впорядкує вузлові станції (Остап Вишня).

2. *тільки док.* Довго кричачи, зазнати чогось неприємного. *— Візьми он випрані сподні й сорочку, шапку теплішу й кожуха — бо ж на землі спатимеш... Е-е-ех, докричався, що мусиш з дому тікати!* (Ю. Хорунжий); *Докричатися до хрипоти.*

ДОКРИ́ТИ *див.* **докрива́ти.**

ДОКРИЧА́ТИСЯ *див.* **докри́куватися.**

ДОКРО́ЇТИ *див.* **докро́ювати.**

ДОКРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докро́ювати.** *Докроювання тканини.*

ДОКРО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОКРО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док., що.* Закінчувати кроїти що-небудь. *Вся Україна вмощувалася перед телеекраном, коли демонструвалися "Фараони", де кумедний Оверко кроїв своїм дівчаткам платтячка, сарафанчики, спіднички, докроївши матерію до клаптиків* (з газ.); *Докроювати блузу.*

ДОКРУ́Ж, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **доокóла.** *Там одинокий фільварок на узвишші, звідти добре проглядається все докруж* (Є. Доломан); *Докруж висіла така тиша, що й їхні глухі голоси, й тупіт коней по вогкій землі здавалися геть чужими й недоречними* (І. Білик).

ДОКРУТИ́ТИ *див.* **докру́чувати.**

ДОКРУТИ́ТИСЯ *див.* **докру́чуватися.**

ДОКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докрути́ти** 1. *Оглядаючи кулемет, необхідно перевірити роботу рухомих частин — поворотної пружини й спускового механізму; перевірити, чи докручений повністю замикач ствола; оглянути магазини, видалити з них заводське мастило, протерти їх досуха тощо* (з навч. літ.).

ДОКРУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докру́чувати** 1. *Докручування гайок; Докручування шурупів.*

ДОКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОКРУТИ́ТИ,** учу́, у́тиш, *док.* 1. *що.* Закінчувати крутити що-небудь; крутити до кінця. *Давно почалося* [кіно], *вже, мабуть, докручують останні частини* (О. Гончар); *Докрутити цигарку.*

2. *перен., розм.* Те саме, що **докру́чуватися** 3. [Х р а п к о:] *З моєї хати, з мого двору, та через село ведуть... люди дивляться, вороги мої .. вигукують услід: а що піймався?! а що докрутив!..* (Панас Мирний).

ДОКРУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОКРУТИ́ТИСЯ,** учу́ся, у́тишся, *док.* 1. Закручуватися до кінця (про кран, гайку і т. ін.). *Гайка не докрутилася на два оберти.*

2. Закінчувати крутитися. *Пластинка докрутилася до кінця* (Я. Гримайло); *— Перестань крутитися, Наливайко! Та от нарешті докрутився я до кінця уроків. І — мерщій додому* (В. Нестайко).

3. *перен., розм.* Діючи певним чином, зазнавати чого-небудь або добиватися чогось. *Такий уже йому, Корнію, талан випав: крутити і крильми вітряків, і своїм мізком, щоб якось докрутитися до власного вітряка* (М. Стельмах).

4. *тільки недок.* Пас. до **докру́чувати** 1. *Тепер його "студія" — вже студія по-чесному. Докручуються якісь лампи, вивозяться рештки непотребу* (І. Карпа).

ДО́КТОР, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **лі́кар.** *— В тебе, бачу, руки сухі й гарячі, як жар. Треба б покликать доктора* (І. Нечуй-Левицький); [К о р н і й:] *Лікарства? (Тривожно). Доктор прописав? Зараз, зараз. (Шукає по кишенях). Ось маєш, п'ять франків...* (В. Винниченко); *Доктор вивчив пацієнтку і вирішив лікувати її самогіпнозом* (Ю. Смолич).

2. Вищий науковий ступінь, який присуджується на підставі захисту дисертації, а також особа, якій присуджено цей ступінь. [К у ц:] *Справи інституту передати докторові наук Воронюку* (З. Мороз); *— Люблю поговорити з людьми науки, а тут така нагода: професор і доктор в одній особі, еколог міжнародного рангу!* (О. Гончар); *Треба відкрити Науково-дослідний інститут жіночої психології й логіки! Ось де — вічна нива наукового пошуку! .. Можуть з'явитися тисячі нових кандидатів та докторів наук!* (О. Тесленко).

ДОКТОРА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Педантично повчальний, категоричний (про тон, манеру говорити). *— Жадних окремих мешкань, — каже він чітким докторальним тоном.., — не буде в майбутньому комбінаті* (В. Домонтович); *Тим же докторальним тоном, яким допіру повчав директора, він промовив: — Ви прийшли до нас, товаришу Васюта, якраз перед першими експериментами Розенберга* (Ю. Шовкопляс).

ДОКТОРА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **доктора́льний.** *Інколи герої поем Д. Мільтона з університетською докторальністю викладають теорію світобудови* (з навч. літ.).

ДОКТОРА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **доктора́льний.** *— Ах, надто багато у нас говорять про свята, праця — це не свято, — докторально зауважив Куцевич* (Н. Рибак).

ДОКТОРА́НТ, а, *ч.* Учений, прикріплений до наукової установи для підготовки докторської дисертації. *Жіноцтво .. радісно завищало, довідавшись про свою перемогу .. Хай оті кандидати й докторанти відчують жіночу силу* (П. Загребельний); *Крім наукових студій, молодий докторант брав активну участь у політичному житті, активно співпрацював із демократичними силами багатьох держав* (із журн.).

ДОКТОРА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **доктора́нт.** *Докторантка у своїй роботі окреслила місце соціальної організації в розвитку української духовної культури XVI–XVII ст.* (з наук. літ.); *Наша докторантка, готуючи наукову роботу про кримських татар, рік провела в Криму* (з газ.).

ДОКТОРА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **доктора́нт.** *Професійна кар'єра німецького гуманітарія не є простою, як і отримання докторантського місця та стипендії* (із журн.); // Стос. до докторанта. *З 1936 р. С. П. Тимошенко — професор Стенфордського університету, де він читав докторантський курс прикладної механіки* (з наук. літ.).

ДОКТОРАНТУ́РА, и, *ж.* Система підготовки наукових працівників вищої кваліфікації — докторів наук; час перебування докторантом. *Захистив* [Драга] *дисертацію, закінчив докторантуру і став професором* (В. Кучер); *Після студій і докторантури в Українському вільному університеті у Празі на природничо-географічному факультеті я захищав докторську дисертацію* (Р. Іваничук).

ДО́КТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **до́ктор.** *В кожному листі нагадує* [Сергій Костянтинович] *мені, щоб слухала .. докторських рад* (Леся Українка); *Він .. мав, однак, усі прикмети, котрі звичайно роблять навіть велику славу лікареві, а це: мав докторський диплом, був гарний і нежонатий* (Н. Кобринська); *— Я не бажаю захисту, — байдуже сказав Сагайдак, відсовуючи тарілку з котлетами. — Я працюватиму так, без докторського звання* (О. Бердник); *Світлана назбирала матеріали для докторської дисертації* (Ю. Мушкетик); // *у знач. ім.* **до́кторська,** кої, *ж., розм.* Дисертація доктора наук. *— Написати б докторську про значення споришу у взаєминах народів, — якось соромливо*

всміхається Заболотний (О. Гончар); *Якщо професор захистив докторську, то сперечатись не варто. Він тепер із шкури лізтиме, щоб обґрунтувати своє...* (М. Циба).

ДОКТРИ́НА, и, *ж., книжн.* Політичне, наукове, філософське, військове і т. ін. вчення, теорія, система поглядів. *Чотири українських фронти відокремились від своєї техніки з самою лише легкою зброєю й пішли наперекір стихіям і воєнним доктринам громити ворога* (О. Довженко); *Мистецтво повинно стати доктриною. Або, висловлюючись дещо точніше: складовою частиною доктрини* (В. Домонтович); *Паралельно суспільному поступові йшов розвій космологічних доктрин* (О. Бердник).

ДОКТРИНЕ́Р, а, *ч., книжн.* Той, хто педантично захищає або дотримується певної, часто відірваної від життя, доктрини; схоластик. *Фанатичний доктринер, Микола I .. вважав себе відповідальним за все, що діялося в Росії* (Є. Гуцало); *Дистанція між автором та героєм таки є. У випадку з В. Винниченком — це дистанція між раціоналістичністю доктринера й інтуїцією художника* (з наук. літ.).

ДОКТРИНЕ́РСТВО, а, *с., книжн.* Сліпе, педантичне дотримування яких-небудь положень, доктрин; схоластика. *Я не сумніваюся, що сам він швидко виросте з соціал-демократичного, простолінійного доктринерства, що вдасться в старанніші студії над конкретними фактами* (І. Франко); *"Біс", породжений релігійним доктринерством, зрештою подолав мислителя* [І. Вишенського] *і загнав його в печеру, убивши в ньому вогонь і творченосну силу* (Валерій Шевчук).

ДОКТРИНЕ́РСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **доктрине́р.** *Йому згадалися слова: "Сонце із заходу" — назва роману, уривок з якого він читав, але, здається, той роман так і не був написаний, чи, може, був, та такий декларативний і доктринерський, що його читати було не варто* (Б. Харчук); *Реформаційні заходи Генріха VIII мали не стільки доктринерський, скільки політичний контекст* (з наук. літ.).

ДОКУВА́ТИ[1] *див.* **доко́вувати.**

ДОКУВА́ТИ[2],ує́, *док.* Закінчити кувати (про зозулю). *Докує зозуля — і замовкне в нетрах* [нетрях] (М. Хвильовий).

ДОКУЛЬГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Кульгаючи, насилу дійти, добратися куди-небудь. *Варфоломій докульгав до криниці* (О. Копиленко); *Вони докульгали до Сосни* (А. Михайленко).

ДОКУМЕ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **докуме́катися.** — *Тарасе Демидовичу! Все зрозуміло! Все ясно! Не докумекав, по-старому, по стандарту пішов. План переглянемо* (Ю. Збанацький); *Коли зник* [хлопець], *аж тоді я докумекав, що треба було затримати або хоч запитати — хто він?* (Є. Кравченко).

ДОКУМЕ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Зрозуміти, зміркувати що-небудь. *Її серце відчуло біду раніше, ніж докумекався чоловік* (П. Панч); *Перекладач довго розтлумачував це слово .. Нарешті гості докумекались і весело розсміялися* (Г. Усач).

ДОКУМЕ́НТ, а, *ч.* 1. Діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, служить доказом чого-небудь. *Старий трохи вгамувався, показав нам .. документ на шляхетство* (І. Нечуй-Левицький); *У Кузнецова не виявилось ніяких документів, що дозволяли б йому відлучку з місця розташування його частини* (А. Головко); // Все те, що підтверджує що-небудь. *Весь її щоденник до шістнадцяти років — це, за деяким винятком, документ беззмістовної суєти, легковажності і безтурботності зманіженої дівчини, яка не знає, куди себе подіти* (М. Слабошпицький).

2. *інформ.* Зафіксована на матеріальному носії інформація у вигляді тексту, звукозапису, зображення і т. ін. для передавання її в часі й просторі. *Якщо ж користувач матиме справу з великим текстовим документом, який треба уважно вивчити, його краще зберегти на диску комп'ютера, щоб потім, від'єднавшись від мережі, не поспішаючи прочитати* (з навч. літ.).

3. Письмове свідоцтво, що офіційно підтверджує особу. *Зайшла міліція. Ми показали свої документи. Рибалка не мав нічого при собі, але його знав один із міліціонерів* (Ю. Яновський); *На переправі стали прикордонники, перевіряючи документи бійців* (О. Гончар); *Черговий вахтер проглянув документи дівчини, показав, як пройти до відділу кадрів* (О. Бердник).

4. Письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе. *Професор Драга повідомив, що він почав збирати всі історичні документи, які стосуються цих незабутніх днів героїчної оборони Одеси* (В. Кучер).

(1) Виїзні докуме́нти — документи, що дозволяють виїзд куди-небудь (перев. за межі країни). *В області виявили значну кількість правопорушень під час оформлення виїзних документів та віз* (з газ.).

ДОКУМЕНТАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Використання у творах мистецтва справжніх фактів, подій. *У сценографії своєрідно злилися два наймогутніші струмені мистецтва: поетична образність і документалізм. Між цими полюсами ведуть свої пошуки художники театру* (з наук. літ.); *"У нас не було мети зняти документальне кіно. Ми шукали золоту середину, щоб фільм був не тільки стилізацією", — сказав режисер. Проте його документалізм вийшов якраз не надто захопливим* (із журн.).

ДОКУМЕНТАЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто у своїй творчості використовує справжні факти, події. *Ми* [кінорежисери] *всі погодилися на тому, що документаліст є своєрідним повпредом народу перед людством, що людство бачить країну так, як він її зняв* (О. Довженко); *В Колосовському знову заговорив документаліст: шкодував, що нема тут при ньому кінокамери — були б унікальні кадри* (О. Гончар); *Своє творче амплуа документаліста й аналітика Ю. Хорунжий повніше зреалізував у художніх біографіях Івана Мазепи ("Любов маєш — маєш згоду"), Григорія Полетики ("Злет і заземлення Григорія Полетики"), Михайла Грушевського ("Вірую")* (з наук. літ.).

ДОКУМЕНТАЛІ́СТИКА, и, *ж.* 1. Наукова дисципліна інформаційного циклу, що вивчає історію, теорію, методику й організацію роботи з науковими документами. *З початку 1960-х років починають розвиватися наукові напрями під назвою документалістика й документознавство* (з навч. літ.).

2. Літературні твори, фільми і т. ін., створені на основі документальних свідчень. *Коли прочитав якусь книжку? Уже й не пам'ятаю. Ще мемуари, документалістику, наукову брошуру, а література не йде* (Л. Костенко); *Він розправить плечі, плюне на остогидлу йому документалістику, і створить великий, епохальний, знаковий художній фільм!* (Г. Тарасюк).

ДОКУМЕНТАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **документалі́ст.** *Літературною основою спектаклю стала книжка відомої*

шведської кінорежисерки-документалістки Л. Ейнгорн "Подорож Ніни. Історія виживання" (з газ.).

ДОКУМЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який є документом (у 1 знач.). *Історичні легенди уникають будь-якої хронології, передаючи народне сприйняття певних подій та осіб. Тому їх не можна розглядати як документальні свідчення* (з наук. літ.); // Який ґрунтується на документах (у 1 знач.). *У XVIII столітті в українському суспільстві помітно зріс інтерес до історичних знань та розуміння необхідності документального запису історії свого народу* (з наук. літ.); *Україна, як і кожна держава, має знати, де саме проходить її кордон, і повинна мати документальне цьому підтвердження* (з газ.); // Власт. документам (у 1 знач.), такий, як у документах. *Географію роману треба виписати особливо точно, з документальною правдивістю* (О. Довженко).

Документа́льний фільм *див.* **фільм.**

ДОКУМЕНТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **документа́льний.** *Шануючи свою прихильність до строгої документальності, не хотів підсовувати неперевірених даних* (В. Дрозд); *У будь-якому разі, пам'ятав він, слід уникати документальності. Це не може бути переказ подій* (Ю. Андрухович).

ДОКУМЕНТА́ЛЬНО. Присл. до **документа́льний.** *В родовому архіві Стадницьких документально значилось, що Володимир Стадник військовим промислом доскочив дворянського герба* (М. Стельмах).

ДОКУМЕНТА́ЛЬНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **документа́льний,** напр.: д о к у м е н т а́ л ь н о - п у б л і ц и с т и́ ч н и й, д о к у м е н т а́ л ь н о - х р о н і к а́ л ь н и й.

ДОКУМЕНТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Обґрунтування чого-небудь документами (у 1 знач.). [Р о м о д а н:] *Не затягуйте з документацією, щоб до зими почати будівництво заводу* (О. Корнійчук).

2. *розм.* Збірн. до **докуме́нт** 1, 3. *Зосереджено вдивлявся* [Шостенко] *в папери. От тільки забув надіти окуляри, й надто швидко гортала ту документацію рука* (Ю. Шовкопляс); *— Вас, Сідалковський, попрошу оформити усю необхідну документацію: протокол і рішення місцевкому* (О. Чорногуз).

ДОКУМЕ́НТИК, а, *ч., ірон.* Те саме, що **докуме́нт** 1, 3. *Помиляється він, коли думає, що Рінкель лишить ці милі документики у своїй кімнаті* (В. Винниченко); *— І хто це* [розтрату] *виявив? .. — .. Прибув ревізор. Тиждень, гадюка, у паперах копався, кожний документик перевірив, все до копійки підрахував* (А. Шиян).

ДОКУМЕ́НТНИЙ, а, е. Прикм. до **докуме́нт.** *Сьогодні вхідний документний потік наукових бібліотек включає широкий спектр документів на комп'ютерних носіях* (з наук. літ.).

ДОКУМЕНТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **документува́ти.** *У 1822 р. свою ретельно документовану чотиритомну "Історію Малоросії", що згодом набула широкої популярності, закінчив Дмитро Бантиш-Каменський* (з наук. літ.); // **документо́вано,** *безос. пред. Авторський виклад документовано історичними джерелами* (з наук. літ.).

ДОКУМЕНТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **документо́ваний.** *У журналі інтерв'ю подано без скорочень, редагувань і мовних правок. Такий стиль сприяє об'єктивнішому висвітленню реальної картини подій, надає цілковитої документованості джерелу* (з наук. літ.).

ДОКУМЕНТОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із документознавства. *Документознавець запропонував типологічні ряди наукових видань, що підлягають обов'язковому обробленню в національній системі реферування* (з наук. літ.); *Документознавець розробляє, впроваджує й забезпечує функціонування єдиного процесу роботи з документами та документною інформацією в різних організаціях* (з навч. літ.).

ДОКУМЕНТОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Теорія і практика впорядкування, збереження та використання документів. *Спеціальне документознавство розглядається як дисципліна різних напрямів (науково-технічного, картографічного, аудіовізуального, електронного, управлінського) за видами документів і типами документації* (із журн.).

ДОКУМЕНТОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до документознавства. *На підставі широкого кола документознавчих та історичних матеріалів проведено комплексне дослідження функціонування недержавної промисловості України за умов нової економічної політики* (з наук. літ.).

ДОКУМЕНТООБІГ, у, *ч.* Рух документів в організації, починаючи з моменту їх створення або одержання до завершення роботи з ними. *За інтенсивного документообігу менеджер витрачає на розгляд документів 15–20 % свого робочого часу* (з навч. літ.).

ДОКУМЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **документува́ти.** *Бухгалтерський облік на підприємстві проводиться з використанням засобів: документування обліку, оцінки коштів, ведення рахунків* (з наук. літ.); *Різноманіття явищ життя суспільства, держави та громадян породжує потребу документування різних фактів, видів діяльності, подій і станів* (із журн.).

ДОКУМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Обґрунтовувати документами. *Вже з тиждень ходив* [Юрко] *із татом в ролі колектора — документувати довжелезний, метрів на триста рів, викопаний шахтарями .. в одній із ущелин біля підніжжя гори* (А. Дімаров); *Великий архів документує кожен поворот як у долі Смиренка, так і в історії його взаємин з великим українським поетом Т. Шевченком* (з наук.-попул. літ.).

ДОКУМЕНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **документува́ти.** *Досить часто конфіденційна інформація документується фотографічними, відеографічними та іншими способами* (з навч. літ.); *Усі переговори з космонавтами документувалися записами на магнітофонах* (з газ.).

ДОКУПА́ТИ *див.* **доку́пувати.**

ДОКУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Закінчити купатися. *— Професор Оссендорфер .. прибув сюди. Щоб скласти .. оскарження проти професора Отави... — Який не дав професорові Оссендорферу докупатися в Адріатичному морі? — в'їдливо докинув Борис* (П. Загребельний).

2. *розм.* Багато купаючись, зазнати яких-небудь неприємностей. *Докупався до того, що мало не втопився* (Сл. Гр.).

ДОКУ́ПИ, *присл.* В одне місце; разом. *Ой три шляхи широкії Докупи зійшлися* (Т. Шевченко); *Через звалені докупи якісь архіви, друкарські машинки, цілі стовпи кошиків з помідорами Вадим Успенський продерся до вікна* (П. Панч); // В одне ціле. *В цю мить, мов за командою, вздовж цілої валки заторохкотіли постріли, що іноді зливались докупи* (Олесь Досвітній); *Він мішав докупи латинську, гунську й готську мови, й усі аж качались од сміху* (І. Білик).

◇ **Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи)** *див.* **вали́ти[1]; Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти** *і т. ін.)* **думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми>** *див.* **збира́ти; Зво́дити / звести́ доку́пи слова́** *див.* **зво́дити; Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи]** *див.* **зво́дити; Не [вміти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи]** *див.* **зв'я́зувати; Не зібра́ти доку́пи** *див.* **збира́ти.**

ДОКУПИ́ТИ *див.* **докупо́вувати.**

ДОКУПИ́ТИСЯ, куплю́ся, ку́пишся; *мн.* доку́пляться; *док., перев. із запереч.* н е. Мати змогу купити. *Тепер купити деякого зерна, щоби було й собі на хліб через зиму, а найбільше на насіння .. Навесні купувати — не докупишся* (І. Франко); *Посадили в тюрму й столяра Бородича, а трохи згодом муляра Фесюка. Ну, а цим чого було треба? Мало хліба дають на картки й м'яса не докупишся?* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОКУ́ПКИ, *присл.* Пестл. до **доку́пи.** *Під мостом бився об палі вихор, згортав докупки сухий очеретяний лист і гнав його в берег* (Григір Тютюнник); *— Вночі перед світом .. ми, збившись докупки, плакали, плакали й плакали...* (М. Куліш).

ДОКУ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докупи́ти.** *Клінкер, докуплений через 6 або 12 місяців, може значно відрізнятися відтінком від придбаного раніше* (із журн.); // **доку́плено,** *безос. пред. Для розширення північно-східної частини заводу було докуплено нові території* (із журн.).

ДОКУПЛЯ́ТИ *див.* **докупо́вувати.**

ДОКУПЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок., розм.* Пас. до **докупля́ти.** *Продукти докуплялися на базарі* (з газ.).

ДОКУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докупо́вувати** і **докупо́вуватися.** *Докуповування будівельних матеріалів; Докуповування продуктів харчування.*

ДОКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *розм.* **ДОКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОКУПИ́ТИ,** куплю́, ку́пиш; *мн.* доку́плять; *док., кого, що.* Купувати на додаток до того, що вже є. *Он чех Дус, як дістав тридцять десятин, так і внук його ще тридцять матиме, бо то легко з капіталом докупляти* (У. Самчук); *— Дам я тобі насіння, а літом відробиш. У мене тепер землі прибавляється, панську докуповую* (І. Цюпа); *Зоя докупила дещо худоби* (О. Кобилянська).

ДОКУПО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **докупо́вувати.** *Кредит підтримує розвиток і стабільність економіки: на підприємствах оновлюються чи докуповуються основні фонди, втілюються в життя ефективні та дуже потрібні проекти тощо* (з навч. літ.).

ДОКУ́ПОНЬКИ, *присл.* Пестл. до **доку́пки.** *Такі очі, такі брови, Така й голівонька. Як зійдемось докупоньки — Люба розмовонька* (з народної пісні); *А твої вустонька, а твої губоньки — Звелись пелюстоньки з вогнем докупоньки* (І. Драч).

ДОКУ́ПОЧКИ, *присл.* Пестл. до **доку́пки.** *Усі кури докупочки, Півень на порозі, Усі хлопці на вулиці, А мій у дорозі* (з народної пісні); *Вишеньки гарненькі, Бо докупочки зрослися Хвостики міцненькі* (Олена Пчілка).

ДОКУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого.* Закінчувати купати кого-небудь. *— Грицю, зійди з дороги і не махай руками. Проведи чоловіка на балкон. Бо я повинна докупати хлопців* (П. Загребельний).

ДОКУ́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **докури́ти.** *Тихін закурив помацки в темряві й ще думав. А як кинув докурену цигарку додолу: "Отак і я, як оця цигарка докурена: тлію з одбитими печінками!"* (А. Головко); *— Хочу спитатися: що від мене вимагається цього разу? — А зовсім нічого, — сліпучо всміхнувся "Сашко", затоптуючи в підлогу нарешті докуреного недокурка* (Ю. Андрухович).

ДОКУРИ́ТИ *див.* **доку́рювати.**

ДОКУРИ́ТИСЯ *див.* **доку́рюватися.**

ДОКУ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доку́рювати.** *Раніше я вже помічав наших інженерів за докурюванням чужих бичків — хлопці "дезінфікували" їх, обсмалюючи фільтри сірником* (О. Забужко).

ДОКУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОКУРИ́ТИ,** курю́, ку́риш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати курити; курити до кінця, до певної межі. *Чоловіки поспіхом докурюють і вибивають чорні від кіптяви люльки* (М. Олійник); *Старий докурює кріпачок і, високо підкинувши голову, намагається розглянути здаля невідомого* (Л. Смілянський); *Юхим докурив цигарку, одніс недокурок у куток* (С. Васильченко); *— Дайте людям докурити, — озвався Олекса* (І. Цюпа).

ДОКУ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **ДОКУРИ́ТИСЯ,** ку́риться, *док.* 1. Переставати куритися *(див.* **кури́тися[1]** 1); затухати. *Ґнотик свічки докурився і погас.*

2. *розм.* Курячи (перев. надмірно), зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. [П а в л о:] *Ще вчора докурився дощенту, така .. нудьга обгорнула, що мало не здурів* (М. Кропивницький); *Він курив та курив і докурився до раку горла* (В. Дрозд).

ДОКУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **докуча́ти.** *Як бачимо, цьому пану йдеться вже не про мову, не про порядки у країні, але про постійне докучання полякам* (І. Франко).

ДОКУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОКУ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.* Повторюванням, одноманітністю дій, слів і т. ін. неприємно вражати; набридати. *Він часто докучав дидаскалам, розпитуючи їх, що означає те чи те* (З. Тулуб); *Докучила баба своїми словами дідові* (О. Іваненко); *Потішним видався хворий дід Каламареві одразу. Тому він прислухався, чи, бува, щось не зрозуміє. Та швидко докучили дідові примовки і перемови...* (І. Чендей); // *перен.* Не давати спокою, мучити, турбувати (про почуття, хвороби, думки і т. ін.). *Голод почав йому докучати, і разом з голодом почала злість підступати під серце* (І. Франко); *Не міг зразу одповісти на Ваш останній лист, серце так докучало, як ніколи перше* (М. Коцюбинський).

ДОКУ́ЧИТИ *див.* **докуча́ти.**

ДОКУ́ЧЛИВИЙ, а, е. Який докучає, заважає; набридливий. *Колись в своє убогеє село В докучливу осінню пору, Вночі до батькового двору Мене далеким вітром занесло* (С. Васильченко); *Відкинула вона далеко назад докучливе волосся* (О. Довженко); Монотонно гула на шибці докучлива осіння муха (Л. Дмитерко).

ДОКУ́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **доку́чливий.** *Присяжний .. просив діда, аби йому вибачив його докучливість, та й відійшов швидко* (Марко Черемшина); *Взаємне кохання в шлюбі вимагає і взаємної мудрості, і взаємної праці для його збереження, а не докучливості, нав'язливості, докорів і претензій* (з газ.).

ДОКУ́ЧЛИВО. Присл. до **доку́чливий.** *Наближувалася зима з морозами — усе здавалося якось нудно, якось докучливо...* (Марко Вовчок); *Над головою докучливо стогнала хазяйка, рипів її голос* (М. Коцюбинський); *Сонце вперто висувалося із-за верхів'я тополь, докучливо огрівало топографію моєї гавайської сорочки* (У. Самчук).

ДОКУ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **доку́чливий.** *Заглушає* [голос жайворонка] *докучне сюрчання трав'яних коників* (Панас Мирний); *За склом першого звідси вікна сумно дивляться на неї великі материні очі, а в серце її стукає .. незбагненний та докучний сум* (Валерій Шевчук); *Чудесна сила Мрійливу діву охопила Тісним кільцем. Докучні їй I гомін лагідний людський, I погляд челяді дбайливий* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДОКУ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **доку́чний.** *Докучність реклами.*

ДОКУ́ЧНО. Присл. до **доку́чний.** *Дощ одноманітно, докучно хлюскав по катразі* (Б. Грінченко); *Дзз... тонко співає він* [вітер] *в одколоту скалку, докучно бринить, як муха...* (М. Коцюбинський).

ДОЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док., що.* Закінчувати лагодити що-небудь. *Доброчин сів на коня й повернувся до Переяславля, лишивши Звенкові долагоджувати полк: мав ще перед рушанням поговорити з греком* (І. Білик); — *Чи ти скоро долагодиш воза?* (Сл. Гр.).

ДОЛА́ГОДИТИ *див.* **дола́годжувати.**

ДОЛА́ДНИЙ, а, е. 1. Який має пропорційні і красиві форми (про гарну зовнішність). *Добрі люди доглядали, Шанували, поливали, Щоб жила краса моя, Щоб доладна була я* (Л. Глібов); — *То сватай* [Карпе] *Хівря. Хівря доладна, як писанка* (І. Нечуй-Левицький); *Ось вона порівнялася зі мною — невисока, доладна навіть у вилинялій гімнастерці, в грубих, хоча й невеличких, чобітках* (Є. Доломан); // Який приємно, красиво звучить (про музику, співи, голос). *Зі шляху обізвалася неголосна, доладна пісня, дзвякнуло стремено* (М. Стельмах).

2. Який справляє приємне враження; який відповідає певним вимогам. *Давно я нічого не читав такого доладного і з таким смаком* (Панас Мирний); — *Інженер з нього доладний, нічого не скажеш! — говорив сам з собою Синявін* (Іван Ле); *Почувши його доладну і розумну мову, придивившися пильніше до його манер і вбачивши в ньому чоловіка шляхетного.., абат ще дужче вподобав його* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дола́дний.** *Люблячи його* [тіло], *почуваючи його силу й доладність, він не міг не цікавитись убранням, що мало те тіло в пристойному образі виявляти...* (В. Підмогильний); *Майя повільно йшла вулицею, .. у синьому пальті, завуженому в талії, яке ще більше підкреслювало доладність її вигинистого стану* (Б. Харчук); *Антонова вподоба в красі, його розуміння доладності виявились і в його сина* (І. Нечуй-Левицький).

ДОЛА́ДНО. Присл. до **дола́дний.** *Все вбрання сиділо на маленькому старичку якось дуже доладно* (Ю. Смолич); — *Я, здається, говорю не дуже доладно* (М. Руденко); *Мабуть, ми всі трохи поспішали, і я не зовсім доладно сформулював свою думку, а ви неправильно зрозуміли мене* (О. Авраменко).

ДОЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш, *недок.,* **ДОЛІ́ЗТИ,** зу, зеш, *док.* 1. Лізучи, досягати якого-небудь місця, певної межі. — *Ви що, Вадиме, долазите по трубі до дев'ятого поверху?* (Ю. Мушкетик); *Плутаючись у високих бур'янах, пролазячи попід кущами, .. вони долізли врешті до води* (М. Коцюбинський); *Ті, двоє* [хлопців], *позадирали голови й аж роти пороззявляли. А Микола — вище-вище, доліз* (А. Головко).

2. *розм.* Насилу, ледве доходити, добиратися куди-небудь. *Наділа лишню спідницю і хустку під пальто .. і ледве долізла додому* (Леся Українка); *До Пряшева ми долізли аж перед полуднем і там проваландали, фактично не розмовляючи, ще кілька годин в очікуванні першого-ліпшого автобуса на Ужгород* (Ю. Андрухович).

ДОЛА́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **долама́ти.** *Проксимальний кінець бивня був відділений від решти поперечним надрізом, а потім доламаний* (з наук. літ.).

ДОЛАМА́ТИ *див.* **дола́мувати.**

ДОЛАМА́ТИСЯ *див.* **дола́муватися.**

ДОЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати ламати що-небудь; ламати до кінця, до певної межі. *В чорному хаосі вирви вже скаженіла стихія води. Вже вона сама усе там робила, доламувала, вивертала бетон, бушуючи серед руїн, стріляючи бризками в небо* (О. Гончар); — *І нащо цей сніг? Не міг уже підождати до вечора, поки доламаємо* [качани]... (В. Кучер).

ДОЛА́МУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ДОЛАМА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Ламатися зовсім, повністю. *Якщо вінчестер видає підозрілі звуки (постукування або скрегіт), негайно вимкніть живлення комп'ютера, оскільки в будь-який момент він може доламатися остаточно* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дола́мувати.**

ДОЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дола́ти.** *Переболівши ганьбу поразки, перестраждавши потай після невдалої втечі, Кульбака знов набирав духу для життя, для долання крутих життєвих бар'єрів* (О. Гончар); *О золоті, розумні руки старих підземних трударів, у вас навчаємось науки долання вугільних шарів* (М. Упеник); *Все його подальше життя — то долання самотності* (П. Загребельний).

ДО́ЛАР, а, *ч.* Грошова одиниця США, Канади, Австралії та деяких інших країн. [М о р и ц:] *Маестро! .. Запрошення в Південну Америку. Пірамідальні умови — гарантія 40 концертів, 1000 доларів за виступ* (І. Кочерга); — *Ви будете мати вісім тисяч доларів на рік, лабораторії, сто помічників! — Берд пішов в атаку. — Я купую все це! — Ні, — спокійно відмовив Мічурін* (О. Довженко); *Не можу спокійно дивитись на велерозумних, тупих .. жевжиків. Весь світ у них зводиться до "скільки доларів?"* (Ю. Мушкетик).

ДОЛАРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Широке використання доларів у комерційно-торговельних операціях і грошовому обігу. *Доларизація характерна для країн, які демонструють у ретроспективі високий рівень інфляції* (з навч. літ.); *Доларизація визначає фарватер розвитку банківської системи, яка залежить від курсових коливань та стабільності національної валюти* (з газ.).

ДОЛАРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доларизува́ти.** *Ризик ліквідності в доларизованій системі виникає за відсутності достатнього забезпечення доларових зобов'язань банків* (з наук. літ.); *У високо доларизованій економіці коливання обмінних курсів, нехай вони навіть не впливають серйозно на економіку, можуть небажано позначитися на розподілі прибутків* (з газ.).

ДОЛАРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати доларизацію. *Деякі країни доларизували економіку офіційно* (з газ.); *Доларизувати заощадження.*

ДО́ЛАРОВИЙ, а, е. Прикм. до **до́лар;** який є доларом. *Пробігши очима чотири сторінки списаного паперу, мама віддала його мені, і, поки вона втирала сльози й ховала доларовий банкнот у скриню, я читав листа вголос* (Д. Бедзик); *Бухгалтер, якого знайшла Людмила, погодився допомогти перетворити гроші на доларову готівку* (А. Кокотю-

ха); *То її зарплата, та не вся, бо "вся" ще була в окремому конверті в доларовому еквіваленті* (І. Роздобудько).

ДОЛАТА́ТИ *див.* **дола́тувати.**

ДОЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що.* 1. Перемагати, знищувати когось, щось у боротьбі. *В незнаних світові боях фашизм долали ми* (І. Гончаренко); *Необмежена влада, яку мав султан над військом, помагала йому долати всіх своїх ворогів, тримати в послуху народ власний і всі завойовані землі* (П. Загребельний); // Перемагати, переборювати різні перешкоди. *Як довго Шульзі самому в усі попередні роки доводилося долати опір отаких людей, які прагнули скрізь завжди спокою* (Н. Рибак); *— Давай, сестро, хоч купи триматись, — крізь сльози розсудливо мовила Зіна. — Вкупі все-таки легше долати лихо* (Яків Баш).

2. Справлятися з чим-небудь таким, що вимагає фізичних зусиль. *Спокійно дужими грудьми Юнак долає простір хвиль* (Л. Первомайський); *Шестеро чоловіків, звичних до крутих доріг і незнаних стежок, долали крутий підйом без напруження* (П. Загребельний); // Переборювати труднощі під час вивчення, освоєння чого-небудь. *В труді долаючи науку, Знайду я папороті квіт* (Л. Забашта); *Я екстатично долав цю феноменальну прозу з усіма її ятями, твердими знаками* (Ю. Андрухович); // Позбавлятися чого-небудь. *Щоб про життя співати далину, навчитись хочу я долати жалі* (В. Сосюра); *Кожен повинен сам долать свої хвороби...* (Василь Шевчук).

3. Охоплювати кого-небудь, оволодівати ким-небудь (про фізичний, душевний стан і т. ін.). *Спав* [Славко] *поруч мене. Мене теж долав сон* (С. Васильченко); *Буйко замислюється. Втома долає його* (Яків Баш); *Якщо пана гетьмана долав з остуди нежить.., починали балакати в ніс і полизачі* (О. Ільченко).

ДОЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЛАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Закінчувати латати що-небудь. *Долатати кожуха* (Сл. Гр.).

ДОЛА́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ДОЛА́ЯТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* Закінчувати лаятися. *Дорохтей, виказуючи все, що накипіло на його темній душі, кричав про безголов'я на своїй шиї та й ішов долаюватися з наймитами* (М. Стельмах); [Г а н н а:] *О! Чуєш? Чуєш? Ото вона знов пащекує щось на мене!.. Піду долаюсь, бо й не засну!* (І. Карпенко-Карий); — *Той* [Папа Інокентій] *помер, не встиг зі мною долаятися* (А. Хижняк).

ДОЛА́ЯТИСЯ *див.* **дола́юватися.**

ДОЛЕ́ЖАТИ *див.* **доле́жувати.**

ДОЛЕ́ЖАТИСЯ *див.* **доле́жуватися.**

ДОЛЕ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доле́жувати** і **доле́жуватися.** *Часто плоди фізаліса обсипаються зеленими. У такому разі необхідне долежування до появи жовтого забарвлення — тільки тоді вони мають високі смакові якості* (із журн.).

ДОЛЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЛЕ́ЖАТИ,** жу, жиш, *док.* Закінчувати лежати; лежати до якого-небудь терміну. *Стефанія знову долежувала до обіду* (І. Білик); *Тепер ніч довга, як до ранку долежати, то й боки заболять* (Сл. Гр.); *Оленка поклала кожному по двоє червоних яблук, які долежали у вішанику* [омшанику] *до весни* (Ю. Мушкетик).

ДОЛЕ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОЛЕ́ЖАТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. *розм.* Лежати до якого-небудь терміну. *Навіть якщо починаються дощі, яйця сарани не гинуть; довгі та суворі морози також не завдають їм ніякої шкоди; отак вони дочікуються, долежуються до весни* (з наук.-попул. літ.); *Долежалась таки торбина — Настала й їй щасливая година: Хазяїн взяв, Повнісінську червінцями й напхав* (Л. Глібов).

2. *розм.* Довго лежачи, зазнавати неприємних наслідків. *Христя давно вже стоїть коло кухонних дверей і жде не діждеться, щоб пані пішла у свої хати, щоб їй як-небудь вискочити. "Оце долежалась! Оце дослужилась! оце так!" — думає Христя* (Панас Мирний); *"Досиджуся або ж долежусь, що злапають мене, як сонного когута на сідалі. Отоді скуштую такого, що й не снилося"* (Є. Доломан).

3. Робитися дозрілим (про плоди). *Зеленкуваті абрикоси долежувалися на підвіконні* (із журн.).

ДОЛЕНО́СНИЙ, а, е, *уроч.* Дуже важливий; який визначає долю кого-, чого-небудь. *Ми повинні вирішити, чи починати наш рух 29–30 вересня тут, на місці, чи йти підтримати прикордонну смугу, де розгорнуться доленосні події* (В. Шкляр); *Потреба суспільства в Шевченковому слові незмірно зросла: українська нація шукала в ньому дороговказу до розв'язання доленосних проблем свого історичного буття* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛЕНО́СНІСТЬ, ності, *ж., уроч.* Абстр. ім. до **долено́сний.** *Культура в Німеччині також була під тотальним контролем з боку влади. На відміну від комунізму переважне місце віддавалося традиціям нації, доленосності арійської раси* (з наук. літ.); *В історії кожного народу є події, які з часом не переходять у розряд пересічних, а лише підтверджують свою визначальність і доленосність для країни* (з публіц. літ.).

ДОЛЕНО́СНО, *уроч.* Присл. до **долено́сний.** *Для молодшого школяра перший учитель доленосно впливає на подальше особистісне зростання* (з навч. літ.); *Університетська класична освіта позитивно, можливо, навіть доленосно позначилася на виборі П. Загребельним майбутнього життєвого шляху* (з газ.).

ДО́ЛЕНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **до́ля**[1] 1, 3. *Доленько моя! Не дай мені вік дівувати* (Т. Шевченко); *Чи знайду я коли-небудь Власну доленьку, Чи все тягти чуже ярмо Та неволеньку?* (П. Грабовський); *Видно, моя доленька Вже така, Що я стала жінкою Гірника* (Л. Дмитерко); *Іван узяв ту руку, мов крижину: — Ходім зі мною, доленько, ходім. Якби мені ти стала за дружину, яка б то радість увійшла в мій дім!* (Л. Костенко).

◇ **Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти** *див.* **жи́ти; Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та** *і т. ін.*) **до́ля (до́ленька)** *див.* **до́ля**[1].

ДОЛЕТІ́ТИ *див.* **долiта́ти.**

ДОЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **долива́ти** і **долива́тися.** *Горнятко було великим, спеціально, щоб можна було випити півлітри чаю без доливання води та заварки* (Любко Дереш); *Якщо ви хочете додати спирт у спиртівку, то її необхідно згасити перед доливанням* (з навч. літ.).

ДОЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОЛИ́ТИ,** ллю́, лле́ш, *рідко* **ДОЛЛЯ́ТИ,** доллю́, долле́ш, *рідко* долля́ю, долля́єш, *док., що* і без прям. дод. Додавати рідину куди-небудь. *Мати .. доливає горщик водою* (С. Васильченко); *Кілька разів обійшов Кримський трактором свою ниву, кілька разів спинявся біля діжки доливати воду* (Іван Ле); *О мій Словутицю преславний! Моє ти ладо принеси, Щоб я постіль весела слала, У море сліз не посилала, Сльозами моря не долить* (Т. Шевченко); *Вона налила в миску узвару, долила солодкого соку з цукрових буряків* (О. Донченко); *Він, .. схопивши ве-*

лику череп'яну мисалу [миску], *налив у неї окропу, що був на галушки готовий, долляв квартою холодної води* (У. Самчук); * Образно. *Вона* [пісня] *огнистая лучина, Що жару в серця долива* (І. Франко).

◇ **Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олії,** *заст.* **оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню)** *див.* **підлива́ти.**

ДОЛИВА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **ДОЛИ́ТИСЯ,** ллéться, *док.* 1. Литися додатково; литися до певної межі. *Нові у старе джерело доливаються води* (Л. Первомайський); *Ой, де ж воно, оте новеє щастя, нехай засвітить, хай мені покаже, чи то сніги, чи туги лютий пал. Нехай тоді або доллється море, або вже висохне* (Леся Українка).

2. *тільки недок.* Пас. до **долива́ти.** *Контейнер для трав трохи схожий на звичайну вазу для квітів, але має додатковий бічний отвір, через який доливається вода та циркулює повітря* (із журн.); *В отриману густу суміш поступово доливається молоко* (із журн.).

ДОЛИЗА́ТИ *див.* **долі́зувати.**

ДОЛІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЛИЗА́ТИ,** ижý, и́жеш, *док.*, *що і без прям. дод.* Закінчувати лизати; лизати до кінця. *Вклав* [з'їв] *панотець півбуханця хліба та мисчину сметани з сиром, надяг підрясник і потяг за ворота, зоставивши мухам долизувати в посудині* (А. Свидницький); *А дід своє на думці має, Таки сметану долизав* (із журн.); * Образно. *Де-де долизували згарище останні кволі язики вогню* (О. Ільченко); *Сонце долизує льодові краї ріки, морозне повітря додає всій цій картині певної казковості* (із журн.).

ДОЛІ́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.*, *рідко* Пас. до **долі́зувати.** *Залишки їжі на тарілочці вже долизуються песиком, і Марійка виводить його на прогулянку в парк* (із журн.).

ДОЛИ́НА, и, *ж.* Рівна плоска місцевість, розташована між горбами чи горами. *Сонце гріє, вітер віє З поля на долину* (Т. Шевченко); *Під гаєм в'ється річенька, Як скло, вода блищить, Долиною зеленою Кудись вона біжить* (Л. Глібов); *Село ховалося в глибокій долині* (І. Микитенко); *В долині, вигинаючись на всі боки, полізла за далекі ліси Ворскла* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Коли я піду хоча б навіть долиною смертної темряви, то не буду боятися зло-го, бо Ти* [Бог] *при мені* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

◇ **(1) У доли́ну,** *заст.* — униз. *Хома дивиться мовчки, потому цідить до нього* [Андрія] *згори в долину* (М. Коцюбинський); **(2) У (на) доли́ні,** *заст.* — унизу. *Ми навіть бачимось мало, бо мешкаємо в різних поверхах (хтось нагорі, а господар в долині)* (Леся Українка).

ДОЛИНА́ТИ, áє, *недок.*, **ДОЛИ́НУТИ,** не, *док.* Поширюючись, доноситися до чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи). *З долини, із ставу, долинав рівний невгамовний крекіт жаб* (З. Тулуб); *Із саду долинав томливий запах нічних фіалок* (О. Донченко); *Як у мені омлівала душа моя, Господа я спогадав, і молитва моя ця до Тебе долинула, до храму святого Твого!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Звідкись долинув верескливий юнацький сміх* (Олесь Досвітній); *З покою тим часом долинули перші звуки пробудження* (Ю. Винничук).

ДОЛИ́НИСТИЙ, а, е. Те саме, що **низи́нний.** *Долинистими територіями називаються розташовані у долині чи іншій земельній впадині природні ділянки, через які протікає вода чи які заповнені нею певний проміжок часу* (з навч. літ.); *Ця дівчинка живе на Поділлі — у долинистому краї України* (із журн.).

ДОЛИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **доли́на.** *Дем'янівка та в долинці, мов у зеленому гніздечку, лежить* (Марко Вовчок); *Край шляху, в долинці, догорає вогнище* (М. Коцюбинський); *Недалечко в долинці двоє пастушат .. роздмухували вогник* (Н. Королева); *Вершники спускалися в долинку, що розкинула свій тьмяний і м'який жовто-рожевий килим перед самим лісом* (В. Владко); *Ось він минає будинок пана Варави, бере в долинку і неждано біля самої греблі налітає на двох людей* (М. Стельмах).

ДОЛИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **доли́на.** *Довго зберігатиме* [вода] *свою річкову природу — й прісноту джерел, і колір гірських та долинних ґрунтів, і внутрішній рух життя* (О. Гончар); *Пташки збирали насіння з дерев, квітів, трав і відносили, щоб засіяти, у долинні землі* (В. Багірова); // Який живе, росте, водиться у долині. *Я саронська троянда, я долинна лілея! Як лілея між тереном, так подруга моя поміж дівами!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Вони, гірські панки, тільки з заздрістю могли дивитися на своїх долинних колег, що накладали на своїх підданих які угодно тягарі* (Г. Хоткевич); *На столі з'явився сир овечий, Та темний корж, та молоде вино, З долинного добуте винограду...* (М. Рильський); *Жовті долинні (кавказькі) бджоли живуть у низинних долинах Грузії, Вірменії, Азербайджану та на Північному Кавказі* (з Інтернету); // Який розташований у долині. *Це був гурт людей звідтіля — з долини, з-за гір. Можливо, чабани, можливо, селяни й робітники з долинних селищ* (Ю. Смолич).

ДОЛИ́НОНЬКА, и, *ж.*, *нар.-поет.* Пестл. до **доли́на.** *Відси гора, відти гора, Відси долинонька, Межи тими гороньками Мила дівчинонька* (з народної пісні); *Подивлюся на долину, Долина глибока. А по тій долиноньці Буйний вітер віє* (з народної пісні).

ДОЛИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **доли́нка.** *Ой долино, долиночко, та в тобі явірці, Я пожену воли пасти, а ти жени вівці* (з коломийки); *І очі не бачать Ні тихої хатиночки В забутому краю, Ні тихої долиночки, Ні темного гаю* (Т. Шевченко); *Через чужу долиночку Вітрець мене котив* (Л. Глібов).

ДОЛИ́НУТИ *див.* **долина́ти.**

ДОЛИ́ТИ *див.* **долива́ти.**

ДОЛИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доли́ти.** *А під горою річка, знай, текла Та все повніла, хтозна-чим долита* (І. Багряний); *Птахи летять до літа, Жовтень — під мокрим плащем. Чаша моя долита Вже не вином, а дощем* (П. Воронько); *Запам'ятайте: навіть невелика кількість води, долита вами до тосолу, руйнує захисну плівку присадок* (з наук.-попул. літ.); *Долиті втретє Тарасом келихи з перваком швидко розв'язали чоловікам язики* (із журн.); * Образно. *Помолоділий, долитий силою, Дунай по луках розкрилився* (з газ.); // **доли́то,** *безос. пред.* * Образно. *По скарб єгипетський сягнули ніжні руки І забуття бальзам долито до вина* (М. Зеров).

ДОЛИ́ТИСЯ *див.* **долива́тися.**

ДО́ЛІ, *присл.* 1. Унизу. *І пізнаєш сьогодні, і візьмеш до серця свого, що Господь Він Бог на небі вгорі й на землі долі, іншого нема* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки в яру гуляють, А долі сивий наш козак Дніпро з лугами виграває* (Т. Шевченко); *Вгорі темне, непривітне небо, долі — холодна, мокра земля і більше нічого...* (М. Коцюбинський); // На землі; на долівці. *Вона сіла долі, поставила в колінах горщик* (І. Нечуй-Левицький); *Садочки голі; Килимом сніг По-*

слався долі, Усюди ліг (П. Грабовський); *Хліб валявся долі в бруді, в смітті* (І. Багряний).

2. Униз. *Пішли ми з татом долі загородою над Дністер* (І. Франко); *Маруся спустила очі долі й зачервонілась, як маків цвіт* (Грицько Григоренко); // Додолу, на землю, на долівку. *Гречка не вдержав* [Вакули] *— і Вакула брякнув долі* (Ю. Смолич); *Перекинула* [Катерина] *навіть якийсь посуд, глечик, мабуть, — він покотився, впав долі і розбився* (Д. Бедзик).

ДОЛІ́ВКА, и, *ж.* Утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля у приміщенні; взагалі підлога. *То лінива дівка, як немита долівка* (прислів'я); *Ось вона босими ногами почовпала по холодній долівці прямо до стола* (Панас Мирний); *Місяць крізь віття ткав у клуні на долівці якісь химерні узори* (А. Головко); *Наснилось, ніби він у батьківській хаті там, на Україні. А в хаті, по всій долівці, лежать розкидані кавуни* (Б. Антоненко-Давидович); *Пішов* [Арсен] *через просторий порожній зал по кахляній долівці* (Л. Дмитерко).

ДОЛІ́ВКОВИЙ, а, е. Признач. для долівки, пристосований для розміщення на ній. *Учені стверджують, що до кінця XIX ст. в українському килимарстві сформувалися два основні типи килимів — настінні та долівкові* (з наук. літ.); *Вішалки можуть бути настінними, долівковими, переносними тощо* (з наук.-попул. літ.); *У куті стоїть величезний долівковий годинник, вищий від Оксани на півголови, бачила такі в музеї* (із журн.); *Ці квіти на літо можна висаджувати у відкритий ґрунт, а з першими подихами холоду забирати у хатній зимовий сад, придбавши попередньо значно більший горщик або долівковий вазон* (із журн.); *Долівкова керамічна полив'яна плитка — це одна з ознак давньоруських церков* (із журн.).

ДОЛІ́ЗТИ *див.* **дола́зити.**

ДОЛІ́КАРСЬКИЙ, а, е. Стос. до надання першої допомоги хворому чи постраждалому до приходу лікаря або до відправлення в лікарню. *У місцях масового ураження долікарська допомога бійцям надається в батальйонних медичних пунктах, очолюваних фельдшерами* (з мови документів); *При наданні першої долікарської допомоги потерпілим треба керуватися такими принципами: правильність, доцільність, швидкість* (з мови документів).

ДОЛІКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доліко́вувати** і **доліко́вуватися.** *Особливого значення глід набуває як засіб доліковування після інфаркту міокарда і гіпертонічного кризу, коли потрібне покращення кровотоку в судинах серця* (із журн.); *Доліковування хворих, які перенесли гострий інфаркт міокарда, проводять у кардіологічних санаторіях* (з газ.).

ДОЛІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЛІКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* 1. Доводити лікування кого-, чого-небудь до кінця, до видужання. *Антось тепер доліковує рани, які, звичайно, дали себе знати* (О. Іваненко); *В лікарні було багато хворих. Частина з них доліковувала рани, виписавшись з шпиталів* (Н. Рибак); *Якщо не долікувати ангіну, можуть бути такі небезпечні ускладнення, як запалення середнього вуха, ревматизм, міокардит та ін.* (з Інтернету).

2. Неправильно або погано лікуючи, доводити кого-, що-небудь до ще гіршого стану. *Долікувати до загострення хвороби.*

ДОЛІКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОЛІКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Доводити своє лікування до кінця, до одужання. *— Підходили гарячі події, санаторій закрито, не долікувавшись, демобілізувався* (С. Васильченко); *Можливо, Опанас Васильович поїде до Петербурга прискорити її нове видання, а вона ще лишиться долікуватися* (О. Іваненко).

2. *до чого, розм.* Неправильним або поганим лікуванням погіршувати собі стан здоров'я. *Чоловік долікувався до того, що в нього почалася алергія на медичні препарати* (з газ.).

ДОЛІКУВА́ТИ *див.* **доліко́вувати.**

ДОЛІКУВА́ТИСЯ *див.* **доліко́вуватися.**

ДОЛІ́ЛИЦЬ, *присл.* Обличчям до землі, униз; ниць. *І, трохи далі пройшовши, упав Він* [Ісус Христос] *долілиць, та молився й благав: — Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Підійшов* [Заболотний] *до копи соломи, зволоженої вранішньою росою, й, по-хлоп'ячому розкинувши руки, впав долілиць* (О. Гончар); *Василь спав на животі, долілиць, сховавши обличчя в долонях* (П. Загребельний).

ДОЛІПИ́ТИ *див.* **долі́плювати.**

ДОЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доліпи́ти.** *Через цікаву книжку в мене і вареники не доліплені, і борщ не зварений* (із журн.); *Археологи знайшли фрагменти горщиків курганного типу, в яких край вінця має невелике потовщення та плавно доліплений до стінки край* (з навч. літ.); *Дві колони ротонди були частково природними скелями. Вітром, роками і, напевно, чиїмись руками боки скель були старанно відшліфовані. Вгорі ці стовпи були доліплені дрібнішим камінням* (з Інтернету); // **доліплено,** *безос. пред. У 1867–1869 рр. було перебудовано вежі церкви Святої Трійці у місті Вільнюсі, доліплено арки на фасаді, споруджено дерев'яний купол згідно з традицією православної церкви* (із журн.).

ДОЛІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **долі́плювати.** *На уроці праці діти вчилися виготовлювати пташок із суцільного шматка пластиліну з доліплюванням частин* (із журн.).

ДОЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОЛІПИ́ТИ,** ліплю́, лі́пиш; *мн.* долі́плять; *док., що.* 1. Закінчувати ліпити що-небудь. *З сіней вийшла огрядна жінка, доліплюючи білого вареника з ягодами, байдуже подивилася на дітей* (К. Гриб); *Ти писав, що вже доліплюєш свою першу статую, — тож візьмись до роботи серйозно і закінчи її вчасно* (із журн.); *Тим часом пирогів доліпили* (Ганна Барвінок); *— А ти, дівко, вареники вже облиш, мама й сама доліпить. Помий руки та натягни на себе нову суконку, оту з ружами, що до Великодня я тобі купив* (І. Нижник).

2. Приєднувати, долучати, приліплювати що-небудь до чогось іншого. *Здавалося, що будівельники доліплювали химерні добудови, які не замінювали старі, а, навпаки, нівечили "естетику руїн", надаючи їй спотвореного і зловісного вигляду* (Д. Білий); *Будівельники довго щось там мудрували, доліпили до колишнього гаража якийсь фронтончик, якісь навіть колони, що вже й геть було смішно* (П. Загребельний).

ДОЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЛЕТІ́ТИ,** ечу́, ети́ш, *док.* 1. Летячи, досягати чого-небудь, якого-небудь місця. *Долітали ті вогняні факели й сюди, до монастиря єзуїтів, і вони-то й викликали переляк між ченцями* (А. Кащенко); *Світлійший стояв на хуторі, за тилами армії, куди гарматні кулі не долітали* (Б. Лепкий); *Ось вона* [птиця] *долітає до нашого кордону* (Ю. Яновський); *Подумати тільки, в саму голову летіла граната і .. не долетіла* (П. Колесник).

2. Поширюючись, досягати чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи). *Навколо було тихо, од берега не долітав сюди жоден звук* (М. Коцюбинський); *До мене здалека долітали розірваними разками її придавлені, глухі ридання* (Б. Антоненко-Давидович); *Мотори гули все далі, голоси*

глибшали й глибшали десь у степу, клекіт ворожих кулеметів долітав усе глухіше (О. Гончар); *Великий кудлатий пес, почувши шерех, устав і насторожено витяг писок у навітряний бік. Звідти долетів до нього знайомий запах, і пес заспокоївся* (Валерій Шевчук).

◇ **Доно́ситися (долiта́ти) / донести́ся (долетíти) до ву́ха (до вух)** *див.* **доно́ситися.**

ДОЛІТЕРАТУ́РНИЙ, а, е. 1. Який передував періоду виникнення художньої літератури. *Роман "Улісс" Джеймса Джойса побудований на травестії міфу про Одіссея-Улісса, що має багату традицію долітературних та літературних оброблень* (із журн.).

2. Стос. до періоду життя письменника, який передував його професійній літературній творчості. *У літературу Григір Тютюнник прийшов уже зрілою людиною після серйозних життєвих університетів. Про долітературний період своєї біографії найкраще за всіх розповів він сам у спогадах про брата Григорія, названих "Коріння"* (М. Слабошпицький).

ДОЛІТЦЕ́, я́, *с.* Зменш. до **долото́.** *Була птиця усякая / деяка справа: / долітце, і сокира, / хатина брава* (Л. Глібов); *Стукало долітце по сливовій червоній колодці — виконував Андрій замовлення для церкви, іконостас робив* (Р. Іваничук); *Для обробки деревини застосовують різні інструменти: ножівки, долітця, ножі, наждачний папір, ручні дрилі, терпуги тощо* (з навч. літ.).

ДОЛІХОКЕФА́Л *див.* **доліхоцефа́л.**

ДОЛІХОКЕФА́ЛІЯ *див.* **доліхоцефа́лія.**

ДОЛІХОКЕФА́ЛЬНИЙ, а, е, *антр.* Стос. до доліхокефала. *Відомо, що найбільш доліхокефальними є негроїди* (з наук. літ.); *Знайдений археологами череп людини дуже великий, із прямим лобом і різко доліхокефальний* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛІХОМО́РФНИЙ, а, е, *антр.* Який характеризується вузьким тулубом і довгими кінцівками (перев. про тип пропорцій тіла людини); видовжений. *У результаті досліджень виявлено, що у процентному співвідношенні брахіморфний тип серед юнаків становить 22,0 %; мезоморфний — 26,0 %; доліхоморфний — 52,0 %* (з наук. літ.); *У високих худих людей доліхоморфного типу шлунок має форму видовженої панчохи* (з наук.-попул. літ.); *Лицева вена і гілки, які її утворюють, у людей із доліхоморфною будовою тіла розміщуються на рівні загальної сонної артерії* (з навч. літ.).

ДОЛІХОМО́РФНІСТЬ, ності, *ж., антр.* Властивість за знач. **доліхомо́рфний.** *До зниження працездатності схильні підлітки з ознаками доліхоморфності й більш низьким рівнем розвитку вторинних статевих ознак* (з наук. літ.); *Люди нілотської раси мають чітко виражену доліхоморфність* (із журн.).

ДОЛІХОЦЕФА́Л, ДОЛІХОКЕФА́Л, а, *ч., антр.* Людина, для якої характерна доліхоцефалія. *Доліхоцефали характеризуються переважно правобічним відтоком крові* (з наук. літ.); *Серед кельтів часто зустрічався змішаний тип нордичних доліхокефалів і альпійських брахікефалів* (з наук. літ.); *Москва, Ока, Кама — це цілком фінські слова. А кістяки з поховань у тих місцях належать доліхоцефалам* (з наук.-попул. літ.); *Найбільше довгоголових блондинів знаходимо на Помор'ї, але й там чистих доліхоцефалів є лише 18 %* (із журн.).

ДОЛІХОЦЕФАЛІ́ЧНИЙ, а, е, *антр.* Видовжений, витягнутий, довгоголовий. *Визначено два переважних типи форми великого потиличного отвору — брахі- та доліхоцефалічний* (з наук. літ.); *Лікар зробив такий висновок: у новонародженого хлопчика доліхоцефалічний череп, мікростома, вузькі очні щілини, деформовані вушні раковини* (з навч. літ.); *Японські вищі касти і досі мають доліхоцефалічні й узагалі нордичні расові ознаки* (із журн.); *До порід собак із доліхоцефалічним черепом належать хорт і коллі* (із журн.).

ДОЛІХОЦЕФА́ЛІЯ, ДОЛІХОКЕФА́ЛІЯ, ї, *ж., антр.* Форма черепа, в якому подовжній вимір значно перевищує поперечний; довгоголовість. *Згідно зі світовими стандартами людські черепи характеризуються трьома головними типами: доліхоцефалія, мезоцефалія, брахіцефалія* (з наук. літ.); *Краніологічні матеріали із середньовічних слов'янських могильників вказують на те, що більшості черепів давніх некрополів властива мезо- та доліхокефалія* (з наук. літ.); *Деякі вчені вважають, що доліхоцефалія домінує в індійців, особливо серед населення Пенджабу* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛІХОЦЕФА́ЛЬНИЙ, а, е, *антр.* Те саме, що **доліхоцефалі́чний.** *Важливе значення має визначення форми голови та обводу черепа при народженні дитини. До варіантів норми належать такі форми черепа, як доліхоцефальний, брахіцефальний, череп у вигляді башти* (з навч. літ.).

ДОЛІЧЕ́РЕВА, *присл., розм.* Униз животом; ниць. *Оце заходжу до нього ранком, а у нього погром. Піч розібрана, фотелі догори ногами, а сам лежить долічерева на канапі* (У. Самчук); *На першій терасі, неприродно підібгавши ногу, долічерева лежав Матвій Коляда* (І. Білик); *Сідалковський ліг долічерева і, підперши руками підборіддя, оглядав пляж* (О. Чорногуз).

ДОЛІЧИ́ТИ *див.* **долі́чувати.**

ДОЛІЧИ́ТИСЯ *див.* **долі́чуватися.**

ДОЛІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **долі́чувати** і **долі́чуватися.** *Під час централізованого розроблення отриманих від України даних перепису 1989 року проводилося додаткове долічування, тому під питанням залишилася справжня чисельність населення* (з наук. літ.).

ДОЛІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЛІЧИ́ТИ,** лічу́, лічиш, *док., що і без прям. дод.* 1. Закінчувати лічити що-небудь; лічити до якогось числа. *Пили з срібних хазяйських келихів, але під пильним доглядом челядників, бо після кожного бенкету пивничий багато чого не долічував* (З. Тулуб); *Серце соколиці, часуючи, долічувало ще одну, останню свою хвилину, яку судилось їй прожити в добрих козакових руках* (О. Ільченко); *— Лягай, чоловіче, спати, коли тебе сон зміг: лягай, серце, а я ось швидко долічу* (І. Нечуй-Левицький); *Щоб якось розважитись, пробував лічити секунди, ставлячи завдання долічити до п'ятисот або до тисячі* (М. Трублаїні).

2. *перев. із запереч.* не. Знаходити, виявляти під час підрахунків кількості чого- або кого-небудь. *Коли ж знов зібралися докупи недобитки половецького війська, великий плач знявся над таборовищем. Багатьох славних і могучих ханів не долічували присутні* (Л. Мосендз); *Багатьох колишніх товаришів не долічив голова завкому спілки залізничників Каплуненко на загальних зборах робітників* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОЛІ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОЛІЧИ́ТИСЯ,** лічу́ся, лічишся, *док., перев. із запереч.* не. Лічачи, знаходити, виявляти те, що має бути. *Нещасливе було це літо для чабанів — багато корів і овечок не долічувались вони* (С. Скляренко); *А за водою і літа пливуть, люди один по одному відходять. Он скількох не долічується вже* (Д. Міщенко); *Дуби, стоять молоді дуби. Перший, другий... сорок! долічується гетьман* (Г. Колісник); *Сьогодні, як і перш, він лічив, рівняв рахунок до рахунку, але ні до чого не міг долічи-*

тися (Б. Грінченко); *Хто розкидається чужими роками, той не долічиться своїх* (М. Стельмах).

ДО́ЛІШНІЙ, я, є. Який міститься або розташований внизу; нижній. *Долішній край сукні також був мокрий* (І. Франко); *Недалеко від храму між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п'єдесталі; долішня частина п'єдесталу робить чималий виступ* (Леся Українка); *Часом на долішні ниви спадав із горба його голосний крик* (В. Стефаник); *Брови його стягнулися грізно; закусивши долішню губу, глядів на неї заіскреними очима* (О. Кобилянська); *В долішній шухляді під чистою білизною лежить маленька металічна коробочка* (В. Винниченко).

ДОЛЛЯ́ТИ *див.* **долива́ти.**

ДОЛМА́, и́, *ж.* Схожа на голубці страва закавказької та близькосхідної кухонь — начинені фаршем тушковані овочі або листя (як правило, виноградне). *Я запрошую вас усіх до нас в Єреван. А поки що я хочу, щоб ви покуштували нашу національну страву. Долма називається* (В. Нестайко); *У долмі як начинку використовують м'ясний фарш, рис або інші крупи* (із журн.); *До складу долми можуть входити також різноманітні добавки — приправи, горіхи, цибуля, часник, помідори, лимонний сік, оливкова олія, зелень та ін.* (із журн.); *Долма поширена в кухнях народів колишньої Османської імперії та прилеглих до неї регіонах, включаючи Північну Африку, Центральну та Південну Азію* (з газ.).

ДОЛОВИ́ТИ *див.* **доло́влювати.**

ДОЛО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОЛОВИ́ТИ,** ловлю́, ло́виш; *мн.* доло́влять; *док., кого, що.* Закінчувати ловити. *Куди хто знав, катнулися урозтіч. Там хлопці їх доловлюють в степу* (Л. Старицька-Черняхівська); *Берладники доловлювали та в'язали сирицею порозлякуваних дружинників Ізяславових* (П. Загребельний); // Ловити додатково. *Хлопці поїхали, а ми пішли далі доловлювати окуньків* (з Інтернету); * Образно. *На заднім сидінні .. додрімує* [Ліда], *доловлює свої невиловлені за ніч сни* (О. Гончар).

ДОЛОЖИ́ТИ, ложу́, ло́жиш, *док., що і без прям. дод., розм., рідко.* Те саме, що **докла́сти** 1. *Мати сама бачила, що одежа вже не по Василеві, та з чого вона йому нову пошиє? Хай ще з місяць у цій походе* [походить], *прийдеться доложить трохи до його грошей та тоді, — думала мовчки Параска* (Панас Мирний); *Авірон був щасливий, що й він може доложити своїх рук до святої праці* (Г. Хоткевич); *— Замало цінний тобі дарунок з нашої сторони шовкова сукня? Як замало, то доложи й купи дорожчу* (О. Кобилянська); *Викриті в його* [Панаса Мирного] *творах болячки .. в читача не песимізм викликають, а бажання з тим лихом битись та до його знищення й своєї сили доложити* (С. Єфремов).

ДО́ЛОМ, *присл.* Низом. *Долом, долом, долиною Ішла вдова дубиною З маленькою дитиною* (з народної пісні); *Долом Черемош мчить* (М. Коцюбинський); // Унизу. *А там долом, під калиною Стоїт* [стоїть] *жовнір з дівчиною* (з народної пісні); *Він* [аркуш паперу] *чистий, тільки долом підпис управителя та інших учителів* (Уляна Кравченко).

ДОЛОМА́Н, а, *ч., іст.* Короткий гусарський мундир, розшитий шнурами. *Довгорук устромив квітку назад за шнур доломана* (Ю. Смолич); *Великий візир приголомшив посланника золотим доломаном, що мав на собі, величезним діамантом на одній руці й ще більшим рубіном на другій* (П. Загребельний); *Торохтіли візки із гарматами, на конях тряслися гусари у розшитих доломанах і високих шапках із султанами* (Д. Білий).

ДОЛОМИ́ТИ *див.* **доло́млювати.**

ДОЛОМІ́Т, у, *ч.* Породотвірний мінерал із класу карбонатів у вигляді білих, жовтуватих, сірих кристалів, а також осадова гірська порода, що складається з цього мінералу з домішкою кальциту. *І крізь іржаво-руді гуркотливі гори, крізь хмаровище димів, випалених доломітів та агломератної пилюки час від часу прозирає до Віруньки той найдорожчий образ, що ним опечалене її дитинство* (О. Гончар); *Для поліпшення мінерального живлення рослин, хімічного середовища ґрунтів передбачається використання доломіту, вапняку* (з наук. літ.); *Крім кам'яного вугілля, є на Донбасі багато інших корисних копалин: руд, доломітів, гіпсів* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛОМІТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* Процес перетворення вапняків на доломіти, що відбувається внаслідок заміни кальциту доломітом. *Процеси доломітизації істотно змінили первинний літологічний склад девонських порід* (з наук. літ.); *Породи-колектори вирізняються високим ступенем доломітизації (80–90 %)* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛОМІТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Який зазнав доломітизації. *У доломітизованому вапняку кальцит певною мірою заміщений доломітом* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛОМІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **доломі́товий.** *Доломітні щебені — це високоякісний будівельний матеріал, що може використовуватися для спорудження будь-яких конструкцій* (з газ.); // Признач. для виробництва доломіту. *У місті Горлівці під час Другої світової війни були зруйновані машинобудівний, доломітний та інші заводи, ртутний комбінат, затоплені шахти* (з наук. літ.).

ДОЛОМІ́ТОВИЙ, а, е. Стос. до доломіту. *Іноді вапняки, особливо тонкозернистий, мають багато кристалів доломіту. Тоді вони називаються доломітовими вапняками* (з наук. літ.); *Для вапнування ґрунтів застосовують такі матеріали, як доломітове борошно, гідроксид кальцію, магнію та ін.* (з навч. літ.); // Зробл. з доломіту. *Товсті, викладені з тесаних доломітових блоків стіни собору надійно захищали від спеки і столичної суєти кожного, хто приходив сюди спілкуватися з Богом* (із журн.).

ДОЛО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доломи́ти.** *Очеретиною доломленою вочевидь є той, хто з певною пристрастю виконує заповідь Божу; його треба не доломлювати і відсікати, а зцілювати, як навчав Господь* (з рел.-церк. літ.); *Доломлена гілка; Доломлене дерево.*

ДОЛО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОЛОМИ́ТИ,** ломлю́, ло́миш; *мн.* доло́млять; *док., що.* Закінчувати ламати; ламати до кінця, остаточно. *Він* [Ісус Христос] *очеретини надломленої не доломить і ґнота догасаючого не погасить, поки не допровадить присуду до перемоги* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДОЛО́НЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **доло́нька.** *Дитиночка дивиться матусі в вічі любенько й веселенько та в долонечки плеще* (Марко Вовчок); *Сміялась радо Тонечка... Ще й плескала в долонечки* (В. Бичко); *Синій ряст ми з тобою збирали, Ми ходили з тобою у рясті, Сині пучечки в долонечки клали, Захлинались обоє у щасті* (Л. Забашта); * Образно. *З обох боків долонечку села Голубить степ і річечка мала* (із журн.).

ДОЛО́ННИЙ, а, е. Прикм. до долоня. *Локалізація шкірних захворювань на кистях, особливо на їх долонній поверх-*

ні, ускладнює або унеможливлює виконання більшості сільськогосподарських робіт (з наук. літ.); *Довгий долонний м'яз має коротке черевце і довгий сухожилок* (із журн.).

ДОЛО́НЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **доло́ня.** *Ззаду Огея сторожко підступає навшпиньках мале дівчатко, закривши мініатюрною долонькою ротика* (Олесь Досвітній); *Мати помалу загинає до крихітної рожевої долоньки малюсінькі пальчики, починаючи з мізинця* (Б. Антоненко-Давидович); *Дівчина знову перевела погляд на ті дві розтулені долоньки, помережані безліччю борозенок* (Є. Гуцало); * Образно. *Стоїть яблуня навесні, мов наречена, молоком облита. Рожевий квіт і віття простягають долоньки до сонця* (із журн.); * У порівн. *Навколо дві річки міліють і зливаються врешті в одну, тонку, мов дитяча долонька* (Ю. Андрухович).

ДОЛО́НЯ, і, *ж.* Внутрішній бік кисті руки. *Гарасименко важким рухом підвів до грудей долоню й міцно стиснув пальці* (Б. Антоненко-Давидович); *Дитячі руки обхопили батькову шию, маленькі долоні розгладжують чоло, розправляють глибокі зморшки* (І. Багряний); *Мирон Данилович підійшов до одного вікна і заглянув, притуливши долоню поруч обличчя, щоб затінити відблиск від скла* (В. Барка); * Образно. *Важка долоня мороку затуляє очі* (М. Чабанівський); * У порівн. *На ліву руч від бурти розіслався степ, рівний, як долоня* (Панас Мирний).

Би́ти / вда́рити в доло́ні *див.* **би́ти; Ля́скати / заля́скати в доло́ні (доло́нями)** *див.* **ля́скати; Плеска́ти / заплеска́ти** *(розм.* **ля́пати / заля́пати) в доло́ні** *(рідше* **рука́ми, в ру́ки)** *див.* **плеска́ти; Сплє́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями,** *і т. ін.) див.* **сплє́скувати; Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню** *і т. ін.)* **<Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку>** *див.* **стиска́ти; Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні)** *див.* **схо́плювати; Ти́снути ру́ку (доло́ню)** *див.* **ти́снути.**

◇ **(1) Доло́ня сверби́ть** *у кого, жарт., зневажл.:* а) хто-небудь хоче дістати винагороду, хабара і т. ін. *У попа завжди долоня свербить* (прислів'я); б) кому-небудь дуже кортить робити щось. *Не зводимо очей з гвинтівок, що застигли у пірамідах, і в нас аж долоні сверблять доторкнутися до них* (А. Дімаров); **І доло́ню проти́снути не мо́жна** *див.* **проти́скувати; (2) Як вла́сну (свою́) доло́ню,** *зі сл.* з н а т и — дуже добре. *Ліс свій він* [Марусяк] *знав, як власну долоню* (Г. Хоткевич); *Що не кажи, а живеш по сусідству з людиною, вже так її знаєш, як свою долоню, — а виявляється, що й не знаєш до пуття* (Є. Гуцало); **(3) Як доло́ня,** *зі сл.* г о л и й: а) зовсім, абсолютно без нічого. *Юнона, з неба увильнувши І гола, як долоня, бувши, По-паруб'ячу одяглась* (І. Котляревський); б) без рослинності. *Їх* [арештантів] *вели осяяним сонцем подвір'ям, порожнім і голим, як долоня, обставленим височенними грізними мурами тюремних блоків* (І. Багряний); **(4) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на доло́ні:** а) *(перев. зі сл.* в и д н о) дуже добре, чітко, виразно. *Із куреня видно було долину як на долоні* (Панас Мирний); *Вони мене не бачать, а мені їх обох видно як на долоні* (І. Нечуй-Левицький); б) дуже добре виднітися. *Звідси, з високої кручі Дніпра, добре видно широку стрічку могутньої ріки .. і промислова Дарниця немов на долоні* (з газ.); в) зрозумілий, виразний, чіткий. *Життя Маріїне як на долоні стояло перед нею* [Христею], *гірке та непривітне, зламане панськими вчинками* (Панас Мирний); — *Ану, викладай, Артеме, що там уже вимудрував? — Яке там мудрування! Картина як на долоні* (А. Головко); *Манжос зараз був перед Павлом як на долоні; бачив його хижу натуру до найдрібнішої шпаринки в душі* (Є. Гуцало); г) незаперечний. *На це переконання мав Славко видні докази як на долоні* (Л. Мартович); ґ) абсолютно ясно, чітко, зрозуміло. *Семен почне розказувати.., що робиться на світі .., так усю правду й викладає, так усе й показує як на долоні* (М. Коцюбинський); *Ясно як на долоні, що Юрко не винен* (Л. Мартович); *Навіть Тимощак, котрий завжди кепкував з доморощених стратегів, раптом загорівся пристрастю пророкування. — Тут же все як на долоні! .. Ось побачиш, знімемось ще цієї ночі* (Григорій Тютюнник); д) *(перев. зі сл.* б у т и, л е ж а т и *і т. ін.)* на видному місці або так, щоб можна було бачити. *Палаючий Будапешт був перед ним як на долоні* (О. Гончар); *Місто* [Париж], *оповите легким бузковим світанком, лежить мов на долоні* (з газ.); е) щиро, відверто, нічого не приховуючи. [О л е с я:] *Я тобі всі як на долоні виложу свої думки* (М. Кропивницький); *Він не стримався і як на долоні поклав усього себе передо мною .. — йому ні з ким було поділитися своїми думками і своїм життям* (Л. Первомайський); є) якому нічого таїти, приховувати; відвертий, щирий. — *А що мені приховувати? — привітно посміхнулася .. Калерія. — Я перед тобою як на долоні* (В. Собко); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на доло́ні напи́сано** *див.* **написа́ти; Як на доло́ні воло́сся ви́росте** *див.* **воло́сся.**

ДОЛО́ТНИЙ, а, е. Стос. до долота. *Під час операції розширення стовбура буріння під розширювачем розміщується обтяжувач, за ним — долотний перехідник* (з наук.-техн. літ.); // Признач. для виготовлення доліт. *Дрогобицький долотний завод спеціалізується на випуску бурових доліт і головок, алмазних доліт, а також інших комплектуючих до нафтопромислового обладнання* (з газ.).

ДОЛОТО́, а́, *с.* 1. Столярний і слюсарний інструмент для видовбування отворів, заглиблень і т. ін. *В умілого і долото рибу ловить* (прислів'я); *Десь в льохах познаходили здорові кам'яні плити, де були видовбані долотом слова про давні дії царства* (І. Нечуй-Левицький); *Ніж теж буде вельми придатний у поході: в ньому є шило, коркотяг, долото, маленькі ножиці, навіть одкривачка на консерви!* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Співна сокира й гостре долото формують глину слів і дерево музики* (Б.-І. Антонич); * У порівн. — *В мене дзьоб, як долото* (Д. Білоус).

2. *гірн.* Інструмент для буріння гірських порід. *Під час роторного буріння долото обертається ротором бурової установки через колону бурильних труб* (з наук.-техн. літ.); *Нова установка із трьома електронно-променевими гарматами, які працюють одночасно, призначена для зварювання бурових доліт* (з наук.-техн. літ.); *Дрогобицький долотний завод — єдиний в Україні виробник та експортер бурових доліт* (із журн.).

3. Різальна частина культиватора для прополювання і розпушування в міжряддях ґрунту. *Глибоке розпушування провадять долотами (по три на кожне міжряддя)* (з наук. літ.).

ДОЛОТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до долота. *У період ранньої середньої бронзи набули поширення плаські сокири-тесла та долотоподібні знаряддя для оброблення каменю, дерева й кістки* (з наук. літ.); *Коли треба зробити глибоке розпушування ґрунту, на культиватори ставлять долотоподібні лапи* (з наук. літ.).

ДО́ЛУ, *присл., заст., діал.* Униз, до землі. *Підмогильний журно опустив долу очі й мовчав* (Б. Антоненко-Давидович); *На мить князівна скинула очима вгору .. і зразу ж смиренно затопила зір долу* (Ю. Смолич); *Високо над головою батько плавно піднімає сокиру, рвучко опускає її долу, тешучи довгу смерекову деревину* (І. Чендей); *Це було сказано трохи парадно, скромний Шимонович опустив долу очі, а Рогатинець мовчав* (Р. Іваничук).

ДОЛУБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., що, розм., рідко.* Те саме, що **длу́бати.** — *Ми маємо докласти зусиль, щоб усе закінчилося успішно, — долубаючи підбором підлогу, вів далі Андрій* (із журн.).

ДОЛУБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **длу́батися.** *Обіч дороги долубається в болотці* [в болітці] *чапля* (Ю. Яновський); *Господар, який у той час неспішно долубався у великому дерев'яному годиннику, здивовано подивився на них* (із журн.).

ДОЛУЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що.* Закінчити лузати що-небудь. *Пріська долузала останню насінину, підвелася з досадою з лави й струсила в помийницю лушпиння* (Л. Яновська); *І подадуть, і скажуть, що від серця, Насіння долузають під пісні. А ти .. А ти .. Ти все-таки не сердься — Їм на війну, тобі вже — по війні* (М. Гірник).

ДОЛУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **долуча́ти.** *Археологія — одна з допоміжних дисциплін історичної науки, яка потребує обов'язкового долучання даних ще й інших дисциплін — етнології, лінгвістики, антропології тощо* (з наук.-попул. літ.); *Процес долучання службових документів поширюється як на документи, що були створені організацією, так і на ті, які вона отримала* (з мови документів); *Уся Східна Європа розпочала долучання до європейських цінностей після розпаду соціалістичного табору* (із журн.).

ДОЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЛУЧИ́ТИ,** лучу́, лу́чиш, *док., кого, що.* Додавати, приєднувати кого-, що-небудь до когось, чогось. *Мала Пріська долучала і свій голос до материного* (Леся Українка); *Можливо, дівчина бачила такі кльоші десь у порту на польських матросах, то й нас долучає тепер до їхнього товариства* (О. Гончар); *Нехай слова втіхи передують усім іншим твоїм словам, підтверджуючи любов до ближнього. Долучай їх і в середині, і в кінці розмови* (з рел.-церк. літ.); *Оце нині прислано мені їх* [оповіданнячка], *тож хапаюся долучити їх до цього листа та разом вислати* (М. Коцюбинський); — *Треба все зняти на плівку і цю плівку долучити до тієї угоди, що її буде складено під час побачення* (Ю. Яновський).

ДОЛУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОЛУЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, лу́чишся, *док.* 1. Додаватися, приєднуватися до чого-небудь. *До цього образу долучається ще одне, чисто звукове враження: дзижчання мух* (Ірина Вільде); *Сільські діти рано долучаються до того хвилюючого світу, де панує кохання* (О. Гончар); *З того вечора до клопітливих материнських обов'язків долучився ще один: розбирати доччину писанину* (М. Олійник); *Мною заволоділо приємне відчуття, що я вже долучився до творення газети* (О. Шугай).

2. *тільки недок.* Пас. до **долуча́ти.** *Дані про оголошення письмових доказів, а також про пояснення осіб мають відображатися у журналі судового засідання. Самі ж письмові докази після їх дослідження долучаються до справи* (з наук. літ.); *В абсолютній більшості випадків фотознімки та відеокасети долучаються до кримінальних справ* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **долучи́ти.** *Пахнув* [лист] *специфічним духом згірклої помади й носив плямисті сліди поцілунків, не алегоричних, а дійсних, витиснених на листовім папері й долучених до ніжних слів, як ілюстрація* (М. Коцюбинський); *Джерела своїх байок Білецький-Носенко виказав сам — у характерній передмові-присвяті, долученій до збірника приказок* (М. Зеров); // **долу́чено,** *безос. пред.* *До справи було долучено звіт* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДОЛУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **долучи́ти.** *Основне правило організації архівних документів потребує, щоб архівний фонд був збережений у своїй цілісності без поділу, вилучення або долучення документів для забезпечення його повної достовірності та інформаційної цінності* (з наук.-попул. літ.); *Долучення доказів у справі; Долучення копії митної декларації.*

ДОЛУЧИ́ТИ *див.* **долуча́ти.**

ДОЛУЧИ́ТИСЯ *див.* **долуча́тися.**

ДОЛУ́ЩИТИ *див.* **долу́щувати.**

ДОЛУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЛУ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., що.* Закінчувати лущити що-небудь. — *Долущуй зерната, і повертаємося додому* (із журн.); *Ось квасолі долущу та й піду* (Сл. Гр.); *Олеся зайшла до кухні. Там парувало, пахло свіжими овочами.* — *Пані Віро, пробачте. Я не долущила квасолі!* (із журн.); * Образно. *А ніч, мов зорана рілля, Така ж глевка й така ж чорнюща, Бо попереду вже Ілля І серпень теплі дні долущить* (із журн.).

ДО́ЛЬКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **до́ля**[2] 1; часточка (у 2 знач.). *На основі вивчення поліморфності видів рясту розроблено діагностичну таблицю співвідношення між довжиною та шириною дольки центрального сегмента листка* (з наук. літ.).

2. Частина плоду цитрусових рослин, що має форму сегмента (у 1 знач.). *Дівчата внесли з кухні .. цілу гору цитрусових — апельсини, мандарини, нарізані апетитними дольками ананаси* (О. Бердник); *Русланові хотілося їсти. Хотілося кукурудзяних пластівців із вершками й родзинками та помаранчевими дольками — таку смакоту мама щоранку давала йому на сніданок* (В. Яворівський).

ДОЛЬМЕ́Н, а, *ч.* Стародавня поховальна споруда з величезних кам'яних брил або плит, поставлених вертикально й перекритих зверху кам'яною плитою. *Кам'яний курган із навалених брил. Такі, здається, називаються дольменами. Тільки дольмен — це така кам'яна коробка, а переді мною просто купа наваленого каміння* (Любко Дереш); *Дольмен у перекладі з кельтської мови означає кам'яний стіл* (з наук. літ.); *У дольменах зазвичай знаходяться останки кількох померлих із кам'яними або бронзовими знаряддями і прикрасами* (з наук. літ.); *Дольмени розповсюджені в приморських регіонах Європи (найбільше на Кавказі), Північної Африки й Азії* (з навч. літ.).

ДО́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. *іст.* Селянин, який сплачував землевласникові-феодалові певну частку (долю) врожаю. *До категорії данників у XV — на початку XVI ст. в Україні належали і дольники, які платили ренту переважно зерном у вигляді певної частини врожаю* (з наук.-попул. літ.); *До складу дворища, крім родичів, входили також селяни, прийняті зі сторони або як рівноправні члени (потужники, поплічни-*

ки), або як економічно залежні люди (половинники, дольники, підсусідки) (з наук.-попул. літ.).

2. *літ.* Перехідна форма від силабо-тонічного до тонічного вірша, в якому за основу береться не стопа, а частина віршового рядка. *У трискладових розмірах вірша один із ненаголошених складів іноді зовсім випадав, утворювалися дольники* (з наук. літ.); *Дольник використовували Т. Шевченко, М. Семенко, Є. Плужник, Л. Первомайський, Т. Осьмачка, Д. Павличко та ін.; його оновлення здійснив І. Драч, надавши йому ознак говірного вірша* (з наук.-попул. літ.).

ДОЛЮ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, **ДОЛЮБЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок., кого, що, перев. із запереч.* н е, *розм.* Те саме, що **люби́ти.** *Він не був такий гарний хлопець, як Михайло, його й не дуже долюблювали* (О. Кобилянська); *Побачивши ключницю княгині Ярину, яку гридні, так само, як і вона їх, не дуже долюбляли, Добриня хотів привітатись та й обминути її* (С. Скляренко); *Він виріс самий* [сам], *і ніхто його не любив, і ніхто не ласкав, бо .. Володькова мама не дуже то їх, отих своїх пасинків, долюблювала* (У. Самчук); *Молокан, видимо, не зовсім долюблював дубуваті узбецькі дині* (Іван Ле).

ДОЛЮБЛЯ́ТИ *див.* **долю́блювати.**

ДО́ЛЯ[1], і, *ж.* 1. Хід подій, збіг обставин, напрям життєвого шляху, що склалися і не залежать від бажання, волі людини. *Гей, наливайте повнії чари, Щоб через вінця лилося! Щоб наша доля нас не цуралась, Щоб краще в світі жилося!* (з народної пісні); *Як бачите, доля закинула мене аж у Крим* (М. Коцюбинський); *Тільки глибоко десь, на дні дівочого серця, ятриться біль, що не знає вона отакого тихого людського щастя, що обікрадена злою долею її щира і вірна любов* (І. Цюпа); *Доля повернула так, що я змушений доживати своє життя у вбогості та хворобах, без даху над головою і вічно голодний* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Коли ж мене на півдорозі стріне важка лавина і впаде, мов доля, на голову мою, тоді впаду я на сніг нагірний* (Леся Українка); // Умови життя; життєвий шлях і те, що на ньому виникає. *Орел вийняв карі очі На чужому полі, Біле тіло вовки з'їли, — Така його доля* (Т. Шевченко); *Зозуля Горлиці жалілась, Що доля їй недобрая судилась: Мов сирота вона, тиняється сама* (Л. Глібов); *І яка ж примхлива людська доля! Саме цьому начальникові табору й випало бути першим в'язнем СІЗО* (Б. Антоненко-Давидович); *Катерина міцно з'єднала свою долю з Антоновою долею* (С. Чорнобривець); *Моя солдатська доля почалася далеко-далеко від рідних країв* (П. Загребельний); // Становище, участь, обставини життя. *Я* [Ісус Христос] *тебе посилаю відкрити їм* [поганам] *очі, щоб .. вірою в Мене отримати їм дарування гріхів і долю з освяченими* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // Бажане, щасливе життя. *Нема щастя, нема долі, Лиш врода сама...* (Леся Українка); *Прокіп Савич одним з перших порушив звичаї свого містечка і пішов шукати долі не на морі, а в степах, на суходолі* (Л. Дмитерко).

2. Стан, у якому перебуває або перебуватиме що-небудь; майбутнє чогось. *Згадав я собі, що Ви обіцяли написати до мене про долю комедії Єремієва "Шляхта"* (М. Коцюбинський); *Як можна було не хвилюватись, знаючи, що нині вирішується доля урожаю* (із журн.); *Народний депутат переконана: доля України — в руках жінок* (з газ.).

3. *часто у сполуч. із займ.* м о я, *розм.* Ласкаве звертання до кого-небудь. — *Доле моя, щастя моє! — притискуючи міцно до себе Галю, шепотів він* (Панас Мирний); — *Доле моя, щастя моє! — неначе простогнав Микола, вхопивши Нимидору в обнімок, і сам залився сльозами, як мала дитина* (І. Нечуй-Левицький); — *Дмитре, доле моя! Ой, Дмитре! Я думала: щастя на все життя освітило мене. А воно вже за хмарами* (М. Стельмах).

Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.) див.* **занапаща́ти.**

◇ **Ви́пасти / випада́ти на до́лю** *див.* **випада́ти; Випробо́вувати до́лю** *див.* **випробо́вувати; Вирі́шувати (ріша́ти) / ви́рішити (ріши́ти) до́лю** *див.* **вирі́шувати; Втопи́ти го́лову (до́лю,** *рідко* **голо́вонньку)** *див.* **втопи́ти; (1) До́ля ви́пала** *кому* — у кого-небудь певним чином склалися життєві обставини; кому-небудь судилося щось. — *Та коли б він* [лікар] *був багатий та вельможий* [вельможний], *я б і гадки не мала! Давно б уже була б за ним! Та коли ж таке безталання моє! Така доля мені випала* (Марко Вовчок); — *З домовини слізьми нікого не піднімеш, — тихо мовить Семен Новак. — Така вже Дем'янові випала доля* (І. Цюпа); **(2) До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила)** *кого* — у кого-небудь певним чином склалися життєві обставини; кому-небудь довелося пережити щось. *Не знаю, Не знаю, мій друже, Чи сатана лихо коїв, Чи я занедужав? Чи то мене злая доля Привела до того, Таки й досі ще не знаю, Не знаю нічого* (Т. Шевченко); *Не бачив сього нічого ніхто з тих, кого лиха доля завела у ту господу німоти, мороку, душної і тихої смерті* (Панас Мирний); *Молоді наводчики Бойко і Шестаков уже мали за плечима досвід форсування Дунаю. Солдатська доля привела їх сюди через шпиталі та запасні полки з 3-го Українського* (О. Гончар); **(3) До́ля (приро́да) обділи́ла (скри́вдила)** *кого чим* — хто-небудь позбавлений чогось (певних якостей, можливостей і т. ін.). *Він відчував себе скривдженим. Звик бути всюди і у всьому першим .. і не міг тепер спокійно поставитися до того, що .. доля зненацька скривдила його, обділила* (П. Загребельний); — *Бути б тобі артистом на сцені, щоб люди раділи, слухаючи, та ось вродою тебе природа обділила* (Д. Ткач); **(4) До́ля (форту́на) прирекла́** *кому, кого* — судилося мати що-небудь, робити щось, бути десь. *Ні сили віщої не дарувала доля, Ні слави славної мені не прирекла, І час мене змете, як сохле листя з поля, Мов крихти зо стола* (М. Рильський); *І хоч навік Фортуна зла Мене на мандри прирекла, Я все здолаю, все стерплю. За ту горянку, що люблю* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса); **(5) До́ля (форту́на) слу́жить / послу́жить** *кому і без дод.* — кому-небудь таланить, щастить у житті. — *Диво велике, — каже Петро Сердюк, — нічого сказати. Служить вам добре фортуна, пане гетьмане* (П. Куліш); *Видно, одрадянам сама доля служила!* (Панас Мирний); — *Я в свого пана вже третій рік добуваю, останній. Як послужить доля, то сього року буде велика добич* (Марко Вовчок); **(6) До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася)** *кому* — для кого-небудь складаються сприятливі життєві обставини; таланить, щастить у житті комусь. *Хто досягнув вищого щабля в розвиткові продуктивних сил, хто стоїть на міцнішій, надійнішій матеріальній основі, тому й доля усміхається привітніше* (Ю. Бедзик); *Ми прийшли до кита-риби. Того дня фортуна посміхалася мені: серед пошматованих смердючих нутрощів я знайшов добрячий шмат амбри* (Ю. Логвин); *Фортуна таки раз усміхнулася йому* (І. Франко); *А оце був поїхав на*

заробітки в Одесу, і там йому посміхнулася доля (М. Стельмах); **Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти** *див.* **жи́ти; Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю)** *див.* **зв'язувати; Іро́нія до́лі** *див.* **іро́нія; (7) Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та** *і т. ін.)* **до́ля (до́ленька):** а) *(чия, у кого)* хто-небудь нещасливий, безталанний; у кого-небудь нещасливе життя, сповнене тривог, переживань і т. ін. *Над Іквою було село, У тім селі на безталання та на погибель виріс я. Лихая доленька моя!* (Т. Шевченко); — *А давно ж вони* [Ляці] *померли, бабусю? — Давненько, моє серце .. — Се, мабуть, чи не до них ішла? — До їх, бабусю, та лиха моя доля* (Марко Вовчок); *Вона* [Малуша] *розуміла, що не може побачити ані князя Святослава, ані сина Володимира, — у них свої шляхи, у неї своя гірка доля* (С. Скляренко); б) горе, нещастя. *Тоді найбільш нам допікає, коли зла доля однімає, Що в нас всього миліше єсть* (І. Котляревський); [М и х а й л о:] *Бідна оця Жозефіна! .. Всяке аж сікається принизити, осміяти; а заступитись нема кому. І все ото гонить бідність та доля щербата!* (М. Старицький); — *Рідний брат мій в Америці, Марко. Ще до визволення Галичини пішов світ за очі. Лиха доля погнала* (І. Цюпа); — *Доторгувався!* — *сердито вилаявся він, коли Муромець поскарживсь йому на гірку долю* (І. Білик); **Обі́йдений до́лею** *див.* **обі́йдений; Песту́н (песті́й, улю́бленець) до́лі (форту́ни)** *див.* **песту́н; Попита́ти до́лі (ща́стя)** *див.* **попита́ти²; Спокуша́ти до́лю** *див.* **спокуша́ти; Уда́р до́лі** *див.* **уда́р; (8) Чо́рна до́ля** — тяжке, трагічне життя в кого-небудь. [К а с с а н д р а:] *Я, брате, сама б радніша прясти білу вовну, ніж віщувати всім нам чорну долю* (Леся Українка); *Я змалку знаю, де яке зело. Мені це ще од баби перейшло, — її вважала відьмою Полтава. У неї котик був, як чортеня, і чорна доля з чорними очима* (Л. Костенко); **Щасти́ [тобі́ (вам, їм** *і т. ін.)***] [до́ле (Бо́же)] <Хай (неха́й) тобі́ (вам, їм** *і т. ін.)* **щасти́ть>** *див.* **щасти́ти; Ща́стя й (та) до́ля** *див.* **ща́стя.**

ДО́ЛЯ², і, *ж.* 1. Частина чого-небудь. *Маленька зірочка горіла в небі, пливла над селом, на якусь долю секунди притухаючи, щоб потім спалахнуть з новою силою* (В. Кучер); * Образно. *Дивлячись на плантацію, колгоспники часто говорили: "Маріїні буряки", і в тому була велика доля правди* (І. Цюпа); // Належна комусь частина; право на участь у чому-небудь, на володіння частиною чого-небудь; пай. *Одрадяни вже лічили, скільки-то заробітку спаде на їх долю, що треба зоставити на харч, а що — продати* (Панас Мирний); *Праці в школі хоч небагато було на мою долю, — була вона не цікава, а тяжка* (С. Васильченко); *Долю м'ясива йому тут прислужники зразу поклали* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. Частина розміру музичного такту. *Для позначення музичного розміру в чисельнику вказують кількість долей в такті (найчастіше — 2, 3 або 4), а в знаменнику — тривалість долей (найчастіше — чвертки або вісімки)* (з наук.-попул. літ.).

3. У старій російській системі мір — одиниця ваги, що дорівнює 44,435 міліграма. *Доля вважалася найдрібнішою дометричною одиницею ваги й дорівнювала 1/96 золотника, тобто близько 44,435 мг* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Си́льна до́ля** — частина розміру музичного такту, на яку припадає акцент. *Такт — це відрізок музичного твору, що починається з сильної долі* (з навч. літ.); **(2) Слабка́ до́ля** — частина розміру музичного такту, на яку не припадає акцент. *Простий тридольний музичний такт має одну сильну (першу) і дві слабкі (другу і третю) долі* (з навч. літ.).

◇ **Ле́вова (ле́в'яча) па́йка (ча́стка, до́ля** *і т. ін.)* *див.* **па́йка.**

ДО́МА. 1. *присл.* Те саме, що **вдо́ма.** *Не гріє сонце на чужині, А дома надто вже пекло* (Т. Шевченко); *Дома дівчинку зараз роздягли і поклали в ліжко* (Леся Українка); *Батько вже дома був, саме обротьку лагодив біля світла* (А. Головко); *Стій і мучся мовчки, а дома рідні ждуть* (В. Барка).

2. *ім.* **до́ма,** и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **домі́вка.** — *Чия дома найближче, туди їдемо усі гуртом гостювати, — подав раду отець Мельхиседек* (І. Нечуй-Левицький); — *Гірко з домою та землею рідною прощатися* (У. Самчук).

◇ **Бу́ти [і] вдо́ма (до́ма) й за́мужем** *див.* **бу́ти; Не всі вдо́ма (до́ма)** *див.* **весь¹; Не ма́ти всіх до́ма** *див.* **ма́ти²; Як [у се́бе] вдо́ма (до́ма)** *див.* **вдо́ма.**

ДОМАГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домага́тися.** *Всі його домагання були марними, начальник нічого й слухати не хотів* (В. Кучер); *Агнеса в своїх домаганнях не зупинялась ні перед чим, пустила в хід які тільки могла зв'язки...* (О. Гончар); *І Сомко, і Золотаренко вели між собою запеклу боротьбу, у своїх домаганнях шукали підмоги в Москві, писали один на одного доноси, звинувачували в зраді* (О. Апанович).

ДОМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОМОГТИ́СЯ,** о́жуся, о́жешся; *мин. ч.* домі́гся, могла́ся, ло́ся; *док., кого, чого, з інфін., із спол. і без дод.* Наполегливо добиватися кого-, чого-небудь. *Вітер затихав, виднішало — чути було, як щось домагалося під вікном* (С. Васильченко); — *Гетьман доньку у тебе пірвав, і ти навіть не домагаєшся її від нього* (Б. Лепкий); — *Я поважаю людей, які вміють так швидко домагатися свого* (Ю. Шовкопляс); *Імператорова сестра сама заявила про свою обітницю, й лише Валентиніан знав, як йому пощастило сього домогтись* (І. Білик).

ДОМА́ЗАТИ *див.* **дома́зувати.**

ДОМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дома́зувати.** *На жаль, не так сталося, як гадалося: домазування призьби тривало ще півдня* (із журн.).

ДОМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш, *док., кого, що.* Закінчувати мазати; мазати до певного місця. *Ще до схід сонця Хима з бабою Лукією заходились домазувати млина* (М. Куліш); — *Ти б, синку, уже на ферму ішов,* — *ласкаво мовила од хліва мати.* — *Телят попораєш, хай Галя хату домазує* (В. Дрозд); *Домазавши припічок, Настя вмочила віхоть в глиняник з білою глиною і помалесеньку підводила зверху на грубі на карнизі смугу взорців* (І. Нечуй-Левицький).

ДОМА́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дома́зувати.** *Урешті-решт долівка в хаті вже домазується учасниками толоки* (із журн.).

ДОМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домалюва́ти.** — *У нас з тобою була весна. Там, на Прикавказзі, Де не домальований мною Ельбрус* (Л. Дмитерко); *Це таки той самісінький світ, тільки домальований уявою дівчинки-вигадниці!* (із журн.); // **домальо́вано,** *безос. пред. Василь Васильович простояв перед мольбертом до другої, коли ж Вікторів портрет було домальовано, він запросив родину* (із журн.).

ДОМАЛЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домальо́вувати.** *Зараз митець працює над домальовуванням портрета Тараса Шевченка* (із журн.).

ДОМАЛЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМАЛЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Закінчувати малювати; малювати до певної межі. *Сьогодні вона домальовувала ескіз картини, для якої позував Боровий* (Я. Гримай-

ло); *Після цього Охріменко перейшов до інших і, додаючи по кілька влучних штришків, домалював картину, яку спершу зробив був сивий дідок* (І. Багряний); *Ярослав ввімкнув світло, підійшов до портрета Варвари. Він домалював його вже з фотокартки* (із журн.); // *перен.* Довершувати зображення кого-, чого-небудь (про образ, портрет і т. ін.). *Перед ним стояв натоптаний парубійко з булькатими очима й качачим носом. Легенький піджачок і калоші на босу ногу домальовували його портрет* (П. Панч); *В мистецьких колах є такий ходячий вислів: образ героя домальовує його оточення* (І. Волошин); *Не часто бачиш таку писанку, та ще цей творчий процес нічний, коли гілля своїми тінями домережує, домальовує кимось із смаком покладений по білому орнамент* (О. Гончар); *Останній штрих до свого портрета він домалював собі сам, коли на одній велелюдній зустрічі назвав своїх опонентів козлами* (Л. Костенко).

2. *перен.* Уявляти, домислювати що-небудь. *Не вирізьбився у пам'яті батьків образ, і він у мислях домальовував його* (А. Хижняк); *Не хочу нічого домальовувати, додумувати, додавати якісь деталі. Все одно вони будуть вигадані* (Ю. Андрухович); *— Я впізнав його по коню, це був Стратіон — і вже в уяві домалював його образ* (В. Земляк); // Давати можливість уявляти, домислювати що-небудь. *Німі, мовчазні стіни; вікно угорі, перевите залізними штабами, домалювали йому картину життя...* (Панас Мирний).

ДОМАЛЬО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **домальо́вувати.** *Портрет пересічного киянина — річ дуже неконкретна, суперечлива і змінна. Зрозуміло, що цей портрет буде домальовуватися і підкориговуватися життям* (з газ.).

ДОМАЛЮВА́ТИ *див.* **домальо́вувати.**

ДОМАРКСИ́СТСЬКИЙ, а, е. Який виник, утворився і т. ін. до появи марксизму. *Під онтологією в домарксистській філософії розумілося вчення про буття взагалі, буття як таке, незалежно від його окремих видів. У цьому розумінні онтологія рівнозначна метафізиці* (з наук. літ.); *Пояснюючи таку властивість образу, як об'єктивованість, домарксистська психологія тлумачила її або суб'єктивно-ідеалістично, або вульгарно-матеріалістично* (з навч. літ.).

ДОМАСТИ́ТИ *див.* **дома́щувати.**

ДОМА́ХА, и, *ж.* Старовинна назва шаблі, вигот. із дамаської сталі. *По Поліссі Гонта бенкетує, А Залізняк в Смілянщині Домаху гартує* (Т. Шевченко); *Синові залишив* [Стратон] .. *кілька гаківниць з козацького острова та з десяток домах* (М. Стельмах); *Домаха була поширеною в середовищі українських козаків, відома також в Індії, на Кавказі та в інших регіонах* (із журн.).

ДОМА́ЦАТИСЯ *див.* **дома́цуватися.**

ДОМА́ЦУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОМА́ЦАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.*, *розм.* 1. Мацаючи, знаходити, відчувати, пізнавати що-небудь. *Півтораметровий прут потонув у восковій масі увесь, і Герман силкувався ввіпхати за ним ще й свою руку аж до ліктя, але твердої глинки .. годі було домацатися* (І. Франко); *Чоловік .. в тій хвилі домацався ногами чогось твердого та надибав під водою гілляки з верби, що в тому місці в воду запалася* (А. Чайковський); *Фалдовський був так порубаний, поколений і побитий, що здорового шматка тіла й домацатися було годі* (Б. Лепкий).

2. Добиратися, доходити до чого-небудь наосліп. *Юзько домацався до вказаного місця й засвітив світло* (О. Кобилянська); *Поки хазяїн порався біля каганця, Лозина з Юрком якось домацались навдогад до лав і, посідавши, зашелестіли махоркою* (П. Козланюк).

3. *перен.* Досягати розуміння чого-небудь; додумуватися до чого-небудь, усвідомлювати, осягати щось. *Це була така мішанина, в якій ніяк не можна було домацатись змісту* (Л. Старицька-Черняхівська); *Яким сміттям густо всипано мозок, так що вже й не домацаєшся до того, що думаєш сама* (О. Забужко); *Тут той, хто не знає питання, міркуванням міг би домацатися, щоб пізнати, що істина, а що неправда* (із журн.).

ДОМА́ШНІЙ, я, є. 1. Прикм. до **дім** 2, 3. *Іван Антонович неквапно оглянув подвір'я, наче був тут комендантом і обмірковував якусь домашню реконструкцію* (О. Гончар); // Стос. до дому (у 2, 3 знач.). *Іван охоче оповідав про своє життя домашнє* (М. Коцюбинський); *Щоб відчути себе в домашніх обставинах, він став думати про Леваневського, як то було перед самим арештом* (Б. Антоненко-Давидович); *Почала господиня глядіти серед домашніх речей: що — в дорогу* (В. Барка); *Хому цікавило все, до всього він докопувався. Справді, він дедалі менше сушив собі голову домашніми справами та своєю телицею* (О. Гончар); *Довірливо ділилися вони з Тамарою своїми домашніми справами* (А. Хижняк); *В житлі не було нічого з домашнього начиння* (О. Бердник); // Який виконується вдома. *Домашня робота їй не йшла до рук* (С. Чорнобривець); // Який не купується, а виготовляється вдома. *Діти сумно дивилися на труну, покриту кусником домашнього полотна* (Н. Кобринська); *Федоренко .. кинувся до пакунка старих Водосвятських, розпакував його й став витягати звідти мазурки, смажену качку, домашню ковбасу, сало* (В. Винниченко); *Молодий архітектор уплітав добре після купання, мов за себе кидав .. Час від часу тільки схмурював свої бровенята та домашні котлети наминав* (О. Гончар); // Який одягають або носять удома. *Якось прийшов батько втомлений і почав шукати свої домашні туфлі* (Ірина Вільде); *Так, саме цим лицемірно-філістерським уявленням про те, яким повинен бути поет, ми завдячуємо поширеним згодом легендам про боязкого й недорікуватого дівича, про домашні пантофлі, халати* (Ю. Андрухович).

2. Який обслуговує один дім, одну сім'ю, взагалі приватних осіб. *Отож у Клечальну неділю їх і повінчано обох .. Таки в домашньому костьолі* (Т. Шевченко); *Мати вчила його читати і писати: попросила у знайомих старі підручники для першого класу і стала домашнім педагогом* (А. Хижняк).

3. Який живе в домі або приручений. *Був у нього вуж домашній, що нікого не кусав* (І. Франко); *Плавали на ньому* [озері] *виводки домашніх гусей і качок* (А. Шиян); *Помічено, що навіть домашня птиця під час бурі поводиться інакше* (О. Гончар).

4. *у знач. ім.* **дома́шні,** ніх, *мн.* Члени сім'ї; усі, хто живе в одній сім'ї, разом із ким-небудь. *Коли ж хто про своїх, особливо ж про домашніх, не дбає, той вирікся віри, і він гірший від невірного* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Виїжджаючи до Італії, Колодинський заборонив домашнім висилати за собою листи, що приходили на його адресу* (О. Маковей); *Тихенько, щоб не розбудити своїх домашніх, які вже спали, він встав з постелі, вийшов на подвір'я* (А. Шиян).

Дома́шнє завда́ння *див.* **завда́ння; Дома́шня** *(рідко* **ха́тня)** **господа́рка** *(рідше* **господи́ня)** *див.* **господа́рка; Предме́ти (ре́чі) дома́шнього (ха́тнього) вжи́тку** *див.* **предме́т;**

Ха́тній (дома́шній) скарб *див.* **скарб; Ха́тня (дома́шня) робітни́ця** *див.* **робітни́ця.**

◇ **Дома́шнє (роди́нне, сіме́йне) во́гнище** *див.* **во́гнище.**

ДОМА́ШНІСТЬ, ності, *ж., розм.* 1. Домашній затишок. *— Доброго здоров'я, Гнатовичу... І такою домашністю одразу повіяло від неї — у чоловіка серце защеміло* (Микита Чернявський); *Вона мені здалася зовсім не схожою на ту Інну, яку знав раніше. Вона хвилювала мене простотою і скромністю, якоюсь особливою домашністю, яка таким жінкам вельми пасує* (Ю. Мушкетик); *Стереотип бабусі наповнений теплом, домашністю, турботою про внучат* (із журн.).

2. Домашнє господарство. *Це була якась універсальна машина* [Матвій]. *Він для домашності міг робити буквально все: він і плотник* [тесля], *він і коваль, він і швець, він і що угодно* (Г. Хоткевич).

ДОМА́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дома́щувати.** *Домащування бутербродів; Домащування хатини.*

ДОМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМАСТИ́ТИ,** ащу́, а́стиш, *док., що.* Закінчувати мастити; мастити до певної межі. *Дружина мала скоро народжувати. Тепер хату домащували найняті жінки. Вони ж і побілили* (із журн.); *— Перші кадри! — виголосила Віруся, коли я ще домащувала залишками паштету шматочок булки. — Тобто гості... — Заходьте-заходьте! — підбадьорила я малих колядників* (із журн.); *Голоюх дав команду домащувати операційне поле йодом* (з газ.); *Батько домастив чоботи дьогтем і вийшов із хати* (із журн.).

ДОМА́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дома́щувати.** *Припічок уже домащувався жінками, а господарі завершували накривати стіл для учасників толоки* (із журн.).

ДО́МБРА, и, *ж.* Музичний двострунний щипковий інструмент із невеликим дерев'яним грушоподібним корпусом, довгим грифом і двома струнами. *Акин перебрав пальцями струни на домбрі і високим голосом заспівав* (О. Десняк); *Під густим вапном художник упізнав німби над аркою, гак для панікадила, дві балалайки, три домбри, стрункого на сцені оркестранта, що лицем притуляючись до баяна, пробував міхи* (Є. Пашковський); *Нині домбру застосовують як сольний, ансамблевий та оркестровий інструмент* (з наук.-попул. літ.); *Домбра найбільш поширена в культурі тюркських народів — казахів, узбеків, туркменів, татар, башкирів та ін.* (із журн.).

ДОМБРИ́СТ, а, *ч.* Музикант, який грає на домбрі. *На гала-концерті, присвяченому 40-річчю Київської дитячої філармонії, можна було почути все різнобарв'я музичних інструментів — ансамблі бандуристів, домбристів, віолончелістів, скрипалів та ударних інструментів* (з газ.); *Зразу ж за домбристами сценою заволодів молодіжний вокально-інструментальний ансамбль бандуристів* (з Інтернету).

ДОМБРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **домбри́ст.** *Зачарувала глядацьку аудиторію віртуозною грою казахська домбристка* (із журн.); *Унікальну усну народну творчість Приуралля презентовано мистецтвом народних композиторів, зокрема домбристки-імпровізатора* (з газ.).

ДО́МБРОВИЙ, а, е. Прикм. до **до́мбра.** *У сільській школі свого часу був духовий та домбровий оркестри* (з Інтернету); *Домброве звучання.*

ДОМЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домоло́ти.** *Домелений відсів гранітних кар'єрів крани вантажили у вагони* (з газ.); *Будівельники використовували домелений у кульовому млині цемент М400* (з газ.).

ДОМЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОМОЛО́ТИ,** мелю́, ме́леш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати молоти. *З недригайлівців саме останній домелював, почали мішки на вози зносити, в дорогу лаштуватися* (А. Головко); *— Іди домелюй збіжжє* [збіжжя], *бо вже он, бач, розчинила. Йосип глянув на жінку, нехотя підвівся, вийшов* (М. Олійник); *— А я вже дванадцятий лантух домолов, — розповідає Томаш* (З. Тулуб).

ДОМЕ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **доме́лювати.** *Відділені у сепараторі грубі частинки матеріалу випадають униз у млин, де домелюються* (з навч. літ.); *Мірошник задоволено крякнув: зерно домелюється, і він уже невдовзі буде вдома* (з газ.); * Образно. *Перемололи біль млини, Тепер домелюється туга* (із журн.).

ДОМЕ́Н, у, *ч.* 1. *іст.* Особисте земельне володіння короля або середньовічного феодала. *У безпосередньому володінні Великого князя київського зосереджувалася значна частина давньоруської території, якою він управляв за допомогою посадників як своїм доменом* (з наук. літ.); *Он які пишноти та розкоші має* [імператор], *скільки доменів та золота* (Д. Міщенко).

2. *фіз.* Просторова область, всередині якої певна фізична характеристика однакова, проте відрізняється від такої ж характеристики в сусідній області. *У роботі відкрито і досліджено спонтанну генерацію доменів електричного поля, що рухаються* (з наук. літ.).

3. *інформ.* Частина простору ієрархічних імен мережі Інтернет, що обслуговується групою серверів доменних імен та централізовано адмініструється. *Нові правила найменування доменів називають найбільшою технічною зміною Інтернету за весь час його існування* (з наук.-попул. літ.); *Іноді домен визначає належність організації — власника вузла — до того чи іншого класу* (з навч. літ.); *Роль Служби безпеки України в підтримці національного домену буде зводитися до захисту від зовнішніх і внутрішніх атак* (із журн.).

4. *біол.* Найвищий рівень групування у системі наукової класифікації живих організмів, який містить кілька царств. *Царство зелених рослин належить до домену евкаріотів* (з наук.-попул. літ.).

5. *мат.* Сукупність можливих значень конкретного атрибута. *Атрибутом називаємо ім'я інформаційної змінної — ідентифікатора відповідного поверху структурного графа. Але кожна з цих інформаційних змінних (кожен із атрибутів) пробігає певну скінченну множину значень (має свій домен)* (з наук. літ.); *Основними поняттями реляційних баз даних є тип даних, домен, атрибут* (з наук.-попул. літ.).

ДО́МЕННИЙ, а, е. Стос. до домни. *З круглого, схожого на величезну чарку, вогнетривкого ковша вилили доменний шлак* (В. Собко); *Доменне виробництво на Правобережному Поліссі України виникло в 70-х роках XVIII століття* (з наук. літ.); *Доменний процес — основний технологічний процес виготовлення чавуну* (з наук.-попул. літ.).

△ **До́менна піч** *див.* **піч.**

ДОМЕ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **доме́н.** *Вважається, що сегнетоелектрична кераміка має доменну структуру* (з наук. літ.); *Кожний з десятків мільйонів комп'ютерів, що входять до Інтернету, має власну унікальну доменну адресу, яку часто називають доменним іменем комп'ютера* (з навч. літ.).

ДО́МЕННИК, а, *ч.* Фахівець із будування або обслуговування доменної печі. *На нього без сміху не можна дивитись: на ногах якісь ботфорти петрівських часів, на голові величезний крислатий капелюх, з отих, що їх носять наші доменники, а на плечах у діда брезентова куртка, під нею друга куртка, а там під нею ще, здається, й третя* (О. Гончар); *Дорошенко, змішавшись з доменниками, загубившись серед них, тягав іржаві труби, на когось наскакував, лаявся* (П. Загребельний); *Один вид світлофільтрів надійніший для роботи, скажімо, сталеварів або доменників, інші — для заливальників, ковалів* (з наук.-попул. літ.).

ДОМЕСТИ́ *див.* **доміта́ти.**

ДОМЕ́СТИК[1], а, *ч., іст.* 1. Командувач військ у III–VI ст. пізньої Римської та Візантійської імперій. *Надійшов і магістер та доместик Іоанн, що його прозвали Коркуа, з усіма східними воїнами й погубив багатьох русів* (з наук.-попул. літ.); — *Імператорська десниця .. призначає доместиком легіонів у Малій Азії славетного нашого полководця Варда Скліра* (С. Скляренко).

2. Керівник церковного хору, диригент і вчитель співу. *В 991 р. вислав царгородський патріарх до Києва не тільки митрополита, але й хор з доместиком* (М. Грушевський); *Доместик повинен був мати гарний голос, виконувати сольні співи. Кожний із двох хорів у великих церквах мав свого доместика* (з наук. літ.); *Доместики вивчали зі співаками весь комплекс співів, необхідних для служб* (з наук. літ.).

ДОМЕ́СТИК[2], у, *ч., текст.* Сорт бавовняної тканини. *Доместик застосовується, зокрема, для виготовлення водонепроникних і повітронепроникних технічних виробів* (з наук.-попул. літ.).

ДОМЕСТИКА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Тривалий процес перетворення диких тварин у домашніх (добором, приручанням, утриманням і розведенням у штучних умовах), а також дикорослих рослин — у культурні. *М. Вавилов виділяв первинні й вторинні осередки доместикації рослин і тварин, спираючись на ботаніко-географічні особливості різних регіонів світу* (з наук.-попул. літ.); *Питання про доместикацію коня та розвиток конярства у Старому світі є найбільш дискусійним через суперечності в археологічних джерелах* (з наук.-попул. літ.); *Мисливець повинен був не лише добре знати особливості рельєфу місцевості полювання, а й склад та звички тваринного світу, склад та їстівні якості рослин довкілля. Без цих знань неможливо було б перейти до доместикації рослин і тварин* (з навч. літ.).

ДОМЕ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домета́ти**[2]. *Дометана викройка сукні.*

ДОМЕТА́ТИ[1], ечу́, е́чеш, *док., що.* 1. Докинути що-небудь до якогось місця. *Дометати камінь до середини річки.*

2. Закінчити метати (у грі в карти). *Дометати банк.*

ДОМЕТА́ТИ[2] *див.* **доме́тувати.**

ДОМЕТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., що.* Однокр. до **домета́ти**[1] 1. *Коней навмисне поставили далеко од шанців — татари найперше намагаються дометнути стріли до них, поранити їх, тоді вони, здичавівши од болю, метаються по табору і топчуть оборонців* (Ю. Мушкетик); *Лідер світового сезону Крістіан Парз у черговий раз став найкращим молотобійцем. Щоправда, у Малазі угорець не дометнув до вісімдесятиметрової позначки 5 сантиметрів* (з газ.).

ДОМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМЕТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати обметувати, обкидати (петлі, краї одягу і т. ін.). *Жінка в цей час саме дометувала рукави якоїсь одежини* (із журн.); *Опівночі швачка врешті-решт утомлено дометала петлі на жупані* (із журн.).

ДОМИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домива́ти** і **домива́тися.** *Домивання буряків на багатьох заводах в останні роки здійснюють за допомогою ванн зі шнековими транспортерами та сітчастими уловлювачами домішок* (з наук.-попул. літ.); *Міжнародні стандарти передбачають відмивання клейковини на спеціальному обладнанні, через шовкове сито, і лише в окремих випадках домивання робиться вручну* (з наук.-попул. літ.).

ДОМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОМИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., кого, що.* Закінчувати мити; мити що-небудь до кінця, до якоїсь межі, до певного місця. — *Хай уже дівчата домивають* [посуд] (А. Головко); *Помили руки гасом, потерли землею. Володя напустив гарячої води з радіатора, й руки домивали вже у воді, терли глиною замість мила* (М. Циба); — *Всю воду розхлюпав, нічим буде квіти домити* (А. Шиян); — *Тобі б усе ганяти! На ось, винеси брудну воду, бо я підлоги не домию. Та щоб одна нога була там, а друга — тут!* (А. Дімаров); *Коли вони з'явилися на кухні, хлопчина, який уже домив підлогу, знову накинувся на Шкандибчика* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

ДОМИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОМИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Закінчувати митися. *Вдома домивалися в балії, та бруд так глибоко в'ївся в шкіру, що проступив і назавтра* (Є. Пашковський); *Намилилася, а гарячої води не стало. Холодною домилася* (з газ.).

2. *розм.* Багато і довго миючись, зазнавати чого-небудь неприємного. *Домитися до запаморочення в голові.*

3. *тільки недок.* Пас. до **домива́ти.** *Нарешті сьогодні помив своє авто, бо черги не було, лише одна машина домивалася* (з газ.).

ДО́МИК, а, *ч., заст., рідко.* Зменш.-пестл. до **дім** 1. *Тут людей мало, .. всього чотири домики в лісі* (Леся Українка); *Ключниця побігла до домика, в якім мешкав Лука. Домик потопав у темряві* (Б. Лепкий); *Домик батька Фаніон був помітно більший і чепурніший за інші хатки в тій вулиці* (Н. Королева).

ДОМИ́ЛИТИ *див.* **доми́лювати.**

ДОМИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОМИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Закінчувати милити; милити що-небудь до кінця, до якоїсь межі. — *Купи, будь ласка, у крамниці мила, бо останній шматочок домилюю* (із журн.); — *Маю мило африканське. Запахи дуже приємні, але я ними ще не користувалась, домилюю попереднє* (із журн.).

ДОМИ́НА, и, *ч. і ж., розм.* Збільш. до **дім** 1. *Та вже ж і вибудується він!.. Він он яку домину розпочне...* (Панас Мирний); *Попереду — Кабанець, голова колгоспу, якому я нещодавно на домину його найкращу цеглу одібрав* (В. Дрозд); *Де б ото собі таку домину придбати? А то живеш в отій комуналці — й дихнути нічим!* (О. Чорногуз).

ДОМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОМ'Я́ТИ,** мну́, мне́ш, *док., що.* 1. Закінчувати м'яти що-небудь; м'яти до якої-небудь межі, якогось результату. *Доминай-бо швидше перець!* (Сл. Гр.); *Батько дом'яв листя подорожника до потрібної кондиції та приклав до рани* (із журн.).

2. *перен., розм.* Доїдати що-небудь швидко, з апетитом. *Коли Омелько побачив, що малий доминає третій бублик, він забрав в'язку назад* (Ю. Логвин); *Акуратно заправляючи*

серветку, всідався хлопчина за стіл доминати щойно розпочатий обід (із журн.).

ДОМИНА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **домина́ти** 1. *Тісто прокочується качалкою так, що урізається в кожну формочку, і доминається руками* (із журн.); *Шкура доминається шевцем.*

ДО́МИСЕЛ, слу, *ч.* Здогад, що ґрунтується на припущеннях, розмірковуваннях. *Може, це лише домисли, позбавлені фактичної основи?* (І. Франко); *Таким чином, було багато домислів і нічого точно окресленого. Була лише легенда* (І. Багряний); *Бригадир колгоспу стояв перед Орлюком схвильований до глибини душі. Він відчув безплідність, пустопорожність свого домислу* (О. Довженко); *Звідки ж уся ця химерія, ця повінь домислів, нестримних курсантських фантазій?* (О. Гончар); *Чи все це разом — Скіфія і скіфи, і кочові, й осілі, й паралати? Крізь домисли, і вимисли, і міфи, о, як її нелегко угадати!* (Л. Костенко); *У біографічних творах про письменників закономірний і художній домисел, і деяке зміщення історичних фактів* (із журн.).

ДОМИ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доми́слити.** *Називаються конкретні історичні особи, змальовані художньо, як і творчо домислені автором сюжетні лінії: Довбуш — Аничка, Довбуш — Дідо Велет, Олена — Дідо Велет, Дзвінчук — Антипко* (з навч. літ.); *Хтось щось не так побачив, неправильно зрозумів, і домислена ще кимось чутка пішла гуляти селом* (із журн.); *Відомо, що слово може відтворити як реальний світ, так і світ ірреальний, вигаданий, домислений, створений фантазією митця* (з газ.); // **доми́слено,** *безос. пред. Цілу низку ситуацій у цьому творі домислено на догоду композиційній цілості, безвідносно до біографічних реалій автора* (з газ.).

ДОМИ́СЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доми́слити** і **доми́слитися.** *Імплікація є вельми дієвою на глибинному рівні, у процесах домислення, переосмислення прихованого змісту* (з наук. літ.); *Притча є відкритою структурою, що потребує домислення* (з наук.-попул. літ.); *Надихнула мене чарівна народна пісня "Гуси-лебеді". Моя пам'ять береже дитячі роки. Це по-перше. По-друге, художнє домислення. У творі переплелися враження дитини і досвід дорослої людини* (із журн.).

ДОМИ́СЛИТИ *див.* **доми́слювати.**

ДОМИ́СЛИТИСЯ *див.* **доми́слюватися.**

ДОМИ́СЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доми́слювати** і **доми́слюватися.** *Важливим для Брехта виявився домислюваний ним простір, уявлюваний контекст для виявлення змістового обсягу твору* (з наук. літ.).

ДОМИ́СЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доми́слювати** і **доми́слюватися.** *Варто зазначити, що асоціативне домислювання під час сприймання тексту особливо виявляє себе за значної часової розбіжності між сенсорними процесами й розумінням* (з наук. літ.); *Образ об'єкта може складатися в результаті інтуїтивно-емоційного домислювання художньо-виразних деталей* (з наук. літ.).

ДОМИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОМИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., що* і без прям. *дод.* Придумувати що-небудь додатково до того, що вже є. *Почую уривок якоїсь розмови — і домислюю, що далі. Незабаром я всіх вражав здогадливістю* (Р. Андріяшик); *Це як зі снами — їх треба запам'ятовувати відразу ж, у мить пробудження. Потім уже нічого доброго з цього не вийде і доведеться домислювати, а це нечесно* (Ю. Андрухович); *Так вже створена людина: завжди вона намагається все зрозуміти, все усвідомити. А коли це не вдається, — домислює, домальовує багато що в своїй уяві* (з наук.-попул. літ.); *Ви могли багато домислити, перекрутити, доповнити своїм, суб'єктивним, земним* (О. Бердник); *Офіцери, переказуючи цю розмову один одному, домислили щось від себе* (О. Шугай); // Обдумувати до кінця. *Адам ревниво міркував, домислюючи, чому така прихильність до заброди.., та отець Ераст сам обмовився* (М. Малиновська); — *Не зразу я домислив, сивий, Як це забуть, — моє, твоє... А бачу нині: тут кує Рільник життя своє щасливе* (М. Рильський); *Повинність княжа — нелегка повинність. Десь поспішив, десь не домислив за безліччю клопотів, десь був у гніві і не зумів стати вище гніву* (Д. Міщенко); *Існують інші цінності, за якими слід поділяти людей, якщо вже він так прагне поділу. Тут Загатний чогось не домислив* (В. Дрозд).

ДОМИ́СЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ДОМИ́СЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док., розм.* Міркуючи, доходити правильної думки; додумуватися. *А коли надійшла чотирнадцята ніч і ми носились по Адріятицькому морю, то десь коло півночі стали домислюватись моряки, що наближуються до якоїсь землі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [С т е п а н:] *Одна тільки мрія, що від тебе буде рятунок: як і що — я не домислювався* (М. Старицький); *Мабуть, Шафарик мав якісь підстави, і Карамзин домислювався теж, що в слові Геррос є відлуння слави, що досягла балтійських узбереж* (Л. Костенко); *Я міркував — чи домислиться він, куди ми йдемо* (Олесь Досвітній); *Жінка зашарілась: певне, вона домислилась, що цей пасажир міг зрозуміти їхню розмову* (П. Панч); *Важко сказати, до чого людина домислиться в цьому світі — не скажу того навіть я зі своєю здатністю прозирати в майбутнє* (Валерій Шевчук).

ДОМИ́ТИ *див.* **домива́ти.**

ДОМИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доми́ти.** *Домитий кухарем казан.*

ДОМИ́ТИСЯ *див.* **домива́тися.**

ДОМИ́ЩЕ, а, *ч., розм.* Збільш. до **дім** 1; домина. *Дім продам — старий домище. А проте, він варт ще вище, Як тих тисяч п'ястрів!* (І. Франко); *Домище, як монастир якийсь* (А. Тесленко); *Ще в дев'яності роки XX століття престижність заміського житла визначалася у свідомості споживачів дуже просто: бетонний двометровий паркан та гігантський домище з червоної цегли* (з газ.).

ДОМІ́В, *присл., діал.* Додому. *Забавившися до пізньої ночі у веселій компанії, він вернув десь о дванадцятій домів* (І. Франко); — *Підемо на Ясенову! я тобі там зайчика піймаю, принесеш його домів, зробимо клітку та буде у нас рости! — кинув батько* (І. Чендей); *Відтак мав Соляний шлях довести його прямо домів* (І. Білик).

ДОМІ́ВКА, и, *ж.* Житлове приміщення стос. до того, хто в ньому живе. *Хліб поріс, прийшли жнива; Йде отаман по домівках, Жати хліба зазива* (Я. Щоголів); *Вийшли з хати й сусіди, що займають домівку в меншому будиночку Марії Петрівни, — почули, бачите, що приїхала її дочка* (Олена Пчілка); *Надворі темно й тихо. Люди кинули працю й сидять по домівках* (Б. Антоненко-Давидович); *Мама зводиться, оглядається довкіл, начебто не мені, а їй доведеться на три роки розпрощатися з домівкою, де все таке рідне й звичне* (А. Дімаров).

ДОМІВНИ́К, а́, *ч.* 1. Те саме, що **домови́к.** *У східних областях України домівник приходив як сажотрус і міг скої-*

ти чимало лиха (мордувати коней, лякати дітей, душити господаря тощо) (з наук.-попул. літ.); *Якщо поряд стояла стара хата, то, переходячи в нову, господар кликав із собою домівника* (із журн.).

2. Член сім'ї або слуга; домочадець. *Без міри здивований і засмучений, покликав він домівників своїх, аби вони були свідками нещастя, яке спіткало Ансельма, а потім прочитав листа, написаного, як він упізнав, власною рукою небіжчика* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса); *Я вдячний усім моїм домівникам і кревним, які своїм прикладом навчили мене говорити "ні" тому, що неприйнятне, негуманне, несправедливе* (із журн.); *Любов Петрівна вибачає улюбленцеві геть усі фортелі. Каже, що попри грізний вигляд, у страуса романтична душа, тож часто тішить домівників танцями* (з Інтернету).

ДОМІЗКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Те саме, що **доду́матися.** [Н а д е ж д а:] *Якщо ви вже домізкувались до того, що грамота — розумові очі, то навчу* (М. Кропивницький); *Вона весь час говоритиме Ахметові, поки той домізкується, що я, певне, десь на городі...* (Олесь Досвітній); *За одне лише докоряв собі в думці Ногаєць — не домізкувався на самому початку сказати Киліяні, буцім у бою під Ладижином погинув Лаврін* (Ю. Мушкетик).

ДОМІНА́НТ, а, *ч., біол.* Вид, що значно переважає в головних ярусах фітоценозу й визначає його характер у цілому. *Вплив акумуляційно-денудаційних процесів на флористичний склад більш чітко виявляється в букових лісах, розміщених на вапнякових гірських породах, і найбільш слабко в соснових, де едифікаторний ефект домінанта послаблений* (з наук. літ.); *Окремі види біогенних добрив здатні формувати певні домінанти з бобових рослин у лучних фітоценозах і забезпечувати біологічне фіксування азоту* (з наук. літ.); *Дерева-домінанти чинять негативну середовищеутворювальну дію на види трав'яного ярусу* (з наук. літ.).

ДОМІНА́НТА, и, *ж.* 1. *книжн.* Основна, панівна ідея, головний, панівний принцип. *Так, тепер він був здатний кохати й приносити жертви цьому чуттю, яке без жертв мертве й банальне. Кінець кінцем, домінанта в його житті змінилася вже не вперше* (В. Підмогильний); *У кобзарському мистецтві відтворено на найвищому рівні загальнолюдські цінності, що виступають домінантою його існування у часі, просторі, дусі* (з наук. літ.); *Домінантою реформ в Україні кінця XX ст. стало відновлення приватної власності на землю, повернення її в товарний обіг* (з наук.-попул. літ.); // Основна ознака або найважливіший складник чого-небудь. *Бриніли в серці домінантою Чуття побожної хвали* (М. Вороний); *Тема людини, втілена окремо або співіснуючи з темою звіра, виступає як друга домінанта художньо-образної структури найдавнішого мистецтва* (з наук. літ.); *Будь-яка держава, яка абсолютизує в людині колективістську домінанту, рано чи пізно зіб'ється в тоталітаризм, порушуватиме права людини* (з наук. літ.).

2. *фізл.* Тимчасово панівний осередок збудження в центральній нервовій системі людини і тварини. *Експериментальне вивчення складних закономірностей виникнення і розвитку домінантних процесів у нижчих і вищих відділах нервової системи дало змогу О. О. Ухтомському з'ясувати ту роль, яку домінанта відіграє в психологічній діяльності людини* (з наук. літ.).

3. *муз.* П'ятий ступінь ладу відносно основного тону (тоніки). *У європейській музиці домінантовій тональності завжди відводилася особлива роль, домінанта означала контраст до основної тональності* (з наук.-попул. літ.); *Серед усіх споріднених тональностей домінанта вважається панівною (звідси назва), найбільш напруженою тональністю, що вимагає розв'язання* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІНА́НТНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Панівний, головний. *Загальновизнано, що для розмовного стилю домінантною формою організації тексту є діалог* (з наук. літ.); *Змальовуючи характери завжди багатогранними, письменник підкреслює в кожному з них і певні домінантні риси, ті, що найбільш виділяються, стають пристрастю* (з навч. літ.); *Домінантна національна ідея — "Україна — соборна, українська і конкурентна"* (із журн.).

2. *фізл.* Стос. до домінанти (у 2 знач.). *Домінантні осередки, за даними В. М. Бехтерева, відіграють спрямувальну роль у перебігу основних властивих мозкові людини процесів збудження і гальмування* (з наук. літ.); *О. О. Ухтомський назвав центри, що беруть участь у реалізації домінантних рефлексів, — "домінантним осередком збудження"* (з навч. літ.).

ДОМІНА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *книжн.* Абстр. ім. до **доміна́нтний.** *Специфічними лідерськими рисами є ентузіазм, домінантність, упевненість, розум, рівновага, поміркованість та інші* (з навч. літ.); *Деякі вчені стверджують, що носії східних мов виявляють домінантність лівої півкулі на голосні звуки, водночас як носії західноєвропейських мов — правої* (з навч. літ.).

2. *біол.* Здатність деяких видів посідати в біотичному угрупованні панівне становище й справляти основний вплив на хід біоценотичних процесів. *Домінантність серед лук Карпат костриці червоної зумовлена її високою пристосованістю до умов цього гетерогенного ґрунтово-кліматичного регіону України* (з наук. літ.).

3. *біол.* Тип відносин між двома алелями в генетиці — переважання дії певного гена в процесі індивідуального розвитку особини. *Поняття "домінантність" у генетику ввів Г. Мендель* (з наук.-попул. літ.); *Гени батька і матері у функціональному відношенні абсолютно рівноцінні. Має значення тільки домінантність і рецесивність* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІНА́НТОВИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **доміна́нта** 3. *Цікаво спостерігати, що протягом усього твору композитор майже не використовує домінантових функцій* (з наук.-попул. літ.); *Ще одна риса твору — рідкісна модуляція в домінантову тональність* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІНАНТСЕПТАКО́РД, у, *ч., муз.* Септакорд, побудований на п'ятому ступені мажору або мінору. *Домінантсептакорд найчастіше розв'язується в тонічний тризвук, при цьому септимовий тон повинен вестися тільки вниз на велику (в мінорі) або малу (в мажорі) секунду, таким чином переходячи в терцієвий тон тризвуку* (з наук.-попул. літ.); *Вступники на спеціалізацію "оркестрові духові інструменти" повинні знати всі види гам, арпеджіо, тризвуків, домінантсептакордів і зменшених септакордів у всіх тональностях* (з мови документів).

ДОМІНА́Т, у, *ч., іст.* Необмежена монархія, встановлена в Римській імперії з часів імператора Діоклетіана (друга половина III ст.). *Домінат — умовний термін, яким позначають політичну систему пізньої Римської імперії (III–V ст.)* (з наук.-попул. літ.); *Із 284 р. в Римі встановлюється домі-*

нат. Це вже відкрито монархічний лад типу східної деспотії. Рештки старих республіканських установ зникають (з навч. літ.); *Система державного управління Візантії була логічним продовженням традицій домінату, започаткованого Діоклетіаном у 284 році* (з навч. літ.).

ДОМІНІКА́НЕЦЬ[1], нця, *ч.* Член католицького чернечого ордену, заснованого у XIII ст. іспанським ченцем Домініком у Франції для боротьби з єретиками. *В кріселку, високому й важкому, мов трон, сидів пріор кляштору домініканців, він тримався рівно і гордо* (Л. Старицька-Черняхівська); *У храмі у святого Яна я випадком підслухав тиху мову двох домініканців* (О. Ільченко); *— Не можете скаржитися, ваша ексцеленціє. У Львові кого тільки нема: бернардини, капуцини, кармеліти, домініканці* (Р. Іваничук); *Зала була забита людьми, бо такого не бачив у Шклові ще ніхто, прийли благочестиві і римляни, тобто єзуїти й домініканці* (Валерій Шевчук).

ДОМІНІКА́НЕЦЬ[2] *див.* **домініка́нці.**

ДОМІНІКА́НИН, а, *ч.* Те саме, що **домініка́нець[1]**. *Домініканин взяв із таці подані йому дияконом дві обручки. Благословив, покропив свяченою водою перстені й одяг їх на руки лицаря й дами* (Н. Королева); *У бібліотеці Київської духовної академії зберігався примірник твору домініканина Ігнатія Ковнацького, присвячений чудотворній іконі Божої Матері у Луцькому домініканському костелі* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІНІКА́НКА[1], и, *ж.* Жін. до **домініка́нець[1]**. *Вони вирішили відвідати школу домініканок поблизу Відня* (із журн.).

ДОМІНІКА́НКА[2] *див.* **домініка́нці.**

ДОМІНІКА́НСЬКИЙ[1], а, е. Прикм. до **домініка́нець[1]**. *Де білів домініканський одяг падре Інніго, там не могла не бути й попелясто-брунатна францисканська ряса* (Н. Королева); *Здобувши місто, вщент зруйнував* [запорожець Грива] *два монастирі, єзуїтський та домініканський* (Г. Колісник); *Ми пішли, а точніше, полинули по старовинній Пріорці, яка називалася так тому, що була тут колись дача домініканського пріора, настоятеля Миколаївського католицького монастиря на Подолі* (В. Нестайко).

ДОМІНІКА́НСЬКИЙ[2], а, е. Прикм. до **домініка́нці** і Домінікана. *Домініканський бік острова Іспаньйола тішить око зеленню, тоді як західна, гаїтянська, частина жовта* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІНІКА́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **домініка́нець,** нця, *ч.;* **домініка́нка,** и, *ж.).* Основне населення Домініканської Республіки, яка займає східні дві третини острова Іспаньйола (о. Гаїті). *Домініканці здебільшого зберігають іспанські традиції й мають змішане африканське та європейське походження* (з наук.-попул. літ.); *Домініканці розводять велику рогату худобу, вирощують рис, бобові культури та ін.* (із журн.).

ДОМІНІО́Н, у, *ч., іст.* Самоврядна держава, що входила до складу Британської співдружності націй; у минулому — колонія Британської імперії. *У двох-трьох словах сер Овен Прайс розповів своєму старому приятелеві справу, яка закинула його в далекий домініон, і про всі труднощі, що виникли на його путі* (Ю. Смолич); *На початку Другої світової війни англійці почали дуже гарячково вивозити золото не тільки з островів, але й навіть з материкових колоній, з домініонів, протекторатів* (М. Білкун); *Першим британським домініоном була Канада, яка отримала такий статус у 1867 році* (з наук.-попул. літ.); *Домініони мають свої парламенти, уряди, армії; вони самостійно ведуть зовнішні відносини з іншими країнами* (з навч. літ.); *У домініони призначалися посли Великої Британії, які іменувалися високими комісарами* (з навч. літ.).

ДОМІНО́[1], *невідм., с.* Маскарадний костюм у вигляді широкого плаща з рукавами і з каптуром, а також людина, одягнена в цей костюм. *Межи тими, що надійшли з брами, одна маска в чорному, широкому, дуже фалдистому доміно* (Леся Українка).

ДОМІНО́[2], *невідм., с.* Гра, у якій використовується 28 пластинок, на лицьовому боці яких нанесені очки, а також набір пластинок для цієї гри. *У великій відкритій читальні кільканадцять пар курортників змагались у доміно і шахи* (О. Десняк); *Він витяг з-під подушки саморобне доміно, .. пішов у дальній куток і затіяв там веселу гру в "козла"* (Д. Ткач); *Відвідали й червоний куток. Тут, як і належить, шахи, шашки, доміно. Грай — не хочу!* (О. Гончар); *— Посидьте! Пограємо в шахи або в доміно* (В. Малик); * У порівн. *Вночі у клекоті вибухів вікна світяться, як золоте доміно* (Л. Костенко).

ДОМІНУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **домінА́нтний.** *Визначено етапи навчання іноземних мов за домінувальним видом навчальної діяльності, що програмує смисловий і лінгвістичний взаємозв'язок кожної частини навчального матеріалу* (з наук. літ.).

ДОМІНУВА́ННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **домінува́ти.** *Важлива особливість його* [Т. Шевченка] *мови — це те, що в ній при повному домінуванні народнорозмовного джерела знайшли належне структурне місце й елементи давніх слов'янських літературних мов* (В. Русанівський); *Місце формування пилку певним чином впливає на ступінь домінування окремих ознак у гібридного потомства* (з наук. літ.); *Землеробство зумовило формування специфічного комплексу птахів орних полів із домінуванням лучно-польових видів* (з наук. літ.).

ДОМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., книжн., над ким — чим і без дод.* Мати перевагу, панувати, бути основним, головним; переважати. *Тонке телікання скрипки, вереску́ливий галас кларнета — зливаються в якусь чудну, але гармонійну мішуру, над котрою усе ж таки домінує сурмачеве "туру-туру... та..."* (М. Коцюбинський); *Її людська подоба виразно вказувала, що в її невеликому тілі домінує велика душа і гарне, вразливе, добре серце* (У. Самчук); *Тепер у цьому обличчі домінували: гострота, впертість і твердість* (П. Загребельний).

ДОМІНУ́ЮЧИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **доміна́нтний.** *Піснею домінуючою була українська пісня, яку любили й співали однаково всі. Навіть перси* (І. Багряний); *Домінуючою в давньому українському письменстві була так звана книжна мова* (з наук. літ.).

ДОМІ́РИТИ *див.* **домі́рювати.**

ДОМІРКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОМІРКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **обду́мувати.** *Біля коня ще мить постояв* [Наливайко], *домірковував* (Іван Ле); *А зараз оце, пильно вдивляючись у дорогу, Заброда знову доміркував новину* (Микита Чернявський); *— За тобою слово. Можеш його зараз мені не говорити, а добре доміркувати* (Олесь Досвітній); *Та годі поки що про се, доміркуймо про те, що в сю мить найголовніше* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОМІРКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОМІРКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Те саме, що **доду́муватися.** *Баби .. цілими годинами стовбичили біля колодязів, доміркуючись, чого це Інокентій так суворо стереже*

свою жінку від чужого ока (Григорій Тютюнник); *Циганки, певно, доміркувалися, чого вона пішла за ними, бо в першому ж таки селі вони одвели її до заможного болгарина, який найняв Соломію перемивати вовну* (М. Коцюбинський); *Отож і доміркувався я до того, що треба нам з Марійкою по різних стежках розходитись* (І. Муратов); *Зрідка він скидав очі на Спиридонову, але в очах його було стільки байдужості й спокою, що важко було доміркуватися, як треба розцінювати ці погляди* (М. Хвильовий).

2. Пас. до **доміркóвувати.** *Аудиторія радіослухачів позбавлена можливості бачити людину, яка говорить, тому її образ доміркову́ється слухачем і, як правило, не збігається з реальним* (із журн.); *Причини поразки футбольної команди наразі невідомі, але вже жваво обговорюються та доміркову́ються вболівальниками* (з газ.).

ДОМІРКУВА́ТИ *див.* **доміркóвувати.**

ДОМІРКУВА́ТИСЯ *див.* **доміркóвуватися.**

ДОМІ́РНИЙ, а, е. Який перебуває в правильному співвідношенні з чим-небудь; який має правильне співвідношення яких-небудь частин, величин; пропорційний. *У всіх обличчя як обличчя, домірні й доладні, а у тих Барончів — в одного вид довгобразий аж надто, в другого — ширший, ніж довший* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *На підставі опису домірних елементів виявлено основні "точки дотику" світу науки і світу повсякденності* (з наук. літ.); *Науковому стилеві властиве домірне вживання як термінології, так і загальної, нейтральної лексики* (з наук. літ.); *В окремих країнах світу витрати на наукові дослідження є домірними з капіталовкладеннями, а то й перевищують їх* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **домі́рний.** *Мистецькі якості дверного оздоблення виявляються через гармонійну домірність частин і цілого, відкритого й закритого просторів, взаємодію дерева з металом тощо* (з наук.-попул. літ.); *Справедливість вироку обумовлює домірність покарання тяжкості злочину — відповідність покарання суспільній небезпечності вчиненого* (з навч. літ.).

ДОМІ́РНО. Присл. до **домі́рний.** *Човник був так чепурно, так домірно, так гарно зроблений.., що всі ми .. в один голос ухвалили його* [найкращим] (Л. Яновська); *Сучасна економічна реформа в Україні, яка здійснюється у напрямі ринкових перетворень, домірно змінює характер, принципи та процес управління* (з навч. літ.).

ДОМІ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОМІ́РЯТИ,** яю, яєш, *рідше* **ДОМІ́РИТИ,** рю, риш, *док., що і без прям. дод.* 1. Закінчувати міряти що-небудь; міряти до кінця, до певної межі. *Коваль доміряв до Чабанової хати, зо всіма привітався* (Марко Вовчок); *Домірив* [син] *до борозни, і вже як підійшов та взяв за налигача, сказав, на воли гейкнувши: — Проміряв* (А. Головко); * Образно. *Осінь домірює час на листках жовтими метеликами і підписує зчужілим за літо персонажам грамоти* (із журн.).

2. *розм.* Відміряючи, додавати до того, що вже є. — *Своє поле маєш переміряти цією кроковкою? — Ні, доміряти до свого* (М. Стельмах); *Населяли село Яцковицю 1041 чоловік. До революції вони утримували 485 десятин землі. Отже, потрібно було доміряти ще 566 гектарів із розрахунку один їдець — один гектар землі* (з мемуарної літ.).

ДОМІ́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **домі́рювати.** *Домірюється поле.*

ДОМІ́РЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домі́ряти.** *На землі Людське життя — печатка на долоні: Все передбачене, доміряне до ніг* (із журн.); // **домі́ряно,** *безос. пред. Раніше жителям села було доміряно по 0,10 га із земель запасу району навпроти їх садиб* (з газ.).

ДОМІ́РЯТИ *див.* **домі́рювати.**

ДОМІСИ́ТИ *див.* **домі́шувати[1].**

ДОМІТА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **ДОМЕСТИ́,** етý, етéш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати мести що-небудь; мести до певної межі. *У ліжку, поруч із Юлею, Тоні не було. Побачила її на подвір'ї — дівчинка домітала: так їй хотілося зробити щось приємне для названих батьків* (з газ.); *Ця машина-пилосос обходиться комунальникам занадто дорого: за день роботи — тисячу гривень на паливо. А після неї люди з лопатами ще дозбирують, домітають* (з газ.); * Образно. *Пролетів на білих гривастих конях січень, вже й лютий домітає з небесних засіків останні сніги* (І. Цюпа).

ДОМІЦИ́ЛІЙ, ю, *ч., юр.* Те саме, що **доміци́ль.** *За французьким колізійним правом питання про спадкування рухомого майна обговорюється за законом доміцилію походження* (з наук. літ.); *Можливість перенесення компанією свого доміцилію за кордон є додатковим стимулом для іноземних юридичних осіб при інвестуванні в країни з нестабільною економікою* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІЦИ́ЛЬ, ю, *ч., юр.* 1. У праві ряду зарубіжних країн — місце постійного проживання громадянина або місце реєстрації юридичної особи. *Існує декілька видів доміцилів. Є доміциль "завдяки закону", коли жінка має той же доміциль, що й чоловік, навіть коли вона живе в іншій країні* (з наук.-попул. літ.).

2. Місце оплати за векселем, відмінне від місця проживання векселетримача. *У вексельних відношеннях доміциль означає місце оплати за векселем у випадку його доміциляції, яка полягає в тому, що платником за векселем призначається третя особа, звичайно банк* (з наук.-попул. літ.).

ДОМІЦИЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Операція, за якою власник банківського рахунку надає банку право регулювати платежі за його векселями. *Учасник угоди, який отримав при розрахунках вексель, може обміняти його в комерційному банку, що проводив операцію доміциляції* (з мови документів).

ДОМІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доміша́ти.** *Юстина всміхнулась, а в її очах Грозбецький побачив радість, домішану з гордістю. Вона веде допомогу!* (О. Лисяк); *До мене повернувся сон. Не знаю, чи то в стравах були домішані якісь заспокійливі ліки, чи цьому сприяла сама атмосфера клініки доктора Цура, чи, може, так благодійно вплинула віддаленість від дому, від людей, з якими були пов'язані мої тривоги* (В. Шкляр); *До дуба у насадженнях цього року часто домішаний також ясен* (з наук. літ.).

ДОМІША́ТИ *див.* **домі́шувати[2].**

ДОМІША́ТИСЯ *див.* **домі́шуватися[2].**

ДО́МІШКА, и, *ж.* 1. Те, що додається до чого-небудь, змішується з чимось, уходить до складу чого-небудь. *Певно, якась маленька домішка польської крові текла в жилах викладача латинської мови в Охтирській гімназії Олександра Едуардовича Александровича* (Б. Антоненко-Давидович); *Вчить* [Хома Романович] *дітей арифметики. Чистої арифметики, без будь-яких домішок* (О. Гончар); *Глини і глинисті породи мають різні домішки, які своєю питомою вагою значно відрізняються від глинистих речовин* (з наук. літ.);

* Образно. *Максим попрощався з ним по-приятельськи, але з великою домішкою запобіжливої пошани* (В. Підмогильний).

2. *мет.* Хімічні елементи, введені до складу сплаву в процесі його виготовлення як технологічні доповнення або як складові частини шихтових матеріалів. *У розплавленому чавуні легко розчиняються силіцій, манган, фосфор, сірка та інші домішки* (з наук.-попул. літ.); *Сталь істотно змінює свої властивості залежно від вмісту вуглецю, технології виготовлення та вмісту домішок* (із журн.).

ДОМІ́ШУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **домі́шувати[1]**. *Домішування тіста тривало ще довго* (із журн.).

ДОМІ́ШУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **домі́шувати[2]** і **домі́шуватися[2]**. *Домішування 10–15 % горохового борошна до житнього та пшеничного підвищує поживність випеченого хліба* (з наук. літ.); *Домішування цементу марки 400 і більше підвищує міцність з'єднання* (з навч. літ.).

ДОМІ́ШУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ДОМІСИ́ТИ**, ішу́, і́сиш, *док.*, *що.* 1. Закінчувати місити що-небудь. *Другу частину борошна січемо з маргарином чи маслом і домішуємо рукою, доки вийде однорідна маса* (із журн.).

2. Місячи, додавати що-небудь. *У голодні роки до тіста домішували буряки, варену квасолю, висівки, полову, борошно з лободи тощо* (із журн.).

ДОМІ́ШУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ДОМІША́ТИ**, а́ю, а́єш, *док.*, *що.* Додавати що-небудь. *Сторожиха змазувала її* [долівку] *глиною з водичкою, а іноді й кізячка домішувала* (О. Донченко); *А в старості до лестощів своїх Домішуємо заздрість і зловтішність* (В. Мисик, пер. з тв. В. Шекспіра); *Домішуючи до органічного скла різні барвники, одержують дешеві імітації коштовних каменів* (з газ.).

ДОМІ́ШУВАТИСЯ[1], ується, *недок.* Пас. до **домі́шувати[1]**. *Тісто на весільний коровай уже домішується жінками* (із журн.).

ДОМІ́ШУВАТИСЯ[2], ується, *недок.*, **ДОМІША́ТИСЯ**, а́ється, *док.* 1. Додаватися, приєднуватися до чого-небудь. *Щоб люлька була чорна, до пластмаси домішувалася палена гума, для цього віддиралося від галоші шматок гуми, палилося її, а кіптяву збиралося на шкло* (І. Багряний); *До запаху воску від свічки домішувався ще якийсь невловимий аромат* (із журн.); *До важкого гуркоту гармат домішалося тріскотіння мушкетів* (З. Тулуб).

2. *тільки недок.* Пас. до **домі́шувати[2]**. *Неприємно пахло прілістю соломи, хмелюватим жомом, що домішувався до січки* (М. Стельмах).

ДОМКРА́Т, а, *ч.* Пересувний або переносний механізм для піднімання вантажів на невелику висоту. *Його* [паровоза] *багатотонне прохололе тіло підіймали стальними плечима домкратів, знімали могутні колеса* (О. Донченко); *Їх* [машини] *змазували, заправляли бензином, а коли треба було, — підіймали на підвісних домкратах вгору, обдивлялися раму, передній і задній мости* (Л. Дмитерко); — *Діставайте домкрат, товаришу аташе! Чи в багажнику у вас ніяких знарядь, крім ластів для підводного браконьєрства? — Ми завбачливі, маємо й домкрат* (О. Гончар); *Розрізняють рейкові, гвинтові, гідравлічні, пневматичні домкрати, їхня вантажопідйомність від кількох кілограмів до сотень тонн* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Минають при дорозі драбиняк і двох дядьків, у сіряку й кожусі. Один тримає воза, як домкрат, а другий дьогтем змащує колеса* (Л. Костенко).

ДОМКРА́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **домкра́т**. *Розмічувані деталі треба встановлювати на плиту обережно, без ударів, на підкладки або домкратики* (з навч. літ.); *Потім вдалося-таки за допомогою вигнутого домкратика поставити колесо на місце* (з газ.).

ДОМКРА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **домкра́т**. *Підняту над перекриттям опалубку спирають на забетоновані стіни і домкратні стрижні, що знаходяться в тілі бетону* (із журн.); *У будівельній практиці все більшого застосування набувають методи монтажу із використанням нових домкратних систем* (із журн.).

ДОМКРА́ТОВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **домкра́тний**. *Домкратова станція.*

ДОМЛІВА́ТИ, а́є, *недок.*, **ДОМЛІ́ТИ**, іє, *док.* Довговарячись на малому вогні, ставати готовим для вжитку; допрівати. *Трохи осторонь від великого вогнища на високій триноzі у великому казані домліває на дубових жаринах юшка* (В. Козаченко); *На припічку під ганчіркою домлівала печена картопля* (К. Гриб); *Мати каже: "Більше не топи, хай борщ домліває на жару"* (В. Близнець); — *Та риба у печі вже домліла. Поки я добіжу, добре, якщо вона тільки пересохне. А як обвуглиться...* (Ю. Логвин); * Образно. *Вже день здається сивим і безсилим, І домліває в заростях ріка* (В. Симоненко).

ДОМЛІ́ТИ *див.* **домліва́ти.**

ДО́МНА, и, *ж.* Промислова піч для виплавлення чавуну із залізної руди. *Вогонь і дим пеклом зриваються із домен та мартенів і могутньою хмарою висять над гамарнею* (Б. Антоненко-Давидович); *А домна полум'ям сліпила, Пекла нестерпно, гаряче* (Я. Шпорта); *Адже тепер усе переінакшується. За його, Ягорової, молодості біля домни людей було ще, як мурашні* (О. Гончар); *На території України перші домни з'явилися у 60-х роках XVIII ст. на Закарпатті* (з наук. літ.).

ДО́МНИЦЯ, і, *ж.* У давнину — плавильна піч із горловиною вгорі. *Чоловіки робили з твердої червоної глини домниці з горловиною вгорі, з дірками для сопел в денцях, засипали туди впереміш з вугіллям руду, накладали під домниці сухих дров* (С. Скляренко); *Одна невеличка домниця була згори розламана, і дядько її загодя підмазав, підрихтував* (Ю. Логвин).

ДОМНОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Робітник, який будує домни. *Сергій .. написав інший вірш під назвою "Справа честі", присвячений домнобудівникам* (О. Гуреїв); *Першу машину руди з шахти гірники надіслали в подарунок домнобудівникам, які саме в цей день завершили спорудження доменної печі "Криворізька-Комсомольська"* (з газ.).

ДОМОБУДІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **домобудівни́й**. *Нині головне завдання домобудівельного комбінату — завершити ще одну чергу реконструкції в місті Луцьку* (з газ.).

ДОМОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до домобудування. *Модульна система особливо широко застосовується при виготовленні збірних дерев'яних будинків на домобудівних комбінатах* (з наук. літ.); *Найцікавішим поселенням із змішаними домобудівними традиціями є поселення II–III ст. біля села Семенівка у Північно-Східному Криму* (з наук.-попул. літ.).

ДОМОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Робітник, який будує доми (у 1 знач.). *Частина замовлень, що одержують курязькі домобудівники, — це реалізація довгострокової урядової програми із забезпечення житлом ветеранів, чорнобильців, військовослужбовців, звільнених у запас* (із журн.); *Робітничу естафету гідно прийняли домобудівники, успішно освоюючи додаткові виробничі потужності* (з газ.).

ДОМОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **домобудува́ння.** *Шумове забруднення — серйозна загроза для психіки людини, більшість забудовників для втілення своїх проектів усе частіше акцентують увагу на дерев'яному домобудівництві* (із журн.); *Фахівці вважають, що нині в Україні варто повернутися до великопанельного домобудівництва* (з газ.).

ДОМОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Будування, спорудження домів (у 1 знач.). *Дерево здавна почало широко використовуватися в домобудуванні, поховальних спорудах, для опорних конструкцій шахт із видобутку кременевої та металургійної сировини, солі* (з наук. літ.); *Розкопки на ранньотрипільському поселенні дали нові матеріали з історії домобудування ранніх землеробів* (із журн.).

ДОМО́ВА, и, *ж., діал.* Домовленість. *Були між ними грайливі розмови й пісні — дорога таки далеченька, і домови ж якісь, мабуть, були* (Микита Чернявський); *Розум її підказував, що треба загасити той біль, треба бути холодною й безкомпромісною. Вона не змогла дотриматися тієї домови з собою й півгодини* (Ю. Мушкетик); *Між ними лишалася стара домова: сьогодні Сігурд поможе йому, а взавтра Доброчин — його небожеві Олафу* (І. Білик).

ДОМОВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* Ведення домашнього господарства. *Домоведення — це діяльність з утримання будинку та організації свого життя в ньому. Воно повинно бути економним і не забирати багато часу* (із журн.); *Ще не знаючи грамоти, слов'яни мали деякі відомості про арифметику, хронологію. Домоведення, війна, торгівля привчили їх до обчислень* (із журн.); // Один із розділів трудового навчання учнів. *Домоведення повинно стати окремим предметом у програмі навчальних закладів незалежної України* (з навч. літ.).

ДОМО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до дому (у 1–3 знач.). — *Ей, діду!.. Маєш платити попри домовий ще й заробкового податку п'ятнадцять ринських річно* (І. Франко); — *Се буде зовсім приватна, домова забава, — мовив панич* (Леся Українка).

2. *заст.* Те саме, що **дома́шній** 2. *А Лаван пішов стригти отару свою, а Рахіль покрала домових божків, яких батько мав* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Граф:] *У мене все готово, приїде моя наречена, і в церкві домовій ми шлюб візьмем у той же день* (І. Карпенко-Карий); *Обидва хлопчики привіталися зі своїм домовим учителем* (С. Ковалів).

3. Організований при домоуправлінні. *Наймач житла зобов'язується безперешкодно допускати в денний час, а при аваріях і в нічний, у займану квартиру працівників житлово-експлуатаційної організації і представників громадського домового комітету для огляду або ремонту* (з мови документів).

△ **Домо́ва кни́га** *див.* **книга.**

ДОМОВИ́Й, во́го, *ч.* Те саме, що **домови́к.** — *Чого, Парасю, ти блідна? — Ох, неньку! Домовий триклятий Мене все кликав до вікна, Весь чорний, мов ведмідь кудлатий* (П. Грабовський); — *Ми в своїй халупі доживатимемо віку. Коли й підемо, то тільки для того, щоб допомогти новому родові Ярослава перенести до господи її охоронця — домового* (Д. Міщенко); *Одвіку в Снігурівці не те, щоб іншопланетян, але й нечистої сили ніхто не бачив. Ні тобі відьом, ні домових, ні чортів* (із журн.); * У порівн. *"Цур тобі!" Баба Галя й собі махала на Бориса, неначе на домового* (П. Загребельний).

ДОМОВИ́К, а́, *ч.* За міфологічним уявленням слов'янських та інших народів — демонічна істота, опікун домівки і майна, яка може бути доброю чи злою залежно від ставлення господарів до неї. *Шовк твоєї, Ганнусю, коси Домовик уночі розплітає* (М. Рильський); *Ми стояли на дні глибочезної криниці .. Довкола плескалася різномасна нечисть: дідьки, болотяники, лизуни, облуди, скарбники, домовики...* (В. Дрозд); *Ввижалися різні чорти та примари. Кілька разів уставав* [князь Ждан] *і засвічував од кресала товсту лойову свічу, та ледве засинав, і свіча гасла, на неї дмухав домовик, або лихий* (І. Білик); * У порівн. *Ходить він по селу від шинку до шинку, день у день, ніч у ніч; а перед світом, як домовик, іде в свою пустку* (Панас Мирний).

ДОМОВИ́НА, и, *ж.* 1. Місце, де поховано померлого; могила. — *Чи пронизала тебе вража куля у бої* [бою]?.. *І загребли твої кості з кінськими кістками в одну домовину?* (Панас Мирний); *Якби рідна мати встала з домовини, і та не пізнала б тієї Марини, веселої, жартливої, швидкої, як вітер, що цвіла на всі Момоти* (І. Нечуй-Левицький); *Задай таку роботу козакам, Щоб кидались у домовинах мертві* (П. Куліш); * У порівн. *Було темно, мов у домовині* (Я. Качура).

2. Те саме, що **труна́.** *Гробокопателі в селі Волочать трупи ланцюгами За царину — і засипають Без домовини* (Т. Шевченко); *Опанас ішов за домовиною, не зводячи очей з свого сина* (О. Довженко); *Батько перший кинув грудку землі на домовину, за ним — інші* (В. Барка); * Образно. *Хлопцеві вдалося нарешті видертися з панцирної домовини* [броньовика] (Ю. Бедзик).

◇ **Дба́ти про [ла́дан та] домови́ну** *див.* **дба́ти; (1) До [са́мої] домови́ни (труни́)** — до кінця життя, до смерті. *Побрались: І тихо, весело прийшли, Душею-серцем неповинні, Аж до самої домовини* (Т. Шевченко); *Поробляй, поробляй, поробляй! До труни не спочити сіромі* (П. Грабовський); *Все буде, як було: довіку буде убогий на чужім марнувати свою силу, до домовини не зазнає Маланка кращої долі* (М. Коцюбинський); **Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю** *і т. ін.)* **ляга́ти (лі́зти, іти́** *і т. ін.)* **/ лягти́ (пі́ти, полі́зти** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ** *і т. ін.)* *див.* **заганя́ти**[1]; **[І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (прокинувся б, просну́вся б** *і т. ін.)* *див.* **ме́ртвий; Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́** *і т. ін.)* *див.* **кла́сти; Лягти́ /** *(рідко* **ляга́ти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб** *і т. ін.)* *див.* **положи́ти; Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу** *і т. ін.)* **ляга́й** *див.* **лягати; (2) Як у домови́ні** — тихо, сумно; безлюдно. *А в Чигирині як у домовині, Сумно-сумно. Людей не чуть* (Т. Шевченко).

ДОМО́ВИНИ, вин, *мн.* Обряд домовляння батьків нареченого й нареченої перед весіллям щодо кількості гостей, подарунків, посагу і т. ін. *Треба їй поспішати до церкви, бо учора на домовинах так порадились, щоб їй тут .. і звінчатись з конотопським сотником* (Г. Квітка-Основ'яненко).

ДОМОВИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **домови́на** 2. [Віганд:] *Там така маленька нікчемна домовинка, така тобі тісненька коротенька скринечка, що я ще такої зроду не робив* (Леся Українка).

ДОМОВИ́ННИЙ, а, е. Такий, як у домовині. *Дома застає Дарка вже сутінки і цей немилий, домовинний запах, яким хворіють усі житлові кімнати, коли позачиняти вікна і вигнати з кімнати людей* (Ірина Вільде); *Нагадування знов*

про Васю Молокана в такій, ще новій для Преображенського, редакції знов посіяло в душі домовинний холод (Іван Ле).

ДОМО́ВИТИ *див.* **домовля́ти.**

ДОМОВИ́ТИЙ, а, е. Який дуже дбає про свій дім, своє господарство; хазяйновитий. *Багатий пан, господар домовитий, На довгий час мав дім свій полишити* (І. Франко); *До делікатесів Васьок змалку не привчений, — поїсть борщу, що зварила домовита Марфутка, впорає бульбу, присмачену вишкварками, заїсть кислим молоком і — слава Богу* (Б. Антоненко-Давидович); *Запорожці гордують домовитими козаками, називають їх гніздюками, .. а в душі не одному розтікається заздрість, коли дивляться на ситі .. корови й прудконогі коні* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Ластівочка — домовита Любая пташина, Невсипуща, дітолюбна, Добра господиня* (М. Костомаров).

ДОМО́ВИТИСЯ *див.* **домовля́тися.**

ДОМОВИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **домови́тий.** *Від усієї її постаті віяло впевненістю, домовитістю* (А. Хижняк).

ДОМОВИ́ТО. Присл. до **домови́тий.** *Нас огорнуло затишне хатнє тепло; домовито пахло житнім свіжоспеченим хлібом і вощиною* (І. Волошин); *Дружина домовито господарювала на кухні, звідки долинали апетитні аромати* (із журн.); * Образно. *Волохатий лісовий джміль, неповороткий і вайлуватий, домовито гуде над чебрецем* (із журн.).

ДОМОВИЧО́К, чка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **домови́к.** *Обурений кіт скочив з перил балкона й помчав до передпокою. Там вхопив черевики господаря й почав дерти їх та гризти. — Ти чиниш необачно! — зауважив домовичок* (В. Багірова); * У порівн. *Я багато читаю, товчуся по кімнаті, як домовичок (наводжу передсвятковий блиск)* (І. Жиленко).

ДОМОВЛА́СНИК, а, *ч.* Власник дому (у 1 знач.). *Тут і студенти, і селяни, і поодинокі робітники, і агрономи, і вчителі, і колишні домовласники* (Б. Антоненко-Давидович); *Цілий рік працював Антін, поки розплатився з тим американським домовласником за квартиру* (С. Чорнобривець); *— Якщо домовласник розпитуватиме, що ми хочемо робити з фортепіано, я скажу, що в ньому полопалися струни і ми відсилаємо його на фабрику в ремонт* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДОМОВЛА́СНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **домовла́сник.** *Автоматизовані турнікети, шлагбауми, ворота тощо часто використовують в автоматизації процесів пропуску на автомобільні стоянки та приватні домовласницькі території* (із журн.); *Домовласницькі документи; Домовласницькі організації.*

ДОМОВЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **домовла́сник.** *У XIX столітті в Києві комерційний парк влаштувала домовласниця Марія Чаплинська на просторій садибі між сучасними бульваром Тараса Шевченка й вулицею Олеся Гончара* (із журн.); *Вечори чоловік проводив або сидячи за роялем, що належав домовласниці, або безцільно вештаючись околицями міста Дубліна* (із журн.).

ДОМО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домо́вити** 2; про який домовилися. *— А може, нам не триматися купи, а розсіятися на якийсь час — на день, два чи тиждень? А потім зберемося у домовленому місці* (В. Малик); *Пролетіло вже сорок хвилин від домовленого часу, а брата немає...* (С. Процюк); *О 5-й вона сидітиме в домовленій кав'ярні, як і вчора* (Т. Прохасько); // **домо́влено,** *безос. пред. На "першу чарку" запрошено десяток печерських парубків. З "троїстими музиками" — цимбали, скрипка та бубон — домовлено задурно: бо ж свої хлопці!* (Ю. Смолич); *Я не винен, ви ж бачите, ваша світлість, що я не винен. Я роблю все, як домовлено* (Ю. Винничук).

ДОМО́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Умова, досягнута попередньою розмовою, переговорами. *Говорячи, він весь час дивився на Журавленко, і складалося враження, що між ними була якась домовленість* (О. Гуреїв); *Респондент мав із кимось домовленість про зустріч* (Ю. Андрухович); *Україна скрупульозно дотримується всіх міжнародних норм і домовленостей* (з наук.-попул. літ.); *На підтвердження того, що адвокат представляє в суді свого підзахисного, він повинен подати оформлену домовленість* (із журн.).

ДОМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домо́вити** і **домо́витися.** *Від часу Троянового домовлення з Качаном минуло пару тижнів* (У. Самчук); *Тадзьові стало ясно: про Левка він мусить негайно розповісти Панасові Кадилові, щоб той не лише назавжди зміцнився на думці, наскільки небезпечно притьмом полагоджувати невідкладні справи і взагалі будь-які термінові домовлення* (Е. Андієвська); *Домовлення про ядерну співпрацю мають ратифікувати американський конгрес і Верховна Рада України* (із журн.).

ДОМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **домовля́ти** і **домовля́тися.** *З дітьми після 4 років цілком добре спрацьовує методика домовляння фраз. Це може бути непоганим педагогічним прийомом* (із журн.); *Не втома спонукала Ярослава перервати домовляння з митрополитом: хто править державою, повинен забувати про втому* (П. Загребельний); *Домовляння та компроміси за лаштунками публічності у політичних колах є нормою* (з газ.).

2. Те саме, що **домо́вини.** *У центральних районах України домовляння про шлюб мало аж чотири етапи: допити, рушники, оглядини і заручини* (із журн.).

ДОМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОМО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* домо́влять; *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати говорити; висловлюватися, доводити розмову до кінця. *Тільки, бачу, Маруся щось так як не домовляє: то у землю очі спустить, то щось у думці має собі...* (Марко Вовчок); *Домовляючи, пан Грохольський попрощався з дружиною і шурином* (З. Тулуб); *Панночка не дала неньці домовити. Вона обвила її руками* (Л. Яновська); *Гнат не домовив, бо до куреня зайшов низькорослий, але досить-таки гордовитий на вигляд козак* (В. Чемерис); * Образно. *Отак у Скутарі козаки співали; Співали, сердеги, а сльози лились; Лилися козацькі, тугу домовляли* (Т. Шевченко).

2. *кого, що.* Умовлятися з ким-небудь про щось. *— А де ж мама, Даньку? — Мамі земля спати не дає. — Брат посміхнувся. — Побігли коня домовляти на весну* (О. Гончар); [П а в л о:] *Пусте! Ми вже про це балакали з дядьком твоїм; він домовить і попа!* (М. Старицький).

3. *рідко.* Виражати своє незадоволення з приводу чого-небудь; докоряти, дорікати. *— Не сором тобі в коршмі* [корчмі] *сидіти, Маєш ти дома жінку і діти. На, пий горівку та не домовляй, Або іди к бісу, нас не забавляй* (П. Чубинський).

ДОМОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ДОМО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* домо́вляться; *док.* Ведучи попередні розмови, переговори, досягати певної умови, вирішувати що-небудь. *Не розібрала Олімпіада, про які справи домовлялися батько з сином* (А. Шиян); *Учора ж появився на за-*

воді Каргат .. Домовлятися про роботу він приїздив сюди в середині лютого (Ю. Шовкопляс); *Ще звечора приїхав* [сотник] *з Конотопа у село, щоб .. вінчатися з панною хорунжівною Йосиповною, як учора домовилися* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вони домовились зустрітись завтра о сьомій годині* (Ірина Вільде); *Свенелд домовився, що угорські вої* [воїни] *негайно виходять, ідуть прямо в долину за Преславою й там ждатимуть гасла Святослава* (С. Скляренко).

ДОМОВОЛОДІ́ННЯ, я, *с.* 1. Володіння домом (у 1 знач.). *Немає суворого механізму реалізації права власності на житло. Різні форми домоволодіння законодавчо не визначені* (з наук. літ.).

2. Будинок (будинки) із прилеглими приміщеннями різного призначення та земельною ділянкою або без неї, що належать одному володільцеві. *Пробний перепис засвідчив, що такі заходи, як упорядкування назв вулиць, нумерація домоволодінь та квартир мають важливе значення для успішного проведення перепису* (з наук. літ.).

ДОМОГОСПО́ДАР, я, *ч.* Те саме, що **домовла́сник.** *Говоримо з Лесею про тебе, Скандинавська Квітко, і про мого домогосподаря* (І. Карпа); *Збирачі податків користувалися інвентарями та люстраціями, в яких вказувалися лише імена домогосподарів* (із журн.); *Усі повинності селян було встановлено законодавчо і приведено у відповідність до економічної спроможності їхніх господарств, а дідичів позбавлено права на свій розсуд змінювати повинності та втручатися у внутрішнє життя домогосподарів* (із журн.).

ДОМОГОСПОДА́РКА, и, *ж.* 1. Жін. до **домогоспо́дар.** *Домогосподарка здасть довгостроково однокімнатну квартиру в Києві на Чоколівці* (з мови реклами).

2. Жінка, яка веде домашнє господарство і не працює на якомусь підприємстві або в якійсь установі; домашня господарка. *Виїздили на головну вулицю нові грузовики* [вантажівки], *заповнені робітниками, студентами, домогосподарками* (В. Кучер); *Навдивовижу тямковитий хлопець: і вчиться добре, і руки має просто золоті, для домогосподарок свого кутка він в техніці авторитет найвищий* (О. Гончар); *Допитливу й розумну дівчинку Марійку аж ніяк не влаштовувала доля домогосподарки* (з мемуарної літ.); *У центрі подій фільму — чотири сучасні домогосподарки, які живуть у тихому передмісті і відчайдушно шукають особистого щастя* (із журн.).

ДОМОГОСПОДА́РСТВО, а, *с.* Економічна одиниця, що складається з однієї або більше осіб, які разом ведуть господарство і повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. *Можна сказати, що домогосподарство виконує в економіці три основні функції: споживання, постачання чинників виробництва та заощадження* (з наук.-попул. літ.); *В окремих випадках домогосподарство може бути представлено однією особою* (з мови документів); *Домогосподарства — важливий складник національної економіки, а фінанси домогосподарств є невід'ємним складником фінансової системи* (із журн.).

ДОМОГОСПОДА́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до домогосподарства, пов'язаний з ним. *За масштабом проблеми продовольчої безпеки населення можна виділити міжнародний рівень, міждержавний і державний, який має рівні нижчого порядку, такі як локальний та домогосподарський* (з наук. літ.); *Природно, що в сім'ях, де основні домогосподарські та матеріальні обов'язки перекладені на плечі жінки, вона змушена виконувати різні соціальні ролі (шлюбну, батьківську та ін.)* (з навч. літ.).

ДОМОГТИ́СЯ *див.* **домага́тися.**

ДОМОЛИ́ТИСЯ, молю́ся, мо́лишся, *док.* Закінчити молитися; молячись, дійти до якої-небудь межі. — *А прийду до криниці, то якраз домолюся до "Прийдімо поклонімося"* (І. Нечуй-Левицький); *Домолившись, батюшка неквапно їде до дверей* (М. Чабанівський); *Перехрестила дітей, стала до молитви, але не встигла домолитися: до покою, не стукаючи, не питаючись дозволу, внесло Тосика* (Б. Харчук).

ДОМОЛО́ТИ *див.* **доме́лювати.**

ДОМО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домоло́ти.** *І ось уже останній мішок, щойно домолотий мірошником Савкою у вітряку, ліг на віз* (із журн.).

ДОМОЛОТИ́ТИ *див.* **домоло́чувати.**

ДОМОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домолоти́ти.** *Домолочене збіжжя.*

ДОМОЛО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домоло́чувати.** *Зібрана хлібна маса надходить до шнека, далі — до похилої камери і комбайна, де відбувається її домолочування* (з наук.-попул. літ.).

ДОМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОМОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати молотити; молотити до певного часу. — *Він усе порається на току,* — *промовила мати.* — *В нас саме домолочують овес* (І. Нечуй-Левицький); *На другий же ранок уже з батьком жито домолочував* (А. Головко); [С е м е н Н е щ а д и м а:] *Та по двадцять кіп, І зерно все добірнеє. Учора Домолотив останній сніп* (Л. Старицька-Черняхівська); *Що б там не було, а домолотити збіжжя сьогодні мусять. У них же з братом одна спільна машина, а тому треба квапитися, щоб міг ще помолотити і Єлисей* (У. Самчук); *Домолотивши останню скирту пшениці, .. на бурякове поле почали сходитись люди* (В. Кучер); *Ще обжинкові доспівать пісні, останній колосок домолотити* (із журн.); * Образно. *Де всі вони тепер, оті, яких жорна оточення день за днем домолочували десь за Білгородом* [Бєлгородом], *у лісах та в полях?* (О. Гончар).

ДОМОНГО́ЛЬСЬКИЙ, а, е. Який стосується періоду до монголо-татарської навали XIII ст. *Саме в домонгольський період етнонім "русь" / "русин" міг поширитися із Середнього Подніпров'я на всіх південноруських землях і закріпитися як самоназва серед населення цих земель, оскільки після монгольського завоювання умов для цього не було* (з наук. літ.); *Є відомості про заснування у Каневі єпископської кафедри у домонгольський період* (з наук.-попул. літ.).

ДОМОНОПОЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який передував монополістичному капіталізмові. *Реальні умови для формування тоталітарних режимів, на думку більшості вчених, з'явилися лише на початку XX століття із переростанням домонополістичного капіталізму в імперіалізм* (з навч. літ.).

ДОМОНТА́Р, я́, ч., *заст.* Домувальник. *Хай товариство сміється з мене, що я й отаманства відбіг, що я домонтар* (Ганна Барвінок); *Тоді раптово стикаються нові думки, враження, нові звички, що їх жадібно вбирав мандрівник, із давніми думками, уявленнями, звичками, що їх пасивно зберігав посидючий домонтар* (із журн.).

ДОМОНТА́РКА, и, *ж., заст.* Жін. до **домонта́р.** *Отець Йосип таки приборкав дружину, і вона стала домонтаркою-матушкою* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОМОНТА́РСТВО, а, *с., заст.* Домування. *Краще молоденького чумакування було Грицькові домонтарство з любим його подружжям* (Ганна Барвінок).

ДОМОПРАВИ́ТЕЛЬ, я, *ч., заст.* Той, хто управляє чиїм-небудь домом, веде господарство. *Рухом пальця закликає* [меценат] *раба-домоправителя* (Леся Українка); *Поза плечима запорожців, чигаючи порядку, походжав .. лях, котрому і не спало на думку приховувати великої своєї нелюбові до гультяїв-гайдамак* [гайдамаків]. *Це був домоправитель гетьмана Мазепи* (Г. Колісник).

ДОМОПРАВИ́ТЕЛЬКА, и, *ж., заст.* Жін. до **домоправи́тель.** *Убогий кабінет Галілея в Падуї. Ранок. Хлопець Андреа, син домоправительки, приносить склянку молока і булочку* (із журн.).

ДОМОРО́БНИЙ, а, е. Вигот. у домашніх умовах кустарним способом; саморобний. *Відразу, як живі, встали перед очима Бондарі — Василь і Настя: він у доморобній свиті, у великих чоботях* (С. Васильченко); *Від нього тхнуло гаром доморобного тютюну* (Ірина Вільде); *Різновид доморобної тканини з палітрою чорного, червоного, зеленого і жовтого кольорів формується на Півдні України, вірогідно, з другої половини XIX ст.* (з наук. літ.).

ДОМОРО́СЛИЙ, а, е. 1. Вирощений удома, у своєму господарстві; домашній, свій. *А вчора знов: найкращий віл пропав! Такий викоханий, доморослий!* (Б. Грінченко); *Щодня ходив* [Микита] *до зборні, безупинно смоктав доморослий тютюн* (І. Кириленко).

2. *перен., ірон.* Який самотужки навчився чого-небудь. *В хаті нашій були теж образи нашого доморослого маляра, вихованка* [вихованця] *мого діда, Юрка Райзнера* (Б. Лепкий); *Це доморослий вчитель лікнепу на хуторі, що зовсім ліквідував неписьменність* (Мирослав Ірчан); *Люди не переставали сміятися, думаючи, що це якийсь новий номер доморослої акторки* (Микита Чернявський); // Який є місцевим, місцевого походження. *Доброчин і Володимир виявились такими самими ненажерами, якими були й дотеперішні варяги Ігор, Ольга та Свенельд, — лише доморослими* (І. Білик); // Який не характеризується високими, позитивними якостями, достоїнствами. *Прищулила* [Зоня] *очі і дивилася на людину перед собою згори, чи то співчуваючи, чи то з погордою. Почувала тепер себе вищою від отієї зграї доморослих патріотів* (Ірина Вільде); *Розгул доморослого "цілительства" триває, і його багато в чому підтримує дедалі агресивніша реклама* (із журн.).

ДОМОРО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Довго морочачись із ким-, чим-небудь, зазнати неприємностей, проте дійти якогось висновку. *Водночас, працюючи над цим винаходом, доводиться також зазирати в літературу, де написано, як із таким самим задовго до тебе морочилися інші конструктори і до чого вони доморочилися* (із журн.).

ДОМОРО́ЩЕНИЙ, а, е. Те саме, що **доморо́слий.** *Якийсь корабельний поет склав дотепні вірші, їх цитували, і навіть знайшлися доморощені композитори, що поклали ці вірші на музику* (Д. Ткач); *У Галичині заявились соціалісти! І не чужі, .. а свої, доморощені, таки тутешні* (П. Колесник); *Погляди наші самі собою звернулись до того редакторського вікна, у яке, втікаючи, вишугнув наш доморощений акробат* (О. Гончар); *Народи, котрими кермують свої ж таки, доморощені царі та пани, страждають не менше* (М. Олійник); *В театрі йшла доморощена п'єса "Франціск Обадіа, або Щасливий грабар"* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ДОМОСІ́Д, а, *ч., розм.* Те саме, що **домува́льник.** *Ти говориш — пожив би дома... Ну який з мене домосід?* (П. Дорошко); *Мої батько й мати не любили світського життя і виїжджали тільки в крайніх випадках. Вони були домосіди* (з мемуарної літ.); * Образно. *Коли настає зима, бобри стають справжніми домосідами, адже вони зовсім не виходять зі своїх темних нір, що складаються з мулу і дерева* (із журн.).

ДОМОСІ́ДКА, и, *ж., розм.* Жін. до **домосі́д.** *Дівчина, правда не красуня, зате, Боже мій, порядна, господарка, скромна, спокійної вдачі, домосідка* (Ірина Вільде); *Варто зазначити: не всі домогосподарки підходять під стереотип нудних домосідок* (з газ.); * Образно. *За своєю натурою щука — домосідка. На вибраній ділянці вона може прожити все життя, відлучаючись ненадовго і по можливості недалеко* (із журн.).

ДОМОСІ́ДСТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **домува́ння.** *Психологи дійшли висновку, що безвилазне домосідство іноді накладає неприємний відбиток на жінок: може погіршитися пам'ять, гнучкість розуму, занижується самооцінка тощо* (з наук.-попул. літ.); *Тільки ті, хто мало знає голландців, може запідозрити їх у холодності, манірності та домосідстві* (із журн.).

ДОМОСТИ́ТИ *див.* **домо́щувати.**

ДОМО́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домота́ти.** *Домотаний клубок ниток.*

ДОМОТА́ТИ *див.* **домо́тувати.**

ДОМОТА́ТИСЯ *див.* **домо́туватися.**

ДОМОТКА́НИЙ, а, е. Витканий у домашніх умовах кустарним способом. *Дарка тим часом розперезала крайку, скинула .. білу домоткану спідничку* (Леся Українка); *Це благеньке дерев'яне ліжко-розкладачка .. було застелене залатаним у кількох місцях простирадлом і старим домотканим укривалом* (Б. Антоненко-Давидович); *Він був одягнутий у сирову сорочку з домотканого полотна* (С. Чорнобривець); *Дорош уже лежав на розкладушці* [розкладачці], *зібгавшись калачиком, укрившись цупким домотканим рядном* (Григорій Тютюнник).

ДОМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Закінчувати мотати що-небудь: мотати до певної межі. *Мар'яна домотує останнє пасмо шовку* (із журн.); *Не встигнеш домотати обмотку, а вже нова команда: — Виходь строїтись! Бігом!* (А. Дімаров).

ДОМО́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ДОМОТА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Закінчувати мотатися. *Коли клубок домотався до кінця, бабуся почала розповідати нову історію* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **домо́тувати.** *Три бухти нового кабелю вже домотуються зв'язківцями* (із журн.).

ДОМОУПРАВЛІ́ННЯ, я, *с.* Адміністративний орган для керування житловим домом або групою житлових домів; будинкоуправління. — *Товаришу міліціонер, громадяни, що там замкнені, не підкоряються розпорядженням домоуправління, проти них треба вжити рішучих заходів* (М. Трублаїні); *Сусіди заявили, що напишуть колективну скаргу в домоуправління* (Є. Кравченко); *Одного разу прийшла жінка .. і сказали мамі, що буде зустріч виборців з кандидатом у депутати .. І для цього треба прикрасити кімнату домоуправління, де буде ця зустріч* (Н. Забіла).

ДОМОФО́Н, а, *ч.* Електронний переговірний пристрій, признач. для системи контролю доступу до приміщень. *Чергова сестра кинулася до ліфта в хірургічний льох. — Давайте номер два до операційної! — гукнула вона в домофон* (Ю. Смолич); *Міська еліта отримала квартири у мадярському домі з гаражами і домофонами* (Т. Прохасько); *За числом абонентів домофони поділяються на малоабонентські й багатоабонентські* (з наук.-попул. літ.).

ДОМОФО́ННИЙ, а, е. Стос. до домофона. *Ми пропонуємо продаж та монтаж домофонних систем і систем відеонагляду* (з мови реклами).

ДОМОХАЗЯ́ЇН, а, *ч., заст.* Домогосподар. *За столипінським указом від 9 листопада 1906 р. в особисту приватну власність домохазяїв закріплялася земля, яка була в подвірному землекористуванні* (з наук. літ.).

ДОМОХАЗЯ́ЙКА, и, *ж., заст.* Жін. до **домохазя́їн.** *У сімейній общині жінки та їх роботи підлягали керівництву домохазяйки* (з наук. літ.).

ДОМОЧА́ДЕЦЬ *див.* **домоча́дці.**

ДОМОЧА́ДЦІ, ів, *мн. (рідко одн.* **домоча́дець,** дця, *ч.), заст.* Члени родини або ті, хто постійно живуть у чиїй-небудь родині на правах її членів. *Минув тиждень — старому не ліпше..; минає другий — відчуває Жмайло наближення смерті і скликає він до своєї світлиці всіх домочадців: хай послухають його останню волю* (Л. Старицька-Черняхівська); *Він гірко й страшно ридав самотою, рукою тамуючи ридання, щоб не прокинулись поснулі домочадці* (О. Довженко); *Попереду стояло кілька закритих саней з домочадцями князя — княгинею Оленою, дочками та онуками* (В. Малик); *Людей у кімнаті не було — ні домочадців, ні слуг; високий чорнявий чоловік жив сам* (М. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

ДОМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОМОСТИ́ТИ,** ощу́, о́стиш, *док., що.* Закінчувати мостити що-небудь; мостити до певної межі. *Гнізда лелек дуже важкі, бо птахи їх щороку домощують* (з Інтернету).

ДОМО́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Закінчувати мостититися (у 1 знач.) де-небудь. *Після танцю, коли гості вже домощувалися на стільцях, з'явився господар* (із журн.).

2. Пас. до **домо́щувати.** *Вулиці міста домощуються робітниками швидкими темпами* (з газ.).

ДО́МРА, и, *ж.* Щипковий музичний інструмент з дерев'яним корпусом овальної форми, подібний до гітари. *Самодіяльний оркестр на пероні — дві гармошки, бубон, домра й гітара — весело награвав* (Ю. Яновський); *Грають на домрі звичайно за допомогою медіатора* (із журн.).

ДОМРИ́СТ, а, *ч.* Музикант, який грає на домрі. *Конкретно кажучи, сьогодні (конферанс говорить) змагаються: балабаєшник* [балалаєчник], *скрипник, бандурист, піаністка, домрист, гармоніст та гобойщик* [гобоїст] (М. Хвильовий).

ДОМРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **домри́ст.** *На IX Міжнародному фестивалі-конкурсі дитячого та юнацького виконавського мистецтва "Акорди Хортиці" перемогла домристка із Запоріжжя* (з газ.).

ДОМРОБІТНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жінка, яка обслуговує за наймом господарство однієї особи або якої-небудь родини; домашня робітниця. *Я завагався, добираючи пристойного способу відмовитися від грошей, але ощадлива домробітниця зрозуміла мене інакше: — Чи вже ж — мало?* (Б. Антоненко-Давидович); *— Це у мене домробітниця, приходить удень, порядкує, — таємниче шепнув він* (А. Хижняк).

ДО́МРОВИЙ, а, е. Стос. до домри. *Домровий оркестр тихо заграв мелодійний танок* (П. Панч); *Домровий репертуар збагатили композитори І. Ковач, Д. Клебанов, В. Подгорний, Б. Міхєєв, Н. Стецюн, Б. Яровинський та ін.* (із журн.).

ДОМУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто сидить удома, проводить час удома. *Вони ще не звикли до таборових умов, а тому й думки їхні весь час линуть .. до своїх домівок і .. Усі вони за своєю вдачею домувальники...* (Б. Антоненко-Давидович); *Цей архітектор жив як каталонець: домувальник, із погляду загального світогляду, людина досить вузька й містечкова, хоча, звичайно, був у курсі сучасної світової культури* (із журн.).

ДОМУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **домува́льник.** *Лікера Мощун із тих рідкісних домувальниць, яким ні до чого догідні автомобілі, повітряні й морські лайнери* (В. Логвиненко); *Як відомо, старші жінки бувають різними: є дами, які молодяться, модні та сучасні, є домувальниці й умілиці, які не мислять свого життя без рідного помешкання, саду і городу* (із журн.).

ДОМУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домува́ти.** *Прагнення мати дім є природним бажанням людської істоти. Френологи називають це звичною поведінкою, домуванням — любов'ю до осілості* (із журн.).

ДОМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Сидіти вдома, проводити час удома. *— От сидить* [Терешко] *в шинку та горілку п'є, а роботи не хоче робить: сидить дома, все домує, згорнувши руки* (І. Нечуй-Левицький); *Домував Артем. Ще тиждень тому десь на пасьбі звихнув ногу в коліні.., то це й одлежувавсь* (А. Головко); *Працював Митро на плавучому крані на Дніпрі по дві-три доби безперервно, а потім тиждень — домував* (В. Дрозд); *Була зима, сонце сідало рано, і всі стрільці домували під телевізорами* (В. Діброва); // Жити, перебувати де-небудь. *Над Північним океаном .. Прокладають путь сувору Молоді аеронавти, І домують на крижині Мореплавці молоді* (М. Рильський).

2. Доглядати дім (у 3 знач.), вести домашнє господарство. *Маруся маленька, покинувши матір зі старшою сестрою домувати, сама .. хазяйнувала у його* [дідуся] *пасіці* (Марко Вовчок).

ДОМУДРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* 1. Роздумуючи, зробити які-небудь висновки; додуматися. *Вилізти б* [з дупла] *.. Я й домудрувався, Лиш сокиру притащив* [приволік], *З дупла прорубався* (С. Руданський); *Я домудрувався зробити ось так: довгий вуздечковий повід прив'язав собі до ноги, насунув картуза на вуха й ліг спати. Обмінна* [кобила] *попасається, потроху тягне мене за собою, а я то прокидаюсь, то знов засинаю* (М. Стельмах).

2. Мудруючи довго і нерозумно, зазнати чогось небажаного, неприємного. *Мудрував, мудрував і домудрувався. Всі люди вже в гурті, а він, як тріска ота, відколота від дерева* (І. Цюпа).

ДОМУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домурува́ти.** *Знайшла* [Зоня] *собі в центрі нової частини містечка .. кімнату з окремим входом і домурованою в передпокої кухонькою* (Ірина Вільде); *У радянські часи до костелу, що став служити приміщенням для великого дитячого магазину, були домуровані додаткові приміщення* (з газ.).

ДОМУРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **домуро́вувати** і **домуро́вуватися.** *Для встановлення цегляних стовпчиків і*

домуровування парапету було витрачено значну суму грошей (з газ.).

ДОМУРÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОМУРУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що.* Закінчувати мурувати; мурувати до якої-небудь межі. *Треба було оглянути місце і забудовання, котрі би відповідали тому планові, який списав Ван-Гехт, — треба було випорожнювати, перебудовувати, домуровувати і вичищувати* (І. Франко); *Обидва глухі діди, Саливон з Оноприєм, домуровували три великі печі в майбутній пекарні* (В. Кучер); *В одному місці, де стіна трохи нижча, ніж всюди, самі ж вихованці цілою бригадою домуровують її, працюють, як справжні муляри* (О. Гончар); *Ґанок домурували з боку подвір'я, хоч головний вхід до міліції був з вулиці* (М. Малиновська).

ДОМУРÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОМУРУВÁТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *док.* 1. Муруючи, завершувати яку-небудь роботу. — *Нарешті домурувалися, пішли вже обідати!* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **домурóвувати.** *Стіна домуровується будівельниками.*

ДОМУРУВÁТИ *див.* **домурóвувати.**

ДОМУРУВÁТИСЯ *див.* **домурóвуватися.**

ДОМУСУЛЬМÁНСЬКИЙ, а, е. Який існував до появи мусульманства. *Астрономія та астрологія були досить популярні серед арабів здавна, ще в домусульманський період* (з навч. літ.); *Ще в домусульманській Персії волоський горіх вважався плодом мудрості і входив до обов'язкового раціону зороастрійських жерців* (із журн.).

ДОМÝЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **домýчити.** *Тиняючи на чужині Понад Елеком, стрів я діда Вельми старого — наш земляк І не домучений варнак Старий той був* (Т. Шевченко); *Вирвавши з блокнота пару аркушиків, взялася* [Лариса Петрівна] *писати Вірі Григорівні пояснення до щойно домученого послання з того світу — як у думці назвала Сергієву відповідь* (М. Олійник); *Коли годинник пробив дванадцяту, нарешті домучений учнем твір ліг на стіл* (з газ.); // **домýчено,** *безос. пред. Зерно обсипалося .. А хліборобів домучено; ті, що не вмерли, більшістю на землі валялися: зовсім опухлі!* (В. Барка).

ДОМÝЧИТИ *див.* **домýчувати.**

ДОМÝЧИТИСЯ *див.* **домýчуватися.**

ДОМÝЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОМÝЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. *кого.* Муками доводити кого-небудь до повного знесилля, до загибелі. *Африканська спека домучувала мандрівників у кінці дня до знемоги* (із журн.); *Хтось говорив: — Хто зоставсь, того за дрібничку судять і — в Сибір, в снігу домучити* (В. Барка).

2. *перен., що, розм.* З неохотою, небажанням, через силу робити що-небудь. *Коли вже він домучить цей свій портрет?.. Зосталось трохи... Ех, був би він при силі та при здоров'ї!..* (Василь Шевчук); *Я ледве домучив заочно той остогидлий університет* (В. Дрозд).

ДОМÝЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОМÝЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* 1. Мучитися до певного часу, до певної межі. *Сергій гнітив своїм виглядом. Це був мрець, здавалося, дивом воскреслий тільки для того, щоб домучитися призначеними йому .. муками і щоб узяти з інших кривавий викуп за свою смерть* (М. Олійник); *Я ж не хотів після того, що пережив у Прірві, домучуватись у кам'яному мішку* (Валерій Шевчук).

2. *тільки док.* Перестати мучитися. — *Нарешті і я домучилась, — підморгнула сусідка по парті, дописавши контрольну* (із журн.).

ДОМÝШНИК, а, *ч., жарг.* Квартирний злодій. *У листі я виклав суть справи — може, кострубато і занадто емоційно, але я не міг допустити, щоб Еда, цього чудового хлопця, потрактували як простого "домушника"* (І. Роздобудько); *У Донецьку затримали серійного домушника* (з газ.); *Надійним захистом від появи в домі домушника є встановлення охоронної сигналізації* (з газ.).

ДОМУШТРУВÁТИ, ýю, ýєш, *док., кого, що, розм.* Муштруючи, навчити кого-небудь чогось, привчити до чогось. *До того люд Домуштровали* [домуштрували], *Що сам фельдфебель дивовались* [дивувались] *І маршировкою* [маршируванням], *і всім* (Т. Шевченко).

ДОМЧÁТИ, чý, чúш, *док.* 1. *кого.* Швидко довезти, доставити, донести кого-небудь до певного місця. *У Барановичах ми пересіли до пасажирського потяга, який хутко домчав нас до столиці* (Олесь Досвітній); *Переповнений тролейбус домчав його в район заводів* (В. Кучер); *Йому пощастило: трапилося вільне таксі, яке домчало його до Зоряного провулка за п'ятнадцять хвилин* (М. Дашкієв).

2. Дуже швидко доїхати, добігти до якого-небудь місця. — *Коні в мене добрі — враз домчимо* (З. Тулуб); *Вона встигне домчати туди, а в бору можна буде надійно сховатися* (А. Шиян); *Ми швидко домчали до вільшаника* (В. Шкляр).

ДОМЧÁТИСЯ, чýся, чúшся, *док.* Те саме, що **домчáти** 2. *Духом вони домчались до контори* (Панас Мирний); *Вона вже свариться на мене очима: — Біжи борше! — Я в один лет домчусь, як на чортопхайці!* (М. Стельмах).

ДОМ'ЯТИ *див.* **доминáти.**

ДОН, а, *ч.* 1. Шанобливе звертання до чоловіка або форма ввічливого згадування про нього в Іспанії та іспаномовних країнах, на півдні Італії. *Од Стефензона панна підтягнула мене до другого панка. — А це друг і приятель добродія Стефензона, дон Дієго Паблес. Швед і іспанець, найрідніші нації* (В. Винниченко); *Отож дон Хозе взяв географічну мапу і почав шукати місця, де влаштувати останнє полювання* (М. Йогансен); *Генерал дон Бреннер стоїть по коліна в багнюці. Водянисті очі його спрямовані назад, на пройдений кривавий шлях до самої Волги, вони позбавлені проблиску думки* (О. Довженко); *В того ж дона Педро купили ми кілька лантухів, попрали їх в озері, на них спали, ними й укривалися замість ковдри* (І. Муратов); *Гіркота тону панотця зачепила дона Альфонсо за живе* (О. Авраменко).

2. Почесний титул духівництва і дворян в Італії. *В Італії дон — почесний титул духовенства і дворян, що спочатку давався тільки Папі Римському* (з наук.-попул. літ.).

ДОНАРАХÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **донарахувáти.** *Якщо недоплата встановлена вперше, то штраф становить однократний розмір донарахованої суми* (з мови документів); *Хвиля публікацій у ЗМІ про великі донараховані борги через незакриті вчасно пластикові картки, на наш погляд, дещо перебільшує проблему* (з газ.).

ДОНАРАХÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОНАРАХУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що.* Додатково нараховувати що-небудь. *Мета проведення податкового аудиту — запобігати порушенням, а не донараховувати штрафи* (з мови документів); *Податківці донараховують податок за землю, яка використовується для ведення підприємницької діяльності* (з газ.).

ДОНАРАХО́ВУВАТИСЯ, ується, *тільки недок.* Пас. до **донарахо́вувати.** *У разі ускладнених пологів зазначена допомога породіллі донараховується на підставі довідки встановленого зразка, виданої лікувально-профілактичним закладом* (з мови документів); *Практика переконливо засвідчує, що в багатьох випадках за результатами перевірок юридичних осіб донараховуються податки та штрафні санкції* (із журн.).

ДОНАРАХУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **донарахува́ти.** *Прогнозування донарахувань податків і штрафів за результатами перевірок є неприпустимою практикою у європейських країнах* (із журн.); *Про донарахування податку підприємство може дізнатись і постфактум — із повідомлення Державної податкової служби, надісланого поштою* (із журн.).

ДОНАРАХУВА́ТИ *див.* **донарахо́вувати.**

ДОНА́ТОР, а, *ч.* 1. У мистецтві середніх віків і Відродження — зображення будівника храму або того, хто давав гроші на його будівництво, оздоблення. *Часто донатори зображалися з моделями зведених за їхній рахунок споруд у руках* (із журн.).

2. *книжн.* Той, хто безкорисливо дає кошти на спорудження храму, на твори мистецтва і т. ін. *Донатором Михайлівського Золотоверхого собору був Святополк Ізяславич, відомий із літопису своїм величезним багатством* (з наук.-попул. літ.); *У середньовічному мистецтві Європи відомі зображення донаторів на рельєфах зі слонової кістки, у мозаїках, на мініатюрах у рукописах, у скульптурі* (із журн.).

ДОНАУКО́ВИЙ, а, е. Який існував до появи наукового пояснення (про погляди на що-небудь, розуміння чогось). *Майже все питоме в мові — плоди міфічного мислення, тобто мислення донаукового* (з наук. літ.); *Донаукові уявлення про існування спадковості та мінливості різних організмів, у тому числі людини, існували в античні часи* (з навч. літ.).

ДОНГ, а, *ч.* Грошова одиниця В'єтнаму; дорівнює 100 су. *Перший випуск донгів Північний В'єтнам здійснив у 1947 році* (з наук.-попул. літ.); *Донг — одна з найдрібніших валют у світі — його курс наближається до 19 тисяч донгів за 1 долар США* (з наук.-попул. літ.); *Цікаво, що в перекладі донг означає "мідь" або "бронза"* (із журн.).

ДОНЕДА́ВНА, *присл.* До недавнього часу. *Двом донедавна рідним, близьким людям було що сказати, душі їх рвались одна до одної, як ніколи, мабуть, відчували потребу говорити* (С. Скляренко); *Сувора й строга донедавна .. Зорина була тепер з усіма лагідна, на все приставала, коли радилися, і все дозволяла, коли прохали дозволу* (Д. Міщенко); *Донедавна мені здавалося, що я знаю дуже багато, а виходило, що вельми мало* (Ю. Мушкетик); *Навіть стольний город Київ став тепер не той, яким був донедавна. Тепер його зусібіч оточували глибокі рови й високі стрімкі вали за ровами* (І. Білик).

ДОНЕЗМО́ГИ, *присл., розм.* До краю можливого, як не можна більше. *Після громіздких, ускладнених донезмоги, а то й просто невиразних гегелівських конструкцій думки Фейєрбаха були прості й наочні* (з наук.-попул. літ.); // Дуже, надзвичайно. *Сюжет відеоролика донезмоги простий — пісню будуть ілюструвати життєві замальовки із звичайного дня співачки: ранок, фітнес, репетиція, вечірній концерт* (з газ.).

ДО́НЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **до́ня.** — *Чого стоїш, моя доненько? Чому не йдеш та додомоньку?* (з народної пісні); — *Матіночко моя! Не проклинай же тієї, що була твоєю доненькою* (Г. Квітка-Основ'яненко); [С т е х а:] *Доненько, доненько, дитино моя любая! Заспокойся ж хоч на хвилиночку!* (М. Кропивницький); *Ой доненько ж моя! Як ти пригнула мене к землі! Ти ж то й занапастила мій супокій!* (П. Загребельний).

ДОНЕ́СЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **донести́** 1. *Там же і площа з прекрасним на ній Посейдоновим храмом. Ледве донесене, в землю там врито каміння навколо* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *В Північному Причорномор'ї розвивалась антична культура, яка збагатила місцеві племена і була донесена ними в своїх кращих традиціях до слов'янського світу* (з наук. літ.); // **доне́сено,** *безос. пред. На той час князеві Володимиру вже донесено про те, що заворушились печеніги* (П. Загребельний).

ДОНЕ́СЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **донести́** 1. *Потрібен активний пошук засобів і шляхів донесення рідного слова до української дитини, де б вона не жила, навіть в умовах відсутності української школи* (з наук. літ.); *За 100 років свого існування кілька разів змінювалась назва бібліотеки, коло виконуваних функцій, структура, але головним її завданням було і залишається донесення скарбів людської мудрості до читача* (з наук.-попул. літ.); *Лектор зобов'язаний дотримуватись робочої навчальної програми щодо тематики і концептуальних основ змісту лекційних занять. Він вільний у виборі форм, методів і засобів донесення навчального матеріалу до студентів* (з навч. літ.).

2. Усне або письмове офіційне повідомлення керівній особі про що-небудь. *Залізняк і Найда походжали по двору, наглядаючи за всіма приготуваннями, віддаючи накази й вислуховуючи донесення гінців* (М. Старицький); *Комбат Походько доповів по телефону про донесення розвідки Другому — так кодувався начштабу бригади підполковник Барановський* (Є. Доломан); *Донесення більшовицьких агентів про Махна ґрунтувалися на чутках або писалися так, щоб збігтися з офіційною думкою* (з наук.-попул. літ.).

ДОНЕСТИ́ *див.* **доно́сити.**

ДОНЕСТИ́СЯ *див.* **доно́ситися.**

ДОНЕ́СХОЧУ, *присл., розм.* До повного задоволення, скільки завгодно. *Нагулявшись донесхочу й скупившись, вони вернулись додому* (І. Нечуй-Левицький); *Наситившись донесхочу вареним і печеним, втікачі залягли спати* (С. Добровольський); *Набалакавшись донесхочу, всі вийшли, щоб провести гостя* (М. Руденко); *Гей, ідіть, благодатні зливи! Випадайте, перлисті роси! Хай нап'ються донесхочу ниви* (Л. Костенко); *Берег низький, трав'янистий, і втікачі, попадавши на нього, припали до води. Пили довго, жадібно, донесхочу* (В. Малик).

ДОНЕ́ХОЧУ, *присл., розм.* Те саме, що **доне́схочу.** *Було що їсти й пити донехочу* (Сл. Гр.); *"Чого я, — каже* [дівчина], *— така молоденька! Та й рум'янцю мало!.." І ну щипать лиця. Нащипала донехочу і сіла* (А. Свидницький).

ДОНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* 1. Донський козак. *Відпочивають донці перед походом: хто спить просто неба, хто гріється біля багаття* (Р. Іваничук); *Такого ніколи не водилося, щоб запорожці і донці один одного на смерть віддавали* (Ю. Мушкетик); *Донці хизувалися перед запорозькими козаками, гайдамаками своїм умінням скакати верхи, стрільбою в ціль* (Г. Колісник).

2. Кінь донської породи. *Козак Сердюк швидко скочив верхи на свого донця і помчав за іншими кіннотниками* (із журн.).

ДОНЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до Донецька, Донеччини, донеччан, належний, притаманний їм. *Як Дінцеві личать ці зелені брами, що людину кличуть у священні храми! Святогірськ: раїни чи сокори тут? Диво України цей донецький кут!* (Д. Білоус); *Той загін на чолі із справником Бахмута нишпорив усюди, по всіх закутках повіту, полював на людей-кріпаків, які повтікали від своїх панів і ховались тут, у донецьких степах* (з мемуарної літ.); * Образно. *І раптом — зелена донецька сага, дихання вологи, холодна куга* (М. Бажан).

ДО́НЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **до́ня.** *Тільки Горпина трохи веселенька, тішиться малою донечкою та й про громадське лихо забуває* (Марко Вовчок); *Повернувся, постояв* [Колісник], *хитаючись, і гукнув на усі хати: доню-ю! донечко!* (Панас Мирний); *Донечка тримається за спідницю, син треться біля батька, мовчить, тільки ніздрі тріпотять* (Григорій Тютюнник); *З чималим запізненням веде Надька донечку свою записувати до школи* (О. Гончар); *Незнайомі.. питають у матері, в який клас, п'ятий чи шостий, ходить її донечка!* (А. Хижняк); *Донечка у них така, що не стриножиш, — вирветься...* (Василь Шевчук).

◇ **(1) Ма́мина до́нечка (до́ця)** — зніжена, примхлива, розпещена дівчина. *Ксеня не була маминою донечкою, вона мала й свої погляди і досить певний і своєрідний характер* (С. Голованівський).

ДОНЕЧЧА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **донечча́нин,** а, *ч.;* **донечча́нка,** и, *ж.).* Жителі Донецька. *Мене вразило, наскільки сильно львів'яни та донеччани люблять свої міста* (із журн.).

ДОНЕЧЧА́НИН *див.* **донечча́ни.**

ДОНЕЧЧА́НКА *див.* **донечча́ни.**

ДОНЖУА́Н, а, *ч., розм.* Той, хто шукає любовних пригод, любить залицятися; залицяльник, ловелас. *Барон здавна славився донжуаном* (І. Франко); *Що молодці — десятьох молодців зажене тобі такий підстаркуватий донжуан геть у козячий ріг, бо має досвід* (Б. Лепкий); *"Вона пошила мене в персонажі XVIII століття, в якісь донжуани, чорт бери!" — думав він, ідучи додому* (В. Підмогильний); *І ось тепер, на іменинах у приятельки, вона, .. про Костю забувши, весь вечір вигоцює* [витанцьовує] *з заводським енергетиком — тим старим донжуаном* (О. Гончар).

ДОНЖУА́НІВСЬКИЙ, а, е. Стос. до. донжуана і донжуанства. *За більш як сто років інтенсивних донжуанівських студій накопичена величезна кількість праць* (з наук. літ.); *Оригінальність і українськість донжуанівської теми Лесі Українки, із погляду філософічного й формального, є в чомусь глибиннішому* (з навч. літ.).

ДОНЖУА́НСТВО, а, *с.* Поведінка, власт. донжуанові. *— Ви засудили вчинок Чепура. А ви то сам чим від Чепура кращий? Тільки тим, що в нього все це донжуанство назовні, грубо, .. а ви прикриваєтесь личиною добропорядності* (Ю. Збанацький); *Як би там не було, а Калігула все-таки розбудив мої приспані інстинкти. В основному — технікою, удосконаленою за довгі роки донжуанства* (Г. Тарасюк).

ДОНЖУА́НСЬКИЙ, а, е. Власт. донжуанові, донжуанству. *Про його донжуанські зальоти говорив мені й Шухновський* (Ю. Збанацький); *І тобі знову ставало шкода, що так безбарвно проводиш свою останню берлінську ніч, яку міг би завершити .. донжуанським поєдинком з Кульжан* (С. Процюк).

ДОНИ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **донизáти.** *Донизана в'язка; Донизана папуша.*

ДОНИЗА́ТИ *див.* **дони́зувати.**

ДОНИ́ЗУ, *присл.* У напрямку до землі; униз; протилежне д о г о р и. *Голова її сумно схилилася на груди, руки опустилися донизу* (Панас Мирний); *Альоша намацав свій матрац і ліг лицем донизу* (І. Микитенко); *Майстер, поглянувши на кругле своє черевце, що тяжіє донизу, ніби запхнутий під сорочку гарбуз, змушений теж посміхатись* (О. Гончар); *Обличчя Юрія Сергійовича сповнилося виразом суму, він опустив вії донизу, сплів пальці докупи, мовчав, ніби прислухався до нечутного голосу* (О. Бердник); // У напрямку до низької місцевості, низини. *Катерина швидкими рухами підкладала під колесо камінь, щоб візок не котився донизу* (С. Чорнобривець).

◇ **Зве́рху (згори́) дони́зу** *див.* **зве́рху**[1].

ДОНИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОНИЗА́ТИ,** ижу́, и́жеш, *док., що.* Закінчувати низати; низати до якої-небудь межі. *Галя і Пріся донизують перлове намисто* (Л. Старицька-Черняхівська); *Горобець знайшов свою намистинку, гордо сів і спокійно донизав собі намисто* (з казки); * Образно. *Незчувсь, як змовкли солов'ї, донизали намисто зозулі* (із журн.).

ДОНИ́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дони́зувати.** *Уже донизувалися останні намистинки, і дівчата були готові йти на вечорниці* (із журн.).

ДО́НИН, а, е. Прикм. до **до́ня.** *Не одна їх і не дві наробило стида-сорому батькові й матері: не одну матір, не одного батька на донинім весіллі в хомутах через село водили...* (Панас Мирний); *Мати з любов'ю споглядала плавні, ретельні рухи дониних рук* (Ірина Вільде).

ДОНИ́НІ, *присл.* До цього часу, досі. *Од споконвіку і донині Ховалась од людей пустиня, А ми таки її найшли* (Т. Шевченко); *Почуття нестерпної самотності окутало його всього: усе, що мав, чим жив донині, утратив за один день — для чого тепер жити?* (Р. Іваничук); *Угорці ж поховали Оскола на горбі, що й донині зветься Угорським* (І. Білик).

ДОНИРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Те саме, що **допірну́ти.** *Ставок дуже глибокий, і потрібен акваланг, щоб до дна донирнути* (з газ.).

ДО́НКА, и, *ж.* Знаряддя без поплавця для ловлення риби з придонного шару водоймища. *Поплавки незрушно стояли на поверхні, неначе хто приморозив або приспав їх. Вже Петро закинув дві донки, .. а в нашій сітці вільно розгулювали дві верховодки та йорж, завбільшки в мізинець* (Ю. Мушкетик); *На Маничі дядьки ловили сома на донки* (Є. Пашковський); *Проминувши двох рибалок, він уточнює цю інформацію у симпатичного хлопця, що дрімає над донкою: "Чи справді ті будинки за поворотом, що даленіють, — це вже Залещики?"* (із журн.).

ДОНКІХО́Т, а, *ч.* Наївний мрійник, фантазер, який марно бореться за нездійсненні, далекі від реального життя ідеали. *Ось кістлявий цей донкіхот — до вас він майже по-дружньому, а чим він дише, які має наміри? Що, власне, ви знаєте про нього?* (О. Гончар); *А що вже Ясень гарячий на руку — іншого й не знайдеш такого. На все піде, "правдолюб", справжній тобі донкіхот* (Ю. Бедзик); *Білого Ангела не обходить, що марно загинуть донкіхоти* (І. Калинець); *Сава нерідко провідував Кирила. Здавалося, що його майстерня акумулює всю глибину програшу донкіхотів ни-*

нішній добі (С. Процюк); *Хоч на землі вже мало вітряків, зате на ній багато донкіхотів!* (із журн.).

ДОНКІХО́ТСТВО, а, *с.* Поведінка, власт. донкіхотові. *У хвилини душевного занепаду і слабості думаю: нащо я так убиваюся за долею українського народу? .. Може, моя "Україна в огні" є витвором донкіхотства мого?* (О. Довженко); *Ми з Матвієм, а я особливо, лаяли Бориса за дурний, хлопчачий романтизм, .. за донкіхотство, національне хуторянство, .. сентименталізм* (Б. Антоненко-Давидович); *Так борись, викорінюй, і з своєї, і з їхніх душ виривай бур'ян, щоб стали вони справжніми людьми! .. "Тільки чи це з мого боку не донкіхотство?" — подумала Ліна й посміхнулась сама до себе* (О. Гончар).

ДОНКІХО́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Поводитися, як донкіхот. *Із відстані часу видніше, де В'ячеслав Липинський донкіхотствував, а де реально й дуже точно окреслив ті завдання, які українська нація не виконала ще й сьогодні* (із журн.).

ДОНКІХО́ТСЬКИЙ, а, е, *розм.* Власт. донкіхотові і донкіхотству. *Загатний перестрів мене після кіносеансу, і я згодилась пройтись з ним. Після такого донкіхотського вчинку ніяково відмовити людині в розмові* (В. Дрозд); *Борис Мозолевський — це максималізм, "вимучлива" совість, що постійно підштовхує до рішучих вчинків, "донкіхотська" відкритість* (із журн.).

ДО́ННА, и, *ж.* Шанобливе звертання до жінки або форма ввічливого згадування про неї в Італії, Португалії та ряді інших країн. *Під балкон моєї донни Кожен вечір я приходжу І в журбі тяжкій, в зітханнях Цілу нічку я проводжу* (Леся Українка); *О, бережись, побожна донна Анно! .. Він, ворог твій, Украв твій спокій — украде і душу* (М. Рильський).

ДО́ННИЙ, а, е. Який водиться, перебуває, міститься або розташований на дні. *Раніше він ловив рибу на донні спінінгові вудочки з кормаками, ловив добре лящів, в'язів, підустів* (Ю. Мушкетик); *Широкі донні опори не дозволять ромеям ані повалити, ані відіпхнути їх* (Д. Міщенко); *Сонячне світло залило срібну гладінь Озера, вже прямими своїми променями пробиваючи товщу води аж до дна, до глибин, до сонних ще від зимової сплячки донних вод* (Ю. Покальчук); *Крім поверхневого льоду, в ріках і озерах іноді утворюється донний лід: вода замерзає на дні навколо різних камінців, гальки* (з наук. літ.); *Найширше використовують трали головно для вилову донних риб (тріски, пікші, морського окуня)* (з наук.-попул. літ.); *У мулі теж живе, риється, живиться і розмножується багато донних тварин* (із журн.).

ДО́НОР, а, *ч.* 1. Людина, яка віддає свою кров для переливання та інших медичних потреб або який-небудь орган, тканину для трансплантації реципієнтові. *Їй* [хворій] *миттю перелили чужої крові з живого донора, що лежав тут же на сусідньому столі* (Ю. Смолич); *Всій палаті було відомо, що Наташа, коли почали привозити тяжкопоранених, добровільно згодилась стати донором, і за це їй всі ще більше симпатизували* (О. Гончар); *То були роки, коли все місто просякало чутками щодо чорного ринку донорів і махінацій з внутрішніми органами* (Ю. Андрухович).

2. *фіз., хім.* Домішка у кристалічній гратці, яка віддає кристалу електрон. *Атом донора утримує зайвий електрон слабо, і за скінченної температури цей електрон може перейти до зони провідності й делокалізуватися* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен.* Юридична або фізична особа, яка надає допомогу. *Німеччина є найбільшим донором грошових коштів до загального бюджету Європейського Союзу* (із журн.); *Європейський Союз наразі є одним з найбільших донорів гуманітарної допомоги у світі* (з газ.).

ДО́НОРСТВО, а, *с.* Діяльність, власт. донорові. *Розвиток фундаментальних досліджень у галузі кріобіології дасть змогу розв'язати дуже важливу проблему — створення мережі банків для зберігання крові, кісткового мозку та ін. Такі банки могли б набагато полегшити проблему донорства* (з наук. літ.); *Донорство скрізь розцінюють як союз доброї волі й священного обов'язку* (з наук.-попул. літ.); *Останнє опитування в Україні засвідчило: людей, які позитивно ставляться до донорства, стало на 20 відсотків більше* (із журн.); *Очевидно, донорство провідних держав ЄС і фінансова залежність нових членів Союзу мають виступати важливим важелем тиску й вимог до країн, що приєднуються, суворо дотримуватися федеральної зовнішньої й оборонної політики* (із журн.).

ДО́НОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **до́нор.** *Складні операції на серці, процеси реанімації, боротьба з шоком — у цих і багатьох інших випадках лікарі для врятування життя хворих використовують донорську кров* (з наук.-попул. літ.); *Недолік штучної шкіри той самий, що й донорської — через 2–3 тижні може настати відторгнення* (з наук.-попул. літ.); *Деякі з програм Міжнародного валютного фонду здійснюються спільно з українськими, міжнародними та іноземними донорськими організаціями, що працюють в Україні* (із журн.).

ДОНО́С, у, *ч.* Таємно подані відомості (перев. керівним особам) із звинуваченням кого-небудь у чомусь. *В очікуванні нового виклику Андрій перебирав усі варіанти спротиву, готуючись до всіх можливих метод морального наступу на нього, до всіх можливих матеріалів, зібраних проти нього, до всіх можливих доносів та свідчень* (І. Багряний); *Іван Євграфович зобов'язався давати об'єктивну характеристику, а не писати доноси на все, що бачить і чує навколо* (Б. Антоненко-Давидович); *Своїми словами Ганна Остапівна переповіла, що перед ними донос на Кульбаку: нібито він погрожував начальникові режиму страшною помстою* (О. Гончар); *Причиною другого арешту Т. Шевченка був донос на нього одного з офіцерів Оренбурзького гарнізону* (з наук. літ.).

ДОНОСИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **доно́сництво.** *Майже всі вважали своє становище занадто низьким для себе, тому розросталося доносительство, бо кожен хотів зіпхнути того, хто вище, і посісти його місце* (О. Шугай); *М. Лермонтов відтворює гнітючу атмосферу, що панує в Росії в кінці 20-х років XIX століття, де обдарована людина не може розвивати свої дарування, оскільки в атмосфері страху, підозри, доносительства добре живуть лише нікчеми* (з навч. літ.).

ДОНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *недок.,* **ДОНЕСТИ́,** су́, се́ш; *мин. ч.* доні́с, несла́, ло́; *док.* 1. *кого, що.* Несучи, доставляти кого-, що-небудь кудись. *Не будь дужих Горпининих рук, багато хто не дійшов би до бази, — Горпина доносила поранених на руках* (Ю. Яновський); *І вже ледви* [ледве] *я .. Донесла до хати — Оту воду...* (Т. Шевченко); *Явдоха не пам'ятає, як вона донесла свою здобич* (О. Донченко); * Образно. *Проте хоч пізно, а був би таки дома сьогодні — ще донесли б ноги* (А. Головко); // Робити чутним, відчутним і т. ін. (звук, запах). *Вітер доносив .. уривки жвавої ко-*

ломийки (М. Коцюбинський); *Повітря напоєне запахом легенького диму, що його доносить звідкілясь вітерець* (І. Багряний); *З степу подихає духмяний вітер, доносить аж сюди на берег ніжний аромат дозрілого винограду та динь* (Ю. Збанацький); // *перен.* Робити що-небудь доступним, зрозумілим. *Жодного околишнього враження не доносив зір до свідомості, аби воно могло затриматися якоюсь ознакою в душі* (Т. Осьмачка); *Він умів так доносити кожне своє слово до їх свідомості, що хлопці нетерпляче чекали кожної нової зустрічі* (І. Багмут); *У Чорногора був приємного тембру голос; крім того, він зумів розкрити й донести драматизм сцени* (Л. Дмитерко); // *перен.* Передавати що-небудь іншим. *Кожне слово хоче щось важливе розповісти, проскочити через цензуру, донести до рідних місць правду* (Ю. Яновський).

2. *кому, про що, із спол.* що. Повідомляти кому-небудь про щось. *Параска прийшла додому і напустилася на Галю: ти туди ходиш, ти все, що не робиться у нас, їм доносиш...* (Панас Мирний); *Козацькі розвідки доносили, що у слободі за Орлівкою стоїть передня сторожа, зложена з двох драгунських полків короля Карла* (Б. Лепкий); *Розвідка доносить, що найменші сили, і то мадярські, стоять біля яру, який веде до невеличкої річки* (М. Стельмах); *Ось одного разу чує Граф лихі, тривожні вісті, Донесла йому сторожа, Що не все спокійно в місті* (Леся Українка).

3. *на кого і без прям. дод.* Таємно подавати кому-небудь (перев. керівним особам) відомості із звинуваченням кого-небудь у чомусь. *Ісправник аж просить, Щоб нікого не пускали, І в Чигирин доносить* (Т. Шевченко); *Наговорив на себе в камері Кузьма Іванович такого, що вистачило б не на одну цигарку махорки за свідчення на нього, але чомусь на Кузьму Івановича не доносили 3-й частині* (Б. Антоненко-Давидович); [Андрій:] *Доносити на вас я, звичайно, не збираюся. Це не в моїх правилах* (З. Мороз); *На когось донесли, що "казав проти македонського кавала сарказми", таких карали особливо тяжко, підвішували за руки до сволока й били так, що крізь одяг проступала кров* (Ю. Мушкетик).

◇ **(1) Доно́сити / донести́ у ву́ха (до вух):** а) *(кому, кого, чийого, чиїх)* повідомляти кого-небудь про щось (перев. таємно — з метою обмови, компрометації і т. ін.). — *Але ж я панові у вуха про все доносить не люблю* (І. Манжура); *Кожне слово Гаріфуліна повинен він, Юлдаш, доносити баєві у вуха* (О. Донченко); *Коли став Микола завідувачем кафедри, то всі дрібниці, — що треба і не треба — доносили до його вух* (із журн.); б) *(кого, чиїх)* робити чутним, доступним для слухового сприймання що-небудь. *Мікрофони збирали всі привітання й доносили їх до вух Травиці* (Ю. Яновський); *Мечислав почав уважніше прислухатися до того, що зривав вітер з їхніх* [аквалангістів] *губ і доносив до його вух* (М. Білкун).

ДОНОСИ́ТИ *див.* **доно́шувати.**

ДОНО́СИТИСЯ, ситься, *недок.*, **ДОНЕСТИ́СЯ,** се́ться; *мин. ч.* доні́сся, несла́ся, ло́ся; *док.* Поширюючись, досягати чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи). *Марина співає, а її тонкий та дзвінкий голос доноситься через стіну до Олексія Івановича* (Панас Мирний); *Вони звернули в бічну вулицю, звідки доносився базарний гамір* (В. Барка); *Гуркіт грому доносився здалеку тихо і неясно* (В. Собко); *По ліву руку він залишав Сучаву, звідки саме доносилися хори всенощної* [всеношної] *служби впереміш із тромбонними ревами якогось циганського весілля* (Ю. Андрухович); *До кімнати ледве чутно донісся далекий гудок* (Олесь Досвітній).

◇ **(1) Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух)** *чийого, чиїх, кого:* а) ставати чутним, доступним для слухового сприймання. *Хвиля дзвінких голосів доноситься до її вуха* (Панас Мирний); *Раптом до вуха долітає давно жданий поклик трембіти* (М. Коцюбинський); *Хвилину дівчина стояла у темряві, тупо дивлячись на зачинені двері .. Знадвору долетіло до вух її: .. "Ти, ти, гляди мені, я тебе погрюкаю!"* (А. Головко); *Останнє слово команди донеслося до вух Ярини ніби в тумані* (В. Собко); б) ставати відомим кому-небудь. *Вона* [Ганна] *знала, що її слова долітають до вух їхнього сільського начальства, і трішки зловтішалася тим* (Ю. Мушкетик); *Донеслося до його вуха, що Марину сватати приходили* (із журн.).

ДОНОСИ́ТИСЯ *див.* **доно́шуватися.**

ДОНО́СНИЦТВО, а, *с.* Заняття, поведінка виказувача, донощика. *Доносництво стало його другою професією, за яку платили гроші* (із журн.).

ДОНО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доноси́ти.** *Доношена новонароджена дитина; Доношений одяг.*

ДОНО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доно́шувати.** *Доношування є звичайним у малозабезпеченій сім'ї, а придбання нової речі для молодшого сина чи доньки є цілим святом* (з газ.); *Доношування вагітності можливе за неускладненого її протікання та відсутності ознак внутрішньоутробної гіпоксії* (із журн.).

ДОНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОНОСИ́ТИ,** о́шу, о́сиш, *док.* 1. *що.* Закінчувати носити (у 1 знач.) що-небудь. *Доношувати картоплю з городу.*

2. *що.* Закінчувати носити старий одяг, взуття і т. ін. — *Усім шиють нові керсетки та юпки, а мені одній дають недоноски доношувати* (Панас Мирний); *Подумав також і про Марію. До цього часу вона нічого не купувала для себе. Доношувала все те, що принесла з собою від Гната* (У. Самчук); *Голова старого геть сховалась під повстяним розтовченим капелюхом з отих бувальців-капелюхів, що їх доношують, вийшовши на пенсію, заводські горнові* (О. Гончар); *Ці сорочки носив ще чоловік і старший син, а зараз доношують Микола й Степан* (П. Автомонов).

3. *кого.* Носити плід до нормального терміну вагітності, пологів. *Яке то щастя, коли на світ народжувались діти! Але Явдошка про те, що думає Фелікса Ернестівна, мамі, яка важко доношувала сьому дитину, не говорила* (Г. Тарасюк); *Сімейне життя її було невдале: вона не доносила першої дитини і породила її мертвою* (з мемуарної літ.).

ДОНО́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОНОСИ́ТИСЯ,** но́ситься, *док.* 1. Від носіння робитися зовсім старим, рваним; зношуватися. *До кінця осіннього сезону взуття не доносилося — розлізлося по швах* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **доно́шувати.** *Після Другої світової війни українцями в основному доношувався одяг, придбаний у довоєнні роки, перешивався із солдатських шинелей, гімнастерок* (із журн.); *Часто плід із аномальним каріотипом доношується жінкою до закінчення вагітності* (з наук.-попул. літ.).

ДОНО́ЩИК, а, *ч., розм.* Той, хто доніс або любить доно́сити (у 3 знач.). *Він почував .. ненависть до того приниженого лицеміра і донощика, що ось сидів перед ним* (І. Франко); *Лише всі ті слова й думки були приписані самому Миколі, бо до-*

нощик, здається, не знав, що автором проекту був Максим (І. Багряний); — *Тобі я відкрився, бо впевнений, що ти на мене не донесеш... Ти донощиків, як я помітив, не любиш...* (Ф. Бурлака); *З донощика, хай навіть малолітнього, може згодом вирости хіба що шкурник, підлиза й малодух* (О. Гончар).

ДОНО́ЩИЦТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **доно́сництво.** *Переслідування та екзекуцій зазнали всі, хто підозрювався у зв'язках з гетьманом І. Мазепою. В Україні запанували терор і донощицтво* (з наук.-попул. літ.).

ДОНО́ЩИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **доно́щик.** — *Знала я тільки одне: донощицею не буду, хоч би мала життям своїм заплатити* (Ірина Вільде); *Варто було матері князя Пожарського донести в царський палац, що мати князя Ликова зустрічається з дружиною князя Василя Шуйського й веде з нею лихі розмови про царицю та її дочку Ксенію, — й донощиці було забезпечено політичні дивіденди* (Є. Гуцало).

ДОНСЬКИ́Й, á, é. Стос. до донця і Дону. *На Січі ще жили перекази про ті часи, коли донські козаки допомагали запорожцям і у морських походах на турків, і у боротьбі з поляками* (А. Кащенко); *Навіщо ж так безглуздо й непотрібно вмирати під ударом донської шаблі, коли розливається владарем день, горить снагою сонце, і будуть далі дні і дні* (Б. Антоненко-Давидович); *В той час, коли Черниш пурхав десь курсантом, Сагайду вже замітали в окопі суворі донські сніги* (О. Гончар); *А другого дня, вибравши хвилину, коли Туглій разом з Кончаком та іншими донськими ханами виряджав гостей, Настя шуснула в юрту до Рути* (В. Малик).

ДОНЧА́К, á, *ч.* Те саме, що **доне́ць.** *В своїх записках я 28-XI-18 року писав так: "Розпочався наш наступ. Німці проти нас. Надії на успіх мало. З східного півдня наступають дончаки"* (В. Винниченко); *Турок не торгувався, одразу відлічив за обох невільників гроші. Дончак допоміг товаришеві по нещастю підвестись* (В. Малик); *По Володимирській — басують дончаки, по Володимирській — на гімн, на хор, на мітинг летять, спішать, смородять козаки, щоб свіжу пісню крівцею помітити* (І. Драч); *З бою козаки верталися на змилених конях, розгарячілі, розпашілі. Попереду на сірому в яблуках дончакові їхав полковник Мурашко* (Ю. Мушкетик).

ДО́НЬКА, и, *ж.* Те саме, що **дочка́.** *Лесиха, сказано, запопадна, перша йде зажинати з донькою і невісткою* (І. Франко); *Так, це Ната, що її колись Максим носив на руках, донька його старшого віком друга Д., засланого й замученого десь у Рибінську* (І. Багряний); — *Оце вона і є Горпинка, удови Явдохи Гопти донька, — пояснив рудобородий* (О. Донченко).

ДО́НЬЦЯ, і, *ж., розм.* Пестл. до **до́нька.** — *Стань коло мене, доньцю! — прикликала її Докія до себе* (О. Кобилянська); *Лідія Петрівна брала обережно Мотрині руки й ховала їх під покривало. — Не виставляй, доньцю, ручок, щоб не простудилася, лікар казав у теплі тебе тримати* (Б. Лепкий).

ДО́НЬЧИН, а, е. Прикм. до **до́нька.** — *Натанцювалася? — запитала пані, оправляючи на доньчиній голівці волосся, що звісилося на чоло* (Л. Яновська); *Він іще раз перечитав від слова до слова, від рядка до рядка чіткий доньчин лист і вдруге пережив батьківську радість і гордощі* (Б. Антоненко-Давидович); *Штефан деякий час думає над доньчиними словами* (О. Гончар); *Тоді, скоряючись непереборному солодкому бажанню, торкнувся краєчком уст теплої доньчиної щоки* (В. Дрозд); // Який належить доньці. *Коли верталася, вийняла доньчин зошит, збережений на грудях; поглянула на нерівні дитячі літери і знов окропила їх сльозами* (В. Барка).

ДО́НЬЯ, ї, *ж.* Шанобливе звертання до жінки або форма ввічливого згадування про неї в Іспанії та інших іспаномовних країнах. *Донья Хуана незабаром сподівалась знову стати матір'ю* (Н. Королева); *В кутку сиділа іспанська камеристка, донья Естефанія, яка супроводила королеву з самого Мадрида* (М. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); *Приблизно в 30 років Христофор Колумб одружується з доньєю Феліпе де Палестрело, дочкою відомого мореплавця* (з газ.).

ДОНЮ́ХАТИСЯ *див.* **донюхуватися.**

ДОНЮ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОНЮ́ХАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Довго нюхаючи, зазнавати чогось небажаного, неприємного. — *Так довго нюхав ці незнайомі пахучі квітки, що почав чхати, видно, донюхався до алергії* (із журн.).

2. Нюхаючи, вислідджувати, відшукувати, виявляти кого-, що-небудь. *Городовський .. не так дослухався до мови свого сусіди, як донюхувався, так би мовити, до чудного, ледве помітного запаху, що чувся в повітрі кімнати* (В. Підмогильний); *Приніс Хвесько додому ту баранину та й кинув її на долівці в сінях, а собаки донюхались та й з'їли* (О. Стороженко); *Кажуть, що собаки донюхались до того місця й почали брехати, як на звіра* (І. Нечуй-Левицький).

ДО́НЯ, і, *ж., пестл.* Те саме, що **дочка́.** *Коло його* [нього] *стара мати Сидить на ослоні. За сльозами ледве, ледве Вимовляє доні* (Т. Шевченко); *Отець Кирило справив добрий посаг доні, але не прийшлося тому добру красуватись на возі, їдучи до нової хати, бо зять пішов у прийми* (М. Грушевський); *Тужливо ллється мова доні, благаючи ворона однести вісточку неньці* (В. Винниченко); — *Тьотю, а тепер що? — звернулась вона до Марини Хомівни. — Не знаю, доню. Не плач* (А. Хижняк).

Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* **дочка́.**

ДООБІ́ДАТИ *див.* **дообідувати.**

ДООБІ́ДНІЙ, я, є. Який буває, відбувається і т. ін. до обіду. *В святині ж закипіла праця, заметушились жерці й вірники, мов бджоли в бортні в дообідній липневій порі* (Н. Королева); *Дообідні години просиджувала* [я] *в сусідки за кавою* (Є. Пашковський); *В дообідню пору, коли сонце ще не напікало бетон і в кабінет ніхто не заходив, Зорін міг подовгу стояти біля вікна й мріяти* (із журн.).

ДООБІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДООБІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.* Закінчувати обідати. — *Іще набалакаєтесь. Іди, йди, Павлушо, дообідуй. Мама нікуди не втече* (А. Головко); *Сидячи поруч його батьків і Льоки, дообідувала за їхнім родинним столом Клара Головня* (із журн.); *І не дообідала* [Пріська] — *пішла* (Панас Мирний); *Не вспіли поляки дообідати, не вспіли чарок допити, а вже Богун, розгорнувши козацькі полки широченною лавою, як Божа кара вдарив на них* (А. Кащенко).

ДООБЛА́ДНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дообладна́ти.** *На заводах схеми подання живильної води в дифузійні апарати дообладнані з урахуванням можливості введення в них подвійного неамонізованого суперфосфату* (з наук. літ.); // **дообла́днано,** *безос. пред. Газові котельні сорока дитячих закладів дообладнано твердопаливними котлами, що працюють на альтернативних видах палива* (з мови документів); *Шкільний кабінет історії дообладнано правовим куточком з інформацією для учнів* (з газ.).

ДООБЛАДНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дообладна́ти.** *Дообладнання оранжереї на космічному кораблі вимірювальною системою дало змогу контролювати умови зовнішнього середовища під час польотних експериментів* (з наук. літ.); *Дослідники опрацьовують здобутки двомісячної наукової вахти в океані, а їхня плавуча лабораторія вирушила до Балтики, де відбудеться її дообладнання* (із журн.).

ДООБЛАДНА́ТИ *див.* **доободна́днувати.**

ДООБЛА́ДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доободна́днувати.** *Сутність дообладнування полягала в тому, що сама форма дощувальної машини не зазнавала ніяких змін, а доповнювалася тільки поливним трубопроводом* (з наук.-попул. літ.); *Зміни первинної вартості основних засобів можуть бути у випадку добудування, дообладнування чи реконструкції споруджуваних об'єктів* (з мови документів).

ДООБЛА́ДНУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДООБЛАДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Обладнувати додатково що-небудь. *Підвищенню врожайності сої сприяє позакореневе підживлення азотом. Робимо це, додаючи в поливну воду розчин добрив. Для цього спеціально дообладнуємо дощувальні агрегати* (з наук. літ.).

ДООБЛА́ДНУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дообла́днувати.** *При багатоденних походах велосипед дообладнується, забезпечується додатковими пристосуваннями* (з наук.-попул. літ.); *У другу чергу дообладнуються ротні та взводні опорні пункти; відриваються окопи для танків, бойових машин піхоти* (з навч. літ.).

ДООБПИ́ЛЕННЯ, я, *с.* Додаткове проведення штучного обпилення. *Серед інших видів авіаційних робіт варто назвати вапнування кислих ґрунтів, дообпилення виноградників, посівів кукурудзи тощо* (із журн.).

ДООБРІЗА́ТИ *див.* **дообрі́зувати.**

ДООБРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дообрі́зувати.** *Під час збирання буряків використовують здебільшого пасивні дообрізувачі з фіксованою або автоматичною системою регулювання висоти дообрізування* (з наук.-техн. літ.); *Самохідний бурякозбиральний комбайн виконує такі технологічні операції: зрізання гички, дообрізування її залишків із головок коренеплодів, викопування коренеплодів* (з наук.-попул. літ.).

ДООБРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДООБРІ́ЗАТИ,** і́жу, і́жеш, *док., що.* Додатково обрізувати що-небудь. *Малий школярик також допомагав батькам: дообрізував гичку на деяких коренеплодах* (з газ.); *У кінці зими Микола вирішив дообрізати яблуні в садку* (з газ.).

ДООБРІ́ЗУВАЧ, а, *ч.* Пристрій, який здійснює дообрізування чого-небудь. *Не проводьте жодних робіт під машиною, якщо гичкоріз і очищувач із дообрізувачем не закріплені в належному положенні* (з мови документів); *Пасивний дообрізувач складається з копіра та ножа, які за допомогою спеціальної підвіски прикріплені до вала* (із журн.).

ДООБСТЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дообсте́жити.** *Діти, які не встигли пройти медичне обстеження до 1 вересня, будуть дообстежені в школах спеціально сформованими бригадами лікарів* (з газ.).

ДООБСТЕ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дообсте́жити.** *У результаті дообстеження виявлено п'ять випадків туберкульозу легенів та чотири випадки онкологічних захворювань* (із журн.).

ДООБСТЕ́ЖИТИ *див.* **дообсте́жувати.**

ДООБСТЕ́ЖИТИСЯ *див.* **дообсте́жуватися.**

ДООБСТЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДООБСТЕ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., кого, що.* Додатково обстежувати кого-, що-небудь. *Наша приватна лікарня також дообстежує хворих із сумнівними діагнозами* (з мови реклами); *Аналізатор крові дає лікареві підказку, що саме людина має дообстежити і яких профілактичних заходів має вжити, щоб залишатися здоровою* (з газ.).

ДООБСТЕ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДООБСТЕ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Додатково обстежуватися. — *При таких симптомах рекомендую тобі дообстежитися і приймати полівітаміни* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дообсте́жувати.** *Щоб визначити причину глухоти, лікарі пропонують чоловікові дообстежуватися протягом тижня у поліклініці* (з газ.).

ДООДЕ́РЖАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дооде́ржати.** *Договором може бути передбачений порядок постачання не доодержаної покупцем у встановлений термін кількості товарів* (з навч. літ.); *Перевізник не відповідає за непрямі, побічні, опосередковані збитки, доодержану вигоду (прибутки)* (з навч. літ.).

ДООДЕ́РЖАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дооде́ржати.** *Витрати, видатки на створення товару повинні відповідати нормам, перевищення яких веде до збиткової діяльності, а зниження — до доодержання вищого прибутку* (з наук.-попул. літ.).

ДООДЕ́РЖАТИ *див.* **дооде́ржувати.**

ДООДЕ́РЖУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **дооде́ржувати.** *Доодержування зарплати; Доодержування канцтоварів.*

ДООДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДООДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док., що.* Додатково одержувати що-небудь. *Через утруднення носового дихання організм людини не доодержує до 12–18 % кисню, який дуже важливий для роботи головного мозку* (з наук.-попул. літ.); *Оскільки пагін росте слабо, то відповідно і корінь не доодержує продукти фотосинтезу і теж відстає в рості* (із журн.); *Діти, які в ранньому віці не доодержали потрібної уваги, турботи й любові, як правило, стають надалі агресивними й емоційно нестійкими* (із журн.).

ДООЗБРО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доозбро́їти.** *Доозброєний мінометами піхотний полк було негайно відправлено на лінію фронту* (із журн.).

ДООЗБРО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доозбро́їти.** *Доозброєння загону.*

ДООЗБРО́ЇТИ *див.* **доозбро́ювати.**

ДООЗБРО́ЇТИСЯ *див.* **доозбро́юватися.**

ДООЗБРО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДООЗБРО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док., кого, що.* Озброювати додатково кого-, що-небудь. *Цей дарунок* [вантаж] .. *допоміг доозброїти не лише нашу групу* (П. Автомонов); *Майор Варивода .. вже незабаром припинив старшинські міжусобиці, завів взірцевий військовий лад, доозброїв полк скорострілами й мінометами* (із журн.).

ДООЗБРО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДООЗБРО́ЇТИСЯ,** о́юся, о́їшся, *док.* Озброюватися додатково. *Коли інші держави почали доозброюватися нищівною атомною зброєю, то Україна її позбулася в дев'яностих роках XX століття* (з газ.); *Доозброївшись знятими з убитих гітлерівців карабінами, група розвідників продовжила свій небезпечний рейд* (із журн.).

ДООКІ́Л *див.* **дооко́ла.**

ДООКО́ЛА, ДООКІ́Л, *присл.* 1. З усіх боків; навкруги, навколо. *Ввійшов* [Невеличкий] *досередини, обмацав дооко-*

ла стіни (І. Франко); *А доокіл жовтіє степу мідь З намуленою річкою мілкою* (П. Воронько); *Йон з Джузеппе про щось своє говорили, а Яремко обдивлявся доокола* (С. Тельнюк); *Тепер уже йому побожно співають не дяки, а неземними голосами захлинається пташня доокіл, співає нива і сіножать, співають гори, співає небо дивним гомоном* (І. Чендей).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при означенні предметів, навколо яких відбувається дія. *Минуло літо. На стерні Полукіпки дрімають, А доокола них плуги Вже ниву підкидають* (Б. Лепкий); *Головний турецький табір розташувався нижче по долині, ближче до дороги, — в березовому ліску й доокіл нього* (Ю. Мушкетик).

ДООКРУ́Ж, *присл., розм.* 1. *Те саме, що* **доокóла** 1. *— Агов, люди! — лунало доокруж. — Нумо сюди, до суничних галяв!* (А. Крижанівський); *І вже — закушпелило: сніг і пісок, і вже: доокруж — ні землі, ані неба* (В. Стус); *Жінко добра, зупинись, передихни, озирнись на дивну красу доокруж. Ах, яке повітря цілюще, які прекрасні зарошені лісові дзвіночки* (Г. Тарасюк).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **доокóла** 2. *Попервах вали доокруж долини були лише горбами насипаної колись землі* (Р. Федорів).

ДООПРАЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доопрацюва́ти.** *На сайті Міністерства освіти оприлюднено доопрацьований проект навчальної програми зі світової літератури для 5–9 класів* (з газ.); // **доопрацьóвано,** *безос. пред. В результаті обговорення концепцію доопрацьовано й уточнено її назву* (із журн.).

ДООПРАЦЬО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доопрацьóвувати.** *Відкладання і подальше доопрацьовування розпочатих драматичних творів було характерним для творчої практики Лесі Українки* (з наук. літ.); *Що ж до відносин неспроможності (банкрутства), то, незважаючи на полегшений характер спростування зацікавлених угод, законодавство про неспроможність потребує доопрацьовування* (з наук. літ.); *Голова опікунської ради перед внесенням матеріалів на розгляд ради уважно вивчає їх і, за потреби, повертає для доопрацьовування* (з мови документів).

ДООПРАЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДООПРАЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., що.* Опрацьовувати додатково, щоб остаточно завершити роботу. *— Тепер я доопрацьовую трагедію. Хочу почути твою пораду* (І. Пільгук); *Редакція викликала Олексу, щоб доопрацював статтю* (Ю. Мушкетик).

ДООПРАЦЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доопрацюва́ти.** *Четверта редакція роману "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" внаслідок доопрацювань Панаса Мирного була кращою за попередні* (з наук. літ.); *На сьогодні чимало чинних термінологічних стандартів в Україні потребують або перегляду, або доопрацювання* (з наук. літ.); *У встановлені терміни видавництво має розглянути твір і прийняти рішення про його схвалення, доопрацювання або відхилення* (з наук.-попул. літ.).

ДООПРАЦЮВА́ТИ *див.* **доопрацьóвувати.**

ДООРА́ТИ *див.* **доóрювати.**

ДООРА́ТИСЯ *див.* **доóрюватися.**

ДОО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДООРА́ТИ,** рю́, ре́ш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати орати; орати до кінця, до певної межі. *Сиві круторогі воли, помахуючи рогатими головами, поспішались з гори в долину на спочинок, бо Семен нині трохи припізнився, доорюючи панський лан* (М. Коцюбинський); *Ми поверталися переможцями, аби в неславі доорювати свої лани, доношувати мундири, аби бодай догибати у рідній оселі, смак волі ми виповняли у зачаєнім нурті* (В. Медвідь); *У пізній полудень доорали десятину* (Г. Косинка); *Матвій порішив був дочекатися понеділка, запрягти коні і відвезти малого до лікарні... Прийшов понеділок. Ні, думає. Доорю оце вже зяблю* (У. Самчук).

ДОО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **ДООРА́ТИСЯ,** рю́ся, ре́шся, *док.* 1. Орючи, наближатися до якого-небудь місця. *Доорався до сухого лану* (Сл. Гр.); // Орати до якого-небудь часу. *Доорався наймит бідний До темної ночі* (з думи).

2. *тільки недок.* Пас. до **доóрювати.** *Нива доорюється.*

ДООЦІ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дооціни́ти.** *Дооцінений тендерною комісією об'єкт.*

ДООЦІНИ́ТИ *див.* **дооці́нювати.**

ДООЦІ́НКА, и, *ж.* Додаткова оцінка чого-небудь. *Дооцінка залишкової вартості об'єкта основних засобів пропорційно нарахованій амортизації включається до складу доходу, а сума уцінки — до складу витрат у розмірі від'ємного значення амортизації, нарахованої із суми уцінки* (з мови документів); *Представник заводу "Азовсталь" повідомив, що чинною методикою дооцінка нормативно зношених основних фондів не передбачена* (з газ.).

ДООЦІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДООЦІНИ́ТИ,** оціню́, оці́ниш *док., що.* Додатково або повторно оцінювати. *Дооцінювати підприємство.*

ДООЧИ́СТИТИ *див.* **доочища́ти.**

ДООЧИЩА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доочища́ти.** *Щоб підготувати картоплю до використання, необхідно провести сортування, калібрування, миття, механічне обчищання, ручне доочищання, промивання* (із журн.).

ДООЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДООЧИ́СТИТИ,** и́щу, и́стиш, *док., що.* Очищати додатково, щоб остаточно завершити роботу. *Моторну оливу після очищення доочищали, використовуючи методи перколяції активованою глиною* (з наук.-попул. літ.); *Варто звернути увагу на більш ретельне прибирання снігу на східцях біля супермаркету, а також доочистити зупинки* (з газ.).

ДООЧИ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доочи́стити.** *Питна вода може бути доочищеною — коли змінюють її мінеральний склад, видаляючи ті або інші мінерали чи хімічні сполуки, або знижуючи мінералізацію* (з наук.-попул. літ.); *Доочищена або підготовлена різними способами вода швидко засвоюється організмом, і в ній легко проходять усі фізіологічні обмінні процеси* (із журн.).

ДООЧИ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доочи́стити.** *Розроблено метод інтенсифікації процесів доочищення стічних вод підприємств з виробництва штучного волокна та первинної обробки вовни за допомогою одноклітинних водоростей* (з наук. літ.); *Для повного й безпечного доочищення води її можна обробляти коагулянтами і флокулянтами, відстоювати і фільтрувати крізь пісок та активоване вугілля* (з навч. літ.); *Податок на автомобілі у Німеччині менший для тих, хто встановив екологічне обладнання для доочищення вихлопних газів* (з навч. літ.).

ДОПАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОПА́СТИСЯ,** аду́ся, аде́шся, *док., розм.* 1. Діставати можливість займатися чимсь бажаним. *Миронцьо і ввечері, чуєте, вибиває та вибиває макогоном марші, за ним, за старим, допадаються до бубна дітлахи* (Р. Федорів); *Я дуже рада, що я нарешті допалася до англійської мови* (Леся Українка); *Роки минали —*

і допався він I до баяна, як військова школа Його в свої обійми прийняла (М. Рильський).

2. З великим завзяттям, енергією, жадібністю братися за що-небудь; накидатися на когось. *Для митця талановитого I прислів'я інша суть: За поета добре битого Двох небитих не дають. Одному було й прощалося, Втричі ж другому було, Як до нього допадалися, Скажем правду, аж гуло!..* (П. Усенко); *Змій був спочатку зобиджений, а то вилюднів. Він так осмілів, що став раніше від хлопчика допадатися до миски з молоком* (Б. Харчук); *А Володя тим часом як допався до чаю з черствими пирогами й трощив їх, аж глянути було страшно* (Дніпрова Чайка).

ДОПАЛА́ТИ, а́є, *док.* Палаючи (у 1, 2, 5, 6 знач.), догоріти до кінця. *В полтавський час Батурин допалав, Коли не стало лейстрових батав* (Яр Славутич); *I насититься кров'ю земля, I останні церкви допалають* (із журн.); *Четверта свічка допалала, давно пора вже спати* (із журн.); *Допалав місяць уповні* (І. Калинець); *Синява розмила вулиць стрій, Акварельно захід допалав* (із журн.); *Літо наших надій відшумить, відгорить, допалає і поділить життя на опісля і до сподівань* (із журн.); *Бій допалав, і з штрафної роти лишилося нас семеро* (з газ.).

ДОПА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допали́ти.** *Щойно допалена механізаторами стерня ще диміла* (з газ.); *Так, ніби зменшилося крові, що старшою була за нас, і почорнілий ґнотик слова в допалених губах погас* (П. Мовчан); *Біль і пожежі в душі. Може, горіло в ньому все не допалене султанами?* (П. Загребельний).

ДОПАЛИ́ТИ *див.* **допа́лювати.**

ДОПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допа́лювати.** *У праці викладено результати параметричного дослідження газотурбінних двигунів суднового типу, вдосконалених додатковим нагрівом робочого тіла в камері допалювання* (з наук. літ.); *Допалювання, або стадійне спалювання, — це технологія, що дозволяє регулювати викиди оксидів азоту* (з наук. літ.).

ДОПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОПАЛИ́ТИ,** алю́, а́лиш, *док., що.* Палити (у 1–6 знач.) що-небудь до кінця. *Їхали денікінці в негоду, Головний допалював жита* (А. Малишко); *"Буревісник" ішов прискореним ходом, допалюючи в своїх топках останні запаси вугілля* (М. Трублаїні); *Врешті Шафранський знову пішов до губернатора Младановича. — Гонта гарцює на коні! — почав він. — Повсюди зрада. Порох допалюють. Вода кінчається* (Г. Колісник); *Східний вітер-суховій жене полями їдку сіру куряву, допалюючи те, що ще не загинуло* (із журн.); *Дід біля порога допалював люльку* (А. Головко); *Хай непрохані думи допалять тебе в самоті, — Але мусиш на світі так чесно й запекло прожити, Наче кинути шапку землі на могили святі* (М. Гірник); *Він поволі допалив цигарку* (Л. Смілянський); *Якщо цеглу у процесі виробництва не допалити, то вона швидко зруйнується під дощем* (із журн.); * Образно. *Допалюю життя. Останній хмиз печалі потріскує, горить в мою високу ніч* (Л. Костенко).

ДОПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* 1. Закінчувати палати; палитися до певної межі. *Келія була низька й вогка, і нас розділяла свічка, яка допалювалася* (Валерій Шевчук).

2. Пас. до **допа́лювати.** *Темніє. Уже останній клаптик стерні допалюється трактористами* (із журн.).

ДОПА́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Пристрій для окиснення (допалювання) горючих складників шкідливих газів із метою зменшення забруднення довкілля. *У процесі потрапляння відпрацьованих газів у допалювачі відбувається допалювання продуктів неповного згоряння у факелі* (з навч. літ.); *Допалювач повинен мати два датчики температури з термопарами* (із журн.); *На Рівненській атомній електростанції створена система допалювачів водню, якої, на жаль, не було на "Фукусімі"* (з газ.).

ДОПАНТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, діал.* Док. до **пантрува́ти** 2. *От батько й каже до синів: — Достережіть мені, що воно садка псує, а котрий із вас допантрує садка, тому й садок буде по моїй смерті* (з казки); *Старий літом і пасіки пильнує, і коло хати найменшої крихіточки допантрує* (І. Франко); *— I тут піди, і там, — сього доглянь, і того допантруй* (П. Колесник).

ДОПАНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Довго пануючи, зазнати неприємних наслідків. *Годино моя нещаслива! До чого ж се я допанувалася?* (Сл. Гр.); *Еге... Допанувався. Хутко штиблєти* [штиблети] *на постоли зміняв* (У. Самчук).

ДОПА́НЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, довго панькаючись із ким-небудь, зазнати неприємних наслідків. — *Не піду я до Барила. Буде з мене й Шугалії. Допанькались! — одрізав Микола* (В. Кучер).

ДОПА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допа́рити.** *Допарена ріпа.*

ДОПА́РИТИ *див.* **допа́рювати.**

ДОПА́РИТИСЯ *див.* **допа́рюватися.**

ДОПАРУБКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* 1. Парубкуючи, дожити до певного віку. *Тим-то він і допарубкувався до сорока років, що все боявся цих страшенних батьківських обов'язків* (Л. Яновська); *Допарубкувався. Від нежонатого життя відмовляється чи не найбільш бажаний у світі чоловік — принц Монако* (з газ.).

2. Довго парубкуючи, зазнати неприємних наслідків. — *Допарубкуєтесь ви, що проґавите Тетяну. Будете кусати лікті...* (С. Добровольський).

ДОПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОПА́РИТИ,** рю, риш, *док., що.* Закінчувати парити (у 1, 2 знач.); парити до певної межі. *Готову мамалиґу допарюють на водяній бані або запікають* (з газ.).

ДОПА́РЮВАТИСЯ,ююся, юєшся, *недок.*, **ДОПА́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. Закінчувати паритися; паритися до певної межі. *Тарас із Максимом допарювалися у фінській лазні* (із журн.).

2. Довго парячись, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Допарився в сауні до непритомності.*

3. *тільки недок.* Пас. до **допа́рювати.**

ДОПАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОПА́СТИ,** су́, се́ш, *док., кого, що.* Закінчувати пасти; пасти до певної межі, певного часу. *Додому не повертався до ночі. Яску нашу допасав на толоці Грицик* (А. Михайленко); *От допасла корову дівчина до вечора, знов до верби: — Вербо яра, відчинися!* (з казки).

ДОПАСА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ДОПА́СТИСЯ,** се́ться, *док.* Закінчувати пастися; пастися до певної межі, певного часу (про худобу, птицю, диких травоїдних тварин). *Худоба допасається, пастушки збираються гнати її по домівках, сонце котиться за обрій* (із журн.); *Світає. Коні вже допаслися на вигоні* (із журн.).

ДОПАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **припасо́вувати.** *Я вспокоююсь, дивлячись, .. як муляри тешуть цегли* [цеглу], *допасовуючи їх до належного місця* (І. Франко); *Допасувати до костюма ша-*

лик, платочок або хустину — найпростіший та найдієвіший спосіб прикрасити будь-яке буденне вбрання (з газ.).

ДОПАСО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОПАСУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* Те саме, що **припасо́вуватися.** *Майстерний оповідач, він* [Дебагорій-Мокрієвич] *надовго створив форму мемуарного оповідання, до якої мимоволі, може, допасовувались зі своїми творами пізніші мемуаристи* (С. Єфремов).

ДОПА́СТИ[1], аду́, аде́ш, *док.* 1. *що, розм.* Дістати, придбати. *Картуз був тоді на Кузьмі якийсь чудернацький, не нашої ери, з переламаним козирком, де він такого й допав!* (О. Гончар); *Далі ..* [було] *те, за чим гнався, що хотів допасти, мати в своїх руках* (П. Загребельний).

2. *чого, до чого, діал.* Добратися до якого-небудь місця, предмета і т. ін. *Герман, скоро допав лавки, повалився і заснув мов забитий* (І. Франко); *Ящірка лиш мигнула проміж його черевики, допала трави, що росла густо над річкою, та й щезла там із очей* (Л. Мартович); *Ось народ допав до першої придорожньої криниці. Заскиглив журавель, відро пішло по руках* (Ірина Вільде).

3. *кого, розм., рідко.* Схопити, спіймати (перев. наздоганяючи). *Може, побоюється* [Павлина], *що він вирветься з хати, допаде таммого* [Філіпчука]? (Ірина Вільде); *Лучук .. спробував перемовлятися з Сивооком, бо дуже кортіло знати, як же той повернув його задумку, що сподівається чинити, коли допадуть його Джурилові втікачі* (П. Загребельний).

4. *кого, діал.* Зіткнутися з ким-небудь, натрапити на когось. *Босаковський сплюнув і шаблю долонею стиснув: — Ах, щоби я його у вузькій вулиці допав! Дав би я катюзі по заслузі* (Б. Лепкий); *Він відштовхнувся від статуї і, пробираючись між натовпом, допав пекельного слугу* (Р. Іваничук).

5. *кого, що, діал., рідко.* Скочити (на кого-, що-небудь). *Виявилося, що .. чура, не питаючися ні в кого дозволу, допав легкого коня і ще з кількома смільчаками об'їхав ворогів і напав на них іззаду* (Б. Лепкий); *— Рушили! — сказав Михайлик і допав гнідаша, котрий вухами стриг біля Мамайового* [Мамаєвого] *мальованого воронька* (О. Ільченко).

ДОПА́СТИ[2] *див.* **допаса́ти.**

ДОПА́СТИСЯ[1] *див.* **допада́тися.**

ДОПА́СТИСЯ[2] *див.* **допаса́тися.**

ДОПАСУВА́ТИ *див.* **допасо́вувати.**

ДОПАСУВА́ТИСЯ *див.* **допасо́вуватися.**

ДОПА́ТРАТИ *див.* **допа́трувати.**

ДОПА́ТРУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПА́ТРАТИ,** аю, аєш, *док.*, *кого.* Закінчувати патрати. *Допатруй швиденько курчата* (Сл. Гр.); *Вона вирішила ще сьогодні допатрати три гуски* (із журн.).

ДОПА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допа́ювати.** *Рентабельність машинного паяння вимірюється відсотком подальшого допаювання* (з наук.-попул. літ.); *Методи паяння повинні задовольняти вимоги поточного виробництва і гарантувати надійність спаюваних з'єднань (щоб менше 1 % спаюваних з'єднань підлягали наступному допаюванню)* (з навч. літ.).

ДОПАЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допаюва́ти.** *Власникам паїв у селі проведено допаювання землі, що знаходиться під садами* (з газ.).

ДОПА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОПАЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *що.* Закінчувати паяти що-небудь; паяти до кінця, до якоїсь межі. *Телефонні станції було закуплено, гроші заплачено, але невдовзі господарі зіткнулися з проблемами під час їх використання й півроку щось допаювали та переробляли* (з газ.); *Майстер вирішив на блоці живлення допаяти резистор* (із журн.).

ДОПАЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док.*, *що.* Закінчити паювати що-небудь. *Деяке майно колишньої агрофірми селяни також просять допаювати* (з газ.).

ДОПА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **допа́ювати.** *Не повинні допаюватися друковані плати при таких дефектах: поглибленні паяння; потовщенні паяного з'єднання; за наявності окремих маленьких пор у паяному конусі тощо* (з наук. літ.).

ДОПА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допая́ти.** *Інженер виявив, що на одному динаміку допаяний ним на клему провід було пошкоджено* (із журн.); *Допаяний складальником штекер лежав на столі* (з газ.).

ДОПАЯ́ТИ *див.* **допа́ювати.**

ДОПЕ́ВНЕ, *присл., рідко.* Те саме, що **напе́вно.** — *Та я допевне не знаю. Що він там пише — прочитайте, — сказав старшина* (Панас Мирний); — *Зле, пане, робите: у бабів є гроші! Ще допевне з тих, що собі наскладали крадьки* (Л. Мартович).

ДОПЕ́ВНИТИСЯ *див.* **допе́внюватися.**

ДОПЕ́ВНЮВАТИСЯ,ююся, юєшся, **ДОПЕВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **ДОПЕ́ВНИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.*, *розм.* 1. Те саме, що **переко́нуватися.** *Допевняйтеся, що приємне для Господа, і не беріть участі в неплідних ділах темряви* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Він .. допевнювався, чи у пекарні виметені челюсті, чи почорніли світичі* (К. Гриневичева); *Грабовський оглядає озеро й остаточно допевнюється, що ідея старого — химера. Вихлюпати таке водоймище, осушити його — скільки ж тут рук потрібно, скільки праці?* (М. Сиротюк); [М и ч к о в с ь к и й:] *Свати збираються до вас сьогодні, хотять допевнитись: чи все готово до весілля?* (І. Карпенко-Карий); — *Сього вечора я допевнилась, що концерти і сповнення обов'язку не можуть разом ужитись* (Леся Українка).

2. Домагатися чого-небудь. *Допевняйся, пан-гетьмане, допевняйся плати, Як не будеш допевнятись — будем утікати* (з народної пісні); — *Гей, ви, міністри! — гукає боєць на пусті місця палати. — Ходіть-но сюди, маю з вами бесідувати. Буду свого допевнятись* (О. Гончар).

ДОПЕВНЯ́ТИСЯ *див.* **допе́внюватися.**

ДОПЕКТИ́ *див.* **допіка́ти.**

ДОПЕКТИ́СЯ *див.* **допіка́тися.**

ДОПЕ́РВА, *діал.* 1. *присл.* Тільки що, щойно. [Б и ч о к:] *Я ніколи не перестану помагати кожному бідоласі, як і доперва допомагав, і кожного визволятиму з оказії й навчатиму усьому якнайкраще!* (М. Кропивницький).

2. *част.* Уживається у знач. т і л ь к и, л и ш е. *Ваш син, Готліб, уже три дні тому пропав, і всякі пошукування були дармі. Доперва нині рано удалось поліції найти його одіж, звиту докупи, в корчах на Пелчинській горі* (І. Франко); — *Ви знаєте, пане Олесь, що моя старша сестра заручилася? Але доперва десь аж за рік має відбутися весілля* (О. Кобилянська); *Доперва перед митною лавкою їздці перекинулися зоркими поглядами* (К. Гриневичева).

ДОПЕ́ТРАТИ, аю, аєш, *док.*, *що, розм.* Зрозуміти, здогадатися, розібратися. *Старший радник при всьому старанні ніяк не міг допетрати, що той* [його превосходительство] *од нього хоче, і пік при цьому раків* (Валерій Шевчук); *Ворон знову не міг допетрати, що його непокоїть* (В. Шкляр).

ДОПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допекти́** 2. *На лаві лежало кілька паляниць, повторно допечених Одаркою вже в літній печі* (із журн.).

ДОПИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допива́ти.** *Зараження хелікобактером можливе і під час використання спільного з хворим посуду, доїдання або допивання з його тарілки або склянки* (з наук.-попул. літ.); *Мандрівники перенесли доїдання шашликів і допивання пива на заправку в Жабці* (із журн.).

ДОПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПИ́ТИ,** п'ю́, п'є́ш, *док., що.* Закінчувати пити; пити до кінця. *Її батько сидів за столом і допивав останній стакан чаю* (І. Нечуй-Левицький); *Ми смертні вина допиваєм ще, віддавшись забуттю — воно солодше за всякі спогади* (В. Стус); *Він спокійно сказав, допиваючи хмільний терпкуватий мед із серебляного* [срібного] *кухля: — Сподіваюсь добрих вістей* (І. Білик); *Не зна Марко, чого вона Так його цілує, Сама не з'їсть і не доп'є, Його нагодує* (Т. Шевченко); *Андрон допив останній ковток білого міцного (тільки чому воно завжди ординарне?) і пожбурив тару в кущі* (Любко Дереш).

ДОПИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОПИ́ТИСЯ,** п'ю́ся, п'є́шся, *док., розм.* 1. Надмірно вживаючи хмільне, зазнавати чогось небажаного, неприємного. *Антонінин чоловік поселивсь у монастирській корчмі і випивав за день пива не менше півдіжки, а до вечора допивався до того, що мочив здоровенні вуса в кухлі* (із журн.); *Мало не до ранку пили та їли. Допилися до того, що отець Савелій переодягся в офіцерський мундир* (Є. Кравченко); *До того допивсь він.., Що, кажуть, просив у буфетниці... січки!* (С. Олійник).

2. *тільки недок.* Пас. до **допива́ти.** *Допивається кава. Міняються уряди. Вищають ціни* (О. Забужко).

ДОПИЛЬНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОПИЛЬНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Пильнуючи за ким-, чим-небудь, намагатися виявити, побачити когось, щось. *Люди вже гомоніли неподалік хати Коропова й, по всьому видно, когось допильновували* (В. Земляк); *Він постановив собі допильнувати, зловити злодія!* (І. Франко); // Доглядати що-небудь, стежити за чим-небудь. *Допильновує порядку в місті й нинішній полковник Полуботок* (Ю. Мушкетик); *Йому, старому господарю, аби було що попоїсти, господарство допильнувати та спокійно дожити до смерті* (С. Чорнобривець).

ДОПИЛЬНУВА́ТИ *див.* **допильно́вувати.**

ДОПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допи́лювати.** *Під час допилювання відрізка дошки чи бруска його слід притримувати лівою рукою, сповільнивши при цьому рух пилки, щоб не обламався кінець дошки* (з навч. літ.); *Допилювання заготовок при ручній подачі слід проводити за допомогою штовхача* (з мови документів).

ДОПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОПИЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., що.* Закінчувати пиляти; пиляти до певної межі. *Видно, допилюють узлісся, і біля вирубки .. ділянки стоїть попереджувальний знак* (Є. Пашковський); *Допилюючи кінець дошки, верстатник повинен користуватися штовхачем* (з навч. літ.).

ДОПИ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **допи́лювати.** *Дошки допилюються.*

ДОПИЛЯ́ТИ *див.* **допи́лювати.**

ДОПИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПРА́ТИ,** перу́, пере́ш, *док., що.* Закінчувати прати що-небудь. *Молодиця на Черемоші допирає білизну, часто й сильно б'є праником* (Г. Хоткевич); *Хутко допрала вона сорочки, порозвішувала їх на тину* (Л. Яновська).

ДО́ПИС, у, *ч.* Стаття, повідомлення про що-небудь, написані для газети, журналу і т. ін. кореспондентом або читачем. *Ромко з Юлькою складали дописи до світлової газети* (О. Донченко); *Давид читав другий уже допис про кооперацію в якомусь селі* (А. Головко); *Вона працювала в робітничому відділі редакції й виправляла та перевіряла робкорівські дописи* (Б. Антоненко-Давидович); // *заст.* Узагалі лист чи інший різновид поштово-телеграфної кореспонденції. *Не знаю, чи отримуєте Ви які-небудь обіцяні дописи з України* (Леся Українка).

ДОПИ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дописа́ти.** *— А це що? І тицьнув тим наслиненим пальцем у дописані рядки про сльози. — Не вмістилося все, — забігав очима Пантелій* (П. Загребельний); *Холод повернувся до кімнатки в лабораторію, сів у куток за маленький столик. Там — дописаний до половини аркуш, ручка* (Ю. Мушкетик); // **допи́сано,** *безос. пред. От і цей вірш не буде дописано* (О. Забужко); *От і новий роман дописано, .. нікуди поспішати* (Є. Пашковський).

ДОПИСА́ТИ *див.* **допи́сувати.**

ДОПИСА́ТИСЯ *див.* **допи́суватися.**

ДОПИСЕ́МНИЙ, а, е. Який передував періоду виникнення писемності. *Основним джерелом літератури Давньої Русі є дописемна усна творчість східних слов'ян* (з наук. літ.); *В основі творів мистецтва дописемної й особливо передписемної епохи лежить пластична ідеограма* (з навч. літ.).

ДОПИ́СКА, и, *ж., розм.* Те, що дописано додатково; приписка. *Він розгорнув лист, хапком перечитав його й одрізану дописку* (І. Нечуй-Левицький); *Ярослав одразу побачив оту дописку про сльози. Здогадався, видно, чом дописав те отрок, але Ситникові не сказав* (П. Загребельний); *Поруч була дописка професора Драги* (В. Кучер).

ДОПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допи́сувати.** *Дописуваний наприкінці цих повідомлень знак запитання маскує їхній фактичний статус стверджень, констатацій і відповідей* (із журн.); *Лист, дописуваний пізнім вечором;* // **допи́сувано,** *безос. пред. Відсмикнув руку й знову задивився в лист. Писано довго, тяжко, різним чорнилом, нещадно перекреслювано, дописувано збоку, багато місць геть нерозбірливих* (П. Загребельний).

ДОПИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допи́сувати.** *Дописування статті затягнулося ще на кілька годин* (із журн.); *— Ні, ми називаємо Тітмара очевидцем, — сказав спокійно Борис, — один з найдавніших очевидців, який лишив нам опис Києва без пізніших виправлень, дописувань і вигадок* (П. Загребельний); *Редакція видання "Культура" заохочувала до дописування авторів, що дотримувалися різних позицій у царині літератури, релігії, політики, в тому числі міжнародної* (з газ.).

ДОПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОПИСА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док.* 1. *що.* Закінчувати писати; писати до якої-небудь межі. *Володя сидів біля ящика з-під снарядів і нерівними літерами дописував матері листа...* (Є. Кравченко); *Дописавши сторінку, хлопчик потягся, закрив зшиток і положив його в свою шкільну торбинку* (С. Васильченко); *Коли Осадчий, слабо захищаючись від Харитини, дописав папірця, дівчина схопила його і .. вискочила* (М. Чабанівський).

2. *кого, що і без прям. дод.* Писати додатково до чого-небудь; додавати до написаного раніш. *Прибуток від чужого*

капіталу ділив [Аркадій] *на три частини: одну віддавав, тобто віддавав не буквально, а дописував до капіталу своїх "спільників", а дві клав собі в кишеню на "дрібні видатки"* (Ірина Вільде); [А р к а д і й:] *Ви що ж дурника знайшли?! Ви викреслювали, дописували, що хотіли, на чужому документі, і відмовляєтесь...* (О. Корнійчук); *Палійчук презирливо подивився на Окуня.., сплюнув спересердя, щось дописав у приговор* [вирок] *і голосно почав читати* (М. Стельмах).

3. *тільки недок.* Надсилати свої дописи до якого-небудь видання. *В політику Калинович не мішався, до газет не дописував* (І. Франко); *Кепсько тільки, що досі не було жодної пригоди, тож не було чого й дописувати до редакції рукописного шкільного журналу "Промінь"* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОПИ́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОПИСА́ТИСЯ,** ишу́ся, и́шешся, *док., розм.* 1. Пишучи, наближатися до якої-небудь межі. *Дописалась до краю, а боюся нового листка зачинати* (Леся Українка); *Насилу дописалися* [діти] *до перерви* (Є. Кравченко).

2. Багато, довго пишучи, зазнавати неприємних наслідків. — *Іч, зануди, пишуть! Дописалися... Експлуататори народної крові! На базарі всю торгівлю задушили* (Я. Качура).

3. *тільки недок.* Пас. до **допи́сувати** 1, 2. *Не хотілося вірити, що цей унікальний документ — літопис — не раз переробляєся, дописувався* (із журн.); *Документ дописується писарем.*

ДОПИ́СУВАЧ, а, *ч.* Кореспондент або читач, який надсилає статті, повідомлення про що-небудь до газети, журналу і т. ін. *Звичайно в суботу була щедра пошта. Пояснювалося це тим, що деякі дописувачі з села, побоюючись кидати листа в сільську поштову скриньку, відправляли його з Нашого в ярмаркову п'ятницю* (Ірина Вільде); *В редакції на Кочубеєвому .. столі нас чекає врозкидку свіжа пошта: листи з місць від численних наших дописувачів, а ще більше бандеролей з райгазетами* (О. Гончар); *Степан Скрекотень, сільський учитель і дописувач районної газети, .. витяг із хати магнітофон і за тином коло своєї хати зробив засідку, присівши з блокнотом* (І. Драч).

ДОПИ́СУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **допи́сувач.** *Список зразкових поетів, яких він рекомендує одній із пізніших своїх дописувачок, в основі своїй давній* (М. Зеров); *Активна дописувачка ділиться з нами не лише своїми журналістськими поглядами, а й пропонує нові теми* (з газ.); *Погоджуємося з дописувачкою, що й справді загал не може займатися правилами орфографії — це прерогатива вчених* (з газ.).

ДО́ПИТ, у, *ч.* Опитування обвинувачуваного, підозрюваного, потерпілого, свідка для з'ясування чого-небудь. *Увесь час інформували мене, як іде допит* (С. Васильченко); *Після цього допиту Дубровському було про що подумати* (Б. Антоненко-Давидович); *Всі, викликані на допит уночі, вранці повернулися. А повернувшись, мовчали, мов у рот води понабирали* (І. Багряний); * У порівн. *Мій товариш голосно хлюпає розквашеним носом, відповідає, немов на допиті* (Ю. Збанацький).

○ **Учини́ти / чини́ти до́пит** *див.* **учиня́ти.**

ДОПИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допита́ти.** *Про цей шлях посвідчують два оповідачі, допитані добродієм Новицьким, та й мені самому доводилося про це чути* (А. Кащенко); — *Допитаний мною Дибченко зізнався* (Ю. Збанацький); *Як свідки допитані знайомі та колеги по роботі, всі, з ким постійно спілкувався Михайло до свого зникнення* (з газ.); // **допи́тано,** *безос. пред. Зінько давно вже дожидався на волосному рундуці своєї черги і трохи дивувався, що всіх допитано, а його так довго держать* (Б. Грінченко); // *у знач. ім.* **допи́таний,** ного, *ч.;* **допи́тана,** ної, *ж.* Той (та), кого допитали. *Допити нічого не дали, бо всі допитані заперечували свою участь у цьому "мокрому ділі", а певних доказів на когось не було* (Б. Антоненко-Давидович); *Допитаних переводили в інший підвал* (Ф. Бурлака).

ДОПИТА́ТИ *див.* **допи́тувати.**

ДОПИТА́ТИСЯ *див.* **допи́туватися.**

ДОПИ́ТИ *див.* **допива́ти.**

ДОПИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допи́ти.** *Навстіж відкрите широке вікно. І до краплини допите вино* (М. Шеремет); *Келих ще не допитий, і він його мусить допити до дна* (І. Багряний); // **допи́то,** *безос. пред. Вино допито. Друзі ще трохи поговорили й почали прощатися* (із журн.).

ДОПИ́ТИСЯ *див.* **допива́тися.**

ДО́ПИТКИ, ків, *тільки мн.* 1. *заст.* Запитання. *Тоді питай, відказувати буду, або мені на допитки відказуй* (Сл. Гр.).

2. *рідко.* Допитування. *Батько розгорне баталію, пустить в хід грозьбу і лестощі, секретарок допитками замордує* (О. Гончар).

ДОПИ́ТЛИВИЙ, а, е. Який хоче, намагається про все дізнатися, все зрозуміти. *Нові завдання тривожили його допитливий мозок* (О. Донченко); *Допитливий, вразливий і цікавий на все, Тарас не вдовольнявся звичайними забавками своїх ровесників* (П. Колесник); *Допитливий Данилко про все хотів знати і не давав спочинку Мирославові* (А. Хижняк); // Який виражає бажання, прагнення про все дізнатися (про очі, погляд і т. ін.). *Владко кинув на брата довгий, допитливий погляд, від якого Начко аж обличчя відвернув* (І. Франко); *Вона, як могла, крилася від допитливих очей матері* (А. Шиян); *На порозі кабінету в допитливій позі заявилася молода чорнява жінка* (Я. Качура).

ДОПИ́ТЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **допи́тливий.** *Рано Свиридон навчився завдавати клопоту родині, і щоразу його тягла в світ допитливість, цікавість до нових місць, тварин, явищ природи* (Ю. Яновський); *Великі карі очі світились розумом, допитливістю* (Т. Масенко); *Немає меж і краю людській допитливості, великому тяжінню людини до пізнання всього існуючого* (В. Владко).

ДОПИ́ТЛИВО. Присл. до **допи́тливий.** *Катря пильно, допитливо дивиться дитині в вічі — вона одна розуміє її мову* (С. Васильченко); *Він стояв на греблі й допитливо оглядав ставок* (П. Панч); *Батько суворо, допитливо дивився на Григорія, а той аж шарпнувся був, та Наталка перехопила його рух* (І. Багряний).

ДО́ПИТНИ́Й, до́питна́, до́питне́. Прикм. до **до́пит.** *Гай вишикував свою секцію і розподілив пости. Максимові з рядовим Панді випав пост у допитній камері* (із журн.); *Допитні листи у справі підпалу.*

ДОПИ́ТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допи́тувати.** *Допитуваний слідчим злочинець урешті-решт почав говорити правду* (із журн.); // **допи́тувано,** *безос. пред. Його тільки один раз викликано на допит, де, власне, ні про що й не допитувано, а лиш встановлено його особу, а вчора, перед етапуванням сюди, йому зачитано вирок* (Б. Антоненко-Давидович); *Дітей допитувано в присутності батьків* (із журн.); // *у знач. ім.* **допи́туваний,** ного, *ч.;* **допи́тувана,** ної, *ж.* Той (та), кого допитують. *З голосу було чути, як посміхнувся допитуваний* (Б. Антоненко-Давидович); *Допитуваний може супроводжувати свої показання виготов-*

ленням схем, креслень, малюнків, які мають бути ним підписані та додані до протоколу допиту (з наук.-попул. літ.).

ДОПИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допи́тувати** і **допи́туватися.** *Не дослухалася вона до того допитування* [селян], *вона навіть не бачила нічого перед собою, окрім одного Пилипка* (Панас Мирний); *Надокучливими здавалися допитування Окуневського — про дорогу, про Київ, про здоров'я* (М. Олійник); *Князь не просто питав — допитувався, і те допитування примітно збентежило волхва* (Д. Міщенко); *Козак, навіть при допитуванні синім залізом, так і не сказав, для чого перевдягнувся купцем і де підкупив сторожу* (Ю. Мушкетик).

ДОПИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. Настійливо розпитувати про що-небудь. [Я к и м:] *Як почали на весіллі допитувать: мовчить, мовчить, як води в рот набрала* (М. Кропивницький); *— З ким же ти прийшов? — допи́тував дехто у Івася* (Панас Мирний); *— Сплав для життя потрібен, сплав двоєдиний — молодого й зрілого, — сказав Ягнич і почав допитувати Веремієнка про сина: де він?* (О. Гончар); *Хлопець урешті-решт допитав дороги в перехожих і пішов у потрібному напрямку* (із журн.).

2. *кого.* Проводити допит. *Рудун звелів поставити вартового при вході і допитувати свідків* (В. Барка); *Штабний офіцер з молдаванином-перекладачем допитував полонених, захоплених сьогодні* (О. Гончар); *Великий візир вирішив допитати впійманого особисто* (П. Загребельний).

ДОПИ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОПИТА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Настійливо розпитуючи, вивідувати щось, дізнаватися про що-небудь. *— Що він тобі казав? Насте, що він тобі казав? — жадібно допитувалась Соня, зазираючи їй у вічі* (С. Васильченко); *Мати відчула, що син щось приховує від неї, пробувала допитуватися, та він не сказав нічого* (А. Хижняк); *— Що ж це мені робити? Да тут такі люди, що я не допитаюся!.. Ой ні, треба допитатися!.. Питатиму, аж поки таки довідаюсь* (Б. Грінченко); *Чимало часу минуло, поки вона допиталась від панночки, що власне трапилось* (Леся Українка); *Грицькові не одразу вдалося допитатись у Павла про Орину* (А. Головко).

2. Відшукувати кого-, що-небудь розпитуванням. *Того ж таки вечора йшло через село двадцять чужих парубків і допитувалися шляху до економії* (Панас Мирний); *Допитатися до Смоляка у селі було неважко, він жив тут же за церквою* (П. Козланюк).

3. *тільки недок.* Пас. до **допи́тувати** 2. *Полонені фашисти ретельно й довго допитувалися в штабі* (із журн.).

ДОПИ́ТУВАЧ, а, *ч.* Той, хто веде допит. *Гапуся мовчала і тільки схвильовано дихала і не дивилася на допитувача* (Т. Осьмачка); *Мовчить селянин, коли допитувач пронизує зором крізь крижанисті стекла окулярів* (В. Барка); *Допитувач з вибалушеними від злості очима підскочив до хлопця і з усього маху вдарив кулаком в обличчя* (Є. Доломан).

ДОПІДЛІТКО́ВИЙ, а, е. Який передує підлітковому віку. *У допідлітковому віці мислення дітей має характер миттєвого, чуттєвого, очевидного і прагматичного розуміння реальності. Їм бракує складності й деталізації* (з наук. літ.); *Допідліткові закоханості — це, скоріше, психологічне тренування майбутнього почуття, вияв симпатії, зацікавленості* (з газ.).

ДОПІ́ЗНА, *присл.* До пізнього часу, до пізньої пори. *Допізна чути було гомін по селі* (А. Свидницький); *Щовечора й Катря допізна, бувало, сидить на призьбі* (А. Головко); *Яблука тугі, червонобокі, допізна стоять* (В. Кучер); *З вечора допізна гасаємо по всіх кутках села, де під будь-яке свято танці, гулі, де земля двигтить та куриться від гопаків та польок* (О. Гончар).

ДОПІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допіка́ти.** *Заливка рівномірно розподілиться по тісту в процесі допікання, її не повинно бути багато, щоб пиріг добре пропікся* (з газ.); *Деякі страви краще готувати комбінованим способом — з подальшим допіканням у духовці* (з навч. літ.); *Він усе покірно терпів, слухав образи і допікання від людей* (із журн.); * Образно. *Цілі століття тяглося цеє допікання* [українського слова]. *Забуто тут було тільки одно: що вирвати язик, одібрати мову цілому народові — на це мало вигадливості всіх чиновників з усього світу* (С. Єфремов).

ДОПІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОПЕКТИ́,** ечу́, ече́ш; *мин. ч.* допі́к, пекла́, ло́; *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати пекти; пекти до повної готовності. *В кухні ще допікають, доварюють, дожарюють* (В. Кучер); [Онисько *(махнув безнадійно рукою):*] *Пік, та не допік .. Словом, ніякого хліба не вийшло* (О. Коломієць); *Наталка вийняла з печі коржики, а вони ще не готові. Треба допікати* (з газ.).

2. *що.* Пекти додатково. *У господині не помістилися всі пампушки в духовці, а тому довелося допікати ще десяток додатково* (із журн.).

3. *розм.* Сильно діючи, завдавати фізичних неприємностей. *Сидить Лис у ямі, і знов йому голод допікає* (І. Франко); *Час не стояв; сонце підпливало все вище та вище, не гріло вже, а почало допікати* (Панас Мирний); *Допікали комарі, але я не мав сили від них одбиватися* (А. Шиян); *Гетьман, звідколи поставив Зофею на дорогу печалі, дуже подався. Ізнов допікали суглоби* (Г. Колісник); *Коли допік голод, причалили біля якогось невеличкого сільця до берега, і Якуб купив кілька десятків сухих ячних коржів і торбу овечого сиру* (В. Малик).

4. *кому, розм. кого і без дод., перен.* Словами, діями виводити когось із терпіння, рівноваги; діймати, дошкуляти. *Нічим так не допікали Якимцеві наймити і наймички, як ляканням тією школою* (І. Нечуй-Левицький); *Надто допікала цензура, що часто в корені підрізувала і нищила заходи коло тієї чи іншої книжки* (С. Єфремов); *Як допекли її там оті прокляті, не витримала моя голубонька: втекла до своєї матінки!* (Леся Українка); *— Чим це ви так допекли старому, що скаржиться Ользі Петрівні? — запитав Лисенко* (М. Олійник).

◇ **(1) Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти** *і т. ін.)* **/ допекти́ (дошку́лити, дійня́ти** *і т. ін.)* **до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця** *і т. ін.) кого і без дод.* — глибоко вражати кого-небудь, позбавляти спокою, зачіпаючи щось найболючіше. *За візком уїдливі Копитькові діти бігли, допікали до живого серця* (Я. Качура); *Допік, дозолив до живих печінок* (прислів'я); *— Доїли ж ви мене до живих печінок!.. — сварилась* [Мася] (А. Свидницький); [П а р а с к а:] *Хочу сердитися й буду!.. Бо ви мене до живих печінок дошкулили!..* (Б. Грінченко); *От тільки покійна свекруха, було, не раз допече до живого, та й то: я, було, змовчу* (Леся Українка); *— Слова Ступакової дійняли Сиволапа до живого* (Д. Ткач).

ДОПІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **ДОПЕКТИ́СЯ,** ече́ться; *мин. ч.* допі́кся, пекла́ся, ло́ся; *док.* Пектися до повної готовності. *В неї в пекарні допікалась шарлотка на третю потраву* (І. Нечуй-Левицький); *За деякими рецептами деруни печуться або допікаються вже після обсмажування* (з на-

ук.-попул. літ.); *Поки печеня допечеться, наїмся шкварок* (Уляна Кравченко).

ДОПІМНУ́ТИСЯ *див.* **допомина́тися**[1].

ДО́ПІНГ, у, *ч.* 1. Фармакологічні та інші речовини, які при введенні в організм спричиняють різке тимчасове підвищення його фізичної і психічної активності. *Допінг застосовують у медицині, але найвідомішим і найскандальнішим є його використання в спорті* (з наук.-попул. літ.); *Міжнародна легкоатлетична федерація нині залишається лідером у боротьбі з допінгом* (з наук.-попул. літ.); *Що таке допінг взагалі? Це отрута, яка вводиться в організм в незагрозливій кількості* (В. Собко); // *розм.* Спиртне. *Дрозд хотів зупинити Петра, коли той відчиняв ворітця гаража, лякав міліцією: — Ти ж випив, друже! — Краще їжджу з допінгом* (із журн.).

2. *перен.* Додатковий спосіб, засіб, що стимулює що-небудь, сприяє досягненню чого-небудь. *На добудову атомних блоків Хмельницька і Рівненська АЕС отримали цими днями черговий допінг від Європейського банку реконструкції та розвитку* (з газ.); *Фінансовий допінг.*

ДО́ПІНГОВИЙ, а, е. Стос. до допінгу. *Допінгові засоби розподіляють на кілька великих груп — стимулятори, наркотичні анальгетики, анаболічні стероїди, діуретики тощо* (з наук.-попул. літ.); *Спортивний світ у 1983 р. був вражений введенням допінгового контролю на Панамериканських іграх у Каракасі* (з наук.-попул. літ.); *Прийом допінгових препаратів небезпечний у соціальному аспекті, оскільки це своєрідна наркоманія* (з наук.-попул. літ.).

ДОПІРНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато пірнаючи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. — *Виходь уже на берег, вода не дуже прогрілася, так можна і допірнатися!* (із журн.).

ДОПІРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Пірнувши, доплисти під водою до якого-небудь місця. *Якщо під нами десь там Атлантида, то до неї не допірнеш* (О. Гончар); *Течії особливої не було, і тому спробував* [Алі] *допірнути до дна* (Ю. Логвин).

ДОПІ́РУ, *розм.* 1. *присл.* Тільки що, щойно. *Де був допіру, — Ларько вже забув, та й навіщо йому теє знати: де був — нема тепер* (С. Васильченко); *Великий глобус Землі без угаву крутиться в нестримному русі між світами. І кожну мить ми вже не там, де були допіру* (Б. Антоненко-Давидович); *Вишата розгублено блимав, і Богданові стало смішно, бо той нічого не відав про розмову, що відбулася допіру в світлиці* (І. Білик); *Тужливе калатання дзвона летіло у темну ніч, дзвін плакав над нещастям, котре навідало Чишки. Допіру вранці дзвін замовк* (Ю. Винничук).

2. *спол.* Тільки. *І тьмою тьмиться образ України, допіру він розтане — й я помру* (В. Стус); *Він помер, допіру почали збивати обручі* [з діжки з вином], *від розриву серця, — так хвилювався ласий дідок* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

ДОПЛА́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* 1. Довго плаваючи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *Треба частіше виходити на берег, бо можна переохолодитися, доплаватися до ознобу, який не проходить навіть під гарячим сонцем* (із журн.).

2. Довго займаючись плаванням, досягти значних результатів. — *У школі я професійно займався плаванням, доплавався до майстра спорту* (із журн.); *Харків'янка доплавалася до срібла на шиї* (з газ.).

ДОПЛАЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Плазуючи, досягти якого-небудь місця, добратися кудись. *Доплазувавши до невеличкого віконця, .. козак ледве чутно пошкрябав по склу і того непомітного шкрябання було вже досить, щоб Галя його почула* (А. Кащенко); *Юхим доплазував до хати* (Іван Ле); * Образно. *Робочий день доплазував до кінця* (із журн.).

ДОПЛА́ТА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **допла́чувати, доплати́ти.** *А Борзаківський сказав: — Ми вчинимо так: виставимо контерфект на базарі, й нехай люди скажуть, хто на ньому намальований, впізнають — пан обозний зробить доплату, не впізнають — пан портретист поверне гроші* (Ю. Мушкетик); *При обчисленні середньомісячного доходу на кожного члена сім'ї у випадках доплати пенсії за минулий час зазначені суми враховуються в тих місяцях, де їх належало виплатити* (з мови документів); *Керівництво Академії наук України і профспілка мають зробити такий запит: скільки кожній бюджетній установі потрібно на фонд оплати праці за окладами, скільки для доплати надбавок* (з газ.).

2. Додаткова плата. *Протягом року механізатори одержували затверджену правлінням ставку, а в кінці доплату* (Микита Чернявський); *Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за продукцію, що реалізується ними державі* (з мови документів); *Договором може бути встановлена доплата за товар вищої вартості, що обмінюється на товар меншої вартості* (з мови документів).

ДОПЛАТИ́ТИ *див.* **допла́чувати.**

ДОПЛАТНИ́Й, а́, е́. Стос. до доплати. *Передбачається доплатний механізм у разі нарахування заробітної плати в розмірі, меншому за розмір мінімальної заробітної плати* (з Інтернету).

Доплатни́й лист *див.* **лист**[2].

ДОПЛА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доплати́ти.** *Керівництво підприємства запевнило членів комісії, що залишок невиплаченої заробітної плати за жовтень буде доплачений* (з газ.); *При поверненні з Кисловодська був доплачений проїзд до Мінеральних Вод по 40 гривень людині* (з газ.); // **допла́чено,** *безос. пред. Податкове положення встановлює, що податок, не доплачений за підсумками місяця, може бути доплачено за результатами кварталу, а остаточний розрахунок проводиться за результатами року* (із журн.).

ДОПЛА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допла́чувати.** *Гроші, доплачувані професорові за консультування клієнтів медцентру, він віддавав до одного із сиротинців* (з газ.).

ДОПЛА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допла́чувати.** *2004 року основна частина платників єдиного податку змирилася з необхідністю нарахування внесків у фонд оплати праці й доплачуванням до Пенсійного фонду різниці між нарахованою сумою внесків і частиною єдиного податку* (з мови документів).

ДОПЛА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОПЛАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док., що і без прям. дод.* Платити додатково; сплачувати решту належної суми, сплачувати все до кінця. — *Дитя таке сказало, що вам треба ще доплачувати, щоб хтось узяв цього рисака* (М. Стельмах); *Нур Алі .. Він визволив Ібрагіма з тюрми, так. Але від його рук загинув Амурат. Загинув тому, що не доплачував яничарам грошей* (Р. Іваничук); *Тоді одягся у випрасувані штани і білу полотняну теніску.., теж дбайливо випрасувану (доплачував господарці за прасування)* (В. Дрозд); *Хтось повертався, доплачував якісь гроші господареві* (Ю. Андрухович); *Він же забере*

після нашої смерті усе поле за якихсь там триста карбованців. Нехай ще трохи доплатить (І. Нечуй-Левицький); *Дістав аж два листи... За одного з приємністю доплатив 14 копійок* (М. Коцюбинський).

ДОПЛА́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **допла́чувати.** *Державним службовцям щомісячно доплачується надбавка за вислугу років у процентах до посадового окладу з урахуванням доплат за ранг залежно від стажу державної служби* (з мови документів); *У разі збільшення розміру позовних вимог недоплачена сума державного мита доплачується чи стягується згідно з новою ціною позову* (з мови документів).

ДОПЛЕ́НТАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **допле́нтатися.** — *Ходімте всі швидше, залишимо їх самих, може, вони .. хоч ік вечеру* [до вечора] *доплентають до гармана!* — *додав він* (Л. Яновська); *Жінка не пам'ятала, як доплентала за сумною валкою, що везла на страту найдорожчих їй людей* (І. Білик).

ДОПЛЕ́НТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Плентаючись, добратися куди-небудь, до якого-небудь місця. *Отак, ідучи попідтинню З бенкету п'яний уночі, Я міркував собі йдучи, Поки доплентавсь до хатини* (Т. Шевченко); *Серед цієї загальної розгубленості Андрій доплентався до свого місця й ліг* (І. Багряний); *Вночі замордовані коні ледве доплентались до Вінниці* (М. Стельмах).

ДОПЛЕРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до доплерографії. *При доплерографічному дослідженні оцінюють гемодинамічні параметри на клапанах магістральних судин, із розрахунком пікового і середнього градієнтів на клапанах серця* (із журн.); *Деякі пацієнти хвилюються, чи не зашкодить доплерографічне обстеження здоров'ю* (з газ.).

ДОПЛЕРОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Спеціальна методика ультразвукової діагностики захворювань судин. *Доплерографія дає змогу визначити стан кровообігу в матці, плаценті, пуповині та органах плода* (з навч. літ.).

ДОПЛЕСНУ́ТИ *див.* **доплі́скувати.**

ДОПЛЕСТИ́ *див.* **допліта́ти.**

ДОПЛЕСТИ́СЯ, ету́ся, ете́шся, *док., розм.* Плетучись, добратися куди-небудь, до якого-небудь місця. *Ледве я доплелась до будинку. На порозі стріла панночка* (Марко Вовчок); *Вона через силу доплелась на Поділ до Майбородихи* (І. Нечуй-Левицький); *Ледво* [ледве] *пізнім вечором доплівся* [Ґава] *до нужденної хатини своєї опікунки* (І. Франко).

ДОПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доплести́.** *Щойно доплетений Миколою кошик лежав на столі* (з газ.); *Доплетений вінок.*

ДО́ПЛИВ, у, *ч.* 1. Надходження якої-небудь рідини. *Склад води дельтових озер завжди змінюється. Під час поводі вони мають більший доплив прісної води* (з наук. літ.).

2. *заст.* Притока. *Місцями, в очеретах та комишах, снігу було набито більше, а місцями навпаки — був голий лід, — це по сагах, розливах та допливах Ворскли* (І. Багряний); *Дністр* [Дністер] *протікає на межі області і теж має свої доплив и — Мурафу, Лядову та Русавку* (В. Кучер).

3. *перен.* Надходження, додавання, приєднання. *Доплив козацької спільноти до козаків пониззя Дону розпочався ще у XVI ст.* (з наук. літ.); *Важливо впроваджувати й підтримувати свободу підприємництва — це забезпечує постійний доплив малих підприємств* (з наук.-попул. літ.); *Протидія збагаченню і розвитку української літературної мови, протидія інтеграції різних її допливів — це протидія об'єднанню українства* (із журн.).

ДОПЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПЛИСТИ́,** иву́, иве́ш; *мин. ч.* доплив, плила́, ло́; **ДОПЛИВТИ́,** ву́, ве́ш, *док.* 1. Пливучи, досягати якого-небудь місця. *Допливали до середини озерця, коли Кирило Іванович над'їхав на умовлене місце* (Б. Лепкий); *Був кришталево-ясний ранок, коли султанські галери допливали до Святої Гори, що як білий мармуровий стіжок видніє на синім тлі неба і стрімкими стінами в море спадає* (О. Назарук); *Чи довго плив Еней, — не знаю, А до Евандра він доплив* (І. Котляревський); *Пливе, пливе... от-от доплив! Пірнув, виринає — І утоплену Ганнусю На берег виносить* (Т. Шевченко); *Батько й син допливли до села й скеровували пліт до берега* (С. Чорнобривець); * Образно. *Вірю, вдасться вам, брати, Аж до цілі доплисти* (Д. Павличко).

2. *перен.* Повільно поширюючись, досягати чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи); доноситися. *Гостро пахне соками трав, відволоженою землею, і звідкись допливає терпкий дух материнки* (В. Бабляк); *Допливла й сама пісня й затопила сонячну тишу левад* (М. Івченко).

ДОПЛИВТИ́ *див.* **доплива́ти.**

ДОПЛИГА́ТИ *див.* **доплигувати.**

ДОПЛИГА́ТИСЯ *див.* **доплигуватися.**

ДОПЛИГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **доплига́ти.** *Розгнівався кінь, як стрибнув, — на сажень до царівни не доплигнув* (Сл. Гр.); *Сергій зіскочив на пісок, та не доплигнув і однією ногою шубовснув у воду, потім, не озираючись, широким кроком майнув угору, на набережну* (І. Білик).

ДОПЛИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОПЛИГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* Плигаючи, досягати якого-небудь місця, добиратися до когось. *Лише кілька сміливців у день Святого Андрія доплигували до калити, але відкусити хоч шматочок від неї не могли* (з газ.); *Урешті-решт кенгуру вдалося транспортувати до відмілини, звідки він зміг доплигати до берега* (з газ.).

ДОПЛИ́ГУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОПЛИГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Плигаючи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Доплигатися до синців.*

2. *перен.* Необдуманими, легковажними вчинками доводити себе до чого-небудь небажаного, неприємного. — *Ну що, доплигалися на нашій землиці?* — *Стріляй їх* [фашистів], *командире* (Григорій Тютюнник).

ДОПЛИСТИ́ *див.* **доплива́ти.**

ДОПЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОПЛЕСНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* Хлюпаючи, бризкаючи, досягати бризками якого-небудь місця. *Марічка, граючись, намагалась доплеснути воду до брата, який загорав на березі* (із журн.); // Доливати чого-небудь, наповнювати щось. *Кип'яченої води по склянках доплеснув* [чоловік], *спирт посивів* (Є. Пашковський).

ДОПЛІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доплітати.** *Доплітання дівочої коси; Доплітання кошика.*

ДОПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПЛЕСТИ́,** ету́, ете́ш, *док., що.* 1. Закінчувати плести що-небудь. *Поки Горпина лагодила дочці вечерю, а Мелашка доплітала їй вінок, дівчата обступили Пріську* (Л. Яновська); *Сергій знову сів доплітати ятір* (Григорій Тютюнник); — *Наука без свого розуму ніщо,* — *почулося Матвієве. Доплітав кошика, пристукував обідок молоточком, наче б пристукував свої слова* (Б. Харчук); [Н а с т я:] *Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю*

доплів (І. Франко); *Мов очманілий, він не тямив, як вони й доплели сітку і як він повернувся додому* (Олесь Досвітній).

2. Плетучи, приєднувати що-небудь. *Виділялись художнім смаком дівочі зачіски XIX ст. Дівчата доплітали коси червоною вовняною пряжею, вовняними прикрасами-уплітками* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Тож вируй, ріко, шалій, бо тобі тексти, і до мого співу свій голос доплети* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете); // Плетучи додатково, збільшувати розмір чого-небудь. *Браслетик для доньки виявився замалим — довелося доплести ще кілька намистинок і бісеринок* (із журн.).

ДОПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **доплітáти.** *Коли віночок молодої вже доплітався до кінця, свашки просили підійти старшу дружку і приміряли його на її голові* (із журн.); *В основі мотанки — давньої обрядової іграшки — хрест, довкола нього з трави доплітаються інші елементи — голова, руки, ноги* (з газ.).

ДОПЛУ́ТАТИ *див.* **доплу́тувати.**

ДОПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПЛУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *що.* Закінчувати плутати що-небудь. *Доплутувати пряжу.*

2. *тільки док., розм., рідко.* Те саме, що **доплести́ся.** *Голова упала на груди; руки обвисли, мов не його руки, а приставлені .. Доплутавши до постелі, він ліг* (Панас Мирний).

ДОПЛЮ́НУТИ, ну, неш, *док.* Плюючи слиною, досягти якого-небудь місця. *Вони ліниво гризли трофейні галети, розважалися тим, що змагалися між собою, хто доплюне до дерева* (із журн.).

ДОПНУ́ТИ *див.* **доп'ясти́.**

ДОПНУ́ТИСЯ *див.* **доп'ясти́ся.**

ДОПОВЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОПОВЗТИ́,** зу́, зе́ш, *док.* 1. Повзучи, досягати якого-небудь місця, добиратися кудись. *Вони були на городі, доповзали до перших людських осель* (Ю. Бедзик); *Доповзаю до ліжка, але лягаю на долівку, встелену паперовою потерухою* (Г. Тарасюк); *Арсен Красик зібрав усі свої сили, доповз до води* (Д. Ткач).

2. *перен., розм.* Повільно, з труднощами добиратися куди-небудь. *Наступного воза пускали тільки тоді, коли передній доповзав до низу* (Ю. Мушкетик); *Наше авто, як невтомна мурашка, доповзло до самої вершини і завтра покотиться вузенькою кам'яною стрічкою вниз* (С. Журахович).

3. Те саме, що **дохо́дити** 2. *Ракети теж злітають то тут, то там навкруги, підступають дедалі ближче, і вже ймовірними здаються ті чутки, що доповзають на цю ділянку фронту, — про загрозу бути одрізаними від дніпровських переправ* (О. Гончар); *Слуги дивилися спідлоба, жах уже доповзав і сюди, вили собаки й неспокійно ревла худоба — в цей тривожний ранок її забули погодувати* (Валерій Шевчук).

ДОПОВЗТИ́ *див.* **доповза́ти.**

ДОПОВІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доповіда́ти.** *Сьогодні ж, у звичайний час доповідання про хід слідства, комісар зміг повідомити капітанові про нові матеріали, які дозволяли зробити досить важливі висновки* (із журн.).

ДОПОВІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОПОВІ́СТИ,** ві́м, віси́, *док.* 1. Офіційно робити усне або письмове повідомлення про що-небудь; виступати з доповіддю. *Мляво і однотонно доповідає промовець* (З. Тулуб); *Доповідати мені траплялося не так часто: це була перша доповідь у моєму житті* (Ю. Смолич); // Робити донесення або повідомлення кому-небудь про щось. *Жандарм лишив Івана чекати, а сам пішов доповідати про виконання наказу* (П. Колесник); *Розвідка доповідала, що і в першому містечку, і далі противника не виявлено* (О. Гончар); *Венеціанський посол Віміна, який приїздив до Чигирина в 1650 р., доповідав, що переговори з ним Богдан Хмельницький вів латинською мовою* (О. Апанович); *Каргат доповів йому, що план раціоналізації в остаточному вигляді лежатиме на його столі через чотири дні* (Ю. Шовкопляс).

2. Повідомляти, сповіщати про прихід відвідувача, гостя і т. ін. [Г о р и ц в і т:] *Я до тебе буду заходити, тільки скажи помічнику, щоб доповідав* (О. Корнійчук).

ДОПОВІДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **доповіда́ти.** *Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися на більш ніж десяти міжнародних і регіональних науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах, семінарах* (з наук. літ.).

ДОПОВІ́ДА́Ч, відача́, *ч.* Той, хто робить доповідь, повідомлення. — *Узяв я на урочистих зборах після доповідача слово (доповідач аж з області був) та й розійшовся хвилин на п'ятнадцять* (І. Муратов); *Доповідач виходив на завершальний ураганний акорд: — Великий Розпад буде зупинено! Великий Хаос буде переможено!* (Ю. Андрухович).

ДОПОВІ́ДА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **доповіда́ч.** *Слухати було важко, бо доповідачка, недочуваючи сама, кричала високим голосом* (Ірина Вільде); *Очей він не зводив з доповідачки, яка вільно й захопливо відповідала вже на дошкульний закид опонента* (Іван Ле).

ДОПОВІДНИ́Й, а́, е́. Який містить офіційне повідомлення про що-небудь. *Доповідний лист; // у знач. ім.* **доповідна́,** но́ї, *ж., розм.* Те саме, що **Доповідна́ запи́ска** *(див.* **запи́ска).** *Мені він запропонував подати коротеньку доповідну про результати мого відрядження* (Я. Гримайло); — *У мене кошти з неба не сиплються. А на того нахабу я все ж таки доповідну куди слід напишу* (Микита Чернявський).

Доповідна́ запи́ска (нота́тка) *див.* **запи́ска.**

ДО́ПОВІДЬ, і, *ж.* 1. Прилюдне повідомлення на певну тему. *Потім наспіла доповідь про взаємовідносини філософії і природничих наук* (Ірина Вільде); *Бував на тих зборах і Васьок, не раз сідав у першому ряду й уважно слухав доповіді* (Б. Антоненко-Давидович); *Формат доповіді може бути як простим, із заголовками за темами, так і складнішим — у нього можуть включатися діаграми, таблиці, малюнки, фотографії, реферати тощо* (з наук.-попул. літ.); // Текст такого повідомлення. *Підготована доповідь на двадцять сторінок машинопису вже лежала на столі професора* (із журн.).

2. *рідко.* Усне або письмове офіційне повідомлення про що-небудь керівникові, начальникові. *28 травня Орлов підготував доповідь Миколі I, в якій дав характеристику всіх членів товариства й Шевченка зокрема* (з наук. літ.).

ДОПОВІ́СТИ́ *див.* **доповіда́ти.**

ДОПО́ВНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допо́внити.** *В основу сонати Михайло Лукич поклав власні переживання, звісно, певною мірою доповнені та узагальнені* (Л. Дмитерко); *Народнорозмовна основа поезії Т. Г. Шевченка незаперечна. У ній органічно злилися пісенний фольклор і усна оповідь, доповнені всім тим, що збереглося від давніх мов, уживаних у Київській Русі і в Україні* (В. Русанівський); // **допо́внено,** *безос. пред. Пізніше, мабуть, після пожежі Лаври в 1716 р., доповнено намогильник пишним бароковим обрамуванням із складною композицією колон, балдахіна й занавіси, підтримуваної двома ангеликами та арматурою* (з наук. літ.);

Доповнено джерельну базу праці за рахунок уведення до наукового обігу не використаних раніше архівних документів, друкованих збірників та матеріалів (з наук. літ.).

ДОПО́ВНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **допо́внений.** *Доцільність інтеграції галузей знань продиктована доповненістю даних однієї науки іншою* (з наук.-попул. літ.); *Доповненість означає те, що одна протилежність не може існувати без іншої* (з навч. літ.).

ДОПО́ВНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **допо́внити.** *Для доповнення серії наших оповідань на галицьких діалектах подаємо тут оповідання з гуцульського життя* (І. Франко); *Я хотів сказати щось на доповнення до Павлушиних слів, та ніякої думки, як на зло, у голові в цю мить не було* (В. Нестайко).

2. Те, що доповнює що-небудь, виступає додатком до чогось. *Питання одне на порядку денному, доповнень і змін не вніс ніхто* (М. Шеремет); *На зелений погон падає кілька дрібних зірчастих сніжинок — ніби доповнення до великої металевої* (Є. Доломан); *Багатьом цікаво буде дізнатися, які продукти і напої можуть стати шедевральним доповненням до різних видів сиру* (з мови реклами).

ДОПО́ВНИТИ *див.* **допо́внювати.**

ДОПО́ВНИТИСЯ *див.* **допо́внюватися.**

ДОПО́ВНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Який доповнює що-небудь. *На сучасному етапі процесу пізнання об'єктивного світу виокремлюють такі види запитань: уточнювальні та доповнювальні* (з навч. літ.); *Столова білизна (скатертина або серветки) — важливий доповнювальний елемент інтер'єру ресторану* (з навч. літ.).

ДОПО́ВНЮВАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **допо́внювальний.** *Вікова психологія спирається у своїх дослідженнях на загальнонаукові принципи, до яких належить і принцип доповнювальності* (з навч. літ.).

ДОПО́ВНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допо́внювати.** *Теплий літній вечір, доповнюваний ніжними ароматами різноманітних квітів і сяйвом місяця, робив їхнє побачення надзвичайно романтичним* (із журн.).

ДОПО́ВНЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **допо́внюваний.** *Нільс Бор вважав принцип доповнюваності своїм найціннішим внеском у науку* (з наук.-попул. літ.); *Карти атласу вирізняються погодженістю і взаємною доповнюваністю, що забезпечує зручність комплексного вивчення території* (з наук.-попул. літ.); *У реальному процесі макроекономічної динаміки доповнюваність і взаємозамінність співіснують* (із журн.).

ДОПО́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допо́внювати.** *Співробітництво з іншими фірмами створює можливість для взаємного доповнювання ресурсів, ідей, досвіду тощо* (з навч. літ.).

ДОПО́ВНЮВАТИ, юю, юєш, **ДОПОВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОПО́ВНИТИ,** ню, ниш, *док., що.* 1. Додаючи що-небудь до того, що вже є або відомо, робити його повнішим. *— Я .. Вам сю подію вже розповідав, а тепер доповнюю те, що мені дівчинка сказала* (В. Стефаник); *Моє тіло і мій дух вливалися і доповняли загальний тон, ритм і настрій* (У. Самчук); *Хлопець перегортає своє багатство, доповнює його двома книжками* (В. Козаченко); *Ще раз вибачай, .. що блідо описав тобі цю пам'ятну для мене подорож .. Як приїду, постараюся доповнити те, чого не стає в оповіданні* (М. Коцюбинський); *— Ви йдіть уперед, я доповню свій туалет й надійду за вами* (О. Кобилянська); *Партизани доповнили їхні* [розвідників] *дані новими документами* (В. Кучер).

2. *кого, що.* Маючи різні, іноді протилежні властивості, особливості, разом становити ніби єдине ціле. *Сюди прибув вітати гостей Панас Якович з Василенком і Горленком. Зовнішнім виглядом вони доповнювали один одного* (І. Пільгук); *Всі троє мовби доповнювали одне одного, були таким собі триголовим вірним псом імператорським, хоч ніколи ще земля не народжувала таких неоднакових людей* (П. Загребельний).

ДОПО́ВНЮВАТИСЯ, юється, **ДОПОВНЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.*, **ДОПО́ВНИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Ставати повнішим від додавання чого-небудь. *Мати-землице, потішся!.. діти з тобою зостались, лихо, і зрада, і горе, все їх зближає до тебе, а як доповниться чаша — вернуться в надра твої* (Леся Українка); *Замолоду він відзначався властолюбством, яке пізніше, в зрілі роки, доповнилося неймовірною жадобою наживи, майже зажерливістю* (В. Малик).

2. *тільки недок.* Пас. до **допо́внювати** і **доповня́ти.** *Маркетинг як наука зародився у США та в подальшому розвивався і доповнювався теоретиками інших країн* (з наук. літ.); *Власні враження письменника В. Барки про голодомор доповнювалися спогадами багатьох співвітчизників* (з наук.-попул. літ.); *Під час створення організації правила будуть доповнятися і виправлятися* (з мови документів).

ДОПОВНЯ́ТИ *див.* **допо́внювати.**

ДОПОВНЯ́ТИСЯ *див.* **допо́внюватися.**

ДОПОЇ́ТИ *див.* **допо́ювати.**

ДОПО́КИ, *розм.* 1. *присл.* До якої межі, до якого часу; поки, доки. [К н я з ь:] *До сіней ніхто із вас* [розбійників] *Не втиснеться, допоки ми живі!* (І. Франко); *Недавно вся площа була точно розмірена й розподілена і за кожним закріплена рисками на стіні, що визначали межі відпоки й допоки чия територія* (І. Багряний); *Натискує* [вода] *плечима на місток, — Допоки ж їй об греблю терти боки!* (І. Вирган); *Чоло зрошене потом, весь він увага, зосередженість, і так від моменту, коли стане до роботи й допоки надійде час перерви* (О. Гончар); *— Маєш доньку, Дар'явауше. Допоки сидіти має при тобі? Цар не відповів* (І. Білик).

2. *спол.* Уживається при вираженні межі дії головного речення в знач. д о т о г о ч а с у я к. *Допоки ще серце в грудях моїх б'ється, Не змовкнути їй* [пісні] (Л. Первомайський); *Немає мертвого, допоки світ не вмер!* (М. Рильський); // Уживається з близьким знач. за наявності у головних реченнях співвідносних сполучників д о т и, п о т и. *Адже людина доти й людина, допоки не втратила здатність бачити, крім потворностей життя, і його красу* (О. Гончар).

ДОПО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дополо́ти.** *Дополений бур'ян; Дополений город.*

ДОПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПОЛОСКА́ТИ,** лощу́, ло́щеш, *док., що.* Закінчувати полоскати що-небудь. *Прання майже закінчено, лишилося тільки все дополоскати* (із журн.).

ДОПОЛІ́СКУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дополі́скувати.** *Дополіскується білизна.*

ДОПОЛО́ГОВИЙ, а, е. Стос. до періоду перед пологами. *У Франції і Німеччині, якщо під час допологового обстеження у плода виявляють несумісні з життям патології, лікарський консиліум дає дозвіл на переривання вагітності* (із журн.); *Матері й дитині держава повинна забезпечити належний допологовий і післяпологовий догляд* (із журн.);

// Признач. для тих, хто має народити. *Серед акушерів-гінекологів немає одностайності стосовно доцільності й необхідності застосування вагітними допологових бандажів* (з навч. літ.); *Допологове відділення.*

ДОПОЛОСКА́ТИ *див.* **дополіскувати.**

ДОПОЛО́ТИ *див.* **допо́лювати.**

ДОПОЛУ́ДНАТИ *див.* **дополу́днувати.**

ДОПОЛУ́ДНУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док.*, **ДОПОЛУ́ДНАТИ,** аю, аєш, *док.* Закінчувати полуднати. *У дворі станції дополуднували робітники, зрідка обмінюючись репліками* (із журн.); — *Та й не дополуднував, бо все сміявся собі під ніс з тих брехень, — обізвався Денис* (І. Нечуй-Левицький); *Дополуднати їм так і не вдалося: бригадир попросив негайно розвантажити вагон із цементом* (із журн.).

ДОПО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОПОЛО́ТИ,** полю́, по́леш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати полоти; полоти до певного місця. *Потім по баштану очима пробігла, — Багацько ще дополювати* (А. Головко); *Дивлюся: аж він малює будяки, що я не дополола* (О. Довженко); *Дополю ділянку кукурудзи, з якою не вправився вчора, потім пожену корову на пасовище* (із журн.).

ДОПОМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОПОМОГТИ́,** можу́, мо́жеш, *док.* 1. Надавати допомогу кому-небудь. *У зносинах Ханенка з королем йому дуже допомагав кошовий отаман Війська Запорозького Грицько Пелех* (А. Кащенко); *Великий епос допомагає письменникові й вільніше почуватися при передачі прямих роздумів, філософсько-публіцистичних висловлювань тощо* (Є. Доломан); *Добрі люди якось допомогли Галі поховати матір* (Марко Вовчок); *Гриць провів нас аж до якогось порожнього вагона й допоміг вилізти усередину* (Олесь Досвітній).

2. Справляти певний вплив, давати потрібні наслідки. *Тим, хто любить Бога, хто покликаний Його постановою, усе допомагає на добре* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Цяця* [собака] *так само повзла, як і вони, зовсім забула гавкати й чула гітлерівця за квартал, що дуже допомагало хлопцям* (Ю. Яновський); // Приносити користь, виліковувати. *Ці баби збирають всіляке зілля, відоме тільки їм, і воно допомагає від усяких хвороб* (О. Донченко); *Таблетки, здається, допомагали, біль у голові затихав* (А. Хижняк).

◇ **Помогти́ (допомогти́, зара́дити** *і т. ін.)* **біді́ (го́рю, ли́ху** *і т. ін.)* *див.* **помага́ти.**

ДОПОМИНА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок., рідко* **ДОПІМНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док., розм.* Наполегливо вимагати чого-небудь, домагатися чогось. *Проповідуй Слово, допоминайся вчасно-невчасно, докоряй, забороняй, переконуй з терпеливістю та з наукою* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Я допоминалась, щоб Грицай одписав на мене хату й ґрунт.., — сказала Сиклета* (І. Нечуй-Левицький); *Стали турбаї козачих своїх прав допоминатися, а пан їхні метрики з церкви покрав та попалив* (Ю. Яновський); *Ще й не снилося їм, що робітники можуть яким-небудь способом перебуркати їм їх плани і допімнутися серед тої погоні за золотом також і свого кусника* (І. Франко); * Образно. *Він вже забув на свою втому, на душне повітря.., на порожній шлунок, що допоминається своїх прав* (М. Коцюбинський).

ДОПОМИНА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *док., рідко.* Довго поминаючи кого-небудь, зазнати чогось небажаного, неприємного. — *Поминали ми та й поминали й Хаброниних дядьків і тіток..; допоминались до того, що вже й сонце зайшло, вже й надворі смерклось* (І. Нечуй-Левицький).

ДОПОМІ́ЖНИ́Й, мі́жна́, мі́жне́. Признач. для надання допомоги; який допомагає. *Дивізія діяла тільки на допоміжному напрямі* (В. Кучер); *Великим допоміжним загоном легкої кінноти командував один з найпопулярніших повстанських ватажків Максим Кривоніс* (з наук. літ.).

△ **Допомі́жне́ дієсло́во** *див.* **дієсло́во.**

ДОПОМО́ГА, и, *ж.* Сприяння, підтримка в чому-небудь. *Пожежа була ліквідована без допомоги пожежної команди* (Ю. Смолич); [П е р е д е р і й:] *Мерщій на допомогу Свічці і Меланці — її взяли!* (І. Кочерга); // Матеріальна підтримка. *Матеріальне, соціально-побутове забезпечення інвалідів здійснюється у вигляді грошових виплат — допомог, одноразових виплат* (з газ.); // Захист, порятунок у біді. *Бог для нас — охорона та сила, допомога в недолях* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З останніх сил Лукія гукнула на допомогу* (О. Донченко); *Щоби молитви наші спільні Єдналися на допомогу, Щоб Бог святий нам обопільно Єднав стежину і дорогу!* (В. Багірова); // Сприяння в лікуванні, полегшення страждань. *Йосипа Осокіна знали в Дніпропетровську як чесного лікаря, який завжди подасть безкорисливу допомогу* (Д. Ткач); // Той, хто приходить на допомогу кому-небудь. *Відбивались* [бійці], *доки й допомога не підійшла* (О. Гончар).

(1) Гуманіта́рна допомо́га — доброчинна матеріальна допомога, яку надають юридичні або фізичні особи з гуманних мотивів і почуттів. *Гуманітарна допомога є різновидом благодійництва і має спрямовуватися відповідно до обставин, об'єктивних потреб* (з газ.).

○ **Надава́ти допомо́гу** *див.* **надава́ти**[2].

△ **(2) Вихідна́ допомо́га** — грошова сума, яку виплачують у передбачених законом випадках працівникам у разі звільнення. *Розмір вихідної допомоги не може бути меншим двотижневого середнього заробітку працівників* (з мови документів); **Каре́та швидкої допомо́ги** *див.* **каре́та; (3) Невідкла́дна [меди́чна] допомо́га:** а) система організації екстрених медичних заходів під час раптових тяжких і нещасних випадків на місці події. *Якщо стороннє тіло потрапило в носові ходи та дихальні шляхи, слід надати невідкладну допомогу, інакше можуть бути закупорювання дихальних шляхів та асфіксія* (з наук. літ.); б) медико-санітарна служба, що покликана надавати екстрену медичну допомогу під час раптових тяжких і нещасних випадків на місці події. *Працівники міської станції швидкої та невідкладної медичної допомоги мають великий досвід роботи* (із журн.); **(4) Матеріа́льна допомо́га** — грошові кошти, які виплачуються у формі допомоги (без кредитних зобов'язань) тим особам, котрі тимчасово або постійно не можуть задовольнити своїх та своєї родини потреб власними зусиллями. *Матеріальна допомога співробітникові може виплачуватися у зв'язку з відпусткою, святковими днями, смертю родичів і близьких, для оздоровлення та ін.* (з мови документів); **(5) Пе́рша допомо́га** — медична допомога, яку надають до приходу лікаря; комплекс найпростіших невідкладних заходів під час нещасних випадків або в разі раптового захворювання. *Якщо пошкодження у потерпілого значні, відразу ж після надання першої допомоги його треба відправити в лікарню* (з навч. літ.); **(6) Техні́чна допомо́га:** а) технічна служба, яка займається дрібним ремонтом машин на дорогах. *Об'єктами оподаткування є транспортні*

засоби, зокрема автомобілі (вантажні автомобілі) технічної допомоги, автокрани, автобетономішалки, машини для прибирання доріг і т. ін. (з мови документів); б) вид безоплатної допомоги для здійснення економічної, соціальної реформ, проведення роззброєння, навчання спеціалістів і т. ін. *Найбільш успішно реалізуються проекти технічної допомоги ЄС Україні в рамках програми "Тасис", що спрямовані на розвиток транскордонного співробітництва та розбудову кордонів* (з наук. літ.); *Україна є ключовим одержувачем технічної допомоги, що запроваджується через Британський урядовий фонд "Ноу-хау"* (з газ.); **(7) Швидка́ допомо́га:** а) медико-санітарна служба, яка надає першу медичну допомогу в невідкладних випадках. — *Чого ж не подзвонила в швидку допомогу? — стримуючи роздратування, .. процідив крізь зуби Федір* (М. Руденко); б) спеціальний автомобіль, який доставляє лікаря до хворого і яким перевозять хворих до лікувальних закладів. *Коли вона прибігла додому, матір вже забрала швидка допомога* (Ю. Збанацький).

◇ **Заклика́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку)** *див.* **заклика́ти; Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помі́чну́** *і т. ін.*] **ру́ку [допомо́ги]** *див.* **подава́ти**[1].

ДОПОМО́ГО́ВИЙ, а, е. Стос. до допомоги. *Завдяки діяльності допомогового комітету перед Другою світовою війною у Варшаві було відкрито Міську торговельну школу з українською мовою навчання* (з наук.-попул. літ.); *Китайські будівельники працювали в Афганістані у межах допомогового проекту* (з газ.).

ДОПОМОГТИ́ *див.* **допомага́ти.**

ДОПО́РАТИ, аю, аєш, *док., кого, що.* Закінчити яку-небудь роботу (про прибирання, збирання урожаю, доглядання худоби і т. ін.). *Треба ниву допорати* (П. Грабовський).

ДОПО́РАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Закінчити поратися (у 1, 2 знач.). *Хутенько допораюся та й снідати будемо* (М. Руденко).

2. Пораючись, зазнати неприємних наслідків. *Мені ж доводиться аж дев'ятьох порати, і я вже до того допорався, що далі нікуди* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОПОТО́ПНИЙ, а, е. 1. Який існував ще до біблійного потопу. *Якась комаха, допотопний метелик, міг зберегтися у бурштині* (Л. Костенко); *Допотопні тварини.*

2. Дуже давній, старовинний. *Думка послухала мене і полинула в давній час у допотопний дикий бір* (О. Маковей); *Глиняні, криті соломою, допотопні хатки, виявилося, зовсім не боялися бомб* (І. Багряний); *З другого боку дзвіниці в супроводі дітей з'являється з якоюсь допотопною зброєю дід Євмен* (М. Стельмах).

3. *ірон.* Який вийшов з ужитку, застарілий. *Воля, Рада й Аліна, прийнявши квіти, відмовилися скористатися з такого допотопного способу пересування, як візник* (Ю. Яновський); *Допотопний ударно-канатний спосіб буріння, який застосовувався колись у Прикарпатті, тепер замінено найбільш прогресивним — турбінним* (з наук.-попул. літ.); // Старомодний. *Вона так само докоряла йому недавно, що всі купчихи були убрані по моді і що вона аж почервоніла перед ними в своєму допотопному чіпку* (І. Нечуй-Левицький); // Який не відповідає сучасним поглядам, ідеям, нормам. *Насміються з своєї беззубості Прописні допотопні думки. Джерелом вдарить ніжність із грубості, Заворкують живі струмки* (В. Симоненко); *Час уже в Україні позбуватися допотопних ідеологічних ярликів і розглядати всі явища об'єктивно* (з газ.).

ДОПОТО́ПНО, *ірон.* Присл. до **допото́пний** 3. *Нова ширма в спальні — це, може, й оригінально, але виглядає допотопно* (із журн.).

ДОПО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОПОЇ́ТИ,** оїо, оїш; *наказ. сп.* допі́й; *док., кого.* 1. Закінчувати поїти кого-небудь. *Фермер саме допоював теля, коли розпочалася страшенна злива* (із журн.).

2. Поїти додатково. *При грудному вигодовуванні можна не допоювати дитину водою, чаєм, соком. Малюк отримує все, чого потребує, разом з молоком матері* (із журн.).

ДОПРА́ВДИ, *присл., діал.* Справді. — *А він доправди бачив, як ви-те з нами позавчора свині пасли? — цікавилась Дарка* (Леся Українка); *Вибігла вона до чоловіка та й таки доправди не знає, як собі порадити* (Л. Мартович).

ДОПРА́ВИТИ *див.* **доправля́ти.**

ДОПРА́ВИТИСЯ *див.* **доправля́тися.**

ДОПРА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допра́вити.** *Затриманий у нетверезому стані за кермом, вчинив опір поліції, а доправлений у відділок, бешкетував ще й там* (Л. Костенко); *Скраплений газ, доправлений до Роттердама з країн Перської затоки, дешевший на 15–25 %, ніж перегнаний трубою із Сибіру* (з газ.); // **допра́влено,** *безос. пред. Мессер Торелло розплющив очі, розглянувся кругом і зрозумів, що він там і є, куди просив у Саладіна, щоб його доправлено* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *18 травня 1861 року прах Тараса Шевченка було доправлено до Києва* (із журн.).

ДОПРАВЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **доправля́ти.** *У Швейцарії здійснюють повітряне, на підвісних канатах, доправляння деревини від місця заготівлі до пункту завантаження, під час якого не псуються трав'яний покрив і молода поросль* (із журн.).

ДОПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОПРА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* допра́влять; *док.* 1. *кого, що.* Доводити, довозити, доставляти кого-, що-небудь кудись, до якого-небудь місця. *Доправляти сюди сина примусом Періандр не хотів та й не міг* (І. Білик); *Невгавний телетайп доправляв свіжі новини з усього світу. Що, де і коли сталося* (О. Шугай); — *По-перше, є наказ командира — доправити їх до місця...* (О. Гончар); — *Нащо напросився доправити ліки? Їх би давно привезли підводою — пекла думка* (Ю. Мушкетик).

2. *що.* Закінчувати церковну відправу. *Піп доправив службу* (Сл. Гр.); *Священик доправив панахиду на цвинтарі, і люди почали розходитися по домівках* (із журн.).

ДОПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ДОПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* допра́вляться; *док.* 1. *чого, розм.* Настирливо вимагаючи, добиватися чого-небудь. *Рештками* [землі] *ділилися старші зяті. Один молодший зять не доправлявся пайки* (Я. Качура); *Був ти бідний, правда, Мацьку, ну і що? Хіба, навчившись грамоти, повів ти темніших за себе доправлятися свого? Та ні, ти назбирав грошей, купив міське право і став також таким маленьким, рідним здирачем* (Р. Іваничук); [Другий молодий ткач:] *Нас ніхто не жалував .. Тепер же й ми самі свого доправимось* (Леся Українка).

2. Добиратися куди-небудь. — *Ми з Лавриком і самі якось доправимось до батька* (І. Вирган); — *Кому пощастить вихопитися, постарайтеся доправитись до когорт і попередити: на цій галявині усьому легіону готується пастка*

(Д. Міщенко); *1492 року Христофор Колумб вирішив дописатися морем до багатої Індії* (з наук.-попул. літ.).

ДОПРАСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допрасува́ти.** *Щойно допрасовані Богданом речі акуратно розвішано на стільцях* (із журн.).

ДОПРАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПРАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати прасувати; прасувати все до кінця. *Лакеї щось допрасовували, щось чистили* (О. Іваненко); *Залишається допрасувати ще шість сорочок. Дорога імпортна праска старанно парує* (із журн.).

ДОПРАСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **допрасо́вувати.** *Допрасовується одяг.*

ДОПРАСУВА́ТИ *див.* **допрасо́вувати.**

ДОПРА́ТИ *див.* **допира́ти.**

ДОПРАЦЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допрацюва́ти** 1. *Допрацьоване винахідниками реле розмістили на платі з готовими отворами для монтажу проводів мінімальної довжини* (з наук.-попул. літ.); *Гадаю, що до кінця цієї сесії внесемо на розгляд Верховної Ради допрацьований робочою групою варіант закону про зайнятість* (з газ.); // **допрацьо́вано,** *безос. пред.* — *Думаю, що законопроект, який уже пройшов перше читання, буде допрацьовано* (з газ.).

ДОПРАЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПРАЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* 1. Закінчувати працювати; працювати до певного часу. *На полі косарі ледве допрацювали до заходу сонця* (С. Чорнобривець); *Чинним главам регіонів законопроект дозволяє допрацювати до кінця своїх термінів при збереженні можливості відкликання президентом* (із журн.).

2. *що.* Остаточно завершувати роботу над чим-небудь. *Дженні повернулась додому і заявила, що попри все вона допрацює роман і змусить видавців його купити* (В. Чемерис); *Тепер йому захотілося одного — дописати, допрацювати свою повість* (із журн.); *Ілько приніс нарис, дві-три сцени. Потім, після обговорення з режисером, він їх допрацював* (із журн.).

ДОПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОПРАЦЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* 1. Надмірно або недбало працюючи, зазнавати неприємних наслідків. *Захопившись якоюсь справою, холерик надмірно напружує сили та врешті-решт рветься, виснажується більше, ніж слід, він допрацьовується до того, що все йому вже несила* (із журн.); — *Що, допрацювалися, хлопці? Наробили браку?* — *Він питав так, ніби брак робила вся бригада* (Д. Ткач).

2. *тільки недок.* Пас. до **допрацьо́вувати** 2. *На сьогодні законопроект про відповідальність за порушення Правил дорожнього руху допрацьовується й буде внесений на розгляд парламенту наступного скликання* (з газ.).

ДОПРАЦЮВА́ТИ *див.* **допрацьо́вувати.**

ДОПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* **допрацьо́вуватися.**

ДОПРЕМ'Є́РНИЙ, а, е. Який відбувається до прем'єри. *Організатори фестивалю "Ти теж маєш право!" запрошують вас на допрем'єрний перегляд документального фільму* (із журн.); *На допрем'єрний показ нового кінофільму запрошено лише обраних* (з газ.).

ДОПРИВАТИЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який існував або відбувався до проведення приватизації. *Доприватизаційна структура форм власності в Чехії і в Україні характеризувалася домінуванням державної власності* (з наук.-попул. літ.); *Удосконалення доприватизаційної підготовки стратегічних підприємств має бути спрямоване на встановлення прозорих і справедливих цін на активи, формування конкурентного середовища, уникнення тіньових схем приватизації* (із журн.); *У доприватизаційний час у будинку на першому поверсі розміщувалася книгарня* (з газ.).

ДОПРИЗО́ВНИЙ, а, е. Який передує призову на військову службу. — *Чи не тут* [у сім'ї] *наші діти починають проходити свою першу допризовну підготовку?* (О. Гончар); *За своє "допризовне" життя я проходив кілька медкомісій у різних — за місцем проживання — військкоматах* (В. Чемерис).

ДОПРИЗО́ВНИК, а, *ч.* Особа, яка проходить допризовне військове навчання і підлягає приписці до призовної дільниці. *Збори допризовників військкомат призначив на дев'яту годину* (О. Десняк); — *Скільки ж у вас онуків було?* — *Допризовників дванадцять — як апостолів* (М. Стельмах); — *Ешелон з допризовниками? Є такий. Он він, хлоп'ята, й стоїть* (А. Дімаров); *Водій вантажівки, обстрижений хлопчисько-допризовник, ремигає жувальну гумку, лізе під капота, щось налагодить у моторі* (В. Яворівський); * У порівн. *Олесь любить зиму. Йому подобається робити перші протопти в заметах, знімати снігові очіпки з кілків у тинах — вони стають тоді голі та сором'язливі, як стрижені допризовники* (Григір Тютюнник).

ДОПРІВА́ТИ, а́є, *недок.*, **ДОПРІ́ТИ,** і́є, *док.* Довго варячись на малому вогні, ставати готовим до вжитку; домлівати. — *Здається, мій борщ вже докипає, а каша допріває,* — *сказала Павловська і побігла до пекарні* (Леся Українка); *Каша пріла — не допріла, а хліб недопечен* [недопечений]. *Ой той мені не женишок, що на один вечір!* (з народної пісні).

ДОПРІ́ТИ *див.* **допріва́ти.**

ДОПРОВА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОПРОВА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *кого, що.* Ведучи, везучи кого-, що-небудь, доставляти до певного місця. *Гуцул міг геть-чисто покластися на свого гривастого помічника — коня, який завжди допроваджував його неушкодженим додому* (з газ.); *Слухай, сину, .. Слухай добре, та записуй, Та на Україні, Як Бог тебе допровадить, То розкажи, сину, Що ти бачив диявола Своїми очима* (Т. Шевченко); — *За годину тут буде проїздити потяг, і він хутко вас допровадить до Барановичів...* (Олесь Досвітній); — *Листа треба допровадити в Галич і передати у власні руки князеві Данилу!* (В. Малик).

2. *кого і без прям. дод., перен.* Доводити кого-небудь до певного стану. *Сідала вона за піаніно — весела музика ніби дратувала її, жалібні мелодії допроваджували до сліз* (І. Нечуй-Левицький); *В своїм оповіданні вона* [баба] *багато наплутала .. Так чи інак, а щось же її допровадило до такого нещасного стану* (М. Коцюбинський); *І я цікавий, що з того вийде, до чого може допровадити чоловіка самота* (О. Кобилянська); *Луки твоїх брів можуть допровадити до шаленства* (П. Загребельний).

ДОПРОВА́ДИТИ *див.* **допрова́джувати.**

ДОПРОДАВА́ТИ, даю́, дає́ш, **ДОПРО́ДУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ДОПРО́ДА́ТИ,** о́да́м, о́даси́, *док., що.* Продавати те, що залишилося нереалізованим; продавати додатково. *Як вже допродували сухарі, то висипали з цебра на долівку порох з них* (Мирослав Ірчан); *Як тільки товар починає виходити з моди чи не має попиту, його потрібно знімати з виробництва і допродувати за зниженими цінами* (з наук. літ.); *Попит раптово впав, й автори нині ледь допродають залишок накладу своєї книги* (з газ.).

ДОПРОДАВА́ТИСЯ, дає́ться, **ДОПРО́ДУВАТИСЯ,** ується, *недок.* Пас. до **допродава́ти, допро́дувати.** *Залишки*

нового одягу в торговельній мережі допродаються без переоцінки (із журн.); *Допродуються останні піріжечки, і жіночка йде на залізничну станцію* (із журн.).

ДОПРО́ДАЖНИЙ, а, е. Який відбувається до продажу чого-небудь. *Допродажний ремонт автомобіля; Допродажний сервіс.*

ДОПРО́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допро́да́ти.** *Допроданий товар.*

ДОПРО́ДА́ТИ *див.* **допродава́ти.**

ДОПРО́ДУВАТИ *див.* **допродава́ти.**

ДОПРО́ДУВАТИСЯ *див.* **допродава́тися.**

ДОПРОСИ́ТИСЯ *див.* **допро́шуватися.**

ДОПРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОПРОСИ́ТИСЯ,** ошу́ся, о́сишся, *док., чого.* Настійливими проханнями домагатися чого-небудь. — *Я мав би нехтувати княжу ласку, а допрошуватися ласки від смердів? — Що ж, боярине, інакше ти не можеш бути нашим громадянином* (І. Франко); *Щодня вона з ним б'ється, кипить як кип'яток у горшку — та ні допроситься, ні догарикається нічого* (Панас Мирний); *Багато ще казок прослухала Мальва, а цієї більш допроситися не могла — чомусь випала вона з пам'яті старої Наїри* (Р. Іваничук).

ДОПРЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПРЯ́СТИ,** яду́, яде́ш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати прясти що-небудь. — *Я все сиджу дома та пряду: допрядаю півмітка на основу,* — *сказала баба Зінька* (І. Нечуй-Левицький); *Кажуть-бо — хто не напряв під димком, Тому вже не видно тепер допрядати* (І. Манжура); *А сама* [мати] *за прядку ще сіла — переділку допрясти* (А. Головко); — *Ні, я спати не хочу, допряду кужіль* (І. Цюпа).

ДОПРЯ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допря́сти.** *Допрядена дівчиною вовна.*

ДОПРЯ́СТИ *див.* **допряда́ти.**

ДОПУБЕРТА́ТНИЙ, а, е, *фізл.* Який передує періоду статевого дозрівання. *Лікування дітей із так званими ювенільними сколіозами в допубертатному періоді сьогодні ще залишається проблемою у всьому світі* (з газ.); *У дівчинки п'яти років лікарі виявили допубертатну гіперплазію однієї з грудних залоз* (з газ.).

ДО́ПУСК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **допуска́ти** 1 і **допуска́тися** 1. *Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, протипожежного інструктажу і перевірки знань із питань пожежної безпеки, заборонений* (з мови документів); *Передбачається скасувати поділ на державних і приватних нотаріусів, увести новий порядок допуску їх до нотаріальної діяльності* (з газ.).

2. *техн.* Найбільш допустиме технічними нормами відхилення від потрібного розміру під час виготовлення деталей. *Експериментально встановлені технологічні допуски при виконанні роботизованого зварювання вертикальних кутових швів* (з наук. літ.); *Перед надходженням на складальну станцію кульки сортують за розмірами (з допусками в один мікрон) і засипають у відповідний відділ бункера* (з наук.-попул. літ.); *Оленка бере калібр .. — Ого, — бурмоче вона. — Один мікрон допуску. Ніколи ще такого точного не було* (В. Собко).

ДОПУСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **допуска́ти** і **допуска́тися.** *Допускання на робоче місце токаря сторонніх осіб, що не мають відношення до виконуваної роботи, суворо заборонено* (з мови документів); *З метою раціонального використання мисливських тварин, охорони диких тварин, а також середовища їх перебування забороняється допускання собак у мисливські угіддя без нагляду* (із журн.).

ДОПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.* 1. *кого.* Давати змогу, дозволяти кому-небудь увійти кудись, підійти до кого-, чого-небудь. *Де на ніч ставали, Сторожу давали, Стару вдову до обозу Та й не допускали* (Т. Шевченко); *Царські посланці не пустили нас і в посольський намет. Навіть не допускали нас близько до намету, неначе собак до Божої церкви* (І. Нечуй-Левицький); [С т е х а:] *Тут тебе дожидатиму! Не допущу тебе до Олени, ні!..* (М. Кропивницький); *Князь Володимир розумів, що Ярополк не допустить його до Києва, а намагатиметься зустріти й розбити північну рать у верхів'ях Дніпра* (С. Скляренко); // Дозволяти робити що-небудь, займатися чимсь, брати участь у чомусь. *Сільські хлопці були ліпші для мене. Давали мені хліба.., допускали мене до своїх забав* (І. Франко); *Вона не може допустити чужу людину, гувернантку, справляти материнські обов'язки коло Юзі* (Леся Українка); *Як не добивався прикажчик, я так і не допустив нівечити молодої деревини* (Л. Яновська).

2. *що, чого із спол.* щ о б. Терпіти, дозволяти що-небудь, примирятися з чимось. [Р і ч а р д:] *Мамо, як ти можеш такий на мене поклеп допускати?* (Леся Українка); — *Не треба, Іване Степановичу, гадок таких допускати до серця* (Б. Лепкий); *Дмитро був далекий від того, щоб вважати свою діяльність бездоганною, та допустити, щоб на нього кричали, як на хлопчиська, він не міг* (Ю. Збанацький); *Діяльність православних храмів радянське керівництво допускало з метою контролю за релігійним життям, а також для створення враження про дотримання свободи совісті в СРСР* (з наук. літ.); // Робити що-небудь. *Перекладач поспішав і часом допускав помилки* (Л. Смілянський); *Дорожив* [Кіндрат Комар] *власним добром, не допускав збитків* (О. Ковінька).

3. *що.* Вважати за можливе. *Навіть при сьогоднішніх наших жорстоких виробничих умовах* [на кіностудіях], *я цілком допускаю можливість практичного навчання майбутніх висуванців* (О. Довженко); *Не допускаючи цього, він, проте, іноді поміркував, що .. його вб'ють, і тоді Орися вийде заміж за іншого* (Григорій Тютюнник); *Допускаємо, що дифузні характеристики основних і наплавлених металів двох корпусів є майже однакові* (з наук. літ.).

ДОПУСКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОПУСТИ́ТИСЯ,** ущу́ся, у́стишся, *док.* 1. Дозволятися, бути прийнятим, не засуджуватися. *Вживання Сонячної машини допускається з таким обмеженням: один апарат Сонячної машини на десятеро людей* (В. Винниченко); — *А самі... чому, власне, ви не женитесь удруге? У вашій вірі допускаються розводи* [розлучення]... (Ірина Вільде); // Дозволяти собі робити що-небудь. *Де ж це може бути, щоби чоловік допускався такого звірства й так зневажав свого ж брата* (Л. Мартович); — *Я хочу попросити пробачення за нечемність, якої я допустився за обідом, — сказав тихо Іван* (П. Колесник).

2. *тільки недок.* Пас. до **допуска́ти.** *Продовольство й товари перехоплювалися ще за Стамбулом, притримувалися, щоб підняти ціни, не допускалися в столицю* (П. Загребельний); *Висить об'ява про епідемію грипу і про те, що відвідувачі до хворих не допускаються* (Є. Кононенко).

ДОПУСКНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **до́пуск** 2. *Допускне відхилення.*

ДОПУСТИ́МИЙ, а, е. Який можна допустити, дозволити; можливий, дозволений. *Є закон про допустиму санітарну норму пилюки в повітрі, але хто його дотримується?* (О. Гончар); *Сховатися в корабель не можу: після аварії радіація в ньому втричі перевищує допустиму* (І. Росоховатський); *У багатьох промислових регіонах України середньорічні концентрації пилу, фенолу, аміаку, двоокису азоту значно перевищують гранично допустимі норми* (з наук. літ.); *Допустимі розміри осьових навантажень та габаритних параметрів автомобільних транспортних засобів визначаються Кабінетом Міністрів України* (з мови документів).

ДОПУСТИ́МІСТЬ, мості, *ж.* Абстр. ім. до **допусти́мий.** *Поширення правового нігілізму серед молоді веде до формування установки про допустимість правопорушень* (з наук.попул. літ.); *Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності* (з мови документів).

ДОПУСТИ́ТИ *див.* **допуска́ти.**

ДОПУСТИ́ТИСЯ *див.* **допуска́тися.**

ДОПУСТО́ВИЙ, а, е, *лінгв.* Який виражає припущення чого-небудь, не взяту до уваги умову, перешкоду. *У статті досліджено стилістичну специфіку функціонування складнопідрядних речень причинової і допустової семантики в українських газетних текстах початку XXI ст.* (з наук. літ.); *Допустовий сполучник; Допустові відношення.*

△ **Підря́дне допусто́ве ре́чення** *див.* **ре́чення.**

ДОПУСТО́ВІСТЬ, вості, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **допусто́вий.** *Детермінантні складнопідрядні речення виражають багато обставинних відношень — причини, часу, допустовості, мети, умови, наслідку, порівняння, місця та відповідності* (з наук. літ.).

ДОПУСТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Пустуючи, зазнати неприємних наслідків. — *Просила: обережніше з ялинкою. Допустувався? Розбив прикраси?* (із журн.).

ДОПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **допусти́ти.** *І, допущені до князя, Низько кланялись посли, І до ніг дари складали, Що з чужини принесли* (О. Олесь); *На будівництво був допущений тільки всіма поважаний кореспондент* (Іван Ле); *Треба було швидше гасити допущену Слащовим пожежу* (О. Гончар); *Після кількох прочуханів за допущені похибки працівники відділу сто разів перевіряли написане, перш ніж поткнутися до грізного начальника* (М. Дашкієв); // **допу́щено,** *безос. пред. Королівський посол забажав, щоб його допущено було до султанші Роксолани* (П. Загребельний); — *Панове лицарі, хочу вам подякувати за турботу і патріотичний запал, але до битви вас не допущено* (Ю. Винничук); *До столу цісаря Візантійської імперії допущено київських послів* (з наук.-попул. літ.).

ДОПУЩЕ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **допусти́мий.** *Допущенна норма; Допущенні відхилення.*

ДОПУЩЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **допуще́нний.** *Допущенність гіпотези; Допущенність плюралізму культур.*

ДОПУ́ЩЕННЯ, я, *ж.* Дія за знач. **допуска́ти, допусти́ти** 1, 2. *По допущенню Божому Давид повинен був ховатися від Саула в печері, рятуватися втечею і залишити вітчизну* (П. Загребельний); *У 1781 р. М. П. Соколов подає прохання в Державну медичну колегію про допущення його до іспиту на вчений ступінь доктора* (з наук.-попул. літ.); *Свідомість і передбачення становлять інтелектуальні ознаки умислу, а бажання або свідоме допущення наслідків — його вольову ознаку* (з навч. літ.); *Синтез — це насамперед допущення багатомірності і навіть — невимірності* (О. Бердник).

ДОПХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* З труднощами дістатися, добратися куди-небудь, до якого-небудь місця. *Маланка ледве допхалась до своєї халупки* (М. Коцюбинський); *Допхались до намету в обідню пору* (І. Багряний).

ДОП'Я́НА, *присл., розм.* До повного сп'яніння. *Він .. не приніс Кошицькій нічого, крім не зовсім приємної привички — напиватися доп'яна щонеділі* (І. Франко); *За свій сорокалітній вік Панько Сиволоб перепив стільки горілки, що нею вистачило б напоїти доп'яна добру станицю* (С. Добровольський).

ДО́П'ЯНУ, *присл., розм.* Те саме, що **доп'я́на.** — *Якщо ви її знайдете — не чарку, барило вам викочу. Пийте доп'яну* (З. Тулуб).

ДОП'ЯСТИ́, ДОПНУ́ТИ, пну́, пне́ш, *док., розм.* 1. *кого, що, чого.* Дістати, роздобути, знайти і т. ін. кого-, що-небудь. — *Го-го-го! Здорові були, Леоніде Семеновичу! Де це ви доп'яли таку фараонову колісницю? — гукнув весело отець Зіновій* (І. Нечуй-Левицький); — *Де це ви таку збрую доп'яли, сусіде? — спитав Косенко* (О. Копиленко); *Розказав старий Сірко, як доп'яв цей Пятро Дядоров найпершу красуню серед усіх старовірів і скільки він з того лиха має* (І. Багряний); *Звичайно, не всі ті, що піднімають посполитих, сподіваються доп'ясти все тільки собі, є серед них справжні лицарі, чисті серцем і помислами* (Ю. Мушкетик); *Старшенький уже в школу збирається. Само десь букваря доп'яло, прокидається з ним і засинає з ним* (М. Стельмах).

2. *перен.* Зрозуміти, усвідомити, додуматися. *У небі молодик забідкався в напасті. Де ділась панночка — ніяк не міг доп'ясти* (В. Стус); — *Скажіть, містере Том, хто ж був коханим міс Полі? Я так і не допнула* (із журн.).

ДОП'ЯСТИ́СЯ, ДОПНУ́ТИСЯ, пну́ся, пне́шся, *док., розм.* 1. Витягуючись, наблизитися, доторкнутися до кого-, чого-небудь. *Валерій зліз на стіл, доп'явся до висячої лампи й висипав нишком усі дробинки* (О. Ільченко); *Та хоч як намагалася Лукія зазирнути у віконце, доп'ястися до нього не могла, бо було воно під самісіньким дахом* (О. Донченко).

2. З труднощами дістатися, добратися куди-небудь, до якого-небудь місця. *Коли козаки допнуться корабля, ніколи йому не втекти* (П. Панч); *Білозерський лісами та яругами пішки доп'явся до Сокиринець* (Ф. Бурлака).

ДОРА́ДЖУВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **дора́джувати.** *І в саме училище Інна потрапила не без дораджувань Варвари Пилипівни та її Чередниченка* (О. Гончар).

ДОРА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОРА́ДИТИ,** джу, диш, *док., рідко.* Давати пораду; радити. — *Як вам буде тяжко, то спродайте молоді бички! — дораджував Михайло батькові* (О. Кобилянська); *Дуже я вам вдячна за те, що ви мені дорадили перекласти сю штуку* (Леся Українка).

ДОРА́ДИТИ *див.* **дора́джувати.**

ДОРА́ДНИК, а, *ч.* Той, хто дає поради, радить що-небудь; радник. — *Я старався лиш про те, щоби бути дорадником і помічником тим, що зверталися з довір'ям до мене* (О. Кобилянська); *Найкращим дорадником кожної людини є вона сама* (Б.-І. Антонич); *А поки що Сава порядкував на бригаді — перший дорадник, права рука бригадирова* (К. Гордієнко).

ДОРА́ДНИЦТВО, а, *с.* Надавання порад, консультацій. *Основні напрямки роботи проектів ОБСЄ зосереджено в галузі правового дорадництва щодо кодифікації адміністративного права і створення незалежного адміністративного судочин-*

ства в Україні (із журн.); *Відбулося обговорення питань розвитку дорадництва в південному регіоні України* (з газ.).

ДОРА́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до дорадника і дорадництва. *Важливого значення у розвитку інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві набуває формування дорадницької служби, осередки якої вже створені у більшості областей країни* (із журн.); — *Роль дорадницьких служб, — підкреслив міністр аграрної політики України, — об'єднати освіту, науку, соціальну сферу, щоб узяти курс на стрімкий, ефективний та результативний розвиток українського села* (з газ.).

ДОРА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дора́дник.** *Імость мовчала. Не надіялася найти в Краньцовській такої щирої дорадниці* (Л. Мартович); *Вірна дорадниця й помічниця приїхала позиченим берліном в новій шубі* (Б. Лепкий); *Жінка — вірна помічниця, дорадниця чоловікові* (К. Гордієнко).

ДОРА́ДЧИЙ, а, е. Який має право лише обговорювати питання, а не вирішувати його. *Формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні є пріоритетним напрямком державної аграрної політики* (з навч. літ.); *Влада запросила до політради — дорадчої структури при голові Львівської облдержадміністрації — усі партії й організації* (з газ.).

ДОРАДЯ́НСЬКИЙ, а, е. Який існував до встановлення радянської влади. *У дорадянські часи закарпатці змогли сформувати чимало інституцій суспільства* (з наук. літ.); *Дорадянський дослідник Б. Яцимирський, котрий протягом 1911–1912 років здійснив ряд етнографічних поїздок Україною, залишив чимало описів костюмів, у які вбиралися колядувальники та щедрувальники* (з наук.-попул. літ.); *Українці впродовж своєї довгої дорадянської історії неодноразово послуговувалися демократичними суспільними інституціями, добре знали засади самоврядування, створювали меценатський рух* (із журн.).

ДОРА́ЗУ, *присл., діал.* Зразу. — *Се він, — впізнала доразу Катря* (Марко Вовчок); *Швидко й світу не стало видно. Смерклося доразу, а сніг все ліпить та ліпить* (І. Франко); *Доразу не міг* [Семен] *вирозуміти* [зрозуміти], *про що бесідник говорить* (Л. Мартович).

ДОРАХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОРАХУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Закінчувати рахувати кого-, що-небудь; рахувати до якого-небудь числа. *В Італії на парламентських виборах дораховують голоси* (з газ.); *Голова Центральної виборчої комісії повідомив, що лише на двадцятій дільниці голоси ще дораховують* (з газ.).

2. Те саме, що **дорахо́вуватися.** *Дмитро довго збирав своїх бійців по невеликому березовому ліску, з тридцяти не дорахував п'ятьох* (В. Кожелянко).

ДОРАХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОРАХУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док., перев. з* н е, *розм.* Знаходити, виявляти при підрахунках те, що повинно бути. *Думка у нього була така, що мужик не здужає дорахуватися, чи в касі хибує, чи ні* (Л. Мартович); *Окремі ланки .. так і дорахуватись не змогли, скільки виростили на гектарі* (Я. Гримайло).

ДОРАХУВА́ТИ *див.* **дорахо́вувати.**

ДОРАХУВА́ТИСЯ *див.* **дорахо́вуватися.**

ДОРВА́ТИ *див.* **дорива́ти[1].**

ДОРВА́ТИСЯ[1] *див.* **дорива́тися[1].**

ДОРВА́ТИСЯ[2] *див.* **дорива́тися[2].**

ДОРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до часу, що передує якій-небудь революції. *У багатьох країнах третього світу зберігається дореволюційна первісність господарства, тому визначальними факторами залишаються природноресурсний і транспортний* (з навч. літ.); // Стос. до часу, що передував Жовтневій революції 1917 р. в Росії. *Це ж уссурійські козаки. Ось окремі фотографії, теж дореволюційні: козацькі осавули, хорунжі, отамани* (І. Багряний); — *Це те саме, що й "псевдонім". Хіба не знаєте, що в партійних документах дореволюційного періоду теж писалось "партійна кличка"?* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОРЕГОТА́ТИСЯ, гочу́ся, го́чешся, *док., розм.* Регочучи, довести себе до небажаних, неприємних наслідків. *Нерідко бажаючі повправлятися в керуванні країною та народом обіцяють у своїх агітках та програмах таке, що звичайна людина із здоровим глуздом може дореготатися до кольок у животі* (з газ.).

ДОРЕЄСТРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Який відбувається до реєстрації кого-, чого-небудь. *Дореєстраційні етапи створення підприємств.*

ДОРЕКТИ́ *див.* **дорiка́ти.**

ДОРЕФО́РМЕНИЙ, а, е. Який передує якій-небудь реформі. *Нині ВВП Польщі перевищив дореформений рівень 1989 року на 30 %* (із журн.); *Шахтарської пенсії Г. Кочурові на придбання будинку в Ірпені не вистачило, і Максим Рильський позичив йому 80 тис. дореформених радянських рублів* (з газ.); // У Російській імперії — стос. до часу перед реформою 1861 р. *Гоголь-художник змалював з нечуваною до того часу силою всю мерзоту старої дореформеної Росії* (С. Єфремов); *Їхні* [дворян] *очі були повернуті на потилицю, в далеке повите солодким туманом дореформене минуле* (М. Стельмах).

ДОРЕ́ЧНИЙ, а, е. Який відповідає обстановці; зробл. до речі, своєчасно. *Тут буде доречним сказати кілька слів про самого Йосипа Лукича* (Ю. Мокрієв); *Слова були, мабуть, занадто врочистими, але доречними — старшого Лободенка аж сльози пройняли* (Микита Чернявський).

ДОРЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доре́чний.** *Євген Вікторович визнавав доречність подібних міркувань Преображенського* (Іван Ле); *Дотепер Олег ніколи не замислювався про доречність чи недоречність музики в подібних випадках та в різних ситуаціях* (А. Кокотюха); *Чуття мови — це здатність людини відчувати належність того чи іншого слова до певного стилю, розуміти доречність чи недоречність вживання певного слова в тій чи іншій ситуації* (з навч. літ.).

ДОРЕ́ЧНО. Присл. до **доре́чний.** *Вона вміла слухати, вміла доречно підкинути влучне слівце* (С. Журахович); *Рибалка не часто користувався чужою машиною. Сьогодні це було доречно і виправдано* (А. Кокотюха).

ДОРЗА́ЛЬНИЙ *див.* **дорса́льний.**

ДОРЗА́ЛЬНО. Присл. до **дорза́льний.** *Хрящі трахеї мають вигляд неповних кілець. Незамкнена їхня частина звернена до стравоходу дорзально* (з наук.-попул. літ.).

ДОРИВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОРВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., що.* 1. Закінчувати рвати; рвати до якої-небудь межі, до кінця. — *Настуню, доривай швидше яблука та йди обідати!* (із журн.); *Дорву відра* [вишень] *та й ітиму в хату* (Сл. Гр.).

2. Доношувати повністю, до кінця (одяг, взуття і т. ін.). *Максим довго виходив — ліз через людей, тиснувся, дерся, лишаючи решту ґудзиків з одежі й дориваючи її там, де вона була ще*

ціла, — нарешті вийшов (І. Багряний); *Які були грошенята — проїв, одежа була й так порвана, я ще дорвав* (А. Тесленко).

ДОРИВА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.*, *що.* Закінчувати рити; рити до якого-небудь місця. *Якщо котлован на території заповідника дориють до кінця, то буде повністю втрачено цінний археологічний пласт давньої культури* (із журн.); *Доривати яму.*

ДОРИВА́ТИСЯ[1], а́ється, *недок.*, **ДОРВА́ТИСЯ,** ве́ться, *док.* Остаточно, до кінця рватися, зношуватися (про одяг, взуття і т. ін.). *Чобітки вже дориваються* (з газ.).

ДОРИВА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОРВА́ТИСЯ,** ву́ся, ве́шся, *док., розм.* Діставати доступ до чогось дуже бажаного; накидатися на що-небудь. *Дехто з тих, хто доривався до ханської влади, не був прямим нащадком роду Чингісидів* (із журн.); — *Ну! Я ж до них дорвусь!* — *і налите кров'ю обличчя Чумака наче закам'яніло* (А. Головко); *Павло Коваль нарешті дорвався і до справжньої своєї роботи, яку любив* (В. Кучер).

ДОРИВА́ТИСЯ[3], а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док., розм.* Риючи, наближатися до якого-небудь місця. *Крізь шар снігу дориватися до землі; Доритися до схованих скарбів.*

ДОРИСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дорисува́ти.** *На ескізі студентами дорисовані лінії механічної характеристики машини* (з навч. літ.); *Дорисований портрет.*

ДОРИСО́ВУВАННЯ, я, *ж.* Дія за знач. **дорисо́вувати.** *Дорисовування статуї; Дорисовування штрихів.*

ДОРИСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОРИСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Закінчувати рисувати; рисувати до кінця, до певної межі. *Коли дитина вчиться дорисовувати за зразком геометричні фігури, вона розвиває передовсім дрібну моторику руки* (з наук.-попул. літ.); *Він, хвилинку поміркувавши, дорисував і окуляри* (І. Калинець); // *перен.* Завершувати малювання кого- або чого-небудь (характерів, образів і т. ін.). *Мовчали* [Войнаровський і гетьман], *дорисовуючи в уяві ту трагічну картину теперішньої України* (Б. Лепкий); *Не знав, що відповісти, і тільки рукою перебирав її пальці, дивився в тьмяно окреслене обличчя, дорисовуючи в пам'яті такі знайомі і дорогі колись риси* (М. Стельмах); *А ті, кому я вечорами Початок повісті читав, Одних нема, а ті не з нами, Як Саді те давно сказав. Без них портрет дорисував я З Онєгіна* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДОРИСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дорисо́вувати.** *До перерізів дорисовуються циліндричні форми деталі* (з навч. літ.).

ДОРИСУВА́ТИ *див.* **дорисо́вувати.**

ДОРИ́ТИ *див.* **дорива́ти[2].**

ДОРИ́ТИСЯ *див.* **дорива́тися[3].**

ДОРИ́ЧНИЙ, а, е. Який походить із Дориди — області Стародавньої Греції. *Класична дорична колона була без бази, з дуже сильним потоншенням, прикрашена канелюрами, закінчувалася капітеллю* (із журн.).

△ **Дори́чний стиль (о́рдер)** *див.* **стиль[1].**

ДОРІ́ВНЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **ДОРІВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., кого, що, до кого — чого.* Ставити в один ряд із ким-, чим-небудь, вважати рівним, однаковим щодо якості, достоїнства з кимось, із чимось. — *Що?! Так ти мене до Сагайдака дорівнюєш, дурню нещасний?!* (З. Тулуб); *Не дорівнювала ніколи популярність Коцюбинського його славі. Мовчки усі признали його великий талант, мовчки на цьому погодилися, але читано його все ж розмірно мало* (С. Єфремов); *Особливістю Шевченкової дієслівної синоніміки є широке використання в ній сталих фразеологічних сполучень, а іноді й цілих речень, які своїм змістом дорівнюють слову* (В. Русанівський); *Нема гуку, до якого можна дорівняти сей поклик.., але хто чув, то певне не забуде* (Леся Українка).

ДОРІ́ВНЮВАТИ[2], ює, *недок., чому.* Бути рівним, величиною відповідати чому-небудь. *Двадцять першого березня день дорівнює ночі* (О. Копиленко); *Що стосується відстані Венери від Землі, то тут становище ясніше. Середня відстань між цими двома планетами дорівнює відстані Землі від Сонця — близько 150 мільйонам кілометрів* (В. Владко); *Сума двох протилежних чисел дорівнює нулеві* (з навч. літ.); *Англійський фут дорівнює 30,4 сантиметра* (з навч. літ.).

ДОРІ́ВНЮВАТИСЯ, юються, юєшся, *недок.*, **ДОРІВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.* Бути, ставати рівним із ким-, чим-небудь; намагатися стати рівним із кимось, із чимось. *До лав Богунського та інших полків невпинно йшло поповнення. Роти полку дорівнювались тепер по кількості батальйонам, батальйони — полкам* (С. Скляренко); *Гордо, пишно, променисто Золотії світять зорі, Та не може дорівнятись Ні одна з них Ізідорі!* (Леся Українка); *Бо ж не було чоловіка, хто був би як він, правдолюбий, І не було між жінок, хто б побожністю їй дорівнявся* (М. Зеров).

ДОРІВНЯ́ТИ *див.* **дорі́внювати[1].**

ДОРІВНЯ́ТИСЯ *див.* **дорі́внюватися.**

ДОРІ́Д, ро́ду, *ч., діал.* Урожай. *Дорід цього року був дуже добрий, і доводилося працювати багато* (Б. Грінченко); *Свіжою борозною на щедрі дороди промовляє весна* (із журн.).

ДОРІ́ДНИЙ, а, е. 1. Великих розмірів; протилежне д р і б н и й. *Жито зовсім половіє, а пшениця, хоч ще й зелена, одначе її колос уже набряк тугою силою дорідного зерна* (У. Самчук); *Насипала* [Устина] *піввідра дорідного жовтого, аж червонуватого бобу* (С. Чорнобривець); *Навесні Великий Луг весь повінню заливає, і Дніпро несе мулу сюди .. Ось чого тут усе таке дорідне — і картопля, й гарбузи, і кавуни* (О. Гончар); *Під божницею золотів дорідний сніп жита, присвячений різдвяному коляді* (І. Білик).

2. Який виріс до значної височини, буйний, розкішний. *Кінь форкав, зажираючи дорідну зелень по вибалочку, напинав віжки, аж віз рипів* (Іван Ле); *Назустріч йому шуміла висока й дорідна пшениця* (В. Кучер); *Чорна хустина жінки майнула і зникла в городі за жовтоцвіттям дорідних соняшників* (М. Стельмах).

3. З якого збирають високий урожай. — *Немає у світі більш родючої землі, як у долині Нілу, немає ніде таких дорідних, напоєних вологою ланів та садів* (І. Волошин); *Сплять наші рідні Краї. Ниви дорідні, Гаї* (П. Воронько); // Значний щодо кількості; багатий. *Дорідний урожай.*

4. Високого зросту, кремезний, товстий. *Це була інша женщина* [жінка]. *Андрій цієї не знав. Років тридцяти, груба, хтива, з надзвичайним бюстом і дорідними стегнами, що ходили хвилями, буйно нафарбована* (І. Багряний); *Світла шовкова кофта з тугим перехватом у талії, довга широка спідниця .. надавали дорідній постаті пишності, грайливості* (Яків Баш); *Старість підкралася несподівано, мов осінь; вона якось одразу підсушила дорідного Дорохтея Плачинду* (М. Стельмах).

ДОРІ́ДНО. Присл. до **дорі́дний.** *Це золоті зернини, що із сивини віків відклалися, проросли дорідно, кришталево за-*

дзвеніли (з навч. літ.); — *Бажаємо, щоб нива дорідно вам родила!* (із журн.).

ДОРІЄЦЬ *див.* **дорійці.**

ДОРІ́ЖЕНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **доро́га** 1. *Ой куриться доріженька, куриться, куриться. Чогось наша господиня журиться, журиться* (з народної пісні); *Ой, прослалась доріженька З заходу на схід, Через гори Карпатськії, Через Тису вбрід* (з думи); *Пролягла доріженька Та й через поля, Налилась буйним стиглим колосом Рідная земля* (А. Малишко).

◇ **Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку)** *див.* **прилива́ти.**

ДОРІ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дорі́жка** 1. *Ні стежечки, ні доріжечки, Пішов би я до воріжечки* (щедрівка); *Садок пороста травою..: ні стежечки, ні доріжечки* (Марко Вовчок).

ДОРІ́ЖКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **доро́га** 1. *Вийшли з лісу знов на ту саму польову доріжку* (І. Франко); *Не раз ранком, іще перед сходом сонця, їхав Іван у поле пільною доріжкою* (В. Стефаник); *Глухенька доріжка поміж хат покрутилася хуторами* (А. Головко); *Глуха була ця доріжка польова, ніхто не зустрічався, ніхто не обганяв* (О. Гончар); * Образно. *Сонце грає на хвилях, прокладає золоту доріжку* (Ю. Збанацький).

2. Штучно створена вузька дорога (у парках, садах і т. ін.). *Він вийшов на широченну площу, посередині якої високими .. струменями бив дужий фонтан, оточений з усіх боків лабіринтом асфальтованих доріжок* (В. Собко); *Взяв я віник і лопату, Став доріжку прокладать* (Г. Бойко); *Скільки того сміття винесено, скільки чистенького піску принесено та посипано ним лінійки й доріжки!* (Є. Доломан); *В'юнкою стежкою ми спустилися на асфальтову доріжку, і та доріжка вивела нас на вузеньку і кривеньку вуличку, де у зелені садків стояло кілька .. набокуватих халуп-мазанок* (В. Нестайко).

3. Вузький довгий килим або товста тканина такої самої форми, що використовується як постілка. *Чоловік розмотував товсту паку червоної доріжки, дрібно, задом ступаючи з нею до автомобіля* (В. Винниченко); *Піч побілена, від дверей до шафи простелена доріжка* (М. Руденко); *У коридорах простелені доріжки, на вікнах квіти, стіл у класі покритий червоною китайкою* (В. Нестайко); // Вузька довга смуга з тканини, мережива і т. ін., що стелиться як прикраса. *У світлиці стояв великий стіл, застелений скатертиною, що була оздоблена барвистою мереживною доріжкою* (із журн.).

4. *спец.* Позначена механічним, магнітним, оптичним і т. ін. способом вузька смуга з послідовно записаною інформацією, яку розміщують на поверхні барабана, диска, плівки тощо. *Ємність диска залежить від кількості доріжок на ньому, кількості секторів на доріжці, розміру сектора* (з навч. літ.); *Звукова доріжка.*

(1) Килимо́ва дорі́жка — вузький довгий килим, яким застеляють підлогу, сходи і т. ін. *Вони спустилися по широких сходах, засланих м'якими килимовими доріжками* (І. Микитенко); *Степан Бенедиктович пройшовся, нахмуривши чоло, по м'якій зеленастій килимовій доріжці і зупинився перед директором* (В. Малик).

◇ **Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися)** *див.* **доро́га; Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, дорі́жку)** *див.* **топта́ти.**

ДОРІ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дорі́зати.** *Десь за цією метушнею й брязкотом зброї, — десь там далеко, де жили ще якісь, може, люди, — кричали треті півні, не дорізані ще й не зжерті* (І. Багряний).

ДОРІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дорізá́ти.** *Під час дорізання дощок шаруватих пластиків необхідно користуватися колодкою-штовхачем* (з мови документів); *Фермер звернувся до міської ради з клопотанням про дорізання йому земельної ділянки до його прилеглої території* (з газ.).

ДОРІ́ЗАТИ *див.* **дорі́зувати.**

ДОРІЗА́ТИ *див.* **дорі́зувати.**

ДОРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дорі́зувати.** *Для дорізування залишків твердих сирів і ковбас є спеціальне пристосування, яке встановлюється на затискному пристрої* (з наук.-попул. літ.).

ДОРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, **ДОРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОРІ́ЗАТИ,** і́жу, і́жеш, *док.* 1. *що.* Закінчувати різати; різати до кінця, до певної межі. *Надрізати зелені помідори зі сторони плодоніжки на чотири частини, не дорізаючи до кінця* (з газ.); *На Івана напало якесь спокійне заціплення, можливо, невідворотність тяжкої долі вкинула його в летаргічний напівсон, рука з ножем зупинилась, не дорізавши шмат ковбаси, в очах з'явилось подивування* (В. Рубан); * Образно. *Настав той день, я думав — промине. Осінніми імлистими устами Не бий, не ріж, не дорізай мене* (М. Вінграновський).

2. *кого.* Ріжучи, прискорювати смерть, загибель кого-небудь. *Особливо багато клопоту було з пораненими коровами, яких дорізали й засолювали прямо у дворі, біля залізних дверей панського льоху* (М. Циба); *Вони були ще живі і в нестерпучих муках стогнали й кричали, благаючи, щоб їх дорізали, добили* (О. Стороженко); *Нараз пригадала собі, що якраз нині дві качки занедужали .. Треба дорізати і буде вечеря для гостей* (Б. Лепкий); — *Зірочка отелилася і почалось якесь ускладнення. Кажуть, до ранку не виживе. Зоотехнік дорізати Зірочку хоче* (В. Кучер).

3. *що.* Додатково наділяти кого-небудь землею. *Дорина, коли довідалась про те, що батько їде на екскурсію, вся аж просяяла, така рада, і чого б то — ніби батькові дорізали ще два морги землі й дали двоє добрячих коней* (І. Цюпа).

ДОРІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **дори́чний.** *Скрізь по узгір'ю межи деревами біліють сходи, що спускаються до храму. З лівого боку, на самій сцені, великий портал храму Артеміди з дорійською колонадою і широкими сходами* (Леся Українка); *Протогрецька мова дістала три відгалуження — мікенський, ахейський, дорійський діалекти* (з наук. літ.); *Заснований на території Південно-Західної Таврики дорійський Херсонес приблизно до середини IV ст. до н. е. залишався, очевидно, невеличким містом* (з наук.-попул. літ.).

△ **Дорі́йський лад** *див.* **лад.**

ДОРІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **доріє́ць, йця,** *ч.).* Одне з основних давньогрецьких племен, що спочатку жили в Північній та Середній Греції. *В Спарті споконвіку було по два царі — ще від часів завоювання Пелопоннесу дорійцями* (І. Білик); *У Спарті була діархія — влада двох царів (один цар пелазг, інший — доріє́ць)* (з наук.-попул. літ.); *Серед біблійних народів дослідники виокремлюють дорійців (оріїв), критян, лелегів та ін.* (із журн.).

ДОРІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доріка́ти.** [Н я н ь к а:] *Відтоді почались сварки* [з дружиною], *сльози, дорікання!..* (М. Кропивницький); *Терпеливо зносила* [невістка] *дорікан-*

ня, щоб не озлить матері (К. Гордієнко); *Князь Курбський утік до Литви і відтіля надсилав повні трутизни і дорікань листи цареві* (О. Іваненко).

ДОРІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко* **ДОРЕКТИ́,** ечу́, ече́ш; *мин. ч.* дорі́к, рекла́, ло́; *док., кому, рідше чому, рідко кого і без прям. дод.* 1. Виражати своє незадоволення з приводу чого-небудь, звинувачувати когось у чому-небудь. *Дорікав горщик чавунові, що чорний; аж гульк — і сам у сажі* (прислів'я); *— Чого се ти усе думаєш?.. — дорікає його Варка* (Марко Вовчок); *Ахмет зиркнув на двері халупки, гукнув Гусейна і дорікав хлопцеві за неприпустиме поводження з чужинцем* (Олесь Досвітній).

2. *чим.* Ставити що-небудь у докір комусь. *— Ет, реп'яхами дорікаєш! — Сказав Бровко* (Л. Глібов); *Вона може легко виділити свою садибу з їхньої і житиме на окремому господарстві, аніж має їсти їхній гіркий мед, яким її люди вже й так дорікають* (В. Кучер).

ДОРІКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кому і без дод.* Однокр. до **доріка́ти.** *Марійка обережненько дорікнула Оксані* (А. Головко); *— Коли вже на те пішло, — повернувся він до кошового, — що всякий нехтує козацькою честю, то не дорікне вже ніхто мені* (О. Довженко); *— Стратоне, Стратоне, — дорікнула Марія. — Чому ти не послухав мене раніше?* (Р. Іваничук); *Ніхто кошовому не закаже гуляти, ніхто не дорікне — не часто він навідує шинок, не часто тривожить струни старої .. бандури* (Ю. Мушкетик); *Богдан колись теж дорікнув Ясновиді за зневагу закону свого племені* (І. Білик).

ДОРМЕ́З, а, *ч., іст.* Старовинна карета, пристосована для спання в дорозі. *Я таки вкинула в свій дормез новий віник з нехворощі* (І. Нечуй-Левицький); *Уся місцевість була запруджена візками, дормезами, легкими каретами, трупами людей і коней* (П. Кочура); *Його підвели до великого дормеза, й, пригнувшись, він, Мельхіседек, сів* (Г. Колісник); *Ще зранку Ларіни стрічали Гостей-сусідів; під'їжджали Вони в кибитках, у бричках, В тяжких дормезах і в санях* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДОРО́БАЛО, ДОРО́БЛО, а, *с. і ч.* Те саме, що **одоро́бло.** [Г а в р и л о *(дивлячись на Логвина):*] *Невже і цей доробало вчиться?* (М. Кропивницький); *Велосипед під нею був неначе і не її, лискучий нікелем та з сіткою над колесами, англійський "Дукс", а якесь ламане доробало .. — найдешевшої марки* (Ю. Смолич).

ДОРОБИ́ТИ *див.* **доробля́ти.**

ДОРОБИ́ТИСЯ *див.* **доробля́тися.**

ДОРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доробИ́ти** 1. *Тепер ми бачимо в фільмі, що ці пейзажі так оформлені, так доороблені й підібрані, що синтезують усю європейську частину країни* (О. Довженко); *Доороблений автором варіант статті направляється на повторне рецензування* (з мови документів); // *у знач. ім.* **доро́блене,** ного, *с.* Те, що дороблене, прибудоване. *Автентичне має відрізнятися від штучного, доробленого. Не так, як набудовано на Подолі — з величезними кількаповерховими мансардами, яких не могло бути 100 років тому, коли ці будинки зводили* (з газ.); // **доро́блено,** *безос. пред. У контексті дослідження організаційно-методологічних особливостей управлінського обліку запропоновано їх тестування, дороблено порівняльні параметри, їх кількість розширено до 22* (з наук. літ.).

ДОРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доробИ́ти.** *Доороблення куванням литих напівфабрикатів здійснювалося при температурі 900–1000 °С* (з навч. літ.); *Доороблення та відпрацювання технологічного процесу виготовлення твердого сиру.*

ДОРО́БЛО *див.* **доро́бало.**

ДОРО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доро́блювати** 1. *Дороблювання фінансової моделі та документації відбувається тільки в рамках зауважень до проекту* (із журн.).

ДОРО́БЛЮВАТИ *див.* **доробля́ти.**

ДОРО́БЛЮВАТИСЯ *див.* **доробля́тися.**

ДОРОБЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доробля́ти.** *Через доробляння транспортної розв'язки рух на проспекті буде обмежений* (з газ.).

ДОРОБЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **ДОРО́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ДОРОБИ́ТИ,** роблю́, ро́биш; *мн.* доро́блять; *док.* 1. *що.* Закінчувати робити що-небудь, доводити яку-небудь роботу, справу до кінця. *Валя, засукавши рукава.., доробляє модель авіапланера* (І. Микитенко); *Щоб вісь нову до воза доробити, Слуга взяв перше дерево край шляху* (І. Франко); *Ставши гетьманом, він* [Самійло Кішка] *заповзявся доробити те, що не вдалося Байді, а саме: відкрити запорожцям шлях до моря* (А. Кащенко); *Покрилась тьмою Україна, Засумував старий Дніпро. І доробила Катерина, Чого не встиг зробить Петро* (В. Сосюра); *— Не знаю, — мляво промовив Ігор, — мабуть, піду до столярної майстерні. Дороблю човна* (І. Багмут); *На нього, Івана Степановича, напосілося відчуття, що він щось не доробив, не наказав зробити. А от що, пригадати не міг* (Г. Колісник).

2. *чого і без прям. дод., розм.* Працювати певний час або до певного часу. *Не знаємо, як і дня доробили. Надвечір рушили додому* (Ю. Яновський).

3. *що.* Приладновувати що-небудь додатково. *Практичні нашівці* [жителі міста Наше] *.. доробили дерев'яні жолоби, по яких вода лилась просто до підніжжя дзвона* (Ірина Вільде).

ДОРОБЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, **ДОРО́БЛЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.,* **ДОРОБИ́ТИСЯ,** роблю́ся, ро́бишся; *мн.* доро́бляться; *док.* 1. *до чого.* Багато працюючи, доводити себе до неприємних наслідків. *Тепер доробився до краю, До соснових дощок, до труни!* (М. Старицький).

2. *чого, до чого і без дод., розм.* Працюючи, набувати, діставати що-небудь. *— Скажіть, чи можна так легко випускати з рук те, чого так тяжко доробилося?* (О. Кобилянська); *Коли б за голодранця виходила, не дав би нічого. За господаря, якого знаю, що не змарнує, на! Май, працюй і доробляйся, щоб твої діти і внуки мали* (У. Самчук); *Вони бідували і не могли ніяк доробитися хліба* (І. Франко); *Не доробився до свого коня, то хай йому хазяїн подарує* (Л. Костенко).

3. *рідко.* Докінчувати роботу. *Перекажи зараз Ліхтаренкові, щоб такий хліб давав тоді, як доробимось, а тепер нехай годує краще і в борщ картоплю нехай дає* (І. Карпенко-Карий).

4. *тільки недок.* Пас. до **доробля́ти** і **доро́блювати** 1, 3. *Вони все робили, вони не спинялись: коли втомлялись одні, приходили інші замість їх, а робота все не доброблялась, а в ямі все була вода* (Б. Грінченко).

ДОРО́БОК, бку, *ч.* Те, що зроблене, створене ким-небудь. *Іванохрестительський нещадно критикував Фана Савича: — Базікало! Учень Рєпіна! Друг Врубеля! У кожного з нас є друзі. Але ти мені, любчику, покажи свої картини, свій доробок* (Ю. Збанацький); *— Добрий день! Приніс вам ось доробок свій, — промовив Віктор, увійшовши до кімнати, де сидів "головний в області" репортер* (П. Автомонов); *— По-*

гляньте, — сказав Ваня .. — Це все мої кореспонденції. Так би мовити, творчий доробок (М. Руденко).

ДОРО́ГА, и, *ж.* 1. Смуга землі, по якій їздять і ходять. *А дівчина При самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала* (Т. Шевченко); *По дорозі щастя скаче, По дорозі горе плаче. Так було воно і буде, Покіль будуть жити люди* (Л. Глібов); *Іван стояв на дорозі, дивився їй услід* (А. Шиян); *У кінці просіки темніє шматок дороги, і мені здається, що з-за чорних кущів ось-ось виринуть наші танки* (Є. Доломан); // Штучно створений засіб для пересування, сполучення і т. ін. *Якось його .. лиха година занесла на ожеред соломи, звідки солому подавали підвісною дорогою до корівника* (Остап Вишня); // Смуга, що лишається як слід після руху кого-, чого-небудь. *Корабель наш розрізує воду — І дорога блакитна перлиста Зостається широка за нами* (Леся Українка); * Образно. *Став перед нами острів із моря .. А місяць вимостив золотом дорогу до нього* (М. Коцюбинський).

2. Місце для проходу, проїзду. *Сплетені вусиками лози запиняють йому дорогу* (М. Коцюбинський); *Всі з острахом одхилялись од нього й давали дорогу* (А. Головко); *Він заступив мені дорогу і сказав: — Ти вимазаний із списку цехових, пане Юрку* (Р. Іваничук); // *перен.* Доступ куди-небудь, можливість потрапити куди-небудь. *Куди його послати, то найде дорогу* (Марко Вовчок); *Місто взято, цар в полоні. Що за славна перемога! От тепер уже одкрита Всім у рідний край дорога* (Леся Українка).

3. Перебування в русі (йдучи або їдучи куди-небудь). *Остап і Соломія були стомлені дорогою* (М. Коцюбинський); *Рідна мати моя, ти ночей не доспала І водила мене у поля край села, І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, І рушник вишиваний на щастя дала* (А. Малишко); *Вона заходилась збирати чоловіка в дорогу* (Ю. Збанацький); *В дні прожиті печально і просто Все було, як незайманий сніг. Темнооким чудесним гостем Я чекала тебе з доріг* (Л. Костенко); *А вагон і далі спить, дрімає — і так спатиме майже до самого кінця дороги* (О. Ірванець); *Подарункові рушники використовували під час проводів рекрутів, на знак побажання щасливої дороги й найскорішого повернення* (із журн.).

4. *у знач. присл.* **доро́гою.** Під час руху, подорожування куди-небудь. *Довідавшись дорогою від хлопчика.., що Шакули померли, він, зітхнувши, промовив: — Прости їм, Господи* (М. Коцюбинський); *Дорогою зацебенів дощ. Карпатський, брунатний, холодний і невидимий* (І. Карпа).

5. Правильний напрямок для руху кого-небудь. *Шлях у місто мені вже знайомий був, — кілька раз з дядьком та з дядиною їздили у ярмарок: нічого було питати дороги* (Панас Мирний); *Було повно закрутів, мочарів, і лише той міг туди вночі переїхати, хто знав добре дорогу* (А. Чайковський).

6. *перен.* Напрямок діяльності, шлях розвитку. — *Ти знайшов собі дорогу, Ти знайшов собі мету, Але нам ніщо важати Ту дорогу за святу* (І. Франко); *Спільна дорога у всіх* [дівчат], *та окремий у кожної шлях* (М. Рильський); *Леся Українка була геніальною поетесою, вона йшла своєю власною дорогою* (з наук. літ.).

7. *перен.* Життя людини. *Він* [Бог] *спасіння ховає для щирих, мов щит той для тих, хто в невинності ходить, щоб справедливих стежок стерегти, і береже Він дорогу Своїх богобійних* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

Вели́кий шлях <Вели́ка доро́га> *див.* **шлях; Верстови́й шлях <Верстова́ доро́га>** *див.* **шлях; Вибива́ти / ви́бити шлях (доро́гу)** *див.* **вибива́ти; Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися** *і т. ін.)* **/ ви́рушити (ру́шити, пусти́тися** *і т. ін.)* **у путь (у доро́гу)** *див.* **вируша́ти; Вбо́вні шлях (доро́гу) перехо́дити / перейти́** *див.* **перехо́дити; (1) Ґрунтова́ доро́га** — немощений, небрукований шлях. *Увесь день їхали брукованим шляхом, а надвечір завернули на ґрунтову дорогу* (В. Кучер); *Від брами починалася широка ґрунтова дорога, що вела прямісінько на схід* (О. Авраменко); **Запиня́ти доро́гу** *див.* **запиня́ти; Збира́ти (виряджа́ти) / зібра́ти (ви́рядити) в путь (в доро́гу)** *див.* **збира́ти; Збира́тися / зібра́тися в доро́гу** *див.* **збира́тися; (2) Крижо́ва доро́га,** *заст.* — перехресна дорога. *На крижових дорогах наші предки будували каплиці, встановлювали хрести (фігури)* (із журн.); **Укороти́ти доро́гу (шлях)** *див.* **укоро́чувати.**

△ **(3) Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га** — споруда для перевезення вантажу, людей у вагонетках, вагончиках, прикріплених до дротяного канату, по якому вони пересуваються. *Гірську масу в кар'єрах також переміщують скреперами, навантажувачами, бульдозерами, за допомогою гідравлічного транспорту, канатно-підвісних доріг* (з наук.-попул. літ.); *Сировину доставляли з кар'єру по канатній дорозі* (з газ.); **(4) Почепна́ доро́га,** *заст.* — підвісна дорога. *Уже складено проект на спорудження електрифікованих почепних доріг і колій* (І. Волошин); **Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га>** *див.* **шлях.**

◇ **Бода́й путь-доро́ги не ста́ло** *див.* **става́ти; Вибива́тися / ви́битися на [широ́ку] доро́гу** *див.* **вибива́тися; Виво́дити / ви́вести на [широ́ку] доро́гу** *див.* **виво́дити**[1]; **Вихо́дити / ви́йти на доро́гу (на шлях)** *див.* **вихо́дити; Вихо́дити / ви́йти на широ́ку доро́гу** *див.* **вихо́дити; Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га)** *див.* **шлях; Відкрива́ти / відкри́ти шлях (доро́гу)** *див.* **відкрива́ти; Відкри́тий шлях <Відкри́та доро́га>** *див.* **шлях; Відхо́дити (ла́годитися) / відійти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу)** *див.* **відхо́дити; Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку)** *див.* **вступа́ти**[1]; **Гла́дити доро́гу** *див.* **гла́дити; Дава́ти / да́ти доро́гу** *(рідше* **сте́жку)** *див.* **дава́ти; (5) Доро́га постели́лася <Шлях постели́вся>** *кому, перед ким* — у кого-небудь певним чином склалися життєві обставини, визначилася подальша доля когось (щасливо чи нещасливо). *Перед Ізі, донедавна непомітною танцюристкою, постелився новий, як чарівна казка, шлях* (Н. Королева); **(6) Доро́га (путь) ляга́є / лягла́** *кому і без дод.* — хто-небудь має вирушати в дорогу. *Коли ж лягає путь далека Назад, до хати над Дніпром, Старий .. лелека Привітно стріпує крилом* (Л. Дмитерко); *Знов лягла йому дорога .. Сорок верст туди й назад* (Я. Шпорта); **(7) Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю** *і т. ін.)* **поросла́ (зарosла́):** а) *(до кого)* неможливо побачити кого-небудь, зустрітися з кимось. — *Здається мені, що до моєї матінки й дорога терном та колючою ожиною заросла, — сказала Мелашка* (І. Нечуй-Левицький); б) *(до чого, куди)* неможливо повернутися, дістатися куди-небудь, досягти чогось бажаного. *Клену щоденнеє життя, Та тільки в храм святий і стежка кропивою Вся поросла: немає вороття!* (Дніпрова Чайка); **(8) Доро́ги (догі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися)** *кого, чиї* — хто-небудь

зустрічається з кимось у житті, має спільні інтереси, вступає в певні стосунки. *Кобзар Білорусії — Янка Купала читав "Заповіт" нашого Тараса у своєму перекладі. І тут сходились дороги щирих народних поетів* (Т. Масенко); *Тимко відвернувся, аж шия хруснула: то був його ворог по парубоцтву Сергій Золотаренко. Тепер їхні стежки сходилися біля Орисиного двору* (Григорій Тютюнник); *В цім місті вишневім колись Дороги наші схрестились* (І. Вирган); — *Ми ще стрінемось, пане сотнику!.. Ще зійдуться наші дороги* (М. Стельмах); **(9) Доро́ги розхо́дяться / розійшли́ся** *чиї* — хто-небудь припиняє стосунки з кимось через життєві обставини, розбіжність поглядів, інтересів і т. ін. — *Тоді що ж? — насмішкувато запитала Галя. — Наші дороги розходяться? Чи, може, ви почнете мене перевиховувати?* (О. Бердник); *Невже вона не розуміє, що все пропало, що щастя не вернути, що рано чи пізно їхні дороги розійдуться* (П. Колесник); *Може, .. назавжди розійдуться їхні дороги і ніколи вже не буде їхнього солодкого вимріяного щастя* (О. Гончар); **Забу́ти [і] доро́гу** *див.* **забува́ти; Зав'яза́ти доро́гу** *див.* **зав'я́зувати; Заказа́ти доро́гу** *див.* **зака́зувати; Збива́ти / зби́ти з шля́ху́ (з доро́ги, з ку́рсу** *і т. ін.)* *див.* **збива́ти; Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шля́ху́** *і т. ін.)* *див.* **збива́тися; Зверта́ти / зверну́ти з доро́ги (з шля́ху́)** *див.* **зверта́ти; Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися,** *діал.* **не дотика́ти)** *див.* **доторка́тися; Зійти́ з рі́вної (прямо́ї) доро́ги** *див.* **схо́дити; (10) З широ́кої доро́ги,** *зі сл.* б а н д и т, р о з б і й н и к *і т. ін.* — запеклий, невиправний (про злочинця). — *Бандит він із широкої дороги! — А коли бандит, чого зв'язалась?* (Є. Гуцало); *Якщо не найбільший ворог розбійник з широкої дороги, то ще більший розбійник — хто?* (Є. Гуцало); **Іти́ в дале́ку доро́гу (путь)** *див.* **іти́; Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою** *див.* **іти́; (11) На Бо́жій (оста́нній) доро́зі** — у передсмертному стані. *Аж здивувавсь* [панотець], *що така здорова дівка, у три дні, як занедужала, а вже й на Божій дорозі* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Робила й не спала* [Катря], *поки аж .. сон її обняв коло колиски. Прокинеться, — до дитини, а дитинка вже на Божій дорозі* (Марко Вовчок); — *Пане, пане! Стоїш ти саме на Божій дорозі, незабаром тебе чекає заступ та лопата* (С. Васильченко); — *Хто тебе приневолює топити і своє господарство, і людей? Тільки правду кажи, не хитруй зо мною хоч тепер, коли вже стою на Божій дорозі* (М. Стельмах); **На доро́зі (на ву́лиці, на смі́тті** *і т. ін.)* **не валя́тися** *див.* **валя́тися; (12) На слизькі́й доро́зі** — за ризикованих, небезпечних, непевних обставин. *Допорався* [Чіпка в коморі] *як знав; вирнув — та й наткнувся на сторожа... Чи пан, чи пропав?.. На слизькій дорозі більше пропадає під такий час* (Панас Мирний); **Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати** *і т. ін.)* **/ наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти** *і т. ін.)* **на до́бру (пра́ведну, ві́рну** *і т. ін.)* **доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний** *і т. ін.)* **шлях)** *див.* **наставля́ти**[2]**; Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити** *див.* **спрова́джувати; Обмина́ти (обхо́дити, оббіга́ти** *і т. ін.)* **/ обмину́ти (обі́йти́, оббі́гти** *і т. ін.)* **деся́тою доро́гою (ву́лицею)** *див.* **обмина́ти**[1]**; Обра́ти / обира́ти [свою́] сте́жку (стежи́ну, доро́гу** *і т. ін.)* *див.* **обира́ти; Перебива́ти / переби́ти доро́гу** *див.* **перебива́ти; (13) Перако́пана доро́га (сте́жка) <Перако́паний шлях>** *кому до кого — чого* — немає шляхів у когонебудь до когось, чогось; неможливо кому-небудь зробити щось. [Д о м а х а:] *Мабуть, вже тобі всі шляхи до мене перекопані?* (М. Кропивницький); *Що ж мають* [хлопці] *робити, коли стежки до всього кращого перекопані всім їм* (С. Васильченко); [М а р т а:] *Втечу! З ним поїду!* [О д а р к а:] *Ти й думати про це кинь, Марто... Дорога тобі перекопана...* (М. Зарудний); **Перехо́дити (перетина́ти, перепиня́ти** *і т. ін.)* **/ перейти́ (перетя́ти, перетну́ти, перепини́ти** *і т. ін.)* **доро́гу (шлях, сте́жку** *і т. ін.)* *див.* **перехо́дити; (14) По доро́зі** *кому, з ким:* а) хто-небудь поділяє чиїсь погляди, переконання, прагнення і т. ін. — *Тепер вся наша Чаплинка, — пояснює старий Килигей синові, — вважай, що мобілізована... — Проти кого? — Проти біляків, і проти француза, і проти грека... — Тоді нам з вами по дорозі* (О. Гончар); *Про себе він давно вирішив, що з Дмитром йому не по дорозі* (М. Ю. Тарновський); б) у тому самому напрямку, туди само. *Просить він* [Кармель] *дівчину: — Сідай, дівчино, на мій віз, я підвезу тебе до Ланів, мені по дорозі* (Марко Вовчок); *Разом вийшли на вулицю. Виявилось, що їм по дорозі* (А. Головко); **Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях** *і т. ін.)* *див.* **пока́зувати; Прибира́ти / прибра́ти з доро́ги (шля́ху)** *див.* **прибира́ти; (15) При би́тій доро́зі** — на людному місці, на місці великого руху, скупчення людей. *Пішла селом, Плаче Катерина .. Як тополя стала в полі При битій дорозі; Як роса та до схід сонця, Покапали сльози* (Т. Шевченко); *Ні туги, ні суму не було в його очах, немовби він розпрощався не з односельчанами, а з випадковими супутниками при битій дорозі* (Григорій Тютюнник); **Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку)** *див.* **прилива́ти; Пробива́ти / проби́ти собі́ доро́гу** *див.* **пробива́ти; Проби́ти [грудьми́] доро́гу** *див.* **пробива́ти; Проводжа́ти (прово́дити) / провести́ в оста́нню путь (доро́гу)** *див.* **прово́дити; Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) доро́гу (шлях, сте́жку** *і т. ін.)* **до се́рця** *див.* **проклада́ти; Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь)** *див.* **проклада́ти; (16) Пряма́ доро́га (сте́жка, магістра́ль)** — правильна, несхибна лінія в житті, діяльності. *Той правий, хто йде прямою стежкою, а не збоку* (Панас Мирний); — *Прямих доріг, пане сотнику, нема. Вони тільки в тумані молодості* (М. Стельмах); *Він і в останню передсмертну хвилину дякуватиме долі за те, що вона не водила його манівцями, а поставила .. на пряму магістраль* (О. Гончар); **Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу)** *див.* **става́ти; Ста́ти / стоя́ти (става́ти) на доро́зі (попере́к доро́ги)** *див.* **става́ти; Сте́литься / простели́лася (просла́лася) доро́га (шлях, сте́жка)** *див.* **стели́тися; Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га>** *див.* **шлях; Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́)** *див.* **стоя́ти; (17) Терна́ми вкри́та (вsте́лена) доро́га <Терна́ми вкри́тий (вsте́лений) шлях>** — на чиєму-небудь життєвому шляху є великі труднощі, злигодні, страждання. *Перед ним лежить дорога, Вкрита тернами, убога, Повна крем'яху, курна, І далека, і страшна* (Я. Щоголів); — *Терни, якими буде встелена моя дорога, я передбачив* (О. Гончар); **(18) Туди́ й доро́га,** *зневажл.:* а) *(кому)* уживається для вираження згоди, схвалення того, що хтонебудь заслуговує свою долю. *Коли, було, побачить* [Тихон], *що чоловік .. йде в шинок.., то і скаже: — Туди ледачому і дорога!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *А Хлопєшка — ти*

чув? — зник, кажуть, уночі. В олешківські плавні, мабуть, до Гаркуші подався. — Туди йому й дорога (О. Гончар); б) *(чому)* так тому й бути, не варто про це журитися, шкодувати за чимось. — *Не в хаті діло, — глибокодумно зауважував Свербивус. — А в чому ж? — дивувався Коритний. — В тому, що її спалили. — Туди їй і дорога, — жартував Коритний, — нема чого шкодувати* (М. Ю. Тарновський); **Ука́зувати доро́гу (шлях, шляхи́)** *див.* **ука́зувати; (19) Уторо́вана** *(рідко* **проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та** *і т. ін.)* **доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний** *(рідко* **проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий** *і т. ін.)* **шлях>** — легкий, апробований спосіб розв'язання виробничих, життєвих проблем. *Він любив сина, але надто сильно привик ходити утертою стежкою .., щоб зрозуміти подуви нового часу* (І. Франко); *Хіба шлях цього великого майстра* [Олександра Довженка] *був рівний, як бита дорога?.. Звичайно, ні* (М. Рильський); *Треба розумній людині знати, де прірва, а де чиста дорога. І треба .. щоб вона пішла утоптаною дорогою, а не ринула манівцями у провалля, яке їй навмисне наблизили* (Т. Осьмачка); *Борюкався* [Григорій] *сам з собою, не знав, як бути. Піти уторованим шляхом і добиватися приязні, залицятися, зваблювати, задурювати він не смів і не міг* (І. Багряний); **(20) Хай [тобі, вам** *і т. ін.***] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься** — усталена форма побажання доброї дороги, щасливої долі. — *Хай щаслива перед вами стелиться дорога!* (В. Малик); — *Хай тобі легка путь постелиться* (Ю. Яновський); **[Хоч] грім би поби́в (приби́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі** *див.* **грім; Хоч об доро́гу вдар** *див.* **ударя́ти; Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки** *див.* **навпри́сідки; Широ́кий шлях <Широ́ка доро́га>** *див.* **шлях; Шлях зака́заний <Доро́га зака́зана>** *див.* **шлях; (21) Щасли́вої доро́ги** *<рідко* **Щасли́ва доро́га>** *кому і без дод.* — уживається як побажання доброї, вдалої поїздки, подорожі тому, хто від'їжджає куди-небудь. — *Спасибі, щаслива дорога! — одказувала молодиця* (Марко Вовчок); — *Бувай, Іване, бувай, голубе... І в Сибіру живи з правдою і по правді! — говорить* [дід Дунай] *по праву справедливої людини. — Щасливої дороги* (М. Стельмах); — *Поправлюся... Наберуся сил... — Набирайся, сестричко, набирайся... Щасливої тобі дороги!..* (О. Гончар); **(22) Щоб доро́га сла́лася ска́тертю** — уживається для вираження побажання доброї, щасливої дороги. *На ґанку ще випили, щоб дорога слалася скатертю* (І. Нечуй-Левицький); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **[той] горо́х при доро́зі** *(рідко* **при шляху́)** *див.* **горо́х.**

ДОРОГЕ́ЗНИЙ, а, е, *розм.* Дуже дорогий. *Вона дратувала мене цілий вечір. Тим, як вона пхалася всюди зі своєю дорогезною фотокамерою, як вона кружляла у розкішній сукні, наче королева балу* (Любко Дереш); *Із літаком також не склалося — якісь такі дорогезні квитки* (І. Карпа).

ДОРОГЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **дороги́й** 3. — *Левку, дорогенький, ну, розкажи, — жартома вклонилася йому Христина* (М. Стельмах); — *Дорогенька, — спитав я, — тебе щось непокоїть?* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Віка першою кидається до Жанни і починає її підіймати з землі. Вона щось лопоче: — Дорогенька, серденько, заспокойся, перестань, ну не плач, сонечко, ну* (Любко Дереш).

ДОРОГЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **дороге́нький.** *Він заходить у свою хату з товаришами і так міцно обнімає свою подругу.., що їй нічим дихати: — До побачення, дорогесенька!* (О. Довженко); — *Ой Тимоньку, голубчику, ріднесенький мій, дорогесенький! Розлучають нас, — заплакала вона ще дужче і закрила долонями обличчя* (Григорій Тютюнник).

ДОРОГИ́Й, а́, е́; *вищ. ст.* **доро́жчий.** 1. Який коштує великі гроші; протилежне д е ш е в и й. *Везе Марко Катерині Сукна дорогого* (Т. Шевченко); *Велів* [цар] *собі віз золотий зробити, Камінням дорогим його приоздобити* (І. Франко); // Високий (про ціну). *Мазепа вручив королю дар. Зв'язку чорнобурок дорогої ціни* (Г. Колісник); *"Красунчик" у гарно зшитому костюмі почав раптом за безцінь продавати ті акції, які, навпаки, треба було скупляти, й за дорогу ціну скупляв ті, котрі, без сумніву, було потрібно збувати з рук* (М. Білкун).

2. *перен.* Який високо цінується, оберігається, яким дорожать. *А тим часом дорогії Літа тії молодії Марне пронеслись* (Т. Шевченко); — *Коли життя вам дороге, Кладіте зброю долі!* (Леся Українка); *Герта нічого не відповідає — вона розмірковує, адже дорогі хвилини, секунди* (А. Хижняк).

3. Близький, милий серцю. *Хто сіє хліб, хто ставить дім, Хто створює поему, — Той буде предком дорогим Нащадкові своєму* (О. Корнійчук); *Ганна тужить. А ти гадав, що виграв бій.., не ти, Захар їй дорогий, Захар їй найдорожчий* (П. Дорошко); *До болю близька, До сліз дорога ця земля під ногами!* (І. Нехода); // Бажаний, жданий (про гостей). *Все стояло на столі і тільки дожидало дорогих гостей* (Панас Мирний); — *Війну закінчимо — прямо з частини разом поїдемо. Дорогим гостем будеш* (А. Головко); // У звертанні — для вираження любові, приязні. *Дорогий друже! Довго чекав ти мого листа і, як тепер бачу, не даремне сподівався хоч через мене дихнути родинним теплом* (М. Коцюбинський).

◇ **До́рого (дорого́ю (висо́кою) ціно́ю) заплати́ти** *див.* **заплати́ти; Дорого́ю ціно́ю** *див.* **ціна́; З дорого́ю душе́ю** *див.* **душа́.**

ДО́РОГО, *вищ. ст.* **доро́жче.** Присл. до **дороги́й** 1. *Вона була сердита, що так дорого досталася їй свита* (Панас Мирний); *Досить дорого, як на серпень, цього року продають помідори, огірки, перець — продавці кажуть, що через неврожай* (із журн.).

◇ **До́рого (дорого́ю (висо́кою) ціно́ю) заплати́ти** *див.* **заплати́ти.**

ДОРОГОВКА́З, у, *ч.* 1. Напис, стовп, віха, стрілка і т. ін., що допомагає визначити напрямок руху куди-небудь. *Генерал А. Кравченко, командуючий п'ятим танковим корпусом, вирішив переправити перші танки своїм ходом через Десну по піщаному броду, з труднощами розшуканому й позначеному встромленими в дно дороговказами* (М. Бажан); *Цілковито захоплений зсередини своєю медитацією, він стрімко крокував обіч дороги, не бажаючи помічати ані того, що до найближчої станції дороговкази обіцяють цілих шість чи навіть сім з половиною кілометрів* (Ю. Андрухович); * Образно. *Постав собі дороговкази, стовпи собі порозставляй, зверни своє серце на биту дорогу, якою ти йшла, і вернися, о діво Ізраїлева, вернися до цих своїх міст!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); * У порівн. *Довга курна стежка лишилася за ним, немов зримий дороговказ* (Ю. Бедзик).

2. *перен.* Те, що визначає, дає напрямок для розвитку чого-небудь. *Культура — це невіддільний складник буття людини, жива реальність і водночас дороговказ, система ідей про світ і саму людину, яка надає сенс людському існуванню і спрямовує його* (з наук. літ.); *Найнадійнішим дороговказом*

для рекламодавця-початківця у плануванні власної рекламної кампанії є дії конкурентів (з газ.).

ДОРОГОВКА́ЗНИЙ, а, е. Який указує дорогу, напрямок. *А ти, сину людський, признач собі дві дорозі* [дороги], *якими прибуде меч вавилонського царя. Вони вийдуть обидві із краю одного, а ти вистругай дороговказну руку, на початку дороги до міста* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Маячать то тут, то там дороговказні ліхтарики* (А. Шиян).

ДОРОГОЦІ́ННИЙ, а, е. 1. Який коштує великі гроші, дуже цінний; дорогий; коштовний. — *Княгиня вже й свої дорогоцінні брильянти заставила, і тепер вона турбується, яким би то способом викупити їх, щоб не пропали* (Б. Лепкий); *Маючи із собою дорогоцінні скарби, військовий суддя досить швидко знайшов для запорожців нових покровителів* (Д. Білий); * У порівн. *Тарас, як щось дорогоцінне, поклав подарунок за пазуху, не знаходячи й слів* (О. Іваненко).

2. *перен.* Який має велике значення; дуже важливий. *Ім'я своє забувши, відмінивши Натуру власну, гинули одні, А інші виривалися із виру, Приносячи дорогоцінні вісті* (М. Рильський); *Йому здавалось, що розмова затяглась, що вона відбирає надто багато дорогоцінного часу* (Ю. Шовкопляс); *Вночі гонець приніс листа від Роксолани. Впав від знесилення перед порогом султанського намету, але тільки тоді, як власноручно передав Сулейманові дорогоцінного листа* (П. Загребельний).

3. *рідко.* У звертанні — для вираження приязні, поваги. — *Батьку наш дорогоцінний! — шепотіли закохано вуста пана Новикова* (О. Полторацький).

△ **Кошто́вне (дорогоці́нне) despite каміння** *див.* **каміння.**

ДОРОГОЦІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* 1. Дорогий ювелірний виріб. *Вона за п'ятсот рублів заставила дорогоцінності, які коштували, може, кілька тисяч!* (В. Винниченко); — *На вашу думку, юначе, якась там золота чи усипана брильянтами дорогоцінність була б для науки важливіша від цього єдиного в своєму роді письмового документа? Дурниці, глупство!* (В. Владко); *Багдадські халіфи зібрали величезні запаси золота та дорогоцінностей* (з навч. літ.); *У потаємній кімнаті воєвода встановив дві ікони, прикрасивши їх золотом і дорогоцінностями* (із журн.); * У порівн. *Збираєш, було, ці папери, возиш за собою, як дорогоцінність, губиш десь, і знову через якийсь час обростаєш ними* (С. Васильченко).

2. Цінний предмет або взагалі все те, що становить цінність для кого-небудь. *Вона одразу відчула, що ці листи — дорогоцінність, яку треба зберегти для дітей, для людей* (О. Іваненко); — *Справжній документ скіфської доби — не дорогоцінність? Єдина в своєму роді в історії науки знахідка... і ви насмілилися таке сказати?* (В. Владко); * У порівн. *Дарія Олександрівна .. обережно тримає миску перед собою, ніби дорогоцінність. Діти, хоч хирними примарками вернулись, гомоніли біля столу, стиха зітхали, стукали ложками, коли ждали страви* (В. Барка).

ДОРОГУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Деякою, певною мірою дорогий (у 1 знач.). — *Завтра ось привезуть пластик, кажуть, просто білосніжний!.. Дорогуватий, правда...* (О. Гончар); *Кошовий зняв з голови важку, оторочену по низу кабаргою шапку, подав Міюському. — Дорогувата плата, — зам'явся Міюський* (Ю. Мушкетик); *Хай оце скло ще дорогувате, але ж секрет уже розкрито! Скоро, скоро в селянських хатинах засяють великі прозорі вікна, а по всій Україні простеляться кришталеві дороги...* (М. Дашкієв).

ДОРОГУВА́ТО, *розм.* Присл. до **дорогува́тий.** — *Перемога цілковита. Хоч і коштувала вона мені дорогувато* (Ю. Шовкопляс); *Гнат озброєний добряче, так що може битися з цілим батальйоном: по боках два нагани в брезентових кобурах, за плечима гвинтівка, при поясі граната і кинджал .. Дорогувато обійшлося...* (Григорій Тютюнник); *Він дивився на стіл і думав: — Дорогувато обійдеться це сватання генералові* (О. Чорногуз).

ДОРОДОВИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **дополо́говий.** *Застосування немедикаментозних методів дородової підготовки зумовлене їх впливом на нервову та ендокринну системи вагітної* (з навч. літ.); *Дородовий масаж полегшує неприємні відчуття при вагітності* (із журн.).

ДОРОЖИ́ТИ, жу́, жи́ш, *недок., ким, чим.* 1. Високо цінувати кого-, що-небудь, надавати йому великого значення. *О, занадто вже дорожить вона почуттям власної гідності, занадто вже вона горда* (Яків Баш); *Брянський дорожив своїм старшиною і пишався ним перед іншими командирами рот* (О. Гончар).

2. Оберігати, боятися втратити що-небудь. *Я був студентом, Бажав науки і знання І кожним дорожив моментом, Щоб здобувати їх* (І. Франко); *Дорожив* [Комар] *власним добром, не допускав збитків* (О. Ковінька); *Поки була в нього Єля, діти, було родинне вогнище — він дорожив своїм майном і домом* (З. Тулуб).

ДОРОЖИ́ТИСЯ, жу́ся, жи́шся, *недок., розм.* 1. Вимагати за що-небудь високу плату. *П'яніно* [піаніно] *він купив на виплат в одного сусіда доктора, що виїхав на нове місце й не дуже дорожився, спродавши його на од'їзді сливе за півціни* (І. Нечуй-Левицький); [Мужик:] *А що дам, пане капраній, за сюю шапчину? От коли б не дорожився — то б я купив сину* (Л. Старицька-Черняхівська); [Швачка:] *От вередує над старим, бо знає, що більше візьме той, хто дорожиться* (Леся Українка); *Дід Дягіль критичним оком окинув повалену огорожу. — Домовились? — Не по кишені майстри, дорожаться дуже* (Ю. Збанацький).

2. *ким, чим.* Те саме, що **дорожи́ти.** — *А ти думала, нами дуже дорожаться? — спокійно спитала та. — Я давно тобі казала, що ми гарні, поки нужні* [потрібні] (Панас Мирний); — *Тільки ви, пане Славку, так не дорожіться собою. Адже я знаю дуже добре, що ви тепер ні над чим не працюєте* (Л. Мартович); *Йому солоно приходиться з збиранням грошей, того він так ними й дорожиться* (Леся Українка); *Дорожилася вона тими пасками, доки вони зеленню не взялися — аж позросталися од цвілі* (М. Стельмах).

ДОРОЖНЕ́ЧА, і, *ж.* Високий рівень цін. *Невістка нарікала на дорожнечу, що зростає з дня на день* (О. Маковей); *В країні панувала ще дорожнеча, труднощі з постачанням* (І. Сенченко); // *чого, на що.* Висока ціна на що-небудь. *Для спроб у синтезуванні білка ми мусимо брати амінокислоти .. Я не згадую вже про дорожнечу цих лабораторних спроб, про дорожнечу самих амінокислот* (В. Підмогильний); *Просто з казарми він пішов дещо купити на гостинець додому. Всю Миколаївську вулицю пройшов, аж до собору, але путящого нічого не купив: дорожнеча така на все* (А. Головко).

ДОРО́ЖНИК, а, *ч.* Фахівець із будівництва та експлуатації шосейних доріг, залізниць і т. ін. *Ясиня побачила, як схилений над вирвою, роздертою колісссям, дорожник направляв пильно небезпечне місце* (К. Гриневичева); *В затінку,*

перед самим будиночком прокуратури, розташувались під акацією дорожники, яскравіють, як багаття, у своїх оранжевих безрукавках, підобідують ... (О. Гончар); *Становище на озері, куди в обідню пору заявлялись моряки й солдати на допомогу шоферам, дорожникам і вантажникам, було важке* (П. Автомонов).

ДОРО́ЖНІЙ, я, є. 1. Прикм. до **доро́га** 1. *Холодними краплинками падала на цівки рушниць роса, м'яко шелестів під ногами втоптаний дорожній пил* (Б. Антоненко-Давидович); *Уже ступив* [Федір] *на сухе дорожнє груддя, як раптом збоку, з очеретів, бурхонув вітер* (Ю. Мушкетик); // Стос. до дороги (у 1 знач.). *На дорожніх вибоїнах фаетон підкидало так, що кожної секунди він міг перекинутись* (А. Шиян); *Його проймала радість: вчорашні думки, навіяні дорожньою нудьгою, облишили його* (Ю. Шовкопляс); *Одяг, взуття, харчування повинні відповідати вимогам дорожньої гігієни* (з наук.-попул. літ.).

2. Признач. для дороги (у 1 знач.). *Балабуха скинув з себе дорожню одежу, ввійшов у світлицю* (І. Нечуй-Левицький); *Чорноморець схопився з ліжка, дістав з чемоданчика дорожні шахи* (Є. Кравченко).

3. Який перебуває в дорозі (у 3 знач.). *Дорожня автомашина не була новиною на цих прикордонних лісових шляхах* (Іван Ле); // *у знач. ім.* **доро́жній,** нього, *ч.* Той, хто перебуває в дорозі. *Забила снігом все холодна хуртовина. Погублено шляхи. І їде навмання З села дорожній в степ...* (Микола Чернявський).

Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* **полотно́; Доро́жній чек** *див.* **чек**[1]; **Доро́жня ка́рта** *див.* **ка́рта.**

△ **Доро́жній лист (листо́к)** *див.* **лист**[2].

ДОРО́ЖНЬО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **доро́жній** у 1, 2 знач., напр.: д о р о ж н ь о́ - е к с п л у а т а ц і́ й н и й, д о р о́ ж н ь о - т е х н і́ ч н и й, д о р о́ ж н ь о - т р а́ н с п о р т н и й.

ДОРО́ЖНЬО-БУДІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для прокладання і ремонту доріг та інших видів будівельних робіт. *Компанія займається різними видами дорожньо-будівельних робіт, такими як асфальтування, ремонт дорожнього покриття, ремонт доріг, будівництво мостів, благоустрій територій* (з газ.).

ДОРО́ЖНЬО-БУДІВНИ́Й, а́, е́. Те саме, що **доро́жньо-будіве́льний.** *Дорожньо-будівна техніка; Дорожньо-будівні послуги.*

ДОРО́ЖНЬО-ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Признач. для утримання доріг у належному для експлуатації стані. *Дорожньо-експлуатаційні організації — підприємства (незалежно від форми власності), які здійснюють ремонт і утримання дорожніх об'єктів (крім залізничних переїздів)* (з мови документів).

ДОРО́ЖНЬО-ПАТРУ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для патрулювання на дорогах. *Дорожньо-патрульна служба займається регулюванням дорожнього руху, забезпеченням організації руху транспортних засобів і пішоходів у місцях проведення аварійно-рятувальних робіт, масових заходів та під час виникнення заторів* (з мови документів).

ДОРО́ЖНЬО-РЕМО́НТНИЙ, а, е. Стос. до ремонту доріг. *Дорожньо-ремонтна служба займається ремонтом та експлуатацією доріг, доглядом за дорогами, у зимовий період — посипанням доріг піском, у літній — поливанням водою, прибиранням та ін.* (з мови документів); // Признач. для ремонтних робіт на дорогах. *Дорожньо-ремонтна техніка призначена для проведення підготовчих, а також будівельних і ремонтних робіт на дорогах* (із журн.).

ДОРОЖНЯ́, і, *ж., діал.* Дорожнеча. *Навесні купувати — не докупишся, дорожня* (І. Франко).

ДОРО́ЖЧАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доро́жчати.** *Дорожчання золота останніми роками було зумовлено зростанням нестабільності у світовій фінансовій системі, економічною кризою* (із журн.); *Дорожчання долара виявилося вигідним для багатьох британських компаній* (з газ.); *Дорожчання енергоносіїв вдарило по пересічних українцях* (з газ.).

ДОРО́ЖЧАТИ, ає, *недок.* Ставати, робитися дорожчим. *Господи, як усе подорожчало, до чого не кинься: і наймит став дорожчий, і віл дорожчає, й кінь дорожчає* (І. Нечуй-Левицький); *Усе дорожчає, і злидні упали на халупи бідні* (В. Сосюра); *Колись я шкодував, що немає дітей, а тепер думаю, як добре, що їх нема. Ну що б я робив з ними, чим би їх годував, коли життя дорожчає, а зарплата та сама?* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОРО́ЖЧЕ. Вищ. ст. до **до́рого.** — *При новій владі твоя голова дорожче коштуватиме в селі. У Магазаника покислішали очі і рот* (М. Стельмах); — *У Власівці ліс хороший, та тільки як би нам не переплатити. Коли б свої гроші, то нічого, а то ж людські. Оксен усміхнувся і заспокоїв старого, що переплатити не повинні, тому що по других місцях ще дорожче* (Григорій Тютюнник); *Чому такий дрібний алмаз — І стільки каменю усюди? А щоб дорожче в безліч раз Його за те цінили люди* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса).

ДОРО́ЖЧИЙ, а, е. Вищ. ст. до **дороги́й.** *Селекціонер віз на своїй мажарі серед іншого збіжжя клумак пшениці, яка дорожча — вагу на вагу — від золота* (Є. Доломан); *Блаженна людина, що мудрість знайшла, і людина, що розум одержала, бо ліпше надбання її від надбання срібла, і від щирого золота ліпший прибуток її, дорожча за перли вона, і всіляке жадання твоє не зрівняється з нею* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Я ж знаю: обіцянка, що її дає Хризіс, дорожча за золото!* (Н. Королева); *Жива людина завжди складніша й дорожча за всі наймудріші писання й виповіді* (О. Довженко); *Він з нею ще слова не сказав, він тільки глянув їй у вічі і вже почув, що кохає її, що вона йому дорожча за всіх людей на світі* (Б. Грінченко).

ДОРО́ЗВІДКА, и, *ж.* Додатковий збір розвідувальних відомостей, інформації про кого-, що-небудь. *У процесі дорозвідки можуть бути використані будь-які сили й засоби, наявні у розвідувального органу* (з наук.-попул. літ.); *Перед початком надважливої воєнної операції проводили ще й дорозвідку, щоб уточнити окремі деталі* (із журн.); *Дорозвідка промислової цінності родовища.*

ДОРОЗМІСТИ́ТИ *див.* **дорозмі́щувати.**

ДОРОЗМІСТИ́ТИСЯ *див.* **дорозмі́щуватися.**

ДОРОЗМІ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дорозмісти́ти.** *Прибутковість дорозміщених в Україні 19 вересня 2012 р. паперів становила 7,46 %* (з газ.); *Дорозміщені облігації.*

ДОРОЗМІ́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дорозмісти́ти.** *Дорозміщення державних цінних паперів — додаткове розміщення емітентом облігацій певного випуску* (з мови документів); *За даними джерел, дорозміщення цінних паперів проводилося Ощадбанком за ціною 100,75 % до номіналу* (із журн.).

ДОРОЗМІ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОРОЗМІСТИ́ТИ,** іщу́, істиш, *док., кого, що.* Додатково розміщувати кого-,

що-небудь. *Кабмін України нині дорозміщує єврооблігації на 100 млн доларів* (з газ.); *Дорозмістити солдатів у казармі.*

ДОРОЗМІ́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОРОЗМІСТИ́ТИСЯ,** іщу́ся, і́стишся, *док.* 1. Розміщуватися додатково. *Солдати першого батальйону мовчки дорозмістилися на вільних стільцях гарнізонного Будинку культури, і лекція розпочалася* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дорозмі́щувати.** *Якщо група налічує більше десяти осіб, люди дорозміщуються адміністрацією нашого готелю в іншому пансіонаті такого самого класу* (з мови реклами).

ДОРОЗСЛІ́ДУВАНИЙ, а, е, *юр.* Дієпр. пас. до **дорозслі́дувати.** *Під час розслідувань у справі Берії була дорозслідувана так звана ленінградська справа* (з наук.-попул. літ.); // **дорозслі́дувано,** *безос. пред. Справу, порушену за фактом загибелі в результаті ДТП колишнього лідера партії "Народний рух України" В'ячеслава Чорновола, буде дорозслідувано* (з газ.).

ДОРОЗСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с.*, *юр.* Дія за знач. **дорозслі́дувати.** *Якщо суддя зберіг залишки сумління й не хоче брати на себе відповідальність за понівечене життя підсудного, він надішле справу на дорозслідування* (із журн.); *За словами правозахисника, суди часто надсилають справи на дорозслідування в ті самі прокуратури й до тих самих людей, від яких ці справи було отримано* (з газ.).

ДОРОЗСЛІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., що, юр.* Додатково розслідувати (у 2 знач.) з метою остаточного завершення слідства. *— Справу мають дорозслідувати у зв'язку з суттєвими порушеннями кримінально-процесуального законодавства, — повідомив голова міського суду* (з газ.); *СБУ дорозслідує кримінальну справу контрабандиста бурштину* (з газ.).

ДОРОЗСЛІ́ДУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дорозслі́дувати.** *— Суд повинен винести або обвинувальний, або виправдувальний вирок — третього не дано. Такого, що люди рокам сидять, поки там щось дорозслідується, більше не буде* (із журн.); *Наразі справа фактично не розглядається і не дорозслідується, а передається з однієї судової інстанції до іншої* (з газ.).

ДОРОЗУМІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОРОЗУМІ́ТИСЯ,** і́юся, і́єшся, *док.*, *діал.* 1. Здогадуватися про щонебудь. *Вона, небога, може й дорозумівалася, що за червак точить серце її сина* (І. Франко); *З пізнішого можемо дорозуміватися, що за іншим разом хан пропонував спільну компанію против Москви* (М. Грушевський).

2. Додумуватися до чого-небудь. *Колись наші славні предки, запорожці, дорозумілися .. висловити в листі султанові свою бойову програму* (Іван Ле).

ДОРОЗУМІ́ТИСЯ *див.* **дорозуміва́тися.**

ДОРО́СЛИЙ, а, е. Який перестав бути дитиною, змужнів. *Стрічаючись з жінками, що мали дорослих синів, вона ставала солодкою і хвалилась дочкою* (М. Коцюбинський); *Він став тепер дорослим, дужим* (С. Чорнобривець); // *у знач. ім.* **доро́слий,** лого, *ч.*; **доро́сла,** лої, *ж.* Людина, яка перестала бути дитиною, змужніла. *Розмова невеличких хлоп'ят зразу всіх дорослих розбудила* (Панас Мирний); *Їм* [хлопцям] *дуже хотілося працювати разом з дорослими* (В. Кучер); * У порівн. *Матері любо, що він отак поважно це сказав, як дорослий* (А. Головко); // Стос. такої людини. *— В літах дитинства, — каже згодом до мене Заболотний, — можливо, закодовано щось вельми для душі необхідне, таке, що потім упродовж усього життя позначається на наших цілком "дорослих" вчинках...* (О. Гончар); // Признач. для такої людини. *Він приїхав учора .. Гратиме у дорослому фільмі маленьку, так звану епізодичну роль, майже без слів* (В. Нестайко); *У носіїв києво-черкаської культури дитячий одяг, на відміну від одягу дорослих, так не прикрашався, він мав лише поодинокі підвіски* (з наук. літ.); // Який досяг повної зрілості (про тварин, комах і т. ін.). *На весь розвиток нематоди — від яйця до дорослого стану — потрібно близько 1,5 місяця* (з наук. літ.).

Шко́ла для доро́слих *див.* **шко́ла.**

ДОРО́СЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **доро́слий.** *Вус недавно засіявся, очі карі з ясним, може, трохи суворим поглядом — і цей погляд надавав парубкові вигляду якоїсь дорослості* (Г. Хоткевич); *Сьогодні ти підліток, завтра дорослий. А яким ти йдеш у свою дорослість?* (О. Гончар).

ДОРО́СЛІШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доро́слішати.** *Процес дорослішання людини, пов'язаний із усвідомленням себе як окремої індивідуальності, послаблює її залежність від колективу і вводить її в контекст світових відносин на основі загальнолюдських критеріїв* (з публіц. літ.); *Вивчаючи черепи, антропологи знайшли підтвердження більш раннього дорослішання сучасників порівняно з попередніми поколіннями* (із журн.).

ДОРО́СЛІШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати дорослим, дорослішим. *За довгі роки вони звикли в'язати розмови прикро, без вступів. — Не розчовпаю я, чи теперішня молодь надто поволі дорослішає, чи зістарюється завчасу* (Ю. Мушкетик); *Діти нетрищ рано дорослішають* (Є. Кононенко); *І хоч діти на Заріччі нічим не відрізнялися від сільських, та дорослішали трохи раніше, були практичніші й пристосованіші до життя* (із журн.).

ДОРОСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОРОСТИ́,** ту́, те́ш; *мин. ч.* дорі́с, росла́, ло́; *док.* 1. Досягати певної кількості, певного розміру, об'єму і т. ін. *Сім'я моя щодень росла І вже до сотні доростала* (Т. Шевченко); *Коли огірки доростуть до скляного покриття теплиці й плодоношення в нижній частині припиниться, необхідно провести омолодження* (з наук. літ.).

2. Ставати більшим, вищим; досягати певного віку (про людину). *Коли ж я став доростати, здав* [Мошко] *мене зовсім у руки своєї жінки-відьми* (І. Франко); *Доріс Павлусь до парубка* (О. Стороженко); *— Тиміш! .. На кілку твого батька покійного кирея і кожух, і дві шапки; у куточку чоботи його: доростеш — зносиш* (Марко Вовчок).

3. *перен.* Розвиваючись, досягати певного рівня. *Я говорю, що мистецтво має доростати до таких категорій мислення, котрі змикаються з вершинами людської мислі* (О. Довженко); *— Наше панство не доросло до рівня Стародавнього Риму, де кожен з гордістю поспішав на захист ойчизни* [вітчизни] (З. Тулуб).

ДОРОСТИ́ *див.* **доростá́ти.**

ДОРОСТИ́ТИ *див.* **доро́щувати.**

ДОРО́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доро́щувати.** *Дорощуваний молодняк великої рогатої худоби.*

ДОРО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доро́щувати.** *У господарстві спеціально створено групу фахівців, які займаються дорощуванням телят* (із журн.).

ДОРО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОРОСТИ́ТИ,** ощу́, ости́ш, *док., кого, що.* Продовжувати ростити певний час або до певної межі. *За умов помірного відгодовування мо-*

лодняк свиней не досягає встановлених стандартом показників у певний період, тому його доводиться дорощувати ще протягом 4–6 місяців (з наук.-попул. літ.); *Мілька — це просто саламандровий приплід, — пуголовки віком до одного року. Вони недорогі, їх легко перевозити; аж на місці призначення їх дорощують* (із журн.).

ДОРСА́ЛЬНИЙ, ДОРЗА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *спец.* Розташований з боку спини; спинний; протилежне в е н т р а л ь н и й. *У медичному центрі лікарі під глибоким ефірним наркозом проводили білатеральний переріз дорсальних спинномозкових корінців пацієнта* (із журн.); *Дорзальний плавник риб; Дорзальні роги спинного мозку.*

2. *лінгв.* В утворенні якого бере участь спинка язика (про звуки мови). *Серед передньоязикових приголосних розрізняють апікальні, дорсальні та какумінальні* (з навч. літ.).

ДОРСА́ЛЬНО, *спец.* Присл. до **дорса́льний.** *Вершина нижньощелепного відростка спрямована орально й дорсально* (з наук. літ.).

ДОРТУА́Р, у, *ч., іст.* Спільна спальня для вихованців закритих навчальних закладів. *В кожному номері жило по п'ять, по шість студентів. Там були їх ліжка, .. дортуарів тоді ще не було* (І. Нечуй-Левицький); *Та де вони, ті темні дортуари, Алея, сад і лава садова, Де вперше зароїлись, як мушва, Ви, горді одинці і чемні пари?* (М. Зеров); *Мене разом з ним Здрбошов опровадив до пансіону, показав, де саме я буду вчитись, і дортуар, де я буду спати, й їдальню, де я буду їсти* (М. Грушевський); *Як то було заведено в буржуазних родинах, сина віддали в приватну школу з англійським типом виховання (загальні дортуари, наглядач і шпигун "дядько", холод, влітку і взимку відкриті кватирки, які забороняли зачиняти в негоду)* (з наук.-попул. літ.).

ДОРУБА́ТИ *див.* **дору́бувати.**

ДОРУБА́ТИСЯ *див.* **дору́буватися.**

ДОРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОРУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що.* Закінчувати рубати (у 1, 2 знач.); рубати до кінця, до певної межі. *В цю зиму дорубували на паливо старий сад, який ще міг би багато років родити* (В. Земляк); *За ліском на пригорку дорубували останній ворожий загін, що боявся здатися* (Ю. Яновський).

ДОРУ́БУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОРУБА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Рубаючи, діставатися до чого-небудь. *Весна коли-небудь настане! А поки що бий, дорубуйся, Вутанько, до води, хай аж луна понад річкою йде* (О. Гончар); *Сокира свого дорубається* (Сл. Гр.); [М о л о д и й х л о п е ц ь:] *Ми швидше дорубаємось до льоду, коли він є, ніж ти весни діждешся* (Леся Українка).

2. *тільки недок.* Пас. до **дору́бувати.** *Хмиз дорубується.*

ДОРУЙНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОРУЙНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Закінчувати руйнувати; руйнувати до кінця, до певної межі. — *Що тут доведеться робити? — міркував Сиволап. — Відбудовувати чи доруйновувати вже до кінця та починати наново?..* (Д. Ткач); *Понищили нашу волю ляхи, а басурмани забирають діти наші, доруйновують рід наш* (Ю. Мушкетик); *Чим скорше підуть із нашого краю, тим менше тут руїн наroблять* [монголи]. — *О, певно, певно! — скрикнула Мирослава. — Але з поворотом доруйнують, що тепер лишать цілє!* (І. Франко).

ДОРУЙНО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОРУЙНУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Руйнуватися остаточно, до кінця. *Доруйновується знаменитий австрійський військовий гарнізон у районі вулиць Чорновола та Національної Гвардії* (з газ.); *Будинок не може існувати та функціонувати без власника, який би відповідав за нього. Інакше за кілька років він просто доруйнується* (із журн.).

2. Руйнуючи, зазнавати неприємних, небажаних наслідків. *Нові кандидати закликами спонукають руйнувати старе та будувати нове. Вже й так доруйнувалися до абсурду* (із журн.).

ДОРУЙНУВА́ТИ *див.* **доруйно́вувати.**

ДОРУЙНУВА́ТИСЯ *див.* **доруйно́вуватися.**

ДОРУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідко* **ДОРУ́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ДОРУЧИ́ТИ,** ручу́, ру́чиш, *док., що, також з інфін., кому, чому.* Покладати на когось виконання чого-небудь. *Вона доручала цю роботу кращим школярам* (С. Васильченко); *Полковник Апрельгрен їздив понад Десну, вишукуючи місце, де найкраще було б перейти ту непривітну, в шуварах та болотах сховану річку — хоч ніхто йому цього завдання не доручував* (Б. Лепкий); [Ф е д о н:] *Він доручив мені тебе просить на оргію до нього* (Леся Українка); — *Писати до вас Цього листа доручив мені клас* (С. Олійник); // *кого, що.* Віддавати кого-, що-небудь у повне розпорядження когось. — *Не враждуй на мене, молодичко, — казала вона, доручаючи Прісьці остачу зароблених грошей* (Л. Яновська); *Дід оддав духовницю Сиклеті; Сиклета доручила бумагу своєму батькові* (І. Нечуй-Левицький); [А р д е н т:] *Так, я син тобі! Мій батько доручив мене...* (Леся Українка).

ДОРУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОРУЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, ру́чишся, *док.* 1. *рідко.* Покладаючись на кого-небудь, довірятися йому. *А тільки єдину кохав в собі думку: Якби хто пораяв тобі, Щоб ти свого серця ніяк не спиняла, А вся доручилась мені* (з народної пісні).

2. *тільки недок.* Пас. до **доруча́ти.** *І за княгині Ольги, і за жони Ярополка Юлії ключі завжди доручались тільки їй, Пракседі* (С. Скляренко); *Партизанові, що чимсь проштрафився, доручалося найважче завдання* (М. Стельмах); *Здійснення обрядової служби, яка складалася з молінь, принесення жертв і ворожінь, доручалося жерцям* (з наук.-попул. літ.).

ДОРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доручи́ти.** *Тож Варнава взяв Марка і поплинув до Кіпру. А Павло вибрав Силу й пішов, Божій благодаті братами доручений* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *У березні 1945 року він знову зібрав своїх вояків в одну сотню для виконання доручених командуванням завдань* (із журн.); // **доро́учено,** *безос. пред. Статтю доручено було написати Федоренкові* (В. Винниченко); *Петрові було доручено попередити Пазюка, переказати йому волю старих робітників* (П. Колесник); *Ось йому й доручено керувати газетою, хоча в газеті він ніколи не працював, та, видно, й не збирається в ній затримуватись* (О. Гончар).

ДОРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **доруча́ти** і **доручи́ти.** *Безбородько вибрався до лікарні нібито екстрено відвідати одного важкохворого, який з доручення директора знаходився під його особистим наглядом* (Ірина Вільде); // Справа, доручена кому-небудь; завдання. — *Після того як ви виконали доручення з листівками, ми віримо вам* (А. Хижняк); *Наостанку розподілили* [збори] *доручення. Олексі — шефство над клубом, Федорові — агітатором на фермі* (Ю. Мушкетик).

2. Документ, що дає кому-небудь право діяти від імені особи, яка видала цей документ; довіреність. *Йому треба було одвезти в одно місто доручення в одній серйозній*

справі (М. Коцюбинський); *Турбай попросив рахунок і в лівому кутку вписав доручення на ім'я Лариси* (М. Руденко).

Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* **передава́ти**[1].

ДОРУЧИ́ТЕЛЬ, я, *ч., фін.* Власник векселя, який доручає банкові здійснити операцію з інкасування векселя. *Доручитель підписує в присутності нотаріуса два примірники доручення, з яких перший залишається в нотаріальній конторі, а другий видається доручителю* (з навч. літ.).

ДОРУЧИ́ТИ *див.* **доруча́ти.**

ДОРУЧИ́ТИСЯ *див.* **доруча́тися.**

ДОРУ́ЧНИЙ, ру́чна́, ру́чне́. Який містить доручення. *Особи, уповноважені вести справи, повинні були пред'явити доручний лист від доручителя* (з наук. літ.); *У випадку хвороби сторони-довірителя повноважність прокуратора підтверджувалася спеціальним доручним листом з печаткою довірителя* (з мови документів).

ДОРУ́ЧУВАТИ *див.* **доруча́ти.**

ДОСА́ДА, и, *ж.* 1. Почуття незадоволення, гіркоти, викликане чим-небудь. *І виростив Бог рицинового куща, і він вигнався понад Йону, щоб бути тінню над його головою, щоб урятувати його від його досади* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Івась помітив материну досаду і більше не допитувався* (Панас Мирний); *Митрополит з досади встав, випростався на ввесь свій високий зріст і почав ходити по бібліотеці, розгладжуючи свою довгу розкішну бороду* (І. Нечуй-Левицький); *Балабай розгорнув гаманця і з досадою одрахував гроші* (Б. Антоненко-Давидович); *Гребенюк з виразом досади і розчарування махнув рукою* (С. Журахович).

2. *у знач. пред., перев. із займ.* такий, який і т. ін., *розм.* Те саме, що **доса́дно** 2. — *Пиши про все .. Я все хочу знати, а така досада, що нічого не знаю* (М. Коцюбинський); [Т а н я:] *Така досада — зіпсувався телефон* (В. Собко).

Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від злості (за́здрості, доса́ди *і т. ін.) див.* **пожовті́ти.**

◇ **(1) Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́** *і т. ін.) кого і без прям. дод.* — хто-небудь відчуває душевний біль, переймається почуттям невдоволення, образи і т. ін. *А стара пані .. прислухається, що вони там між собою говорять.., та вже така її досада гризе, що вони вкупочці* (Марко Вовчок); *Досада брала Гната, що він не похопиться бистрим словом, як Петро* (М. Коцюбинський); — *Кричиш!* — *образився Шумило.* — *І без тебе досада бере за вбогий технікум* (О. Довженко); — *Я думала, що у вас ще й на третій* [рік у наймах] *зостануся.* — *Та й я б то, Варко,* — *одказує* [господиня], *не від того, та що ж? У тебе мале .. І така мене досада за серце вхопила!* (Панас Мирний); *День отемнів мені, узяв жаль, запекла досада:* — *Поїхала!* — *лист писаний учора* (С. Васильченко); **(2) Доса́да нахо́дить / найшла́** *на кого* — хто-небудь починає відчувати невдоволення, роздратованість, образу і т. ін. — *Звісно, як досада найде на господаря, то на кому ж її зірвати, як тільки на своїх близьких* (Панас Мирний); **Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце** *і т. ін.) див.* **зганя́ти.**

ДОСА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досади́ти**[1]. *Влітку 1949 року у вихідний день ми сиділи з Голубарем на лавочці досадженого й зазеленілого після війни парку* (Іван Ле); *Яблуньки, досаджені цієї весни школярами біля спортзалу, добре прийнялися й радували око* (із журн.).

ДОСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОСАДИ́ТИ,** аджу́, а́диш, *док., що.* Закінчувати садити; садити до кінця, до певної межі. *У ньому* [саду] *кохався капітан Платон, його досаджував старший брат Устим* (В. Кучер); *Набрала в погребі мішечок картоплі, одягнулася в чорне і заходилася досаджувати город* (В. Яворівський); *Досадити жоржини.*

ДОСА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **доса́джувати.** *Береза досаджується з метою зміцнення здоров'я сосни та для більшої стійкості лісонасадження при пожежах* (з навч. літ.); *Закінчується ремонт у п'яти двоповерхових корпусах, де розмістяться десять загонів дітей, досаджуються останні з п'ятисот лип* (з газ.).

ДОСАДИ́ТИ[1] *див.* **доса́джувати.**

ДОСАДИ́ТИ[2] *див.* **досажда́ти.**

ДОСА́ДЛИВИЙ, а, е. Який виражає досаду. *В його голосі забриніли досадливі нотки* (Ю. Бедзик); *Помітивши досадливу гримасу Софії, гість сказав із похмурим лукавством:* — *У пана Казимежа знову веселе товариство* (із журн.); *Раптом, на сьомий чи восьмий день, я піймав себе на тому, що в мою душу закралося почуття якоїсь досадливої нетерплячості* (із журн.).

ДОСА́ДЛИВО. Присл. до **доса́дливий.** *Максим пішов услід за Качковським, досадливо знизавши плечима* (Леся Українка); — *Ех-ха-а!* — *хтось протягнув досадливо й журно* (А. Шиян); *Таня досадливо обернулася на стукіт клямки* (А. Дімаров).

ДОСА́ДНИЙ, а, е. Який викликає досаду; неприємний. *Коли б не оця досадна рана, він знявся б як стій і пішов на роботу* (М. Коцюбинський); *Риндін важко опустився в крісло. Він відчув досадну кволість* (В. Владко).

ДОСА́ДНО. 1. *рідко.* Присл. до **доса́дний.** *Десь в глибині свідомості досадно муляло .. усвідомлення, що його поведінка в чомусь споріднювала його з Хлестаковим* (А. Головко).

2. *у знач. пред.* Неприємно, прикро, сумно. *Мені досадно страх, що я вже не скінчу своєї літньої роботи* (Леся Українка); *Йому досадно і соромно — і він не хотів би тепер стрічатися з Наталею* (С. Васильченко); *Так мені досадно чогось стало, аж сльози покотились* (О. Іваненко).

ДОСА́ДОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **доса́да.** *Запалала при смереці смолова ялиця: горить моя досадонька, мов сухая глиця* (Леся Українка); *В другім кутку вагона дівочий голос співав сам собі — чи то з досади, а чи зі смутку:* — *Ой, де б я, де б я Із досадоньки пішла?* (І. Багряний).

ДОСА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **доса́дувати.** *Роздратування чи досадування — це злість малої інтенсивності* (з наук.-попул. літ.); *Іслам-Гірею хотілося йти війною на Москву, яка, на його досадування, подружилася з Богданом Хмельницьким* (із журн.).

ДОСА́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Почувати досаду. *Думав-думав Антосьо та й почав досадувати, що не вміє танцювать* (А. Свидницький); *Костя всі ці дні нудився, бідкавсь, досадував і, власне, зовсім не малював* (В. Козаченко); *Воєвода Всеслав розвів руками, надовго задумався, досадуючи, мабуть, що не пощастить поганятися за дичиною* (В. Малик); *Волот примовк, по ньому видно: не так дошукується, як досадує мовчки* (Д. Міщенко).

ДОСАЖДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСАДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., кому.* Завдавати неприємностей кому-небудь, викликати досаду в кого-небудь. *Як будеш ти мені сими словами досаждати, Да вже я ж не зарікаюсь тобі з пліч, як галку, голову зняти* (з думи); — *Не заважайте працювати!.. Хари-*

тю, хоч ти не досаждай! (М. Чабанівський); — *Так чим же я вам досадив? — Ягнятко, плачучи, питає* (Л. Глібов); — *Ви зла людина й хочете досадити мені* (Ірина Вільде); *Русин з папежником волі єдиної хай не має, в цехах ремісницьких русинові не бути... А коли й цим Русі не досадите, то святині їм зруйнуйте, на празники старого календаря дзвонити не дайте* (Р. Іваничук).

ДОСАПА́ТИ *див.* **доса́пувати.**

ДОСА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСАПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати сапати; сапати до кінця, до певної межі. *Вже не було чого вертатися досапувати ниву* (Н. Кобринська); *Гордо вийшов був Михайло Мамчук і .. спокійнісінько вийняв посеред гурту з-за пазухи червону гадину, так що картоплю після того досапували аж через тиждень, коли відійшли* (І. Андрусяк); *Пекельний чорнозем і справді був неймовірно плодючий: грішний смерд ще не встигав досапати рядок буряків до кінця, як початок того рядка вже заростав бур'яном по коліна* (В. Шкляр).

ДОСВАРИ́ТИСЯ *див.* **досва́рюватися.**

ДОСВА́РЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок.*, **ДОСВАРИ́ТИСЯ,** варю́ся, ва́ришся, *док., розм.* 1. Закінчувати сваритися. *Суперечка на річці тим часом поволі стихала, досварювались тільки ланкові* (І. Волошин); *Біля виходу зібрався добрячий гурт. Очевидно, вже провівши першого секретаря, стояли в сутінках і не розходилися. Досварювалися* (із журн.); *Не досварився Чигирин з прицюцькуватим у його кабінеті, то мовчки досварюється у лісі і навіть кулака показує, а потім опам'ятовується* (М. Стельмах).

2. Сварячись, зазнавати неприємних, небажаних наслідків. *Клієнти ресторану викликали міліцію. Виявилося, що двоє відвідувачів досварилися до бійки* (з Інтернету).

ДОСВЕРДЛИ́ТИ *див.* **досве́рдлювати.**

ДОСВЕ́РДЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСВЕРДЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., що.* Закінчувати свердлити; свердлити до кінця, до певної межі. *Досвердлюючи отвори на глибину, відповідну розміру дюбеля, можна прикрутити профіль* (з наук.-попул. літ.).

ДО́СВІД, у, *ч.* 1. Сукупність знань, уміння, які здобуваються в житті, на практиці. *Мав* [Охрім] *у своєму розпорядженні найскладніші машини й знаряддя, багатий досвід агротехнічної науки* (В. Кучер); *Юлдаш, незважаючи на свої малі роки, був уже пастух з досвідом* (О. Донченко); // Те, що вже було в житті, в діяльності, з чим доводилося зустрічатися. *Я таки намагався зібрати докупи весь особистий досвід перебування на лікарняних койках* (А. Кокотюха); *На основі аналізу досвіду різних країн світу щодо державної підтримки малого та середнього підприємництва визначено головні напрямки та тенденції розвитку малого бізнесу* (з наук. літ.).

2. *філос.* Отримані в результаті активної практичної взаємодії з об'єктивним світом відображення в свідомості людей законів цього світу і суспільної практики. *Досвід як результат практичної та пізнавальної діяльності людини відображає рівень оволодіння об'єктивними законами природи, суспільства і мислення, досягнутий людьми на цьому етапі їх історичного розвитку* (з наук. літ.); *Досвід об'єктивується в предметній і мовній формах, в цінностях культури* (із журн.).

Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* **діли́тися; Перейма́ти / перейня́ти до́свід** *див.* **перейма́ти.**

△ **(1) Чутте́вий до́свід** — психічний процес, пов'язаний з відображенням окремих властивостей і станів зовнішнього середовища, яке виникає при безпосередньому впливі на органи чуття. *Пересічна свідомість здатна фіксувати те, що придатне для спостереження та чуттєвого досвіду, і не здатна занурюватись у глибокі теоретичні міркування* (із журн.); *Не можна робити висновків про світ на підставі того, як ми його бачимо власними очима або навіть за допомогою телескопів — наш чуттєвий досвід майже ніколи не збігається з об'єктивною реальністю* (М. Руденко).

◇ **(2) Гірки́й до́свід** — знання, уміння, практика, набуті внаслідок пережитих неприємних подій, тяжких обставин і т. ін. *З гіркого досвіду вона знала, що шепіт чоловіка нічого доброго не віщує* (М. Стельмах); *Я зі свого досвіду знаю, які вони* [плітки] *бувають несправедливі... Вірніше, з гіркого досвіду Бланки — адже її знеславили без жодних на те підстав* (О. Авраменко); **На́вчений гірки́м до́свідом** *див.* **на́вчений.**

ДОСВІДИ́ТИ *див.* **досві́дчувати.**

ДО́СВІДНИЙ, а, е. Який ґрунтується на досвіді (у 2 знач.). *Досвідне пізнання.*

ДОСВІДНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Який має життєвий досвід; досвідчений. *Мій батько досвідній чоловік і радо служить громаді* (І. Франко); *Прохав би Вас також ради, як досвідної у таких справах людини* (М. Коцюбинський); // Призвичаєний, натренований (про зір, слух і т. ін.). *Перед моїм досвідним оком смутку свого не скриєш, я чую, як тобі на серці, — легко чи важко* (Б. Лепкий).

ДОСВІ́ДЧЕНИЙ, а, е. Який має досвід (у 1 знач.), великі знання в якій-небудь галузі і т. ін. *Досвідчений творець і знавець мистецтва, особливо українського, Василь Кричевський був запрошений на Одеську кіностудію як художник і консультант для постановок фільмів на історичні теми* (М. Бажан); *Він, як виявилося, був досвідченим каменярем, який замолоду працював по каменоломнях* (Ю. Яновський); *Анітрохи зараз не шкодувала Оксана, що віддала коханого синочка сюди, на вишкіл цим досвідченим, терплячим і вимогливим людям* (О. Гончар); *Досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один із найосвіченіших людей свого часу, Богдан Хмельницький належить до плеяди найвидатніших історичних постатей* (із журн.); // Який має життєвий досвід. *І хто ж кого підвів? Семен — його* [Романа], *розумного, хитрого, досвідченого!..* (М. Коцюбинський); *Досвідченіший у житті Кузька відразу зметикував, у чому справа* (О. Донченко); // Призвичаєний, натренований (про зір, слух і т. ін.). *Все-таки для досвідченого вуха дисонанси часом прориваються* (Леся Українка); *Курбала відклав набік молоток, узяв кайло і легенькими досвідченими ударами почав відбивати шмат за шматом .. м'яку руду* (Олесь Досвітній); *Праця в сортувальниці немудра, але вимагає досвідченого ока* (з газ.).

ДОСВІ́ДЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **досві́дчений.** *Треба було мати справді чуйне вухо, уважність і досвідченість, щоб констатувати, що у вагоні тріснула букса* (О. Донченко); *Яковенко переконався в досвідченості й мудрості капітановій* (П. Загребельний); *Ті двоє також потяглися до своїх бурдюків, а Вагор почав хвалити досвідченість їхнього ватажка Сасанаси* (І. Білик).

ДОСВІ́ДЧЕННЯ, я, *с., діал.* Набуття досвіду. *Не знала, як те відбудеться, не мала досвіду, ніхто її не вчив, ніхто не розказував, .. Кожна жінка має сама перейти через це,*

тільки так приходить досвідчення, і не інакше (П. Загребельний).

ДОСВІ́ДЧИТИ *див.* **досві́дчувати.**

ДОСВІ́ДЧИТИСЯ *див.* **досві́дчуватися.**

ДОСВІ́ДЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОСВІДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, **ДОСВІ́ДЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, діал.* Зазнавати; переконуватися. — *Се я сам досвідив. Лиш мертвець та сліпець Може буть проти неї* [жіночої краси] *надійний борець* (І. Франко); *Розійшлася по цілому, вважай, світу велика слава про чудесні мудрощі царя Соломона та про ту щедрість незвичайну, з якої він наділяє ними всякого, хто хоче їх на собі досвідчити* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОСВІ́ДЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОСВІ́ДЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., діал.* Переконуватися; дізнаватися. *Перебираючись з місця на місце, він набрів аж на Бассарабію і досвідчився, що в забродських ватагах багато вербівських втікачів* (І. Нечуй-Левицький).

ДО́СВІТ, у, *ч.* Час доби перед сходом сонця, світанком; досвіток. *Від самого досвіту в ловецькім таборі великий рух і тривожне дожидання* (І. Франко); *Досить було прокинутись чоловікові, як Галина .. здушила свій плач і так пролежала до самого досвіту* (М. Стельмах); *Вартує* [Денис] *цілу ніч, а досвіт напливає* (М. Рильський).

ДО́СВІТКИ, ток, *мн., заст.* Зібрання сільської молоді для спільної праці й розваг в осінній та зимовий час. *Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина, знай, цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться* (з казки); *На улиці невесело, В хаті батько лає, А до вдови на досвітки Мати не пускає* (Т. Шевченко); *Схопилась* [Тетяна], *вирівнялась і, взявшись по-дівочому за щоку рукою, навмисне грубо, передражнюючи горлату якусь із досвіток дівку, залящала, як десь на леваді* (С. Васильченко); *Маланка взяла прядку, подалася на досвітки* (К. Гордієнко).

ДОСВІТКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **до́світок.** *Темрява досвіткова заховала рум'янець сорому на його лиці* (І. Нечуй-Левицький); *Півні крильми червоними махають, Оспівуючи досвітковий світ* (І. Вирган); *А там, дивись, ще інша рухається в досвіткових полях ватага і теж колишеться над нею звізда, світить далеко* (О. Гончар); *Настінний електронний годинник показував одинадцяту ранку, а в спальні так і стояла досвіткова сутінь — щільно зашторене вікно майже не пропускало світла* (В. Шкляр).

ДОСВІ́ТНІЙ, я, є. Прикм. до **до́світ.** *У неділеньку у святую У досвітнюю годину .. Задзвонили в усі дзвони* (Т. Шевченко); *Спасибі, милі пташенята, За те, що пісню щастя голосну В досвітню пору чує моя хата* (Л. Дмитерко); // Який буває перед сходом сонця, світанком. *Збудися ж ти, арфо та цитро, я буду будити досвітню зорю!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Досвітні огні переможні, урочі, Прорізали темряву ночі* (Леся Українка); *Досвітня метушня по дворах та вулицях вже вляглася* (Дніпрова Чайка); // Стос. до досвіту. *Заспівали досвітні півні* (В. Земляк); *Я прокинувся від навколишнього ранку з таким жалем і смутком усередині, що, вже навіть розплющивши очі, довго залишався непорушним, не в силі стрепенутися і скинути геть цю досвітню непрохану отерплість* (Ю. Андрухович).

ДО́СВІТОК, тку, *ч.* Час доби перед сходом сонця, світанком; досвіт. *Загупали з досвітку до пізньої ночі ціпи між стогами, загарчали лопати на токах* (Панас Мирний); *Зимові вечори і досвітки довженні, як море* (І. Франко); *Щоб не запізнитися, він з самого досвітку був на ногах* (С. Чорнобривець).

ДОСВІТЧА́НИЙ[1], а, е, *рідко.* Те саме, що **досві́тній.** *Було ще рано. У вікна дивилась зимова ніч, зорі тремтіли в морозному повітрі, досвітчане світло в далеких хатах блимало* (М. Коцюбинський); *Заспівав вечірній півень, а дівці здалось, що вже досвітчаний* (із журн.).

ДОСВІТЧА́НИЙ[2], а, е, *заст.* Прикм. до **до́світки.** *У досвітчаній хатині замальовував колоритні типи Ілля Рєпін для картини "Вечорниці"* (із журн.).

Досвітча́на ма́ти *див.* **ма́ти**[1].

ДОСЕРЕ́ДИНИ, *присл.* Всередину; протилежне н а з о в н і. *Видушивши одну шибу в вікні, вони всадили нею одного з своїх .. досередини* (І. Франко); *Він заглянув досередини, а там уже зацементували й підлогу* (С. Чорнобривець).

ДОСИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОСИ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* Сидіти, перебувати десь певний час або до певного часу. *В той час, як бурлаки досиджували свій час у тюрмі, сталося велике й несподіване для бурлак діло* (І. Нечуй-Левицький); *Варя ледве досиджувала до кінця останнього уроку* (О. Донченко); *Трохи не до смерку досидів Василь на ниві* (Панас Мирний).

ДОСИ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОСИ́ДІТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Те саме, що **доси́джувати.** *Мама працювала бухгалтером у трьох фірмах, зі звітами досиджувалася до опівночі. Так що з онуком няньчитися ніколи* (з газ.); *Олеся досиділась до півночі й була ладна сидіти хоч і до світу* (І. Нечуй-Левицький).

2. *розм.* Просидівши, пробувши десь довго, домагатися чого-небудь або зазнавати чогось неприємного. *До того досиділась, що й сорочки на хребті нема* (Сл. Гр.); — *Справді,* — *міркую,* — *чого я тут досиджуся?* (І. Франко); [В е с е л о в с ь к и й:] *Добре вам так сидіти, то й сидіть і досидитесь!* (Мирослав Ірчан).

ДОСИ́ДІТИ *див.* **доси́джувати.**

ДОСИ́ДІТИСЯ *див.* **доси́джуватися.**

ДОСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досила́ти.** *За повернення або досилання реєстрованих поштових відправлень у межах України, крім рекомендованих, із відправників (адресантів) справляється плата згідно з чинними тарифами* (з мови документів); *Досилання або заміна розісланого раніше документа здійснюється за вказівкою посадової особи, яка підписала документ* (з мови документів).

ДОСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСЛА́ТИ,** дошлю́, дошле́ш, *док., кого, що.* Посилати кого-, що-небудь додатково. *Кошовий отаман розгадав наміри хана ще тоді, як досилав козаків у Крим* (із журн.); [Ю р к о:] *Я забув вас спитати, Тетяно Семенівно, чи ви вже написали в школу садоводства* [садівництва]? .. *Добавте там, щоб дослали ще три десятки яблунь* (М. Кропивницький); *На укази колегії Полуботок наказав дослати в полки універсал, аби десятин не збирали* (Ю. Мушкетик).

ДОСИЛА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **досила́ти.** *Забутий або втрачений багаж, перевезення якого було оплачене за відповідним багажним тарифом, досилається авіакомпанією в пункт призначення* (з мови документів); *До середини кварталу каталог книжкового клубу досилається щотижня тим клієнтам, які повідомили про його неотримання* (з Інтернету).

ДОСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доси́пати**[1]. *Досипаний до розчину цемент.*

ДОСИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досипа́ти²**. *З того .. двору одна за одною виїздили вантажні автомашини. Он воно що вчувалося їй* [дівчині] *щоразу в солодкім ранковім досипанні!* (Іван Ле).

ДОСИ́ПАТИ *див.* **досипа́ти¹**.

ДОСИПА́ТИ¹, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСИ́ПАТИ,** плю, плеш; *мн.* доси́плють; *док., що.* Насипаючи, додавати. *Він своїми буряками досипає її мірниці* (М. Коцюбинський); — *Встає господар .. та йде до стайні — досипати худобі січки з вівсом* (І. Франко); // *без прям. дод.* Сиплючи, наповняти що-небудь. *Йван набив мішок, — утрусився, — сип іще! Уже невдоволена Скибиха досипала потрошечку* (А. Головко).

ДОСИПА́ТИ², а́ю, а́єш, **ДОСИПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОСПА́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* досплять; *док.* 1. Продовжувати перерваний сон. — *Лягайте, досипляйте, ще до сніданку далеко. Чи, може, вам кашку манну розігріти? — куняла і бурмотіла* [Міля] *незадоволено* (І. Волошин); *Удосвіта старий Сірко розбудив Григорія. — А вставай-но, синку! Вдень доспиш* (І. Багряний).

2. *що.* Спати певний відрізок часу. *Ще було зовсім рано, і люди досипали останні хвилини* (Олесь Досвітній); *Старий .. пішов до клуні, досипляти ночі* (Я. Качура); *Рідна мати моя, ти ночей не доспала, Ти водила мене у поля край села* (А. Малишко).

3. Спати до певного часу. *Проте над ранок замість сподіваної роси випав короткий дощик і не дав доспати до сонця* (І. Білик); *Досипати до білого дня.*

ДОСИПА́ТИСЯ¹, а́ється, *недок.* Пас. до **досипа́ти¹**. *Кургани, які поступово досипалися до висоти 10–20, а подекуди і 40 метрів, несуть безцінну інформацію про трипільську, ямну, катакомбову, зрубну та інші культури* (із журн.); *У саду і дворі висять годівниці для птахів, у які щодня досипається насіння та інший корм* (з газ.).

ДОСИПА́ТИСЯ², а́юся, а́єшся, **ДОСИПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **ДОСПА́ТИСЯ,** плю́ся, пи́шся; *мн.* досплятьcя; *док., розм.* Довго і багато сплячи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Нічна залога на валах спить. Так і до лиха можна доспатися* (В. Малик).

ДОСИПЛЯ́ТИ *див.* **досипа́ти²**.

ДОСИПЛЯ́ТИСЯ *див.* **досипа́тися²**.

ДОСИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОССА́ТИ,** ссу́, ссе́ш, *док., що.* Закінчувати ссати; ссати до кінця, до певної межі. *Немовля заспокоюється, досисає груди матері і починає дрімати* (із журн.).

ДОСИСА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **ДОССА́ТИСЯ,** ссу́ся, ссе́шся, *док.* Ссати до певної межі. *Під час годування варто збільшити тривалість ссання з одної груді, що дозволяє дитині доссатися до жирного молока, яке перетравлюється повільніше, і дитина довше не відчуває голоду* (із журн.).

ДОСИ́ТА, *присл.* 1. До повної ситості. *І земля дасть плід свій, а ви будете їсти досита, і безпечно сидітимете на ній* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Баранів тьма була варених, Курей, гусей, качок печених, Досита щоб було всім їсть* [їсти] (І. Котляревський); *На кінець обіду всі .. відчули, що поїли досита* (С. Скляренко).

2. *перен.* До повного задоволення. — *Прощай, Солохо! — каже Горпина, коли надивилась досита на її ясну ухмилку* [посмішку] (Панас Мирний); *О, та коли ж він уже нап'ється досита нашої крові, щоб перестав уже більше її пити?* (Г. Хоткевич); *Не міг* [Безбородько] *досита намилуватись своїм відбитком у дзеркалі* (Ірина Вільде).

ДО́СИТЬ, *присл.* Стільки, скільки треба. *Він, у землю понуривши очі, Наблизивсь вже до мене досить* (І. Франко); *Тільки* [вона] *може дати панні відповідне виховання, до того ж Юзя вже досить вміє по-німецьки* (Леся Українка); // *у сполуч. з прикм. і присл.* Про великий ступінь, велику міру і кількість чого-небудь. *На одному з порогів став невеличкий, але досить огрядний, смаглявий чоловік* (О. Ільченко); *Каринський досить міцно стис протягнену до нього руку* (Ю. Шовкопляс); *Я вже досить далеко відійшов від гурту* (П. Колесник); // *у знач. пред.* Вистачає. [К а с с а н д р а:] *На золото Кассандра не жадібна, і з неї досить одної обручки* (Леся Українка); *Давно вже слід було йому повернутись. Одного дня досить, щоб справитись* (О. Донченко); // Треба припинити що-небудь. — *Далі йти нікуди. Досить!* (А. Головко); — *Досить тобі тинятися без діла. Будеш із Жайсаком виїжджувати огирів* (З. Тулуб).

ДОСИХА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **досиха́ти**. *Випечені при невисокій температурі бісквіти ставлять у спеціально вентильовані шафи для досихання* (з наук.-техн. літ.); *За умови порушення технології оброблення будівельні бруси в процесі досихання можуть деформуватися* (із журн.).

ДОСИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСО́ХТИ, ДОСО́ХНУТИ,** хну, хнеш; *мин. ч.* досо́х *і* досо́хнув, ла, ло; *док.* Закінчувати сохнути. *Хліб уже досихає* (Сл. Гр.); — *Людоньки, людоньки, — залебеділа Настя. — Дітиська досихають на печі* (У. Самчук); *В каркасах досихав бетон* (І. Муратов); *Ще три місяці складався каркас будинку, дерево мало можливість досохнути на сонці та вітрі* (із журн.).

ДО́СІ, *присл.* До цього часу, до цих пір. *Несититії ксьондзи, магнати Нас порізнили, розвели, А ми б і досі так жили* (Т. Шевченко); *Семен досі мовчав, але смілива іронічна гримаска вже кривила йому губи* (О. Ільченко); // На цей час, уже, тепер, зараз. — *Якби тому була правда, я б досі був багатим купцем* (І. Нечуй-Левицький).

ДОСІ́В, у, *ч.* 1. Те саме, що **досіва́ння**. *Уже о четвертій годині було завершено досів поля жита біля села* (з газ.); // Додаткове сіяння. *У ранньовесняний період на зріджених посівах озимини проводять досів або пересів іншою культурою* (з навч. літ.); *За допомогою спеціальної насадки на машинах для досіву здійснюють рівномірне засівання газонної трави* (із журн.).

2. Те, що додатково посіяне. *Весняний цьогорічний досів трав та конюшини на вже існуючих пасовищах та сінокосах був вдалим і радував око* (із журн.).

ДОСІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досіва́ти**. *Після досівання газон стадіону вкривають спеціальною покривкою для створення парникового ефекту і швидкого росту трави* (із журн.); *Досівання борошна; Досівання зернових культур.*

ДОСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, **ДОСІ́ЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ДОСІ́ЯТИ,** і́ю, і́єш, *док., що.* Закінчувати сіяти (у 1, 2 знач.); сіяти до якої-небудь межі, до якогось часу. *Вишневі садки в Путивлі на цвіт бралися, на нивах люд селянський порався поблизу сіл та хуторів, досіваючи гречку* (Іван Ле); *Аграріям залишилося досіяти озимими культурами близько 1 млн га* (з газ.); * Образно. *Нам випало, сину, досіяти і долюбити Отецькеє поле — і стати нового початком* (Б. Олійник).

ДОСІВА́ТИСЯ, а́ється, **ДОСІ́ЮВАТИСЯ,** юється, *недок.,* **ДОСІ́ЯТИСЯ,** і́ється, *док.* 1. Закінчувати сіятися (про дощ,

сніг і т. ін.). *Досівалися останні краплини дощу, півнеба вже очистилося від хмар* (І. Сенченко).

2. *тільки недок.* Пас. до **досіва́ти, досі́ювати.** *Більшість площ вимерзлої озимини у фермерському господарстві досіватиметься кукурудзою на силос* (з газ.); * Образно. *Тільки дівчата не питались про своїх наречених, яких з кожним днем ставало все менше й менше, — на чужих далеких землях досівалося наше найдорожче зерно й любов* (М. Стельмах).

ДО́СІЛЬ, *присл., діал.* Досі. *В чоловіковій кімнаті жінка знайшла скриньку з родовими документами — досіль вона заховувалась у потайнику* (Валерій Шевчук); *В мене прокинулось дивне, не знане досіль чуття, якісь загірні весняні казки стукають у мою душу* (С. Процюк); *Того витязя шукавши, батьківщину занебув, — Лиш од вас почув я звістку, що ніде досіль не чув!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

ДОСІ́ЮВАТИ *див.* **досіва́ти.**

ДОСІ́ЮВАТИСЯ *див.* **досіва́тися.**

ДОСІ́ЯТИ *див.* **досіва́ти.**

ДОСІ́ЯТИСЯ *див.* **досіва́тися.**

ДОСКАКА́ТИ *див.* **доска́кувати.**

ДОСКАКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Скакаючи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *Доскакатися до синців.*

2. *перен.* Необдуманими, легковажними вчинками довести себе до чого-небудь небажаного, неприємного. — *Що, доскакався, просив же: не лізь у бійку. Тепер матимеш проблеми!* (із журн.).

ДОСКА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСКАКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* Стрибаючи, досягати якого-небудь місця; дострибувати. *Мале ягнятко там гуляло; Скік-верть, сюди-туди — Та якось під той дуб і доскакало* (Л. Глібов); *Вона якось доскакала до берега й таки замочила один чобіт* (І. Нечуй-Левицький); // Навскач досягати якогось місця (про їзду на коні). — *Бачити — бачили, аж сюди до греблі доскакували роз'їзди. І постріли теж чули* (А. Головко); *Жене хлопець коня учвал, а в голові ще швидше стрибають думки. Доскакати б вчасно, попередити* (О. Донченко).

ДОСКІ́ПА́ТИСЯ *див.* **доскіпуватися.**

ДОСКІ́ПЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який доскіпується (у 2 знач.). *Нашестя найстрашніших рухливих пісків людина .. зупинила .. очеретиною! Так принаймні відповідає Оксана, коли які аж надто доскіпливі приїжджі з'являються в неї на ділянці* (О. Гончар); *Очі Рубця насторожені, зіркі, він вельми точний, доскіпливий, розплутає, розбере по патичку будь-яку справу, справедливий* (Ю. Мушкетик); — *Пане Міллер,* — *відповів товстолиций, меланхолійний на вигляд добродій.* — *Я вас знаю як доскіпливого історика, і тому мені потрібна ваша допомога* (Р. Іваничук); // Який виражає причіпку. *За кермо сів Заболотний. Доскіпливим озирком окинувши своїх супутників, мовби перевіривши їхню готовність, плавно вивів машину на трасу* (О. Гончар); *Зрештою кидає* [Заверган] *доскіпливий погляд на небо, шукає зорю* (Д. Міщенко); *Ігореві ж хотілося якнайшвидше втекти звідси, щезнути з-перед сотень очей, що невідривно стежили за ним, обмацували його доскіпливими поглядами з ніг до голови* (В. Малик).

ДОСКІ́ПЛИВО, *розм.* Присл. до **доскі́пливий.** *Суворі хлопці в шкіряних картузах та захисного кольору напіввійськових сорочках доскіпливо передивлялись документи пасажирів* (Ю. Збанацький); *Хлопець застиг на стільці, відсунувшись аж у куток веранди. Господиня доскіпливо його розглядала .. Невже оце майбутній зять?* (О. Гончар); *Окрім коректорів, перед контрольним читцем газету доскіпливо читає і підписує до друку черговий редактор* (О. Шугай); *Вранці я прокинувся раніш, аніж звичайно. Вмився, .. вдяг нову білу сорочку .. і сині джинси. Доскіпливо оглянув себе в дзеркалі* (І. Роздобудько).

ДОСКІ́ПУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **доскіпуватися.** *Обшук нічого не дав, і для кари не було формальної підстави. Доскіпування теж не дали нічого* (І. Багряний); *Василинка усміхливо розтягує губи на братове звичне доскіпування* (О. Гончар); *Мабуть, моє доскіпування скидалося на своєрідний екзамен, одначе Убасєв гідно його витримав* (О. Шугай); *Якби ж це була критика — нехай жорстка, нехай жорстока, але критика, — а це ж просто доскіпування, пересмикування і самовільне пережовування вирваних із контексту слів* (із журн.).

ДОСКІ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСКІПА́ТИСЯ,** скіпа́юся, скіпа́єшся, *док., розм.* 1. Використовувати що-небудь як привід для звинувачення, докору і т. ін.; присікуватися. *Доскіпувався* [Чіпка] *до неї: то чому вона не хоче наймички найняти, то чому те та друге й досі не зроблено* (Панас Мирний); — *Але я член комісії і маю право на свою думку. Чи не так?* — *вже твердіше говорив доглядач, а голос і манери лишались м'якими — не доскіпаєшся* (Б. Левін).

2. Наполегливо, завзято вивідувати що-небудь, дізнаватися про щось; дошукуватися. *Кілька спеціальних комісій підривників, військових саперів доскіпувалися серед будівельників, хто ставив бурки під .. скелею* (Іван Ле); *Щодо хлопців дядько Іван не надокучливий, може, й здогадується про все, однак не доскіпується, звідки та як тут опинилися* (О. Гончар); *Що не робила, як не доскіпувалася і не докопувалася Мотя цілих два дні, а спіймати* [Романа Петровича на брехні] *так і не змогла* (В. Козаченко); [Г р и ц ь к о:] *Все він знає, все він розбирає, до всього доскіпається* (Панас Мирний).

ДОСКОНА́ЛИЙ, а, е. 1. Який відзначається довершеністю; бездоганний. *Будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ідеали взагалі подібні до штучних виставок на вітринах магазинів, їх можна прагнути, мати за зразок, але задовольнятися треба менше досконалими, але подібними до них живими речами* (В. Винниченко); *Ольга ще довго в темряві передумує прочитане, і з чиїхось поезій, може, не таких уже й досконалих, раптом зрине, озоветься до неї світ зниклий і тим ще дорожчий* (О. Гончар); // Який визначається повнотою позитивних якостей; довершений (у 2 знач.). *Вона .. має досконале виховання* (Леся Українка); *Буває, що майстер, одливши скульптуру, Наново вершить і формує свій труд, Змінивши не вкрай досконалу натуру* (Л. Первомайський).

2. Повний, абсолютний. *Поважала його і молодь за досконале знання мови* (Іван Ле); *Досконале знання мови фаху — запорука вільного самовираження у професії* (із журн.); *Досконале володіння прийомами рукопашного бою як із застосуванням спецзасобів, так і без них — професійний обов'язок кожного співробітника органів внутрішніх справ* (з газ.).

З [глибо́ким, доскона́лим *і т. ін.*] **розумінням [спра́ви (ді́ла)]** *див.* **розумі́ння.**

ДОСКОНА́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **доскона́лий** 1. *Одночасно пішла вістка й до Вінниці, й на фронт. Та служба зв'язку тоді досконалістю не відзначалася* (Д. Бузько); *І звиклі до мистецьких виробів жерці дивувались досконалості, з якою варвари-митці викували срібло, втіливши на ньому лі-*

карів-скитів, що лікують коней (Н. Королева); *Черниша будинок вразив своєю архітектурною досконалістю* (О. Гончар).

ДОСКОНА́ЛО. Присл. до **доскона́лий.** *Мав* [Генріх Гейне] *пізніше видати цілу поему досконало викінченою* (Леся Українка); *— Я досконало володію французькою мовою* (А. Головко); *Всі вони знали досконало своє столичне місто* (І. Багряний).

ДОСКОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Докладний, ґрунтовний, точний. *Мистецтво — це доскональе відображення природи, життя* (з наук. літ.); *Важливою гарантією розвитку місцевого самоврядування в Україні є не тільки створення для цього доскональної правової та фінансово-економічної основ. Проблема ця має також і психологічний вимір* (з навч. літ.).

ДОСКОНА́ЛЬНО. Присл. до **доскона́льний.** *Дозвольте спитати: в богів коли-небудь було що-небудь подібне? Ні в одного авторитета, досконально знайомого із звичаями богів, ви не зустрінете ніякого натяку на господарство* (В. Винниченко); *Давньоруські хлібороби досконально знали свій виробничий цикл, продиктований змінами року. Вони мали точне уявлення, коли саме орати, коли сіяти, коли збирати врожай* (з наук. літ.).

ДОСКОРО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСКОРО́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *що.* Закінчувати скородити; скородити до кінця, до певної межі. *— Завтра доскородиш отам, а післязавтра до школи. — А як же ви самі? — Не журись. Тут вже я досію, а ти вчись деінде сіяти* (У. Самчук).

ДОСКОРО́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **доскоро́джувати.** *Поле доскороджується фермером.*

ДОСКОРО́ДИТИ *див.* **доскоро́джувати.**

ДОСКО́ЧИТИ, чу, чиш, *док.* 1. Те саме, що **доскака́ти.** *Ринула добірна запорозька кіннота. З гуком, свистом, одним махом доскочила до польських хоругов* (Я. Качура); *Северин Наливайко на своєму вороному коні квапився доскочити до високої могили в степу* (Іван Ле).

2. *розм.* Добігти, добратися куди-небудь за короткий відрізок часу. *Доскочивши через городи в луку, а звідти в ліс, Уляна перевела подих* (Іван Ле); *— Я зараз повернуся, тільки до крамниці доскочу* (В. Собко).

3. *що, рідко.* Добути що-небудь. *Снігир* [Снігур] *Зозулю перебив, — Коли б я мав ваш стан і сили, Оцю я погань би не їв, Щоб сей да той мене, коли б я не доскочив Собі щодня шматок м'ясця* (Є. Гребінка).

4. *перен., чого.* Досягнути, домогтися чого-небудь. *Через місяців три написав* [Шавкун] *сестрі вже з Києва, що він таки свого доскочив, — зробився студентом* (Панас Мирний); *В роботі й доскочив* [Шульга] *великої шани* (О. Копиленко); *Коронний хорунжий, бажаючи доскочити гетьманської булави, не скупився на бенкети* (П. Панч); *Одійде в морок підле і лукаве, Холуйство у минувшину спливе, І той ніколи не доскочить слави, Хто задля неї на землі живе* (В. Симоненко).

Докона́ти *(рідко* **доско́чити)** **свого́** *див.* **доко́нувати.**

◇ **(1) Доско́чити ли́ха (біди́)** — потрапити в скрутне становище, зазнати важких випробувань. *Спати в такій дорозі — не слід, щоб не доскочити лиха* (П. Колесник); *Олена поглянула у віконце й заговорила, наче сама з собою: — Коли б з тим лісом не доскочив* [Левко] *лиха собі* (М. Стельмах); *У цілій конторі, почавши від мене і до найскромнішого служника, немає такого, хто не радів би в душі, якби хазяїн доскочив біди* (із журн.).

ДОСКРЕБТИ́ *див.* **доскріба́ти.**

ДОСКРЕБТИ́СЯ *див.* **доскріба́тися.**

ДОСКРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, **ДОСКРІ́БУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **ДОСКРЕБТИ́,** бу́, бе́ш, *док.*, *що.* Закінчувати скребти; скребти що-небудь до кінця, до певної межі. *Микола плів кошика, а Марія в цей час доскрібала каструлю* (із журн.).

ДОСКРІБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ДОСКРІ́БУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСКРЕБТИ́СЯ,** бу́ся, бе́шся, *док.* 1. Скребучи що-небудь, досягати певної межі. *Доскрібатися до дна.*

2. *тільки недок.* Пас. до **доскріба́ти, доскрі́бувати.**

ДОСКРІ́БУВАТИ *див.* **доскріба́ти.**

ДОСКРІ́БУВАТИСЯ *див.* **доскріба́тися.**

ДОСКРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСКРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док.*, *що, чого.* Скромадити що-небудь до кінця або до певної межі. *А ми вже доскромадили буряків* (Сл. Гр.).

ДОСКРОМА́ДИТИ *див.* **доскрома́джувати.**

ДОСКУБА́ТИ *див.* **доску́бувати.**

ДОСКУ́БТИ *див.* **доску́бувати.**

ДОСКУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСКУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, **ДОСКУ́БТИ,** бу́, бе́ш, *док.*, *кого, що.* Закінчувати скубти. *Надворі золота осінь, корови в теплих сонячних променях доскубують останні кущики зеленої травички* (із журн.); *Пір'я* [курей] *рабин тільки трохи вискубував, по кілька пір'їн, віддавав доскубувати самим хазяям, бо в нього не вистачило б часу і до вечора* (М. Малиновська); *— Може, тобі щось допомогти? — Беріть півня доскубуйте, а я тим часом картоплі начищу* (із журн.).

ДОСКУ́БУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **доску́бувати.** *Гуска доскубується господинею.*

ДОСЛА́ТИ[1] *див.* **досила́ти.**

ДОСЛА́ТИ[2] *див.* **достила́ти.**

ДОСЛІ́ВНИЙ, а, е. Який слово в слово відповідає першоджерелу; абсолютно точний, буквальний. *Читала я раз .. переклад "Тараса Бульби" по-французьки, взагалі він дуже гарний, але в тих місцях, де вживаються народні вирази, то дуже смішно виходить в дослівнім перекладі* (Леся Українка); *Дослівний переклад ідіоми, коли вона не спільна для обох мов, навіть теоретично повинен давати абсурдний результат — в силу її природи* (О. Кундзич).

ДОСЛІ́ВНИК, а, *ч.* Дослівно перекладений текст. *Варто порівняти дослівники віршів Поля Верлена і переклади М. Лукаша та Г. Кочура* (з навч. літ.); *Спочатку письменник спробував дати дослівник — тобто перекласти кожний рядок зі словником, не звертаючи уваги на поезію, не дотримуючи ритму й рими, а пізніше створив шедевр* (із журн.).

ДОСЛІ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дослі́вний.** *Дослівність запам'ятовування в учнів початкової школи, особливо в 1–2 класах, пояснюється тим, що діти заучують найчастіше матеріал дуже стислий і компактний* (з навч. літ.); *Дослівність перекладу як проблема редагування.*

ДОСЛІ́ВНО. Присл. до **дослі́вний.** *Ми подали дослівно все, що тоді говорив Головацький про Котляревського* (І. Франко); *Не було стенографістки, і через те записати все дослівно не пощастило* (О. Донченко); *Доброчин дослівно пам'ятав сказане, він заходився відновлювати в Претичевій пам'яті той давній день, але тисяцький лише безпорадно розвів руками* (І. Білик).

ДО́СЛІД, у, *ч.* 1. Відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах з метою

вивчення, дослідження; експеримент. *Вона* [службова посада] *йому давала гроші на прожиття, давала місце для роботи, посуд і хімікати для дослідів* (Ю. Мушкетик); *— Відомо безліч фактів, коли кулясті блискавиці діють майже розумно, але чому, як — неможливо пояснити. Потрібні досліди, і ваші свідчення теж допоможуть науці* (О. Бердник).

2. *рідко.* Те саме, що **дослі́дження** 1. *Заграничний* [закордонний] *політик передав се свідоцтво комісарові, що провадив досліди в справі сеї і кількох інших* [крадіжок] (І. Франко).

Ста́вити / поста́вити до́слід *див.* **ста́вити.**

ДОСЛІ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досліди́ти.** *Глечики, прикрашені наліпними валиками, виготовлялися у гончарних майстернях, досліджених у балці Канцерці, що у Степовому Лівобережжі* (з наук. літ.); *М. М. Пржевальський склав карту дослідженої ним місцевості в Азії, написав багато книг про її природу і жителів* (з навч. літ.); // **дослі́джено,** *безос. пред. Унікальну споруду господарсько-виробничого призначення II ст. досліджено неподалік від Львова* (з наук. літ.).

ДОСЛІ́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **дослі́джувати.** *Він говорив про дослідження багатющого родовища нафти на дні Каспійського моря* (О. Донченко); *Одна невдача, ба навіть десяток, ще не означає, що дослідження треба припинити* (Ю. Шовкопляс); *Почалася дискусія про необхідність контактного дослідження нової комети* (О. Бердник).

2. Наукова праця, в якій досліджується яке-небудь питання. *Історичні дослідження Д. Дорошенка знавці кваліфікують як праці з новим підходом до висвітлення минулого України* (з наук. літ.).

ДОСЛІ́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дослі́джувати.** *Авторка зазначає, що на досліджуваній нею території у різний час жили численні етноси — фракійці, праболгари, кумани, узи, печеніги, турки, а також татари і черкеси* (з наук. літ.); *Користуючись різними об'єктивами та окулярами, можна одержати різні збільшення досліджуваного препарату* (з навч. літ.).

ДОСЛІ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дослі́джувати.** *Саксаганський інстинктом таланту зрозумів те, до чого глибоким досліджуванням дійшов великий філософ Кант* (Л. Старицька-Черняхівська); *Досліджування історії розвитку та ліквідації Гетьманщини має відбуватися в контексті загальної еволюції Російської імперії* (із журн.).

ДОСЛІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСЛІДИ́ТИ,** сліджу́, слі́диш, *док.* 1. *що.* Піддавати що-небудь ретельному науковому розгляду з метою пізнання, з'ясування чогось. *Робот перебрав інформацію свого мозку, але в ній не було завдання досліджувати систему червоного карлика: це повинні були зробити самі космонавти* (О. Бердник); *Як відзначав у свій час Л. А. Булаховський, Т. Шевченко часто вдавався до засобів інтимізації. Учений досліджує два з них — вказівні займенники та звертання* (В. Русанівський); *Г. Спенсер створив об'єктивну й суб'єктивну психологію та визначив завдання психології як науки. Він детально дослідив питання виникнення поведінки, волі, характеру* (з наук. літ.).

2. *кого, що.* Ретельно обстежувати кого-, що-небудь, уважно знайомитися з чим-небудь для встановлення чогось. *Знаходив* [Герман] *час лазити особисто по ямах та досліджувати.., де би можна надіятися багатших покладів воску* (І. Франко); *Експедиція .. дослідила рельєф Орінокського нагір'я* (Ю. Бедзик).

ДОСЛІ́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дослі́джувати.** *У повоєнний період рання новелістика О. Гончара майже не досліджувалася* (з наук. літ.); *Дефекти на поверхні кристала після вибіркового травлення нами досліджувались за допомогою оптичної мікроскопії або скануючої електронної мікроскопії* (з наук. літ.); *У радянську добу літературознавством не досліджувалась проблема художньої та історичної правди при змалюванні образу Нестора Махна і селянського руху, який він очолював, більше того, її свідомо уникали* (з наук. літ.).

ДОСЛІДИ́ТИ *див.* **дослі́джувати.**

ДО́СЛІДНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний із науковим дослідженням. *Йому пропонували залишитися на науковій роботі в дослідному будівельному інституті* (О. Копиленко); *Я запитав його про дослідну роботу в інституті, й Онищенко знову похитав головою* (Ю. Мушкетик).

2. Признач. для проведення дослідів. *Перед ним постає його праця в археологічному музеї та геологічній дослідній станції* (Олесь Досвітній); *У нього на дослідному городі біля хати-лабораторії є своя грядочка* (О. Донченко); *Вони* [вороги] *увірвалися в дослідний центр нашого керманича, улюбленого вождя і вчителя. Вони вчинили жахливий злочин, убивши його* (Ю. Винничук).

ДОСЛІ́ДНИК, а, *ч.* 1. Той, хто займається науковими дослідженнями, вивченням, обстеженням чого-небудь. *Неясність класових самоозначень Куліша та своєрідність його розуміння аристократизму накладають на дослідника обов'язок, відкинувши авторові свідчення, приглянутися щонайперше до фактів* (М. Зеров); *Їй хотілось бути .. видатним зоологом, дослідником природи* (О. Донченко); *Не тепер, то колись мої нотатки схвилюють серця дослідників, котрі зуміють не лише аналізувати, а й захоплюватися* (О. Бердник); *Дослідник вивчає не тільки закономірності цілісної внутрішньої сутності об'єкта, але і його зовнішні взаємозв'язки з іншими соціальними явищами і процесами* (із журн.).

2. Той, хто ставить досліди, перев. з вирощування сільськогосподарських культур, виведення нових сортів і т. ін. *Молодий, повний невичерпної енергії дослідник-селекціонер .. почав говорити про свій експеримент, показуючи то одну, то іншу стадію в цій складній праці* (Іван Ле).

ДОСЛІ́ДНИЦТВО, а, *с.* 1. Проведення наукових дослідів, обстежень чого-небудь. *Інституції Європейського Союзу на додаток до рамкових програм у галузі дослідництва та технологічного розвитку шукають нові засоби стимулювання з метою створення більш конкурентоспроможного економічного середовища, що ґрунтується на знаннях* (з навч. літ.); *Логіка розповіді В. Скуратівського й авторового дослідництва підказує, що попереду в ученого багато роботи, цікавих пошуків, нових знахідок* (з газ.).

2. Проведення дослідів з вирощування сільськогосподарських культур, виведення нових сортів і т. ін. *Багато розмов точиться навколо дослідництва на шкільних ділянках* (з наук.-попул. літ.); *Бригадир повинен бути організатором пошуків, дослідництва. Це те землеробське подвижництво, без якого успіхів досягти не можна* (із журн.).

ДОСЛІ́ДНИЦЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дослі́дник.** *Завданням цієї дослідницької групи було відшукати морський шлях з Обської губи в Єнісей* (з наук.-попул. літ.); *Потрібні були не тільки дослідницька інтуїція, дар передбачення, наполеглива праця, а й громадянська мужність кібернетиків,*

щоб переконати суспільство у величезних можливостях комп'ютерів (з наук.-попул. літ.); // Пов'язаний із науковим дослідженням. *Як історичний романіст не може на кожному ступні* [ступені] *занурюватися в дослідницьку роботу, так і поет не може безкарно подавати в своїх писаннях сирові матеріали, неодстояні враження, чорнові міркування* (М. Зеров); — *Здається мені, що спершу нам, так би мовити, дослідникам, треба буде завоювати собі право на таку розкіш, як дослідницька праця* (Ю. Шовкопляс).

2. Признач. для дослідів. *За десять хвилин Гордій має йти до дослідницької кімнати* (О. Донченко); *У багатьох дослідницьких комп'ютерних лабораторіях світу іде активний пошук альтернатив кремнієвій технології* (з наук.-попул. літ.).

ДОСЛІ́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дослі́дник.** *Каргат сидів з майбутніми дослідницями, перевіряв їх знання* (Ю. Шовкопляс); *Різнорівневі мовні гендерні репрезентації дали змогу дослідниці визначити реалізацію патріархатних стереотипів на різних мовних рівнях* (з наук. літ.).

ДО́СЛІДНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **до́слідний,** напр.: д о́ с л і д н о - е к с п е р и м е н т а́ л ь н и й, д о́ с л і д н о - к о н с т р у́ к т о р с ь к и й, д о́ с л і д н о - п р о м и с л о́ в и й.

ДОСЛІ́ДЧИЙ, а, е, *юр.* Який відбувається до проведення слідства. *Повне, всебічне й об'єктивне розслідування тяжких злочинів можливе тільки за умови якісного проведення дослідчої перевірки* (з наук.-попул. літ.).

ДОСЛУЖИ́ТИ *див.* **дослу́жувати.**

ДОСЛУЖИ́ТИСЯ *див.* **дослу́жуватися.**

ДОСЛУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСЛУЖИ́ТИ,** служу́, слу́жиш, *док.* Перебувати на службі відрізок часу, що залишився до визначеного терміну. *Йому лишилося ще дослужити кілька літ до пенсії* (І. Франко); — *Ой, я тут, бо ще зозуля не кукала, ще я не дослужив рік* (А. Калин); // *перев. док.* Вибути встановлений строк на службі. *Я найнявся тимчасово, щоб утекти з посади складача дивізійної друкарні. І ось, виходить, знову служу. Дослужую, чи як?* (О. Шугай); *Став він служити, стало те лоша поправлятися, така з його путня коняка вийшла! Оце, думає, дослужу та й поїду* (з казки); *Не дослуживши, не смієш кидати: ми грошей не дамо!* (Марко Вовчок).

ДОСЛУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСЛУЖИ́ТИСЯ,** служу́ся, слу́жишся, *док.* 1. Служачи, домагатися, досягати чого-небудь. — *Мені не треба дослужуватись. Мені й так дадуть капітана за воїнську доблесть* (із журн.); *Та все-таки йому, гордому бояринові, що виріс і великої честі дослужився при князівськім дворі, важко було прилюдно віддавати подяку за вирятування доньки мужикові* (І. Франко); *Сиволапов, чи, власне, Сиволап .. дослужився в армії до єфрейтора, й коли після демобілізації йому запропонували вступити у ВОХРу, він охоче пристав на пропозицію* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *тільки док., розм.* Служачи десь, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. — *От і дослужилася у людей, от і заробила добра на свою голову!* (Панас Мирний); *Темрява трохи розсіялась, і він ясно побачив двох моряків, що точили шлангом з бочки вино .. Оце доглянув, оце дослуживсь караульний начальник* (В. Кучер).

(1) Дослужи́тися (дійти́, добу́ти) [до] чи́ну, *заст.* — досягти, перебуваючи на службі певного рангу, звання, посади. — *Дослуживсь* [козак] *до чину, Та й вернувся в село своє І служить покинув* (Т. Шевченко); *Мій панотець — князь, великого чину дойшов* [дійшов]... (Марко Вовчок); *Як я піду на скарбову службу, добуду чинів, обвішаюсь хоч маленькими орденами... о! тоді інша справа!* (І. Нечуй-Левицький).

ДОСЛУ́ХАТИ *див.* **дослу́хувати.**

ДОСЛУ́ХАТИСЯ *див.* **дослуха́тися.**

ДОСЛУХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ДОСЛУ́ХУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСЛУ́ХАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Напружуючи слух, увагу, намагатися почути, розчути що-небудь. *Діти не одходять од дверей, поприхиляли уші, дослухаються* (С. Васильченко); *Максим перестав дослухатися до розмов. Намагався нічого не чути, навіть забути, де він* (І. Багряний); *Коли прокурор читав акт обвинувачення, Василь Чижмар дослухувався до кожного слова* (С. Скляренко); *Вартові не спали всю ніч, дослухалися до найменшого гуркоту* (В. Кучер); *Табором пішов поголос, нібито знайдено величезний скарб інків. Кілька разів Сергій помічав, як робітники наставляють вухо, дослухавшись їхньої розмови* (І. Білик).

2. *перен.* Брати що-небудь до уваги, звертати на щось увагу. *Вона не дослухалася, що люди плескали про Марину, як її судили на всі боки* (Панас Мирний); *До слова Івана Франка уважно дослухалися маси народні* (П. Тичина); — *Ніхто не зуміє примусити людину дослухатись до чиїхось слів, коли вони того не варті* (В. Собко).

3. *тільки док.* Прослухати що-небудь до кінця. *Замість одмови, дівчина, може, й не дослухавшись, защебетала* (Панас Мирний); *Дослухавшись, як хтось жаліється, що нема куди товар вигнати, що немає пасовиська, кидає* [Семен] *в громаду: — Кажете: "нема пасовиська", і не будете його мати!* (М. Коцюбинський).

4. *тільки док., розм.* Довго слухаючи кого-небудь, зазнати неприємностей. [Х р а п к о:] *Слухай, слухай* [Грицька], *дослухаєшся до чогось... Батькові на старості літ радість у приполі принести захотіла?..* (Панас Мирний).

5. *тільки недок.* Пас. до **дослу́хувати.** *У кінці уроку домашнє завдання, зачитане учителем, дослухується учнями до кінця з нетерпінням, після чого діти вибігають на перерву* (із журн.).

ДОСЛУ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дослу́хувати** і **дослу́хуватися.** *Роздвоєння між уявним і реальним, недосяжність бажаного породжували в письменників Празької літературної школи відповідний емоційний стан: самозаглиблення, самозосередженість, дослухування до відгомону минулих боїв* (з наук. літ.); *Ніколи не перебивайте пацієнта. Дослухування його до кінця дуже важливе для встановлення довіри і контакту з ним* (з навч. літ.); *Не менше задоволення він отримував від дослухування до звуків навколишньої природи* (із журн.).

ДОСЛУ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСЛУ́ХАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що.* Слухати що-небудь до кінця. *Не дослухував* [Клима] *Павло; Сюди-туди ззирнувся Та й від брами геть вернувся* (І. Франко); *Розмов Вахраха не дослухували до кінця* (О. Копиленко); *За тином слухала* [пісню] *Ярина — І не дослухала, упала* (Т. Шевченко); *Василь Іванович уважно дослухав мою ліричну сповідь* (О. Гуреїв).

ДОСЛУ́ХУВАТИСЯ *див.* **дослуха́тися.**

ДОСМА́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досма́жити.** *Добре досмаженого в печі кабанчика було подано на обід туристам у затишному ресторанчику* (з газ.).

ДОСМА́ЖИТИ *див.* **досма́жувати.**

ДОСМА́ЖИТИСЯ *див.* **досма́жуватися.**

ДОСМА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досма́жувати** і **досма́жуватися.** *М'ясний сік, що виділився на початку обсмажування, можна використовувати для поливання м'яса під час досмажування його в жаровій шафі* (з навч. літ.); *Кабачки, потрушені сухарями, вимочують у збите яйце, вдруге обкачують у сухарях, смажать до рум'яного кольору і ставлять у духовку для досмажування* (із журн.); *Досмажування продуктів в електричних харчових котлах здійснюється за рахунок акумульованого тепла без витрат електроенергії* (з газ.).

ДОСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСМА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що.* Закінчувати смажити; смажити до готовності. *Поблизу балагули дотлівало багаття, поверх нього на довгім списі досмажували шматки м'яса* (Олесь Досвітній); *Служниця вже накрила на стіл і досмажувала на кухні тости* (І. Карпа); *Досмажити яєчню Степанові не дали* (П. Загребельний).

ДОСМА́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОСМА́ЖИТИСЯ,** житься, *док.* Закінчувати смажитися; смажитися до готовності. *Пляшка коньяку спорожніла, а картопля щойно досмажилась* (В. Кожелянко).

ДОСМАЛИ́ТИ *див.* **досма́лювати.**

ДОСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСМАЛИ́ТИ,** смалю́, сма́лиш, *док., кого, що.* Закінчувати смалити; смалити кого-, що-небудь до кінця, до певної межі. *Парубки досмалювали свої сигарети, жадібно затягуючись димом* (В. Кучер); *Сидить* [Байдашний] *навпочіпки, жадібно затягається, спльовує в пісок раз у раз. Досмалив, затоптав недокурок* (О. Гончар); *Досмалити півня.*

ДОСМІЯ́ТИСЯ, іюся, ієшся, *док., розм.* 1. Закінчити сміятися; насміятися досхочу. *Йому страшенно захотілося повернутись назад у дитинство — догратися, досміятися, добешкетувати* (із журн.)..

2. Багато сміючись, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *Став* [Іскра] *хусткою витирать сльози, бо до сліз досміявся* (Д. Мордовець); *О, вони доцілуються! Вони досміються й дограються разом із своїм калікою Рудольфом Штором!* (В. Винниченко).

ДОСМО́КТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досмокта́ти.** *У вухах бринить злегка картаве і тому по-дитячому зворушливе: "Юро". Ніби дівчина перекочує в роті ще не досмоктану тверду цукерку* (Є. Доломан).

ДОСМОКТА́ТИ *див.* **досмо́ктувати.**

ДОСМОКТА́ТИСЯ *див.* **досмо́ктуватися.**

ДОСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСМОКТА́ТИ,** смокчу́, смо́кчеш, *док., що.* Закінчувати смоктати; смоктати до кінця, до певної межі. *Тимко, .. досмоктуючи цигарку, поп'явся стежечкою* (Григорій Тютюнник); *Дід Юхим з задоволенням досмоктав люльку і, циркнувши, плюнув крізь зуби* (В. Винниченко); *Досмоктати цукерку.*

ДОСМО́КТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСМОКТА́ТИСЯ,** смокчу́ся, смо́кчешся, *док.* 1. Смокчучи, досягати якої-небудь межі, результату. *Не пручався, коли індіянин* [індіанин] .. *заходився висисати з раночки кров та спльовувати на землю... А Буено, досмоктавшись, доки в самого з ясен пішла кров, узув Сергія й швидко повів далі* (І. Білик).

2. *недок.* Пас. до **досмо́ктувати.** *Пляшечка з молоком уже досмоктується, і дитя починає дрімати* (із журн.).

ДОСМОЛИ́ТИ *див.* **досмо́лювати.**

ДОСМО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСМОЛИ́ТИ,** смолю́, смо́лиш, *док., що.* Закінчувати смолити; смолити що-небудь до кінця, до певної межі. *Досмолювати човен; Досмолити лижі;* * Образно. *Тут щонайкраща суть твоя, уже утрачена, збігає, ніби течія, ще й не настачена про чорний день, коли життя досмолить зашморга, з-під тебе виб'є оперття* (В. Стус).

ДОСМО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **досмо́лювати.** *Діжка досмолюється бондарем.*

ДОСНИ́ТИСЯ, и́ться, *док.* Закінчити снитися. *Та мені се не доснилось, — Бо якийсь ведмідь-незграба Наступив мені на ногу, Тут я скрикнув і прокинувсь* (Леся Українка); *Я живий у Київ повернусь, — Сни мені досняться золоті!* (Ю. Яновський); *О діти, пізно вже, а вам не спиться; Нехай вві сні ця казка вам доснитьця* (Ю. Клен).

ДОСНІ́ДАТИ *див.* **досні́дувати.**

ДОСНІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСНІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.* Закінчувати снідати. *Він саме доснідував — поспішно сховав у шухляду щось загорнене в газету* (Ю. Збанацький); *— Оце ж наша зцілителька, — сказала до Ягнича з усмішкою сестра, коли залишились доснідувати вдвох на веранді* (О. Гончар); *Яке там віршування. Зараз доснідаю і — в місто, під білий сніг, святкувати зиму* (І. Жиленко).

ДОСНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСНУВА́ТИ,** ую́, уе́ш, *док., що.* Закінчувати снувати. *Куди ж мені податися, куди? Не знаю. Не збагну. І довгу думу досновую, схилившися до лави* (В. Стус); *У кутку павук досновує пастку для мух* (із журн.); *Він не встиг доснувати свої плани до кінця, раптом усвідомивши страшну безпредметність і безглуздість власних розмірковувань* (із журн.).

ДОСНУВА́ТИ *див.* **досно́вувати.**

ДОСО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досоли́ти.** *Досолена страва; Досолений борщ.*

ДОСОЛИ́ТИ *див.* **досо́лювати.**

ДОСОЛИ́ТИСЯ *див.* **досо́люватися.**

ДОСО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досо́лювати** і **досо́люватися.** *Усім хворим із серцевою недостатністю рекомендують обмежити споживання харчової солі, що досягається виключенням з раціону солоних продуктів та відмовою від досолювання готової їжі* (з навч. літ.).

ДОСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСОЛИ́ТИ,** солю́, со́лиш, *док.* 1. *що.* Закінчувати солити що-небудь. *Зараз на овочевій базі досолюємо огірки в діжках, січемо капусту* (з газ.); // Додатково солити що-небудь. *Не досолить, не доїсть* (Номис); *А коли досолити часом Галушки, то вони Ніби й солодші* (В. Стус); *Весь дім був на ній. То крутилась на кухні, пробувала страви і давала поради, де досолити, де доперчити; .. то до коней — чи напоєні* (Р. Горак).

2. *тільки док., кому, перен., розм.* Зробити кому-небудь прикрість, неприємність. *Вона, може, ще ліпше досолить Іванові від панотця* (Л. Мартович); *Валя затаїв у собі образу проти Івана Івановича і захотів йому чимось досолити* (Ю. Збанацький); *Я і писати почала, щоб досолити, доказати всім незрівнянну жіночу вищість* (Є. Пашковський).

ДОСО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **ДОСОЛИ́ТИСЯ,** со́литься, *док.* 1. Ставати нормально солоним. *Кухар перевірив і сказав, що риба ще не встигла досолитися* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **досо́лювати** 1. *Голубці обсмажуються з двох боків до утворення рум'яної скориночки,*

заливаються сметаною, досолюються на смак і тушкуються до готовності (з газ.).

ДОСО́ХНУТИ *див.* **досиха́ти.**

ДОСО́ХТИ *див.* **досиха́ти.**

ДОСОЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який існував до встановлення соціалістичного ладу. *Не знайшли належного розвитку в пострадянський час досить-таки вагомі здобутки російської й української соціально-політичної думки досоціалістичного періоду* (з наук. літ.); *Досоціалістичний економічний уклад.*

ДОСПА́ТИ *див.* **досипа́ти**[2].

ДОСПА́ТИСЯ *див.* **досипа́тися**[2].

ДОСПІ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доспіва́ти**[2]. *Коли куплет був доспіваний до кінця, приспів підхопило десять чи п'ятнадцять голосів у залі* (Ю. Смолич); *Чи ж не зникне з очей і ціла ця казкова країна? Може розтанути в повітрі, як доспівана чудова пісня...* (Н. Королева).

◇ **Проспі́вана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пісенька** (*рідше* **пі́сня**) *див.* **пісенька.**

ДОСПІВА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **доспіва́ти**[1]. *Чи росте очерет без води? Він іще в доспіванні своїм, не зривається, але сохне раніш за всіляку траву: отакі-то дороги всіх тих, хто забуває про Бога!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Дехто вважає, що йменення першого літнього місяця пішло від масового цвітіння квітів, доспівання суниць, черешень та ін.* (із журн.).

ДОСПІВА́ТИ[1], а́є, *недок.*, **ДОСПІ́ТИ,** і́є, *док.* 1. Ставати спілим; стигнути, дозрівати. *Пам'ятаю, вишні доспівали, Наливались сонцем у саду* (В. Сосюра); *Яблука доспіли, яблука червоні! Ми з тобою йдемо стежкою в саду. Ти мене, кохана, проведеш до поля, Я піду — і, може, більше не прийду* (М. Рильський); *Доспіли груші соковиті* (М. Упеник); * Образно. *Він давно леліє для неї слова, які доспіли в серці* (О. Донченко); // Ставати готовим для вживання (про страви). *Украй зголоднівши, всі принюхувались, чекаючи, коли ж доспіє* [борщ] (О. Ільченко).

2. *кого і без прям. дод., рідко.* Переслідуючи, наздоганяти, настигати кого-небудь. *Пси, донюхавшись, доспіли, Шарпнули муцика, із'їли І посмоктали кісточки* (І. Котляревський); *Міліціонери доспіли злодія, який щойно вискочив з автомобіля, надягли наручники* (із журн.).

ДОСПІВА́ТИ[2] *див.* **доспівувати.**

ДОСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСПІВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати співати; співати до кінця. *Молода дівчина похиляє трохи голову й доспівує* (О. Кобилянська); *Ксеня, дивлячись услід отим рухливим вогникам* [барж, буксирів], *доспівує .. пісеньку* (А. Шиян); *Кирило подивився в бік дверей і не доспівав* (О. Довженко); *Вони тихо доспівали пісню, глянули один на одного, потім почали другу* (В. Собко); *Доспівавши пісню до кінця, дівчата зробили королю реверанс і попрохали в нього дозволу піти* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДОСПІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **доспі́ти.** *Насіння, доспіле на пні, важке, жирне, мов волоський горіх* (Ірина Вільде).

2. *прикм.* Який доспів; стиглий, дозрілий. *Втягала* [Гінда] *в ніс приємний запах доспілих яблук* (Н. Кобринська); *По городі, заплутуючись в огудинні, шукав собі на ніч місця вітерець, і тихо-тихо шерехтіли доспілі маківки* (М. Стельмах); * Образно. *Страшне вино ночей доспілих по вінця в черепі хлюпоче* (Б.-І. Антонич).

ДОСПІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **доспі́лий** 2. *Величезний, як бочка, смугастий кавун лежить перед тобою, аж землю вдавивши. Ти спершу поглянеш на ключечку, чи вже всохла, що є вірною ознакою доспілості кавуна* (О. Гончар); *В агронома було своє розуміння доспілості урожаю та свої стандарти якості* (із журн.).

ДОСПІ́ТИ *див.* **доспіва́ти**[1].

ДОССА́ТИ *див.* **досиса́ти.**

ДОССА́ТИСЯ *див.* **досиса́тися.**

ДО́СТА, *присл., діал.* Досить, достатньо. *Як візьметься* [Рахіра] *порядно до праці, а з весною буде її доста, то переконається, що чоловік без праці нічого не варт* (О. Кобилянська); *Горілки цей раз принесено було доста, обід тягся довго, і деякі пастухи пішли на пообідню пашу і геть-то веселі* (Г. Хоткевич); *— Доста! — сказав Стоян і кинув довгорукі кліщні під горнило* (І. Білик).

ДОСТАВА́ТИ, аю́, ає́ш, *недок.*, **ДОСТА́ТИ,** а́ну, а́неш, *док., що, чого, заст.* Діставати. *Одна чарка навіть упала додолу, під стіл, та ніхто не поліз її доставати* (Панас Мирний); *Побігла дівчина Води доставати* (П. Грабовський); *Почав плакати Мороз. Далі співати, та так жалібно, аж до серця достає* (С. Васильченко); *Ой один устав* [бідняк], *за чуба достав, Другий в шию б'є: Ой не йди туди, превражий сину, Де голота п'є!* (з народної пісні); *Полічили, що достали, Встали сіромахи, Помолились на схід сонця, Пішли понад шляхом* (Т. Шевченко); *Правда, я зовсім не брехав консьєржці, коли казав, що в цих днях мушу достати поважну суму грошей* (В. Винниченко).

ДОСТАВА́ТИСЯ, таю́ся, тає́шся, *недок.*, **ДОСТА́ТИСЯ,** а́нуся, а́нешся, *док., заст.* Діставатися. *Верховодила Мася над матір'ю, та й сестрам доставалось: вони були їй за наймичок* (А. Свидницький); *Часом і сами* [самі] *селяни палили свої оселі, щоб не доставалися вони ворогам* (А. Кащенко); *Мудрим людям достаються Поцілунки, лаври, квіти, А поету на потіху Все криваві самоцвіти* (Леся Українка); *А на зеленій горі високій, на самім вершку стоїть замок стрімчастий, химерний! Як могли люди збудувать його так високо?! Як доставались туди з камінням з усім!* (Олена Пчілка); *Не знав* [Чіпка], *коли й у село прийшов, як і додому дістався...* (Панас Мирний).

ДОСТА́ВИТИ *див.* **доставля́ти.**

ДОСТА́ВКА, и, *ж., розм.* Дія за знач. **доставля́ти, доста́вити.** *Захар запропонував зробити тягалку, щоб прискорити доставку .. снопів до молотарки* (Іван Ле); *Доставка преси населенню; Доставка продуктів додому.*

ДОСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доста́вити.** *В глибині печери щойно доставлені поранені, постогнуючи, ждали прийому* [лікаря] (В. Кучер); *Він був негайно доставлений у напівтаємну клініку аномальних досліджень, де, замкнений у герметичному боксі, свистить ще й донині* (Ю. Андрухович); // **доста́влено,** *безос. пред. — Якщо за двадцять чотири години не буде доставлено в комендатуру німецького солдата живим і неушкодженим, усіх заложників розстріляємо!* (Є. Доломан); *— А в який спосіб Ви, Ваша Милосте, взагалі до Венеції добулися? — Мене доставлено спеціальним військовим літаком еспанських* [іспанських] *збройних сил* (Ю. Андрухович).

ДОСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доста́вити.** *Приготування, доставлення та видачу підрозділам гарячої їжі організує начальник продовольчого пункту відповідно до вка-*

зівок заступника командира батальйону з матеріально-технічного забезпечення (з мови документів); *Доставлення обов'язкового примірника періодичних видань установам, які отримують цей примірник видань, Міністерством зв'язку України здійснюється безкоштовно* (із журн.).

ДОСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доставля́ти** і **доставля́тися.** *Привід за своєю суттю є примусовим доставлянням особи, яка скоїла правопорушення, до суду* (з наук. літ.); *Канал розподілу — це базовий механізм доставляння товару споживачеві, одержання оплати та (за потреби) обслуговування товару* (з навч. літ.).

ДОСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **ДОСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* доста́влять; *док., кого, що.* Перепроваджувати на місце призначення. *Колись окремою колією доставляли буряки до цукроварні. Тепер їх покинуто догнивати. А сторожа кругом стоїть: не підпуска нікого* (В. Барка); — *На місці навіть толу не знайшлось, його літаками доставляли в Запоріжжя* (О. Гончар); — *Ей, візьміть його, зв'яжіть, — показав староста десятникам на Гната, — треба доставити його у волость* (М. Коцюбинський); *Я можу доставити тебе, скажімо, кудись на кордон, щоб ти не мав сутичок з поліцією* (В. Владко); — *Газету вам на правильну адресу мої хлопці доставили, — всміхнувся Михайло Петрович* (О. Іваненко).

ДОСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **доставля́ти.** *Поволі налагодився й зв'язок загону з Великою землею, звідки стали доставлятися літаками настанови, бойові запаси, люди й газети* (Є. Кротевич); *У нас тепер завжди був сніданок, обід часто прикрашався фруктами, газета доставлялась акуратно* (В. Винниченко); *Всі звістки від дозорців, а також — випадкових людей, негайно доставлялося князю Меншикову, котрий командував військовими діями на Україні* (Г. Колісник); *Фаршировані печінкою кури, запечені молочні поросятка, гуси з яблуками, смажені соми та коропи. Самогонку запивали узварами. Все це безкінечно поновлювалося, доставлялося моторними жіночками* (І. Роздобудько).

ДОСТАРЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОСТА́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, діал.* Доставляти, постачати. — *Я хочу, щоб жінка моя була виключно моя, щоб я їй всього достарчав.., а за це мав у ній вірну й щиру подругу* (О. Кобилянська); *Великі пущі, де жили слов'яни, достарчали багато звірини, і наші предки найбільше живилися дичиною* (із журн.); *Вночі перепливала* [жінка] *бистру Куру на бордюках, щоб достарчить своїм набої* (М. Коцюбинський); *Тут поміщали ми всі розпорядки свої і державні, за те всі громади повіту мусили орган цей передплачувати, а військо забирало велике число накладу на фронт для стрільців, котрі домагалися, щоб їм достарчити лектури* (А. Чайковський).

ДОСТА́РЧИТИ *див.* **достарча́ти.**

ДОСТА́ТИ *див.* **достава́ти.**

ДОСТА́ТИСЯ *див.* **достава́тися.**

ДОСТА́ТКОМ, *присл., діал.* Достатньо. *Поля у нього було достатком* (І. Франко).

ДОСТА́ТНІЙ, я, є. 1. Який задовольняє що-небудь або відповідає яким-небудь потребам. *Головний із його* [В. Винниченка] *огріхів той, що, показавши своїх дійових людей лише зовні, він не дав їм повної всебічної характеристики, обмежуючись двома-трьома прикметами, достатніми тільки для того, щоб їх раз у раз пізнавати на екрані* (М. Зеров); *Помкомвзводу .. треба було зважити на топографію місцевості і поставити достатній заслон проти можливого нападу з балки* (І. Багмут); *Уряд України створив достатні запаси всіх необхідних ресурсів для стабільного розвитку держави* (з газ.); // Обґрунтований належною мірою, переконливий. *Прокурор лагодився на довгу промову, але в цій справі він не мав достатнього матеріалу, щоб розгорнути як слід по суті* (Іван Ле); *Не маючи достатнього досвіду, я бажав би повчитися у вас, панове, щоб ліпше потім готувати домашні завдання з вихованцями* (Б. Левін).

2. *діал.* Заможний. *Контраст того безжурного, .. достатнього життя з пізнішим еміграційним бідуванням .. глибоко врізався в його молоду душу* (І. Франко).

ДОСТА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доста́тній** 1. *Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності* (з наук.-попул. літ.); *Україна у військовій політиці орієнтується на реалізацію принципу оборонної достатності в умовах скорочення Збройних Сил* (із журн.).

ДОСТА́ТНЬО. Присл. до **доста́тній** 1. — *Вважаю, панове, у вас достатньо знань і досвіду, щоб самим скласти таблиці на взірець поширених конспектів* (Б. Левін); — *Я б охоче вас провів по всіх найцікавіших місцях.* — *Дякую, але я маю мало часу і мені достатньо буде просто прогулятися містом* (Ю. Винничук); *Скажи відверто: що таке наше життя? Хто має вичерпну або навіть достатньо аргументовану відповідь на це питання!* (О. Бердник); // *у знач. пред.* Вистачить, досить. — *З того дня, як ескулап Кноте тут, я перестав хворіти: мабуть, достатньо самої присутності лікаря, щоб недуга злякалася* (Н. Рибак); *Достатньо легкого поруху руки, і ти вже пливеш по тихій гладі, линеш, летиш, мчиш із якоюсь невірогідною швидкістю* (Ю. Іздрик); *На її* [Ассоль] *думку, такого короткого знайомства з Богом було цілком достатньо для того, щоб він одвів лихо* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

ДОСТА́ТОК, тку, *ч.* 1. Відсутність нужди, матеріальна забезпеченість; заможність. *Жили ми при достатку, всього було доволі* (Марко Вовчок); *Грицько, .. пишаючись своїми достатками, сам тепер думав не про убожество* (Панас Мирний); *Ще надто молода вона була. Ще надто ждала життя — блискучого, безтурботного, в добрі й достатку* (Д. Бузько); // Матеріальні засоби, доходи. *Остерігайтеся всякої зажерливості, бо життя чоловіка не залежить від достатку маєтку його* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Як прийде час, вибере* [Грицько картоплю], *привезе додому, і вже всі достатки* (Мирослав Ірчан).

2. *тільки одн., чого.* Велика кількість чого-небудь. *Всі наші люди мусять мати (і матимуть!) достаток найкращих у світі фруктів* (О. Гончар); *Достаток води на планеті налаштовував людину на оптимістичний лад. Тим часом прісної води стає дедалі менше* (з наук.-попул. літ.).

◇ **Ріг доста́тку** *див.* **ріг; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з ро́га доста́тку (Амальте́ї)** *див.* **ріг.**

ДОСТА́ЧА, і, *ж., розм.* Те саме, що **доста́ток** 1. *По зблідлому сухому обличчю, котре не казало про розкоші та достачі, пробігали похмурі смуги* (Панас Мирний); *В непоказних одноповерхових домах із крутими ґонтовими дахами або солом'яними стріхами, насунутими, як шапки, до вікон, була не тільки достача, а навіть і розкіш* (З. Тулуб).

ДОСТАЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **достача́ти.** *Чули правду в словах Олекси, але дрібновласницька стихія держала. Тому обмежувалися на виразах симпатії, .. достачанням продуктів, пороху* (Г. Хоткевич).

ДОСТАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСТА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Те саме, що **доставля́ти.** *Хірам, цар тирський, достачав Соломонові кедрові дерева, й дерева кипарисові, та золото на кожне бажання його* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ми тепер хочем самі щодня достачать вам їжу; скільки ви зволите приказать, то стільки будем приносить* (з казки); — *То ти ж скажи Пилипові, щоб безпремінно достачив гроші, — каже Грицько* (Панас Мирний).

2. *що, рідко чого.* Постачати що-небудь, забезпечувати чим-небудь. — *Чи достачає ж вам левада хліба? — спитав Єремія. — А чом же! Хвалить Бога, є що їсти* (І. Нечуй-Левицький); *Ліси достачали тухольцям звірини, лісових овочів і меду* (І. Франко); *Справді чимало залишилось із запасів провіанту, що ним щедро достачила нас у дорогу Соня* (О. Гончар).

ДОСТА́ЧИТИ *див.* **достача́ти.**

ДОСТЕЛИ́ТИ *див.* **достеля́ти.**

ДОСТЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **ДОСТЕЛИ́ТИ,** стелю́, сте́лиш, *док., що.* Закінчувати стелити; стелити до певної межі. *Достеляти ліжко; Достеляти паркет.*

ДОСТЕМЕ́ННИЙ, а, е. Справжній, дійсний. *Сердешна дитина! Обідране; ледве, ледве Несе ноженята... (Достеменний син Катрусі)* (Т. Шевченко); *Йому захотілося, щоб раптом загомонів цвіркун. Достеменна ознака добра — та нескладна цвіркунова пісня* (Н. Рибак); // Надзвичайно схожий, точнісінько такий, як. — *Учора горщик розбило* [дитя], *сьогодні дивлюся, а воно крізь друшляк попіл просіває. Достеменний дід Гамалія* (Григорій Тютюнник).

ДОСТЕМЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. до **достеме́нний.** *У візантійських джерелах тексти договорів не збереглися зовсім, що й дало підставу для численних суперечок щодо їх походження і достеменності* (із журн.); *Про достеменність "Велесової книги" і досі точаться дискусії* (із журн.).

ДОСТЕМЕ́ННО, *розм.* 1. Присл. до **достеме́нний.** *Не знаю, як воно вже достеменно було, але раптом Маківка зник з села* (М. Чабанівський); *У Болгарії достеменно знали, чому, за чиє золото, з якою метою приходив сюди князь Святослав* (С. Скляренко); *Дівчата мовили: — Маріє! Глянь на стелю, достеменно ти!* (М. Шеремет); *В старі ж часи — і це знаменно — діди й бабусі наперед прогнозували достеменно погоду з безлічі прикмет* (Д. Білоус); *Мені часто сниться наша вулиця, котру я так давно покинув, але достеменно пам'ятаю її дерева, будинки і вікна* (Ю. Винничук); *Признався* [граф] .. *до синів, що були на нього достеменно схожі* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

2. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження впевненості в чому-небудь. *Катерина, достеменно, як кілька хвилин тому Слава, не могла повірити, що це Суліман* (Ірина Вільде).

ДОСТИГА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **достига́ти.** *Горби, далекі та близькі, зібравши на своїх вершинах ліси, стояли, як полки, бороняче достигання хлібів* (Р. Федорів); *Зернові культури в період достигання майже не беруть води з ґрунту* (з наук. літ.); *"Виношування"* [сюжету] *я назвав би достиганням, певним оформленням думок* (Мирослав Ірчан); *Хіба то смерть? То втишене життя: у часі, в барві достигання сумної миті, що остання* (І. Калинець).

ДОСТИГА́ТИ, а́є, *недок.,* **ДОСТИ́ГНУТИ, ДОСТИ́ГТИ,** не; *мин. ч.* дости́г і дости́гнув, ла, ло; *док.* 1. Ставати стиглим; дозрівати, доспівати. *Золота осінь, коли достигає виноград у тайзі, коли набряклі червоним соком грона його обтяжують лози, випромінюючи сонце, увібране в себе і відбите в блискучих росинках* (І. Багряний); *Нічого я так не люблю, як на хліба дивитись, коли вони достигають* (О. Гончар); *Як тільки весна десь у житечку-пшениці розминеться із літом, у нас достигають суниці* (М. Стельмах); *Надійшли жнива, достигла Василева пшениця — така гарна, колос у колос!* (Марко Вовчок); * Образно. *Літо достигло, і закурені, місцями вже навіть пожовклі трави несли в собі подих осені* (В. Собко).

2. *перен.* Розвиваючись, назрівати, набирати закінченої форми. *Конфлікт між Данилом і Флегонтом достигав давно, тільки не було йому приводу виявитися* (Ю. Смолич); *Думка ця, хоч муляла мозок Безбородькові від початку хвороби отця Аркадія, достигла і скристалізувалася за секунду* (Ірина Вільде).

ДОСТИГА́ЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Який достигає (у 1 знач.). *Зараз перед ним не поле бою, а безмежне море достигаючої пшениці* (А. Шиян); *Їм поставав живий, немуляжний степ з достигаючими хлібами, і вітер польовий, і небо, повне жайворонків, і райдуги, що над полями світяться соковито!* (О. Гончар); *Позаду залишилися лісові хащі, звідки долітали тривожні крики нічних птахів, невеликі селища в глибоких балках, вузькі ниви побіля них, засіяні достигаючим житом* (В. Малик).

ДОСТИ́ГЛИЙ, а, е. Який достиг; дозрілий, спілий. *Раз, як настала пора достиглого проса, мій Воробчик як полетів рано, то вечором не вернув* (І. Франко); *Повітря було насичене пахощами достиглих яблук, меду й квітів* (С. Скляренко); * Образно. *В його очах ще не світилась його душа доросла, його серце достигле* (І. Нечуй-Левицький); *Слова достиглої, змужнілої душі Почув нежданo він* (М. Бажан).

ДОСТИ́ГЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **дости́глий.** *Чого тут тільки не було! І райські яблука, і величезні груші-бергамоти, що в час своєї повної достиглості здаються викуваними із уламків сонця* (М. Руденко); * Образно. *У поезії М. Рильського "Яблука доспіли" все дихає щедротами благодатної української природи, української осені, багатством яблуневих садів, жовтих осінніх нив, достиглістю, настояністю людських почуттів* (з навч. літ.).

ДОСТИ́ГНУТИ *див.* **достига́ти.**

ДОСТИ́ГТИ *див.* **достига́ти.**

ДОСТИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОСЛА́ТИ,** стелю́, сте́леш, *док., що.* Те саме, що **достеля́ти.** *Достилати ряднину; Достилати скатертину;* * Образно. *А роки йдуть і достилають терни На ту стежину, недойдену ще до кінця* (із журн.).

ДОСТОБІ́СА, *присл., розм.* 1. Дуже багато. — *Тут їх достобіса! Які груші уродили! Збивайте, хлоп'ята!* (Т. Шевченко); *Роботи їм випало достобіса* (П. Загребельний); — *Але ж коронне військо — то велика сила, — наполягав Козир. — І гармат у них достобіса!* (В. Чемерис); *Я ще маю достобіса сили, і "Чорна книга" моя буде дописана* (Валерій Шевчук); // Надзвичайно, значною мірою. *Долинув злобний уривок чиєїсь мови. — Зажерливий достобіса* (М. Стельмах); *Треба віддати цьому запорожцеві належне: розумний, хоробрий достобіса! І міркує, як зрілий досвідчений воїн, дарма що молодий* (В. Малик); *Наступного ранку, коли буря вщух-*

ла, ми побачили, що прохід у ту бухту достобіса вузький, заледве два корпуси завширшки (О. Авраменко).

2. Лайливий вислів зі значенням "к чорту", "к бісу". *Ожереди палив* [чоловік Докії], *як судьбу свою сіру. — Хай горить достобіса людська кривавиця!* (А. Малишко); *— Достобіса! — скрикнув Паганель. — Тримаючи шинок у такому місці, не дуже-то забагатієш! Кому й навіщо він тут здався?* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ДОСТОВІ́РНИЙ, а, е. Який не викликає сумніву, цілком певний, точний. *— Ти ось послухай, я тобі розкажу один достовірний факт* (І. Цюпа); *Це був справжній виборний, подібний до багатьох інших, яких можна було зустріти чи не в кожному селі губернії. Все в ньому було достовірне: і хода, і костур, і шапка, і манера триматись, і пісня* (Б. Левін); *Теми, матеріал для сюжетів своїх п'єс І. К. Карпенко-Карий черпав із сучасної йому дійсності та з достовірних історичних джерел* (з навч. літ.).

ДОСТОВІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **достові́рний.** *— А я вже думав, що під сумнів берете достовірність цього документа* (В. Кучер); *Подайте звіти та перевірте їх достовірність* (Д. Міщенко); *Вражають пейзажні малюнки Є. Доломана тонкістю відтінків, часом графічною достовірністю: картини щоденного життя фронтовиків позначені доброю спостережливістю* (з наук.-попул. літ.).

ДОСТОВІ́РНО. Присл. до **достові́рний.** *Хто більше чекав на прихід Нового року — чи Славко Бублик, чи його мама, — ми вже так достовірно про це й не скажемо* (Остап Вишня); *Дмитро Вишневецький — український князь, перший із достовірно відомих козацьких гетьманів (1552–1563)* (з наук.-попул. літ.).

ДОСТОГИ́БЕЛІ, *присл., розм.* Дуже багато; сила-силенна. *— Пане, там небезпечно!.. — А що? — Вовків достогибелі* (Панас Мирний); *— У людей вивільнилось достогибелі часу. Ми не знаємо, куди подітися, чим захопитися* (Ю. Мушкетик).

ДОСТО́ЇНСТВО, а, *с.* 1. Позитивна якість. *Тільки той народ має право називатися безсмертним, який при всіх інших достоїнствах його умів шанувати славних своїх попередників* (П. Тичина); *Все життя мовби тільки тепер відкривається тобі в своїх найістотніших зв'язках і достоїнствах. Може, це й є те, що звуть мудрістю?* (О. Гончар).

2. *тільки одн.* Повага до себе, усвідомлення своїх прав, своєї ваги, свого значення; гідність. *Козачество* [козацтво] *боролося за наше людське достоїнство, за наше право на сонце, на повітря і плід нашої землі* (Г. Хоткевич); *Атавізм дикунський існує. І вчені дурні служать атавізму, як раби з мізерною фантазією і відсутністю достоїнства людського* (О. Довженко); *Ганьба тому, де він не єсть, Хто по своїй охоті Людське достоїнство і честь Дає топтать в болоті!* (С. Воскрекасенко); // Зовнішній вияв усвідомлення своїх прав, свого значення, поваги до себе. *Він тримався просто, вільно, з достоїнством* (О. Донченко); *Оленка не боялась Ольги й не намагалася приписати їй якісь вади чи, навпаки, неіснуючі достоїнства* (Микита Чернявський).

3. *заст.* Титул, чин, звання. *В родовому архіві Стадницьких документально значилось, що Володимир Стадник військовим промислом доскочив дворянського герба і достоїнства* (М. Стельмах); *Тепер Ярослав уже дихав просто в бороду Коснятину. Якби не князівське достоїнство, може б, учепився йому в горло* (П. Загребельний); *Врочисто обирають на гетьмана Сірка. І що ж? А те, що кошовий отаман не прийняв сього достоїнства, сієї честі* (Г. Колісник); *Складаю з себе гетьманське достоїнство і дякую вам, товариство, за честь, яку ви мені виявили, вручивши цю булаву* (В. Чемерис).

4. Вартість, цінність (грошових знаків, цінних паперів). *У плані на цей рік одна золота монета 900-ї проби достоїнством 100 гривень "Пектораль" із серії "Духовні скарби України". Вісім монет будуть виготовлені зі срібла 925-ї проби* (з газ.).

ДОСТО́ЙНИЙ, а, е. 1. *чого.* Який заслуговує, вартий чого-небудь; гідний (у 1 знач.). *Достойний Ти, Господи й Боже наш, прийняти славу, і честь, і силу, бо все Ти створив, і з волі Твоєї існує та створене все!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Я відповів своїм прихильникам: на те, щоб славити мене прилюдно — я не згоджуюсь, бо не достойний того* (Панас Мирний); *Хто я такий? Чи зможу бути достойним твого високого дару і того помислу? Може, до кінця й не зможу* (Ю. Мушкетик).

2. Який своєю роллю, своїм значенням у суспільстві цілком відповідає кому-, чому-небудь; гідний (у 2 знач.). *Ворог чіпляється за кожен горбок, від могили до могили гонять його достойні сини своїх великих предків* (А. Трипільський).

3. Те саме, що **гідний** 3. *Достойний не той, хто сам себе хвалить, але кого хвалить Господь!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Лукерія Степанівна:] *І який чоловік достойний, і гості наїздять все достойні люде* [люди] (М. Кропивницький); *Школа зброї, в якій служив Павло, дала для фронту достойне поповнення* (В. Кучер).

ДОСТО́ЙНИК, а, *ч.* Особа, яка має вищий духовний, військовий чин або обіймає керівну посаду. *Явився також губернатор Голуховський і багато достойників державних* (І. Франко); *Високий військовий достойник сухим, чітким голосом говорив про заслуги погиблих* (Н. Кобринська); *За сталевими спинами прокурора й судді та головного міліціонера курсували інші районні достойники* (М. Вінграновський).

ДОСТО́ЙНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **досто́йник.** *Той ряд високих достойниць, представлених у книзі, засвідчує, якою врожайною є українська земля на жіночу вроду, розум, хист, талант і силу духу, на її ніжність, вірність та щире і віддане кохання* (із журн.).

ДОСТО́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **досто́їнство** 1, 2. *Зима, милий друже, іде, Сивий волос, достойність стареча* (Б. Лепкий); *Найбільше боялась* [Таня] *побачити його в такий час з іншою, з незнайомою якоюсь дівчиною виняткових достойностей, до котрої вже наперед ревнувала* (О. Гончар); *Він* [Геродот] *не має ніякого бажання обговорювати достойності й недоліки еллінських богів, а знову повертається думкою до Єгипту* (І. Білик); *— Не гнівіть* [своєї долі], *кажу, бо в гніві чоловік втрачає достойність* (М. Стельмах); *Тирани люблять сльози і каяття, а нерозчавлена чужа достойність для них що ніж у серце* (Василь Шевчук); *Достойність єпископа міститься не в ньому самому, а в обранні його Богом і в посланні йому дарів Святого Духа* (з рел.-церк. літ.); *— Все буде, — з достойністю відповіла Катерина, — все наладнається* (Ірина Вільде).

ДОСТО́ЙНО, *присл.* 1. Як годиться, як слід; належно. *Стоїть друге питання на черзі: як достойно оддячити тобі за науку, благий учителю і наставниче* (С. Васильченко); *Висока оцінка бойових дій з'єднання давала право кожному його воїну вважати, що і його ратний труд теж достойно оцінений*

(Є. Доломан); — *А нині, щоб достойно відсвяткувати невмирущість володаря, відкрийте царські льохи!* (О. Бердник).

2. З достоїнством (у 2 знач.). *Цілковито перебравши в свої руки ініціативу, Іван заговорив достойно та урочисто* (Ю. Смолич); *Шевченко з убивчим сарказмом висміював тих, хто звисока називав його "мужицьким поетом", і носив цей титул гордо і достойно* (М. Рильський); *Король незворушний, він тримається вищою мірою достойно* (Любко Дереш).

ДОСТОЛИ́ХА, *присл., розм.* Те саме, що **достобі́са.** *Аж і пан приїхав, Отойді* [тоді] *було громаді І всім достолиха, Щоб мене не виганяли З батьківської хати* (Т. Шевченко); — *Так у чому, достолиха, річ? — вигукнув виведений із терпіння Сандер. — Говоріть! Після хвилі мовчання Джеллін нарешті зважився* (із журн.).

ДОСТОПА́М'ЯТНИЙ, а, е. Який заслуговує, щоб його довго пам'ятали. *В ній* [грамоті] .. *пояснення, чому Петро Іванович Калнишевський у достопам'ятному тисяча сімсот шістдесят восьмому вчинив так, а не інакше* (Г. Колісник); *Я згадав той достопам'ятний різдвяний вечір, коли він ніс мене на плечах через болота* (із журн.).

ДОСТОПА́М'ЯТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **достопа́м'ятний.** *Дмитро Яворницький давно вже перетворився в масовій свідомості освіченої публіки на символ, знак Катеринослава–Дніпропетровська, його своєрідну достопам'ятність* (з наук.-попул. літ.); *Переконаний: зелене поле Берестецької битви варте того, щоб стати полем історичної пам'яті нашого народу, його національною достопам'ятністю* (із журн.).

ДОСТОСЛА́ВНИЙ, а, е, *уроч.* Який гідний слави; славетний, знаменитий. *Здавалося, що Карапетян міг би розповідати свої новели безкінечно, перевершуючи достославну, міфічну Шехеразаду* (І. Багряний); *Прибув Палій з ватагою січовиків у достославний Київ* (Василь Шевчук); *Достославний князь Божедар упокоївся* (В. Малик).

ДОСТО́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **достові́рний.** *Достотна історія.*

ДОСТО́ТНО, *рідко.* Присл. до **досто́тний.** — *Мені достотно відомо, що гетьман Наливайко у Волощині, за кордоном* (Іван Ле).

ДОСТО́ТУ, *присл.* 1. Точно. — *Ох, ох, ох! — застогнала Мотря достоту таким жалібним голосом, як стогнала Кайдашиха* (І. Нечуй-Левицький); *Ця борода робила його .. поруч з маленькою Галею достоту схожим на билинного богатиря* (Ю. Смолич); *Весела, вродлива, тямуща була молодиця! Достоту, як дівка: іде, то наче на пружинах; гляне, то стане тобі жарко* (О. Гончар); *Воєвода поліг смертю хоробрих, .. ще й не доторкнувшись до своєї юної жони, і тепер Тамара, маючи двадцять літ, не відала достоту, хто ж вона: молода вдовиця чи перезріла дівчина* (П. Загребельний).

2. Справді, істинно. *Коли Ніна Юрченко приступила до роботи в школі, їй видалися ті дні достоту справжнім святом* (О. Гуреїв); *По трьох днях полону .. виглядав* [Мельхіседек] *як звично, як і личить людині, гідній знати волю Божу, достоту складній, щоб молитися і за ворогів своїх* (Г. Колісник).

ДОСТО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСТО́ЯТИ,** о́ю, о́їш, *док., що і без дод.* 1. Стояти до закінчення чого-небудь, до певного строку. *Скільки ж не косили ті, що вижили, — не могли впоратися навіть з малою частиною. Зерно обсипалося. Потім аж до Різдва достоював, гинучи, той врожай* (В. Барка); *У нас підйом був о 9-й годині, так що побудив він нас, щоб розважитись, бо йому сумно було достоювати зміну* (В. Рубан); — *Недовго достояти; побачу, що вони тут робитимуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Сяк-так службу Божу достояла і до родичів своїх далеких не зайшла, а подалась назад* (І. Цюпа); * Образно. *Була зоряна ніч, і місяць достоював на варті одиноко* (Н. Рибак).

2. *розм.* Робитися зрілим, стиглим. *Ще груші не достояли, а Лаврінові діти кинулись на їх, як бджоли на мед* (І. Нечуй-Левицький).

ДОСТО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **ДОСТО́ЯТИСЯ,** о́юся, о́їшся, *док., розм.* 1. Довго стоячи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Завзятий мисливець уже не раз достоювався в засідці до обмороження ніг* (з газ.).

2. Довго стоячи, отримувати бажане, потрібне. *А черги ми таки достоялись. Аякже: що то за святковий стіл без цитрин?* (В. Стус); *Шлойма з Оксаною все-таки вирішили йти на службовий хід, бо в дверях театру вже товпилась така кількість публіки, що достоятись до загального гардеробу їм би просто не вдалось* (О. Ірванець).

ДОСТО́ЯТИ *див.* **досто́ювати.**

ДОСТО́ЯТИСЯ *див.* **досто́юватися.**

ДОСТРЕ́ЛИТИ *див.* **дострі́лювати.**

ДОСТРИБА́ТИ *див.* **дострибувати.**

ДОСТРИБА́ТИСЯ *див.* **дострибуватися.**

ДОСТРИБНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **дострибáти.** *Вони зупинились на шкільному майдані біля турніка, і Лукія, весела, хмільна, все намагалась дострибнути до металевої перекладини...* (О. Гончар); *Тоді несподівано видалася йому вся імперія схожою на коня: передні ноги відірвалися від землі, але нікуди не дострибнули, а задні навіки прикуті до каменя* (П. Загребельний).

ДОСТРИ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСТРИБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* Стрибаючи, добиратися до когось, досягати якого-небудь місця. *Перші номери школярів затискають м'яч між ногами. За сигналом учителя стрибають до набивних м'ячів, оббігають їх, дострибують до других номерів і передають естафету* (з навч. літ.); — *Та я літом, було, на одній нозі до його* [нього — хрещеного батька] *дострибаю!* (Панас Мирний); *Ну, довезе мене Павлуша на човні до сухого, а далі як? На одній нозі стрибати? Не дострибаю — далеко* (В. Нестайко).

ДОСТРИ́БУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСТРИБА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Стрибаючи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Дострибатися до болю в коліні.*

2. *тільки док.* Довго займаючись стрибками, досягти значних результатів. *Одеські батутистки дострибалися: на чемпіонаті України серед юніорів вони виграли все жіноче золото турніру* (з газ.).

3. *перен.* Необдуманими, легковажними вчинками доводити себе до чого-небудь небажаного, неприємного. [Р о м о д а н:] .. *Я теж свого Івана Івановича вихваляв. От і дострибались ми з вами* (О. Корнійчук).

ДОСТРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОСТРИ́ГТИ,** ижу́, иже́ш, *док., кого, що.* Закінчувати стригти кого-, що-небудь; стригти до певної межі. *Після завершення стриження овець оглядають острижене поголів'я і дострибають тих тварин, на яких ще лишилася висока шерсть* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Це вітер — сліпий перукар. Осичці косу достригає* (із журн.).

ДОСТРИГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОСТРИ́ГТИСЯ,** ижу́ся, иже́шся, *док.* 1. Закінчувати стригтися (у 1 знач.); стригтися до певної межі. — *Дивлюся, Світлана підстригається все коротше й коротше і нарешті достриглася до зачіски "під хлопчика"* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дострига́ти.** *Достригатися в салоні хлопчик не схотів, і мама змушена була зробити це вдома* (із журн.).

ДОСТРИ́ГТИ *див.* **дострига́ти.**

ДОСТРИ́ГТИСЯ *див.* **дострига́тися.**

ДОСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотри́гти.** *Дострижене волосся.*

ДОСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **ДОСТРЕ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *кого.* Добивати пострілами підстреленого. *Пеньки кілька літ стирчали після Романового садка, при німцях там хворих коней дострілювали, а тепер знову на тій Романівщині цілий хутір виріс...* (О. Гончар); *Дехто пробував підвестися, щоб вийти з місця погибелі, — того дострілювали, і вже падав назавжди* (В. Барка); — *Ой не агітуй, — стогнав поранений. — Роби щось мені або дострель у потилицю, щоб не мучився...* (В. Кучер).

2. *тільки недок., що.* Витрачати всі запаси для стрільби. *Ті гармаші, що лишилися живі, повели далі обстріл з двох уцілілих гармат, дострілюючи решту набоїв* (І. Багряний).

3. *тільки док.* Досягнути якого-небудь місця випущеною кулею, стрілою і т. ін. — *Я хотів дострелити он туди, — сміючись показував пустун рукою вгору* (О. Гончар).

ДОСТРІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *що.* Док. до **дострі́лювати** 2. *Спортсмен може покинути лінію стрільби для полагодження або заміни спорядження і, повернувшись, достріляти стріли* (з мови документів).

ДОСТРОКО́ВИЙ, а, е. Який робиться, відбувається, здійснюється раніше встановленого строку. *Настав п'ятдесят п'ятий рік. У таборах почалося умовно-дострокове звільнення* (І. Андрусяк); *Полеміка набула такого напруження, що нерідко всередині однієї політичної сили виникають й оприлюднюються діаметрально протилежні погляди на дострокові вибори* (з газ.).

ДОСТРОКО́ВО. Присл. до **достроко́вий.** *Дурдуківського, зважаючи на його вік та немічність, порядком гуманності достроково випустили з ув'язнення* (Б. Антоненко-Давидович); *Військове міністерство достроково присвоїло Котигорошкові наступний військовий чин — хорунжий і пообіцяло підняти грошове утримання* (В. Кожелянко); *На вимогу однієї сторони договір оренди може бути достроково розірваний на підставах, передбачених Цивільним кодексом України* (з мови документів).

ДОСТРОЧИ́ТИ *див.* **достро́чувати.**

ДОСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСТРОЧИ́ТИ,** рочу́, ро́чиш, *док., що.* 1. Закінчувати строчити; строчити до кінця, до певної межі. *Присунула* [Зоїна] *кріселко до швацької машини, взялась дострочувати сукню за журнальною викройкою* (Є. Пашковський).

2. *розм.* Закінчувати писати; дописувати що-небудь. *Дострочити листа.*

3. Закінчувати строчити (у 2 знач.). *Усі чекали, доки Микола дострочить всього автоматного диска* (з мемуарної літ.).

ДОСТРУГА́ТИ *див.* **достру́гувати.**

ДОСТРУ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСТРУГА́ТИ,** достружу́, дострýжеш *і* дострузгаю, дострýга́єш, *док., що.* Закінчувати стругати що-небудь; стругати до кінця, до певної межі. *Повернувшись до старости спиною, взявся* [солдат] *дострутувати дошку* (Л. Юхвід); *Марко сидить поруч і рушницю* [рушницю] *дострутує. Відклав роботу, здивовано дивиться на стару. — Бабусю, навіщо ви хату мастите?* (К. Гриб); *Коли він дострутав свого кілочка, я сказала: — Одного замало* (В. Шкляр).

ДОСТРУ́ГУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **достру́гувати.** *Комендант скликає волонтерів гучномовцем. Все сповнено метушнею. Скрізь щось доробляється, доструґується, прибивається* (з газ.).

ДОСТУ́КАТИСЯ *див.* **досту́куватися.**

ДОСТУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОСТУ́КАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Стукаючи, домагатися того, щоб почули. — *Гляди ж мені, не засни, щоб, як задержиться Василь, недовго достукувався, — лягаючи, приказала мати* (Панас Мирний); *Коли Бачура підійшов до високих .. воріт будинку, де жив гідротехнік, то відразу ж зрозумів, що достукатися йому тут нелегко* (М. Чабанівський); * Образно. [Н о р м а:] *Так! Може, достукаюсь і до серця твого Петерсона!* (Я. Галан).

2. *тільки док., перен., розм.* Необережними, легковажними і т. ін. вчинками довести себе до чого-небудь небажаного, неприємного. [Й о г а н н а:] *Його розп'ято. Ти хіба не знаєш?* [Х у с а:] *Ага, достукався...* (Леся Українка); — *Виріс* [Маслов] *серед бруду, лайки, бійок, бо батько п'янчуга, знущався на очах в дитини з матері, поки загнав її на той світ, а сам до психолікарні достукався* (Ю. Збанацький).

3. *перен., розм.* Настирливо домагатися, добиватися чого-небудь або добиратися куди-небудь. *Правдою і чесною поведінкою ніколи не достукаєшся уваги царя* (з казки); [Л і с о в а:] *Інший приїде — півроку тільки за квартиру клопочеться. Квартири достукається, а тимчасом, дивись — жінка дружком обзавелась* (І. Кочерга); *Вона не втрачала віри в те, що Іван Тимофійович таки достукається в Петербурзі куди слід* (О. Гончар).

ДО́СТУП, у, *ч.* 1. Місце, по якому можна підійти, наблизитися до чого-небудь; прохід до чого-небудь. *Невже та довга будівля .. її колись оселя? Місце те, та хата незнайома: доступ до неї не через хвіртку, а прямо з улиці* (Панас Мирний); *Люди забули, що там теж колись був доступ до замку* (Б. Лепкий); *Флотський патруль закрив доступ у порт, замкнувши ґратчасту залізну браму* (В. Кучер).

2. Можливість входити куди-небудь, відвідувати кого-, що-небудь, зустрічатися з ким-небудь і т. ін. *Щодо ректора.., то хоч ми й любили його і вважали справедливим, але доступу до нього не мали* (І. Франко); // Можливість користуватися, займатися чим-небудь і т. ін. *Якби його було вчити замолоду, якби йому було дати доступ до таємниць науки — який би то вийшов .. чоловік з нього!* (М. Коцюбинський); *Неподалік доживала віку самотою стара, ще земська, вчителька, і доступ до її книгозбірні для Ольги був завжди відкритий* (О. Гончар).

3. Можливість проникання куди-небудь. *Щоб зберегти яйця від псування, необхідно припинити доступ у них повітря* (з наук.-попул. літ.).

ДОСТУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОСТУПИ́ТИ,** ступлю́, сту́пиш; *мн.* досту́плять; *док.* 1. *до кого — чого, розм.* Наближатися, підходити до кого-, чого-небудь, пробиратися куди-небудь. *За три милі Дике Поле Козаки укрили, Дохо-*

джали-доступали До Чурай-могили (Микола Чернявський); *Ще до загородки не доступили, а вже хатні двері відчиняються — стріча кума на порозі...* (Марко Вовчок); *Хоч він і дорослий чоловік, але ж син, і тому вважав, що .. до матері ще має право доступити* (Іван Ле); // Добиватися зустрічі, побачення з ким-небудь. *Хоча й би я й статки-маєтки збувала, Скарби великі збирала, То не можна мені самій до царя турецького доступати* (Б. Грінченко); [Л у к і я:] *Ну, дівчатка, була я у волості, сказать, такої смілості набралася, що доступила аж до самісінького старшини* (М. Кропивницький).

2. *кого, чого, діал.* Досягнути, домогтися кого-, чого-небудь. *Один щасливий рицар зліз на гору і доступив руки і серця панни* (Леся Українка).

ДОСТУПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОСТУПИ́ТИСЯ,** ступлю́ся, сту́пишся; *мн.* досту́пляться; *док., розм.* Те саме, що **доступа́ти** 1. *Я стала дорослою і була чиста, мов лілея, і ніхто ближче, як на лікоть, не доступався до мене* (Р. Іваничук); *Тут .. злидні на злиднях та дорожнеча така, що й не доступишся* (І. Нечуй-Левицький); *Провідники, хто тільки міг, доступилися в сіни, щоб поглянути через шкляні* [скляні] *двері на те розбирання* [жеребків] (Леся Українка); *Він знайшов такі місця, до яких жодна сила не змогла доступитися* (С. Скляренко); — *Не доступитеся ви, діду, до пана! Наїхали гості, щодня на полювання їздять, — вальдшнепів підстерігають...* (Л. Яновська).

ДОСТУПИ́ТИ *див.* **доступа́ти.**

ДОСТУПИ́ТИСЯ *див.* **доступа́тися.**

ДОСТУ́ПНИЙ, а, е. 1. Який підходить багатьом, усім; приступний. *Мені й на думку тоді не спадало, що прийде такий час, коли літак стане доступний кожному, як вагон поїзда* (Б. Антоненко-Давидович); *Я за те, що література має бути масовою і доступною і що книги потрібно читати в метро, в тролейбусах і трамваях* (С. Жадан); *Бондарство було масово поширеним заняттям, воно не вимагало складних знарядь виробництва і тому було доступним багатьом* (з наук. літ.); // Який відповідає силам, здібностям, можливостям кого-небудь. *Та не повна на вершині слава, як вона доступна тільки двом* [альпіністам]... (М. Шеремет); *Це якраз той період, коли дитина починає узагальнювати явища, починає вловлювати якісь доти їй не доступні закономірності життя...* (О. Гончар).

2. Легкий для розуміння; дохідливий. *Неземними, небесними стають всі Яринині думки і помисли. Але вони не такі високі, аж захмарні, ні, оті її прагнення дуже доступні й зрозумілі* (Б. Харчук); *Я спробував у доступній формі пояснити свою мету* (І. Росоховатський).

3. До якого або по якому можна пройти. *То був високий, тільки від південного боку з трудом доступний горб, покритий грубезними буками й смереками* (І. Франко); — *Чому ж не влаштовується спеціальних поїздок, екскурсій у загальновідомі й доступні місця?* (О. Шугай).

4. До якого легко доступити; уважний до інших; не зарозумілий, не гордовитий. — *Тутечки усі люди живуть доступні такі, привітні...* (Марко Вовчок); *Коректний і доступний по-товариському з нижчими, незалежний з начальством, Мирний на службі був центром, до якого горнулися* (С. Єфремов); *Римський імператор Марк Аврелій .. сказав, звертаючись до кожного з нас на високому місці: ".. утримайся скромним, добрим, щирим, поважним, .. будь зичливим, милим, доступним, витривалим у виконанні обов'язків"* (П. Загребельний).

5. *рідко.* Який може легко доступити до кого-небудь, викликати до себе довір'я. *Як-то його* [панича] *покликати? Як до його доступитися? Вона надіялася на Зіньку. Весела і до всіх доступна молодиця* (Панас Мирний); // Який не відзначається суворістю моралі (про жінок). *Доведеться передчасно самому, без Оксани, без Стьопочки їхати до синього моря, до веселої музики, .. де більші торги та більш доступні жінки* (М. Стельмах); *В них нюх на кращих хлопців, у тих спритних доступних баб із дошлюбними контактами в минулому* (Є. Кононенко).

ДОСТУ́ПНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **досту́пний** 1–3, 5. *Деякі вчені вважають, що знайдені в Новгороді абетки на бересті для школярів та настінні написи у Святої Софії є свідченням доступності освіти й для нижчих верств* (з наук. літ.); *Він розставляв лучників коло вікон, коло дверей по два і по три, як до важності й доступності місця* (І. Франко); *Ця балакучість, поєднана з прямотою і доступністю, видалась для нас із Сашком справжнім скарбом* (Ю. Збанацький); *Демократія насамперед передбачає прозорість і доступність влади, її готовність та готовність її представників до діалогу з народом, відкритість інформації* (з наук.-попул. літ.).

ДОСТУ́ПНО. Присл. до **досту́пний** 2, 3. *Її* [материній] *душі доступно, чому так треба іноді людині просто вийти на курган степовий, щоб звідти окинути оком далеку морську синяву* (О. Гончар); *Важливо доступно розповісти дітям про шкідливість куріння* (з газ.); // *у знач. пред. Зареготався сват та й каже: — Туди доступно всім дійти!* (Панас Мирний); *Без трактора нам заріз... Осьдечки що нам треба! Тобі одному це доступно, бо я тут безрукий і сліпий, як кріт* (С. Добровольський).

ДОСТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОСТЯГТИ́, ДОСТЯГНУ́ТИ,** стягну́, стя́гнеш; *мин. ч.* достя́г, ла́, ло́ *і* достягну́в, ла, ло; *док., заст.* Діставати. — *Тим крамарям хоч і в болоті полоскаться, аби звідтіль достягать гроші* (І. Нечуй-Левицький); *Гаснув день, Люди кинули роботу, Достягли люльки з кишень* (Я. Щоголів); *Коло броду беру воду, Не достягну до дна* (П. Чубинський).

ДОСТЯГНУ́ТИ *див.* **достяга́ти.**

ДОСТЯГТИ́ *див.* **достяга́ти.**

ДОСУДОВИ́Й, а́, е́. Який був, існував або зібраний до проведення суду. *Дані досудового слідства можуть бути оголошені тільки з дозволу слідчого або прокурора й у тому обсязі, у якому вони визнають за можливе* (з навч. літ.).

ДОСУКА́ТИ *див.* **досу́кувати.**

ДОСУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСУКА́ТИ,** досучу́, досу́чиш *і* досука́ю, досука́єш, *док., що.* Закінчувати сукати (у 1 знач.); сукати до кінця, до певної межі. *Оце сяду та ниток досукаю* (Сл. Гр.).

ДО́СУХА, *присл.* До цілковитої сухості (у 2 знач.). *Суміш добре розбовтати й дати постояти три дні. Втирати досуха у хворі місця* (з наук.-попул. літ.).

ДОСУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **досуши́ти.** *Досушене сіно; Досушені в печі грушки.*

ДОСУШИ́ТИ *див.* **досу́шувати.**

ДОСУШИ́ТИСЯ *див.* **досу́шуватися.**

ДОСУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досу́шувати** і **досу́шуватися.** *Після очищення, досушування й калібрування насіння перевіряють на схожість і енергію проростання*

(з наук. літ.); *Враховуючи, що в країні в останній час стали приділяти багато уваги використанню вторинних ресурсів, для підігрівання повітря при досушуванні сіна почали використовувати сонячну енергію* (з наук.-попул. літ.).

ДОСУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСУШИ́ТИ,** сушу́, су́шиш, *док., що.* Закінчувати сушити що-небудь; сушити до кінця, до певної межі. *Високо в небі пливло сонце, досушувало хліба* (О. Десняк); *Колосок схопився, не знаючи, що діяти: бігти услід за товаром чи досушувати біля грубки чоботи* (В. Кучер); *Дивом дивувався, як ото немічна мати за ці предовгі півтора тижня сама по господарству впоралась, як те сіно .. досушила та худобу й птицю допильнувала* (І. Нижник); *Не затягуйте обробку насіння, отриманого на своїй ділянці: досушіть до кондиції, відвійте від сміття, розсипте по пакетах* (з газ.); // *безос. В нас озимі мороз бив зимою, Навесні досушило вітрами* (М. Гірник).

ДОСУ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **ДОСУШИ́ТИСЯ,** су́шиться, *док.* 1. Закінчувати сушитися. *В печі горять сухі дубові дрова і щось кипить, булькоче. На черені досушуються пахнючі груші, сливи* (Василь Шевчук); *Однаково не знайшов* [Яковенко] *Довгого острова, бо всі острови — малі й великі — були довгасті, всі схожі, на всіх сіно або вже лежало скошене, або докошувалося й досушувалося* (П. Загребельний); *За сухої погоди часник кілька днів просушують на сонці, а потім переносять у сухе, добре провітрюване приміщення або на горище, де він досушується* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **досу́шувати.** *Злітно-посадкова смуга аеродрому досушується спеціальною технікою* (з газ.).

ДОСХОЧУ́, *присл.* 1. До повного задоволення. [Т е т я н а:] *Заграйте, дідусю, такої, щоб я досхочу натанцювалася* (М. Кропивницький); *Діти .. ласували досхочу і черешнями, і абрикосами* (О. Іваненко).

2. Скільки завгодно; вдосталь. *Вони міські були, міщани, і заможні, — всього було досхочу* (Марко Вовчок); *Посередині буди стояла залізна піч, в якій палили цілу ніч, бо дров було досхочу* (Мирослав Ірчан).

ДОСЬЄ́, *невідм., с.* Зібрання документів, що стосуються якого-небудь питання, якої-небудь справи, а також папка з такими документами. *Досьє доктора Чарльза Томаса .. свідчило, що біографія дослідника без плям* (Н. Рибак); *Я вже буду мічений, в моїх досьє буде поставлений знак запитання, хрестик, знак "мінус"...* (Р. Федорів); *Він особисто контролював перевірку найсучаснішої електроніки, він особисто і неодноразово переглянув досьє на кожного солдата* (О. Тесленко).

ДОСЬО́РБА́ТИ *див.* **досьо́рбувати.**

ДОСЬО́РБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОСЬО́РБА́ТИ,** сьо́рба́ю, сьо́рба́єш, *док., щоі без прям. дод., розм.* Сьорбаючи, доїдати рідку їжу до кінця, до певної межі. *Одягнені в однакові полотняні сорочки, зосереджені, вони досьорбували рідку гарячу затірку з широкої, як бойківська крисаня, розмальованої глиняної миски* (І. Нижник); *Треба буде якось побалакати з тим клятим городником, сам собі пообіцяв Блажій і, несилий далі дивитись на Жирчину задуму, досьорбав нашвидку з полумиска й вийшов надвір* (І. Білик); *Дарця мовчки, хоча й дуже голосно, досьорбала компот* (Любко Дереш).

ДОСЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **досяга́ти** 2, 3. *Драгоманов виїздить за межі досягання царської цензури та жандармерії* (С. Єфремов); *О, покоління нездоланних, вік твій Є вічним пориванням до мети, Є впертим досяганням височіні І мужнім подоланням перешкод* (Л. Дмитерко); *Ні, хочу я борні і досягання, Ні, хочу діл поважних і міцних* (Б. Грінченко); *Як часто ми, жадаючи від інших ласки, щирості, самі стаєм жорстокими в своїх вимогах! А потім ще й хизуємося сумлінням чистим, впертістю у досяганні істини* (Василь Шевчук); *Він взагалі не знав розладу слів і діла, думки і серця, замірів і досягання мети* (Ю. Мушкетик).

ДОСЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОСЯГТИ́, ДОСЯГНУ́ТИ,** сягну́, ся́гнеш; *мин. ч.* despite досяг, ла́, ло́ *і* досягну́в, ла, ло; *док., чого, до чого.* 1. Доходити, доїжджати до якого-небудь місця, добиратися, діставатися куди-небудь. *Ішли* [заробітчани] *здебільшого за Самару, в синельниківські степи, досягаючи іноді навіть Славгорода* (О. Гончар); *Максим з козаками досягнув берега і зайняв спуск до переправи* (Н. Рибак); // Доходити до кого-, чого-небудь, поширюватися до якого-небудь місця (про звуки, світло і т. ін.). *По Дунаєві дівчата співають, Через море аж до Києва голоси досягають...* (Панас Мирний); *Невеличка лампа світила тільки на один кінець довгого стола, на дзеркало, і тихий світ од неї ледве досягав до білих стін* (І. Нечуй-Левицький); // Доторкатися, дотягуватися до чого-небудь. *Грицько, височезного зросту та ще в кобеняці, досягав головою аж до самої стелі* (Панас Мирний); *Із стріх бухав огонь угору, немов то присідав, то підскакував, хотячи досягнути до неба* (І. Франко).

2. Доходити до якого-небудь рівня, до певної межі (про розмір, вагу, кількість і т. ін.). *Отець Кралевич сам не знав, очевидно, особливих подробиць, але все ж міг дещо оповісти. Коли казав, що гайдамацькі ватаги досягають іноді тисячі й більше чоловік, легіні цмокали губами...* (Г. Хоткевич); *Ще вище блищали зморшкуваті прямовисні скелі, порослі мохом та лишайником, або тяглися величезні поля льодовиків, де крига досягала кільканадцяти сажнів товщиною* [завтовшки] (З. Тулуб); *Мороз досягав кільканадцяти градусів* (О. Гончар); *Заробіток його досяг значної суми* (Ю. Яновський).

3. Домагаючись, добиваючись, діставати, одержувати бажане. *Воздвиженський .. не розбирав доброго і недоброго способу і досягав до цілі, кинувши на бік науку* (І. Нечуй-Левицький); *Розумні були запорожці, досвідчені в усьому, духом та волею дужі, от і досягали того, чого нам зась* (А. Кащенко); *Здійнявши такий около себе галас, пан Фліорковський тим часом у Керелівці настирливо домагається свого і — досягає* (С. Єфремов); [Р і ч а р д:] *Я досяг, чого хотів* (Леся Українка); *До нафти було ще далеко. Та чи знайдуть її мандрівники? Хотілося надіятися, що .. експедиція таки досягне своєї мети* (О. Донченко).

◇ **(1) Досягну́ти (досягти́) о́ком** *до чого* — побачити. *Небо синє, чисте — ні плямочки .. Не продивитись його глибини, не досягнути оком до краю!* (Панас Мирний).

ДОСЯГА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **досяга́ти** 3. *Досягається якась не знана раніш гармонія, сонце розлилося, і сама ти вже ніби розчиняєшся в солодкій млості природи* (О. Гончар); *У виробах львівських художників досягається фактурний ефект завдяки різноманітній обробці матеріалу* (з наук. літ.).

ДОСЯ́ГНЕННЯ, я, *с.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **досяга́ти** 3. *Сила кожного вільнолюбного народу полягає в одвічному шуканні правди.., в досягненні конкретної істини* (П. Тичина); *Освіта в Україні орієнтована на досягнення сучасного світового рівня, корінне оновлення змісту, форм та мето-*

дів навчання, примноження інтелектуального потенціалу країни (з наук. літ.).

2. Позитивний результат роботи; успіх. *Наприкінці серпня .. було відкрито генетичну лабораторію Мічуріна, а рядом у саду — велику виставку його наукових досягнень* (О. Довженко); *Директор знов заговорив про Порфирову маму, про те, як розхвалювали її досягнення на котрійсь із нарад* (О. Гончар).

ДОСЯГНУ́ТИ *див.* **досяга́ти.**

ДОСЯ́ГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **досягну́ти** 2, 3. *— Що ж, коли так, то завтра й до діла, — мовив нарешті Ягнич на знак досягнутої угоди, і начальник будівництва зітхнув полегшено* (О. Гончар); *Він казав про те, що не можна заспокоюватися на досягнутих результатах* (О. Донченко); // **дося́гнуто,** *безос. пред. Нині досягнуто певних успіхів у хіміотерапії деяких злоякісних пухлин* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **дося́гнуте,** того, *с.* Те, чого досягли, домоглися. *Для справжньої людини порятунок тільки в напруженні, у вічному невдоволенні досягнутим і зробленим* (П. Загребельний).

ДОСЯГТИ́ *див.* **досяга́ти.**

ДОСЯ́ЖНИ́Й, дося́жна́, дося́жне́. Якого можна досягти, домогтися. *Вийшовши* [Юхим] *надвір, почувається вільною людиною, яку ніщо не зв'язує: хоче — танцює .. Він щасливий, все йому ніпочім, усе здається легким і досяжним* (Є. Гуцало); *Десь далеко, не досяжні окові, закричали дикі гуси, що летіли з-за моря на рідну Україну* (Ю. Мушкетик); *Зорі видавалися мені такими близькими, такими досяжними* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДОСЯ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дося́жни́й.** *З трьох боків оточували* [команду бійців] *німецькі солдати, то просуваючись поповзом, то перебігаючи за межами досяжності пострілу* (Іван Ле); *З'явившись у межах досяжності людського зору, перетнула комета орбіту Землі і почала рухатися в напрямку сузір'їв Діви та Скорпіона* (з наук.-попул. літ.).

ДОТ, у, *ч.* Скорочення: довгочасна огнева [вогнева] точка (оборонна споруда для прикриття артилерійської зброї та її обслуги). *В степу виростають протитанкові рови, окопи, споруджуються доти і дзоти* (В. Кучер); *Наступати вліво .. в обхід доту, теж ризиковано: бічну охорону вже обстріляли з отого переліска* (Є. Доломан); *У старому дубняку на узвишші громадяться величезні брили зруйнованого доту* (В. Нестайко); *Завдяки активним діям партизанів залізничні колії в тилу ворога перетворювалися в своєрідні лінії фронту, вздовж яких окупанти змушені були споруджувати доти та бункери* (з наук.-попул. літ.).

ДОТАВА́ТИ, тає, *недок.,* **ДОТА́НУТИ,** не, *док.* Закінчувати танути (у 1 знач.). *Одинокі латки того снігу сивіють в присмерку, .. й чути, як вони дотають, як тоненько дзюрчить вода з-під них* (І. Багряний); *Так, лягти на той сніг і заснути, поки сніг не дотанув остаточно* (Ю. Андрухович).

ДОТА́НУТИ *див.* **дотава́ти.**

ДОТАНЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОТАНЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Закінчувати який-небудь танець, доводити його до кінця. *Від музики здригався зал .. То Терешкевич — генерал Ще дотанцьовував мазурку* (М. Шеремет); *Так і дотанцювала* [Надія] *до кінця, не зводячи з нього погляду* (М. Чабанівський).

2. Танцюючи або роблячи рухи, подібні до танцю, доходити до якого-небудь місця. [О д и н з п а р у б к і в:] *Ану, затинай "Дуба". Чи дотанцюю до села?* (М. Кропивницький); *— Глянь, Іва, яка доріжка! Яка краса! Га! А скажи, коли б ця доріжка була тверда — до самої Турції* [Туреччини] *можна було б дотанцювати?* (Ю. Збанацький).

ДОТАНЦЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОТАНЦЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* 1. Багато танцюючи, доводити себе до чого-небудь небажаного, неприємного. *Отож чорні люди пили бузу, били в барабани і танцювали. Деякі так дотанцювались, що попадали і їх корчі били, і піна з рота котилась* (Ю. Логвин).

2. *тільки док., перен., розм.* Необережними, легковажними і т. ін. вчинками довести себе до чого-небудь небажаного, неприємного. *В'їхали ми в угорський край... Але п'ють там, дитинко, п'ють... Здовж дороги в тім краю бачила я лиш гульню та забави. Дотанцюються вони до чогось, доню* (О. Назарук); *— В нас місток на греблі завалився, треба об'їздити Новоселицю... Дотанцювалися* (В. Кучер); *— Він ще до свого дотанцюється, — похмуро пообіцяв дід* (М. Стельмах).

ДОТАНЦЮВА́ТИ *див.* **дотанцьо́вувати.**

ДОТАНЦЮВА́ТИСЯ *див.* **дотанцьо́вуватися.**

ДОТАСКА́ТИ *див.* **дота́скувати.**

ДОТА́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОТАСКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Із зусиллям доносити, доставляти кого-, що-небудь до якогось місця. *Через превелику силу дотаскали Марусю, положили на лаві, вкрили рядном* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вони ледве дотаскали їх* [книжки] *до дому Воздвиженського й сховали в скриню на самісіньке дно* (І. Нечуй-Левицький).

2. *що.* Закінчувати носити, переносити що-небудь. *Лиш опівдні дотаскали робітники всі колоди на будівельний майданчик* (із журн.).

3. *що.* Доношувати що-небудь старе, приношене (одяг, взуття). *Миколка другий рік дотаскує латане й старе пальто* (із журн.).

ДОТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **дота́ція.** *Повне зближення цін на ресурси у міжнародній торгівлі неможливе через різноманітні митні, соціальні, дотаційні та інші державні програми, відмінність технології в різних країнах* (з навч. літ.); *Дотаційний механізм;* // Стос. до дотації. *Економічні реформи, проведені у Південній Кореї, дозволили позбутися відверто дотаційних компаній у стратегічних сферах економіки* (із журн.); *Бюджети переважної частини одиниць місцевого самоврядування залишаються дотаційними* (з газ.).

ДОТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Додаткові асигнування з державного бюджету підприємствам, установам, деяким категоріям осіб для покриття яких-небудь витрат та інших потреб. *У більшості країн світу нагромаджено великий досвід вирівнювання місцевих бюджетів за допомогою дотацій і субсидій, які передаються з державного місцевим бюджетам* (з наук. літ.); *Популярні політичні заходи: збільшення видатків чи зниження доходів держави за допомогою податкових пільг або прихованих дотацій дуже часто шкодять економіці, оскільки призводять до зростання дефіциту* (з наук.-попул. літ.); *У СРСР існувала система дотацій задля підтримки низьких цін на "соціальні" сорти риби — оселедець, мойву, хек — усього 75 видів* (з газ.).

ДОТЕКТИ́ *див.* **дотіка́ти.**

ДОТЕМНА́, *присл., розм.* До настання темноти. *Горленко дотемна обходить служби, придивляється до всього* (Є. Кротевич); *Тепер Сафарбей став довіреною особою ве-*

ликого візира і від сходу сонця й дотемна виконував усілякі його доручення (В. Малик); *Король .. мовчки підганяв коней, щоб дотемна встигнути додому* (М. Олійник).

◇ **З (від) рáнку (з рáння) до [сáмого] вéчора (до смéрку, до смеркáння, дотемнá, до нóчі)** *див.* **рáнок.**

ДÓТЕП, у, *ч.* 1. Кмітливий влучний вислів із сатиричним або жартівливим відтінком. *Я знов розвішував вуха, слухаючи їх оповідань, жартів, вигадок та дотепів* (І. Франко); *Семен Семенович пускає якийсь дотеп, приємний Шапочці, і вона витягає трубочкою губи й замішано крутить головою* (В. Винниченко); *Моторист без слів, самою усмішкою відповів на Порфирів дотеп* (О. Гончар); *У поводженні бійців, у розмовах, у вибухах дружнього реготу на солоні солдатські дотепи відчувається загальна збудженість* (Є. Доломан); *Від Обухова до Ічні — жарти, дотепи зустрічні* (Д. Білоус).

2. *розм.* Здатність оформляти думку у вигляді влучних, гострих або смішних висловів. [А н н а:] *Справді, він не без дотепу, твій дон Жуан!..* (Леся Українка); *Якими талантами, якою глибиною мислі, яким дотепом, яким генієм у винахідництві, якою красою мови й пісні блиснув би він перед світом!* (Ірина Вільде).

◇ **Відпускáти (відкóлювати) / відпусти́ти (відколóти) жáрти (дóтепи)** *див.* **відпускáти; Си́пати дóтепами (жáртами)** *див.* **си́пати.**

ДОТÉПА, и. 1. *ч. і ж., розм., рідко.* Надто тямуща в якійнебудь галузі людина; знавець своєї справи. *Суддею у нас був такий дотепа* (із журн.).

2. *ж., заст.* Дотепність (у 1 знач.). — *Тебе я поважаю за твою дотепу та завзяття* (М. Костомаров).

ДОТЕПÉР, *присл.* До цього часу, до цих пір. *Я завжди був великим оптимістом і дотепер не втратив віри у людей* (М. Коцюбинський); *З'явились нові поняття, які суперечили тому, що дотепер він знав* (Ірина Вільде); *Пошкодував, що мудрість приходить людині з неповоротними швидкоплинними роками, й од усвідомлення цього йому стало ще холодніше, ніж було дотепер* (І. Білик); *Дотепер він був знаний тисячі-другій шанувальників переважно як безпосередньо причетний до появи і зникнення двох книжок, жодна з яких не могла претендувати на літературну справжність* (Ю. Андрухович).

ДОТЕПÉРІШНІЙ, я, є. Який був у минулому, стос. до минулого. *Найбільше голосів падало на старого, дотеперішнього війта* (І. Франко); *Він почав розуміти, що дотеперішнє життя немудре, сільське, де всі питання прості й надто практичні, було чимсь зовсім відмінним від тих днів, що він розпочав у місті* (В. Підмогильний).

ДОТÉПНИЙ, а, е. 1. Який відзначається дотепністю. *Богдан був дотепний, жартівливий, говорив багато, тільки Насті боляче було слухати його мову* (Леся Українка); *Лука Митрофанович був веселою, жвавою і дотепною людиною* (В. Козаченко); // Сповнений дотепами, дотепністю. *Товариші його* [Л. Мартовича] *шанували, а любили за його веселу вдачу й ще за ті дотепні оповідання, які він видумував* (В. Стефаник); *Товариші для сміху написали дотепного листа і дуже шкодували, що не можуть бачити мого здивованого обличчя* (О. Копиленко).

2. Оригінальний щодо свого розв'язання, зроблений майстерно, з витонченістю. *Він перший обвішав Асканію своїми дотепними шпаківнями* (О. Гончар); *В Першотравневому саду вони зацікавились дотепним фонтанчиком, що сам обертався й розкидав навколо себе вісімками струмені* (Л. Смілянський).

3. *до чого, на що, рідко.* Здібний, здатний. *Батько й мати журяться: — Що нам з тобою, сину, робить, що ти ні до чого не дотепний?* (з казки); *От заходився раз Кирило мій Плести у хаті ясла. На що, на що — на це дотепний був* (Л. Глібов).

ДОТÉПНИК, а, *ч.* Дотепна людина. *Скільки можна отак зустріти ерудитів, .. дотепників, тонких натур, вільнодумців!* (П. Загребельний); — *Та ти, я бачу, ще й дотепник?* — *здивувався суддя* (О. Бердник); *Жартівливу перепалку підхопили інші дотепники та гострослови* (О. Шугай); *Арнольд Горобець, .. драматург-шістдесятник, популярний серед жіноцтва, .. щира душа, дотепник* (Ю. Андрухович).

ДОТÉПНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дотéпник.** *Друга потвора, Лаверна, корчила з себе бозна-яку дотепницю* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ДОТÉПНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Витонченість думки і здібність оформляти її у вигляді влучних, гострих або смішних висловів. *Власне, дотепність і позбавила Ахмеді всіх тих високих милостей, яких досягнув завдяки своєму поетичному таланту* (П. Загребельний); *За свій розум і дотепність кілька разів вибирався* [Варфоломій Зиморович] *на посаду війта* (Ю. Винничук); *Життя — це фонтан, казав один галицько-буковинський рабин. І йому не відмовиш у дотепності* (І. Карпа); *Всі дами й кавалери дуже похваляли дотепність мадонни Оретти* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

2. Виразність і точність у передаванні суті чого-небудь. *Це була думка, геніальна своєю простотою й дотепністю* (В. Владко).

ДОТÉПНО. Присл. до **дотéпний** 1, 2. *Той* [черговий промовець] *говорив плавко й дотепно, ефектно наголошуючи слова, підкреслюючи речення, немов вставляв їх у блискучі рамки* (В. Підмогильний); *Він* [Григорій Косинка], *блискучий промовець, говорив до зали сміливо, дотепно, ядерно, насмішкувато* (І. Жиленко); *Він любив розповідати сусідам своїм і так іншим людям про всяку бувальщину і вмів те робити розумно, дотепно, докладно і прикладно* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *В умінні влучно і дотепно жартувати герої п'єс О. Є. Корнійчука навряд чи знають собі рівних* (з мемуарної літ.); *Сергій почав розбирати модель. Вона справді була зроблена дуже дотепно. Все таке мініатюрне, таке витончене* (М. Білкун); *Ідучи до Марини, він прокручував довгу бесіду, в якій мав дотепно вмотивувати причину свого візиту* (І. Роздобудько).

ДОТЕРМІНÓВИЙ, а, е. Те саме, що **дострокóвий.** *Об'єднані опозиційні сили висловлюють упевненість у тому, що дотермінових виборів не оминути* (з газ.); *Дотермінове припинення контракту.*

ДОТЕРМІНÓВО. Присл. до **дотермінóвий.** *Весною 1915 року мене дотерміново "забрили" в солдати царської армії* (Іван Ле); *У випадку дотермінового виконання робіт замовник має право дотерміново прийняти й оплатити роботи* (з мови документів).

ДОТЕРПІ́ТИ, терплю́, тéрпиш, *док.* Витерпіти до кінця, до якого-небудь часу. *Тяжко жити; зникли сили; Рветься грудь моя. Люте горе до могили Чи дотерплю я?* (П. Грабовський); — *Сюрприз!* — *лаконічно відповів Герд.* — *Не пожалієш!* — *Ну коли так, то згодна! Затамую жіночу цікавість і дотерплю до вілли...* (О. Бердник).

ДОТÉРТИ *див.* **дотирáти.**

ДОТЕ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотеса́ти.** *Дотесане столяром топорище.*

ДОТЕСА́ТИ *див.* **дотісувати.**

ДО́ТИ, *присл.* 1. До тих пір, до того часу. *Не вважай своєї невільниці за негідницю, бо я говорила аж доти з великої своєї скорботи та з туги своєї* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Вони танцювали доти, доки зовсім потомились* (І. Нечуй-Левицький); *Зненацька налетів кашель. Він мучив доти, поки го́рлом не пішла кров* (М. Олійник); *Молодший Муромець перевальцем ступав по́ряд із батьком, зазирав йому в вічі й доти щось турчав, аж поки той махнув рукою* (І. Білик).

2. *розм.* До того місця. *А люди Ізраїлеві та Юдині схопилися, і зняли крик, та й погнали филистимлян аж доти, де йдеться до Гаю, і аж до брами Екрону* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ДО́ТИК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **дотика́ти** 1 і **дотика́тися.** *Мене збудив знов холодний дотик дідової руки, простягненої з сусіднього ліжка* (І. Франко); *Вона тягнеться рукою до тернової гілки і відчуває дотик гострих колючок* (А. Шиян).

2. Відчуття, що виникає при стиканні шкіри з навколишнім середовищем. *Макс був сліпий .. половину свого життя і вже давно навчився замінювати зір відчуттям, дотиком, інстинктом* (П. Загребельний); *Комахи мають органи зору, нюху, дотику, смаку і слуху* (з наук. літ.).

ДОТИКА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дотику (у 2 знач.), зв'язаний з ним. *Дотикальні рефлекси; //* Який служить для дотику. *Дотикальні органи.*

ДОТИКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дотика́ти** 1 і **дотика́тися.** *Дотикання до людини, яка перебуває під дією струму, небезпечне для життя* (з наук.-попул. літ.).

ДОТИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., діал.* 1. *кого, чого.* Доторкатися. [Г е р р і с о н:] *Всі вони* [робітники], *коли дотикали щіточкою вуст, впускали в свій організм певну долю радію* (Мирослав Ірчан).

2. *кого, чого.* Діяти на органи відчуття. *Сморід по-іншому нас дотикав, як колір кривавий, Смак доступається органів наших, як запах та колір* (М. Зеров).

3. *кого, що, чого, перен.* Завдавати кому-небудь неприємностей ущипливими, дошкульними словами або діями. *В ній і тепер ще повно егоїзму й фальшу, яким дотикала болючо* [болюче] *не одну душу коло себе* (О. Кобилянська); // Хвилювати, бентежити. *Але не смійтеся, пани мої, наші прості груди жаль дужче дотикає, як ваші — панські* (Ю. Федькович); *Вірте, ласкава пані, його горе близько дотикає мого серця; віддавна вже привик я уважати в нім другого батька (першого я мало й затямив), духовного батька* (І. Франко).

4. *що, до чого, перен.* Торкатися чого-небудь, зачіпати щось. *Можливо, лише дотикаючи до суті архіскладної проблематики, спробуємо розібратися у видимому протиріччі українського індивідуалізму* (Ю. Липа); // Мати відношення до кого-, чого-небудь, стосуватися когось, чогось. *Малоросійство, хоч явище часте і кількісне, — найменш дотикало основну нашу національну масу — селянство* (Є. Маланюк).

◇ **Землі (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися,** *діал.* **не дотика́ти)** *див.* **доторка́тися.**

ДОТИКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* Доторкатися до кого-, чого-небудь. *Руські вої стояли густо, один у один, так що червлені щити їх дотикались* (С. Скляренко); *Гості ходили, пальцями дотикалися до прикрас, в захопленні головами хитали* (А. Хижняк); *З хвилину сиділи вони, мало не дотикаючись головами, але дивлячись один мимо одного* (Ю. Шовкопляс); *Як людина, що звикла ховати свою таємницю так пильно, що навіть сама перед собою уникає до неї дотикатись, він мислив про неї і в спокій, і в бурю лише абстрактно, вживаючи безособові звороти та займенники* (В. Підмогильний); *Про яку кращу винагоро́ду мріяти, коли .. людина дотикається до самого живчика існування, до самих кровоносних судин незбагненної божественної суті* (Е. Андієвська).

ДОТИКО́ВИЙ, а, е. Стос. до дотику (у 2 знач.), пов'язаний із ним. *У тварин умовні рефлекси виникають на велику кількість різних ознак предметів, на звуки і запахи, пов'язані з ними, на дотикові й смакові подразнення* (з навч. літ.).

ДОТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОТНУ́ТИ, ДОТЯ́ТИ,** тну́, тне́ш, *док., діал.* Допікати, дошкуляти. — *Що вона має мені дотинати? Я їй покажу!.. І ядушливий Семен "показував" жінці сп'яна всю, скільки мав, свою силу* (Леся Українка); — *З дому передають, що дужі-здорові, тільки шляхта вража так уже дотинає, що й писнути ніяк* (М. Олійник).

◇ **(1) Дотя́ти [го́стрим] язико́м** *кому* — сказати, відповісти кому-небудь гостро, дошкульно. *Жарту або якогось іншого радого та щирого слова не чув від неї* [Лесихи] *ніхто. Кожному, аби хто, вміла дотяти острим язиком* (І. Франко).

ДОТИ́НОК, нку, *ч., діал.* Докір, дошкульне слово. — *Не знаєш елементарної річі* [речі], — *з їдким дотинком сказала пані Трацька* (І. Франко); — *Султан уважно слухав їх оповідання. Уважніше, ніж ради Великого Дивану, — віддячився Ібрагім дотинком декому з присутніх* (О. Назарук).

ДОТИНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Тиняючись, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. — *Волочився і тинявся не один місяць. І дотинявся до в'язниці* (з газ.).

ДОТИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОТЕ́РТИ,** тру́, тре́ш, *док., що.* Закінчувати терти що-небудь; терти до кінця, до певної межі. *Коли Йоганн прибіг у вітальню, там ніби й ніколи не було жодного ящика, чужого хлопця й голуба. Тільки служка .. дотирала підлогу* (Олесь Досвітній); — *От ще трішечки й дотру! — проказав Миколка, поглянувши на миску з потертим хроном* (із журн.).

ДОТИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **дотира́ти.** *Палуба на військовому кораблі дотирається моряками до блиску* (з газ.).

ДОТИСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дотиска́ти.** *Поступове зниження тиску газу потребує збільшення витрат на дотискання газу перед його подачею в магістральні газопроводи* (з мови документів).

ДОТИСКА́ТИ, а́ю, а́єш, **ДОТИ́СКУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ДОТИ́СНУТИ,** ну, неш, *док., кого, що.* Закінчувати тиснути (у 2, 3 знач.). *Макс .. рішуче простягає їй руку. Сузанна .. помалу бере руку, слабо дотискує* (В. Винниченко); *Тепер приходить речинець платити* [по векселю], *та й дотискають* (В. Стефаник).

ДОТИ́СКУВАТИ *див.* **дотиска́ти.**

ДОТИ́СНУТИ *див.* **дотиска́ти.**

ДОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який пов'язаний з ким-, чим-небудь, має стосунок до кого-, чого-небудь; якого стосується, торкається що-небудь. *Сю відомість приніс мені дотичний пан сам особисто* (І. Франко); — *Чи в словах його було й до мене щось дотичне? Та й хто він сам — не знав я* (П. Тичина); — *Видно, ви добре підкуті у всьому, дотичному до місцевості, де служите* (О. Шугай).

2. *у знач. ім.* **доти́чна,** ної, *ж., мат.* Пряма лінія, що має з кривою одну спільну точку, але не перетинає її. *Магнітна силова лінія проводиться так, що дотична до неї в будь-якій*

її точці вказує напрям сил, що діють у цій точці на північний полюс магнітної стрілки (з навч. літ.); *Ван Лун і Сокіл .. перевели погляди на схили вздовж міжгір'я, наче перевіряючи можливий політ астроплана по дотичній* (В. Владко).

ДОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доти́чний** 1. *Екзистенціалізм формується в українській літературі на початку XX ст. і має дотичність до релігійного напряму західного екзистенціалізму з цілої низки проблем* (з наук. літ.); *Під час коротких зустрічей у колі друзів він з інтересом слухав цікаві розповіді О. Лазаревського про дотичність його роду до Кобзаря* (із журн.).

ДОТИ́ЧНО. Присл. до **доти́чний** 1. *Осколок німецького снаряда вдарив* [Покрищака] *дотично, коли штурмували Турецький міст* (Є. Доломан); *Помирали люди, з якими Марла була пов'язана лише дотично, не вникаючи в подробиці їхнього існування* (І. Карпа).

ДОТІКА́ТИ, áє, *недок.*, **ДОТЕКТИ́,** ече́, *док.* 1. Закінчувати текти; текти до якого-небудь місця, до певної межі. *Самара дотікає Поміж нив, серед веселок, Обминаючи три дуби* (П. Усенко); *З крутої гори, на котрій стоїть церква, потекла неначе жива річка. От вона дотекла до гатки, далі до ятки* (І. Нечуй-Левицький).

2. *тільки недок.* Знемагати від втрати крові. *У Данки .. Кров'ю братик дотікає* (П. Грабовський).

ДОТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОТЕСА́ТИ,** тешу́, те́шеш, *док.*, *що.* Закінчувати тесати що-небудь. *Надворі дотісують, А в хаті дочісують* (з народної пісні); *Я слухняно пішла за цим обачним татком Карлом, котрий замість того, щоб вистругати мені симпатичного Буратіно, поспішав дотесати осикового кілка* (В. Шкляр); *Дотесавши топорище, Добрука встромив сокиру в дерев'яну стіну* (із журн.).

ДОТІ́СУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **доті́сувати.** *Дотісуються останні бруси, якими батько з сином завершать зведення останньої стіни нової хати* (із журн.); *Колода дотісується будівельником.*

ДО́ТКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотка́ти.** *Дотканий майстринею килим.*

ДОТКА́ТИ, тчу́, тче́ш, *док.*, *що.* Закінчити ткати що-небудь; ткати до кінця, до певної межі. [К а с с а н д р а:] *Жалобні шати маю, а на покрив смертельний ти сама давно напряла, не знаю тільки, чи доткати встигнеш* (Леся Українка); *Олена вирішила, що до полудня треба доткати килим хоч до половини* (із журн.); * Образно. *Сивизну мороз дотках: як старість!* (В. Барка).

ДОТКЛИ́ВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **діткли́вий** 1. *Для матери* [матері] *діло доткливе; а все ж не можна не слухатися* (О. Кониський); *Засміявся і Ян, узявши руку дружини в свою, потиснув її, а потім поцілував, у чому пані Софія відчула доткливий натяк на охололу вже ніжність* (Іван Ле).

ДОТКЛИ́ВО, *розм.* Присл. до **доткли́вий** 2. *Кашель перестає сливе зовсім, тільки на серці частенько млоїть (щовечора щось там колупає і таки досить доткливо)* (Леся Українка).

ДОТКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.*, *кого, чого, діал.* Однокр. до **дотика́ти.** *В той час Марія була вже вагітна вдруге. За півроку родилася нежива дитина. Але ця подія не так доткнула її, як минула. Саме тоді прийшов на відпустку Корній* (У. Самчук).

ДОТКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.*, *розм.* Однокр. до **дотика́тися.** *Оповідав* [дід] *і про такі скарби, які стережуть змії в печерах або що закляті так, що їх доткнутись не можна* (І. Франко).

ДОТЛА́, *присл.* Повністю, цілком; до останку. — *Втрачу руку серед бою — я стрілятиму й одною, буду нищить вас* [фашистів] *дотла* (П. Тичина); *Від самого спуску і до церкви — третини села як не було: вигоріло дотла* (О. Довженко); *Він був .. тяжко пригнічений, розбитий геть дотла, і тому сидів понуро й дивився перед собою* (І. Багряний); *Коли забув ти рідну мову — яка б та мова не була — ти втратив корінь і основу, ти обчухрав себе дотла* (Д. Білоус); *Залишивши напризволяще дотла розорений, вкрай знелюднений Київ, Батий Білгородським шляхом рушив на захід* (В. Малик).

ДОТЛІВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **дотліва́ти.** *І славен цвіт, і вічен плід. Одвічна єдносте, спинися! В тобі — дочасне дозрівання, в тобі — завчасне дотлівання* (із журн.).

ДОТЛІВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОТЛІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. Закінчувати тліти. *В каміні дотлівали поліна* (І. Нечуй-Левицький); *Вогонь догорів. Дотліває зола* (М. Луків); *Цвинтар притих, вогнища дотліли, дочаділи, і їхній дим непомітно розтанув у сажі ночі* (М. Малиновська); *Дотліває життя, як сумний каганець; Жити ж хочеться, хочеться!* (П. Грабовський); *Щастя вибрав із торби у долі До найменшої крихти на дні... І уже дотліваю поволі Без усяких рожевих надій* (із журн.); *Місяць, звернувши на захід, дотліває червоною купою за містечком* (О. Гончар).

2. Закінчувати розкладатися; догнивати. *Тута ж* [у рову] *іноді і дохла собака або кішка дотлівали* (Панас Мирний); *Хто скаже нині, скільки німих кістяків дотліває там, на холернім кладовищі* (І. Нижник).

ДОТЛІВА́ЮЧИЙ, а, е. Який дотліває (у 1 знач.). *Дотліваюча ватра кліпала в пітьмі одиноким червоним оком* (М. Коцюбинський); *Іван садовить Ольгу на шкіру, потім швидко підкидає хворосту в дотліваюче вогнище* (Я. Галан); *Міномети з-за дотліваючої скирти чахкали, як і раніше* (О. Гончар).

ДОТЛІ́ЛИЙ, а, е. Який дотлів. *Залишили ми свій курінь і дотліле вогнище, ведуть мене мої друзі кудись в обхід озера* (О. Гончар); *Під столом на давно закинутій іржавій лопаті попелом сіріли дотлілі жарини* (І. Чендей); *Ввійшов робітник, уніс оберемок дров і поклав на майже дотлілі головешки* (І. Білик); *На розкопках городища археологи виявили дотлілі кості домашньої худоби, що пролежали тисячі років у землі* (з газ.).

ДОТЛІ́ТИ *див.* **дотліва́ти.**

ДОТНУ́ТИ *див.* **дотина́ти.**

ДОТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотува́ти.** *Поки в нас практично всі ЗМІ залишаються дотованими, ні про яку свободу слова не може бути й мови* (з газ.); *Дотоване державою підприємство.*

ДОТО́ВПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* дото́впляться; *док.*, *розм.* Розштовхуючи кого-небудь, пробратися кудись. — *Там у млині так завізно, що трудно було дотовпитися* (І. Нечуй-Левицький); *Держачися за руки, полізли дівчата поміж народ і з бідою дотовпились аж на середину між люди* (Б. Грінченко); *Дотовпившись нарешті до цебра, що стояв на мокрому, обхлюпаному зрубі колодязя, Духнович напився різкої, джерельно-свіжої води* (О. Гончар).

ДОТОПИ́ТИ[1] *див.* **дото́плювати**[1].

ДОТОПИ́ТИ[2] *див.* **дото́плювати**[2].

ДОТОПИ́ТИСЯ[1] *див.* **дото́плюватися**[1].

ДОТОПИ́ТИСЯ[2] *див.* **дото́плюватися**[2].

ДОТО́ПЛЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **дотопи́ти**[1]. *Дотоплений сплав.*

ДОТО́ПЛЕНИЙ², а, е. Дієпр. пас. до **дотопи́ти²**. *Дотоплена господинею піч.*

ДОТО́ПЛЮВАТИ¹, юю, юєш, *недок.*, **ДОТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш; *мн.* дото́плять; *док., що.* Закінчувати розплавлювати що-небудь. *Дотоплювати віск.*

ДОТО́ПЛЮВАТИ², юю, юєш, *недок.*, **ДОТОПИ́ТИ**, топлю́, то́пиш; *мн.* дото́плять; *док.* Закінчувати топити (в печі, плиті і т. ін.). *Дровами дотоплювали піч тільки тоді, коли пекли хліб* (з мемуарної літ.); *Дотопити грубу.*

ДОТО́ПЛЮВАТИСЯ¹, юється, *недок.*, **ДОТОПИ́ТИСЯ**, то́питься; *мн.* дото́пляться; *док.* 1. Повністю розплавлятися. *Частина флюсу дотоплюється, у результаті чого навколо дуги утвориться газова порожнина, а на поверхні розплавленого металу — рідкі шлаки* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дото́плювати¹**. *Лій дотоплюється в печі.*

ДОТО́ПЛЮВАТИСЯ², юється, *недок.*, **ДОТОПИ́ТИСЯ**, то́питься; *мн.* дото́пляться; *док., безос.* Закінчувати, переставати топитися. *У печі уже дотоплювалося.*

ДОТОПТА́ТИ *див.* **дото́птувати.**

ДОТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОТОПТА́ТИ**, топчу́, то́пчеш, *док., що.* Закінчувати топтати (у 1, 2 знач.) що-небудь; топтати до кінця. *Сироватка зломив суху стеблину лисохвосту, прочистив цибух люльки, що пригасла. Великим пальцем правої руки якось кумедно, сторчма, дотоптав її тютюном* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Мотрина Дарій, що дотоптувала стежкою життя п'ятий десяток літ, розгублено позирала ззаду на схвильованих дівчат* (В. Бабляк).

ДО́ТОРК, у, *ч.* Те саме, що **до́тик** 1. *Довго будуть відчувати плечі доторк портупеї* (М. Рудь); *М'який доторк руки пробудив її. Вона, позіхаючи, встала, неохоче попленталася за високою темною постаттю* (О. Бердник); *Дитина засміялася, заспокоєна її* [жінки] *лагідними доторками* (Валерій Шевчук); *Так багато доторків і запахів, і жодному з них немає назви!* (Ю. Андрухович); * Образно. *Наближалася осінь, але навколо не відчувався її доторк* (С. Скляренко).

ДОТОРКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доторка́ти** і **доторка́тися.** *Якась солодка знемога починала опановувати її всю від цього доторкання, від його ласкавого голосу* (Б. Грінченко); *Білий порох вставав над дорогою, мов дим, навіть від найменшого доторкання* (Леся Українка); *Твій голос мого слуху не втіша, Доторкання — не збуджує жаги* (із журн.); * Образно. *Марта Кирилівна почула те делікатне безпосереднє доторкання весни: воно роздратувало її нерви, розбуркало дрімаючі мрії* (І. Нечуй-Левицький); *До губ приклавши пучечку-сопілку, росу спиваю, дмухаю, поглянь: тремтить тоненька яблунева гілка — здригається душа від доторкань* (П. Мовчан); *Слово — найтонше доторкання до серця* (В. Сухомлинський).

ДОТОРКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., рідко.* 1. Те саме, що **доторка́тися.** *Перетираємо пальцями слізні очі, дивимося, бачимо, це, мабуть, лише звичайнісінький пень, доторкаємо його руками* (Б.-І. Антонич); * Образно. *Доторкає до волосся вечір язиком вологим і незримим* (І. Андрусяк).

2. *перен.* Виводити зі стану душевної рівноваги, докучати чим-небудь. *Ходім відсіль! Не доторкаймо ран, Тут Бог один розрадить і потішить* (Б. Лепкий).

ДОТОРКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **ДОТО́РКУВАТИСЯ**, уюся, уєшся, *недок.* 1. Дотикатися, торкатися до кого-, чого-небудь. *Ватя почувала тривогу в душі, але механічно водила руками по клавішах, ледве доторкувалась до їх* (І. Нечуй-Левицький); *Він доторкався до неї* [брили] *пальцями, що застрягали в м'який віск* (І. Франко); *Була та жовта книга* ["Кобзар"] *і без оправи, і без перших та останніх сторінок, видно, читана і перечитана до того, що навіть сам власник книги боявся до неї доторкуватись* (Ю. Збанацький); *Нараз дівчина відчула, що до її руки ледве чутно доторкуються його губи* (Ю. Шовкопляс); * Образно. *Ще не припікає* [сонце] *як слід, а тільки лагідно, ласкаво доторкається до обличчя* (О. Копиленко); // *перев. із запереч.* не. Пробувати, куштувати, їсти що-небудь. — *Гляди мені, як будем обідать, то ти ні до чого не доторкуйсь* (О. Стороженко); *Вона не доторкалася ні до якої страви* (О. Кобилянська); // Братися за що-небудь, розпочинати роботу над чим-небудь. *Де тільки руки її доторкалися або де око зирнуло, — все те з хмурого, сумного прояснялося, біліло, ніби всміхалося* (Панас Мирний).

2. *перен.* Зачіпати, розв'язувати що-небудь, братися за щось. *Пані Солєцька зовсім нерадо його слухала: загадкова міна лікаря якось нудила її, і вона боялася доторкнутись їх маєткових інтересів* (Н. Кобринська); *Людина* [Шухновський] *тактовна, вміє сказати слово, доторкується до живої рани обережно* (Ю. Збанацький).

◇ **(1) Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися,** *діал.* **не дотика́ти): а)** *(зі сл.* б і г т и, т і к а т и *і т. ін.)* дуже легко, швидко. *Вітер жене, шумить, вона біжить, не оглядаючись і не доторкаючись землі* (Н. Кобринська); б) *(зі сл.* х о д и т и, і т и *і т. ін.)* з почуттям власної гідності; гордо, пишаючись. *Діла йшли дуже добре. Леон Гаммершляг ходив, землі не дотикаючи з гордості і радості* (І. Франко); *Буйна радість хвиля за хвилею стала огортати його* [Грицька] .. *Йшов він і здавалося йому, що дороги він не доторкається* (С. Васильченко); **(2) [І] па́льцем (пу́чкою) не доторка́тися (не дото́ркуватися) / не доторкну́тися** *до кого і без дод.* — не зачіпати, не кривдити, не турбувати кого-небудь. *Який би сердитий не був* [батько], *ніколи і пальцем не доторкувався до Василька* (Григорій Тютюнник); — *Таке диво, — говорить сусіда.., забачать* [розбійники] — *ти вбогий, бідний чоловік, так іди собі цілий, як був — і пучкою не доторкнуться* (Марко Вовчок).

ДОТОРКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., рідко.* Однокр. до **доторка́ти.** [Д е м к о:] *Як тільки діжду Пилипівки, покину пить і зарік дам, щоб ніколи й до губів її не доторкнути* (М. Кропивницький); *В тій хвилі двоє білих рук, як два світла, доторкнули його рамен і жіночий шепіт, здержаний щасливим сміхом, злебедів біля уха недавнього благовісника* (К. Гриневичева).

ДОТОРКНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **доторка́тися.** *Щука взяв подарунок, доторкнувся устами до сукні молодої і щось прогарчав собі під ніс* (О. Стороженко); *Тихенько присіла* [Марина] *до нього й доторкнулась обережно рукою до лоба* (А. Головко); *Володимир сидів нерухомо, боячись навіть доторкнутися до страви* (М. Руденко).

◇ **[І] па́льцем (пу́чкою) не доторка́тися (не дото́ркуватися) / не доторкну́тися** *див.* **доторка́тися.**

ДОТО́РКУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дото́ркуватися.** *Безпомічний рух, яким вона шукала стіну, і обережне доторкування долонею до стіни на кожному кроці так вразили мене, що я не одразу зрозумів, що передо мною сліпа* (Л. Первомайський); *Доторкування пальцем до кнопки дзвінка не дало жодного .. результату, як і у випадку з ліфтом* (О. Ірванець);

Доторкування долоні до обличчя схожі на доторкування між квіткою і крильцями метеликовими (В. Голобородько).

ДОТО́РКУВАТИСЯ *див.* **доторка́тися.**

ДОТО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доточи́ти**[1]. *Посеред столу стояла бляшана лямпа* [лампа] *з надбитим і закуреним склом, що його надбитий край був доточений папером* (І. Багряний); *Синю сатинову сорочку .. оперізував доточений .. вузенький пояс* (В. Земляк); *Доточений Євграфом маленький хвостик із шести літер зробив його чужаком власного роду* (О. Чорногуз).

ДОТО́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **доточи́ти**[1] 1. *Місце доточення нитки припало саме на зміну кольору в малюнку вишиванки* (з газ.).

2. Те, чим доточене що-небудь. *Видно було, що доточення варто зробити в кінці дерев'яного стовпа* (з газ.).

ДОТОЧИ́ТИ[1] *див.* **дото́чувати**[1].

ДОТОЧИ́ТИ[2] *див.* **дото́чувати**[2].

ДОТО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дото́чувати**[1]. *Поли батькової шинелі зменшувалися щороку дедалі більше, бо йшли на доточування рукавів* (з навч. літ.); *Нарощування — це доточування деревини по висоті (при виготовленні стовпів, щогл тощо)* (з навч. літ.).

ДОТО́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **ДОТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., що.* 1. Подовжувати предмет приєднанням чого-небудь. *— Кажуть, заборонили батоги дротом доточувати, — Степан їздовим скаржився* (В. Дрозд); *— От і не треба буде зварювати, паяти, доточувати. Каркас лайнера вже готовий, — зауважив Бекекечко* (С. Плачинда); *Не розгубивсь я.., Рвонув вірьовки верхній шмат. Одрізав, доточив униз, Спустився десь у верболіз...* (І. Нехода); * Образно. *Тим часом гінець доганяє світання і клаптями ночі доточує дні* (Л. Костенко).

2. Додавати, прибавляти. *Паламар забрав мене до себе й того ж дня поставив до роботи: копати в кінці городу цілину, луговину — доточити її до городу* (Ю. Мушкетик); *Сам ти усьому тут голова, сам і журися, метикуй, ніч до дня доточуй та чини власну волю* (І. Нижник); *Гості вибухнули дружним реготом, бо Харя й сього разу доточив казці несподіваного хвостика* (І. Білик).

3. *перен.* Говорити або писати на додаток до чого-небудь. *До декрету про націоналізацію землі він доточував своє* (П. Панч); *— А я вам іще одну штуку доточу, — озвався Васюта. — Твій, Зіньку, брат Денис заходжується купувати ту землю, що пересельці, виїздячи, громаді поздавали* (Б. Грінченко); *— Довів* [Радивон] *до занепаду ферму! — потвердив Мусій Завірюха. — Мало не занапастив скот! — доточив і своє слово тракторист Сень* (К. Гордієнко).

4. Закінчувати гострити що-небудь. *Доточувати ніж.*

5. Гризучи, виїдаючи дірки, повністю пошкоджувати що-небудь; точити що-небудь до кінця, до певної межі. *От руки! Вже багато з того, що змайстровано ними, доточує шашіль, а вони ще міцні, невгамовні, все роблять нове та нове* (В. Земляк); *Шашіль доточує трухле дерево, хату, по всьому видно, продали на знос* (Є. Пашковський).

◇ **Ні врі́зати ні доточи́ти** *див.* **урі́зувати**[1].

ДОТО́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **ДОТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., що.* 1. Доливати рідину до чого-небудь, до певної межі. *Продавщиця доточила пива до позначки* (Ю. Смолич).

2. *розм.* Довівати що-небудь. *Пшениці треба було доточити, щоб у Щербанівку в заготконтору відвезти* (А. Головко).

ДОТРИ́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотри́мати.** *Київська Оранта за колоритом і малюнком належить до найвищих досягнень монументального мистецтва візантійського стилю — її пропорції бездоганно дотримані* (з наук. літ.); *Зобов'язання вважається виконаним належним чином, якщо дотримані всі вимоги, що пред'являються стосовно суб'єкта, предмета, місця, часу і способу виконання зобов'язання* (з навч. літ.); // **дотри́мано,** *безос. пред. Усе на ній було пошите за модою, скрізь дотримано міри, тонко дібрано кольорів* (Ю. Мушкетик); *— Усі формальності дотримано, я консультувалася* (Г. Вдовиченко).

ДОТРИ́МАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дотри́мати** і **дотри́матися.** *— Тут у мене одне начальство: закон! Стьопа каже це з твердою внутрішньою силою, і ми почуваємо, що ради дотримання закону він не зупиниться ні перед чим* (О. Гончар); *Не дуже піклуючись про дотримання правил, переліз* [Олег] *через огорожу* (М. Руденко); *Все було зроблено в лабораторії ізотопів з дотриманням усіх правил безпеки* (Ю. Мушкетик).

ДОТРИ́МАТИ *див.* **дотри́мувати.**

ДОТРИ́МАТИСЯ *див.* **дотри́муватися.**

ДОТРИ́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дотри́мувати.** *Розглянемо проблему створення лексичної картотеки у максимально загальному вигляді на основі послідовно дотримуваного нами інформаційного підходу* (з наук. літ.); *Рибогосподарство завдяки відпрацьованій та суворо дотримуваній технології успішно розводить коропів* (із журн.); // **дотри́мувано,** *безос. пред. Час видавання обіду, вечері та вкладання спати ще нічого не говорив, бо не завжди було дотримувано точно регламенту, це всі знали* (І. Багряний).

ДОТРИ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дотри́мувати** і **дотри́муватися.** *Обрізання ніщо, і ніщо необрізання, а важливе дотримування Божих заповідей* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Майстри, які виконали ці рельєфи, були досвідченими талановитими художниками, вільними від дотримування певних канонів у мистецтві* (з наук. літ.).

ДОТРИ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОТРИ́МАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *кого, що.* Тримати кого-, що-небудь до певного строку. *Хоч як було іноді скрутно, селяни дотримували потрібну міру збіжжя до посіву* (з газ.); *Мати вмолила сина, дотримала його до Великодня вдома, а тоді відпустила в найми* (із журн.).

2. *чого, що, перен.* Точно, без відхилень виконувати, здійснювати що-небудь обіцяне, загадане, необхідне і т. ін.; додержувати, дотримуватися. *На перевозі Максим гостро наказав козакам загону дотримувати цілковитої тиші* (Іван Ле); *Кандиба деякий час суворо дотримував обіцянку і зовсім не пив* (Л. Дмитерко); *Я присяг і дотримаю, що буду держатися присудів правди Твоєї* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *— Обіцяла я тобі одкритки* [листівки] *з дороги посилати, але й того не дотримала* (Леся Українка); *Бронко надто добре знав батька, щоб сумніватися в тому, що він дотримає погрози* (Ірина Вільде); // Берегти, охороняти що-небудь. *Вони суворо дотримували тайни* (Ю. Яновський).

◇ **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [сво-го́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти.**

ДОТРИ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОТРИ́МАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., чого.* 1. Витримувати, витерплювати що-небудь до певного строку. *Треба не піддатися ви-*

сназі, дотриматись до тієї заповітної миті (О. Гончар); *Ми дотрималися до світанку й розпочали відправу, я знову вдарив у дзвони* (Ю. Мушкетик).

2. *тільки недок.* Під час руху триматися якомога ближче до чого-небудь. *"Люцифер" не дотримувався якогось певного напряму, навпаки, він весь час змінював напрям свого пересування по країні* (В. Владко); *Перетинаючи суходіл, треба неухильно дотримуватися тої лінії, яку креслить оце на мапі мій палець* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

3. Діяти відповідно до чого-небудь, згідно з чим-небудь; додержувати, дотримувати. *Карташ дотримувалася плану Максимова* (В. Собко); *Говорила вона їдко, не вибираючи виразів, не дотримуючись правил звичайної пристойності* (Ю. Збанацький); — *Поїдеш зі мною, станеш сином бригади. Але попереджаю: дисципліна у нас сувора. Дотримуватимешся вимог статуту, як справжній солдат. Згоден?* (Є. Доломан); *Рустам Алаєв неточно дотримався Саїдової настанови* (Іван Ле).

4. *тільки недок.* Пас. до **дотри́мувати.** *Технології знезараження і захоронення бурових стічних вод часто не дотримуються* (з наук.-техн. літ.).

◇ **Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва>** *див.* **трима́ти.**

ДОТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дотува́ти.** *Кабінет Міністрів замість традиційного дотування з держбюджету запропонував нову схему кредитування сільгоспвиробників* (з газ.).

ДОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Надавати додаткові асигнування з державного бюджету підприємствам, установам, деяким категоріям осіб для покриття яких-небудь витрат. *Майже всі цивілізовані країни світу дотують сільське господарство, широко застосовують стимулювання експорту і формування ринку збуту аграрної продукції на світовому ринку* (з наук. літ.); *Директиви Євросоюзу слушно вимагають, аби держави не вносили сум'яття у міжнародну конкуренцію, дотуючи власні підприємства* (з наук.-попул. літ.); *Дотувати з державного бюджету доцільно лише ті виробництва, які є стратегічно необхідними і без підтримки держави не зможуть вижити* (із журн.).

ДОТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дотува́ти.** *Зазвичай державою дотуються соціально важливі програми та проекти* (з навч. літ.).

ДОТУЛИ́ТИСЯ *див.* **дотуля́тися.**

ДОТУЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **ДОТУЛИ́ТИСЯ,** тулю́ся, ту́лишся, *док., до чого, чого, діал.* Доторкатися (у 1 знач.). *Ступає юнак легенько, начеб і не дотуляється до землі* (Я. Гримайло); *Пробувала* [Олена] *кілька раз дотулитися клямки* (Л. Мартович); *Олена дотулилась побожно складеними в поцілунок губами до книги і відклала її на полицю* (І. Чендей).

ДОТУШКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОТУШКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* Закінчувати тушкувати (у 1 знач.) що-небудь. *До тушкованої капусти треба додати підготовлені гриби, потім дотушковувати все до готовності* (з навч. літ.); *У глиняних горщиках можна приготувати смачну їжу, в них також зручно дотушкувати її в духовці* (із журн.).

ДОТУШО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОТУШУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Закінчувати тушувати що-небудь; тушувати до певної межі. *Дотушовувати малюнок; Дотушувати картину; Дотушувати портрет до половини.*

ДОТУШУВА́ТИ *див.* **дотušо́вувати.**

ДОТЬО́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Тьопаючи, дійти кудись. *Поки він запинав каптан .. стара дотьопала до свого старосвітського покривленого падаючого ґанку* (Ю. Логвин); *Уже п'ята вечора, а ще треба дотьопати додому* (із журн.).

ДОТЬО́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Те саме, що **дотьо́пати.** *Вона більше думала про Мар'янівку, коли і як вона дотьопається до неї і чи знайде хоч там захист* (Панас Мирний); — *Сам своєю парсуною дотьопався до вас,* — *невесело заграв млинками вій Стьопочка* (М. Стельмах).

ДОТЮ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Тюпаючи, дійти куди-небудь. *Олекса дотюпав до Петрієвої хати* (І. Франко); *Я сам дотюпав дорогою до самого кінця* (Р. Федорів).

ДОТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, **ДОТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **ДОТЯГТИ́, ДОТЯГНУ́ТИ,** тягну́, тя́гнеш; *мин. ч.* дотя́г, ла́, ло́ *і* дотягну́в, ла, ло; *док.* 1. *кого, що.* Тягнучи кого-, що-небудь, доставляти до певного місця. *Дотягує* [Давид] *деревину до інших і скидає з неї налигача* (М. Стельмах); *Дотягує* [дід] *непритомну дівчину до шляху, виважує на руках, щоб висадити на грабарку* (Є. Гуцало); // *розм.* З труднощами доводити до якого-небудь місця літак, машину і т. ін. *Льотчик закінчував бій перемогою, а потім дотягував літак до свого аеродрому* (Л. Смілянський).

2. *тільки док., перен., розм.* Ледве дійти, доїхати, насилу добратися куди-небудь, до чого-небудь. *Дотягнув він додому потиху, усе думаючи про пригоди людськії...* (Марко Вовчок); *Покинувши відчинені ворота, не бачачи перед собою збентежених поглядів своїх домочадців, ледве дотяг* [Миронець] *до хати, прийшов у свій кабінет і там звалився у крісло* (Д. Бедзик); *Щось було знадобилося Ярошенкові у волості, так він ледве волами дотягнув* (В. Речмедін).

3. *тільки док., кого, що, перен., розм.* З труднощами довезти, донести, доставити кого-, що-небудь. — *Поїхав я в ліс — ледве дотяг ті дрова — не коня дали, жеребну кобилу* (Ю. Збанацький); *Залишається зійти На пагорок стрімчастий, до Акрополя. Та як дотягнемо вантаж Ми без в'ючного осла?* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

4. *що.* Проводити, прокладати щось до якого-небудь місця, до якої-небудь межі. *Дещо, звичайно, треба ще тут доробити, треба дотягти, нарешті, залізницю до самого Валу* (О. Гончар).

5. *що, перен.* Доводити почате до кінця, до якої-небудь межі (перев. докладаючи великих зусиль). *Спотикаючись і витираючи піт, Качан дотягував свою скрипучу розмову* (С. Васильченко); [К о н о н:] *Мабуть, до вечора і однієї ручки не дотягну з такою косою* (М. Кропивницький); *Годієра почав далі довго і нудно оповідати .. і дотяг нарешті до того* [часу], *що його ближчі предки розбрелись по світі* (І. Франко).

6. *розм.* Зазнаючи різних ускладнень, добувати, витримувати до певного строку. *Не їв* [Іван] *нічого від самого ранку, та так ізголоднів, що ледве-не-ледве дотяг до вечора* (Л. Мартович); — *А головне зараз — худоба, коні. Аби хоч як-небудь дотягнути до паші та обсіятись* (М. Стельмах); // *що, до чого.* Жити, існувати якийсь строк або до якого-небудь строку; доживати. *Виснажені, до краю знесилені, ми певні були в той час, що дотягаємо свої останні дні* (В. Козаченко); — *Дотягне* [дід] *до ста років,* — *обізвалась Сусанна Уласівна* (І. Нечуй-Левицький).

7. *що.* Співати до кінця; доспівувати. *Наші дружки не співають, Голосу не мають. Наїлися ковбаси, Та й не дотягають* (з народної пісні); *Потім попереду почали другий, більш суворий куплет про долю кулеметника, а позаду ще весело дотягали перший* (Григір Тютюнник).

8. *розм.* Затримувати, відтягувати виконання або ухвалення чого-небудь до певного часу. *Закрадаються підозри, що і торік, коли дотягнули з бюджетом аж до літа, не дуже хотілося урядовцям ухвалювати його* (з газ.).

9. *що, розм.* Докурювати. *Притулившись спиною до одвірка, він, ніким не помічений, дотягував недокурок* (В. Логвиненко).

ДОТЯГА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, **ДОТЯ́ГУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **ДОТЯГТИ́СЯ, ДОТЯГНУ́ТИСЯ,** тягну́ся, тя́гнешся; *мин. ч.* дотя́гся, ла́ся, ло́ся *і* дотягну́вся, лася, лося; *док.* 1. Витягуючись або простягаючи що-небудь, діставати кого-, що-небудь, доторкуватися до кого-, чого-небудь. *Ураз* [Петрик] *дотягається до руки Григорія: — Ти звідки?* (П. Колісник); *Не страхаючись, князь Володимир до Вольги підступається, та до самого вуха дотягається, та й говорить йому чарівні слова* (В. Рубан); *Мстислав ледве дотягнувся до шворки і сіпнув* (А. Хижняк).

2. *розм.* Простягаючись, досягати якого-небудь місця, якоїсь межі. *Це коріння горіха дотяглося до їхніх коренів, і вони* [яблуньки] *рятуються втечею, повернувши свою кореневу систему в інший бік* (О. Донченко).

3. *розм.* Поволі, з труднощами добиратися до якого-небудь місця, до чого-небудь. *Шура зайшла в сад, втомлено дотяглася до якогось дерева і, охопивши руками мокрий, холодний стовбур, застигла* (О. Гончар).

4. *перев. безос., перен., розм.* Поволі доходити до якого-небудь строку (про час). *Так дотяглося до перших вишневих ягід, і Саїд вирішив одвідати матір у Чадаку* (Іван Ле).

ДОТЯГА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато носячи важких предметів, зазнати чого-небудь неприємного. *Тягав на собі важке та й дотягався, що тепер лежить* (Сл. Гр.).

ДОТЯГНУ́ТИ *див.* **дотяга́ти.**

ДОТЯГНУ́ТИСЯ *див.* **дотяга́тися**[1].

ДОТЯГТИ́ *див.* **дотяга́ти.**

ДОТЯГТИ́СЯ *див.* **дотяга́тися**[1].

ДОТЯ́ГУВАТИ *див.* **дотяга́ти.**

ДОТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* **дотяга́тися**[1].

ДОТЯ́МИТИ, млю, миш, *док., розм.* Зрозуміти що-небудь, розібратися в чомусь, здогадатися про щось. *Новак стояв осторонь, і з його обличчя не зникав вираз подиву, бо він, видно, і досі не міг дотямити, які стосунки зв'язують шляхтича Спихальського і цих не то яничарів, не то козаків* (В. Малик); *Хто міг дотямити, що споруджувати міст через Саву каган доручить саме йому і його словенам? Гадав, на своїх, аварів покладеться* (Д. Міщенко); *Хоч на краю житейської юдолі Уже б таки дотямити пора, Що тільки той стає обранцем Долі, Хто сам її, як воїн, обира!* (Б. Олійник); *Гримільда .. лишалася незрозуміло холодною й неприступною. Гатило не міг дотямити, в чому причина* (І. Білик).

ДОТЯ́ТИ *див.* **дотина́ти.**

ДОУКОМПЛЕКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доукомплектува́ти.** *Підрозділи, доукомплектовані останнім часом, ішли й ішли заповненими, зімкнутими рядами, що зникали вдалині* (О. Гончар); // **доукомплекто́вано,** *безос. пред. Бібліотеку доукомплектовано цінними дореволюційними виданнями* (із журн.).

ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доукомплекто́вувати** і **доукомплекто́вуватися.** *Кількість і тип роз'ємних з'єднань є однією з важливих характеристик системної плати, оскільки при доукомплектовуванні або модернізації комп'ютера вільних слотів може не вистачити* (з наук.-попул. літ.); *Доукомплектовування підприємства кадрами.*

ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Закінчувати укомплектовувати що-небудь. *Доведеться власною персоною доукомплектовувати котрусь із команд через малочисленність* [нечисленність] *бажаючих* (Г. Тарасюк); *Данія доукомплектувала склад збірної з футболу на чемпіонат Європи* (з газ.).

ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Закінчувати укомплектовуватися. *Команда гідно провела старт чемпіонату, доукомплектувалася і виглядає зараз дуже пристойно* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **доукомплекто́вувати.** *У випадку, коли тиску води у водопроводі недостатньо, фільтр може доукомплектовуватися насосом для підвищення тиску* (з Інтернету); *Завіси, замок та ручки для дверей доукомплектовуються окремо* (з мови реклами).

ДОУКОМПЛЕКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доукомплектува́ти** і **доукомплектува́тися.** *Полк, де вона служить, перебуває на відпочинку, вірніше, на доукомплектуванні, неподалік од госпіталю* (Є. Доломан); *Протягом півтора місяця було здійснено підготовчі заходи, доукомплектування ескадрильї льотним складом та майном* (із журн.).

ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИ *див.* **доукомплекто́вувати.**

ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИСЯ *див.* **доукомплекто́вуватися.**

ДОУ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОВМИ́ТИСЯ,** млю́ся, ми́шся; *мн.* довмля́ться; *док., діал.* Додумуватися (у 1, 2 знач.), розмірковувати. *—Дивляться діти на мене та доумуються, за що мені такий талан!* (Марко Вовчок); *Він довмився, що посіяти* (Сл. Гр.).

ДОУСТАТКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доустаткува́ти.** *Кафедра доустаткована рентген-апаратом, радіоізотопною лабораторією* (з газ.).

ДОУСТАТКОВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доустатко́вувати.** *Система призначена для доустатковування дизельних двигунів із метою зниження токсичності відпрацьованих газів* (з мови реклами); *Доустатковування велосипеда.*

ДОУСТАТКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОУСТАТКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Устатковувати додатково, до кінця що-небудь. *Щоб балкон або лоджія були зручними для відпочинку на відкритім повітрі, домашній майстер може їх доустатковувати* (з Інтернету); *Головний лікар мріє доустаткувати відділення сучасними ультразвуковими аспіраторами для видалення пухлин головного мозку* (з газ.).

ДОУСТАТКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доустаткува́ти.** *Первісна (балансова) вартість основних засобів не підлягає зміні, за винятком випадків добудовування і доустаткування об'єктів у порядку капітальних вкладень* (з наук.-попул. літ.).

ДОУСТАТКУВА́ТИ *див.* **доустатко́вувати.**

ДОУЧИ́ТИ *див.* **доу́чувати.**

ДОУЧИ́ТИСЯ *див.* **доу́чуватися.**

ДОУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **доу́чувати** і **доу́чуватися.** *На доучування .. батьки віддали Стася панотцеві Борецькому* (Іван Ле); *Матеріал, що здається забутим, вима-*

гає для доучування менше часу, ніж для початкового заучування (з навч. літ.).

ДОУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОУЧИ́ТИ,** учу́, у́чиш, *док.* 1. *кого.* Доводити навчання кого-небудь до кінця, до певного строку; довчати. *Доучувать Соню і Рисю узяла Олена Василівна гувернантку* (О. Кониський); [С е к л и т а:] *Вчили вас, та мало: прийдеться ще доучувати* (М. Старицький); *Довчаючись сам, він доучував весь час своїх офіцерів та бійців* (О. Гончар).

2. *що.* Доводити вивчення чого-небудь до кінця, до якоїсь межі. *Нагадаємо, торік тестування почалося в кінці квітня і продовжувалося до кінця травня, у зв'язку з чим випускникам доводилося одночасно готуватися до тестів і здавати їх, доучувати матеріал* (з газ.); *Поки чекаєте своєї черги, не намагайтеся доучити щось під дверима. Додаткова інформація не засвоїться, а влаштує в голові справжню плутанину* (із журн.).

ДОУ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОУЧИ́ТИСЯ,** учу́ся, у́чишся, *док.* 1. Завершувати свою освіту, закінчувати вивчення чого-небудь; довчатися. — *Ні! Так, Костю, не можна; їдь — доучуйся* (С. Васильченко); [П а в л о:] *Вчився... Закінчити не дали. А тепер доучуватись пізно* (О. Корнійчук); *Полагодив син дещо в хаті і поїхав доучуватися в інститут* (Ю. Мушкетик).

2. Учитися до якого-небудь строку. *Як вчинити? Нехай дитина доучується до 11 класу чи брати її в оберемок і здавати до навчального закладу, що дає середню професійну освіту?* (з газ.).

3. *розм.* Багато й довго навчаючись або вивчаючи що-небудь, зазнавати чогось неприємного. *Доучитися до нервового розладу.*

ДОФАМІ́Н, у, *ч.*, *біохім.* Біологічно активна хімічна речовина, яка в мозку людини передає емоційну реакцію і дозволяє відчувати задоволення і біль, а також нейромедіатор, відповідальний за рух. *Дофамін — продукт біологічного синтезу, що виробляється мозковим шаром наднирників і надходить до центральної нервової системи* (з наук. літ.); *Дофамін викликає почуття щастя й ейфорії, а також є одним із головних компонентів біохімічного механізму закоханості* (з наук.-попул. літ.); *Дофамін є життєво необхідною речовиною, нестача якої зумовлює погане самопочуття, а також призводить до дуже серйозних розладів руху та м'язової активності* (з наук.-попул. літ.).

ДОФАМІ́НОВИЙ, а, е, *біохім.* Стос. до дофаміну, пов'язаний із ним. *Дисертацію присвячено вивченню стану дофамінової системи та її впливу на нейрогуморальні фактори розвитку артеріальної гіпертензії у хворих з ожирінням* (з наук. літ.); *Внаслідок специфічного зв'язування з дофаміновими рецепторами нирок дофамін зменшує опір ниркових судин, збільшує в них кровотік і ниркову фільтрацію* (з наук. літ.).

ДОФАРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дофарбува́ти.** *Дофарбований малярем фрагмент; Дофарбовані плінтуси і батареї.*

ДОФАРБО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дофарбо́вувати** і **дофарбо́вуватися.** *Після дофарбовування розпис воском повторюють стільки разів, скільки мусить бути кольорів на писанці* (з газ.); *Дофарбовування автомобіля.*

ДОФАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОФАРБУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що.* Закінчувати фарбувати що-небудь; фарбувати до якої-небудь межі. *Схвильовано дивлюся, як маляр дофарбовує паркан, як .. дідок в зім'ятім капелюсі перегорта старенький томик Пруста під козирком книжкового ларка* [ларька] (І. Жиленко); *Стояв* [Мирон], *очікуючи, що скажуть гості. Розуміє, чого приїхали.., але намагається не показати того, не болить йому їхнє, не ферми на умі — веранду он треба дофарбувати* (Микита Чернявський); *Йому залишилось дофарбувати дві дощечки. Він зробив це швидко* (І. Роздобудько).

ДОФАРБО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОФАРБУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Закінчувати фарбуватися. *Швиденько прибравши безлад, Аліна нарешті дофарбувалася і вибігла на вулицю* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **дофарбо́вувати.** *Нарешті всі корпуси міської шкірно-венерологічної лікарні дофарбовуються* (з газ.).

ДОФАРБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дофарбува́ти** і **дофарбува́тися.** *Усунути вади пофарбованої поверхні можна шляхом дофарбування рідким фарбувальним складом за допомогою фарбопульта* (з мови реклами).

ДОФАРБУВА́ТИ *див.* **дофарбо́вувати.**

ДОФАРБУВА́ТИСЯ *див.* **дофарбо́вуватися.**

ДОФЕОДА́ЛЬНИЙ, а, е. Який передував феодалізму. *В історії східного слов'янства це був період дофеодальний — перехідний від первіснообщинного до феодального* (з наук. літ.); *Хтось живе ще в дофеодальному вимірі, хтось — досі в родоплемінному стані. А є і дуже передові острівці, там мало не в постіндустріальне суспільство прорвалися* (із журн.).

ДОФІЛОСО́ФСТВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док.*, *іron.* Розмірковуючи, філософствуючи, дійти до якої-небудь крайності, до неприємних наслідків. *Один доцент дофілософствувався до того, що Україна не має жодних коренів ні в Запорозькій Січі, ні в Київській Русі, ні в трипільській культурі* (з Інтернету).

ДОФІ́Н, а, *ч.*, *іст.* Спадкоємний титул феодальних володарів графств на південному сході Франції з XII ст., титул спадкоємців французького престолу з XIV ст. до 1830 р., а також особа, яка мала цей титул. *У XIV столітті графи В'єннські продали титул дофін французькій короні* (з наук.-попул. літ.); *Першим дофіном Франції (спадкоємцем французької корони) став майбутній король Франції — Карл V Мудрий* (з наук.-попул. літ.).

ДОФІНАНСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дофінансува́ти.** *Представник опозиції зауважив, що чинна влада не дає відповіді, коли будуть дофінансовані місцеві бюджети* (із журн.); *Високопосадовець заявив, що окремі статті бюджету не будуть дофінансовані до кінця поточного року* (з газ.).

ДОФІНАНСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОФІНАНСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *кого, що.* Фінансувати додатково, до певної межі або до кінця. *Реформа соціального страхування — термінова справа, хоча вона й призведе до додаткових обтяжень — необхідно буде дофінансовувати перехід на систему капіталізації внесків* (з наук.-попул. літ.); *Україна просить США дофінансувати утилізацію ракетного палива* (із журн.); *Останнім часом Львівська міська рада дофінансувала близько 43 україномовних видань* (з газ.).

ДОФІНАНСО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дофінансо́вувати.** *Державні й комунальні медичні заклади не повинні дофінансовуватися з доходів громадян* (із журн.); *Голова обладміністрації наголосив, що проекти громадсь-*

ких організацій мають дофінансовуватися не тільки за рахунок облради (з газ.).

ДОФІНАНСУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дофінансува́ти.** *Закінчився набір проектів для дофінансування в рамках Програми підтримки транскордонних ініціатив у регіоні Бугу* (з газ.); *На порядку денному міськради — дофінансування медицини та освіти* (з газ.).

ДОФІНАНСУВА́ТИ *див.* **дофінансо́вувати.**

ДОХА́, и́, *ж.* Верхній одяг з хутряним верхом і з такою самою підкладкою. *Атабаєв звернув на мене увагу і, мабуть, зрозумів, у чому справа, бо, випустивши з рук штурвал, скинув доху .. і подав її мені* (М. Трублаїні); *Привіз я йому доху й унти* (І. Багряний); *Господар машини, зодягнений у масивну рудувату доху.., почав обережно, ніби вагаючись, наближатись до Турбая* (М. Руденко).

ДОХАЗЯЙНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., до чого і без дод., розм.* Погано хазяйнуючи, дійти до неприємних наслідків. *— Дядьку! це ви дохазяйнувались до того, що в вас в оселі нема ні собаки, ні кішки.., — сказала Сиклета* (І. Нечуй-Левицький); *— Хай слухають і знають, що таке колгосп. Ні коням нічого в жолоб покласти, ні людям нічого їсти. Дохазяйнувалися...* (І. Кирій); *— Отак можна дохазяйнуватися, такі викохати бур'яни, що і в конторі вовки та ведмеді заведуться, — уколов Степан Григорович Мирона й Костя* (Микита Чернявський); *— Оце ми дохазяйнувалися, — заплакала* [Дарина]. *І пішла далі корові зі свиньми дах лагодити* (Люко Дашвар).

ДОХИТА́ТИ *див.* **дохи́тувати.**

ДОХИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОХИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, розм.* Закінчувати хитати, розхитувати що-небудь. *— Хлопці, не дохитуйте хвіртки, а то впаде* (із журн.).

ДОХІ́Д, *рідше* **ДОХО́Д,** хо́ду, *ч.* Гроші або матеріальні цінності, одержувані державою, торгово-промисловою установою, приватною особою і т. ін. в результаті якої-небудь діяльності. *Забродчики розділили восени дохід і насилу заробили по двадцять карбованців* (І. Нечуй-Левицький); *Дохід з видання повертаємо на премії за літературні праці* (М. Коцюбинський); *Боярин Рогдай не займався садом, бо це приносило малий доход* (Юліан Опільський); *— Був у нас вітряк .. Млин вутлий, старий, .. проте, слава Богу, тримався і для хазяйства хоч і невеликий, а все ж таки давав дохід* (Григорій Тютюнник); *Доходи будуть там, де є витрати, І кров поллється, де панує лють* (Д. Павличко); *Пенсія науковому (науково-педагогічному) працівникові виплачується в повному розмірі незалежно від його доходів, одержуваних після виходу на пенсію* (з мови документів).

△ **Бала́нс дохо́дів і вида́тків** *див.* **бала́нс**[1]; **(1) Валови́й дохі́д** — частина вартості валової продукції підприємства, що залишається після покриття всіх витрат. *Валовий дохід — основне джерело утворення фінансових ресурсів не тільки підприємств, а й державного бюджету, позабюджетних фондів* (з наук.-попул. літ.); **Індекса́ція дохо́дів насе́лення** *див.* **індекса́ція; (2) Ми́тні дохо́ди** — грошові збори до державного бюджету, що їх стягують за виконання митних процедур. *Митні доходи складаються з мита, прикордонних митних зборів, штрафів й виторгу від реалізації товарів, конфіскованих митницею* (з наук.-попул. літ.); **(3) Націона́льний дохі́д** — вартість частини сукупного суспільного продукту, отримувана після відрахування всіх матеріальних затрат на його виробництво. *У Швеції держава володіє не більше 5 % основних виробничих фондів, але вона фактично здійснює перерозподіл 80 % національного доходу, спрямовуючи 40 % на соціальні потреби* (з наук. літ.); **Чи́стий націона́льний проду́кт (дохі́д)** *див.* **проду́кт.**

ДОХІ́ДЛИВИЙ, а, е. Який легко сприймається; зрозумілий. *Простим дохідливим словом розкривав* [коваль] *людям очі, наводив на непокору* (К. Гордієнко); *В умовах витонченої, замаскованої під правду тотальної брехні правда потребує солідних, безперечно наукових обґрунтувань і дохідливого, образного викладу* (М. Руденко); *Не все просте і дохідливе геніальне, але все справді геніальне просте і дохідливе* (з наук. літ.).

ДОХІ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **дохі́дливий.** *Сила музики "Запорожця"* [С. Гулака-Артемовського] *— в її простоті, дохідливості, народності, національному колориті* (М. Рильський); *Варіанти виникали тому, що Василь прагнув дохідливості — кожна грамотна людина мала зрозуміти його теорію з першого читання* (М. Руденко); *Чіткість мовлення, дохідливість висловлення, ясність, прозорість думки великою мірою залежать від достатньої граматичної узгоджуваності слів, словосполучень, речень* (з наук.-попул. літ.); *Нерідко доступність і дохідливість називають простотою* (з навч. літ.).

ДОХІ́ДЛИВО. Присл. до **дохі́дливий.** *Говорив* [доповідач] *просто, дохідливо, ілюструючи свою думку цікавими прикладами з практики* (Б. Антоненко-Давидович); *Намагався промовляти дохідливо, але відчував, що не годен, виходило плутано* (Ю. Хорунжий); *— Глибокі, проблемні матеріали, написані дохідливо, яскраво, образною мовою, а не трафаретами та штампами, до яких ми звикли* (О. Шугай).

ДОХІ́ДНИЙ, *рідше* **ДОХО́ДНИЙ,** а, е. Стос. до доходу. *Важливим є використання економіко-математичного і статистичного апарату для з'ясування впливу факторів, які визначають дохідні й видаткові статті бюджету* (з наук. літ.); *У роботі з'ясовано можливості розширення дохідної бази комерційного банку, підвищення його прибутковості, скорочення витрат* (з наук. літ.); *Формування дохідної частини загального фонду здійснюється виходячи із планових обсягів бюджетних асигнувань* (з наук.-попул. літ.); // Який дає дохід; прибутковий. *— Садок зелененький, садок квітчастий... Ти згадай, серце, які Дубці дохідні!* (Марко Вовчок); *Непевні часи і небезпечний, хоч дохідний, промисел виробили в ній* [жінці] *тую сміливість, яка й пробивалася в її рухах і в мові* (Б. Лепкий).

ДОХІ́ДНІСТЬ, *рідше* **ДОХО́ДНІСТЬ,** ності, *ж.* Абстр. ім. до **дохі́дний, дохо́дний.** *Специфікою трансформаційних процесів у постсоціалістичних країнах стало порушення співвідношення між дохідністю облігацій і темпами зростання валового внутрішнього продукту* (з наук. літ.); *Інтенсифікація всіх галузей виробництва забезпечила високу продуктивність і доходність господарства* (з наук. літ.); *Важливим резервом збільшення доходності баштанництва є дотримання культури вирощування динь* (із журн.); *Дохідність бюджету; Дохідність цінних паперів.*

ДОХІ́ДНО, *рідше* **ДОХО́ДНО.** Присл. до **дохі́дний, дохо́дний.** *— Іди працювати до мене в магазин, може, це не так дохідно, як торгувати на ринку, але стабільно і в теплі* (із журн.); // *у знач. пред. Знайомий бізнесмен вважає: жити в час змін важко, зате доходно* (із журн.).

ДО́ХЛИЙ, а, е. 1. Який перестав існувати, загинув (про тварин, птахів, комах); мертвий, неживий. *Дискусії про те, як вважати тепер гуску: чи її забито на полюванні, тобто вона законна дичина, чи вона упокоїлася власною смертю, тобто вона дохла, — тривали недовго* (Остап Вишня); *Фанатична юрба кидала в мене .. кавуновими лушпайками, тухлими яйцями та дохлими мишами* (З. Тулуб); *Дохлої худоби траплялось чимало. Воли та корови. Коней не було* (Ю. Логвин).

2. *перен., зневажл.* Кволий, немічний, слабосилий (про людей, тварин). [Б е з р о д н и й:] *Та ще й жити будемо... Он і я, який дохлий, а ще сподіваюсь потрудитись...* (М. Старицький); *Його .. відшмагали різками, мов мерзенного злодія, за якусь дохлу шкапу, яку він не встеріг від вовчих зубів* (С. Добровольський).

ДОХЛЯ́ТИНА, и, *ж.* 1. *розм.* Труп здохлої тварини. *Був певний, що десь здох у його келії пацюк і загнився. Відчиняв двері, щоб випустити сморід, але не допомагало це, навпаки, сморід ще побільшувався. Тоді Григорій зміркував, що дохлятина лежить десь надворі* (Валерій Шевчук); // *збірн.* М'ясо, трупи здохлих тварин; падло. *Сам він* [орел] *уже давно полював маленьких, кволих козенят, жирних лисок, не гребував і дохлятиною* (Ю. Мушкетик); *Леви і леопарди живляться свіжим м'ясом, а гієни і шакали вдовольняються дохлятиною* (з навч. літ.).

2. *перен., зневажл.* Квола, хвороблива, слабосила людина або тварина. *Селянин бідний, і кінь у нього така дохлятина, яка ледь переставляє ноги* (із журн.).

ДО́ХНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* дох *і* до́хнув, до́хла *і* до́хнула, до́хло *і* до́хнуло; *недок.* Переставати існувати, гинути (перев. про тварин). *Доки військо вибралося за Янчокрак, попрямувало до річки Карачарівки, коні вже так захляли й потомилися, що не мали сили тягти вози й гармати і стали дохнути* (А. Кащенко); *Аж до самого Стародуба весь хліб у полі з'їла* [саранча], *дохла і такий сморід розходився від неї, що аж згадувати прикро* (Б. Лепкий); — *Стільки морської трави пропадає по узбережжю, а в них худоба дохне!* (О. Гончар).

ДОХОВА́ТИ *див.* **дохо́вувати.**

ДОХОВА́ТИСЯ *див.* **дохо́вуватися.**

ДОХО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОХОВА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *рідко.* Не давати чому-небудь пропасти, зникнути; зберігати. [А н т о н і о:] *Я тільки те кажу, що пам'ять каже, вона ж усе те вірно доховала, що ви колись творили й говорили* (Леся Українка); *Співучі двері, сивий явір, старий, мальований поріг. Так залишилися в уяві місця дитячих днів моїх, так доховала пам'ять хлопця затьмарені вже образи* (Б.-І. Антонич); *Гірські околиці доховали дотепер давню свободу пожиття* (із журн.); // Дотримуватися, не порушувати чого-небудь. — *Як хто задумає виступити на країну вашу, я виступлю проти нього і буду боротися з ним, як я присяг царям грецьким і зі мною бояри і вся Русь, так доховаємо умови* (з наук.-попул. літ.).

2. *кого і без прям. дод.* Те саме, що **підзахоро́нювати.** *Традиція доховувати повстанців до могил Українських січових стрільців чи бійців Української галицької армії є загальновідома* (із журн.); *Доховати на цвинтарі до родичів можна тільки зі спеціальним свідоцтвом* (з мови документів).

ДОХО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОХОВА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., рідко.* Залишатися цілим, непошкодженим; зберігатися. *Се справжні твори давньої єгипетської поезії, що доховалися до нашого часу на каміннях, у трунах молодих дівчат і — на смітниках великих давніх міст (через те декотрі маємо тільки в уривках)* (Леся Українка).

ДОХО́Д *див.* **дохід.**

ДОХОДЖА́ЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Який дозріває (про рослину). *В саду поміж деревами світять боками рівні покоси сухого сіна, над ними посхилялися пругами віти, мов добірним намистом унизані доходжалою садовиною...* (С. Васильченко); *Доходжала городина.*

2. Підстаркуватий (про людину). *Обидві панни дуже любили Пршинського, вже доходжалого панича, але гарного, здорового й веселого* (І. Нечуй-Левицький); *У брамі під зеленавим ліхтарем нас уже зустрічав доходжалий готельний* (Ю. Андрухович); // Стос. до людини, яка починає старіти, до немолодої людини, до років такої людини. *Доходжалі літа.*

ДОХОДЖА́ТИ *див.* **дохо́дити.**

ДОХО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дохо́дити** 4. *Дуже важливим є побожне і покірне доходження правди, з готовністю кожної хвилі датися повчити і з увагою йти за здоровою наукою Христовою* (з рел.-церк. літ.); *Доходження до демократії — дуже клопіткий і довгий процес* (із журн.).

ДОХО́ДИТИ, джу, диш, *рідко, заст.* **ДОХОДЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **ДІЙТИ́,** дійду́, ді́йдеш, *док.* 1. Ідучи в певному напрямку, досягати якого-небудь місця. *Тільки що стали до волості доходити, тут вийшов до громади сам губернатор* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли доходили до цвинтаря, здалека чути було жалібний спів* (Н. Кобринська); *За три милі Дике Поле Козаки укрили, Доходжали-доступали до Чурай-могили* (Микола Чернявський); *Іноді ми й справді удвох ідемо її проводжати, доходимо аж до полустанка, де Ольга живе* (О. Гончар); // Рухаючись у певному напрямку, досягати якого-небудь місця (про поїзд, машину, пароплав і т. ін.). *Доходячи до станції, потяг стишив свій біг* (із журн.); // Прибувати на місце призначення (про листи, телеграми, посилки і т. ін.). — *Вже ж я писала й пересилала, мої листи не доходять* (П. Чубинський); — *Газети до їх* [них] *не доходять, людей просвічених вони не бачать* (І. Нечуй-Левицький); // *розм.* Звертатися куди-небудь, до когось (перев. із скаргою, проханням). — *Коли у вас* [панів] *уся сила, то дарма; не по-вашому буде, я дійду всюди* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Келембет дійшов до вищих профспілкових органів, домігся потрібної путівки, попросив начальника цеху передати її під розписку Мехтодію Мехтодійовичу із суворим наказом дирекції — негайно їхати* (Ю. Яновський).

2. Поширюючись, досягати кого-, чого-небудь (про звуки, запахи, світло і т. ін.). — *Чули ми, Чіпко, — вмішалася баба, — чули, аж сюди до нас крики доходили...* (Панас Мирний); *Крізь розвалений куток стелі доходило вечірнє світло* (Ю. Яновський); *Крізь вікно доходила свіжість ночі і скрекіт цвіркунів* (З. Тулуб); // Ставати відомим кому-небудь, де-небудь; розповсюджуватися (про чутки, вісті і т. ін.). *Чутки про те, що недалеко за Бугом товариші їхні живуть вільним козацьким життям, доходили й на Запорожжя і викликали в серцях поневолених запорожців пекучий біль* (А. Кащенко); *Доходили чутки, що не так давно збунтувалися чабани тут, у степах* (О. Гончар); // *розм.* Зачіпати почуття, думки і т. ін.; ставати ясним, зрозумілим. *Чудно, як скрип восени дерева, доходить воно* [слово] *до нашого уха* (Панас Мирний); *Пісня була жалібна, але чомусь не доходила ця жаліcть до неї* (Л. Смілянський); *Тим часом німець щось говорив, але те*

до хлопця не доходило (Є. Доломан); // *безос.* [М и к и т а:] *А тобі до плачу доходить?* (М. Кропивницький).

3. Зберігатися до якого-небудь часу (про писемні пам'ятки, предмети старовини і т. ін.). *Яка то була і чи одна задля всіх людей була та перша мова — ми не знаємо, бо до нас не дійшло ніяких зразків про ту першу мову* (Панас Мирний).

4. Розвиваючись, змінюючись, досягати якого-небудь стану. *Наука доходить, що й плуг сам ходить* (прислів'я); *П'єси Лесі Українки досягають найвищої точки, до якої коли-небудь доходила українська драма* (М. Зеров); *Хто зна, до чого дійшла б тая розмова у двох сестер, якби не надійшла мати з кухні* (Леся Українка); // *безос. Тепер уже, он бачиш, Доходить до чого, Що я стратить наміряюсь Максима святого* (Т. Шевченко); // Змінюючись, досягати якого-небудь рівня, якоїсь межі (про розмір, вагу, кількість і т. ін.). *Пшениця доходила до чоловічої груді* (Панас Мирний); *Як тільки покажеться сонце, стає тепло, як повесні, температура доходить до +20°* (М. Коцюбинський); // Досягати певного віку. *Никодим Онуфрійович кожного свого одприска* [нащадка], *тільки той доходив робочого віку, навчав слюсарювати* (Ю. Смолич); *Невтішені батьки поховали єдиного сина, що ледве дійшов шістнадцяти літ* (Ф. Бурлака); // *безос. Останню* [жінку] *він, щоб не збрехати, взяв, як йому доходило дев'ятого десятка* (Ю. Смолич).

5. Проводячи послідовно яку-небудь дію чи ряд дій, добиватися чого-небудь; досягати наміченого. *Давай люди клопотати, Правди судом доходжати* (І. Манжура); *Чи тільки терни на шляху знайду, Чи стріну, може, де і квіт барвистий? Чи до мети я певної дійду, Чи без пори скінчу той шлях тернистий* (Леся Українка); *Думка про снайперство міцно засіла хлопцеві в голову. Він вирішив за всяку ціну дійти свого* (О. Донченко); // Досягати якого-небудь стану, становища. *Через те похвалитися нема чим, а часом просто доходиш до розпуки* (М. Коцюбинський); *З добрими людьми завжди згоди можна дійти* (прислів'я); // *розм.* Досягати розуміння чого-небудь; додумуватися. — *Тебе вважали розумною і культурною, хоч ти до всього доходила самотужки* (М. Руденко); *Він боявся щось проґавити, а все необхідно бачити на власні очі і дійти всього своїм розумом* (О. Копиленко).

6. Наступати, підходити. *Вже в тюрмі і то краще, можна було хоч пройтися по камері, а коли дійде черга, лягти на нарах і простягти ноги, хоч трохи спочити* (А. Хижняк).

7. *розм.* Ставати цілком готовим (про те, що печеться, смажиться і т. ін.). *Вона метушилась коло печі: то рогачем розгортала на черені жар, то сунула туди нового крутеня, а в печі вже доходили млинці* (А. Іщук); // Дозрівати (перев. після збору). *Минули жнива, на полі вже хіба тільки де в кого снопи гречки доходили* (Л. Яновська); *Вересень заповідається теплий і сухий .. Дійдуть помідори, соняшники, квасоля* (Ірина Вільде).

8. *розм.* Переставати жити; умирати. [1 - й з а п о р о ж е ц ь:] *Та він увесь в крові. Доходить!* (І. Карпенко-Карий); *Тільки скрізь і мови, що такі й такі померли, а отакі доходять, і тільки скрізь і чути, що жалібні плачі* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *А дитинка тихо дійшла...* (Марко Вовчок).

9. *розм.* Намагатися зрозуміти суть чого-небудь; вникати в що-небудь. *Ми не дуже доходимо причини деяких прояв* (О. Кобилянська); *Ольга докладно і пильно доходила кожної дрібниці, перепитувала, просила пояснювати окремі важливі моменти* (І. Микитенко); *Ось тоді до мене почало доходити, що все в цій кімнаті ще хтозна-коли зупинилося, як оті обидва годинники* (із журн.); — *Щоб вилікувати хворобу, треба дійти її причини* (І. Франко).

10. Приходити до кінця; закінчуватися. *Доходила 10 година ранку, і я вже був біля редакції* (М. Коцюбинський); *Коли доходив третій рік війни, зростала дорожнеча* (Ю. Смолич); *Доходила четверта. Варто було принаймні подзвонити, попередити міфічного Васю про запізнення* (Ю. Іздрик).

(1) Дійти́ / дохо́дити пра́вди: а) усвідомити, зрозуміти що-небудь. *Пора зрозуміти — не тим, кого обманюють, вони скорше дійдуть правди, а тим, хто обманює, .. що слово "свобода" — це, може, найголовніше зі слів, хоч і обіцяє багато розкішних убрань* (Г. Хоткевич); б) дізнатися що-небудь, установити істину в чомусь. *Москаль зжахнувся. Погадав собі, чи гетьман не захоче доходити правди і не буде настоювати на тому, щоби вчинити суд* (Б. Лепкий); **Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́** *див.* **добира́ти; Дослужи́тися (дійти́, добу́ти) [до] чи́ну** *див.* **дослу́жуватися; (2) Дохо́дити / дійти́ до абсу́рду** — доходити до крайнощів, безглуздя у своїх діях, учинках і т. ін. *Підозрілість доходила до абсурду, і він* [Карно] *тоді знову дивився в одну крапку, і крапкою цією був метранпаж* (М. Хвильовий); *Побувавши за кордоном, тільки те й робив* [Маяковський], *що помічав лише негативне. Але ж так дуже легко дійти до абсурду* (О. Шугай); **(3) Дохо́дити / дійти́ ру́чки** — закінчувати покіс. *Самітно бринить десь остання коса — косар доходить ручки* (С. Васильченко).

◇ **Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (дійти́) до кра́йнощів (до кра́йності)>** *див.* **впада́ти**[1]**; (4) Дійти́ [до] літ [свої́х]** — стати дорослим, вирости. *Як дійшла вона літ своїх, то я без клопоту хліб їла: вона й зробить усе, й доглядить усього* (Марко Вовчок); *По інших сторонах то навіть підлітків по школах учать про те, .. які вони матимуть права і обов'язки, коли дійдуть до літ* (Леся Українка); **(5) Дійти́ [до] ро́зуму** — стати старшим, дорослішим, досягти певного віку. *Як ріс, то розуму не мав, а як уже до розуму дійшов, то тоді б то лічити, та багацько літ уплинло* (з переказу); — *Яка ще з нею мова? Вона ще дурна, нехай перше розуму дійде* (Марко Вовчок); **(6) Дійти́ пори́:** а) стати спілим; достигнути. *Жито дійшло пори. Лункі серпи зашепотіли свого: кс, кс, кс .. А коли серп втихав, коли зжаті колоски відокремлювалися, вчувалося оте ш-шух!* (П. Колесник); б) стати дорослим, досягти повноліття. *У традиції русів заводити не менш двох синів. Одного до шаблі. Другого — для плуга. Найчастіше оті, котрі до зброї, дійшовши пори, вирушали через ліси й степи на низи: десь там .. обов'язково бував табір одчайдушних запорожців* (Г. Колісник); **(7) Дохо́дити / дійти́ до вух (до ву́ха, до слу́ху)** *чиїх, чийого, кого* — ставати відомим кому-небудь. — *Як скажу, що служба мені не до вподоби, то це часом може дійти до вуха начальника* (І. Нечуй-Левицький); [Д ж о н а т а н:] *Річарде, будь радий, що ти перед товаришем сказав се, бо якби сі слова дійшли до слуху громади й вчителя...* (Леся Українка); *Данило хоче докладно знати, що діється в Галичі. Дійшло до його вух, що бояри знов гострять супроти нього зуби* (А. Хижняк); **(8) Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки)** — остаточно переконуючись у чому-небудь, вирішувати щось (перев. після розду-

мів, обговорень, суперечок і т. ін.). *Роздумуючи про історію світової літератури, приходиш до висновку, що фольклорна основа притаманна всім справді видатним великим творам усіх віків і народів* (М. Рильський); *І як-таки вони отаку ґаву вловили. Ще раз і ще думав над цим Цигуля й завжди доходив саме того висновку, що не пусте це* (А. Головко); *Вирішивши так, Остап Антонович, натурально, дійшов тієї щасливої думки, що .. зробила його ім'я широко відомим не тільки на Глухівщині* (Г. Епік); *В хаті Бондариха .. довго видивлялася в дзеркало, аж сама себе докоряти почала, однак дійшла до думки, що вона ще молодиця хоч куди* (М. Стельмах); **(9) Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к)** *кому і без дод.* — дуже дійматн кого-небудь чимсь; дошкуляти комусь. *До живого нікому не доходило: чужа болячка не болить, чужа потилиця не свербить — тільки бідній матері допекло* (А. Свидницький); *Вони* [пани] *собі повбирались в управу, лущитимуть з нас грошики та й ні гадки! — А нашому братові дошкуля, до самих печінок доходить, — веде річ перший* (Панас Мирний); *Вона не чула ще від нього приязного слова, не мала поради! І так вже їй остогидло, так остобісіло, до живих печінок дійшло!* (М. Коцюбинський); **(10) Дохо́дити / дійти́ до клубо́чка** — з'ясовувати що-небудь, розкривати щось заплутане. *Тут усе явиться, усе відкриється по ниточці, як кажуть, дійде і до клубочка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Поліз* [Чижик] *у шафу з старими ділами. Перекинув одно, перевернув друге, заглянув у третє, в п'яте, в десяте — натрапив на слід, піймав нитку — та разом з Шавкуном дійшли до клубочка* (Панас Мирний); **(11) Дохо́дити / дійти́ [до] кра́ю (кінця́):** а) досягати найвищого рівня, виявлятися найбільшою мірою. *Зима тисяча дев'ятсот двадцять четвертого року була сніжна й дуже сувора. Люті морози доходили краю й не попускали* (О. Довженко); *Повинно щось статися. Напруження дійшло до краю. Наближається гроза* (О. Довженко); б) закінчуватися, завершуватися. *Ще палаців зали високі Розцвічує пензель митця, Але вже кінчаються строки і праця доходить кінця* (М. Бажан); *Осінь виразно конала вже, доходила краю, та ще пручалася з останніх сил* (О. Левада); в) вичерпувати всі свої можливості; опинятися в безвихідному становищі. *Часом після такої гарячки вся енергія його* [Гнатова] *спадала, і якийсь голос говорив в нім: "Навіщо?.. кінець! Дійшов до краю!"* (М. Коцюбинський); **(12) Дохо́дити / дійти́ [до] ла́ду́:** а) *(з ким)* залагоджувати яку-небудь справу з кимось; досягати повного розуміння, домовленості з кимсь. *Так само і з урядами не міг* [пан Трацький] *ніколи дійти до ладу* (І. Франко); *З Когеном я ще раз поважно перебалакаю, хоч чи вийде що з цього? З тим брехуном не дійдеш до ладу* (М. Коцюбинський); б) *(з чим і без дод.)* розуміти що-небудь, розбиратися в чомусь. — *Якось воно так порізано, що я й ладу не дійду... В нас не так шиють, як у панів, — мовила .. Дарка* (Леся Українка); *Омелян дивувався, що дзвони .. так висіли, що ніякий дзвонар не зумів би з ними дійти ладу* (О. Ільченко); в) набувати чіткості, ясності; упорядковуватися. *Тепер думки в його* [Андрієвій] *голові поступово доходили ладу. Він починав розуміти: машина, певно, підірвалася на міні* (Ю. Бедзик); **(13) Дохо́дити / дійти́ до пуття́** — успішно вирішуватися, завершуватися. *З надходженням холодів мало не цілком припинилися й .. геолого-свердлильні роботи .. Це давало привід місцевим людям робити свої висновки .. — Чи воно ж до путтяколи дійде, чи так, поповтузились на воді, наробили скрізь у скелях дір — та на тому й кінець?* (Г. Коцюба); **(14) Дохо́дити / дійти́ до рук** *чиїх, кого і без дод.* — ставати чиїм-небудь надбанням, діставатися комусь. [Храпко:] *Батьки тут по домівках із сили лізуть, збирають ту копійку до копійчини та засилають дітям..; а вони он як тринькають добро родительське* [батьківське]! .. *А то все, що нашармака воно доводиться, нетружена копійка до рук доходить* (Панас Мирний); **(15) Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́)** *кому, чийого (чиєї) і без дод.* — хвилювати, зворушувати, боляче вражати, тривожити кого-небудь. *Просиділи вони так укупі аж до зірок .. І не доходило їй аніщо гіркеє* [гірке] *до серденька* (Марко Вовчок); *Та жалібна пісня доходила до серця, вимовляла якусь втрату, якийсь смуток та жаль* (І. Нечуй-Левицький); — *Коли вода камінь пробиває, а то щоб живе слово не дійшло до душі, — одказав Петро* (Панас Мирний); **(16) Дохо́дити / дійти́ [до] тя́ми** — усвідомлювати, розуміти що-небудь. *Свіжоспечений помічник кока Андрій Стручак ніяк не доходив до тями .. і .. вірив своїй удачі і не вірив* (В. Логвиненко); *Володимирові Бистрику аж тепер дійшло до тями: зустрівся з молодим робітником, про якого вчора пророчила сестра* (С. Чорнобривець); *Боб так отетерів, що не міг дійти тями. Оговтавшись трохи.., мовив дещо зневажливо..: — Ану, зійдіть із дороги!..* (Є. Гуцало); **(17) Дохо́дити / дійти́ [своі́м, вла́сним] ро́зумом** *чого, до чого і без дод.* — осягати, усвідомлювати зміст, значення і т. ін. чого-небудь самостійно, без сторонньої допомоги. — *Гордій .. Слухай, ти вгадуєш, як ліпше зробити, чи доходиш розумом?* (Р. Андріяшик); *Спати більше Гордій не міг. Він боявся щось проґавити, а все необхідно бачити на власні очі і дійти всього своїм розумом* (О. Копиленко); *Любить Іван Іванович до всього власним розумом дійти, руки своєї докласти* (з газ.); **(18) Дохо́дить / ді́йде до ді́ла** — настає момент діяти. *Я не вмію наперед боятися чи не боятися. Вже коли доходить до діла, тоді воно само якось вирішується* (Е. Андієвська); *В дванадцять років легко вибудовувати химери, а коли доходить до діла, то все кінчається або нічим, або принаймні дрібничками* (П. Загребельний); — *Турма... отара... — думав він, — а не громада. — Сеєтеє, теє-сеє, а як дійде до діла, то й розтечуться, розповзуться, як тая купа черваків на сонці* (М. Коцюбинський); **Ру́ки не дохо́дять / не дійшли́** *див.* **рука́.**

ДОХОДИ́ТИ, ходжу́, хо́диш, *док., розм.* 1. Закінчити ходити (у 1, 3 знач.). *Микола того року доходив до закінчення восьмого класу, але іспитів не склав* (із журн.).

2. *кого, ірон., рідко.* Довести до виснаження, знемоги. *Радивон на вигляджені корови поставив її* [Саньку], *так вона і тих доходила* (К. Гордієнко).

3. Дожити до певного віку. *Дідусь із вдало сконструйованим і вживленим протезом гомілки доходив до дев'яноста літ* (із журн.).

4. Доносити плід, зберегти дитину. *Незважаючи на те, що у вагітної в останній місяць був дуже високий тиск, вона, завдяки вдалому лікуванню, доходила до сорокового тижня і народжувала сама* (з газ.).

ДОХО́ДИТИСЯ, иться, *недок.*, **ДІЙТИ́СЯ,** дійдеться, *док., безос.* 1. Бути змушеним що-небудь робити. *Сутужно доходилося Микиті з двома малими дітьми, проте він вигодував їх* (Л. Яновська).

2. Ставати необхідним, неминучим. [К и л и н а:] *Он до чого дійшлося, що вже баришні простих парубків почали приваблювати?* (М. Кропивницький).

ДОХОДИ́ТИСЯ, ходжу́ся, хо́дишся, *док., розм.* Часто, довго ходячи, зазнати чого-небудь небажаного, неприємного. *Ходив на ..* [досвітки] *не рік, не два, Та вже й доходився, Що став ходить ще парубком Та й дядьком зробився* (Я. Щоголів); *Бійся Бога! Ти до чогось доходишся. Сиди в хаті та не рипайся...* (І. Нечуй-Левицький); — *Ходи, ходи... Ти доходишся... взнає батько, він на тобі три шкури спустить* (О. Ковінька); — *Не наша вона, не з нашого села. Доходилася, сердешна, бо хто що дасть, коли в самих миші в хаті з голоду видохли* (І. Кирій).

ДОХО́ДНИЙ *див.* **дохідний.**

ДОХО́ДНІСТЬ *див.* **дохідність.**

ДОХРИСТИЯ́НСЬКИЙ, а, е. Який передував християнству. *У східних слов'ян дохристиянської епохи існували капища, або святилища, та зображення богів, яким поклонялися* (з наук. літ.).

ДОЦВІСТИ́ *див.* **доцвіта́ти.**

ДОЦВІТА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **доцвіта́ти.** *Квіти — нехитре дійство доцвітання з ласки (чи жорстокості) людей* (І. Калинець); *Вранці виходиш на площу і все пізнаєш: липи в час доцвітання стоять золоті, безгомінні* (Ю. Андрухович).

ДОЦВІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **ДОЦВІСТИ́,** іту́, іте́ш, *док.* Закінчувати цвісти (у 1, 3 знач.); цвісти до якого-небудь часу. *Навколо пишалися стиглим збіжжям поля, вклонялися налитим колосом жита й пшениці, доцвітали гречки* (І. Багряний); *Доцвітали дрок, горицвіт, дев'ясил, буркун і медунка, всі вони пахли медами* (Ю. Мушкетик); *Деякі квіточки ще не хочуть здаватися, поспішають доцвісти, поки перші морозці не вдарять по них* (О. Копиленко); *Доцвіли й осипалися квіти В кришталевій вазі на столі. А в саду, дрібніші і малі, Сестри їхні залишались жити* (М. Луків); *І доцвіла паняночка До тії години, Коли й серце стає биться Не як у дитини!* (Л. Глібов); * Образно. *Доцвітає тихе надвечір'я, Замовкають цокоти підвід, І хмаринок спопеліле пір'я Осипа гарячий небозвід* (із журн.).

ДОЦЕ́НТ, а, *ч.* Учене звання або посада викладача вищої школи. *Недавно побачив* [Вадим] *у газеті оголошення конкурсу на заміщення вакансії доцента в рідному університеті* (М. Руденко); // Людина, яка має це звання і посідає цю посаду. *Ректор .. поважав доцента, пророчив йому велике майбутнє* (Григорій Тютюнник); *Доцент стояв за кафедрою, ніби на капітанському містку корабля* (О. Гончар); *Казан скіфського царя обчислив доцент Київського держуніверситету Василь Степанович Копань* (І. Білик).

ДОЦЕНТРО́ВИЙ, а, е. Який під час руху має напрям від периферії до центра; протилежне в і д ц е н т р о в и й. *Доцентрове прискорення є векторною величиною* (з наук.-попул. літ.); // Який діє завдяки доцентровим силам. *У гідротрансформаторі знаходяться дві лопатеві машини: доцентрова турбіна, відцентровий насос* (з наук.-техн. літ.); // Спрямований на посилення залежності від адміністративного центру. *Сильні доцентрові тенденції спостерігаються під час князювання Ярополка Володимировича (1132–1139), Всеволода Ольговича (1139–1146), Ізяслава Мстиславича (1146–1154) та Ростислава Мстиславича (1158–1167)* (з наук.-попул. літ.).

△ **Доцентро́ва си́ла** *див.* **си́ла; Доцентро́вий нерв** *див.* **нерв.**

ДОЦЕНТРО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **доцентро́вий.** *Мова і мовленнєва реальність розглядаються на рівні сенсотворчої матриці з функціями доцентровості, суспільної консолідації, незалежно від національної належності людини* (з наук. літ.); *Вільне поводження з часом і простором, рівнозначність доцентровості й відцентровості у розвитку сюжету задають епічній драмі установку на універсальність* (з наук. літ.).

ДОЦЕНТРО́ВО. Присл. до **доцентро́вий.** *У класичному масажі всі рухи робляться доцентрово* (з навч. літ.).

ДОЦЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **доце́нт.** *По закінченні університету в 1856 році О. Потебня працював у Першій харківській гімназії, але незабаром повернувся до університету для наукової праці і підготовки до доцентської посади* (із журн.); *Доцентське звання; Доцентський склад кафедри.*

ДОЦЕНТУ́РА, и, *ж.* 1. *заст.* Вчене звання або посада доцента. *У 1900 р. на трьох факультетах Львівського університету українці обіймали лише щість професорських кафедр і одну доцентуру* (з наук. літ.); *М. Драгоманов, одержавши штатну доцентуру Київського університету, був відряджений за кордон для дальших студій зі світової історії* (із журн.).

2. *збірн.* Доценти. *В аудиторії зібралася вся доцентура кафедри української мови* (із журн.).

ДОЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЦІДИ́ТИ,** ціджу́, ці́диш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати цідити (у 1, 4, 5 знач.); цідити до кінця. *Славко сидів осторонь насуплений, як сич, і доціджував третє порцелянове горня кави* (із журн.); *Мати квапливо доцідила молоко, розгублено почала витирати руки* (із журн.); * Образно. *Юсип не дав йому доцідити цю відповідь, бо звернувся до жандарма із своєю бесідою* (Марко Черемшина).

ДОЦІ́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **доці́джувати.** *Обіднє доїння корів закінчено, і останнє відро молока доціджується Мариною* (із журн.).

ДОЦІДИ́ТИ *див.* **доці́джувати.**

ДОЦІ́ЛЬНИЙ, а, е. Відповідний поставленій меті, практично корисний, розумний. *Оповідання баби художньо доцільні — вони потрібні для з'ясування Чіпчиної генези, генези бунтаря* (М. Зеров); *Думка* [Черниша] *працювала з особливою ясністю, рухи стали методично доцільні* (О. Гончар); *Ощадливе та доцільне використання державних коштів органами виконавчих структур є основним завданням фінансового контролю* (з наук. літ.).

ДОЦІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **доці́льний.** *Після торішньої дискусії я ще більше повірив у доцільність дальшої боротьби за свої ідеї* (Ю. Шовкопляс); *Йому* [Юрію] *необхідно нині переконатися в доцільності розпочатого ним чину* (Р. Іваничук); *Рішення про доцільність існування органів державного контролю має прийматися не суб'єктивно, за чиїмось бажанням, а шляхом глибокого обґрунтування потреб практики* (з наук. літ.).

ДОЦІ́ЛЬНО. Присл. до **доці́льний.** *Син Мономаха Мстислав виявився гідним наступником свого батька, який розумно й доцільно продовжував його політику* (з наук. літ.); // *у знач. пред. Доцільно використовувати виховні можливості календарної обрядовості* (з наук. літ.); *Ознайо-*

мити учнів із поняттям інформації доцільно на перших уроках курсу (з навч. літ.).

ДО́ЦЯ, і, *ж., пестл.* Пестл. до **дочка́.** *Юпітер, все допивши з кубка, Погладив свій рукою чуб: "Ох, доцю, ти моя голубка! Я в правді твердий так, як дуб"* (І. Котляревський); *— Бач, яка добра в мене мамуня. Пожаліла свою бідненьку доцю, прийшла одвідати її, пожаліти біідненьку* (М. Івченко); *Вона заспокоююче гладила доцю по плечах і на всіх присутніх поглядала презирливо й похмуро, бо вони не розуміли, що за талант її донька* (Григорій Тютюнник); *— Мар'янко, біжи, доцю, та скажи Катрі, нехай готує полуднати — гості ж приїхали* (М. Олійник); *— Хто ти є, доцю, відкіля? Аж у грудях потепліло Даринці — доцею назвала, та ще й якось наче трохи материнським голосом* (І. Вирган).

◇ **Ма́мина до́нечка (до́ця)** *див.* **до́нечка.**

ДОЧАЛА́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Чалапаючи, дійти куди-небудь. *Дочалапав він до ґанку та й сів на лавці* (І. Нечуй-Левицький); *Супутниця наша, дивне оте дівча, вийшло з машини зовсім кволе, ледве дочалапало до ліфта* (О. Гончар).

ДОЧА́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Поволі, насилу дійти, добратися куди-небудь. *Присмерком дочапали* [інститутка з Устиною] *до хутора* (Марко Вовчок); *Пізно вночі вони дочапали до цілі, і Герман, скоро допав лавки, повалився і заснув мов забитий* (І. Франко); *Утомлений, спітнілий, він ледве дочапав до свого двору, а з двору до садочка, де, розкидавшись, спали білочубі внучата* (М. Стельмах).

ДОЧА́СНИЙ, а, е. 1. Який настає раніше нормального строку, раніше призначеного часу; передчасний. *— Даруй мені, мій батеньку, той час, якщо ти хтів би, щоб твоя дитина одважно йшла на ту дочасну страту* (Леся Українка); *Лягала на дорогах многотрудних Дочасна непоклинана зима* (М. Рильський); *Хто втратив останню надію у світі І снігом дочасної вкривсь сивини.., Лиш той зрозуміє принаду, і глиб, І ціну життя* (Л. Первомайський); *Дочасні вибори до парламенту почалися у королівстві Йорданія* (з газ.).

2. Який триває, діє деякий час; тимчасовий; протилежне п о с т і й н и й. *Він* [Мойсей] *хотів краще страждати з народом Божим, аніж мати дочасну гріховну потіху* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *— Це лихо дочасне, не вічне! — думаю* (Марко Вовчок); *Вже його зірка ледве тримається в небі, готова скотитись. Бо що наше життя? Як блиск на небі, як черешневий цвіт, .. нетривке й дочасне* (М. Коцюбинський); *Гомін, галас, стогін, сміх, життя здавалися, порівнюючи з тією тишею, якимсь-то дочасним непорозумінням* (Л. Яновська).

ДОЧА́СНО. Присл. до **доча́сний.** *Увіходить Йоганна, ще молода жінка з слідами неабиякої вроди, але дочасно змарніла* (Леся Українка); *Ніяк не можу втямити, що ж то за свобода, коли вона обертається маминими сльозами, мучить і старить її дочасно* (О. Гончар); *Шелестіло над головою віття, спрагло дихала з півдня гаряча юга, падали долу чимось попсовані дочасно пожовклі грушки* (Ю. Мушкетик); *Вмирає пізно чоловік, а родиться дочасно, тому й на світі жити звик, як раб і рабовласник* (В. Стус).

ДОЧВАЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Ледве, з труднощами дійти, добратися куди-небудь, до якогось місця. *Вулкан, до кузні дочвалавши, Будить зачав всіх ковалів* (І. Котляревський); *Ні один навіть не заточився, доки вони не дочвалали до другої кімнати* (І. Нечуй-Левицький); *До села ось дочвалали, Сіли, спочивають* (І. Манжура); *Старий дочвалав уже до Лопанського мосту* (М. Йогансен); // Насилу пройти певну віддаль. *Вони ледве дочвалали ці останні сто кроків через вулицю* (Ю. Смолич).

ДОЧЕКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., рідко.* Те саме, що **дочека́тися.** *А ми будемо всі разом Господа молити, Щоб ви нарік дочекали всіх нас пригостити* (колядка); *Ще дочекають наші руки обробляти свої ниви, свої городи, свої садки...* (М. Коцюбинський); *Я навмисне дочекав, поки вона вийде, і пішов слідком* (М. Івченко).

ДОЧЕКА́ТИСЯ *див.* **дочі́куватися.**

ДОЧЕСА́ТИ *див.* **дочі́сувати.**

ДО́ЧЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дочка́** 1. *Були на хуторі пани, І пан і пані небагаті. І дочечка у їх* [них] *росла, Уже чимала піднялась* (Т. Шевченко); *Дочечка росте та й росте. Та що день, то все краща, то все краща* (В. Винниченко); *— Дочечко! Марусько!.. — Але далі говорити не міг, бо сльози бризнули із його очей* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОЧИМЧИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Док. до **чимчикува́ти.** *Леонід Сергійович .. дочимчикував сюди хвилин через десять після нас* (Т. Масенко); *Десь так у полудень дочимчикували вони до великої галявини* (із журн.).

ДО́ЧИ́СТА, *присл.* Повністю все, нічого не залишаючи, не приховуючи. *Хіба самому написать Таки посланіє до себе Та все дочиста розказать, Усе, що треба, що й не треба* (Т. Шевченко); *Дім стояв під вітром та під іскрами й згорів дочиста* (І. Нечуй-Левицький); *Звичайно навала саранчі, повторюючись приблизно раз на десять літ, дочиста вигладжувала країну* (Н. Королева).

ДО́ЧИСТА́, *присл.* До повної чистоти. *Гайдуки прибрали камеру дочиста і настелили свіжої соломи* (А. Чайковський); *Дощ мив поруччя й витирав дочиста щілини* (Б.-І. Антонич).

ДОЧИ́СТИТИ *див.* **дочища́ти.**

ДОЧИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дочита́ти.** *Все в цьому приміщенні лишилося таким, як було в день від'їзду Андрія, — навіть не дочитана ним монографія з патологічної анатомії лежала розгорнута на розділі "Експериментальні карциноми"* (М. Дашкієв); *Відклавши дочитану книжку, я задумався* (А. Дімаров); // **дочи́тано,** *безос. пред. Дочитуючи останню сторінку, одного тільки жалуєш, що книжку дочитано* (С. Єфремов).

ДОЧИТА́ТИ *див.* **дочи́тувати.**

ДОЧИТА́ТИСЯ *див.* **дочи́туватися.**

ДОЧИ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дочи́тувати** і **дочи́туватися.** *Поринає* [Артур Пепа] *у неспішне дочитування вміщеної на передостанній сторінці статті* (Ю. Андрухович); *Цікавий детектив нелегко відкласти для дочитування на завтра* (із журн.).

ДОЧИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОЧИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати читати що-небудь; читати до якоїсь межі. *Затуливши долонями вуха, вона гарячково дочитувала книжку* (М. Коцюбинський); *Майор знову занурився в газету і дочитував уже шосту сторінку, дійшовши до спортивної та іншої всесоюзної хроніки* (І. Багряний); *Кіті дочитує, руки спускаються на коліна і тримають листа* (У. Самчук); *Вже він дочитав до кінця оповідання, але все сидів над книжкою і дивився на листок* (І. Нечуй-Левицький); *Марта слухала і якось тихо зітхала, а я, дочитавши до половини, припинила* (Панас Мирний); *Коли читаєш книги, не квапся швидко дочитати до другого розділу, але зрозумій, що висловлюють речення і слова, хоч би й тричі вертаючи до одної глави* (І. Франко); *Веселе щось пе-*

ремайнуло по обличчю Валерія Івановича, коли він дочитав цидулу до кінця (О. Гончар).

ДОЧИ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОЧИТА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Читати до якого-небудь місця, до якоїсь межі. *От вийшов він* [панотець] *і каже: "А нуте, панове миряни, годі дрімати: от дяк уже дочитується до кінця, скоро випущу"* (Г. Квітка-Основ'яненко); [К и р и л о:] *Як тільки дочиталися до хреста, я луп очима: стоїть мацапура попліч мене* (М. Кропивницький); *В "Кобзарі" дочиталась до слів: "І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь", — та й замислилась* (А. Тесленко).

2. *розм.* Довго і багато читаючи, зазнавати неприємних наслідків. *Спасибі тобі, друже мій єдиний! Довго я читав твій лист, разів з десять, чи не більше. Дочитався до того, що в мене не тільки очі — серце заплакало, мов та голодна дитина* (С. Єфремов).

3. *тільки док., розм.* Розібратися в написаному, зрозуміти його. *Вгорі на стінах два старі царські портрети, якісь інструкції в рямцях, — їх так позасиджували мухи, що вже мабуть і не дочитаєшся, що там написано* (Б. Грінченко).

4. *тільки недок.* Пас. до **дочи́тувати.** *Текст не дочитується до кінця, а учням пропонують придумати, чим закінчиться розповідь* (з навч. літ.).

ДОЧИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЧИ́СТИТИ,** чи́щу, чи́стиш, *док., що.* Закінчувати чистити що-небудь; чистити до кінця, до якоїсь межі. *Митько, поставивши ногу на підніжку, хапаючись, дочищає чобота* (А. Головко); *На буряках вона застала Христю Кавунову, що дочищала останні накопані корені* (В. Кучер); *Потім вони сиділи на приступцях, дочищали картоплю* (Микита Чернявський); *Після того, як канал мисливської рушниці промитий, його слід дочистити металевою щіткою, змащеною універсальним мастилом* (з Інтернету).

ДОЧИЩА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **дочища́ти.** *Після машинної обробки овочі дочищаються вручну на спеціальних столах* (з навч. літ.).

ДОЧІ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОЧЕКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Перебувати, жити до того часу, поки настане, з'явиться очікуване; дожидатися. *Вітольда звикла лягати спати, не дочікуючись його* (Б. Харчук); *Він мусив зробити єдиний постріл і дочікувався його на гарячому піддашші* (Т. Прохасько); *Хочеться швидше дочекатися літа* (М. Коцюбинський); *Ледве могла* [Гінда] *дочекатися того часу, коли невістка могла з нею піти до міста* (Н. Кобринська); *Одначе, так і не дочекавшись уваги від сина, приїжджий змушений був рушити з директором до виходу* (О. Гончар); *Братчики розпочали сходку, не дочекавшись Рогатинця* (Р. Іваничук).

Чека́ти не дочека́тися <*рідше* **Жда́ти не дiжда́тися**> *див.* **жда́ти.**

ДОЧІ́РНІЙ, я, є. 1. Прикм. до **дочка́.** *Тиждень Славута не піднімався з постелі. Та хвороба — чи то завдяки дочірньому піклуванню Ярославни, чи травам та нашіптуванню старого Гука, чи природному здоров'ю хворого — у ніч на восьмий день раптово відступила* (В. Малик).

2. Утворений відділенням від чого-небудь. *Реальність може виявитися дуже простою. Як, приміром, розділення материнської амеби на дві дочірні* (О. Бердник); *Іноді безпосередньо з вічок первинних бульб утворюються нові дочірні бульби* (з наук. літ.); *Українські страховики виходять на ринки сусідніх країн, створюючи представництва і дочірні компанії* (з газ.).

ДОЧІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЧЕСА́ТИ,** чешу́, че́шеш, *док., що.* Закінчувати чесати (волосся, шерсть і т. ін.). *— Отаке щастя було і в батька! — промовила сама до себе Ганя, вертаючись у хату і дочісуючи косу* (І. Нечуй-Левицький); *— Зараз дочешу собачку і вийду на прогулянку. Трішки почекай!* (із журн.).

ДОЧКА́, и́, *ж.* 1. Особа жіночої статі стос. до своїх батьків. *Сім'я вечеря коло хати. Вечірня зіронька встає. Дочка вечерять подає, А мати хоче научати, Так соловейко не дає* (Т. Шевченко); *Взяв* [Книш] *жінку, дочку й подався в дорогу* (О. Кониський); *Мене розбудить ніжна Навсікая, Струнка дочка феацького царя* (М. Рильський); *Біля причілка, на осонні, дві вродливі дівчини. Чорнява — певне, дочка господаря, а русявенька, видно, її подружка* (Є. Доломан); *Найстаршим відомим нині витвором київських переписувачів вважають кириличну частину Реймського Євангелія. Воно належало дочці Ярослава Мудрого Анні* (з наук. літ.).

2. *розм.* Ласкаве звертання літньої людини до молодої жінки або дівчини. [М а в к а:] *Ох, як я довго спала!* [Л і с о в и к:] *Довго, дочко!* (Леся Українка).

3. *уроч.* Жінка, яка тісно, кровно зв'язана з своїм народом, своєю країною. *— Не вмре наша широка Україна, коли вона родить таких синів і таких дочок, як ти!* (М. Старицький); *О Батьківщино!.. Ти для мене всіх рідніш, моє життя, мій квіте!.. Не зрадили тебе твої донецькі діти, і всі сини твої, всі дочки...* (В. Сосюра); *У дослідженнях науковців української діаспори О. Лугового, Н. Полонської-Василенко, М. Хом'як-Богачевської, О. Пріцака зображені постаті славних дочок України різних епох* (з наук. літ.).

(1) Назва́на дочка́ (до́ня) — дівчинка, яку хто-небудь узяв на виховання, прийняв за свою дочку. *Тітка всякими хитрощами намагалася випитать в неї* [Сари] *її таємницю, а сама була замкнута й нещира, таїлася з усім від своєї названої дочки* (М. Старицький); *Весело переглянула накуплені речі — книжки й подарунки своїй названій доні Любці* (Є. Кротевич); **Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́)** *див.* **узя́ти;** **(2) Хлі́бна дочка́,** *заст.* — позашлюбна дочка. *Тільки Богу молиться, відмолює гріх свій, що породила хлібну дочку* (Сл. Гр.).

◇ **Годи́тися у сини́ (у до́чки, в ону́ки** *і т. ін.)* *див.* **годи́тися**[1].

ДОЧО́ВГАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Не поспішаючи, поволі, ледве піднімаючи ноги, з труднощами дійти, добратися куди-небудь, до якогось місця; доплестися. *— Додому мені пора вирушати, бо поки дочовгаю, то вже й звечоріє надворі* (А. Шиян); *Та тут по сусідству живе Сава Грицай, Федосьчин брат. До нього я, може, якось і дочовгаю* (В. Малик); *Раз вужище чорно-чорний до чорнозему дочовгав* (І. Андрусяк).

ДОЧОРНО́БИЛЬСЬКИЙ, а, е. Який був, існував до вибуху на Чорнобильській атомній станції; характерний для того часу. *Час був, як атом, розколотий на дочорнобильську і теперішню добу, ім'я якій невідомість* (Є. Пашковський); *Багаторічні спостереження дослідників як у дочорнобильський, так і післяаварійний період демонструють значні коливання радіоактивності компонентів біоти лісових екосистем* (з наук. літ.); *Ніч з 26 на 27 квітня 1986 року поділила наше життя на дочорнобильський та післячорнобильський періоди* (з Інтернету).

ДОЧУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОЧУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Слухаючи, сприймати що-небудь. *Скрізь цю мудру раду Ухо дочува...* (П. Грабовський); *З ґанку готелю вискочила Катя, щось закричала. Майборода не дочув, що саме — він поспішав* (М. Йогансен); *З-поміж буреломів зеленоокі мавки зацікавлено прозирають на людей, що зібралися довкруг вогнища, — мавкам та водяникам теж кортить дочути людських розмов* (О. Гончар); *Та настав день, коли й отроки не змогли дочути жодного звуку з княжої горниці* (П. Загребельний).

2. *тільки недок.* Нормально чути. — *Чи то я глуха вже стала та не дочуваю, чи дурна та не так розумію те, що люди говорять, а тільки здається мені, що батько підбурює рідного сина до бунту* (А. Кащенко); — *Що?* — *питає старець і розтуляє уста, бо часом не дочуває добре* (О. Кобилянська); *Просто розкажіть, що у вас трапилося, бо я на старість погано дочуваю і можу поставити невірний діагноз* (О. Іваненко).

ДОЧУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОЧУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* 1. Напружувати слух, щоб чути; прислухатися. *Берега дійшовши, я схиливсь на йому* [ньому], *В шелестіння травки дочуваться став* (Я. Щоголів); // *тільки док.* Те саме, що **почу́ти.** *Аж тепер дочувся Семен, що там спереду на підвищенні хтось говорив, і то голосно* (Л. Мартович).

2. *тільки 3 ос.* Чутися, долинати. *Десь дуже далеко, з крайнього бару в Тернополі, ледь-ледь дочувалася музика* (Любко Дереш); *Війнуло креозотом, іржею від штабелю шпал.., відтак дочувся дзвінок на переїзді і вдячно теленькнуло серце* (Є. Пашковський); // Вчуватися, звучати ніби наяву. *Пісні, що їх там співали сьогодні, ще й сюди нам дочуваються, весь час навздогін, як птахи, летять!* (О. Гончар).

3. Дізнаватися про кого-, що-небудь із розповідей, чуток і т. ін. *Я дочувався, що про їх* [них] *Почнуть між миром говорити* (Я. Щоголів); *Дочувся Тонконоженко, як усе сталося, і радів поверненим коням* (Б. Грінченко); *Коли дочувся про те, що діялося по Семиградді, — на собі волосся рвав з досади* (Іван Ле).

ДОЧУМАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* Закінчити чумакувати; чумакувати до кінця, до якого-небудь часу. — *До цього вже йшло, нехай чумакують молодші. Дочумакував я вже своє* (із журн.).

ДОЧУМАКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Довго чумакуючи, зазнати чогось неприємного, небажаного. — *Запріг би я волів моїх, Та віз поламався; Отак же ти, чумаченько, Дочумакувався!* (Я. Щоголів); *Безжурно почав* [Григорій] *наспівувати про чумака, який до того дочумакувався, що і штани подерлись, і очкур урвався* (М. Стельмах).

ДОЧУ́ТИ *див.* **дочува́ти.**

ДОЧУ́ТИСЯ *див.* **дочува́тися.**

ДОЧЧИ́Н, а́, е́. Належний дочці (у 1 знач.). — *Тут ось, зараз, над ставком доччина хата* (О. Донченко); *Богучариха зиркнула на вантажну машину, в якій зникли доччині речі* (В. Кучер); *Під тентом чекає мати — в руці доччина парасоля* (І. Драч); // Прикм. до **дочка́.** *Байдужість доччина дражнила її* (І. Нечуй-Левицький); *Стільки щирої давньої радості в доччиному голосі, що Марія здригається* (Є. Гуцало); *Старий гончар Велко, дивлячись на доччині сльози, наважився піти до Великого князя й розповів йому все* (І. Білик).

ДОШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дошива́ти.** *На Луганщині, в обласному Будинку творчої інтелігенції, відбулося дошивання Всеукраїнської рушникової доріжки єднання на честь двадцятиріччя проголошення незалежності України* (з газ.).

ДОШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **ДОШИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.*, *що.* 1. Закінчувати шити що-небудь; шити до якої-небудь межі. *Та в неї була робота: вона дошивала сьогодні сорочку батькові, та таку, що сама всю пошила, а це було вперше* (Б. Грінченко); *Мама сіла дошивати Каті нове плаття* (Н. Забіла); [О к с а н а:] *Поки паламар збереться ударити в дзвін, то я й полика дошию* (М. Кропивницький); *Марія поспішала, щоб устигнути дошити сукню до Великодня* (з мемуарної літ.).

2. Пришивати (у 1 знач.) щось до чого-небудь. *У п'ятницю сходяться дружки і старости до хати молодої торочити рушники. Це означало дошивати до вже готових рушників шматочки полотна* (із журн.).

ДОШИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **ДОШИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. *розм.* Довго і багато шиючи, зазнавати чого-небудь небажаного, неприємного. *Дошився кравець Максим до краю — ні матеріалу, ні ниток немає, а грошей і поготів* (із журн.).

2. *тільки 3 ос.* Виготовлятися дошиванням (про одяг, рушники і т. ін.). *Церемонія освячення та вшанування рушника від Чернігівської області, що дошився до Всеукраїнської рушникової доріжки єднання, відбулася в обласній бібліотеці ім. В. Г. Короленка за участю представників області та міста* (з Інтернету).

3. *тільки недок.* Те саме, що **підшива́тися** 2. *Під час проведення поточної технічної інвентаризації її матеріали до справи дошиваються в такій послідовності, як вказано в найменуванні документів опису* (з мови документів).

4. *тільки недок.* Пас. до **дошива́ти.** *В Україні тричі на рік (на Різдво, Великдень і Трійцю) рушники обновлялися — обов'язково пралися, дошивалися або вишивалися нові* (з газ.); *Дошиваються костюми, монтуються останні декорації, уточнюється план заходів. До свята театру залишилось 17 днів* (з газ.).

ДОШИ́ТИ *див.* **дошива́ти.**

ДОШИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **доши́ти.** *Коли дивлюся, а галіфе дошите, .. із капшуками широкими, наче крила орла, на жердці біля комина висить* (В. Дрозд); *Щойно дошита матір'ю сорочка лежала на ліжку* (із журн.); *Дошитий у кожному з міст Всеукраїнський рушник було презентовано на святкуванні двадцятої річниці незалежності України 24 серпня 2011 року в Києві* (з газ.).

ДОШИ́ТИСЯ *див.* **дошива́тися.**

ДО́ШКА, и, *род. мн.* щок, *ж.* 1. Плоский невеликої товщини шматок дерева, випиляний із колоди. *Мотря під холод дві дошки спалила, бо не було чим у хаті прокурити...* (Панас Мирний); *Кругом дощок поруччя, круг помосту огорожа, щоб не напирав народ* (Б. Лепкий); *Корабель уже відчалив, та Максим таки добіг до нього по вузенькій кладці з двох довгих дощок, покладених на воду* (І. Багряний); *Македон розпилював дошку, майструючи комусь стола* (А. Шиян); *Під поглядом усього екіпажу поволі спускався майстер по траповій дошці на берег* (О. Гончар); * У порівн. *Перед нею стояв молодий панич, високий, як очеретина, тонкий, як дошка* (І. Нечуй-Левицький).

2. Пристосування у вигляді щита, на якому пишуть крейдою. *Од чорної шафи з книжками до шкільної дошки павук снував павутиння* (М. Коцюбинський); *На чорній дошці —*

крейда дбалих вправ, таблиці Морзе білі крапки й риски (М. Бажан); *Вчителька Галина Борисівна викликала учнів до дошки, і вони розв'язували задачі* (О. Донченко).

3. Пристосування для чого-небудь у вигляді плити, пластини і т. ін. *Удень його зовсім не видно, хіба уночі почуєш, як старий немощною рукою глухо дзвонить у чавунну дошку* (Панас Мирний); *Креслярські дошки мають прямокутну форму* (з навч. літ.).

(1) До́шка поша́ни — дошка з іменами та фотографіями найкращих виробничників, ветеранів і т. ін. *На стіну комбінату шахти підняли Дошку пошани, на якій були написані імена кращих відбудовників* (Д. Ткач); *Зараз у центрі все вже було заасфальтоване, лиснюче покриття чорніло перед Дошкою пошани, ще справді свіже, зернисте, недавно вкочене* (О. Гончар); **(2) Меморіа́льна до́шка** — дошка, що служить для увічнення пам'яті про яку-небудь особу або подію. *На багатьох будинках Варшави прикріплені меморіальні дошки, на яких вирізьблено імена наших бійців, які загинули під час вуличних боїв за столицю Польщі* (з мемуарної літ.).

△ **(3) Гвинтува́льна до́шка** — інструмент для нанесення зовнішньої гвинтової нарізки малого діаметра. *Для нанесення зовнішньої різі на болті застосовують плашки, прогонки, гвинтувальні дошки та ін.* (з навч. літ.).

◇ **(4) В до́шку,** *рідко, фам.* — дуже сильно. — *Масниці тепер, і Юхим, певне, п'яний в дошку...* (Д. Бузько); *Хлопці довго і вперто опрацьовували текст і позаморювались "у дошку"* (І. Микитенко); **(5) Від до́шки до до́шки,** *перев. зі сл.* п р о ч и т а т и, ч и т а т и *і т. ін.:* а) нічого не пропускаючи, від початку до кінця; повністю. *Хоча в них* [часописах] *не було нічого цікавого.., проте він* [капітан] *прочитував їх від дошки до дошки* (І. Франко); *Читаю ваш журнал від дошки до дошки. Цікавить мене все* (із журн.); б) абсолютно все, у деталях. *"Цікаво було б розворушити роман і самої Марти Кирилівни. Я ж знаю її давній роман з Бичковським, як-то кажуть, од дошки до дошки...", — подумала Христина* (І. Нечуй-Левицький); **(6) До гробово́ї** *(рідше* **су́дної) до́шки** — до кінця життя, до смерті; увесь час, усе життя. *Пам'ятатиме ворог до нових віників і до судної дошки, поки аж пороху на очі насиплють* (з переказу); *Мати ще й донині плаче, а в мене й до гробової дошки не перестане боліти* (І. Франко); *Так от же: вона тебе пожаліла, то ти її мусиш полюбити. Та не як-небудь — до гробової дошки!* (С. Васильченко); **Свій у до́шку** *див.* **свій; Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку** *див.* **ста́вити.**

ДОШКАНДИБА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Шкандибаючи, дійти куди-небудь, до чогось. *Занедужав якось Беймбет — кололо в боці й судомило ногу. Ледве дошкандибав до медпункту* (Б. Антоненко-Давидович); *Прислухавшись пильніше до їхньої розмови, я почув: — Все одно він не дошкандибає* (Ю. Збанацький); *Леся звелася на ноги, дошкандибала до керівного пульта, ввімкнула зв'язок* (О. Бердник); *Ото треба хутчій збиратися і йти в поле, а дорога не близька, поки дошкандибає* (Є. Гуцало); *Корова Мавра, волочачи ногу, дошкандибала до воза, вткнулася в нього губами* (В. Яворівський); *Стен завмер, як паралізований, ноги йому підкосилися, але він таки зміг устояти, дошкандибав до найближчого стільця й важко всівся на нього* (О. Авраменко).

ДОШКІ́ЛЛЯ, я, *с.* Вид освіти й виховання дітей, пов'язаний із підготовкою їх до школи. *Як і все наше суспільство, українське дошкілля і українська школа переживають перехід до іншої системи цінностей* (з навч. літ.); *Дошкілля вирішує першочергові завдання, пов'язані з якісною підготовкою дітей до школи, громадянським вихованням, зміцненням фізичного та психічного здоров'я дітей* (із журн.); *До дошкілля сьогодні прикута увага вищого керівництва країни, науковців, практиків, усіх громадян держави* (із журн.).

ДОШКІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до періоду перед вступом дитини до школи. *Новітня педагогіка надає дуже великої ваги дошкільному вихованню* (Ірина Вільде); *Як ми з батьком і дідом рятували людей, корів і коней, про це можна написати цілу книгу. Це був мій дошкільний героїзм* (О. Довженко); *Ягнич на хвилину затримається, уважно огляне роботу невідомих майстрів дошкільного віку, потім обмине, щоб не зачепити, не зруйнувати творіння дитячих рук* (О. Гончар).

ДОШКІ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Дитина дошкільного віку. — *Та що ви, Олечко, схаменіться, у мене ж самі школярі, а це зовсім крихітка, її до дошкільників треба* (О. Іваненко); *А он з води захоплено верещить худенький жевжикуватий дошкільник років шести: — Мамо, вода! Мамо, Дніпро! Мамо, я купаюсь!* (В. Нестайко); *Важливе місце в системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання і виховання дошкільників посідає фольклор* (з наук. літ.); *Організована у відділі обслуговування дошкільників та учнів 1–4 класів виставка "Від книжки — до творчості" стала справжнім сюрпризом для гостей* (із журн.).

2. *розм.* Вихователь, який працює з дітьми дошкільного віку. *Третього листопада на святкуванні Всеукраїнського дня дошкілля було надзвичайно людно, бо з'їхалися в цей день до Києва посадовці, науковці, педагоги-дошкільники з усіх куточків нашої держави* (з газ.).

ДОШКІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **дошкі́льник.** *Зі школярами торік працювала на посадці лісу й маленька Оленка, дошкільниця* (з газ.).

2. *розм.* Вихователька дошкільного закладу. *Біля гомінкого дитячого кола — квочкою біля курчат — ходить-походжає дошкільниця-вихователька* (Б. Антоненко-Давидович).

ДОШКІЛЬНЯ́, ня́ти, *с., розм.* Пестл. до **дошкі́льник** 1 і **дошкі́льниця** 1. *Хоч були це дошкільнята і не годиться з малечею гратись учневі третього класу, але що ж зробиш, коли така нудьга?* (Ю. Збанацький); *У мові дошкільнят найчастіше засвідчують неправильну вимову приголосних звуків* (із журн.).

ДОШКІЛЬНЯ́ТКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **дошкільня́.** *Пізнання дошкільнятком навколишньої природи повинно здійснюватися за законами краси* (з навч. літ.); *Якщо дошкільнятко не вміє писати і не хоче вчитися це робити, батькам не варто його примушувати* (із журн.); *Дорогі наші дошкільнятка! Завітайте в наш кінотеатр, щоб переглянути цікаві мультфільми!* (з мови реклами).

ДОШКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд дошки (у 1 знач.), подібний до неї. *Сейби — це дерева висотою 60–80 метрів з міцним дошкоподібним корінням* (з навч. літ.); *Столяри, вистругуючи і відполіровуючи тонкі дерев'яні пластинки, монтували з них дошкоподібне бердо для ткацьких станків* (з навч. літ.); *Стіни палацу прикрашено наріжними пілястрами з дошкоподібним рустом* (із журн.).

ДОШКУ́ЛИТИ *див.* **дошкуля́ти.**

ДОШКУ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який викликає, спричиняє фізичний біль. *Мигнули під сонцем оголені шаблі, засвистіли в*

повітрі дошкульні нагайки (А. Шиян); *Удари були не дуже дошкульні, але все ж відчутні* (М. Руденко).

2. Який сильно діє, глибоко вражає; гострий, їдкий. *Ніщо, кажуть, не буває таке дошкульне і вбивче для ворогів, як сміх* (П. Козланюк); *Януш .. знову зареготав, вбачаючи в поведінці Наливайка не тільки дошкульний, але й дотепний жарт* (Іван Ле); // Надто вразливий; слабкий. *Бив* [Максим] *їх* [коней] *і по ногах, і по животах. Усе шукав дошкульних місць* (Є. Кравченко); * Образно. *Земля була .. дошкульним місцем старого Плачинди* (М. Стельмах); // Який вражає, ображає кого-небудь уїдливими словами (про людину); уїдливий, ущипливий. *Не було більш лихої дівчини на все село, ніж Текля. Гостра, дошкульна, нікому не змовчить, не стерпить* (К. Гордієнко).

3. Дуже відчутний, сильний, пронизливий (про холод, вітер, мороз і т. ін.). *Холод став дуже.. дошкульний, аж кусливий* (І. Нечуй-Левицький); *З моря дув дошкульний холодний вітер* (Ю. Смолич); *Почались дошкульні осінні дощі з вітрами* (О. Гуреїв).

ДОШКУ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дошку́льний.** *Дошкульність ляпаса немовби протверезила парубка* (Д. Міщенко); — *У наш час душа теж водиться не в кожного, — відповіла Марися дошкульністю своєму "кавалірові"* (О. Гончар); *Врахуйте природний гонор хлопчини — і відчуєте єзуїтську дошкульність пропозиції* (В. Дрозд); *Цього листа написано з уїдливою дошкульністю й дотепністю, властивою запорожцям* (із журн.); *У ту зимову ніч дошкульність морозу з вітром зростала, і козак розклав багаття у глибокому байраці* (із журн.).

ДОШКУ́ЛЬНО. Присл. до **дошку́льний.** *Сусіди штовхали сплячого офіцера, але той відганявся від них і далі хропів. Аж хтось-таки доволі дошкульно штовхнув його в бік — і він очуняв* (Б. Лепкий); *Раптом сержанта чимось дошкульно ударило в ногу нижче коліна* (О. Гончар); *Російське духовенство в своїй більшості було проти цих реформ і дошкульно їм перешкоджало, чим тільки могло* (І. Огієнко); *Що йому* [Я. Купалі] *не подобалось, все те він висміював дошкульно* (Т. Масенко); *Вечірній ущипливий мороз дошкульно нагадував про себе* (І. Кириленко).

ДОШКУ́ЛЮВАТИ *див.* **дошкуля́ти.**

ДОШКУЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **ДОШКУ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **ДОШКУ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док.* 1. *кому, рідше кого, чим і без дод.* Виводити з терпіння, з рівноваги, завдаючи прикрості словами, діями. — *Не ждали ми, Чіпко, від тебе такого! — дошкуля Лушня* (Панас Мирний); *Вона знишкла, але наважилась так дошкуляти Левантину, щоб та, не витерпівши, сама втекла* (Б. Грінченко); *Товариші, що — з великого кохання — стали ворогами, знайшли новий спосіб дошкулювати мені* (Уляна Кравченко); *Один із них чогось відстав, а інші два його товариші, ставши на віддалі, дошкуляли свого супутника незграбними солдатськими жартами* (Я. Качура); *Пам'ятаю, як дошкуляли ті нехитрі слова Чорній Маньці і як вона, вискочивши з хати, шпурляла в нас усе, що під руку потрапить* (Ю. Винничук); *На язик Зінька гостра, любить посміятися з невдах, може дошкулити словом, як кропивою* (А. Шиян); *Мстивий і чванливий Бова почав робити все, що міг, щоб чимось дошкулити, допекти Білецьких* (Д. Ткач).

2. *кому і без дод.* Порушувати нормальний стан, завдавати неприємностей. *У дядька нам жилося спокійніше, та знову дошкуляли нестатки* (О. Гуреїв); *Одна їм дошкуля біда: Не вистача зарплати Та ще нема свого гнізда, Нема своєї хати* (С. Воскрекасенко).

3. *кого, кому, чим.* Спричиняти, викликати фізичний біль. *Часом вони* [жандарми] *дуже дошкуляють мені, прив'язуючи мене на довгий час до певного місця* (М. Коцюбинський); *На голові в Богдана з-під посадженої набакир пілотки біліла марлева пов'язка, але рана вже, певне, йому не дошкуляла — він від душі, голосно сміявся* (О. Гончар); *Їх* [коней] *пасли вночі, бо вдень не напасалися — дошкуляли мухи* (М. Руденко); *Одного я в Господа Бога молив, однієї ласки просив — дати на них усіх одну спину, щоб як одного вчистив, то всім зразу дошкулив!* (Панас Мирний); [К и л и н а:] *Та не дошкулиш вже так кулаками, як дошкулив гадючим холодним посміхом!..* (М. Кропивницький); // Сильно діючи, неприємно вражати (про мороз, холод, вітер і т. ін.). *Дошкулював він* [мороз] *і купцеві, що сидів спереду, і той почав на повільну їзду сердитися* (Н. Кобринська); *У вузенькому затіненому провулку не так дошкуляє сонце, повітря свіжіше* (П. Кочура); *Холод дошкуляє під жакетом, холоне спина* (А. Хижняк); *Не продме в ньому* [кожусі] *ніякий вітер і не дошкулить найлютіший мороз* (А. Шиян).

◇ **Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти** *і т. ін.)* **/ допекти́ (дошку́лити, дійня́ти** *і т. ін.)* **до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця** *і т. ін.)* *див.* **допіка́ти.**

ДОШКУТИЛЬГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Шкутильгаючи, дійти, добратися куди-небудь. *Вчора вона ледве дошкутильгала до ночівлі* (З. Тулуб); *Тупу мовчанку сколихнула Тодося Овеча, найстарша і найбідніша в селі баба, що допіру лиш дошкутильгала до ставка* (Г. Тарасюк); *Дошкутильгав до Фетіди, що в кріслі блискучім сиділа* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДОШЛЮ́БНИЙ, а, е. Який існував до шлюбу. *Слід бути мудрим — вміти зберегти у подружньому житті романтику дошлюбних відносин* (з наук.-попул. літ.); *Особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право після розірвання шлюбу надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище* (з мови документів).

ДОШПУРЛЯ́ТИ *див.* **дошпу́рювати.**

ДОШПУРНУ́ТИ *див.* **дошпу́рювати.**

ДОШПУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **ДОШПУРЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, **ДОШПУРНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., що, розм.* Докидати до якого-небудь місця. *Він був сильним і легко дошпурював гранату до рекордної позначки* (з газ.); *Романові хотілося швидше дошпурляти всі буряки на причіп* (із журн.); *Хлопці влаштували змагання — хто дошпурне каміння до протилежного берега річки* (із журн.).

ДОШТОВХА́ТИ *див.* **дошто́вхувати.**

ДОШТОВХА́ТИСЯ *див.* **дошто́вхуватися.**

ДОШТОВХНУ́ТИ *див.* **дошто́вхувати.**

ДОШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* **дошто́вхуватися.**

ДОШТО́ВХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ДОШТОВХА́ТИ,** а́ю, а́єш, **ДОШТОВХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., що.* Закінчувати штовхати; штовхати що-небудь до певної межі. *Захекавшись, вона ледь-ледь доштовхує чималу грудомаху до самого центру спільної будівлі* (А. Любченко); *Машину завести не вдалося, і хлопці вдвох ледве доштовхали її до станції техобслуговування* (із журн.).

ДОШТО́ВХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ДОШТОВХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, **ДОШТОВХНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́ш-

ся, *док.* 1. Штовхати до якоїсь межі, якихось наслідків. *Біс і далі штовхав Отаву під бік і доштовхався вже до того, що Отава, не даючи поетові змоги прочитати наступний рядок, квапливо процитував: "Серед білого сум'яття простирадл і подушок..."* (П. Загребельний).

2. *розм.* Із зусиллями штовхаючись серед людей, доходити до якогось місця. *Перед святом до прилавків було не доштовхатися* (із журн.); *Чи не найбільший ажіотаж викликали дев'ять моделей двигунців-моторолерів та чотири моделі сучасних мотоциклів. До цих експонатів важко доштовхнутися* (з газ.).

ДОШУКА́ТИ *див.* **дошу́кувати.**

ДОШУКА́ТИСЯ *див.* **дошу́куватися.**

ДОШУ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дошу́кувати** і **дошу́куватися.** *У заґратованих кабінетах їй випоминають і "процес Спілки визволення України", і дошукування правди в справі доньки* (Л. Старицька-Черняхівська); *Прислів'я — наслідок колективного думання, дошукування різних варіантів людської поведінки* (з наук.-попул. літ.).

ДОШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОШУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, чого.* Шукати, добирати що-небудь потрібне; підшукувати. *Вона дошукувала акорди акомпанементу якоїсь пісні* (О. Кобилянська); *Ти краще до люстерка підійди Та глянь у нього, обітерши порох. Впізнав себе? Ото і є твій ворог! А ти в чужих дошукуєш біди* (Б. Олійник); *Святослав розсердився на головного воєводу, який не раз дорікав йому за те, що Великий князь чужих земель дошукує, а свою занедбав* (І. Білик).

ДОШУ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **ДОШУКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., кого, чого.* 1. Наполегливо шукаючи, намагатися знайти кого-, що-небудь. *А очі сталево й настійно дошукуються чогось на блідому схудлому лиці з загостреним костяним овалом* (В. Винниченко); *Після останньої війни він таки попогрів тут чуба, чистячи колодязь, дошукуючись замуленого джерельця, аж поки дошукався* (О. Гончар); *Юрко вийшов надвір, почав обтрушувати паліччям загату — не інакше як схованки дошукувався* (Є. Гуцало); *На п'ятий день вранці Заливая* [пса] *не дошукались. Вірьовка була, а Заливая не було* (І. Багряний); *Такий конклав: ніхто не помирав, усі, хто міг, добралися уплав, а хто не вмів, той дошукався броду* (І. Андрусяк).

2. Докладаючи зусиль, дізнаватися про що-небудь. *Я навчилась не тільки добачувати життєві явища, але дошукуватись їх причин та наслідків* (Ірина Вільде); *— А чи мені на старість кидати замок і їхати в поле правди дошукуватися!* (Іван Ле); *Навіщо прагнути — і не могти, допитуватись — і не знати, дошукуватись і не знаходити?* (із журн.); *В усьому цьому Спартакові хотілося зараз розібратись, дошукатися істини* (О. Гончар).

ДОШУМО́ВУВАТИ, ує, *недок.*, **ДОШУМУВА́ТИ,** у́є, *док., розм.* Закінчувати шумувати *(див.* **шумува́ти**[1] 3), ставати готовим шумуючи. *І ось тепер .. стоять і дошумовують у льохах цілих двадцять барил пива* (З. Тулуб); * Образно. *Минулої ночі дав дошумувати своїм сумнівам і цим заходом здобув собі на довший час душевну тишу* (В. Підмогильний).

ДОШУМУВА́ТИ *див.* **дошумо́вувати.**

ДОЩ, у́, *ч.* 1. Атмосферні опади, що випадають із хмар у вигляді краплин води. *Як сіно косять, то дощів не просять, — самі йдуть* (прислів'я); *Настала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібними* (Леся Українка); *Якось два дні поспіль ішов дощ. Не дощ — злива африканська* (І. Багряний); *То посиплеться сівкий, як мачок, осінній дощ, то вщухне* (В. Барка); *З тихим дзвоном упали перші краплини, все стрепенулося за вікном, і вже широкою чарівною музикою зашумів дощ* (О. Гончар); *А надворі дощ, і йому немає кінця* (Ю. Андрухович); * Образно. *Із очей у хлопця — дощ* (П. Воронько); * У порівн. *Кулі сипалися, як дощ* (Ю. Смолич).

2. *перен., чого, з означ.* Про велику кількість того, що падає, сиплеться. *Враз затремтіло молоде листя, зашамотіло, струсило з себе дощ самоцвітів* (М. Коцюбинський); *Квітникарки в білих платтях засипали губернатора дощем квітів і конфеті* (Ю. Смолич); *Кулемет "малютки"* [танкетки] *засипав її* [фашистську колону] *свинцевим дощем* (Ю. Бедзик).

3. *перен., у знач. присл.* **доще́м.** Великим потоком; так, як дощ. *Сухе листя дощем спадало з дерев* (М. Коцюбинський); *Навкруг бджола в гречки духмяні Барвистим падає дощем* (М. Стельмах).

(1) Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ — краплистий короткочасний дощ у сонячний день. *Черниш .. підставив обвітрене, пошерхле обличчя приємним краплистим ударам. — Ви бачили таке: сонце і дощ! — Сліпий дощ! — Чому сліпий? — Навпаки, ясноокий!..* (О. Гончар); *Скоро залопотіли по листю перші краплі .. А тоді стало блискати. "О, то не "свинячий" мрячливий дощ, а скоро громи почнуть падати на сосни", — подумала Петрана* (М. Малиновська); *Ішов сліпий дощ. Купалися в дощових хвилях ластівки, літали низько, понад самі трави* (Ю. Мушкетик); *Сонячно, дощ циганський тріпає сітку на паркані, і від бетонної доріжки туман ковзає в двері літньої кухні* (Є. Пашковський); *Курячий дощ нетривалий. Уважається, що після нього добре ростуть гриби* (з газ.).

◇ **(2) З дощу́ та під ри́нву** — від однієї небезпеки, біди до ще гіршої. *— Треба вибрати так, щоб із дощу не попасти під ринву, щоб, рятуючи щось, не втратити усього* (Б. Лепкий); *З наймів довелося повернутися до сварливої мачухи, все одно що з дощу та під ринву* (з газ.); **(3) Золоти́й дощ** — великі прибутки; гроші. *Почали ми червінці на гривні вимінювати. З одного Поділля скільки викачали. А з Катеринославщини! Прямо тобі золотий дощ посипався* (М. Стельмах); *Кривдно було слухати Валерикові, що Мурашкова велика вода проллється золотим дощем насамперед на довколишніх степових магнатів* (О. Гончар); **(4) Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в** — уживається для вираження незадоволення ким-небудь або захоплення, здивування перев. з гумористичним відтінком. *— Наталя Климівна! — гукнув він* [Остапчук], *зупиняючи коня. Потім, хитнувши головою, жартома додав: — Щоб вас дощ намочив* (С. Журахович); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **гриби́ [пі́сля дощу́** *(рідше* **по дощі)]** *див.* **гриб; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **сніг (дощ) на го́лову [з я́сно́го не́ба]** *див.* **сніг; Як свиня́ в дощ** *див.* **свиня́.**

ДОЩАНИ́Й, а́, е́. Зробл. з дощок *(див.* **до́шка** 1). *Свічка блимала на столику в головах, а вона, витягшись під свіжим рядном, водила очима по дощаних соснових стінах тісної хатини* (М. Коцюбинський); *І досі бачу ту залізну лопатку, якою батько набирає вугля з дощаної скрині* (І. Франко); *На піщаних горбах виростали дощані будиночки геологів* (І. Цюпа); *Сонце пекло згори немилосердно, наповнюючи вузенький дощаний завулок сяйвом і теплом. В'язні висихали й відігрівалися після лазні* (І. Багряний).

ДОЩА́НИК, а, *ч., рідко.* Невелике річкове плоскодонне судно або великий човен для перевезення вантажів. *23 травня 1736 року "Тобол" відійшов від Тобольська і взяв курс на північ; за ним йшло кілька дощаників із запасами провіанту* (з наук.-попул. літ.); *До нас із туману підплив великий, смоленого дерева, дощаник із рибалкою* (із журн.).

ДОЩА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **доща́ний.** *Чотири постаті, ритмічно похитуючись, несли вулицею широкі дощаті ворота* (І. Кириленко); *Зарипів дощатий тротуар* (П. Панч); *До робочого кабінету прилягає велика бібліотека з дощатими стелажами* (І. Волошин); *Церква темніла чорними дощатими стінами* (Ю. Мушкетик); *Ми ввійшли в невелике приміщення з прогнилою дощатою підлогою, покритими цвіллю стінами й мокрою стелею* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ДОЩЕ́НТУ, *присл.* Повністю все, все без залишку. *Вони поїли все дощенту, висмоктали кісточки, висьорбали юшку і .. вилизали навіть миску* (М. Коцюбинський); *— А тепер, пани брати, — сказав згодом Сулима козакам, — руйнуйте й паліть у Кодаку все дощенту* (А. Кащенко); *Фашистський ешелон з танками знищили* [партизани] *дощенту!* (Ю. Мокрієв); *Влітку 1658 року Полтава згоріла дощенту* (Л. Костенко); * Образно. *Грозою день зруйнований дощенту* (із журн.); // Про найбільшу міру, ступінь чого-небудь. *Але ти дощенту бідний, Найостанній з голяків* (Я. Щоголів); *Ті, хто ще дощенту не сп'яніли, зацікавлено перезирались* (Л. Дмитерко).

ДО́ЩЕЧКА, и, *ж.* Зменш. до **до́шка** 1, 3. *Вербовая дощечка, дощечка, Ходить по ній Насточка, Насточка* (з народної пісні); *Нехай не буде ні тій, ні мені, Нехай дістанеться та й сирій землі. Така тобі, Грицю, за теє відплата — З чотирьох дощечок темненька хата* (з народної пісні); *Юрко вистругав маленьку дощечку* (І. Нечуй-Левицький); *Десь тут удень був перехід, була кинута через рів дощечка трапа* (О. Гончар); *Богдасик повісив через плече школярську дощечку, узяв грифельок і .. побіг до школи* (О. Іваненко).

ДО́ЩИК, у, *ч.* Зменш.-пестл. до **дощ** 1. *Іди, іди, дощику, Зварим тобі борщику У новому горщику* (з народної пісні); *З неба сіяв дрібненький дощик* (М. Коцюбинський); *— Щоб дьонок скоріш поспів — це його якби щоб прямо зверху дощик покропив* (П. Тичина); *— Ох і дощик! Діждались нарешті!* (О. Гончар).

ДОЩИПА́ТИ *див.* **дощи́пувати.**

ДОЩИ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **ДОЩИПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що і без прям. дод.* Закінчувати щипати кого-, що-небудь. *Залишене після обробки машиною на тушках птиць перо слід дощипувати вручну* (із журн.); *У дворі качки дощипали острівці споришу* (з Інтернету).

ДОЩИ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **дощи́пувати.** *Уже дощипується останній щавель на грядочці, і Наталка буде варити зелений борщ для всієї родини* (із журн.).

ДОЩИ́ТИ, щи́ть, *недок., безос., розм.* Падати, йти (про дощ). *З віконця гляну — лишенько та й годі, хоч би мороз — та ні — усе дощить...* (І. Муратов); *Де вулиці були немощені, того літа можна було теж досить вільно ходити, бо давненько не дощило* (О. Ільченко); *Учора їхав через півкраїни. Дощити почало у Львові* (із журн.).

ДО́ЩИЧОК, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **до́щик.** *Ой у пана-господаря Через сад стежка, Туди йшли три товариші: Перший товариш — яснеє сонечко, А другий товариш — ясний місяченько, Третій товариш — дрібний дощичок* (колядка); *А там — дивись — зібралась хмарка, Дрібненький дощичок полив, — І нива шовком зеленіє* (С. Руданський); *По нічнім дощичку порох ледве знімавсь над шляхом* (Марко Вовчок).

ДОЩІ́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **Дощова́ вода́** *(див.* **вода́).** *На тім місці .. стоїть лише велика бочка з дощівкою* (О. Кобилянська); *Зі стріхи скапує дощівка, шумлять в саду безлисті гілляки* (Б. Лепкий); *Я помітив під стіною діжку з дощівкою* (Л. Дмитерко).

ДОЩОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **дощ.** *За вікном меланхолійно дзьобали оголену землю дощові краплі* (Д. Бузько); *Вдарили в шибки рясні дощові краплини* (А. Шиян); // Який складається з краплин дощу; який несе дощ. *Серед непроглядного мороку ночі, густого дощового туману чулося тільки чвиркання води з-під ступні* (Панас Мирний); *Вклонюсь весні, .. дощовій хмарі, грому весняному, живій грозі, яку я так люблю* (І. Гончаренко); // Який утворився з дощу. *Рибалка з нього був завзятий. Де не брало саком, Іван Якович нишпорив так, талапаючи обіруч попід камінням, старими пнями, знесеними з гір весняними чи дощовими водами* (М. Олійник); *Потроху западає тиша, тільки шумить і вирує в яру дощовий потік* (Ю. Яновський).

2. Багатий дощами. *Марою насунулась ніч дощова, А завтра знов сонце загляне в віконце* (Леся Українка); *Осінь була дощова, холодна, вітряна* (А. Хижняк); *Одного чудового дощового травневого дня .. я за якимось бісом опинився в підземеллі* (Ю. Андрухович); *Багато ягід горобини — осінь буде дощова, мало — суха* (із журн.).

3. Який захищає від дощу. *Гайовий надів чоботи, а поверх піджака дощового кобеняка* (Остап Вишня); *Біля ніг його стояв невеличкий чемодан у синьому чохлі з червоними лямівками, а на руці лежав синій дощовий плащ* (В. Собко).

Дощова́ вода́ *див.* **вода́.**

ДОЩОВИ́К, а́, *ч.* 1. *розм.* Верхній легкий непромокальний одяг, що захищає від дощу. *Василь одягав дощовик, бо зранку росив трошки дощик* (Ірина Вільде); *Вона оглянула критично свій приношений жакет, немодний синій дощовик, якого тепер не носять жінки навіть в обласному центрі на Україні* (Б. Антоненко-Давидович); *Гуркотом моторів, скреготом гусениць виповнився майдан. Під світлом фар блідими були люди в дощовиках* (О. Гончар).

2. Кулястий гриб, який швидко росте в теплу дощову пору, а при висиханні перетворюється на темний порох. *Дивний гриб-дощовик, .. круглий, без ніжки, завбільшки з дитячу голову, ріс у потаємних лісових куточках* (О. Донченко); *Тут, на Переймі, рясно родять білі гриби, дощовики, маслюки* (із журн.).

3. Черв'як, що живе в ґрунті, підвищує його родючість, а на поверхню виходить тільки після великого дощу. *Черви побудовані вже складніше. Дощовик, наприклад, усім своїм тілом розрізняє світло й темряву, сухість і вологість, тепло й холод* (М. Дашкієв); *Тіло дощовиків складається з багатьох кілець, або сегментів, кількість яких у різних видів від 80 до 320* (з наук.-попул. літ.); *Дощовики відіграють значну роль у процесах ґрунтоутворення* (із журн.).

ДОЩОВИ́ТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **дощови́й** 2. *Дощовитий день пітьмою накривався І плазував туди-туди, в кубло* (М. Хвильовий); *Літо цього року було дощовите* (М. Стельмах).

ДОЩОВИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* 1. Те саме, що **дощ.** *Сергій жирував з Гараськом та виштовхував його з-під гарби на*

дощовицю (Григорій Тютюнник); *Дощовиця розчинила в собі всю сіль піску й стала непридатною для питва, хоча бурхала під ногами цілою річкою* (І. Білик).

2. Прадавній ритуальний музичний інструмент, що імітує звук дощу, струмка, прибою; перкусія. *Дощовиця присутня у багатьох шаманських культурах, де використовується для заклинання дощу, діагностики та лікування хвороб, релаксації, медитації тощо* (з наук.-попул. літ.); *Дощовиця виготовляється із висушених порожнистих стовбурів рослин: борщівнику, соняшнику, бамбука, кактусів та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДОЩОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання кількості атмосферних опадів; омброметр. *Сам зробив* [Володька] *флюгер і дощомір* (М. Трублаїні); *Дощомір складається із дощомірного відра, в яке потрапляє вода опадів, і дощомірної склянки, в яку зливається вода опадів з відра для вимірювання зібраної кількості опадів* (з наук.-попул. літ.).

ДОЩОМІ́РНИЙ, а, е. Стос. до дощоміра. *У 1930 році на Поділлі вели спостереження 57 дощомірних станцій третього розряду, за даними яких можна було судити про розподіл опадів на досліджуваній території* (з навч. літ.); *Природнича секція займалася фенологічними спостереженнями, заснувала дощомірну мережу для стеження за опадами* (з Інтернету).

ДОЩОПРИЙМА́Ч, á, *ч.* Збірна конструкція для поверхневих стічних вод. *Регулюванням кришок колодязів дощової каналізації та дощоприймачів займаються їхні власники* (з навч. літ.); *Дощоприймач може додатково комплектуватися відерцем для збору сміття і перегородкою (перегородками) або сифоном* (із журн.).

ДОЩУВА́ЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дощува́ч.** *Допомогли* [заводські шефи] .. *трубами, допомогли й дощувалки встановити, тепер хоч яка спека, а в городній бригаді дощ іде* (О. Гончар).

ДОЩУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для дощування. *У ряді великих розсадників поливи проводять за допомогою короткоструминних дощувальних установок* (з наук. літ.); *Шлангові дощувальні машини призначені для автоматизованого поливу зернових, технічних, кормових та овочевих культур* (з навч. літ.).

ДОЩУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дощува́ти.** *Чергування дощування з поверхневим поливом підвищує врожайність сільськогосподарських культур* (з наук. літ.); *Проводити дощування потрібно вранці або ввечері, у безвітряну погоду* (із журн.).

ДОЩУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., що.* Штучно зрошувати землю і поливати сільськогосподарські культури розбризкуванням води за допомогою спеціальних машин. *Рослини дощують для покращення постачання коріння вологою і живильними речовинами, зниження температури приземного шару повітря і збільшення його вологості* (з наук. літ.); *Пересаджені дерева старшого віку, крім поливання, варто дощувати* (з мови документів).

ДОЩУВА́Ч, á, *ч.* Апарат або зрошувальна машина, що розпилює воду у вигляді дощу. *Дощувачі мають різні характеристики за принципом роботи і радіусом дії* (з наук.-техн. літ.); *На присадибних ділянках для поливу газонів використовуються два основні типи дощувачів: роторні та статичні* (з Інтернету).

ДОЯ́Р, á, *ч.* Працівник, який доїть і доглядає тварин (корів, кіз і т. ін.). *Скіфів називали "молокоїдами", "доярами кобил"* (В. Владко); — *Який це дурень говорив, що тільки жінкам коло корів ходити? — Я, — казав Хома Спиридонович, — п'ять років доярем був...* (С. Журахович); *Мирон останнім часом все на фермі пропадає — він тесля, він дояр і ветеринар* (Микита Чернявський).

ДОЯ́РКА, и, *ж.* Жін. до **доя́р.** *Іноді дояркам уривався терпець, і вони починали заступатися за Ониську* (В. Симоненко); *Виконувались пісні сучасні й старовинні, виступала цілою капелою городня бригада і дует доярок із ферми* (О. Гончар); *Доярки .. підходили тепер до своїх улюблениць із шматочками хліба в руках чи качаном кукурудзи й плакали гіркими сльозами* (Микита Чернявський); *Скільки Білан не брижив зморшками чоло, не міг пригадати доярки Наталки, в чиїй хаті пив воду три роки тому* (Ю. Мушкетик).

ДОЯ́РОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **доя́рка.** *Доярочку зморив сон, і вона лягла на сіні, застеленому білим рядном* (І. Волошин).

ДОЯ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до дояра і доярки. *З Гречанівки прибула у село Березняки людина записувати оту доярську творчість* (І. Волошин).

ДПУ, *невідм., с., іст.* Скорочення: Державне політичне управління. *Справді — чому мені не поїхати на кордон?.. Другого дня вранці — перепустка в ДПУ в мене в кишені* (Б. Антоненко-Давидович); *У грудні 1930 року в Харкові відбувся надзвичайний Собор УАПЦ, який уже пильно контролювало ДПУ* (з газ.).

ДРАБ, а, *ч., діал., зневажл.* Обідранець, босяк. *Ой Канадо, Канадочко, Чого 'сь так зрадлива? Не з одного 'сь господаря Тут драба зробила* (з думи); — *Домно, — сказав він сухо, — ти не чуєш, драби горілки просять!* (П. Панч); // *Уживається у кличній формі як лайливе слово.* — *Ти, злодію, ти, драбе, кримінальнику, зараз мені забирайся відси! — кричав запінений підмайстер, .. наскакуючи до робітника* (І. Франко).

ДРАБА́НТ, а, *ч.* 1. *іст.* Охоронець можновладної особи або солдат почесної варти. *Біля дверей стояло дванадцять драбантів з алебардами* (П. Панч); *За півсотні кроків по царській колісниці рухалася друга тисяча полку "безсмертних", майже наступаючи на п'яти сотні драбантів — особистих охоронців царя* (І. Білик); *Десяток драбантів, укриваючи короля собою, виносять його з чистого поля* (Г. Колісник).

2. Учений манежний кінь. *Старший Судима довідався, що його син .. не печеться під сонцем в охороні обозів, навіть не літає на драбанті — вогненному жеребцеві.., а ошивається в чернігівській полковій канцелярії* (Ю. Мушкетик).

ДРАБИ́НА, и, *ж.* 1. Пристрій з двох поздовжніх жердин, частин мотузки і т. ін., скріплених рядом поперечок, що використовується для піднімання або спускання куди-небудь. *До стін драбини приставляли І хмари напустили стріл* (І. Котляревський); *Лаврін вискочив на драбину й заглянув на горище* (І. Нечуй-Левицький); *Ви ще без драбини на хату вискочите!* (О. Гончар); — *Ми зв'яжемо з мотузків драбину, щоб тобі легше було триматися* (Р. Андріяшик); *Драбина застугоніла металево під його ногами* (Ю. Андрухович); * Образно. *Пісня стала її зброєю, знаряддям вибавлення, щаблями порятунку до тієї драбини, що з'єднує землю і небо, волю і неволю, буття і небуття* (П. Загребельний); *Чомусь драбина спогадів одводила в найбільші гіркоти, яких колись зазнавав* (Г. Колісник); * У порівн. *Життя — це ви-*

сочезна драбина у небо, по якій дряпаються найспритніші, а задні хапають передніх за п'яти (В. Дрозд).

2. Бокова частина воза або саней, зробл. з поздовжніх і поперечних жердин. *Підклав* [Семен] *кулак під голову та й удивився* [втупився] *в драбину від воза* (Л. Мартович); *Крізь драбини полугарбків ґелґотіли й били підв'язаними крилами відгодовані гусаки, кури, качки* (І. Микитенко); *Рипіли колеса, дишла, драбини возів, порипуючи та потріскуючи всіма своїми частинами* (Ю. Логвин).

3. Скріплені поздовжні й поперечні жердини, які використовуються для спорудження ясел для худоби. *Коло ясел стояла ряба корова й смикала з драбини свіжу траву* (І. Нечуй-Левицький); *— Ану, повернись, — ляснув долонею корову по клубах. Та поступилась від ясел. Мартин витяг драбину і приставив до стіни* (К. Гриб).

4. *перен.* Послідовне розміщення по висхідній лінії від нижчого до вищого (предметів, осіб, чинів і т. ін.). *За життя батька .. Мариня була в сімейній ієрархічній драбині на останньому щаблі* (Ірина Вільде); *Це був один з обдарованих фахівців уже нової генерації, який вийшов в інженери безпосередньо з цеху і який швидко зростав, різко піднімаючись угору по драбині керівних посад* (Яків Баш); *На війні здібна й ініціативна людина швидко рухається кар'єрною драбиною — а саме цих якостей у мене вдосталь* (О. Авраменко, В. Авраменко).

5. *у знач. присл.* **драби́ною.** Нерівно, уступами. *Постригти драбиною;* * Образно. *І піде життя Знов драбиною, І я вигляну Знов дитиною* (С. Руданський).

(1) Штурмова́ драби́на, *іст.* — пересувна драбина, використовувана під час облоги міста для підіймання на мури. *Він звелів запастися штурмовими драбинами — кожному десяткові драбина* (Я. Качура); *Татари вже впритул наблизилися до валу і зводили вгору штурмові драбини* (В. Малик).

ДРАБИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **драби́на.** [З і н ь к а:] *Ач, який святий та божий, без драбинки лізе на небо!* (М. Кропивницький); *Добиратися до вагона в ті двері треба було по спеціально причепленій драбинці...* (І. Багряний); *Лец-Отаманів ще від батька навчився поважати начальство. Цю рису в ньому цінували, і він хутко став просуватися по військовій драбинці* (П. Панч); *У Микити широкі плечі, великі уші і стрижений драбинкою чуб на голові* (С. Васильченко).

ДРАБИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **драби́на** 1. *Людоньки милі, драбинний щабель підгнив, то як хибнулась на спину, об діжку геп, думала: гибель!* (Є. Пашковський); // З драбинами (у 2 знач.). *Через віконце батьківської хати бачив він .. драбинні вози* (І. Франко).

ДРАБИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **драби́нка.** *Їхав чумак із Криму додому, На драбиночку схилився, На драбиночку схилився, гей! Дуже, дуже зажурився* (з народної пісні); *Чистий тобі дім* [голубник] *(та аж на два поверхи), мазаний глиною, зимою теплий, а літом холоднуватий. Та з силою всяких закутків, загородок, переділів, драбиночок* (В. Винниченко); *До тину між деревами драбину я припну. Угору по драбиночці аж вісім раз ступну* (Н. Забіла).

ДРАБИ́НЧА́СТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **драби́нний.** *З гори котився драбинчастий візок* (І. Нечуй-Левицький); *Був літній погожий ранок, коли я пересідав з вагона на драбинчастий візок до дядька, що мав довезти мене до N* (В. Винниченко); *Я знов на драбинчастім возі В веселому їду гурті* (М. Рильський).

2. Який має вигляд драбини, нагадує драбину (у 1 знач.). *Зводилися високі стріли підйомних кранів, легко підіймаючи над водою драбинчасті тіла "катюш"* (В. Кучер); *Драбинчастий каркас.*

3. *перен., зневажл.* Дуже худий, із випнутими ребрами. *— Як бачу, .. вам дуже жаль вашої скотини, так не журіться: візьміть її собі, а мені віддайте тільки оту драбинчасту кобилу* (О. Стороженко); *Попереду .. потрусили два драбинчасті пси* (В. Барка).

ДРАБИНЯ́К, а́, *ч., розм.* 1. Віз із драбинами (у 2 знач.) для перевезення снопів, сіна, соломи і т. ін. *Тихо порипує довгий драбиняк. Поряд, стримуючи коня, їде пан Роман* (Л. Старицька-Черняхівська); *Коли сонце підбилось на полудні, до Настиних воріт .. під'їхав на драбиняку сусід Матвій* (С. Васильченко); *Вже звідкілясь притягли драбиняк, закладений сіном* (М. Стельмах); *Минають при дорозі драбиняк і двох дядьків, у сіряку й кожусі. Один тримає воза, як домкрат, а другий дьогтем змащує колеса* (Л. Костенко).

2. *збірн.* Те саме, що **драби́на** 2. *Засіли по самий драбиняк у чорному, як дьоготь, болоті* (М. Стельмах).

3. *перен., зневажл.* Дуже худий, із випнутими ребрами кінь. *Прокіп у колгоспі — господар, і коні в нас гладкі та верткі всі, як в'юни. Де б то нині в колгоспі хтось тримав драбиняки!* (П. Козланюк).

ДРАБИНЯ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **драби́нча́стий** 1. *Драбинястий віз, запряжений одною конякою, раз у раз підскакував і немилосердно трусив* (М. Коцюбинський); *— На простім драбинястім возі їдуть, а перше їздили в золочених каретах* (Б. Лепкий); *Не минуло й півгодини, як Геркулес, запряжений у драбинясту двоколку, стояв біля рундука лікарні* (Микита Чернявський).

ДРА́БІВСЬКИЙ, а, е, *діал., зневажл.* Прикм. до **драб.** *Ми почули від нього відбірну драбівську лайку* (із журн.).

ДРАБКИ́, ів, *мн.* Драбини, з яких складаються бокові стінки воза. *Оплени крадені з осями, І луб'є* [луб'я] *крадене з драбками, І все, на що мужик дививсь, Як дивляться пани на службу* (П. Куліш); *Вози були всі маленькі і без драбків* (Ю. Винничук).

ДРАБУ́ГА, и, *ч., діал., зневажл.* Збільш. до **драб.** *— От десь, драбуга, впився та й спить, а на роботу не йде!* (І. Франко); *Він був перший драбуга в селі, а рвався до комісарського стільця тільки задля наживи* (А. Чайковський); *Подумайте собі: той драбуга грозив мені кулаками!* (Л. Мартович); *Фортарріго підбіг і люто гримонув на нього: — А вбити тебе мало, драбуго окаянний! Бач, ограбував мене і тікає!* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДРАБЧА́СТИЙ, а, е. 1. Який має вигляд драбини, нагадує драбину (у 1 знач.). *В кущах та бур'янах ховаються низенькі драбчасті ворітця* (С. Васильченко).

2. З драбками (про віз). *Іти пішки далеко й нудно самому, і я зрадів, коли мене наздогнав, підскакуючи на драбчастому возі, якийсь дядечко* (Б. Антоненко-Давидович); *Йдемо обочиною шляху по сухих стеблах гінкої лободи та кучерявого кураю — обганяємо валку драбчастих возів, навантажених клумаками та всяким домашнім начинням* (Є. Доломан).

ДРАВІ́Д *див.* **драві́ди.**

ДРАВІ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **драві́д,** а, *ч.).* Група народів Південної і почасти Центральної Індії, споріднених мовою і культурою. *У південній частині півострова Індостан і на*

Шрі-Ланці живуть дравіди, які належать до негроїдної раси (з навч. літ.); *Культура дравідів загалом відповідала шумеро-аккадському суспільству: іригаційне землеробство, скотарство (вівці, свині, буйволи, а також слони і верблюди). Існували і великі міста — Мохенджо-Даро та Хараппа* (з навч. літ.).

ДРАВІДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до дравідів. *Племена, що становлять корінне населення Індії, звичайно об'єднують загальним іменем дравідів, а найдавніший період індійської історії називають дравідійським* (з наук.-попул. літ.); *Культура Західної Бенгалії і Бангладеш є поєднанням дравідійських і арійської культур* (з навч. літ.).

ДРАВІ́ДСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **дравідійський.** *Дравідська сім'я етносів своїм корінням сягає у часи доіндоєвропейської Індії* (з навч. літ.); *На відміну від індоарійської півночі Південну Індію часто називають дравідською* (із журн.).

ДРАВІ́Т, у, *ч.* Мінерал, боросилікат алюмінію з групи турмаліну. *Дравіт названо за місцем його знахідки — на річці Драві в Австрії* (з наук.-попул. літ.); *У сучасній ювелірній промисловості використовують в основному турмаліни альбаїтового ряду, зрідка дравіти* (з наук.-попул. літ.).

ДРА́ГА, и, *ж.* 1. Плавучий землечерпальний агрегат для механізованої розробки розсипних родовищ корисних копалин (золота, платини, олова, алмазів і т. ін.), а також для днопоглиблювальних робіт. *Є драги одно- і багаточерпакові, гідро- і пневмовсмоктувальні* (з наук.-попул. літ.); *У долині річки ще здалека серед відвалів видно білу споруду, яка нагадує корабель. Це золотодобувна фабрика-драга* (з газ.).

2. Прилад для добування тварин і рослин із дна водойм. *Зоолог впізнавав або вгадував відомих йому тварин — випадкову здобич глибоководних драг, тралів і сітей* (із журн.); *Важка, наповнена рибою драга повільно лягає на палубу* (з газ.).

ДРАГВА́, и́, *ж.* Те саме, що **драговина́.** *Найближче до князя, улюбленець юнак Услад, головою русявою аж у потічок занурився, в драгву ув'яз руками* (Н. Королева); *Дунай розливався багатьма рукавами, під зрадливою тирсою ховалось болото, бездонні драгви* (С. Скляренко); *З-під скосогору з драгви Перун вилазить* (І. Калинець).

ДРА́ГЕР, а, *ч.* Робітник, який працює на дразі (у 1 знач.) або керує нею. *Драгер п'ятого розряду повинен знати устаткування і правила експлуатації драг різноманітних типів, засобів сигналізації та зв'язку тощо* (з мови документів); *У піднятій на верхній поверх, висунутій вперед і схожій на капітанський місток драгерській будці ми познайомилися з драгером* (з газ.).

ДРА́ГЕРСЬКИЙ, а, е. Стос. до драгера. *Драги та земснаряди повинні бути обладнані двобічною звуковою сигналізацією між драгерським приміщенням (рубкою) і механізмами* (з мови документів).

ДРАГЛА́ЙН, а, *ч.* 1. Різновид екскаватора з ковшем, підвішеним до стріли на канатах та блоках. *Ідея створення драглайна належить Леонардо да Вінчі (XVI ст.), а перший драглайн виготовлено 1884 року в США* (з наук.-попул. літ.); *Драглайни розрізняють за місткістю ковша, довжиною стріли, структурою привода головних механізмів тощо* (з наук.-попул. літ.); *Роботи на вугільних родовищах вже ведуть сто екскаваторів. Ці драглайни надійні в роботі* (з газ.).

2. Ківш такого екскаватора. *Згодом екскаватори стали повноповоротними, збільшилася номенклатура їх робочого устаткування (пряма і зворотна лопата, драглайн, струг тощо)* (з наук.-попул. літ.).

ДРАГЛЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на драглі (у 2 знач.). *Деякі рецептури драглеподібних напівфабрикатів мають у своєму складі крохмальну патоку* (з наук.-попул. літ.); *Крохмаль при нагріванні з невеликою кількістю води до температури сто градусів клейстеризується з утворенням драглеподібної маси* (з навч. літ.).

ДРА́ГЛИЙ, а, е, *діал.* 1. Драглистий (у 2 знач.). *Ловили* [дівчата] *в затоці драглих медуз і виганяли з шкарубин полохливих крабів* (З. Тулуб).

2. *перен.* Драглистий (у 3 знач.). *Гидливо стиснув він губи, щоб не відчути дотику до її драглої, густо напудреної шкіри* (З. Тулуб); *Обличчя в нього драгле, кругле, як решето* (М. Стельмах).

ДРАГЛИ́СТИЙ, а, е. 1. У якому можна загрузнути; в'язкий, грузький. *Дощ забиває очі, січе в обличчя, а під ногами глей драглистий* (В. Кучер); *Леся мало не всеньку ніч розказувала про Нечімне: про озеро, яке воно там драглисте й заросле* (М. Олійник); *До самих морозів там непрохідний край, драглисте болото, вода, засмокче — і погибель* (із журн.); *Тут вода розлилась, а за греблею зовсім спала, видно голе дно, драглистий мул* (із журн.).

2. Подібний до драглів. *Стужа кучерявими пасмами покривала коней, забивала ніздрі драглистим льодом* (М. Стельмах); *Туман, студений, драглистий, як холодець, охоплює своїми щупальцями вагони, як огидний морський спрут* (П. Загребельний); *Тіло інфузорії складається з драглистої напівпрозорої речовини, яка називається протоплазмою* (з навч. літ.).

3. *перен.* Обвислий, пухкий, в'ялий. *Йому було неприємно дивитись на ці тремтливі, драглисті плечі* (М. Руденко); *Мимоволі окинула* [поглядом Устина] *чорне, туго налите жиром обличчя, хижий обвід рота, драглисте воло* [управителя], *і в прозорих від сліз очах жінки блиснула ненависть* (М. Стельмах); *Ось і моє відображення у воді. Який в мене драглистий вигляд!* (Ю. Винничук).

ДРАГЛІ́, ів, *мн.* 1. Їжа зі згуслого при охолодженні м'ясного чи рибного відвару з дрібними шматочками м'яса або риби; холодець. *Привіз в місто мужик сіно, Продав його зрання, Купив собі добру миску Драглів на снідання* (С. Руданський); *Чи можна бути спокійною, коли щовечора тільки те й робиш, що начиняєш ковбаси, вудиш шинки, печеш кишки, вариш сальцесони й драглі* (Ю. Винничук); * У порівн. *Білі повні щоки та круглі плечі аж трусилися, мов драглі* (І. Нечуй-Левицький).

2. *хім.* Колоїдний розчин-гель, схожий на холодець, кисіль чи мармелад. *Якщо зв'язки між макромолекулами не дуже міцні, то структура драглів руйнується при механічній дії (перемішування, струшування) і вони перетворюються на рідину* (з наук. літ.); *Здатність утворювати драглі в агароїду удвоє вища, ніж у желатину* (з наук.-попул. літ.).

ДРАГЛІ́ТИ, іє, *недок., розм.* 1. Труситися, коливатися. *Треться вовна об вовну, біла об чорну, хвилюють пухнаті хребти, .. і драгліє отара* (М. Коцюбинський).

2. Згущатися, нависати. — *Чи не буде снігу,* — *каже* [батько], — *там такі білі хмари драгліють* (Марко Вовчок); *Вітер розвіяв його кептар та бив у груди, хмара гарчала, плюскала громом, завертала у очі дощем, драгліла над головою, готова впасти* (М. Коцюбинський).

3. Ставати схожим на драглі. *Уже й запахло провесінню: хуги втихли, сніги драгліли, дерева сумно хитали голим віттям і опівдні плакали прозорими слізьми* (М. Сиротюк); *У ту зиму часто траплялися відлиги, і сніг під ногами драглів* (Валерій Шевчук).

ДРАГЛЮВА́ТИЙ, а, е. Те саме, що **драглúстий** 2. *Думки його рухалися важко й повільно, як драглюваті безформні медузи* (З. Тулуб).

ДРАГОВИНА́, *рідше* **ДРЯГОВИНА́,** и́, *ж.* Грузьке, багнисте, болотисте місце. [Л у к а ш:] *Ой, дядьку! Я тут було в дряговині не загруз* (Леся Українка); *Нараз хура спинилася, коні вгрузли в драговину по самі тулуби* (Олесь Досвітній); *Сергій Коляда заганяв їх* [німецьких солдатів] *туди, де була драговина, непрохідна, вічна, бездонна* (В. Кучер); *Відьмина Пазуха вабила мене тим, що лише з одного боку до неї був неширокий підступ суходолом, а далі цей острівець обступала драговина* (В. Шкляр).

ДРАГОМА́Н, а, *ч., іст.* Перекладач, тлумач (перев. у країнах Сходу). *А також* [також] *пхнув він драгомана і до латинського султана* (І. Котляревський); *Турок .. спокійно вислухав їх* [Соломію й Івана] *через драгомана* (М. Коцюбинський); *У Самарському монастирі закінчили своє життя колишній військовий драгоман Іван Швидкий, писар Дмитро Романовський, суддя Мойсей Сухий і багато інших представників старшини* (з газ.).

ДРАГОМА́НІВКА, и, *ж., іст.* Фонетичний правопис, що його виробила в 70-х рр. XIX ст. у Києві група українських філологів. *Із Женеви в кінці XIX століття драгоманівка проникла і в Галичину, де її підтримали політичні однодумці М. Драгоманова* (з наук.-попул. літ.); *Драгоманівка проста у використанні та легко й швидко запам'ятовується* (з наук.-попул. літ.); *До 1917 року в Україні панував орфографічний хаос: видавництва, окремі письменники, передові діячі вдавалися до різних правописних систем, як-от: "кулішівка", "драгоманівка", "желехівка", "єрижка"* (з навч. літ.).

ДРАГОМА́НСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. до драгомана. *Його драгоманські спроби виглядають, здається, задовільно* (з мемуарної літ.).

ДРАГУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **драгувáти.** *У роботі наведено розрахунок тросової драги із глибиною драгування до 4000 м* (з наук. літ.); *За даними глибоководного буріння, сейсмоакустичної профілізації та драгування, проведеними у рифтовій зоні, можна вважати, що геологічний розріз Серединно-Атлантичного хребта складений двома комплексами* (з наук.-попул. літ.).

ДРАГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод.* 1. Добувати що-небудь за допомогою драги. *Цей клас машин розрахований на те, щоб добувати й драгувати будівельний пісок, гравій, глину та каолін* (з наук.-попул. літ.).

2. Поглиблювати що-небудь за допомогою драги (у 1 знач.). *Щоб зменшити вихід рік із берегів, драгують дно* (з наук.-попул. літ.).

ДРАГУ́Н, а, *ч.* Воїн кавалерійських частин, здатний вести бій у кінному і пішому строю. *Текля .. схвильовано сповістила, що то з полковим оркестром на чолі прогарцював ескадрон драгунів, присланий у Стародуб на втихомирення* (Ю. Смолич); *Перед двома днями господарювали тут польські драгуни* (Мирослав Ірчан); *Слово "драгуни" вперше з'явилося в XVI столітті, коли маршал Бріссак посадив на коней добірних сміливих піхотинців* (з наук.-попул. літ.).

ДРАГУ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **драгу́н.** *Крім дворянської кінноти і стрільців, були створені полки нового військового строю — солдатські (піхотні), рейтарські (кінні) і драгунські (мішаної служби)* (з навч. літ.); *Драгунський полк складався з десяти рот* (із журн.).

ДРАЖЕ́, *невідм., с.* 1. Сорт дрібних цукерок округлої форми. — *Дивіться, у нас драже! Хлопці підходили, заглядали до пакунка, і кожного я мусив почастувати* (А. Дімаров); *Якщо розкусити або розрізати драже, то можна побачити, що воно складається з двох частин* (з наук.-попул. літ.).

2. Вітамінні або лікувальні таблетки округлої форми. *Сестри роздавали драже аміназину в гумових рукавичках, а хворі його їли постійно* (В. Рубан).

ДРАЖИРА́ТОР, а, *ч.* Апарат для дражування. *Сухе насіння додають у дражиратор і змочують розпиленою водою, але так, щоб воно зберігало сипкість* (з навч. літ.); *Відкаліброване за питомою вагою насіння насипають у дражиратор* (із журн.).

ДРАЖЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який вимагає великої обережності, тактовності. *Він збирався поговорити з Каргатом на досить дражливу тему* (Ю. Шовкопляс); *Староста канівський і староста черкаський прибули до Базавлука в дуже дражливій справі* (З. Тулуб).

2. Який діє на органи чуття, подразнює їх; подразливий, дратівний. *Се зовсім інший гомін, більше металевий, більше дражливий для слуху* (І. Франко); *Легкий вітер приносив звідти дражливі пахощі страви* (А. Шиян); *І — ні душі: лиш обсипає приском Дражливий звук ледь чутного плачу* (О. Забужко).

3. Який перебуває в стані нервового збудження; який швидко роздратовується, сердиться; дратівливий. *Лаврінові стало важко покорятись дражливому та лайливому батькові* (І. Нечуй-Левицький); *Після розриву з Вірою Коля був дуже дражливий, ходив похмурий* (М. Руденко); *А він прийшов тоді з-під Берестечка. Страшна поразка душі всім пекла. Дражливий став* (Л. Костенко).

ДРАЖЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **дражли́вий.** *Українізація, що велася з 1923 року, як рентгенівське проміння, висвітлила дражливість питання про те, наскільки українське суспільство готове стати Україною* (з навч. літ.); *Говорити з нею дуже трудно, через її дражливість і несподіване стрибання з теми на тему* (Леся Українка); — *То хто ж нам може дозволити вийти звідси?* — *знов запитав Дударевич, стримуючи дражливість* (О. Гончар).

ДРАЖЛИ́ВО. Присл. до **дражли́вий** 2, 3. *Котились трамваї — вагон за вагоном, подзвонюючи самовпевнено, дражливо* (І. Микитенко); *Замість води лише привид її — чисте прозоре марево день у день дражливо текло над степом* (О. Гончар); *Вона, кокетуючи, схилила набік голову й хитро примружила вії. Відповіла дражливо й загадково* (Б. Антоненко-Давидович).

ДРАЖНИ́ЛКА, и, *ж., розм.* 1. Дитячий віршик, яким кого-небудь дражнять. *Дитяче дозвілля породило свої жанри фольклору — лічилки, скоромовки, дражнилки, ігри тощо* (з навч. літ.).

2. Образливе ім'я, прізвисько, яким кого-небудь дражнять. *Мишка-Німчика ми не любимо. Бо — Німчик. Байстрюк і підкидьок. Це не дражнилка, а правда* (А. Михайленко).

ДРАЖНИ́ТИ, дражню́, дра́жниш, *недок., розм.* 1. *кого.* Навмисне злити, виводити з терпіння кого-небудь, викликати гнів у когось; дратувати. *Він махав позад себе палицею і*

ще гірше дражнив нею собак (І. Нечуй-Левицький); *Скільки я не намагавсь, як не дражнив їх* [бджіл], *так ні одна чомусь мене й не вкусила* (О. Довженко); *Максимові подобалося дражнити її* [дівчинку], *перекривляючи обличчя, показуючи язика* (В. Козаченко).

2. *кого ким, чим.* Глузувати, насміхатися з кого-небудь, придумуючи образливі прізвиська; прозивати. *Кайдашиха, котру тепер на селі дражнили безокою економшею, сердилась на Мотрю* (І. Нечуй-Левицький); *Серед усієї челяді його й за чоловіка не вважали, дражнили його куркою* (Дніпрова Чайка).

3. *кого.* Викликати почуття незадоволення, досади, гніву, злості; дратувати. *Мене починала дражнити і ся розмова, і спека* (Леся Українка); *З-під гарби долітав один і той же звук, який дражнив усіх* (Григорій Тютюнник).

4. *кого, що.* Збуджувати, посилювати, загострювати яке-небудь бажання, почуття; дратувати. *Дівочі хори неначе граються, жартують, дражнять хлопців чудовими голосами* (І. Нечуй-Левицький); *Гості не квапляться їсти, хоч тепер більше, як будь-коли, дражнять кожного ці смачні страви перед очима* (Д. Бедзик); // Діяти на людський організм у цілому або на окремий орган. *Стікаючи вниз по камінцях, дражнила* [вода] *його слух своїм солодким дзюрчанням* (І. Франко); *Зелена цибуля дражнила наркотично нерви* (І. Нечуй-Левицький).

◇ **(1) Дражни́ти (дратува́ти) соба́к:** а) *(заст.)* старцювати, жебракувати. *Се* [ті], *що з порожніми сумками Жили голодні під тинами, Собак дражнили по дворах* (І. Котляревський); [В і д ь м а:] *Я собак дражнила попід вікнами з старцями* (Т. Шевченко); *Не знають* [брати] *сердешні, що їм і чинить: ні за що купить і шматка хліба, а попід вікнами собак дратувать — сором* (О. Стороженко); б) *(ірон.)* ходити по чужих дворах з якими-небудь справами, проханнями. — *Свириде Яковлевичу, пособите мені* [вчителеві] *зібрати учнів до школи? Дражню собак по селі, записую школярів, а батьки їх утаюють від мене* (М. Стельмах).

ДРАЖНИ́ТИСЯ, дражню́ся, дра́жнишся, *недок., з ким, з кого і без дод., розм.* Навмисне сердити, злити кого-небудь, викликати гнів у когось; дратувати; дратуватися (у 2 знач.). *Школяр дерся вгору, сів на самому вершку й спокійненько їв ягідки та дражнився з бабусею, шпурляючи кістки додолу та влучаючи бабуню то в лоб, то в ніс* (І. Нечуй-Левицький); — *Ах ти, капшук! Як ти смієш дражнитись з свого начальства?* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Рибку в дзьобику тримає* [птах], — *Хоч дістань долонею. — Ну, хто більше з нас піймає? — Мов дражнився з Льонею* (Д. Білоус); // Передражнювати кого-небудь. — *Мамо, чого вона дражниться?* — .. *пожалілась Оксанка* (П. Тичина); *Вустимко сидить біля загати у рові під вербами і дражниться з зозулею* (І. Багмут).

ДРАЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дражува́ти.** *Після промивання дражоване насіння буряку розсипають тонким шаром на ситах або папері, підсушують, а потім висівають* (з наук.-попул. літ.); *Дражоване насіння в 6–8 разів більше, ніж звичайне, а тому його можна висіяти рівномірно по площі* (із журн.).

ДРАЖУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний із дражуванням. *Інститут колоїдної хімії і хімії води здійснив вивчення різних матеріалів, придатних для дражування, розробив ряд дражувальних мас* (із журн.).

ДРАЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дражува́ти.** *Дражування насіння — це форма покращення насіння, відома в усьому світі* (із журн.); *Щоб полегшити працю городників, виробники використовують дражування, в результаті чого насіння стає схожим на яскраві цукерки — драже* (з газ.).

ДРАЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Обробляти поверхню насіння перед сівбою, обволікаючи його захисною і поживною оболонкою. *Найбільш доцільно дражувати дрібне насіння* (з навч. літ.); *Дражувати можна будь-яке насіння, але найчастіше це роблять із посівним матеріалом моркви, петрушки та цибулі* (із журн.).

ДРАЗЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **дражли́вий.** — *Це щось нове в тебе — не гонорувати за услугу ближніх. Інакше я б не була посміла й доторкатися цієї дразливої теми* (О. Кобилянська); *Нежданo крізь осінні упокійливі запахи пробився гіркий дразливий дух горілого* (В. Дрозд); *Євгеній був нервовий і дразливий* (І. Франко); *Оксен ішов селом, дразливий і гнівний* (Григорій Тютюнник); *Архієпископ же на старість став дразливим, він потрактує відсутність ректора колегії як особисту зневагу* (Р. Іваничук).

ДРАЗЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Те саме, що **дражли́вість.** *Хронічні отруєння нікотином починаються зі скарг на серцебиття, розлад сну, головні болі, запаморочення, дразливість* (з наук. літ.).

ДРАЗЛИ́ВО. Те саме, що **дражли́во.** — *Ви глумитесь!* — *відповіла я дразливо* (О. Кобилянська); *Зам вийшов із-за столу.., пожмурив на нього* [Дороша] *короткозорі очі, знову сів за стіл і запитав грубо й дразливо: — Що ви хочете? Яке у вас діло до мене?* (Григорій Тютюнник); *У неї на ногах дразливо виблискували нові черевики* (Л. Юхвід).

ДРА́ЇТИ, дра́ю, дра́їш, *недок.* 1. *що.* Старанно мити, чистити, натирати до блиску. [В и с о к и й м а т р о с:] *Ти що хочеш, щоб я тобі палубу драїв?* (О. Корнійчук); *Засукавши штаненята, бореться за чистоту хлопець, шваброю драїть підлогу* (О. Гончар); *Ми скручуємо віхті з буйних кущів трави, що поросла вздовж невисокої огорожі, і теж беремося драїти свої кирзові, що за цю ніч побували в неабияких бувальцях* (Є. Доломан).

2. *кого, що, перен., розм.* Гостро критикувати, лаяти. *Від нього перепадало всім: і мотористам, і комендорам, і сигнальникам. Гейка він теж неодноразово драїв, як-то кажуть, з пісочком* (Д. Ткач).

ДРА́ЇТИСЯ, дра́їться, *недок.* Пас. до **дра́їти** 1. *Щоденно на судні палуба драїться до блиску* (з газ.).

ДРАЙВ, у, *ч.* 1. *спорт.* Сильний і низький удар при відбиванні м'яча у грі в теніс. *Драйв виконується не після відскакування м'яча, а до того, як м'яч торкнеться стола* (із журн.).

2. *муз.* Особливе звучання, емоційна насиченість, внутрішня напруга музичної композиції; енергетична характеристика музики. *У спробах зробити свою музику доступною для ширшої аудиторії колектив "Металіки", навпаки, розгубив увесь драйв* (із журн.); *Так само, як рок-н-рольний, Богданові подобається і джазовий, фольковий, класичний драйв* (із журн.).

3. *перен., жарг.* Емоційна піднесеність, напористість, енергійність, спонукання до дії. *Приниження переможених додає переможцям драйву* (Л. Костенко); *Усе, що нас оточувало, було енергією і драйвом, бо ми передчували звільнення. Від цього хотілося ревіти весільним ревом марала* (Ю. Андрухович); *Кожна нова справа поглинала мене з головою — за-*

хоплення, драйв, творчий захват здавалися мені безмежними до тих пір, доки справа була незвіданою (І. Роздобудько).

ДРА́ЙВЕР, а, *ч., інформ.* Службова програма, що забезпечує взаємодію інших програм із різними пристроями комп'ютера. *Для більш специфічних пристроїв (таких як графічна плата або принтер) можуть знадобитися спеціальні драйвери, які надає виробник пристрою* (з наук.-попул. літ.); *У пам'яті модема є всі необхідні драйвери для встановлення програмного забезпечення* (із журн.).

ДРАЙВО́ВИЙ, а, е. Стос. до драйву (у 2, 3 знач.). *Драйвовий джаз прагнув спокушати зголоднілі вуха слухачів* (І. Карпа); *Хлопці грають неповторну ліричну й водночас драйвову музику* (із журн.); *Інтер'єр ресторану, неперевершена кухня та музичні хіти створюють драйвову та позитивну атмосферу* (з мови реклами).

ДРАКА́Р, а, *ч.* Вітрильно-веслове військове судно вікінгів VIII–X ст. *Дракар — це дерев'яний корабель вікінгів, довгий і вузький, із високо піднятою носовою частиною, на якій вирізалася голова дракона, і кормою, а по бортах розташовувалися щити* (з публіц. літ.); *Дракари використовували для воєнних дій, перевезень, а також для далеких морських плавань* (із журн.).

ДРАКО́Н, а, *ч.* 1. У міфології багатьох народів — потвора, чудовисько у вигляді крилатого вогнедишного змія, що пожирає людей і тварин. *Все тріщало, ламалось і бухало полум'ям, немов там на життя й смерть бились розпечені дракони* (М. Коцюбинський); *Він .. тихо розповідає про книжки, які колись читав. Це було щось краще за казку, в них* [книжках] *не було відьом, зміїв і драконів* (І. Цюпа); *Є також думка, і дуже поширена, що дракони — це динозаври, які дожили до появи людства* (із журн.); * У порівн. *Гей, до зброї! бийте в дзвони! Будьте сміливі, як дракони!* (О. Олесь).

2. *перен.* Про жорстоку, безжалісну людину. [А л і л у я:] *Дракон! Добре, хоч повіявся у Москву. Хай летить, хай! Там йому кінець один* (Л. Дмитерко).

3. Деревна ящірка родини агамових з довгим хвостом, яка водиться в деяких тропічних країнах. *Дракон має широку складку шкіри по боках тіла, яка служить йому парашутом при стрибанні* (з наук.-попул. літ.); *Дракон живе на деревах, спритно лазить, робить стрибки у скісному напрямку на 6–8 метрів* (з навч. літ.).

ДРАКО́НІВ, нова, нове. Прикм. до дракон. *Дракон люто вдарив зазубреним хвостом по дереву, .. та не зачепив Волина, а тільки від невдачі розлютився так, що вся драконова пащека стала ніби вогненною* (Ю. Покальчук); *Дракон чхнув і прокинувся. Густий дим клубочився, наповзав і закутував драконове тіло у сизу пелену* (Ю. Винничук); *Довга драконова шия звивалася вгору, а з неї виростали три страхітливі голови* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

△ **Драко́нове де́рево** *див.* **де́рево.**

ДРАКО́НІВСЬКИЙ, а, е. 1. Те саме, що **драко́нів.** *Зовнішній вигляд китайського дракона в стародавніх книгах описується так: очі нагадують кролячі, вуха — як у корови; довгі драконівські вуса звисають; тулуб, наче у змії, покритий лускою; чотири тигрові лапи з кігтями, як у орла* (із журн.).

2. *перен.* Дуже жорстокий, нещадний. *А хто із нас отут при чужій владі, при сатанинських шибеницях, при драконівських наказах, де тільки й чуєш про розстріли та смерть, не розгубився?* (М. Стельмах); *Панас Мирний взявся за перо митця тоді, коли вже діяв драконівський указ Валуєва щодо української мови* (з наук. літ.).

ДРА́ЛА, *у знач. присудка, розм.* Швидко тікати куди-небудь. *Повідав* [Лис] *усе чисто, решту порозливав, а сам драла* (І. Франко); *Зайчик одразу ж прокинувся — і драла! А Дибаленя в інший бік помчало щодуху — не доженеш* (І. Андрусяк).

◇ **Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру** *і т. ін.) див.* **дава́ти.**

ДРАМ, а, *ч.* Грошова одиниця Вірменії; дорівнює 100 лумам. *Перші згадки про вірменські драми походять із XIII століття* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **драмати́чний** у 1 знач., напр.: д р а м г у р т о́ к, д р а м т е а́ т р.

ДРА́МА, и, *ж.* 1. Літературний твір, побудований у формі діалогу без авторської мови і признач. для сценічного виконання. *Почавши з 1881 року, він* [І. Франко] .. *пише повісті, драми, оповідання, вірші та статті наукового та публіцистичного змісту* (М. Коцюбинський); *Грали Словацького "Мазепу". Я читав цю драму й захоплювався нею, цікавий був, як вона вийде на сцені* (Б. Лепкий).

2. Літературно-театральний твір серйозного, але не героїчного змісту (на відміну від трагедії). *Як Ви були в мене, то казали, що Кащенко заслав Вам задля видання свою драму чи комедію, і прохали прочитати мені її* (Панас Мирний); *У херсонеському театрі на свята виставлялись драми і комедії, читались літературні твори* (з наук. літ.).

3. *розм.* Театр, у якому ставлять такі твори. *Шкільна молодь .. переповнює гальорки академічної опери і драми* (В. Еллан-Блакитний).

4. *перен.* Яка-небудь подія, що приносить горе, страждання і т. ін. в особистому або громадському житті. *Порожній, забутий, мовчазний стояв малесенький ринок, на якому колись було стільки запального ґвалту, пристрастей, хитрощів, маленьких драм і веселощів* (В. Винниченко); *Крізь непослідовність думки, сарказм, іронію, часом чудакуватість і крайній скептицизм прорivається велика житейська драма видатної людської індивідуальності* (О. Довженко); *Він щиро розповів про драму в своїй родині* (Б. Антоненко-Давидович); *О, скільки вікон у кожнім домі! А там, за ними, — ідилій, драм!* (В. Симоненко); // Тяжке душевне переживання. *Найбільша драма мого життя — це неможливість присвятити себе цілком літературі* (М. Коцюбинський); *Тамара не таїлася, що радіє з цієї .. вигаданої Горською драми* (М. Бажан).

△ **(1) Музи́чна дра́ма** — драма в супроводі музики, опера з драматичним сюжетом. *Лише з виникненням музичної драми реформатор опери Глюк змусив музику працювати на драму не в окремі моменти спектаклю, а впродовж цілої його тривалості* (з наук. літ.); *Дж. Верді вважають майстром психологічної музичної драми* (з навч. літ.).

(2) Шкільна́ дра́ма — драматичні твори, писані викладачами і розігрувані учнями в школах за часів пізнього Середньовіччя. *Походження шкільної драми пов'язане зі статутом церковних та світських навчальних закладів, у яких сценічні вистави були обов'язковими для засвоєння латини* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМАТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **драматизува́ти.** *Драматизація мандрівного оповідання — порівняно рідкісне явище в наших інтермедіях* (з наук. літ.); *Епізація пое-*

тичного світу, великі поступки авторського [П. Тичини] *"я" на користь "ми" призводять до монументалізації образів, імперативних речень, драматизації тексту* (В. Стус); *Існують трагіки, для яких кохання є надважким тягарем, .. одним словом, як сказав би досвідчений психіатр, нахилом до істеричної драматизації* (Є. Пашковський).

ДРАМАТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Напруженість дії, ситуації, гострота конфлікту в літературному творі. *Драматизм, внутрішні діалоги, боротьба антагоністичних думок .. дедалі виразніше проступають в її* [Лесі Українки] *ліриці* (М. Рильський); *Драматизм відіграє визначальну роль у специфіці драми, підпорядковуючи собі всі інші її елементи* (з наук. літ.).

2. *перен.* Напруженість, складність якого-небудь становища, обставин, дій і т. ін. *Картина, яку вони побачили, тяжко вразила їх своїм глибоким, безмовним драматизмом .. Посеред майдану рівно й тихо, неначе полум'я величезної свічки, палала церква, освітлюючи все навколо червоним сяйвом* (М. Старицький); *XVII ст. в історії українського народу сповнене драматизму. З одного боку, це відстоювання своєї національної, релігійної і культурної самостійності, з другого — небачене з часів Київської Русі піднесення національної самосвідомості, розквіт науки, культури, мистецтва* (В. Русанівський); *Творча біографія Павла Григоровича Тичини позначена драматизмом, хоча починалася вона досить спокійно і впевнено, не передбачаючи ніяких трагедій* (з навч. літ.).

ДРАМАТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **драматизува́ти.** *Історія про те, як Христос спустився в пекло і, на велике невдоволення сатани та його приспішників, вивів звідти душі старозавітних праведників, була драматизована на початку XVII ст. у "Слові про збурення пекла"* (з наук. літ.); *М. Йогансен — автор кількох драматизованих декламацій, співавтор березільських вистав "Мікадо", "Жовтневий марш, ревю", "Алло на хвилі 477", кіносценарію "Звенигора", п'єси "Корінь весни"* (з наук. літ.); *Найдавнішою формою театру був драматизований акторами великодній ритуал, пізніше — обряди всіх інших великих свят* (із журн.); // **драматизо́вано,** *безос. пред. У п'ятому розділі "Страта" поеми Ліни Костенко "Маруся Чурай" сюжет максимально драматизовано* (з навч. літ.).

ДРАМАТИЗО́ВАНО. Присл. до **драматизо́ваний.** *Новини на екрані іноді подаються емоційно і драматизовано* (з газ.).

ДРАМАТИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **драматизува́ти** і **драматизува́тися.** *В. О. Сухомлинський дійшов висновку, що складовою частиною виховання дітей повинні бути розповіді, читання, слухання, драматизування та інсценування казок* (з навч. літ.); *Своєрідність кожного ігрового образу, який створюється при драматизуванні казок, авторських творів, полягає в єдності типової та індивідуальної характеристик* (із журн.); *Дуже поганий порадник у справах людського життя — драматизування ситуацій, які самі по собі є тяжкими* (із журн.); *Драматизування шкільних невдач, надмірні вимоги і моральний тиск можуть обернутися неврівноваженістю дитини, боязню неспроможності, передчуттям нових невдач* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМАТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що.* Відображати які-небудь події в драматичній формі; надавати якому-небудь твору драматичної форми. *Керівник у цікавій бесіді розкривав багатство нової пісні, драматизував її* (з наук. літ.); *Драматизувати доцільно як народні казки про тварин, так і авторські пізнавальні казки й оповідання В. Біанкі, Н. Забіли, В. Нестайка, М. Скребицького та інших* (з навч. літ.).

2. Посилювати напруженість, драматизм твору, ролі і т. ін. [К о в а л ь:] *Вся ця сцена йде у вас добре, але наостанку ви надто драматизуєте* (З. Мороз).

3. *перен.* Посилювати, підкреслювати, перебільшувати драматизм, напруженість чого-небудь. — *Душа болить... Не можу я спокійно дивитися на те, що твориться довкруг на нашій милій, святій землі! .. — Ти згущуєш, драматизуєш...* (Василь Шевчук); — *Мені здається, ви надто драматизуєте ситуацію, Гордоне* (О. Авраменко).

ДРАМАТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **драматизува́ти.** *Почалося все з дитячих забав — з "Іліади" та "Одіссеї", що експромтом драматизувалися в звягельському садку* (М. Зеров); *Мотив розставання в пісні може драматизуватися проханням дівчини взяти її з собою, плачем матері за єдиним сином або ж провіщенням смерті козака* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дра́ма** 1, 2. *Ми маємо на меті видати літературний збірник (поезії, новели, повісті, драматичні твори)* (М. Коцюбинський); *Не знаю, чим би скінчилась ця драматична сцена, якби не загула, не затарахкотіла завіса і не заховала нас від публіки* (В. Винниченко); *Окрім "Кобзаря", в його польовій бібліотечці була ще збірка драматичних творів Лесі Українки, подарована Тіною* (В. Шкляр); *Вокальне, драматичне й хореографічне мистецтво українських кріпосних артистів відзначалося великою майстерністю* (з наук. літ.).

2. *перен.* Сповнений драматизму. *Я вже чув не один, не два і не три рази Віталієві описи його незвичайної і драматичної любові* (Ю. Покальчук); *Радіо передавало драматичні подробиці катастрофи, а Михайло невтішно ридав, як дитина, вражений новою втратою* (О. Бердник); *Історія України, як відомо, сповнена драматичних подій* (із журн.).

3. Розрахований на певний ефект; штучний. — *Дивний у вас друг! — Дуже дивний, — погодився Філіп. — І надзвичайно охочий до драматичних ефектів* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *муз.* Сильний, різкий щодо тембру, на відміну від ліричного (про голос співака або співачки). *Гарний драматичний тенор .. звивався й плив, як смужка диму* (Н. Королева); *Драматичне сопрано.*

Драмати́чний гурто́к *див.* **гурто́к.**

△ **Драмати́чна трие́дність** *див.* **трие́дність.**

ДРАМАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **драмати́чний** 2, 3. *Його* [екскурсовода] *експресія, драматичність його викладу потрясали одвідувачів* (В. Домонтович); *Напруження у хаті наростало з кожною хвилиною, але тільки уважне око могло спостерегти всю його драматичність* (І. Нижник); *Трагедія скоріш за все — це лише невеличкий епізод або факт якоїсь життєвої події. А драматичність чи комедійність — чудове поєднання самого ходу життя* (із журн.).

ДРАМАТИ́ЧНО. Присл. до **драмати́чний** 2, 3. *Патер Інніго посміхнувся: — Дуже гарний початок для поеми: драматично й сильно* (Н. Королева); — *Боже! — він драматично схопився руками за голову, занурив пальці у русяве волосся* (В. Собко); *Оповідь у романі Віктора Гюго "Собор Паризької Богоматері" розгортається динамічно і драма-*

тично (з навч. літ.); *Я драматично і надсадно кашляю, щоби показати, який тут протяг* (І. Карпа).

ДРАМАТУ́РГ, а, *ч.* Письменник, який створює драматичні твори. *Тоді не думалось, що з Миколиного писання вийде щось путнє й згодом він стане досить відомим драматургом* (Б. Антоненко-Давидович); *Підполковник знає, що сотник майже ніколи не розлучається з творами Винниченка, вважає його одним з найкращих європейських драматургів* (М. Стельмах); *Я ж усе-таки драматург! Творити дію — моє призначення, моє завдання!* (О. Ірванець); *Прикладом універсальної особистості в історії не тільки української, а й світової культури є постать Івана Франка — поета, прозаїка, драматурга, журналіста, літературного критика* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМАТУРГІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **драматургі́чний.** *Феномен свободи є одним із центральних у драматургійній спадщині Лесі Українки* (з наук. літ.); *Українські інтермедії як драматургійний жанр виникли у зв'язку з розвитком інтермедій у стародавній польській драматургії, де позначився вплив побутової західноєвропейської драми, створеної на комічні і сатиричні сюжети* (з наук. літ.).

ДРАМАТУРГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **драматургія** і **драмату́рг.** *Зграйка школярів пробігла .. до службового входу міського Будинку культури, певно, на заняття якогось гуртка, може й драматургічного мистецтва* (О. Ірванець); *Драматургічний дискурс є дуже своєрідним утворенням з характерними тільки для нього принципами структурування та функціонування* (з наук. літ.).

ДРАМАТУРГІ́Я, ї, *ж.* 1. Драматичне мистецтво створення емоційного переживання у літературних, театральних, музичних, кінематографічних або телевізійних творах та постановках. *Він став розробляти сюжет і настільки тим перейнявся, що з прози забрів у нетрі драматургії* (В. Діброва); *В українській драматургії XVII–XVIII ст. значне місце займають короткі одноактні комічні п'єси — так звані інтермедії, або інтерлюдії* (з наук. літ.); // Характерні риси стилю, прийоми творчості в драматичному мистецтві якого-небудь письменника, напряму, школи і т. ін. *Творчість Миколи Куліша — це не тільки драматургія характерів, сцен, ідей, це також і драматургія мови* (з наук.-попул. літ.); *Глибокий аналіз внутрішнього світу людини з різних площин зору — головний мотив драматургії Івана Франка* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Сукупність драматичних творів письменника, літературного напряму, народу, епохи. *Попри складну й трагічну долю Л. Старицької-Черняхівської її драматургія і проза сповнені далекоглядного оптимізму* (з наук. літ.); *І в драматургії, і в прозі Лесі Українки важливою бачиться увага до жіночої психології, спроба аналізу глибинних емоційних станів жінки* (з наук. літ.).

3. Теорія побудови драматичного твору. *Іншою традицією, на якій виростає новаторська драматургія Б. Брехта, була теорія Арістотеля* (з наук.-попул. літ.).

ДРАМГУРТКІ́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Учасник драматичного гуртка. *Драмгуртківці збиралися показати героїв літературних творів* (Ю. Збанацький); *У хаті-читальні, яка вміщала до 250 людей, молодь влаштовувала танці, ігри, розваги, драмгуртківці ставили вистави* (з мемуарної літ.).

ДРАМГУРТО́К, тка́, *ч.* Скорочення: драматичний гурток. *В цей день драмгурток, яким керувала Луїза, мав поставити на сцені клубу п'єсу* (Ю. Збанацький); *Замолоду Чередниченко грав у драмгуртку, був душею кураївської сцени, і чи не відтоді зберіг він у собі нахил до різних штукарств?* (О. Гончар); [А з а:] *Я в драмгуртку циганку Азу грала, Кармен розучувала* (О. Коломієць); *За часів навчання в Олешківському міському училищі Микола Куліш створив учнівський драмгурток, у якому був і режисером, і актором, і драматургом* (з навч. літ.).

ДРАНЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Трохи драний. *Кожушок був .. драненький та задубілий* (І. Микитенко); *У Василька на голові була облізла шапка, а на плечах драненька сорочка в синю смужку* (П. Панч); *Тут люди у вічі ширяють, що в нас і волики були колись, і клуня, хоч і драненька, та своя* (Григір Тютюнник).

ДРА́НИЙ, а, е. 1. Порваний, протертий, зношений (про одяг, взуття і т. ін.). *Вивели Марину в драній рядняній сорочці з зав'язаними на спині рукавами* (Панас Мирний); *У старій драній свиті стала серед двору мати Сеньки-кулеметника* (Г. Косинка); *Бондаренко мовчки місив сніг ногами в драних чоботях* (А. Головко).

2. З діркою або дірками; продірявлений. — *Та покинь отого глиняника!* — *сказав Карпо і хотів одняти од неї драного горшка* (І. Нечуй-Левицький); *Дід Ялисей жив самотньо в старій драній хаті аж на краю села* (М. Чабанівський); *З гільзи-коптилки зняли дране відро, котрим прикривали її для затемнення, коли відчинялися двері* (Є. Доломан).

◇ **Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт** *див.* **чо́боти.**

ДРАНИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Дранка *(див.* **дра́нка¹**). *За хатами стояли стайні та інші господарські будинки, всі під драницями* (І. Франко); *На схилі лежало моє рідне село, що потопало в густих садах, тільки вежа старенької церкви, вкрита драницями, стирчала з того зеленого озера* (М. Томчаній); *Хлопець уранці розсунув непомітно кілька дранйць у дашку й годинами шарив очима по синюватих .. пасмах гір за рікою* (П. Козланюк); *Він спалахнув, скочив з місця і з розмаху вдарив солдата драницею по обличчю* (В. Гжицький).

ДРА́НКА¹, и, *ж.* 1. *збірн.* Тоненькі дощечки або планочки для оббивання стін і стелі під штукатурку, для покриття дахів. *Посередині вулиці, за білою піщаною кучугурою і низькими ворітьми, — приземкувата, вкрита дранкою довга хата* (В. Козаченко); *Спалахнули вежі над обома брамами, бо їх варяги не могли встерегти, до того ж вежі були криті тонкою дранкою* (І. Білик); *Для виготовлення дранки використовують деревину хвойних порід — сосни, ялини, кедра, а також осику* (з наук.-попул. літ.).

2. Кожна з таких дощечок. *І от дістав паперу я і все у двір приніс: нитки, і клей, і дерево, і дранок цілий віз* (Н. Забіла); *Німець методично робив постріл, і, поки перезаряджував гвинтівку, в'язні кидались на навіси, відривали дранки і відбігали назад* (М. Стельмах).

ДРА́НКА², и, *ж., розм.* Драний, протертий, зношений одяг, постіль і т. ін. *Водила її Одарка і тепер, як маленьку: у довгій дранці, підперезавши валом або ґноттям з порваної спідниці* (Панас Мирний); *Після матері лишилась стара скриня, дві-три дранки і латаний кожух* (М. Коцюбинський); *Вирушив* [Йонька] *опівночі, вбраний у подертий кожух, шапку-вушанку і чоботи-дранки* (Григорій Тютюнник); *Він залазить у курінь, що пахне різним зіллям, лягає на дранку, з-під якої просвічується солома* (М. Стельмах).

◇ **Да́ти дра́нки** *див.* **дава́ти; Убира́тися / убра́тися з дра́нки в перепера́нку** *див.* **убира́тися¹.**

ДРА́НКО́ВИЙ, а, е. Зробл., вигот. із дранки *(див.* **дра́нка**[1]**).** *Біліли хати новими дранковими дахами, над хатами звивалися сизі димки — жіноцтво перед Великоднем палило печі, пекло...* (І. Чендей); *При підготовці поверхні під штукатурку застосовують металеву сітку, дріт, дранкові щити та інші матеріали* (з наук.-попул. літ.).

ДРАНКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дранкува́ти.** *Дранкування стін.*

ДРАНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що і без прям. дод.* Покривати дранкою *(див.* **дра́нка**[1] 1). *Інколи стіни татарських хат-мазанок робили з очерету або оббивали обаполами, дранкували і обмазували* (з наук. літ.); *Узагалі люблю робити все власноруч. Коли був підлітком, батьки будували хату, ось і навчився в них мурувати, дранкувати, валькувати* (з газ.).

ДРА́ННЯ, я, *с.* 1. *розм.* Дія за знач. **дра́ти.** *За другим дранням* [бортей], *то було вже після Купала, бо на липах висів цвіт, ми всі так потомилися, що я ледве ноги тяг* (І. Білик).

2. *збірн.* Те саме, що **дра́нтя** 1. *І ходить* [село Будище] *не в дранні, і не бідує* (А. Турчинська); *Два металевих ліжка, якесь драння та кустарна електропіч — весь скарб цього житла* (з газ.).

ДРА́НОЧКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дра́нка**[2]**.** *Він лишив нас без драночки в хаті* (В. Стефаник).

ДРАНТИ́ВИЙ, а, е, *діал.* 1. Драний. *Дрантивий міх не можна наповнити* (прислів'я); *Ой піду я до Млина до дрантивого Чи не найду Василя Чорнобривого* (з народної пісні); *Його дрантива сорочка була брудна, немов кілька місяців непрана* (І. Франко); *Вітер, пробравшись крізь дрантиву покрівлю, гуляє по пустці, аж свистить* (В. Речмедін); *Горб нависав над стаєнкою, захищаючи її дрантивий дах від вітру та дощу* (М. Матіос).

2. *зневажл.* Поганий, негідний. *— Що ти з тою лайдачкою дрантивою знайшов спільного! Чи в неї ґрунт є, чи маржина хоч яка на придане?* (з легенди); *Орел, вислухавши її мову, як не затріпоче крилами, як не закричить: — Ах ти, дрантива Синице!* (з казки); *Між вами й Кармелою сьогодні став отой дрантивий молодик, що його звуть, здається, Михайликом* (О. Ільченко); // Слабкий. *Дрантивим голосом цілу коляду відколядувала* [баба] (В. Стефаник).

ДРАНТИ́НА, и, *ж., діал.* Дранка *(див.* **дра́нка**[2]**).** *Лежить Ганна на старій дрантині, прикрита старою драною рядниною* (І. Нечуй-Левицький); // Ганчір'я, ганчірка. *Свіжо нарубані поліна лежать купкою коло печі. За піччю, прикрита темними дрантинами, постіль* (У. Самчук); *Самоха миттю накинув дрантину на коріннястий механізм* (В. Барка).

ДРА́НТЯ, я, *с., збірн.* 1. Дуже старий, зношений і рваний одяг. *Дівчина в дранті, в драних черевиках товче, плачучи, ступу* (С. Васильченко); *На цім полі бою валялись тільки брудні розкидані онучі, криваві бинти, консервні банки, різне смердюче дрантя* (І. Багряний); *Де їй, старій, пильнувати дочки! Уночі сторожує біля крамниці, а вдень — і на базар сходи, і страву звари, і полатай старе дрантя, та й поспати ж колись треба* (Б. Антоненко-Давидович); *З-під рундуків .. вилазять замурзані, в пошматаному дранті каліки перехожі* (А. Хижняк); * У порівн. *Те, що одлягло від серця після розмови з Радченком, потягнуло за собою й решту думок. Ці думки переплутались і, як дрантя, звисали долу* (Б. Антоненко-Давидович); // Непотрібні старі, рвані носильні речі (взуття, постіль і т. ін.). *Мартин вийшов, а Янко зразу кинув халяву у заплісніле шкіряне дрантя* (П. Козланюк); // Клапті, обривки матерії, одягу. *Марина в драній рядняній сорочці, що кругом неї так і майталалася своїм дрантям, мов вітер, мчала з двору в поле* (Панас Мирний).

2. *розм., рідко.* Одяг узагалі. *Тепер фабрики випускають стільки готового дрантя, що селянам невигідно давати шити* (Ірина Вільде).

3. *зневажл.* Про все негідне, погане, непридатне. *— Давно були парубки, а тепер що? Саме дрантя!* (Л. Мартович); *— Ну, от, наприклад, мій капелюшик: вчора я збігала всю Ялту і знайшла оце дрантя* (Леся Українка).

◇ **Вила́зити (вилiза́ти) / ви́лізти з дра́нтя** *див.* **вила́зити.**

ДРАНЬ, і, *ж., збірн.* Те саме, що **дра́нка**[1] 1. *Коли їхали тією стороною, то бачили його будинок, дранню критий* (Панас Мирний); *За гостроколом виднілося кілька довгих будівель, критих соломою й дранню* (І. Білик).

ДРАП[1]**,** у, *ч.* Густа вовняна або напіввовняна тканина, признач. для пошиття верхнього одягу. *Декотрі* [гості] *були в свитах з драпу* (І. Нечуй-Левицький); *— Черевики хромові треба?.. — Драп на пальто... Попробуй, який важкий. Вічне буде пальто* (Григір Тютюнник); *Другого дня вони з Осинським пішли на сінний базар, придбали широке з чорного драпу пальто* (Ю. Хорунжий); *Нині варто відзначити тенденцію тяжіння дизайнерів до кашеміру, овчини, шкіри, драпу* (із журн.).

ДРАП[2]**,** у, *ч., жарг.* Те саме, що **план**[2]**.** *Заходить Юрік із пакунком драпу* (С. Жадан); *Я встигла побачити ще щонайменше дві зігнуті пластикові пляшки, з яких безумовно курили драп* (Любко Дереш).

ДРАПА́К, а́, *ч.* Те саме, що **дряпа́к** 1, 2. *Після оранки в Україні скиби розпушували різними методами і різними приладами: ралили ралом, скородили драпаком або бороною впоперек і повздовж* (з навч. літ.); *Плуг чудово перевертає землю, потім драпаком і боронами треба порозбивати скиби, розгромадити грудки так, щоб насіння впало в добре підготовлену ниву* (із журн.); *— Завтра вам принесу нову книгу. Ще й сам прочитати не встиг. — Гляди ж. А то .. на гарматний постріл не допущу. Драпаком нажену з двору* (М. Стельмах); *Всяку пилюку драпаком докупи мела* [Олена], *потерть визбирувала, бо ж за роки позбиралося чимало* (Є. Гуцало); *Обголили в районі Івана на бубон, дали замість дримби драпак у руки — і пішов Цвичок замітати вулиці райцентру* (М. Матіос).

ДРАПАКА́, *у знач. присудка, розм.* Те саме, що **дра́ла.** *— Тільки з Густею розмовитися, то все проясниться, — подумав він. — А тоді забираю свої манатки та драпака через гори додому* (І. Франко).

◇ **Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру** *і т. ін.)* *див.* **дава́ти.**

ДРАПАНИ́НА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дра́пання.** *Взяти хоча б останню драпанину з Россоші. Падлюки з штабу ухитрилися, не знаючи ні географії, ні топографії, спрямувати відступ машин на Стару Калитву на пором і погубити там тисячі машин* (О. Довженко).

ДРА́ПАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дра́патися.** *Безустанні дощі, холод, драпання з гори на гору. Вояки виснажилися до останнього* (У. Самчук).

ДРА́ПАТИ, ДРЯ́ПАТИ, аю, аєш, *недок.,* **ДРАПНУ́ТИ, ДРЯПНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Швидко тікати, бігти куди-небудь. *— Щастя твоє, що я пізно помітив, як ти драпав, мов заєць* (Ю. Збанацький); *Нашмарували крейдою*

обличчя, ще й розвернули кашкети козирками назад, щоб зручніше драпати лісом (А. Дімаров); — *Велів* [Вольф] *мені, як дурному, бігти під ліс, дряпатися чорт знає куди, а сам, певно, забрав гроші та й драпнув у інший бік* (І. Франко).

2. *зневажл.* Швидко відступати, залишати яку-небудь територію. *В другій половині дня пронеслася чутка, що праворуч під натиском ворога румуни драпають, оголяючи фланг* (О. Гончар); *Тільки горланили* [фашисти] *про тисячолітнє панування на сході, а вже через два роки драпали з України* (І. Цюпа).

ДРА́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* З труднощами пробиратися вперед і вгору, чіпляючись за що-небудь. *Ім'ярек вирвався насилу з канцелярії від чопа і помогав* [помагав] *Орищі драпатися на козел* (Б. Лепкий); *Вона* [карлиця] *знову почала драпатися на дерево* (Ю. Винничук); *Драпатися на гору.*

ДРАПЕ́РІЯ, ї, *ж., заст.* Драпування (у 2, 3 знач.). *Хто перший раз оглядає дім, той насамперед зверне увагу на .. вікна.., драперії* (І. Франко); *Баронеса стояла серед хати, а далі при ній стояла на колінах швачка та упинала їй на сукні оксамитну драперію* (Леся Українка).

ДРАПІ́ЖКА, ДРЯПІ́ЖКА, и, *розм.* 1. *ж.* Віднімання, захоплення обманом або силою чого-небудь у когось; здирство, грабіжництво. — *Позичиш? А під які проценти? Та це ж просто драпіжка!* (із журн.).

2. *ч. і ж.* Те саме, що **драпі́жник, дряпі́жник.** *Од панів тікали* [люди] *в козаки, давали військовим дряпіжкам басаринки, щоб записали в "компут козачий"* (Панас Мирний); *Батько гнав у шию ледарів, п'яниць, дряпіжок, прихованих ворогів* (М. Стельмах).

ДРАПІ́ЖНИЙ, ДРЯПІ́ЖНИЙ, а, е, *розм.* Сповнений бажання захопити що-небудь, оволодіти чимось; хижий. *Ми ступили на ту землю, де кількасот літ чесне товариство, лицарі, проливали свою кров за святу віру, козацькі вольності і боронили люд .. од дряпіжних татар* (О. Стороженко); *Хитрий лис і драпіжний вовк, татарин приспав козачу сторожкість, знову йшов у напад покрадьки* (Ю. Мушкетик).

ДРАПІ́ЖНИК, ДРЯПІ́ЖНИК, а, *ч., розм.* Той, хто оббирає, обдирає кого-небудь, займається здирством; здирник, хабарник, драпіка, дряпіка, драпічка. *Як почули про ту нову конституцію Медведі, Вовки і всякі інші драпіжники! От варто було побачити, який переполох між ними вчинився* (І. Франко); *Дворянин Сельський був знаний як наклепник, фіскал і драпіжник* (П. Панч); // Той, хто краде, грабує, вбиває. [Г о д в і н с о н:] *Слухай, Сіонська дочко! Ось летять на тебе дряпіжники з обличчям мідяним... Нема тобі рятунку...* (Леся Українка); — *Терентій зразу зачинив їх* [коней] *у стайні, пошептався із отим крадієм чи драпіжником, спровадив його кудись огородами* (М. Стельмах).

ДРАПІ́ЖНІСТЬ, ДРЯПІ́ЖНІСТЬ, ності, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **драпі́жка, дряпі́жка** 1. [П а н с а:] *Паннонія в огні, і схід, і захід, полудне й північ бурею грозять, а в нас — безлюддя, нелад і драпіжність* (Леся Українка).

ДРАПІ́КА, ДРЯПІ́КА, и, *ч. і ж., розм., рідко.* Те саме, що **драпі́жник, дряпі́жник.** — *Хотіли слобонити* [звільнити] *рідну сторону від напасників, а розплодили таких драпік, що аж землі важко під ними* (П. Куліш).

ДРАПІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **драпірува́ти;** драпований. *На фоні скляних дверей, драпірованих білим маркізетом, ледь значиться профіль дівочого силуету* (Ірина Вільде); * У порівн. *Над головою розгорнулось по-осінньому вже густо-синє, ультрамаринове, оксамитове небо, ніби драпіроване на сцені* (О. Копиленко).

ДРАПІРО́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **драпува́ння** 2, 3. *Убраний* [салон] *не убого, але й не дуже розкішно, тільки фантастично, без великої симетрії; двері й вікна з драпіровками* (Леся Українка); *Драпіровка — важливий елемент старогрецького костюма* (з навч. літ.).

ДРАПІРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **драпува́льний.** *Меблево-декоративні тканини підрозділяють на меблеві драпірувальні, портьєрні, декоративні, чохольні і для фіранок (гобелен, репс, плюш із суцільним ворсом і т. ін.)* (з навч. літ.); *Підприємство має транспортну дільницю, столярний та драпірувальний цехи* (з газ.).

ДРАПІРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **драпува́льник.** *Над прикрашанням вікон ресторану працювали драпірувальники* (із журн.).

ДРАПІРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **драпірува́льник.** *Драпірувальниця суконь.*

ДРАПІРУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **драпірува́ти** і **драпірува́тися;** драпування (у 1 знач.). *Стиль, віяння моди, способи драпірування мають великий вплив на визначення найкращої тканини для тої чи іншої моделі сукні* (із журн.).

2. Те саме, що **драпува́ння** (у 2, 3 знач.). *Розкішне біле атласне драпірування столу, стільців і крісел одразу створило відчуття свята* (з газ.); *Тканина, колір, орнамент і драпірування сарі можуть дуже багато що сказати про жінку, яка його носить* (з газ.).

ДРАПІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Те саме, що **драпува́ти.** *Штори, які за допомогою системи шнурів збираються в складки вгорі вікна, називаються римськими. Вперше драпірувати вікна такими шторами почали в епоху Стародавнього Риму* (з наук.-попул. літ.); *Жителі Південної Індії традиційно драпірують сарі* (з Інтернету).

ДРАПІРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Те саме, що **драпува́тися** 1, 2. *Тканини з ацетатного шовку красиві, м'які, добре драпіруються, менше мнуться* (з газ.); *Стародавні єгиптяни й греки майстерно драпірувалися в простий шматок матерії* (із журн.).

2. Пас. до **драпірува́ти.** *У ході створення інтер'єру в індійському стилі стіни драпіруються клаптевими панно, шовковими килимами, дорогими кашеміровими шалями* (із журн.).

ДРАПІ́ЧКА, ДРЯПІ́ЧКА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **драпі́ка.** *Нептун іздавна був драпічка, Почув Енеїв голосок; Шатнувся зараз із запічка, Півкопи для його кусок!* (І. Котляревський); *Дряпічка! Сидить на шиї у наших людей, родився, живе між нами, а .. як з усього нашого глумиться, маніжиться, чваниться!* (А. Тесленко).

ДРАПНУ́ТИ *див.* **дра́пати.**

ДРАПО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **драпува́ти.** *Майстерно зав'язані банти і м'які драповані стрічки зроблять ваш будинок на Новий рік ще святковішим* (із журн.); *У колекції безліч різноманітних драпованих суконь і спідниць* (з газ.).

ДРА́ПОВИЙ, а, е. Прикм. до **драп**[1]. *Драпова тканина;* // Зробл. з драпу. *Між чорними сіртуками* [сюртуками] *сіріли драпові тонкі свитки, червоніли мережки вишиваних сорочок* (І. Нечуй-Левицький); *Поїзд прийде о дев'ятій .. Прикмети* [підпільника]: *драпове пальто, великі окуляри* (Я. Качура); * Образно. *Дівчата щиро сміялися, і сержант зненацька впіймав себе на тому, що сам він теж мимоволі посміхається комусь у драпову спину* (О. Гончар).

ДРАПОНУ́ТИ, ДРЯПОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* Підсил. до **драпну́ти, дряпну́ти** 1, 2. *Ото драпонув! Аж потилиця лиска* (прислів'я); — *Дя-дя! — закричав хлопчик і драпонув поза хату* (А. Свидницький); *Червоний від гніву, староста наказував писареві: — У волості скажи, кому слід, щоб цього баламуту* [Ярему] *мотузками скрутили, бо він обов'язково дорогою дряпоне в ліс* (П. Кочура); *З'явився Станіслав. — Моя Гелька драпонула до Берліна з німецьким офіцером, — сказав він* (Р. Андріяшик).

ДРАПРІ́, *невідм., с. і мн.* Те саме, що **драпува́ння** 2. *Переходячи через покої, шляхтич помітив сліди втечі, бо золототкані драпрі були вже здерті з дверей, столи стояли голі* (П. Панч); *На стінах спектри дорогих картин... Важкі драпрі...* (Є. Плужник); *Легкі, витончені інтер'єри, ширми, драпрі й вигадливі меблі — усе це збереглося з початку XX століття* (із журн.).

ДРАПУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до драпування. *Однорідну вовну кіз використовують для виготовлення килимів, штучного хутра, технічних і драпувальних тканин* (з наук.-попул. літ.); *Драпувальний цех.*

ДРАПУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Фахівець із драпування (у 1 знач.). *Досвідчений драпувальник.*

ДРАПУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **драпува́льник.** *У зв'язку з розширенням виробництва підприємству на постійну роботу потрібні кравчині, драпувальниці та дизайнери* (з мови реклами).

ДРАПУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *тільки одн.* Дія за знач. **драпува́ти** і **драпува́тися.** *Займатися драпуванням.*

2. Призбирана в складки тканина, що використовується для обгортання, обтягування чого-небудь та як занавіски. *М'яке драпування, що застосовується в освітлюваних ложах, повинно бути по всій довжині захищене теплоізоляційним матеріалом* (з мови документів); *У гданській Головній ратуші у Великому залі Ради почалося складне відновлення унікальних середньовічних настінних фресок, які з 1596 року були приховані пурпурно-червоним драпуванням* (з газ.).

3. Дрібні нерозгладжені складки на одязі для його оздоблення. *Витирали* [челядники] *масні тарілки й пальці коштовними плащами, драпуванням і навіть вильотами своїх панів* (З. Тулуб); *Секрет неповторності кожної з цих суконь — складне драпування, дорогі тканини та вишивки* (із журн.).

ДРАПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Прикрашати що-небудь призбираними в складки тканиною, занавісками і т. ін. *Тією ж тканиною, з якої пошиті штори, можна драпувати і дверні отвори* (із журн.); // Розміщувати що-небудь складками (перев. про тканини). *Жоржет підходить для стрункої постаті. Тоді можна його драпувати, і струнка постать виглядає наче оповита хмаринками* (Ірина Вільде).

ДРАПУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Мати властивість падати, лягати складками (про тканину). *Модні спідниці нині виготовляють із тканин, що легко драпуються (шовк, вовна, трикотаж тощо)* (із журн.).

2. *у що, чим.* Накидати на себе що-небудь так, щоб воно спадало складками. *Драпуватися в оксамит;* * Образно. *Ізнов "Тадеуша" я розгорнув, Розклав папір, вікно завісив синє, Знов шляхта гомонить передо мною, Драпується у романтичність Граф* (М. Рильський).

3. Пас. до **драпува́ти.** *Традиційно особливим є ставлення японців до декоративного вбрання приміщень, це стосується і дошкільних закладів. Стіни тут драпуються* (з наук.-попул. літ.).

ДРАПЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., діал.* Утікати, бігти. *Гривко так жалібно почав вити під хатніми вікнами, що Вовк чимдуж мусив драпцювати до лісу* (І. Франко).

ДРА́ТВА, и, *ж.* Міцна просмолена або навощена нитка, якою шиють взуття, шкіряні вироби і т. ін. *У челюстях печі горить лучина, освітлює невеликий столик із різним шевським причандаллям — дерев'яними колодками та цвяшками, дратвою, смолою...* (В. Малик); — *Бачите, можу тепер і шилом орудувати, й дратву всунути — порядок!* (Б. Антоненко-Давидович); *Розкривши шафу, він довго перегортає грубезні папки, позшивані дратвою* (В. Кучер); *Завісив* [учитель] *єдине вікно австрійською шинелиною і почав пришивати дратвою головки до халяв* (М. Стельмах); * Образно. *Землю білою нам дратвою Дід Мороз прошив на славу* (Д. Білоус).

ДРА́ТВОВИЙ, а, е. Прикм. до **дра́тва.** *Дратвова нитка.*

ДРА́ТИ *див.* **де́рти.**

ДРА́ТИСЯ *див.* **де́ртися.**

ДРАТІВЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який перебуває в стані нервового збудження; який швидко роздратовується, сердиться; дразливий. *Пригода з Остапом .. зробила його ще більш замкненим і дратівливим* (В. Підмогильний); *Останнім часом Сергій став дратівливий, неуважний на роботі* (О. Гуреїв); *Воєвода молодшої дружини .. став дратівливий і нестерпний до всіх, особливо до рідного дядька Свенельда* (І. Білик); // Який виникає через нервове збудження. *Пересилювала* [лікарка] *внутрішнє дратівливе хвилювання. Перед нею не тільки небезпечно хвора, але й близька Данилові дівчина* (Іван Ле); // Який викликає роздратування. *Федір замовк, і якийсь час тишу порушувало завивання мотора та дратівливе деренчання* (Ю. Мушкетик); *Учені також дійшли висновку, що найбільш дратівливим звуком, що заважає заснути, є чуже хропіння, так вважають 27 % опитаних* (із журн.).

2. Те саме, що **дратівни́й.** *Мсьє Абель .. потяг в себе дратівливий, масний нафтовий аромат* (Ю. Смолич).

ДРАТІВЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **дратівли́вий** 1. *Дні сповнені були звичного безглуздя.., нудьгування, дратівливості, коли не хотіла* [Євпраксія] *нікого бачити* (П. Загребельний); *Жертвою його дратівливості став бармен, який з неуважності дав йому не того вина* (І. Білик).

ДРАТІВЛИ́ВО. Присл. до **дратівли́вий.** — *Папери... Вони й так забирають у лікарів половину їхнього часу, — відповів дратівливо .. директор лікарні* (Ю. Мушкетик); *Гострий запах прілої глини, що підсихала на тільки-но складеній печі, дратівливо лоскотав у носі* (М. Сиротюк).

ДРАТІВНИ́Й, а́, е́. Який діє на органи чуття, подразнює їх. *Він обома руками .. закривав ту бляху, ховаючи її дратівне блищання* (Іван Ле); *Велику приземкувату хату, де розмістилася санітарна частина полку, сповнювали гострі, дратівні пахощі карболки, поту, закипілої крові* (С. Журахович); // *у знач. ім.* **дратівне́,** но́го, *с.* Ліки, що викликають подразнення, діють як дратівник. *Лікувальне застосування дратівного полягає у дії на нервові закінчення і слизові оболонки організму людини* (з навч. літ.).

ДРАТІВНИ́К, а́, *ч.* Те, під дією чого в організмі виникає яка-небудь реакція, роздратування; подразник. *Механізм дії кварцевої лампи: променева енергія як дратівник діє крізь шкіру на центральну нервову систему, а через неї — на органи і тканини організму людини* (з навч. літ.).

ДРАТЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Те саме, що **дратівли́вий** 1. *Вона здалася йому якоюсь збудженою, дратливою: не дивно — війна* (С. Голованівський); *Чомусь стала дратлива. Злостюсь* [злощусь] *.. з приводу і без приводу* (І. Жиленко).

2. *фізл.* Пов'язаний із дією подразника на організм загалом або на окремий орган. *У безперервному процесі врівноважування організму із зовнішнім світом беруть участь обидва механізми: як дратливий, так і гальмівний* (з навч. літ.).

ДРАТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **дратли́вий.** — *Не так воно буде, панове, як вам здається, — почав Сагайдачний, і ледве прихована дратливість бриніла в його тоні* (З. Тулуб); *У дні підвищеної сонячної активності в людському організмі відбуваються зміни, що виявляються у підвищеній стомлюваності, дратливості, втомі* (із журн.).

ДРАТЛИ́ВО. Присл. до **дратли́вий** 1. *Читав Олександр кваплячись, ліва брова дратливо смикалась* (П. Кочура); *До їдучого сивого диму почав домішуватись дивний, незвичний і дратливо смачний запах* (Б. Олійник).

ДРАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дратува́ти.** *Вельми дратований хвилею цих неподобних веселощів, пан .. посилав своїх посіпак чи не на всі дзвіниці міста, але вгамувати дзвонарського шалу не міг* (О. Ільченко); — *Мотре, дитино моя, .. ти не божевільна, ти своєвільна, розпещена батьківською рукою, а маминою дратована щоднини* (Б. Лепкий).

ДРА́ТОВКА, и, *ж., розм., рідко.* Те саме, що **дра́тва.** *Загадав швець шевчисі дратовки спрясти з тонкої павутини* (П. Чубинський).

ДРАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дратува́ти** і **дратува́тися.** *Він весь пом'якшав, став вибачливішим, добрішим, нема того вічного .. дратування нервів, жовчності, нидіння* (В. Винниченко); — *Навіщо Вам здалося дратувати мене цим портретом?.. Таке дратування схоже на знущання і може виховати ненависть* (Іван Ле).

ДРАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *кого.* Викликати у когонебудь почуття незадоволення, досади, гніву, злості; злити. *Безустанне Маріорине скигління дратує його несказанно* (М. Коцюбинський); *Його запобігливо-статечні манери завжди дратували Валентина Модестовича* (Ю. Шовкопляс); *Неясна роль Безбородька в родині щораз більше дратувала Катерину* (Ірина Вільде); — *А мене він дратує,* — *Оксана сплела на коліні тонкі пальці.* — *Вибач, мамо, але його запах, манери, ця дурноверха люлька, оці накази!* (Валерій Шевчук).

2. *кого.* Навмисне злити, виводити з терпіння кого-небудь, викликати гнів у когось; дражнити. *Діти бігали за нею і дратували її цілий день* (Панас Мирний); *Якщо голота й надалі дратуватиме турків, пани з помсти доб'ються свого* (З. Тулуб); *Наш Андрійко бешкетує, Гусака щодня дратує* (Г. Бойко); * Образно. *Бійці продовжували дратувати вогневу точку* [ворога] (О. Гончар); // *ким, чим.* Висміювати когось, враховуючи риси, власт. йому, його рідним і т. ін. *От тою-то лютою жінкою й дратували раз у раз Івана, та він не сердився і добродушно викручувався жартами* (М. Коцюбинський); [О л і м п і а д а І в а н і в н а:] *Нащо ви, Якове Григоровичу, дратуєте Милевського старістю, він цього не любить* (Леся Українка).

3. *кого, що.* Збуджувати, посилювати, загострювати якенебудь бажання, почуття і т. ін.; роздратовувати. *Тепла пахуча пара од поросятини страшенно дратувала в них апетит* (І. Нечуй-Левицький); *Всього було вдосталь у цій перепоненій, по-південному яскравій Каховці, все горіло на сонці, дратуючи спраглу уяву, збуджуючи пристрасті* (О. Гончар); // Діяти на людський організм загалом або на окремий орган. *Сонце дратувало мене своїм нахабним світлом* (М. Коцюбинський); // Викликати в чому-небудь біль. *Я довго не робив масажу не через те, що ніколи, а через те, що нога у мене дуже боліла, я ледве ходив і дратувати її гімнастикою не хотів* (М. Коцюбинський).

◇ **Дражни́ти (дратува́ти) соба́к** *див.* **дражни́ти; (1) Дратува́ти не́рви** *чиї, кому і без дод.* — хвилювати, непокоїти, виводити зі спокійного, урівноваженого стану кого-небудь. *Наркотичний, важкий дух олеандрів та рути дратував її нерви* (І. Нечуй-Левицький); *Сон та вчорашній вечір не йшли йому з голови, дратували нерви* (М. Коцюбинський); *Неспокій досі ще червоточив, дратував нерви, льотчик палив сигару за сигарою* (Іван Ле).

ДРАТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Відчувати незадоволення, досаду, гнів, злість; роздратовуватися, злитися. *Перекладаю все на столі, без потреби пересуваю книжки і дратуюсь, що пропав олівець* (М. Коцюбинський); *Тепер збагнув Данило, що від згадки про Третяка він дратується* (О. Копиленко); *Він, Лаврін, для тих державців ніщо, комашка, але їм важать власні невдачі, вони дратуються з того* (Ю. Мушкетик).

2. *з ким, розм.* Навмисне злити, виводити з терпіння кого-небудь; дражнитися, дрочитися. *Діти одне з другим дратуються;* * У порівн. *Настирливо кричав десь зовсім недалеко деркач, наче дратувався зі мною* (Л. Смілянський); *Він не питав, а мовби дратувався з київським князем, але Ярополк знітився і схилив голову над столом* (І. Білик).

ДРАТУ́Н, а́, *ч., розм., рідко.* Той, хто дратує кого-небудь. *А Тінь за ним женеться, Мов ловить дратуна свого* (Л. Глібов).

ДРАТУ́ЮЧИЙ, а, е. Який дратує кого-небудь. *Вразливість і чесність у сеї Африканки зворушливі і дратуючі* (В. Винниченко); *Він сяяв од задоволення. Розгадано загадку, розум звільнився від дратуючої неясності, тепер усе стало на місце* (В. Владко); *Однак минала хвилина-друга, і повторювалось те ж саме: знайоме посвистування якимось чином знов оживало, близьке, набридливе, дратуюче* (О. Гончар).

ДРА́ТХААР, а, *ч.* 1. Порода німецьких лягавих собак із короткою і жорсткою шерстю. *Серед лягавих собак дратхаар, мабуть, найпопулярніша порода* (із журн.).

2. Собака цієї породи. *Особливістю дратхаара є жорсткий шерстяний покрив, що захищає цю мисливську собаку від несприятливих погодних умов під час полювання* (з навч. літ.).

ДРА́ХМА, и, *ж., іст.* 1. Грошова одиниця Стародавньої і сучасної Греції (до 2002 р.). *Про запас у заморських гостей є й драхми, диргеми, динари* (С. Скляренко); *Не раз поривався* [полковник] *зайняти* [воли] *із степових таборів у Крим, щоб перепродати в Севастополі .. Мав би за степову яловичину і долари, і фунти, і грецькі на всяк випадок драхми!* (О. Гончар).

2. Одиниця ваги в системі англійських мір. *Драхма дорівнює 1,772 г* (з наук.-попул. літ.).

3. Одиниця ваги, що використовувалася в аптекарській практиці для зважування дорогоцінних металів. *Російська аптекарська драхма дорівнює 3,732 г, англійська аптекарська драхма дорівнює 3,888 г* (з наук.-попул. літ.).

ДРАЦЕ́НА, и, *ж.* Кущова або деревоподібна тропічна і субтропічна рослина родини агавових із вічнозеленим видовженим листям та білими або жовтуватими квітками. — *Глянь на тую драцену. Чи не краса? Який великий лист* (Б. Лепкий); *Вона сиділа біля розкішної драцени, без шапочки і без пальта* (О. Десняк); *Сік окремих видів драцени використовують для виготовлення лаків* (з наук.-попул. літ.); *Драцена росте у тропіках і субтропіках Африки та на островах Південно-Східної Азії; деякі її види вирощують як декоративні* (із журн.).

ДРАЧ, а́, *ч.* 1. *розм.* Непомірний податок. *Як стало тяжко жити народові українському через драчі, через панщину, то збиралися ватаги сміливіших людей у степ козакувати* (А. Чайковський).

2. *діал.* Просорушка. *Спритний Омелян хитромудро переплів ремінням крупорушку, драч, вальці, січкарню і керат* [кират] (М. Стельмах).

ДРА́ЧА, і, *ж., діал.* 1. Те саме, що **драч** 1. *Все громада програвала... Пан вже ліс відмежував І нові за нього драчі Та данини накладав* (І. Франко).

2. Сварка, сутичка, суперечка. *Як менший брат оженився, то почалась між ними драча за худобу* (Сл. Гр.).

ДРА́ЧКА, и, *ж.* 1. *розм.* Місце, де оббирають кого-небудь; форма оббирання, здирства. *Другі зовсім не бачили ніякої користі з земства і казали: — Ще одна драчка, а для уряду обуза* (Панас Мирний).

2. *розм.* Збройна сутичка між ким-небудь; бій. *За ту бражку Зчинили козаки з ляхами велику драчку* (з думи); // Дрібна бійка. *На сина — нема ради... Виріс із думкою, що йому все дозволено, .. живемо, як на війні — одні драчки й мародерство...* (Г. Тарасюк).

3. *діал.* Те саме, що **драч** 2. *Із середини XIX ст. у селі з'являються млин, олійня, драчка, ґуральня, корчма* (із журн.).

ДРЕ́ВКО, а, *с.* 1. Довга дерев'яна палиця, до якої прикріплюється полотнище прапора, вістря списа і т. ін.; держак. *Я звернув увагу на те, що поруч із древком прапора висіла на стіні проста учнівська полотняна сумка* (Ю. Яновський); *Галина Шорохова допомагає прикріпити шовковий прапор до древка* (А. Шиян); *Древко списа вдарило його в груди, погасило свідомість* (О. Бердник).

2. Рукоятка якого-небудь інструмента. *На території Стародавньої Русі сокирою користувалися в основному жителі її північних регіонів. Древко сокири мало довжину один метр, проте деякі досягали і більших розмірів* (з наук. літ.).

3. *заст., поет.* Пестл. до **дре́во.** *Помости гніздечко й у садочку, На високім древку, на яворку* (П. Чубинський).

ДРЕВЛЯ́НИ, ДЕРЕВЛЯ́НИ, лян, *мн. (одн.* **древля́нин, деревля́нин,** а, *ч.;* **древля́нка, деревля́нка,** и, *ж.).* Стародавнє східнослов'янське плем'я, яке жило у Поліссі біля річки Прип'ять. *Ніякі хроніки не зберегли її походження; безсумнівно, що древлянка з тих, що ходили на звіра і робили мед* (Б. Харчук); *Від дітей Скіфа і Десни пішли чорняві поляни, і русяві древляни, і волоокі стрункі анти, і сіверці, і річкові венеди* (С. Плачинда); *Вождь бродників із самого початку визнав над собою зверхність древлянина в сій війні* (І. Білик); *У басейні Тетерева, до Прип'яті, були поселення древлян* (з наук. літ.); *Сіверяни жили на Лівобережжі — по Десні та Сейму, поляни — по середньому Дніпру, деревляни — по Тетереву, Ужу та Горині* (з навч. літ.).

ДРЕВЛЯ́НИН *див.* **древля́ни.**

ДРЕВЛЯ́НКА *див.* **древля́ни.**

ДРЕВЛЯ́НСЬКИЙ, ДЕРЕВЛЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **древля́ни, деревля́ни.** *Ставили їх* [церкви] *гречини, наш люд тягав камінь з землі древлянської* (П. Загребельний); *З останніх сил б'ються деревлянський Ніскиня і княжий пастух з великою дружиною варязькою* (Р. Іванченко).

ДРЕ́ВНІЙ, я, є. 1. *рідко.* Те саме, що **стародáвній.** *Ось і він, Дніпро, величний і древній, народна українська ріка!* (Ю. Яновський); *Нерідко можна було бачити біля цього пам'ятника древньої архітектури .. туристів* (Ирина Вільде); *Майже два з половиною тисячоліття тому у гирлі Борисфена, як древні греки називали наш Дніпро, мандрував історик Геродот* (С. Журахович); *На території древніх слов'ян римські медальйони знайдені неодноразово* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **дре́вні,** ніх, *мн.* Люди, які жили в далекому минулому. — *Пам'ятаєте римське прислів'я: "Юпітер, ти сердишся, отже, ти неправий"? У древніх теж був свій глузд* (Ю. Бедзик).

2. *розм.* Який дожив до глибокої старості, дуже старий (про людей, тварин). *Він древній, сивий дід, довге волосся і довга біла борода всуміш з баговинням звисають аж по пояс* (Леся Українка); *Від сарайчика загавкав древній і вже майже безголосий від старості пес* (А. Головко); // Який існує багато років, зношений, ветхий (про предмети). *Лики іконні якось страх як смутненько дивилися з стін — древні, стемнілі, померклі лики* (Марко Вовчок); *Брав він тоді з собою таку ж древню, як і сам, кобзу* (Ф. Бурлака).

ДРЕ́ВНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* 1. *тільки одн.* Властивість за знач. **дре́вній.** *Вузькі сорочинські вулиці, ніби від древності, повгрузали в землю разом з тинами, порослими дерезою* (І. Пільгук); // Дуже давні часи, далеке минуле. *Від дерев тих могутніх і страшних подихає древністю, апокаліптичністю, тишею грозовою* (І. Багряний); // Давньогрецький, давньоримський світ, його культура; античність. *Ахіллес та інші герої древності навчалися і виховувалися кентавром Хіроном* (П. Загребельний).

2. *тільки мн.* Пам'ятки далекого минулого; старожитності. *Тепер уже заходились* [москалі з козаками] *Древності шукати У могилах...* (Т. Шевченко); *Єгипетські древності.*

ДРЕВНЬО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **дре́вній** у 1 знач., напр.: д р е в н ь о г р е́ ц ь к и й, д р е в н ь о є в р е́ й с ь к и й, д р е в н ь о к а м' я н и́ й, д р е в н ь о р и́ м с ь к и й.

ДРЕВНЬОГРЕ́ЦЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **давньогре́цький.** *Ми .. вивчаємо древньогрецькі міфи та легенди* (М. Сиротюк).

ДРЕВНЬОРИ́МСЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **давньори́мський.** *Була це просто золота пора для музики, для пензля і пера. Це після наших вічних колотнеч, де завжди попіл змішаний з землею ще з тих часів, як древньоримський меч підсік етруську царствену лілею!* (Л. Костенко).

ДРЕВНЬОРУ́СЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **давньору́ський.** *Сурен хотів показати, які древньоруські воїни, виставив уперед руку, насупив брови, але, маленький, довгоносий, він, звичайно, аж ніяк не нагадував древньоруського воїна* (В. Нестайко); *Під час пожеж руських міст загинуло багато пам'яток мистецтва і творів древньоруського письменства* (з навч. літ.).

ДРЕВНЬОСЛОВ'Я́НСЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **давньослов'я́нський.** *Про землеробський характер госпо-*

дарства древніх слов'ян говорить древньослов'янський календар (з наук. літ.); *За князювання Мстислава Володимировича у Чернігові розпочалося створення комплексу кам'яних споруд княжого дворища на місці древньослов'янського городища* (з наук.-попул. літ.).

ДРЕ́ВО, а, *с., заст., поет.* Дерево. *Над водою посаджене Древо зеленіє* (Т. Шевченко); *І кувать зозуля стала з гілки древа-ясеня* (П. Тичина); *Що дане вам — не вабить вас; Лукавий змій зове всякчас До забороненого древа* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); * У порівн. *Мов підтяте сокирою древо, долі простягся Агі* (Леся Українка).

◇ **Розтіка́тися ми́слями (ми́слію, ми́слю) по дре́ву** *див.* **розтіка́тися.**

ДРЕ́ВЦЕ, я, *с., заст., поет.* Зменш.-пестл. до **дре́во.** *Червоная калинонька, А білеє древце... Чом не ходиш, не говориш, Моє миле серце?* (з народної пісні).

ДРЕГОВИ́Ч *див.* **дреговичі.**

ДРЕГОВИЧІ́, ів, *мн. (одн.* **дрегови́ч,** а́, *ч.).* Стародавнє східнослов'янське плем'я, яке жило між Прип'яттю і Західною Двіною. *Гнали дерев'яни варягів аж до землі дреговичів та полочан* (І. Білик); *Від племен дреговичів, кривичів, полочан і радимичів походить білоруський народ* (з наук. літ.); *У VIII–IX століттях Київ був головним містом полян, які підтримували широкі економічні зв'язки з древлянами, сіверянами, радимичами, дреговичами та іншими східнослов'янськими племенами* (з наук.-попул. літ.).

ДРЕ́ДИ, ів, *мн.* Зачіска, заплетені особливим чином пасма волосся, які довго зберігають свою форму. *Русявка самовіддано терзає струни, її товсті дреди трясуться, мов антени* (Любко Дереш).

ДРЕДНО́УТ, а, *ч., іст.* Великий швидкохідний броненосець із далекобійною артилерією, попередник сучасного лінійного корабля. *На Великому рейді в дві лінії вишикувалися судна "союзної" ескадри: громаддя міноносців, крейсерів, дредноутів* (Ю. Смолич); *Крейсери, дредноути, міноноски... Архип не раз пояснює Надії, що значить кожний такий корабель і яке його призначення під час війни* (У. Самчук); *У жовтні 1917 р. команда дредноута "Воля" підняла український прапор, визнаючи зверхність над собою Центральної Ради* (з наук. літ.); *На початку XX століття дредноути замінили ескадрених броненосців* (із журн.); * Образно. *Тут* [біля Харкова] *ворог був спинений, і далі цього розкішного зеленого острівця, далі цього гордовитого дредноута з високими тополями-трубами він так і не просунувся ні на крок* (Ю. Бедзик).

ДРЕЗИ́НА, и, *ж.* Невеликий залізничний візок, який приводиться у рух двигуном (раніше — вручну), признач. для перевезення людей і вантажів на невеликі відстані. *Дрезина, як виявилось, була дуже зручною машиною* (М. Трублаїні); *Дванадцять дрезин, переповнені бійцями, підходили до Вінниці з Козятинського напрямку* (О. Довженко); *Удосвіта на станцію приїхала дрезина-рейковоз і привезла дядька Кирила* (Григір Тютюнник).

ДРЕЙФ, у, *ч.* 1. Пасивний рух плаваючого тіла (судна, льоду і т. ін.) під дією течії, вітру, хвиль. *В Арктиці продовжуватимуть дрейф кілька станцій "Північний полюс" під різними порядковими номерами* (з наук.-попул. літ.); *Напрям дрейфу айсбергів залежить переважно від океанічних течій, тому айсберги часто рухаються проти вітру* (з навч. літ.); *Дрейф "Сєдова" в Арктиці серед дрейфуючих крижин тривав 812 днів* (з газ.); // Повільне переміщення чого-небудь під дією зовнішніх сил. *Порівняно з іншими гіпотезами походження материків і океанів гіпотеза дрейфу материків А. Вегенера знайшла багато інших, вагоміших доказів* (з навч. літ.).

2. *мор.* Відхилення судна від курсу під впливом вітру або течії. *Кути дрейфу і зносу уточнюють і враховують при кожній зміні: курсу або швидкості судна, елементів течії, напрямку вітру і його швидкості* (з мови документів).

3. *перен.* Повільний, пасивний рух чого-небудь, перехід куди-небудь (в економіці, політиці і т. ін.). *У передвиборній гонці партії-конкуренти часто здійснюють дрейф назустріч одна одній* (із журн.); *Дрейф будь-якої країни в зону анархії краще зупинити на самому його початку* (із журн.).

△ **Зніма́тися / зня́тися з дре́йфу** *див.* **зніма́тися; Ляга́ти / лягти́ у дрейф** *див.* **ляга́ти.**

ДРЕ́ЙФИТИ, флю, фиш; *мн.* дре́йфлять; *недок., фам.* Боятися труднощів, небезпеки; лякатися, розгублюватися. [Н е б а б а:] *Ви ще на засіданні дрейфили, а на сході зовсім розгубилися* (І. Микитенко); *— Не дрейф, Іване Силовичу! Раз ти свідомо упіймав цього субчика, так ми тобі все прощаємо* (Г. Епік); *— Передайте, що ми повернемось. Не дрейфте, діду* (О. Довженко).

ДРЕ́ЙФОВИЙ, а, е, *мор.* Який викликає дрейф (у 2 знач.). *Дрейфові течії виникають під впливом постійних або панівних вітрів* (з наук. літ.); *Для озер Шацького природного національного парку характерні дрейфові та компенсаційні течії* (з навч. літ.).

ДРЕЙФУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дрейфування. *Метеостанції працюють у різних районах Землі, у комплексних експедиціях, на дрейфувальних станціях в Арктиці, на кораблях погоди та ін.* (із журн.).

ДРЕЙФУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дрейфува́ти.** *Груба валіза ледве закрилася, ховаючи за блискавкою варіанти на будь-який розвиток подій: на випадок спеки, зливи, кількаденного дрейфування у човні* (Г. Вдовиченко).

ДРЕЙФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Перебувати у дрейфі (у 1 знач.). *Дрейфує .. на хвилях турецька галера, захоплена козаками* (С. Тельнюк); *Коли корабель припинив свій біг і його почало просто колисати на велетенських хвилях, він навіть не крутився, а тихо собі дрейфував* (Ю. Логвин); *Криголами були затерті кригою і разом з нею дрейфували* (з наук.-попул. літ.); *Планктон не здатний самостійно рухатися і тому дрейфує разом із морськими течіями* (з навч. літ.); *В Іонічному морі, неподалік від грецького півострова Пелопоннес, втратив керування і дрейфує вантажний корабель* (з газ.).

2. *мор.* Маневруючи вітрилами, утримуватися приблизно на одному місці. *Ранком на шостий день плавання парусник дрейфував в неапольській пристані* (Н. Рибак).

3. *перен.* Повільно рухатися, поступово переходити куди-небудь (в економіці, політиці і т. ін.). *Всі президентські республіки мають тенденцію до переродження у диктаторські режими. Це явище характерне не тільки для Африки й Латинської Америки .. І Росія дрейфує в цьому ж напрямі* (Д. Павличко); *З роками Маман все більше дрейфує в бік невизначеної віри* (А. Дністровий); *Вивчаючи логіку і механізми ринкових реформ, цілком можна припустити, що країни колишнього Радянського Союзу просто дрейфують між централізованою плановою і гнучкою ринковими економіками* (з наук. літ.).

ДРЕЙФУ́ЮЧИЙ, а, е. Який дрейфує. *На дрейфуючій станції "Північний полюс" було зроблено багато важливих наукових спостережень* (з наук.-попул. літ.); *Біля берегів Антарктиди, поблизу островів і дрейфуючих айсбергів, водяться справжні тюлені* (із журн.); *Наприкінці березня біля Канади моряки помітили дрейфуючий корабель* (з газ.).

ДРЕМЕНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Дуже швидко, рвучко побігти, помчати. *Як схопляться вони* [звірі], *як дременуть, то тільки видко* (з казки); *Дід Оникій дременув через село і пішов до одного пасічника* (І. Нечуй-Левицький); *Дивитесь ви на зелене поле.., і чогось вам на думку спадає шалене бажання самому дременуть на зелене поле* (Остап Вишня); // Швидко зникнути, втекти, піти геть звідки-небудь; чкурнути. *Схопився Клим і дременув із хати* (Л. Глібов); *Стріла* [ворона] *півня Розбишаку — Пісняра — І чкурнула, Дременула Із двора* (Г. Бойко).

2. Поспішно відправитися куди-небудь; податися. *Як дізнавсь отець Тарасій, що зовиця дременула на теплі води, то аж схопився з стільця* (І. Нечуй-Левицький); *Треба застати льотчика, що б там не було! І вона дременула вулицями сонного міста до аеродрому* (О. Іваненко).

(1) Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) — якнайшвидше побігши, втекти. *Пан Ржевуський, бачачи свою біду, дременув навтікача* (Я. Качура); *Зося сторожко, наче птиця, іде між хатами, ладна кожного разу дременути навтьоки* (М. Стельмах); *Нелюдська сила пружиною звела Сергія на ноги, він стрибонув убік, перечепився через суху гілку, знову схопився й дременув навтіки* (І. Білик).

ДРЕН, а, *ч., техн.* Те саме, що **дре́на.** *На конференції обговорювали проблему моделювання процесу фільтрації до водоприймальних отворів дренів у середовищах, що деформуються* (із журн.).

ДРЕ́НА, и, *ж., техн.* Підземний водостік, труба для осушування ґрунту. *Для захисту від заболочування та утворення солончаків будують гідротехнічні споруди, канали, дрени і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДРЕНА́Ж, у, *ч.* 1. *техн.* Відведення води, осушування ґрунту за допомогою системи траншей, підземних труб, канав і каналів; дренування. *Багаторічною практикою встановлено, що дренаж важких ґрунтів дає змогу підвищити врожайність сільськогосподарських культур на 20–30 відсотків* (з наук. літ.); // Система осушувальних траншей, підземних труб, канав і каналів. *Дренаж у земляних греблях не закладають далі ніж на одну третину від підошви низового укосу* (з наук. літ.); *Для зниження рівня ґрунтових вод у містах і селищах належить, як правило, передбачати дренажі закритого типу* (з мови документів); *Дренаж фундаменту являє собою систему труб, укладених у канави на піщано-гравійну подушку* (із журн.).

2. *мед.* Виведення з порожнини тіла, рани гною, рідини за допомогою спеціальної трубки, марлевих смужок і т. ін.; дренажування. *Лікар здійснював дренаж носових пазух та їх промивання антисептиками, ферментами й антибіотиками* (із журн.); // Пристосування, за допомогою якого виводиться гній, рідина з порожнини тіла, рани. *Під час лікування гнійних ран використовують дренаж, щоб забезпечити відтік гною* (з навч. літ.).

ДРЕНА́ЖНИЙ, а, е, *мед., техн.* Стос. до дренажу. *Сьогодні дренажні роботи на одному об'єкті, завтра — риття канав на другому* (Л. Дмитерко); // Признач. для дренажу. *— Що це взагалі за печера? — спитав я, озираючись на чорну роззявлену пащеку підземелля. — Та це дренажна система. Для підземних вод, — сказала Валька* (В. Нестайко); *У Новгороді при розкопках відкрито цілі квартали міста XI–XII ст. з житлами, дренажними трубами* (з наук. літ.).

ДРЕНА́ЖНИК, а, *ч.* Фахівець із дренажу (у 1 знач.). *На будівництві метрополітену дренажник відповідає за дренаж та очищення тунелів, вентиляційних колекторів, станційних платформ тощо* (з мови документів).

ДРЕНАЖУВА́ННЯ, я, *с., мед.* Дія за знач. **дренажува́ти.** *Для запобігання післяопераційному нагноєнню виконувалось активне дренажування рани* (з наук. літ.).

ДРЕНАЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, мед.* Виводити з порожнини тіла, рани гній, рідину за допомогою певного пристосування. *Пацієнтам із вадами сечового тракту в передопераційний період рекомендується дренажувати сечовий міхур за допомогою катетера* (з наук. літ.).

ДРЕНАЖУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., мед.* Пас. до **дренажува́ти.** *Рана або порожнина тіла нерідко дренажується за допомогою комбінованого гумово-марлевого пристосування* (з навч. літ.).

ДРЕНО́ВАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **дренува́ти.** *Найкращими для фундука вважаються добре дреновані родючі чорноземи* (з наук. літ.); *Найбільші площі вільшаних лісів зосереджені на добре дренованих ділянках заплав річок — Стир, Турія, Ствига, Уборть, Ірша та ін.* (з наук.-попул. літ.); // **дрено́вано,** *безос. пред. Складно передбачити, як вплинуть на гідрогеологічну ситуацію новітні підземні переходи, наскільки дреновано ці споруди, чи не виявляться вони певними греблями для ґрунтових вод?* (з газ.).

ДРЕНОУКЛАДА́Ч, а́, *ч.* Машина, що укладає дренажні труби. *Ножовий дреноукладач здійснює прорізання в ґрунті глибокої вузької щілини з одночасним укладанням пластмасової дренажної труби* (з наук.-техн. літ.).

ДРЕНУВА́ННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **дренува́ти.** *На родовищі здійснюють буріння додаткових свердловин для ущільнення мережі й охоплення дренуванням застійних зон* (з наук.-техн. літ.); *Дренування та оранка знищили в багатьох місцях високоцінні луки, заплавні водойми* (з навч. літ.).

ДРЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, техн.* Проводити дренаж (у 1 знач.). *Робітники дренували заболочену місцевість, яку заплановано використати під вирощування городніх культур* (із журн.); // Осушувати, позбавляти вологості. *В Україні є сотні тисяч гектарів діючих ярів, які дренують ґрунт і цим знижують його родючість* (з наук.-попул. літ.).

ДРЕНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., техн.* Пас. до **дренува́ти.** *Шахтні води дренуються в нижчі водоносні горизонти* (з наук.-техн. літ.).

ДРЕНЧА́ННЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **деренча́ння.** *Згори чути тюпання і дренчання брички* (В. Винниченко).

ДРЕНЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок., розм.* Те саме, що **деренча́ти.** *Панотець давно .. хріп, аж вікна дренчали* (А. Свидницький); *Цілу ніч дренчали телефони* (У. Самчук).

ДРЕ́НЧЕР, а, *ч.* Відкрита зрошувальна насадка на трубах протипожежної водопровідної мережі для створення водяної завіси. *На системах пожежогасіння встановлюють лопаткові або розеткові дренчери* (з наук.-техн. літ.).

ДРЕ́НЬКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Створювати, видавати дзвінкі короткі тремтячі звуки. *Спочатку чули* [брат-

тя], *як стара шасталася по хаті, стогнала, дренькала якимись посудинами, але по якімсь часі все утихло* (І. Франко).

ДРЕ́НЬКІТ, коту, *ч., розм.* Дзвінкі короткі тремтячі звуки. *Він старую мандоліну Сіпав пальцями худими, Прикрий дренькіт відбивали Кручі — наче насміхались* (Леся Українка); *Жовтий олівець виприскує з пальців і з дзвінким дренькотом котиться під ноги* (В. Винниченко); * У порівн. *І голоси у них .. немов дренькіт розбитого баняка* (І. Франко).

ДРЕСИРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дресирува́ти.** *Я того часу хоч і мав пойнтерка, але, на жаль, погано дресированого, так що ніяк не міг відважитись взяти його на відповідальну роботу* (М. Хвильовий).

2. *у знач. прикм.* Який пройшов дресирування і має певні навички. *Я там* [у цирку] *бачив, як собачки танцюють під музику. Дресировані* (Остап Вишня); *Дресирований вишколений пес не здогадувався, чого від нього хочуть, крутив головою* (Б. Харчук).

ДРЕСИРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який використовується для дресирування. *Дресирувальний майданчик обладнаний смугою перешкод, що дозволяє всебічно дресирувати собак різних порід* (з газ.); *Відкрито кінологічний дресирувальний центр і племінний розплідник німецьких вівчарок* (з мови реклами).

ДРЕСИРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається дресируванням тварин. *Я дивився на тих звірят, а сам думав: виросту, обов'язково дресирувальником буду* (Ю. Збанацький); *Виступами дельфінів керує, стоячи на узвишші, дресирувальник* (О. Гончар).

ДРЕСИРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дресирува́льник.** *— Не знаю, який з мене буде лікар, а от дресирувальниця я вже кваліфікована* (В. Собко); *Вражала шкіра восьминога — досить пружна, схожа на шкіру дельфінів, тільки слизу на ній було більше. — Ніколи не чула про ці створіння, — сказала дресирувальниця* (І. Росоховатський).

ДРЕСИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дресирува́ти.** *Спеціалісти, які займаються підготовкою собак для людей із слабким слухом, розповідали, що для дресирування підходять тільки ті тварини, які звикли до розпорядку* (із журн.); *Одного разу я чув розмову єфрейтора Мюллера з капралом Альтгофом щодо дресирування ополченців* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ДРЕСИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого.* 1. Навчати тварин виконувати яку-небудь дію, виробляти в них певні навички. *— Я дуже люблю тварин дресирувати! У мене й кролики вчені: через руки мені стрибають!* (Остап Вишня); *Я пробував дресирувати нашого Цапка на тигра, але він нізащо не хотів рикати по-тигрячому* (Л. Смілянський); *Недавно привели їх* [собак] *і тепер дресирують* (О. Гончар).

2. *перен., ірон.* Виучувати, вимуштровувати кого-небудь (про людей). *Довго їх* [катів] *дресирували Лисі прусські генерали* (С. Воскрекасенко).

ДРЕСИРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **дресирува́ти.** *Жодна домашня тварина не повинна дресируватися методами, які можуть завдати їй шкоди* (із журн.).

ДРЕС-КО́Д, у, *ч.* Стиль одягу, обов'язковий для працівників певних установ і організацій або на офіційних заходах згідно з традиціями, віросповіданням і т. ін. *На балу всі, як належить, дотримувалися дрес-коду: чоловіки — у класичних костюмах, жінки — у сукнях* (з газ.); *Діловий дрес-код передбачає туфлі-човники із закритими п'яткою й носком* (із журн.); *Великі західні компанії працюють за принципом строгого офісного дрес-коду* (із журн.).

ДРЕСУ́РА, и, *ж.* Те саме, що **дресирува́ння.** *Дресирувальник розробив для своїх глядачів цілу розважально-виховну програму — уроки дресури домашніх кішок і собак* (із журн.); *Дресура вимагає від приборкувача індивідуального підходу до кожної тварини* (з газ.); *Ми любимо музику, правдиву, від душі музику, що не є впливом дресури й профанації того, що зветься талантом* (О. Кобилянська).

ДРИ́ВІТНЯ, і, *ж., діал.* Дровітня. *Чи пересуне що, чи переложить, а сама зирк з комори на дривітню, бо там її Василь на всі празники нарублює дрівець* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Комірка, перероблена з колишньої дривітні на помешкання сторожа, була маленька* (І. Франко); *Гаврило, відхекуючись, .. сів на дривітню, витер рукавом піт* (Григорій Тютюнник); *Маленька сокира з кривим держаком.. стирчала в старій, тисячу разів поцюканій дривітні* (М. Рудь).

ДРИҐ, *виг., розм.* Уживається як присудок за знач. **дри́ґати.** *Дриґ ногою!.. Круть ріжками!..* (П. Гулак-Артемовський).

ДРИ́ҐАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дри́ґати.** *Забираючись на камінець, жук перекинувся черевцем догори. Його відчайдушне дриґання зрештою увінчалось успіхом, і він таки став на лапки* (із журн.).

ДРИ́ҐАТИ, дри́ґаю, дри́ґаєш, *недок., розм.* 1. *чим.* Робити різкі уривчасті рухи, перев. ногами (про людей), лапами (про тварин). *Карпо Петрович зі скрипом дриґав ногою в такт своїм думкам* (М. Коцюбинський); *Звірята впирались, вищали, мотали головами, дриґали лапками, махали хвостами* (М. Трублаїні); *Ставши на ніс човна, я взявся за каната й опинився в повітрі, дриґаючи ногами* (Ю. Яновський); *Маленький Марко махав ручками, дриґав ноженятами, верещав на всю хату і з натуги червонів* (С. Чорнобривець).

2. Пересмикуватися внаслідок мимовільного скорочення м'язів. *У вікно я міг спостерігати, як дриґали Козаченкові литки від неподоланного потягу чвалом помчати до найближчої трамвайної зупинки* (І. Кулик); *Від хвилювання у Василька цокотіли зуби, а руки якось смішно дриґали* (П. Панч).

ДРИ́ҐАТИСЯ, дри́ґаюся, дри́ґаєшся, *недок., розм.* Те саме, що **дри́ґати** 2. *У хлопця дриґалися коліна й смикалися плечі від переохолодження* (із журн.).

ДРИ́ҐНУТИ, дри́ґну, дри́ґнеш, *док., розм.* Однокр. до **дри́ґати.** *Вона* [дочка] *присіла серед світлиці перед Балабухою і .. дриґнула правою ногою* (І. Нечуй-Левицький); *Павло Гризлов, не озираючись, ще щось загукав до Вихора, а потім дриґнув ногою, зручніше поставивши її на дошку, і застрочив* [з кулемета] (В. Кучер); *Мотузок кінчився. Сергійко безпорадно дриґнув ногами і — о радість! — сягнув дна* (Л. Письменна).

ДРИ́ҐОМ: ◇ **В голові́ кебе́та догори́ дри́ґом ста́ла** *див.* **кебе́та; Догори́ дри́ґом** *див.* **догори́.**

ДРИҐОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., однокр., розм.* Підсил. до **дри́ґнути.** *Щоб то дриґонуть ногою та штовхнуть об цівку! То і посипались би* [груші] (О. Стороженко); *Одна з моїх баришень — скоріше за все, що Магда! — дриґонула ногою, кожух ворухнувся* (М. Вінграновський).

ДРИҐО́ТА *див.* **дриґо́ти.**

ДРИҐО́ТИ, ґо́т, *мн. (одн.* **дриґо́та,** и, *ж.), розм.* Часте здригання тіла від холоду, нервового збудження і т. ін. *Розкрий сьому мирові глибоко груди — Й з дриґотою побачиш ти ледве не всюди Коли що не скорботу і проклін біди, Так*

безвірного віку болячок сліди... (Я. Щоголів); *Тіло все пройняли дриґоти* (А. Головко).

ДРИҐОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *недок., розм.* Дрижати, тремтіти. *Страшний шум водопаду, від котрого аж земля дриґотіла, звіщав, що вода прибула велика* (І. Франко); *Коней кинули, шинелі кинули, а мінометів не кидали. Ішли та йшли, аж гори дриґотіли від наших залпів!..* (О. Гончар); *Напнувшись поверх теплої хустини мішком, .. дриґотіла Горпина Гопченко* (В. Земляк); *Мартин не зводив очей з полонених. Ті дриґотіли — чи від холоду, чи від страху* (К. Гриб).

ДРИЖАКИ́, ів, *мн., розм.* Часте здригання, тремтіння тіла від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін. — *Чи мало старі люди такого розказують, так що, наслухавшись, цілу ніч дрижаки спати не дадуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Йому стало нестерпно холодно до дрижаків, до цокання зубів* (В. Козаченко).

◇ **Бере́ на дрижаки́** *див.* **бра́ти; Вибива́ти (би́ти) дрижаки́ (дріб)** *див.* **вибива́ти; (1) Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють** *і т. ін.)* **/ пробра́ли (взяли́, вхопи́ли** *і т. ін.) кого і без дод.* — хто-небудь тремтить, трясеться від холоду, страху, нервового напруження, хворобливого стану і т. ін. *Дівчину хапали дрижаки — як це страшно: вдягтися в чорну одіж, .. замість співів — молитви* (О. Донченко); *Стомлений, я заснув, але швидко прокинувся від холоду. Мене всього пробирали дрижаки* (І. Багмут); *Зайду! Хоч погріюсь, бо вже з холоду дрижаки беруть. Доки дійду до Черкас, геть задубію* (М. Пригара); *Семен загорнувся в свиту, але його взяли дрижаки* (М. Коцюбинський); **(2) Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробігли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу** *і т. ін.)*] *чиїй (чиєму), у кого і без дод.* — хто-небудь тремтить від холоду, страху, хворобливого стану, нервового напруження і т. ін. *У Маріки теж уже сині від холоду губи, під благою сорочиною хвилями ходили дрижаки* (С. Васильченко); *Несподівана туга за чимось невимовно дорогим струшувала діда, аж дрижаки пробігали по шкірі* (Є. Гуцало); — *Зачепіть-но тільки, — не відступив Савка, хоч від Кузьменкової загрози пішли по його спині дрижаки* (З. Тулуб); *Тіні насправді ворушаться. Вони хутко перебігають від одного стовбура до другого. В цей час щось зашкряботіло під вікном. По його тілу пробігли дрижаки* (П. Панч); **Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́** *див.* **ї́сти; Нагна́ти дрижакі́в (тру́су)** *див.* **наганя́ти; Нагодува́ти дрижака́ми** *див.* **нагодо́вувати; Наї́стися дрижакі́в** *див.* **наїда́тися; Напа́ли (взяли́) дрижаки́** *див.* **напада́ти; Справля́ти дрижаки́ (дрижака́)** *див.* **справля́ти.**

ДРИЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дрижа́ти.** *Одягався* [Доря] *поспішно, .. з дрижанням кожної жилки од холодку сорочки* (М. Коцюбинський); *Люда .. відчула, як човен здригнувся, легке дрижання під палубою свідчило про роботу електромоторів* (М. Трублаїні); — *Не попадайся, мерзотнику, на моїх стежках! — На останнім слові голос його вже вломився на дрижання* (Іван Ле).

ДРИЖА́ТИ, жу́, жи́ш, *недок.* 1. Труситися від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін.; тремтіти. *Ягняті нікуди тікати; Стоїть, сердешне, та дрижить...* (Л. Глібов); *Пани нетерпеливились і наганяли своїх слуг до поспіху. Кожному здавалось, що козаки вже за плечима, і хоч була спека, кожен дрижав на тілі зі страху* (А. Чайковський); *Графиня хвилювалася. Її дрібні пальці дрижали, дрижали кутки затулених уст* (Б. Лепкий); *Свенціцький увесь дрижав з болю і безсилої люті* (З. Тулуб); *Біля Тані під брезентом лежить поранений, .. втратив крові багато і тепер дрижить, замерзає* (О. Гончар).

2. Коливатися, хитатися, двигтіти під впливом чого-небудь. *Той папір, що держав він у руці, дрижав, як на осиці лист* (О. Стороженко); *Міст через Янгі-арик дрижав від сили напору* (Іван Ле); *Удари грому були часом такими дужими, що від них дрижали віконні рами й шибки* (А. Шиян); // Бути нерівним, мінливим (про світло, вогонь); миготіти, мерехтіти. *Сонячне марево заливало всіх, дрижало, переливалося між жіночими та дитячими головами* (І. Нечуй-Левицький); *Наче лід, паркет блищить, Світ од місяця дрижить* (М. Шеремет); *Вогні пароплавів і човнів відбивались у воді і дрижали, мов розтягнуті золоті стружки* (П. Панч); // Звучати переривчасто, нерівно. *Дрижали, дрижали* [звуки], *будячи якусь сумну думку в голові* (Панас Мирний); — *Можна спитати? — звертається Тамара, і голос у неї дрижить* (А. Хижняк); // *рідко.* Прискорено битися, калататися (про серце). *Дрижить серце, наче вскочила в груди слизька, огидна жаба* (О. Донченко).

3. *перен.* Боятися кого-небудь, відчувати страх перед кимсь. *З роботи прийдем, під ґанком станем в ряд, — виходить пан карати "винних", а всі вже наперед дрижать* (І. Франко); *Пірати знані, знову розходились: Скрізь кораблями хвилі моря крають, Італії плюндрують береги. Люд прибережний весь дрижить від страху* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); // *за кого — що.* Відчувати побоювання за кого-, що-небудь. *Вона все чула оддалеки і сама, як листок, дрижала і боліла серцем за чоловіка* (Ганна Барвінок); *Невже ж не краще щиро поговорити з нею, признатися, що любить Хмелинського і дрижить за його життя?..* (Б. Лепкий); // *над ким — чим.* Ретельно оберігати, боятися втратити кого-, що-небудь. *Анна дрижить над своїм хлопцем .. і знає лише одну мету — вивести дитину свою в люди* (О. Кобилянська); // Боятися витрачати що-небудь; скупитися. *Дрижав* [цар Латин], *як Каїн, за алтин* (І. Котляревський).

4. *перен., перев. з част.* а ж, *розм.* Виявляти надмірне бажання робити що-небудь. *На штурм Троянці шиковались* [шикувались], *До бою всякий аж дрижав* (І. Котляревський); — *Що ж, — каже* [Денис], — *не люблю та й не люблю собак .. Аж дрижу, щоб яку собаку вбити!* (Г. Квітка-Основ'яненко).

◇ **[Аж] жи́жки́** *(рідко* **ві́джилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть** *і т. ін.)* **/ затрясли́ся (затруси́лися, затремті́ли, задрижа́ли** *і т. ін.) див.* **жи́жки́; Аж сті́ни (ві́кна, две́рі** *і т. ін.)* **дрижа́ть (трясу́ться)** *див.* **стіна́; Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брині́ть, тремти́ть** *і т. ін.)* **/ задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забриніла, затремті́ла** *і т. ін.) див.* **жи́лка.**

ДРИЖА́ЧИЙ, а, е. Який дрижить (у 1, 2 знач.). *На кам'яних сходах сидів сліпий дідусь. Дрижачими руками водив по обсмаленій бандурі* (Б. Лепкий); *Гладун зупинився перед ним запирханий, якийсь зацькований, з дрижачими поблідлими губами* (О. Гончар); *Вона сиділа годинами, вдивляючись сумним оком у дрижаче світельце* (Н. Кобринська); — *Чи бачив же Онисію Степанівну? — спитала Олеся дрижачим голосом* (І. Нечуй-Левицький).

△ **Дрижа́чий при́голосний** *див.* **при́голосний.**

ДРИ́ЗНУТИ, ну, неш, *док., фам.* 1. Швидко побігти, втекти. *Злякавсь Хома.., як дризне, так тільки й бачили Хому* (Сл. Гр.).

2. Сильно вдарити кого-небудь. — *Одступись! — вигукував чийсь смішно загрозливий голос. — Одступись, поки не дризнув* (І. Микитенко).

ДРИЛ, а, *ч.* Вузьконоса мавпа родини мавпячих, схожа на мандрила. *Дрили водяться у вологих лісах Західної Африки* (з наук.-попул. літ.); *Дрил менший за мандрила, має менші поздовжні носові складки, але такий же агресивний: при захисті й нападі кидається вперед з оголеними іклами* (з наук.-попул. літ.).

ДРИЛЬ, я́, *ч.* Механізм для свердління невеликих отворів у металі, дереві і т. ін. *Дриль складається зі стального гвинтоподібного стрижня, на верхньому кінці якого вільно закріплена грибкоподібна ручка* (з навч. літ.); *Русанов .. свердлив дірку в грубій залізній балці. Дриль дрібно трусився в його дужих руках* (В. Собко); *Пилка пристосована на зразок звичайного дриля* (В. Петльований).

ДРИ́МБА, и, *ж.* Щипковий музичний інструмент, сила і висота звуку якого регулюються ротовою порожниною того, хто грає. *Дістав* [Фока] *із схованки над дверима дримбу і почав підстроюватись до .. флояри* (В. Гжицький); *Йому вдивовижу, яким робом потрапляють у лад всі оці свистілки, баси, кози, дримби, тимпани та бубни* (Ю. Мушкетик); *Ярема підніс до рота дримбу, поклав на зуби вужчий край підківки, защипав пластинку...* (В. Чемерис).

ДРИ́ФТЕР, а, *ч.* Морське риболовне судно, пристосоване для лову спеціальною сіткою під час дрейфу. *На дрифтер підняли сіті з горбушею, кетою, неркою та іншими тихоокеанськими лососевими* (із журн.).

ДРИ́ФТЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **дри́фтер.** *Японці виловлюють лососевих у дрифтерні сіті* (з газ.); // Який здійснюється за допомогою дрифтера. *Дрифтерний промисел у відкритому морі призводить до масової загибелі китів, дельфінів, черепах, акул та інших морських тварин* (з наук.-попул. літ.).

ДРІА́ДА, и, *ж., перев. у мн.* У грецькій міфології — лісова німфа. *Дріадам нічого робить Перед такою красотою, Перед богинею такою!* (Т. Шевченко); *В його умі мелькнули старинні казки про дріад, лісових дівчат, богинь дерев, що іноді являються людям* (І. Франко); *І розпускав гілля похиле Занедбаний великий сад, Житло задумливих дріад* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДРІБ, дро́бу, *ч.* 1. *збірн.* Дрібні свинцеві кульки для стрільби з мисливської рушниці. — *А дріб чи кулі я сам роблю. Ого, я майстер на це! — похвастався дід* (О. Донченко); *Крім їжі, Мечелар захопив з собою плащ, дробовик, ковдру, мідний чайник, набив кишені порохом і дробом* (М. Чабанівський); *Коли полюють гуртом і хтось уб'є дичину, а він промахнеться, Глипа .. готовий землю їсти, що це він пристрелив, він, ось і дріб його, з особливою міткою* (В. Близнець); * У порівн. *Важке зерно, мов дріб, бризкає з колоса під замашним ударом ціпа* (Ю. Яновський).

2. *збірн.* Часто повторювані, короткі, переривчасті звуки, що виникають від ударів по чому-небудь або при стрільбі. *Десь далеко на морі прокотився короткий дріб кулемета* (О. Донченко); *Вони ввійшли в село під барабанний дріб і музику губних гармошок* (О. Довженко); *Чути стукіт каблуків під безсловесну пісню Ази. Стукіт переходить у дріб* (О. Коломієць).

3. *мат.* Число, що складається з частин одиниці. *Одна частина або сукупність кількох однакових частин одиниці називається дробом* (з навч. літ.); *Навчився я на тих паличках складати й віднімати дроби, .. а головне, відтоді назавжди викинув з голови думки про нездібність* (Б. Антоненко-Давидович); — *Я робив помилку в діленні дробу, — сказав Кузь* (І. Багмут).

4. *збірн., діал.* Свійська птиця. *Не менше старанно оглянув* [Густав] *стайні, хліви і кучі, порахував та посписував худобу, коні, телята, свині і дріб* (І. Франко); *Мимо сутолоки все ішло ладом: тут зачиняли муку теплою водою і квасом, там .. пекли поросята і барани, патрали дріб* (К. Гриневичева); *Жінки замітали двори, .. годували дріб* (Г. Колісник).

5. *збірн., діал.* Малі діти. — *Лишив я вас самих у хаті, дріб такий, без кришки хліба* (І. Франко); — *Гаруєш на них, поки той дріб попід столом пішки ходить, останній кавалок від власної губи відриваєш, аби їм животи напхати, аби не голодні* (І. Нижник).

△ **(1) Десятко́вий дріб** — різновид дробу, знаменником якого є ціла міра числа 10 і який записують без знаменника, відокремлюючи в чисельнику справа комою стільки цифр, скільки нулів міститься в знаменнику. *Якщо числа раціональні, то дії над ними можна виконувати в звичайних або десяткових дробах* (з навч. літ.); *Щоб перетворити звичайний дріб на десятковий, потрібно чисельник цього дробу поділити на його знаменник* (з навч. літ.); **(2) Звича́йний (про́сти́й) дріб** — дріб, у якого чисельник і знаменник є натуральними числами. *Найчастіше звичайний дріб подається у формі a/b, де a називають чисельником, а b — знаменником дробу* (з навч. літ.); *Учні отримали завдання перетворити прості дроби (1/3, 7/2) на десяткові* (з навч. літ.); **(3) Непра́вильний дріб** — дріб, у якого чисельник більший від знаменника або дорівнює йому. *Неправильний дріб більший від одиниці* (з навч. літ.); **(4) Періоди́чний дріб** — нескінченний десятковий дріб, у якого цифри повторюються в однаковій послідовності. *Група цифр, що повторюється в періодичному десятковому дробі, називається періодом* (з навч. літ.); — *А чи знає ж вона хоч, що то за географія? Чи знає періодичні дроби, граматику?* (С. Васильченко); **(5) Пра́вильний дріб** — дріб, чисельник якого менший за знаменник. *Правильний дріб менший від одиниці, а неправильний — дорівнює або більше одиниці* (з навч. літ.).

◇ **Вибива́ти (би́ти) дрижаки́ (дріб)** *див.* **вибива́ти.**

ДРІ́БЕН *див.* **дрібни́й.**

ДРІ́БКА, и, *ж.* 1. Невелика частина, мала кількість чого-небудь. *Їм страшно навіть подумати про такі гроші, хоч самі по дрібці ще більше тратять* (І. Франко); — *Ніякий захланний заволока, жоден підлий злодюга ні найменшої дрібки з моєї власності не потягне безкарно...* (І. Нижник).

2. Те саме, що **гру́дочка.** *Коли хурщики виймали їсти свіжу булку з ковбасою — Майдан мав для того чорний хліб і дрібку цукру* (Я. Качура); *Виступили повагом три діди, Три чисті білі хліби несучи з дрібками солі, звичаєм прадавнім, І подали з уклоном трьом грузинам* (М. Рильський).

◇ **(1) До дрі́бки (до дрі́бочки)** — повністю, цілком, усе. *Та збирайте до дрібочки* [сіль], *бо як часом лине ливцем тучний дощ, то щезне уся риба в Сулі* (І. Нечуй-Левицький); *Тато ваш, хлопці, ходив на зарібки .. Що заробив де у лісі — до дрібки Все віддавав мені. Гріш до гроша* (Д. Павличко); **(2) Ні на дрі́бку <Ані дрі́бочки>** — зовсім, анітрохи, ніскільки. [К а м і л л а:] *Невже ти так-таки зовсім, ані крихітки, ані дрібочки не любиш мене?* (І. Франко); *Він* [Іван Дума] *.. був переконаний, що перед Батьківщиною не згрішив ні на дрібку* (В. Гжицький).

ДРІ́БКУ, *присл., діал.* Трохи. *Сей та той перейде одинпівтора перекоси, кине косу на землю, зітхне важко-важко та й лягає на вогку холодну кошеницю, щоб дрібку освіжитися, спочити, набрати нової сили з землі* (І. Франко); *— Пождіть дрібку, — каже між ними* [дітьми] *найстарший віком школяр* (С. Ковалів); *Він .. схилився дрібку над нею* (О. Кобилянська).

ДРІ́БНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дрібни́ти.** *Переробкою металобрухту визнається діяльність, пов'язана з доведенням його шляхом сортування, пресування, пакетування, дрібнення, різання до стану, який відповідає встановленим стандартам* (з наук.-попул. літ.).

ДРІБНЕ́НЬКИЙ, а, е. Дещо дрібний; пестл. до **дрібни́й** 1–3, 6. *Лице* [баби] *було не старе, але дрібненьке, довгеньке, як у малої сухої дівчинки* (І. Нечуй-Левицький); *Невідступно за мною летить хмарка дрібненьких мушок* (М. Коцюбинський); *Надворі сіявся дрібненький дощик і безнадійні сиві хмари все небо застилали* (Леся Українка); *Іван засміявся дрібненьким юнацьким сміхом* (Олесь Досвітній); *Іди, перемагай утому, До міліонів* [мільйонів] *рук свою снагу додай .. І в радість перекуй дрібненький свій одчай* (М. Рильський).

ДРІБНЕ́НЬКО. Присл. до **дрібне́нький.** *На степ, на море подивлюсь, Згадаю дещо, заспіваю Та й знов мережать захожусь* [заходжусь] *Дрібненько книжечку* (Т. Шевченко); *Дощик, дощик Капає дрібненько* (з народної пісні); *Вона голосно й дрібненько зареготалась* (І. Нечуй-Левицький).

ДРІБНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е, *розм.* Дуже дрібний (у 1, 3 знач.). *Тамара черкає і рве аркушики на дрібнесенькі шматки* (А. Хижняк); [К о н о в а л и х а:] *Скрізь попід хатами сидять молодиці з своїми чоловіками, побіля їх діточки, та такі дрібнесенькі, щебечуть, як пташечки* (М. Кропивницький); *За лебедем на поверхні озера лишається довгий .. слід з дрібнесеньких брижів* (Ю. Смолич).

ДРІБНЕ́СЕНЬКО, *розм.* Присл. до **дрібне́сенький.** *Дрібнесенько русу косу заплела* [Катря] (Марко Вовчок); *Гетьман дрібнесенько сміється, відвертаючи обличчя* (Іван Ле); *Уже з тиждень чи й більше як він* [дощ] *унадився і плющить безперестанку — то січе, мов батогами, то кропить дрібно-дрібнесенько* (М. Олійник).

ДРІБНИ́Й, *нар.-поет.* **ДРІ́БЕН,** бна́, бне́. 1. Малий за розміром, об'ємом; протилежне д о р і д н и й. *Зорі між дрібними хмарками наче таночки заводять* (Леся Українка); *Крем'яхи стукались об стінки ступки, відскакували, розколювалися на дрібніші камінчики* (О. Донченко); *Дрібну рибу ловлять сіткою на круглому обручі* (Ю. Яновський); // Невисокий на зріст; молодий за віком. *Романові вже минуло сім років, хоч і дрібний він на зріст* (С. Васильченко); *— Хоча б не дрібні діти, — журиться жінка. — А то ж дрібні та жовті вони в мене, як свічі воскові...* (М. Стельмах).

2. Незначний щодо вартості (про гроші). *Вона поблагословила молодих хлібом, і одна родичка обсипала їх вівсом, пшеницею, пополовині з мідними та дрібними срібними грішми* (І. Нечуй-Левицький); *Сольдо — дрібна монета, щось із 2 коп.* (М. Коцюбинський); *Викидає* [Плачинда] *на стіл жменю мідяків, перемішаних з дрібним сріблом* (М. Стельмах); // *тільки мн., у знач. ім.* **дрібні́,** ни́х. Гроші невеликої вартості. *Пан Букін .. завжди говорив, що не має дрібних, почекайте до кінця засідання* (І. Франко).

3. Який складається з малих однорідних частинок, предметів і т. ін. *На тонкій шиї чорнів шнурок з дукачем та червоніло дрібне добре намисто* (І. Нечуй-Левицький); *Уважно вдивлялася* [Леся] *в рядки свого дрібного письма, мов шукала в них якихось потаємних думок* (М. Олійник); // Який складається з часто повторюваних елементів (про звуки, рухи, сміх і т. ін.). *— Брр!! — І Славко заливався дрібним сміхом, мотляючи в повітрі рученятами* (Олесь Досвітній); *— І що ж тепер люди* [будуть робити]? *— спитав Андрій тихо, боячись видати дрібне тремтіння свого тіла* (Д. Бедзик); *Коні під стіною високого жита біжать дрібною, повільною риссю* (М. Руденко).

4. Маломіцний в економічному плані, з малими матеріальними можливостями. *Засилали до неї старостів і з сусідніх сіл, навіть міщани та міські дрібніші купці* (І. Нечуй-Левицький); *В сусідньому селі дрібна шляхта об'єдналась у обивательську хоругву і напала на ясногородців* (П. Панч); // Який володіє незначною кількістю засобів виробництва. *Іван Федорович, певне, в сотий раз докладно розповідав про вигоду великого спільного господарства супроти дрібного* (Д. Бузько).

5. Який посідає невисоке суспільне або службове становище. *Відвідувачів було мало. Де-не-де сиділи дрібні клерки за маленькими столиками* (О. Іваненко); *Батько мій працював дрібним чиновником в Управлінні Південно-Західної залізниці* (В. Нестайко).

6. *перен.* Який не має істотного значення; незначний, другорядний. *Я буваю щасливий, коли вона .. дозволить зробити їй дрібну послугу* (М. Коцюбинський); *— Ця пригода зовсім здається тобі дрібною, але вона мені багато дала* (Ю. Яновський); *Камнєв згадав десятки дрібних справ, які ще треба було зробити до від'їзду* (В. Собко); // Позбавлений внутрішньої значущості, важливості. *Часто бачив .. чоловік, які дрібні й самолюбні розмови навкруги, і він не любив приставати до тих розмов* (В. Самійленко).

Дрібні́ чва́ри *див.* **чва́ри; Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими** *і т. ін.)* **[сльоза́ми (слі́зьми́)]** *див.* **пла́кати.**

◇ **Ко́тяться / покоти́лися дрібні́ (рясні́, пеку́чі** *і т. ін.)* **сльо́зи [гра́дом]** *див.* **сльоза́; Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи** *див.* **ли́ти; Невели́ка пти́ця <Дрібна́ пта́шка>** *див.* **пти́ця; Низько́го (невисо́кого, дрібно́го** *і т. ін.)* **льо́ту (ле́ту)** *див.* **літ¹; Рони́ти (роня́ти) [дрібні́] сльо́зи (сльозу́)** *див.* **рони́ти.**

ДРІБНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *недок.* 1. *що.* Різати, ламати, рубати і т. ін. що-небудь на дрібні шматки, невеликі частини. *Олесь Єфремович відколупував ломиком великі брили породи, потім дрібнив їх молотком* (М. Білкун); *Розрізавши сікачем, яким дрібнила буряки для корови, шпагат на бандеролі і розгорнувши цупкий папір, Варка .. сіла на призьбу* (В. Дрозд); // Ділити на частини; розчленовувати. *У перших боях партизани не дрібнили своїх сил, не витрачали даремно боєприпасів* (М. Шеремет).

2. *кого, перен., розм., рідко.* Зменшувати щодо розміру, робити менш солідним (про людей). *Ріденькі брови дрібнили парубка, губилася від того мужність* (Іван Ле).

3. *що, перен.* Зменшувати значення, важливість чого-небудь. *Права половина* [картини] *дрібнить її, руйнує поезію і робить картину композиційно нецільною* (О. Довженко).

4. *розм.* Іти, падати частими дрібними краплями (про дощ). *Дощ дрібнить крізь синє сито, Мов сівач, поволі йде* (М. Стельмах).

ДРІБНИ́ТИСЯ, ни́ться, *недок.* 1. Ділитися, розпадатися на частини. *Якщо етнос досить великий за чисельністю і займає значні географічні простори, то він може дрібнитися на відносно самодостатні субкультурні угруповання* (з навч. літ.); *Штучно копіюючи Захід, деякі політичні партії почали дрібнитися на кишенькові, мотивуючи це відмінностями у своїх програмах* (з публіц. літ.).

2. Зменшувати свій розмір. *Маленька пісня й та живе віки, зміняється, дрібниться, знов зростає* (Леся Українка).

3. Пас. до **дрібни́ти** 1. *Перед вивозом з підприємства виробничі відходи мають дрібнитися й фасуватися* (з газ.).

ДРІБНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Щось дрібне, незначне, таке, що не має істотного значення. *Волію я, щоб мене саму зруйнувала любов, ніж щоб її зруйнували дрібниці* (Леся Українка); *Дуже побитий за якусь дрібницю мачухою, втік* [Гордійко] *із хати* (Є. Кротевич); *Така прекрасна справа, а ляснула через дрібницю* (Остап Вишня); — *Компромат іноді з дрібниць починається* (О. Гончар).

2. Предмет невеликого розміру і другорядного значення. *Мушу признатися, що це був перший і останній раз, коли Сев користався трюмо для таких дрібниць, як комірець і краватка* (Ю. Яновський); *Усе тут виставлено на продаж, розсипано по ятках, розвішано на шнурах так, щоб ані найменша дрібниця не обминула вашої уваги* (Ю. Винничук).

3. *тільки мн., діал.* Дрібушки (*див.* **дрібу́шки**[1] 1). *Дівчата-русначки заплітаються там в дрібниці* (А. Свидницький).

○ **До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць)** <*рідко* **У подро́бицях**> <**З усіма́ подро́бицями**> *див.* **подро́биця.**

◇ **Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту)** *див.* **розмі́нюватися.**

ДРІБНИ́ЧКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **дрібни́ця** 1, 2. *Полювання, як бачите, не якась там легковажна дурничка, не дрібничка, а дуже й дуже поважна справа* (Остап Вишня); *Юнакам кожна справа здавалася дрібничкою* (З. Тулуб); *У квартирі Мусадзе все до найменшої дрібнички носило на собі відбиток піклування господині* (В. Собко); *Вони .. підбирали мені нові окуляри, купували всілякі дрібнички в дорогу* (Ю. Андрухович).

2. Маленький предмет, що служить прикрасою, забавкою і т. ін. *На комоді .. картки далекої давнини, різні дрібнички* (О. Копиленко); *Ніхто з селян ніколи не знаходив тут ані золота, ані чогось коштовного. Якісь бронзові пряжки, якісь дрібнички* (В. Владко); *Повсюди — коштовні порцелянові вироби, вишукані дрібнички* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ДРІБНИЧКО́ВИЙ, а, е. Який не має істотного значення, незначний. *Іноді величезне горе, що спадає на голову, менше вражає, як дрібничкова неприємність* (Олесь Досвітній); *Чоловік, що бачить тільки дрібниці, стає дрібничковим, задивлений у велике — губиться в ньому* (Б. Лепкий).

ДРІБНІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Дуже дрібний, найдрібніший. *Од вікон до самої печі простяглися ніби огняні стовпи, виткані з сонця та дрібного пороху, котрий ворушивсь в ясному промінні, неначе дрібнісінька мошка* (І. Нечуй-Левицький); *Здавалося, що треба ще трохи пересидіти і перетерпіти мороз, щоб, нарешті, прийшло сподіване чудо, і зробилось тепло, і встали б веселкою над фонтаном дрібнісінькі бризки* (Ю. Яновський).

ДРІБНІ́СІНЬКО, *розм.* Присл. до **дрібні́сінький.** [Т и м і ш:] *Там скрипочка, тітко, скрипочка! Як душа! Як заграє дрібнісінько та тонісінько, то всього тебе і підіймає, так і тягне до танку!* (С. Васильченко); *Кухонний комбайн — річ незамінна на сучасній кухні; у ньому можна дрібнісінько різати овочі та фрукти* (з газ.).

ДРІБНІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. Ставати, робитися дрібним, зменшуючи свою величину, розмір, об'єм. *Вітер розкришував хмару, вона кололася, дрібніла, мов крижина на синій воді* (М. Стельмах).

2. *перен.* Втрачати основну сутність, важливість, значення. *Я одна не зношу співчуття. Я переконалася, що через те дух дрібніє. Подумайте лише, чути вічний плач і жалі над собою, гу!* (О. Кобилянська); *Без еліти, шляхти нація дрібніє, втрачає опору, віру у власні сили та значення у світовій історії, їй просто необхідні авторитети, духовні та політичні провідники* (В. Хрущак).

ДРІБНІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Ставати, робитися дрібнішим щодо величини, розміру, об'єму і т. ін. *Щодалі від центру дрібнішають будинки і нижчають церкви* (П. Панч); *Після шторму море заспокоювалося поволі. Тільки надвечір наступного дня вали почали дрібнішати, згладжуватися, зникати* (М. Дашкієв); *Чим далі ми від'їжджаємо, тим меншає, дрібнішає Сергійкова постать, і мені стає жаль брата* (А. Дімаров).

2. *перен.* Втрачати істотне значення, важливість. *Великі події замирюють найлютіших ворогів. Перед лицем таких подій власні чвари дрібнішають і мізернішають* (Ю. Смолич); — *Весь ореол, всі ілюзії, якими журналісти, історики та поети оточили Наполеона, обертає в ніщо страшна реальність нової книги. Та особистість його від цього не дрібнішає* (О. Шугай).

ДРІ́БНО. 1. Присл. до **дрібни́й** 1, 3, 6. *Дрібно-дрібно закручені кучерики з мідними переливами й невеликі блакитні усміхнені очі пасували саме до такої рожевої шкіри, яка була в Сташки* (Ірина Вільде); *Дівчата так само дрібно танцювали, Як і позаторік* (Т. Шевченко); *У двері хтось дрібно, акуратно постукав* (О. Гончар).

2. *рідко.* Те саме, що **докла́дно.** *Потім все дрібно розказала* [Сивіла], *Кого до пекла проводжала, До кого, як, про що, за чим...* (І. Котляревський).

ДРІБНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **дрібни́й** у 1 знач., напр.: д р і б н о г р у д к у в а́ т и й, д р і б н о з у́ б к а, д р і б н о к о л о́ с и й, д р і б н о с т е́ б л и й, д р і б н о ш е́ р с т и й і т. ін.

ДРІБНОБУРЖУА́ЗНИЙ, а, е. Стос. до дрібної буржуазії. *А втім, що ж: одним судилося бути спадкоємцем свого класу, а іншим — ренегатами. Хай за їхньою теорією я — "дрібнобуржуазна інтелігенція"* (Б. Антоненко-Давидович); *Ми завжди були сильні третім станом* [бюргерством]. *Дрібнобуржуазна нація, знаєте* (О. Забужко); // Який виражає інтереси, смаки, погляди, ідеологію дрібної буржуазії; власт. дрібній буржуазії. *Сільський і міський український пролетаріат од влади й творення державності було одіпхнуто новим чинником — національним міщанством, репрезентованим отаманщиною, .. елементом дрібнобуржуазної демократії* (В. Винниченко).

ДРІБНОБУРЖУА́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дрібнобуржуа́зний.** *У Комінтерні укапістів було звинувачено в націоналізмі, дрібнобуржуазності, контрреволюційності* (з навч. літ.).

ДРІБНОВЛА́СНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до дрібного власника. *Зосталися осторонь од цього потужного русифіка-*

ційного руху .. дрібновласницьке дворянство, провінціяльне [провінціальне] *чиновництво* (М. Зеров); // Який виражає інтереси, ідеологію дрібних власників; власт. дрібним власникам. — *Ви можете лаяти нас, гудити як завгодно, а правління буде й надалі переслідувати їх* [ледарів], .. *поки не витравимо з їхньої душі отого дрібновласницького егоїзму* (В. Кучер); *Процес масової колективізації руйнував дрібновласницьку основу цілого селянського світогляду, ламав стародавні традиції і звички в побуті* (з наук. літ.).

ДРІБНОВОЛОКНИ́СТИЙ, а, е. Який складається з дрібних волокон. *Дрібноволокниста деревина бука європейського чудово піддається обробці, з неї виготовляють меблі, кухонне начиння і ручки для інструментів* (з наук. літ.); *М'ясо кролів ніжне, дрібноволокнисте і досить легко перетравлюється* (з навч. літ.).

ДРІБНОГРУПОВИ́Й, á, é. Пов'язаний із поділом на дрібні групи. *Всі роботи в ланці провадяться на основі індивідуальної і дрібногрупової відрядності* (з наук. літ.); *З метою підвищення продуктивності праці при організації збиральних робіт широко застосовувалися індивідуальний та дрібногруповий підряди* (з навч. літ.).

ДРІБНОГУРТОВИ́Й, á, é. Те саме, що **дрібнооптóвий.** *Дрібногуртовий та роздрібний продаж олив і мастил іноземної компанії-виробника здійснюється через мережу дистриб'юторів по всій території України* (із журн.); *У Львові дрібногуртовий продуктовий ринок (продаж сільськогосподарської продукції з вантажівок) перенесено зі старого місця на перехрестя двох великих вулиць* (з газ.); *Підприємство здійснює гуртовий, дрібногуртовий та роздрібний продаж продуктів харчування вітчизняного виробництва* (з газ.).

ДРІБНОДИСПЕ́РСНИЙ, а, е, *спец.* Який складається з малих (дрібних) частинок. *Найкращими обмінними сорбентами є глинисті дрібнодисперсні породи, які мають найбільшу поверхню твердих частинок* (з наук. літ.); *Дрібнодисперсні частинки сипких матеріалів (пилу, порошку і т. ін.) мають невеликий розмір — усього кілька міліметрів* (із журн.).

ДРІБНОЗЕ́М, у, ч. Ґрунт, що складається із дрібних частинок. *На звільнених від лісу схилах відбуваються інтенсивні ерозійні процеси, під час яких вимивається не тільки дрібнозем, але й насіння, проростки та підземні органи рослин* (з наук. літ.); *Дрібнозем лучних біогеоценозів Карпат представлений не лише уламками гірських порід, а й глинистими вторинними мінералами, оксидами, органічними й органо-мінеральними сполуками* (з наук. літ.); *Процес руйнування ґрунтів та ґрунтових порід під впливом тимчасових водних потоків, що супроводжується порушенням ґрунту, переносом та відкладанням дрібнозему, становить сутність водної ерозії* (з навч. літ.).

ДРІБНОЗЕРНИ́СТИЙ, а, е. Який складається з дрібних зерен або дрібних зерноподібних частинок якої-небудь речовини. *Каховський гідровузол будувався в дуже важких природних умовах, на замулених дрібнозернистих пісках* (з наук.-попул. літ.); *При правильному виконанні відпалювання структура сталі стає дрібнозернистою* (з навч. літ.); *Дрібнозернистий бетон.*

ДРІБНОЗУ́БИЙ, а, е. Який має дрібні зуби, зубці. *Звичайно, приїдуть .. довготелесий чорнявий Олесь, .. лисичкуватий, як зве його дід Варава, Гонобобель — гостроносенький, дрібнозубий, з великими вухами, в окулярах* (В. Нестайко); *При вивченні кутових з'єднань елементів виробів із деревини учні використовували таке обладнання: верстак, заготовки, дрібнозубу ножівку та ін.* (із журн.).

ДРІБНОЗУ́БО. Присл. до **дрібнозу́бий.** *Ось дитина біжить під гору повз почорнілі пеньки, якась незнайома, .. всміхається дрібнозубо* (Є. Пашковський); * Образно. *Та під кроквою серп дрібнозубо сміється, і все нижче заточують лет голуби* (П. Мовчан).

ДРІБНОКАЛІ́БЕРКА, и, *ж., розм.* Дрібнокаліберна рушниця. — *Не вмієте ви тікати, — авторитетно каже Бугор. — Я вже якби дав дьору, то найперше дрібнокаліберку б десь роздобув або пістолет* (О. Гончар); *Ми .. вивчали гвинтівку та кулемет, .. стріляли з дрібнокаліберок по мішенях* (А. Дімаров).

ДРІБНОКАЛІ́БЕРНИЙ, а, е. 1. Який має дрібний калібр (про рушниці, гармати, снаряди і т. ін.). *Катери з своїми дрібнокаліберними гарматами й кулеметами не могли заподіяти кораблю серйозної шкоди* (Д. Ткач); *З високого будинку, оздобленого архітектурними прикрасами, .. виносять, як неабиякий трофей, дрібнокаліберну гармату-скорострілку* (Є. Доломан); *Хтось радив зняти кляту звірину пострілом з дрібнокаліберної гвинтівки* (П. Загребельний).

2. *перен., розм.* Незначний ростом, розмірами, об'ємом і т. ін. *Ми рухалися дивною вервечкою: "Тойота", я на старій розвалюсі й дрібнокаліберний "Пежо" позаду* (із журн.); — *Цьогоріч полуниця у мене дрібнокаліберна, а ось торік була класна* (із журн.).

ДРІБНОКЛІТИ́ННИЙ, а, е. Який має дрібні клітини. *Сорти яблук Ренет шампанський, Розмарин білий та Пармен зимовий золотий менше реагують на надлишок азоту, оскільки мають дрібноклітинну структуру м'якуша* (з наук. літ.).

ДРІБНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Який складається з дрібних кристалів. *У карбонатному горизонті збільшується кількість дрібнокристалічного кальциту й окремих великих кристалів кальциту* (з наук. літ.).

ДРІБНОЛИ́СТИЙ, а, е. З дрібним листям. *У графській оранжереї, крім пальм і цитронів, росла туя — дерево життя, дрібнолисте залізне дерево* (О. Донченко); *Високе досвітнє небо затулили зарості колючого терну. На дрібнолистих гілках рясно синіють огорнені сизим пилком ягоди, перемежовані розчепіреними пучками продовгуватих колючок* (М. Стельмах).

ДРІБНО́ЛІС, у, *ч.* Те саме, що **дрібнолíсся.** *Урвище заросло кущами і дрібнолісом* (з газ.); // Місце, поросле дрібним лісом. *Болота, торф'яники, дрібноліс, а орні землі зовсім нікудишні* (В. Земляк).

ДРІБНОЛІ́ССЯ, я, *с., збірн.* Ліс, що складається з невисоких, молодих дерев. *Йшли* [втікачі] *якоюсь ледь помітною стежкою серед дрібнолісся* (В. Гжицький); *Одразу ось тут, за озером, на південь, дрібнолісся увіллється в осикові, березові, дубові та вільхові гаї* (Микита Чернявський); *Осушені землі очищали від чагарників і дрібнолісся кущорізом і вручну* (з наук. літ.).

ДРІБНОМАЄ́ТНИЙ, а, е, *іст.* Те саме, що **дрібнопомíсний.** *У створенні Запорозької Січі на перших порах чималу роль відігравала, звісно ж, дрібномаєтна шляхта, яка приходила на Січ з Великого князівства Литовського та Східної Польщі* (з навч. літ.).

ДРІБНОМАСШТА́БНИЙ, а, е. 1. Який має малий масштаб (у 1 знач.). *Навчальна картографія широко викорис-*

товує дрібномасштабне загальногеографічне картографування (з навч. літ.).

2. *перен.* Який охоплює обмежене коло яких-небудь явищ, окремі сфери чого-небудь і т. ін. *Дослідження дрібномасштабних динамічних процесів в океані здійснено з урахуванням результатів зондувань* (з наук. літ.); *Виявлено існування поверхневого механізму формування дрібномасштабних магнітних полів унаслідок фрагментації гранул* (із журн.).

3. *перен.* Малозначний, що не стосується головних, істотних рис, особливостей чого-небудь. *Якщо на початку XVII ст. між українцями та росіянами були лише епізодичні та дрібномасштабні контакти, переважно на релігійній основі, то у XVIII ст. українське суспільство тісно інтегрувалося в загальноімперські структури* (з навч. літ.).

ДРІБНОМЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Розмелений на дрібні частинки. *Паприкою називають дрібномелений солодкий болгарський перець* (із журн.); *Дрібномелена кава.*

ДРІБНОНАСІ́ННИЙ, а, е. Який має дрібне насіння. *Під дрібнонасінні олійні культури — гірчицю, кунжут, мак, рижій, кользу — перед сівбою рекомендується провести коткування дерев'яними котками* (з наук. літ.); *Дрібнонасінна сочевиця використовується для годівлі тварин* (з навч. літ.).

ДРІБНООПТО́ВИЙ, а, е. Який здійснюється дрібним оптом. *Підприємство займається оптовою, дрібнооптовою та роздрібною торгівлею товарами власного виробництва* (з газ.); // Стос. до торгівлі дрібним оптом; пов'язаний із торгівлею дрібним оптом. *Для дрібнооптової структури вирішальними факторами успішної роботи з роздрібною мережею стали асортимент, ціна та якість пропонованих товарів* (із журн.); // Який купує або продає дрібним оптом, у невеликій кількості. *Оптова торгівля здійснюється через мережу оптових (дистриб'ютери) і дрібнооптових (дилери) покупців-посередників* (з навч. літ.).

ДРІБНОПІЩА́НИЙ, а, е. З дрібним піском. *Дитячий оздоровчий центр має свій власний дрібнопіщаний пляж* (із журн.).

ДРІБНОПЛІ́ДНИЙ, а, е. Який дає дрібні плоди. *Кращими підщепами для персика є сіянці дрібноплідних стійких форм персика та абрикоса* (з наук. літ.).

ДРІБНОПЛО́ДИЙ, а, е. Те саме, що **дрібноплі́дний.** *Знищення болотяних екосистем зруйнувало місця проживання багатьох рослин і тварин й загрожує вимиранню багатьох видів, зокрема журавлини дрібноплодої* (із журн.).

ДРІБНОПОМІ́СНИЙ, а, е, *іст.* Який володів невеликим помістям. *Хутір звався Богданівкою, належав дрібнопомісному дворянинові пану Худолію* (П. Кочура); *Маєтки дрібнопомісної шляхти, нащадків козацької старшини, в першій половині XIX століття стають оазами становлення національної літератури, мистецтва, фольклористики, історіографії* (із журн.).

ДРІБНОПО́РИСТИЙ, а, е. Який має дрібні пори *(див.* **по́ри).** *Введення полімеру робить структуру бетону щільнішою і дрібнопористою, випаровування води з нього різко знижується* (з наук.-техн. літ.); *Найбільшу міцність мають дрібнопористі теплоізоляційні матеріали із жорсткою структурою* (із журн.).

ДРІБНОСЕЛЯ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до дрібного селянства; який складається з дрібних селянських господарств. *Ніхто з керівників Комуністичної партії не сумнівався у тому, що в дрібноселянській країні соціально-економічні перетворення не можна буде провести без серйозного опору з боку дрібних власників* (з наук. літ.); // Який виражає інтереси, смаки, погляди, ідеологію дрібного селянства; власт. дрібному селянству. *Українська партія соціалістів-революціонерів, що утворилася внаслідок об'єднання окремих гуртків і груп есерів (існували з 1905 р.), відстоювала ідею націоналізації великих земельних володінь, популяризувала принципи дрібноселянського господарювання* (з навч. літ.).

ДРІБНОСЕРІ́ЙНИЙ, а, е. Який випускається невеликою кількістю, дрібними серіями. *Дрібні кондитерські цехи займають свою нішу на ринку, випускаючи унікальні дрібносерійні вироби на замовлення* (з наук.-попул. літ.).

ДРІБНОСЕРІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **дрібносері́йний.** *У приладобудуванні висока складність виробництва в умовах дрібносерійності вимагає створення особливих методів і методик з ефективною організацією виробництва* (з наук.-техн. літ.); *Специфіка судна як товару полягає в дрібносерійності виробництва, що зумовлює високі витрати на його розробку та побудову* (з навч. літ.).

ДРІБНО́ТА, и, *ж., розм.* 1. *збірн.* Маленькі, дрібні істоти або предмети. *Королик і собі ж посaskликав усю пташню, а ще більше лісової дрібноти: Мух, Чмелів* [Джмелів], .. *Комарів* (І. Франко); *Така дрібнота, як зайчик, білочка, лісові мишки, хоч вони і в хутряних шубках, боялися й носа вистромити на мороз* (О. Іваненко); *У воду падала мошкара, і її метушливо хапала риб'яча дрібнота* (О. Донченко); // Малі діти. [В л а с:] *Ми з тобою старші, то й мусимо і матері допомагати, і на себе заробляти, і дрібноту доглядати* (М. Кропивницький); *Я завжди стежу за тою дрібнотою, чи вони біжать у школу, чи сидять в їдальні за обідом* (Мирослав Ірчан); *Люди обступили його, а ми, дрібнота, крізь частокіл ніг теж прозираємо на його обличчя* (О. Гончар).

2. *перен., збірн.* Люди, які займають невисоку посаду або незначне місце в суспільстві. *Дуже ймовірно, що теперішні молоді слідчі не знають і ніхто їм досі не пояснив, що Євграфами звались раніш лакеї, прикажчики, сторожі й усяка соціальна дрібнота, а не люди з можновладних класів, ба навіть з інтелігенції* (Б. Антоненко-Давидович); *Вся інша дрібнота — ремісники, робітники, різні люди невизначених професій — відтиснена на околиці* (П. Колесник).

3. *перен., рідко.* Що-небудь незначне, мізерне, нікчемне; дрібниця. *А нині — що до ніг моїх Вас привело? Яка дрібнота!* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

◇ **Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту)** *див.* **розмі́нюватися.**

ДРІБНОТЕ́М'Я, я, *с., мист.* Теми, проблеми у творах мистецтва і наукових дослідженнях, які не порушують істотних питань у житті суспільства. *О. Білецький вважав дуже цінною увагу наукового колективу до найістотніших проблем науки, не любив дрібнотем'я і тупцювання на місці* (з наук.-попул. літ.).

ДРІБНОТОВА́РНИЙ, а, е, *екон.* Заснований на приватній власності дрібних виробників на засоби і результати виробництва. *Самобутність селянського двору визначали організаційно-господарські основи дрібнотоварного виробництва, достатньо розвинене почуття власності, історичні традиції, особливості сімейного виховання* (з наук. літ.); *Основою дрібнотоварного господарства є приватна власність і особиста праця власників засобів виробництва* (з навч. літ.).

ДРІБНОТОННА́ЖНИЙ, а, е. Який має невеликий тоннаж; пов'язаний із перевезенням, виробництвом і т. ін. невеликих вантажів. *Виробництво вітчизняного біодизельного палива можна організувати на дрібнотоннажних установках* (із журн.); *Необхідно приділити велику увагу транспортному освоєнню малих річок та будівництву дрібнотоннажного флоту* (з газ.).

ДРІБНОШТУ́ЧНИЙ, а, е. Який складається з предметів невеликого розміру, що підраховуються поштучно (про матеріал, вантаж, товар і т. ін.). *На підприємство завезено устаткування для фасування сипких і дрібноштучних продуктів* (з газ.).

ДРІБНУВА́ТИЙ, а, е. Дрібніший від звичайного; не дуже дрібний. — *Картопля в мене ще є. То, може б, ви проміняли взувачку на неї? Дрібнувата, правда...* (Григір Тютюнник); *Родим на своєму сивому конику полює на хижого звіра, і то не біда, що й коник видається замалий, і звір дрібнуватий* (П. Загребельний).

ДРІБНЮ́СІНЬКИЙ, а, е. Дуже дрібний. *В тіні їх* [дубів, ялиць] *гущавини гралися мільйони дрібнюсіньких комариків* (І. Франко); *Туман стояв од морозу. Туман дрібнюсіньких блискучих пилинок іскрився на вранішньому сонці* (І. Багряний); *Підлогу моєї готельної кімнати, ніби снігом, що випав у травні, було обсіяно дрібнюсінькими клаптиками* (О. Шугай).

ДРІБНЮ́СІНЬКО. Присл. до **дрібню́сінький.** *На одній із трьох граней Інна розгледіла дрібнюсінько накарбований уподовж голки напис* (О. Гончар).

ДРІБНЯ́К, у́, *ч.* Подрібнений мінерал. *Буре вугілля — продукт відносно неглибоких перетворень вихідної органічної речовини; це крихка маса бурого або коричневого кольору — від дрібняку до великих шматків* (з наук.-попул. літ.); *Кам'яний дрібняк різних фракцій промивають водою, щоб позбавити його пилу* (із журн.).

ДРІБНЯКИ́, ів, *мн., розм.* Дрібні гроші. *Але як .. треба буде заплатити? Хоч би й небагато, яких там .. 25 корон. Звідки він їх візьме? Ладо вже тільки дрібняками подзвонював у кишені* (Б. Лепкий); *Пасажир витяг із кишені дрібняки і придбав квиток у кондуктора тролейбуса* (з газ.).

ДРІБО́К, бка́, *ч.* Те саме, що **дрі́бка** 2. *Настя ходить і голосить: що ж їй тепер робити, чим їй кормити оту дітвору, тільки й було, що дрібок того скоромного* (У. Самчук); *Стіл був застелений білою скатертиною, а на столі лежав хліб з дрібком солі зверху* (І. Нечуй-Левицький); *Мати .. клала посеред столу хлібину із дрібком солі, сама ходила якась помолоділа, всім задоволена* (Ю. Збанацький).

ДРІБОТА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дрібота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Таке якесь дріботання в його* [нього], *що я й не розберу, що він і розказує* (Сл. Гр.).

ДРІБОТА́ТИ *див.* **дріботі́ти.**

ДРІБОТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дріботі́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Дріботіння босих ніжок спинило старечі розмови. Малий Самсонко кинувся до діда* (Н. Королева); *Клацання підків по брукові й дріботіння сотень каблуків по тротуару з кожним часом збільшувалось* (П. Панч); *Чуть було ляпання заяложених карт .. і дріботіння дощу по вікні* (В. Винниченко).

ДРІБОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, **ДРІБОТА́ТИ,** очу́, о́чеш, *недок., розм.* 1. Швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками; тюпати. *Плавно дибає каліка на .. милицях, а за калікою дріботить босими ніжками дитина* (О. Довженко); *Підгодовані коники хутенько дріботіли ніжками по утоптаному шляху, що вився понад річкою* (Олесь Досвітній); *Катерина, дрібочучи босими ногами по гострому камінні, ледве-ледве встигала за ним* (С. Чорнобривець); // Танцювати, часто перебираючи та пристукуючи ногами. *Одарка не втерпіла й пішла дріботіти козачка* (І. Нечуй-Левицький); *Рвуть струни скрипок серби, гарцюють козаки, дріботять червоними чобітками міщаночки, гупають чоботиськами старшини* (Ю. Мушкетик).

2. Часто й ритмічно вдаряючи по чому-небудь, створювати відповідні звуки. *Знову весело, настійно й довго дріботить дзвінок* (В. Винниченко); *Дріботів у шибки осінній дощ* (Н. Рибак); *Іде громохко поїзд під уклін, і дріботять колеса над мостами* (С. Голованівський); *Семен за звичкою дріботів пальцями по крутому, з темним заростом підборідді* (І. Нижник).

3. Говорити дуже швидко, скоромовкою. — *Кажу тобі, — витратився й витрусився до останньої гривні, ні шага за душею нема: хоч в домовину лягай, — дріботів дід Грицай* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Дріботі́ти язико́м, *рідко* — дуже швидко, скоромовкою говорити. — *Ненавиджу я тих лепетливих дам .. Якось мені важко на вуха, як хто дуже дріботить язиком...* (І. Нечуй-Левицький).

ДРІБОТЛИ́ВИЙ, а, е, *розм.* Який складається з частих, послідовно повторюваних елементів. *Вибухи позаду вже переходять у безперестанний дріботливий гуркіт* (В. Винниченко); *Ляснули двері. В коридорі почулися дріботливі кроки* (О. Бердник); *Блискучим бичем Навсікая Хльоснула мулів, і зразу .. Швидко побігли вони із тупотом ніг дріботливим* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ДРІБОТЛИ́ВО, *розм.* Присл. до **дріботли́вий.** *Зелене листя дерев дріботливо тремтіло на вітті, з нього падали додолу великі краплі дощу* (з мемуарної літ.).

ДРІБОТУ́Н, а́, *ч., розм.* Той, хто дуже швидко і багато говорить. *Дивиться він на тебе й дріботить тобі (дріботун був старий)* (Сл. Гр.).

ДРІБОТУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **дріботу́н.** *Дівчина завжди була симпатичною дріботухою і веселушкою, до якої тягнулися люди* (із журн.).

ДРІ́БОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **дрі́бка.** — *Бачиш хоч дрібочку сонця? — питав я іноді нещасного товариша свого* (О. Кобилянська); *З невимовним жалем позбирала* [Гінда] *розбиті кусники* [цукрового коника], *поваляні в поросі, обчистила й почала по дрібочці класти до уст* (Н. Кобринська); *Солі нема в хаті ні дрібочки, хліба ні кришечки* (Леся Українка).

◇ **До дрі́бки (до дрі́бочки)** *див.* **дрі́бка; Ні на дрі́бку <Ані дрі́бочки>** *див.* **дрі́бка.**

ДРІБО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **дрібо́к.** *Ми люди прості: треба нам хліба скибку, яку-таку рибку, сала шматочок, солі дрібочок та горілки чарчину* (примовка); *Не лежало на тій примостці, як у добрих людей буває, ні хліба шматочка, ні солі дрібочка* (Панас Мирний); *Неосудний налив йому в кухоль окропу, вкинув туди маленький дрібочок сахарину* (І. Микитенко).

ДРІБУ́ШЕЧКА *див.* **дрібу́шечки.**

ДРІБУ́ШЕЧКИ, чок, *мн. (одн.* **дрібу́шечка,** и, *ж.).* Зменш. до **дрібу́шки**[1]. *Пика така* [в пані], *що й решетом не накрити, а на голові дрібушечки та кучері* (Марко Вовчок); *Марко не міг одвести од неї очей. На голові вже не коса, а*

дрібушечки — кілька маленьких кісок, перев'язаних червоними стрічечками (Ю. Мушкетик); *Чеше Ванька вільної циганської, і руки в нього в такт по халявах дрібушечки вибивають* (Остап Вишня); *Затрусивсь, наче підстрибнув на одній нозі з своїм бубном, Кируша, витинаючи дрібушечку із колінцями* (В. Кучер).

ДРІБУШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *недок., розм.* Те саме, що **дрібцюва́ти.** *За якийсь час дві жіночі постаті простували до річки, одна, висока й молода, ступала твердо, друга, зігнута, дрібушила за нею старечими ногами* (А. Шиян); *Метушився* [старий], *дрібушив по хаті, а хлопцям видно було, як важко йому триматися на ногах* (Микита Чернявський).

ДРІБУ́ШКА *див.* **дрібу́шки¹.**

ДРІБУ́ШКИ¹, шок, *мн. (одн.* **дрібу́шка,** и, *ж.), розм.* 1. Тоненькі дрібно заплетені косички. *Зовсім перегодилася дівчина — панночкою виглядає, і у платті, коси в дрібушки заплетені, платок на шиї...* (Панас Мирний); *Соломія сподівалась, що Роман прийде до неї з старостами.., розчісувала свою довгу косу, заплітала в дрібушки* (І. Нечуй-Левицький); *На товстих косах, заплетених в дрібушки, лежав вінок з синіх волошок* (П. Панч).

2. Вид рухів в українських народних танцях, що виконуються дрібними кроками з притупами. *Стоячи на місці, виконують дівчата дрібушки — спочатку дуже легко, а потім поступово збільшуючи силу притупу* (з наук. літ.).

3. Музика, що виконується в дуже швидкому темпі і під яку легко танцювати дрібними кроками з притупами. *Смичок несамовито забігав по струнах; струни аж клацають та цмокають, виводили дрібушку* (Панас Мирний); *Пливли ніжно романси чудові, гриміли вальси й дрібушки на переміну* (П. Козланюк).

ДРІБУ́ШКИ², *присл., діал.* Швидко і часто ступаючи. *Перекрутився скільки разів у снігу, зареготався, пішов дрібушки в степ...* (С. Васильченко); *Прийнявши рапорт, генерал з давно приготовленою посмішкою дрібушки зайшов із правого флангу* (П. Панч).

ДРІБЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., розм.* Швидко перебираючи ногами, йти дрібними частими кроками. *Рухливий чоловічок в тій хвилі найшовся коло велета, дрібцюючи довкола нього* (І. Франко); *Вона .. смішно дрібцювала на тонісіньких каблучках, аж дивно було, як вона їх ще не зламала* (Ю. Збанацький); *Жовтувато-бурий, груди в темному ряботинні, лісовий щеврик біжить-дрібцює по сухій гілці вгору* (Є. Гуцало).

ДРІБЧА́СТИЙ, а, е. 1. Який складається з маленьких однорідних частинок (про листя). *Через дрібчастий молодий лист акацій сонячне проміння сипалось, як через намітку, й пронизувало кожну гілку, кожний листок* (І. Нечуй-Левицький).

2. Який складається з частинок, більших від звичайних; грубозернистий. *Тут шосе раптом скінчилося, і пружна гума коліс шорстко зашелестіла по добре второваній дорозі з дрібчастого, як зерно завбільшки, піску* (Ю. Смолич).

3. Який складається з частих, послідовно повторюваних елементів. *Дрібчасті перебої скрипки та басолі літали понад людьми і виривалися з клуні вкупі з промінням осіннього пообіднього сонця* (Леся Українка); *Почувсь дрібчастий гул копит, На міст ступали перші коні* (Є. Фомін).

ДРІБ'ЯЗКО́ВИЙ, а, е. 1. Який ґрунтується на чому-небудь дрібному, неістотному, незначному або виявляється у дрібницях. *Дівчина глянула на делегатів .. так, ніби хтось звинуватив їх в чомусь дріб'язковому, нехорошому, і вона рішуче відкидала це образливе звинувачення* (С. Журахович); *Щоденне, буденне життя, затінене, сповнене всякими турботами, більшими і дріб'язковими, тепер повінню заливала нова хвиля прозорої і дужої любові* (М. Стельмах); *Валентина зрозуміла, що Федір пішов на цей дріб'язковий обман лише для того, щоб разом з нею, без Віктора, їхати додому* (М. Руденко); // Який не має істотного значення, не заслуговує на увагу; другорядний, незначний. *Зникли склоки, зникли дріб'язкові рахунки, що шаруділи в буднях організації, їх наче ніколи й не було* (Б. Антоненко-Давидович); *Подряпини, які він дістав, продираючись через сад, були дріб'язкові* (М. Руденко); *Комедійність сюжету зовсім не означає, що він може бути дріб'язковим за своїм змістом* (із журн.).

2. Схильний надавати великого значення чому-небудь неістотному, незначному. *Він був дріб'язковий, причіпливий і мстивий* (В. Домонтович); *Були серед них, крім хороших* [людей], *очевидно, і нехороші, дріб'язкові, заздрісні, злі* (О. Гончар); *— Хто хоче вершити діла великі, не повинен бути дріб'язковим, — промовив* [Ярослав], *здавалося, радше до самого себе, аніж до інших* (П. Загребельний).

ДРІБ'ЯЗКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і якість за знач. **дріб'язко́вий.** *Погляди Григорія і Дмитра зустрілися. Це була зустріч .. важких загартованих років, років найтяжчих випробувань, що спопелили усю дріб'язковість душі* (М. Стельмах); *Егоїзм, душевна черствість, дріб'язковість — усі ці якості, коли вони визначають сутність людини, роблять її обмеженою, примітивною* (з публіц. літ.).

ДРІБ'ЯЗКО́ВО. Присл. до **дріб'язко́вий** 1. *Бальзак внутрішньо усміхався. Як дріб'язково уявляла Евеліна його минуле життя!* (Н. Рибак).

ДРІБ'ЯЗНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **дріб'язко́вий.** *Вона бігла вгору .. і чула передсмак усіх дрібних сплїток* [пліток] *дріб'язного життя татарської жінки* (М. Коцюбинський).

ДРІ́Б'ЯЗОК, зку, *ч.* 1. *збірн.* Невеликі предмети, речі. *— Пішла я вчора на Хрещатик скуповувать по магазинах деякий дріб'язок* (І. Нечуй-Левицький); *На комоді розставлено з десяток фотографій та чимало різного дешевого дріб'язку для жіночого вжитку і для прикрас* (О. Копиленко); *Якщо в кагаті зоставили картопляний дріб'язок, ми прохарчуємося з місяць* (В. Барка).

2. *збірн., розм.* Малі діти. [Б и ч о к:] *Гріх тобі так за одною дитиною пеклуватися* [піклуватися] *і печалюватися* [печалитися], *а про других забувати, а у тебе ще їх тройко, треба поберегти себе задля того дріб'язку* (М. Кропивницький); *Дома десь там діти, дріб'язок голодний чекає на неї, а вона* [мати] *сіла на гряділь і плаче* (Д. Бедзик); // Живі істоти малого розміру порівняно з іншими однорідними. *Щодень вивозили* [селяни] *на торг цілі мішки раків .. Але так само швидко і потік зовсім опустів, і в ньому лишився тільки дріб'язок* (І. Франко); *Кожного разу дрібноти по півцебра залишається в сітці. Там такий дріб'язок, самі мальки* (О. Донченко).

3. *мн. і збірн.* Невеликі шматочки, маленькі частини чого-небудь. *Годинник дзенькнув і розбився на дріб'язки* (І. Нечуй-Левицький); *Цеглина впала з колін і, торохкаючи об краї бочок, розбилася на дріб'язок* (Г. Хоткевич); *Град крижаного дріб'язку посипався на палубу* (М. Трублаїні).

4. Щось незначне, неважливе, нікчемне. *Цілком безтурботна людина сиділа перед слідчим, мріяла про дощ, поле, хтозна про що, заклопотана, певне, хатніми дріб'язками,*

далека від усяких громадських справ (К. Гордієнко); — *Не кожен те велике вміє в собі відшукати. На поверхню душ випливає мотлох і дріб'язок, і потрібна зібраність, неабияка воля, щоб .. дістатись до великого* (М. Руденко); — *Маріє, ну до чого тут ота різниця в роках! То ж — дріб'язок, пусте* (Є. Доломан).

ДРІВЦЯ́, дрове́ць *і* дріве́ць, **ДРОВЦЯ́,** дрове́ць, *мн.* Пестл. до **дро́ва.** *На невістку скаже* [мати]: — *А внеси, доню, дрівець* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Менший же братичок дрівця рубає* (П. Чубинський); *Мар'ян кладе дровця у піч, виймає кресало, кремінь і губку* (М. Стельмах); *Вона побігла до хліва, набрала там сухих дровець, почала розпалювати пічку* (А. Шиян).

ДРІЖ *див.* **дрож.**

ДРІ́ЖДЖІ, ів, *мн.* Одноклітинні мікроскопічні гриби, які викликають спиртове бродіння цукрів і застосовуються у хлібопеченні та для виготовлення пива, вина. *Дріжджі так само, як і бактерії, — одноклітинні організми* (з наук.-попул. літ.); *Серед мікробів-сапрофітів є корисні для людини, наприклад, мікроби, здатні розкладати цукристі речовини з утворенням спирту (вони відомі під назвою дріжджів)* (з навч. літ.); // Речовина з мікроскопічних грибів, що здатна викликати бродіння. *Тут йому треба було .. побігти до сусіди Меласі позичити трохи дріжджів, бо хазяйка заходилася ставити пироги* (Марко Вовчок).

△ **(1) Кормові́ (сухі́) дрі́жджі** — цінний для тварин білковий корм, одержуваний вирощуванням дріжджів на продуктах оцукрювання целюлози. *Виявлено доцільність масового виробництва і застосування для годівлі тварин кормових дріжджів, які утворюють білок з мінеральних азотовмісних солей* (з наук.-попул. літ.); *Відомо, що протеїн корму має дуже важливе значення для життєдіяльності організму тварини. Зокрема, сухі дріжджі містять 45–50 відсотків протеїну, макуха і шрот — 30–45 відсотків* (з навч. літ.); **(2) Пивні́ дрі́жджі** — спеціальні штами дріжджів, що використовують у виробництві пива. *Пивні дріжджі бувають сухими або у вигляді жовтувато-коричневої маси, їх використовують і в пивоварінні, і як харчові добавки* (з наук.-попул. літ.); *Павлюга, добувши з кишені плитку пивних дріжджів, взявся годувати ними свого скакуна* (О. Гончар).

◇ **(3) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на дрі́жджах,** *зі сл.* р о с т и, п і д н і м а т и с я *і т. ін.:* а) дуже швидко. *Засіє й засадить Паміра своєю рукою город, все сходить та росте як на дріжджах* (І. Нечуй-Левицький); — *Глянь, мов на дріжджах росте повстанське військо* (О. Гончар); б) відчутно, помітно. *Хлопи дуже похнюпились, а шляхтичі мов на дріжджах росли* (І. Франко); *Добра слава про молодих немов на дріжджах .. піднімалась все вище та вище й незабаром доходила до кого слід* (Л. Яновська).

ДРІЖДЖО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **дріжджува́ти.** *Частину концентрованих кормів дають поросятам у дріжджованому й осолодженому вигляді* (з наук. літ.).

△ **Дріжджо́вані корми́** *див.* **корм.**

ДРІЖДЖОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дрі́жджі.** *Зміна хімічного складу виноградного сусла відбувається шляхом розщеплення цукру дріжджовими грибками на спирт* (з наук. літ.); // Приготований із дріжджами. *У широкому асортименті виготовляються вироби з дріжджового тіста — пампушки, гречаники, присканці, млинці та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДРІЖДЖОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до дріжджів. *Дріжджоподібні гриби існують у вигляді одиничних клітин та у вигляді міцелію* (з наук. літ.); *Бражку отримують за допомогою дріжджоподібного гриба* (із журн.).

ДРІЖДЖУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **дріжджува́ти.** *При дріжджуванні виникає молочнокисле і спиртове бродіння* (з наук. літ.); *Дріжджування соломи підвищує її смакові властивості і поживну цінність, збагачує протеїном і вітамінами групи В* (з навч. літ.); *У кормоцеху є камери для запарювання, вапнування і дріжджування кормів* (із журн.).

ДРІЖДЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, спец.* Вносити кормові дріжджі в корми для поліпшення їхньої поживності і смакових якостей. *Для птиці корми подрібнюють, пророщують, дріжджують, варять, квасять, підсолоджують* (з навч. літ.); *З весни минулого року ми стали дріжджувати сінне і солом'яне борошно* (із журн.); *Частину зернових кормів для поросят (до 25–30 %) попередньо дріжджували* (з газ.).

ДРІЖДЖУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* 1. Піддаватися дріжджуванню. *Не всі корми добре дріжджуються* (з навч. літ.).

2. Пас. до **дріжджува́ти.** *Корми, розбавлені водою, дріжджуються в спеціальних установках місткістю 10 кубометрів* (з газ.).

ДРІЗД, ДРОЗД, дрозда́, *ч.* Невеликий співочий птах родини мухоловкових, який живе в лісах, гніздиться на деревах, кущах, землі. *Ліс аж дзвенить від пташиного співу. Ось я чую співочого дрозда* (О. Копиленко); *З одного куща випурхнув дрізд* (О. Донченко); *Більшість гнізд дроздів розташовані у дібровах, вільшняках, борах та суборах* (з наук. літ.).

◇ **Дава́ти / да́ти дрозда́** *див.* **дава́ти.**

ДРІ́ЗКИ, зок, *мн., розм.* Те саме, що **дру́зки.** *Дзеркало тріснуло, і дрізки від нього брязнули, упавши на підлогу* (із журн.).

◇ **На (в) дру́зки (на (в) дрі́зки)** *див.* **дру́зки.**

ДРІ́ЗОЧКИ, чок, *мн., рідко.* Зменш. до **дрі́зки.** *Строщити на дрізочки* (Номис); * Образно. *Трапляється така краля, що йому на мотлохи пошматкує серце, на дрізочки поб'є душу...* (Марко Вовчок).

ДРІК[1], дро́ку, *ч.* Кущова або напівкущова степова рослина родини бобових, що цвіте жовтими чи білуватими квітами. *Між уликами зеленіла трава, синіли сині дзвоники, показуючи свої ясні осередочки; під тином червоніла, ніби кров'яні краплі, червона смілка, ріс жовтий кущик дроку* (І. Нечуй-Левицький); *Внизу вся долина була затоплена жовтим цвітом дроку* (П. Панч); *У народній медицині вживають відвар із гілок дроку при водянці живота, при хворобах печінки, при всіх видах жовтяниці та як кровоспинне* (з наук. літ.).

△ **(1) Дрік краси́льний** — різновид дроку, зі стебел, листків і квіток якого одержують жовту фарбу. *З деревних і кущових бобових попелицею пошкоджуються акація біла й жовта, дрік красильний та деякі інші рослини* (з наук. літ.); *З дроку красильного, який ще називають у народі жовтилом, здавна виготовляють природну жовту фарбу* (з наук.-попул. літ.).

ДРІК[2], дро́ка, *ч., діал.* Овід, ґедзь. *Жайворінка* [жайворонок] *десь високо, По обніжках ховрашки, Дрік та муха, а ізбоку — Гук — незримої мошки* (І. Манжура).

◇ **(1) Дрік напа́в (укуси́в)** *на кого, кого і без дод.* — хтонебудь став неврівноваженим, сердитим. *Аби ж прийшов*

отой день святої волі, так .. його дрік укусив (О. Кониський); — *Він, здається, незабаром буде за всіма, як той цуцик, — одказала понуро Христя. — Дрік такий нападе!.. — жартує Горпина* (Панас Мирний).

ДРІМА́ЙЛО, а, *ч. і с., жарт.* Надто млява, неуважна людина, яка завжди ніби дрімає. — *Вставай, вставай, дрімайло. Годі .. гайнувати час, бо час робить гроші, а погода — сіно* (М. Стельмах).

ДРІМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дріма́ти.** *Серце в неї вже не колотилося, не горіло й не щеміло: хилив її сон якийсь, якесь невпокійне дрімання...* (Марко Вовчок); *Чула* [пані] *потім у дріманні і скрегіт ланцюгів на мості, але оспала думка одурила: здалось, що вже світає й опускають малий міст до обори для збирачів жолуддя* (Н. Королева).

ДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Перебувати в напівсонному стані, неміцно спати. *Лежить собі неборака, Думає, гадає, Як то будем мандрувати... І тихо дрімає...* (Т. Шевченко); *Лежить собі, відпочиває На дасі* [на даху] *чорний кіт, Дріма, мурличе, вигріває На сонечку живіт* (Г. Бойко); * У порівн. *Ліси мовчать без вітру, немов дрімають у важкому, солодкому сні* (В. Кучер).

2. *перен.* Перебувати в стані спокою, бездіяльності; бути нерухомим. *Внизу дрімала вода в Росі й тихо лисніла проти червоного неба* (І. Нечуй-Левицький); *Вдалині повитий туманом дрімав лісок* (К. Гордієнко).

3. *перен., розм.* Надто мляво, повільно робити що-небудь; не виявляти активності; зволікати. [Стецько і Яцько *(разом)*:] *То ходім, чого ж дрімати, Може, вдасться поладнати* (М. Кропивницький); [Кіндрат:] *Не дають дрімати. Не дають. Вперед — і все* (О. Корнійчук); // Бути неуважним. — *Я зрозумів — дрімати не можна. Ворог ходить десь поблизу* (Ю. Збанацький).

◇ **(1) Не дріма́ти** — бути пильним, діяльним, уважним; постійно перебувати у стані готовності діяти певним чином. *Пан не дрімав. Маєток свій так укріпив, що й миша не прослизне туди* (з легенди); *Галя сама не дрімала, .. вона кинулась до матері і стала її сльозами благати, щоб не губила її краси, сили* (Панас Мирний); **О́ко не дрімає (не спить)** *див.* **око[1].**

ДРІМА́ТИСЯ, а́ється, *недок., безос.* Хотітися спати, хилити на сон. *А почне мені дріматись, Я під голови м'якеньку, Щоб було спокійно спати, Підгорну мою рученьку* (Я. Щоголів); *Йде* [хлопець] *вночі, й дуже йому почало дріматися по дорозі* (А. Калин).

ДРІМА́ЮЧИЙ, а, е. Який дрімає (у 1, 2 знач.). *Він злегка штовхнув дрімаючого студента* (М. Коцюбинський); *В неї десь узявся потяг до порядкування, прокинулась дрімаюча енергія* (І. Нечуй-Левицький).

ДРІ́МКИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **дрімо́та.** *Сієм соньки, сієм дрімки, Сієм забудьки... Щоб тут люди не ходили, Щоб цю гору не будили* (С. Васильченко); *Між зморщок вулиць, по тротуарах притаїлися дрімки* (Ю. Мушкетик).

ДРІМЛИ́ВИЙ, а, е. 1. *нар.-поет.* Схильний до дрімоти; який постійно дрімає, охоплений дрімотою. *Аж свекруха йде, Як змія гуде: "Сонливая-дрімливая, До роботи лінивая, Невістко моя!"* (з народної пісні); *Купили* [повстанці] *коней вороних.., Щоб гривами вкривали їх від кулі і роси. В годину б тяжку серед нив Іржали в головах, Щоб ока світлого не пив Дрімливий ворон-птах* (А. Малишко).

2. Який викликає, навіває дрімоту. *День парний, дрімливий, сонечко парить, наче з-за туману* (Марко Вовчок); *Ні, я не порушу дрімливої тиші, Йдучи цим маленьким двором* (М. Бажан).

ДРІМЛИ́ВИЦІ, виць, *мн., нар.-поет.* Те саме, що **дрімо́та.** — *Чи є у вас крикливиці?.. — Ні, нема.., а є сонливиці та дрімливиці* (Панас Мирний); *Коли треба було їй перепочити, проганяли від Євпраксії несплячки, насилали на неї дрімливиці й сонливиці* (П. Загребельний).

ДРІМЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **дрімли́вий.** *Сам лектор, правду сказати, не дрімає, а на доярок колискову дрімливість наганяє* (О. Ковінька); *Заграва освітлювала верхів'я дерев, корпуси келій, тихі в нічній дрімливості сади* (А. Шиян).

ДРІМЛИ́ВО. Присл. до **дрімли́вий.** *Було тихо й затишно, й ні про що неохота було ні думати, ані рухатись. А так, упірнути в глибінь думок і дрімливо дивитись у прозорі води* (М. Івченко); *Все тут дихало святковою простотою. Не порушував її сірий кіт, що дрімливо лежав на ослінчику біля печі* (І. Пільгук).

ДРІМЛЮ́ГА, и, *ч.* Нічний комахоїдний птах родини дрімлюгових сіро-бурого з чорними плямами забарвлення, з маленьким дзьобом та великим розрізом рота. *Навколо безугавно дзюрчали цвіркуни, .. скрикувала поблизу дрімлюга* (Ю. Логвин); *Дрімлюга менша від голуба, має довгі крила та хвіст* (з наук.-попул. літ.); *Цілий день дрімлюга справді дрімає, а вночі широко відкритим дзьобом ловить комах на льоту* (із журн.).

ДРІМЛЮ́ГОВІ, вих, *мн., зоол.* Родина комахоїдних птахів ряду дрімлюгоподібних, які ведуть нічний або присмерковий спосіб життя. *Ноги більшості видів дрімлюгових маленькі, крила загострені* (з навч. літ.); *Пір'я дрімлюгових, забарвлене в захисні кольори, нагадує кору та листя дерев* (із журн.).

ДРІМЛЮГОПОДІ́БНІ, них, *мн., зоол.* Ряд нічних птахів невеликого або середнього розміру, поширених на всіх континентах, крім Антарктиди. *Більшість дрімлюгоподібних харчується нічними комахами, деякі тропічні види — плодами* (з наук.-попул. літ.); *Дрімлюгоподібні мають забарвлення пісочного або бурого тонів, їхні крила й хвіст довгі* (із журн.).

ДРІМО́ТА, и, *ж.* 1. Напівсонний стан; неміцний сон. *Бухнули клуби густого, гарячого диму до сов'ячого замку, побудилися Сови з солодкої дрімоти* (І. Франко); *Ганна мріє, дрімає і крізь мрію й дрімоту прислухається до того, що говорить Мотя* (В. Козаченко).

2. *перен.* Стан спокою, нерухомості. *Ці слова він і сам промовив так тихо, неначе боявся сполохати ту тишу, ту дрімоту засипаючого садка* (І. Нечуй-Левицький); *Проспівав півень, і знову весь хутір поринув у дрімоту* (В. Кучер).

◇ **Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти** *і т. ін.)* / **відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти** *і т. ін.)* **сон (дріму́ту)** *див.* **відганя́ти; (1) Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить)** *кого* — хто-небудь починає дрімати. *Вони тихо лежали й не ворушилися — декого, певне, брала дрімота* (Л. Смілянський); *Галя ледве переставляла ниючі ноги, дрімота хилила її* (Ю. Збанацький); *Він чув, як його зморює солодка дрімота, хотілося спати і снити про нетрі пралісу* (Ю. Винничук).

ДРІМОТЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **дрімли́вий.** *Вітри спустилися на землю.., сиділи на горбах, мов старі дрімотливі ворони* (В. Бабляк); *Жук-Мурка, напіврозплющивши оченята, переклав з боку на бік хвоста і знову замуркотів дрімотливої пісні* (М. Трублаїні); *У лісі тінь густішає, схолонула трава, дрімотливою тишею повились дерева* (Н. Забіла).

ДРІМО́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **дрімли́вий.** *Поблідли лиця дрімотних людей* (С. Васильченко); *В дрімотній тиші села чітко вирізняється кожен звук* (В. Козаченко).

ДРІМО́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дрімо́тний.** *Під ритмічні такти коліс я знову замріявся, але незабаром наплинула втома, дрімотність* (О. Гуреїв).

ДРІМО́ТНО. Присл. до **дрімо́тний.** *Заплющивши сонні очі, він дрімотно слухав чудову ранкову мелодію* (Іван Ле); *Ніжно й дрімотно кують коники в траві* (В. Кучер); *Дрімотно дзюрчав фонтан, спадаючи у водоймище потрійною цівкою* (З. Тулуб).

ДРІМУ́ЧИЙ, а, е. 1. Дуже густий, непрохідний, непроглядний (про ліс, бір і т. ін.). *Сумно шепче ліс дрімучий, Ворони літають І, здається, своїм криком Бурю накликають* (С. Руданський); *Нам, що були родом з Карпат або з передгір'я Карпатського, ліси дрімучі не дивина* (І. Муратов); // Дуже буйний, розкішний, густо порослий. *Широко розкривши сірі очі, розтуливши рота, Алік зачудовано дивився дідові в його дрімучі вуса* (І. Волошин).

2. *рідко.* Який перебуває в стані спокою, не виявляє діяльності. *Не згадуй* [співець] *нам про вічну млу труни.., Клич до життя, буди дрімучі сили!* (П. Грабовський); *Завзята борня потопаючого народу порушила злегенька й Славкову дрімучу душу* (Л. Мартович).

ДРІМУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Абстр. ім. до **дріму́чий.** *Приходить зачіплянський сірий-сірий геростpат, затятий у своїй дрімучості, підступає пігмей із бульдозером чи вибухівкою... "Ні, товаришу браконьєр, не так це просто зараз", — думав Микола* (О. Гончар).

ДРІОПІТЕ́К, а, *ч., палеонт.* Рід викопних людиноподібних мавп. *Дріопітеки жили в ранню міоценову епоху і вже у ті далекі від нас часи не були єдиними представниками цього типу високорозвинених тварин* (з наук. літ.); *Імовірно, дріопітеки були попередниками деяких сучасних людиноподібних мавп (шимпанзе, горили)* (з наук.-попул. літ.).

ДРІТ, дро́ту, *ч.* Металевий виріб у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута. *Одні дівчата витискають гострою машинкою листя та пелюсточки, другі оправляють дроти в те листя, треті фарбують* (Леся Українка); *Одноманітно гули під вітром телефонні дроти* (А. Шиян); * У порівн. [Морж:] *У мене вуса, як дріт, колючі!* (О. Корнійчук); // Дротяна загорожа. *Глибокою канавою обкопано, ще й дротом обтягнуто весь узгірок* (О. Гончар); *Селяни кажуть, що шлях перегороджений і між деревами протягнутий колючий дріт* (Д. Білий).

Виклика́ти / ви́кликати на про́від (до дро́ту) *див.* **виклика́ти.**

◇ **Ви́сіти на телефо́ні (на дро́ті, на про́воді)** *див.* **ви́сіти.**

ДРОБ, у, *ч., збірн., рідко.* Те саме, що **дріб** 2. *В цей час почувся барабанний дроб, а слідом військова команда* (П. Панч); *Доктор .. коротав час, оглядаючи крізь вікно вулицю перед будинком та відбиваючи барабанний дроб пальцями на склі* (Ю. Смолич).

ДРОБА́РКА, и, *ж.* Машина для подрібнення чого-небудь. *Усі відсортовані плоди миють, а потім подрібнюють на дробарках на частинки* (з наук. літ.); *В атласі історії культури області представлені машини-знаряддя з найдавніших часів до початку XX століття: ручні знаряддя обробітку ґрунту, плуги, культиватори, сівалки, косарки, дробарки та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ДРОБИ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до дробіння. *Гірничо-збагачувальний комбінат — складний промисловий комплекс, до складу якого входить: кар'єр, дробильна і дві збагачувальні фабрики, цехи автомобільного і залізничного транспорту* (з навч. літ.); *З кар'єру потік залізної руди за допомогою потужних автосамоскидів побіжить на дробильну, а потім на збагачувальну фабрику* (з газ.).

ДРОБИ́НА, и, *ж.* Свинцева кулька рушничного дробу. *Він витримав операцію Кострубки, котра .. повитягала в нього дробини, що нагнав Гриць Семко...* (С. Чорнобривець); *Десятки дробин зрешетили усю голову Данькові* (М. Стельмах); * У порівн. *У вікна стукали краплини дощу — важкі, як дробини* (О. Донченко).

ДРОБИНА́, и́, *ж., збірн., розм.* 1. Малі діти; малеча. — *Погляди лишень, моя дробина зовсім голюсінька* [голісінька], *та й ми самі не витримаємо такої стужі* (І. Франко).

2. Свійська птиця. [Мати:] *Ну, я піду — управлюся тим часом з дробиною* (Леся Українка); *На дощаному порозі, чекаючи господиню, тісно збилася дробина: бундючні, розцяцьковані індики, важкі, з подвійними вухами кури* (М. Стельмах); // Пташки невеликого розміру. — *Та покинь ти його* [кулика]! — *заговорив молодший. — Охота тобі тратити набої на таку дробину!* (І. Франко); *Он яструб падає на дробину з небес, Он щука з темної вистрибує безодні* (М. Рильський).

△ **(1) Пивна́ дробина́,** *спец.* — гуща, залишки зерна після приготування пива. *Сушена пивна дробина є добрим кормом і може зберігатися тривалий час* (з наук. літ.); **(2) Хмельова́ дробина́,** *спец.* — розварена хмельова маса, що залишається після кип'ятіння пивного сусла з пивоварним хмелем та промивання її водою. *Хмельова дробина є вторинним продуктом пивоваріння* (з навч. літ.).

ДРОБИ́НКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **дроби́на.** *Денис взяв його* [ворона] *за теплі, але вже холодіючі лапки і, виваживши в руці, повертаючи на всі боки, став шукати місця, куди поцілила дробинка* (Григорій Тютюнник); * Образно. *В корениші старих груш, коло самої землі, були дупельця, де гніздилися гадюки й звідки сторожко визирали блискучі дробинки хижих очей* (Л. Юхвід).

2. *діал.* Крихта, кришка. — *Але побачим,* — *додав* [подорожній], *встаючи і збираючи дробинки з хліба* (І. Франко).

ДРОБИ́ТИ, дроблю́, дро́биш; *мн.* дро́блять; *недок.* 1. *що.* Розбивати, ламати, кришити що-небудь на невеликі частини. *Кріт .. дробить землю зубами* (О. Копиленко); *Мінеральні підкормки крейду, сіль дроблять так само, як і макуху* (з наук. літ.); * Образно. *Здавалось, що голоси матросів на катері дроблять її* [тишу], *як крихкий кришталь* (О. Донченко).

2. *що, перен.* Поділяти на окремі частини, роз'єднувати що-небудь. *У XVIII ст. в Правобережній Україні зберігався майорат, коли нерухоме майно переходило неподільним до старшого в роді, при цьому маєток не можна було дробити між нащадками* (з наук.-попул. літ.); — *Вийшла вимучена перемога. Адже якби журі не дробило премії, то ми опинилися б узагалі за бортом* (з газ.).

3. *рідко.* Падати дрібними краплями (про дощ). — *Може б ми взагалі рушили звідси, — сказав Нестор, — дощ лиш дробить* (О. Кобилянська).

ДРОБИ́ТИСЯ, дро́биться; *мн.* дро́бляться; *недок.* 1. Розбиватися, ламатися, кришитися на невеликі частини. *Віковічна скала розкололася надвоє, почала тріскати, ламатися і дробитися на дрібні брили* (І. Франко); *Деку* [молотар-

ки] *відрегульовують так, щоб горох вимолочувався, але не дробився* (з наук. літ.); // Мати властивість розбиватися, ламатися, кришитися на невеликі частини. *Алмаз дуже твердий, ним ріжуть скло, а графіт досить легко дробиться на частинки* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Вода була чиста, прозора, і сонце дробилося в ній, прошивало воду до самого дна тонкими й ніжними срібними струнами* (В. Кучер).

2. *перен.* Ділитися на окремі частини; розпадатися. *Натовп дробився громадками* (І. Чендей); *Битва розтікалася по всій галявині, дробилася на окремі поєдинки* (А. Дімаров).

3. Пас. до **дроби́ти** 1, 2. *Збагачувалася уранова руда на хімзаводі. Вона дробилася, майже кришилася, а потім розчинялася в сірчаній кислоті* (із журн.); *Територія Київщини не дробилася між спадкоємцями, як бувало в інших землях* (з наук. літ.).

ДРОБІ́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дробови́к.** *Дробівки при мені не було* (В. Козаченко); *У хаті на стіні висіла дробівка* (із журн.).

ДРОБІВНИ́ЦЯ, і, *ж., мисл.* Мішечок або коробка для зберігання дробу (у 1 знач.). *Та вже й мусив* [вояка] *На полицю класти І цвяхований жупан свій, Шаблю й спис товстючий, І пістоль, і дробівницю, І мушкет важучий* (Я. Щоголів).

ДРОБІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дроби́ти** 1. *До процесу виробництва нерафінованої оливкової олії входять операції промивання, дробіння, пресування* (із журн.).

ДРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дроби́ти.** *За селищем, під самою горою, на висячім мосту виднілись вагонетки, а нижче між великими конусами дробленого каміння пролягала вузькоколійка* (О. Гончар); *До концентрованих кормів відносять зернові злакові та бобові корми (ціле і дроблене зерно, дерть, борошно)* (з навч. літ.).

ДРО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дроби́ти** 1, 2. *Зазор у молотарці повинен бути таким, щоб не було недомолоту і дроблення зерна* (з навч. літ.); *Хати будувалися переважно вікнами на південь, але орієнтація фасаду значною мірою залежала також від напряму долин і від процесу дроблення селянських садиб* (з наук. літ.).

ДРОБОВИ́Й, а́, е́. 1. Признач. для стрільби дробом (у 1 знач.). *За столом .. сидів невеличкий риженький чоловічок, узутий у лаковані чоботи, .. з-за спини стриміла надіта дробова рушниця* (Т. Осьмачка).

2. *мат.* Який складається з дробу або містить дріб (у 3 знач.). *Твір Кирика демонструє добрі знання античної спадщини; у ньому вміщено підрахунки тижнів, днів, годин і т. ін., кілька розділів присвячені дробовим частинам години* (з наук. літ.).

△ **Дробове́ число́** *див.* **число́; Дробови́й чисе́вник** *див.* **числі́вник.**

ДРОБОВИ́К, а́, *ч.* Мисливська рушниця для стрільби дробом (у 1 знач.). [З в і з д е н к о:] *Стріляв і я колись. На диких качок більше, з дробовика* (І. Микитенко); *За шафою в кутку він побачив обмотузований Кузів дробовик* (Григорій Тютюнник); *У вітряну ніч, в листопадову стужу озброєні дробовиками багачі вивели його за село* (О. Гончар).

ДРОБОВИЧО́К, чка́, *ч.* Пестл. до **дробови́к.** — *Ось .. іще помучимось і виїдемо до місця. Знаю я цю халупу. Сам балуюся дробовичком* (О. Донченко).

ДРОБОЛИВА́РНИЙ, а, е, *спец.* Який служить для відливання рушничного дробу. *Історія заводу бурового устаткування розпочалася 1940 року, коли було утворено дроболиварний завод* (із журн.).

ДРО́ВА, дров, *мн.* Розпиляні, розколоті, розрубані на поліна дерева, що використовують на паливо. *У нас у грубці дрова І палають, і тріщать* (Я. Щоголів); *Він порався з товстим гіллям хутко, навкруги летіли тріски, швидко росла велика купа дров* (О. Донченко); *Пахло воском і сирими дровами, які купками лежали там і тут біля печей* (Б. Левін); * У порівн. *Правда, він на лице хороший, тільки дурне таке, як дрова...* (Марко Вовчок).

◇ **Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва** *див.* **нала́мувати; (1) Ні в дро́ва ні в тріски́,** *рідко* — невлад, недоречно. *Не перевелись ще люди, у котрих слово українське не на те тільки є, щоб молоти ні в дрова ні в тріски, що на язик навернеться* (І. Франко); **Підклада́ти / підкла́сти вогню́ (хми́зу, дров** *і т. ін.)* *див.* **підклада́ти.**

ДРОВЕНЯ́ТА, ня́т, *мн.* Пестл. до **дро́ва.** *Самому часом не віриться, як за старих часів жилося в нас на Буковині: не те що хліба — дровенят, бувало, взимку не вистачало...* (І. Муратов); *Дід, усміхнений добрими вусами, гримає об припік оберемком дровенят, обтріпує тирсу на згині ліктя й на грудях* (Є. Пашковський).

ДРОВИ́НА, и, *ж.* Одне поліно дров. *Славенко .. знічев'я підпалив у грубі, побачивши кілька не зужитих дровин, сів коло вогню й закурив* (В. Підмогильний); * У порівн. — *Сокири зробити такі, щоб перерубувати супротивника, як дровину* (А. Хижняк).

ДРОВИНЯ́КА, и, *ж., розм.* Збільш. до **дрови́на.** *Магазаник стає на .. дровиняку, по ній добирається до крихітного вербового човника, розмотує вудочку* (М. Стельмах); *Він рівно зводить сокиру над головою, .. далі вона з хряском вгрузає в подзьобану дровиняку* (О. Гуреїв); — *Закладіть двері, — порадив один з новачків і сам схопив дровиняку й потягнув до дверей* (Б. Левін); * У порівн. *Валяється тут дровинякою в той час, як однополчанам його, може, десь уже степовий місяць світить із неба похід!* (О. Гончар).

ДРОВІ́ТНЯ, і, *ж., розм.* 1. Приміщення для дров; місце, де зберігають дрова. *Сиджу я собі раз у дровітні та роблю нові чепіги до плуга* (Ю. Федькович); *В крилах* [будинку] *були сарай, дровітня, хлівець для кіз та інших свійських тварин* (Ю. Смолич).

2. Колода, на якій рубають дрова. *Тихін .. встромив сокиру в дровітню й закурив* (А. Головко); — *Х-х-ц-ссс, — засичав люто Свирид, виприснув з-під Костевої п'ятірні й метнувся до дровітні, в яку була загнана жалом сокира* (Микита Чернявський).

ДРОВНИ́К, а́, *ч., розм.* Приміщення для дров. — *Цей хрест — для мене наче початок усієї трагедії. Поліція ще вдосвіта зняла його й кинула в дровник пожежної команди, де валявся пожежний реманент* (О. Іваненко); — *Ну, ходімо ж швидше з нами! — гарячкував Сергійко .. — Це гей у тому кутку, за дровником, є така забита криниця...* (Л. Письменна).

ДРОВО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **дро́ва,** напр.: д р о в о з а г о т і́ в л я, д р о в о н о́ с, д р о в о р у́ б.

ДРОВОНО́С, а, *ч.* Той, хто наймається носити дрова. — *Ваша високість, — заскімлив Кучук .. — Я тільки дровонос. Підкладаю під казани і пильную за вогнем* (П. Загребельний).

ДРОВОРІ́З, а, *ч.* Той, хто займається різанням дров. *Але що це за народ стоїть?.. Мужчини і баби, дроворізи з пилками і сокирами, муляр з кельнею* (І. Франко).

ДРОВОРІ́ЗНИЙ, а, е. Признач. для різання дров. *На складі були обрізний і дроворізний верстати та деталі до них* (з газ.).

ДРОВОРУ́Б, а, *ч.* Той, хто займається рубанням лісу на дрова. *Повалились люди, неначе тріски полетіли під сокирою зручного, жвавого дроворуба* (І. Нечуй-Левицький); *Часом приходив* [пан] *наймати дроворуба* (Б. Грінченко); *Увечері повернулися з роботи дроворуби* (О. Донченко); *Відпочинув і взяв сокиру: зрубати вербичку біля глинища .. Дерево промерзло, а сніг сліпить слабого дроворуба* (В. Барка).

ДРОВЦЯ́ *див.* **дрівця́.**

ДРОВ'ЯНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дро́ва.** *Навколо стовпів уже виросли кладки дров у два людські зрости, довгий суцільний дров'яний вал* (І. Білик); // Признач. для зберігання дров. *Догорав дров'яний склад* (В. Кучер); *По обіді троє авіаторів у шапках, у теплих пальтечках, закутані в кашне.., ввійшли до Вови в дров'яний сарай* (О. Донченко); // Придатний на дрова. *Ліс зріджений відрізняється своїми властивостями від лісу зімкнутого, корабельний — від дров'яного, штучно створений — від лісу, що виник природним шляхом* (з наук. літ.); *При обліку дерева розподіляють на ділові і дров'яні* (з наук. літ.).

ДРОВ'ЯНИ́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **дровни́к.** *Гупнула в дров'янику в'язанка дров* (І. Чендей); *На подвір'ї збереглися: екіпажний сарай, стайня, комори, дров'яники* (із журн.).

ДРОГА́ЛЬ, я́, *ч., діал.* Візник; биндюжник. *Речі вивантажено з воза, і дрогалі лагодилися їхати* (із журн.).

ДРО́ГИ, дрог, *мн.* 1. Довгий без кузова віз для перевезення великих вантажів; биндюги. *За відчиненим вікном прогуркотіли бруком дроги биндюжника* (О. Донченко); *Денис сів на дроги й перехрестився: — Ну, час добрий!.. — і норкнув на коні* (С. Добровольський).

2. Віз, пристосований для перевезення трун. *Здалека од церкви дроги од'їздили, Півчі у киреях з цвинтаря спішили* (Я. Щоголів); *Два ситих жеребці, укриті чорним сукном, везли кришку від труни на великих дрогах* (Панас Мирний); *Шестеро білих коней везло на дрогах закритий гріб, оточений щільною стіною козаків з оголеними шаблями* (Г. Колісник).

ДРОЖ, *розм.* **ДРІЖ,** дро́жу, *ч. і* дро́жі, *ж.* Судорожне тремтіння тіла від холоду, страху, хворобливого стану і т. ін. *Вдень я навіть була зовсім здорова, хіба що голова морочилась трохи, але ввечері якась дрож нападала* (Леся Українка); *Чую, як з дрожем виходить з мене той холод, що ми його набралися в горах* (О. Гончар); *Тіло починає дрижати, і Федір нездатний вгамувати дрож* (М. Руденко); // Хитання, коливання чого-небудь. *Дрібним дрожем безконечним квіти дрижали на полиці* (П. Тичина); // Переривчасте, нерівне звучання (про голос, звуки). — *Не винен я, — відмовив він виразно, І дрожі не було у голосі його* (І. Франко).

◇ **(1) Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є** *і т. ін.)* / **пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла** *і т. ін.) кого* — хто-небудь тремтить від холоду, страху, хвилювання, нервового напруження і т. ін. *За кождим* [кожним] *шелестом дрож його* [Спориша] *пробирає* (І. Франко); *Холодно. Дрож проймає тіло, а душу не покидає тривога* (О. Гончар); *Його* [Гвоздяєва] *сіпає дрож. По мертвотно пополотнілому обличчю градом котиться піт* (Н. Тихий); *Мужів найкращих пробирає дріж. Отак живеш, стараєшся, воюєш, — обличчя дряпай, вухо собі ріж, щоб кожен бачив, як ти пасіюєш* (Л. Костенко); *Його пройняла дрож, і він перехристився* (О. Кобилянська); *Дрож пробив Андрійка. "Заремба не в городі, значить, він може бути і тут! — А якщо він тут, то, певно, задумує щось погане..."* (Юліан Опільський); **(2) Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною** *і т. ін.) чиїй, чиєму, у кого і без дод.* — хто-небудь дрижить від холоду, страху, хвилювання, нервового напруження і т. ін. *Владек чекав і хвилювався. Намагався бути спокійним, але по тілу пробігав дрож* (Р. Іваничук); *Артем раптом згадав, як Варкан з ходу проштрикнув дротиком маленького зайця, і неприємна дрож пробігла по його тілу* (В. Владко); *Школа шикувалась на урочисту лінійку. Заспівала сурма, вдарив дрібно барабан. В Миколи дрож пробіг поза спиною* (Ю. Збанацький); *Тепер він справді проснувся, і від того, що він побачив, мимовільний дріж пробіг по його тілу* (П. Загребельний); **Ки́дати / ки́нути в дрож (в тря́сцю)** *див.* **ки́дати.**

ДРО́ЖКА *див.* **дро́жки.**

ДРО́ЖКИ, жок, *мн. (рідко одн.* **дро́жка,** и, *ж.).* Невеликий легкий двомісний віз на ресорах. [К о л о д к а:] *А ви приїздіть до мене, я собі добрі дрожки купив на ярмарку і недорого дав; будемо разом кататься* (В. Самійленко); *До стіжка .. поспішав і голова на дрожках* (Іван Ле); *Біля ґанку стояв запряжений у дрожку кінь* (А. Шиян).

ДРОЗД *див.* **дрізд.**

ДРОЗДЕНЯ́, ня́ти, *с.* Пташеня дрозда. *Дрозденята, що випали з гнізда, літають погано, перші кілька днів вони переважно скакають по землі* (із журн.).

ДРОЗДИ́ХА, и, *ж., розм.* Самиця дрозда. *Там береза висока Зводить голову тихо, Ліс обмірює оком Сизокрила дроздиха* (А. Малишко).

ДРОЗДО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **дрозд.** *Дроздове гніздо розмістилося на розвилці дерева* (із журн.).

ДРОЗОФІ́ЛА, и, *ж.* Рід поширених двокрилих комах родини плодових мушок. *Генетики експериментують переважно з дрозофілами, оскільки покоління у дрозофіли можуть чергуватися кожні два тижні* (з наук.-попул. літ.); *Американський генетик Т. Морган, використовуючи муху дрозофілу як модельний організм, сформулював хромосомну теорію спадковості* (з навч. літ.); *Дрозофіли харчуються соком фруктів та ягід, гниючими рослинними залишками* (із журн.).

ДРОМАДЕ́Р, а, *ч.* Одомашнений одногорбий верблюд, поширений у пустелях і сухих степах Азії та Африки. *І жирафу* [показав], *й кедр ліванський, І верблюда дромадера, Золотих фазанів, зебру* (Леся Українка).

ДРОМЕДА́Р, а, *ч.* Те саме, що **дромаде́р.** *Грубі бовдури* [скали] *.. тут являють подобу .. сфінкса з піднятою лапою, монаха в каптурі.., дромедара з простягненою шиєю* (І. Франко); *Дромедар султанки .. пустився найсильнішим бігом* (О. Назарук).

ДРОМО́Н, а, *ч., іст.* Швидкохідний візантійський вітрильно-весловий корабель. *На ста довгих веслах, розриваючи тупим носом воду й залишаючи по собі широкий слід, плив дромон із знаменом імперії на найвищій щоглі* (С. Скляренко).

ДРО́МОС, а, *ч., архт.* Коридор, який веде до поховальної камери під курганом, або прохід до склепу, вирізаний у материковому ґрунті чи у скелі. *Стіни дромоса Царського кургану біля Керчі викладені з блоків вапняку* (з наук.-попул. літ.).

ДРОПА́К, а́, *ч., розм.* Танець, що виконують у швидкому темпі з притупуванням. *Танцювати дропака.*

◇ **Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру** *і т. ін.)* *див.* **дава́ти.**

ДРО́СЕЛЬ, я, *ч.* 1. Пристрій у вигляді клапана, заслінки і т. ін. для регулювання тиску рідини, пари або газу. *Дросель був відрегульований, в мотор надходила хороша суміш* (О. Ільченко); *Після виходу бурового розчину з кільцевого простору свердловини його спрямовують у блок регулювального дроселя* (з наук. літ.).

2. *ел.* Котушка з електричного провідника, що має великий індуктивний опір і вмикається в електричне коло для регулювання сили струму. *Прилад для контролю якості обмоток, котушок, дроселів складається з генератора низької частоти, підсилювача, індикатора балансу та блока живлення* (з наук.-попул. літ.); *Хитра плутанина дротів втратила свою таємничість: виявилося, що це такі собі звичайні опори.., дроселі й конденсатори, лампи й керівні пристрої* (М. Дашкієв).

ДРО́СЕЛЬНИЙ, а, е, *ел., техн.* Прикм. до **дро́сель.** *При роботі двигуна на холостому ходу дросельна заслінка майже повністю закрита, тому швидкість руху повітряного потоку через дифузор карбюратора буде невеликою* (з навч. літ.); *У практиці турбінобудування розрізняють два типи паророзподілу — дросельний і сопловий* (з навч. літ.).

ДРОСЕЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дроселюва́ти.** *Дроселювання дає змогу охолоджувати і скраплювати гази* (з наук.-попул. літ.); *Дроселювання широко застосовується для виміру і регулювання витрати рідин і газів* (з навч. літ.).

ДРОСЕЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що.* Знижувати тиск рідини, пари або газу при протіканні крізь дросель. *У термостатичному регуляторі системи опалення можна встановити величину потоку води через клапан, який буде попередньо дроселювати потік згідно з обчисленими величинами для конкретної системи* (з наук.-техн. літ.).

ДРОТА́Р, я́, *ч., діал.* Ремісник, який лагодить посуд за допомогою дроту або виготовляє вироби з нього. *Забрів до кам'яниці один бідний дротар, який блукав цілими днями по містах і селах, лагодячи начиння* (Ю. Винничук); *Оскільки скло та кераміка були не з дешевих, наші прадіди не дозволяли собі розкидатися посудом — навіть розбитим та тріснутим. Спеціальний майстер — дротар — зв'язував м'яким дротом побиті череп'яні вироби* (з газ.).

ДРО́ТИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **дріт.** *Телефоністка голосно повторює в апарат цифру бажаного номера, затикає кілочок, і дротиками понад дахи біжить розмова...* (П. Козланюк); *Замінований шлях ряснів дротиками, що стирчали то там, то там із чорної землі* (І. Багряний); *Хлопець .. став з брязкотом ритися серед свого радіомотлоху, перебирав, ліпив якісь дротики в металевій грубій коробці...* (О. Гончар); *Дід вирізав прутика із бузини, підсушує його в кузні. Дротиком виштовхує крихку .. серцевину, пропікає дірочки. Сопілка готова* (М. Руденко); *Був* [мірошник] *у круглих окулярах, зачеплених дротиками за вуха* (М. Малиновська); * Образно. *Устромились в берег дротики — сонця вістря золоті* (М. Рудь).

2. Довга негостра голка для в'язання; спиця. *В Марти Кирилівни дротики швидше заворушились в руках. Вона насупила тонкі брови, міцно стулила уста і сердито вп'ялась очима в панчоху* (І. Нечуй-Левицький); *Помогла* [Юзя] *бабуні набрати на дротики спущені вічка в панчішці* (Леся Українка).

3. Метальний спис із коротким держаком, що використовувався як колюча зброя в стародавні й середні віки. *Навколо них щільною стіною зімкнувся натовп розлютованих і збудженних скіфів, озброєних луками, стрілами, дротиками, мечами* (В. Владко); *Звична зброя турків була — лук, крива шабля, залізний гак, довгі рогатини й короткі залізні дротики до метання з відстані* (Г. Колісник); *На Правобережній Україні, довкола Кременця, досліджено скупчення праслов'янських поселень, жителі яких спеціалізувалися на виготовленні крем'яних знарядь: серпів, тесел, наконечників до дротиків* (з навч. літ.); *За первісної общини у мисливстві головною зброєю стали списи, дротики, лук і стріли* (з навч. літ.).

4. Метальна стріла для гри в дартс, а також для виду спорту, в якому використовують такі стріли. *У дартсі гравці влучають у ціль, кидаючи дротики у розграфлену дошку на стіні. Дротики можуть бути з металевим наконечником і пластикові* (із журн.); *До пентатлону входили біг, стрибки, метання диска й списа (дротика)* (з газ.).

ДРОТИ́НА, и, *ж.* Шматок металевого виробу у вигляді гнучкої нитки або тонкого прута. *Дужки були нанизані на товсту дротину, мов в'язка бубликів* (О. Копиленко); *Сутулуватий службовець .. потупотів до дверей. Там потягнув за дерев'яний держачок, від якого бігла вгору дзвінкова дротина* (В. Барка); *Він говорив, .. переколупуючи землю в ящику з виноградом, котрий повився по дротинах аж до горішнього балкона* (Ю. Мушкетик).

ДРОТИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **дроти́на.** *Він побачив біля себе почорнілий од вибуху сніг, а трохи далі — тоненьку дротинку, що простяглася до темної скриньки іншої міни* (С. Журахович); *На письмовому столі знаходився якийсь розібраний апарат. Тьмяно поблискували схеми і різнокольорові дротинки* (І. Росоховатський); * Образно. *Сонце наскрізь пронизувало все тіло золотими дротинками* (О. Донченко).

ДРОТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дротува́ти.** — *Від бабуні лишилася ще й цукерничка. Вправді не срібна, але зате дротована. Правдива старофранцузька порцеляна!..* (О. Кобилянська); *У музеї можна побачити унікальні гончарські дротовані горщики, виготовлені до війни* (з газ.).

ДРОТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дріт.** *Дротове з'єднання пристроїв;* // Який виробляє дріт. *На Дніпровському металургійному заводі 1926 року стали до ладу 4 доменні, 9 мартенівських печей, рейкобалковий, залізопрокатний, дротовий, листопрокатний та інші цехи* (з наук.-попул. літ.); // Вигот. із дроту. *Посол забажав, щоб його допущено було до султанші Роксолани, бо він сам має .. піднести дарунки від імені короля Зигмунта: золоту троянду.., і ланцюг золотий дротової роботи* (П. Загребельний); *Ресурсні можливості рекламно-виробничої компанії — це виробництво повного циклу: дротові і металеві конструкції, фарбування, оброблення дерева, пластику* (із журн.).

ДРОТУВА́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **дротува́ти.** *На Лемківщині задокументований дуже давній промисел лемків кількох найбільш західних сіл — дротування розбитого посуду* (із журн.).

ДРОТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, діал.* Стягувати, скріплювати дротом. *Ще навіть добре балакати не вміє* [Микола], *а вже співає: "А я бідний горшкодрай, від хати до хати ходжу, кличу на весь край: горшки дротувати!"* (Б. Лепкий); *Мандрівні дротарі дротують, латають потовчений, побитий глиняний або скляний посуд, горшки, миски, баняки* (із журн.).

ДРОТЯНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дріт.** *Вони пройшли коридором, відмежованим від навколишнього світу дротяним пле-*

тивом, від клітки до клітки (О. Тесленко); // Зробл. із дроту. *Втратив я дротяну нагайку Через тебе, дівчину молоденьку* (П. Чубинський); *На вказівному пальці у неї був дротяний перстень* (С. Журахович); *Крізь бінокль Хомі виразно було видно ворожий передній край, дротяні загорожі* (О. Гончар); * У порівн. *Шорстке, неначе дротяне, волосся на голові позакручувалось густими кучерями* (І. Нечуй-Левицький).

ДРОТЯНИ́К, а́, *ч.* Личинка жука родини коваликових — шкідника сільськогосподарських культур, що живе в ґрунті, у гниючій деревині, під корою мертвих дерев. *Дротяники часто завдають шкоди бульбам картоплі, моркві, бурякам і розсаді* (з наук.-попул. літ.); *Тіло дротяника тонке, здебільшого жорстке, від світло-жовтого до темно-бурого кольору, схоже на дріт* (з наук.-попул. літ.); *Ґрунтові шкідники, зокрема личинки хрущів, дротяників, гусінь озимої совки і т. ін., можуть завдавати значної шкоди кореням рослин* (з навч. літ.).

ДРОТЯ́НКА, и, *ж.* 1. Нагайка, зробл. із дроту. — *Коли жив, то, може, й досі пам'ятає, які нагайки-дротянки плелися в пана Максима Гримача* (Марко Вовчок); *Він, як ударив дротянкою, так надвоє й розколов* [дочку Савура] (Ганна Барвінок); *Гандзюк розкрив уже був рота — хотів щось сказати у своє виправдання, але над головою йому .. засвистіла дротянка... Вона оперезала все тіло болючими, нестерпними голками* (В. Підмогильний).

2. *розм.* Те саме, що **дротяни́к.** *Ненажерний довгоносик поїда молодий буряк, гробак корінець ранить, дротянка гич січе, лист всиха* (К. Гордієнко); *Дротянка псує бульби картоплі, корінці моркви* (із журн.).

3. *діал.* Ліхтар, обплетений дротом. *Моя дротянка, немов привалена пітьмою, — ледво-ледво блимає* (І. Франко).

4. *діал.* Ситни́к тридільний. *Однак, яка не благенька вона* [оселя], *яким не є мочар, тітка і ним дорожить, бо ж це свята земля, дарма що на ній нічого, крім .. дротянки, не росте* (М. Стельмах).

ДРО́ХВА́, дро́хви́, *ж.* Великий перелітний степовий птах родини дрохвових із довгою шиєю і сильними ногами. *Високо, під ясним небом, в'ються орли, хмарою літають дрохви, журавлі, хохітва* (О. Стороженко); *У давнину тут справді журавлі та дрохви ходили. Степ Ягничевого дитинства, — колись він аж сіллю білів у спеку* (О. Гончар); *Дрохва стала рідкісним птахом внаслідок розорювання місць її проживання (цілинний низькотравний степ, пасовища), тому вона охороняється* (з навч. літ.); *У самців дрохви на горлі — пучки ниткоподібного пір'я* (із журн.); * У порівн. *Побачив* [Сопілка] *два вітряки, які вимахували крилами, як важкі дрохви, що хочуть злетіти й не можуть* (О. Донченко).

ДРОХВИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **дро́хва́.** *Воєводи мимоволі втягли голови в плечі, а в траві під ногами забриніли дві стріли, оперені дрохвиним пір'ям* (І. Білик).

ДРО́ХВИ́Ч, дро́хвича́, *ч., розм.* Самець дрохви. *Незабаром подали й вечеряти, понаставляли тих потрав! Чого там не було: вареники, жарений дрохвич, смажені в сметані карасі* (О. Стороженко).

ДРО́ХВОВІ, вих, *мн., зоол.* Родина степових птахів ряду журавлеподібних. *Із дрохвових у степах України живуть дрохва та хохітва, занесені до Червоної книги України* (з наук. літ.).

ДРОЧИ́ТИ, дрочу́, дро́чиш, *недок., кого, розм.* Викликати в кого-небудь гнів, роздратування; дражнити. [Г о т л і б:] *Ой, не дрочи мене! Гадюко!* (Леся Українка); *Попруга батька захльостала з другого кінця, і Володько, тремтячи, .. пересувався з одного місця на друге. Це ще гірше дрочило батька* (У. Самчук).

ДРОЧИ́ТИСЯ, дрочу́ся, дро́чишся, *недок., розм.* 1. Перебувати в стані роздратування, гострого збудження; відчувати незадоволення, гнів, злість (про людину); роздратовуватися, злитися. *А одійшовши, в груди билась, Волосся рвали з голови, Ревла, щипалася, дрочилась, Мов ум змішався у вдови* (І. Котляревський); — *Послухай мене, доню! Не дрочись! Іди за Стецька, даром що дурний* (Г. Квітка-Основ'яненко); // Кидатися з одного боку в інший, непокоїтися (про тварину). *Хлопець видумував шкодливі ігри: .. то телят лякав, то прив'язував їм до хвоста дрючки й заливався заливним реготом, як телята дрочилися* (Панас Мирний); *Якась золотокоса дівчина .. бігла по вулиці з прутом і гнала поперед себе ошаліле від весняного привілля телятко, що дрочилося поміж тинами, задравши хвоста і витягши вперед шию* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Часом воно* [море] *дрочиться, укривається білим, як сніг на горах, туманом, — здається, нема його, щезло, — а під туманом все-таки б'ється, стогне, зітхає* (М. Коцюбинський).

2. *з ким — чим.* Навмисне злити кого-небудь, викликати гнів у кого-небудь; дратуватися, дражнитися. *Коли Мошкові діти дізналися, що я їм хлопські страви, то .. стали зо мною дрочитися, а далі й бокували від мене* (І. Франко); * У порівн. *Хмари, мов дрочачись з бідними рільниками, все надвечір збиралися на небі, а відтак, не пустивши і краплі дощу, розпливалися против ночі* (І. Франко); // Ображати, злити, дратувати один одного. — *Та не бійся, — каже пан, пхаючи до нього Уляну, — вона тебе не вкусить; глянь, яка гарна! За таку б кралю і я не погребав; годі вам дрочиться, поцілуйтесь!* (О. Стороженко).

ДРУГ, а, *ч. (мн.* **дру́зі,** ів). 1. Особа, зв'язана з ким-небудь дружбою, довір'ям, відданістю; товариш, приятель; протилежне в о р о г. *Правдивий друг любить за всякого часу, в недолі ж він робиться братом* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Росли брати, зростали, та не були друзями* (М. Коцюбинський); [Н а д і я:] *Невже ви не відчуваєте, що я ваш друг?* (О. Корнійчук); *Стільки років пройшло від смерті Петрика, а його друг, чути, носить у серці мовчазну тугу* (Г. Колісник); * У порівн. *І людські голоси мене вітали, Мов друга давнього* (Леся Українка); // Особа, зв'язана з ким-небудь взаємним коханням, любов'ю; коханий, любимий. *Без тебе не любий мені був би світ, Ти — більше, ніж муж! Ти мені друг і товариш!* (І. Нехода); // *(одн.* **дру́же,** *мн.* **дру́зі).** Уживається в кличному відмінку при ввічливому, поблажливому або іронічному звертанні. *А може, ще добро побачу? А може, лихо переплачу? Води Дніпрової нап'юсь, На тебе, друже, подивлюсь* (Т. Шевченко); *Під віконце хтось помалу підступає. Тут поет не втерпів: "Хто там?" Невідомого питає. "Якщо злодій, то запевне Помиливсь ти, любий друже!"* (Леся Українка); *Друзі мої, земляки і брати! Трудно до вас долетіть, допливти, — Дуже далеко* (П. Воронько).

2. *чого.* Прихильник, захисник кого-, чого-небудь. *Він почував себе демократом, другом народу, який не має чого боятись* (М. Коцюбинський); *Без гучних прожив він* [Остап Вишня] *декламацій. — А в душі поезія цвіла! Друг людини, друг природи й праці, Грізний ворог нечисті і зла* (М. Рильський); *Співай, поете, будь завжди хорошим другом правди й сили* (В. Сосюра).

(1) Чотирино́гий друг — собака. *Він нічого й нікого не боявся з чотириногим другом своїм, бо рідко який хижак міг би вистояти проти цього могутнього пса* (А. Дімаров); *Коли Олександра призвали в армію, у прикордонні війська, він взяв із собою собаку. Перед цим він пройшов зі своїм чотириногим другом спеціальну підготовку в обласному клубі службового собаківництва* (з газ.); **(2) Щи́рий друг (това́риш, прия́тель)** — справжній, вірний друг, товариш, приятель. *Мені ж, о Господи, подай Любити правду на землі І друга щирого пошли!* (Т. Шевченко); *Спасибі тобі, мій рідний брате, щирий товаришу, за твою ласку і добре діло!* (Панас Мирний); *Він не мав у місті ніякого щирого приятеля* (І. Франко).

ДРУ́ГИЙ, а, е. 1. Числівник порядковий, який відповідає кількісному числівнику **два.** *Був Максим удовець, мав дві дочки. Одна — Катрею звали — вже дівчина доросла.., друга — Тетяна, так собі, підліток* (Марко Вовчок); *Біля одного весла стояли двоє хлопців, а другим вправлявся сам дідусь* (Ю. Смолич); *Три дівчини сидять за роботою: одна пряде, друга тче, третя шиє* (Леся Українка); // Який надходить, наступає безпосередньо за чим-небудь; наступний. *Рости, рости, дівчинонько, На другую весну!* (з народної пісні); *На другий день прокинувсь* [Кирило] *пізно — і перша думка була про лист* (М. Коцюбинський); *Другого дня Зара заскочила в сорок шостий барак якраз перед виходом* (А. Хижняк); // *у знач. ім.* **дру́га,** гої, *ж.* Година, що настає після першої. *На початку другої професор поволі йшов, солодко втомлений, глухим провулком* (О. Кундзич); *Скінчились заняття, І рівно о другій Із школи додому Вернулись подруги* (Г. Бойко).

2. Не головний за значенням, не основний; другорядний. *Амадіс так звик бути на побігеньках і грати другі ролі, що з нього навряд вийде повноцінний монарх* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *муз.* Який виконує допоміжну партію. [Н а т а л я П а в л і в н а:] *Хоч би розпізно, то будем співать. Ну, я починаю! Саню, другого голосу* (В. Винниченко).

3. Не справжній, але такий, що заступає його. *З глибоким хвилюванням вклонився Роман Петрович скромній могилі старої Ткаченчихи, другої матері своєї* (Л. Письменна); *Кавказ... Рівно через десять років він стане її другою батьківщиною, місцем останнього притулку* (М. Олійник).

4. *у знач. ім.* **дру́ге,** гого, *с.* Страва, що подається після першої страви. — *Борщ доварено, — доповідає син. — А на друге в нас буде... салат!* (О. Гончар); * Образно. *Федір знову було кинувся цілувати пана, та Олексій Іванович остеріг. — Буде, буде вже, Федоре! А то ти зразу всі поцілунки витратиш — на друге й не зостанеться!..* (Панас Мирний).

5. *у знач. вставн. сл.* **дру́ге,** гого, *с.* Те саме, що **по-дру́ге.** *Я зоставалась дома, бо одно, що не випадало кидати дядька самого, а друге, що я .. взагалі не люблю великого товариства* (Леся Українка).

6. *у знач. займ. означ., прост.* Не такий, як цей, відмінний від цього; інший. *Дома такий тихий, не гуляє, мало й говорить, а вийде в степ — другий чоловік* (Марко Вовчок); *Настали часи інші, завелись порядки другі в Чіпчиній хаті* (Панас Мирний); // *у знач. ім.* **дру́ге,** гого, *с.* Щось відмінне від цього. *У його* [нього] *щось інше на умі, друге на серці* (Панас Мирний); *Мортхо читав прізвище за прізвищем, приповідаючи одному одне, іншому друге, знаходячи для кожного щось нове* (І. Чендей).

7. *у знач. займ. означ., прост.* Не цей, а якийсь інший. *Хлопець кохає дівчину, — Та другий миліше їй був* (Леся Українка); *Дурний Микита дивився на мене, аж поки ми з мамою не повернули на другу вулицю* (І. Багмут); // *у знач. ім.* **дру́гий,** гого, *ч.;* **дру́га,** гої, *ж.* Хтось інший, яка-небудь інша особа. *Частенько між людьми буває — Один свою біду на другого звертає* (Л. Глібов); *Одні молотили, другі згрібали й ожередили солому* (Ф. Бурлака); *Біля розсохи, де під гострим кутом розходяться дві дороги: одна — просто на захід, а друга хилиться ліворуч — на південний захід, колона стишує хід, зупиняється* (Є. Доломан); // *тільки мн.* Інші з числа однорідних. *А про вечорниці так і не споминай! Було і других дівчат відводить та .. просить: "Будьте ласкаві, сестрички, голубочки, не ходіте на теє прокляте зборище!"* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Філоксера — це така рослинна воша, як от буває на кукурудзі, огірках, кропиві та других рослинах, тільки ще менша* (М. Коцюбинський); // Розміщений напроти; протилежний. *Рішили* [Жаби] *зараз же послать Найбільших десять Жаб на другий бік болота Просить у Долі короля* (Л. Глібов); *Семен, одягнувшись, сидів на березі, коли з другого боку, греблею, надійшла молодиця* (М. Коцюбинський).

Брат у дру́гих <Троюрі́дний брат> *див.* **брат; Дру́га поло́вина дня (ти́жня, мі́сяця** *і т. ін.)* *див.* **полови́на; Дру́га світова́ війна́** *див.* **війна́; Дру́гий сніда́нок <Дру́ге сніда́ння>** *див.* **сніда́нок; Залиша́тися** *(рідко* **зостава́тися) / зали́шитися** *(рідко* **зоста́тися) на дру́гий рік** *див.* **залиша́тися; Оди́н за о́дним** *(рідко* **дру́гим) <Оди́н по о́дному** *(рідко* **дру́гому)>** *див.* **оди́н; Сестра́ у дру́гих <Троюрі́дна сестра́>** *див.* **сестра́; Шко́ла дру́гого сту́пеня** *див.* **шко́ла.**

○ **З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку..** *див.* **бік; Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого)** *див.* **оди́н.**

△ **Дру́га сигна́льна систе́ма** *див.* **систе́ма; Дру́га скри́пка** *див.* **скри́пка; Капіта́н дру́гого ра́нгу** *див.* **капіта́н.**

◇ **Віді́йти́ (відступи́ти, відсу́нутися** *і т. ін.)* **/ відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися** *і т. ін.)* **на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відхо́дити; Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання** *див.* **ди́хання; Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план** *див.* **відсува́ти; В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти** *див.* **вла́зити; В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити** *див.* **впуска́ти[1]; До дру́гих пі́внів** *див.* **пі́вень; До дру́гого прише́стя** *див.* **прише́стя; Дру́га мо́лодість** *див.* **мо́лодість; Дру́га нату́ра** *див.* **нату́ра; Дру́ге наро́дження** *див.* **наро́дження; Дру́гий сорт** *див.* **сорт; Дру́гі пі́вні співа́ють / проспіва́ли** *див.* **пі́вень; Зворо́тний (і́нший, дру́гий** *і т. ін.)* **бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га** *і т. ін.)* **сторона́ меда́лі>** *див.* **бік; З дру́гих оче́й** *див.* **о́ко[1]; З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки>** *див.* **рука́; З і́ншої (дру́гої, не з ті́єї** *і т. ін.)* **о́пери** *див.* **о́пера; І́ншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом)** *див.* **раз[1]; На дру́гому пла́ні** *див.* **план[1]; Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним** *і т. ін.)* **бо́ком** *див.* **оберта́тися; Одна́ нога́ тут, а дру́га там** *див.* **нога́; Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти** *див.* **кінча́ти; Пі́сля дру́гих пі́внів** *див.* **пі́вень; Як соба́ці п'я́та нога́** *(рідше* **дру́гий хвіст)** *див.* **нога́.**

ДРУГИ́НЯ, і, *ж., поет., заст.* Подруга. [Ф і л о м е н а:] .. *Тож знайте, любії другині, що як недомисел не раз доводить людей щасливих до тяжкої біди, так і розум рятує мудрого з великих небезпечностей* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДРУ́ГІВ, гова, гове. Прикм. до **друг** 1. *У бою Андрієві так любо відчувати другове плече* (В. Сосюра); *Як вчуваєш руку другову, Легше в світі жити* (Т. Масенко).

ДРУГО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **дру́гий** у 1 знач., напр.: д р у г о к л а́ с н и й, д р у г о р о з р я́ д н и й, д р у г о р о з р я́ д н и к; у 4 знач., напр.: д р у г о с о́ р т н и й, д р у г о ч е р г о́ в и й.

ДРУГОКЛА́СНИЙ, а, е. 1. Який належить до другого класу (у 5 знач.). *Поїзд має дев'ять вагонів, шість із яких — другокласні* (з газ.); // Не найкращий за своїми якостями, властивостями; посередній. — *Скажіть, Михайле Семеновичу, чому французький актор, навіть другокласний, розкутий, вільний на сцені, тоді як наш і першокласний скутий?..* (з мемуарної літ.).

2. Який має два класи (у 3 знач.). *Про вчителя сільської школи збереглося небагато відомостей. За національністю українець, закінчив учительську другокласну школу, тобто школу для підготовки вчителів для шкіл грамоти* (з мемуарної літ.); *Другокласні школи створювалися в кінці XIX ст. як кузня вчительських кадрів для церковних шкіл* (із журн.).

ДРУГОКЛА́СНИК, а, *ч.* Учень другого класу. *Поперваx я мугикав собі щось під ніс, прислухаючись, як співають інші хлопчаки моєї партії, другокласники та третьокласники, які вже давно оббулися в церковному хорі* (Б. Антоненко-Давидович); *Серед другокласників ходив півником та козирився Володька Гречаний — білявий кирпатий хлопчина* (М. Зарудний).

ДРУГОКЛА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **другокла́сник.** *Кіті була меншою сестрою, другокласницею* (Б. Антоненко-Давидович); *Другокласниця виграла чемпіонат України з шахів, обійшовши 34 суперниці* (з газ.).

ДРУГОКУ́РСНИК, а, *ч.* Той, хто навчається на другому курсі. *На читацькій конференції були присутні другокурсники-філологи та старшокурсники-історики* (з газ.).

ДРУГОКУ́РСНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **другоку́рсник.** *Другокурсниця училища фізичної культури, майстер спорту міжнародного класу успішно представила Україну на чемпіонаті Європи із синхронного плавання* (із журн.); *У конкурсі студентських наукових праць із медицини перемогла другокурсниця, їй присуджено першу премію* (з газ.).

ДРУГОРІ́ЧНИК, а, *ч.* Той, кого залишили на другий рік у тому самому класі, на тому самому курсі. *Нюра радітиме, пальцем на нього, другорічника, вказуватиме* (О. Донченко); *Васько Дягіль, вічний другорічник, певне, уроком цікавився менше, ніж його дід* (Ю. Збанацький); *Ганебно знову залишатися другорічниками* (А. Михайленко).

ДРУГОРІ́ЧНИЦТВО, а, *с.* Перебування в тому самому класі, на тому самому курсі другий рік. *Скільки й директорує* [Дмитро Карпович], *одним з основних і найдошкульніших пунктів був той, який спрямовувався проти неуспішності та ненависного другорічництва* (Ю. Збанацький); *Після запровадження 12-бальної системи оцінювання ми позбавилися такого ганебного явища, як другорічництво* (з газ.).

ДРУГОРІ́ЧНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **другорі́чник.** *Учениця була другорічницею. Тоді ще залишали учнів, які не засвоїли програму, на другий рік в одному і тому самому класі* (із журн.).

ДРУГОРОЗРЯ́ДНИЙ, а, е. 1. Який належить до другого розряду, має другий розряд *(див.* **розря́д**[1] 2). *Гетьманський уряд змушений був обмежитися другорозрядним дипломатичним представництвом на Кубані* (з наук. літ.).

2. *розм.* Не найкращий за своїми достоїнствами; посередній. *Відшумували вже жалюгідні роки розчарувань по ресторанах, другорозрядних готелях, купе вагонів* (О. Довженко).

ДРУГОРОЗРЯ́ДНИК, а, *ч.* Спортсмен, який має другий розряд із якого-небудь виду спорту. *Пройшов товариський матч із шашок, класифікаційний склад якого такий: два майстри спорту, п'ять кандидатів у майстри, шість першорозрядників і один другорозрядник* (з газ.).

ДРУГОРЯ́ДНИЙ, а, е. Не головний за значенням, не основний, менш істотний. *У сій вашій новій поемі я люблю те, що в ній, певне, має бути другорядним — власне, ліричні нотки* (Леся Українка); *Всім не терпілося покінчити з другорядними питаннями і перейти до основного* (М. Руденко); *В будь-якому театральному дійстві є ролі головні, провідні, а поряд з ними і другорядні або ті, що задіяні лише в масовках* (О. Шугай); — *За десять кілометрів повертаємо з траси на дорогу місцевого значення,* — *сказав Юрко.* — *Тут хоч раз шлях почистили, а другорядні дороги, гадаю, заметені...* (Люко Дашвар); // Посередній щодо своїх якостей. *На Бородавку він і не дивився, наче той був другорядний козак, на якого можна не звертати уваги* (З. Тулуб).

△ **Другоря́дні чле́ни ре́чення** *див.* **член.**

ДРУГОРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **другоря́дний.** *Справа тут не в першорядності чи другорядності, а в самому характері роботи* (В. Еллан-Блакитний); *Гуцульське багатопілля мало свою специфіку: другорядність землеробства як виду діяльності порівняно із тваринництвом* (з наук. літ.).

ДРУГОСО́РТНИЙ, а, е. 1. Другого сорту, невисокої якості. *Будь-який винороб знає, як можна зробити чистий або другосортний виноградний спирт* (із журн.); *Другосортний товар; Другосортний хліб.*

2. *перен.* Посередній, не найкращий. *Сама його* [поневолювача] *логіка, логіка дужчого кулака, вимагає, щоб ти — принаймні в його уяві — був чимось другосортним, ущербним, примітивним...* (О. Гончар); *Змушений утримувати сім'ю, художник перебивається випадковими заробітками і поступово деградує, розмінюючи свій великий талант на горілку та другосортні роботи* (з навч. літ.); *Ці канали мають без проблем стільки реклами, скільки хочуть, і тоді, коли побажають, не опускаючись для цього до показу другосортних касових серіалів* (з газ.).

ДРУГОСО́РТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **другосо́ртний.** *У м'який Остапів мозок тихо вкрадається другосортність і жах перед цією жінкою* (С. Процюк); *Саме з фестивалю "Червона рута-89", що прогримів, як вибух, сила якого дорівнювала прагненням численних груп, солістів і бардів вийти з тіні невідомості, другосортності, почалася історія нової української музики* (з газ.).

ДРУГОТІ́ЛКА, и, *ж.* Корова, що вдруге отелилася. *Для першотілок і друготілок кількість доїнь треба збільшити на одне-два доїння порівняно з дорослими коровами* (з наук. літ.).

ДРУГОЧЕРГО́ВИЙ, а, е. Який виконується в другу чергу, не основний, менш істотний. *У системі планування робочого часу встановлення пріоритету означає прийняття рішення про те, яким із завдань необхідно надати першочергового, а яким — другочергового значення* (з навч. літ.).

ДРУ́ЖБА[1], и, *ж.* Стосунки, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів і т. ін. *Бридить Господь крутіями, а з праведними в Нього дружба*

(Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ми все в Латинові уста Внесем, .. докажем, Що з Турном дружба єсть пуста* (І. Котляревський); *Бичок, награвшись, ліг біля Івася, положивши на його голову. Така дружба, таке товариство пішло між бузівком і невеличким хлоп'ям* (Панас Мирний); — *Дружба в них була — нерозлийвода. І на риболовлю разом, і на виноградники, було, біжать, коли дідусь пішов сторожувати* (О. Гончар); *Він десь родом із Дамаска... Багатий і в дружбі з багатьма сильними світу цього* (Ю. Логвин).

(1) Щи́ра дру́жба (прихи́льність) — сердечна, чиста, правдива дружба, прихильність і т. ін. *Вже й якою самолюбкою була, а в глибині серця в'язала її щира прихильність до оцеї родини* (О. Кобилянська); *Геть напади розбійницькі! За мир! За мир! За дружбу всіх народів щиру!* (М. Рильський); *Вона ж, Ярослава, відповідала йому... принаймні добрим ставленням. Жартливою, але по-справжньому щирою дружбою* (О. Гончар).

ДРУ́ЖБА², и, *ч.* Товариш молодого, який бере участь у весільному обряді. *То було весілля в жандармів, і в одного з них "Эф"* [Фідлер] *був за дружбу* (М. Коцюбинський); *У суботу рано Марія з дружками, а я з дружбами, з Іваном та ще з одним хлопцем, обійшли і своїх, і вижинівських, запросили на весілля* (І. Муратов); *Десь гучно грали-витинали весільні музики: Стах Пурій з дружбами до Дідухів їхав...* (І. Нижник); // Особа, яка тримає вінець над головою молодого чи молодої у ході вінчання і перебуває при них під час весільного обряду. *Я бачив її.., а коло неї .. гарного мужчину, з чорною, на груди спадаючою, бородою, що був її дружбою* (О. Кобилянська).

ДРУЖЕЛЮ́БНИЙ, а, е. Який виражає дружелюбність, пройнятий дружелюбністю; приязний. *Він постарався пропустити такі зауваження повз вуха і удавав з себе надзвичайно дружелюбну людину* (М. Трублаїні); *Люди дружелюбні, компанійські люблять теплі кольори, а замкнуті, небалакучі віддають перевагу холодним* (з газ.).

ДРУЖЕЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Дружня прихильність, доброзичливе ставлення; приязнь. *Панували весь час у хаті .. невимушеність, дружелюбність і та поетична простота почуттів, що робить людину щасливою* (В. Малик); *Співчуття, дружелюбність, ввічливість, сором'язливість, вдячність повинні обумовлювати правила поведінки людини у будь-якому суспільстві* (з наук. літ.).

ДРУЖЕЛЮ́БНО. Присл. до **дружелю́бний.** *Володька загальмував ногами санки, дружелюбно глянув на Рубіна* (І. Сенченко); *Обличчя невідомого світилося усміхом, темні очі дивилися з-під густих брів спокійно, дружелюбно* (О. Бердник); — *Ти мені подобаєшся ..* — *Я це знаю,* — *дружелюбно посміхнувся Сідалковський* (О. Чорногуз).

ДРУ́ЖЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **дру́жка** 1. *Вимовляє* [мати] *доні:* — *Що весілля, доню моя? А де ж твоя пара? Де світилки з друженьками, Старости, бояре* [бояри]? (Т. Шевченко).

ДРУ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дру́жка** 1. *Уже сонечко вгору йде, Уже наша молода з двору йде Попід вишневим садочком, За нею дружечки рядочком* (В. Самійленко); *Спечіть мені коровай з шишечками, Бо вже ж мені розлука з дружечками* (Л. Забашта); *На Покрову мали гуляти весілля, й Оленка ходила по селу, скликаючи дружечок* (О. Забужко).

ДРУЖИ́НА, и, *ж.* 1. Одружена жінка стосовно до свого чоловіка. *Заколисаний родинним щастям з любою дружиною, Семен забув на* [про] *свої колишні турботи* (М. Коцюбинський); *Він узяв собі дружину, маленьку, кволу, але щиру до роботи жінку* (С. Чорнобривець); *Доброю дружиною буде така, що знає ціну шматкові хліба, і чоловіка більше шануватиме, любитиме* (М. Стельмах).

2. *заст., поет.* Одружений чоловік стосовно до своєї жінки. *Якби мені крила, крила Соколинії, Полетіла б я за милим, За дружиною* (Т. Шевченко); *Душа у його* [нього] *була тепла; дружина з його* [нього] *вірна, незрадлива,* — *не то, щоб там до чужих жінок, абощо!.. Сього зроду-віку не було за ним* (О. Кониський); [С е р б и н:] *Не можу я стати тобі дружиною навік, бо коли ти і сама усе узнаєш, то не підеш зо мною* (С. Васильченко).

3. Група, загін, добровільне об'єднання людей, створене з якою-небудь метою. — *Бойова дружина не пускає солдатів у депо... жандарми хочуть заарештувати комітет* (Б. Антоненко-Давидович); *В усіх кварталах міста створено санітарні дружини* (В. Кучер); *Так на чолі батрацької бойової дружини і літав* [Данько] *по асканійському степу* (О. Гончар); *Із середини шістдесятих років XX ст. набуває розмаху рух студентства за охорону природи, який втілився у формі природоохоронних дружин* (з наук. літ.).

4. У Давній Русі — збройний загін, що становив постійну військову силу князя і брав участь в управлінні князівством. *Та ось, наче смерті яма, Відчинилась міська брама І з дружиною малою Вийшов князь з Переяслава* (І. Франко); *Князь Володимир їхав на чолі дружини й милувався Россю* (С. Скляренко); *Це не сниться мені!.. Татарва за горбами! І дружини Русі випливають з дібров* (М. Вінграновський).

(1) Зако́нна дружи́на (жі́нка) *чия, кого* — жінка стосовно чоловіка, з яким вона перебуває у зареєстрованому шлюбі. *Ти ж моє подружжя вірне, дружина законна, не яка невільниця, рабиня* (Б. Лепкий); *Вони перебували в громадянському* [цивільному] *шлюбі, поки не померла законна жінка, і тоді тільки вони повінчались* (О. Іваненко); *Вона не лише зустріла чоловіка своєї мрії, а й стала його законною дружиною* (О. Авраменко); **Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе)** *див.* **узя́ти.**

ДРУЖИ́НИН, а, е. Прикм. до **дружи́на** 1. *Наче живе, глянуло в мислі обличчя з подушки дружинине, й очі з тихим соромом і з коханням до нього* (А. Головко); *Чоловік міцніше стиснув дружинину руку* (Б. Антоненко-Давидович); // Належний дружині (у 1, 2 знач.). *Хапливі дружинині рядки скупо оповідали, що вона* [дочка] *вже крутить головою, усміхається, любить дивитися на лампу та на сонячне вікно* (В. Дрозд).

ДРУЖИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **дружи́на** 3, 4. *Дружинне віче схвально загомоніло* (І. Білик); *Розосередження дружинних поховань навколо міста можна пояснити тим, що поховані тут дружинники мали в цих селах свої земельні володіння* (з наук. літ.); *Козацтво було спадкоємцем дружинних традицій Русі* (з навч. літ.).

ДРУЖИ́ННИК, а, *ч.* 1. Член дружини (у 3 знач.). — *Мабуть, до клубу підем, на молодіжний вечір?* — *Ні,* — *відповів слюсар.* — *У нас ввечері патрулювання по вулицях міста, я ж дружинник* (з газ.).

2. Член дружини (у 4 знач.). *Святослав зібрав дружинників, і прогнав печенігів у поле, і настав мир* (з легенди); *Дружинники жили разом з князем, харчувалися з його столу, одержували від нього коней і зброю* (з навч. літ.).

ДРУЖИ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дружи́нник** 1. *Обдавши Обручеву компанію враз посуворілими поглядами, дружин-*

ниці пройшли з рівним перестуком каблучків (О. Гончар); *Десятки мужніх, сміливих дівчат виходять на вулицю з червоними пов'язками, вони — дружинниці* (з газ.).

ДРУЖИ́НОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **дружи́на** 1, 2. *Ой піду я темним гаєм, Дружиноньки пошукаю* (Т. Шевченко); *Я стільки раз, дружинонько моя, Руїну ніс твоєму супокою, Що сам дивуюсь ніжності твоїй: Її я чую в стороні чужій* (М. Рильський); [С о ф і я:] *Ох, Гнате, .. Не з матір'ю ж тобі вік вікувать, а зо мною, дружинонько моя!..* (І. КарпенкоКарий).

ДРУЖИ́ТИ, дружу́, дру́жиш, *недок.* 1. *з ким.* Бути в дружбі з ким-небудь. *З Латином у сусідстві жив* [Турн], *Дочці і матері прикметний, І батько дуже з ним дружив* (І. Котляревський); *І будемо ми з Павлушею дружити наймічнішою, найвірнішою солдатською дружбою — до останньої краплі крові* (В. Нестайко); *Ми договорилися з нею* [Світланою] *дружити, та й годі. Вона мені подобається, мені з нею добре, я й далі хотів би з нею дружити...* (Є. Гуцало); * Образно. *Виявилось, що Мітла й Півень хоч і виросли на Дніпрі, а з водою не дружили* (П. Панч); // *без дод.* Виявляти взаємну прихильність, відданість, довір'я один до одного. *Дружили ми, а пройдуть літа І, може, стрінемось не ті* (П. Грабовський); *Якщо народи будуть дружити, вони зуміють подолати перешкоди на шляху до миру* (з газ.).

2. *з чим, перен., розм.* Любити що-небудь, мати схильність до чого-небудь. *Був-бо він благий і з письмом не дружив, а цілковита глухість не давала йому почути недоброзичливих .. нашіптувань* (Валерій Шевчук).

3. *кого, розм., рідко.* Те саме, що **одру́жувати.** — *Чи купує хто, чи продає, чи дитину дружить, без мене не обійшлося* (Л. Мартович).

ДРУЖИ́ТИСЯ, дружу́ся, дру́жишся, *недок., розм.* 1. *недок., з ким.* Те саме, що **дружи́ти** 1. *Андрій не дуже якось з ним дружився* (І. Франко); *До панських дітей він не піде: там не приймуть, з мужицькими уже йому не подоба дружитися!* (Олена Пчілка); *Він на диво сам зрозумів, що для царгородян він тільки варвар, якого вважають за ловецького собаку та з яким ніхто не дружиться* (Юліан Опільський).

2. *недок. і док., з ким і без дод.* Те саме, що **одру́жуватися.** *Не хотів* [Гриць] *ані дружитись, ані дома жити — чумакував* (Марко Вовчок); *Як Максим дружився, то його матері вже не було на світі, та й батько незабаром по тому вмер* (Б. Грінченко).

ДРУЖИ́ЩЕ, а, *ч., розм.* Уживається при дружньому звертанні до чоловіка, хлопця. — *Ти вже, дружище, вріс у свою нову посаду, як добрий вершник у сідло, — засміявся Сагайда* (О. Гончар); — *Живий! Яким же побитом, дружище!? Та невже це ти?* (М. Стельмах).

ДРУ́ЖКА, и, *ж.* 1. Дівчина, яка на запрошення молодої бере участь у весільному обряді. *Лящить-голосить тонкий та дзвінкий голос першої дружки у хаті молодої.., розпочинаючи дівич-вечір; її подруги на кінці підхоплюють і мчать-підносять високо вгору* (Панас Мирний); *Лукина з дружками пішла по селі просить на весілля* (І. Нечуй-Левицький); *Тим часом дівчата, які були вже признані дружками, затягли "Ой у полі та овес рясний"* (Ю. Смолич).

2. *діал.* Те саме, що **дру́жба** ². *Обіч наречених ішли дружки: біля Дениса — Андрій Семенець і Борис Ганущак, біля Ліди — Вірця Неїжко та Галина Краснощок, а за ними родичі та запізнілі гості* (Л. Дмитерко).

ДРУЖКІ́В, о́ва, о́ве. Прикм. до **дружко́.** *Дружкова шабля гепає в стелю раз, удруге і втретє. Ті забої .. повідають, що незабаром почнеться щось поважне та дуже вразливе! .. "Пора молоду виряджати до молодого. Пора!" — гукає дружко* (Панас Мирний).

ДРУЖКО́, а́, *ч.* Одружений чоловік, який на запрошення родичів жениха є головним розпорядником весільного обряду. *Наум, бачивши, що вже усе готово, став одбирати людей: кого дружком, .. кого у старости, жінок у свашки* (Г. Квітка-Основ'яненко); *За дружка був Микола Потоцький .. Єремія повіз молоду до костьолу* (І. Нечуй-Левицький); — *Дай проїхати он до тієї хати! — кричав дружко* (О. Довженко); * У порівн. *Після вчорашньої порошi кожне дерево, як весільний дружко, було пов'язане таким тонким рушником, що крізь нього відчувалися узори і напіврозкриті вічка потрісканої кори* (М. Стельмах).

ДРУЖКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути дружкою або дружком. [М е н ш а д р у ж к а *(виступає й співає до дружка)*:] *Тобі, дружку, не дружкувати, Тобі, дружку, панувати* (І. Нечуй-Левицький); *Вишивальниці зізнаються, що роботи вистачає. Кожна дівчина у селі від малої до великої хоче мати народний стрій, щоб бути готовою дружкувати на весільній забаві* (із журн.).

ДРУЖНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **дру́жний.** *Як батьки дружненькі, то й діти чемненькі* (прислів'я).

ДРУЖНЕ́НЬКО. Присл. до **дружне́нький.** *Кричить* [Турн]: — *Дружненько, козаки!* (І. Котляревський); — *Є кому підсобити. Ану, лишень, дружненько! Кілька душ охоче кинулись до саней* (А. Головко); *У мене великий день — свято динь. Уклінно запрошую вас, чуєте, всіх, запрошую малих і великих, до мене в курінь. Гуртом дружненько сядемо* (В. Близнець).

ДРУ́ЖНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний дружбою, взаємною прихильністю, довір'ям, відданістю, згодою. *Чутко спить моя дружна чота́. Завтра знову навчання, похід* (І. Вирган); *Перед ним* [Романом] *проходять лісові закути, .. дружна сім'я Морозенків, земля усіх лісовиків* (М. Стельмах); *Образ брата Петра та дружна компанія його друзів льотчиків, з якими він заїздив, спливають на думку Тоні* (О. Гончар).

2. Який проходить одночасно, спільно, погоджено, злагоджено. *Одного морозного ранку околиці Гродна стряслись од дружної стрілянини* (Олесь Досвітній); *Швидко ширилася щетиниста смуга стерні, підростали копиці .. У дружній роботі людей, у переможному стукоті машин розливалася Мотрина радість* (С. Добровольський); *Чуйне вухо однаково могло розібрати навіть крізь подвійні рами та товсті мури негучний, але дружний спів* (Ю. Смолич); // Який виникає, з'являється, здійснюється і т. ін. бурхливо, швидко. *Весна прийшла у Донбас рання, буйна, дружна* (В. Собко); *Щоб одержати дружні сходи озимої вики, її сіють у вологий шар ґрунту* (з наук. літ.).

ДРУ́ЖНІЙ, я, є. Прикм. до **друг** 1. *Цар якийсь-то свині пас Та дружню жінку взяв до себе, А друга вбив* (Т. Шевченко); *Незабаром Макитра куйовдив чуб на дружній голові* (С. Васильченко); *Ми у тісному, дружнім крузі Згадали молодість свою* (М. Нагнибіда); // Який ґрунтується на дружбі, взаємній прихильності, довір'ї, доброзичливості. *Всюди ради та намови його змагали до одного: до скріплення дружніх, товариських і братерських зв'язків між людьми* (І. Франко); *Єгипетський фараон зрадів: між ним та перським царем поступово налагоджувалися дружні взаємини*

(І. Білик); // Який виражає прихильність, довір'я, дружелюбність. [О р е с т:] *Сьогодні оце ввечері, здавалося мені, ви повернулись до давнього дружнього тону, а тепер знов...* (Леся Українка); *Певним напруженням волі повернула* [Галина Горленко] *голову трохи набік і зустріла погляд — такий теплий і дружній погляд* (Є. Кротевич); *Юра .. несе перед собою правицю, простягнуту для дружнього потиску* (Ю. Смолич).

◇ **На коро́ткій (дру́жній) нозі** *див.* **нога́.**

ДРУ́ЖНІСТЬ[1], ності, *ж.* Абстр. ім. до **дру́жний.** *Стефко знав не від сьогодні про цю дивну дружність обох близнюків* (І. Франко); *Спорість в роботі, дружність, вміння й азарт, з яким працювала тут слобідська молодь, лютили Шумейка* (А. Шиян); *Енергія проростання характеризує дружність проростання насінин і визначається кількістю насінин, що проросли протягом певного для якої-небудь культури строку* (з наук. літ.).

ДРУ́ЖНІСТЬ[2], ності, *ж.* Абстр. ім. до **дру́жній.** *На жарти ніхто не ображається, а це ознака справжньої товариської дружності* (О. Копиленко); *В ньому* [голосі] *бриніла .. зичлива дружність* (Н. Рибак).

ДРУ́ЖНО. Присл. до **дру́жний.** *Сім'я в них велика, але живуть дружно і якось ніби легко, від молодості й до сивини ведуть життя, як пісню, в два голоси — злагоджено, рівно* (О. Гончар); *Дружно курились димарі хат, рипіли журавлі біля криниць, ревла худоба по дворах* (А. Головко); *Кущі квітли, поля дружно зеленіли* (Ю. Яновський); *Козаки дружно налягали на весла, і чайка продовжувала свій політ по хвилях* (С. Тельнюк).

ДРУ́ЖНЬО. Присл. до **дру́жній.** *Свояк, здвигнувши плечима, киває дружньо і таємничо Фортунатові і відходить* (Леся Українка); *Альоша стрепенувся з несподіванки. Обернувшись, він побачив Романа й посміхнувся до нього дружньо* (І. Микитенко).

ДРУЖО́К, жка́, *ч., розм.* 1. Пестл. до **друг** 1. *Ой, через гору та в лісок, .. Ой, пущу стиха голосок, Ой, чи не чує мій дружок?* (з народної пісні); *Ґавеня, наш маленький пернатий дружок, і те радісненько свого дзьоба розкривало* (О. Ковінька).

2. Те саме, що **друг** 1. *Були б пиріжки — будуть і дружки* (прислів'я); *Вона пам'ятає, коли Василю разом з своїм дружком Аурелом, високим, худим хлопчиком, пас громадську череду* (М. Чабанівський); [Г е н н а д і й:] *Дружок один, з Кавказу, такого винця привіз, що куди там! Нектар! Просто нектар!* (З. Мороз); // *зневажл. Стерв'ятник кинувся тікати на одному моторі. Два його фашистських дружки пропустили попереду, не думаючи про рятування колеги* (Ю. Яновський).

ДРУЖО́ЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **дружо́к** 1. *Тільки найшла слідочок, Гей, де походив дружочок* (з народної пісні); *Вона забігала на хвилинку і казала Лесі: — .. Ти вже потерпи, Лесенько, дружочок мій* (О. Іваненко).

ДРУЗ *див.* **дру́зи[1].**

ДРУ́ЗА *див.* **дру́зи[2].**

ДРУ́ЗИ[1], ів, *мн. (одн.* **друз,** а, *ч.).* Етноконфесійна група арабського населення Сирії, Лівану і деяких інших країн, одна з мусульманських шиїтських сект. *Етноконфесійними групами є, наприклад, старообрядці і молокани серед росіян, аджарці у грузинів, меноніти поміж німців, латгальці серед латишів, друзи у Сирії, копти в Єгипті та ін.* (з навч. літ.).

ДРУ́ЗИ[2], друз, *мн. (одн.* **дру́за,** и, *ж.), геол.* Група зрослих в основі кристалів. *Кристали ортоклазу трапляються поодиноко або у вигляді друз* (з наук. літ.); *Юрко копав обережно й терпляче, щоб не пошкодити друзу. Вивільняв кристал за кристалом, і друза росла на очах* (А. Дімаров).

ДРУ́ЗІ *див.* **друг.**

ДРУ́ЗКИ, зок, *мн., розм.* Невеликі частини, шматки чого-небудь. *Стіл жалібно похилився додолу, держачись тільки на одній нозі, а все, що було на йому* [ньому] *— папери, каламар, рямці, бюст — усе в друзках лежало долі* (Б. Грінченко); *Вагонне скло розтрощено, під ногами скрегочуть скляні .. друзки* (О. Гончар).

◇ **(1) На (в) дру́зки (на (в) дрі́зки),** *зі сл.* р о з б и т и с я, р о з л е т і т и с я *і т. ін.* — повністю, дощенту. *Проснувся* [Іван] *— палка летить назад... Він підставив мізинний палець — вона у друзки розсипалась* (з казки); *Є ще хід з притвору, і там лише висячий замок... Добрячий удар ломом, і він розлетиться в друзки* (М. Старицький); *Я .. з розгону наскочив на стілець і разом з ним гримнувся на підлогу, а ваза в моїй руці розлетілася на дрізки* (М. Трублаїні); *Мала* [Інна] *перед собою поверженого ворога і вже остаточно розбиту на друзки ту останню краплю надії, яка .. все ще бриніла на споді душі* (В. Дрозд).

ДРУ́ЗОЧКИ, чок, *мн., розм.* Зменш. до **дру́зки.** *Барку .. ширгонуло бурею на якусь мілизну побіля острова Кефалонії і потрощило на друзочки, так ніби хто склянкою об стіну хряснув* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Хуторян примусово переселяли, розбираючи до друзочки їхні садиби* (з мемуарної літ.).

ДРУЗЯ́КА, и, *ч., розм.* 1. Те саме, що **друг** 1. *Приємно знати, що .. ось тут близько тебе є щирий друзяка* (І. Франко); *І двірники, й буфетчики* [буфетники], *і швачки, і солдати, — вже й не кажу про покриток, селян, тих кріпаків нещасних, — це найперші друзяки у Тараса* (П. Тичина); *— Не журися, друзяко, — долинув до нього голос курінного отамана Бородатого* (О. Довженко); *Мій батько навів повну хату своїх друзяк, ми засіли перед телевізором, .. майже певні, що Київ переможе* (Ю. Андрухович).

2. *рідко.* Лагідна, добра, слухняна, зговірлива людина. *Наум Дрот був парень* [хлопець] *на усе село, де жив. Батькові і матері слухняний, старшим себе покірний, меж товариством друзяка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І дарма, що такий ти приємний, Що друзяка ти з діла і з мови* (І. Франко).

ДРУЇ́Д, а, *ч.* У стародавніх кельтів — жрець. *Атта Троль реве: — Сей камінь — Се олтар; отут друїди, Ще за часів бузувірства, Для богів — людей вбивали* (Леся Українка); *До наших часів зберігся календар друїдів, який стверджує, що знайти потрібне дерево можна відповідно до дати народження людини* (з навч. літ.); *Шанувальників езотерики приваблювали згадки про таємниче вчення друїдів, які жили в гармонії з природою* (із журн.).

ДРУЇ́ДИЗМ, у, *ч.* Релігія стародавніх кельтів, що полягала у вшануванні природи і вимагала жертвоприношень. *В основі культу стародавніх кельтів лежала система жрецького апарату — друїдів, які користувалися великою пошаною, брали діяльну участь у богошануванні, призначали нагороди і покарання* (з наук.-попул. літ.); *У друїдизмі поклонялися духам не тільки сонця або землі, але й духам річок, гір, певних місць* (із журн.).

ДРУК, у, *ч.* 1. *тільки одн.* Процес виготовлення друкованої продукції; друкування. *Я хотів би переглянути перед друком рукописи* (М. Коцюбинський); *Я готував до друку*

брошурку, що потім ще треба було разом із Михайлом перекласти на польську мову (Олесь Досвітній); *Валуєвським циркуляром (1863 р.) заборонявся друк українською мовою* (В. Русанівський); // Випуск у світ; публікація. — *Я не є політик. Мене цікавлять книжки. Мені аби свобода друку була* (Ю. Винничук).

2. *тільки одн.* Текст, відтворений друкарським способом. *Називається воно* [оповідання] *"Тіні забутих предків", розміром буде трохи більше 3 аркушів друку* (М. Коцюбинський); *1570 року в Заблудові надрукували Псалтир з Часословцем — останній заблудівський друк* (І. Огієнко); *Селянин приберіг часописний друк: "в дорозі згодиться"* (В. Барка); // Зовнішній вигляд надрукованого, що визначається особливістю букв, шрифту, характером зображення, способом друкування і т. ін. *Видання щодо друку — дуже гарне, ясне, без помилок, а от щодо малюнків, то деякі вийшли не зовсім ясні* (Панас Мирний); *Ще одно прохання: чи не могли б Ви подати мені відомості, скільки у Вас у Львові коштуватиме друк петитом?* (М. Коцюбинський); *Поважні дядьки .. посідали рядком, звільна обертали в жменях обтріпані газети та оглядали образки і той грубший друк, бо читати вже було трохи затемно* (І. Керницький); *Друк на візитівках свіжий* (В. Неборак).

3. *тільки одн.* Галузь виробництва, що займається виготовленням друкованої продукції; видавнича й друкарська справа. *Розвиток літератури, друку є, як відомо, дуже важливим чинником, який сприяє дальшому вдосконаленню літературної мови* (з наук. літ.); *Провідні українські книгозбірні мають розкрити свої історико-культурні фонди; для цього потрібно визначити архітектуру бібліотеки пам'яток східнослов'янської писемності й українського друку* (з навч. літ.).

4. *тільки мн.* Зведення друкованих пам'яток. *Замість відповіді я поклав перед ним свою записну книжку, де я позаписував народні пісні і бібліографічні виписки із старих церковнослов'янських друків* (І. Франко).

Випуска́ти / ви́пустити дру́ком *див.* **випуска́ти; Вихо́дити / ви́йти дру́ком** *див.* **вихо́дити.**

ДРУКА́Р, я́, *ч.* Фахівець друкарської справи, поліграфічного виробництва. *Михайло Сльозка — український друкар і літературний діяч, який керував Львівською братською друкарнею, згодом мав власну друкарню, в якій видав понад 50 книжок* (з публіц. літ.); *Памво Беринда був не тільки вченим-лексикографом, але й архітектором, друкарем, редактором, перекладачем, талановитим поетом* (з наук. літ.); // Той, хто працює в друкарні. *Писатиму* [переклади] *на перестанках, а то для друкарів отаке тремтяче писання, певне, не дуже приємне* (Леся Українка); // Той, хто працює в друкарському цеху. *Йому було і жаль Панька, і прикро з того, що розпочате з розмахом таке потрібне, корисне громадське діло, як друкування, полишене на друкаря* (Василь Шевчук); *Іван жив своїми турботами, я — своїми. Він і далі працював у цеху друкарем, я — в редакції* (О. Шугай).

ДРУКА́РКА, и, *ж.* Жінка, яка працює за друкарською машинкою. *Дріботливе стукання друкарок чути було ще на вулиці в розчинені вікна* (Іван Ле); *Зараз Віра працювала друкаркою в одному з відділів управління заводу* (М. Руденко); *Друкарка винесла з кабінету секретаря жмут паперів, сіла до машинки* (В. Дрозд).

ДРУКА́РНЯ, і, *ж.* Поліграфічне підприємство, на якому виготовляють друковану продукцію різних видів. *Не сам Острозький заходився коло просвіти народу .. Вони* [міщани] *почали по містах зав'язувати релігійні братства, при тих братствах заводити .. друкарні і школи* (І. Франко); *Дотемна просиджував він у пропахлих свинцем і гасом цехах друкарні, продивляючись і коректуючи аркуші свого журналу* (М. Бажан); *У місцевій університетській друкарні час від часу виходили нові книги...* (Б. Левін); *Фалько, людина щиросерда й розумна, торговець папером з Вер'єра, купив друкарню в головному місті департаменту і став видавати там газету* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ДРУКА́РСТВО, а, *с.* Друкування текстів та ілюстрацій друкарським способом. *Я ходив по лікті в чорній друкарській фарбі, мій робочий халат нині можна б виставляти в музеї історії друкарства* (Ю. Андрухович); *Батьком друкарства сміливо можна назвати Йоганна Гутенберга, який вперше застосував рухомий металевий шрифт, з якого складав текст, і запровадив металеву матрицю для відливання шрифту* (з наук. літ.); *Помітною подією в розвитку друкарства і преси початку 1920-х років було створення видавничого концерну І. Тиктора "Українська преса" у Львові* (з наук. літ.).

ДРУКА́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до друкування, пов'язаний з ним. *Побачив* [Начко] *декілька .. друкарських помилок* (І. Франко); *В острозькій друкарні Іван Федоров надрукував церковнослов'янською мовою Біблію, яка є видатним зразком друкарської справи того часу* (з наук. літ.); // Признач. для друкування. *Ми читали .. брошури, від яких ще пах друкарський цех* (К. Герасименко); *В крамниці пахло м'яким духом друкарської фарби* (В. Кучер).

Друка́рська маши́нка *див.* **маши́нка.**

△ **Друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш; Умо́вний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш; Фізи́чний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш.**

ДРУКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **друкува́ти.** *Ми маємо на меті видати літературний збірник.., в якому хотілось би помістити нові, ніде ще не друковані твори* (М. Коцюбинський); *Я приніс із собою до гуртожитку торбу з білизною, книжки, друковані для сліпих* (Ю. Яновський); *Папір, на якому була друкована газетка, був найгіршого ґатунку* (Ирина Вільде); // *у знач. ім.* **друко́ване,** ного, *с., розм.* Те, що відтворене друкарським способом. *Прохав би дуже висилати мені коректу, обгорнувши її зо всіх боків гарненько папером, щоб наша поштова цензура, надірвавши конверт, не доглянула в ній друкованого* (М. Коцюбинський); // **друко́вано,** *безос. пред. Словник лаврського друкаря Памви Беринди (1627) — один з перших великих і значних словників, писаних українською мовою; він мав великий вплив, і його друковано майже по всіх слов'янських землях* (І. Огієнко).

2. *прикм.* Який має форму і вигляд відображеного друкарським способом. *До самого ранку просидів Семен Яремченко біля лампи, друкованими літерами розмножуючи текст першої підпільної листівки* (Д. Бедзик).

3. *прикм., розм., ірон.* Учений, розумний. *Такі, бачте, люди: Все письменні, друковані, Сонце навіть гудять* (Т. Шевченко); *От простий, невчений чоловік, з доморощеним розумом, а як він міркує! Не один би письменний та друкований позавидував би!* (М. Коцюбинський).

Друко́ване сло́во *див.* **сло́во; Друко́ваний о́рган** *див.* **о́рган.**

△ **Друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш; Умо́вний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш; Фізи́чний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш** *див.* **а́ркуш.**

ДРУКУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до друкування, пов'язаний з ним. *Суха негативна плівка йшла до друкувальної машини. Позитивна плівка з машини йшла у виявлення, фіксаж, промивку й сушку* (Ю. Яновський); *Демографічні картограми були першими картами, укладеними із застосуванням комп'ютерів і друкувальних пристроїв* (з навч. літ.); *У радянському самвидаві 60–70 років для друкування вітчизняних і зарубіжних публіцистичних та історичних матеріалів, художньої літератури створюються підпільні друкувальні цехи* (із журн.).

ДРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **друкува́ти** і **друкува́тися.** *Мені сповіщали, що задля друкування .. повість переписували окремо* (Панас Мирний); *Завжди в нього якісь термінові справи до мене — то про редакцію творів, друкування чи про новий журнал, що, нарешті, наші видаватимуть* (О. Іваненко); *Огнєв запнувся, подумав, що він, мабуть, перехвалив п'єсу, а щодо друкування, то й справді нічого певного сказати не міг* (Б. Левін).

ДРУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Відтворювати тексти, малюнки і т. ін. типографським способом. *Чи не можна б друкувати 4-ту книжку на такому грубому папері, як дві попередніх?* (М. Коцюбинський); *— Чудак-чоловік! Де ж паперу на твої грамоти дістати? Бачиш, газети на обгорточному* [обгортковому] *друкуємо, а мандати вистукуємо на другому боці архівів* (М. Стельмах); // Випускати в світ; видавати. *Саме тепер друкує* [Видавнича спілка] *в Києві шосту книжку моїх оповідань, куди ввійде те, що написане в останні часи* (М. Коцюбинський); *Воно* [золото] *потрібне було Січі.., потрібне було Київській братській школі, щоб навчити молодь наукам, друкувати розумні книги* (С. Тельнюк); *На комбінаті преси набиратимуть і друкуватимуть республіканські газети і журнали* (з наук.-попул. літ.).

2. Уміщувати в пресі; публікувати. *Не знаю, чи можна ті поправки, що я поробив, і ті додатки друкувати без того, щоб знову не подавати рукописи в цензуру?* (Панас Мирний); *Коли вийде книжка, то, певно, можна буде в журналах друкувати свої нові речі рівночасно з українським текстом* (М. Коцюбинський); // Уміщувати на своїх сторінках (про газети, журнали і т. ін.). *"Зоря" має чимало моїх віршів і дещо з прози, але нічого не друкує, хоч і назад не завертає* (Леся Українка); *Три роки журнал "Нива" друкував малюнки боїв бурських інсургентів проти англійського війська* (Ю. Смолич); *У 1989–1993 роках журнал друкує, крім рецензій на книжки всіх жанрів та статей, присвячених окремим творам, і щоквартальні огляди літературної друкованої продукції України* (з наук.-попул. літ.).

3. Відтворювати текст друкарською машинкою. *Вдень вона друкує у конторі зведення про нафтовий видобуток* (О. Донченко).

ДРУКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Уміщувати свої твори в пресі; публікуватися. *Якесь московське "Книгоиздательство писателей" звернулося до мене з пропозицією друкуватись у них* (М. Коцюбинський); *В центральній пресі почав друкуватись з 1923 року — в журналі "Червоний шлях"* (О. Донченко); *Двоє із них* [учителів] *навіть у газеті друкуються: той, що підписується вигаданим прізвищем, — пише весело, а той, що під своїм, — тільки сумно* (М. Стельмах).

2. Пас. до **друкува́ти.** *Чверть століття ім'я Г. Хоткевича не з'являлося в пресі, не друкувалися його твори* (з наук. літ.).

ДРУШЛЯ́К, а́, *ч.* Посудина з дірочками, що служить для проціджування або протирання їжі. *Балашиха одцідила їх* [вареники] *на друшляк і подала на стіл* (І. Нечуй-Левицький); *Дружині полковника прислано повну кухню — цілий мішок білих каструль, чайників, ложок, мисок, друшляків і іншого добра* (Ю. Яновський); *Книш тримав .. друшляк .. з дірочками, на якому галушки й вареники зціджують* (В. Нестайко).

ДРЮК, а, *ч.* Велика товста дерев'яна палиця. *На другий раз наука: не ходи в ліс без дрюка!* (прислів'я); *В сінях зробився стукіт. Дрюк, котрим підперті були двері хатні, упав* (І. Франко); *Петро не встиг перехопити канчука і, злий, оперіщив дрюком гайдука, аж той заревів, як бугай, і кинувся тікати* (П. Панч).

ДРЮЧЕ́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **дрючо́к.** *Ви пам'ятаєте в "Тадеуші" старім Старого Янкеля з цимбалами старими, Як він видобував і тихий плач, і грім, Обіруч вдаривши дрючечками легкими* (М. Рильський); *— Дрючечок зламається, — вискочив наперед Ярослава слинявий блазень* (П. Загребельний).

ДРЮЧИ́НА, и, *ж., розм.* Те саме, що **дрюк.** *Вхопив медвідь дрючину, розломив її і зі страшним риком кинувся на свого ворога* (І. Франко); *Вони шаблями вирубали дві грубі дрючини, наготували паліччя на поперечини, дістали мотузки, які завжди мали в сідельних саквах, і зладнали ноші* (В. Шкляр).

ДРЮЧО́К, чка́, *ч.* Те саме, що **дрюк.** *Аж батько за чуб — хіп! — і, не знайшовши різки, Дрючком Хведька разів із шість оперезав!..* (П. Гулак-Артемовський); *Там* [на причілку] *був приставлений на горище товстий дрючок, по котрому кури лазили на сідало* (І. Нечуй-Левицький); [1 - й п о л о н е н и й:] *Якщо нема у вас зброї — дрюка візьму у руки і буду їх* [фашистів] *бити.* [П о л о в е ц ь:] *Дрючком багато не вб'єш. Дамо вам автомати* (Ю. Мокрієв).

◇ **[І] ціпо́м (дрючко́м) не наже́неш** *див.* **наганя́ти; Ні кілка́ ні дрючка́** *див.* **кіло́к.**

ДРЮ́ЧЧЯ, я, *с.* Збірн. до **дрюк.** *Здригнулися комишники, побачивши побитих товаришів, і кинулися навтьоки, підставляючи спини під чумацьке дрюччя* (М. Коцюбинський); *З дзенькотом-брязкотом посипались вікна, дрюччям висаджено двері* (О. Гончар); *Попереду шанців у степу накопали* [козаки].., *набили трохи дубового паліччя — скільки вистачило дрюччя, що прихопили з собою* (Ю. Мушкетик).

ДРЯГОВИНА́ *див.* **драговина́.**

ДРЯП, *виг., розм.* Уживається як присудок за знач. **дря́пати**[1] 1. *А кішка дряп його кігтями, так і передрала щоку* (Сл. Гр.).

ДРЯПА́К, *ч.* 1. *род* а́. Багатолемішне сільськогосподарське знаряддя для підпушування землі. *За нею Окуні дають тобі три з половиною десятини, воли-третяки, плуга, дряпак, борону і таку скриню, що пара коней з місця не зрушить* (М. Стельмах).

2. *род.* а́, *діал.* Зношений віник. *Запримітивши Івана Панікаргу на подвір'ї, яке Іван підмітав дряпаком, Ликера пожвавішала* (В. Логвиненко); *Довготелесий, мов жердина, Михайло .. підмітає дряпаком доріжку від стодоли до хати* (М. Матіос).

3. *род.* у́, *діал.* Те саме, що **ожи́на** 1. *Яків .. вийшов з двору і .. вже попід кущами дряпаку, від яких падали на сніг густі, сині тіні, пішов вулицею* (С. Скляренко).

ДРЯПАКУВА́ТИ, ую, уєш, *недок., що і без прям. дод., рідко.* Підпушувати землю дряпаком (у 1 знач.). *На тому тижні дряпакував, сіяв, а сьогодні вперше вийшов орати на зяб* (М. Стельмах).

ДРЯПАНИ́НА, и, *ж., розм.* 1. Дія за знач. **дря́пати**[1] 2. *Не кожну дряпанину самі графітярі вважають графіті* (із журн.); // Що-небудь написане нечітким, нерозбірливим почерком. *Прошу вибачити мені сю дряпанину, але хочу завтра раненько з Неаполя відправити* (Леся Українка).

2. Дія за знач. **дря́патися** 4. *Тяжко зітхнув* [Невеличкий] *після дряпанини по скалі, потім сів унизу на мураві* (І. Франко); *Те стрибання й дряпанина По каміннях, се мені Томить душу, томить ноги* (Леся Українка).

ДРЯ́ПАНКА, и, *ж.* Фарбоване у темний колір великоднє яйце, на поверхні якого гострим інструментом продряпують малюнок. *Техніка дряпанки популярна в країнах Центральної і Східної Європи, зокрема у Польщі, Словенії, Україні* (з наук.-попул. літ.).

ДРЯ́ПАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **дря́пати**[1] 1 і звуки, утворювані цією дією. *Тут і там шелесне блискавичне дряпання, може, вивірки якої або полохливої птахи...* (О. Кобилянська).

2. *розм.* Дія за знач. **дря́патися** 4. *Вони спинились.., тримаючись за серця, що скажено калатали після швидкого бігу та .. дряпання на гору* (Ю. Смолич).

ДРЯ́ПАТИ[1], аю, аєш, *недок.* 1. *кого, що.* Зачіплюючи чимнебудь гострим, твердим, робити подряпини. *Попереду підмажемо колеса, Щоб млин не торохтів І шестерня довготелеса Не дряпала боків* (Л. Глібов); *Вона* [квочка] *дзьобала Петруся в лоб, у голову, била його крилами, дряпала пазурами...* (О. Донченко); // Шкрябати, дерти по чому-небудь. *Одна* [собака], *добігши до самого віконця, заскиглила і стала дряпать лапами і скребти землю* (О. Стороженко); *В кишенях він завжди носив коробочки з різними жуками, і ті жуки дряпали, шелестіли, скреблися в коробочках* (О. Донченко).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Писати, креслити нечітко, нерозбірливо, недбало. *Я така рада завжди, коли отримаю "графійку"* [листа] *від моєї Лілеї лілейної! Так же вона славно дряпає завжди і такого багато різного наскребе* (Леся Українка); *Андрій дряпає гвіздком якісь лінії — вони йдуть вздовж і впоперек і мають показати план заводських будівель* (Ю. Яновський).

3. *що і без прям. дод., розм.* Мілко орати. *Була ти колись і німа, і глуха, Як схилена в полі билина, І дряпала лан твій трухлява соха, І плакала ти, Україно...* (В. Бичко); *Впевто дряпають землю селяни* (П. Загребельний).

4. *що, перен.* Подразнювати що-небудь, роздратовувати. *Сухе повітря, наповнене гірким глиняним пилом, дряпало в горлянці за кожним подихом* (В. Підмогильний); *Дим в'ївся в очі, дряпав горло — все навколо проймав його гіркий, ядучий запах* (С. Журахович).

ДРЯ́ПАТИ[2] *див.* **дра́пати.**

ДРЯ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок.* 1. Мати звичку, любити дряпати *(див.* **дря́пати**[1] 1). *Вона в нього догадлива, ревнива і дряпається, мов кицька* (М. Стельмах); // Те саме, що **дря́пати**[1] 1. *Маринка пручалася, дряпалася, рвалася до матері у кухню* (Панас Мирний); *Хоч як дряпалася, хоч як кусалася вона, Горпині скрутили* [татари] *руки за спину й кинули до зв'язаних дівчат* (З. Тулуб); // Піддаватися нанесенню подряпин. *Механічні властивості органічного скла досить невисокі, воно легко дряпається* (з навч. літ.).

2. Дряпати один одного. *Вони* [Раду і Маріуца] *налітали одно на одного, бились грудьми, .. кусались і дряпались, як коти* (М. Коцюбинський); *Ми .. вчепились один в одного, як звірята, качалися по піску, бились, дряпались* (С. Васильченко).

3. Шкрябати по чому-небудь, дертися кігтями, намагаючись проникнути кудись. *Скочила* [кішка] *вгору до вікна і дряпається: "Мняв... мняв... мняв..."* (А. Калин); *Часом він* [барс] *випускав довжелезні білі кігті і починав дряпатись, намагаючись розламати клітку* (М. Трублаїні).

4. *розм.* З труднощами пробиратися вперед і вгору, зачіплюючись за що-небудь. *Всі троє мовчки спускались униз, а далі звернули вбік од села і йшли так версти зо дві, то спускаючись, то дряпаючись по горбах* (М. Коцюбинський); *Руками й ногами дряпалися* [вояки], *підпирались рушницями, падали, піднімались і знову лізли* (Мирослав Ірчан); // Лізти куди-небудь. *Ради цього дива не варт і по драбині дряпаться* (І. Нечуй-Левицький); *Макс Габер дряпався вже на стовп, добирався до дроту* (Д. Бедзик); * Образно. *Барвисті килими звисали через бильця балконів, угору дряпався зелений виноград* (С. Журахович).

ДРЯПА́Ч, а́, *ч., діал.* Те саме, що **дряпа́к.** *Я .. дивився, як батько мучиться з мітлою, що вже стерлася на дряпача* (В. Шкляр).

ДРЯ́ПИНА, и, *ж.* Неглибока у вигляді смужки ранка на тілі, заподіяна чим-небудь тонким і гострим. *На щоці в нього засохла кров від помітної дряпини* (А. Шиян); *За наявності видимих порушень цілості шкіри (дряпини, садна, порізи) необхідно ці місця знезаразити* (з наук.-попул. літ.); // Пошкодження на предметі, зроблене чим-небудь гострим. *Це — старий моторний човен військового призначення .. Погнуті борти, дряпини від куль і порвана сталь зруйнованої башти* (Ю. Яновський).

ДРЯ́ПИНКА, и, *ж.* Зменш. до **дря́пина.** *Коли Костя обмивали, в руці його, блідій і негнучкій, з почорнілими слідами дряпинок, зацуплена була цигарка* (В. Винниченко).

ДРЯПІ́ЖКА *див.* **драпі́жка.**

ДРЯПІ́ЖНИЙ *див.* **драпі́жний.**

ДРЯПІ́ЖНИК *див.* **драпі́жник.**

ДРЯПІ́ЖНІСТЬ *див.* **драпі́жність.**

ДРЯПІ́КА *див.* **драпі́ка.**

ДРЯПІ́ЧКА *див.* **драпі́чка.**

ДРЯПЛИ́ВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дряпу́чий.** *З рудим котом Ковельком трапилась пригода, що одразу переломила його дряпливу вдачу* (В. Підмогильний).

ДРЯПНУ́ТИ[1], ну́, не́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* Однокр. до **дря́пати**[1] 1, 4. *Обстрижений пудель .. дряпнув її лапою по руці, домагаючись їсти* (М. Коцюбинський); *Ковтнув* [Василь] *слину, яка боляче дряпнула в горлі* (І. Чендей); * Образно. *Дряпнула Бурка по серці така фальшивість приятеля* (І. Франко).

ДРЯПНУ́ТИ[2] *див.* **дра́пати.**

ДРЯПОНУ́ТИ[1], ну́, не́ш, *док., кого, що, однокр., розм.* Підсил. до **дряпну́ти**[1]. *Ведмідь як дряпоне його* (Сл. Гр.).

ДРЯПОНУ́ТИ[2] *див.* **драпону́ти.**

ДРЯПУ́ЧИЙ, а, е, *розм.* 1. Який дряпається або любить дряпатися. *Будка повів нас крізь кущі, крізь дряпучі будяки і жалючу кропиву у яр* (В. Нестайко); *Дряпуче кошеня.*

2. *перен.* Який виявляє різкість, грубість у поведінці, любить суперечки; задирливий. *Ти його тільки займи — він такий дряпучий, що зараз і битися буде* (Сл. Гр.).

ДРЯ́ХЛИЙ, а, е. Немічний від старості; слабосилий. *Проводжало партизанів мало не все населення слободи. Дома залишилися тільки дряхлі старики, хворі та діти* (А. Шиян); *Старець знав, що ця подорож буде останньою: літа, яким забув лік, гнули все нижче до землі, дряхле тіло просилося на вічний спочинок* (Р. Іваничук); // Слабий, тихий (про голос). — *Подивися в воду на свою вроду!* — *відказав він дряхлим дідівським голосом* (І. Франко); *Болісно з печі снується темрявою дряхлий голос старої матері* (Мирослав Ірчан); // *перен., розм.* Надзвичайно старий, зношений (про предмет). *Дряхла хатина затріщала під його* [вітру] *напором* (І. Франко); *В хаті зробилося тихо. Лиш вітер вив надворі і вдирався крізь дряхлі стіни* (Б. Лепкий).

ДРЯ́ХЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість і стан за знач. **дря́хлий.** *Нічого спільного з фізіологічною старістю не має передчасна дряхлість тіла та прискорене старіння як прояв нездорового способу життя* (з наук.-попул. літ.).

ДРЯХЛІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* Робитися дряхлим. *Хотів* [Коропов] *спитати, як йому живеться без Любки, але глянув на його заросле обличчя і зрозумів: опускається, дряхліє Гопченко* (В. Земляк); *Від склерозу судин людина дряхліє, передчасно старіє* (з наук.-попул. літ.).

ДТП, *невідм., ж.* Скорочення: дорожньо-транспортна пригода. *Рівень травматизму внаслідок ДТП залишається високим* (з навч. літ.); *Велика кількість ДТП в Україні трапляється за участі велосипедистів* (з газ.).

ДУАЄ́Н, а, *ч.* Особа, яка очолює дипломатичний корпус у якій-небудь країні. *Особливістю положення нунціїв, які акредитовані в багатьох католицьких країнах, є те, що вони стають дуаєнами незалежно від часу вручення вірчих грамот* (з навч. літ.).

ДУАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Філософське вчення, яке визначає, що в основі всесвіту лежать два незалежних і рівноправних першоджерела (дві субстанції): духовне і матеріальне (дух і матерія); протилежне м о н і з м. *Від інших індоєвропейських традицій іранська міфологія відрізняється дуалізмом як у етнічній сфері (добро і зло), так і в гносеологічній (розподіл світу на тілесну земну сферу і потойбічну духовну)* (з наук. літ.); *Пам'ятки старовини нам доносять, що все світорозуміння людей вічно й скрізь .. стояло під знаком етичного дуалізму — добра й зла, святості й гріха* (В. Винниченко).

2. *книжн.* Двоїстість, роздвоєність чого-небудь. *Ми стикаємося з явищем асиметричного дуалізму мовного знака, коли форма прагне набути іншого значення, а значення втілитись в іншу форму* (з наук. літ.).

ДУАЛІ́СТ, а, *ч., філос.* Послідовник дуалізму (у 1 знач.). *Дуалісти вважають, що міжнародне та національне право є не лише окремими, а й автономними правовими системами, які функціонують у різних площинах* (із журн.).

ДУАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос., книжн.* Прикм. до **дуалізм.** *До досліджень, що відкрили дуалістичну природу лишайникового організму, який утворився внаслідок симбіозу водоростей і грибів, систематикам було дуже важко знайти місце лишайників у системі рослинного світу* (з наук. літ.); *Перехідною формою правління є дуалістична монархія, коли буржуазія ділить владу з феодалами* (з навч. літ.).

ДУА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Подвійний, двоїстий. *У роботі цієї вищої школи використовується добре відомий у всьому світі дуальний принцип, який передбачає паралельне навчання в навчальному закладі та на виробництві* (з наук. літ.).

ДУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **дуа́льний.** *Особливістю іранської системи влади є її дуальність. Виконавча влада належить президентові, який обирається прямим голосуванням на загальних виборах, але найважливіші ухвали повинні затверджуватися духовним лідером* (із журн.); *У Китаї був описаний фундаментальний закон інь і ян — принцип дуальності світу* (з газ.).

ДУБ, а, *ч.* 1. Багаторічне листяне дерево родини букових із міцною деревиною та плодами — жолудями. *Товсті граби, берести, дуби, клени стояли, ніби густо наставлені стовпи, з зеленою покрівлею зверху* (І. Нечуй-Левицький); *Дуб стояв, не скинувши ще сухого торішнього листу* (Ю. Смолич); *Глухо шуміли віковічні дуби на кручі дністровській, і юнак чув сумовитість та тугу в тому бентежному гомоні* (О. Бердник); * У порівн. *Паллант .. стоїть, як твердий дуб* (І. Котляревський); // Деревина цього дерева. *Сосна в Київській Русі відома як основний будівельний матеріал для меблів. Іноді використовували і дуб* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* Великий човен, видовбаний із суцільного дерева (перев. дуба) або зробл. із дощок. *Наш дуб помчало за водою* (О. Стороженко).

3. *розм.* Речовина, що використовується для вичинки шкіри. *Швець дубом шкури пересипа* (Номис).

4. *зневажл.* Про тупу людину; дурень. *Двоє дубів у штанях теревенять на тему, потрібно чи не потрібно письменникові мати дітей* (І. Жиленко).

Става́ти / ста́ти ду́ба (ду́бом) *див.* **става́ти; (1) Чо́рний дуб** — морений дуб, що відзначається високою питомою вагою, міцністю і гарним чорним кольором. *Я увійшов у великий темнуватий покій .. Двері з чорного дуба, весь плафон з дуба й горіха, горорізьба над вікнами, гобелени на стінах і старовинні портрети польських королів* (Л. Старицька-Черняхівська); *Князь стоїть біля важкого, різьбленого з чорного дуба стільця на помості* (С. Скляренко); *Отець Данило мовчав, ухопившись обома руками за край заборола... чорні його пальці вгризалися нігтями у чорний дуб* (Р. Федорів); *Чорного кольору набуває деревина деяких дерев після довгого перебування у воді (чорний дуб)* (із журн.).

△ **(2) Ба́рхатний дуб,** *бот.* — амурське коркове дерево. *Я милувався вашими посадками амурського бархатного дуба* (О. Донченко); **(3) Ко́рко́вий (про́бковий) дуб** — вічнозелене дерево, з кори якого роблять корки (у 2 знач.). *Цілий гай з коркового дуба... Просто собі оддери шматочок кори й затикай* (Остап Вишня); *Старий ільм, розколовшись, упав на верхів'я лип і пробкових дубів* (О. Довженко).

◇ **[Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе** *і т. ін.)* / **підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе** *і т. ін.)* **[вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч** *і т. ін.)*] *див.* **воло́сся; Да́ти (врі́зати) ду́ба** *див.* **дава́ти; (4) Дуб ду́бом:** а) дуже сильний, міцний (про людину). *Робота в його руках горить. Ступить — земля гнеться. Ударить кулаком — довбні не треба. Дуб дубом мужик* (У. Самчук); б) надзвичайно тупий, дурний. *Він страшенно усе таке начальствене любив, щоб коло вищеньких, хоч сам — дуб дубом, і — ухопився* (В. Дрозд); **Не з ду́ба впа́сти** *див.* **упа́сти[1]; Плести́ (пра́вити) сухо́го (сма́леного) ду́ба** *див.* **плести́; Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі)** *див.* **ду́рень.**

ДУБА́ЄЦЬ *див.* **дуба́йці.**

ДУБА́ЙКА *див.* **дуба́йці.**

ДУБА́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до дубайців, емірату і міста Дубай. *Дубайський акваріум є одним із безлічі видів розваг у Дубаї, які швидко набули популярності серед відвідувачів* (з наук.-попул. літ.); *Дубайський хмарочос-рекордсмен став фіналістом змагання, перемігши у своєму рідному регіоні — Близький Схід і Африка* (із журн.).

ДУБА́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **дуба́єць,** йця, *ч.;* **дуба́йка,** и, *ж.).* Жителі емірату Дубай і міста Дубай. *Дубайці досягли успіху і в створенні найбільшої у світі скриньки для збору пожертвувань для потерпілих від цунамі в Південно-Східній Азії* (з газ.).

ДУБАЛА́: ◇ **Става́ти / ста́ти дубала́** *див.* **става́ти.**

ДУБА́СИТИ, а́шу, а́сиш, *недок., фам.* 1. *кого і без прям. дод.* Сильно бити кого-небудь. *Я звалив його і почав дубасити, по чому влучав, кулаками* (Б. Грінченко); *Колись у тюрмах за тютюновий дух до смерті дубасили* (М. Стельмах); [М а л я р:] *Пам'ятаєте, колись у дитинстві мене хлопчаки дубасили, а ви обороняли?* (О. Коломієць).

2. *по чому, у що.* Сильно стукати, ударяти. *Кремезні пахолки згребли в'язня, звалили на сніг. Один усівся на спину, а другий стягнув чоботи і почав замашним кийком дубасити по підошвах* (В. Малик); *Дубасити в двері.*

ДУБЕЛЬТІ́ВКА, и, *ж., заст.* Двостволка. *Бац .. покликав одного вівчаря до колиби, а сам, узявши свою дубельтівку під полу, рушив з Германом* (І. Франко); *Колись я був запеклий мисливець .. Цю пристрасть я успадкував від батька, а коли його забрали на Першу світову війну, мені дісталася у спадок і його стара дубельтівка льєзької мануфактури* (Б. Антоненко-Давидович); *Кожен озброївся чим міг. Стрийко виставив у вікно свою австріяцьку дубельтівку* (Ю. Винничук).

ДУБЕ́ЦЬ, бця́, *ч.* 1. Відламана (перев. тонка, гнучка) гілка без листя. *Клумби були штучно обтикані черепицею та обплетені дубцями з ліщини* (І. Нечуй-Левицький); *Я мовчки одломив з верби молодий дубець — поганяти коня* (Г. Косинка); *На дубці, приткнутім до носа човна, майоріла біла полотняна хустка* (Іван Ле).

2. Зменш. до **дуб** 1. *Під час окупації було вирубано частину дубів, тепер насадили молодий дубняк, .. дубці добре піднялися* (О. Гончар); *Дві стріли цівнули в Богдана покрай самого вуха й забриніли на високому стовбурі молодого дубця* (І. Білик).

ДУБИ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дублення. *Чепіжка послав сина вчитися, а собі згодом найняв робітників, таких, що зналися на лимарській та дубильній справах* (Л. Юхвід); // Признач. для дублення. *На кафедрах технології шкіри і хутра та хімії Київського державного університету технологій та дизайну розроблена електрохімічна установка для очищення відпрацьованих дубильних розчинів* (з наук. літ.).

ДУБИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається дубленням; чинбар. *Хюсам .. підійшов до другого. — Я дубильник із Андріанополя. Устарагін зажадав за мою майстерню бакшиш* (Р. Іваничук); *На вулиці Мюльграбен стоять старі будинки дубильників, що належать до XVIII ст.* (О. Шугай).

ДУБИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **дуби́льник.** *Дубильниці із сирої шкури виробляють дублену шкіру, яка використовується для виготовлення шкіряних виробів* (із журн.).

ДУБИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Приміщення, в якому дублять шкіри; чинбарня. — *У нас усе своє: друкарня, і млин, і дубильня, і олійня, і навіть невеличка ковбасна фабрика* (М. Стельмах).

ДУБИ́НА, и, *ж.* 1. Дубовий ліс, гай; дубова памолодь; дубняк. *Обійшов* [Гриць] *чимало пущ І знайшов-таки в дубині Темний папороті кущ* (Я. Щоголів); *Над самим озером цілий великий ліс старої дубини* (М. Івченко); *Кругло оброслий дубиною, горб зеленів в долині* (І. Вирган); *В місті та полі сніг уже де-не-де попротавав, а в дубині ще лежав цілo* (І. Білик).

2. *збірн.* Будівельні матеріали з деревини дуба. *Поставлю .. сіни з сухої дубини, — Ой, буду я в тебе кожної години* (з народної пісні); *Ближче до вулиці .. чорніла невеличка комора з дубини, котра .. поросла дрібненьким мохом* (І. Нечуй-Левицький); *Григоркова хата була з дубини* (П. Козланюк).

3. Окреме дерево дуба. *Тесля сидить на бережку, Курить махорку, думу гадає: Як він звалить дубину важку Десь на Одері, а чи на Дунаю* (А. Малишко); *Валили вони з братом Зіновієм у лісі дубину на сохи для клуні, й дуб вломився, вдарив Трохима по спині* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Еней стояв так, мов дубина, Котилась з рота тільки слина* (І. Котляревський).

4. Те саме, що **дуб** 4. — *Але невже-таки ця дубина й досі не знає, що ми не крадемо, а беремо? А на одержання раз у раз даємо посвідки?* (В. Винниченко).

ДУБИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **дуби́на** 1, 3. *А зимою холодно, Нічим затопити, То й питається дідунь: "Що, сину, робити?" "А що ж, — кажу, — тра* [треба] *комусь їхати в дубинку!"* (С. Руданський); *Зрідка папороть росте в дубинці, а частіше в соснинці* (М. Малиновська).

ДУБИ́ННЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **дубня́к.** *Підрозділи вийшли кожний з своєї ділянки — з молодого сосняку, з кленового гайка, .. з дубиння на південному схилі логовини* [улоговини] (Ю. Смолич).

ДУБИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Речовина, що використовується для дублення шкур або іншої сировини. *Продовжується робота із розроблення способу поліпшення якості дубителів із хромовмісних відходів шкіряного виробництва* (з наук. літ.); *Деревина евкаліпта цінується як будівельний матеріал, кору використовують як дубитель* (з наук.-попул. літ.); *Сполуки хрому застосовують як дубитель* (з навч. літ.).

ДУБИ́ТИ, дублю́, ду́биш; *мн.* ду́блять; *недок., що.* 1. Обробляти шкуру або іншу сировину вимочуванням у спеціальному розчині або настої певних рослин. *Льняну основу на килими дублять у виварі з кори дуба* (з наук. літ.).

2. *перен., розм.* Обвітрювати, робити згрубілим (про шкіру обличчя, рук і т. ін.). *Морози дублять руки й відмерле волосся* (Валерій Шевчук).

◇ **(1) Линтварі́ дуби́ти** *з кого, діал.* — жорстоко бити, карати кого-небудь за щось. — *Як згадав, як з мене мій рідний батько линтварі дубив ні за що ні про що, — опустив батіг .. Хай, думаю, хоч мої діти небитими ростуть* (Григорій Тютюнник).

ДУБИ́ТИСЯ, ду́биться; *мн.* ду́бляться; *недок.* Пас. до **дуби́ти.** *Шкіри для сучасних модних шпалер дубляться за допомогою спеціальних рослинних речовин, а потім обробляються натуральними барвниками та бджолиним воском* (з наук.-попул. літ.); *Перед фарбуванням і сушінням шкурка нутрії дубилася* (із журн.).

ДУБИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **дуб** 1, 4. *Є, кажуть, там, за лісовим узвишшям, старий-престарий дубище. Під ним росте корінь стародуба* (Д. Міщенко); *Цар побачив, що тут і там за кущами та кремезними дубищами похмуро, перелякано або глузливо зблискують сотні очей* (І. Білик); — *То ти хочеш нас позабивати! .. Дубище западенний, щоб тебе лихе повітря забрало! ..* (У. Самчук); * У порівн. *Дідуган став тут, мов дубище над кручею* (П. Козланюк).

ДУБІ́ВКА, и, *ж.* 1. Сорт дині, що дає плоди з твердою шкірою та соковитим цукристим м'якушем. *Узбецькі дині — то не звичайні дубівки чи качанки* (Іван Ле).

2. Плід цієї рослини. *Молодий Радюк розрізав диню; насіння не вилилось, а випало довгими зліпленими рядками, — прикмета, що диня була не проста, а дубівка. В повітрі полився аромат* (І. Нечуй-Левицький); *— Ми тобі теж дині залишили. Дубівка. Ух смакота!* (П. Загребельний); *Ми з Борзаківським з'їли в Остапенковім саду велетенську, в жовтих порепах диню-дубівку, вельми смачну* (Ю. Мушкетик).

3. Старовинний великий човен, видовбаний із стовбура дуба. *— Ну, очі, приміром, я вмію заплющувати, — мовив отаман, пересягаючи ногою борт легкої дубівки* (Ю. Мушкетик); *Біля о. Хортиця був знайдений давній човен, імовірно, часів Київської Русі. За версією археологів, з легких і маневрених суден-дубівок складалася частина флоту князя Святослава, який загинув біля Хортиці 992 року в бою з половцями* (з наук.-попул. літ.).

ДУБІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дубі́ти.** *При появі ознак біологічної смерті (трупних плям, дубіння м'язів) надання першої допомоги потерпілому припиняється* (з навч. літ.).

ДУБІ́ТИ, íю, íєш, *недок.* Втрачати чутливість, гнучкість, рухливість від холоду (про людину, тварину та частини їх тіла). *Сніг забивав ніздрі, рот, засипав шию; дубіли руки — грів* [Дмитро] *їх під пахвами і знову плазував* (М. Стельмах); *Дубіючи в крижаній воді, забиває* [Оленчук] *обухом кілля* (О. Гончар); *Повітря холонуло.., часом колючий вітрець зимно дихав у лице, аж шкіра дубіла* (В. Дрозд); *Богдан відчував, як м'язи дубіють, але .. таки виліз на крижину й заходився ламати її вагою власного тіла* (І. Білик); // Ставати твердим, густим, жорстким. *Вночі земля дубіла від морозу, поймалась тонким, блискучим, мов скло, льодком* (В. Козаченко); *На холод, на мороз, від якого обмерзає, дубіє одяг, уже ніхто не зважа* (О. Гончар); // *перен.* Втрачати здатність рухатися, застигати в якому-небудь положенні від страху, захоплення, здивування, напруги і т. ін. *Юра повертається, щоб мерщій бігти назад. І ноги дубіють від жаху* (Ю. Смолич); *Вона була така гарна і така смілива, що в її присутності в Йоньки дубів язик і не міг вимовити й слова* (Григорій Тютюнник).

ДУ́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **дуби́ти.** *Для дослідів використовували контрольні зразки шкіри, дублені стабілізованим цирконієвим дубителем* (з наук. літ.); *Де не взялися вершники. Притримали гарячих коней, загарцювали поряд. Вусаті, грізні, всіма вітрами дублені запорожці* (Василь Шевчук); *Акула був схожий на кіношного плейбоя: волосся у нього теж було вигоріле, шкіра — дублена водою і сонцем, мускули так і перли з футболки невизначеного кольору* (І. Роздобудько).

2. *прикм.* Який піддавався дубленню. *Пригадай, як гримів у поході барабан наших дублених шкур* (Л. Первомайський); // Зробл. із шкур, що піддавалися дубленню. *Вискакує з кабіни чоловік у дубленому кожусі* (А. Шиян); *Селім оглянув чоботи й шинелі офіцерів, навіть устав і помацав їх — чи міцні, його зацікавив і новий дублений кожушок Стефана* (Б. Левін).

3. *прикм., перен., розм.* Обвітрений, огрубілий (про шкіру обличчя, рук і т. ін.). *З'єднав* [Лесь] *свою долоню з Мар'яновою, і на них строкарі .. почали класти свої дублені, репані і морщені руки...* (М. Стельмах).

ДУ́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дуби́ти** 1. *Чепіжка .. завів ями й діжі для дублення шкіри* (Л. Юхвід); *Кору чорної вільхи використовують для дублення шкір і виробництва фарби* (з наук. літ.); *У процесі дублення шкіри використовують як неорганічні, так і органічні дубильні речовини* (з навч. літ.); *Залежно від застосовуваних речовин дублення поділяється на рослинне, мінеральне, хромове, комбіноване, жирове, альдегідне* (із журн.).

ДУБЛЕ́Р, а, *ч.* 1. Той, хто паралельно з ким-небудь виконує подібну або однакову роботу. *Автобус зупинився. Дівчина вийшла з нього на бетонні плити, поруч з нею молода супутниця — дублер. Важко ступаючи в незграбному костюмі космонавта, Віола підійшла до групи людей, які ждали її* (О. Бердник); *Перш ніж на плечах юнака засяють золоті погони, він повинен десяток тисяч миль пройти по морях і океанах у плаваннях — матросом, старшиною, дублером офіцера* (з газ.).

2. Актор, який заміняє основного виконавця ролі в спектаклі, фільмі. *В кабінет ввірвався просолений морськими вітрами дублер легендарного Довбуша. Розуміючи, що всім його планам хана, Мирон гукнув .. — Ви — головний герой фільму!* (Г. Тарасюк); *Як правило, на кожний спектакль призначаються співаки-дублери, які можуть замінити провідних вокалістів у разі, якщо ті несподівано занедужають* (з газ.).

3. Актор, який відтворює текст при перекладі звукового фільму з одної мови на іншу. *Розрізняють, зокрема, такі види дубляжу: кожного персонажа озвучує один дублер; усі чоловічі ролі озвучує один і той самий чоловік-дублер, жіночі — жінка-дублерка* (з наук.-попул. літ.).

ДУБЛЕ́РКА, *ж.* Жін. до **дубле́р.** *Пані Аліція — ровесниця Марлен, ба більше — її вічна суперниця й дублерка* (Ю. Іздрик).

ДУБЛЕ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до дублера. *За підсумками первинного інструктажу з охорони праці працівник локомотивної бригади допускається до дублерських поїздок (змін) із закріпленим машиністом* (з мови документів); *Практика бакалаврів полягає в ознайомленні з майбутньою спеціальністю педагога. Тому цей етап можна означити як дублерський* (із журн.).

ДУБЛЕ́Т, *ч.* 1. *род.* а. Другий примірник чого-небудь; один із двох однакових предметів (у музеї, колекції і т. ін.). *На полиці є кілька однакових книг (дублетів)* (із журн.); *Дублет картини;* // *лінгв.* Другий варіант якої-небудь мовної одиниці (слова, словосполучення і т. ін.). *Українська абстрактна лексика і термінологія, запозичувана з інших мов, часто мала українські дублети, наприклад: опінія — громадська думка* (В. Русанівський); *Дублетом фразеологізму "на короткій нозі" є вислів "на дружній нозі"* (з навч. літ.); *Стилістичний дублет.*

2. *род.* у, *мисл.* Одночасний постріл з обох стволів мисливської двоствольної рушниці; дуплет (у 2 знач.). *Промайнуло .. кілька чирят, і я гукнув приятелеві. Його дублет розтяв тишу, і чирята непошкоджені подалися своїм повітряним шляхом* (Олесь Досвітній).

3. *у знач. присл.* **дубле́том.** Одночасно з двох стволів мисливської двоствольної рушниці. *Карпо заклав у дубельтівку два набої і, піднісши цівкою догори, вистрілив дублетом* (Олесь Досвітній); *Дмитро .. схопив рушницю.., втиснув приклад у плече і дублетом ударив на вогник, що саме, випереджуючи вибух, розцвів у дубняку* (М. Стельмах).

ДУБЛЕ́ТНИЙ, а, е. Який є дублетом чого-небудь. *Музей проводить значну роботу щодо створення дублетного фонду обмінних, показових і навчальних колекцій* (з наук.-попул. літ.); *Інтенсивний розвиток складу української терміноло-*

гії спричинив появу великої кількості дублетних термінів, які виникли у різних наукових україномовних осередках в Україні та за її межами (з навч. літ.).

ДУБЛІКА́Т, а, *ч.* 1. Другий примірник документа, що має однакову з оригіналом юридичну силу. *Сіла Катерина Петрівна за стіл за свій, глянула на накладні та дублікати* (Остап Вишня); *— Тримай свій останній доказ. — Лариса простягла йому специфікацію телефонних розмов, — якщо треба буде ще один примірник для кримінальної справи, ми з Дмитром отримаємо дублікат* (Є. Кононенко); *Якщо документ загублено, видається його другий примірник — дублікат* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **дубле́т** 1. *Видобув* [Владко] *з кишені пальта в'язку ключів, між якими були також дублікати ключів від усіх кімнат* (І. Франко).

ДУБЛІКА́ТНИЙ, а, е. Який є дублікатом чого-небудь. *Зі складу основного фонду музею можуть бути виділені дублікатний та обмінний фонди* (з навч. літ.); *Дублікатний номерний знак.*

ДУБЛО́Н, а, *ч.* Старовинна іспанська золота монета, яку використовували також в інших країнах до кінця XIX ст. *Сеньйор Гаспероні .. вихопив пістоля .. і, підкинувши вгору дублон, вистрілив* (С. Тельнюк); *Спорядив* [султан] *розкішну учту на честь .. мадонни Дзіневри .. і подарував їй клейнодами, золотим да срібним начинням і грішми стільки, що знов понад десять тисяч дублонів набігло* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Популярність дублона як резервної монети для всього Нового світу призводила до приховування значної кількості монет у вигляді скарбів, що добре відображено в художній літературі на піратську тему* (з навч. літ.).

ДУБЛЬ, *ч.* 1. *род.* ю, *кін.* Повторне знімання епізоду в фільмі. *— Дубль перший... — крикнув юнак, дощечку під пахву і пригинцем швидше на берег* (В. Нестайко); *Плівка обривається, все починається ніби спочатку, але насправді це другий дубль* (Ю. Іздрик); * Образно. *— Трохи сумно, що ніщо не повернеться: ні цей день, ні дзвіночки, ні промені на траві .. Дублів нема, дублів життя не знає* (О. Гончар).

2. *род.* ю, *спорт.* Запасний склад команди, що є резервом для основної. *— Футболом займусь, — пообіцяв Сергій поблажливо. — Сьогодні ж записуюсь у дубль до нашої .. команди. Центральним форвардом, не інакше!* (О. Гончар); *Краще грати за дубль, ніж лише тренуватися. Ігрова практика необхідна кожному футболістові* (з газ.).

3. *род.* ю, *спорт.* Подвійна перемога. *На чемпіонаті Європи українські легкоатлетки здобули золоту і срібну медалі. Дівчата сказали, що дубль — це чудовий результат для української команди* (із журн.); // У футболі, хокеї — два голи, дві шайби, забиті в одній грі. *Клуб забив дубль у Німеччині, дійшов до фіналу Ліги чемпіонів* (з газ.).

4. *род.* я. Те саме, що **дубле́т** 1. *Мати дубль ключа.*

ДУБЛЬ-БЕКА́Р, а, *ч., муз., заст.* Знак, який відміняє підвищення або пониження якогось ступеня звукоряду на півтон чи на цілий тон. *Поставлений після дубль-дієза дубль-бекар означає пониження ступеня на цілий тон; після дубль-бемоля — підвищення ступеня на цілий тон* (з наук.-попул. літ.); *На сьогодні дубль-бекар вийшов з ужитку, замість нього використовують бекар* (із журн.).

ДУБЛЬ-БЕМО́ЛЬ, я, *ч., муз.* Знак пониження певного ступеня звукоряду на два півтони (цілий тон). *Дубль-бемоль, або подвійний бемоль, застосовують, коли необхідно понизити на 1/2 тону ступінь, що вже має бемоль* (із журн.).

ДУБЛЬ-ДІЕ́З, а, *ч., муз.* Знак підвищення певного ступеня звукоряду на цілий тон. *У нотному письмі дубль-дієз виставляється перед тією нотою, якої він стосується* (з навч. літ.).

ДУБЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **дублюва́ти.** *Йшов, з'ясувалося, якийсь шпетно дубльований бразильський серіал* (О. Забужко); *Дубльовані українською мовою фільми й серіали зробили значно більше для українізації молоді, ніж дидактичні повчання й патріотичні заклики* (із журн.); // **дубльо́вано,** *безос. пред. Міжнародну карту світу масштабу 1 : 1 000 000 дубльовано виданням аеронавігаційного варіанта* (з навч. літ.).

ДУБЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до дублювання. *На випадок негоди сигнали дублювальних ліхтарів будуть добре помітними, оскільки штатні, як правило, забризкуються грязюкою* (з наук.-попул. літ.); *Передбачається, що і основний, і дублювальний екіпажі проведуть у космічному кораблі весь день, тестуючи його обладнання* (із журн.); *У школі готують дублювальний склад команди з футболу* (з газ.).

ДУБЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дублюва́ти.** *Щоб уникнути дублювання тем, він запропонував утворити спеціальну координаційну комісію* (з наук. літ.); *Призначення Зав'ялова на дублювання ролі Івана Грозного .. занепокоїло Василя Васильовича* (Л. Дмитерко); *Це незвичайне перевтілення в кінохроніці стало можливе завдяки дублюванню .. — На курси при Будинку офіцерів не ходили жодного дня, а чешуть по-німецькому* (О. Шугай).

ДУБЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* 1. *що.* Робити те саме вдруге; виконувати паралельно з ким-небудь подібну або однакову роботу. *Сам Милославський сів до апарата дублювати наказ телефоном* (Іван Ле і О. Левада); *Деякі приватні маршрути дублюють трамвайні, тролейбусні та автобусні, й пасажири віддають перевагу мікроавтобусам* (з газ.); // Повторювати, копіювати що-небудь. *Оце — мій механічний помічник, .. він просто дублює рухи людини* (М. Дашкієв); *Кіноапарати автоматично фіксували все, що з'являлось у вікнах, аналізатори першого контролю переглядали плівку, дублюючи тисячі кадрів, де було хоч щось відмінне від мільйонів інших* (І. Росоховатський); *Щоб забезпечити безперебійну роботу системи, треба розробити спеціальні алгоритми, дублювати зв'язок, гарантувати захист від несанкціонованого доступу* (з наук. літ.).

2. *кого, що, театр.* Виконувати яку-небудь роль замість основного актора. *Барсова .. теж не проти когось дублювати у "Полтавці", .. довелось згодитись: вона дублюватиме Алексєєву в ролі старої Терпилихи* (Б. Левін).

3. *що, кін.* Замінювати текстову частину звукового фільму перекладом на іншу мову. *Всі іноземні фільми перед прокатом в Україні обов'язково повинні дублювати, або озвучувати державною мовою* (із журн.).

4. *текст.* Підклеювати яку-небудь тканину, якийсь матеріал до виворітного боку іншої тканини. *Щоб надати швейному виробу стійкої форми, часто дублюють деякі його деталі (лацкани, комірці, шліци, низи виробу, рукавів та ін.) клейовими прокладними матеріалами* (з наук.-попул. літ.).

ДУБЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **дублюва́ти.** *Газета .. виходила російською мовою і дублювалась — французькою* (Ю. Смолич); *"Увага-увага! Електропоїзд Київ — Здолбунів прибуває на третю колію!" Ця фраза дублюється російсь-*

кою мовою (О. Ірванець); *Фільми, які демонструються в Україні, повинні дублюватися виключно в Україні* (із журн.).

ДУБЛЮ́ЮЧИЙ, а, е. Який дублює кого-, що-небудь; дублювальний. *В рубці .. основний і дублюючий автомати поламані.., треба втягти ескалатор і зачинити люк вручну* (І. Росоховатський); — *Погляньте на пульт. Там є щиток із червоною кнопкою. Біля неї напис: "Дублююча система"* (О. Бердник); *Нехай рівень основного складу і вищий, але ігри дублюючих складів теж дуже відповідальні, — вважає відомий футболіст* (із журн.).

ДУБЛЯ́Ж, я́жу, *ч., кін.* Заміна текстової частини звукового фільму перекладом на іншу мову. *В Україні активно розвиваються студії дубляжу* (із журн.); *Завданням режисера дубляжу є вибудувати ансамбль акторських голосів, зловити і передати всі відтінки та інтонації* (з газ.); *Київська кіностудія готує дубляж українською мовою зарубіжних кінокартин, що згодом надходять у вітчизняні кінотеатри* (з газ.).

ДУБЛЯ́НКА, и, *ж., розм.* Верхній одяг із дубленої овчини хутром досередини, шкірою зовні. *Переконала-таки, здався перед її умовлянням. Буде в Нельки тепер свій завмаг, з-під землі діставатиме для матері шуби та дублянки...* (О. Гончар); *У приймальні на вішалці — Наче на вітрині: Шуби, куртки та дублянки Чорні, жовті, сині* (П. Глазовий); *Дружина у плечі виштовхує: і не думай, їдь, по дублянці купиш нам з дочкою* (В. Дрозд).

ДУБНИ́К, *ч., розм.* 1. *род.* у́. Те саме, що **дубня́к.** *У дубнику поміж папороттю то тут, то там видно біленькі голівки конвалій* (із журн.).

2. *род.* а́. Велика дубова діжа для дублення шкур. *В глибині просторого двору .. стояли величезні діжі — певне, дубники, — відер, мабуть, на двісті кожна* (Л. Юхвід).

ДУ́БНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* дуб, ла, ло; *недок., розм.* Те саме, що **дубі́ти.** *Дощ витрушувався з сірої повсті, сірів над водою, над пашнею. На тому березі ледве видніє корова: опустила голову, дубне* (Є. Гуцало); — *З цього обійстя ще ніхто ніколи не виходив. З цього обійстя ніхто ніколи і не вийде... — Не розумію вас, — сухо мовив Олізар, відчуваючи, що йому дубне на спині шкіра* (Валерій Шевчук).

ДУБНЯ́К, у́, *ч.* Дубовий ліс, гай; дубова памолодь; дубина (у 1 знач.). *Кучеряві берести і граби, зеленокосі берези й густий дубняк не пускали сюди вітру* (В. Кучер); *У старому дубняку на узвишші громадяться величезні брили зруйнованого доту* (В. Нестайко).

ДУБНЯЧО́К, чку́, *ч.* Зменш.-пестл. до **дубня́к.** *З перелíску знайшов тільки одну шпаринку, з якої далеко видно степ. І то шпаринка давалася тільки з однієї точки, від густого дубнячку* (Іван Ле); *Доброчин піднявся з ним на пагорок, порослий досить обрідним дубнячком* (І. Білик).

ДУБО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **дуб** 1. *По глибоких долинах подекуди зеленіють дубові та грабові старі ліси* (І. Нечуй-Левицький); *Дівчині на голову падало дубове листя* (В. Кучер); *Напій був настояний на безлічі інгредієнтів, серед яких — дубова кора, калган, горіх* (Д. Білий); // Зробл. з дуба (у 1 знач.). *Він сперся головою На дубовий стіл твердий* (І. Франко); *Дубовий сволок прогнувся, потемнів від часу* (О. Гончар); *На ґанку Борислав зупинився, відчинив дубові двері й ступив у сіни* (І. Білик).

2. *перен.* Сильний, міцний, дужий. — *Глущук! До слідчого, — почувся дубовий голос вартового, схожого на крука* (С. Чорнобривець); *Один не має землі, не має худоби, але має руки дубові. А то хіба не ґаздівство?* (І. Чендей).

3. *перен., розм.* Грубий, нескладний, незграбний. *І під допитливим, гострим студентським поглядом рукопис ожив, заговорив зі своїм читачем дубовою .. мовою* (О. Донченко); *Дрижать їх* [сестер] *руки незугарні, Чорні, закоцюрблені, дубові. Кури, гуси — все життя у пір'ї. Є город маленький коло хати* (І. Драч).

△ **Дубо́вий шовкопря́д** *див.* **шовкопря́д.**

◇ **Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́** *див.* **голова́.**

ДУБОВИ́К, а́, *ч.* 1. Їстівний гриб із коричневою або жовтою шапкою, що росте перев. у дубових лісах. *Дубовик зовні схожий на білий гриб, але нижній губчастий бік його шапки — жовто-червоний або жовтогарячий* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* Власник або стерновий човна-дуба. *Добрий могорич і щире слово Балана піддобрили дубовиків, і вони перевезли подорожніх на другий бік річки* (А. Кащенко); *Показали Маркові її батька, кремезного літнього дубовика* (Н. Рибак).

ДУБОГОЛО́ВИЙ, а, е, *зневажл.* Розумово обмежений, тупий. — *Робити з вашим сином мені не труд, а спочинок. Бо як прийдеш від якого-небудь дубоголового купецького балбеса, так Хаїм ваш здається просто Спінозою* (Г. Хоткевич); *Уявляєте, відколи пішла* [Фібі] *до школи, носить самі відмінні оцінки. Якщо казати правду, то в усій сім'ї тільки я такий дубоголовий* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ДУБО́К, бка́, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **дуб** 1, 2. *Прийшов хазяїн, висмикнув кілок І посадив дубок — Нехай, мов, буде у садочку* (Л. Глібов); *А на березі ріки Три стоять стрункі дубки* (Л. Первомайський); *Ми об'їхали дубок з корми. За кормою на тросі прив'язано маленького пузатого човника. Він має таку ж форму, як дубок, так пофарбований — і здається малим дитинчам, рибинкою великого кита — дубка* (Ю. Яновський); * У порівн. *Василина починає готувати юшку, з посмішкою думаючи про вчителя: такий уже славний він, а міцний, мов дубок* (М. Стельмах).

2. *розм.* Коротка товста колода, перев. з дубового стовбура. — *Отам можна посидіти, — сказав він, показуючи очима на дубки, що лежали під стіжком сіна* (С. Журахович); *Ступаючи, немов на гору, Де губиться ледь видний слід, Старий учитель вийшов з двору, Сів на дубках біля воріт* (Л. Первомайський).

ДУБОНІ́С, но́са, *ч.* Невелика співоча пташка родини в'юркових із товстим конусоподібним дзьобом, пристосованим для розгризання кісточок вишень, черешень і т. ін. *Вони виходили, вигодували того пташка. Потім Василь Архипович по різних своїх підручниках та енциклопедіях визначив, що це дубоніс* (П. Дорошко); *У дрозда дзьоб не дятла і не дубоноса. Не продовбає прутиків ліщини і не перекусить липового лубу* (Ю. Логвин).

ДУБО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **дубо́к** 1. *Повішу я колисочку на дубочку, Люлі, люлі, засни, поспи, мій синочку* (з народної пісні); *Схопилися* [пташечки], *білесенькі, І в ліс полетіли, І вкупочці на дубочку Ночувати сіли* (Т. Шевченко); *Ой багато в нас дубів навколо! Молоді дубочки біля школи* (І. Муратов); *За сосниною м'які трав'яні стежки привели між ялин, дубочків, сосонок у молодий ліс* (М. Малиновська); * У порівн. *Поет Васюта... Регент Коломийченко... Вітер — мрійник-філософ, це незрівнянний гуморист .. Скільки сили, скільки гордих надій горіло в їх очах! Усі були живучі, як молоді дубочки зелені!* (С. Васильченко).

ДУБУВА́ТИЙ, а, е. 1. *зневажл.* Те саме, що **дубоголо́вий.** — *Записано його в Орську* [фортецю], *де батальйоном командує майор Мєшков, людина надзвичайно обмежена і дубувата* (З. Тулуб); // Позбавлений розумного змісту. *Дубуваті запитання* [ставлять учні], *чи можна .. у Києві купити все-все, чи можна у київські вузи вступити без хабара, чи повернеться Остап після завершення навчання у рідну школу як вчитель суспільствознавства* (С. Процюк); *Наш кавалер .. почав розповідати одну історію, яка сама по собі була справді вельми гарна, та не в такому переказі: він страшенно псував її — то ті самі слова разів по п'ять та по шість повторював, то .. часто плутав імена, не кажучи вже про те, що висловлювався якоюсь дубуватою мовою* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); // *у знач. ім.* **дубува́тий,** того, *ч.;* **дубува́та,** тої, *ж.* Нерозумна, тупа людина. *Невже виставляти людей у вигляді примітивних, дубуватих, тупоголових, висміювати їхню мову, глумитися з національних світочів — це свобода слова?* (з публіц. літ.).

2. Твердуватий, із товстою твердою шкіркою. *Молокан .. не зовсім долюблював дубуваті узбецькі дині* (Іван Ле).

ДУБУВА́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Властивість за знач. **дубува́тий** 1. *Дубуватість відповіді хлопця дивувала аудиторію* (з Інтернету).

ДУБЦЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., кого, розм.* Бити кого-небудь (звичайно палицею, дрючком). — *Тих панів мостивих добрим гуртом будете так сильно лупцювати, так дуже духопелити... — Гамселити, — підказав Покивай. — Товкмачити, — підказали з юрби .. — Гатити! Молотити! Дубцювати!* (О. Ільченко).

ДУБЧА́К, а́, *ч.* 1. *розм.* Молодий дуб. *Оверко відчув — молодецька сила залягла йому в грудях, .. так що йому дурниця зігнути молодого дубчака* (К. Гордієнко); * У порівн. *І виросли такі парубчаки, Здорові, гарні, мов два дубчаки* (Б. Лепкий).

2. Те саме, що **дубе́ць** 1. — *А згиньте, прокляті, згиньте! — заволав Сварг, схопив якийсь дубчак, кинувся на псів* (С. Скляренко); *Максим Дударчук зворухнувся, взяв дубчака навперейми й згукнув гостро: — Не я б'ю, а моя враза вас б'є!* (Валерій Шевчук).

ДУ́БЧИК, а, *ч., розм.* 1. Те саме, що **дубе́ць** 1. *Зломивши дубчика з кущів, Щоб півня добре стьобонути, Перехрестивсь він та й побрів* (Я. Щоголів); *Ляля підходить до тільки-но посаджених кущів ясмину й виламує дубчика* (Остап Вишня); *Козаки після дичини смачно сьорбали чай, настояний на ожинових дубчиках* (В. Шкляр).

2. Зменш.-пестл. до **дуб** 1. *І справді, скілько* [скільки] *тут Сокири ні бряжчали, Ні дубчика, ні липки не стяли* (Є. Гребінка).

ДУ́Б'Я, я, *с.* Збірн. до **дуб** 1. *Як узяв той ведмідь дуб'я трощити; такі дуби вергає, що по півтора обіймища!* (з казки); *Страшенне дуб'я гордо повиганяло свої голови вгору, широко розпросторило гілки на всі боки* (Панас Мирний); *За Ташанню діброви стоять у весняних розливах, а від чорного дуб'я і тінь у воді чорна* (Григорій Тютюнник); * У порівн. *Найсміліший відділ монгольського війська зібрався довкола нього — хлопи як дуб'я, як степові тигри, з яких шкури мали понапинані на собі* (І. Франко).

ДУВА́Л, у, *ч.* Глиняний паркан або стіна навколо будинку чи поселення (перев. у Середній Азії), який повністю приховує внутрішній двір житла від вулиці. *Міцна брама.., вбудована в зовнішню стіну, і високий сірий дувал, що відмежовував двір від сусідів, надавали володінням бая вигляду чи то маленької фортеці, чи в'язниці* (Б. Антоненко-Давидович); *Акуратно підрізані виноградні лози чергувалися з гіллястими деревами урюка, що визирали з-за високих глиняних дувалів* (П. Загребельний); *Тільки .. трохи одійшли* [запорожці] *од Кінської Води, тільки вибилися на кряж, як удалині побачили біломазані дували аулу* (Г. Колісник).

ДУВА́Н, у, *ч., заст.* Поділ здобичі, а також сама здобич. — *Що, отамане, собі найкращий дуван хочеш? — люто захарчав Малюта, схопившись за ніж* (Д. Білий); *Характерно, що у січовому середовищі, а пізніше й в гайдамацьких загонах, процес паювання здобичі називається татарським слівцем "дуван"* (з наук. літ.).

ДУГА́, и́, *ж. (мн.* **ду́ги,** дуг). 1. Округла крива лінія. *Поблискуючи на сонці полірованим металом, диск летів у поле, описуючи в повітрі широку дугу* (В. Собко); // Те, що має форму округлої кривої лінії. *На широкому лобі лягли тонкі дуги чорних брів* (С. Чорнобривець); *Переді мною Хортиця і величава дуга греблі Дніпрогесу* (О. Довженко); *Він піднявся на другий поверх, зайшов до номера і ліг у широке ліжко з трубчастими мідними дугами* (М. Руденко); // *у знач. присл.* **дуго́ю** *і* **ду́гами.** У вигляді, у формі дуги. *Перед ними босий старець .. Латана торбина; Під торбиною дугою Гнеться в діда спина* (П. Куліш); *Над очима чорні бровенята дугами послалися* (Панас Мирний); *Міст над рікою прогнувся дугою* (П. Дорошко); // Територія, місцевість, межі якої мають форму вигнутої лінії. *Польсько-український сегмент Карпатської гірської дуги охоплює територію від р. Ольза (м. Цєшин) на заході до р. Сучава на південному сході* (з наук. літ.).

2. *мат.* Частина кривої, розміщена між двома будь-якими її точками. *Онтологію предметної галузі візуалізовано у вигляді орієнтованих графів із дугами, вершини яких відповідають термінам предметної галузі, а дуги — відношенням між ними* (з наук. літ.); *Автомобіль рухається на повороті дороги, який становить половину дуги кола радіусом 20 м* (з навч. літ.); *Якщо її* [шхуну] *захопили вчора надвечір, то за цей час вона одійшла принаймні миль на п'ятдесят від берега в секторі стоградусної дуги* (М. Трублаїні).

3. Частина кінської упряжі із зігнутого тонкого стовбура дерева, яка служить для прикріплення голобель до хомута. *Ви тільки за дугу, а він вже й на возі* (прислів'я); *Візок шалено стрибає лісовою дорогою, і дзвоник захлинається під дугою* (О. Донченко); *Смикнув* [Матюха] *за віжки — аж вороний храпнув і об дугу головою вдарився* (А. Головко); *Філон помітив, що від дуги одв'язався повід, тягнеться в пилюці, намотав на люшню мотузяні .. віжки, побіг, прив'язав повід до стертого залізного кільця на дузі. Вйокнув на кобилу* (Ю. Мушкетик); * У порівн. [Ж і н к а Ю с у ф а:] *Ой, дід, дідуган, ізогнувся, як дуга, а ми, молоденькі, гуляти раденькі!* (І. Нечуй-Левицький).

4. *розм.* Приймач струму на трамвайних вагонах. *Над трамвайними дугами займались і погасали синьо-зелені спалахи* (Л. Дмитерко).

Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* **метну́ти;** **(1) Надбрі́вні ду́ги** — випуклості у формі дуги у нижній частині лоба над очима. *Він .. проникливо зиркнув маленькими очицями з-під крутих надбрівних дуг* (Ю. Збанацький); *Чогось я раніш не помічав, що в нього* [капітана] *закороткий, туго обрізаний ніс, не бачив оцих важких, круто навислих надбрівних дуг* (О. Тихий).

△ **(2) Електри́чна (во́льтова) дуга́,** *фіз.* — один із видів електричного розряду між близько розміщеними електродами. *У 1882 р. російський інженер М. М. Бенардос винайшов спосіб зварювання металів за допомогою електричної дуги* (з навч. літ.); *Електрична дуга виникає між кінцем електродного дроту і деталлю, що зварюється під шаром гранульованого флюсу* (з навч. літ.); *Кирпате хлоп'я з палаючим од вічної ніяковості кругленьким обличчям демонструвало товаришам вольтову дугу так сміло й упевнено, наче само її винайшло* (О. Гончар); **(3) Рефлекто́рна дуга́,** *мед.* — шлях, яким іде нервовий імпульс. *Будь-яка реакція-відповідь на подразнення нервової системи називається рефлексом і здійснюється певними нейронними шляхами, які становлять рефлекторну дугу* (з наук.-попул. літ.).

◇ **В три погі́белі (в три дуги́, в дугу́** *і т. ін.)* *див.* **погі́бель; Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погі́белі)** *див.* **гну́ти; Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погі́белі)** *див.* **гну́тися; (4) Як дуга́ (свиня́чий хвіст),** *зі сл.* прямий, рівний, *ірон.* — уживається для повного заперечення змісту зазначених слів; зовсім не (прямий, рівний). *Прямий як дуга* (Номис); *Прямий як свинячий хвіст* (Номис).

ДУГА́СТИЙ, а, е. Який формою нагадує дугу (у 1 знач.). *Узяв* [Саливон] *дугастий ніж, схожий на струг бондарський* (О. Ільченко); *Діти уважніше придивляються до того місця. Воно здається острівцем, утвореним дугастим заворотом ріки і каналом* (М. Олійник); *Полуботок на мить розгубився, вдавано нахмурив неширокі густі дугасті брови* (Ю. Мушкетик).

ДУГА́СТО. Присл. до **дуга́стий.** *В його суворому погляді світилися добрість і вольова сила. Високий лоб під буйною шевелюрою, худорляве обличчя з дугасто розгонистими бровами* (І. Пільгук); *Давнє городище, розташоване біля берегів Західного Бугу, має дещо дугасто видовжену форму* (з наук. літ.).

ДУГОВИ́Й, а́, е́. 1. Який має вигляд, форму дуги (у 1 знач.). *Великі дугові ліхтарі-прожектори світили з горішніх вікон* (Ю. Смолич); *Округлі вікна будівлі облямовані наличниками з півколонок, над якими в'яззю випинаються дугові фронтончики* (М. Стельмах).

2. *спец.* Заснований на застосуванні електричної дуги. *Лампи з електричною дугою дістали назву дугових* (з наук. літ.); *Новий спосіб зварювання значною мірою потіснив газове і ручне дугове зварювання* (з наук.-попул. літ.); *Дугова сталеплавильна піч.*

ДУГОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до дуги, який має вигляд, форму дуги (у 1 знач.). *Вершник здибив коня, в чудовому дугоподібному стрибку перескочив окопи* (Я. Галан); *Придумав той майстер маленьку хитрість — скомандував класти дугоподібну дамбу* (М. Матіос).

ДУГОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **дугоподі́бний.** *У візантійському монументальному малярстві другої половини XII ст. риси ликів святих у розписах церков окреслюються виразно і рельєфно — експресивні зморшки на чолі, в тричвертних ракурсах — дугоподібність форми носа* (з наук. літ.).

ДУГОПОДІ́БНО. Присл. до **дугоподі́бний.** *На схилі родовища Шмідта на морському дні дугоподібно розміщуються пагорби і терасоподібна площина* (з наук. літ.); *Приворотень — це рослина зі стеблом 10–30 см заввишки, яке стелеться і дугоподібно піднімається вгору, особливо під час цвітіння* (з наук.-попул. літ.).

ДУДА́, и́, *ж.* 1. Те саме, що **ду́дка** 1. *Виглянь, мила, у віконце, я заграю на дуду* (В. Сосюра); *Вона .. тихо приспівувала: Ти ж, було, дударику, Ти ж, було, селом ідеш, Ти ж, було, в дуду граєш...* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Те саме, що **воли́нка**[2]. *Гуня з цікавістю приглядався до дідової музики, то була злуплена з кози і вивернута шкура — дуда, волинка, "коза" — як її називали на Україні* (В. Чемерис).

(1) Під дуду́ — у супроводі музики, яку грають на дуді. *На сільському вигоні .. під дуду вшкварили третяка. Сини діда Савки .. танцювали так дружно й з таким завзяттям, що ніхто не міг устояти на місці* (Б. Левін).

◇ **І швець, і жнець, і на (в) дуду́ грець** *див.* **швець.**

ДУДА́Р, я́, *ч.* 1. Майстер, який робить дуди, дудки. *Колись дуду дуже поважали старші люди. Дударі виготовляли дуди для весіль, вечорниць, церковних свят, усіх інших забав* (із журн.); *Дудар зробив свою першу дудку, коли йому було 25 років* (із журн.).

2. Той, хто грає на дудці, сопілці. *Дудар вигравав на сопілці третяка* (П. Панч); *Поверталися княжі прислужники, .. бояри, воєводи, блазні, розважальники, пісельники й дударі* (П. Загребельний); *Привозили пісні Т. Г. Шевченка на Білорусь білоруські плотогони, які бували в Україні, приносили мандрівні лірники, дударі та гуслярі* (з наук. літ.).

3. Вид танко́вої гри. *Сад рябіє від слідів і тіней. Дітвора гуляє в дударя* (В. Швець).

ДУДА́РИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **дуда́р** 1, 2. *Плакала лунко сопілка — в сумі сивенький дударик* (О. Влизько); *Варфоломей розповідав про дудариків, про сопілки, про різні голоси: які з вільхи прив'яленої, а які з клена* (О. Ільченко); *Ми маленькі Дударики, В нас новенькі Кептарики, Шапочки Із повстини, Дудочки Із бузини* (П. Воронько); *— Гей, діду-дударику, .. замузич нам щось! — гукнув хтось з козаків. — Не все ж і журиться!* (В. Чемерис).

ДУДІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дуді́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Ховалися птиці: і іволга з свистом, І одуд чубатий з .. дудінням* (Я. Щоголів); *Тільки могутнє дудіння й ревіння подавало звістку, що там нижче, за Рвачем, Дніпро падав на гострі скелі і то стогнав, то ревів диким звіром* (А. Кащенко); *В тиші виразно почулося здаля напружене дудіння багатьох моторів* (Ю. Смолич).

ДУДІ́ТИ, *1 ос. немає,* ди́ш, *недок., розм.* 1. Грати на дудці або іншому духовому інструменті. *З правого боку озера, обложившись зеленим очеретом, сидів Василь і щосили дудів у зелену дудку* (Панас Мирний); *Він до трембіти наче вроджений. Як набере духу, то може дудіти без кінця* (Г. Хоткевич).

2. Те саме, що **дудні́ти** 1. *Дудів одуд біля річки.*

ДУ́ДКА, и, *ж.* 1. Народний духовий музичний інструмент у вигляді порожнистої трубки з отворами. *Ой піду я лісом, лугом, Там мій милий оре плугом, Оре плугом, в дудку грає* (П. Чубинський); *Вирізав малий гілочку калини, сів під кущем та й майструє дудку* (І. Микитенко); *В баранячих кошлатих шапках сидять долі музики; вони дмуть в дудки, .. оце весілля* (В. Домонтович); // Порожниста трубка з отворами як частина музичного інструмента (волинки, гайди і т. ін.). *Вид у того* [отрока] *був у сажі, в руках була козяча гайда з двома дудками* (І. Білик).

2. Трубка з порожнистого стебла, стовбура рослини. *Підбіг* [Андрій] *до дітей, вихопив у одного гарбузячу дудку й почав їх тіпати нею по плечах* (С. Васильченко); *Він ніколи не робив з бузини дудок, які стріляють* (О. Донченко).

3. *спец.* Сигнальний інструмент у вигляді трубки з розширеним кінцем. *Ранком варилась кава, співала дудка горніста* (Ю. Яновський); *Крізь розбите вікно вривалося попихкування й короткі гудки паровоза, протяжне сурміння дудок стрілочників* (Ю. Шовкопляс); *Здалеку долинув звук лісникової дудки* (А. Шиян).

4. Що-небудь у вигляді згортка, порожнього циліндра з отворами. *Яків виліз на піч, мовчки вийняв з кишені скручену в дудку маленьку книжечку й кинув Грицькові* (С. Васильченко).

5. *у знач. присл.* **ду́дкою.** У формі порожнього циліндра або розтруба. *Татарин з широким лицем .. приставив до рота дудкою руки, кричав: — Козаки, складайте оружжя, виходьте всі у степ* (Ю. Мушкетик).

◇ **Гра́ти в (на) одну́ ду́дку** *див.* **гра́ти; Гра́ти у вла́сну (свою́) ду́дку** *див.* **гра́ти; Танцюва́ти** *(рідше* **скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку)** *див.* **танцюва́ти.**

ДУДКУВА́ТИЙ, а, е. Подібний до дудки; порожнистий усередині, довгий. *Цибуля-батун має дудкувате зелене листя, яке містить майже весь набір вітамінів, цукри, солі магнію, калію, заліза* (з газ.).

ДУ́ДЛИК, а, *ч., діал.* Дударик. *Заграй мені, дудлику, на той глас: Вирубала ополоночку для вас* (П. Чубинський).

ДУ́ДЛИТИ, лю, лиш, *недок., що, вульг.* Пити що-небудь із жадібністю та у великій кількості. *Вся компанія кинулась дудлити пиво й розвеселилась* (І. Нечуй-Левицький); *Тварина з охотою бреде в воду, стає, дудлить воду й обмахується від мух мокрим хвостом...* (Остап Вишня); *Пан справник розвалився саме за скринею і завзято періщив гарячу бульбу, политу шкварками, та дудлив раз у раз зі здоровенного горшка квасне молоко* (І. Керницький); *Вже чого-чого, а молока по самі очі вистачає* [Марті]. *І сама п'є, з відра прямо дудлить, і додому несе* (І. Рябокляч).

ДУ́ДНИК[1], а, *ч.* Те саме, що **дуда́рик.** *Заграй мені, дуднику, На дуду, Нехай своє лишенько Забуду* (Т. Шевченко).

ДУ́ДНИК[2], а, *ч.* Трав'яниста рослина родини зонтичних із дудчастим стеблом, перистим листям, зеленувато-білими квітками, зібраними у зонтики; дягель. *Поодаль стояла хатка без вікон, двері дудником заросли* (Є. Пашковський); *Дудник поширений у лісових і лісостепових районах України* (з наук.-попул. літ.); *Дудник призначають як відхаркувальне при ларингітах, бронхітах і пневмоніях, для збудження апетиту, при функціональних розладах шлунково-кишкового тракту* (з навч. літ.).

ДУДНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дудні́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Як тільки з далекого кута села .. розлягалось його* [бубна] *глухе дудніння, вона вискакувала надвір, прислухалась, намагалась вгадати, в чийому дворі справляють весілля* (М. Коцюбинський); *Сафарибей наказав безперервно бити в барабани, їхнє тривожно-надсадне дудніння заповнило все місто* (В. Малик); *Ще досить пройшов Василько понад потоком, поки почув дудніння дерева, яке спускали з гори* (А. Турчинська).

ДУДНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *недок.* 1. Видавати рівні, протяжні звуки, схожі на гул. *Навкруги лунали музики, дудніли бубни і полошили нічну тишу п'яні пісні* (М. Коцюбинський); *Літак все дуднів і дуднів позаду нас* (Ю. Смолич); *Шалений вітер бив у брами, дуднів тяжко й сумно, і плакало дерево, мідь, залізо, стогнали засуви й запори* (П. Загребельний); * Образно. *В такі вечори гуртожиток завжди хвилювався і дуднів, мов вулик* (О. Гуреєв).

2. Утворювати, видавати які-небудь звуки; створювати відгомін якихось звуків. *Десь у віддалі дудніли мірні важкі кроки кінного патруля* (І. Франко); *Лідчині кроки дуднять в коридорі, а потім зовсім стихають* (Ірина Вільде); // *безос. За кожним вибухом дудніло в штольні* (І. Франко); *Вони вслухались в звуки таємничі: Гуло, мов грім невидної грози, Дудніло, мов повзли тяжкі вози* (М. Бажан).

[Аж] земля́ (ко́рчма́) дудні́ла *див.* **земля́.**

ДУДОНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *недок., розм.* Підсил. до **дудні́ти.** *Десь і сьогодні біля Вербки дудоніли кулемети, і коні без вершників забігали аж в берегівські ліси* (М. Стельмах); *Витинали цимбали, скрипка та два бубни. Один з них дудонів, а другий тьохкав брязкальцями, а тоді починали дудоніти обидва* (Ю. Мушкетик); *Чиїсь кроки дудонять у другому кінці коридору* (Ірина Вільде).

ДУ́ДОЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **ду́дка** 1, 2. *Вийшла дівчинка Марійка, Дудочку дістала Та й заграла коломийки — Аж весело стало!* (І. Муратов); *Залюбки свистів* [Георгіс] *на пищалках, грав на саморобних дудочках* (П. Загребельний); *— Десь у байраці поснідаємо. Митрофанівна витискує сльозинки з ламких зелених дудочок цибулі* (Микита Чернявський).

2. Згорток чого-небудь у вигляді трубки (у 4 знач.). *Ми побігли разом з іншими до літальної машини .. Невелика споруда з полотна, металевих дудочок і чотирьох коліс* (Б. Антоненко-Давидович); *Майор Воронцов, з дудочкою паперів у руці, вже стояв перед бійцями на гарматному лафеті* (О. Гончар).

3. *у знач. присл.* **ду́дочкою.** У формі невеликого порожнього циліндра. *Русевич чемно взяв з рук Каргата згорнуті дудочкою аркуші ватману* (Ю. Шовкопляс).

4. *тільки мн.* Брюки вузького крою. *Дуже мудрі і занадто вільні, Втиснуті у дудочки штанів, Зиркали поблажливо цивільні На убожество його* [солдата] *чинів* (В. Симоненко); *Волохата рука, що пропонувала Сідалковському чарку, належала невеличкому кремезному чоловікові з кругленьким, висунутим уперед черевцем на невеличких рівних ніжках, по яких спадали трохи закороткі картаті штани-дудочки* (О. Чорногуз).

5. Український сюжетний танець, що виконується в швидкому темпі. *Тут інші журавля скакали, А хто од дудочки потів* (І. Котляревський); // Мелодія, під яку виконують цей танець. *Масляк .. гукнув на музику: "Грай дудочки!"* (Г. Квітка-Основ'яненко).

(1) У ду́дочку — у формі, у вигляді трубки — невеликого порожнього циліндра. *Майстри почали хвалитися своєю силою: один зав'язував узлом і розв'язував залізну коцюбу, другий скручував у дудочку срібний німецький талер* (З. Тулуб); *У повітрі висіла суха задуха, від якої прив'яле листя каштанів та акацій, що росли обабіч вулиць, згорталося в дудочки* (М. Сиротюк); *Зрештою, я тільки мав витягнуті в дудочку губи й лише вдавав, що свищу* (Валерій Шевчук).

◇ **Танцюва́ти** *(рідше* **скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку)** *див.* **танцюва́ти.**

ДУДЧА́СТИЙ, а, е. Те саме, що **дудкува́тий.** *Борщівник має велетенське листя і молоді товсті й соковиті дудчасті стебла* (з наук.-попул. літ.); *Стебло дудника лісового округле, дудчасте, гладеньке, вгорі розгалужене* (із журн.).

ДУЕЛІ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **дуеля́нт.** *Жолтков — і ремонтер, і гуляка, і дуеліст, банкомет знаний — не мав жодних*

ідей (Л. Старицька-Черняхівська); — *Та про мир Тепер шкода вже і гадати... До того ж — мислить він — завзятий Устряв до цього дуеліст* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДУЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. Поєдинок із застосуванням зброї між двома противниками за викликом одного з них. *Німецький франт у напіввійськовому, спортивного крою костюмі .. йде вулицею. Обличчя — в шрамах від студентських дуелей* (Ю. Яновський); *У минулому .. стрілялися на дуелях!..* (О. Чорногуз); // Обмін пострілами між двома ворожими сторонами; перестрілка. *Артилерійські дуелі й вогневі нальоти капітан не вважав за справжній бій* (В. Кучер); *Два місяці між берегами Гриміла гарматна дуель* (М. Нагнибіда).

2. *перен.* Змагання, боротьба двох осіб. *Діти — вони, звичайно, діти і є, різні, .. важкі ті, які не розуміють, як важливо старанно вчитись, бути уважними і слухняними, а тому-то доводиться вести з ними безконечні словесні дуелі, тобто переконувати, просити, доводити* (Б. Левін).

ДУЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **дуе́ль.** *Вони поволі Пройшли, спокійні, мовчазні, Ще не підводячи пістоля.., Чотири сходини смертельні. Як приписи велять дуельні* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); // Признач. для дуелі. *Траплялися там* [у музеї] .. *іспанські дуельні пістолети* (Ю. Андрухович).

ДУЕЛЯ́НТ, а, *ч.* Учасник дуелі (у 1 знач.). *Хлопці аж роти розкрили, спостерігаючи кожен рух дуелянтів* (І. Кириленко); *У касарню вони прибули вчасно і майже гуртом, тобто дуелянти та їхні секунданти, причому всі між собою майже дружньо розмовляли* (В. Кожелянко); * У порівн. *На стіні — два портрети на повен зріст: Олександр І і Котляревський, мов дуелянти, один проти одного* (О. Полторацький); // Той, хто має пристрасть до дуелей. — *Звідки у вас оці звички старого дуелянта? — все ще гніваючись, сказав йому Скиба* (П. Загребельний).

ДУЕ́НЬЯ, ї, *ж.* Літня жінка в Іспанії і деяких інших країнах, яка стежить за поведінкою, моральністю молодої жінки-дворянки і скрізь її супроводжує. *Донна Анна в глибокій жалобі повагом іде, несучи в руках срібний нагробний вінець. За нею йде стара дуенья* (Леся Українка); *В умовлений час вихованки дивились у вікно, посилали поцілунки крізь кватирку, робили всілякі знаки, але внизу у вікні з'явилася дуенья* (з мемуарної літ.).

ДУЕ́Т, у, *ч.* 1. Музичний твір для двох голосів або інструментів із самостійними партіями для кожного. *Він співав заодно з нею дуети прегарним баритоном...* (О. Кобилянська); *Перед відкриттям завіси чути дует з "Запорожця за Дунаєм"* (І. Микитенко); // Виконання такого твору, звучання двох голосів або музичних інструментів. *А потім Соня Сульдіна і Олег Безбородько представили дует для скрипки і фортепіано. "Пам'яті Чайковського". Це була музика для роздумів і для мріянь* (з газ.).

2. Ансамбль із двох виконавців (співців, музикантів і т. ін.). *Оркестр стих, співала В'яльцева. Потім дует, потім знову оркестр* (А. Головко); *У Києві виступали 15 вокалістів — дует, тріо, квартет філармонії, солісти оперного театру* (з наук. літ.); // Спільний виступ двох виконавців або спортсменів, а також учасники такого виступу. *У фільмі показано гру блискучого акторського дуету* (з газ.); *На олімпіаді гідно виступив український дует із синхронних стрибків у воду з триметрового трампліна* (з газ.); *Танцювальний дует.*

3. *у знач. присл.* **дуе́том.** У два голоси; на двох інструментах. *Жоден веселий вечір не мине, щоб вони не сіли отак удвох і не затягли дуетом...* (О. Гончар); *Під баян, змагаючись з луною, співають* [Уляна і Наталка] *дуетом, у два голоси, дівочі приспівки* (В. Логвиненко); — *Аякже! — озвалися дуетом Лимар-старший і Лимар-молодший. Та й інші батьки і діти дружно закивали* (Г. Усач).

4. *перен.* Про двох осіб, які пов'язані між собою дружбою або завжди бувають разом. *Вона натякнула, що йому слід було б поновити участь у екскурсіях, бо, мовляв, надто гарний дует виходить у Ангеліни з Юрком* (М. Дашкієв); // *у знач. присл.* **дуе́том.** Удвох. *Ось так і виступають вони педагогічним дуетом, у якому Марисі все ж випадає вести першу скрипку, так велить її діяльне й бурхливе "начало" її вдачі* (О. Гончар).

ДУЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **дуе́т** 1, 2. *Слухачів зачарував дуетний спів випускниць музучилища* (з газ.).

ДУ́ЖАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *кого, що.* Перемагати кого-, що-небудь. — *Я стара, але ще подужаю десятьох, як ти, — сказала Жабуниха. — То й дужайте на здоров'я, — засміялася легковажно Варка. — Чи ж я бороню?* (Валерій Шевчук).

2. *що.* Справлятися з чимось, що потребує зусиль, бути в змозі, в силах робити щось. *Ходили по рогозу й ми з Галькою.., а потім несли, скільки дужали, додому* (І. Кирій); *Дужаю кілька сторінок і ловлю себе на тому, що абсолютно не розумію і не пам'ятаю, про що читав кілька хвилин тому* (А. Дністровий).

3. *діал.* Міцніти. *Герман ріс, дужав і поправлявся на диво* (І. Франко).

4. *рідко.* Переборювати недугу, труднощі і т. ін. *Я сам став помалу дужати* (Ю. Федькович).

ДУ́ЖЕ, *присл.* Великою мірою, надто, надзвичайно. *Еней же їхав щось несміло, Бо море дуже надоїло* (І. Котляревський); *Самій* [Галині] *стало дуже смішно з себе* (Є. Кротевич); *Ант ходив по хижі дуже тихо* (С. Скляренко); *Знаю тільки, що мій батько був дуже схожий на нього* [діда] (Віра Вовк).

◇ **Ду́же прие́мно** *див.* **прие́мно.**

ДУЖЕ́ННИЙ, а, е, *розм., рідко.* Надзвичайно дужий (у 1, 2 знач.). *Якийсь дуженний чоловік, немов лещатами, схопив хлопця за руку* (із журн.).

ДУЖЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* Пестл. до **ду́жий.** *Уже в мене сани і коник дуженький .. наготовлені* (Ганна Барвінок); — *Мої паничі були, на щастя, не вередливі, та й я господарка не дуженька* (О. Іваненко).

ДУЖЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **дуже́нький.** *Тепер уже громадська земля опинилась усередині; багатирська колом круг неї обвилась, і те коло починало вже стискати громадян таки дуженько* (Б. Грінченко); *З тії пригоди Мені було таки дуженько смутно* (В. Самійленко).

ДУ́ЖЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **ду́жка** 1, 2. *Ой у бору воду беру, вода не береться. Яворовий коромисел* [коромисло] *у дужечку гнеться* (П. Чубинський); *Скрипнула лякливо дужечка ліхтаря* (Є. Пашковський).

ДУ́ЖИЙ, а, е; *вищ. ст.* **ду́жчий.** 1. Який має велику фізичну силу; сильний. *На лихо собі Корній вдався парубком гарним, — високий, дужий, у плечах широкий* (Леся Українка); *Дужі коні не йшли, а бігли, й з-під полички плуга виверталася масна скиба* (С. Чорнобривець); *Син був уже дорослий, у хаті пара молодих дужих рук ніколи не зайва, та й невістка сподобалася їм з першого ж разу* (І. Білик); // З товстим стовбуром і густою, розложистою кроною (про дерева). *На самому краю лісу на горбку ріс дуб-велет, обхватів у чотири, ще не старий, дужий* (Ю. Мушкетик).

2. Дуже великий, значний щодо сили, ступеня вияву і т. ін. *Далеко, далеко в зеленому степу лунає дужий баритон вівчаря* (І. Нечуй-Левицький); *Дужий потік повітря зірвав з Безвіконного кепку* (О. Донченко); *Дужий степовий вітер дув поривами, знімаючи куряву понад шляхом* (Ю. Смолич); *Раптом дужий стусан у спину урвав мої думки* (П. Колесник); // Який становить велику силу. *З-під круч Дніпра виповзла, немовби з-під землі, нова дужа рать .. і пішла приступом на ординців* (Р. Іванченко).

3. Який має велику силу, авторитет, вплив; могутній. *Вінок безсмертя сплітайте, сестри! Поета славить країна дужа!..* (М. Рильський); *Що то значить — Батьківщина!.. Доки маєш її, ти багатий, ти й дужий, тебе й шанують...* (О. Гончар).

4. *у знач. ім.* **ду́жі,** жих, *мн.* Люди з твердим, стійким, вольовим характером. *Покоління дужих не здолати!* (М. Упеник).

5. Фізично здоровий, не хворий. *Дядина все коло мене клопочеться. — Нічого, тіточко, — кажу їй. — .. Я дужа, зовсім дужа* (Ганна Барвінок); *Бажаю Вам якнайбільше здоров'я. Будьте веселі й дужі* (М. Коцюбинський); *Вона* [Маруся] *наче соромилась, коли хворіла. Вона любила бути міцною, дужою, працьовитою, сама все робити* (О. Іваненко).

Пра́во си́льного (ду́жого) *див.* **пра́во.**

ДУ́ЖІСТЬ, жості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **дужий** 1. *Дужість міряй не лічбою: Перевага там, де сміла Сила духу в правім бою* (Б. Грінченко); *Відчув* [Саїд] *таку дужість, що ладен був один іти проти скелястих гір і диких пустель* (Іван Ле).

ДУ́ЖКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **дуга́** 1. *До округлого, мов чаша, острівця хилився обведений срібною дужкою молодик* (М. Стельмах); *Все се стоїть у мене перед очима, і навіть панна Анеля ось тут стискає долонями голову та повертає до мене гострі дужки плечей* (М. Коцюбинський); *Брови в дівчинки були тонкі й довгі, і вигнулися вони дужками* (Валерій Шевчук).

2. Ручка чи яка-небудь інша частина предмета, що має форму дуги. *Щось переливається, і дзвенить відро залізною дужкою* (М. Коцюбинський); *Колись Іван Юхимович, обгорнувши дужку двопудової гирі рушником, брав той рушник у зуби* (М. Руденко); *Одна дужка окулярів зламалась, і замість неї до вуха тяглась товста сирова нитка* (І. Білик); *Зняти ключі з низки не можна — їх кріпить металева запаяна дужка* (Ю. Хорунжий).

3. *перев. мн.* Один із парних розділових знаків у вигляді вертикальної заокругленої, квадратної чи фігурної риски. *Додати тільки в дужках маю: Нема найгидшої брехні, Що склав наклепник, раб чорнила, А світська чернь благословила* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); *Дужки служать для відокремлення якої-небудь частини тексту. Наприклад, у дужки беруться вставлені речення або словосполучення, що становлять авторські зауваження чи пояснення окремих слів* (з навч. літ.); // Один із парних математичних знаків такої самої форми. *Дужки служать для позначення порядку виконання математичних дій* (з навч. літ.); *Розкриваючи дужки, перед якими стоїть знак +, ми не повинні змінювати знаки всередині дужок* (з навч. літ.).

△ **(1) Квадра́тні дужки́** — дужки прямокутної форми: [ ]. *Пропущені в джерелах слова подаються у квадратних дужках* (з наук. літ.); *Фонетист Отто Єсперсен запровадив для фонетичної транскрипції квадратні дужки* (з наук.-попул. літ.); **(2) Кру́глі дужки́** — дужки, що мають заокруглену форму: ( ). *Пояснення взяте у круглі дужки* (з навч. літ.); *Він почав диктувати мені приклад, у якому були круглі й квадратні дужки* (Л. Смілянський); **(3) Фігу́рні дужки́** — дужки певної графіки: { }. *У фігурних дужках міститься перелік усіх елементів відповідної множини* (з навч. літ.).

ДУ́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Який має вигляд, форму дуги. *Товсті мури* [зали], *дужна стеля, глибокі лучкові вікна, важкі меблі, пишна, але хмура розкіш* (І. Кочерга); *Літнє надвечір'я Гойдається на дужних ліхтарях* (І. Вирган).

ДУ́ЖО, *рідко.* Присл. до **дужий** 2; *вищ. ст.* **дужче.** *Співала ж* [Оксана Петрусенко] *дзвінко, дужо, незрівнянно! А голос був — із щирого срібла!* (П. Тичина); *Рибалка .. загрібав веслом дужо, неквапливо, був спокійний, зосереджений* (Ю. Мушкетик).

ДУ́ЖЧАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати, робитися дужчим. *Вітер з години на годину дужчав, рвав сніг з землі, крутив його на всі боки* (Панас Мирний); *Спека дужчає, репається суха земля, сохне городина* (Б. Антоненко-Давидович); *Хвиля дужчала й дужчала. Аріон дослухався до її плескоту й завивання вітру в снастях* (І. Білик).

ДУ́ЖЧЕ. Вищ. ст. до **ду́жо.** *Галина з трьох років почала боятися свого суворого батька і що далі — боялася дужче* (А. Кащенко); *Дятли ще дужче тукать взялися* (П. Тичина); *Він ще дужче згорбився, постарів, на обличчі став чорний* (С. Чорнобривець); *— Ой Тимоньку, голубчику, .. розлучають нас, — заплакала вона ще дужче і закрила долонями обличчя* (Григорій Тютюнник).

ДУ́ЖЧИЙ, а, е. Вищ. ст. до **ду́жий.** *Довелося мені за цю війну перебувати в січах, в атаках.., стинатися з удвічі дужчим ворогом* (Л. Старицька-Черняхівська); *Не стане мови — не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом...* (І. Огієнко); *Весна приходила краща й дужча, починав її бабак, що прокидався на Явдоху* (Ю. Яновський); *Все дужчим, потужнішим гуркотом дає знати про себе фронт* (О. Гончар).

ДУ́КА, и, *ч., заст.* Багата людина; багач, багатій. *У дуки служила — болячку заробила* (прислів'я); *Грицько — багатир, дука; у його три пари волів, дві шкапи, ціла сотня овець* (Панас Мирний); *Не боявся він ані вельможних дук, ні преосвященних владик...* (Т. Осьмачка); *Скривдив якось дука Клим Удову Кирюшу, — Одхватив шматок городу І родючу грушу* (С. Воскрекасенко).

ДУКА́Р, я́, *ч., розм., заст.* Те саме, що **ду́ка.** [А н т о н:] *Що ж, коли батько твій, бач, все гне на те, щоб до його дочок сватались дукарі або купці* (М. Кропивницький); *Скаредний дукар правив з людей непомірні гроші* (Л. Яновська); *Важно живе Галин батько, хоч і відлюдно. Заможник, дукар...* (Ю. Хорунжий).

ДУКА́РКА, и, *ж., розм., заст.* Жін. до **дука́р.** *Жила дукарка хоч і заможно, проте самотньо* (із журн.).

ДУКА́РСЬКИЙ, а, е, *розм., заст.* Прикм. до **дука́р.** *Дукарська пиха;* // Належний дукареві. *—Дукарську землю поділимо поміж бідних, бо такий закон* (Мирослав Ірчан).

ДУКА́Т, а, *ч.* 1. *іст.* Срібна, а потім золота монета, що була поширена в ряді європейських країн. *Нащо мені те багатство, Червінці, дукати? Вміє славнеє бурлацтво Без них панувати* (І. Манжура); *Віддавав гетьман свого похресника під опіку Красовського. Передав ще вузлик з дукатами на лікування* (А. Чайковський); *Пані Баличина дістала шкіря-*

ну торбинку, наповнила її золотими дукатами й міцно зав'язала ремінцем (З. Тулуб).

2. *заст.* Жіноча прикраса у вигляді монети. *До старенької плахти та почепила* [Олена] *люстринову запаску, одягла .. шовкову юпку та на шию дукат на бархатці* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На довгій дівочій шиї блищало намисто із срібних дукатів* (Д. Білий).

ДУКА́ТИК, а, *ч., іст., заст.* Зменш.-пестл. до **дука́т.** *В широкій кишені Петру є чимало всякої всячини — солоденькі півники, кукурудзяні тістечка.., кілька мідних хрестиків, блискучі білі дукатики* (М. Чабанівський).

ДУКА́Ч, а́, *ч.* 1. *іст.* Те саме, що **дука́т.** [П а р у б о к:] *Коли буду живий, вернусь, добуду слави і всякого добра, золота, дукачів* (С. Васильченко); *Намисто червоніло на довгій шиї, на душі блищав великий срібний дукач, а по боках його — два менших* (Панас Мирний); * У порівн. *Сухе листя золотими дукачами сипалось у закаламучені хвилі Білої Тиси* (С. Скляренко).

2. *заст.* Те саме, що **ду́ка.** *Ой іде багач, ой іде дукач, Насміхається: — Ой за що, за що бідна голота Напивається?* (з народної пісні); *Тепер живе* [в палаці] *новий хазяїн Пісок — перший дукач на все Гетьманське, перша голова в повіті* (Панас Мирний); *Бідні люди любили Івана. А дукачам його язик і характер кісткою в горлі стояли* (І. Муратов).

ДУКА́ЧИК, а, *ч., іст., заст.* Зменш.-пестл. до **дука́ч** 1. *Внучатам із клуночка Гостинці виймала* [Ганна] *— І хрестики, й дукачики, Й намиста разочок Яриночці* (Т. Шевченко); *Тітка Магдалена .. мала на собі .. корсетку чорну оксамитну, з жовтими відлогами, і намисто з самих дукачиків, аж у хаті бриніло, куди йшла* (Б. Лепкий); *— Чекай, Гнате, — втрутився отаман. — Є і в тебе гожа дівчина. Того червінця віддай їй на дукачик* (І. Пільгук).

ДУКИ́НЯ, і, *жс., заст.* Жін. до **ду́ка.** *Того ж таки дня дукиня явно і славно вирядила пажа .. з листом .. і веліла докладно доповісти про все, як воно там буде* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

ДУЛЕ́ВИНА, и, *жс., заст.* Міцно загартована сталь. *Нічого, друже, не журися! В дулевину себе закуй* (Т. Шевченко); *Яким діда Євмена я вперше зустріла, таким його й на той світ обмила; за сорок з чимсь літ хоч би тобі на крихту пристарівся; .. не перемінився, наче він з дулевини був* (О. Кониський).

ДУЛІ́Б *див.* **дулі́би.**

ДУЛІ́БИ, ів, *мн. (одн.* **дулі́б,** а, *ч.).* Давнє східнослов'янське плем'я, що жило у верхів'ях Західного Бугу і Прип'яті. *Ніби вся Русь тепер вкладалась у цих стінах: біля північних веж — новгородці, полочани.., біля західних воріт, що виходили до гір, — вої з Червенської землі, волиняни, дуліби* (С. Скляренко); *Як відомо, волиняни — це пізніша назва дулібів, які згадуються у VI–VII ст. у зв'язку з аварськими завоюваннями* (з наук.-попул. літ.).

ДУЛІ́БСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дулі́би.** *Люд дулібський ані до нього, ані за його, Добритової, пам'яті не знав чужинських вторгнень, як і спустошень* (Д. Міщенко); *До дулібського племінного об'єднання, крім дулібів-волинян, входили предки усіх правобережних племен* (з наук. літ.).

ДУЛІ́ВКА, и, *жс.* Наливка з груш дуль. *Була* [на столах] *і вишнівка, і тернівка, і дулівка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Піп, не допивши дулівки і не попрощавшись з хазяїнами, вийшов із хати* (О. Стороженко); *Глоба ж тим часом витяг з комори цілий десяток сулій та сулійок з вишнівками, терніками, дулівками й іншими наливками* (А. Кащенко); *Тихенько виліз* [Ждан] *із-за столу, налив у мідний пугар дулівки й вийшов з світлиці* (Ю. Мушкетик).

ДУ́ЛО, а, *с.* Ствол вогнепальної зброї. *Через частокіл визирали .. дула гармат* (П. Панч); *Дула гвинтівок, багнети, світло-зелені шоломи тьмяніють, вкриваються дрібними крапельками роси, втрачають свій казенний блиск* (П. Колесник); *Ледве відчинилися двері, дуло нагана тицьнулося в груди Митрофанові* (Микита Чернявський); // Передній отвір ствола вогнепальної зброї. *Лаврін направив дуло вище вовків і .. натиснув пальцем на собачку* (Ю. Мушкетик).

ДУЛОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **ду́ло.** *Дулова частина гармати; Дуловий зріз зброї.*

ДУ́ЛЬКА, и, *жс., розм.* Зменш.-пестл. до **ду́ля.** *У саду да під дулькою Сидів голуб із голубкою* (П. Чубинський); *Часом батьки невтішної хатньої науки діток навчають. Починається це навчання з маленького, грайливого: — Покажи мамі дульку!..* (О. Ковінька).

ДУ́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **дулови́й.** *Не можна спиратися на дуло рушниці або тримати руки на дульному зрізі* (з навч. літ.); *— До бою! — чути команду. Миттю знято чохли з дульного гальма, розведено в боки станини лафета* (із журн.).

ДУЛЬЦИНЕ́Я, ї, *жс., жарт., ірон., рідко.* Кохана жінка. *Він поводиться як закоханий лицар, готовий піти на герць із кожним, хто насмілюється сумніватися, що його дульцинея не перша красуня у світі* (із журн.).

ДУ́ЛЯ, і, *жс., розм.* 1. Літній сорт груш із великими солодкими плодами. *У всякому кутку саду були окремі дерева: цілі площі були під вишнями, яблунями, дулями й сливами* (А. Кащенко); *А це — дуля. У неї найбільші і найсмачніші груші* (М. Вінграновський).

2. Плід цієї груші. *Крислата грушка .. пригадала йому, як спинався по ній за дулями* (Б. Лепкий); *Це була його улюблена червонобока дуля* (О. Довженко); *Ягнич був певен, що .. оті зморщені чорні груші дулі дають людині силу й довголіття* (О. Гончар).

3. Стулена в кулак рука так, що великий палець просувається між вказівним і середнім, як знак зневажливого ставлення до кого-небудь. *Сашка кинувся до дверей, виробляючи по дорозі дві дулі й висолопивши скільки сили язика* (Б. Антоненко-Давидович); *Зінька й Лікера стоять .. і на ціле село .. завзятюще орудують язиками, дулями, а як забракне аргументів — лізуть одна одній до кіс* (У. Самчук).

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* **/ скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти** *і т. ін.)* **ду́лю ([дві] ду́лі)** *див.* **скру́чувати.**

◇ **Взя́ти ду́лю [під ніс]** *див.* **узя́ти; Дава́ти горобця́м ду́лі** *див.* **дава́ти; Ду́лю з'ї́сти** *див.* **з'їда́ти; (1) Ду́ля (ду́лю) з ма́ком (під ніс)** *кому і без дод., грубо:* а) абсолютно, зовсім нічого. *Старшина без сорому хлебає* [хлебче горілку], *а козакам дуля з маком* (С. Добровольський); *— Він .. здоров'я своє коло нас поклав, а ви йому за це дулю з маком?* (В. Кучер); *Радість його побільшується ще й тим, що медаль, яка дісталася Ліні, вислизнула з рук іншого претендента — Лукіїного сина.., який .. має не медаль, а дулю під ніс!* (О. Гончар); б) уживається для вираження заперечення, незгоди і т. ін.; не буде так, зовсім ні. *— Хоче* [писар], *щоб я замість Левка та пішла за нього! Нехай собі і в голові сього не покладає! Дуля йому під ніс, от що* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Р я б и н а:] *Дуля вам усім під ніс! Не боюся я вас* (І. Франко); *— Ти думаєш, що тебе Райський любить? Дулю під*

ніс... (М. Хвильовий); **(2) Ду́лю** *(рідко* **фі́гу) з ма́ком,** *зі сл.* дістати, здобути *і т. ін., вульг.* — уживається для повного заперечення змісту зазначених слів; абсолютно, зовсім нічого не дістати, здобути. *Сваріться, панове! На те ви й зійшлись, Як сонце стояло під раком; То чей нам щасливо в виборах нових Здобудете фігу з маком!* (І. Франко); *Хто хоче забагато, той звичайно дістане дулю з маком* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика** *і т. ін.) див.* **ма́ти**[2]; **Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́лю [з ма́ком] (фі́гу)** *див.* **дава́ти.**

ДУ́МА, и, *ж.* 1. Те саме, що **думка** 1–4. *Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене При лихій годині* (Т. Шевченко); *Дума про Нимидору не виходила в його* [нього] *з голови* (І. Нечуй-Левицький); *Нестір із дружиною перемовляється, повіря свої думи* (К. Гордієнко); *Затремтіло щось людське, м'яке В старім серці пророка, І понизила лет свій на мить Його дума висока* (І. Франко); *Авірон не бачив нічого й не чув. Він думав, і думи його були такі пригноблені.., що роздирали серце* (Г. Хоткевич); *Діоген поринув у думи. Він перебирав події історії, зважував і порівнював життя різних народів. І думи ці не давали йому спокою* (І. Сенченко).

2. *літ.* Українська народна ліро-епічна пісня, що виконується сольним співом-декламацією в супроводі кобзи, бандури або ліри і має нерівномірну будову вірша. *Сидить кобзар при дорозі І думу співає, З сліпих очей світлі сльози Рукавом втирає* (з думи); *Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине... От де, люде, наша слава, Слава України!* (Т. Шевченко); *Невдовзі після смерті Вишневецького-Байди на Запорожжі з'являється оспіваний у народній думі гетьман Самійло Кішка* (А. Кащенко); *В поривах вітру чути дзвін бандури .. Це — старовинна дума про братів, котрі тікали з города Азова* (Л. Костенко).

3. *іст.* Представницький виборний законодавчий, дорадчий або адміністративний орган у Київській Русі й у царській Росії. *Що діялось у глибині, там, де громадилась споруда міської думи, не було видно* (М. Олійник); *Згідно з Положенням 1870 р. на виборних засадах створювалися органи міського громадського управління — міські думи як розпорядчі органи і міські управи — як виконавчі* (з навч. літ.); *За порадою й підтримкою князь мусив звертатися до боярської думи — органу, що виник зі старших членів дружини, багато з яких були нащадками варязьких ватажків чи слов'янських племінних вождів* (з навч. літ.); *Земська дума.*

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* **ду́мати; Думки́ (ду́ми, спо́гади** *і т. ін.)* **поверта́ються / поверну́лися** *див.* **ду́мка.**

△ **(1) Держа́вна ду́ма:** а) *(іст.)* представницький законодавчий орган в Росії, заснований на виборних засадах у результаті революційного руху 1905–1907 рр. *Після виборів до Державної думи зійшовся гурток свідомих українських діячів, які заснували Українську парламентську громаду* (з наук. літ.); *Вибори до Державної думи 1906 р. відбувалися серед розпачливої боротьби опозиційних і революційних партій із урядом, серед безупинних арештів та заборон* (з наук.-попул. літ.); б) нижня палата Федеральних Зборів Російської Федерації. *Державна дума формується згідно із Конституцією Російської Федерації 1993 року* (з навч. літ.); *Комітет Державної думи Російської Федерації у справах СНД затвердив кандидатуру на посаду Надзвичайного і Повноважного Посла РФ в Україні* (з газ.).

◇ **Воло́да́р дум [і серде́ць]** *див.* **воло́да́р; Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є)** *див.* **ду́мка; Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́** *див.* **ду́мка; Думки́ (гадки́, ду́ми** *і т. ін.)* **сную́ться в голові́** *див.* **ду́мка; Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́]** *див.* **ду́мка; Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову** *див.* **ду́мка; Лі́нути (віта́ти, леті́ти) / полі́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою,** *рідше* **в ду́мці, мрі́ями, се́рцем)** *див.* **лі́нути; Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами)** *див.* **сяга́ти.**

ДУ́МАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ду́мати** 1, 2. — *Іди. Дай мені час для думання* (П. Загребельний); *Отож і піддався я волі ніг своїх — хай ведуть мене куди бажають, може, в їхньому несвідомому русі більше рації, аніж у думанні моєму* (Валерій Шевчук); *Він ішов на автобусну станцію, думав про ту комісію, яку пришлють, і те його думання перервала Марта* (Б. Харчук).

ДУ́МАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Розмірковувати над чим-небудь; мислити. *Говори мало, слухай багато, а думай ще більше* (прислів'я); *Понад Невою ідучи, Гарненько думав* (Т. Шевченко); *Пізньої ночі Микула сидів біля вогнища і думав* (С. Скляренко); *О, старий дідуган стільки надивився за життя, стільки думав над усім і розумів навіть, чим що дише, що міг би консультувати багатьох вчених і професорів з цих питань* (І. Багряний).

2. *про кого — що, за кого — що, заст. об (о) кім — чім.* Спрямовувати свої думки на кого-, що-небудь. *Через дану мені благодать кажу кожному з вас не думати про себе більш, ніж належить думати, але думати скромно, у міру віри, як кожному Бог наділив* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Та то, мамо, ви думаєте за батька, то він вам і сниться, — сказала Любка* (І. Нечуй-Левицький); *Ішов я так хутко, що навіть ні об чім і не думав* (Марко Вовчок); *Про дочку думав Сава Корсун, про Наташу* (С. Скляренко); // *над чим.* Вирішувати, розв'язувати що-небудь. *Більше вже місяця думаю над Вашим заходом видати збірник такий, як Ви загадали* (Панас Мирний).

3. *із спол.* що. Мати певну думку, вважати, допускати. *Як хто кого боїться, То й думає, що на того ввесь світ Так буде, як він, дивиться* (Л. Глібов); — *Я жадала б пояснень. Інакше я можу думати, що ви просто пожартували зі мною* (Ю. Смолич); *Чепурний вигляд Порфирів, новенький тільник та мідна бляха на ремені .. дали людям підставу думати, що він, певне, з училища юних моряків* (О. Гончар); // *на кого, розм.* Вважати винним, підозрювати кого-небудь у чомусь. *Метранпаж вів себе досить порядно, і було б несправедливим думати на нього* (М. Хвильовий); *Я теж почервонів і опустив очі. Боже! Невже ж я такий бовдур, що весь час думав на неї казна-що, а вона зовсім не така?!* (В. Нестайко); // *у знач. вставн. сл.* Указує, кому належить думка. *А я умостивсь собі на вербі й байдуже мені: нехай, думаю, турецький син мордується!* (Марко Вовчок); *Це ж, думаю, Палажка ходить до моєї криниці по воду* (І. Нечуй-Левицький); — *Він за твоє і за моє життя п'ять років з шаблюкою під кулями гасав! Коли б не він, думаєш, ти сидів би ось тут у затишку на доброму жалуванні?* (М. Циба).

4. *з інфін.* Мати намір, збиратися робити що-небудь. *Одурів я, тяжко стало У вертепах жити. Думав сам себе зарізать, Щоб не нудить світом* (Т. Шевченко); [Хведоська:] *Це вже котрась з дівчат думає мене сполохати!..*

(М. Кропивницький); *Кооперативний млин думаємо над річкою покласти* (І. Керницький).

5. *за кого — що, про кого — що.* Турбуватися, піклуватися про кого-, що-небудь. *Я за себе майже ніколи не думаю* (В. Стефаник); [Л ю ц і й:] *Нехай Руфін про себе думає та про дружину, — вони ж і так за всіх нас постраждали* (Леся Українка); — *Мої діти з торбами не підуть. А ви не думаєте про своїх дітей — ким же вони стануть?* (Валерій Шевчук).

(1) Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) — міркувати, розмірковувати над чим-небудь. *Сидить Абдул, Губи надув І гадку гадає: Що там моє, Турецькеє Військо поробляє?* (П. Гулак-Артемовський); *Лину В темний садочок на Украйну. Лину я, лину, думу гадаю, І ніби серце одпочиває* (Т. Шевченко); *Мабуть, у дубах сидить* [Катря] *та думає думку* (Марко Вовчок); *Старій матері не спалося .. Де ж дочка повертається, поки мати такі важкі гадки дума?* (Панас Мирний); *Біля милої сидів я, Думки-гадоньки гадав* (Леся Українка); *Дивлюся на небо та й думку гадаю, Чому я не сокіл, чому не літаю?..* (М. Петренко); **І ду́мати забу́ти** *див.* **забува́ти; (2) [І] ду́мати ні́чого** — уживається для вираження неможливості здійснення, недосяжності чого-небудь. *В цій* [хаті] *лежить слабий батько — певно, вмре — а жінка не знає, що робити, чим помогти; за доктора й думати нічого — грошей нема* (М. Коцюбинський); **(3) І не ду́мати,** *з інфін.* — зовсім не мати наміру, не збиратися. *Вдома і не думали подавати вечерю* (М. Коцюбинський); *Лисий Мацько стояв біля мене .. і не думав показувати цьому скупердязі листа з братською печаткою* (Р. Іваничук).

◇ **Дба́ти (ду́мати) [тільки] про свою́ шку́ру** *див.* **дба́ти; (4) Недо́вго ду́маючи / ду́мавши** — швидко, відразу. *Батько, недовго думаючи, піймав за чуба Кирилка і таки добре одтіпав, вигнавши усіх дітей з хати* (Панас Мирний); *Недовго думаючи, взяла* [Вутанька] *ніж, засукала рукава і заходилася вишкрібати дьоготь ножем* (О. Гончар); *Десятник, недовго думавши, закинув свиту на плече і подався з соцьким з хати* (М. Коцюбинський).

ДУ́МАТИСЯ, ається, *недок., безос.* 1. З'являтися в думці, уяві. *Що то думається старому? Може, споминає батька та діда, що свій вік прожили на цьому дворищі* (С. Васильченко); *Дмитро вражено зупинився посеред хати: те, про що стільки думалося, зараз незабутнім хвилюванням переповнило його* (М. Стельмах).

2. Про процес обмірковування, обдумування. *Червоний вогник цвів серед ночі, як квітка щастя, в пітьмі думалось ясно, як ніколи при світлі* (М. Коцюбинський); *Біля моря добре думається, і звичайні слова набирають таємного й великого змісту* (Ю. Яновський).

ДУ́МАЮЧИЙ, а, е. Який думає (у 1 знач.); мислячий. *Наш думаючий мозок, що ж він інше, як не зв'язок тих же атомів?* (І. Франко); *В нім я бачу справжнього, думаючого й працюючого чоловіка, корисну одиницю в суспільстві* (Б. Лепкий); *Художній смак думаючих, діючих, працюючих людей вводить глибину думки, рівень узагальнень життєвих явищ у критерій художності* (з публіц. літ.).

ДУМ-ДУ́М, *невідм.:* △ **Ку́ля дум-ду́м** *див.* **ку́ля[1].**

ДУ́МЕЦЬ, мця, *ч., іст.* Член державної або міської думи. *Серед думців — й українські депутати, які ставили питання автономії, українського слова й аграрної реформи* (Ю. Хорунжий).

ДУ́МКА, и, *ж.* 1. Те, що з'явилося в результаті міркування, продукт мислення. *І свої думки, і його солодкі слова склались в її серці, як сплетені квітки в віночку* (І. Нечуй-Левицький); *Перша його думка була побачити Настю та дізнатись від неї, що се таке сталося* (М. Коцюбинський); *Він журналіст.., завжди сміливо висловлює свою думку з приводу всяких явищ і подій* (М. Трублаїні); *Саме тоді, коли ніс на роботу нову ідею, нову думку, — йому найдужче хотілося йти* (Ю. Мушкетик); // Припущення, передбачення. — *Ні, брати! — відповів їм Микула, якого злякала сама думка про те, що вони, сини старійшини, підуть .. до князя* (С. Скляренко); *Вустимкові стає страшно від думки, що туди* [в глинище] *можна впасти* (І. Багмут); // Намір, замисел, задум. *Спитай* [Галочку] *об чім-небудь, зараз зирк з-під своїх війок — вже й догадалася, з якою думкою питають її, вже такий і одвіт дасть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В пана була думка й справді оддати Джерю й Кавуна в москалі* (І. Нечуй-Левицький); // Знання в якій-небудь галузі. *За спиною Дьяконова височать найкращі в світі укріплення з тисячами бійниць, з сталевими бліндажами, укріплення, в яких втілилась думка кращих інженерів Європи* (О. Гончар).

2. Відображення об'єктивної дійсності в поняттях, судженнях, висновках; процес мислення. *Думка її уперто працювала в одному напрямку: вона пригадувала все, що чула в дитячих літах про відьом* (М. Коцюбинський); *Буду вчениць своїх до думок глибоких привчать, до людськості, правди; буду їм книги гарні читать* (А. Тесленко); *Було соромно і боляче. Згадка про батька живим докором в'їдалась в розрізнені течії думок* (М. Стельмах).

3. Те, чим заповнена свідомість. *У мене одна думка: як би нам нашу красну мову так високо підняти, як підняв її Шевченко у пісні* (Панас Мирний); *Невеселі думки вирували в Митрофановій голові* (Микита Чернявський); *Перо ледве встигало за плином суперечливих думок, які, одначе, набували певної логіки* (О. Шугай).

4. *тільки мн.* Система переконань, поглядів, уявлень. *Повної ідентичності в думках і почуттях двох дорослих і під різними впливами вихованих людей, я пересвідчена, не може бути* (Леся Українка); *На .. Шостій вулиці — привітна книгаренька, де можна до пізньої ночі, не сходячи з місця, читати взяту з полиці книжку.., і, Боже ж мій! — зустрічі, люди, знайомства, обмін думками, вирування ідей* (О. Забужко).

5. Українська і польська народна пісня (лірична або епічна), часто журливого характеру. *Раз у неділю після обіду вийшов* [дід] *у садок і каже мені: — Хочеш, Орисю, я тебе навчу пісень і думок?* (О. Стороженко); *Він почав коломийкою, далі перейшов на тужливу думку* (І. Франко); // Назва окремих розділів (частин) лірико-оповідального, музично-сценічного або інструментального твору. *У першій частині твору — думці — створено образ народного музиканта-кобзаря* (з навч. літ.); // Назва деяких самостійних вокальних або інструментальних творів. *Ватя одчинила піаніно, сіла й почала награвати українські думки Завадського* (І. Нечуй-Левицький).

(1) Грома́дська (публі́чна) ду́мка *(зах.* **опінія)** — погляди широкої громадськості на що-небудь. *Єсть ще багато людей, що мають .. за принцип речення: "Куди кобила, туди й лоша".., і вони-то й складають "громадську опінію", звісно, так, як їм кобила прикаже* (Леся Українка); *Навіть в найстрашніших казематах найбільш прославлених реакційних держав в'язні мали все-таки засоби оборони — апе-*

ляції, .. громадську опінію (І. Багряний); *Зрозуміла* [Ольга], *що вона замало морально підготовлена для того, щоб стати на прю з так званою публічною опінією* (Ірина Вільде); *Якщо немає середовища, де б формувалася громадська думка, якщо люди не можуть обговорити громадські справи, громада стає відчужена від цих справ* (з публіц. літ.); **Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки)** *див.* **ду́мати; (2) Думки́ (ду́ми, спо́гади** *і т. ін.)* **поверта́ються / поверну́лися** *чиї, кого і без дод.* — хто-небудь знову починає думати, згадувати і т. ін. про когось, щось. *Про що б не згадували Марія і Петро, .. їхні спогади найчастіше поверталися до перших днів війни* (С. Журахович); *Зник він* [Роман] *за снігами, а думки все поверталися до нього* (М. Стельмах); *Думки повернулись до розмови з паном* (М. Стельмах); **Заклопо́таний ду́мкою (думка́ми)** *див.* **заклопо́таний; Не збагну́ти (не охопи́ти) ду́мкою** *див.* **збагну́ти; Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами** *і т. ін.)* *див.* **перено́ситися; Припуска́ти / припусти́ти ду́мку** *див.* **припуска́ти**[1]; **Пристава́ти / приста́ти до ду́мки (на ду́мку,** *рідше* **на сло́во** *і т. ін.)* *див.* **пристава́ти; (3) Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я):** а) думка (ідея), що невідступно переслідує кого-небудь. *Щось важке притисло серце, пригасило радість. Насилу одірвав* [Сирота] *причіпливу думку* (Ю. Мушкетик); б) думка (ідея), на якій хто-небудь зосереджений. *Людина з такою фанатичною вдачею та ще з причепливою ідеєю хоч кому завдасть клопоту* (Ю. Шовкопляс); **Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження>** *див.* **склада́тися; (4) Спасе́нна ду́мка** — вдала думка, добра порада і т. ін., що підказують вихід із скрути, приносять успіх, удачу в чому-небудь. — *Я поцілую брата за цю спасенну думку* (І. Нечуй-Левицький); *І враз у моїй голові сяйнула спасенна думка* (Ю. Мушкетик).

◇ **Ані́ (ні) га́дки** *(рідше* **га́дочки)** **[ані́ (ні) ду́мки]** *див.* **га́дка; Багаті́ти ду́мкою (думка́ми)** *див.* **багаті́ти; Бу́ти висо́кої ду́мки** *див.* **бу́ти; Бу́ти і́ншої ду́мки** *див.* **бу́ти; Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці)** *див.* **верті́тися; Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з па́м'яті, з ду́мки,** *рідко* **з ума́** *і т. ін.)* *див.* **викида́ти; Випада́ти / ви́пасти з ду́мки (з голови́, з па́м'яті)** *див.* **випада́ти; Відрива́тися / відірва́тися ду́мкою** *див.* **відрива́тися**[1]; **Впада́ти / впа́сти в го́лову (на ду́мку)** *див.* **впада́ти**[1]; **Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося** *і т. ін.)* **/ плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х)** *див.* **весь**[1]; **Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки)** *див.* **дохо́дити; (5) Ду́мка верти́ться (кру́титься) в голові́** *у кого і без дод.* — хто-небудь постійно думає про когось, щось. *Я дивився на хату, розглядав оселю, а в мене все вертілася в голові думка; через що пропала та земля, як Свікліцький з дідича став наймитом* (І. Нечуй-Левицький); *Петру .. хочеться щось спитати в Іона, але він не наважується. А думка крутиться в голові, не дає спокою* (М. Чабанівський); **(6) Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить** *і т. ін.)* **/ запа́ла (влі́зла, прийшла́** *і т. ін.)* **[в го́лову (до голови́)]** *чию, чиєї, кому, кого і без дод.* — хто-небудь несподівано починає задумуватися, думати над чимсь. *Не раз йому* [Федорові] *западала думка: втекти куди-небудь... світ за очі* (Панас Мирний); *Де ж гори? Я хочу побачити обіцяні гори! Та їх немає, скрізь рівно. Тоді мені приходить до голови думка, що я міг би сам поставити гори* (М. Коцюбинський); *Мимоволі приходила у голову думка: "Ну, як устане, та розвернеться!.."* (Г. Хоткевич); *Віталій.., припавши до ілюмінатора, напружено дослухався до неба, а в голову стукала .. думка: "Ми — ціль!.. Нас летять бомбити!"* (О. Гончар); *Одного дня попові прийшла гадка: полетіти з воронами аж під саме небо і подивитися, яке воно є* (з казки); *Очі Марусяка наливалися кров'ю. В перший раз прийшла йому до голови гадка, що дійсно: захотіла* [Маруся] — *пішла, .. захотіла — назад вернула си* [вернулася] (Г. Хоткевич); **(7) Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть** *і т. ін.)* **у голові́** *(рідко* **у голі́вонці)** *чиїй, у кого і без дод.* — хто-небудь постійно думає про щось. *От тільки — ще серце б'ється та думка, що жива вона* [Пріська], *ще гвіздком стирчить у голові* (Панас Мирний); *В його малій голівоньці гвіздком стриміла думка: от хоч би що, а піти посипати!* (Панас Мирний); *Якщо щастя нема ні на землі, ані на небі, то треба ж все-таки якось знайти, де воно є... Думка ця гвіздком сиділа в голові філософа* (П. Тичина); *Вишневецький не збирався втікати, в голові стриміла одна думка: знімати з себе всю зброю чи тільки віддати голу шаблю* (Іван Ле); **(8) Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є)** — одне за одним обдумуються питання, які турбують кого-небудь. *Як хвиля хвилю поганяла, Так думка думку пошибала* (І. Котляревський); *Сум великий обняв мою душу. Дума думу пошибає* (Ганна Барвінок); *Гарячої голови* [хлопця] *й роса не холодила, думка думку побивала, обертом у голові крутилися питання* (Дніпрова Чайка); *Поклав* [дід] *граблі коло себе, сів потім на межу, закурив люльку, та й гадка гадку пошибала* (В. Стефаник); *Ночами, походжаючи на мурах, все думав* [Сулима], *зітхав... Думка думку побивала, Павлюк з голови не йшов* (В. Чемерис); **(9) Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́** *чиєї, у кого* — хто-небудь постійно думає про когось, щось. *Дума про Нимидору не виходила з його* [Миколиної] *голови* (І. Нечуй-Левицький); *Думка про неї вже не виходить з Матвієвої голови, хоча ціна її, мабуть, куслива* (У. Самчук); *Тепер у Лободи не виходила з голови одна-однісінька думка: як би умовити Лляну поїхати на луки* (Микита Чернявський); **(10) Ду́мка майну́ла (сяйну́ла, бли́снула, пробі́гла** *і т. ін.)* **[в голові́]** *чиїй, у кого, кого і без дод.* — хто-небудь раптово подумав про щось, додумався до чогось. — *Ой! Ще стеля завалиться та й мене вб'є! — блиснула в мене думка* (І. Нечуй-Левицький); *Думка про волів, про своє добро, ба й про життя власне блискавкою мигнула в голові кожного* (М. Коцюбинський); *І раптом пекельна думка пробігла в голові Марусяка* (Г. Хоткевич); *Майнула думка повернути просто степом до Карасу* (Іван Ле); **(11) Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися>** *чиї, кого* — хто-небудь починає думати про когось, про щось. *Ні-ні, та й наверталася думка, що він необачно випустив з своїх рук перемогу* (В. Чемерис); *Килина, як побачила вчителя, то зразу ж її думки навернулись до нього* (Є. Гуцало); **(12) Ду́мка не покида́є <Думки́ не покида́ють>** *кого* — хто-небудь постійно думає про щось. *А чого ж нема їй спокою? Чого ці думки не покидають її, печуть?* (Б. Грінченко); *Гречкун зрештою погодився, що першопричину* [фашизму] *треба шукати в галузі соціальних стосунків, одначе й опісля його не покидала думка про гуманітарне убозтво фашистів* (Ю. Бедзик); *Сироватку весь час не покидала думка про Лавріна* (Ю. Мушкетик); **(13) Ду́мка спа́ла / спада́є [на**

ро́зум] **<Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]>** *кому* — хто-небудь додумався до чогось. — *Я і сам додумався, і з стариками радився, так нікому така думка не спала на розум* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Одній Марині спала думка на розум повернутися якнайшвидше додому* (з газ.); *Хто б міг подумати, що .. доведеться воювати не лише з армією, а з цілою Росією. Ні, такі думки не спадали Наполеонові* (П. Кочура); **(14) Ду́мка стре́льнула** *(рідко* **стрілила) в голові́ (в го́лову, до голови́)** *кому і без дод.* — хто-небудь раптово додумався до чогось. *Пану Суботі стрілила в голову шалена думка* (І. Франко); *І зненацька стрельнула в голові думка: "А чому б тобі, Стецьку, не втекти? Спить отаман, і нехай собі спить. А ти помаленьку, .. тихесенько в кущі"* (І. Цюпа); *Стрельнула йому до голови думка .. спорудити небачену в Новгороді палату* (П. Загребельний); **(15) Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́)** *кого і без дод.* — хто-небудь перебуває в стані тривожних роздумів, здогадів через неспокій та переживання. *Взагалі всякі думки брали* [Марусю].. *Про Маруська нема чого й говорити: в нім наживала собі .. страшного ворога* (Г. Хоткевич); *Узяли її думки .. Тільки і чути її, як важко .. сплакне* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона* [Катря] *й сіла коло вербового кореня..; взяли .. гадки* (Марко Вовчок); *Не спала* [Гаїнка] *всю ніч, так обняли думки та той невпокій, теє поривання, щоб швидше, швидше йти до його* [нього], *побачити, одвідати!..* (Б. Грінченко); *Це знов обсіли мене дурні думки .. І що мені робити з ними, навіщо вони мені?..* (М. Коцюбинський); **(16) Думки́ (гадки́, ду́ми** *і т. ін.)* **сную́ться в голові́** *чиїй, у кого* — хто-небудь напружено думає про щось (перев. тривожне або неприємне). *Тяжкі думки снувались у його* [Зіньковій] *хворій голові .. Що він лихого зробив людям?* (Б. Грінченко); *Він* [Тарас] *не проводив сестри до кошари, в його голові снувались інші гадки* (С. Ковалів); *Хима лежала на полу, розплющивши очі: і в її голові снувалися думи* (М. Коцюбинський); *Андрій Гордійович збирався зразу ж заснути .. Але, як на те, сон не брав його. Тривожні думки одна за одною снувалися в його голові* (М. Трублаїні); **(17) Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́]** *чиїй, у кого і без дод.* — хто-небудь втратив ясність, чіткість, послідовність мислення. *Думки колесом заходили, серце затріпалося.., та так засоромили, немов хто мене уперше на крадіжці піймав* (Панас Мирний); *Думи колесом закрутилися в голові Романовій, він почув, що ним починає тіпати пропасниця* (М. Коцюбинський); *Кров шумувала у нього в жилах, думки ходором ходили в голові* (із журн.); **(18) Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)>** *чиї, чия, кого* — хто-небудь мріє про щось, випереджаючи події. *Думки* [Йосипа] *забігали вперед* (Панас Мирний); *Наполохані думки забігають та й забігають наперед* (М. Стельмах); **(19) Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп)** *кому і без дод.* — хто-небудь болісно страждає від тяжких роздумів. *Я йду далі. Думки розривають череп мені й снуються все навколо одного й того ж* (Г. Колісник); **(20) Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́** *чиїй, у кого і без дод.* — хто-небудь не може зосереджено обдумувати що-небудь через втрату спокою в стані нервового напруження, збудження і т. ін. *Орест тільки зовні здавався спокійним. Всередині у нього все кипіло, і блискавичні думки стрибали в голові* (Олесь Досвітній); *Думки закружляли в голові, шукаючи виходу. Бігли божевільні хвилини* (Д. Бузько); **(21) Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову** *чию, кому і без дод.* — хто-небудь напружено розмірковує над тим, що його дуже тривожить, непокоїть з приводу чогось. *Сон не злітав йому* [сотнику] *на очі, і лише думи чорною хмарою обсідали йому голову, не даючи ні на хвилину спокою* (М. Старицький); *Текля не спала ніч, думки гризли голову* (К. Гордієнко); — *Чого пан сотник зажурився? — ударом руки прибив усі спомини підполковник. — Думки та гадки обсідають голову?* (М. Стельмах); *Сидів він* [дервіш] *.. в глибокій жалобі, .. думки обсіли стару його голову* (М. Коцюбинський); *Ще важчі думки обсіли Даринці голову* (І. Вирган); *Думи-гадки обсіли його голову* (С. Чорнобривець); **(22) Жива́ ду́мка** — нові ідеї, новизна, свіжість, оригінальність у чому-небудь. *Рідко можна тепер бачити балетні вистави, а ті, що бувають, такі жахливі, без смаку й організації, без живої думки* (Ю. Яновський); — *Добре пишеш. Випис у тебе хороший, і думка жива* (Ю. Мушкетик); *Нема в статті жодної живої думки, жодного сміливого висновку чи судження, яке зв'язує теорію з сучасністю* (з наук. літ.); **Забіга́ти [ду́мкою] напере́д** *див.* **забіга́ти; (23) За́дня ду́мка** — прихований, потаємний, іноді підступний намір. — *Вітю, а він, що, дуже тяжко поранений був? Віктора аж пересмикнуло. — От застряв у голові! — Це я так, без всякої задньої думки. Просто цікаво* (А. Головко); — *А чому ви про це запитали? — все ще насторожувався й підозрівав якусь задню думку Білозуб* (В. Собко); *Кузьма Власович .. не бачив біля себе нікого, хто брав би .. від нього будь-що просто, як належне, — без подиву і, тим більше, без задніх думок* (Н. Тихий); **Залиша́тися** *(рідко* **зостава́тися) / зали́шитися** *(рідко* **зоста́тися) при свої́й ду́мці** *див.* **залиша́тися; Зану́рюватися / зану́ритися в думки́ (ро́здуми)** *див.* **зану́рюватися; Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти** *і т. ін.)* **думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми>** *див.* **збира́ти; Збі́гло (набі́гло) на ду́мку** *див.* **збіга́ти; Збрести́ в го́лову (на ду́мку)** *див.* **збрести́; Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́)** *див.* **зверта́ти; [І] в го́лову (в ду́мку) не прихо́дить / не при́йде** *див.* **прихо́дити; [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти)** *див.* **кла́сти; І в (на) ду́мці не було́** *див.* **бу́ти; [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці** *і т. ін.)* **[собі́] не ма́ти** *див.* **ма́ти²; І га́дки (ду́мки) нема́ (нема́є, не було́)** *див.* **нема́; І ду́мку лиши́ти (обли́шити)** *див.* **лиша́ти; Іти́ на ду́мку** *див.* **іти́; Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою,** *рідше* **в ду́мці, мрі́ями, се́рцем)** *див.* **ли́нути; Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми,** *заст.* **ми́слю)** *див.* **літа́ти; Лови́ти / злови́ти** *(рідше* **упійма́ти, пійма́ти** *і т. ін.)* **себе́ на ду́мці** *див.* **лови́ти; Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці,** *рідше* **на га́дці** *і т. ін.)* *див.* **ма́ти²; Ма́тися на ду́мці** *див.* **ма́тися; Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку** *див.* **наво́дити; (24) На ду́мку** *чию, кого* — відповідно до чийогось погляду, переконання, міркування. *Сьогодні мав цілу баталію з редактором .. На його думку, стаття написана нецензурно* (М. Коцюбинський); *На думку Федоренка, до ворожої застави лишилося яких-небудь півтораста кроків* (Я. Качура); *Він* [Кандзюба] *випалює слово, яке, на його думку, може зразу оглушити*

(Ю. Яновський); **(25) На ду́мці:** а) *(у кого)* хто-небудь думає про когось, щось. *В неї на думці тільки Тиміш чорнобривий, його виглядає рано й вечір* (Марко Вовчок); *Хима знала, чого він сумує, що в нього на думці* (М. Коцюбинський); б) *(зі сл.* говорити, казати *і т. ін.)* подумки, думаючи, міркуючи. *Поглядаючи на своє зібрання, казала* [відьма] *собі на думці: — Є усяке; не піду до людей позичати* (Г. Квітка-Основ'яненко); **Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́)** *див.* **вихо́дити; Не йде на ду́мку (на ум)** *див.* **іти́; Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́)** *див.* **іти́; Не спуска́ти з ду́мки** *див.* **спуска́ти; Обмі́нюватися / обміня́тися думка́ми (сло́вом, слова́ми** *і т. ін.) див.* **обмі́нюватися; Окида́ти / оки́нути ду́мкою** *див.* **окида́ти; Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові́, у ду́мці)** *див.* **перебира́ти; Перево́дити / перевести́ ду́мку (думки́)** *див.* **перево́дити; Перелі́та́ти (залі́та́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві** *і т. ін.) див.* **перелі́та́ти**[1]**; Прикида́ти / прики́нути [собі] в голові́ (в думка́х, ду́мкою** *і т. ін.) див.* **прикида́ти**[3]**; Склада́ти / скла́сти ду́мку** *див.* **склада́ти; Снува́тися в голові́ (в думка́х)** *див.* **снува́тися; Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти** *і т. ін.)* **/ спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́** *і т. ін.)* **на ду́мку (на па́м'ять,** *рідко* **в го́лову, на га́дку)** *див.* **спада́ти; Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами)** *див.* **сяга́ти; (26) Тільки й ду́мки (на ду́мці)** *у кого, кому і без дод.* — хто-небудь весь час, постійно думає про щось одне, що дуже турбує. *Сказано, як молоде, то .. тільки й думки, як би погулять весело* (Марко Вовчок); *Спокійно живе* [графиня] *серед панських вигод, їй тільки й на думці пишнота* (Леся Українка); **Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою)** *див.* **ті́шити; Трима́ти при собі́ думки́ (ду́мку)** *див.* **трима́ти.**

ДУМКУВА́ННЯ, я, *с., діал.* Роздумування, розмірковування. *В тій хвилі Бенедьове думкування мусило перерватися* (І. Франко).

ДУМКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., діал.* Думати, гадати. *Треба думку римувати, а не риму думкувати* (примовка); *Люди слухають, кожне думкує: А хто би то знав? Ніби за Гнатом не водилоси* [водилося] *такого* (Г. Хоткевич).

ДУМЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* 1. Заглиблений у думки; задумливий, замислений. *Амфіон — розважний, думливий, старший виразом очей, ніж віком, .. виводить мур* (Леся Українка); *Майіні діти .. всі — вилитий Терентій Господарисько. Дрібнота, а вже думливі і відлюдкуваті* (Б. Харчук); // Здатний глибоко роздумувати, розмірковувати. *Його думлива, флегматична натура не дала йому впасти в ту западню, в яку впадає найбільша часть початкуючих поетів-гімназистів* (І. Франко).

2. Те саме, що **гордови́тий.** *Де полягла козацькая голова думлива, Виріс там будяк колючий та глуха кропива* (Леся Українка).

ДУМЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **думли́вий.** [Р у ф і н *(гірко, думливо)*:] *Так, так... спокійно може спати цезар, бо забагато вже було тих Брутів, щоб вірити в їх силу...* (Леся Українка).

ДУ́МНИЙ, а, е. 1. *розм.* Заглиблений у думки; задумливий, замислений. *А Настя мені якось і каже: — Так от чого матуся така думна ходила!..* (Марко Вовчок); *Чорнобривцями заквітчаний* [на фото], *у рушник прибраний, а сам думний та сумний...* (С. Васильченко); // Який виражає заглибленість у думки. *"Гай! гай!.. — Старий промовив. — Недоуми! Занапастили Божий рай!.. Гетьманщина!!.." І думнеє Чоло похмаріло...* (Т. Шевченко); *Хлопець мовчить. Лице його стає таке думне, горде, хороше* (С. Васильченко).

2. *рідко.* Те саме, що **гордови́тий.** — *Чого ж ти така думна? Чого погорджаєш поповичами?* (А. Свидницький); *Думний своїм першим воєнним подвигом і високим званням, молодий гетьман уже встиг зважити собі ціну, він тримався перед Соліковським незалежно* (Р. Іваничук).

3. Прикм. до **ду́ма** 3. *Бояри, стольники, думні дяки та всякі інші царедворці — не раз і не два зазирали з-за важких дверей, але цар їм дражливо кивав, щоб не вступали* (О. Ільченко).

ДУ́МНІСТЬ, ності, *ж., розм.* Абстр. ім. до **ду́мний** 1. *Тільки між брівок рисочка; вона надає і якусь думність личеньку, і якусь силу вдачі* (М. Старицький); *Шанував* [Андрійко] *брата: той боронив, завжди добрий і справедливий; з тихою і світлою думністю в худорлявому вигляді* (В. Барка).

ДУ́МОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **ду́мка** 1. *Минулись дні ті вже, і сплять Веселі молодості мрії, Натомість серденько гнітять Щоденно думоньки смутнії* (І. Манжура); [Т а н я *(мрійно)*:] *Буває іноді, Катре, що як налинуть ті думоньки та як підхоплять на крилоньки, та й занесуть-занесу-уть...* (С. Васильченко).

ДУ́МПЕР, а, *ч.* Самоскидна машина, якою перевозять на невеликі відстані сипкі вантажі. *Думпер перевозить вантажі на відстань до 2 км* (з навч. літ.); *Для думпера характерні маневреність, швидкість розвантажування, можливість діяти без розвороту* (із журн.).

ДУМПКА́Р, а, *ч.* Саморозвантажний вагон. *На кар'єрному залізничному транспорті замість паровозів і електровозів працюватимуть тепловози з думпкарами вантажністю 95 тонн і більше* (з публіц. літ.); *За допомогою думпкара переміщують переважно руду чи будівельні сипкі матеріали по території великих підприємств* (з навч. літ.).

ДУ́МСЬКИЙ, а, е. Стос. до державної або міської думи, пов'язаний з ними. *Думське законодавство не дало нічого українському життю; навіть для заведення української мови в народній школі в третій думі не знайшлося більшості* (М. Грушевський); *Думські фракції під тиском могли погоджуватися на запропоновану їм кандидатуру прем'єр-міністра, а потім напосідати на керівника уряду і його кабінет із жорсткою критикою* (з наук. літ.).

ДУНА́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до Дунаю. *Освітились бетоновані бики високих дунайських мостів* (О. Гончар); *Палали дунайські плавні, пішли з димом тисячі снопів очерету* (Л. Костенко); *На початку XVIII століття .. після смерті ватажка донські козаки переселилися з Кубані на дунайські землі* (Д. Білий).

ДУНГА́НИ, га́н, *мн. (одн.* **дунга́нин,** а, *ч.;* **дунга́нка,** и, *ж.).* 1. Поширена в літературі назва однієї з народностей, що живе в Північно-Західному Китаї. *Говорять дунгани на північному діалекті китайської мови, із запозиченнями з арабської та перської мов* (з наук.-попул. літ.); *І китайські, і середньоазійські дунгани — мусульмани-суніти* (з наук.-попул. літ.); *Основне заняття китайських дунган — землеробство (озима, яра пшениці, бобові та ін.)* (з навч. літ.).

2. Народ китайської етномовної групи, який мешкає в Казахстані, Киргизстані, Узбекистані; нащадки мусульманських емігрантів. *Мова і матеріальна культура середньоазійських*

дунган схожа на мову і культуру китайських дунган, оскільки вони є вихідцями з північно-західних провінцій Китаю (з наук. літ.); *Займаючись землеробством, дунгани сприяли його розвитку в сусідніх тюркських народів* (із журн.).

ДУНГА́НИН *див.* **дунга́ни.**

ДУНГА́НКА *див.* **дунга́ни.**

ДУНГА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до дунган. *Дунганська мова склалася на основі говорів північного діалекту китайської мови та значних запозичень із російської, арабської, перської і тюркських мов* (з наук. літ.); *Дунгани переселилися у Середню Азію в кінці 70-х — на початку 80-х років XIX століття після придушення Дунганського повстання в Китаї* (з навч. літ.).

ДУНДУ́К, á, *ч.* 1. *заст., розм.* Індійський півень. *Дундуком в Україні колись називали індійського півня (індика)* (із журн.).

2. *перен., лайл.* Про дурну, тупу людину (перев. стару). *Злий з сина* [на сина] *був старий дундук* (І. Котляревський); *— Ну, тепер, братчики, нам своя воля. Одбули ми дурне мужицтво, одбули міщан, одбули й старих дундуків* (П. Куліш).

ДУНСТ, у, *ч., спец.* 1. Найдрібніший калібр дробу (у 1 знач.). *У мисливській рушниці лишилось тільки кілька набоїв, з них два набої дунсту* (із журн.).

2. Проміжний продукт між крупою і борошном при молотті. *Основні вимоги до процесу подрібнення зерна пшениці і жита при сортових помелах зводяться до одержання проміжних продуктів у вигляді крупок і дунстів високої якості, їх шліфування та повного подрібнення на борошно* (з навч. літ.); *З крупок після їх збагачення і подрібнення на групі вальцьових верстатів отримують дрібніший продукт — дунст* (із журн.).

ДУ́НУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **ду́ти** 1, 2, 5. *Погас огонь, дунув вітер І попіл розвіяв* (Т. Шевченко); *Дунув* [старий] *востаннє та й віддав* [сопілку] *до рук хлопцеві* (О. Ільченко); *Галя пішла.., схилилася до лампи й дунула в скло. — На добраніч, бабцю! — сказала сухо* (Валерій Шевчук); *Турн .. шапку на очі насунув, Во всі лопатки в лагер дунув, Що коник аж вертів хвостом* (І. Котляревський); * Образно. *Голос її, хоч тихий, дунув на боярина .. холодом* (І. Франко).

ДУОДЕНА́ЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Дванадцятипалий; стос. до дванадцятипалої кишки. *Результати дуоденального зондування мають діагностичне значення* (з навч. літ.).

ДУОДЕНІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення слизової оболонки дванадцятипалої кишки. *Тривала інвазія може спричинити розвиток хронічного дуоденіту, гастроентериту* (з навч. літ.).

ДУОДЕНОСКОПІ́Я, ї, *ж.* Метод дослідження дванадцятипалої кишки за допомогою спеціального ендоскопа. *Невеликі поліпоподібні пухлини дванадцятипалої кишки видаляють під час дуоденоскопії* (з наук.-попул. літ.).

ДУОПО́ЛІЯ, ї, *ж., екон.* Панування в деяких галузях промисловості та на ринку двох незалежних компаній, виробників і продавців ідентичного товару або послуги. *При дуополії дві компанії, що конкурують на ринку, не пов'язані між собою монополістичними угодами про ціни, ринки збуту, пільги і т. ін.* (з навч. літ.).

ДУПЕЛИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **ду́пель.** *Дупелине пір'я; Дупелиний переліт.*

ДУ́ПЕЛЬ, я, *ч.* Невеликий болотяний птах родини бекасових із довгим прямим дзьобом, короткими ногами та плямистим оперенням. *Розполохали селяни* [дичину]. *Багато куріп'яток та дрохв на полі, знов дупелів саме переліт, і бекаси, і качки на чорному болоті, за селом* (Л. Старицька-Черняхівська); *Кіндрат до вечора від рання .. дупелів носатих Стріляє з паном* (М. Рильський); *Кулики, чирята, крижні, валюшні, бекаси, дупелі поспішають щодуж на старі займанища* [займища] (Б. Антоненко-Давидович).

ДУПЕ́ЛЬЦЕ, я, *с.* Зменш. до **дупло́.** *В корениці старих груш, коло самої землі, були дупельця, де гніздилися гадюки* (Л. Юхвід); *"Кузнею" в нас називають маленьке дупельце, в якому шишкар розклЬовує соснові шишки. Він зносить їх туди і гупає методично, як молотобоєць* (М. Руденко).

ДУПЛА́ВИЙ, ДУПЛЯ́ВИЙ, а, е. З дуплом або дуплами. *Стара, дуплява грушка широко розкладала довге гілля* (Н. Кобринська); *Де-де заскрипить журавель, затріщить під напором вітру безлиста, дуплава липа* (І. Франко); *Старий добре знав, яке дерево недовго стоятиме. — Ось це відмічай, Улянко .. І дупляве, і коренева шийка підгниває* (О. Донченко); *Дорога до головної вулиці вела .. поміж сади з крислатими дуплавими деревами* (І. Чендей).

ДУПЛА́ВИНА, ДУПЛЯ́ВИНА, и, *ж.* Те саме, що **дупло́** 1. *Скрізь тихо; між корчами звір пасеться, В дуплавині погукує сова* (І. Франко); *Попівна презирливо усміхнулася: — Такий дуб, а вже з дуплявиною!..* (С. Воскрекасенко); *У великій силі був той дуб — жодної сухої гілки, жодної дуплавини, немов з чавуну був вилитий* (Ю. Збанацький); *Ген тисячолітній дуб над стежкою сіріє в стовбурі дуплавиною завбільшки в людський зріст* (Є. Гуцало).

ДУПЛА́СТИЙ, ДУПЛЯ́СТИЙ, а, е. З великим дуплом або дуплами. *На дупластій, головатій вербі над річкою звила собі Ворона гніздо* (І. Франко); *Навколо старих дупластих яблунь росла висока трава* (О. Донченко); *Сівши на давно повалену дуплясту вербу, довго дивилась* [дочка бакенника] *на вогні Нової Каховки* (І. Цюпа); *Стовбур* [старезного дуба], *завтовшки з п'ять аршинів, був порепаний і дупластий* (В. Шкляр).

ДУ́ПЛЕКС, а, *ч.* 1. *техн.* Телефонний чи телеграфний зв'язок, при якому прийом і передача повідомлень між двома пунктами здійснюється одночасно в обох напрямах (на відміну від симплексу), а також засіб такого зв'язку. *У кожному дуплексі є два апарати: передавальний і приймальний* (із журн.).

2. *спец.* Пристрій, сполука і т. ін., що складається з двох самостійних частин, елементів. *Здвоєні протяжні верстати (дуплекс) містять два полозки, на кожному з яких є своя протяжка (інструмент), який проштовхується по деталі для оброблення поверхні* (з навч. літ.); *ДНК звичайно буває у формі подвійної спіралі (дуплекс)* (з навч. літ.).

3. *полігр.* Спосіб друкування двома фарбами (чорною і будь-якою кольоровою) з одноколірного півтонового оригіналу. *Дуплекс дає виразнішу репродукцію, ніж звичайна однобарвна автотипія* (з наук.-попул. літ.).

4. *архт.* Житлове помешкання на два поверхи, з'єднані між собою сходами. *Пропонуємо дуплекс з усіма зручностями і невеликою терасою* (з газ.).

ДУ́ПЛЕКСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до дуплекса. *Телефонна лінія є прикладом дуплексного з'єднання — ви можете одночасно говорити самі і чути співрозмовника* (з наук.-попул. літ.); *Одним із методів ультразвукового обстеження судин є дуплексне сканування* (з наук.-попул. літ.).

ДУПЛЕ́Т, у, *ч.* 1. У більярдній грі — удар, при якому куля, зачеплена іншою, ударяється спочатку об борт, а потім попадає в лузу. *У кожного з партнерів був свій звичай у грі.*

Містер Ейбл полюбляв старі, класичні прийоми, з .. несподіваними дуплетами (Ю. Смолич).

2. *мисл.* Те саме, що **дубле́т** 2. *Звук від дуплету мисливських рушниць розірвав тишу, відбився луною від гір* (Г. Вдовиченко).

3. *у знач. присл.* **дупле́том.** Одночасно з двох стволів мисливської рушниці. — *На косі.., як відомо, водяться й хижаки... Єгер підбігцем поспішив до старшого. — Вікторе Павловичу, — покликав він Танцюру. — Ану, дуплетом...* (О. Гончар); *Пролунав дуплетом ще один постріл* (І. Білик).

ДУПЛИНА́СТИЙ, ДУПЛИНЯ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **дупла́стий, дупля́стий.** *Пахуча березка коло сухого дуплинастого пенька повилась* (Марко Вовчок); *Скрипить дуплиняста деревина від вітру! Зовсім, здається, зогнила: середина витрухла, випала, а не пада — скрипить* (Панас Мирний); *Збоку росла стара широкогілляста та дуплиняста груша* (І. Нечуй-Левицький); *Крекче дуб дуплинастий, мов дід* (Дніпрова Чайка).

ДУПЛИНА́ТИЙ, а, е, *діал.* Дупластий. *Великий дуб, та дуплинатий, порохнею напхатий* (Номис); *Чому дуба не рубати, бо дуб дуплинатий* (П. Чубинський); *Стара верба дуплината віти перекинула мало не через увесь шлях* (С. Васильченко).

ДУПЛИНЯ́НИЙ, а, е, *діал.* Дупластий. *Скрипить стара дуплиняна верба* (із журн.).

ДУПЛИНЯ́СТИЙ *див.* **дуплина́стий.**

ДУПЛИ́СТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дупла́стий.** *Це була звичайна липа. Старезна, дуплиста й порохнява* (І. Багряний); *Печерун постукав палицею в стовбур дуплистої верби, спаленої громом* (О. Бердник); *Вони поховали Лучука під гарною дуплистою березою: ану ж дикі бджоли наносять у дупло меду, і малому бортникові буде солодко й на тім світі від золотистого гуду!* (П. Загребельний).

ДУПЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Властивість за знач. **дупли́стий.** *Дуплистість дерев.*

2. Неінфекційна хвороба коренеплоду, що проявляється в утворенні порожнини (дупла) в його головці. *Під картоплю не можна вносити надмірну кількість добрив, бо при надмірному живленні азотом сильно розростається бадилля, затримується утворення бульб, простежується їх дуплистість* (з навч. літ.); *Буряки на кислих ґрунтах погано ростуть, засвоюється лише 30 відсотків унесених поживних речовин, окрім того, коренеплодам властива дуплистість* (із журн.).

ДУПЛО́, á, *с.* 1. Порожнина в стовбурі дерева, утворена внаслідок вигнивання деревини (найчастіше як місце проживання птахів, звірів, комах і т. ін.). *Дайно знайшов у дуплі старого в'яза гніздо диких бджіл* (Н. Королева); *Звірок добіг і гулькнув у дупло велетенської колоди* (І. Багряний); *В дуплі старої груші літували шпаки* (В. Дрозд).

2. Дірка в зубі. *Зуб починає руйнуватися через те, що розчиняються мінеральні речовини, що входять до складу зубної емалі; потім в зубі з'являється дупло, яке потрібно запломбувати* (з навч. літ.).

ДУПЛУВА́ТИЙ, а, е. З дуплами. *Зупинився Марко біля дуплуватого дуба, що ріс над горою* (О. Стороженко); *Козак стояв, обпершись спиною на дуплувату стару вербу* (Василь Шевчук).

ДУПЛЯ́ВИЙ *див.* **дупла́вий.**

ДУПЛЯ́ВИНА *див.* **дупла́вина.**

ДУПЛЯ́НКА, и, *ж.* Колодка з видовбаною діркою, що використовується як житло для бджіл, птахів. *Квітує висока гречка, у ній стоять кілька дуплянок і рамочних вуликів* (М. Стельмах); *Знав* [Товкач] *добре, що бджіл у Талаях немає. Рідко в кого є дуплянки, так і то в лісі, залишки старого бортництва* (В. Земляк); *Для птахів, що гніздяться закрито, розвішують на деревах дуплянки і будиночки з дощок — шпаківні* (з навч. літ.).

ДУПЛЯ́СТИЙ *див.* **дупла́стий.**

ДУР, у, *ч., розм.* 1. Безглузді примхи, капризи. *Збирався з Борисенком іти у ліс .. Сестра як дурна розревлась та й не пустила, як жінка. От дур жіночий!* (Панас Мирний); *Як звичайно, дур узяв гору над доказами здорового глузду* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Весела витівка, пустощі. *Це повторювання одного слова, цей сміх бриніли так, немов її тішив оцей нешкідливий дитячий дур* (Марко Вовчок).

3. Затьмарення свідомості, запаморочення. *До дуру всі тоді пили* (І. Котляревський).

◇ **(1) [Аж] дур голови́ бере́ться** *кому і без дод.* — хто-небудь перебуває в стані розгубленості, розпачу, приголомшення через важкі клопоти, турботи і т. ін. — *Треба бакшиш* [хабар] *готувати та визволяти Остапа, а де грошей взяти? де? кажіть! Аж дур голови береться...* (М. Коцюбинський); **Вибива́ти (вигоня́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́]** *див.* **вибива́ти; Викида́ти / ви́кинути дур з голови́** *див.* **викида́ти; (2) Дур захо́дить / зайшо́в у го́лову** *кому і без дод.* — хто-небудь починає нерозумно, безглуздо поводитися. *Через тиждень-другий йому* [Рубінові] *знову заходив дур у голову* (І. Сенченко); **(3) Дур [уве́сь] спав** *з кого* — хто-небудь став нормально поводитися, тверезо оцінювати свої вчинки. *Як тільки я зостався сам, переможцем, — з мене відразу спав увесь дур* (з мемуарної літ.); **(4) З яко́го ду́ру,** *грубо* — навіщо, з якої причини? *Валер'ян зустрів здивовано, якось звисока-поблажливо. Навіть зрозуміти не могла Марія — з якого дуру?* (О. Іваненко); — *Відведи цього чужого коня .. — З якого дуру? — огризнувся Ратко, ображений наказовим тоном молодшого брата* (І. Білик); **Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)]** *див.* **пуска́ти.**

ДУ́РА, и, *ж., розм., рідко.* Жін. до **дура́к.** — *От дура! — вона запізно згадала, що вимкнула телефон, нахилилася, щоб увіткнути вилку на місце* (А. Кокотюха).

ДУРА́К, á, *розм., рідко.* Те саме, що **ду́рень.** *Саул, не будучи дурак, Набрав гарем собі чималий Та й заходився царювать* (Т. Шевченко); — *Та й чого б я й їхав сюди, якби зборів не було? — здивовано підняв він плечі догори. — Дурак я хіба, чи що?..* (В. Винниченко); — *Студи, дураче, під носом вітер є! — усміхається дідусь* (І. Багмут).

◇ **Валя́ти (кле́їти, стро́їти** *і т. ін.)* **ду́рня** *(рідко* **дурака́)** *див.* **валя́ти.**

ДУРАЧО́К, чка́, *ч., розм., рідко.* Зменш.-пестл. до **дура́к.** — *Цить, Сашко, не плач, — приказував мені прадід Тарас, коли я починав чогось там ревти, — не плач, дурачок* (О. Довженко); — *Були колись дурачки, та перевелись: хватить на вас, городських, спини задаром .. гнути!* (Б. Антоненко-Давидович).

ДУ́РЕНЬ, рня, *ч.* 1. *розм.* Розумово обмежена, нетямуща людина. *Осел прислів'я нагадав, А я до байки приладнав: Нехай не забувають люди, Що дурень всюди дурнем буде* (Л. Глібов); *Все йде, все минає — і краю немає. Куди ж воно ділось? відкіля взялось? І дурень, і мудрий нічого не знає* (Т. Шевченко); *Було б та було б... Дурень думкою багатіє.*

Отак і він (І. Білик); // *лайл.* Уживається, щоб образити когонебудь, засудити чиюсь поведінку. *Василь трохи не скрикнув товаришеві у вічі: дурень!* (Панас Мирний); *Ні пощади, ні поваги, тільки лайки і зневаги: капрал Мирка дурнем звав!* (О. Маковей); *Якось молода цариця Почала з царем свариться: — Дурню, — каже, — ти старий, Печериця і тюхтій!* (Л. Первомайський).

2. Назва гри в карти. *Учора він пропонував усім грати в дурня два на два* (Ю. Андрухович); // Той, кого обіграли в цій грі. *Сидять паничі молоденькі круг стола, люльки смокчуть і в карти грають, по-панськи, бач. Хто дурень, той грошики й платить* (Г. Квітка-Основ'яненко).

(1) Підкидни́й ду́рень — різновид гри у карти. *Він навчився неперевершено грати у підкидного дурня* (І. Волошин); *Тільки на перехресті, неначе сич, стовбичить дозорець та грають в підкидного дурня вартові громадського господарства* (М. Стельмах).

◇ **Валя́ти (кле́їти, стро́їти** *і т. ін.)* **ду́рня** *(рідко* **дурака́)** *див.* **валя́ти; Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника)** *див.* **гра́ти; Залиша́ти (лиша́ти,** *заст.* **зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти,** *заст.* **зоста́вити) в ду́рнях** *див.* **залиша́ти; Знайшо́в ду́рня** *див.* **знахо́дити; Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, бла́зня** *і т. ін.)* *див.* **ко́рчити; Лиши́тися (залиши́тися,** *заст.* **зоста́тися** *і т. ін.)* **в ду́рнях (ду́рнем)** *див.* **лиша́тися; Ма́ти за ду́рня (за ду́рника)** *див.* **ма́ти**[2]; **(2) Наби́тий (безнаді́йний) ду́рень,** *грубо* — дуже обмежена, нерозумна людина. *Конторщика* [конторника] *нема, а той, що сидить у конторі, — дурень набитий* (М. Коцюбинський); *Найбільший сором — стояти за грубою. Туди ставлять тільки безнадійних дурнів* (І. Микитенко); *Поява хозарів у Чернігові стурбувала не тільки Чорного та княжну — Амбалові теж не спалося... Дурень набитий! Не міг об'явитися тут під іншим ім'ям* (Д. Міщенко); **Нема́ (нема́є) дурни́х (ду́рнів)** *див.* **нема́; Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **[ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою)** *див.* **носи́тися; Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях)** *див.* **опиня́тися; Поши́ти** *(рідше* **обу́ти) / пошива́ти (ши́ти) в ду́рні** *див.* **пошива́ти; Поши́тися / ши́тися в ду́рні** *див.* **пошива́тися; Проваля́ти ду́рня** *див.* **проваля́ти**[1]; **Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня)** *див.* **роби́ти; Роби́ти з се́бе ду́рня (ду́рника)** *див.* **роби́ти; (3) Цур ду́рня та (й) ма́сла гру́дка,** *заст.* — уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, осуду чогось безглуздого або недоречного. [С т е п а н:] *Ви таки, як Бог дасть, на мою науку дочекаєтесь!* [Г о л о х в о с т и й:] *Наведіть сначала себя палітурою!* [С т е п а н:] *Цур дурня та масла грудку!* (М. Старицький); [Л и ц а р:] *Кажи мені по-людськи, що тобі від мене треба? Нащо рятувала мене з темниці, щоб держати тут?* [С л у ж е б к а:] *Цур дурня й масла грудка!* (Леся Українка); **(4) Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі),** *перев. зі сл.* л я п н у т и, б о в к н у т и *і т. ін., зневажл.* — нерозумно, необдумано, недоречно. *Яків мій зрадів та як дурень з печі — в ноги їй геп! Дякує, бач, що його ж салом та по його шкурі!* (Марко Вовчок); [Ю р к о:] *Оце вже ти ляпнув як дурень з дуба!* (М. Кропивницький); [Л і н а:] *Я так і думала, що ви бовкнете щось як дурний з печі* (Я. Мамонтов); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **[до] ми́ла** *див.* **марти́н**[2].

ДУРЕ́ПА, и, *ж., зневажл.* Розумово обмежена, тупа жінка. *На його нещастя, баба виявилась цілковитою дурепою* (Ю. Яновський); — *Якщо проста, то й не людина? — спахнув Тарас. — Навчиться панських штучок! В салонах тих красуються такі дурепи...* (Василь Шевчук); *Їй стало враз соромно і бридко... Якась пройда має її за круглу дурепу, розігрує і шантажує* (Г. Тарасюк); // Уживається як лайливе слово. — *Ну й дурепа ж ти, Віро! — зауважив Юрій і зачинився в своїй кімнаті* (Ф. Бурлака); — *Ох, яка ж я дурепа, зовсім забула! Я ж принесла тобі вечерю* (В. Шкляр).

ДУР-ЗІ́ЛЛЯ, дур-зілля, *с., нар.-поет.* Те саме, що **дурма́н** 1. — *Далека дорога без мостів, без шляхів... По чорнобиллю, по твердім корінню, .. де сон-трава синіє... де горить горицвіт... де повзе дур-зілля й перекотиполе...* (О. Назарук); *Промчав вихор. Припали до землі злякані трави. Забелькотіло листя дур-зілля* (З. Тулуб); * У порівн. *Мене тоді, юнака першого гуляння, обпоїв той вітер, як дур-зіллям* (С. Васильченко).

ДУРИ́ЛО, а, *ч., розм.* Те саме, що **ду́рень** 1. — *Ну, та що ж у вас там скоїлось таке? — А те скоїлось, що один дурило з тюрми написав, а другий листа не знищив* (А. Головко); — *Дурило, олух царя небесного!.. — злостився, бігаючи довкола воза, Каліграф. — Куди ти мостиш, телепню? Хіба не бачиш, що вісь зламалася!* (Василь Шевчук); *Їй мало своїх клопотів, так ще дурила столичного принесло!* (Г. Тарасюк).

ДУРИ́СВІТ, а, *ч., розм.* Той, хто обдурює кого-небудь; нещира, нечесна у стосунках з іншими людина. [Т е к л я:] *Сьогодні пригорнеш її, завтра другу, а там третю.* [О х р і м:] *Що ж то я такий .. дурисвіт?* (М. Кропивницький); — *Розкажи іще, чоловіче добрий, — прохає і Григорій Волошин, хоч вірить і опасається* [побоюється] *вірити в ці чутки, бо ж усе життя дурисвіти водять за ніс мужика* (М. Стельмах); — *Од багацьких синків-дурисвітів тримайся, хлопче, на семимильній відстані.., бо .. непомітно обкрутять тебе навколо пальця, хитро використають, як їм найвигідніше буде, а коли натворять чогось — вина впаде на тебе* (І. Нижник); // Уживається як лайливе слово. [П р і с ь к а:] *О... це вже знову витіяв щось той дурисвіт. Дражниться та й дражниться з чоловіком* (С. Васильченко); — *Сам лізь туди* [у багнюку], *дурисвіте, а я гляну, якою свинею ти станеш, та досхочу посміюся з тебе* (А. Шиян).

ДУРИ́СВІТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **дури́світ.** — *А справді, ти, Параско, добре радиш, — сказала Кайдашиха, — ходім та присікаймось до тієї дурисвітки, може, вона знає, де Мелашка, та тільки не хоче признаватись* (І. Нечуй-Левицький); *Дурисвітка, яка видурила у дівчини золоті прикраси, і не знала, що її знімає прихована відеокамера* (з газ.); * Образно. *Надія — велика дурисвітка, наче на цепу держить чоловіка* (Панас Мирний).

ДУРИ́СВІТСТВО, а, *с., розм.* Обдурювання, ошуканство, шахрайство. *Та тепер скрізь таке дурисвітство! Нема й по судах правди* (Сл. Гр.); *Не повірив я в Юхримову щедрість: хто не знає його дурисвітство?* (М. Стельмах); *От дурисвітство! Ви б тільки побачили той біфштекс! Сухий, твердий, як підошва — ніж не бере* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ДУРИ́СВІТСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **дури́світ** і **дури́світство.** *Почав* [батько] *йойкати і кричати, що та дурисвітська Академія вибила з моєї голови останній розум, що він плекав надію на сина.., котрий якщо не сягне дідової слави, то хоч батькового уряду, а бачить перед собою чи*

то дячка, .. чи то лицедія з вертепу (Ю. Мушкетик); *Дурисвітські вигадки.*

ДУРИ́СТИКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **ду́рість** 2. — *Дуристика все це, Ховрашкевич. На більшій голові й шапка дорожча. На меншій — менша й дешевша* (О. Чорногуз).

ДУРИ́ТИ, дурю́, ду́риш, *недок., кого, що.* Обдурювати кого-, що-небудь, навмисно вводити в оману словами чи вчинками; ошукувати. *Не дуріте дітей ваших, Що вони на світі На те тільки, щоб панувать...* (Т. Шевченко); *Кайдашиха була зовсім здорова й дурила свою невістку* (І. Нечуй-Левицький); — *Гетьмане! Я* [Богун] *тобі щирий приятель, а за Україну я моє життя віддам, та ти йдеш по фальшивій дорозі. Даєш себе дурити медовими словами* (А. Чайковський); // Ставитися до кого-небудь недобросовісно, нечесно. *Вони* [пани] *тебе дурять.., за твою гірку працю кажуть тобі ще платити, податками здирають...* (Н. Кобринська); — *Скажіть нам, Андріяновичу, скільки хабара дав вам пан, щоб ви разом з ним народ дурили?* (А. Шиян); *Різні ворожбити .. дурять людей на ярмарках* (О. Авраменко); // Спокушати, зводити (дівчат). *Давно се діялось, Ще як борці у нас ходили По селах та дівчат дурили* (Т. Шевченко).

◇ **(1) Дури́ти го́лову** *кому* — обдурювати кого-небудь, приховуючи правду, наміри. [Д о м а х а:] *Кажуть, що Степанида дурить йому голову... Невже таки у неї стида нема?..* (М. Кропивницький); *Нехай стара не дурить голови ні собі, ані дівці: хазяйський син не візьме убогої, — не такий світ тепер* (М. Коцюбинський); — *Не вигадуй, Кирушо .. Не дури мені голови* (В. Кучер); **(2) Дури́ти сві́том (світ)** — легковажити, несерйозно ставитися до життя. [Х и м к а:] *Хай, поки ще сам був, — дурив світом; а тепер .. пора і за розум узятись...* (Панас Мирний); *Обманював я Бога і царів, Я світ дурив; та не тобі, Марино, Мене карать; я чесний із тобою* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ДУРИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Дурман. *Голова крутиться, немов від дуриці* (І. Франко); [3-т я в і д ь м а:] *Хвіст дракона, Вовчий зуб, Цвіт дуриці, .. І сріблястий пагін-тис, Що зростив похмурий ліс* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

ДУРІА́Н, а, *ч.* 1. Велике тропічне дерево родини бомбаксових із продовгуватим листям і білуватими квітками, яйцеподібні плоди якого вкриті колючками. *Дуріан росте у вологому тропічному кліматі, в країнах Південно-Східної Азії, досягає у висоту 40 метрів; його плоди їстівні* (з навч. літ.).

2. Плід цього дерева. *Поживний і приємний на смак, великоваговий (до 8 кг) плід дуріана має дуже сильний неприємний запах* (із журн.).

ДУРІ́ЙКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **па́житниця.** *Дурійка засмічує овес, ячмінь, яру пшеницю* (з газ.).

2. *діал.* Дурман. *Надзорці, мов наївшись дурійки, бігали улицями* (І. Франко).

3. *діал.* Те саме, що **ду́рощі.** *Треба вояка чимось зайняти, якоюсь роботою, а то дурійка його вчепиться* (А. Чайковський); *Фетиш напрямів є шкідливий для молодих і некритичних початківців (або й непочатківців), бо викликує* [викликає] *дурійку епігонства* (Б.-І. Антонич).

ДУРІ́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **дури́ти.** *Все, що було, це омана. Всі його поцілунки та впевнення — се дуріння, брехня* (Б. Грінченко).

ДУРІ́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **дурі́ти** 2, 3. — *Коли ж, дядьку, і мій розум це саме торочить: не люблю я того пиття та дуріння, — сказав Роман* (І. Нечуй-Левицький); [М а р ф а В а р ф о л о м і ї в н а:] *Я вже скінчила .. і з марінням, і з дурінням* (М. Кропивницький).

ДУ́РІСТЬ, рості, *ж.* 1. Розумова обмеженість, тупість; глупота. [Х р и п у н:] *Ви розписались в своїй дурості. Я командуючому доповів, і він зі мною згоден* (О. Корнійчук); *Колись було приватна дурість — не страшна біда, навіть весела чудасія. А от сучасна, усуспільнена глупота — це вже колективне лихо... на цілий район* (О. Довженко); *Прости мені, земле, дурість мою. Прости, коли щось не вмію. Я дурість ледачу працею вб'ю, Під зливою дум змужнію* (В. Симоненко).

2. Необдуманий, безглуздий учинок. *З чим ще можна зрівняти таку дурість: поїхати на свої негусті гроші на Камчатку* (М. Стельмах); // Безглузда думка, необдуманий вислів. *Лише вимовивши це, зрозумів Валентин Модестович, яка непростима дурість зірвалася з його язика* (Ю. Шовкопляс).

◇ **Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́]** *див.* **вибива́ти.**

ДУРІ́ТИ, íю, íєш, *недок., розм.* 1. Втрачати ясність свідомості, ставати дурним. — *Чи не дурію я справді? — інколи думається їй* (Панас Мирний); — *Ти що, здуріла, Домахо? — обізвався комендант. — А чого б я мала дуріти, пане комендант?* (Д. Бедзик); *Ховався* [Верша] *в зелених хащах, звідтам стриміло тільки довге ковane дуло. — Не дурій, Явдокиме, — суворо, але вже трохи спокійніше сказав Сірко* (Ю. Мушкетик).

2. Забавлятися безглуздими пустощами, дурощами. *Одарка дуріла без міри, вискочила на канапу і почала вибивати тропака* (І. Нечуй-Левицький); *Хлопці зскакували з возів, рвали на межах дикі квіти, перекидались, дуріли* (І. Микитенко); *Він із школи проводжав її.., приставав реп'яхом, поки хто із старших не заступиться. Так і жили: міцніли, росли, дуріли* (Микита Чернявський); * Образно. *Псьол* [Псел] *гоготить, вихрить, дуріє...* (Л. Боровиковський).

3. Робити безглузді, необдумані вчинки. *А батько таки просто, було, каже: — Ой, дочко! не дурій! що се ти химеруєш, якісь панські розкоші все вертяться в тебе на думці* (Марко Вовчок); — *Ну, брат!.. Досить тобі дуріти. Твоя демонстративна іронія може кінець кінцем нам дорого коштувати* (І. Багряний); — *Не дурій, Іване, — м'яко сказала, знову вживаючи заспівних інтонацій, Явдоха, — бо робиш сором собі й мені* (Валерій Шевчук).

4. *перен., за ким і без дод.* Дуже захоплюватися ким-небудь до самозабуття. *Як парубкував, поведе чорними бровами — дівчата сохнуть і дуріють* (Марко Вовчок); [П а н ь к о:] *Усі ми, парубки в селі, дуріли за нею* (І. Франко).

◇ **(1) Дурі́ти з жи́ру** — поводити себе нерозумно або аморально (перев. від достатків, високого суспільного становища і т. ін.). [М и к и т а:] *Я можу так зробить, що Семен і дутеля з'їсть.* [М о р о з и х а:] .. *Оце вигадав! Певно, ти, парубче, з жиру дурієш! Одно слово: дука, багатир!..* (М. Кропивницький); *Не паразит я, що дуріє з жиру, Що в будні тільки й дума про процент* (І. Франко).

ДУ́РКА, и, *ж., розм.* 1. Жін. до **ду́рень** 1. — *Чи подумала ти, яке наше життя буде? .. Тобі слово, а ти — десятеро... Та ми поріжемось, дурко!* (Панас Мирний); — *Дурко, дурко, — каже дід, — чим же я тебе зобідив?* (Ганна Барвінок); *Пасажири дивилися на неї, як на божевільну, а вона, дурка сліпа, вивертала перед ними душу...* (Г. Тарасюк).

2. Психіатрична лікарня. *Тут взагалі не було гострих і колючих предметів, що знагла нагадало про те, де ти є. Так, це .. психушка, дурка* (В. Шкляр); *Якась божевільна. Можливо,*

тої ночі вона втекла з дурки (Ю. Андрухович); *Приблизно місяць її тримали у дурці. Після повернення звідти пані Рената виглядала, м'яко кажучи, трохи не в собі* (Любко Дереш).

ДУРКО́, а́, *ч., розм.* Те саме, що **ду́рень** 1. — *Ні, таки ти дурень, Тарасе! Бельбас! Бевзь! .. Дурко! Дуропляс!* (П. Куліш); — *Не насміхайся, Людко. Ти скажеш і забудеш, а я такий дурко, що буду думати над тим, що сказала, або й повірю* (В. Яворівський).

ДУРМА́Н, у́, *ч.* 1. Однорічна отруйна трав'яниста рослина родини пасльонових із білими квітками, які мають неприємний, запаморочливий запах. *Під полом лежали усякі трави і коріння: .. дурман, .. реп'яхи, куряча сліпота* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дурман край дороги стиха кивав закуреною колючою головою* (М. Йогансен); *Сивий чуб його розвіявся на вітрі, очі палали, як у людини, що наїлася дурману* (В. Малик); * Образно. *Нам завжди здається, що нива життя нашого найбільш поросла дурманом* (М. Коцюбинський); * У порівн. *Виріс* [управитель] *на муках людських, як дурман, муками і втішається* (М. Стельмах).

2. Те, що одурманює, п'янить; одурманювальний засіб. [Г е р ц е л ь:] *Підсип оцей дурман. Вони, як вип'ють, будуть спать смертельним сном* (І. Карпенко-Карий); *Чи дурман нікотину, чи просто здоровий глузд, а, може, і те і друге разом так вплинули на Сахно, а тільки вона дуже швидко заспокоїлася* (Ю. Смолич); *Степан .. хоч і п'яний повернувся, але добре, що дома.., подумала Дарочка, вилікувати б його від дурману, і можна віку доживати, дітей виховувати* (В. Яворівський); // *жарг.* Наркотик. *Потім дійшов* [мандрівець] *до такого непотребу, що разом з персами-сміттярами забивав собі тяму димом паленого хашишу і дурману* (Ю. Логвин); *Більшість субкультур, поширених серед підлітків, ґрунтується на вживанні дурману* (із журн.).

3. *перен.* Те, що служить засобом обману, омани, притуплює розум, затуманює свідомість. *Звичайно, вірити не забороняється ні в що, але на кожному кроці тобі доводять, що то — релігійний дурман* (В. Еллан-Блакитний); *Дурман якийсь, чародійство, хоч і не дозволяєш собі ступити на манівці антинаукових забобонів* (В. Дрозд).

◇ **Напуска́ти / напусти́ти дурману́** *див.* **напуска́ти.**

ДУРМА́НИТИ, ню, ниш, *недок., кого, що і без прям. дод.* 1. *тільки 3 ос.* Сильно діяти на органи чуття; п'янити. *Туя дурманить своїм запахом, аж голова чманіє* (О. Гончар); *Пахощі густішають, дурманять, забивають памороки, й душа від них завмирає, п'яніє, хмеліє* (Є. Гуцало); // Притуплювати розум, затуманювати свідомість. *А в світлиці тим часом обходила рядова* [чарка], *розв'язувала й без того смілі язики, дурманила .. голови* (Панас Мирний); // *перен.* Збудливо діяти на розум, свідомість. *М'яка й тепла долоня гладила його волосся, а ніжні слова дурманили йому голову* (А. Шиян); *Незримі тіні переслідували його, розпалювали уяву і дурманили мозок* (Є. Кравченко).

2. Те саме, що **дури́ти.** *Весь день ось тут нас дурманили: буде, буде наказ, відкличуть, не забудуть, а чим кінчилось?* (О. Гончар); [К а т р я:] *Та він і невинуватий... іначе* [інакше], *певно, не можна... Тільки навіщо було мене, дурну, дурманити? Віщувало серце мені, що не може того статися ніколи...* (М. Старицький); *Джмелика витурили з армії, та це його не дуже засмутило. По неділях носив хромові чобітки із шпорами, побрязкував ними на всіх весіллях та грищах, дурманив голови хутірським дівчатам* (Григорій Тютюнник).

ДУРМА́НИТИСЯ, ниться, *недок.* 1. Те саме, що **па́морочитися.** *Голова дурманиться від запаху бузку;* // *безос. Грабовський, напружуючи всі сили, біг, аж у голові дурманилось* (М. Сиротюк); *Шпроти так гарно пахнуть, аж у голові дурманиться, та вона до них не доторкнеться* (Микита Чернявський).

2. *тільки недок.* Пас. до **дурма́нити.** *Розум дурманиться алкоголем.*

ДУРМА́НЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дурма́нний.** *Під ранок відчинила вікно, і в кімнату поплив дурманливий, перезрілий запах мокрих жоржин: наче буря розбудила в них осінню тугу, тлін* (М. Малиновська); *Запах дурманливий шлють із гаю мандрагори* (І. Калинець).

ДУРМА́НЛИВО, *розм.* Присл. до **дурма́нливий.** *Колосовський наказав лягти, пробиратись далі поповзом .. Кущі тут дурманливо пахли, пісок шелестів* (О. Гончар); *Сонце щедро й розгонисто б'є всередину хижі, темна сельва дурманливо дихає густими ароматами прадавніх сторіч* (Ю. Бедзик).

ДУРМА́ННИЙ, а, е, *розм.* Який запаморочує, оп'яняє. *З саду линули дурманні пахощі південних квітів* (Ю. Смолич); *Гулка напружена тиша дурманним чадом наливалась Любі у вуха* (В. Бабляк); *Щось дали понюхати йому блекотно-солодке, клубок вогкої вати чи моху, і від того дурманного зілля Сиз одразу провалився в глибокий сон* (В. Близнець); *Куди і коли зник глек з гашишем та іншим дурманним зіллям, Алі проґавив* (Ю. Логвин).

ДУРМА́ННО, *розм.* Присл. до **дурма́нний.** *З парку Олександрівської лікарні дурманно пахли квіти в палісадниках* (Ю. Смолич); *Яблуні вже викинули рожевий цвіт, він пробився крізь молоденьке листя й пахнув дурманно* (Ю. Мушкетик).

ДУРНЕ́НЬКИЙ, а, е. 1. *розм.* Те саме, що **дурнува́тий** 1. *Господиня побачила, що вона хоч і дурненька, але робоча й слухняна дівка* (Панас Мирний); *Місцеві дами мали її за дурненьку, бо вона не вміла крутити чоловіком і не користалася з найсприятливіших нагод, щоб умовити його купити їй гарненький капелюшок* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

2. Пестл. до **дурни́й** 1–3. *Стриба Рябко, вертить хвостом, Неначе помелом, І знай, дурненький, скалить зуби Та лиже губи* (П. Гулак-Артемовський); [С о т н и к:] *Стривай, стривай, простоволоса! Дурненька, де б же ти взяла Того барвінку заквітчатись?* (Т. Шевченко); *І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був* (Леся Українка); *Тарас .. глянув на добродушну і навіть дурненьку посмішку Андрієву, постьогав трохи замислено батогом по колесах і промовив: — А все-таки я думаю, що й за ваші* [воли] *можна дать вісімдесят...* (В. Винниченко); *І Майбородиха, і Галецька трошки якось повеселішали од тієї дурненької вихватки й розбалакались* (І. Нечуй-Левицький).

ДУРНЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **дурне́нький** 1. *Ольга дурненько усміхалася, Березовський поглянув на Віру з деякою ніяковістю* (із журн.).

ДУРНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **дурни́й** 1. *Голосить* [сестра] *з того боку снопа, а я з цього боку втішаю: — Аґусі! — кажу. — Ріднесенька. Дурнесенька. Цить!* (О. Ковінька); — *Братику! — схлипнула Стеха. — Дурнесенька, ну, чого ти ховаєш мене заздалегідь? Повернусь я! От побачиш...* (В. Малик).

ДУРНИ́Й, а́, е́. 1. Розумово обмежений, тупий; нерозумний; протилежне р о з у м н и й. *Був собі дід та баба, а в них було три сини: два розумних, а третій дурний* (з казки); — *Але*

ж ні! — промовив дід раптом, ніби прокинувшись. — Я не дурний, і розуму мені не позичать у людей (І. Нечуй-Левицький); *— Ех ти, розумну голову маєш, та до дурних людей вуха наставляєш... Грамота ця фальшива!* (Ю. Хорунжий); // *у знач. ім.* **дурни́й,** но́го, *ч.;* **дурна́,** но́ї, *ж.* Розумово обмежена, тупа людина. *П'яний та дурний — рідні брати* (прислів'я); *— Що з дурного візьмеш! — потім, кривлячись, невдоволено згадував Плачинда про цей випадок* (М. Стельмах); * У порівн. *Краньцовська жалувалася на чоловіка .. Рано поїхала з ним до костьолу, а він у місті втік .. Лишив її на бричці, мов дурну* (Л. Мартович); // *розм.* Некмітливий, недогадливий, непередбачливий. *Коли б швидше знайти Остапа, вона тоді знов подасться на розвідки, тільки не буде такою дурною, не забуде значити дорогу* (М. Коцюбинський); *— І доки ти, Гапко, будеш оттака?.. — Яка?.. — Оттака дурна?..* (Т. Осьмачка); // *розм.* Нетямущий, недосвідчений, наївний (перев. про молодих людей і молодих істот). *А молодша невістка дурна ще, недавно пішла заміж, не зна, що до чого* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Пустуючи, дурне Ягня Само забилося до річки — Напитися водички* (Л. Глібов); // Уживається як лайливе слово. *— Дурна! — гримав на неї роздратований Макар Іванович* (М. Коцюбинський); *— Чого пристали, дурні? — деренькотів він зляканим голосом* (Григорій Тютюнник).

2. Який виражає розумову обмеженість, тупість або свідчить про них. *Білі ярки, збившись у холодок під смереку, дивились дурними очима* (М. Коцюбинський); *— Чи розумієш ти, сучий син, що меле твій дурний язик? Для кого, по-твоєму, ми оце стараємось?* (Б. Левін).

3. *розм.* Позбавлений розумного змісту; беззмістовний. *Од дурних розмов, вина .. і кави розболілася голова* (М. Коцюбинський); *Наша вчителька Ганна Семенівна завжди каже: — Феня Кравченко, не подавай дурних запитань у класі!* (Ю. Яновський); *Давид, насвистуючи якусь дурну пісеньку, забирає від коней опалку з оброком* (М. Стельмах); // *у знач. ім.* **дурне́,** но́го, *с.* Те, що позбавлене розумного змісту. *Навчитись хорошому мало і сотні днів, навчитись дурному вистачить і години* (прислів'я); *— Годі про дурне, діду, базікати, даремно час гаяти! — одказала, повертаючись, Марина* (Панас Мирний); // Недоречний в певній ситуації. *Якась дурна делікатність причепиться часом, і не можеш одмовитися зробити те, що не по душі* (М. Коцюбинський).

4. *розм., рідко.* Який має негативний зміст; осудний. *Коли про чоловіка пройде дурної слави хоч капелька, то вже і через цілий вік її не збудеш* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Дурні́ гро́ші *див.* **гро́ші.**

◇ **Вали́ти (зва́лювати, перекладá́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хворо́ї (дурно́ї) голови́ на здоро́ву** *див.* **вали́ти**[1]; **Дурна́ голова́** *див.* **голова́; Дурне́ са́ло без хлі́ба** *див.* **са́ло; Ду́рний піп хрести́в** *див.* **піп; Дурни́х у ре́шето лови́ти** *див.* **лови́ти; З дурно́го ро́зуму** *див.* **ро́зум; Не ба́чили дурни́х** *див.* **ба́чити; Не з дурно́го деся́тка** *див.* **деся́ток; Нема́ (нема́є) дурни́х (ду́рнів)** *див.* **нема́; Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях)** *див.* **опиня́тися; Підвести́ / підво́дити під дурно́го ха́ту** *див.* **підво́дити; Під дурно́го ха́ту** *див.* **ха́та; Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі)** *див.* **ду́рень; Як [дурно́му] з гори́ бі́гти / побі́гти (збі́гти)** *див.* **бі́гти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **[до] ми́ла** *див.* **марти́н**[2]; **(1) Як у дурно́го на ха́ті:** а) неохайний (про зачіску). *Нещадно сварила вчителька за дівчачі як у дурного на хаті зачіски, за нестрижені чуби у хлопців, за пом'ятий одяг* (із журн.); б) без належного порядку, неохайно. *На голові як у дурного на хаті.*

ДУ́РНИК, а, *ч., розм.* 1. Не зовсім розумна людина; людина з розумовими вадами. *Йон сидів у пітьмі та з міною дурника вдивлявся у темряву* (М. Коцюбинський); *Жебрак дуже любив молодого пана, котрий не дозволяв кривдити дурника* (Н. Королева); *Своїми ясними, широко відкритими очима і невеликим, таким контрастним для всієї фігури личком він нагадував дурника з казки* (Ірина Вільде); * У порівн. [П е т р о:] *Бачте, батьку, як я тільки на поріг, то ви зразу з мене, як з дурника, почали глузувати* (Панас Мирний); // Уживається як лайливе слово. *Потім я розпитував ще багатьох людей і довідався, що не німці знищили центр нашої знівеченої столиці* [Києва], *а .. наші дурники* (О. Довженко); *Фашистські звірі бенкетують і знущаються з людей .. Жалюгідні дурники! Вони не розуміють того, що синів твоїх* [Україно] *не можна перестріляти* (А. Малишко).

2. Про нетямущих, недосвідчених, наївних людей — із відтінком пестливості (перев. при звертанні до малолітніх). *— Бач! виголодався... дурник маленький! — розжалобилася Горпина, дивлячись на сина* (Панас Мирний); *— Діду, а як ви тут опинилися? .. — Ехе-хе, — сумно зітхнув дід. — Куди ж я міг їхати! Тебе, дурника, шукав...* (В. Нестайко).

◇ **Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника)** *див.* **гра́ти; Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, бла́зня** *і т. ін.)* *див.* **ко́рчити; Ма́ти за ду́рня (за ду́рника)** *див.* **ма́ти**[2]; **Прикида́тися / прики́нутися ду́рником** *див.* **прикида́тися**[1]; **Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня)** *див.* **роби́ти; Роби́ти з се́бе ду́рня (ду́рника)** *див.* **роби́ти.**

ДУРНИ́ЛО, а, *ч., рідко.* Те саме, що **ду́рень** 1. *— Дурнило! — стиха простогнала Рокса* (О. Ільченко).

ДУРНИ́ЦЕЮ, *присл., рідко.* Те саме, що **даре́мно.** [В и б о р н и й:] *Така, каже* [пан Щипавка], *халепа, що притьмом накладно служити. Бо, каже, що перше дурницею доставалося, то тепер або випросити треба, або купити* (І. Котляревський); *— Ох, бабусечко! І морено, й мучено нас — та все дурницею. І те вчи, і друге, й десяте, й п'яте... товчи та товчи* (Марко Вовчок).

ДУРНИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* 1. Щось несуттєве, неважливе, незначне; дрібниця. *Пан ще й розгнівався, що його панську голову якісь сільські жінки клопочуть такою дурницею...* (Панас Мирний); *— Ваше обмундирування у нас тут пропало, — трагічним голосом додав Ванек .. — І ось через таку дурницю до нас обов'язково приїхається ревізор* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Предмет, що не заслуговує на увагу, не вартий нічого. *— Я думав, — каже* [стражник], *— що в стрісі переховується бонба* [бомба] *або рушниця, а воно — дурниця!..* (Панас Мирний); *А батько далі: — Кинь мені оту дурницю плутати. Він хитнув головою на віночок з волошок* (А. Головко).

2. Нерозумний, необдуманий, безглуздий учинок. *— Дурницями ви займаєтесь, хлопці! — сказав Артем. — Це від безділля, мабуть, в ешелоні* (А. Головко); *Стефа виплакалась на грудях у подруги й сказала, що робить дурницю, беручи з собою Леся* (Ю. Яновський); // Безглузді, позбавлені розумного змісту слова, вислови, думки. *Мліє дівчина й циганку Слуха приязно й охоче; А вона верзе дурницю, А вона її мороче* [морочить]... (Я. Щоголів); *Іван Семенович раптом прикусив язика, як людина, що вимовила несусвітну дурни-*

цю (Ю. Яновський); *Бувало, він спалахував. Навіть згарячу казав дурниці. Проте швидко вичахав і першим підходив до того, на кого щойно кричав* (Ю. Мушкетик).

3. *рідко.* Те, що дістається даром. — *Я гроші дам, та не дурно, бо й мене шкода... Тепер такий світ, що й на волосинку нема дурниці... Тепер комерція!..* (М. Коцюбинський).

◇ **Городи́ти** *(рідше* **гну́ти)** **небили́ці (дурни́ці, вся́чину** *і т. ін.) див.* **городи́ти; Нагороди́ти дурни́ць (нісені́тниць)** *див.* **нагоро́джувати**[2]**; (1) На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к** *і т. ін.), зневажл.* — задарма, безплатно. *Він .. на дурняка завжди у нас їв* (В. Сосюра); — *Тоді кортіло Мухаммеду* [султанові] *Мать на дурницю діжку меду* (О. Іваненко); *Буває так, що слава на дурняк, а в нього слава за великі гроші* (Л. Костенко); *А були й інші думки в Сідалковського: а чому б і не повечеряти на дурничку? Тим більше є запрошення* (О. Чорногуз); **Ста́вити в дурни́цю** *див.* **ста́вити.**

ДУРНИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **дурни́ця.** *Він був у благодушному настрої, і йому не хотілося сердитись через якісь там дурнички* (Ю. Бедзик); *Вчора Оксана, Дора і Рада цілий день видавали публіці виграні .. лотереї і самі виграли деякі дурнички* (Леся Українка); *Вдряпнула ногу Тала, і з ранки кров біжить, — Нічого, це дурничка!* (Н. Забіла); *Вони йшли юною зухвалою гурбою і сміялися з усіх дурничок, бо хлопці завзято один перед одним змагалися у гострослів'ї* (Г. Вдовиченко); — *От порядки в цьому домі: свиней не годують, щоб дурничкою прохарчувати* (М. Стельмах).

◇ **На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к** *і т. ін.) див.* **дурни́ця.**

ДУРНИ́ЧКИ, *присл., діал.* 1. Даром, без оплати. *А од княгині він раз дістав собі дурнички кілька сажнів дров на паливо та дубових колодок на комору* (І. Нечуй-Левицький); *Рвуть шкіру, здоймають, як з вола .. — Кождий хоче від руки, кождий хоче дурнички* (В. Стефаник).

2. Без діла. *Балабуха не сидів дурнички в своїх Хильках* (І. Нечуй-Левицький).

ДУРНІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дурне́сенький.** *Нам здається, що їх праця зовсім дурнісінька* (І. Нечуй-Левицький); *Дурнісінький був день, тільки й потрапила, що на пошту* (О. Забужко).

ДУРНІ́СІНЬКО, *присл., розм.* 1. Даром, ні за що, без оплати. — *Нажала тобі дурнісінько півкопи жита, а ти й добридень не скажеш!* (І. Нечуй-Левицький); — *Справді світ інший настає, — думала стара, — бо брат з брата дурнісінько гроші цупить, не соромлячись ні людей, ні Бога* (М. Коцюбинський).

2. Зовсім даремно, без потреби, без причини. *Сердиться, грима, часом налаєть* [налає] *кого дурнісінько, покине усе, побрів у хату; у хаті сумує, розгорне книгу — і нічого не прочита* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ти дурнісінько на мене сердишся. Я молода, люблю товариство, — без його* [нього] *мені важко, — нудьга бере* (І. Нечуй-Левицький).

ДУРНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Ставати дурним (у 1 знач.). *Не те, щоб людина дурніла.., ні, просто людина за безліччю .. справ не мала часу* (І. Багряний).

ДУРНІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати дурнішим *(див.* **дурни́й** 1). — *Чую, що й сама я пилом припадаю — якось дурнішаю, якось туманію, наче жива у землю входжу...* (Марко Вовчок).

ДУ́РНО, *присл., розм.* 1. Даром, ні за що, без оплати. *Вона того шматка хліба ніколи дурно не їла: тільки на ноги зоп'ялася, то вже й велять хазяї менші діти хазяйські глядіти або посилають гуси пасти чи телята* (Б. Грінченко); *Товариство наше мало невеличкий склад книжок, із якого можна було їх набувати або брати дурно для роздачі при нагоді в селі* (В. Самійленко).

2. Даремно, марно. *Не жаль мені доріженьки, Що пилом припала, А жаль мені дівчиноньки, Що дурно пропала* (з народної пісні); // Без використання, без ужитку. — *Гроші дурно лежать, дармують і не дають ніякої користі, ні навіть процентів* (І. Нечуй-Левицький); *Через літо вони* [чоботи] *дурно стояли, зате взимі* [взимку] *ішли або на Аницю, а тоді Йван дома сидів, або на Йвана, а тоді Аниця в хаті лишалася* (Л. Мартович); // Без діла. *Стара й сама годинки не посидить дурно* (Марко Вовчок).

3. Без покарання. *Вже хотіли* [хлопці] *дременути звідти, бо знали, що їм цей годинник не минеться дурно* (І. Микитенко).

◇ **[Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно** *і т. ін.)***] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти)** *див.* **перево́дити; Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́** *див.* **тра́тити.**

ДУРНОВЕ́РХИЙ, а, е, *зневажл.* Те саме, що **дурни́й** 1, 3. *Невгамовна Параска спозаранку розсилала всюди слуг та прислужниць — шукати дурноверхого шляхтича* (О. Ільченко); [Перша дівчина:] *Цить, дурноверха, почують!.. Либонь іде хтось* (С. Васильченко); *Сніг він отрусить та й знову дере вперед; дурноверхе завзяття його підганяє. Ліс перед ним мов вироста, .. йому кінця-краю немає* (Панас Мирний); *Здається, Родіон увійшов у раж: хилить чарку за чаркою, раз по раз схоплюється, дурноверхі тости проголошує!* (Г. Тарасюк).

ДУРНОГОЛО́ВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **дурни́й** 1, 3. — *Через якогось дурноголового розбишаку і я маю голодним сидіти?* — *блимнув очима* [Терентій] *на запечалене кругле обличчя дружини* (М. Стельмах); *Ольга, зціпивши зуби, тамувала гнів. Що їй до цих дурноголових паненят?* (Я. Качура); *Дурноголовий бізнес; // у знач. ім.* **дурноголо́вий,** вого, *ч.;* **дурноголо́ва,** вої, *ж.* Розумово обмежена, тупа людина. — *Стривайте, дурноголові! — кричав сотник .. — Що то ви стрибаєте в прірву?* (М. Старицький).

ДУРНОРО́Б, а, *ч., зневажл., розм.* Людина, яка працює без оплати. *Проголосили* [батька] *куркулем і вислали на лісорозробки. Сина ж, як непевного, переведено в робочу команду, до тих, що люди звуть дурноробами* (В. Барка); *Вони забрали в мене все, загнали в колгосп. Я день при дні ходжу на роботу, а не маю ні грама хліба, ні копійки грошей. Я, як і всі, дурнороб* (з мемуарної літ.); — *Дурнороби ми. Дурнороби... Пам'ятаю, як буряки на машину кидали. Приходить бригадир. Ми у нього питаємо, чи нам щось заплатять? Якусь копійку? А він каже, що цукром отримаєте* (з газ.).

ДУРНОСМІ́Х, а, *ч., розм.* Той, хто сміється без причини або з найменшого приводу. — *Дурносміх завжди знайде з чого пореготати* (М. Стельмах).

ДУРНОСМІ́ШКА, и, *ж., розм.* Жін. до **дурносмі́х.** — *Дівчатка у нас теж якісь недоладні .. Оксанка — це просто дурносмішка, усе б тільки сміялася* (О. Іваненко).

ДУРНУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Трохи дурний (у 1 знач.). *Улас злидень та ледащо: його мати трохи пришелепувата, дурнувата, плаксива та лінива* (І. Нечуй-Левицький); *У Когута свої думки. Дурнуватий, бездумний ніби зовні, він був насправді зовсім не такий* (Микита Чернявський); *Якийсь*

дурнуватий цуцик із верескливим гавканням накинувся на машину (М. Руденко).

2. Який виражає деяку розумову обмеженість, тупість. *Перед дверима стояв боком зовсім інший, звичайний собі хлопець з звичайним, трохи дурнуватим обличчям* (О. Іваненко); *Володислав кліпав своїми дурнуватими очима* (А. Хижняк).

3. Те саме, що **дурни́й** 3. *Ніколи, здається, в житті я так не сердився, як за той її дурнуватий, безглуздий, дитячий вчинок* (В. Винниченко); *Я перестав слідкувати за публікаціями, як і за тим, що відповідаю на дурнуваті запитання* (Ю. Іздрик).

ДУРНУВА́ТО, *розм.* Присл. до **дурнува́тий** 2. *Павлушка стояв осторонь і дурнувато осміхався* (С. Васильченко); *Вона була б простояла так, дурнувато кліпаючи очима, всі ці п'ятнадцять хвилин, коли б не нова несподіванка* (Ю. Смолич); *Воно* [дівча] *дивиться на мене перелякано. Всі решта виглядають також досить дурнувато* (У. Самчук).

ДУРНЯ́, і, *ж., розм.* Те саме, що **дурни́ця** 1, 2. *Ні, нерозумно було би підкидати йому версію про вітер. Поламаний вітром шлагбаум — яка дурня!* (Ю. Андрухович); *Даремно він гортав сторінки книг великих попередників, які колись збуджували в ньому здорову заздрість, почуття суперництва, — геніальні рядки здавалися примітивною дурнею* (Г. Тарасюк); — *А це вже дурня на пісному... — заговорила я сленгом доктора Цура, та відразу себе виправила: — Це вже сон рябої кобили* (В. Шкляр).

ДУРНЯ́К, а́, *ч., розм.:* ◇ **На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к** *і т. ін.) див.* **дурни́ця.**

ДУ́РОЧКА, и, *ж., розм.* Пестл. до **ду́рка** 1. — *Бач, дурочко! — ласкаво мовила вона мені* (Панас Мирний); [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *Дурочка ти! Ну і нащо мені чужі молодиці, коли у мене своя є голубочка-сизоперочка?* (М. Кропивницький); *Я реготала якось зовсім не до речі (очевидно, хміль заохочував), але Чаргар і натяку не подав, що він може мене вважати за дурочку* (М. Хвильовий).

ДУ́РОЩІ, ів, *мн., розм.* Нерозумні, безглузді вчинки. — *Хлопець ти хороший, кинь дурощі* (І. Микитенко); — *Я в молодості як весняний грім був — найсильнішим парубком на наші села. Та в дурощі, в бійки не ліз* (М. Стельмах); // Позбавлені розумного змісту думки, слова. — *Я вже й сам не тямлю, де в мене тії дурощі беруться, — от наче щось сіпне!* (Леся Українка); — *Хто міг подумати? Син такого батька, а дивись, які дурощі у нього в голові* (А. Шиян).

◇ **Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́]** *див.* **вибива́ти.**

ДУ́РРА, и, *ж.* Тропічна однорічна рослина родини злакових, вид сорго. *Дурру вирощують переважно в Африці, Азії, Північній Америці, у Середземномор'ї* (з наук.-попул. літ.); *Суцвіття дурри щільне, схоже на віничок, направлене вгору* (з навч. літ.); *Із зерна дурри виробляють крупу, борошно, зелену масу використовують як корм, сухе стебло йде на паливо* (із журн.).

ДУСТ, у, *ч., розм.* Хімічний препарат у вигляді порошку, що використовувався для знищення комах — шкідників сільськогосподарських рослин. *У колишніх колгоспах в 70-ті й на початку 80-х років XX ст. були надзвичайно великі запаси такого протруювача, як дуст* (з навч. літ.); *Був період, коли вийшла вказівка, що в сільському господарстві вже не використовується ДДТ, тобто дуст, яким травили, наприклад, довгоносика на цукровому буряку* (із журн.); *У .. пшениці виявили ще й дуст* (Л. Костенко).

ДУ́СЯ, і, *ч. і ж., розм.* Уживається перев. при пестливому звертанні до кого-небудь. — *Та встань, мила, та встань, дусю, не лежи* (П. Чубинський); — *Познайомте ж мене з ним, коли це той! От який дуся! Який він гарний! Які ви щасливі! — аж пищала стара панна* (І. Нечуй-Левицький); [Д у ш е ч к а:] *Ромцю, ти ж, дусю, не забувай...* (С. Васильченко); *Вона подивилася на мене довгим, лагідним, проникливим поглядом. — Ви дуся! — сказала* (Валерій Шевчук).

ДУТА́Р, а́, *ч.* У країнах Сходу — народний щипковий музичний інструмент із корпусом грушоподібної форми, довгим грифом і двома струнами. *Без угаву співали* [люди] *народних пісень, набожно-мрійно слухали або ж включалися в акомпанемент .. на своєрідних кобзах, дутарях та цяцькованих бубонах* (Іван Ле); *Дутар поширений у туркменів, таджиків, узбеків* (з навч. літ.).

ДУ́ТЕЛЬ, я, *ч., рідко.* Порожній горіх. * У порівн. *І ніякий Потоцький не захоче голову відрубати, якщо вона порожня, як горіх-дутель* (Л. Костенко).

◇ **Ду́теля з'ї́сти** *див.* **з'їда́ти.**

ДУ́ТИ, дму, дмеш *і* ду́ю, ду́єш; *мин. ч.* дув, ду́ла́, ду́ло́; *мн.* ду́ли́; *наказ. сп.* дми, дуй; *недок.* 1. Гнати, нести, рухати струмені повітря; віяти. *Дме сильний, але теплий вітер* (М. Коцюбинський); *Дув пасат. Проти пасату боровся білий альбатрос* (М. Йогансен); *З моря дув свіжий вечірній вітер* (О. Донченко); // *безос. Докторові дуло в спину, в ноги й у плечі* (В. Винниченко); — *Тут дме з вікна й підлога, наче з льоду* (Василь Шевчук).

2. *на що, у що і без дод.* Випускати з рота сильний струмінь повітря; дмухати. *Іван виймає флояру і дме у неї що має сили* (М. Коцюбинський); *В хаті довго і гірко плакала* [Маріка], *дуючи на червоні пучки, що туди позаходили шпари* (С. Васильченко); *Тітка Олена теж нахиляються до припічка і теж надувають щоки глечичком — ще дужче, ніж мати .. Дмуть, а клоччя курить і не займається* (Григір Тютюнник); *Омелько неквапно, дуючи на пальці, перелив із горщечка в кухличок темну, пахучу рідину* (Ю. Логвин); // Рухати повітря яким-небудь предметом. *Сильні міхи дують, Залізо біліє; Кладу на ковадло — Рука мені мліє* (С. Руданський); [Г о р п и н а:] *Дми про мене хоч халявою, та давай швидше самовар* (І. Нечуй-Левицький); // *що.* Розтягувати, розширювати що-небудь, наповнюючи повітрям, газом. *Діти дмуть* [мильну бульку] *для забавки* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Машини дмуть могутні груди* (В. Сосюра).

3. *що, техн.* Виготовляти порожнисті предмети з рідкої скляної маси за допомогою струменя повітря; видувати. *Стіл-станок, на якому встановлена форма з майбутньою пляшкою.., повертається на одну шосту свого обідка .. Форма перевертається догори шийкою. Її замикають під днищем і тепер дмуть крізь шийку* (Д. Бузько); *Дути колби.*

4. *на кого — що, розм.* Бути незадоволеним ким-, чим-небудь; сердитися, ображатися. [Г р и ц ь к о:] *Я б давно її посватав, сказав би твойому* [твоєму] *батькові; та як же ти його скажеш, коли він отак на тебе дме!* (Панас Мирний).

5. *розм.* Іти, бігти, їхати. — *Молися за мене, жінко, — промовив він тихо. — Моліться за мене, діти. Бо я... пішов. — Дуй!* (О. Гончар); *Максим швидко підхопив сумку й повісив її Генці на плече. — Сховаєш у себе. — Ну, дуй! — підштовхнув його до дверей* (Г. Усач).

6. *що і без прям. дод., розм.* Пити що-небудь (часто у великій кількості). *Горівку п'ють корякáми. Одні до других припивають: — Пий, не впивайся, між чужими людьми остерігайся! — Чому не дуть, коли дають?* (Б. Лепкий); [Г о р л о в:] *Дивись, а браток сам дує* (О. Корнійчук).

7. *кого, розм.* Сильно бити. — *Плітьми мене, шельму, дути! Козацькими нагаями пороти!.. — скрикнув Довбня* (Панас Мирний).

◇ **(1) Аж нóсом бáньки дме,** *зі сл.* д у р н и й — дуже, надто. *Дурне аж носом баньки дме* (прислів'я); **(2) Ду́ти губу́ (гу́би,** *зневажл.* **мóрду) <Відставля́ти губу́>:** а) пихато, зарозуміло поводитися; чванитися. *Дме морду, що й граблями носа не дістанеш!* (прислів'я); *Новими чванились шапками, І ратник всякий губу дув* (І. Котляревський); *Дивіться, скільки пошани має в селі голова Петрюк!.. А директор товариш Журяк!.. Але ж вони не відставляють губу!..* (В. Бабляк); б) сердитися на кого-небудь, ображатися за щось. — *Ну, годі дути губи, — м'яко почала Валя. — Посердились трохи й годі* (В. Винниченко); *Федір пішов на квартиру. Мати сердилась, сестри дули губи.., а він не звертав на те уваги* (Ю. Збанацький); **(3) Ду́ти (дму́хати) прóти ві́тру** — робити яку-небудь безнадійну справу, не сподіваючись на успішне її завершення. [Д і д з ц і п к о м:] *А ти кинь цигарку, кажу! (Та й замірився на Копистку ціпком).* [К о п и с т к а *(не зворухнувся):*] *.. Не дмухайте, діду, проти вітру* (М. Куліш); *І коли вже девальвація справді була неминучою, то навіщо було дути проти вітру, розбазарюючи резерви?* (із журн.); **(4) Ду́ти / поду́ти тічóк (тічкá),** *фольк.* — боротися, випробовувати силу в боротьбі. *"Дми ж тічок", — Загримав Змій* (І. Манжура); — *Чи не схотілось тобі, козаче, тічка подуть? — спитав чоловік* (О. Стороженко); **Звідки (звідкі́ль, звідкі́ля́, відкі́ль, відкі́ля́) ві́тер [віє (дме)]** *див.* **ві́тер; (5) І в вус не ду́ти:** а) не перейматися чим-небудь, не турбуватися про щось, бути байдужим до всього. *Сидітиме собі Сава в теплі та добрі й у вус не дутиме* (С. Чорнобривець); *Поселився він у Секлетиній хижі. Та й живе, у вус не дує* (Любко Дереш); б) не зважати, не звертати уваги, не реагувати на що-небудь. *Ви ганьбите підлизу всує! Він слуха вас і в вус не дує. Мовляв, усякому своє...* (С. Воскрекасенко); *Обермок в думці лаяв Кошика: "Все через нього такі душевні страждання! А він, мабуть, і у вус не дме"* (П. Автомонов); **(6) [І] на холóдне ду́ти (дму́хати)** — бути занадто обережним, виявляти надмірну обачність. *Наш надобережний директор Якимак .. завжди дує на холодне, дарма, що ніколи не обпікався* (Р. Федорів); — *Мій чоловік .. такий уже був обережний, що й на холодне дмухав* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **Куди́ ві́тер віє (дме)** *див.* **ві́тер.**

ДУ́ТИЙ, а, е. 1. З порожниною всередині; вигот. способом дуття. *Як пішла наша Устя гуляти... Дутого золотого намиста накупила* (Ганна Барвінок); // Наповнений повітрям, надутий. *Приїхав* [Гасанчук] *новою тачанкою на гумових дутих колесах* (О. Гончар); *Гімназисти, хоч було попереджено до вікон не підходити, визирали з розчинених вікон. І от під'їхав розкішний екіпаж на дутих шинах* (В. Нестайко).

2. *перен., розм.* Який не відповідає дійсності, навмисне перебільшений. *Роздмуханий успіх, дуті "особливі" п'ятірки не можуть стати чимсь тривалим і постійним* (О. Донченко); *На вершині не повинно бути місця для дутих авторитетів* (Ю. Винничук).

◇ **Ду́та ци́фра** *див.* **ци́фра.**

ДУ́ТИК, а, *ч., розм.* 1. Предмет із порожниною всередині, наповненою повітрям; надутий предмет. *Фурман смикнув віжками, рисак рвонув з місця, фаетон аж підкинуло — м'яко, на товстих "дутиках" — і він швидко покотив угору* (Ю. Смолич).

2. Одяг, взуття, наповнені пористим матеріалом. *У продажу є куртки-дутики різного розміру і кольорової гами* (з газ.).

3. Людина з повним, пухлим обличчям. *Кусали її* [бджоли] *і тим робили часом з любенького личенька невіть що: з одного боку глянь — Меласся, її щічки, її вічко, а з другого боку глянь — якийсь дутик...* (Марко Вовчок).

ДУ́ТИСЯ, дýюся, дýєшся *і* дмýся, дмéшся; *мин. ч.* дýвся, дýлáся, дýлóся; *мн.* дýли́ся; *наказ. сп.* дми́ся, дýйся; *недок., розм.* 1. Наповнюватися повітрям; роздуватися, надуватися. *Не слуха Жаба, дметься гірш, Все думає, що стане більш* (Л. Глібов); *Подоляк дувся і робив страшні очі* (О. Гончар); // *тільки 3 ос.* Підніматися вверх, розтягуватися, розширюватися внаслідок збільшення об'єму. *Бідний з праці аж рветься, а багатому черево дметься* (прислів'я); *Піняві хвилі Дніпрові дулись І берег високий лизали* (Л. Боровиковський); *Хлюпає на багато десятин болото Лютенське. Під дощами воно все дметься догори, готове вихлюпнутись і залити посіви* (М. Малиновська).

2. *перен.* Набирати поважного вигляду, триматися зарозуміло, гордовито. *Багатая, губатая, Та все вона дметься, А бідная сиротина К серцю пригорнеться!* (з народної пісні); [С т е п а н:] *Та як же! Натягне* [Голохвостий] *штани-галанці, узує чоботи на рипах, та ще напне на голову капелюха, та й дметься, як шкурат на огні!* (М. Старицький); *Тремтить і дметься, мов на троні, Кривавий Фрáнко, мов павук* (М. Гірник).

3. *перен., на кого — що.* Виявляти незадоволення кимсь, чимнебудь; сердитися, ображатися. [З а х а р к о:] *Не зачіпай, сину, Степаниди. Її батько й досі на нас дметься!* (М. Кропивницький); *Нарешті від Вас лист з визначенням міста. А то вже я починав дутися на Вас* (О. Іваненко); *Вона чогось почала на мене дутися, а потім стала дружити з іншим хлопцем* (М. Руденко); *Отакої! Сам мене ображає на кожному кроці ще й дметься, як жаба на купині* (В. Нестайко).

4. *тільки* дýюся, дýєшся, *у що, фам.* З азартом, із захопленням грати в яку-небудь гру. — *Ну, як же він там? — Нібито в карти дується на всю* (А. Головко).

ДУ́ТИШ, а, *ч.* Голуб особливої породи з випнутим волом. *Найбільшими голубами є англійський дутиш (52–54 см) і римський (56 см)* (із журн.); *Популярні серед голубарів павині голуби, які отримали назву за свій хвіст, і дутиші, що мають здатність під час воркування роздувати воло* (з газ.).

ДУТТЬОВИ́Й, á, é, *техн.* Стос. до дуття, пов'язаний з ним. *Для спалювання низькосортного палива топки треба устатковувати дуттьовими вентиляторами, які створюють штучну тягу* (з наук. літ.).

ДУТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **ду́ти** 1–3. *Зерновий ворох на решеті молотарки комбайна продувається струменем повітря, створюваним вентилятором; силу і напрям дуття можна регулювати* (з наук. літ.).

2. *техн.* Подавання повітря, вологи спеціальними машинами, вентиляторами в промислові печі, топки, плавильні агрегати з метою прискорення процесів, які в них відбуваються. *Металургія Донбасу почала здійснювати доменне виробництво на основі застосування гарячого дуття і мі-*

нерального палива (з наук. літ.); *Застосування для дуття гарячого повітря підвищує температуру в топці, полегшує підсушку і займання палива, прискорює процес його згоряння* (з навч. літ.); *Особливо збільшилось пилюки після застосування на мартенах кисневого дуття* (О. Гончар).

ДУУМВІ́Р, а, *ч., іст.* У Стародавньому Римі та інших стародавніх країнах — один з двох членів дуумвірату. *Роки князювання Святослава і Рюрика були одними з найстабільніших у Київській Русі в політичному відношенні, а вищість цих дуумвірів визнавалася практично всіма князями* (із журн.).

ДУУМВІРА́Т, у, *ч., іст.* Система управління державою чи спільнотою одночасно двома рівноправними особами. *У Стародавньому Римі був поширений дуумвірат, тобто на високі посади у колоніях і муніципіях обиралися дві особи, які мали повноваження, аналогічні владі консулів у Римі* (з наук.-попул. літ.); *У XII–XIII століттях у Києві періодично встановлювалося співуправління двох найсильніших династій (дуумвірату)* (з навч. літ.).

ДУХ, *ч.* 1. *тільки одн., род.* у. Психічні здібності, свідомість, мислення. *— О, в цьому здоровому тілі й дух здоровий, — нотував він собі* (Д. Бузько); *Досягнення людського духу;* // У матеріалістичній філософії і психології — мислення, свідомість як особлива властивість високоорганізованої матерії, найвищий продукт її. *Людина — це найвища на сьогодні форма розвитку "шматка глини", а її дух — найвища форма розвитку властивостей отого "шматка глини"* (із журн.); // В ідеалістичній філософії — безсмертне нематеріальне начало, яке лежить в основі всіх речей і явищ і є первинним щодо матерії. *Її страшенно дивує: як міг Гегель говорити й доказувати, що все, що існує в абстракції і в матерії, є прояв і розвиток вічного абсолютного духу* (М. Хвильовий).

2. *род.* у, *тільки одн.* Внутрішній стан, моральна сила людини, колективу. *Будь сильний духом, а не новим кожухом* (прислів'я); *Випрямлений, зміцнілий духом, увійшов Начко до редакційного бюро* (І. Франко); *В армії ширився снайперський рух, Це гріло солдатів, підносило дух...* (І. Нехода).

3. *род.* у, *тільки одн.* Загальний внутрішній зміст і напрям, основний характер чого-небудь. *Передаючи дух епохи, письменниця* [З. Тулуб] *удається до церковнослов'янізмів* (В. Русанівський); // Суть, істинний смисл; зміст чогонебудь. *Зоставалося єдино можливим перекладати не букву, а дух першотвору* (Леся Українка); *Перекладачі зуміли передати дух Франкових творів і за змогою відтворити мовно-стильові особливості творчості Франка* (із журн.); // Який-небудь елемент, що визначає поведінку, характер, напрям думок і т. ін. *Дух охайності, чепуріння опанував її цілком — і вона товклась по цілих днях* (М. Коцюбинський); *Більше дід не сказав ні слова, але Костя відтоді почав мучити дух цікавості й якогось неспокою* (О. Донченко).

4. *род.* а. Надприродна безплотна істота, яка бере участь у житті природи і людини. *І жахнулися всі, аж питали вони один одного, кажучи: Що це таке? Нова наука із потугою! Навіть духам нечистим наказує Він* [Ісус Христос], *і вони Його слухають* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Сухі гіллячки розсунулись тихо, і з лісу вийшов якийсь чоловік .. Се був веселий Чугайстир, добрий лісовий дух* (М. Коцюбинський); *Ненці вірили, що їх шамани через священні танці й співи можуть викликати духів, лікувати хворих і передбачати майбутнє* (з навч. літ.).

5. *род.* у, *тільки одн.* За Біблією — безсмертна, нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя і відрізняє від тварини. *Як тіло без духа мертве, так і віра без діл мертва!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Не нарадується було дух у Олексія, як узяв свою Галочку з монастиря* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Поки була жива Миколина мати, Нимидора ніби почувала його дух у хаті* (І. Нечуй-Левицький).

6. *род.* у, *тільки одн., розм.* Процес вдихання й видихання повітря (перев. у сталих словосполученнях); дихання. *А Стецько й справді мов умирав; дух йому перехопило, горло стиснуло* (Б. Грінченко); *Вустимко стежить, затаївши дух, за дідовою рукою* (І. Багмут); *Від швидкої їзди дух забило Рубінові* (І. Сенченко).

7. *род.* у, *тільки одн., розм.* Те саме, що **повітря.** *Хвилина — і стану я жертвою моря, Без духу поляжу на дні...* (П. Грабовський); *Дарку сперли якісь болі під грудьми і вона мусить схопити духу* (Ірина Вільде); // Тепле, нагріте повітря. *У хаті тепло: від печі йде дух, розходиться по всіх закутках* (М. Коцюбинський); *Світило сонце, теплий дух ішов від асфальту* (П. Панч).

8. *род.* у, *тільки одн., розм.* Те саме, що **за́пах;** аромат. *В хаті зробилося темно, пахло свіжим духом житньої соломи* (Григорій Тютюнник); *З дверей так гарно пахло гарячим духом щойно випеченого хліба* (О. Гончар); *З кузні — міцний запах гарячого заліза, вічного духу всіх кузень* (В. Чемерис); * Образно. *На мене повіяло духом весни* (І. Нечуй-Левицький).

[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* **захо́плювати; (1) Дух протирі́ччя** — психологічний стан або риса характеру людини, що виявляються у заперечуванні та надміру критичному сприйнятті нею будь-чого. *Вова Порада вештався з кутка в куток, зачіпав усіх. Дух протиріччя засів у ньому після зборів* (О. Копиленко); **Забива́ти / заби́ти дух** *див.* **забива́ти; Зати́снуло (затну́ло, затя́ло** *і т. ін.)* **дух (ди́хання,** *рідко* **зітха́ння)** *див.* **затиска́ти; (2) Злий (нечи́стий, лихи́й** *і т. ін.)* **дух <Дух тьми>** — надприродна безплотна істота, що втілює в собі зло; біс. *І закликав Він* [Ісус Христос] *дванадцятьох Своїх учнів, і владу їм дав над нечистими духами, щоб їх виганяли вони і щоб уздоровляли всіляку недугу та неміч всіляку* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Ж и р о н д и с т:] *Якби я вірив у лихого духа, я думав би, що то сам сатана подав мені оту фатальну раду* (Леся Українка); *В Бертольдовій душі неначе відбувався .. танок злих духів. Коли б можна було на когось кинутись, м'яв би й душив за горлянку* (Н. Королева); *Забобонному татаринові здавалося, ніби то відьма накликає на нього духів тьми* (З. Тулуб); **Прі́лий за́пах (дух)** *див.* **за́пах; (3) Святи́й Дух** — за Біблією — третя іпостась Святої Трійці. *Троє свідкують на небі: Отець, Слово й Святий Дух, і ці Троє Одно* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ісус підійшов і промовив до них* [учнів] *та й сказав: "Дана Мені всяка влада на небі й на землі. Тож ідіть і навчіть всі народи, христячи їх в Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів. І ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку! Амінь"* (Біблія. Пер. І. Огієнка).**Си́льний ду́хом** *див.* **си́льний.**

◇ **(4) [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся)** *чий, у кого і без дод.* — хто-небудь відчуває в собі силу, упевненість; у кого-небудь зростає віра в себе, в свої можливості. *Піднімався дух у в'язнів, вони відчували себе людьми, здатними боротися* (А. Хижняк); [П е р ш и й:] — *А*

добре репрезентує студент. [Другий:] — *Нагадав часи вікопомного гетьмана, аж дух піднісся* (Л. Старицька-Черняхівська); **Аристокра́т ду́ху** *див.* **аристокра́т; (5) Без ду́ху,** *зі сл.* бігти — відразу, не пам'ятаючи себе; безтямно. *Було побачать коло мене муху — І вже з усіх боків біжать без духу. Тепер хоч би мене взяли ординці, Я б залишився з горем наодинці* (В. Мисик); **Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся)** <*рідко* **Бісеня́та всели́лися**> *див.* **біс**[1]**; Важки́м (недо́брим) ду́хом ди́хати** *див.* **ди́хати; (6) В ду́сі** *чого* — відповідно до певних вимог, настанов чого-небудь. — *Батько мій у тій історії повівся достойно? Заболотний не одразу спромігся на відповідь. — В дусі часу, — сказав потім. — Ніяких до нього претензій* (О. Гончар); *Полк присягнув на вірність Україні, і це було в дусі подій 90-х років XX століття* (з газ.); **Ви́бити дух (ду́шу)** *див.* **вибива́ти; Виганя́ти дух** *див.* **виганя́ти; Випира́є дух** *див.* **випира́ти; Ви́пустити дух** *див.* **випуска́ти; Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух)** *див.* **віддава́ти; Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух** *див.* **віддава́ти; (7) В [оди́н] дух** — дуже швидко, миттю. *Як до столу покликали, в один дух прибіг* (з переказу); [Килина:] *Якби хто перевесла крутив, то я б у дух сю нивку вижала* (Леся Українка); **Дава́ти / да́ти ду́ху** *див.* **дава́ти; Додава́ти / дода́ти ду́ху** *див.* **додава́ти; (8) Дух ви́йшов (ви́скочив,** *грубо* **ви́пер)** *з кого* — хто-небудь помер, загинув. [Микита:] *Гляди, щоб я тебе не підперезав так, що й дух з тебе випре!..* [Семен *(спокійно):*] *Не хвались!* (М. Кропивницький); *Як гепнеться медвідь мій — бух! Тут з нього зараз вийшов дух* (І. Франко); — *Я б п'ятьох бояр підняв та об землю вдарив, щоб дух з них вискочив* (А. Хижняк); **(9) Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється** *і т. ін.)* **/ зайня́вся (заби́вся, затну́вся** *і т. ін.) в кого, кому і без дод.* — хто-небудь починає важко дихати від хвилювання, сильного душевного потрясіння і т. ін. *Коли душа її уся порушалася, серденько колотилося і дух займався .. — вона починала ходити .. по луці* (Марко Вовчок); *Вона почула, як її серце забилося, як дух у грудях затнувся* (Панас Мирний); *Олеся затрусилась і ледве встояла на ногах .. дух забився; вона .. нічого не бачила перед собою* (І. Нечуй-Левицький); [Нартал:] *Ти* [Лацію] *став мені показувати зараз .. красу Італії, багатство Рима, — у мене дух зайнявся* (Леся Українка); **(10) Дух не схитну́вся** *чий, у кого* — хто-небудь не зламався, не втратив упевненості у чомусь. *Тільки ж мій дух не схитнувсь, не скорився лихій я негоді, Скупчив всі сили свої — перетерпіти біду* (М. Зеров); **(11) Дух па́дає (занепада́є) / упа́в (занепа́в)** *чий, у кого і без дод.* — хто-небудь втрачає бадьорість, віру в себе, в свої сили. *Бив грім, натискала буря, валилося десь поблизу двадцять п'ять смерек відразу — і падав дух чоловіка в навалі вічностей .. і всесильностей сил* (Г. Хоткевич); *Його* [Наполеона] *дуже хвилювало останній час, що армія поволі танула, що великі втрати живою силою, занепадав дух* (П. Кочура); **Дух рони́ти** *див.* **рони́ти; Дух спусти́ти** <*заст.* **Пусти́тися ду́ху**> *див.* **спуска́ти; (12) Дух у п'я́ти залі́з (ввійшо́в)** *чий, у кого* — хто-небудь надзвичайно перелякався від чогось. — *Як піймав мене* [постоялець] *в лабети, як придавив, то в мене й дух у п'яти заліз!* (Панас Мирний); *Глядів* [паночтик] *тривожно та несміло, обличчя зблідло, побіліло, Мов весь уйшов* [ввійшов] *аж в п'яти дух* (І. Франко); **Жи́ти Бо́жим ду́хом** *див.* **жи́ти; Занепада́ти (па́дати) / занепа́сти (упа́сти) ду́хом** *див.* **занепада́ти; Запа́хло ду́хом** *див.* **запа́хнути; Зво́дити / звести́ дух** *див.* **зво́дити; (13) З усьо́го ду́ху,** *зі сл.* битися — з максимальним напруженням. *Латин зрадливий п'є сивуху, А ми б'ємось зо всього духу* (І. Котляревський); **[І] ду́ху боя́тися** *див.* **боя́тися; [І] ду́ху не бу́де** *див.* **бу́ти; [І] ду́ху не залиши́ться (не лиши́ться, не зоста́неться** *і т. ін.) див.* **залиша́тися; І ду́ху нема́ (нема́є, не було́, не чу́ти** *і т. ін.) див.* **нема́; (14) Ї́де́н дух** *з ким, діал.* — одне, єдине ціле. — *Якщо загинеш, буду я вдовою. Чи й ти, не знаю, любиш так мене. А я вже, Грицю, їден дух з тобою, хай ми вже й тілом будемо одне* (Л. Костенко); **Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих)** *див.* **перево́дити; Набира́тися / набра́тися ду́ху** *див.* **набира́тися; (15) На весь дух** — дуже швидко, щосили. *Він ухопив Андрія за руку, і вони на весь дух помчали назад у двір* (Д. Бедзик); *Яка то була втіха вибратись на самісіньку маківку пагорба.., всістись на свого самоката і — гайда .. на весь дух донизу* (М. Стельмах); **(16) Не в ду́сі** — бути у поганому настрої. *Я засвоїв стару мудрість: якщо жінка не в дусі.., то тоді краще мовчати* (з переказу); — *А що ж твій начальник? — Та сильно не в дусі, Бо справи прийнять довелося бабусі!* (С. Олійник); — *Жаль.., що наша Марися Павлівна сьогодні чомусь не в дусі* (О. Гончар); **Не вистача́є (не стає́) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху** *див.* **вистача́ти; Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих)** *див.* **перево́дити; Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих)** *див.* **перево́дити; Не так (не тим ду́хом) ди́хати** *див.* **ди́хати; Не терпі́ти [на́віть] слі́ду (ду́ху)** *див.* **терпі́ти; Ні (а́ні) слу́ху ні (а́ні) ду́ху** *(рідко* **ні ві́сті)** *див.* **слух; (17) Ні (і) ду́ху** *(заст.* **ні ду́ха) [живо́го],** *перев. зі сл.* немає — абсолютно, зовсім нікого. *В хаті — ні духу живого* (А. Свидницький); *Сумно тут усюди, так пусто, так глухо, У цілому замку немає ні духа* (Леся Українка); *Крім мене — ні духу. Часом нагляне учителька* (С. Васильченко); *На полі ні живого духу, лише де-не-де появиться смілива птиця, пролетить над полем* (Я. Качура); *Ми як ішли зимою по Україні, зайдемо, бувало, в село — нема ні духу. Все спалено, все розбите* (О. Гончар); **[Ні (і)] сном ні (і) ду́хом** *див.* **сон**[1]**; Ні ху́ху ні ду́ху** *див.* **хух; Нутро́м (се́рцем, душе́ю,** *рідко* **ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти** *див.* **чу́ти; Одержи́мий [злим] ду́хом** *див.* **одержи́мий; Одни́м ду́хом ди́хати** *див.* **ди́хати; (18) Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом:** а) відразу, без затримки. *Він аж задихався, наговоривши стілько* [стільки] *одним духом* (І. Франко); *Прибігши додому, він* [співробітник газети] *зараз же написав одним духом замітку на цілі два газетні стовпчики* (В. Самійленко); *Гонта .. за одним духом викрикував свою ролю* [роль], *котру знав, як Отченаш* (В. Винниченко); б) *(зі сл.* випити) не переводячи подиху, залпом. *Рішуче й швидко налив собі* [Прохор] *повну склянку .. і єдиним духом випив до дна* (А. Шиян); в) *(зі сл.* бігти, побігти *і т. ін.)* дуже швидко, миттю. *Одним духом махнув Андрон сорок верст путівцем, поспішаючи до рідного села* (Леся Українка); *Лише двадцять кілометрів! Господи! Якщо б добре побігти, то можна б за пару годин і добігти, одним духом* (І. Багряний); г) вправно, легко. *Недавно, здається, був* [Твердохліб] *молодий та кучерявий.., пиряв мішки, одним духом злітав на коня і не знав .. утоми* (І. Цюпа); *Гармаші, вправні, дебелі хлопці, одним духом викинули німецьку зенітку з кругляка й поставили на її місце свою* (О. Гончар); **(19) Одного́ ду́ху** *з ким і без дод.* — однаковий поглядами, переконаннями і т. ін. *Я знаю... Одно-*

го ми духу, і мати усім нам — блакить. Та розуму серце не слуха (В. Сосюра); **Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих)** *див.* **перево́дити; Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху)** *див.* **піддава́ти; Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити** *і т. ін.)* **/ підня́ти (підійня́ти, піднести́** *і т. ін.)* **дух** *див.* **підніма́ти; Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом** *див.* **підно́ситися; Пройти́ як дух крізь па́льці** *див.* **прохо́дити; Скі́льки ду́ху ви́стачить** *див.* **вистача́ти; Скі́льки [(що) є (було́)] ду́ху** *див.* **бу́ти; Скріпля́ти / скріпи́ти дух (си́ли)** *див.* **скріплювати; Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати** *і т. ін.)* **/ затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти,** *рідше* **притаї́ти** *і т. ін.)* **по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух** *і т. ін.)* *див.* **тамува́ти; (20) У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі:** а) так само. *Третій тиждень небо в завірюсі Падає на землю степову. І під небом цим, у цьому ж дусі Третій тиждень, Любко, я живу* (Л. Первомайський); *У такому ж дусі проходили всі їхні вправи з фехтування* (О. Авраменко, В. Авраменко); б) такий самий або подібний. — *Гей, Шевченко! Марш до канцелярії! .. Бігом! — Такі виклики взагалі не віщували нічого доброго: або гауптвахту, або позачерговий наряд, або ще щось в такому ж дусі* (З. Тулуб); — *Що вчинене зло з закономірністю бумеранга має до лиходійника повернутись, то це, я гадаю, й наука з часом пояснить... Невідомі ще якісь біоструми відкриє чи щось у цьому дусі* (О. Гончар); **Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше)** *див.* **ди́хати; Чим (яки́м ду́хом) па́хне** *див.* **па́хнути; (21) Щоб і дух не пах (не смерді́в)** *чий, кого, зневажл.* — уживається для вираження настійної вимоги до кого-небудь піти звідкись, перестати бувати десь. — *Швандюру .. вижени із села, щоб його і дух тут не пах* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Геть з мого двора, щоб і твій дух не смердів! — крикнула Онися до Прокопа* (І. Нечуй-Левицький); **Щоб [і] ду́ху не було́** *див.* **бу́ти; Що ма́є (ма́єш, є, було́** *і т. ін.)* **си́ли (сил, ду́ху)** *див.* **ма́ти**[2]; **(22) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)*] **на духу́,** *зі сл.* р о з п о в і д а т и, г о в о р и т и *і т. ін.* — щиро, відверто, нічого не приховуючи. *Ото, думаю я, піду ж я, одговіюсь та розкажу на духу попові про ті чари* (І. Нечуй-Левицький); — *Ласкавий наш Аркадій Валеріанович говорив із нами, люди добрі, наче на духу* (М. Стельмах); *Тарас вагався довго з відповіддю і все ж признався мов на духу: — Ні. Я не схибив* (Василь Шевчук); — *Та ви їжте, поправляйте своє городське здоров'я, а я вам усю історію переповім як на духу* (А. Крижанівський).

ДУХА́Н, у, *ч.* На Близькому Сході, Кавказі — корчма, невеликий ресторан, дрібна крамничка. *На оранжевому тлі базарного майдану під широким гіллям великого платана .. стоїть невеличкий з фіолетового каменю складений духан* (В. Домонтович); *У старому Тбілісі безліч духанів, у яких панує настояний на вічності особливий грузинський дух* (із журн.).

ДУХА́ННИК, а, *ч.* Власник духану. *Духанник уклінно взяв замовлення: імбирне пиво й гострий сир* (із журн.).

ДУХИ́, ів, *мн.* Спиртовий розчин запашних речовин, що вживається як парфумерний засіб. *Він швидко поголив геолога і сприснув хорошими, тонкими духами* (О. Донченко); [В і ч н и й:] *Я тобі, Оленко, гостинця приніс .. Ось духи, пахнуть, як конвалії* (О. Коломієць); *Тепер він уже не може, як не силкується, пригадати її обличчя. Пригадує лише золотаве волосся.., ластовиння на щоках і запах духів* (В. Дрозд).

ДУХІВНИ́К, а́, *ч.* Священик, який приймає сповідь у особи, яка сповідається. [С и л ь в е с т р:] *Та як ти смів подумати, проклятий, Що я, монах і княжий духівник, З тобою буду чаші вихиляти* (І. Кочерга); *Отець Антоній, наш благочинний, прислав мені цидулку з церкви, .. щоб я привів для сповіді духівника із нашого монастиря* (Василь Шевчук); *До столу, де лежали цареві клейноди, йшов чернець Петроній, гетьманів духівник, за ним двоє козаків* (Ю. Мушкетик).

ДУХІВНИ́ЦТВО, а, *с., збірн.* У монотеїстичних релігіях: духовні особи, які відправляють релігійні, церковні обряди, служителі церкви. — *Духівництво, інтелігенція і землевласники, прошу вийти, — звернувся він до сходу* (І. Багмут); *Семінарія обернулась на навчальний заклад для самого духівництва — готує попів для сільських парафій* (М. Сиротюк); *До духівництва, боярства і простого люду долучилася тут княжа дружина — і так ждали виходу Ярослава* (П. Загребельний); *Духівництво (диякони, священики, єпископи) керує літургією, а також виконує церковні відправи* (з наук.-попул. літ.).

(1) Чо́рне духівни́цтво (духове́нство) — духовні особи, які прийняли чернечий постриг; чернецтво. *По санові Полікарпові не належало мати дружину. Дав .. обітницю, був з чорного духовенства* (М. Малиновська); — *На це треба зважати, — ухильно сказав Дионизій. — Не можемо вимагати, щоб миряни жили законами чорного духовенства* (Валерій Шевчук); *Для чорного духівництва обов'язковою є безшлюбність (целібат)* (із журн.).

ДУХІВНИ́ЦЯ, і, *ж., заст.* Заповіт про спадщину. *Незадовго до смерті Сагайдачний склав духівницю, одписавши свої маєтки на українські братства: Київське та Львівське* (А. Кащенко); *Піклуючись за майбутню господарську долю синів, рідний батько перед самісінькою копанкою словесну духівницю дав* (О. Ковінька); *Не можна читати без хвилювання духівниці А. Тесленка, залишеної братові* (з наук. літ.).

ДУХМЯ́НИЙ, а, е. Який має сильний, приємний запах; ароматний, запашний, пахучий. *Мар'яна зриває духмяну траву...* (А. Шиян); *В людських садах розцвітали духмяні груші* (О. Гуреїв); *Омелян зварив каву, тоді запалив високі духмяні свічки* (М. Малиновська).

ДУХМЯ́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **духмя́ний.** *А молоде лискуче листя березових кіс весняною духмяністю своєю будило в душах такий свіжий подих молодості!* (І. Волошин); *О, вона не забула, вона добре пам'ятає, яка духмяність стоїть на луці, коли цвітуть квіти!* (Д. Міщенко).

ДУХМЯНІ́ТИ, іє, *недок.* Виділяти сильний, приємний запах; пахнути. *Духмяніє земля пахощами осені* (Н. Рибак); *В саду духмяніють нескошені трави* (Л. Забашта); *Пахло свіжим борошном, олією, копченою рибою. Особливо духмяніла олія* (Ю. Мушкетик).

ДУХМЯ́НО. Присл. до **духмя́ний.** *В косовицю і молоко духмяно віє лісовою ягодою* (М. Стельмах); *Духмяно пахне хліб* (П. Воронько); *Ліс духмяно пахтів прив'ялою травою* (В. Козаченко); *Часто випадав дощ, і від того земля дихала вогко й духмяно* (Валерій Шевчук).

ДУХОБО́Р, а, *ч.* Член секти духовних християн, яка виникла в Російській імперії в кінці XVIII ст. на знак протесту проти офіційного духовенства. *Духобори вірили, що Бог невіддільний від людини* (з наук.-попул. літ.); *Віра духоборів у рівність, непокора світській і церковній владі стривожили царський уряд, і секту почали переслідувати* (з наук.-попул. літ.); *На сьогодні більшість духоборів проживає в західних областях Канади, куди вони переселилися в кінці XIX — на початку XX ст.* (з навч. літ.).

ДУХОБО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Те саме, що **духобо́р.** *До сект, що поділяють пацифістські переконання, належать квакери, меноніти, духоборці, свідки Єгови та ін. Вони не проходять військову службу* (з навч. літ.).

ДУХОБО́РКА, и, *ж.* Жін. до **духобо́р, духобо́рець.** *Духоборка не бажала ходити до православної церкви* (з газ.).

ДУХОБО́РСТВО, а, *с.* Релігійний рух духоборів. *Послідовники духоборства заперечують обрядність, таїнства православної церкви, не визнають владу, священиків, чернецтво, обожнюють керівника своєї громади* (з наук.-попул. літ.).

ДУХОБО́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **духобо́р, духобо́рство.** *Пам'яткою про духоборський рух стала так звана "Київська записка" 1791 р., авторство якої приписується Г. Сковороді* (з наук. літ.); *Духоборське поселення; Духоборські звичаї.*

ДУХОВЕ́НСТВО, а, *с., збірн.* Те саме, що **духівни́цтво.** *На причілку, в холодку, під високими черешнями, були понакривані столи для духовенства та значніших парафіян-господарів* (І. Нечуй-Левицький); *Старосвітське духовенство, виборне і залежне від своїх парафіян, мусило жити одним життям із народом* (С. Єфремов); *Навпроти церкви в Чаплинці поставлено аналой, підсвічники, все потрібне для молебня. Численне духовенство .. переживає, хвилюється за успіх параду* (О. Гончар).

Чо́рне духівни́цтво (духове́нство) *див.* **духівни́цтво.**

ДУХОВИ́ДЕЦЬ, дця, *ч., заст.* За релігійними уявленнями — той, хто має здатність спілкуватися з духами, передбачати майбутнє. *В них* [семінаристів] *бували видіння, подібно до .. святого Франциска, в якого з'явились стигмати .. Бідолашні духовидці майже не виходили з лазарету* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ДУХОВИ́ДИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **духови́дець.** *Духовидиця і автор релігійної поезії мала видіння* (із журн.).

ДУХО́ВИЙ, а, е, *зах.* Те саме, що **духо́вний** 1. *Товариського, духового життя, .. спільних духових інтересів* [у гімназистів] *майже не було* (І. Франко); *Вона належала до тих щасливих, котрі не старіються скоро, на котрих лиці відбивалося однак духове життя* (О. Кобилянська); *Ним* [поглядом] *світилася якась незвичайна сміливість і духова міць, разом з якоюсь хижою тугою...* (Панас Мирний); *Максим відчув, що тратить останнє опертя, яке ще зберігалося в його химерній надії на духову велич, цілість і силу цього вченого мужа* (І. Багряний); *Селянство до иолодомору являло собою останній прихисток духової традиції українського народу* (з навч. літ.).

ДУХОВИ́Й, а́, е́. 1. Який приводиться в дію вдуванням струменя повітря (про музичні інструменти). *Уперше східний духовий орга́н потрапив до Європи з Китаю в середині XVIII століття* (з наук.-попул. літ.).

2. Який діє за допомогою нагрітого повітря. *Матеріал, зібраний в багатьох селах різних районів Закарпаття, показує, що духова піч — це глинобитна споруда у вигляді квадрата або прямокутника* (з наук. літ.).

3. Який діє під тиском повітря. *Вони уміють стріляти з духової рушниці, а він, Тумаяуа, навчився володіти револьвером* (Ю. Бедзик).

Духова́ му́зика *див.* **му́зика; Духова́ ша́фа** *див.* **ша́фа; Духови́й орке́стр** *див.* **орке́стр.**

△ **Духові [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт.**

◇ **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **з [поро́жньої (духово́ї)] бо́чки** *див.* **бо́чка**[1].

ДУХОВИ́ТИЙ, а, е. Те саме, що **духмя́ний.** *За дзвониками пнулися вгору білі парасольки духовитого деревію* (О. Донченко); *Яблуко було духовите і ніжне, воно ховало в собі присмак щедрої осені* (О. Копиленко); *Ліси .. сповнені легким духовитим запахом хвої...* (О. Бердник).

ДУХО́ВКА, и, *ж.* Залізний ящик, перев. вставлений у плиту, в якому готують їжу нагрітим повітрям; духова шафа. *Поставила* [дівчинка] *гарбуз варитись, а насіння — на жаровню у духовку* (О. Донченко); *Дров для печі Тодор Йонович не встиг заготовити, то буде печеня з газової духовки, що, на її думку, одне і те ж* (Г. Тарасюк); *Вона витягає з духовки велику пательню, щільно накриту покришкою. — Налисники. Любите?* (Ю. Винничук).

ДУХО́ВНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний із внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. [О р е с т:] *Окрім того, для літературної роботи треба духовної рівноваги* (Леся Українка); *Це був не той Тимко, що колись .. Сидів тепер згорблений, змучений чоловік, у постаті його відчувався духовний злам* (Григорій Тютюнник); // Пов'язаний спільністю ідей, поглядів, прагнень і т. ін. *Поміж них* [батьком і сином] *виникла якась нова духовна спільність, якій він не міг знайти назви й обміру, але яка облагороджувала й наснажувала їх обох* (Ю. Мушкетик); // Нематеріальний, нетілесний. *Можна найти безліч блискучого, дуже цікавого матеріалу, який необхідний як духовна пожива для виховання наших громадян* (О. Довженко); *Творцем усіх матеріальних і духовних цінностей на землі є трудящий народ* (І. Волошин).

2. Стос. до релігії, церкви, належний їм; протилежне с в і т с ь к и й. *Графиня відповіла, що в бібліотеці таких духовних книжок нема, там усе світські* (О. Донченко); // Який готує служителів культу; який відає, управляє церковними справами. — *Тепер студенти з духовних академій чомусь вже не йдуть у ченці* (І. Нечуй-Левицький); *Ні мати, .. ні тим більше батько — добросовісний чиновник духовної консисторії, не змогли .. пояснити дочці, що ж таке людське щастя* (Іван Ле); // Який є служителем церкви. *З його* [чоловіка] *заплетеної коси, з його довгополого демікитонового підрясника знати було, що то духовна особа* (О. Кониський); *Єпископ .. їхав нині як духовний наставник княгині Марини, не залишав її ні на крок, дбав про неї* (С. Скляренко); // Який належить, присвоюється і т. ін. служителям церкви. *Обидва* [женихи] *були кандидатами духовного сану, та не одного були походження* (Н. Кобринська); // *у знач. ім.* **духо́вні,** них, *мн., розм.* Служителі церкви. *Він знав, що в Терлецького не бувають духовні, а тільки панки* (І. Нечуй-Левицький).

3. *у знач. ім.* **духо́вна,** ної, *ж., заст.* Те саме, що **духівни́ця.** [З а х а р к о:] *Чи дома ж то старшина? Піду та й скажу, нехай пише духовну!..* (М. Кропивницький).

◇ **Духо́вна (вну́трішня) порожне́ча** *див.* **порожне́ча; Духо́вний хліб** *див.* **хліб.**

ДУХО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **духо́вний** 1. *От уже хто, як справжній мудрець, ішов* [професор Яворницький] *по глибинах життя, розумів .. значення духовності...* (О. Гончар); *Ані багатство, ані високе становище в світі не є передумовою моральних чеснот — людина тільки своєю духовністю висока* (Валерій Шевчук); *Духовність — це не що інше, як талант доброти в людській душі* (І. Жи-

ленко); *Дякуючи Божій ласці, відроджується духовність у тих місцях, де були зруйновані храми та знівечені людські душі* (з рел.-церк. літ.).

ДУХО́ВНО. Присл. до **духо́вний** 1. *А людина тілесна не приймає речей, що від Божого Духа, бо їй це глупота, і вона зрозуміти їх не може, бо вони розуміються тільки духовно* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Чи збагачується духовно сучасна людина? А якщо збагачується, то за рахунок чого? Що саме вона набуває? А що втрачає?* (О. Гончар); — *Жінки тепер не бояться жити без чоловіків, — провадила Антоніна Петрівна, — бо вони стали й духовно самостійніші та незалежніші* (Є. Гуцало); — *Якийсь час ми були духовно близькі з братом Роберто* (В. Дрозд).

ДУ́ХОМ, *присл., розм.* 1. За одним заходом, за один раз, без передишки. *Становий трохи промовчав, потім духом вимчав* [випив] *цілу склянку міцного та солодкого чаю* (Панас Мирний).

2. Дуже швидко, миттю. *Хорт, зачувши голос господаря, зірвався і духом наздогнав прудкого коня* (І. Франко); — *Я тебе духом перехоплю човном на той бік, а там чагарником, полем — та й вийдеш на шлях* (М. Коцюбинський); *Духом вони домчались до контори* (Панас Мирний).

ДУХОПЕ́Л, а, *ч., розм.* Те саме, що **духопе́лик.** *Гірко, неутішно ревла Солоха на всю хату, тяжко лементувала надворі, тікаючи од матерніх духопелів* (Панас Мирний).

◇ **Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла)** *див.* **дава́ти; ї́сти мордачі́ (духопе́ли)** *див.* **ї́сти.**

ДУХОПЕ́ЛИК, а, *ч., розм.* Удар кулаком. *Кума раз по раз садила кулаком у спину. Колісник мов не чув тих духопеликів — співав* (Панас Мирний); *На таке противне слово я ніяк у душі не міг погодитись. Але й перечити не став, знаючи, що за це можна відхопити зайвого духопелика* (М. Стельмах).

◇ **Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла)** *див.* **дава́ти; Скуштува́ти стусанів (духопе́ликів)** *див.* **скуштува́ти.**

ДУХОПЕ́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., кого, розм.* Сильно бити. *Онуки понатягували на руки здоровенні й чорні, як горшки, рукавиці і духопелять один одного у пику!* (Є. Кравченко); *Розборонила нас якась тітка: стягла за комір Грицька, що духопелив мене — не жалів кулаків* (А. Дімаров).

ДУХО́ТА́, хоти́, *жс.* Висока температура повітря, насиченого випаром. *Місто було повите спекою і духотою* (Олесь Досвітній); *Денна духота знімалася догори, поступаючись перед свіжим подувом вечірнього вітерця* (Іван Ле); *Сонце ще не пекло, але вже почувалась духота, і повітря від того здавалось густим, мов пара* (О. Гуреїв); // Важке, затхле, несвіже повітря, що утруднює дихання; задуха. *Сто метрів під землею в глибині десятиметрової штольні, в духоті .. працює робітник* (І. Франко); *Після духоти й чаду в ресторані нічне повітря видалось Тосі не тільки свіжим, а просто цілющим* (Л. Дмитерко).

ДУХОТВО́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **духотвори́ти.** *У музиці своя духовна мова і свій ареал висвітлення гармоній нескінченної глибини духовного буття всесвіту, свій спосіб духотворення* (із журн.).

ДУХОТВОРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., кого, що, рідко.* Те саме, що **одухотворя́ти.** *Книжки Караджича з собою я привіз — Вони Старицького колись духотворили, В них стільки мужності і благородних сліз, В них стільки ніжності, і глибини, і сили!* (М. Рильський).

ДУХОТВО́РНИЙ, а, е. Те саме, що **духотво́рчий.** *Духовність — це здатність до позитивних перетворень фундаментального рівня, тобто до духотворних дій, які сприяють проявам духу* (з публіц. літ.); *Оцінюючи духотворну силу природи, життя, науки і релігії, видатний вчений-педагог К. Ушинський стверджує, що "найбільшу формуючу силу простого народу має церква"* (з навч. літ.).

ДУХОТВО́РЧИЙ, а, е. Який оживляє, створює духовні цінності, спрямований на розвиток духу. *Мова виконує важливі комунікативні, пізнавальні, оцінні та інші функції, це основа духотворчого життя народу, людства* (з навч. літ.).

ДУХОТВО́РЧІСТЬ, чості, *жс.* Абстр. ім. до **духотво́рчий.** *Для психології актуальним є і питання про те, як засвоєння соціальної та духовної спадщини сприяє саморозвитку, оволодінню прийомами духотворчості* (із журн.).

ДУХО́ТНЯВА, и, *жс., рідко.* Те саме, що **духота́.** *Працювати доводиться в духотняві, яма налита спекою. Позгиналися* [археологи] *заклопотано* (О. Гончар).

ДУЧА́ЙКА, и, *жс., діал.* Те саме, що **ду́чка.** *До дучайки, звідкіля тече Волога свіжа і солодка, прудко Сповзаються мурашки* (М. Рильський).

ДУ́ЧЕЧКА, и, *жс., діал.* Зменш. до **ду́чка.** *В альвеольних дучечках зуби закріплюються за допомогою зубної зв'язки — періодонту* (із журн.).

ДУ́ЧКА, и, *жс., діал.* Ямка. *Василь і Грицько з добрими ломаками стояли у дучках, Івась з невеличким дубцем туряв свинку* (Панас Мирний); *Загуркотів грім, і крупні краплі дощу, як кулі, сипнули в порох, залишаючи в ньому темні дучки* (П. Панч); *Уздовж стін одна на одній височіли бочки вина. Кожна мала дучку, а в дучці чопик* (Ю. Винничук).

ДУШ, у, *ч.* 1. Пристосування для обливання тіла, що подає воду струмінцями. *Григір прокинувся раненько, .. миючись під душем, напружено розмірковував, як діяти* (О. Бердник); *При роботі, пов'язаній із забрудненням тіла, необхідно митися під душем щодня* (з наук.-попул. літ.); // Саме таке обливання. *Вранці треба встати, зробити зарядку, прийняти душ, поснідати і йти на службу* (В. Кожелянко).

2. Водолікувальна або гігієнічна процедура, при якій водяний струмінь діє на тіло людини. *Контрастний душ є добрим засобом для тренування серцево-судинної та нервової систем, а також механізмів терморегуляції* (з навч. літ.); *Після напруженої роботи на комбайновому агрегаті у спеку приємно прийняти холодний душ* (із журн.).

3. Приміщення, в якому знаходиться пристосування для обливання тіла водяними струмінцями; душова. *Кожні дві кімнати мали свій душ, свою ванну* (М. Руденко).

Прийма́ти / прийня́ти душ *див.* **прийма́ти.**

◇ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **холо́дний душ [на го́лову],** *перев. зі сл.* п о д і я т и — несподівано, раптово, приголомшливо. *Слова* [подіяли] *на Якова — як холодний душ на голову: він притих одразу й одійшов до вікна* (А. Головко); *На Дрюпіна це подіяло мов холодний душ: вмить утратив войовничий запал* (В. Канівець); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **холо́дною водо́ю** *(рідко* **холо́дним ду́шем) облда́ти (зли́ти, обли́ти)** *див.* **обдава́ти.**

ДУША́, і, *жс.* 1. Внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями. *Чужа душа — темний ліс* (прислів'я); *Оксані стало на душі трошки веселіше* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В дитячій душі Франка зродилась вічна вражда проти усякої неволі та тиранства*

(М. Коцюбинський); // За Біблією — безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини. [М а р у с я:] *Тіло вмре, а душа ніколи не вмирає* (Панас Мирний); *Святі отці називають душу істотою живою; причому не просто живою, а одухотвореною* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *У вірша є жива душа і тіло, Своє обличчя, навіть певна стать* (П. Воронько); * У порівн. — *Добре тобі казати, як у тебе повна хата дівок, а у мене одна, як душа* (М. Коцюбинський).

2. Сукупність рис, якостей, власт. певній особі. *Доброї душі дівчина, а от з пантелику збилася та й гине* (Панас Мирний); *У морі чистім ми і душами високі, І море не приймає жебраків, Бо мозолі рибальські чорноокі Йому у душу світяться з віків* (М. Вінграновський); // Людина як носій тих чи інших рис, якостей. *На грудях* [мерця] *тихо бряжчали мідяні гроші, скинуті добрими душами на перевіз* (М. Коцюбинський); *Командир Матте .. підійшов до* [вбитих] *розвідників. Нічого не відбилось на його обличчі. Це була залізна душа* (Ю. Яновський); // Почуття, натхнення, енергія. *Сей же, як до чого став, — і очей не зведе, і думки ні на що не зверне, — уся душа його в роботі* (Марко Вовчок); // Про людину з прекрасними рисами характеру. — *А як дізнається капітан? — запитав Тюрін. — Це ж обман командира!.. — Він — душа-чоловік! — заспокоїв Григорій* (Є. Кравченко).

3. *розм.* Про людину (найчастіше при визначенні кількості). *За комірне й харчування будемо платити йому за добу з душі .. по п'ять карбованців* (Олесь Досвітній); — *Шість тисяч городовицьких* [городових] *душ наділятимуть... — Шість тисяч душ?!.. — Шість тисяч душ тих, що ніколи землі не мали...* (С. Добровольський); — *Ми тобі залишаємо аж десять десятин твоєї ранньої землі. Хіба тобі ще більше треба для трьох душ* (М. Стельмах).

4. *перен., чого.* Найосновніше в чому-небудь, суть чогось. *Тенденційності в поетичній творчості не признаю.., а ідейність .. мусить бути, бо се ж душа твору* (М. Вороний); *Українська пісня — це бездонна душа українського народу, це його слава* (О. Довженко); // Центральна фігура чого-небудь. *Він сидів між господинею й господарем як сам не свій, .. без того дотепу, який робив його звичайно душею товариства* (І. Франко); — *Я вам повірив би, коли б не пан Андрузький, який .. твердить, що ви були душею братства святих Кирила і Мефодія, його натхненником* (Василь Шевчук).

5. *розм.* Заглибина в нижній передній частині шиї. *Виряджиться* [Маруся] *у баєву червону юпку, застебнеться під саму душу, щоб нічогісінько не видно було* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Довге намисто червоніло на довгій шиї, на душі блищав великий срібний дукач* (Панас Мирний).

(1) Душá (сéрце) тривóжиться *чия (чиє), в кого і без дод.* — хто-небудь перебуває в стані неспокою, хвилювання, бентежних почуттів. *Брюховецький сам не знав, чого злякавсь; так уже грішна душа його тривожилась* (П. Куліш); *Землероби сиділи в бригадній хаті, курили, перемовлялися, як завтра виїхати в поле — в ці дні завжди чомусь душа тривожилася* (К. Гордієнко); *Легко йдеться молодим намлілим у роботі ногам по весняній землі. А серце все до чогось прислухається, тривожиться і чекає чогось* (М. Стельмах); **За упокíй [душí]** *див.* **упокíй; Зберігáти / збереги́ в сéрці (в душí)** *див.* **зберігáти; Молодíти / помолодíти (помолóдшати) сéрцем (душéю)** *див.* **молодíти; На вíдчай [душí]** *див.* **вíдчай; На душí (на сéрці) погáно** *див.* **погáно; На душí (на сéрці) пояснíшало** *див.* **пояснíшати; Одни́м оди́н (сам) душéю** *див.* **оди́н; Пал сéрця (душí)** *див.* **пал[1]; Перелóм у душí** *див.* **перелóм; Прийми́ Бóже (Гóсподи) мою́ дýшу (менé) [до Сéбе]** *див.* **приймáти; Розквітáти / розквíтнути душéю (сéрцем)** *див.* **розквітáти; Сéрце (душá) молодíє** *див.* **сéрце; Спасáти / спасти́ [сво ю́] дýшу** *див.* **спасáти[2]; (2) Спасéнна душá** — добра, благородна, порядна людина, істота. — *Чи вже таки спасенної душі не буде на нашу неміч, захистити нас?.. А то й отопитись нічим* (Ганна Барвінок); — *Заяць* [заєць] *ось — душа спасенна. Як жиє* [живе], *ні в ніч, ні денно Зла нікому не хотів* (І. Франко); *Хто там? Може, яка спасенна душа внизу є? Ловіть мене* (Остап Вишня); **Спокíйно на сéрці (на душí)** *див.* **спокíйно; Стривóжене сéрце <Стривóжена душá>** *див.* **сéрце; Тривóжити / стривóжити дýшу (сéрце)** *див.* **тривóжити; Уболівáти душéю (сéрцем)** *див.* **уболівáти; (3) Христия́нська душá** — християнин. — *Воли в ярмі, та й ті ревуть, а то щоб душа християнська всяку догану .. терпіла і не озвалась!* (Марко Вовчок); — *Он поспитайте пана Лавріна Капусту, нехай оповість, як в Бахчисараї невільники мучаться. А то ж брати ваші, душі християнські! Звільнити їх треба* (Н. Рибак).

△ **(4) Ревíзька душá,** *іст.* — особа, занесена в список для нарахування подушної податі. *Казна наділила казенним селянам по п'ять десятин на ревізьку душу, а пан віддав тільки три з половиною* (М. Стельмах).

◇ **(5) Аж душá боли́ть,** *перев. зі сл.* ї с т и — нестерпно, дуже хочеться. [Д е н и с:] .. *Коли б швидше розговлятися... Їсти, аж душа болить* (М. Кропивницький); *Вже їсти хочеться, аж душа болить! Сергійко дістав з торбини шматок пирога і з апетитом ум'яв його* (Л. Письменна); — *Може, знайдеться що-небудь перекусити? — спитав .. співун... — Бо, їй-право, аж душа болить .. З самого ранку рісочки в роті не мали* (О. Сизоненко); **(6) [Аж] душá (сéрце) радíє (рáдується)** *у кого і без дод.* — хто-небудь дуже задоволений чимсь, відчуває радість, насолоду, втіху від чогось. *Ой як вона заспіває, — село розлягає... Ой як вона засміється, душа радується* (з переказу); *Надворі лютує зима-лихоманка, А в мене у хаті щебече веснянка, Аж серце радіє* (Л. Глібов); — *Як стрінуся з просвіченим* [освіченим] *чоловіком, то в мене аж душа радіє* (І. Нечуй-Левицький); **Аж за дýшу (під грудьми́) смóкче** *див.* **смоктáти; [Аж] з душí вéрне** *див.* **вернýти[1]; [Аж] з душí пре** *див.* **пéрти; [Аж] крáється сéрце (душá)** *див.* **сéрце; [Аж] сéрце (душá) тремти́ть (трепéче, трепéщеться)** *див.* **сéрце; [Аж] холóне / захолóло (захолóнуло, похолóнуло) сéрце (в сéрці) <[Аж] холóне / захолóла (захолóнула, похолóнула) душá>** *див.* **сéрце; [Аж] (як мов, нíби** *і т. ін.)* **по душí дéрти** *див.* **дéрти; (7) Без душí:** а) *(зі сл.* л ю б и т и*)* дуже сильно, до самозабуття. [В и б о р н и й:] *Наталка без душі його* [Петра] *любить, через його всім женихам одказує* (І. Котляревський); б) *(зі сл.* л е ж а т и, *заст.)* мертвий. *Латинець старший по породі К Енею рацію начав* [почав]..: *"Не ворог, хто уже дублений .. На полі без душі лежить"* (І. Котляревський); *Зразу ж біля діброви побачив Микула трьох турків на землі; два з них лежали без душі, один ще стогнав* (О. Маковей); в) дуже переляканий. *Латин старий був не рубака І воювати не любив, Од слова смерть — він, неборака, Був без душі і мов нежив* [неживий] (І. Котляревський);

г) сухо, формально, по-казенному. [Я к і в:] *Казенного ще в нашій роботі багато. Наказують, вимагають — і все без душі* (М. Зарудний); **Без ше́ляга за душе́ю (при душі́)** *див.* **ше́ляг; Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку)** *див.* **би́ти; (8) Бі́сова (прокля́та, соба́ча** *і т. ін.)* **душа́,** *грубо* — уживається для вираження крайнього незадоволення ким-небудь, роздратування, обурення з приводу чогось. *Він* [Чіпка] *стискував зуби. "Прокляті душі! .. На вас трохи такої муки, трохи каторги"* (Панас Мирний); *— Де були ви, собачі душі, чорт би вас побрав* (Б. Лепкий); *Він* [Варчук] .. *повертає додому, обдумуючи дорогою, як найкраще віддячити Трояну. Бісова душа! .. Господарів рівняє до нечистої сили* (М. Стельмах); **Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́]** *див.* **Бог; Болі́ти душе́ю** *див.* **болі́ти**[2]; **Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́)** *(рідко* **в се́рце, в ду́шу)** *див.* **бра́ти; Бра́ти** *(рідко* **прийма́ти) / взя́ти** *(рідко* **прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе)** *див.* **бра́ти; Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу)** *див.* **бра́ти; [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце)** *див.* **ка́мінь; Ва́жко (тя́жко) на се́рці (на душі́)** *див.* **ва́жко; Ва́жчає на душі́** *див.* **ва́жчати; Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́)** *див.* **вдиха́ти; (9) В душі́** — приховано, нишком, не виявляючи зовні. *— Я розскрекоталась, як сорока, а ви .. мовчите. Певне, смієтеся в душі наді мною, що так безнастанно говорю!* (Л. Мартович); *Вдавала* [мати], *що не бачить нічого й не розуміє нічого, а в душі тішилася молодим щастям* (Г. Хоткевич); *Шумейко в душі вже тішився з тієї перемоги* (А. Шиян); *— Ви, Тадею Станіславовичу, зволите сміятися в душі, що я ґрунтовно думаю про багатство* (М. Стельмах); **Ви́бити дух (ду́шу)** *див.* **вибива́ти; Виверта́ти / ви́вернути ду́шу** *див.* **виверта́ти; Видира́ти / ви́дерти ду́шу [з ті́ла]** *див.* **видира́ти; Вийма́ти / ви́йняти ду́шу (се́рце)** *див.* **вийма́ти; Виклада́ти / ви́класти ду́шу** *див.* **виклада́ти; Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу** *(рідко* **[своє́] се́рце)** *див.* **вилива́ти; Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу** *див.* **вимо́тувати; Ви́перло ду́шу** *див.* **випира́ти; Ви́пустити ду́шу [з ті́ла]** *див.* **випуска́ти; Вирива́ти ду́шу** *див.* **вирива́ти**[1]; **Ви́трясти ду́шу** *див.* **витряса́ти; Відбира́ти (віднíма́ти) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу)** *див.* **відбира́ти; Відво́дити / відвести́ ду́шу** *див.* **відво́дити; Віддава́тися / відда́тися в душі́ (в се́рці)** *див.* **віддава́тися; Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух)** *див.* **віддава́ти; Відда́ти [і] се́рце і ду́шу** *див.* **віддава́ти; Відда́ти** *(рідко* **покла́сти) / віддава́ти** *(рідко* **поклада́ти) [свою́] ду́шу** *див.* **віддава́ти; Відда́ти чо́ртові (ді́лькові) ду́шу** *див.* **віддава́ти; Відігріва́ти / відігрі́ти се́рце (ду́шу)** *див.* **відігріва́ти; Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце)** *див.* **відкрива́ти; (10) Відкри́та (розкри́та) душа́** *чия, у кого:* а) *(для кого)* хто-небудь прихильно, щиро ставиться до когось. — *По гроші найясніший* [князь] *велів звернутися до вас... — Для вас, Антоне Андрійовичу, завжди відкрита в мене душа* (С. Добровольський); б) *(для чого)* хто-небудь чулий, чуйний до чогось. *Хоч душа моя розкрита для чужого горя, як квітка для роси, а проте .. я чую — встає з глибини, як вічне прокляття: — .. Ти все ж самотній!..* (М. Коцюбинський); **Відлягти́ (відійти́,** *рідко* **відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́)** *див.* **відляга́ти; Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти** *(рідко* **спочи́ти) се́рцем (душе́ю)** *див.* **відпочива́ти; Відпусти́ти ду́шу на покая́ння** *див.* **відпуска́ти; Відта́нути (відійти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю)** *див.* **відтава́ти; (11) Від [усіє́ї** *(рідко* **само́ї)] душі́:** а) щиросердно, глибоко, сердечно. *Оп'ять* [знову] *біда гне в сук Латина, Сердешний каявсь од душі, Що тестем не зробивсь Енею* (І. Котляревський); *Антін від усієї душі співчував лиху Семків* (С. Чорнобривець); б) на всю силу почуттів; до самозабуття. *Він* [Бачура] *любить, коли ненавидять — то від усієї душі* (М. Чабанівський); в) щедро. *На площах малеча .. плуталась поміж машинами і кіньми, тягаючи за собою повні відра, навперебій простягаючи кожному кварту, зачерпнуту від душі по самі вінця!* (О. Гончар); *Я Одісея у дім свій привів і, прийнявши, гостинно Став від душі частувати* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); г) нестримно, невимушено; з великим задоволенням. *Панночка сміялася від усієї душі* (О. Довженко); *Данько сміявся від душі* (О. Гончар); ґ) відверто, нічого не приховуючи. — *От, мій друже, конче потрібно мені від душі поговорити з тобою про неї* [Інну] (Є. Кротевич); *І справді, міністр заговорив від душі. Головне — не прикрашав дійсність, охарактеризував наше сільгоспвиробництво як дуже хворе* (з газ.); д) дуже сумлінно, з надзвичайною старанністю. *А вже чим я захоплююся, дорогі товариші, Те роблю я не абияк, а від самої душі* (С. Воскрекасенко); *Згадав* [Антон] *себе завзятим парубком, першим комбайнером .. Працював він тоді від душі* (Д. Бедзик); *Дзвеніла* [пісня] *в зоряній тиші, у простір місячний лилася про тих дівчат, що на Донбасі усе робили від душі* (О. Гончар); **Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу** *див.* **вклада́ти**[1]; **Вла́зити (вкрада́тися) / влі́зти (вкра́стися) в ду́шу** *див.* **вла́зити; (12) В одну́ ду́шу** — настирливо, набридливо; невідступно вимагаючи чого-небудь. *Важко було заспокоїти дитину, що верещала в одну душу* (Грицько Григоренко); — *На сьому ото ніч пішов я, а за мною ще онук мій учепився в одну душу: піду та й піду* (Г. Хоткевич); *Шила* [мати заробітчанську торбу] *дочці Вусті, що була вже на виданні, а Данько, найменший, пристав, ув'язався в одну душу: — Пошийте й мені* (О. Гончар); **Ворухну́тися в се́рці (в душі́)** *див.* **ворухну́тися; Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу** *див.* **впада́ти**[1]; **Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх** *і т. ін.)* **[ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх** *і т. ін.)* **ма́ти зна́є (зна)>** *див.* **враг; Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю>** *див.* **се́рце; Вхопи́ти за се́рце (за ду́шу)** *див.* **ухо́плювати; (13) Га́дська (га́дова) душа́,** *лайл.* — уживається для вираження осуду кого-небудь, незадоволення чиєюсь поведінкою. — *В банді крутився і тут крутиться.., гадова душа!* (Г. Косинка); — *Ах ти гадська душа, що ж ти наробив* (з газ.); **Гі́рко на се́рці (на душі́)** *див.* **гі́рко; Гніти́ти се́рце (ду́шу, серде́нько)** *див.* **гніти́ти; Грі́ти се́рце (ду́шу)** *див.* **грі́ти; (14) Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржи́ться** *в кого і без дод.* — уживається для вираження кволості, слабосилості, хворобливості кого-небудь. — *Вони* [Ганна Антонівна] *дуже тендітні, худенькі, де в них та душа держиться — їй-богу, не знаю* (Ю. Яновський); *Проклятий гяур! В чому тільки душа держиться* (В. Малик); **Дійма́ти хо́лодом ду́шу** *див.* **дійма́ти; (15) Для душі́** — виходячи з власних духовних уподобань, потреб; для задоволення. *Для душі художник писав не респектабельних чиновників чи їхніх дружин. Своїх натурників він шукав на вулицях, на базарах і в маленьких шинках* (із журн.); **Добира́тися / добра́ти-**

ся до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* **добира́тися**[1]; **(16) До́бра душа́ <До́бре се́рце>** — чуйна, щира, сердечна людина. *І на виду видно, що добра душа* (Г. Квітка-Основ'яненко); *"Не шукай, — кажуть, — сину, розкошів, а шукай доброго серця; бо розкоші від людей, а серце від Бога!"* (І. Нечуй-Левицький); *Та й серед учительської громади знайшлася добра душа — Оксана Петрівна Яцко* (М. Сиротюк); **До глибини́ душі́ (се́рця)** *див.* **глибина́; (17) До душі́** *кому і без дод.:* а) подобатися, імпонувати. — *А ти той... бідовий. Їй-бо, це мені до душі. А то пришлють недоріку, зайде до сільради не директор, а прохач* (Ю. Збанацький); *Марися Павлівна навіть пошкодувала, що нема зараз тут Кульбаки: от би хто порадувався! От кому буде до душі, що той шкільний мур .. тут замінятиме всього лиш смужка нескошеної травички...* (О. Гончар); б) який відповідає чиїм-небудь уподобанням, смакам, який подобається комусь; підходящий. *Іван Михалчевський був нежонатий. Йому вже минуло двадцять шість років, і він не міг знайти собі дівчину до душі* (І. Нечуй-Левицький); *Воістину, коли професію обрано до душі, роботу виконуєш як пісню, з насолодою* (з газ.); **Доклада́ти / докла́сти душі́ (се́рця)** *див.* **доклада́ти; Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́)** *див.* **дохо́дити; (18) Душа́ [аж] сто́гне** *у кого* — хто-небудь дуже відчуває великий жаль, тужить, журиться. *Розтривожена душа аж стогнала, потребуючи людського співчуття* (М. Стельмах); **(19) Душа́ боли́ть (щеми́ть, ятри́ться** *і т. ін.)* **/ заболі́ла (защемі́ла, заятри́лася** *і т. ін.)* *чия, у кого і без дод.:* а) хто-небудь дуже переживає, страждає з якогось приводу. [Д ж а в о ї р а:] *Різні клопоти є. Від одних розцвіта, а від інших ятриться душа, ніби рана* (О. Левада); *Душа болить і тіло як чуже .. Все так як є. Приречена. Одна. Стіна. І ґрати* (Л. Костенко); б) хто-небудь вболіває за щось, переймається чимсь. — *Я піду й на Сибір за правду. А вам не покорюсь. Ну, тільки ж душа болить... За що?* (В. Винниченко); *Треба, щоб у людей боліла душа, коли вони бачать, як простоюють дорогі агрегати* (з газ.); в) кого-небудь розчулює, зворушує щось. *Полилась по срібній ночі Срібна пісня солов'я .. Защеміла, заболіла вся душа моя* (О. Олесь); **(20) Душа́ в ду́шу:** а) *(зі сл.* ж и т и) дуже дружно, у злагоді. *Він .. частенько заглядав до брата на вечірній вогник. Брати жили, як то кажуть, душа в душу* (М. Рильський); *Коли б вони* [брати] *трималися один одного, коли б вони жили душа в душу, усе село вклонилося б їм, визнало б їх своїми панами* (М. Стельмах); *Катерині стало тепло й затишно... Їй здавалось, що у їх* [них] *з Дмитром немає ніяких непорозумінь, що вони з ним живуть душа в душу* (Ю. Збанацький); б) *(зі сл.* г о в о р и т и, р о з м о в л я т и *і т. ін.)* щиро, відверто. *Під час практичних занять .. можна було поговорити* [з учителями] *про все відкрито, душа в душу* (О. Гончар); *Стара заметушилася. Хутко накрила стіл. Скоро ми вже розмовляли душа в душу* (із журн.); **(21) Душа́ виліта́є (відліта́є, тіка́є** *і т. ін.)* **/ ви́летіла (відлеті́ла, втекла́** *і т. ін.)* **з ті́ла** *чия, кого і без дод.* — хто-небудь помирає, гине. *Вслід стрілу пускає* [Низ] *.. І просто Тагові в висок; Душа із тіла вилітає, На жовтий пада труп пісок* (І. Котляревський); *Всяк думав, що зробила ця безздоровна .. дівчина людям, що вони збираються її катувати, її, котрій не достає злегка похлинутися.., щоб душа вилетіла з тіла* (Панас Мирний); *Правда, дав* [Маланці] *панич Льольо два злоти, та один бабі Мар'яні оддала, бо як схопила колька, то мало душа не втекла з тіла* (М. Коцюбинський); **(22) Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється** *і т. ін.)* **/ втекла́ (опусти́лася, схова́лася** *і т. ін.)* **<Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)>** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь раптово відчуває сильний страх, переляк; комусь стає страшно. *У лисиці душа в п'ятки виступала, а йти* [до лева] *треба було* (з казки); *Як замахнеться, було, мати* [книжкою], *так у мене душа аж у п'ятах* (Остап Вишня); *На кожній вибоїні, коли віз, бувало, перехиляється .. вся душа тікає в п'яти і він часом аж спітніє зі страху* (В. Гжицький); *Бачили таке! Натворили капостей, і в самих душа сховалась у п'яти!* (А. Головко); *Не один Микола перелякався. Фредова душа теж пішла в п'ятки* (Ю. Збанацький); — *Мій татусь — буркотун, а насправді добряк! .. А в тебе, певно, вже й душа в п'ятках* (Ю. Збанацький); **(23) Душа́ го́рить** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь самовіддано віддається чомусь, переживає, вболіває за щось. *Працює Тоня, купає овець, швидко, спритно.., а душа горить* (О. Гончар); — *Чи горить твоя душа жадобою волі?* (О. Бердник); **(24) Душа́ замути́лась** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь утратив душевну рівновагу, спокій, стриманість і т. ін. *Чи могла Варвара слухати нестерпну, пристрасну річ дівчини? Замутилась душа, аж потемніло в очах* (К. Гордієнко); **(25) Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржи́ться) в ті́лі** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь трохи животіє. *Передачі* [в тюрму] *приносили дуже рідко. Милосердніші роздавали одержану паляницю на всіх — по шматочку. Тим і трималась душа в тілі* (Ю. Збанацький); *Роздивилися люди краще, аж то сама шкіра й кості, ледь-ледь душа в тілі держиться, не знати, як його Бог на сім світі й тримає* (із журн.); **(26) Душа́ на́встіж (наро́зхрист)** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь занадто відвертий, щирий у поводженні з іншими. *Добре, мабуть, оцьому Тимошеві — душа навстіж* (С. Журахович); *Тоня думає про старшу свою сестру .. Невже і їй попадеться такий .. симпатяга чоловік, душа нарозхрист...* (О. Гончар); **(27) Душа́ не з лопу́цька** *в кого, чия:* а) хто-небудь наділений позитивними рисами; сміливий, принциповий. *Люблю я таких людей, завзятих і проклятих, щоб душа в них була не з лопуцька* (Ю. Яновський); — *Спи спокійно, хлопче! — додав він* [дяк], *трохи помовчавши... Ми теж не ликом шиті, і душа в нас не з лопуцька* (Василь Шевчук); б) хто-небудь не гірший за інших, такий, як усі інші. — *І я ласий до солодкого, — жартує* [Володько], — *сказано: кожна душа не з лопуцька, того ж хоче, що й людська* (Марко Вовчок); **(28) Душа́ не прийма́є** *чого і без дод.* — кому-небудь не хочеться споживати чогось. *Їв би очима, та душа не приймає* (прислів'я); [С о л д а т:] *Як надивишся зранку, як знущаються з бідних людей, то повір, що не те що обіду, а навіть махорки не приймає душа* (О. Левада); **(29) Душа́ несе́ тяга́р** *чия* — хто-небудь болісно переживає, тужить, страждає; обтяжений чимсь, непокоїться; комусь дуже важко. *Про що він* [Хмельницький] *думав, сам на сам з собою, опівночі, напередодні бою? Який душа несла його тягар, про що тоді він радився із Богом? Те знає лиш перо і каламар* (Л. Костенко); **(30) Душа́ облива́ється кро́в'ю** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь дуже страждає з якогось приводу, переживає за щось. *Душа його* [Ладенкова] *обливалася кров'ю від переживань за невдачі на фронтах* (П. Автомонов); **(31) Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою,**

смýтком *і т. ін.) чия, кого і без дод.* — хто-небудь сповнений тяжких переживань, глибоко вражений, схвильований чимсь. [В а с и л ь:] *Коли б ти* [Марусю] *знала, .. яким жалем проймається душа моя, що так безневинно спакощено життя твоє* (Панас Мирний); *Важким жалем огорнулась Михайлова душа при звістці, що комісар Антоненко зовсім зліг* (Ю. Збанацький); **(32) Душá перевертáється / перевернýлася <Сéрце перевертáється / перевернýлося>** *чия (чиє), у кого:* а) хто-небудь вражений чимсь і дуже переймається цим. [Г а н н а:] *І повіриш, Арсеньку, у мене так просто душа перевертається од усього цього. І давно уже я пішла б од них, коли б не Оля* (З. Мороз); *Хведір став навпроти неї, прикро подивився своїми засмученими очима .. У Христі серце перевернулося, сльози затремтіли на очах* (Панас Мирний); б) кому-небудь стає дуже прикро, неприємно від чогось. — *Як бридко ти промовив сі слова! Душа моя од їх* [них] *перевернулась!* (Леся Українка); **(33) Душá перестáвилася** *(рідко* **престáвилася)** *чия, заст.* — хто-небудь помер. *Як зірочка покотиться, то душа переставиться* (Панас Мирний); *Сільською вулицею пройшли* [поліцаї] *в суворій мовчанці. До людей не віталися. — То вже чиясь душа сьогодні преставиться, — гомоніли люди, визираючи з-за тинів* (Григорій Тютюнник); **(34) Душá перетлíла (переболíла, перекипíла** *і т. ін.)* **<Сéрце перетлíло (переболíло, перекипíло** *і т. ін.)*> *чия (чиє), у кого і без дод.* — хто-небудь настраждався, знемігся від почуття тривоги, страху за когось, щось. — *Мамо, мамо! Скажіть мені словечко, скажіть! Моя душа переболіла... моє серце схне* [сохне]! (Марко Вовчок); *А скільки сліз вилила за ним! А скільки серце в мене переболіло, як пішов він на чужину!* (І. Нечуй-Левицький); *Це її* [матері] *геть спрацьоване серце .. переболіло за їхні двійки й закохання* (І. Муратов); — *Так і не вдалося зазирнути в рідні краї .. Раз перекипіло серце — і баста. Навіщо вдруге ятрити?* (Григорій Тютюнник); — *Ой сину мій, сину, — думала мати. — Як же в мене за тебе душа перетліла, та й зараз спокою немає* (І. Цюпа); — *А мене не зобидили? Душа перетліла. Найкращу земельку як язиком корова злизала* (М. Стельмах); **(35) Душá поривáється** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь відчуває нестримний потяг, прагнення до кого-, чого-небудь, бажання чогось. *Опущені з полудрабка босі ноги самі ворушились під стеливо далеких дівочих пісень, а душа поривалась до них, бажаючи співати* (М. Стельмах); *Душа його звідусіль поривалась саме сюди* [в село], *саме тут завжди знаходила затишок, дружбу, любов* (О. Гончар); **(36) Душá прокидáється / прокúнулася** *чия* — у кого-небудь виникає якесь почуття (кохання, приязні і т. ін.). *Ти не знесеш життя безсилого. Спаде покора, тінь чужа, І в золотій журбі про милого Твоя прокинеться душа* (Т. Масенко); **(37) Душá прóситься в тáнець (в танóк)** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь дуже задоволений, відчуває радість, насолоду, щастя і т. ін. — *Ваш голос, Ольго Петрівно, мене цілком розхвилював сьогодні. Ви з такою щирою закоханістю співали вранці, що вся моя душа просилася в легкий танок!* (М. Івченко); **(38) Душá прощáється (розлучáється) / попрощáлася (розлучúлася) з тíлом** *чия, кого і без дод.* — хто-небудь помирає. *Панський сторож .. тяжко дише.. Ось розкриває очі... То ними світить докора? Чи посилає прокльони?.. Ні, то душа прощається з тілом* (Панас Мирний); *Вищав сніг, .. гасили світло господарі, а нічліжани гуркали у двері, скімотіли* [скімлили] *попід вікнами: — Душа з тілом розлучається, пустіть хоч у сіни* (Григорій Тютюнник); **(39) Душá** *(рідко* **дýшка) пристáла** *чия, кого* — хто-небудь уподобав, полюбив когось, щось. *Полюбила такого, Що не має нічого: Нема свитки, ні кожушка, Та пристала моя душка* (з народної пісні); *Навіки пристала душа моя до тієї жінки, — на зріст невисокої, тихої і лагідної за вдачею* (з газ.); **(40) Душá розм'якла** *чия, кого, у кого і без дод.* — хто-небудь подобрішав, став податливим, згідливим, перестав чинити опір. *А в неї ж* [матері], *знаєш, не язик — жало, Що я намучивсь, що я натерзався! А потім здався, ради не було. Душа розм'якла якось, заморилась, хоч коники ліпи, як з м'якуша. До всього звикла, із усім змирилась* (Л. Костенко); **(40) Душá (сéрце) лежúть** *чия (чиє), кого, у кого і без дод., перев. із запереч.:* а) *(до кого)* хто-небудь відчуває прихильність, симпатію, внутрішній потяг і т. ін. до когось; хто-небудь подобається комусь. *Вона любила обох синів, але серце її чомусь більше лежало до молодшого сина Уліба* (С. Скляренко); — *Ініціативний інженер, — похвалив* [Сахацького] *Колодуб. — Не лежала спочатку моя душа до нього, — в задумі вимовив Степан Гаврилович* (Л. Дмитерко); — *Ти повинен піти* [на заручини], *Миколо. — Душа не лежить, — одбивався Микола* (В. Кучер); б) *(до чого)* хто-небудь має велике бажання, охоту робити щось. *Не скрию* [не приховаю] *від Вас, — підходили до мене тутешні знайомі запитувати про святкування. Я одповів, що це все дурниця, до якої не лежить .. моя душа* (Панас Мирний); *Змалечку в Гната душа лежала до машин* (С. Чорнобривець); — *Допомагати можна тому, у кого серце лежить до роботи! — втрутився Оладько* (П. Автомонов); **(42) Душá (сéрце) не на місці** *чия (чиє), у кого і без дод.* — хто-небудь тривожиться, непокоїться, хвилюється з якогось приводу або за когось. *Їде Федір за паном у двір — серце тремтить, душа не на місці* (Панас Мирний); — *Пішов і я, — каже Михайло, — три кілометри пройду, а там Савка дасть мотоцикл, миттю буду на МТС... У мене серце не на місці* (Ю. Яновський); — *Та скажи ж ти мені, нарешті, чортів пакіл, — раптом вибухнув Кочерга, — я ж бачу, що в тебе серце не на місці* (В. Собко); — *Сказав ти — до Варивона йдеш, а серце моє непокоїлось .. Примічала перед цим: не на місці душа твоя* (М. Стельмах); **(43) Душá (сéрце) рвéться** *чия (чиє), у кого і без дод.:* а) хто-небудь дуже переживає за щось, страждає від чогось. — *Сльози течуть по його обличчю, серце маленьке рветься з жалю, а Дмитрик біжить усе далі і нічого не бачить перед собою* (М. Коцюбинський); *Андрій стояв ні живий ні мертвий, видно було, що серце його рвалось від розпуки* (Ю. Збанацький); *Разом з піснею* [Вутанька] *вже мовби переливалася в інший, нетутешній світ. Ллються сльози, рветься душа; а вона виводить все вище й вище* (О. Гончар); б) *(куди, за ким — чим, до кого — чого)* хто-небудь нестримно прагне кудись, до когось, чогось. *Серце мліє, смутні думки летять у невідомий край, а за ними рветься й душа, бо немає для неї притулку на землі* (О. Стороженко); *Душа його* [художника] *рветься на південь* (М. Коцюбинський); *Те, що вчора здавалось особливо принадним, сьогодні втрачало свою красу, і вже до іншого рвалась юна душа* (І. Цюпа); в) *(з кого — чого)* хто-небудь помирає або гине. *Така таємниця агави: вона цвіте, щоб умерти, і умирає, щоб цвісти. Закаменіла на каменистому ґрунті і прислухається з жахом, як росте, стигне і рветься з неї душа* (М. Коцюбинський); **(44) Душá (сéрце)**

розривáється (рвéться) нáдвоє́ (нáвпіл, на дві половúни) *чия (чиє), у кого і без дод.* — хто-небудь дуже страждає від суперечливих почуттів, думок і т. ін., від неможливості вирішити щось, допомогти чимсь і т. ін. *Вона* [Пріська] *чує голос Пилипів; вона баче* [бачить] *його безпомощного* [безпомічного], *як він ховає одубілу голову в сніг, ., серце її рветься надвоє* (Панас Мирний); — *Куди мені пристати? — крикнув Саїб, — що маю робити? Душа моя розривається надвоє!* (І. Нечуй-Левицький); [П р і с ц і л л а:] *Руфіне, годі! догадуюсь .. і се мені так тяжко... мішаються всі почуття... так трудно... аж розривається душа надвоє...* (Леся Українка); *У цю ніч Добринич відчув, .. що душа його розривається на дві половини* (С. Скляренко); **(45) Душá (сéрце) скніє** *чия (чиє), кого і без дод.* — хто-небудь переживає, хвилюється, тяжко страждає, охоплений почуттям жалю, туги і т. ін. *Хвора, серед самоти, уперше пізнала* [Солоха], *що їй тяжко: душа .. скніла, серце нудилося* (Панас Мирний); *Ще в степу за селом все думав* [Давид] *про Тихона, і скніло серце за нього* (А. Головко); *Немає в Середи тієї радості, душа чогось скніє, а з голови не сходять тривожні думки* (Д. Бедзик); **(46) Душá (сéрце) співáє (тíшиться)** *чия (чиє), у кого і без дод.* — хто-небудь перебуває в доброму, піднесеному настрої, радіє. *Батько Дніпро тече собі спокійно, і ліси на горах стоять, як на картині художника, — просто душа співає од такої краси...* (Ю. Яновський); *Серце старого гірника співало, солодко щеміло від радісного передчуття* (Д. Ткач); *Та втома солодка, після неї тішиться душа, а натруджене тіло краще спочине* (І. Цюпа); *Вона прагнула говорити якнайділовитіше, .. а в самої співала душа, оченята так і бризкали захопленням* (Ю. Збанацький); **(47) Душá сóхне** *у кого* — хто-небудь сумує, нудьгує, кому-небудь дуже не подобається щось. [Л і н д а:] *Слухай, Вацеку .. Ти мені подобаєшся .. Але не говори зі мною про науку і вчених. У мене сохне душа, коли я чую про атоми чи про ту твою протоплазму* (О. Левада); **(48) Душá стáла на мíсце** *чия* — хто-небудь заспокоївся, перестав тривожитися, хвилюватися. *Тільки тепер, коли він повернувся і з ним нічого не сталось, Ліна відчула, що душа її стала на місце і спатиме вона спокійно* (О. Гончар); **Душéвна порожнéча <Порожнéча душí (в душí, в сéрці)>** *див.* **порожнéча; (49) Душéю і сéрцем** — самовіддано, щиро. *Душею і серцем до Вас прихильний П. Рудченко* (Панас Мирний); *Відчував тільки відчай, метався серцем і душею за цих людей, шукав думкою виходу й не знаходив його* (І. Багряний); **(50) Душéю і тíлом:** а) повністю, до кінця, щиро. *Душею і тілом був* [Глухенький] *відданий артілі* (О. Гончар); б) самовіддано. *Знов вона* [Тізбе] *йде і шука юнака і душею і тілом, Пильно бажа розказать про свої небезпеки жахливі* (М. Зеров); в) всебічно, в усьому. — *Ось у тому житті.., де не пігмеїв побачиш, а квітучих атлетів, людей, прекрасних душею і тілом, для кого почуття стало нормою існування... Уяви себе там!* (О. Гончар); **Душéю наложúти / наклáсти** *див.* **наложúти; Душéю (сéрцем) пристáти** *див.* **приставáти; Душéю (сéрцем) радíти** *див.* **радíти; Душí [в собі] не чýти** *див.* **чýти; Душí не стáло** *див.* **ставáти; Дýшу вибирáти / вúбрати** *див.* **вибирáти; (51) Живá душá:** а) людина. *Єсть у мене діти, та де їх подіти? Заховать з собою? — гріх, душа жива* (Т. Шевченко); *На прохідній .. втікача неодмінно виявлять, і вахтер наказує: "Ану, вилазь, чоловіче! Ти ж таки жива душа, а не табуретка"* (О. Гончар); б) живий, з ознаками життя. *Став* [Чіпка] *одбирати своє й у свого брата, заможного козака: обдере, як липку, тільки живу душу на світ пустить* (Панас Мирний); **За велíнням (за пóкликом) сéрця (душí)** *див.* **велíння; Завмирáти / завмéрти сéрцем (душéю)** *див.* **завмирáти; Заганя́ти / загнáти дýшу в п'я́ти** *див.* **заганя́ти[1]; Заглядáти (зазирáти) / загля́нути (зазирнýти) в дýшу (в сéрце)** *див.* **заглядáти; Задзвонúти / продзвонúти по душí** *див.* **задзвонúти; (52) За душéю:** а) *(у кого, зі сл.* б у т и, м а т и *і т. ін.)* при собі, у власності, у наявності. — *Сердюки спробували були видурити капітал .. у Данька Яреська. Знали вони, що при капіталі хлопець, має за душею срібного полтинника* (О. Гончар); б) *(зі сл.* з а т а ї т и, т а ї т и *і т. ін.)* у собі. [П е т р о:] *Ну-ну, сестро, ну! Викладай, викладай, що затаїла за душею* (Панас Мирний); **Закипáти / закипíти в душí** *див.* **закипáти; Закропúти дýшу** *див.* **закропля́ти; Залáзити (лíзти) / залíзти змíєю (гадю́кою) в дýшу** *див.* **залáзити[1]; (53) За мúлу дýшу:** а) з великим задоволенням; охоче. *Я б тобі вліпив кулю в потилицю за милу душу* (Григорій Тютюнник); б) *(зі сл.* п р а ц ю в а т и, р о б и т и *і т. ін.)* добре, прекрасно, надійно. *Джулай запропонував замінити чавун резиною. Підняли було на сміх, але завжди сміється той, хто сміється останнім .. Резина працює за милу душу* (П. Інгульський); **Замутúти сéрце (дýшу)** *див.* **замутúти; Занапащáти / занапастúти [живý (своЮ)] дýшу** *див.* **занапащáти; Западáти / запáсти в [сáму] дýшу (в [сáме] сéрце)** *див.* **западáти; Запáлювати / запалúти дýшу (сéрце)** *див.* **запáлювати; Запропастúти [своЮ] дýшу** *див.* **запропащáти; Захóдити / зайтú в дýшу (в сéрце)** *див.* **захóдити; Зачіпáти / зачепúти за [сáму] дýшу (за [сáме] сéрце)** *див.* **зачіпáти; Зачіпáти (торкáти) / зачепúти (торкнýти) стрýнку душí (сéрця, в сéрці)** *див.* **зачіпáти; (54) Зáяча душá:** а) боязка, полохлива людина. *Нічого, крім презирства, в неї* [Ольги] *до цих паненят нема, всі вони заячі душі* (Я. Качура); б) *(чия, лайл.)* уживається для вираження незадоволення, роздратування з приводу чого-небудь. [К о в ш и к:] *Як же ти* [Кандибо] *смієш так ставитись до заслужених матерів, заяча твоя душа* (О. Корнійчук); **Звеселя́ти / звеселúти сéрце (дýшу)** *див.* **звеселя́ти; (55) З відкрúтою (розкрúтою) душéю <З відкрúтим (розкрúтим) сéрцем>:** а) *(зі сл.* з у с т р і ч а т и) щиросердно, радо. — *Ну, — вигукнув Брюллов... — Розквітайте, Тарасе, для свого народу, зустрічайте нове життя з розкритим серцем* (Л. Смілянський); *Вони* [індійці] *зустрічали нас з відкритою душею, з осміхненим лицем* (В. Минко); — *Знаєш, як тебе там зустрінуть? Бачив, як нас зустрічала Словакія? З дзвонами, квітами, з відкритою душею!* (О. Гончар); б) без будь-яких упереджень, хитрощів, підступів. *Не шукали вони схованок, не шукали для себе щілин у житті, жили з відкритим серцем* (О. Гончар); *Вони мудрі, бо перед їхніми очима просторіше лягає широкий світ, вони йдуть у нього з широко розплющеними очима і з відкритими серцями* (Валерій Шевчук); *Татліп любив людей. Йшов до них з відкритою душею: мав багато друзів* (із журн.); в) *(перев. зі сл.* л ю д и н а) прямий, щирий, відвертий у стосунках. *Він* [Сеспель] *вірив Пакришневі, знав, що той каже правду, бо упевнився, що у своєму житті не зустрічав сердечнішого друга, людини з таким щирим і відкритим серцем* (Ю. Збанацький); **Звіря́ти (повіря́ти) / звíрити дýшу (сéрце)** *див.* **звіря́ти[1]; Зворýшувати / зворушúти дýшу (сéрце)** *див.*

зворýшувати; **(56) З горобúну дýшу** — надзвичайно мало. *Там у нього* [у турка] *війська було з горобину душу* (С. Добровольський); **Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важкúй] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душí)** *див.* здіймáти; **З дна душí** *див.* дно; **(57) З дорогóю душéю:** а) охоче, з великим задоволенням, із радістю. [Храпко:] *Нуте лиш, я вам оце дільце припоручу.* [Печариця:] *Я з дорогою душею, та чи втну його?* (Панас Мирний); *А я б і справді з дорогою душею зараз би до вас вибралася, дарма, що тепер північ і надворі негода* (Леся Українка); *Артем розповів Христі, що це за родичі, що за люди: щирі, привітні. З дорогою душею приймуть її* (А. Головко); б) з готовністю. *Вихристюк з дорогою душею дав би експедиції все, що просять, а то й більше, але ж така невправка по господарству* (О. Гончар); **(58) З душéю,** *зі сл.* погубити, знищити, з'їсти *і т. ін.* — повністю, до кінця. *Ви, може, читали* [поетові] *вірші і переклади в "Правді". З'їли хлопця, схрупали з душею* (Леся Українка); **З душéю втектú (вúрватися)** *див.* утікáти[1]; **Зігрíти сéрце (дýшу)** *див.* зігрівáти; **З кáменем на душí (в грýдях)** *див.* кáмінь; **З легкúм сéрцем <З легкóю душéю>** *див.* сéрце; **Зложúти (положúти, поклáсти, склáсти) / покладáти (клáсти, складáти) гóлову (життя́, *рідше* дýшу)** *див.* зложúти; **Знахóдити (утóптувати) / знайтú (утоптáти) стéжку (стежкú, стéжечку) до сéрця (до душí, до сердéць, до душ)** *див.* знахóдити; **(59) З рíдної душí,** *діал.* — охоче, з великим бажанням, із радістю. *Семен був би з радної душі пішов, не так із цікавості.., як для того, щоби десь утекти від хати* (Л. Мартович); **Зрýшити сéрце (дýшу)** *див.* зрýшувати; **З [самóї] глибинú душí** *див.* глибинá; **З тíлом і душéю** *див.* тíло; **[І (аж)] в (на) душí (на сéрці, у грýдях, у п'я́тах** *і т. ін.***) похолóло (похолóнуло)** *див.* похолóнути; **Ідé на (в) дýшу** *див.* ітú; **[І (ні, анí)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю** *див.* немá; **Ітú** (*рідко* **похóдити**) **з глибинú душí (сéрця)** *див.* ітú; **(60) Кáїнова душá,** *зневажл.* — зрадлива, підступна людина. *Люди зневажали його і називали каїновою душею за підлий характер* (з переказу); **(61) Кипúть (закипáє, скипáє, скипáється) душá (сéрце) / закипíла (скипíла, скипíлася) душá <Закипíло (скипíло, скипíлося) сéрце>** *чия (чиє), у кого:* а) хто-небудь перебуває в стані сильного нервового збудження, хвилювання. *Йосип мовчав, доки кипіло його серце, доки було мочі мовчати* (Панас Мирний); — *Душа в мене кипить од безчесної гадки! Через якісь погані .. халупи хотять* [хочуть] *оддати на руїну осередок держави!* (І. Нечуй-Левицький); *Душа його скипалась від болю й досади* (О. Гончар); б) *(на кого — що, проти кого — чого і без дод.)* хто-небудь гнівається, сердиться на когось, на щось, обурюється з приводу чогось. *Йдемо в оперу. Наталка мовчить. Почуваю, що душа її аж до самого дна кипить на мене та на мою професію* (Ю. Яновський); *Закипала гнівом Маркова душа проти ситих і кровожадних... Не раз шкодував, що залишив рідну землю* (І. Цюпа); — *Я так і обімліла. Відьма ж вона, відьма! Скипіло моє серце* (М. Коцюбинський); **Кілкóм стримíти у душí** *див.* стримíти; **Кíшки (котú) шкребýть (скребýть, шкребýться) в (по) душí (на (в) сéрці)** *див.* кíшка; **Колотúти дýшу** *див.* колотúти; **Колупáти дýшу** *див.* колупáти; **Крáяти (рíзати, розривáти, шматувáти** *і т. ін.***) / розкрáяти (розрíзати, розірвáти, розшматувáти** *і т. ін.***) сéрце (дýшу, грýди)** *див.* крáяти; **Кривáвити сéрце (дýшу)** *див.* кривáвити; **Кривáвиться сéрце (душá)** *див.* сéрце; **Кривúти / покривúти (скривúти) душéю** *див.* кривúти; **Крик (лéмент) душí (сéрця)** *див.* крик[1]; **(62) Кудú [тíльки] душá забажáє (захóче),** *зі сл.* піти — будь-куди, куди завгодно. — *Ти ж, Марино, не панщанна, ти московка, вольна. Знялася б з місця й полетіла, як та птиця, куди тільки душа забажає* (І. Нечуй-Левицький); — *А після лиману? Ще кудись були наміри* [податися]? — *Без намірів. Куди душа забажає...* (О. Гончар); **Лéгко (лю́бо, вéсело** *і т. ін.***) на душí (на сéрці)** *див.* лéгко; **Лежáти [важкúм] кáменем (тягарéм) на сéрці (на душí)** *див.* лежáти; **Лежáти на душí (на сéрці)** *див.* лежáти; **Лишáти (залишáти) / лишúти (залúшúти) глибóкий (невигóйний, помíтний** *і т. ін.***) слід у душí** *див.* лишáти; **Лíзти (залáзити) / залíзти в [сáму] дýшу** *див.* лíзти; **Лíзти (залáзити) з чобíтьмú в дýшу** *див.* лíзти; **Лоскотáти нéрви** (*рідше* **дýшу, сéрце** *і т. ін.*) *див.* лоскотáти; **Лягтú / лягáти на дýшу** *див.* лягáти; **Мáти Бóга [в сéрці (в душí, в живóті** *і т. ін.***)]** *див.* мáти[2]; **Мáти дýшу** *див.* мáти[2]; **Мáти за душéю** *див.* мáти[2]; **Мáти страх [на душí]** *див.* мáти[2]; **Мáти Христá в душí (в сéрці)** *див.* мáти[2]; **Мир душí** *див.* мир[2]; **(63) Мúшача душá,** *зневажл.* — боязка, полохлива людина з дріб'язковою, підлою вдачею. *Мишачі душі з департаментів, скупі й лякливі* (М. Рудь); **Млíти (умлівáти) душéю (сéрцем)** *див.* млíти; **Мýляти (мýлити) на сéрці (на душí, сéрце, дýшу)** *див.* мýляти; **Мутúти гóлову (дýшу)** *див.* мутúти; **Мýчити (рáнити, терзáти) сéрце (дýшу)** *див.* мýчити; **Наболíти на душí** *див.* наболíти; **(64) Над душéю,** *зі сл.* стояти, сидіти *і т. ін.* — набридливо, невідступно. *Йому заманулося піти до неї* [Нимидори], .. *хоч подивитися на неї, та гуменний стовбичив над душею* (І. Нечуй-Левицький); *І подивись... Став над душею... Того не розуміє, що людина мусить бути вільною і думкою, і всіма інстинктами тіла...* (Т. Осьмачка); — *Зовсім не слід сидіти у хворого над душею, — повчав Ковалишин* (Ю. Шовкопляс); *Гордій Кошара із жінкою сумно .. стоять біля гарби, на якій .. лежить Денис. — Ішли б додому. Чого стримите над душею?* (Григорій Тютюнник); — *Ось вона, свобода! Гуляй — скільки хочеш — .. ніякий Саламур не стоїть над душею* (О. Гончар); **Надривáти / надірвáти сéрце (дýшу)** *див.* надривáти; **(65) На душí** *у кого* — хто-небудь сповнений якимись почуттями. *Нікого не цікавить, що було у вас на душі або дома, коли ви робили фільм .. Ви мусите показати товар лицем* (О. Довженко); **На душí (на сéрці) гáрно** *див.* гáрно; **Накипáти / накипíти на душí (у душí, на сéрці, у сéрці, кóло сéрця)** *див.* накипáти; **На пóмин (на спóмин) душí** *див.* пóмин; **На [сáмому] днí (дéнці) душí (сéрця)** *див.* дно; **Немáє (немá) Бóга у сéрці (в душí, в живóті)** *див.* немá; **Немá нíчóго за душéю** *див.* немá; **Не мáти Бóга в душí (в сéрці, в живóті)** *див.* мáти[2]; **Не мáти душí <Не мáти нíчóго за душéю>** *див.* мáти[2]; **Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копíйки (копійчúни, [лáманого** (*рідко* **злáманого**)**] грошá) за душéю** (*рідко* **при душí**) *див.* мáти[2]; **(66) [Ні] [жóдної, живóї] душí (дýшечки,** *рідко* **дýшки),** *зі сл.* немає, не було, не видно, не зустрічалося *і т. ін.* — зовсім нікого. *Хоч ні душі нема близько, а їй здається, буцімто усі люди так на неї і дивляться* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Поглянула* [Хима] *навкруги — нема живої душі, тільки шумить кучерява верба* (Марко Вовчок); *Настала така тиша, наче на всьому дворі не було живої душі* (І. Нечуй-Левицький); *Навколо ні ду-*

шечки .. Туман стояв густий, мов кисіль (М. Коцюбинський); — *Відкрив двері — темно. Тихо. Живої душі не було* (Григорій Тютюнник); *Лінивий плюскіт хвиль... Суха морська трава чорніє, шелестить під ногами. Навіть Віталик торопіє: ні живої душі ніде* (О. Гончар); *Куди ж податися самому, коли ні душки довкруги?* (В. Стус); **(67) Ні за пу́хлу (пу́хлого, ца́пову) ду́шу:** а) *(зі сл.* пропасти, загинути*)* невідомо за що. *Пропав ні за цапову душу* (прислів'я); [Прохор:] *Краще піду кудись, де більше світу. Бо тут пропадеш ні за пухлу душу* (І. Микитенко); — *Дурний Кирило, наклав головою ні за цапову душу* (М. Рудь); б) *(тільки* **за пу́хлого,** *зі сл.* працювати, робити*)* марно, задарма. *Робить за пухлого душу* (прислів'я); **Німі́є се́рце (душа́)** *див.* **се́рце; (68) Ні одна́ [жива́] душа́** — ніхто. *Лановий уже доповів прикажчикові, що з Проценкового двору ні одна душа на панщину не вийшла* (Панас Мирний); *Густі ліси вкривали гори й яри .. В ті пущі не заходила ніколи ні одна жива душа* (І. Нечуй-Левицький); **Носи́тися як (мов, ніби** *і т. ін.)* **чорт із грі́шною душе́ю** *див.* **носи́тися; Нутро́м (се́рцем, душе́ю,** *рідко* **ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти** *див.* **чу́ти; Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом** *і т. ін.)* *див.* **обгорта́ти; Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу** *і т. ін.)* *див.* **охоло́джувати; Пекти́ ду́шу (се́рце)** *див.* **пекти́; Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце)** *див.* **переверта́ти; Переверта́тися / переверну́тися в душі́** *див.* **переверта́тися; Перетлі́ти (переболі́ти, перемлі́ти) душе́ю (се́рцем)** *див.* **перетліва́ти; Підбира́ти (добира́ти) / піді́бра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця)** *див.* **підбира́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу** *див.* **плюва́ти; Плюво́к у ду́шу** *див.* **плюво́к; Погуби́ти ду́шу** *див.* **погубля́ти; (69) По душа́х,** *зі сл.* говорити, розмовляти *і т. ін.* — щиро, відверто, щиросердно. [Яків:] *Хочеться інколи просто прийти, по душах поговорити, помріяти* (М. Зарудний); *Тут* [на місці] *з роботягами побесідуєш по душах, щось їм цікаве підкинеш...* (О. Гончар); **Пока́зувати / показа́ти ду́шу** *див.* **пока́зувати; Покопирса́тися в душі́ (у се́рці)** *див.* **покопирса́тися; Положи́ти гріх на ду́шу** *див.* **положи́ти; Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу** *див.* **помина́ти[1]; Помлі́ти (попомлі́ти) душе́ю (се́рцем)** *див.* **помлі́ти; Порива́ння душі́ (се́рця)** *див.* **порива́ння[2]; По́рожньо в душі́ (на душі́, в се́рці)** *див.* **по́рожньо; (70) Поро́жня душа́ <Поро́жнє се́рце>** — відчуття душевної спустошеності, байдужості до життя в стані депресії. *Я тільки з рейду... Губи, мов крейда, порожня душа* (В. Сосюра); *Щось тихе губи шелестіли і гримотіли лотоки порожніх серць* [сердець] (В. Стус); **Посвітлі́шало (поле́гшало) на душі́ (на се́рці)** *див.* **посвітлі́шати; Пошматува́ти се́рце (ду́шу)** *див.* **пошматува́ти; Прийня́ти в се́рце (в ду́шу)** *див.* **прийма́ти; Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю)** *див.* **прилипа́ти; Припа́сти (прийти́ся, приста́ти,** *рідко* **прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́)** *див.* **припада́ти; Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові** *і т. ін.)*] *див.* **продава́ти; Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)>** *див.* **пройма́ти; Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок)** *див.* **прошива́ти; Пуска́ти / пусти́ти ду́шу на поку́ту** *див.* **пуска́ти; Пуска́ти / пусти́ти з душе́ю** *див.* **пуска́ти; Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)]** *див.* **рва́ти; Розбива́ти / розби́ти се́рце (ду́шу)** *див.* **розбива́ти; Розвору́шувати / розвору́шити ду́шу (се́рце)** *див.* **розвору́шувати; (71) Розкрива́ється / розкри́лася душа́ (се́рце)** *чия (чиє), кого і без дод.* — хто-небудь починає щиро й відверто ділитися своїми думками, намірами і т. ін. *Була урочистість в поснулому домі. Серця розкривались, ясніли думки, Чуття прокидались нові й невідомі...* (Л. Первомайський); *Любиш землю? — А хіба її можна не любити? .. враз нежданно розкрилася замкнута душа підлітка* (М. Стельмах); **Розпира́ти гру́ди (ду́шу, се́рце)** *див.* **розпира́ти; Розпіка́ти / розпекти́ ду́шу (се́рце)** *див.* **розпіка́ти; Розра́яти се́рце (ду́шу)** *див.* **розра́ювати; Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце)** *див.* **розтравля́ти; Ряту́вати [грі́шну] ду́шу** *див.* **ряту́вати; Ряту́йте (ряту́й) мою́ ду́шу** *див.* **ряту́вати; (72) Світлі́є (світлі́шає) душа́** *чия, у кого і без дод.* — хто-небудь відчуває моральну полегкість; комусь стає морально легше, радісніше. *Ти знов оживаєш, надіє! Світліє душа, молодіє...* (І. Франко); *Душа Ольги світлішала в дружбі, корисній праці...* (О. Копиленко); **Се́рце (душа́) відпочива́є / відпочи́не** *див.* **се́рце; Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є** *і т. ін.)* *див.* **се́рце; Се́рце (душа́) пала́є (палахти́ть)** *див.* **се́рце; Сиді́ти в душі́** *див.* **сиді́ти; Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́)** *див.* **скаламу́тити; Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р** *див.* **скида́ти; (73) Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че** *і т. ін.)* **<Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється>:** а) *(чия)* дуже багато, у великій кількості. [Юсуф:] *В мене срібла-золота скільки твоя душа забажає. Я всю тебе обсиплю золотом, тільки будь весела!* (І. Нечуй-Левицький); *Тут саме .. прийшла чутка, що .. дають там* [у Сибіру] *землі, скільки душа схоче* (Грицько Григоренко); — *Ти мені махорки дай, скільки душа моя потребує. Без махорки я не воїн* (О. Довженко); б) *(чия)* досхочу, без будь-яких обмежень. [Куче:] *Там ..* [у холодній] *співайте собі.., скільки душа забажає* (Леся Українка); *Корова здоїлася без вибриків. Йонька продмухав у піні дірочку і цмолив, скільки душеньці забажалося* (Григорій Тютюнник); — *Гей, куме! — гукає Хома до Романа Блаженка. — Ходіть-но до мене персиків їсти. Їжте, скільки душа ваша запрагне* (О. Гончар); **Скні́ти душе́ю** *див.* **скні́ти; Сколихну́ти ду́шу (се́рце)** *див.* **сколихну́ти; Смія́тися в душі́** *див.* **смія́тися; Солоди́ти [свою́] ду́шу** *див.* **солоди́ти; Сса́ти ду́шу ([за] се́рце)** *див.* **сса́ти; Стоя́ти пе́ред очи́ма (в оча́х, пе́ред душе́ю)** *див.* **стоя́ти; Таї́ти в (на) душі́ (в (на) се́рці)** *див.* **таї́ти; Теплі́шає / потеплі́шало (потеплі́ло) на (в) душі́ (на се́рці) <[Стає́ / ста́ло] те́пло (теплі́ше) на (в) душі́ (на се́рці)>** *див.* **теплі́шати; (74) Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася)** *у кого* — хто-небудь зовсім зубожів, збіднів. — *Хоч би ще троячку накинули, — .. кидає фурман. — Май, Онуфрію, совість! — гримнула на нього Петрівна. — Бачиш, що у чоловіка тільки сама душа залишилася* (М. Стельмах); **Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу)** *див.* **ті́шити; Торка́ти / торкну́ти ду́шу (се́рце)** *див.* **торка́ти; Точи́ти ду́шу (се́рце)** *див.* **точи́ти[1]; Трима́ти в се́рці (в душі́)** *див.* **трима́ти; Тягти́ (тягну́ти) ду́шу** *див.* **тягти́; Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце)** *див.* **ка́мінь; У глибині́** *(рідше* **в глиби́нах)** **душі́ (се́рця)** *див.* **глибина́; Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти** *і т. ін.)* *див.* **фі́бра; (75) Хва́цька душа́** — відчайдушно хоробра

людина. *Є в нього й таке, що хоч-не-хоч викликає симпатію... І взагалі... смілива, хвацька душа* (О. Гончар); **Хоч із душі ви́йми** *див.* **вийма́ти; (76) Черства́ душа́** *в кого* — хто-небудь нечуйний, байдужий до інших. [П р о х о р:] *Ти .. брат, а душа в тебе черства* (І. Микитенко); *Казала, аби Олька не виходила за тебе заміж, бо в тебе черства душа* (Є. Гуцало); **(77) Че́сна душа́ (нату́ра)** — сумлінна, порядна людина. [С т а р а:] *Як лучився чоловік з наших, пішла за твого батька, за Охріма, хоч і удовець був, та чесна душа була* (Г. Квітка-Основ'яненко); *"Друга потаїла б гроші, сказала б — десь закотилися, а вона — ні... Чесна душа!"* (Панас Мирний); *Все — Ванькова чесна натура. Ніколи не може змовчати, завжди так і вискочить із своїм дурним язиком* (І. Нечуй-Левицький); **(78) Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне** *і т. ін.)* **/ забажа́є (захо́че, запра́гне** *і т. ін.):* а) у достатній кількості, доволі. *Все йому* [Федорові] *є, чого душа забажає* (Панас Мирний); *Нічого Бога гнівити, досі ми гаразд малися. Було всього, чого тільки душа бажа* (І. Чендей); б) те, до чого хто-небудь має потяг або чого хоче досягти. *Все, чого душа запрагне, Я створю в одну хвилину* (Леся Українка); **(79) Чорни́льна душа́** *у кого, зневажл.* — хто-небудь обмежений у своїй діяльності вузькими службовими обов'язками, інтересами, є бюрократом, канцеляристом. *Чорнильна душа була в мене. Опріч казенщини — там губернських та сенатських відомостей — і в руки нічого не хотілось узяти* (М. Коцюбинський); *— Я Андрій Кандиба, — бубонів цей, — канцелярист гетьманської канцелярії у Батурині. — Чорнильна душа, як чорнильниця, чорна* (Б. Лепкий); **Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид** *і т. ін.)* **[його́ (тебе́, їх** *і т. ін.)***] [ду́шу] зна́є (зна)** *див.* **чорт; (80) Широ́ка душа́** *у кого і без дод.* — хто-небудь чуйний, щедрий, щирий, не дріб'язковий. [В а с я:] *Що тобі відомо? Мені відомо тільки, що в нього широка і щира душа* (І. Микитенко); **Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце)** *див.* **шкребти́; Щеми́ть на душі́** *див.* **щемі́ти; (81) Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце>:** а) чесна, відверта, щедра, доброзичлива людина. *Там* [в Україні] *найдете щире серце І слово ласкаве* (Т. Шевченко); *Прохор Осауленко був козак не з величних, щира душа, себе на посміх не подасть* (П. Куліш); *Щира душа цей мартенівець* (О. Гончар); *— Лариска в мене золота душа, вона мені найдорожча людина* (Є. Гуцало); б) чесність, відвертість, доброзичливість, сердечність. *Подруги в Уляні душі не чули... Любили в Уляні щиру душу* (Панас Мирний); **(82) Щи́рою душе́ю <Щи́рим се́рцем>** — віддаючи всі сили, самовіддано. *— Послужив я козацтву щирою душею, а як-то мені козацтво послужить!* (П. Куліш); *Робить* [Андрійко] *і діло, щирим серцем робить, а годинку урве собі на гуляння парубоцьке* (Марко Вовчок); **Як Бог на ду́шу покладе́** *див.* **Бог; (83) Як душа́ до душі́,** *зі сл.* г о в о р и т и, с к а з а т и *і т. ін.* — щиро, відверто, правдиво. *Дівчино-серденько! Скажи нам усю щиру правду, як душа до душі* (Марко Вовчок); **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] бальза́м на ра́ну (на ду́шу, для душі́** *і т. ін.)* *див.* **бальза́м; [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся** *і т. ін.)* *див.* **ка́мінь; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти)** *див.* **зніма́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце)** *див.* **ка́мінь; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ма́слом по душі́** *див.* **ма́сло; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **хто ка́мінь зняв з душі́** *див.* **хто**[1]**; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **хто ка́мінь на ду́шу наверну́в** *див.* **хто**[1]**; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорт (ді́дько) за грі́шну ду́шу** *див.* **чорт; (84) Як одна́ душа́,** *зі сл.* ж и т и — дружно, в злагоді. *І зажили молоді як одна душа — дружно, весело* (з переказу); *Вона старша за містера Антоліні.., але живуть вони, по-моєму, як одна душа* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); **(85) Як свою́ ду́шу,** *зі сл.* л ю б и т и — дуже, самовіддано. *Поважав же і він її* [дружину], *скільки міг, і любив її як свою душу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Лаврін докоряє її за те, що він любив її як свою душу, жалував її, як мати дитину, а вона покинула його* (І. Нечуй-Левицький); **Я́три́ти (роз'я́трювати, роз'їда́ти** *і т. ін.)* **/ роз'ятри́ти (роз'ї́сти) се́рце (ду́шу)** *див.* **ятри́ти; Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати** *і т. ін.)* **/ роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти** *і т. ін.)* **[незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)]** *див.* **ятри́ти.**

ДУШЕВБО́ГИЙ *див.* **душеубо́гий.**

ДУШЕ́ВНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний із внутрішнім психічним світом людини, її настроями, переживаннями та почуттями. *Туга за Грицем і потайна любов до нього підмулюють душевний спокій і рівновагу дівчини* (О. Кобилянська); *Я їй колись сказав, що грію коло неї, коло її проміняcтої душевної теплоти* (В. Винниченко); *В Ганни були свої душевні турботи* (С. Чорнобривець); // Який викликає приємні почуття, приємно вражає. [Я р и н а:] *Ох, як я люблю душевні пісні* (О. Корнійчук); *Почула, що чергує Артем Громов, і одразу її голос пом'якшав, помолодів, таким душевним став* (В. Кучер).

2. Щирий, відвертий, сердечний. *З командиром дивізії вони були душевні друзі* (Іван Ле і О. Левада); *І в мозолях рука його уперта Шукає, клеїть сірого конверта З листом душевним, писаним вночі* (А. Малишко); *Звертання щире, душевне, щедре — Василю, Павле, Іване, Петре!* (Д. Білоус); // Добрий, чулий (про людину). *Наш капітан Василь Петрович Білик Був простий і душевний чоловік* (І. Муратов); *— В нього, кажуть, прекрасна дружина. Душевна!* (М. Циба).

△ **Душе́вні хворо́би** *див.* **хворо́ба.**

◇ **Душе́вна кри́за** *див.* **кри́за; Душе́вна порожне́ча <Порожне́ча душі́ (в душі́, в се́рці)>** *див.* **порожне́ча; Душе́вна рівнова́га** *див.* **рівнова́га; З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́]** *див.* **простота́**[2]**.**

ДУШЕ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **душе́вний** 2. *Дідусь .. ласкаво вуркотів, все вихваляючи його, мовляв, оце чоловік, одразу видать, що душевність має* (Яків Баш); *Прийшов лист від Евеліни. Від нього віяло душевністю* (Н. Рибак); *Марині хотілося хоч чимось прислужити жінці, що сподобалась їй своєю простотою і душевністю* (Микита Чернявський).

ДУШЕ́ВНО. Присл. до **душе́вний.** *Успокоївся душевно панотець* (Л. Мартович); [М о р ж:] *Гарно грає, душевно...* (О. Корнійчук); *Олесь згадав зворушливе прощання.., теплі, схвильовані слова, що звучали так дивно, так душевно, останні слова Сивого Капітана, звернені до нього* (В. Владко).

ДУШЕВНОХВО́РИЙ, а, е. Який страждає від психічних розладів. *Дії, вчинені неосудними і душевнохворими особами, не контролюються їх свідомістю, отже, і не можуть становити діяння чи бездіяльність у кримінально-правовому розумінні* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **душевнохво́рий,** рого, *ч.;* **душевнохво́ра,** рої, *ж.* Людина, яка страждає від психічних розладів. *Після арешту за замах на астраханського*

губернатора Цеймерна він [Кость] *у тюрмі збожеволів і на деякий час був переведений до будинку душевнохворих* (М. Сиротюк); *Дивне чуття народжувалося в душах людей, коли вони чули його. Один з чоловіків нахилився до міліціонера й зашепотів: — Слухайте, може, то якийсь душевнохворий? Лишімо його краще в спокої* (Ю. Винничук).

ДУШЕНИ́НА, и, *ж.* М'ясо, приготовлене обсмажуванням та тривалим тушкуванням. *На довгих столах .. були смажені поросята і дорога риба озерна й дніпровська, подавалася душенина з нирками* (П. Загребельний); *Там парували й шкварчали січеники та крученики, і душенина.., і галушки з телячої печінки* (О. Ільченко); *Серед страв із складним комбінованим тепловим обробленням слід відзначити крученики, завиванці, душенину та ін.* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Груші побились, потовклись та напустили такого соку, що лист твій та .. книжки, як душенина, упріли в тому сокові* (М. Коцюбинський).

ДУ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **души́ти** 1–3. *То була голосна справа. Його жінку знайшли в ріці втоплену, зі знаками душення на шиї, зі зв'язаними руками* (І. Франко); *Після довгочасного душення і всяких зневаг з презирством таки ожила .. наша мова в перших ранніх збірках Павла Тичини* (І. Багряний).

ДУ́ШЕНЬКА, и. 1. *ж.* Пестл. до **душа́** 1–3, 5. *Козачка поладила й погодила усе так, як бажалося її душеньці, як жадалося її сердечку* (Марко Вовчок); *Вона .. знала, наприклад, що коли падає з неба зірка, то це закотилась чиясь душенька на землі* (О. Донченко).

2. *ч. і ж., розм.* Те саме, що **ду́шечка.** *Ой, ти, душенько, наша Марусечко!* (з народної пісні); — *Йой, бабуню! — кликнула вона.., — йой, йой! — Що, душенько? — Я хочу в теплі краї!* (О. Кобилянська).

◇ **Скільки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че** *і т. ін.)* **<Скільки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється>** *див.* **душа́.**

ДУШЕУБО́ГИЙ, ДУШЕВБО́ГИЙ, а, е, *зневажл.* З убогою, мізерною душею. *Брати його, ученики, Нетвердії, душеубогі, Катам на муку не дались, Сховались, потім розійшлись* (Т. Шевченко); — *Хто прагне істини, тому не личить повзати! Плазують темні, душеубогі... й підлі, які, згинаючись, сягають влади, сили, щоб мати змогу гнути, ламати волю інших* (Василь Шевчук); — *Щоб ти ж мені виріс лицарем, а не яким душевбогим* (Л. Костенко).

ДУ́ШЕЧКА, и. 1. *ж.* Пестл. до **душа́** 1–3, 5. [М е л а н і я Г р и г о р і в н а:] *Царство Небесне, вічний спокій його душечці. Хай йому на тім світі одверзуться врата Раю* (М. Кропивницький); — *У мене он за синами душечка болить, .. жура не пускає* (Григорій Тютюнник); *Поле кругом — де надалицею зеленіє, де бур'яном, а де чорніє незораною і незасіяною чорною землею, й хоч би одненька людська душечка в полі* (Є. Гуцало).

2. *ч. і ж., розм.* Пестливе звертання до кого-небудь. *Ой кріп, та ромен, ще й петрушечка... Кучерявий Іван, моя душечка!* (з народної пісні); *Далі дівчата, буцімто жартуючи, і заспівали: Та ти, душечко, наша Мар'єчко!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Жінко-душечко! Приголуб мене, щебетушечко!* (С. Руданський); — *Ну, заспокойся... Ну, душечко!.. — потішав розгублений супруг* (І. Багряний).

◇ **[Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки,** *рідко* **ду́шки)** *див.* **душа́.**

ДУШИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Той, хто пригноблює, пригнічує, придушує кого-, що-небудь. *Розпалився до краю, розгнівався староста, з лайкою на Харитоненка напустився — душитель клятий, павук, гнобитель, людською працею розживається* (К. Гордієнко); *Остряниця ще не знав, які сили привів сюди Вишневецький — відомий кат і душитель українського народу, — але здогадувався, що чималі* (В. Чемерис); *Ти вже не згинеш, ти двожилава* [двожильна], *земля, рабована віками, і не скарать тебе душителям сибірами і соловками* (В. Стус); // *перен.* Те, що заважає чому-небудь розвиватися, рости, прогресувати. *Фашизм виступав душителем демократичного руху, хоч і проголошував свою ідеологію як демократичну. Справжньою метою таких гасел була ліквідація парламентаризму, конституційних свобод і прав особистості* (з наук. літ.).

ДУШИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **души́тель.** *Самому Вольтерові нагнала* [цариця] *у вічі такого ліберального туману, що вчаділий від лестощів вільнодумець .. витонченими компліментами тішив душительку свобод, короновану розпусницю, лицемірку* (О. Гончар).

ДУШИ́ТИ, душу́, ду́шиш, *недок.* 1. *кого.* Умертвляти кого-небудь, здавлюючи горло і насильно припиняючи дихання. *Козак Мусій Половець збив свого супротивника з ніг, повалив на землю і почав душити* (О. Довженко); *Ще один удар підсвічником відключив "італійця", який душив Бойчука* (Д. Білий); * У порівн. *Батько репетує страшно, хрипло й надсадно, немовби його хтось душить* (Ю. Смолич); // Спричиняти фізичний біль, незручність здавлюванням, натискуванням. *Комір душив мене, мундир спирав груди... тому чеканню, здавалось, не буде кінця...* (Л. Старицька-Черняхівська); *Лежати було легко, тіло розм'якло, тільки маузер душив під груди* (В. Кучер); // Налягати, натискувати на кого-небудь або один на одного. [К о г у т:] *А на мосту... людей і підвід — цілий ярмарок! Кричать, товпляться, душать один одного* (Ю. Мокрієв); * У порівн. *Для неї все здавалось, що в хаті чогось тісно, неначе її душать стіни, душить стеля* (І. Нечуй-Левицький).

2. *кого, що.* Фізично знищувати кого-, що-небудь. *Як тільки смеркне, то де тільки ходить товаряка коло лісу, зараз з чагарника десь візьметься вовк та й душить худобу* (І. Нечуй-Левицький); — *Душать її* [сарану], *знищують там, де застануть* (В. Петльований); * Образно. *Голод душить їх* [жінок], *а вони не здаються* (В. Кучер).

3. *кого, що, перен.* Жорстоко пригноблювати, придушувати кого-, що-небудь. *На другий день мене дідок один учений Повів на згарище, до замкових руїн. "Мій сину, — мовив він, — тут деспотизм шалений Душив народ — раба серед понурих стін"* (М. Зеров); — *Якби було можливо, я в дисертації назвав би вас як приклад служіння правді, волі, народові, якого душить подвійний гніт...* (Василь Шевчук); *Вони* [Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка] *жили й творили в той час, коли самодержавство душило народ, тримало його в темряві без шкіл* (А. Малишко); // *що.* Заважати розвиткові, ростові, прогресуванню чого-небудь. *Якось Томас бачив у демонстрантів гасла: "Геть американські ракети з нашої землі". А іншого разу: "Геть американські пральні машини з нашої країни, вони душать нашу національну економіку"* (А. Михайленко); *Царський уряд душив розвиток національної культури українського народу в зародку* (з навч. літ.); *Брудні лапи цензури душили Лесину пісню* (із журн.).

4. *кого і без прям. дод.* Неприємно діяти на органи дихання, ускладнювати процес дихання. *Бряжчала посуда, шкварчав шашлик, душив усіх пил* (М. Коцюбинський); *Дарма, що дим задухою тебе душить, — все це ніщо, коли рядом з тобою зірками сяють крізь дим дівочі закохані оченята...* (О. Гончар); // Підступати до горла, не давати можливості вільно дихати (про кашель, сміх і т. ін.). *Уткне* [Мотря] *ниць у подушку своє лице, — кашель підступить під горло, лоскоче, душить...* (Панас Мирний); *Сашко ледве стримувався, його душив сміх* (О. Донченко); // *безос. А мене наче душить у хаті — тільки дихаю, як вирвуся у пущу* (Марко Вовчок); — *Пити!.. — простогнав Горленко. — Важко мені... душить...* (З. Тулуб); // *що, перен., розм.* Не давати можливості проявлятися, затримувати в собі, затамовувати що-небудь. *Молив* [Олексій], *щоб вона виплакала своє горе.., щоб не душила своєї журби* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона не пам'ятає, скільки, душачи ридання, простояла над Григорієм* (М. Стельмах); // *перен.* Діяти гнітюче, створювати важкий настрій, мучити. *Щось важке лягає на серці і душить його, як те каміння* (І. Нечуй-Левицький); *Її душило велике лихо* (М. Коцюбинський); *Ночами його душили кошмари* (І. Микитенко).

5. *що, перен., розм.* Надмірно берегти, приховувати що-небудь. *Батьки в поповичів народ все скупенький, що душать копійчину* (А. Свидницький).

(1) Души́ти в обіймах *кого* — міцно, гаряче обнімати кого-небудь. *Коли мати почала душити його в своїх обіймах, згадав* [Доря] *одразу, що се його день* (М. Коцюбинський); *Настя засміялась, затулилась руками і без слів стала душити в обіймах Соню* (С. Васильченко).

◇ **Сльо́зи ду́шать (да́влять) / удави́ли** *див.* **сльоза́.**

ДУШИ́ТИСЯ, душу́ся, ду́шишся, *недок.* 1. Умертвляти себе, здавлюючи горло і насильно припиняючи дихання. *І зойкнув народ, і сахнулись солдатики, як свиснув батіг блискавицею з громом, і тільки душилась косою чорною якась карока, мабуть, полюбовниця* (І. Драч).

2. Задихатися від нестачі повітря, від диму, задушливого газу і т. ін. *Хтось вхопив мою голову і мокрою ганчіркою забив уста. Я душився, стогнав, кидався на всі боки* (Мирослав Ірчан); *Як душитись в продимленій теплушці чи в прокуреному вокзалі, хіба не краще пройтись по незнайомому місту!* (А. Головко); // Втрачати можливість вільно дихати (від кашлю, сміху, емоцій і т. ін.). *Чим довше я придивлявся до Його обличчя, тим більше здавалося, що Він душиться від якогось невисловленого болю* (Р. Андріяшик); *Тепер сміялися всі .. Реготали на все горло, до розпуки, до сліз, до шалу, заливалися, качалися, рвали боки, душилися* (П. Загребельний).

3. Налягати, натискувати один на одного. *В сінях юрба, душачись до млості, дала панам широку дорогу* (Леся Українка); *Усі старалися серед натовпу зробити собі якнайбільше місця, незважаючи, що другі душилися, попихаючи один другого* (Н. Кобринська); *Вони* [рослини] *лізли одна на одну, переплітались, душились, дерлись на хлів* (О. Довженко); // *перен.* Жити, працювати в тісному приміщенні, в тісноті. *Наробили якихось перегородок, помежували людей та й душаться у тих тісних суточках* (Панас Мирний).

4. *Пас. до* **души́ти** 2, 3. *Зачатки середнього класу душаться податковим законодавством і адміністративним свавіллям* (з публіц. літ.).

(1) Души́тися (дави́тися) сльо́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.)* — гірко, невтішно плакати, марно намагаючись стримати плач. *Я в "ослячій" лавці, обік покараного товариша, душився від плачу* (І. Франко); *Параска Тихонівна, давлячись слізьми, кусала подушку* (Ю. Яновський); — *Кинь, Іваночку, свою думку, — давилась* [Ганна] *плачем і одночасно намагалася стримати сльози. — Невже ти душогубом станеш?* (М. Стельмах); **(2) Души́тися (дави́тися) сміхом (від сміху, ре́готом, від ре́готу** *і т. ін.)* — безуспішно намагатися стримати сміх. *Половина відділу була іншої народності й дивилася на нас зашморгом .. Коли прийшлося нам говорити Отченаш, вони сливе й душилися від стримованого* [стримуваного] *реготу* (Б.-І. Антонич); *Женя пирснула, давлячись сміхом* (Л. Смілянський); *Чохов схопив зубами рукав гімнастьорки* [гімнастерки], *давився від сміху, дивлячись, як Чумаченко .. борониться від діда* (Григорій Тютюнник); *Сміх* [тещі] *був роблений, сухий, з якимись істеричними вилясками.., вона давилася від реготу і заливалася, заливалася* (П. Загребельний); *Натовп давиться реготом, натовп тріумфує, ниций, огидний тріумф посередностей* (В. Дрозд); *Я мимовільно відступив і зирнув туди, де сидів Страх. Той душився сміхом* (Валерій Шевчук); *Артилеристи .. зовні прибрали серйозного вигляду, але все ще мовчки душилися від сміху, здригаючись усім тілом* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

ДУШИ́ЦЯ[1], і, *ж., зневажл.* Те саме, що **душа́** 1, 2. *Він зібрав всі сили, всю рішучість, на яку спроможна була його мізерна душиця* (З. Тулуб).

ДУШИ́ЦЯ[2], і, *ж.* Народна назва материнки. — *Вибирайте, вибирайте буркунець... Чуєте, як пахне? .. — А це ось душиця...* (Микита Чернявський); *Вона й починає перераховувати: звіробій, душиця, ромашка...* (І. Карпа).

ДУШІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **души́ти** 1–3. *Під час протиправних арештів у розпалі шахтарського страйку в США (90-ті роки XX ст.) поліцейські використовували прийоми душіння щодо кількох страйкарів* (із журн.); *У постраждалого від нападу — струс мозку, численні забиття, гематоми та сліди душіння на шиї* (з газ.); *За радянських часів не видавалося валуєвських указів, але діяла таємна машина душіння національної видавничої справи — Головліт* (з наук. літ.).

ДУШІ́ТИ, шить, *недок., розм.* Те саме, що **па́хнути.** — *Чого се, чоловіче, .. так од тебе чортом душить?* (О. Стороженко); *Зеленим соком душіли трави, в які причепурилися горбки* (П. Панч).

ДУ́ШКА, и. 1. *ж.* Пестл. до **душа́** 1, 2, 5. *Давно уже вона хотіла, Його щоб душка полетіла* (І. Котляревський); *Павло Явень підійшов до ліжка, поцілував Люсю в душку* (М. Йогансен).

2. *ч. і ж., розм.* Про людину з прекрасними рисами характеру. *Миліша душка, як подушка* (прислів'я); *І тут* [біля директорської канцелярії] *нараз яка ж зміна! Замість шаленого крикуна просто хлопчик-душка* (І. Франко).

3. *ч. і ж., розм.* Пестливе звертання до кого-небудь. *Хорунжівна, знай, спросоння приговорює: — Микиточку, душко Уласовичу! Час від часу дужче тебе люблю!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона наче крізь сон почула: — Як спали, Палагночко, душко?* (М. Коцюбинський).

◇ **Душа́** *(рідко* **ду́шка) приста́ла** *див.* **душа́; [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки,** *рідко* **ду́шки)** *див.* **душа́.**

ДУШКО́М, *присл., розм.* Те саме, що **ду́хом.** *Всі підносять чарки, вихиляють душком, а батько родини кидає свою додолу* (І. Франко); *Опустився* [Хома] *на лаву і душком випив пиво* (М. Коцюбинський).

ДУШМА́Н[1]**,** а, *ч., заст.* Гнобитель. *Дозорці тягли жили з посполитих, а вони щодень більше повставали проти своїх душманів і тікали світ за очі* (П. Панч); *Вас, товаришів наших, .. переконуємо зібратися в Мошнах, кінно чи пішо, щоб хоробро дати відсіч ворогам.., щоб ми гуртом повстали проти тих душманів і ворогів віри нашої* (В. Чемерис).

ДУШМА́Н[2]**,** а, *ч., розм.* Член збройного формування, який воював проти урядових і радянських військ в Афганістані на боці опозиції (1979–1989). *Куля черкнула рацію на спині Андрія, і гуртом мусили залягти за валунами.., здогадались, що душманів не більше трьох, .. і виглядали смерку, коли річка зіллється з мороком* (Є. Пашковський).

ДУШМА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **душма́н.** *З 1985 року було запроваджено правило обов'язкової присутності представника редакції газети у зоні безпосереднього зіткнення з ворогом. Можна було на тиждень йти у засідку, полювати разом із розвідниками на якийсь душманський загін* (з мемуарної літ.).

ДУ́ШНИЙ, а, е. Насичений випарами, які ускладнюють дихання. *З яру піднімався сизий душний туман...* (Панас Мирний); *Сонце вгрівало дужче й дужче, висмоктуючи з землі гарячу душну вологу. Василька розморило* (Григір Тютюнник); // З несвіжим, затхлим, нагрітим, важким для дихання повітрям. *Кирила повели аж на край міста .. Йшли довго душними вулицями, повними пилу* (М. Коцюбинський); *Десь грає* [Арсен] *зараз в душному, переповненому фойє кінотеатру* (Л. Дмитерко); *Він вийшов з душного, пропахлого фарбами приміщення друкарні подихати свіжим повітрям* (Р. Іваничук); // З високою температурою повітря, що насичене вологою (про пори року, частини доби і т. ін.). *Настало душне, гаряче літо* (І. Нечуй-Левицький); *Одного теплого, аж душного, ранку Саїд спускався своїм конем з узгір'я* (Іван Ле).

ДУШНИ́К, á, *ч.* Отвір для виходу повітря, диму, пари і т. ін. *Щось влетіло в склеп через душник* (Ю. Яновський); *У підземеллі не горить світло, крізь душник у стіні ледь просочується сяйво місяця знадвору* (С. Скляренко); *Іраклій .. тоскно дивився під стелю, де темнів душник, що з'єднував два кабінети* (О. Чорногуз); *Коли повітря надворі тепліше, ніж у кагатах, або є приморозки, витяжні душники слід закривати* (з навч. літ.).

ДУ́ШНО. 1. *рідко.* Присл. до **ду́шний.** *Цей запах, важкий, кислий .. душно обвіває її, крутить у носі* (В. Винниченко); *Був дощ м'який, і гречка пахне душно.., І теплий світ схилився і затих* (М. Рильський).

2. *у знач. пред.* Про наявність духоти, спеки де-небудь. *Сонце високо підбилося вгору; надворі стало душно* (І. Нечуй-Левицький); *У хаті стало душно від самосаду, від розпарених кожухів* (І. Микитенко); *Я мав вигідне місце в каюті, але там було душно, і я майже цілий день сидів на палубі* (Б. Антоненко-Давидович); // Про відчуття духоти, спеки ким-небудь. *Від прудкої ходи Остапові зробилося душно* (М. Коцюбинський); *Душно в шатному кунтуші, облямованому куницею* (З. Тулуб); *Сонце припікає, бабі душно, голова почала боліти* (О. Бердник).

ДУШНУВА́ТИЙ, а, е. Трохи душний. *Хмарило. Темна буде ніч, темна й душнувата, і коли б ті хмари не принесли дощу з грозою* (В. Близнець).

ДУШОВИ́Й[1]**,** á, é. Який припадає в середньому на одну людину, на одну душу. — *Ваше високоблагородіє, ми вже балакали з губернатором, оце і вам кажемо: з нами чинять несправедливо. Ми хочемо душового наділу і поки не отримаємо його, не підпишемо актів і не платитимемо викупних платежів* (Ю. Хорунжий); *Протягом 1870, 1873 і 1875 рр. у зв'язку з проведенням реформ відбулися заворушення державних селян, які відстоювали душовий принцип розподілу землі* (з навч. літ.).

ДУШОВИ́Й[2]**,** á, é. Прикм. до **душ.** *Душова кімната містилася тут же, в готелі* (В. Минко); // *у знач. ім.* **душова́,** вóї, *ж.* Приміщення, в якому встановлено душ. *Оці люди.., видно, тільки недавно вилізли із забоїв, повиходили з душових — на багатьох ще мокрі чуби* (О. Гончар); *Професор відчинив одні з дверей, пропустив мене вперед .. — Влаштовуйтесь. Душова близько, за тими дверима* (І. Росоховатський).

ДУШОГРІ́ЙКА, и, *ж.* Старовинний жіночий одяг у вигляді короткої теплої кофти, перев. без рукавів. *На свята слобожанські жінки носили душогрійку (безрукавку), пошиту з кольорового ситцю або з шовкової тканини* (з наук.-попул. літ.); *На Білопіллі (Сумщина) здавна жінки носили довгі сорочки. Поверх сорочки одягали сарафан, поверх сарафана — душогрійку — короткий і досить широкий одяг* (з навч. літ.); *Традиційний одяг росіянок — сарафан, душогрійка, кокошник* (із журн.).

ДУШОГУ́Б, а, *ч., розм.* 1. Злочинець, який вдається до вбивства, розбою, лиходійства. *І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий та смирний...* (І. Франко); *Перше лиш душогубів у тюрму замикали, а тепер душогуби ходять собі самопаш* (Б. Лепкий); *Виявляється, що цей хаджі — душогуб. Мало того, він хотів ще призвати до злочину і його, Юлдаша...* (О. Донченко).

2. Уживається як лайливе слово. — *А, дак ти так! — ревів розлютований Денис. — Красти!.. Биться!.. Тікати!.. Душогуб!.. От я ж тобі покажу!..* (Б. Грінченко); — *Добре, — здався батько. — Будь ви неладні, душогуби. Поїду* (О. Довженко); *Вона величала їх* [утікачів] *шибайголовами, шибениками, гайдамаками, душогубами* (Ю. Смолич).

ДУШОГУ́БЕЦЬ, бця, *ч., розм.* Те саме, що **душогу́б.** — *Ви відцурались Святого та Праведного* [Ісуса Христа] *і домагалися видати вам душогубця* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Не може ця людина бути душогубцем. Не можу я в це повірити* (О. Тесленко).

ДУШОГУ́БКА, и, *ж., розм.* 1. Жін. до **душогу́б.** [2 - г а с е с т р а:] *Неправду вона вимовляє, неправду... Я не душогубка* (А. Шиян).

2. Невеликий, перев. видовбаний із дерев'яної колоди, хиткий човен. *Проз наш човен шугнула легенька душогубка. В їй* [ній] *сиділа молодиця з-за Дніпра й гребла двома веслами* (І. Нечуй-Левицький); *На маленькій, хисткій душогубці плив рибалка* (О. Десняк).

3. Спеціально обладнана автомашина, що використовувалася німецько-фашистськими загарбниками для отруювання людей газами. *Тих нещасних, що залишилися в лікарні, фашисти незабаром вивезли в душогубках за місто* (Л. Смілянський); *Кожен табір .. існував лиш для одного: для знищення ув'язнених. Розстрілювали, морили голодом, палили в*

крематоріях, душили в газокамерах і в душогубках (П. Загребельний).

ДУШОГУ́БНИЙ, а, е. Прикм. до **душогу́бство.** *Устав рід на рід, коліно на коліно, розпочали січу душогубну* (Панас Мирний); *Пригадалася спалена атомною бомбою японська жінка з квітами-ранами... Хай буде прокляте до віку всяке душогубне малювання узорів по живому тілу!* (І. Волошин); *Заповзяв брат на брата лиху думку, що незабаром душогубним учинком обернулася* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ДУШОГУ́БСТВО, а, *с.* Злочинне вбивство, розбій, лиходійство. — *Тепер у чорній сидить* [Чіпка]... *Он воно які люди бувають! Подумай: на крадіжку, на душогубство пустився?!!* (Панас Мирний); — *Я боявся, що хтось із його* [пана] *гайдуків крикне, і мені тоді доведеться того крикуна забити. От чого боявся! Я тоді був страшенно лютий. Але марного душогубства не хотів* (Ю. Логвин).

ДУШО́К, шку́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **дух** 8. *В хаті пахло засохлими васильками і гіркуватим душком полину* (Григорій Тютюнник); *Обняла за плечі, війнула в обличчя горілчаним душком, повела до двору* (Микита Чернявський).

2. *перен.* Ледве помітний прояв чого-небудь, нахил до чогось (у поглядах, настроях і т. ін.). — *Марійка стала вчитися краще за тебе, і це вибило тебе з колії. В тобі є такий душок, є! Ти любиш бути першою* (О. Донченко); — *Чуєш, чого твій братуха забажав? Анархістським душком у флоті пропах* (О. Гончар); — *Не хочу сказати, що він там якийсь зрадник, але, розумієте, настрій, душок у нього був не той* (Ю. Бедзик).

◇ **(1) З душко́м** — вередливий, трохи примхливий, незлагідний. *Невістка їй і подобалася мов.., одначе стара все-таки запримітила, що Параска з душком...* (Панас Мирний).

ДУШПА́СТИР, я, *с.* Те саме, що **свяще́ник.** *Душпастир і козак.., коли нас відтіснили, він вийшов наперед. Він їх спиняв хрестом .. І джура не встиг його прикрити, бо ворог осадив* (Л. Костенко); *Досвід замирень у неї був тільки з мамою й татом, які, що б не траплялося, вкінці завжди опинялися в позиції душпастирів — мовляв, іди і більше не гріши* (О. Забужко).

ДУШПА́СТИРСТВО, а, *с.* Те саме, що **свяще́нство.** *Парафія Вороничі маленька, душпастирство не вимагало багато труду* [труда] (Л. Мартович); *Церква в Україні і все душпастирство має взятися серйозно за відродження моралі і гідності нашого суспільства* (із журн.).

ДУШПА́СТИРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **душпа́стир** і **душпа́стирство.** *Мені доводилося знати переважно гарних і добрих попів, котрі своє діло душпастирське тісно сплітали з просвітною і народною роботою* (Б. Лепкий); *Протягом довгих років душпастирської праці я навчився бути уважним і розуміти не тільки людські слова, але й рухи* (Ю. Андрухович).

ДУШПАСТИРЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **душпастирюва́ти.** *Перший досвід національного військового душпастирювання набувався у формуваннях Січових стрільців під час Першої світової війни* (з рел.-церк. літ.); *Ужгородських семінаристів навчатимуть особливостям душпастирювання серед українців за кордоном* (із журн.).

ДУШПАСТИРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* Служити душпастирем. *З 1946 по 1973 рік отець Дмитро Блажейовський душпастирював у Сполучених Штатах Америки, засновував українські громади, служив їм* (із журн.); *Письменник отець Т. Бордуляк душпастирював на Тернопільщині* (із журн.).

ДЬО́ГОТЬ, гтю, *ч.* Темна густа в'язка смолиста з неприємним запахом рідина, що утворюється при сухій перегонці деревини, торфу, бурого та кам'яного вугілля, сланцю. *На йому* [ньому] *старенький, чорненький піджачок і такі самі штани, управлені у вимазані дьогтем чоботи...* (Т. Осьмачка); *З пнів та коріння .. гнав* [Шембек] *дьоготь, випалював поташ і скипидар* (Ю. Смолич); *Вернулися хлопці, привели з водопою коней, дали їм вівса й стали знімати колеса, щоб перед дорогою змазати дьогтем* (Б. Левін); * У порівн. *Засіли* [Плачинда з Давидом] *по самий драбиняк у чорному, як дьоготь, болоті* (М. Стельмах).

◇ **Вли́ти в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю** *див.* **влива́ти**[1]; **Ква́цати (ква́цяти) дьо́гтем** *див.* **ква́цати; Ло́жка дьо́гтю [в бо́чці ме́ду]** *див.* **ло́жка.**

ДЬОГТЬОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **дьо́готь.** *Органічні в'яжучі речовини поділяють на бітумні та дьогтьові* (з навч. літ.); *Дьогтьовий запах;* // Признач. для виготовлення дьогтю. *У ході проведеної статистичним відділенням роботи були описані з оцінкою приміщень та устаткування цукрові, пивоварні заводи, суконні фабрики, шкіряні заводи, миловарні, дьогтьові заводи і т. ін.* (з наук. літ.); // Вигот. із дьогтю, з дьогтем. *Вантажно-розвантажувальні роботи дьогтьових матеріалів бажано проводити в прохолодну пору дня, уникаючи виконання робіт під променями сонця* (із журн.); *Незаслужено забуте дьогтьове мило починає знову ставати популярним* (з газ.).

ДЬОГТЯ́Р *див.* **дігтя́р.**

ДЬОГТЯ́РНЯ, і, *ж., заст.* Підприємство, на якому гнали дьоготь. *Востаннє бриніли його* [дерева] *соки над зачовганою сторожкою, начиненою .. пилами, сокирами, стругами, бардами, — усім тим, що без жалю валить ліс, вибирає його до серцевини і випікає в закурених дьогтярнях* (М. Стельмах); * У порівн. *Є* [шинки й корчми] *"чисті", де стіни пофарбовані світлою фарбою, а по них ще й картини.., а є й такі, куди можна ввійти лише згинці і де стеля та стіни чорні, як у дьогтярні* (Ю. Мушкетик).

ДЬО́РУ, *у знач. присудка, розм.* Швидко тікати куди-небудь. — *До нас ідуть* [німці]. *Треба скоріше по конях — і дьору! — закрутився на даху Стьопочка* (М. Стельмах); *Половина з нашого загону зробила поворот на вісімнадцять румбів — і дьору!* (П. Загребельний).

◇ **Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру** *і т. ін.)* *див.* **дава́ти.**

ДЮБЕ́К, у, *ч.* Вищий сорт тютюну, який відзначається сильним ароматом. *Кисет був доверху набитий сухими листками жовтого кримського дюбеку і солодко пахнув* (В. Кучер); *Набивши люльки пахучим дюбеком, вони поспішили на трамвайну зупинку* (В. Петльований).

ДЮ́БЕЛЬ, я, *ч.* Чотиригранний стрижень, який гострим кінцем забивають у цегляну або бетонну стіну для вгвинчування шурупів. — *Штапики ми з тобою, Луїзко, купували там, де й дюбелі, я це добре пам'ятаю...* (Г. Вдовиченко); *Дюбель різними способами закріплюється в несучій основі й тримає усю конструкцію* (з навч. літ.).

ДЮГО́НЕВІ, вих, *мн., зоол.* Родина водяних рослиноїдних ссавців ряду сиреноподібних. *Єдиним представником родини дюгоневих є дюгонь звичайний, схожа на кита тварина триметрової довжини, яка живе у прибережних во-*

дах тропічної зони Індійського та Тихого океанів (з наук.-попул. літ.); *Дюгоневі є об'єктом промислу (м'ясо, жир), внаслідок чого їх популяція різко зменшилася* (з навч. літ.).

ДЮГО́НЬ, я, *ч.* Рослиноїдний морський ссавець родини дюгоневих із ластоподібними передніми кінцівками і дволопатевим хвостом. *Дюгоні мають веретеноподібне масивне тіло, горизонтально розміщений дволопатевий хвостовий плавник, грубу, товсту шкіру з поодинокими волосками, колір якої з віком темніє, стає буруватим* (з наук.-попул. літ.); *Дюгонів називають морськими коровами, тому що вони харчуються зеленими водоростями і морською травою на мілководді, живуть групами* (із журн.).

ДЮ́ДЯ, і, *ж., дит.* Холод; холодно. *Кожушок же новенький, .. без нього — дюдя!* (М. Циба); — *Не затуляйте* [віконце], *матусю... — шепоче, як із гарячки. — Дитино моя! Там же дюдя, простудишся — умреш...* (С. Васильченко); *Спасибі Марії Пригарі, вона хоч у когось .. забрала для мене електрокамін, бо дюдя в моїй кімнаті жахлива* (І. Жиленко).

ДЮ́ЖИНА, и, *ж.* Дванадцять однакових чи однорідних предметів. — *Але що ж це за мебля* [меблі]? — *запитує мене цікавий читач. — Це — шість чи то сім турецьких килимів, .. дюжина віденських стільців, наукова бібліотека...* (М. Хвильовий); *Коней ми взяли півтори дюжини. При добрій збруї і під хорошими сідлами. Ще й зброя татарська нам дісталась* (Ю. Логвин).

◇ **(1) Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́>** — число тринадцять, що, за забобонними уявленнями, вважають нещасливим, пов'язаним із всілякими неприємностями. [С е м е н:] *А що ви тепер пишете?* [П е т р о:] *Малюнки літньої природи. Це була низка невеликих поезій. Дванадцять п'єсок уже написав, а от на чортовому числі спіткнувся* (В. Самійленко); — *Не хочеться вірити в чортову дюжину, але в ніч на тринадцяте Атлантика почала показувати характер* (Ф. Маківчук); *Колона рушила, нас, дванадцятеро, лишилося на місці. І тринадцятий — молодший командир. Якраз чортова дюжина!* (А. Дімаров).

ДЮ́ЗА, и, *ж.* Наконечник для розпилювання направленого струменя рідини або витікання газу; сопло. *Крізь спеціальний отвір у кілі моторного човна всмоктується вода і з великою швидкістю викидається через рухому дюзу* (з наук.-попул. літ.); *Стовп вогню рвонув вертикально вниз у газовідвідний канал, ракета здригнулася. З дюз рвонули на волю кудлаті блискавки* (із журн.).

ДЮЙМ, а, *ч.* Одиниця виміру довжини, що дорівнює 2,54 сантиметра; одна дванадцята фута. *Далеко на іншому боці площі — ямка, діаметр — кілька дюймів* (Ю. Яновський); *Землю вже притрусив сніжок — дюймів у три завтовшки — і все сипав і сипав* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ДЮЙМО́ВИЙ, а, е. Стос. до дюйма. *У таблиці наводимо відповідність найпоширеніших розмірів у дюймовій системі мір мірам, вказаним у метричній системі* (з навч. літ.); // Розміром в один дюйм. *Гострі дюймові шипи кішок врізувалися в шпаркувату поверхню льоду, не дозволяючи ногам сковзати* (Ю. Шовкопляс); *Він лежить у вагоні.., Руки й ноги в кайданах, А на вікнах ще й ґрати дюймові* (Л. Забашта).

ДЮК, а, *ч., заст.* Герцог. *Одержано донесення від генерал-лейтенанта дюка де Рішельє* (Б. Левін).

ДЮ́КЕР, а, *ч., спец.* Напірний водовід або газовід, що прокладається під руслом річки, по схилах та дну яру, під залізницею чи дорогою. *Якщо необхідно перетяти канал іншим каналом або дорогою, воду передають дюкером, що являє собою бетонну або металеву трубу* (з наук. літ.); *Потребують реконструкції дюкери очисних споруд* (з наук.-попул. літ.).

ДЮ́НА *див.* **дюни.**

ДЮ́НИ, дюн, *мн. (одн.* **дю́на,** и, *ж.).* Піщані горби та пасма, які наносяться і пересуваються вітром. *Вітер постійно переносить пісок на великі віддалі, нагромаджуючи його в горби різної величини і форми. Такі піщані горби називаються дюнами* (з навч. літ.); *В кучугурах, в цих сипучих придніпровських дюнах.., випало бійцям загону Бронникова тримати бойовий рубіж* (О. Гончар); // Узагалі нанесені вітром горби. *Од вітрових ударів тільки важко поскрипують снасті та зростають навкруги світло-сині снігові дюни* (І. Кириленко); * У порівн. *Снігові ї буремні, круті І замети сипучі, мов дюни, .. Все позаду* (П. Воронько).

ДЮ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **дюни.** *Дюнні піски утворюються в результаті розвіювання терасових відкладів у тих місцях, де схили терас обернуті до панівних вітрів* (з наук. літ.); *Поселення другого етапу чорноліської культури розміщувалися на берегових схилах і дюнних підвищеннях у заплавах річок* (з наук. літ.).

ДЮРА́ЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **дюра́ль.** *Для виготовлення човна вам знадобляться дюралеві листи, ножиці по металу, картон, олівець, клепки, дриль, обрізна дошка* (із журн.); // Зробл. із дюралю. *Саватій саме причалив до берега. Він зігнувся в дюралевій "кримчанці" і длубався в сітці* (В. Шкляр); *У повному .. спорядженні* [міліція] — *шоломи.., дюралеві щити, гумові кийки, панцерні лейбики...* (В. Кожелянко).

ДЮРА́ЛЬ, ю, *ч.* Те саме, що **дюралюмі́ній.** *Зовнішній вигляд машини говорив про те, що вона віддала себе .. роботі без остатку: на чорному блоці мідні латки із гарматної гільзи, саморобні, вирубані з дюралю німецького літака крильця вентилятора* (М. Циба); *Долинало від мосту голосіння води і грім ланцюгів об дюраль на човновій станції* (Є. Пашковський).

ДЮРАЛЮМІ́Н, у, *ч.* Те саме, що **дюралюмі́ній.** *Завдяки легкості й міцності дюралюмін широко застосовують у літако- і машинобудуванні, наземному транспорті* (з навч. літ.).

ДЮРАЛЮМІ́НІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **дюралюмі́ній.** *У конструкції катамарана використовується авіаційний дюралюмінієвий лист, який має високу міцність у поєднанні з легкістю* (з навч. літ.); // Зробл. із дюралюмінію. *Дюралюмінієвий літак підіймається в небо. Він підноситься з рокотом і пливе понад білими хмарками* (І. Багряний); *Хлопець .. стояв, тримаючись руками за виступи дюралюмінієвої обшивки* (Іван Ле); *Нарешті дюралюмінієва брама розсунулась і на подвір'я вповз джип* (Г. Тарасюк).

ДЮРАЛЮМІ́НІЙ, ю, *ч.* Легкий міцний сплав алюмінію з міддю і невеликою кількістю магнію, марганцю та деяких інших хімічних елементів; дюраль. *З виробництвом дюралюмінію пов'язувався початковий період розвитку металевого літакобудування* (з наук.-попул. літ.); *Маючи кілька зразків дюралюмінію, можна продемонструвати учням його властивості* (з навч. літ.); — *Може загорітися гондола від сильного тертя об повітря. Вона ж у мене дерев'яна, — не дістав дюралюмінію* (О. Донченко); *На вістрях прожекторів людина, дюралюміній і бомби...* (О. Гончар).

ДЮСШ, *невідм., ж.* Скорочення: дитячо-юнацька спортивна школа. *У ДЮСШ (дитячо-юнацькій спортивній школі), куди ходить Вовка, — це закон: у кого погані оцінки, того до змагань не допускають* (В. Нестайко).

ДЮШЕ́С, у, *ч.* 1. Назва групи десертних сортів груш із великими соковитими плодами. *Є літній і зимовий, або пізній, дюшес. Літній дюшес вважають світовим стандартом, еталоном для інших сортів* (з навч. літ.).

2. Плід цього дерева. *Дюшес має ніжну соковиту солодку м'якоть* (із журн.).

ДЯ́ГЕЛЬ, ю, *ч.* Трав'яниста медоносна рослина родини зонтичних із дрібними зеленувато-білими квітками, зібраними в зонтики. *Росте дягель у вогких листяних і мішаних лісах, у вільшаниках, поблизу водойм, на лісових луках і болотах, цвіте у червні-вересні* (з наук.-попул. літ.); *Кореневища з коренями дягелю використовують у медицині при розладах травлення, застудних захворюваннях* (з навч. літ.).

ДЯ́ДЕЧКО, а, *ч.* Пестл. до **дя́дько** 1–3. *В Удільнім відомстві, пригадую, служив Андріїв дядечко* (М. Рильський); *— Що ж це сталося, дядечку? — з тривогою вчепилася* [Надія] *за дядька, шукаючи в його очах відповідь про головне, про батька* (Яків Баш); *Веде пару сіреньких, невеличких бичків худенький, маленький, трохи сивенький дядечко* (В. Винниченко).

ДЯ́ДИНА, и, *ж.* Дружина дядька (у 1 знач.). *Пішла Катря в село до дядька та дядини, та недовго була в родичів* (Панас Мирний); *Пригадався мені той далекий Недригайлів, де живуть мій дядько з дядиною* (Б. Антоненко-Давидович); *Ми підемо до дядини Калини на ялинку* (І. Багмут).

ДЯ́ДИНИН, а, е. Прикм. до **дя́дина.** *Нитка в прядці йшла нерівна, у мотках робилися помилки, і дядинина лайка не стихала* (Ю. Яновський); *Гостей було багато, з'їхалася вся рідня і дядькова, і дядинина, зо всіх кінців великого Дерманя і навіть з чужих сіл* (У. Самчук); // Належний дядині. *Дядинина хустка.*

ДЯ́ДИНКА, и, *ж.* Пестл. до **дя́дина.** *— Колись як розсерджусь, то .. попроганяю з покоїв своїх тіточок та дядинок, — сказала Настуся* (І. Нечуй-Левицький); *— Не лайтеся на нас, дядинко рідна, — звертався з пробаченням до Мелашки завжди чемний до неї Богдан* (Іван Ле).

ДЯДИНУ́СЯ, і, *ж.* Пестл. до **дя́дина.** [К и л и н а:] *Ей, ні вже, дядинусю, я піду* (Леся Українка).

ДЯ́ДЬКІВ, кова, кове. Прикм. до **дя́дько** 1, 2. *З лавки, угледівши мене, підвелась здоровенна постать дядькова* (М. Коцюбинський); *Людвік роздумував над дядьковими словами* (І. Білик); // Належний дядькові (у 1, 2 знач.). *На дядькові гроші в семінарії вчився* [Оверко] (Ю. Яновський).

ДЯДЬКІ́ВСЬКИЙ, а, е. Належний дядькові (у 1–3 знач.). *Погиба, поклавши голову на сіно, лежить у дядьківській клуні* (М. Стельмах); *Вона їхала на газиках, тряслась на дядьківських возах .. Та більше йшла* (П. Автомонов); // Власт. дядькові (у 3 знач.). *Крізь трохи зіщулені вії дивилися допитливо-розумні, з дядьківською хитринкою, сірі очі* (С. Журахович); [С о к і л:] *В тебе ще стара, дядьківська психологія інколи верх бере...* (М. Зарудний).

ДЯ́ДЬКО, а, *ч.* 1. Брат батька або матері; чоловік тітки. *— З усього роду зосталася я та рідний брат батьків — мій дядько* (Панас Мирний); *На літо, в кінці весни, приїжджає додому Оленка .. Побігла й до дядька Василя. Дідуся Гната не було вже тоді: помер* (А. Тесленко); *Ігор чув від батьків, що там, у Тулі, працюють його рідні тітки й дядьки* (В. Кучер).

2. *розм.* Дорослий чоловік узагалі. *Ходив на ..* [досвітки] *не рік, не два, Та вже й доходився, Що став ходить ще парубком Та й дядьком зробився* (Я. Щоголів); *На алеї парку з'явився гладкий вусатий дядько у фартусі, з мітлою в руках* (Л. Дмитерко); *Федорові Васильовичу згадався їхній криничанський коваль, дядько Максим* (Є. Доломан).

3. Звертання до старшого за віком чоловіка. *Враз у двір вскочило два хлопці й, важко відсапуючи, закричали разом: — Дядьку Замфіре, дядьку Замфіре! ваш виноград рубають* (М. Коцюбинський); *— Дядьку Дубе! — кричали йому на вухо найближчі сусіди. — А чи ж нам у холодній воді потопати, то краще удармо!* (М. Старицький).

4. *розм.* Селянин (перев. з відсталими поглядами). *Мордований, обідраний скороминучими владами, отаманами і різними батьками, без гасу, без солі, без сірників, без взуття, в грубій полотняній одежі стояв той дядько на шляху історії і болючими очима дивився тільки на землю* (М. Стельмах); *Залужанські дядьки, заможні і жадібні, шпортали один одного вилами, хрупали по головах оглоблями за землю, за межу, за вкрадений сніп* (Григорій Тютюнник).

5. *заст.* Особа (звичайно унтер-офіцер), якій доручалося навчання новобранців у царській армії. *— Та не довго ми жартували! Оддали нас в науку дядькові — старому москалеві .. Почали нас муштрувати з рушницями* (І. Нечуй-Левицький).

ДЯ́ДЬО див. **дядя.**

ДЯ́ДЮШКА, и, *ч., заст.* Пестл. до **дя́дя.** [Т и м і ш:] *Либонь дядько Савка. Добривечір, дядюшко!* (С. Васильченко); *— Ну, коли вже ви мені, дядюшко, привезете нейлонову шубу під норку?..* (О. Гончар); *Дядюшки ходили в чорних кожухах з великими книжками під руками. — Планова комісія!* (М. Івченко); // *зневажл.* Про хитрого, небезпечного чоловіка. [Б у г р о в:] *Що він пропонує? Ага, я розумію. Цей дядюшка не від того, щоб передати нас у руки партизанів...* (І. Микитенко); *Микита Говоруха — дядюшка собі на умі* (І. Кириленко).

ДЯ́ДЯ, і, *рідше* **ДЯ́ДЬО,** я, *ч., розм.* Пестл. до **дя́дько** 1, 2. *— Приїхав у гості до нас дядя з міста, мамин брат* (С. Васильченко); *Вона ж не забула? Співали, бувало, журавлиної. І дядьо Стах...* (А. Головко).

ДЯК, а́, *ч.* 1. Служитель православної церкви, що допомагає священику під час богослужіння; псаломник. *Прийшов священик з дяком і почав правити вечерню* (І. Нечуй-Левицький); *Була неділя, коли Бенедьо вибрався в дорогу. В церкві Святої Трійці, попри котру переходив, дяки гриміли хвалу Божу* (І. Франко); *Ось тут Тарас — мала дитина — ходив у школу до дяка...* (І. Гончаренко).

2. У Давній Русі — переписувач князівської канцелярії; у Російській державі XV–XVII ст. — впливовий урядовець. *Дяки вели зносини з іноземними державами, завідували державними фінансами, займалися питаннями дворянського землеволодіння та іншими справами* (з навч. літ.).

(1) Мандро́вані (мандрі́вні) дяки́ — бідне студентство Київської академії на ранніх етапах її історії, яке заробляло на життя, мандруючи та розважаючи населення співами та виставами. *Він був не тутешній, мандрований дяк, і ніхто не знав, якого він роду* (І. Франко); *Спостеріг він по дорозі до монастиря зборище людей, що слухали двох мандрівних дяків, які .. виконували пісню "Всякому городу нрав і права"* (І. Пільгук); *Часом найбільшої активності мандрівних дяків були Різдвяні й Великодні свята* (з навч. літ.).

ДЯ́КА, и, *ж.* Почуття вдячності за зроблене добро, виявлену увагу; вираження такого почуття; подяка. *Який Яків, стільки й дяки!* (прислів'я); — *За мої гроші і горілку купували* [цигани], *і пили: а далі, замість дяки, у вічі насміялись* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *О, про воєводу Свенелда ми чули, — сказав кесар Борис. — За такого воєводу дяка тобі, княже* (С. Скляренко); // Слова, що виражають вдячність. *Хто таки вимовляв виразно дяку, у других язик не повертався, і вони дякували поцілунками* (Панас Мирний).

○ **(1) З дя́кою,** *у знач. присл.* — дякуючи. [Д. Ж у а н:] — *А я жалоби не ношу ніколи, і з дякою запросини приймаю* (Леся Українка).

ДЯКІ́В, ко́ва, ко́ве. Прикм. до **дяк** 1. *Наука дякова була невелика, вона сягала не дальше Псалтиря* (Панас Мирний); — *Гірка була наука. Мені ще й досі сняться різки дякові...* (Василь Шевчук); // Належний дякові (у 1 знач.). — *Чи не тут живе Балаш? — спитала в сина Кайдашиха. — Ні, мамо! Це дякова хата* (І. Нечуй-Левицький).

ДЯКІ́ВНА, и, *ж., розм.* Дякова дочка. *Оженившись на нашій дяківні, у нас у селі попом став* [попович] (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дяківна була дуже гарна, але дуже горда і з парубками не любила жартувати* (І. Нечуй-Левицький).

ДЯКІ́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **дяк** 1. — *Так якось мені здавалося, що хоч я не зв'язаний буду, а вискочити-таки не вискочу з дяківської науки* (Марко Вовчок); *Був це шкільний товариш мого батька. Селянський чи дяківський син, скінчив гімназію в Бережанах* (Б. Лепкий).

ДЯ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **дя́кувати.** *А розпуста та нечисть усяка й зажерливість нехай навіть не згадуються поміж вами, як личить святим, і гидота, і марнословство або жарти, що непристойні вам, але краще дякування* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Яке частування, таке й дякування* (прислів'я); *Потім почав* [весільний староста] *весільне дякування* (І. Франко).

ДЯКУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **дякува́ти.** *Іван Маркевич .. почав поспішно, з якоюсь тугою і образою в голосі розповідати .. про своє невдале дякування в ковалівській церкві* (Ю. Збанацький).

ДЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., кому, чому, без дод. і з спол.* щ о. Висловлювати, виражати подяку, бути вдячним за щось. *Дякуйте Господу, добрий бо Він, бо навіки Його милосердя!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Хазяїн .. став дякувати Трохимові, що він такий вірний* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ти б ще дякувала, що тобою не гордують, що так привітно з тобою обходяться* (Панас Мирний); * У порівн. *Схиливши білу головку, наче дякував* [первоцвіт] *золотому сонечку, що воно першому дало спроможність побачити веселе свято весни...* (М. Коцюбинський); // Уживається як слово, яким виражають вдячність за зроблене добро, виявлену увагу. — *Прощайте, дякую! — він* [Соловей] *до Осла озвався* (Л. Глібов); — *Дякую, дядино, я не голодний* (І. Багмут); — *Дякую, пане Євгене, — втрутилась дикторка, — продовжуємо інформаційний випуск української національної радіостанції* (В. Кожелянко).

(1) Дя́кувати Бо́гові (Бо́гу, Го́сподові, Го́сподеві) — уживається для вираження заспокоєння, відчуття морального полегшення у зв'язку з чим-небудь. — *Годі побиватись, дочко, — каже старий свекор, — дякувати Господові, втихла* [дитина] (Марко Вовчок); [Г р у ї ч е в а:] *А що, хіба вона* [Любочка] *слаба?* [О л і м п і а д а І в а н і в н а:] *Та ні, Богу дякувати* (Леся Українка); [П р і с ь к а:] *Ось годі, дочко, себе неволити, та давай трохи спочиньмо. Що це ми — найнялися..? У нас, дякувати Богові, пригінчих немає* (С. Васильченко); **(2) Уклі́нно** *(зах.* **фа́йно) дя́кую** — шанобливо-ввічлива форма подяки. *Я вам дуже файно дякую за лист* (В. Стефаник); [Ю р к е в и ч:] *Ось візьміть. (Дає йому гроші).* [Н о с и л ь н и к:] *Уклінно дякую* (І. Кочерга); — *Дякую уклінно. Чак з достоїнством схилив голову і пішов по коридору* (В. Нестайко).

ДЯКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Бути дяком. *Дякував він лише кілька років* (Ю. Збанацький).

ДЯ́ТЕЛ, тла, *ч.* Лісовий птах родини дятлових із довгим, гострим та міцним дзьобом, який добуває їжу зі щілин кори дерева. *Дятлові доводиться дерево дзьобом колупати і з-під кори комах видовбувати* (О. Копиленко); *В дубняку лунав сухий і чіткий перестук: почіплявшись пазурами за стовбури дерев, строкаті дятли знай довбали дзьобами кору, дістаючи з-під неї поживу* (Є. Гуцало); *Було тихо й затишно.., десь туркотіла горлиця, вистукував об дерево дятел* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Попереду, мов дятел, глухо тутукав кулемет* (П. Панч).

ДЯТЛЕНЯ́, я́ти, *с.* Пташа дятла. *Він* [дятел] *чогось похмурим встав, Дятленят у ліс нагнав* (М. Стельмах).

ДЯТЛЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **дятленя́.** *А в гнізді вже пищали маленькі дятленятка* (Ю. Збанацький).

ДЯ́ТЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **дя́тел.** — *Дятлику! А де ти є? Дятел враз себе являє, стовбур дуба оббігає, в Шашіль дзьобом стук та стук* (П. Тичина); *Десь далеко стукали дятлики в сухі дерева, клопітливо гукали одуди, літали метелики й бджоли* (Т. Осьмачка).

ДЯ́ТЛІВ, лова, лове. 1. Прикм. до **дя́тел.** *Дятлів стук; Дятлове гніздо; Дятлове пір'я.*

2. *у знач. ім.* **дя́тлові,** вих, *мн., зоол.* Родина птахів ряду дятлоподібних, представники якої пристосовані до життя на деревах. *То була велика чорна птиця, схожа на .. дятлових, тільки дуже велика* (Ю. Мушкетик); *Дятлові — переважно жителі лісу; в пошуках їжі міцним дзьобом вони довбають кору дерева і деревину, добуваючи комах* (з наук.-попул. літ.); *Дятлові знищують шкідників дерев, короїдів, жуків-вусачів та їхніх личинок, їх називають санітарами лісу* (з навч. літ.); *До дятлових належать дятел, крутиголовка, жовна та ін.* (із журн.).

ДЯТЛОПОДІ́БНІ, них, *мн., зоол.* Ряд птахів, які живляться комахами, добуваючи їх з-під кори дерев. *Дятлоподібні мають міцний дзьоб, довгий язик, чіпкі ноги з довгими пазурами* (з наук.-попул. літ.); *Найпоширеніші в Україні дятлоподібні: великий строкатий дятел, чорна жовна, зелений дятел* (з навч. літ.).

ДЯЧИ́ХА, и, *ж., розм.* Дружина дяка (у 1 знач.). [Т е р п и л и х а:] *Якби вийшла* [Наталка] *за дяка, — мала б вічний хліб; була б перше дячихою, а послі* [потім] *і попадею* (І. Котляревський); *Першим кумом взяла Марія Мартинового Романа, першою кумою дячиху* (У. Самчук).

ДЯЧО́К, чка́, *ч., розм.* Те саме, що **дяк** 1. *Батюшка своїм звичайним голосом проказував молитви, дячок поважно й швидко вичитував з книжок* (С. Васильченко); *У соборі тихо тріскотять свічки, пахтить вільгістю стін, під банею високо вгорі лунає монотонний голос дячка* (В. Винниченко); *Я був ще хлопчиком і навчався письма у дячка при Богоявленській церкві* (Р. Іваничук).

Е

Е[1], *невідм., с.* Сьома літера українського алфавіту на позначення голосного звука "е".

Е[2], *виг.* 1. Уживається при вираженні незгоди з чиїми-небудь словами чи діями. — *Що візьмеш, небого? За рік, чи як? — А що дасте. — Е, ні! Треба знати, Треба, дочко, лічить плату, Зароблену плату* (Т. Шевченко); *Він* [Яків] *постояв трохи й знов шмигнув: — Е, ні, постій! — тут і я за ним* (Марко Вовчок); — *І коли воно настане, аби було по-людськи? — Як доживемо до кінця війни, то й настане, — спроквола відгукуюся. — Е, мені, Стародубчику, не випадає ждати!..* (Є. Доломан); — *А може б, ти подумав? — Е, ні. Раз я вирішив, то хай так і буде* (Григір Тютюнник).

2. Уживається при вираженні незадоволення, досади, вагання, недовір'я і т. ін. [Г а л и н а:] *Ану, хто кого перегонить?* [Д м и т р о:] *Давай!* [Г а л и н а:] *Е, в тебе ноги довгі* (М. Старицький); — *Е! — зажурилась Оксанка, — нема вже телятка, немає; нащо було його різать?* (П. Тичина); — *Е, отче, який там суд! — сумно похитав борідкою дід. — Ось у мене жандарі двох синів убили* (О. Бердник).

3. Уживається при вираженні переборювання сумнівів, заперечення, рішучості і т. ін. — *Е, якось воно буде... Зимою можна хурманкою заробити якого карбованця* (М. Коцюбинський); — *Е-е, щось тут не те... — заківали розчаровано головами челядники та й посипали до вікон* (Ю. Винничук).

ЕБЕ́НОВИЙ, а, е. 1. Зробл. з ебенового дерева *(див.* **де́рево).** — *Сідайте, — запросив він, вказуючи на оздоблені слоновою кістю ебенові стільці з гаптованими золотом подушками* (Н. Королева); *Пронісся лязк литавр. Рокочучи відплинув гомін міді. І чорна тростъ ебенова співа* (М. Бажан).

2. *у знач. ім.* **ебе́нові,** вих, *мн.* Родина дводольних тропічних рослин із м'ясистими ягодами та цінною деревиною. *До ебенових відносять невеликі дерева з одностатевими квітками (переважно дводомні рослини), які ростуть у тропічних і субтропічних, частково — в помірних поясах* (з наук. літ.); *Більшість ебенових дає цінну деревину, деякі — їстівні плоди (хурма)* (з навч. літ.).

△ **Ебе́нове де́рево** *див.* **де́рево.**

ЕБОНІ́Т, у, *ч., техн.* Тверда речовина чорного кольору, одержувана способом вулканізації гумової суміші. *Каучук із дуже великим вмістом сірки утворює ебоніт — тверду речовину, що є дуже добрим електричним ізолятором* (з навч. літ.); *Корпус* [радіо] .. *відлитий у лунку суцільну коробку з важкого ебоніту* (Любко Дереш); *З 1980-х років ебоніт практично витіснений пластмасами, що переважають його за діелектричними властивостями* (із журн.); * У порівн. *Ебонітом різьбилось мокре віття дубів* (Є. Пашковський).

ЕБОНІ́ТОВИЙ, а, е, *техн.* Стос. до ебоніту. *Ебонітове виробництво;* // Вигот. з ебоніту. *Старі ебонітові корпуси акумуляторів замінили сучасні поліпропіленові. Ебоніт менш ударостійкий матеріал, до того ж поліпропілен набагато дешевший* (з наук.-попул. літ.); *При приготуванні електроліту можна користуватися тільки скляним, ебонітовим або свинцевим посудом* (з навч. літ.); *В каюті, де сиділи поранені, притиснувши ебонітові навушники, стало так тихо, наче у водолазів під скафандром* (В. Кучер).

ЕВАКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **евакуаці́йний,** напр.: е в а к о г о́ с п і т а л ь, е в а к о е ш е л о́ н, е в а к о п о́ ї з д, е в а к о п у́ н к т.

ЕВАКОГО́СПІТАЛЬ, ю, *ч.* Те саме, що **евакошпита́ль.** *Дивно їм стає, що це вони вже встигли побувати в боях, що на кожному з них вже затягуються рани.., а теплий оцей вечір застає їх в евакогоспіталі серед териконів Донбасу* (О. Гончар); *Буремного 1941-го зі студентської лави дівчина пішла працювати в евакогоспіталь* (з газ.).

ЕВАКОПО́ЇЗД, а, *ч.* Поїзд, задіяний в евакуації людей, майна і т. ін. — *Після поранення під Таганрогом попав* [Стародуб] *у госпіталь. Потім евакопоїздом аж сюди. Тут, у Челябінську, у складі трудової, чи робочої, команди послали на воєнізований завод* (Є. Доломан); *Евакуйовувалися цілими організаціями, колективами. Так, наприклад, московським письменникам та членам їхніх сімей — ідеологічні бійці партії! — виділили спеціальний евакопоїзд* (В. Чемерис).

ЕВАКОПРИЙМА́ЛЬНИК, у, *ч.* Заклад, який займається прийманням поранених і хворих, евакуйованих під час війни, стихійного лиха і т. ін., готуючи їх до подальшого транспортування. *Евакоприймальник як лікувально-евакуаційний заклад медичної служби призначений для надання невідкладної медичної допомоги та тимчасової госпіталізації поранених і хворих до приходу транспорту* (з наук.-попул. літ.); *Евакоприймальники розташовують поблизу залізничних вузлів і автомобільних доріг* (з навч. літ.); *Протягом перших кількох днів війни було втрачено десятки хірургічних та інфекційних госпіталів, евакоприймальників, санітарних складів* (із журн.).

ЕВАКОПУ́НКТ, у, *ч.* Пункт, що становить об'єднання лікувальних та евакуаційно-транспортних установ, які створюються під час війни, стихійного лиха і т. ін. для лікування та евакуації поранених і хворих. *За номером польової пошти ховався один із евакопунктів, які керували госпіталями* (М. Руденко); *У деяких випадках хворих направляють у лікарні спеціальні міські центри — евакопункти* (з навч. літ.); *На узбережжі о. Хонсю тайфун рухався з великою швидкістю. Близько двох тисяч осіб виявили бажання самостійно евакуюватися і перечекати негоду в евакопунктах* (із журн.).

ЕВАКОРАЙО́Н, у, *ч.* Район, де проживають евакуйовані з інших місцевостей люди. *Уряди СРСР і Польщі продовжували взаємне переселення (українців — із Польщі до УРСР, а польського населення — з України до Польщі), здійснюване примусовими методами. На території евакорайонів Польщі на обліку було майже 126 тис. українських родин* (з навч. літ.).

ЕВАКОШПИТА́ЛЬ, ю, *ч.* Спеціалізований шпиталь, де під час війни, стихійного лиха і т. ін. здійснюється стаціо-

нарне лікування евакуйованих поранених і хворих. *У липні 1941 року приміщення Уманського сільськогосподарського інституту було перетворено на евакошпиталь, директор інституту був призначений його комісаром* (з навч. літ.); *Військово-польовий евакошпиталь, розташований під Смоленськом, став для черкащанки на п'ять довгих років війни не лише місцем роботи, а й рідною домівкою* (з газ.).

ЕВАКУА́ТОР, а, *ч.* 1. Той, хто займається евакуацією (у 1 знач.) кого-, чого-небудь. *Перевезення хворих у стаціонар здійснює бригада евакуаторів на спеціально виділеному автотранспорті* (із журн.); *Про харчування медиків на Північно-Західному фронті під час війни, коли харчування не доходило, у своєму інтерв'ю згадує В. Васильєва, евакуатор польового пересувного шпиталю* (із журн.).

2. Спеціальна вантажна машина із підйомним механізмом, признач. для навантажування, відбуксирування пошкодженого після аварії, а також залишеного в неналежному місці автомобіля. *Якщо ви прилаштували автомобіль у неналежному місці, на вас завжди знайдеться евакуатор* (із журн.); *В автомобіля відмовили гальма. Сам водій, на щастя, не постраждав і, викликавши евакуатор, доставив машину на станцію технічного обслуговування* (з газ.); *Завод "Магістраль" випустив новий вітчизняний евакуатор* (з газ.).

ЕВАКУА́ТОРНИЙ, а, е. Стос. до евакуації, евакуатора. *Завод налагодив виробництво евакуаторних платформ на різні типи автомобілів* (із журн.); *Після наповнення їжею і шлунковим соком у моториці шлунка з'являється евакуаторний компонент. Евакуація вмісту шлунка у дванадцятипалу кишку зменшує його об'єм та розтягнення стінок* (з навч. літ.).

ЕВАКУАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до евакуації (у 1 знач.). *Вона незмінно провела чотири роки евакуаційного життя, працюючи сестрою* (Н. Рибак); *Після метушні евакуаційних днів вирішено було ще раз пройтися по всіх порожніх хатах* (А. Михайленко); *В очах вечірній літ огнів Евакуаційних ешелонів* (П. Усенко); *Евакуаційні шляхи і виходи повинні утримуватися вільними, нічим не захаращуватися, і в разі виникнення пожежі забезпечувати вільний вихід під час евакуації всіх людей, які перебувають у приміщеннях* (з мови документів).

ЕВАКУА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Організоване вивезення населення, підприємств, установ та різних матеріальних цінностей із певної місцевості (перев. під час війни, стихійного лиха і т. ін.) в безпечне місце. *Почалася евакуація. Заводи, населення поспішно переправляли на лівий берег* (Яків Баш); *Вибух стався 26 квітня.., евакуація з Прип'яті була призначена .. 27 квітня* (А. Михайленко); *Розрізняють два основні види евакуації — поступову й одномоментну: поступова відбувається, наприклад, у будівлях адміністративного і торговельного призначення, одномоментна — у будівлях для масових зборів* (з мови документів); // *розм.* Часовий період і місце такого перебування. *В евакуації було тяжко* (В. Кучер); *Вона повернулася з евакуації до Білої Церкви, квартира її там згоріла* (Ю. Яновський); *Було це в Рязанській області, де моя родина жила в евакуації* (Остап Вишня).

2. Транспортування, відбуксирування пошкодженого після аварії, а також залишеного в неналежному місці автомобіля. *Працівники трамвайного депо мають намір звернутися до міської влади з проханням про відновлення дозволу на евакуацію автомобілів, припаркованих у недозволених місцях* (із журн.).

3. *спец.* Вихід певних речовин з чого-небудь. *Нерівномірний розподіл температур по обсягу вологої вовни (на верхній і нижній межах) потребує евакуації гарячої пари із сушильної камери* (з наук. літ.); // *фізл.* Вихід певних речовин з одного органа в інший під час травлення, очищення окремого органа або всього організму від яких-небудь речовин. *Евакуація багатої на вуглеводи їжі зі шлунка в дванадцятипалу кишку відбувається швидше, ніж евакуація білкової чи багатої на жири їжі* (з навч. літ.); *Евакуація кормових шлункових мас відбувалася значно швидше при згодовуванні тваринам осолоджених кормів* (із журн.).

ЕВАКУЙО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **евакуюва́ти.** *Всіяний вогнями, він* [Урал] *димився цілу добу димарями заводів, гримів ешелонами, приймав верстати, устаткування, евакуйоване з України* (О. Гончар); *Омелько був евакуйований із Львова, де в перший же день війни загинула від бомби вся його сім'я* (О. Донченко); *Евакуйований з місця аварії автомобіль стояв на штрафмайданчику* (з газ.); // *у знач. ім.* **евакуйо́вані,** них, *мн.* Ті, що евакуюються або евакуювалися куди-небудь. *Вчора проходив ешелон з евакуйованими* (Д. Ткач); *Він знав* [із листів односільчан], *що в його хаті живе якась незнайома жінка з евакуйованих* (Є. Кравченко); // **евакуйо́вано,** *безос. пред. — Містечко, як ви знаєте, пусте, — говорив Краснопольський сердитим надтріснутим голосом. — Мешканців евакуйовано* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Вивезений із небезпечної місцевості. *Евакуйована худоба, виснажена, табунилася у дворах, сумноповісивши голови, нюхала власні ратиці, — їсти не було чого* (Григорій Тютюнник); *Серед усіх евакуйованих радянських підприємств кожне третє було українським* (з наук. літ.).

3. *у знач. прикм.* Який залишився після евакуації (у 1 знач.). *Людей запевнили, що підстав для хвилювання нема... Адже смертоносні вантажі мали перевозити пустими вулицями, через евакуйовані квартали* (Л. Дмитерко).

ЕВАКУЙО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЕВАКУЮВА́ТИ,** юю, юєш, *недок. і док., кого, що.* Проводити, здійснювати евакуацію (у 1, 2 знач.). — *Прип'ять евакуйовують, — нарешті видихнув син, і очі його зволожились* (К. Мотрич); *Поранених евакуювали в тил* (С. Журахович); *Вдалося своєчасно евакуювати з Києва переважну більшість рукописних фондів Інституту літератури* (з наук. літ.); *Державтоінспекція евакуювала автомобіль, припаркований біля транспортної розв'язки* (з газ.); // *розм.* Вивозити, відправляти кого-небудь кудись. *Заболіло в мене серце, і мене евакуювали в Святошино в санаторій* (С. Васильченко).

ЕВАКУЙО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **ЕВАКУЮВА́ТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок. і док.* 1. Організовано виїжджати з місцевості, що стала небезпечною. *Сподівався, що буде автомашина, та її не роздобув. Довелося евакуйовуватись кіньми* (Є. Доломан); *Вона настирливо почала грюкати в двері, ще раз пояснюючи батькові, що сьогодні евакуюється з університетом углиб країни* (В. Кучер); *Мати разом з заводом евакуювалася і працювала на верстаті в цеху, де вироблялися бойові деталі до автоматів* (Я. Гримайло); *Почалася війна. Дитячий будинок евакуювався на схід* (К. Гриб).

2. *тільки недок.* Пас. до **евакуйо́вувати, евакуюва́ти** 1, 2. *У першу чергу евакуюються ті бойові машини, яким загрожує небезпека захоплення або знищення противником* (з навч. літ.); *Автомобілі, які будуть заважати руху пішо-*

ходів і транспорту в дні проведення матчів, будуть евакуюватися (із журн.).

ЕВАКУЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для евакуації (у 1 знач.). *У плані евакуації вказуються шляхи евакуювання та евакуювальні виходи, визначено правила поведінки людей, а також порядок і послідовність дій у разі виникнення пожежі* (з мови документів).

ЕВАКУЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **евакуюва́ти.** *Після евакуювання кількох сотень відвідувачів маркету та перевірки приміщень спеціальні загони вибухівки не виявили* (з газ.); *Активізується примусове евакуювання автомобілів* (з газ.).

ЕВАКУЮВА́ТИ *див.* **евакуйо́вувати.**

ЕВАКУЮВА́ТИСЯ *див.* **евакуйо́вуватися.**

ЕВАЛЬВАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фін.* Прикм. до **евальва́ція.** *Законом подовжується евальваційний період для дослідницьких і прикладних наукових установ* (із журн.).

ЕВАЛЬВА́ЦІЯ, ї, *ж., фін.* Обчислення вартості, ціни, визначення кількості, якості, придатності чого-небудь; оцінка. *Прийняттю рішення щодо реалізації програми реструктуризації підприємства повинна передувати евальвація її ефективності* (з наук. літ.); *Евальвація міжкультурних проектів.*

ЕВАПОРА́ТОР, а, *ч.* Прилад для випаровування; випарник, випаровувач. *Евапоратори різних видів застосовуються в системах охолодження, при очищенні води, при концентрації розчинів* (із журн.).

ЕВАПОРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *техн.* Стос. до евапорації. *Евапораційна колонка.*

ЕВАПОРА́ЦІЯ, ї, *ж., техн.* Випарювання, випаровування. *Метод евапорації полягає в очищенні водяною парою стічних вод із вмістом летких забруднювальних органічних речовин, зокрема фенолів* (з навч. літ.); *На коксохімічному заводі за допомогою спеціальної установки способом евапорації очищають насичені фенолом води* (із журн.).

ЕВАПОРИ́Т, у, *ч.* Мінералізований поклад осадових солей, що утворився внаслідок випаровування соляних озер та басейнів закритих водойм у минулих геологічних періодах. *У розрізі верхньої пермі переважають евапорити (ангідрити і солі), які перешаровуються з доломітами і глинами* (з наук. літ.); *Поклади евапориту є важливим джерелом гіпсу, ангідриту, кам'яної солі, деяких нітратів і боратів* (з навч. літ.).

ЕВАПОРИ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **евапори́т.** *Серед неморських евапоритових середовищ виділяють постійні озера ропи (Мертве море, озеро Сиваш тощо)* (з наук.-попул. літ.).

ЕВАПОРО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання інтенсивності випаровування води з поверхні водойм і ґрунту. *Евапорометр використовують для визначення висушувальної дії повітря* (з наук.-попул. літ.).

ЕВГЕНО́Л, у, *ч., хім.* Безбарвна або жовтувата органічна речовина, що має сильний запах гвоздики, складник ефірних олій. *Евгенол виділяють із ефірних олій: гвоздичної (вміст — до 95 %) і базиліку евгенольного (евгенол — 70 %), а також синтезують* (з наук. літ.); *При окисненні евгенол утворює ванілін* (з наук. літ.); *Евгенол входить до складу знеболювальних засобів, антисептиків, застосовується у стоматології* (з наук.-попул. літ.); *Евгенол як запашну речовину використовують у парфумерії* (із журн.).

ЕВГЛЕ́НА, и, *ж.* Рід одноклітинних джгутикових зелених водоростей. *Евглена звичайно живе в неглибоких водоймах, де плаває в товщі води* (з наук.-попул. літ.); *Тіло евглени має витягнуту форму (приблизно 0,05 мм завдовжки), із джгутиком, за допомогою якого вона рухається* (з навч. літ.); *Евглена є об'єктом лабораторних досліджень* (з навч. літ.).

ЕВДЕМОНІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Ідеалістичний етичний напрям, представники якого метою життя людини вважають прагнення до щастя, благополуччя; один з основних принципів давньогрецької етики. *Евдемонізм пов'язаний з ідеєю внутрішньої свободи особистості, її незалежності від зовнішнього світу, яку запропонував Сократ* (з наук.-попул. літ.); *В основі народного ідеалу справжньої української сім'ї лежить евдемонізм — прагнення створити сім'ю щасливу, здорову, наповнену дитячим багатоголоссям* (з навч. літ.).

ЕВДЕМОНІ́СТ, а, *ч., філос.* Прибічник, прихильник евдемонізму. *Евдемоністи наполягають на тому, що визначальним у людині є прагнення до блаженства, щастя* (із журн.).

ЕВДЕМОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до евдемонізму, евдемоніста. *Сократ започаткував евдемоністичну традицію, стверджуючи, що сенс життя людини, вище благо полягає у досягненні щастя* (з навч. літ.); *За часів Просвітництва в Європі була впливовою евдемоністична етика, яка мала міцне історичне підґрунтя* (із журн.).

ЕВДЕМОНІ́СТСЬКИЙ, а, е, *філос.* Те саме, що **евдемоністи́чний.** *Прибічником етики евдемоністського типу, зокрема, був Г. Сковорода* (з навч. літ.).

ЕВДІАЛІ́Т, у, *ч.* Мінерал із підкласу кільцевих силікатів червоного, бурого, рожевого або жовтого кольору. *Евдіаліт являє собою складний силікат цирконію, натрію і кальцію з включеннями різних рідкоземельних елементів, має скляний блиск* (з наук.-попул. літ.).

ЕВДІО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для дослідження газів. *Сучасний лабораторний евдіометр складається зі скляної трубки-корпусу з двома відгалуженнями, в які через гумові пробки вставлено електрод* (з навч. літ.); *Евдіометр призначений також для визначення кількості кисню в суміші з воднем чи вуглеводнями* (з навч. літ.).

Е́ВЕ, *невідм.* 1. *ч. і ж., мн.* Народ у Західній Африці. *Народ еве населяє південно-східні райони Гани і південні райони Того* (з наук.-попул. літ.); *Еве зберігають традиційні вірування; серед них є християни й мусульмани-суніти* (з навч. літ.); *Традиційні житла еве — прямокутні глинобитні хатини зі стріхами з соломи або пальмового листя* (з навч. літ.); *Основне заняття еве — землеробство (вирощують кукурудзу, ямс, батат і т. ін.)* (із журн.).

2. *ж.* Мова цього народу. *Граматична будова еве типова для мовної сім'ї ква* (з наук. літ.); *Еве є сукупністю діалектів* (з наук.-попул. літ.).

ЕВЕ́КЦІЯ, ї, *ж., астр.* Одне з періодичних відхилень у русі Місяця навколо Землі, зумовлене дією Сонця. *Правильне пояснення явища евекції дав І. Ньютон* (з наук. літ.).

ЕВЕ́Н *див.* **еве́ни.**

ЕВЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **еве́н,** а, *ч.;* **еве́нка,** и, *ж.).* Народ, споріднений з евенками, який живе у північно-східних районах Сибіру; представники цього народу. *Руси .. тримали й намагались тримати з ними* [народами] *мир і дружбу — так було з ромеями, болгарами, чехами, поляками, евенами на півночі, аланами й касогами на далекому півдні, з народами Кавказу* (С. Скляренко); *Люди враз перестали бути страшними, і Юра зрозумів, що це евени* (І. Багмут); *Евени живуть локальними групами в Якутії, Магаданській і Камчатській областях Російської Федерації, Чукотському і Коряцькому*

автономних округах і в Хабаровському краї (з наук.-попул. літ.); *Основні заняття евенів: оленярство, мисливство, а у берегових евенів — рибальство* (з наук.-попул. літ.).

ЕВЕ́НК *див.* **еве́нки.**

ЕВЕ́НКА *див.* **еве́ни.**

ЕВЕ́НКИ, ів, *мн. (одн.* **еве́нк,** а, *ч.;* **евенкі́йка,** и, *ж.).* Народ, який живе в лісовій смузі Сибіру (від Єнісею до Охотського моря) і на Далекому Сході; тунгуси; представники цього народу. *Тій моделі* [старовинного острога] *навіть важко скласти ціну, бо в ній .. геніально виявилася висока обдарованість і майстерність .. у різьбі по кістці .. якутів, евенків* (М. Сиротюк); *Евенки проживають переважно у Китаї (35 тис. осіб), Російській Федерації (30 тис. осіб)* (з наук.-попул. літ.); *У давнину евенки займались оленярством, мисливством, рибальством* (з наук.-попул. літ.); *З початку XVII століття евенки прийняли православ'я, та цей народ зберіг і дохристиянські вірування* (з навч. літ.).

ЕВЕНКІ́ЙКА *див.* **еве́нки.**

ЕВЕНКІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еве́нки.** *Евенкійська (тунгуська) мова поширена у тайговій зоні Сибіру — від Єнісею до острова Сахалін; нею розмовляють також у Китаї* (з наук.-попул. літ.); *Евенкійська мова разом із евенською мовою належать до сибірської групи тунгусо-маньчжурських мов* (з навч. літ.).

ЕВЕ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еве́ни.** *Евенська (ламутська) мова за граматичною будовою належить до мов суфіксально-аглютинативного типу* (з навч. літ.).

ЕВЕНТУА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Можливий за певних умов, за відповідних обставин. *Кожна приповідка з евентуальними варіантами має окреме пояснення, а де можливо, вказуються паралелі з інших мов* (І. Франко); *Організатори ще раз уклінно просять вас неухильно дотримуватися всіх пунктів орієнтованої програми. Евентуальні зміни будуть заявлені окремо* (Ю. Андрухович).

△ **Евентуа́льний (непрями́й) во́тум** *див.* **во́тум.**

ЕВЕНТУА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **евентуа́льний.** *Коли ми не будемо приготовані на всяку евентуальність, не будемо сильні своїм самопізнанням і ясним зрозумінням своїх інтересів, то всяка зміна може не то не порятувати, але й убити нас* (І. Франко).

ЕВЕНТУА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **евентуа́льний.** *— Я переконаний, — сказав дід, — і евентуально не здивуюся, коли наш "Іван Іванович" та раптом зайде до нас, поздоровить з перемогою!* (Ю. Яновський).

ЕВКАЛІ́ПТ, а, *ч.* Вічнозелене швидкоросле дерево або кущ родини миртових, деревина, кора і листя якого використовуються у промисловості та медицині. *Евкаліптам жарко — роздягаються, скидають з себе кору, і вона лежить тут же, під деревами, мов одяг на пляжі* (М. Руденко); *В австралійських саванах панівними деревами є могутні евкаліпти і трав'яні дерева* (з наук.-попул. літ.); *З листя евкаліпта добувають ефірну олію, яку застосовують як антисептичний і протизапальний засіб для полоскань та інгаляцій при захворюваннях верхніх дихальних шляхів* (з навч. літ.).

ЕВКАЛІ́ПТОВИЙ, а, е. Стос. до евкаліпта. *Сумчасті ведмеді населяють глухі евкаліптові ліси, де основну їжу становить евкаліптове листя* (з навч. літ.); *Евкаліптову олію використовують для інгаляцій* (з навч. літ.).

ЕВКАРІО́Т *див.* **евкаріо́ти.**

ЕВКАРІО́ТИ, ів, *мн. (одн.* **евкаріо́т,** а, *ч.), біол.* Організми, клітини яких мають оформлене ядро, відділене від цитоплазми оболонкою. *До евкаріотів відносять всі організми, крім бактерій* (з наук.-попул. літ.); *Клітини евкаріотів, на відміну від клітин прокаріотів, мають ядро. Крім ядра, у клітинах евкаріотів є мітохондрії, пластиди, апарат Гольджі, ендоплазматична сітка, лізосоми та інші органели* (з навч. літ.).

ЕВКАРІОТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до евкаріотів. *Клітини бувають прокаріотичні і евкаріотичні. Основна відмінність між ними — наявність ядра в евкаріотичної клітини і відсутність його у прокаріотичної* (з наук. літ.); *Евкаріотичні клітини протиставляють прокаріотичним; основна частина генетичного матеріалу евкаріотичної клітини знаходиться в ядрі й представлена ДНК* (з наук.-попул. літ.).

ЕВКЛА́З, *ч.* 1. *род.* у. Мінерал із підкласу острівних силікатів білого, блакитного, світло-жовтого, зеленуватого кольорів. *Евклаз зустрічається в альпійських жилах, у гідротермальних родовищах, у порожнинах гранітів* (з наук. літ.); *Евклази бувають у вигляді призматичних і пластинчастих кристалів* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу. *Брошка з евклазом.*

ЕВКЛА́ЗОВИЙ, а, е. Стос. до евклазу. *Евклазові поклади;* // Зробл. з евклазу, з евклазом. *Евклазовий перстень.*

ЕВКЛІ́ДІВ, дова, дове: △ **Евклі́дова геоме́трія** *див.* **геоме́трія.**

ЕВКО́МІЄВІ, вих, *мн., бот.* Родина дводомних рослин, єдиним представником якої є китайське дерево евкомія. *Про евкомієві ботаніки дізналися лише в XIX ст., хоча традиційна китайська медицина їх використовувала тисячі років* (з наук. літ.).

ЕВКО́МІЯ, ї, *ж.* Південне дерево родини евкомієвих із високим стовбуром, продовгуватим листям овальної або еліптичної форми, пронизаним молочними судинами, заповненими гутою. *Евкомія, або китайське гутаперчеве дерево, росте в центральних високогірних районах Китаю, в субтропічних листяних і вічнозелених мішаних лісах* (з наук.-попул. літ.); *Усі частини евкомії (листя, кора, коріння), крім деревини і насіння, містять гуту — основний компонент гутаперчі* (з навч. літ.); *Лікарські препарати із кори евкомії мають тонізуючу дію, застосовуються для лікування гіпертонічної хвороби на ранніх стадіях, їх здавна використовують при переломах кісток* (з навч. літ.); *Коли спробувати розірвати листок евкомії, він тягнеться, як гума* (із журн.).

ЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Стос. до еволюції; безперервний, поступовий. — *Нам заборонено втручатися в еволюційні процеси, ми тільки наглядаємо і збираємо інформацію* (М. Руденко); *Нам хотілося вивести рідну планету на новий еволюційний шлях* (О. Бердник); *Із численних мутацій як елементарного еволюційного матеріалу природний добір формує такі комбінації ознак і властивостей, що спричиняють адаптацію організмів до умов навколишнього середовища* (з наук. літ.); *Природа функціонує повноцінно з належними їй еволюційними змінами* (з навч. літ.).

2. Який вивчає, досліджує еволюцію чого-небудь. *Популяційно-видовий рівень організації живого вивчають такі науки, як систематика, популяційна генетика, популяційна екологія, еволюційна біологія тощо* (з навч. літ.).

△ **Еволюці́йна тео́рія** *див.* **тео́рія; Еволюці́йне вче́ння** *див.* **уче́ння.**

ЕВОЛЮЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **еволюці́йний.** *Принциповим є вироблення спільної стратегії, яка б забезпечила збереження еволюційності процесу інтеграції східноєвропейських країн до ЄС, поглиблення транскордонного та регіонального співробітництва* (з навч. літ.).

ЕВОЛЮЦІ́ЙНО. Присл. до **еволюці́йний.** *Чіткість меж ландшафтної структури залежить від швидкості змін у системі, які можуть відбуватися еволюційно та революційно* (з наук. літ.); *Еволюційно права людини розвивалися в напрямі від надання привілеїв окремим соціальним групам і станам до гарантування державою прав людини та громадянина* (із журн.).

ЕВОЛЮЦІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Учення, за яким усе існуюче перебуває в процесі постійного розвитку, еволюції (у 1 знач.). *Теїстичний еволюціонізм визнає теорію еволюції, однак стверджує, що еволюція є знаряддям Бога-Творця у здійсненні Його задуму* (з наук.-попул. літ.); *Сучасний еволюціонізм — це синтез класичного еволюціонізму та еволюційної генетики* (із журн.).

ЕВОЛЮЦІОНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник еволюціонізму. *О. О. Ковалевський — російський біолог-еволюціоніст — за час своєї роботи в Україні написав ряд праць з ембріології та порівняльної анатомії безхребетних* (з наук. літ.).

ЕВОЛЮЦІОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до еволюціонізму, еволюціоніста. *Класична еволюціоністська теорія наполягала на існуванні універсального закону розвитку людських культур* (з наук. літ.).

ЕВОЛЮЦІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **еволюціоні́ст.** *Еволюціоністка, професор біології Б. Шталь зазначає, що знаходження кістки хребетних у кембрійському пласті довело, що хребетні тварини настільки ж старі, як і більшість відомих безхребетних* (з наук. літ.).

ЕВОЛЮЦІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до еволюціоніста, еволюціонізму. *Еволюціоністський світогляд розглядає людські дії, їхні витоки і сили як наслідок розвитку всього космічного універсуму* (з наук. літ.).

ЕВОЛЮЦІОНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **еволюціонува́ти.** *Праця є спробою системно дослідити процес формування телевізійного простору України у форматі його еволюціонування* (з наук. літ.); *Бажання людей зафіксувати навколишнє привело до швидкого еволюціонування фотографічної техніки і хімічних реагентів* (із журн.).

ЕВОЛЮЦІОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* Розвиватися еволюційним шляхом; зазнавати еволюції. — *Ми перевірили, як ці екземпляри* [сортів] *протягом трьох років еволюціонували, і бачимо, що вони, по-перше, дають солідний екстер'єр, і .. високий відсоток цукровості* (М. Івченко); *Скит-орач повільно еволюціонує протягом .. тисячі — півтори тисячі років* (В. Домонтович); *Розуміння зовнішнього космосу еволюціонує, міняється, тотожно цьому міняється в свідомості і сприймання слова* (О. Бердник).

ЕВОЛЮ́ЦІЯ, ї, *ж.* Процес зміни, розвитку кого-, чого-небудь. *Майже всі, хто писав про "Сонячну машину", розглядали її як новий етап в літературній еволюції Винниченка* (М. Зеров); *Є світовий закон про еволюцію роду, про щось вище за наше розуміння, що змушує людину жити і давати життя іншим подібним* (Ю. Яновський); *Лікування церебрального інфаркту в різні періоди його еволюції має бути спрямоване на нормалізацію функції нейронів як ішемічних, так і гіперемічних ділянок мозку* (з навч. літ.).

△ **(1) Емердже́нтна еволю́ція** — філософська концепція розвитку, що розглядає його як стрибкоподібний процес, при якому поява нових якостей зумовлюється ідеальними силами. *Ідеалістична концепція емерджентної еволюції була висунута на початку XX ст. на противагу матеріалістичній діалектиці* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИ... Перша частина складних слів, що означає **широ́кий, різномані́тний,** напр.: еврибáтний, еврибіóнти, еврифáгія.

ЕВРИБА́Т, а, *ч., біол.* Водяний організм, здатний жити на різних глибинах. *Еврибати витримують значні зміни тиску води, тому вони поширені у різних водних товщах, від узбережжя до великих глибин (наприклад, губки, кільчасті черви, голкошкірі, кити, деякі види риб)* (з навч. літ.).

ЕВРИБА́ТНИЙ, а, е, *біол.* Здатний існувати на різних глибинах (про живі організми). *Еврибатні види організмів стійкі до великих коливань тиску* (з наук. літ.).

ЕВРИБА́ТНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **еврибáтний.** *Еврибатність полегшує можливість розселення, тому для більшості еврибатних тварин характерне значне поширення у водоймах по вертикалі* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИБІО́НТ, а, *ч., біол.* Організм, здатний витримувати різні умови довкілля. *Морські зірки, що належать до еврибіонтів, живуть у припливно-відпливній зоні, переносять осушення під час відпливу, сильне нагрівання — влітку, охолодження — взимку* (з наук. літ.); *До еврибіонтів належать, наприклад, колорадський жук, миші, пацюки, вовки, таргани, очерет, пирій* (з наук.-попул. літ.); *Еврибіонтам притаманні ширші ареали, ніж стенобіонтам* (з навч. літ.).

ЕВРИБІО́НТНИЙ, а, е, *біол.* Здатний існувати в різних умовах довкілля (про живі організми). *Бурий ведмідь — еврибіонтний вид; він живе в умовах холодного й теплого клімату, в сухих і вологих районах* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИБІО́НТНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **еврибіóнтний.** *Еврибіонтність виду збільшується за рахунок здатності виживати у несприятливих умовах в стані анабіозу (численні бактерії, спори і насіння багатьох рослин та ін.) або сплячки (деякі ссавці)* (з наук. літ.).

Е́ВРИКА, *виг.* Уживається при вираженні радості, задоволення з приводу якого-небудь відкриття, виникнення вдалої думки і т. ін. [Микола:] *Еврика! Любо! Знайшов формулу! .. Тепер я знаю, в чім річ! Дивись сюди! (Пише на дошці математичну формулу)* (І. Микитенко); — *О! Еврика!.. — виголошує нарешті він захоплено* (І. Багряний); *Раптом мене осяяла думка. — Еврика! — вигукнув я. — Я викрию їх! Мій план затягне мотузок на шиї злодіїв!* (І. Багмут).

ЕВРИПТЕРИ́Д *див.* **евриптери́ди.**

ЕВРИПТЕРИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **евриптери́д,** а, *ч.), палеонт.* Ряд викопних водних хижих членистоногих тварин класу меростомових; ракоскорпіони. *Евриптериди були схожі на гігантських скорпіонів, їхнє тіло (до 2 метрів завдовжки) складалося з двох відділів, шести пар кінцівок (передня пара — клешняста)* (з наук.-попул. літ.); *Евриптериди жили з раннього ордовику до кінця пермського періоду* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИ́СТИКА, и, *ж.* 1. Сукупність дослідницьких методів, прийомів, алгоритмів розв'язання творчих задач або проблем, що ґрунтується на інтуїції, аналогіях, досвіді, винахідливості. *Евристику пов'язують із осяянням, здогадом, миттєвим віднаходженням розв'язку задачі внаслідок завершення усвідомленого чи позасвідомого процесу пошу-*

ку цього розв'язку (з наук.-попул. літ.); *Ще в XVII столітті Лейбніц стверджував, що мистецтво винаходу має дві частини: перша — це комбінаторика (перебір комбінацій початкових даних, що поступово ускладнюються); друга — евристика* (з навч. літ.).

2. Наука, що вивчає процеси продуктивного творчого мислення людини. *А чи можна розвивати здатність до творення за допомогою евристики — соціальної науки про творчість?* (з наук.-попул. літ.).

3. Сукупність методів і прийомів навчання за допомогою навідних питань. *Історично поняття евристики виникло у Стародавній Греції як метод навчання, що застосовувався Сократом: під час бесіди вчитель за допомогою системи навідних питань і прикладів наштовхував учнів на правильну відповідь* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до евристики (у 1 знач.). *Більшість неструктурованих проблем у фінансовій сфері вирішується за допомогою евристичних методів, у яких відсутня будь-яка впорядкована логічна процедура пошуку розв'язання, а сам метод цілком залежить від особистих характеристик людини* (з наук. літ.); *Евристичні здібності людини у ряді випадків ще не піддаються формалізації* (з наук.-попул. літ.); *Випускник загальноосвітнього навчального закладу повинен уміти проектувати і здійснювати алгоритмічну та евристичну діяльність на математичному матеріалі* (з мови документів).

ЕВРИСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **евристи́чний.** *Принципова можливість широкого використання категорій різних наук щодо тих чи інших проблем взаємодії суспільства і природи пояснює виняткову високу методологічну ефективність і евристичність соціоекології як науки* (з наук. літ.); *В. Липинський уперше привернув до себе увагу як дослідник книжкою "Релігія і церква в історії України", яка вражає евристичністю обґрунтованих у ній положень. Праця побудована у формі відповідей на конкретні запитання* (із журн.).

ЕВРИСТИ́ЧНО. Присл. до **евристи́чний** *Дослідження багатокомпонентних угруповань генетично спорідненої лексики, якими є історико-етимологічні гнізда, видається актуальним і евристично плідним напрямом компаративних студій* (з наук. літ.).

ЕВРИТЕ́РМ, а, *ч., біол.* Організм, здатний жити при значних змінах температури середовища. *Евритерми мають значне географічне поширення, зокрема, заселяють райони з великим сезонним і добовим коливанням температур. Адаптації, що сприяють цьому, можуть базуватися або на принципі толерантності, або на активних фізіологічних механізмах терморегуляції* (з наук. літ.).

ЕВРИТЕ́РМНИЙ, а, е, *біол.* Який може існувати в широкому діапазоні температур (про живі організми). *Розрізняють рослини, що живуть у вузьких температурних межах (стенотермні) та у широких (евритермні)* (з наук.-попул. літ.); *Синьо-зелені водорості є евритермними; однак, як виявили дослідження, вони не є космополітами, а живуть у місцевостях з певними екологічними умовами (біотопах)* (з навч. літ.).

ЕВРИТЕ́РМНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **еврите́рмний.** *Загалом наземні організми, порівняно з водними, відзначаються більшою евритермністю* (із журн.).

ЕВРИТО́П, а, *ч., біол.* Організм, здатний існувати в різноманітних біотопах; протилежне с т е н о т о п. *Сосна є евритопом, оскільки росте не лише на рівнинах, а й у горах, і на болотах* (з навч. літ.); *Евритопами є більшість бур'янів (пирій, суріпок, лутига тощо), багато кліщів, черепашкові амеби, цвілеві гриби та ін.* (із журн.).

ЕВРИТО́ПНИЙ, а, е, *біол.* Здатний жити у різних біотопах (про живі організми); протилежне с т е н о т о п н и й. *Волошка лучна характеризується широкою екологічною амплітудою — евритопний вид* (з наук. літ.); *Ропуха зелена — евритопна тварина. Вона населяє різноманітні біотопи, за винятком дуже вологих боліт і голих пісків* (з наук.-попул. літ.).

ЕВРИТО́ПНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **еврито́пний;** протилежне с т е н о т о п н і с т ь. *Враховуючи досить високу чисельність, широке розповсюдження та евритопність прудкої ящірки, цей вид відіграє значну роль у степових біоценозах* (з наук. літ.).

ЕВРИФА́Г, а, *ч., зоол.* Те саме, що **поліфа́г.** *Еврифаги харчуються різноманітною їжею, це дозволяє їм розширювати ареал і виживати у різних умовах* (з навч. літ.); *За способом живлення морські ссавці переважно еврифаги* (із журн.).

ЕВРИФА́ГІЯ, ї, *ж.* Здатність вживати найрізноманітнішу їжу рослинного та тваринного походження. *Найвищий ступінь поліфагії називається еврифагією. Інша назва — багатоїдність* (з наук. літ.); *Еврифагія властива багатьом видам тварин, наприклад, кабану, бурому ведмедеві, сірому пацюку, вороні; деяким видам безхребетних* (із журн.).

ЕВТАНАЗІ́ЙНИЙ, а, е, *мед.* Пов'язаний з евтаназією. *Евтаназія, як усяке зло, має жахливу силу поширюватися. Навіть у країнах, де вона дозволена, є ще евтаназійне "підпілля". Звичайно це пов'язано з великими грошима* (із журн.); *Евтаназійні препарати.*

ЕВТАНА́ЗІЯ, ї, *ж., мед.* Позбавлення життя безнадійно хворого на його прохання, здійснюване в безболісний спосіб. *Цивільний кодекс України забороняє задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (активна евтаназія)* (з навч. літ.); *Церква, залишаючись вірною у дотриманні Божої заповіді "не вбивай", не визнає евтаназію, тому що це велике моральне зло. Церква наголошує, що людина не може вважати себе володарем свого життя, його розпорядником* (з рел.-церк. літ.); *Сьогодні питання евтаназії належить до числа дискусійних, адже лікарі не повинні вбивати людину, вони повинні лікувати її* (з газ.).

ЕВТРО́Ф *див.* **евтро́фи.**

ЕВТРО́ФИ, ів, *мн. (одн.* **евтро́ф,** а, *ч.), бот.* Рослини, які нормально розвиваються лише на родючих ґрунтах, багатих на гумус та елементи мінерального живлення. *До евтрофів відносять майже всі культурні рослини, широколисті породи дерев, кущі, трави листяних лісів та ін.* (із журн.); *У прибережній зоні водойм дослідники виявили такі групи мохоподібних: оліготрофи, мезотрофи, евтрофи* (з наук.-попул. літ.).

ЕВТРОФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Збагачення водойм біогенними елементами, яке супроводжується підвищенням продуктивності вод. *Евтрофікація може спричинятися дією природних факторів (старіння водойми) або надлишковим надходженням органічних і мінеральних речовин (переважно азоту і фосфору) через стічні води* (з наук. літ.); *При незбалансованій евтрофікації відбувається так зване цвітіння води, спричинене підвищеним ростом водоростей, що поглинають кисень* (з наук.-попул. літ.).

ЕВТРО́ФНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до евтрофів. *У високотравних болотах переважають евтрофні рослини, які сформувалися при заростанні штучно створених водойм* (з наук. літ.).

ЕВТРОФУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **евтрофіка́ція.** *Найбільш потужним чинником, що спричиняє істотний вплив на морські екосистеми в сучасних умовах, є антропогенне евтрофування* (з наук.-попул. літ.).

ЕВФЕМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Заміна слів і висловів із негативною семантикою або з грубим чи непристойним змістом на позитивні чи нейтральні за змістом. *Стратегією, що орієнтується на приховування змісту реальних соціальних відносин, є евфемізація, в рамках якої соціальні дії, відносини, інститути визначаються в термінах, у яких знімається негативний або посилюється позитивний акцент (наприклад, "придушення протесту" визначається як "відновлення порядку")* (з наук. літ.).

ЕВФЕМІ́ЗМ, у, *ч.* Слово чи вислів, яким замінюють інше, незручне для певної ситуації, або грубе, непристойне слово. *До слів-дублетів, либонь, треба віднести й евфемізми, коли поряд із "біс", "чорт" виступають "нечистий", "гаспид" і под.* (В. Русанівський); *Евфемізми застосовують для пом'якшення семантики слів, наприклад, замість "ви помиляєтеся" говорять "ви не зовсім праві"* (із журн.); // Заміна грубих, непристойних, неприємних і т. ін. слів іншими словами. *Користуємось синонімами у випадках евфемізму, наприклад, "погана хвороба" замість "сифіліс"* (з навч. літ.).

ЕВФЕМІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до евфемізму. *У період так званої хрущовської відлиги почали з'являтися роботи, які містили натяки про Голодомор 1932–1933 рр., але відкрито про нього не писали; науковці вимушені були застосовувати евфемістичні звороти, замінюючи поняття "голод" на "продовольчі труднощі", "ускладнення з харчуванням в ряді районів" тощо* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою евфемістичного вислову на рівні мовлення позначаються такі явища дійсності, про які в певному соціумі не прийнято говорити прямо* (з навч. літ.).

ЕВФЕМІСТИ́ЧНО. Присл. до **евфемісти́чний.** *Великі кредитори позичали гроші, щоб позичальники могли купити нерухомість. Ці кредити евфемістично назвали субстандартними, натомість у фінансовій звітності проводили як інші фінансові інструменти* (із журн.).

ЕВФЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **евфемісти́чний.** *Значна частина лексики та фразеології для номінації поховально-обрядової реальності має субституттивний та евфемічний характер, що є наслідком табуювання багатьох елементів обряду* (з наук. літ.).

ЕВФЕМІ́ЧНО. Присл. до **евфемі́чний.** *Життєвий і творчий шлях Григора Тютюнника припав на час послідовного й жорстокого винищення духовності українського народу, зокрема виморювання, а згодом і виродження селянства, що досить евфемічно звалося "міграцією"* (з навч. літ.).

ЕВФОНІ́ЗМ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **евфонія** 1. *У ранніх рапсодіях польського модерніста С. Пшибишевського виявляємо музичну композицію, евфонізм стилю, ритмічність речень і мелодію слова* (з наук. літ.); *Прислів'я, приказки, афоризми легко запам'ятовуються завдяки евфонізму, лаконічності форми та ритмопоетичній структурі* (із журн.).

ЕВФО́НІКА, и, *ж.* Те саме, що **евфонія** 2. *Для надання почуттям героя більшої виразності автор вдається до звукових повторів та їх фонетичних варіацій, що художньо виражає евфоніка поезії* (з наук. літ.); *Поетеса дбає про евфоніку мови своїх творів, застосовуючи звуконаслідування, асонанс, алітерацію, синтаксичні повтори, рефрен, тропи, внутрішню риму* (з наук. літ.).

ЕВФО́НІУМ, а, *ч.* Басовий музичний духовий інструмент із широкою мензурою, схожий на тубу *(див.* **ту́ба**[2]**).** *Евфоніум називають тенорною тубою, оскільки він грає роль основного тенорового голосу в духових і військових оркестрах* (із журн.).

ЕВФОНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **евфонія.** *Важливе місце в евфонічній структурі поетичного тексту посідають алітерації та асонанси* (з навч. літ.); *Шкільна програма включає ознайомлення учнів з милозвучністю української мови, засвоєння її найважливіших евфонічних засобів* (із журн.).

ЕВФОНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **евфоні́чний.** *Трудність перекладу полягає в незрівнянній майстерності Шевченкового вірша, в його міцній, прегарно злагодженій евфонічності* (М. Зеров); *Мета нашої статті — розширити знання вчителів про евфонічність української мови і звернути їхню увагу на необхідність формування в учнів розуміння ролі засобів милозвучності у створенні естетичності й краси мовлення* (з навч. літ.); *Розв'язання наукових проблем із фоностилістики передбачає дослідження такої властивості української мови, як її евфонічність, або милозвучність* (з наук. літ.).

ЕВФОНІ́ЧНО. Присл. до **евфоні́чний.** *Їржі вираз "промені як вії" переклав виразом.., в якому немає звука "о" й який евфонічно не підходить до Тичининого виразу* (М. Драй-Хмара); *Найлегше, музично, евфонічно звучатимуть для нас ті слова, де кількість приголосних і голосних однакова* (з наук. літ.); *Лексична діада "пісня" і "праця" з однаково закінченими двоскладами звучить ритмічно, евфонічно і гранично чітко, виразно визначає тему твору І. Франка "Пісня і праця"* (з наук. літ.).

ЕВФОНІ́Я, ї, *ж.* 1. Милозвучність, благозвучність. *Евфонія надзвичайно органічна для української лірики, оскільки спирається на визначальну інтонаційну основу української мови — вокалізм, зумовлюючи тяжіння версифікаційних пошуків до музичності* (з наук. літ.); *Ефект евфонії поезії створюється наявністю у строфі, у віршованому рядку зокрема, низки подібних або контрастних звуків* (з навч. літ.).

2. *літ.* Розділ поетики, який вивчає звукові засоби та звукову організацію мови художніх творів, зокрема віршів. *Евфонія займається вивченням різних стилістичних прийомів, зокрема різновидів звукових повторів (асонансу, алітерації, анафори, епіфори тощо), ритму і мелодики творів* (з навч. літ.); // Побудова художнього твору щодо його звучання, милозвучності. *Пильна увага до ритміки, строфіки, евфонії вірша була властивою П. Тичині, починаючи з перших його творів* (з наук. літ.); *Перекладач не повинен нехтувати евфонією першотвору* (з наук. літ.).

3. *лінгв.* Уникання в мові не характерних для неї сполучень звуків. *Поява вставних голосних при збігові кількох приголосних у формі давального відмінка однини іменників чоловічого роду регламентувалася евфонією* (з наук. літ.); *Семантична спаяність нарізно оформлених компонентів у фразеологічних одиницях підсилюється завдяки римі, евфонії, тавтології* (з наук. літ.).

ЕВФУЇ́ЗМ, у, *ч.* 1. *літ.* Художній напрям в англійській літературі останньої чверті XVI ст., якому притаманні ви-

шуканість стилю, пишномовність, насиченість риторичними фігурами. *Євфуїзм типологічно подібний до італійського маньєризму* (з наук. літ.); *Літературний стиль бароко був розповсюджений у багатьох європейських країнах і відображений у таких напрямах, як гонгоризм в Іспанії, маринізм в Італії, евфуїзм в Англії, "преціозна література" у Франції* (з навч. літ.).

2. *книжн.* Штучне переобтяження стилю тропами, метафорами, перифразами. *У спілкуванні з багатьма клієнтами менеджер нерідко вдавався до евфуїзму, а тому інколи досягав прямо протилежних, аніж очікував, результатів* (із журн.).

ЕВФУЇ́СТ, а, *ч., літ.* Представник евфуїзму (у 1 знач.). *Визнаний своєрідним "передвісником славнозвісних" — таких як евфуїст Джон Лілі чи майстер сонету Філіп Сідні, — Джордж Гасконь так і не був удостоєний належної уваги з боку науковців* (з наук. літ.).

ЕВФУЇСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *літ.* Стос. до евфуїзму (у 1 знач.). *Роман Джона Лілі справив величезне враження на сучасників не так своїм змістом, як незвичайним стилем, який невдовзі був названий евфуїстичним* (з наук. літ.); *Генрі Робертс задекларовує власний намір відректися від евфуїстичної традиції, але текст роману "Феандер. Цнотливий лицар" засвідчує, що письменник не лише не розриває з нею, але й наслідує її* (з наук. літ.).

2. *книжн.* Який відзначається евфуїзмом (у 2 знач.), має риси евфуїзму; пишномовний. *На тлі евфуїстичних днів мови дискусійний круглий стіл "Мова як українознавство та її роль у розбудові громадянського суспільства" вирізнявся гостротою й конструктивною принциповістю* (з газ.).

ЕВФУЇСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **евфуїсти́чний.** *Якщо в перших драмах Лесі Українки на передній план виходила вишукана евфуїстичність власних назв, то згодом вона поповнилася ще й глибокою символічністю* (з наук. літ.).

ЕВФУЇСТИ́ЧНО. Присл. до **евфуїсти́чний.** *У палацах Візантії з їх могутніми картинами битв і тріумфальними сценами, чию давно загиблу розкіш славили в евфуїстично пихатих речах і віршах придворні літератори, ми пізнаєм наш Мадрид, наших Рубенса і Тінторетто* (з наук. літ.); *Юра в притаманній йому саркастичній манері відповів: "Ви, шановний, так евфуїстично висловлюєтеся, що мене аж заздрість бере"* (з газ.).

ЕГАЛІТАРИ́ЗМ, у, *ч., філос.* Система поглядів на суспільство, члени якого мають рівні можливості в управлінні та доступу до матеріальних благ; протилежне е л і т а р и з м. *Висловлюючи інтереси міської і селянської дрібної буржуазії, Руссо відстоював егалітаризм, ствердження істинного народоправства* (з наук. літ.); *Егалітаризм зумовлений специфікою матримоніальних відносин, традиціями політичного саморегулювання, релігійного життя* (з наук. літ.); *Первинний козацький егалітаризм був деформований процесом майнового розшарування, виокремленням із загальної козацької маси антагоністичних соціальних груп* (з наук. літ.).

ЕГАЛІТАРИ́СТ, а, *ч., філос.* Прибічник егалітаризму. *Суперечки егалітаристів і їхніх супротивників щодо проблем соціальної рівності є однією з тенденцій сучасної соціальної філософії* (з наук. літ.); *Радикальні егалітаристи, напевне, не становлять більшості в будь-якій спільноті* (з навч. літ.).

ЕГАЛІТАРИ́СТСЬКИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **егалітари́зм** і **егалітари́ст.** *Егалітаристська налаштованість українського менталітету має конкретне втілення у феномені церковних братств* (з наук. літ.); *Мислителі егалітаристського напряму, такі як М. Костомаров, М. Гулак, В. Білозерський, М. Драгоманов, наділяли національну еліту лише функцією служіння народним масам* (з наук. літ.); *За соціологічною оцінкою нерівності доходів у державі, українському суспільству притаманні егалітаристські настрої* (з газ.).

ЕГАЛІТА́РНИЙ, а, е, *філос.* Заснований на принципах рівності; рівноправний. *Коли створити відповідні умови для укладання договору між індивідами, які є розсудливими та розумними, то вони прийдуть до принципів справедливості, що уможливлюватимуть егалітарне справедливе вільне життя* (з наук. літ.); *Можна дати характеристику ідеальним типам "хорошого" і "поганого" соціального капіталу, виходячи із соціальних відносин (рівноправних, егалітарних — ієрархічних, клієнтарних)* (з наук. літ.); *Мені ближче суспільство егалітарне, в якому, однак, його члени шанують інтелект, особисті здібності, неперсічні індивідуальності* (з газ.).

ЕГАЛІТА́РНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Властивість за знач. **егаліта́рний.** *Дослідники традиційної української сім'ї зазвичай вказують на таку її особливість, як демократизм та егалітарність у взаєминах чоловіка й дружини* (з наук. літ.).

ЕГАЛІТА́РНО. Присл. до **егаліта́рний.** *Егалітарно мислячі агенти гендерної інтеграції здатні протистояти застарілим статево-рольовим стереотипам суспільства* (з наук. літ.); *Ідеї створення егалітарно структурованих вимірів соціальної справедливості на практиці нерідко набували характеру адміністративного примусу й тиску* (з навч. літ.).

ЕГЕ́[1], *част., розм.* 1. *стверджу.* Уживається для підтвердження раніше висловленого. — *Чи це ви, сваxо, запилились? — спитала в Кайдашихи хазяйка. — Еге, моє серденько* (І. Нечуй-Левицький); *Коло цього будинку можна відпочити, еге, можна посидіти на приступцях, а тоді й далі* (І. Микитенко); *Бідний Роман .. глибоко переживав усе: — .. Не "воріженьки" діють проти нас, а діє математика! Діє ворог, озброєний математикою! Еге ж! А математики нас якраз і не вчили* (І. Багряний); *Об шибку б'ються і розбиваються дрібненькі краплі осінньої мжички, потім течуть долу печальними струмками і зникають у темряві. Еге-е! Надворі пішов дощ* (Б. Антоненко-Давидович); *Я почав експериментувати, хлопче. Результати були разючими. Помогло те, що я все життя був хіміком. Еге ж, не дивуйся, я не дід-баштанник, як ти гадав, а професор хімії* (О. Бердник); *— Додому, Ревеко? — спитав я. — Еге. — Я теж* (Р. Андріяшик).

2. *пит.* Уживається для посилення запитання і спонукання до певної відповіді. *Певно, він хлопчик добрий і любий — еге?* (Марко Вовчок); *— Ти почекай мене тут, еге? — змовницькі моргнув Єжевікін і шаснув кудись у простір залу* (Ю. Андрухович); *Валька не вгаває: — А ви на скільки приїхали? А лиходіїв своїх ви впіймали тоді чи ні? Обіцяли ж написати. Мабуть, адресу загубили. Еге ж?* (В. Нестайко).

3. *запереч.* Уживається для вираження недовір'я, заперечення і т. ін. — *Еге, спасибі вам! Ми Чіпки не дамо... Чіпка в нас буде, — обороняється Галя* (Панас Мирний); *В Гавриловій голові промайнула думка. — Знаєте що: та торба буде наша! — рішив він. — Еге ж, так тобі дід і дасть: ти за торбу, а він тебе костуром!* (М. Коцюбинський); — *Вустимку! Де ти? Еге! Він не такий дурний, щоб отак відразу і відгукнутися* (І. Багмут); *Митька .. прошепотів йому на вухо: — Я знаю, де Жучок. Ваня аж похитнувся. — Брешеш!*

Де? — Еге! Так і скажу. Дай свій чорненький пістолетик, тоді й скажу (В. Підмогильний).

ЕГЕ́[2], *виг., розм.* Уживається для вираження подиву при виявленні чогось непередбаченого, цікавого і т. ін. — *Еге! Та ви он як — спати?! — доноситься до вас голос Якимів* (Панас Мирний); — *Ба! Дмитро Гуня! — весело загомонів дід. — .. Ти товариша свого привіз. Хутчіше занось його. Еге, та це ж Яцько Остряниця* (В. Чемерис).

ЕГЕ-ГЕ́, ЕГЕ́-ЕГЕ́, *виг., розм.* Те саме, що **еге́**[2]. — *Еге-ге! Я думав, що ви тут доглядаєте? А ви спати!* (Панас Мирний); *Еге-еге! Та ж то цілий ключ журавлиний* (М. Коцюбинський); — *Еге-ге, — розвів руками голова, коли Петро скінчив своє слово. — Та це так узавтра схоче кожний свою корову мати, а позавтра — свій клаптик огороду, а далі — своє поле...* (Д. Бузько); *Міни збурили сніг посеред лугу, а одна залетіла аж у ліс. "Еге-ге... Ні, не випадково вони сюди так гатять! Це, напевно, стоїть у якомусь зв'язку з тією лісовою халупою, повною зброї!"* (І. Багряний); — *Еге-ге, — сказав Іван Антонович. — Бачу, ви, Хаєцький, погано зрозуміли свої командирські функції* (О. Гончар).

ЕГЕ-ГЕ-ГЕ́, *виг., розм.* Те саме, що **еге́**[2]. *Кость почав казати, що дід із бабою .. умовляли його зостатись у них за сина, що .. обіцяють спорядити йому господарство, оженити його тут у селі... "Еге-ге-ге... Ось яке діло!" — ударило Віті в голову. Справа видавалась цілком серйозною* (С. Васильченко).

ЕГЕ-ГЕ́Й, *виг., розм.* Те саме, що **ей** 1. *Почув* [Ігор] *мене і теж загукав: — Еге-гей, привіт!* (з казки); — *Еге-ге-ей, Сулимо-о-о!.. — на все могутнє горло закричав Караїмович. — Ти чуєш мене, Сулимо?* (В. Чемерис); *Їду поїздом я в горах: — Еге-гей! — кричу з вікна. — Еге-гей! — до мене хором Відгукнулася луна* (із журн.).

ЕГЕГЕ́ЙКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Те саме, що **еге́йкати.** *Методично, без пауз долали цю ділянку автобуси. Як у водіїв нерви витримують: не реагувати на панораму Чорногірського хребта фізично неможливо! Хочеться вибігти тут і егегейкати* (з газ.).

ЕГЕ́-ЕГЕ́ *див.* **еге-ге́.**

ЕГЕ́Й, *виг., розм.* Те саме, що **гей**[1] 2, 3. *Дорбатай не розумів жодного слова юнака, який, знаючи це, тут-таки додав: — Зараз я тобі поясню все. Варкане! Егей, Варкане! Варкан .. за мить опинився біля свого нового приятеля* (В. Владко); *З-за рогу з'явилося авто. Діжа підскочив, жалібно замахав руками. — Егей! Таксі! Рятуйте!* (О. Бердник); *Бубон підвівся і почвалав інтуїтивно до зупинки двадцятого тролейбуса .. — Егей! — гукнув хтось позаду нього. — Товаришу у вельветових штанях! Бубон оглянувся* (О. Чорногуз); *Яковенко насилу наздогнав своїх .. "Стійте! — кричав їм ще здалеку. — Стривайте! Егей!"* (П. Загребельний).

ЕГЕ́ЙКАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **еге́йкати.** *Чути гук пастуха, який .. запропонує туристам на юшку* [гриба]..; *скоро й голос, егейкання між осик затихає* (Є. Пашковський).

ЕГЕ́ЙКАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Кричати "егей", виражаючи піднесення, захоплення чимось або звертаючись до когось. *Ми з портфеликами під пахвами, хукаючи на пальці, до пояса в снігу, попождем на обочині* [узбіччі], *доки схлине сніговий вал і віддзенькає підбита іскрами накривка на тракторній трубі, тоді аж бігти, ковзатись, егейкати* (Є. Пашковський).

ЕГЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еге́йці.** *Для соціального ладу Мікен та інших егейських міст Пелопоннеса й узбережжя Малої Азії було характерне виділення аристократії, патріархальне рабство* (з наук. літ.); *Егейська писемність досі повністю не розшифрована, що значною мірою ускладнює вивчення егейської культури* (з навч. літ.).

2. Стос. до раннього етапу історії Стародавньої Греції (III–I тис. до н. е.); пов'язаний з ним. *Звичай спорудження на місцях поховань жертовників занесений у Північне Причорномор'я з Греції, де він широко побутував на різних некрополях з егейського часу* (з наук. літ.); *Знайдені на Криті статуетки богинь зі слонової кістки поєднують звичайну для егейського мистецтва декоративність і вишуканість із великою часткою реалістичної спостережливості* (з навч. літ.).

3. Стос. до Егейського моря. — *Кімерійці ми!.. Тепер мені ясно! Ясно, чому так жадає моя кров синяви егейської та біломармурових еллінських островів!* (О. Гончар); *Орних піль та буйнозелених долів Межі за обрій сягли .. Й до берегів егейських, До Пелія, де не заходять судна, — Все в його* [Адмета] *володінні* (А. Содомора, пер. з тв. Евріпіда).

ЕГЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **еге́єць,** е́йця, *ч.;* **еге́йка,** и, *ж.), іст.* У III–I тис. до н. е. населення міст на острові Крит і материкової Греції. *Крит завоювали ахейські племена греків, які асимілювалися з егейцями* (з наук. літ.); *Егейці вели жваву торгівлю з країнами Близького Сходу та Єгипту, купуючи там деревину, метал і скляні вироби* (з наук. літ.); *Ті, кого ми вважаємо істинними греками, лише дуже поступово переймали мореплавні традиції егейців — на це знадобилися цілі століття* (з навч. літ.).

ЕГЕ́КАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Повторювати "еге", стверджуючи або заперечуючи що-небудь. *Порох, подумавши трохи, знову писав, .. знову одгаркувався, агакав та егекав...* (Панас Мирний); *Любив* [Радіон] *їсти швидко, ніби хто підганяв. Щоб гаряча картопля не пекла, тягнув із ложки кисляк, тягнув із бульканням .. Егекав і прицмакував* (Б. Харчук).

ЕГІ́ДА, и, *ж.* 1. У давньогрецькій міфології — назва щита Зевса, Афіни, Аполлона. *В час той Афіна, дочка егідодержавного Зевса, .. В панцир убралася батька свого, хмаровладного Зевса .. Плечі страшна, золотими оздоблена вся торочками, їй прикривала егіда* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Скіпетр і егіда Зевса, обладунок Ахіллеса, колісниця Геліоса, скриня Пандори — все це витвори Гефеста* (з наук.-попул. літ.); *Із вдячності за піклування Персей пожертвував голову Медузи Афіні, яка помістила її на егіді* (з наук.-попул. літ.); // Символ захисту і гніву богів. *Коли Зевс потрясає егідою, здіймається буря, падає дощ* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те, що слугує прикриттям, щитом. *Підтримка населення забезпечувала егіду легітимності діям повстанців* (з газ.); // Захист, охорона, заступництво, покровительство. *Лесю Українку вражає відсутність у галицьких радикалів свого власного політичного обличчя, перебігання під польську егіду* (з навч. літ.); *1243 року Київ був переданий ординськими властями під егіду володимиро-суздальського князя Ярослава Всеволодовича* (з наук. літ.).

○ **(1) Під егі́дою,** *у знач. прийм. з род. в.* — вказує під захистом кого, чого відбувається дія. — *Розумію, — кивнув Джо. — Отож буду діяти під егідою твого шановного відомства* (В. Чемерис); *Під егідою Південно-західної філії імперського географічного товариства були підготовлені й видані "Історичні пісні українського народу"* (з наук. літ.).

ЕГІРИ́Н, у, *ч.* Мінерал із класу силікатів зеленого або чорного кольору зі скляним блиском; важливий породо-

твірний мінерал лужних комплексів. *У розрізах залізистих горизонтів Криворізького басейну спостерігається закономірна зміна ступеня кристалічності індивідів егірину* (з наук. літ.); *Прихованокристалічний егірин представлений фарфороподібним агрегатом зеленого, темно-зеленого, бурого кольорів* (з наук. літ.).

ЕГО, *невідм., с., псих., філос.* Центр людської свідомості й самосвідомості. *Цікавими є судження М. Руденка про так звану об'єктивну реальність — про те, що існує незалежно від нашого его* (з наук.-попул. літ.); *На прес-конференції відомий німецький фотограф зазначив: — На виставці ви можете спостерігати за моїм его, як воно розвивалося впродовж 20 років. Я не роблю тематики, а показую власний світ* (з газ.).

ЕГОЇЗМ, у, *ч.* Турбота лише про себе; самолюбство, себелюбство; нехтування суспільними інтересами задля особистих; протилежне а л ь т р у ї з м. *Не повинен же егоїзм самозакоханої .. людини заважати іншим людям жити на землі* (В. Козаченко); *Звичайно, можна жити абияк, догоджати лише слабкостям своїм .. Людина якраз тут і потрапляє в ярмо свого егоїзму, в рабство власної розбещеності та різних примх...* (О. Гончар); *Егоїзм столикий і тим страшний. Його в одні двері женеш, а він уже в тисячі щілин зазирає* (В. Дрозд); *Митець і суспільство, митець і батьківство, сім'я і мистецтво, егоїзм і жертовність — це тільки частина проблем, кожна з яких лежить в основі певного конфлікту* (з наук. літ.).

ЕГОЇСТ, а, *ч.* Той, хто виявляє у своїх діях егоїзм; протилежне а л ь т р у ї с т. *Такий він мертвяк, такий грубий і дуже грубий егоїст* (М. Коцюбинський); *— Ой, дядю! — скрикнула Маруся. — .. Виходить, що всі старі люди повинні бути страшними егоїстами, себелюбами?* (В. Винниченко); *Іван Петрович — егоїст, і доля інших людей його мало обходить* (Б. Антоненко-Давидович); *Все це були егоїсти, які прагнули задовольнити лише власні інтереси* (Я. Гримайло); *— Знаєте, скільки часу треба, щоб перевиховати нас? Тисячу літ! Смішні мені ті, що вірять, нібито через двадцять років усі стануть раптом зразково-показовими, зникнуть егоїсти, бюрократи...* (О. Гончар).

ЕГОЇСТИЧНИЙ, а, е. Який турбується тільки про себе, про свої особисті інтереси. *Його* [І. Франка] *цікавить боротьба двох елементів: гордого, егоїстичного боярства, що живе тільки для себе, для своїх вузьких, класових інтересів, — з нижчим, біднішим класом народу* (М. Коцюбинський); [Ю л я:] *Мій батько, на жаль, егоїстична людина і не зносить, коли йому заперечують* (З. Мороз); *Щось боляче, наче шкряботіння щіточкою по оголеному нерву, ставить передо мною питання, на яке я не здібний ніколи відповісти: "Хіба в тобі самому не сидить егоїстичний жебрак?.."* (Б. Антоненко-Давидович); // Власт. егоїстові, характерний для нього. *Хто вкаже рубіж егоїстичних зазіхань, щоб не чинити людям бодай найменших прикрощів чи зла в особистих взаєминах?* (Є. Доломан); // Пройнятий егоїзмом. *Сам господар має вдачу зроду .. досить егоїстичну і непривітну* (Леся Українка); *Що він таке, той Корнієвич! .. Натура взагалі холодна і, як видно, дуже егоїстична* (Олена Пчілка); *Може, не відразу зрозуміють.., що в основі її рішення — егоїстичне прагнення самій бути врятованою* (Ірина Вільде).

ЕГОЇСТИЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **егоїстичний.** *— Куди не глянь, скрізь бачиш здирство, нечесність, грубу матеріальність, егоїстичність .. І тільки дене-де блищать вогні...* (І. Нечуй-Левицький); *Ступінь егоїстичності суспільства залежить від економічної та політичної формації, суворості релігійних та моральних норм* (з наук. літ.); *Цілком неприпустимими стають некомпетентність та егоїстичність осіб, які дають остаточне "добро" проектам на перетворення природи* (з наук. літ.).

ЕГОЇСТИЧНО. Присл. до **егоїстичний.** [К а л и н о в и ч:] *Тепер я бачу, що справді вже дуже егоїстично оберігав свою персону, забуваючи про ваше горе .. Простіть* (І. Карпенко-Карий); *Я слухав його мовчки, у мене народжувалося багато думок, я егоїстично їх нотував, як свої власні* (Ю. Яновський); *Ми — люди космічної епохи — не маємо права діяти егоїстично* (О. Бердник); *Леся Українка розкриває суть відношення "конвалія — людина" на контрастному зіставленні конвалії як втілення величі, краси й благородності життя і людини, яка бездумно, егоїстично нищить це життя* (з наук. літ.); // *у знач. пред. Я* [кіт Лапченко] *подумав (хоч це, безперечно, було егоїстично), що, зрештою, не так уже й погано, що риба хворіє — тепер мені вистачить харчів на ціле літо...* (І. Багмут).

ЕГОЇСТКА, и, *ж.* Жін. до **егоїст**; протилежне а л ь т р у ї с т к а. *— Яка вона підла! Яка черства егоїстка! — думала Софія* (Леся Українка); *— Я знаю тільки одне: Майя — надзвичайна егоїстка .. Вона .. звалює його* [свій біль] *на чужі плечі* (М. Хвильовий); *— Ти брав найактивнішу участь у створенні нашої установки, і я тобі дуже вдячний за це. Не те, що з Сашком або Люкою: перший — легковажний хлопець, а друга — самозакохана егоїстка* (В. Владко); *Вона була егоїсткою і звикла, щоб все на світі робилося для неї* (В. Собко); *Він ствердно промурчав: — .. Особливо мені сподобалася Сандра. Чудова дівчина, нітрохи не егоїстка* (О. Авраменко).

ЕГОЛОГІЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до егології, пов'язаний з нею. *Об'єктом дослідження є егологічний феномен свідомості в контексті осмислення його відношення до світоперетворювальної активності людини* (з наук. літ.); *Учений аналізує сутність свідомості у її егологічній самоідентифікації як найістотнішої умови специфічно-унікального буття людини* (з наук. літ.); *Егологічний компонент свідомого буття самовизначає "я" в його самопізнанні, реалізації персональної перспективи з особливим баченням світу і самоздійснення в ньому* (з наук. літ.).

ЕГОЛОГІЯ, ї, *ж., книжн.* Учення про "его", про своє "я". *Основу чергового випуску щорічного філософського альманаху становить егологія — метафізична теорія "я"* (з наук. літ.); *У завдання егології свідомості входить ідентифікація "я" з індивідуальною тілесно-психологічною організацією людини* (з наук. літ.).

ЕГОТИЗМ, у, *ч., книжн.* Перебільшена думка про себе; переоцінення своєї особи і свого значення; самозакоханість. *Безмежне, як самий світ, честолюбство, вулкан еготизму .. можна виправдати лише з огляду на юний вік цієї гордівниці* (М. Слабошпицький).

ЕГОТИСТ, а, *ч., книжн.* Той, хто високої думки про свою особу, свої достоїнства і значення. *1832 року Стендаль почав писати свої мемуари про перебування в Парижі з 1821 по 1830 рр. — "Спогад еготиста"* (з наук.-попул. літ.).

ЕГОТИСТКА, и, *ж., книжн.* Жін. до **еготист.** *— Так, я еготистка, але в жодному разі не егоїстка. Це будуть не-*

величкі нариси про те, що мене найбільше хвилює тепер і в майбутньому, насамперед про мою родину (з газ.).

ЕГОТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до еготизму. *"Молодомузівцям" і "хатянам" належать художні концепції загалом еготичного характеру, і колізії їхнього світу цілком можна визначити як суб'єктно-об'єктні* (з наук. літ.).

ЕГОТИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **еготи́чний.** *Письменниця творила еготично й імпресіоністично, фіксуючи словом свої емоції та враження* (із журн.).

ЕГОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* 1. У філософії та естетиці — принцип, за яким індивідуум, особистість вважається центром Всесвіту. *Засобами фантастики оригінально розвінчується злочинницька сутність філософії індивідуалізму, егоцентризму в трагедії О. Левади "Фауст і смерть"* (з наук. літ.); *Подолання егоцентризму, хоч як це парадоксально, веде до вищої форми суб'єктивності — до осягнення власного життя як монади, як мікрокосму* (з навч. літ.).

2. Риса людського характеру, що полягає в крайньому індивідуалізмі, егоїзмі. *Нам треба ще вирости з пелюшок первісного розуму, розірвати павутину антропоцентризму, егоцентризму* (О. Бердник); *Замислений Назар не помічає сонмища жебраків, пооораних споживацьким егоцентризмом сановних облич, печаті невідбулості в очах пересічних городян* (С. Процюк).

ЕГОЦЕ́НТРИК, а, *ч., книжн.* Те саме, що **егоцентри́ст.** [В о н а:] *Звідки в тебе стільки манірності? .. До того всього ти ще й самовпевнений і невиправний егоцентрик* (Ю. Іздрик); *У хвилини нервового напруження не можна впадати в істерику, як це практикують егоцентрики* (із журн.).

ЕГОЦЕНТРИ́СТ, а, *ч., книжн.* Той, кому власт. егоцентризм (у 2 знач.). *Егоцентрист не визнає помилок, він сліпо вірить у непогрішимість та свою вищість над загалом* (із журн.).

ЕГОЦЕНТРИ́СТКА, и, *ж., книжн.* Жін. до **егоцентри́ст.** *Придивімося до самозакоханого егоцентриста чи егоцентристки, і побачимо, що вони у дитинстві "не добрали" батьківської любові й самі не вміють любити* (з газ.).

ЕГОЦЕНТРИ́СТСЬКИ, *книжн.* Присл. до **егоцентри́стський.** *У власне цивілізаційних процесах особливе місце посідає матеріально-споживчий егоцентристськи орієнтований вектор* (з навч. літ.).

ЕГОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **егоцентри́зм** і **егоцентри́ст.** *Загальною причиною вчинення будь-яких правопорушень є егоїстичне, а точніше, егоцентристське ставлення до суспільства* (з навч. літ.); *На периферії екологічна обстановка погіршується, наближаючись до червоної риски. Цьому сприяє егоцентристська екологічна політика держав центру: перекидання екологічно небезпечних виробництв у країни Півдня* (із журн.); * Образно. *Неминуче мусили втратити* [люди] .. *щось людське-людське у кожноденній важкій гонитві за ще більшим успіхом, котрий перетворив вишуканих, успішних та щасливих у складники герметичного егоцентристського кола* (С. Процюк).

ЕГОЦЕНТРИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Пройнятий егоцентризмом. *Ходила чутка, що непоказний своєю зовнішністю, але з виразними егоцентричними нахилами Павлушков, уже закінчивши трудшколу, закохався в якусь вродливу дівчину* (Б. Антоненко-Давидович); *Когнітивна діяльність людини має яскраво виражений егоцентричний характер* (з наук. літ.); * Образно. *Я не звик записувати кожну добру справу, зроблену того чи іншого дня... це пахне, на мій погляд, егоцентричною бухгалтерією* (Р. Федорів).

ЕГОЦЕНТРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **егоцентри́чний.** *В уявленні респондентів типовий українець характеризується такими рисами, як оптимістичність, швидкість реакцій, висока активність, нонконформність, егоцентричність* (з наук. літ.); *Егоцентричність зрілої людини доцільно описати не стільки як сконцентрованість на власній життєвій позиції, скільки як зосередженість на переживанні життєвого досвіду* (з наук. літ.).

ЕГОЦЕНТРИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **егоцентри́чний.** *Розчервоніле обличчя сивоголового неприродно і кумедно видовжилося: — .. Чому ви такі егоцентрично жорстокі до нашої класики?* (С. Процюк); *Егоцентрично сформовану західну людину християнство вчить любити ближнього* (з наук. літ.); *Дитина будує свій світ, егоцентрично асимілюючи реальність у грі, уяві й фантазіях* (з наук. літ.).

ЕГРЕ́ГОР, а, *ч.* 1. В окультизмі — душа якогось явища, сутність, що породжується думками та емоціями людей і набуває самостійного буття. — *Зусиллями людської волі за таємною окультною технологією утворюється спеціальний егрегор, який програмується на певне завдання* (В. Кожелянко).

2. *соц.* Сукупність взаємопов'язаних індивідів, належних до певної групи, общини і т. ін. та об'єднаних у єдине біоенергетичне ціле. *Піднесені, осяяні святістю образи провідників творять український егрегор, поєднуючи українську людину — сім'ю — націю — державу з енергетичним полем Всесвіту* (з наук. літ.).

ЕГУТЕ́Р, а, *ч.* Сітчастий валик для вирівнювання поверхні паперової маси, віджимання з неї води, а також для видавлювання водяних знаків. *Малюнок водяного знака переноситься на штампи й далі на металеву сітку егутера* (з навч. літ.).

ЕДАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ґрунту (у 1 знач.); ґрунтовий. *Провідними в екологічній диференціації ценофлор є едафічні чинники: вологість і кислотність ґрунту, а також вміст у ньому азоту, карбонатів і солей* (з наук. літ.); *Степові фітоценози Західного Опілля еволюційно сформувалися у своєрідних едафічних і мікрокліматичних умовах* (з наук. літ.).

ЕДАФО́Н, у, *ч., біол.* Сукупність усіх живих істот, що живуть у ґрунті. *Едафон — важливий фактор ґрунтотворення, який впливає на властивості ґрунту, включаючи родючість* (з наук. літ.); *Едафон міститься переважно у верхніх (глибиною до 20–40 см) горизонтах ґрунту* (із журн.).

ЕДЕЛЬВЕ́ЙС, а, *ч.* Багаторічна гірська трав'яниста рослина родини складноцвітих, густо вкрита білими волосками; суцвіття її квіток схожі на білі зірки; білотка. *Є така квітка едельвейс, на високих горах росте* (І. Сенченко); *У дві пляшки Борозна додав ще якогось екстракту, той напій мав запах едельвейса* (Ю. Мушкетик); *Екстравагантне подружжя.., такі собі романтики.., хай їдуть шукати в горах свій едельвейс* (Ю. Андрухович); *Едельвейс є не лише символом гір, а й щастя та любові, відваги та мужності* (з газ.).

ЕДЕЛЬВЕ́ЙСОВИЙ, а, е. Стос. до едельвейса. *Край карпатський заквітчаний, казково едельвейсовий* (із журн.).

ЕДЕ́М, у, *ч.* 1. *бібл. (з великої літери).* Райський сад, місце блаженного існування Адама та Єви до гріхопадіння. *Мабуть, він, обернувшись змієм, що занапастив колись у Едемі Єву, тепер причарував і самого царя* (Д. Мордовець); [Д о н Ж у а н:] *При світлі волі всі краї хороші, всі води гідні відбивати небо, усі гаї подібні до Едему!* (Леся Українка);

Старі гріхи епоха душить і людство душиться, в Едем даремне прагнучи... (В. Стус).

2. *перен.* Місце, що відзначається винятковою красою, багатством природи і т. ін. *Ґрунт там* [на хуторах] — *чудова чорноземля, і взагалі — це справжній едем* (З. Тулуб); *Я створив собі з городу й садка маленький едем* (Б. Антоненко-Давидович); *Сади будинків — цегляний едем, де лагідно мовчать скульптурні звірі, де ранні позивні тремтять в ефірі, — ми їх на мову птаства покладем* (Ю. Андрухович).

ЕДЕ́МНИЙ, а, е. Стос. до едему (у 2 знач.); прекрасний, чудовий, благодатний. *Не існує уявної, ідеальної, едемної України. У цьому наша величезна перевага, адже маємо унікальний шанс утверджувати Україну як бажану для всіх її мешканців державу* (з газ.).

ЕДЕ́МСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еде́м.** *Наче тигр між скель, присіла* [діва] *із обличчям громодарним — Не зрівнять її ні з сонцем, ні з едемським цвітом гарним* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Головна читальна зала книгозбірні, здається, навіть своїм внутрішнім оформленням скеровує людські думки у вищі сфери буття й разом із ботанічним садом за вікнами зумовлює едемське раювання духу* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Маруся, мов едемська пері, Летить назустріч, вся, мов рай, сіяє, І до колін своїй матусі припадає* (П. Куліш).

△ **Еде́мський сад** *див.* **сад.**

ЕДИ́КТ, у, *ч., іст.* 1. У Стародавньому Римі — програма діяльності претора, консула та інших службових осіб, яку вони оголошували, вступаючи на посаду. *Преторський едикт із часом стає важливим джерелом нового права, законотворчим актом* (з навч. літ.).

2. Важливий указ верховної влади в різних державах. *Едикт про розпуск нижньої палати парламенту Японії має підписати імператор, після чого депутати офіційно отримують повідомлення про припинення своїх повноважень* (з газ.).

ЕДИ́КУЛА, и, *ж., архт.* Невелика декоративна будівля або її деталь у вигляді двох колон, що підтримують фронтон. *У римській архітектурі едикули розташовувалися в громадських будівлях, зокрема таких, як тріумфальні арки, міські ворота, храми* (з наук. літ.); *На старовинних цвинтарях Чернівців є саркофаги, обеліски, колони, едикули, мавзолеї* (з наук.-попул. літ.).

ЕДИФІКА́ТОР, а, *ч.* Рослина, що визначає будову та видовий склад рослинного угруповання. *У деревостані й травостої торфових боліт України змінилися едифікатори, з'явилися сосна та береза* (з навч. літ.).

ЕДИФІКА́ТОРНИЙ, а, е. Який визначає будову і видовий склад рослинного угруповання; провідний, домінантний. *В автоморфних ландшафтах основу фітомаси середньовікових лісів створює деревний — едифікаторний — ярус, тоді як у гідроморфних ландшафтах едифікаторна роль деревостану значно зменшується* (з наук. літ.).

ЕДИЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до едиції. *Приватне листування — надзвичайно цінне автентичне першоджерело для осмислення творчої індивідуальності митця. З таких позицій виходили у своїй едиційній практиці видатні українські вчені й письменники: П. Куліш, І. Франко, С. Єфремов, П. Тичина, М. Рильський та ін.* (з наук. літ.); *Протягом тривалого часу в українській фольклористиці переважало літературоцентричне текстологічне й едиційне спрямування* (з наук. літ.); *Істотним едиційним здобутком 1922–1925 рр. можна вважати ґрунтовне видавниче освоєння художньої спадщини М. Коцюбинського: у цей період Державне видавництво України випускає у світ його п'ятитомник* (з наук.-попул. літ.).

△ **Едиці́йна те́хніка** *див.* **те́хніка.**

ЕДИ́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Наукове видання тексту (перев. творів класиків, історичних та лінгвістичних джерел, документів). *Окрім збирання та едиції фольклорних творів, представники Наукового товариства ім. Т. Шевченка працювали над упровадженням етнолінгвістичної моделі фіксації текстів* (з наук. літ.); *Чи не найістотнішою в забезпеченні якості джерел є роль текстології, що здатна запропонувати нові ідеї в усіх ділянках — від методики збирання фольклору до його едиції* (з наук. літ.).

ЕДІАКА́РІЙ, ю, *ч.* Останній геохронологічний період протерозою в історії Землі. *Учені з кафедри наук про землю Каліфорнійського університету вперше побудували модель океанів, де жили живі організми в період едіакарію* (з наук.-попул. літ.).

ЕДІ́ПІВ, ова, ове: △ **Еді́пів ко́мплекс** *див.* **ко́мплекс.**

ЕДІ́ПІВСЬКИЙ, а, е. Пов'язаний з Едіповим комплексом *(див.* **ко́мплекс).** *Психоаналіз не в змозі цілковито ігнорувати виробництво бажання, котре здійснюється виключно в едіпівській системі координат* (з наук. літ.).

ЕДУКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до едукації. *Для ефективної політехнічної підготовки сучасних випускників необхідним є розуміння основних завдань політехнічної освіти всіма учасниками едукаційного процесу* (з навч. літ.); *Компанія веде едукаційну діяльність, проводить бізнес-тренінги і тренінги для підвищення кваліфікації та перекваліфікації працівників* (з мови реклами).

ЕДУКА́ЦІЯ, ї, *ж., заст.* Освіта, виховання. *Старша дочка, Доротея, красою й едукацією чарує серця пишного юнацтва...* (М. Старицький); *Чи вона ж має якусь едукацію, та ваша небога? — недбало спитала пані* (Леся Українка); *Розумовський — він сам у Страсбурзі едукацію здобував — порадив мені синів прилаштувати в королівському педагогіумі...* (Р. Іваничук).

ЕДУКО́ВАНИЙ, а, е, *заст.* Освічений, вихований. — *Гонта.., — загарячкував Младанович, — він тепер .. едукований... це голова!..* (М. Старицький).

ЕДУКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., заст.* Властивість за знач. **едуко́ваний.** *Автор опрацював і вдало використав у тексті історичні джерела, наділивши свого героя видатними здібностями, едукованістю, лицарським вихованням* (із журн.).

ЕДУКУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., кого, що, заст., рідко.* Навчати, виховувати. *Едукувати молоде покоління.*

ЕЖ, *част. підсил., діал.* Адже. — *Товаришу гвардії лейтенант, — звертається він до Сагайди, підкидаючи на руці міну. — Еж приємно якомусь фрицові спіймати до рук отакий огурок* [огірок]*?* (О. Гончар); — *До зірок? — сплеснула долонями Зоруля. — Як же таке можна? Еж вони палючі, як жар!* (О. Бердник).

ЕЖЕКТО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **ежектува́ти.** *Кількість ежектованого газу в ежекційних апаратах суттєво залежить від витрати рідини, що витікає через сопло* (з наук. літ.).

ЕЖЕ́КТОР, а, *ч.* 1. Струминний насос для переміщення рідини, газів, пари або сипких тіл, який діє на основі ежекції. *Для штучної вентиляції застосовують вентилятори,*

ежектори тощо (з наук.-попул. літ.); *Дедалі більшого поширення набуває ежектор, який використовують для набирання води із джерел, де шар води становить 5–10 см і важко застосовувати звичайні насоси* (з навч. літ.).

2. Механізм у вогнепальній зброї, який автоматично викидає стріляний патрон. *Одноствольні однозарядні рушниці бувають із зовнішніми та внутрішніми курками, ежектором чи екстрактором* (з навч. літ.); *Викинута ежектором гільза чмокнула в багно, сморідок пороху лоскітнув ніздрі собаки* (Є. Пашковський).

ЕЖЕ́КТОРНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **еже́ктор.** *Розрізняють ежекторні, вібраційні та аероліфтні флотаційні машини* (з наук. літ.); *Проектування та впровадження ежекторної установки здійснювали промислові фахівці* (з наук.-попул. літ.).

ЕЖЕКТУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **ежектува́ти.** *На принципі ежектування засновано пилопригнічення на навантажувальних і перевантажувальних пунктах вугілля шляхом зрошення його під укриттям за допомогою конусних форсунок* (з наук. літ.); *Такі способи організації процесів трансформації теплоти, як неповне випаровування низькокиплячого робочого тіла, його рециркуляція в охолоджувачі повітря та ежектування сухої насиченої пари забезпечують скорочення енергетичних втрат на 20–30 %* (з наук. літ.).

ЕЖЕКТУВА́ТИ, у́є, *недок., що, спец.* Здійснювати ежекцію. *Повітряний струмінь, що надходить із сопел, ежектує гарячі гази з топкового простору. В циркуляційному вихорі сушаться, здрібнюються, займаються і горять частки торфу* (з наук. літ.).

ЕЖЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **еже́кція.** *Розроблено та впроваджено технологію пожежогасіння закритих приміщень піною високої кратності з використанням ежекційних піногенераторів* (з наук. літ.); *Ежекційна система кондиціювання повітря для суднових дизель-генераторів зменшує енергетичні витрати на циркуляцію повітря через електрогенератор* (з наук. літ.).

ЕЖЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Процес змішування двох середовищ (напр., пари і води), з яких одне, перебуваючи під тиском, діє на інше і виштовхує його у певному напрямі. *Як під час випробувань, так і за умов гасіння реальних пожеж у більшості випадків відбувається ежекція піногенераторами нагрітого повітря поблизу вогнища пожежі* (з наук. літ.); *У дослідженні досягнуто максимально ефективний коефіцієнт ежекції при мінімальних витратах робочої рідини* (з наук. літ.).

ЕЗО́ПІВ, ова, ове. 1. *(з великої літери).* Який належить Езопу. *Кімейці вчинили так, як віл з Езопової байки, що нагодував трьох вовків, а сам прийшов додому цілий і неушкоджений* (І. Білик).

2. Пов'язаний з особливостями стилю Езопа. *На моє рішення покинути белетристику вплинули також політичні події. Тепер, коли мова езопових алюзій втратила сенс, не борюся з владою пером* (із журн.).

◊ **Езо́півська (Езо́пова) мо́ва** *див.* **мо́ва.**

ЕЗО́ПІВСЬКИЙ, а, е. Алегоричний, сповнений недомовок, натяків для замаскування прямого змісту висловлюваного. *Символіка творів Валерія Шевчука, зокрема "Три листки за вікном" і "Дім на горі", відкрита щонайменше для двох інтерпретацій: прямої, яка відповідає офіційній ідеології, і політичної — езопівської* (з наук. літ.); * Образно. *Ці тендітні деревця фантазій варто би нащепити брунькою реальності, запліднити квітку езопівським пилком* (І. Калинець).

◊ **Езо́півська (Езо́пова) мо́ва** *див.* **мо́ва.**

ЕЗОТЕРИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Сукупність знань і духовних практик, які приховані від непосвячених, належать вузькому колу осіб та передаються від учителя до учня; протилежне е к з о т е р и з м. *Езотеризм — поняття багаторівневе. Можна так сказати: езотеричні знання — це частина нетутешніх, неприродних з позицій загального рівня розвитку тієї чи іншої цивілізації знань, які не є загальнодоступними* (з наук.-попул. літ.).

ЕЗОТЕ́РИК, а, *ч., книжн.* Особа, посвячена в езотеричні таємниці, свідчення. *Звичайно, існують таємні ордени, масони, езотерики та інша екзота* (Ю. Іздрик); *Є мови високого інтелектуального рівня (бази знань) і мови, так би мовити, таємничі, що виконують функції носія трансцендентних ідей і божественної духовності. Про них ведуть мову О. Блаватська та інші езотерики* (з наук.-попул. літ.).

ЕЗОТЕ́РИКА, и, *ж., книжн.* Сукупність таємних знань, відомостей і т. ін. про сутність світу, буття й еволюції, які недоступні людям непосвяченим, не обізнаним у містичних ученнях. *Езотерику й інші окультні вчення не визнала жодна наукова спільнота* (з наук.-попул. літ.); *Шанувальників езотерики приваблювали згадки про таємниче вчення друїдів* (із журн.).

ЕЗОТЕРИ́СТ, а, *ч., книжн.* Той, чия діяльність пов'язана з езотерикою. *Говорячи про законодавця іудаїзму Мойсея, відомий письменник-езотерист Е. Шюре зазначає: "Жінки боялися холодного й непроникливого погляду молодого жерця, як зачинених дверей, що ведуть до храму Ізіди"* (з наук.-попул. літ.); *Як відомо, екзотеристи більше уваги надавали виконанню офіційних канонів релігії, а езотеристи намагалися пізнати внутрішню, приховану суть релігії, що доступно неширокому колу людей* (з навч. літ.).

ЕЗОТЕРИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Признач. для посвячених, обізнаних у містичних, таємних ученнях; протилежне е к з о т е р и ч н и й. *Бова не спав ночами, студіював безліч наук — від кібернетики до генетики, від історії релігій до езотеричних доктрин* (О. Бердник); *Характерною рисою сучасних езотеричних культів є психофізичні вправи, які мають сприяти переживанню неофітом зміненого стану своєї свідомості* (з наук. літ.); *Є багато ступенів езотеричного посвячення (утаємничення), і мудреці відповідного ступеня мають свої межі доступу до знань* (з наук.-попул. літ.).

ЕЗОТЕРИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **езотери́чний.** [П е р ш и й п р о г р а м і с т:] *Подиву гідна велич ніким не оціненого подвигу могла б стати об'єктом соціально-психологічного дослідження цілого комплексу езотерично закодованих рис нації* (Л. Костенко).

ЕЗОФАГІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення слизової оболонки стравоходу. *Ендоскопічна характеристика змін верхніх відділів шлунково-кишкового тракту у хворих показала, що у 72 % пацієнтів спостерігається езофагіт різного ступеня важкості* (з наук. літ.); *Хворі на езофагіт потребують комплексного лікування з урахуванням причини захворювання, характеру змін слизової оболонки та індивідуальних особливостей організму* (з навч. літ.).

ЕЗОФАГОСКО́П, а, *ч.* Оптичний прилад у вигляді трубки для дослідження стравоходу, обладнаної освітлювальною системою. *Езофагоскопом може слугувати гнучкий волоконно-оптичний або обладнаний відеокамерою ендоскоп* (з на-

ук.-попул. літ.); *1887 року німецький хірург, якого вважають засновником сучасної езофагоскопії, сконструював перший езофагоскоп із внутрішнім освітленням* (з наук.-попул. літ.).

ЕЗОФАГОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* 1. Стос. до езофагоскопії. *Езофагоскопічний контроль.*

2. Признач. для езофагоскопії. *В езофагоскопічному кабінеті видаляють сторонні тіла стравоходу* (з наук.-попул. літ.); *Створення сучасних езофагоскопічних засобів започатковане італійським лікарем Філіпом Боззіні* (з наук.-попул. літ.).

ЕЗОФАГОСКОПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Огляд стравоходу за допомогою езофагоскопа. *Езофагоскопію застосовують із діагностичною та лікувальною метою* (з навч. літ.).

ЕЗОФАГОТОМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Хірургічна операція, що полягає в розтині або перерізанні стінки стравоходу. *Езофаготомію використовують для видалення зі стравоходу чужорідних тіл* (з навч. літ.).

ЕЙ, *виг.* 1. Уживається при потребі окликнути, підкликати кого-небудь, звернутися до когось. — *Ей, стій! — донісся до них гучний голос із саду* (Панас Мирний); *Блищать винесені за місто шопінг-центри, сказати б, сучасні ярмарки: ей, миряни, городяни, коновали, шаповали, налітай, налітай!..* (О. Гончар); *Стихло муркотіння під вікнами, шум одійшов за хату, і щось торкнуло тебе за плечі: ей!..* (В. Близнець).

2. Уживається при вираженні незадоволення, досади, безнадійності і т. ін. — *Ей, така мені робота, то ліпше не треба! Вам тільки дарма гроші давай!* (Леся Українка); *"Ви, — каже, — дітей не навчаєте страху Божого, ви їх самі посилаєте красти..." Ей, де я годен так ганьбити! А коби коло моєї дитини і мамка, і нянька .. ходила.., то і я би .. знав, як діти* [дітей] *вчити!* (В. Стефаник); — *Ей, не хотілось мені на ту Бессарабію — так не хотілось, як живцем у яму...* (М. Коцюбинський).

ЕЙДЕ́ЗИС, у, *ч.* Літературний прийом, що полягає в нарочитому повторенні певних слів, символів, знаків і т. ін. як натяку на певну загадку. *Особливості книги — багатошаровий сюжет, продумане зображення Афін за часів Платона на основі авторських досліджень, застосування у творі ейдезису* (з наук.-попул. літ.).

ЕЙДЕТИ́ЗМ, у, *ч., псих.* Те саме, що **ейде́тика** 1. *Л. С. Виготський кваліфікує ейдетизм як новий напрям у психології, як учення про суб'єктивні наочні образи* (з наук. літ.); *Простір і час необарокових авторів обмежені й замкнуті, у кожного все те надиктовано власним ейдетизмом. У когось — то гори, ріки, озера, горизонти, небо і земля* (з наук. літ.); *Ейдетизм — різновид пам'яті, яка назавжди зберігає події, факти у вигляді яскравих, незвичайних образів* (із журн.).

ЕЙДЕ́ТИК, а, *ч., псих.* Особа, яка має ейдетичні здібності. *Ейдетик не згадує, а ніби продовжує бачити, відчувати те, чого вже немає* (з наук.-попул. літ.).

ЕЙДЕ́ТИКА, и, *ж.* 1. *псих.* Здатність відтворювати надзвичайно яскравий наочний образ чого-небудь через тривалий час після припинення його дії на органи чуттів. *Прихильний до ейдетики педагог може виявити необмежені резерви мислення дитини, розвиваючи її природну здатність мислити образами* (з наук. літ.); // Мистецтво запам'ятовування. *Використання нескладних правил з ейдетики допомагає дітям легко й швидко навчатися* (з наук.-попул. літ.).

2. *філос.* Учення про чисті сутності або ідеальні форми явищ свідомості як такі, що не залежать від реальної дійсності та чуттєвого досвіду. *Ейдетика спирається на властиве кожній людині вміння уявляти та фантазувати за допомогою зорових уявлень і відчуттів (тактильних, нюхових, смакових)* (з наук.-попул. літ.).

ЕЙДЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *псих.* Прикм. до **ейдети́зм** і **ейде́тик.** *Перенесення на логос усієї ейдетичної і особливо ейдетично-речової реальності веде до перетворення "живого" предмета в абстрактний, формальний* (з наук. літ.); *Платон вважав волю деміурга ейдетичною творчою причиною існування матеріального світу* (з наук.-попул. літ.).

2. *псих.* Який спирається на образ; пов'язаний з ейдетикою (у 1 знач.). *Елементами ейдетичної пам'яті володіють усі діти в молодшому дошкільному віці* (з навч. літ.); *В інформаційно-ресурсному центрі відбулася презентація першого в Україні ейдетичного словника фразових дієслів англійської мови, який розкриває секрет запам'ятовування англійських слів* (з газ.); *Ейдетичні видіння.*

3. *філос.* Заснований на ейдетиці (у 2 знач.). *До ейдетичних наук належать логіка, математика і філософія* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ейдети́чний о́браз** *див.* **о́браз**[1].

ЕЙДЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., псих., філос.* Абстр. ім. до **ейдети́чний.** *Головні особливості грецької культури — калокагатія, пайдея, ейдетичність* (з наук. літ.); *Однією з найсуттєвіших характеристик художнього світу є ступінь та особливості візуалізації, його ейдетичність — тривкість і яскравість внутрішнього зорового бачення того, що зображено у творі* (з наук. літ.).

Е́ЙДОС, у, *ч., книжн.* Ідея; чуттєвий образ; зміст, смисл чого-небудь. *Міф у феноменологічній та інтуїтивістській філософських традиціях визначається як ейдос, втілений в іншобутті* (з наук. літ.); *За концепцією видатного представника неоплатонізму, мистецтво повинне наслідувати не зовнішній вигляд природних предметів, а їхню внутрішню ідеальну форму, ейдоси, які є джерелом прекрасного* (з наук. літ.); *Людина повинна спрямовувати свій погляд не лише до земних сутностей світу, але й до ейдосів* (з наук.-попул. літ.).

ЕЙДОТЕ́ХНІКА, и, *ж., псих.* Техніка (у 3 знач.) розвитку ейдетичних здібностей. *Ейдотехніка створена в Марбурзькій психологічній школі у 20–40 роках XX ст.* (з навч. літ.); *В одному з дитячих навчальних закладів Вінниці проводять систематичні заняття з ейдотехніки* (з газ.).

ЕЙКУМЕ́НА *див.* **ойкуме́на.**

ЕЙНШТЕ́ЙН, а, *ч., фіз.* Одиниця енергії, яку застосовують у фотохімії. *Кількість фотонів вимірюється в ейнштейнах, які позначає символ Е* (з навч. літ.).

ЕЙНШТЕ́ЙНІЙ, ю, *ч.* Штучний радіоактивний хімічний елемент з атомним номером 99, що належить до актиноїдів. *У складі трансуранів є нептуній, плутоній, америцій, кюрій, берклій, каліфорній, ейнштейній, фермій та ін.* (з наук. літ.).

Е́ЙРЕ, *невідм., с.* Розмінна монета Ісландії, що формально становить одну соту ісландської крони. *Перші ейре побачили світ у 1922 році (номіналом 10 і 25 ейре)* (з наук.-попул. літ.); *Ейре станом на 2011 рік у грошовому обігу не використовується* (із журн.).

ЕЙТАНА́ЗІЯ, ї, *ж., мед.* Те саме, що **евтана́зія.** *Рух за легалізацію ейтаназії почався у Великій Британії* (з наук.-попул. літ.); *Це дуже делікатне питання — варто легалізовувати ейтаназію чи ні — обговорюється у багатьох країнах світу* (з газ.).

ЕЙТИМІ́Я, ї, *жс., псих.* Нормальний, досить позитивний настрій; духовна врівноваженість. *Ейтимію слід відрізняти від ейфорії, яка стосується надмірного щастя, та дистимії, яка стосується депресованого (пригніченого) настрою* (з наук.-попул. літ.).

ЕЙТО́НІК, а, *ч., розм.* Людина з нормальним вегетативним тонусом. *Ми розподілили спортсменів за рівнем вегетативного тонусу на такі групи: симпатикотоніки, парасимпатикотоніки, ейтоніки* (з наук. літ.).

ЕЙТОНІ́Я, ї, *жс., фізл.* Нормальний тонус парасимпатичної та симпатичної частин вегетативної нервової системи; вегетативна рівновага. *Найбільша кількість дітей з ейтонією спостерігається у віці 6–7 років* (з наук. літ.); *Ейтонія зі схильністю до ваготонії виявлена в 11,1 % обстежених хворих* (з наук. літ.).

ЕЙФОРІ́ЙНИЙ, а, е. Пов'язаний з ейфорією, зумовлений нею. *Віктор Колобко .. вже зібрався йти в напрямку автобусної зупинки, коли побачив те, чого не міг бачити навіть у найбільш ейфорійному чи радше найжахливішому сні* (В. Кожелянко); *Ейфорійний ефект; Ейфорійні надії.*

ЕЙФОРІ́ЙНІСТЬ, ності, *жс.* Стан за знач. **ейфорі́йний.** *Діагностичними критеріями передчасного статевого розвитку дівчаток є також особливості їхньої поведінки: ейфорійність, настирливість, рухове та емоційне розгальмування, недостатнє почуття дистанції, агресивність* (з навч. літ.).

ЕЙФОРІ́ЙНО. Присл. до **ейфорі́йний.** *Ейфорійно змальовувалися патріотичною галицькою пресою вибори до сейму* (з наук. літ.); *Статтю про емігрантів написано досить ейфорійно* (з газ.).

ЕЙФОРІ́Я, ї, *жс.* 1. *мед.* Стан не виправданого об'єктивними умовами піднесеного настрою хворого (спостерігається при деяких психічних захворюваннях, прогресивному паралічі, травмах мозку і т. ін.). *При вживанні певних наркотичних речовин виникає ейфорія* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Стан радості, душевного піднесення у зв'язку з певними обставинами, подіями і т. ін. *Публіка була вже переважно в стані наростаючої ейфорії* (Ю. Андрухович); *Так завжди трапляється, коли на ейфорії перемоги забуваєш про обережність* (А. Кокотюха); *На сторінках українських і зарубіжних економічних журналів висловлюються досить суперечливі думки — від суцільної ейфорії в оцінці можливих позитивних наслідків глобалізації до цілковитого заперечення її позитивності* (з наук. літ.).

Е́КАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **е́кати** і звуки, утворювані цією дією. *Спочатку більш-менш бадьоро вичитує Хома, потім збивається, застрягає, витягує з себе такі, як і сам, довгі "екання" і, червоніючи, невдоволено махає рукою* (М. Стельмах); *Кожному відомо, що вставних слів буде куди більше, коли самому неясна думка, яку хочеш висловити. Тут з'являються вже не тільки "проміжні" слова, а й "екання" та "мекання"* (з наук.-попул. літ.); *Повчання, екання, смикання руками не додали привабливості ще жодному ораторові і не підвищили довіри аудиторії до нього. Цих звичок потрібно нещадно позбавлятися* (з навч. літ.).

Е́КАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Говорити, повторювати "е". *Він екав та мекав на трибуні* (П. Козланюк); *— Е, Романе! .. — сказав Хома, маючи, певно, на думці впіймати його на якомусь слові. — А ти не екай мені перед генералом!* (О. Довженко); *— Авжеж було соромно стояти і екати по-баранячому, слів не знаючи. Але ми мусили залишатися на сцені — і якось виплутуватися* (В. Нестайко).

ЕКВАДО́РЕЦЬ *див.* **еквадо́рці.**

ЕКВАДО́РКА *див.* **еквадо́рці.**

ЕКВАДО́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еквадо́рці** і Еквадор. *У районі конфлікту планувалося створити еквадорський і перуанський екологічні парки, де жодна зі сторін не повинна встановлювати нові пости чи збільшувати чисельність своїх військ* (з наук. літ.); *В еквадорському порту можна спостерігати за течією річки Гуаяс, яка уповільнюється, зупиняється, а потім повертається назад (через приплива). Це повторюється двічі на добу* (з навч. літ.).

ЕКВАДО́РЦІ, ів, *мн. (одн.* **еквадо́рець,** рця, *ч.;* **еквадо́рка,** и, *жс.).* Населення Еквадору. *Еквадорці та ангольці два місяці вивчали українську і вже декламують вірші та співають "Пісню студента"* (з газ.); *Своїм проникливим співом еквадорець вразив публіку* (з газ.); *У конкурсі краси, що відбувся в Китаї, перемогла еквадорка* (з газ.).

ЕКВАЛА́ЙЗЕР, а, *ч.* Пристрій, що поєднує в собі декілька фільтрів для корекції спектральних властивостей (тембру) акустичного сигналу. *Сучасні еквалайзери мають понад 130 смуг частот, низькочастотні та високочастотні фільтри та інші сервісні пристрої* (з наук.-техн. літ.).

ЕКВАЛА́ЙЗЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **еквала́йзер.** *Еквалайзерний регулятор для бас-гітари підсилює низькочастотні й високочастотні ділянки, водночас послаблюючи звуки середнього діапазону* (з наук.-техн. літ.).

ЕКВА́ТОР, а, *ч.* 1. *геогр.* Уявна лінія, що проходить навколо земної кулі на рівній віддалі від обох полюсів і ділить її на Північну та Південну півкулі. *Десь та Туреччина, десь Аравія, піски Сахари й нестерпуча спека екватора* (Б. Антоненко-Давидович); *За нами давно вже лишився Північний тропік, а десь перед полуднем капітан корабля сповістив по радіо, що ми перетинаємо екватор* (Л. Дмитерко); *По обидві сторони від екватора, між азіатським і австралійським материками, розкинулася найбільша у світі острівна країна Індонезія* (з наук.-попул. літ.).

2. *анат.* Місце найбільшої ширини зуба, яка віддалена від його шийки на певній відстані. *Контакт зубів у зубному ряду, як правило, проходить в точках екватора коронки зуба* (з наук. літ.).

3. *перен.* Середина чого-небудь (про шлях, час, період і т. ін.). *Абетковий каталог на момент прибуття в бібліотеку Кам'янець-Подільського університету Михайла Ілліча Ясинського ледь досягав екватора своєї готовності* (з наук. літ.); *Уже пройдено екватор життя* (із журн.); *У спорткомплексі відбувся другий етап із футзалу — податкова ліга здолала свій екватор* (з газ.).

△ **(1) Магні́тний еква́тор,** *фіз.* — уявна замкнена лінія на земній поверхні, що сполучає точки, у яких вертикальний складник напруженості магнітного поля Землі й магнітне нахилення дорівнюють нулю. *Ізокліни, де магнітна стрілка компаса лежить горизонтально, або нахилення її дорівнює 0°, мають назву магнітного екватора* (з наук. літ.); **(2) Небе́сний еква́тор,** *астр.* — лінія перетину небесної сфери площиною, перпендикулярною до осі світу; поділяє небесну сферу на дві півкулі — Північну й Південну. *Площина, що перпендикулярна до осі світу і проходить через центр небесної сфери, називається площиною небесного екватора, а лінія перетину її з небесною сферою — небесним еквато-*

ром (з навч. літ.); **(3) Термíчний еквáтор,** *фіз.* — лінія (ізотерма), що сполучає точки з найвищими на земній поверхні середніми температурами повітря. *Термічний екватор пролягає у районі 5°–10° північної широти* (з наук.-попул. літ.); *Зміщення термічного екватора у північному напрямі зумовлене більшим прогріванням Північної півкулі, де зосереджена переважна частина суходолу* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВАТОРІА́Л, а, *ч.* Астрономічний інструмент для визначення положення будь-якого світила на небесній сфері відносно небесного екватора. *Екваторіал має дві осі обертання, одна з яких паралельна осі обертання Землі, а друга перпендикулярна до першої* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВАТОРІА́ЛЬНИЙ, а, е, *геогр.* Прикм. до **еквáтор.** *Екваторіальний радіус Землі трохи більший від полярного* (з навч. літ.); *Планета Сатурн має найпотужнішу серед планет плоску екваторіальну систему кілець, які складаються з рою частинок розмірами від пилинок до декаметрових глиб* (з навч. літ.); *Екваторіальний діаметр;* // Який міститься на екваторі, поблизу екватора. *Емпіричний широтний розподіл зональних річних опадів у Північній півкулі має досить гострий максимум в екваторіальній зоні* (з наук. літ.); // Власт. територіям, розміщеним біля екватора. *Африка майже цілком лежить в області екваторіального та тропічного клімату* (з навч. літ.); *Гледіс раювала. Море обнімало її, ніжило, напоювало запахами далеких тропічних квітів, які прозора течія несла від буйно-зелених екваторіальних островів* (О. Бердник); — *Слухай шум дерев,* — *звернувся до мене Дикий.* — *Почуй, як шумують зараз екваторіальні ліси у Бразилії... як гуде вулкан...* (Любко Дереш).

ЕКВА́ТОРНИЙ, а, е. 1. Розташований на екваторі (у 1 знач.) або поблизу нього; пов'язаний з ним. *Крихітний екваторний острівець загубився на безкраїх просторах Тихого океану. Його територія — 21 квадратний кілометр, населення — близько десяти тисяч. На ньому розташована Науру — єдина у світі країна, яка не має столиці* (з газ.).

2. Прикм. до **еквáтор.** *Метод визначення загальної екваторної лінії по середньому куту нахилу поздовжніх осей зубів трудомісткий* (з навч. літ.); *Технологія виготовлення писанок восковою технікою передбачає варіанти геометричного поділу поверхні яйця на вісім трикутників, що утворюються перетином меридіальних та екваторної ліній* (з навч. літ.); *Враховуючи екваторний стан етапу змагань, команди підійшли до нього у своїй оптимальній функціональній формі* (з газ.).

ЕКВІ... Перша частина складних слів, що означає рівний, однаковий, напр.: е к в і в а л е́ н т, е к в і м о л е к у л я́ р н и й, е к в і р и т м і́ я.

ЕКВІВАЛЕ́НТ, а, *ч.* 1. Те, що є рівноцінним, рівнозначним чому-небудь у певному відношенні або його замінює, виражає і т. ін. *Українська народна писанка в ритуалі — це пластичний еквівалент сонячного світила, знамення Христового Воскресення* (з наук. літ.); *Концепт "пам'ять" у поезії В. Стуса є еквівалентом частки пам'яті, її одиниці, тобто синонімом слова "згадка"* (з наук. літ.); *Демократичний еквівалент коронації — інавгурація президента* (з наук. літ.); *Ріоліт — це вулканічний еквівалент граніту* (з наук. літ.).

2. *екон., фін.* Те, що є мірою вартості чого-небудь (перев. гроші, товар). *Ми здаємо нашу двадцятку в кіоску неподалік і ще навіть не встигаємо перерахувати суму в національному грошовому еквіваленті, як на нас натрапляє наряд* (С. Жадан); *Гроші можуть бути як основним об'єктом цивільних прав, так і виконувати функцію загального еквівалента платежів* (з навч. літ.); *Торгівля — це обіг товарів, гроші — еквівалент обігу* (із журн.).

3. *фіз.* Величина, що виражає співвідношення між механічними і тепловими одиницями енергії. *Термічний еквівалент; Фотометричний еквівалент.*

△ **(1) Троти́ловий еквівале́нт** — маса тротилового заряду, енергія якого під час вибуху дорівнює енергії вибуху чого-небудь. *Потужність ядерних боєприпасів прийнято характеризувати кількістю енергії, яка виділяється під час вибуху. Цю енергію вимірюють величиною тротилового еквівалента* (з навч. літ.); **(2) Хімі́чний еквівале́нт речовини́** — атомна маса, розділена на ціле число, яке визначається зарядом іона цієї речовини під час електролізу. *У статті подано інформацію про сильні та слабкі електроліти, хімічний еквівалент речовини, дифузійну поляризацію* (з наук. літ.).

ЕКВІВАЛЕ́НТНИЙ, а, е. Який повністю замінює щось у певному відношенні; рівнозначний. *При суттєвих відмінностях у структурі та технології архівної справи в різних державах велике значення має пошук мовних засобів вираження еквівалентних архівних понять з метою подолання термінологічних перешкод у діловому фаховому спілкуванні архівістів* (з наук. літ.); *Капітал має дохідність, еквівалентну його граничній продуктивності* (з наук. літ.); *Сучасна фізика показала, що маса й енергія є еквівалентними величинами і речовина містить величезні запаси енергії* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВІВАЛЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **еквівале́нтний.** *Проблема еквівалентності зіставлюваних об'єктів є фундаментальною для культурологічних досліджень різного спрямування* (з наук. літ.); *Обґрунтувавши еквівалентність інерції й тяжіння в механіці, А. Ейнштейн прийняв її як загальний принцип, застосовний до всіх фізичних явищ* (з навч. літ.).

ЕКВІВАЛЕ́НТНО. 1. Присл. до **еквівале́нтний.** *У бартерній операції сторони обмінюються еквівалентно товарами (послугами) без грошових розрахунків — без участі грошей* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. пред., перев. із спол.* щ о. Про відношення рівнозначності, замінності. — *Кожна планета містить багато урану, торію, радію, а якщо всі вони одночасно розпадуться...* — *Я мимоволі здригнувся.* — *Це еквівалентно вибуху мільйонів термоядерних зарядів!* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Кожна цигарка "перетворює на дим" майже 2,5 мг вітаміну С, що майже еквівалентно його кількості у маленькому апельсині* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВІДИСТА́НТА, и, *ж., мат.* Лінія або поверхня, всі точки якої перебувають на однаковій відстані від чого-небудь. *Положення центру кожної частинної площини на водозборі відносно кінцевого створу річки оцінюється подовжньою координатою і поперечною відстанню по еквідистанті від одного з вододілів до центра площини* (з наук. літ.).

ЕКВІДИСТА́НТНИЙ, а, е, *мат.* Прикм. до **еквідиста́нта.** *Оброблення заготовки деталі виконується кінцевою циліндричною фрезою по еквідистантній траєкторії руху інструмента* (з наук. літ.); *Енергетичні рівні квантового осцилятора еквідистантні, тобто відстань між двома сусідніми рівнями є сталою величиною* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВІДИСТА́НТНО, *мат.* Присл. до **еквідиста́нтний.** *Відмінності в амплітудах оцінок суттєві. Оскільки відліки в обох випадках відбирались еквідистантно з періодом T,*

то лише зміна останнього могла привести до таких відмінностей оцінок (з наук. літ.).

ЕКВІЛІ́БР, у, *ч.* Цирковий номер, який показує вміння зберігати рівновагу при нестійкому, незвичному положенні тіла. *— Смертельний номер! Уперше в світі! Еквілібр на штейн-трапеції без сітки над ареною з дикими хижаками! Мадемуазель Тереза!..* (В. Нестайко); *Вихованці циркової студії здивували глядачів майстерним еквілібром на драбині* (з газ.).

ЕКВІЛІБРИ́СТ, а, *ч.* 1. Цирковий артист, який займається еквілібристикою (у 1 знач.); балансер (у 1 знач.). *Хлопці з захопленням спостерігали гімнастичні вправи акробатів, виступи еквілібристів, жонглерів* (С. Добровольський); *Духова робітнича оркестра гримнула "туш", та ще такий шум, що ото під нього звичайно виступають на циркову арену атлети .. або ж трупа еквілібристів* (Б. Антоненко-Давидович); *Сидів* [Віктор] *на зігнутій до самої палуби нозі, і всі еквілібристи світу не годилися йому й у підметки* (П. Загребельний).

2. *перен., ірон.* Про надзвичайно кмітливу, хитру і спритну людину (у поведінці, дискусіях і т. ін.). *Нехай торочать казуїстичні еквілібристи про те, що література ніколи не співпадає* [збігається] *з релігією .. Справжня література, вірив Максим, — це кволі кальки сакрального, котрі наближають до відчуття Творця* (С. Процюк); *Давній грек — це постійний говорун, суперечливий і словесний еквілібрист* (з навч. літ.); *Виборець віддає перевагу кандидатам-прагматикам і професіоналам, а не набридлим політичним еквілібристам і вуличним демагогам* (з газ.).

ЕКВІЛІБРИ́СТИКА, и, *ж.* 1. Вид циркового мистецтва, що ґрунтується на вмінні виконавця робити складні акробатичні вправи, зберігаючи рівновагу при нестійких положеннях тіла. *У Харківській школі-студії циркового мистецтва "Старий цирк" навчають основ акробатики, жонглювання, еквілібристики та інших видів циркового мистецтва* (з наук.-попул. літ.); *Еквілібристика може поєднуватися з акробатикою і жонглюванням* (із журн.).

2. *перен., ірон.* Уміння дуже легко влаштовуватися, лавірувати за різних обставин, пристосовуватися до них. *У дискусії чи суперечки .. врізався* [Хлівнюк], *як антициклон в штиль, і, не дослухавши до кінця, про що йдеться, випалював: — Суцільна еквілібристика!* (О. Чорногуз); *На тлі людських метаморфоз та еквілібристики особливо імпонують своєю сталістю переконань життя і творчість Л. Старицької-Черняхівської* (з наук.-попул. літ.).

(1) Слове́сна еквілібри́стика — багатослів'я, позбавлене конкретного змісту. *— Даруйте, — перебив його Валентин Іванович, — шкутильгає не фізика, шкутильгають погані учні. — Облиште словесну еквілібристику, — докірливо промовив директор і обвів поглядом учителів* (Г. Усач); *Крім боротьби з мовними штампами, шаблоном, суржиком, із словесною еквілібристикою та мовним примітивізмом, у лекціях висвітлюються питання нового, що з'являється в мові нашого часу* (з наук. літ.); *Понад ультрамодними течіями, школами, зрештою, словесною еквілібристикою є поети, які шанують слово-інструмент, слово-символ, слово-подив* (із журн.).

ЕКВІЛІБРИСТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **еквілібри́стика.** *В інших гуртках ішли еквілібристичні вправи й навчання* (Олесь Досвітній); *Скидає* [Богдан] *швидко ноги на долівку, стрибаючи еквілібристичним, вже вправленим рухом з горішнього поверху ліжка* (О. Лисяк); * Образно. *Симфонія для струнного оркестру відомої столичному слухачеві львів'янки — це особливий еквілібристичний світ гри зі звуковими комбінаціями* (із журн.).

ЕКВІЛІБРИСТИ́ЧНО. Присл. до **еквілібристи́чний.** *Він витягнув .. овоч з поросячої рийки і гордовито-грізно підніс його над головою, в той же час еквілібристично тримаючи тацю, вочевидь, доволі вагому, на одній руці* (Ю. Андрухович).

ЕКВІЛІБРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **еквілібри́ст.** *У цирковій студії дівчина виступала як клоунеса, еквілібристка й акробатка* (з газ.); * У порівн. *Знову городянки, мов еквілібристки, промивають вікна майже в небесах, — як вони утримують горішню рівновагу над майданним гомоном круглої землі!* (Ю. Андрухович).

ЕКВІЛІБРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **еквілібрува́ти.** *Нова циркова програма — еквілібрування на покришках, на повітряних кільцях і на п'єдесталі — підготовлена українськими й угорськими артистами* (з газ.); *Таке оригінальне бачення, таке еквілібрування словом на грані! Шкода тільки, що пан автор лінується довести свої власні здібності до ідеалу, хоча загалом його твір непоганий* (із журн.).

ЕКВІЛІБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Займатися еквілібристикою (у 1 знач.). *Артисти вправно еквілібрують над ареною київського цирку під оплески зачарованих глядачів* (з газ.).

2. *перен.* Те саме, що **балансува́ти** 1, 2. *Свідомість людини намагається еквілібрувати на межі використання й розвитку нових знань, можливостей та збереження фундаменту цінностей, аби знайти правильний шлях еволюції* (з наук. літ.); *Законодавцю не варто еквілібрувати в пошуку синонімів, щоб позначити однакові за своєю суттю діяння* (з наук.-попул. літ.); *Я продовжую еквілібрувати по випадково сполоханих спогадах* (із журн.).

ЕКВІЛІНЕА́РНИЙ, а, е, *літ.* Який зберігає порядок строф і рядків оригіналу (про переклад поетичного тексту). *Засобами української силаботоніки перекладач античних пам'яток А. Содомора створив неримований еквілінеарний вірш і відтворив ритмомелодику та світ звукових образів оригіналу* (з наук. літ.).

ЕКВІЛІНЕА́РНІСТЬ, ності, *ж., літ.* Властивість за знач. **еквілінеа́рний.** *Зберігаючи повну еквілінеарність форми оди, перекладачі В. Мисик і С. Гординський відтворюють внутрішній сюжет ліричного жанру та головну ідею твору Ф. Гельдерліна* (з наук. літ.); *Строго дотримуючись при перекладі строфіки та схеми римування оригіналу, І. Котляревський нерідко скорочує оповідь М. Осипова, досягаючи більшої стислості викладу і жертвуючи еквілінеарністю* (з наук. літ.); *Еквілінеарність — необхідна вимога при перекладі традиційних форм вірша і верлібру* (із журн.).

ЕКВІЛІНЕА́РНО, *літ.* Присл. до **еквілінеа́рний.** *Обидві байки Ігнація Красицького з польської еквілінеарно переклав Микола Зеров, причому першу з них — у двох варіантах: силабо-тонічному та силабічному* (з наук. літ.).

ЕКВІМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Який зберігає метр *(див.* **метр**[2] 1) оригіналу (про переклад поетичного тексту). *Еквіметричний переклад є цілком виправданим; вибір метра перекладу має залежати лише від ритмічних характеристик цього розміру в мові першотвору і мові перекладу* (з наук. літ.); *У багатьох перекладах поезій Едгара По спостерігаємо еквілінеарні та еквіметричні невідповідності* (з наук. літ.).

ЕКВІМЕТРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., літ.* Властивість за знач. **еквіметри́чний.** *У вільному перекладі не дотримуються норми еквіметричності та еквілінеарності, а також є невідповідності змістовно-стилістичного характеру* (з наук. літ.).

ЕКВІМЕТРИ́ЧНО, *літ.* Присл. до **еквіметри́чний.** *Сучасною англійською та німецькою мовами "Кентерберійські оповіді" Дж. Чосера перекладаються еквіметрично, але є також прозові переклади* (з наук. літ.).

ЕКВІМЕТРІ́Я, ї, *ж., літ.* Збереження в перекладі метра *(див.* **метр**^{2} 1) оригіналу. *Вимога зберігати кількість просодичних сегментів у стопі загалом себе не виправдовує. Еквіметрія не може бути самоціллю* (з наук. літ.).

ЕКВІПОЛЕ́НТНИЙ, а, е, *книжн.* Який має однаковий обсяг із чимось, але різний зміст (про поняття); логічно рівнозначний. *Ідеографічні синоніми відтінюють різні аспекти позначуваного об'єкта, поєднуючись переважно в еквіполентні опозиції* (з наук. літ.); *Парадигматичні відношення слів лексико-семантичного поля "добро" відбиваються в еквіполентних та привативних зв'язках, а також опозиціях тотожності* (з наук. літ.).

ЕКВІПОЛЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **еквіполе́нтний.** *Однією з головних властивостей міжмовних словесних відповідностей є перетин (еквіполентність) або включення (привативна опозиція) семантичних зон корелятів* (з наук. літ.).

ЕКВІПОЛЕ́НТНО, *книжн.* Присл. до **еквіполе́нтний.** *Еквіполентно поєднуються слова, які одночасно мають і спільні, і специфічні компоненти* (з наук. літ.).

ЕКВІПОТЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *фіз.* Однаковий із чимось щодо величини потенціалу (у 1 знач.). *Стосовно електричних граничних умов у секції збудження електроди еквіпотенціальні* (з наук. літ.); *Мета наукової праці — побудова еквіпотенціальних ліній електростатичного поля для різної конфігурації електродів* (з наук. літ.).

2. *спец.* Схожий із чимось за своїм потенціалом (у 2 знач.); рівнозначний, рівноцінний за дією, функцією і т. ін. *В еквіпотенціальній зграї особини подібні за індивідуальними властивостями і практично рівноцінні за своїм екологічним значенням* (з наук. літ.); *Півкулі головного мозку еквіпотенціальні відносно простих функцій та спеціалізовані щодо складних* (з навч. літ.).

△ **Еквіпотенціа́льна пове́рхня** *див.* **пове́рхня.**

ЕКВІПОТЕНЦІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **еквіпотенціа́льний.** *Еквіпотенціальність у стані рівноваги існує незалежно від того, чи є провідник електронейтральний, чи в ньому є надлишковий заряд* (з навч. літ.); *Концепція про еквіпотенціальність півкуль головного мозку людини передбачає початкову рівність правої і лівої півкуль відносно всіх функцій, зокрема й мовної* (з наук. літ.).

ЕКВІПОТЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Який має, використовує і т. ін. однакові з чимось потенції. *При введенні однакових молярних доз інсулін аспарт еквіпотенційний людському інсуліну* (з наук.-попул. літ.).

ЕКВІРИТМІ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Який зберігає ритмічну структуру віршового розміру оригіналу (про переклад поетичного тексту). *Еквіритмічної досконалості досяг М. Рильський у своїх перекладах з польської мови "Пана Тадеуша" А. Міцкевича та з російської мови "Євгенія Онєгіна" О. Пушкіна* (з наук. літ.); *Запропонований український переклад відомої англійської пісні максимально еквіритмічний з мелодією* (із журн.).

△ **Еквіритмі́чний пере́клад** *див.* **пере́клад.**

ЕКВІРИТМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., літ.* Властивість за знач. **еквіритмі́чний.** *Еквіритмічність, додержання строфи, характерних синтаксичних особливостей оригіналу не зразу стають правилом для Старицького* (М. Зеров); *На відміну від еквіритмічності, яка підлягає подекуди модифікаціям через мовні та літературні норми, еквілінеарність — фундаментальна засада сучасної практики перекладу* (з наук. літ.).

ЕКВІРИТМІ́ЧНО, *літ.* Присл. до **еквіритмі́чний.** *Неможливо еквіритмічно .. перекладати вірші з мови однієї звукової системи віршами на мову іншої системи* (М. Рильський).

ЕКВІРИТМІ́Я, ї, *ж., літ.* Збереження в тексті перекладу ритмічних особливостей віршового розміру оригіналу. *У ранніх своїх перекладах М. Старицький не в усіх випадках дотримувався характерних стилістичних рис першотворів, не завжди дбав про еквіритмію та еквілінеарність* (з наук. літ.).

ЕКГ, *невідм., ж.* Процедура вимірювання пульсації серцевого м'яза; електрокардіограма. *ЕКГ дає змогу діагностувати міокардіальну ішемію* (з наук. літ.); *Без ЕКГ у більшості випадків неможлива якісна діагностика порушень ритму серця* (з наук.-попул. літ.); *Хворому надали медичну допомогу, зробили ЕКГ і запропонували госпіталізацію* (з газ.).

Е́КЕР, а, *ч., геод.* Простий прилад для побудови на місцевості кутів певної величини, головним чином 90°, 60° або 45°. *Для планування пришкільної земельної ділянки необхідно мати спеціальний прилад — екер* (з навч. літ.); *Окомірне знімання проводять із застосуванням найпростіших приладів (екера, екліметра і бусолі), а іноді лише за допомогою планшета, олівця та візирної лінійки* (з навч. літ.).

Е́КЕРНИЙ, а, е. 1. *геод.* Який здійснюється, виконується і т. ін. за допомогою екера. *Залежно від інструмента, яким знімають місцевість, кутовимірювальне знімання поділяють на екерне, бусольне (компасне) і теодолітне* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **поворо́тний** 1. *Екерний з'єднувач для труби.*

ЕКЗАЛЬТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Пов'язаний з екзальтацією. *Я керую авто, а в думках постійно прокручую образ Зоряни. Цей візуальний образ викликав у мене екзальтаційне бажання жити далі, рухаючись вперед до мети* (із журн.).

△ **Екзальтаці́йна фа́за** *див.* **фа́за.**

ЕКЗАЛЬТА́ЦІЯ, ї, *ж.* Надмірне захоплення чимось, збудження під впливом чого-небудь. *Іноді ж його просто ґедзь нападав — і тоді він ставав нестерпучим: пускав Раїсі шпильки, глузував з її екзальтації* (М. Коцюбинський); *Молитовна екзальтація розслабила його вкрай, зігнула, згорбила* (Іван Ле); *Чи здібний .. був* [Ґуля] *триматися помірковано, поводитись лагідно й спокійно, розмовляти без екзальтації? Мабуть, що ні!..* (В. Домонтович); *Елементи екзальтації спостерігаємо в низці сучасних релігій* (з навч. літ.).

ЕКЗАЛЬТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Який перебуває в стані екзальтації. *Відчуженість і холодність .. — я ж трохи екзальтований — спочатку .. не помічав. Тепер до Серафікуса в мене є тільки цікавість* (В. Домонтович); *Новоприбулий дивився .. на екзальтованого широкоплечого матроса з добрим обвітреним вилицюватим лицем* (А. Трипільський).

2. Пройнятий екзальтацією, зумовлений нею. *Тяжкі, екзальтовані звинувачення на свою адресу і роздумування про право на щастя вразили мене* (М. Чабанівський); *Ти — Дульсі-*

нея і тобі ся екзальтована молитва і з вітряками вічний бій (І. Калинець).

ЕКЗАЛЬТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **екзальто́ваний.** *Вакуленко зрозумів бажання молодого матроса, але єдине, що його утримувало від остаточного рішення — це екзальтованість Бучного* (Д. Ткач); *Все про всіх знала* [Єлизавета Василівна], *але ж при всій своїй екзальтованості і експансивності завжди охоче по-справжньому допомагала чим могла* (О. Іваненко); *В "Атомних прелюдах" М. Вінграновського розкошувала стихія юнацької піднесеності, екзальтованості, нетерпеливості, панував тон героїчно-драматичний, гігантичний* (з наук. літ.).

ЕКЗАЛЬТО́ВАНО. Присл. до **екзальто́ваний.** *Наступного дня побожний інспектор гидко каявся з плачем, ревно молився .. й екзальтовано просив у Пенцака ксьондза для сповіді та причастя* (П. Козланюк); *— Я пам'ятаю усіх наших випускників, — гордо, але вже не так екзальтовано сказала* [Олена Йосипівна] (В. Шкляр); *— Ах, як йому .. смачно, — екзальтовано шепотіла стара баронеса лікареві Грінштейну, — він уже, напевно, видужав і може йти на фронт* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕКЗАЛЬТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Доводити до стану екзальтації. *Ця хвиля, коли царевич .. востаннє покидає всі примани світові, славу і розкіш, щоб кинутися в обійми пустелі, особливо екзальтувала молодого княжича* (М. Грушевський); *Громадяни з натовпу професійно екзальтують юрбу* (із журн.).

ЕКЗАЛЬТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Ставати екзальтованим. *На мітингах натовп нерідко екзальтується, і, мов у краплині води, бачиш природу міфологізації політичного авантюризму* (з газ.).

ЕКЗА́МЕН, у, *ч.* 1. Перевірка знань з якого-небудь навчального предмета; іспит. *Минув рік, настав екзамен — і малий Франко здивував усіх: він опинився першим учеником* (М. Коцюбинський); *Екзамен відбувається в режимі онлайн. За фіксований час — чотири години — треба правильно відповісти на 80 % запитань* (з газ.).

2. *тільки одн., перен.* Взагалі перевірка, випробування кого-, чого-небудь. *У мене виникає дивна думка, що Мегакосмос перевіряє нас на зрілість. Вся ця ситуація — екзамен, іспит. Або знайти рятунок — або пропасти* (О. Бердник); *Зустріч однокласників — то немовби ще один екзамен, цим разом на успішність житейську* (О. Забужко).

Склада́ти *(рідше* **держа́ти) / скла́сти** *(рідше* **ви́держати, ви́тримати,** *заст.* **здержа́ти) іспит (екза́мен, за́лік)** *див.* **склада́ти.**

△ **(1) Держа́вний і́спит (екза́мен)** — випускна перевірка знань з певного навчального предмета. *Державний екзамен проводиться як комплексна перевірка знань студентів з дисциплін, передбачених навчальним планом* (з наук.-попул. літ.); *До державних іспитів та до захисту дипломних проектів (робіт) допускаються студенти, які виконали всі вимоги навчального плану* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗАМЕНА́ТОР, а, *ч.* Особа, яка проводить екзамен, оцінює знання того, хто екзаменується. *— Зразу відповідатимете чи подумаєте? — запитала екзаменатор* (Є. Кравченко); *Твір на вільну тему так вразив екзаменаторів, що вони занесли його до блокнотів* (В. Діброва); *Понад шістдесят вихованців Києво-Могилянської академії працювали в Росії педагогами, екзаменаторами, проповідниками* (з наук. літ.).

ЕКЗАМЕНА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **екзамена́тор.** *Під час іспиту наша головна екзаменаторка оголосила нам, що слід викреслити два питання, які екзаменатори визнали чомусь недоречними* (із журн.); *Пригадую, як екзаменаторки сперечалися: одна була готова судити з "усією суворістю", а друга її вмовляла: давайте поставимо четвірку — і вона пройде за конкурсом!* (з газ.).

ЕКЗАМЕНА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **екзамена́тор.** *Я усенькому екзаменаторському сонму понаводив тексти Христові за обмеження власті батьківської, а щоб діти слухалися — так і не сказав нічогісінько...* (А. Кримський); *Екзаменаторський підпис.*

ЕКЗАМЕНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до екзамену (у 1 знач.). *Олег Денисович оголосив теми екзаменаційної роботи і записав їх на дошці* (О. Донченко); *На початку червня .. після всіх екзаменаційних турбот .. легко зітхнула* [Віра Павлівна] *й довго каталася в гурті абітурієнтів човном по Старику й Русанівській протоці* (Б. Антоненко-Давидович); *Анікін поважно глянув на екзаменаційну комісію, на аудиторію* (Є. Кравченко); *Сидить він оце зараз в аудиторії, сивий, червонощокий їхній Микола Ювеналійович, перед розкладеними на столі екзаменаційними картками* (О. Гончар).

ЕКЗАМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **екзаменува́ти.** *Екзаменовані учні; // у знач. ім.* **екзамено́ваний,** ного, *ч.* Той, хто складає іспит, кого екзаменують. *Квота була жорсткою: ступінь отримували 2–3 %, рідше 5 % екзаменованих, одержуючи право екзаменуватися на другий ступінь* (з навч. літ.); *Відкрите тестове завдання передбачає, що відповідь екзаменований надає самостійно, запропонованих варіантів відповідей немає* (з газ.).

ЕКЗАМЕНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **екзаменува́ти** і **екзаменува́тися.** *Екзаменуванням передбачено не тільки перевірку практичних навичок управління яхтою, а й процедуру рятування людини* (із журн.); *Повернення до старої системи екзаменування майбутніх абітурієнтів не буде* (з газ.).

ЕКЗАМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* Проводити екзамен; іспитувати. *— Де вже щоб в академії цього не вчили, — сказала матушка, постерігаючи, що старий хоче екзаменувати зятя* (І. Нечуй-Левицький); *— Скільки всяких книжок прочитала! — Вона розумніша за всіх отих учителів, що екзаменували її* (С. Васильченко); *Передусім став* [старшина] *екзаменувати новоприбулих, чи твердо завчили вони напам'ять номери своїх автоматів* (О. Гончар); * Образно. *Не знала* [Феня], *що з її ім'ям хтось ходив в атаку, екзаменуючи долю і гартуючи вогнем, смертельною небезпекою своє життя* (М. Циба); *Екзаменує стихія на людяність, чуйність, гуманність і громади, і окремих наших співвітчизників* (із журн.).

ЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Складати екзамен, відповідати на екзамені. *— Ану, виходьте екзаменуватися, мої земляки! .. Виходьте! — викликав митрополит вже не по спискові* (І. Нечуй-Левицький); *— Складемо* [іспит] *вже після війни, — безтурботно кидає Дробаха. — Під звуки литавр разом за все прийдемо екзаменуватись* (О. Гончар); *Губернатор Тутолмін .. побажав спитати вихованця, що екзаменувався, про незабутню оборону Полтави* (Б. Левін).

2. Пас. до **екзаменува́ти.** *Розвиток бойового духу заохочується й часто екзаменується вчителем* (з газ.).

ЕКЗАНТЕ́МА, и, *ж., вет., мед.* Шкіряний висип будь-якого походження. *У дисертації подані матеріали з дифе-*

ренційної діагностики основних інфекційних хвороб, перебіг яких пов'язаний з екзантемами (з наук. літ.); *Ящур — це гостре заразне вірусне захворювання парнокопитих тварин, яке характеризується розвитком екзантеми на слизовій оболонці рота, на шкірі, ратицях і вим'ї* (з навч. літ.).

ЕКЗАНТЕ́МНИЙ, а, е, *вет., мед.* Який супроводжується екзантемою, пов'язаний з нею. *Екзантемній формі токсоплазмозу притаманні синдром інтоксикації і висипи* (з наук. літ.); *Є геморагічні висипи, що мають екзантемний характер* (з навч. літ.).

ЕКЗАРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *геол.* Пов'язаний з екзарацією. *До екзараційних форм льодовикового рельєфу відносять форми, які утворюються внаслідок виорювання земної поверхні рухомою масою льодовика (троги, баранячі лоби, кучеряві скелі тощо)* (з наук. літ.); *Дослідники обґрунтовують карстовий, льодовиковий (екзараційний і реліктовий), ерозійний та еоловий генезис болотних низовин та озерних улоговин у рельєфі Полісся* (з навч. літ.).

ЕКЗАРА́ЦІЯ, ї, *ж., геол.* Руйнування гірських порід сповзаючим глетчерним льодовиком. *Процеси карстоутворення в районі Шацьких озер посилилися після дніпровського зледеніння, коли післяльодовикова екзарація значно поглибила дольодовикові долини* (з наук. літ.); *Унаслідок материкових зледенінь у Європі сформувалася велика зона екзарації на території Балтійського щита* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗА́РХ, а, *ч.* 1. У православній церкві — представник вищої церковної влади в державі або в окремих великих областях держави, глава екзархату. *Високий довгобразий Іпатій Потій зігнувся дугою над ложем, на якому під сніжно-білою периною згасав львівський владика і екзарх Гедеон Балабан* (Р. Іваничук); *1992 року на Синоді єпископів було ухвалено створити Тернопільську єпархію, і синодальні отці призначили владику Михаїла її екзархом* (із журн.).

2. *іст.* У Стародавній Греції — глава жерців при храмі. *Екзархом спочатку називали керівника хору в Давній Греції, пізніше — головного жерця в окремому храмі* (з навч. літ.).

3. *іст.* За часів Візантійської імперії — намісник монарха. *В Болгарії .. Симеон і його екзарх Іоанн перекладали священні книги на рідну мову, таку близьку до мови руської* (П. Загребельний); *У складі Константинопольської кафедри був екзарх, якому підкорялися болгари, що жили на території Османської імперії, за межами Болгарії* (з газ.).

ЕКЗАРХА́Т, у, *ч.* Помісна православна церква чи її адміністративно-територіальна одиниця, якою управляє екзарх (у 1 знач.). *Український екзархат був утворений на теренах України після Другої світової війни* (з наук. літ.).

ЕКЗЕГЕ́ЗА, и, *ж.* 1. Філологічне тлумачення літературних творів, перев. античних. *Екзегеза римських джерел із права в Болонському університеті наприкінці XI ст. виражена в написаних між рядками чи на полях оригіналу коротких приміткахабо поясненнях до окремих слів* (з наук. літ.); *Законодавцем методу екзегези був Філон Александрійський* (з наук. літ.).

2. Роз'яснення і тлумачення біблійних текстів. *Герменевтика виникла з кабалістичної та ранньокатолицької екзегези* (з наук. літ.); *Суттю середньовічного способу філософування є екзегеза — тлумачення Святого Письма* (з наук. літ.).

ЕКЗЕГЕ́Т, а, *ч.* 1. *книжн.* Той, хто пояснює, тлумачить будь-який текст. *Уже стало нормою бути фахівцем із Данте чи Шекспіра, заохочуються наміри залишатися екзегетом одного письменника, скажімо, Вольтера чи Гете* (з наук. літ.).

2. *іст.* У Стародавній Греції — той, хто тлумачив передбачування, закони та звичаї. *У давньогрецькій культурі широко використовувалося передрікання долі — віщунство. Тлумачили, "розшифровували" та інтерпретували віщування оракула екзегети* (з наук. літ.).

3. *іст.* В епоху античності — філолог, який пояснював літературні твори, пізніше — богослов-схоласт, який тлумачив біблійні тексти. *Нотарикон як засіб розкриття таємних сутностей слів широко використовувався в середньовіччі християнськими екзегетами* (з наук. літ.); *Смисл висловів у тексті Біблії зашифрований і прихований, тому мета філософа-екзегета полягає в тому, щоб розшифрувати, розкрити і роз'яснити священні письмена* (з навч. літ.).

ЕКЗЕГЕ́ТИКА, и, *ж., спец.* 1. Сукупність методів, правил і прийомів екзегези. *Одна з найпопулярніших філософських течій нашого часу — герменевтика — є не що інше, як метаморфоза середньовічної екзегетики: в основі її лежить фундаментальна проблема тлумачення тексту* (з навч. літ.); *Фольклор не знає спеціальної конвенціональної процедури екзегетики, витлумачення тексту, шукання схованого в ньому підтексту, яка стала однією з основ барокової стилістики* (з навч. літ.).

2. Розділ богослів'я, що займається тлумаченням біблійних текстів. *Християнська екзегетика зосереджувалася на тлумаченні Нового Завіту* (з наук. літ.).

ЕКЗЕГЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Пов'язаний з екзегетикою. *Переклад супроводжується великою кількістю коментарів, запозичених із традиційних екзегетичних джерел* (з наук. літ.); *Починаючи від III ст. обидві частини Біблії стають предметом екзегетичних медитацій філософів* (з навч. літ.).

ЕКЗЕГЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **екзегети́чний.** *Екзегетичність середньовічної філософії створила умови для розвитку семантичного, етимологічного та концептуального аналізу, спрямованого на розкриття внутрішнього сенсу тексту* (з наук. літ.); *Сучасний православний дискурс містить екзегетичність як поєднання буквального розуміння із символічним інтерпретуванням релігійної істини* (з наук. літ.).

ЕКЗЕКВАТУ́РА, и, *ж., юр.* 1. Документ про визнання консула урядом країни, в яку він призначений, і про надання йому дозволу виконувати консульські функції. *За поданням консульського патенту держава перебування видає главі консульської установи екзекватуру в можливо короткий строк* (з наук. літ.); *Держава, що відмовляє у виданні екзекватури, не зобов'язана повідомляти мотиви своєї відмови* (з навч. літ.).

2. Виконання державою судового рішення, прийнятого в іншій країні. *У державах континентальної Європи широко застосовують екзекватуру* (з навч. літ.).

ЕКЗЕКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, рідко.* Здійснювати екзекуцію. *Знаменитий Десятий фіванський легіон Римської імперії був завербований із християн, котрі у 286 році відмовились екзекувати повсталих одновірних багаудів у Галлії* (з газ.).

ЕКЗЕКУ́ТОР, а, *ч.* 1. *іст.* У Росії та Україні до 20-х років XX ст. — чиновник, який відав господарськими справами і наглядом за зовнішнім порядком у якій-небудь державній установі. *Одного чудового вечора не менш чудовий екзекутор, Іван Дмитрович Черв'яков, сидів у другому ряді крісел і дивився в бінокль на "Корневільські дзвони"* (С. Воскрекасенко, пер. з тв. А. Чехова).

2. *книжн.* Той, хто здійснює екзекуцію (у 1 знач.) або керує нею. *На землі корчився підліток-підпасич під жорстокою рукою екзекутора — літнього селянина, що під кожний удар приказував щось люто й загрозливо* (Ю. Смолич); *Аби не видати своєї кволості перед екзекуторами, Федько, стискаючи зуби до болю, звісив з лавиці ноги* (Є. Доломан); *Прив'язали .. мотуззям Устима, лицаря, гей, Кармалюка .. три екзекутори та й четвертий кат* (І. Драч); *Били екзекутори в академії щоднини його* [Самійла], *спудея-життєлюба, бо вельми зело вживав він .. оковиту, нюхав і курив тютюн, навіть у дні всевеликого посту* (В. Кожелянко).

3. *заст.* Той, хто здійснює екзекуцію (у 2 знач.). *Екзекутор зігнувся і переступив поріг, за ним увійшов присяжний, а відтак Сівчук* (Марко Черемшина); *Очі пана екзекутора запалали гнівом. — Відчиняй, бабо, скриню! — зверещав на всю хату* (Б. Лепкий); *Хіба я вже не суддя на Україні! Я.., як і гетьман Браніцький, маю право карати на смерть і дарувати горлом. Він тільки солдат і екзекутор і мусить поважати цивільний суд!* (І. Кочерга); *Другого дня у Вовковиї приїхав бричкою екзекутор. Ходив з поліцейськими по хатах, у Ксені описав на податок навіть невибілене полотно* (М. Малиновська).

ЕКЗЕКУ́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **екзеку́тор.** *У Головному військово-юридичному управлінні Української держави головна загальна управа мала три відділи: персонального складу, господарський та екзекуторський* (з навч. літ.); *Курило Сівчук у новелі Марка Черемшини "Святий Николай у гарті" наважується приховати свої убогі пожитки від екзекуторського ока* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗЕКУЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з екзекуцією (у 1 знач.); каральний. *Писав* [Найда] *про повторні люстраційні роботи. Про те, що не зважили на прохання селян про подушний наділ. Як били різками, як наслали на села екзекуційне військо, як погнали етапом до Києва...* (Ю. Хорунжий); *Гітлерівська екзекуційна машина винищила десять мільйонів цивільного слов'янського населення* (з газ.).

2. *заст.* Пов'язаний з екзекуцією (у 2 знач.); виконавчий. *Архієпископ Станіслав Гроховський 1635 року був у складі екзекуційної комісії, призначеної польським королем для розгляду справ львівських мешканців, що відмовилися виконувати фортифікаційні роботи та відбувати інші повинності* (з наук. літ.).

ЕКЗЕКУ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Тілесне покарання. *Андрія качали ногами по кімнаті довго, аж поки він знову не знепритомнів .. Фрей був весь час присутній при екзекуції, але не втручався і взагалі не звертав уваги* (І. Багряний); *Десь на Таврії об'явився якийсь Махно і звідусіль надходять чутки про повстання, заколоти, екзекуції...* (Б. Антоненко-Давидович); *Досі пече його отой сповнений невимовного болю, докору й осуду погляд закривавленого після екзекуції Оленчука* (О. Гончар).

2. *заст.* Виконання судового чи адміністративного вироку про смертну кару, тілесне покарання, стягнення боргу, податку і т. ін. *Баби з коцюбами довгий час ставили опір двом ротам війська, які прийшли на село для екзекуції* (І. Франко); *Урядник, що керував екзекуцією, на когось чекав. Нарешті з квартири інженера вийшов осавул* (П. Панч).

ЕКЗЕ́МА, и, *ж., мед.* Гостре чи хронічне незаразне запальне захворювання шкіри, яке має нервово-алергійну природу і характеризується висипами, свербінням, почервонінням, лущенням. *Через нервову перенапругу мав* [пан Володимир] *кілька років на обличчі екзему, яку не міг ніяк вилікувати, аж доки якось на селі не порадили йому народний засіб* (Ю. Покальчук); *Алергії можуть спричинити найрізноманітніші захворювання, зокрема серцево-судинні та екзему* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМА́ТИК, а, *ч., розм.* Людина, хвора на екзему. *Частина дітей, хворих на ексудативний діатез, на все життя залишається екзематиками* (з наук.-попул. літ.); *"Екзематик", — сказав колись тато. Вітя злякався цього вражаючого, страшного й чужого слова* (із журн.).

ЕКЗЕМАТО́ЗНИЙ, а, е. 1. Стос. до екземи, пов'язаний з нею. *Одна стадія екзематозного процесу може переходити в іншу, і на одній його ділянці можуть одночасно існувати різні стадії* (з наук.-попул. літ.); *У хлопчика виражена м'язова гіпотонія, шкіра світла з екзематозними висипами* (з навч. літ.); *Зливаючись, екзематозні пухирці утворюють гнійні кірки* (з навч. літ.).

2. Хворий на екзему; уражений екземою. *Лікувати екзематозного хворого дуже важко* (з наук. літ.); *Непошкоджена шкіра охороняє від інфекції, але попадання слини на пошкоджену або екзематозну шкіру небезпечне* (з навч. літ.).

ЕКЗЕ́МНИЙ, а, е. Прикм. до **екзе́ма.** *Кидаючи копійки на руку із нелюдсько-безжиттєвим відсвітом шкіри, .. помітив* [Кирило] *якусь висипку, можливо, екземного походження, на .. обличчі* [жебрачки] (С. Процюк).

ЕКЗЕМПЛІФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до екземпліфікації. *В екземпліфікаційній частині до ептоніма можуть цитуватися не тільки традиційні тексти, але й сучасні текстові форми, наводитися графічні твори з написами* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* З'ясування, пояснення чогось методом прикладів, за допомогою ілюстративного матеріалу і документального підтвердження. *М. Смотрицький — єдиний староукраїнський граматист, який застосував екземпліфікацію — важливий елемент об'єктивного наукового опису мови* (з наук. літ.); *Найширшу екземпліфікацію реєстрового слова відповідними виправдними цитатами та прикладами подають за традицією одномовні словники тлумачного типу* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **екземпліфікува́ти.** *Екземпліфіковані Г. Сковородою приклади з гончаком, мисливцем, котом у засідці на мишу — саме ті аргументи, які доводять необхідність займатися в житті справою, що пов'язана із вродженими нахилами й здібностями* (з наук. літ.); // **екземпліфіко́вано,** *безос. пред. Досить широко у "Граматиці" М. Смотрицького ілюструються лише прислівники порядку. Решту груп екземпліфіковано порівняно невеликою кількістю прикладів* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛІФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* З'ясовувати, пояснювати щось методом прикладів, документального підтвердження; ілюструвати. *Свої міркування з церковнослов'янського синтаксису М. Смотрицький часто екземпліфікує цитатами з авторитетних для тієї доби джерел* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛЯ́Р, а, *ч.* 1. Те саме, що **примі́рник.** *"Дзвінка" за давні роки послати не можуть, бо мають тільки в одному екземплярі* (Леся Українка); *Економіка процесу виготовлення одного екземпляра книги залежить від тиражу видання та собівартості однієї тонни паперу* (з наук. літ.); *Одиницею обліку фонду електронних видань є екземпляр оптично-*

го диска (з навч. літ.); // Окремий об'єкт з низки однорідних, подібних і т. ін. у певній галузі науки й техніки. *Питання організації та порядку проведення робіт із конкретних екземплярів систем містяться в програмі та методиці метрологічної атестації* (з наук. літ.); *Клас є описом того, як буде виглядати та поводити себе його представник — екземпляр класу* (з навч. літ.); *Перший і поки що єдиний проданий екземпляр нових авто пішов з аукціону* (з газ.).

2. Окремий представник якогось виду, розряду, якоїсь породи і т. ін. (про тварин, рослини). *Через хвилину .. знайшли забиту кішку. Здоровенна самиця, грізний екземпляр старого уссурійського тигра, лежала на розкопирсаному снігу* (І. Багряний); *З роду в рід більшість тварин не витримувала якихось умов, гинула. Лишалися в живих тільки найміцніші окремі екземпляри* (В. Владко).

3. *перен., розм.* Про людину як представника групи людей з певними властивостями, рисами і т. ін. — *Наш Рудольф людина дуже амбітна .. А загалом надзвичайно рідкий екземпляр людини, що здатна на героїзм* (В. Винниченко); — *Ваші жили, вся ваша тілесна структура тендітна. Звичайний екземпляр міського інтелігента.., ще й жінки* (Ю. Смолич); — *Нічого, братику, — заспокоююче сказав він. — І серед цих людей є цікаві екземпляри* (П. Колесник).

ЕКЗЕМПЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Стос. до екземпляра (у 1 знач.). *У науковій праці використано екземплярний підхід до висвітлення типових для низки західноєвропейських країн педагогічних явищ і фактів* (з наук. літ.).

2. Представлений одним або небагатьма екземплярами (у 1, 2 знач.). *Індивід завжди екземплярний, він завжди — "один з...", клітина великого організму, ім'я якому — людство* (з наук. літ.); *Працюємо над випуском власної кормозбиральної машини. Екземплярний зразок уже готовий* (з газ.); // Нечисленний. *Рясність виражена в екземплярній кількості певного виду рослин* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екземпля́рний.** *Можна рекомендувати учителям фізики застосовувати у навчальному процесі принцип екземплярності, коли на основі досліду "фокусно" розкриваються фізичні явища та закони* (з навч. літ.); *Разом з викладачами кафедри складаємо списки літератури, якої немає у фонді, уточнюємо екземплярність, відбираємо художні книги у книгарнях* (з навч. літ.); *Мала екземплярність краєзнавчої літератури впливає на швидке зношування документів* (з наук. літ.).

ЕКЗЕМПЛЯ́РНО. Присл. до **екземпля́рний.** *Слова, здобуті досвідом, з'являються й використовуються в мові та у словниковому запасі екземплярно* (з наук. літ.); *Цей діалог яскраво, сказати б, екземплярно демонструє дві найтиповіші позиції: небезпечний у своїй закостенілій правоті ідеалізм та некритичний патріотизм* (із журн.).

ЕКЗЕРСИ́С, у, *ч.* 1. Система вправ для вдосконалення техніки виконання музики, танцю. *Порушував Микола Віталійович питання, що нібито безпосередньо не були зв'язані з гамами, екзерсисами та музичними п'єсами, — обов'язок, сила волі, громадська праця, завдання людини* (Л. Старицька-Черняхівська); [П о л і н а К.:] *Грай свої екзерсиси. Раз і два, і три...* (І. Кочерга).

2. *перен.* Вправляння у чомусь (перев. для набуття навичок, досвіду і т. ін.). *Я ніколи не писав і не задумував її* [книгу "Флешка"] *як цілість, публікуючи в медіях* [медіа] *свої звичні заробітчанські екзерсиси* (Ю. Іздрик); *Митець, використовуючи доступний йому метод художнього жесту, представив на виставці нові екзерсиси на тему тваринного світу* (з газ.); *Політичні екзерсиси уряду не могли не позначитися негативно на економічному складнику його роботи* (з газ.).

ЕКЗИ́Л, у, *ч., книжн., іст.* Еміграція. *Син славного вояка .. обіймався з батьковими побратимами.., які після розвалу СРСР журавлиними клинами потяглися із-за океанських екзилів на рідну землю* (Г. Тарасюк).

(1) В екзи́лі — у вигнанні, в еміграції. *У складанні Конституції 5 квітня 1710 р. провідна роль належала Пилипові Орлику, гетьману України в екзилі* (з наук. літ.); *Батечко мій — той усього боїться .. А дідо — той давав собі раду. Священиком був. В екзилі* (Ю. Іздрик).

ЕКЗИ́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **екзи́л**; еміграційний. *1930 року завдяки ініціативі екзильного уряду УНР у Варшаві засновано Український науковий інститут* (з наук. літ.).

ЕКЗИ́НА, и, *ж., бот.* Зовнішня оболонка пилкових зерен у квіткових та спорових рослин. *Екзина виконує захисні функції, забезпечуючи стійкість спор до зовнішнього впливу* (з наук. літ.); *Екзина завжди багатошарова* (з навч. літ.); *Зріле пилкове зерно має в екзині три пори, кожна з яких розташована над невеликим виступом його оболонки* (з навч. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІА́Л, у, *ч., філос.* Форма усвідомленого буття, яка виражає особливість, ознаку і т. ін. людського існування. *Позитивними екзистенціалами віри, надії, любові окреслено етичний контекст мотиву екзистенційного вибору* (з наук. літ.); *Екзистенціали "страх", "туга", "турбота", "смерть", "самотність" широко відображено в мистецькому доробку М. Коцюбинського* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Напрям філософії, що визнає лише індивідуальне духовне життя людини, її власне існування. *Фрейдизм, неофрейдизм, екзистенціалізм гіпертрофують один з аспектів природи людини* (з наук. літ.); *Погляди Лесі Українки на християнство вбирають у себе ідеї, близькі до екзистенціалізму* (з наук. літ.); *Вагомий внесок в осмислення неоднозначності людського буття зробили представники французького екзистенціалізму та персоналізму Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Представник екзистенціалізму. *Безліч філософів — від Канта, Шопенгауера до російських екзистенціалістів — .. були далекі від радісного таїнства життя* (О. Бердник); *Що б там не писали .. французькі екзистенціалісти.., жоден бунт не є абсурдним* (О. Забужко); *Буття особистості поділялося екзистенціалістами на справжнє і несправжнє* (з наук. літ.).

2. Прибічник екзистенціалізму. — *Ваша зовнішність, манери, навіть одяг — усе це не має нічого спільного з екзистенціалістами... Самотність, пошук абсолютної свободи... Ви ж, граф, по-моєму, без товариства не можете...* (О. Чорногуз); *В. Стус, як справжній екзистенціаліст, прагне збагнути причини невлаштованості людського буття взагалі та свого власного зокрема* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Пов'язаний з екзистенціалізмом. *Для всіх екзистенціалістичних доктрин характерне переконання, що єдиною справжньою дійсністю можна визнати тільки буття людської особистості* (з наук. літ.); *Філософська екзистенціалістична парадигма характеризується специфічним підходом до вивчення феномена життєвого стилю* (з наук. літ.); *Цікаві зразки екзисten-*

ціалістичного методу у вивченні художньої літератури дали Г. Марсель, А. Камю, Ж.-П. Сартр (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТИ́ЧНО, *філос.* Присл. до **екзистенціалісти́чний.** *Загроза буттю людини, що увиразнюється в аналізі екзистенційних модусів смерті, надії, любові, самотності, відповідальності, боротьби, осмислюється ліричним героєм Р.-М. Рільке суто екзистенціалістично* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **екзистенціалі́ст.** — *Пане, а за розмову! П'ять франків. — О! Даруйте. Молода екзистенціалістка зневажливо посміхнулася* (із журн.); *Щодо суспільства я — індивідуалістка, екзистенціалістка* (з газ.).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **екзистенціалі́зм** і **екзистенціалі́ст.** *З екзистенціалістського погляду сутність людського існування виражає свобода* (з наук. літ.); *Система трансформацій екзистенціалістської свідомості зумовлює специфічний характер розвитку філософії класичного екзистенціалізму, виникнення у цьому розвиткові особливих суперечностей* (з наук. літ.); *Символіка творів Е. Андієвської наскрізь екзистенціалістська, навіть морфологічна основа слів трансформується настроєм* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *філос.* 1. Пов'язаний з екзистенціалізмом, характерний для нього. *Д. Чижевський, відзначаючи екзистенціальний характер української філософської думки та доводячи індивідуально-психічні особливості українського народу, закликає пізнавати й використовувати їх для самоусвідомлення та самоствердження* (з наук. літ.); *Засновник Інституту геопоетики, шотландський письменник і невтомний мандрівник Кенет Вайт окреслив сферу дослідницьких інтересів у цій галузі межами екзистенціальної географії, відстоюючи ідеї духовної картографії, нового сприйняття життя* (з наук. літ.); *Однією з провідних течій суспільної думки XX ст. була екзистенціальна філософія, що на перший план висунула ідею абсолютної унікальності людського буття* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **екзистенці́йний.** *Чи можна вважати, що позитивні і негативні вияви людського буття мають не лише соціальні, а й екзистенціальні передумови?* (з наук. літ.); *Крайня, переломна екзистенціальна ситуація змушує людину до переродження* (з наук. літ.); *Якщо закони сутнього є утаємниченими, то обов'язок споглядання — проголосити повернення до речей та людських доль у їх екзистенціальному зрізі* (з наук. літ.); *Власне культурною, смисложиттєвою орієнтацією людини є індивідуальне самоствердження, екзистенціальна відкритість стосовно світу* (з наук. літ.).

△ **Екзистенціа́льний ана́ліз** *див.* **ана́ліз.**

ЕКЗИСТЕНЦІА́ЛЬНО, *філос.* Присл. до **екзистенціа́льний.** *Новітні практики психотерапії зблизили її з екзистенціально орієнтованими психологічними практиками* (з наук. літ.); *Психоособистісний "код" соціальної інформації містить індивідуальні екзистенціально значущі комплекси: душа, біль, туга, сум, радість* (із журн.).

ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до екзистенції, зумовлений нею. *Одна з найголовніших для людини психологічних ситуацій — це екзистенційна ситуація осмислення себе, свого місця в житті, головного смислу буття* (з наук. літ.); *Художники і філософи описують споріднені реалії культури, які охоплюються екзистенційним її виміром. Світ стискається до особистісного, внутрішнього* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **екзистенці́йний.** *Класична доба української філософії в основному експлікує екзистенційність та кордоцентризм* (з наук. літ.); *Українській культурі загалом, а отже, і літературі як мистецтву слова, притаманна екзистенційність, яка пояснюється історичними й суспільними умовами формування нації* (з наук. літ.); *Екзистенційність свободи в поезії Є. Плужника, І. Калинця і В. Стуса полягає в тому, що проблема вибору приводить їх до переживання ситуації, яка має певні межі, — "буття до смерті"* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНО, *філос.* Присл. до **екзистенці́йний.** *Від початків організованого громадського життя українців у Новому світі їхнє самовідчуття було роздвоєним не тільки психологічно, але й екзистенційно (старий край — нова "батьківщина")* (з наук. літ.); *Істина витлумачується екзистенційно, як цілісна подія буття, що народжується у творчій взаємодії людини зі світом* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІЮВА́ННЯ, я, *с., філос.* Дія і стан за знач. **екзистенціюва́ти.** *Варто розрізняти поняття екзистенціювання і трансцендування як такі, що означають різні процеси людського буття* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕНЦІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., філос.* Існувати, жити. *На відміну від знака символ — це сама реальність, у якій перебуває, живе, екзистенціює людина* (з наук. літ.); *Екзистенціюючи, людина залишається в собі, в індивідуальній дійсності, з Богом* (з наук. літ.).

ЕКЗИСТЕ́НЦІЯ, ї, *ж., філос.* 1. Існування, буття; сутність. *Гори і сонце — дві речі, котрі нам подаровано для повнокровного втішання короткотривалою екзистенцією* (Ю. Андрухович); *Ярина почала розпитувати його* [Котигорошка].., *чи усвідомлював він свою екзистенцію в пограничній ситуації під час здійснення подвигу* (В. Кожелянко); *Ми мляво насолоджуємось екзистенцією .. Ми разом з усіма виснажуємось у марних спробах пошвидше прожити життя* (Ю. Іздрик).

2. Основна категорія екзистенціалізму, що означає внутрішнє буття людини як конкретної неповторної особистості. *Початок XX ст. приніс із собою філософію екзистенції, яка актуалізувала питання взаємодії людини з природою, суспільством і Богом* (з наук. літ.); *Людина, її самість безпосередньо переживає своє буття у світі як власне існування — екзистенцію* (з наук. літ.); *Постшістдесятництво української прози оприявлює загрозу посягання на екзистенцію людського буття* (з наук. літ.).

Е́КЗИТ-ПО́Л, у, *ч., політ.* Опитування громадян на виході з виборчих дільниць після їхнього голосування для попереднього визначення результатів виборів. *Виходячи з припущення, що більшість виборців відповідає правдиво, дані екзит-полу використовують для порівняння з офіційно оприлюдненими результатами голосування* (із журн.); *За даними екзит-полу, проведеного інформаційно-аналітичною групою, на виборах міського голови лідирує кандидат від опозиції* (з газ.).

ЕКЗО... Префікс, що утворює слова зі значеннями "зовні", "поза чимось", напр.: е к з о б і о л о́ г і я, е к з о г е́ н н и й, е к з о к р и́ н н и й і т. ін.

ЕКЗОБІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із екзобіології. *Надзвичайно низька чутливість лишайників до зовнішнього середовища зумовлює підвищений інтерес в екзобіологів, які вивчають позаземні організми* (з наук.-попул. літ.); *Екзобіологи*

не виключають можливості існування життя на супутниках Юпітера (з навч. літ.).

ЕКЗОБІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **екзобіоло́гія.** *У нас є підстави вірити в те, що кінетичні ізотопні впливи не обмежені земною біохімією й так само поширені в екзобіологічних системах* (з наук. літ.); *Первинним для екзобіологічної роботи на Марсі має бути цільовий пошук згаслого життя* (з наук. літ.); *Б. Г. Йоганзен виокремлює екзобіологічний, або космічний, рівень живої природи* (з навч. літ.).

ЕКЗОБІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **астробіоло́гія.** *Космічна мікробіологія прилягає до екзобіології, але обмежує об'єкти свого дослідження тільки мікроскопічними організмами в космосі* (з навч. літ.); *Карл Саган був піонером у галузі екзобіології і започаткував розвиток проекту з пошуку позаземного розуму* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОГА́МІЯ, ї, *ж.* За первіснообщинного ладу — звичай, який забороняє шлюби між членами однієї родової групи; протилежне е н д о г а м і я. *В українських весільних обрядах і піснях легко можна виявити спогади про екзогамію* (з наук. літ.); *Екзогамія роду була невід'ємною від ендогамії племені* (з наук.-попул. літ.); *Спостереження за пам'ятками раннього мезоліту дають можливість відтворити соціальну структуру тогочасного суспільства, в якому шлюбно-сімейні стосунки регулювалися консервативними традиціями екзогамії* (з навч. літ.).

ЕКЗОГА́МНИЙ, а, е. Прикм. до **екзога́мія.** *Діти, народжені в екзогамному шлюбі, могли належати або до племені батька, або до племені матері* (з наук. літ.).

ЕКЗОГА́МНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екзога́мний.** *Екзогамність мисливських колективів людини розумної була постійним джерелом іншокультурних домішок* (з наук. літ.); *Екзогамність роду потребує постійних зв'язків хоча б між двома родовими колективами* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОГЕ́НІЯ, ї, *ж., спец.* Процес, стан і т. ін., зумовлений зовнішніми для кого-, чого-небудь чинниками; протилежне е н д о г е н і я. *Екзогенія охоплює власне екстрастресовий момент і особистісну значимість цього моменту* (з наук. літ.).

ЕКЗОГЕ́ННИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **екзоге́нія**; пов'язаний з нею. *Нова класична теорія економічного циклу розвивається за двома напрямами і поділяється на екзогенну та ендогенну* (з наук. літ.); — *Наша сила здебільшого міститься в нас самих... — Іншими словами, — втрутилася Маріка, — їхня магія переважно екзогенна, а не ендогенна, як наша* (О. Авраменко).

2. Який має зовнішнє походження; викликаний екзогенією; протилежне е н д о г е н н и й. *Степи історично формувалися в умовах постійного впливу екзогенних факторів* (з наук. літ.); *Окрім ендогенних впливів, геоекосистема може сприймати й екзогенні впливи землетрусів, різких змін погоди тощо* (з наук. літ.); *Вольтер визначав екзогенним джерелом моральнісної чи аморальної поведінки людини суспільні відносини між людьми в державі* (з наук. літ.); *Екзогенний стрес принципово не відрізняється від ендогенного за механізмом дії* (з навч. літ.).

ЕКЗОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **екзоге́нний.** *Природне середовище — результат взаємин людини з природою, коли вона виступає в пасивній ролі спостерігача або дослідника. У цьому полягає екзогенність зазначених процесів* (з наук. літ.); *Одним з найважливіших положень політико-економічної моделі досконалої конкуренції є екзогенність цін для економічних агентів* (з наук. літ.); *Прибічники сучасної кількісної теорії грошей наполягають на абсолютній екзогенності грошової пропозиції* (з навч. літ.).

ЕКЗОГЕ́ННО, *спец.* Присл. до **екзоге́нний.** *На ринку грошей величини пропозиції грошей і попиту на гроші не збігаються. Зміни пропозиції грошей задаються екзогенно* (з наук. літ.); *У зоні впливу екзогенно небезпечних геологічних явищ опинилися 2168 житлових будинків, 473 з яких потребують негайного відселення* (з наук. літ.); *Навіть синергетика неспроможна визначити умови, за яких матеріал міг би самоорганізуватися, оскільки для цього обов'язкова наявність мети, що в технічних системах є екзогенно привнесеною і тому автоматично включає в цей процес людину* (з наук. літ.).

ЕКЗОГЕНО́ТА, и, *ж., біол.* Сукупність генів, переданих донорською клітиною клітині реципієнта при всіх формах перенесення генетичного матеріалу. *Екзогенота є частиною гетерогенної клітини, отриманою від хромосом донорної бактерії* (з навч. літ.).

ЕКЗОДЕ́РМА, и, *ж., бот.* Зовнішній шар клітин первинної кори рослини, який виконує захисну функцію; протилежне е н д о д е р м а (у 3 знач.). *Звичайно стінки клітин екзодерми роговіють, але серед них можуть залишатися тонкостінні, проникні для води клітини* (з наук. літ.); *Екзодерма лілійників складається із трьох-п'яти шарів клітин з рівномірно і слабко потовщеними оболонками* (з наук. літ.).

ЕКЗОДЕРМА́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Стос. до екзодерми, пов'язаний з нею. *Мезодерма у вивчених лілійників багатошарова, її зовнішні клітини щільно прилягають до екзодермальних, а внутрішні — до клітин ендодерми* (з наук. літ.).

ЕКЗОКЛА́В, а, *ч.* Апарат для нагрівання під тиском, регульованим ззовні. *Для експериментів з ураном учені запропонували екзоклав* (з наук. літ.); *Ідея майбутнього екзоклава була опублікована ще 1941 р. і стала важливим кроком у розвитку гідротермальної апаратури* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОКРИ́ННИЙ, а, е, *фізл.* Пов'язаний із зовнішньою секрецією. *Гепатоцити виконують основні метаболічні функції, зокрема підтримують в організмі гомеостаз вуглеводів, білків та ліпідів, а також детоксикаційну та екзокринну функції* (з наук. літ.); *В основі плейотропного розладу всього екзокринного епітелію різного ступеня тяжкості може бути близько 1500 різних мутацій* (з наук. літ.).

△ **Екзокри́нні за́лози** *див.* **за́лоза.**

ЕКЗОНА́РТЕКС, у, *ч., архт.* Зовнішнє приміщення перед вхідною частиною храму — нартексом; зовнішній нартекс. *Найчисленнішу групу становлять базиліки Херсона. Усі будівлі тринефні, одноапсидні, з нарфіком. Деякі з них мали також екзонартекс* (з наук. літ.); *Перекритий одним чи кількома куполами екзонартекс був поширений за ранньохристиянських часів* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Топонім або етнонім, яким певний народ називає інший народ або чужу місцевість чи країну і який не вживається самим населенням або народом стосовно себе. *Єдиної думки про походження екзоніма "фіни" немає. За версіями, можливе перенесення на фінів давнього, ще з римської епохи, екзоніма саамів* (з наук.-попул. літ.); *Нерідко екзоніми є історичними назвами міст і поселень* (з навч. літ.).

ЕКЗОПЛАНЕ́ТА, и, *ж., астр.* Планета, яка обертається навколо зірки поза межами Сонячної системи. *1995 року вперше в астрономії було доведено існування екзопланет*

(з наук. літ.); *Міжнародна група астрономів дійшла висновку, що біля кожної зірки обертається щонайменше одна екзопланета* (із журн.); *Американські астрофізики повідомили про відкриття шести нових екзопланет* (з газ.).

ЕКЗОПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е, *астр.* Прикм. до **екзоплане́та.** *Учені зафіксували найтонші коливання в яскравості зірки за допомогою одного з телескопів мережі трансатлантичного екзопланетного огляду* (з газ.).

ЕКЗОРЦИ́ЗМ, у, *ч., спец.* Релігійна практика вигнання злих духів, бісів і т. ін. з одержимої ними людини за допомогою молитви. — *Чи може злий дух опанувати людиною, увійти в неї, коли у храмі читають молитви екзорцизму? — Не може, бо люди моляться й зрікаються злого духа* (з рел.-церк. літ.); *Марно всі ченці намагалися заспокоїти дурника. Патер Герхард звелів навіть кільком отцям по черзі читати над ним екзорцизм* (Н. Королева).

ЕКЗОРЦИ́СТ, а, *ч., спец.* Той, хто практикує екзорцизм. *Екзорцист способом свого життя набуває силу змагатися з дияволом* (з рел.-церк. літ.); *У 2005 році місцева церква довірила священикові служити екзорцистом* (з рел.-церк. літ.).

ЕКЗО́СМОС, у, *ч., біол.* Процес просочування рідин і розчинених речовин із клітини в зовнішнє середовище; протилежне е н д о с м о с. *Екзосмос органічних речовин із коріння рослин зумовлений активними процесами, пасивною дифузією чи виділеннями з клітин, які відмирають* (з наук. літ.); * Образно. *Між писаною і неписаною словесністю завсіди існує певний зв'язок, часами дуже тісний і нерозривний, — певна дифузія, ендосмос і екзосмос, переливання з одної сфери до другої* (М. Грушевський).

ЕКЗОСТО́З, у, *ч., вет., мед.* Доброякісний кістковий наріст на поверхні кістки, що виникає внаслідок травми, кісткових захворювань. *У Рівненському діагностичному центрі набуто досвід руйнування кісткових екзостозів на п'яткових кістках і плечових суглобах* (з наук. літ.); *Екзостоз іноді трансформується на вторинні пухлини* (з наук. літ.).

ЕКЗОСТО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до екзостозу. *Хворі на екзостозну хондродисплазію потребують диспансерного спостереження в ортопеда протягом усього життя* (з навч. літ.).

ЕКЗОСФЕ́РА, и, *ж.* Зовнішній найбільш розріджений шар атмосфери планети, яка починається з висоти близько 200–1600 км і переходить у міжпланетний простір. *Екзосфера Землі складається з іонізованого газу (плазми)* (з наук.-попул. літ.); *Атмосферу поділяють на тропосферу, стратосферу, мезосферу, термосферу та екзосферу* (з навч. літ.); *Зростання сонячної активності зумовлює потепління екзосфери і збільшення її товщини* (з навч. літ.); *У березні 2012 року вчені виявили в екзосфері Діони — супутника Сатурна — кисень* (із журн.).

ЕКЗОСФЕ́РНИЙ, а, е. Стос. до екзосфери. *У Меркурія екзосфера починається безпосередньо від поверхні і має протяжність до сорока тисяч кілометрів, утворюючи екзосферний "хвіст"* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗО́Т, а, *ч.* 1. *перев. мн., біол.* Рослини або тварини, не характерні для даної місцевості, а лише акліматизовані в ній. *Франциск йшов .. через цілу оранжерею, минаючи екзоти один за одним* (Т. Прохасько); *У Стрийському парку символ свого серця можна знайти не лише у плакучій вербі, а й у дивовижних екзотах: тюльпановому дереві, півонії деревоподібній, бузкові амурському* (із журн.); *По сусідству з пернатими власники ферми тримають і невеликий зоопарк. Планується завезення ще одних екзотів — лам* (з газ.).

2. *перен., розм.* Про того, хто або що має певні особливості, виділяється чим-небудь серед собі подібних. *Сава розшукає молодого екзота, а тоді конкретна бесіда, бартер. Уява малозаможного митця вже малює пачку грошей на столі* (С. Процюк); — *Ким же я там працюватиму? — Та ким завгодно! .. Якщо пощастить, упадеш на хвіст багатій дамочці, адже ти для них — екзот. І доля твоя вирішена!* (І. Роздобудько).

ЕКЗОТЕРИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Сукупність знань і духовних практик, які не є таємними і доступні та зрозумілі для непосвячених; протилежне е з о т е р и з м. *Аскетичну культуру Київської Русі можна назвати культурою аскетичного екзотеризму через її експліцитну спрямованість на всезагальне спасіння* (з наук. літ.).

ЕКЗОТЕ́РИКА, и, *ж., книжн.* Сукупність знань про містичне або релігійне вчення, не прихованих від інших людей; протилежне е з о т е р и к а. *Окремого наукового дослідження потребує співвідношення езотерики та екзотерики у філософсько-правових поглядах Гегеля, тих, які він поділяв і які вважав можливим висловлювати* (з наук. літ.).

ЕКЗОТЕРИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Признач. для всіх (про релігійні обряди, містичні вчення і т. ін.); загальнодоступний; протилежне е з о т е р и ч н и й. *Примовки доступні всім членам соціуму, а замовляння — окремій групі (знахарки, шептухи, баби-повитухи). Тим-то примовкам властива екзотерична, а замовлянню езотерична функції* (з наук. літ.); *Палац Далай-лами й храм Потала я не згадую, бо це екзотеричні (відкриті) центри, й не лише духовні, а й адміністративні* (з наук.-попул. літ.); *Християнський шлях удосконалення психіки не може оминути певного роздвоєння на екзотеричну та езотеричну форми самовдосконалення* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОТЕРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **екзотери́чний.** *Художній образ виходить за межі індивідуального досвіду. Це дає підстави говорити про його екзотеричність, певну абстраговану ідеальність, що набуває статусу духовної, естетичної цінності культури* (з наук. літ.).

ЕКЗОТЕРИ́ЧНО, *книжн.* Присл. до **екзотери́чний.** *На думку М. Бердяєва, біблійний Бог втілює драматизм будь-якого життя, в ньому екзотерично розгортається афективне й емоційне* (з наук. літ.).

ЕКЗОТЕРМІ́ЧНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Пов'язаний з виділенням тепла; протилежне е н д о т е р м і ч н и й. *В екзотермічних взаємодіях молекул із вільними атомами або радикалами утворюваний зв'язок сильніший за той, що розривається, тому ступінь компенсації великий, енергія активації мала і швидкість реакції значна* (з наук. літ.); *Сполучення азоту з киснем — реакція екзотермічна* (з навч. літ.).

ЕКЗОТЕРМІ́Я, ї, *ж.* Виділення тепла. *У науковій праці пропонуємо розв'язання задачі теплопровідності виробів циліндричного типу з урахуванням екзотермії цементу* (з наук. літ.); *Екзотермія істотно впливає на однорідність матеріалу* (з наук.-техн. літ.); *В основу проектування сонячних будинків покладено рідкісне фізичне явище екзотермії* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Відбиття, збереження і т. ін. екзотики; надання екзотичних рис чому-небудь. *Беручись до опрацювання похідного тексту, редактор має встановити, якої концепції дотримувався перекладач — "натура-*

лізації" (акультурації) чи "очуження" (екзотизації), оскільки від цього залежить добір мовних засобів (з наук. літ.).

ЕКЗОТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Те саме, що **екзо́тика.** *Археологізм уяви був Лесі Українці чужий, як і справжній екзотизм з його виключним замилуванням до інакшого, далекого, в корені одмінного* (М. Зеров); *Домінантні ознаки Антоничевої творчості — естетизм, урбанізм, екзотизм, візуальна насиченість і колажність — дають усі підстави бачити в ній явище гетерогенне* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Слово чи вислів, що не є звичним, власт. певній мові. *Не уникає письменник екзотизмів .. Полонізми потрапляли в мову творів О. Стороженка двома шляхами: як характерологічна риса польського магнатства й панства .. і як залишки старої української літературної мови, інкрустованої польськими словами* (В. Русанівський); *Експресивні барви українського вислову згущуються, коли такий екзотизм, як білоруське слово "жалійка", є компонентом стилістичної фігури* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗО́ТИКА, и, *ж.* Усе, що є незвичайним, особливим для певної місцевості (природа, побут, культура і т. ін. віддалених країн), що здається дивовижним, надто мальовничим. *Екзотика для нас це — Індія, Гогенове Таїті.., американська прерія .. Екзотика починається з протиставлення чужого і далекого нашому культурному світові* (М. Зеров); *Ніна Олександрівна, знаджена, кінець кінцем, екзотикою Середньої Азії, приїхала сюди через вісім місяців* (Б. Антоненко-Давидович); *Дим цигарки стелився вгору, наслідуючи єгипетську екзотику малюнка на цигарковій коробці* (В. Домонтович).

ЕКЗОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **екзо́тика.** — *Ми їх витягали на сонце, тих яскравих, розмальованих рибок, більше подібних до екзотичних квітів, аніж до риб* (М. Коцюбинський); *Деякі з тих* [епохи Стародавнього Єгипту] *пісень, попри екзотичні подробиці, в цілому промовляють чимсь .. близьким, знайомим* (Леся Українка); *Де ж він, той дивний та ще й екзотичний тваринний і пташиний світ тут? Пустеля! Мовчазна, зелена пустеля* (І. Багряний).

2. *перен.* Який вражає своєю дивовижністю, химерністю, незвичністю і т. ін. *Канонерка вивісила стільки нових полотнищ, що одразу ніби зробилася екзотичним парусним кораблем* (Ю. Яновський); *Особливо її* [Лілії] *екзотична врода і довершеність вирізнялася на тлі рідних батьків* (Г. Тарасюк); *Я дав маху, коли .. у поспіху купував цю екзотичну вдягачку на сувенір, для дембеля* (О. Шугай).

ЕКЗОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екзоти́чний.** *Етномовна екзотичність не змогла б налаштувати читача чи слухача на сприймання казки, перенести його в казковий світ* (з наук. літ.); *Типова волинська глибинка вражає не лише напрочуд мальовничими краєвидами, екзотичністю, а й цілковитою відірваністю від "великої землі"* (з газ.); *Цього разу .. й Максим Тадейович пересичивсь колоритною екзотичністю нашого неборакі, і коли здалека долинув до Пальошиної хати пароплавний гудок, ми радо повскакували й кинулися до Дніпра* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕКЗОТИ́ЧНО. Присл. до **екзоти́чний.** *Знахарство і шаманізм належать до традиційної культури, хоч би як екзотично й несподівано для нашого ока вони виглядали* (з наук. літ.); *Екзотично вбрані низенькі гольдячки, що сиділи на нартах, привертали уваги хабаровців* (І. Багряний); *Обставлена кімната була екзотично: прикрашена вазами, бюстами, висіли картини — ніби куточок якогось музею або старого палаццо* (О. Іваненко).

ЕКЗОТОКСИ́Н, у, *ч.* Токсин, який виділяють мікроби в зовнішнє середовище. *Узяті для експерименту дози дифтерійного екзотоксину пригнічували кінетику росту досліджуваних грибів* (з наук. літ.).

ЕКЗОТРОПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Розхідна косоокість; страбізм. *За маніфестної екзотропії необхідно провести оперативне втручання на м'язах — посилити дію внутрішнього прямого м'яза і послабити дію зовнішнього м'яза* (з наук. літ.).

ЕКЗОТРОФІ́Я, ї, *ж., фізл.* Інтенсивний ріст (у 1 знач.) зовнішніх частин організму порівняно з ростом його внутрішніх частин. *У монографії вперше з погляду сучасної трофології систематизовано відомості про фізіолого-біохімічні засади процесу екзотрофії риб* (з наук. літ.).

ЕКЗОТРО́ФНИЙ, а, е, *біол.* Який живе на поверхні тіла тварини або рослини (про організми-паразити); ектотрофний; протилежне е н д о т р о ф н и й. *Характерна особливість мучниці — наявність ендотрофної і екзотрофної мікоризи* (з наук. літ.); *Екзотрофна клітина.*

ЕКЗОФІ́Т, у, *ч.* Наріст на поверхні кістки; остеофіт. *Екзофіт визначають за допомогою променевої діагностики* (з наук. літ.).

ЕКЗОФІ́ТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Який наростає ззовні, на поверхні ураженого хворобою органа (перев. про пухлину); протилежне е н д о ф і т н и й. *За комп'ютерною томограмою можна виявити екзофітну форму раку* (з наук. літ.).

ЕКЗОФТА́ЛЬМ, у, *ч., вет., мед.* Симптом захворювання, при якому одне око чи обидва випинаються вперед або вбік; витрішкуватість. *Екзофтальм спостерігається при зміні форми очного яблука, базедовій хворобі, при утворенні пухлин позаду ока тощо* (з наук. літ.); *Екзофтальм наростає досить швидко* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЗОЦИТО́З, у, *ч., фізл.* Процес виведення з клітини різноманітних речовин крізь мембрану; протилежне е н д о ц и т о з. *Шляхом екзоцитозу вивільнюються гормони, жирові краплини, а також медіатори в синапсах при збудженні* (з наук. літ.).

ЕКІВО́К *див.* **еківо́ки.**

ЕКІВО́КИ, ів, *мн. (одн.* **еківо́к,** у, *ч.), розм.* Двозначні натяки; виверти. — *Не чіпай Ярки, — дала зрозуміти Миколі, що .. не погоджуюсь на жодні радикальні дії проти неї.* — *Гаразд, — легко, без звичних для нього еківоків, згодився Микола* (Г. Тарасюк); *Помилки були свого часу і в тих, хто не розумів Леся Курбаса, сприймаючи його експериментальні спроби як ворожі пролетарському мистецтву формалістичні еківоки естета* (із журн.).

ЕКІПА́Ж¹, а, *ч.* Загальна назва легких ресорних пасажирських візків. *Софія сидить в екіпажі і радісним поглядом дивиться на місто* (Леся Українка); *Дивився* [Тарас] *на ледь просвітлені шибки вікна, вслухався у стук копит та екіпажів, що долинав із вулиці...* (Василь Шевчук); *Швейк збудив свого хазяїна й за допомогою візника посадив у критий екіпаж* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕКІПА́Ж², у, *ч.* 1. Особовий склад корабля, літака, танка і т. ін. *Танк загорівся, екіпаж вискочив з машини й потрапив під обстріл* (Ю. Яновський); *Екіпаж всюдихода провів велетенську роботу, зібрав унікальну колекцію* (М. Білкун); *Планета була прекрасною, кожен куточок її нагадував Ва-*

го батьківщину .. Він опустився на плескатий камінь над самою річкою і став чекати решту екіпажу (А. Дімаров).

2. Берегова військова частина морської піхоти (перев. для поповнення флотських команд). *Він прийшов на корабель не з флотського екіпажу, як більшість команди, а з танкера* (Д. Ткач).

ЕКІПА́ЖНИЙ[1], а, е. Прикм. до **екіпа́ж**[1]. *Екіпажне сидіння;* // Признач. для екіпажів. *Блищать черепицею .. будівлі економії — контора, флігелі для гостей, екіпажні сараї* (О. Гончар); // Який виробляє екіпажі. *Потоцькі в Тульчині відкрили фабрику ординарних сукон, а в Махнівці — панчішну, екіпажну і крохмальну фабрики* (з наук. літ.).

ЕКІПА́ЖНИЙ[2], а, е. Стос. до екіпажу *(див.* **екіпа́ж**[2]). *В полку морської піхоти таких, .. що не потрапили після мобілізації на .. кораблі, а були зачислені в екіпажні команди на суходолі, була переважна більшість* (В. Кучер).

ЕКІПІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **екіпірува́ти.** *І війська Антанти, і білі найманці були прекрасно екіпіровані та озброєні* (Ю. Смолич); *З .. відсторонено-байдужим виглядом .. виходять з іномарок юні гуманоїди, екіпіровані в дороге ексклюзивне лахміття від найкрутіших кутюр'є Європи* (Г. Тарасюк); *Миротворці повинні бути підготовлені до дій у конкретних умовах і відповідно екіпіровані — обмундируванням, спорядженням, засобами захисту* (з газ.); // **екіпіро́вано,** *безос. пред. На липень було .. власними стараннями* [Леопольда] *зібрано й екіпіровано чотири тисячі кварцяної кінноти — гусарів* (В. Малик).

ЕКІПІРО́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **екіпірува́ння** 2. *Пильно оглядають судді екіпіровку кожного солдата, перевіряють, чи все з ним, що належить брати в похід* (І. Багмут); — *Екіпіровка, — розпатякував джентльмен, — це все одно що пір'я на птахові. А яке пір'я — такий лет* (Г. Усач); *Сідалковському ясно, що зовнішня екіпіровка не забезпечить виконання наміченої програми* (О. Чорногуз).

ЕКІПІРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **ЕКІПІРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* 1. Забезпечувати, постачати всім необхідним; споряджати, обмундировувати, одягати. *Почали збирати футболістів, екіпіровувати, проводити підготовчий період* (з газ.); *Штатну збірну України з вільної боротьби треба екіпіровувати на початку кожного нового сезону* (з газ.); *Був гордий* [Леопольд] *з того, що за короткий строк зумів екіпірувати це не таке вже й мале військо* (В. Малик); *Якщо вдасться зібрати й екіпірувати військо добровольців, то можна вигравати виборчі баталії* (з навч. літ.).

2. *зал.* Готувати для нового рейсу (перев. про рухомий склад). *Залізничники оперативно відреагували на нестандартну ситуацію і терміново екіпірували в рейс бригади провідників, забезпечили чотири вагони вугіллям, водою й постільною білизною та включили необхідні вагони до складу поїзда* (з газ.).

ЕКІПІРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Признач. для екіпірування. *Різнокольорові куртки утворюють елегантний екіпірувальний ансамбль з однотонними штаньми* (з газ.); *Екіпірувальне устаткування; Екіпірувальний пункт.*

2. Який здійснює екіпірування. *Провідники проходять інструктаж і одержують вказівки від начальника поїзда про приймання вагонів від працівників екіпірувальної бригади* (з навч. літ.).

ЕКІПІРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто споряджає, одягає і т. ін. кого-, що-небудь. *Відома компанія була генеральним спонсором і офіційним екіпірувальником олімпійської збірної України* (з навч. літ.).

2. *зал.* Фахівець із екіпірування. *Екіпірувальник здійснює постачання локомотивів і пасажирських вагонів водою, рідким та твердим паливом* (з мови документів); *Паливний бак тепловоза опломбовано екіпірувальником* (з газ.).

ЕКІПІРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **екіпірува́льник.** *Екіпірувальниця — тендітна жінка років сорока п'яти — подала нам документацію на видачу пального* (з газ.).

ЕКІПІРУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **екіпірува́ти і екіпірува́тися.** *Вагони під час готування їх у рейс підлягають ретельному технічному огляду і за необхідності поточному ремонту, а також екіпіруванню* (з навч. літ.); *Залежно від характеру і обсягу роботи, що виконується, залізничні станції повинні мати пристрої для обслуговування, ремонту, екіпірування вагонів* (з мови документів).

2. Усе те, що потрібне для спорядження, обмундирування кого-, чого-небудь. *Був* [Нестор] *у повному рибальському екіпіруванні — гумові ботфорти, брезентові штани, зелена плямиста ватянка з каптуром* (В. Шкляр); *Тим, кому зима ще дарує бадьорість на гірських спусках чи ковзанках, варто додати до комфортного настрою ще й нове модне екіпірування* (з газ.).

ЕКІПІРУВА́ТИ *див.* **екіпіро́вувати.**

ЕКІПІРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Споряджатися всім необхідним. *В нашій коротенькій розвідці ми не будемо говорити про те, як повинен екіпіруватися мисливець на слона або на крокодила, — це дуже складна штука* (Остап Вишня); *Все для полювання! .. Ніби тут мали екіпіруватися всі оті аматори екзотики — новітні Пржевальські та Міклухи-Маклаї* (І. Багряний).

2. *тільки недок.* Пас. до **екіпірува́ти.** — *Післязавтра в Стамбулі екіпіруватиметься французький пароплав "Святий Себастіан"* (О. Сизоненко); *Для виконання поставлених завдань особовий склад розвідувального загону екіпірується відповідно до умов району майбутніх дій, пори року і стану погоди* (з мови документів).

ЕКЛАМПСІ́Я, ї, *ж., мед.* Важке захворювання вагітних жінок (перев. на останніх місяцях вагітності), що супроводжується приступами корчів з утратою свідомості, посиніння і т. ін. *За ступенем вираженості судомного синдрому виділяють щонайменше чотири варіанти перебігу еклампсії* (з наук. літ.); *Еклампсія характеризується глибокими порушеннями найважливіших функцій організму і є небезпечною для матері й плода* (з наук.-попул. літ.).

ЕКЛАМПТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до еклампсії, пов'язаний з нею. *Якщо напад судом триває понад тридцять хвилин, цей стан розглядають як еклаптичний статус* (з наук. літ.); *Під час еклампичного нападу виникає спазм дихальної мускулатури* (з наук. літ.).

ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Прикм. до **еклезіоло́гія.** *У XIX ст. у межах так званого оксфордського руху зародилася еклезіологічна "теорія гілок"* (з наук. літ.); *Іван Павло II спирався на польську еклезіологічну традицію* (з рел.-церк. літ.).

ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., рел.-церк.* Абстр. ім. до **еклезіологі́чний.**

ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНО, *рел.-церк.* Присл. до **еклезіологі́чний.** *Позиція лютеранської церкви дає можливість лютеранам визнавати інші християнські церкви та дено-*

мінації еклезіологічно рівними собі, тобто такими самими частинами єдиної церкви (з наук. літ.).

ЕКЛЕЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Учення про церкву, її сутність та устрій. *Еклезіологія має першочергове значення, оскільки екуменічний рух поставив собі за мету християнську єдність* (з наук. літ.); *Еклезіологією досліджується те, що церква сама про себе висловлює* (з рел.-церк. літ.).

ЕКЛЕКТИ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Формальне, механічне поєднання різнорідних, несумісних, іноді протилежних поглядів, ідейних напрямів, художніх стилів (у літературі, живописі, архітектурі і т. ін.). *Радикальний еклектизм у культурі є тільки зовнішнім симптомом (чи індикатором) кризи цінностей, кризи самої особи* (з наук. літ.); *Еклектизм у Стародавньому Римі стає не тільки характерною рисою більшості вчень, а й претендує на роль самостійного філософського вчення* (з навч. літ.).

ЕКЛЕ́КТИК, а, *ч., книжн.* Той, хто схильний до еклектизму. *Найбільш відомим римським еклектиком був Марк Туллій Цицерон, славетний оратор та політичний діяч, який здобув філософську освіту* (з наук.-попул. літ.); *Він був непоправний еклектик: чинники економічні, соціальні, біологічні, ідеологічні й психологічні розглядав як рівнозначні й рівноцінні* (з газ.).

ЕКЛЕ́КТИКА, и, *ж., книжн.* Те саме, що **еклекти́зм.** *У Петербурзі О. В. Беретті не міг не помітити стильові тенденції до еклектики в творчості зодчого О. П. Брюллова* (із журн.); *А листя падало. І голова на в'язах не держалась. Тоді — вкинулись в еклектику. Взяли трохи цегли і стільки ж музики* (П. Тичина); *Єва веде мене до альтанки вглибині саду .. І знову еклектика — в альтанці щось на кшталт бару із шикарною кавоваркою та іншим начинням, якого в селі не побачиш* (І. Роздобудько); *Важко придумати безглуздішу еклектику, аніж поєднання у тісненькій кімнаті синтаксису і метафори, префікса і пориву духу, математики і мистецтва* (С. Процюк).

ЕКЛЕКТИЦИ́ЗМ, у, *ч., книжн., рідко.* Те саме, що **еклекти́зм.** *Толерантність — це не безпринципність, не соціальний еклектицизм. Це глибинне розуміння іншого як необхідної умови розвитку* (з наук. літ.); *Більшість тих, хто сповідував еклектицизм, були не філософами, а державними діячами, ораторами, діячами мистецтва* (з навч. літ.).

ЕКЛЕКТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Пройнятий еклектизмом. *Еклектичний тип комбінованого парку формувався шляхом запозичення основних елементів із кількох ландшафтних шкіл водночас* (з наук. літ.); *Ендрю й Семен .. заворожено дивилися на .. його* [Макарова] *химерний одяг. То .. було щось еклектичне — схоже на мантію академіка і водночас на вбрання Папи Римського* (М. Руденко); *Заключні акорди трактатного вступу настільки ж еклектичні, наскільки й екстатичні. Деміург перемагає землеміра. Алхімік підноситься над аптекарем* (Ю. Андрухович).

ЕКЛЕКТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **еклекти́чний.** *Інколи людина однією своєю половиною може заперечувати іншу, натикатися на еклектичність у самій собі* (з наук. літ.); *В Україні ринки капіталу окремих ресурсів виробництва характеризуються еклектичністю і фрагментарністю розвитку інфраструктурних елементів* (з наук. літ.).

ЕКЛЕКТИ́ЧНО. Присл. до **еклекти́чний.** *Еклектично поєднавши народнопісенні, реалістичні, романтичні, модерні естетичні засоби, Б. Лепкий витворив оригінальну художню систему* (з наук. літ.); *Середньовічна міжнародно-правова думка Китаю розпорошена по різних школах, у яких частково еклектично, а частково свідомо поєднувались ідеї і думки чотирьох головних світоглядних складників: конфуціанства, даосизму, легізму й буддизму* (з наук. літ.).

ЕКЛЕ́Р, а, *ч.* Заварне тістечко (перев. з кремом усередині). — *Ти ж у буфет, Лялько? Купи мені тістечко. Еклер* (В. Нестайко); *Демократична братія піарщиків кинулась на бутерброди з ікрою, шинкою, на балики, фаршировану та червону рибу, солоні еклери та різну іншу смакоту* (Г. Тарасюк).

ЕКЛІ́МЕТР, а, *ч.* Геодезичний інструмент для вимірювання кутів нахилу на місцевості. *Окомірне знімання проводять із застосуванням найпростіших приладів (екера, екліметра і бусолі)* (з наук. літ.); *Точність визначення кутів нахилу за допомогою екліметра зазвичай не перевищує 0,2°* (з наук.-техн. літ.); *Під час практики студенти-геологи визначали нахили ліній та земельних ділянок різними типами екліметрів* (з газ.).

ЕКЛІ́ПТИКА, и, *ж., астр.* Велике коло небесної сфери, по якому відбувається видимий річний рух Сонця. *Нахил осі власного обертання Землі до екліптики можна повністю визначити за допомогою параметра, який характеризує кут між екліптикою та площиною небесного екватора* (з наук. літ.); *Сонце у своєму річному русі по екліптиці проходить поблизу неї 22 серпня* (з навч. літ.); *Наша планета обертається навколо Сонця у площині екліптики й за добу зміщується по своїй орбіті майже на один градус* (з навч. літ.).

ЕКЛІПТИ́ЧНИЙ, а, е, *астр.* Прикм. до **еклі́птика.** *Положення планет на небі встановлюють, задаючи їхні геліоцентричні й екліптичні довготи* (з навч. літ.); *Фундаментальні площини та основні точки на небесній сфері можна зафіксувати за допомогою астрономічних засобів спостережень і побудувати декілька основних сферичних та прямокутних систем координат: горизонтальну, екваторіальну, екліптичну* (з навч. літ.).

ЕКЛО́ГА, и, *ж., літ.* Один з різновидів античної буколічної поезії, близький до пасторалі та ідилії, що будується у формі діалогу між пастухом та пастушкою. *Італійський архітектор, учений, письменник і музикант епохи Відродження Л.-Б. Альберті писав трактати й вірші народною мовою, вводячи в італійську літературу античні поетичні жанри — елегії, еклоги* (із журн.); *Пастуше, з вівцями до цих прибувши лук, З сопілки видобудь еклоги ніжний звук* (М. Зеров); *Хіба ж у четвертій еклозі своїх "Буколік" Вергілій, пишучи про народження сина в Азінія Полліона, не пророкував пришестя на землю Христа?* (П. Загребельний).

ЕКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **екологі́чний,** напр.: е к о б е з п е́ к а, е к о к л і м а т и́ ч н и й, е к о р е с у́ р с и.

ЕКОАУДИ́Т, у, *ч.* Аудит господарської та інших видів діяльності суб'єкта стосовно дотримання ним вимог з охорони довкілля. *Екоаудит як організаційно-економічний механізм має елементи планування (програмування), мотивації, організації, регулювання і контролю* (з наук. літ.); *Постановою Ради Європейського Союзу екоаудит був рекомендований для країн із перехідною економікою* (з наук. літ.).

ЕКОБЕЗПЕ́КА, и, *ж.* Те саме, що **Екологі́чна безпе́ка** *(див.* **безпе́ка).** *Важкі метали за ступенем екобезпеки щодо негативного впливу на ґрунт, рослини, тварин і людину умовно поділяють на три класи: високонебезпечні, середньо-*

небезпечні, малонебезпечні (з наук. літ.); *Оцинковані контейнери відповідають сучасним нормам екобезпеки* (із журн.).

ЕКОБЕЗПЕ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **екобезпе́ка.** *Проблема пошуку філософії екобезпечного розвитку цивілізації вийшла за межі локального соціуму й актуалізувалась як планетарна, вселюдська* (з наук. літ.); *З метою стимулювання виробництва екобезпечної продукції необхідно використовувати економічний механізм* (з наук. літ.).

ЕКОГЕНЕ́З, у, *ч.* Історичний процес розвитку взаємовідношень між організмом і довкіллям. *Філогенез і екогенез не можна достатьо зрозуміти без об'єднання досягнень палеонтології і неонтології* (з наук. літ.); *Прикладами екогенезу є, зокрема, набуття нових біологічних особливостей багатьма травоїдними ссавцями після виходу їх з лісу на відкриті простори, зміна будови тіла китів у зв'язку з переходом їхніх предків від наземного способу життя до водного* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОГЕНЕ́ТИКА, и, *ж.* Розділ генетики, що вивчає роль спадкових чинників у формуванні реакції організму на вплив довкілля. *Уперше концепція екогенетики була запропонована 1971 року як подальший розвиток фармакогенетики* (з наук. літ.).

ЕКОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з екогенетикою. *Фенотиповий поліморфізм популяцій та індивідів впливає на рівновагу генетичних процесів у популяції, на виникнення екогенетичних захворювань* (з наук. літ.).

ЕКОДИЗА́ЙН, у, *ч.* Дизайн, у якому максимально використовують природні форми, матеріали і т. ін., пов'язані з довкіллям. *Основним аспектом екодизайну є використання лише натуральних, екологічно чистих матеріалів* (із журн.).

ЕКОІНСПЕ́КТОР, а, *ч.* Той, хто здійснює екоінспекцію; співробітник екоінспекції. *Екоінспектори у Вінницькій області допомагають вижити лебедям та крижням* (із журн.); *Державний екоінспектор арештував партію отрути* (з газ.).

ЕКОІНСПЕ́КЦІЯ, ї, *ж.* Установа, організація, які здійснюють інспекцію господарської та інших видів діяльності суб'єкта стосовно дотримання вимог з охорони довкілля. *Екоінспекція контролює вихідну екологічну інформацію про забруднення довкілля* (з навч. літ.); *Через викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря екоінспекцією частково призупинено роботу книжкової фабрики* (з газ.).

ЕКОКЛІ́МАТ, у, *ч.* Комплекс кліматичних умов середовища проживання і життєдіяльності організмів. *У дослідженні особливостей степової зони виділено одинадцять різнотипів екоклімату* (з наук. літ.).

ЕКОКЛІМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **екоклі́мат.** *Зв'язки між кліматом і рослинністю реалізуються через механізми прямої дії екокліматичних умов на ріст лісових фітоценозів і їхнього впливу на формування місцевих топокліматів* (з наук. літ.); *Забруднювачі впливають на екокліматичний стан довкілля* (з наук. літ.).

ЕКОКОРИДО́Р, у, *ч.* Те саме, що **Екологі́чний коридо́р** (*див.* **коридо́р**). *Біосферні коридори пов'язують між собою найбільші за площею частини, ядра біосферного значення, наприклад, екокоридор між Західним і Центральним Поліссям* (з наук. літ.); *За територіальною цілісністю розрізняють суцільні та острівні екокоридори* (з навч. літ.).

ЕКОКУЛЬТУ́РА, и, *ж.* Те саме, що **Екологі́чна культу́ра** (*див.* **культу́ра**). *Новітні соціально-економічні реалії в Україні об'єктивно вимагають перебудови суспільного життя, яке б не суперечило законам розвитку природи, а це означає формування принципово нової екокультури* (з наук. літ.).

ЕКО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із екології (у 1 знач.). — *А великий у вас заповідник? — Три тисячі гектарів. Крапля в морі. Кілька співробітників: я — еколог, є знавці фауни, флори* (О. Бердник); *Серед учасників та прихильників екологічного руху є представники творчої та наукової інтелігенції, зокрема ті, хто має спеціальну освіту: екологи, біологи, медики* (з наук. літ.).

ЕКОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Поширення та розвиток технологій, норм, поглядів і т. ін., пов'язаних з екологією, а також їх упровадження в системи життєдіяльності суспільства. *Прогнози В. І. Вернадського про ноосферу є своєрідною програмою забезпечити гармонійне співіснування людини й довкілля, яке спирається на екологізацію всіх сфер діяльності людини* (з наук. літ.); *Ускладнення й загострення відносин між суспільством та природою зумовили інтенсивний процес екологізації багатьох напрямів науки і практики* (з навч. літ.).

ЕКОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **екологізува́ти.** *Створення моделі екологізованого виробництва ґрунтується на основних принципах існування маловідходних виробничих комплексів* (з наук. літ.); *У науковій праці обґрунтовано необхідність формування оновленої екологізованої концепції суспільного розвитку* (з наук. літ.); // **екологізо́вано,** *безос. пред. Господарська діяльність людини залишатиметься руйнівною доти, поки не буде принципово змінено національну ментальність, поки її не буде екологізовано* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати екологізацію. *Дієвість підприємства і його вплив на довкілля залежить від того, як воно технологічно та економічно екологізуватиме свою інноваційну діяльність* (з наук. літ.); *У діалозі "До безпечної чистоти: як екологізувати споживання пральних порошків в Україні" взяли участь провідні експерти з питань хімічної безпеки та якості води, науковці, представники бізнесу, громадськості й органів влади* (із журн.).

ЕКОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еколо́гія** 1. *Українські вчені з'ясовують проблеми, пов'язані з перехідним станом економіки, її кризою та екологічними аспектами* (з наук. літ.); *Не можна відривати від проблеми охорони біорізноманіття проблему екологічного розвитку й виховання сучасного вдумливого громадянина* (з наук.-попул. літ.).

2. Стос. до екології (у 2 знач.), пов'язаний з нею. *Відтворення певних фауністичних угруповань завжди пов'язане з випаданням якихось видів, із їх заміною екологічними вікаріатами чи адвентивними видами* (з наук. літ.); *Острови мають величезне екологічне та рекреаційне значення для такого великого промислового міста, як Київ* (з наук.-попул. літ.).

3. Який відбиває стан довкілля, зумовлений ним. *Екологічні умови довкілля формуються під впливом антропогенно-техногенних і природних чинників* (з наук. літ.); *Дослідження пізнього палеоліту Нижнього Дніпра дають змогу по-новому представити розвиток народонаселення в цьому своєрідному екологічному регіоні* (з навч. літ.); — *На жаль, всі ми — жертви і винуватці цієї великої екологічної трагедії державного масштабу...* (Г. Тарасюк).

4. Який відповідає нормам екології (у 2 знач.). *Одним із головних завдань екологічної біотехнології є розробка ме-*

тодів одержання біопрепаратів на основі клітин зі зміненими поверхневими властивостями (з наук. літ.); *Фірми, які враховують екологічні, естетичні й соціальні вимоги покупців до продукту та послуг, мають більші переваги в конкурентній боротьбі* (з наук. літ.); *Екологічне виробництво; Екологічні продукти.*

Екологі́чна безпе́ка *див.* **безпе́ка; Екологі́чна культу́ра** *див.* **культу́ра; Екологі́чна небезпе́ка** *див.* **небезпе́ка; Екологі́чна систе́ма** *див.* **систе́ма; Екологі́чний коридо́р** *див.* **коридо́р.**

△ **Екологі́чна вале́нтність** *див.* **вале́нтність; Екологі́чна експерти́за** *див.* **експерти́за; Екологі́чна фу́нкція** *див.* **фу́нкція.**

ЕКОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **екологі́чний.** *У десяті-двадцяті роки XX ст. М. Шелер висуває та обґрунтовує ідеї, цілковито співзвучні екологічності сучасного світосприймання* (з наук. літ.); *Для біологічного землеробства характерними ознаками є екологічність, адаптивність і наукоємність* (з наук. літ.); *Покупець стає вимогливішим до якості, екологічності й дизайну товарів* (з газ.).

ЕКОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **екологі́чний.** *Відродження природи, створення екологічно сприятливих умов для життєдіяльності народу є однією з глобальних стратегічних проблем суспільного розвитку* (з наук. літ.); *Екологічно збалансоване функціонування аграрного сектору економіки неможливе без переорієнтації сільськогосподарських підприємств на раціональне природокористування* (з наук.-попул. літ.); *Невразливою природа видається хіба що екологічно безграмотній людині* (із журн.).

Екологі́чно чи́стий *див.* **чи́стий.**

ЕКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Наука, що вивчає закономірності формування і функціонування біологічних систем у їх взаємодії між собою та довкіллям. *Екологія як окремий розділ біологічної науки сформована наприкінці XIX ст.* (з наук. літ.); *Розгляд стійкого розвитку суспільства з погляду екології переконує в необхідності осмислення первинних основ і зв'язків у процесі еволюції природи та людини* (з наук. літ.); — *Екологія — це ж сьогодні наймодніша з наук!* (О. Гончар).

2. Умови існування людини, рослин і тварин у певному регіоні; природа як сфера діяльності людини. *Вплив матеріалу на екологію місцевості обов'язково слід враховувати, оскільки продукти вимивання і випаровування разом із продуктами згоряння палива транспортних засобів комплексно забруднюють довкілля* (з наук. літ.); *Аварія на Чорнобильській АЕС негативно вплинула на екологію та здоров'я населення України* (з наук.-попул. літ.); *До екології комбінат ставиться виважено, з розумінням цих проблем, упроваджуючи нові технології* (з газ.); *Регіональна екологія.*

3. Комплекс науково-практичних дисциплін, що вивчають вплив діяльності людини на природу; турбота про довкілля. *Які з проблем, що стоять перед людством, є найбільш загальними? Мусимо знайти краще, симбіотичне взаємовідношення між технологією, екологією та економікою* (з наук.-попул. літ.); *Містобудівельна екологія.*

4. *чого, яка, перен.* Чистота, правильність, зумовлені гармонійним співвідношенням елементів; турбота про таку чистоту. *Необхідно виробити комплексний підхід до розуміння життя мов, зокрема еволюції мовних контактів. Передумовою для цього є інтеграція традицій у дослідженні мовної політики та екології мови* (з наук. літ.); *Екологія національної культури.*

△ **(1) Економі́чна еколо́гія** — наукова галузь, предметом якої є вивчення взаємозв'язків і взаємозалежностей між виробничою й невиробничою сферами діяльності людини та станом довкілля. *Головне завдання економічної екології — обґрунтування оптимальної взаємодії суспільства і природи* (з наук. літ.).

ЕКОНЕБЕЗПЕ́КА, и, *ж.* Те саме, що **Екологі́чна небезпе́ка** (*див.* **небезпе́ка**). *Особливу увагу вчених привертають закономірності формування еконебезпеки у разі виникнення аномалій магнітного поля Землі* (з наук. літ.); *Ієрархічну структуру еконебезпеки розширено й деталізовано із зазначенням чинників пилового забруднення* (з наук. літ.).

ЕКОНЕБЕЗПЕ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **еконебезпе́ка.** *Застарілі та еконебезпечні технології гірничовидобувних робіт суттєво погіршують своєрідний природний ландшафт* (з наук. літ.); *Еконебезпечна ситуація склалася в Молочному лимані, який визнано основним нерестилищем далекосхідної кефалі (вживаніша назва — пеленгас)* (з газ.).

ЕКОНО́М, а, *ч., іст.* Завідувач поміщицького господарства, економії (у 2 знач.). *Панський економ, молоденький, загорілий панич, показав полільникам постать на буряках* (І. Нечуй-Левицький); *Чого-чого тільки .. не наслухається* [хлопчик] — *все про .. панів та їх економів: і як людей били.., і як продавали людей* (С. Васильченко); — *Швидше б ті гроші заробити та панові борг віддати, бо вже й економ про те згадував* (І. Муратов); * У порівн. *Почав Яцко наново: — Завтра зачнемо жати. Ти, жінко, лишишся у хаті.., а ми всі скоро світ підемо жати. Говорив голосно і рішуче, як економ* (Б. Лепкий).

ЕКОНО́М-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **еконо́мний** у 1 знач., напр.: е к о н о́ м - к л а́ с, е к о н о́ м - т у́ р.

ЕКОНОМ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **економі́чний,** напр.: е к о н о м г е о г р а́ ф і я, е к о н о м п о л і́ т и к а.

ЕКОНОМА́ЙЗЕР, а, *ч.* 1. Пристрій для нагрівання води або повітря за допомогою тепла топкових газів, спрацьованої пари. *Комбінований теплообмінник складається з розташованих в одному корпусі контактного економайзера та повітропідігрівника* (з наук. літ.); *Вимірювальна станція, яка встановлена на рівні економайзера, визначає робочі характеристики всієї системи спалювання* (з наук. літ.); *Співробітники науково-дослідного інституту санітарної техніки вдосконалили контактний економайзер блочного типу* (з газ.).

2. Пристрій у карбюраторі двигунів внутрішнього згоряння для встановлення найекономнішого складу пальної суміші. *Економайзер карбюратора використовують для збагачення суміші пального, щоб забезпечити одержання максимальної потужності двигуна* (з наук. літ.); *Економайзери бувають із механічним або пневматичним приводом* (з наук.-техн. літ.).

ЕКОНОМА́ЙЗЕРНИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **економа́йзер.** *В економайзерній секції теплота відводиться від повітря на нагрівання* (з наук. літ.); *Для збільшення потужності карбюратора вмикається економайзерний пристрій, який додатково подає до 15–20 % пального, забезпечуючи необхідне збагачення суміші* (з наук.-техн. літ.).

ЕКОНОМГЕО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець у галузі економгеографії. *Економгеограф і економіст М. М. Паламарчук —*

автор наукових праць з економіки промисловості та сільського господарства (з наук.-попул. літ.).

ЕКОНОМГЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до економгеографії. *На початку XXI ст. в Україні видано низку наукових публікацій, які певною мірою врівноважують дослідження переважно демографічного та економгеографічного спрямування* (з навч. літ.).

ЕКОНОМГЕОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **Економі́чна геогра́фія** *(див.* **геогра́фія).** *Складаючи на добре такі поважні дисципліни, як політекономія та економгеографія, Степан згадав про обов'язковість української мови* (В. Підмогильний); *Професор А. С. Синявський уперше розмежував об'єкт і предмет економгеографії* (з навч. літ.).

ЕКОНОМЕ́ТРИКА, и, *ж.* Те саме, що **економе́трія.** *Протягом першого року студенти опановують базові економічні дисципліни — мікроекономіку, макроекономіку, статистику та економетрику, математику* (з наук. літ.); *Математична статистика є теоретичною основою для біометрики, соціології, технометрики, економетрики, фінансового аналізу* (з навч. літ.).

ЕКОНОМЕТРИ́СТ, а, *ч.* Фахівець із економетрії. *Відомий економетрист Цві Грілліхес стверджував, що економетрія є одночасно нашим телескопом і нашим мікроскопом для вивчення економічного світу* (з наук. літ.); *Економетрист Роберт Енгл отримав у 2003 році Нобелівську премію з економіки за дослідження з регресійного аналізу* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОНОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **економе́трика** і **економе́трія.** *У посібнику розглянуто теоретичні та практичні засади економетричного аналізу діяльності підприємств* (з навч. літ.); *На основі статистичної інформації була побудована економетрична модель, яка відображає зв'язок між попитом на товар і доходами населення* (із журн.).

ЕКОНОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Наука, що вивчає економічні явища і процеси засобами математичного та статистичного аналізу; економетрика. *Сучасні соціально-економічні процеси як об'єкти економетричного дослідження виходять за межі класичної економетрії* (з наук. літ.); *Аналітичні методи економетрії в інвестиційній діяльності; Комп'ютерна економетрія.*

ЕКОНО́М-ЖИТЛО́, á, *с.* Житло економ-класу. *Економ-житло, побудоване в 2010-х роках, вигідно відрізняється від аналогічних будинків, що зводилися у 1950–1960-х роках, новими матеріалами й теплоізоляцією* (із журн.); *У 2011 р. в Україні зріс попит на економ-житло* (з газ.).

ЕКОНО́МИТИ, млю, миш; *мн.* еконо́млять; *недок.* 1. *що.* Бережливо, ощадливо витрачати що-небудь. *Доводилося економити кожний літр води, і машиніст вкладав у це весь свій багаторічний досвід старого паровозника* (О. Донченко); *Мусив* [Бумблякевич] *постійно економити гроші, задумуючись над кожною дрібницею, котру збирався купити* (Ю. Винничук); *У містах економили світло, і вулиці не освічувалися* (Т. Прохасько); // Давати можливість менше витрачати, зберігати що-небудь. *Відбувалося все хоч і урочисто, але в темпі. Справи ждали людей, тож доводилось економити час* (О. Гончар); *Новий метод організації праці економить сили робітників заводу* (з газ.).

2. *на кому — чому.* Мати вигоду від ощадливого використання чого-небудь. *Економив він на опаленні та ремонті гімназії* (Валерій Шевчук); *Дурний я, дурний!.. Було б на собі економити* (В. Нестайко); // *без дод.* Максимально скорочувати витрати. *Купив-таки* [батько] *велосипед дочці Марині — шість місяців довелось економити* (Ю. Смолич); *Левонтій поза конторою повів його до свого житла. — Оце я тут .. Старий економить. Скупердяга! В одній половині я, а в другій — контора* (І. Білик).

ЕКОНО́МИТИСЯ, иться; *мн.* еконо́мляться; *недок.* 1. Зберігатися, залишатися невитраченим. *Чим більше відходів сортується і рециклується, тим більше економиться ресурсів, енергії і менше руйнується довкілля* (із журн.).

2. Пас. до **еконо́мити** 1. *Холодильник було вимкнуто — економилась електрика* (В. Кожелянко); *Зменшення матеріалоємності продукції зменшує її фондоємність — економляться капітальні вкладення на приріст виробничих потужностей низки галузей* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОНО́МІВ, мова, мове, *іст.* Прикм. до **еконо́м;** пов'язаний з економом. — *Чий же ти, хлопче? — знов питає баба, а сама коли б тобі з місця рушила. — Я економів, я Василь, — кажу я та плачу* (І. Нечуй-Левицький); *Звістка, що ямищани не хочуть найматись, мчить селом швидше, ніж економів кінь* (М. Коцюбинський); *Вийшла з хати молода, висока й геть руда жінка в червоному сарафані. Це і була економова дружина* (із журн.).

ЕКОНОМІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Здійснення, посилення економії (у 1 знач.). *Економізація господарських систем передбачає реальну їх структуризацію* (з наук. літ.); *Підставою для розв'язання фінансових проблем функціонування екомережі є врахування можливостей її самоокупності, зокрема, завдяки економізації використання біоресурсів* (з наук. літ.); *Ритмічна робота підвищує функціональні можливості організму, сприяє його тренованості й забезпечує економізацію енергетичних затрат* (з навч. літ.).

2. Надання чому-небудь економічного спрямування. *Курс на посилену економізацію туристичної освіти цілком зрозумілий для держави, що розбудовує ринкову економіку* (з наук. літ.); *Економізація зовнішньополітичної діяльності.*

ЕКОНОМІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Течія в російському соціал-демократичному русі наприкінці XIX — на початку XX ст., прихильники якої обмежували завдання робітничого класу економічною боротьбою. *Засадничими категоріями російської політичної думки були "монархія", "православ'я", "теократія", "диктатура". Такий висновок є результатом аналізу спадщини російських консерваторів і неоконсерваторів, ліберальних і революційних народників, ідеологів економізму* (з наук. літ.).

2. Теорія, підхід або пояснення будь-якої соціальної, політичної і культурної діяльності з погляду економічних чинників. *Починають лунати обертони диктату економізму, коли у програші своєї сутнісної раціональності стає вже весь соціум* (з наук. літ.); *Модель перетворень, обрана керівництвом України в 1991 році, була моделлю однобічного економізму, а ще точніше — ринкового фундаменталізму* (із журн.).

ЕКОНОМІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **економізува́ти.** *Перехід до моделі екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки передбачає втілення низки стратегій, зокрема й маркетизацію економізованих господарських систем* (з наук. літ.); *Істотною характеристикою становлення постіндустріального суспільства є перехід від економізованої до соціологізованої моделі розвитку* (з наук. літ.); *Зовнішні зв'язки України економізовані: будемо залучати інвестиції в державу* (з газ.).

ЕКОНОМІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Проводити економізацію. *Використання психологічних, біомеханічних, фізіологічних і педагогічних закономірностей щодо ритму вправ дає змогу економізувати їх виконання, підвищити емоційність занять* (з наук.-попул. літ.); *Економіку треба екологізувати, а екологію економізувати* (з наук. літ.); *Перед Польщею 2010 року постав вибір: проводити амбітну ідеологізовану зовнішню політику чи спробувати її максимально економізувати* (з газ.). *Економізувати виробництво.*

ЕКОНОМІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Ставати економним (у 1 знач.). *В умовах гіпероксії економізується рівень функціонування органів і систем організму* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **економізува́ти.** *Сучасні зовнішньополітичні доктрини економізуються, а економіка — політизується* (з наук. літ.).

ЕКОНО́МІКА, и, *ж.* 1. Сукупність суспільно-виробничих відносин. *Фінансові справи вів* [Панас Якович] *не тільки як бухгалтер, а й як соціолог, що вивчав у цифрах нові явища економіки та політичного життя* (І. Пільгук); *Міцну економіку може побудувати тільки нація, натхненна потужною національною ідеологією* (з наук. літ.); *Фінансова криза є відображенням кризи економічної. Інфляція — риса всіх сучасних економік* (з газ.); *Економіка — це першооснова суспільних перетворень* (з газ.).

2. Організація, структура і стан господарства (країни, району і т. ін.) або якоїсь галузі господарської діяльності. *Тихий і скромний дослідник перевернутої війною догори ногами економіки Європи .. відомий серед емігрантів тим, що в нього у всяку годину дня й ночі можна позичити його останні копійки* (Д. Бузько); *Хіба не моїми* [Юстиніана] *зусиллями добута золота жила візантійської економіки — шовк-сирець?* (Д. Міщенко); *Об'єктивна необхідність вимагає поступового, але неухильного включення економіки України до системи міжнародного поділу праці* (з навч. літ.); *Серед керівників та спеціалістів господарств тільки й розмов, що про економіку: собівартість, рентабельність, самофінансування* (з газ.); *Економіка промисловості; Економіка сільського господарства; Економіка транспорту.*

3. Наука, що вивчає фінансово-матеріальні аспекти господарської діяльності. *Економіка як наука виникла в XVII–XVIII ст.* (з навч. літ.); *Завдання національної економіки як науки полягає у дослідженні загального та особливого в економіці країни з урахуванням неекономічних чинників та напрямів інтеграції у світове господарство* (з навч. літ.).

△ **(1) Відкри́та еконо́міка** — економічна система країни, що послідовно інтегрується в систему міжнародних економічних зв'язків. *Відкрита економіка нарівні з торгово-промисловим розвитком дає можливість максимально реалізовувати транзитні функції країни* (з наук.-попул. літ.); **Демілітариза́ція еконо́міки** *див.* **демілітариза́ція; (2) Закри́та еконо́міка** — економічна система країни, яка цілком ізольована від системи міжнародних економічних зв'язків або має жорсткі обмеження щодо міжнародної торгівлі й руху капіталу. *Закрита економіка, на противагу відкритій, характеризується частковим або повним господарським відокремленням держави* (з навч. літ.); **(3) Змі́шана еконо́міка** — економіка країни, у якій поєднано риси ринкової і командної економічних систем. *Історичною передумовою виникнення змішаної економіки є посилення й розширення державного втручання в економічну діяльність, розвиток державної власності та державного сектору економіки* (з навч. літ.); **(4) Кома́ндна (пла́нова) еконо́міка** — економічна система, у якій держава або органи державної влади керують економікою. *Наприкінці 80-х років XX ст. зазнав нищівної поразки "реальний соціалізм" з його плановою економікою в СРСР* (з навч. літ.); *В умовах планової економіки управлінський облік виявляв себе в дуже чіткій формі — формі контролю за виконанням плану* (з газ.); **Мілітариза́ція еконо́міки** *див.* **мілітариза́ція; (5) Перехідна́ еконо́міка** — період, упродовж якого економічна система країни переходить в істотно інший стан унаслідок своєї докорінної трансформації. *Для перехідної економіки характерний період спаду виробництва, що підтверджується досвідом усіх європейських країн, які здійснюють ринкові реформи* (з наук. літ.); *1997 року в Японії прийнято Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН, яким установлено конкретні кількісні зобов'язання для розвинених країн і країн із перехідною економікою щодо скорочення викидів парникових газів антропогенного походження* (з наук. літ.); **(6) Ри́нкова еконо́міка** — економічна система, заснована на принципах вільного підприємництва, договірних відносин між суб'єктами господарювання. *Становлення ринкової економіки вимагає створення адекватного ринкового середовища, формування ринкових структур та інститутів* (з наук. літ.); *Демократизація суспільства, впровадження ринкової економіки в Україні створюють якісно нове тло для діяльності вищих навчальних закладів* (із журн.).

ЕКОНОМІ́СТ, а, *ч.* 1. Учений, фахівець із економіки, економічних наук. *Через півгодини високий, гарно вбраний, середніх літ добродій .. поважно входить до садка невеличкої вілли доктора Шпіндлера, відомого вченого-економіста* (В. Винниченко); *Австралійський економіст К. Менгер найважливішим в економічному прогресі вважав прогрес знання про найефективніше використання факторів виробництва та ресурсів* (з наук. літ.); // Службовець, фахівець із економічних питань. *Ігор Дмитруха працює старшим економістом у тресті* (В. Нестайко); *Приїздила* [Лариса] *у справах якогось харківського заводу, де, здається, працювала чи то бухгалтером, чи економістом* (Г. Тарасюк); *Економіст із планування готує вихідні дані для складання проектів перспективних та річних планів і програм виробничо-господарської діяльності й соціального розвитку підприємства* (з мови документів).

2. *політ., іст.* Послідовник, прихильник економізму. *— Ми читаємо також книги Лассаля, Каутського й інших філософів та економістів. У наш час не можна сидіти в своєму провінційному закутку і мислити його масштабами* (М. Сиротюк).

ЕКОНОМІ́СТКА, и, *ж.* Жін до **економі́ст** 1. *Помічницями собі брав* [Тодор Йонович] *дипломованих економісток і бухгалтерок, переважно жінок спритних, ризикових* (Г. Тарасюк).

ЕКОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еконо́міка** 1. *— Зважте, що за кордоном тепер страшна економічна криза, — ціни на все дуже впали...* (Ю. Шовкопляс); *До негативних чинників нерадіаційного походження належать, зокрема, погіршення умов життя та соціально-психологічне напруження, зумовлене руйнуванням звичних відносин у суспільстві й нестабільністю економічної ситуації в країні* (з наук. літ.); *Економічні труднощі вплинули на розвиток еко-*

руху, що призвело до спаду його активності та кризи в 1994–1995 рр. (з наук. літ.).

2. Стос. до організації і ведення економіки (у 2 знач.), пов'язаний з нею. — *Преса до нас, — шеф кивнув на гостю. — Готується велика стаття про ринки як пострадянський економічний феномен* (А. Кокотюха); *Моделі макроекономіки у практиці економічного планування і прогнозування використовуються в Україні, на відміну від розвинених країн, недостатньо* (з наук. літ.); *Суверенітет неможливий без реальної економічної самостійності* (з газ.); // Пов'язаний з вивченням економіки. *Графиня мала деяке теоретичне знання з книжок і з економічних журналів* (Б. Лепкий); *Можливо, він* [батько] *тішив себе надією повернути мене до юриспруденції, бо в мого брата .. визначився нахил до наук економічних* (В. Підмогильний); *Новаторські праці академіка В. М. Глушкова охоплюють низку напрямів у галузі вищої алгебри, теорії автоматів, економічної кібернетики, теорії автоматизованих систем управління, систем штучного інтелекту* (з наук.-попул. літ.).

3. Який дає можливість зекономити що-небудь; вигідний у господарському відношенні. *Велике значення має постійний контроль основних функціональних параметрів двигуна, від яких залежить не тільки економічна ефективність, а й безпека виконання польотів* (з наук. літ.); *Транспортування газу трубопроводами дуже економічне* (з наук.-попул. літ.).

4. *іст.* Прикм. до **економія** 2. *За довгі столи з дощок сідає обідать економічна челядь* (С. Васильченко); *Економічний двір.*

Економі́чна полі́тика *див.* **полі́тика.**

△ **Винятко́ва економі́чна зо́на** *див.* **зо́на; Ві́льна економі́чна зо́на** *див.* **зо́на; Економі́чна війна́** *див.* **війна́; Економі́чна геогра́фія** *див.* **геогра́фія; Економі́чна еколо́гія** *див.* **еколо́гія; Економі́чна експерти́за** *див.* **експерти́за; Економі́чна кри́за** *див.* **кри́за; Економі́чний волюнтари́зм** *див.* **волюнтари́зм.**

ЕКОНОМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **економічний** 3. *На економічність і довговічність систем охолодження теплоносіїв тепловозів істотно впливає якість регулювання витрати охолодного повітря* (з наук. літ.); *Біогаз можна отримувати з будь-яких органічних матеріалів, але їхня економічність ї технічність є різною* (з навч. літ.); *Лазерні принтери із чорно-білим друком за економічністю переважають струминні більш ніж удвічі* (з газ.).

ЕКОНОМІ́ЧНО. Присл. до **економі́чний** 2, 3. *Економічно нові незалежні держави геть занепали, .. деякі з них почали розпадатися за етнічною ознакою, а інші зазіхали на сусідські території* (В. Кожелянко); *Сільськогосподарські товаровиробники економічно зацікавлені в одержанні високих кінцевих результатів* (з наук. літ.).

ЕКОНО́МІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Бережливість, ощадливість у витрачанні чого-небудь. *Тепер життя ввійшло в колію, отже, гроші будуть тратитись з більшою економією* (Леся Українка); — *Треба набої економити! — Як гурне ота орава, — озивається Губа, — то хіба тоді думатимеш про економію...* (Є. Доломан); // Вигода від бережливого, ощадливого витрачання чого-небудь. — *Коли ми будемо економити тільки один процент чавуну, то цех за рік матиме двісті тисяч карбованців економії* (В. Собко); *Прогресу транспортної авіації сприятиме істотна економія ресурсів* (з наук. літ.).

2. *іст.* Поміщицьке господарство капіталістичного типу. *Пан звелів привести їх* [людей] *усіх увечері на економію. На економії їх усіх вибили різками* (І. Нечуй-Левицький); *Від економії, маєтка, мистецьких збірок, старовинних мебльових гарнітурів не лишилося нічого* (В. Домонтович); *Де там батькові розводити баштан, коли й під жито землі не ставало й доводилось іти до панської економії підробляти в наймах* (Б. Антоненко-Давидович).

Режи́м econо́мії *див.* **режи́м.**

△ **(1) Полі́тична еконо́мія** — наука, що вивчає закони суспільного виробництва та розподілу матеріальних благ на різних ступенях розвитку людського суспільства. *В основі економічної науки та всіх її галузей лежить політична економія* (з наук. літ.); *Йому хотілось, щоб вона укупі з ним сиділа над політичною економією, робила переклади для нього* (Леся Українка).

ЕКОНО́МКА, и, *ж.* Жінка, що веде домашнє господарство за наймом. — *Я хочу стати за няньку або за економку* (І. Нечуй-Левицький); *В маєтку є економка, що досить справно, хоч і не зовсім дієтично, годує гостя* (Л. Смілянський); *Офіційно .. вважалася* [Охоцька] *.. економкою, але дбала про той дім, здається, від щирого серця* (Валерій Шевчук).

ЕКОНО́М-КЛА́С, у, *ч.* Нижчий рівень у класифікації товарів і послуг на відміну від вищого (преміум-клас) або середнього (бізнес-клас) рівнів. *Нам поставили візи. Тридцятиденну мені і на шістдесят днів йому. Прокидання .. зранку, два еспресо, два зворотні квитки на літак економкласу* (І. Карпа); *Українці переходять із комфорту на економ-клас* (з газ.).

ЕКОНО́МНИЙ, а, е. 1. Який бережливо, ощадливо витрачає що-небудь. *Природа вміє бути й економною. Навіть вільний політ птахів — не випадковість. Він запрограмований природою* (І. Росоховатський); *Був* [Арій Федорович Нещадим] *економний і акуратний* (О. Чорногуз); // Точно розрахований. *Швидко пливучи обережними, вправними рухами, що нагадували економні рухи жаби під водою, він наблизився до дверей рульової рубки* (В. Собко); *Я не знайшла більш економного рішення, тому почала дзвонити навмання по всіх номерах і просила покликати до телефона Лорну* (Любко Дереш); // *у чому, на що.* Стриманий у виявленні чого-небудь. *Продовженням історичної белетристики є повість "Смерть Сократа". Автор* [Ю. Мушкетик] *дуже економний у мові. Його метафори лаконічні і стосовні переважно сфери почуттів* (В. Русанівський).

2. Який сприяє економії (у 1 знач.), здійснює її. *Пора вже нам заговорити про економне витрачання природних запасів* (М. Чабанівський); *Техногенні напрями пов'язані з розробленням нових технологій, що мали забезпечити економне використання виробничих ресурсів* (з наук. літ.); *Універбація як засіб економної передачі інформації допомагає її швидшому сприйманню і запам'ятовуванню* (з наук. літ.).

ЕКОНО́МНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **еконо́мний.** *Ефективність визначається такими критеріями: продуктивність, результативність, економність* (з наук.-попул. літ.); *Однією з сильних сторін художньої манери М. Коцюбинського є економність мови, намагання передати мінімальною кількістю слів певну життєву ситуацію* (В. Русанівський); *Новелістика Д. Марковича відзначається вдалою побудовою, економністю вислову, напруженим темпом оповіді* (з наук. літ.).

ЕКОНО́МНО. Присл. до **еконо́мний.** *Родина жила економно, але нестатків не було* (Л. Дмитерко); *Коли б не було міні-акумуляторів, навряд чи можна було б так здорово, дотепно і економно налагодити все наше електричне господарство* (В. Владко); *— Енергія, — лаконічно пояснив Горениця. — Мільярди ергів... На жаль, ми ще не вміємо економно пробивати стіну часу* (О. Бердник); *Усі троє* [М. Коцюбинський, В. Стефаник і В. Винниченко] *.. з словом поводяться економно, уміють дбати про ритм і музичність фрази* (М. Зеров).

ЕКОНО́МСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **еконо́мія** 2. *Настелено сінників попід стіни і перин для молодших, але знатних родом і службою, яким належався ночліг у самому дворі, а не десь у канцелярських та економських будинках* (Б. Лепкий); *В повітрі знову надовго зависає густий рев худоби, і люди знову повертають голови до економських корівників* (М. Стельмах).

ЕКОНО́М-ТАКСІ́, *невідм., с.* Таксі економ-класу. *У нашій службі можна замовити економ-таксі* (з мови реклами).

ЕКОНО́М-ТУ́Р, у, *ч.* Тур *(див.* **тур**[1] 4) економ-класу. *Туристичне агентство пропонує економ-тур "Львів — найяскравіше фестивальне місто України!"* (з мови реклами); *Економ-тур для школярів.*

ЕКОНОМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., заст.* Працювати економом. *Вона мусила вернутися до чоловіка, що, тиняючись із двора до двора, економував далі* (М. Драгоманов).

ЕКОНО́МША, і, *ж., заст., розм.* Дружина економа. *У нашої економші Червона спідниця* (з народної пісні); *Кайдашиха проїхала коло шинку, де стояла купа чоловіків, гордовито підняла голову й "добридень" людям не сказала. — Ого-го, наша пані економша вилізла трохи не під небо! — загомоніли чоловіки* (І. Нечуй-Левицький).

ЕКОНОФІ́ЗИКА, и, *ж.* Розділ економіки (у 3 знач.), де застосовуються ідеї та методологія фізики до аналізу економічних явищ. *З'явилися нові "кількісні" напрямки економіки: математична та фізична економіка, еконофізика тощо. Особливо значних успіхів досягнуто в еконофизиці, яка вдало використовує потужний багаж фізичних методів і моделей* (з наук. літ.); *Головним постулатом еконофізики є економічні структури як нерівноважні динамічні самоорганізовані системи, що описуються термодинамічними методами* (з наук. літ.).

ЕКОСЕ́З, у, *ч.* 1. Старовинний шотландський народний парний танець під акомпанемент волинки; поширився як бальний танець у XVII–XVIII ст. *Рєпніна розмовляла з Котляревським і ні на хвилю не випускала з поля зору Вареньку, .. їй було приємно бачити, як та легко і граціозно танцює екосез зі своїм партнером* (Б. Левін).

2. Музичний твір у ритмі цього танцю. *Спочатку заграла веселий екосез сама юна господиня, щоб гості не соромилися виступати, а потім були вже виступи всіх гостей* (О. Іваненко); *Екосез Шуберта для фортепіано.*

ЕКОСИСТЕ́МА, и, *ж.* Те саме, що **Екологі́чна систе́ма** *(див.* **систе́ма).** *Степові екосистеми формувалися в умовах недостатньої вологості клімату* (з наук. літ.); *Для збереження екосистем має значення охорона провідного їхнього компонента — рослинного світу* (з наук. літ.); *Українські Карпати — одна з небагатьох великих екосистем європейської частини, які зберегли свій природний вигляд* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОСИСТЕ́МНИЙ, а, е. Прикм. до **екосисте́ма.** *Екосистемні дослідження передбачають інвентаризацію біотичних угруповань та їхню оцінку за багатством і різноманітністю* (з наук. літ.); *Ліси протягом тисячоліть забезпечують численні екосистемні функції: акумуляцію та очищення води, фільтрацію повітря і т. ін.* (з наук. літ.); *Є такі рівні організації живої матерії: молекулярний, клітинний, організмовий, популяційно-видовий, екосистемний і біосферний* (з навч. літ.); *Екосистемна криза.*

ЕКОСИСТЕМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **екосистемоло́гія.** *Базовими екосистемологічними одиницями для оцінки екологічної вразливості видів комах є біогеоценозні та консорційні екосистеми* (з наук. літ.); *Науково-практичний семінар біологи присвятили проблемам та перспективам створення автоматизованої бази даних екосистемологічного моніторингу довкілля* (із журн.).

ЕКОСИСТЕМОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Учення про екосистеми, їх генезис, еволюцію, антропогенну динаміку і структурно-функціональні особливості. *Об'єктом екосистемології є екосистеми всіх розмірів і ступенів складності — від консортивної до біосферної* (з наук. літ.); *Одним з розділів екосистемології є біогеоценологія* (з навч. літ.).

ЕКОСТИ́ЛЬ, ю, *ч.* Стиль, максимально наближений до природних форм, матеріалів і т. ін. довкілля. *Екостиль передбачає використання натуральних матеріалів в усіх сферах життя* (з наук.-попул. літ.); *Прекрасно доповнять інтер'єр приміщення в екостилі найрізноманітніші кімнатні рослини* (із журн.); *Оформлення в екостилі передбачає наявність вільного простору* (з газ.).

ЕКОСФЕ́РА, и, *ж.* Біологічна система, де живі організми і довкілля взаємодіють як єдине ціле. *Кількісні показники інфраструктурних можливостей біоти екосфери значно перевищують можливості людини* (з наук. літ.); *Учені вважають планету Земля великою географічною оболонкою, у якій, крім геосфер, є техносфера, соціосфера, ноосфера та екосфера* (з навч. літ.).

ЕКОТИ́П, у, *ч., екол.* Група особин будь-якого виду, що пристосована до існування в певному місці оселення і відрізняється від інших груп особин цього виду спадково закріпленими особливостями. *Еколого-географічний принцип добору пар для гібридизації розвивався одночасно з усвідомленням таких понять, як екотип, адаптація, географічна ізоляція, екологічна ніша* (з наук. літ.); *Неоднорідність абіотичних чинників стосовно впливу на особини певної популяції зумовила формування в різних частинах ареалу внутрішньовидових категорій, зокрема підвиди, географічні раси й екотипи* (з навч. літ.).

ЕКОТИПО́ВИЙ, а, е, *екол.* Прикм. до **екоти́п.** *М. Колесник продовжує на далекій землі Туркменистану досліджувати генетичну адаптацію тварин: він уперше описує екотипову диференціацію великої рогатої худоби* (з наук. літ.).

ЕКОТО́П, у, *ч., екол.* 1. Сукупність природних факторів (кліматичних, ґрунтових), яка характеризує певну однорідну ділянку землі. *Міські екосистеми варто вивчати у складі екотопу (ґрунт, клімат, забруднення) і біоценозу з його фітоценозом, зооценозом і мікробіоценозом* (з наук. літ.).

2. Найменша одиниця ландшафту, в якому можливий розвиток біоценозу. *Рекультивація техногенних екотопів має спрямовуватися на відновлення степової рослинності*

зі складною структурою травостою та великою різноманітністю екологічних ніш (з наук. літ.).

ЕКОТОПІ́ЧНИЙ, а, е, *екол.* Прикм. до **екото́п.** *Асинхронність розвитку локусів насамперед залежить від неоднорідності екотопічних і фітоценотичних умов* (з наук. літ.); *Зв'язок екотопічних показників місцезростань і синтетичних оцінок рослинних угруповань свідчить про їхню кореляційну залежність* (з наук. літ.).

ЕКОТО́ПНИЙ, а, е, *екол.* Пов'язаний з екотопом. *Структурною основою екотопологічної диференціації є екотопна сукупність локальних популяцій видів рослин у межах однорідного екотопу* (з наук. літ.); *Екотопний і часовий критерії особливо важливі при описах груп із дуже динамічними популяційними системами (трави, риби, комахи і т. ін.)* (з навч. літ.).

ЕКОТУРИ́ЗМ, у, *ч.* Напрям туризму, спрямований на екологічне виховання та освіту; екологічний туризм. *Екотуризм як напрям туристської діяльності сформувався в Північній Америці близько 1985 р. для природознавців* (з наук. літ.); *Позитивний досвід використання природних територій з метою індустрії дозвілля та розвитку екотуризму наведений у дослідженні Федерації природи і природних парків Європи* (з наук.-попул. літ.); *Провінційне польське містечко розвиває масовий екотуризм* (із журн.); *Пріоритетним у використанні природно-культурної спадщини Трахтемирова має стати інтелектуально-гуманістичний екотуризм* (з газ.).

ЕКОТУРИ́СТ, а, *ч.* Той, хто бере участь в екотуризмі. *Екотуризм сприяє поліпшенню та поглибленню суспільного розуміння довкілля та його проблем, максимізації економічних переваг для країн, які приймають екотуристів, та мінімізації негативного впливу на природне середовище* (з наук.-попул. літ.).

ЕКОТУРИСТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з екотуризмом. *Протяжність екотуристичного маршруту "Пралісами Чорногори на Говерлу" — 14 км* (із журн.); *В екотуристичному форумі у м. Яремче взяли участь експерти з екотуризму, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, освітніх об'єднань* (з газ.).

ЕКОТУРИ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **екотури́ст.** *Основною метою екотуристської діяльності є забезпечення потреб екотуристів у пізнавальному та загальнооздоровчому відпочинку* (із журн.); *Багато хто зі студентів обирає екотуристські подорожі спеціальними маршрутами* (з газ.); *Екотуристський табір.*

2. Стос. до екотуризму. *Комплексна оцінка екотуристського потенціалу Шацького національного природного парку проведена за трибальною шкалою* (з наук. літ.); *Екотуристський бізнес дає змогу швидко обертати капітал* (з газ.).

ЕКОФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з екофункцією. *Екофункціональна специфіка заплавних ґрунтів у біосфері чітко маркована їх земноводністю* (з наук. літ.).

ЕКОФУ́НКЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **Екологічна фу́нкція** (*див.* **фу́нкція**). *Сутністю екофункції держави є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля та екологічної безпеки* (з наук. літ.); *Екофункція цілинних екосистем сприяє осадженню важких металів на різноманітних бар'єрах* (з наук. літ.); *Екофункція природного ландшафту.*

ЕКОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч., філос.* Світогляд, згідно з яким природа є центром інтересів людини. *У пізнавальному та соціально-практичному ставленні до природи як до суб'єкта чи як до об'єкта виводяться дві світоглядні позиції — антропоцентризм та екоцентризм* (з навч. літ.); *Екоцентризм орієнтує на екологічність та відсутність протиставлення людини і природи* (з навч. літ.).

ЕКОЦЕНТРИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Який випливає з екоцентризму, пов'язаний з ним. *Екоцентричний підхід проголошує необхідність екологічної освіти* (з навч. літ.); *В аналізі політичних систем дослідники використовують різноманітні теоретико-методологічні парадигми, більшість з яких засновані на синергетичному, цивілізаційному й екоцентричному поглядах* (із журн.); *Екоцентричний спосіб світосприйняття.*

ЕКОЦИ́Д, у, *ч.* Знищення рослинного і тваринного світу, отруєння атмосфери і водних ресурсів, здатне спричинити екологічну катастрофу. *Геноцид, екоцид, міжнародний тероризм, апартеїд — це злочини проти людства* (з наук.-попул. літ.); *Кримінальний кодекс України передбачає покарання за екоцид — вчинення дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу* (із журн.).

ЕКОЦИ́ДНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **екоци́д.** *Екоцидний вплив позначився на кормових ресурсах риби* (з наук. літ.).

2. Який шкодить довкіллю; небезпечний для природи. *Екоцидний кадмій здатен до біохімічної мімікрії з біофільним цинком* (з наук. літ.); *Особливо небезпечними є токсиканти-ксенобіотики — чужорідні живим організмам речовини, які надають ґрунту своїх екоцидних властивостей* (з наук. літ.).

ЕКРА́Н, а, *ч.* 1. Пересувний щит, який захищає від гарячого повітря, світла і т. ін. *Праворуч, в глибині, камін, заслонений мальованим екраном; на каміні оригінальні кухлі і чималий старосвітський дзиґар* (Леся Українка).

2. Поверхня (перев. із світлого матеріалу, натягнутого на раму), на якій показують фільми, відеозображення і т. ін. *Привезли кіномеханіки апарати, стали екран лаштувати у клубі* (П. Козланюк); *На великий екран проектувався кліп, люди на площі підспівували* (з газ.); * Образно. *Екран віків записує всякчас Народу рідні й дорогі імення* (Т. Масенко); * У порівн. *Купа паперів перевтілюється в очах Катерини в реальні сцени її майбутнього життя, що з'являються і зникають, як на екрані* (Ірина Вільде).

3. *тільки одн., перен.* Мистецтво відтворення кінематографом зображень, що створюють враження живої дійсності; кіномистецтво. *У Парижі виступає нова зоря* [зірка] *екрана Марина Владі...* (В. Собко); *Іваночку! Чекає кіноплівка. Лишай косу в сусіда на тину. Іди у кадр, екран — твоя домівка. Два виміри, а третій — в глибину* (Л. Костенко).

4. Пристрій з поверхнею для візуалізації різноманітної інформації (сигналів, текстів і т. ін.). *Олег передав управління пошуком автоматам. На екранах заблищали раптові спалахи, блискавки* (І. Росоховатський); *Антонові все, що мало екран осцилографа, нагадувало кардіомонітори* (О. Тесленко); *На екрані графічного дисплея літак повертається під будь-яким кутом* (з наук.-попул. літ.).

5. *спец.* Те, що відбиває, вбирає або перетворює випромінювання різних видів енергії з метою захисту чи використання. *Спеціальні екрани створюють у матеріалі на краях робочих електродів поле необхідного виду* (з наук. літ.); *У місці відбору проби встановлюють, у разі потреби, газозабірний пристрій із керамічним фільтром та екраном* (з наук. літ.); // Водонепроникне покриття, яке роблять з боку укосу греб-

лі. *Щоб через тіло греблі не просочувалася вода, влаштовують екран з ущільнених глинистих ґрунтів* (з наук. літ.).

Випуска́ти / ви́пустити на [широ́кий] екра́н *див.* **випуска́ти; Вихо́дити / ви́йти на [вели́кий (широ́кий)] екра́н** *див.* **вихо́дити; (1) Голуби́й екра́н** — екран телевізора; телебачення. *Телевізор у них величезний.., поставлено його просто в садку під горіхом, аж сюди на веранду видніє голубий екран* (О. Гончар); *Так ми й сидимо з ним вечорами на балконі, дивимося на зорі. Це краще, ніж на голубий екран* (Л. Костенко).

ЕКРАНІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто екранізує що-небудь. *Тодішнім екранізаторам творів Миколи Гоголя було важливіше не "що" і "хто", а "як". Кіно свідомо ігнорувало психологічний пласт цієї літератури* (із журн.); *Режисер Є. Гофман найбільше відомий як екранізатор історичних романів Г. Сенкевича* (з газ.); *Екранізатор комп'ютерної гри.*

ЕКРАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Втілення на екрані засобами кіномистецтва літературних творів і сценічних постановок. *Ми .. прочитали весь багатотомник Дюма і могли розповісти багато чого, що не потрапило в екранізацію* (Т. Прохасько); *Міжнародне визнання прийшло до Сергія Параджанова після екранізації повісті Михайла Коцюбинського "Тіні забутих предків"* (з наук.-попул. літ.); *На зорі свого виникнення звертається до "Ромео і Джульєтти" В. Шекспіра мистецтво кіно. Перша екранізація трагедії датується 1911 р.* (з наук.-попул. літ.).

ЕКРАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **екранізува́ти.** *На початку 30-х років XX ст. були екранізовані такі літературні твори, як "Fata morgana" М. Коцюбинського, "Сорочинська трагедія" В. Короленка* (з наук. літ.); *Кіно — синтетичне мистецтво, тісно пов'язане з науково-технічним прогресом, тому має потенційні можливості щодо екранізованого подолання просторово-часового виміру* (із журн.); // **екранізо́вано,** *безос. пред. За кілька років у Театрі Рея Бредбері було екранізовано 65 оповідань, переважно містичних* (з наук.-попул. літ.).

ЕКРАНІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **екранізува́ти.** *Кілька романів Бентлі Літтла були адаптовані для екранізування* (з наук.-попул. літ.); *Кіноальманах "У кожного свій Чехов", знятий одеськими режисерами, унікальний тим, що це не просте шаблонне екранізування оповідань письменника, а перенесення проблем, які він порушував сто років тому, на сучасну дійсність* (з газ.).

ЕКРАНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати екранізацію чого-небудь. *Класичний твір І. П. Котляревського "Наталка Полтавка" екранізували у 1936 році* (із журн.); *Український кінорежисер-шістдесятник Юрко Ткаченко екранізував "Вечори на хуторі біля Диканьки" М. Гоголя* (з газ.).

ЕКРАНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **екранізува́ти.** *У 1964 році на кіностудії ім. О. Довженка екранізовано повість М. Коцюбинського "Тіні забутих предків"* (із журн.).

ЕКРА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **екра́н** 2–5. *Зображальна публіцистика є складним феноменом, до якого входить фотопубліцистика, кінопубліцистика та інші форми екранного подання актуальної інформації* (з наук. літ.); *Роман споглядав своє екранне відображення відсторонено й намагався уявити, що про нього думатимуть інші* (І. Роздобудько); *— Я декілька років ішов до цієї роботи, — казав екранний двійник Ярчика* (Ю. Андрухович); *Поява попиту на екранні тлумачення творів Миколи Гоголя паралельна зародженню кіно* (із журн.); *Спалювання високозольних відходів вуглезбагачення призводить до утворення шлаку на поверхні стін топкової камери, не вкритих екранними трубами* (з наук. літ.); *Самойленко прикладає руку до екранного дозиметра. Екран спалахує червоним* (А. Михайленко); *Екранний інтерфейс;* * Образно. *Дощ створює ледь помітне екранне полотно, на якому пробігають живі картини минулого* (із журн.).

△ **Екра́нний час** *див.* **час.**

ЕКРАНО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **екранува́ти.** *Разом з начальником станції йдемо до лабораторії; в темному залі, стіни якого екрановані листами спеціальної сталі, височить квадрат іонізаційного калориметра* (з наук.-попул. літ.); *Поклад пластовий, тектонічно екранований, має форму витягнутої смуги* (з наук. літ.); *При малих базах інтерферометра як фідерну лінію використовують коаксіальний або ж екранований двопровідний кабель* (з наук. літ.); // **екрано́вано,** *безос. пред. Більшість колонок, які спеціально призначені для центрального каналу, заздалегідь екрановано від магнітних впливів* (з наук.-техн. літ.); *Дія випромінення антени мобільного телефона на мозок незначна, оскільки мозок екрановано черепною коробкою* (з навч. літ.).

ЕКРАНУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **екранува́ти.** *Ємнісний вологомір повинен мати добре екранування вимірювального приладу, датчика і сполучних ліній між ними* (з наук. літ.); *На білих безпорідних щурах-самцях досліджувалися впливи низькочастотної безперервної вібрації, гіпокінезії та екранування геомагнітного поля* (з наук. літ.); *Сформовані поклади нафти чи природного газу, які не мають доброго екранування зверху, можуть розсіятися, і поклади зруйнуються* (з наук. літ.); *Для захисту робітників від випромінювання високої частоти застосовують екранування листовим металом високої електропровідності завтовшки не менш як 0,5 мм* (з навч. літ.).

ЕКРАНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Захищати що-небудь екраном (у 5 знач.). *Під час сонячних затемнень, коли диск Місяця повністю закриває сонячний і тим самим екранує випромінювання фотосфери, навколо нього спостерігається вузький ореол рожевого кольору* (з наук. літ.); *З віком людини на мембранах еритроцитів починають сорбуватися речовини, яким притаманна імунодепресивна дія та здатність екранувати вуглеводні залишки мембран* (з наук. літ.); *Стіни .. повністю екранували радіосигнали, які він* [Фізик] *весь час передавав. Тому космонавти його й не чули, тому не працювали й телеекрани* (В. Владко).

ЕКРАНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., спец.* Пас. до **екранува́ти.** *Пласти з покладами нафти екрануються масивом солі* (з наук. літ.); *Гравітація — один із найважливіших геофізичних факторів, від якого не можна екрануватися, — постійно діє на Землі* (з навч. літ.); *Далекі зорі екрануються густими комплексами газово-пилових хмар* (з навч. літ.); *У Києві телесигнал екранується висотними будинками* (із журн.).

ЕКС-... Перша частина складних слів, що має значення "колишній", "який утратив колишнє становище", напр.: е к с - д е л е г а́ т, е к с - ж у р н а л і́ с т, е к с - м і н і́ с т р, е к с - п р е з и д е́ н т, е к с - п р е м'є́ р, е к с - ч е м п і о́ н.

ЕКС-ВІ́ЦЕ-ПРЕЗИДЕ́НТ, а, *ч.* Колишній віце-президент. *Екс-віце-президент Європейського парламенту, член комітету з міжнародних справ Європарламенту закликав керівництво України забезпечити виконання законів* (з газ.); *Екс-віце-президент банку.*

ЕКС-ВІ́ЦЕ-ПРЕМ'Є́Р, а, *ч.* Колишній віце-прем'єр. *Свого часу цей банк створював і ним опікувався екс-віце-прем'єр Криму* (з газ.).

ЕКС-ВІ́ЦЕ-СПІ́КЕР, а, *ч.* Колишній віце-спікер. — *Я занадто люблю свою країну, — пафосно зауважив екс-віце-спікер* (з газ.); *Екс-віце-спікер має свій рецепт, як змінити й легітимізувати дискредитовану державу* (з газ.).

ЕКС-ГАРА́НТ, а, *ч., розм.* Колишній гарант (у 1 знач.). *Місцеві мешканці стверджують, що екс-гарант тут живе вже з кінця весни* (з газ.).

ЕКСГА́УСТЕР, а, *ч.* Витяжний (у 3 знач.) вентилятор. *Для максимальної продуктивності агломераційних машин необхідно використовувати повну потужність ексгаустера* (з навч. літ.).

ЕКСГА́УСТЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **ексга́устер.** *Кожна ножова головка верстата повинна мати ексгаустерний приймач* (з наук.-техн. літ.); *Робота деревообробних верстатів супроводжується утворенням великої кількості деревинних відходів — стружки і пороху, тому ексгаустерні установки є обов'язковими для меблевого виробництва* (з наук.-техн. літ.).

ЕКС-ГЕНПРОКУРО́Р, а, *ч.* Колишній генпрокурор. *У підземному гаражі під офісом дочки екс-генпрокурора вибухнув джип* (з газ.).

ЕКСГІБІЦІОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *псих.* Досягнення сексуального задоволення шляхом демонстрації геніталій особам протилежної статі поза ситуацією статевої близькості. *Явище ексгібіціонізму вперше було описано у 1877 р.* (з навч. літ.); *Ексгібіціонізм — серйозна соціальна проблема* (з газ.).

2. *перен.* Надмірна схильність до прилюдного самолюбування, самобичування, самореклами і т. ін. *Всяка самороздрата, якою є публічне читання, .. неминуче полишить по собі прикрий, нечистий холодок екзистенційної спустошеності всуміш із досадою й стидом за власний безглуздий ексгібіціонізм* (О. Забужко); *Є люди, в яких усе напоказ: їхня творча робота, їхні вчинки, їхні слова. Ця несвідома самодемонстрація, такий собі безневинний ексгібіціонізм дає їм сили, певність себе* (із журн.).

ЕКСГІБІЦІОНІ́СТ, а, *ч.* Особа, схильна до ексгібіціонізму. *Ексгібіціоністами бувають "вітально-звужені" натури з незадоволеною потребою в любові* (з навч. літ.); *Споглядання свого єства поетами нашого часу — це споглядання почуттєвих ексгібіціоністів, для яких оголення — скрупульозна фіксація себе на папері, відсторонена констатація власного "я"* (з навч. літ.); *Італійська газета назвала капітана корабля "ексгібіціоністом біля штурвалу", готовим на все, аби привернути до себе увагу* (з газ.).

ЕКСГІБІЦІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ексгібіціоні́ст.** *Про те, хто такі побутові ексгібіціоністки і чим може закінчитися для чоловіків зустріч із ними, розповів лікар-сексолог* (з газ.).

ЕКСГІБІЦІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. 1. *псих.* Якому власт. ексгібіціонізм (у 1 знач.). *У гештальт-терапії розрізняють чотири рівні вираження почуттів: блокований, заборонений, ексгібіціоністський і спонтанний* (з навч. літ.).

2. Схильний до ексгібіціонізму (у 2 знач.). *Управлінці нерідко впливають на викладачів і студентів, заохочуючи види соціальної поведінки, пов'язані з ексгібіціоністським самопросуванням* (з наук. літ.); *У ранніх роках життя художниці коріниться її феноменальна працездатність і самодисципліна, демонстративний, ексгібіціоністський характер її мистецтва, а також її очевидна самотність* (із журн.); *Акції феміністок дедалі частіше нагадують ексгібіціоністський протест заради протесту* (з Інтернету).

ЕКС-ГЛАВА́, и́, *ч. і ж., розм.* Колишній глава *(див.* **глава́**[1] 2). *Майже половина французів виявили бажання бачити екс-главу Міжнародного валютного фонду учасником президентських перегонів* (з газ.); *Насильство у сучасному суспільстві — це результат процесу здичавіння, — переконаний екс-глава Української греко-католицької церкви* (із журн.).

ЕКС-ГОЛКІ́ПЕР, а, *ч., розм.* Колишній голкіпер. *Агент уже екс-голкіпера розповів, чому його клієнт відмовився продовжувати контракт* (з газ.).

ЕКС-ГОЛОВА́, и́, *ч. і ж.* Колишній голова (у 4 знач.). *Екс-голова Європейського суду з прав людини вважає, що Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод закріпила принцип колективного забезпечення прав людини, певною мірою підпорядкувала держави зовнішньому контролю* (із журн.); *Екс-голова концерну запропонував власні статки для порятунку заснованої ним компанії* (з газ.).

ЕКС-ГРАВЕ́ЦЬ, вця́, *ч., розм.* Колишній гравець (у 1 знач.). *Футбольний клуб "Зоря" взяв до свого складу екс-гравця "Шахтаря"* (з газ.); *Екс-гравець юнацьких та молодіжних збірних Франції раніше був в Ужгороді на оглядинах, потім уклав угоду з "Говерлою"* (з газ.).

ЕКСГУМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Викопування трупа з місця його поховання для судово-медичної, криміналістичної експертизи, патологоанатомічного аналізу і т. ін. *Ексгумацію проводять органи слідства і суду в разі виникнення підозри, що похований помер не своєю смертю, і якщо не було проведено судово-медичної експертизи або є потреба провести її повторно чи додатково* (з мови документів); *Доводиться вдаватися до ексгумації, щоб констатувати причину смерті* (з газ.).

ЕКСГУМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ексгумува́ти.** *Припускають, що Караваджо написав картину на сюжет з Євангелія від Іоанна в 1609 році, за рік до смерті. За легендою, художник малював Лазаря з ексгумованого тіла* (із журн.); *Великий італійський поет і гуманіст Ф. Петрарка буде ексгумований через більш ніж 600 років після смерті для того, щоб перевірити легенди, пов'язані з його ім'ям, і відновити справжні риси його обличчя* (з газ.); // **ексгумо́вано,** *безос. пред. Знайдено й ексгумовано останки двох вояків, які загинули у липні 1944 року* (з Інтернету).

ЕКСГУМУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Здійснювати ексгумацію. *Коли почався відступ німецької армії з території СРСР, нацисти намагались сховати сліди злочинів — їм вдалось ексгумувати частину тіл і спалити їх* (з публіц. літ.); * Образно. *Ти, Мироне, .. намагаєшся ексгумувати українську харизму разом з історичними постатями, нею осяяними... Хочеш повернути історичну пам'ять у голови, прагнеш збудити гідність у душах, відродити славу...* (Г. Тарасюк).

ЕКС-ДЕПУТА́Т, а, *ч., розм.* Колишній депутат. *Начальником новоствореної держінспекції в одній з областей призначено екс-депутата* (з газ.).

ЕКС-ДЕРЖСЕКРЕТА́Р, я́, *ч.* Колишній держсекретар. *Під час візиту в Україну екс-держсекретар був вражений її красою й духовною силою* (з газ.).

ЕКСЕ́ДРА, и, *ж., архт.* 1. Напівкругла ніша з сидіннями вздовж стін. *Зовнішні екседри баптистерію мали форму граней* (з наук. літ.); *Центральне приміщення Вознесенсько-*

го храму в Полтаві з чотирьох боків замикається напівкруглими екседрами (з наук.-попул. літ.); *Кругла церква в Преславі складалася з трьох частин: круглого храму, притвору й атріуму. До центрального круглого простору примикало дванадцять напівкруглих екседр* (з навч. літ.).

2. Павільйон для відпочинку, зібрань і бесід у формі напівкруглої ніші, яка завершується конхою. *Алупкінський палацово-парковий ансамбль почався з будівництва Азіатського павільйону, Чайного будиночка на березі моря, готелю та церкви. Е. Блор спроектував екседру як відкритий салон для концертів і вистав* (з навч. літ.).

3. У давньогрецькій архітектурі — напівкруглий виступ у портику з місцями для сидіння. *Були при палестрі й кімнати відпочинку — екседри з лавами і стільцями. Там втомлені спортсмени мали змогу перевести дух* (з навч. літ.).

4. У римській архітектурі — приймальня в житловому будинку. *Кожна кімната квартири в міському житловому будинку Стародавнього Риму мала свою функцію, напр., спальня, екседра* (з навч. літ.).

ЕКСЕРГЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Пов'язаний з ексергією. *Ексергетичний метод термодинамічного аналізу є узагальненим способом дослідження різноманітних процесів перетворення енергії* (з наук. літ.); *Основним показником ступеня термодинамічної досконалості процесу є ексергетичний коефіцієнт корисної дії* (з наук. літ.); *Ексергетичний баланс холодильної машини кондиціонера.*

ЕКСЕ́РГІЯ, ї, *ж., фіз.* Максимальна робота, яку може здійснити термодинамічна система при переході від вихідного стану до стану рівноваги з довкіллям. *Ексергія — це єдина міра придатності до дії енергетичних ресурсів* (з наук. літ.); *У лабораторних умовах ексергію визначають з використанням навантажувального тестування, а у виробничих — за кількістю виконаної роботи при переміщенні вантажів (по горизонталі і вертикалі)* (з наук. літ.).

ЕКСИКА́ТОР, а, *ч.* Прилад для зневоднення або для збереження в сухому стані речовин, що легко вбирають вологу з повітря. *Життєздатність пилку краще і довше зберігається не в ексикаторі під хлористим кальцієм, а в умовах підвищеної вологості* (з наук. літ.); *Поміщають молоте зерно під зважені бюкси, доводять до п'яти грамів. Бюкси закривають кришкою і ставлять в ексикатор* (з навч. літ.).

ЕКСИТО́Н, а, *ч., фіз.* Квазічастинка, що відповідає збудженому стану системи електронів у напівпровідниках і діелектриках. *Теорія магнітних екситонів передбачає і пояснює експериментальні результати взаємодії антиферомагнетиків зі світлом у сильних магнітних полях* (з наук. літ.); *Екситон був відкритий експериментально у 1951 р.* (із журн.).

ЕКСИТО́ННИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **екситóн.** *Сильний зв'язок найнижчого екситонного стану з локальними коливаннями оточуючої ґратки веде до суттєвого зниження рухливості екситонів* (з наук. літ.); *Додаткові лінії екситонного відбивання виникають унаслідок технологічно зумовленої асиметрії квантових ямок* (з наук. літ.); *Магнітне поле призводить до зсуву екситонного рівня у високоенергетичну ділянку спектра* (з наук. літ.).

ЕКСКАВА́ТОР, а, *ч.* Самохідна землерийна машина для розроблення, переміщення ґрунтів, гірських порід, корисних копалин і т. ін. *Довгошиї екскаватори хапали зубами землю і вивертали її в кузови вантажних машин* (П. Панч); *Для відвальної роботи використовують бульдозери, транспортно-відвальні мости, екскаватори тощо* (з наук. літ.); *У рукописах Леонардо да Вінчі було багато проектів екскаваторів, верстатів, помп, пресів, машин із різноманітними видами передач, за допомогою яких вивільнювалася людська енергія, щоб спрямовуватися на інші види діяльності* (із журн.).

ЕКСКАВА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **екскава́тор.** *Не стало ні островів, ні луків у травах, вигулькували де-не-де вершечки кущів, нагнутих каламутними валами, стирчав вершечок стріли екскаваторної* (О. Гончар); // Який виготовляє екскаватори. *Оскільки водотривкий шар глини в Чорнобилі розташований на глибині 35 м, для прокладання траншей використали грейферні екскаватори і гідротехнологію* (з наук.-попул. літ.); // Який є результатом використання екскаватора. *Після глибокого вирівнювання екскаваторних відвалів на них наносять шар лесоподібного суглинку завтовшки 3–5 м* (з навч. літ.).

ЕКСКАВА́ТОРНИК, а, *ч.* Той, хто працює на екскаваторі, керує ним. — *Читали ми про тебе в газетах — молодець, Михайло, добрим екскаваторником став, по всій Україні слава йде* (М. Зарудний); *На другий день екскаваторник Микола Павлович Молибога почав вибирати землю навколо бліндажа* (В. Петльований); *У молодого покоління популярними стали так звані білі комірці, а, скажімо, опанувати професію екскаваторника охочих нині дуже мало* (з газ.).

ЕКСКАВА́ТОРНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **екскава́торник.** *Крім Славка, у повісті "Тисяча вікон і один журавель" Л. Письменної змальовано привабливих дорослих. Це Славків батько, головний механік Іван Іванович, екскаваторниця Маруся* (з наук.-попул. літ.); *Люба вчиться на екскаваторницю* (з Інтернету).

ЕКСКАВАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *гірн.* Стос. до екскавації (у 1 знач.). *Наявність негабаритних блоків у гірській масі погіршує техніко-економічні показники роботи кар'єрів: ускладнюється екскаваційний технологічний процес, підвищується собівартість видобутку корисних копалин* (з наук. літ.).

ЕКСКАВА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *гірн.* Виймання та переміщення ґрунтів, гірських порід і т. ін. за допомогою екскаватора або вибухівок. *Багатоківшевий екскаватор здійснює екскавацію породи ковшами, послідовно розташованими на нескінченному ланцюзі або на роторному колесі* (з наук. літ.); *Новий напрямок у створенні систем контролю електроспоживання гірничих машин і технологічних властивостей порід ґрунтується на використанні питомої енергоємності екскавації та буріння* (з наук. літ.).

2. *анат.* Заглиблення, впадина. *У розвиненій стадії глаукоми настає екскавація зорового нерва і його атрофія* (з наук. літ.).

ЕКСКЛА́В, у, *ч.* 1. Частина території держави, географічно ізольована від основної і оточена територією інших держав. *Геополітична унікальність Калінінградського регіону полягає в тому, що це єдиний російський ексклав* (з наук.-попул. літ.).

2. *бот.* Частина ареалу, відділена від його основної площі. *Палеоендеміки зазвичай є "чужими" видами для сучасних природних умов. Якщо вид відділений від головного ареалу, він утворює своєрідний острів — ексклав. Такі ексклави формуються внаслідок зменшення площі ареалу* (з навч. літ.).

ЕКСКЛЮЗИ́В, *ч.* 1. *род.* у. Те, що існує в одному екземплярі; щось виняткове. *Добрі люди кажуть, що я погарнішала. Ще б пак! .. Вся в ексклюзиві від Вікторії Чорби.., а не з якоїсь там Туреччини* (Г. Тарасюк); *Міні-пекарні працюва-*

тимуть над створенням хлібного ексклюзиву (з газ.); *Одним з ексклюзивів Зимненського монастиря є мініатюрні вареннички із чорницями* (з газ.); // Матеріал, признач. для конкретного засобу масової інформації. — *Перш ніж ви відправите мене на війну.., спочатку я застовблю* [застовплю] *сенсацію про машину часу. Ви дасте мені ексклюзив* (В. Кожелянко); *Під одним дахом організатори зібрали членів редколегії часопису та героїв його ексклюзивів* (з газ.).

2. *род.* у. Те, що притаманне лише комусь, чомусь або характерне для когось, чогось. *Тягали одне одного за краватки .. Але це ніякий не ексклюзив у теперішньому цивілізованому світі. Навіть у японському парламенті билися* (Л. Костенко); *Проблема правової плутанини щодо відокремлення політичної відповідальності від кримінальної — не український ексклюзив* (із журн.); *У 2009 році змінилися пріоритети наших музикантів на користь розуміння оригінальності та ексклюзиву власної творчості* (із журн.).

3. *род.* а, *лінгв.* Займенникові або дієслівні форми, які вказують на те, що адресат мовлення не входить до числа учасників дії; протилежне і н к л ю з и в. *Ексклюзив утворює субкатегоріальне значення у структурі змісту категорії особи "ми (я) без тебе / без вас"* (з наук. літ.); *Як особлива форма займенника ексклюзив є в мовах Австралії, Америки, Африки, Центральної та Південно-Східної Азії, Океанії* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСКЛЮЗИ́ВНИЙ, а, е. 1. Неповторний, оригінальний, унікальний. *Споруду було знову піднято разом з вежею та лоджіями на всіх трьох поверхах: фінська металочерепиця, німецький гіпсокартон, облицювальна плитка з Іспанії, .. ексклюзивні опалювальні котли* (Ю. Андрухович); *Італійці презентували ексклюзивний суперкар* (з газ.); *Ексклюзивна колекція взуття.*

2. Винятково належний або наданий комусь, чомусь; поширений на обмежене коло суб'єктів та об'єктів. *Об'єднання має ексклюзивну ліцензію на генну технологію виробництва насіннєвої картоплі від Європейської молекулярної біологічної лабораторії* (з наук. літ.); *Інформація містила відомості про нерухомість, правом ексклюзивного продажу якої володіло агентство* (з навч. літ.); *Семінари для викладачів німецької мови організовані видавництвом та його ексклюзивним представником в Україні* (із журн.).

3. *лінгв.* Пов'язаний з ексклюзивом (у 3 знач.). *Опозиції "я — ти / ви", "я — ми", "я — він / вона / вони" формують різний ступінь ексклюзивного виділення мовцем себе з діалектного мовного простору* (з наук. літ.).

ЕКСКЛЮЗИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ексклюзи́вний.** *Комбінація аргументаційних прийомів у прототипних іспаномовних рекламних текстах створює образ ексклюзивності рекламованого об'єкта* (з наук. літ.); *Науковці сподіваються, що міжнародний форум відбудеться не "як завжди", а стане подією не так з огляду на ексклюзивність, як за науковою і культурною значущістю* (із журн.); *У багатьох мовах із категорією особи пов'язані протиставлення за значенням інклюзивності / ексклюзивності* (з навч. літ.).

ЕКСКЛЮЗИ́ВНО. Присл. до **ексклюзи́вний.** *Націоналізм і далі використовують як політичний інструмент. Але це не ексклюзивно сербський феномен: як і в інших країнах Східної Європи, у Сербії є радикальні праві сили* (із журн.).

ЕКСКОРІА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Поверхневий дефект шкіри, який виникає внаслідок розчісування або травми; садно. *Дифтерія переднього відділу носа характеризується ще й подразненням шкіри біля отворів носа з екскоріаціями та тріщинами* (з наук. літ.); *Екскоріації можуть інфікуватися* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСКРЕМЕ́НТ *див.* **екскреме́нти.**

ЕКСКРЕМЕ́НТИ, ів, *мн. (одн.* **екскреме́нт,** у, *ч.).* Продукти випорожнення людини й тварин (кал, сеча). *Вихід біогазу з різних типів екскрементів залежить від типу екскременту (гній великої рогатої худоби, гній свиней, послід домашньої птиці тощо)* (з наук. літ.); *Особа, яка утримує домашніх тварин, зобов'язана прибирати за нею екскременти на будь-якій території* (з газ.).

ЕКСКРЕ́Т *див.* **екскре́ти.**

ЕКСКРЕ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **екскре́т,** у, *ч.).* Кінцеві продукти обміну речовин, що виділяються організмом назовні. *Вірус вдається виділяти з носового і кон'юнктивального екскретів, слини, крові* (з наук. літ.); *Припускають, що в біологічних рідинах і екскретах залоз ВІЛ може бути у вільному стані* (з наук. літ.).

ЕКСКРЕТО́ВАНИЙ, а, е, *фізл.* Дієпр. пас. до **екскретува́ти.** *За високих температур екскретований дереворуйнівним грибом фермент гідролізує целюлозу* (з наук. літ.); *На початкових стадіях можливе призупинення прогресування уражень нирок, навіть зниження кількості екскретованого білка, тобто зворотний розвиток патологічного процесу нефропатії* (з наук. літ.).

ЕКСКРЕТО́РНИЙ, а, е, *фізл.* Пов'язаний з екскрецією. *Напередодні екскреторної урографії хворому проводять пробу на індивідуальну чутливість до йоду* (з наук. літ.); *Порушення екскреторної функції нирок найбільш виражене у розпал хвороби* (з наук. літ.); *Екскреторні органи функціонально взаємопов'язані між собою* (з навч. літ.).

ЕКСКРЕТУВА́ННЯ, я, *с., фізл.* Дія за знач. **екскретува́ти.** *У корів під час ранньої лактації функціональний стан нирок характеризується посиленням їхньої концентраційної здатності та можливості до екскретування речовин* (з наук. літ.).

ЕКСКРЕТУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., що, фізл.* Виділяти кінцеві продукти обміну, сторонні речовини і т. ін. з організму (про органи екскреції). *Деякі види мікроводоростей здатні екскретувати цукри, вуглеводні або етанол назовні, у культуральне середовище, тобто енергетичні речовини можна отримати без порушення рослинних культур* (з наук. літ.); *У клініці гемодіаліз інколи поєднують із гемосорбцією, що дає можливість додатково видалити з крові речовини, які повинна була б екскретувати нирка* (з навч. літ.).

ЕКСКРЕТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., фізл.* Пас. до **екскретува́ти.** *Можна припустити, що ензим асоційований з плазматичною мембраною або екскретується бактеріями у позаклітинний простір* (з наук. літ.).

ЕКСКРЕЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фізл.* Пов'язаний з екскрецією. *У хворого з хронічною недостатністю нирок змінюється екскреційна і концентраційна здатність нирок* (з навч. літ.).

ЕКСКРЕ́ЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Сукупність фізіологічних процесів виділення з організму кінцевих продуктів обміну, сторонніх речовин, а також надлишку води, мінеральних та органічних речовин. *Органами екскреції є нирки, легені, шкіра, шлунок, залози шлунково-кишкового тракту, потові та молочні залози* (з наук. літ.); *Хром і нікель зумовлюють істотні порушення фосфорного обміну риб — значне зростання екскреції фосфору, що врешті призводить до зменшення його*

відносного вмісту в тілі риб (з наук. літ.); *Речовини, які підлягають екскреції, можуть виділятися як у незмінному вигляді, так і після значних перетворень* (з наук.-попул. літ.).

ÉКСКУРС, у, *ч.* Відхилення від головної теми для дослідження, висвітлення, уточнення і т. ін. супровідних, додаткових питань. — *Я — естет .. На доказ сього мушу зробити невеличкий екскурс автобіографічний* (Леся Українка); — *Гляньте хоча б в екскурс минулого: ми ще десь на фронтах б'ємося.., а вони* [колгоспниці] .. *і комбайна полем від стіжка до стіжка самотужки тягають, і отакенну греблю вигачують до нашого приходу* (О. Гончар); *Дозвольте маленький екскурс в теорію. Що таке життя? Питання вічне, як вічний космос* (В. Дрозд); *Історичний екскурс у духовну культуру минулого виявляє тенденцію, яка є підставою для розроблення риторичної критики і риторики читання* (з наук. літ.); *Топоніміка дає можливість здійснити глибокий екскурс до первинного стану природних ландшафтів, який людина застала на зорі освоєння території* (з наук. літ.).

ЕКСКУРСÁНТ, а, *ч.* Учасник екскурсії (у 1 знач.). *З'явились* [у Щавниці] *на часок мадярські студенти-екскурсанти* (І. Нечуй-Левицький); *Спочатку екскурсанти трималися однієї групи, а потім .. почали розділятися: хто до коней, хто до овець, а хто цікавився птахофермою* (С. Чорнобривець); *Ми дивимося на фахівців збоку: як екскурсанти, коли нас приводять на завод, як пацієнти — в лікарні* (Г. Усач).

ЕКСКУРСÁНТКА, и, *ж.* Жін. до **екскурсáнт.** — *А ти чого не в школі, хлопчику? — звернулась до Порфира одна з екскурсанток, .. тьотя в рудих буклях, у великих, від сонця, окулярах* (О. Гончар); *Екскурсанткам розповіли, що за шість місяців за інтенсивними методиками в училищі готують кваліфікованих кравчинь і закрійниць* (з газ.).

ЕКСКУРСÁНТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **екскурсáнт** і **екскурсáнтка.** *Екскурсантський вагон; Екскурсантський квиток.*

ЕКСКУРСІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **екскýрсія.** *Карстові печери, відкриті спелеологами, перетворилися на екскурсійні об'єкти* (з наук. літ.); *Екскурсійна група;* // Признач. для екскурсії (у 1 знач.), пов'язаний з нею. *Мов плавучий острів, пройде біленький екскурсійний пароплав із заводським людом* (О. Гончар); *Голови за столом миттю повернулися в його бік, як на голос гіда в екскурсійному автобусі* (О. Чорногуз); *Адміністрація .. зуміла організувати у вихідний нову екскурсійну поїздку — автобусом до Дрездена* (О. Шугай).

2. Пов'язаний з екскурсією (у 2 знач.). *Разом з місцевим відділом народної освіти Олекса Новицький організував екскурсійну і фондову роботу музею* (з наук. літ.); *Екскурсійна діяльність ліцензувалася за законом "Про туризм"* (з газ.).

ЕКСКÝРСІЯ, ї, *ж.* 1. Поїздка або похід з метою відвідати, оглянути що-небудь. — *Ну, ні! — скрикнув пан Годієра, вернувшися другого дня зі своєї екскурсії по селі. — Того не можна витримати, що тут діється!* (І. Франко); — *Чи розумієте ви, якої шкоди могла завдати науці ваша легковажна екскурсія в глиб печери?* (В. Владко); // Відвідування визначних місць, огляд експонатів музею, виставки і т. ін. *Саме напередодні Вітчизняної війни Аліна поїхала з батьком на екскурсію до Ленінграда і там їх застукала війна* (Ю. Яновський); *Віртуальні уроки, віртуальні екскурсії музеями світу стали можливими завдяки підключенню бібліотеки до мережі Інтернет* (з наук. літ.).

2. Показ, пояснення і т. ін. чого-небудь під час такого відвідування, огляду. *Деколи навіть з Улинівки вчителі приводять до Романа школярчат на екскурсію, щоб господар показав дітям, як дерево щепиться, як дике стає недиким* (О. Гончар); *Полковник швидко домовився з господарем про платню за ґрунтовну екскурсію та знайомство із залами і бібліотекою замку* (Д. Білий).

3. Група людей, що колективно відвідує, оглядає що-небудь. *Увечері Горький приймав екскурсію народних учителів* (М. Коцюбинський); *Вдень він прибився до якоїсь екскурсії оглядати клініку* (Б. Антоненко-Давидович); *Максим до війни їздив з екскурсією в Москву на відкриття сільськогосподарської виставки* (Н. Рибак); *Він потрапив у хвіст якоїсь краєзнавчої екскурсії, що складалася з кількох десятків людей, переважно Пепі незнайомих* (Ю. Андрухович).

ЕКСКУРСОВÓД, а, *ч.* Людина, яка показує екскурсантам визначні місця, експонати музею, виставки і т. ін., даючи при цьому необхідні пояснення; провідник (у 1 знач.), гід. — *Веди, Іване, далі, будь нашим екскурсоводом... — Веду! І вдовбуватиму у ваші дубові голови ази абстрактного мистецтва!..* (О. Бердник); *Ішов* [Отава] *прогулятися, по Володимирській доходив до Софії.., слухав звичні голоси екскурсоводів* (П. Загребельний); * У порівн. *Він все говорив, водячи дівчину по руїнах, наче справжній екскурсовод* (М. Чабанівський).

ЕКСКУРСОВÓДКА, и, *ж., розм.* Жін. до **екскурсовóд.** — *Час ущільнюється, епохи зблизились, — завчено говорила екскурсоводка* (О. Гончар).

ЕКСКУРСОВÓДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **екскурсовóд.** *До екскурсоводської роботи в шкільному музеї долучаються учні старших класів* (із журн.); *Згадуючи початок своєї екскурсоводської кар'єри, я не можу не відзначити той позитив, що надала особисто мені виставка "Анна Франк. Урок історії" в Україні* (з Інтернету).

ЕКСЛІ́БРИС, а, *ч.* Художньо оформлений знак на форзаці або на внутрішній стороні обкладинки книжки, який вказує на її власника. *Вони залишаються удвох, тепер уже назавжди без тата. Лише його речі, його книги із охайними екслібрисами, його фотографії* (С. Процюк); *У XIV–XV ст. з'явилися перші екслібриси* (з навч. літ.); *Андрій Олександрович Білецький власноручно відтворив у екслібрисі родинний символ — панду (китайського бамбукового ведмедя)* (із журн.).

ЕКСЛІБРИСИ́СТ, а, *ч.* Художник, який працює в жанрі екслібриса. *Я. Бердичевський розглядає маленькі паперові ярлики, з майстерністю виконані художником-екслібрисистом, як документи певної епохи* (з наук.-попул. літ.); *М. Яців багато працює як екслібрисист. Його книжкові знаки вирізняються символікою, вишуканою декоративною композицією, майстерним поєднанням зображального мотиву та шрифту* (із журн.); // Знавець, колекціонер екслібрисів. *До свята клуб екслібрисистів та любителів графіки влаштував виставку екслібрисів* (з газ.); *Екслібрисист і бібліофіл В. Бистров був активним учасником книжкових виставок, на яких виставляв рідкісні та цінні екслібриси із власної колекції* (із журн.).

ЕКСЛІ́БРИСНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **екслíбрис.** *Вітчизняний екслібрисний спадок охоплює майже п'ять століть* (з наук. літ.); *До екслібрисних шедеврів належать два великі офорти з підписами Яна Зярнка 1610 і 1619 років, які зберігаються в бібліотеці Британського музею в Лондоні* (із журн.).

2. Пов'язаний зі створенням або колекціонуванням екслібрисів. *Колективна збірка "Екслібрис", видана у Львові 1932 року Асоціацією незалежних українських митців, стала важливою подією в національному екслібрисному житті* (з наук. літ.); *Екслібрисний напрям своєї творчості херсонський художник-живописець, графік і скульптор обрав не без впливу місцевих колекціонерів книжкових знаків* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПА́НДЕР, а, *ч.* 1. Пристрій для збільшення різниці в гучності між сильними і слабкими звуками. *При відтворенні запису для відновлення попереднього динамічного діапазону використовують експандер* (з наук.-техн. літ.).

2. Пневматичний двигун, що діє під впливом стисненого газу, пари. *Паровий експандер.*

3. Пристрій, інструмент для розширювання труб, свердловин і т. ін. *Гідромеханічний експандер після автоматизації повинен забезпечувати калібрування труби до заданого діаметра* (з наук.-техн. літ.).

ЕКСПАНСИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який нестримно, поривчасто, бурхливо виявляє свої почуття. *Я сама не дуже експансивна, — се, здається, вдача всеї* [всієї] *нашої родини* (Леся Українка); *Очі проміняться, блискають, у плечах енергія, рішучість .. Ах, Максе, ах, експансивний, запальний, мінливий, бурний хлопчиську!* (В. Винниченко); *Василь Гнатенко!.. Це вже не чорноокий, хвацький юнак — експансивний, нестримний, гарячий! Це — літній сивий чоловік, мудрий вчений, видатний космонавт* (О. Бердник); // Який характеризується запалом, нестриманістю, гарячковістю. *Знаючи її експансивну вдачу, можна тому цілком пойняти віри* (С. Васильченко); *Андрій мав експансивну душу й вроджену здібність захоплюватися творчою працею* (І. Багряний).

2. Який швидко росте (про рослини, клітини живих організмів і т. ін.). *За великого навантаження худоби на пасовища біловус трансформується на експансивні типи угруповань, площі яких постійно розширюються* (з наук. літ.); *Міоматозні вузли проходять такі етапи розвитку: швидкий ріст пухлини без ознак диференціювання та її експансивний ріст із диференціюванням і дозріванням* (з навч. літ.).

3. Який ґрунтується на експансії (у 2 знач.). *Експансивні девіації поведінки індивіда характеризують його вторгнення у життя та діяльність інших людей, схильність ігнорувати їхні інтереси й навіть зазіхати на їхні свободи* (з наук. літ.); *Київський князь Святослав Ігоревич наполегливо проводив експансивну політику за оволодіння Чорним морем і прилеглими до нього землями* (з навч. літ.); *Від того, наскільки готові російські та українські видавці конкурувати один з одним на паритетних, а не експансивних началах, залежить довіра до них читача* (з газ.).

ЕКСПАНСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **експанси́вний** 1, 3. *Всі .. виявляли велику експансивність, лютували на міліцію та Арапникова* (М. Трублаїні); *Абсолютну більшість опанувало безсоння, тривожний неспокій, хвороблива експансивність* (І. Багряний); *При її експансивності — вона жодного разу не встала .. Вигляд у неї якийсь кволий, незвичний* (В. Владко); *Відверта експансивність, залізна воля, різноманітність у всіх напрямках практичної діяльності католицизму формували в галицькому суспільстві сувору організованість* (з наук. літ.).

ЕКСПАНСИ́ВНО. Присл. до **експанси́вний** 1. *Мчить* [маса мандрівників] *без віддиху і без оглядки. Котиться, погойдується, дріботить експансивно. Мерехтить над прірвами, перелітає мостами* (І. Багряний); *Горовий інстинктивно відхилився од телевізора, похитав осудливо головою. — Занадто експансивно поводять себе американці!* (О. Бердник); *Люди в національних костюмах щось весело й експансивно виконують, хтось викрикує реклами, закликає на ярмарки* (з газ.).

ЕКСПАНСІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Прагнення до експансії (у 1 знач.). *Система життєвих цінностей починається від самої людини, її честі, свободи, неприйняття експансіонізму, агресивності, насильства* (з наук. літ.); *У дослідженнях, присвячених Другій світовій війні, є прогалина, пов'язана з німецько-фашистським експансіонізмом щодо України* (з наук. літ.).

ЕКСПАНСІОНІ́СТ, а, *ч.* Прихильник експансіонізму. *У різні часи, різними засобами та з різним успіхом нас глобалізували єгипетські фараони, всілякі "сини Сонця".., арабські експансіоністи* (І. Дзюба); *Окупована Україна стала беззахисною жертвою німецьких експансіоністів, об'єктом небаченого у її історії кривавого терору* (з публіц. літ.).

ЕКСПАНСІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **експансіоні́зм** і **експансіоні́ст.** *У спротиві експансіоністським зазіханням сусідніх держав почали формуватися риси національного романтизму* (з наук. літ.); *Східнослов'янський світ, особливо південноруські землі, протягом віків був каменем спотикання для експансіоністських рухів як Сходу, так і Заходу* (з наук.-попул. літ.); *Для Стародавнього Китаю постійним було здійснення експансіоністської політики* (з навч. літ.).

ЕКСПА́НСІЯ, ї, *ж.* 1. Розширення сфери впливу держави, організації і т. ін. насильницькими або іншими засобами. *Як .. розцінювати .. напад* [прибульців] *на Землю? Їхнє право вимагає експансії, щоб вижити .. А наше право спонукає до захисту, щоб зберегти культуру Землі* (О. Бердник); *Ліван унаслідок своєї геополітичної особливості, економічного і релігійного устрою був зручним об'єктом для експансії* (з наук. літ.); *Період з другої половини X ст. до середини XI ст. характеризується найбільшою експансією печенігів на Русь* (з навч. літ.).

2. Поширення якого-небудь явища, процесу і т. ін. за початкові межі. *Важливим центром громадсько-політичного життя в Україні у другій половині XVII ст. була Києво-Могилянська колегія, якій належало провідне місце в боротьбі проти католицької експансії та унії* (В. Русанівський); *Спровокувати інфляцію можуть грошова експансія та зменшення пропозиції* (з наук. літ.); *Експансію науки в усі царини суспільного життя вважають однією з визначальних характеристик сучасності* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПАТРІА́НТ, а, *ч.* Особа, яка здійснює експатріацію або підлягає їй. *Чимало українських і російських митців у 20-х роках XX ст. змушені були стати емігрантами. Досить прикметною і промовистою у цьому сенсі видається доля експатріантів В. Винниченка, В. Набокова, Г. Газданова* (з наук. літ.); *Експатріанти організовують спеціальні фонди для підтримки різних проектів у своїх рідних країнах* (з газ.).

ЕКСПАТРІА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **експатріа́нт.** *Цікавий зріз роману "Вивезена" — самовиправдання експатріантки, яка залишила країну не з власної волі* (із журн.); *Великий за розмірами портрет правителя Оману з мозаїки створила група художників під керівництвом експатріантки з Індії* (з газ.).

ЕКСПАТРІА́ЦІЯ, ї, *ж.* Добровільне або примусове залишення батьківщини. *Свобода експатріації є міжнародно-пра-*

вовою нормою (з наук. літ.); *Експатріація звичайно призводить до втрати громадянства* (з наук.-попул. літ.); *Експатріація може бути вільною або мати дозвільний характер* (з навч. літ.); *Вихід з громадянства (експатріація) відбувається тільки за ініціативою самої особи (стосовно дітей можуть діяти їхні законні представники)* (з мови документів).

ЕКСПАТРІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **експатріюва́ти.** *У Конституції Республіки Болгарія зазначено, що жоден громадянин республіки не буде експатрійований або виданий іншій державі* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **експатрійо́ваний,** ного, *ч.* Те саме, що **експатріа́нт.** *19 червня 1992 р. прийнято декларацію, що визначала якісно нову роль Західноєвропейського союзу у проведенні гуманітарних, рятувальних і миротворчих місій, евакуації експатрійованих* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПАТРІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., кого.* Виселяти кого-небудь за межі батьківщини. *Громадянина України не можна експатріювати або видавати іншій державі* (із журн.).

ЕКСПАТРІЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *недок. і док.* 1. Добровільно або примусово залишати батьківщину.

2. *тільки недок.* Пас. до **експатріюва́ти.** *Після закінчення Другої світової війни цілі родини словаків, які жили на територіях, включених до складу Радянського Союзу, примусово експатріювалися і відправлялися у табори* (з публіц. літ.).

ЕКСПЕДИ́РУВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **експеди́рувати.** *Експедирований у Європу вантаж.*

ЕКСПЕДИ́РУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **експеди́рувати** і **експеди́руватися.** *Сторони договору транспортного експедирування можуть визначити вид транспорту і маршрут, за яким буде здійснено перевезення вантажу* (із журн.).

ЕКСПЕДИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., що, спец.* Відправляти за призначенням (товар, кореспонденцію і т. ін.). *Ми хочемо створити компанію, яка буде власником вагонів, буде ремонтувати вагони та експедирувати вантажі* (з Інтернету).

ЕКСПЕДИ́РУВАТИСЯ, ується, *недок., спец.* Пас. до **експеди́рувати.** *Для автомобільного перевезення характерна умова договору, в якій зазначено, ким будуть експедируватися вантажі — відправником чи одержувачем* (з навч. літ.); *Газети і журнали експедируються відповідно до сортувальних таблиць, які передаються в експедиції розповсюджувачами* (з мови документів).

ЕКСПЕДИ́ТОР, а, *ч.* 1. Працівник, який займається експедицією (у 1 знач.). *Як в'язень-побутовець, він мав у таборі неабиякі пільги, працював експедитором у таборовому відділі постачання і не раз їздив без конвою в службових справах до Чити й Улан-Уде* (Б. Антоненко-Давидович); *Арій Федорович Нещадим розшукував по місту Чадюка, який влаштувався кудись на базу експедитором* (О. Чорногуз); *Функції експедитора може виконувати й перевізник за договором перевезення* (із журн.).

2. У царській Росії — чиновник, начальник відділу в деяких урядових установах. *Експедитор генерал-прокурорської канцелярії здобув звання колезького асесора* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПЕДИ́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **експеди́тор** 1. *Другий день у неї .. служба на пошті, де вона служить експедиторкою* (І. Франко); *На столі, долівці, підвіконнях кабінету — паперовий безлад. Це все справи, які експедиторка мусить занести до комп'ютера, оформити на них картки* (з газ.).

ЕКСПЕДИ́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **експеди́тор** 1. *У договорах про централізоване завезення та вивезення вантажів передбачаються обсяги перевезень, строки доставки, умови розрахунків за виконання експедиторських робіт* (з навч. літ.); *За виконання експедиторських операцій, які надаються залізницями, стягується збір* (з газ.); *Експедиторська фірма.*

ЕКСПЕДИЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **експеди́ція** 1. *Павлик організував широку експедиційну сітку* [мережу], *яка могла забезпечити поширення журналу* (П. Колесник); // Який належить експедиції (у 4, 5 знач.), пов'язаний з нею. — *Коли не помиляюсь, вам би дуже було цікаво знати, де перебуває тепер Вінсент Поль з експедиційними грошима?* (М. Йогансен); *Він підписався, написав свою експедиційну адресу "Каховка, геологічна експедиція" й заклеїв конверт* (Л. Дмитерко); *У похід на Хіву рушив великий експедиційний корпус* (Є. Гуцало); *Експедиційні дослідження з океанології забезпечуються спеціально обладнаними науково-дослідними суднами, океанографічними платформами, підводними апаратами та електронною вимірювальною технікою* (з наук. літ.).

ЕКСПЕДИ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Відправляння, розсилання товарів, кореспонденції і т. ін. за певним призначенням. *В обов'язок продавця входить також вибір перевізника й укладання контракту на перевезення та експедицію товару* (з навч. літ.); — *З цією евакуацією не встигли й експедицію газети налагодити,* — *криво посміхнувся Пшеничка* (Д. Бузько); *Експедиція кореспонденції.*

2. Установа або відділ установи, підприємства, що відає відправлянням, розсиланням товарів, кореспонденції і т. ін. за певним призначенням. *Не менше також треба було вважати* [Целі] *на окремі полички постійних абонентів, які платять певну суму річно за те, щоб у поштовій експедиції мати окреме місце для листів і посилок* (І. Франко); — *Тут я написала невеличкого листа. Занеси, будь ласка, до експедиції міськради* (М. Руденко); *Сучасний універмаг (гіпермаркет) неможливо уявити без експедиційно-розподільного центру, що має інформаційну систему, експедицію й низку підсобних приміщень* (з навч. літ.); *Уся кореспонденція, що надходить до установи банку, приймається, попередньо обробляється і розподіляється за призначенням тільки службами діловодства (експедиція, канцелярія, загальний відділ)* (з мови документів).

3. *іст.* У царській Росії — відділ у деяких урядових установах. *Найдавніша документальна згадка про Новоросійську межову експедицію міститься в рапорті єлисаветградського провінційного землеміра, який датовано 31 грудня 1769 року* (з наук. літ.).

4. Подорож, поїздка, відрядження групи людей, загону зі спеціальною метою, спеціальним завданням. *Згодом Тася начебто втихомирилась, а Грицай потихеньку став готуватися до нової експедиції* (С. Журахович); — *Їх має врятувати маленький хлопчик, син одного шукача. Його не хотіли брати в експедицію, але він домігся свого хитрістю* (Є. Гуцало); — *Ми з Олегом .. поселили їх у нашому лабіринті .. Вони ще, правда, звідти не вибралися. Як не знайдуть дорогу у вітальню до обіду, організуємо рятувальну експедицію* (Любко Дереш).

5. Група, загін людей, що здійснюють подорож, поїздку, відрядження зі спеціальною метою, спеціальним завданням. *Верст за три від аулу експедиція раптом вишикувалась у колону* (О. Десняк); *Перед нашою експедицією поставлено багато важливих і відповідальних наукових завдань* (В. Владко).

ЕКСПЕРИМЕ́НТ, у, *ч.* 1. Один з основних методів наукового дослідження, в якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов. *Дослідник-селекціонер .. почав говорити про свій експеримент, показуючи то одну, то іншу стадію в цій складній праці* (Іван Ле); *Сивий вчений — керівник експерименту — кинувся до екранів зв'язку* (О. Бердник); *Нічим не можна виправдати забруднення значних територій і завдання шкоди природі та здоров'ю людей при проведенні експериментів з ядерною зброєю* (з наук. літ.).

2. Взагалі будь-який дослід; намагання, спроба здійснити щось певним способом. *Доля кидала мене в різні боки, водила по різних закутках нашого краю і робила зо мною всілякі експерименти* (І. Франко); *Ціннісні системи виникають і функціонують значною мірою завдяки вихованню й традиціям, що вироблені людством упродовж тисячолітніх історичних експериментів* (з наук. літ.); * Образно. *Рік за роком не зупиняється всесвітня карусель твоєї муки, ніби й не минає час, ніби життя — це просто серія експериментів, ніби немає загрози старіння й смерті* (Ю. Іздрик).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **експериме́нт** 1. *Експериментальний метод дослідження явищ природи пов'язаний з активним впливом на них дослідів у контрольованих умовах* (з наук. літ.); *Як свідчать експериментальні дослідження, у переважної більшості сучасних інженерних конструкцій та споруд наявні макроскопічні дефекти* (з наук. літ.); // Власт. експерименту, характерний для нього. *Упродовж 80-х років XX ст. українські фахівці брали участь у підготовці анотованих переліків фондів центральних та обласних архівів України лише в експериментальній формі* (з наук. літ.).

2. Признач. для експерименту. *Фізичні проблеми вимагають для свого вирішення особливих і вузькоспеціалізованих концептуальних та експериментальних засобів* (з наук. літ.); *Дослідження статодинамічної стійкості проводилися в експериментальній та контрольній групах після шести місяців навчально-тренувальних занять* (з наук. літ.); // Створений для експерименту; дослідний. *Процедуру прийняття рішень на основі нечіткого подання характеристик програмних архітектур реалізовано в експериментальному середовищі і протестовано на серії архітектур-зразків* (з наук. літ.); // Вигот. для проведення експерименту; пробний. *Бурхливий розвиток різноманітних галузей фізико-хімічної біології зумовлений успіхами фізико-технічних і хімічних наук та експериментальної техніки* (з наук. літ.); *Експериментальні системи розпізнавання окремо вимовлених слів демонструються в Інституті кібернетики з 1966 р., зв'язного мовлення — з 1971 р., смислової інтерпретації — з 1979 р.* (з наук. літ.); *Експериментальні термоядерні реактори.*

3. Який ґрунтується на експерименті. *Теоретичне осмислення творчого розвитку та популяризації ідей експериментальної педагогіки сприяло розробленню й поширенню освітніх інноваційних процесів у 20–30-х роках XX століття* (з наук. літ.); *В умовах експериментального навчання учні опанували логічну операцію визначення понять* (з наук. літ.).

4. Штучно викликаний для експерименту, для яких-небудь спеціальних цілей. *Відомий теоретик мутаційної селекції Й. А. Рапопорт ще 1970 р. запропонував включати до програм експериментального мутагенезу дві ланки природного добору* (з наук. літ.); *У лабораторії продовжують вивчати механізм впливу експериментального неврозу на розвиток пухлин* (з наук.-попул. літ.).

△ **Експеримента́льна фі́зика** *див.* **фізика.**

ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **експеримента́льний** 2. *Секуляризація сприяла більшій розмаїтості людського досвіду, впровадженню в уми ідей спонтанності й експериментальності, а також постійному процесові переоцінки цінностей* (з наук. літ.); *Експериментальність, пошуковість, аналітизм, парадоксальність — це визначальні ознаки художньо-естетичного мислення В. Винниченка* (з наук. літ.).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНО, *присл.* Використовуючи експеримент (у 1 знач.). *Ефективний комплексний метод лікування мікробної екземи включає черезшкірне лазерне опромінення крові, можливість якого доведена експериментально* (з наук. літ.); *Спеціалізовані комп'ютерні лексикографічні бази даних дають можливість прогнозувати й експериментально перевіряти кореляцію у співвідношенні форми і змісту досліджуваних одиниць* (з наук. літ.).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОР, а, *ч.* Той, хто проводить експеримент (у 1 знач.). *Три експериментатори у свіжих сніжно-білих халатах стояли розгублені на порозі лабораторії, поглядаючи то одне на одного, то на довгий стіл, де містився генератор* (В. Владко); *І. П. Павлов був талановитим експериментатором, який запропонував зовсім нові методи фізіологічного дослідження* (з навч. літ.); * Образно. *О жарт природи, невідомого експериментатора, який стоїть за нашою спиною! Як позбутися протилежностей, що становлять суть нашого єства?* (О. Бердник).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРКА, и, *ж., розм.* Жін. до **експеримента́тор.** — *Ну, експериментаторко, просимо! — З такими словами Кузьменко взяв Любу жартливо під руку і повів до стола* (Олена Пчілка); *Серед учасників фестивалю експериментальної музики у Києві була й відома за кордоном експериментаторка, географія виступів якої — це Франція, Португалія, Німеччина, Польща, Італія, Австрія, Бельгія* (з Інтернету).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРСТВО, а, *с.* 1. Діяльність, заняття експериментатора. *Мистецтво експресіонізму було для О. Довженка не самоціллю чи експериментаторством, не набором формально-стильових рис, а надзвичайно суттєвим чинником його світовідчуття* (з наук. літ.).

2. Здійснення, проведення експерименту (у 1 знач.). *Головним у новій аграрній політиці на зламах політичних епох в Україні вважалося запровадження таких механізмів, які назавжди припинили б експериментаторство над селом і селянами, дали б змогу вивести сільськогосподарську галузь на світовий рівень* (з наук. літ.); *Якими б обґрунтованими, авторитетними не були наукові рекомендації, вони завжди залишають простір для експериментаторства* (із журн.).

3. Пристрасть, схильність до експериментування. *Філологічна довершеність поезій М. Зерова приваблює не менше, як активне словесне експериментаторство М. Доленга* (з наук. літ.); *Майстерність артистів на межі людських можливостей, запаморочливі трюки, феєричні спецефекти і жива музика. Це фантастична вистава — сміливе експериментаторство* (з газ.).

ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. 1. Власт. експериментаторові, характерний для нього. *Рідина* [у чарці] *притуплює і ослаблює, відбирає .. з диявольською експериментатор-*

ською методичністю всі твої, Максиме, вроджені таланти (С. Процюк); *Роман "Записки Кирпатого Мефістофеля" — один із фрагментів експериментаторського мислення В. Винниченка* (з наук. літ.); *У лабораторії механіки студенти набувають експериментаторських навичок* (з навч. літ.).

2. Пов'язаний з експериментом (у 2 знач.), експериментаторством. *На шляху до самоусвідомлення та становлення нового експериментаторського мистецтва український театр ставив за мету позбутися периферійності, аматорства* (із журн.).

ЕКСПЕРИМЕНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **експериментува́ти.** *Василько про своє експериментування помовчував* (І. Волошин); *Запровадження фундаментальних інновацій у соціальну сферу вимагає тривалого експериментування* (з наук. літ.); *Один із засновників природознавства Ф. Бекон уперше визначив методи наукових досліджень: спостереження, експериментування та індуктивна класифікація* (із журн.).

ЕКСПЕРИМЕНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Проводити експерименти. *Барабаш продовжує .. експериментувати, шукаючи препаратів, які зруйнували б ракову пухлину* (М. Трублаїні); *Я почав експериментувати .. Результати були разючими. Помогло те, що я все життя був хіміком* (О. Бердник); *Носив він свої важкі лінзи не для того, щоб дивитись на світ і людей, а з навмисною метою експериментувати над світлом* (В. Домонтович); *Ніхто більше з українських письменників, які експериментували у галузі "химерного роману", не зміг піднятися до вершин майстерності В. Земляка* (з наук. літ.).

ЕКСПЕ́РТ, а, *ч.* Фахівець, який робить експертизу. *Після детальних обчислень, зроблених різними експертами, управління будівництва погодилося з професором* (М. Трублаїні); *— Ваша роль — це, власне, роль експерта, консультанта, старшого радника, чия думка матиме силу вирішальну...* (О. Гончар); *Алгоритм та комп'ютерна програма дають змогу автоматизувати процес і суттєво скоротити терміни обробки результатів опитування експертів* (з наук. літ.).

ЕКСПЕРТИ́ЗА, и, *ж.* Розгляд, дослідження якої-небудь справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу. *Я пропоную зробити експертизу над моїм винаходом* (В. Винниченко); *Експертиза визнала, що Бурдик перебував у стані алкогольної інтоксикації* (В. Діброва); *Своєчасна наукова експертиза вберегла вітчизняні підприємства від одного з потенційно невдалих експериментів* (з наук. літ.).

△ **(1) Гемологі́чна експерти́за** — сукупність операцій, признач. для визначення характеристик гемологічних об'єктів. *Гемологічна експертиза проводиться виключно експертами-гемологами, що мають відповідну кваліфікацію й уповноважені на виконання таких робіт* (з мови документів); **(2) Графологі́чна експерти́за** — процедура визначення авторства тексту або особистих рис за зразками почерку людини. *Тричі мене посилали в кабінет відбору та найму, де мені задавали найрізноманітніші питання, підсовували тексти, проводили навіть графологічну експертизу* (В. Чемерис); *За вказівкою прокуратури було проведено графологічну експертизу і встановлено автора анонімок* (з газ.); **(3) Екологі́чна експерти́за** — дослідження, аналіз та оцінка передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, які можуть негативно впливати або впливають на стан довкілля та здоров'я людей. *Порядок проведення екологічної експертизи регулює Закон України "Про екологічну експертизу", прийнятий 9 лютого 1995 року* (з навч. літ.); **(4) Економі́чна експерти́за** — дослідження господарської діяльності підприємства, процесу формування фінансових показників за проведеними операціями та правильності відображення їх в обліку. *Замовником економічної експертизи може бути будь-яка зацікавлена особа — юридична чи фізична* (з навч. літ.); **(5) Криміналісти́чна експерти́за** — вид судової експертизи, що досліджує сліди (*див.* **слід**[1] 2) для розв'язання ідентифікаційних, діагностичних або ситуаційних завдань. *При проведенні криміналістичної експертизи застосовуються спеціальні прийоми, методи і засоби, розроблені криміналістикою з використанням найсучасніших досягнень природничих і технічних наук, а також комп'ютерних технологій* (з наук. літ.); **(6) Психологі́чна експерти́за** — дослідження психічної діяльності людини та встановлення таких особливостей її прояву в поведінці особи, які мають юридичне значення й пов'язані з певними правовими наслідками. *Психологічна експертиза — один з найскладніших напрямків діяльності практичного психолога* (з наук. літ.); **(7) Судова́ експерти́за** — дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства. *Призначення та проведення судової експертизи — це слідча дія як особлива, передбачена законом форма одержання нових знань* (з наук. літ.); *Кожна судова експертиза має свій спеціальний предмет і об'єкт дослідження* (з навч. літ.).

ЕКСПЕ́РТНИЙ, а, е. Прикм. до **експе́рт.** *Ефективна процедура експертного оцінювання передбачає реалізацію загальних принципів організації експертиз і врахування специфіки об'єктів, що оцінюються* (з наук. літ.); *Методика експертного опитування широко використовується у легкій промисловості для визначення чисельних значень деяких показників якості швейних виробів* (з наук. літ.); *Експертну раду Державного комітету інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України створено 2001 року* (з наук.-попул. літ.).

Експе́ртне бюро́ *див.* **бюро́; Експе́ртний ви́сновок** *див.* **ви́сновок.**

ЕКСПЕ́РТНО. Присл. до **експе́ртний.** *Граничні значення інтервалів інтегральної оцінки розвитку території визначаються експертно* (з наук. літ.).

ЕКСПЕРТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до експертології. *Експертологічний аналіз дає підстави вважати, що стан сильного душевного хвилювання людини може бути діагностований через загальнопсихологічні поняття афекту, стресу, фрустрації* (з наук. літ.); *Положення про отримання зразків запаху людини мають вивчатися у межах експертологічної теми з одорології* (з наук. літ.).

ЕКСПЕРТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про здійснення експертизи кого-, чого-небудь. *Термінологія судово-медичної експертизи та судово-медичної експертології нараховує 279 термінів, медичної хімії — 234, медичної біології — 204* (з наук. літ.); *Експертна діяльність є настільки важливою, що її досліджує спеціальна наука — експертологія* (із журн.); *Екологічна експертологія.*

ЕКСПІРАТО́РНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Який ґрунтується на експірації (у 1 знач.). *Кожна мова має свій власний поділ і своє*

співвідношення складів: одні мови не мають експіраторного наголосу, інші не знають довготи складів (з наук. літ.).

2. *фізл.* Стос. до експірації (у 2 знач.), пов'язаний з нею. *Пасивізація наприкінці видиху у хворих на бронхіальну астму суттєво зменшує гіперінфляцію легень, зумовлену раннім експіраторним закриттям дихальних шляхів* (з наук. літ.); *Дослідження функціонального стану дихальних м'язів здійснено шляхом вимірювання сили інспіраторної та експіраторної дихальної мускулатури* (з наук. літ.).

ЕКСПІРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *лінгв.* Видихання повітря при творенні звуків мови. *Між головним і побічним наголосами один або більше складів мають слабшу експірацію* (з наук. літ.).

2. *фізл.* Видалення повітря з легенів під час дихання; видихання повітря. *Задишка змішаного типу з переважанням експірації спостерігається у хворого протягом тижня і поступово зникає* (з наук. літ.).

3. *фін.* Настання дати завершення терміну дії чого-небудь (про угоду, опціон і т. ін.). *За словами аналітиків, негативний вплив на ринок може мати бажання великих гравців просадити індекс напередодні експірації ф'ючерсу* (із журн.).

ЕКСПЛА́НТ, у, *ч., біол.* Будь-яка група клітин, відділена від материнського організму. *Первинний калус, що утворився безпосередньо з тканин експланту, зберігає генотип материнської рослини* (з наук. літ.); *Із клітин листкових експлантів шляхом прямої регенерації отримано рослини-регенеранти цінних генотипів цукрових буряків* (з наук. літ.).

ЕКСПЛАНТА́Т, у, *ч., біол.* Частина органа або тканини, що використовується для експлантації. *Укорінені експлантати переносили в умови відкритого ґрунту* (з наук. літ.); *За допомогою курвіметра визначають загальний периметр експлантату і його частин, що відповідають кожній зоні зростання* (з наук. літ.).

ЕКСПЛАНТАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *біол.* Пов'язаний з експлантацією. *Експлантаційні культури отримано з нервової тканини новонароджених щурів* (з наук. літ.).

ЕКСПЛАНТА́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Вирощування, культивування якого-небудь органа або тканини поза організмом. *Для експлантації брали шматочки пухлини невдовзі після її виникнення* (з наук. літ.); *Після експлантації зразків клітковини рідку фазу (живильне середовище) замінюють на витяжку з полімерного матеріалу* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКАТИ́ВНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до експлікації (у 1 знач.). *Експлікативні методи дослідження мають аналітичний характер і відзначаються точністю та конкретністю* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* 1. Наукове пояснення, витлумачення сутності чого-небудь. *Істина, засвоєна "передчасно", втрачає свій статус, перестає бути істиною або принаймні втрачає можливість адекватної "лінійної" експлікації* (з наук. літ.); *Пояснювальна сила теорії К.-Г. Юнга полягає у можливості експлікації та інтерпретації психологом феноменології символічних форм репрезентації суб'єкта проблем і резервів його особистісного розвитку* (з наук. літ.); // Представлення чого-небудь у явному вигляді; маніфестація. *З усіх мовних норм за способом їхньої експлікації — усної, писемної чи друкованої — саме остання найбільше впливає на мовленнєву діяльність* (з наук. літ.); *Експлікуючи зміст, породжуваний за допомогою засобів образно-поетичної мови, вчений не прагне надати цій експлікації остаточної вичерпності* (з наук. літ.).

2. Текст, що пояснює значення символів, умовних позначок на планах, картах. *Стисла характеристика територіальної діяльності містить об'єкти планування з посиланням на позиції експлікацій ситуаційних схем, визначенням розмірів будівельних майданчиків, площ заняття земельних угідь, інженерних мереж і комунікацій* (з наук.-техн. літ.); — *Тут моя земля і в межових книгах і в експлікаціях записана! — запам'ятав* [Демид] *навіть таке важке слово* (М. Стельмах); // Представлення чого-небудь мовними засобами, за певною формою і т. ін. *Логіко-психологічний механізм породження змісту тексту отримав різну словесну експлікацію: відчуваю, а не можу сказати; не можу знайти потрібного слова тощо* (з наук. літ.); *Підпис під ілюстрацією звичайно має чотири основні елементи, один з яких є експлікацією, побудованою так: деталі сюжету позначають цифрами, що виносять у підпис, і супроводжують їх текстом* (з навч. літ.).

3. Режисерський план постановки драматичного спектаклю, опери, балету. *Наприкінці 80-х і впродовж 90-х років XX ст. здійснена експедиційно-пошукова робота у двадцяти містах України, під час якої виявлені рукописні спогади, листування, режисерські експлікації, сценографічні ескізи, афіші та програмки вистав* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **експлікува́ти.** *Центральне місце в концептуальному фундаменті синергетики посідає принцип нелінійності, який може бути експлікований за допомогою ідей багатоваріантності шляхів еволюції* (з наук. літ.); *Експлікований у новелі мотив породжено, мабуть, переконанням М. Яцкова, що душа кожної людини як центр її внутрішнього життя є самодостатня й неповторна* (з наук. літ.); // **експліко́вано,** *безос. пред. У тексті "Проміннями схід ранить ніч, мов мечами" репрезентовано троп і експліковано його референт* (з наук. літ.); *В українських обрядах календарного циклу експліковано складний зв'язок рослинного коду з міфопоетичними уявленнями про людську сексуальність та фертильність* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **експліко́ваний.** *Ведучим інформаційних випусків, репортерам, спортивним коментаторам слід зважати на текстотвірну демонстративну експлікованість відносних займенників* (з наук. літ.); *У складному й історично мінливому організмі науки окремі концепції і критерії раціональності набувають різного ступеня експлікованості, повноти, строгості* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Подавати експлікації (у 1 знач.), супроводжувати експлікаціями; пояснювати, тлумачити. *Р. Декарт обґрунтовував дві раціональності, одна з них експлікує споглядальний метод, основним принципом якого стає самосвідомість* (з наук. літ.); *Формування в Галичині самостійної традиції граматичного опису української літературної мови, на нашу думку, експлікує граматика Й. Лозинського* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., книжн.* Підлягати експлікації (у 1 знач.). *Класична модель наукового знання визнає, що об'єктивна реальність, матерія не копіюється, не фотографується, не відображається нашими відчуттями, вона експлікується за допомогою рефлексивних міркувань над проблемою, джерелами її появи* (з наук. літ.); *Культурний компонент у змістовій структурі слова, як відомо, не експлікується в тлумачних, етимологічних та інших лінгвістичних словниках* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІЦИ́ТНИЙ, а, е, *книжн.* Явно виражений, доступний зовнішньому спостереженню; протилежне і м п л і ц и т н и й. *Якщо матеріал не містить експліцитних оцінок, якщо ці оцінки не обговорюються, то етап соціальної стурбованості явищем уже позаду* (з наук. літ.); *Суспільне визнання певного мовного факту нормативним передбачає наявність кодифікованої норми, яка має експліцитне вираження і ретроспективний характер, оскільки фіксує уже сформовані в процесі мовної практики явища* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІЦИ́ТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **експліци́тний.** *Просодична експліцитність жіночого мовлення (висота тону, сила голосу, довгота) є спільною для більшості мов світу* (з наук. літ.); *Для різного ступеня експліцитності модусу і диктуму в українській мові є різні синтаксичні структури* (з наук. літ.).

ЕКСПЛІЦИ́ТНО, *книжн.* Присл. до **експліци́тний.** *Літературне суперництво між письменниками Празької літературної школи не завжди виявлялося експліцитно, проте створювало необхідну для творчості ауру, дух змагання* (з наук. літ.); *Польща надала кашубській мові статус регіональної з 2005 р., експліцитно спираючись при цьому на Європейську хартію регіональних мов* (з наук. літ.).

ЕКСПЛОЗИ́ВНИЙ, а, е. 1. *геол.* Пов'язаний з експлозією (у 1 знач.). *Продукти експлозивного та пірокластичного виверження вулканів складаються із морфотворних компонентів* (з наук. літ.); *Найприйнятнішим поясненням експлозивного розтріскування включень у гранаті є, очевидно, їх перегрів пізнішими порціями більш високотемпературного флюїду* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Стос. до експлозії (у 2 знач.). *Експлозивні приголосні — зімкнені приголосні, вимовляння яких, на відміну від імплозивних змичних, супроводиться вибухом, напр. "б", "п", "д", "т"* (з наук. літ.); *У сполученні двох однакових приголосних звуків перший є імплозивним, а другий — експлозивним* (з наук. літ.).

ЕКСПЛО́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *геол.* Вулканічне виверження, що характеризується активним вибухом; ефузія (у 1 знач.). *Залізисті експлозії, можливо, утворені в слабокислому середовищі* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Третя (остання) фаза артикуляції зімкнених приголосних звуків; вибух. *При експлозії активний мовний орган раптово відходить від пасивного і видихуване повітря виривається назовні* (з наук. літ.).

ЕКСПЛУАТА́ТОР, а, *ч.* Той, хто здійснює експлуатацію (у 1 знач.). *Як, взагалі, всякі лайдаки, мерзотники, експлуататори можуть бути щасливими?* (В. Винниченко); *Урочисто заговорила* [пані Ївга]*: — .. Хіба в тобі немає .. почуття справедливості? Послухай мене, віддай землю селянам, а сам візьмись до чесної праці. Не будь експлуататор!* (В. Підмогильний); *Як він вигукував, що ненавидить експлуататорів, як він шкодував, що не член профспілки!* (М. Білкун).

ЕКСПЛУАТА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **експлуата́тор.** *— Билася. З хозяйкою* [хазяйкою] *.. Експлуататорка проклята!* (В. Винниченко).

ЕКСПЛУАТА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **експлуата́тор.** *Лорнетка .. надавала їй* [Л. С. Старицькій-Черняхівській] *панського вигляду, що сприяло прокуророві Любченку доводити, ніби підсудні є представниками експлуататорських класів* (Б. Антоненко-Давидович); *Т. Шевченко чітко показав, що закон, прийнятий експлуататорською владою, не можна сприймати як "справедливий", тому що він не відповідає людським цінностям* (з наук. літ.); // Власт. експлуататору, характерний для нього. *У суспільстві, заснованому на приватній власності на засоби виробництва, така власність має експлуататорську сутність* (з наук. літ.); *Нерозумна експлуататорська політика правлячих кіл Стародавнього Китаю і її результат — народні повстання — зіпсували економічну й військову міць держави Хань* (з навч. літ.).

ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **експлуата́ція** 3, 4. *Йому пощастило вступити на експлуатаційний факультет гірничого інституту* (Д. Ткач); *Експлуатаційна служба;* // Пов'язаний з експлуатацією, використанням чого-небудь. *На металевій ґратці* [холодильника] *— лише експлуатаційна інструкція* (В. Шкляр); *Головним є збереження мережі доріг України, запобігання швидкому погіршенню їхнього стану експлуатаційними заходами* (з наук. літ.); *"Зелена економіка" — це особлива філософія господарювання, а саме: заміна експлуатаційної моделі використання природних дарів на модель дбайливого їх використання* (із журн.); // Який відповідає вимогам експлуатації, необхідний для неї. *Високі експлуатаційні показники метрополітену неможливі без використання автоматизованих систем управління* (з наук. літ.); *У забезпеченні потрібних експлуатаційних властивостей асфальтобетону важливу роль відіграє бітум* (з наук. літ.).

ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИК, а, *ч.* Фахівець, який здійснює експлуатацію (у 3, 4 знач.). *За контрольну роботу бралися активісти редакцій металургії, залізничного транспорту, машинобудування, експлуатаційники, а потім у газетах виходила низка публікацій про причини неякісної роботи певного обладнання чи машини* (з наук. літ.); *За 19 років існування нафтового факультету у Львівському політехнічному інституті було підготовлено понад три тисячі інженерів-нафтовиків: геофізиків, буровиків, експлуатаційників, фахівців з автоматизації виробничих процесів* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПЛУАТА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *політ.* Привласнення одними людьми продуктів праці інших людей, що ґрунтується на приватній власності на засоби виробництва. *Наш автор* [І. Франко] *спускається на самий спід сучасного йому громадянства, подаючи образи хижацької експлуатації та різкого контрасту гнобителів і пригноблених* (М. Зеров); *— Я хочу, щоб народи всього світу звільнились від ярма нерівності й експлуатації...* (Ю. Покальчук); *Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах — це дасть справедливу розв'язку національного й соціального питань* (з наук. літ.).

2. Використання кого-, чого-небудь з вигодою для себе, на користь собі; визискування. *Форми командно-адміністративної експлуатації трудящих були досить різноманітними, зокрема, неадекватна праці низька заробітна плата практично всіх категорій фахівців із вищою освітою (інженерів, лікарів, учителів, вихователів)* (з наук. літ.).

3. Дія за знач. **експлуатува́ти** 3, 4. *Творив він плани .. експлуатації мінеральних багатств краю* (І. Франко); *У цьому році було здано в експлуатацію Турксиб* (О. Донченко); *Органи державного нагляду за охороною праці мають право зупиняти експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, робочих місць і обладнання до усунення пору-*

шень вимог щодо охорони праці (з наук. літ.); *Гідроенергетичні підприємства зобов'язані дотримуватися встановлених правил експлуатації водосховищ* (з мови документів).

Вве́дення в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* **вве́дення; Вводи́ти / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію)** *див.* **вво́дити.**

ЕКСПЛУАТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **експлуатува́ти.** *Він не просто синтезував настрої експлуатованих мас, а й кристалізував їхню ідеологічну суть. Шевченко став речником нації* (В. Русанівський); *Бальнеологічна активність мінеральних вод Трускавецького родовища залежить від інтенсивності примусового режиму відкачування води експлуатованих свердловин* (з наук. літ.); // **експлуато́вано,** *безос. пред. Уряд ФРН узяв на себе матеріальну компенсацію за злодіяння нацизму стосовно громадян, яких у роки війни експлуатовано та морально знівечено фашистами* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **експлуато́вані,** них, *мн.* Люди, яких експлуатують (у 1, 2 знач.). *Говорив* [Максим] *із гіркотою й клекотом у горлі — клекотом гніву й сарказму — про зраджених, експлуатованих, ошукуваних, терористованих і мордованих* (І. Багряний).

ЕКСПЛУАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **експлуатува́ти.** *Театр отримує відчутні кошти і від приватних джерел. Решта надходжень — від продажу квитків та комерційного експлуатування нашого доробку іншими театрами* (із журн.); *Комбіновану систему біологічного очищення випробувано протягом більш ніж десятилітнього періоду експлуатування* (з наук. літ.); *Відсутність кадастрової оцінки земель не повинна бути приводом до хижацького експлуатування землі власниками та орендарями* (із журн.); *Проектування та експлуатування автоматичних установок аерозольного пожежогасіння.*

ЕКСПЛУАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* 1. *кого, політ.* Здійснювати експлуатацію (у 1 знач.). *Я подумав і вирішив, що я — пролетаріат. Я нікого не експлуатував, не маю власності...* (Б. Антоненко-Давидович); *Він, Живокіст, примусить старого Дарлінга самого добувати нафту, а не експлуатувати робітників* (М. Білкун).

2. *кого.* Змушувати кого-небудь виконувати важку роботу на кабальних умовах або майже дарма; визискувати. *— До мене доходять чутки, що ти експлуатуєш селян... Мені соромно за тебе* (В. Підмогильний); *— Ви надміру експлуатуєте ваших склярів, містер Ідлдудл! Їхні вимоги цілком законні...* (Ю. Смолич); // *розм.* Змушувати кого-небудь багато працювати, робити що-небудь, жертвуючи своїми інтересами. *Він трохи безсовісно експлуатував Вірину прихильність. Примушував добувати для нього найдефіцитніші збірки віршів* (П. Загребельний); *Донька для нього — найближча. А найближчих він* [Христофор Ничипорович] *звик експлуатувати нещадно* (Б. Харчук); // *що.* Уміло використовувати що-небудь для власної вигоди, на користь собі. *Акційне* [акціонерне] *товариство, яким я керую, увійде до складу того підприємства, що буде експлуатувати винахід* (Д. Бузько); *Ми пливемо, правуючи косо на хвилі, експлуатуючи вітер, і пливемо просто на вітер* (Ю. Яновський); *На леваді форкнув кінь, згодом до нього підійшов чоловік, на якусь хвилину дві тіні злилися в одну, і вже вершник помчав до шляху. "Орієнтир номер один експлуатує технічні можливості орієнтира номер два", — усміхнувся Олексієнко* (М. Стельмах).

3. *що.* Обробляти, розробляти (землю, надра, природні ресурси). *Царські підприємці тільки вершечки забрали* [на гаврилівській мідній рудні], *як хижаки. А далі експлуатувати мідний скарб було їм невигідно — машини дорого коштували* (О. Донченко); *Після одержання сумарного видобутку нафти свердловину продовжували експлуатувати механізованим способом* (з наук. літ.).

4. *що.* Використовувати за призначенням (знаряддя праці, механізми, територію і т. ін.). *Мідас з цікавої експериментальної машини перетворювався на майже довершений агрегат, який можна по-справжньому експлуатувати* (М. Білкун); *Багато нафтодобувних компаній може спільно контролювати та експлуатувати нафтопровід* (з наук. літ.); *Сінокісно-пасовищне використання невипасених загонів дає змогу ефективно експлуатувати угіддя без зниження якості одержаних кормів* (з наук. літ.).

ЕКСПЛУАТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **експлуатува́ти.** *Хоч як експлуатувалися б люди, держава від цього не багатіє, а прямує до зубожіння* (з наук.-попул. літ.); *Нова інтерпретація старих потреб — це один із напрямків, який активно експлуатується рекламою* (із журн.); *Ліси, що інтенсивно експлуатуються, гинуть від промислових викидів і пожеж* (з навч. літ.); *В Україні експлуатується розгалужена мережа розподільних газопроводів загальною протяжністю 147 тисяч км* (з наук. літ.).

ЕКСПОЗЕ́, *невідм., с., книжн.* 1. Короткий виклад якого-небудь документа, твору і т. ін.; витяг з нього. *Українське видання книги відомого французького письменника XIX століття Астольфа де Кюстіна є своєрідним експозе його твору "Росія у 1839 році"* (з наук.-попул. літ.); *Експозе уроку з історії мистецтвознавства.*

2. У парламентській практиці — коротке повідомлення представників уряду (перев. прем'єр-міністра або міністра) з питань поточної політики. *У другому експозе, з яким прем'єр має виступити, поляки почують про інструменти, що будуть використані урядом у боротьбі з потенційною кризою* (з газ.); *Експозе нового прем'єра готували різні міністерства* (з газ.).

ЕКСПОЗИ́МЕТР, а, *ч.* Те саме, що **експоно́метр.** *Мікропроцесорний експозиметр контролюється програмним забезпеченням* (з наук.-техн. літ.); *Напівавтоматичний експозиметр.*

ЕКСПОЗИТУ́РА, и, *ж., заст.* Те саме, що **агенту́ра.** *Його як облупленого знають там, на сході, особливо ті, що перейшли київську експозитуру енкаведе, особливо в роки так званої ліквідації куркуля як класу* (У. Самчук); *Експозитури IV рівня були у віданні повітових комендантів державної поліції* (з наук. літ.).

ЕКСПОЗИЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *літ., муз.* Який являє собою експозицію (у 1, 2 знач.). *Заголовок "Картина з безодні" характеризує зовнішню структуру художнього твору, що реалізовує себе вже в авторовому "передньому слові", експозиційних відомостях* (із журн.); *Велика питома вага процесуальності проявляється на всіх рівнях музичної композиції і на всіх ділянках форми, навіть експозиційних* (з наук. літ.).

2. Признач. для експозиції (у 3 знач.). *Він, в ролі екскурсовода, водив їх* [відвідувачів музею] *по експозиційних залах* (В. Домонтович); *Основна мета експозиційної ділянки ботанічного саду — вивчення, показ та впровадження декоративних рослин у зелене будівництво* (із журн.).

3. Стос. до експозиції (у 4 знач.). *Зони відчуження, що характеризувалися різною потужністю експозиційної дози й різними вихідними екологічними умовами, мали човноподібну форму* (з наук. літ.); *Порівнюючи щільність почорніння плівки з еталоном, визначають експозиційну й поглинуту дози випромінювань, які плівка отримує* (з наук. літ.).

4. *геол.* Пов'язаний з експозицією (у 5 знач.). *На крутих схилах значну роль у формуванні мікроклімату відіграють експозиційні відмінності* (з наук. літ.).

△ **Експозиці́йне числó** *див.* **числó.**

ЕКСПОЗИ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *літ.* Частина твору, де змальовуються суспільне середовище і життєві обставини, в яких формувалися риси характеру дійових осіб, історичні умови, що впливають на розвиток подій і т. ін. *Винниченко відразу вводить нас у фабулу* ["Сонячної машини"] .. *І враз зав'язка показується фальшивою; а всі ефекти початкових глав — лише докладно розвиненою експозицією* (М. Зеров).

2. *муз.* Перший із трьох основних розділів музичної форми, в якому протиставляються головна й побічна її теми. *Чотири музичні теми хорового концерту № 22 Д. Бортнянського утворюють своєрідну сонатну експозицію на гострому конфліктному зіставленні драматизму і лірики* (з наук. літ.).

3. Розміщення яких-небудь предметів у музеї або на виставці для огляду. — *Мені закидають речезнавство. Але як побудувати експозицію в Музеї без речей?* (В. Домонтович); *На відкритті персональної виставки одного відомого митця, який розгорнув експозицію своїх робіт у Будинку художника, чув я здивоване: як це йому вдалося зібрати стільки творів?* (із журн.); *У чотирьох павільйонах Національного виставкового центру експозиції розгорнули майже 80 фірм* (з газ.).

4. Тривалість впливу будь-якого регульованого чинника (замочування, опромінення і т. ін.). *Люка опромінила одного кролика, другого, третього, роблячи різні експозиції, щоб перевірити і знайти найпотрібнішу для швидкого зростання тварин* (В. Владко); *Дроблення дози чи зменшення її потужності за одночасного збільшення часу експозиції зменшують ступінь променевої дії* (з наук. літ.); // *кін., фот.* Те саме, що **ви́тримка** 3. — *Класний апарат... Автоматична експозиція... Оптика... Ах, яка оптика! Затвор дуже зручний. Такий плавний спуск!* (В. Нестайко); *На фотографіях із тривалою експозицією галактика виглядає значно більшою, ніж при малій експозиції* (з наук. літ.).

5. *геол.* Одна з морфометричних характеристик рельєфу, що визначає просторову орієнтацію елементарного схилу. *Пролісок зростає переважно в добре зволожених місцях: у балках, долинах струмків та на схилах північної експозиції* (з наук. літ.); *У науковій праці побудовано цифрову модель рельєфу для інтерполяції ізоліній, розрахунку кутів нахилу, а також комп'ютерного представлення експозиції схилів* (з наук. літ.).

ЕКСПОНА́Т, а, *ч.* Предмет, виставлений для огляду в музеї або на виставці. *Експонати оранжереї Софіївки своїм багатством порід рослинного царства мали чимало спільного з ленінградськими* (Іван Ле); *Ми з Анатолієм підтримували в "музеї" бездоганний лад: на кожен експонат наклеювали табличку з зазначенням, де, коли його було знайдено* (М. Дашкієв); — *Таке дрантя — у музей?* — *скептично запитав Славко.* — *Аякже. Вбрання дітей Землі!* — *захоплено мовив Рон.* — *Та це буде найкращий експонат нашого музею* (О. Бердник).

ЕКСПОНА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **експона́т.** *Джерелами постійного поповнення експонатного ряду Державного музею авіації України стали аеродроми, на яких збереглися списані борти — історичні свідчення розвитку вітчизняної авіації* (із журн.); *Експонатний фонд Івано-Франківського музею бойової слави Міністерства оборони України нараховує понад чотири тисячі одиниць* (з газ.).

ЕКСПОНА́ТНО. Присл. до **експона́тний.** *У новелі "Цвіт яблуні" М. Коцюбинського робочий кабінет із кушеткою і лампою під картоновим абажуром нагадує експонатно представлену театральну декорацію* (з наук. літ.).

ЕКСПОНАТУ́РА, и, *ж.* Збірн. до **експона́т.** *Світильник, як і інші раритети з буття Майстра, став основою експонатури під час створення на Андріївському узвозі меморіального музею М. Булгакова* (з наук.-попул. літ.); *З огляду на унікальність експонатури, тематичні виставки або окремі фондові колекції Львівського історичного музею експонували у провідних музеях Польщі, Литви, Австрії, Німеччини, Чехії, Франції, Великої Британії, США* (з газ.).

ЕКСПОНЕ́НТ, а, *ч.* 1. Особа або організація, експонати якої представлені на виставці. *Експонент несе повну матеріальну відповідальність за отримане виставкове обладнання* (з мови документів); *У Першій всесвітній промисловій виставці в Лондоні 1851 р. взяли участь чотирнадцять тисяч експонентів з багатьох країн світу* (із журн.).

2. *лінгв.* Матеріальне вираження змісту; показник значення. *Для вираження змісту використовуються слова і граматичні конструкції з їх експонентами та концептами* (з наук. літ.); *Розвиток морфологічних аналітизмів збагатив граматичну систему новими формами — експонентами вже існуючих граматичних категорій, новими граматичними категоріями і підкатегоріями, іншими новими одиницями граматичного інвентарю* (з наук. літ.).

3. *мат., рідко.* Показник степеня. *У науковій праці обчислено кореляційний експонент динаміки показника заломлення суміші* (з наук. літ.).

ЕКСПОНЕ́НТА, и, *ж., мат.* Те саме, що **Показникóва фу́нкція** *(див.* **фу́нкція).** *Коли у складі пристрою є декілька регістрів, кількість станів є експонентою від розрядності, помноженої на кількість регістрів* (з наук. літ.); *Наростання струмів апроксимувалося двома експонентами з різними сталими часу* (з наук. літ.); *Після закінчення нормативних термінів амортизації інженерних мереж аварії збільшуються за експонентою* (з навч. літ.).

ЕКСПОНЕ́НТНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до експоненти. *Для прогнозування якості кінцевих продуктів найбільш придатною є прогнозна модель експонентного згладжування з адаптацією трекінг-сигналом* (з наук. літ.); *Найбільше застосування у спектральному аналізі одержала система комплексних експонентних функцій* (з наук. літ.).

ЕКСПОНЕ́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **експоне́нт** 1. *Експонентська діяльність; Експонентський внесок.*

ЕКСПОНЕНЦІА́ЛЬНИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **експоненці́йний.** *Залежність інтенсивності випромінювання від частоти та температури електронів має експоненціальний характер* (з наук. літ.).

△ **Експоненці́йна (експоненціа́льна, показникóва) фу́нкція** *див.* **фу́нкція.**

ЕКСПОНЕНЦІА́ЛЬНО, *мат.* Те саме, що **експоненці́йно.** *Із хвильового рівняння випливає, що пропускна здатність*

шару в одновимірному розсіювальному середовищі спадає експоненціально з ростом його товщини (з наук. літ.).

ЕКСПОНЕНЦІЙНИЙ, а, е, *мат.* Прикм. до **експонéнта.** *Експоненційний профіль забруднення представлено у вигляді суми повільної та швидкої компонент* (з наук. літ.); *— Розумієте, як хитро? Система не розростається в експоненційній прогресії, тому що всі ми різні, але деякі з нас подібні між собою* (Любко Дереш).

△ **Експоненційна (експоненціáльна, показникóва) фýнкція** *див.* **фýнкція.**

ЕКСПОНЕНЦІЙНО, *мат.* Присл. до **експоненційний.** *Імовірність проходження крізь бар'єр експоненційно збільшується при зростанні кінетичної енергії частинки* (з наук. літ.).

ЕКСПОНÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **експонувáти** 1, 2. *У творах, експонованих представниками графічної школи І. Падалки, значне місце відводилося темі громадянської війни, яка в їхньому трактуванні набула неповторної інтерпретації* (з наук. літ.); *Серед експонованих автомобілів особливо вирізнялися три бренди, кожен з яких зайняв для своєї експозиції окремий павільйон* (з газ.); *Відновлення вихідних оптичних характеристик досягається відпалом експонованих зразків за температури, близької до температури склоутворення досліджуваної речовини* (з наук. літ.); *Червоно поблискував розчин виявника* [проявника] *в ванночці, куди Варвара клала .. експонований папір* (Л. Первомайський); // **експонóвано,** *безос. пред. У Національному художньому музеї України експоновано 28 робіт, створених протягом 90-х років XX ст. дев'ятьма японськими художниками* (із журн.).

ЕКСПОНÓМЕТР, а, *ч.* Прилад для визначення фотографічної експозиції під час фотографування, кінознімання або фотокопіювання; експозиметр. *При підводних зніманнях користуються експонометром* (з наук.-попул. літ.); *Вбудований експонометр цифрового апарата вимірює відбите від об'єктів світло* (з навч. літ.).

ЕКСПОНОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до експонометра і експонометрії. *У науковій праці розглядаються основні ланки, які беруть участь у побудові зображення, в обсязі, достатньому для розв'язування експонометричних задач* (з наук. літ.); *Асистент кінооператора разом із бригадою освітлювачів здійснює експонометричний контроль* (із журн.); *Експонометричний пристрій у фотоапараті "Київ-10" автоматично встановлює діафрагму* (з газ.).

ЕКСПОНОМÉТРІЯ, ї, *ж.* Розділ фотографії, який визначає умови експонування фотографічного матеріалу під час фото- й кінознімання або фотокопіювання для отримання якісного зображення. *Основою експонометрії є відоме в оптиці співвідношення між яскравістю об'єкта, що змальовується оптичною системою, та освітленістю отримуваного зображення* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПОНУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **експонувáти** 1, 2. *Центр доставки мистецьких об'єктів конче потрібний, аби такі музеї, як Лувр, надавали нам твори для експонування та були впевнені, що необхідні режими їхнього зберігання дотримано* (із журн.); *Фотопапір з проявлянням після експонування промивають, потім фіксують, знову промивають і сушать* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПОНУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док.* 1. *кого, що.* Виставляти для огляду, показувати в музеї або на виставці. *— Нізащо не вгадаєте, який це сорт! Ніде він ще докладно не описаний, торік вперше ми його експонували на обласній виставці* (О. Гончар); *Тієї весни в парку експонували іноземні розваги — американські гірки, німецьке колесо, віденські автомобільчики* (Ю. Мушкетик); *У Львові в Природничому музеї експонують мамонта* (з газ.); // *перен.* Показувати, увиразнюючи що-небудь. *Осінь на четвертий день після отієї першої завірюхи вирішила влаштувати феєричну виставу .. Спочатку експонувала Київ тьмяним і брезклим, запнутим у напівпрозорі попелясті шати, — наче попереджуючи цим: дивіться, що буде, коли замість мене пануватиме похмура зима* (М. Дашкієв); *У М. Йогансена явно виражена схильність до окремих паронімічних гнізд. Віртуозність техніки експонує тут не саму себе, а своєрідне естетичне освоєння світу* (з наук.-попул. літ.).

2. *що, фот.* Піддавати дії світла світлочутливий матеріал (фотопластинку, кіноплівку і т. ін.). *Кожним апаратом можна одержати добрі негативи. Це залежить тільки від фотографа: як він користується апаратом — чи правильно експонує, проявляє, сушить і зберігає плівку* (з наук.-попул. літ.).

3. *кого, що.* У шаховій грі — підставляти фігуру під удари фігур противника. *Експонувати позицію короля;* * Образно. *— Я тут! — озвався нараз гетьман, висуваючи свого білого коня вперед. — Милосте ваша, не експонуйте себе! — благав його Апостол* (Б. Лепкий).

ЕКСПОНУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **експонувáти** 1. [П л а т о н:] *А синок — теліпай-хвіст?* [Л і д а:] *Помиляєтесь. Відомий художник. Його роботи експонуються на виставках, навіть за кордоном. Талант!* (О. Коломієць); *У задумах майстрині вишити образи українських святих — князя Володимира і Ярослава Мудрого, а ікона княгині Ольги вже експонується на виставці* (з газ.); *У дзеркальному залі Львівської опери експонувалися костюми знаменитих італійських співаків* (з газ.).

ÉКСПОРТ, у, *ч.* 1. Вивіз товарів або капіталів за кордон; протилежне і м п о р т. *В магазині продавалися тільки краби з іноземними написами на бляшанках. Видно, їх готували для експорту, але війна поламала всі плани торговців, і тепер ці консерви валялися на полицях магазинів* (П. Загребельний); *Можливий широкий експорт мінеральної води типу "Нафтуся" з використанням відкритих покладів у Подільському і Карпатському регіонах* (із журн.); * Образно. *В експорті інтелекту більшість учених вбачають загрозу інтелектуальній безпеці країни-експортера* (з наук.-попул. літ.); *Спроби експорту демократії дискредитують не тільки ініціаторів цього процесу, а й саму демократію* (із журн.).

2. Загальна кількість або загальна вартість товарів, що вивозяться за кордон. *Близько 80 % туніського експорту до Німеччини припадає на підприємства, що мають німецьку частку в акціонерному капіталі* (із журн.).

3. *інформ.* Виведення файлу, створеного однією програмою, для використання в іншій програмі комп'ютера. *Нова система автоматизації бібліотечних, архівних і документаційних служб реалізує вибіркове розповсюдження інформації, експорт та імпорт файлів у стандартному форматі* (з наук. літ.); *Кожний програмний продукт має різні конвертори для імпорту та експорту інформації з інших програмних систем* (з наук. літ.).

(1) На éкспорт: а) для вивезення за кордон. *— Люди взнали, що для двох повно всього в вагоні, як в ресторані: і харчів і напоїв; м'яса, окороків, ну, всього!.. питва найкра-*

ці, котрі на експорт (В. Барка); *Зерно перед відвантаженням на експорт та для накопичення в морських чи річкових портах повинно пройти в місцях зберігання відповідну підготовку* (з мови документів); б) для показу, демонстрації чого-небудь, для створення громадської думки за межами країни. *Ми* [Україна] *були у складі імперії, вона* [Росія] *робила свій імідж на експорт, коригувала систему ідеологічних дзеркал, створювала ілюзію своєї, а відтак і нашої присутності у світі* (Л. Костенко).

△ **(2) Викидни́й е́кспорт** — продаж товарів на зовнішніх ринках за цінами нижчими, ніж на внутрішньому ринку. *Зниження курсу національної валюти сприяє викидному експорту товарів* (з навч. літ.).

ЕКСПОРТЕ́Р, а, *ч.* Особа, установа, країна і т. ін., які експортують товари за кордон. *Порт молодий, один з найбільших портів українського півдня .. Експортери, ділки, хліботорговці все літо товклися тут* (О. Гончар); *Численні незручності експортерам створюють вимоги, засновані на санітарних і екологічних нормах, а також на нормах безпеки* (з наук. літ.); *Ліси вкривають 70 % суші Фінляндії. Не дивно, що країна є одним із провідних світових експортерів лісу* (із журн.).

Е́КСПОРТНИЙ, а, е. Прикм. до **е́кспорт.** *Запаси кормового зерна в США та Канаді всемеро перевищують їхні річні експортні можливості* (з газ.); // Признач. для експорту. *З року в рік безконечними валками рухались сюди* [в порт] *зі степових економій рипучі чумацькі мажари, навантажені .. експортним зерном та тюками тонкорунної вовни* (О. Гончар); — *Угорські броварні .. купували в моєї фірми щорічно в середньому тисячу тюків хмелю для своїх експортних ґатунків пива, які вивозили аж до Александрії* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

△ **Е́кспортна кво́та** *див.* **кво́та; Е́кспортна субси́дія** *див.* **субси́дія.**

ЕКСПОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **експортува́ти.** *Колишній дроворуб, а теперішній древонасадець міг розігріти машину.., експортовану за сивої давнини до скитських країв і називану там самограєм* (М. Йогансен); *Українська сторона з дати набуття чинності угоди і на весь період її дії введе експортне (вивізне) мито на природний газ, експортований з території України* (з газ.); *Будь-який імпортований чи експортований товар має пройти через митницю* (із журн.); *Якщо ви створюєте гіперпосилання на певну сторінку, переконайтеся, що експортовані файли з'являються в тій самій теці* (з навч. літ.); // **експорто́вано,** *безос. пред. Кредитних та інвестиційних коштів до України в 2011 р. надійшло менше, ніж раніше, тоді як експортовано було менше, ніж імпортовано* (із журн.).

ЕКСПОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **експортува́ти.** *Товари вважаються вивезеними (експортованими) платником податку за межі митної території України в разі, якщо їх вивезення (експортування) засвідчене належно оформленою митною вантажною декларацією* (з мови документів); *Користувач на етапі реєстрації в системі вказує каталоги баз даних і їх належність до групи експортування* (з наук. літ.); *До основних переваг програми належить розвинута система фільтрів, яка забезпечує великі можливості у відборі даних для аналізу та експортування* (з наук. літ.).

ЕКСПОРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *кого, що.* Вивозити за кордон які-небудь товари, капітал. *Тета Міра привчила нас з братом до грейпфрутів. Ще у ті часи .. їх щойно почали експортувати з Куби* (Т. Прохасько); *Країни, що розвиваються, можуть імпортувати з розвинених країн капітал, технології, устаткування і експортувати туди власні товари* (з наук. літ.); *За кордон треба експортувати не енергію, а атомні реактори* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Хуан Вертес талановито керував фірмою, яка продукувала й навіть експортувала смерть* (М. Білкун).

2. *що, інформ.* Виводити файл, створений певною програмою, для використання в іншій програмі комп'ютера. *Практично всі додатки, призначені для роботи з електронними таблицями, дають можливість експортувати дані в один із запропонованих форматів* (з наук. літ.).

ЕКСПОРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **експортува́ти.** *Давньоруські мечі та кольчуги експортувалися за кордон, бо за технікою виконання були набагато кращі від місцевих* (із журн.); *Загалом експортується близько 40 % обсягу вироблених в Україні медикаментів* (з газ.); *Інформаційний образ експортується в автоматизовану систему аналізу й опрацювання інформації* (з наук. літ.).

ЕКСПОЦЕ́НТР, у, *ч.* Центр із підготовки та проведення експозицій (виставок, ярмарок і т. ін.) перев. за міжнародної участі. *Організаторами виставки-ярмарку виступили експоцентр "Господар", а також Асоціація фермерів і землевласників України* (з газ.); *Добиратися до столичного експоцентру зручно* (з газ.).

ЕКС-ПРЕЗИДЕ́НТ, а, *ч.* Колишній президент. *Екс-президент України свого часу наголосив на значущості етнополітичного фактора в реалізації внутрішньополітичних завдань нашої держави* (з наук. літ.).

ЕКС-ПРЕМ'Є́Р, а, *ч.* Колишній прем'єр. *14 лютого 2005 року внаслідок теракту загинув екс-прем'єр Лівану* (із журн.); *Адвокати екс-прем'єра сподіваються домогтися позитивного результату через апеляційну процедуру* (з газ.).

ЕКС-ПРЕМ'Є́РКА, и, *ж., розм.* Жін. до **екс-прем'є́р.** *Екс-прем'єрка хоче об'єднати три партії* (з газ.).

ЕКС-ПРЕМ'Є́Р-МІНІ́СТР, а, *ч.* Колишній прем'єр-міністр. *Екс-президент і екс-прем'єр-міністр Лівану були не тільки безпосередніми учасниками подій, що розпочалися у країні, але й своїми діями впливали на їх розвиток* (з наук. літ.); *Перемогу лівих на виборах до сейму у вересні 1993 р. екс-прем'єр-міністр Польщі аргументував так: "У людей не можна відбирати те, що для них було відчуттям життєвої безпеки"* (з навч. літ.).

ЕКСПРЕ́С, а, *ч.* Транспортний засіб (поїзд, пароплав, автобус і т. ін.), що рухається з великою швидкістю, без зупинок або із зупинками лише у значних пунктах. *Експрес летів і летів, поспішаючи, приспівуючи, пританцьовуючи на гладенькій дорозі* (І. Багряний); *З моря щодня приходив експрес* (В. Собко); *За вікном експреса пролітали сліпучо-білі березові гаї* (О. Гончар); * У порівн. *Час поспішав, як експрес, без зупинок* (Л. Первомайський).

ЕКСПРЕ́С-... Перша частина складних слів, що має значення "прискорений", "швидкий", "моментальний", напр.: експре́с-ана́ліз, експре́с-вида́ння, експре́с-діагно́стика, експре́с-ку́рс.

ЕКСПРЕСЕ́МА, и, *ж., лінгв.* Засіб художнього мовлення, який набуває естетичної значущості; експресив. *Рослинні номінації, виконуючи функції експресем, збагачують символіку громадянської лірики другої половини XX століття, створюють психологічний світ поетичного відчуття*

свого коріння та родоводу (з наук. літ.); *Досліджуваний текстовий образ проходить низку перетворень: маркована експресема модифікується у метафору з прозорою негативною семантикою* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕСИ́В, а, *ч., лінгв.* Слово або вислів, які, вказуючи на предмет, явище, ознаку, подію і т. ін., виражають почуття, переживання, емоції, психологічний стан мовця. *Конотацію експресивів, що є наслідком вербального відображення суб'єктивних намірів мовця, слід кваліфікувати як домінанту й первинну* (з наук. літ.); *Індивідуальний стиль І. Драча втілюється в системі експресивних лексичних одиниць, серед яких чільне місце належить експресивам* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕСИ́ВНИЙ, а, е. Який характеризується експресією; виразний. *Ніби виріс в очах кіногрупи Сергій. Був він оператором .. Його камера — експресивна, зухвала, різка, — її ні з чиєю не сплутаєш* (О. Гончар); *Стилістичні фігури, в яких експресивне начало домінує над логічним, властиві всім мовам* (з наук. літ.); *Малюнок пензлем надає карикатурі А. Петрицького нарисного характеру, лінія широка та експресивна будує форму за контуром* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **експреси́вний.** *Різні культури різняться за нормами, які регулюють допустимий ступінь експресивності й розмір особистісного простору* (з наук. літ.); *Значний вплив на експресивність драгоманівського терміновживання має жанр публіцистичної прози* (з наук. літ.); *Роботи української художниці вирізняються яскравістю та особливою експресивністю, активним мазком, що творять об'ємний живопис* (з газ.).

ЕКСПРЕСИ́ВНО. Присл. до **експреси́вний.** *Наперед викотилась куценька, діжкувата Крихточка й експресивно, з підскоком аж затанцювала перед ним* [Марком Івановичем] (Яків Баш); *Найкраще внутрішній світ героїв відтворюють різноманітні поліфункціональні описи, серед яких експресивно забарвлений, асоціативно багатоплощинний інтер'єр* (з наук. літ.); *Руйнування форм, якими позначений шлях розвитку мистецтва в умовах XX століття, знищило уявлення про ідеалізовану природу й експресивно виявлену душевність* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕ́С-ІНФОРМА́ЦІЯ, ї, *ж.* Оперативне інформаційне видання, що містить перев. реферати публікацій про найголовніші відкриття, винаходи в якій-небудь галузі науки і техніки. *Експрес-інформація належить до періодичних видань журнальної або аркушевої форми* (з наук. літ.); *У місцевій та центральній періодиці друкувалися огляди та експрес-інформація щодо зібраних Д. Яворницьким пам'яток* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПРЕСІОНІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у європейській літературі та мистецтві перших десятиліть XX ст., представники якого вважають суб'єктивний світ художника єдиною реальністю, а головною метою — відображення цього світу. *Український театр періоду німецько-фашистської окупації (1941–1944) торкнувся елементів мистецтва модерну — символізму, експресіонізму, екзистенціалізму, абсурдизму, театру жорстокості* (з наук. літ.); *Очевидно, стильовою домінантою В. Стефаника слід вважати експресіонізм* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕСІОНІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник експресіонізму. *Таблиці в книжках з рефлексології можуть зворушити й не менше од картин сучасних французьких та німецьких експресіоністів* (В. Домонтович); *Створення "авторських міфів" характерне для символістів та експресіоністів* (з наук. літ.); *Телестудія мимоволі нагадує театральні експерименти експресіоністів, які виносили зі сцени всі декорації, залишаючи відкритою для глядача задню цегляну стіну* (з газ.).

ЕКСПРЕСІОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з експресіонізмом. *Головною ознакою експресіоністичного мистецтва є його свідомий наголос на індивідуальному світі людини, спрямованість на розкриття специфічних психологічних станів і відчуттів (страху, жаху, відчаю)* (з наук. літ.); *Для малої прози В. Винниченка характерне тяжіння до експресіоністичного письма (художньо-психологічною домінантою виступає портрет душі)* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕСІОНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **експресіоні́ст.** *Картину молодої експресіоністки "Стіна очищення" виконано дуже складною технікою: малюнок вугіллям на картоні* (з газ.); *— Я експресіоністка. Вчителями для мене є Ван Гог, Гоген, Моне* (з газ.).

ЕКСПРЕСІОНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **експресіоні́ст** і **експресіоні́зм.** *Герцогський двір у виставі мілітаризований, ворожий наївним театральним аматорам, які за експресіоністським гримом, що символізує дисгармонію життя, схожі на жертви долі* (з наук. літ.); *Розкриваючи жахливу безглузду сутність кривавої бійні, Ремарк в експресіоністській манері, часом навіть натуралістично, змальовує її будні* (з навч. літ.).

ЕКСПРЕ́СІЯ, ї, *ж.* Сила вираження, вияву яких-небудь почуттів, переживань і т. ін.; виразність. [П е т р у с ь:] *Тут, Галю, експресії потрібно, надзвичайної експресії! Просто щоб грім, і блискавки, і вулкани були!..* (Є. Кротевич); *Зачала* [Емма] *співати, спочатку легенько, а далі голосніше й з більшою експресією* (В. Винниченко); *Прекрасний, чистий баритон заспівав на повен голос, з глибокою внутрішньою експресією* (І. Багряний); *Деформація, напружена лінія надають портрету експресії та образної виразності* (з наук. літ.).

ЕКСПРЕ́С-ЛАБОРАТО́РІЯ, ї, *ж.* Лабораторія для швидкого отримання результатів поточного аналізу, дослідження і т. ін. *У Центрі первинної медико-санітарної допомоги створено рентгенодіагностичне й ендоскопічне відділення, а також експрес-лабораторію* (із журн.); *Пересувна експрес-лабораторія для дослідження будівельних конструкцій.*

ЕКСПРЕ́СНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **експре́с.** *Він одержав телеграму від Шелемехи з наказом негайно вирядити мене на експресному поштовому літаку* (М. Трублаїні); *Ані поїзди, ані гігантські експресні ракетоплани не в змозі були вмістити тисячі й тисячі .. людей* (В. Владко); *У купе в експресному вагоні Світло не згасає і на мить* (П. Воронько).

2. Дуже швидкий; прискорений. *Вимірювався вміст хімічних елементів у зразках ґрунту та рослинності експресним методом* (з наук. літ.); *Експресні методики діагностики розроблені, апробовані і впроваджені у практику педіатрії* (з наук. літ.); *Завдяки експерименту вчені сподіваються отримати нові експресні дані про будову надр, яку під кригою зазвичай дуже важко досліджувати* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСПРЕ́С-ПО́ШТА, и, *ж.* Швидкісне, оперативне доставляння кореспонденції, здійснюване перев. на комерційних засадах. *Для відправлення термінового листа варто скористатися експрес-поштою* (з газ.); *Експрес-пошта — це надійний спосіб доставлення вашого листа по всій Україні* (з мови реклами).

ЕКСПРЕ́С-СЛУ́ЖБА, и, *ж.* Установа, фірма, підрозділ, що забезпечує оперативність послуг. *Враховуючи потреби*

наших клієнтів, експрес-служба пропонує різні види послуг, зокрема й кур'єрську доставку кореспонденції і вантажів по всьому світу (з газ.).

ЕКСПРО́МТ, у, *ч.* 1. *літ.* Віршований або прозовий твір, перев. жартівливого чи компліментарного характеру, написаний, виголошений і т. ін. без попереднього обдумування або внаслідок миттєвої реакції на певну подію. *Ось він в колі товаришів — сипле дотепними, несподіваними експромтами і каламбурами* (Л. Первомайський); *З першого поверху до Мечислава й Гартмана доносився викривальний експромт Осандри* (М. Білкун); *Актори .. заримованим експромтом .. пояснювали: даний картон — залізниця, Віндзорський замок, терми Каракалли, сад, гора* (Е. Андієвська).

2. *муз.* Лірична п'єса для фортепіано або скрипки, створена ніби раптово, внаслідок імпровізації. *Шубертівські експромти та музичні моменти, відповідаючи романтичній естетиці й сутності мініатюри як музичного жанру епохи романтизму, переростають у досить розвинені великі п'єси* (з наук. літ.); *Для розкриття духовного світу людини були потрібні нові форми й засоби виразності. Тому передусім розвиваються малі форми й жанри: балада, пісня, танець, прелюдія, експромт* (з наук.-попул. літ.).

3. Те, що виконують, виголошують, здійснюють, створюють і т. ін. без попередньої підготовки. — *Цей концерт був суцільним експромтом, — згадує пан Рішар* (із журн.); * Образно. *А ніч ішла на працю, крик і галас, Щоб завтра сонцем названа — з галер На степові експромти милувалась* (М. Зеров).

ЕКСПРО́МТОМ, *присл.* Без підготовки, попереднього обдумування. *Маршалок диспуту ставив найрізноманітніші й непередбачені запитання, на які співучасники диспуту мусили відповідати експромтом* (З. Тулуб); *Так званої Волосяної кручі .. Я не зумів експромтом описати* (І. Вирган); *У відповідь на наполегливі розпитування господаря.., він розповів експромтом вигадану історію* (О. Авраменко); *Метод творчості припускає створення музичних творів у процесі вільного фантазування, експромтом* (з наук. літ.).

ЕКСПРОПРІА́ТОР, а, *ч.* Той, хто здійснює експропріацію. — *Ну, а ви, Тарасе, .. беріть вашого капелюха та ходім. Та чого дивитесь так на мене, як на привид чи й, справді, як на експропріатора?* (В. Винниченко); — *Ви чули, що минулого року експропріатори ограбували* [пограбували] *телепинський завод* (Т. Осьмачка); *Повідомлення про здобутки й витрати експропріатора почали публікувати й одеські газети* (Ю. Смолич).

Експропріа́ція експропріа́торів *див.* **експропріа́ція.**

ЕКСПРОПРІА́ЦІЯ, ї, *ж.* Примусове відчуження, відбирання майна в кого-небудь. — *А ви чули Мироне, — раптом голосно та спокійно заговорила Дара, — у нас .. вночі експропріація була...* (В. Винниченко); *Поручик Гриньов пішов командиром каральних загонів, які, на вимогу поміщиків, шугали по Україні і катували селян за експропріацію...* (А. Іщук); *Знайшлося багато любителів легкої наживи та розбою, закипіли експропріація та терор* (Є. Гуцало); *Унаслідок загальної експропріації власники були позбавлені своєї власності, й одразу ж стався параліч усієї економічної і виробничої діяльності* (з наук.-попул. літ.).

(1) Експропріа́ція експропріа́торів, *іст.* — у марксистському вченні — примусове позбавлення підприємців і землевласників права володіння засобами виробництва та землею під час ліквідації приватної власності. *Оноприй з ніг до голови зміряв Контроля Лисого. Чудернацький одяг, ще в революцію, при експропріації експропріаторів, тобто наших сільських поміщиків, здобутий Контролем Лисим, певно, зацікавив удівця Оноприя* (Ю. Збанацький).

ЕКСПРОПРІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **експропріюва́ти.** *Експропрійований капіталістом ремісник і землероб стає найманим робітником-пролетарем* (з наук. літ.); // **експропрійо́вано,** *безос. пред. Урядом країни було експропрійовано на безкомпенсаційній основі лінію з виробництва клапанів для моторів легкових автомобілів* (з наук. літ.).

ЕКСПРОПРІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* Піддавати експропріації. *Дипломат висловила занепокоєність рішенням аргентинської влади експропріювати контрольний пакет акцій в енергетичній компанії* (із журн.); *Система вбивала в людині все, що не могла експропріювати на користь абстракції держави* (із журн.).

ЕКСПРОПРІЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **експропріюва́ти.** *Експропріювалися також гроші, посуд, килими та інше — все цінне, що вдалося знайти під час обшуку. Над українським селом нависла смертельна небезпека* (з наук. літ.); — *Ми повинні дати гарантії власникам, що підприємство не буде експропріюватися* (з газ.).

ЕКС-СПІ́КЕР, а, *ч.* Колишній спікер. *Екс-спікер палати представників офіційно оголосив про припинення виборчої кампанії у США* (із журн.); *Українська сільськогосподарська академія (нині Національна аграрна академія) дала країні шістнадцять парламентарів. У її стінах здобули освіту два екс-спікери парламенту* (з газ.).

ЕКСТА́З, у, *ч.* Крайній, найвищий ступінь захоплення. *Чудовою здалась українська пісня всім студентам з далеких країв .. Всі її слухали, всі приходили в екстаз* (І. Нечуй-Левицький); [Іван Стратонович:] *О, ви зовсім не в екстазі, що приїжджають "родичі"...* (В. Винниченко); *На Бертольдову душу накотилась велетенська хвиля неймовірної, безмежної радості, затопила його всього, підносячи до екстазу* (Н. Королева); // Стан надмірного збудження, що доходить до нестями, самозабуття. *Хвилинний істеричний екстаз вже минув, і зараз вона відчувала тільки втому* (В. Собко); *Ряжанка перебував під гіпнозом, у якомусь трансі, екстазі* (І. Білик).

ЕКСТАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до екстазу. *Шалений сміх Нартала покривається голосним екстатичним співом християн* (Леся Українка); *Молитва починається зі слів, а потім переходить в духовну молитву, в якій відбувається вихід на рівень надсвідомості й молитовного споглядання, коли в екстатичному стані розум виходить за межі себе самого* (з наук. літ.); * Образно. *Очі* [королеви] *горіли екстатичним вогнем впертої, єдиної думки, що володіла нею нероздільно й цілковито* (Н. Королева).

ЕКСТАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екстати́чний.** *Експансивна динамічність бароко відображала живописність, театральність, пристрасність, екстравагантність і екстатичність нової історичної доби* (з навч. літ.).

ЕКСТАТИ́ЧНО. Присл. до **екстати́чний.** *Я екстатично відраховував дні до початку дійства .. Варіант був один: "Динамо" мусило вигравати і виходити на перше місце* (Ю. Андрухович); * Образно. *Все палає червоним захватом, вогневою радістю. Криваво, бурно, екстатично, ультрарекламно! Париж, Лондон, Нью-Йорк, Берлін, То-*

кіо.., — все вкрите радісним, вогневим, червоним ентузіазмом (В. Винниченко).

ЕКСТЕМПОРА́ЛЕ, *невідм., с., заст.* У російській дореволюційній і зарубіжній школі — класна письмова вправа, яка полягає в перекладі тексту на іноземну мову (перев. латинську або грецьку) без попередньої підготовки. *Пнучись написати екстемпорале, я від безсилля смикав ґудзика на грудях* (з мемуарної літ.).

ЕКСТЕ́НЗІЯ, ї, *ж., фізл.* Розгинання, випрямлення кінцівок або якої-небудь частини тіла. *Екстензію широко застосував на практиці відомий ортопед — професор Г. А. Ілізаров* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТЕ́НЗОР, а, *ч., анат.* М'яз, який здійснює розгинання якої-небудь частини тіла; розгинач. *Щоб посилити ослаблені екстензори, виконують спеціальні вправи* (із журн.).

ЕКСТЕНСИ́ВНИЙ, а, е, *книжн.* Пов'язаний лише з кількісним (без поліпшення якості) збільшенням; протилежне і н т е н с и в н и й. *Екстенсивний розвиток є простішим типом економічного зростання* (з наук. літ.); *Кочовий спосіб виробництва, екстенсивний за своєю природою, неминуче йшов до самовичерпання* (з наук. літ.); *Температурний режим степової України, особливості ґрунтів, водний режим, великі земельні простори визначили екстенсивний напрям розвитку селянського господарства* (з наук. літ.).

ЕКСТЕНСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **екстенси́вний.** *Загальновизнаним підсумком досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних авторів можна вважати висновок про екстенсивність кочового скотарства кримських татар* (з наук. літ.); *Ми ніяк не перейдемо від екстенсивності до інтенсивності. Урожайність соняшнику не тішить, але з нею змирилися, як і з надміру розширеною площею під цією культурою — найвиснажливішою для ґрунту* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТЕНСИ́ВНО, *книжн.* Присл. до **екстенси́вний.** *Нарощування основних виробничих фондів суб'єктів господарювання відбувається як шляхом нарощування потенціалу основних фондів (екстенсивно), так і через підвищення ефективності їх використання (інтенсивно)* (з навч. літ.); *Ринок закладів швидкого харчування продовжує розвиватися як екстенсивно (за рахунок входження нових гравців), так і інтенсивно (завдяки розвитку нових форматів)* (з газ.).

ЕКСТЕНСІОНА́Л, у, *ч., лог.* У семантиці — обсяг поняття; множина об'єктів, яку позначає відповідна мовна одиниця. *Історія логічного розмежування екстенсіоналу та інтенсіоналу сягає арістотелевої теорії абстракції* (з наук. літ.); *Під впливом логіки у мовознавстві почали використовувати нові терміни — екстенсіонал та інтенсіонал* (з наук. літ.); *На підставі прагматики Р. Монтегю аксіоматизовано семантичну відносність значення слова (екстенсіонал), яка зумовлює концепцію "мовних ігор" Л. Вітгенштейна* (з наук. літ.).

ЕКСТЕНСІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *лог.* Стос. до екстенсіоналу, пов'язаний з ним. *Екстенсіональний та інтенсіональний контексти уточнюють і конкретизують принципи відношення між іменем та його смислом і предметним значенням або денотатом* (з наук. літ.); *Коли не вдається дати визначення через найближчий рід і видову відмінність, використовують семантичні (екстенсіональні) визначення, вказуючи на відповідні предмети або перераховуючи їхні види* (з наук. літ.).

ЕКСТЕНСІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лог.* Властивість за знач. **екстенсіона́льний.** *Інтенсіональність пов'язуємо зі змістом поняття, а екстенсіональність — з його обсягом* (з наук. літ.); *К. Роджерс визначив внутрішні умови творчої діяльності, а саме: відкритість новому досвіду (екстенсіональність) і здатність до незвичайних поєднань* (з наук. літ.).

ЕКСТЕ́НТ, у, *ч.* 1. *спец.* Діапазон, протяжність. *Покриття було переведено з географічних координат у систему координат Г. Меркатора. Елемент цього покриття відповідає екстенту класів об'єктів, що планується завантажити в набір класів об'єктів* (з наук. літ.).

2. *інформ.* У файлових системах — неперервна ділянка носія інформації. *Відповідно до екстенту, цілей створення та мовного середовища можете обрати один із варіантів базової основи, що ґрунтуються на картографічних сервісах* (з наук. літ.); *Розміщення на основі екстенту означає розміщення файлу у вигляді кількох безперервних ділянок. Завдяки безперервності ці ділянки забезпечують швидке читання і запис* (з наук.-техн. літ.).

△ **(1) Ексте́нт па́м'яті,** *інформ.* — безперервна ділянка у просторі зовнішньої пам'яті даних, використана у процесі його розподілу. *Екстент пам'яті використовується при виділенні простору для таблиць та індексів* (з наук. літ.).

ЕКСТЕР'Є́Р, у, *ч.* 1. *с. г.* Зовнішній вигляд і будова тіла тварини. *Екстер'єр великої рогатої худоби, зображеної на пекторалі з Товстої Могили, коней та овець свідчить про м'ясо-робочий для великої рогатої худоби, тягловий для коней, м'ясо-молочний для овець напрями використання цих тварин* (з наук. літ.); *Екстер'єр тварин оцінюють за розмірами і співвідношенням різних частин тіла (розмір голови, шиї, грудей, спини та ін.)* (з навч. літ.).

2. *архт.* Зовнішній вигляд будівлі, споруди, приміщення. *Костьол святого Олександра посідає одну з найвищих точок старокиївських гір. Нарікання громадськості щодо виду цієї споруди стосувалися лише екстер'єру* (із журн.).

3. У машинобудуванні — зовнішній дизайн транспортного засобу. *У конкурсі зі створення концепції екстер'єру автомобіля взяли участь професійні дизайнери, а також студенти вітчизняних вишів* (із журн.); *Екстер'єр поїзда.*

ЕКСТЕР'Є́РНИЙ, а, е. Прикм. до **екстер'є́р.** *Обов'язковим елементом комплексної оцінки племінної худоби є лінійна класифікація корів за екстер'єрним типом* (з наук. літ.); *В об'ємно-просторовій організації церков виявлено закономірності трансформації традицій їхнього екстер'єрного оздоблення* (з наук. літ.); *Екстер'єрні фарби.*

ЕКСТЕРИТОРІА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Не пов'язаний з якоюсь певною територією. *Кіберзлочини здебільшого мають міжнародний та екстериторіальний характер* (з газ.); * Образно. *Там ..* [на берегах Тихого океану] *те справжнє золоте ельдорадо .. Ось туди все це й мчить .. Фантазує, вигадує і вірить, загубивши грань між реальним і фікцією. Химерний екстериторіальний світ! Світ блаженної незалежності* (І. Багряний).

2. *юр.* Який має, використовує право екстериторіальності (у 2 знач.). *За канонами мормонів, їхні храми мають екстериторіальний статус* (із журн.).

ЕКСТЕРИТОРІА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **екстериторіа́льний** 1. *Складною проблемою є екстериторіальність інтермереж і територіальність юрисдикції* (із журн.).

2. *юр.* У міжнародному праві — сукупність привілеїв, зумовлених договорами між країнами, що надаються главам іноземних держав, дипломатичним представникам, військовим частинам, кораблям і т. ін. *Право екстериторіальності завжди використовувалося для обґрунтування дипломатичних привілеїв та імунітетів* (з навч. літ.);

ЕКСТЕРІОРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., псих.* Процес переходу дій, уявлень і т. ін. із внутрішньої і згорнутої форми у форму зовнішню й розгорнуту. *Втілення ціннісних орієнтацій та сенсожиттєвих уявлень у спосіб життя людини є складним процесом екстеріоризації* (з наук. літ.); *У новелі "Дитина" (1907) Михайла Яцкова збанок, "пронесений" крізь увесь подієвий час, виконує функцію екстеріоризації внутрішнього "я" дівчинки* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРІОРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *псих.* Дієпр. пас. до **екстеріоризува́ти.** *В екстеріоризованій формі, у формі розгорнутої зовнішньої дії, виникає дія розумова* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРІОРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, псих.* Втілювати внутрішнє сприйняття чого-небудь у конкретну форму зовнішньої діяльності; об'єктивувати. *Аби дитина могла побудувати нову розумову дію, її треба попередньо подати дитині як дію зовнішню, тобто екстеріоризувати її* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРІОРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., псих.* Втілюватися у конкретній формі зовнішньої діяльності; об'єктивуватися. *Культурні знаки поступово інтеріоризуються, щоб пізніше в перетвореному вигляді екстеріоризуватися в поведінці дитини* (з наук. літ.); *Ідея самопізнання не обов'язково реалізується у творі як самоціль, творчість може екстеріоризуватися, перетворюючи суб'єкта на об'єкт* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *політ.* Прикм. до **екстермінáція.** *Зрив "блискавичної війни" восени 1941 року змусив Гітлера частково змінити свої екстермінаційні плани й піти на використання трудових ресурсів з окупованих східних територій* (із журн.); *Екстермінаційна політика.*

ЕКСТЕРМІНА́ЦІЯ, ї, *ж., політ.* Злочин проти людства, метою якого є цілковите знищення певних груп людей через їхню расу, національність та віросповідання. *Екстермінацію здійснено проти корінного населення на його етнічній території* (з газ.).

ЕКСТЕ́РН, а, *ч.* Особа, що складає іспити в якому-небудь навчальному закладі, не відвідуючи занять. *Закінчив школу, та й зробився фельдшером. А потім пішло нецікаве життя. Служив і все вчився, все вчився..! Все за екстерна правив* (Остап Вишня); *На кожного екстерна в деканаті факультету (відділенні) оформляється навчальна картка екстерна, в яку заносяться дані про виконання екстерном навчального плану* (з мови документів).

ЕКСТЕРНА́ЛЬНИЙ, а, е, *псих.* Спрямований на зовнішні чинники, причини і т. ін.; зовнішній; протилежне і н т е р н а л ь н и й. *Екстернальний тип поведінки молоді проявляється в очікуванні допомоги у вирішенні проблем адаптації ззовні* (з наук. літ.); *Екстернальна особистість інтерпретує всі події свого життя як залежні не від неї, а від чогось іншого* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість за знач. **екстернáльний.** *Найважливішим чинником соціальної дезадаптації є внутрішня дисгармонійність — занижена самооцінка, екстернальність, конформізм* (з наук. літ.); *Кожна людина має своє місце на шкалі інтернальності — екстернальності* (з навч. літ.).

ЕКСТЕРНА́Т, у, *ч.* Самостійне проходження курсу навчання зі складанням іспитів в якому-небудь навчальному закладі. *Навчання в екстернаті регламентується Положенням про організацію екстернату у вищих навчальних закладах України* (з навч. літ.); *Традиція підготовки фахівців у формі екстернату була відроджена у вересні 1998 року* (із журн.).

ЕКСТЕРНА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **екстернáт.** *На факультеті здійснюється підготовка на денній, заочній, екстернатній, скороченій формах навчання* (з газ.).

ЕКСТЕ́РНОМ, *присл.* Самостійно, самотужки навчаючись за програмами загальної, середньої чи вищої освіти і складаючи заліки, екзамени і т. ін. *Андрійка готуватиму дома, а іспити хай щороку тримає екстерном* (В. Винниченко); *Я плекаю думку скласти .. екстерном на диплом викладача російської мови та літератури* (Б. Антоненко-Давидович); *Молодий Дауерлінг .. учився екстерном* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕКСТЕРОРЕЦЕПТИ́ВНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до екстерорецепції. *З усіх відомих екстерорецептивних каналів інформації райдужна оболонка ока має найвищий ступінь диференціації та концентрації соматичних і вісцеральних проекційних зон* (з наук. літ.).

ЕКСТЕРОРЕЦЕ́ПТОР, а, *ч., фізл.* Рецептор, який сприймає зовнішні подразнення (розташований на поверхні тіла, включаючи слизову оболонку носа, порожнину рота і поверхню язика). *Фізіологічна сутність вищої нервової діяльності полягає в аналізі й синтезі нервових імпульсів, які надходять у головний мозок від екстерорецепторів і спричиняють рефлекторні скорочення скелетних м'язів, що загалом проявляється як поведінка, мова і т. ін.* (з наук. літ.); *До екстерорецепторів належать зір, слух, нюх, дотик, смак* (з навч. літ.).

ЕКСТЕРОРЕЦЕ́ПЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Сприймання центральною нервовою системою за допомогою рецепторів подразнень, які діють на організм із зовнішнього середовища. *Залежно від умов професійно-прикладної фізичної підготовки, а також характеру майбутньої виробничої діяльності, головним слід вважати прояв механізмів екстерорецепції* (з наук. літ.).

ЕКСТИРПА́ТОР, а, *ч.* 1. Культиватор з лапами для підрізування і витягування бур'янів та розпушування ґрунту. *Через сім років від початку столипінських реформ у сільському господарстві з'явилися машини та механізми, які раніше були рідкістю: екстирпатори й культиватори, віялки й сортувальники, соломорізки й коренерізки* (з наук. літ.).

2. Хірургічний інструмент для екстирпації. *Екстирпатор нерідко використовують у зондовій діагностиці стравоходу* (з наук. літ.).

ЕКСТИРПА́ТОРНИЙ, а, е, *с. г.* Признач. для підрізування і витягування бур'янів та розпушування ґрунту. *Для правильного обробітку ґрунту потрібні культиватори з лемішними, екстирпаторними і ножовими робочими органами* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТИРПАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до екстирпації. *Найчастіше лікарі-стоматологи діагностують хронічний фіброзний пульпіт. Цим можна підтвердити обґрунтованість використання екстирпаційного методу* (з наук. літ.).

ЕКСТИРПА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Повне хірургічне видалення якого-небудь органа (напр., селезінки, матки) або пухлини. *Дослідник переконливо довів вплив симпатичної інner-*

вації на стан внутрішньої сонної артерії внаслідок екстирпації у кролика верхнього або нижнього симпатичного вузла (з наук. літ.); *Рекомендовано одночасно з видаленням молочної залози проводити екстирпацію лімфатичних вузлів* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТИРПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, вет., мед.* Здійснювати екстирпацію. *Експерименти було проведено на свійських котах: учені екстирпували ганглії поперекових і крижових сегментів* (з наук. літ.); *Екстирпувати пульпу треба під анестезією* (з навч. літ.).

Е́КСТРА, *невідм., прикм.* Найкращої, найвищої якості. *Масло екстра.*

ЕКСТРА... Префікс, що утворює слова зі значеннями: а) який виходить за межі звичного, напр.: екстрамо́дний, екстраордина́рний; б) найвищий, напр.: екстракла́с; в) терміновий, напр.: екстрафра́хт.

ЕКСТРАВАГА́НТНИЙ, а, е. Який привертає увагу своєю незвичайністю, своєрідністю і не відповідає загальноприйнятим звичаям, нормі, моді. *Швидко і звично стала вона одягати свій костюм, — на диво сміливий і екстравагантний* (В. Собко); *Ззовні все видавалося таким же, як і на Заході: модерний інтер'єр залу.., екстравагантні зачіски жінок і вишукані костюми чоловіків* (М. Дашкієв); // Незвичайний, чудний, химерний (про людину). *"А може, може, Марусенько, .. тобі легше писати по-російськи?" Таке питання задала їй недавно настирлива екстравагантна художниця* (О. Іваненко); *Софі розсміялася: — Ви вважаєте мене екстравагантною? Так не забудьте ж, що я виховувалася в Парижі...* (Ф. Бурлака).

ЕКСТРАВАГА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екстравага́нтний.** *Поліна від природи соромлива і позбавлена будь-якої екстравагантності* (О. Іваненко); *Екстравагантність і класика — так можна охарактеризувати нову чоловічу колекцію, представлену на тижні моди в Мілані* (з газ.); *— Ваша екстравагантність — це уособлення так званої жіночої незалежності?* (із журн.).

ЕКСТРАВАГА́НТНО. Присл. до **екстравага́нтний.** *П'єса "Едіп" Софокла в постановці молодого режисера екстравагантно зіграна трьома акторами* (із журн.).

ЕКСТРАВАЗА́Т, у, *ч., вет., мед.* Кров, що виливається з кровоносних судин при порушенні їх цілісності у навколишні тканини або в порожнини організму людини й тварин; крововилив. *Екстравазат є наслідком зміни проникності судинної стінки* (із журн.).

ЕКСТРАВЕ́РСІЯ, ї, *ж., псих.* Зосередження індивідом своїх переживань та інтересів на об'єктах зовнішнього світу, що зумовлює легкість у встановленні контактів з іншими особами; протилежне інтроверсія. *Переважній більшості народів притаманний змішаний тип психіки, де гармонійно поєднуються екстраверсія та інтроверсія з окремими спалахами то одного, то другого типу* (з наук.-попул. літ.); *Слід досліджувати конкретні прояви і змістовну спрямованість інтроверсії та екстраверсії у значимих ситуаціях, а не формально встановлювати належність людини до того чи іншого типу* (з навч. літ.).

ЕКСТРАВЕ́РТ, а, *ч., псих.* Людина, яка в своїх переживаннях та інтересах звертається до об'єктів навколишнього світу, легко встановлює контакт з оточенням; протилежне інтроверт. *У подоланні проблемних ситуацій екстраверти розпочинають дії з організації життя, посилюючи його зовнішню компоненту* (з наук. літ.); *Макс .. не найбільший мазунчик, нервовий екстраверт, із епізодичними ознаками психопатичності* (С. Процюк); *На перший погляд Світлана Микитівна справляла враження енергійної комунікабельної людини — екстраверта* (із журн.); *Легше екстравертам, які виплескують нервове напруження, і жінкам, для яких сльози — перевірений захисний механізм. Гірше — інтровертам, які накопичують усі свої переживання* (з газ.).

ЕКСТРАВЕРТИ́ВНИЙ, а, е, *псих.* Те саме, що **екстраве́ртний.** *У гуморесці йдеться про те, як гість "від пуза" наївся та напився, глибоко вподобав собі таку гостину та й за своєю екстравертивною натурою став почувати себе в чужій хаті за головного* (із журн.).

△ **Екстраве́ртний (екстраверти́вний) тип** *див.* **тип.**

ЕКСТРАВЕ́РТНИЙ, а, е, *псих.* Спрямований назовні; протилежне інтровертний. *Дослідники культури дещо умовно називають західну культуру екстравертною — націленою на оволодіння зовнішнім світом* (з наук. літ.); *Українська ікона екстравертна, вона виражає духовність народу, який бачив сенс життя не у самозаглибленні, втечі від "миру", а у творенні "миру"* (із журн.); *Сучасний світ — екстравертний* (з газ.).

△ **Екстраве́ртний (екстраверти́вний) тип** *див.* **тип.**

ЕКСТРАВЕ́РТНІСТЬ, ності, *ж., псих.* Властивість за знач. **екстраве́ртний.** *Через свою екстравертність, завдяки природному таланту О. Олесь оперує великою кількістю кольорів і створює значний за обсягом кольоративний словник* (з наук. літ.); *Дівчатам притаманна екстравертність. Для них більше значення мають міжособистісні відносини* (з наук. літ.); *Важливу роль відіграють індивідуальні якості менеджера. Найважливіші з них — самостійність, оригінальність мислення, екстравертність чи інтровертність* (з навч. літ.).

ЕКСТРАВЕ́РТНО, *псих.* Присл. до **екстраве́ртний.** *Екстравертно зорієнтована людина не покладається на свою інтуїцію* (із журн.).

ЕКСТРАГЕ́НТ, у, *ч., хім.* Рідкий або пароподібний розчинник, який має властивість вибірково добувати один з компонентів із сумішей рідких і твердих речовин. *Найпоширенішими екстрагентами є дистильована вода, розчин ацетату амонію, кислотні та лужні розчини* (з наук. літ.); *Іноді як екстрагенти використовують розплавлені метали* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТРАГО́ВАНИЙ, а, е, *вет., мед., хім.* Дієпр. пас. до **екстрагува́ти.** *Фізіологічно активні речовини, екстраговані з плодових тіл, мають широкий спектр дії* (з наук. літ.); *Уже в X–XII століттях екстрагований чай був не новим напоєм* (з наук.-попул. літ.); *Інфікування вірусом поліомієліту нерідко спричиняють лунки екстрагованих унаслідок карієсу зубів* (з навч. літ.); *Екстрагована гільза;* // **екстраго́вано,** *безос. пред. Ліпополісахарид екстраговано водно-феноловим методом. Його структурні частини одержано гідролізом оцтовою кислотою та гель-фільтрацією* (з наук. літ.).

ЕКСТРАГО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., хім.* Абстр. ім. до **екстраго́ваний.** *Підвищена екстрагованість солерозчинних білків сприяє утворенню міцнішої структури фаршу* (з наук. літ.).

ЕКСТРАГУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **екстрагува́ти.** *У харчовій промисловості целюлази застосовують для екстрагування фруктових соків та олій з насіння, очищення бобів сої у виробництві соєвих соусів* (з наук. літ.); *Основною стадією виробництва фітопрепаратів є екстрагуван-*

ня рослинної сировини (з навч. літ.); *Утворення слідів пострілу під час екстрагування гільзи; Екстрагування зуба.*

ЕКСТРАГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *хім.* Розділяти суміш речовин на складові частини за допомогою яких-небудь розчинників. *Для оцінювання можливої дії компонентів матеріалу полімерних виробів на функціональні характеристики імунокомпетентних клітин крові їх екстрагують фізрозчином* (з наук. літ.); *Рослинну сировину екстрагували водою, водно-спиртовими розчинами, бутанолом та хлороформом* (з наук. літ.); // Одержувати що-небудь з якоїсь речовини або суміші, застосовуючи розчинник. *Ученим вдалося екстрагувати з неглазурованої кераміки органічні кислоти, поглинені глиною* (з наук. літ.).

2. *техн.* Витягати стріляну гільзу чи набій із патронника. *Напівавтоматичні пістолети використовують невелику частину енергії порохового заряду, що згоряє під час пострілу, для того, щоб екстрагувати зі ствола стріляну гільзу, звести курок чи ударник і дослати новий патрон у патронник* (з навч. літ.).

3. *вет., мед.* Видаляти, вилучати, виводити що-небудь з організму. *Екстрагувати нерв під закисом азоту нам зовсім не довіряли: дозволяли лише дивитись, як цю операцію проводить сам засновник зуболікарської школи* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТРАГУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., хім.* 1. Виділятися з якої-небудь речовини, суміші і т. ін. під впливом розчинника. *Для заварювання чаю бажано використовувати м'яку воду, оскільки в твердій гірше екстрагуються розчинні речовини, смак і аромат чаю погіршуються* (з наук. літ.).

2. Пас. до **екстрагува́ти.** *У кислому середовищі комплекси телуру екстрагуються ароматичними вуглеводнями та складними ефірами оцтової кислоти* (з наук. літ.).

ЕКСТРАДИ́ЦІЯ, ї, *ж., дипл., юр.* Передача іноземній державі особи, яка порушила закони цієї держави. *Екстрадиція здійснюється виключно на підставі законодавства держав та їхніх міжнародних договорів* (з наук. літ.); *Виконання екстрадиції є важливим завданням, покладеним на відповідні підрозділи МВС* (із журн.); *У Німеччині набув чинності закон про екстрадицію іноземців, які там засуджені* (з газ.).

ЕКСТРАДО́ВАНИЙ, а, е, *дипл., юр.* Дієпр. пас. до **екстрадува́ти.** *В Івано-Франківськ екстрадований злочинець, який вісім років переховувався від слідства в Італії* (з газ.); *Звинувачений у нелегальній торгівлі зброєю бізнесмен був заарештований у Таїланді й екстрадований до США* (із журн.); // **екстрадо́вано,** *безос. пред. До Індонезії екстрадовано учасника терактів на Балі в 2002 році* (з газ.).

ЕКСТРАДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок і док., кого, дипл., юр.* Піддавати екстрадиції кого-небудь. *Сина колишнього лівійського лідера вирішили не екстрадувати на батьківщину* (із журн.); *Сполучені Штати Америки офіційно звернулися до Швейцарії з проханням екстрадувати відомого режисера* (з газ.).

ЕКСТРАДУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., дипл., юр.* Пас. до **екстрадува́ти.** *Президент Колумбії закликав США суворіше карати наркоконтрабандистів, що екстрадуються з його країни* (з газ.).

ЕКСТРАКЛА́С, у, *ч.* Дуже високий клас (у 5 знач.). *Одні сиділи, закинувши ногу на ногу, інші — тримаючи ноги рівно, в одних ноги були екстракласу, в інших — ні на що й глянути* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); *Найвідоміший український рок-піаніст, музикант екстракласу встиг попрацювати майже з усіма успішними гуртами та виконавцями України й Росії* (із журн.).

ЕКСТРА́КТ, у, *ч.* 1. Згущена витяжка, добута з рослинних або тваринних тканин за допомогою якого-небудь розчинника. *Коли я вже дополіскував гидотним тим наваром свої почорнілі від дубового екстракту зуби, без стуку прочинилися двері* (Ю. Збанацький); *Призначила* [Інна] *йому для поліпшення сну екстракт валеріани у таблетках* (О. Гончар); *У дві пляшки Борозна додав ще якогось екстракту, той напій мав запах едельвейса* (Ю. Мушкетик).

2. Згущений сік ягід, плодів. *У звичайний синтетичний оцет додавали невелику кількість яблучного екстракту* (із журн.); *Малиновий екстракт.*

3. *книжн.* Короткий, стислий зміст, суть чого-небудь (про текст, промову і т. ін.); квінтесенція. *Перші наукові журнали, засновані 1665 р. у Парижі й Лондоні, були заповнені екстрактами — повідомленнями про нові книги, що містили оцінку й короткий виклад їхнього змісту, а також цитати оригінального тексту* (з наук. літ.); *Відтиски печаток римо-католицьких парафіяльних костелів зафіксовані в екстрактах метричних книг, які зберігаються у Державному архіві Вінницької області* (з наук. літ.); * Образно. *Ну що варті всі ваші .. фантасмагорії перед цим великим .. виразом любовної скорбі матері над дитиною .. Тут історія людей, тут екстракт всякої любові і краси* (В. Винниченко); *Ледь вловимим екстрактом величі віє, Львове, від твоїх католицьких бань.., бо ти — кувач і музикант щасливої історії* (С. Процюк).

ЕКСТРАКТИ́ВНИЙ, а, е, *хім.* 1. Який має властивості екстракту (у 1, 2 знач.); одержаний шляхом екстрагування. *Кращі сорти колумбійських кавових зерен дають міцний екстрактивний напій із приємним кислуватим смаком і сильним кавовим ароматом* (із журн.); *Дієта хворих на панкреатит передбачає виключення з раціону гострих, смажених екстрактивних страв* (з газ.).

2. Те саме, що **екстракці́йний.** *Екстрактивна кристалізація; Екстрактивний метод.*

△ **Екстракти́вні речови́ни** *див.* **речовина́.**

ЕКСТРАКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., хім.* Властивість і якість за знач. **екстракти́вний** 1. *Екстрактивність солоду становить 76 %* (з наук. літ.); *Арабіка має велику екстрактивність і специфічний смак* (із журн.); *Екстрактивність соку за стандартом.*

ЕКСТРА́КТНИЙ, а, е. Стос. до екстракту. *Обідали ми дома .. Пили багато екстрактної кави на круглому столику верхньої відкритої веранди* (У. Самчук); *У далеку дорогу я візьму головне. Так і з двотомником "Бібліотека газети "День". Там екстрактні витяжки з історії, літератури й культури* (з газ.).

ЕКСТРА́КТОВИЙ, а, е. 1. Признач. для виробництва екстракту (у 1, 2 знач.). *Екстрактова галузь промисловості; Екстрактовий цех.*

2. Стос. до екстракту (у 1, 2 знач.); екстрактивний (у 2 знач.). *Летучими й нелетучими розчинниками із квіткової сировини витягають екстрактове масло* (з наук. літ.).

ЕКСТРА́КТОР, а, *ч., спец.* 1. Пристосування для видалення, витягання чого-небудь. *Покладіть обов'язково екстрактора, бо набій у стволі може застряти, і без екстрактора ви його не витягнете* (Остап Вишня); *Рибальський екстрактор; Рушничний екстрактор.*

2. Апарат для розділення сумішей різних речовин екстракцією (у 2 знач.). *Середня частина апарата Соклета має дві трубки, одна з яких призначена для проходження пари розчинника з колби в екстрактор, а інша — для спускання конденсату розчинника з екстрактора назад у колбу* (з навч. літ.).

ЕКСТРАКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до екстракції (у 2 знач.). *За екстракційним методом волога вилучається із зразка матеріалу водовбирною рідиною* (з наук. літ.); *Найбільш прогресивним способом добування олії є екстракційне перероблення насіння* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТРА́КЦІЯ, ї, *ж.* 1. *вет., мед.* Операція видалення, витягання чого-небудь. *Травматична екстракція зуба передбачає його видалення з альвеолярної лунки* (з наук. літ.).

2. *хім.* Розділення суміші речовин за допомогою розчинників. *У зв'язку з передбачуваним розвитком гірничодобувної промисловості на Місяці ставиться завдання створити технологію екстракції мінералів і низки необхідних елементів* (з наук. літ.); *Препарати у мембранозв'язаній формі отримували із фракції мікросом за допомогою "м'якої" екстракції* (з наук. літ.).

3. Здобуття інформації, знань і т. ін. *Усі методики екстракції знань є дуже мовнозалежними, тобто вони залежать від конструкції системи конкретної національної мови, якою представлено вхідну інформацію* (з наук. літ.); *Створюють електронну енциклопедію за допомогою екстракції знань з відкритих текстів* (з наук. літ.).

ЕКСТРАЛІНГВА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до реальної чи уявної, але не мовної дійсності; позамовний. *Мовознавство завдяки порівняльно-історичному та історико-типологічному методам здатне реконструювати недоступну для інших наук найдавнішу лінгвальну й екстралінгвальну інформацію про індоєвропейців і праслов'ян* (з наук. літ.); *Образний складник лексичного значення акумулює інформацію інтра- та екстралінгвального характеру, зокрема лінгвокультурологічну* (з наук. літ.).

ЕКСТРАЛІНГВІ́СТИКА, и, *ж.* Галузь мовознавства, що вивчає сукупність етнічних, історичних, соціальних, географічних та інших факторів, пов'язаних з розвитком та функціонуванням мови. *Об'єктом екстралінгвістики є такі аспекти, які безпосередньо стосуються немовного в мові, зокрема використання в мовленні пауз, різноманітних психофізіологічних проявів людини (сміх, плач, шепіт) тощо* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТРАЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до екстралінгвістики. *Екстралінгвістичні підходи до формування мовної компетенції розглядаються в навчанні англійської мови з урахуванням зближення різних культур* (з наук. літ.); *Один із провідних принципів концептуального аналізу тексту — екстралінгвістичний, тобто з позиції знань інтерпретатора про письменника* (з наук. літ.).

ЕКСТРАМО́ДНИЙ, а, е. Дуже модний (у 1, 2 знач.); супермодний. *Стрижки різні, але в кожному новому сезоні їх об'єднує особливість — вони завжди екстрамодні* (з навч. літ.); *Потім були танці. Вона в парі з якимось юнаком легко й граціозно танцювала щось сучасне, екстрамодне* (О. Бердник); * Образно. *Хлюпає* [Вадим Орлов] *воду на чоботи, і знову чутно його бас: — Мабуть, продірявилися мої екстрамодні, уже чавкотить у них водиця...* (Є. Доломан).

ЕКСТРАОРДИНА́РНИЙ, а, е. 1. Відмінний від звичайного; винятковий, незвичайний. *Сказати щось було конче потрібно, щоб якимсь способом неначе звести на буденщину екстраординарний прикрий казус* (Ю. Смолич); *Звернення юриста з позовом до свого клієнта — випадок екстраординарний у професійній практиці* (із журн.).

2. *заст.* У назвах наукових звань — позаштатний, який не займає кафедри. *Український вчений-правознавець О. Д. Кисельов (1867–1929) — екстраординарний професор Імператорського Харківського і Таврійського університетів* (з наук.-попул. літ.).

ЕКСТРАОРДИНА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **екстраордина́рний** 1. *Секрет Володимира Івасюка, мабуть, у тому, що його лірика особлива: несхожість його ліричних творінь ні на чиї інші — від екстраординарності автора* (із журн.); *Програма про незвичайне в людському житті дає можливість телеглядачам зазирнути за межу, яка розділяє буденність і екстраординарність* (з газ.).

ЕКСТРАПОЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **екстраполюва́ти.** *Концепція, яка полягає в лібералізації економіки, приватизації державних підприємств, скороченні державних витрат тощо, згодом була екстрапольована на країни, що розвиваються, та на постсоціалістичні держави* (з наук. літ.); // **екстрапольо́вано,** *безос. пред. Позитивне емоційне навантаження образу сонця, яке склалося у поетичній традиції, сприйнято й екстрапольовано П. Г. Тичиною відповідно до індивідуальних творчих задумів* (з наук. літ.).

ЕКСТРАПОЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **екстраполюва́ти.** *У футурологічних та наукознавчих дослідженнях Станіслав Лем прагнув не просто екстраполювання на день завтрашній певних чинних тенденцій, а віднаходження зародків якісно нових явищ, про які сьогодні можна говорити лише на рівні абстракцій* (із журн.).

ЕКСТРАПОЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок. і док., що.* Робити екстраполяцію. *Звертаючись до історичних подій та постатей минулого, В. Сосюра екстраполює їх на сучасне життя України і намагається знайти відповіді на сьогочасні проблеми — власні та суспільні* (з наук. літ.); *Досліджуючи передовий досвід, потрібно з'ясовувати й екстраполювати на вітчизняні реалії складники інституційного розвитку як економічної, так і суспільно-державної сфер* (із журн.); *Реконструюючи історію Київської Русі, П. Загребельний екстраполював її на сучасність, показуючи могутню течію часу, в якому все взаємопов'язано і переплетено* (з газ.); *Коефіцієнт інтенсивності напружень при циклічному навантаженні металевих матеріалів обчислювали, екстраполюючи до нуля залежність швидкості росту тріщини від утомленості* (з наук. літ.).

ЕКСТРАПОЛЮВА́ТИСЯ, ю́ється, *недок.* Пас. до **екстраполюва́ти.** *Деякі теорії кінця XIX — початку XX століть екстраполювалися на "позапсихологічні" об'єкти. Типовий приклад — намагання фрейдизму пояснити не тільки психічне, а й соціальне життя* (з наук. літ.); *Цінності та ідеали демократії посіли чільне місце у сучасному світогляді, екстраполюючись на етику (зокрема на етику преси)* (з наук. літ.).

ЕКСТРАПОЛЯТИ́ВНИЙ, а, е, *книжн., мат.* Те саме, що **екстраполяці́йний.** *Головний недолік довгострокового екстраполятивного планування полягав у тому, що підприємство розглядалось як закрита система* (з наук. літ.); *Лише науковець із досить високим рівнем інформаційної культури має ерудицію, необхідну для використання екстраполятивних методів у дослідницькій роботі* (з наук. літ.).

ЕКСТРАПОЛЯ́ТОР, а, *ч.* Аналоговий або цифровий обчислювальний пристрій у системах автоматичного управління, признач. для розв'язання диференціальних рівнянь, що описують поведінку керованого об'єкта. *За допомогою екстраполятора дискретний вхідний процес перетворюється на неперервний* (з наук. літ.); *У класичній теорії керування відомий розв'язок задачі дискретизації неперервного об'єкта з екстраполятором нульового порядку на вході за допомогою ступінчасто-інваріантного перетворення* (з наук. літ.).

ЕКСТРАПОЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн., мат.* Стос. до екстраполяції. *Досвід розвинених підприємств свідчить про обмеженість екстраполяційних та інтуїтивних прогнозів* (із журн.); *Екстраполяційна крива; Екстраполяційний метод чисельного розв'язування задачі Коші.*

ЕКСТРАПОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *книжн.* Поширення висновків, одержаних зі спостереження над однією частиною явища, на іншу його частину. *Екстраполяція ґрунтується на припущенні того, що закономірність (тенденція) розвитку об'єкта в минулому буде незмінною протягом певного часу і в майбутньому* (з наук. літ.); *У прогнозуванні екстраполяцію застосовують у вивченні часових рядів* (з навч. літ.).

2. *мат.* Обчислення за рядом даних значень математичного виразу інших його значень, які перебувають поза цим рядом. *Обчислювальний комплекс для оброблення й візуалізації отриманої інформації виконує інтерполяцію, усереднення та екстраполяцію отриманих даних* (з наук. літ.).

ЕКСТРАСЕ́НС, а, *ч.* Особа, яка має яскраво виражені парапсихологічні здібності. *У Кармадонській ущелині, в Північній Осетії, льодовик накрив .. понад сто чоловік .. Приїхала навіть ясновидиця, екстрасенс, обстукувала, обмацувала ті крижані брили, припадала вухом* (Л. Костенко); — *Найкращий екстрасенс тут, він перед вами, пане генерал-полковнику, — Котигорошко зробив чемний жест у бік осавула* (В. Кожелянко); — *Не треба робити з мене якесь диво. Звичайнісінький собі екстрасенс. Властиво, не просто екстрасенс, а контактер* (Любко Дереш).

ЕКСТРАСЕНСО́РИКА, и, *ж.* У парапсихології — сукупність явищ, пов'язаних із надчутливими здібностями людини. *Деякі зізнавалися, що давно б розпрощалися з курсами, але заплачених грошей шкода, тому й далі товкли химерну науку екстрасенсорику, тупо конспектували лекції* (Г. Тарасюк); *Екстрасенсорика насправді ґрунтується на гіпнотичному впливі на хворого* (із журн.).

ЕКСТРАСЕНСО́РНИЙ, а, е. Стос. до екстрасенсорики. — *Я, коли в це діло .. екстрасенсорне поліз, багацько всякої літератури перелопатив* (Любко Дереш); *Ймовірно, що сприйняття людини не обмежуються тільки її п'ятьма почуттями, а є ще шосте, позачутливе (екстрасенсорне) сприйняття* (з наук.-попул. літ.); *Церква вказує на неприпустимість використання у лікувальній практиці "заговорів", магічних або екстрасенсорних дій, бо вони не мають нічого спільного з дією цілющої благодаті Святого Духа і є шкідливими для душі* (з рел.-церк. літ.).

ЕКСТРАСИСТОЛІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Вид аритмії з характерним передчасним скороченням серця і подовженою паузою, що створює відчуття "перебою". *При серцевому нападі значно зростає концентрація вазопресину в крові, внаслідок чого можуть виникати аритмії за типом брадикардії, екстрасистолії тощо* (з наук. літ.).

ЕКСТРАФРА́ХТ, у, *ч., мор., юр.* Надбавка до базового фрахту; додатковий фрахт. *Екстрафрахт передбачено умовами контракту* (із журн.).

ЕКСТРЕ́МА, и, *ж., книжн.* Гранична межа прояву чого-небудь; крайність, фанатизм; ексцентричність. *Скільки, Максиме, .. екстрем розтерзують тебе і скільки всіляких там дихотомій тебе розпинають* (С. Процюк); *Дві доби тверезого життя! Шкода марнувати цей так важко набутий капітал на якусь екстрему* (В. Кожелянко); *Екстреми можуть перетворювати переконання людини в догми* (з наук. літ.).

ЕКСТРЕМА́Л, а, *ч.* Той, хто вдається до надто ризикованих дій спортивного характеру, трюків, отримуючи задоволення. *"Чому Африка?" — згадався їй рекламний слоган українських екстремалів .. Євка не допускала й миттєвого жалю за комфортом* (І. Карпа); *З цієї вантової конструкції на Черепановій горі ризикують стрибати хіба що екстремали — трамплін нестійкий і здригається навіть від вітру* (з газ.).

ЕКСТРЕМА́ЛЬ, і, *ж., мат.* Інтегральна крива диференціального рівняння Ейлера. *Якщо допустима екстремаль єдина, то вона й буде розв'язком варіаційної задачі* (з наук. літ.); *Поле екстремалей.*

ЕКСТРЕМА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Дуже значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною і т. ін.; який відзначається таким виявом. *Компенсаторні резерви кісткової тканини генетично детерміновані і проявляються під час найрізноманітніших екстремальних дій на організм* (з наук. літ.); *У космосі речовина перебуває в гранично екстремальних умовах: вона дуже розріджена або щільна, температура її дуже висока* (з наук.-попул. літ.); *Складним математичним закономірностям підпорядковується розміщення листя на молодих стеблах рослин. Тут природа теж розв'язала екстремальну задачу* (з наук.-попул. літ.).

2. *мат.* Пов'язаний з екстремумом певної функції. *Доповідь на конференції була присвячена геометричним і екстремальним властивостям регулярних функцій у колі* (з наук. літ.).

ЕКСТРЕМА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **екстрема́льний** 1. *Я став свідком аж трьох смертей, розумієш? Протягом неповних 18 місяців у цілком мирних, не позначених жодною екстремальністю умовах!* (Ю. Андрухович); *Одним із визначальних чинників професійного спілкування працівників міліції є екстремальність* (з наук. літ.); *Щоб уникнути зайвих конфліктів, а також зважаючи на екстремальність умов роботи, у складі експедиції до Антарктики немає жінок* (з газ.).

ЕКСТРЕМА́ЛЬНО. Присл. до **екстрема́льний** 1. *Ю. І. Ізотов знайшов значну кількість галактик з екстремально низьким вмістом важких елементів — кандидатів на молоді галактики* (з наук. літ.); *До екстремально несприятливих умов змогли адаптуватися небагато видів рослин* (з навч. літ.); *В установі розвиваються теоретичні основи синтезу надтвердих матеріалів за екстремально високих тисків і температур* (з газ.).

ЕКСТРЕМІ́ЗМ, у, *ч.* Прихильність до крайніх поглядів і заходів (перев. у політиці). *Свої перекуски я зазвичай носив у чорних кульках на сміття. Перехожі розцінювали це як акт екстремізму* (Любко Дереш); *Первісний радикалізм і навіть екстремізм етнометодології поступово змінюється усвідомленням деяких її вад, з'являються більш рафіновані й виважені версії антропології пізнання* (з наук. літ.); *Політичний екстремізм.*

ЕКСТРЕМІ́СТ, а, *ч.* Прихильник екстремізму. *Ми біжимо .. обліплені одягом, до останньої нитки мокрі, абсолютно дивне революційне угруповання, передовий загін екстремістів* (Ю. Андрухович); *Навіть в Алжирі, де найбільше постраждалих від тероризму, мусульманські екстремісти не мали успіху в боротьбі проти непопулярного воєнного режиму* (із журн.); *Афганські екстремісти намагаються підірвати політику національного примирення* (з газ.).

ЕКСТРЕМІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **екстреміст.** *На роботі вона вважалась невиправною дівою-екстремісткою, яка всіх переконувала, що чоловіків немає за що поважати* (А. Михайленко); *У Духовному управлінні мусульман Криму повідомили журналістам, що не причетні до організації конференції, яку навряд чи можна вважати лише зборами екстремісток* (з газ.).

ЕКСТРЕМІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **екстремізм** і **екстреміст.** *Психологію натовпу формують політики переважно екстремістського типу* (з наук. літ.); *У рухах, що мають екстремістські настрої, молодь постає переважно як об'єкт цілеспрямованого впливу* (із журн.).

ЕКСТРЕ́МНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до екстреми. *Вона думала, що після такої екстремної сцени він припинить верзти дурниці, попросить вибачення і залишиться вдома* (В. Кожелянко); *Прусський капіталізм ніколи не сягнув екстремних форм англо-американського "чистого" капіталізму XIX сторіччя* (з наук. літ.); *Без особливих ідеологічних драм Україна у 90-х рр. XX ст. пройшла якраз через те, що від світоглядно аномального, деструктивного, екстремного ми поверталися до природних, органічних станів душі* (із журн.).

ЕКСТРЕ́МУМ, у, *ч., мат.* Найбільше і найменше значення функції. *Учений вніс чималий вклад у створення сучасної теорії необхідних умов екстремуму, яка дала змогу охопити такі проблеми, як теорія оптимального керування, теорія наближень і загальні задачі математичного програмування* (з наук. літ.); *Оригінальна оптимізаційна система побудована на принципах випадкового пошуку екстремуму функції багатьох змінних* (з наук. літ.).

Е́КСТРЕНИЙ, а, е. Якого не можна відкласти; невідкладний, терміновий. — *Про що ти хотів поговорити зі мною? Що там за така екстрена справа?* (Ю. Шовкопляс); *Вони втрьох навіть склали перелік найнеобхіднішого — щоб у разі екстреної евакуації не забути нічого важливого* (О. Авраменко); *На екстреній нараді вирішили огляд, оцінку та подолання перешкоди відкласти до ранку і негайно розбити табір* (з навч. літ.); // Якого не передбачили; несподіваний. *Мені повинно стати сих грошей на місяць.., якщо не трапиться яких екстрених видатків* (Леся Українка); *Хоча машиніст ужив заходів для екстреного гальмування, уникнути наїзду не вдалося* (з навч. літ.); // Терміново вжитий, виданий і т. ін. *Назустріч поспішає .. Марина Миколаївна. Побачивши мене, вона аж розцвітає на обличчі: трапився слухач для її екстреного повідомлення* (В. Дрозд).

Е́КСТРЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **е́кстрений.** *Пан президент не хоче й слухати, що йому* [графові Адольфу] *здається .. Внутрішні політичні обставини Німеччини вимагають екстреності* (В. Винниченко); *При монофакторному аналізі виявлено частоту ранніх післяопераційних ускладнень при різних способах хірургічного лікування залежно від екстреності втручання, ступеня кровотечі, віку пацієнта* (з наук. літ.); *Екстреність проведення позачергової сесії зумовлена великими збитками, які завдав бюджету області буревій* (з газ.).

Е́КСТРЕНО. Присл. до **е́кстрений.** *Мазуринського і Карпа Хведоровича* [Федоровича] *екстрено викликали на сцену* (Б. Антоненко-Давидович); — *Рада екстрено вирішила: встановити контакт з мислячими істотами, сигнали яких ми спіймали* (О. Бердник); *Безбородько вибрався до лікарні нібито екстрено відвідати одного важкохворого* (Ірина Вільде); *Руді стоїть збоку з перекривленим насмішкуватим усміхом людини, що дивиться на свою власну, тільки-но екстрено й несподівано відрізану під операцією руку* (В. Винниченко).

ЕКСТРИ́М, у, *ч.* 1. Сукупність будь-яких дій, пов'язаних з відчуттям небезпеки, ризиком і т. ін. *Маршрути в карстових печерах різні за рівнем складності. Якщо екстрим не лякає, кожен може взяти участь у розвідуванні нових ходів* (із журн.); *Унікальний ландшафт Присамар'я — живописні озера і стариці, сфагнові болота і заплавні луки, солончаки і піщані дюни — спокушає любителів автоперегонів по пересіченій місцевості, які шукають екстрим* (з газ.).

2. *розм.* Надзвичайна ситуація, подія, переживання і т. ін. *Погода інколи підносить нам такі сюрпризи, які спрогнозувати неможливо. Травневий екстрим не зміг передбачити ніхто* (із журн.).

ЕКСТРУДА́Т, у, *ч.* Продукт (у 1, 3 знач.), одержаний за допомогою екструдера. *Екструдат, отриманий на обладнанні вітчизняного виробництва, має високий вміст протеїну, жиру та незамінних амінокислот* (з наук. літ.); *Соєвий екструдат.*

ЕКСТРУ́ДЕР, а, *ч.* Машина для розм'якшення матеріалів і надання їм форми продавлюванням через профільний інструмент, перетин якого відповідає конфігурації виробу. *На Рубіжанському трубному заводі відкрито навчально-виробничий центр із професійної підготовки зварників пластмас — украй дефіцитних спеціалістів, а також машиністів екструдера* (із журн.); *Машиніст виготовляє на екструдері труби, декоративні накладки, полозки, плівки, листи, штучні нитки* (з газ.).

ЕКСТРУЗІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *техн.* Прикм. до **екстру́зія** 1. *Є два основні методи виготовлення радіаторів: екструзійний метод і метод лиття* (з наук.-техн. літ.); *Екструзійна технологія;* // Вигот. з використанням екструзії. *Плити з екструзійного пінополістиролу випробувані для умов Крайньої Півночі в земляному полотні* (із журн.).

2. *геол.* Який використовують для екструзії (у 2 знач.). *Екструзійний вогнепровідний шнур.*

ЕКСТРУ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *техн.* Продавлювання матеріалів тиском, що створюється спеціальними пресами. *Дисертацію присвячено розробленню технології м'ясо-рослинних сухих сніданків, одержаних методом термопластичної екструзії* (з наук. літ.).

2. *геол.* Вихід в'язкої лави із кратера вулкана на поверхню Землі у формі купола або стовпоподібного підняття. *У складному процесі руйнування від утомленості друга стадія — це порушення структури матеріалу на рівні його блоків, зерен, включень, а в поверхневому шарі — утворення східців екструзії та інтрузії* (з наук. літ.).

ЕКСУДА́Т, у, *ч., вет., мед.* Те саме, що **ви́піт.** *Із запального ексудату виділено 25 видів бактерій, переважно у дво- і трикомпонентних асоціаціях, та вивчено їх патогенні властивості* (з наук. літ.); *При опіках другого ступеня утво-*

риються пухирці на поверхні почервонілої та припухлої шкіри. Верхній шар шкіри, що змертвів, відшаровується і під ним накопичується ексудат (з навч. літ.).

ЕКСУДАТИ́ВНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **ексуда́т.** *Ексудативний плеврит починається поступово або гостро* (з навч. літ.); *Ексудативний діатез, який буває в кожного п'ятого малюка, може спричинити тяжке алергійне захворювання в майбутньому* (із журн.).

ЕКСУДА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *вет., мед.* Процес виділення ексудату. *Основна причина ексудації — підвищення проникності судинної стінки капілярних судин і венул* (з наук. літ.); *Усі фази запального процесу за часом накладаються: проліферація починається вже в першу добу після ушкодження, а ексудація та інфільтрація, поступово зменшуючись, залишаються практично до завершення загоєння* (з навч. літ.).

2. *техн.* Виділення рідких компонентів із вибухових речовин унаслідок неправильного зберігання або виготовлення. *Ексудація розчинника та викристалізування компонентів призводить до зниження балістичних якостей пороху* (з наук. літ.).

ЕКСФОЛІАТИ́ВНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до ексфоліації. *У важких випадках себорейний дерматит може мати характер поширеного ексфоліативного процесу* (з наук. літ.); *Зміни слизової оболонки порожнини рота і губ, зокрема герпетичні ураження губ і хронічний стоматит, спостерігались у більшості обстежених дітей* (з наук. літ.).

ЕКСФОЛІА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *вет., мед.* Лущення шкіри при деяких дерматозах. *Висока питома вага бронхіального епітелію зумовлена вірусно-бактеріально-алергійним впливом на слизову оболонку респіраторного тракту з підвищеною ексфоліацією епітеліальних клітин* (з наук. літ.).

2. У косметиці — очищення поверхні шкіри від шару відмерлих клітин, бактерій і т. ін. *У поєднанні зі спеціальними косметичними засобами ексфоліація допомагає зменшити глибокі зморшки, позбавитися пігментних плям* (із журн.).

ЕКСЦЕДЕ́НТ, у, *ч., фін., юр.* Залишок страхової суми, що створюється понад власне утримання страховика або перестраховика і повністю надходить у перестрахування. *У межах пропорційного перестрахування можливий вибір між квотним перестрахуванням та перестрахуванням ексцеденту сум* (з наук. літ.).

ЕКСЦЕДЕ́НТНИЙ, а, е, *фін., юр.* Стос. до ексцеденту. *Згідно з умовами ексцедентного договору перестрахування всі прийняті на страхування ризики підлягають переданню на перестрахування в межах визначеного ліміту* (з наук. літ.).

ЕКСЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **ексцентри́чність.** *Ексцентризм авторського мовлення в оповіданнях М. Йогансена якщо й характеризує героя, то виявляє буфонну, несерйозну природу його життєвої позиції* (з наук. літ.); *Ексцентризм буття переплавлюється на ексцентризм свідомості, рефлексуючись у посткласичних напрямах філософії, науки, моралі, мистецтва XX сторіччя* (з наук. літ.).

ЕКСЦЕ́НТРИК[1], а, *ч.* 1. Артист, виступи якого побудовано на несподіваному контрасті або зовнішньому ефекті (зоровому, слуховому). *Яковенко пустив поручень, за який тримався, його кинуло на капітана, він мало не збив старого, пролетів понад ним із спритністю циркового ексцентрика* (П. Загребельний); *Міг Б. Глаголін грати і в психологічній драмі, і бути ексцентриком. Він любив на сцені рух, техніку, різноманітні ефекти. Не боявся вкотити на кін автомобіль чи мотоцикл* (із журн.).

2. *розм.* Людина з химерами, примхами, дивацтвами; дивак. *Майк Гакабі — ексцентрик, тож має багато божевільних ідей щодо економіки* (із журн.); *Директорка музею каже, що Джованні Рустичі належав до групи таких собі ексцентриків, які вже жили передчуттям нервової і витонченої доби маньєризму* (з газ.).

ЕКСЦЕ́НТРИК[2], а, *ч., техн.* Металевий диск (циліндр), вісь обертання якого не збігається з його геометричною віссю; рухома деталь у вигляді такого диска. *Для здійснення навантажування за заданим режимом при повному розвантаженні зразка профільний кулачок регульований: внутрішній ексцентрик можна провертати та фіксувати штифтами* (з наук. літ.); *Ексцентрик застосовують також для затискання оброблюваних виробів у верстатних пристроях* (з наук.-техн. літ.).

ЕКСЦЕ́НТРИКА, и, *ж., театр.* Художній засіб загостреного-комедійного зображення дійсності, що ґрунтується на навмисному порушенні логіки, послідовності та взаємозв'язку між зображуваними вчинками, явищами. *Щось хочуть* [двоє ченців] *видурити в чубатого веселого запорожця, грають на різних інструментах (музична ексцентрика), але він тільки сміється з них* (В. Нестайко); *На початку 1918 р. заполонили сцени театрів-мініатюр і кабаре, що повсюдно відкривалися в Харкові, ексцентрика, епатаж, незвичайність і водночас болісне очікування нового повороту долі* (з наук. літ.).

ЕКСЦЕ́НТРИКОВИЙ, а, е, *техн.* Стос. до ексцентрика *(див.* **ексце́нтрик[2]**). *При включенні приводу ножиць провертається ексцентриковий вал* (з наук. літ.); *Ексцентрикова втулка;* // Який має ексцентрик, з ексцентриком. *Ексцентрикові шліфувальні машини нерідко застосовуються для полірування автомобільних деталей, а також елементів меблів складної форми (наприклад примхливо вигнутих поручнів)* (з наук.-техн. літ.); *Ексцентриковий грохот для просіювання піску.*

ЕКСЦЕНТРИСИТЕ́Т, у, *ч.* 1. *техн.* Відстань між віссю обертання дискового ексцентрика і центром його зовнішньої поверхні. *Відповідно до нашого дослідження розроблено функціональні допуски на ексцентриситет головних вертикальних осей інерції кранових рейок і підкранових балок* (з наук. літ.).

2. *мат.* Постійна позитивна величина, що характеризує еліпс, гіперболу й параболу і дорівнює відношенню відстані між фокусами даного конічного перерізу до відстані між вершинами. *Ексцентриситет характеризує форму еліпса: чим ближчий ексцентриситет до одиниці, тим більше еліпс витягнутий* (з навч. літ.).

3. *астр.* Відхилення від центра. *Варіації ексцентриситету, які визначають рівень еліптичності орбіти Землі, проявляються у зміні відстані від Землі до Сонця протягом року (середня відстань Землі від Сонця не змінюється) і збільшенні або зменшенні через це припливу енергії електромагнітного випромінювання Сонця* (з наук. літ.); *Орбіти деяких астероїдів мають надзвичайно великі ексцентриситети* (з навч. літ.).

ЕКСЦЕНТРИ́ЧНИЙ[1], а, е. 1. *театр.* Заснований на різких звукових чи зорових контрастах або на незвичайних, дуже смішних прийомах. *Я почала читати книжку вголос. Французькі каламбури, коротенькі розмови, ексцентричні афоризми, описи .. чіплялись одно до одного, мов кільця на ланцюжку з барвистого паперу* (Леся Українка); *Актриса випробувала свої можливості в нових для себе жанрах, зігравши у комедії роль в ексцентричній манері* (із журн.).

2. Який виходить за межі звичайного; надто своєрідний, незвичайний. *Олеся чарувала його ексцентричними позами, кокетством, танцями, пишанням* (І. Нечуй-Левицький); *На підвищення виходить Ельза в дуже ексцентричному костюмі* (В. Собко); *Загадковий візерунок на стіні .. вважатимуть просто примхою ексцентричного мешканця — а надто ж коли йдеться про таку ексцентричну особу, як наша люба Аліса* (О. Авраменко).

ЕКСЦЕНТРИ́ЧНИЙ[2], а, е, *спец.* Який не має спільного центра; протилежне к о н ц е н т р и ч н и й. *Найбільш загальна модель технічного об'єкта має вигляд ексцентричного диполя, довільно орієнтованого в просторі* (з наук. літ.); *Наявність жолобів та кривизни призводить до ексцентричного розміщення колон у стовбурі свердловини* (з наук. літ.).

ЕКСЦЕНТРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ексцентри́чний[1]**. *У прозі М. Йогансена активізуються прийоми гротеску, фантастики, поетика ексцентричності* (з наук. літ.); *Він розповідав їй, Любці, про всю ексцентричність Віри Павлівни, про її розум* (Г. Хоткевич); *По-справжньому вільне суспільство терпимо ставиться до чужої думки незалежно від ексцентричності способу, в який вона висловлена* (з газ.).

ЕКСЦЕНТРИ́ЧНО[1]. Присл. до **ексцентри́чний[1]** 2. *Убрана вона була гарно, але ексцентрично: в чорній сукні з яро-червоним убранням* (Леся Українка); *Вічно житиме мистецтво М. Гоголя: багатство і музика його мови, вміння створювати характери, трагічно величні та ексцентрично смішні, поєднувати реальність із фантазією, будуючи унікальний принадний власний світ* (із журн.); *"Джазова співачка? Це має бути досить ексцентрично", — подумав я* (із журн.).

ЕКСЦЕНТРИ́ЧНО[2], *спец.* Присл. до **ексцентри́чний[2]**. *Підкріплювальні елементи розташовані ексцентрично, мають однакову або різну жорсткість, зокрема й змінну по довжині. Розміщення їх регулярне і нерегулярне* (з наук.-техн. літ.).

ЕКСЦЕНТРІА́ДА, и, *ж.*, *театр.* Театральна або циркова гра, побудована на ексцентричних прийомах. *Гучну ексцентріаду увінчано премією за кращий сценарій* (із журн.); *Пісні й танці, пантоміма й інтермедії, ексцентріада дотепно об'єднані єдиною сюжетною лінією* (з газ.).

ЕКСЦЕ́С, у, *ч.*, *книжн.* 1. Крайній, незвичайний вияв чого-небудь. [Д у б р о в с ь к и й:] *Василь Хмарний! Суд його королівської милості розглянув твою справу і зважив усі твої вчинки і злії ексцеси* (І. Кочерга); *В Дмитра Івановича не хмарний настрій, а значить, у нього все гаразд удома й акцію з кошторисом він сприйняв без ексцесів* (Ю. Мушкетик); *Чуттєві ексцеси.*

2. Гостре зіткнення; порушення громадського порядку. *Розлючені дезертири, .. наїжджі горлопани .. Через них завжди могли виникнути небажані, ба й небезпечні під таку колотнечу ексцеси* (Б. Антоненко-Давидович); *Ця перевірка і затримання* [підозрюваних] *супроводилась раз у раз ексцесами* (І. Микитенко); *Вони .. поводилися так, ніби ніяких ексцесів у дорозі не траплялося і з усієї поїздки вони винесли лише найприємніші враження* (О. Авраменко).

ЕКСЦИ́ЗІЯ, ї, *ж.*, *вет.*, *мед.* Видалення хірургічним шляхом ушкодженої хворобою тканини. *Поетапна хірургічна тактика передбачає проведення ексцизії у лікуванні пацієнтів* (з наук. літ.).

ЕКСЦИТАТИ́ВНИЙ, а, е, *псих.* Який збуджує почуття, привертає увагу. *Світоглядна, оцінно-нормативна, інтегративна функції є ексцитативними і реалізуються у формуванні особистісних якостей* (з наук. літ.); *Висловлювання має бути влучним, образ — ексцитативним* (з наук. літ.).

ЕКСЦИТАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.*, *псих.* Властивість за знач. **ексцитати́вний**. *Ініціативне мислення, технічна свобода і метод ексцитативності Туше сприяли активізації процесу формування виконавських умінь і фахової підготовки* (з наук. літ.).

ЕКСЦИТА́ЦІЯ, ї, *ж.*, *псих.* Збудження почуттів, збентеження. *Якщо саморозкриття сентиментального героя відбувалося у спокійній обстановці, у розмові з матір'ю, то Денисове проходить у критичний момент як ексцитація* (з наук. літ.); *Гру супроводжують приємні почуття, стани ексцитації, задоволення від виграшу* (із журн.).

ЕКС-ЧЕМПІО́Н, а, *ч.* Колишній чемпіон. *Екс-чемпіон пояснив, чому змінив промоутера* (із журн.); *Один з екс-чемпіонів світу заявив, що має рецепт перемоги над супротивником* (із журн.).

ЕКС-ЧЕМПІО́НКА, и, *ж.* Жін. до **екс-чемпіо́н.** *Українська екс-чемпіонка з кікбоксингу подалася в моделі* (з газ.); *У матчі за світову шахову корону українська шахістка блискуче перемогла представницю Болгарії, екс-чемпіонку світу* (з газ.).

ЕКТА́ЗІЯ, ї, *ж.*, *вет.*, *мед.* Розтягнення, розширення порожнистих органів (бронхів, судин і т. ін.). *Ектазія спостерігається при хронічних запальних процесах, виразках* (з наук.-попул. літ.); *Ектазія аорти.*

Е́КТИМА, и, *ж.*, *вет.*, *мед.* Гнійний пухирець на шкірі з виразкою в центрі, після якої залишається шрам. *За тяжкої фізичної роботи ектима може супроводжуватися кровотечею і навіть некрозом тканин* (з наук. літ.).

ЕКТО... Префікс, що утворює слова зі значенням "зовнішній", напр.: е к т о д е́ р м а, е к т о п а р а з и́ т, е к т о п л а́ з м а.

ЕКТОГЕНЕ́З, у, *ч.*, *біол.* Загальна назва напрямів в еволюційному вченні про історичний розвиток живої природи як пряме пристосування організмів до середовища. *Педагогічна психологія пропонує розглядати явище соціалізації людини в системі трьох координат, зокрема й ектогенезу* (з наук. літ.).

ЕКТОДЕ́РМА, и, *ж.*, *біол.* 1. Зовнішній шар зародка багатоклітинних тваринних організмів на ранніх стадіях їх розвитку; протилежне е н т о д е р м а. *Ектодерма дає початок зовнішньому шару шкіри, нервовій системі, органам чуттів тощо* (з наук. літ.).

2. Зовнішній шар стінки тіла кишковопорожнинних тварин. *Перші багатоклітинні організми були двошаровими. Вони складалися з ектодерми і ентодерми* (з наук. літ.).

...ЕКТОМІ́Я. Друга частина складних слів, що означає "видалення", напр.: г а с т р о е к т о м і́ я, н е ф р е к т о м і́ я, п н е в м о е к т о м і́ я.

ЕКТОМІ́Я, ї, *ж.*, *вет.*, *мед.* Хірургічна операція видалення ушкодженої хворобою тканини або органа. *Звичайно до ектомії вдаються, коли орган ушкоджено пухлиною, особливо якщо вона злоякісна* (з наук.-попул. літ.).

ЕКТОМО́РФ, а, *ч* Те саме, що **асте́нік**. *Типовий ектоморф має короткий торс, довгі кінцівки, вузькі груди* (із журн.); *Ектоморф пристосується до навантажень у тренажерному залі за три тижні* (з газ.).

ЕКТОПАРАЗИ́Т *див.* **ектопарази́ти.**

ЕКТОПАРАЗИ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **ектопарази́т,** а, *ч.), біол.* Організми, які паразитують на поверхні тіла людини, тварин або рослин. *До ряду вошей належить близько 200 видів безкрилих ектопаразитів ссавців* (з наук. літ.).

ЕКТОПІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **ектопія.** *Після попереднього забарвлення добре видно клітини та ядра поверхневого епітелію, ектопічні острівці, судини, отвори залоз* (з наук. літ.).

ЕКТОПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Неправильне розміщення внутрішніх органів у людини і тварин. *Фонові процеси у незапальних захворюваннях пов'язані з гормональними порушеннями. Серед них найчастіші ектопії* (з наук. літ.); *Ектопія нирок.*

ЕКТОТРО́ФНИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **екзотро́фний.** *Науці відомі три види мікоризи: ектотрофна, ендотрофна та екто-ендотрофна* (з наук. літ.); *Ектотрофний організм.*

ЕКУМЕНІ́ЗМ, у, *ч., рел.* Рух за об'єднання християнських церков, за досягнення віросповідної єдності християн. *Екуменізм зародився на початку XX ст. у середовищі протестантських християн* (з наук.-попул. літ.).

ЕКУМЕНІ́СТ, а, *ч., рел.* Прихильник екуменізму. *В українському суспільстві три відсотки громадян називають себе екуменістами, кажучи, що не належать до жодної з конфесій* (з наук. літ.); *Екуменісти акцентують увагу на тому, що Святе Письмо заповідає духовну єдність християн* (з рел.-церк. літ.).

ЕКУМЕНІ́ЧНИЙ, а, е, *рел.* Стос. до екуменізму. *XX століття, крім численних страхіть, які його так переповнили, дало світові й таку благородну справу, як екуменічний рух* (з наук.-попул. літ.).

ЕКФОРІ́Я, ї, *ж.* У психіатрії — відновлення в пам'яті ефекту певного психологічного пригадування. *Екфорія може зумовлювати появу нових асоціацій* (з наук. літ.).

ЕКЮ́[1], *невідм., ч. і с.* Старовинна французька золота або срібна монета із зображенням щита, яку карбували в XIII–XVIII ст. *Тому, хто перший проб'ється в козацький стан і укріпиться там, обіцяно сто золотих екю і десять бранок* (Ю. Мушкетик); *— Я, сину мій, можу дати вам лише п'ятнадцять екю, свого коня й ті поради, що їх ви оце вислухали* (М. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

ЕКЮ́[2], *невідм., ч. і с.* Валютна розрахункова одиниця, якою з 1979 р. до запровадження євро в 1999 р. користувалися країни — члени європейської валютної системи. *Грошову одиницю екю запроваджено як центральний елемент європейської монетарної системи для підтримання механізму обмінних курсів* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛАЙОПЛА́СТ *див.* **елайопла́сти.**

ЕЛАЙОПЛА́СТИ, ів, *мн. (одн.* **елайопла́ст,** а, *ч.), бот.* Безбарвні пластиди рослинної тканини, які містять крохмаль та олії. *Клітинні гранули (цитосоми, елайопласти тощо) беруть участь у синтетичних реакціях, обміні речовин* (з наук. літ.).

ЕЛАСМОТЕ́РІЙ, я, *ч., палеонт.* Викопний носоріг ряду непарнокопитих антропогенового періоду завдовжки до п'яти і заввишки до двох метрів. *Вважають, що еласмотерій мав череп із сильно загостреними попереду носовими кістками* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛА́СТИК, у, *ч.* Синтетичне еластичне волокно, а також тканина з цього волокна. *Була вона .. приємно збудована, мала лукаво вигнуті уста і різнобарвні очі, стриглася під хлопця, носила завжди обтислі светри і туристські штани з еластику* (П. Загребельний).

ЕЛАСТИ́Н, у, *ч., біол.* Білкова речовина, що входить до складу сухожилля та зв'язок і зумовлює їхню пружність. *Ферменти родини матриксних металопротеїназ здатні руйнувати білки міжклітинного матриксу та базальних мембран: колагени, протеоглікани, еластин та ін.* (з наук. літ.); *У процесах життєдіяльності (ріст, загоєння ран і т. ін.) обмін колагену та еластину змінюється* (з наук. літ.).

ЕЛАСТИ́НОВИЙ, а, е, *біол.* Який містить еластин. *Еластинові аплікації нормалізують діяльність сальних залоз, омолоджують та очищують шкіру обличчя, розгладжують зморшки і сприяють прискореній регенерації клітин* (із журн.).

ЕЛАСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Здатний легко гнутися, розтягуватися і набувати попередньої форми; гнучкий, пружний. *То була справді дивовижна пластмаса .. Еластична й пружна, вона водночас була така міцна, що могла вільно конкурувати із стальними тросами* (М. Дашкієв); *Якийсь порядно підпилий вусань-архітектор .. таки здолав з третьої спроби зафіксувати її* [підвернуту ступню] *еластичним бинтом* (Ю. Андрухович); *Еластична просторова матриця модифікованого асфальтобетону з високою адгезією та когезією забезпечує його довговічність в умовах вологого й жаркого клімату* (з наук. літ.).

2. *перен.* Позбавлений різкості; плавний. *По дорозі стрічались дівчата .. з свіжим овалом обличчя, еластичними рухами тіла* (М. Коцюбинський); *Поет мій зовсім змінився. Звичайно він йшов важко .. Тепер він став весь легкий, гнучкий, еластичний. Я майже не чув його біля себе* (В. Винниченко); *Еластичним кроком вийшов* [Безбородько] *на вулицю* (Ірина Вільде); *"Який кострубатий зворот, не властивий Івану Сергійовичу з його гарною еластичною мовою", — подумала Марія* (О. Іваненко).

3. *перен., книжн.* Який легко змінюється і пристосовується до певних умов, обставин. *Натура того чоловіка була дуже еластична* (І. Франко); *— Наші війська вимушені тепер займати еластичну оборону, наша тактика повинна бути гнучкою, що відповідає моментові* (В. Петльований).

ЕЛАСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **еласти́чний.** *Папір від старості втратив еластичність і чіплявся до пальців, як вата* (Ірина Вільде); *Еластичність термофлуктуаційної просторової полімерної сітки буде визначатися кінетичною гнучкістю ланцюгів між її вузлами* (з наук. літ.); *Сьогодні бомбою влітає в редакцію Лубенець, обличчя сяє, в руках еластичність, помолодшав навіть* (М. Коцюбинський); * Образно. — *Вони* [слова "от", "атож", "авжеж" та ін.] *надають мові розмовної інтонації і утворюють еластичність фрази* (О. Донченко).

ЕЛАСТИ́ЧНО. Присл. до **еласти́чний.** *Легко, еластично скочила* [пані Міхонська] *з брички на камінь* (І. Франко); *Ноги ступали еластично, майже беззвучно, ніби і не були взуті у дебелі дерев'яні черевики* (О. Донченко); *Тихо і вправно повз Беков, то еластично вигинаючись, то припадаючи до землі* (А. Трипільський); *Лідери хитрують і маневрують, еластично прогинаються, потенціал компромісів росте* (Л. Костенко).

ЕЛАСТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* 1. Друкування з еластичних друкарських форм фарбами, що швидко висихають. *У науковій доповіді розглянуто основні визначення та історичні етапи розвитку флексографічного друку, анілінового друку та еластографії* (з наук. літ.).

2. Метод візуалізації деформацій м'яких тканин на основі ультразвукової діагностики. *Еластографію вважають перспективним методом раннього виявлення хворих із фіброзом печінки* (з наук. літ.).

ЕЛАСТОМЕ́Р *див.* **еластоме́ри.**

ЕЛАСТОМЕ́РИ, ів, *мн. (одн.* **еластоме́р,** у, *ч.), хім.* Високомолекулярні сполуки з високоеластичними властивостями в широкому діапазоні температур. *Поліуретанові еластомери застосовують для виготовлення взуття, шин, штучної шкіри* (з наук.-попул. літ.); *Гусениці з поліефірного еластомеру забезпечують рух болотистою і засніженою місцевістю* (із журн.).

ЕЛАСТОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., спец.* Метод визначення еластичності м'яких тканин організму. *У наукових працях описано метод імпульсної еластометрії для визначення ступеня фіброзу печінки* (з наук. літ.); *Еластометрія ґрунтується на реєстрації швидкості поширення механічних хвиль крізь тканину організму для оцінки її еластичності* (з наук. літ.).

ЕЛАТИ́В, а, *ч., лінгв.* 1. Значення безвідносно великої міри ознаки, яке виражене формами найвищого ступеня, особливо в їх експресивному вживанні. *У центрі поля суперлативності — найвищий ступінь порівняння прикметників (відносний суперлатив та його різновиди), а на периферії — абсолютний суперлатив (елатив), який позначає істотне перевищення або недосягнення норми* (з наук. літ.).

2. У фіно-угорських мовах — категоріальна форма відмінка зі значенням руху зсередини назовні. *Елатив — початковий відмінок у фіно-угорських мовах* (з наук. літ.).

ЕЛЕА́Т, а, *ч., іст.* Філософ, представник давньогрецької філософської школи, заснованої у м. Елеї (Південна Італія) VI–V ст. до н. е. *Елеати вважали справжнє буття незмінним і позбавленим різноманітності* (з навч. літ.); *Думки про землю як основи всього сущого належать представникові філософської школи елеатів Ксенофану* (із журн.).

ЕЛЕВА́ТОР, а, *ч.* 1. Зерносховище, обладнане пристосуваннями для підіймання, сушіння, зберігання і т. ін. великої кількості зерна. *Золоте зерно сиплеться в грузовики, парокінні безтарки його везуть на елеватори* (В. Кучер); *Понад шляхом білаве* [біляве] *курище спалахувало золотом ячменю на кузовах, машини пхались під гору, попереду сивіла скеля елеватора* (Є. Пашковський); *Інтегрована національна компанія, що працює в агропромисловому секторі України з 1994 року, надає послуги зі зберігання зернових та олійних культур на елеваторах* (із журн.).

2. Вантажопідіймальний пристрій для безперервного транспортування вантажу у вертикальній або круто похилій площині. *Готування шихти — складна й відповідальна робота .. Грубер дивиться, як засипають в елеватор пісок* (Д. Бузько); *Його зір блукав між дивовижною мережею гостроверхих щогл та чорних високих елеваторів, що стояли над гаванню грізними примарами з роззявленими пащами* (І. Микитенко).

3. Сталевий хомут для підхоплювання труби або штанги під час спускання у нафтову свердловину. *Елеватор замикається на трубі, що дає змогу піднімати бурильну колону зі свердловини* (з навч. літ.).

4. Хірургічний інструмент для видалення із м'яких тканин роздроблених кісток. *Для видалення коренів верхніх зубів використовують штикоподібні щипці або прямий елеватор* (з навч. літ.); *Хірургічний елеватор з анатомічною ручкою.*

ЕЛЕВА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **елева́тор** 1–3. *Сучасні елеваторні підприємства з великим обсягом технологічного устаткування є складним об'єктом автоматизації* (з наук. літ.); *Для елеваторного завантаження довжина елеватора постійна* (з наук. літ.); *Порти обробляють вантажі з перебоями через нестачу вільних елеваторних потужностей* (з газ.).

ЕЛЕВА́ТОРНИК, а, *ч.* 1. Робітник, який працює на елеваторі (у 1 знач.). *Фермер сподівається на подальше зниження цін, а елеваторник — на їх зростання* (із журн.).

2. Робітник, який обслуговує елеватор (у 2 знач.). *Пізніше у виробничій діяльності з'явилися такі професії: автокранівник, агрегатник, верстатник, екскаваторник, елеваторник, верстальник, друкар* (з наук. літ.).

ЕЛЕВАТОРОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **елеваторобудува́ння.** *Елеваторобудівництво — висотне будівництво з підвищеною небезпекою. Потрібно постійно реагувати на зауваження, на ситуацію* (з газ.).

ЕЛЕВАТОРОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь промисловості, що будує елеватори. *Миколаївський портовий елеватор був створений за проектом відомого інженера в галузі елеваторобудування Д. В. Шумського* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕВА́ЦІЯ, ї, *ж.* У балеті — великі й плавні стрибки танцюриста, коли він немов завмирає в повітрі. *Балетмейстер розділив рухи танцівника на групи: присідання, стрибки, зокрема й елевація, обертання та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕВО́Н, а, *ч., ав.* Рухома поверхня в задній частині крила літака, якою користуються для керування польотом і яка одночасно виконує функції керма висоти й елерона. *У системі керування літаком Ту-144 кожен з елевонів розрізаний на чотири секції* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕГА́З, у, *ч.* Неорганічна речовина, яка за нормальних умов є важким газом, уп'ятеро важчим за повітря; гексафторид сірки; шестифториста сірка. *Перспективним щодо ресурсу роботи лампи може бути застосування елегазу або фреону* (з наук. літ.); *Продукти розкладання елегазу внаслідок дії розрядів (напр., у розряднику або вимикачі) токсичні й хімічно активні* (з наук. літ.).

ЕЛЕГА́ЗОВИЙ, а, е. Який працює на елегазі (про обладнання, пристрої і т. ін.). *Широко впроваджуються в електроустановках вакуумні та елегазові вимикачі* (з наук. літ.); *Елегазове обладнання.*

ЕЛЕГА́НТ, а, *ч., заст., розм.* Про чоловіка з вишуканими, витонченими манерами, смаком і т. ін. *Невдовзі вали стали улюбленим місцем проходів львівських елегантів з кінця XVIII ст.* (І. Крип'якевич); *Карета зупинилась була власне перед домом будовничого* [будівничого], *котрий з укладністю старого елеганта стиснув Ван-Гехта за руку, вискочив з карети і пішов до свого дому* (І. Франко); *Поїзд наближався до Вапнярки, коли на пероні з'явився цей елегант у чорних окулярах "дипломат" та костюмі з лавсановою ниткою* (О. Чорногуз).

ЕЛЕГА́НТКА, и, *ж., заст., розм.* Жін. до **елега́нт.** — *Як чисте і добре викачане* [вбрання], *то... — Але ж прошу! — перебила "елегантка", — "чисте, викачане", що то воно поможе, як воно з грубого полотна* (Леся Українка); *Скіф'янки, судячи з прикрас, мали неабиякий смак. Модниці, просто елегантки степові!* (О. Гончар).

ЕЛЕГА́НТНИЙ, а, е. 1. Витончений, вишуканий (про зовнішній вигляд). *Георгіані був на диво елегантний, аристократичний .. і виключно гордий та недоторканий — словом, справжній грузинський князь* (І. Багряний); *Колишній ротмістр Стелєцький .. жив спогадами про своїх елегантних полкових товаришів* (Б. Антоненко-Давидович); *Складалося враження, ніби дівчина випадково опинилася на*

стадіоні поруч із своїм елегантним супутником (В. Собко); // Зі смаком одягнений, зачесаний і т. ін. *В Оксани сидів зам-редактора* [заступник редактора] *"Трибуни" й якийсь француз з елегантною бородою* (Д. Бузько); *Він* [О. Довженко] *єдиний з-поміж нас стрункий, підтягнутий, елегантний у своїй полковницькій, добре підігнаній до його ладної статури формі* (М. Бажан).

2. Гарний (про одяг, предмети, манери і т. ін.); досконалий. *Вона скинула з себе пальто і опинилася переді мною в елегантній вовняній сукні* (І. Франко); *При магнатському дворі набув він елегантних манер, знайомств і глянцю* (З. Тулуб); *Угорець поклав свою елегантну паличку, пригладив борідку* (О. Гончар); *— Потрібен програвач! .. Не зразу второпав* [готельєр], *що від нього хочуть, а збагнувши, хутенько приніс елегантну сиву скриньку* (І. Білик).

ЕЛЕГА́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **елега́нтний.** *Гарний, стрункий, високолобий, приємний у бідній своїй елегантності юнак .. охоче виступав на літературних вечорах панфутуристів* (М. Бажан); *Завжди уважна до своєї зовнішності, зараз стає* [Ольга] *взірцем скромної елегантності* (Я. Галан); *Хай де в чому й бракує ще їй смаку та елегантності, на жаль, і фігурою розповніла, зате не бракує сили її рукам, вміння володіти краном* (О. Гончар); *Найбільших видозмін зазнала передня панель кондиціонера, яка часто задає тон елегантності й стильності* (з газ.).

ЕЛЕГА́НТНО. Присл. до **елега́нтний.** *Мундзьо одягавсь .. елегантно, з шиком* (І. Франко); *Перед ним стояла дівчина — елегантно одягнена, висока, худорлява, з блідим обличчям і каштановим коротким волоссям* (О. Бердник); *Мечик елегантно вклонився: — Радий, що мій прогноз не справдився* (О. Донченко); *Баронеса витягла з кошеля ще три пляшки вина для одужуючих і дві коробочки сигарет. Вона елегантно розклала все на порожньому ліжку біля Швейка* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕЛЕГІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еле́гія** 1. *Обґрунтувати місце і значення елегійного жанру в розвитку вітчизняної ліричної поезії — основна мета пропонованого наукового дослідження* (з наук. літ.); *Стиль Ч. Лема — це переважно елегійний стиль. Споглядальність, статика — його основні мотиви* (з наук. літ.); *Елегійна лірика.*

2. *перен.* Сумовитий, журливий. *Редактор.., настроївши ліру свою на елегійний тон, бринькав на ній вельми чутливі пісні* (О. Афанасьєв-Чужбинський); *Якийсь сум охопив його душу, викликавши тим часом в голові елегійні думи* (М. Старицький); *Бувало, що й ця самобутня поезія сільського надвечір'я настроювала Кіндрата на елегійний лад* (А. Іщук); // Який викликає меланхолійну задумливість. *Спалився вечір елегійний, зів'яв, мов пісня, спопелів* (Б.-І. Антонич).

ЕЛЕГІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **елегі́йний.** *Для сербської "Олександрії" характерні елегійність і сентиментальність* (з наук.-попул. літ.); *Поет варіює темпоритм, надаючи йому то стрімкості й карбованості, то елегійності й романтичної наснаженості* (із журн.).

ЕЛЕГІ́ЙНО. Присл. до **елегі́йний** 2. *Я люблю осінь. Вона настроює мене елегійно й мрійно* (О. Кобилянська); *Шумлять дерева елегійно* (Б.-І. Антонич); *Він підвів голову, пробіг поглядом по Чумацькому Шляху й елегійно повторив: — Так, весна* (Ю. Шовкопляс).

ЕЛЕГІ́СТ, а, *ч.* Поет, який пише елегії. *Звичайно, С. Аксаков мав рацію, коли підкреслював, що Т. Шевченко насамперед лірик, елегіст* (В. Русанівський).

ЕЛЕ́ГІЯ, ї, *ж.* 1. *літ.* Ліричний вірш задумливого, сумного характеру. *Якби ви знали, паничі, Де люде плачуть живучи, То ви б елегій не творили Та марне Бога б не хвалили, На наші сльози сміючись* (Т. Шевченко); *Ось і закінчились всі хвилювання, здано екзамени, в тому числі і риторика .. Зникла потреба у заучуванні напам'ять високого штилю од і елегій* (Б. Левін); * Образно. *Виходить місяць до діброви писать елегії на пнях* (Б.-І. Антонич); // В античній поезії — вірш будь-якого змісту, написаний двовіршами певної форми. *Леоне Баттіста Альберті народною мовою писав трактати й вірші, вводячи в італійську літературу античні поетичні жанри — елегії, еклоги* (з наук. літ.).

2. *муз.* Вокальний або інструментальний твір задумливого, сумного характеру. *Онисько перед початком і після відправи .. годинами вигравав елегії-канти* (Е. Андієвська); *Елегія — феномен музичної культури минулого та сьогодення* (з наук. літ.).

3. *перен.* Смуток, меланхолія. *Мелодія задзвеніла елегією, смутком, але не важким, не тим, що вбиває душу, гнітить серце й накидає чорне покривало на очі* (І. Нечуй-Левицький); *І пустельні доріжки, і порожня холодна ріка, і сіверкі вітерці, і далі за перевалами — все це зливалось в одну тоскливу осінню елегію* (М. Хвильовий).

ЕЛЕКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *біол.* Пов'язаний з вибором умов при культивуванні різних видів мікроорганізмів; вибірний (у 1 знач.). *Завдяки елективним властивостям мінерального середовища у мікроорганізмі з'являлося дуже мало сторонніх мікробів* (з наук. літ.); *Елективна ознака.*

2. *пед.* Пов'язаний з вибором предметів для вивчення самими учнями; вибірковий (у 1 знач.); факультативний. *Елективний принцип навчання застосовується в середній і вищій школі багатьох країн* (з наук. літ.); *Інноваційна технологія модульного навчання передбачає поділ змісту навчального матеріалу на базові та елективні модулі* (з навч. літ.).

3. *політ.* Те саме, що **ви́борчий.** *У науковій праці досліджено роль виборчої системи України у формуванні елективної демократії, а також чинники її становлення й розвитку* (з наук. літ.).

△ **Електи́вний курс** *див.* **курс.**

ЕЛЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., біол., пед.* Абстр. ім. до **електи́вний** 1, 2. *Елективність субстрату є біологічним захистом від забруднення конкурентними мікроорганізмами* (з наук. літ.); *Принцип елективності добре працює лише стосовно старшої середньої школи* (з наук. літ.).

ЕЛЕ́КТОР, а, *ч.* 1. *іст.* У Німеччині з XIII ст. до 1806 р. — князь, який мав повноваження обирати короля (імператора); курфюрст. *Всім було видно, скільки лиха пішло з того, що електор ганноверський сидів на троні Англії, а князь чеський — на троні Швеції* (Г. Хоткевич); *Г. Брюль був прийнятий до почту срібних пажів при королівському дворі саксонського князя-електора Августа II у Дрездені* (із журн.); // У Франції за часів Великої французької революції наприкінці XVIII ст. — виборець. *Звання маршала було на п'ятому місці в ієрархії Французької імперії (після імператора й імператриці, членів імператорського роду, а також електора, міністрів)* (з наук.-попул. літ.).

2. У США — безпосередній учасник виборів президента. *Загал виборців голосує за електорів, а ті обирають президента* (з наук.-попул. літ.).

3. *заст.* Виборець. *Як звалася тая приваблива персона, з котрою преосвященність ваша, заки електор возглаголав двічі, спустила два голендерські дукати?* (Б. Лепкий).

ЕЛЕКТОРА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до виборів. *Ідеологія й пропаганда забезпечують благонадійність і бажану електоральну поведінку, "мобілізаційну" готовність громадян* (з наук. літ.); *Особливо важливим було з'ясування регіональних електоральних тенденцій, очікувань і сподівань виборців, поведінки політичних партій та блоків* (з наук. літ.); *Електоральне право.*

ЕЛЕКТОРА́ЛЬНО, *книжн.* Присл. до **електора́льний.** *Електорально активними традиційно є пенсіонери, сільське населення* (із журн.); *Електорально стартові можливості перед другим туром виборів у двох кандидатів були майже рівними* (з газ.).

ЕЛЕКТОРА́Т, у, *ч., збірн., книжн.* Коло виборців, що голосують за яку-небудь партію, якого-небудь кандидата на парламентських, президентських або муніципальних виборах. *Зміни в середовищі електорату змушували уряд враховувати інтереси нового кола виборців* (з наук. літ.); *Відповідь на питання про те, якою буде соціально-економічна система країни, багато в чому залежить від електорату України* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРЕ́Т, а, *ч., фіз.* Твердий діелектрик, що тривалий час зберігає наелектризований стан. *Електрети застосовуються як джерела сталого електричного поля в деяких мікрофонах, фільтрах повітря* (з наук. літ.); *Мабуть, ви всі вже побували в тому музеї і на власні очі побачили .. і поцятковані алмазами блакитні глини Венери, і райдужні силікони з Меркурія, і таємничі електрети з кілець Сатурна* (М. Дашкієв).

ЕЛЕКТРЕ́ТНИЙ, а, е, *фіз.* Пов'язаний з дією електретів. *Конденсаторним методом досліджено електретні властивості шаруватих кристалів йодистого кадмію, поляризованих у процесі їх однобічного охолодження* (з наук. літ.); *Оскільки досліджуваний полімер — це полярний діелектрик, то за певних умов у ньому можливе існування і взаємодія двох видів електретного заряду* (з наук. літ.); *У праці представлено якісну модель електретного ефекту в електризованих плівках* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *фіз.* Надання тілу електричного заряду. *Зовнішнє тертя — це дисипативний процес, що супроводжується виділенням теплоти, електризацією і руйнуванням тіл, які дотикаються* (з навч. літ.).

2. *мед.* Те саме, що **електроліку́вання.** *До комплексу чинників, які впливають на хворий організм та сприяють відновленню здоров'я або запобігають захворюванню, відносять курортний режим, ванни, дієту, світлолікування, діатермію, електризацію та інші фізичні чинники* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **електризува́ти** 1. *Зразки були електризовані в коронному тріоді в сухому повітрі при сталому струмі* (з наук. літ.); *Дослідження кількісного закону взаємодії електризованих тіл розпочалося з експерименту, розробленого британським дослідником Генрі Кавендішем* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРИЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість матеріалу піддаватися електризації, набувати поверхневого електричного заряду. *Мала електризованість, висока міцність, твердість, термостійкість визначають широке застосування лляних тканин* (із журн.); *Зволожувач повітря дає змогу зменшити електризованість приміщення* (з газ.).

ЕЛЕКТРИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **електризува́ти** 1. *Основний недолік меблевих тканин, які мають у своєму складі хімічні волокна, — їх підвищена здатність до електризування* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док.* 1. *що.* Піддавати електризації. *Вихором проносився над землею .. Карпо, майстерно розкачуючи Рося, кидав і кидав його уперед, електризуючи гриву скакуна ремінням стиснутого в кулаках поводдя* (Г. Колісник).

2. *кого, що, перен.* Збуджувати, настроювати певним чином. *Ми не можемо не піддатися мобілізуючому впливу сили титана Гете; сила його підіймає нас, активізує, електризує помимо нашої волі* (І. Волошин); *Розряди людської ненависті, здається, електризують природу. На Європу налетів ураган* (Л. Костенко).

ЕЛЕКТРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Набувати електричного заряду. *Штучні волокна здатні електризуватися* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **електризува́ти** 1. *У своєму творі "Про магніти, магнітні тіла й великий магніт — Землю", який вийшов у Лондоні в 1600 р., В. Гільберт уперше розглянув магнітні й багато електричних явищ і навів великий перелік тіл, що електризуються внаслідок тертя* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕ́КТРИК, а, *ч., розм.* Фахівець із електротехніки; електротехнік. *Електрик твердою рукою включає рубильник* (Ю. Збанацький); // Той, хто працює в галузі електротехніки, в електропромисловості, вивчає електрику. *Були ще курси механіків, електриків .. Люди все намагалися опанувати ті фахи й ремесла, які їм придадуться в біді* (І. Багряний); *Чоловік .. міг би десь пристойно заробляти, працюючи електриком* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕЛЕКТРИ́К, *невідм., прикм.* Яскраво-синій із сіруватим полиском. *Колір електрик у дусі Матісса створить затишну атмосферу родинної кухні* (з газ.); *Сукня кольору електрик.*

ЕЛЕ́КТРИКА, и, *ж.* 1. Форма енергії, зумовлена рухом заряджених частинок матерії (електронів, протонів, позитронів і т. ін.). *Ось небо облягли чорні хмари, повітря насичене електрикою... І вдарив перший грім* (І. Білик); *Незважаючи на те, що такі електричні явища, як гроза, були відомі ще первісній людині, до XIX століття мало знали про електрику* (з навч. літ.).

2. Ця ж енергія як предмет народногосподарського і побутового використання. *Електрикою молотили хліб, різали січку, розпилювали колоди* (В. Кучер); *У нас дома говориться про те, що піднаймач витрачає забагато електрики* (Ирина Вільде); // Освітлення, одержане від цієї енергії. *Вже вечір надворі Засвічує зорі, Електрика сяє у вікнах квартир...* (І. Нехода); *Славко спантеличено оглянув хатку. Де ж господиня, голос якої він чув? І де світло? Ні каганця, ні електрики...* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРИ́НО, *невідм., с., фіз.* Гіпотетична частинка з електричним зарядом, що дорівнює зарядові електрона, і нульовою масою спокою. *Вважається, що діаметр електрино суттєво менший за діаметр електрона* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРИФІКА́ТОР, а, *ч.* Той, хто здійснює електрифікацію. *Він твердо вирішив, що б там не було, зробити сина тільки електрифікатором* (В. Кучер).

ЕЛЕКТРИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Впровадження електроенергії в промисловість, сільське господарство, транспорт, побут. *В епоху науково-технічної революції велику роль відіграють традиційні способи вдосконалення виробництва, зокрема механізація, електрифікація, хімізація* (з навч. літ.); // *чого.* Переведення чого-небудь на електричну енергію. *Початок 70-х років XX ст. ознаменувався завершенням електрифікації сіл України* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРИФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **електрифікува́ти.** *Село* [Кобаки] *електрифіковане, радіофіковане, в ньому двоповерхова середня школа для дітей гуцулів* (П. Козланюк); *Як .. заціліла* [кам'яна Новопетрівська церква] *серед запеклих боїв на Новопетрівському плацдармі останньої війни? Якою хвилею занесло її в електрифіковану еру дніпровських гідростанцій?* (Б. Антоненко-Давидович); *Питання техніки безпеки та виробничої санітарії в електрифікованому і механізованому сільському господарстві розв'язують спеціальні лабораторії, створені у галузевих науково-дослідних інститутах України* (з навч. літ.); *Електрифіковану ділянку Конотоп — Ворожба залізничники відкрили 2010 р.* (з газ.); // **електрифіко́вано,** *безос. пред.* — *У вас, мабуть, працює багато робітників? — запитала Сахно .. — Не дуже, — заперечив доктор Гальванеску. — Ви забуваєте, що в мене геть усе механізовано й електрифіковано* (Ю. Смолич).

2. *прикм.* Який діє за допомогою електроенергії. *Інші письменники бадьоро перераховують незаперечні переваги механізованого, електрифікованого і — якого там ще? — хімізованого життя, в якому вже й не селяни, а тільки герої полів або ферм, не хати, а котеджі* (з наук.-попул. літ.); *Заборонено ремонтувати на місці робіт електрифікований інструмент або його провід і штепсельне з'єднання, бо такий ремонт буває невисокої якості і призводить до травм* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРИФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **електрифікува́ти.** *Можливості для електрифікування екскурсійних маршрутів є не в одній подільській печері* (із журн.).

ЕЛЕКТРИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати електрифікацію. *Коли вже електрифікують Ковалівку, то треба, щоб світло горіло не тільки в передовиків, а в кожній хаті* (В. Кучер); — *Хочемо механізувати переробку й подачу кормів, електрифікувати сепарацію, організувати електродоїння* (С. Добровольський); *Ферму взялися нарешті електрифікувати* (О. Гончар).

ЕЛЕКТРИФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Пас. до **електрифікува́ти.** *До 2030 р., як не покладайся на електромобілі й водневу енергетику, ситуація практично не зміниться, зважаючи на зменшення в загальному вантажо- і пасажирообігу частки залізничного транспорту, що відносно легко електрифікується* (із журн.).

ЕЛЕКТРИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Електропоїзд міського, приміського або міжміського сполучення. *Вона ще якийсь час стояла в глибокій задумі, аж поки від станції не загуркотів черговий поїзд електрички* (Б. Антоненко-Давидович); *Мчить і мчить гаряча електричка, Обсипає іскрами ліси* (А. Малишко); *Вони* [дідусь і бабуся] *запрошували до себе в Ірпінь. Звідти електричкою швидесенько до станції Святошин* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еле́ктрика.** *Марійка розповіла, скільки електричної енергії даватиме нова гідростанція* (О. Донченко); — *Кожна блискавка — складне і небезпечне для нас електричне явище* (В. Владко); // Який дає електрику (у 2 знач.). *Для стерилізації платинової петлі Ігор Борисович використав електричну батарею* (М. Білкун); *Електричний генератор;* // По якому проходить електричний струм. *Зрубані стовпи з електричними проводами лежать поперек вулиці* (В. Кучер).

2. Який діє за допомогою електрики. *Написавши до тебе одкритку* [листівку], *сідаю в електричний трамвай і їду на край міста* (М. Коцюбинський); *В одній руці у неї* [Тепи] *був електричний ручний ліхтарик, з якого вона зараз же кинула на Вадима пасму білого світла* (В. Винниченко); *Дзвінко співа електрична пила* (І. Муратов); // Який утворюється електрикою. *Погасивши електричне світло і лігши на широку софу.., я довго дивилась на смуги місячного світла* (Леся Українка).

3. Який має органи, що утворюють електричні розряди. *Бунч розповів також про небезпечні таємниці річок оріноккських льяносів, про .. електричного вугра* (Ю. Бедзик).

Електри́чна плита́ *див.* **плита́; Електри́чна пли́тка** *див.* **пли́тка; Електри́чне опа́лення (опа́лювання)** *див.* **опа́лення; Електри́чний маса́ж** *див.* **маса́ж.**

△ **Електри́чна (во́льтова) дуга́** *див.* **дуга́; Електри́чна є́мність** *див.* **є́мність; Електри́чна ла́мпа <Ла́мпа розжа́рювання>** *див.* **ла́мпа; Електри́чна маши́на** *див.* **маши́на; Електри́чна (парова́, тепловóзна** *і т. ін.)* **тя́га** *див.* **тя́га; Електри́чна ста́нція** *див.* **ста́нція; Електри́чна течія́** *див.* **течія́; Електри́чне ко́ло** *див.* **ко́ло[1]; Електри́чний двигу́н** *див.* **двигу́н; Електри́чний заря́д** *див.* **заря́д[1]; Електри́чний і́мпульс** *див.* **і́мпульс; Електри́чний скат** *див.* **скат[3]; Електри́чний сом** *див.* **сом[1]; Електри́чний стіле́ць** *див.* **стіле́ць; За́мкнене (за́мкнуте) [електри́чне] ко́ло** *див.* **за́мкнений.**

ЕЛЕКТРИ́ЧНО. Присл. до **електри́чний.** — *Ми з Галею посилили захист каюти, обклали стіну, з боку якої іде головний потік космічного проміння, потрійним шаром електрично обробленого свинцю* (В. Владко); *Носії інформації — фотони світла — електрично нейтральні, не взаємодіють між собою у лінії зв'язку* (із журн.).

ЕЛЕКТРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **електри́чний** у 2 знач., напр.: е л е к т р о а в т о м а́ т и к а, е л е к т р о а г р е г а́ т, е л е к т р о а н а́ л і з, е л е к т р о в і б р а́ ц і я, е л е к т р о з в' я з о́ к.

ЕЛЕКТРОАВТО́БУС, а, *ч.* Автобус з електродвигуном. *Електроавтобус працює на акумуляторах, що дають можливість проїхати 200–250 кілометрів на одній зарядці* (з газ.).

ЕЛЕКТРОАВТОМОБІ́ЛЬ, я, *ч.* Те саме, що **електромобі́ль.** *Виготовлені в Гонконзі перші серійні електроавтомобілі пройшли сертифікацію в Україні та надійшли у роздрібний продаж* (з газ.).

ЕЛЕКТРОАЕРОЗО́ЛЬ, ю, *ч.* Аерозоль, частинки якого мають електричний заряд. *Електроаерозолі глибоко проникають у дихальні шляхи* (із журн.).

ЕЛЕКТРОАЕРОЗО́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до електроаерозолю, пов'язаний з ним. *Різновидом аерозольної терапії є електроаерозольна терапія* (з наук. літ.); *Електроаерозольна технологія виготовлення плівок є оптимальною у поліпшенні динамічних характеристик утворення аерозолю* (з наук. літ.); *Електроаерозольні інгалятори негативно заряджають частинки пари, що підвищує їх здатність проникати в бронхи* (із журн.).

ЕЛЕКТРОАКУ́СТИК, а, *ч.* Фахівець із електроакустики. — *Слухай, довідаєшся ще й про інші речі, — незворушно відповів Олд-Бой. — Так от, страждання електроакустиків поклали початок вивченню інфразвуку* (В. Владко); *Лаборант-електроакустик другого розряду.*

ЕЛЕКТРОАКУ́СТИКА, и, *ж., фіз.* Галузь науки і техніки, що вивчає закономірності й досліджує загальні принципи перетворення акустичних сигналів в електричні та навпаки. *Компланарні біморфні перетворювачі використовуються у медичній техніці й електроакустиці* (з наук. літ.); *В Богданових очах появлявся жах: академік Антохін, світило електроакустики* (В. Владко).

ЕЛЕКТРОАКУСТИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до електроакустики. *Електроакустичні показники; Електроакустичні прилади.*

ЕЛЕКТРОАНАЛГЕ́ЗІЯ, ЕЛЕКТРОАНАЛЬГЕ́ЗІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Аналгезія під впливом електричного струму певних параметрів на центральну нервову систему або на ділянку больових відчуттів. *Лікування має бути комплексним, зокрема передбачено використання немедикаментозних методів: голкорефлексотерапії, іонофорезу, електроанальгезії* (з наук. літ.); *У клінічній практиці як основний засіб лікування больового синдрому використовується переважно метод електроаналгезії* (із журн.).

ЕЛЕКТРОАНА́ЛІЗ, у, *ч.* Один із методів кількісного аналізу, що ґрунтується на електролізі. *Ката .. йде писати листа другові Фікусу. Той саме збирається проходити якийсь страшний електроаналіз мозку* (І. Карпа); *Лабораторія неорганічної хімії була обладнана новітніми приладами для електроаналізу та електрометричного титрування* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОАНАЛЬГЕ́ЗІЯ *див.* **електроаналге́зія.**

ЕЛЕКТРОАНЕСТЕЗІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Один із методів анестезії під впливом електричного струму певних параметрів на головний мозок. *Прилади та апаратура для електроанестезії внесені до переліку медичних виробів, які підлягають державній реєстрації в Україні* (із журн.).

ЕЛЕКТРОАПАРА́Т, а, *ч.* Апарат, який діє за допомогою електроенергії. *Процес уніфікації електроапаратів, у тому числі й реле, потребує нових досліджень* (з наук. літ.); *Деякі електроапарати, освоєні за новою технікою, себе не виправдали за експлуатаційними якостями* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОАРМАТУ́РА, и, *ж., збірн.* Сукупність приладів, якими закріплюють електричні лампи, підводять до них струм, захищають від пошкоджень, розподіляють світло тощо. *Добираючи електроарматуру, треба враховувати, що для кожної розетки, вилки, вимикача є гранично допустимі значення сили струму і напруги* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОБАЛА́НС, у, *ч., екон.* Один із видів балансу, що визначає ресурси і потребу народного господарства в електричній енергії; складова частина енергобалансу. *Докорінно змінилося становище в електробалансі регіону. Зростання видобутку палива стало основою швидкого розвитку електроенергетики* (з наук. літ.); *Робочий електробаланс підприємства.*

ЕЛЕКТРОБАЛА́СТЕР, а, *ч.* Машина для укладання баласту під час ремонту та на будівництві залізничних колій. *Електробаластер працює з великою точністю і зводить ручні операції на колійних роботах до мінімуму* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́КА, и, *ч.* Система заходів і засобів, що забезпечують захист людей від електричного струму, електричної дуги, електромагнітного поля та статичної електрики. *Електробезпека — необхідна умова попередження травматизму* (з газ.).

ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електробезпеки. *Пристрій аеродинамічного нагрівання повітря як опалювально-вентиляційний агрегат кабіни машиніста локомотива є пожежо- і електробезпечним* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **електробезпе́чний.** *Робота в галузі електробезпечності повинна ґрунтуватися на продуманій, чіткій, конкретній системі заходів* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОБРИ́ТВА, и, *ж.* Електромеханічний пристрій для гоління; електрична бритва. *Сім'я Заброд прокидається затемна. Раїса Іванівна доїть корову та жене до череди, Мирон Семенович деренчить електробритвою "Київ"* (Микита Чернявський); *Григір прокинувся раненько, поголився електробритвою, недбало зробив зарядку* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРОБУЛЬДО́ЗЕР, а, *ч.* Бульдозер з електричним приводом. *Великі малоармовані або неармовані масиви бетонують шарами 1–2 м. Для розподілу й ущільнення суміші в таких масивах застосовують малогабаритні електробульдозери* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОБУ́Р, а, *ч., спец.* Вибійна машина з електричним двигуном для буріння глибоких свердловин. *Технологія буріння розгалужених свердловин з використанням електробурів, яку було освоєно на Прикарпатті у 70-ті роки XX ст., безумовно, належить до піонерних технологічних рішень, що на той час не мали світових аналогів* (з наук.-попул. літ.); *Проходка вибою електробурами обходиться найдешевше, особливо на великих глибинах* (з газ.).

ЕЛЕКТРОБУРИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який здійснює електробуріння. *Дрібний ремонт та обслуговування бурильного обладнання може здійснювати і професійний електробурильник* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОБУРІ́ННЯ, я, *с.* Буріння, здійснюване електробурами. *Електробуріння є найпрогресивнішим методом видобутку нафти* (із журн.).

ЕЛЕКТРО́БУС, а, *ч.* Багатомісна транспортна машина, що працює на акумуляторних батареях без рейок і проводу. *Високочастотний електробус.*

ЕЛЕКТРО́БУСНИЙ, а, е. Прикм. до **електро́бус.** *У міськадміністрації обговорюють варіант організації електробусного маршруту з Києва до Броварів* (з газ.).

ЕЛЕКТРОВА́КУУМНИЙ, а, е. Стос. до електричного струму у вакуумі. *Якими надстійкими матеріалами викладено мартени, де бурхає розплавлена сталь, та електровакуумні печі, в яких тільки й можна одержати вольфрам чи титан?..* (М. Дашкієв); *Електровакуумне скло; Електровакуумний фотоелемент.*

△ **Електрова́куумні при́лади** *див.* **при́лад.**

ЕЛЕКТРОВЕНТИЛЯ́ТОР, а, *ч.* Багатофункціональний електромеханічний пристрій для подання потоку повітря; електричний вентилятор. *Електровентилятор утворює в термокамері рівномірне температурне поле шляхом вимушеної циркуляції повітря* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОВИМІ́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для вимірювання електричних величин: сили струму, напруги, потужності, енергії, опору, ємності і т. ін. *Усі електровимірювальні прилади заводського виготовлення періодично тестувалися в метрологічних органах* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОВІБРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Пов'язаний із застосуванням електровібрації. *Під час запуску електровібраційних живильників не відбувається різкої зміни струму (пусковий струм дорівнює сталому)* (з наук. літ.); *У бальнеотерапії з кінця 1909 р. використовували електросвітлову ванну та інші новинки у галузі лікування електрикою, зокрема електровібраційний масаж* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОВІБРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Вібрація, спричинена слабким електричним сигналом. *Великі напруги при високих частотах Н. Тесла зумів одержати, доводячи електроколивання до резонансів, коли кожна порція енергії, введена в ланцюг, посилює електровібрації, швидко підвищує амплітуду* (з наук.-попул. літ.); *Аби створити ілюзію зміни, яку відчуває людина, торкаючись чогось, вчені використали фізичний феномен зворотної електровібрації* (з газ.).

ЕЛЕКТРОВІЗО́К, зка́, *ч., спец.* Те саме, що **електрока́р.** *Результати теоретичних досліджень і практичних розробок застосовано на автономному електротранспорті різного призначення (електромобілі, електронавантажувачі, електровізки, електроцикли)* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРО́ВНЯ, і, *ж., заст.* Електростанція. *Ось електровня — така сама руда і згорблена, вгрузла в землю, допотопна електровня* (І. Багряний); *Потяг мчить крізь простори, заповнені коліями, вагонами, цегляними корпусами електровень, заводів і фабрик* (В. Домонтович); *1927 року електровня дала першу енергію містові Снятин* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОВОГО́НЬ, гню́, *ч., розм.* Про електричне освітлення. *Вночі виднілися пристанційні електровогні, тільки зараз вони не горять — із перших днів війни гасили їх для маскування* (Є. Доломан); *Село мусило о восьмій вечора спалахнути сотнями електровогнів* (М. Руденко).

ЕЛЕКТРОВОДОНАГРІВА́Ч, а́, *ч.* Пристрій для нагрівання води за допомогою електричної енергії. *Електроводонагрівач призначений для створення систем місцевого гарячого водопостачання на фермах, у магазинах, гаражах, майстернях* (з наук.-техн. літ.); *Автоматичний проточний електроводонагрівач.*

ЕЛЕКТРОВО́З, а, *ч.* Локомотив із тяговим електричним двигуном, який живиться струмом від контактної мережі за допомогою струмоприймачів. *Попереду в темному мороці підземелля .. чути було пронизливе дзеленчання електровозів* (Д. Ткач); *Гуркочуть там* [у штреках] *електровози, де коногона свист затих* (В. Сосюра).

ЕЛЕКТРОВО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до електровоза. *Електровозна бригада; Електровозна тяга.*

ЕЛЕКТРОВОЗОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до електровозобудування. *Електровозобудівний завод.*

ЕЛЕКТРОВОЗОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Працівник галузі електровозобудування. *Не одне покоління електровозобудівників поспішало у новорічні свята до профспілкового клубу підприємства* (з газ.).

ЕЛЕКТРОВОЗОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь транспортного будівництва, що виробляє електровози. *Завод електровозобудування від газу відмовився взагалі — працює на мазуті* (з газ.).

ЕЛЕКТРОВУ́ДКА, и, *ж.* Спеціальний пристрій для вилову риби за допомогою електричного розряду; електрична вудка. *Під час вилову риби використовувалися заборонені знаряддя, зокрема й електровудка* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РНИК, а, *ч.* Той, хто зварює метал за допомогою електричної дуги *(див.* **дуга́)** і газу *(див.* **газ**[1] 1). *Електрогазозварник з'єднує (зварює) елементи металоконструкцій, трубопроводи, деталі машин і механізмів за допомогою зварювального апарата* (із журн.); *Нині в Україні є велика потреба у робітничих професіях фрезерувальника, електрогазозварника, токаря, швачки* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РЮВАЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Стос. до електрогазозварювання. *У Токмацькому ліцеї відбувся традиційний тиждень професійної майстерності електрогазозварювальних професій* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РЮВАННЯ, я, *с., техн.* Зварювання металу за допомогою електричної дуги *(див.* **дуга́)** і газу *(див.* **газ**[1] 1). *Розвиток зварювального виробництва, впровадження прогресивних способів електрогазозварювання вимагає високого рівня підготовки* (з навч. літ.); *Учні ліцею можуть виконувати роботи з електромонтажу та електрогазозварювання* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГАСТРО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад, за допомогою якого здійснюють електрогастрографію. *Для запису шкірно-гальванічної реакції запропоновано використовувати електрогастрограф або будь-який чутливий осцилограф та самописець* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОГАСТРОГРА́ФІЯ, ї, *ж., мед.* Метод дослідження роботи шлунка за допомогою реєстрації електричних потенціалів. *На основі електрофізіологічних методів дослідження (електрогастрографія, електроміографія) можна визначити резерв тонусу шлункової стінки на різних стадіях виразкового стенозу* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОГЕНЕ́З, у, *ч.* Виникнення потенціалу дії в об'єктах живої природи під впливом комплексу фізико-хімічних процесів, що забезпечують підтримання нерівномірного розподілу іонів у живій клітині і на поверхні оболонки, а також швидке переміщення іонів через мембрану. *Для розуміння й дослідження зв'язку, регуляції та управління в організмі необхідно з'ясувати механізм електрогенезу в клітинах* (з наук. літ.); *Біологічний електрогенез не може відбуватися за принципом простої дифузії* (з наук. літ.); *Електрогенез серцевого м'яза вивчали на основі аналізу електрокардіограм* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОГЕНЕРА́ТОР, а, *ч.* Пристрій, що виробляє електричну енергію або перетворює один вид енергії на інший. *За допомогою нескладного пристрою — біореактора — можна виробляти газ для електрогенераторів або двигунів* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГЕНЕРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **електрогенерува́ння.** *Теплова електрогенерація вичерпала свій проектний і фізичний ресурс* (з наук.-попул. літ.); *В Україні почали працювати об'єкти електрогенерації загальною потужністю понад 96 МВт* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГЕНЕРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з електрогенеруванням. *В електроенергетиці особливо важливим є забезпечення підприємств енергоносіями та модернізація електрогенерувальних потужностей* (з наук. літ.); *Автономні системи електроживлення у праці розглянуто як комплекс електрогенерувальних установок і технологічного обладнання для сільського господарства* (з наук. літ.).

Електрогенерува́льна систе́ма *див.* **систе́ма.**

ЕЛЕКТРОГЕНЕРУВА́ННЯ, я, *с.* Генерування електричної енергії. *У статті описано методи електрогенерування та перетворення енергії поновлювальних джерел на*

інші види енергії (з наук. літ.); *Компанія пропонує широкий спектр найсучасніших рішень для впровадження вітряного електрогенерування* (із журн.).

ЕЛЕКТРОГІДРАВЛІ́ЧНИЙ, а, е. Який ґрунтується на використанні імпульсних тисків, що виникають у рідині перев. під час збудження в ній високовольтного електричного заряду. *Електрогідравлічний прес.*

ЕЛЕКТРОГІРЛЯ́НДА, и, *ж.* Гірлянда (у 1 знач.) у формі послідовно поєднаних електричних лампочок; електрична гірлянда. *Електрогірляндою прикрашають не тільки ялинку, а й приміщення* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГІТА́РА, и, *ж.* Гітара з електричним підсилювачем звуку. *За низенькими кущами бухкав бубон і ритмічно бренькала електрогітара* (Ю. Бедзик); *Електрогітари перекривали співи, та це аж ніяк не заважало співакам вправно вести свої багатоголосі партії* (І. Роздобудько).

ЕЛЕКТРОГОДИ́ННИК, а, *ч.* Годинник, що працює на батареях живлення або від електричного струму. *Слабкострумові пристрої раніше застосовувалися лише трьох видів: телефон, сигнал виклику, електрогодинники. Сьогодні їх значно більше і вони дають змогу управляти готельним комплексом* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОГОДИННИКО́ВИЙ, а, е. Стос. до електрогодинника. *В інституті розробляють теоретичні основи проектування, аналізу й синтезу оптимальних схем електрогодинникових систем* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГОСПОДА́РСТВО, а, *с.* Сукупність технічних засобів (приладів, обладнання і т. ін.) для забезпечення господарства електроенергією. *Електрогосподарство країни поповнилося новими видами електрообладнання* (з навч. літ.); *Наказ на призначення особи, відповідальної за електрогосподарство, видається після атестації та присвоєння відповідної групи з електробезпеки* (з мови документів).

ЕЛЕКТРО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для реєстрації електричного стану атмосфери. *Тільки завдяки електрографу стали можливими експерименти Світлани Савицької в космосі* (з газ.).

ЕЛЕКТРОГРАФІ́Т, у, *ч.* Штучний графіт. *Електрографіт зазвичай готується в електропечі нагріванням суміші тонкорозмеленого коксу й вуглецевих зв'язувальних речовин до досить високої температури* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОГРАФІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **електрографіт.** *Електрографітні щітки.*

ЕЛЕКТРОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *полігр.* Стос. до електрографії. *Електрографічний апарат; Електрографічний спосіб захисту інформації.*

ЕЛЕКТРОГРА́ФІЯ, ї, *ж., полігр.* Електричні й магнітні способи відтворення зображень на друкарській формі та передачі їх на папір. *Принцип електрографії використано в усіх сучасних лазерних принтерах* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОГРИ́ЛЬ, я, *ч.* Гриль (у 1 знач.) для готування їжі за допомогою електроенергії; електричний гриль. *Побутовий електрогриль.*

ЕЛЕКТРОГРІ́ЛКА, и, *ж.* Грілка для штучного зігрівання частин тіла, джерелом живлення якої є електроенергія; електрична грілка. *Електрогрілка була, мабуть, десь у тканині костюма, а можливо, нагрівалася та сама металічна сітка, яка вкривала скафандр...* (В. Владко); *Електрогрілку використовують для обігрівання попереку, спини й інших частин тіла* (із журн.).

ЕЛЕКТРО́Д, а, *ч., спец.* 1. Провідник електрики, яким підводять електричний струм до рідин і газів, а також полюс гальванічного елемента та акумулятора. *Молекули ДНК мають негативний заряд і при електрофорезі рухаються в напрямку до позитивно зарядженого електрода* (з наук. літ.); *У конструкціях електродів для фізіотерапевтичних процедур застосовують різні електропровідні матеріали* (з наук.-техн. літ.).

2. Деталь машини, що підводить струм при електричному зварюванні або різанні до оброблюваних частин. *М. М. Бенардос у 1882 р. винайшов спосіб дугового зварювання із застосуванням вугільного електрода* (з наук.-попул. літ.); *Там, куди опускалася панель, стояли двоє монтажників у брезентових робах і в касках. Один високий, дужий, другий, нижчий, з електродом електрозварки в руці* (В. Нестайко).

ЕЛЕКТРОДВИГУ́Н, а́, *ч.* Те саме, що **Електри́чний двигу́н** *(див.* **двигу́н).** *Усі балачки в салоні враз припинилися й запала сторожка тиша; чулося тільки розмірене гудіння електродвигунів .. Тролейбус хитало з боку на бік* (О. Авраменко, В. Авраменко); *У промисловості переважно використовується асинхронний електродвигун як найпростіша, надійна й відносно недорога електрична машина* (з наук. літ.); *Трифазний електродвигун.*

ЕЛЕКТРОДЕТОНА́ТОР, а, *ч.* Пристрій для збудження детонації вибухових речовин за допомогою електричного струму. *Юнак вирвав уже непотрібний електродетонатор, замість нього вставив цурпалок бікфорда і .. приклав до нього прядивляний шнур. Вогненне око бікфорда смертю глянуло на хлопця* (М. Стельмах); *У дослідженні визначено термічну стійкість палива, чутливість до ударної дії вибуху та дії електродетонатора за нормальних умов, а також за низьких і кріогенних температур* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОДИНА́МІКА, и, *ж.* Розділ фізики, що вивчає закони руху і взаємодії електричних зарядів та явища, пов'язані з ними; протилежне е л е к т р о с т а т и к а. *Важливим у сучасній літературі є аналіз наукової спадщини основоположників класичної електродинаміки, насамперед Дж. Максвелла* (з наук. літ.); *Квантова електродинаміка.*

ЕЛЕКТРОДИНАМІ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до руху і взаємодії електричних зарядів; який ґрунтується на цих явищах. *Принцип електродинамічного підвішування полягає в тому, що при русі магніту над плоским провідником в останньому виникають вихрові струми* (із журн.); *Електродинамічний амперметр; Електродинамічний прилад.*

ЕЛЕКТРОДИНАМО́МЕТР, а, *ч.* Динамометр, силова ланка якого діє на основі електроенергії. *Електродинамометр складається з основного датчика, який перетворює силу деформації в електричний сигнал, і додаткового, який підсилює електричний сигнал першого датчика та записує його* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОДІАГНО́СТИКА, и, *ж., вет., мед.* Метод дослідження функції нервів і м'язів за допомогою електричного струму. *Проводили інтраопераційну електродіагностику для ідентифікації корінців спинного мозку* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОДІА́ЛІЗ, у, *ч., хім.* Очищення колоїдних розчинів від домішок низькомолекулярних сполук унаслідок дифузії в електричному полі. *На особливостях солоних розчинів побудовано сучасний принцип опріснення води — електродіаліз* (із журн.).

ЕЛЕКТРОДІА́ЛІЗНИЙ, а, е, *хім.* Стос. до електродіалізу. *В електродіалізних установках (для опріснення води) електричний струм "виловлює" з води іони солей* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРО́ДНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **електро́д** 1. *У техніці невеликі домішки полонію вводять до електродних сплавів для свічок запалювання* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОДОЇ́ЛКА, и, *ж.* Доїльний апарат, що діє за допомогою електроенергії. — *І про ферму не забути, — додала тітка Лукія, — нам без електродоїлок ніяк уже не можна!* (О. Донченко); [О д а р к а:] *У всіх на язиці та механізація. Доярам — підвісну дорогу давай, електродоїлки...* (О. Коломієць).

ЕЛЕКТРОДОЇ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для електродоїння. *Електродоїльний апарат.*

ЕЛЕКТРОДОЇ́ННЯ, я, *с.* Доїння корів електродоїлкою. *Широкими кроками ввійшла в побут і в трудові процеси електрика: електромолотьба, електродоїння корів, електромлини і т. д. і т. п.* (Остап Вишня).

ЕЛЕКТРОДОТРИМА́Ч, а́, *ч.* Частина електрозварювального апарата, в яку вставляється електрод. *Електродотримачі мають забезпечувати надійне затискання і швидку та легку зміну електродів* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОДРЕНА́Ж, у, *ч.* Осушування й ущільнення слабких ґрунтів за допомогою електроенергії. *Застосування електродренажів є основним засобом електрохімічного захисту металевих підземних комунікацій від корозії, спричиненої блукаючими струмами* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОДРИ́ЛЬ, я́, *ч.* Механізм для свердління отворів, що приводиться в рух електродвигуном; електросвердло. *Русанов стояв біля верстата з лещатами і електродрилем, свердлив дірку в грубій залізній балці* (В. Собко); *Копитко подзвонив у двері Новицького з проханням позичити електродриль, якого у Новицького, на жаль, не знайшлося* (В. Хрущак).

ЕЛЕКТРОДРІ́Т, дро́ту, *ч.* Дріт, по якому проходить електричний струм. *Головна причина відключень електроенергії — налипання мокрого снігу на лінії електропередач та падіння гілок під його вагою на електродріт* (з газ.).

ЕЛЕКТРОДУГА́, и́, *ж., фіз.* Різновид розряду між двома електродами, що має форму дуги. *Дугові опіки є наслідком дії на тіло людини електродуги, температура якої близько 3500 °С* (з навч. літ.); *Контактний струм великої сили спричиняє важкі опіки, а електродуга, як правило, призводить до глибокого відмирання й обвуглювання тканин* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОДУГОВИ́Й, а́, е́, *фіз.* Стос. до електродуги. *Електродугова піч — це стальний кожух, викладений усередині вогнетривкою цеглою* (з навч. літ.); *Електродугове зварювання; Електродуговий метод одержання сталі.*

ЕЛЕКТРОДУХО́ВКА, и, *ж.* Духовка, джерелом живлення якої є електроенергія; електрична духовка. *Електродуховка повинна працювати від однофазної мережі змінного струму* (з наук.-техн. літ.); *Під час приготування їжі заповнюйте електродуховку декількома стравами — так будете економити електроенергію* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕ́ТИКА, и, *ж.* Галузь енергетики, що забезпечує електрифікацію господарства країни на основі раціонального розширення виробництва та розподілу електричної енергії. *Електрична енергія зручна для користування, тому електроенергетика розвивається швидше за паливну промисловість* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електроенергетики. *Останнім часом розроблено кілька схем електроенергетичного використання природної пари і води гарячих джерел* (з наук.-попул. літ.); *Електроенергетична промисловість.*

ЕЛЕКТРОЕНЕ́РГІЯ, ї, *ж.* Енергія електричного струму. *Над головами їм туркотіла вітрова* [вітряна] *установка, що добувала електроенергію для .. радіостанції* (П. Панч); *Для заощадження електроенергії на початку XX ст. окремі країни світу почали переходити на літній час* (з навч. літ.); *Центральний орган виконавчої влади з питань регулювання електроенергетики формує в межах своєї компетенції державну політику щодо встановлення цін на електроенергію і природний газ* (з мови документів).

ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛОГРА́МА, и, *ж.* Графічний запис, що реєструє біоструми головного мозку. *Зробити електроенцефалограму.*

ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для графічного запису діяльності головного мозку. *Біоелектричну активність мозку можна спостерігати за допомогою спеціальних приладів — електроенцефалографів* (з наук.-попул. літ.); *Електроенцефалограф записує біоструми мозку* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛОГРА́ФІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Метод дослідження діяльності головного мозку, що ґрунтується на графічному записі електричних потенціалів мозку, які виникають в нервових клітинах у процесі їхньої життєдіяльності. *Електроенцефалографія донесла до дослідників електричний голос клітин головного мозку* (з наук.-попул. літ.); *Йому* [Остапові] *енцефалографію треба робити, бо, відколи поїхав до Києва, наче вщепив йому там якийсь учень Йожефа Менгеле чужорідні мізкові клітини* (С. Процюк).

ЕЛЕКТРОЕПІЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Епіляція за допомогою електрода. *Основою електроепіляції є вплив електричного струму на волосяну цибулину (фолікул)* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОЄ́МНИЙ, а, е. 1. Який має здатність нагромаджувати, сприймати значну кількість електрики. *Електроємні матеріали.*

2. Який витрачає велику кількість електроенергії. *Електроємні виробництва повинні розміщуватися поблизу великих джерел електроенергії* (з навч. літ.); *Електроємні підприємства.*

ЕЛЕКТРОЄ́МНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Те саме, що **Електри́чна є́мність** *(див.* **є́мність**). *Одиницею електроємності у Міжнародній системі одиниць є фарада* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЖИ́ВЛЕННЯ, я, *с.* Забезпечення чого-небудь електроенергією. *П'єзоелектричні трансформатори широко використовуються у джерелах вторинного електроживлення* (з наук. літ.); *Після цунамі на АЕС було втрачено електроживлення, якого потребують фактично всі системи безпеки* (із журн.); *Схема електроживлення.*

ЕЛЕКТРОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Забезпеченість електроенергією. *Темпи зростання чинників інтенсивності виробництва (а це фондозабезпеченість, електрозабезпеченість, кількість внесених добрив) випереджали темпи зростання виходу валової продукції* (з наук. літ.); *Електрозабезпеченість показує, скільки використано електроенергії на виробничі цілі в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Забезпечення електроенергією. *Аналіз ситуацій з електрозабезпечення споживачів свідчить про те, що відключення в розподільчих мере-*

жах виникають здебільшого внаслідок пошкоджень повітряних ліній електромереж (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЗАПАЛЬНИ́ЧКА, и, *ж.* Електроіскровий прилад для розпалювання пальників. *Автомобілі обладнують не тільки радіоприймачами, магнітофонами, електрозапальничками, а й телевізорами і холодильниками* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЗАПОБІ́ЖНИК, а, *ч.* Пристрій для запобігання перегріву електричних проводів і приладів. *Надійні охоронці від короткого замикання — електрозапобіжники* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЗВА́РЕННЯ, я, *с., техн.* Те саме, що **електрозва́рювання.** *Застосування електрозварення в суднобудівництві дасть нам десятки мільйонів заощадження* (С. Скляренко).

ЕЛЕКТРОЗВАРНИ́Й, а́, е́, *техн.* Те саме, що **електрозва́рювальний.** *Йому обіцяли, що через кілька хвилин він почує дзижчання електрозварного апарата* (М. Трублаїні); *За безпосередньої участі Б. Є. Патона формувалося вітчизняне виробництво електрозварних труб* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЗВА́РНИК, а, *ч.* Робітник, фахівець із електрозварювання. *Біля рейок працює електрозварник* (Яків Баш); *Є в нього кілька професій: електрозварник, слюсар, електротехнік* (М. Руденко); — *Працюю електрозварником у колгоспі, в майстерні* (Ю. Мушкетик).

ЕЛЕКТРОЗВА́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **електрозва́рник.** *Надивившись досхочу на електрозварниць, вона пішла вздовж кам'яного паркана* (Д. Ткач).

ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАЛЬНИЙ, а, е, *техн.* Признач. для електрозварювання. *За високими мурами важко дихав завод.., сухо тріскотіли електрозварювальні апарати* (В. Кучер); *Ефективність зварювання багато в чому залежить від якості всіх операцій технологічного циклу, що виконуються електрозварювальною установкою, машиною або лінією (комплексом)* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАННЯ, я, *с.* 1. *техн.* Зварювання металів за допомогою електричної енергії. *Варивода й лікар почули дзижчання за камерою. На глибині вісімдесяти п'яти метрів почалося електрозварювання* (М. Трублаїні); *У руках Ван Луна був уже інший апарат. Він нагадував знайомий кожному виробничнику прилад для електрозварювання* (В. Владко).

2. Галузь науки, що вивчає зварювання металів за допомогою електроенергії. *Ученим Академії наук України належить провідне місце в розробленні теоретичних основ електрозварювання* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАЧ, а, *ч.* Те саме, що **електрозва́рник.** *Популярними залишаються промислові професії: електрозварювач, токар, слюсар-ремонтник та ін.* (з газ.); *Електрозварювач ручного дугового зварювання.*

ЕЛЕКТРОЗВОЛО́ЖУВАЧ, а, *ч.* Електричний побутовий прилад для зволоження та очищення повітря в приміщеннях. *Новий електрозволожувач підтримує вологість повітря на потрібному рівні, очищає його від диму й пилу* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗО́К, зку́, *ч.* Передавання і приймання інформації за допомогою електричних сигналів. *Теорію завадостійкості систем електрозв'язку розглянуто в науковій праці на основі класичних і сучасних досягнень у галузі ймовірнісних моделей та оптимального приймання сигналів* (з наук. літ.); *Типовий договір про надання послуг електрозв'язку затверджено 13 липня 1999 р. Державним комітетом зв'язку і інформатизації України* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОІЗОЛЯ́ТОР, а, *ч.* Речовина з високим електричним опором, що використовується для ізоляції частин електричного обладнання. *Хіміки роблять чудеса з деревини. Шовк і целофан, електроізолятори і навіть підшипники...* (М. Чабанівський); *Унаслідок масштабних досліджень Г. Г. Гнесіним електро- і теплофізичних властивостей керамічних матеріалів з'явилися електроізолятори, резистори, електроди для відбиття потужного інфрачервоного лазерного випромінювання неперервної дії* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОІЗОЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Признач. для ізолювання частин електричного обладнання. *Термостійкі електроізоляційні полімерні матеріали зберігають свої властивості за жорстких умов експлуатації* (з наук. літ.); *Електроізоляційні кремнієорганічні трубки.*

ЕЛЕКТРОІЗОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Покривання провідника матеріалами з великим електричним опором для запобігання розсіюванню і втратам електричної енергії, а також для безпеки. *Ситалові емалі особливо ефективні для електроізоляції і герметизації сплавів за підвищених температур* (з наук.-попул. літ.).

2. Технічне пристосування, що відокремлює провідник від навколишніх предметів. *Електроізоляцію найчастіше виготовляють у вигляді камери або шайб, зроблених з фібри, яка має властивість під дією електричної дуги виділяти гази, що сприяють її швидкому гасінню* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОІ́МПУЛЬСНИЙ, а, е. Стос. до електричних імпульсів. *За допомогою електроімпульсної обробки можна нанести шар бронзи не тільки на сталеві, але й на чавунні деталі машин* (з наук. літ.).

△ **Електроі́мпульсна терапі́я** *див.* **терапія.**

ЕЛЕКТРОІНСТРУМЕ́НТ, *ч.* 1. *род.* а. Інструмент, що працює від електричного струму (електропила, електродриль і т. ін.). *Велику небезпеку ураження електричним струмом становить невміле користування поза приміщеннями переносним електроінструментом та насосами для поливу присадибних ділянок* (з навч. літ.).

2. *збірн., род.* у. Сукупність таких інструментів. *Побутовий сегмент ринку електроінструменту почали завойовувати великі широкопрофільні магазини* (з газ.).

ЕЛЕКТРОІ́СКРА, и, *ж., спец.* Особлива форма електричних розрядів. *Є некласичні способи розкрою тканин — стисненим повітрям, електроіскрою, лазером* (з навч. літ.); *Дивись: там і отам спалахує сліпуча електроіскра* (Остап Вишня).

ЕЛЕКТРОІСКРОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Пов'язаний із дією електричної іскри. *Комбіноване електроіскрове та лазерне оброблення забезпечує в поверхневих шарах кращий напружений стан, ніж використання кожного із цих процесів окремо* (з наук. літ.); *Різні написи на металі можна робити за допомогою електроіскрового олівця* (з наук.-техн. літ.); *Електроіскровий нановерстат.*

ЕЛЕКТРОКА́БЕЛЬ, ю, *ч.* Електричний кабель. *Дозиметристи .. встановили рівень радіації, допомогли розчистити графітові уламки, підвели електрокабелі до роботів* (А. Михайленко).

ЕЛЕКТРОКАВОВА́РКА, и, *ж.* Апарат для приготування кави за допомогою електроенергії. *Він відчайдушний каноман — .. з ритуальною урочистістю вмикав електрокавоварку й чекав зосереджено й глибокодумно, як древній алхімік* (О. Тесленко); *Електрокавоварка гейзерного типу.*

ЕЛЕКТРОКАЛОРИ́ФЕР, а, *ч.* Електричний обігрівальний прилад з великою поверхнею теплового випромінювання. *Взимку і восени електрокалорифери дають додатковий обігрів приміщень, а влітку їх можна використовувати як безшумний вентилятор* (з газ.).

ЕЛЕКТРОКАМІ́Н, а, *ч.* Електричний побутовий обігрівальний прилад, схожий на камін. *Він рішуче примостився біля Тамари .. Біля неї затишно, як біля електрокаміна* (О. Чорногуз); *Під етажеркою тлів електрокамін* (Є. Пашковський).

ЕЛЕКТРОКА́Р, а, *ч., спец.* 1. Електричний самохідний візок для перевезення вантажів на заводах, вокзалах і т. ін. *Електрокари підвозили ящики й скриньки, пакунки і згортки* (М. Дашкієв); *Електрокар із ковшем киплячого магнію повільно в'їжджає в електроливарний цех* (з газ.).

2. Те саме, що **електромобі́ль.** *Члени експедиції, розпрощавшись із своїми близькими й рідними, їдуть з космічного вокзалу по бетонованій доріжці космодрому .. у відкритих електрокарах* (М. Білкун); *Вже чимало українських АЗС та паркувальних майданчиків обладнано розетками для заправляння електрокарів* (із журн.); *Я всю Україну перетнув електрокаром, при цьому жодних незручностей не відчував* (з газ.).

ЕЛЕКТРОКАРДІОГРА́МА, а, *ж.* Графічне зображення електричних імпульсів у серцевому м'язі під час його роботи. *Медична військкоматівська комісія .. знайшла у нього підвищений тиск та порушення на електрокардіограмі й категорично вирішила покласти на стаціонарне обстеження* (О. Тесленко); *Оцінку систолічного й діастолічного рухів серця слід проводити паралельно з реєстрацією в стандартних відведеннях електрокардіограми* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОКАРДІО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для графічного зображення електричних імпульсів, які виникають у серцевому м'язі під час його роботи. *Динаміку серцевих скорочень записують на електрокардіографі будь-якого типу* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОКАРДІОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електрокардіографа та електрокардіографії. *Електрокардіографічне дослідження дало змогу точно визначати частоту серцевих скорочень у спортсменів під час дозованих фізичних навантажень на велоергометрі* (з наук. літ.); *Для реєстрації вегетативних показників за умов вільної поведінки тваринам під час операції вживляли електрокардіографічний електрод* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОКАРДІОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Метод клінічного дослідження функціонального стану серця, що ґрунтується на графічній реєстрації електричних імпульсів, які виникають у серцевому м'язі під час його роботи. *Найпоширенішим методом діагностики серцевих захворювань є електрокардіографія* (із журн.).

ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯ́ТОР, а, *ч.* Електронний прилад, що вживляється в тіло і надає серцевому м'язу імпульси, які змушують його скорочуватися у правильному ритмі. *Перші електрокардіостимулятори були успішно імплантовані наприкінці 50-х років XX ст.* (із журн.).

ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Вплив на серцевий м'яз електричним струмом. *Електрокардіостимуляція відновлює фізіологічну послідовність скорочення камер серця* (із журн.).

ЕЛЕКТРОКА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **електрока́р.** *Електрокарне господарство заводу; Електрокарний цех.*

ЕЛЕКТРОКА́РНИК, а, *ч.* Водій електрокара. *Електрокарник, який допускається до робіт із транспортування й переміщення зріджених газів у балонах під тиском, вибухонебезпечних, легкозаймистих та інших небезпечних і шкідливих речовин (кислот, лугів тощо), повинен пройти спеціальне навчання з безпеки праці* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОКА́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **електрока́рник.** *Після закінчення школи дівчина працювала електрокарницею* (з газ.).

ЕЛЕКТРОКИЙО́К, йка́, *ч.* Засіб самооборони у вигляді кийка, що вражає противника електричним струмом під час удару. *Уздовж електрокийка розташовані непомітні електроди з високою напругою* (з газ.).

ЕЛЕКТРОКОАГУЛЯ́ТОР, а, *ч.* Прилад для електрокоагуляції. *Учені розробили оригінальний метод очищення промислових стоків, які містять відходи цінних металів. Основну роботу виконує вловлювач домішок — електрокоагулятор* (із журн.).

ЕЛЕКТРОКОАГУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *хім.* Прискорене злипання колоїдних частинок під дією електричного поля (використовується при водоочищенні). *Фракціонована електрокоагуляція забезпечує високу ефективність процесу витягання домішок з водних середовищ за мінімізації енергоспоживання і витрат матеріалів* (з наук. літ.).

2. *вет., мед.* Припікання тканини органа людини або тварини електричним струмом з метою знищення хворобливого утворення. *Після електрокоагуляції виліковуються лише патологічні процеси на поверхні епітелію* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОКО́ПЧЕННЯ, я, *с.* Швидкісний метод копчення харчових продуктів із застосуванням струму високої напруги. *Поєднання процесів електрокопчення з інфрачервоним або високочастотним нагріванням інтенсифікує весь технологічний процес* (з наук. літ.); *Електрокопчення риби та м'яса.*

ЕЛЕКТРОКОРУ́НД, у, *ч.* Штучний корунд, одержуваний шляхом електроплавлення бокситу, природного корунду або глинозему. *Електрокорунд використовується для виготовлення абразивного інструменту різноманітних фасонів та профілів* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОКОРУ́НДОВИЙ, а, е. Прикм. до **електрокору́нд.** *Електрокорундові абразивні круги.*

ЕЛЕКТРОКРА́Н, а, *ч.* Підіймальний кран, що діє за допомогою електродвигуна. *Звичайний електрокран на підприємстві переобладнано під розливний, що забезпечило дострокову відливку 3500 тонн конструкцій* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЛА́МПА, и, *ж.* Освітлювальний прилад, який живиться електроенергією. *І враз на всіх так і б'є злива світла, на якусь мить люди аж мружаться, засліплені .. гронами електроламп* (О. Гончар); *Те, що робив Нуазе, прирівнювалося до вигвинчування радіо- чи електролампи, і нічого дивного чи надзвичайного в цьому не було* (М. Білкун); *Флуоресцентна електролампа.*

ЕЛЕКТРОЛА́МПОВИЙ, а, е. Стос. до електролампи, електроламп. *Електроламповий ринок України представляють основні вітчизняні виробники джерел світла у Львові, Полтаві, Краматорську, Тернополі* (з наук.-попул. літ.); *Електролампове виробництво має надзвичайно важливе значення для економіки України, оскільки позитивно впливає на формування експортного потенціалу держави* (з навч. літ.); // Який виготовляє електролампи. *Електроламповий завод.*

ЕЛЕКТРОЛА́МПОЧКА, и, *ж.* Те саме, що **електрола́мпа.** *Виносила* [мати] *й ставила під вишнею стола. Інженер чіпляв на вишні електролампочку, яку привозив у подарунок*

(Б. Харчук); *Запах влежаних газетних підшивок, вдавнений тютюновий дух, жовта бульбашка електролампочки під стелею...* (В. Дрозд); *В будинку Карла Івановича спалахнули електролампочки, гості почали роз'їжджатися по домівках* (О. Чорногуз).

ЕЛЕКТРО́ЛІЗ, у, *ч., хім.* Процес розкладу речовини на складові частини і виділення їх на електродах при проходженні постійного електричного струму через електроліт. *Напруга на електродах зумовлює електроліз поглиненої вологи* (з наук. літ.); *Використовуючи електроліз, можна видалити ділянку, що зумовлює епілептичні напади* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОЛІЗЕ́Р, а, *ч.* Апарат для електролізу, який складається з наповненої електролітом посудини та розташованих у ній електродів. *Нині важку воду виділяють з водних залишків в електролізерах під час добування водню, кисню, хлору* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОЛІЗЕ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **електролізе́р.** *До допоміжних виробництв в олійно-жировій промисловості належать енергетичний, компресорний, ремонтний, транспортний, електролізерний і тарний цехи* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРО́ЛІЗНИЙ, а, е. Стос. до електролізу. *Щоб одержати за допомогою найсучасніших електролізних технологій водень, необхідний для заміни всіх моторних палив, треба втричі збільшити виробництво електроенергії* (із журн.); // Признач. для електролізу. *Сутність електролітичного рафінування міді полягає в тому, що в електролізну ванну, яка містить електроліт, підвішують литий анод і матрицю з катодної міді та пропускають через систему електричний струм* (з навч. літ.); // Одержаний внаслідок електролізу. *У Запорізькій області планують створити підприємство з видобутку та переробляння марганцевої руди на вкрай необхідний українському ринку електролізний марганець* (з газ.).

ЕЛЕКТРО́ЛІЗНИК, а, *ч.* Робітник, який працює на електролізному заводі, в цеху, на електролізній установці. *Серед робітників електролітичного виробництва, насамперед електролізників, є високий ризик захворювань на рак* (з наук.-попул. літ.); *Електролізник водних розчинів зайнятий у виробництві мідного купоросу, кобальту і сульфату нікелю* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЛІКА́РНЯ, і, *ж.* Лікарня, в якій застосовують електролікування. *У 1925–1927 рр. будуються санаторій у Грозному та електролікарня в Геленджику* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЛІКУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до електролікування. *Найпоширенішими електролікувальними методами є гальванізація та медикаментозний електрофорез* (з навч. літ.); *Електролікувальні процедури.*

ЕЛЕКТРОЛІКУВА́ННЯ, я, *с., вет., мед.* Використання електричних явищ, процесів з лікувальною метою. *Ялта повинна залишатися лікувально-оздоровчим курортом: усі процедури тут спрямовані на відновлення сил організму — лікувальна фізкультура, бальнеологічне лікування, електролікування* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЛІ́НІЯ, і, *ж.* Провід, кабель, прокладений для передачі електроенергії куди-небудь. *На проводах електроліній, на галуззі молодих кленів і кущах акацій звисав білий шовк павутини* (С. Чорнобривець); *220 вольтів, які надходять до електричної мережі, можна виявити в різних точках електролінії* (з наук.-попул. літ.); *Шквал вітру зруйнував електролінії* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЛІ́Т, у, *ч.* Речовина, яка є провідником електричного струму внаслідок руху іонів. *На майданчику, там, де він залишив свій електроліт, бовваніла ще якась машина* (О. Бердник); *Природні води є слабким електролітом* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **електро́ліз.** *Учені-хіміки вивчали проблеми електролітичної дисоціації, які мали важливе значення для розвитку органічної та неорганічної хімії, гідрометалургії* (з наук.-попул. літ.); *Електролітичний метод;* // Зробл., здобутий шляхом електролізу. *Під час електролітичного отримання алюмінію в повітря робочої зони потрапляють гази, які містять високі концентрації канцерогенних речовин* (з наук. літ.); // Признач. для проведення електролізу. *Очищуваний метал відливають у вигляді пластин, використовуючи їх як аноди в електролітичній ванні* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОЛІ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **електролі́т.** *Мідь, добута електролітичним способом, називається електролітною міддю* (з навч. літ.); *Електролітний шлам.*

2. Який виготовляє електроліти; пов'язаний з виробництвом електролітів. *Згодом тут .. вирішили будувати електролітний завод* (М. Трублаїні).

ЕЛЕКТРОЛІЧИ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до обчислення електроенергії. *Частини пошкодженої електропроводки, електролічильні, електропобутові та опалювальні прилади, а також можливі джерела вогню з місця пожежі вилучаються* (з мови документів).

△ **Електролічи́льна маши́на** *див.* **маши́на.**

ЕЛЕКТРОЛІЧИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Прилад для обліку витраченої електроенергії. *Зупинився* [Мартинов] *на хвилину перед дошкою електролічильника. За склом причаїлися цифри* (О. Донченко); *Невидиме ясне світло повинне струмувати зісподу, джерельним холодом омиваючи плісрявість кутків, лунку темряву нежилих кімнат.., перегорілі пробки від електролічильника* (Є. Пашковський); *Компанія, що постачає електроенергію, може збирати показники електролічильників дистанційно* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЛО́В, у, *ч.* Ловлення риби з використанням впливу на неї електричного поля. — *Електролов знищує всю мікрофлору у водоймі, — терпляче пояснює голова обласної громадської інспекції рибоохорони* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЛЮМІНЕСЦЕ́НТНИЙ, а, е. Стос. до електролюмінесценції. *Органічні полімерні плівки широко використовуються в електролюмінесцентних середовищах* (з наук. літ.); *Електролюмінесцентна лампа; Електролюмінесцентні джерела світла.*

ЕЛЕКТРОЛЮМІНЕСЦЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Люмінесценція, яка виникає під дією електричного поля. *На основі моделі А. Фішера пояснюють основні явища електролюмінесценції: залежність яскравості світіння від напруги, величину світловіддачі, стабільність і зміну кольору світіння* (з наук. літ.); *Електролюмінесценція використовується переважно в оптоелектроніці* (із журн.).

ЕЛЕКТРОМАГІСТРА́ЛЬ, і, *ж.* Головна лінія кабелю, по якому проходить електрична енергія. *Служба енергопостачання забезпечує електроенергією об'єкти, а також ліквідує наслідки аварій на електромагістралях* (з навч. літ.); *Електромагістраль постійного струму.*

ЕЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЗМ, у, *ч., фіз.* Магнітні явища, зумовлені електричним струмом. *Електромагнетизм — це сила, яка керує всім, що ми бачимо, відчуваємо та куштуємо* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Те саме, що **електромагні́тний** 1. *Багато хто з дослідників пов'язує зміну природних властивостей атмосферного повітря із шумовими, електромагнетичними та іншими показниками, що перевищують встановлені екологічні та санітарно-гігієнічні нормативи шкідливого впливу на довкілля* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОМАГНІ́Т, у, *ч.* Пристрій, що набуває магнітних властивостей під час проходження по його котушці електричного струму. *Найпростіша форма електромагніту — залізний сердечник, вміщений всередині котушки з ізольованого дроту* (з навч. літ.); *Будь-який електромагніт має каркас, виготовлений із діелектрика* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМАГНІ́ТНИЙ, а, е, *фіз.* 1. Прикм. до **електромагнети́зм.** *Живі клітини випромінюють надвисокочастотні електромагнітні хвилі, що несуть певну генетичну інформацію* (із журн.); *З викидами тепла пов'язані електромагнітні форми енергії, що створюють геопатогенні зони* (з газ.); // Який ґрунтується на властивостях електромагнетизму. *Ми ще мало знаємо про електромагнітні сили атмосфери, про їхній взаємозв'язок з космосом* (О. Бердник); *Електромагнітні властивості однорідної речовини;* // Який виникає при електромагнетизмі, зумовлений ним. *Прямий удар блискавки в металеву обшивку літального апарата спричиняє електромагнітні, електротеплові та електромеханічні явища на поверхні його обшивки* (з наук. літ.); *Вони .. не догадувалися про електромагнітні бурі та корпускулярні потоки, які обрушуються на кожного з нас* (М. Дашкієв).

2. Прикм. до **електромагні́т.** *Гібридний електромагнітний контактор змінного струму містить у кожному полюсі головні контакти, до яких паралельно під'єднано силовий безконтактний ключ* (з наук. літ.); *Електромагнітна частина реле спрацьовує миттєво як реле струму* (з навч. літ.); // Який здійснюється або діє за допомогою електромагніту. *Вранці стало відомо, що обидві великі електромагнітні міни були призначені для кораблів* (В. Кучер); *Електромагнітний замок — це основна робоча частина домофонної системи* (із журн.).

△ **Електромагні́тна інду́кція** *див.* **інду́кція; Електромагні́тне випромі́нювання** *див.* **випромі́нювання; Електромагні́тне по́ле** *див.* **по́ле; Електромагні́тний і́мпульс** *див.* **і́мпульс; І́мпульс електромагні́тного по́ля** *див.* **і́мпульс.**

ЕЛЕКТРОМАСА́Ж, у, *ж.* Те саме, що **Електри́чний маса́ж** *(див.* **маса́ж).** *Діагноз був невтішний .. Рекомендація: спокій, електромасаж, лікування запахом, мелодією, біоактивізатори — внутрішньо* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРОМАШИ́НА, и, *ж.* Машина, яка виробляє електричну енергію або перетворює її на механічну. *У 50-х роках XX ст. на заводі стали виробляти турбо- та гідрогенератори, а також інші великі електромашини* (з навч. літ.); *Керівник підприємства швидко пробігає повз електромашини, які ремонтуються* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМАШИНІ́СТ, а, *ч.* Машиніст, який обслуговує електромашину. *Молодий електромашиніст почав трудовий шлях на заводі* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМАШИ́НКА, и, *ж.* 1. Друкарська машинка з допоміжним електроприводом. — *То яке там у вас перше хобі? — Каліграфія, Стратоне Стратоновичу .. — Де ж це ви у вік електромашинок і лінотипів можете застосувати свою каліграфію?* (О. Чорногуз).

2. Інструмент для стриження (у 1 знач.), що працює на електричній енергії. — *Якщо ти фахівець, то тільки електромашинка загуде, овечка в тебе рветься, .. мусиш її в'язати. А найвищий клас — це коли стрижеш і не в'яжеш* (О. Гончар).

ЕЛЕКТРОМАШИ́ННИЙ, а, е. Стос. до електромашини. *Тягові силові перетворювачі об'єднано в єдиний електромашинний агрегат* (з наук. літ.); *Електромашинний генератор.*

ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИ́Й, á, é. Стос. до електромашинобудування. *Істотну роль в економічному потенціалі міста відіграють електромашинобудівна галузь і технопарк* (із журн.); *Електромашинобудівний завод.*

ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИ́К, á, *ч.* Робітник у галузі електромашинобудування. *Новокаховські електромашинобудівники та німецькі підприємці уклали довгострокову програму співробітництва* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Промислове виробництво електричних машин. *Завод освоює нові напрями тягового електромашинобудування в Україні* (з газ.); // Галузь електротехнічної промисловості, що виготовляє електричні машини. *Одним з актуальних завдань сучасного електромашинобудування є створення асинхронних двигунів* (з наук. літ.); *Бюро наукового центру визнало за потрібне провести спеціальні дослідження в галузі енергетики й електромашинобудування* (із журн.).

ЕЛЕКТРОМЕРЕ́ЖА, і, *ж.* Сукупність електричних проводів для передачі електричної енергії від місця виробництва до місця споживання. *Раптом згадав* [Сагайдак], *що сьогодні конче потрібно вирішити питання з стовпами для електромережі, і грайливий настрій одразу пригас* (С. Добровольський); *Незабаром в одному з бараків табору весело гуло в печі полум'я. На столі чадів каганець — буран порвав проводи електромережі* (Л. Дмитерко); *Відключення в розподільчих мережах виникають здебільшого через пошкодження повітряних ліній електромереж під час несприятливих погодних умов* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОМЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Стос. до електромережі. *У науковій праці узагальнено результати теоретичних та експериментальних досліджень надійності та безпеки електромережних конструкцій в Україні* (з наук. літ.); *Електромережне господарство.*

ЕЛЕКТРОМЕТАЛУ́РГ, а, *ч.* Фахівець у галузі електрометалургії. *Уряд ухвалив дві постанови стосовно тимчасового введення для електрометалургів економічно обґрунтованого тарифу на електроенергію* (з газ.); *Електрометалурги Донецька й Запоріжжя мають замовлення на найближчі місяці* (з газ.); *Електрометалург четвертого разряду.*

ЕЛЕКТРОМЕТАЛУРГІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **електрометалу́ргія.** *Метод високотемпературної мас-спектрометрії доцільно використовувати для аналізу джерел надходження водню в сталь під час металургійних, електрометалургійних і зварювальних процесів* (з наук. літ.); *Електрометалургійний комбінат.*

ЕЛЕКТРОМЕТАЛУ́РГІЯ, ї, *ж.* 1. Галузь металургії, що використовує електроенергію для одержання металів і сплавів. *Як перший штучний супутник Землі не можна було запустити до появи радіо, кібернетики, електрометалургії, так і "резонанс-ефект" ніхто не помітив би до створення кваркових генераторів* (М. Дашкієв); *Явище електролізу має широке застосування в електрометалургії* (з навч. літ.).

2. Галузь науки, що вивчає процеси одержання металів і сплавів за допомогою електричної енергії. *У 1802 р. російський фізик, засновник електрометалургії В. Петров відкрив явища електричної дуги* (з наук.-попул. літ.); *Спеціаліст у галузі електрометалургії.*

ЕЛЕКТРО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання малих електричних напруг та величин, функціонально з ними пов'язаних. *Статичні методи потребують для своєї реалізації надчутливих електрометрів* (з наук. літ.); *На електрометрі закріплюємо зачищену цинкову пластину і заряджаємо її від'ємним зарядом від ебонітової палички* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до електрометрії. *Електрометричні методи широко використовуються для розв'язання екологічних, інженерних і гідрогеологічних завдань* (з наук. літ.); *Нині поширені спеціальні електрометричні дослідження за допомогою мікрозондів, а також температурні методи визначення елементів залягання пластів у свердловині* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., фіз.* Способи і методи електричних вимірювань. *Екологічні дослідження ґрунтів уздовж трас магістральних газопроводів здійснено за допомогою електрометрії і хімічних аналізів* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОМЕХАНІЗА́ТОР, а, *ч.* Фахівець із електромеханізації. *Кваліфікований електромеханізатор.*

ЕЛЕКТРОМЕХАНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Оснащення виробництва електричними машинами і механізмами. *Технологія приготування кормів залежить від рівня електромеханізації та автоматизації виробничих процесів у господарстві* (з навч. літ.); *Електрика — єдиний вид енергії для електрифікації та електромеханізації* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМЕХА́НІК, а, *ч.* Фахівець із електромеханіки. *На заклик оволодіти суміжною професією Ховрашкевич відгукнувся найактивніше і одразу оволодів кількома. Тепер він став столяром.., електромехаником* (О. Чорногуз); *Електромеханік з випробовування та ремонту електроустаткування.*

ЕЛЕКТРОМЕХА́НІКА, и, *ж.* Розділ електротехніки, що вивчає виробництво й експлуатацію електричних двигунів, машин та механізмів. *Я .. добре вчився, інколи перемагав на математичних олімпіадах .. Потім — факультет електромеханіки політехнічного інституту, робота на космодромі* (І. Росоховатський); *Електромеханіка вивчає не тільки електричні машини, створені людиною, але й електромеханічні перетворювачі, що є в природі* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМЕХАНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до вивчення електромеханіки. *Третю і четверту її* [оборони] *лінії мали зайняти нові частини морської піхоти, курсанти електромеханічної школи* (В. Кучер); *Сяк-так Гліб закінчив електромеханічний, кілька місяців тинявся без роботи* (І. Росоховатський); // Заснований на електричному і механічному впливі на що-небудь. *Після першого ж уколу серце* [хворої] *майже зупинилося, але лікарі, користуючись електромеханічними засобами, підтримували його биття* (М. Трублаїні); *Електромеханічний привід обертає барабан рівнеміра доти, доки відстань між поверхнею сипких матеріалів і чутливим елементом не стане цілком визначеною* (з наук. літ.); *Електромеханічний годинник.*

ЕЛЕКТРОМІ́КСЕР, а, *ч.* 1. Побутовий електричний прилад для збивання, змішування чого-небудь. *Великий попит мають у нашій країні електром'ясорубки, електроміксери* (з газ.).

2. Промисловий електричний змішувач. *Щоб одержати напівпродукт офсетної фарби, компоненти (рідка сировина, добавки, пігмент) завантажуються послідовно, а потім діжку перевозять до електроміксера для перемішування* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМІОГРА́МА, и, *ж., вет., мед.* Запис біоелектричних потенціалів, що виникають у скелетних м'язах під час їх роботи. *Коли м'яз скорочується, він надсилає біоструми. Виходить так звана електроміограма — запис електричних сигналів м'яза* (з наук.-попул. літ.); *Коли сила м'яза збільшується, амплітуда і частота інтерференційної електроміограми зростають; зі зменшенням зусилля м'яза амплітуда і частота електроміограми зменшуються* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМІО́ГРАФ, а, *ч.* Міограф для графічної реєстрації різниці потенціалів електричного поля, що виникають у скелетних м'язах під час їх роботи. *До медико-технічних діагностичних систем належать електрокардіографи, електроміографи, рентгенівські апарати і т. ін.* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМІОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до електроміографії. *Електроміографічний образ можна одержати шляхом одночасного зняття електроміограм м'язів, які беруть участь у русі* (з навч. літ.); *Під час електроміографічного дослідження спортсменів зареєстровано біопотенціали їхніх м'язів* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМІОГРА́ФІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Метод дослідження органів руху шляхом графічного реєстрування біоелектричних потенціалів скелетних м'язів. *Після терапевтичного лікування поліпшується стан хворого, про що свідчать показники електроміографії* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОМІ́СТ, мостá *і* мóсту, *ч.* Лінія електропередачі на далеку відстань; енергоміст. *Електроміст до Швеції у вигляді підводного кабелю незабаром буде завершено* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМОБІ́ЛЬ, я, *ч.* Автомобіль з електричним двигуном, що живиться від акумуляторів, установлених на цій же машині. *Аркадій з Вовою Порадою, тоді ще учні сьомого класу, за діяльною участю Кіри збудували електромобіль. Це був шедевр автомобільної техніки* (О. Копиленко); *Електромобіль безшумно виїхав на Хрещатик, влився в потік машин, що прямували в бік Дніпра* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРОМОБІ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **електромобі́ль.** *Створення та впровадження електромобільного транспорту у світовій практиці вважають актуальною проблемою, пов'язаною із розробленням нових ефективних джерел живлення* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОМОЛОТА́РКА, и, *ж.* Молотарка, що діє від електродвигуна. *Дядько Іван спорудив електромолотарку з підсобних матеріалів* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМОЛОТІ́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **електромолотьба́.** *Широко застосовують електромолотіння хлібів* (із журн.).

ЕЛЕКТРОМОЛОТЬБА́, и́, *ж.* Молотьба із застосуванням електричної енергії. *Електромолотьба була у повному розпалі, тік був добре організований* (Ю. Смолич).

ЕЛЕКТРОМОНТА́Ж, у́, *ч.* Монтаж електричного устаткування. *Інститут проектував верстати, надавав зварювальну і флюсову апаратуру, проводив електромонтаж і пуск верстатів* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОМОНТА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **електромонта́ж** і **електромонта́жник.** *Під час електромонтажних робіт одна доросла людина може піднімати ручним*

способом і переносити речі масою не більш як 50 кг (з навч. літ.); *Вибір електромонтажного інструменту для роботи — справа суто індивідуальна* (із журн.); *Електромонтажна майстерня.*

ЕЛЕКТРОМОНТА́ЖНИК, а, *ч.* Фахівець із електромонтажу. *Дотримання правил безпеки під час роботи на висоті має для електромонтажників першорядне значення* (з навч. літ.); *Ми надаємо нашим вихованцям можливість здобути робітничі професії водія, електромонтажника, слюсаря* (із журн.).

ЕЛЕКТРОМОНТЕ́Р, а, *ч.* Робітник, який виконує роботи з електромонтажу і лагодить електричне устаткування; монтер. — *Мені так треба монтера! — сказала жінка й усміхнулася, показуючи своєю усмішкою і свою безпорадність в електричних ділах, і крайню потребу в електромонтері* (Б. Антоненко-Давидович); *Голубою стрічкою накручувалась дорога, повільно і важко лягала, мов дріт на плечі електромонтера* (В. Стус); *Контрольна лампа — найважливіший прилад електромонтерів* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМОТО́Р, а, *ч.* Двигун, що перетворює електричну енергію на механічну. *В човні панувала тиша, коли не вважати шуму електромоторів* (М. Трублаїні); *Ліфти весь час рухалися вгору та вниз, вогники так і бігали на панелях, невпинно гули електромотори* (А. Дімаров).

ЕЛЕКТРОМОТОРИ́СТ, а, *ч.* Робітник, який обслуговує електромотори. *Майбутній журналіст працював електромотористом на заводі, потім навчався у зоотехнічному інституті* (з газ.).

ЕЛЕКТРОМОТО́РНИЙ, а, е. Стос. до електромотора. *Електромоторні пили прості за будовою, майже безшумні й зручні в експлуатації, але для живлення їх електроенергією необхідна кабельна мережа та спеціальні електростанції підвищеної частоти струму або перетворювачі частоти* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОМУЗИ́ЧНИЙ, а, е: **Електромузи́чні інструме́нти** *див.* **інструме́нт.**

ЕЛЕКТРОМ'ЯСОРУ́БКА, и, *ж.* М'ясорубка, що працює за допомогою електроенергії. *З кінця 80-х років XX ст. освоєно виробництво складної побутової техніки: електросоковижималок, прасувальних машин, настільних деревообробних пристроїв, електром'ясорубок* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРО́Н, *ч.* 1. *род.* а, *фіз.* Найлегша елементарна частинка речовини з найменшим негативним електричним зарядом. *Для більшості живих істот оптимальним і єдино можливим акцептором електронів є молекулярний кисень* (з навч. літ.); — *Все в природі прагне дійти форми кола, опуклості, кулі. Планети і електрон, небесне світило і яблуко чи крапля води...* (О. Гончар).

2. *род.* у, *тільки одн., мет.* Сплав магнію з алюмінієм, цинком або марганцем, що відзначається міцністю і пластичністю. *Сплав алюмінію з магнієм — електрон — один з найлегших металів* (з навч. літ.).

3. *род.* у, *тільки одн., мет.* Сплав золота й срібла для виготовлення ювелірних виробів. *Крез наказав сплавляти золото зі сріблом і робити з нього так званий електрон* (І. Білик).

ЕЛЕКТРОНАВАНТА́ЖУВАЧ, а, *ч.* Механізм для навантаження чого-небудь, що працює за допомогою електроенергії. *Причиною травм, переважно із тяжкими наслідками, стали внутрішньозаводські транспортні засоби: стрічкові та ланцюгові транспортери, авто- та електронавантажувачі, електрокари* (з навч. літ.); *Плануємо придбати підйомний кран, залізничний тягач, збільшити парк авто- й електронавантажувачів, іншої техніки* (із журн.).

ЕЛЕКТРОНАВІГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до електронавігації. *Під час огляду судна перевіряють укомплектованість команди, наявність і справність світлової та звукової сигналізації, а також навігаційних, електронавігаційних та штурманських приладів* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНАВІГА́ЦІЯ, ї, *ж.* Навігація за допомогою електронних засобів. *Серед функцій морського порту щодо забезпечення безпеки мореплавства є утримання у справному стані гідротехнічних споруд, засобів зв'язку й електронавігації* (із журн.); *Ремонт засобів електронавігації.*

ЕЛЕКТРОНАГРІ́В, у, *ч.* Те саме, що **електронагріва́ння.** *Витрата умовного палива при використанні електронагріву на 50 % нижча порівняно з паронагрівом* (з наук. літ.); *Проектом передбачено створення технологічних схем для переведення газових печей на електронагрів* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОНАГРІВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до електронагрівання. *Електронагрівальні прилади, телевізори, радіоприймачі й інша побутова апаратура повинні вмикатися в електромережу тільки за допомогою справних штепсельних з'єднань та електророзеток заводського виготовлення* (з навч. літ.); *Перед тим, як встановити електронагрівальні котли, треба було замінити лінії електропередач* (з газ.).

ЕЛЕКТРОНАГРІВА́ННЯ, я, *с.* Нагрівання з використанням електричного струму. *Контактне електронагрівання доцільно застосовувати для сталевих заготовок, діаметр яких не перевищує 60 мм* (з наук.-техн. літ.); *Поліпшує склад повітряного середовища переведення плавильних печей на електронагрівання (замість полум'яного)* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНАГРІВА́Ч, á, *ч.* Те саме, що **електронагрівни́к.** *Повертаючися з роботи, не чуючи ніг, я грів воду в мисці і, вклавши електронагрівача, готував собі ропу, аби попарити ноги* (В. Стус); *Технологія дає можливість створити новий клас високоефективних електронагрівачів різноманітного призначення* (з газ.).

ЕЛЕКТРОНАГРІВНИ́Й, á, é. Те саме, що **електронагріва́льний.** *Усі переносні електронагрівні прилади слід видавати під розписку в журналі, а після закінчення робочого дня здавати охороні* (з мови документів); *Електронагрівний шар виконано на базі гнучкого вуглеволоконного матеріалу* (із журн.).

ЕЛЕКТРОНАГРІВНИ́К, á, *ч.* Електричний пристрій для нагрівання чого-небудь. *У приміщеннях саун заборонено залишати без нагляду ввімкнений в електромережу електронагрівник печі* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНАРКО́З, у, *ч., вет., мед.* Те саме, що **електроанестезі́я.** *Відомо багато позитивних якостей електронаркозу, зокрема можливість регулювати його глибину і припиняти дію в будь-який момент* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОНАРКО́ЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до електронаркозу. *Електронаркозний ефект.*

ЕЛЕКТРОНАСО́С, а, *ч.* Насос, що приводиться в дію електродвигуном. *Користуючись електронасосом, необхідно суворо керуватися інструкцією заводу-виробника* (з навч. літ.); *Встановлення частотних перетворювачів на всіх електронасосах міського водоканалу дало можливість зменшити втрати води на 12 відсотків* (із журн.).

ЕЛЕКТРО́Н-ВОЛЬТ, а, *ч., фіз.* Позасистемна одиниця енергії в атомній та ядерній фізиці, що дорівнює енергії, яку набуває електрон, проходячи різницю потенціалів один вольт.

Прискорені до енергії в декілька електрон-вольтів пучки іонів аргону бомбардують поверхню мішені, вибиваючи з неї не тільки атоми газових домішок і забруднень, а й атоми кристалічної ґратки матриці разом з атомами-домішками (з наук. літ.); *Для "виробництва" позитронів потрібні прискорювачі на мільйони електрон-вольтів* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНЕГАТИ́ВНИЙ, а, е, *фіз.* Який має негативний електричний заряд. *Однобічне освітлення рослинного органа викликає в ньому електричну поляризацію, а саме освітлене місце стає електронегативним порівняно з неосвітленим* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОНЕЙТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який не має електричного заряду. *Позитивно заряджені іони врівноважуються негативно зарядженими, тобто розчин електронейтральний — один з основних пунктів теорії електролітичної дисоціації* (з наук.-попул. літ.); *Експериментально встановлено, що атом є електронейтральним, оскільки позитивний заряд усіх протонів компенсує негативний заряд сукупності електронів в атомі* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНЕПРОВІ́ДНИ́Й, ідна́, ідне́. Який не має електропровідності; ізоляційний, діелектричний. *Дослідниками було розроблено і впроваджено у виробництво системи виявлення металевих і неметалевих коштовних матеріалів в електронепровідних середовищах* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОНІ́Ж, ножа́, *ч.* 1. Хірургічний апарат, за допомогою якого під дією струму високої частоти досягають безкровного розтину м'яких тканин. *Електроніж із комплектом електродів призначений для різання, монополярної і біполярної коагуляції м'яких тканин організму під час хірургічних операцій в умовах операційних приміщень медичних установ* (із журн.).

2. Електричний прилад побутового та промислового призначення для розрізування чого-небудь. *Справа була б значно легшою, коли б у розпорядженні Ван Луна був електроніж, яким легко можна .. прокладати собі шлях серед найгустіших заростей* (В. Владко); *Електроніж допоможе вам готувати смачні та корисні домашні страви, докладаючи мінімум зусиль* (з мови реклами).

ЕЛЕКТРОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Впровадження електроніки у народне господарство. *Електронізація передбачає забезпечення всіх галузей людської діяльності засобами електронно-обчислювальної техніки* (з навч. літ.); *Розгорнуто роботи з таких пріоритетних напрямів: електронізація, автоматизація виробництва* (з газ.).

ЕЛЕКТРО́НІКА, и, *ж.* 1. Наука про електронні та іонні процеси у вакуумі, газах і твердих тілах. *Успіхи в розвитку електроніки привели до зниження питомої вартості машинних операцій, але зросли витрати на розробку і супровід програм* (з наук. літ.).

2. Галузь техніки, що охоплює розроблення, виробництво і застосування електронних та іонних приладів. *Не менш пристрасно захоплювався* [студент] *іншою галуззю новітньої техніки — електронікою і автоматикою* (В. Владко); *Справді конкурентоспроможні галузі японської промисловості — виробництво побутової електроніки, ксерокопіювальних апаратів, офісного обладнання, автомобілів — були поза межами втручання уряду* (з наук.-попул. літ.).

3. *збірн.* Сукупність електронних приладів. — *Чи не зайцями бажаєте полетіти в космос? Тоді не вийде, — засміявся він. — Тепер електроніка, контроль. Не заховаєш зайвого сувеніра, не те що людини* (О. Бердник); — *У мене тих пищалок до біса, — кинула вона тінь на японську електроніку* (А. Крижанівський).

△ **(1) Я́дерна електро́ніка** — сукупність методів ядерної фізики, у яких використовуються електронні пристрої, признач. для одержання, перетворення та оброблення інформації. *Технічна електроніка має чотири головні напрямки: радіоелектроніка, промислова електроніка, ядерна та біологічна електроніка* (з навч. літ.); *Ядерна електроніка пов'язана із процесами одержання, вивчення і використання елементарних частинок* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРО́НКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **Електро́нна по́шта** *(див.* **по́шта).** *Електронка не передбачена порядком подання декларації з податку на прибуток підприємства, але передбачено подання в електронному вигляді податкової декларації з ПДВ* (з газ.).

2. *збірн.* Те саме, що **електро́ніка** 3. *Зазвичай уся ця електронка — чекодрукувальні ваги, сканери й принтери штрих-кодів, програмні продукти, що забезпечують аналітику продажу і контролю за діями касира, — відсутня у традиційному гастрономі або міні-маркеті* (з газ.).

ЕЛЕКТРО́ННИЙ, а, е. 1. *фіз.* Прикм. до **електро́н** 1. *Ковалентний зв'язок між атомами кисню й водню, з яких складається вода, надає електронним парам надзвичайної стійкості не лише на поверхні, а й у мантії Землі та в космічному просторі* (з навч. літ.).

2. *фіз.* Пов'язаний із застосуванням властивостей електрона (у 1 знач.), заснований на їх використанні. *Розвиток вірусології став можливий лише з винайденням електронного мікроскопа (30-ті роки XX ст.), здатного збільшувати об'єкти досліджень у десятки й сотні тисяч разів* (з навч. літ.); — *Головне — кібернетика, — авторитетно сказав Стьопа Карафолька. — Наука зараз на грані створення електронного мозку — машини, яка повністю замінить людський розум* (В. Нестайко).

3. *мет.* Те саме, що **електро́новий.** *Електронні сполуки є у багатьох технічних сплавах* (з наук. літ.).

Електро́нна ві́за *див.* **ві́за; Електро́нна по́шта** *див.* **по́шта; Електро́нний цифрови́й пі́дпис** *див.* **пі́дпис.**

△ **Адре́са електро́нної по́шти <Електро́нна адре́са>** *див.* **адре́са.**

ЕЛЕКТРО́ННИК, а, *ч.* Фахівець у галузі електроніки. *На допомогу природознавцям прийшли електронники, оптики і телеметристи* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРО́ННО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **електро́нний** у 1, 2 знач., напр.: е л е к т р о́ н н о - в и м і́ р ю в а л ь н и й, е л е к т р о́ н н о - і о́ н н и й, е л е к т р о́ н н о - л і ч и́ л ь н и й, е л е к т р о́ н н о - м і к р о с к о п і́ ч н и й.

ЕЛЕКТРО́ННО-ВА́КУУМНИЙ, а, е. Заснований на дії електронів у вакуумі. *В електронно-променевих трубках, електронних лампах радіоприймачів та інших приладах електрони рухаються у вакуумі* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРО́ННО-ПРОМЕНЕ́ВИЙ, а, е. Пов'язаний з використанням спрямованого потоку електронів. *Дисертацію присвячено числовому моделюванню процесів у електронних пучках електронно-променевих приладів* (з наук. літ.); *Електронним променем зварюють вироби у спеціальних вакуумних камерах, в які вмонтовано електронно-променеві гармати* (з наук. літ.).

Електро́нно-промене́ва тру́бка *див.* **тру́бка; Електро́нно-промене́ве зва́рювання** *див.* **зва́рювання.**

ЕЛЕКТРО́ННО-ЦИФРОВИ́Й, á, é. Пов'язаний із перетворенням електронних даних на цифрові. *Особливу роль у функціонуванні сучасного малого бізнесу відіграють нові технології електронно-цифрової економіки, зокрема, електронна торгівля* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРО́НОВИЙ, а, е, *мет.* Зробл. з електрону (у 2, 3 знач.). *Електронових плит вагою по два таланти кожна попливло в Дельфи сто тринадцять, крім чотирьох чисто золотих* (І. Білик).

ЕЛЕКТРОНОГРА́МА, и, *ж.* Фотографічний знімок структури кристалів, молекул і т. ін., утворюваний при розсіюванні електронів об'єктом. *Освоєно новий електронограф з автоматичним записом електронограм* (з газ.).

ЕЛЕКТРОНО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для дослідження атомної будови твердих тіл і газових молекул за допомогою дифракції електронів. *Вітчизняна промисловість випускає електронографи декількох серій, що різняться способом реєстрації дифракційних явищ, значенням напруги і т. ін.* (з наук.-техн. літ.); *Електронограф є електронно-оптичним приладом* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до електронографії, до її застосування. *Електронографічний аналіз; Електронографічні пластинки.*

ЕЛЕКТРОНОГРА́ФІЯ, ї, *ж., фіз., хім.* Дослідження атомно-молекулярної будови речовини, яке ґрунтується на спостереженні дифракції електронів. *Під час дослідження матеріалів за допомогою електронних пучків (електронна мікроскопія, електронографія) основним процесом, що передає інформацію про структуру об'єкта, є пружне розсіювання електронів* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОНО́ЖИЦІ, иць, *мн.* 1. Електричний хірургічний інструмент, що застосовується для операцій на шкірі та порожнині живота. *Біоактивні електроножиці застосовувалися спочатку тільки для операцій на шкірі, а потім і в порожнині живота* (з наук.-попул. літ.).

2. Електричний прилад побутового і промислового призначення для розрізання чого-небудь. *Для різання металу застосовують електроножиці* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРООБІГРІ́В, у, *ч.* Те саме, що **електрообігріва́ння.** *Основними видами технічного обігріву є водоопалювальні системи, електрообігрів калориферами та ін.* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРООБІГРІВА́ЛЬНИЙ, а, е. Оснащений електронагрівальним елементом. *Не можна залишати без нагляду ввімкнені електрообігрівальні прилади* (з навч. літ.); *Електрообігрівальний костюм.*

ЕЛЕКТРООБІГРІВА́ННЯ, я, *с.* Обігрівання за допомогою електроенергії. *Досі не стихає полеміка вчених та пасічників про те, чи потрібно використовувати електрообігрівання бджолиних сімей у зимово-весняний період* (із журн.).

ЕЛЕКТРООБІГРІВА́Ч, á, *ч.* Електричний пристрій для обігрівання приміщення. *Обстеживши в лабораторії радіаторні електрообігрівачі, фахівці діагностували проблеми з термозахисними вимикачами* (із журн.); *Кліматичний режим створюється за допомогою найрізноманітніших засобів — радіаторів опалення, електрообігрівачів, тепловентиляторів, кондиціонерів* (з газ.).

ЕЛЕКТРООБЛА́ДНАННЯ, я, *с.* Те саме, що **електроустаткува́ння.** *Гершер підскочив до охоронців: — .. Треба вивести з ладу електрообладнання корабля...* (О. Бердник); *На борту судна було електрообладнання для будівельних проектів у Сирії* (із журн.).

ЕЛЕКТРООЗБРО́ЄНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Статистично-економічний показник ступеня електрифікації виробництва. *Показники електроозброєності та електрозабезпеченості на різних підприємствах значно різняться між собою: це зумовлено відмінностями у галузевих структурах виробництва й неоднаковим рівнем його індустріалізації* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРООПА́ЛЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **Електри́чне опа́лення** *(див.* **опа́лення).** *В кабіні відчувалась прохолода: можливо, не працювало електроопалення, а може, літак його зовсім не мав* (М. Трублаїні); *Перехід на електроопалення залежить від потужностей місцевих мереж* (із журн.).

ЕЛЕКТРООПА́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до електроопалювання. *Несправність пічного опалення та електроопалювальних приладів спричиняє десятки трагічних випадків* (з газ.).

ЕЛЕКТРООПА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Те саме, що **Електри́чне опа́лювання** *(див.* **опа́лення).** *Системний підхід до впровадження електроопалювання забезпечить кошти для реконструкції електромереж* (із журн.).

ЕЛЕКТРОО́ПТИКА, и, *ж.* Розділ фізичної оптики, який вивчає вплив електричного поля на оптичні властивості речовини. *Керування волоконно-оптичними системами передавання інформації забезпечується методами електрооптики та нелінійної оптики* (з наук. літ.); *Комп'ютерна лабораторна робота з електрооптики.*

ЕЛЕКТРООПТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електрооптики. *Напівпровідники дають багатий вибір матеріалів для досліджень і застосувань нелінійних електрооптичних явищ* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОО́РАНКА, и, *ж.* Обробіток ґрунту плугом, що діє за допомогою електричного двигуна. *Для правильної організації електрооранки треба старанно вибирати поля, на яких не повинно бути ярів, балок тощо* (із журн.).

ЕЛЕКТРООРА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **електроо́ранка.** *1897 р. у Німеччині застосували електроенергію для оранки, однак електрооранння через низку технічних недоліків плуга, який переміщувався за схемою Фовлера, виявилося недовговічним* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРООРГА́Н, а, *ч.* Електромузичний інструмент, будовою і звучанням подібний до орга́на. *Електроорган має триканальну систему темброутворення, велику кількість регістрів* (з газ.).

ЕЛЕКТРООРГА́ННИЙ, а, е. Стос. до електрооргана. *Для автентичного відтворення електроорганних звуків клавішний інструмент оснащено моделлю аналогового органа* (з наук.-техн. літ.); *Електроорганний тон;* // Який використовує електроорган. *Відома англійська рок-група обробила першу частину "Шехерезади" М. Римського-Корсакова як електроорганну композицію* (із журн.).

ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЕННЯ, я, *с.* Освітлення за допомогою електроенергії; електричне освітлення. *Сиділи* [слухачі], *чекаючи, поки налагодять електроосвітлення, фактично в суцільній темряві* (О. Шугай).

ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до електроосвітлення. *Електроосвітлювальні прилади.*

ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЮВАЧ, а, *ч.* Робітник, який обслуговує електроосвітлювальні прилади. *Електроосвітлювач обслуговує*

вистави (програми) з освітлення об'єктів, що потребують складних світлових та кольорових рішень (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРООСМОС, у, *ч.*, *фіз.* Рух рідин (води, водних розчинів) у капілярах поруватої системи під дією зовнішнього електричного поля. *М. Смолуховський у 1905 р. довів, що швидкість електроосмосу не залежить від структури дисперсної системи, якщо подвійний електричний шар є тоншим за діаметр капілярів* (з наук. літ.); *Електричний струм у ґрунті визначає ріст і розвиток кореневої системи рослин, формує процеси електроосмосу і електрофорезу в екосистемі ґрунт — рослина — ґрунт* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРООСНАЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **електроозброєність**. *Електрооснащеність праці в сільськогосподарському виробництві вшестеро менша, ніж у промисловості* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРООФТАЛЬМІЯ, ї, *ж.*, *вет.*, *мед.* Ураження очей при досить тривалій інтенсивній дії ультрафіолетових та інших променів під час електро- або газозварювання, кінозйомки і т. ін. *Електроофтальмія спричиняє гіперемію і набряк кон'юнктиви, сльозотечу, світлобоязнь* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОПАРНИК, а, *ч.* Парник, у якому обігрівання здійснюється за допомогою електроенергії. *В електропарниках вирощують сіянці капусти, помідорів, салатного перцю* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПАСТУХ, а, *ч.* Дротяна огорожа з пропущеним по ній електричним струмом, яка оточує площу, признач. для випасу. *Худоба подекуди пасеться на луках під наглядом електропастухів* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПАТРОН, а, *ч.* Патрон (*див.* **патрон**[2] 3) для електричної лампочки. *Пристрасть до техніки не вгамувалась .. Я розгвинчував електропатрони, знімав гнізда для пробок запобіжника* (П. Автомонов).

ЕЛЕКТРОПАЯЛЬНИК, а, *ч.* Паяльник, що нагрівається вмонтованим у нього електричним пристроєм. *Тепер вона спостерігає за Андрієм Шаповалом, який відклав електропаяльник і почав вирівнювати стрілку* (П. Автомонов).

ЕЛЕКТРОПЕД, а, *ч.* Велосипед з електроприводом. *Електропед, який продається на бельгійському ринку з 1999 р., оснащений електромотором 330 ватів, вбудованим у раму* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОПЕРЕДАВАННЯ, я, *с.* Те саме, що **електропередача** 1. *Експлуатація повітряних ліній електропередавання повинна передбачати проведення технічного обслуговування, ремонтів та аварійно-відновних робіт, спрямованих на забезпечення її надійності* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧА, і, *ж.* 1. Передача електроенергії на яку-небудь відстань. *Електропередача надвисокої напруги призводить до екологічних проблем* (з наук.-попул. літ.); *В основі всіх електропередач лежить принцип замкнутого електричного кола* (з навч. літ.).

2. Сукупність пристроїв для такої передачі. *Довго слухає [Генрі], як запашні весняні вітри грають на дротах електропередач* (В. Собко); *Лінії електропередачі й зв'язку та інші комунікації проводяться головним чином уздовж шляхів, трас тощо* (з мови документів).

ЕЛЕКТРОПЕРФОРАТОР, а, *ч.* Перфоратор, який працює за допомогою електричної енергії. *Для електроперфораторів сучасних моделей основними режимами є свердління та свердління з ударом, а додатковий третій режим — це удар без обертання* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОПИЛА, и, *ж.* Пила, яка працює за допомогою електричного двигуна. *Серед високих ярусів лісоматеріалу копошились люди, пронизливо верещала електропила* (Ю. Збанацький); *Електропили бувають двох видів: ланцюгові й дискові* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОПИЛКА, и, *ж.* Те саме, що **електропила**. *Водолаз у камері електропилкою розпиляє отвір у човні і тим самим пустить туди свіжого повітря. Тільки таким способом можна врятувати людей* (М. Трублаїні); *Праворуч у довгому корпусі .. ще свистіли різці, дзижчали електропилки* (П. Автомонов).

ЕЛЕКТРОПИЛОСОС, а, *ч.* Пилосос, що працює за допомогою електроенергії. *Користуватися електропилососом не можна, якщо пошкоджено штепсельні сполучення та ізоляцію кабелю* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПІДІГРІВНИК, а, *ч.* Електричний пристрій для підігрівання чого-небудь. *Питання з оптимізації кількості контрольних параметрів для програмованих пристроїв автоматичного керування електропідігрівниками розроблені у низці наукових праць* (з наук. літ.); *Не менш як один раз на три місяці слід перевіряти опір ізоляції нагрівних стрічок в електропідігрівниках газу* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПІДІЙМАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до підіймання чого-небудь за допомогою електроенергії. *Електропідіймальний візок.*

ЕЛЕКТРОПІДСТАНЦІЯ, ї, *ж.* Проміжна станція для перетворення струму, який іде від центральної електростанції. *Я заступив на чергування біля електропідстанції* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПІЧ, печі, *ж.* Піч, що нагрівається за допомогою електроенергії. *К-генератори, які ще кілька років тому були рідкісною дивиною, з'являються вже навіть на металургійних заводах, витіснюючи застарілі електропечі* (М. Дашкієв); *Температура електропечі на робочому рівні підтримується за допомогою спеціального приладу та двох багатопозиційних перемикачів за схемою "максимум — мінімум"* (з наук. літ.); *Компактні електропечі для випікання хліба зажили доброї слави на кораблях далекого плавання* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПІЧНИЙ, а, е. Стос. до електропечі. *Нині чорна металургія нашої держави орієнтована переважно на електропічну та киснево-конверторну сталеплавильну технологію* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОПЛАВИЛЬНИЙ, а, е. Стос. до електроплавлення. *До найбільш передових способів виробництва сталі належать киснево-конверторний та електроплавильний* (з навч. літ.); *Електроплавильний цех.*

△ **Електроплавильна піч** *див.* **піч.**

ЕЛЕКТРОПЛАВИЛЬНИК, а, *ч.* 1. Пристрій або механізм для напівавтоматичного подання електродного дроту в зону зварювання. *Для механізації і автоматизації процесів дугового електрозварювання було використано автоматичний регулювальник довжини дуги — електроплавильник, що послужив прототипом автоматичних зварювальних головок* (з навч. літ.).

2. Робітник, який обслуговує електроплавильну піч, установку. *До переліку напрямів підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням постановою уряду від 18 травня 1994 р. було внесено й робітничу професію електроплавильника* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПЛАВИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Те саме, що **електроплави́льна піч** *(див.* **піч).** *Виробничники почали завантажувати електроплавильню шарами: на дно легкий скрап, потім важкий, зверху — легку шихту* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПЛА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Плавлення за допомогою електроенергії. *У дисертаційній праці розвинуто теорію та практику створення технологічних комплексів електроплавлення металу* (з наук. літ.); *Відновлювальне електроплавлення булатної сталі.*

ЕЛЕКТРОПЛИТА́, и́, *ж.* Те саме, що **Електри́чна плита́** *(див.* **плита́).** *Стаціонарну електроплиту треба заземляти окремим проводом або стальною трубою, в якій прокладено електропроводку* (з навч. літ.); *Різноманітна продукція підприємства — кавоварки, електроплити, термостати* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПЛИ́ТКА, и, *ж.* Те саме, що **Електри́чна пли́тка** *(див.* **пли́тка).** *На електроплитці стояла мідна кавниця із завуженим горлом і довгою ручкою* (Б. Харчук); *Хотів* [Карпо Трохимович] *уже було кудись втекти — мовляв, у хаті-лабораторії забув електроплитку вимкнути* (М. Руденко); *Небезпека ураження електричним струмом може виникнути при користуванні електроплитками з відкритою спіраллю* (з навч. літ.); *Заборонено залишати без нагляду ввімкнені в мережу електроплитки, електропраски й електрочайники* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПЛУ́Г, а, *ч.* Плуг, який діє за допомогою електродвигуна. *В степу асфальтова дорога, ряди зелених лісосмуг, радіощогла довгонога, по полю їде електроплуг* (І. Гончаренко); *Серед витворів майстра є дерев'яний підвісний будиночок, іменна етажерка, оздоблена вирізьбленими з дерева фігурками ялинок і лебедів, а також неповторний ручний електроплуг* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПОБУТО́ВИЙ, а, е. Пов'язаний з використанням електроенергії в побуті. *Електропобутова техніка; Електропобутові машини та прилади.*

ЕЛЕКТРОПОЗИТИ́ВНИЙ, а, е, *фіз.* Який має позитивний заряд. *Позитивні іони рухаються до катода, утворюючи електропозитивний стример* (з наук. літ.); *Найбільш важливим способом отримання магнію є електроліз розплаву суміші галогенідів, з якого магній легко виділяється як найменш електропозитивний метал* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОПО́ЇЗД, а, *ч.* Різновид поїзда, моторні вагони якого приводяться в рух електричними двигунами, що живляться від зовнішньої мережі. *Ще зранку на вокзалі підземної залізниці .. стояв готовий електропоїзд* (М. Трублаїні); *І в аматорських гуртках Палацу піонерів, і вдома Валя спорудкував двигунці, майстрував іграшкові електропоїзди* (О. Гончар); * Образно. *Протягами метро електропоїзди задеренчали злякано* (В. Стус).

ЕЛЕКТРОПОЛІРУВА́ННЯ, я, *с.* Полірування металу в електроліті. *Монокристальну фольгу завтовшки 200 мкм виготовлено з монокристала алюмінію високої чистоти за допомогою електроіскрового різання з наступним електрополіруванням* (з наук. літ.); *За допомогою гальванотехніки не тільки нарощують шари металу будь-якої товщини, а й знімають метал з поверхні виробів. Це так зване електрополірування* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОПО́МПА, и, *ж.* Помпа, яка працює за допомогою електричної енергії. *У систему опалення вбудовано електропомпу, потужність якої залежить від опалювальної площі* (з наук.-техн. літ.); *Діапазон використання електропомпи охоплює всі процеси від зрошення сільськогосподарських ділянок до викачування вод, засмічених піском та мулом* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОПОСТАЧА́ННЯ, я, *с.* Постачання електроенергії. *Однією з найважливіших умов розвитку електроенергетики будь-якої країни є підвищення надійності та якості електропостачання, ощадність енергоспоживання* (з наук.-техн. літ.); *Енергопостачальна компанія повинна забезпечити споживачеві вибір рівня надійності електропостачання* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПО́ТЯГ, а, *ч.* Те саме, що **електропо́їзд.** *З'являється* [мій син] .. *з електропотяга й оселяється в кімнаті на якийсь час* (Ю. Яновський); *Гудуть дроти над полем чалим, І там, де банди панували, електропотяги летять* (В. Сосюра).

ЕЛЕКТРОПРА́СКА, и, *ж.* Праска, що нагрівається за допомогою електричної енергії. *У чистій кімнаті дочка прасує плаття електропраскою* (В. Минко); *Вона .. назвала адресу інституту.., де розробляють електропраски, електрочайники та іншу хатню електродрібницю* (А. Михайленко).

ЕЛЕКТРОПРИ́ВІД, воду, *ч.* Привід, у якому джерелом механічної енергії є електричний двигун. *Сучасні тенденції розвитку локомотивобудування характеризуються широким впровадженням систем асинхронного тягового електроприводу* (з наук. літ.); *Принципи електроприводу матеріалізовані в гігантських машинах і мікромініатюрних приладах* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПРИ́ЛАД, у, *ч.* Прилад, що діє за допомогою електроенергії. *Побачивши, що дехто збирається загасити вогонь водою, я кинувся вперед, репетуючи, щоб не робили непоправного і не поливали ввімкнений електроприлад* (Ю. Іздрик); *Треба навчати дітей правил особистої безпеки у поводженні з вогнем, гарячими рідинами, електроприладами, отруйними речовинами* (з навч. літ.); *Цей універсальний електроприлад індивідуального користування є одночасно і масажистом, і перукарем* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПРИЛА́ДДЯ, я, *с.* Збірн. до **електропри́лад.** *На заводах Харкова випускають трактори й тепловози, тягачі й всюдиходи, найрізноманітніші верстати, гірниче устаткування та електроприладдя* (з навч. літ.); — *Перед тим, як братися до роботи, я перевіряю електроприладдя — щипці та фен* (з газ.).

ЕЛЕКТРОПРИ́СТРІЙ, рою, *ч.* Технічний пристрій, який працює за допомогою електроенергії. *Стабілізатор напруги використовується для захисту систем автономного опалення та інших електропристроїв з асинхронним двигуном потужністю до 250 Вт* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОПРО́ВІД, воду, *ч.* Провід для передачі електричного струму. *Електрики пройшли тунель по шию в воді і знайшли місце, де порвалися електропроводи* (М. Трублаїні); *Колишні пакгаузи ставали цехами, з'єднувались між собою електропроводами.., сотнями невидимих, але необхідних і міцних ліній зв'язку* (Є. Доломан); *Електропровід класифікують за призначенням, способом монтажу, розміром і конструкцією* (з навч. літ.); *Корпус електричного інструмента заземляють спеціальним електропроводом* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПРОВІ́ДНИЙ, і́дна́, і́дне́, *фіз.* Який має електропровідність. *Електромагнітне поле в плазмі відрізняється від вакуумного тим, що в ній, як в електропровідному середовищі, індукуються заряди і струм* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОПРОВІ́ДНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Здатність речовини, матеріалу проводити електричний струм. *Стрибок електропровідності пов'язаний із формуванням нових електропровідних фаз і фаз зі змішаним типом провідності в мінералах та гірських породах* (з наук. літ.); *У рідкому зовнішньому ядрі Землі можуть відбуватися досить складні інтенсивні рухи речовини, яка має високу електропровідність* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОПРОВО́ДКА, и, *ж.* Мережа проводів для подавання електричного струму; проводка (у 2 знач.). *Вадим Сокіл і Ван Лун перевіряли електропроводку* (В. Владко); *Захист від коротких замикань у квартирній електропроводці повинен бути завжди справним* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОПРОГРАВА́Ч, á, *ч.* Електричний апарат для програвання грамофонних платівок; програвач. *Універсальний електропрогравач має електродвигун асинхронного типу з чотиришвидкісним приводом* (із журн.).

ЕЛЕКТРОПРОМЕНЕ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **електро́нно-промене́вий.** *Явище люмінесценції широко використовують в електропроменевих приладах, світлотехніці, зокрема лампах денного світла* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОПРОМИСЛО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Промисловість, що виробляє електричні машини, електричне обладнання і т. ін. *Із джерел, якими користуються інженери електропромисловості Великобританії, 70 % припадає на фахові журнали, а 60 % усіх наукових документів з електротехніки становлять журнальні статті* (з наук. літ.); *За шкідливістю забруднювачів, що викидаються в довкілля, і можливістю їх очищення електропромисловість належить до четвертого із п'яти класів санітарно-захисних зон* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОПУНКТУ́РА, и, *ж., вет., мед.* Метод рефлексотерапії, що ґрунтується на дії тонкого електрода на активні точки. *Для боротьби з короткозорістю медики застосовують електропунктуру* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОРАДІОЕЛЕМЕ́НТ, а, *ч., фіз.* Електронний елемент радіоапаратури та приладів. *Монтажник радіоелектронної апаратури та приладів готує електрорадіоелементи до паяння* (із журн.); *Моделі електрорадіоелементів.*

ЕЛЕКТРОРЕЛЕ́, *невідм., с.* Реле, яке працює за допомогою електричної енергії. *Після часткового спорожнення бака, коли тиск у ньому падає до певної величини, електрореле вмикає насос для заповнення бака і підвищення тиску в ньому* (із журн.).

ЕЛЕКТРОРЕМО́НТ, у, *ч.* Ремонт електричного устаткування. *У школі завершено електроремонт* (з газ.).

ЕЛЕКТРОРЕМО́НТНИЙ, а, е. Який здійснює ремонт електричного устаткування. *Електроремонтний цех.*

ЕЛЕКТРОРЕНТГЕНОГРА́МА, и, *ж.* Рентгенівський знімок на пластинці з селену або його копія на папері, який одержують на електрорентгенографі. *Зберіганню в архіві підлягають носії зображувальної діагностичної інформації: флюорограми, електрорентгенограми, фото- й кінозображення та ін.* (із журн.).

ЕЛЕКТРОРЕНТГЕНО́ГРАФ, а, *ч.* Рентгенівський апарат, фотоматеріалом для якого слугують пластини із селену і електропроводність якого залежить від ступеня освітленості об'єкта. *Електрорентгенограф збільшує променеве навантаження на пацієнта, що обмежує застосування цього апарата в обстеженні дітей і підлітків* (із журн.).

ЕЛЕКТРОРЕНТГЕНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електрорентгенографії. *Електрорентгенографічний знімок.*

ЕЛЕКТРОРЕНТГЕНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Метод одержання рентгенівського зображення на зарядженій напівпровідниковій пластині з перенесенням його на звичайний папір; обстеження хворого таким методом. *У повітрі рентгенівських кабінетів, особливо в кабінетах електрорентгенографії, можуть накопичуватися шкідливі гази* (з навч. літ.); *Високоінформативними є такі сучасні методи обстеження, як дозована напружена фістулографія, тривимірна комп'ютерна томографія, мікрофокусна рейсграфія та електрорентгенографія* (з газ.).

ЕЛЕКТРОРЕТИНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електроретинографії. *Електроретинографічні дослідження забезпечують необхідну достовірність у визначенні впливу шкідливих чинників на організм людини* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОРЕТИНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Графічна реєстрація біоенергетичних потенціалів, що виникають у сітківці ока під час дії на неї світла. *Застосування методу електроретинографії та достовірне виявлення, ідентифікація й визначення дози нейротоксикації потребують вдосконалення електроретинографічних систем* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОРІ́ЗАЛЬНИК, а, *ч.* Фахівець із електрорізання. *Калоші та рукавиці діелектричні видаються електрозварникам і електрорізальникам* (з мови документів).

ЕЛЕКТРОРІ́ЗАННЯ, я, *с.* Різання за допомогою електричного струму. *Високочастотний електричний струм застосовується в хірургії для електрорізання тканин за допомогою електричного ланцета* (з наук. літ.); *Під час газо-, електрорізання та інших електрозварювальних робіт, що виконуються сидячи, на колінах чи лежачи на зварюваних виробах, зварникам мають видаватися діелектричні мати* (з мови документів).

ЕЛЕКТРОРО́ЗВІДКА, и, *ж., спец.* Те саме, що **електророзві́дування.** *У геофізиці активно використовують методи електророзвідки і магнітометрії, ведуть спостереження напруги електричного та магнітного полів в атмосфері й літосфері* (з наук. літ.); *Контроль ефективності зволоження вугільного пласта водяними розчинами ґрунтується на застосуванні методів шахтної електророзвідки* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОРОЗВІ́ДУВАННЯ, я, *с., спец.* Відшукування родовищ корисних копалин за допомогою електрометрії. *Інститут прикладних проблем механіки і математики, створений у Львові 1978 р., посів провідні позиції щодо фізичного моделювання електромагнітних полів для електророзвідування корисних копалин* (з наук.-попул. літ.); *Апарати для електророзвідування.*

ЕЛЕКТРОРОЗПОДІ́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з розподілом електроенергії по окремих об'єктах, каналах і т. ін. *Електророзподільна дошка.*

ЕЛЕКТРОРУБА́НОК, нка, *ч.* Ручний або стаціонарний електроінструмент для стругання. *Для підвищення продуктивності праці застосовують електрорубанки* (з наук.-техн. літ.); *Електрорубанок незамінний при ремонті будинку або на дачі* (із журн.).

ЕЛЕКТРОРУШІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз.* Який викликає рух електрики, електричний струм. *Для будь-якого замкнутого контуру проводів сума електрорушійних сил дорівнює сумі добутків сил струму на кожній ділянці контуру на опір ділянки* (з наук. літ.); *Електрорушійні властивості нервів і м'язів.*

ЕЛЕКТРОРУШНИ́К, á, *ч.* Електричний прилад, який теплим повітрям сушить руки, посуд і т. ін. *Електрорушник встановлено у шкільній їдальні* (з газ.).

ЕЛЕКТРОСАМОВА́Р, а, *ч.* Самовар з електронагрівним елементом. *Електронагрівні прилади, такі як електрочайник, електросамовар, електропраска, електрокамін та інші, потрібно вмикати в електромережу справними* (з газ.).

ЕЛЕКТРОСАМОСКИ́Д, а, *ч.* Самоскид, що працює за допомогою електроенергії. *У 1952 р. було створено електросамоскид, який значно підвищив економічність роботи самоскидів* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОСВЕ́РДЕЛ, дла, *ч.* Те саме, що **електросве́рдло.** *Колонковий електросвердел застосовують для буріння свердловин завглибшки до 10 м і більше* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОСВЕ́РДЛО, дла, *с.* Те саме, що **електродри́ль.** — *Двері в командирську каюту замкнені зсередини. Переношу електросвердло в човен. За п'ять хвилин дайте струм* (М. Трублаїні); *В молодості славився* [Кузьма Сидорович] *борцівською силою: по дві години без відпочинку буравив електросвердлом породу, тримаючи в зубах акумулятора в три кілограми вагою* (Ю. Мушкетик).

ЕЛЕКТРОСВІ́ТЛО, а, *с.* Електричне світло, електричне освітлення. *Обличчя в нього горіло, як парниковий помідор, що не спізнав ще сонячних променів, але мав достатньо електросвітла* (О. Чорногуз).

ЕЛЕКТРОСВІТЛОВИ́Й, а́, е́. Здійснюваний за допомогою електросвітла. *Електросвітлові сигнали;* // Пов'язаний із застосуванням електросвітла. *В ортопедичній стоматології під час дослідження хворого зручно користуватися електросвітловим шпателем із платини* (з навч. літ.); *У госпіталі створено умови для застосування бальнеологічних, електросвітлових та масажних процедур лікувальної фізкультури у тренажерних залах* (із журн.).

ЕЛЕКТРОСИЛОВИ́Й, а́, е́, *техн., фіз.* Пов'язаний із застосуванням електроенергії як джерела рушійної сили. *Під час модернізації заводу введено в експлуатацію нову електросилову підстанцію потужністю 1800 кВт* (із журн.).

ЕЛЕКТРОСИ́НТЕЗ, у, *ч., фіз., хім.* Синтез за допомогою електролізу. *Вільну енергію клітина використовує для передання інформації, електросинтезу, виконання механічної роботи, рецепції тощо* (з навч. літ.); *Електросинтез органічних сполук; Електросинтез синтетичних металів та напівпровідників.*

ЕЛЕКТРОСИСТЕ́МА, и, *ж.* Сукупність електростанцій, електромереж і споживачів електроенергії, об'єднаних в єдину систему. *Навпомацки Риндін виключив головний рубильник електросистеми, щоб випадкове замикання, випадкове натиснення на важіль чи кнопку пульта не наробили лиха* (В. Владко); *На даху стадіону влаштований дренаж для відведення дощової води і підготовлена до роботи електросистема механізму відкриття й закриття даху* (із журн.); *Авіаційна електросистема.*

ЕЛЕКТРОСІ́ТКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **електромере́жа.** *За будкою підводиться металева щогла електросітки* (Яків Баш); *Включено електросітку, подані маленькі заряди атоміту до бокових ракет* (В. Владко).

ЕЛЕКТРОСКО́П, а, *ч.* Прилад для виявлення електричних зарядів у якому-небудь тілі. *На його столі появились електроскопи з листочками, він утворював .. протилежні електрики на сполучених електроскопах, він ловив "електричний вітер" і гасив ним свічку* (М. Хвильовий); *Дюралевий корпус дозиметра містить іонізаційну камеру із конденсатором, електроскоп, лічильний пристрій і заряджувальну частину* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електроскопії. *Лабораторія фізико-хімічних методів аналізу має електроскопічний, мікрохімічний та рентгенівські кабінети* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОСКОПІ́Я, ї, *ж.* Розділ фізики, що вивчає електричні заряди в якому-небудь тілі. *Г. Демельт та його колеги встигають ізолювати й дослідити одиничний іон, що є новим етапом в історії електроскопії* (з наук. літ.); *1995 р. в університеті штату Огайо (США) відбувся 50-й Міжнародний симпозіум з молекулярної електроскопії* (із журн.); // *чого.* Особливості електричних зарядів у якому-небудь тілі. *Електроскопія біологічних мікрооб'єктів.*

ЕЛЕКТРОСКУ́ТЕР, а, *ч.* Дво- або триколісний транспортний засіб, який використовує електродвигун. *Двомісний електроскутер на двох колесах сам зберігає рівновагу* (з газ.).

ЕЛЕКТРОСО́Н, сну́, *ч., мед.* Метод лікування захворювань нервової системи сном, який штучно викликають за допомогою ритмічних подразнень головного мозку електричним струмом. *Якщо артеріальний тиск знижений, застосовують різні методи рефлексотерапії, електросон* (з наук. літ.); *За порадою лікарів у підводному будиночку встановили мініатюрні апарати електросну із записами біострумів засинаючої людини* (І. Росоховатський).

ЕЛЕКТРОСТАЛЕПЛАВИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який здійснює виплавлення електросталі. *Найбільший український виробник труб і залізничних коліс планує запустити в експлуатацію новий електросталеплавильний комплекс* (із журн.); *Електросталеплавильна піч; Електросталеплавильний завод.*

ЕЛЕКТРОСТА́ЛЬ, і, *ж.* Високосортна сталь, виплавлена в електропечі. *Для електросталі характерним є підвищений вміст азоту й домішок кольорових металів (хрому, нікелю й міді), які погіршують механічні й технологічні властивості катанки-дроту для металокорду* (з наук. літ.); *Виробництво електросталі зорієнтоване на райони з достатньою кількістю електроенергії та металевого брухту* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОСТА́НЦІЯ, ї, *ж.* Підприємство, де електроенергія виробляється з інших видів енергії. *Електростанція, відкриття якої .. урочисто відсвяткували в нашому повітовому місті, була не набагато потужніша за наші теперішні колгоспні* (Б. Антоненко-Давидович); *Нижче села, де колись стояв водяний млин, біліла гребля електростанції* (С. Журахович).

ЕЛЕКТРОСТА́ТИКА, и, *ж.* Розділ фізики, що вивчає взаємодію й умови рівноваги нерухомих електричних зарядів. *Комп'ютерні моделі полів на двомірних складених рімановых поверхнях можуть бути застосовані у стаціонарних задачах електростатики* (з наук. літ.); *Вивчаючи електростатику, ви ознайомилися ще з однією фізичною моделлю — ядерною моделлю атома* (з навч. літ.); // *чого.* Особливості та умови взаємодії нерухомих електричних зарядів. *Рівняння Пуассона — Больцмана є базовим для електростатики розчинів електролітів* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОСТАТИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до взаємодії й рівноваги нерухомих електричних зарядів. *Електростатичний захист фонодокументів пов'язаний із комплексом технічних заходів, спрямованих на запобігання впливу зовнішніх електромагнітних полів* (з наук. літ.); *Треба було виконати основне завдання — ліквідувати відштовхувальну силу електростатичних полів атома* (О. Бердник); // Який використовує для своєї дії явища взаємодії й рівноваги нерухомих електричних зарядів. *У 30-х роках XX ст. у Харків-*

ському фізико-технічному інституті було здійснено розщеплення ядра атома літію, побудовано перший в СРСР електростатичний прискорювач заряджених частинок (з наук. літ.); *Електростатичний генератор.*

ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯ́ТОР, а, *ч.* Медичний прилад для електростимуляції. *Параметри електричного сигналу електростимуляторів повинні бути близькими до параметрів біологічних сигналів, які генерує організм здорової людини* (із журн.).

ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Стимуляція дозованою дією електричного струму. *Методи програмної електростимуляції м'язів і біологічного зворотного зв'язку є основою синтезу сучасних біотехнічних систем керування рухами* (з наук. літ.); *Для поновлення порушених функцій організму електрична дія, особливо електростимуляція, застосовується досить широко* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОСТРИГА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для електростриження. *Електростригальний агрегат має перетворювач частоти струму, шість стригальних машинок з умонтованим електродвигуном і точильний апарат* (з наук.-техн. літ.); *Для комплексної механізації стриження нині використовують технологічне обладнання з електростригальними агрегатами або зі стригальними машинками, які працюють від електродвигуна, сумісного з рукояткою* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОСТРИ́ЖЕННЯ, я, *с.* Стриження з використанням електротехніки (у 2 знач.). *Електростриження овець.*

ЕЛЕКТРОСТРИКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до електрострикції. *Учені досліджували новий електрострикційний механізм електрон-фононної взаємодії та підсилення на його основі ультразвуку в кристалах* (з наук. літ.); *Електрострикційне стискання.*

ЕЛЕКТРОСТРИ́КЦІЯ, ї, *ж., фіз.* Деформація діелектрика під дією електричного поля. *Згідно із законами гетерохвильової оптики оболонка клітинного ядра, використовуючи електрострикцію, перетворює енергію хвиль хімічних реакцій протоплазми на акустичні хвилі* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОСТРУ́М, у, *ч.* Електричний струм, електроенергія. *Жакліна мовчки перевірила кожен осередочок в електрошафі. За 17 хвилин вона знайшла місце, де пробивав електрострум* (І. Муратов); *— Адже ми не полетимо далі, двигуни не працюють!.. — Ми розімкнули мережу електроструму!..* (О. Бердник).

ЕЛЕКТРОСУША́РКА, и, *ж.* Сушарка (у 1 знач.), яка працює за допомогою електричної енергії. *Електросушарка зберігає в овочах смак і вітаміни* (з газ.); *Електросушарки для рук.*

ЕЛЕКТРОТАБЛО́, *невідм., с.* Щит з електричними сигнальними пристроями інформаційного призначення. *Кімната начальника зміни, наче командний пункт. Електротабло, вимірювальні прилади, телефони* (із журн.); *На стадіонах тепер найсучасніша система освітлення, встановлено нові електротабло, трибуни вкрито дахом* (з газ.).

ЕЛЕКТРОТЕ́ЛЬФЕР, а, *ч.* Механізм для внутрішнього транспортування вантажів підвішеною монорейкою за допомогою електроенергії. *У цехах багатьох промислових підприємств міста використовують болгарські транспортні засоби — автонавантажувачі, електротельфери, електрокари* (з газ.).

ЕЛЕКТРОТЕПЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Теплиця, що обігрівається за допомогою електроенергії. *З кошика кінським хвостом стирчить пучок зеленої цибулі. Це зараз, у часи електротеплиць, нічого дивного, але тоді... потягло мене, може, по причині авітамінозу, на зелень* (О. Чорногуз).

ЕЛЕКТРОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електротерапії. *Санаторій "Поділля" має новітнє обладнання для електротерапевтичних процедур* (з газ.); *Електротерапевтичне устаткування; Електротерапевтичний апарат.*

ЕЛЕКТРОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Те саме, що **електроліку́вання.** *Автономні персоніфіковані апарати тренування, як апарати електротерапії та біотренування, дають можливість здійснювати вимушені рухи шляхом виконання штучно синтезованих програм стимуляції* (з наук. літ.); *Знаючи дещо про електротерапію, він схотів сам себе підправити електрикою* (В. Самійленко); *— Це схоже на якийсь новий прилад з асортименту електротерапії .. — Ну, вже й електротерапія! Ото ще нуждення річ! — презирливо й компетентно скривився Коломієць* (Ю. Смолич).

ЕЛЕКТРОТЕРМІ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з використанням тепла, яке виділяється під час проходження електричного струму крізь що-небудь. *Одним із проблемних завдань у галузі технічних наук є забезпечення електротермічної стійкості циліндричних струмопроводів* (з наук. літ.); *Якщо електричний струм має зовнішнє джерело, цей ефект слід віднести до електротермічних* (з наук. літ.); *Електротермічний спосіб одержання сталі.*

ЕЛЕКТРОТЕРМІ́Я, ї, *ж.* Галузь електротехніки, яка вивчає використання тепла, виділюваного під час протікання електричного струму через провідники, для нагрівання або розплавлювання різних матеріалів. *Експерименти з першими електротехнічними джерелами струму зумовили низку відкриттів і розвиток електротермії* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОТЕРМО́МЕТР, а, *ч.* Термометр, принцип дії та будова якого ґрунтуються на взаємозв'язку між тепловими та електричними процесами в металах і напівпровідниках. *Температуру поверхні дорожніх покриттів вимірювали контактним електротермометром* (із журн.).

ЕЛЕКТРОТЕ́ХНІК, а, *ч.* Фахівець із електротехніки. *На заводі Мишко за .. помічника електротехніка* (І. Микитенко); *— Цей високий у брезентовому дощовику? — Так, так, у дощовику й кирзових чоботях, — ствердив я. — Це електротехнік* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕЛЕКТРОТЕ́ХНІКА, и, *ж.* 1. Галузь науки і техніки, що вивчає електромагнітні явища та їх практичне використання в народному господарстві й побуті. *У розвинених країнах світу проблемами стандартизації в галузі електротехніки опікуються національні комітети Міжнародної електротехнічної комісії* (з наук.-попул. літ.); *Мідь переважно використовують в електротехніці, у виробництві двигунів, телевізорів, телефонних апаратів, різних електроприладів* (з навч. літ.); *Він .. добре знав електротехніку* (В. Кучер).

2. *збірн.* Сукупність електричних приладів, інструментів. *Виймає* [принцеса] *ту шкатулку, в якій була коронка Зігфріда, і на її місце кладе щипчики, якими нічого не можна зробити в електротехніці* (В. Винниченко); *Саме вони, ці напівпровідники, які досі, здавалося, взагалі були ні до чого в електротехніці, поклали початок нової ери у використанні променевої енергії Сонця!* (В. Владко); *Побутова електротехніка; Світовий ринок електротехніки.*

ЕЛЕКТРОТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з вивченням або використанням електротехніки (у 1 знач.). *Там* [у дзотах] *теж сиділи червонофлотці окремого батальйо-*

ну електротехнічної школи учбового [навчального] *загону* (В. Кучер); — *А що в промисловості? Скрізь засилля чужих іноземних грошей .. Вони контролюють вугільну, нафтову, цинкову, газову, хімічну, електротехнічну, швейну галузі промисловості* (М. Малиновська); // Застосовуваний в електротехніці. *Електротехнічна сталь.*

2. Стос. до електротехніки (у 2 знач.). *Найбільш швидкими темпами зростає експорт електротехнічного й електронного обладнання* (з навч. літ.).

Електротехні́чні ви́роби *див.* **ви́ріб.**

ЕЛЕКТРОТИ́ПІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **гальванопла́стика.** *Електротипія використовується для виготовлення кліше та стереотипів гальванопластичним методом* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОТОВА́РИ, ів, *мн.* Предмети широкого вжитку, джерелом живлення яких є електрична енергія. — *А тут, Адаме, всі літери? "Діод"? — Тут усі, Єво. Це магазин електротоварів* (О. Чорногуз); *Фахівці Інституту споживчих досліджень тестували продукцію, яка нерідко пропонується за знижками: каву, косметику, електротовари, комп'ютери* (з газ.).

ЕЛЕКТРОТОНО́МЕТР, а, *ч.* Тонометр, який працює за допомогою електричної енергії. *До переліку медичної техніки, якою має бути оснащена виїзна неонатальна бригада інтенсивної терапії, входить і електротонометр з автономним живленням* (із журн.).

ЕЛЕКТРОТРА́ВМА, и, *ж.* Травма, отримана внаслідок ураження електричним струмом або зарядом. *Доторкання людини, яка стоїть на землі, до голих струмопровідних частин електропроводки або до погано ізольованих її ділянок, як правило, призводить до електротравм* (з навч. літ.); *"Блискавка вдарила недалеко від них. Усі п'ятеро отримали електротравми", — повідомляє відомство* (із журн.).

ЕЛЕКТРОТРА́КТОР, а, *ч.* Трактор, що приводиться в рух електричним двигуном. *На базі дизельного трактора створили електротрактор, який живиться від мережі змінного струму* (із журн.).

ЕЛЕКТРОТРА́КТОРНИЙ, а, е. Стос. до електротрактора. *Електротракторні деталі.*

ЕЛЕКТРОТРА́НСПОРТ, у, *ч.* Транспорт, що працює на електротязі. *Наші вчені могли б швидко й ефективно розробити нові методи захисту трубопроводів від корозії, економні електродвигуни та силову електроніку для електротранспорту* (із журн.); *На шляху перегонів були зустрічі з численними прихильниками екологічних видів транспорту, зокрема й електротранспорту* (з газ.); *Приміський електротранспорт.*

ЕЛЕКТРОТРА́НСПОРТНИЙ, а, е. Стос. до електротранспорту. *Фунікулери, підвісні дороги і спеціалізовані колійні дороги — це електротранспортні засоби, які потребують спеціальних залізничних колій та електромереж* (з навч. літ.); *Практично на кожному електротранспортному підприємстві України працюють випускники Київського коледжу міського господарства* (з газ.).

ЕЛЕКТРОТЯ́ГА, и, *ж.* Застосування електроенергії як тяги на транспорті. *Трактори на електротязі не забруднюють повітря вихлопними газами* (із журн.).

ЕЛЕКТРОТЯГОВИ́Й, а́, е́. Пов'язаний з електротягою. *Електротягова сітка; Електротягове устаткування.*

ЕЛЕКТРОУСТАНО́ВКА, и, *ж.* Електричні проводи й інше устаткування, необхідні для передачі електроенергії від місця виробництва до місця споживання. *Атомні електростанції та високовольтні електроустановки є техногенними джерелами іонізувальної радіації і магнітного поля промислової частоти* (з наук. літ.); *Особи, зайняті на обслуговуванні електроустановок, навчаються на спеціальних курсах* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОУСТАТКУВА́ННЯ, я, *с.* Електричне устаткування. *Звичайна напруга в механічних цехах — 220 В і більше, і це змушує бути обережним в експлуатації електроустаткування* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОФА́КС, *ч.* 1. *род.* у. Електрофотографічний спосіб копіювання та друку, при якому проявлене зображення закріплюється безпосередньо на фотонапівпровідниковому шарі, нанесеному на папір, цинк і т. ін. *Бланки звичайно друкують фотографічним, електрографічним, електрофотографічним (напр., електрофакс), термографічним і магнітографічним способами* (з навч. літ.).

2. *род.* а. Різновид електрофотографічного апарата, в якому використовують такий спосіб копіювання та друку; телефакс (у 2 знач.). *Електрофакси відтворюють будь-які реквізити документів, зокрема підписи, з високим рівнем подібності* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОФІ́ЗИКА, и, *ж.* Розділ фізики, що вивчає природу і функціональні властивості електричних зарядів. *У XIX ст. фізика і хімія досліджували взаємоперетворення та взаємозв'язок різних форм руху, розвивалися термодинаміка, електрофізика, електрохімія, хімічна атомістика* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОФІЗИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до електрофізики. *Електрофізичні явища у напівпровідниках та діелектриках.*

ЕЛЕКТРОФІЗІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із електрофізіології. *Завдяки дослідженням І. М. Сєченова, І. П. Павлова та багатьох сучасних електрофізіологів ми знаємо, що мозок є центром, який регулює поведінку людини й тварини* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **електрофізіоло́гія.** *Електрофізіологічна нестабільність серця вказує на ризик розвитку небезпечних для життя людини аритмій* (з наук. літ.); // Признач. для вивчення електричних явищ у живих тканинах і клітинах. *Електрофізіологічні та психофізичні методи дослідження дають можливість вибірково оцінити функції різних каналів зорової системи, порушення яких визначає специфічні для глаукоми симптоми* (з наук. літ.); // Пов'язаний з вивченням таких явищ. *На початку XX ст. було подолано інерційність реєструвальних приладів: для електрофізіологічних досліджень використали струнний гальванометр* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОФІЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ фізіології, що вивчає електричні явища в живих тканинах організму. *Наука про іонні канали клітинних мембран об'єднала підходи таких класичних дисциплін, як електрофізіологія, біохімія, імунологія, цитологія, молекулярна біологія* (з наук. літ.); *В. Ю. Чаговець — видатний учений, засновник сучасної електрофізіології, учень І. П. Павлова* (з мемуарної літ.).

ЕЛЕКТРОФІ́Л, а, *ч., хім.* Катіон або молекула, яка має атом з незаповненою орбіталлю або частковим позитивним зарядом; електрофільна частинка. *Виявилося, що перехідні структури мають лінійні геометрії, значний перенос заряду з вуглеводню на електрофіл* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОФІ́ЛЬНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **електрофі́л.** *Електрофільний вуглецевий атом карбонільної групи може використовуватися в реакціях гетероциклізації* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОФІ́ЛЬТР, а, *ч.* Апарат для очищення промислових газів від твердих або рідких частинок за допомогою електричного струму високої напруги. *Димові гази очищаються від золи в електрофільтрах із проектним показником ефективності очищення 98 %* (з наук. літ.); *Плануємо завершити реконструкцію електрофільтрів, які очищають димові гази на котлоагрегатах* (з газ.).

ЕЛЕКТРОФО́Н, а, *ч.* 1. Пристрій для відтворення звука з грамофонної платівки, який має підсилювач сигналу та акустику. *До спеціальних технічних засобів навчання належать, зокрема, кіно- й діапроектори, телевізори, відеомагнітофони, електрофони* (з наук. літ.).

2. Музичний інструмент, у якому звукові коливання струн сприймаються електричними адаптерами, підсилюються і передаються на динамік (напр., електрогітара) (*див.* **інструме́нт** 3). *В електрофонах звук генерується за допомогою електричних коливань* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОФО́Р, а, *ч.* Найпростіша електростатична машина для одержання електричних зарядів шляхом індукції. *З ім'ям Алессандро Вольти пов'язане винайдення електричної батареї, низки електричних приладів (конденсатора, електрофора, електроскопа)* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОФОРЕ́З, у, *ч.* 1. *фіз.* Переміщення дисперсних твердих частинок, рідинних крапель або газових бульбашок, завислих у рідинному або газоподібному середовищі, під дією зовнішнього електричного поля. *Ґрунтування й фарбування металевих виробів методом електрофорезу доволі практичні: фарба тримається довше, бо її шар рівномірний* (з газ.).

2. *вет., мед.* Метод введення лікувальних речовин в організм через неушкоджену шкіру за допомогою гальванічного струму. *Із фізіотерапевтичних методів застосовують інтраназальний електрофорез із димедролом, електрофорез ділянок шийних симпатичних вузлів і надчеревного сплетення* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОФОРЕ́ЗНИЙ, а, е. Стос. до електрофорезу. *Висока якість сталевого панельного радіатора забезпечується використанням сучасних зварювальних ліній швейцарського виробництва та австрійської електрофорезної лінії оброблення поверхні* (з наук.-техн. літ.); *До основних процедур санаторно-курортного закладу належать перлинні, мінеральні, валеріанові ванни, а також електрофорезні грязі та грязеві аплікації* (із журн.).

ЕЛЕКТРОФОТОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **електрофотогра́фія.** *Електрофотографічна апаратура дає можливість отримати найкращу після фотографії якість копій на звичайному чи фотонапівпровідниковому папері* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОФОТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Спосіб фотографічного відтворення зображень, що ґрунтується на перетворенні променевої енергії в електричну. *Електрофотографія — новий перспективний напрям у науковій і прикладній фотографії* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОФОТО́МЕТР, а, *ч.* Прилад, за допомогою якого здійснюють електрофотометрію. *Кількість білків визначали з використанням реактиву Фоліна або безпосередньо на електрофотометрі* (з наук. літ.); *Сучасна астрономія має потужну світлоприймальну техніку: телескопи з допоміжними приладами (спектрографами, електрофотометрами, світлофільтрами) і реєструвальними пристроями* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОФОТОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Метод спостереження штучних об'єктів за допомогою запису кривих блиску цих об'єктів. *За результатами наукової праці реалізовано програми комп'ютерного керування процесом електрофотометрії та реєстрації результатів вимірювання блиску об'єктів* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОФРЕ́ЗА, и, *ж.* Фреза, яка діє за допомогою електричної енергії; електрична фреза. *Основними вузлами електрофрези є електродвигун, редуктор з муфтою включення і ротор з робочими органами — ножами* (з наук.-техн. літ.); *Торфова електрофреза.*

ЕЛЕКТРОХІ́Д, хо́да, *ч.* Судно з електричним двигуном, двигунами, що працюють від власного джерела енергії або зовнішньої контактної мережі. — *Хіба цей корабель чимось загрожує? Навіщо його нищити? .. Я просто його зупиню .. Це був електрохід середньої потужності* (М. Руденко); *Практичні рекомендації, запропоновані в науковій праці, сприятимуть підвищенню ефективності експлуатації електроходів* (з наук. літ.); *Судно XXI століття — безшумний і надшвидкий електрохід із принципово новою енергетичною установкою* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОХІ́МІК, а, *ч.* Фахівець із електрохімії. *60–70-ті роки XX ст. позначено інтенсивним розвитком фундаментальних і прикладних досліджень систем, що містять іонні провідники. Лідером у цьому напрямі науки був електрохімік Реваз Догонадзе та його група* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕКТРОХІМІ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з використанням електрохімії. *Студенти опановують теорію та практику електрохімічних процесів за такими основними напрямами: захист металів від корозії в інженерних та архітектурних конструкціях, нанесення покриттів кольоровими, дорогоцінними металами і сплавами, виготовлення друкованих плат для радіоелектронної техніки* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОХІ́МІЯ, ї, *ж.* Розділ фізичної хімії, що вивчає зв'язок між електричними й хімічними явищами, процесами і т. ін. *Складні хімічні процеси .. дозволяють міні-акумулятору зберігати в собі .. великий електричний заряд. Ван Лун .. сказав, що це з галузі електрохімії* (В. Владко); // *чого.* Особливості зв'язку між електричними й хімічними явищами, процесами і т. ін. *Електрохімія процесів електролітичного осадження металів на поверхні виробів.*

ЕЛЕКТРОХІРУРГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **електрохірургія.** *Усі функції електрохірургічного коагулятора контролює й відстежує мікропроцесор* (з наук.-техн. літ.).

ЕЛЕКТРОХІРУРГІ́Я, ї, *ж.* Хірургічні втручання за допомогою спеціальних апаратів, що розтинають тканини змінним електричним струмом високої частоти. *Онкологія ввійшла в еру органозбережних операцій, ефективність яких забезпечується ранньою діагностикою, а також застосуванням технологій електрохірургії, кріохірургії, ендоскопічної хірургії* (з наук. літ.); *Високочастотна електрохірургія.*

ЕЛЕКТРОХОЛОДИ́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з охолодженням за допомогою електричного струму. *Охолодження спаїв при проходженні через них струму застосовують для створення зручних електрохолодильних пристроїв* (з навч. літ.).

ЕЛЕКТРОХОЛОДИ́ЛЬНИК, а, е. Холодильник, джерелом живлення якого є електроенергія. *Асортимент продукції для раціонів бортового харчування розроблено з урахуванням буфетно-кухонного оснащення повітряного судна*

електрохолодильниками та електродуховими шафами (з наук. літ.); *Побутовий електрохолодильник.*

ЕЛЕКТРОЦЕНТРА́ЛЬ, і, *ж.* Те саме, що **електроста́нція.** *Майбутній корпус електроцентралі вже підносився над землею* (В. Собко); *Підіймальні пристрої для свабування з паровим приводом з'явились у 1905 р., а з електроприводом — у 1922 р. після будівництва електроцентралі* (з наук. літ.).

ЕЛЕКТРОЦИ́КЛ, а, *ч.* Мотоцикл з електроприводом. *Системи електроживлення з відповідними перетворювачами дослідно впроваджено на різних транспортних засобах (електромобілях, електроциклах, електрокарах)* (з наук. літ.); *Спортивний електроцикл.*

ЕЛЕКТРОША́ФА, и, *ж.* 1. Закрита шафа для комутаційних електричних приладів, електровимірювальної апаратури і т. ін. *У кабіні машиніста встановлено електрошафу* (з газ.).

2. Вид термічного обладнання спеціального призначення; шафа, яка працює від джерела електроенергії. *В електрошафі автоматично підтримується мікроклімат з температурою плюс 35–40 °С і відносною вологістю 75–85 %* (із журн.).

ЕЛЕКТРОШЛА́КОВИЙ, а, е, *спец.* Заснований на використанні розплавленого шлаку, крізь який проходить електричний струм, як джерела нагрівання. *Саме Б. Є. Патон зумів передбачити велике майбутнє електрошлакового процесу* (з наук. літ.); *Основні праці В. К. Лебедєва пов'язані зі створенням нових джерел струму для різних видів дугового, електрошлакового, контактного й лазерного зварювання* (із журн.); *Електрошлакові технології.*

ЕЛЕКТРОШО́К, у, *ч.* 1. *мед.* Метод відновлення серцевого ритму, лікування психічних розладів подразненням мозку дозованими електричними розрядами. *Дефібриляція — відновлення серцевого ритму за допомогою електрошоку. Цей метод широко застосовується в кардіохірургії* (з наук.-попул. літ.); *Було три головних методи лікування: електрошок, інсулін, тобто шок через недостачу цукру в мозку, і психотропні препарати по карті* (В. Рубан); * Образно. *1849 року О. Герцен, міркуючи над "Філософськими листами" П. Чаадаєва, писав про нього як про мислителя, котрий своїм мислячим сучасникам наче завдав електрошоку* (Є. Гуцало).

2. *розм.* Те саме, що **електрошо́кер.** *На практиці злочинці часто застосовують такі засоби посягань, які неможливо однозначно вважати за вогнепальну чи холодну зброю, наприклад електрошок* (із журн.); * Образно. *Я чую, як в мені у золотім вогні жар-птиця фенікс зводиться на дні, як бавить пір'я, як поводить оком і в кожні пологи разить електрошоком* (І. Драч).

ЕЛЕКТРОШО́КЕР, а, *ч.* Те саме, що **шо́кер.** *Наслідки від застосування електрошокера залежать від потужності пристрою* (із журн.).

ЕЛЕКТРОШО́КОВИЙ, а, е. Пов'язаний з використанням електрошоку. *Електрошокова терапія здатна лікувати хронічні депресивні стани* (з наук.-попул. літ.); *Досить часто абсолютно некерована й непередбачувана поведінка собаки є результатом дресирування за допомогою електрошокового нашийника* (із журн.); *У будинку затриманого вилучено електрошоковий пристрій та великий мисливський ніж* (з газ.).

ЕЛЕКТРОЩИ́Т, а́, *ч.* Щит для розподілу електроенергії споживачам. *Відповідальний шарахнувся, кинувся до електрощита, світло погасло, на білій плямі екрана з'явилися титри* (Г. Тарасюк); *Електрощити мають бути розташовані у зручних і доступних для обслуговування місцях* (із журн.).

ЕЛЕКТРОЩИТОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **електрощи́т.** *Приміщення для електрощитового обладнання має бути гідроізольованим* (з наук.-техн. літ.); *Без застосування електрощитового устаткування не можна уявити жодну електричну мережу* (із журн.); // *у знач. ім.* **електрощитова́,** во́ї, *ж.* Те саме, що **Електрощитове́ приміщення** *(див.* **приміщення).** *Не дозволяється використовувати горища, технічні поверхи й приміщення (у тому числі венткамери, електрощитові) під виробничі дільниці, для зберігання продукції тощо* (з мови документів); *Займання сталося на одній з вулиць в електрощитовій* (з газ.).

Електрощитове́ приміщення *див.* **приміщення.**

ЕЛЕ́КТРУМ, у, *ч., геол.* Мінерал із класу самородних металів зеленуватого кольору; твердий розплав золота й срібла. *Електрум містить від 15 до 50 % срібла* (з наук. літ.).

ЕЛЕМЕ́НТ, *ч.* 1. *род.* а, *хім.* Проста речовина, яка не розкладається звичайними хімічними методами на більш прості речовини. *Тільки два елементи — водень і гелій — мають первісне або, як його ще називають, космологічне походження* (з наук. літ.); *Знаючи формулювання періодичного закону та використовуючи періодичну систему елементів Д. І. Менделєєва, можна характеризувати будь-який хімічний елемент і його сполуки* (з навч. літ.); *— На Сиваш їду, там, чув по радіо, хімкомбінат новий будується. Добуватимуть з ропи Гнилого моря всі елементи, які тільки є в таблиці Менделєєва* (О. Гончар).

2. *род.* а. Складова частина чого-небудь. *Мовні елементи народнопоетичної творчості були, є і будуть животворним ферментом літератури* (М. Рильський); *За допомогою ритуально-процесуальних форм упорядковується хаос суспільного життя, вводиться елемент циклічності* (з наук. літ.); // *спец.* Деталь якого-небудь спорудження, обладнання, механізму. *Веретено кільцепрядильної машини є одним з основних виконавчих елементів механізму прядіння* (з наук. літ.); // *род.* у. Окрема сторона, риса чого-небудь. *Ви розповідали мені план одної драми.., потім — елементи з нього я пізнала в "Кам'яній душі"* (Леся Українка); *Він не помічав за собою елементів честолюбства* (Іван Ле); *При монастирях і церквах у XIV — XV ст. були школи, де навчали письма й, можливо, елементів граматики церковнослов'янської мови* (з наук. літ.).

3. *тільки мн., книжн.* Основи чого-небудь, початкові знання в якій-небудь галузі. *Елементи математики; Елементи мовознавства; Елементи теорії множин.*

4. *род.* у, *збірн. і мн.* Представники якої-небудь соціальної групи. *Тут* [у тюрмі] *основна маса — це кримінальний елемент, злодії-рецидивісти, урки-професіонали. Це чути було з мови, з поведінки* (І. Багряний); *— Дуже цікавлять мене окремі епізоди твого неправедного життя і кримінальних елементів, яких ти покриваєш* (А. Кокотюха).

5. *род.* а, *розм.* Про людину, особу (перев. з негативними рисами). *Чумака мало не на всіх зборах і нарадах гріють у хвіст і в гриву. Він і відсталий елемент, він і Ковалівку назад тягне* (В. Кучер).

6. *род.* а. Джерело електричного струму, що входить до складу якого-небудь приладу, пристрою і т. ін. (напр., батареї або акумулятора). *Для опалення невеликих приміщень, пересувних побутових приміщень тощо можуть застосовува-*

тися масляні радіатори та нагрівальні електропанелі із закритими нагрівальними елементами (з наук.-техн. літ.).

(1) **Несвідо́мий елеме́нт,** *зневажл., рідко* — людина, яка не дотримується вимог, установлених поточною політичною або культурною ситуацією. — *Є несвідомі елементи, — співчутливо піддакнув Варивон, ледве стримуючи сміх: усю пересварку Навроцького з Дмитром він почув ще знадвору* (М. Стельмах).

△ (2) **Біоге́нні елеме́нти** — хімічні елементи, що постійно входять до складу організмів і виконують певні біологічні функції. *Негативний вплив води на здоров'я людини нерідко пов'язаний із дефіцитом або надлишком біогенних елементів* (з наук. літ.); **Кла́рки елеме́нтів** *див.* **кларк; Періоди́чна систе́ма елеме́нтів** *див.* **систе́ма; (3) Хімі́чний елеме́нт** — група атомів з однаковим позитивним зарядом ядра. *Основними хімічними елементами білкового життя є водень (атомний номер 1), вуглець (6), азот (7), кисень (8) і фосфор (15)* (з наук. літ.); — *Всі ви, певно, чули про так звані хімічні елементи .. Ну, наприклад, водень, кисень, залізо тощо* (В. Владко); **(4) Чутли́вий елеме́нт** — вхідний пристрій автоматичної, телемеханічної або вимірювальної системи, що безпосередньо сприймає будь-які фізичні або хімічні контрольовані величини (або їхні відхилення від певної норми) і перетворює їх на інші величини, зручніші для використання в автоматичних чи вимірювальних системах. *Найчастіше вихідною величиною чутливого елемента є напруга чи струм або механічне переміщення* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕМЕНТА́РНИЙ, а, е. 1. Який стосується тільки основ (у 3 знач.) чого-небудь; початковий. *Згадав* [Микола], *як він захопився літературою нового життя та як учив елементарної грамоти свою хирляву небіжку-дружину...* (Олесь Досвітній); *Етнографові, що вивчає народне житло, потрібні хоч би елементарні знання з архітектури та мистецтвознавства* (М. Рильський); — *В наш космічний, атомний вік усі ці привиди в замках — чистісінька нісенітниця, — знов озвався Коля Кагарлицький. — Усе це спростовується елементарною наукою...* (В. Нестайко).

2. *перен.* Який не становить труднощів, нескладний; найпростіший. *Ніякої особливої ініціативи не виявляв* [Сиволап], *хоч свої елементарні обов'язки виконував по-чиновницькому точно* (Д. Ткач); — *Ти на перших ступенях філософського пізнання. Елементарний приклад: ти йдеш до якогось села, Вже видно хати, людей. Ніщо не може завадити тобі. Але тобі закортіло відпочити. Потім поспати .. Таким чином, ти порушив призначене. Сваволя особи зруйнувала можливості* (О. Бердник); *Елементарне запитання;* // Зрозумілий кожному без усяких пояснень. *Не знає* [Княжевич] *навіть елементарної ввічливості* (М. Коцюбинський); — *Це ж річ абсолютно неможлива є, щоб експедиція не знала, куди йде газета... Та то ж елементарна річ є* (Остап Вишня); *Для органів, які представляють державу, послугування державною ж таки мовою є ознакою елементарної самоповаги* (О. Забужко).

3. *перен.* Найнеобхідніший, основний. *Про п. Стефаника не знаю, окрім його творів, нічого, а воно годилось би хоч елементарні біографічні звістки подати* (Леся Українка); *Реакція польської окупації, розгул пілсудчиків, .. цинічне нехтування елементарних прав громадянина .. — все це, річ ясна, не могло не викликати протидії серед молодого покоління* (Ірина Вільде).

4. *спец.* Пов'язаний з визначенням складу елементів чого-небудь та їх співвідношенням. *Елементарний аналіз кількісного та якісного складу органічних речовин можна здійснювати, наприклад, за допомогою електронної спектроскопії* (з навч. літ.).

5. *спец.* Який є мінімальним у складі чого-небудь; простий (у 1 знач.). *Елементарною функціональною одиницею екосистеми є консорція, яка в найбільшій мірі відображає її властивості* (з наук. літ.); *Дослідники, які безпосередньо працювали в польових умовах, практично завжди виходили на елементарний — "клітинний" — рівень організації природи* (з наук. літ.).

6. *фіз.* Найменший з відомих, наявних. *Елементарні електричні заряди.*

△ **Елемента́рна фу́нкція** *див.* **фу́нкція; Елемента́рна части́нка** *див.* **части́нка.**

ЕЛЕМЕНТА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **елемента́рний** 5, 6. *Є різні підходи у розв'язанні питання про елементарність / неелементарність простих і складних речень* (з наук. літ.); *Ілюзія елементарності не полишає фізиків, хоч вона і відступила на глибший рівень структури матерії* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЕМЕНТА́РНО. Присл. до **елемента́рний** 2. *Часом спадає полуда з очей, і таємниче й нез'ясовне враз стає елементарно простим і зрозумілим* (М. Дашкієв); *Антон чомусь пригадав операційну, хвилини власної безпорадності, коли часом не здогадуєшся зробити щось елементарно просте* (О. Десленко); *Елементарно неграмотна людина;* // *у знач. пред.* Надто спрощено, обмежено, поверхово. — *Знаю, знаю, знаю, знаю! Чувала тисячу разів! Нудно. Елементарно. Годі* (Леся Українка).

ЕЛЕМЕ́НТНИЙ, а, е. 1. *хім.* Прикм. до **елеме́нт** 1. *Елементний склад людини не постійний: щомиті людина являє собою таку комбінацію хімічних елементів, яка вже не повторюється* (з наук.-попул. літ.); *Елементний склад вугілля.*

2. Який має певну кількість елементів (у 2 знач.). *Для створення моделі об'єкта доцільно передусім описати його елементний склад* (з наук. літ.); *Кількість команд певним чином залежить від елементної бази кібернетичної системи* (із журн.).

3. Побудований на використанні енергії елемента (у 6 знач.). *В Інституті кібернетики Академії наук України було створено керуючі машини серії "Дніпро" на напівпровідниковій елементній базі* (із журн.).

ЕЛЕМЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **елеме́нтний** 2. *Елементність частин об'єкта є першою його структурною характеристикою як системи* (з наук. літ.).

ЕЛЕ́НІУМ, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, що використовують як заспокійливий засіб. *До вже відомих так званих транквілізаторів належать тазепам і еленіум* (із журн.).

ЕЛЕРО́Н, а, *ч., ав.* Рухома хвостова (або кінцева) частина крила літака, признач. для керування ним у поперечному (боковому) напрямі. *Повітря свистіло в елеронах* (В. Собко).

ЕЛЕРО́ННИЙ, а, е, *ав.* Стос. до елерона. *Елеронне управління.*

ЕЛЕУТЕРОКО́К, у, *ч.* Кущова рослина родини аралієвих, яка росте перев. на Далекому Сході. *Численні дослідження препаратів із коренів елеутерококу на людях засвідчили його високу ефективність* (з наук.-попул. літ.); *Близький родич женьшеню елеутерокок налічує майже 15 видів* (з наук.-попул.

літ.); *Корінь елеутерококу використовується в медицині як тонізуючий засіб, для лікування неврозів* (з навч. літ.).

ЕЛЕУТЕРОКО́КОВИЙ, а, е. Прикм. до **елеутероко́к.** *Елеутерококовий відвар.*

ЕЛЕФАНТІА́З, у, *ч., мед.* Захворювання людини, що супроводжується значним і стійким потовщенням шкіри й підшкірної клітковини; слонова хвороба; слоновість. *Елефантіаз найчастіше спричиняють мікроскопічні паразити, які потрапляють у кров людини після укусів москітів* (із журн.); *Лікування тяжких форм елефантіазу.*

ЕЛІДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, лінгв.* 1. Опускати яку-небудь мовну одиницю в тексті. *Японці елідують особові займенники у формах ввічливості* (з наук. літ.).

2. *тільки 3 ос.* Підлягати елізії. *Оскільки лише 52 % від загальної кількості алофонів свистячої фонеми /z/ у німецькій мові зазнають оглушення або елідують, то прояв розрізнювальної ознаки "участь голосових зв'язок / напруженість" для цієї фонеми можна вважати найбільш нестабільним* (з наук. літ.).

ЕЛІ́ЗІЯ, ї, *ж., лінгв.* Випадіння кінцевого голосного звука в слові, що стоїть перед сло́вом із початковим голосним; злиття голосних. *У рецензованій праці показано продуктивність кожного форманта і механізм його взаємодії з різними типами основ за допомогою аглютинації, елізії, фузії або інтерфіксації* (з наук. літ.); *Елізія основи порівняння та конектора зумовлює перехід образу-еталона в метафору* (з наук. літ.).

ЕЛІКСИ́Р, у, *ч.* 1. Витяжка з рослин або міцний настій їх на спирту, ефірних оліях і т. ін., що використовується в медицині, косметиці. *Зубний еліксир.*

2. *заст.* Чудодійний напій, який намагалися одержати алхіміки, щоб продовжити людське життя, зберегти молодість. *Казали, що .. йому відомий еліксир вічної молодості* (З. Тулуб); *Не став* [Іваненко] *алхіміком у європейськім розумінні цього слова: не шукав ні каменю філософського, ні великого еліксиру, ні пілюль безсмертя* (О. Ільченко); * Образно. *Суспільно корисна праця — це, так би мовити, еліксир життя* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛІМІНА́ТОР, а, *ч., техн., хім.* Засіб або спосіб видалення чого-небудь; очисник, сепаратор (у 1 знач.). *Пароподібний холодоагент відводиться з випарника через елімінатор рідини* (з наук.-техн. літ.); *Після пресування сік надходить на елімінатор грубих частинок* (з наук. літ.).

ЕЛІМІНАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до елімінації. *Порядок, у якому змінні вилучаються, називається порядком вилучення, або елімінаційним порядком* (з наук. літ.); *Пацієнти продовжували елімінаційну дієту відповідно до обраного методу схуднення, з якого виключають низку продуктів* (з наук. літ.); *Утікаючи від елімінаційної влади форм практичної комунікації, модерністи потрапили до ще гіршої форми відчуження, в якій замкнулася їхня мова, вироблена задля контакту з реальністю* (із журн.); *У Києві відбулися елімінаційні олімпійські матчі з футболу* (з газ.).

ЕЛІМІНА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *спец.* Видалення, вилучення, усунення чого-небудь. *Поворот від нормативізму до дескриптивізму в сучасній соціології не означає елімінацію норм із наукового дослідження* (з наук. літ.); *Мінеральна вода забезпечує підвищення ефективності лікування за рахунок елімінації жовчного осаду* (з наук. літ.).

2. *біол.* Загибель окремих особин або цілих груп організмів унаслідок дії природного відбору. *За різних концентрацій свинцю досліджені параметри змінювалися досить стрибкоподібно, і за концентрації свинцю 10 мг/л відбувалася елімінація риб* (з наук. літ.); *У Кульбінській балці збереглися порушений фітоценоз тополевого лісу. Спостерігається масова елімінація дерев* (з наук. літ.).

ЕЛІМІНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **елімінува́ти.** *Пройшов багатовіковий природний добір на гени глибокого зимового спокою, в процесі якого рецесивні гени були еліміновані з місцевих популяцій фундука* (з наук. літ.); *І форми соціальної організації, і правова свідомість, і культурні досягнення Візантії аж ніяк не можуть бути еліміновані із загальноєвропейського контексту, особливо якщо врахувати вплив останніх на культуру західної частини Європи* (з наук. літ.).

ЕЛІМІНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **елімінува́ти.** *Якщо на аналізований показник впливає кілька факторів, потрібно встановити роздільний вплив кожного з них. Для цього застосовують спеціальний метод — елімінування* (з наук. літ.); *Планування нової продукції чи елімінування старої визнають засадничими елементами ринкової діяльності будь-якої фірми* (з навч. літ.).

ЕЛІМІНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, спец.* Здійснювати елімінацію; видаляти, вилучати. *Навіть "гіпотетична" система максимальної повноти й комплексності інформації не елімінує ризики на момент прийняття рішень стосовно безпеки* (з наук. літ.); *Для підтримання належної рідинності клітина має елімінувати ущільнювальні чинники* (з наук. літ.).

ЕЛІМІНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Підлягати елімінації. *Слабкі особини гинуть або не породжують потомства, їх гени елімінуються* (з наук. літ.).

2. Пас. до **елімінува́ти.** *Наріжним каменем філософського знання є визнання людини предметом досліджень. На жаль, з філософських конструкцій недалекого минулого людина взагалі елімінувалась* (з наук. літ.).

ЕЛІНВА́Р, у, *ч., мет.* Сплав з нікелю, сталі та хрому, який має високу пружність і широко застосовується у виготовленні годинникових пружин, деталей і т. ін. *Пружні чутливі елементи прецизійних приладів, що працюють у різних температурних умовах, виготовляють зі сплавів типу елінвар, які мають низький температурний коефіцієнт модуля пружності* (з наук. літ.).

ЕЛІНВА́РНИЙ, а, е, *мет.* Який має властивості, ознаки і т. ін. елінвару. *За результатами експерименту встановлено елінварні властивості сплаву при різних температурах відпускання* (з наук. літ.).

ЕЛІНВА́РОВИЙ, а, е, *мет.* Те саме, що **елінва́рний.** *Елінварові сплави використовують для виготовлення пружних елементів і пружин точних приладів та механізмів (камертонів, резонаторів електромеханічних фільтрів та ін.)* (з наук. літ.); // Вигот. з елінвару. *Елінваровий дріт.*

Е́ЛІНГ, у, *ч.* 1. Прибережна споруда для будівництва або ремонту суден. *У цей момент, коли народжувався корабель, стало тихо й урочисто. З невідомого елінгу пускалось на воду рожденика. Салом натертий кіль слизнув по кругляках, і роздалася під його тиском вода на боки* (Ю. Яновський); // Приміщення на водній станції для зберігання і дрібного ремонту спортивних суден, інвентарю і т. ін. *Чимчикуємо за елінг, де стоїть штанга та гирі* (Ю. Логвин).

2. Споруда для будування, стоянки, зберігання і ремонту дирижаблів. *Дирижабль вводять у закрите приміщення — елінг, де він стоїть до нового польоту, або причалюють до спеціальних щогл* (з навч. літ.).

ÉЛІНГОВИЙ, а, е. Прикм. до **éлінг.** *Позивач просить визнати за ним право власності на об'єкт нерухомого майна — елінговий комплекс, що складається з окремих будівель і споруд* (з навч. літ.).

ЕЛІÓНІКА, и, *ж.* Розділ електроніки, що вивчає явища взаємодії електронних та іонних пучків з речовиною і їх застосування в технологіях виробництва електронних приладів. *Електронно-іонні умови обробки металу визначаються на засадах еліоніки* (з наук. літ.).

ÉЛІПС, а, *ч.* 1. *мат.* Замкнута овальна крива, сума відстаней кожної точки якої від двох даних точок (фокусів) залишається сталою величиною. *Сьогодні вже добре освоєні технології зварювання канонічних криволінійних стиків (коло, еліпс, похилена пряма)* (з наук. літ.); *Траєкторія орбіти Місяця є еліпсом, в одному з фокусів якого знаходиться Земля* (з навч. літ.); // Обриси чого-небудь, що нагадує таку замкнуту криву. *Овальний, довжелезний чорного дерева стіл одстрілюється в стіни й стелю .. тріпотливими стрілами дорогоцінного каміння, ритмічно розміщеного по всьому еліпсу* (В. Винниченко); *Дужки вусів охопили чорними товстими рисками дрібне підборіддя і свіжий широкий еліпс рота* (О. Копиленко); *Я прислухався до рівномірного поскрипування обмерзлих гілок. Уявив еліпси, які описують кінчики гілок у темряві на вітрі* (Любко Дереш).

2. *лінгв.* Опущення якого-небудь члена речення, що може бути визначений з контексту. *У літературній мові дедалі ширше використовується пряма й невласне пряма мова, еліпси, неозначено-особові конструкції* (В. Русанівський).

ÉЛІПСИС, а, *ч., лінгв.* Те саме, що **éліпс** 2. *Еліпсис надає текстові динамічності, більшої виразності, посилює його експресивність* (з наук. літ.).

ÉЛІПСНИЙ, а, е, *лінгв., мат.* Прикм. до **éліпс.** *В орнаменті гончарських виробів чергуються паралельні зигзагоподібні смужки та смужки із круглим і еліпсним заглибленнями* (із журн.); *Еліпсний різновид інфінітивних речень.*

ЕЛІПСÓГРАФ, а, *ч.* Інструмент для креслення еліпсоїда. *Професор кафедри вищої математики Львівської політехнічної школи Л. Жмурко сконструював еліпсограф, який описав у праці "Дослідження в галузі науки про рівняння, що спираються на аналітико-геометричні просторові міркування" (1879)* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛІПСÓЇД, а, *ч., мат.* Замкнута овальна поверхня з трьома взаємно перпендикулярними площинами симетрії. *Унаслідок деформації Землі під дією припливотвірних сил відбувається перерозподіл маси, тому змінюється орієнтація еліпсоїда інерції в тілі Землі* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛІПСОЇДÁЛЬНИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **еліпсóїдний.** *Під дією припливних сил зорі набувають еліпсоїдальної форми* (з навч. літ.).

ЕЛІПСÓЇДНИЙ, а, е, *мат.* Стос. до еліпсоїда. *Водоносний горизонт у відкладах нижньоменілітової підсвіти в межах розвіданих родовищ поширений у вигляді локального еліпсоїдного контуру на привододільному схилі* (з наук. літ.); // Який має вигляд, форму еліпсоїда. *В ембріона грака розкриття ока має еліпсоїдну форму* (з наук. літ.); *Незвичайний об'єкт еліпсоїдної форми рухався над морем зі швидкістю літака* (із журн.).

ЕЛІПСОПОДІ́БНИЙ, а, е, *мат.* Подібний до еліпса (у 1 знач.). *Найбільш поширені види тканин візантійського виробництва — тканини складного саржевого плетення, з поліхромними тканими мотивами кіл із перлинами, розетками, еліпсоподібними фігурами, трикутниками, грифонами* (з наук. літ.); *Пилкові зерна ліщини мають тригранну або еліпсоподібну форму* (з наук. літ.).

ЕЛІПСОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Властивість і якість за знач. **еліпсоподі́бний.** *Еліпсоподібність земної кулі заперечували, бо це начебто суперечило здоровому глузду* (із журн.).

ЕЛІПСОПОДІ́БНО, *мат.* Присл. до **еліпсоподі́бний.** *У науковій праці досліджені еліпсоподібно видовжені ясно-сірі плями включень таких мінералів водного утворення, як аморфний кремнезем (опал або халцедон)* (з наук. літ.); *Проект споруди виконано у стилі сучасного ренесансу. Зокрема, на рівні першого та другого поверхів внутрішній простір організований еліпсоподібно — так утворено своєрідний пасаж* (із журн.); *Трипільці забудовували свої міста еліпсоподібно, майже кругами* (з газ.).

ЕЛІПТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *мат.* Який являє собою еліпс (у 1 знач.). *Комети — нестійкі небесні тіла. Вони помалу розпадаються, перетворюючись .. на хмарки космічного пилу, що мчить далі по еліптичній орбіті щезлої комети* (В. Владко); // Який має вигляд, форму еліпса. *Жінчина туалетка з еліптичним дзеркалом видалась йому якоюсь істотою* (І. Франко); *Та незнакомка* [незнайомка] *не встигла одняти свого пальця від якоїсь вати, що на ній од цього дотику залишилась еліптична цятка, як у кімнату увійшов господар котеджу* (М. Йогансен); *За своїм зовнішнім виглядом галактики поділяють на спіральні, неправильні й еліптичні* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Пов'язаний з еліпсом (у 2 знач.). *Необхідність економії мовних засобів — одна з головних причин виникнення еліптичних речень* (з наук. літ.).

ЕЛІПТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **еліпти́чний.** *Варіації ексцентриситету визначають рівень еліптичності орбіти Землі* (з наук. літ.); *Одна з найпоширеніших форм еліптичності у Шевченка — це опущення підмета* (В. Русанівський); *Еліптичність, омонімія, синонімія, полісемія, однозначність зумовлені різною структурою зв'язків між предметною галуззю, галуззю мислення та знаковою галуззю* (з наук. літ.).

ЕЛІ́ТА, и, *ж., збірн.* 1. Найкращі екземпляри яких-небудь рослин, що їх відбирають для виведення нових сортів. *Широкі клини господарських засівів еліти та "ланів розмноження" тепер кучерявились перед очима густими зеленими рунами* (М. Івченко); *Насіннєвий матеріал, вирощений з еліти, називають першою репродукцією* (з навч. літ.); // Гарантоване щодо чистосортності, доброякісне сортове насіння, вирощуване селекційно-дослідними установами. *Українська академія аграрних наук за державним контрактом організовує вирощування і реалізацію оригінального насіння та еліти сільськогосподарських культур* (з мови документів).

2. Найкращі тварини певної породи, які відзначаються міцністю будови тіла, найвищою продуктивністю і добрим здоров'ям. *Дорослих чистопородних тварин групують за класом — еліта-рекорд, еліта, перший клас, другий клас.*

Якщо тварини одержані схрещуванням двох чи більше порід, вони належать до помісів (з наук. літ.).

3. Про людей, що виділяються серед інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін. *Справжню польську шляхту, цю еліту польського народу, ціню і люблю* (І. Франко); *Тепер у готелі на вулиці Вільє, що став його* [Мункачі] *власністю, збирається вся мистецька еліта* (М. Слабошпицький); // Привілейована верхівка суспільства або якої-небудь його частини. *Виборчий процес є своєрідним індикатором становлення національної політичної еліти в Україні* (з наук. літ.); *Правляча еліта в демократичному суспільстві зобов'язана охороняти й максимально розширювати можливості у захисті конституційних прав і свобод громадян* (з наук. літ.).

ЕЛІТАРИ́ЗМ, у, *ч., філос.* Система поглядів на суспільство, в якому є вибрана меншість, покликана панувати, і більшість, що беззаперечно їй підкоряється; протилежне е г а л і т а р и з м. *В авангардизмі XX ст. багато дослідників виділяють такі спільні й істотні риси: безкомпромісність, елітаризм, поліцентризм, утопізм* (з наук. літ.); *До Другої світової війни центр пропаганди елітаризму був у Європі* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛІТА́РНИЙ, а, е. 1. Стос. до еліти (у 3 знач.), пов'язаний з нею. *Елітарні концепції мають складну внутрішню структуру* (з наук. літ.); // Власт. еліті, характерний для неї. *Який же ти після цього поет, коли боїшся і уникаєш людини, погано приховуючи власну зневагу .. до простого і душевного, нехай і не елітарного і не вишуканого, спілкування?* (С. Процюк); // Признач. для еліти. *Ти схильний вважати літературу, мистецтво речами елітарними чи "загального вжитку"?* (С. Жадан).

2. Який має ознаки еліти (у 3 знач.); найкращий. *За основу означення етнопсихотипу слід брати елітарну верству, шляхту, суспільно-національних провідників як акумульовану модель середовища, що породило їх* (з наук. літ.); // Вибраний; добірний. *Елітарний відбір дітей здійснюється за спеціально розробленими методиками* (із журн.); *Дворянство було, поза сумнівом, привілейованим станом, але далеко не кожен дворянин належав до елітарних груп політиків, дипломатів, військових, адміністраторів* (із журн.); *Елітарні війська.*

3. *перен.* Особливий, вишуканий. *Ю. Тарнавський загалом декларує інтелектуальну елітарну художність* (із журн.).

4. *рідко.* Те саме, що **елі́тний** 2. *Елітарне насіння пшениці.*

ЕЛІТА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **еліта́рний.** *У чому ж полягає елітарність, звідки вона береться? Клонувати еліту неможливо, вона має вирости* (з газ.); *Основними соціальними орієнтирами університетської молоді є освіченість, професіоналізм, елітарність* (з наук. літ.); *Ще одне поняття, яке корелює з естетизмом, — елітарність* (з наук. літ.); *Кава з молоком не підпадає під диктат елітарності кавових зерен. Немає різниці, яку — натуральну чи розчинну — каву ти використовуєш, все одно отримаєш чудовий вранішній напій* (Любко Дереш).

ЕЛІ́ТНИЙ, а, е. 1. Стос. до еліти (у 1, 2 знач.); добірний. *Почали копати елітний матеріал і вкладати його в кагати .. В селекційнім кабінеті готувались до поляризування* (М. Івченко); *Та все ж допопвз* [Федько] *.. А в голові розпеченим цвяхом: звідки їм відомо про елітну пшеницю і причетність до неї вчителя?* (Є. Доломан); *У маєтку "Ставище" графа В. Браницького був кінний завод, на якому розводилися елітні породи тварин* (з наук. літ.); *Елітне насіння картоплі.*

2. Який виводить еліту (у 1, 2 знач.). *Насіння технічних і продовольчих культур (кукурудзи, соняшнику, цукрових буряків та інших), що мають особливу схему вирощування за участю селекційних установ, елітних господарств і переробних підприємств, призначене безпосередньо для висіву* (з навч. літ.).

3. Який являє собою еліту (у 3 знач.); кращий. *Ми одна з елітних бригад, і нам доручають найвідповідальніші завдання* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Загальмувався процес природної селекції елітного шару суспільства — притік нових членів не здійснюється за природними даними, за талантом, здібностями* (з наук.-попул. літ.).

4. Те саме, що **еліта́рний** 1, 2. *Це ж тільки у столиці така ілюмінація. Вирує нічне життя, світяться елітні клуби. Танцює молодь золота і срібна* (Л. Костенко); *Котигорошко .. змушений був лежати в елітному військовому шпиталі* (В. Кожелянко); *Учителі математики йдуть в елітні школи, де зарплата вища, а учнів у класі менше* (з газ.).

ЕЛІ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Якість за знач. **елі́тний.** *Елітність треба доводити багато років як в Україні, так і у світі* (із журн.); *Елітність — це масштаб особистості* (з газ.); *Елітність освіти означає насамперед якісну освіту, в якій велику роль відіграють інновації* (із журн.).

Е́ЛЛІН *див.* **е́лліни.**

Е́ЛЛІНИ, ів, *мн. (одн.* **е́ллін,** а, *ч.;* **е́ллінка,** и, *ж.), книжн.* Стародавні греки. [Ф е д о н:] *Хто слави не бажає, той не еллін — жадобу сю батьки нам заповіли, діставши від дідів* (Леся Українка); *Еллінові не хотілося виходити з того дивного стану, йому інколи здавалося, що він розтане у високості* (О. Бердник); *О, яким ти щасливим і славним тоді між афінян і еллінів станеш, Якщо ти пам'ятливий, ретельний в труді, коли розум допитливий в тебе* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

ЕЛЛІНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Впровадження еллінської культури, мови, звичаїв. *Завоювання Александра Македонського поклали початок досить тривалому періоду еллінізації Єгипту* (з навч. літ.); *Еллінізація болгарської церкви дала змогу фанаріотам посилити своє торгове проникнення до Болгарії* (з навч. літ.).

ЕЛЛІНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *книжн.* Епоха розквіту змішаної греко-східної культури, що настала після завоювань Александра Македонського на Сході. *Еллінізм характеризується поширенням грецької цивілізації на простір від Сицилії до Індії* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Слово, мовний зворот, запозичені з давньогрецької мови. *У мовознавстві прийнято класифікувати лінгвальні запозичення за джерелами їх походження: грецизми (еллінізми та візантизми), старослов'янізми, латинізми, германізми, галліцизми, тюркізми, арабізми* (з наук. літ.).

ЕЛЛІНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **еллінізува́ти.** *Основним знаряддям сакралізації в ідеалістичній філософії пізньої античності є платонізм, ідеї якого проявляються у вченні еллінізованого іудаїзму (Філон) та неопіфагореїзму* (з наук. літ.); *Порівняння мистецтва мешканців нижньодніпровських городищ і Криму свідчить про існування розвинутого еллінізованого мистецтва в Криму та його відсутність у Придніпров'ї* (з наук. літ.); // **еллінізо́вано,** *безос. пред. Вищий клас було повністю еллінізовано, і македон-*

ський діалект, що давав афінянам підставу вважати македонян варварами, був витіснений аттичним (з наук. літ.).

ЕЛЛІНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Проводити еллінізацію. *Знаючи загальну звичку стародавніх еллінів еллінізувати варварські імена, можна припустити, що так само вчинив і Геродот* (І. Білик); *Греки, які намагалися еллінізувати скіфів, не змогли уникнути сильного "варварського" впливу* (з наук.-попул. літ.); *Для політики Александра Македонського на Сході характерне було прагнення еллінізувати захоплені області і так зміцнити свої завоювання* (з навч. літ.).

ЕЛЛІНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із давньогрецької філології. *Учений-елліністі, магістр Афінського університету, П. Ніщинський був першим українським професіональним перекладачем давньогрецької літератури* (із журн.); *Тетяна вирішила відвідувати лекції одного з найкращих мовознавців-еллінистів сучасності Андрія Олександровича Білецького* (із журн.); // Прихильник, шанувальник культури Стародавньої Греції. *Еллінистичні тенденції у розвитку давньоєврейської культури розкололи єврейство на еллінистів та ортодоксів* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЛІНІ́СТИКА, и, *ж.* Сукупність наук, що вивчають мову, літературу та культуру Стародавньої Греції. *Фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського мають самостійне значення в контексті філологічних, історичних та суспільствознавчих досліджень у галузі еллінистики, книгознавства і бібліотекознавства* (з наук. літ.); *Сучасна вітчизняна еллінистика розвивається на міцному фундаменті традицій вивчення класичної філології в університетах України* (з наук. літ.).

ЕЛЛІНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **еллінізм.** *Зображення річкового бога Борисфена (Дніпра) у вигляді бородатої голови скіфа були на монетах одним з найпоширеніших символів Ольвії, особливо в еллінистичний час* (з наук. літ.); *В еллінистичний період починає превалювати художньо-естетичне оформлення міфу* (з наук. літ.); *Філософія Сенеки є своєрідним підсумком розвитку еллінистичної філософії, хоча й не завершує її* (з наук.-попул. літ.); *Теофрастову теорію "високого", "середнього" та "низького" разом з іншими канонами еллінистичної словесності засвоїли римляни* (з наук. літ.).

ЕЛЛІНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **елліні́ст.** *Еллінистка виступила на конференції із перекладом доповіді архімандрита з Янінської митрополії (Греція)* (з газ.).

Е́ЛЛІНКА *див.* **е́лліни.**

Е́ЛЛІНСТВО, а, *с.* 1. Те, що характеризує стародавніх греків. *Еллінство як специфічний цивілізований стан властиве саме стародавнім грекам* (з навч. літ.).

2. Про тих, хто знає і шанує мову, літературу й культуру Стародавньої Греції. *Еллінство — це належність до певної касти, об'єднаної знанням Гомера та Евріпіда, Платона та Демосфена, чистотою і витонченістю грецької мови* (з навч. літ.).

Е́ЛЛІНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **е́лліни.** [А н т е й:] *Всі боги Еллади мені веліли викупить з неволі малу дитину еллінського роду* (Леся Українка); — *Країна ж та — еллінським духом овіяна. І варварові "рідною" бути не може* (Н. Королева); *Особливе значення має аттична трагедія як механізм підтримання еллінської єдності* (з наук. літ.).

ЕЛОДЕ́Я, ї, *ж.* Водяна рослина родини жабурникових із довгими, зануреними у воду стеблами та дрібними, зібраними в кільця листками; засмічує ставки й водоймища; водяна чума. *На забрудненіших ділянках річки Рось поширені жабурник звичайний, елодея канадська, рдесник пронизанолистий, кушир темнозелений, осока побережна* (з наук. літ.); *Найсприятливіші умови для існування зообентосу притаманні зоні росту уруті та елодеї — на глибинах 2–3,5 м* (з навч. літ.).

ЕЛОКВЕ́НТНИЙ, а, е, *книжн.* Який вирізняється елоквенцією; красномовний. *Елоквентний оратор.*

ЕЛОКВЕ́НЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Ораторське мистецтво, красномовство. *В "Під мінар*[етами]"*.. стрічаються татарські вислови й фрази .. Але вони належать до специфічної татарської елоквенції — і шкода б було позбавити оповідання того місцевого колориту* (М. Коцюбинський); [П о т о ц ь к и й:] *Не час тут, пане вельможний, до елоквенції, а час до поновлення честі нашої славної зброї* (М. Старицький); *Усі люди повитріщали на мене очі, а професор елоквенції, лютий-прелютий, що задавав нам часто березової каші, дивиться мені просто в вічі* (І. Нечуй-Левицький).

ЕЛОКУ́ЦІЯ, ї, *ж.* Розділ риторики, який вивчає виразність ораторського мовлення; елоквенція. *У сучасній науці питання, що традиційно належали елокуції, вивчає лінгвістична стилістика* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛОНГА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *астр.* Видима кутова віддаль планети від Сонця. *Ще давні астрономи зауважили, що Меркурій і Венера віддаляються від Сонця лише у деяких межах: Меркурій — на 17–27 °, Венера — на 46–48 °. Це їхня найбільша елонгація. Вони нібито коливаються поблизу Сонця* (з навч. літ.); // Найбільша віддаленість приполярної зірки від площини меридіана. *Елонгація приполярної зірки.*

2. *біол.* Процес подовження, нарощування поліпептидного ланцюга; власне синтез білка. *Елонгація — одна із чотирьох фаз процесу трансляції* (з наук. літ.); *Елонгація заснована на приєднанні нових амінокислот за допомогою пептидного зв'язку* (з наук. літ.); *Елонгація РНК-полімерази через хроматин.*

ЕЛЬ[1], ю, *ч.* Густе, міцне, світле англійське пиво, що виготовляють з ячменю. *Він вийняв із бриля одне, два, три, чотири яйця, облупив їх і почав мовчки їсти, запиваючи елем* (М. Йогансен); *Одного разу .. до Захара підійшов Бредлі і, дружелюбно ляпнувши його по плечу, запросив у бар випити по кухлю елю* (Ф. Бурлака).

ЕЛЬ[2], я, *ч.* Одиниця виміру довжини в деяких європейських країнах. *В Англії одиниця виміру довжини ель становила 44,5 дюйма. Це була відстань від кінчика витягнутого середнього пальця долоні до протилежного плеча* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЬБО́Р, у, *ч.* Абразивний матеріал, створений на основі нітриту бору з керамічною зв'язкою. *Різці з ельбору дають змогу виконувати швидкісні операції щодо оброблення надтвердих матеріалів* (із журн.).

ЕЛЬБО́РОВИЙ, а, е. Вигот. з ельбору. *Ельборовий різець.*

ЕЛЬДОРА́ДО, *невідм., с.* 1. *(з великої літери).* Назва фантастично багатої місцевості, країни, яку розшукували іспанці, завойовуючи Південну Америку. *Понад три тисячі років тому на американському континенті існувала держава з високорозвиненою культурою. Її населення виготовляло мідні посудини, котрі потім золотили. Саме на основі цих фактів дослідники-аматори заговорили про країну скарбів Ельдорадо* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Країна багатств і казкових чудес. *Київ видався приїжджим іноземцям таким собі ельдорадо, де було все — і хліб, і до хліба* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЬЗЕВІ́Р, *ч.* 1. *род.* а, *іст.* Назва книг, надрукованих у знаменитих голландських друкарнях XVI–XVII ст., які належали сім'ї друкарів-видавців Ельзевірів. *У спеціалізованому фонді документів Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зберігається колекція ельзевірів* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* у, *полігр.* Назва старовинного, дуже витонченого, оригінального шрифту. *Текст набрано ельзевіром* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЬФ, а, *ч., рідко* **Е́ЛЬФА,** и, *ж.* У давньогерманській міфології — доброзичливий дух природи, який нібито жив у повітрі, землі, горах і т. ін. — *Ти казала, що в кожній квітці живе маленький ельф або ельфа, що вони щоночі виходять з квіток і грають, танцюють, співають* (Леся Українка); *Ельфи веселі водять беззвучні танки і росу п'ють з похилених квіток* (Г. Хоткевич).

Е́ЛЬФА *див.* **ельф.**

ЕЛЮВІА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **елю́вій.** *Для різних генетичних горизонтів ґрунтів характерні певні форми структури: грудкувата, зерниста — для дернових і гумусових горизонтів, пластинчасто-лускувата — для елювіальних, горіхувата — для ілювіальних* (з наук. літ.).

ЕЛЮ́ВІЙ, ю, *ч., геол.* Продукт вивітрювання і вилуговування гірських порід, які лишаються на місці свого утворення. *В Українських Карпатах трапляється і підзолистий тип ґрунтотворення в інтенсивному промивному режимі — грибокам'янистому елювії — делювії без вапнякових пісковиків* (з наук. літ.); *Лісові угруповання медоборської частини заповідника розвиваються на дерново-карбонатних та чорноземних ґрунтах, сформованих на елювії вапняку* (з наук. літ.).

ЕЛЮЕ́НТ, у, *ч., хім.* Розчинник, що витісняє визначувані речовини з хроматографічної колони. *Елюенти ослаблюють сили адсорбції й виносять із потоком розчину індивідуальні речовини, які збираються в колекторі фракцій* (з наук. літ.).

ЕЛЮЮВА́ННЯ, я, *с., хім.* Дія за знач. **елююва́ти.** *Час і порядок елююваня катіонів і аніонів визначається їх зарядом і розміром гідратованого іона* (з наук. літ.); *Елююваня використовують у технологіях збагачення тонкодисперсного золота* (з наук.-попул. літ.).

ЕЛЮЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок. і док., що.* Вилучати, вимивати речовину за допомогою елюенту. *Біологічний матеріал підготовляють і елююють хлороформом* (з наук. літ.).

ЕЛЯТИ́В, а, *ч.* Те саме, що **елати́в.** *Становлення й розвиток засобів творення найвищого ступеня порівняння та елятивів досліджено в історичній діахронії української мови* (з наук. літ.).

ЕМА́ЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **ема́ль.** *Емалеві покриття використовуються в реактивних двигунах і апаратах для особливо агресивних середовищ, у термообробленні та під час гарячої деформації спеціальних сплавів* (з наук. літ.); *Емалева маса;* // Зробл. з емалі; покритий, прикрашений емаллю. *Перед дверима, над якими прибито емалеву табличку з числом 6, я зупиняюсь* (В. Винниченко); *На світанку, коли холодні краплі дзвінко падали в емалеву миску, Маркові згадалося дитинство* (В. Кучер); *У всіх палатах, галереях, переходах, на колонах і арках .. стояли золоті, емалеві й срібні амфори й вази* (С. Скляренко); * Образно. *Ніна .. метнулася до чоловіка .. Сяяла прозорими емалевими очицями, раділа* (О. Бердник).

△ **Ема́леві фа́рби** *див.* **фа́рба.**

ЕМАЛЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до емалі, схожий на неї. *Створені художником М. Беркосом пейзажі "Рим", "Сорренто" набувають романтичного забарвлення минулих часів завдяки відтвореннню чистої синяви неба, яскравого сонячного світла, багатої кольоровими відтінками зелені високих дерев, а відтак і плавного емалеподібного живопису* (з наук. літ.).

ЕМА́ЛЬ, і, *ж.* 1. *тільки одн.* Непрозора склоподібна маса, якою покривають металеві та керамічні предмети для захисту їх від впливу кислот і лугів або для прикрашання. *Лякін тільки тепер помітив п'ятикутну зірочку, на якій уже потріскалась і повідпадала червона емаль* (А. Шиян); — *Підійшовши ближче, я побачив, що то був великий жерстяний лист, покритий емаллю* (І. Муратов); *Під насипом на купі черепків нахабно валявся горщик з пооббиваною емаллю і роз'їдений іржею* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * У порівн. *Високі верби шуміли над ровом, і небо між ними синіло, наче емаль* (М. Коцюбинський); *Темна синява очей світила, мов емаль* (К. Гриневичева).

2. *чого, перен.* Гладка, блискуча поверхня чого-небудь, що нагадує таку масу. *Емаль Дніпра, сліпучо-синій сплав. Газон алей і голе жовтоглиння, І в поводі прозорого каміння Зелені луки — як розлогий став* (М. Зеров); *Стеляться луки, оздоблені емаллю незабудок, перлами роси* (Н. Королева); *В гладенькій сивій емалі моря відбивались мерехтливі сузір'я* (Л. Дмитерко); *На небі не було ані хмаринки, воно виблискувало бездонною блакитною емаллю* (В. Владко).

3. *перев. мн.* Художні вироби, покриті такою масою. *До далекої цієї подорожі княгиня готувалась ще з зими: сама одібрала для імператорів і для кого буде надоба дари великі — хутра, риб'ячий зуб, золоті й срібні емалі* (С. Скляренко).

4. *тільки одн.* Тверда, блискуча речовина, якою покрита коронка зуба. *Коронка зуба вкрита емаллю, яка відіграє велику роль у збереженні його цілості* (з навч. літ.); *Емаль зубів.*

ЕМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **емалюва́ти.** *Він пропонував власний, принесений з дому емальований кухлик, щоб зберегти для Музею севрську чашку* (В. Домонтович); *Варвара поставила в лозовий кошик .. емальовану каструльку з котлетами і гречаною кашею* (В. Кучер); *У піску на березі Лаби знайшов* [колекціонер] *старий емальований нічний горщик* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕМАЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який здійснює емалювання. *1895 р. у Луганську споруджують патронний, а 1896 р. — паровозобудівний заводи. У ці роки почали діяти емалювальний, спиртоочисний, пивоварний, шкіряний та інші підприємства* (з газ.).

ЕМАЛЮВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Майстер, який займається емалюванням чого-небудь. *Емалювальник напилює емаль у закритих ємностях* (з наук.-попул. літ.); *Емалювальник бере сировину для виготовлення емалі, розтирає й очищає її до отримання дуже тонкого порошку, що потім перемішується з ефірними та в'яжучими оліями* (з наук.-попул. літ.).

ЕМАЛЮВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **емалюва́льник.** *Вона працювала дояркою на фермі, емалювальницею в цеху емальпосуду* (із журн.); *Праця емалювальниць надзвичайно копітка* (з газ.).

ЕМАЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **емалюва́ти.** *Технологія емалювання успішно реалізована вітчизняними виробниками на європейському ринку емалевої продукції* (із журн.); *Безґрунтове внутрішнє емалювання сталевих труб.*

ЕМАЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., що.* Покривати емаллю. *Емалювати стару ванну набагато дешевше, ніж купувати нову* (з газ.); *Емалювати посуд.*

ЕМАЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **емалюва́ти.** *Плитка, що є пористою масою різних відтінків, як правило, не емалюється* (з наук.-техн. літ.).

ЕМА́Н, а, *ч., фіз.* Позасистемна одиниця питомої активності радіоактивних ізотопів в рідині або в газі; 1 еман дорівнює 10^{-10} кюрі/л. *За кількістю еманації радію у воді (в еманах) її поділяють на дуже сильно радіоактивну, сильно радіоактивну, радіоактивну, слабко радіоактивну, дуже слабко радіоактивну* (з навч. літ.).

ЕМАНАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до еманації. *Оскільки, згідно з Авіценною, Бог є вічно активним началом як перший рушій, то й вічно здійснюється еманаційний процес творення форми, тому світ і є вічним* (з навч. літ.); *— Я вловив ваше еманаційне поле. Ви думали про людей, ви прагнули їх побачити. Ви потребуєте допомоги. Правда ж? Ми з вами повинні повернутися до людей* (О. Тесленко); // Який ґрунтується на еманації. *Пошуки радіоактивних руд методом еманаційної зйомки засновані на дослідженнях розподілу радіоактивних еманацій у рихлих відкладах шляхом відбору й аналізу проб підґрунтового повітря* (з наук. літ.).

ЕМАНА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* 1. У давньоримській філософії — витікання, випромінювання з божественного начала творчої енергії як пояснення походження світу, всієї різноманітності його. *На думку неоплатоніків, розвиток буття (в тому числі й суспільного) є еманацією — послідовним виливом світла на темряву* (з наук. літ.).

2. Витікання, випромінювання, виділення чого-небудь звідкись. *Рух променів, переливи хвиль, танець фарб, безупинне тремтіння блиску .. Це безупинна рухлива еманація радості, гордості й могутності* (В. Винниченко).

3. Те, що витікає, випромінюється, виділяється звідкись. *Від пана Олеся була неперервна еманація — тепла й надійності, переконаності, що й фатальні речі можна перебороти. Світилися очі* (з газ.).

4. *хім.* Історично перша назва радіоактивного хімічного елемента з атомним номером 86; суміш трьох ізотопів, які є продуктами радіоактивного розпаду актинію, торію і радію. *Радіаційний вплив відбувається за рахунок вдихання повітря, в якому є радіоактивні еманації (радон, торон), продукти їх розпаду та радіоактивний пил* (з наук. літ.).

ЕМАНО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання радіоактивності речовини. *Головний інструмент при пошуках старих розломів земної кори — еманометр, який реєструє у пробах повітря радіоактивний газ радон* (з наук.-попул. літ.).

ЕМАНСИПА́НТКА, и, *ж., книжн.* Жінка, яка прагне рівності в соціальних і громадянських правах із чоловіком, вільно й незалежно поводиться в суспільному житті та в побуті. *Емансипантки не люблять, коли мужчина показує, що має владу над ними* (В. Винниченко).

ЕМАНСИПА́ТОР, а, *ч., книжн.* Той, хто здійснює емансипацію кого-, чого-небудь. *У західноєвропейському соціальному контексті став формуватися ще один тип соціальних психологів — психолог-критик і емансипатор* (з наук. літ.); *Художник О. Бородай зачинав в емалях як емансипатор традицій і сучасності* (із журн.).

ЕМАНСИПА́ТОРСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до емансипатора, власт. емансипатору. *Емансипаторська політика.*

ЕМАНСИПАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до емансипації, пов'язаний з упровадженням, здійсненням емансипації. *У Наддніпрянській Україні основні зусилля емансипаційного руху були зосереджені на боротьбі за право жінки на освіту* (з наук.-попул. літ.); *Ольга Кобилянська актуалізувала світоглядні емансипаційні тенденції українського суспільства кінця XIX — початку XX ст.* (із журн.).

ЕМАНСИПА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Звільнення від якої-небудь залежності, скасування якихось обмежень. *Повна емансипація особи автора з рамок схоластики, повний розрив з усяким шаблоном — се характерний, пануючий оклик наших часів* (І. Франко); // Незалежність, самостійність жінки в суспільстві; рівність у соціальних і громадянських правах із чоловіком. *Пізніше .. займала мене ідея емансипації жінок* (О. Кобилянська); *— Я проти емансипації, коли вона веде до винищення жіночності* (Василь Шевчук).

ЕМАНСИПЕ́, *невідм., жарт.* 1. *ж.* Те саме, що **еманципа́нтка.** *Експресивно-епатажна молода співачка, яку прихильники одностайно вважають справжнісінькою емансипе, обіцяє невдовзі цілий тур Україною* (з газ.).

2. *с., рідко.* Про почуття, поводження і т. ін. незалежної (у 1 знач.) жінки. *Добре ігуанам, вони можуть їсти лише двічі на тиждень. Я теж можу, але малого треба годувати щодня .. Якось перетриваємо мамине емансипе* (Л. Костенко).

ЕМАНСИПО́ВАНИЙ, а, е, *книжн.* Дієпр. пас. до **емансипува́ти.** *Олесь Досвітній створив у повісті "Гюлле" чудовий прообраз емансипованої жінки Сходу, що зриває паранджу з очей, прагне світла, рівності й поваги до своєї особи* (з наук. літ.); *Своєрідність типу емансипованої жіночої особистості досліджено в прозі російських та українських письменників 60–70-х років XIX ст.* (з наук. літ.).

ЕМАНСИПО́ВАНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **емансипо́ваний.** *Емансипованість сучасних жінок та дівчат вже нікого не дивує* (з газ.).

ЕМАНСИПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що, книжн.* Здійснювати емансипацію кого-, чого-небудь; звільняти від якоїсь залежності. *Емансипувати жінку — це означає дати їй всі можливості для творчого самоствердження* (з наук. літ.); *Вже загальна шкільна освіта до певної міри емансипує дітей від сім'ї, послаблює її вплив* (з наук.-попул. літ.).

ЕМАНСИПУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., книжн.* 1. Ставати емансипованим; звільнятися від якоїсь залежності. *Така дивна й чудна була вона сьогодні .. Вечорами вона інколи курить цигарку. "Емансипується, — подумав він. — Поборницею жіночого руху стане"* (М. Івченко); *Малі європейські нації емансипувалися, домоглися незалежності та поновлення рідної мови протягом XIX і XX ст.* (з наук. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **емансипува́ти.** *Самооцінка поступово емансипується від оцінок довколишніх і набуває все більшого значення як регулятор власної поведінки людини* (з наук. літ.).

ЕМБА́РГО, *невідм., с., юр.* Заборона ввозу або вивозу товарів, цінностей і т. ін. *Економічне ембарго ООН проти Гаїті в 1993 р. призвело до збанкрутування багатьох підприємств, скорочення виробництва та підвищення рівня безробіття й зубожіння населення країни* (з наук. літ.).

ЕМБЛЕ́МА, и, *ж.* Умовне, символічне зображення якого-небудь поняття, ідеї. *З балконів звисали зелені прапори з білим голубом — емблемою миру* (П. Тичина); *Хлопець, загортаючи свої книжки, бережно поклав між ними й батькову авіаційну емблему* (Б. Антоненко-Давидович); *Емблема лісівника — два схрещених золотих дубових листки — викликає в народі пошану* (М. Чабанівський); *Сонце вгорі і мільйони сонць на землі: соняшникове поле. І жовтогарячі .. соняшникові голови, мов радари, звернуті до світла, повертаються за ним. Соняшник — емблема України...* (С. Плачинда).

ЕМБЛЕМА́ТИКА, и, *ж.* 1. *збірн.* Сукупність умовних, символічних зображень якогось поняття, ідеї, явища і т. ін. за допомогою умовних знаків — емблем. *Часто народні майстри звертаються також до інших мотивів емблематики — гербів, орденів тощо, які добре пов'язуються зі стилізованими елементами народного орнаменту* (з наук.-попул. літ.).

2. Допоміжна історична дисципліна, що вивчає символи і знаки належності, власності (крім гербів і печаток), військові розрізнювальні знаки, товарні та фірмові знаки. *Для емблематики важливі умовно-символічні зображення, графічна або пластична форма яких має конкретний зміст і не потребує спеціального витлумачення* (з наук.-попул. літ.).

ЕМБЛЕМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Який являє собою емблему. *Емблематичне зображення;* // Пов'язаний з емблемою, характерний для неї. — *Пане гетьмане.., Ви ще залишитесь в історії як митець-каліграф, майстер барокового письма, — дуже вишуканого й емблематичного* (В. Кожелянко); *Поетичні синоніми і парафрази у структурі Барчиної метафори виконують роль алегоричних і емблематичних фігур* (з наук. літ.).

2. *перен.* Умовний, алегоричний. *Емблематичний знак.*

Е́МБОЛ, у, *ч., вет., мед.* Субстрат, що циркулює в крові за незвичайних умов і може спричинити закупорення кровоносної судини. *Пересуваючись із током крові, емболи доходять до кінцевих розгалужень артеріальної системи* (з наук. літ.); *У 90 % випадків ембол має серцеве походження* (з наук. літ.).

ЕМБОЛІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **емболія.** *За механізмом розвитку ішемічний інсульт буває емболічним або неемболічним (тромбоз, нетромботичне розм'якшення)* (з наук. літ.); *Емболічний процес.*

ЕМБОЛІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Перенесення кров'ю або лімфою частинок, які викликають закупорення судин. *Слід пам'ятати, що внутрішньовенні вливання пов'язані з можливістю розвитку повітряних емболій, тобто попадання повітря в кровоносне русло, тому перед введенням голки у вену необхідно повністю звільнити шприц від пухирців повітря* (з навч. літ.); *У більшості випадків емболію спричиняє попадання в кровотік шматочків тромбів, газів і т. ін.* (із журн.); // Закупорення кровоносних судин цими частинками. *Емболія нерідко виникає при ендокардиті, пороках серця, інфаркті міокарда, миготливій аритмії* (з наук. літ.).

ЕМБОЛОТЕ́РІЙ, я, *ч., палеонт.* Викопний велетенський рослиноїдний ссавець родини бронтотеріїв палеогенового періоду, який мав кістяний лопатоподібний ріг на передній частині голови. *Мешкав емболотерій на болотистих рівнинах, по берегах річок і озер* (з наук.-попул. літ.).

ЕМБРІОГЕНЕ́З, у, *ч., біол.* Період індивідуального розвитку (онтогенезу) організму, що відбувається в яйцевих або зародкових оболонках. *Екзогенні речовини, які надходять у щойно запліднені яйцеклітини в'юна, істотно впливають на активність ферментів у зародках якщо не протягом усього ембріогенезу, то на окремих його етапах* (з наук. літ.).

ЕМБРІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із ембріології. *Видатний учений-ембріолог і мікробіолог І. Мечников обґрунтував походження багатоклітинних організмів від одноклітинних* (з навч. літ.); *Кримські гістологи та ембріологи є лідерами у провідних напрямках дослідницької діяльності* (з газ.).

ЕМБРІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **ембріоло́гія.** *На новому етапі розвитку ботаніки пріоритетним має бути ембріологічний науковий напрям* (з наук. літ.); *Дослідниця, вивчаючи ембріологічні процеси у кукурудзи, опрацювала нову методику щеплення зародків одного сорту на ендосперм одного або двох інших сортів* (з наук.-попул. літ.).

ЕМБРІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ біології, який вивчає утворення й розвиток ембріонів. *Порівняльна анатомія і ембріологія виявляють спільні ознаки в будові організмів, пов'язаних з їхньою філогенетичною (еволюційною) спорідненістю* (з наук. літ.); *До морфологічних наук належать анатомія, що вивчає макроскопічну будову тіла, гістологія, яка проникає в його внутрішні структури з допомогою мікроскопа, та ембріологія* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ембріоло́гія рosли́н** *див.* **росли́на.**

ЕМБРІО́Н, а, *ч.* 1. *біол.* Зародок тварини або людини. *Печінка в ембріона і новонародженої тварини виконує кровотворну функцію* (з наук. літ.); *Нирки починають функціонувати на дев'ятому тижні внутрішньоутробного існування ембріона* (з навч. літ.); *Уведені стовбурові клітини ембріона в старий організм одразу ж старіють* (з газ.).

2. *перен.* Зачаток, початкова стадія, форма чого-небудь. *Інші товариства ще .. в ембріоні, і через те про них не можна ще нічого рішучого сказать* (Леся Українка); *Наше життя — то лише лялечка, ембріон всеохопного життя космосу, як про те казав Вернадський* (О. Бердник).

ЕМБРІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *біол.* Прикм. до **ембріо́н** 1. *О. О. Ковалевський та І. І. Мечников висунули матеріалістичне положення про єдність розвитку тваринного світу на прикладі ембріональної схожості безхребетних і хребетних* (з наук. літ.); *Швидке відновлення структури ДНК особливо важливе при формуванні репродуктивних клітин та під час ембріонального розвитку* (з наук. літ.).

2. *перен.* Який становить початкову стадію, форму і т. ін. чого-небудь. — *Наша цивілізація може виявитися ембріональною, дитячою порівняно з життям безмежності...* (О. Бердник); *Класик української музики М. В. Лисенко вбачав у вертепній драмі початкову, ембріональну форму української опери* (з наук. літ.).

△ **Ембріона́льний періо́д** *див.* **періо́д.**

Е́МЕР, у, *ч., бот.* Сорт пшениці. *Єгиптяни навчилися вирощувати зернові культури — ячмінь і емер — для готування основної їжі* (з наук.-попул. літ.).

ЕМЕРГЕ́НЦ, а, *ч., бот.* Поверхневий виріст на різних органах рослин, що утворюється епідермісом і тканинами, розташованими під ним (напр., колючка троянди, жалкий волосок кропиви і т. ін.). *У формуванні емергенців беруть участь субепідермальні клітини (лусочки хмелю, шипи стебел і листків шипшини, малини, аґрусу та ін.)* (з наук. літ.).

ЕМЕРДЖЕ́НТНИЙ, а, е, *спец.* Який має властивості, зв'язки і т. ін., не притаманні його складникам (про системи та об'єкти вищого рівня). *Емерджентна поведінка виникає тоді, коли діяльність простих сутностей (індивідів) у дов-*

кіллі спричиняє утворення більш комплексної складної поведінки, що має ознаки, не властиві жодному з індивідів (з наук. літ.); // Який виникає раптово; надзвичайний. *Більша частина емерджентних видів, зокрема в Малайзії, представлена кількома видами бобових* (з навч. літ.); *Емерджентні образи винайдені творчо, креативно шляхом комбінування в уяві* (з наук. літ.).

△ **Емердже́нтна еволю́ція** *див.* **еволю́ція.**

ЕМЕРДЖЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість і якість за знач. **емердже́нтний.** *Системний підхід став найвищим досягненням модерністської раціональності. В його основу було покладено поняття системи та принципи системного відображення дійсності: аналогії, ізоморфізму, цілісності, емерджентності, ієрархічності, ідеалізації та абстрагування* (з наук. літ.).

ЕМЕТРОПІ́Я, ї, *ж., фізл.* Нормальна заломлювальна здатність ока, при якій людина добре бачить і близькі, і далекі предмети. *Для експерименту за видом рефракції були відібрані діти з еметропією (366 дітей) і міопією з міопічним астигматизмом (97 дітей)* (з наук. літ.).

ЕМІГРА́НТ, а, *ч.* Особа, яка залишила батьківщину і виїхала в іншу країну для постійного чи тривалого проживання. *З принагідних натяків самого Міхонського та з оповідань інших товаришів він знав, що Міхонський був емігрантом із Росії* (І. Франко); *Пригадалося* [Лесі], *як Іван Якович розповів про женевську групу російських емігрантів, котру зорганізував Плеханов* (М. Олійник); *Говорив доброю українською, зрештою, теж передвоєнного зразка, з чого Немирич відразу зробив висновок, що добродій у кепі — емігрант* (Ю. Андрухович).

ЕМІГРА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **емігра́нт.** — *Ви українка? — Авжеж. — Емігрантка? — Я .. вчилась у Німеччині і залишилась при кафедрі для наукової роботи* (Ю. Смолич); *Бачите, ця жінка — емігрантка. Вона серед нас, німців, живе давно. А навчитися правильної німецької вимови досі не спромоглася...* (О. Шугай); *8 березня 1908 р. 15 тисяч нью-йоркських жінок виступили з протестом проти загибелі на одній із фабрик 128 осіб (переважно емігранток з Італії), спричиненої жахливими умовами виробництва* (із журн.).

ЕМІГРА́НТСТВО, а, *ч.* 1. Збірн. до **емігра́нт.** *Серед українського емігрантства в Сербії було багато високоосвічених людей, які залишили глибокий слід в її освіті, мистецтві та культурі в період між двома світовими війнами* (із журн.).

2. Те саме, що **еміграція** 1. *Тенденція до емігрантства серед молоді більш ніж помітна. Тож важкувато говорити про політичну культуру, коли люди місця собі в країні не бачать* (з газ.).

3. Перебування вигнанця в еміграції; емігрантський спосіб життя. *У Кіровограді до 115-ї річниці з дня народження Є. Маланюка підготували літературно-музичне дійство, в основу якого було покладено життєві драми письменника, в тому числі передчуття своєї смерті в емігрантстві* (з газ.).

ЕМІГРА́НТСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **емігра́нт.** — *Я певний, що за рік-два вся наша емігрантська братія перейде через операційний стіл цього ескулапа* (Ю. Смолич); *Глибоким драматизмом насичені емігрантські пісні. Їм властивий широкий діапазон змістових мотивів* (з наук.-попул. літ.); *Емігрантська доля.*

2. Прикм. до **еміграція.** *Коли се діло чіпає укупі з попами і мужиків-емігрантів, то чому вони не звернуть уваги на саме емігрантське питання, лишивши в спокої попів, єзуїтів і т. ін.* (Леся Українка).

ЕМІГРА́НТЩИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **еміграція** 3. *Стаття "Лірика на манівцях емігрантщини" — про творчість українських поетів, які опинились в еміграції* (з наук.-попул. літ.).

ЕМІГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до еміграції. *Вперше від народження він вільний .. і може йти на всі чотири вітри.., поминувши еміграційні виклики й квоти* (Е. Андієвська); *Нові емігранти, на відміну від основної маси учасників попередніх еміграційних хвиль, відзначалися високим рівнем національної свідомості* (з наук. літ.).

ЕМІГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Переселення зі своєї батьківщини в іншу країну, зумовлене соціально-економічними, політичними або релігійними причинами. — *Одно зостається — або в сіті до павука, або еміграція до Бразилії* (М. Коцюбинський); — *Він-то і підбивав людей записуватися на еміграцію. От і послухались його і подалися з Марією у чужі землі* (Н. Рибак).

2. Перебування за межами батьківщини внаслідок такого переселення. *Слухайте уважно — передусім революція призвела до того, що з заслань і еміграції вернувся мій брат* (В. Підмогильний); *Ходив* [канадець] *по селі і чванився тим, що з шістьох односельчан, які з латками поїхали в еміграцію, він один повернувся з грішми* (Ірина Вільде).

3. Збірн. до **емігра́нт.** *На превеликий жаль, "вітчизняний" вірус розбрату, що сягає корінням в часи княжих міжусобиць і боротьби за булаву, вразив і еміграцію* (Б. Олійник).

4. *біол.* Переміщення клітин, яких-небудь частинок в організмі, середовищі. *Еміграція клітинних елементів при запаленні.*

ЕМІГРУВА́ТИ, ую, уєш, *недок. і док.* Здійснювати еміграцію (у 1 знач.). *Міша Хазін емігрував до Америки, давно, ще на початку вісімдесятих* [років XX ст.], *Крайчин в Парижі на конференції.., Артемчук теж десь за кордоном* (О. Забужко); — *Почалася Перша світова* [війна], *і дуже багато корінних мешканців емігрувало до Канади* (Любко Дереш); *Для тих, хто емігрував у зрілому віці, думання українською мовою має насамперед ретроспективний часовий контекст* (з наук. літ.).

ЕМІНЕ́НЦІЯ, ї, *ж., рел.* У католицькій церкві — титул єпископів і кардиналів. — *Не маючи, звичайно, при собі грошей, він прохав мене передати вашій еміненції цього персня. Я зняв з пальця персня і подав його йому* (Л. Старицька-Черняхівська); *До XVII ст. еміненція була титулом духовних кюрфюрстів і гросмейстера ордену госпітальєрів* (з наук. літ.); *Кардинал Каспер люб'язно погодився на інтерв'ю з нашою газетою: — Ваша Еміненція, яка мета вашого приїзду до України, де католики латинського обряду становлять меншість?* (з газ.).

ЕМІ́Р, а, *ч.* Титул правителів у деяких країнах Близького і Середнього Сходу, а також особа, яка має цей титул. *Третього дня вони доплили до чужого царства, де вже царював арабський емір* (І. Нечуй-Левицький); — *Світлий еміре! Бажаючи відкупити в тебе раба, я пропоную тобі за нього іншого невільника — себе. Поки не пришлють за мене викупу* (Н. Королева); *Надумався цар туніський дочку свою за еміра гранадського оддати* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЕМІРА́Т, у, *ч.* Феодальна держава, очолювана еміром. *У Єгипті, Марокко, Лівії, Ірані, в Середній Азії упродовж*

IX–X ст. оформилися фактично самостійні емірати зі спадковою владою (з навч. літ.).

△ **(1) Буха́рський еміра́т,** *іст.* — феодальна країна в Центральній Азії другої половини XVIII — початку XX ст., що виникла внаслідок завоювання Бухарського ханства. *Історія Бухарського емірату стала базовою для висвітлення минулого сучасної узбецької державності* (з наук. літ.).

ЕМІРА́ТЕЦЬ *див.* **еміра́тці.**

ЕМІРА́ТКА *див.* **еміра́тці.**

ЕМІРА́ТСЬКИЙ, а, е. Стос. до емірату і Об'єднаних Арабських Еміратів. *Еміратські банки почали полегшувати умови кредитування, що свідчить про поліпшення ситуації з ліквідністю у фінансовому секторі країни, а також скорочення розриву між кредитами та депозитами у місцевих банках* (з газ.).

ЕМІРА́ТЦІ, ів, *мн. (одн.* **еміра́тець,** тця, *ч.;* **еміра́тка,** и, *ж.).* Населення держави Об'єднані Арабські Емірати. *Найуспішніший у бізнесі громадянин мусить виявляти солідарність з іншими. Вже на побутовому рівні свідомий емiратець має бути свідомим щодо ролі сім'ї як "ядра суспільства"* (з газ.); *Надані державою можливості отримання найвищих стандартів освіти еміратці мусять використовувати для розвитку власних талантів і підприємницького успіху* (з газ.).

ЕМІРИТО́Н, а, *ч.* Електронний музичний інструмент з регістровою клавіатурою фортепіанного типу. *Еміритон винайдений О. Івановим, А. Римським-Корсаковим, В. Крейцером та В. Дзерковичем у 1935 р.* (з наук.-попул. літ.).

ЕМІ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до еміра, належний йому. *Галина .. злегка торкнулась Махнового ліктя: не спіши, мовляв, батьку, за шаблю емірську хапатись* (О. Гончар); *Емірські володіння.*

ЕМІСА́Р, а, *ч.* Особа, яка неофіційно виконує секретне політичне доручення (перев. в іншій країні). *Йому було літ десять, як із-за Дунаю, з Січі приїздили до них у село емісари* (М. Коцюбинський); *Він* [Врангель] *пошле своїх емісарів у Турцію* [Туреччину], *на Балкани* (О. Гончар).

ЕМІСА́РСТВО, а, *с.* Виконання обов'язків емісара. *Він завершував своє емісарство в одному з регіонів на Сході* (з газ.).

ЕМІСА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еміса́р.** *Його емісарські поїздки були в різні райони країни* (з навч. літ.).

ЕМІСІ́ЙНИЙ¹, а, е, *фін.* Стос. до емісії *(див.* **емі́сія¹**). *Емісійний принцип дає змогу певній категорії людей — підприємцям — отримувати грошові кошти на підставі "обіцянки подальшої діяльності"* (з наук. літ.); *Емісійна політика; Емісійне право.*

ЕМІСІ́ЙНИЙ², а, е, *фіз.* Прикм. до **емі́сія².** *У спектрі метеора спостерігаються емісійні лінії іонізованих атомів заліза, кальцію та натрію* (з наук. літ.); *Самосвітні туманності мають спектри з яскравими емісійними лініями* (з навч. літ.).

ЕМІ́СІЯ¹, ї, *ж., фін.* Випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів державними установами та акціонерними товариствами. *Скорочення емісії грошей погіршило ситуацію. Сталася масштабна платіжна криза* (з наук.-попул. літ.).

ЕМІ́СІЯ², ї, *ж., фіз.* Виділення, випромінювання електронів, іонів твердими або рідкими тілами у довкілля. *Радіоактивні опади, які супроводжували емісію продуктів поділу урану й трансуранових елементів з реактора, забруднили рослинність, ґрунти, водойми, повітря* (з наук. літ.).

△ **(1) Термоелектро́нна емі́сія** — випромінювання електронів розжареними твердими й рідкими тілами. *Метали у розжареному стані мають властивість випромінювати вільні електрони; це явище має назву термоелектронної емісії* (з наук. літ.).

ЕМІТЕ́НТ, а, *ч., фін.* Держава, банк, установа, що проводить емісію *(див.* **емі́сія¹**). *У разі розірвання договору емітент зобов'язаний на вимогу вказаної особи відшкодувати їй витрати і можливі збитки* (з газ.).

ЕМІ́ТЕР, а, *ч., фіз.* 1. Випромінювач. *1948 р. В. Шоклі у своєму першому транзисторному патенті запропонував використати широкозонний емітер* (із журн.).

2. Електрод, який є джерелом електронів під впливом зовнішніх чинників (нагрівання, електричного поля і т. ін.). *Електрон, вирваний внаслідок фотоефекту з фотокатода, прискорюється в електричному полі, вдаряється об поверхню першого емітера і вибиває з нього декілька електронів, які рухаються до другого емітера, вдаряються об нього і вибивають ще більше електронів, і т. д.* (з навч. літ.).

ЕМІ́ТЕРНИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **емі́тер.** *Емітерний перехід у більшості випадків є плавним* (з наук. літ.).

ЕМІТО́ВАНИЙ¹, а, е, *фін.* Дієпр. пас. до **емітува́ти¹.** *Кількість емітованих платіжних пластикових карток в Україні, за даними 2002 р., перевищила три мільйони* (із журн.); // **еміто́вано,** *безос. пред. Якщо емітовано лише прості акції, то така вартість визначається діленням власного капіталу на кількість акцій* (з наук. літ.).

ЕМІТО́ВАНИЙ², а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **емітува́ти².** *Між "випареними" електронами та металом створюється електричне поле, яке втягує емітовані електрони в метал* (з наук. літ.); // **еміто́вано,** *безос. пред. Іони емітовано з одноелементних та сплавних рідкометалевих джерел за малих струмів* (з наук. літ.).

ЕМІТУВА́ЛЬНИЙ¹, а, е, *фін.* Який здійснює емітування *(див.* **емітува́ння¹**). *Емітувальна фірма.*

ЕМІТУВА́ЛЬНИЙ², а, е, *фіз.* Пов'язаний з емітуванням *(див.* **емітува́ння²**). *Процеси формування емітувальної поверхні емітерів з різним матеріалом матриці є істотно різними* (з наук. літ.).

ЕМІТУВА́ННЯ¹, я, *с., фін.* Дія за знач. **емітува́ти¹.** *Емітування цінних паперів.*

ЕМІТУВА́ННЯ², я, *с., фіз.* Дія за знач. **емітува́ти².** *Емітування дейтронів; Емітування потоку електронів фотокатодом.*

ЕМІТУВА́ТИ¹, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, фін.* Проводити емісію *(див.* **емі́сія¹**). *Уряд може емітувати та постачати на внутрішній ринок державні цінні папери (облігації, казначейські векселі тощо), номіновані в національній валюті* (із журн.); *У Мінфіну є лише одна можливість профінансувати соціальні (та електоральні) програми з небюджетних коштів — емітувати на зовнішні ринки облігації з великою дохідністю* (з газ.); *Невеликі банки емітують пластикові картки із 2007 р.* (з газ.).

ЕМІТУВА́ТИ², у́є, *недок. і док., що, фіз.* Виділяти, випромінювати електрони, іони. *При нагріванні катода поверхня емітує електрони* (з навч. літ.).

ЕМІТУВА́ТИСЯ¹, у́ється, *недок., фін.* Пас. до **емітува́ти¹.** *В інвестиційному менеджменті визначення стадії життєвого циклу компанії (фірми) необхідне для оцінювання її інвестиційної привабливості чи інвестиційних якостей цінних паперів (акцій), що емітуються* (з наук. літ.).

ЕМІТУВА́ТИСЯ², у́ється, *недок., фіз.* Пас. до **емітува́ти².** *Електрони емітуються катодом, підігрітим до високої температури* (з навч. літ.).

ÉМКА, и, *ж., розм., заст.* В СРСР — легковий автомобіль марки "М" (вимовляється "ем"). *Емка з розгону вскочила в містечко і, знявши стовп куряви, пронеслася мимо школи-десятирічки* (Іван Ле); *Я свого командира на емці возив* (В. Дрозд).

ЕМОТИВІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Теорія логічного позитивізму, яка стверджує, що матеріальні судження і поняття не є ні істинними, ні хибними, позбавлені пізнавального сенсу (змісту) і слугують лише для вираження та збудження моральних емоцій. *Емотивізм у філософії й естетиці недооцінює соціальні аспекти культурних і художніх цінностей, принижує пізнавальну, інтелектуальну дієвість мистецтва* (з наук. літ.); *Емотивізм стверджує неможливість раціонального обґрунтування цінностей* (з наук. літ.).

ЕМОТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *філос.* Якому власт. емотивізм. *Людині властиво мати ілюзії, створювати міфи, видавати їх за дійсність без розрізнення об'єктивного й суб'єктивного. Особливо це характерно для ідеологічно забарвлених теорій, емотивних і вузькоорієнтованих* (з наук. літ.); *Емотивний бік свідомості, де здійснюється ціннісне пізнання, — це, можна сказати, сучасний замінник поняття "серце", як воно виступає в багатьох українських мислителів-кордоцентристів* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Те саме, що **емоці́йний** 1. *Безпосередня пов'язаність розмовного стилю з емотивним складником комунікативного процесу зумовлює більший діапазон нормативної варіативності мовних фактів у ньому, ніж у традиційно кодифікованій, зокрема писемній, сфері мовлення* (з наук. літ.); *Звертання-ампліфікації у поєднанні з ампліфікованими дієслівними наказовими формами є важливим емотивним елементом поетичного тексту, сповненого високої риторики* (з наук. літ.).

ЕМОТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **емоти́вний.** *Певний ступінь емотивності деяких терміновживань зумовлений публіцистично-науковим стилем викладу думок, образністю та експресією як визначальними ознаками публіцистики* (з наук. літ.).

ЕМОТИКО́Н, а, *ч., інформ.* Графічне зображення людських емоцій у формі спеціального малюнка і письмового знака. *Емотикони допомагають висловити своє ставлення до певного предмета бесіди* (із журн.).

ЕМОЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **емо́ція.** *Щоденник В. І. Вернадського є найціннішим джерелом у вивченні наукових ідей та світогляду вченого, яскравою емоційною хронікою його життя й діяльності* (з наук.-попул. літ.); // Стос. до емоцій, пов'язаний з ними. *У нього* [робота] *виникла програма: змінити свою форму і таким чином перевірити, чи зовнішній вигляд має значення в емоційній сфері маленьких людей* (О. Бердник); *Комунікативне завдання художнього тексту — впливати на емоційний світ читача* (з наук. літ.).

2. Який виражає емоції, насичений ними. *Не витримавши емоційної промови Малецької, захлинувся від кашлю та сміху Недокус* (Ю. Збанацький); *Куцорукий говорив .. досить спокійно і притишено, але протуберанці жовчної злостіхи проривалися в емоційних порухах пальців, зламові брів* (О. Тесленко); *Не може бути естетичних і релігійних відношень без глибокого емоційного переживання, без перетворення цієї емоції в конкретний чуттєвий образ* (з наук. літ.); // Зумовлений емоціями. — *Я б не відмовився придбати для нашого кабінету профорієнтації .. прилад, що виявляє емоційну рухливість* (Г. Усач).

3. Який легко збуджується, швидко реагує на що-небудь; нестриманий. *Цілеспрямовані, емоційні натури лякає не сама небезпека, що відчутно висить у них над головою, а невідомість, чекання небезпеки* (М. Руденко).

ЕМОЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **емоці́йний.** *Мова — це глибоке джерело художньо-естетичних цінностей, постійний і невичерпний акумулятор духовності, емоційності, високої моральності* (з наук.-попул. літ.); *Наша польська вимова .. трохи страждала, нам не зовсім добре давалися дифтонги, зате суттєво прибувало емоційності й переконливості* (Ю. Андрухович); — *Їдемо до підшефних .. Будемо снопи носити. — В степ, це чудово! — вигукнула Ольга з властивою їй емоційністю* (О. Гончар).

ЕМОЦІ́ЙНО. Присл. до **емоці́йний.** *О. Гончар знайшов в оповіданні "Орля" емоційно насичені слова, які найповніше розкривають переживання і думки героїв* (з наук. літ.).

ЕМОЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **емоці́йний.** *Нікому, як саме медикові, не відкриваються так всеоб'ємно душа і серце людини, її інтелектуальний та емоціональний світ* (Ю. Смолич).

ЕМОЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Властивість за знач. **емоціона́льний.** — *Я знаю, товариство, чому Ганна Іванівна так обстоює емоціональність! Я розумію, чому ми всі такі й досі чулі, м'які й ніжні, — бо ми ще сильно любимо землю, ще й досі цупко тримаємось її* (М. Івченко).

ЕМО́ЦІЯ, ї, *ж.* Переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини. *Її дивувало, що невеликі оповідання, без складної фабули, часто викликали .. глибокі емоції* (О. Донченко); *Такі психічні емоції, як радість, переляк, горе, страх, сором, особливо коли вони вселяються несподівано, викликають почастішання або уповільнення скорочень серця* (з навч. літ.).

ЕМПА́Т, а, *ч., псих.* Людина, якій власт. емпатія. *Кожен екстрасенс — чудовий емпат, але стати екстрасенсом набагато складніше, ніж емпатом* (з наук.-попул. літ.).

ЕМПА́ТІЯ, ї, *ж., псих.* Здатність людини розуміти й відчувати емоційний стан інших людей, сприймати їхній спосіб мислення; співчуття, співпереживання. *Можна зіставити поняття людяності з психологічним поняттям емпатії, тобто здатності переживати чужі проблеми як свої власні* (з наук.-попул. літ.).

ЕМПІЄ́МА, и, *ж., вет., мед.* Скупчення гною в якій-небудь порожнині тіла. *Через дренажну трубку порожнину емпієми промивають антисептиками із подальшим введенням добової дози антибіотиків* (з навч. літ.).

ЕМПІРЕ́Ї, їв, *мн., книжн.* У давньогрецькій міфології — найвища частина неба, наповнена вогнем і світлом, де жили боги. *Уночі, у сонних мріях Летимо ми геть од світу, Хто летить в безодню чорну, Хто в сріблясті емпіреї* (Леся Українка); [Шукач:] *Нехай зрадіє добра мати Гея, Нехай для всіх засяють емпіреї!* (О. Бердник); *Художник постійно працює в думках, намірах, прагненнях — творить у духовних емпіреях, потім усе обдумане переносить на ескізи* (із журн.).

◇ **Вита́ти (літа́ти,** *рідко* **ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях** *і т. ін.) див.* **вита́ти.**

ЕМПІРИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід, а значення теоретичних узагальнень і логічного мислення недооцінює або зовсім заперечує. *У багатотомному "До-*

слідженні історії" А. Тойнбі відштовхується від англійської традиції філософської думки, що характеризується тяжінням до емпіризму (з наук. літ.).

2. Метод дослідження, що ґрунтується на описанні фактів без формулювання висновків, теоретичних узагальнень. *Чистий емпіризм не дає змоги піти далі фактів, явищ до пізнання їхньої суті* (з наук.-попул. літ.); *Методологічну зрілість науки засвідчує її спроможність уникати як голої описовості, повзучого емпіризму, так і доктринерського теоретизування* (із журн.).

3. *книжн.* Схильність до практичної діяльності (перев. на шкоду теоретичній), до одержання яких-небудь результатів тільки шляхом досвіду. *Відібрані у давніх граматиках форми засвідчували послідовний емпіризм в їхній систематизації* (з наук. літ.); — *Думка, що дитина родиться так, як це викладається в університетських підручниках.., — висновок вульгарного й грубого емпіризму* (В. Домонтович).

ЕМПІ́РИК, а, *ч.* 1. *філос.* Послідовник, прихильник емпіризму (у 1 знач.). *Емпірикам добре відоме ритуальне значення "межі", кордону між своїм, освоєним простором, і чужим* (з наук. літ.).

2. *книжн.* Прибічник емпіризму (у 2 знач.). *Емпірик охоче збирає, подібно до мурашки, найрізноманітніший матеріал і класифікує його краще, ніж хто-небудь інший* (з наук. літ.); [К а р т а ш о в:] *Ви справді .. інтуїст, емпірик-дедуктивіст* (О. Довженко).

ЕМПІ́РИКА, и, *ж., філос.* Те, що ґрунтується тільки на досвіді, фактах, які не мають наукового, теоретичного пояснення. *Понад триста років існує ремесло скрипкових майстрів. А це — понад триста літ чистої емпірики — пошуків сотень людей. Стрункої ж бо теорії не існує* (з наук.-попул. літ.).

ЕМПІРИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **емпіри́зм** 1. *Емпірична теорія кінетики іонних струмів Ходжкіна – Хакслі заснована на кінетичних рівняннях, що зв'язують струм крізь мембрану з електричним потенціалом* (з наук. літ.); *Емпірична філософія.*

2. Заснований на емпірії (у 1 знач.). *Аналіз емпіричних даних, отриманих шляхом опитування студентів, починався з підрахунку абсолютних величин, їх процентного розподілу, визначення середнього арифметичного і стандартного відхилення* (з наук. літ.); *Для переважної частини суспільств простежується єдина емпірична закономірність: на початку існування спостерігається різке піднесення, а на пізнішому етапі — тією чи іншою мірою — занепад* (з наук.-попул. літ.).

ЕМПІРИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **емпіри́чний.** *Первинну форму істини Ф. Бекон вбачає у чуттях, в емпіричності* (з наук.-попул. літ.); *Об'єктивність, емпіричність (безпосереднє враження) наближало імпресіонізм до реалізму, натуралізму* (з наук. літ.).

ЕМПІРИ́ЧНО. Присл. до **емпіри́чний** 2. — *Я переглядала ці розрахунки, — зауважила вона, гортаючи екранні сторінки з надзвичайно складними багатоступеневими рівняннями. — І навіть намагалась проаналізувати їх. Але граничні умови тут задані емпірично* (О. Авраменко, В. Авраменко).

ЕМПІРІОКРИ́ТИК, а, *ч., філос.* Послідовник, прихильник емпіріокритицизму. *Діада "суб'єктивізм — об'єктивізм" втілена в концепціях В. Вундта та емпіріокритиків* (з наук. літ.).

ЕМПІРІОКРИТИЦИ́ЗМ, у, *ч., філос.* Напрям в ідеалістичній філософії кінця XIX — початку XX ст., який заперечує існування матеріального світу і розглядає речі як явища свідомості, комплекси відчуттів; махізм. *Конвенціоналізм, емпіріокритицизм, психоаналіз довели, що світ стосовно свого зображення є релятивним, дійсність не можна цілковито й тотожно пізнати, тим паче убгати у гносеологічний або художній образ* (з наук. літ.).

ЕМПІРІОКРИТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **емпіріокритици́зм.** *В еволюції філософських поглядів В. Лесевича визначено кантіанський, емпіріокритичний етапи* (з наук. літ.).

ЕМПІРІОМОНІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Різновид емпіріокритицизму, що зводив фізичне до психічного. *Усупереч положенням історичного матеріалізму О. О. Богданов у своїй теорії емпіріомонізму ототожнював суспільне буття і суспільну свідомість* (з наук.-попул. літ.).

ЕМПІРІОМОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **емпіріомоні́зм.** *Емпіріомоністичні погляди російського філософа О. О. Богданова окреслили всезагальну науку про організацію та системи, яку він назвав тектологією* (з наук. літ.).

ЕМПІРІОСИМВОЛІ́ЗМ, у, *ч., філос.* Різновид емпіріокритицизму, для якого характерне тлумачення понять не як відображення в свідомості реального світу, а як символів наших відчуттів. *У різних варіантах емпіріокритицизм поширювався в російськомовній філософії: емпіріомонізм О. О. Богданова, емпіріосимволізм П. С. Юшкевича та ін.* (з наук. літ.).

ЕМПІРІ́Я, ї, *ж.* 1. Людський досвід, сприйняття зовнішнього світу за допомогою органів чуття. *Видатний український статистик Д. П. Журавський ще 1846 р. у роботі "Про джерела і використання статистичних відомостей" писав, що у природі не існує ні теорії, ні емпірії, ні синтезу, ні аналізу* (з наук. літ.).

2. Спостереження за певними явищами, змінами і т. ін. у природних умовах на відміну від експерименту. *Тепер ендокринологія від голого експерименту, клінічної емпірії починає переходити до біохімії* (з наук. літ.).

ЕМТЕЕ́С, *невідм. і рідше* а, *ч., іст.* Те саме, що **МТС.** *Цей* [син] *не знає спочинку у ночі безсонні, З емтеес — до колгоспу, з бригади — у ланку* (А. Малишко); *Кислий .. сам собі посміхнувся в душі .. Це тобі не емтеесом керувати — державною установою, де є зарплата, де робітники працюють зміну, а не від зорі до зорі* (М. Циба); *Петро в емтеесі одсторожував вік* (В. Медвідь); *Ми .. справляли своє дитяче весілля, вона одягла мені на підмізинець важку, підібрану біля "емтееса" шайбу, я ж на тремтливо покірний пальчик нареченої настромив латунну обручку* (Є. Пашковський).

ЕМТЕЕ́СІВЕЦЬ, вця, *ч., іст.* Працівник емтеес. *Пригинаючись, з гранатами .. в руках емтеесівці бігцем подалися через заплаву до потойбічних чагарів* (О. Гончар); — *Чого мучитися? — поспитав Дмитро Снігур, підійшовши до колгоспників і емтеесівців* (П. Автомонов).

ЕМТЕЕ́СІВСЬКИЙ, а, е, *іст.* 1. Який обслуговує емтеес, працює в емтеес. *В обід колгоспна "Побєда" і викликаний на підмогу емтеесівський газик помчали делегаток до районного центру* (С. Журахович); *Тепер його* [бриль] *успадкував Василь — найменший син емтеесівського механіка Форисюка Онуфрія Карповича* (М. Рудь).

2. Який належить емтеес. *А новий емтеесівський дім Другим поверхом звівся у небо, Наче каже сусідам своїм: — Вам на мене рівнятися треба!* (Г. Бойко).

Е́МУ, *невідм., ч.* Великий трипалий птах ряду казуароподібних заввишки близько 1,5 м і вагою до 50 кг, який має відносно короткі й сильні ноги, майже редуковані крила; єди-

ний представник своєї родини. *Найпопулярнішими у фермерських та спеціалізованих птахогосподарствах України нині є африканські страуси та ему* (з наук. літ.); *Ему — це великий австралійський птах, що не літає. Він разом із кенгуру є гербовою твариною Австралії* (з наук.-попул. літ.).

ЕМУЛЬГА́ТОР, а, *ч., спец.* Речовина, що сприяє утворенню емульсій і підвищує їхню стійкість. *У виробництві синтетичних смол та пластичних мас необхідно розширити асортимент емульгаторів* (з наук. літ.); *Інколи заправи готують із гірчицею. Емульгатором у цьому разі є гірчиця і мелений перець* (з навч. літ.); [К о ч е р г а:] *Глину ж забули, найпростішу річ! Глина ж може бути використана як емульгатор* (І. Микитенко).

ЕМУЛЬГО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **емульгува́ти** 1. *У збагачуванні корисних копалин інколи використовується емульгований реагент* (з наук. літ.).

ЕМУЛЬГУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Здатний емульгувати (у 1 знач.). *Поєднання овочевої, яєчної та молочної сировини в сметанно-рослинних соусах дає можливість підвищити емульгувальний ефект суміші* (з наук. літ.).

ЕМУЛЬГУВА́ННЯ, я, *с., спец.* 1. Дія за знач. **емульгува́ти** 1 і **емульгува́тися** 1. *Емульгування жиру зумовлює помутніння м'ясних бульйонів* (з наук. літ.); *Умовою розщеплення ліпідів є їх емульгування — переведення у стан дрібнодисперсних міцел* (з наук. літ.).

2. Дія за знач. **емульгува́ти** 2. *На інтенсивність процесу емульгування й диспергування впливають механічна дія розчину (струмінь рідини, вібрація тощо) і температура* (з наук.-техн. літ.).

ЕМУЛЬГУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* 1. Утворювати емульсію (у 1 знач.). *Бактерії кишечника посилюють гідроліз білків, зброджують вуглеводи, емульгують ліпіди* (з наук. літ.); *Рідина для миття посуду має відмінні мийні властивості й здатність емульгувати жири* (з мови реклами).

2. Наносити емульсію (у 2 знач.) на яку-небудь поверхню з метою збереження її від пошкоджень. *Емульгувати пристрій.*

ЕМУЛЬГУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* Перетворюватися на емульсію (у 1 знач.). *Вершкове масло та олії добре емульгуються і всмоктуються в кишках* (з наук. літ.); *Бурхливе кипіння під час варіння небажане, оскільки рідина швидко википає, сильніше емульгується жир (погіршується якість бульйону) і руйнується форма продукту* (з навч. літ.).

ЕМУЛЬСИ́Н, у, *ч.* Білкова речовина, що міститься в мигдалі. *Під час теплового оброблення горіхів емульсин руйнується* (із журн.).

ЕМУЛЬСІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Стос. до емульсії. *Під час чергового подання у систему водопостачання будинку "водної порції" під великим тиском вимивається все те, що осідає на трубах, і споживачі одержують небезпечну емульсійну суміш* (з газ.); // Який містить у собі емульсію. *Емульсійні фарби.*

2. Покритий емульсією (у 2 знач.). *Перед заряджениям фільму слід перевірити, чи правильно намотаний рулон: емульсійна сторона фільму повинна бути назовні, а зображення на кадрах — перевернутими догори* (з навч. літ.).

ЕМУ́ЛЬСІЯ, ї, *ж.* 1. Рідина, яка містить краплинки іншої рідини, що не розчиняються. *Нещодавно я помітив у його лабораторії: в колбі з емульсією вугільного пилу з'явилися на поверхні води слабенькі, масні, дуже схожі на нафтові, плями* (М. Дашкієв); *Смоли в комбінації з водою створюють густу емульсію* (з наук. літ.); *Латексна емульсія для стін і стель призначена для декоративного й захисного фарбування в приміщеннях* (із журн.); * Образно. *Зненацька Юрко зупинився і озирнувся навсібіч. У сірій емульсії топились навіть стіни будинків. Туман, як і час, розчиняє межі* (Любко Дереш).

2. Світлочутливий шар на фотопапері, кіноплівці і т. ін. *І персонажі, котрі заселяли цей будинок, і історії, котрі там відбувалися, властиво, відбитки історій — все мало цей відтінок тремтливо-млистої, вицвілої емульсії* (Ю. Іздрик); *За розробленою технологією художник наносить фотографічну емульсію на спеціально підготовлені поверхні, підкреслюючи унікальність та неповторність кожної роботи у поєднанні з фактурою, ступенем розмитості й відтінками зображень* (із журн.).

ЕМУЛЬСО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **емульсува́ти.** *Рідкі відходи та емульсований асфальт безперервно змішують у випарювальному апараті* (з наук.-техн. літ.); *Найбільшу токсичність має розчинена й емульсована у воді нафта* (з наук.-техн. літ.); // **емульсо́вано,** *безос. пред. Розчин емульсовано.*

ЕМУЛЬСУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **емульсува́ти і емульсува́тися.** *В основу гіпотези було покладено ідею про руйнування лляної соломи композиційними хімічними препаратами та емульсування короткого лляного волокна перед механічною модифікацією* (з наук. літ.).

ЕМУЛЬСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Те саме, що **емульгува́ти.** *Апарат дає змогу подрібнювати продукти, робити пюре, мус і паштети з різних видів продуктів, змішувати та емульсувати сорбет і морозиво* (з мови реклами).

ЕМУЛЬСУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., спец.* 1. Те саме, що **емульгува́тися.** *Поступово додаємо олію до жовтків, аж поки маса не почне емульсуватися* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **емульсува́ти.** *Жири під дією перистальтики кишечника роздроблюються на дуже малі краплини, які емульсуються парними жовчними кислотами* (з навч. літ.).

ЕМУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок., що, інформ.* Здійснювати емуляцію. *Вийшла нова версія комп'ютерної програми, що дає змогу емулювати на одному комп'ютері роботу відразу декількох віртуальних машин* (з наук. літ.).

ЕМУЛЯ́ТОР, а, *ч., інформ.* В обчислювальній техніці — апаратний або програмний засіб, що здійснює емуляцію. *Завдяки емуляторам на одному комп'ютері можуть співіснувати декілька операційних систем* (з наук. літ.).

ЕМУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., інформ.* В обчислювальній техніці — імітація функціонування певної системи. *При під'єднанні до мережі сервер сприймає комп'ютер як звичайний термінал. Для отримання якихось додаткових можливостей за допомогою відповідного програмного забезпечення здійснюється процес емуляції термінала* (з наук. літ.).

ЕМФА́ЗА, и, *ж.* 1. *філол.* Підсилення емоційної виразності мови зміною інтонації та застосуванням різних риторичних фігур. *Випадки подвійного заперечення епістемічного характеру нерідко помилково вважають індикаторами емфази* (з наук. літ.); *— Знову фронт, — стверджує* [піхотинець] *спокійно, без ніякої емфази.., — вже носом чую* (О. Лисяк).

2. *лінгв.* Напруженість при вимові деяких звуків. *Оскільки емфаза є характерною як для приголосних, так і для голосних, це сприяло виникненню різних методик її фонологічного аналізу* (з наук. літ.).

ЕМФАТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *лінгв., літ.* Який відзначається особливою емоційною виразністю. *Емфатична промова.*

2. *лінгв.* Який вимовляється з особливим напруженням (про звуки). *Емфатичні звуки.*

ЕМФІЗÉМА, и, *ж., вет., мед.* Скупчення повітря в якому-небудь органі, тканині організму. *Туберкульоз, емфізема.., шлункові хвороби — вічне лихо склодувів...* (Д. Бузько); *Хворий відчуває загальне нездужання. Температура тіла підвищується. Сухий кашель може спричинити емфізему* (з навч. літ.); *Підшкірна емфізема.*

△ **Емфізéма легéнь (легéнів)** *див.* **легéні.**

ЕМФІЗЕМÁТИК, а, *ч., розм.* Той, хто хворіє на емфізему. *Емфізематика лікували на денному стаціонарі понад місяць* (з газ.).

ЕМФІЗЕМАТÓЗНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **емфізéма.** *Емфізематозні легені втрачають здатність до спадання, тобто здійснювати пасивний видих* (з навч. літ.); *Емфізематозна людина.*

ЕМФІТÉВЗИС, у, *ч., юр.* У Стародавньому Римі та деяких сучасних державах — вид спадкового довгострокового користування чужою землею, а також спеціальний знак, що вказує на таке землекористування. *Привертає увагу ренесансний дім з гарними вікнами; на ньому міський герб, знак емфітевзису* (з наук. літ.).

ЕНÁНТ, у, *ч., спец.* Один із різновидів синтетичного волокна. *Поліамідне волокно енант відрізняється від капрону великою світлостійкістю* (з навч. літ.).

ЕНАНТÉМА, и, *ж., мед.* Загальна назва висипів на слизових оболонках рота, носа, на внутрішніх органах (напр. кишках). *Одночасно зі шкірною висипкою або незадовго до неї у 9 % дітей з'являлася енантема у вигляді поодиноких дрібних блідо-рожевих плям на слизовій оболонці рота та на твердому піднебінні* (з наук. літ.).

ЕНАНТІОСЕМÍЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до енантіосемії. *За винятком небагатьох усталених у мові енантіосемічних утворень (слава — "добре ім'я; добра звістка" і "хула; поговір"), енантіосемія є явищем суто мовленнєвим* (з наук. літ.); *Енантіосемічний механізм розвитку лексичних значень слова.*

ЕНАНТІОСЕМÍЯ, ї, *ж., лінгв.* Поєднання протилежних значень в одному слові. *Серед найдискусійніших мовних явищ, які періодично привертають увагу дослідників, особливе місце посідає енантіосемія* (з наук. літ.); *Саме наявність протилежних сем за умови збереження тотожних (енантіосемія) дає підстави трактувати досліджувані одиниці як омоніми* (з наук. літ.).

ЕНАРГÍТ, у, *ч., геол.* Мінерал із підкласу складних сульфітів від сталево-сірого до чорного кольору. *Металічний блиск простежується у мінералів, що сильно відбивають світло, непрозорі у видимому світлі, хоча можуть пропускати інфрачервоні промені, наприклад пірит, енаргіт* (з наук. літ.).

ЕНВІРÓНІКА, и, *ж., спец.* Комплекс науково-технічних знань про вплив довкілля на людину, на створювані нею споруди й машини, вивчення цього впливу і захист від нього. *Наприкінці XX ст. М. Г. Білопольський опублікував книгу про енвіроніку як науку, що вивчає процеси розвитку та вдосконалення суспільства й світу* (з наук. літ.).

ЕНГАРМОНÍЗМ, у, *ч., муз.* Прирівнювання і ототожнювання звуків, що мають однакову висоту, але різні назви. *У сецесійній музиці гармонія дуже виразна. Це зумовлює зближення далеких тональностей через енгармонізм* (з наук. літ.).

ЕНГАРМОНÍЙНИЙ, а, е, *муз.* Те саме, що **енгармонíчний.** *Він мандрував в уявленій країні необов'язкових вражень, а ковінька в його руках була як паличка диригента, що для нього будинки, дерева, хмари опрозорювалися в музичні звучання, були енгармонійними тонами ще незібраної й невпорядкованої оркестри* (В. Домонтович); *Хіба не можна вигадувати слів нових, квітучих і барвистих, як музика, як спів? Шовкових, ясносоколових,.. енгармонійних — хіба не можна?* (П. Загребельний); *Енгармонійна модуляція.*

ЕНГАРМОНÍЧНИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **енгармонíзм.** *Декарт засуджував енгармонічний (темперований) лад і музикантів, які віддають забуттю "науковий" лад, заснований на чистих інтервалах* (з наук. літ.); *Залежно від інтервального складу, розрізняли три нахили, або роди, тетрахордів: діатонічний, хроматичний й енгармонічний* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДÁВМЕНТ, у, *ч., фін.* Сума коштів або цінних паперів, внесена благодійником у банк або небанківську фінансову установу для набувача цієї допомоги. *Спонсори надають ендавменти для неприбуткових організацій з метою фінансової підтримки їх діяльності* (з наук. літ.); *Ендавмент — інструмент фінансування діяльності організацій гуманітарного та наукового спрямування, який давно й ефективно використовують в усьому світі* (з наук.-попул. літ.); *Набувач благодійної допомоги не має права витрачати або відчужувати основну суму ендавменту без згоди благодійника* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДАРТЕРІЇТ, у, *ч., мед.* Запалення внутрішньої артеріальної стінки. *За допомогою біорегулятора можна уникнути хірургічних операцій у разі варикозного розширення вен, облітеруючого ендартеріїту, діабетичної гангрени* (із журн.).

ЕНДÉМ, а, *ч., біол.* Рослина або тварина, поширена тільки в певній місцевості. *Вивчення ендемів має велике значення для розуміння походження рослинних видів* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДЕМÍЗМ, у, *ч., біол.* Поширення організмів (ендемів) в обмеженому географічному районі. *В одній з найбільших своїх праць "Ендемізм української флори" (1947) М. В. Клоков розглядає не лише систематичний склад ендемічної флори України, а й докладно зупиняється на питанні її філогенії та історії розвитку* (з наук. літ.).

ЕНДÉМІК, а, *ч., біол.* Те саме, що **ендéм.** *Я шукав поглядом доказів присутності Африки і впізнавав у місцевій флорі типові ендеміки екватора* (Любко Дереш); *Береги Орелі освячені Божим світлом, вони — зарослі ендеміками крила душі України* (з газ.).

ЕНДЕМÍЧНИЙ, а, е, *біол.* Власт. певній місцевості або поширений у ній; місцевий. *На Поділлі, яке межує з Передкарпаттям, для охорони реліктової та ендемічної флори і фауни створено один з найбільших у Центральній Європі національний природний парк "Подільські Товтри"* (з наук. літ.); *У Закавказзі росте з десяток ендемічних сортів пшениці* (із журн.).

△ **Ендемічний зоб** *див.* **зоб.**

ЕНДЕМÍЧНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **ендемíчний.** *Особливостями природи Нової Зеландії є вулканізм, гейзери, ендемічність флори і фауни* (з навч. літ.); *Військовим, які подорожують до районів високої ендемічності або низької гігієни щодо виникнення інфекції гепатиту А, показана активна імунізація* (з наук. літ.).

ЕНДЕМÍЯ, ї, *ж., біол.* Постійне існування на якій-небудь території певної (перев. інфекційної) хвороби. *Відсутність або надлишок певних елементів у межах геохімічної провін-*

ції спричиняє біогеохімічні ендемії, тобто специфічні захворювання рослин, тварин і людей (з навч. літ.).

ЕНДО..., ЕНТО... Префікси, що утворюють слова зі значеннями "всередині", "внутрішній", напр.: е н д о г а́ м н и й, е н д о л і́ м ф а, е н д о п а р а з и́ т.

ЕНДОГА́МІЯ, ї, *ж.* Шлюб тільки між особами в межах однієї суспільної групи; протилежне е к з о г а м і я. *Роди або фратрії, між якими діяли усталені шлюбні зв'язки, об'єднувалися в племена, універсальною рисою яких була тенденція до ендогамії* (з навч. літ.); *Кастова система, що ґрунтувалася на міцній ендогамії і суворих заборонах, залишається й понині істотним інститутом соціальної організації в Індії* (з навч. літ.).

ЕНДОГА́МНИЙ, а, е. Прикм. до **ендога́мія.** *Лише за умов врівноваження екзогамної та ендогамної тенденцій можна забезпечити гармонійну організацію та відтворення суспільства* (з наук. літ.); *Касту характеризують як соціальну спільноту або групу в складі індійського суспільства, спільноту за народженням, спадкоємну, ендогамну, закриту для проникнення сторонніх* (з навч. літ.).

ЕНДОГА́МНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ендога́мний.** *Істотну роль у розвитку патологічних генів відіграє інбридинг, кровоспорідненість і ендогамність шлюбів* (з наук. літ.); *Через ендогамність праобщина неандертальців була самодостатнім консолідованим соціальним організмом, який не потребував контактів із сусідами* (з навч. літ.).

ЕНДОГЕ́НІЯ, ї, *ж., спец.* Процес, стан і т. ін., зумовлений внутрішніми для кого-, чого-небудь чинниками; протилежне е к з о г е н і я. *Відбувся великий зсув в етіології захворювань від екзогенії до ендогенії, коли спадкова схильність стала відігравати першочергову роль* (з навч. літ.).

ЕНДОГЕ́ННИЙ, а, е, *спец.* 1. Прикм. до **ендоге́нія**. *Є різні способи ендогенної регуляції секреції гормонів* (з наук. літ.); *В Україні детально розвідано дванадцять уранових ендогенних родовищ із сумарними запасами, здатними забезпечити потреби діючих АЕС держави майже на 100 років* (з наук. літ.).

2. Який виникає, діє всередині чогось; викликаний ендогенією; протилежне е к з о г е н н и й. *На експериментальних тваринах в умовах виключення впливу будь-яких сторонніх чинників було вивчено екзогенну й ендогенну дію радіонуклідів на різні ділянки головного мозку* (з наук. літ.).

ЕНДОГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **ендоге́нний.** *Ендогенність істотно впливає на еволюцію економічних явищ і процесів* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОГЕ́ННО, *спец.* Присл. до **ендоге́нний.** *Для побудови моделі зі стійким економічним зростанням і повним використанням праці та капіталу доводиться або ендогенно визначати норму заощаджень, або використовувати технологію взаємозаміни факторів виробництва* (з наук. літ.).

ЕНДОГЕНО́ТА, и, *ж., біол.* Сукупність генів реципієнта при всіх формах переносу генетичного матеріалу. *Унаслідок перенесення частини генетичної інформації від однієї бактерії до іншої утворюється мерозигота — клітина, яка має власну ДНК (ендогеноту) і ділянку "чужої" ДНК (екзогеноту)* (з наук. літ.).

ЕНДОДЕ́РМА, и, *ж.* 1. *біол.* Внутрішній шар (листок) зародка багатоклітинних тваринних організмів на ранніх стадіях розвитку. *З ендодерми утворюються шлунково-кишковий тракт, легені, деякі залози внутрішньої секреції* (з навч. літ.).

2. *біол.* Внутрішній шар тіла дорослих кишковопорожнинних тварин. *Ендодерма кишковопорожнинних виконує травну функцію* (з навч. літ.).

3. *бот.* Внутрішній шар клітин первинної кори в стеблах і коренях вищих рослин; протилежне е к з о д е р м а. *Ендодерма жовто-лимонного лілійника представлена шаром клітин, щільно прилеглих одна до одної* (з наук. літ.).

ЕНДОДЕРМА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол., бот.* Стос. до ендодерми, пов'язаний з нею. *Епібласт містить клітини, які перетворюються на ендодермальний і мезодермальний зародкові листки* (з наук. літ.); *Серед усіх мікроорганізмів — колонізаторів філосфери — найбільш детально досліджені бактерії, які вважають потенційними ендофітами, здатними подолати ендодермальний бар'єр* (з наук. літ.).

ЕНДОЕТНО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Ім'я народу, яким він себе називає; самоназва. *У XIX — на початку XX ст. новий загальноукраїнський ендоетнонім "українці" ще не утвердився* (з наук. літ.); *Найчастіше ендоетноніми кардинально відрізняються від того, як етнічна група визначається в науковій літературі або в навколишньому суспільстві* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОКА́РД, а, *ч., анат.* Внутрішній шар стінки серця. *Внутрішня поверхня серця вистелена тонкою оболонкою — ендокардом* (з навч. літ.).

ЕНДОКАРДИ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення ендокарда. *Кардіогенна емболія нерідко виникає при ендокардиті, пороках серця, інфаркті міокарда, миготливій аритмії* (з наук. літ.); *Протипоказано вживати аскорбінову кислоту та екстракти плодів шипшини при тромбофлебітах, ендокардитах, поганому кровообігу* (із журн.).

ЕНДОКА́РДІЙ, я, *ч., біол.* Те саме, що **ендока́рд.** *Зменшення натрієвого струму посилює різницю тривалості потенціалу дії між внутрішнім (ендокардій) та зовнішнім (епікардій) шарами шлуночкового м'яза* (з наук. літ.).

ЕНДОКА́РПІЙ, я, *ч., бот.* Внутрішня частина оплодня в рослин (напр., кісточка в плодах вишні, сливи). *Ендокарпій чорниці складається із товстостінних пористих клітин* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОКРИ́ННИЙ, а, е, *фізл.* Пов'язаний із внутрішньою секрецією. *Захворюваність верхніх дихальних шляхів населення і захворюваність на грип досягає 84 %, ендокринної системи — коливається за віковими категоріями у межах 4–15 %* (з наук. літ.); *Це був комплекс ендокринної хірургії. Тобто оперування залоз внутрішньої секреції* (Ю. Смолич).

△ **Ендокри́нні за́лози** *див.* **за́лоза.**

ЕНДОКРИНО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з ендокринології. — *О сер! Насамперед треба вам сказати, що ми з колегою медики. Так, так. Я — хірург, мій колега — ендокринолог* (Ю. Смолич); *Колектив українських учених-ендокринологів активно досліджував гормональні механізми регуляції імуногенезу* (із журн.); *Якщо уколи постійні — людину навіть не можна вважати хворою. Вона працює, навчається. Нині ендокринологи пояснюють: діабет — це просто специфічний спосіб життя* (з газ.).

ЕНДОКРИНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ендокринології. *Науково-практичну конференцію, яка відбулася в Харкові у вересні 2007 року, було присвячено ендокринологічним аспектам здоров'я людини* (із журн.); *Ендокринологічне обстеження хворого.*

ЕНДОКРИНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука, що вивчає будову і функції залоз внутрішньої секреції (ендокринних залоз),

гормони та їх дію на організм, а також захворювання, що пов'язані з порушенням функції цих залоз. *Становлення ендокринології як самостійної науки потребувало нагального критичного перегляду низки нових відкриттів і методологічних підходів до вивчення функцій залоз внутрішньої секреції* (з наук. літ.).

ЕНДОКРИНОПА́ТІЯ, ї, *ж., мед.* Загальна назва хвороб, викликаних порушенням діяльності ендокринних залоз. *За клінічними проявами до спадкових хвороб обміну належать, зокрема, ендокринопатія та імунодефіцит* (з навч. літ.).

ЕНДОЛІ́МФА, и, *ж., біол.* Рідина всередині перетинчастого лабіринту внутрішнього вуха. *Незначні коливання ендолімфи призводять до виникнення збудження у волоскових клітинах* (з наук. літ.).

ЕНДОМЕТРИ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення слизової оболонки матки. *При ендометриті особливо добрі результати одержували, застосовуючи тканинні препарати* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОМІТО́З, у, *ч., біол.* Різновид мітозу, при якому відбувається кратне збільшення хромосом у ядрах клітин тваринних і рослинних організмів без порушення цілісності ядерної оболонки. *Ендомітоз забезпечує ріст організму без збільшення кількості клітин* (з наук. літ.).

ЕНДОМО́РФ, а, *ч.* Людина, яка має статуру з підвищеним вмістом підшкірного жиру. *Науці відомо набагато менше випадків отримання травм ендоморфом під час тренування, ніж ектоморфом і мезоморфом* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОМОРФІ́ЗМ, у, *ч., мат.* Відображення множини на себе, яке зберігає алгебричні операції, що визначені на цій множині. *У науковій праці описано структурні властивості деяких класів напівгруп ендоморфізмів* (з наук. літ.).

ЕНДОНАЗА́ЛЬНИЙ, а, е. Внутрішньоназальний, внутрішньоносовий. *Враховуючи незрілість гіпоталамічних структур, широко застосовують ендоназальний електрофорез* (з наук. літ.).

ЕНДОНА́РТЕКС, у, *ч., архт.* Внутрішнє приміщення перед вхідною частиною храму — нартексом; внутрішній нартекс. *Нерідко нартекс добудовували до церкви, а іноді перед першим будували другий нартекс — ендонартекс: так було в монастирських церквах XI ст.* (з наук. літ.).

ЕНДО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Топонім або етнонім, що вживається місцевим населенням або народом стос. до себе і своєї території. *Загальна тенденція формування назв обласних центрів і ста найбільших міст України свідчить про прийняття екзонімів із підтвердженою традицією вживання або використання транскрипції ендоніма* (з наук. літ.).

ЕНДОПАРАЗИ́Т *див.* **ендопарази́ти.**

ЕНДОПАРАЗИ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **ендопарази́т,** а, *ч.), біол.* Організми, що паразитують у внутрішніх органах і тканинах людини, тварин або рослин. *Клас стьожкових червів нараховує близько 3,5 тис. видів, які є ендопаразитами тварин і людини* (з навч. літ.).

ЕНДОПЛА́ЗМА, и, *ж., біол.* Внутрішній шар цитоплазми тваринних і рослинних клітин. *Ендоплазма містить різні зернисті включення й органоїди* (з наук. літ.).

ЕНДОПЛАЗМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до ендоплазми. *Ендоплазматична сітка.*

ЕНДОПРОТЕ́З, а, *ч.* Протез будь-якого органа, який розміщений у тілі. *Ендопротез кульшового суглоба складається з металевої ніжки, сапфірової головки, проміжного шару між ними з надвисокомолекулярного поліетилену і кульшової западини* (з наук. літ.).

ЕНДОРАДІОЗО́НД, а, *ч.* Радіозонд у вигляді таблетки, яка легко проковтується людиною і передає інформацію про тиск, температуру, кислотність та інші процеси у травній системі. *Обстежити тонкий кишечник можна лише за допомогою ендорадіозонда, який, проходячи по кишечнику, фотографує все, що навколо відбувається* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОРФІ́Н, у, *ч.* Морфіноподібний пептид природного походження, що утворюється у гіпофізі та інших ділянках мозку. *Ендорфіни було відкрито в першій половині 70-х років XX століття* (з наук.-попул. літ.); *Ендорфін блокує больові рецептори в тканинах центральної нервової системи* (з навч. літ.); *Лікарі стверджують, що ендорфіни стимулюють імунну систему* (із журн.).

ЕНДОСИМБІО́З, у, *ч., біол.* Форма симбіозу, за якої один з організмів розвивається всередині клітини іншого організму. *Вторинний ендосимбіоз можна виявити лише за допомогою спеціальних цитологічних досліджень* (з навч. літ.).

ЕНДОСКО́П, а, *ч.* Прилад для огляду слизової оболонки порожнистих органів тіла. *У медицині ендоскоп застосовують для обстеження стінок стравоходу, шлунка та проведення складних операцій на внутрішніх органах* (з навч. літ.); *В Австралії створено надтонкий ендоскоп для мікрохірургії* (із журн.).

ЕНДОСКОПІ́СТ, а, *ч.* Лікар-фахівець у галузі ендоскопії. *Ендоскопічні тренажери можна застосовувати для об'єктивної оцінки рівня навичок ендоскопіста, а також для контролю за процесом навчання ендоскопістів-початківців* (із журн.).

ЕНДОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до ендоскопії. *Ендоскопічне обстеження.*

ЕНДОСКОПІ́ЧНО, *вет., мед.* Присл. до **ендоскопі́чний.** *Злоякісні пухлини шлунково-кишкового тракту на ранній стадії, коли ще немає жодних симптомів захворювання, можна радикально вилікувати ендоскопічно, не вдаючись до великих травматичних операцій та дорогого лікування* (з наук. літ.); *Сьогодні майже 90 % гінекологічних операцій можуть бути виконані ендоскопічно, що істотно знижує тривалість госпіталізації, поліпшує результати лікування, а також якість життя прооперованих пацієнток* (із журн.).

ЕНДОСКОПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Метод обстеження безпосереднім оглядом слизової оболонки порожнистих органів тіла за допомогою ендоскопа. *Ендоскопію застосовують переважно з діагностичною метою* (з наук. літ.).

ЕНДО́СМОС, у, *ч., біол.* Процес просочування води і розчинених у ній речовин із зовнішнього середовища в клітину; протилежне е к з о с м о с. *Ендосмос спрямований всередину обмеженого об'єму рідини* (з наук. літ.); * Образно. *Між писаною і неписаною словесністю завсіди існує певний зв'язок, часами дуже тісний і нерозривний, — певна дифузія, ендосмос і екзосмос, переливання з одної сфери до другої* (М. Грушевський).

ЕНДОСПЕ́РМ, у, *ч., біол.* Тканина насіння голонасінних і більшості покритонасінних рослин, у якій відкладаються поживні речовини, необхідні для розвитку зародка. *У покритонасінних, зокрема злаків, після завершення процесу запліднення першим починає ділитися первинне ядро ендосперму* (з наук. літ.).

ЕНДОТЕ́ЛІЙ, ю, *ч., біол.* Клітини, що вистелюють внутрішню поверхню кровоносних судин і ендокарда. *Ендотелій бере участь у процесах регенерації та захисту судин* (з наук. літ.).

ЕНДОТЕРМІ́ЧНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Пов'язаний із поглинанням тепла; протилежне е к з о т е р м і ч н и й. *Система повинна бути саморегульованою, оскільки проходять як екзотермічні, так і ендотермічні реакції, тобто енергія однієї реакції витрачається на підтримку іншої* (з наук. літ.); *Ендотермічні та екзотермічні процеси в матеріалі при його нагріванні реєструються шляхом диференціального автоматичного запису* (з наук. літ.); *Популярним способом захисту є заповнення отвору мінеральною ватою. Отвір покривається ендотермічною масою, яка розбухає у високих температурах* (з наук.-техн. літ.).

ЕНДОТЕРМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., фіз., хім.* Абстр. ім. до **ендотермі́чний.** *При різних температурах досліджена термодинаміка іонізації та показана ендотермічність процесу з переважним впливом ентропійного фактора* (з наук. літ.).

ЕНДОТЕРМІ́ЧНО, *фіз., хім.* Присл. до **ендотермі́чний.** *Охолоджувальна дія залізної руди ендотермічно пов'язана з процесом відновлення заліза з руди при контакті з вуглецем чавуну* (з наук. літ.).

ЕНДОТЕРМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Те саме, що **діатермія.** *Часткова або "неповна" ендотермія нерідко властива й організмам, які одержують тепло ззовні* (з наук.-попул. літ.).

ЕНДОТОКСИ́Н, у, *ч., біол.* Токсин, що утворюється внаслідок загибелі та руйнування бактеріальних клітин в організмі хазяїна. *При розпаді бактерій виділяється ендотоксин, який включає пусковий механізм розвитку септичного шоку* (з наук. літ.); *За легкого перебігу гепатиту інтоксикаційний синдром визначається ендотоксинами, які перебувають у кровоносному руслі* (з наук. літ.).

ЕНДОТРО́ФНИЙ, а, е, *біол.* Який живе всередині тіла тварини або рослини (про організми-паразити); протилежне е к з о т р о ф н и й. *Ендотрофні мікоризи характерні для більшості трав'янистих рослин* (з навч. літ.).

ЕНДОФА́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. Внутрішня мова, мовлення. *Ендофазія є механізмом розумової діяльності людини, основними функціями якого є опрацювання й усвідомлення інформації, планування програми майбутнього мовленнєвого висловлювання* (з наук. літ.).

2. Рухи губ, язика та щелепи, що відповідають говорінню, але без вимовляння звуків. *Гостро відчуваючи динамічну полярність сучасного звукового середовища, сучасні композитори досить часто звертаються до прийомів ендофазії, коли артикуляційними рухами губ імітується беззвучне "звучання" голосів* (з наук. літ.).

ЕНДОФІ́Т, у, *ч., біол.* Рослина, що живе всередині іншого організму. *Деякі види ендофітів здатні прискорювати ріст тополь* (з наук. літ.).

ЕНДОФІ́ТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Який наростає, поширюється всередині ушкодженого хворобою органа (перев. про пухлину); протилежне е к з о ф і т н и й. *Незважаючи на те, що пшениця важлива зернова культура, її ендофітна мікрофлора раніше не досліджувалась* (з наук. літ.); *Порівняно з ризосферними бактеріями ендофітні є більш конкурентоспроможними, оскільки пристосовані до розвитку в рослинних тканинах, тобто займають екологічну нішу всередині рослини* (з наук. літ.).

ЕНДОЦИТО́З, у, *ч., біол.* Поглинання клітиною речовин із навколишнього середовища; протилежне е к з о ц и т о з. *Залежно від розмірів часточок харчового матеріалу і механізмів поглинання розрізняють три види ендоцитозу: фагоцитоз, піноцитоз та ендоцитоз, що залежить від рецепторів* (з наук. літ.); *Загалом ендоцитоз поділяють на адсорбційний (відбувається внаслідок адсорбції речовин на клітинній поверхні) і рідкофазний (пов'язаний з об'ємним потоком розчину, що оточує клітину, в цитоплазму)* (з наук. літ.); *Серед механізмів транспорту речовин у клітину ендоцитоз є одним із найважливіших: це процес локальної зміни форми клітинної мембрани* (з наук. літ.).

ЕНДОЦИТО́ЗНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до ендоцитозу. *Ендоцитозний механізм полягає в тому, що плазматичні мембрани мають здатність утворювати мембранні везикули* (з наук. літ.).

Е́НДСИ, ів, *мн.* Обрізки дощок до 2,4 м завдовжки. *До лісопромислових вантажів належить також пилений ліс: ендси, скетлін, багети тощо* (з наук. літ.).

Е́НДШПІЛЬ, ю, *ч.* Кінцева стадія шахової партії. *На четвертій хвилині гри Артур Пепа сказав "ендшпіль! капут!" і запропонував зіграти ще одну — "тільки я тепер білими, ясно?"* (Ю. Андрухович).

ЕНЕОЛІ́Т, у, *ч., геол.* Перехідний період від епохи неоліту до бронзового віку, в який уперше з'явилися мідні знаряддя. *Енеоліт передував бронзовому віку* (з навч. літ.).

ЕНЕОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **енеолі́т.** *Енеолітичний період в історії степового населення України можна визначити проміжком часу між кінцем першої половини IV — серединою III тис. до н. е.* (з наук. літ.).

ЕНЕОЛІ́ТОВИЙ, а, е, *геол.* Те саме, що **енеоліти́чний.** *На теренах Західної України та в Закарпатті в енеолітовий час мешкали племена одного з трипільцями господарчо-культурного типу* (з навч. літ.).

ЕНЕРВА́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Нервове виснаження. *Павлику важко і морально, і матеріально. Й помилки він робить через енервацію та через те, що нема з ким порадитись* (із журн.).

ЕНЕРГЕТИ́ЗМ, у, *ч.* Філософська концепція, за якою всі явища природи зводяться до енергії, позбавленої матеріальної основи (виникла у природознавців на початку XX ст.). *Концепція енергетизму висунута на початку XX ст. німецьким ученим В. Оствальдом як спроба пояснити нові відкриття у фізиці* (з наук. літ.).

ЕНЕРГЕ́ТИК, а, *ч.* Учений, фахівець із енергетики (у 1 знач.). *Ученими-енергетиками розроблена система математичних моделей і методів прогнозування розвитку паливно-енергетичного комплексу країни з урахуванням стану економіки та екологічних вимог* (із журн.); *Професор, який сьогодні несподівано, після десятьох років розлуки, зустрівся тут з товаришем студентських літ інженером-енергетиком, був розчулений* (Б. Антоненко-Давидович); // Працівник енергетичної промисловості. *Енергетики завершили роботу щодо автоматизації самозапуску електродвигунів компресорних станцій і нафтопромислів* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГЕ́ТИКА, и, *ж.* 1. Наука, що вивчає процеси виробництва, перетворення, передавання і використання енергії (у 1 знач.). *Проблему забезпечення людства паливно-енергетичними ресурсами можна розв'язати тільки в рамках концепцій атомно-водневої енергетики* (з наук. літ.).

2. Галузь економіки (у 2 знач.), що займається практичним використанням цих процесів. *Основними джерелами техногенного забруднення є енергетика, транспорт, чорна і кольорова металургія, цементна, хімічна і лісопаперова промисловість* (з наук.-попул. літ.); *Без енергетики цивілізоване існування просто неможливе* (із журн.).

3. У парапсихології — біоенергія, біоенергетика (у 2 знач.). *Молитва перед іконою або хрестом підсилює енергетичний вплив на психіку за рахунок енергетики ікони або хреста* (з наук.-попул. літ.); *Енергетика клітини.*

△ **(1) Альтернати́вна енерге́тика** — енергетика, що використовує природні ресурси й технології, які не завдають шкоди довкіллю. *Незважаючи на значні відкриття в атомній енергетиці, досягнення у сфері так званої альтернативної енергетики та енергозбереженні, вуглеводні, передусім нафта й газ, починаючи з середини XIX ст. швидко стали основним джерелом енергії для людської цивілізації* (з наук. літ.); **(2) Я́дерна енерге́тика** — один із різновидів енергетики, що використовує внутрішньоядерну енергію. *Основою ядерної енергетики є атомні електростанції, джерелом енергії яких слугує ядерний реактор, а паливом — уран і плутоній* (з навч. літ.); *Один із найбільш страшних проявів тероризму — підрив ядерних боєзапасів чи терористичні акти на атомних станціях або інших об'єктах ядерної енергетики* (з газ.).

ЕНЕРГЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **енерге́тика** 1. *Я розповім про найвидатніший винахід, зроблений вченими Шанхайського інституту енергетичних проблем, яким керує професор Ван Лун* (В. Владко); // Стос. до енергетики (у 2 знач.). *Приготували* [у підводному місті] *все, що потрібно для життя людей: фабрики біосинтезу, житлові приміщення, енергетичні споруди, майстерні для конструювання нових роботів і ремонту старих* (О. Бердник); *Енергетичний комплекс країни; Енергетичні ресурси.*

2. *спец.* Прикм. до **ене́ргія** 2. *Світло, випромінюване Сонцем, є першоджерелом більшості енергетичних запасів, які має людство* (з навч. літ.); *Вітер є одним з дарових потужних енергетичних джерел природи* (з наук.-попул. літ.).

3. Стос. до енергетики (у 3 знач.). *Особливо різко підвищується пульсування енергетичного поля при запаленні. Єдина недуга, що знижує енергетичні показники, — це рак* (з наук.-попул. літ.); *І діагностувати, і лікувати слід неодмінно і фізичне тіло хворого, і його енергетичну, духовну субстанцію* (з наук.-попул. літ.); *Енергетичне поле людини; Енергетичний вплив на психіку.*

Енергети́чна компа́нія *див.* **компа́нія; Енергети́чний вампі́р** *див.* **вампі́р.**

△ **Енергети́чна промисло́вість** *див.* **промисло́вість; Енергети́чна систе́ма** *див.* **систе́ма; Енергети́чний ри́нок** *див.* **ри́нок; Енергети́чний се́ктор** *див.* **се́ктор; Енергети́чні ресу́рси** *див.* **ресу́рс.**

ЕНЕРГЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **енергети́чний.** *Положення про творчу силу, енергетичність мови В. Гумбольдт висловив так: "Мова є не продукт діяльності, а діяльність". Ми б сказали — активність, стихія* (з наук. літ.); *Аналіз політичної поведінки як компонента політичної культури, пов'язаного з усвідомленням змісту регіоналізму та/або унітарності мешканцями різних регіонів України, засвідчив достатньо сильну енергетичність установок львів'ян та донеччан* (з наук. літ.).

ЕНЕРГЕТИ́ЧНО. Присл. до **енергети́чний.** *Створення транзистора означало появу приладу, енергетично вигіднішого, ніж вакуумні лампи* (з наук. літ.); *Ямненський горизонт завдяки тривалій експлуатації виявився енергетично дуже виснаженим* (з наук.-попул. літ.); *Акварелі художника причаровують, ними хочеться милуватися й енергетично живитися не лише в музейній залі, а й в оселі* (із журн.).

ЕНЕРГІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Повний сили, енергії (у 3 знач.). *Схопився* [Іван] *бадьорий, енергійний — в очах, що пойнялись туманом, одсвічувались нові мрії* (С. Васильченко); *Михайло Семенович вбіг у кімнату рожевий з морозу, енергійний і бадьорий* (О. Іваненко); // Який виражає діяльну силу, енергію, активність. *По довгій хвилині томлячої мовчанки дівчина нарешті промовила дзвінким, енергійним голосом: — Де мій батько?* (І. Франко); *Обличчя* [Боровика] *було міцне, енергійне, трохи роздвоєне підборіддя підкреслювало його силу* (В. Собко); // Швидкий, посилений. *Внутрішній розвиток мозку характеризується тим, що нервові клітини кори великих півкуль закінчують своє формування, і відбувається особливо енергійний структурний розвиток* (з навч. літ.).

2. Який може вплинути, подіяти на кого-, що-небудь. *Вигук мій був настільки енергійний, що його почули й біля трибуни* (Іван Ле); *Наталя висловила енергійне побажання, щоб мандрівник узяв йоду, бинти, аспірин* (О. Донченко).

ЕНЕРГІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **енергі́йний.** — *Міцний дідуган, — думав Маковій, спостерігаючи холодне блискання дідових очей. Глянув на Шуру, на Михайла Гайворона і відзначив дивну подібність виразу енергійності у всіх трьох* (В. Собко); *Вона з енергійністю, якою відзначаються всі товстухи перед появою на люди, заметушилася по хаті* (Ю. Винничук).

ЕНЕРГІ́ЙНО. Присл. до **енергі́йний.** *Зовсім по-іншому зазвучав і наш оркестр, з якоюсь молодою силою, енергійно, злагоджено* (Ю. Збанацький); *Хтось важкими кроками пройшов по ґанку і енергійно стукнув у двері* (С. Журахович); *Вона енергійно взялася за цю справу* (Л. Смілянський).

ЕНЕ́РГІЯ, ї, *ж.* 1. *філос.* Загальна кількісна міра руху і взаємодії всіх видів матерії. *Будда вчив, що енергія незнищенна і що все, в тім числі й матерія, є корелятом енергії* (з наук.-попул. літ.).

2. *фіз.* Сукупність коливань (електричних, електромагнітних, теплових і т. ін.), перетворюваних у світло, тепло, електрику і т. ін. або використовуваних як рушійна сила машин, механізмів і т. ін. *Організм людини підпорядкований законові збереження енергій: енергія не виникає і не зникає, вона тільки видозмінюється* (з навч. літ.); *Вивільнення енергії під час розпаду ядра; Сонячна енергія; Теплова енергія;* // *рідко.* Те саме, що **електроене́ргія.** *Дніпрогес не спиняли. Навпаки: їй* [станції] *було доручено бойове завдання — безперебійно і до останнього подиху забезпечувати енергією заводи, транспорт, фронт* (Яків Баш).

3. Діяльна сила, поєднана з наполегливістю, рішучістю в досягненні поставленої мети. *Трудно пізнати в ньому того повного енергії, сили та життя Замфіра, яким він був ще недавно* (М. Коцюбинський); *З усією енергією і молодим запалом взявся Тарас до роботи* (О. Іваненко); *Слідчий щоразу заходив повний сил та енергії. Калинка ж ледь тримався на ногах* (А. Дімаров).

4. У парапсихології — космічні випромінювання, які містять інформацію про Всесвіт і мають вплив на життя люди-

ни та планети взагалі як джерело біоенергії. *Суть мовчання розуму не у фізичному усамітненні в пустелі чи в келії, а в тому, щоб завжди перебувати в контакті з вищими енергіями* (з наук.-попул. літ.); *Тризуб, як і інші знаки Трійці — хрест, сварга, трикутник, шестикутна зірка, — здавна існують поряд, характеризуючи різні аспекти Триєдиної космотворчої енергії* (з наук.-попул. літ.).

5. У парапсихології — те саме, що **біоене́ргія.** *Внаслідок цілої низки причин храм стає фокусною точкою трансформації космічних енергій, які до того ж підсилюються енергією об'єднаних психо- і біополів молільників* (з наук.-попул. літ.); *Інформаційна енергія організму; Негативна енергія.*

6. Сукупність емоцій, вкладених автором або виконавцем, письменником у який-небудь твір з метою викликати відповідні почуття і настрої в аудиторії, у читача. *Лише вогонь дає енергію книгам* (О. Гончар); *Енергія поезій Т. Шевченка спрямована до глибини душі народу* (з наук.-попул. літ.); *Енергія слова лише тоді чогось варта, коли вона підкріплюється енергією думки* (з газ.).

△ **(1) Кінети́чна ене́ргія** — енергія механічного руху. *Ядро* [гелію] *раптово і самовільно викидається із радіоактивного ядра з величезною кінетичною енергією* (Н. Рибак); **О́бмін ене́ргії [в органі́змі]** *див.* **о́бмін; (2) Потенці́йна (потенціа́льна) ене́ргія,** *фіз.* — енергія, яка зумовлена взаємодією тіл або елементарних частинок, залежить від їхнього взаємного розташування й може проявлятися в певних умовах. *Енергія піднятої гирі, а також будь-якого піднятого над землею тягаря, енергія накрученої пружини, стисненого повітря є прикладами потенціальної енергії* (з навч. літ.); **(3) Я́дерна ене́ргія** — внутрішня енергія атомного ядра, зумовлена силами, які діють між його нуклонами. *Люди ніколи не відмовляться ні від вогню, ні від газу, ні від літаків і ракет .. Не відмовляться вони і від ядерної енергії. Ніякі відкриття науки не є небезпечними, якщо ними користуватися уміло* (М. Руденко).

ЕНЕРГО... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **енергети́чний,** напр.: е н е р г о в и́ т р а т и, е н е р г о р е с у́ р с и; 2) слову **ене́ргія** у 1 знач., напр.: е н е р г о п о с т а ч а́ н н я.

ЕНЕРГОАГРЕГА́Т, а, *ч.* Агрегат, який перетворює енергію води, пари і т. ін. в електроенергію. *Основною одиницею будівельно-ремонтного поїзда є енергоагрегат, що працює в технологічному режимі як пересувна електростанція* (з наук.-попул. літ.); *Протипожежний захист енергетичних підприємств, окремих об'єктів та енергоагрегатів.*

ЕНЕРГОАУДИ́Т, у, *ч.* Комплексне незалежне обстеження ефективності використання енергоресурсів підприємством, організацією і т. ін. *Регламентує загальні вимоги на проведення енергоаудиту Державний стандарт України* (із журн.); *Енергоаудит можна розглядати і як окремий вид послуг, і як попередню стадію робіт із модернізації підприємства* (з газ.).

ЕНЕРГОАУДИ́ТОР, а, *ч.* Фахівець із енергоаудиту. *Мета семінару енергоаудиторів — сформулювати комплексну програму щодо ефективної модернізації підприємств* (із журн.).

ЕНЕРГОАУДИ́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до енергоаудиту. *Однією з форм державної політики у сфері енергозбереження є енергоаудиторська діяльність — проведення енергетичного аудиту та надання супутніх енергоаудиторських послуг* (із журн.); *Енергоаудиторська компанія.*

ЕНЕРГОБАЛА́НС, у, *ч., спец.* Баланс видобутку, пероблення, трансформування, перетворення і споживання усіх видів енергетичних ресурсів та енергії в економіці. *До енергобалансу входять як складові частини баланси електроенергії, паливний і тепловий* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОБІ́ЗНЕС, у, *ч.* Бізнес (у 1 знач.) у галузі енергетики. *Енергобізнес передано у власність структур відомого підприємця* (з газ.).

ЕНЕРГОБЛО́К, а, *ч.* Частина енергетичного підприємства, яка безпосередньо виробляє певну кількість електроенергії в загальному обсязі підприємства. *Сучасний стан електроенергетичних систем характеризується їх істотним ускладненням, введенням в експлуатацію надпотужних енергоблоків і ліній електропередач* (з наук. літ.); *Для зниження рівнів радіації і забезпечення безпечніших умов роботи на зруйнованому енергоблоці й поблизу нього в 1986–1987 рр. у зоні відчуження на відстані від 0,5 до 15 км від реактора було створено тимчасові сховища радіоактивних відходів* (із журн.).

ЕНЕРГОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до енергобудівництва. *Придніпровський енергобудівний технікум до Дня студента організував конкурс фотографії* (з газ.); *Енергобудівна компанія.*

ЕНЕРГОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Той, хто займається енергобудівництвом. *Енергобудівниками Запорізької державної районної електростанції введено до ладу шостий енергоблок* (з газ.).

ЕНЕРГОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **енергобудува́ння.** *До об'єктів енергобудівництва належать електростанції, високовольтні лінії електропередачі, трансформаторні підстанції, електро- і тепломережі* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Будування (у 1 знач.) об'єктів, необхідних для виробництва, передачі, споживання енергії в різних її формах. *Через згортання атомного енергобудування підприємство змушене було перепрофілюватися* (із журн.); *Ладижинська ТЕС стала піонером швидкісного енергобудування у вітчизняній і світовій практиці спорудження теплових електростанцій* (з газ.); *Сплави для енергобудування.*

ЕНЕРГОВИКОРИСТА́ННЯ, я, *с.* Використання електроенергії. *Тільки ринкова ціна й договірні взаємні зобов'язання можуть виконувати роль правдивих індикаторів ефективності енерговикористання на виробництві й у побуті* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОВИ́ТРАТА *див.* **енергови́трати.**

ЕНЕРГОВИ́ТРАТИ, ат, *мн. (одн.* **енергови́трата,** и, *ж.).* Кількість витраченої енергії (у 2, 3 знач.). *Енерговитрати на опалення 1 кв. м загальної площі становлять в Україні — 250–400 кВт/год на рік, у Німеччині — 180, країнах Скандинавії — 150, у будинках, споруджених із застосуванням комплексу теплозбережних технологій, — усього 60–80* (з газ.); *Ожиріння виникає тоді, коли надходження в організм калорій перевищує енерговитрати людини* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГОВМІ́СТ, у, *ч. фіз.* Кількість енергії в чому-небудь. *Повний енерговміст у плазмових потоках, які проходять через магнітний соленоїд, суттєво залежить від величини індукції магнітного поля* (з наук. літ.); *Необхідно розробити нові засоби вимірювання для обліку витрати енерговмісту природного газу* (із журн.); *Енерговміст врожаю; Енерговміст молока.*

ЕНЕРГОВТРА́ТА *див.* **енерговтра́ти.**

ЕНЕРГОВТРА́ТИ, а́т, *мн. (одн.* **енерговтра́та,** и, *ж.).* Кількість втраченої енергії (у 2, 3 знач.). *Більше за інших фіксуються енерговтрати в будинках, зведених до 1994 р.,*

особливо їхніх перших масових серій, які будувалися у 60–70-х роках (із журн.); *Виїзд на природу, заняття йогою, медитація, чашечка кави у затишному кафе — все це допоможе розслабитися і поповнити енерговтрати* (з газ.); *Обстеження електрообладнання на енерговтрати.*

ЕНЕРГОГА́ЛУЗЬ, і, *ж.* Галузь народного господарства, пов'язана з виробленням енергії (у 2 знач.); енергетична галузь. *Уряд Венесуели впевнений, що в 2010 році енергогалузь збільшить свої потужності на 6 ГВт (25 відсотків)* (із журн.); *Нині світова атомна енергогалузь нараховує майже 440 реакторів у 23 країнах* (з газ.).

ЕНЕРГОГЕНЕРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **енергогенерува́ння.** *Ядерна енергогенерація України була і залишається єдиною галуззю електроенергетики, яка в роки незалежності була спроможна продовжити поступальний розвиток, не зменшуючи обсягів виробництва* (з наук. літ.); *У липні 2010 року Міжнародне енергетичне агентство опублікувало оновлену дорожню карту розвитку технологій енергогенерації "Перспективи енергетичних технологій-2010"* (із журн.).

ЕНЕРГОГЕНЕРУВА́ННЯ, я, *с.* Генерування електроенергії. *До основних напрямків діяльності Інституту енергозбереження та енергоменеджменту Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" належить розроблення новітніх методів та моделей оптимізації режимів енергогенерування та енергоспоживання, підвищення їх енергоефективності* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГОГІГА́НТ, а, *ч.* Велике за масштабами, обсягом вироблюваної енергії енергетичне підприємство. *Яскраво сяють атомні енергогіганти, пульсують лінії електропередач* (із журн.).

ЕНЕРГОГОСПОДА́РСТВО, а, *с.* Те саме, що **Енергети́чне господа́рство** *(див.* **господа́рство).** *До завдань енергогосподарства належить ефективне використання та економне витрачання палива й енергії, а також раціональна експлуатація, обслуговування і ремонт енергетичного обладнання* (з навч. літ.).

ЕНЕРГОДЕФІЦИ́Т, у, *ч.* Дефіцит енергії (у 2, 3 знач.). *Вміле управління та розпорядження енергетичним потенціалом має важливе значення для забезпечення надійності енергопостачання регіонів країни в умовах зростання енергодефіциту на світовому енергетичному ринку* (з наук. літ.); *Енергодефіцит є ознакою і передвісником нервового та психічного зриву, дезадаптації* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОДЕФІЦИ́ТНИЙ, а, е. Стос. до енергодефіциту. *Україна належить до енергодефіцитних країн, тому особливої актуальності набуло впровадження енергозбережних технологій* (з наук. літ.); *Однією з причин порушення метаболізму фагоцитів і міграційної здатності лімфоцитів є їхній енергодефіцитний стан, пов'язаний із гіпоксією* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОДЖЕРЕЛО́, а́, *с.* Те, що є джерелом енергії (у 2 знач.). *Будь-які інші енергоджерела, крім традиційних, — сонце, припливи і хвилі, біоресурси — можуть замінити лише малу частку енергетики* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГОДИСПЕРСІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до енергетичної дисперсії. *Застосування енергодисперсійного аналізатора дає можливість виконувати якісний хімічний аналіз зразків, що є першим кроком у визначенні мінералів та інших геологічних утворень* (з наук. літ.); *До переліку генерувальних пристроїв, діяльність з використання яких звільняється від ліцензування, внесено мікроскоп електронний растровий із системою енергодисперсійного мікроаналізу* (із журн.); *Предмет закупівлі — енергодисперсійний рентгенфлюоресцентний спектрометр із вбудованою відеокамерою та програмою ідентифікації об'єктів* (із журн.).

ЕНЕРГОДИСПЕ́ТЧЕР, а, *ч.* Диспетчер у галузі енергетики. *Енергодиспетчер контролює відповідність схем затвердженим схемам живлення і секціонування контактної мережі* (з мови документів); *Щодо Бурштинського острова, про який Україна час від часу згадує як про своєрідне електровікно в Європу, то, на думку головного енергодиспетчера країни, туди потрібно вкладати гроші* (з газ.).

ЕНЕРГОЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Ефективний щодо використання та споживання енергії. *Енергоефективний проект спрямовано на скорочення енергоспоживання: реконструкцію мереж і систем постачання, регулювання й облік споживання води, газу, теплової та електричної енергії* (з наук.-попул. літ.); *Основною особливістю енергоефективного будинку є мале енергоспоживання і майже повна енергонезалежність* (із журн.).

ЕНЕРГОЕФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **енергоефекти́вний.** *Дорадчий комітет працював над створенням концепції розвитку енергоефективності комунальної сфери міста* (з газ.); *Підвищення енергоефективності в системі централізованого теплопостачання та зменшення атмосферних викидів є пріоритетним у розвитку області* (з газ.).

ЕНЕРГОЄ́МНИЙ, а, е. Який споживає (витрачає) велику кількість енергії (у 2 знач.). *Основними шляхами розв'язання науково-технічних проблем є прогнозування, споживання та енергозбереження з урахуванням варіантів можливих змін структури економіки у напрямі зниження енергоємних виробництв* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОЄ́МНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **енергоє́мний.** *Ефективність пропонованих заходів досягатиметься за умови екологізації виробництва, зниження енергоємності виробництва, застосування ресурсозбережних технологій* (з наук. літ.); *Кількість енергоресурсів, що споживаються (енергоємність), посідає перше місце серед критеріїв, які визначають ступінь наближення економіки країни до перспективи її подальшого сталого розвитку* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Забезпечений енергією (у 2 знач.). *Україна — одна із досить енергозабезпечених країн, у яких загальна кількість спожитої енергії на одного мешканця в розрахунку на сиру нафту становить 4,22 т* (з наук. літ.); *Село привабило не лише своєю мальовничістю, гарними людьми. Воно газифіковане, енергозабезпечене, телефонізоване* (з газ.).

ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **енергозабезпе́чений.** *Є два основні енергетичні макроекономічні індикатори: енергозабезпеченість та енергоефективність, за якими можна робити висновки щодо стану речей у державах* (з наук. літ.); *Найважливішою проблемою України є її енергозабезпеченість насамперед власною природною сировиною* (з наук. літ.); *Для більшості систем побудова моделі не потребує значних енергетичних ресурсів, такі системи за ступенем енергозабезпеченості належать до звичайних* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Забезпечення енергією (у 2, 3 знач.). *Важливою є проблема енергозабезпечення космічних баз, бо відомо, що у XXI столітті глобальні паливні ре-*

сурси Землі не зможуть забезпечити навіть половину необхідної людству енергії (з наук. літ.); *Найбільш привабливим для енергозабезпечення є використання відновлюваних джерел: сонця, вітру, води річок, підземного тепла* (із журн.).

ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Який забезпечує енергією (у 2, 3 знач.). *За наявності у споживача боргу енергозабезпечувальна компанія має право продовжувати поставляти йому електроенергію тільки за умови стопроцентних поточних розрахунків за спожиту електроенергію і виконання узгодженого з енергопостачальником графіка погашення заборгованості* (із журн.); *На кафедрі медичної біохімії Тернопільського державного медичного університету вивчають енергозабезпечувальні процеси при токсичних ураженнях печінки* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГОЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. Який залежить від зовнішнього джерела енергії. *Енергозалежний транспорт.*

ЕНЕРГОЗАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **енергозале́жний.** *Сонячні електростанції надають низку вигод Одеській області: зменшують її енергозалежність, у регіоні створюються робочі місця, збільшується надходження податків до місцевого бюджету, розвивається інфраструктура* (із журн.).

ЕНЕРГОЗАТРА́ТИ, а́т, *мн.* Те саме, що **енергови́трати.** *Якщо умови існування потребують від людини підвищених енергозатрат, вона прагнутиме так змінити свої стосунки із довкіллям або саме довкілля, щоб їх скоротити* (з наук. літ.); *Фізичні та фізико-хімічні методи очищення стічних вод дорогі, потребують енергозатрат і використання додаткових реагентів* (з навч. літ.); *Харчування повинно покривати енергозатрати організму, але без перевищення, а тим паче надміру* (з навч. літ.).

ЕНЕРГОЗАТРА́ТНИЙ, а, е. Стос. до енергозатрат. *Наприкінці 90-х років XX ст. Україна стала найбільш енергозатратною країною світу* (з наук. літ.); *Українським містам потрібні великі капіталовкладення в модернізацію й оновлення практично всього — від систем вуличного освітлення до шляхів і енергозатратного житлово-комунального господарства* (із журн.); *Викривлена структура промисловості з домінуванням енергозатратних виробництв визначає непропорційно великий попит на енергоресурси* (із журн.).

ЕНЕРГОЗАТРА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **енергозатра́тний.** *Енергозатратність української економіки має зменшитися на 54 % до 2030 р.* (з газ.); *Місцева влада впроваджує інноваційні заходи зі зменшення енергозатратності. Акцент — на альтернативні види палива* (з газ.).

ЕНЕРГОЗБЕРЕ́ЖЕННЯ, я, *с.* Збереження енергії (у 2 знач.). *Магістральний шлях для України — це енергозбереження. Ми маємо неприпустимо високу питому енергоємність національного продукту* (з наук. літ.); *Альтернативні, або екологічні види палива (солома з пшениці, ріпаку, тирса, пелет-гранули з деревоматеріалів тощо) забезпечать енергозбереження і заощадять значні кошти, що витрачалися на опалення природним газом* (із журн.).

ЕНЕРГОЗБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Який зберігає, заощаджує енергію (у 2 знач.); енергоощадний. *Здійснено комунальну реформу, реалізовано важливі енергозбережні проекти, що забезпечили зменшення споживання природного газу* (із журн.); *Пошук альтернативних джерел енергії, переорієнтація національного господарства на енергозбережну техніку мають стати ключовими завданнями державної науково-технічної політики* (із журн.).

Енергозбере́жна (енергоощáдна) полі́тика *див.* **полі́тика; Енергозбере́жна (енергоощáдна) технолóгія** *див.* **технолóгія.**

ЕНЕРГОЗБЕРІГА́ЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **енергозбере́жний.** *Енергозберігаючий ефект.*

ЕНЕРГОІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до енергетичної та інформаційної взаємодії. *Матерія, життя і психіка перебувають у неподільній єдності й тісному зв'язку з енергоінформаційними процесами довкілля* (з наук. літ.); *Вода — регулятор енергоінформаційного обміну* (із журн.).

ЕНЕРГОКОМПА́НІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **Енергети́чна компа́нія** (*див.* **компа́нія).** *У березні 1999 року на трьох фондових біржах одночасно було запропоновано акції дев'яти енергокомпаній* (з наук. літ.); *Ринок природного газу, як і більшість суміжних із ним ринків товарів і послуг, залишається монополізованим великими державними енергокомпаніями* (із журн.).

ЕНЕРГОКО́МПЛЕКС, у, *ч.* Одна з ланок енергетичного підприємства, яка безпосередньо бере участь у виробленні електроенергії; енергоблок. *За даними спеціалістів, вартість енергокомплексу у США і Японії в 4–5 разів вища, ніж у нашій країні* (з газ.).

ЕНЕРГОКОРИ́СТУВА́ННЯ, я, *с.* Користування енергією (у 2 знач.). *Енергономіка — це інтелектуальна основа ощадливого енергокористування* (з наук. літ.); *Доведеться міняти багато звичок персонального енергокористування — від заправки автомобіля до індивідуального енергопостачання будинків і малого бізнесу* (із журн.).

ЕНЕРГОКРИ́ЗА, и, *ж.* Криза, що відбиває диспропорції між зростанням споживання енергетичної сировини і обсягом її виробництва; енергетична криза. *За опитуванням, лише 26 відсотків громадян вважають, що венесуельський уряд робить правильні кроки для боротьби з енергокризою* (із журн.).

ЕНЕРГОКРИ́ЗОВИЙ, а, е. Стос. до енергокризи. *У недалекому минулому залишився енергокризовий рік* (з газ.).

ЕНЕРГОМАШИНОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* 1. Фахівець із енергомашинобудування. *Інвестиційний проект передбачає заміну турбіни та генератора на сучасне обладнання, виробниками якого є вітчизняні енергомашинобудівники* (із журн.).

2. Працівник у галузі енергомашинобудування. *За прогнозом Міжнародного енергетичного агентства, до 2030 р. у світі планується ввести в експлуатацію нові електростанції загальною потужністю 4800 ГВт. Половина цих потужностей буде побудована у країнах, що розвиваються, де позиції українських енергомашинобудівників дуже сильні* (із журн.).

ЕНЕРГОМАШИНОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Галузь промисловості, яка виробляє машини та обладнання для енергетики (у 2 знач.). *З урахуванням досягнутого рівня в енергомашинобудуванні, стану паливних ресурсів та ефективності їх використання необхідно будувати мазутно-вугільні енергоблоки на надвисокі параметри пари та комбіновані парогазотурбінні блоки* (із журн.).

ЕНЕРГОМЕ́НЕДЖЕР, а, *ч.* Фахівець у галузі енергоменеджменту. *Енергоменеджер повинен володіти системою знань у галузі енергетики, зокрема про джерела енергії, їх транспортування, перетворення, розподіл та споживання* (із журн.).

ЕНЕРГОМЕ́НЕДЖМЕНТ, у, *ч.* Менеджмент у галузі енергетики (у 2 знач.). *Енергоменеджмент об'єднує сукуп-*

ність наукових, технічних та організаційних заходів, спрямованих на ефективне використання електричної і всіх інших видів енергії, їх збереження на шляху від виробника до підприємства й на самому підприємстві (з наук.-попул. літ.); *Успішний досвід розвинених країн свідчить, що широке впровадження систем енергоменеджменту в галузі енергозбереження дає змогу отримувати економію паливно-енергетичних ресурсів* (із журн.).

ЕНЕРГОМЕРЕ́ЖА, і, *ж.* Сукупність електромереж. *Енергопостачальні підприємства інших, крім державної і комунальної, форм власності можуть брати участь у забезпеченні енергією будь-яких споживачів, у тому числі через державну (комунальну) енергомережу, на умовах, визначених відповідними договорами* (з мови документів); *Географічне розташування України та існуюча мережа нафто- і газопроводів, а також енергомереж роблять її одним з найважливіших транзитних вузлів у європейському енергетичному просторі* (з газ.).

ЕНЕРГОМІ́СТ, моста́ *і* мо́сту, *ч.* Те саме, що **електроміст.** *У нас є наміри побудувати енергоміст Україна – Білорусь – Литва* (з газ.); *Підводний енергоміст.*

ЕНЕРГОМІСТКИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **енергоє́мний.** *У структурі промисловості України головну роль відіграють енергомісткі галузі, що використовують немалу кількість природних ресурсів* (з газ.).

ЕНЕРГОМІ́СТКІСТЬ, кості, *ж., рідко.* Те саме, що **енергоє́мність.** *Зниження питомої енергомісткості національного доходу.*

ЕНЕРГОНАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. *техн.* Який оснащений двигуном високої потужності. *Енергонасичений трактор; Енергонасичені машини.*

2. *перен.* Який містить у собі багато енергетики (у 3 знач.). *Наша планета — це живий енергонасичений організм, високоорганізована система* (з навч. літ.).

ЕНЕРГОНАСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **енергонаси́чений.** *Висока енергонасиченість машини.*

ЕНЕРГОНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. Який не залежить від зовнішнього джерела енергії. *У Техаському університеті (США) запропоновано спосіб виготовлення комірок енергонезалежної пам'яті з нанотрубок* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОНЕЗАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **енергонезале́жний.** *Енергонезалежність Вінницької області.*

ЕНЕРГОНОСІЇ́, і́в, *мн. (одн.* **енергоносі́й,** я́, *ч.).* 1. Корисні копалини і продукти їх переробки (нафта, вугілля, газ і т. ін.) як джерела енергії (у 2 знач.). *Вугілля — єдиний енергоносій, розвіданих запасів якого за умови видобутку щорічно 100–120 млн т нам вистачить на 600 років* (з газ.).

2. Про світло, тепло, електрику як результат використаних носіїв енергії (у 2 знач.). *Найефективнішим, універсальним енергоносієм є електрика* (з газ.).

ЕНЕРГОНОСІ́Й *див.* **енергоносії́.**

ЕНЕРГООЗБРО́ЄНІСТЬ, ності, *ж.* Статистико-економічний показник, який характеризує ступінь озброєності живої праці всіма видами енергії. *Енергоозброєність і технічна оснащеність — головні напрями розвитку суспільного виробництва* (з газ.).

ЕНЕРГООСНА́ЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **енергоозбро́єність.** *Яри — рани землі, нанесені ерозією. У наш час є і науковий потенціал, і енергооснащеність, які дають можливість подолати це зло* (з навч. літ.).

ЕНЕРГООЩА́ДЛИВИЙ, а, е. Те саме, що **енергоощадний.** *Проведення енергоощадливої політики у державі дасть можливість створити нові робочі місця в галузі машинобудування, управління, обліку й контролю енергоспоживання* (з наук. літ.).

ЕНЕРГООЩА́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **енергооща́дливий.** *Висока продуктивність комбайнів західних марок, їх ергономічність, енергоощадливість і надійність стали переконливим аргументом для широкого кола покупців* (з газ.); *Серед головних проблем української енергетики експерти Міжнародного центру перспективних досліджень назвали низьку енергоощадливість* (з газ.).

ЕНЕРГООЩА́ДНИЙ, а, е. Який ощадно використовує енергоносії; енергозбережний. *У Рівному замінили звичайні ліхтарі зовнішнього освітлення на енергоощадні з фотоелементами і сонячними батареями* (із журн.).

Енергозбере́жна (енергооща́дна) полі́тика *див.* **полі́тика; Енергозбере́жна (енергооща́дна) техноло́гія** *див.* **техноло́гія.**

ЕНЕРГООЩА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **енергооща́дний.** *Державний стандарт України встановлює терміни та визначення основних понять у сфері енергоощадності, що застосовуються в науці, техніці й промисловості* (з наук. літ.); *У Львівській області реалізують 16 мікропроектів у сфері енергоощадності* (з газ.).

ЕНЕРГОПІДПРИЄ́МСТВО, а, *с.* Підприємство, що виробляє й розподіляє енергію. *Фірми Франції та Німеччини завершили розроблення базового проекту європейського легководного реактора потужністю 1500 МВт, який відповідає вимогам європейських енергопідприємств* (із журн.); *Правова база дозволяла новим власникам зосередитися на задоволенні своїх комерційних інтересів і позбавляла необхідності дотримуватися вимушеного альтруїзму за прикладом державних енергопідприємств* (з газ.).

ЕНЕРГОПО́ЇЗД, а, *ч.* Пересувна електростанція, устаткування якої розміщене на залізних платформах або у вагонах. *За типом первинних двигунів розрізняють дизельні, газотурбінні і паротурбінні енергопоїзди* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЕРГОПО́СЛУГА *див.* **енергопо́слуги.**

ЕНЕРГОПО́СЛУГИ, уг, *мн. (одн.* **енергопо́слуга,** и, *ж.).* Послуги в галузі енергетики (у 2 знач.). *Проблема вдосконалення енергетичної інфраструктури регіону полягає в отриманні найбільшої кількості енергопослуг за найменших витрат енергоресурсів* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОПОСТАЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Який постачає енергію (у 2 знач.). *Енергопостачальним організаціям вигідно здійснювати нарахування витрат споживачам за нормами та усередненими показниками, що в кілька разів перевищують реальне споживання* (із журн.).

ЕНЕРГОПОСТАЧА́ЛЬНИК, а, *ч.* Постачальник енергії (у 2 знач.). *Відповідно до ч. 6 ст. 24 Закону України "Про електроенергетику" енергопостачальники несуть відповідальність перед споживачами електричної енергії у разі переривання електропостачання з вини енергопостачальника* (з навч. літ.); *За договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (далі — енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію* (з мови документів).

ЕНЕРГОПОСТАЧА́ННЯ, я, *с.* Забезпечення підприємства різними видами енергії та палива. *У системі комуналь-*

ного енергопостачання України на сьогодні експлуатується близько одного мільйона кілометрів повітряних та кабельних ліній електропередач усіх класів напруги (з наук. літ.); *Загроза перебоїв енергопостачання внаслідок техногенних катастроф і системних аварій збільшується через швидке посилення концентрації виробництва і централізації розподілу енергії* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОПРОМИСЛÓВИЙ, а, е. Пов'язаний з енергетичною промисловістю. *За 50 років свого існування атомна енергетика стала широкомасштабною енергопромисловою світовою галуззю: забезпечуючи 6,5 % світових енергетичних потреб, вона виробляє 16 % світової електроенергії* (з наук. літ.); *У країні відсутнє будь-яке об'єднання підприємств атомної генерації, ядерного паливного циклу та енергетичного машинобудування на державно-управлінському або корпоративному рівнях. Єдину атомну енергопромислову політику і стратегію генерувати нікому* (з газ.).

Енергопромислóвий кóмплекс *див.* **кóмплекс.**

ЕНЕРГОПРОМИСЛÓВІСТЬ, вості, *ж.* Те саме, що **Енергети́чна промислóвість** *(див.* **промислóвість).** *Тематика міжнародної виставки досить широка: машинобудівне обладнання, індустріальна автоматизація, зварювання, енергопромисловість, друкарське та пакувальне обладнання та ін.* (з газ.).

ЕНЕРГОРЕСУ́РС *див.* **енергоресу́рси.**

ЕНЕРГОРЕСУ́РСИ, ів, *мн. (одн.* **енергоресу́рс,** у, *ч.).* Те саме, що **Енергети́чні ресу́рси** *(див.* **ресу́рс).** *За висновками експертів, кількість енергоресурсів, що споживаються, — це один із критеріїв, які визначають ступінь наближення економіки країни до перспективи її подальшого сталого розвитку* (з наук. літ.); *Фундаментальна наука охоплює розв'язання багатьох життєво важливих для людства проблем: забезпечення енергоресурсами, подолання невиліковних хвороб, подовження тривалості людського життя* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОРЕСУ́РСНИЙ, а, е. Стос. до енергоресурсів. *Збільшення енергетичних інвестицій в аграрне виробництво дасть можливість ефективно використовувати і відтворювати енергоресурсні чинники* (з наук. літ.); *Підвищення ефективності і продуктивності сільського господарства України за умови обмеженого енергоресурсного забезпечення національного виробництва можливе лише шляхом опрацювання та проведення відповідної державної аграрної політики* (з наук. літ.); *Енергоресурсний потенціал.*

ЕНЕРГОРИ́НОК, нку, *ч.* Те саме, що **Енергети́чний ри́нок** *(див.* **ри́нок).** *Лейбористи серйозно переглянули підходи консерваторів до реформування енергоринку Великої Британії, але аж ніяк не ставили під сумнів результати приватизації енергетики* (з наук. літ.); *Ситуація на енергоринку України свідчить про відставання саме системних перетворень, тоді як окремі зміни організаційно-технічного характеру є досить ефективними* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОСÉКТОР, у, *ч.* Те саме, що **Енергети́чний сéктор** *(див.* **сéктор).** *За словами експертів, стабілізувати енергосектор можна лише дотримуючись фінансової дисципліни* (із журн.); *У Києві презентували проміжні результати індексу прозорості енергосектору, відповідно до яких Україна отримала найменший бал (4,55 за десятибальною шкалою)* (з газ.).

ЕНЕРГОСИЛОВИ́Й, á, é. Стос. до перетворення теплової електроенергії в механічну. *Енергосилове устаткування.*

ЕНЕРГОСИСТÉМА, и, *ж.* Те саме, що **Енергети́чна систéма** *(див.* **систéма).** *Микола Петрович якось сказав: — Наша енергосистема мусить працювати абсолютно невідмовно, ще точніше, ніж людське серце!* (В. Владко); *— Вони розімкнули Тартар? — здивувався Меркурій. — Хто їх допустив до енергосистеми? Що говорять біосторожі?* (О. Бердник).

ЕНЕРГОСПІВПРÁЦЯ, і, *ж.* Співпраця в галузі енергетики. *Міненерго покладає великі надії на прогрес у переговорах з розвитку енергоспівпраці нашої держави з азіатськими партнерами* (з газ.); *Україна прагне поглибити енергоспівпрацю з країнами Євросоюзу* (з газ.).

ЕНЕРГОСПОЖИВÁННЯ, я, *с.* Використання енергоносіїв у народному господарстві та в побуті. *Нафта, газ, вугілля забезпечують близько 90 % енергоспоживання* (з газ.).

ЕНЕРГОТЕХНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до енерготехнології. *І. М. Карп — учений великої ерудиції, з широким спектром наукових інтересів у галузі енерготехнологічного використання палива, газотехніки, високотемпературних процесів хімічної технології, металургії та енергетики* (із журн.); // Який ґрунтується на засадах енерготехнології. *Найбільш ефективними способами одержання ацетилену є термоокиснювальний і плазмовий піроліз із використанням енерготехнологічних схем* (з наук. літ.).

ЕНЕРГОТЕХНОЛÓГІЯ, ї, *ж.* 1. Те саме, що **енергозберéжна (енергоощáдна) технолóгія** (див. **технолóгія**). *Альтернативні енерготехнології.*

2. Відповідна галузь знань, пов'язаних із цією проблемою. *Інститут вугільних енерготехнологій НАН України створено в 1996 р. на базі Відділення високотемпературного перетворення енергії Інституту проблем енергозбереження НАН України* (з наук.-попул. літ.); *Енерготехнологія хіміко-технологічних процесів.*

ЕНЕРГОУСТАТКУВÁННЯ, я, *с., техн.* Енергетичне устаткування підприємства. *Під час повузлової реконструкції турбіни енергоблока на Зуївській ТЕС було проведено роботи з модернізації турбіни, котла, електрофільтра, комплексного розподільного пристрою, енергоустаткування і електроприводу живильників сирого вугілля* (з газ.).

ÉНЕЦЬ *див.* **éнці.**

ЕНЗИ́М *див.* **ензи́ми.**

ЕНЗИМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол., хім.* Який відбувається під впливом ензимів. *Під час фотосинтезу утворюється тільки частина білка, а основна кількість його утворюється пізніше за допомогою ензиматичних процесів* (з наук. літ.); *Ензиматичне розщеплення.*

ЕНЗИ́МИ, ів, *мн. (одн.* **ензи́м,** у, *ч.), біол., хім.* Те саме, що **ферм́енти** 1. *Без каталізу різноманітними ферментами (або ензимами) неможливі хімічні процеси одержання багатьох продуктів перероблення вугілля і нафти, синтетичних тканин* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЗИ́МНИЙ, а, е, *біол., хім.* Стос. до ензимів. *У Росії розробили високоефективний ензимний препарат, який сприяє загоєнню важких опіків* (із журн.); *Універсальний ензимний тракт також не є ознакою біокібера. Звичайна фізіологічна операція* (О. Тесленко).

ЕНЗООТИ́ЧНИЙ, а, е, *вет.* Прикм. до **ензоóтія.** *Значну роль у профілактиці ензоотичних пневмоній у молодняку відіграють загальні заходи, спрямовані на одержання здорово-*

го, добре розвинутого приплоду (з навч. літ.); *Ензоотичне захворювання худоби на гематурію.*

ЕНЗОО́ТІЯ, ї, *ж., вет.* Заразне захворювання тварин, що повторюється в якій-небудь місцевості або якому-небудь господарстві й за їх межі не поширюється. *Ензоотія інфекційного гепатиту має сезонний характер, але частіше спостерігається навесні* (із журн.).

ЕНІ́ГМА, и, *ж., книжн., рідко.* Загадка, таємниця. *Розгадана Едіпом енігма щодо природного шляху людини (ранок — день — вечір) нібито й зумовлює його мудрість, владу, велич* (з наук. літ.).

ЕНІГМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Загадковий, незрозумілий. *Окремі аналітичні статті про митця в нашій пресі є мало не енігматичним винятком із загального правила* (із журн.); *Слово "реформа" досить енігматичне. Воно припускає, що щось не функціонує і це треба змінити* (з газ.).

ЕНІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець з еніології. *На думку еніолога, духовні ідеї використовуватиме в майбутньому весь світ* (з газ.).

ЕНІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до еніології. *Еніологічний контроль будівель та споруд проводять під час авторського нагляду або паралельно з ним* (з газ.); *Еніологічна практика; Еніологічні знання.*

ЕНІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про енергоінформаційний обмін у природі й суспільстві. *Як переконують різні джерела, еніологія здатна ввібрати в себе всі сучасні й навіть стародавні наукові та ненаукові напрями вчень, що стосуються життя* (із журн.); *Для еніології важливий Всесвіт і людина як частина великої програми зародження Космосу* (із журн.); *Еніологія дуже популярна сьогодні й на Заході, і на Сході* (з газ.).

ЕНКА́УСТИКА, и, *ж., мист.* Живопис восковими фарбами; восковий живопис. *Вестибюль Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського прикрашає монументальний живопис, виконаний у техніці енкаустики* (з наук. літ.); *Переважна більшість пігментів універсальна, їх використовують для надання кольору в різних фарбових системах: у виробництві всіх видів художніх і керамічних фарб, фресці, енкаустиці, емалей* (з навч. літ.); *Художник звернувся до прадавньої техніки енкаустики, що існує вже мало не п'ять тисячоліть. В її основу покладено натуральний бджолиний віск* (із журн.).

ЕНКАУСТИ́ЧНИЙ, а, е, *мист.* Прикм. до **енка́устика.** *В енкаустичних роботах живуть світло, повітря, тепло. Саме те, чого від початку очікуємо й отримуємо від світу горішнього* (із журн.); — *Цікава історія візантійських енкаустичних ікон VI–VII ст. Вони були знайдені в монастирі Святої Катерини на Синаї в середині XIX століття та привезені до Києва архімандритом Порфиріем Успенським* (з газ.).

ЕНКЛІ́ТИКА, и, *ж., лінгв.* Позбавлене власного наголосу слово, що стоїть після наголошеного й утворює разом з ним фонетичне ціле, об'єднане спільним наголосом. *Слово, з належними до нього проклітиками та енклітиками, в живому потоці мови входить до складу ритмічної групи* (з наук. літ.).

ЕНКЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **енклі́тика.** *І на правобережжі, і на лівобережжі* [Звенигородщини] *відзначені такі варіантні форми, як енклітична на "ню" (знах. однини від займенника вона)* (В. Русанівський); *Енклітичні форми особових займенників, засвідчені пам'ятками східнослов'янських мов, тепер зустрічаються переважно лише в їхніх говірках і тільки як виняток іноді виступають у деяких східнослов'янських літературних мовах* (з наук. літ.).

ЕНКОМ'Є́НДА *див.* **енкоміє́нда.**

ЕНКОМІЄ́НДА, ЕНКОМ'Є́НДА, и, *ж., іст.* Під час іспанської колонізації Америки — жорстока кріпосницька експлуатація індіанського населення певної місцевості. *Право енкомієнди, яке іспанські гранди одержували від свого короля, — право користування землею і тими, хто проживає на ній, — чорною плямою лягло на європейців* (Ю. Бедзик).

Е́ННИЙ, а, е. 1. Позначений у формулах умовним символом — латинською літерою N — у значенні: кожний, будь-який, певний (про величини). *Енний вектор.*

2. *перен., перев. зі сл.* к і л ь к і с т ь, ч и с л о і т. ін. Невизначено великий, необмежений. *Мене цікавить вербування енної кількости осіб до школи для дорослих...* (Ю. Яновський).

ЕНОТЕ́РА, и, *ж., бот.* Трав'яниста рослина родини онагрових із запашними жовтими квітками. *Енотера духмяна.*

ЕНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Лікування вином. *Гіппократ створив перший, що зберігся до наших часів, варіант системної енотерапії: він розділив вина за корисними властивостями й розповів, які вина, в яких дозах і за яких хвороб рекомендовано пити* (з наук.-попул. літ.).

ЕНОФТА́ЛЬМ, у, *ч., вет., мед.* Западання очного яблука в очну ямку. *Причиною енофтальму може бути важка травма з переломом кісток очниці, атрофією жирової клітковини або поразки центральних симпатичних шляхів і порушення симпатичної іннервації ока* (з наук.-попул. літ.).

Е́НСЬКИЙ, а, е. Уживається замість назви, яка з певних причин має бути невідомою. *Взяли ми курс в енському напрямку і потьопали* (Яків Баш); *В газеті, на другій сторінці, розповідали про ударну роботу енського заводу, який перевезли з прифронтової смуги* (О. Іваненко).

ЕНТА́ЗИС, у, *ч., архт.* Потовщення стовбура колони в середній його частині. *Розміри фуста, його ентазис, наявність канелюр залежать від того, до якого ордера належить колона* (з наук.-попул. літ.); *Ентазис створює враження напруженості й усуває ілюзію ввігнутості колонного стовбура* (із журн.).

ЕНТАЛЬПІ́Я, ї, *ж., фіз.* Функція незалежних змінних тиску й ентропії, що однозначно визначає стан фізичної системи в термодинаміці. *Наукову працю присвячено визначенню ентальпій змішування рідких сплавів міді та кобальту з рідкісноземельними металами* (з наук.-попул. літ.).

ЕНТЕЛОДО́Н, а, *ч., палеонт.* Викопний величезний м'ясоїдний ссавець підряду свиноподібних олігоценової доби заввишки в холці до двох метрів. *Ентелодони населяли Азію та Північну Америку* (з наук.-попул. літ.).

ЕНТЕРАЛГІ́Я, ЕНТЕРАЛЬГІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Шлунково-кишковий біль. *Шлунково-кишкові захворювання — це і гостре або хронічне розширення шлунка, і ентералгія, і метеоризм, і хімостаз або копростаз* (з наук. літ.); *На ентералгію припадає близько 50 % усіх випадків колік у коней* (з наук. літ.).

ЕНТЕРАЛЬГІ́Я *див.* **ентералгія.**

ЕНТЕРА́ЛЬНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до шлунково-кишкового тракту. *Синдром ентеральної недостатності характеризується порушенням моторно-евакуаторної, бар'єрної та секреторної функцій шлунково-кишкового тракту* (з наук. літ.).

ЕНТЕРИ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення слизової оболонки тонких кишок. *Якщо дисбактеріоз виник на тлі захворювання органів травлення (ентерит, коліт тощо), передусім треба лікувати основну недугу* (з наук. літ.); *Розвиток хро-*

нічного ентериту на фоні хронічного панкреатиту призводить до порушення всмоктування, внаслідок чого розвивається анемія (з наук. літ.).

ЕНТЕРО... Перша частина складних слів, що позначають функції та захворювання кишечника, напр.: е н т е р о б і ó з, е н т е р о к о л і́ т.

ЕНТЕРОБАКТЕ́РІЇ, ій, *мн. (одн.* **ентеробакте́рія,** ї, *ж.).* Кишкові бактерії. *Слизова оболонка у хворих колонізована переважно аеробними умовно патогенними ентеробактеріями, стафілококами, ентерококами* (з наук. літ.); *Присутність у водоймах пестицидів може призвести до несподіваного ефекту: деякі види мікроорганізмів одержують екологічну перевагу, що неминуче позначиться на поведінці ентеробактерій і спричинить підвищення ризику зараження гострими кишковими інфекціями* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОБАКТЕ́РІЯ *див.* **ентеробакте́рії.**

ЕНТЕРОБІÓЗ, у, *ч., вет., мед.* Глистове захворювання, спричинене паразитуванням дрібних білих черв'яків у ділянці відхідника *(див.* **відхі́дник**[2]). *Збудник ентеробіозу — гострик. Це круглий гельмінт сірувато-білого кольору, довжина якого не перевищує одного сантиметра* (з навч. літ.).

ЕНТЕРОГЕПАТИ́Т, у, *ч., вет.* Інфекційна хвороба птахів, яка характеризується запаленням сліпої кишки й печінки. *Утримувати індиків треба обов'язково окремо від курей, щоб запобігти захворюванню на ентерогепатит* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОКÓК, а, *ч.* Стрептококова бактерія, що живе в кишечнику людини й тварин. *У практично здорових людей слизова оболонка товстої кишки колонізована тільки біфідобактеріями, лактобактеріями, бактероїдами та ентерококами* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОКОЛІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення слизової оболонки тонких і товстих кишок. *Ентероколіт — одне із захворювань системи травлення, яке спричиняє атрофічні зміни слизової оболонки і порушення функцій кишечника* (з наук.-попул. літ.).

ЕНТЕРОПА́ТІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Загальна назва хвороб кишечника. *Ентеропатія нерідко зумовлена алергією на білки коров'ячого молока, а також сою, злаки, яйця і морепродукти* (із журн.).

ЕНТЕРОПАТОГЕ́ННИЙ, а, е, *вет., мед.* Який спричиняє ентеропатію (про бактерії, віруси і т. ін.). *Захищають слизову оболонку кишечника від ентеропатогенних вірусів та бактерій лише постійно присутні в ньому специфічні антитіла* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОПТÓЗ, у, *ч., мед.* Опущення органів черевної порожнини. *Біль у шлунку може бути наслідком подразнення нервових закінчень у стінці кишок (виразкова хвороба, пухлини кишок, ентероптоз)* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОСЕПТÓЛ, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат, якому власт. антибактеріальна дія. *При ураженні кишок, спричиненому дисбактеріозом із переважанням патогенних видів кишкової палички, стійких до багатьох антибіотиків, показаний ентеросептол у таблетках по 0,25 г* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОСОРБЕ́НТ, у, *ч, фарм.* Лікувальний засіб, що зв'язує екзо- та ендогенні речовини в шлунково-кишковому тракті шляхом адсорбції, абсорбції, іонообміну і т. ін. *Інститут загальної і неорганічної хімії успішно провів широку клінічну апробацію мікросферичних вуглеводних ентеросорбентів для селективного виведення радіонуклідів з організму людей, які працювали у зоні Чорнобильської АЕС* (з наук. літ.); *За останні роки ентеросорбенти були апробовані в клініках різного профілю* (з наук. літ.).

ЕНТЕРОТОКСЕМІ́Я, ї, *ж., вет.* Інфекційна хвороба тварин, яку спричиняють токсинотвірні бактерії, що розмножуються в шлунково-кишковому тракті. *Перебіг ентеротоксемії блискавичний і гострий: її ознаки не встигають розвинутися — тварини гинуть здебільшого на перший або другий день захворювання* (з наук. літ.).

ЕНТИМЕ́МА, и, *ж., лог.* Скорочений силогізм, у якому один із засновків не висловлюється через його очевидність. *Арістотель вважав ентимему ефективним засобом ораторського мистецтва* (з наук. літ.); *Загальновідомі положення немає потреби наводити у промові, адже їх додає сам слухач. Тому оратори застосовують не силогізми, а ентимеми* (з наук. літ.).

ЕНТО... *див.* **ендо...**

ЕНТОГНА́ТНІ, них, *мн., зоол.* Клас малих, первинно безкрилих комах з утягненими ротовими органами гризучого або колючого типу. *Трахейна система ентогнатних погано розвинена або відсутня* (з наук. літ.); *Ентогнатні поділяються на три ряди: протури, двохвістки та ногохвістки* (з наук. літ.).

ЕНТОДЕ́РМА, и, *ж., біол.* 1. Внутрішній шар зародка багатоклітинних тваринних організмів на ранніх стадіях розвитку; протилежне е к т о д е р м а. *Одноклітинні водорості живуть всередині клітин ентодерми гідри* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **ендоде́рма** 2. *Перші багатоклітинні організми були двошаровими. Вони мали ектодерму і ентодерму* (з наук. літ.).

ЕНТОМО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **комáха,** напр.: е н т о м о л ó г і я, е н т о м о ф і́ л ь н и й.

ЕНТОМÓЗ, у, *ч., вет.* Хвороба тварин, спричинювана комахами або їхніми личинками, що паразитують на цих тваринах. *Ентомоз було діагностовано у всіх вівчарських господарствах, де проводили обстеження* (з наук. літ.).

ЕНТОМÓЛОГ, а, *ч.* Фахівець із ентомології. — *Я от бач, — він показав на свій сачок, — ловлю часом метеликів і тому вважаю себе ентомологом* (М. Трублаїні).

ЕНТОМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **ентомолóгія** і **ентомóлог.** *Ентомологічна колекція; Ентомологічна служба захисту; Ентомологічний з'їзд.*

ЕНТОМОЛÓГІЯ, ї, *ж.* Розділ зоології, що вивчає комах. *Дослідження регіональних фаун та складання кадастрів комах — одне з головних завдань ентомології* (з наук. літ.); [Р о м а н:] *Це ж Науково-дослідний інститут ентомології і фітопатології. І, звичайно, ми не займаємося ні металом, ні зерном, ні тваринами, а виключно комахами* (З. Мороз).

ЕНТОМОФА́Г, а, *ч., біол.* Організм, який живиться комахами. *Ентомофаги знищують шкідників зелених насаджень* (з наук.-попул. літ.); *Вапнування кислих ґрунтів зменшує кількість дротяників і не призводить до загибелі їхніх ентомофагів — хижих жужелиць* (з навч. літ.).

ЕНТОМОФА́ГІЯ, ї, *ж., біол.* Поїдання комах живими істотами, зокрема й людиною. *Дятел звичайний є ентомофагом лише кілька місяців протягом року — з березня до серпня. Таке трофічне обмеження щодо ентомофагії не зменшує значення цього виду для біологічного захисту наших лісів* (з наук. літ.); *На думку прихильників ентомофагії, жуки та саранча багаті на білок і практично не містять холестерину* (із журн.).

ЕНТОМОФА́УНА, и, *ж., зоол.* Сукупність комах, що населяють певну територію або живуть у певний період історії Землі; фауна комах. *У Карпатах поширена унікальна різноманітність популяцій ентомофауни, зоофауни, трофічною основою для яких є нектар, пилок, насіння лучних трав* (з наук. літ.); *Суттєву роль у формуванні структури ґрунту, в поліпшенні його аерації відіграють черви, зокрема дощовий черв'як, ґрунтова ентомофауна та різноманітні гризуни* (з навч. літ.).

ЕНТОМОФІЛІ́Я, ї, *ж., бот.* Те саме, що **комахозапи́лення.** *Рослини, пристосувавшись до ентомофілії, дають насіння за наявності запилювачів* (з наук.-попул. літ.); *Переважній більшості бобових властива ентомофілія. Роль запилювачів при перехресному запиленні виконують різноманітні комахи* (з навч. літ.).

ЕНТОМОФІ́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Стос. до ентомофілії. *Закон України від 22 лютого 2000 р. "Про бджільництво" регулює відносини щодо розведення та охорони бджіл, ефективного використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення* (з навч. літ.); *Кормовою ділянкою може слугувати й така, що утворена штучним насіннєвим висівом багаторічних ентомофільних культур* (із журн.).

ЕНТРОПІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до ентропії. *Термодинамічне вимірювання свідчить, що ентропійний внесок у відносно вільну енергію ізомерів є незначним, а механізм переносу протона є міжмолекулярним* (з наук. літ.); *Відповідно до теорії ентропійних збурень згущення і розрідження плазми відбувається на фоні повністю однорідного випромінювання* (з наук. літ.); *Влада існує в будь-якому суспільстві з найдавніших часів, виконуючи інтегративну функцію боротьби проти ентропійних суспільних проявів* (з наук. літ.); *Велика ентропійна хвиля, що розірвала Велику імперію, рознесе вщент і незалежні, перепрошую, державки* (Ю. Андрухович); *Поняття ентропійної похибки, із позицій теорії інформації, є універсальним для встановлення критерію точності вимірювання* (з наук. літ.).

ЕНТРОПІ́Я, ї, *ж.* 1. *фіз.* Функція стану термодинамічної системи, яка характеризує розсіювання енергії, зумовлене перетворенням усіх її видів на теплову і рівномірним розподілом тепла між тілами. *У кожному малому (локальному) елементі системи ентропія — така сама функція локальних значень енергії, об'єму і концентрацій, як і в стані термодинамічної рівноваги* (з наук. літ.); *Зростання ентропії в будь-якому процесі триває не безмежно, а лише до певного максимального значення, характерного для даної системи* (з навч. літ.).

2. *інформ.* Міра неповноти, невизначеності знань. *У кібернетиці інформація — це все, що усуває невизначеність. Чим вища невизначеність у системі, тим більша її ентропія* (з наук. літ.); *Чим більша передбачуваність системи, тим менше значення інформаційної ентропії* (з навч. літ.).

3. *спец.* Міра невизначеності якого-небудь явища, процесу і т. ін. *Живі організми, на відміну від неживого тіла, здатні до впорядкування, утворення порядку із хаосу і тим самим до протидії зростанню ентропії* (з наук. літ.); *Поки що людство з його енергетичним і промисловим потенціалом лише прискорює процеси руйнування біосфери, знижує ступінь її організованості та підвищує ентропію* (із журн.).

4. *вет., мед.* Заворот повік усередину. *Є багато чудових собак із гарними складками навколо очей та масивною мордою і без жодних натяків на ентропію повік* (із журн.).

ЕНТУЗІА́ЗМ, у, *ч.* Сильний запал, захоплення, душевне піднесення. *З невідомої причини чомусь саме ентузіазм колективу, висловлений у формі оплесків, трохи збентежив Женю Коман* (Іван Ле); *Він дивиться на мене, і я читаю в його очах не ентузіазм, а меланхолію* (Ірина Вільде).

○ **(1) З ентузіа́змом,** *у знач. присл.* — захоплено, радісно. *Артисти підходять до рампи і, повернувшись до ложі, бурно, з ентузіазмом плещуть* (В. Винниченко); *Школа зустріла мене* [кота Лапченка] *з ентузіазмом. Учні кинулись до куточка живої природи, щоб познайомитися зі мною, і вчителька .. змушена була встановити чергу* (І. Багмут).

ЕНТУЗІА́СТ, а, *ч.* Людина, пройнята ентузіазмом, яка діє з ентузіазмом. *Ті ж, що .. спочатку закидали обуренням і насмішками твердження молодих ентузіастів — через кілька років самі гордо їх виголошували як свої власні, як аксіоми* (І. Франко); *Батько Каргата .. був одним з тихих ентузіастів, які з головою поринають у .. справу* (Ю. Шовкопляс); *Потрібні ентузіасти. Потрібні люди, які зречуться власних потреб і забаганок, які житимуть для спільноти, для майбуття* (О. Бердник); // *чого.* Людина, яка віддає всі сили якій-небудь справі; палкий прихильник чого-небудь. *Астроплан летів за найпростішим маршрутом, який був розроблений ще першими ентузіастами міжпланетних подорожей на початку нашого віку* (В. Владко); *Інженер Гайовий був ентузіастом механізації* (С. Журахович).

ЕНТУЗІАСТИ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* 1. Притаманний ентузіастові, характерний для нього. *Нехай видають, які хочуть, закони, нехай ведуть, яку хочуть, політику .. Клара й Гоферт рішуче, жагуче й безкомпромісово проти такої легковажної, емоціональної, ентузіастичної тактики* (В. Винниченко); *Ентузіастична жага реваншу неминуче має захопити навіть найпрагматичніших, найзваженіших членів команди* (із журн.).

2. Стос. до ентузіазму, сповнений ентузіазму. *Так миром, громадою, ентузіастичними зусиллями кількох співробітників бібліотеки відновлювалося втрачене* (з газ.).

ЕНТУЗІА́СТКА, и, *ж.* Жін. до **ентузіа́ст.** *Ентузіастка всього нового, молодого, як і сама, — Галина швидко опанувала найновішу конструкцію потужного паровоза* (Іван Ле).

ЕНУКЛЕА́ЦІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Цілковите видалення, вилущення повністю кулястих утворень. *Енуклеація пухлини очного яблука.*

ЕНУРЕ́З, у, *ч., мед.* Нетримання сечі при вроджених аномаліях сечової системи, хворобах і ушкодженнях нервової системи (перев. спинного мозку). *Енурез, ця дитяча вада, досить поширена серед вихованців спецшколи, є вона, мабуть, наслідком усіх тих переживань, нервових струсів, що їх аж надто діставалось багатьом із цих дітей* (О. Гончар); *На думку розробників, сенсори такого типу можуть допомогти пацієнтам з аневризмою та енурезом* (із журн.); *Нічний енурез.*

ЕНУРЕ́ТИК, а, *ч., розм.* Людина, хвора на енурез. — *Невже він енуретик! — розгортаючи постелю, висловлювала здогад Лідія Максимівна, шкільний лікар* (О. Гончар).

ЕНЦЕФАЛІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення головного мозку людини й тварин, яке перев. спричиняють віруси, мікроби або травми. *Проявом енцефаліту можуть бути тривале порушення сну, головний біль, запаморочення* (з навч. літ.); *Ди-*

тина захворіла на енцефаліт, і .. мати здала до дитбудинку хлопця, котрий і тоді, і нині, коли ним опікується дядько, залишився на рівні розвитку немовляти (Є. Пашковський).

ЕНЦЕФАЛІ́ТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до енцефаліту. *Енцефалітний хворий.*

△ **Енцефалі́тний кліщ** *див.* **кліщ.**

ЕНЦЕФАЛОГРА́МА, и, *ж.* Графічне зображення, яке одержують під час дослідження головного мозку шляхом енцефалографії. — *Розклали* [психологи] *вас практично на молекули, вивчали вас як особистість — біохімія, енцефалограми, онейрограми тощо...* (О. Тесленко); *Для проведення енцефалограми на голову пацієнта надягають пристрій, що нагадує гумову шапочку. Його приєднують до комп'ютера. На моніторі з'являються зигзагоподібні лінії — графічне зображення електричної активності мозку* (з газ.).

ЕНЦЕФАЛО́ГРАФ, а, *ч.* Електричний прилад для дослідження головного мозку; електроенцефалограф. *До голови хворого підключаються кілька портативних енцефалографів, які досить швидко здійснюють мозкове сканування і виводять інформацію на екран* (із журн.).

ЕНЦЕФАЛОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до енцефалографії, який ґрунтується на ній. *Енцефалографічне дослідження.*

ЕНЦЕФАЛОГРА́ФІЯ, ї, *ж., мед.* Метод рентгенографічного дослідження головного мозку. *Енцефалографія, незважаючи на появу нових методів реєстрації, ідентифікації та відображення (нейровізуалізації) структурних змін в мозку людини, досі залишається основним методом діагностики* (з наук. літ.); *Ніяк не міг .. забути братового хамства. Та йому енцефалографію треба робити, бо, відколи поїхав до Києва, наче вщепив йому там якийсь учень Йожефа Менгеле чужорідні мізкові* [мозкові] *клітини* (С. Процюк).

ЕНЦЕФАЛОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж., мед.* Сукупність методів вимірювання кількісних параметрів головного мозку та його окремих частин під час рентгенологічного або морфологічного дослідження. *Ступінь несприятливого впливу передчасних пологів на функціональний стан плода аналізують за основними показниками відповідно до терміну вагітності: біофізичний профіль плода, його енцефалометрія, морфометричний та кардіогемодинамічний стани, гепатометрія* (з наук. літ.).

ЕНЦЕФАЛОПА́ТІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Захворювання головного мозку незапального характеру, яке призводить до порушення його функцій. *Багаторічні дослідження вчених значно розширили наші уявлення стосовно неврологічної клініки гіпертонічної хвороби, зокрема виділили гостру гіпертонічну енцефалопатію* (з наук. літ.).

ЕНЦИ́КЛІКА, и, *ж.* Послання Папи Римського, присвячене найважливішим релігійним, моральним, суспільно-політичним проблемам. *О. Федір почув по радіо переклик дзвонів з Рима, потім голос диктора, урочисту музику якогось хорала і раптом документ — нову енцикліку Папи Пія XII .. Він звертається до дітей своїх із словом про мир, благословляє їх і бажає, щоб тиша і спокій швидше зайшли в їхні хати* (С. Скляренко); *Україна вітала Папу Римського, епіцентром думок, енциклік і проповідей якого є людина, її гідність, її свобода* (з газ.).

ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЗМ, у, *ч.* Широка всебічна освіченість, обізнаність у різних галузях знання. *Покажчик друкованих праць О. П. Маркевича засвідчує звитяжницьку працю вченого на ниві енциклопедизму* (з наук. літ.); *Незвичайною широтою наукових інтересів і енциклопедизмом знань відзначався видатний український і російський філолог О. О. Потебня* (з навч. літ.).

ЕНЦИКЛОПЕДИ́СТ, а, *ч.* 1. Людина, яка має енциклопедичні знання. *Великий енциклопедист В. І. Вернадський глибоко усвідомив усю попередню наукову картину світу* (з наук. літ.).

2. Представник групи передових французьких мислителів, які об'єдналися навколо "Енциклопедії", що видавалася наприкінці XVIII ст. за редакцією Д. Дідро і Ж.-Л. д'Аламбера, а також той, хто поділяє їхні погляди. *Платон Петрович був освічений і начитаний, як і його батько, котрий .. сповняв свою бібліотеку творами енциклопедистів* (І. Нечуй-Левицький); *Справою всього життя, що зробила безсмертним ім'я Дідро, стало видання "Енциклопедії". Вчених і літераторів, яких вона об'єднала, називали енциклопедистами* (із журн.).

ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **енциклопе́дія.** *Енциклопедичний характер мають рукописні збірники, яких досі звісно нам кілька, а яких, певно, мусило бути далеко більше* (І. Франко); *Енциклопедична стаття входить, як правило, до загального комплексу статей з певної наукової дисципліни чи певного кола тем або питань* (з навч. літ.); *Енциклопедичний матеріал;* // Який являє собою енциклопедію. *Знає* [Вадим Бабенко] *все .. До нього в лабораторії звертаються як до енциклопедичного словника* (Ю. Мушкетик); *Професор перегортав .. енциклопедичний словник* (Р. Андріяшик); *"Ізборник Святослава" — один із перших слов'янських і давньоруських енциклопедичних збірників* (з наук. літ.); // Власт. енциклопедії, характерний для неї. *Перекладач має володіти енциклопедичною інформацією і враховувати фонові знання своїх читачів* (з навч. літ.).

2. Високоосвічений; різнобічний (у 2 знач.). *Він* [Г. Сковорода] *був на свій час широкоосвіченою, енциклопедичною людиною: філософом, ліриком, перекладачем.., проповідником на майданах* (П. Тичина); *Євпраксія — онука Володимира Мономаха, відома під іменем Добродії, — багато вчилася і мала енциклопедичні знання* (із журн.).

ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **енциклопеди́чний** 2. *Ще одного викладача Острозької школи хотілося б назвати — Кирила Лукіаса, який був за походженням грек, здобув високу освіту у Венеціанському і Падуанському університетах, відзначався енциклопедичністю знань* (з наук. літ.); *М. Рильський увібрав у себе войовничий гуманізм і громадянську мужність Т. Шевченка, енциклопедичність І. Франка, заглибленість в мудрість слова Лесі Українки* (із журн.).

ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНО. Присл. до **енциклопеди́чний** 2. *Леся Українка була енциклопедично освіченою людиною, мала матеріалістичний світогляд* (з наук.-попул. літ.).

ЕНЦИКЛОПЕ́ДІЯ, ї, *ж.* Наукове або науково-популярне довідникове видання (перев. у формі словника), в якому систематизовано найістотнішу інформацію з усіх чи окремих галузей знання. *Вона хутко побігла до бібліотеки й відшукала в енциклопедії коментарі про проказу* (Ю. Смолич); *У популяризації наукових знань про мову поряд зі словниками та підручниками велику роль відіграють загальні та спеціальні енциклопедії* (з наук. літ.); *Енциклопедія українознавства;* * Образно. *Книга часу — це щастя й трагедія. Пам'ять друзів — як чистий ромен. Мого серця енциклопедія Із любові і рідних імен* (Т. Масенко).

◊ (1) **Ходя́ча енциклопе́дія,** *жарт.* — людина, яка має різнобічні знання й може надати інформацію з багатьох питань. *Дуже добрий, дотепний і веселий, ходяча енциклопедія з усіх питань електрики й акустики, академік Антохін був людиною, яку поважали всі, хто його знав* (В. Владко); *— О-о, він дуже багато знає! Його серед ночі розбуди — він вам одразу ж, навіть не протерши очі, почне читати лекцію на яку завгодно тему. Ходяча енциклопедія...* (М. Руденко).

ÉНЦІ, ів, *мн. (одн.* **éнець,** нця, *ч.).* Нечисленна народність, яка становить корінне населення півострова Таймир у Росії; представники цієї народності. *Основні традиційні заняття енців — оленярство і мисливство* (з наук.-попул. літ.); *Енці мали розвинутий усний фольклор: казки, перекази, побутові історії та народні оповідання* (з навч. літ.).

ЕОЗИ́Н, у, *ч., хім.* Органічний барвник, який одержують синтетично і застосовують для забарвлення біологічних препаратів у різні відтінки червоного кольору та у виробництві лаків, чорнила. *Еозин застосовують як гістологічний барвник* (з наук.-попул. літ.).

ЕОЗИНОПЕНІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Зменшення еозинофілів у крові, що при деяких інфекційних захворюваннях є свідченням зниження імунітету організму. *Еозинопенія спостерігається при гнійному запальному процесі, аплазії кісткового мозку, великому фізичному навантаженні* (з наук. літ.).

ЕОЗИНОФІ́Л *див.* **еозинофіли.**

ЕОЗИНОФІ́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **еозинофіл,** а, *ч.), біол.* Група лейкоцитів, протоплазма яких заповнена зернятками, що легко забарвлюються еозином. *Збільшення кількості еозинофілів у крові завжди вважали показником наявності паразитів* (з наук. літ.).

ЕОЗИНОФІЛІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Збільшення числа еозинофілів у крові порівняно з нормою. *Під час токсикологічного експерименту слід зважати на такі неспецифічні показники, як зміна стану формених елементів крові (еозинофілія, лімфоцитоз, базо-, моно- і тромбоцитопенія)* (з наук. літ.).

ЕОЗИНОФІ́ЛЬНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **еозинофіл.** *Еозинофільна група лейкоцитів.*

ЕОЗО́ЙСЬКИЙ, а, е, *геол., заст.* Протерозойський. *Еозойська ера — друга ера в історії геологічного розвитку Землі* (з наук. літ.).

ЕОЛІ́ЄЦЬ *див.* **еолійці.**

ЕОЛІ́ЙКА *див.* **еолійці.**

ЕОЛІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еолійці.** *Еолійське плем'я.*

ЕОЛІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **еолі́єць,** йця, *ч.;* **еолі́йка,** и, *ж.).* Давньогрецьке плем'я. *Найдавнішим центром розселення еолійців була Східна Фессалія* (з наук. літ.).

ЕОЛІ́Т, *ч., архл.* 1. *род.* у. Застаріла назва періоду кам'яного віку — палеоліту. *Еоліт — зоря кам'яної доби* (з наук.-попул. літ.); *Період еоліту пов'язаний із використанням людиною необроблених уламків кременю як найпримітивнішого знаряддя* (з навч. літ.).

2. *род.* а. Невеликий уламок каменя з гострими краями, що нагадує найдавніше знаряддя праці первісної людини. *Археологи XIX ст. вважали еоліти примітивними кам'яними знаряддями праці первісної людини, але тепер доведена можливість їх природного походження* (з наук.-попул. літ.); *На думку деяких науковців, еоліти могли використовуватись як інструменти після незначного оброблення чи без нього* (з навч. літ.).

ЕОЛІ́ТОВИЙ, а, е, *архл.* Прикм. до **еоліт.** *Еолітова ера.*

ЕО́ЛОВИЙ, а, е, *геол.* Зумовлений дією вітру або утворений внаслідок цієї дії. *За своїми природними особливостями Волинське Полісся – це рівнинна низовина, яка подекуди урізноманітнюється дещо піднятими місцевостями, горбами і грядами еолового походження* (з наук. літ.); *Еолове походження лесу; Еолове шліфування; Еоловий пил.*

△ **Е́олова а́рфа** *див.* **а́рфа.**

ЕО́М, *невідм., ж.* Скорочення: електронно-обчислювальна машина. *Розв'язання технологічних завдань неможливе без автоматизації випробувань і оброблення експериментальних даних на базі ЕОМ* (з наук. літ.); *Феномен інформаційних технологій полягає у спілкуванні ЕОМ і людини в умовах діалогового режиму, за високого рівня інтерактивності* (з наук. літ.).

ЕО́Н, у, *ч.* Найбільший період геологічної історії Землі, що об'єднує кілька ер. *В еони віків елементарний хімічний склад нашої планети різко стихійно змінюється* (з наук. літ.); *В історії еволюції життя на Землі виокремлюють два найбільших етапи, або еони: криптозой і фанерозой* (з навч. літ.).

ЕОНОТЕ́МА, и, *ж., геол.* Найбільша одиниця загальної (міжнародної) стратиграфічної шкали, яка відповідає тривалому етапові розвитку Землі; відклади, що утворилися протягом еону. *За геохронологічною шкалою відомі дві еонотеми: фанерозойська, яка об'єднує палеозойську, мезозойську і кайнозойську групи, і криптозойська, яка об'єднує протерозойську та архейську групи* (з наук. літ.).

ЕОЦЕ́Н, у, *ч., геол.* 1. Середня епоха палеогенового періоду. *Еоцен характеризується розвитком вічнозеленої тропічної рослинності* (з наук. літ.).

2. Найдавніша група відкладів, що утворилися в цей час. *Верхній еоцен (видима потужність близько 100 м) Керченського півострова представлений вапняковистими глинами, які містять численні форамініфери і решітки кістистих риб* (з наук. літ.).

ЕОЦЕ́НОВИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **еоце́н.** *Найбільший інтерес становлять знайдені в Північній Киргизії частини скелетів еоценових ссавців, які мешкали приблизно 40–50 мільйонів років тому* (з газ.).

ЕПА́РХ, а, *ч., іст.* Градоначальник м. Константинополя — столиці Візантійської імперії, який здійснював судово-поліційні функції, контролював торгово-ремісничі корпорації. *Сумнів зроджує інше: чи ромеї такі вже невільні на своїй землі, аби страхатися обрів і не бути певними, що можуть уберегти від них полонянок. Се ж не хтось там побоюється — сам епарх* (Д. Міщенко).

ЕПАТА́Ж, у, *ч.* Скандальна витівка, поведінка, що навмисне порушує загальноприйняті норми і правила. *Схильність В. Винниченка до епатажу, до "мефістофельської" гри з оточенням та обставинами виявлятиме себе згодом у суто житейських ситуаціях, у літературі теж* (з наук. літ.); *Мистецтво соціального епатажу давно відоме* (з газ.).

ЕПАТА́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **епата́ж.** *Жмурко і Зозуля справді були схожими. Але все-таки епатажний, різкий і самовпевнений Зозуля .. здавався не двійником, а радше блідою копією* (В. Хрущак); *М. Семенко знову демонстративно звертається до футуристичної поетики — вірші стають епатажні, нервові, гнівні, подекуди ексцентричні* (з наук.-попул. літ.).

ЕПАТА́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **епата́жний.** *Хвиля демонстративного захоплення суржиком, утрачаючи свою епатажність, безсумнівно, піде на спад* (з наук. літ.).

ЕПАТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **епатува́ти.** *М. Семенко своїм безоглядним бунтарством у поезії, сміливим епатуванням спонукав до пошуків, до виразної формальної індивідуалізації свого поетичного "я"* (з наук.-попул. літ.).

ЕПАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що і без прям. дод.* Вражати, дивувати, приголомшувати кого-небудь порушенням загальноприйнятих норм і правил. *Едуарду Мане чи Огюсту Ренуару й не снилися ті суми, до яких звик Кабанель. Його полотна нікого не ображають, не епатують, не змушують думати* (М. Слабошпицький).

ЕПЕЙРОГЕНЕ́З, у, *ч., геол.* Явище повільних вікових нерівномірних підняттів і опускань земної кори, що не викликають складок у її структурі. *Концепція про епейрогенез земної поверхні, запропонована Л. Кінгом, досить гнучка й адаптована до аналізу реального рельєфу* (з наук.-попул. літ.).

ЕПЕЙРОГЕНІ́ЧНИЙ, а, е: △ **Епейрогені́чні ру́хи** *див.* **рух.**

ЕПЕНДИ́МА, и, *жс., біол.* Тонка оболонка, що вистилає шлуночки головного мозку і центральний канал спинного мозку. *Морфологічні зміни у разі токсоплазмозу характеризуються наявністю дрібних порожнин, блакитних клітин, клітин-тіней у кортикомедулярних зонах мозку, гумової щільності мозкової тканини та епендими бокових шлуночків* (з наук. літ.).

ЕПЕНТЕ́ЗА, и, *ж., лінгв.* Поява в складі слова або морфеми додаткового звука, який розвинувся фонетичним шляхом. *Засвоєння іншомовної лексики забезпечується її адаптацією, зумовленою специфікою говірок. Це насамперед заміна окремих звуків, метатеза, опрощення, декореляція, епентеза та інші зміни у фонетичних формах запозичених апелятивів* (з наук. літ.).

ЕПЕНТЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Створений шляхом епентези. *В українській літературній мові нормативним вважають епентетичний [л] у групах [бл], [пл], [вл], [мл], [фл]* (з навч. літ.); *Ознаки слобожанських говорів виявлено й щодо форм займенника без епентетичного "н": за їми, у їй, з їми* (з наук. літ.).

ЕПІ... Перша частина складних слів, що має значення: 1) перебування, розміщення над чим-небудь або на чому-небудь, напр.: е п і б л а́ с т, е п і ц е́ н т р; 2) рух за чим-небудь, після чого-небудь або проти чого-небудь, до чого-небудь, напр.: е п і г е н е́ з, е п і п а л е о л і́ т; 3) причинність, напр.: е п і г е н е т и́ ч н и й; 4) супроводження, напр.: е п і ф е н о́ м е н.

ЕПІБЛЕ́МА, и, *ж., бот.* Покривна тканина молодих коренів рослин; ризодерма. *Більшість клітин епіблеми утворює кореневі волоски* (з наук. літ.).

ЕПІГА́СТРІЙ, я, *ч., анат.* Надчеревна ділянка організму людини; надчерев'я. *Хвора скаржиться на болі в зоні епігастрія* (з навч. літ.).

ЕПІГЕНЕ́З, у, *ч.* 1. *біол.* Вчення про зародковий розвиток організмів як процес, що здійснюється шляхом послідовних новоутворень із безструктурної субстанції заплідненого яйця. *Прихильники епігенезу помилково вважали, що організм формується тільки під впливом зовнішнього середовища* (з наук. літ.).

2. *геол.* Природні вторинні зміни осадових гірських порід після їх утворення. *В епігенезі можна розрізнити чітко визначені типи залежно від геологічної обстановки, в якій відбуваються епігенетичні перетворення* (із журн.).

ЕПІГЕНЕ́ТИКА, и, *ж.* Розділ медико-біологічної науки, що вивчає закономірності змін експресії генів чи фенотипу клітини, зумовлені механізмами, що не пов'язані зі зміною послідовності ДНК. *Епігенетика досліджує механізми, за допомогою яких на основі генетичної інформації, що міститься в одній клітині (зиготі), може відбуватися розвиток багатоклітинного організму* (з наук. літ.); *Епігенетика — це один з найцікавіших напрямків сучасної науки* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол., геол.* Який утворився внаслідок епігенезу. *Зміни послідовностей ДНК та епігенетичні чинники впливають на глобальне вираження гена* (з наук. літ.); *Епігенетичні родовища.*

ЕПІГЕНЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., біол., геол.* Властивість і стан за знач. **епігенети́чний.** *За висотною структурою особини ялиці білої зосереджені у групі до 0,5 м, що свідчить про епігенетичність виду, який добре росте під пологом інших і за таких обставин добре зберігає свою життєвість* (з наук. літ.); *Залишаються слабо вивченими генезис золотого зруденіння в ретроградних комплексах, сингенетичність та епігенетичність рудної мінералізації* (з наук. літ.).

ЕПІГЕНЕТИ́ЧНО, *біол., геол.* Присл. до **епігенети́чний.** *Потенційні гени-супресори росту пухлин можуть бути інактивовані не тільки за рахунок мутацій та делецій, але й епігенетично — внаслідок метилування їхніх промоторних ділянок* (з наук. літ.); *"План особистості" епігенетично розгортається і генетично успадковується* (з наук. літ.); *Силурійські породи Поділля переважно складаються з епігенетично зміненого, тріщинуватого, частково зруйнованого карбонату кальцію* (з наук. літ.).

ЕПІГО́Н, а, *ч.* Послідовник певного діяча або напряму (в політиці, науці, мистецтві і т. ін.), який не проявляє творчої оригінальності й самостійності. — *Молоді авторитетів не визнають, і це добре. Надмірне захоплення авторитетами плодить епігонів* (Р. Іваничук); *В епістолярій Т. Шевченка час від часу вриваються елементи прийнятої в той час так званої "котляревщини", тобто лексики і фразеології, культивованої епігонами І. П. Котляревського* (В. Русанівський); *Знайдеться принаймні один псих, який запевнятиме, ніби твої вірші колись урятували йому життя .. В тебе з'являться епігони* (Ю. Іздрик).

ЕПІГО́НСТВО, а, *с.* Творчо неоригінальне наслідування якого-небудь діяча, напряму (в політиці, науці, мистецтві і т. ін.). *І він* [Янка Купала], *і Колас визнають себе учнями Шевченка. Проте це ніяк не епігонство. Це глибока душевна спорідненість* (М. Рильський).

ЕПІГО́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до епігона, власт. йому. *Через це приблизне переповідання і перемальовування з оригіналу нам залишається вдовольнятися епігонським невіглаством, чи, як писав М. Хвильовий, позадництвом, яке часом нагадує наївні копії відомих класичних полотен* (із журн.); // Заснований на епігонстві. *Серед того, що надсилалося до журналу, було й чимало недолугого, епігонського, позначеного сліпим наслідуванням народницької літературної традиції* (з наук. літ.); *Епігонське мистецтво; Епігонські твори.*

ЕПІГРА́МА, и, *ж.* 1. У стародавніх греків — напис на пам'ятнику, будинку, подарунку з поясненням значення предмета; починаючи з доби Відродження — віршовий твір геральдичного, епітафійного і т. ін. характеру. *Почесно-вотивні епіграми висікалися на кам'яних стелах або на постаментах для статуй на честь того чи іншого божества або героя.*

Тому найчастіше вони були короткі (з наук. літ.); *Серед творів Тарасія Земки виділяються епіграми на герби Долматів, Балабанів, Захарії Копистенського, Петра Могили, в яких прославляється просвітницька діяльність меценатів, а також емблеми, віршовані підписи під гравюрами* (з наук. літ.).

2. Короткий сатиричний або гумористичний вірш, спрямований проти окремої особи чи суспільного явища. *Для епіграми Елланському не ставало чіткого вірша, лапідарної фрази; для пародії він мав головне, що треба — чутливість до чужого стилю, здібність до імітації* (М. Зеров); *Поети писали й розповсюджували на нього в'їдливі епіграми й сатири. Рустем навіки зненавидів поетів і будь-яке письмо з укороченими рядками* (П. Загребельний).

3. *заст.* Зле й дотепне зауваження про кого-, що-небудь.

ЕПІГРАМАТИ́СТ, а, *ч.* Автор епіграм (у 2 знач.). *З-поміж епіграматистів першої половини XVII ст. звертають на себе увагу Даміан Наливайко, Памво Беринда, Лаврентій Зизаній, Тарасій Земка, Кирило Транквіліон-Ставровецький* (з наук. літ.).

ЕПІГРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **епігра́ма** 2. *У Климентія досить помітна схильність до каламбурів — типового прийому епіграматичної поезії* (з наук. літ.).

ЕПІГРАМІ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **епіграмати́ст.** *Відомими епіграмістами були Л. Баранович, І. Величковський, Д. Братковський та К. Зиновіїв* (з наук. літ.); *"Уміти тішитися прожитим означає жити двічі", — сказав епіграміст Марк Марціал у першому столітті нашої ери* (із журн.).

ЕПІ́ГРАФ, а, *ч.* 1. У стародавніх греків — напис на пам'ятнику. *Епіграфи карбувалися переважно на камені, граніті, мармурі* (з наук.-попул. літ.).

2. Цитата, крилатий вислів, афоризм, уривок з пісні, приказка, які ставляться перед текстом літературного твору або перед його розділами і виражають їхню основну ідею. *Не знаю, відки він* [Лімбах] *узяв оцю Маврову приказку, що послужила епіграфом до його "Останніх днів Гуттена"* (І. Франко); *Офіційне, переслане поштою запрошення відкривалося дещо спотвореним епіграфом з Антонича* (Ю. Андрухович); *Епіграфом до книги Коперник узяв слова Платона: "Нехай не входить ніхто, хто не знає геометрії"* (з навч. літ.); *Епіграфом Національного конгресу із біоетики стала відома фраза "Наука без совісті спустошує душу"* (з газ.).

ЕПІГРА́ФІКА, и, *ж.* 1. Допоміжна філологічна та історична дисципліна, що вивчає головним чином стародавні написи. *Графіті важливі для багатьох дисциплін — джерелознавства, епіграфіки, палеографії, хронології* (із журн.).

2. Сукупність стародавніх написів на плитах, скелях, виробах і т. ін. *У 1926 р. Г. Ю. Крачковський здійснив подорож на Кавказ, де знайомився з місцевими зібраннями рукописів і спадщиною мусульманської епіграфіки* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІГРАФІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із епіграфіки. *Думка про існування на території Кумрану фортеці, щоправда римської, була поширена з 1873–1874 рр., коли здійснював розкопки французький семітолог і епіграфіст Шарль Клермон-Ґанно, до 1947 р., коли знайшли сувої-манускрипти* (з наук. літ.).

ЕПІГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **епі́граф** і **епігра́фіка.** *Про державний устрій Ольвії відомо головним чином з епіграфічних пам'яток — написів* (з наук. літ.).

ЕПІДЕМІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із епідеміології. *У Кременчуку працював знаменитий епідеміолог Данило Самойлович* (з наук.-попул. літ.); *Всі — від епідеміологів до хірурга — обернулися на ветеринарів. Протягом цілої ночі ніхто з членів експедиції не заплющив очей* (М. Дашкієв).

ЕПІДЕМІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **епідеміоло́гія.** *У наш час ні в кого не викликає сумніву той факт, що вивчення бактеріального забруднення повітря служить ключем для розв'язання ряду епідеміологічних і гігієнічних проблем* (з наук. літ.); *Небезпекою для суспільства є все, що так чи інакше порушує умови його нормального існування: природні катаклізми, стихійне лихо, епідеміологічні захворювання* (із журн.).

△ **Епідемі́чний (епідеміологі́чний) порі́г** *див.* **порі́г.**

ЕПІДЕМІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Медична дисципліна, що вивчає закономірності виникнення та поширення інфекційних хвороб і розробляє методи боротьби з ними. *У 1994 році відзначали 250-ліття від дня народження видатного українського лікаря і вченого, одного із засновників вітчизняної епідеміології, члена багатьох іноземних академій Данила Самійловича Самойловича (Сущинського)* (з наук. літ.); *Революцію в епідеміології зумовило, поряд з організацією регулярних карантинів, запозичення з Далекого Сходу методики щеплення проти віспи* (з навч. літ.).

ЕПІДЕМІ́ЧНИЙ, а, е. Який має характер епідемії (у 1 знач.). *Вони боялися епідемічних захворювань, які частенько косили людей в місцях ув'язнень* (О. Бердник); *Актуальність утилізації осадів стічних вод пов'язана з їх токсичністю та епідемічною небезпекою* (з наук. літ.); // Пов'язаний із боротьбою проти епідемії. *Епідемічне щеплення.*

△ **Епідемі́чний (епідеміологі́чний) порі́г** *див.* **порі́г.**

ЕПІДЕ́МІЯ, ї, *ж.* 1. Масове поширення якої-небудь інфекційної хвороби. *Тиф забрав їхню матір незадовго перед тим, як Заболотний повернувся з-під Перекопу, епідемія тоді викосила багатьох* (О. Гончар); *Відтоді, коли під час епідемії скарлатини померли його діти, минуло вже п'ятнадцять років* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Надзвичайно швидке поширення чого-небудь. *Епідемія кіно стала загальною і хронічною для молодої української генерації. Але, здається мені, — нетривалою* (І. Жиленко).

ЕПІДЕМПОРІ́Г, ро́га, *ч., мед.* Те саме, що **Епідемі́чний порі́г** *(див.* **порі́г).** *Перетнувши епідемпоріг у 110 хворих на 10 тисяч населення, до міст, де оголошено епідемію грипу, приєднався на початку тижня ще один населений пункт* (з газ.); *Епідемпоріг захворюваності на грип перевищено у двох регіонах країни* (з газ.).

ЕПІДЕ́РМА, и, *ж., бот.* Те саме, що **епіде́рміс** 2. *Епідерма у рослин складається з одного шару живих клітин* (з наук. літ.).

ЕПІДЕРМА́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Стос. до епідерми, епідермісу. *Епідермальні волокна; Епідермальні тканини.*

ЕПІДЕ́РМІС, у, *ч.* 1. *біол.* Верхня частина шкіри у тварин і людини, що складається з багатошарового плоского епітелію. *Білки верхнього шару шкіри — епідермісу — особливо багаті на такі амінокислоти, як гістидин, тирозин, цистин та ін.* (з наук. літ.).

2. *бот.* Покривна тканина листків, стебел, частин квітки та інших органів рослин; шкірка. *Коли спори гриба достигнуть, епідерміс розривається і спори розносяться вітром, заражаючи інші рослини* (з наук. літ.).

ЕПІДЕРМОФІТІ́Я, ї, *ж., мед.* Грибкове захворювання, що вражає перев. шкіру підошов і долонь людини, а також нігті. *Епідермофітії сприяють плоскостопість, погано підігнане взуття, яке здавлює ноги і деформує їх* (з наук.-по-

пул. літ.); *Лікар поставив діагноз: епідермофітія, яка відома під назвою грибок. Цю хворобу викликає рослинний грибок* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІДИДИМІ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запалення придатка сім'яника. *Розрізняють епідидиміт неспецифічний і специфічний* (з наук. літ.); *У кожного п'ятого хворого на епідидиміт розвивається вторинна неплідність* (з наук.-попул. літ.); *Планові серологічні дослідження та клінічне обстеження на інфекційний епідидиміт баранів-плідників проводять один раз на рік до парувальної кампанії* (з навч. літ.).

ЕПІДІАСКО́П, а, *ч.* Прилад для проектування на екран прозорих (діапозитивів) і непрозорих (малюнків, таблиць і т. ін.) об'єктів. *Викладаючи матеріал про типи фрезерних верстатів, рекомендується демонструвати учням знімки цих верстатів, застосовуючи епідіаскоп* (з навч. літ.).

ЕПІДОЗИ́Т, *ч.* 1. *род.* у. Мінерал із класу силікатів, що має плямисте багатокольорове пейзажне забарвлення і використовується як виробне й напівкоштовне каміння; унакіт. *Природні та штучні (синтетичні) мінерали в необробленому та обробленому вигляді (виробах) другого порядку — це агат, епідозит, кварцит кольоровий, онікс мармуровий, опал, сердолік та ін.* (з наук. літ.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу, що використовується як ювелірна прикраса. *Будь-який виріб з епідозита або іншої пейзажної яшми — абсолютно оригінальний твір мистецтва* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІДО́Т, *ч.* 1. *род.* у. Мінерал із класу силікатів зеленого та від бурого до чорного кольорів. *Епідот в Україні є у Закарпатті та в межах Українського щита* (з наук. літ.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу, що використовується як ювелірна прикраса. *Брошка з темно-зеленим норвезьким епідотом.*

ЕПІДПОРІ́Г, ро́га, *ч., мед.* Те саме, що **епідемпоріг.** *Рівень захворювань на грип перевершує епідпоріг на 3–5 %, але ситуація із захворюванням залишається стабільною. У разі перевищення епідпорога на 20 % вживатимуться карантинні заходи* (із журн.).

ЕПІДУРИ́Т, у, *ч., вет., мед.* Запальний процес на зовнішній поверхні твердої оболонки мозку. *Епідурит найчастіше спричинюється стафілококом, може бути й туберкульозної етіології* (з наук. літ.).

ЕПІЗО́Д, у, *ч.* 1. Окремий випадок з життя, яка-небудь подія. *Увечері я вже в нього* [М. Горького], *і ведемо безконечні літературні розмови або він розказує .. епізоди свого життя* (М. Коцюбинський); *В його* [Дороша] *пам'яті вирину́в давно вже забутий епізод, бачений ним колись на одному з вокзалів півдня* (Григорій Тютюнник); *Поки вони розмовляли, Андрій пригадав фронтовий епізод* (О. Гуреїв); // Короткочасна випадкова побічна обставина або подія. *В який шлюз утиснути велику ріку життя, де мої шість з половиною десятків літ — навіть не маленький епізод, а лиш мізерна мікрокрапля?..* (Б. Антоненко-Давидович); *Матрос розповідав про свою поїздку у відпустку, пересипаючи оповідання смішними, часом анекдотичними епізодами* (Д. Ткач).

2. Невелика, сюжетно завершена частина художнього твору, яка має відносно самостійне значення. *Саша читала цей твір і тепер, перечитуючи його вдруге, з трепетом і подивом помічала, що кожний епізод вона сприймає цілком по-новому* (О. Донченко); // Частина кінокартини, що становить собою сюжетно закінчений уривок. *Завтра ми епізод цей, звичайно, викинемо. Директор буде на моєму боці. Режисер сердитиметься, та, побачивши картину потім, змінить свою думку* (Ю. Яновський).

ЕПІЗО́ДИК, у, *ч.* Зменш.-пестл. до **епізо́д.** *Всі режисери у мікродозах страшенно любили знімати себе у власних картинах. Бодай епізодик, хоч кадрик* (з газ.).

ЕПІЗОДИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який відбувається, діє, вживається від випадку до випадку; несистематичний. *Порушення роботи нервової системи і внутрішніх органів спостерігається при будь-якому вживанні алкоголю — одноразовому, епізодичному і систематичному* (з навч. літ.); // Який виникає, здійснюється не закономірно, а випадково. *Пам'ять його встигла зафіксувати все найцінніше, що міг дати .. цей епізодичний візит до одного з найславніших ботанічних музеїв світу* (Іван Ле).

2. Який з'являється в окремих сценах, епізодах, не є основним, постійним. *Серед дійових осіб трагедії "Сава Чалий" є й такі, що тільки раз з'являються перед глядачем, але й ці епізодичні постаті приносять із собою якусь частину суспільного життя* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІЗОДИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **епізоди́чний.** *Остап просторікує про епізодичність, необов'язковість власного досвіду, він філософ* (С. Процюк); *Сучасний художник, що порушував велику, громадянського і суспільного значення тему, повинен понад усе боятися розміняти її на епізодичність дії, дрібноту чи аморфність характерів* (з наук. літ.).

ЕПІЗОДИ́ЧНО. Присл. до **епізоди́чний.** *У книгах теж, як правило, героями виступають люди, а щури присутні лише епізодично. Виняток становлять твори історичні...* (Ю. Винничук).

ЕПІЗО́ДНИК, а, *ч., розм.* Кіноактор, що знімається перев. в епізодах. *На сцені — неперевершений майстер гострохарактерних ролей, на екрані — яскравий епізодник. Таким запам'ятався глядачеві відомий актор* (із журн.); *— Раніше у мене було чимало головних ролей, а сьогодні я — епізодник* (з газ.).

ЕПІЗО́ДНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **епізо́дник.** *Актриса знімається багато як епізодниця. За її словами, вона затребувана як штрих у великій картині, як відтінок у загальній палітрі твору* (з газ.).

ЕПІЗООТИ́ЧНИЙ, а, е, *вет.* Прикм. до **епізоо́тія.** *Міжнародний епізоотичний моніторинг та співпраця ветеринарних служб низки держав дають змогу прогнозувати епізоотичну ситуацію, оперативно вживати відповідні заходи щодо локалізації та ліквідації вогнища захворювання* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІЗОО́ТІЯ, ї, *ж., вет.* Масове поширення інфекційної хвороби тварин на значній території. *— Нещастя, Майю .. Спалахнула епізоотія невідомої хвороби. Здихають тварини. Нам треба негайно їхати* (М. Дашкієв); *Сонячна активність впливає на поширення епідемій і пандемій, а також епізоотій* (з навч. літ.).

ЕПІЗООТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *вет.* Прикм. до **епізоотоло́гія.** *Епізоотологічні спостереження.*

ЕПІЗООТОЛО́ГІЯ, ї, *ж., вет.* Наука про закономірності виникнення, розвитку і згасання інфекційних хвороб сільськогосподарських тварин та про заходи боротьби з ними. *1935 року в Києві було започатковано роботу з вивчення паразитофауни свійських тварин і розроблення суто ветеринарних питань, як-от: клініка, діагностика, терапія і профілактика, епізоотологія інвазійних хвороб* (з наук. літ.).

ЕПІК, а, *ч., літ.* Автор епічних творів. *Вдачею своєї творчості, манерою* [І. Нечуй-Левицький] — *це типовий епік, що спокійно і безсторонньо розбирає і складні прояви душі людської, і з'явища природи* (С. Єфремов); *Сценічність, панорамність, монтажування картин-кадрів і напливи письменницького юпітера єднають епіка з мистецтвом кіно і роблять предтечею майстра кіноповісті О. Довженка* (з наук. літ.).

ЕПІКА, и, *ж., збірн., літ.* Епічні твори. *Хоч я не вмію так любити епіки, як лірики, та, може, все ж зрозуміла б її об'єктивно* (Леся Українка); *Дослідження багатьох літературознавців нерідко тяжіють до загальнотеоретичних висновків із галузі фольклористики інших народів, залученням до аналізу мотивів української народної епіки* (з наук. літ.).

ЕПІКАНТУС, а, *ч., анат.* Особлива складка у внутрішньому куті ока людини, що утворюється шкірою верхньої повіки і прикриває слізний горбок. *Із віком у дітей епікантус меншає або зовсім зникає, коли спинка носа піднімається* (з наук.-попул. літ.); *Епікантус також називають "монгольською складкою", оскільки це одна з ознак, характерних для монголоїдної раси* (із журн.).

ЕПІКАРД, а, *ч., анат.* Зовнішній шар стінки серця. *У науковій праці проаналізовано морфогенетичні процеси формування епікарда* (з наук. літ.).

ЕПІКАРДИТ, у, *ч., вет., мед.* Запалення епікарда. *Спостерігається епікардит під час деяких інфекційних захворювань* (із журн.).

ЕПІКАРДІЙ, я, *ч., анат.* Те саме, що **епікард.** *В епікардії багато судин і нервових елементів* (з наук. літ.).

ЕПІКОНТИНЕНТАЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Надматериковий. *На основі накопичення геолого-геофізичної інформації самозатверджується модель, в основі якої лежить епіконтинентальний принцип* (з наук. літ.); *Чорноморська западина має епіконтинентальне походження* (з наук. літ.).

△ **Епіконтинентальне море** *див.* **море.**

ЕПІКОТИЛЬ, я, *ч., бот.* Частина стебла у проростків рослини між сім'ядолями й першими листками. *Епікотиль ще називають надсім'ядольним коліном* (з наук. літ.).

ЕПІКРИЗ, у, *ч., вет., мед.* Прикінцева частина історії хвороби, що містить обґрунтування діагнозу, проведеного лікування, а також медичний прогноз і профілактичні рекомендації. *Лікар-патологоанатом заповнює свідоцтво про причини смерті, подає розширений клініко-патологоанатомічний епікриз* (з навч. літ.).

ЕПІКУРЕЄЦЬ, ейця, *ч.* 1. Послідовник епікуреїзму (у 1 знач.). *Епікурейці метою життя вважали розумну насолоду* (з наук. літ.).

2. *перен., книжн.* Людина, яка над усе ставить особисте задоволення й насолоду життям. — *Ех, пане-товаришу, — життя таке коротке, а світ такий прекрасний, життя таке багате й зелене .. Сашко .. почував, що старий епікуреєць починає його переконувати* (М. Йогансен); *Він .. з обличчям здичавілого епікурейця — товсті сластолюбні губи, великі надбрівні дуги з бровами* (Ю. Мушкетик); *Не гайтесь, лінюхи дрімливі, Епікурейці-мудреці, Ви, учні Лєвшина щасливі, Ви, тиші красної співці* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

ЕПІКУРЕЇЗМ, у, *ч.* 1. Філософсько-етичне вчення Епікура, за яким найвище благо життя — це розумна насолода його радощами. *Епікуреїзм постав за умов руйнування в добу еллінізму полісної системи і болісного народження великих імперій, на тлі яких людина ставала ніби викинутою за борт суспільного розвитку* (з наук. літ.); *Епікуреїзм досить широко впливав на свідомість мислителів наступних етапів еллінської епохи, зокрема Риму* (з наук.-попул. літ.).

2. *книжн.* Світогляд, що виник на ґрунті перекрученого тлумачення вчення Епікура як прагнення лише до чуттєвих насолод. *Я .. продовжую розвивати думку про архаїчні традиції крамарництва, зведеного на ступінь витонченого епікуреїзму* (В. Домонтович).

3. *перен.* Схильність до чуттєвих насолод. *Я хочу принципом, догмою поставити спокійний епікуреїзм .. і взагалі всі приємні потреби свого, нехай брудного і похітливого, але "свого" тіла* (С. Єфремов).

ЕПІКУРЕЙСТВО, а, *с., книжн.* Те саме, що **епікуреїзм** 2, 3. *Відомим послідовником епікурейства в Римі був Тіт Лукрецій Кар* (з наук.-попул. літ.); *Першим оговтався маленький товстун, бо такі люди не тільки оптимісти, але мають нахил і до епікурейства* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕПІКУРЕЙСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **епікуреєць** і **епікуреїзм.** *Мій епікурейський настрій цілком відповідає віршам римського поета* (М. Хвильовий); *О звабна Клеопатра! .. В бенкетах затумань гульвісі мозок, Принадами епікурейських страв Розпалюй апетит* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *В Італії приблизно у 80 р. до н. е. в маєтку відомого тоді мецената Пізона була заснована епікурейська школа* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІЛЕПСІЯ, ї, *ж., вет., мед.* Хронічна нервова хвороба, яка характеризується нападами розладів свідомості, що в типових випадках супроводжуються загальними корчами; падуча хвороба. *Піна текла йому з рота. Іноді вигукуючи щось незрозуміле й стогнучи, він бився в епілепсії...* (Олесь Досвітній); *Першою причиною епілепсії є ураження невеликої, чітко обмеженої ділянки мозку* (з газ.).

ЕПІЛЕПТИК, а, *ч., розм.* Людина, яка хворіє на епілепсію. *П'яний Стальський почав кепкувати з Барана, і той .. став його душити. Але за хвилю впав на землю у страшних корчах, бо був епілептиком* (І. Франко); *Новий скрипаль .. нагадував своїм поводженням епілептика. Він вигинався, смикав головою, висовував язика, моргав, морщився й кривився, підплигуючи вряди-годи* (В. Підмогильний); *Дядьки.., впіймавши Боровця на гарячому, накинули йому мішок на голову і спересердя так відлупцювали, що відтоді він став епілептиком* (Ю. Мельничук).

ЕПІЛЕПТИЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **епілептик.** *Ваня Каїн .. узяв церковний шлюб у Мар'їній Рощі з прописаною в гуртожитку епілептичкою Василісою* (Ю. Андрухович).

ЕПІЛЕПТИЧНИЙ, а, е. Прикм. до **епілепсія** і **епілептик.** *Заверещав* [Дувідко] *страшенно і кинувся на землю в епілептичних корчах* (І. Франко); *До загальномозкових симптомів належать головний біль, порушення свідомості, епілептичні напади* (з наук. літ.).

ЕПІЛІМНІОН, у, *ч., гідр., екол.* Верхній шар води в озерах. *Маса води, що заповнює улоговину озера, поділяється на три шари: епілімніон, металімніон, гіполімніон* (з наук. літ.); *Улітку епілімніон тимчасово ізолюється від охолоджених глибинних вод зоною термоклину, яка перешкоджає взаємообміну завислих речовин і газів* (з навч. літ.).

ЕПІЛОГ, у, *ч.* 1. Кінцева частина літературного твору, в якій розповідається про подальшу долю героїв. *У ліризованому епілозі оповідання Т. Осьмачки "Психічна розрядка"*

розгортається символічний образ, у відкритій семантичній перспективі якого подаються головні орієнтири: правда — Бог — дерево — конкретний435 бересток (з наук. літ.).

2. *перен., книжн.* Кінець, розв'язка чого-небудь. *Який я декадент? Я син народа* [народу], *Що вгору йде, хоч був запертий в льох. Мій поклик: праця, щастя і свобода, Я є мужик, пролог, не епілог* (І. Франко); *Двадцятий вік іде до епілогу* (П. Дорошко); *Абсолютно зайвим епілогом виглядає твоя метушня поміж камерами схову та віконечком реєстрації: літак вирулює на злітну смугу, персонал співчутливо розводить руками* (Ю. Іздрик); *Літописна стаття 1093 р. водночас є епілогом історичного розвитку Русі впродовж усього XI ст. і своєрідною післямовою до літописного зводу* (з наук. літ.).

ЕПІЛО́ГОВИЙ, а, е. Стос. до епілогу. *Завершується твір І. Франка "Опозиція" (1891), як прийнято у казках, своєрідним постфактумним, епілоговим висновком* (з наук. літ.); *Епілоговий внутрішній монолог.*

ЕПІЛЯ́ТОР, а, *ч.* Прилад для епіляції. *Виробники оснащують епілятори пристосуваннями для зниження больових відчуттів* (з газ.); *Лазерний епілятор.*

ЕПІЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **епіля́ція.** *Епіляційні апарати.*

ЕПІЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., мед.* Видалення волосся на тілі людини. *Поступова лазерна епіляція може зробити так, що згодом не треба буде голитись узагалі* (з газ.); *Безболісна епіляція.*

ЕПІМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *мат.* Відповідність між двома множинами, в якій із кожним елементом другої множини асоціюється один або більше елементів першої множини; сюр'єктивний гомоморфізм. *Студент повинен оволодіти основними поняттями сучасної теорії категорій, зокрема такими: категорія, добуток категорій, ізоморфізм, універсальний об'єкт, категорія над полем, мономорфізм, епіморфізм, ядро, коядро, ідеал* (з навч. літ.).

2. *біол.* Відображення елементарних властивостей відносно простого живого організму в більш високорозвиненому із поступовим їхнім ускладненням. *Епіморфізм зумовлює виникнення складної системи зв'язків в організмі людини* (з наук. літ.).

ЕПІМО́РФНИЙ, а, е, *біол., мат.* Який зберігає відповідність у відображенні чого-небудь. *Нехай друга група є епіморфним образом першої* (з наук. літ.); *Постембріональний розвиток комах відбувається з метаморфозом і має епіморфний характер: з яйця виходить личинка з усіма сегментами, яка більш-менш відрізняється від дорослої особини* (з навч. літ.).

ЕПІО́РНІС, а, *ч., зоол.* Гігантський страусоподібний птах, що жив на Мадагаскарі й був винищений людиною у XVII ст. *В історичний час вимерли епіорніси, що виділялися в ендемічний загін (налічували не менше дев'яти видів). Найбільший вид досягав триметрової висоти і 400 кг ваги* (з навч. літ.); *Епіорніс, у яйцях якого і досі чорні тубільці носять воду, як у цебрах, зник, і ми вже ніколи-ніколи його не побачимо* (М. Йогансен).

ЕПІПАЛЕОЛІ́Т, у, *ч., геол.* Перехідний період від епохи палеоліту до неоліту. *Остаточне об'єднання родових общин у племена дехто з учених пов'язує з періодом епіпалеоліту* (з наук. літ.).

ЕПІСКО́П, а, *ч.* Оптичний прилад для одержання на екрані зображення непрозорих об'єктів (картин, малюнків, предметів і т. ін.). *Епіскопи — проекційні ліхтарі спеціальної конструкції* (з навч. літ.).

ЕПІСТА́З, у, *ч.* У генетиці — взаємодія між алелями двох генів, при якій один ген (епістатичний) пригнічує дію іншого гена (гіпостатичного). *Селекціонер має можливість відстежувати зрушення генетико-статистичних параметрів популяції і за характером цих зрушень робити висновки про наявність епістазу* (з наук. літ.).

ЕПІСТАТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **епіста́з.** *У науковій праці виявлено епістатичний ефект взаємодії генів, які контролюють тривалість періоду вегетації, висоту рослин, кількість насінин* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕ́МА, и, *ж., філос.* Мисленнєва історична структура; знання. *За допомогою поняття епістеми, запропонованого в працях М. Фуко, визначено специфіку соціології як гуманітарної науки, її місце серед інших наук та епістемологічні засади соціологічного пізнання у його відношенні до емпіричних наук* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕМІ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Те саме, що **епісте́мний.** *Нас цікавитимуть передусім ті риси дискурсу, що відбивають певний загальний смисловий (епістемічний, когнітивний) підхід до представлення дійсності* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **епістемі́чний.** *Головними ознаками моделі світу є когнітивність, семіотичність, системність, історична зумовленість, епістемічність* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕ́МНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до епістеми, пов'язаний з нею. *Незважаючи на значні досягнення в дослідженні процесів пізнання та знання світу людиною, основна проблема — становлення гуманітарного ідеалу науковості та його епістемний потенціал — залишається відкритою* (з наук. літ.); *Прикладом епістемного способу буття філософії можуть бути вчення Арістотеля, Фоми Аквінського, Гоббса, Канта, Гегеля, нарешті, увесь філософський позитивізм XIX і XX століть (Конт, Спенсер, Мах, Авенаріус, Рассел та ін.)* (з навч. літ.).

ЕПІСТЕ́МНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **епісте́мний.** *Не тільки софійність і діалектика, а й епістемність і догматизм виконують важливі функції для нормального розвитку філософського і не тільки філософського знання* (з наук. літ.); *Західна епістемність гармонійно поєднується зі східною духовністю* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІСТЕ́МНО, *філос.* Присл. до **епісте́мний.** *За С. Кернером, метафізичні інтелектуальні артефакти, розміщені у виробленому рефлексією категоріальному каркасі, епістемно пріоритетні, мають верховний пізнавальний статус* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до епістемології, пов'язаний з нею. *Логіка розвитку теорій соціального порядку дає можливість зрозуміти й чіткіше окреслити епістемологічні межі соціології як науки і визначити специфіку способів упорядкування в соціологічному знанні як відношення понять до явищ дійсності* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕМОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **епістемологі́чний.** *Факт в епістемологічно чи логічно можливому світі — це факт, сконструйований елементами теорії пізнання* (з наук. літ.); *До функціонального боку метафізики звертають дослідницьку увагу епістемологічно та натуралістично орієнтовані вчені, зокрема Р. Дж. Коллінгвуд та А. Н. Вайтхед* (з наук. літ.).

ЕПІСТЕМОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наука про сутність знання і критерії його істинності. *Головне питання епістемології —*

це питання про відношення людських думок, уявлень, понять про дійсність до самої дійсності (з наук. літ.); *Лінгвістика нового часу вочевидь перебуває на етапі становлення своєї епістемології* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІ́СТИЛЬ, я, *ч., архт.* 1. Те саме, що **архітра́в.** *На колони спиралася поздовжня балка, що творила архітрав, або епістиль, без усяких прикрас* (з наук. літ.); *Ширина епістиля внизу, над самою капітеллю, повинна дорівнювати товщині верху колони під капітеллю; верх дорівнює товщині низу стовбура* (з наук.-попул. літ.).

2. Ряд ікон, яким прикрашалася вівтарна перешкода (темплон) візантійського храму. *Прикрашена рельєфними зображеннями вівтарна перешкода у храмах Візантії спочатку була невисоким парапетом із центральним входом до вівтаря. Згодом її збагатив епістиль* (з наук. літ.); *Епістиль бере початок у XI–XII ст.* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІ́СТОЛА, и, *ж.* 1. Жанр літератури XVIII — початку XIX ст. — послання у формі листа. *Для епістоли характерна контамінація різних елементів мови — книжних і розмовних* (з наук. літ.); *Свого розквіту епістола сягнула в добу Просвітництва: з'явилися відкриті листи-памфлети, листи-новели, листи-визнання* (з наук.-попул. літ.).

2. *заст., жарт.* Лист, послання. *Він прикупив собі вже нові карти проти мене. Витягає на світ Божий листа, анонімну епістолу, друковану на машинці, послання .. з безліччю граматичних і стилістичних недоліків* (Ю. Андрухович); *Як тільки повернулися єпископи з Рима, ясний круль* [король] *Жигимонт пише епістолу Рогозі, аби у Бересті синод скликав* (Р. Іваничук); *Доба апокрифів — нерідна. Доба епістол — не моя. Невже, добродію, не встидно вік вікувать з-під нагая* (В. Стус).

ЕПІСТОЛЯ́РІЙ, ю, *ч.* Зібрання чиїх-небудь листів; листування (у 2 знач.). *Збереглися батькові чернетки в шухляді .. Довоєнні листівки, поштівки з марками, епістолярій минулих літ. Більше таких раритетів не буде* (Л. Костенко); *Епістолярій М. Коцюбинського.*

ЕПІСТОЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **епі́стола** 1. *Лист Володимира Мономаха до Олега є важливим зразком епістолярного жанру кінця XI ст.* (з наук. літ.); *Епістолярна форма має властивості лірики, що дає авторові можливість, на думку Арістотеля, залишатися самим собою* (з навч. літ.); *— Тільки, друже мій, не освідчуйся мені в усній формі. Дотримуйся епістолярного стилю* (Н. Рибак); // Написаний у формі епістоли (про літературний твір). *Істотною ознакою епістолярного тексту є те, що в його основу покладено матеріали з власного життя письменника, його думки, почуття* (з наук. літ.); *Епістолярний текст побудований у формі послання або листування дійових осіб, щоденників, мемуарів, автобіографії* (з навч. літ.).

2. Стос. до листа (у 2 знач.), характерний для нього. *Який то недовершений і непевний спосіб є листування для звірювання думок, тож переходжу на Матьошину систему — епістолярний лаконізм* (Б. Антоненко-Давидович); *Не хочеться* [Марії] *дочитувати листа .. Що можна відповісти на нього, крім банальних епістолярних звичайностей?* (О. Іваненко).

3. Те саме, що **епістоля́рій.** *Молодий науковець виявив свою дослідницьку манеру шевченкознавця-текстолога, що прагне до якнайдостовірнішого, скрупульозного вивчення автографів, списків, епістолярних матеріалів* (з наук. літ.); *Суттєве розширення джерельної бази біографічних досліджень відкрило широкі можливості для видання документальних збірників, спогадів, епістолярної спадщини окремих учених і діячів культури* (з наук. літ.); *Інтерес до епістолярних пам'яток позначився на масовому виданні приватної кореспонденції письменників-класиків та науковому коментуванні цих творів* (з наук. літ.).

ЕПІСТОЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **епістоля́рний** 1, 2. *Епістолярність твору, глибокий ліризм, латентність сюжету зумовлює певну деформацію структури роману Любомира Сеника* (з наук. літ.); *Головною функцією повідомлень у мережі Інтернет є точне передання інформації, тож елементи власне епістолярності такого листування нерідко відсутні* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІ́СТРОФА́, епістрофи́, *ж., літ.* Риторична фігура, що полягає в повторенні того самого слова або звороту. *У риториці Діонісія ораторські прийоми поділялися на фігури мовлення (порівняння, метафори, аналогії) і структурні фігури (алітерація, епістрофа, риторичні питання, тріади, порівняльні пари, повтори, різна довжина речень)* (з наук. літ.).

ЕПІСТРОФЕ́Й, я, *ч., анат.* Другий шийний хребець у людини, ссавців, птахів, плазунів і земноводних. *Епістрофей має на передній (у людини на верхній) поверхні зубоподібний відросток* (з наук. літ.).

ЕПІТАКСІА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол., фіз.* Те саме, що **епітаксі́йний.** *Тепер інтенсивно розробляють спосіб епітаксіального росту коротких алмазних волокон на поверхні неперервних вуглецевих ниток* (з наук. літ.).

ЕПІТАКСІ́ЙНИЙ, а, е, *геол., фіз.* Пов'язаний з епітаксією. *Самоорганізований епітаксійний ріст напружених напівпровідникових наноструктур був предметом інтенсивних досліджень в останньому десятиріччі XX ст.* (з наук. літ.); *Епітаксійні плівки можуть бути вирощені з газоподібних або рідких прекурсорів* (з наук. літ.).

ЕПІТАКСІ́ЙНО, *геол., фіз.* Присл. до **епітаксі́йний.** *Дифузне розсіяння від мікрошорсткостей є ефектом меншого порядку порівняно з розсіянням від точок, особливо на епітаксійно вирощених поверхнях поділу* (з наук. літ.).

ЕПІТА́КСІЯ, ї, *ж., геол., фіз.* Орієнтований ріст одного кристала на поверхні іншого. *У промислових масштабах розроблено нанотехнології молекулярно-променевої та металоорганічної епітаксії, на основі яких формуються електронні наноструктури* (з наук. літ.); *Щоб візуалізувати вплив відбитої хвилі на розподіл розсіяної дифузної інтенсивності, була вирощена модельна система острівців методом рідиннофазної епітаксії* (з наук. літ.).

ЕПІТАЛА́МА, и, *ж.* У стародавніх греків і римлян — пісня, що виконувалася під час весільних обрядів. [Федон:] *Учень твій один вступити хтів* [хотів] *у хор панегіристів і на зразок умілості своєї твою епіталаму проспівав* (Леся Українка); *Сабіна неуважно слухала Катуллову епіталаму, подібну до сотки інших римських весільних пісень, що на всі способи повторювалися принаймні протягом шести століть* (Н. Королева); // *літ.* Вірш, написаний на честь чийогось шлюбу. *Епіталама "Усе найкраще у майбутнього шлюбу" (1670) розділена на десять приблизно однакових за розміром, об'єднаних спільною темою частин, які написано у формі віршових промов* (з наук. літ.).

ЕПІТАФІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **епіта́фія.** *Першим десятиліттям IV ст. датовано епітафійний напис плити Трифона із Пантікапея; плиту прикрашає велика моногра-*

ма Христа (з наук. літ.); *Найпоширенішим жанром світського живопису XVIII ст. був портрет: натрунний, епітафійний, фундаторський, родинно-меморіальний* (із журн.).

ЕПІТА́ФІЯ, ї, *ж.* Намогильний напис, перев. у віршованій формі. — *Ну що ж, нічого не вдієш, комусь треба лежати, щоб інший читав напис на могилі, епітафія правильно говорить, — подумав Фред, — життя мусить іти далі* (В. Владко); *В шліфовані плити лункої підлоги Він сам вкарбувати звелів Рядки епітафії, повні тривоги За прах невельможних мерців* (М. Бажан); // Літературний твір, написаний у зв'язку зі смертю чи втратою кого-небудь. *Кубанський поет Іван Степовий присвятив своїм землякам вірш, який міг би стати своєрідною епітафією .. десяткам тисяч кубанців, котрі загинули в ті роки* [1938–1939] (Д. Білий).

ЕПІТЕЛІА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат., бот.* Прикм. до **епіте́лій.** *Епітеліальні клітини виділяють ефірні олії, які скупчуються в порожнині* (з навч. літ.).

△ **Епітеліа́льна ткани́на** *див.* **ткани́на.**

ЕПІТЕ́ЛІЙ, ю, *ч.* 1. *анат.* Один з типів тканини людини і тварин, що здійснює головним чином захисну функцію та обмін речовин між організмом і зовнішнім середовищем. *Захворювання тварини на ацидоз може призвести до зневоднення організму, руйнування клітин епітелію і, як результат, інвазії клітин бактерій у кров та абсцесу* (з наук. літ.); *Конкретне уявлення про клітину людського тіла можна дати на прикладі епітелію ротової порожнини* (з навч. літ.).

2. *бот.* Загальна назва видільних клітин, якими вистелені внутрішні порожнини рослин. *У тканинах рослин речовини накопичуються у міжклітинниках, оточених епітелієм* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІТЕРМА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Утворений з гідротермальних розчинів недалеко від земної поверхні (про мінерал і мінеральний комплекс). *За результатами дослідження можна прогнозувати золоторудну мінералізацію, не пов'язану із формуванням рудно-магматичної системи, та рудопрояви епітермального золота* (з наук. літ.).

△ **Епітерма́льні родо́вища** *див.* **родо́вище.**

ЕПІ́ТЕТ, а, *ч.* Художнє означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії. — *Ви знаєте запах ялівцю? А глиці? А мокрих шишок? Або тих самих пролісків? .. Антонич для всіх цих відчуттів знаходить один і той самий епітет — "п'янке". Але точніше цього не висловиш* (Ю. Андрухович); // Слово або вислів, яким називають, характеризують кого-, що-небудь перев. з негативного боку. *Начко, .. вперши безтямний погляд у мигаючі перед ним різнобарвною хвилею пари, обкидав Регіну найгіршими епітетами* (І. Франко); *Характеристику на Доната Карповича Прийменка .. Іван Євграфович також написав того ж вечора, не відволікаючи надалі. Він не поскупився на схвальні епітети: "широко ерудована людина", "закоханий у свій предмет учитель"* (Б. Антоненко-Давидович).

△ **(1) Пості́йний (ста́лий) епі́тет,** *літ.* — стале художнє означення, що у фольклорних творах, а нерідко і в художній літературі часто супроводжує яке-небудь слово, поняття, напр.: п о л е ч и с т е, к і н ь в о р о н е н ь к и й. *Постійні епітети не є винятковою приналежністю українських дум. Вони властиві і билинам та іншим епічним творам східних слов'ян* (М. Рильський).

ЕПІТЕ́ТИКА, и, *ж., лінгв., літ.* Сукупність епітетів, власт. певному художньому твору, творчості письменника і т. ін. *Характерними функціонально-семантичними ознаками епітетики оберегових замовлянь є увиразнення міфологічної семантики загальнофольклорних епітетів* (з наук. літ.); *У художній палітрі думового епосу багата епітетика* (з наук. літ.); *Епітетика Т. Г. Шевченка.*

ЕПІ́ТЕТНИЙ, а, е. Стос. до епітета. *М. Рильський невичерпний у доборі й творенні епітетних і синонімічних засобів* (з наук. літ.); *Естетику ключового слова "спогад" визначає епітетний ряд, а взаємодія із лексико-семантичними комплексами "марення", "спомини" інтенсифікує у слові сему мисленнєвого відтворення чогось, що минуло й збереглося в пам'яті* (з наук. літ.).

ЕПІТРОХО́ЇДА, и, *ж., мат.* Замкнена крива, яку описує зовнішня або внутрішня точка круга, що котиться, не ковзаючись, по зовнішньому боці іншого, нерухомого круга. *Запропонована у науковій праці методика дає можливість формувати поверхні, твірними яких є криві лінії, задані аналітично (евольвента, епітрохоїда та ін.)* (з наук. літ.); *Робоча порожнина роторно-планетарної машини виконана у вигляді дводугової епітрохоїди* (з наук. літ.).

ЕПІФЕНО́МЕН, у, *ч., псих., філос.* 1. Побічне явище, що супроводжує інші явища, але не впливає на них. *Культурні артефакти є подвійними за своєю природою: з одного боку, це світ творчого самоствердження людини, а з другого — світ, що породжує низку епіфеноменів відчуження* (з наук. літ.); *Аналітична психологія відводить свідомості роль якщо не епіфеномену, то явища, яке має дуже малий вплив на психічне життя людини* (з наук. літ.).

2. В ідеалістичній філософії — свідомість як супровідний наслідок діяльності вищої нервової системи, як результат пасивного відображення дійсності. *Якщо для попередніх епох духовні образи виступали у своїй буквальній якості, то з появою нових установок їх починають розглядати як епіфеномени людської діяльності* (з наук. літ.).

ЕПІФЕНОМЕНА́ЛЬНИЙ, а, е, *псих., філос.* Стос. до епіфеномену. *Епіфеноменальні відчуття, на думку дослідників, супроводжують внутрішньо мотивовану діяльність людини* (з наук. літ.); *Ми можемо простежити типологічні збіги й паралелі в різних культурних текстах на підставі ідентичності епіфеноменальних або фрагментарних їхніх складників* (з наук. літ.).

ЕПІФЕНОМЕНА́ЛЬНО, *псих., філос.* Присл. до **епіфеномена́льний.** *Коли, понад очікування, виявляється, що міф буттєвий, а не епіфеноменально привнесений, то це відкриває перспективу онтології в світі міфу* (з наук. літ.).

ЕПІФІ́З, а, *ч., анат.* Суглобовий розширений кінець довгих трубчастих кісток; шишкоподібне тіло. *За припущенням І. Г. Підоплічка, житла освітлювались і опалювались жировими лампами, які виготовлялися з епіфізів стегнових кісток мамонтів* (з наук. літ.); *Зниження рівня мінералізації найбільше виражено в епіфізах кісток* (з наук. літ.).

ЕПІФІ́Т *див.* **епіфі́ти.**

ЕПІФІ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **епіфі́т,** а, *ч.), бот.* Рослини, що живуть на інших рослинах, але не є паразитами, оскільки використовують їх лише як місця прикріплення. *Пошук цінних видів фауни ведемо прямо з околиць готелю на пустирищах, узбіччях дороги, навіть на деревах (тут селяться епіфіти, зокрема деякі рідкісні орхідеї)* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІФІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **епіфі́т.** *Епіфітні орхідеї.*

ЕПІФІТО́ТІЯ, ї, *ж., бот.* Широке розповсюдження інфекційної хвороби рослин, яке охоплює господарство, певний район або країну. *Загроза надзвичайної події — це загроза аварії, катастрофи, поширення епідемії, епіфітотії, великої пожежі тощо, що можуть призвести до загибелі людей або до великих матеріальних втрат* (з наук. літ.); *Толерантні генотипи мало уражуються в роки із середнім рівнем епіфітотії* (з наук. літ.).

ЕПІ́ФОРА, и, *ж., літ.* Стилістичний прийом, який полягає в повторенні однакових висловів, слів або звукосполучень у кінці суміжних або близько розміщених рядків, строф і т. ін. для посилення виразності й мелодійності мови художнього твору; протилежне а н а ф о р а. *Письменниця дбає про евфоніку мови поетичних творів, застосовуючи звуконаслідування, асонанс, алітерацію, використовує синтаксичні повтори (анафору, епіфору), внутрішню риму* (з наук. літ.).

ЕПІФОРИ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Прикм. до **епі́фора.** *Величезне емоційне нагнітання, яке збільшується з кожною дальшою ритмічною групою, посилюється анафоричним і епіфоричним прийомом* (з наук. літ.); *Епіфоричний вірш.*

ЕПІХЕЙРЕ́МА, и, *ж., лог.* Складноскорочений силогізм, в якому обидва засновки або один з них є ентимемою. *Епіхейрему використовують у дискусіях, промовах* (з навч. літ.); *За допомогою епіхейрем Зенон доводив одиничність буття* (з наук. літ.).

ЕПІЦЕ́НТР, у, *ч.* 1. *спец.* Місце на поверхні Землі, яке знаходиться безпосередньо над або під вогнищем якихось руйнівних сил. *Підземну точку, де виник поштовх землетрусу, звуть гіпоцентром; точку, або точніше, ділянку, що лежить на поверхні, на продовженні радіуса Землі, який проходить через гіпоцентр, називають епіцентром* (з наук. літ.).

2. *перен.* Місце, де з найбільшою силою щось проявляється. *Р. Іваничукові пофортунило жити в епіцентрі літературних і політичних подій України* (з газ.).

ЕПІЦИ́КЛ, у, *ч., астр., мат.* Коло, центр якого рівномірно рухається по іншому колу. *Припускалося, що навколо Землі рухається не сама планета, а центр якогось порівняно невеликого кола, яке назвали епіциклом* (з наук.-попул. літ.).

ЕПІЦИКЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. *астр., мат.* Прикм. до **епіци́кл.** *Геоцентричний рух будь-якої планети має епіциклічний характер* (з наук. літ.).

2. *мех.* У роботі якого використано принцип епіциклу. *Крім зубчастих механізмів з нерухомими осями коліс, у машинах і приладах використовуються зубчасто-важільні (епіциклічні) механізми* (з наук. літ.).

ЕПІЦИКЛО́ЇДА, и, *ж., мат.* Крива, яку описує довільна точка кола, що котиться по нерухомому колу зовні. *Планетарно-роторні гідромашини можуть мати різні форми контуру робочої порожнини: епітрохоїду (епіциклоїду), гіпотрохоїду (гіпоциклоїду)* (з наук.-техн. літ.).

ЕПІЦИКЛОЇДА́ЛЬНИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **епіциклоі́дний.** *За результатами праці визначено епіциклоїдальний профіль зірочки цівкової передачі розчинозмішувальної установки* (з наук. літ.).

ЕПІЦИКЛО́ЇДНИЙ, а, е, *мат.* Який має властивості епіциклоїди. *Задачі про коливання мембран та пластин набули практичного значення, а тому багатьма вченими розглянуті пластини різних химерних форм — еліптичної, серпоподібної, епіциклоїдної* (з наук. літ.).

ЕПІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **е́пос.** *Епічні давні герої плакали, не соромлячись, і проте були справжніми, щирими героями* (Леся Українка); *Кобзарська творчість втілює в епічних образах фундаментальні риси самосвідомості етносу* (з наук. літ.); // Який являє собою епос. *Народ .. створив чудесну музику і надзвичайне малярство .. Він скомпонував епічні пісні, незгірші від кодексів Гомера* (М. Йогансен); *Слова типу "батько-мати", "вовки-сіроманці", "квилить-проквиляє" та ін. — це надбання українського епічного фольклору* (В. Русанівський); // Власт. епосу, характерний для нього. *Коли, імітуючи ранкову тишу, оповідав, як підкрадався до озерця.., Семен Іванович перейшов до епічної розповіді* (Б. Антоненко-Давидович); [Д р у г и й п р о г р а м і с т:] *Можливо, у старовину .. гіперфункція героїзму набувала характеру ширших епічних уніфікацій* (Л. Костенко); *У мегаполісі, де час і простір мають особливі властивості, ти відчуваєш себе учасником епічного дійства* (з газ.); *Епічна форма;* // Власт. творцеві епосу. *В обдаруванні М. Рильського в однаковій мірі виявляється і ліричний, і епічний струмінь* (з наук. літ.); *В. Барка спроможний піднятися до суто епічного ставлення до всесвіту, бо ж, на його погляд, всесвіт є безмежним "світляним океаном"* (з наук. літ.); *Уже з перших поезій М. Бажан визначається як поет епічного складу* (з навч. літ.).

2. Спокійний, розважливий, безпристрасний. *А спереду .. бубонить і бубонить епічний голос...* (С. Васильченко); *Я міг зринути на поверхню у скупу хвилину епічного споглядання* (І. Калинець); * Образно. *На весь обрій димлять заводи. Нема їм вихідних. День і ніч з епічним спокоєм димлять* (О. Гончар); *З більярдної линув епічний перестук київ* (Є. Пашковський).

3. *перен.* Сповнений героїзму; величний. *Із самої синяви виїхав вершник, щось епічне, горде було в його поставі і в тому, як з вечорового присмерку, наче з ріки, вибирався кінь* (М. Стельмах).

ЕПІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **епі́чний.** *На епічність я великої претензії не маю, і коли мені сей "вищий рід поезії" не дасться, то я не буду тим дуже гризтися* (Леся Українка); *В українській імпресіоністичній повісті 20-х років XX ст. намітилася тенденція до сюжетності, хронологічної послідовності, епічності* (з наук. літ.); *Завжди існуватиме епічність як настанова на відтворення (чи створення) подієвого, зовнішнього світу* (з навч. літ.); * Образно. *Місто-трудар вбирало в себе силу козацького краю, і гнів його, і легенди, й поезію .. Сувора епічність є в його диханні, могуття доби у чорних його раменах. Всьому світові дає свій метал* (О. Гончар).

ЕПІ́ЧНО. Присл. до **епі́чний.** *М. Коцюбинський хоче підкреслити інтенсивність, динаміку зображуваних дій, тому й протиставляє епічно спокійним "іде", "дише", "бере" експресивно сильні "летить", "огнем паше", "гарбає"* (з наук. літ.); *Граф моментально міняє епічно мрійний вираз на поштиво-уважний .. і знову, наче давши собі наказ, у тому ж ніжному тоні розповідає далі* (В. Винниченко); *На стопі йому справді здоровенна роз'ятрена рана.., та це, власне, мало турбує епічно спокійного Пальоху* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕПО́Д, а, *ч., літ.* В античному віршуванні — ліричний вірш, у якому довгі рядки чергуються з короткими. *Широка філологічна освіта і начитаність поета* [Володимира Самійленка] *.. не дозволяють думати, що не лишилися невідомі йому й Архілох (хоча би з курсів грецької літератури), і Горацій з своїми еподами, і декламації Гюго* (М. Зеров).

ЕПОКСИ́Д *див.* **епокси́ди.**

ЕПОКСИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **епокси́д,** у, *ч.), хім.* 1. Тричленні циклічні сполуки, що містять один атом кисню в циклі. *Поліциклічні вуглеводні, яких багато в тютюновому димі, під дією ферменту арилгідроксилази перетворюються на більш канцерогенні активні епоксиди* (з наук. літ.); *До хімічних систем, що потребують застосування нових методів розрахунку, належать епоксиди, які мають особливу електронну будову та структурну хімію* (з наук. літ.).

2. *перев. одн.* Речовина, вигот. на такій хімічній основі (клей, фарба і т. ін.). *Ремонт з використанням епоксиду й герметику дає можливість відновлювати вироби дуже складної форми* (з наук. літ.).

ЕПОКСИ́ДКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **Епокси́дна смола́** *(див.* **смола́).** *Замість епоксидки можна використовувати й інший клей, який забезпечує надміцне склеювання* (з навч. літ.); *Епоксидка погано пристає до таких речовин, як поліетилен, полістирол, оргскло* (з газ.).

ЕПОКСИ́ДНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **епокси́ди.** *Епоксидним матеріалам властива універсальність, здатність ефективно й надійно з'єднувати найрізноманітніші за структурою і властивостями матеріали* (з наук. літ.).

△ **Епокси́дна смола́** *див.* **смола́; Епокси́дна фа́рба** *див.* **фа́рба; Епокси́дний клей** *див.* **клей.**

ЕПОЛЕ́Т *див.* **еполе́ти.**

ЕПОЛЕ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **еполе́т,** а, *ч.).* Парадні офіцерські погони з гаптуванням. *Господар стояв серед хати мовчки й тільки дивився, як роздягались гусари, як заблищали їх еполети та коміри* (І. Нечуй-Левицький); *До них підскочив на коні офіцер зі срібними еполетами* (О. Донченко); *Він був молодий і гарний, генеральський мундир лежав на ньому, як влитий, еполети відливали щирим золотом* (Б. Левін).

ЕПОЛЕ́ТНИЙ, а, е. Стос. до еполетів. *У цій проклятій Орській* [фортеці] *він* [Т. Шевченко] *був відчаївся, зненавидів усе мундирне та еполетне* (Василь Шевчук).

ЕПО́НЖ, у, *ч.* Шорстка, покрита вузликами тканина полотняного переплетення, що виготовляється з фасонної пряжі. *На дівчині була сукня з епонжу* (із журн.).

ЕПО́НЖЕВИЙ, а, е. Прикм. до **епо́нж.** *Епонжевий костюм.*

ЕПО́НІМ, а, *ч.* 1. У Стародавній Греції — перший із дев'яти архонтів, іменем якого позначався рік. *Очолював колегію архонт — епонім, який здійснював нагляд за управлінням і виконував судові функції. Його іменем називали рік, упродовж якого управляла колегія* (з навч. літ.).

2. Особа, яка дає чому-небудь своє ім'я. *Мав намір* [Гістієй] *назвати місто на свою честь — Гістіополем: хай знають нащадки свого епоніма й по смерті вшановують його нарівні з найславетнішими героями-півбогами* (І. Білик); *Для доказу споріднення еллінських героїв з епонімами сусідніх народів інколи складалися сюжети з багатьма іменами, географічними назвами, різними пригодами, де переплітались дії смертних людей і богів* (з наук.-попул. літ.).

ЕПО́НІМНИЙ, а, е. Стос. до епоніма. *Епонімні легенди.*

ЕПОПЕ́ЙНИЙ, а, е, *літ.* Прикм. до **епопе́я** 1. *Епопейний твір У. Самчука — трилогія "Волинь" (1932–1937) — це гімн великому краю України — Волині, його самобутнім людям* (з наук. літ.); *1901 р. великий твір Томаса Манна "Будденброки", що не поступався епопейним полотнам XIX ст., вийшов друком у престижному видавництві "Фішер"* (з навч. літ.).

ЕПОПЕ́Я, ї, *ж.* 1. *літ.* Великий художній твір, що відзначається широтою охоплення подій і глибиною проникнення в дійсність. *Роман Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" — епопея про життя українського села дореформеного і післяреформеного періоду* (з наук. літ.).

2. *розм.* Усна розповідь, оповідь про кого- або що-небудь, перев. цікаве, значне, насичене подіями. *Чув крізь те маріння, як дід розповідав онукові, й невістці, й своїй старій його, Максимову, епопею .. Виходить, була-таки легенда, про нього складена!* (І. Багряний); *— Хто цей чарівний хлопець? — Той самий УР, матусю, — наполягав Ігрек. — Це велика епопея. Він тобі сам про все розкаже* (О. Бердник).

3. *перен.* Складна і велика історія чого-небудь, низка визначних подій. *Був Геродот в історії Монбланом. Багато знав кривавих епопей* (Л. Костенко); *Сторіч слов'янства мужню епопею, немов повітря, так вдихала я* (С. Йовенко).

Е́ПОС, у, *ч., літ.* 1. Оповідний рід літератури на відміну від лірики й драми. *У поемі "Гайдамаки" помітне бажання Т. Шевченка подати картину цілої епохи .. Він зливає воєдино найрізноманітніші художні прийоми: епос, лірика і драма, інтимне й громадське, прозаїчне й героїчне, комічне й трагічне, вірш і проза схрестились в одну цілість* (В. Русанівський); *Мистецтво великого епосу багатомірне. Автор панорамного твору повинен багато вміти й знати* (з наук.-попул. літ.).

2. Сукупність народних героїчних пісень, сказань, поем. *Весь таврійський епос пройнятий мрією про обводнення степів* (О. Гончар); *В епосі про небесні події приховано таємничий зміст вселенських містерій, які відбуваються і в душі людини, і в нескінченному світі природи* (О. Бердник); *Кобзарський героїчний епос є органічною частиною світової епічної традиції* (з наук. літ.).

Е́ПОСНИЙ, а, е. Пов'язаний з епосом. *Українознавство зароджується й розвивається двома річищами: спочатку — у зарубіжних, а згодом і в Київській державі Кия, Аскольда, Володимира Великого, — як в уснопоетичній, так і в епосній та історіографічній літературі* (з наук. літ.).

ЕПО́ХА, и, *ж.* 1. Великий проміжок часу з визначними подіями, явищами або процесами в природі, суспільстві, науці, мистецтві і т. ін. *Цікаво, що в ту саму епоху відбувся і третій "всесвітній потоп", китайський, який належав до 2297 року до нашої ери* (з наук.-попул. літ.); *Епоха феодалізму;* // Період існування, наявності чого-небудь; період у чиємусь житті. *— Однак я поспішала. Десять років не бачилася з родиною — ціла епоха* (Я. Качура); *У доелектричну епоху сільське господарство не уявлялося без вітряків* (із журн.); // Момент, пов'язаний з якою-небудь подією, зі зламом у розвитку чогось; вихідний пункт нового періоду. *За кілька днів* [Чорнобильської катастрофи] *ми немовби зробили крок з однієї епохи — доатомної — в епоху незвідану* (Ю. Щербак).

2. *геол.* Час, що відповідає певному етапові розвитку Землі. *Дослідження показали: сучасний клімат Антарктиди встановився в льодовикову епоху* (з наук.-попул. літ.).

3. *астр.* Час, на який подано певні відомості про небесні світила. *Як вірили майя, зараз триває п'ята епоха Сонця* (з газ.).

На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.)* *див.* **злам; Перело́мний моме́нт (час, день** *і т. ін.)* **<Перело́мна епо́ха>** *див.* **моме́нт.**

△ **Вік (епо́ха) Просві́тництва** *див.* **вік.**

◇ **Відчува́ти / відчу́ти пульс епо́хи** *див.* **відчува́ти.**

ЕПОХА́ЛЬНИЙ, а, е. Який становить епоху, знаменує собою епоху (у 1 знач.); важливий, визначний. *Епохальні відкриття, як землеруси, трапляються рідко. Але якщо землетруси потрясають землю, то епохальні відкриття — світ* (О. Чорногуз); *Франко дорікав тій частині галицької інтелігенції, яка виявляла обмежений інтерес до епохальних відкриттів у природознавстві* (з наук.-попул. літ.).

ЕПОХА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **епоха́льний.** *Панно трудової слави мало вражати монументальністю, масштабністю, епохальністю* (Є. Гуцало).

ЕПОХА́ЛЬНО. Присл. до **епоха́льний.** *Мені по-дитячому хотілося довести, що "епохально" і "широкотемно" я можу і вмію писати, і якщо не пишу, то лише тому, що не хочу* (І. Жиленко); *Вісь історії хронологічних меж прозових творів М. Старицького пронизує такі епохально важливі періоди, як Хмельниччина, доба Руїни, Коліївщина* (з наук. літ.).

ЕПСОМІ́Т, у, *ч.* Мінерал із класу сульфатів, білого кольору, іноді безбарвний, який використовується в медицині, а також у текстильній, паперовій та хімічній промисловості; гірка сіль. *У зоні гіпергенезу подекуди трапляються новоутворені мінерали, зокрема епсоміт* (з наук. літ.); *Епсоміт утворюється з водних розчинів при температурі понад 310 °С* (з наук. літ.).

ЕПТОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до ептографії. *Принципи й методи ептографічного опису крилатих слів.*

ЕПТОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Розділ лексикографічної науки, що розробляє теорію і практику укладання ептонімічних словників. *Новий науковий підхід до визначення статусу крилатих слів (висловів) потребує своєї терміносистеми. Вчені, підшукуючи еквіваленти, вводять такі терміни, як крилатика, крилатологія, крилатизація, ептографія* (з наук. літ.).

ЕПТО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Те саме, що **Крила́тий ви́слів** *(див.* **ви́слів).** *Аналіз заголовків засвідчує тенденцію до збільшення частки ептонімів у всьому масиві використаних стійких висловів* (з наук. літ.); *Ептонім виконує роль своєрідного ментального й культурного коду, оскільки заснований на певній асоціації* (з наук. літ.).

ЕПТОНІМІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до ептоніма. *У функціонуванні крилатих слів виявлено універсальні риси, які відображають особливості, властиві літературній мові загалом, і характеризують формування та динаміку розвитку ептонімічного корпусу* (з наук. літ.).

Е́ПУЛІ́С, у, *ч., мед.* Доброякісна пухлина ясен, що найчастіше спостерігається при тривалому подразненні тканини ясен. *Епуліс лікують хірургічно з наступною електрокоагуляцією або склерозуванням підлеглої тканини* (з наук. літ.).

ЕПЮ́Р, а, *ч., мат.* Креслення, на якому просторова фігура зображена ортогональними проекціями в одній площині. *Він мусить щодня мати справу з інженерами й біологами, фізиками й економістами, .. миттєво орієнтуватись, що таке "епюр", скажімо, та чи варто замовляти ще один "гамма-лічильник"* (М. Дашкієв).

ЕПЮ́РА, и, *ж., мат.* Графік залежності однієї величини від іншої. *На епюрах напружень видно, що між перетинами вони змінюються ще й якісно: вісь їх симетрії (або велика вісь еліпса напружень) нахиляється у бік дії моменту кручення* (з наук. літ.); *При визначенні потужності механічних втрат розрахунковим методом тривалість припрацювання пар тертя визначається аналітичним шляхом на основі епюр зношення* (з наук.-техн. літ.).

ЕПЮ́РНИЙ, а, е, *мат.* Прикм. до **епю́р.** *Епюрне креслення.*

Е́РА, и, *ж.* 1. Початок літочислення, пов'язаний з якоюнебудь історичною або легендарною подією; відповідна система літочислення. *Колись до них* [скіфів] *жили тут кімерійці, ті, що про них писав іще Гомер, а щонайперш згадали ассирійці в клинописах ще хтозна-яких ер* (Л. Костенко); *Описана теорія була узагальнена і уточнена грецьким астрономом Клавдієм Птоломеєм (друге століття нашої ери) у його творі "Альмагест"* (з наук.-попул. літ.).

2. *книжн.* Період, докорінно відмінний від попереднього. *Техніка атомної ери ще неспроможна змагатися з живою природою* (М. Дашкієв).

3. *геол.* Найбільша одиниця хронологічного поділу історії Землі. *В Криму вулканічна діяльність відбувалась у юрському періоді мезозойської ери* (з наук.-попул. літ.).

Космі́чна доба́ (е́ра) *див.* **доба́; (1) На́ша (нова́) е́ра** — сучасна система літочислення, початковим моментом якої вважають Різдво Христове. *Наша ера прийшла на зміну старому відліку часу від утворення світу* (із журн.).

△ **(2) Архе́йська е́ра** — найдавніший етап в історії геологічного розвитку Землі, який охоплював і ранню докембрійську еру. *Породи архейської ери утворюють фундамент давніх платформ і виходять на поверхню в ділянці їх щитів, в Україні — в ділянці Українського щита* (з наук. літ.); *Учені вважають, що життя зародилося в архейській ері. Однак, зважаючи на те, що перші організми не мали ніяких скелетних утворень, від них майже не залишилося слідів* (з наук.-попул. літ.); **(3) Докембрі́йська е́ра** — найдавніший етап в історії геологічного розвитку Землі, що передував палеозойській ері. *Докембрійська ера нараховує 3,5 млрд років — тобто понад 0,8 геологічної історії землі* (з наук.-попул. літ.); **(4) Кайнозо́йська е́ра** — найновіша ера в історії геологічного розвитку Землі, до антропогенового періоду якої належить і сучасність. *Наймолодшою ерою Землі, яка триває й зараз, є кайнозойська ера* (з наук.-попул. літ.); **(5) Мезозо́йська е́ра** — четверта ера в історії геологічного розвитку Землі, що настала після палеозойської і її змінила кайнозойська. *До рук учених потрапили рештки й навіть цілі кістки ящурів, які жили у мезозойську еру* (з наук.-попул. літ.); **(6) Палеозо́йська е́ра** — третя ера в історії геологічного розвитку Землі, що настала після протерозойської і її змінила мезозойська. *Палеозойська ера — час дуже інтенсивних рухів земної кори. Тоді оформилися основні елементи структури земної поверхні* (з навч. літ.); **(7) Протерозо́йська е́ра** — другий етап в історії геологічного розвитку Землі, що охоплював пізню докембрійську еру. *У протерозойську еру життя продовжує існувати здебільшого в морі, але панівне становище займають не синьо-зелені, а багатоклітинні зелені водорості* (з навч. літ.).

◊ **Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру)** *див.* **відкрива́ти.**

ЕРАТЕ́МА, и, *ж., геол.* 1. Підрозділ загальної стратиграфічної шкали, підпорядкований еонотемі. *Ератема відображає великий етап розвитку літосфери (до певної міри також атмосфери і гідросфери) та органічного світу* (з наук.-попул. літ.).

2. Відклади, які утворилися протягом геологічної ери. *У геологічній будові субрегіону беруть участь породи палеозойської, мезозойської і кайнозойської ератем* (з наук. літ.).

ЕРАТИ́ЧНИЙ, а, е, *геол.* Який занесено водою або льодом далеко від місця, території виходу корінних порід. *На геологічній карті Міклухо-Маклая на правому узбережжі річки Телини за смугою важко приступних обширих боліт в околицях слобод Аннівка і Королівка зазначена межа розповсюдження ератичних наметнів* (з наук. літ.); *Алювіальний гравійно-гальковий матеріал карпатського походження тераси, як звичайно, перекритий алювієм, на якому залягає морена, ератичний матеріал* (з наук. літ.).

△ **Ерати́чні валуни́** *див.* **валу́н.**

Е́РБІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **е́рбій.** *1987 р. Д. Пейн створив ербієвий підсилювач із робочою довжиною хвилі 1,55 мкм* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою ербієвого лазера можна безболісно лікувати карієс* (з газ.).

Е́РБІЙ, ю, *ч.* Хімічний елемент з атомним номером 68; м'який блискучий метал сріблясто-білого кольору, належить до лантаноїдів. *Ербій застосовують для виробництва деяких сплавів, скла тощо* (з наук.-попул. літ.); *Назви елементів, що походять від назв міст і сіл: магній, стронцій, ербій, тербій* (з навч. літ.).

ЕРГ[1], а, *ч., фіз.* Одиниця роботи або енергії, що дорівнює роботі, виконаній силою в одну дину на шляху в один сантиметр. *Мінімальна кількість енергії, необхідної для одержання 100 терабайтів інформації (така приблизно кількість інформації міститься на 50 мільярдах сторінок друкованого тексту), становить приблизно 1 ерг* (з наук. літ.); *— Самознищення? — перепитав Аріман. — Ні, не думаю .. Ти ж знаєш, що жоден ерг енергії не може вийти за межі циклічного гравіополя* (О. Бердник).

ЕРГ[2], у, *ч., геол.* Тип піщаних масивів у пустелях Північної Африки, пов'язаний із пониженням рельєфу. *Єдиний ерг у Сахарі на території Марокко має протяжність 22 км із півночі на південь і 5 км із заходу на схід* (з наук.-попул. літ.).

ЕРГАСТОПЛА́ЗМА, и, *ж., біол.* Внутрішньоклітинний організм, на поверхні якого містяться особливі зернята рибонуклеїнової кислоти — рибосоми. *Ергастоплазма характерна для клітин, які активно синтезують секреторні білки* (з наук. літ.); *Ергастоплазма представлена цистернами довгастої форми* (з наук. літ.).

ЕРГАТИ́В, а, *ч., лінгв.* Відмінок діяча в деяких мовах, що вказує на джерело спрямованої дії. *До мов, які мають ергатив у своїй будові, належать мови Кавказу — аварська, лакська, даргінська, частково грузинська, а також мова басків у Піренеях* (з наук. літ.).

ЕРГАТИ́ВНИЙ, а, е, *лінгв.* Якому власт. ергатив. *За способом вираження суб'єкта і предиката дослідники виокремлюють три основні типи мов: пасивний, ергативний і номінативний* (з наук. літ.); // Який є ергативом, належить до нього. *В ергативній конструкції присудок має подвійний синтаксичний зв'язок із підметом: узгоджується з ним і керує ним* (з наук. літ.); *Ергативні дієслова становлять численну групу в лексико-граматичній системі англійської мови* (з наук. літ.).

ЕРГАТИ́ЧНИЙ, а, е: △ **Ергати́чна систе́ма** *див.* **систе́ма.**

ЕРГО́ГРАФ, а, *ч.* Прилад для графічного запису ступеня фізичної працездатності людини. *Ергографи дають змогу записати криву м'язової втоми працівника* (з наук. літ.); *Принцип роботи ергографа полягає в реєстрації амплітуди й часу скорочення та розслаблення м'язів, що функціонують у заданому темпі під час виконання певної роботи до моменту втоми* (з наук.-попул. літ.).

ЕРГОДИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *мат.* У якому математичне сподівання за часовими рядами збігається з математичним сподіванням за просторовими рядами. *Перевага ергодичних динамічних систем полягає в тому, що при достатньому часі спостереження такі системи можна описувати статистичними методами* (з наук. літ.); *Одного разу потрапивши до ергодичної множини, процес ніколи не зможе залишити її* (з наук. літ.).

2. *літ.* Який вимагає особливих зусиль при читанні, до того ж ці зусилля виходять за межі звичайного руху очима або пошуку сенсу прочитаного. *Визначальна дистинктивна характеристика ергодичної літератури — спосіб функціонування тексту: у ньому мають бути закладені іманентні правила власного використання-прочитання* (з наук. літ.); *Особливості поетики Сави Дам'янова — відомого сербського прозаїка, одного з фундаторів постмодерністського дискурсу в літературі Сербії — надають багатий матеріал для дослідження гіпертекстуальних моделей ергодичного типу* (з наук. літ.).

ЕРГОДИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., мат.* Стан і властивість за знач. **ергоди́чний** 1. *Усі хаотичні системи мають властивості ергодичності та перемішування* (з наук. літ.); *Ергодичність, як спеціальна властивість динамічних систем, полягає в тому, що в еволюції такої системи майже кожна її точка з певною ймовірністю проходить поблизу будь-якої іншої точки системи* (з наук. літ.); *Властивість ергодичності є досить грубою характеристикою динамічної системи, і вона притаманна майже всім системам, які здійснюють фінітний рух (як періодичний, так і хаотичний)* (з наук. літ.).

ЕРГО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для виконання дозованої механічної роботи при дослідженні працездатності і функціональних змін, що виникають в організмі людини під час роботи різної інтенсивності; електромагнітний тренажер. *У спортивно-медичній та педагогічній практиці використовують додатково особливі пристрої, які дають можливість вимірювати роботу при виконанні спеціальних спортивних вправ: інерційні велоергометри для велогонщиків, плавальний тредбан для плавців, веслові ергометри для веслярів* (з наук. літ.).

ЕРГОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до ергометра. *Критеріями оцінки відповідної реакції організму на ергометричний вплив були показники фізіологічної стійкості та адаптивності* (з наук. літ.).

ЕРГО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Власна назва організації, виробничого або суспільного об'єднання. *Важливо дослідити, здійснити опис ергонімів, скажімо, конкретно взятого міста або міст* (з наук. літ.); *Спеціальних мовознавчих досліджень ергонімів Трускавця та Стебника немає, за винятком хіба що окремих статей у міській періодичній пресі* (з наук. літ.).

ЕРГОНІ́МІКА, и, *ж., лінгв.* Розділ ономастики, що вивчає власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань. *Із 90-х років XX ст. у вітчизняному й зарубіжному мовознавстві стрімко розвивається ергоніміка — наука про кількісно значний сегмент онімного простору* (з наук. літ.).

ЕРГОНІМІ́Я, ї, *ж., лінгв.* Сукупність власних назв організацій, виробничих та суспільних об'єднань. *Дієвим засобом для підвищення культури української ергонімії можуть стати не лише словники ергонімів, а й широка кам-*

панія з розтлумачення природи власної назви, її суті, властивостей, яку слід розпочати не лише у культурологічних, а й економічних виданнях (з наук. літ.).

ЕРГОНО́МІКА, и, *ж.* Наука, що вивчає допустимі фізичні, нервові та психічні навантаження на людину в процесі праці, проблеми оптимального пристосування навколишніх умов виробництва для ефективної праці. *В Україні активно розвиваються наукові школи, які досліджують комплекс питань з ергономіки й наукової організації праці* (з наук.-попул. літ.); *У художніх та дизайнерських вищих навчальних закладах України пропорції тіла вивчаються на заняттях з рисунку, живопису, композиції, пластичної анатомії, ергономіки* (із журн.).

ЕРГОНОМІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із ергономіки. *Професіографічний аналіз експерта-ергономіста було використано у науковій праці для побудови моделі майбутньої діяльності фахівця в системі "людина — техніка — середовище"* (з наук. літ.).

ЕРГОНОМІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **ергоно́міка.** *Будь-який предмет дизайну, що поєднує в собі техніко-функціональні, психологічні та ергономічні моменти, повинен бути єдиним цілісним організмом, у якому гармонійно поєднано окремі елементи* (з наук. літ.).

ЕРГОНОМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ергономі́чний.** *Машини повинні оцінюватися з погляду продуктивності, надійності, енергоспоживання, а також ергономічності* (з наук.-попул. літ.).

ЕРГОТИ́ЗМ, у, *ч., вет., мед.* Гостре харчове отруєння грибком, який паразитує на злакових (перев. на житі, пшениці). *Інтенсивне ураження посівів матковими ріжками спричиняє епідемічні спалахи захворювань на так звану злу корчу — ерготизм* (з наук. літ.); *Конвульсивна і гангренозна форми ерготизму.*

ЕРГОФО́БІЯ, ї, *ж.* Боязнь праці, небажання працювати. *Мною часто керує ергофобія — острах праці* (з газ.).

ЕРДЕЛЬТЕР'Є́Р, а, *ч.* 1. Порода службових собак групи тер'єрів, які мають жорстку спіралеподібну шерсть різноманітних відтінків. *Ердельтер'єра називають королем тер'єрів. Цю породу вивели 1850 р. йоркширські заводчики, що жили в долині річки Ер* (із журн.).

2. Собака цієї породи. *Ердельтер'єру Фіні шість років і він має вагу 37 кг* (із журн.)

Е́РЕ, *невідм., с.* У скандинавських країнах — дрібна розмінна монета, 1/100 крони. *В обігу перебувають банкноти в 20, 50, 100, 500 та 1000 шведських крон, монети в 50 ере, а також 1, 5 і 10 крон* (з наук.-попул. літ.).

ЕРЕ́КТОР, а, *ч.* 1. *анат.* М'яз, який випрямляє яку-небудь частину тіла. *Ректори хребта, розташовані вздовж і між хребцями, утримують спину та верхній плечовий пояс* (з навч. літ.).

2. Пристрій для лікування порушень ерекції (у 1 знач.). *Для лікування імпотенції лікарі рекомендують ректори* (із журн.).

3. Пересувний пристрій для механізованого встановлення тюбінгів або блоків при спорудженні тунелів, шахт. *Ректор повинен притримуватися спеціальними захватами, відкинутими за ребра тюбінгів* (з наук.-техн. літ.).

ЕРЕКЦІ́ЙНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до ерекції (у 1 знач.). *Ерекційний рефлекс проявляється вже через кілька місяців після народження дитини* (з навч. літ.).

ЕРЕ́КЦІЯ, ї, *ж., фізл.* 1. Збільшення об'єму та отвердіння чоловічого статевого органа внаслідок наповнення кров'ю порожнин печеристих тіл під впливом нервових імпульсів при статевому збудженні. *У попереково-сакральному відділі спинного мозку розташовані парасимпатичні нейрони, що утворюють центри сечовипускання, дефекації, ерекції* (з навч. літ.); *Протипоказанням до застосування презервативів можуть бути зменшення чутливості й порушення ерекції* (з навч. літ.); *Бери будь-який власний органічний процес (засинання, дихання, травлення або ту ж саму ерекцію!), розбивай .. на яви та дії — і ось тобі п'єса! З інтригою та мораллю* (В. Діброва).

2. Випрямлення якої-небудь частини тіла. *Ерекція хребта у спортсмена.*

ЕРЕМУ́Р, у, *ч., бот.* Різновид багаторічних рослин родини лілійних, поширений у Центральній Азії та Південно-Східній Європі. *До Європейського червоного переліку зі складу флори України занесено 182 види судинних рослин, з них не зазначені на сторінках Червоної книги України (1986) 95 видів: глід клинолистий, дзвоники Харкевича, еремур Юнге, жовтець кримський та ін.* (з наук. літ.); *Деякі види еремуру вирощують як декоративні, з інших одержують клей* (з наук.-попул. літ.).

ЕРЕМУ́РУС, у, *ч., бот.* Те саме, що **ерему́р.** *У легендах і стародавніх рукописах ідеться про цікаві властивості еремурусу — високої квітки з пишним султаном* (з газ.).

ЕРЗА́Ц, у, *ч.* Неповноцінний замінник чого-небудь; сурогат. *У пивній .. дим тютюнових ерзаців плавав шарами, не поєднуючись* (Ю. Яновський); * Образно. *Не проміняйте неповторне на сто ерзаців у собі!* (Л. Костенко).

Е́РЗЯ, і, *ж., збірн.* Одна з двох груп мордовського народу; представники цієї групи. *Зображує* [історик] *цю начебто вже минулу древню історію, коли на безмежних просторах рухаються величезні маси народу .. Та ясно, що не по анонімних і не безлюдних просторах, а по залюднених, які мають споконвіку свої імена — ерзя, комі, чудь, остяки, гиляки, мордва, буряти і т. д.* (Є. Гуцало).

ЕРЗЯ́НИ, ян, *мн. (одн.* **ерзя́нин,** а, *ч.;* **ерзя́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **е́рзя.** *Ерзяни героїчно боролися за свою свободу* (з газ.).

ЕРЗЯ́НИН *див.* **ерзя́ни.**

ЕРЗЯ́НКА *див.* **ерзя́ни.**

ЕРЗЯ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до ерзі, ерзян, належний їм. *Переклад Євангелія ерзянською мовою передано як дарунок ерзянській діаспорі України* (із журн.).

ЕРИ́СТИКА, и, *ж., книжн.* Мистецтво сперечатися, полемізувати. *Еристика, що ствердилася в античному світі, стала значним чинником політичного, соціального і культурного розвитку* (з наук. літ.); *Риторика діалогічного мовлення виробила певні правила, технологію й культуру еристики* (з навч. літ.).

ЕРИТЕ́МА, и, *ж., вет., мед.* Почервоніння шкіри під впливом різних подразнень — механічних, хімічних, фізичних і т. ін. *Застосування препарату на шкіру лабораторних кролів спричинило слабку еритему в одного з них одразу після закінчення експозиції лікарського засобу* (з наук. літ.); *У дитини в ділянці опромінення може виникати еритема* (з навч. літ.).

ЕРИТЕ́МНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **еритє́ма.** *Норма засмагання — від 0,1 до однієї дози на день; 60 еритемних доз загартує вас на цілий рік* (з наук.-попул. літ.); *Еритемний вплив ультрафіолетових променів.*

ЕРИТРЕ́ЄЦЬ *див.* **еритре́йці.**

ЕРИТРЕ́ЙКА *див.* **еритре́йці.**

ЕРИТРЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **еритре́йці** і Еритрея. *Після підписання угоди про припинення вогню еритрейські війська відводилися на 25 км углиб власної території* (з наук. літ.); *Еритрейський журналіст нині проживає за межами своєї країни* (із журн.).

ЕРИТРЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **еритре́єць,** е́йця, *ч.;* **еритре́йка,** и, *ж.).* Народи, які населяють Еритрею. *За результатами референдуму, на якому еритрейці майже одностайно проголосували за відокремлення від Ефіопії, 24 травня 1993 р. Еритрея була офіційно проголошена незалежною державою* (з наук. літ.); *Човен у якийсь момент майже досяг берегів Італії, однак сильний вітер відніс його назад у море, повідомив еритреєць* (із журн.).

ЕРИТРЕМІ́Я, ї, *ж., мед.* Хронічне захворювання системи кровотворення. *Еритремія характеризується абсолютним збільшенням числа еритроцитів і загального об'єму крові з одночасним розширенням кровоносного русла, збільшенням селезінки і підвищеною активністю кісткового мозку* (з наук. літ.); *Для еритремії характерна тотальна гіперплазієя кісткового мозку* (з наук. літ.).

ЕРИТРИ́Т, у, *ч., хім.* Чотириатомний спирт, безбарвна кристалічна речовина, що застосовується в харчовій промисловості, парфумерії, медицині. *Сорбіт, ксиліт, еритрит належать до поширених цукрових спиртів* (із журн.).

ЕРИТРОГРА́МА, и, *ж.* Результат розподілу еритроцитів, виражений графічно. *Кислотну резистентність еритроцитів визначають методом кислотних еритрограм* (з наук. літ.).

ЕРИТРОДЕРМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Запалення значної частини шкірного покриву, що характеризуються почервонінням, набряком, лущенням, свербежем. *Епідермальний гіперкератоз також відомий як вроджена еритродермія Брока — вроджений іхтіоз* (з навч. літ.).

ЕРИТРОМІЦИ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний препарат групи макролідів, якому власт. бактеріостатична дія. *Еритроміцин був прототипом усіх природних та напівсинтетичних антибіотиків цього класу* (з наук.-попул. літ.); *Еритроміцин використовують для лікування низки захворювань, зокрема інфекції верхніх та нижніх дихальних шляхів, шкіри і м'яких тканин, очей і вух* (із журн.).

ЕРИТРОПЕНІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Зменшення кількості еритроцитів у крові. *При відносній еритропенії процентний вміст еритроцитів у крові зменшується за рахунок розрідження крові* (з наук. літ.); *Якщо в організмі порушений синтез еритроцитів і вони активно руйнуються або спостерігається велика крововтрата, тоді йдеться про абсолютну еритропенію* (з наук. літ.).

ЕРИТРОСПЕ́РМУМ, у, *ч., бот.* Різновид м'якої пшениці з білим остистим колосом і червоним зерном. *Найкращі показники технологічних якостей зерна мають лінії еритроспермум і альбатрос одеський* (з наук. літ.).

ЕРИТРОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язлива боязнь червоного кольору. *Еритрофобії можна позбутися, хоча спектр методів лікування цієї хвороби досить обмежений* (із журн.).

ЕРИТРОЦИ́Т *див.* **еритроци́ти.**

ЕРИТРОЦИТА́РНИЙ, а, е, *фізл.* Стос. до еритроцитів. *1940 року Карл Ландштейнер і Олександр Вінер відкрили еритроцитарну антигенну систему резус-фактор* (з наук. літ.); *Зміна властивостей еритроцитарної поверхні може спричинити різноманітні порушення функції імунної системи* (з наук. літ.).

△ **Еритроцита́рна ма́са** *див.* **ма́са.**

ЕРИТРОЦИ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **еритроци́т,** а, *ч.), фізл.* Червоні кров'яні тільця, які містять гемоглобін і переносять кисень від легень до тканин тіла; червонокрівці. *Коли порушуються процеси утворення еритроцитів, виникає захворювання на анемію* (з навч. літ.).

Е́РКЕР, а, *ч., архт.* Напівкруглий, трикутний, чотирикутний або багатогранний засклений виступ у зовнішній стіні будинку. *Старий будинок нависав гранчастим еркером над самісіньким хідником* (Ю. Логвин); *Ми — ти і я — шукали входу.. до старовинного готелю, дещо облізлого й розповнілого різними прибудовами. Дощані флігельки, мансарди, хиткі переходи до сусідніх будівель, фальшиві еркери* (Ю. Іздрик).

Е́РКЕРНИЙ, а, е, *архт.* Прикм. до **е́ркер.** *Пластикові вікна мають високий рівень герметичності проти вітрових навантажень завдяки литим еркерним з'єднанням з армуванням* (з наук.-попул. літ.).

Е́РЛІ́ФТ, *ч.* 1. *род.* а. Пристрій для піднімання крапельної рідини або суміші рідини і твердого зернистого матеріалу енергією стиснутого повітря, змішаного з нею. *Ерліфт використовують для осушення шахтних стволів, що будуються бурінням* (з наук. літ.); *У проектуванні ерліфтів для гідромеханізованого чищення технологічних ємностей (напр., підіймальної труби, повітропроводу) застосовуються гнучкі армовані шланги* (з наук.-техн. літ.).

2. *род.* у. Компресорний (з використанням повітря) спосіб видобування нафти. *При компресорному способі у свердловину по трубах (ліфтах) нагнітають стиснене повітря (спосіб ерліфту), яке, змішуючись з нафтою, зменшує її вагу, і свердловина починає фонтанувати* (з наук. літ.).

Е́РЛІ́ФТНИЙ, а, е. Прикм. до **е́рлі́фт.** *Недоліком ерліфтного гідропідйому є велика енергоємність* (з наук. літ.); *Перед початком бетонування дно траншеї очищають за допомогою заглибних насосів або ерліфтних установок* (з навч. літ.); *Ерліфтна технологія за незначної висоти піднімання рідини та діаметра видобувної свердловини 246 мм здатна забезпечити дебіт геотермального теплоносія до 400 — 600 куб. м за годину* (з наук. літ.).

ЕРМІТА́Ж, у, *ч., заст.* Заміський будинок, парковий павільйон, признач. для усамітнення. *У XVIII ст. для відпочинку, усамітнення і зустрічей з гостями вельможні володарі будували ермітаж — павільйон у стилі бароко, розташований у глибині регулярного саду* (з наук.-попул. літ.).

ЕРОГЕ́ННИЙ, а, е, *мед., псих.* Пов'язаний зі статевим збудженням. *Значну роль у статевому житті людини відіграють ерогенні зони* (з навч. літ.); *Імпульси нашої пристрасті не в пекучих кодах еротики, не в топографії ерогенних зон, а в нерозгаданих таємницях психіки* (Л. Костенко); *Навряд чи у гландах є хоч якісь ерогенні точки* (І. Карпа).

ЕРОДО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Який зазнав ерозії (у 1, 2 знач.). *Еродована земля має гірші, ніж повнопрофільна, фізичні, агрохімічні та біологічні властивості* (з наук.-попул. літ.); *Еродовані метали.*

ЕРОДО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **еродо́ваний.** *Еродованість земель.*

ЕРОДУВА́ТИ, у́є, *недок. і док., спец.* Зазнавати ерозії (у 1, 2 знач.). *Якщо пилоповітряний потік із поля, який зазнає ерозії, перекидається на сусідні, вони теж починають еродувати під дією частинок ґрунту, що містяться в повітряному потоці* (з наук. літ.); *Біля підніжжя гір, у місцях схо-*

дження потоків, що еродують, із лінійних форм розмиву утворюються конуси виносу з намитими ґрунтами (з наук. літ.).

ЕРОДУВА́ТИСЯ, ýється, *недок. і док., спец.* Те саме, що **ерoдувáти.** *Деградують і втрачають родючість зрошувані землі, 14 % від загальної площі поливних земель еродуються* (з наук. літ.).

ЕРОЗИ́ВНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **ерозíйний.** *Базальт використовується в умовах екстремально сильних ерозивних навантажень, яких інколи не витримують згини звичайних металевих труб (напр. під час транспортування пульпи та золи електростанцій)* (з наук.-техн. літ.); *Льодовик перетворює ерозивні гірські долини на льодовикові коритоподібні форми* (з навч. літ.); *У лікуванні хворих з ерозивними, виразковими ураженнями слизової оболонки доцільно використовувати резонансну та інформаційно-хвильову терапії, програмний гемодіаліз, ентеросорбцію* (з наук. літ.).

ЕРОЗІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **ерóзія.** *Ерозійні форми рельєфу, від балок до невеликих ярів, можна ефективно вивчати, застосовуючи радіолокаційні знімки* (з наук. літ.); *Підвищення зношування жароміцних сплавів зумовлене ерозійною дією газового потоку, який прискорює окиснювальні процеси* (з наук. літ.); *Виникнення ерозійного гастриту зазвичай пов'язане з отруєнням недоброякісною їжею* (з навч. літ.); * Образно. *Щоб звільнити капітал від ерозійного розкладання, потрібно зняти адміністративні й фіскальні обмеження* (із журн.).

ЕРО́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *геол.* Руйнування ґрунту, гірських порід водою, льодом або вітрами. *Придорожні насадження захищають ґрунти від ерозії, вбирають пил та гази, зменшують шум і дію бокового вітру на транспорт* (з наук. літ.); *Такі культури, як люцерна, донник білий при певному поливному режимі запобігають появі іригаційної ерозії* (із журн.); *В Черничій балці навіть лисиць бачили, так її всю заліснили... — Заліснили, щоб ерозію припинити, — кажу я* (О. Гончар).

2. *мет.* Руйнування металу або поверхні металевих виробів під дією механічних факторів або електричних розрядів. *Такі несправності компресорів, як забруднення проточної частини, корозія, ерозія, забоїни лопаток, призводять до збільшення коефіцієнта гідравлічних втрат* (з наук. літ.); *Зелений промінь на шкалі мезомікроскопа почав вимальовувати плями, показуючи роз'їдені ерозією стінки камери* (І. Росоховатський).

3. *мед.* Порушення цілості епітеліального шару шкіри або слизових оболонок під впливом різноманітних подразників. *Сонографія, порівняно з рентгенографією, має більше можливостей візуалізації м'яких тканин, кісткових ерозій та кіст* (з наук. літ.).

4. *перен.* Руйнування загальноприйнятих норм у суспільному житті, поведінці і т. ін. *Коли говоримо про силу права, ми повертаємося до універсальних цінностей людського буття, не підвладних жодній політичній та ідеологічній ерозії* (із журн.).

Е́РОС, *ч.* 1. *род.* Е́роса, *міф. (з великої літери).* Бог кохання. *Прокинувся Ерос. Запалив полум'я кохання у глибині безликого Хаосу. І народилася прекрасна мати — Земля* (О. Бердник); *— Той Ерос часом полює й за нашими! Як пустить отруйну стрілу — чоловік починає страждати й сохнути від кохання, хоча для перса це справжня ганьба* (І. Білик); *Гесіод пише, що Ерос належить до найстаршого покоління богів* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* у. У філософії Платона — містичний потяг до фантастичного, надприродного світу ідей. *Сутність еросу, за Платоном, — це потяг до краси й абсолюту* (з наук.-попул. літ.); *У діалозі "Бенкет, або Бесіда про любов" Платон визначає природу еросу як організаційної творчої сили* (з навч. літ.).

3. *род.* у, *перен.* Чуттєве кохання; пристрасть, жага. *Побіч основних біологічних потреб (голод та ерос) і їхніх відмін (наприклад, господарські, суспільні) має людина ще три роди психічних потреб: пізнавальні, метафізичні та мистецькі* (Б.-І. Антонич); *Я люблю тебе .. Ти принесла мені на крилах безсоромного еросу сенс і бажання змін* (С. Процюк); *Життя вимагає рівноваги між еросом і танатосом, осмисленості смерті як жертви заради роду* (з наук.-попул. літ.).

ЕРОТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Надання комусь, чомусь еротизму, еротики. *Філософсько-еротичний дискурс XX ст. наповнюється закликом до еротизації особистості* (з наук. літ.); *Відомий демограф Артур Вірт переконував у тому, що синдромами занепаду нації є зменшення народжуваності в країні, еротизація мистецтва, схиляння перед чужим та занепад національної мови* (з наук. літ.); *До соціально-комунікативних технологій у рекламі належать, зокрема, символізм, містифікація, міфологізація, тоталізація, еротизація* (з навч. літ.).

ЕРОТИ́ЗМ, у, *ч.* Надмірна чуттєвість, підвищена статева збудливість. *Людині розумній властиві ексцеси, сновиддя, еротизмм, афективні прояви та насильство, фантазія, уява* (з наук. літ.); *Аналіз явища еротизму спонукає зануритися у середовище проблем філософського ґатунку — любові, смерті, самотності, по-новому осмислити їх, виходячи з особливостей поетичного мислення Н. Лівицької-Холодної* (з наук. літ.); *Створені ніби "для себе", художні полотна наочно демонструють чуттєве ставлення до людини, зворушливо оспівують світлий еротизм* (з газ.); // Підвищений інтерес до проблем статі. *Це — "каплиця Афродіти" .. На стінах висять найкращі речі старого й нового еротизму* (В. Винниченко); *Порівняно з фільмами минулих років у картинах нинішнього XIV Міжнародного фестивалю менше еротизму* (з газ.).

ЕРО́ТИКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **еротúзм.** *Він* [відчуває] .. *в своїй любові — біль найвитонченішої еротики і все, чим живе, дихає, рухається людська маса* (В. Еллан-Блакитний).

2. Зображення оголеного тіла, статевих стосунків у літературі, живописі, кіно- і фотомистецтві. *Саме у творчості М. Коцюбинського ми ясно відчуваємо глибоку нетерпимість до містики, еротики, формалістичного штукарства* (з наук. літ.).

ЕРОТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **ерóтика** і **еротúзм.** *Дехто з гітлерівців почав заводити собі родинний затишок, інші воліли коротати своє дозвілля в офіцерському казино, стіни якого були розмальовані непристойно еротичними картинами* (Д. Бедзик); *Еротична поезія; Еротичні романи.*

ЕРОТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **еротúчний.** *Навряд чи хто буде дискутувати із тим, що феномен еротичності в людському бутті корелює з креативністю* (з наук. літ.); *Танцівниця на телевізорі символізувала покійного Джима Моррісона як знак еротичності у колі смерті* (Любко Дереш); *Своєрідна ситуація склалася на початку XVIII ст. в англійському театрі, де панувала відкрита еротичність сюжетів, ненастанне знущання над шлюбом, уславлення чуттєвої розбещеності* (з навч. літ.).

ЕРОТИ́ЧНО. Присл. до **еротúчний.** *Вона вже встигла .. кілька разів, як у фільмах, еротично обвести губи кінчиком язика* (Ю. Андрухович); *— Все так еротично — нічого відверто не видно, і шарф ти просто ненавидиш за те, що він щось від тебе приховує* (І. Карпа).

ЕРОТОМА́Н, а, *ч.* Людина, яка страждає на еротоманію, схильна до еротоманії. *Шановані батьки великих сімейств залюбки носять мізки сутенерів, ловеласів і еротоманів* (Є. Гуцало).

ЕРОТОМА́НІЯ, ї, *ж.* Хворобливо підвищена статева збудливість, психічний розлад на еротичному ґрунті. *Цю солом'яну удовицю безперечно мучить еротоманія. Вона буквально й остаточно нікому не дає покою* (М. Хвильовий).

ЕРОТОМА́НКА, и, *ж.* Жін. до **еротома́н.** *Героя драми "Коні" Франца переслідують страшні сни, в яких його доганяє Німфа — еротоманка з батогом* (із журн.).

ЕРОТОМА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до еротоманії. *Еротоманська література.*

ЕРСТЕ́Д, а, *ч., фіз.* Одиниця напруженості магнітного поля, що дорівнює 79,58 ампера на метр.

ЕРУДИ́Т, а, *ч.* Той, хто має велику ерудицію. *Я зарекомендував себе .. політично обізнаним ерудитом.., просто мудрим чоловіком* (В. Кожелянко); *Суттєвим для ерудита, на думку І. Огієнка, є знання мови, зокрема й іноземної, обізнаність із зарубіжною літературою* (з навч. літ.).

ЕРУДИ́ТКА, и, *ж.* Жін. до **еруди́т.** *Ця жінка — тонкий психолог, ерудитка й чудова оповідачка* (з газ.).

ЕРУДИ́ЦІЯ, ї, *ж.* Глибокі різнобічні знання в певній галузі науки чи в багатьох галузях науки й життя; ученість, обізнаність, начитаність. *Він* [І. Франко] .. *визначається незвичайною плодовитістю, різностороннім талантом і науковою ерудицією* (М. Коцюбинський); *Куди не повернись — солом'яні бички. Ерудиції вистачає на один день, дотепів — на один вечір, вільнодумства — для розмови наодинці з жінкою, якій хочеться сподобатися* (П. Загребельний); *О. С. Мельничук був лінгвістом виняткової ерудиції. Його наукові інтереси охоплювали широке коло питань загального, слов'янського, українського мовознавства, індоєвропеїстики* (з наук. літ.).

ЕРУДО́ВАНИЙ, а, е. Який має ерудицію. *Ванда з приємністю констатувала, що цей молодий чоловік .. ерудований і гострий на язик* (А. Іщук).

ЕРУДО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ерудо́ваний.** *Ерудованість в орнітології; Ерудованість у галузі літератури і мистецтва.*

ЕРУПТИ́ВНИЙ, а, е. 1. *геол.* Який має вулканічне походження; вивержений. *Еруптивні породи.*

2. *астр.* Стос. до ерупції (у 1 знач.). *За активністю протуберанці поділяють на спокійні та еруптивні* (з навч. літ.).

△ **Ерупти́вні зірки́** *див.* **зі́рка.**

ЕРУ́ПЦІЯ, ї, *ж.* 1. *астр.* Спалах на Сонці, що має вигляд яскравої цятки на тлі фотосфери. *Тривалий час вважали, що основним джерелом геомагнітних бур є потужна сонячна еруція* (з навч. літ.); // Спалах зірки внаслідок стискання сонячної плазми під дією магнітних полів. *Еруцію одного з найвідоміших протуберанців, що має назву "Великий татусь", спостерігали в 1945 р. поблизу максимуму сонячного циклу* (з наук.-попул. літ.).

2. *геол.* Вибух вулкана, виверження на поверхню Землі лави, бомб і вулканічного попелу, газів і пару. *Про постмагматичне мінералоутворення свідчать, напр., характерна стовбчаста окремість гірських порід та її орієнтування на ймовірний центр еруції* (з наук. літ.); *Уже на світанку своєї історії людина спостерігала землетруси, грози, еруції вулканів, блискавки* (з газ.).

3. *вет., мед.* Висип на шкірі. *Лікування хворого бажано розпочати протягом 72 годин після виявлення еруції* (із журн.).

4. *перен.* Про бурхливий перебіг, розвиток і т. ін. чого-небудь; вибух (у 2, 3 знач.). *Коли прийшла Ірина і принесла на таці чай, масло, яєшню, сир і хліб, вони .. їли не менш завзято, ніж говорили, і в приливі цієї еруції провадили далі дискусію* (У. Самчук); *На думку І. Франка, відчуття та спогади, які, здавалося б, назавжди зникли, підіймаються на поверхню і в процесі еруції стають доступними для думки* (з наук. літ.); *З отриманням Україною незалежності ненаofficially відбувається справжня еруція: масово утворюються політичні партії* (із журн.).

ЕРЦГЕ́РЦОГ, а, *ч.* В Австрії до 1918 р. та Австро-Угорщині — титул спадкоємців престолу династії Габсбургів; особа, що мала цей титул. *Не вінок поета, а корону українського королівства мріяв надіти на свою голову нащадок ерцгерцога* (М. Стельмах).

ЕРЦГЕРЦОГИ́НЯ, і, *ж.* Дружина або дочка ерцгерцога. *Молода королева та ерцгерцогиня Клавдія здивувались розкоші та збиткам польської шляхти* (І. Нечуй-Левицький).

ЕРЦГЕ́РЦОГСТВО, а, *с.* Володіння ерцгерцога. *За часів раннього Середньовіччя територія, яка пізніше стане ерцгерцогством Австрія, була відома під назвою Східна марка* (з наук.-попул. літ.).

ЕРЦГЕ́РЦОГСЬКИЙ, а, е. Стос. до ерцгерцога і ерцгерцогства. *Ерцгерцогські землі.*

ЕСДЕ́К, а, *ч., іст., політ.* Скорочення: соціал-демократ. *А в Безхатьки, у хату далеку, Йшов на збори бідноти матрос. Батько також зробився есдеком, Безпартійним був тільки Тодос* (Т. Масенко).

ЕСДЕ́КІВСЬКИЙ, а, е, *іст., політ.* Прикм. до **есде́к.** *Документи есдеківського форуму та висловлювання пресслужби рясніли "вердиктами" та "висновками"* (з газ.); *Есдеківський блок.*

ЕСЕ́, *невідм., с., літ.* Короткий науковий, критичний і т. ін. нарис, написаний у вільній формі. *Огляд, критична стаття чи есе допоможуть нашому сучасникові ознайомитися з кращими здобутками художньої літератури* (з наук. літ.); *С. Крижанівський розпочав літературознавчо-мемуарну "лінію" у своїй творчості, опублікувавши 1986 року збірку портретів, есе, спогадів "Ми пізнавали неповторний час"* (з наук.-попул. літ.).

ЕСЕЇ́СТ, а, *ч.* Письменник, який пише есе. *На жаль, до цього часу ще не створено окремого дослідження, присвяченого особливостям літературного стилю Ільїна-публіциста й есеїста, своєрідності його поетичної палітри* (з наук. літ.); *Давно вже час подумати про видання спадщини одного з найвидатніших українських есеїстів та фольклористів XIX — початку XX ст. В. П. Горленка* (з наук.-попул. літ.).

ЕСЕЇ́СТИКА, и, *ж.* 1. Галузь філології, що вивчає есе. *Есеїстика досліджує твори, написані в жанрі есе, як самобутнє комунікативне явище* (з наук. літ.).

2. *збірн.* Сукупність літературних творів, написаних у жанрі есе. *Ю. Бурляй вважав родоначальником української есеїстики Г. Сковороду* (з наук. літ.); *У науковій праці досліджено жанрово-стильові модифікації есеїстики Василя Барки* (з наук. літ.); *"Берегиня" В. Скуратівського — радісне й видатне явище на терені сучасної есеїстики* (з газ.).

ЕСЕЇСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до есеїстики (у 2 знач.). *Есеїстичний стиль вивільняє творче мислення з пут однобічності* (з наук. літ.); *Способи окреслити українську куль-*

туру як цілісність, українську духовність у зв'язку із своєрідністю національного характеру та історії також мали переважно есеїстичний характер (з наук.-попул. літ.).

ЕСЕЇСТКА, и, *ж.* Жін. до **есеїст.** *Строніцька — есеїстка з Відня* (Т. Прохасько); *Довго би довелося над двома останніми словами пихтіти тому недоумкуватому кучерявчику, котрий вчора сказав мені: — Есеїстка ти наша, графоманка! — Аби ти, хлопчику, був отаким графоманом, як я!* (І. Карпа).

ЕСЕЇСТСЬКИЙ, а, е. Власт. есеїстові, характерний для нього. *Ми свідомо дотримуємося традиційно есеїстського викладу, який дає змогу використати герменевтичний метод щодо низки сталих міфологем культурного універсуму* (з наук. літ.); *Есеїстські прийоми.*

ЕСЕ́Й, ю, *ч.* Те саме, що **есе́.** *Культурологічні статті та есеї І. Дзюби, його книжка "У всякого своя доля" — свідчення потужної інтелектуальності українського художнього слова* (з наук.-попул. літ.).

ЕСЕМЕ́С, *невідм., с., розм.* Текстове повідомлення, приймання і передавання якого здійснюється за допомогою мобільного телефона. *Сучасна практика спілкування за допомогою есемес дає підстави говорити про істотнішу трансформацію розмовного стилю, ніж та, яка існує в Інтернеті* (з наук. літ.).

ЕСЕМЕ́СКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **есеме́с.** *Телефон Жанни не відповідав. На есемески вона теж не реагувала* (Любко Дереш).

ЕСЕ́НЦІЯ, ї, *ж.* Концентрований розчин леткої органічної речовини. *Есенції застосовуються для ароматизації штучних фруктових вод* (з наук.-попул. літ.); *Насувались душні хмарища чорного диму, і з ними доносився пах якихсь ліків та есенцій* (Леся Українка).

△ **(1) О́цтова есе́нція** — торговельна назва міцного розчину оцтової кислоти. *Для зняття накипу електрокип'ятильник слід періодично промивати в розчині оцтової есенції* (із журн.).

ЕСЕ́Р, а, *ч., іст., політ.* Скорочення: соціаліст-революціонер. *Мітингували з ранку й до вечора. Панський каретний сарай було перетворено в клуб, настелено сцену, і щоразу після виступу приїжджих агітаторів — есдеків та есерів .. — молодь співала революційних пісень або грала п'єси* (О. Гончар).

ЕСЕ́РІВСЬКИЙ, а, е, *іст., політ.* Прикм. до **есе́р.** *На початку 1918 р., як вказують дослідники, видавалося 46 часописів есерівської політичної платформи* (з наук. літ.).

ЕСЕ́РКА, и, *ж., іст., політ.* Жін. до **есе́р.** — *Сьогодні застрілилась, тільки що. Есерка. Чоловік сидів у тюрмі, а вона була на волі* (В. Винниченко); *Зрештою, своєю неспокійною суперечливою натурою розчарована есерка сухотна Мері нагадує деякі жіночі образи Ф. Достоєвського* (із журн.).

ЕСЕ́СІВЕЦЬ, вця, *ч., іст.* Нацист, член охоронних загонів націонал-соціалістичної партії і військовик особливих елітних частин (СС) у гітлерівській Німеччині. *Охрім бачив, як у спину румунським солдатам стріляв загороджувальний загін есесівців* (В. Кучер).

ЕСЕ́СІВКА, и, *ж., іст.* Жін. до **есе́сівець.** *Есесівки виколювали кожній жінці татуйований номер — п'ять чисел* (А. Хижняк).

ЕСЕ́СІВСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **есе́сівець.** *Глянула я і похолола — за тим столом, що Михайло Петрович сидів, сидить есесівський офіцер, а перед ним зв'язаний наш дід Трохим* (О. Іваненко).

ЕСКА́ДРА, и, *ж.* 1. Велике з'єднання військових кораблів одного або різних класів. [О к с а н а:] *Хто розгорне ескадру в морі так, щоб не загинути від власних мін або підводних човнів німецьких?* (О. Корнійчук); *Англійська ескадра ще стояла на рейді, як знялася така шура-буря, що всі шістдесят кораблів один за одним пішли на дно бухти* (М. Білкун).

2. У військово-повітряних силах деяких країн — тактичне з'єднання літаків і ракет. *В блакиті над ними рухалися .. великі машини, на крилах у них чітко вимальовувались чорні хрести. Ескадра бомбардувальників* (І. Багряний); *На сімферопольському аеродромі другий день розвантажуються технічні частини повітряної ескадри* (В. Кучер).

ЕСКА́ДРЕНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **еска́дра.** *В авіаносну ударну групу в Перській затоці входять ракетний крейсер і два ракетні есмінці. З ними ж у плаванні — британський та французькі ескадрені міноносці* (із журн.).

2. Який має велику водотоннажність і здатний далеко плавати (про військові кораблі). *Ескадрений міноносець "Гроза" стояв проти Графської пристані* (В. Кучер).

ЕСКАДРИ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **ескадри́лья.** *Ескадрильний загін.*

ЕСКАДРИ́ЛЬЯ, ї, *ж.* Тактичний підрозділ військово-повітряних сил, що складається з кількох ланок або загонів. *Орлюк побачив раптом ескадрилью наших винищувачів і оживився* (О. Довженко); * У порівн. *Високо вгорі йшов журавлиний ключ, виструнчений, зібраний, як ескадрилья винищувачів* (Ю. Бедзик).

ЕСКАДРО́Н, у, *ч.* Підрозділ у кавалерії, що відповідає піхотній роті. *Я звелів привести в бойову готовність кавалерійський ескадрон, що був гордістю нашого загону* (Ю. Збанацький); *З-за лісу вихопився ескадрон вершників, у шаленому галопі лизнув толоку і хмарою посунув просто на мене* (Р. Андріяшик).

ЕСКАДРО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **ескадро́н.** — *Було нас дванадцять козаків з бригади Криворучки, тринадцятий — Янсон — наш політрук, Танька — ескадронна баришня, три карабінки і сто двадцять п'ять бойових куль* (Я. Качура); // *у знач. ім.* **ескадро́нний,** ного, *ч., розм.* Командир ескадрону. *Ескадронним сказано: — Знай же, Опанас, Ту шляхетську голову добре пригощай!* (А. Малишко).

ЕСКАЛА́ДА, и, *ж., заст., військ.* Взяття укріплень за допомогою штурмових драбин. *У Центрі культури та історії Давньої Русі "Парк Київська Русь" представники клубів історичної реконструкції продемонстрували елементи середньовічного військового мистецтва, зокрема ескаладу фортеці XV ст. і поєдинки з використанням катапульти й тарану* (з газ.).

ЕСКАЛА́ТОР, а, *ч.* Механічні рухомі сходи для переміщення людей з одного рівня на інший. *З вокзалу в станцію метро Я ескалатором спускаюсь І їду глянуть на Дніпро, Коли у Київ повертаюсь* (П. Воронько); *Безшумний ескалатор поніс друзів у верхні зали* (О. Бердник); *Ескалатори везли нас униз, назустріч пливли .. безліч облич — радісних, стомлених, схвильованих, заклопотаних* (Ю. Мушкетик).

ЕСКАЛА́ТОРНИЙ, а, е. Прикм. до **ескала́тор.** *Ескалаторні сходи;* // Признач. для руху ескалатора. *Ескалаторний тунель.*

ЕСКАЛАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до ескалації. *Тероризм слід віднести до сфери ескалаційної галопуючої загрози, оскільки кожна його стадія змінюється новою, більш масштабною* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ескалаці́йна кла́узула** *див.* **кла́узула.**

ЕСКАЛА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Розширення масштабів агресивної війни, планомірне нарощування військової могутності держави, армії, збільшення чисельності військових сил у певному районі і т. ін. *Ескалація конфлікту в континентальній Азії, виключення Японії з Ліги Націй спричинили наростання в суспільстві тоталітаризму* (з навч. літ.).

2. Поступове розширення, загострення перев. негативних явищ у суспільному, економічному і т. ін. житті. — *Що ви, любий, — сердечно мовив він. — Ну, родинні чвари, ну, буває. Навіщо брудна ескалація? Їдьте на курорт, дорога наша людино!* (А. Крижанівський).

ЕСКАЛО́П, а, *ч.* Страва з телятини, свинини або баранини у вигляді рівного, круглого, тонкого шматочка м'яса, який підлягає тепловому обробленню без панірування; смажені шматочки корейки. *Ескалопи нарізають з ниркової частини корейки і злегка відбивають* (з наук.-попул. літ.); *Для приготування ескалопа порційні шматочки нарізають завтовшки 1,0–1,5 см з корейки свинини без реберних кісток* (з навч. літ.).

ЕСКАПА́ДА, и, *ж., книжн.* Екстравагантна витівка; ворожий випад. *Листування Марію втомило. Не цього вона чекала і менш за все сподівалася, що все те виллється в такі грайливі ескапади* (М. Слабошпицький); *Ось він у черговий раз .. просувається до мікрофона. Ллється чергова філіпіка .. Вчинивши ескападу, він так само впевнено повертається на своє місце* (Б. Олійник).

ЕСКАПІ́ЗМ, у, *ч., псих., філос.* Втеча від реальності. *Своєрідний ескапізм постає на різних життєвих рівнях, коли людина відчуває власну беззахисність* (з наук. літ.).

ЕСКАПІ́СТ, а, *ч., псих., філос.* Той, хто уникає реальності. *Всі ми трошечки ескапісти* (з газ.).

ЕСКА́РП, у, *ч.* 1. *геол.* Крутий уступ або обрив, який розділяє ділянки з пологим нахилом земної поверхні. *До сейсмогенних деформацій на поверхні Землі належать уступи у формі ескарпів, тектонічні тріщини, підняття та опускання блоків земної кори* (з навч. літ.); *На поверхні Меркурія є ескарпи заввишки 2–3 км, що мають протяжність у сотні і навіть тисячі кілометрів* (з навч. літ.).

2. *військ.* Укіс рівчака з внутрішнього боку військового укріплення, який межує з бруствером. *Інші* [нападники] *добігли до рову, перемахнули через нього, здерлися по ескарпу вгору і приставили до стін драбини* (В. Малик).

3. *військ.* Протитанкова перешкода у вигляді високо зрізаних схилів горбів чи берегів рік, звернених у бік противника. *Приміські поїзди були переповнені тисячами городян з клунками за плечима, які їхали на земляні роботи — рити навколо міста окопи, протитанкові рови, ескарпи* (О. Донченко).

ЕСКАРПО́ВАНИЙ, а, е, *військ.* Дієпр. пас. до **ескарпува́ти.** *Ескарпований берег річки.*

ЕСКА́РПОВИЙ, а, е, *військ.* Прикм. до **еска́рп** 2, 3. *До рову Лисогірського форту виходило вісім цегляних потерн. Три з них, вірогідно, слугували для зв'язку з капонірами, решта — для виходу стрільців до цегляної ескарпової стіни з бійницями* (з наук.-попул. літ.); *Ескарпова перешкода; Ескарпове укріплення.*

ЕСКАРПУВА́ННЯ, я, *с., військ.* Дія за знач. **ескарпува́ти.** *Залишки невеликого валу збереглися також по краях першої частини Китаївського городища, а невисокі схили мають сліди ескарпування* (з наук.-попул. літ.).

ЕСКАРПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, військ.* Робити ескарпи (у 2, 3 знач.). *Для надання городищам належного захисту, природні пологі схили мису ескарпували, щоб надати їм більшої стрімкості* (з наук. літ.); *Ескарпувати береги річки.*

ЕСКВА́ЙР, а, *ч.* 1. У феодальній Англії — прапороносець, пізніше — одне з нижчих дворянських звань; особа, яка має це звання. *Як пише В. В. Штокмар у праці "Історія Англії у середні віки", газета сповістила своїх читачів, що помер "Томас Барнс, есквайр, на 56-му році життя"* (з наук. літ.).

2. У США і Великій Британії — почесний титул, який присвоюють мерам, мировим суддям, вищому розряду адвокатури та старшим урядовцям; особа, яка має цей титул. *Есквайр — це почесне звання, яке в США означає практикуючого адвоката* (із журн.).

Е́СКЕР *див.* **е́скери.**

Е́СКЕРИ, ів, *мн. (одн.* **е́скер,** у, *ч.), геол.* Пасматі пагорби, що складаються внизу з озерних порід (глини, піску, гравію, гальки), а вгорі з льодовиково-річних порід (галечнику, валунів). *Ескери мають вигляд довгих пасом та валів заввишки від трьох до п'ятдесяти й більше метрів і витягнені на декілька сотень метрів, а іноді й кілометрів* (з наук.-попул. літ.).

ЕСКІ́З, у, *ч.* 1. Попередній начерк малюнка, картини або її частини. *Максим день у день продовжував роботу над ескізами до картини "Бусли летять до лісу"* (А. Шиян); *Погодилися, щоб мою книжку оформляв Зарецький. Віктор загорівся і одразу ж почав робити якісь ескізи* (І. Жиленко); // Початкове оформлення скульптурного твору, як правило, у зменшених масштабах. *Громадяни хапають де тільки під руку попадається все належне до скульптури: ескізи, бюсти і т. ін.* (Леся Українка); *До вечора скульптор встиг і відпочити, і накидати кілька ескізів з хлопчаків, яких він бачив біля контори* (О. Гончар); // Попередня редакція літературного, музичного твору чи його частини. *Над поемою "Демон" працював Лєрмонтов майже все своє життя, причому в першому ескізі дія мала відбуватися в Іспанії* (М. Рильський).

2. Малюнок, за яким створюють що-небудь. *Од ескізів театральних декорацій, од малювання картин .. він звернувся до будівництва й мозаїки* (В. Домонтович); *Карл Павлович* [Брюллов] *накреслював ескізи костюмів, деяких декорацій* (О. Іваненко); // Технічний рисунок, виконаний від руки за основними правилами креслення, який має всі дані, необхідні для виготовлення зображуваних предметів. *За тим .. ескізом одразу можна було будувати бездоганний механізм, який починав працювати майже без налагоджування чи підгонки* (В. Владко); *Ескізи та розрахунки водогінної полтавської і московської радіовежі зроблено однією рукою. Ім'я творця — Володимир Іванович Шухов* (із журн.).

ЕСКІ́ЗИК, у, *ч.* Зменш.-пестл. до **ескі́з.** — *В мене нема нічого вартого вашої уваги... Якісь ескізики, заготовки... — Я хотів би подивитися* (М. Слабошпицький).

ЕСКІ́ЗНИЙ, а, е. Який є ескізом, має характер ескізу. *Калянник з юнацькою жадібністю стрічав нові краї та землі, дещо занотовував, писав ескізні віршовані зарисовки* (Т. Масенко); // Невикінчений, загальний. *Не всі характери змальовані в фільмі однаково повно. Деякі мають лише ескізний характер* (з наук. літ.).

ЕСКІ́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ескі́зний.** *Героїчні новели здебільшого позначені рисами фрагментарності, ескізності, для них характерний гострий сюжет* (з наук. літ.); *Анатоль Петрицький у дружньому шаржі поєднав*

ескізність фігури О. І. Бутенка і скрупульозно виконаний портрет (із журн.).

ЕСКІЗНО. Присл. до **ескізний.** *Не надто щедрі відомості історичних джерел дають нам можливість лише ескізно реконструювати ранній період життя П. Сагайдачного* (з наук. літ.).

ЕСКІМО́, *невідм., с.* Морозиво в шоколадній глазурі. *Йшли .. дві сусідські родини з дітьми, кожному з яких дісталася порція "ескімо"* (В. Діброва); *Дівчинка років п'яти їла ескімо* (з газ.).

ЕСКІМО́С *див.* **ескімо́си.**

ЕСКІМО́СИ, ів, *мн.* (*одн.* **ескімо́с,** а, *ч.;* **ескімо́ска,** и, *ж.*). Народ, який живе в Гренландії, на полярному узбережжі Північної Америки і в північно-східній частині Азії. *Тепла шипуча пара зміями повзла крізь плетену лозу і стовпом звивалася вгору. — Диви! — сказала Ніна. — Немовби чуми димлять. А ми з тобою ескімоси і їмо ведмежатину. — Еге, — зіщулився я. — Ескімоси. І, мокрі, сидимо на снігу* (В. Близнець); *Невідомо кому вперше спало на думку завести в арктичні райони морозиво. Але воно припало до смаку ескімосам* (з наук.-попул. літ.); *Прикладом анімізму можуть бути деякі релігійні уявлення ескімосів Гренландії XIX ст. На їхню думку, надприродні двійники були у кожної людини, дерева, струмка, звіра* (з навч. літ.).

ЕСКІМО́СКА *див.* **ескімо́си.**

ЕСКІМО́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ескімо́си.** *Ескімоська мова; Ескімоські звичаї.*

ЕСКО́РТ, у, *ч.* Конвой, охорона, що супроводжують кого-, що-небудь. *За кілька хвилин Валентину під ескортом двох жовнірів і пана капрала повели з хати* (Олесь Досвітній); * Образно. *Ріка в зелених плавнях, жвавий порт, Герби і судна всіх держав і націй; Ведуть угору нас ряди акацій, Нудний, звичайний степовий ескорт* (М. Зеров); * У порівн. *Кілька рибальських човнів, як почесний ескорт, супроводжували цю жалібну процесію* (М. Руденко).

ЕСКОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **ескортува́ти.** *Ескортовані юрбою обшарпаної малечі, Брянський і Черниш неквапом підіймались вузенькою кривою вуличкою вгору* (О. Гончар).

ЕСКОРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **ескортува́ти.** *Він .. ніби мимохідь розповідав Швейкові, скільки вони дістають бойових набоїв на випадок ескортування затриманих* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕСКОРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* Супроводжувати ескортом. *Ескортувати машину президента;* // Супроводжувати кого-, що-небудь, йти або їхати поруч із кимось, чимось. *В цю ж мить поруч з дівчиною стали два красені-спортсмени з очевидним наміром ескортувати .. лижницю* (Я. Гримайло); * Образно. *Повноводу річку обабіч невідступно ескортують вікодавні дуби, осокори й тополі* (з газ.).

ЕСКОРТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **ескортува́ти.** *Судна флотилії, що прямуватимуть до Палестини, будуть ескортуватися кораблями турецьких ВМС* (з газ.).

ЕСКУ́ДО, *невідм., ч. і с.* 1. Старовинна золота монета Португалії, Іспанії і низки країн Латинської Америки. *Іспанська золота монета ескудо випускалася із XVI століття до 1833 року* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* У XIX–XX ст. — грошова одиниця Португалії та деяких інших країн. — *Товариші зібрали ось трохи грошей для вас. Тут є і португальські ескудо...* (Іван Ле); *Вони супроводжуватимуть його аж до моста, .. і він подумає, що за віком вони можуть бути його дітьми, але все одно не дасть їм ані ескудо, тільки п'ять гривень насамкінець* (Ю. Андрухович); *Протягом 1960–1975 рр. ескудо був грошовою одиницею Чилі (поділявся на 100 сентесимо).*

3. Грошова одиниця африканської держави Кабо-Верде. *Ескудо Кабо-Верде — неконвертована грошова одиниця. Її курс встановлюється урядом* (з наук.-попул. літ.).

ЕСКУЛА́П, а, *ч., жарт., заст.* Лікар, медик. — *З того дня, як ескулап Кноте тут, я перестав хворіти: мабуть, достатньо самої присутності лікаря, щоб недуга злякалася* (Н. Рибак).

ЕСМІ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Скорочення: ескадрений міноносець. *Есмінці призначені для знищення підводних човнів і надводних суден противника, встановлення мін* (з наук.-попул. літ.).

ЕСПАДО́Н, а, *ч., іст.* Великий важкий бойовий меч, який під час бою тримають двома руками. *Фальгрим із поклоном зайшов до зали і зупинився, уперши свій дворучний еспадон у плити підлоги й склавши руки на його руків'ї* (із журн.).

ЕСПАДРО́Н, а, *ч.* Спортивна зброя з вигнутим або прямим клинком; різновид фехтувальної шаблі. *Відповідно до правил охорони праці для співробітників театрів і концертних залів еспадрон, рапіра й багнет повинні мати запобіжні наконечники* (із журн.); *У столиці України схрестили клинки найкращі майстри шаблі, рапіри й еспадрона* (з газ.).

ЕСПАДРОНІ́СТ, а, *ч., спорт.* Фехтувальник на еспадронах. *Міжнародний турнір еспадроністів.*

ЕСПАДРО́ННИЙ, а, е. Стос. до еспадрона. *Еспадронний клинок.*

ЕСПА́НДЕР, а, *ч.* Спортивний тренувальний прилад, за допомогою якого можна отримати додаткове навантаження при виконанні фізичних вправ для розвитку м'язів. — *Це все ваше, — сказав Валерій будівельникам. — І боксерки, і еспандер, і мішок для тренування* (В. Петльований); *Необхідне для гармонійного розвитку організму силове навантаження дають вправи з гантелями або еспандером* (з наук.-попул. літ.).

ЕСПАНЬЙО́ЛКА, и, *ж.* Коротка загострена борідка. *Зігмунд злісно покусує тонкі губи, і рудувата еспаньйолка його обурено стовбурчиться під хрящуватим носом* (З. Тулуб).

ЕСПАРЦЕ́Т, у, *ч., бот.* Цінна кормова і медоносна трав'яниста рослина родини бобових з квітками, зібраними в довгі грона. *Рожево-жовтий аспект степу створюють рожеві квітки еспарцету піщаного і жовті квітки підмаренника справжнього* (з навч. літ.); *Отак його пам'ятаю: вуличкою ішов він, і босі ноги збивали зарошений еспарцет* (І. Драч).

ЕСПАРЦЕ́ТНИЙ, а, е, *бот.* Те саме, що **еспарце́товий.** *В Україні відомі такі монофлорні меди: еспарцетний, чебрецевий, лавандовий, м'ятний* (з наук.-попул. літ.).

ЕСПАРЦЕ́ТОВИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **еспарце́т.** *Випасання худоби на еспарцетовому пасовищі або підгодовування тварин свіжою травою цієї культури сприятливо впливає на їх ріст і продуктивність* (з наук.-попул. літ.); *Еспарцетовий мед має золотисто-жовтий колір, духмяний та приємний на смак* (із журн.).

ЕСПЕРАНТИ́СТ, а, *ч.* Той, хто користується мовою есперанто; фахівець із есперанто. *Щорічний Міжнародний конгрес есперантистів збирає до п'яти тисяч учасників* (з газ.).

ЕСПЕРАНТИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **есперанти́ст.** *Конгрес есперантистів Україні відбувся вперше 2011 р. Для участі в ньому до Києва приїхали й есперантистки* (з газ.).

ЕСПЕРА́НТО, *невідм., ж. і с.* Міжнародна штучна мова, створена на матеріалі найпоширеніших європейських мов.

Есперанто мене дуже цікавить, і я вже добре засвоїв його... заразом з українською мовою (В. Підмогильний); *Бова не спав ночами, студіював безліч наук — від кібернетики до генетики, від історії релігій до езотеричних доктрин, від мови есперанто до таємничого санскриту* (О. Бердник); *Приїхали .. вчитель есперанто і власник гектографа* (Т. Прохасько).

ЕСПЕРА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **есперáнто.** *Есперантська фонетика.*

ЕСПЛАНА́ДА, и, *ж.* 1. *військ., заст.* Незабудоване місце між фортецею і містом. *Еспланади служили оборонним цілям* (з наук.-попул. літ.).

2. Відкрита місцевість, площа перед великим будинком. *Чоловіки, жінки та діти, які представляють усі раси й усі релігії, можуть об'єднатися у святкуванні на цій прекрасній еспланаді* (з газ.).

3. Широка вулиця з алеями посередині. *Після завершення будівництва пішохідна еспланада та інженерний колектор передаються до комунальної власності* (з газ.).

ЕСПРЕ́СО, *невідм., с.* 1. Спосіб швидкого приготування кави під тиском у декілька атмосфер. *Що тут дивного, що кельнерка п'є вино? Їй же не тікати від міліції на машині для еспресо* (І. Карпа).

2. Кава, приготовлена в такий спосіб. *Я .. приносив то пиво, то сандвічі, то ще пару еспресо* (Любко Дереш).

ЕСТ *див.* **éсти.**

ЕСТАКА́ДА, и, *ж.* Інженерна споруда для руху транспортних засобів, підняття однієї дороги над іншою у місці їх перетину, а також для створення дороги на певній висоті, яка не має з'їздів на іншу дорогу. *Понад вулицями і нижчими будинками побудовані естакади, по яких мчать раз у раз поїзди* (Леся Українка); *Покружлявши по гавані, вона* [канонерка] *об'якорилася, не пришвартовуючись до естакади* (Ю. Яновський); *Наглядав* [Стрижевський] *увесь час, як споруджують естакаду, припасовують бункер, прокладають рейки* (Б. Антоненко-Давидович); *Він ударив по гальмах — попереду, під естакадою, утворився затор* (В. Шкляр).

ЕСТАКА́ДНИЙ, а, е. Стос. до естакади; споруджений за допомогою естакад. *Проект ділянки Подільсько-Вигурівської лінії метро в Києві від станції Глибочицька до станції Райдужна з естакадним варіантом проходження траси по Подолу пройшов комплексну державну експертизу* (із журн.); *Естакадне будівництво; Естакадний проїзд.*

ЕСТА́МП, а, *ч.* Відбиток на папері, рідше на шовку та інших матеріалах якого-небудь зображення, зробленого самим художником або майстром-гравером. *Старий перебіг очима по корінцях книг на багатоярусному стелажі, по рядку старовинних картин та естампів на стіні. Він ніби прощався з ними заздалегідь* (М. Дашкієв); *Водив* [Іван Максимович] *його* [Тараса] *обідати до пані Юргенс, подарував, крім олівців, аж два естампи... Душевний він чоловік!..* (Василь Шевчук).

ЕСТА́МПНИЙ, а, е. Стос. до естампа; признач. для естампа. *У фонді естампної графіки Києво-Печерської лаври широко представлені репродукції західноєвропейської і вітчизняної гравюри XVIII–XIX століть, твори сучасних українських митців* (з наук. літ.); *Естампна техніка.*

ЕСТА́МПОВИЙ, а, е. Те саме, що **естáмпний.** *Я. Л. Музика працювала в галузях живопису та естампової графіки, декоративного розпису тканин, мозаїки, емалі* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТА́НСІЯ, ї, *ж., архт.* Садибний комплекс у Латинській Америці. *У великих естансіях будівлі групувалися навколо кількох просторих патіо, оточених дерев'яними галереями* (з наук.-попул. літ.); *Здалеку естансія здавалась великим островом, а рядки тополь і верб неначе відбивались в прозорій воді, котра весь час тікала, відступаючи перед мандрівниками* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЕСТАФЕ́ТА, и, *ж.* 1. *іст.* Гінці, звичайно вершники, які, змінюючи один одного, передають термінове повідомлення. *Я ще пам'ятаю залишки кріпацтва, лойові свічки, .. тарантаси, дормези, естафети, рушниці-кремнівки* (з мемуарної літ.); *Кінна естафета;* // Термінове повідомлення, доставлене таким способом. *Саме перед роковинами смерті сина гонець привіз з Прилук Галагановi естафету* (Ф. Бурлака); *Спеціально підготовлені бігуни, передаючи естафету, забезпечували швидке надходження інформації* (з навч. літ.).

2. *спорт.* Вид командних змагань з бігу, плавання і т. ін., в якому члени команди передають на визначених етапах з рук у руки паличку, поки останній не доставить її до фінішу. *Серед спортсменів із вадами слуху встановлено світовий рекорд в естафеті 4 по 100 метрів вільним стилем* (з газ.); // Спеціальний предмет, який передають один одному учасники таких змагань. *Гравці підбігають до кеглів, забирають їх, передають естафету наступним гравцям* (з навч. літ.); * Образно. *За допомогою мови передається естафета досвіду поколінь від давнини до сучасності й від сучасності в майбуття* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Коли привозимо газети, їх передають, мов естафету, від хати до хати, читають і перечитують* (із журн.).

3. *перен.* Традиція, яку приймають від старшого покоління або попередників. — *Я тобі розповів прадавній заповіт мудреців, які несуть естафету гнозису у майбутнє* (О. Бердник); *Життя справді має свої золоті естафети, без яких озлиднів би світ...* (О. Гончар); *Йому* [Кубикові], *певно, здавалося, що сама його присутність поруч зі мною такого дня має глибоко символічне значення естафети поколінь* (Ю. Андрухович).

◊ **Передавáти / передáти естафéту** *див.* **передавáти**[1]; **Прийня́ти / приймáти естафéту** *див.* **приймáти.**

ЕСТАФЕ́ТНИЙ, а, е, *спорт.* Прикм. до **естафéта** 2. *Славний він хлопець, цей Бзинський. Ми з ним бігаємо в одній естафетній команді, я на першому етапі, він — на третьому* (Г. Усач); *Естафетна паличка; Естафетний біг.*

ЕСТЕЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до естезіології. *Естезіологічне дослідження.*

ЕСТЕЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж., мед.* Наука, що вивчає будову і функції органів чуття. *Матеріали з анатомії центральної нервової системи людини та естезіології відповідають навчальній програмі, яку затверджено Міністерством охорони здоров'я України* (з навч. літ.).

ЕСТЕЗІО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для вимірювання чутливості шкіри до тиску або дотику. *Німецький дослідник Ернст Вебер розробив схему експериментального дослідження дотику і сконструював естезіометр, або циркуль Вебера* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТЕМЕНОЗУ́Х, а, *ч., палеонт.* Велика викопна рослиноїдна наземна хребетна тварина пермського періоду, що мала надзвичайно масивний скелет і череп, увінчаний кістковими виростами. *Естеменозух мав череп із дуже розвиненою орнаментацією* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТÉР, у, *ч., хім.* Хімічна сполука, в якій гідроген гідроксильної групи заміщений на вуглеводневий радикал спирту; складний ефір. *За хімічною структурою жири є складними естерами триатомного спирту гліцеролу та високомолекулярних жирних кислот* (з наук. літ.); *Складні естери застосовуються як розчинники та розріджувачі для лаків і фарб, як ароматизатори в харчовій промисловості* (з наук. літ.).

ЕСТЕРÁЗА, у, *ч., хім.* Фермент, що каталізує в клітині гідролітичне розщеплення складних ефірів. *Естерази знайдені майже в усіх живих організмах* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТЕРИФІКÁЦІЯ, ї, *ж., хім.* Утворення естеру при взаємодії кислот і спиртів. *Одночасно з естерифікацією відбувається гідроліз* (з наук. літ.); *З хімічного погляду спирти мають високу реакційну здатність. Вони легко вступають у хімічні перетворення: реакції заміщення, дегідратації, дегідрування, естерифікації, окиснення* (з наук. літ.).

ЕСТÉТ, а, *ч.* 1. Прихильник відірваного від життя "чистого мистецтва", естетизму (у 1 знач.). *Шевченко в* [на] *противагу естетам, які неодмінно жінку малювали ефемерною, подібною до ангела, неземною, — портрет обдуреної нещасної Катерини своєї дав простими, земними, реальними мазками* (П. Тичина); *Коцюбинський торкнувся самих підстав людського життя .. зовсім не як естет, а як громадянин* (С. Єфремов).

2. Прихильник усього прекрасного, витонченого. *Він все той же — захоплений, як дитина, і премудрий, мов Соломон. Витончений естет* (І. Жиленко); *Довше п'яти хвилин Ярчик Волшебник естетом не бував* (Ю. Андрухович); — *Яке поле духовності ти напрацював — із такими вимогами до тебе прийдуть... Мої картини приваблюють людей мудрих, творчих, естетів* (із журн.).

ЕСТЕТИЗÁЦІЯ, ї, *ж.* Надання чому-небудь гарної зовнішньої форми; ідеалізація чого-небудь. *Саме вкраплення окремих книжних, розмовних та просторічних елементів у мову художнього твору, а не копіювання розмовної мови створює реалістичний мовний колорит. У цьому й полягає особливість естетизації різних мовних засобів літературного і нелітературного походження в художньому стилі* (В. Русанівський); *У пілотованих космічних польотах рослини потрібні як джерело кисню і вуглеводно-вітамінної їжі, як засіб естетизації обстановки* (з наук. літ.); *Традиція естетизації, романтизації моря у світовій поезії підказана самим предметом поетичного зображення* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТЕТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. У мистецтві — надмірне захоплення ефектною формою і нехтування змістом. *Коли ми перебіжимо твори Коцюбинського, пригадаємо їх зміст і деталі, то .. естетизм його одійде на своє справжнє місце, зайнявши почесний .. куточок у загальній творчості письменника* (С. Єфремов); *Я не закликаю художників ні до абстракції, ні до індивідуалістичного естетизму, але я глибоко переконаний, що треба розширювати творчі межі .. реалізму* (О. Довженко); *Символізм певний час ішов шляхом уповільненого формування. Спочатку було поєднання народницької традиції з естетизмом* (із журн.).

2. Схильність до краси, до чогось естетичного. *Естетизм — це духовна світоглядна домінанта в житті людини* (з наук. літ.).

ЕСТЕТИЗÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **естетизувáти.** *Ренесансний антропоцентризм був далекий від техніко-економічного підкорення природи, це був естетизований антропоцентризм* (з наук. літ.); *Коли з квітучим маком порівнюються козаки молоденькі — це вже узагальнений, естетизований образ краси, цвітіння* (з наук.-попул. літ.); *Естетизована політика надає всім політичним явищам і проблемам саме естетичних, а не власне політичних характеристик* (із журн.); // **естетизóвано,** *безос. пред. У фільмі "Єлизавета: Золотий вік" усе естетизовано — від купелі королеви до битви з Армадою* (із журн.).

ЕСТЕТИЗУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **естетизувáти.** *Пісенний ритм у прозі зовсім не насичує її емоційно, він завжди залишається тільки зовнішнім прийомом. Це — тільки естетизування* (Ю. Смолич).

ЕСТЕТИЗУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., кого, що.* Надавати кому-, чому-небудь естетичного вигляду. *Бенуа естетизував світ, що відійшов, світ, що відходив* (В. Домонтович); *Вміння естетизувати побут, "тлінні предмети" похідне від високої загальної культури і духовного багатства, що робить людину незалежною і значною мірою невразливою до злиднів* (із журн.); *Естетизувати жінку в мистецтві.*

ЕСТЕТИЗУВÁТИСЯ, ýється, *недок.* Пас. до **естетизувáти.** *Естетизуватися можуть не лише крилаті вислови, а звичайні побутові, загальновживані слова* (з наук. літ.).

ЕСТÉТИК, а, *ч.* 1. Те саме, що **естéт.** *А картини природи кругом дивні! Видно, що це місце вибрав для себе великий естетик, великий поет!* (І. Нечуй-Левицький); *Досліджуючи карнавальний сміх середньовіччя, вчений звертає увагу на специфічну природу народного сміху, викривлені уявлення про яку були сформовані естетиками Нового часу* (з наук. літ.).

2. *розм.* Справжній цінитель мистецтва. — *Його* [Т. Шевченка] *народ розуміє... О-о! Народ великий естетик!..* (Панас Мирний).

ЕСТÉТИКА, и, *ж.* 1. Наука про мистецтво, про форми прекрасного в художній творчості, у природі та суспільстві. *Романтизм — ідейний і художній рух у Європі та США протягом XVIII–XIX століть. То був виклик раціональній і канонізованій естетиці класицизму* (з наук. літ.); *На часі аналіз драматургії В. Винниченка на стику наук, де літературознавство, етика, естетика творили б призму для заглиблення в сутність людського "я"* (з наук. літ.); // Система поглядів на мистецтво, якої дотримується хто-небудь. *Нові вигадки якихсь там шукань пролетарської етики, естетики тільки ослабляли сили, які треба було всі концентрувати на певних пунктах* (В. Винниченко).

2. Краса, художність чого-небудь. — *Картина тут вийшла оригінальна і не без естетики* (І. Нечуй-Левицький); *Питання архітектури та естетики зараз мало нас обходило. Все цінувалося з точки зору його придатності для ведення бою* (Є. Доломан).

ЕСТЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **естéтика.** — *Правда, картина не зовсім естетична, але зате реальна,* — *тяг далі Леонід Семенович* (І. Нечуй-Левицький); *На естетичних ідеях Т. Прокоповича виховувалися більшість діячів російської культури першої половини XVIII сторіччя, зокрема й М. Ломоносов* (із журн.); *Естетичні теорії.*

2. Пов'язаний зі створенням, відтворенням і сприйняттям прекрасного в мистецтві та житті. *Він володів землею не заради сліпого зажерливого збагачення, як інші, а тільки щоб задовольнити свої й своєї сім'ї розумові та естетичні потреби* (Б. Антоненко-Давидович); *Який мізерний естетичний багаж дає нам у самостійну дорогу школа. Хай це гіпер-*

бола, але духовно порожню людину вік техніцизму просто розплющить (Г. Усач); *Естетичні смаки;* // Викликаний прекрасним у житті чи мистецтві. *Вона сідає за фортепіано — і передчуття естетичного задоволення наповнює душу молодого студента* (Г. Хоткевич).

Естети́чне почуття́ *див.* **почуття́; Естети́чне чуття́** *див.* **чуття́.**

ЕСТЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **естети́чний.** *Рекламоспроможність характеризується сукупністю таких ознак: новизна ідеї, естетичність, лаконічність, технологічність, асоціативність* (з навч. літ.); *В організації роботи публічної бібліотеки необхідно зважати на ціннісні вимоги, якими керується людина у виборі послуг: комфортність, доступність, зручність, естетичність* (із журн.).

2. Краса, художність чого-небудь. — *Але що там не говоріть, а се картина дуже гарна. Я розумію її естетичність і дуже рада, що приїхала до сього млина, — говорила Ватя* (І. Нечуй-Левицький); *Сідалковський і справді удосконалював свій почерк .. Його цікавило тільки накреслення літер, їхня, так би мовити, наглядність, естетичність, краса* (О. Чорногуз).

ЕСТЕТИ́ЧНО. Присл. до **естети́чний** 2. — *У вас .. занадто категорична мотивація, або йди з вами в парк, або ти естетично глуха людина, — засміялася Неля* (Ю. Мушкетик); *Невимовно гарне місто* [Прага], *переповнене вільними молодими людьми, виявилося містом, естетично несумісним із тією системою, до якої належав я* (Ю. Андрухович); *Поки він естетично зростав, життя теж не стояло на місці* (В. Діброва); *Для художників Стародавньої Греції людина була невичерпним джерелом натхнення. Греки сприймали її естетично* (з наук. літ.); // *у знач. пред. До речі, витріть сметану з губів. Це не естетично — йти по базарній площі з сметаною на губах... Де ви виховувалися!* (О. Чорногуз).

ЕСТЕ́ТКА, и, *ж.* Жін. до **есте́т.** *Я не стільки естетка, як дитина. Така безсила і... щаслива. Який це рай у моєму житті — грип* (І. Жиленко); *У галасливій темряві театру сиділа модниця, естетка і вже досить успішний модельєр Коко Шанель* (з газ.).

ЕСТЕ́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Пройнятий естетством. *Вер усвідомлювала, що культ естетного пасивного формалізму, одірваного від життя й сучасності, відходив у минуле* (В. Домонтович).

ЕСТЕТОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* 1. Розділ медицини, який вивчає вплив естетичних чинників на здоров'я людини. *Об'єктом естетотерапії як науки є особистість, що має проблеми у фізичному, психологічному й соціальному розвитку* (з наук. літ.).

2. Сукупність методів лікування, які впливають на емоційно-чуттєвий стан людини; лікування прекрасним (у 5 знач.). *Персонал санаторного закладу приділяє увагу оформленню кабінетів, холів, житлових кімнат як одному з моментів естетотерапії* (з наук.-попул. літ.); *Основні форми естетотерапії — світло-, кольоро-, звуко- та ароматерапія* (з навч. літ.).

ЕСТЕ́ТСТВО, а, *с.* Те саме, що **естети́зм** 1. *Акмеїсти проповідували "мистецтво для мистецтва", витончене естетство, індивідуалізм, містику* (з наук.-попул. літ.); *Естетство — не гра, естетство — одна з іманентних констант художнього мислення автора* (із журн.).

ЕСТЕ́ТСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Вдаватися в естетство, виявляти естетство. *Картинні виставки — це взагалі прерогатива самих художників, що тільки вони не бояться сьогодні агресивно естетствувати* (із журн.); *Ми не ставили собі завдання естетствувати, бо в нас не конкурс, а фестиваль, у якому колективи з різних країн знайомлять журі й публіку з резонансними виставами* (з газ.).

ЕСТЕ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **есте́т.** *Поет хоче запевнити себе і читачів, що в своїй естетській келії він знайшов крижаний, бездонний спокій, піднісшись над земне кохання і земні страждання* (з наук. літ.); *Музичні поняття у народній пісні — не об'єкт естетського замилування, а засіб глибокого розкриття навколишнього світу, його опоетизування* (з наук.-попул. літ.); // Пройнятий естетизмом (у 1 знач.). *Українське слово розвивалося, характеризуючись не тільки образними, стильовими, жанровими "родзинками", а й виявами елітарної та навіть естетської культури* (з наук. літ.).

Е́СТИ, ів, *мн. (одн.* **ест,** а, *ч.).* 1. Стародавнє прибалтійське плем'я; чудь. *Йордан вказує на місця проживання народів, рухаючись від Балтійського моря, де сиділи ести, балтійські племена* (з наук. літ.); *Велике історичне значення Київська Русь мала і для багатьох неслов'янських народів: литви, естів, латишів, тюркських кочових племен південноруських степів* (з наук. літ.); *У долині ріки Віханду розташовувалися колись перші поселення естів* (з наук.-попул. літ.).

2. *заст.* Те саме, що **есто́нці.** *Леся .. заговорила з візником. Вона й не подумала б, що везе її не старожил-петербуржець, а звичайнісінький селянин-ест* (М. Олійник).

ЕСТОКА́ДА, и, *ж., спорт.* Прямий перпендикулярний удар рапірою, шпагою, еспадроном під час фехтування. *Естокада — один з елементів техніки фехтування* (із журн.).

ЕСТО́НЕЦЬ *див.* **есто́нці.**

ЕСТО́НКА *див.* **есто́нці.**

ЕСТО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **есто́нці** і Естонія. — *Його зараз немає вдома, — правильно по-російському, але з твердою естонською вимовою відповіла .. блондинка* (Б. Антоненко-Давидович); *Борами ревіла і ойкала віхола, мов на солонім естонському острові* (В. Стус); *Естонські народні пісні переважно одноголосні* (з наук.-попул. літ.); *Естонській архітектурі XIX ст. властивий еклектизм* (із журн.).

ЕСТО́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **есто́нець,** нця, *ч.;* **есто́нка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Естонії. — *Академік Наан, естонець, вважає, що поруч з нами існує безліч світів* (О. Бердник); *Хто ж вона за національністю: білоруска, естонка, латишка, литовка, українка...* (О. Шугай); *Велику вагу для виховання нації в цілому могли б мати свята, подібні до пісенних свят латишів, литовців і естонців або до національних фестивалів кельтських народів, де б змагалися між собою найкращі національні гурти з різних місцевостей України* (з наук. літ.); *Серед віруючих естонців більшість — лютерани* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТРАГО́Н, у, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини складноцвітих, що з давніх часів вирощується як лікарська і пряна рослина; різновид полину; тархун. *Естрагон розвиває розгалужене кореневище, яке перезимовує у ґрунті* (з наук. літ.); *Естрагон цвіте в липні-вересні дрібними жовтими чи білуватими квітками, в його зелені міститься у великій кількості ефірна олія, каротин, рутин, смоли* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТРАГО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **естраго́н.** *Естрагонний корінь;* // Приготовлений з естрагону; з естрагоном. *Якщо оцет попередньо настояти на різних пряних рослинах, можна*

отримати оцет естрагонний, оцет часниковий та інші, які широко використовуються в кулінарії (з наук.-попул. літ.); *Естрагонна гірчиця.*

ЕСТРАГО́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **естраго́нний.** *Я мушу сказати, що слуга Фердинанд брехун. Я мусив у цьому присягнутися перед якоюсь пляшкою з естрагоновим оцтом* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЕСТРА́ДА, и, *ж.* 1. Сцена для виступів акторів, музикантів, співаків, промовців і т. ін. *О, як журно тоді грав оркестр на естраді кав'ярні "Альпійська троянда!"* (Д. Бузько); *Вони купили квитки і сіли в першому ряду перед невеликою естрадою* (О. Донченко); *На естраду вийшов якийсь чоловік і почав щось говорити до людей, які зібрались у театрі* (В. Собко).

2. Музично-драматичне мистецтво, пов'язане з виконанням невеликих творів; мистецтво малих форм. — *Ви Сідалковський?! — перепитала вона, ніби перед нею стояв .. наймодніший співак сучасної естради* (О. Чорногуз); *Жовті вогні кафешантанів, естрада, цирк, клоуни, жокеї, повії — це Париж Тулуз-Лотрека* (М. Слабошпицький); *Найпоширенішим жанром естради є пісня та інструментальна музика* (з наук.-попул. літ.); // *розм.* Артисти, що беруть участь у концертно-видовищних виступах; естрадні артисти. *Щомиті якесь імпровізоване дійство. Хтось співає, хтось танцює, хтось розігрує скетч. Студенти консерваторії грають на тромбоні, трубі і флейті. Гуготить естрада* (Л. Костенко).

(1) Відкри́та естра́да (сце́на) — естрада (сцена), розташована просто неба. *На відкритій естраді відбувалась проба симфонічної оркестри* (В. Домонтович).

ЕСТРА́ДНИЙ, а, е. 1. Признач. для виконання на естраді (у 1 знач.). *Естрадний номер.*

2. Який виступає в жанрі естради (у 2 знач.). *Скільки я їх бачив у своєму житті — естрадних артистів!..* (Остап Вишня); *Сірий светр під горло, кавового кольору піджак, погляд міліцейський — ким би він тепер не був, хоч естрадним співаком, .. погляд назавжди став його особливою прикметою* (А. Кокотюха); *Лікаря зацікавило, звідки Богдан взяв такі глобальні порівняння і ким він є за фахом, бува, не естрадний сатирик* (із журн.); *Артист естрадного жанру;* // Стос. до естради (у 2 знач.), пов'язаний з нею. — *Отут я .. трохи працював. В естрадному театрі "Аполло". У трупі Марморіні. "Живі скульптури". Зевсом був, Громовержцем* (В. Нестайко); *Зрештою, він людина старомодна, і його дратує не симфонічна, а естрадна музика* (Валерій Шевчук); *Рижков утік від неї до Мінська, де заснував театр естрадних мініатюр "Яйце"* (В. Діброва); *Естрадне шоу; Естрадний балет.*

3. Власт. естраді (у 2 знач.), характерний для неї. *Прикметою концертної естетики стає поєднання європейського естрадного стилю, рис ревю з українськими вокальними й танцювальними номерами* (з наук. літ.).

Естра́дний орке́стр *див.* **орке́стр.**

ЕСТРА́ДНИК, а, *ч.* Артист естради (у 2 знач.). *Вчора стрів на вулиці Москви артиста-естрадника, що вже другий рік читає моє оповідання на "Колючому дроті"* (О. Довженко); *Кирило Іванович .. намагається дійти прав естрадника, щоб, кінець кінцем, декламувати на сцені свої твори й отак дійти до мас* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕСТРА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **естра́дний** 2. *Естрадність — це насамперед відкритість акторського мистецтва виконавця* (із журн.); *Вихоплена прожектором нерухома фігура співачки в незмінній чорній сукні, опущені руки, цілковита відмова від шлягерності, естрадності* (з газ.).

ЕСТРОГЕ́Н *див.* **естроге́ни.**

ЕСТРОГЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **естроге́н,** а, *ч.).* 1. *біол.* Жіночі статеві гормони людини і хребетних тварин, що виробляються яєчником, а також корою наднирковиків, плацентою і сім'яниками. *Естрогени впливають на розвиток жіночих статевих органів, вторинних статевих ознак* (з наук.-попул. літ.).

2. *с. г.* Органічні сполуки, що виявляють біологічну дію жіночого гормону. *Капуста, особливо броколі, має потужний антираковий ефект і здатна нейтралізувати естрогени, що спричиняють розвиток пухлин, і створювати з них своєрідний імунітет до захворювання* (з наук. літ.).

3. *фарм.* Препарати, до складу яких входять жіночі статеві гормони або їх хімічні аналоги. *За хімічною структурою естрогени поділяють на стероїдні (природні гормони та їх похідні) і кон'юговані, а також сполуки нестероїдної структури* (з навч. літ.).

ЕСТРО́З, у, *ч., вет.* Інвазійна хвороба овець, яку викликають личинки овода, що паразитують у носових та лобових пазухах і спричиняють кровотечу з ніздрів. *При естрозі личинок знищують інсектицидами* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТРО́Н, у, *ч., фарм., фізл.* Те саме, що **фолікулі́н.** *Естрон застосовують як лікарський препарат при порушенні внутрішньосекреторної функції яєчників* (з наук.-попул. літ.).

Е́СТРУС[1], а, *ч.* Овід родини коротковусих двокрилих комах, який має жовтувато-сіре забарвлення із чорними плямами і смугами на тілі завдовжки до 1 см. *Личинка овечого еструса.*

Е́СТРУС[2], у, *ч., зоол.* Одна із стадій статевого циклу ссавців; тічка. *Під час еструсу пробуджується інстинкт парування у більшості видів ссавців* (з наук.-попул. літ.).

ЕСТУА́РІЙ, ю, *ч., геогр.* Лійкоподібне розширене гирло річки, яка впадає в океан або море. *В Англії, Нідерландах, Бельгії спостережено підвищення вмісту нітратів і амонію в річкових, озерних водах, в естуаріях* (з наук. літ.); *Найбільш різноманітним є життя у зоні естуаріїв* (з навч. літ.).

ЕСХАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до есхатології. *Актуалізація есхатологічної проблематики зумовлена суб'єктивними чинниками* (з наук. літ.); // Сповнений відчуттям близького кінця світу. *Есхатологічні мотиви, пов'язані з осмисленням загробного життя, як відомо, притаманні всім релігіям* (з наук.-попул. літ.).

ЕСХАТОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **есхатологі́чний.** *Логічним завершенням учення про розвиток є есхатологічність та приреченість сущого на повторення* (з наук.-попул. літ.); *Есхатологічність поглядів старовірів породила уявлення про їх персональну відповідальність бути тими охоронцями благочестя, хто може й повинен урятувати світ* (з наук. літ.).

ЕСХАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Релігійне вчення про кінець світу і кінцеву долю людства. *Разом з зацікавленням до есхатології, до повістей про загробне життя і кінець світу, до чудес і легенд — росте також серед простого народу охота до ворожби* (І. Франко); *Моя приватна зацікавленість апокаліптикою .. ледь жевріє, але час від часу я повертаюся до цієї теми й у такі моменти намагаюся дивитися на світ*

крізь призму есхатології (Ю. Іздрик); *Старообрядницька есхатологія справила значний вплив на формування уявлень прибічників цього віровчення про світ* (з наук. літ.).

ЕТ, *виг.* 1. Уживається при вираженні розчарування, недовір'я, безнадійності. — *Люди сподіваються...* — *Ет! Сподіванки людські!..* (Марко Вовчок); [А к в і л а:] *Ет, хоч куди подайся — вмерти треба, як не тепер, то згодом* (Леся Українка); — *Ет, і не питайте, — безнадійно трусонув* [Мирон] *пальцями лівої руки і звісив голову під вагою чотирьох насторожених очей* (М. Стельмах).

2. Уживається при вираженні незадоволення, презирства, заперечення. *Перевів очі* [Карпо Петрович] *од цяцьки на жінку і презирливо плямкнув губами. — Ет, чортзна-що...* (М. Коцюбинський); — *Ет, яка там дитина? Ніякої дитини нема, — рішив одразу Череватий* (Грицько Григоренко); *Вернувшися з суду, я застаю на столі листа від Клавдії. Ет, чорт, ще й ця тут собі! Надокучила!* (В. Винниченко); — *Ет, — махнув рукою Славко спересердя, прямуючи надвір. — Люди в космос літають, а ви наче в кам'яному віці* (О. Бердник); — *Тату, а яка вона Бузинова пані? — Ет, синку, — махнув рукою батько, — краще не питай* (Ю. Винничук).

3. Уживається при вираженні докору, досади. — *А люд єрусалимський розійшовся одурений і гнівний по домівках. Ет, аж досада здумати, для кого занапастив я все своє життя!* (Леся Українка); — *Ет, уже ви, Катерино Пантелеймонівно, завжди щось таке видумаєте! — одповіла господиня, махнувши рукою* (Олена Пчілка); — *Ет, мало не забув! На, Олено, оцю штукенцію. — Витяг з кишені склоріз .. і передав дружині* (Є. Доломан); — *Ет, що тепер усі ваші вибачення, — з досадою кинув на зелене сукно олівця Чирков* (Ю. Мушкетик).

4. Уживається при вираженні байдужого ставлення до когось, чогось. *Він зовсім не жалував тих грошей, що складав з зими ще собі на свиту. Ет, чи то конче потрібна йому нова свита! Старої ще не зносив гаразд* (М. Коцюбинський); — *Знаєте що? Ходімо куди-небудь. — А куди? — нерішуче поспитав я. — Ет! Куди хочете! Ну, ходімо в кіно, в ресторан* (М. Івченко); — *Ет, чорт з ними: приїдуть — добре, не приїдуть — ще краще.., — міркує Трохименко* (Г. Косинка); — *Ет, нема чого журитися, — тамував я нашу суперечку. — Принаймні я за нічим не жалію...* (Р. Федорів).

5. Уживається при вираженні рішучості. — *Ет, дай спокій, старий! — розсердилася Мартоха, — аж не хочеться слухати!* (Леся Українка); — *Лікарі дивуються з того, що я ще й досі живу... Та, мабуть, недовго вже... — Він махнув рукою — ет, мовляв, к бісу журливі балачки! — і звелів хутенько одягатись* (В. Близнець); *Не було там ніякого душу, тільки кран і раковина. Ет, скільки можна чекати! Я .. відкрутив кран і почав митися* (Ю. Іздрик).

ЕТАЖÉРКА, и, *ж.* Різновид меблів у вигляді кількох, розміщених одна над іншою, полиць на стояках. *Олександра Михайлівна .. ретельно змітає довгим віничком порох із поличок етажерки* (В. Винниченко); *Гнат підійшов до етажерки, де стояли подаровані книжки, почав оглядати їх* (В. Кучер); *На етажерці, на високих підставках, навіть на шафі — моделі планерів та літаків* (А. Дімаров); *Там же* [у другій кімнаті] *був інший стіл, полірований, а отже, святковий, етажерка з книжками, радіола* (Ю. Андрухович); // *спец.* Невеликий переносний стелаж. *Промислова етажерка призначена для розміщення на ній технологічного обладнання* (з навч. літ.).

ЕТАЛÓН, а, *ч.* 1. Точний зразок установленої одиниці виміру. *Запитаємо себе: чи можлива була б сучасна фізика, якби вона не виробила еталона довжини, яким є метр, що несе в собі космічну сутність?* (М. Руденко); // Великої точності вимірний прилад, признач. для перевірки інших приладів. *Уночі з 30 червня на 1 липня 2012 року всі світові служби часу зупинили стрілки своїх еталонів на одну секунду, щоб компенсувати накопичену різницю між астрономічним часом, визначеним за обертанням Землі, і часом атомних еталонів* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Мірило, зразок для порівнювання з чим-небудь. *Перед ним* [Павлом Дудником] *з'явились аж три недосяжні еталони: втілення громадянської мужності й чесності — професор Шевчук, взірець справжньої чоловічої дружби — Платон і приклад вірного кохання — Оля* (М. Дашкієв); — *Сідай ось сюди. Ну, ти ще нічого... В це крісло вмістишся. Воно в мене — як еталон для старих друзів* (Ю. Мушкетик); *Я намагався уявити, яким був мій попередник. Високий, низький на зріст? Писав вірші? .. Та хоч би там що, він мимоволі правитиме за певний еталон. У доброму і поганому* (О. Шугай).

ЕТАЛÓННИЙ, а, е. Прикм. до **еталóн** 1; який є еталоном. *Проектований регіональний ландшафтний парк "Кременчуцькі плавні" — малотрансформована еталонна ділянка заплави Середнього Дніпра з типовим ландшафтом і рослинністю* (з наук. літ.); *Еталонний прилад.*

ЕТАЛОНУВÁННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **еталонувáти.** *Процес еталонування, що його здійснює суб'єкт пізнання, визначає критерії і клас утворюваних стереотипів* (з наук. літ.); *Студент повинен уміти пояснити, на чому засновані методи еталонування в геодезії* (з наук. літ.); *Еталонування світловіддалемірів.*

ЕТАЛОНУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, спец.* Перевіряти за еталоном. *Для забезпечення єдності лінійних вимірювань топографічні світловіддалеміри, електронні тахеометри й лазерні рулетки потрібно періодично еталонувати* (з наук. літ.).

ЕТÁН, у, *ч.* Безбарвний горючий газ, який міститься в природних газах. *Титан — друге небесне тіло після Землі, де було виявлено кругообіг рідини у природі (роль води там виконують метан та етан)* (з наук.-попул. літ.); *Природні гази здебільшого містять метан, етан, пропан і бутан* (з навч. літ.).

ЕТАНÓЛ, у, *ч., хім.* Те саме, що **Ви́нний (ети́ловий) спирт** *(див.* **спирт).** *Етанол добре розчиняє смоли і жири* (з наук.-попул. літ.); *Використовують етанол як високооктанову домішку до палива для двигунів* (з навч. літ.).

ЕТÁП, у, *ч.* 1. Окремий момент, період, стадія в розвитку чого-небудь, у якій-небудь діяльності. *Сучасний театр причастився на вищому щаблі свого розвитку до вихідного свого джерела.., і далі перед ним стелиться шлях самоповторення, прискореного проходження знайомих уже етапів* (В. Підмогильний); *Первісний імпульс бажання експерименту підганяв, і робот нарешті зважився. Він вирішив розділити задум на кілька етапів* (О. Бердник).

2. Окрема частина чого-небудь. *Перший етап нашого шляху кінчається. Венера сяє на чорному небозводі як ніколи раніше* (В. Владко); // Певна частина дистанції у спортивних змаганнях. *От і тепер дивився тренер, як біжить Ярина четвертий етап, біжить швидко, навально, переможно* (В. Собко).

3. Пункт на шляху пересування військ, де їм надається нічліг, продукти, медична допомога і т. ін. *Панові обер-лей-*

тенанту відомо, що ми повинні були дістати їх [набої] *аж на дальшому етапі перед позиціями* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Система етапного лікування з евакуацією за призначенням передбачала швидке доставлення пораненого на той етап, де йому могла бути надана спеціалізована медична допомога* (з наук. літ.).

4. Пункт для ночівлі в дорозі груп засуджених. *Все рідше почали траплятись "етапи" — будівлі, де партія засуджених зупинялась на ночівлю* (О. Донченко); *Етапи, заслання підірвали й до того слабе здоров'я Євгена Васильовича* (М. Олійник); *Сорок вісім років прожив Устим Кармалюк. З них двадцять три — у боротьбі, по тюрмах та етапах, поза рідною землею, оселею* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Присадкуваті мазанки повгрузали в землю, мов арештантські етапи* (О. Гончар); // Група засуджених, яких відправляють куди-небудь під конвоєм. *Незабаром старий москаль, що вів етап, скомандував у дорогу* (Панас Мирний); *Повільно відчинилася чорна брама — етап вирушив у тяжкий шлях* (С. Чорнобривець); *Начування, окрики, погрози за мною назирають звіддаля .. Мідяногорла ремствує сурма. Ідуть етапи без кінця, без краю* (В. Стус); // Шлях або частина шляху, яким засуджених відправляють під конвоєм до місця відбування покарання. *Вихід в табори дорівнював порятункові, виходові на волю, і тому всі про це мріяли. Про етап. Етап у невідоме, в муку, але не в видиму смерть* (І. Багряний); *Ми сіли в чорну "Волгу". Мене як пана везли в аеропорт Жуляни, ще не довіряючи звичайному залізничному етапу* (В. Рубан).

5. *у знач. присл.* **ета́пом.** У супроводі озброєного загону; під конвоєм (про спосіб переправляння засуджених). *Закували коваля Єгора жандарми у залізні пута та й погнали етапом .. на Сибір* (І. Цюпа); — *Ти, чоловіче, забувся, як тебе етапом у село пригнали?* (М. Стельмах); *І шаблями їх страхали, і піками штрикали, і різок скуштувало десятеро, двох заарештували й етапом погнали до Києва* (Ю. Хорунжий).

Відправля́ти / відпра́вити на ета́п *див.* **відправля́ти.**

◊ **(1) Пере́йдений (про́йдений) ета́п** — що-небудь здійснене, опрацьоване, завершене. — *Що ж тобі прочитати? Книжок я з собою не захопив .. Кожна книжка, розумієш, — це вже перейдений етап* (І. Цюпа); *Жартував* [Борис], *що коли Лялю оберуть ще кудись, то попередню її посаду обов'язково доручать йому, як Лялин "перейдений етап"* (О. Гончар); **(2) По ета́пу,** *іст.* — у супроводі озброєного загону; під конвоєм. *Володимирка — шлях до Сибіру. По етапу женуть нещасних* (О. Іваненко); *Над деякими кримінальними нашвидкуруч закінчили слідство, винесли їм скорий вирок, відправили по етапу на каторгу* (Ю. Хорунжий).

ЕТА́ПНИЙ, а, е. 1. Який є етапом (у 1, 2 знач.). *В українській діаспорі етапним явищем у розвитку буковинознавства стала колективна праця "Буковина. Її минуле і сучасне"* (з наук. літ.); *Літопис Самійла Величка став етапною віхою в українській історіографії* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Важливий, значущий; вирішальний. *Кожний етапний крок людської цивілізації починався з прориву в засобах комунікації* (з наук.-попул. літ.); *Спільна творчість із Ростиславом Братунем воістину етапна на львівському життєвому відрізку Володимира Івасюка: разом вони написали три десятки творів* (із журн.).

3. Прикм. до **ета́п** 3. *Йому уявлялося, що він десь на своїй станції за Куп'янськом і сперечається з етапним комендантом* (В. Кучер); *Полковий лікар керував транспортуванням поранених до наступного етапного госпіталю в холодний вітряний вечір* (із журн.).

4. Стос. до етапу (у 4 знач.), пов'язаний з ним. *Ранком наступного дня Івана Івановича перевели до етапної камери* (Б. Антоненко-Давидович); *Він вийшов Тарасиком, щоб бути надвечір назад, а вернувся апостолом з бунтарською бородою .. Він імперію, як каземат, міряв етапними милями немилосердно довго* (І. Калинець); *Вперше в житті я їхав у етапному вагоні, і мені для першого разу трапився добрий конвой* (В. Рубан); *Багато діб він провів на бетонних підлогах, заллятих водою, у найлегендарніших етапних тюрмах. Одна з них була навіть на острові* (Т. Прохасько).

ЕТА́ПНИК, а, *ч., заст., розм.* Засуджений, якого переправляють куди-небудь етапом (у 5 знач.). *Вартові солдати хвилювались, підганяли етапників, збивали їх у тісну юрбу, лаялись* (О. Донченко); * У порівн. *В один край від бочок і в другий .. бовваніли люди гуртками по межівнику, мов херсонські етапники на спочинку* (О. Гончар).

ЕТА́ПНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **ета́пний** 2. *Процедура пошуку інформації за відомими даними має чітко визначену етапність — від формулювання інформаційної потреби й галузі пошуку до аналізу результатів та вибору об'єктів відповідно до запиту користувача* (з навч. літ.); — *Незважаючи на невелику тривалість лікувального процесу, моя методика передбачає певну етапність,* — *пояснює Олександр Романович* (із журн.).

ЕТАПО́ВАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **етапува́ти.** *Часом він покрикував на передніх, щоб не поспішали, й підганяв задніх, боячись порушити відстань між собою і в'язнями, наче від цієї відстані залежала і його власна доля, і доля етапованих жінок* (Б. Антоненко-Давидович); *Справа направлена на новий розгляд до суду, засуджений втрачає статус засудженого, але може бути взятий під варту та етапований до слідчого ізолятора* (з наук. літ.); // **етапо́вано,** *безос. пред. В'язня було етаповано в колонію* (з газ.).

ЕТАПУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **етапува́ти.** *Десь 1939 року загинув він разом із іншими під час етапування з Соловків* (Б. Антоненко-Давидович); *Для ізоляції, етапування, майбутнього використання на різних роботах або знищення людей фашисти створили розгалужену систему таборів* (з наук. літ.).

ЕТАПУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, спец.* Примусово переправляти кого-небудь етапом. *Після лікування у шпиталі Олександра етапуватимуть назад у військову частину, навіть якщо буде підтверджено діагноз про його психічне захворювання* (з газ.).

ЕТАПУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док., спец.* Підлягати етапуванню. *Робилося так (за розповідями): коли когось із дисидентів відправляли на етап до лікарні, він брав із собою в дорогу книгу й відмовлявся без неї етапуватися* (із журн.).

ЕТАТИ́ЗМ, у, *ч., політ.* 1. Активне втручання держави в життя громадянського суспільства, поглинання його функцій із застосуванням централізації, бюрократизації та концентрації політичної влади. *Крайня форма етатизму притаманна тоталітарним режимам* (з наук. літ.).

2. Теорія, яка обґрунтовує активне втручання держави в життя суспільства. *Можна, напевно, говорити про те, що гегелівська філософія права є філософією не тоталітаризму, а етатизму* (з наук. літ.).

ЕТАТИ́СТ, а, *ч., політ.* Послідовник, прихильник етатизму (у 2 знач.). *Гегель — правовий етатист, він стверджує, возвеличує і боготворить саме правову державу* (з наук. літ.).

ЕТАТИ́СТСЬКИЙ, а, е, *політ.* Прикм. до **етати́ст** і **етати́зм.** *Нерідко в літературі застосовується етатистський підхід до розуміння такого складного явища, як нація* (з наук. літ.).

Е́ТВЕШ, а, *ч., фіз.* Одиниця градієнта сили ваги, що дорівнює зміні прискорення вільного падіння на 10^{-9} см/с^2 на кожний сантиметр. *Поблизу поверхні Землі прискорення вільного падіння характеризується вертикальним градієнтом, що дорівнює майже трьом тисячам етвешів* (з наук. літ.).

ЕТЕ́Р, у, *ч., заст., поет.* Те саме, що **ефі́р.** *Пливе етер, струмує вітер, джерела б'ють нових поем* (П. Тичина); *Тільки спочили, як Сон легкокрилий з етеру ясного Вогким повітрям летить і тумани нічні розгортає* (М. Зеров); *Який є глузд життя. Жінки? Е-е-е-ех .. Сльози, стогони, плачі .. Уже на саму згадку відчувається запах амоніяку* [амонію] *та етеру* (Б.-І. Антонич).

ЕТЕРИФІКА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Одержання складних ефірів із кислот і спиртів. *Якщо нагріти суміш спирту і карбонової кислоти, відбувається не тільки реакція етерифікації, а й реакція гідролізу ефіру, який утворюється* (з наук. літ.); *Хімічні зміни, що є результатом дії мікроміцетів на матеріал, характеризуються звичайними процесами окиснення, відновлення, гідролізу, етерифікації тощо* (з навч. літ.).

ЕТЕРИФІКО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **етерифікува́ти.** *До фенольного комплексу такої плодової культури як груша належать, зокрема, вільні та етерифіковані фенолкарбонові кислоти* (з наук. літ.); *На етерифікованій олії можуть працювати звичайні дизельні двигуни без переобладнання* (з наук. літ.).

ЕТЕРИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, хім.* Перетворювати на ефір (у 3 знач.). *За умов недостатності енергії печінкові клітини не здатні нейтралізувати токсини, виробляти нормальну жовч, етерифікувати та видаляти холестерин з організму* (з наук. літ.).

ЕТЕРИ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Делікатний, повітряний. *Чудовий запах .. етеричних перфум* [парфумів] *з найдорожчих магнолій заповнив високі кімнати султанки Місафір* (О. Назарук); *Усе можна передати словами, барвами — лише запах — цей етеричний дух буття передати ніяк неможливо: ні на папір, ні на полотно* (із журн.).

ЕТЕ́РНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **ете́р.** *Ця тривога починала турбувати її* [Марію] *дедалі більше. Особливо в часини духовного прояснення, коли зникав отой химерний дурман, етерний дим, у якому купалася* (Валерій Шевчук).

△ **Ефі́рна (ете́рна, ете́рова) олі́я** *див.* **олі́я.**

ЕТЕРНІ́Т, у, *ч.* Покрівельна плитка, що виготовляється із суміші азбестового волокна, високоякісного цементу та води; штучний шифер. *У ньому* [селі] *гарні білі будиночки, вкриті черепицею і етернітом, просторі, чисті дворики* (В. Минко).

ЕТЕРНІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **етерні́т.** *Ліворуч — за будинком клубу, за стовпищем нових стріх і етернітових покрівель — виднілася розлога заплава* (Ю. Смолич); *Робітничі касарні, клуб, окремі будинки для одружених робітників — нові, охайні, виблискують на сонці ромбами етернітової покрівлі* (Б. Антоненко-Давидович); // Зробл. з етерніту. *Чашки ставлять на холодну етернітову плитку і, поступово підвищуючи температуру, випаровують вміст чашки до сухого стану* (з навч. літ.).

ЕТЕ́РОВИЙ, а, е, *заст.* Те саме, що **ете́рний.** *За відсутності докладного запевнення щодо стерильності новокаїнового розчину, хворій подано етеровий наркоз* (із журн.).

△ **Ефі́рна (ете́рна, ете́рова) олі́я** *див.* **олі́я.**

Е́ТИК, а, *ч.* 1. Фахівець із етики (у 1 знач.). *Автор закликає людство отямитись, постаючи перед читачем як етик світового масштабу* (М. Руденко); *Вдень етик вчив студентів красно жити, Коханням першим дорожити* (А. Крижанівський); *Як мислитель-етик, В. Винниченко досяг вищого ступеня моральності* (з наук. літ.).

2. Той, хто дотримується етики (у 2 знач.). *Квазітотожність — це стосунки співіснування за повного нерозуміння одне одного. Воно може бути мирним, особливо коли партнери — логіки, або переходити до "з'ясування стосунків", якщо партнери — етики* (з наук.-попул. літ.).

Е́ТИКА, и, *ж.* 1. Наука про мораль, її походження, розвиток і роль у суспільному та особистому житті людей. *В динаміці прогресу соціальну етику можна мислити тільки як перманентний "злочин"* (М. Хвильовий); *І. Франко обстоював відокремлення етики від релігії* (із журн.).

2. Сукупність норм поведінки, моральних правил якоїнебудь суспільної або професійної групи. *Нехай тендітні пальці етики торкнуть вам серце і вуста* (Л. Костенко); *Ще Гіппократом стосовно лікарської етики був установлений головний етичний принцип — "Не зашкодь!"* (з навч. літ.); *У принципах журналістської етики йдеться про зміцнення вільної, незалежної, плюралістичної та відповідальної журналістики, про вільний доступ до професії та професійної діяльності, невтручання у діяльність журналістів з боку органів державної влади* (із журн.).

△ **(1) Гетероно́мна е́тика** — система нормативної етики, що ґрунтується не на власних моральних принципах, а на засадах, запозичених з іншої сфери суспільного життя. *Гетерономна етика пов'язує вимоги моральності із зовнішнім джерелом* (із журн.).

ЕТИКЕ́Т, у, *ч.* Установлені норми поведінки та правила ввічливості в якому-небудь товаристві. *Етикет за столом неначе одбивав смак і апетит в гостей, а гетьманша мовчала і не дуже припрошувала гостей їсти й пити* (І. Нечуй-Левицький); *Етикет вимагав першою привітати господиню дому* (Іван Ле); *Хома, забуваючи про європейський етикет, замислено почухав потилицю* (О. Гончар); *Гулько зневажливо закопилив губу, оскільки ті аркушики — зім'яті, сіренькі — аж ніяк не відповідали штабному етикету* (Є. Доломан).

ЕТИКЕТА́Ж, у, *ч.* 1. Виготовлення етикеток для експонатів (у музеї, на виставці і т. ін.). *Гість і господар складали список речей, оцінювали їх, писали до кожної речі відповідний етикетаж* (із журн.); *Для відповідей на питання, поставлені у вікторинах і кросвордах, діти повинні використати інформацію, яка супроводжує представлені в залах експонати (етикетаж, анотації, експлікації)* (із журн.).

2. Сукупність, система етикеток. *У музейній справі етикетаж — це виконані за єдиними принципами щодо обсягу інформації, послідовності викладу та графічного відтворення етикетки* (з навч. літ.).

ЕТИКЕ́ТКА, и, *ж.* Ярличок на чому-небудь для зазначення назви предмета, ціни і т. ін. *Володя крутив банку в руках, розглядаючи наліплену на неї етикетку японської консервної фабрики* (О. Донченко); *Тара, в якій зберігаються отрути, повинна мати етикетки із зазначенням на них*

назви отрути (з наук. літ.); // *перен.* Те саме, що **ярли́к** 3. *Але, мабуть, прорива́лося-таки в нашому поетові часом щось протилежне цьому упередженому міркуванню і цій готовій етикетці, бо навіть поверхові обсерватори не наважувалися остаточно поставити на нім хреста* (М. Зеров); * У порівн. *Владислав .. зацікавився — що це за дурне і образливе слово "підлі", що його хтось віддавна приліпив до Куцоруких, немов яскраву етикетку* (О. Тесленко).

ЕТИКЕ́ТКОВИЙ, а, е. Прикм. до **етике́тка.** *Дослідження показало незначний вплив зволожувального розчину на властивості етикеткового паперу* (із журн.); *На сьогодні на ринку етикеткової продукції існують чотири основні види етикетки: самосклеювальна, суха, термозбіжна і впресована* (з газ.).

ЕТИКЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **етике́т.** *Я* [Фесенко] *й там, в купця, впіймав облизня, бо тричі був в його* [нього] *в гостях і зараз попросив руки його дочки... Стара дуже етикетна дама* (І. Нечуй-Левицький); *У творах Є. Гребінки багата етикетна лексика (добродій, добродійство, панове, земляки)* (з наук. літ.); *У книзі велику увагу приділено нормам та правилам поведінки у різних етикетних ситуаціях* (із журн.); *Важливим невербальним знаком етикетного спілкування є усмішка* (із журн.).

ЕТИКЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **етике́тний.** *Нормативність — ненормативність, етикетність — неетикетність поз певною мірою залежать від національних традицій* (із журн.).

ЕТИКЕТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до етикетування. *Користується попитом універсальний етикетувальний комплекс для нанесення етикеток на пласкі та циліндричні поверхні* (з газ.); *Увагу фахівців привернули етикетувальні машини для нанесення самосклеювальних наліпок із сувою* (з газ.).

ЕТИКЕТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **етикетува́ти.** *Готові напої, які пройшли бракераж і етикетування, укладають у чисті гніздові дерев'яні ящики і за допомогою транспортерів відправляють в експедицію* (з навч. літ.); *Забороняється реалізація харчових продуктів, етикетування яких не відповідає чинному законодавству та відповідним технічним регламентам* (з мови документів).

ЕТИКЕТУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок., що.* Прикріплювати етикетки до чого-небудь. *Матеріал, відібраний для мікроскопічних досліджень, етикетували і фіксували у десятипроцентному водному розчині нейтрального формаліну та заливали в парафін* (з наук. літ.); *Етикетувати археологічні матеріали.*

ЕТИ́Л, у, *ч., хім.* Група з двох атомів вуглецю і п'яти атомів водню, яка входить до складу багатьох органічних сполук. *Хлористий етил використовують як анестезійний засіб у зуболікувальній практиці та при травмах* (з наук.-попул. літ.); *Вуглекислотно-брометилові вогнегасники ефективніше, ніж вуглекислотні, гасять полум'я, але бромистий етил більш токсичний* (з навч. літ.).

ЕТИЛАЦЕТА́Т, у, *ч., хім.* Органічна сполука, безбарвна летка рідина, що використовується як розчинник у виробництві лаків, кіноплівки, бездимного пороху і т. ін. *Етилацетат отримують промисловим способом методом перегонки суміші етилового спирту оцтової і сірчаної кислот* (з навч. літ.); *Етилацетат використовується у виробництві розчинників для пігментів смол, фарб тощо* (з газ.).

ЕТИЛБЕНЗО́Л, у, *ч., хім.* Органічна сполука, безбарвна рідина, що використовується для виробництва стиролу, а також як добавка до моторного палива. *Етилбензол міститься в нафті та кам'яновугільній смолі* (з навч. літ.); *Етилбензол викликає алергічну реакцію організму людини* (із журн.).

ЕТИЛЕ́Н, у, *ч., хім.* Безбарвний горючий газ, який складається з вуглецю та водню і з повітрям утворює вибухові суміші. *Етилен має слабкий приємний запах, досить добре розчиняється у воді* (з навч. літ.).

ЕТИЛЕНГЛІКО́ЛЬ, ю, *ч., хім.* Органічна сполука, безбарвна густа рідина, що застосовується у виробництві синтетичних смол, штучного волокна, у текстильній, парфумерній, тютюновій промисловості. *Водні розчини етиленгліколю мають низьку температуру замерзання* (з наук.-попул. літ.); *За хімічними властивостями етиленгліколь схожий на етанол* (з навч. літ.).

ЕТИЛЕ́НОВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **етиле́н.** *Ненасичені вуглеводні етиленового ряду у вільному стані в природі зустрічаються порівняно рідко, наприклад, у деяких нафтах* (з наук. літ.); *Особливий інтерес викликають роботи колективу наукових працівників про механізм етиленової полімеризації при низькому тиску* (з наук.-попул. літ.).

ЕТИЛЕНОКСИ́Д, у, *ч., хім.* Окис етилену, токсичний безбарвний газ з ефірним запахом. *Автор розглядає кінетичні закономірності нових реакцій оксидативного приєднання етиленоксиду в кислих водних розчинах* (з наук. літ.); *Етиленоксид — важливий напівпродукт у виробництві деяких барвників та мийних засобів* (з наук.-попул. літ.).

ЕТИЛО́ВАНИЙ, а, е, *хім.* Дієпр. пас. до **етилува́ти.** *Мінекономіки пропонує дозволити імпорт і продаж етилованого авіапалива, що викликало цілком спрогнозоване обурення екологів* (з газ.).

△ **Етило́ваний бензи́н** *див.* **бензи́н.**

ЕТИ́ЛОВИЙ, а, е, *хім.* Який містить у своєму складі етил. *Бром широко застосовують у промисловості органічного синтезу і, зокрема, для виробництва етилової рідини* (з наук.-попул. літ.).

△ **Ви́нний (ети́ловий) спирт** *див.* **спирт.**

ЕТИЛУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, хім.* Додавати до якої-небудь рідини тетраетилсвинець. *За європейськими нормами етилувати бензин заборонено, що зобов'язує всіх власників автомобілів використовувати двигуни з інжекторним впорскуванням пального* (із журн.).

ЕТИМО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із етимології. *Недавно етимологи встановили, що момент — стародавня міра часу, яка становить рівно півтори хвилини* (із журн.); *Широковживані слова, які з'явилися ще в дослов'янські часи і пройшли свій шлях розвитку в праслов'янській мові, завжди перебували в центрі уваги етимологів* (із журн.).

ЕТИМОЛОГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Установлення етимології. *Етимологізація слова "вирій" потребує насамперед відтворення його первісної графічно-фонетичної форми* (з наук. літ.); *Кінцевим результатом етимологізації має бути встановлення первинної форми лексеми та шляхи її змін* (з наук. літ.).

ЕТИМОЛОГІЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* Дієпр. пас. до **етимологізува́ти.** *Дослідник відшукує у праслов'янській мові споріднені слова і гніздо, до якого може належати етимологізоване слово* (з наук. літ.); *Показником прадавніх контактів української і німецької мов є насамперед етимологізована топоніміка, яка засвідчує етнічну належність колишніх мешканців цих ареалів* (з наук. літ.).

ЕТИМОЛОГІЗУВА́ННЯ, я, *с., лінгв.* Дія за знач. **етимологізува́ти.** *Необхідним складником етимологізування є*

увага до морфологічної структури слова, його словотвірної будови (з наук. літ.); *Етимологізування запозичень потребувало широкого використання етимологічних словників відповідних мов — латинської, давньогрецької, германських, французької, угорської тощо* (з наук. літ.).

ЕТИМОЛОГІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, лінгв.* Здійснювати етимологізацію. *Шукаючи джерела походження української лексики, дослідники етимологізують її перш за все на слов'янському ґрунті* (з наук.-попул. літ.); *Назву Збриж, як лексико-семантичне утворення від географічного номена "збриж", складка на поверхні землі, горб, що вказував на особливості місцевого рельєфу, переконливо етимологізують як запозичення з польської мови* (з навч. літ.).

ЕТИМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етимоло́гія** 2. *З погляду своїх завдань словники бувають різноманітні: тлумачні, перекладні, орфографічні, етимологічні, історичні* (з наук. літ.); *Для з'ясування генези багатьох назв особливо важливими є історичний та етимологічний методи дослідження* (із журн.).

ЕТИМОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **етимологі́чний.** *Найколоритніша група українських прізвищ етимологічно пов'язана з якими-небудь індивідуальними ознаками перших носіїв: Білоштан, Коваль, Моторний, Музиченко, Чумак та ін.* (з наук. літ.); *В Україні особливо багато етимологічно затемнених назв серед мікротопонімів* (з наук.-попул. літ.).

ЕТИМОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. *тільки одн.* Розділ мовознавства, який вивчає походження слів та їхні генетичні зв'язки з іншими словами. *Не забуваймо, що етимологія — найбільш гіпотетична мовознавча наука, і множинність рішень у складних питаннях для неї природна* (з наук. літ.); *Історія мови пов'язана з історичною лексикологією, або етимологією, і культурною та етнічною історією народу* (із журн.).

2. Походження слова та його зв'язки з іншими словами тієї самої або інших споріднених мов. *Не кожен має терпець так глибоко проникати в етимологію чужого прізвища, а пояснювати його при кожному знайомстві було б і зовсім комічно* (Ю. Винничук); *Д. Чижевський, приміром, установив, що в слов'янських мовах спільні за етимологією слова збігаються за значенням — хіба на 20 відсотків* (О. Забужко); *Етимологія слова може породжувати текст, а текст — цілий ритуал* (з наук. літ.).

3. *тільки одн., заст.* Розділ граматики, який об'єднує в собі фонетику і морфологію. *Найбільшим у "Граматиці" М. Смотрицького є розділ, присвячений етимології, де викладено вчення про вісім частин мови* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Наро́дна етимоло́гія,** *лінгв.* — хибне розуміння походження або значення слів, словосполучень, фразеологізмів тощо, коли їм на основі випадкової формальної подібності або тотожності з іншими словами, словосполученнями, фразеологізмами і т. ін. приписують помилкове значення чи мотивацію, аналогічні іншим мовним одиницям. *У назві рослини "рум'янок", можливо, не без впливу народної етимології, відбилася здатність рослини ромашки виділяти червонувату рідину, яку в давні часи використовували для виготовлення рум'ян тощо* (з наук. літ.); *Важливе значення серед просторічно-розмовної лексики займають слова народної етимології, які вживаються виключно в мові персонажів художньої літератури* (з навч. літ.).

ЕТИМО́Н, а, *ч., лінгв.* Вихідне найдавніше слово, основа або морфема, від яких походять наявні в сучасній мові слова. *Одним з істотних аспектів гніздового підходу до історико-етимологічного вивчення лексики споріднених мов є дослідження тематичних груп слів у межах генетичних гнізд — одного або й кількох, об'єднаних спільним значенням етимона* (з наук. літ.); *Чимало етимонів мають кілька варіантів унаслідок того, що в них виступають різні інфікси* (із журн.).

ЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **е́тика.** *Пам'ятки старовини нам доносять, що все світорозуміння людей вічно й скрізь, усіма віками, по всій планеті стояло під знаком етичного дуалізму — добра й зла, святості й гріха* (В. Винниченко); *Станеш мовби скульптором його духовної сутності, допоможеш чимось кращим виявити себе навіть такому, що ніяких етичних норм не визнавав* (О. Гончар); *В політиці мають існувати хоч якісь етичні норми, інакше весь наш світ провалиться в пекло* (О. Авраменко).

ЕТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ети́чний.** *Етичність визначається соціальним досвідом, який нагромадило людство, тобто культурою* (з навч. літ.); *Відсутність етичності у поведінці — ознака невихованості* (із журн.); *Потреба правди в нашій душі переважала будь-які застереження розуму й тривіальної етичності* (з газ.).

ЕТИ́ЧНО. Присл. до **ети́чний.** *Із преси, радіо, телебачення сиплеться філологічно й морально нешеретована продукція. А якість прицільно ушляхетнені поодинокі з'яви — це результат чисто індивідуальних зусиль як завжди етично зорієнтованих інтелігентів* (Л. Костенко); // *у знач. пред. Підіймаючись ще на одну сходинку в університетськім житті Івана Кириловича, я дозволю собі скористатися свідченням Люди, хоч це й не зовсім етично* (В. Дрозд); *Уважний до мовних норм співрозмовник так високо підносить культуру мови, що для нього виправляти помилки — завжди етично* (з наук.-попул. літ.).

ЕТІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Прикм. до **етіоло́гія.** *Ендогенні оксидні пошкодження макромолекул, насамперед ДНК, є важливим етіологічним і патогенетичним чинником у розвитку низки захворювань, зокрема тих, основою яких є розвиток запалення* (з наук. літ.); *За етіологічною ознакою харчові отруєння можна поділити на дві основні групи: харчові отруєння хімічного походження та бактеріальні харчові отруєння* (з навч. літ.).

ЕТІОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., вет., мед.* Абстр. ім. до **етіологі́чний.** *Ефективність терапії отруєнь сполуками свинцю, ртуті та інших металів перебуває в безпосередній залежності від підвищення ступеня її етіологічності, від того, якою мірою спосіб лікування забезпечує нейтралізацію та виведення з організму токсичного агента* (з наук. літ.).

ЕТІОЛОГІ́ЧНО, *вет., мед.* Присл. до **етіологі́чний.** *Гострі респіраторні вірусні інфекції становлять етіологічно неоднорідну групу поширених інфекційних захворювань* (з наук. літ.).

ЕТІОЛО́ГІЯ, ї, *ж., вет., мед.* 1. Учення про причини й умови виникнення хвороб. *Наукове розуміння етіології стало можливим тільки з народженням генетики як науки* (з наук. літ.); *Знання етіології є основою розробки методів запобігання хворобам і лікування їх* (з наук.-попул. літ.); *Серед інших завдань медичної генетики відзначаємо встановлення ролі спадковості в патології людини, закономірностей успадковування, етіологію та патогенез хвороб* (з навч. літ.).

2. Причини якого-небудь захворювання. *Відкриття вірусної природи деяких сарком у курей лягло в основу вірусної концепції етіології раку* (з наук. літ.); *Патологічні стани нез'ясованої етіології виникають тоді, коли люди три-*

валий час перебувають у приміщеннях, стіни яких уражені мікроскопічними грибами (з наук. літ.).

ЕТІОЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., бот.* Сукупність змін, що відбуваються в організмі рослини під впливом відсутності світла. *Етіоляція супроводжується посиленим ростом рослин у довжину, їхнім потоншанням і зміною форм* (з наук.-попул. літ.); *Інтенсивний розвиток вегетативних органів бур'янів спричиняє зниження інтенсивності фотосинтезу культурних рослин і ослаблення їх стебел внаслідок етіоляції* (з навч. літ.).

ЕТМОЇДИ́Т, у, *ч., мед.* Запалення слизової оболонки осередків ґратчастої кістки, що має бактеріальну або вірусну природу. *Основна клінічна ознака гострого етмоїдиту — головний біль, біль у ділянці кореня носа і перенісся* (з навч. літ.); *Найчастіше етмоїдит трапляється у дітей, іноді дуже раннього віку* (з навч. літ.).

ЕТНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., соц.* 1. Процес засвоєння індивідом духовних цінностей того етносу, до якого він належить. *Етнізація на практиці розгортається як аспект соціалізації, елемент виховання, зріз формування типу життєдіяльності особи* (з наук. літ.); *У процесі етнізації особа засвоює величезне багатство етнокультури, спресований досвід попередніх поколінь* (з наук. літ.); // Набуття, засвоєння рис, ознак певного етносу. *У процесі етнізації люди однієї культури засвоюють одну й ту саму заданість бачення світу, один і той же спосіб його категоризації, систематизації, типізації* (з наук. літ.).

2. Узалежнення перебігу чого-небудь від характеру буття певного етносу. *Синкретизм релігійних та етнічних цінностей і традицій, який сформувався ще на історичній батьківщині, стає в діаспорі відчутнішим, приводячи до "освячення" етнічності й водночас "етнізації" релігії* (з наук. літ.).

Е́ТНІКОС, у, *ч., соц.* Історично сформована на певній території стійка сукупність людей, що володіють не тільки спільними рисами, але й відносно стабільними особливостями культури. *Етнікос є особливою історичною спільністю людей, яка виникла і розвивається природно-історичним шляхом, незалежно від волі людей, які її формують* (з навч. літ.); *Необхідною умовою для виникнення етнікосу є проживання людей на одній території та єдність їхнього економічного життя* (з навч. літ.).

ЕТНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до якого-небудь народу, його культури. *Основу етнічної спільності народності насамперед становить єдність її мови* (з наук. літ.); *Цінність етнічної мови і почуття до рідного краю та природи є одними з головних чинників у формуванні етнічної самосвідомості представників українського етносу* (з наук. літ.); *Першим кроком на шляху становлення нової української культури стала "Енеїда" І. Котляревського, що була підсумком барокової епохи, в яку могутня художня рефлексія забезпечила етнічну самоідентифікацію України* (із журн.).

ЕТНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **етнічний.** *З огляду на реальну або уявну загрозу асиміляції у нечисленних етносів етнічність здатна набувати характеру самоцінності* (з наук.-попул. літ.); *Етнічність відтворює якісні характеристики людини або групи людей, пов'язані з їхнім етнічним походженням і які виявляються у побуті, культурі, поведінці й у цілому в ментальності* (із журн.).

ЕТНІ́ЧНО. Присл. до **етнічний.** *На тім кінці дроту відчувається чиновницьке незадоволення якогось єдинокровного етнічно брата* (С. Процюк); *Археологічні й писемні джерела свідчать, що стародавнє населення території України впродовж тисячоліть справді не було етнічно і культурно однорідним. Міграції тут були звичайними явищами* (з наук. літ.).

ЕТНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **етнічний,** напр.: е т н о г р у́ п а, е т н о д о с л і́ д ж е н н я, е т н о к о н ф е с і́ й н и й, е т н о к о н ф л і́ к т.

ЕТНОАРХЕОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь археології, що вивчає археологічні матеріали й пам'ятки через призму культури й побуту сучасних етносів. *У етноархеології визначено основні передумови появи людини сучасного типу* (із журн.).

ЕТНОБОТА́НІК, а, *ч.* Фахівець із етноботаніки. *Етноботаніки й експерти в галузі рослинної біології працюють як у наукових експедиціях, так і в обладнаних за останнім словом техніки лабораторіях* (із журн.).

ЕТНОБОТА́НІКА, и, *ж.* Розділ ботаніки, що вивчає використання рослин різними етнічними групами населення земної кулі. *У колі зацікавлень письменника — захист довкілля, етноботаніка і зоологія* (з наук. літ.); *Етноботаніка займається вивченням різних переказів, повір'їв, легенд про біологічні об'єкти, а саме про рослини* (з навч. літ.).

ЕТНОБОТАНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до етноботаніки. *Музей покликаний показати залежність людини від рослин і включає етноботанічні колекції, у тому числі інструменти, прикраси, одяг, продукти харчування та лікарські засоби* (з навч. літ.); *Етноботанічний сад.*

ЕТНОГЕНЕ́З, у, *ч., етн.* Походження народу. *Вивчення антропологічних особливостей стародавнього населення на території України дає можливість розв'язати низку питань з етногенезу східних слов'ян* (з наук. літ.); *Логічним є інтерес до гідронімії тих галузей гуманітарної науки, які причетні до розв'язання глобальних питань глото- й етногенезу наших предків: мовознавства, історії, археології, етнографії тощо* (з наук. літ.).

ЕТНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е, *етн.* Стос. до етногенезу. *Формування українського етносу саме від середини І тис. н. е. чітко співвідноситься із загальними закономірностями етногенетичного процесу в тогочасній Європі* (з наук. літ.); *Окремі племінні групи населення об'єднувалися у союзи, які відігравали помітну роль в етногенетичних процесах* (з наук. літ.).

ЕТНОГЕОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає географічне розміщення та територіальну організацію етнічних спільнот. *Етногеографія тісно пов'язана також із тими розділами антропології, котрі вивчають розповсюдження людських рас* (з наук. літ.); *Етногеографія вивчає особливості розселення та територіальних взаємовідносин народів, що відбуваються під впливом соціально-економічних, політичних, природних та інших чинників* (з наук.-попул. літ.); *Етногеографія сформувалася на межі етнографії з географією* (з навч. літ.).

ЕТНО́ГРАФ, а, *ч.* Фахівець із етнографії. *Як учений, етнограф і фольклорист Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості* (М. Рильський); *Діда таки зіпсували етнографи своїм попитом на всякі легенди* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕТНОГРАФІ́ЗМ, у, *ч.* Точне відтворення традиційних форм побуту, звичаїв, обрядів і т. ін. перев. без заглиблення в соціальні процеси. *Український рух, що почався на ґрунті насущних потреб народних та реальних його інтересів, мав, проте, в своєму зародкові й дещо з романтичного милування славною старовиною та сучасним етнографізмом* (С. Єфремов); *Після Б. Грінченка, у якого помітні ще риси етногра-*

фізму, приходить нове покоління, котре орієнтується на метрів європейської літератури (В. Русанівський).

ЕТНОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етногра́фія.** *Як свідчать етнографічні дані, економічною і соціальною основою неолітичного племені є матріархальний рід* (з наук. літ.); *Я зібрав значне число пісень, приповідок і інших матеріалів етнографічних* (І. Франко); // Стос. до етнографії. *Брат Юрій тільки недавно повернувся .. з етнографічної експедиції* (І. Волошин).

ЕТНОГРАФІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **етнографі́чний.** *Етнографічність передбачає використання народних традицій, обрядів, звичаїв, вірувань у просвіті етносу* (з навч. літ.).

ЕТНОГРАФІ́ЧНО. Присл. до **етнографі́чний.** *Люби і плач. Радій і плач. Навчайся — жити в етнографічно зручних постолах* (В. Стус); *Одночасно з Чернігівщиною почала відокремлюватися й етнографічно споріднена з нею Переяславщина* (з наук. літ.).

ЕТНОГРА́ФІЯ, і, *ж.* 1. Наука, яка вивчає культуру й побут народів світу, їх походження, розселення та культурно-побутові взаємовідносини; народознавство. *Ми* [фольклористи] *розмежували фольклористику і етнографію як дві окремі науки* (М. Рильський).

2. Сукупність усіх особливостей побуту, звичаїв, культури якого-небудь народу, народності, місцевості. *Вона змалку .. мріяла, щоб побачити справжнє народне весілля — в усій його самобутності та багатстві фольклору й етнографії* (Ю. Смолич); *Тепер Маркевич здебільшого жив у своїй Турівці, збирав матеріали з етнографії України для нової наукової праці* (О. Іваненко).

ЕТНОКОНФЕСІ́ЙНИЙ, а, е. Який стосується етнічних і конфесійних чинників суспільства. *Характерною особливістю духовного розвитку українського народу в минулому був етноконфесійний синкретизм, при якому здійснювався синтез християнської та дохристиянської культур* (з наук. літ.); *Витоки етноконфесійних утворень пов'язані з тривалим існуванням релігій на ґрунті різних історичних типів спільностей людей, починаючи від первісних племен і закінчуючи сучасними розвинутими націями* (із журн.).

ЕТНОКОНФЕ́СІЯ, ї, *ж.* Людська спільнота, яка компактно проживає на певній території, відрізняючись від сусідів віросповіданням, системою ціннісних орієнтирів та соціокультурних норм. *Етноконфесія стимулює державотворче і культурне життя народу, регулює моральні відносини, підтримує, оберігає національну самобутність* (з наук.-попул. літ.); *Члени етноконфесії можуть утворювати згуртовані і стійкі етнічні групи в країні проживання чи за її межами* (із журн.).

ЕТНОКРА́ТІЯ, ї, *ж.* Пріоритет національних (етнічних) цінностей як перед особистісними, так і перед іншими соціальними цінностями в галузі державної політичної практики, де нація розуміється як одержавлений етнос. *У політичній системі етнократія характеризується монопольним пануванням представників еліти домінувального етносу в структурах політичної влади* (із журн.).

ЕТНОКУЛЬТУ́РА, и, *ж.* Сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених певним етносом упродовж його історії на його власній території засобами етнічного самовираження. *Етнокультура розглядається дослідником як особливий спосіб буття певної спільноти, внутрішньою формою якого є життєвий досвід* (з наук. літ.); *У всіх наших етнічних землях християнська віра злилася зі старою етнокультурою, з язичницькими віруваннями, звичаями, обрядами, побутом, мовою, ментальністю українців* (з навч. літ.).

ЕТНОКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Який характеризується своєрідною етнічною культурою. *Основні дані для розуміння етнокультурного розвитку племен первісного суспільства на території України добуті археологічною наукою* (з наук. літ.); *Особливе місце в збереженні етнокультурної, зокрема й мовної спадщини народу посідає релігійне життя* (з наук. літ.).

ЕТНОКУЛЬТУРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає етнічну культуру і перебуває на межі етнології і культурології. *Етнокультурологія інтегрує знання про особливості менталітетів, соціокультурного буття і свідомості націй, етносів, субетнічних груп* (з наук. літ.).

ЕТНОЛЕ́КСИКА, и, *ж.* Найбільш національно маркований шар словникового складу. *Специфіка міфологічної етнолексики характеризується наявністю низки підвидів, великим ступенем складності перекладу та відсутністю словникових відповідників* (з наук. літ.); *Етнолексика передає поняття матеріального й духовного життя етносу, відображаючи специфіку його життєдіяльності* (з наук. літ.).

ЕТНОЛІНГВІ́СТИКА, и, *ж.* Розділ мовознавства, який досліджує відображення етнічних характеристик народу, племені у мовній системі. *Етнолінгвістика може включати значною мірою мову фольклору, а також діалектологію, частково історію мови, крім того, майже всі аспекти мови як соціального явища* (з наук. літ.); *Етнолінгвістика вивчає мову в її відношенні до культури, взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних факторів* (з навч. літ.).

ЕТНОЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до етнолінгвістики. *На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки, розглядаючи мовні явища в етнолінгвістичному руслі, треба враховувати когнітивний аспект* (з наук. літ.); *Матеріалом для українських етнографічних і водночас етнолінгвістичних студій служать передусім фольклорні зразки словесної творчості — пісні, особливо обрядові, прислів'я, приказки, приповідки, заклинання* (з наук. літ.).

ЕТНО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із етнології. *Етнологи вважають, що основою суспільних стосунків у пізньому палеоліті була родова організація, яка ґрунтувалася на кровній спорідненості, найчастіше по материнській лінії* (з наук. літ.); *Згідно з дослідженнями етнологів у первісних народів хлопчиків із малоліття залучали до мисливського промислу* (з навч. літ.).

ЕТНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етноло́гія.** *Розглядаючи мистецтво тільки і виключно на загальному тлі народного життя, ми зможемо пізнати, яку величезну вагу має народне мистецтво для етнологічних дослідів* (з наук. літ.).

ЕТНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Порівняльно-історичне вивчення народів і культур у середовищі, що їх оточує. *Прикладів, коли зовсім різні народи мають схожі й навіть тотожні назви, етнологія знає достатньо* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОМО́ВНИЙ, а, е. Належний до мови певного етносу. *Етимологічний метод дає змогу виявляти етномовну належність топоніма* (з наук. літ.); *А. Кримський писав: "Я українець не за походженням, а за належністю до землі й етномовного середовища, у якому родився і жив"* (із журн.).

ЕТНОМО́ВНО. Присл. до **етномо́вний.** *Унаслідок розпаду 1947 р. Британської Індії постала держава Пакистан*

у складі двох географічно віддалених і етномовно відмінних земель (із журн.).

ЕТНОМУЗИКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, що фіксує, систематизує та досліджує народну музику традиційно усних музичних культур. *Термін "етномузикологія" було введено у 1950 році Япом Кунстом замість терміна "порівняльне музикознавство"* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНО́НІМ, а, *ч., лінгв.* Слово, яке означає назву племені, народності чи народу. *Етнонім "бойки" населення Бойківщини завжди тлумачило як місцеву назву і категорично заперечувало використання цієї назви для штучного відмежування його від українського народу* (із журн.).

ЕТНОНІ́МІКА, и, *ж., лінгв.* Розділ ономастики, який вивчає назви племен, народностей і народів. *Етноніміка включає назви народів, народностей, племен, їх окремих груп, що мають спільні риси (мовні, територіальні, виробничі, побутові тощо)* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОНІМІКО́Н, у, *ч., лінгв.* Те саме, що **етноні́мія.** *Основним вихідним ономастичним матеріалом досліджень, що здійснюється київськими ономастами, є гідронімікон та етнонімікон України як найстійкіші ономастичні класи* (з наук. літ.).

ЕТНОНІМІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до етноніма, етноніміки. *Наскільки семантично розбудований етнонімічний термін "москаль" в українській мові, можна судити на основі того, що словник Б. Грінченка подає п'ятдесят шість його значень, форм та відтінків* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОНІ́МІЯ, ї, *ж., лінгв.* Сукупність етнонімів. *Тип етнонімії зі збірною формою множини взагалі характерний для давньоруської та староукраїнської мови, наприклад, "русь" — "русин", "литва" — "литвин", "мордва" — "мордвин"* (з наук. літ.).

ЕТНОПОЛІ́ТИКА, и, *ж.* Наука, яка вивчає взаємини між націями, етносами і державою, у складі якої вони перебувають. *Однією з найбільш гострих проблем сучасної української етнополітики є організації освітянської справи* (з наук. літ.); *Етнополітика більшості держав спрямована на захист і підтримку національних меншин* (із журн.).

ЕТНОПОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етнополі́тика.** *Кожна з державних націй мала власний шлях розвитку, вирізняючись з-поміж інших особливостями духовного і культурного життя, типом економічних відносин, морально-етичними та побутовими цінностями, засвідчуючи у такий спосіб свою етнополітичну самобутність* (з наук. літ.).

ЕТНОПОЛІТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до етнополітології. *Етнополітологічний аналіз українсько-російських взаємин допомагає підійти до прогнозування їхнього розвитку* (із журн.); *Дослідник використав світовий етнополітологічний досвід, що орієнтує на ґрунтовне вивчення таких складних явищ, як етнос і нація* (з наук. літ.).

ЕТНОПОЛІТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає сутність, характер і форми існування етносів, їх роль і місце в історії людської цивілізації та політичному житті суспільства. *Етнополітологія вивчає політичну зумовленість етнічних явищ і процесів* (з навч. літ.).

ЕТНОПСИХОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до етнопсихології. *У текстах листів М. Коцюбинського яскраво віддзеркалились такі етнопсихологічні риси української духовності, як ласкавість, сердечність і щирість* (з наук. літ.); *Семантика багатьох магічних дій, система табу, різноманітні обряди стали визначальними чинниками формування українського етнопсихологічного типу* (з наук. літ.); *Історико-етнографічний регіон — певний регіон, у населення якого історично склались схожі культурно-побутові й етнопсихологічні особливості* (з навч. літ.).

ЕТНОПСИХОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **етнопсихологі́чний.** *В українському письменстві звернення до Біблії з метою національного самоусвідомлення були зрозумілими та етнопсихологічно вмотивованими, оскільки релігійність є однією з характерних рис українців* (з наук. літ.).

ЕТНОПСИХОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ психології, що вивчає психічні особливості, ментальність етносів, властивості національного характеру. *Основним об'єктом етнопсихології є людина в історико-культурній проекції* (з наук. літ.); *Етнопсихологія — не данина моді, не політична іграшка, а нагальна потреба часу, що має конкретну мету — ефективну допомогу людині, кваліфіковане управління соціальними процесами* (з навч. літ.).

ЕТНОРЕЛІГІЄЗНА́ВСТВО, а, *с.* Розділ етнології, що вивчає історію зародження, появи і розвитку релігійних вірувань і культів, світові й етнічні релігії як складову частину традиційно-побутової культури етносів. *Об'єктом етнорелігієзнавства є релігійні вірування, що, як правило, охоплюють своїм впливом всі прошарки населення в межах однієї національної держави* (з навч. літ.).

ЕТНОРО́К, у, *ч.* Напрямок у музиці, що поєднує фольклор із роком. *Фестиваль представить широкий жанровий спектр: від традиційного етнороку до кабаре, лірики та експериментальної електронної музики* (із журн.); *Український етнорок упевнено піднімає престиж і популярність рідної мови* (з газ.).

Е́ТНОС, у, *ч.* Загальна назва спільноти людей (нація, народність, плем'я), що історично склалася та має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки. *Етнос стає нацією, коли він творить державу, а в цій державі стає гегемоном* (з наук. літ.); *Тривалий історичний період формування українського етносу супроводжувався пізнанням навколишнього природного середовища, адаптацією до географічно-природних умов, нагромадженням неоціненного за історичною значущістю суспільного історичного досвіду* (з наук. літ.).

ЕТНОСЕМІО́ТИКА, и, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає етнічну специфіку знакових систем. *Коли об'єктом спостереження для етносеміотики виступає, наприклад, фольклорна весільна пісня, семіотика, на відміну від науки про фольклор, вивчає його як частину таких знакових систем даного суспільства, сенс і роль яких самими членами суспільства не усвідомлюються* (з наук. літ.).

ЕТНОСЕМІОТИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етносеміо́тика.** *Етносеміотичний підхід до культури передбачає фіксацію відмінностей між знаком як формою прояву того чи іншого елементу культури і значенням — його змістом* (з наук. літ.).

ЕТНОСЕРЕДО́ВИЩЕ, а, *с.* Середовище, характерне для певної етнічної спільноти. *Вивчення рідної мови полягає у формуванні особистості, яка розвивається в умовах етносередовища, є носієм і транслятором рідної культури* (з наук. літ.); *Вся образна система народної пісні функціонує у контексті означень реалій етносередовища на всіх рівнях буття* (з наук. літ.).

ЕТНОСИ́МВОЛ, у, *ч.* Національно-марковане позначення якогось предмета, поняття або явища. *Одним із найяскравіших атрибутів етносимволів є відбиття у них глибин народної мудрості, втілених у давніх анімістичних уявлен-*

нях (з наук. літ.); *Етносимвол "земля" в етнокультурних контекстах асоціюється з ознаками "родюча", "багата", "добра", "плодюча", "плідна" (на означення землі, яка родить)* (з наук. літ.); *Велику групу фольклорних етносимволів становлять назви людей — дійових осіб казок* (з навч. літ.).

ЕТНОСИМВÓЛІКА, и, *ж.* Умовне відображення подій, явищ, понять, ідей і т. ін. за допомогою національно-маркованих знаків — символів. *Етносимволіка на мовному тлі — перспективний шлях дослідження глибин національної мови, співвідношення словесного образу з образом поетичним* (з наук. літ.); *Основою духовного світу українців є етносимволіка, особливу роль у якій відіграють верба і калина* (з наук. літ.); *Через етносимволіку сценографії режисер апелює до першоджерел, тобто до тих природних обставин, у яких могла насправді відбутися ця історія* (з наук. літ.).

ЕТНОСИМВОЛІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етносимвóліка.** *Дослідження етносимволічних складників духовного світу етносу і нації, які вирізняють їх, дає ключі до розуміння сьогодення і майбутнього цих утворень крізь призму минулого* (з наук. літ.); *Етносимволічний зміст означеного образу вербально поєднує як світ правди, так і світ неправди (кривди)* (з навч. літ.).

ЕТНОСИСТÉМА, и, *ж.* Етнічна спільність людей із певним світоглядом та стереотипами поведінки. *Етнічний досвід включає в себе процеси, пов'язані з формуванням етнокультурної традиції, що регулюють взаємовідношення етносистем із навколишнім середовищем* (з наук. літ.); *Характерною рисою етнічних конфліктів є заміна громадянського права груповим правом, що сприяє подальшій консолідації етносистеми* (з наук.-попул. літ.); *Мистецтво зберігає в собі ознаки етногенезу, служить образом і органом цілісності етносистеми* (з навч. літ.).

ЕТНОСОЦІÁЛЬНИЙ, а, е. Зумовлений поєднанням етнічного та соціального чинників. *Зародження слов'янських народів відбувалося в часі і просторі, у рамках певних географічних регіонів, певного етносоціального та етнографічного середовища і на певному хронологічному етапі* (з наук.-попул. літ.); *Етносоціальний феномен є однією з форм існування етносу* (з навч. літ.).

ЕТНОСОЦІÓЛОГ, а, *ч.* Фахівець, який вивчає закони розвитку та сфери суспільного життя певного етносу. *Увага німецьких етносоціологів концентрується на вивченні індивіда, а також на економічних, правових та когнітивних характеристиках функціонування соціальних систем* (з наук. літ.).

ЕТНОСОЦІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етносоціолóгія.** *Етносоціологічні дослідження — науковий напрям дослідницької діяльності, що вивчає соціально зумовлені і диференційовані етнічні явища й процеси* (з навч. літ.); *Програма етносоціологічного дослідження складається з методичної і методологічної частин* (з навч. літ.).

ЕТНОСОЦІОЛÓГІЯ, ї, *ж.* Розділ соціології, що вивчає соціальні процеси та явища в різних етнічних середовищах і етнічні процеси в соціальних групах. *Етносоціологія — відносно молода галузь соціологічних знань, яка виникла на межі етнографії і соціології* (з навч. літ.); *Етносоціологія зосереджується на вивченні етнічної специфіки загальних соціальних явищ, дослідженні етнічних проблем — національної самосвідомості, мови, звичаїв та інших елементів культури* (з навч. літ.).

ЕТНОСТЕРЕОТИ́П, у, *ч.* Історично сформовані правила поведінки й оцінки того чи іншого етносу. *Віддзеркалюючи бажання людей зберегти етнокультурну ідентичність, етностереотип відіграє важливу соціальну роль як фактор консолідації та фіксації етнічної групи* (з наук. літ.); *У дослідженні етностереотип розглядається як емоційно насичений образ етнічної групи або її представників, що сформувався історично у контексті розвитку міжетнічних стосунків* (з наук. літ.).

ЕТНОТИ́П, а, *ч.* Типовий представник етнічної спільноти, який уособлює в собі найбільш суттєві, характерні риси одного або декількох етносів. *Образ Кия є первинним етнотипом князя, характерна риса якого (мудрість) притаманна і Володимирові Великому, і Ярославові Мудрому, і Володимирові Мономаху* (з наук. літ.); *Народна культура є тим живильним середовищем, у якому формується і духовно наповнюється етнотип українців* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОТРАДИ́ЦІЯ, ї, *ж.* Сукупність духовного спадку попередніх поколінь певного етносередовища. *Активне включення етнотрадицій у сучасну культуру стає важливою умовою збереження самобутності й цілісності етносу* (з наук. літ.); *Використання етнокультурних надбань у педагогічному процесі сприяє розвитку особистості на духовно-моральному ґрунті загальнолюдських цінностей із врахуванням етнотрадицій та національних ідеалів* (з наук. літ.).

ЕТНОФІЛÓСОФ, а, *ч* Фахівець із етнофілософії. *Прив'язаність до землі сучасні етнопсихологи й етнофілософи називають базовою ознакою українського національного світогляду* (з наук. літ.); *На думку українського етнофілософа М. Т. Степико, поняття "громадянин держави" і "член нації" не завжди є тотожними* (із журн.).

ЕТНОФІЛОСÓФІЯ, ї, *ж.* Наукова дисципліна, що вивчає філософію як системний складник духовної культури етносу, особливості національних філософських традицій, аспекти етичних та естетичних уявлень певного етносу і т. ін. *Історична наука сучасності, етнофілософія і давні міфи висувають на передній план прагнення людства до щастя й активного довголіття, міцного здоров'я як окремої особи, так і суспільства* (з наук. літ.); *Як окремий напрям етнофілософія формується у межах етнології й філософії, ґрунтуючись на досягненнях світової філософської думки* (із журн.).

ЕТНОФІЛОСÓФСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **етнофілосóфія** і **етнофілóсоф.** *Продуктивним інструментом мовознавчих розвідок сьогодення стало визначення на лексико-семантичному ґрунті етнофілософських констант* (з наук. літ.); *М. І. Костомаров пропонував читачам цілісну систему культурологічних, соціоісторичних і етнофілософських поглядів* (з навч. літ.).

ЕТНОФÓБІЯ, ї, *ж.* Упереджене, вороже ставлення до представника певного етносу, яке не ґрунтується на раціональних міркуваннях та індивідуальних його рисах. *Етнофобія є найяскравішим прикладом того, як працює алгоритм функціонування ксенофобії* (з наук. літ.); *В основі кожної етнофобії лежить соціально-психологічна структура різниці між "нами" і "не-нами", власне як і в основі самоідентифікації* (із журн.).

ЕТНОФÓБСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **етнофóбія.** *Етнофобські погляди; Етнофобські риси характеру.*

ЕТНОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч.* Сукупність поглядів, ідей, які створюють перебільшену думку про достоїнства, національ-

ний характер, роль якого-небудь народу, нації в історії. *Розуміння культури інших народів дозволить значно зменшити прояви фанатизму й етноцентризму і допоможе підняти рівень взаємовідносин між народами* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОЦЕНТРИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етноцентри́зм.** *Сучасний етап у розвитку лінгвістичної науки характеризується поворотом до розгляду мовних явищ під етноцентричним кутом зору* (з наук. літ.); *У дослідженні простежується етноцентричний підхід до вивчення метафоричних концептів у англійській і українській мовах* (з наук. літ.).

ЕТНОЦИ́Д, у, *ч.* Різновид етнонаціональної політики, спрямованої на знищення ідентичності й культури певного етносу. *Всі відомі нам випадки геноциду, лінгвоциду, етноциду виправдовувалися і досі виправдовуються "закономірністю", об'єктивністю і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Унаслідок політики етноциду царського уряду кількість народів Російської імперії протягом часу її існування зменшилась із 180 до 100* (з наук.-попул. літ.).

ЕТНОЦИ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **етноци́д.** *Етноцидний процес брутальної асиміляції із забороною вживання терміна "Україна", з утисками українського друкованого слова і самої мови, проводили також угорські, польські та румунські окупанти в XIX і в XX сторіччях* (з наук. літ.).

ЕТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із етології. *Від сучасних етологів дедалі частіше можна почути, що поведінкою тварин керує ще щось, крім умовних та безумовних рефлексів* (з наук.-попул. літ.); *Етологи вивчають поведінку тварин у природних умовах* (з навч. літ.).

ЕТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **етоло́гія.** *Етологічний напрям є одним із базових у межах натуралістичного підходу до вивчення живих організмів* (з наук. літ.); *Етологічна структура популяцій тварин є системою відносин між членами однієї популяції* (з навч. літ.).

ЕТОЛО́ГІЯ, ї, *ж. біол.* Наука, що вивчає особливості поведінки живих організмів у природних умовах їх існування. *Сучасна соціобіологія й етологія віднайшли цілу низку даних про безперервний еволюційний зв'язок людини і тварини* (з наук. літ.); *Наукові праці з етології людини та тварин свідчать, яку важливу роль відіграє поведінка у формуванні ритуалів* (з наук.-попул. літ.); *Етологія тісно пов'язана з питанням охорони тварин, що є одним із ланцюгів загальної проблеми охорони і захисту довкілля* (із журн.).

ЕТРО́Л *див.* **етро́ли.**

ЕТРО́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **етро́л,** у, *ч.), хім.* Пластмаси на основі ацетилцелюлози. *Етроли легко переробляються литвом під тиском і пресуванням* (із журн.); *Етроли широко застосовують при виготовленні автомобільних деталей* (із журн.).

ЕТРУ́СК *див.* **етру́ски.**

ЕТРУ́СКИ, ів, *мн. (одн.* **етру́ск,** а, *ч.).* Одне з найбільших племен Стародавньої Італії. *Етрускам були добре відомі способи мурування арок із каменів* (з наук. літ.).

ЕТРУ́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **етру́ски.** *Етруська архітектура — архітектура близько 750 р. до н. е. Стародавньої Італії* (з наук. літ.).

ЕТЮ́Д, у, *ч.* 1. Твір образотворчого мистецтва допоміжного характеру, виконаний митцем під час роботи над картиною, скульптурою і т. ін. *Нічого не кажучи Миронові, він зараз же одвернувся, підійшов до стіни й почав роздивлятись розвішані етюди та малюнки, неначе лише для того й прийшов сюди* (В. Винниченко); *Старий художник пише краєвид, Але не зна, що цей етюд — останній...* (Т. Масенко).

2. Невеликий літературний твір, присвячений якому-небудь окремому питанню. *Опріч "Дорогою ціною", у мене є ще три оповідання нових, ніде не друкованих: "Лялечка" — етюд, "На камені" — акварель і "Поєдинок" — образок* (М. Коцюбинський); // Невелика одноактна п'єса, події якої мають драматичний характер. *Пам'ятаю, як мій етюд "В осінню ніч" ставив у гімназії драматичний гурток* (О. Донченко); *Штурман пізніше завжди сміявся з цього випадку, дивуючись з Андрієвої витримки та з його того психологічного етюду* (І. Багряний).

3. Невеликий музичний твір віртуозного характеру. — *Поки ви спочинете з дороги, я вам заграю ваш улюблений етюд. Добре?* (Д. Бузько); // П'єса навчального характеру, признач. для вдосконалення техніки гри на певному музичному інструменті. *Етюди Гедіке для фортепіано; Етюди фортепіанної віртуозності.*

4. У шахах і шашках — задачі для тренування та розвитку ігрового мислення. *На столі лежало кілька книг шахових етюдів та довідник з історії європейського мистецтва* (із журн.).

ЕТЮДИ́ЗМ, у, *ч.* В образотворчому мистецтві — техніка виконання, коли в завершеному творі залишаються риси етюду (у 1 знач.). *Етюдизм як самоціль ніколи не приведе художника до справжньої майстерності* (із журн.).

ЕТЮДИ́СТ, а, *ч.* 1. Прибічник, послідовник етюдизму. *У Шевченківські дні львівського етюдиста Петра Сипняка удостоєно звання "Заслужений художник України"* (з газ.).

2. Фахівець у складанні шахових і шашкових етюдів (у 4 знач.). *20-ті роки XX ст. ознаменувалися появою серед шахістів когорти молодих і талановитих етюдистів* (з наук.-попул. літ.).

ЕТЮ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **етю́д.** *Робота скульптора в землянці чи партизанському таборі безумовно визначала невеликий за розміром і за часом поспішний етюдний характер портретів* (з наук. літ.); *Кожен студент, знайомий з етюдним методом, докорінно змінює своє ставлення до театру, назавжди заражаючись його енергією* (з наук. літ.).

ЕТЮ́ДНИК, а, *ч.* 1. Папка або плоска скринька для зберігання етюдів (у 1 знач.). *Товстун тримав в одній руці плоского дерев'яного ящичка, — як потім довідалася Ганна, — етюдник* (В. Козаченко).

2. Невелика дошка, на якій живописець розміщує папір, полотно, коли малює етюди. *Поїзд зупиняється на маленькій станції, друзі з етюдниками, папером, теками й чемоданами злазять на перон* (Ю. Яновський).

ЕУФІЛІ́Н, у, *ч., фарм.* Лікувальний судинорозширювальний і сечогінний препарат, який застосовують при захворюванні серцево-судинної системи. *Еуфілін розслабляє гладенькі м'язи бронхів, шлунково-кишкового тракту, жовчовидільних шляхів* (із журн.).

Е́ФА, и, *ж.* Отруйна змія з родини гадюк, поширена в Африці та Азії. — *Я вчора повернулася з Середньої Азії. — І як успіхи? — Кілька молодих еф. Недавно вилупилися. Десь так із півмісяця* (Ю. Андрухович); *Отрута каракурта — в п'ятнадцять, а якщо це самиця — у сто шістдесят разів сильніша за отруту кобри і навіть самої ефи* (з наук.-попул. літ.).

ЕФЕ́ДРА, и, *ж.* Рід кущів родини ефедрових із коротким лускоподібним листям та їстівними плодами. *В Україні ефедра є єдиним місцевим представником голонасінних*

(з наук.-попул. літ.); *Ефедра широко використовується у традиційній медицині багатьох народів* (із журн.).

ЕФЕДРИ́Н, у, *ч., хім.* Алкалоїд, що міститься в деяких видах ефедри. *Хлористо-водневу сіль ефедрину застосовують у медичній практиці як засіб, що звужує судини, підвищує кров'яний тиск, розслабляє гладенькі м'язи* (з наук.-попул. літ.).

ЕФЕ́ДРОВІ, вих, *мн.* Родина рослин відділу насінних. *У ефедрових насінний зачаток оточений стерильними лускоподібними листками* (з наук. літ.); *Ефедрові — невисокі, звичайно дуже галузисті кущі, напівкущі, рідше деревця з членистими ребристими пагонами, що нагадують хвощі, і дрібним лускоподібним листям* (з наук. літ.).

ЕФЕ́КТ, у, *ч.* 1. Сильне враження, викликане ким-, чимнебудь. *Я так коротко опишу останню сцену, що тільки різке, грубе слово викличе потрібний мені ефект* (М. Коцюбинський); *Він став думати про те, який ефект викличе його книжка, коли вона вийде з друку* (В. Собко).

2. Результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів. *Вибух не давав потрібного ефекту* (Д. Ткач); *Високий економічний ефект дало державі застосування в машинобудуванні точного лиття, точних методів штампування й електрошлакового зварювання* (з наук.-попул. літ.).

3. *перев. мн.* Засоби, прийоми, пристосування, за допомогою яких створюється враження, ілюзія чого-небудь. *В першій і останній парі рядків зібрано тут* [у вірші] *кілька сильних слухових образів — рев великої ріки, свист і виття вітру, крик сичів, скрип дерева — все ефекти чисто музикальні* (І. Франко); *Вирішено було взятися за облаштування лялькового театру з декораціями, ефектами та всякою театральністю* (з мемуарної літ.).

△ **(1) Акустоелектри́чний ефе́кт** — виникнення постійного струму в металах під дією інтенсивної пружної хвилі високої частоти. *Акустоелектричний ефект при пластичному деформуванні супроводжується генерацією поздовжніх акустичних хвиль* (з наук. літ.); **(2) Батохро́мний ефе́кт,** *хім.* — зміна забарвлення органічних сполук при зміні їхньої хімічної будови, поглиблення кольору — від жовтого через жовтогарячий, червоний, фіолетовий, синій до зеленого. *Батохромний ефект виникає при зсуві довжини хвилі, при якій поглинання світла максимальне, у бік довгих хвиль* (з наук. літ.); **(3) Гіпсохро́мний ефе́кт,** *хім.* — зміщення, зміна забарвлення органічних сполук (перехід від зеленого через синій і червоний до жовтого). *Гіпсохромний ефект виникає при зсуві довжини хвилі, при якій поглинання світла максимальне, у бік коротких хвиль* (з наук. літ.); **(4) Парнико́вий (теплі́чний, оранжере́йний) ефе́кт,** *спец.* — підвищення середньорічної температури земної атмосфери внаслідок її забруднення людиною. *Вуглекислий газ безперешкодно пропускає сонячне випромінювання, але утримує тепло біля землі, створюючи парниковий ефект* (з наук.-попул. літ.); **(5) Стереоскопі́чний ефе́кт** — сприйняття предметів, під час якого вони здаються об'ємними. *Стереоскопічний ефект можна отримати, якщо замість об'єкта розглядати в стереоскопі його дві фотографії, зняті з двох точок фотографування* (з навч. літ.).

ЕФЕКТИ́ВНИЙ, а, е. 1. Який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект (у 2 знач.). *Розумів* [Лобода], *що до булави треба додати ефективне слово, щоб привернути увагу і погасити це бурхливе полум'я людське* (Іван Ле); *Нині вже розроблено ефективний метод заліснення гір...* (М. Чабанівський).

2. Те саме, що **ефе́ктний.** — *Не кричи, будь ласка, — затулила вуха Шепель. — Ми на вулиці, і взагалі я не люблю ефективних промов* (О. Донченко).

ЕФЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ефекти́вний.** *Ефективність внесених при підживленні льону добрив підвищується в роки, коли випадає багато опадів у період росту льону* (з наук.-попул. літ.); *Публіцистика визнає закони розумної ефективності мови* (з газ.).

ЕФЕКТИ́ВНО. Присл. до **ефекти́вний** 1. *Електронні словники ефективно виконують свої функції тільки тоді, коли їхня структура достатньо повно відображає форму та зміст одиниць мови, що є об'єктами лексикографування* (з наук. літ.).

ЕФЕ́КТНИЙ, а, е. Який справляє сильне враження, ефект (у 1 знач.). *Вона була на той час дуже ефектна в темній сукні, обсипаній дрібненькими малиновими крапельками та квіточками* (І. Нечуй-Левицький); *Малюнок вийшов ефектний, і Грицько осміхнувся* (С. Васильченко); // Розрахований на створення ефекту. *Дійові особи на кону майже не міняються. Ввесь час межи ними точиться розмова, блискуча, багата на ефектні місця, пересипана дотепами, афоризмами, несподіваними зворотами* (М. Зеров); *Рауслін ефектним рухом розкриває перед Терпером чемодан* (В. Собко).

ЕФЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **ефе́ктний.** — *Бароко! Українське бароко! Яка краса! — вигукнув Короленко. — Дивіться, яка динамічна композиція, декоративна пишність, контрасти об'смів, пластика колон, ефектність кольорів* (І. Пільгук); *Зовнішня сторона твору, тобто первісна ефектність і вплив на глядача, не повинна запаморочувати голови професіоналів-художників* (з наук. літ.); *Найдивніше, що ця музика, скромна, позбавлена зовнішньої ефектності, так гаряче сприймалася публікою* (з газ.).

ЕФЕ́КТНО. Присл. до **ефе́ктний.** *Залита світлом сцена, декорації, артистки й хор в театрі ефектно сяють* (І. Нечуй-Левицький); *Говорив* [промовець] *плавко й дотепно, ефектно наголошуючи слова, підкреслюючи речення, немов вставляв їх у блискучі рамки* (В. Підмогильний); *Дехто запускав хвацькі вуса, й вони вигляділи особливо ефектно при чисто виголеній бороді й щоках* (І. Багряний).

ЕФЕ́КТОР, а, *ч., фізл.* Спеціалізований орган або тканина, що реагує на імпульси, які надходять до неї з вищих відділів центральної нервової системи, та виконує свої функції під дією цих імпульсів. *За період еволюції людини сформувалися рецептори й ефектори, за допомогою яких організм підтримує оптимальний рівень параметрів фізіологічних систем* (з наук. літ.); *Ефектор також сприймає імпульси із зовнішнього середовища* (з навч. літ.).

ЕФЕ́КТОРНИЙ, а, е, *фізл.* Прикм. до **ефе́ктор.** *Ефекторна ланка рефлекторної дуги вегетативної нервової системи має два нейрони: центральний і ефекторний* (з наук. літ.); *Тіло ефекторного нейрона лежить за межами центральної нервової системи, у її автономних вузлах* (з наук. літ.).

Е́ФЕЛЬ, ю, *ч., техн.* Дрібнозерниста фракція порід, яку одержують при промиванні золотих, платинових та інших руд. *Ефель звичайно має підвищений вміст цінних компонентів і збагачується гравітаційними методами* (з наук. літ.).

ЕФЕМЕ́Р *див.* **ефеме́ри.**

ЕФЕМЕ́РИ, ів, *мн. (одн.* **ефеме́р,** а, *ч.).* Однорічні рослини, що перев. ростуть у степах та пустелях, із коротким ве-

гетаційним періодом. *З винятковою швидкістю ефемери закінчують свій розвиток і через місяць-півтора, коли настає посуха, цілком відмирають* (з наук.-попул. літ.).

ЕФЕМЕРИ́ДА, и, *ж.* 1. Крилата комаха, яка живе один або кілька днів; одноденка. *Личинки ефемерид живуть два-три роки* (з наук. літ.).

2. *перен., книжн.* Що-небудь ефемерне, недовговічне. *Повз невидних людським очам друзів, що століттями рахують своє планетне життя, суне людський провід коротковіких ефемерид* (Н. Королева).

3. *астр.* Таблиця попередньо обчислених небесних координат астрономічних об'єктів у послідовних моментах часу. *Теоретична астрономія займається визначенням елементів орбіт великих і малих планет та комет, а також обчисленням їхніх ефемерид* (з навч. літ.); *Ефемериди можуть використовуватися для визначення координат спостерігача* (з навч. літ.); *Обчислення моментів місячних і сонячних затемнень друкується в спеціальних збірниках — астрономічних річниках, або ефемеридах* (із журн.).

ЕФЕМЕРИ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **ефемери́да.** *Ефемеридні дані дозволяють обчислювати точне місце розташування супутника* (з наук. літ.); *Основні наукові праці дослідника присвячено теоретичній, практичній та ефемеридній астрономії* (з навч. літ.).

ЕФЕМЕ́РНИЙ, а, е, *книжн.* 1. Короткочасний, недовговічний, нетривалий. *Дно човна шаруділо по лататтю і, затопляючи білі й жовті лілії, видушувало з них ефемерний грушево-медовий аромат* (М. Йогансен); *Літа пошукай — в квадраті неба, що над головою так гостро зрізано: де глибша синь і ефемерне зграйне хмаровиння* (В. Стус).

2. Уявний, нереальний. *Шевченко в* [на] *противагу естетам, які неодмінно жінку малювали ефемерною, подібною до ангела, неземною, — портрет обдуреної нещасної Катерини своєї дав простими, земними, реальними мазками* (П. Тичина); *Хвилева перемога ставала ефемерною, серце болісно стискалося, наливалося тупим відчаєм* (І. Багряний).

ЕФЕМЕ́РНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **ефеме́рний.** *Може, вперше в житті головний отаман* [Петлюра] *в пропахлих кухнею покоях "Бристоля" почув ефемерність своєї влади* (М. Стельмах); *Все ж зараз цей світ, досі такий ніби стабільний, у чомусь для нас відчутно змінився, нам ніби відкрилась його нестійкість і ефемерність, якась навіть беззахисність перед натиском сил, що так могутньо й безмежно вирують довкола* (О. Гончар).

ЕФЕМЕ́РНО, *книжн.* Присл. до **ефеме́рний.** *Багатство вони уявляли досить ефемерно — воно в першу чергу дасть їм володіти людьми* (Ю. Яновський); *Часом їй здавалося, що ту хитромудру історію про пришельців вона таки придумала — надто ефемерно сиділо те в її голові* (Валерій Шевчук).

ЕФЕМЕРО́ЇД *див.* **ефемеро́їди.**

ЕФЕМЕРО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **ефемеро́їд,** а, *ч.).* Багаторічні трав'янисті рослини з коротким весняним циклом розвитку і літнім періодом спокою. *На некошених ділянках Хомутовського степу ми бачимо чітко виявлене пригнічення і зменшення кількості ранньовесняних ефемерів та ефемероїдів* (з наук. літ.); *Більшу частину року ефемероїди проводять у стані спокою у вигляді бульб, цибулин та кореневищ* (з навч. літ.).

ЕФЕ́НДІ, *невідм., ч.* 1. *іст.* Титул знатної особи; військове звання в арміях Туреччини і Єгипту (до XX ст.). — *Ти будеш ще вищої думки про твого покірного слугу, ефенді, коли дізнаєшся, що я приніс радісну звістку, — розплився в усмішці старий турок* (В. Малик); *Ефенді казав йому стежити за порядком, ділити їжу — Андрій був старшим від інших хлопчиків* (Р. Іваничук).

2. У Туреччині — одна з форм увічливого звертання до чоловіка. — *Я, недостойний, хотів щось показати для твого друга, ефенді, — пробурмотів злякано Сінам-ага* (П. Загребельний).

ЕФЕРЕ́НТНИЙ, а, е, *фізл.* Який виносить, виводить, передає імпульси від нервових центрів до робочих органів. *На зміну прийшла епоха еферентного лікування, в основі якого протилежний напрям втручання — введення медикаментів в організм* (з наук.-попул. літ.); *Частіше дуга рефлексу представлена більш послідовно сполученими нейронами — аферентним, вставними і еферентним* (з навч. літ.).

△ **Еферéнтні суди́ни** *див.* **суди́на.**

ЕФЕРЕ́НЦІЯ, ї, *ж., фізл.* Виведення з організму субстанцій, які спричиняють хворобу. *Згадаймо: у глибоку давнину переважна більшість знахарських, а потім професійних лікарських заходів зводилася до виведення (еференції) з організму гіпотетичних "отруйних субстанцій"* (з наук.-попул. літ.).

ЕФЕ́С, а, *ч.* Держак холодної зброї (шаблі, шпаги і т. ін.), перев. із захисним пристосуванням; руків'я. *Штаб-ротмістр випростався, ствердів, завченим рухом кинув руку на ефес шаблі, вириваючи її з піхов* (М. Стельмах); *Ефесом шаблі вибив важкий залізний засув, і під натиском повстанців, що напирали зовні, брама відчинилася навстіж* (В. Малик); — *Ну, щодо зброї, то з цим у нас ніяких проблем, — барон поплескав рукою по ефесу свого меча* (О. Авраменко).

ЕФЕ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **ефе́с.** *Ефесна прикраса.*

ЕФІО́П *див.* **ефіо́пи.**

ЕФІО́ПИ, ів, *мн. (одн.* **ефіо́п,** а, *ч.;* **ефіо́пка,** и, *ж.).* Основне населення Ефіопії, яке складається з ряду народів, що консолідуються в єдину націю. *Я вже з добру годину никав тим помешканням, на кожному кроці полохаючи всіляких малайців, персів, ефіопів, вони все ще співали* (Ю. Андрухович); *Сам Посейдон у далеких тоді пробував* [перебував] *ефіопів* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Бронзові ефіопи махають віялами, відганяючи еринній од царського ложа* (із журн.).

ЕФІО́ПКА *див.* **ефіо́пи.**

ЕФІО́ПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **ефіо́пи** й Ефіопія. *Дамаські шовки і єгипетські полотна, індійські шалі й муслін, .. арабські скакуни, турецькі й мамелюцькі коні, грецькі хлопчики, угорські й ефіопські раби — не було кінця щедрим дарункам* (П. Загребельний); *У 2013 році премію ЮНЕСКО було присуджено ефіопській журналістці* (з газ.).

ЕФІ́Р, у, *ч.* 1. У грецькій міфології — найвищий шар чистого й прозорого повітря, в якому нібито жили боги. *Наші тілечка з ефіру, Наші крильця з вітерків; Відкіля ми прилетіли — Ми не знаєм од віків* (Я. Щоголів).

2. Повітряний простір, у якому поширюються радіохвилі. *Наш бригадир, досвідчений, урівноважений Олександр Устимович, нагло захворів, і ми, пославши в ефір йому побажання мерщій видужати, передаємо отаманування Вадимові* (Б. Антоненко-Давидович); *Радист передав в ефір позивні* (Д. Бедзик); *Мов перший гомін ефіру в приймачі, зашкварчала гаряча дорога, загомоніла й потемніла молода листва дерев, закрутились і побуріли вибілені щепи* (М. Стельмах).

3. *хім.* Органічна сполука, що утворюється шляхом відщеплення води від спирту або фенолу і становить безбарв-

ну летку рідину з характерним різким запахом. *Як розчинник, крім води, використовуються часто спирт, ефір, скипидар* (з наук.-попул. літ.); *Почував себе збудженим і трохи схвильованим від того, що перед ним розкривається нове життя, що немає вже військової служби, якої він ніколи не любив і яка ніколи не була йому до серця, немає госпіталю з його нудотливим смородом камфори і ефіру* (Григорій Тютюнник); *Коли почали переливати хворому кров, я відчув, що більше не витримаю ні запаху ефіру, ні задухи, .. і хутко вийшов до вікна в коридорі* (П. Панч).

Випуска́ти / ви́пустити в ефі́р *див.* **випуска́ти; Вихо́дити / ви́йти в ефі́р** *див.* **вихо́дити; Зня́ти з ефі́ру** *див.* **зніма́ти; (1) Пря́мий ефі́р** — радіо- або телепередача без попереднього запису. *Сьогодні, як і щотижня, ми знову в прямому ефірі, і знову говоримо з вами про важливе, про актуальне, про наболіле...* (О. Ірванець); *В хаотичному перебігу зйомок, презентацій, прямих ефірів, інтерв'ю і нескінченних переїздів Марла з Іллею не завжди встигали поїсти* (І. Карпа); *У прямому ефірі 25–26 квітня відбувся телемарафон "Дзвони Чорнобиля"* (з газ.).

ЕФІ́РНИЙ, а, е. 1. *книжн.* Надзвичайно легкий. *Плава місяць в синім морі, Зорі іскряться дрібні У далекому просторі, У ефірній глибині* (Микола Чернявський); *Ефірна хвиля, флейта веснянева, прокочується, ледь сягнувши дна* (В. Неборак).

2. Який має у своєму складі ефір (у 3 знач.). *У квіткових бруньках та плодах багато білків, ефірних масел, вітамінів* (Ю. Логвин); *Рідше при операціях застосовували ефірний наркоз* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен.* Безтілесний, неземний. *Дівчина була таки досить солідного складу, проте чогось справляла враження ефірної особи, ніжної, як травинка* (Ірина Вільде).

△ **Ефі́рна (ете́рна, ете́рова) олія** *див.* **олія.**

ЕФІРО́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **ефі́рний** 2. *Глянь, він* [Фауст] *вже тліну рве покрови, Земне веретище своє, І в світлій ризі ефіровій Могутня юність повстає!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЕФІРОНО́С, а, *ч.* Рослина, що містить ефірну олію; ефіроолійна рослина. *На кримській станції ефіроносів виведено новий сорт троянди* (з наук.-попул. літ.).

ЕФІРОНО́СНИЙ, а, е. Прикм. до **ефіроно́с.** *Епітелій вистилає також стінки смоляних (у хвойних) і ефіроносних (у зонтичних) ходів у рослин* (з навч. літ.); *З-поміж вітчизняних рослин ефіроносними вважаються сосна, м'ята, троянда, лаванда* (із журн.).

ЕФІРООЛІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який містить ефірну олію (про рослини). *Тепер площі посівів васильків та інших ефіроолійних культур набагато збільшились* (з наук. літ.); *Головним напрямком селекційної роботи з ефіроолійними рослинами залишається створення високоолійних сортів* (з наук. літ.).

2. Пов'язаний із виготовленням ефірної олії та переробленням її. *Створення постійно діючих сировинних зон характерне для таких галузей, як цукрова, ефіроолійна, плодоовочева та ін.* (з наук. літ.); *Квітки рододендрона жовтого можуть стати сировиною для ефіроолійної промисловості* (з наук. літ.).

ЕФО́Р, а, *ч., іст.* Найвищий посадовець у Спарті. *Ефори знову зійшлись наступного дня, гукнувши на слухання також обвинуваченого царя Демарата* (І. Білик); *Для обмеження царської влади щорічно усіма повноправними спартіатами обиралася колегія ефорів* (з навч. літ.); *Ефори стежили за розподілом воєнної здобичі, вводили податки* (з навч. літ.).

ЕФОРА́Т, у, *ч., іст.* Колегія з 5 вищих посадових осіб (ефорів) у Давній Спарті. *У Спарті було розширено права ради старійшин і створено новий орган державної влади — ефорат* (з навч. літ.); *Дослідники вважають, що ефорат виник у 755–754 рр. до н. е., бо саме з цього часу збереглися листи й рішення ефорів* (з навч. літ.).

ЕФУЗИ́ВНИЙ, а, е, *геол.* Який утворився внаслідок застигання магми (лави); вулканічний. *Фенокристали кварцу з кислих ефузивних порід можуть бути представлені тріщинуватими різновидами* (з наук. літ.); *На місці кратера доісторичного вулкана було створено два кар'єри, де давні гірники добували ефузивну туфоподібну породу* (із журн.).

ЕФУ́ЗІЯ, ї, *ж.* 1. *геол.* Вилив магми (лави) на поверхню землі. *У результаті ефузії утворюються ефузивні гірські породи, що залягають у вигляді лавових потоків і покривів* (з навч. літ.).

2. *фіз.* Проникнення газу через пористу перегородку. *У давніх відкладеннях природного газу газові скупчення не збереглися — вуглеводні з них розсіялися внаслідок багатолітньої дифузії й ефузії* (з навч. літ.).

ЕХ, *виг.* 1. Уживається при вираженні захоплення чимнебудь, задоволення з приводу чого-небудь, раптового здивування і т. ін. — *Щаслива пора! Ех, давайте за їх* [панянок] *хоч вип'ємо* (Панас Мирний); — *Ех! Ще кілька день тому — де це було? В Азії. На станції Ташкент стояв у черзі за квитком.., і от — іде* [Давид Мотузка] *по дорозі на Обухівку* (А. Головко).

2. Уживається при вираженні невдоволення, нарікання, докору і т. ін. — *Ех, шкода! — зітхнув Рудик. — Якби можна, забив би я оце парочку диких гусей та засмажив на маслі* (М. Коцюбинський); [Лікар:] *Ех, панночки, панночки! Бідовий народ! Прочитає останнє слово науки і думає, що вже всю мудрість проглинула* (Леся Українка).

Е-ХЕ-ХЕ́, *виг., розм.* Уживається при вираженні жалю, суму і т. ін. *А булаву Юрасеві вручили, недовченому, хорому Юрасеві. Чи ж утримає її? Е-хе-хе!.. Чому я не молодший на десять літ?* (Б. Лепкий); *Хазяйство розвів, обживається, а кому воно потрібне? Навіщо? Е-хе-хе. Краще бути бідним, зате чесним* (Григорій Тютюнник); — *Е-хе-хе! Добре ж ти, піжоне, влаштувався. Навіть я в редакції не маю свого персонального столу — ділю його навпіл із секретарем* (О. Шугай).

ЕХІНАЦЕ́Я, ї, *ж.* Багаторічна трав'яниста рослина родини айстрових. *Препарати ехінацеї призначають при вірусних захворюваннях, особливо при грипі, герпесі, віспі, поліомієліті* (з наук. літ.); *Полісахариди ехінацеї при запальних процесах підвищують захисні функції організму* (з наук. літ.); *Ехінацея — могутній протизапальний, антисептичний і противірусний засіб* (з наук.-попул. літ.).

ЕХІНОКО́К, а, *ч.* Маленький стрічковий черв'як, який паразитує в різних органах людини і деяких тварин. *Ехінококи попадають у дитячий організм переважно під час контактування із тваринами* (із журн.); // Личинка такого черв'яка. *Коли наступного ранку під час операції Солодовников дістався до правої нирки, він несподівано для себе побачив її такою ураженою ехінококами, що маленький камінчик, якого він мав знайти й видалити, видався дрібною скалкою в пальці проти глибокої ножової рани в грудях...* (Б. Антоненко-Давидович).

ЕХІНОКО́КОВИЙ, а, е. Викликаний ехінококами. *Ехінококова хвороба.*

ЕХІНОКОКО́З, у, *ч.* Захворювання, викликане паразитуванням ехінокока в тілі людини та деяких тварин. *Ехіно-*

кокоз діагностують за допомогою імунологічних методів діагностики (з навч. літ.).

ЕХІУРИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **ехіури́д,** а, *ч.).* Клас безхребетних тварин, що об'єднує невелику групу морських черв'яків. *Наявність щетинок зближує ехіуридів із кільчастими черв'яками* (з навч. літ.); *Ехіуриди часто живуть на великих глибинах* (з навч. літ.).

ЕХОГРА́МА, и, *ж.* Візуалізація спектрографічного запису обстеження внутрішніх органів людини чи тварини, що є результатом ультразвукової діагностики. *Ехограми тканин різного типу відрізняються одна від одної кількістю імпульсів та їх амплітудою* (з наук. літ.); *Розроблено інформаційну технологію дослідження ехограм печінки людини* (з наук.-попул. літ.).

ЕХОЛОКА́ТОР, а, *ч.* 1. Дуже чутливий орган деяких тварин (дельфінів, кажанів), який служить для орієнтації у просторі за допомогою відбитого звуку чи ультразвуку. *Ехолокатори кажана допомагають йому в найтемнішу ніч маневрувати в лісі серед тісно переплетеного віття дерев, помічати і ловити комах* (з наук.-попул. літ.); *За принципом роботи ехолокатора кажана створено кілька моделей портативних радарів — "ультразвукових поводирів", які допомагають сліпим людям орієнтуватись у навколишній обстановці* (з наук.-попул. літ.).

2. *мор.* Гідроакустичний навігаційний прилад для виявлення та визначення місцезнаходження у воді різноманітних тіл та предметів. *Існує думка, що дельфіни викидаються на берег через те, що глухнуть під впливом військових ехолокаторів* (із журн.).

ЕХОЛОКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до ехолокації. *Найдосконаліше розвинений ехолокаційний механізм у кажанів* (з навч. літ.).

ЕХОЛОКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Орієнтація в просторі за допомогою відбитого звуку чи ультразвуку (про деяких тварин). *Вивчення ехолокації у дельфінів відкриває широкі перспективи для розвитку техніки* (з наук.-попул. літ.); *Орієнтуються дельфіни за допомогою системи, схожої на систему ехолокації кажанів* (з наук.-попул. літ.).

ЕХОЛО́Т, а, *ч.* Гідроакустичний прилад для автоматичного вимірювання глибини водойм або глибини занурення будь-яких тіл. *Штурман точно визначив місце загибелі човна. Ехолот показав глибину вісімдесят п'ять метрів* (М. Трублаїні); *Під час рейсу криголама за допомогою ехолота було зроблено багато вимірювань глибини* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою ехолота й інших приладів виявлятиметься місце перебування рибних косяків* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Почуваюся ехолотом у болоті. Ловлю сигнали зі світу, а вони дедалі глухіші й зловісніші* (Л. Костенко).

ЕЧ, *виг., розм.* Те саме, що **ач.** *Еч! яка цокотуха!* (Д. Мордовець); *— Забери його в поліцію, — хай переночує, а завтра я йому по-своєму розкажу, як на концерти ходити. Еч, хамлюга, ще й у первий ряд!* (Б. Грінченко); *Еч, який! Про розбійників йому! Не знаю я про розбійників. Розбійники — погані люди, і будуть вони на тім світі у пеклі мучитись* (В. Підмогильний).

ЕШАФО́Т, а, *ч.* Поміст для страти. *Хто казав, що для кохання йдуть на ешафоти?* (М. Семенко); *Терень, хоч і стояв уже на ешафоті, але навіть у цю останню хвилину не вірив у смерть* (А. Шиян); * У порівн. — *Я йшла* [на збори], *як на ешафот* (Ю. Яновський).

ЕШАФО́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **ешафо́т.** *На ешафотний поміст кат тягнув столяра Македона* (А. Шиян).

ЕШЕЛО́Н, у, *ч.* 1. Поїзд, автоколона або група літаків певного призначення з людьми та вантажем. *На заокругленні колії Анрі побачив на хвилину весь ешелон — довгу валку платформ, навантажених танками* (О. Донченко); *Після того, як ми пустили на залізниці під укіс ворожий ешелон, фашистська поліція йшла за нами по п'ятах* (Ю. Збанацький); *Нашій команді не судилося далеко заїхати: поблизу станції Синельниково німецькі літаки наздогнали й розбомбили ешелон* (Є. Доломан); *Досидівши до ночі, я прокрався на військовий ешелон до Вигнанки, звідти добирався уздовж колії пішки* (Р. Андріяшик).

2. Окрема частина розчленованого в глибину бойового порядку або колони військ, що рухається на деякій відстані від іншої. *Війська ешелону головних сил почали посадку на судна* (В. Кучер); * Образно. *Все одно я молодець, бо мене, таку ніяку простеньку дівчинку, відібрали з-поміж ешелонів писаних красунь* (І. Карпа).

(1) Ви́щі ешело́ни вла́ди — керівні кола держави. *Чого варті, наприклад, постійні заклинання культури економікою, — це вже лейтмотив з вищих ешелонів влади, — мовляв, відродимо економіку, тоді й почнеться духовне відродження* (Л. Костенко); *В умовах низької ефективності ринкових механізмів, персоніфікованості управління основними економічними процесами успішність бізнесу визначається радше доступом до вищих ешелонів влади, ніж реалізацією аналітичних розробок неурядових структур* (з газ.); **Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н** *і т. ін.) див.* **пуска́ти; Саніта́рний по́їзд (по́тяг, ешело́н)** *див.* **по́їзд.**

ЕШЕЛО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **ешело́н.** *На станції виразно позначалася евакуація. Дядько Мусій з кимсь про щось поговорив і всунув Чайку в ешелонний вагон із червоноармійцями* (Д. Бузько); *Андрій довго тинявся по перону, благаючи ешелонних комендантів підвезти до Києва, але ніхто не хотів його й слухати* (П. Загребельний).

ЕШЕЛОНО́ВАНИЙ, а, е, *військ.* Дієпр. пас. до **ешелонува́ти.** *На цьому рубежі частини Одеського гарнізону повинні затримати ворога на довший період, поки будуть споруджуватись ще дві, глибоко ешелоновані, лінії оборони* (В. Кучер); *Подолавши ешелоновану оборону, наші воїни не зустріли, не відчули жаданого оперативного простору* (Є. Доломан).

ЕШЕЛОНУВА́ННЯ, я, *с., військ.* Дія за знач. **ешелонува́ти.** *Штрафний гвардійський полк лежав на передовій весь — без ешелонування, отже, мав іти в атаку в першій лаві!* (Ю. Смолич); *Ешелонування тилу полку залежить від характеру бойових дій, поставленого завдання і ситуації, що склалася на той момент* (з навч. літ.).

ЕШЕЛОНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, військ.* Розміщувати ешелонами певний транспорт або вантаж (у 1 знач.). *Поява в середині XIX ст. нарізної зброї викликала необхідність удосконалення способів оборони, для підвищення стійкості якої бойові порядки військ стали ешелонувати в глибину* (з наук.-попул. літ.); *Для своєчасного і повного задоволення потреб військових підрозділів і частин треба завчасно створювати достатні запаси потрібних матеріальних засобів, правильно їх ешелонувати та безперебійно поповнювати їхні витрати і втрати* (з навч. літ.).

ЕШЕЛОНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., військ.* Пас. до **ешелонува́ти.** *Оборона між стиками двох армій глибоко ешелонувалася* (В. Кучер).

Є

Є, *невідм., с.* Восьма літера українського алфавіту на позначення звукосполучення "йе", а також (у деяких запозичених власних назвах) звука "е" з пом'якшенням попереднього приголосного.

ЄВА́НГЕЛІЄ, я, *с., рідко* **ЄВА́НГЕЛІЯ,** ї, *ж., (з великої літери).* 1. Частина Біблії (головна частина Нового Завіту), в якій уміщено оповіді про життя та вчення Ісуса Христа і яка є основою християнства. *Поки донесли* [покійника] *до церкви, то аж дванадцять разів зостановлялися читати Євангелія* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Прийшов він* [священик] *у чорній рясі з Євангелієм у руці* (С. Скляренко); *В Євангелії сказано, що є час розкидати каміння і є час його збирати. Ми довго його розкидали, і нинішня година є годиною до збирання. Годиною праці, злагоди та миру* (Ю. Мушкетик).

2. Одна з таких оповідей. *Новий Завіт містить чотири Євангелія — від Матвія, від Марка, від Луки, від Іоанна* (з наук. літ.); *Структура чотирьох Євангелій, що мають Божественне походження, була визнана християнами вже до кінця II століття* (з наук. літ.).

ЄВАНГЕЛІЗА́ТОР, а, *ч.* Проповідник, який навертає групи людей у християнство, проповідуючи їм Євангеліє. *Євангелізатор вірить у непомильність Святого Письма та наголошує на потребі особистого навернення* (із журн.); *Ісус Христос — це перший євангелізатор, якого послав Отець Небесний у світ проповідувати людям Царство* (із журн.).

ЄВАНГЕЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **євангеліза́ція.** *Євангелізаційний відділ у церкві планує і втілює в життя всі євангелізаційні проекти* (з публіц. літ.); *У недільній школі діти співають пісні, слухають проповідь Євангелії, отримують євангелізаційні брошурки, буклети та маленькі подарунки* (з газ.).

ЄВАНГЕЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Проповідування світові суті Євангелія як основи християнства. *Способи євангелізації великою мірою залежать від середовища, в якому живуть конкретні люди* (із журн.).

ЄВАНГЕЛІ́ЗМ, у, *ч.* Напрям у протестантизмі, що проповідує авторитет Біблії, важливість місіонерської діяльності. *Євангелізм сповідує рятівну місію Ісуса Христа, особисту відданість Йому і простоту богослужіння* (із журн.); *Наприкінці XIX ст. євангелізм поширюється у східних областях України* (із журн.).

ЄВАНГЕЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **євангелізува́ти.** *Коли вони втомлювались розстрілювати, четвертувати і спалювати тих, хто не хотів бути пограбованим, уярмленим і євангелізованим, то бралися за зброю, щоб порахуватися між собою, і убивали один одного* (Ю. Бедзик); *Щоб євангелізувати, треба насамперед самому бути євангелізованим, тому навернення слід починати від себе, бо особисті слабкості Христових учнів тяжіють на вірогідності місії* (з рел.-церк. літ.).

ЄВАНГЕЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що і без прям. дод.* Проводити євангелізацію. *Місіонери повинні мати належну підготовку з місіології і місіонерської духовності, бути добре обізнаними з історією і культурою народів, яких треба євангелізувати* (з рел.-церк. літ.).

ЄВА́НГЕЛІЙНИЙ, а, е. Прикм. до **Єва́нгеліє.** *Чернече життя має знамення багатовимірного дару, першим виміром є євангелійні ради, які Церква отримала від Христа* (з наук. літ.); *Євангеліє — своєрідний збірник проповідей на євангелійні теми, завжди залишалося одним із невичерпних джерел світової й вітчизняної літератури* (із журн.).

ЄВАНГЕЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Член євангельської церкви або громади. *У 1925 р. відбувся з'їзд євангелістів у Станіславі, який створив Українську євангельську церковну раду* (із журн.); *Багатьом вірянам запам'яталася розповідь відомого євангеліста про воскресіння Ісусом Христом сина вдови з міста Наїна* (з газ.).

2. Кожен із чотирьох, визнаних церквою, укладачів Євангелія (у 2 знач.). *Євангеліє від Іоанна було написано на кілька десятків років пізніше книг інших євангелістів з метою доповнити їх* (з наук. літ.).

ЄВАНГЕЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **євангелі́ст** 1. *На квартиру влаштували* [гумориста] *у фанатички-євангелістки* (О. Ковінька).

ЄВАНГЕЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. Який стосується євангелістів — укладачів Євангелія або членів церкви євангельських християн. *За Сивооком ішли буквеники-антропоси. Викладали мозаїчні написи коло Пантократора, на ріпідах у архангелів, у великій дузі над Орантою, над євхаристією. Євангелістські тексти ромейським письмом, на мові ромеїв* (П. Загребельний); *Потім з'ясувалося, що він євангелістського віросповідання, і його перевезли на євангелістське кладовище* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЄВАНГЕЛІ́ЧНИЙ, а, е. Який у своєму вченні ґрунтується тільки на вивченні, поширенні та проповіді Євангелія. *Там їм довелося побувати в одного євангелічного пастора, словака* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Євангелічні тексти є зразками широкого використання жанру притчі як особливої мови замежових смислів, поєднання трансцендентального і трансцендентного* (з наук. літ.); *Її заспокоювала давня євангелічна істина: "За ділами їхніми судіть їх"* (із журн.).

Євангелі́чні це́нтри *див.* **центр.**

ЄВА́НГЕЛІЯ *див.* **Єва́нгеліє.**

ЄВА́НГЕЛЬСЬКИЙ, а, е. Який стосується Євангелія. *Тільки живіть згідно з Христовою Євангелією, щоб .. почув я про вас, що ви стоїте в однім дусі, борючись однодушно за віру євангельську* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Кидались один одному в обійми в божевільному пориві полум'яніючого людського серця, цілувалися від надміру щастя й віри, в святому екстазі відчуття скорого здійснення тих великих, у своїй основі євангельських, кличів...* (І. Багряний); *На селі*

співали півні, і чомусь пригадалося євангельське оповідання, як апостол Петро зрікся Христа (З. Тулуб).

ЄВГЕНІ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **євге́ніка** 1. *В історії євгенізм був ідеологічною основою для насильства над деякими меншинами* (з навч. літ.).

ЄВГЕ́НІКА, и, *ж.* 1. Учення про поліпшення спадкових властивостей людини і можливі методи впливу на еволюцію людства для вдосконалення його природи. *У сучасній науці багато проблем євгеніки, особливо боротьба зі спадковими захворюваннями, вирішуються в рамках генетики людини* (з наук. літ.); *Євгеніка як учення бурхливо розвивалася у першому десятилітті XX ст.* (з навч. літ.).

2. Сукупність соціальних і політичних заходів, спрямованих на поліпшення спадкових характеристик людських популяцій. *У деяких країнах євгеніка утвердилася на державному рівні* (із журн.).

ЄВГЕНІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із євгеніки. *Відомий євгеніст В. Я. Підгаєцький пропонував майбутнім подружжям проходити консультації у спеціальних євгенічних закладах з метою запобігання спадковим захворюванням* (з наук. літ.); *Євгеністи стверджують, що індивідуальні властивості людини, зокрема нестримний характер, схильність до бродяжництва тощо, успадковуються за законами Г. Менделя* (з навч. літ.); *На думку євгеністів, прогрес попереджувальної медицини пригнічує природний відбір* (із журн.).

ЄВГЕНІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **євге́ніка.** *Батьком євгенічного вчення був англійський біолог Ф. Гальтон (1822–1911)* (з наук. літ.); *У другій половині XX століття євгенічні теорії поширилися в наукових колах різних країн* (з навч. літ.).

Є́ВНУХ, а, *ч.* Кастрований слуга-наглядач за жінками гарему. *Євнух ходить з ключами. Жінки Юсуфа зачіпають, смикають євнуха* (І. Нечуй-Левицький); *Безбороді євнухи почали одягати імператорів...* (С. Скляренко); *Олександр поволі повертав голову, роздивляючись навколо. Згадалися розповіді матері. Праворуч стоїть терем з євнухами, по ліву руку — будинок, де живуть султанові дружини* (С. Тельнюк); — *У вашій присутності, моя принцесо, старики молодіють, діти дорослішають, євнухи згадують, що колись були чоловіками* (О. Авраменко).

ЄВРАЗІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до Євразії. *Відзначається різниця в світогляді племен, що населяли західні та східні регіони євразійського степового ареалу* (з наук. літ.); *Східні ж племена, з більш давнім кочовим минулим, серед яких були й протоскіфи, все сильніше тиснули на західну периферію євразійського степу, несли з собою зовсім іншу мистецьку традицію* (з навч. літ.).

ЄВРЕ́Ї, їв, *мн. (одн.* **євре́й,** я, *ч.;* **євре́йка,** и, *ж.).* Загальна етнічна назва семітських народностей, які живу́ть в Ізраїлі та в інших країнах і об'єднані спільністю походження від давньоєврейського народу, що населяв Палестину до перших століть нашої ери. *Старенький, але кремезний єврей, що ми за ним увійшли, запросив нас сідати до столу* (Олесь Досвітній); *Перед низькою, з кривими вікнами хатиною, .. сиділи на табуретках дві старі єврейки* (Ірина Вільде); *Святий апостол Павло був бабиним улюбленцем, і вона вкотре просила зачитати його послання до коринтян або ж до євреїв* (Любко Дереш).

ЄВРЕ́Й *див.* **євре́ї.**

ЄВРЕ́ЙКА *див.* **євре́ї.**

ЄВРЕ́ЙСТВО, а, *с.* Збірн. до **євре́ї.** *Специфічною прикметою єврейства було те, що їх національна ідея включала принцип обов'язкової релігійної єдності* (з наук. літ.); *Феномен єврейства полягає в тому, що народ із давньою культурою та звичаями, специфічною вірою і високим рівнем самоідентифікації протягом тривалого часу існував за умов втрати не тільки державності, а й власної території* (із журн.).

ЄВРЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **євре́ї.** *Боліючи душею над темнотою і недолею свого українського народу, Франко в оповіданнях з єврейського і циганського життя, — як "До світла", "Сурка" і "Цигани" — проповідує любов* (М. Коцюбинський); *Вихваляли наших жінок купці єврейські різними мовами: арабською, перською, латинською, іспанською, усіма слов'янськими* (Б. Лепкий); *Неможливо було сказати правду про одно з найстражденніших бідувань в історії нового часу, порівняти яке можна хіба що з гекатомбою єврейського етносу при нацистах* (В. Барка).

Є́ВРО, *невідм., ч. і с.* Єдина грошова одиниця країн Європейського Союзу. *Як і в її батька, в неї в очах світяться гроші — гривні, долари, євро — я це давним-давно помітила* (В. Хрущак); *Євро був представлений світовим фінансовим ринкам як розрахункова валюта в 1999 році* (з навч. літ.).

ЄВРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **європе́йський,** напр.: євроатланти́чний, євроба́нк, єврогру́па, євроінтеграці́йний, євроку́бок, європро́стір, євроремо́нт.

ЄВРОВАЛЮ́ТА, и, *ж.* Валюта, розміщена на депозитах банків поза межами країни, якою вона була випущена. *Ринок євровалют є універсальним міжнародним ринком, який поєднує в собі елементи валютних, кредитних і комісійних операцій* (з наук. літ.); *Територіальне розміщення банку, що приймає вкладення євровалюти, не завжди збігається з територією, де валюта емітована і є законним платіжним засобом* (з навч. літ.).

ЄВРОДО́ЛАР, а, *ч.* Депозити в доларах США, розміщені їх власниками у банках поза межами Сполучених Штатів. *Євродолари використовуються для міжнародних розрахункових операцій на світовому ринку капіталів як світова валюта* (з наук. літ.); *Нью-Йорк є фінансовим центром, на якому домінує іноземний капітал, що є основним першоджерелом євродоларів* (з навч. літ.); *Переведення депозитів у доларах в європейські банки породило ринки євродоларів* (з навч. літ.).

ЄВРОЗО́НА, и, *ж.* Група держав Європейського Союзу, офіційною валютою яких є євро. *Політику оплати праці Європейський Союз розглядає як частину макроекономічної політики, спрямованої на збереження стабільності цін, особливо із запровадженням єврозони* (із журн.); *Центральна й Східна Європа стали другим найважливішим експортним напрямком для країн єврозони* (з газ.); *Як відомо, Італія є країною з третьою за величиною економікою в єврозоні* (з газ.).

ЄВРОІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до євроінтеграції. *Визначальною рисою зростання наукового студіювання євроінтеграційних процесів є істотне розширення його проблематики* (з наук. літ.); *Питання про перспективи інституту громадянства стає ключовою темою не тільки для євроінтеграційних дискусій, а й для прагматичних міркувань над перспективами конкуренції за трудові, демографічні, громадянські ресурси* (з газ.).

ЄВРОІНТЕГРА́ЦІЯ, ї, *ж.* Процес виробничої, політичної, правової, економічної інтеграції держав у рамках Євросоюзу і споріднених структур. *Євроінтеграція України має сприйма-*

тися як інструмент реалізації стратегічних цілей і завдань національного соціально-економічного, громадсько-політичного, культурного розвитку (з наук. літ.); *Євроінтеграція є головною ознакою політичного процесу перехідного періоду в Центральній і Східній Європі* (з наук. літ.); *Євроінтеграція може бути успішною лише тоді, коли є консенсусним вибором суспільства, який підтримується (у тому числі й голосуваннями в парламенті) провідними політичними силами, і цей вибір існує не лише на словах, але й у справах* (з газ.).

ЄВРОКРЕДИ́Т, у, *ч.* Міжнародний кредит, наданий комерційними банками з ресурсів ринку євровалют. *Досить поширеним видом фінансового кредиту є єврокредити, що формуються за рахунок ресурсів європейського ринку* (з наук.-попул. літ.); *Щоб уникнути втрат від зміни ставки відсотка, банки вдаються до рефінансування на такий же термін на ринку короткострокових єврокредитів* (з навч. літ.); *Із 60-х до кінця 70-х років XX ст. єврокредит був одним із головних засобів використання ресурсів євробанків* (з навч. літ.).

ЄВРООБЛІГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до єврооблігації. *Формуючи власну кредитну історію, уряд допомагає вітчизняним емітентам відкрити для себе необмежені можливості єврооблігаційного сегмента ринків капіталу* (з мови документів); *Єврооблігаційний бум.*

△ **Єврооблігаці́йна по́зика** *див.* **по́зика.**

ЄВРООБЛІГА́ЦІЯ, ї, *ж.* Міжнародне боргове зобов'язання, що випускається позичальниками в разі отримання довгострокової позики на європейському фінансовому ринку в євровалюті. *Єврооблігації можуть випускатися з фіксованою або плаваючою ставкою відсотка* (з наук. літ.); *Дата погашення єврооблігації фіксує час, коли емітент зобов'язаний повернути основну суму боргу* (з навч. літ.).

ЄВРОПЕ́ЄЦЬ *див.* **європе́йці.**

ЄВРОПЕЇЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **європеїзува́ти** і **європеїзува́тися.** *Європейська інтеграція України залежить від прогресивної внутрішньої європеїзації* (з наук. літ.); *У кінці XIX століття, тобто в період модернізації та європеїзації країни, їжа японців значно збагатилася* (з наук.-попул. літ.).

ЄВРОПЕЇ́ЗМ, у, *ч.* Сукупність ознак, властивостей, якостей, характерних для європейців. *Я гадала, що ти тепер серйозніший. Де ж твій європеїзм, з яким ти носився колись?* (М. Хвильовий); *Гуманістичний та пацифістичний напрями європеїзму остаточно утверджуються в XVI ст. у період розквіту Ренесансу* (з навч. літ.); *Європеїзм української культури, прихильність до гуманістичних цінностей — все це і сьогодні сприяє демократизації українського світу* (з газ.).

ЄВРОПЕЇЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **європеїзува́ти.** *Іван Тобілевич створив класичну драму народного театру, Леся Українка — класичну європеїзовану українську драму* (з наук. літ.); *Лише у порівнянні краще розуміємо себе і свою етнотрадицію, яку можемо загубити у сучасних європеїзованих тенденціях* (з газ.).

ЄВРОПЕЇЗУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **європеїза́ція.** *Але скоро по смерті Володимира Великого таки знайшлася людина, що взялася достойно докінчувати величну справу європеїзування України, — це був син Володимирів Ярослав (1019–1054), якого прозвано Мудрим* (І. Огієнко); *Мотив європеїзування українського етносу в його мовній картині світу є дуже важливим* (із журн.).

ЄВРОПЕЇЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Перебудовувати на європейський лад, зразок. *Футуристи європеїзували українську літературу, запевняючи, що творять мистецтво завтрашнього дня* (з навч. літ.); *Голландські майстри пензля європеїзували старовинну китайську традицію — використання біло-синіх китайських тонів* (із журн.).

ЄВРОПЕЇЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* Ставати європейським, перебудовуватися на європейський лад, зразок. *Українська ікона європеїзувалася, не гублячи своєї суверенності* (із журн.); *Ми поступово європеїзуємося. Свідченням руху вітчизняної економіки в європейському напрямі є збільшення її товарообігу з країнами Європейського Союзу* (з газ.).

ЄВРОПЕ́ЙКА *див.* **європе́йці.**

ЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **європе́йці** і Європа. *Навіть папороть, що цвіте в ніч проти Івана Купала, по цілій європейській літературі, з усіма скарбами, що вона їх береже, з усім комплексом легенд і казок, блідне перед тим магічним женьшенем* (І. Багряний); *Трофейні чоботи його вилискували дзеркально, а ясно-руда велика голова, підстрижена боксом, пахтіла найкращими парфумами європейських фабрик* (О. Гончар); // Такий, як у Європі, у європейців; власт. Європі, європейцям. *Вранці ми побачили, що вулиці Довжка, Підзамчого й широка магістраль на Хотин ущерть запруджені тисячами автомашин різних європейських марок, сотнями тягачів, бронетранспортерів, мотоциклів та всюдиходів* (Є. Доломан); *Проект Конституції цілком європейський за буквою і духом та відповідає традиціям українського державотворення* (з газ.); *Європейська якість; Європейський дизайн;* // Стос. до народів і держав Західної Європи; західноєвропейський. *Як російська, так і європейська критика усе частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги* (М. Коцюбинський); *Гетьман Мазепа знав усі секрети європейської політики не гірше від шведського канцлера, і розмова їх була навіть для короля справжнім пиром* (Б. Лепкий); // Відомий усій Європі. *Український письменник Борис Олійник — широко відомий поет із європейським іменем* (з газ.).

ЄВРОПЕ́ЙСЬКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **європе́йський.** *Він* [ментор] *цілих тисячу років утовкмачував їм, своїм учням, що галантність є насправді синонімом європейськості* (Ю. Андрухович); *На цій зустрічі один із польських сенаторів сказав, що європейськість залежить від того, як люди ставляться до національних меншин* (з газ.).

ЄВРОПЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **європе́єць,** йця, *ч.;* **європе́йка,** и, *ж.).* Жителі або уродженці Європи. *Емене вийшла на поклик материн і мало не звалила з ніг двох європейок, що розмовляли з матір'ю* (М. Коцюбинський); *Та лишалася гучна слава знаменитого лікаря і якнайсуворіший наказ: жоден з європейців не повинен знати про ліки Сатіапала, бо вони одразу ж втратять свою силу* (М. Дашкієв); *Одним із перших європейців, які побували в Індії і склали цінний опис цієї країни, був тверський купець Афанасій Нікітін* (з навч. літ.).

ЄВРОПЕО́ЇД *див.* **європео́їди.**

ЄВРОПЕО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **європео́їд,** а, *ч.).* Люди, які належать до європеоїдної раси *(див.* **ра́са**[1]**).** *Антропологічний склад караїмів свідчить про їхню близькість до південних європеоїдів* (з наук. літ.); *Розповсюдження мегалітів у Західній та Північній Європі частково пов'язане із розселенням середземноморських племен, які належали до південних європеоїдів* (з наук. літ.); *Метиси є нащадками від шлюбів європеоїдів з монголоїдами* (з навч. літ.).

ЄВРОПЕО́ЇДНИЙ, а, е. Прикм. до **європео́їди.** *Аналіз краніологічних матеріалів показав, що носіям черняхів-*

ської культури загалом були притаманні європеоїдні риси (з наук. літ.); *Єгипетські цариці часів Тутанхамона були європеоїдного типу (білявками з голубими очима)* (із журн.).

△ **Європео́їдна ра́са** *див.* **ра́са**[1].

ЄВРОПЕО́ЇДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **європео́їдний.** *До сьогодні точаться суперечки навколо кількох версій про європеоїдність айнів* (з публіц. літ.); *Для більшості лінгвістів нині є незаперечним європеоїдність генетичних творців ностратичної мовної макросім'ї, зокрема носіїв прамови* (з наук. літ.).

ЄВРО́ПІЙ, ю, *ч., хім.* Хімічний елемент з атомним номером 63, рідкоземельний метал. *Оксидні матеріали, леговані домішкою європію, є ефективними люмінофорами і сцинтиляторами у вигляді порошків, керамік, а також плівкових та монолітних матриць* (з наук. літ.); *Європій та америцій — назви хімічних елементів, що походять від назв частин світу* (з наук.-попул. літ.).

ЄВРОПОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч.* Філософська тенденція і політична ідеологія, за якими проголошується вищість європейських народів і західноєвропейської цивілізації над іншими народами і цивілізаціями в культурній сфері. *У рецензованому підручнику з історії стародавнього світу, як основна засада викладання навчального курсу, домінує європоцентризм* (з наук. літ.); *Новим шляхом розвитку української літератури Михайло Драгоманов вважав цілісний європоцентризм, тобто орієнтацію на західні зразки* (з навч. літ.); *Потужна перекладацька програма І. Я. Франка, зорієнтована на органічне засвоєння здобутків як західноєвропейських, так і східних літератур, набувала особливого значення в контексті поширеної на той час ідеї європоцентризму* (із журн.).

ЄВРОПОЦЕНТРИ́СТ, а, *ч.* Прихильник європоцентризму. *Ми всі хочемо для неї* [України] *добра, рустикали і західники, слов'янофіли і європоцентристи, львів'яни і донеччани, сини і дочки, бомжі і олігархи, чиновники і священики* (С. Процюк); *У своїх симпатіях Георг Гегель залишається європоцентристом* (з навч. літ.).

ЄВРОПОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **європоцентри́зм.** *Автор відзначає, що європоцентристський підхід до вивчення країн, які розвиваються, є невиправданим і носить однолінійний характер* (з наук. літ.); *Криза європоцентристської картини світу на певний час відсунула в тінь європейський складник перуанської культури* (із журн.).

ЄВРОРЕМО́НТ, у, *ч.* Ремонт (перев. квартири, житла), зроблений за найсучаснішими європейськими ремонтними технологіями. *Його* [дому] *західна половина переважно щільно обжита й доглянута, коридори, зали й покої аж блищать після чергового євроремонту* (Ю. Андрухович); *Кафе виявилося стандартним закладом із стандартним євроремонтом і не менш стандартним асортиментом* (А. Кокотюха); *Професіонали підкреслюють: головне в євроремонті — це нові будівельні технології* (з газ.).

ЄВРОРИ́НОК, нку, *ч.* Міжнародний валютний ринок, на якому операції здійснюються в євровалютах. *Найбільшим міжнародним ринком грошей та ринком капіталів є євроринок, або євродоларовий, євровалютний ринок* (з наук.-попул. літ.); *У 80-ті рр. XX ст. подальший розвиток отримали євроринки, які стали складовою частиною світового ринку капіталів* (з навч. літ.); *Відсутність державного контролю за діяльністю євроринку стала потужним стимулом його розвитку* (з навч. літ.).

ЄВРОСПІЛЬНО́ТА, и, *ж.* Об'єднання європейських країн, згуртованих схожими умовами життя, інтересами, перспективами розвитку. *Гамбург здавна і понині є одним із найбільших у євроспільноті центром зовнішньої торгівлі й банківської справи* (із журн.); *Завдяки зусиллям Польщі й Швеції в рамках євроспільноти було підготовлено програму Східного партнерства* (з газ.).

ЄВРОЦЕ́НТ, а, *ч.* Розмінна грошова одиниця країн європейського співтовариства. *Назва "євроцент" часто вживається для відмінності цієї розмінної грошової одиниці від інших різновидів цента* (з навч. літ.).

ЄВРОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **європоцентри́зм.** *Високим рівнем євроцентризму характеризувалась і християнська культура, а шлях прогресу ототожнювався зі шляхом європейського розвитку* (з наук. літ.); *Деякі філософи пов'язують євроцентризм саме з гегелівською теорією історії* (із журн.).

ЄВРОЦЕНТРИ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **європоцентри́ст.** *У своїх поглядах він був переконаним євроцентристом* (з газ.).

ЄВРОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **євроцентри́ст.** *Євроцентристський підхід до демократії був заснований на високій повазі до особистості, на приматі індивідуалізму над колективізмом* (з навч. літ.); *Незважаючи на кінець глобальної ізольованості цивілізацій та культур, Віденська система міжнародних відносин, як і попередня Вестфальська, мала євроцентристський характер* (із журн.).

ЄВСТА́ХІЄВИЙ, а, е: △ **Євста́хієва труба́** *див.* **труба́.**

ЄВХАРИСТИ́ЧНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Стос. до євхаристії. *У православ'ї немає практики євхаристичного культу поза службою Божою* (з рел.-церк. літ.); *Незважаючи на те, що між православними і вірмено-григоріанською церквами немає євхаристичного єднання, між ними підтримуються теплі братерські стосунки* (з рел.-церк. літ.); *Існують помісні церкви, які підтримують між собою євхаристичний зв'язок, вони єдині в догматах, єдині в причасті* (із журн.).

ЄВХАРИСТІ́ЙНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Те саме, що **євхаристи́чний.** *В 1912 році на євхаристійному конгресі у Відні митрополит А. Шептицький виголосив промову про красу і велич слов'янського богослужіння й обряду* (із журн.).

ЄВХАРИ́СТІЯ, ї, *ж., рел.-церк.* Християнське таїнство, яке полягає в освяченні хліба та вина і становить основу головного християнського богослужіння. *Під час євхаристії .. всі помисли його повинні були зосереджуватися на великому таїнстві перетворення хліба й вина в тіло й кров Христові* (Б. Антоненко-Давидович); *Повезли Мельхіседека з Сокирної .. і прибули до Корсуня 24-го дня місяця липня. Перегук коліс учив євхаристії, таїні перемоги* (Г. Колісник); *У кінці богослужіння відбувалася євхаристія — причащання присутніх на літургії хлібом і вином, символічними плоті й крові Сина Божого* (з навч. літ.).

ЄВША́Н-ЗІ́ЛЛЯ, я, *с., нар.-поет.* Степовий, запашний полин. *Чому не видно ніде євшан-зілля, яке навертає людину на розум?* (М. Чабанівський); *Павлюк нахилився, зірвав кущик сизого євшан-зілля, розтер в долонях, жадібно вдихнув терпкий полиновий запах...* (В. Чемерис); *А так захотілося раптом вернутися до пахучих сіножатей, до лук, до левад, до чарівних моріжків, залитих м'якою срібною водою, настояною на євшан-зіллі, на лугових медах* (О. Чорногуз); * У порівн. *Під рукою в мене знайшлась фіолетова материнка, я розтерла її між пальцями і понюхала, наче євшан-зілля* (Ірина Вільде).

Є́ГЕР, я, *ч.* 1. Спеціаліст-мисливець, який керує полюванням. *Ці перелякані голоси якоїсь безвихідної розпуки, що їх послали в гущавину гучки, ці підвивання єгеря, що їх ніяк не можна було відрізнити від підвивань вовків, цей таємничий тріск, що раз у раз доносився з глибин лісу — все це утворювало таку обстановку, що, мабуть, тільки старі вовчатники вміли в ці хвилини тримати себе спокійно* (М. Хвильовий); *Трохи не щодня ганяв* [граф] *на полювання в карпатські ліси з єгерями та полоненими, щоб заганяли звіра* (Іван Ле); *Впізнав Ярема і паничевого єгеря Степана* (П. Кочура).

2. Солдат особливого стрілецького полку в деяких арміях. *Він* [вітерець] *приносив з собою свіжі запахи степового зілля і задьористі голоси єгерів, які співали стару солдатську пісню, маршируючи між побурілими фортечними валами* (С. Добровольський); *Декілька разів бачили козаки людей — це були солдати, котрі служили в російських укріпленнях, що зрідка були розсіяні по Кубані. Батальйоном єгерів обмежувалось все населення величезного краю* (Д. Білий).

3. Працівник заказників, парків і т. ін., який охороняє угіддя і звірів та птахів, що там водяться. *Сірих курiпок доглядає єгер Приходько, який годує їх, відганяє шулік та інших хижаків* (з газ.).

Є́ГЕРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **єгер.** *Ольги він* [парубок] *начебто й не помітив. Сягнисто ступаючи у своєму потертому єгерському галіфе, все пряв* [прямував] *очима вперед* (О. Гончар); *Капітан 3-го єгерського полку, попеліючи обличчям, оглядав панораму, яка відкривалася перед ним* (Д. Білий); *При полюванні на пернату дичину в лісових угіддях мисливцям може надаватися єгерський супровід* (з навч. літ.); *Весняне полювання має серед мисливців гарячих прихильників і проходить під суворим єгерським наглядом* (із журн.).

ЄГИ́ПЕТСЬКИЙ, а, е. Стос. до єгиптян і Єгипту. *В єгипетськім краю була раз шайка розбійників, а старшим над нею був грізний і сильний отаман Флавіан* (І. Франко); *Він* [екіпаж] *був схожий на ті старі карети, в яких їздили давні єгипетські фараони* (І. Нечуй-Левицький); *Цей чудесний винахід, це диво техніки двадцятого сторіччя хлопці несли з такою обережністю, наче це була скляна гармата або єгипетська мумія* (О. Донченко); *Єгипетська архітектура у своєму історичному розвитку обіймає близько 4 тисячоліть* (з навч. літ.); // Такий, як у єгиптян, у Єгипті. *Над хлопчиком несуть круглий єгипетський парасоль з довгою бахромою* (М. Коцюбинський); *— Взимку снігу не побачиш, влітку — бездощів'я єгипетське* (О. Гончар); *Вологе від дощу волосся різко відтіняло бліде обличчя, великі єгипетські очі дивилися різко, охолодним полиском* (Григорій Тютюнник).

◊ **Вавило́нський (єги́петський) поло́н** *див.* **поло́н; Єги́петська нево́ля** *див.* **нево́ля; Єги́петська робо́та** *див.* **робо́та; Єги́петська тьма** *див.* **тьма**[1].

ЄГИПТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із єгиптології. *Лорна замовчала .. Тепер я розуміла її обличчя. Як єгиптолог розуміє кам'яні таблички, так я розуміла її риси* (Любко Дереш); *Юнг Томас — одночасно відомий лікар і фізик з величезною інтуїцією, астроном і механік, металург і єгиптолог, фізіолог і політолог* (з навч. літ.); *Документи, на які звернув увагу єгиптолог, були експоновані для супроводу виїзної виставки мумій Британського музею* (із журн.).

ЄГИПТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **єгиптоло́гія.** *Зібраний під час експедиції величезний єгиптологічний матеріал дістався переможцям єгипетської воєнної кампанії — англійцям* (з наук. літ.); *Єгиптологічна література доби романтизму налічує близько сотні прозових і поетичних текстів* (з навч. літ.).

ЄГИПТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь історичної науки, що вивчає історію, культуру і т. ін. Стародавнього Єгипту і прилеглих до нього країн. *Такі віршовані гороскопи Дмитро Прохорович Загородний охоче складав усім своїм друзям і знайомим, запевняючи при тому, мовляв, хоч це безпосередньо й не належить до єгиптології, його головного фаху, однак він, Дмитро Загородний, не хоче виходити з практики, ану ж доведеться знову рятуватися цим набутим на Колимі промислом* (Е. Андієвська); *Єгиптологія відсуває межі історії на чотири-п'ять тисячоліть за гомерівську добу* (з наук.-попул. літ.); *Наталена Королева цікавилася старовиною, зокрема єгиптологією, брала участь в археологічних розкопках Помпеїв і в Єгипті* (з газ.).

ЄГИПТЯ́НИ, тя́н, *мн. (одн.* **єгиптя́нин,** а, *ч.;* **єгиптя́нка,** и, *ж.).* Основне населення Єгипту. *Розходяться — єгиптянин до будови, гебрей до нільського багна. Інші раби сплять* (Леся Українка); *Тут* [у Нікітському ботанічному саду] *й очерет іспанський, і папірус, що з його колись єгиптяни папір робили...* (Остап Вишня); *Вона хотіла знати, що це таке коптійські жінки, перегортала енциклопедії, докопувалась, що це нащадки давніх єгиптян* (У. Самчук); *Єгиптяни в найкоротший день року в грудні приносили в свої домівки зелені пальмові гілочки* (О. Шугай).

ЄГИПТЯ́НИН *див.* **єгиптя́ни.**

ЄГИПТЯ́НКА *див.* **єгиптя́ни.**

ЄГОВІ́ЗМ, у, *ч., рел.* Один із напрямів протестантизму, в якому Ісуса Христа визнають сином єдиного Бога Єгови, виконавцем його волі, заперечуючи основні догмати християнства. *Єговізм як вид протестантизму поширений більше у селах, ніж у містах* (з наук.-попул. літ.); *Єговізм є наймолодшим пізньопротестантським напрямком, поширеним переважно у Західній Україні* (з навч. літ.).

ЄГОВІ́СТ, а, *ч.* Особа, яка сповідує єговізм. *У єговістів немає ікон, і честь, яку ми віддаємо іконам, вони вважають ідолопоклонством* (із журн.); *Єговісти відкидають християнський догмат про безсмертя душі та існування потойбічного світу* (із журн.).

ЄГОВІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **єговіст.** *Єговістка не дозволила провести своїй дочці переливання крові, оскільки це забороняється ученням секти* (з газ.).

ЄГОВІ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до єговістів і єговізму. *Назарові помоторошніло, що, вступивши до єговістської общини, не зможе святкувати ні Різдва, ні Великого Дня, не буде зранку осіняти себе хрестом, як учила покійна бабуся* (С. Процюк); *Двері відчинив приязний миловидний хлопчина, чиї приязність та миловидність мали відверто єговістський характер* (Ю. Іздрик).

ЄДАМА́ШКА, и, *ж., заст.* Те саме, що **адама́шка** 1. *Де ж твої, пане Саво, сукні, єдамашки, Що ти нажив, вражий сину, з козацької ласки?* (П. Чубинський).

ЄДАМА́ШКОВИЙ, а, е, *заст.* Зробл. із єдамашки. *Від покутя аж до дверей. Цариця ж сіла на ослоні, В єдамашковому шушоні* (І. Котляревський); *А одежа яка: стьожки за траву хапаються, грезетова або єдамашкова юпка, шовкова плахта, виступці золотом вигаптувані, а на шиї гранати, коралі, дукачі, як жар, горять* (О. Стороженко).

ЄДАМА́ШОК, шку, *ч., заст.* Те саме, що **адама́шок.**

ЄДВА́Б, у, *ч., заст.* Різновид коштовної шовкової тканини. *Нарядили Федора, мов того полковника з Січі: чоботи нові — жовтинці, штани широкі — оксамитні, каптан із*

синього єдвабу (Панас Мирний); *Араби розкладали на дерев'яному помості різнокольоровий єдваб* (із журн.); // Вироби з цієї тканини. *Далі за столами .. міститься панство вельможне: убране в саєти, єдваби* (М. Старицький); * Образно. *Вдяглись в шовки й єдваби ниви. Війни неначе й не було* (Микола Чернявський); * У порівн. *Мову стеле* [Лідія] *рівно, як єдваб...* (М. Рильський).

ЄДВА́БНИЙ, а, е, *заст.* Зробл. із єдвабу. *Саму пані передержувала в місті колишня няня лише тому, що в пані ще були єдвабні сорочки та сукні* (П. Панч); *Для імператриці тримали золотистого коня. Сідло — єдвабне, у квітах, вуздечка з нитяного золота і єдвабу, із шнурками золотими і повіддям єдвабним, чепрак пурпуровий, з китицями* (П. Загребельний); *Сцена у цей час завішується тонкою єдвабною фіранкою, крізь яку видно тільки тіні, силуети жінки і тварини* (О. Ірванець).

ЄДЕ́Н, една́, едне́, *діал.* Один, одна, одне. *Єдна туга — Сама молода, Друга туга — Що милого нема* (П. Чубинський); *Знов урве і затягне* [Зелепуга] *співанку .. Єден богач* [багач] *у другого Та й питається: За що тая голотонька Напивається?* (І. Франко); *— Там усі живі? — звернувся до нього Брянський, вилізаючи з окопу. — Наші всі. А в четвертій роті... Лихо!.. Їх було двоє чи троє під черешнею... То ні єден не встав* (О. Гончар).

ЄДИНА́К, а́, *ч., діал.* Одинак. *Вони втішалися одним живим сином, єдинаком Якимцьом* (І. Нечуй-Левицький); *Він був єдинаком чільника комонної раті Багабухші, та отець ніколи не тремтів над ним — завше водив у рать близьку й далеку* (І. Білик).

ЄДИНА́ЧКА, и, *ж., діал.* Жін. до **єдина́к.** *Діточок Бог дав тільки дівчинку, Оксану. Росла вона .. і пещена була така! бо сказано — єдиначка* (Марко Вовчок); [Я в д о к і я П и л и п і в н а:] *Як же гендлювати без того? То вже нехай Бог проща* [прощає]! *Нам же треба було дбати: дочка росла — єдиначка; треба було на посаг складати* (М. Старицький).

ЄДИ́НИЙ, а, е. 1. Тільки один, без інших. *Господи, Боже Ізраїлів, що сидиш на херувимах! Ти Той єдиний Бог для всіх царств землі, Ти створив небеса та землю!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Поряд з церквою стояла єдина під черепицею хата* (Р. Іваничук); // Лише один. *Якби знала Матуся горенько твоє, Чи оддала б за генерала Дитя єдинее своє?* (Т. Шевченко); *Їй жаль було своєї єдиної донечки, кришечки, що так утомилась цілоденною працею в полі...* (Т. Бордуляк); *Вона не знає, як це зробити, але втеча — єдиний вихід* (А. Хижняк).

2. Загальний, спільний для всіх. *Замість єдиної держави виникло багато удільних князівств, які часто-густо не тільки конфліктували — воювали між собою* (Б. Лепкий); *У дослідників виникає питання: чи є наука настільки єдиною, щоб її можна було охопити єдиним законом* (з наук. літ.); *Єдина система, єдині підходи до приватизації, контроль за дотриманням законодавства мають діяти по всій Україні* (з газ.).

3. Який являє собою внутрішню єдність; цілісний, неподільний. *Все єдине в зорянім безмежжі: Слово — річ, і всі предмети — річ* (О. Бердник); *Символ охоплює явище як єдине ціле* (з наук.-попул. літ.); *Успенський собор Києво-Печерської лаври став об'єднавчою домінантою всього архітектурного ансамблю, пов'язав монастирські будівлі та природний ландшафт у єдине композиційне ціле* (з газ.); // Тісно зближений, згуртований. *Першокласна гітлерівська армія переставала уже бути єдиним цілим, вона тепер більше нагадувала моторизовані величезні банди* (О. Корнійчук).

◇ **Єди́ним фро́нтом** *див.* **фронт; Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м)** *див.* **жи́ти; На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку)** *див.* **хвили́на; Одна́ (єди́на) плоть** *див.* **плоть; Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом** *див.* **дух.**

ЄДИНИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Те саме, що **єдина́чка.** *Мати вхопила свою пещену єдиницю долонями за щоки й поцілувала* (І. Нечуй-Левицький).

ЄДИ́НІСТЬ, ності, *ж.* 1. *рідко.* Те саме, що **є́дність.** *І всі, що руської єдиності жадали, На Клязьму і Москву помалу прибували* (П. Куліш).

2. *мат.* Існування в одному варіанті. *Залишаються відкритими питання коректності формулювання суматорних рівнянь і єдиності їх розв'язку* (з навч. літ.).

△ **(1) Теоре́ма єди́ності,** *мат.* — теорема, яка доводить, що рівняння має лише один розв'язок. *У дисертації наведено теореми єдиності для двозначних алгебричних функцій у середовищах з тонкими включеннями* (з наук. літ.); *Доведено теореми існування та єдиності елемента, що задовольняє відповідну умову* (з навч. літ.).

ЄДИ́НО. 1. Присл. до **єди́ний** 1. *Ні, то реальний, то єдино реальний, справжній дракон, найбільший і найстрашніший з усіх драконів* (І. Багряний); *Усе інше звалося холоднеча майбутнього і вказувало на єдино можливий напрям руху та цілковиту відсутність права вибору* (Ю. Андрухович); *Звичайно, приймати рішення одноосібно в тиші кабінетів спокійніше, та, виявляється, не завжди вони єдино правильні* (з газ.).

2. *у знач. част., заст.* Уживається в знач. обмежувально-видільних слів: тільки, лише, виключно. *І. Франко зрозумів, що єдино в революційній боротьбі народ може знищити ненависні пута соціальної і національної неволі* (П. Козланюк); *Єдино Маріка шкодувала, що вони так рідко бувають удвох... Та це нічого. Скоро все зміниться* (О. Авраменко).

ЄДИНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **єди́ний** у 1, 2 знач., напр.: е д и н о в і́ р е ц ь, е д и н о в л а́ д н и й, е д и н о к р о́ в н и й.

ЄДИНОБО́ЖЖЯ, я, *с.* Релігійне уявлення, яке визнає творцем і правителем світу тільки одного Бога; монотеїзм. *Важливо наголосити, що в Аратті-Трипіллі домінувало єдинобожжя і практично не було культу ідолів і людського жертвопринесення* (з наук.-попул. літ.); *Створення міфу про душу належить не сучасним релігіям єдинобожжя. Джерела його сягають своїм корінням у глибоке минуле людства* (з наук.-попул. літ.).

ЄДИНОБО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Людина, яка займається єдиноборством. *Єдиноборця вже з ним не було: він лежав під ногами юрби, весь обліплений темно-червоною багнюкою* (М. Старицький); *Так уже склалося у нас останнім часом, що "сильних світу цього" чомусь тягне до єдиноборців, а не, скажімо, до майстрів шахової гри* (з газ.).

ЄДИНОБО́РСТВО, а, *с.* Бій, боротьба сам на сам між двома противниками; поєдинок. *Зчепились вони в страшному єдиноборстві, схопили один одного за горло, смертельні, непримиренні вороги* (І. Цюпа); *Свого часу він .. відвідував спеціальні класи шляхетних єдиноборств при академічному братстві "Тевтонія", хоч і змушений був згодом від цього відмовитися через погіршення зору* (Ю. Андрухович); // Боротьба одного з кількома, з багатьма противниками. *Легенди та перекази про втечу з турецько-татарського полону, про козацьку відсіч ординцям, про єдиноборство, в яке вступали з ворогом навіть беззбройні жінки, відобразили оптимізм народу в ті важкі часи* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Схі́дні єдинобо́рства** — види військової підготовки та спортивної боротьби, які виникли в країнах Сходу та набули поширення на Заході (китайське ушу, японські дзюдо, джіу-джитсу, карате та ін.). *Більшість людей, що цікавляться східними єдиноборствами, мабуть, чули про найтаємничіше японське бойове мистецтво нічних воїнів-ніндзь* (із журн.); *Серед безлічі видів східних єдиноборств у лідери зараз виходить айкідо* (з газ.).

ЄДИНОБО́РСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко.* Боротися, битися один на один із кимось, чим-небудь. *Єдиноборствувати зі звіром.*

ЄДИНОВІ́РЕЦЬ, рця, *ч.* Людина однієї з ким-небудь віри, релігії. *Не могли заперечувати* [посли], .. *що він, гетьман, мусить своїх єдиновірців захистити* (Н. Рибак); *Християни грецького обряду, до яких належали й загоряни, на відміну від багатьох своїх земних єдиновірців, вважали католицькі храми такими ж святими місцями, як і свої церкви* (О. Авраменко); *Невгамовний Павлюк гарячі слова кидав: — Коли ми .. єдиновірці, коли в нас одна мати Україна, то давайте діяти вкупі* (В. Чемерис).

ЄДИНОВІ́РКА, и, *ж.* Жін. до **єдинові́рець.** *Наблизившись до царя, його єдиновірки упали на коліна* (із журн.).

ЄДИНОВІ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **єдинові́рство.** *Боже мій, єдиносущий і єдиновірний володарю душі моєї, клянусь я Тобі, що ніколи і ніде не зраджу віри рідної, бо вона є суттю моєї суті* (з рел.-церк. літ.).

ЄДИНОВІ́РСТВО. 1. Визнання однієї з ким-небудь віри; спільність релігії. *Мотивом вибору гетьманського уряду союзником московського царя було єдиновірство, православне віровизнання* (із журн.); *Прикро, що прихильники єдиновірства нерідко не поважають свободу духовного вибору* (із журн.).

2. Течія в старообрядництві, прихильники якої визнають православне духовенство, але зберігають старописні ікони і богослужбові стародруки. *При єдиновірстві за старообрядцями зберігається право проводити богослужіння і таїнства за стародруками і своїми обрядами* (з рел.-церк. літ.).

ЄДИНОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Зосередження влади в одних руках; повнота, необмеженість чиєї-небудь влади. *Тільки-но я відчую, що ти байдужієш до мене, що в мене з'явилася суперниця, яка з твого дозволу чинить замах на моє єдиновладдя, я не стану боротися з нею* (О. Авраменко); *В Римі триває напружена політична боротьба. Кожен із тріумвірів прагне до єдиновладдя* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра); *Святослав, найздібніший з усіх Ярославових синів, правив неповних три роки, він намагався захопити якнайбільше земель, прагнув єдиновладдя* (з навч. літ.).

ЄДИНОВЛА́ДНИЙ, а, е. Який у своїх руках неподільно зосереджує всю владу. *Він* [Самойлович] *хотів знищити Дорошенка, щоб самому бути єдиновладним гетьманом* (А. Кащенко); *Він не любив виставляти себе єдиновладним* (Яків Баш); *Одного чудового дня Маргарита могла б стати єдиновладною правителькою Арагону. Але не захотіла цього* (О. Авраменко).

ЄДИНОВЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Підпорядкованість влади одній особі. *Єдиновладність Папи потрібна для дотримання законності і підтримування ладу всередині католицької церкви* (з наук. літ.).

ЄДИНОДЕРЖА́ВНИЙ, а, е. Який має необмежену владу. *В четверте літо своєї єдинодержавної влади імператор призначив Хільбудія воєначальником Фракії* (Д. Міщенко); *Тільки особистостям масштабу остготського короля Германаріха вдавалося утримувати єдинодержавну владу відносно тривалий час* (з навч. літ.).

ЄДИНОДЕРЖА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Форма управління, при якій вища державна влада належить неподільно одній особі. *Можна згадати і знаменитого ченця Єлеазарового монастиря Філофея, який ревно підтримував ідею московської єдинодержавності* (з газ.).

ЄДИНОКРО́ВНИЙ, а, е. Який має з ким-небудь одного батька або матір. *Рюмсає малеча — бо це ж одвезуть на чужину невідь на який час, може, вже ніколи й не пощастить зустрітися зі своїми єдинокровними, хто був твоїм найпершим порадником, вірним другом, захисником...* (Є. Доломан); // Пов'язаний спільністю походження. *Для нього вони були не тільки єдинокровні брати, а й передусім — товариші, друзі, однодумці, соратники* (В. Малик); *Братерство єдинокровних лицарів захистить ваші городища і селища від чужинців* (О. Бердник).

ЄДИНОНАЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **єдинонача́льність.** *Призначений полковник користувався єдиноначальною владою та не рахувався з полковою радою, внаслідок чого значення останньої помітно впало* (з навч. літ.); *Державні інспекції з контрольно-наглядовими функціями діють як єдиноначальні органи контролю* (із журн.).

ЄДИНОНАЧА́ЛЬНИК, а, *ч.* Особа, яка здійснює єдиноначальність. — *Видно, ще з пелюшок мітили його в командири, ну в єдиноначальники, — притлумлює іронію Черв'яков* (Є. Доломан); *Доронін весь час давав Голубенкові зрозуміти, що він — єдиноначальник, що він має право приймати самостійні рішення, що він мусить їх приймати* (М. Руденко).

ЄДИНОНАЧА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Принцип управління, коли все керівництво зосереджене в руках однієї особи. *Особливістю всесвітньої православної церкви є відсутність єдиноначальності як принципу адміністративної та духовної влади* (з газ.); *Національна гвардія будується на засадах централізованого керівництва, єдиноначальності* (з газ.).

ЄДИНОРІ́Г, ро́га, *ч.* 1. *зоол.* Рідкісна морська тварина родини дельфінових із довгим бивнем у верхній щелепі; нарвал. *Єдинороги поширені в арктичних водах* (з наук.-попул. літ.); *Коня, барана, оленя, цапа, вола, тура і єдинорога натуральної величини привезли рожевощокі і блискучі, але трохи вайлуваті моцарі* (Т. Прохасько).

2. *міф.* Фантастична тварина у вигляді коня з одним рогом. *Я підійшов до стола й переглянув зроблені Пенелопою ескізи герба нашого майбутнього Дому .. — Чудовий задум! Червоний дракон з білим єдинорогом. Те, що треба* (О. Авраменко).

3. *військ.* Старовинна артилерійська гармата, різновид гаубиці, ствол якої прикрашений вилитою фігурою міфічного звіра з рогом. *Вдруге пальнув єдиноріг. На цей раз гармаш повернув її жерлом на подвір'я, і кам'яне ядро зі свистом врізалось у гущу яничарів* (В. Малик); *— Братчики, до гармат! — закричав Гулик. З ним було до десятка старих гармашів, які одразу ж кинулись до ворожих єдинорогів і почали налаштовувати їх до стрільби* (С. Добровольський).

ЄДИНОРО́ДНИЙ, а, е, *заст.* Єдиний у батьків (про дітей). *Бог є вашим найліпшим приятелем, Іванку; Він так любить людей своїх, що віддав їм на розп'яття Сина Свого єдинородного* (С. Процюк); *Син Божий прийняв на себе людськість, зробив віруючих чадами Божими і явив славу Свою, як славу Єдинородного Сина Божого, сповненого благодаті й істини* (із журн.).

ЄДИНОСУ́ЩНИЙ, а, е, *рел.-церк, книжн.* Який має з ким-, чим-небудь одну сутність, суть. *Пізнання внутрішньої троїстості Бога передбачає, що всі три його іпостасі єдиносущні, тобто перебувають на одному онтологічному рівні* (з наук. літ.).

ЄДИНОСУ́ЩНІСТЬ, ності, *ж., рел.-церк, книжн.* Абстр. ім. до **єдиносу́щний.** *Собор утвердив догмат про рівність та єдиносущність Бога Духа Святого з Богом Отцем і Богом Сином* (з рел.-церк. літ.); *Єдиносущність Бога в трьох лицях — таємниця, якої наш розум не може осягнути, але ми віруємо за свідченням Божественного Одкровення. Таємницю Святої Тройці відкрив нам Сам Господь Ісус Христос, посилаючи апостолів на проповідь* (з рел.-церк. літ.).

ЄДИНОУТРО́БНИЙ, а, е. Народжений тією самою матір'ю. *Над рікою Тясьмином, у селі Кам'янці, в маєтку Давидових, єдиноутробних братів Раєвського, .. він* [О. Пушкін] *бере участь у волелюбних розмовах членів потаємного товариства* (М. Рильський); — *Закревський, Віктор. Прошу не плутати мене з Платоном, моїм єдиноутробним братиком, що зневажає мене за те єдино, що я не вдався в нього* (Василь Шевчук); *Щось стримує його, заважає щирій бесіді єдиноутробних: чи то пригода у ранковому метро, чи то вкриті ледь помітною паволокою Остапові очі...* (С. Процюк).

ЄДНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який що-небудь з'єднує. *Складниками сучасного світового господарства є національні господарства країн і регіонів, а єднальними зв'язками між ними — різноманітні міжнародні економічні відносини* (з наук. літ.); *Ця сюжетна деталь у новелі виконує єднальну функцію між актуальним і потенційним рівнями тексту* (з навч. літ.); *Наш прикордонний край — єднальна ланка, яка поєднує українську державу з оновленою та розширеною європейською спільнотою* (із журн.).

2. *лінгв.* Який з'єднує однорідні члени речення і частини складносурядного речення (про сполучники). *Означення, виражені синонімами і зв'язані єднальним сполучником, є однорідними* (з наук. літ.); *Характерною ознакою діалектного синтаксису, порівняно з літературним, є повторювання єднальних сполучників, а також уживання їх на початку речень* (з навч. літ.).

ЄДНА́ННЯ, я, *с.* 1. Тісний зв'язок; згуртованість. *Бенкет вийшов на славу: земські стовпи зійшлися з дворянськими стовпами празникувати свято єднання, згоди* (Панас Мирний); *Розуміючи, що тільки в єднанні сила, новообраний гетьман першим ділом узявся за налагодження добрих стосунків між запорожцями й реєстровими козаками* (А. Кащенко); // Взаємозв'язок, ділові, дружні стосунки; близькість відносин. *Єднання ідей, єднання душ — це велика потаємна сила між людьми, що єднає їх між собою* (І. Нечуй-Левицький); *Котиться з Африки хвиля і, як далекий братерський привіт, цілує скелі. І може, та хвиля, що мила ноги араба, набігає тепер на мої ноги як символ єднання...* (М. Коцюбинський); *Вся діяльність братів Єдлічок упродовж тривалого часу слугувала важливій справі слов'янського культурного єднання* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **є́дність** 2. *Любов до свого народу, до Вітчизни починається з любові до матері, батька, дому, в якому народився, до клаптика тої землі, де вперше побачив високе небо, відчув таємничість природи і своє єднання з нею* (С. Васильченко); *Те єднання землі і неба щемить у грудях тривогою вічності: людина відчуває себе новонародженою перед красою життя, і сяйво добра освічує її душу* (Григорій Тютюнник); *Безмежна сліпучість моря зливається з такою ж безмежною сліпучістю небес. Сяйво дня народжується із сяєв, з гармонійного єднання переповнених світлом стихій...* (О. Гончар).

ЄДНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *кого.* Створювати єдність (у 1 знач.) між ким-небудь; згуртовувати. *Щоб брати братів єднали Розірвать гуртом кайдан* [кайдани].., — *Треба перше нам освіти* (П. Грабовський); *Але була між нами й глибока єдність: любов до свого народу, культури, до його історії, хвилювання за його майбутнє. Це єднало нас, і тому взаємна дружня приязнь не суперечила взаємному словесному прочуханові* (Б. Антоненко-Давидович); *В оповіданні сивого пожежника .. говорилося про мужність, що єднає людей, яким випало бути разом у катівнях Шварценвальде* (С. Журахович).

2. *кого, що.* Створювати між ким-небудь близькі, дружні стосунки, тісний зв'язок; зближувати кого, що. *Одно їх* [Андрія і Маланку] *єднало — це згадка про те, що Ґудзь радив найняти Гафійку* (М. Коцюбинський); *Дружні взаємини єднали співця Білорусії* [Я. Купалу] *з литовським поетом Людасом Гіра, з найбільшим поетом Латвії Янісом Райнісом, з нашим Павлом Тичиною* (М. Рильський); *У роботі Зоя знаходить справжню насолоду, робота єднає її з колективом, що давно вже став для дівчини і ріднею, і найповнішою опорою в житті* (О. Гончар); // *перен.* Встановлювати тісніший зв'язок, взаємодію між чим-небудь. *Тихо сяли старечі очі перед повагою смерті, мудрий спокій єднав життя і смерть* (М. Коцюбинський); *В думці міркуючи, мудрії Ріші почули той зв'язок, що то єднає буття з небуттям* (Леся Українка).

3. *що.* Установлювати сполучення, зв'язок із чим-небудь, між чим-небудь. *Стежив* [Алі], *як тихо ступали жовті патинки* [Фатьми] *по кам'яних сходах, що єднали Меметову хату з землею* (М. Коцюбинський); // *кого, що.* Встановлювати спілкування між ким-, чим-небудь за допомогою засобів зв'язку. *Вони* [жили кабеля] *знову єднали його з усіма дивізіонами* (В. Кучер); * Образно. *Густа мряка чорним запиналом єднала з небом спалену сонцем полонину* (М. Коцюбинський).

4. *що.* Збираючи разом, створювати єдине ціле. *Там життя було немов зібране в тому шкельці, що промені порізнені єднає в одну сліпучу .. точку* (Леся Українка); *З друкарнею Миколин кабінет єднає маленьке дерев'яне віконечко, заглиблене в стіну* (О. Гончар).

5. *кого, заст.* Домовлятися з ким-небудь про щось. *Я полюбив святу красу дівочу, Що винниць батька свого стерегла, І вже єднав дружину парубочу, Що нас до шлюбу в парі провела* (І. Франко); // Вести розмови з ким-небудь про заміжжя дочки, онуки і т. ін.; заручати, змовляти. *Стала мати гадати Та за пана* [дочку] *єднати* (Т. Шевченко).

6. *кого, заст.* Схиляти кого-небудь на свій бік; умовляти. *Таки ж у нашому селі Назнав я дівчину... Вчащаю І матір удову єднаю* (Т. Шевченко).

ЄДНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Згуртовуватися для дружніх, спільних дій. *За правду, браття, єднаймось щиро, Єдиний маєм правий шлях* (Леся Українка); *Як мала у тебе сила, То з гуртом єднайся ти: Вкупі більше зробиш діла, Швидше дійдеш до мети* (Б. Грінченко); *Помітив: на крик прямували інші — кожен одинцем, не так, як колись гуртками єдналися, поспішаючи і знаходячи здогади про подію* (В. Барка).

2. Вступати в дружні стосунки, підтримувати зв'язки з ким-небудь. *А тепер я писав вам не єднатися з тим, хто зветь-*

ся братом, та є перелюбник, чи користолюбець, чи ідолянин, чи злоріка, чи п'яниця, чи хижак, із такими навіть не їсти! (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Колись дерли* [пани] *шкуру з людей, а це почали братись та єднатись, навіть пити з ними горілку* (І. Нечуй-Левицький); — *Знайшли з ким єднатися. Та ті дармоїди і з мертвого злуплять* (Ю. Збанацький).

3. Зливатися одне з одним; поєднуватися. *Знов лунає сміх, а з ним єднається прикрим акомпанементом цинічний регіт підстаркуватої жінки* (Леся Українка); *Завітала разом з колядкою в хату немеркнуча краса, в якій єдналися дарована землею родючість з вродою й честю людини* (І. Пільгук); *На тонкій лінії виднокругу єднається рожевий і синій відлив* (М. Стельмах).

Є́ДНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність. *Єдності, яка б робила нас із кволих навіть одиниць незламною силою, потребуємо й ми...* (М. Коцюбинський); *Для поезії Лесі Українки характерні філософська заглибленість, роздумування над такими вічними проблемами, як мета людського життя, єдність чесних людей світу* (з наук.-попул. літ.); *Український рушник — символ єдності української держави* (з наук.-попул. літ.).

2. Поєднання в одному цілому різних частин. *А в конкретному випадку від дії дуже потужного квазірезистивного поля утворилася нова, досі не відома структурна єдність молекул води, яка, до речі, віддавна задавала багато загадок науковцям* (О. Тесленко); *В. І. Вернадський, обґрунтувавши закон єдності природи, людини, космосу, усього сущого, спостерігав і зв'язок поколінь* (з наук.-попул. літ.); *У сучасному літературознавстві існує програмова вимога розглядати художні твори у єдності змісту й форми* (із журн.).

3. Спільність чого-небудь, зосередженість чогось в одному місці і т. ін. *Єдність походження, спільна історична доля, територіальне сусідство .. пов'язують російський і український народи* (М. Рильський); *Основу етнічної спільності народності насамперед становить єдність її мови* (з наук. літ.).

△ **(1) Надфра́зна є́дність,** *лінгв.* — єдине структурно-семантичне ціле, що складається з низки речень, а іноді й кількох абзаців, організованих лексичними, граматичними та інтонаційними засобами. *Генітивні заперечні речення можуть стояти на початку надфразної єдності, в середині або ж у кінці, акцентуючи увагу мовця на важливому комунікативному аспекті заперечення буття, існування якоїсь субстанції* (з наук. літ.); **(2) Фразеологі́чна є́дність,** *лінгв.* — стійке сполучення слів, що виступає в мові як семантично цілісний, єдиний неподільний на складові частини вислів. *Фразеологічні єдності є однією із груп стійких сполучень слів, які формують систему фразеологізмів української мови* (з навч. літ.).

Є́ДНУС, а, *ч., заст.* Дукач (у 1 знач.). *Хрестів усяких, дукатів, єднусів золотих, .. та чого у неї не було* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Є́ЖА, і, *ж., бот.* Рід багаторічних трав'янистих рослин родини злакових. *В Україні єжа росте на луках і в лісах усіх районів, крім Південного Степу і степової частини Криму* (з наук.-попул. літ.); *Єжа розмножується і поширюється насінням* (з навч. літ.).

ЄЗУЇ́Т, а, *ч.* 1. Член католицького чернечого ордену "Товариство Ісуса" — організації, що займалася активним упровадженням католицизму. *Серед єзуїтів було багато людей енергійних, завзятих і великої освіти* (І. Огієнко); *Скоро був біля колишнього костьолу єзуїтів — високого, що закривав небо, білостінного, з глибокими нішами-впадинами у товстих мурах* (М. Малиновська); *Що не кажи, єзуїт наполіг гризти латину по-польськи!* (В. Неборак).

2. *перен.* Про підступну, підлу, лицемірну людину. *Яким же треба бути єзуїтом, щоб однією рукою підписувати закони, а другою інструкції, котрі скасовують ті закони* (В. Канівець).

ЄЗУЇ́ТСТВО, а, *с.* Лицемірство, підступність, зрадництво, застосування обману, інтриг, провокацій і т. ін. для досягнення своєї мети. *Єзуїтство тим і страшне, що воно прибирає машкару скромності й ловить душі бідних простаків* (Р. Іваничук); *Єзуїтство нашої колишньої ідеології дозволяє її реліктам висловлювати тривогу з приводу загострення міжнаціональних відносин* (з газ.).

ЄЗУЇ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **єзуї́т.** *Пріор єзуїтського монастиря в Тернополі, вернувши зі спільної монастирської їдальні, .. лагодився прилягти і віддихнути* [відпочити] *після доброго обіду* (І. Франко); *Восени думав він віддати свого хлопчика до єзуїтського колегіуму* (З. Тулуб); *Видно було шмат неба, велику купчасту хмару і гострі бані єзуїтського кляштора* (Валерій Шевчук); // Власт. єзуїтам, характерний для них. *У нижчій гімназії .. держалася стара єзуїтська традиція — періодичних бійок* (І. Франко); *Сойка з усією єзуїтською войовничістю виступав проти революційно настроєних селян, залякуючи боязливіших "Божою карою"* (з навч. літ.).

ЄЙ-БО́ГУ, *виг., розм.* Уживається при вираженні підсиленого запевняння, заприсягання в чому-небудь. *Єй-богу, тою* [тією] *одною хвилиною з'єднав собі мене більше, ніж цілим своїм попереднім поступуванням, я майже набрала довір'я до нього* (О. Кобилянська); [М а р у с я:] *Не губи ж ти мене, не губи, мій орле! Бо пропаду, єй-богу, пропаду за тобою!..* (М. Кропивницький); *Ікони — сплеснув руками чоловік. — Староруські ікони! Чотирнадцятий вік! Сімнадцятий вік! Чув! Єй-богу, чув* (П. Загребельний).

ЄЙ-Є́Й, *виг., розм.* Те саме, що **єй-бо́гу.** *Диви, єй-єй, ти став набагато кращим, якось вирівнявся, ніби помолодів!* (С. Скляренко); — *Єй-єй, видно з дзвіниці ті могили, що оточували наші рідні Турбаї! Хочеться птахом полинути туди!* (І. Пільгук); *Що Петро такий оратор, Не гадала я ніяк! Як зійшов з підмостку того, Аж від серця одлягло... єй-єй, клопоту такого В мене зроду не було!* (С. Олійник).

ЄКТЕНІ́Я, ї, *ж., рел.-церк.* Частина православного богослужіння — молитва, що містить звернення та прохання до Бога. *Аркадій звів очі до неба і почав проголошувати урочисту єктенію. Його могутній бас, наче грім, прокотився над головами людей і досяг останніх рядів* (М. Старицький); *Отець диякон Дам'ян, стрясаючи своєю сивою, але все ще бурхливою чуприною, виголошував єктенії* (У. Самчук); *Священник швидко справив єктенію і благословив братство* (із журн.).

ЄЛЕ́Й, єлею, *ч.* 1. Рослинна, перев. маслинова олія, що використовується для церковних обрядів; олива. — *А це прошу прийняти й записать на монастир мою малу лепту: ладан, смирну і єлей, — промовив нишком .. Копронідос* (І. Нечуй-Левицький); *Глухо донеслася відповідь:* — *А ми ладанцем та смирною покадимо та пахучим єлеєм покропимо...* (О. Донченко); *І дух єлею, дух вина, і втрати дим... невже се осінь?* (І. Калинець); *Присутні в соборі затамували подих. Архієпископ умочив пальця в єлей* (О. Авраменко); * У порівн. *І слово Із уст апостола святого Драгим єлеєм потекло* (Т. Шевченко).

2. *перен.* Те, що заспокоює, втішає, вихваляє. *Ці слова мастили єлеєм мені серце* (Валерій Шевчук); *У літератур-*

ній критиці не можна терпіти ні солодкого єлею, ні замашної дубинки (з наук. літ.).

ЄЛЕ́ЙНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Прикм. до **єле́й** 1. *Єлейний податок; Єлейний розчин.*

2. *перен.* Який виражає нещирість, удавану благочестивість, лагідність. *Щоправда, консисторців, що полюбляли єлейні, благообразні обличчя, непокоїла трохи незвичайна зовнішність отця Йосипа* (Б. Антоненко-Давидович); *З якою насолодою він зараз кинув би просто в очі осоружній бабі Анастасії ці гроші, щоб тільки не бачити пісного її обличчя, щоб не чути її єлейного голосу* (В. Собко); *Підпирався цей світ панською сваволею, канчуками поміщицьких посіпак та єлейними молитвами про спасіння душ пастирів духовних* (з наук. літ.).

ЄЛЕ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **єле́йний** 2. *Колір очей у Мишка мінявся залежно від обставин.., але вони завжди світилися єлейністю* (О. Чорногуз); *Звично і весело світить сонце, добре, що хоч київське сонце не містить лоску світських раутів, єлейності нічних клубів із хитромудрими вивісками, анатомічної аберації* (С. Процюк).

ЄЛЕ́ЙНО. Присл. до **єле́йний** 2. — *Нема в них царства, дитино моя, — єлейно зітхнув отець Алоїзій* (З. Тулуб).

ЄЛИСЕ́ЙСЬКИЙ, а, е: **Єлисе́йські поля́** *див.* **по́ле.**

Є́МЕНЕЦЬ *див.* **є́менці.**

Є́МЕНКА *див.* **є́менці.**

Є́МЕНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **є́менці** та Ємен. *Подивився уважно на його єменську торбу під рукою і крикнув хлопцеві щось незрозуміле єменською говіркою* (Ю. Логвин).

Є́МЕНЦІ, ів, *мн. (одн.* **є́менець,** нця, *ч.;* **є́менка,** и, *ж.).* Основне населення Ємену. *Одяг єменців дуже скромний. Жінки, звичайно, в чадрі, а чоловіки у великих спідницях і піджаках, які не знімають навіть у пустелі* (із журн.).

Є́МНИЙ, а, е. Який може вмістити велику кількість чого-небудь; місткий. *Хлопчина нахилився до персня, і густе ємне проміння просто різало йому очі* (Ю. Логвин); *Ємним визначенням дискурсу є його характеристика як цілісно оформленої одиниці інформації, що обумовлена сукупно лінгвістичними й екстралінгвістичними факторами* (з наук. літ.); *Зібрані фотографії явили собою дивовижно ємну, об'ємну й різноманітну панораму нашого життя, виткану з неповторних окремих миттєвостей, відображених у кожному зі знімків* (з газ.).

Є́МНІСНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до електричної ємності, пов'язаний із нею. *Компенсація ємнісного струму ефективно обмежує усталені значення напруг кроку і дотику* (з наук. літ.).

Є́МНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Здатність умістити в собі певну кількість кого-, чого-небудь; місткість (у 1 знач.). *Оскільки дихальна ємність легень у дітей відносно невелика, а потреба в кисні значна, дитині доводиться дихати частіше, ніж дорослому* (з навч. літ.).

2. Посуд для чогось; місткість (у 2 знач.). *Доки ви тут стояли, ми обстежили всі двори, прилеглі до ставка, і в кожному знайшли тару від розкрадених отрутохімікатів: бочки, каністри та інші ємності...* (Г. Тарасюк).

3. *фіз.* Характеристика провідника, що вимірюється відношенням електричного заряду провідника до його потенціалу. *Вимірювання ємності мембран виконувалися обчисленням інтеграла під кривою струму заряду мембранної ємності* (з навч. літ.); *Сенсор працює як конденсатор змінної ємності* (із журн.).

4. *інформ.* Кількість інформації, яку максимально можна розмістити на цифровому носії. *Поява комп'ютерних змінних носіїв великої ємності суттєво змінила процес поширення нової наукової і технічної інформації* (з наук. літ.); *Основним для користувача є ємність диска, тобто об'єм інформації, який можна зберігати на ньому* (з навч. літ.); *Ємність вимірюють у спеціальних одиницях — байтах, а також у їхніх похідних — кілобайтах, мегабайтах тощо* (із журн.).

△ (1) **Електри́чна є́мність** — величина, яка чисельно дорівнює кількості електрики, що змінює електричний потенціал провідника на одну одиницю. *Одиницею електричної ємності у Міжнародній системі одиниць є фарада* (з наук.-попул. літ.); *Крім активних опорів ізоляції, є реактивні опори, зумовлені певною електричною ємністю між жилою кожного проводу і землею* (з навч. літ.).

Є́НА, и, *ж.* Грошова одиниця Японії, а також монета відповідної вартості. *Єна була введена в обіг у 1872 році в результаті реформи грошової системи доби Едо. До 1954 року існували також більш дрібні одиниці — сен і рін, які нині використовуються лише як рахункові одиниці* (з наук.-попул. літ.); *Японський уряд протидіятиме подорожчанню єни, захищаючи інтереси японських експортерів* (з газ.).

ЄНО́Т, а, *ч.* Невеликий хижий звір родини єнотових із темно-жовтим густим хутром, який добре лазить по деревах. [П у з и р:] *Ну, гаразд .. зроблю шубу з лисичого хутра.* [Ф е н о г е н:] *Єнот краще!* (І. Карпенко-Карий); *Він завжди лагодив їм всі формальності в таких делікатних справах, як дозволи на пантовку, на ловлю єнотів, на різну зброю тощо* (І. Багряний); *Юнак повернув голову і втупився в неї тьмяним поглядом. Темні кола під очима .. робили його схожим на єнота* (О. Авраменко); *Порівняно з іншими хижаками слух і зір у єнотів розвинені середньо, а нюх — добре* (з навч. літ.).

ЄНО́ТОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **єно́т.** *Єнотове кубло; Єнотове хутро;* // Зробл. із хутра єнота. *Назустріч, униз, мчить чудовий рисак під сіткою, візник у передку тримається, як князь... Коцюбинський встигає розпізнати закутаного в єнотову шубу Хоменка* (Л. Смілянський); *На ньому фрак, єнотова розкішна шуба, годинник, шаль, ціпочок...* (Василь Шевчук).

2. *у знач. ім.* **єно́тові,** вих, *мн.* Родина хижих ссавців. *За способом пересування єнотові діляться (залежно від виду) на стопохідних і пальцестопохідних тварин* (з навч. літ.); *Обмежена за кількістю видів родина єнотових поєднує різноманітних за зовнішнім виглядом звірів* (із журн.).

ЄНОТОПОДІ́БНИЙ, а, е: △ **Єнотоподі́бний соба́ка** *див.* **соба́ка.**

ЄПА́РХ, а, *ч.* 1. *іст.* У Візантійської імперії цивільний і військовий керівник єпархії, а також градоначальник столиці. *А якщо не розпродав свого товару, то єпарх що хоче з ним зробить, і можеш ти в одних тільки портах додому повернутись* (С. Скляренко); *Сам єпарх Константинополя Роман Аргір стежив за тим, щоб Меса і всі форуми, по яких пройде тріумфальна процесія, були прикрашені лавром і плющем* (П. Загребельний).

2. Архієрей, який безпосередньо керує єпархією й володіє усією повнотою єпископської влади. *У православній церкві єпарх є предстоятелем місцевої (помісної) церкви, якою керує згідно з канонами за соборного сприяння кліру й мирян* (з рел.-церк. літ.); *У Північній Америці є дві архієпархії-митрополії УГКЦ, кожна зі своїм єпархом та єпархіями* (із журн.).

ЄПАРХІА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **єпа́рхія.** — *Я вчора був у консисторії і чув, як вас там лаяли на всі заставки. Боюсь, що про це говоритимуть навіть на єпархіальному з'їзді* (М. Стельмах); *Він* [єпископ] *хотів би, щоб усі доходи від дру-*

карні йшли на єпархіальні потреби, а Рогатинець уперся — гімнасіон треба перш за все відкрити (Р. Іваничук); *Єпархії видавали єпархіальні вісники, в яких друкувалися єпархіальна хроніка та розпорядження єпарха* (з навч. літ.).

Єпархіа́льна шко́ла *див.* **шко́ла; Єпархіа́льне учи́лище** *див.* **учи́лище.**

ЄПА́РХІЯ, ї, *ж.* Церковно-адміністративна одиниця на чолі з архієреєм у православних та греко-католицьких церквах. *Першим священнослужителем, що помітив незвичний рух в церкві, був дяк Кирило Якимович, відомий на всю єпархію своєю надзвичайною скупістю і плодовитістю* (О. Довженко); *Важко забути, чим був колись цей собор, найбільший, найпишніший в єпархії. І праведників, і грішників — усіх він єднав* (О. Гончар); — *От ти прийми чернецтво, стань на чолі єпархії і покажи, як треба жити пастирям, очисть од скверни істину...* (Василь Шевчук).

ЄПИ́СКОП, а, *ч.* Вищий духовний чин у християнській церкві, а також особа, яка має цей чин; архієрей. *Єпископ має бути бездоганний: муж однієї дружини, тверезий, невинний, чесний* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [2 - й:] *Він каже, що не з Божої встанови ти став єпископом* (Леся Українка); *Збоку сидить Сінезій, єпископ з Кірени, освічений, культурний ієрарх церкви, який донедавна ще тримався еллінізму* (О. Бердник).

ЄПИСКОПА́ЛЬНИЙ, а, е. Такий, у якому система церковного управління здійснюється через єпископів. *В Англії і Шотландії радикальні протестанти .. помагали католикам в справі скасування привілегій* [привілеїв] *єпископальної державної церкви в Ірландії* (М. Драгоманов); *Я вже завтра урочисто в'їду в свій замок з оголеним мечем у руці під бій котлів і звуки лютень і повезу свою невісту до єпископальної церкви* (П. Загребельний).

ЄПИСКОПА́Т, у, *ч.* 1. У католицькій церкві — система церковного управління через єпископів. *Особливе місце в єпископаті належить єпископові Рима, особливий статус якого був закріплений рішеннями Першого Ватиканського собору* (з наук.-попул. літ.); // Збори, засідання єпископів. *Я в палацах свій! Паросток молодший мій На єпископаті Сяде скоро в білій шаті* (М. Зеров); // Те саме, що **єпа́рхія.** *Об'їжджаючи свій єпископат, він* [Левицький] *ставився до українського духовенства з явною погордою і спинявся тільки по шляхетських дворах* (І. Франко).

2. *збірн.* У православ'ї — вище духовенство. *Створена на землях Русі Київська митрополія була складником церкви Візантії, очолюваної Константинопольським патріархом. Усі київські митрополити й більша частина єпископату були греками-візантійцями* (з наук. літ.); *З головного духовного центру Русі — Києво-Печерського монастиря — вийшли перші кадри автохтонного єпископату* (з наук.-попул. літ.); *Під час зустрічі з єпископатом православної церкви Греції Папа просив пробачення за взяття та пограбування Константинополя 1204 року* (з газ.).

ЄПИСКОПІ́Я, ї, *ж.* Те саме, що **єпа́рхія.** *Письмові джерела повідомляють, що в 968 році в Стариграді була заснована єпископія, яка стала своєрідним форпостом християнізації* (з наук.-попул. літ.).

ЄПИ́СКОПСТВО, а, *с.* 1. Сан єпископа; діяльність єпископа. *Вірне це слово: коли хто єпископства хоче, доброго діла він прагне* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Доводиться припустити, що поява другої редакції Руської Кормчої пов'язана з часом єпископства св. Серапіона у Володимирі* (І. Жиленко).

2. Те саме, що **єпа́рхія.** — *А ти не чув? Новий митрополит київський, Потій, приїхав на єпископство наше уніата ставити* (Р. Іваничук); *Прийняли вони короля з честю, але згодилися пропустити через свої володіння не інакше, як за поступку їм у Італії п'яти єпископств, суміжних з їхніми землями* (П. Загребельний).

ЄПИ́СКОПСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **єпи́скоп** і **єпи́скопство.** *З початком 1852 р. .. прийшов цісарський декрет, потверджений Папою, котрим усунено Войтаровича з його єпископської кафедри* (І. Франко); *У церквах та соборах правились єпископські молебні за здравіє та многая літа імператорської сім'ї* (І. Білик); *Одного разу в Лолин наїхала "єпископська візитація", тобто приїхали перевіряти, як ідуть мирські та духовні справи у отця Рошкевича* (Р. Горак).

ЄПИТИМІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до єпитимії. *У четвертому столітті були створені перші основоположні єпитимійні номоканони. Ними визнані три канонічні послання святих Василя Великого та Амфілохія* (з наук. літ.).

ЄПИТИ́МІЯ́, ти́мії, *ж.* Церковне покарання, що полягає в суворому дотримуванні посту, довгих молитвах, посилених поклонах і т. ін. *Вона стояла, сповнена відчаю, несла відчай з собою, а простий люд побачив чистість, од якої всі здригнулися й заплющили очі, а тоді заревли натовпи тисячоголосе* [тисячоголосо]: — *Без єпитимії! Без єпитимії!* (П. Загребельний); *Єпитимія накладається священиком-духівником* (з наук.-попул. літ.).

ЄПИТРАХИ́ЛЬ, і, *ж.* Частина культового одягу священика у вигляді довгої смуги, що надягається на шию. *Панотець надів єпитрахиль* (І. Франко); *Під єпитрахиллю зараз кається в своїх гріхах старий Щербина* (М. Стельмах); *Незабаром батюшка повернувся й зодяг єпитрахиль, що тьмяно сіяла сріблом та золотом, і в світлиці стало ще урочистіше* (Григір Тютюнник).

ЄР, а, *ч., заст.* Назва літери "ъ". *Востаннє я бачив садок вишневий коло хати на обкладинці дореволюційного, з єрами, малоросійського, власне, а не українського видання творів, не пам'ятаю, якого письменника* (Д. Бузько).

ЄРАЛА́Ш, у, *ч., рідко.* 1. *розм.* Безлад, плутанина. *Живи здоровий, сину мій, рости, спивай меди із чарівної чаші, а я, твій батько, маю ще тягти кормигу літ у чорнім єралаші* (В. Стус).

2. Старовинна картярська гра. — *Може, хто пулечку зіб'є або на потуху стаканчик-другий пуншу вип'є?* — *спитався Колісник. Багато зразу схопилося і закричали:* — *У єралаш! преферанс! вінт! бакара! Столи знову загули, і гості, розбившись на невеличкі купки, розсілися різатись у карти* (Панас Мирний).

ЄРЕВА́НЕЦЬ *див.* **єрева́нці.**

ЄРЕВА́НКА *див.* **єрева́нці.**

ЄРЕВА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до єреванців і Єревана. *Фельдфебель узяв довідник і почав перегортати сторінки:* — *Дев'яносто перший полк, єреванський, Кавказ, постійне місцеперебування Тифліс* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЄРЕВА́НЦІ, ів, *мн.* (*одн.* **єрева́нець,** нця, *ч.;* **єрева́нка,** и, *ж.*). Мешканці Єревана. *Єреванці дуже пишаються своїм аеропортом "Звартноц". Він побудований 1980 року, а 2011 його було реконструйовано* (з газ.).

ЄРЕПЕ́НИТИСЯ, нюся, нишся, *недок., прост.* Настійно наполягати на чому-небудь, не бажати погоджуватися з чимось, сердито упиратися, пручатися. [І в а н:] *Що ж, обібрали березу?* [2 - й п а р у б о к:] *Та он Омелько єрепенить-*

ся! (М. Кропивницький); — *Ти не єрепенься, хлопче! Ми з тобою, здається, з першого дня умовились: слухати мене, як батька* (І. Цюпа); — *Ти довго будеш єрепенитись, змія підколодна?* (М. Стельмах).

ЄРЕСІА́РХ, а, *ч., рел.* Засновник єретичної секти. — *Кажуть, що цар звелів тому єресіархові виїхати з Петербурга* (І. Нечуй-Левицький); *Я читав про дивні речі. В основному книжки різних заборонених авторів, які були або єресіархами, або прихильниками різних забутих культів* (Любко Дереш).

ЄРЕСІО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із єресіології. *Учення Василіда, представлене єресіологами, виглядає як складна метафізична система, що включає окремі етичні та релігійно-моральні категорії* (із журн.).

ЄРЕСІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до єресіології. *У єресіологічному трактаті VII ст., написаному монахом Георгієм, тритеїзм характеризується як єресь* (з наук. літ.).

ЄРЕСІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Напрям релігієзнавчих досліджень, який займається вивченням єресей. *Серед робіт із єресіології виділяється праця М. Глубоковського "Блаженний Феодорит, єпископ Кирський", бездоганна з погляду коректності понятійного апарату при аналізі єресіологічних творів Феодорита* (з наук. літ.).

Є́РЕСЬ, і, *ж.* 1. Релігійне вчення, що суперечить догматам та організаційним формам панівної церкви. *Невидимі нитки в'язали рід Лачерди з альбігойською єрессю, проти якої ще на початку XIII ст. римською церквою було оголошено хрестовий похід* (Н. Королева); *Феодора, будучи колись байдужою до релігійних змагань у Константинополі, стала непримиренним ворогом єресі* (Д. Міщенко).

2. *перен., розм.* Відступ від панівних чи загальноприйнятих поглядів, правил, положень і т. ін. — *Григорій таки справді заразився єрессю. Так і тхне від нього німецьким вольнодумством* [вільнодумством] (М. Івченко); *Вловив себе на думці Лесь, що не одного добрівлянського ґазду непокоїть, нервує ота залізниця. .. Це ж, мовлять, вона тому виною, що всяка політична єресь, як чума, заражає нині безбожного хлопа, неспокій селу несе, зрештою в тюрми людей заганяє...* (І. Нижник); *Наукова діяльність Улугбека викликала незадоволення з боку правлячих кіл, які обвинувачували вченого в єресі* (з наук.-попул. літ.).

3. *тільки одн., перен., розм.* Те, що позбавлене здорового розуму; дурниця. — *Коли мені здається, що мої співбесідники верзуть єресь, я кажу їм це в очі* (Ю. Шовкопляс); *Ні від кого не залежати — це прекрасно! Будь-яку єресь можна сказати, найсміливішу думку відстояти!* (О. Бердник).

ЄРЕТИ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **є́ресь** 1, 2. *За єретизм був спалений на вогнищі чеський реформатор-протестант, ректор Празького університету Ян Гус* (з наук.-попул. літ.); — *Та це вже якесь вільнодумство! Єретизм! Від цього й до "геть з князями!" недалеко!* (Ю. Винничук).

ЄРЕТИ́К, а́, *ч.* 1. Послідовник єресі (у 1 знач.). *А я тихо Богу помолюся, Щоб усі слов'яни стали Добрими братами, І синами сонця правди, І єретиками Отакими, як Констанцький Єретик великий!* (Т. Шевченко); *Почали мене звинувачувати в найтяжчих гріхах — ніби я єретик. Ба більше — безбожник!* (Ю. Логвин); *Й скликав патріарх Флавіан собор малолюдний, і нарекли Євтихія єретиком* (І. Білик); * У порівн. *Не йде старий до вечерні, сидить, мов єретик* (О. Гончар).

2. *перен.* Людина, яка відступає від панівних чи загальноприйнятих поглядів, правил, положень і т. ін. *Українці на* [у] *Москві завше були новаторами, завше перед вели у всяких новинах та реформах. Це були дріжджі культурні, — і не дурно ж богобоязлива Москва прозивала їх єретиками* (І. Огієнко).

ЄРЕТИ́ЦТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **є́ресь** 1, 2. *Не міг отець Кралевич обрушитися на цього гуцула.., не міг укарати се .. єретицтво* (Г. Хоткевич).

ЄРЕТИ́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **єрети́к.** *Якось на аутодафе, коли зводили на вогнище молоду єретичку, він замість радості, що католицька віра торжествує, відчув у глибині душі гріховну жалість* (В. Дрозд); *Тільки Джералд Вейс не фотографував зрадниці громадських сподіванок і новоявленої єретички: місіс Ліліан була постійною співробітницею його листка* (Ю. Смолич).

ЄРЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до єресі, єретика. *Якщо б він і досі був на чолі військового загону, Гжеський, не замислюючись, зруйнував би і село, і їх* [козаків] *єретичну церкву* (З. Тулуб); *Кадило .. дотримувався досить єретичних поглядів на Біблію* (Е. Андієвська); *В голову мені приходили єретичні думки, я вагався і не міг вирішити — що корисніше було б викладати моїм товаришам* (Л. Первомайський); *Лук'ян давно вже збирався донести приставові на Гарасима Тарасюка.., що веде між вербівчанами єретичні розмови та підбурює бідноту не гнутись перед багатіями* (А. Іщук); *Вона виглядала чарівно, або чаруюче, і я, можливо, вперше почав думати про одруження з нею — єретична, боязлива, непевна думка, бо уявити її в ролі дружини, господині і матері поки що не було можливості* (У. Самчук).

Є́РИК[1], а, *ч.* Невелика протока, що з'єднує два озера або річку з озером. *Часто доводилось обходити єрики й озерця, де Остап освіжавсь холодною водою* (М. Коцюбинський); *Озеречка ті з'єднуються одне з одним вузенькими єриками, такими вузькими, що ледь-ледь можна ними пропхнутися на невеличких човниках-довбанках з одного озеречка до іншого* (Остап Вишня); *Отаман справді любив плавні .. Любив мандрувати по річках, безконечних протоках і єриках, ніхто краще за нього не знав їх* (Ю. Мушкетик).

Є́РИК[2], а, *ч., заст.* Назва літери "ъ". *Часті написання єрика над кінцем складу після приголосних усередині слова наштовхують на думку, що вчений був обізнаний і з текстами, старішими XV–XVI ст.* (з наук. літ.).

ЄРИХО́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до м. Єрихон. *Вірою впали єрихонські мури по семиденнім обходженні їх* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Усе кричить, нуртується, гуде. Звалити хочуть стіни єрихонські* (Л. Костенко).

△ **Єрихо́нська труба́** *див.* **труба́.**

◊ **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **єрихо́нська труба́** *див.* **труба́.**

ЄРУСАЛИ́МЛЯНИ, ян, *мн. (одн.* **єрусали́млянин,** а, *ч.;* **єрусали́млянка,** и, *ж.).* Мешканці Єрусалима. *І до нього* [Івана] *приходила вся країна юдейська та всі єрусалимляни, і в річці Йордані від нього хрестились вони, і визнавали гріхи свої* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЄРУСАЛИ́МЛЯНИН *див.* **єрусали́мляни.**

ЄРУСАЛИ́МЛЯНКА *див.* **єрусали́мляни.**

ЄРУСАЛИ́МСЬКИЙ, а, е. Стос. до єрусалимлян і Єрусалима. *А Ісус обернувся до них та й промовив: — Дочки єрусалимські, не ридайте за Мною, за собою ридайте й за дітьми своїми!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *А Христос, Господь наш, тим часом до брами єрусалимської підходить* (Н. Королева); *Сімдесят глав мала в собі книга велемудрого інока з Єрусалимського монастиря святого Сави* (П. Загребельний).

ЄСЕЇ, їв, *мн.* Іудейська релігійна секта у II ст. до н. е. — I ст. н. е. *Єсеї вірували в єдиного Бога, у безсмертя душі* (з наук. літ.); *Єсеї були досить релігійними, вели строге моральне життя, старанно дотримувались суботнього дня* (з наук.-попул. літ.); *Єсеї певною мірою підготували ґрунт для прийняття християнства, і в числі перших послідовників Ісуса Христа було багато єсеїв* (з наук.-попул. літ.).

ЄСИ́, *заст.* Форма 2 ос. одн. теп. ч. від дієслова **бу́ти.** *По одягу — він пан Шевченко .. Хто ж ти єси, Тарасе? Вже не кріпак. Проте й не пан. Син волі* (Василь Шевчук); *— Мудрий єси, мій учителю, — промовив зворушено Іслам-Гірей* (П. Загребельний); *У тридцять літ ти тільки народився, аби збагнути: мертвий ти єси у мертвім світі* (В. Стус).

ЄСТВО́, á, *с.* 1. Сукупність усіх фізичних і душевних сил та властивостей людини. *— Я .. пізнав, до якої висоти може цивілізація піднести людину, а спеціально жінку. Я всім своїм єством поклонився тій цивілізації і поклявся служити їй усе своє життя* (І. Франко); *Він услухався всім своїм єством і вдивлявся викоченими очима в темряву* (І. Багряний); *Марійка заволоділа всім його єством* (А. Хижняк).

2. *книжн., рідко.* Живий організм. *Ота змучена жінка. безпомічна мати .. тихо схлипувала в тебе на плечі. Чудодійниця на своїх виноградниках, жодне чубученя там у неї не гине, а цьому, що є часткою її ж єства, її кровинкою, не змогла дати ради...* (О. Гончар).

3. *книжн., рідко.* Найголовніше і найістотніше в чому-небудь; суть чогось. *Логічність, цілеспрямованість дій актора на сцені досяжні лише в результаті свідомого і глибокого опанування єства образу, соціальних і психологічних мотивів його поведінки і вчинків* (з мемуарної літ.); *Під сонцем ти* [барвінок] *являєш торжество й під снігом, видиво вічнозелене, як мови української єство — є в ній, як і в тобі, щось незнищенне* (Д. Білоус).

ЄСТЬ[1], *заст., прост.* Форма теп. ч. всіх осіб одн. і мн. дієслова **бу́ти.** *— Вино єсть блуд... Тьфу! коли б на мене — я б усі шинки знівечив, спалив...* (О. Кониський); *Роман гукнув на жінку, щоб виймала з бодні гроші... Та всі, які єсть!..* (М. Коцюбинський); *— Ну, а в Винниченка, на ваш погляд, єсть хист?* (Т. Осьмачка).

ЄСТЬ[2], *виг., військ.* Уживається як відповідь підлеглого на наказ, розпорядження командира у знач. зрозуміло, буде виконано і т. ін. (у радянській і російській арміях). *— Єсть, підійти завтра! — віддаю честь і щодуху кидаюсь до свого танка, котрий, газуючи, уже виповзає з узлісся на дорогу* (Є. Доломан); *— Єсть, товаришу сержанте, — відповіла дівчина, кладучи на бруствер траншеї автомат* (П. Гуріненко); *— Єсть, товаришу командир! — виструнчившись, вигукнув Сашко* (К. Гриб).

ЄФИ́МОК, мка, *ч., іст.* Іноземна, перев. срібна, монета, яка була в обігу в Московській державі XVI–XVII ст. *— Каже цар, що він одного єфимка з України до своєї казни не хоче* (Б. Лепкий); *В описі Полуботкового майна .. грошей було нараховано вісімдесят чотири мішки, по двісті карбованців у мішку, двадцять чотири мішки єфимок, по двісті єфимок у мішку, і в сундуках тисяча сімсот карбованців та чотири пуди срібла* (Ю. Мушкетик).

ЄФРЕ́ЙТОР, а, *ч.* Перше військове звання, яке присвоюється рядовому. *Сиволап .. дослужився в армії до єфрейтора* (Б. Антоненко-Давидович); // Людина, яка носить це звання. *Таубенфельд віддавав накази молодому .. єфрейтору сухим, механічним голосом* (Ю. Бедзик); *— Товаришу капітан! Доповідає вартовий на прохідній єфрейтор Єфимов. Тут хлопець приїхав. Каже, у них село заливає...* (В. Нестайко).

ЄФРЕ́ЙТОРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **єфре́йтор.** *Старанно виробляє Данько перед враженими баранами єфрейторські артикули* (О. Гончар); *Він тепер не рядова тюлька, а єфрейтор і носить єфрейторські лички так пихливо, мов то не лички — маршальські зірки* (А. Дімаров).

ЄХИ́ДА, и, *ч. і ж., розм.* Лиха, зла, хитра, лукава, в'їдлива людина. *— Який же я єхида? Ану, скажи... — підступаючи, допитувався Колісник* (Панас Мирний); *В тій он хаті — мій сусіда .. Кар'єрист він і єхида. Дуже вредний чоловік!* (С. Олійник).

ЄХИ́ДНА, и, *ж.* 1. Невеликий яйцекладний ссавець родини єхиднових, верхня частина тіла якого вкрита голками. *Єхидни схожі на невеликого дикобраза, оскільки покриті грубою шерстю та голками. Кінцівки єхидни короткі й досить сильні, з великими кігтями, якими вони риють землю* (з навч. літ.); *Основу раціону єхидни становлять терміти, мурашки, дощові черви* (із журн.); *Розмножуються єхидни яйцями. Яйце, а потім маля єхидна виношує в сумці на тілі* (із журн.).

2. Отруйна австралійська змія родини аспідових із блискучо-чорним забарвленням. *Загальна довжина єхидни сягає 1,5–2 м. Голова витягнута, коротка* (з наук. літ.); *Єхидна полюбляє помірно вологі низинні місцини, долини річок* (із журн.); *Харчується єхидна жабами, ящірками, зміями. Молоді особини живляться комахами та іншими безхребетними* (із журн.).

3. *перен., розм.* Про лиху, злу, хитру, лукаву, в'їдливу людину. *— О єхидна, о мегера! О породіння сатани! Це не Венера, — це сам сатана в плахті!* (І. Нечуй-Левицький); [Н і н а:] *І подумати, що такій єхидні він надсилає свій перший привіт!* (І. Кочерга); *Все це бачила фашистська єхидна і давно вже накидала оком на наші статки* (П. Панч).

ЄХИ́ДНИЙ, а, е. Пройнятий злістю, хитрістю, лукавством (про людину). [Х р а п к о:] *Він і мені все здавався єхидним, щось дуже вже падав передо мною...* (Панас Мирний); *Не була вона ні скупою, ні єхидною, а була доброю і чуттєвою* (О. Довженко); // Який містить таємний намір зачепити, образити. *Максим єхидним голоском зупинив свого друга* (Ю. Смолич); *Помалу стандартні невинні запитання про соцстан тощо перейшли в запитання каверзні, єхидні, з пасткою* (І. Багряний); *Єхидна посмішка світилась в очах вершників* (Д. Бедзик).

ЄХИ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **єхи́дний.** *Вона справді була вже неспроможна вислухувати єхидності Куліша* (О. Іваненко).

ЄХИ́ДНО. Присл. до **єхи́дний.** *Баба єхидно усміхнулася і нащось витерла пальцями куточки свого рота* (Панас Мирний); *— А сльози? — спитала* [Ольга] *єхидно, — І сльози, по-вашому, можна "організувати"?* (Ірина Вільде); *— Багато в тебе кумів завелося, — єхидно підморгнув бригадир* (К. Гриб).

ЄХИ́ДНОВІ, вих, *мн.* Родина ссавців ряду однопрохідних. *Ареал єхиднових — Австралія, Тасманія та Нова Гвінея* (з наук. літ.); *На сьогодні існує два роди єхиднових: єхидни і проєхидни* (з наук.-попул. літ.).

ЄХИ́ДСТВО, а, *с.* Недоброзичливість, злобність, хитрість, лукавство, в'їдливість. *Жене його із краю в край, .. Людське лукавство да єхидство* (П. Куліш); *— Не сердься, друже, — відповів я з єхидством* (І. Микитенко); *Кирило ніби зараз бачив перед собою перекошене від злостивого єхидства сухеньке личко, тонкогубий рот Мимихи Чорнописького* (Г. Тарасюк).

ЄХИ́ДСТВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Злісно іронізувати, в'їдливо говорити. *Андрій єхидно зітхнув, підбадьорюючи. — Єхидствуєш? Що ти маньяк* [маніяк], *про те я тобі вже говорив, якщо пригадуєш* (І. Багряний); *Що ж, кричіть, єхидствуйте лукаво, То для мене справа не нова* (А. Малишко).

Ж

Ж[1], *невідм., с.* Дев'ята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука "ж" (вимовляється "же").

Ж[2] *див.* **же[2].**

ЖА́БА[1], и, *ж.* Невелика безхвоста земноводна тварина, задні кінцівки якої довші, ніж передні, і пристосовані до стрибання. *А жаби крякають, гудуть* (Т. Шевченко); *Жаба підскочила і впала на кладці білим черевом догори* (О. Донченко); *Татарське зілля пахне у ставках. Там дні шумлять і плещуть у потоках. Там золотом соломи світить дах. Там жаби мирно кумкають в осоках* (Ю. Клен); * У порівн. — *В Палажки очі витрішкуваті, як у жаби* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **(1) [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть** <*рідко* **Жа́ба і пить дасть**> *кому і без дод.:* а) хто-небудь загине, потрапивши в складні, незвичайні умови. — *Я аж злякався .. Думаю: закрутить, потягне на дно, тут мені жаба і пить дасть...* (М. Кропивницький); — *Напирають козаки на село, але гребля вся встелена боронами, зуб'ями догори, й по вулицях навалено гіллястих дерев, — доберись! — Отут їм, харцизякам, браття, й жаба циці дасть! — скінчив піщанський чоловік* (А. Головко); — *Ну й дорога! Думав, що жаба цицьки дасть у клятих яругах* (В. Речмедін); б) хто-небудь не зможе вибратися зі складної ситуації; кому-небудь буде дуже важко, скрутно. *Але коли свого розуму не маєш, то жаба завжди цицьки дасть* (М. Малиновська); **Ні рак ні жа́ба** *див.* **рак[1]; [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на** *див.* **колі́но; (2) [Холо́дна] жа́ба сиди́ть під се́рцем** *у кого* — кого-небудь охоплює передчуття чогось поганого, неприємного, тривожного. — *Навіть самі слова — прокурор, тюрма, слідчий — все життя викликали в усьому моєму єстві дріж і страх. А тепер у мене якась холодна жаба сидить під серцем...* (В. Собко); **(3) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **жа́ба на ку́пині:** а) *(зі сл.* н а д у т и с я, с е р д и т и с я *і т. ін.)* дуже, надто пихато, набундючено. *Надувся як жаба на купині* (прислів'я); *Ігор Дмитруха сидів похмурий і сердито зиркав на мене спідлоба, наче я був у чомусь винен перед ним. Отакої! Сам мене ображає на кожному кроці ще й дметься як жаба на купині* (В. Нестайко); б) *(зі сл.* р о з с і с т и с я, р о з п р о с т о р и т и с я *і т. ін.)* дуже зручно, вільно, займаючи багато місця. — *Ото ще розпросторився наш полковник — як жаба на купині! — сам до себе каже з серцем подорожній* (М. Пригара).

ЖА́БА[2], и, *ж., заст.* Ангіна. *Під поняттям "жаба" стародавня і народна медицина розуміла всі хворобливі стани, при яких з'являються запалення гортані, охриплість, кашель, утруднення ковтання, напади задухи та ін.* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Грудна́ жа́ба** — серцева хвороба, що супроводжується сильними болями в лівій частині грудної порожнини; стенокардія. *Однією з частих хвороб серця є стенокардія, або грудна жаба* (з наук.-попул. літ.); *Кажуть, що у мене порок серця і грудна жаба на ґрунті сердечної слабості* (М. Коцюбинський).

ЖАБЕНЯ́, ня́ти, *с.* Маля жаби *(див.* **жа́ба[1]).** *Коливалися перед ним розмочені стебла, шматки кори й листя, мале жабеня зіщулилося під коренем і вибалушилося на нього* (Валерій Шевчук); *У відкритих, добре прогріваних водоймах молоді жабенята зустрічаються з кінця липня* (з наук. літ.).

ЖАБЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **жабеня́.** *Вона піймала на березі малесеньке жабенятко* (Олесь Досвітній); *Жабенятко у світ дивилось тихо* (М. Вінграновський).

ЖАБИ́НИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **жа́ба[1].** *У ставку зійшлось Жабине плем'я на гучні розмови* (М. Рильський).

ЖА́БКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **жа́ба[1].** *В воді тихо плавала криничана червонобока жабка* (І. Нечуй-Левицький); *Професор лазив тоді по палісаднику.., ловив земляну жабку* (Ю. Яновський); *Заспокоєні жабки одна за другою виринають з води, голівки повернули до нас* (К. Гриб); * У порівн. *А в нашого економа Червоная шапка; Як приїде на панщину — Скаче, як та жабка* (з думи).

2. *вет.* Розростання кісток у суглобах кінцівок тварин, перев. коней, унаслідок запалення чи травм, що призводять до кульгання. *Великою вадою коня є так звані жабки* (з наук. літ.).

3. *розм.* Пристосування для затискання електропроводу; затискач. *Стальний і мідні проводи захоплюють спеціальними затискачами, або жабками* (з наук. літ.).

ЖА́БНИК, а, *ч., зневажл.* Прізвисько людини, яка бовтається або плаває в неглибокій воді, де багато жаб. [Р я б и н а:] *Чекайте .. Чекайте, жабники! Я вам дам!* (І. Франко); *А капітани — справжні морські вовки, хоч і звав їх несвідомий обиватель жабниками* (Ю. Яновський).

ЖАБНИ́К, у́, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини жовтцевих, що росте на берегах річок, луках і цвіте жовтим цвітом; використовується в медицині як протицинготний засіб; жовтець-пшінка. *Квітки жабнику в дрібних суцвіттях (кошиках), зібраних в пучечки на верхівках гілок і в пазухах листків* (із журн.); *Існує понад 20 видів жабнику, поширених у Північній півкулі, з яких в Україні — чотири види* (із журн.).

ЖАБНЯ́, і́, *ж., розм.* Збірн. до **жа́ба.** *І простяг Аарон руку свою на єгипетські води, і вийшла жабня, та й покрила єгипетську землю* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЖАБО́, *невідм., с.* 1. *заст.* Нашивка з мережива або серпанку з оборками, що прикріплювалася до коміра верхньої чоловічої сорочки. *Розхристані майже до пояса груди Макса не напудрені, без нагрудного жабо* (В. Винниченко); *Біле жабо, наче морська піна, обрамляло його шию* (Н. Рибак); *Той-таки закоржавілий, просмерділий з голови до ніг димом і кінським потом Семен Палій розмовляв з пройдисвітом у французькому жабо, відомим при всіх європейських дворах дипломатом Паткулем чотирма мовами* (Ю. Мушкетик).

2. Оздоба до жіночого плаття або блузки, зробл. з мережива чи тонкої тканини. *В сукнях широко застосовується*

багате оздоблення — волани, жабо, банти, рюші, пишні комірці (з наук. літ.).

ЖАБОЇ́Д, а, *ч.* 1. *діал.* Чорногуз. *Жабоїд прилетів — щастя приніс* (Сл. Гр.).

2. Уживається як лайливе слово. — *Так і пиши: македонський ти жабоїд, херсонський катюга* (О. Гончар).

ЖА́БРА, бер, *мн., рідко.* Те саме, що **зя́бра.** *Не до жартів рибі, коли її під жабра гаком зачепили* (прислів'я); *Риба зітхнула жабрами й простяглася* (І. Нечуй-Левицький); *Самойлович не стямився, як ступив у воду й схопив рибину під жабра* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *За дерев'яною шторою, збудованою чисто як риб'ячі жабра, було тихо* (Г. Епік).

◇ **Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра** *(рідко* **за жа́бри)** *див.* **бра́ти.**

ЖА́БРИЦЯ, і, *ж.* Багаторічна, іноді дворічна трава родини зонтичних з кількаразово перисторозсіченими листками. *Відомо близько 80 видів жабриці, поширених у Європі, Малій Азії, Західному Сибіру і Середній Азії* (з наук. літ.); *Жабриця піскова росте в лісостепу і степу* (з наук.-попул. літ.).

ЖАБРІ́Й, ію, *ч.* Однорічна трав'яниста рослина родини губоцвітих з чотиригранним стеблом, густо покритим м'якими волосками і пурпуровими квітками. *Жабрій поширений у помірній зоні Європи та Азії* (з наук.-попул. літ.); *Стебло жабрію чотиригранне, прямостояче, розгалужене, під вузлами потовщене, 10–60 см заввишки* (із журн.).

ЖА́БУР, у, *ч., діал.* Жабуриння (у 1 знач.). *Так лаяти Болото почала* [Верша]: — .. *Таке ж бридке, таке мерзенне, Поржавіло, від жабуру зелене, Не хочеться паскудиться в багні* (Є. Гребінка).

ЖАБУРИ́ННЯ, я, *с.* 1. Водорості, що ростуть у стоячих водах і мають вигляд зелених ниток. *Зелене жабуриння вкрило чисте дно* (Панас Мирний); *Очерети шумлять, шелестить осока, в ставу — жабуриння та ряска* (І. Микитенко); *Гесівське море он жабуринням уже заростає* (О. Гончар).

2. Слизька маса, що утворюється на поверхні стоячої води. *Розгрібаєш ряску, а під нею намул і жабуриння* (Ю. Винничук); * Образно. *Парламентське жабуриння загойдалося, готуючись поглинути сміливця* (Я. Качура).

3. *діал.* Внутрішність дині, гарбуза. *Левко попросив у сусіда ножика, розрізав диню, викинув з неї жабуриння* (М. Рудь).

ЖАБУРНИ́К, у́, *ч.* Багаторічна вільноплавна дводомна рослина родини жабурникових. *Вознеслося на водах латаття в коронах, що жовті та білі, жабурник і кушир, водопериця, теж вознеслась!* (Є. Гуцало); *Цвіте жабурник у червні та липні* (із журн.).

ЖАБУРНИКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жабурни́к.** *Жабурникові стебла ниткоподібні, занурені, з бічними пагонами* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **жабурнико́ві,** вих, *мн.* Родина однодольних рослин, повністю або частково занурених у воду. *Більшість жабурникових — прісноводні рослини, які мають довгі стебла. Морські жабурникові — повністю занурені у воду рослини, з потужними кореневищами і стрічковидними листками* (з наук. літ.); *Квіти у жабурникових правильні, з білими, рідше — рожевими або жовтими пелюстками* (із журн.).

ЖАБУРНИ́ЦЯ, і, *ж.* Різновид двостулкових молюсків. *У стоячих водоймах з мулистим дном поширена жабурниця звичайна (довжина до 20 см)* (з наук. літ.); *Рухається жабурниця дуже повільно (1–1,5 м за годину). Восени заривається у ґрунт дна, де й проводить зиму в стані заціпеніння* (із журн.).

ЖА́Б'ЯЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жа́ба**[1]. *Явдоха подала йому жаб'ячу кісточку, що неначе карлючка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вечорами чулося мирне жаб'яче кумкання* (М. Шеремет); *Ось так, під жаб'яче квакання, що глухо долітало з річки, хлопці й поснули* (В. Малик).

2. Такий, як у жаби. — *Бачу я її* [дівчини] *погляд лобуряцький, губи довгі жаб'ячі* (Панас Мирний); *Біле, кругле, широке, зовсім жаб'яче черево, зелені, короткі й товсті лапки, ніякої шиї; широченні щелепи з тонкими жаб'ячими устами й вузеньке, лисе чоло* (В. Винниченко).

Жа́б'ячий конце́рт *див.* **конце́рт; Жа́б'ячі печери́ці** *див.* **печери́ця.**

◇ **На за́ячий (гороб'я́чий, жа́б'ячий** *і т. ін.)* **скік** *див.* **скік**[1].

ЖАВЕ́ЛЕВИЙ, а, е: △ **Жаве́лева вода́** *див.* **вода́.**

ЖАВЕ́ЛЬ, ю, *ч., хім.* Те саме, що **Жаве́лева вода́** *(див.* **вода́).** *Жавель використовується для відбілювання тканини, виведення плям* (із журн.).

ЖАГА́, и́, *ч.* 1. Велике бажання пити; спрага. *Марченко подивився на Наталку байдуже і попросив води, щоб напитися. Його мучила жага* (Ю. Яновський); *Опинившись біля фонтана, пили вже ту воду, пили, аж стогнали.., їх справді потягла сюди не пуста цікавість, а невситима жага* (О. Гончар); *Підводив* [Денис] *голову, відхекувався так, що в криниці брижилася вода, і знову пив, не в силах задовольнити своєї жаги* (Григорій Тютюнник).

2. Велике, нестримне бажання чого-небудь. *Чи знають вони, автори цього жарту, з якою жагою вона мріє про подібні зустрічі, про слово з уст тої людини?* (Іван Ле); *А, може, її, ту мрію, мистецьку жагу, розпалювала в ньому дружина* (Б. Харчук); // *до чого, чого.* Прагнення до чого-небудь, до володіння чим-небудь, до досягнення якоїсь мети. *Велику жагу він мав до того вчення, та що вдієш?* (Панас Мирний); *Так горіло все всередині, така жага відплати пломеніла в серці!* (А. Хижняк); *Саме ці розповіді й розпалили в мені жагу пізнання чужої країни та людей, що населяють її* (О. Шугай).

3. Нестримне почуття любові; пристрасть. [М а р і к в і т а:] *Квітки з гранати, то знак жаги* (Леся Українка); — *Я... я впаду перед тобою, — шепотів тиран, шаленіючи від пристрасті й жаги. — Ти володарка... наказуй, карай мене... карай мене любов'ю своєю, ніжністю, суворістю...* (О. Бердник); * Образно. *І невидимі в пущах солов'ї Жагу солодку в звуки виливають* (М. Рильський).

4. Велике внутрішнє збудження, хвилювання, захоплення чим-небудь; запал, пристрасть. *Олекса слухав тої переривистої, повної жаги промови, і сам тремтів* (Г. Хоткевич); *Тоді Марія в нестямі похилила голову і з жагою промовила... Те, що вона промовила, здавила тиша* (М. Хвильовий); *Марікою оволоділа жага дослідника* (О. Авраменко).

○ **(1) До жаги́,** *у знач. присл.* — нестримно. *До жаги забажалось школяреві зробити самому таку книжечку, обмалювати візерунками і вписувать в неї .. пісні та вірші* (С. Васильченко).

ЖАГЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до жаги (у 2, 3 знач.). — *Твій голос, Ізольдо моя, рвачкий та жагливий* (Леся Українка); *Юні пругкі й жагливі вуста лепетали навстріч щось сум'ятне, безтямно-щасливе, як перша пристрасть...* (О. Гончар).

ЖАГЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **жагли́вий.** *Коли він згадав про свою кімнату на Борисовській, таку теплу, маленьку,*

напівтемну кімнату, він жагливо забажав — там бути (В. Підмогильний); — *Я хочу поцілувати вашого друга!* — *засміялась раптово Тамара до Заболотного, й не встиг він нічого сказати, як вона уже чмокнула подивованого Жана в щоку, міцно й жагливо* (О. Гончар).

ЖАГО́ТА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **жага́** 2. *Коли є до чого жагота, то кипить в руках робота* (прислів'я).

ЖАГУ́ЧЕ. 1. Присл. до **жагу́чий** 3; пристрасно. *Я давно і жагуче хотів бачити заборонені книжки, а тим більше прокламації* (С. Васильченко); *Сліпо й жагуче кохав її за те, що не знаходив іншої такої* (Л. Дмитерко); *Тамара охопила його шию лівою рукою і жагуче поцілувала* (А. Хижняк).

2. *присл., рідко.* Те саме, що **жа́дібно.** *Слухають його діди, .. жагуче ловлять кожне слово .. солдатки* (О. Гончар).

ЖАГУ́ЧИЙ, а, е. 1. Який дуже хоче пити; спраглий. * Образно. *О, як пили поля жагучі Вологу свіжу і живу!* (М. Рильський).

2. Який має високу температуру, сильно нагрітий; гарячий (у 1 знач.). *Я стояв мовчазний коло печі, гартував жагучу білу сталь* (М. Рудь); *Княгиня встала, повернулася до святкових столів і заходилась освітлювати трупи смолоскипом, який тріщав і порскав жагучими краплями* (І. Білик); // Те саме, що **жарки́й** 1. *Я так люблю жагуче літо і даль, і зоряну блакить* (В. Сосюра); *Жагучою південною ніччю — темною й нервовою — приїхав Чайка до "рідного" міста* (Д. Бузько).

3. Надзвичайно сильний за своїм виявом. *У нього почало прокидатися жагуче бажання, щоб рояль "грав чисто"* (Д. Бузько); *Це дідусь, напевне, своїми розповідями заронив в її серце таку жагучу цікавість* (А. Хижняк); * Образно. *Вже одцвірінькав птах жагучі меси — За обрієм зима* (М. Хвильовий); // Пройнятий великим почуттям любові; який виражає велике сильне любові; палкий. *Найніжніша любов і сумніви блукали по ньому* [обличчі], *світилися в темних жагучих очах* (О. Ільченко); *Так, ти палка й жагуча в почуттях, Холодна ти у роздумах тривожних* (Л. Дмитерко); * Образно. *У тумані вранішнім зливались Голоси жагучих солов'їв* (М. Рильський).

4. Який важко витримати; нестерпний. *Бжеський почервонів: навіть на самоті не міг він згадувати цього ганебного випадку без жагучого сорому* (З. Тулуб); *Пристроївся і дожидає* [Катранник], *мучачись від простудної лихоманки, втоми, поривів такого жагучого і невтримного болю в глибині істоти* (В. Барка); *Жагучий біль все дужче стискав їй серце* (А. Шиян).

Жагу́чий брюне́т *див.* **брюне́т.**

ЖАГУ́ЧІСТЬ, часті, *ж.* Абстр. ім. до **жагу́чий** 3. *Мені досадно, чогось сумно, але в той же час мене тішить її ця бурна, безсоромна, вибухла жагучість* (В. Винниченко).

ЖАДА́, и́, *ж., діал.* Жага (у 1, 2 знач.). — *Лепечу, а вас жада, жада, Видно, мучить. В мене є вода!* (І. Вирган); [Ф а у с т:] *Я лиш жадав, задовольняв жаду, І знов бажав* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЖАДА́НИЙ, а, е. 1. Якого бажають, давно ждуть, про який мріють; довгожданий, жданий. *Грім ударив над землею, Дощ жаданий ось упав* (І. Манжура); *Між кріпаками ходила таємна чутка про жадану волю* (Панас Мирний); *Настала жадана хвилина* (А. Хижняк).

2. Любий, дорогий. *Ріс же той хлопчик при неньці коханій, Що обіцяла ясну Долю і славу дитині жаданій, Як колихала до сну* (Леся Українка); *Є людина, готова йти за ним хоч на край світу, людина, про існування якої він зовсім недавно ще навіть гадки не мав і яка раптом ось стала йому такою близькою, жаданою, найдорожчою* (О. Гончар); *Зінька називала його милим, жаданим, говорила йому про свою тугу і свої почуття* (А. Шиян); // Який збуджує потяг, пристрасть. *Всі дивилися на неї, .. як проходила жадана, синьоока і рум'яна* (В. Сосюра); *Притаманний усім брюнетам синюватий відтінок свіжоголеної шкіри робив ті неприступні губи ще більш жаданими* (Ірина Вільде).

ЖАДА́НІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жада́ний** 1. *Мета була тим міражем, до якої постійно ішов спраглий мандрівник, безтямна жаданість якої не давала зійти йому зі свого шляху, хоч би яким важким та безнадійним він не здавався* (із журн.).

ЖАДА́ННЯ, я, *с.* 1. Внутрішнє прагнення, потяг до здійснення чого-небудь. *Часом в її* [у неї] *було жадання незмірне покинути й дім той, і Павла — усе, що доти вона знала і бачила* (Марко Вовчок); *Та досі жадання панства Торських були скромні, хоч і йшли звільна та постійно все вгору* (І. Франко); *Хвалю я в людях рух і дію, Жадання, прагнення хвалю* (П. Воронько); // Висловлене ким-небудь побажання, прохання; чиясь воля. *Швидко після того довелося мені те жадання Мартине задовольнити* (Панас Мирний); *Ученик радо сповнив се жадання* (І. Франко); *На жадання Орядина, щоб видав йому хоч дещо з його маленького капіталу, відповів він, що капітал той лежить "в домі", в котрім і він, Орядин, пересиджує* (О. Кобилянська).

2. Нестримне почуття любові; пристрасть. *Вона сама любила Гната, і десь у далекому закуточку серця ворушилась згода на Гнатове жадання* (М. Коцюбинський); *Параска-Роксолана, бач, сама й мріяла про те, щоб розділити свою постіль .. з молоденьким сотником, бо ж задля тої ласухи жадання тіла часом були .. дужчими від поривів душі* (О. Ільченко); *Зрештою відкинув геть сумніви, заяснів видом й став виціловувати жону свою, так солодко й гаряче, гейби вперше доступився до неї, свого найбільшого жадання* (Д. Міщенко).

ЖАДА́НО, *пред.* Про бажання, чекання чогось. *Йому важко, йому і гірко, і жадано глянути на силуети таких уже до нього близьких і таких для нього ще не досяжних будівель Києва* (М. Бажан).

ЖАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *кого, чого і з інфін.* Відчувати потребу в кому- або чому-небудь, прагнути до здійснення чогось, до оволодіння чимось; бажати, хотіти. *Одного прошу я від Господа, буду жадати того, щоб я міг пробувати в Господньому домі по всі дні свого життя* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Я собі кращого зятя не жадаю, панове ласкаві!* (Марко Вовчок); — *Ти все жадаєш знати одразу,* — *докірливо мовила баба* (О. Бердник).

2. *кому, чому, кого, чого.* Виражати які-небудь побажання, зичити кому-небудь щось. [П а л а ж к а:] *Така вже змалку зародилася, — добра нікому не жадає* (Панас Мирний); *Як хочеться долі і другим жадати, — Тоді пам'ятайте про мене згадати* (М. Коцюбинський); *Виявилося, що фермер не дуже вже війні співчуває й не жадає німцям перемоги* (Д. Бузько).

3. Вимагати, домагатися чого-небудь у когось. *Від кожного, кому дано багато, багато від нього й жадатимуть* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Поставив* [боярин] *на дорозі величезну рогачку і жадав від проїжджих для себе мита* (І. Франко); — *Ви наговорили мені стільки незрозумілого й таємного страхіття, що просто-таки налякали мене .. Я жадала б пояснень* (Ю. Смолич).

4. *кого.* Відчувати до кого-небудь нестримне почуття любові. *Вона нашіптувала мені чулі слова, як-от: — Люблю тебе, жадаю, тебе одного обожнюю, без тебе жити не можу* (із журн.).

ЖАДА́ТИСЯ, а́ється, *недок., безос.* Хотітися, бажатися. *Не все так сталось, як жадалось* (приказка); *Сумно мені було, і перемовити щире слово жадалося* (Марко Вовчок); *Кожному жадалося не просто прийти, вклонитися й попрохати* (Д. Міщенко).

ЖАДЕЇ́Т, у, *ч.* Мінерал зеленого кольору із групи піроксенів. *Жадеїт формується в метаморфічних гірських породах під високим тиском і відносно низькій температурі* (з наук.-попул. літ.); *Жадеїт є цінним виробним каменем, який застосовується для ювелірних і художньо-декоративних виробів* (із журн.).

ЖАДЕЇ́ТОВИЙ, а, е. Стос. до жадеїту. *Із мінералів-супутників алмазу в прибережній зоні Білого моря найчастіше зустрічається хромдіопсид, вміст жадеїтового компонента у якому сягає 3 ,6 %* (з наук. літ.); // Вигот. із жадеїту. *Китайські і японські імператори носили дорогоцінності з жадеїту та їли з жадеїтового посуду* (з наук.-попул. літ.).

ЖА́ДЕН *див.* **жо́дний.**

ЖАДЕ́ННИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дуже жадібний. *Сама вже душа така до землі жаденна* (А. Головко).

ЖАДЕ́ННО, *розм., рідко.* Присл. до **жаде́нний.** *Микола жаденно потягнув у себе свіже вогке повітря* (В. Винниченко).

ЖА́ДІБКА, и, *ж., рідко.* Зменш. до **жадо́ба.**

○ **З жадо́бою** *(рідко* **з жа́дібкою)** *див.* **жадо́ба; У жадо́бу (у жа́дібку)** *див.* **жадо́ба.**

ЖА́ДІБНИЙ, а, е. 1. *чого, до чого.* Який дуже бажає чогось, прагне до чого-небудь; охочий до чогось. *Тут же .. снувалася рухома юрба люду, жадібна втіхи, гомону, чаду* (Леся Українка); *Всім серцем полюбила* [Світлана] *школу, полюбила малечу — їм, таким жадібним до знань хлопчикам та дівчаткам, хотіла присвятити своє життя* (О. Гончар); * Образно. *Поміж них* [сосен] *і вічнозелені південні породи дерев — з твердим, наче масним листом, жадібним до сонця й тепла* (Ю. Смолич); // Який виражає ці бажання і прагнення. *Вона .. підставила лице під його дикі, жадібні поцілунки* (В. Винниченко); *Жадібними очима дивиться Юлдаш на цю стареньку одноствольну рушничку* (О. Донченко); // Ненажерливий, ненаситний. *Чорними хмарами кружляли жадібні круки над самим перським військом і не покидали його ані на мить* (В. Владко); * Образно. *І ллється електричний струм, Жадібні живлячи машини* (М. Рильський).

2. Який пристрасно прагне до збагачення, наживи; корисливий. — *Я рідко бачив людину менше* [менш] *жадібну до грошей, ніж ви* (Леся Українка); *Припоручати їх* [ключі] *комусь із своїх родичок не хотіла* [Ольга] — *завидющі всі вони, жадібні, тільки й думають, як би щось привласнити* (С. Скляренко); *Ватаги жадібних до здобичі степовиків обікрали, обідрали й осквернили всі церкви й монастирі, розбили й пограбували торгові склепи й крамниці* (В. Малик).

3. *рідко.* Який дуже хоче пити; спраглий. *Швидко жадібному люду воду холодну, солодку, з важкої баклажки віділяє* [водонос] (Леся Українка); * Образно. *Сніг скупо сіявся цієї зими на жадібні лани* (О. Копиленко).

ЖА́ДІБНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жа́дібний.** *При наближенні Шелюженка Стефа з неприхованою жадібністю стала розглядати його* (О. Гончар); *Він знав усі батькові штуки, осуджував його жадібність і все більше і більше відхилявся від нього* (Григорій Тютюнник); *Дивно влаштована людина: з неймовірною жадібністю гребе вона до себе все на світі, безмірно страждає, коли їй чогось не дістається, але ще більше мучиться, коли не може в той чи інший спосіб позбутися з таким трудом здобутого* (П. Загребельний); *Взявши з її рук глечик, він з жадібністю пив холодний, в міру кислий яблучний квас* (А. Шиян).

ЖА́ДІБНО. Присл. до **жа́дібний.** *Маланка в одній сорочці вискакувала на поріг хати, підпирала голову долонею і жадібно стежила оком за весільною процесією* (М. Коцюбинський); *Навіть дитя, сповнюючись прагненням стати особистістю, жадібно дивиться довкола і невтомно запитує матері, батька, довколишніх людей про таємницю світу і його явищ* (О. Бердник); *Жадібно хапав він срібні келехи з різьблених мисників, коштовні хутра, постави і все, що впадало йому в око* (З. Тулуб); *Мишуня повернувся до вагончика, жадібно пив воду* (Ю. Яновський); * Образно. *Уночі пішов дощ, земля жадібно всмоктала в себе живущі потоки води* (Я. Качура).

ЖАДЛИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **жа́дібний.** *У калатанню* [калатанні] *кожнім* [серця] *чув я жадливий та владний голос: — Шукай!* (М. Коцюбинський); *Смикав щоразу Жадливий окунь нелукавий* (М. Рильський); *Облізлий пес тяг від скотомогильника кістку. Він втелющив у Григорія жадливі блищики очей і, підібгавши куцого хвоста, шаснув у рівчак* (В. Дрозд).

ЖАДЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **жадли́вий.** *"Ось і все", — подумав він, та тут відчув таку жадливість вистояти в цьому липкому страхові, що напружився усім тілом* (М. Малиновська); — *Знаю, що сам винен. Жадливість штовхнула мене на негідні вчинки в гонитві за грошима* (із журн.).

ЖАДЛИ́ВО, *рідко.* Присл. до **жадли́вий.** *Жадливо прислухується* [дівчина] *до батькового дихання, що стає все рівнішим і рівнішим...* (М. Коцюбинський); *Уперто вивчився він самотужки На інженера, їздив по світах, Жадливо придивлявся до людей* (М. Рильський); *Він обережно виходив і, сторожко поглядаючи на застиглі постаті дітей, жадливо й швидко їв* (В. Винниченко).

ЖА́ДНИЙ[1], а, е, *рідко.* Те саме, що **жа́дібний.** — *Жадний до книжок чоловік, — вирішив Сахно, ще не знаючи, як поставитися до цього* (В. Собко); *Ні, не плаче* [Ярема]: *змія люта, Жадна випиває Його сльози, давить душу, Серце роздирає* (Т. Шевченко); * Образно. *Виприсне вигук: "Гей, сірі!" Та жадні простори зразу ж і ковтали його* (А. Головко).

ЖА́ДНИЙ[2] *див.* **жо́ден.**

ЖАДНИ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся, *недок., на що, розм., рідко.* Бути жадібним (у 2 знач.). *Не заглядала йому в паспорт, на зарплатню йому не жаднилась — покохала, і все* (О. Гончар).

ЖА́ДНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Властивість за знач. **жа́дний**[1]. *Оскаженіла зграя* [вовків] *з новим припливом нетерплячої жадності ринулась за Нептуном* [конем] (В. Москалець); — *Скільки то добра за одним разом пропало! .. А все через жадність та ненажерливість людську* (Панас Мирний).

ЖА́ДНО, *рідко.* 1. Присл. до **жа́дний**[1]. *Дістав* [Іван] *томик Пушкіна, жадно читає* (І. Нехода); *Тарас навіть для чогось хапливо вийняв гроші й на долоні показав їх. Жінка жадно подивилась і нічого не сказала* (В. Винниченко); *Подала* [Оксана] *пляшку чоловікові. Той жадно припав до неї й випив усю* (А. Головко).

2. *у знач. пред.* Про бажання чого-небудь, про прагнення до чогось. *Що на людях видно, то й собі жадно* (Номис).

ЖАДНЮ́ГА, и, *ч. і ж., зневажл.* Жадібна, корислива, скупа людина. *Треба... не стати рабом землі, отим жаднюгою, що в ґрунт без толку зажене і своє життя і життя дітей своїх* (М. Стельмах); — *Громадянко, яка ви жаднюга! Ви ні з ким не поділилися оцим яблуком. Ви тихенько хрумаєте його в куточку, щоб ніхто не бачив і не просив* (О. Донченко); — *Поборами пани нас душать, дихнути не дають. Та й поборів їм, жаднюгам, мало* (В. Чемерис); // Жадібна до їжі тварина. *Лежить* [Лев], *одкинув хвіст і смерті дожидає .. Жаднюга-Вовк рвоне його зубами; Бугай товче рогами* (Л. Глібов); — *Вони* [коти] *такі жаднюги, що й чорта б з'їли* (Ю. Збанацький).

ЖАДНЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Дуже жадібний. — *А самі ж* [гітлерівці] *завидющі, жаднючі, аж трусяться* (О. Довженко); *І був Сашко з біса здібний і жаднючий на все. Він все хотів знати, всьому хотів учитися* (І. Багряний).

ЖАДНЮ́ЩИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **жадню́чий.** *Він просто був феноменально жаднющий, скупий, завидющий. З-за картоплини він підіймав у камері революції* (І. Багряний); *Та ще жаднющий був* [рахівник], *навіть на солдатове добро пожаднивсь...* (О. Гончар).

ЖАДО́БА, и, *ж.* 1. *чого, до чого і з інфін.* Велике бажання чогось, прагнення до чого-небудь. *Я уста свої розкриваю й повітря ковтаю, бо чую жадобу до Твоїх заповідей* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *В серці бідного молдувана* [молдаванина] *надія боролась з жадобою дикої помсти* (М. Коцюбинський); *Сп'янілі від жадоби руйнувати, кинулися майстри до майстерень Павла й Остапа* (З. Тулуб); *Лікар Семен Трохимович Мироненко .. зберіг юнацьку жадобу до життя, пристрасну любов до людей, праці, природи* (Я. Гримайло); // Великий інтерес до чогось; зацікавлення, захоплення чим-небудь. *Я спостерігав приступних мені людей з усією затаєністю й пильністю, які можливі лише тоді, коли вперше прокидається вся жадоба пізнання* (В. Підмогильний); *Професія журналіста — важка. Потрібні здібність, широкі знання, вічна жадоба розкривати невичерпне багатство слова* (з газ.).

2. Велике бажання їсти, пити. *В спасівські жароти, після довгої путі, не наситиш жадоби, допавшись до холодної криниці* (О. Стороженко); // Про звірячу ненаситність, ненажерливість. — *Я бачу звірів .. В очах у них вогонь, а на зубах кров... людська, червона... А в серці мають вовчу жадобу...* (М. Коцюбинський).

3. Пристрасне прагнення до збагачення, наживи. *Алчна душа в князя Оскола, не може він задовольнити своєї жадоби, насипає скотниці, збирає землі, перетесує ліси* (С. Скляренко); *Одному все замало, гребе та й гребе під себе, ніяк не вдовольнить своєї жадоби, а іншому бідоласі і дихати ніяк* (Б. Левін).

○ **(1) З жадо́бою** (*рідко* **з жа́дібкою),** *у знач. присл.*: а) (*зі сл.* п и т и, ї с т и) жадібно. *Сьорбаю я його* [чай] *з такою жадобою, що аж відляски по хаті розходяться* (Панас Мирний); *Дід подав онукові меду на дерев'яній мисці, відрізав йому кусень хліба — і хлопець почав їсти з жадобою* (О. Маковей); *Трохи відігрівшись, він із жадібкою взявся до паруючої юшки і поглинав її так поквапно і з такою насолодою, ніби давно не їв* (із журн.); б) зацікавлено. *Він з жадобою почав переглядати телеграми в газетах* (І. Нечуй-Левицький). **(2) У жадо́бу (у жа́дібку),** *у знач. пред., рідко* — дуже хочеться, бажається. *Їй тільки у жадобу було людські голоси чути* (Марко Вовчок); *Такій чепурусі в жадібку попащекувать.., а поважна розмова їй смакує, як кошеняті редька* (Марко Вовчок); *Була та телиця Хіврі у велику жадобу: вона так бажала корови з неї діждати* (Грицько Григоренко).

ЖАДО́БНИЙ, а, е. Стос. до жадоби. *Ми звернули до округлої старовинної тераси і тут цілувалися тими жадобними цілунками, які призначені не так нам самим, як тому довкіллю, що нас оточує* (У. Самчук); *В хаті стало тихо, тільки було чуть, як лущало порося в зубах та жмакали й плямкали жадобні роти* (І. Нечуй-Левицький).

ЖАДО́БНО. Присл. до **жадо́бний.** *Воно* [серце] *чека жадобно рідного, свого* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЖАДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Виявляти жадобу (у 3 знач.). *Кожен косив, де хотів і скільки хотів. Але козаки не жадували* (З. Тулуб); *Ще в перші ж кілька місяців війни, жадуючи, загарбував* [ворог] *радянські землі* (Іван Ле); // Те саме, що **жада́ти** 1. — *Правди людської так-то вже жадуємо зажити, пане сотнику, що й не знаєш, чи смерті в боях страхатися, а чи правду тую оком окинути перед смертю...* (Іван Ле).

ЖАЖДИ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **жа́дібний.** *Візьми мій світ жаждивими руками І в поцілунки небо зазвізди!..* (І. Драч).

ЖАЖДИ́ВО, *рідко.* Присл. до **жажди́вий.** *Барвінку, зимолюбку, всезелен, з-під снігу соки п'єш земні жаждиво* (Д. Білоус).

ЖА́ЙВІР, вора, *ч.* Те саме, що **жа́йворонок.** *Перший проліс розплющив око, Перший жайвір у вись злетів* (А. Малишко); *Високо над шляхом виспівував невидимий жайвір, а в лісі весело перегукувалися сойки* (Є. Доломан); *Мама завжди пекла бублики, сорок бубликів, а Настя ліпила з тіста жайвора* (В. Чемерис); * У порівн. *Чистий дівочий голос то підносився вгору і, як жайвір, тріпотів крилами у височині, то стрімголов падав униз* (О. Донченко).

ЖА́ЙВОРОН, а, *ч.* Те саме, що **жа́йворонок.** *А там, в високій глибині, де тоне тонь ясна, перловий жайворон тонить* (П. Тичина); *Високо вгорі співатимуть жайворони* (С. Скляренко); *Невтомні жайворони висновували срібні нитки, сполохано перегукувались перепели* (Микита Чернявський); *В Данилка жайворонок із ячного тіста. .. О, та мати вміє зробити жайворонка, між усіма жайворонками — він справжній жайворон!* (Ю. Яновський).

ЖА́ЙВОРОНІВ, а, е. Прикм. до **жа́йворон.** *Думка йде врівень з воловою стопою і з жайвороновою піснею* (Ю. Мушкетик); *Жайвороновий передзвін заглушила глуха хода численних ніг у бік ріки* (Г. Колісник).

ЖА́ЙВОРОНКІВ, кова, кове. Те саме, що **жа́йворонковий.** *Я не пам'ятаю кращих луків — широких, як море, барвистих, як вінок на голові нареченої, кращого Дніпра — повноводого, задумливого, світлого, такого високого неба, з якого потоками спадає жайворонків спів* (Ю. Мушкетик).

ЖА́ЙВОРОНКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жа́йворонок** 1. *Над шляхом понеслась-полилася, наче срібний дзвіночок, жайворонкова пісня* (Панас Мирний); *Степ і степ, а над ним неосяжний простір неба, сповнений жайворонкового співу* (А. Шиян); *Потоки срібного співу дзвенять угорі, й Галя спершу навіть не розуміє, що то жайворонковий спів* (Є. Гуцало).

2. *у знач. ім.* **жа́йворонкові,** вих, *мн.* Родина невеликих птахів сірого або буруватого забарвлення ряду горобцеподібних. *Жайворонкові — дрібні птахи з широкими крилами; ноги середньої довжини, на задньому пальці довгий кіготь* (з наук.-попул. літ.); *Жайворонкові налічують 19 родів з 80 видами. В Україні поширені 9 видів цих птахів* (із журн.); *Жайворонкові населяють відкриті ландшафти: поля, луги, степи, безлісі гори і лісові галявини* (із журн.).

ЖА́ЙВОРОННЯ, я, *с.* Збірн. до **жа́йворонок.** *Поступово вгамовувалося жайвороння, і тепер тільки зрідка можна було почути над степом заливчасте щебетання, яке не вгавало весною* (І. Цюпа); *Дивною красою сповнені світлі й неозорі далі весни, в піснях жайвороння, зеленому пуху дерев* (Я. Гримайло).

ЖА́ЙВОРОНОК, нка, *ч.* 1. Польова або степова співоча пташка родини жайворонкових. *Защебетав жайворонок, Угору летючи* (Т. Шевченко); *Вийся, жайворонку, вийся Над полями* (М. Рильський); *Чутно далеке-далеке срібне дзеленчання жайворонка* (В. Винниченко); * У порівн. *Сапає* [жінка], *нахиляється до кожного листочка, співає тоненько, як жайворонок* (Ю. Яновський).

2. Виріб із тіста, що формою нагадує жайворонка. *По хатах печуть пшеничні жайворонки із дзьобиком і крильцями* (Ю. Яновський); — *У роки мого золотого дитинства,* — *казала вона, стиха зітхаючи, бо таки давно те було,* — *на весняне рівнодення батьки смажили для мене жайворонків з тіста* (М. Малиновська).

ЖА́ЙВОРОНОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **жа́йворонок.** *Гріє сонечко! Усміхається Небо яснеє, Дзвонить пісеньку Жайвороночок* (І. Франко).

ЖАЙВОРОНЧА́, а́ти, *с.* Те саме, що **жайвороня́.** — *Та то жайворончата! Дивися, просять їсти і пити!* — *говорить косар* (І. Чендей).

ЖАЙВОРОНЯ́, ня́ти, *с.* Пташеня жайворонка (у 1 знач.). *Він виявився неабияким птахознавцем. Запевняє, що доводилось йому бачити на своєму віку навіть чорних жайворонят!* (О. Гончар); * У порівн. *Десь діти, на сонці, як жайворонята, ждуть, чи тато вирветься з напасті* (В. Барка).

ЖАЙВОРОНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **жайвороня́.** *Посміхнувся* [Ярема] *і запитав Гната: — Знаєш, як я Настю дражнив, коли ми ще дітьми були? Жайворонятком* (В. Чемерис).

ЖА́ЙВОРОНЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **жа́йворонок** 1. — *Ну, ходімо,* — *сказав Захарко.* — *Яєць жайворонячих пошукаємо. Хто з нами?* (С. Черкасенко); *Жайворонячий щебет тонув у голосній мові працьовитих машин* (Ю. Яновський).

ЖАК, а, *ч.* Рибальська снасть у вигляді натягнутої на декілька обручів конусоподібної сітки. *На вербі сіті рибальські порозвішувано, і жаки, і ятери* (Остап Вишня); — *Зробимо зараз панський бал. Тільки розклади багаття, а я потрушу жаки. Може, якась щука і влізла* (М. Стельмах).

◊ **Би́тий жук (жак, соба́ка)** *див.* **жук.**

ЖАКА́Н, а, *ч.* Куля для стрільби з гладкоствольної рушниці. *Придивись — а воно сікач! Я, звичайно, не розтерявся* [розгубився], — *у лівому стволі в мене жакан* (Остап Вишня).

ЖАКА́РД, у, *ч., текст.* Тканина із складним рельєфним малюнком. *Своїй назві жакард зобов'язаний винахіднику ткацького верстата для узірчастих тканин Жозефу Марії Жакару, який у 1801 році винайшов ткацький верстат для тканин складного плетіння* (з наук.-попул. літ.); *Жакард використовують для пошиття покривал, скатертин, білизни, штор, одягу, для оббивання меблів тощо* (із журн.).

ЖАКА́РДОВИЙ, а, е, *текст.* Стос. до жакарду. *Своєрідний рельєфний малюнок на жакардовій тканині нагадує гобелен* (з наук.-попул. літ.); *Жакардове плетіння — одне з найскладніших способів плетіння тканин* (із журн.); // Признач. для виготовлення жакарду. *У 1890 р. вирішили ввести у виробництво вигідніші різновиди ткацької продукції: орнаментовані тканини, виготовлені жакардовою технікою, покривала* (із журн.); *Жакардовий верстат автоматично переплітає повздовжні і поперечні нитки в наперед запрограмованому порядку й дозволяє створити на тканині рельєфні малюнки* (із журн.).

ЖАКЕ́Т, а, *ч.* 1. Короткий жіночий одяг, який носять поверх блузки або плаття. — *Нащо казати, хіба так було?* — *дивується Катря: русява, виструнчена, мов придорожна тополинка; брунастий жакет поверх вилинялого, колись зеленкавого, плаття* (В. Барка); — *Поїдьмо до шефів,* — *сказала жінка, надіваючи хутряний жакет* (В. Кучер); *За ним крокувала простоволоса, коротко підстрижена, в темному жакеті і ясному платті дівчина* (Ірина Вільде).

2. *розм.* Те саме, що **піджа́к.** *І оком знавця оглядає рану, Бальовий* [бальний] *фрак на нім, жакет розп'яв. Поцмокує* (І. Франко).

ЖАКЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жаке́т.** *І не знаєш, що з тими руками вдіяти — то жакетик на грудях запнеш, то до мене простягнеш, то сльозу втираєш, то в кулачки...* (Люко Дашвар); *Йшли .. два молоді, свіжі й веселі паничики, в ясних, літніх жакетиках* (І. Франко).

ЖАКЕ́ТКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **жаке́т** 1. *Осінній вечір був доволі теплий, і вона прийшла у вовняній жакетці* (Л. Дмитерко); *З-поміж різних речей вона вибрала коротку чорну спідницю, білу шовкову блузку та темно-червону жакетку і вдягла їх* (О. Авраменко).

ЖАКО́, *невідм., ч.* Невеликий сірий папуга родини папугових з червоним хвостом, що живе в лісах Екваторіальної Африки, здатний наслідувати звуки, людську мову. *Жако живе довго — 70–80 років для нього не є граничним віком* (з наук.-попул. літ.); *Довжина тіла жако від 35 до 40 см, крила — 22–24,5 см. Хвіст короткий, його довжина майже вдвічі менша за довжину крил* (із журн.).

ЖАКО́Б, *невідм., ч.* Меблі червоного дерева з оздобленням із бронзи або латуні. *Жакоб першої половини XIX ст. має строгі обриси, тонке латунне оздоблення, м'які спинки та сидіння з гобеленовим оббиттям* (із журн.); // *у знач. прикм.* Який стосується цих меблів. *Вітальня, яку зайняли три офіцери куреня, була обставлена чудовими старовинними меблями в стилі жакоб* (В. Гжицький).

ЖАКУВА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **жакува́ти.** *Як же зайнявся корабель огнем, оддав він* [Джербіно] *його своїм товаришам на жакування* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що, заст.* Грабувати, нищити, плюндрувати. *Прийшли москалі Січ жакувати* (Сл. Гр.); *Я сам почувався приниженим, бо так вже тут повелося, що люди убогії і ниці духом, неосвічені, майже дикі величалися перед нами, називали нас "хохлами" й "мазепинцями" і жакували, скільки могли* (Ю. Мушкетик).

ЖАЛИ́ВА, и, *ж., діал.* Кропива. *В глухому та узенькому проулкові* [провулкові], *що буйно заріс бур'янами та жаливою, ніколи не буває сонця* (С. Васильченко); *Часами, зігнув-*

шись під тягарем, рибалки несли на довгому коромислі вкриті жаливою та ганчірками коші риби (Н. Королева); *А те, що не вміло цвісти ошатно й пишно, як, наприклад, жалива й дика м'ята, те цвіло негарно й непомітно* (Л. Дмитерко); * У порівн. *І раптом, мов жаливою, жагнула совість: адже це він завдав їй такого страждання* (Яків Баш).

ЖАЛИ́ТИ, жалю́, жа́лиш, *недок., кого, що і без прям. дод.* 1. Завдавати пекучого болю шипами, колючками і т. ін. (про рослини). *Кропива жалить її в литки, в руки, а вона чухає литки та лає кропиву* (І. Нечуй-Левицький); *Намагаючись не шурхотіти, він повз по траві, і кропива жалила його лице і руки* (К. Гриб); // Ранити жалом, щупальцями і т. ін. (про комах, медуз, скорпіонів і т. ін.). — *Лети* [Шершню] *щодуху, сядь йому* [Лисові] *на живіт і жали, що маєш сили* (І. Франко); *Коли чоловіка жалять оси, він тікає до води* (Ю. Яновський); — *Вас будуть жалити скорпіони і гади!..* (О. Бердник); // *рідко.* Кусати (про змій). * У порівн. *Автанділ їй каже: — Фатьмо, все про тебе знаю я, — Від новин цих затремтиш ти, мов жалить тебе змія, Та повинна знать ти правду, хто я є, моє ім'я. Чорні пущі вій агатних — там таїться смерть моя* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

2. *перен., розм.* Ображати злими словами, різкими зауваженнями. — *А я думаю: ми говоримо більше, ніж треба, та й більше, ніж треба, віримо пустомолотам, тому вони й навчилися язиком добувати собі мед, а когось цим же самим язиком жалити, мов гадюки* (М. Стельмах); — *Ну, що ті слова Фомича в порівнянні з погрозливістю куль? А бачиш, жалять...* (Є. Доломан); *А червоні скорпіони — ознака того, що я боявся не стільки тебе, Лорно, як того, що виходить у тебе з рота. Тобто слів, котрі боляче жалять* (Любко Дереш).

ЖАЛИ́ТИСЯ, жа́литься, *недок.* Те саме, що **жали́ти.** *Він почав перегортать огудиння, а воно жалилось, неначе жалка кропива* (І. Нечуй-Левицький); *Майже цілу ніч вовтузився він на смердючій гуні, бо звідти повилазило безліч усякої нечисті, яка жалилась і не давала заснути* (І. Білик).

ЖАЛИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Жигалка. *Ґедзі б'ють, мухи-жалиці сідають нам на загноєні рани* (О. Гончар).

ЖАЛІБНЕ́НЬКИЙ, а, е. Зменш.-пестл. до **жа́лібни́й** 1. — *Ой, так не затужить і рідная ненька. Як ти, моя калинонько, моя жалібненька...* (Леся Українка).

ЖАЛІБНЕ́НЬКО. Присл. до **жалібне́нький.** *Прилетіла зозуленька, Сіла на калині; Закувала жалібненько* (Я. Щоголів); *Галя .. на усіх дивилася радісно та жалібненько* (Марко Вовчок).

ЖА́ЛІБНИ́Й, жа́лібна́, жа́лібне́. 1. Який виражає тугу, печаль; журливий. — *Сидить, було, вона кінець стола, шиє сорочку та все співає, та таких же тобі пісень смутних та жалібних* (І. Нечуй-Левицький); *Думки рояться, снують то сумні, то патетичні, то гнівні, то жалібні* (Ю. Збанацький); *І знову почулося шарудіння. Потім тихий жалібний стогін* (Б. Харчук); * Образно. *Осінь жалібна минула, мов стара вдовиця* (М. Упеник).

2. Те саме, що **жало́бний;** траурний. *Люди якісь залякані, сумні, жінки в жалібних чорних крепах, у мужчин тільки чорні краватки* (М. Коцюбинський); *Стоїть печальна стара синагога і журно крає розпарене повітря тягучий жалібний спів по небіжчику на ближній уличці. Єврейський похорон* (Б. Антоненко-Давидович); *Полковий оркестр грав жалібний марш* (А. Шиян).

Жа́лібни́й (жало́бний) похі́д *див.* **похі́д.**

ЖАЛІБНИ́К, а́, *ч., розм.* Той, хто вболіває за інших, співчуває чиємусь лихові, горю. *Як нездужаєш... тоді ніхто тебе не бачить; а як на помер душі, дак назбігаються, де тії жалібники, де тії родичі візьмуться!* (Ганна Барвінок); *Ользі важко. Співчуття навіть у матері не знайшла, а жалібників не терпить* (Микита Чернявський).

ЖАЛІБНИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. *розм.* Жін. до **жалібни́к.** *Приходили раз по раз люди одвідати нас, а найбільш тих молодиць-жалібниць убігало, що вони, було, в нас і нащебечуться і наплачуться* (Марко Вовчок); [З і н ь к а:] *Жалібниць багато, та допомоги ані гич!* (М. Кропивницький); — *Чи бач, яка жалібниця знайшлася! — гарикнула баба і сплюнула* (Панас Мирний); *Боровик посміхнувся до дружини. — Ти в мене жалібниця. Турбуєшся за людину* (Ю. Збанацький); // *нар.-поет.* Про люблячу матір, сестру, взагалі співчутливу жінку. — *Ой, летіть, синиці, Де рідні сестриці, Нехай мене одвідають Мої жалібниці!* (з народної пісні); *Журився дуже батько Грицьків, матері ж жалібниці у його* [нього] *не було, так як і в Настусі* (Ганна Барвінок); * У порівн. *Чорніє здалеку свіжа могила, а над нею похилились білі берези, мов сестри-жалібниці над братовою могилою...* (М. Коцюбинський).

2. *заст.* Медсестра. *На гімназіальному дворі стояли кухні, сновигали санітари, жалібниці, лікарі* (Я. Качура); *Сестри-жалібниці — дружини робітників. Одна з них пише листа біля ліжка пораненого* (О. Довженко).

ЖА́ЛІБНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жа́лібни́й** 1. — *Вибачайте мені, що я так нечасто навідувався до вас! — просив Воздвиженський, і в його голосі й справді почулась м'якість і жалібність* (І. Нечуй-Левицький).

ЖА́ЛІБНО. Присл. до **жа́лібни́й** 1. *І як же то дуже голосили і жалібно приговорювали над Трохимом!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Плач же, серце, плачте, очі, Поки не заснули, Голосніше, жалібніше, Щоб вітри почули* (Т. Шевченко); *Квилить пугачик жалібно над дахом* (М. Рильський).

ЖАЛІ́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **жали́ти.** *Жалили* [медузи] *ноги, тіло від них щеміло, мов від кропиви, але не так самого жаління Тоня боялась, — просто були їй нестерпні слизькі доторки цих морських потвор* (О. Гончар).

ЖАЛІ́ННЯ[2], я, *с., розм.* 1. Почуття жалю, смутку; співчуття. *Сльози покотилися* [в дівчини], *посипались по личку. Тронулося серце Павла, та наче не з жаління, наче з радощів* (Марко Вовчок); *Все віддав би без жаління за коханої любов, що полонить, і лякає, і тривожить знову й знов!* (В. Стус); *У мене начисто пропали ревнощі, злість, жаління себе, навіть пишання собою* (І. Карпа).

2. Дія за знач. **жалі́тися** 1. *Не дуже й докучав* [Левко] *жалінням Горпині, а тільки, було, все Ївзі розказує, що він страждає* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На прохання своєї жінки, на жаління й нахвалку сусід* [сусідів] *він не звертав ні найменшої ваги* (І. Нечуй-Левицький).

ЖАЛІСЛИ́ВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Жаліслива людина. — *Найдуть люди, найдуться жалісливці — і поховають як слід...* (Панас Мирний).

ЖА́ЛІСЛИВИЙ, а, е. 1. Схильний до жалості, співчуття; співчутливий. — *Я вдався жалісливий до всякої тварі* (Ганна Барвінок); *Якийсь жалісливий шахтар укрив сердешну своєю свитою* (Б. Грінченко); — *Добрий він був, жалісливий* (З. Тулуб); — *Батько мій дуже жалісливий на людське горе* (А. Шиян); // Який виражає жаль, співчуття. *То була хвилина, коли і Христі серце обізвалося. Щирий і жалісливий голос*

Хведорів уразив його (Панас Мирний); *Його дратувало кожне жалісливе слово бідної Домни* (М. Коцюбинський).

2. Сумний, тужливий, зворушливий. — *То ти легковажиш мої слова, сину? — спитала* [мати] *і глянула на мене з жалісливим докором* (О. Кобилянська); *Знадвору чулося таке самотнє, таке жалісливе, але заразом таке яскраве й виразне — гу-у-у... гу-у-у-у... гу-гу-гу-гу-у-у...* (Б. Антоненко-Давидович); — *Повірте, мама хвора, семеро дітей у хаті, а батька нема... — скривився у жалісливій гримасі Ладик* (К. Гриб).

ЖА́ЛІСЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **жа́лісливий.** *Ганнуся відхилила голову й завела, розтягуючи слова, щоб надати їм більше жалісливості: Повій, вітре, на Вкраїну, де покинув я дівчину...* (В. Підмогильний); *Він зрозумів, що з'єднує його з Іссою не просто жалісливість, не звичайне людське співчуття, а, мабуть, найперше — ніжність* (П. Загребельний).

ЖА́ЛІСЛИВО. Присл. до **жа́лісливий.** — *Як ти себе почуваєш? — жалісливо питаю я* (Панас Мирний); *Вони* [пташки] *перегукуються, збираючись у далекі краї, та пищать жалісливо, бо їм сумно покидати рідні місця* (О. Копиленко).

ЖА́ЛІСНИЙ, а, е. 1. Який виражає безпорадність, біль, слабість, муку. *Знову долинув до нього протяжний жалісний звук .. Десь зовсім недалеко стогнала людина* (О. Донченко); *У темряві Олег не міг роздивитися виразу її обличчя, голос був слабеньким та жалісним* (А. Кокотюха); // Сповнений суму; сумовитий, журливий. *В її голосі почулася дрижача жалісна нотка, бо в її вдачі було багато природженої журливості* (І. Нечуй-Левицький); [1-ш а д і в ч и н а:] *Така жалісна* [пісня], *аж плакати хочеться* (І. Франко).

2. Схильний до співчуття; співчутливий. *Перепелиха була вже стара людина, добра, жалісна* (Панас Мирний); *Гайдамаки, звісна справа, не дуже жалісні були, але той Різун і їх перевершив* (Д. Білий).

ЖАЛІСНІ́ТИ, íю, íєш, *недок., рідко.* Сповнюватися жалем, робитись жалісним. — *Оця половина* [дерева] .. *пішла старому Гнатенкові на труну, — жалісніє обличчя Данила* (М. Стельмах).

ЖА́ЛІСНО. Присл. до **жа́лісний.** *Баба Настя далі вже не могла витримати, закрилася вузеньким рукавцем і схлипнула жалісно, як дитинка* (Леся Українка); *Десь далеко в ущелині завив шакал. Жалісно так виводить* (О. Донченко); *З-під густих .. брів невеликі сірі очі дивилися на Ганну по-батьківському співчутливо і навіть жалісно* (В. Козаченко).

ЖА́ЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Співчутливе ставлення, переживання; жаль, жалощі. *Де вже його в ката тут шукати тії жалості, коли тільки й думки — як би з другого жили вимотати* (Панас Мирний); *Довго ще говорила Зінаїда Василівна, говорила доти, доки Модест не почув, що тихий сум, жалість до себе й до Діни не защеміли в його серці* (В. Винниченко); *Так трапилося* [Свириду], *що не з кохання, а з жалості одружився на молодій удовиці* (М. Стельмах).

2. *рідко.* Почуття скорботи, печалі, туги, смутку. *Невеселі то картини* [праці в різника]..; *глибоко, як куля, засідають вони у вашім серці, піднімають усю жалість зо дна* (Панас Мирний); — *Їсти, ні пити не хочу, З тяжкої жалості плачу* (І. Франко).

ЖАЛІ́ТИ, íю, íєш, *недок.* 1. *кого і без прям. дод.* Відчувати жалість, співчуття до кого-небудь. *Він мене любе* [любить], *жаліє, шанує, Серденьком зве і голубе* [голубить], *й милує* (Я. Щоголів); *Він не тільки жалів тепер Марію, а й пишався нею і часом картав себе за те, що колись під Одесою хотів забрати її з фронту, послати в глибокий тил* (В. Кучер); — *В наймах батька не жаліють* (С. Чорнобривець).

2. *за ким, чим, про когось — щось і з спол.* щ о. Печалитися, шкодувати, журитися. [Н і н а:] *Скажіть прямо, що ви закохалися в це дурне дівчисько і жалієте, що не можете її догнати* (І. Кочерга); *Скажу лише одне: не жалію за тим, що мучилася невимовно, бо добула в терзаннях такі скарби для душі й розуму, яких не знайти в жодних манускриптах та повчаннях* (О. Бердник); *І зараз його* [Оксена] *найбільш мучила думка, чи Таня жаліє за ним* (А. Дімаров).

3. *кого, що і чого.* Берегти, оберігати кого-, що-небудь. *Пустився в бійку — чуба не жалій!* (прислів'я); — *Ох, — каже* [лисиця], — *як не гріх котам Таких малесеньких, безвинних* [пташок] *не жаліти!* (Л. Глібов); // Неохоче витрачати що-небудь; шкодувати, жалкувати. — *А ти, кажеш, літом і свічки не світиш! Жалієш грошей* (Панас Мирний); *Любити Вітчизну, любити завжди, поля її росні, зелені сади і їй не жаліти за дні молоді ні крові у битві, ні поту в труді* (В. Сосюра); *На стінах приваблюють зір картини великих розмірів, що їх Чередниченко замовляє десь у художніх майстернях і добре оплачує, вважає, що для цього діла коштів жаліти гріх* (О. Гончар).

(1) Жалі́ти *(рідше* **жа́лувати) [сам] на се́бе** — бути незадоволеним собою, своїми діями, нарікати на себе. — *Я сама себе винувачу, сама на себе жалію і нічого не враю з собою!* (Панас Мирний); *Ви немов жалуєте на себе, що витримали там, де другий луснув би* (Леся Українка).

◊ **(2) Не жалі́ти (не жалкува́ти) [свої́х] ніг** — дуже багато ходити, бігати, незважаючи на втому. *Катря не жаліла своїх ніг: скільки хапало духу, мчалася, спотикалася об груду, падала у високі кучугури снігу* (Панас Мирний); **(3) Не жалі́ючи (не жалку́ючи) [свої́х] ніг** *зі сл.* й т и, б і г т и і т. ін. — невтомно, з максимальним напруженням сил. *Попереду в'ється дорога, якою судилося йти не жалкуючи ніг* (М. Упеник); **(4) Не жалі́ти рук (сил)** — працювати, виконувати що-небудь старанно, з великим напруженням, з найбільшою віддачею. *Як вона* [Пріська] *рук не жаліла, обмазуючи та обліплюючи хату, щоб і холод не заходив зимою* (Панас Мирний); — *Ану, до лісу, до роботи! А живо, не жалійте рук* (І. Франко); *Третій трохи відстав, але й на ньому плотар не жалів сил* (М. Трублаїні); *Он уже помітили його роботу розумні люди, уже й молоком дарують, бо він таки рук не жаліє і не з лінивих* (Григорій Тютюнник); **(5) Не жалі́ючи рук (сил)** — старанно, самовіддано. *Гей, працюй! Не гуляй! .. Сил не жаліючи, — бий! Бий* [молотом]! (П. Тичина); *П'єса пройшла з таким успіхом, що після завіси глядачі кинулись на сцену й почали, не жаліючи рук, качати своїх перших артистів* (М. Стельмах); *Не жаліючи сил, натирали ми рейки* (А. Дімаров).

ЖАЛІ́ТИСЯ, íюся, íєшся, *недок.* 1. Висловлювати невдоволення ким-, чим-небудь; скаржитися. *Коля спотикався по дорозі й плакав, жаліючись, що болять ноги й хочеться спати* (С. Васильченко); — *Конячим духом так просмордишся* [просмердишся], *що увечері дівчата від тебе сахаються, — довірливо жалівся, бувало, нам Мина Омелькович* (О. Гончар); *Лікар водив пальцями по всій черевній поверхні.., шукав бодай якихось ознак апендициту, на який жалівся хворий* (Д. Бедзик).

2. Висловлювати або подавати скаргу; скаржитися кому-небудь на когось. — *От же мені жалілись на вас і раділи, що*

я [становий] *заступив на ваше місце: "Зразу, — кажуть, — полегкість стала"* (з переказу); — *Ви робите шкоду всій нашій справі, затримуючи нас тут. Я буду жалітись товаришеві Машкову* (В. Винниченко); // *розм.* Наговорювати кому-небудь на когось. *Як нема його, то все жінка жаліється людям: — Які хаточки були придбані, які славні — поспродував; тепер опоряджаю сю хату, та й сю, мабуть, продасть* (Марко Вовчок); — *І що то воно за мати, коли йде на сина жалітися?* (Панас Мирний); * Образно. *Тільки сполохана річка .. мелодійним хлюпанням жалілась жовтому пісочкові на докучливих гостей...* (М. Коцюбинський).

ЖАЛКИ́Й, а́, е́. 1. Який жалить, завдає болю; пекучий. *Згадалось сільське обійстя, .. свіжо пахнучі кім'я зелених реп'яхів, що нечіпко обліплювали рукави маринатки, коли з досвітків брів повз малинник, де кропива спиналась жалкими верхів'ями* (Є. Пашковський); *У більшості випадків укуси жалких комах (бджіл, ос, джмелів, шершнів) не викликають важких наслідків, лише з'являється почервоніння, легкий набряк, печіння або свербіж в пошкодженій зоні* (із журн.).

2. *перен.* Дошкульний, образливий. *П'є, гуляє* [Максим]; *з шинкаря насміхається; з кріпаками панібратається, жалкими докорами їх коле* (Панас Мирний); *І я зумію тілом власним втілить той досвід мій, який би міг знесилить, але став силою прожитих трудно літ, — їх темний подих розпачу опік, жалка образа відшмагала їх* (М. Бажан).

3. *рідко.* Який викликає жалість, нещасний, безпомічний. *Я собі лежав під стіною розбитий, жалкий, покинутий, ну, і хай* (В. Винниченко); *Я раптом почуваю себе жалким, нікчемним і пізнаю, що від мене відходять рештки волі* (М. Хвильовий); // Який виражає біль, страждання. *Іще довго Горпина чула дитячий плач, жалкий та болізний* [болісний] (Марко Вовчок); *Кумасі .. підстьобують одна одну жалкими й жалісними відвертостями* (Є. Пашковський).

ЖА́ЛКО. 1. *пред.* Те саме, що **жаль**[2] 1. *Жалко їй* [матері] *було своєї дитини, знівеченої, страшної, а все ж своєї, все ж дитини...* (Панас Мирний); *Їй чогось зразу жалко стало на людей, на свою родину...* (М. Коцюбинський); *Його щось мучило, й він не мав спокою. Аж жалко було на нього дивитися* (І. Багряний).

2. *пред.* Про почуття смутку; про журбу, тугу за ким-, чим-небудь; сумно. *Оксані щось дуже на серці жалко було...* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Жалко стало й за селом рідним, де я зріс* (М. Коцюбинський); *Дедалі стихав шерех кроків, і їй чогось зробилося жалко і боляче* (М. Стельмах); // *із спол.* що *і з інфін.* Про почуття жалю з приводу чого-небудь. — *Мені дуже жалко, що рішаюся Василя, та нігде дітись!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Йому жалко стало, що він не може посватати Гашіцу* (М. Коцюбинський); — *Жалко покидати тебе, рідне Полісся, і тебе, високе ясне сонце!..* (О. Гончар).

3. *пред., чого, з інфін. і без дод.* Про небажання витрачати, віддавати що-небудь, позбуватися чогось. *Тяжко нести, та жалко кидать* (прислів'я); [Л ю б о в:] *Ну, нащо ви моїх попелюшок прогнали, невже вам жалко п'ятака?* (Леся Українка); — *Прийдеш — і тобі дам що-небудь почитати — не жалко. Тільки будь обережним, не порви книжки, не загуби...* (Б. Левін).

4. *рідко.* Присл. до **жалки́й** 3. *Мокрий, зрудiлий лист .. жалко тріпавсь між чорних галузок* (М. Коцюбинський).

ЖАЛКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жалкува́ти.** — *Я перешкодив вам, професор, — з щирим жалкуванням промовив Ласточкін, — ви якраз працювали* (Ю. Смолич); — *В неї на виду, на очах не щире клопотання, не щире жалкування, а якесь роблене...* (І. Нечуй-Левицький).

ЖАЛКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *за ким, чим, про когось — щось і з спол.* що. Те саме, що **жалі́ти** 2. *Жалкувала, що нікому їй розказати того усього, що охвицер* [офіцер] *казав батькові* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І не втомлювався* [Марчевський]. *Не жалкував за втраченими недоспаними ночами* (Ю. Бедзик); *Юнак жалкував, що не зможе на довгий час залишитися в тайзі* (О. Донченко); *Здається, вони починають уже жалкувати про цю подорож, на біса було їхати в це лігво бандитизму* (Ю. Андрухович).

2. *кого і без прям. дод.* Те саме, що **жалі́ти** 1. *До стебла все погоріло .. Посходились жалкувати, Жалю завдавати* (Т. Шевченко); *Усі, хто знав її, жалкували молоду, тиху молодицю* (Марко Вовчок); *Ці кілька рядків про смерть Муславського дуже вразили Жанну .. Жанна задумалася, згадуючи і жалкуючи його* (Гео Шкурупій).

3. *кого, що і чого, розм.* Те саме, що **жалі́ти** 3. *Не Вовка, а Овець тут треба жалкувати!* (Л. Боровиковський); *Не жалкував старий у роботі Тимофія, а Дмитрові дозволяв спати до самого сходу сонця* (М. Стельмах); *Покійник батько був тугий на гроші і жалкував такої суми* (М. Грушевський); *Боєприпаси .. були розділені порівну між усіма мінометними підрозділами полку. Хома не жалкував. Хай усі користуються. Аби з толком* (О. Гончар).

4. *на кого, що.* Бути незадоволеним ким-, чим-небудь; нарікати на когось, щось. [Л у к е р і я С т е п а н і в н а:] *Ні на кого я так не жалкую, як на Марину, і досі плачусь на неї* (М. Кропивницький); — *Не жалкуй на старих та слабих* (З. Тулуб); — *Я вже так жалкувала на ту кривду, що я тобі вчинила* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

◊ **Не жалі́ти (не жалкува́ти) [свої́х] ніг** *див.* **жалі́ти; Не жалі́ючи (не жалку́ючи) [свої́х] ніг** *див.* **жалі́ти.**

ЖАЛКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., діал.* Жалітися (у 1 знач.). *Та так-то вже плаче* [дівчина], *жалкуючися-нарікаючи, такими-то вже сльозами ревними* (Марко Вовчок); *Воно* [серденько] *немов жалкується І ремствує* (І. Манжура).

ЖА́ЛО́, жа́ла́, *с.* 1. Гостра частина органа захисту і нападу деяких комах, якою вони жалять. *Одна бджола вдарилась в його щоку і впустила жало* (І. Нечуй-Левицький); *Мина .. відігнав бджіл, щоб не покусали приблуди, які, за його уявленням, були не кращі за осиний виводок, озброєний безліччю жал* (О. Гончар); * У порівн. *Нехай приставляють до горла обточені вістря, мов жала* (А. Малишко).

2. Хоботок деяких комах (комара, ґедзя і т. ін.), яким вони колють і всмоктують кров. *Важко було лежати в корзині зіщулившись, але найважче було терпіти комарині жала. Вони обпікали все тіло хлопця* (Ю. Логвин); * Образно. *Дивись же на мене, сонце, й засмали мою душу, як засмалило тіло, щоб вона була недоступна для комариного жала* (М. Коцюбинський).

3. Роздвоєний на кінчику язик змії, що ним вона, як помилково вважається, жалить. *І вловив* [Назрулла] *рогачиком-палицею найбільшу гадюку, що поривалася до нього, грозячи довгим роздвоєним чорним жалом-язиком* (Іван Ле); *Дорогою, висунувши жало, звиваючись усім чорним, неначе плетеним тілом, повзе гостроголова гадюка* (М. Стельмах); * У порівн. *Мовчить* [Свиридович], *щоб ко-*

ли-небудь кинути йому [Сагайдачному] *у вічі насмішку, жагучу й отрутну, як жало гадюки?!* (З. Тулуб).

4. *чого і без дод., перен.* Про щось дошкульне, уїдливе, різке. *Уздрівши Низ труп Евріала, Од ярості осатанів; Всіх злостей випустивши жала, К Волсенту просто полетів* (І. Котляревський); — *Насамперед треба вирвати в бандитизму жало, вирвати йому язика* (Б. Антоненко-Давидович); *В його словах Стадницький вчуває не тільки жало насмішки, але і якусь зверхність* (М. Стельмах).

5. Гострий кінець інструмента, зброї і т. ін., який коле, ріже і т. ін. *Павлов узяв рубанка, глянув одним примруженим оком на жало, наскільки воно виходило назовні, підстукав молоточком і став до верстата* (Ю. Яновський); — *Саб-лі на-го-ло!* — *скомандував полковник драгунам, і на сонці зловісно заблищали сталеві жала* (Ю. Хорунжий); *Рибалка сьорбнув чаю, тримаючи ножа лезом догори, натиснув на кнопку — воно зникло, знову натиснув — гостре жало вирвалося на волю* (О. Ільченко).

ЖА́ЛОБА, и, *ж., прост., заст.* Висловлення невдоволення з приводу чогось; скарга. *Грицько з своїми завсідними жалобами на втрати, з своїми розмовами про достатки .. здавався йому* [Чіпці] *тепер нудним, сумним* (Панас Мирний); *Про справжню причину від'їзду він вирішив поки що не повідомляти, щоб вона не наробила метушні та не побігла по сусідах з жалобою, що квартирант таки їде від них, бо, мабуть, йому в них не сподобалося* (Григорій Тютюнник); // Офіційна заява, скарга на кого-, що-небудь з приводу неправильних або незаконних дій. *Назар Семенович Тупу-Тубанець .. ще й жалобу на свого сусіда написав* (О. Стороженко); *Зінько почав писати жалобу, вичитував написане, а кожен докидав, чого треба ще додати* (Б. Грінченко).

ЖАЛО́БА, и, *ж.* 1. Скорбота, сум, туга за померлим. *Долорес в глибокій жалобі стоїть на колінах коло одної могили* (Леся Українка); *Стояли* [робітники] *впритул один до одного, простоволосі, у жалобі по вбитому товаришеві схиливши голови* (А. Головко); — *Я в жалобі по моїй годувальниці.* — *Як довго триватиме ваша жалоба?* (П. Загребельний).

2. Чорний одяг, пов'язка і т. ін. на знак скорботи. *Ще батько на столі лежав, як Мася почала верховодити і .. загадала жалобу шити* (А. Свидницький); *Коник без сідельця, жалобою вкритий, — Певно, вже мій милий на війні убитий* (Л. Первомайський); *Коли прийшла звістка про смерть маркграфа Штаденського, Євпраксія надягла жалобу* (П. Загребельний); * Образно. *Вони* [фашисти] *і досі не зреклися Своєї чорної мети .. Вони, що Францію веселу В жалобу чорну одягли* (М. Рильський); * У порівн. *Нехай же знов моя коса чорніє, мов жалоба!* (Леся Українка).

3. *рідко.* Почуття скорботи, печалі. *І я йшов — у серці жалоба, Смертельний страх в тілі засів* (І. Франко); *Пісня була повна сліз і розпачу, докори й жалоби. Здавалося, дівчина плаче за втраченими мріями* (І. Білик).

ЖАЛО́БНИЙ, а, е. Стос. до жало́би (у 1, 2 знач.). *Сьогодні жалобне засідання* (В. Еллан-Блакитний); *Важко й тихо тупали ноги в поросі і тільки оркестр за прапорами сумними, опалими акордами тужив у жалобному марші* (Б. Антоненко-Давидович); *Вона була ще в жалобній сукні* (І. Франко); *В місті багато хто додав до свого одягу жалобну деталь — нашийну хустку, косинку, капелюшок, стрічечку. Тут усі знали один одного, усі шкодували бідолаху Еда* (І. Роздобудько).

Жа́лібни́й (жало́бний) похід *див.* **похід.**

ЖАЛО́БНО. Присл. до **жало́бний.** *Оце пісня жалобна, і будуть жалобно співати її, дочки народів будуть співати жалобно її* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЖАЛОНО́СНИЙ, а, е. Який має жало (про комах). *Жалоносні перетинчастокрилі — це всім відомі оси, бджоли, джмелі й мурашки. Жалоносними їх називають тому, що в їхніх самок яйцеклад, втягнутий у черевце, перетворився на жало* (з наук.-попул. літ.); *Жалоносний апарат бджоли складається із жала і двох отруйних залоз* (із журн.).

ЖА́ЛОЩІ, ів, *мн.* 1. Пригнічений настрій, що викликається бідою, нещастям, невдачею і т. ін.; туга, скорбота. — *Чого стоїш, наче вкопана? — се так вона до мене. — Йди до роботи, не стій: не в гайки грати тебе привели. Зітхнула я, жалощі свої сховала на саме дно в серці й пішла до роботи...* (О. Кониський); *Зібралося Анні на тугу й жалощі, і вона .. силкувалася вилити їх піснею* (І. Франко); *Вони* [спогади] *.. ятрили серце дівоче, завдаючи йому болю та жалощів, від яких хотілося плакати* (А. Шиян).

2. Те саме, що **жаль**[1] 2; жалість, співчуття. *Головним почуттям моїм до нього* [товариша] *були жалощі* (Леся Українка); — *Ой, як це нудно! Я до вас серйозно говорю, а ви своє. І це через те, що я піддалася жалощам і вийшла тоді до вас* (В. Винниченко); *В Зіньчиній душі наростає біль і образа, жалощі до самої себе* (А. Шиян); — *Не за тим я прийшла і жалощів мені ваших не треба* (В. Собко).

3. *рідко.* Незадоволення з приводу чого-небудь; скарги, нарікання. — *А що, Грицьку, чи пшениця вродила? — почне бувало здалека Лушня, натякаючи на завсідні жалощі Грицькові* (Панас Мирний).

ЖА́ЛУВАНИЙ, а, е, *іст.* Дієпр. пас. до **жа́лувати** 4. *Брюллов демонстративно не носив жалувані йому нагороди* (О. Іваненко); *Зліва першим двірський Андрій сидів, князем жалуваний за доблесть на Ярославському бойовищі* (А. Хижняк).

Жа́лувана гра́мота *див.* **гра́мота**[2].

ЖА́ЛУВАННЯ[1], я, *с., розм.* Дія за знач. **жа́лувати** 1. *Маруся не знала жалування в цій сім'ї* (Марко Вовчок); *Вона чула від тітки здебільшого саме бурчання та гримання і мало, дуже мало коли зазнавала жалування* (Б. Грінченко).

ЖА́ЛУВАННЯ[2], я, *с.* 1. *заст.* Заробітна плата. *Він має вже перший чин і дістає щомісяця по тридцять карбованців жалування* (І. Нечуй-Левицький); — *За що їм тільки жалування платять?* (Ю. Яновський); *Слідство тривало вісім років, зрештою, з'ясовано, що чиновники начебто не винуваті, й усім їм повернуто жалування за вісім років...* (Є. Гуцало).

2. *іст.* Подарунок, винагорода за послуги, заслуги. *Ляпунов звернувся також із закликом до козаків і холопів, обіцяючи козакам "жалування", а холопам — свободу* (з навч. літ.).

ЖА́ЛУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *кого і без прям. дод., розм.* Виявляти прихильність, ласку, любов. *Хоч був тато грізний, а проте дуже нас жалував* (Марко Вовчок); *Мати жалувала його щиро, бо любила його понад усі діти* (Л. Мартович); *Дуже досадно було бабі з дочкою дивитись на неї* [дідову дочку], *що дід її жалує* (О. Іваненко).

2. *кого, що, розм.* Берегти, оберігати кого-, що-небудь; жаліти (у 3 знач.). — *Поганяй! не жалуй коней! Треба мені зарані приїхати на вокзал!* — *гукав о. Артемій на парубка* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Знущайся, доле, не жалуй сили! .. До каплі кров мою іспий!* (С. Руданський); // Неохоче витрачати що-небудь; шкодувати. *Порішили вони чи так, чи інак, не жалуючи нічого, зловити отамана* (Марко Вов-

чок); *Він зовсім не жалував тих грошей, що складав з зими ще собі на свиту* (М. Коцюбинський); *Цар був скупий, вимагав від людей тяжкої служби, а на утримання війська жалував грошей* (Б. Лепкий).

3. *заст.* Уболівати за чимсь, за щось; жалкувати. *Жалую, що не можу зараз послати Вам свого поличчя, бо ще не встиг сфотографуватися* (М. Коцюбинський); *Я багато часу потратила на руїни Помпеї* [Помпеїв], *але не жалую, бо то, здається мені, річ єдина в світі і надзвичайно цікава* (Леся Українка); // *кого.* Висловлювати співчуття кому-небудь, співчувати комусь. *Котрих дівчат то матері й не пустили в дружки, .. а які і йдуть, то все зітхаючи та жалуючи Олесі* (Марко Вовчок); *Він розумів, що ті люди не знають, що говорять, і жалував їх* (І. Франко).

4. *кого, що, чим і без дод., іст.* Дарувати що-небудь, нагороджувати чимсь. — *Твого батька сама цариця вітала, приймала, Пісками жалувала!..* (Панас Мирний); *Старшину нашу цар жалував землями й угіддями, разом із людьми, які там живуть...* (Р. Іванченко); // *заст.* Давати що-небудь (за послуги, заслуги і т. ін.). *Перед святками предводитель жалував йому по десять рублів* (Панас Мирний); *Сам пан його шанує, інколи навіть своїм вином і одежиною жалує* (М. Стельмах).

5. *заст.* Іти, заходити куди-небудь. — *То Лука Федорович? — повертаючись, спитав Проценко .. — Що це вас так давно нігде не видно? Жалуйте ж сюди...* (Панас Мирний); *Матюха до гостей — запрохує їх роздягатися, у світлицю жалувати* (А. Головко).

Жалі́ти *(рідше* **жа́лувати) [сам] на се́бе** *див.* **жалі́ти.**

◊ **Прошу́ люби́ти й шанува́ти (жа́лувати)** *див.* **проси́ти.**

ЖА́ЛУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., заст.* Те саме, що **жалі́тися.** *Він жалувався на біль у боці, в грудях, кашляв і сох* (І. Франко); *Інші жалувались то на їду, то на те, що зле спали* (Н. Кобринська); *Панич їздив жалуваться і до найстаршого* (О. Стороженко); [Б у р л а к а:] *До якого страху довів* [старшина] *людей: ніхто не хоче везти мене в город, знаючи, що я поїду жалуваться начальству на старшину!* (І. Карпенко-Карий).

ЖАЛЬ[1], жа́лю́, *ч.* 1. Важкий настрій, що викликається якоюсь невдачею, горем і т. ін.; сум. *Ой із журби та із жалю .. Погуляю понад морем Та розважу своє горе* (Т. Шевченко); *І жаль, і горе, і кохання — все заразом піднялось в її душі й неначе затопило всю її душу слізьми* (І. Нечуй-Левицький); *Великий жаль за рідною матір'ю проніс через усе своє життя Коста Хетагуров* (П. Тичина).

2. Співчутливе ставлення до чийого-небудь горя, переживання; жалість, співчуття. *В серці збиралась ненависть до Петра та жаль до Насті* (М. Коцюбинський); *Його зненацька пройняв гострий жаль до цього чоловіка* (І. Білик).

3. *перев. мн.* Незадоволення з приводу чого-небудь; скарги, нарікання. *Недомовлені гіркії жалі В рідній пісні почув я колись* (Леся Українка); *Туди* [в серце] *складав він всі теплі слова, всі жалі і всі прощення, які мав пронести крізь найстрашніші вогнища війни* (Ю. Бедзик); *Сидять жінки на призьбі, що рудіє глиною в вечірньому світлі. Здається, тільки сонце в світі чує їхні жалі* (В. Барка).

Завдава́ти / завда́ти жа́лю́ [се́рцю (се́рде́ньку)] *див.* **завдава́ти; (1) На [превели́кий] жаль** *(рідко* **сму́ток)** — уживається як вставне словосполучення для вираження шкодування з приводу нездійснення чого-небудь бажаного. *На превеликий жаль, опріч "Синьої книжечки", я нічого не читав з Ваших писань* (М. Коцюбинський); *Дід зітхнув. На жаль, тут не було ніяких сумнівів: донька не повернеться* (Ю. Яновський); *Я розповіла докторові про свій намір вирватися у світ. На мій превеликий смуток, він поставився до мого задуму досить холодно* (Ірина Вільде); — *На жаль, я не можу прийняти запрошення твоїх батьків* (О. Авраменко).

◊ **Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком** *і т. ін.)* *див.* **душа́; (2) Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є** *і т. ін.)* **/ взяв (пройня́в, огорну́в** *і т. ін.)* **[за се́рце]** *кого* — кому-небудь стає дуже важко, когось охоплює туга, сум, скорбота. *Аж жаль бере, як розказать: З Овечок перше вовну драли, А далі м'яса забажали, Та й ну щодня Овець качать* (Л. Глібов); *Харитю живий жаль бере за серце* (М. Коцюбинський); *Почав мій Данило в дорогу зряджатись. Такий-то жаль мене обняв, як проводила його за село* (Марко Вовчок); *Жаль пройняв Максима, як він побачив, що свого б'ють* (Панас Мирний); [Г а п к а:] *Як ухопив мене жаль за серце, як ухопив, що Василь тебе взяв, а не Степаниду* (М. Кропивницький).

ЖАЛЬ[2], *пред.* 1. *кого, чого.* Про жалість (у 1 знач.), співчуття до кого-, чого-небудь; жалко, шкода. *Матері кожної дитини жаль, бо котрого пальця не вріж, то все болить* (прислів'я); *Жаль, жаль Енея-неборака, Коли його на міль* [мілину], *як рака, Зевес допустить посадить* (І. Котляревський); *Лаврінові стало жаль молодої жінки* (І. Нечуй-Левицький); // *з інфін. і зі спол.* щ о. Про співчуття, що виникає внаслідок чого-небудь; жалко. *Пеклись тут гарні молодиці, Аж жаль було на них глядіть, Чорняві, повні, милолиці* (І. Котляревський); *Як вирветься сокира з рук — Пішла по лісу косовиця, Аж страх, аж жаль було дивиться* (Т. Шевченко); *Добре, що ти маєш польські книжки, тільки жаль, що такий малоцікавий автор попався тобі* (М. Коцюбинський); // *на кого — що.* Про почуття незадоволення, образи. *Їй .. жаль на Гната, а ще більший жаль на Настю* (М. Коцюбинський); [Х в о р а:] *Я знала тільки, що мені так жаль, Так жаль на ворогів і жаль на подоланих* (Леся Українка).

2. *кого, чого і зі спол.* щ о. Про почуття смутку, журби; жалко, шкода. *Сумно стало Максимові серед лісу; жаль йому стало своїх степів безкраїх* (Панас Мирний); *Адже й їй жаль, що вони розлучились* (М. Коцюбинський); — *Червоная калинонька, А біленький цвіт; Ой чи не жаль тобі, Галю, Молоденьких літ?..* (Леся Українка).

3. *чого і з інфін.* Про небажання витрачати, віддавати що-небудь, позбуватися чогось. — *Сопілку даси? — Дам! — рішив Семен, хоч йому дуже жаль було сопілки* (М. Коцюбинський); — *Мені нічого не жаль... Хочеш мій кашкет? На. — Він* [Кость] *скинув картуз і простягнув його Данилкові* (В. Винниченко); *Жаль витрачати гроші на такі дрібниці* (О. Донченко).

ЖА́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Який виражає тугу, печаль, смуток; жалібний, сумний. *Василько дивився жальними очима на бабу Досю* (А. Турчинська); *Пісня наростала, стихала, тягуча, жальна* (К. Гордієнко); *З жальним подивом вдивляється мандрівник в найдорожчі місця серед рідних руїн і нічого вже не пізнає навколо: немовби ніколи не було й не буде на цьому попелищі ні сміху вже йому, ні веселощів* (О. Довженко).

2. Який навіває смуток, журбу; журливий, сумовитий. *Коли він із напруженням вслухався в шум смерек, щоб дослухатися .. звуків чудової арфи, розібрав лиш жальний шум сосен...* (О. Кобилянська).

ЖА́ЛЬНО, *рідко.* Присл. до **жа́льний.** *Чоловік жально подивився на Василька* (А. Турчинська); *Він ворушив беззвучно губами, а часом жально і безнадійно звав Нехаму* (Н. Рибак).

ЖАЛЬЦЕ́, я́, *с.* Зменш.-пестл. до **жа́ло́.** *Скоро занюхає* [бджола-сторож] *чужу бджолу порожню, так зараз викидає .. Тоді її голодну гостю жальцем у спину: "Не лізь, вража дочко, до чужого улія"* (Л. Мартович); * Образно. *Петро аж зіщулився від цих слів. Який же язичок у його коханої! Все життя тепер він буде відчувати його жальце* (М. Чабанівський).

ЖАЛЮГІ́ДДЯ, я, *с., рідко.* Те, що викликає жаль *(див.* **жаль**[1] 2). *Шнурре не мав жодного уявлення про те, що ховається в золотому мороку київських соборів, бо всі публікації, які досі були, — це жалюгіддя, просто ніщо* (П. Загребельний).

ЖАЛЮГІ́ДНИЙ, а, е. 1. Який викликає жаль *(див.* **жаль**[1] 2). *Принцеса Еліза сидить, зігнувшись у фотелі, заплющивши очі. І такою почуває себе жалюгідною, самотньою й смішною* (В. Винниченко); *Тут вишикувалося понад чотириста людей, .. понад чотириста скоцюрблених голодом, холодом, утомою й страхом жалюгідних істот* (І. Багряний); *У нього був стомлений і жалюгідний вигляд* (Л. Дмитерко).

2. Який має непривабливий, убогий зовнішній вигляд; злиденний, нужденний. *Митець ходив майже безпритульний, міняючи у кварталах узбіч пустирів, що відділяли місто від лісопарку, одну жалюгідну кімнатку на іншу, ще жалюгіднішу* (М. Бажан); *Люди з тачками, які продавали жалюгідне дрантя, складають свій крам* (Ю. Яновський); // Дуже малий, незначний; мізерний. *Нахиляється однорукий солдат, зриває щуплий, жалюгідний колосок* (О. Довженко); *Деякий час ми обговорювали жалюгідні перспективи розвитку місцевого землеробства* (Д. Білий).

3. Гідний осуду, зневаги, ганьби; нікчемний, мерзенний. *Він свідомо пришвидшував події, .. щоб остаточно перекреслити червоним олівцем шлюбу свою жалюгідну любовну пригоду* (В. Підмогильний); *Жалюгідні дурники! Вони не розуміють того, що синів твоїх* [Україно] *не можна перестріляти* (А. Малишко); *Та жалюгідні душі ті понурі, Яких в негоду острах обгортав!* (Л. Первомайський); // Позбавлений внутрішньої значущості, змістовності. *У нього не було найменшого бажання вислухувати ці жалюгідні пояснення* (М. Руденко); // Невдалий, безглуздий. *"Негаразд, як негаразд відповів", — свердлила мозок думка. Жалюгідна спроба вийти переможцем у безглуздій перепалці* (Г. Усач).

ЖАЛЮГІ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жалюгі́дний.** *Обличчя зморщене, мов спечена кислиця. В усій поставі стільки жалюгідності, що Марина раптом засумнівалася: невже він і справді міг убити Василька?* (Микита Чернявський); *Бумблякевич хотів було її заспокоїти, але чомусь відчув таке дике безсилля, а з ним разом і свою жалюгідність, що промовчав* (Ю. Винничук).

ЖАЛЮГІ́ДНО. Присл. до **жалюгі́дний.** *Марися, попоївши, хоч і трохи оклигала, та все ж виглядала дуже жалюгідно* (Ірина Вільде); *Невже я так жалюгідно виглядаю, що навіть оця слабенька дівчина пропонує свою поміч?* (Є. Доломан); — *Де ж твій подвиг? Де твоє самозречення? Ти жалюгідно злякалася?* (О. Бердник); *Тодор Йонович якусь мить здивовано дивився на літню жінку, що, лежачи на дивані, намагалась по-дівочому кокетувати з ним, але виходило це так жалюгідно, що йому самому було незручно* (Г. Тарасюк).

ЖАЛЮЗІ́, *невідм., с., мн.* Багатостулкові віконниці або штори із вузьких пластинок, поєднаних між собою, які використовуються для регулювання світлового і повітряного потоків. *Вже спущені матово-жовті жалюзі в кімнаті попрорізувались жовтогарячими смужками від низького сонця* (Леся Українка); *На багатьох крамницях жалюзі закривали вітрини* (О. Іваненко); *Місячне сяйво пробивається крізь жалюзі на вікнах* (С. Жадан).

ЖАЛЮ́ЧИЙ, а, е. 1. Який має властивість жалити. — *Варимо борщик з зіллям, картоплею і бурячками, — відповіла Орися, продовжуючи рвати жалючу кропиву* (П. Автомонов); *Весь дот заріс густою жалючою кропивою* (В. Нестайко); *Перша допомога при укусі жалючої комахи передбачає в найпершу чергу витягування жала з місця ураження* (із журн.).

2. *перен.* Дошкульний, різкий. *Несамовита печія, жалюча ураза пройняла її аж до серця* (Панас Мирний); *Страшилася* [вона] *його важких кулаків, його очей, його жалючих докорів і лайки* (А. Шиян).

ЖА́ЛЯЧИЙ, а, е. Який жалить. *Жало є кінцевою частиною жалячого апарата деяких комах* (з наук.-попул. літ.); *Його вразила жаляча паралель між почутим і своїми стосунками з Ольгою Всеволодівною* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖАНДА́Р, я́, *ч., діал.* Жандарм. *Знов м'я* [мене] *лихо допиталося: Жандарі загнали тут* (І. Франко); *Тої ж таки ночі Людмила вже чекала жандарів* (В. Винниченко); — *Він вас зможе заховати так, щоб жандарі вас не зловили* (А. Турчинська).

ЖАНДА́РМ, а, *ч.* Особа, яка служить у військах жандармерії. *Двері кімнати відчинилися, і до неї ввійшли два жандарми в звичайних уніформах* (І. Франко); *За ці два місяці йому тільки раз дозволено побачитися з жінкою — на десять хвилин при жандармі...* (Б. Грінченко); *Поки що треба було якнайшвидше залишити вокзал: тут повно жандармів* (Д. Бузько).

ЖАНДАРМЕ́РІЯ, ї, *ж.* Особливі поліційні війська в деяких країнах для політичної охорони і розшуку. *Загонові доктора Коельо належало виконати найважчу місію — оволодівши стратегічними пунктами Гвіанського нагір'я, паралізувати тут значні сили поліції й жандармерії* (Ю. Бедзик); *Він вже від'їхав яких метрів з сорок наперед, минувши Петра, як раптом дорогу йому заступив якийсь чин німецької польової жандармерії* (І. Багряний); // Будинок, приміщення, де розміщені ці війська. *Мірошниченко не тримався гідно в жандармерії, коли його викликано було на допит* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖАНДА́РМСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жанда́рм** і **жандарме́рія.** *Жандармський офіцер .. перевтомленим поглядом оглянув наші папери, протокол трусу* (Олесь Досвітній); *Упав на кам'яний брук двоголовий залізний орел, збитий сокирами з будинку жандармської управи* (О. Донченко); *Машина пролітала повз польові жандармські пости* (Ю. Бедзик).

Жанда́рмський ко́рпус *див.* **ко́рпус.**

ЖАНР, у, *ч.* 1. Вид творів у галузі мистецтва чи літератури, що характеризується певними сюжетними та стилістичними ознаками. *Літературний жанр, до якого належить "Енеїда" Котляревського, звичайно зветься травестованою поемою або травестією* (М. Зеров); — *Це, звичайно, не детектив, ваш улюблений жанр, але мені було цікаво* (О. Гончар); *Обговорювати питання симфонічної музики не можна без звернення до конкретних зразків, до музичної*

практики, щоб предметно оцінити стан і розвиток цього своєрідного колоритного жанру (з наук. літ.); *Шоу приурочено до Дня Києва. У програмі — виступи всесвітньо відомих колективів вогняного та циркового жанрів, зокрема, театрів і сольних виконавців із Франції, Німеччини, Чехії, Литви, а також країн СНД* (з газ.).

2. Живопис на побутові теми; картина побутового сюжету. *Термін "жанр" почав використовуватися в Росії з другої половини XIX ст., коли Петербурзька академія мистецтв офіційно визнала побутовий живопис, а для його найменування запозичили французьке слово "жанр" (genre), прийняте в західноєвропейських академіях* (з наук. літ.); *Головна позитивна якість побутового жанру передвижників полягає в тому, що типові життєві образи, живі люди діють, живуть у типових обставинах, у певному соціальному середовищі* (з наук. літ.).

3. *перен.* Стиль, манера. *Товариш Швед, як і кожний моряк, мріє про кінноту й потроху вростає в цей красивий жанр військової професії* (Ю. Яновський); *Його схильність до пригодницького жанру ніколи не засинала надовго, і особливо голосно вона пробуджувалася під дією випитого. Зі своїх кількаденних лісових вилазок він часто повертався добряче врізаним* (Ю. Андрухович).

ЖАНРИ́СТ, а, *ч.* Художник, що створює картини на побутові теми. — *Люблю Ватто-жанриста. Він виріс на фламандських традиціях* (М. Слабошпицький); *Принципом декоративності часто користувалися у своїй практиці великі російські жанристи Венеціанов, Федотов та ін.* (з наук. літ.).

ЖА́НРОВИЙ, а, е. Стос. до жанру. *Поеми Франка позначені величезною жанровою, стилістичною і тематичною різноманітністю* (М. Рильський); *У 1842 р. Т. Шевченко намалював картину "Катерина", що є однією з перших спроб жанрового живопису* (з наук. літ.); *Річинському згадалася одна жанрова сценка на вигоні біля корчми: п'яний Ілько Савицький цілувався з теж нетверезими російськими солдатами* (Ірина Вільде).

ЖА́НРОВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **жа́нровий.** *У роботі простежуються історичні закономірності масового поширення української пісні у контексті еволюції притаманної їй жанровості* (з наук. літ.); *Танцювальність і побутова жанровість лежать в основі багатьох українських симфоній* (з наук. літ.); *Зростаючий інтерес до побутових мотивів, до деталей обстановки надає живопису раннього Відродження рис жанровості* (із журн.).

ЖА́НРОВО, *присл.* Стосовно сюжетних і стилістичних ознак твору мистецтва і літератури. *Коцюбинський не випадково жанрово визначав свої твори то як повість, оповідання, новела, то як ескіз, акварель, образок, етюд та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Не очевидно, що тільки автентична музика з України може перемагати на конкурсах, може перемагати і жанрово нова українська музика* (із журн.).

ЖАНРОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Те саме, що **генри́стика.** *Унікальна за своєю глибиною та широтою охоплення теми теорія М. Бахтіна "революціонізувала" жанрознавство, розширила його рамки, зробивши цю галузь, власне, інтердисциплінарною* (з наук. літ.).

ЖАНРОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до жанрознавства. *Аналіз новітніх жанрознавчих робіт свідчить про те, що питання вивчення синтезу напрямків жанрів на сьогодні є досить актуальним* (з наук. літ.).

ЖАНРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **жанроло́гія.** *У практичній роботі журналіста важливе значення має його орієнтація як у загальних жанрологічних проблемах, так і знання вимог та особливостей того чи іншого жанру* (із журн.).

ЖАНРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **генри́стика.** *Фольклористична жанрологія сьогодні очікує ґрунтовних досліджень типології жанрів та синкретизму жанрів у взаємозв'язку з поетикою* (з наук. літ.).

ЖАНРОТВО́РЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **жанроутво́рення.** *Прагнення бути далі від жанрової визначеності часом приводило до нового жанротворення, наприклад виникнення французького антироману* (з наук.-попул. літ.).

ЖАНРОТВО́РЧИЙ, а, е. Прикм. до **жанротво́рення.** *Найбільш яскраво пафос як жанротворчий чинник виявляється в ліриці й драмі* (з наук. літ.).

ЖАНРОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Процес утворення жанрів. *Ідентифікація жанрів має відбуватися кількома шляхами. Найголовніший — це, звісно, наукове дослідження, пов'язане з проблемами жанроутворення* (із журн.).

ЖАНРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **жанроутво́рення.** *Результати аналізу сольної партії як головного жанроутворювального фактора фортепіанного концерту переконливо свідчать про ті зміни, які відбулися в українському фортепіанному концерті за останнє двадцятиліття* (з наук. літ.).

ЖАНТИ́ЛЬНИЙ, а, е, *заст., розм.* Манірний, кокетливий. *Двірник.., замахнувшися мітлою, обізвав жантильну покоївку "у, стервоза"* (Ю. Смолич).

ЖАР, у, *ч.* 1. Розжарене вугілля, що горить без полум'я. *В хаті каганець блищить; Жар під піччю тліє* (Л. Боровиковський); *Сидимо біля погаслого вогнища .. — жар не стихає, не гасне* (В. Стус); *В руках у нього опинилася металева коцюба, якою розгрібають жар у мангалі* (В. Шкляр); * Образно. *Вгорнула ліс волога мла. Згасила кленів жар...* (Л. Первомайський); * У порівн. *Квіти в ньому* [вінку] *гаптовані всіма барвами, горять, мов жар* (В. Кучер).

2. Сильне тепло, що йде від чого-небудь нагрітого або розжареного. *День був палкий-гарячий, а до того сонячного жару піддавали ще й гармати свого* (Панас Мирний); *Образно. [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Мій перший твір! Мій вистражданий. Досі я пам'ятаю жар того литва* (Л. Костенко); // *рідко.* Те саме, що **жара́** 1. *Вже надвечір, як став стухать жар, поверталися ми у село луговиною* (О. Стороженко).

3. Підвищена температура тіла під час хвороби. *Мені сьогодні легше, жару нема, і я навіть гуляв на балконі* (М. Коцюбинський); *Коли повернулась Настя, вона лежала вже й палала з жару. Кашель рвав її груди* (В. Підмогильний); *Торкаюся рукою його чола — воно аж пашить, жар* (Є. Доломан); // *перен.* Про збуджений стан людини, який виникає від хвилювання, страху і т. ін. *У Солохи мороз і жар пробіг по тілу, серце застукало, думки помутнілися...* (Панас Мирний); *Недобрі здогади .. проймали Нелю то холодним дрожем, то хворобливим жаром* (Ірина Вільде).

4. *перен.* Про запальність, пристрасність, жагучість. *В твоїх словах, що ми в серцях лишили, пізнали ми любові й дружби жар* (В. Сосюра).

Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* **витяга́ти; (1) Палю́чий жар** — дуже висока температура тіла; пропасниця. *Михайлина вп'ялася поглядом у термометр, немов він мав забрати в себе той палючий жар, що за кілька годин спалив її дитину, поклав у ліжко* (Ю. Збанацький); **Пашíти жа́ром** *див.* **пашíти.**

◊ **[Аж] [як (мов, нíби** *і т. ін.)***] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти)** *див.* **обсипа́ти; Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру** *див.* **дава́ти; Додава́ти / дода́ти жа́ру (па́лу)** *див.* **додава́ти; Докида́ти / doки́нути хми́зу в жар** *див.* **докида́ти**[2]**; З вогню́ (з огню́,** *рідше* **із жа́ру) [та] в по́лум'я** *див.* **вого́нь; (2) З жа́ром** – захоплюючись, гаряче. *В вищій гімназії я кинувся з жаром до читання всякої всячини* (І. Франко); *Цей старий, згорблений чоловік, сухий, мов аскет, випрямився і говорив з жаром, а слова виходили з його уст, мов полум'я* (А. Чайковський); **Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар** *(рідко* **в пал)** *див.* **ки́дати; Ки́дати / ки́нути то в жар то в хо́лод (в жар і [в] хо́лод)** *див.* **ки́дати; Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою)** *див.* **налива́тися; Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху)** *див.* **піддава́ти; Піддава́ти / підда́ти жа́ру у вого́нь** *див.* **піддава́ти; Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру** *див.* **підкида́ти; Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру)** *див.* **приклада́ти; Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жа́ру за халя́ви (під хвіст)** *див.* **си́пати; Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь,** *діал.* **грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути)** *див.* **загріба́ти; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом** *і т. ін.)* **обда́ти / обдава́ти <Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **хто жа́ром обда́в>** *див.* **обдава́ти; Як (мов, нíби** *і т. ін.)* **на жари́нах (на жари́ні, на жару́)** *див.* **жари́на.**

ЖАРА́, и́, *ж.* 1. Гаряча літня пора; спека. *Надворі стояла жара* (І. Франко); *І от у Петрівку, саме в спеку, в жару візьми та й занедужай* (Панас Мирний); *Липнева жара до сварки охоту відбирала* (Б. Лепкий); *— Надворі — жара, а ви натягали на себе лахів, як та капуста?!* (Г. Тарасюк); // Висока температура повітря в приміщенні, печі і т. ін. *У хаті душно та гаряче; порозвішувані по стінах білих рябопері птиці, здається, сказилися від цієї духоти та жари* (Марко Вовчок); *Жара в розпеченому скафандрі заважала дихати, а охолоджувався він дуже повільно* (В. Владко).

2. *діал.* Жар (у 3 знач.). *Довгі безсонні ночі нищили його тіло, жара палила його нутро, засихала на устах* (Н. Кобринська).

ЖАРГО́Н, у, *ч.* Мова якоїсь соціальної або професійної групи, що відрізняється від загальнонародної наявністю специфічних слів і висловів. *Крім територіальних діалектів, бувають ще й "класові" діалекти, жаргони, які не мають жодних елементів своєї граматичної будови* (з наук. літ.); *Жаргон як соціальне й мовне явище породжує не тільки нові номінації, але й яскраві, образні, що несуть заряд виразності, слова* (з наук. літ.); // Умовна, штучна говірка, зрозуміла лише в певному середовищі; арго. *Взявши під паху свою шапку — в нашім* [учнівськім] *жаргоні се була "обергірканя", — звільна, хлипаючи, пішов із класу* (І. Франко); *— Перекажіть своїми словами .. — Навряд чи зумію. Тут він пише таким спеціальним жаргоном* (А. Головко); *Тут, на цвинтарі, вона покинула свій жаргон і говорила майже правильною мовою* (Валерій Шевчук).

ЖАРГОНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **жаргонізува́ти** і **жаргонізува́тися.** *Жаргонізацію художньої літератури в усьому світі загалом пов'язують з утратою високого стилю, який був властивий літературі ще на початку XX ст.* (з наук. літ.); *Помітним явищем лінгвістичної науки останніх років є жаргонізація розмовного мовлення — перехід жаргонних елементів у мовний побут мовців* (з наук. літ.).

ЖАРГОНІ́ЗМ, у, *ч.* Специфічне слово або вислів, що вживається тільки в жаргоні. *Багато жаргонізмів виникає в молодіжних колективах, зокрема в студентських та учнівських* (з наук. літ.); *В усному діловому мовленні варто уникати професійних жаргонізмів, діалектизмів і просторічних елементів* (з навч. літ.).

ЖАРГОНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **жаргонізува́ти.** *У жаргонізованому дискурсі сучасних молодих людей можна помітити кілька лексем-англіцизмів, які вони постійно використовують, інші ж перебувають у пасивній лексиці* (з наук. літ.); *В останнє десятиліття в науковому й публіцистичному дискурсах поширився запозичений з англійської мови термін "сленг" на позначення жаргонізованого розмовного мовлення* (з наук. літ.).

ЖАРГОНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Перетворювати на жаргон, надавати ознак жаргонної мови. *Культуромовні вади телебачення, радіо, преси накладають негативний відбиток на загальну суспільну мовну практику, суржикують і жаргонізують її* (з наук. літ.).

ЖАРГОНІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* Перетворюватися на жаргон, набувати рис жаргонної мови. *Під впливом соціальних факторів у певні історичні періоди відбуваються своєрідні спалахи розгерметизації соціальних діалектів, і тоді розмовне мовлення різко жаргонізується, знижується* (з наук. літ.).

ЖАРГО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **жарго́н.** *Використання жаргонних слів і висловів, як і діалектизмів, неологізмів, виправдане тоді, коли вони сприяють яскравості зображення характерів* (М. Рильський); *І жаргонні слівця, і манера пити — все це нарочите, розраховане на ефект* (В. Петльований).

ЖАРГО́ННІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жарго́нний.** *Т. Шевченко листувався зо своїм братом Микитою й завжди дивувався жаргонності його мови* (з наук. літ.).

ЖАРДИНЬЄ́РКА, и, *ж.* Підставка або етажерка для кімнатних рослин. *Порцелянову статуетку вона поставила на жардиньєрку, на яку падали яскраві рожеві промені* (О. Чорногуз); *Екзотичні кімнатні рослини вимагають особливого оформлення: вигадливих кашпо та жардиньєрок, старанно продуманого декору. Цим і займаються флористи* (з газ.).

ЖА́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **жа́рити** 1. *Поївши добре вареників та карасів, у сметані жарених, .. вишнівкою на дорогу запили* [пан хорунженко з панотцем] (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Ваш ковбик жарений на смальці?* (Ю. Мушкетик).

2. *прикм.* Приготовлений для їжі жаренням. *Чого там не було: вареники, мнишки, жарений дрохвич, смажені в сметані карасі* (О. Стороженко); *На обід каже* [Чуйкевич] *подати собі борщ, кашу і шматок жареної риби* (Б. Лепкий); // *у знач. ім.* **жа́рене,** ного, *с.* Страва, приготовлена жаренням. — *Бач, понаходили* [гості]... *Треба хоч жареного їм поставити* (Панас Мирний).

ЖА́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жа́рити** 1. *Для української кухні характерні різноманітні способи приготування їжі: жарення, тушкування,варіння, запікання* (з наук.-попул.

літ.); *Застосування інфрачервоного випромінювання під час жарення продуктів значно скорочує термін оброблення сировини* (з навч. літ.).

ЖАРИ́НА, и, *ж.* 1. Вуглина жару (у 1 знач.). *Мина витяг з гамана тютюн, набив люльку, вигріб з печі жарину й вкинув її в люльку* (І. Нечуй-Левицький); *З тріском вилітали* [з груби] *маленькі червоні жарини і, падаючи на долівку, гасли* (А. Шиян); *Із жарин учорашнього вогнища знову розвели багаття* (Любко Дереш); * У порівн. *Говорить* [Карпо], *а очі в нього так і блищать, мов жарини...* (М. Коцюбинський).

2. *чого.* Цяточка, кусочок якого-небудь предмета, що горить, світиться. *Хтось курив, і жарина папіроси була схожа на дивну квітку з малесенькими самоцвітами-пелюстками* (О. Гуреїв); *Вітер зривав з трута м'які червоні жарини й жбурляв геть* (Ю. Мушкетик); // *перен.* Про блиск в очах, що відбиває певний внутрішній стан людини. *Вона тремтить, серденько стрібає* [стрибає] *в грудях, в очах пекучі жарини* (У. Самчук); *Змовчав Клим — та й що він міг сказати? Блиснули в очах жарини злі* (Л. Первомайський).

◊ **Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди)** *див.* **ки́дати; (1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на жари́нах (на жари́ні, на жару́):** а) *(перев. зі сл.* с и д і т и, с т о я т и *і т. ін.)* неспокійно, тривожно, нетерпляче. *Сидить як на жару* (Номис); *— Брешуть, брешуть, що не буває так на світі: раз подивився — вже й закохався. Сиджу як на жаринах біля нього, відсунулась би, так плаття жалко, а доторкнусь його плеча — голова йде обертом* (І. Муратов); *Він і снідає похапцем, не дуже-то пережовуючи, і за столом сидить мов на жаринах — крутиться, вертиться* (І. Рябокляч); б) неспокійний, тривожний, нетерплячий. *Смутний та нетерплячий, та неспокійний ту рідку хвилину, як посидить* [Чайченко] *дома. Куди він усе поспішається? Чого він як на жарині?* (Марко Вовчок).

ЖАРИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жари́на.** *Вогкий хмиз стріляв на всі боки жаринками* (О. Донченко); *Не інакше, як Гаврило закурив .. Бач, сів біля вікна, поблискує жаринкою цигарки* (С. Скляренко); *А в самої* [Ніни] *щоки пашать і в очах — веселі жаринки* (В. Близнець); * У порівн. *Я догасав. Я догасив цей біль, цю пристрасть, як жаринку* (Л. Костенко).

ЖАРИ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жари́нка.** * Образно. *Б'ють по фанері молоточки. Зірки — жариночки з війни. То вже внучата, а не дочки, то вже онуки — не сини* (І. Драч).

ЖАРИ́СТИЙ, а, е. 1. Який горить без полум'я; який дає багато жару (у 1 знач.). *Ти .. нагортаєш у черепок жару з плити й покрадьки несеш до старого напівусохлого дуба, .. висипаєш жаристі вуглинки в дупло* (Є. Гуцало).

2. Який має колір жару; яскраво-червоний. *Небо .. було засіяне зорями, а між ними місяць жаристий* (О. Кобилянська); *В руках у неї світилося велике жаристе яблуко* (Валерій Шевчук).

ЖАРИ́СТО, *рідко.* Присл. до **жари́стий** 2. *Грона калини мерехтять рубіновою кров'ю, снігурі жаристо квітнуть на кущах* (Є. Гуцало).

ЖА́РИТИ, рю, риш, *недок.* 1. *що.* Готувати їжу з жиром на вогні, на жару без використання води; смажити. *Жар, мати, капустицю. Жар, мати, буряки* (з народної пісні); *— В печах день і ніч топлять, жарять та шкварять, всяких кручеників заготовляють...* (О. Гончар); *Цілий день над табором вився дим від вогнищ, на яких жарили баранів* (П. Загребельний); // *кого, що, розм.* Підпікати кого-, що-небудь на вогні, на жару. *Панів за те там мордовали* [мордували] *І жарили зо всіх боків, Що людям льготи* [вільготи] *не давали І ставили їх за скотів* (І. Котляревський); *Усюди картинки.., сам дідько з превеликими рогами — жарив грішні душі в смолі* (Марко Вовчок).

2. *розм.* Сильно гріти, пригрівати; пекти, палити (про сонце). *Сонце жарило, з лиць котився піт* (І. Франко); *Сонце жарить крізь чорне сукно; аж на серці стає млосно* (Ірина Вільде); *Бачив* [Дорош] *сонце, що жарило без милості, без жалю людей, машини, землю* (Григорій Тютюнник).

3. *перен., розм.* Пристрасно, азартно, з особливою силою робити що-небудь (уживається замість певного дієслова). *— Гуркнуть козаки в один вистріл (залпом), аж земля задрижить.., а там за перегодом .. починають вже гримотіть і жарить скільки кому завгодно* (О. Стороженко); *"Узяли" ви, значить, Перекоп і жарите до Сімферополя* (Остап Вишня).

ЖА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Готуватися з жиром на вогні, на жару без використання води (про їжу); смажитися. *Маро подивилась у палаючу піч, де жарився гусь* [гусак] (Н. Рибак); *Навкруги табір з багатьма вогнями, стелиться дим, ходять вартові, і чути, як жариться на вогні щось* (Ю. Яновський).

2. *розм.* Перебувати в якому-небудь жаркому місці; грітися на сонці; пектися. *Люди впряглися в таку героїчну безвихідь, що спроби рятунку ототожнювалися з дезертирством; їли й пили навмисно все найнуклідніше, жарилися на найбільш застронційованих пляжах* (Є. Пашковський).

ЖАРІ́ВНИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **жаро́вня.** *Незабаром челядник уніс .. велику мідну жарівницю на високому триногі* (І. Білик).

ЖАРІ́ВНЯ *див.* **жаро́вня.**

ЖА́РІННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **жарі́ти.** * Образно. *І як же таку дівчину не любити? Від неї мовби й тобі передається заряд життєвої снаги, жарінням своєї пристрасті вона відморожує навіть те, що встигло взятись памороззю в тобі* (О. Гончар).

2. Вогонь, що піднімається над предметом, який горить; полум'я. *Що росте без коріння, а що цвіте без насіння, а що горить без жаріння?* (Сл. Гр.); *Костик підвівся й спробував знову пробитися до кухоньки. Хоча тепер і не було жаріння в обличчя, зробити те було нелегко — обвалилася стіна* (Микита Чернявський).

ЖАРІ́НЬ, і, *ж., розм.* Те саме, що **жара́** 1. *Землю, від спеки тугу, Липнева жарінь допікає* (М. Рильський); *Віти Не в силі цю жарінь перенести — Аж гнуться, аж немов шепочуть: — Пити!* (П. Дорошко); *Жарінь спала. Трава і листя на кущах запахли терпкою прохолодою* (Григір Тютюнник); *Серпень, жарінь розпашілого глека, жовто спахнули дахи і портали, книга, яку неуважно гортали, раптом сліпучо заквітла, мов спека* (Ю. Андрухович).

ЖАРІ́ТИ, ри́ть *і* іє, *недок.* 1. Горіти без полум'я; жевріти. *Не може* [Роман] *відвести широко розплющених очей від грубки, котра жарить на соломі проти вітру...* (М. Коцюбинський); * Образно. *Любові пишний мак У грудях розцвівся і жаріє* (М. Рильський); // *перен.* Робитися червоним, розгарячення (від хвилювання, збудження). *І жаріло у неї личико* [личенько]. *Голос милий — дзвінком...* (М. Шеремет).

2. *перен.* Виділятися своїм червоним кольором. *Сонце липневе сіда за Південним вокзалом, Обрій далекий жаріє*

гарячим металом (І. Муратов); *Осінній день пелехатився червоними кронами кленів, жарів запізнілими квітами жоржин* (С. Чорнобривець); *Комп'ютер — добра штука, але жоден із них не скаже, де полюбляв рибалити художник Остапчук, з якої річки виловлені оті окуні, що на них жаріють червоні смуги* (В. Шкляр).

ЖАРКИ́Й, á, é. 1. Який дає багато тепла (про сонце, вогонь і т. ін.); пекучий, гарячий. *Опам'яталась* [Солоха] *тілько коло печі, коли жарке полум'я лизало своїми вогняними язиками чорні челюсті печі* (Панас Мирний); *Підійшли ланцюжком ковші, в них посунув шлак — сліпучий, жаркий* (Ю. Яновський); *Поля лежали тихі, зімлілі під жарким сонцем, що плавило стерню на чисте золото* (Р. Федорів); // З високою температурою повітря; душний. *Солдати притиснули до грудей зброю, і прапор широко затріпотів над жарким степом* (В. Кучер); *Хмари розступилися, і він побачив той жаркий день, курний шлях між житами, чорну бричку* (М. Малиновська); // Який добре зберігає тепло тіла, захищає його від холоду; дуже теплий (про одяг). *Скинути б із себе жаркий кармазиновий жупан та кинутися б у Буг* (З. Тулуб); *Туся, теж у нарядному, але не жаркому костюмі Дюймовочки, ходила слідом за Лялею* (В. Нестайко); // Тропічний. *Нащадки Каїна були інтелектуально й технологічно більш розвиненим народом, аніж народи корінної раси, що жили в районах жаркого клімату* (з наук.-попул. літ.); *Між тропіками цілий рік сонце стоїть високо над горизонтом і двічі на рік знаходиться в зеніті. Цей простір дістає найбільше тепла і тому називається жарким поясом* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **жагу́чий** 3. *Камінь кришився, розпадаючись на порох, від жаркої промови моряка* (Ю. Яновський); *— Гірко! Гірко! — загукали з усіх боків. Петро на кожен вигук відповідав жарким поцілунком* (Микита Чернявський); // Дуже сильний. *Морози жаркі зарядили* (Панас Мирний); *Особливо жаркий бій розігрався опівночі, коли от-от мав прилетіти літак* (М. Шеремет).

3. *перен.* Який має колір вогню; яскраво-червоний. *І на стрункім стеблі високих ніг Цвіте жарка, важка і повна квітка* (Є. Плужник); *Вони* [квіти] *красувалися серед в'янучих трав, виділялися жаркими барвистими плямами на тлі осіннього листя* (В. Собко); *Жаркі циганські коралі так і танцювали на шиї* (О. Гончар).

ЖА́РКІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **жарки́й** 1. *Кропива така жарка, аж дим іде після дощу, — я думаю — се од жаркості* (Сл. Гр.); *Зараз у всій жаркості яскравіє нам той соколянський ярмарок, його буйний, кривавий живопис* (О. Гончар).

ЖА́РКО. 1. Присл. до **жарки́й** 1, 2. *Жарко палали дрова в невеличкій грубці* (О. Донченко); *Схопивши його товсту червону руку, вона .. жарко почала цілувати* (Панас Мирний); *Палали очі їхні жарко, немов гроза, звучав їх крок...* (В. Сосюра); *Потрудились хлопці жарко. І вантаженню кінець...* (С. Олійник).

2. *у знач. пред.* Про високу температуру повітря. *Кажуть, що моряки, повернувшись з Африки і навіть з екватора, говорили, що там не так жарко, як тут в Одесі* (Леся Українка); *Покривши плечі дорогою шаллю, вона металася з кутка в куток і, хоч у кімнаті було жарко, її трясла пропасниця* (А. Шиян); *Підіймалося сонце, ставало жарко. Вітру не було, і серпанкові хвилі легкого марева вже побігли над далеким обрієм* (П. Загребельний).

3. *у знач. пред., кому.* Про відчуття жари ким-небудь. *Сонце так ясно світило і гріло, що панові аж стало жарко* (Панас Мирний); *Кров зашуміла йому в голові. Стало душно, жарко* (О. Гончар); *Хлопцеві стало жарко, аж піт лився по обличчю* (С. Тельнюк).

◊ **(1) [Аж (і)] не́бу** *(рідко* **не́бові) [бу́де (ста́не)] жа́рко** — уживається для вираження найвищого ступеня інтенсивності якої-небудь дії, діяльності; активніше, енергійніше і т. ін. вже не може бути. *Пили — аж небові жарко!* (Панас Мирний); *Знов пост* [охорона] *біжить, клене, аж небу жарко* (І. Франко); *— Бігли, мабуть, так, що небу жарко стало!* (О. Довженко); *Захар же, навпаки, зрадів: оце школярка! Якщо і подруги такі, то буде й небу жарко* (П. Дорошко); **Ні хо́лодно ні жа́рко** *див.* **хо́лодно.**

ЖАРКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Трохи жаркий (у 1 знач.). *Жаркувате літо; Жаркуватий день.*

ЖАРКУВА́ТО, *пред., розм.* Трохи жарко (у 1 знач.). — *У розпал сезону цукроваріння в цехах основного виробництва жаркувато* (із журн.); *Прочитане не запам'ятовувалося, та й жаркувато було мені на печі* (із журн.).

ЖАРОВА́РКА, и, *ж.* Спеціальна сковорода для смаження їжі у власному соку (без додавання жиру) за допомогою гарячого повітря. *Через отвори в центрі жароварки гаряче повітря рівномірно розподіляється по ній та зберігає всі вітаміни й корисні властивості продуктів* (з мови реклами).

ЖАРОВИ́Й, á, é. Прикм. до **жар** 1. *Тільки червоне майське небо на заході неначе горіло й жевріло, як жар, і кидало гарячі жарові одлиски на чимале дзеркало* (І. Нечуй-Левицький).

△ **Жарова́ ла́мпа** *див.* **ла́мпа; Жарова́ труба́** *див.* **труба́.**

ЖАРОВИТРИВА́ЛИЙ, а, е. Те саме, що **жаростійки́й.** *Корпус пальника виготовлений з високоякісних сталевих жаровитривалих блях* (з наук.-техн. літ.); *Кунжут — засухостійка, жаровитривала культура* (з наук.-попул. літ.).

ЖАРОВИТРИВА́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Те саме, що **жаростійкість.** *Жаровитривалість рослин — властивість рослин протягом певного часу витримувати дію високих температур* (з наук. літ.).

ЖАРО́ВНЯ, ЖАРІ́ВНЯ, і, *ж.* 1. Металева, перев. невелика посудина для розжареного вугілля, що використовується замість печі. *Їсти готують* [бідняки Капрі] *на вулиці, в жаровнях* (М. Коцюбинський); *Старий маляр Аліпій на вугляній жарівні виварював коріння чистотілове* (Н. Королева); *Дві жаровні, повні червоного жару, стояли посередині для курців* (З. Тулуб); *Повикидали* [служниці] *з жаровень вуглини, що вичахли, й знову Дров підкладали сухих, щоб тепліше було і світліше* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * У порівн. — *Дивись, Карпе, он як річка горить, мов жаровня* (Панас Мирний).

2. Металевий лист із загнутими краями, на якому печуть або підсушують що-небудь. *Поставила* [Улянка] *гарбуз варитись, а насіння — на жаровню у духовку* (О. Донченко); *Жаровню склепали з шматків жерсті...* (Іван Ле).

3. Металева лопатка із загнутими двома краями, признач. для вибирання жару. *Я враз побачив там на якійсь жаровні силу недопалків од свічок* (І. Микитенко).

ЖАРОЗАХИСНИ́Й, á, é. Який захищає від жару (у 2 знач.). *Під час запуску космічного корабля "Колумбія" від паливного бака відірвалася жарозахисна плитка, що спричинило пошкодження крила корабля* (з газ.); *Жарозахисний костюм.*

ЖАРОЗНИ́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Який знижує жар (у 3 знач.). *Сполуки кремнію виявляють, особливо в гомеопатичних дозах, протизапальну, знеболювальну, жарознижувальну дію* (з наук. літ.); *Популярними потогінними та жарознижувальними засобами справедливо вважають липовий цвіт, квітки бузини чорної, плоди малини звичайної* (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **жарозни́жувальне,** ного, *с.* Засіб для зниження жару (у 3 знач.). *Він знайшов жарознижувальне, та коли повернувся до вітальні зі склянкою води та пігулкою, то просто остовпів!* (Люко Дашвар).

ЖАРО́К, ркý, *ч.* Зменш.-пестл. до **жар** 1, 4. *На сковородку* [сковорідку] *положили* [ласуни] *Десятків два карасиків живих .. І на жарку їх шкварить прийнялись* (Л. Глібов); *І вже гуде важкий поміст, — зійшлися нарівні: Він гармоніст, я танцюрист, — Весілля в стороні. — Давай, давай! Жарку нема!* (А. Малишко); * Образно. *Ледь-ледь чадить багаття по дощі, Жарок беззубий смокче вогку глицю* (П. Воронько).

ЖАРОМІЦНИ́Й, á, é, *спец.* Який добре витримує високу температуру. *Жароміцні сталі й сплави використовують для виготовлення багатьох деталей казанів, газових турбін, реактивних двигунів, ракет і т. ін., що працюють при високих температурах* (з наук. літ.).

ЖАРОМІ́ЦНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **жароміцни́й.** *Вищу жароміцність мають сплави на основі тугоплавких металів* (з наук. літ.); *У великій кількості машин застосовуються метали, що мають особливі властивості: жароміцність, антикорозійність* (з навч. літ.).

ЖАРОСТІЙКИ́Й, á, é. 1. *спец.* Здатний витримувати високий температурний режим. *Дедалі більше поширюються в машинобудуванні нові матеріали — жаростійкі сплави, магнієві та інші спеціальні чавуни, які витримують високі температурні режими* (з наук.-попул. літ.); *Такої температури неспроможні були витримати жодні старі вогнетривкі матеріали, вони плавилися — і двигун виходив з ладу. Тому довелось створити нову жаростійку речовину* (В. Владко); *"Ідеальний" вогнетрив має скидатися на листковий пиріг з кільканадцяти мільйонів тонісіньких шарів двох різних матеріалів: жаростійкого, хоч і надто теплопровідного, та доброго термоізолятора, навіть якщо той має нижчу точку плавлення* (М. Дашкієв).

2. *с. г.* Який добре переносить високу температуру повітря. *Кавун — жаростійка та світлолюбна культура. Тому для свого росту й розвитку вимагає багато тепла і сонячного світла* (з навч. літ.); *У жаростійких рослин є певні амінокислоти, здатні нейтралізувати аміак, що виділяється внаслідок розпаду білків під впливом високих температур* (із журн.).

ЖАРОСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж., спец.* Властивість за знач. **жаростійки́й.** *На Заході* [у металургії] *застосовують навіть мішкові або рукавні фільтри із спеціальної матерії, вона мусить бути особливої міцності й жаростійкості, бо температура пилюки при виході з труб дуже висока* (О. Гончар); *Обприскування рослин розчином сульфату цинку підвищує їх жаростійкість* (з газ.).

ЖАРО́ТА, и, *ж., розм.* Те саме, що **жарá** 1. *Спека, як в червні, аж голова болить од жароти* (М. Коцюбинський); *Праця в такій жароті* [на жнивах], *в пеклі, викликає в хлопців якесь хвилювання* (С. Васильченко); *Хлопцям розкаже* [старий сталевар] *про давні речі .. Як дізнавався, чи сталь готова, Чи стерпить жароту піч...* (Я. Шпорта); *В хаті і в горницях — жарота, хоч голий ходи* (Ю. Мушкетик).

ЖАРОТРИВКИ́Й, á, é, *спец.* Те саме, що **жаростійки́й** 1. *Для реактивних двигунів потрібні жаротривкі матеріали* (з наук.-попул. літ.); *Кристамуліт-А був надзвичайно жаротривкий, однак проводив тепло майже як метал* (М. Дашкієв).

ЖАРОТРИ́ВКІСТЬ, кості, *ж., спец.* Властивість за знач. **жаротривки́й.** *Леговані сталі залежно від їх хімічного складу можуть мати підвищену корозійну стійкість, зносостійкість, жаротривкість, пружність та інші специфічні властивості* (з наук. літ.); *Алюміній надає сталі жаротривкості* (з навч. літ.).

ЖАРОТРУ́БНИЙ, а, е: △ **Жаротру́бний коте́л (казáн)** *див.* **коте́л.**

ЖАР-ПТИ́ЦЯ, і, *ж., нар.-поет.* Казковий птах зі сліпучим, золотавим, мов жар, пір'ям. *Пригадав* [Микола] *той дивний сон, що колись снився йому.., ту дивну жар-птицю, що ніби співала Нимидориним голосом* (І. Нечуй-Левицький); *Жар-птиця легко гойдалася на гілці, розпустивши віялом свій вогненний хвіст* (О. Донченко); *Он соловейка бачу і синицю, А на ліщині золотаву птицю. Чи не жар-птиця часом? Аж палає...* (П. Воронько); * У порівн. *Сонце підбилось над обрій і палало на небосхилі, мов тисячопера жар-птиця* (Л. Дмитерко).

ЖАРТ, у, *ч.* 1. Сказане або зроблене для розваги, сміху; дотеп, витівка. *Дівчат він забавляв своїми вигадками та жартами* (І. Нечуй-Левицький); [Лісовик:] *Доню, давно готові шати для царівни, але вона десь бавилась химерна, убравшися для жарту за жебрачку* (Леся Українка); *Почувся сміх, жарти, брязкіт казанків* (О. Гончар); * У порівн. *Трелі мелодії сиплються легкі, жваві, як жарти* (І. Нечуй-Левицький); // Що-небудь несерйозне, незначне. — *Що те ваше пекло?* — *сумує* [чорт]. — *Що та ваша кип'яча* [кипляча] *смола! Жарти...* (Марко Вовчок).

2. *літ., театр.* Невеличкий гумористичний твір. *Написав я жарт, оперетку "Свиридон Холодний", але вона ще вимагає деяких поправок* (В. Самійленко); *Загадка-жарт; Скоромовка-жарт.*

Пáнські при́мхи (жáрти, забагáнки *і т. ін.) див.* **при́мха.**

○ **(1) Без жáртів,** *у знач. присл.* — серйозно, не жартуючи. *Чи здужала, чи не здужала* [Маруся], *а коли батько каже без жартів.., то треба устати* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ну, а все-таки, мамо, без жартів: з чого це ви взяли, що я — боягуз?* (А. Головко); **Захóдити в жáрти** *див.* **захóдити; (2) У (на) жарт (жáрти),** *у знач. присл.* — несерйозно, жартома. *Хтось, мабуть, на жарти, раяв іти в університет* (Панас Мирний); — *Кажуть* [мама], *що посадять мене в кропиву. Та я не боюсь кропиви. Це мама — в жарт* (Ю. Яновський).

◊ **Відбувáтися / відбу́тися жáртом (жáртами)** *див.* **відбувáтися; Відпускáти (відкóлювати) / відпусти́ти (відколóти) жáрти (дóтепи)** *див.* **відпускáти; (3) Жáрти жáртами <Жарт жáртом>** — як не говори (уживається перев. як протиставлення в подальшому висловлюванні). — *Жарти жартами, я оце поїду в Бендери та причепою причеплюся, реп'яхом пристану до Бичковського,* — *обізвалась Христина* (І. Нечуй-Левицький); [Префект:] *Наш Меценат .. коли б іще не відділив од Риму Коринфської республіки.* [Прокурор:] *Жарт жартом, а Римові .. все ж може вийти шкода* (Леся Українка); — *Жарти жартами, Леоніде, але, крім шкурних мотивів, повинні бути й моральні* (А. Головко); **(4) Жáрти погáні (корóткі)** *з ким — чим і без дод.* — для того, щоб уникнути небажаних наслідків, варто

бути дуже обачним та обережним. — *Мало що може трапитись, коли людина не зовсім твереза... Всяке може статися. Це ж шахта. Тут жарти короткі...* (Д. Ткач); *Він прийшов до простого висновку: щоб бути на висоті, щоб тебе не підводили, треба міцно триматися і дати всім зрозуміти, що з ним жарти погані* (М. Ю. Тарновський); *Бувають дні, коли сюди приносить вітер дзвін дзиґарів із Петропавлівської фортеці. Це ніби їм нагадування про те, що їх чекає, що з владою погані жарти* (Василь Шевчук); **(5) Не до жа́ртів:** а) *(кому)* хто-небудь стурбований, засмучений і т. ін., потрапивши у скрутне становище; комусь скрутно, неспокійно. *Не до жартів рибі, коли її під жабри зачепили* (прислів'я); *Гаврилові було не до жартів. — Через його* [Тимка] *дурацькі* [дурні] *витребеньки на роботу не пішов і дома нічого не зроблю* (Григорій Тютюнник); б) складна ситуація, яка вимагає відповідальності, пильності, обережності. — *Тут не до жартів. Ти повинен до губернатора їхать...* (М. Коцюбинський); — *Тобі сапери будуватимуть мости. Ради тебе потягнуться обози всіма шляхами. А хто про тебе, рядового Ягідку, забуде в цей напружений час, то, чого доброго, ще й під трибунал піде... Тут не до жартів...* (О. Гончар); **(6) Не жарт <Не жа́рти>:** а) нелегко, дуже складно, важко. *Ковальство — тяжка робота, бити клевцем цілий день — то не жарт* (Н. Кобринська); *Василя Назаровича Боженка любили всі .. В п'ятдесят чотири роки починати з хлопчаками революцію та ще командувати полком, не знаючи навіть карти, — це не жарт* (О. Довженко); б) дуже багато. — *А вона непогане діло мені радить: грошей чортма, в кишені ані шага. Десять тисяч — це не жарти! Надходить старість. Треба ж жити, треба чимсь живитись...* (І. Нечуй-Левицький); [О. Ю. Е с а у л о в:] *Ну а потім загорівся графіт. Це вже ближче до вечора, заграва була, звичайно, ого-го. Там графіту стільки... Не жарт* (Ю. Щербак); в) серйозно, важливо, не дрібниці. *Мотря витягла з своєї скрині десять товстих починків, взяла мотовило й хотіла мотати. Кайдашиха побачила, що то не жарти, і спахнула* (І. Нечуй-Левицький); *Юрина заява мала ефект. З суворого тону, яким її було виголошено, всі зрозуміли, що це не жарти, і коли відмовити, то може бути скандал* (Ю. Смолич); **(7) Не на (в) жарт:** а) по-справжньому, цілком серйозно. — *Закохався він у мою Анну не в жарт* (А. Хорунжий); *Командир полку, зустрічаючи Сагайду, не на жарт сварився на нього своїм кулаком* (О. Гончар); б) дуже сильно. *А за вікнами уже не в жарт бешкетує метелиця: безтямно виє, стелить замети, рве ніч* (В. Логвиненко); *Не на жарт стривожені обличчя зняли напівсонну грайливість* (Б. Олійник); **Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти** *і т. ін.)* **/ перевести́ (поверну́ти, переверну́ти** *і т. ін.)* **на жарт (на жа́рти)** *див.* **перево́дити; Си́пати до́тепами (жа́ртами)** *див.* **си́пати.**

ЖА́РТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жарт** 1. *Першим з'явився якийсь низенький, присадкуватий, вічно веселий гуцулик .. Завжди він із жартиком, завжди він із придибашкою, пісенькою* (Г. Хоткевич); *Баяніст починає приставати до вожатої з різними жартиками* (О. Гончар); *Покинув* [Філострат] *свої жартики і заходився .. порядкувати* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖАРТІВЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який любить жартувати, веселитися, схильний до жартів (про людину). *В Кліщука був лиш один син, Никифір звався, парубок хороший-прехороший, веселий, жартівливий* (Ю. Федькович); *До нього однаково линуть і хлопці й дівчата, бо він і дотепний, і жартівливий* (С. Чорнобривець); *Оленка проста, довірлива, нелукава, жартівлива* (Ю. Мушкетик); // Власт. веселій, дотепній людині, яка жартує або любить жартувати (у 1 знач.). *Кидала* [Наташа] *на Колісника жартівливі погляди своїми чорними очима* (Панас Мирний); — *Ви тут так урядили, ніби сподіваєтеся якихось послів заморських, — вже жартівливим тоном промовив господар* (Олесь Досвітній); *Відчувши жартівливий настрій учителя, бурсаки полегшено зітхнули* (М. Сиротюк).

2. Який містить у собі жарт, має характер жарту. *Зал весело реагує на жартівливі слова академіка* (М. Чабанівський); *З криком, сміхом і вереском дівчата .. взялися за руки, пішли в танок, почали жартівливими пісеньками зачіпати хлопців* (В. Малик); // *у знач. ім.* **жартівли́ве,** вого, *с., рідко.* Щось дотепне, смішне. *Любі мої читачі! Ви, мабуть, помітили, що в цій книжці є багато жартівливого* (О. Донченко).

ЖАРТІВЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **жартівли́вий.** *На неї та найшла дівоцька жартівливість, якої вона давно вже не звідувала* (Панас Мирний); *Куди поділася звична життєрадісність, куди зникла весела посмішка Валенто Клаудо, його жартівливість і добрий настрій?* (В. Владко); // Жартівливе ставлення до кого-, чого-небудь. — *Мій брат завжди страждав на меланхолію, — з елегантною жартівливістю втрутився господар дому* (Ю. Бедзик).

ЖАРТІВЛИ́ВО. Присл. до **жартівли́вий.** *Гнат хотів її поцілувати, але вона жартівливо обмазала його білою глиною, ще й випхала в двері* (М. Коцюбинський); — *Ну, ось уже ви й обіймаєтесь, як подружки, — промовив він жартівливо* (А. Шиян); *Якось нас із Оленкою побачив біля перелазу Яків і жартівливо покивав пальцем: — Оленко, не зажартовуй* [жартуй] *з Іваном* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Легенький вітрець жартівливо шматував білі клаптики хмар* (Олесь Досвітній).

ЖАРТІВНИ́Й, á, é. Те саме, що **жартівли́вий** 2. *Він тепер легко встряв у компанію, і між ними почалась жвава жартівна розмова* (М. Івченко); *Хомич повів і цю розмову знайомим шляхом жартівним* (М. Упеник); *Я, не без певного полегшення, втиснувся серед давніх знайомих і рушив по алеї, слухаючи жартівну суперечку футболістів* (Д. Білий).

ЖАРТІВНИ́К, á, *ч.* Той, хто любить жартувати (у 1 знач.); жартун. *Всі засміялися, а старий залізничник здивовано глянув на жартівника* (М. Томчаній); *Кілька жартівників понатягували поверх одягу шовкові халати, один навіть пов'язав шапку тонким, як павутина, серпанком і ходив вихилясом* (Ю. Мушкетик); *Степан Ковальчук — балакун і жартівник, .. за слівцем у кишеню він не ліз* (Ю. Покальчук).

ЖАРТІВНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **жартівни́к.** *Безперечно, це був не жарт: Майя тільки вдавала з себе жартівницю* (М. Хвильовий); [С е р г і й:] *А ти така ж, як і була, — жартівниця!* (Яків Баш); *Ліда не ображалася, бо в кожному слові жартівниць відчувала доброзичливість і щирість* (П. Кочура).

ЖАРТЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **жартівли́вий.** [Н а т а л к а:] *Я з Петром моїм щаслива, І весела, і жартлива* (І. Котляревський); *Очі її блиснули жартливим огником* (С. Васильченко); *Від багаття доноситься гучний регіт веселої юрми, чутно жартливі приспіви до танців* (М. Коцюбинський); *Гурт жінок Провадив там дискусію жартливу: Де саме міст відомий той лежав* (М. Рильський).

ЖАРТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **жартли́вий.** *От і Кузьменко вбіг; повеселів хлопець знов, і жартливість йому вернулася* (Олена Пчілка); *Налилась* [Ялосоветка] *здоров'ям, в характері з'явилась веселість, жартливість* (О. Гончар).

ЖАРТЛИ́ВО. Присл. до **жартли́вий.** *Макитра жартливо моргнув бровою* (С. Васильченко); *— Злякалася? — жартливо спитав Корж, обертаючись до дружини* (З. Тулуб); *— А нам з Дударевичем серед вашої вічності знайдеться місце? — доцікавлюється Тамара жартливо* (О. Гончар).

ЖА́РТОМ, *присл.* Те саме, що **жартома́.** — *Моє пуделко й хустину віддай, — шептала Варвася жартом до товаришки* (С. Ковалів); *Вона .. взагалі чисто балакала й по-українськи, і по-руськи, коли ж вживала жаргон, то тільки жартом* (В. Винниченко); *Посадник, видавши варягам обіцяне, поштовхав їх межи плечі, вони й собі поштовхали жартом посадника* (П. Загребельний).

ЖАРТОМА́, *присл.* Заради жарту, жартуючи, несерйозно. *Почавши співати жартома, згодом вона .. без жодного вже жарту сміливо зайшлася піснею* (С. Васильченко); *Ліда жартома піднесла до носа Шульженкові дорідний кущ жалючої кропиви* (Я. Качура); *Вадимові відлягло від серця: виходить, вона сказала все жартома, і він даремно мучився сумнівами?* (В. Хрущак); * Образно. *Воно* [сонце] *ховає посмішку лукаву І кида промінь жартома* (А. Малишко); * У порівн. *Петро Вівденко підійшов ближче і власною хусткою, ніби жартома, втер щоки дівчині* (Іван Ле).

ЖАРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жартува́ти.** — *Не який се сміх і не жартування, се важний, святий час* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Данько тим часом знайшов собі не зовсім безпечну забавку: придумав перестрибувати, як на Купала, через вогонь, викликаючи своїм жартуванням глухе ремствування Сердюків* (О. Гончар); *Хотів був він щиро молитися, але це жартування й насмішки вбили в нім увесь релігійний настрій, і як він не старався потім знову відповідно настроїтися — вже не міг* (Г. Хоткевич).

ЖАРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *з ким і без дод.* Говорити або робити що-небудь дотепно, веселитися, смішити когось. *Тяжко з горем в серці Жартувати і сміятись* (І. Франко); *Ввечері Олаф прийшов цілком спокійний. Він почав зі мною жартувати, сміятися* (В. Винниченко); *Він жартував із своїми сусідами, але в той же час пильно прислухався до розмов* (М. Трублаїні); // *тільки з ким.* Приваблювати до себе когось веселими розмовами; залицятися. *Мої подруги пустують І зо всякими жартують, А я без Петра скучаю* (І. Котляревський); *Хіба твоє вухо, татуню, не чує, Що цар той вільшаний зо мною жартує?* (П. Куліш); *Карпо не зачіпав дівчат, не жартував з ними* (І. Нечуй-Левицький); // *тільки з ким.* Бавитися з ким-небудь (перев. з дітьми). *Шахай почав жартувати з малою* (Ю. Яновський); *За вечерею Балика .. жартував з дітьми, пообіцяв привезти їм шаблі з Брацлава* (З. Тулуб).

2. Говорити або робити що-небудь несерйозно. [С о т н и к:] *Дурна ти, Насте, як я бачу, І посміяться не даси... Хіба не бачиш, я жартую* (Т. Шевченко); *По обличчю сержанта не можна було вгадати — жартує він чи говорить серйозно* (О. Гончар); *Суд — це та установа, де навіть свідки рідко жартують, бо суддя попереджає їх статтею, що, як і дружина, вимагає правди і тільки правди!* (О. Чорногуз).

3. Робити що-небудь необдумано, необережно. — *Не жартуй, сину! Ти ще молодий. Пам'ятай: у тебе діти, в тебе худоба* (І. Нечуй-Левицький); *По мурах одважних співець походжає .. То ж він з ворогами і з лихом жартує* (Леся Українка); *З К-генератором жартувати не можна. Он на столі під склом лежить інструкція, яку треба зазубрити і сприйняти до неухильного виконання* (М. Дашкієв).

4. *з кого — чого, рідше над ким — чим.* Указувати на смішні сторони кого-, чого-небудь, підсміюватися з когось, чогось; насміхатися, глузувати. *Жартував* [Власов] *з невеличкого платочка, котрим була голова у Галі прикрита* (Панас Мирний); *Над власною наругою жартуєш ти сама, Невже ж бо ти, громадонько, зовсім без сорома* [сорому]? (Леся Українка); *Бійці жартували з нього, що він так соромиться свого госпітального негліже* (О. Гончар); * Образно. *Недоля жартує Над старою головою, А йому байдуже... Сяде собі, заспіває: "Ой не шуми, луже!"* (Т. Шевченко).

ЖАРТУВА́ТИСЯ, у́ємося, у́єтеся, *недок., розм.* 1. *рідко.* Говорити один одному дотепи, забавляти, смішити один одного. *Ідуть дівчата, парубки, співають, жартуються* (Сл. Гр.).

2. *безос.* Жартувати з охотою, із задоволенням. *В той час, як іншим жартувалось, Салій зіщулився, поник* (С. Воскрекасенко); *Ось там* [на природі] *досхочу тоді співалось та жартувалось...* (О. Гончар).

ЖАРТУ́Н, а́, *ч.* Те саме, що **жартівни́к.** *Жартун, навіть штукар по своїй вдачі, веселий зроду, він був чоловік з добрим серцем* (І. Нечуй-Левицький); *Особливо смішив усіх Онопрій Перегуда, — парубок .. з грайливими очима, жартун і вигадник* (А. Іщук); *Якийсь жартун скаже дотепне слово, і одразу легше працювати людям* (В. Нестайко).

ЖАРТУ́НКА, и, *ж.* Жін. до **жарту́н.** *Ольга, наша жартунка, заводійка, чийого темпераменту й веселощів вистачило б на десятьох, тепер ні на кого з нас жодного разу не глянула* (О. Гончар); *Лесь насилу відшукав Кручаєву Настю, веселу яснооку жартунку, за котрою, як мовив батько, половина добрівлянських парубків упадає* (І. Нижник).

ЖАРТУ́ШКИ, шок, *мн., розм.* Те, що говориться, робиться задля розваги, сміху. *Котові жартушки, а миші смертушки* (прислів'я); — *Як підкладати угілля, — кажу, — та піджарювати, то, може, воно й жартушки, а як у смолі кипіти, то вже не іграшка* (Марко Вовчок); *Він підходив то до одного, то до другого з пісенними жартушками* (Яків Баш).

ЖАСКИ́Й, а́, е́. Який викликає, наводить страх; страшний. *Люди бояться вночі кладовища, жаских казок і непевних примар* (Леся Українка); *На хвилину настала жаска, холодна тиша* (Б. Антоненко-Давидович); *Тяжке горе, що весь день було ніби примкнуте в глибині бабусиного серця, вирвалося й полилося жаским голосінням* (Микита Чернявський); *Я чимдуж загупала в них* [двері] *кулаками і, намагаючись заглушити жаску моторош, що розросталася в мені.., закричала щосили: — Відчиніть! Гей, хто-небудь, відчиніть негайно!* (В. Шкляр).

ЖА́СКО. Присл. до **жаски́й.** *І дивиться* [Клим] *в очі так жаско, Мов поглядом зараз проткне* (Л. Первомайський); *Слідчий збілів ще дужче. Боком пройшов повз нього й жаско затарабанив двома руками в двері* (Василь Шевчук); // *у знач. пред. Віті стало жаско, і вона подумала, що місто таке ж незатишне, як і вона* (Б. Харчук).

ЖАСМИ́Н, у, *ч.* 1. Кущ із запашними білими квітками, який росте в садах та парках. *За відчиненим вікном тихо*

шуміли кущі жасмину (Я. Галан); *Обсаджена жасмином стежка вела в нішу вузьких дверей* (С. Чорнобривець); *Поміж фруктових дерев — стрункі ряди кипарисів, кущі жасмину, мімози, герані, тису та розмарину* (Ю. Мушкетик).

2. *збірн.* Квітки цієї рослини. *В ньому* [букеті] *красувалися пишні й пахучі півонії, жасмин, доповнювали й прикрашали собою букет ніжні троянди* (А. Шиян); — *Поспішай до Сахла. Попрохай у нього квітів: жасмину, гвоздик і ромашок* (Ю. Логвин).

ЖАСМИ́ННИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **жасми́новий.** *Жасминними пахощами пахне* (Сл. Гр.); *Жасминний чай.*

ЖАСМИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **жасми́н.** *Зоня і Юзя цілими ранками то ходили по луках, .. то пустошили рожеві й жасминові кущики в садку* (Леся Українка); *Довга жасминова гілка зачепилася за голову й осипала дівчину запашним цвітом* (Л. Старицька-Черняхівська); [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Але у тій жасминовій альтані хіба не пахло димом на світанні?* (Л. Костенко); *Тонкий запах жасминового цвіту лоскотав ніздрі хлопцеві* (Ю. Логвин).

ЖА́СНИЙ, а, е, *діал.* Страшний, жахливий. *Скільки тут прогомоніло важких оповідань, що відслонювали не раз найглибші тайники людської душі, жасні безодні дикої пристрасті* (І. Франко); *Тоді пастух завив, сказившись од нестями. Його жасне виття ширяло над полями* (В. Стус).

ЖА́СНО, *діал.* Присл. до **жа́сний.** *Заскиглила сова.., а друга захихоталася жасно десь у дуплі під корою* (І. Франко); *Всякий про Саїна говорить. — Шкода, — кажуть, — небіжчика, добрий був чоловік, та минувся так жасно* (Марко Черемшина); *Взуті ж були* [вовки] *у залізні чоботиська і гупали ними жасно, аж дівчатка обоє позаплющувалися* (Валерій Шевчук).

ЖА́ТИ[1]**,** жну, жнеш, *недок., що і без прям. дод.* Зрізати біля кореня стебла хлібних та інших трав'янистих рослин. *І на своїм веселім полі Удвох собі пшеницю жнуть, А діточки обід несуть* (Т. Шевченко); *Згадав* [Петро] *матір, як вона жала в плавнях очерет хату вкривати* (В. Кучер); *На горбі біліли постаті — там жали ячмінь, котрий доспіває першим* (Ю. Мушкетик); *Уже ані душі в полі не видно. Одна дівчинка — жне, а до кінця ще дуже далеко* (Ю. Винничук).

Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.)* **за [п'я́тий (дев'я́тий** *і т. ін.)*] **сніп** *див.* **заробля́ти.**

ЖА́ТИ[2]**,** жму, жмеш, *недок., розм.* 1. *що.* Стискати що-небудь із силою. *Видно було, що дід усім зусиллям своєї волі боровся з хворобою, судорожно жмучи в жменях простирало, яким був накритий* (І. Франко); // Потискувати (руку) на знак вітання, прощання і т. ін. [К о т е н к о *(жме руку):*] *Здоровенькі, здоровенькі!* (М. Старицький).

2. Тиснути, муляти (про одяг, взуття). *Він щодня зустрічався з ним, з моїм кожухом. Здоровкався, випитував мовчки: "Ну, як, не розшиваєшся? Не жмеш під руками? Не ріжеш? Добре"* (Ю. Мушкетик).

3. *кого і без прям. дод., перен.* Пригноблювати, експлуатувати кого-небудь. *Всякий, хто вище, то нижчого гне, Дужий безсильного давить і жме* (І. Котляревський); *У нас що дуже й підле, те панує і жме, а що слабе й добре, те мусить терпіти і не сміє голосу подати* (І. Нечуй-Левицький).

4. *перен.* Примушувати відступати, сильно натискаючи, напираючи. — *Денікінці на Одесу тікають. Видно, наші сильно жмуть* (С. Олійник); — *Гнати вже немає куди, із заходу союзники жмуть* (О. Сизоненко).

5. *перен.* З великим завзяттям, азартом, швидко робити що-небудь (перев. бігти, їхати). *Партизан гукає: — Жми! Зараз край села їхній* [німецький] *пост стоїть! Проскочити треба акуратно!* (Ю. Яновський); *Він зліз з воза і сказав хлопчикові: — Жми, — і показав на хутір. Миколка погнав коняку дорогою, щез у житах* (Григорій Тютюнник); *Жму, Лечу, аж вітер свище, Навкруги — переполох... А проклятий кабанище* [в машині] *Верещить, бодай він здох!* (С. Олійник).

ЖА́ТИЙ[1]**,** а, е. Дієпр. пас. до **жа́ти**[1]**.** *Десь-не-десь стояло мовчки, не шевелячися* [ворушачись], *не жате ще збіжжя* (О. Кобилянська); // **жа́то,** *безос. пред. І пішов Рувим за тих днів, коли жато пшеницю, і знайшов на полі мандрагорові яблучка, і приніс їх до Лії, матері своєї* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

ЖА́ТИЙ[2]**,** а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **жа́ти**[2]**.**

ЖА́ТИСЯ[1]**,** жне́ться, *недок.* 1. *безос.* Зрізатися біля кореня. *Нагайкою раніше На панщину йдеться, Нагайкою спірніше Коситься і жнеться* (П. Гулак-Артемовський); [К и л и н а:] *Добридень, дівонько! Чи добре жнеться?* (Леся Українка).

2. Пас. до **жа́ти**[1]**.** *Рутульці з криком в город пруться, Як од серпа колосся жнуться* (І. Котляревський).

ЖА́ТИСЯ[2]**,** жму́ся, жме́шся, *недок., розм.* 1. Щільно тулитися до чого-небудь. *Всередині не втримався* [льотчик], *випав на край, — тоді жмись, розстріляють в момент* (Ю. Яновський); *Дівчатка в білих хусточках жмуться по куточках, соромливо притискуючи до грудей книжки* (Григорій Тютюнник).

2. Щулитися, сутулитися від холоду, болю і т. ін. *Жметься, гнеться, — як кургузий дідько* (Номис); [Л у ч и ц ь к а:] *Бідний! (Жметься). Як тут холодно... Коли б розпалити коминок...* (М. Старицький); — *Ой, аж жутко* [моторошно]! — *жметься Наталя* (М. Івченко).

3. *жарг.* Не хотіти давати що-небудь; скупитися. — *Дядь, дай на трамвай ..* — *Дядь, не жмись, — виступив наперед, чвиркнув крізь зуби найстарший, довговидий, з перетятою ламаним, схожим на блискавицю, шрамом щокою* (Ю. Мушкетик).

4. Пас. до **жа́ти**[2] 1.

ЖА́ТКА, и, *ж.* Машина для скошування зернових та інших рослин. — *Там* [по хуторах] — *і машини всякі задля польової роботи — плуги парові, сіялки, жатки, молотилки* (Панас Мирний); *Настало літо, й по сей бік, зрання до вечора, джеркотіла жатка* (С. Черкасенко); *Висунуте вперед мотовило жатки, обертаючись, пригинало стебла укупі з колосками донизу, до зубчастих ножів* (О. Шугай).

ЖАТКА́Р, я́, *ч.* Той, хто править жаткою. *Коло кузні жаткарі так відрихтовували сегменти, щоб вони прилягали до пальцевих платівок, точили запасні ножі* (М. Стельмах).

ЖА́ТНИЙ, а, е. Признач. для жаття. *Хліб, посіяний на вирівняному полі, можна, як вказує В. Бертенсон, збирати як косою, так і жатними машинами* (з наук. літ.).

ЖАТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **жа́ти**[1]**.** *Од жаття рука болить* (Сл. Гр.); *Бувало, коли "ще в гурті були", — то всю свою роботу польову й домашню — і жаття, і косінку* [косіння], *й оранку — все це завше ночами робилося* (У. Самчук).

ЖАХ, у, *ч.* 1. Почуття, стан дуже великого страху, що охоплює кого-небудь. *На обличчі його з'явився такий жах, якого Орлик ніколи ще не бачив* (Б. Лепкий); *Підводжуся, питаю, кличу, а зуби з жаху дзвонять: — Хто ти?* (Б.-І. Антонич); *Жінки юрмилися осторонь, із жахом чекаючи, що воно буде*

(З. Тулуб); * У порівн. *Воно* [небо] *то зблідне, наче від жаху, то спахне сяйвом, немов од радощів* (М. Коцюбинський).

2. *перев. чого.* Те, що викликає почуття страху. — *Ви тільки уявіть собі весь жах війни. Кров!.. Смерть!..* (Гео Шкурупій); *Тільки тепер з незвичайною глибиною перед дівчиною постав увесь жах нещастя, яке трапилось із її шахтою* (О. Донченко).

3. *у знач. пред., розм.* Те саме, що **жахли́во** 2. *Як це необачно, що вона наважилася порушити професорову заборону. Це ж жах!* (Ю. Смолич); — *Жах! Це ж наші союзники. Чи ж ви знаєте, що без них ніколи не буде самостійної Польщі!* (У. Самчук).

4. *у знач. присл., розм.* Надзвичайно, дуже. [Ю л я:] *Їстоньки хочу, жах!* (З. Мороз); — *Коли ти приїхав?* — *І така рада мені — жах! Це в неї на лобі було написано* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

Жа́хом пройма́є / пройняло́ *див.* **пройма́ти; Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху)** *див.* **наво́дити; (1) Пані́чний жах (страх)** — стан повної розгубленості, розпачу, викликаний небезпекою, загрозою і т. ін. *Охоплений панічним жахом, зажмурившим очі, він чекав, що зараз будуть револьверні постріли і крики...* (Я. Качура); *За всією зливою погроз і обіцяних покарань неважко було вгадати панічний страх генерала Батіса* (Ю. Бедзик).

◊ **Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює** *і т. ін.)* **/ узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в** *і т. ін.) кого* **<Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в)** *на кого*> *див.* **страх**[1].

ЖАХА́ЛКА, и, *ж., розм.* Що-небудь страшне; те, що викликає жах (розповідь, фільм і т. ін.). *При величезній кількості зарубіжного "жахливого мистецтва" штамповані жахалки вже не лякають, максимум — викликають огиду* (із журн.).

ЖАХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жаха́ти**[1] і **жаха́тися.** *Грозьба — своєрідний різновид молитви, у якому замість добрих обіцянок виголошуються жахання різними карами* (з наук. літ.); *Чуток було чимало для нашого жахання й сподівання* (Марко Вовчок); *Цілу ніч не давав Хведір покою своїми вигуками, викриками, жаханням* (Панас Мирний).

ЖАХА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок., кого.* Викликати жах у кого-небудь; дуже лякати когось. [Г а л и н а:] *Це ж той, тату, козаченько, Що зо сну мене жахав* (М. Кропивницький); *Чотири слони в розкішних попонах несли важкі гармати, жахаючи своїм виглядом поляків* (З. Тулуб); *Вона* [пісня] — *повільна, не дуже голосна — жахала жандармів, хитала старі мури, кликала до боротьби* (М. Олійник).

ЖАХА́ТИ[2], а́є, *недок., розм.* З великою силою і швидкістю спалахувати, вихоплюватися звідкись (перев. про вогонь). *Навіть звідси, з горба, було чути, як тріщить черепиця й жахає вогонь* (Ю. Мушкетик); — *А чи істина, що той меч жахав полом'ям?* — *Не відаю* (І. Білик).

ЖАХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Відчувати жах перед ким-, чим-небудь, дуже лякатися когось, чогось. — *Так коли ж,* — *заторохтіли дівчата,* — *ваш Прокіп Іванович, недурно його панною звете, жахається дівчат* (О. Стороженко); *Гуцул лякався не тільки пана і жандарма, він жахався на кожному кроці відьми, упиря, мольфара і всякого іншого чортовиння* (П. Козланюк); *Йому стало жаль цих людей, що раз по раз зводили свої погляди до неба, жахаючись найменшого гуркоту* (В. Кучер); * У порівн. *Стрічні хаджі одвертались од нього, немов жахались грішника* (М. Коцюбинський); // *за кого — що, про кого — що.* Відчувати страх, побоювання. *Про Київ не жахайсь, Волиня пригортайсь, а Покутя тримайсь* (Номис); [Д о л о р е с:] *Я вже нічого не боюся. Чого мені жахатися про тіло, коли не побоялась я і душу віддати, щоб за буллу заплатити?* (Леся Українка); *Відчуваючи, як б'ють хвилі у борт пароплава, Кар жахався за долю маленької шлюпки* (М. Трублаїні).

2. Здригатися, робити судомні рухи, кидатися з переляку, від страху (перев. у сні). — *Хоч ще до вечора і далеко, а як налякаєш мене, то усю ніч буду жахатись і не спатиму: усе відьом буду боятися* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Микола всю ніч жахався — йому снилось, що жандарми женуть батька, матір, його самого* (С. Скляренко); *Ночами полковника мучили змори, жахався у сні, а ось уже третю добу зовсім не міг склепити повіки* (Ю. Мушкетик).

ЖАХІ́ТТЯ, я, *с., розм.* Те саме, що **жах** 2. *Світ знову наповнився вранішньою снагою буяння, і забудеться жахіття потопів, безглуздя саморуйнувань* (О. Гончар); *Завше здригаєшся уві сні не знати чого, .. от і зараз сіпнувся, як божевільний, вічно якесь жахіття сниться йому, але майже ніколи не пам'ятає, що саме* (Ю. Андрухович); *Таким дивним спокоєм і затишком віяло від степу, що Чіпка почав думати, що всі жахіття, що він бачив на своєму шляху, були просто сном* (Д. Білий).

ЖА́ХКАТИ, аю, аєш, *недок., кого, що, чим, у що, розм.* Сильно бити, ударяти. *Один із снарядів жахкає в хату* (О. Гончар); — *Поб'ємо старшину і все стане наше,* — *жахкав понад головами кулаком зизоокий* (Ю. Мушкетик).

ЖАХЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який викликає почуття жаху; страшний, страхітливий. *Траншея являла жахливе видовище. Це була якась суміш глини, кривавого лахміття і навалених в різних позах людських трупів* (О. Гончар); *Того ж дня ми почули жахливу Іванову розповідь* (Ю. Збанацький).

2. *рідко.* Який всього боїться, якого легко можна налякати, сполохати; боязливий, боязкий. — *Яка ж ти жахлива, Меласю!* — *каже Михайло, всміхаючись* (Марко Вовчок).

3. *перен.* Незвичайний, дуже великий, дуже сильний; страшний. *Поїзд мчить з уклону з жахливою швидкістю* (О. Довженко); *Він виказав усі симптоми людини, що пережила жахливий голод* (І. Багряний); — *У тебе була жахлива температура!* (Яків Баш); // Дуже поганий. *Уранці жахлива новина: нашу родину виселяють із села* (О. Ковінька); — *Друзі, трапилось велике нещастя. Шар зник! .. Лихі люди його можуть використати не на добрі, а на жахливі справи* (О. Іваненко); // Повний відчаю, переживання; нелюдський, несамовитий. *З кожної вулиці, з кожного двора здіймався жахливий крик смерті і густо плив по землі* (М. Коцюбинський).

ЖАХЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **жахли́вий** 1. *Який то справді моторошний, ні з чим незрівнянний жахливістю стан, коли зненацька твоє рідне дитя .. за одну мить, за жахливу мить потьмарення рве з тобою зв'язок* (О. Гончар); *Жахливість, безповоротність того, що скоїлось, .. скували її руки, волю, розум* (Ю. Бедзик).

ЖАХЛИ́ВО. 1. Присл. до **жахли́вий.** *Він* [пес] *так жахливо завивав ночами, що вся околиця його проклинала на чім світ стоїть* (Ю. Винничук); *Його очі, мов заскочені миші, жахливо оглядали кожне обличчя* (М. Коцюбинський); *Серце мені*

жахливо стиснулось з несвідомого передчуття... (Олесь Досвітній); *Його почали жахливо мучити* (Ю. Яновський).

2. *у знач. пред.* Дуже страшно, тяжко. *Це було жахливо, це могло порушити всі його плани* (О. Гончар); *Жахливо було дивитися на це немічне, висохле тіло, слухати його глухе марення, стогони чи зітхання* (М. Олійник).

ЖАХНИ́Й, а́, е́. 1. Який навіває, викликає жах; жахливий, страхітливий. *Місто спить, Млою густо повиті, Маячать кам'яниці жахні...* (М. Старицький); *Поволі, мов з туману, над жахним степом, де палали ворожі танки, здіймалась курява* (В. Кучер); *Кожен кущик вона* [темрява] *населяє жахними химерними створіннями, що ворушаться там, ладні от-от кинутися на вас* (В. Нестайко).

2. Який виражає жах (у 1 знач.). *Вона вибігла з хмари їдкого диму, дивилася на дівчат жахними очима, не в змозі вимовити й слова* (А. Шиян).

3. *перен.* Незвичайний, дуже великий, дуже сильний; жахливий, страшний. *Потемрив їх* [голоту] *голод жахний, Надходить остання година...* (М. Старицький); — *Ви, пане Ханчуку, просто засліплені тим жахним шовінізмом, що виховував у вас австрійський цесаризм та руський* [російський] *царизм, — зітхнувши, проказав я* (Олесь Досвітній); *Ви побачили б, який жахний переполох зчинився серед нашої братії!* (Іван Ле); // Повний відчаю, переживання; нелюдський, несамовитий. — *Ладен бігти світ за очі, ладен утопитися, вмерти, аби тільки не чути цього жахного тужіння безпорадної старої жінки* (Іван Ле).

ЖА́ХНО. 1. Присл. до **жахни́й.** — *Мама! — жахно, одними губами вимовила Наталя* (С. Васильченко); *Ротмістр, жахно озираючись на Чурая, порачкував до шаблі, вхопив її тремтячою рукою, звівся* (В. Чемерис); *Ленський пада; все імлою Засланось; жахно продзвенів У пітьмі крик...* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. *у знач. пред.* Страшно, моторошно. *Перші хвилі йому було жахно, що раптом Абу Амар поверне човна до острівця* (Ю. Логвин); *Волинові було жахно. Він боявся вогню, жахався вогнища, адже воно могло висушити його, водяного демона, спалити, перетворивши на попіл* (Ю. Покальчук).

ЖА́ХНУТИ, ну, неш, *док., кого, що, чим, у що, розм.* Однокр. до **жа́хкати.** *Я його* [кабана] *в лоб як жахну* (Остап Вишня); *Ну що таке надщерблений келих? Бодай і з дорогого, чистого, дзвінкого кришталю? Та жахнути ним з усього маху об підлогу, щоб аж скалки порозлітались врізнобіч!* (О. Шугай); *Тільки-но Сава встиг зміркувати, що білогривець відчув погибель, як блискавка жахнула в стовбур* (Є. Пашковський).

ЖАХНУ́ТИ[1], ну́, не́ш, *док., кого, розм.* Однокр. до **жаха́ти**[1]. *Його жахнуло світло, що полилося навкруги* (В. Підмогильний); *Думка про смерть батька жахнула його* (М. Стельмах); *Ледве позбулася вона страху, що її побачить чоловік, як думка про цю коробочку так жахнула її, що вона й справді мало не впала непритомна* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЖАХНУ́ТИ[2], ну́, не́ш, *док., розм.* 1. Однокр. до **жаха́ти**[2]. *Солома в сінях так і жахнула* (Ганна Барвінок); *Над головою торохнуло, земля загусла, спалахнуло повітря, жахнуло варом, оглушило, засліпило* (К. Гордієнко).

2. Поспішно направитися, кинутися куди-небудь. *Вовк так і жахнув у лозняк* (Сл. Гр.).

ЖАХНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док.* Однокр. до **жаха́тися.** *Микула зрозумів і жахнувся батькових слів* (С. Скляренко); *Я жахнувся, немовби ось тут коло мене вдарив грім* (І. Франко); *Що се чорне ворушиться в снігу? .. Враз коні жахнулись і сіпнули вбік. — Вовки! — подумав Василько* (М. Коцюбинський); *Жінки, що в сусідній кімнаті спали, аж жахнулися зо сну, та з переляку і пари з уст не пустили* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); * Образно. *Проглянув був місяць скорботний з-за лип, Поглянув — жахнувся й сховався углиб* (І. Нехода); * У порівн. *Стрепенулася* [плакуча верба], *мов жахнулась чогось, — затріпотіла вся* (Яків Баш).

ЖАХОВИ́ТИЙ, а, е, *розм., рідко.* Страшний, жахливий. *При виході з другого, ще вужчого, переходу зустрів їх вибух гарматний і вчинив жаховиту руїну* (М. Старицький).

ЖАХТІ́ТИ, ти́ть, *недок., розм.* 1. Горіти яскравим полум'ям; палати. *Він туди, — нема нікого, сама купа жару, та аж жахтить, червоніє* (Ганна Барвінок); *Вогонь жахтів, угору як сахнувся! Один дідок там ледь не розчахнувся* (Л. Костенко).

2. Виділяти велику кількість тепла; пашіти. *За день так нагрівало* [сонце] *високі кам'яні будинки, що вони увечері та вночі жахтіли теплом, наче велетенські печі* (Л. Дмитерко).

3. Яскраво світитися. *Місячне сяєво срібним пасмом лягає через усю річку... міниться й жахтить на дрібненьких хвильках...* (Б. Грінченко); *Стогне Бендзін, Домброва І пожаром жахтить небокрай* (А. Малишко); *Над садом білим пурпурове коло жахтить і ллється крізь багряне віття* (І. Жиленко).

4. *чим, перен.* Виражати сильні почуття (про очі, погляд і т. ін.). *Погляд дівчини жахтів силою і владністю — тим, чого бракувало саме тепер султанові, і він, заворожений, подав їй хустину* (Р. Іваничук); *Очі його* [Дорошенка] *жахтіли диким запалом* (Ю. Мушкетик).

ЖБАН *див.* **дзбан.**

ЖБА́НИК *див.* **дзба́ник.**

ЖБА́НОК *див.* **дзба́нок.**

ЖБА́НОЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **жба́нок.** *Дивлюсь я в віконце — моя мила йде, У правій рученьці жбаночок несе* (з народної пісні).

ЖБУ́РИТИ *див.* **жбурля́ти.**

ЖБУРЛЯ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **жбурля́ти.** *Вона тинялася й позіхала, мріючи .. про тепле ліжечко й жбурляння якнайдалі важелезних черевиків* (І. Карпа); * Образно. — *Наше усвідомлення — тільки жбурляння асоціативного ланцюга з відром уваги у криницю безмежного, — завершую я* (Любко Дереш).

ЖБУРЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідше* **ЖБУ́РИТИ,** рю, риш, *недок., розм.* 1. *кого, що і ким, чим.* Рвучко, із силою кидати кого-, що-небудь. *Не раз Іван метав сокирою в неї* [Химу], *жбурляв вилами та проганяв* (М. Коцюбинський); — *Ану, дівко, лови! — і кудлатий жонглер .. жбурив глядачам кілька барвистих опук* (О. Ільченко); *Рвучкий вітер крутить, жбурляє в шибки вихри дощових бризок* (Ю. Збанацький); * Образно. *Сонце знов жбурляло у вікно Проміння косого сліпучі злитки* (М. Руденко); // Сильно гойдати, підкидати. *Вкритий білими гребенями, він* [Дніпро] *бушував, лютився, здіймав піняві хвилі, жбурляв, мов тріску, самітний човен з одинокою людиною* (А. Шиян); *В бурхливому потоці, геть вкритому піною, миготіли то кущі, то цілі стовбури дерев. Вода жбурляла їх од стіни до стіни, перевертала, підкидала угору* (А. Дімаров).

2. *що, перен.* Різко, з гнівом і обуренням говорити про кого-небудь або звертатися до когось. *Іноді колишній тюремний сторож поймався недобрим гнівом і жбурляв слова, мов камінці: — Забудь, Павле, про них, коли такі, хай їм* (М. Сиротюк); *Хоч відповідала* [дівчина] *задерикувато,*

власне, й не відповідала, а жбурляла Сивоокові його запитання назад, в нього не пропала охота вести з нею розмову далі (П. Загребельний).

◊ **Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою** *і т. ін.)* **в горо́д** *див.* **ки́дати.**

ЖБУРЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок., чим, розм.* Те саме, що **жбурля́ти** 1. *Проходячи повз Глухого, кинув* [Альоша] *йому: — Ти мені не жбурляйся камінням. Бо взнаєш* (І. Микитенко); *Вітер брязкотів ланцюгами блоків і жбурлявся трісками* (Н. Рибак).

ЖБУРНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що і ким, чим, розм.* Однокр. до **жбурля́ти.** *Четвертий лежав, читав та як жбурне книжкою під поріг!* (А. Свидницький); *— Іди ж і ти слідом, шакале! — Комебі з розмаху жбурнув убивцю в широкий отвір ями* (В. Малик); *Човна жбурнуло вбік, пасажири інстинктивно вхопилися руками за борти* (О. Гончар); *Наче не слова він жбурнув в обличчя зрадливій дівчині, а всього себе, все своє нутро — з болем, з кров'ю, з розпачем* (Л. Дмитерко); * Образно. *Блиснули в сонці далі прозорі, Вітер жбурнув за ліси багрянці* (Я. Шпорта).

◊ **Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою** *і т. ін.)* **в горо́д** *див.* **ки́дати.**

ЖБУ́ХАТИ, ає, *недок., розм.* 1. Із силою вириватися звідкись; виходити на поверхню (перев. про вогонь). *Тут огонь жбухає, як із пекла* (І. Франко); *Вогонь піднявся високо, так і скаче полум'я, жбухає аж до неба* (О. Бердник); [Альтмаєр *(відтикає пробку зі стола, в лице йому жбухає вогонь):*] *Горю! Горю!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

2. Падати, валитися, литися з великою силою. *Дощ мов із цебра жбухав на землю* (І. Франко).

ЖБУ́ХНУТИ, не, *док., розм.* 1. Однокр. до **жбу́хати.** *— Нема! — жбухнуло жасне, тяжке слово із .. грудей* (Марко Черемшина); *З носа жбухнула кров* (А. Чайковський).

2. *що.* Хлюпнути, плеснути, вилити якусь рідину на кого-небудь. *Тут-то Яць — здоров най буде! — Жбухнув їй* [Лисиці] *води на груди* (І. Франко); *Королеві Данилові .. на пирі, при чужих послах, для більшої наруги наш галичанин жбухнув чашу вина на обличчя...* (О. Назарук).

ЖВАВЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **жва́вий.** *За возами, спираючись на костур, тюпає жвавенька бабуся* (С. Васильченко); *Галя своїми жвавенькими оченятками у їх питалася: чи її правда?* (Марко Вовчок); *Доспівавши "Не забудьте пом'янути незлим, тихим словом", ми переходили до жвавенької пісеньки "Тече річка невеличка"* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖВАВЕ́НЬКО. Присл. до **жваве́нький.** *Вітерець жвавенько хитав деревами* (Марко Вовчок); *Вона привіталась з усіма жвавенько* (І. Нечуй-Левицький); *Поява батька хвилює її тільки на хвилину. Її замішання проходить, і вона починає жвавенько щебетати* (В. Винниченко).

ЖВА́ВИЙ, а, е. 1. Повний життєвої сили, енергії, зі швидкими, легкими рухами; рухливий. *Жвавий, як рибка в річці* (прислів'я); *А надто той рибалонька, жвавий, кучерявий, Мліє, в'яне, як зостріне Ганнусю чорняву* (Т. Шевченко); *На узгір'ї паслась коза з двома жвавими козенятами* (А. Шиян); * Образно. *З-за верхів далеких гір вискочили круглі хмари, білі, як срібло, жваві, ворушливі, мов живе срібло* (І. Нечуй-Левицький); // Який часто змінює свій вираз (про очі, обличчя). *Його жваве, рухливе обличчя виражало подив і навіть іронію* (С. Журахович); *У його маленьких, не по літах жвавих очах, що глибоко запали під сивими бровами, таїлася лукава посмішка* (І. Нижник).

2. *перен.* Який виконується, відбувається енергійно, у пришвидшеному темпі. *Вітер доносив звідти уривки жвавої коломийки* (М. Коцюбинський); *Ганнуся зненацька стала як укопана, не зводячи очей із чумацької валки, де просто з возів точилася жвава торгівля* (О. Забужко); *Між челяддю і вояками йшла якась не дуже жвава бесіда* (М. Матіос); // Який інтенсивно виявляється. *Розповідь викликала жвавий сміх* (І. Пільгук); *— Ти правду кажеш? Поет? — з жвавим інтересом запитав Ромась* (М. Сиротюк).

ЖВА́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **жва́вий.** *Вона сама здивувалась, де це взялася в неї жвавість та проворність* (І. Нечуй-Левицький); *Сусідки-молодиці, скупчившись над хворою, про щось з жвавістю сперечалися* (М. Коцюбинський); * Образно. *Жвавість маленьких ручаїв уділялась і потокові, і тоді він шумів і виливався з берегів* (Н. Кобринська).

ЖВАВІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* Робитися, ставати більш жвавим, жвавішим. *Олександра Василівна з радістю бачила, як жвавішали діти* (О. Донченко); *— О, кому що, а Левкові поцілунки! — одразу жвавішає вузьке, довгасте обличчя Зосі* (М. Стельмах); *Танок жвавішає, набирає азарту* (С. Васильченко).

ЖВА́ВО. Присл. до **жва́вий.** *Не дуже хотілося мені додому, а проте пішов жваво...* (Марко Вовчок); *Він* [пес] *зупинився перед учителем, повів носом у бік гостя, жваво замахав хвостом* (Ю. Яновський); *Говорив* [професор], *як звичайно, цікаво, жваво про готичний стиль і будову* (О. Кобилянська); *Жваво кружляють в танку юнаки* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. *Веселе полум'я жваво стрибало по соломі* (М. Коцюбинський).

ЖВА́КАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **жва́кати** і звуки, утворювані цією дією. *В купе* [вагона] .. *чулося енергійне жвакання* (Олесь Досвітній); *Гохан* [собака].., *схопивши м'ясо зубами, відійшов у куток. Незабаром звідти почулося його жвакання* (О. Донченко); *Почулося жадібне сьорбання, а потім розмірне смаковите жвакання* (Ю. Винничук).

ЖВА́КАТИ, аю, аєш, *недок., що і без прям. дод., розм.* Пережовувати їжу, створюючи відповідні звуки. *Ось чутно, як сопуть ситі воли, жвакаючи росяну траву...* (М. Коцюбинський); *Максим стояв у четвірці разом із Костиком, тримаючи його за руку. Слухав, як жвакали вартові, й раптом відчув пекельний голод* (І. Багряний); *— Баранина не дуже й уварилась, — ліниво жвакаючи щербатими зубами, промовив Іван Іваненко* (О. Ільченко); *Сагайда їсть, голосно жвакаючи* (О. Гончар).

ЖВАКУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **жвакува́ти** і звуки, утворювані цією дією.

ЖВАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що і без прям. дод., рідко.* 1. Те саме, що **жва́кати.** *Соломіїне вухо ловить вже далекий лускіт сухого комишу, невиразне гудіння, наче звір-велет трощить щось, жвакує і важко сопить* (М. Коцюбинський).

2. Їсти, обгризаючи щось зубами. *Вовки-сіроманці находжали І тіло козацьке молодецьке жвакували* (з думи).

ЖВЯХКОТІ́ТИ *див.* **жвяхті́ти.**

ЖВЯХТІ́ТИ, хчу́, хти́ш, **ЖВЯХКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок., розм., рідко.* Хляпати внаслідок намокання (перев. про взуття). *Уже із лагеря* [табору] *щасливо Убрались наші смільчаки; Раділо серце не трусливо, Жвяхтіли мокрі личаки*

(І. Котляревський); *Старі розтоптані чоботи жвяхкотять водою, дубіють мокрі ноги* (М. Стельмах); // Хлюпати, плескати (про воду). *Гребінь за кожним кроком ставав пухкіший, вода виступала й жвяхтіла під ногами* (А. Любченко).

ЖГУТ *див.* **джгут.**

ЖДÁЛЬНЯ, і, *ж., заст., рідко.* Приміщення для очікування. *Дворець* [вокзал] *стояв посеред поля, і в ньому під ту пору .. не було нікого. Ждальня була зачинена на ключ, бюро також* (Б. Лепкий); *Ждальня стала майже повна .. Тисячний раз дивилася ця звичайна, невибаглива кімната на все однакову, все таку саму різношерсту юрбу* (Б.-І. Антонич).

ЖДÁНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **ждáти** 1, 2. *Раптом до вуха долітає давно жданий поклик трембіти* (М. Коцюбинський); *І ту вісточку, ждану з села, Став* [солдат] *з тривогою в серці читати* (С. Олійник); // **ждáно,** *безос. пред. А тому що саме тепер стоїть уся деревина в інею (на що саме ждано), заповідається їзда лісом при місячнім сяйві чудово!* (О. Кобилянська).

2. *прикм.* Якого бажають, довго ждуть, про який мріють, до якого прагнуть; бажаний, жаданий. *Як прийде жданий час веселого спочинку, — Неначе в темряві за іскрою іскринка, За жартом чуваним нечуваний летить* (М. Рильський); *Забряжчали нові кришталеві чарки, що їх Соломія виймала тільки для жданих гостей* (В. Кучер); // *у знач. ім.* **ждáні,** них, *мн.* Ті, кого ждуть, бажають. *На кінець наспіли і ждані: Ониська — мишаста і Ївга — товстуха* (Панас Мирний).

ЖДÁНИКИ, ів, *мн., розм.* Те саме, що **ждáнки.** — *Довго ждати, Катрусю. Нащо нам ті жданики? — лагідно, але твердо говорив Павло, пригортаючи її до грудей* (В. Кучер); *Можна, звичайно, підождати до ранку, поки хтось нарешті вийде зі стодоли, але такі жданики не для нього* (В. Шкляр).

◊ **Годувáти обіця́нками (ждáниками, пождáниками)** *див.* **годувáти; Ждáники (ждáнки) поїсти (розгуби́ти)** *див.* **поїдáти.**

ЖДÁНКИ, ів, *мн., розм.* Те, чого чекають, на що надіються, про що мріють. — *Ні, мамо, ні! Чи таки ви самі не бачите, що мені не до жданків* (Марко Вовчок); — *А паче всього він хоче, — тут сотник обернувся до Замойського, — .. щоб козацтву реєстровому якнайскоріше таки виплатили державне утримання, не дратували б його жданками* (Іван Ле).

◊ **Ждáники (ждáнки) поїсти (розгуби́ти)** *див.* **поїдáти.**

ЖДАННЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **ждáти.** *Ні одного слова не зірвалося ні в кого за довгий час ждання, — кожен, похнюпившись, стояв і мовчав* (Панас Мирний); *І палкі мрії, і тривога, і ждання, і гаряче кохання — все це стривожило її нерви* (І. Нечуй-Левицький); *Підвищений від ждання настрій заставив діяти* (Іван Ле); *Він розумів, що Симеон втомився від довгого ждання, невизначеності, але розраяти парубка не було чим* (Ю. Мушкетик).

ЖДÁТИ, жду, ждеш, *недок.* 1. *кого.* Перебувати де-небудь, щоб побачити когось, зустрітися з кимсь; чекати, очікувати. *Може, вийшла русалонька Матері шукати, А може, жде козаченька, Щоб залоскотати* (Т. Шевченко); *А може, вона навмисне так довго одягається, щоб знову непомітно позирати, як поводиться Петро, ждучи її?* (В. Кучер); * У порівн. *І не раз після того можна було бачити його, як понурий сновигав біля Ратієвщини, наче ждав кого* (Панас Мирний); // *кого, що, чого, на кого — що, із спол.* Розраховувати на чиє-небудь повернення, на прихід, появу когось, чогось, на здійснення чого-небудь. *Ждав на Параску, та вона не приходила* (І. Франко); *Ждала* [дівчина], *щоб настала ніч* (Леся Українка); *Петрик щодня з війни ждав батька* (В. Кучер); *Товариші ждуть команди* (О. Гончар).

2. *чого.* Надіятися на що-небудь, сподіватися чогось; чекати. *Бува, і чоловік сьому колючці* [Будякові] *пара: Людей товче та й жде, щоб хто його кохав* (Є. Гребінка);

3. *тільки 3 ос., кого, що.* Бути призначеним, неминучим для кого-небудь. *Вона почувала, що її жде велике горе* (І. Нечуй-Левицький); [Х в о р а:] *Мене жде шибениця — я те знаю* (Леся Українка).

4. Гаяти час, зволікати з чим-небудь, розраховуючи на здійснення, появу чогось. *Бжозовський ждав тиждень, ждав другий, а суду не було* (І. Нечуй-Левицький); — *Воно якби Василь сміливіший, то ми, може б, і побралися; тільки він жде, поки батькові рік вийде* [після смерті] (Панас Мирний).

(1) Чекáти не дочекáтися <*рідше* **Ждáти не діждáтися**> — довго, з нетерпінням очікувати кого-, чого-небудь. *Ламає* [Уляна] *руки, молиться Богу і жде не діждеться Федора* (Панас Мирний); *Батько поїхав до млина. Чекала не дочекалася* [Марія], *поки вернеться, а тільки в'їхав вечором* [увечері] *на подвір'я, миттю вибігла до нього* (У. Самчук); *Ми надаємо вам змогу повернутися назад, на свою батьківщину, що жде не діждеться ваших працьовитих рук* (В. Малик); *Нерідко й заскочить хтось із друзів довідатись, чи скоро одужає, бо товариство жде не діждеться її* (М. Олійник); *До університету я наївно вірив, що десь за коленкоровими палітурками на мене чекає не дочекається істина, і варто лише розгорнути книгу* (В. Дрозд).

◊ **(2) Ждáти (чекáти, виглядáти, сподівáтися) з мóря погóди** — даремно сподіватися на кого-, що-небудь, чекати на щось, залишаючись пасивним. — *Чого ж ти сердишся? — звернувся він обережно. — Ти почекай. Я буду інженером. Ми ще не так заживемо. — Жди з моря погоди, — відрізала вона коротко* (Г. Коцюба); — *Сиди й сподівайся з моря погоди! Ти не міг раніше щось придумати?* (М. Стельмах); — *Тепер чекай з моря погоди, — зауважив Павло, коли підходили до камери. — Дарма радієте .. Вони м'яко стелять, але спати твердо* (М. Сиротюк); *Насос не встигає відкачувати воду, а як від перевантаження зіпсується? Прибуде вода, заллє трансформатор — та й по ньому. Будемо тоді кукурікати, виглядаючи з моря погоди* (з газ.); **(3) Не ждáти (не чекáти) добрá** *від кого і без дод.* — нічого сподіватися на краще або надіятися на кого-небудь. — *Як здумаю та згадаю, як мені без Уляни зоставатись, так за слізоньками світа не бачу! Зостануся з п'яницею, і вже добра не ждати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Злодій, боягуз, базіка, він і справді може лиха наробити. А коли ще припряжеться до нього й Свирид, не чекай добра* (Микита Чернявський); —*Та це ж одеський жулан, — пролунав за спиною в Гориновича голос "студента", — від нього добра не жди* (Ю. Хорунжий); *Не привітавши богів, не піднісши їм жертви, хоч якоїсь, у перший день не можна було ні сідати їсти, ні ладувати нову оселю — добра не чекай* (Ю. Покальчук).

ЖДÁТИСЯ, ждéться, *недок.* 1. Передбачатися в майбутньому. *Думала іти в черниці Або вбитись, утопитись, Так жаль маленьких діток стало — Звичайне, мати, що й казать. Та, може, ждався-таки й зять: Бо вже Катруся під-*

ростала (Т. Шевченко); *Через два тижні ждалося весілля у Якова* (Панас Мирний).

2. *безос.* Відчувати потребу, необхідність у кому-, чому-небудь; хотітися, бажатися. *Тільки ж не так воно сталось, як ждалось* (Ганна Барвінок); *Йосип, тілько кинув оком на своїх, зразу помітив, що не таку невістку ждалося батькові-матері, не таку сестру брату-братовій* (Панас Мирний).

(1) Не жда́тися, *безос., кому* — хто-небудь не має або втрачає терпіння чекати на кого-, що-небудь. *Не ждеться діткам, — побігли в клуню: — Де ж наша мама? — скажи, татуню!* (П. Грабовський).

ЖЕ[1], *(після голосних)* **Ж,** *част. підсил.* Уживається для підсилення, підкреслення значення того слова, після якого стоїть. *Нептун же зараз взяв мітелку І вимів море, як світелку* (І. Котляревський); *Коник плаче, серце мліє; Кинувсь він до Мурав'я: — Дядьку, он зима біліє! От тепер же згину я!* (Л. Глібов); *Люди ж не сміють зійти по тих сходах Геть на верхів'я, туманом повиті* (Леся Українка); // Уживається після вказівних займенників та займенникових прислівників, щоб підкреслити подібність кого-, чого-небудь із кимсь або чимсь, вказати на незмінність, постійність кого-, чого-небудь, на розвиток дії в межах одного місця, часу і т. ін. *Відчинивши тихенько сінешні двері, а потому й хатні, вона полізла в мисник.., потому налапала на стіні ключ від льоху і так же тихенько вернулась до Йона* (М. Коцюбинський); *Тієї ж ночі до лабораторії з'явилася жандармерія в супроводі того самого чоловіка в окулярах* (В. Владко).

ЖЕ[2], *(після голосних)* **Ж,** *спол.* 1. Уживається для з'єднання речень, зміст яких протиставляється. *На господі у себе Чайченко такий самий небалакливий, як і в людях, мати ж його дуже ласкава і привітно до всіх ставилась* (Марко Вовчок); *Гине безславно Самсон в самотині, Серцем же рветься свій люд визволять* (Леся Українка).

2. Уживається для приєднання речення, що доповнює, пояснює, розкриває зміст першого речення. *Радісно в Квітня тріпоче серденько, з грудей же могутніх пісня іллється* [ллється] (М. Коцюбинський); *Мелькнули три світлих плащі, в ту ж секунду передні дверцята відкрились і поряд з шофером сів майор державної безпеки* (О. Сизоненко).

ЖЕБОНІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **жебоні́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Пили* [селяни] .. *прямо розсівшись долі кружка. Кілька таких чорних вінків все нижче вростали в сніги, від них долинало і сердечне побажання, і журливе жебоніння* (М. Стельмах); *— Не треба про Хуму, — втрутилася валіде, скидаючи з себе сонливість, у яку занурилася під монотонне жебоніння голосів* (П. Загребельний); *Верби лірично-замріяно хилили свої віти, прислухаючись до жебоніння бистроплинних ручаїв* (І. Пільгук).

ЖЕБОНІ́ТИ, нію́, ни́ш, *недок., розм.* 1. Говорити неясно, невиразно, нерозбірливо; бубоніти, белькотати. *Він замахав руками, не зводячи вирячених очей з Коржа, який щось жебонів на своє виправдання і озирався на всі боки* (С. Добровольський); *Учора, коли вона, схвильована, зарюмсана, тулилася до Жданового коліна і щось жебоніла йому крізь сльози, він не звернув на неї уваги* (В. Малик); // Говорити швидко, весело, з охотою, але неголосно. *Він невгаваючи жебонів своїм козячим голоском, хвалив, сподівався, божився і прохав* (М. Коцюбинський); *Закохані пари тихо жебоніли по перелазах чи під акацією* (А. Іщук).

2. *перен.* Створювати тихі, одноманітні звуки (шелест, дзюркотіння і т. ін.). *Над нами крутився й жебонів рухливий стовп невразливої, мирно настроєної мошкари* (Я. Качура); *Біля самої стайні по-весняному жебонить струмок* (М. Стельмах); *В невеличкому декоративному басейні жебонів водограй* (В. Шкляр); * У порівн. *Дівчинка стиха сміялася, наче далекий струмок жебонів* (О. Ільченко).

ЖЕБРА́К, а́, *ч.* 1. Людина, яка живе з милостині; старець. *Хата, до котрої ми зайшли, то була напіврозвалена стара кучка, житло старого діда-жебрака* (І. Франко); *Безногий Шпулька був головою корпорації київських жебраків — це він визначав кому, коли й в якому районі жебрачити* (Ю. Смолич); *— Господарю ласкавий, не пошкодуйте хлібця кавальчик, змилостивитеся, Христа ради, — слізним голосом благає жебрак* (І. Нижник); * У порівн. *Коли б не це, я, напевне, попросив би в неї шматочок хліба, як жебрак* (Л. Смілянський).

2. Дуже бідна людина. *— Тебе хотять сватать багатирі, а не такі жебраки, як ми самі* (І. Нечуй-Левицький); *— Золото моє пропало... Лишився жебраком... хоч по світу йди з торбою...* (А. Шиян); *Поблизу гиготіла компанія студентів — чотири юнаки та дві дівчини .. Прищаві комп'ютерники, бліді заручники моніторів, майбутні жебраки-науковці!* (І. Роздобудько).

ЖЕБРАКІ́В, ко́ва, ко́ве. Прикм. до **жебра́к.** *— Але ти, як бачу, ладна собі, зовсім тобі не личить бути жебраковою жоною* (з казки); *Кожна хата свідчила про свої достатки в отій жебраковій торбі* (А. Дімаров).

ЖЕБРАКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жебракува́ти.** *Українське жебракування має різні форми. Не конче тримати поббік себе бутафорські милиці чи простягати руку під церквами .. У нас майже усі є жебраками, тільки випрохують гроші неоднаковими засобами* (С. Процюк).

ЖЕБРАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Бути жебраком (у 1 знач.); просити милостиню; жебрувати, жебрачити, старцювати. *Поїхав* [дід] *і не вернувся. Малий Василь, почекавши його, залишив гніздо і перекинувся у Запоріжжя. Почав жебракувати* (Г. Коцюба); *Дуже скоро ці вигнанки проїдають свої заощадження, одяг, коштовності і жебракують на базарах Стамбула* (В. Малик); *Жебракувати, виманювати у багатіїв мідяки вони соромилися. "Людина повинна чесною працею добувати собі на прожиття", — вчив їх батько* (К. Гриб).

ЖЕБРАКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Схожий на жебрака. *Перед війною у село забрів жебракуватий хлопчина в пошуках куска хліба* (із журн.).

ЖЕ́БРАНИЙ, а, е. Який добувається жебранням. *Він почепив собі і жінці по дві торби на плечі, палиці в руки та й пішов з нею в світ по жебраний хліб* (з казки); *Старцюй, як старцюється, та радій, що маєш хоч жебраний хліб* (М. Стельмах).

ЖЕБРАНИ́НА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **же́брання.** *По великих містах .. бувають десятки тисяч таких бідолах, що не мають де голови прихилити, жиють як воробці в стріхах, блукають з вулиці на вулицю, годуються то жебраниною, то крадіжкою* (І. Франко).

2. Милостиня, подаяння. *Вони* [ченці] *б то, бачите, спасаються тою жебраниною* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); * У порівн. *Польські вояки з ласки, як жебранину, кидали їм* [коням] *в'язки сіна* (М. Грушевський).

ЖЕ́БРАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **же́брати.** *Інші прохачі .. виряджались на жебрання спозаранку* (І. Нечуй-Левицький); *Щоб запомогти невістці, він вийшов з своєю кобзою*

на жебрання у великий мороз і задубів (Ф. Бурлака); — *А твоє жебрання дає щось? Чи перебиваєшся з хліба на воду?* (М. Стельмах).

ЖЕ́БРАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Просити милостиню; жебрачити, жебрувати; старцювати. *Гринько Книш зачав жебрати тоді, як хата йому згоріла* (Л. Мартович); — *А цей, другий, документ дає тобі право жебрати по всій волості* (М. Стельмах); *Мій день почавсь. І тільки скрипне хвіртка — я жду, і називаю, і дивлюсь: лиш перехожі жебрають каліки, до мого апелюють до жалю...* (В. Стус).

2. *що і без прям. дод.* Випрошувати що-небудь у когось. [Зінька:] *Перед ким я скорилася, жебрала, у ногах лазила? — Перед катом своїм!..* (М. Кропивницький); [Неофіт-раб:] *І я ще маю жебрати одежі отій своїй з біди гулящій жінці* (Леся Українка); — *Не приймаю, дочко, такої жертви. Ти, моя дочка, й ти ходила жебрати в ворога помилування* (У. Самчук).

ЖЕБРА́ЦТВО, а, *с.* 1. Збирання милостині; жебрання; старцювання. *Вона добре знала, що близькі сусіди знають, чим живе її батько, знають за жебрацтво* (І. Нечуй-Левицький); *Гринько Книш, хоч жебрав, та міг рівнятися не з одним господарем, так йому послужило те жебрацтво* (Л. Мартович); *Взявши ті гроші, Осип миттю вийшов на вулицю, відчуваючи муки совісті. Докоряв себе за жебрацтво* (І. Пільгук).

2. Відсутність необхідних для існування засобів; злиденність, убогість. *Всі розуміли, що турецька навала змиє і знищить усе, .. і примара рабства, жебрацтва і загибелі якось одразу тьмарила сонячний день своєю жахливою тінню* (З. Тулуб); *Коли я підростав, пишуть мудрі й не дуже мудрі писарі, що, мовляв, у селах панували суцільне жебрацтво, безробіття, темрява неписьменна* (Р. Федорів).

3. Збірн. до **жебра́к** 1. *Жерці краси з жебрацтвом в дружній парі Сидять і просять милостини гріш* (М. Бажан); *Він* [собака] *ненавидів старців, крім того, йому хотілось прислужитися батькові, що теж ненавидів жебрацтво* (О. Довженко); *Така задуха, наче у могилі — Самі пани, жебрацтво і попи* (П. Гірник).

ЖЕБРА́ЦЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жебра́к.** *Дорога захрясла: вози високо навантажені жебрацьким добром — торбами, лахміттям* (С. Васильченко); *Святий Мартин, жебрацький покровитель, з тобою тут поділиться плащем* (Л. Костенко); // Добутий жебранням; випрошений. — *Якби можна було руки віддати під заставу, віддав би до останнього пальця, а сам би пішов по ярмарках за жебрацьким хлібом* (М. Стельмах).

2. *перен.* Злиденний, убогий. *Все .. мало якийсь немов засоромлений, жебрацький вигляд* (Леся Українка); *Дороженеча росла, і життя ставало жебрацьким* (В. Підмогильний); *Десь я сидів (вже й підзабув) і поглядом довіри оцю красу жебрацьку споглядав* (В. Стус).

ЖЕБРА́ЧИЙ, а, е. Те саме, що **жебра́цький.** *Боячися, аби його не вислiджено, він знов покинув пасічника, знов у жебрачій одежі пішов у широкий світ* (І. Франко); *Хтось ізняв пишний ковер цвітистий, що лежав на полонинах, і поклав витерту ковдру руду жебрачу, з дірками й плямами* (Г. Хоткевич); *На його* [парку] *жебрачому тлі мені врізалася в вічі одинока берізка* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖЕБРА́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Просити милостиню; жебрати, жебрувати; старцювати. — *А потім продали нашу саклю. Довелося й жебрачити* (З. Тулуб); *Вона була подібна до тих дітлахів, що по селах і містах жебрачили попід вікнами* (А. Хижняк); *Коли сини забувають про матір, то вмирає вона, жебрачачи, перед сусідськими порогами...* (Р. Іваничук).

2. *що і без прям. дод.* Випрошувати щось у кого-небудь. *Поденним і тимчасовим і досі не заплачено, .. і вони майже щоденно ходять жебрачити до завкому* (М. Івченко); [Дудар:] *Замість поставити Чирву на коліна, вирвати в нього хліб, що десь гниє, ви жебрачите в нього* (І. Микитенко).

ЖЕБРА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **жебра́к.** *Під плотом моєї квартири сиділа сліпа жебрачка — Павліна, вона там жебрала цілий день* (В. Стефаник); *Загальне співчуття бідноти викликала Олімпіада, яка стала тепер жебрачкою* (А. Шиян); *Вулицею шкандибала згорблена жебрачка в лахманині й трусилася від холоду* (В. Чемерис); * У порівн. *Бідна Дюймовочка стала під дверима, як бідна жебрачка, і попросила хоч шматочок ячмінного зерна* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

ЖЕ́БРИ, ів, *мн.* Збирання милостині. *Часом через Остапа циганки спізнялися з мандрівкою на жебри* (М. Коцюбинський); — *Чи й справді їх спонукує до жебрів скрута?.. — тихо спитав Нікольський* (Василь Шевчук); // Милостиня, зібрана жебранням. — *Ет, що твої жебри! от як той дід сліпий, що сидить біля мосту, — ну, той має всякого добра повну торбу* (М. Коцюбинський); *Босі ходили в Пітері навіть спудеї академії, платні їм не давали, й вони жили з жебрів та крадіжок* (Ю. Мушкетик).

Пуска́ти в же́бри *див.* **пуска́ти; Схо́дити / зійти́ на же́бри** *див.* **схо́дити.**

○ **Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри)** *див.* **іти́.**

ЖЕБРО́ТА, и, *ж., збірн.* Жебраки. *Голі ж, босі — жеброта не діти, сором між люди показатися* (У. Самчук); *Хмурить Андрусь посивілі кошлаті брови, злоститься, місця собі не знаходить, а їм, клопотам, байдуже до цього, все лізуть та й лізуть гірше голодної жеброти* (І. Нижник).

ЖЕБРУВА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **жебрува́ти.** *У доповідній записці, датованій березнем 1933 р., йдеться про масове жебрування й безпритульність у містах Київщини* (з наук. літ.).

ЖЕБРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Те саме, що **же́брати** 1. *Махідевран ще дванадцять років оплакувала сина й онука, жила всіма забута, мало не жебруючи* (П. Загребельний); *Раз якось жебрували вони отак під церквою, і трапилось, що одна поважна леді, .. ідучи з служби Божої, помітила графа з двома дітьми, що прохали милостині* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖЕБРУ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Який просить милостиню і живе з неї. *Перебрався він* [царевич] *за жебручого діда і йде до того міста, де та царівна* (з казки); *Коли настав призначений день, царський двір заповнився жебручим народом* (І. Франко); *Кримці такі раді, женуть добичу і ясир, аж тут на дорозі стоїть старий жебручий татарин* (А. Чайковський).

ЖЕБРУ́ЩИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **жебру́чий.** [Неофіт-раб:] *До чого я дожився! Лихо тяжке! Жебрущим дідом замолоду став!..* (Леся Українка); — *За волею шкодую. А що воля, коли ти жебрак жебрущий?* (Валерій Шевчук); *Заблукав сюди зайда, якийсь чужинець жебрущий* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЖЕ́ВЖИК, а, *ч., розм.* 1. Вертлява, рухлива людина легковажної вдачі, що любить похизуватися; фат, ферт, фер-

тик. *Спритно в натовпі нишпорили всілякі жевжики, хихикали веселі молодиці та пустомелі* (І. Пільгук); *Біля кількох лавок цілими гуртками щебетали дівчата, оточені якимись жевжиками в маленьких сплющених кепочках* (О. Гончар); *Він .. справляв враження такого випещеного, добре пахнучого, я хотів сказати, жевжика, і зупинився. Ні, Олег не був жевжиком* (Ю. Покальчук); // Молода, недосвідчена людина. *То поранення, то гострий язик, то якась випадковість відсовували його у тінь, а тим часом двадцятип'ятилітні жевжики вибивалися у міністри чи посли* (М. Стельмах); — *Пам'ятаю, ще підлітком був, коли церкву в селі почали будувати. Ну, будують собі, а ми, такі жевжики, поблизу стовбичимо* (Ю. Збанацький).

2. *рідко.* Те саме, що **горобе́ць.** *Ох! поти жевжики вчащали, Поки всі ягоди на Вишні обдзюбали — Тепер до бідної ніколи не летять* (Є. Гребінка); * У порівн. *В Дантеса були крильця — сріблясті еполетики. Він пурхав, ти звивалася — як жевжик і змія* (Л. Костенко).

ЖЕВЖИКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Схожий на жевжика, який має ознаки жевжика (у 1 знач.). *До Семена дорогою пристали .. двоє жевжикуватих акторів* (О. Ільченко); *В супроводі двох чеченців незабаром заявився жевжикуватий помічник управителя* (О. Гончар); *Он з води захоплено верещить худенький жевжикуватий дошкільник років шести* (В. Нестайко).

ЖЕВЖИКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **жевжикува́тий.** *Незважаючи на всю свою, здавалося б, жвавість і жевжикуватість, він сором'язливий, як усі нормальні порядні люди* (В. Нестайко).

ЖЕВЖИКУВА́ТО, *розм.* Присл. до **жевжикува́тий.** *Він жевжикувато повів очима й плечем: — А все-таки: скільки б ви дали?* (М. Стельмах).

ЖЕ́ВРИВО, а, *с.* Те саме, що **по́лум'я** 1. *Біля вогнища порався, роздуваючи жевриво, бородатий літній чоловік* (С. Скляренко); *Згорбившись, сидів перед вогнищем Катратий і в задумі, незрушно, ніби невидющими очима, в дотліваюче жевриво дививсь...* (О. Гончар); * Образно. *Ні з сього ні з того почув Іван, як .. жевриво встиду обілляло все його тіло* (І. Франко).

ЖЕ́ВРІННЯ, я, *с.* Дія за знач. **же́вріти.** *Чим дальше заїздили в долину, .. тим менше могли що-небудь бачити, крім блимання огнищ і жевріння віддалених пожеж* (І. Франко); *Вони йому дають в легені кисню, підтримать хочуть жевріння вогню в безсилім серці* (І. Гончаренко).

ЖЕ́ВРІТИ, іє, *недок.* 1. Догоряти без полум'я; тліти. *Де були стіжки, там лежали й жевріли купи вогняної мерви* (І. Нечуй-Левицький); *Біля кошари ледве жевріло багаття* (С. Чорнобривець); // Слабо горіти, світитися невеликим полум'ям; блимати. *Перед образами жевріє лампада* (А. Шиян); *Заблимала й згасла "катюша"* [лампа з гільзи] *остання, Лиш вогник у грубці ще жеврів живий* (Л. Первомайський); * Образно. *І вже не вуглинками-жаринками жевріла міжусобиця-сварка, а багаттям палала* (А. Хижняк).

2. Виблискувати яскравим світлом, давати яскраве світло. *Сонце пекло і жевріло посеред безхмарного неба* (І. Франко); *Місяць заллявся світлом, аж жевріючи* (О. Кобилянська); *Внизу були чорні хмари: ніч, а десь по боках жевріли зорі* (Б. Харчук); // *перен.* Яскраво блищати, перев. виражаючи сильні почуття, переживання (про очі); світитися. *Христя глянула на Оришку: низенька.., ніс униз похнюпився, одні очі жевріли спідлоба в глибоких ямах* (Панас Мирний); *Уляна зовсім дівча: тендітна, сухорлява, .. їй ще й чотирнадцяти немає, а вже обличчя вицвіло і очі жевріють хоробливим блиском* (С. Добровольський); // *перен.* Покриватись рум'янцем; червоніти. *Любов Прохорівна ніби теж щиро сміялася, жевріючи від вина* (Іван Ле).

3. *перен.* Яскраво відбивати світло сонця, полум'я і т. ін. *Часом спахне* [пожежа] *під самим селом, аж хати рожевіють і жевріють вікна* (М. Коцюбинський); *Сідало сонце, і небо на заході жевріло* (О. Гончар); // Виділятися своїм яскравим червоним, жовтогарячим і т. ін. кольором; жаріти. *Шипшина вже одцвіла, і на ній жевріли тугі ягоди* (В. Кучер); *Між стеблами* [трав] *жовтими й червоними вогниками жевріли тюльпани, колихались голубі гіацинти* (С. Скляренко).

4. *перен.* Існувати приховано, затаєно; тліти. *Одно тільки скрашало його життя невеселе: надія на краще, що жевріла в його серці* (М. Коцюбинський); *Я відчув, що любов, яка довго жевріла в моєму серці, набрала снаги й розквітла, розкущилась веселим, високим полум'ям* (Ю. Яновський); *Хай досада чи гнів жевріє, Хай до сліз я тебе озлю — Ти для мене не тільки мрія, Я живою тебе люблю* (В. Симоненко).

ЖЕ́ВРІТИСЯ, іється, *недок.* Те саме, що **же́вріти.** *Перед ним Кривавим блиском жеврілося небо* (І. Франко); *На плечах у неї, мов шматок полум'я, червона косинка жевріється на сонці* (О. Гончар); *У таємних куточках її серця жеврілося бажання, щоб Чорнота взяв її* [бранкою] *мимо її волі і тим заспокоїв її сумління* (А. Кащенко).

ЖЕ́ВРІЮЧИЙ, а, е. Який жевріє. — *Один жевріючий сірник тобі здався вогненним колом* (Д. Бузько); *Праворуч виринало з-за океану брунатно-червоне, жевріюче сонце* (Іван Ле).

ЖЕЗЛ, а́, *ч.* 1. Особливої форми паличка, що служить символом влади, високого становища і т. ін. *Проти .. крісла висів великий, на цілий зріст, портрет Петра Могили, чорнявого, з гарним грецьким класичним лицем, хоч і трохи аскетичним, в архієрейській мантії і з жезлом* (І. Нечуй-Левицький); *Стефан Потоцький владним помахом жезла кидає в бій полки* (Р. Іванченко).

2. Паличка, якою регулювальник спрямовує рух транспорту, пішоходів. *Аж ось і місто почалось. Дзвінки трамвайні чуть, І міліціонер жезлом Показує нам путь* (І. Муратов); *Машина промчала дорогою, обминаючи грузовики, і невдовзі опинилась перед ланцюгом поліції. Один з них строго вказав жезлом: зупиніться!* (А. Михайленко); *Знадобився ще один страж порядку, викликаний по рації. Цей .. хвацько замахав жезлом, посилаючи транспорт в об'їзд аварії* (А. Кокотюха).

3. *зал.* Залізний стрижень, який використовують для регулювання руху поїздів. *Акіш знав, що він* [Іван Іванович] *поніс машиністові жезл, і це певна ознака, що зараз поїзд погуркотить зі станції в далеку дорогу* (О. Донченко).

◊ **Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **від по́маху (за по́махом) чарівно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарівно́ї па́лички)** *див.* **по́мах.**

ЖЕ́ЗЛО, а, *с.* Те саме, що **жезл** 1. *Приїхав я в гетьманський Чигирин — він неприступний, як судейське жезло* (Л. Костенко); *Месії жезло Бог простягне із Сіону: — Пануй посеред ворогів. Ти — Цар на троні!* (В. Багірова).

ЖЕЗЛОВИ́Й, а́, е́, *зал.* Прикм. до **жезл** 3. *Жезлова сигналізація;* // Пов'язаний із використанням жезлів (у 3 знач.). *У кінці 80-х років XIX ст. англійськими інженерами були винайдені жезлові апарати для регулювання руху поїздів на одноколійних дорогах* (з наук. літ.).

ЖЕК, у, *ч.* Скорочення: житлово-експлуатаційна контора. *Тільки-но з'явився закон про приватне підприємництво — я .. відкрив малюсінький відеозал у підвалі ЖЕКу* (І. Роздобудько); *Не варто сподіватися на милість від ЖЕКу, а треба поставити в хаті колонку, щоби мати гарячу воду завжди, коли потрібно* (Любко Дереш).

ЖЕ́КІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **ЖЕК.** *Стратону Стратоновичу чомусь пригадався літній день, коли з неба лилося, як з жеківського невідремонтованого крана* (О. Чорногуз); *Ми мали кооперативну квартиру, тому розміняти її було важче, ніж жеківську* (В. Діброва).

ЖЕЛАТИ́Н, у, *ч.* Суміш білкових речовин тваринного походження, що в розчиненому вигляді переходить у драглистий стан; використовується в техніці, кулінарії і т. ін. *Височіють гори лілових і чорних фіг, висять баранячі туші, .. тут же .. мастика, желатин, басма, хна, ароматні мазі для брів* (П. Загребельний); *У Європі вилучають з продажу цукерки "Мамбо", бо вони на желатині з яловичих кісток і хрящів* (Л. Костенко); *Желатин видобувають із колагену кісток, шкіри й сухожилля великої рогатої худоби* (із журн.).

ЖЕЛАТИ́НА, и, *ж.* Те саме, що **желати́н.** *Процес набухання є характерною властивістю гелів у таких високомолекулярних сполук, як желатина, агар-агар, каучук* (з наук. літ.).

ЖЕЛАТИНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Перетворення на густу, желатиноподібну масу. *У виробництві згущеного молока фосфати діють як стабілізатори, що перешкоджають утворенню осадів та желатинізації* (з наук. літ.); *При пропусканні вуглекислого газу через рідке скло відбувається його желатинізація* (з навч. літ.).

ЖЕЛАТИНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **желатинізува́ти.** *У суміші використовується попередньо желатинізований картопляний крохмаль, що забезпечує йому добру розчинність у холодній воді* (з газ.).

ЖЕЛАТИНІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Здійснювати желатинізацію. *Загусники — речовини, що желатинізують рідкі компоненти вибухових речовин (воду, нітрогліцерин)* (з навч. літ.).

ЖЕЛАТИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **желати́н** і **желати́на.** *Желатинове виробництво;* // Вигот. із желатину. *Згадав пекучу гіркоту трамадолу, коли розсмоктуєш желатинову капсулу* (Любко Дереш); *Желатиновий десерт не сприяє відкладенню жиру* (із журн.).

ЖЕЛАТИНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на желатин. *Бронхіальні кісти частіше мають округлу або овоїдну форму, їхній вміст нагадує желатиноподібну, в'язку, прозору або мутну, забарвлену масу* (з навч. літ.).

ЖЕЛАТИНУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **желатинува́ти** і стан за знач. **желатинува́тися.** *Якщо для приготування лініментів використовувати розчинники й вищі жирні кислоти з великою молекулярною вагою, то процес желатинування суміші пришвидшується* (з наук. літ.).

ЖЕЛАТИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Робити густим, схожим на желатинову масу. *Для отримання консистенції гелю розчини желатинували протягом 3–5 хвилин на водяній бані* (з наук. літ.); *Формалін має здатність желатинувати рідкі речовини протоплазми і стабілізувати гелі* (з навч. літ.).

ЖЕЛАТИНУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок і док..* Загусати, ставати схожим на желатинову масу. *Пектини відзначаються здатністю желатинуватися* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕЛЕ́, *невідм., с.* Драглиста їжа, вигот. з фруктово-ягідних соків, вина, молока і т. ін. (перев. з додаванням желатину). — *Ти сьогодні зроби, будь ласка, малоросійський борщ, на друге... нічого не треба, а на третє — зроби желе!* (М. Хвильовий); *Джеймс .. відкрив бляшанку з консервованими курчатами й поклав на кожне блюдечко по кілька ложечок прозорого желе, яким були залиті курчата* (В. Владко); *Плоди кизилу використовують для виготовлення високоякісного варення, напоїв, желе, а також на сушку* (з газ.).

ЖЕЛЕ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до желе; який має вигляд желе. *Розрізняють мармелад фруктовий і желейний, що виготовляється уварюванням цукру з водним розчином агару* (з наук.-попул. літ.); // Вигот. із желе. *Коли желейний торт затвердіє, поставте форму в ємність із дуже гарячою водою на кілька секунд, щоб він відстав від стінок* (із журн.).

ЖЕЛЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на желе. *Чи то непомітно збільшилась сила земного тяжіння, чи в'їхав у невидиму в'язку речовину желеподібної консистенції, — ти крутиш педалі з тією самою енергією, а велосипед стоїть на місці!* (О. Забужко); *Які фантастичні, прозорі й духмяні компоти вона варила і які чисті виходили в них фруктові желе (точніше — желеподібні фрукти), — цього не передати!..* (з мемуарної літ.).

ЖЕЛЕУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення желе або желеподібної маси. *Закриті діжки з джемом залишають у вертикальному положенні на добу для кращого желеутворення* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕЛЕХІ́ВКА, и, *ж., іст.* Український правопис, створений Є. Желехівським 1886 року. *У виданнях НТШ використовувалась, звичайно, желехівка. Цю традицію М. Грушевський переніс і на Східну Україну* (В. Русанівський); *1922 року Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка прийняло у Львові "Правописні правила", що значною мірою наблизили желехівку до правописної системи "Найголовніших правил"* (з наук. літ.).

ЖЕЛІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., діал.* 1. Кричати, сваритися. — *Сюди його давай! Хто викрикує?* — *желіпав посередник* (Панас Мирний).

2. Голосно плакати, ревти. *Невеличку дівчинку Маринку, що желіпала на всі хати, Христя узяла на руки, носила, шикала, дзенькала у вікно, — ніщо не помагало* (Панас Мирний).

ЖЕЛІПНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., діал.* Однокр. до **желіпа́ти** 1. — *Ей, ей!* — *желіпнуло щось з генеральського двору:* — *Тікай, хлопче, біда буде!* (Панас Мирний).

ЖЕЛО́НКА, и, *ж.* Прилад, яким викачують рідину, пісок, грязь зі свердловин під час буріння. *Новітня вітчизняна техніка остаточно витіснила сваб і желонку, якими видобувалась колись нафта на бориславських промислах* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕЛО́НКОВИЙ, а, е. Пов'язаний із використанням желонки. *Видобувати нафту желонковим способом було важко, для цього потрібно не менше двох робітників* (з наук. літ.).

ЖЕЛО́ННИК, а, *ч.* Робітник, що працює біля желонки.

ЖЕЛО́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **жело́нник.**

ЖЕ́МЧУГ, у, *ч., заст.* Коштовна перламутрова речовина у вигляді зерен білого, рожевого, жовтуватого, зрідка чорного кольору, яку добувають із черепашок деяких молюсків; перли. *З порожніх черепашок Жемчуг висипали Мні* [мені] *на груди якісь люди* (С. Руданський); [Л і н к е й:] *Без ліку злота я надбав І самоцвітів назбирав .. Найкращий*

жемчуг-жемчужок Візьми собі для сережок (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); // Вироби, прикраси з цієї речовини. *Накинула на себе небога свитину та й пішла, як була убрана на весіллі, в жемчузі, в дукачах і самоцвітах* (О. Стороженко); * У порівн. *І кожний крок мій з квіточки, з билини Краплисту росу, мов жемчуг, трусив* (І. Франко).

ЖЕМЧУ́ЖНИЙ, а, е, *заст.* 1. Прикм. до **же́мчуг.** *Жемчужне зернятко;* // Зробл. із жемчугу. *Зітхнули жінки й з гореччю* [гіркотою] *захитали головами, .. аж забриніли змієвики й жемчужні низки, жовті й білі* (К. Гриневичева); *Жемчужне намисто.*

2. *перен.* Схожий на жемчуг. *Та посип, сину, жемчужного проса* (П. Чубинський); *Гірко плаче* [цариця] *жемчужними сльозами* (О. Стороженко).

ЖЕНЕ́ВЕЦЬ *див.* **жене́вці.**

ЖЕНЕ́ВКА *див.* **жене́вці.**

ЖЕНЕ́ВЦІ, ів, *мн. (одн.* **жене́вець,** вця, *ч.;* **жене́вка,** и, *ж.).* Мешканці Женеви. *Під кінець XVIII ст. у бібліотеці з'явилися твори славнозвісного женевця Ж.-Ж. Руссо* (з наук. літ.).

ЖЕНИ́ТИ, женю́, же́ниш, *недок. і док., кого.* Поєднувати шлюбом чоловіка з жінкою. *Вдова осталась не сама, А з сином парубком; женити Його збиралась восени* (Т. Шевченко); *Може, женять когось — подивлюсь, підійду, може, давніх знайомих між ними знайду* (Я. Шпорта); *Аттіла хитрий був. Щоб міцніше прив'язати до себе союзних та підлеглих вождів, женив їх на своїх дочках* (В. Малик).

ЖЕНИ́ТИСЯ, женю́ся, же́нишся, *недок. і док., з ким, на кому і без дод.* Брати шлюб (про чоловіка); одружуватися. *Не женися на багатій, Бо вижене з хати, Не женися на убогій, Бо не будеш спати* (Т. Шевченко); — *Як буду коли женитися, мамо, з Манею чи іншою, все одно, однаково буду для себе женитися* (О. Кобилянська); *Старий надумав учетверте женитися* (Ю. Смолич); *Він став уже доволі дорослим юнаком, молодим чоловіком, якому за людськими законами вже й женитися не гріх, а навіть і пора* (Ю. Покальчук).

ЖЕНИ́Х, а́, *ч.* Чоловік стосовно до жінки, з якою бере або збирається взяти шлюб; наречений, суджений. [Василь:] *Я чув, що мій хазяїн не сьогодні-завтра дожида жениха з города, хтось-то має приїхати сватати Горпину!..* (М. Кропивницький); *Жених був стриманий і скромний. Навіть найприскіпливіша мати не змогла б закинути йому найменшу нечемність у поводженні з нареченою* (Ю. Яновський); *Гості випили гуртом, потім музики вдарили по струнах, і жених перший вибирався з-за столу до танку* (І. Чендей); * У порівн. *І сонечко серед неба Опинилось, стало, Мов жених той молодую, Землю оглядало* (Т. Шевченко); // Про неодруженого чоловіка, що збирається одружуватися. *До Онисі часто заїжджали женихи* (І. Нечуй-Левицький); *Дівчині вже вісімнадцять минуло, а вона й досі женихів гарбузами годує* (М. Стельмах); // *розм.* Про молодого чоловіка, що вже може одружуватися. — *Який же у вас гарний жених виріс, хоч завтра під вінець!* (із журн.).

ЖЕНИХА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **жениха́тися.** — *Жалко мені стало за тими нічками тихими, що бачили женихання наше, що чули нашу любу розмову* (М. Коцюбинський); *Параска корила сина, щоб з голови викинув легковажну думку — тепер не до женихання* (К. Гордієнко); — *У вас, дядьку, вже на голові гуляє білий цвіт, а ви з жениханням!* (М. Стельмах).

ЖЕНИХА́ННЯЧКО, а, *с., нар.-поет.* Пестл. до **жениха́ння.** *Ой пливе щука із Кременчука, Да пливе стиха; Ой хто не знає жениханнячка, Той не знає лиха* (з народної пісні); *Зіроньки сяють, місяць пливе в небі, сади цвітуть. Старим людям — і то хочеться постояти на вигоні, згадати жениханнячко та милуваннячко* (О. Бердник).

ЖЕНИХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., з ким, до кого і без дод., рідко на кого, розм.* Виявляти інтерес, велику увагу до кого-небудь, приваблювати до себе приємними розмовами; залицятися. *Сусідні хлопці женихались На гарну дівчину таку* (І. Котляревський); [Антон:] *Я позавчора бачив, як ви отам, за повіткою, женихалися з нею!* (М. Кропивницький); *Пан отаман женихався з Катериною* (Я. Качура); *Галя Баскова. Співуча, гарна дівка, до котрої женихалися на кутку всі парубки* (Ю. Мушкетик); — *Чого в'язнеш, Оришко?* — *запитав* [Петро] *хрипко.* — *Хочу потанцювати з тобою. Спершу женихався, а тепер відвертаєшся* (Валерій Шевчук).

ЖЕНИХІ́В, о́ва, о́ве. Прикм. до **жени́х.** *Григорія, немов полковника, взяли під руки і посадили на женихове місце* (Василь Шевчук).

ЖЕНИХІ́ВСТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **жениха́ння.** *У період женихівства В. Кюхельбекер, з такою притаманною йому здатністю захоплюватися, ідеалізував свою наречену, поетично малюючи її образ* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕНИХІ́ВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **жени́х.** *Кабани ж ночували окремо. Значно їх менше було, бо невпинно вони убували Для женихівських бенкетів* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Такий, як у жениха, власт. женихові. *Вигляд справді був у Тараса не женихівський: нестрижена біла кучма, чорна сорочка, латані білі штани* (С. Васильченко); — *Ну, ото я в нього з п'ятнадцяти років і дотягнув до женихівського віку* (Ю. Збанацький).

ЖЕНИШЕ́НЬКО, а, *ч., нар.-поет.* Пестл. до **жени́х.** *Ой той мені хліб допечен, що високо сходить. Ой той мені женишенько, що три годи ходить* (з народної пісні); *Горить-кипить гірке серденько моє... Ой усім вам, женишеньки, місце є!* (П. Куліш).

ЖЕНИШИ́НА, и, *ч. і ж., розм.* Один із двох закоханих (чоловік або жінка). *Нема в мене роду, ані женишини, Один сирота, як в полі билина* (з народної пісні); *Та чогось моя женишина смутна, невесела* (А. Метлинський); [Ганна:] *А у мене женишина гарнісенький!..* (М. Кропивницький).

ЖЕНИШО́К, шка́, *ч.* Пестл. до **жени́х.** *Коли Неля вийшла в другу кімнату, мати пояснила: — У кіно. Там її женишок чекає* (В. Петльований); *Солдати в синіх кашкетах, зобачивши на котромусь возі дівчину, жартують голосно, весело, примовляючи, що на Сибіру, знаєш, які женишки* (Р. Федорів); // *зневажл.* Те саме, що **жени́х.** *Розлюбив. А справа в тому, — Тут і сам здогадуйся, — Вже до іншої додому Женишок понадився* (П. Дорошко).

ЖЕНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жени́тися.** — *Ми вже старі, тобі треба початок зробити із женінням* (О. Кобилянська); *При згадці про женіння Альоша хмуриться, невдоволено наморщує лоба: він проти цього* (О. Гончар); *Я ніколи не запитував, чи любить вона мене, але інколи, ще до женіння, коли ми зустрічались, полохлива радість зникала як тінь на її лиці* (В. Рубан).

ЖЕНОЛЮ́Б, а, *ч., книжн.* Те саме, що **жінколю́б.** *Їй хотілося підняти бучу, .. обвинувачувати старого женолюба, називати його насильником і деспотом лукавим, але ге-*

тьман своїми очима обезсилював її і приковував до місця (Б. Лепкий); *І сивобровий женолюб Її* [сльозу] *ковтнув куточком губ* (В. Сосюра).

ЖЕНОЛЮ́БНИЙ, а, е, *книжн.* Те саме, що **жінколю́бний.** *Чоловіка, небайдужого до протилежної статі, називають женолюбним, або бабієм* (з газ.).

ЖЕНОЛЮ́БСТВО, а, *с., книжн.* Те саме, що **жінколю́бство.** *У підкорених князівствах князь Володимир лишав намісниками своїх синів. Мав їх багато, бо славився своїм женолюбством* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕНОНЕНАВИ́СНИК, а, *ч., книжн.* Те саме, що **жінконенави́сник.** *Самі козаки знали одну матір — вітчизну .. Й то неправда, що всі вони — женоненависники, потурмаки* (Ю. Мушкетик); *— По-моєму, ви женоненависник? — Аж ніяк, — заперечив я з обуренням. — Нам заповідано природою та Богом мати сім'ю і розмножуватися* (Валерій Шевчук).

ЖЕНОНЕНАВИ́СНИЦТВО, а, *с., книжн.* Те саме, що **жінконенави́сництво.** *Уже немолодою людиною Боккаччо закохався у вдову, яка виставила його на посміховисько. У відповідь він написав книгу "Крук" (1355) — шедевр женоненависництва* (з навч. літ.).

ЖЕНОНЕНАВИ́СНИЦЬКИЙ, а, е, *книжн.* Власт. женоненависникові. *Женоненависницький характер;* // Сповнений женоненависництва. *Антитезу до сеї поетичної легенди становлять женоненависницькі сатиричні варіанти* (М. Грушевський); *Женоненависницька лірика.*

ЖЕНОПОДІ́БНИЙ, а, е, *книжн.* Схожий на жінку; такий, як у жінки; жінкуватий. *— Ну, наш віщун аж ніяк не женоподібний: худий, велика сива борода, — хіба що зодягнений як жінка, — заперечив Іван Семенович* (В. Владко); *Сивоок довго грюкав, поки з'явився заспаний женоподібний євнух* (П. Загребельний); *Жодна дівчина часів середньовіччя не пішла б за парубка, якби помітила, що той побабів (зробився женоподібним)* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕНОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **женоподі́бний.** *Женоподібність його* [віщуна], *звичайно, стерлася з часом, з роками, а жіночий одяг він носить, як і раніше* (В. Владко).

ЖЕН-ПРЕМ'Є́Р, а, *ч., заст.* Актор, який виконує ролі перших коханців. *Сьогодні, крім секретаря Мундта, в приймальній сиділо чотири чоловіка акторів: жен-прем'єр, трагік, резонер і комік* (О. Полторацький).

ЖЕНТИ́ЦЯ, і, *ж., діал.* Сироватка з овечого молока. *Долітала до Івана його* [Миколина] *співанка: Чорногора хліб не родить, Не родить пшеницю, Викохує вівчариків, Сирок і жентицю* (М. Коцюбинський); *Сироватка з-під вурди — це вже останній продукт. Називається жентиця. Її дуже люблять гуцули й п'ють замість води* (Г. Хоткевич); *Як пам'ятаю, гуцули пили тільки — і це не всякий — влітку жентицю на полонині та воду з чуркала* (П. Козланюк); *Вівчар набрав і поставив дві чашки жентиці* (М. Олійник).

ЖЕ́НЧИК, а, *ч.* Пестл. до **жнець.** *Ой жніте, женчики, обжинайтеся, І на чорную хмару озирайтеся* (з думи); [М а т и:] *Ходіте, женчики! вже є полудень* (Леся Українка); *— Більше, більше нагинай стебло, щоб не порізатись, — каже позаду тато .. — От і дочекалися женчика собі, — підхвалює мене мати й сама припадає до росистої ниви* (М. Стельмах).

ЖЕНЧИ́ХА, и, *ж.* Жін. до **жнець.** *Наші женчихи дожали нивки, поставали, повипростовували крижі та відсапували* (І. Франко).

ЖЕНЬШЕ́НЕВИЙ, а, е. Прикм. до **женьше́нь.** *Більшість цих сімнадцятирічних хлопчиків і дівчаток перейшла через справжні бої з .. заготівельниками ікри, червоної риби, ведмежого жиру, тисячолітньої модрини, .. женьшеневого кореня* (Т. Прохасько); // Вигот. із женьшеню. *Вона втирала женьшеневий крем в лице* (Є. Пашковський).

ЖЕНЬШЕ́НЬ, ю, *ч.* Багаторічна трав'яниста рослина родини аралієвих, корінь якої використовують як тонізувальний і загальнозміцнювальний засіб. *Навіть папороть, що цвіте в ніч проти Івана Купала.., з усіма скарбами, що вона їх береже, з усім комплексом легенд і казок, блідне перед тим магічним женьшенем* (І. Багряний); *Якщо артеріальний тиск знижений, рекомендують кофеїн, настойки женьшеню, китайського лимонника, пантокрину, левзеї* (з наук. літ.).

ЖЕНЯ́ЧКА, и, *ж., діал.* Одруження, женіння. *Стара Блєднова неохоче погодилась на цю женячку, підозріваючи, що Юзя зазіхає на маєток її сина* (І. Франко); *— Дівчина готова вроїти собі, що справді будеш з нею женитися, між тим коли ти повинен сам обчислити, що з такої женячки нічого для тебе не вийде* (О. Кобилянська); *— Не розбагатіли ми на женячці, бо скільки можна було взяти за жінкою!* (П. Козланюк); *До женячки Михайло був дуже ґречним і порядним парубком* (М. Матіос).

ЖЕО́ДА, и, *ж., геол.* Округле або овальне скупчення одного чи декількох мінералів, що утворилося внаслідок заповнення порожнин у гірських породах. *Трапляються жеоди до 1 м і більше в поперечнику* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕРДЕ́ЛЕВИЙ, а, е. Прикм. до **жерде́ля.** *Л. П. Симиренко стверджував, що абсолютно всі сорти слив поєднувані з абрикосовою (жерделевою) підщепою* (з газ.).

ЖЕРДЕ́ЛЯ, і, *ж.* 1. Різновид абрикосів із дрібними плодами, що виростають безпосередньо з насіння. *Волоські горіхи, акації та жерделі кидали на двір і на хату довгі чорні тіні, перетканi срібним промінням* (М. Коцюбинський); *Вже одцвіли жерделі. Черешні у цвіту!* (М. Терещенко); *Німотні двері, аніде ні звуку, лише жерделі ветхі у дворі повільно поколихуються* (В. Стус).

2. Плід цієї рослини. *За столом сидів хлопчик і наминав щойно зірвані жерделі* (із журн.).

ЖЕРДИ́НА, и, *ж.* 1. Довгий, тонкий, без гілок кусок дерева; ключина. *Антін Рибка стояв на свому* [своєму] *подвір'ї і .. стругав довгу жердину* (М. Коцюбинський); *Іван стояв на передньому краї плота, вправно орудував жердиною й вигукував: — Кермуй, батьку, прямо!* (С. Чорнобривець); * У порівн. *Була і цариця в колі придворних дам, худа й висока, як жердина, з тонкою шиєю* (О. Іваненко).

2. *розм.* Те саме, що **же́рдка** 1, 2. *Наталка потягнула з жердини білий Назарів кожушок, накинула на голову платок* (В. Козаченко); *Скинув* [Ілько] *сорочку і повісив її на жердину над полом* (Ю. Логвин).

3. Спортивний снаряд для стрибків у висоту. *За свою спортивну кар'єру легендарний український стрибун Сергій Бубка випробував чимало різновидів жердин, хоча особливих змін цей легкоатлетичний снаряд не зазнавав* (із журн.).

ЖЕРДИ́НКА, и, *ж.* Зменш. до **жерди́на** 1, 2. *Над жінкою загусає темна кошлата тінь, схожа на тінь від стіжка сіна на двох тоненьких жердинках* (Г. Тарасюк); *Вище над ними, на жердинках та перекладинах, сиділо більше сотні голубів* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); * У порівн. *Один з*

варягів був височенний і худий, мов ліщинова жердинка, а другий опецькуватий і ледве сягав йому до плеча (І. Білик).

ЖЕРДИ́ННИЙ, а, е. Зробл. із жердин. *Територію розділяють на загони з облаштуванням дротової чи жердинної огорожі* (з наук. літ.).

ЖЕРДИ́ННИК, а, *ч.* Стрибун із жердиною. *Сергій Назарович Бубка — спортсмен-жердинник, тридцятип'ятиразовий рекордсмен світу, шестиразовий чемпіон світу, чемпіон Олімпійських ігор* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕРДИ́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **жерди́нник.** *Чеська жердинниця була єдиною, кому підкорилася висота 4 м 70 см* (з газ.).

ЖЕРДИНЯ́СТИЙ, а, е, *розм.* Подібний до жердини (про людину). *Жердинястий Духнович золотіє чуприною, поруч нього розмахує кулаками Дробаха* (О. Гончар).

ЖЕ́РДКА, и, *ж.* 1. Горизонтально підвішена чи прикріплена перекладина, на яку вішають одяг. *Часом, в неділю, Піднара здіймав з жердки жупан і надягав на себе широкий пояс* (М. Коцюбинський); *Доки вони ходили від жердки до жердки, на яких один біля одного на плечиках висіли різних кольорів і розмірів костюми, Макса покликали до інших покупців* (П. Панч); *Прядка в кутку, над нею — жердка, і на ній — драний кожух, плахта* (Б. Левін).

2. Взагалі всяка підвішена палиця, перекладина. *Сіла я* [пташка] *в кутку на жердці, Крізь дротиночки гляжу* [гляджу] (Я. Щоголів); *Птах стурбовано заворушився на жердці* (Л. Смілянський).

3. Те саме, що **жерди́на** 1. *Я дістав довгу жердку, забрів трохи у воду і так вибрав здобич* (М. Івченко); *Подорожній цупко тримав звізду на високій жердці і крутив її лівою рукою* (Валерій Шевчук); *Він переліз у сад, знайшов там жердку, приставив її до вікна .. і досить легко добрався до нього* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖЕРДНЯ́К, у́, *ч., збірн.* Молоді тонкі дерева, стовбури яких мають розміри жердин. *Диференціація дерев відбувається протягом усього життя деревостану, але особливо інтенсивно — у віці жердняку* (з наук. літ.); *Спостереження над випаровуванням вологи в лісах показали, що в молодому лісі (так звана стадія жердняку) випаровування відбувається вдвічі інтенсивніше, ніж у старому* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕРДНЯКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **жердня́к.** *Варто систематично проводити рубки догляду, особливо в насадженнях жердннякового віку* (з наук. літ.).

ЖЕ́РДОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **же́рдка.** *В лівому кутку сіней, за дверима, на куцій жердочці сиділо три курки* (Ю. Мушкетик); *Аж тут упав йому в око сокіл той дорогоцінний, що сидів на жердочці в його кімнаті* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖЕРДЬ, і, *ж., розм.* Те саме, що **жерди́на** 1, 2. — *Здоров, Степане! Що ти робиш, Що понад річку з жердю ходиш?* (І. Франко); *Вирубав* [Іван] *собі жердь і всі гуси побив* (А. Калин); *Сухі жерді, які вони встромили в землю, через деякий час зазеленіли й пустили коріння* (Д. Білий); * Образно. *Та дві душі, мов сорочки порізнені, Висять на жерді і за вітром пнуться* (В. Стус).

ЖЕ́РДЯ, я, *с.* Збірн. до **жерди́на** 1. *У хащі стояла хижа песиголовця, городжена з жердя* (з казки); *Хуторець був завалений чорними колодами, довгим жердям та схожим на списи хмизом* (М. Руденко).

ЖЕРДЯНИ́Й, а́, е́, *розм.* Зробл. із жердей. *Город обов'язково відгороджувався від решти садиби, сполучаючись із нею хвірткою або перелазом, іноді його відділяла лише жердяна огорожа* (з наук.-попул. літ.); — *Спочатку будинки споруджували згідно з традиціями рідних місць. Попри велику кількість будівельного лісу, зводили хати-мазанки з тонкою жердяною або плотовою основою, обмазаною глиною* (із журн.).

ЖЕ́РЕБ[1], а, *ч.* 1. Те саме, що **жеребо́к.** *Ідучи, раз у раз зустрівалися* [зустрічалися] *з хлопцями, що верталися веселі або смутні, дивлячись по тому, хто який жереб узяв* (Леся Українка); *Ніхто не знає, виймаючи жереб, який талан йому випаде* (З. Тулуб); *На Ремаркових "Трьох товаришів" записувалися в чергу по бібліотеках. Вони з мамою мусили тягнути жереб, хто читатиме перший* (Ю. Андрухович).

2. *перен.* Життєвий шлях і те, що на ньому виникає, створюється життєвими обставинами; доля. *Мій жереб — заклята нужда, Що віру в щастя підкосила...* (П. Грабовський); [Є п и с к о п:] *Врятуєш душу, коли загубиш тіло — се твій жереб* (Леся Українка); *Ніколи ще, як зараз, не вірив він з таким гарячим палом .. у свій щасливий жереб!* (О. Гончар); *Я приймаю на себе тяжкий жереб цей і нестиму його, адже сам вістив: кожен у житті має бути тим, ким є* (Валерій Шевчук).

Ки́дати / ки́нути же́реб (жеребо́к) *див.* **ки́дати.**

◊ **(1) Випада́є / ви́пав же́реб** *кому* — хто-небудь повинен робити, виконувати щось або кому-небудь судилось щось. *Професор здригнувся, хоча до його свідомості все ще не доходило, що саме йому випадає смертний жереб* (В. Малик); *Хвільку ж Джеджалію та Дубу з Крутим Випав жереб тут голови класти, Бороничи тил визволенцям отим Від людської злої напасті* (М. Старицький); — *Який жереб випаде нам у бою — ще побачимо...* (Є. Доломан).

ЖЕ́РЕБ[2], а, *ч., рідко.* Те саме, що **жеребе́ць.** *Микула випустив з обори коня. Колись це був добрий жереб, зараз він стояв старий, сухоребрий серед двору* (С. Скляренко); *Ще в дитинстві закладався* [Кушнір] *з парубками або пастухами, що промчить на якому-небудь необ'їждженому скаженому жеребі* (М. Стельмах); *Всі коні просто самі йшли слов'янину в руки. Окрім того жереба, що потовк ворога Алі* (Ю. Логвин).

ЖЕРЕБЕ́ЦЬ, бця́, *ч.* 1. Статевозрілий кінь — самець кобили. *Жеребець у сірих яблуках дико поводив налитими кров'ю очима і не міг устояти на місці* (П. Панч); *Аж диво брало, звідки така повороткість і жвавість у перетовщеного Какори, під яким аж угинався могутній гнідий жеребець* (П. Загребельний); *Жеребець задер голову й сторожко пряв вухами в бік Соляного шляху* (І. Білик); * У порівн. *Еней і сам так розходився, Як на аркані жеребець* (І. Котляревський).

2. *перен.* Про чоловіка, який чим-небудь нагадує цю тварину. [К и р и л о:] *А того жеребця вже немає?* [Я в д о х а:] *Якого жеребця?* [К и р и л о:] *Та попенка...* (Панас Мирний); — *Так от був той отець Нокентій справжній тобі жеребець із племінної конеферми* (Ю. Збанацький); *Він мав кілька неофіційних родин і вернувся до своєї дружини тільки коли його висунули на цю посаду* [декана] .. *Жеребець!* (В. Діброва).

ЖЕРЕБИ́ТИСЯ, ре́биться, *недок.* Народжувати лоша. *Коні весело іржуть, кобили жеребляться* (Остап Вишня); *Жив собі чоловік з жінкою та малим сином. Ні в кого не були такі багаті жнива, як у них. Вівці котилися, корови телилися, коні жеребилися* (Б. Харчук).

ЖЕРЕБКÓВИЙ, а, е. Стос. до жеребка. *Важливим моментом дитячої гри був справедливий розподіл ролей серед учасників. Він відбувався за допомогою жеребкових примовок* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕРЕБКУВÁННЯ, я, *с.* Вирішення чогось, встановлення прав та обов'язків на що-небудь витягуванням жеребків. — *Розподіляли ми землю так, як повелося з давньої давнини. Не зі злої старшинської волі, а жеребкуванням* (З. Тулуб); *Розселення козацьких куренів на Кубані відбувалося за жеребкуванням* (Д. Білий).

ЖЕРÉБНА, *тільки ж.* Яка перебуває в тому стані, коли в її організмі розвивається зародок (про кобилу). *Ще й кобила не жеребна, а ви вже на лоша батогами цвьохкаєте* (В. Кучер); *Навіть і разу не запріг її* [конячку] *для себе, бо жеребна вона* (М. Стельмах); *У мене в хліві жеребна кобила на часі* (І. Чендей); *Мати кинулася в очерети, де Мар'яна переховувалася з жеребною кобилою* (М. Циба).

ЖЕРÉБНІСТЬ, ності, *ж.* Фізіологічний стан жеребної кобили. *Під час жеребності треба пильнувати, щоб кобила не була худа* (з наук. літ.); *У період жеребності кобил використовують лише на легких роботах* (з навч. літ.).

ЖЕРЕБÓК, бкá, *ч.* Умовний знак (дрібний предмет, папірець і т. ін.), який тягнуть із метою встановлення певної черговості, прав та обов'язків на що-небудь. — *Ми будемо жеребок з ним тягнути, вже домовлено* (О. Довженко); *Коли наломано вже сірників і вкинуто в хустку, .. лишаючи лише вузьку щілину, щоб простромити пальці й узяти жереб, .. виявляється, що жеребків уже тягти нікому* (І. Багряний).

Кúдати / кúнути жéреб (жеребóк) *див.* **кúдати.**

ЖЕРÉБЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жеребéць** 1. *Становому подобався молодий Чіпчин жеребчик, котрого тесть подарував* (Панас Мирний); *Жеребчик кумедно ворушив гострою губою й брав хліб у рідкі молочні зуби, хоркаючи на Тимну бризками* (І. Білик).

ЖЕРЕБ'Я́, я́ти, *с.* Маля кобили; лоша. *Їхала Пречиста Мати на ослятi, Сус* [Ісус] *Христос на жереб'яті* (Сл. Гр.); *Жереб'я схопилося, потрусилося, і заявився з нього прекрасний Татош* (А. Калин).

ЖЕРЕБ'Я́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **жереб'я́.** *Проскакала саваною смугаста зебра з маленьким жереб'ятком* (із журн.); *Тато, женучи кобилу з жереб'ятком, втікали до лісу з села, до якого підступали вороги* (з газ.); * У порівн. *За нею* [панею] *й дві дівчинки мечуться, як тії жереб'ятка, що жахаються* (Марко Вовчок).

ЖЕРЕБ'Я́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **жереб'я, жеребéць.** *Лише купець після кожного ковша видавав з свого потужного тіла розмаїті звуки, схожі то на жереб'яче іржання, то на рикання дикого звіра* (П. Загребельний); *Ще дригалися копита, ще хрипіли груди, ще сіпав жереб'ячий темний інстинкт, та вже з кендюха підступала важка нудота* (із журн.); *Його* [Миколу] *цікавила тільки власна особа, якій хотілося єдиного: не перенапружуватись, котитись по світу перекотиполем, час від часу зачіплюючись за якусь спідницю, щоб від'їстися і вгамувати свою жереб'ячу суть* (Г. Тарасюк); *Жереб'яча гривка; Жереб'ячий біг.*

ЖÉРЕП, а, *ч.* 1. Гірське дерево родини соснових із чорною корою і неколючими короткими листками. *Сосна жереп в Українських Карпатах поширена за верхньою межею переважно хвойних лісів у субальпійському поясі на висоті від 1300 до 1850 м* (з наук. літ.); *Нерідко жереп росте на кам'янистих розсипищах і сфагнових болотах* (з наук.-попул. літ.).

2. Хвойний кущ або карликове дерево родини кипарисових із м'ясистими, подібними до ягід шишками; ялівець. *Замість лісів тепер слався землею жереп, .. в якому плутались ноги* (М. Коцюбинський); *Щодалі вгору, то крутіші схили; Колючий жереп і гранітні брили Нам намагались перетяти путь* (Л. Дмитерко); *Деревину жерепа використовують у промисловості — для виготовлення меблів, олівців тощо* (із журн.).

ЖЕРЕПНЯ́К, ý, *ч.* Збірн. до **жéреп.** *Жерепняки відіграють велику роль у заселенні кам'янистих розсипищ у горах та в утворенні ґрунтового покриву, захищають ґрунт від ерозії* (з наук. літ.); *Щось зовсім не хотілося дертися жерепняком через Буштул, Кепуту і Берть, тим більше, що там ніхто із нас не був і стан дороги був невідомий* (із журн.); *Результати досліджень словацьких ботаніків свідчать, що жерепняки в Татрах здатні швидко всмоктувати дощові опади* (з газ.).

ЖЕРЕТÍЙ, я́, *ч., заст.* Те саме, що **жеретія́** 1. — *Він не жеретій же який-небудь, а наш, трудящий чоловік* (С. Добровольський); *У дисертації виділено значну групу архаїзованих назв осіб, зокрема за особливостями споживання їжі: жеретій, хавдій, халасун та ін.* (з наук. літ.).

ЖЕРЕТІЯ́, í, *ж., заст.* 1. Ненажера. *Чи не своїми мозолями вона заробляла таким-от жеретіям, як твій вітчим, на пуховики?* (С. Добровольський); — *А їсти що будемо? З голоду попухнем! Адже там* [на космічній ракеті], *крім залізяччя, нічого не буде! — Сам ти залізяччя! — розсердився вожак. — Жеретія!* (О. Бердник).

2. Гадюка, що лазить по деревах. *Жеретія обвилася навколо стовбура сухого дуба* (із журн.); * У порівн. *Як списом, шпигнуло його* [січовика] *тим поглядом, неначе холодна жеретія обвилась і здавила йому серце* (О. Стороженко).

ЖÉРЕХ, а, *ч.* Те саме, що **білúзна**[2]. *Жерехи прудкі із сазанами і лящі ліниві золоті, і соми спокійні та уперті заходили...* (І. Гончаренко); *Вони віддалилися від берега, перепливли загату і бистрину, навколо якої різко кидалися жерехи, переслідуючи косячок верховодок* (із журн.).

ЖЕРЛИ́ЦЯ, і, *ж.* Рибальська снасть для лову хижої риби. *Ніхто на селі краще за нього* [діда] *не вмів... упіймати щуку на жерлицю* (О. Донченко); *Рачунське водосховище популярне місце підлідної ловлі окуня на блешню і мормишку, а також щук на жерлицю* (із журн.).

ЖЕРЛÓ, á, *с.* 1. Передній отвір у стволі артилерійської зброї; дуло. *Гармати будуть спрямовані жерлами на Зимовий палац* (О. Копиленко); *Поволі з німою погрозою заворушилися гармати: навідники повертали чорні жерла на ціль* (М. Стельмах); *Зненацька побачив* [Бумблякевич] *довжелезну люфу, що цілилася йому просто в чоло. На якусь мить завмер і дивився в жерло, мов загіпнотизований удавом кролик* (Ю. Винничук); // Частина артилерійської зброї у вигляді труби, через яку проходить снаряд; ствол. *На коліях, наїжившись тупоносими кулеметами та довгими жерлами гармат, стояли .. важкі, присадкуваті сіро-зелені споруди* (Л. Юхвід); *Викотилися візки із гарматами, й каноніри почали розвертати їх, наводячи мідні жерла на козаків* (Д. Білий); * У порівн. *Оточене місто ще курилося сотнями заводських димарів, зведених догори, як жерла величезних фортечних гармат* (О. Гончар).

2. *техн.* Вхідний отвір доменної печі. — *Стійте! — крикнув Крукке, намагаючись спинити рух крана, який просовував уже в жерло печі мульду, наповнену сталевими уламками* (В. Собко); // Вихідний отвір димаря, труби і т. ін. *Жерла заводських димарів, захекавшись, салютують в небо сизим феєрверком диму* (О. Копиленко); *Жерла труб знову рябіють по підгір'ю, женуть, як і раніш, нафту на той бік гір* (О. Гончар).

3. Вузький і глибокий отвір. *Вогонь ще й тепер бушує в надрах островів, струшує їх, корчить і в багатьох місцях вихоплюється крізь гейзери й жерла вулканів* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЖЕРСТИ́НА, и, *ж.* Лист жерсті. *Перед комісаром просто на підлозі на розстеленій жерстині лежала величезна купа зданих паспортів, студентських матрикулів, посвідчень...* (О. Гончар); *Збиралися хлопці до старого млина, пекли там картоплю, кукурудзу в пелюшках, на жерстині насіння смажили* (з мемуарної літ.).

ЖЕРСТЬ, і, *ж.* Тонкий листовий метал, покритий оловом; бляха. *На даху його будинку крутиться вирізаний з жерсті півник* (О. Донченко); *Він саме відкривав коробочку з консервами і різав жерсть легко, немов папір* (Д. Ткач); *Груба стріляла крізь нещільно причинені дверцята червоними жаринками, вони падали на лист жерсті, прибитий до підлоги, повільно згасали* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Сухе листя деренчало.., як жерсть* (О. Донченко).

ЖЕРСТЯНИ́Й, á, é. 1. Прикм. до **жерсть.** *Кілька жаринок випало з печі й тліло на жерстяному листі, прибитому під піччю на підлозі* (Л. Первомайський); // Зробл. з жерсті. *Увесь механізм машинки був закритий чорним жерстяним лакованим кожушком* (Ю. Смолич); *Прийшли на дачу люди з пилами й сокирами, вилізли на будинок і почали зривати старий жерстяний дах* (Ю. Збанацький); *Черв'яків накопано повну жерстяну банку з-під бичків у томаті* (В. Нестайко).

2. *перен.* Такий, як жерсть; який нагадує собою жерсть. *Колись давно-давно був отакий день, прикрашений першим снігом, жерстяним листям дубів, летючими сережками кленів* (М. Руденко); *Сидір з тріском продирався крізь жерстяні зарості смородини* (М. Малиновська).

ЖЕРСТЯ́НИК, а, *ч.* Майстер, що виготовляє вироби з жерсті; бляхар. *Коли проходили повз магазини букіністів, жерстяників і барахольників, Альоша мимохіть кинув оком на розбите залізо широких запон, що за ними темніла порожнеча ще й досі вільних спустошених ніш* (І. Микитенко); *Яків був нестройовиком — працював жерстяником у майстерні* (О. Десняк).

ЖЕРСТЯ́НИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до механічного оброблення жерсті. *Трудомісткість зварювальних, жерстяницьких і деревообробних робіт визначається з урахуванням типу кузова транспортного засобу* (з наук.-попул. літ.); *Донні прості фальці застосовують для з'єднання днищ баків, відер та інших жерстяницьких виробів* (з навч. літ.).

ЖЕРСТЯ́НКА, и, *ж., розм.* Коробка, банка з жерсті; бляшанка. *Ще й могили не втрамбували як слід, коли вдарили на кухні в жерстянку — покликали на обід* (Ю. Збанацький).

ЖЕ́РТВА, и, *ж.* 1. За релігійними обрядами деяких народів — предмет або жива істота, яких приносили в дар богам, міфічним істотам, духам. [Г е л е н:] *Жриця мусить вміти в потребі всяку жертву заколоти рукою власною* (Леся Українка); *Не привітавши богів, не піднісши їм жертви, хоч якоїсь, у перший день не можна було ні сідати їсти, ні ладувати нову оселю — добра не чекай* (Ю. Покальчук); *У річкових вирах, на думку слов'ян, жив водяник, якого перед початком ловіння риби вони намагалися задобрити принесенням жертви* (з навч. літ.); // У Старому Завіті — жертвоприношення Богу у вигляді плодів землі, тварин тощо як вияв подяки, прохання простити гріхи і т. ін. *А коли хто принесе жертву, жертву хлібну для Господа, то нехай пшенична мука буде жертва його, а він поллє на неї оливи і дасть на неї ладану* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *А коли хто згрішить, .. приведе він Господові жертву за провину, за гріх свій, що згрішив* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

2. Добровільний внесок у вигляді грошей або яких-небудь предметів на користь когось, чогось; пожертвування. *Полтавському губернському земству дозволено збирати жертви на пам'ятник у Києві великому Кобзареві України* (Панас Мирний).

3. Той, хто загинув від нещасного випадку, від руки ворога і т. ін. *Це був юнак з чорними вусиками і довгими віями — жертва автомобільної катастрофи* (О. Донченко); *Цікаво, чи буває так, що не розкривається парашут на парашутній вишці... Чи бувають тут нещасні випадки... І жертви...* (В. Нестайко); // Той, з кого знущаються, проявляють насилля. *Усі в'язні вже стояли рядами в коридорі, і Менгель, блискаючи скельцями пенсне, тикав пальцем в обрану жертву* (А. Хижняк); *Що відчуває кат, коли знущається з жертви?* (із журн.); // Про людей, тварин або комах, що перебувають у лапах хижака, у клітці, у сітці і т. ін. *Страшенно скрикнула нещаслива жертва; захрустіли кості під ведмежачими зубами* (І. Франко); *Удави не отруйні, але, нападаючи на свою жертву, обвивають її, душать і ковтають цілком* (з навч. літ.); // *перен., кого, чого.* Той, хто переживає, зазнає різних неприємностей від кого-, чого-небудь. *Залякана сільська дитина, нечесана, погано одягнена, стає жертвою школярів і грубих, неосвічених учителів* (М. Коцюбинський); *Жертви пластичних операцій — це зазвичай знаменитості або багаті люди* (із журн.).

4. Відмова від особистих прав, вигод і т. ін.; самопожертвування. [К а с с а н д р а:] *Брате, не знаєш ти ціни жіночим жертвам* (Леся Українка); — *Ти рисуєшся,* — *враз вигукнула Ніна, — бо... бо це нікому не потрібна жертва!* (О. Донченко).

Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* **віддава́ти; Склада́ти / скла́сти же́ртви (же́ртву)** *див.* **склада́ти.**

◊ **Іти́ / піти́ на же́ртву** *див.* **іти́; Не спиня́тися / не спини́тися ні пе́ред яки́ми же́ртвами** *див.* **спиня́тися.**

ЖЕРТВОДА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто жертвує (у 1 знач.) що-небудь. *Ті, що одержали милостиню, дякували жертводавцеві теплими побажаннями* (М. Старицький); *За карбованця .. осіняв себе* [церковний паламар] *хресним знаменням і низенько уклонявся жертводавцеві* (С. Добровольський); *Для розширення приватної підтримки від випускників та інших жертводавців університети США створили розгалужену систему зв'язків із тими, хто надає фінансову підтримку* (з публіц. літ.).

ЖЕРТВОПРИНЕ́СЕННЯ, я, *с.* 1. За релігійними обрядами деяких народів — принесення жертв богам. *В основі жертвопринесення лежить релігійне уявлення про те, що в людське життя втручаються надприродні сили* (з наук.-попул. літ.); *Християнство, на відміну від інших тогочасних релігій, значно спростило культ, скасувало жертво-*

принесення (з навч. літ.); * Образно. *Ти здасишся, колись відступиш, для чого тобі безглузді жертвопринесення радощів і приємного запаморочення голови? Ти ж розумник і талант* (С. Процюк).

2. Те саме, що **же́ртва** 1. *У Китаї з давніх часів без жалю вбивали полонених під час ритуалу поховання. Особливо багато цих жертвопринесень зустрічається в похованнях періоду царства Цин* (з наук.-попул. літ.).

ЖЕРТВОПРИНО́СИНИ, син, *мн., рідко.* Те саме, що **жертвоприне́сення.** *Одним із головних мусульманських свят є свято жертвоприносин, яке починається 10-го числа 12-го місяця мусульманського місячного календаря, в день завершення паломництва в Мекку, і триває три-чотири дні* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Критикова постать в палкій уяві юнака ставала добрим божеством, що зичливо прийме його перші літературні жертвоприносини* (В. Підмогильний).

ЖЕРТВОПРИНО́ШЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **жертвоприне́сення.** *І поробили вони з нього* [срібла] *речі для Господнього дому, речі для служби та для жертвоприношення* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *В усіх без винятку храмах відбулися врочисті жертвоприношення, що мали на меті подякувати богам за перемогу й випросити в них ласки для нового ратного вождя* (І. Білик).

ЖЕ́РТВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **же́ртвувати.** *Вранішнє жертвування щойно почалось, у каплиці юрмилось повно народу, чоловіків і жінок* (І. Білик); *У римському календарі сатурналії тривали тиждень від 17 до 23 грудня, святкувались традиційним жертвуванням поросяти, святочною трапезою, дарунками, іграми і забавами* (з навч. літ.); *Любов матері вся повна тривог, сподівань і безоглядного жертвування собою* (із журн.).

ЖЕ́РТВУВАТЕЛЬ, я, *ч., рідко.* Те саме, що **жертвода́вець.** *Збирав я їх* [книги] *у жертвувателів без розбору* (Ф. Бурлака); *Кошти на видання книги про історію Михайлівської церкви в Одесі надав киянин, православний жертвуватель, який побажав залишитися невідомим* (з газ.).

ЖЕ́РТВУВАТЕЛЬКА, и, *ж., рідко.* Жін. до **же́ртвуватель.** *Одна літня відвідувачка залишила конверт із великою сумою грошей у благодійному фонді. Найцікавіше, що співробітники не знають навіть імені жертвувательки* (з Інтернету); *Заповіт жертвувательки.*

ЖЕ́РТВУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *що.* Добровільно давати гроші або які-небудь предмети на користь когось, чогось. *Одні* [вояки] *підстелювали йому своє сіно, інші жертвували навіть власні накривала* (Мирослав Ірчан); *Люди .. час по час вибиралися то на Лису гору, то на Копирів кінець і палили буйні багаття, жертвуючи Перунові червоністих півнів та білих сьогорічних ягнят* (І. Білик).

2. *ким, чим.* Нічого не шкодувати, все віддавати, відмовлятися від усього або від багато дечого задля кого-, чого-небудь. — *Радо жертвую нині усім тим добром .., щоб тільки спокутувати тую фатальну помилку* (Б. Лепкий); [А н т о н:] *Прояви великодушність, відступися.* [Н і к а:] *Та ні! Я зовсім не збираюся жертвувати інститутом заради когось із них* (Л. Дмитерко).

(1) Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м) — долати великі труднощі, не шкодуючи нічого, навіть життя задля якоїнебудь справи або заради когось. *Яка мета на світі жить, Коли не жертвувать собою, Коли нічим не дорожить?* (Микола Чернявський); *Цікаво, як довго вона жертвуватиме собою? Здається, це її призвання — всіх жаліти і для всіх собою жертвувати* (В. Винниченко); — *Реєстровці життям своїм жертвують, а якийсь пічкурник хутірський лежить і живіт свій гріє* (Іван Ле).

ЖЕ́РТВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **же́ртвувати.** *Релігійна мета показово перепліталася з матеріальними цінностями в передсмертних заповітах, коли всі нажиті статки жертвувалися родичам, церквам, монастирям "на вічний помин душі"* (з наук. літ.); *За традицією, мед жертвується померлим, а також є засобом захисту від злих сил* (із журн.).

ЖЕ́РТИ, жеру́, жере́ш, *недок., що і без прям. дод.* 1. *вульг.* Їсти жадібно, багато чого-небудь. *Тільки-но полягали* [наймити], *ще й не поснули, устав хазяїн, сів — жере, аж чвака...* (з легенди); *Довіку лев не втомиться ягнят покірних жерти* (Леся Українка); — *Малий, малий, а жере за двох здорових! — під'юджує Гаршин. — Багато їсти навчився, ще коли до школи ходив* (Є. Доломан); * Образно. *Гриць не читав, а жер ті книжки* (Панас Мирний); // *зневажл.* Взагалі їсти. — *А я не люблю тих, хто жере хліб, не зароблений власним потом* (П. Кочура); — *Ну, і як же ж воно діла, хлопці, га? — Нічого, — зітхнув Максим .. — Тільки от жерти хочеться, товаришу сержанте!* (І. Багряний); // Поїдаючи, нищити. *Остались шашелі: гризуть, Жеруть і тлять старого дуба...* (Т. Шевченко); *На сьогоднішніх зборах затверджували план участі піонерії в наступі на гусінь, що жерла садок* (О. Донченко).

2. *перен.* Спалюючи, знищувати що-небудь з великою швидкістю (про вогонь, полум'я). *Тепер вона бачила в печі в'юнкий вогонь, що паливо жер* (М. Коцюбинський); *Пожежа! .. Криваво-червоне полум'я злітало крутим валом, косо йшло за вітром, жеручи суху ковилу* (А. Хорунжий); // Витрачати багато чого-небудь, поглинати. *Чхав* [трактор], *коли треба було заводитися, жер безсовісно пальне* (Ю. Яновський).

3. *перен.* Охоплювати кого-небудь цілком, не давати спокою (про почуття, бажання і т. ін.). *Така їх заздрість жерла, що вони від люті вмерли* (Н. Забіла); *Сергій теж мовчав, хоч його жерла нетерплячка послухати оповідання із життя Дороша* (Григорій Тютюнник).

◊ **Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти** *і т. ін.)* **очи́ма (о́ком)** *див.* **ї́сти.**

ЖЕРТО́ВНИЙ, а, е. 1. Признач. для жертви (у 1 знач.). *Діти дрова збирають, а батьки розкладають огонь, жінки ж місять тісто, щоб спекти калачів тих жертовних небесній цариці* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Перед шаманом лежить жертовна сарна з напівзамерзлими сльозами в мертвих очах* (З. Тулуб); // Пов'язаний із принесенням жертви (у 1 знач.). [К а с с а н д р а:] *О, краще б я тепер мечем жертовним життя її перетяла, от зараз, поки вона ще горя не зазнала!* (Леся Українка); *Козак той уже переносив збиту соколицю на жертовний вогонь* (О. Ільченко); *Жертовна відправа доходила кінця, й коли верховний маг урочисто звів руки до Сонця-Мітри, десь дуже далеко прокотився грім* (І. Білик).

2. Сповнений самопожертви, самовідданості. *Він боявся за своє життя, він почував страх перед смертю, але жертовна сила любові до сина зараз була більша* (Ю. Мушкетик); *Боже! Що ж це ми своїм дітям віками розказуєм про героїв і про жертовні подвиги? Вони ще ж тільки-но почали жити, а ми їм про трагедії й поразки* (Л. Костенко).

ЖЕРТО́ВНИК, а, *ч.* 1. У стародавні часи в язичництві — місце для жертвопринесень. [Л е в і т:] *А святий жертов-*

ник? Стоїть він цілий. [Т і р ц а:] *Тільки без жертов* [жертв] (Леся Українка); *Це була велетенська купа сухого хмизу — урочистий священний жертовник скіфів* (В. Владко); *Богам приносили херсонесці в жертву тварин, птиць і злаки. Жертовники і олтарі стояли на площі перед храмами* (з наук. літ.); * У порівн. *Полум'яні язики з кількох вогнищ, розкладених по селу, неслися у небо, як з жертовників...* (Іван Ле).

2. Стіл у православній церкві, на якому виконуються різні обряди. *Ладан горить на жертовнику, смоли горять запахущі* (М. Зеров); [Г а в р и ї л:] *Коли ми говіли, я бачив тільки шматок вівтаря крізь царські двері, що посередині. А тут все перед очима. І престол, жертовник, і все* (І. Микитенко).

ЖЕРТО́ВНИЦЯ, і, *ж.* 1. Те саме, що **жерто́вник.** *До нашого часу на центральній Агорі збереглася жертовниця Аполлона* (з навч. літ.); *Язичники спалили всього барана на жертовниці* (із журн.).

2. Місце, де збирають пожертви від прочан для благочинної діяльності та на церкву. *За задумом творців каплиці, тут стоятиме жертовниця для збору коштів на користь сімей правоохоронців, які загинули при виконанні службового обов'язку* (з газ.); *Ота бідна вдовиця з відомої євангельської оповіді принесла до храму Божого й поклала в жертовницю якийсь мізер — усього дві лепти* (з Інтернету).

3. Особа, яка здійснює самопожертву. *Олена Теліга — видатна поетка, героїня й жертовниця заради української національної ідеї* (з публіц. літ.); * Образно. *Моя Україна, жертовниця вічна, Що з прірви уже уставала не раз, Розтерзана вкрай, та жива і велична* (з Інтернету).

ЖЕРТО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жерто́вний** 2. *Сама визначила* [Марися Павлівна] *свою життєву дорогу, навіть почуття жертовності ростила в собі, трудного шукала* (О. Гончар); *Що старшою ставала Ліда, то чіткіше усвідомлювала, скільки жертовності й любові у маминому серці* (Люко Дашвар).

ЖЕРТО́ВНО. 1. Присл. до **жерто́вний** 2. *Треба працювати в ім'я своєї літератури і свого народу, працювати жертовно і самовіддано, орієнтуючись при тому на рівень світової літератури, а не на свій, хатній, рівень* (І. Жиленко); *Митрополит Андрей Шептицький 44 роки віддано й жертовно служив церкві й українському народові* (з публіц. літ.).

2. Який виражає жертовність. *Княгиня простягла до нього тендітно-білі руки і так жертовно склала їх долоня до долоні* (Д. Міщенко).

ЖЕРУ́Н, á, *ч., фам.* Те саме, що **ненаже́ра.** *Не будь поміж тими, що жлуктять вино, поміж тими, що м'ясо собі пожирають, бо п'яниця й жерун збідніють, а сонливий одягне лахміття* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Зимою вони* [вужі] *сплять по норах. — А що вони їдять?.. — Думаєш, вони такі жеруни, як ти? Вони засипають і сплять* (У. Самчук); *Жерун і п'янюга був із нього такий, що часом самому вадило* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

ЖЕРУ́НКА, и, *ж., фам., рідко.* Жін. до **жеру́н.** *Іскія скинула з себе серпанок і, чорна, голодна, ковтнула сонце, як вона звикла щодня се робити, та вічна жерунка сонця!* (М. Коцюбинський).

ЖЕРУ́ХА, и, *ж.* Трав'яниста рослина родини хрестоцвітих з білими та блідо-фіолетовими квіточками, зібраними в китиці. *Найпоширенішою в Україні є жеруха лучна, яка росте на вогких луках, по берегах річок і боліт* (з наук.-попул. літ.); *Молоді пагони і листки жерухи містять вітамін С* (з навч. літ.); *Жеруху широко використовують у медичній практиці та в кулінарії* (із журн.).

ЖЕРУ́ЩИЙ, а, е, *поет.* Ненаситний; який знищує, пожирає все навколо. *Загоготить скрізь полум'я жеруще, І закипить ворожа чорна кров* (М. Старицький); *Не горить вогонь жерущий; гострі блискавиці ламаються об скелі* (Леся Українка); *Людина є звичайнісінький звір — злий, жадний, жорстокий, брутальний, вічно голодний, вічно жерущий, .. з усіма підлий і безмежно егоїстичний* (В. Винниченко).

ЖЕРЦЕ́М, *присл., рідко.* З жадібністю; жадібно. *Ненавидять, гонять, б'ють, жерцем пожирають* [злі люди] (П. Чубинський).

ЖЕСТ, у, *ч.* 1. Рух тіла чи рук, який супроводжує людську мову або замінює її. *Тут люди розмовляють не голосом, а жестами й порухом губ* (Яків Баш); *Трудно було зрозуміти все, але вони повторювали одне слово кілька разів, допомагали жестами і сумішшю сербської, російської та української мов* (А. Хижняк); *Він* [Неборак] *намагався описувати його* [автомобіль] *за допомогою жестів і вигуків, він малював його обриси на піску* (Ю. Андрухович); // Узагалі рух тіла. *Офіцери кутаються в ковдри граційними, аристократичними жестами, як колись їхні предки — римські патриції — куталися в тоги* (І. Багряний); *Сагайда рішучим жестом відкинув за вухо свою розпатлану чуприну* (О. Гончар).

2. *перен.* Учинок чи взагалі поведінка людини, викликана певними намірами. *Його* [П. Куліша] *темперамент, повсякчасна віра в свою правду дозволяли йому інколи і широкі жести, одважні вчинки* (М. Зеров); *Вона відчинила двері, пропускаючи Сулімана першим. Цим .. жестом хотіла, мабуть, загладити свій попередній недипломатичний вчинок* (Ірина Вільде); *Несподівано навіть для себе вона чмокнула його, отетерілого від подібного жесту, в щоку і почовгала назад у палату* (А. Кокотюха).

ЖЕСТИКУЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жестикулюва́ти.** *Промовець говорив запально, надуживаючи врочистим жестикулюванням рукою* (Іван Ле); *Щоб оволодіти бодай азами жестикулювання, потрібне тривале тренування, усвідомлення ролі кожного жесту* (з навч. літ.).

ЖЕСТИКУЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* Робити жести для підсилення виразності мови або для вираження чого-небудь. *Він стояв біля кіоска і жестикулював, ніби говорячи з німими* (Іван Ле); *Ми звикли до того, що тіло людини підвладне своїй особистій пластиці. Воно пересувається у просторі, жестикулює, захищає себе від зіткнень* (Ю. Андрухович); *З'явився Каленик, щось почав пояснювати чоловікові, кваплива жестикулюючи* (Ю. Винничук).

ЖЕСТИКУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **жестикуля́ція.** *Експресія виражається через мовні, мімічні, пантомімічні, жестикуляційні засоби, а також через увагу до своєї зовнішності* (з навч. літ.); *Жестикуляційний супровід мови.*

ЖЕСТИКУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* Уживання, використання жестів (у 1 знач.). *Чи піднімав він руку, чи кланявся, чи сідав, чи вставав, його жестикуляція, його рух був нешвидкий* (І. Нечуй-Левицький); *Публіка, посміхаючись, нагородила автора гучними оплесками не стільки, мабуть, за зміст, скільки за жестикуляцію й гримаси* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖЕТО́Н, а, *ч.* 1. Значок, який видають на згадку про якусь подію як відмітний знак (напр., членам якогось товариства), як приз і т. ін. *1897 року за оповідання "Голосні струни" Леся Українка отримала премію Київського літе-*

ратурно-артистичного товариства та щитоподібний жетон з надписом: "Леся Українка" (з мемуарної літ.); *За вправи на брусах і колоді Ніна одержала найвищі оцінки і була відзначена двома золотими медалями, а за вільні рухи — срібним жетоном* (з наук.-попул. літ.).

2. Значок на право участі в чому-небудь або одержання чого-небудь. *Біля кожного забитого звіра лежав жетон з номером стрільця, що поцілив його* (М. Трублаїні); *Малому Дейвові дістались від нього у спадок лише жетон на риболовецького човна та стара губна гармоніка* (С. Жадан); *Робітник при одержанні інструмента тимчасового користування здає в комору свій жетон* (з навч. літ.).

3. Умовний значок, що замінює гроші в деяких іграх, під час користування автоматами тощо. *Єлизавета .. потягла Котика на третій поверх до зали з її улюбленою американською рулеткою. Набравши в касі жетонів на дві тисячі доларів, пара попрямувала до столу* (І. Роздобудько); *У разі коли торгівля товарами (послугами) через торговельні автомати здійснюється з використанням жетонів, карток або інших замінників гривні, датою отримання доходу вважається дата продажу таких жетонів, карток або інших замінників гривні* (з мови документів).

ЖЕТО́ННИЙ, а, е. Стос. до жетона. *Львів — перше місто в Україні, де замість жетонних таксофонів почали переходити на карткові* (з газ.).

ЖЕТО́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **жето́нний.** *Жетоновий малюнок; Жетонова реєстрація.*

ЖЕТО́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жето́н.** *При вході до найдемократичнішого транспорту на вокзалі не знав* [Назар], *що треба кинути підступний синій жетончик* (С. Процюк); — *Грошей в кишені зовсім немає. Ось тільки жетончик на метро лишився* (з газ.).

ЖИВ, *у знач. присудка, розм.* Те саме, що **живи́й** 1. — *А я на своєму слові стану: я за Чайченка дочки не 'ддам* [віддам], *поки жив* (Марко Вовчок); — *Коли б мій батько був жив, моя доля була б інакше уклалася* (О. Кобилянська); — *Як хочеш жив зостатись — кидай чесно шаблю та й уже* (П. Тичина); — *Друже-матросе, цій жінці скажи: я щасливий — я жив!* (С. Йовенко).

Живи́й і здоро́вий <**[І] жив і здоро́в**> <**Живи́й та ці́лий**> *див.* **живи́й.**

ЖИВА́ТИ, *тільки в інфін. і в мин. ч., недок., розм., рідко.* 1. Перебувати, жити де-небудь. *В Опішні під Полтавою бував видатний російський полководець О. В. Суворов, живала там і його дружина Варвара Іванівна* (з наук.-попул. літ.); *Влітку нас із братом відвозили до бабусь у село, часто доводилося живати і в материної сестри на хуторі* (із журн.).

2. Проводити життя у певний спосіб. *Щасливий в світі той, хто так уміє жить, Як наші прадіди живали* (Л. Боровиковський).

ЖИВЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **живи́й.** — *А де мої брати тепер? Де брати? Чи живенькі?..* (Марко Вовчок); *А чутка у гаю була така, Що ніби Щука та частенько, Як тільки зробиться темненько, Лисиці й шле то щупачка, То сотеньку карасиків живеньких Або линів гарненьких...* (Л. Глібов); [І в а н:] *Здрастуйте вам, діточки, в хату! Живенькі, здоровенькі?* (І. Карпенко-Карий).

ЖИВЕ́НЬКО, *присл., розм.* Досить живо (у 2, 3 знач.). *Живенько він* [ведмідь], *що сили мав, На плечі каменюку взяв* (І. Франко); *Жінки махнули живенько до Маріїної хати* (О. Кобилянська); *Чужинська груба говірка зовсім привела хлопців до пам'яті. Живенько посхоплювалися, одяглися, але вийти не встигли — гітлерівські солдати ввірвалися в кімнату* (Іван Ле).

ЖИВЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **живе́нький.** — *Святий його знає, як я й відкараскався від неминучої смерті, і от живесенький* (Д. Мордовець); *М. Вороний у першому числі журналу "Зоря" за 1897 р. писав: «Іван Непокритий в "Дай серцю волю"* [М. Кропивницького], *як оповідав нам сам шановний автор, — живесенький, взятий з самого життя»* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВЕ́СЕНЬКО. Присл. до **живе́сенький.** *Уже за півгодини до закінчення прийому під сусідніми кабінетами не було жодного пацієнта — їхні лікарі живесенько відправляли одне за одним бажаючих підремонтувати своє здоров'я* (з газ.).

ЖИВЕ́ЦЬ, вця́, *ч.* 1. Принада у вигляді дрібної живої рибки, яку використовують для ловлі хижих риб. *У Старику є глибокі ями, де можна впіймати окунів, носарів, на живця часом вчепиться щука чи судак* (О. Копиленко); *Чим наживляти гаки на сома? Черв'яками, живцями, жабами, можна чіпляти шматки м'яса і т. д.* (Остап Вишня); *Вітер приносив запах вареної страви, що притягував селянина, мов рибу — живець на крючку* (В. Барка); * Образно. — *Я не розумію тільки одного, як такий солідний інженер, як Микола Іванович, і той клюнув на цього живця* (В. Собко).

2. Корінці, паростки чи бокові гілки, з яких вирощують нові рослини. *Садять живці смородини способом втикання або під кілок прямовисно і на всю глибину, що сприяє кращому приживанню їх* (з наук. літ.); *Способи розмноження більшості сортів фундука стебловими живцями не дають стабільних результатів і не завжди економічно вигідні* (з наук. літ.); // Кусочок стебла, пагона культурного дерева, який використовують для щеплення дичок. *У щеплених рослин розрізняють верхню (надземну) частину — прищепу, яка виростає з прищепленої бруньки або живця та нижню (підземну) — підщепу* (з навч. літ.); *Охоронці зеленого багатства Карпат закладають насінні плантації. До молодих саджанців в розсаднику вони прищеплюють живці елітних дерев* (з газ.).

3. *перен., розм.* Життєва сила, енергія. [П е т р о:] *Значить — живець є?* [П р і с ь к а:] *Живець! То тільки примхи старечі...* (Панас Мирний); *Традиція — живець нації, вона зростає, набирає нових форм, але як зародок в'яже новий організм з попереднім і дає йому силу життя* (Л. Старицька-Черняхівська); *В тілі ще бринів живець людини, груди командира ще дихали, серце тривожно діяло* (Іван Ле).

4. *діал.* Ремінець з дерев'яною паличкою на кінці, що прикріплюється до невода. *Забродчики закидали на товсту кодолу свої живці; живці обвивались кругом кодоли, як гадюки, і ніби всисались в неї, мов п'явки, а довбишки не давали їм розкручуватись* (І. Нечуй-Левицький).

5. *діал.* Джерело. *У північному кінці цієї твердині* [Аркони] *був багатий на воду живець, до якого вела укріплена для мешканців міста дорога* (із журн.).

◊ **Пройма́ти до [са́мого] живця́** *див.* **пройма́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м]** <**Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]**> *див.* **чорт.**

ЖИВИ́Й, а́, е́. 1. Який існує, здійснює обмін речовин із зовнішнім середовищем, здатний рости, розмножуватися;

протилежне мертвий. *Надбіг другий вовк і з живого ще теляти вирвав шматок м'яса* (М. Коцюбинський); *Умер від рани товариш, а наш зостався живий* (Ю. Яновський); *Мацько із страхом приглядався до розбитого чола сина, обмацував його, наче не вірив, що він повернувся живий* (Р. Іваничук); * Образно. *О, як пили поля жагучі Вологу свіжу і живу!* (М. Рильський); * У порівн. *Вгору здіймаються, наче живії, Білії гори з води* (Леся Українка); // Який є невід'ємною ознакою істоти, що живе, існує. *Треба йому було конче когось при собі мати, душу жваву, голос живий чути* (Марко Вовчок); *Тепер скелі росли перед нами, теплі, навіть гарячі, так наче в їх кам'яних жилах текла жива кров* (М. Коцюбинський); // *у знач. ім.* **живи́й,** во́го, *ч.;* **жива́,** во́ї, *ж.* Той (та), хто живе, існує. *А ми говорим про любов. Говоримо, бо живі думають про живе* (Є. Доломан); *Богдан Гатило вже думав про інше, бо живий мусить думати й дбати про живе, й од учорашнього настрою не лишилось у його серці майже нічого* (І. Білик); *Хто єси? Живий чи мрець?* (В. Стус); // *у знач. ім.* **живе́,** во́го, *с.* Все, що виявляє, має ознаки життя, що живе, існує. [Василь:] *Сонечко світе* [світить], *травиця зеленіє, ліс шумить, пташки у йому* [ньому] *співають, все живе дише, любується своїм життям* (Панас Мирний); — *Живий чоловік .. про живе має думати* (М. Стельмах); // Який створюють рослини, тварини, люди. *Ось знову захвилювався натовп, розступився, утворюючи довжелезну живу алею* (П. Загребельний); *За живою зеленою стіною з виноградної лози почулося шелестіння гравію під чиїмсь ногами і рипіння шкіряного взуття* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *розм.* Те саме, що **жва́вий.** *Вся осяяна дитячим щастям, жива, рухлива, Ялу щебетала про садок, музику і ритмічні танки* (Олесь Досвітній); *Велась жива бесіда* (М. Коцюбинський); *Як же він постарів! Той же вигляд живих очей, але голова посивіла!* (А. Хижняк); *Живі руки в'язальниць .. туго обвивають ужинок перевеслом* (О. Гончар).

3. Який насправді існує; реальний. *Приклад живий перед очима — мудрий Герман.* (В. Винниченко); *Жива історія Росії поставала перед ним на кожному кроці* (В. Кучер).

4. *лінгв.* Який стосується назв істот. *У народній пісенній творчості пестливих форм набувають не лише назви живих предметів, а й узагалі назви будь-яких реалій* (з наук. літ.); *М. Смотрицький перший у нашому мовознавстві підкреслює граматичну категорію живих істот і неживих предметів* (з наук. літ.).

Жива́ газе́та *див.* **газе́та; Жива́ си́ла** *див.* **си́ла; Жива́ фотогра́фія** *див.* **фотогра́фія; Жива́ че́рга** *див.* **че́рга; Живе́ вино́** *див.* **вино́**[1]**; (1) Живи́й і здоро́вий <Жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий>:** а) у доброму здоров'ї (перев. у питальній формі). — *Як то тепер живуть дідусь, чи живі й здорові?* (М. Коцюбинський); б) неушкоджений, непокалічений. *Не міг він умом знести, яким дивом дивним він живий та цілий вискочив...* (Марко Вовчок); — *Люди добрі, гетьте звідсіля живі та цілі, а то буде з вами те, що з комишником!* (Ганна Барвінок); *Маруся чи їла чи не їла, їй лучче усяких розговін* [розговин] .. *те, що Василь вернувся і жив і здоров* (М. Коцюбинський); **Живи́й (людськи́й) това́р** *див.* **това́р**[1]**; Живи́й парка́н** *див.* **парка́н; Живи́й пліт** *див.* **пліт; Живи́й сві́док** *див.* **сві́док; Живі́ карти́ни** *див.* **карти́на; Живі́ кві́ти** *див.* **квіт.**

△ **Жива́ вага́** *див.* **вага́**[1]**; Жива́ вакци́на** *див.* **вакци́на; Жива́ приро́да** *див.* **приро́да; Живе́ срі́бло** *див.* **срі́бло́; Живи́й звук** *див.* **звук; Живи́й інвента́р** *див.* **інвента́р; Живи́й по́крив** *див.* **по́крив; Живи́й ремане́нт** *див.* **ремане́нт.**

◊ **Болю́че (живе́, найболю́чіше** *і т. ін.)* **мі́сце** *див.* **мі́сце; Бра́ти (хапа́ти,** *рідко* **хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти,** *рідко* **схвати́ти) за живе́** *див.* **бра́ти; Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́)** *див.* **вдиха́ти; В живі́ о́чі** *див.* **о́ко**[1]**; Взя́ти на живу́ ни́тку** *див.* **узя́ти; Впекти́ у живе́** *див.* **упіка́ти; Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го)** *див.* **добира́тися**[1]**; До живо́го ті́ла** *див.* **ті́ло; Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти** *і т. ін.)* **/ допекти́ (дошку́лити, дійня́ти** *і т. ін.)* **до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця** *і т. ін.)* *див.* **допіка́ти; Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к)** *див.* **дохо́дити; Жива́ ду́мка** *див.* **ду́мка; Жива́ душа́** *див.* **душа́; Жива́ леге́нда** *див.* **леге́нда**[1]**; Живе́ сло́во** *див.* **сло́во; Живи́й труп** *див.* **труп**[1]**; Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти** *див.* **лі́зти; Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю** *і т. ін.)* **ляга́ти (лі́зти, іти́** *і т. ін.)* **/ лягти́ (піти́, полі́зти** *і т. ін.)* *див.* **лягáти; Живі́ гро́ші** *див.* **гро́ші; Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м** *і т. ін.)* **у зе́млю** *див.* **зако́пувати; Занапаща́ти / занапасти́ти [живу́ (свою́)] ду́шу** *див.* **занапаща́ти; Заче́плений за живе́** *див.* **заче́плений**[1]**; Зачіпа́ти / зачепи́ти за живе́** *див.* **зачіпа́ти; [І] кі́стки живо́ї (ці́лої) не оста́вити** *див.* **оставля́ти; (2) Ле́две (ледь, ті́льки) живи́й [та те́плий]** — у дуже важкому фізичному стані. *Біда тая зовсім його скрутила .. Занедужав тяжче, гірше, — тільки живий та теплий* (Марко Вовчок); — *А чого ти молочка не даєш? га? А тая корівка стоїть, похнюпилась, — тілько* [тільки] *жива* (Б. Грінченко); *Роздратували її якось хлопці на вулиці, схопила вона одного в такі обійми, що ледве живого та теплого із рук вирвали* (Григорій Тютюнник); *Не раз привозив я його додому ледь живого* (Ю. Збанацький); **Мі́сця живо́го нема́ (нема́є, не було́** *і т. ін.)* *див.* **нема́; На живу́ ни́тку** *див.* **ни́тка; Не лиши́ти (не залиши́ти, не оста́вити** *і т. ін.)* **живо́го мі́сця** *див.* **лиша́ти; (3) Ні живи́й ні ме́ртвий** *(рідко* **вме́рлий):** а) дуже наляканий, вражений, приголомшений і т. ін. — *Кинулась вона в воду, вхопила мене за чуб та й винесла на берег. Дивлюсь я, пастушки стоять ні живі ні мертві, тільки очі повитріщали та роти порozзявляли* (І. Нечуй-Левицький); *Коли зиркнув згодом, бачу, підвівся мій Семенко на ніжки, ні живий ні мертвий стоїть. А так, кроків за двадцять від нього, Косованів чорний бугай Жук* (І. Муратов); б) надзвичайно схвильований, стурбований. [Зося:] *Яке там лихо? Я чую тривогу; скажи, що сталось? Я ні жива ні мертва!* (І. Карпенко-Карий); *Ксеня чекала на Федора ні жива ні мертва. Перехвилювалася, передумала найстрашніше* (С. Голованівський); в) сповнений горя, засмучений. *Роман стояв коло домовини ні живий ні мертвий. У йому* [ньому] *неначе серце запеклося од несподіваного горя* (І. Нечуй-Левицький); *Орися сиділа позаду Василя ні жива ні мертва. Вона сама не знала, куди вони їдуть* (П. Автомонов); г) дуже ослаблений фізично. *Ні жива ні мертва вернулася Пріська додому... У голові в неї гуде, у вухах дзвоне* [дзвонить], *в очах жовто* (Панас Мирний); *Ні жива ні мертва Марія важко переводила подих і ледве трималась на ногах* (С. Чорнобривець); **[Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки,** *рідко* **ду́шки)** *див.* **душа́; Ні (і) ду́ху** *(заст.* **ні ду́ха) [живо́го]** *див.* **дух; Ні**

одна́ [жива́] душа́ *див.* **душа́; Пекти́ [аж] до живо́го [се́рця]** *див.* **пекти́; По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слiда́х** <*рідше* **По гаря́чому (сві́жому, живо́му) слі́ду**> *див.* **слід**[1]; **Полі́зти** / (*рідко* **лі́зти**) **живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му)** *див.* **полі́зти; Попада́ти (влуча́ти, вража́ти)** / **попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше** *і т. ін.*) **мі́сце** *див.* **попада́ти; Порива́ти [аж] до живо́го се́рця** *див.* **порива́ти**[3]; **Похова́ти живце́м (живи́м)** *див.* **похова́ти; Пропіка́ти** / **пропекти́ до живо́го** *див.* **пропіка́ти; Сві́жа (жива́) копі́йка** *див.* **копі́йка; Смія́тися в [живі́] о́чі (ві́чі)** *див.* **смія́тися; Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого** *див.* **здира́ти; Ходя́чий (живи́й) мрець** (*рідко* **мертве́ць**) *див.* **мрець; Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб** *і т. ін.*) **лізь** (*рідко* **клади́сь**) *див.* **лі́зти; Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу** *і т. ін.*) **ляга́й** *див.* **ляга́ти; (4) Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **живи́й,** *з дієсл.* — чітко, яскраво, виразно. *Дядько Тимоха... Як живий устає він у мене перед очима... Здоровенна кудлата голова з рудою бородою, з обличчям, умазаним у кіптяву й сажу, з голубими очима* (Б. Грінченко); *Сей Довбуш мов живий вставав в оповіданнях Юрчика в усій своїй могутній красі, чарівній лицарській вдачі* (Г. Хоткевич).

ЖИВИ́Й-ЖИВІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **живі́сінький.** — *Недарма мені сон такий снився: пташка у вікно стукала — на звістку. І кіт умивався цілісінький день. Ну, думаю, гості будуть. Аж ось і гість, і звістка. Я ж казав, що живий-живісінький Андрій...* (О. Донченко); *А найдужче дивувалися і раділи з того, що ось він тут, серед них, живий-живісінький, бо давно звиклися з думкою, що його вже й на світі немає, і поховали його в своїх серцях* (В. Малик); *Земля жива-живісінька. На Княжу гору поглянь — яка думка висока стоїть, а Дніпро якою думкою стелиться, от би тобі ці думки в голову вкласти, щоб розумів землю, щоб шанував землю* (Є. Гуцало).

ЖИВИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *біол.* Який використовується для підживлення рослин, який живить живі організми. *Обмін речовин — це складний процес, що включає в себе засвоєння живильних речовин, їх розщеплення на складові частини, всмоктування останніх і оновлення за їх рахунок організму* (з наук.-попул. літ.); *Вайнер вирощував колонії стафілококів на живильному бульйоні, а потім діяв на них різними антибіотиками* (І. Росоховатський); — *В журналі санкт-петербурзької Академії наук "Собрание новостей" за листопад 1775 року повідомлялось, як один селянин обробляв посівне насіння у вапняковому й живильному розчинах* (М. Стельмах).

2. *техн.* Який забезпечує електроенергією, водою, пальним і т. ін. для нормального функціонування, стану. *У разі пошкодження живильного кабелю користуватися електроприладом заборонено* (з навч. літ.); *Підстанції споживачів отримують електроенергію через розподільний пункт, до якого від джерела живлення прокладена живильна мережа* (із журн.).

3. *перен.* Який сприяє зростові, розвиткові чого-небудь. *Той радісний зв'язок, що вона між собою та коханим своїм увесь час почувала, .. перестав існувати в ту мить, коли всохло його живильне коріння* (В. Підмогильний); *Живильним джерелом його задирливої, веселої молодості був його народ і народний побут* (О. Полторацький).

△ **Живи́льне середо́вище** *див.* **середо́вище; Живи́льний насо́с** *див.* **насо́с.**

ЖИВИ́ЛЬНИК, а, *ч.*, *техн.* 1. Клапан, що регулює надходження води, пального і т. ін. у машину, в апарат і т. ін. *За своєю будовою обпилювач ранцевий вентиляторний схожий на обпилювач ранцевий і відрізняється від нього більш удосконаленим живильником* (з наук.-техн. літ.); *Для керування потоком корисної копалини або породи, що навантажується, люки обладнуються затворами або живильниками* (з наук.-техн. літ.).

2. Машина або пристрій для рівномірної подачі регульованої кількості вихідного матеріалу в різні види технологічного (наприклад, збагачувального) устаткування. *Шківні реагентні живильники використовують для дозування в'язких рідин* (з наук.-техн. літ.); *Психрометричний гігрометр, який вимірює відносну вологість повітря в складських приміщеннях, тепличних господарствах тощо, складається з двох термометрів, температурної шкали, психрометричної таблиці і скляного живильника, в який заливають дистильовану воду* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВИ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **живи́льний** 1, 3. *Підвищення живильності кормів залишається актуальною проблемою тваринництва* (з газ.); *Новий крем для обличчя вирізняється полегшеною текстурою і винятковою живильністю* (з газ.); *Ніколи, ні в які часи не переводились українці, які, припавши вустами до своєї криниці історії, не відчували б могутньої її життєдайності, цілющої живильності* (з публіц. літ.); *Потужний творчий талант завжди знайде шлях для власного зростання та розвитку, завжди відчуватиме тепло схвальних відгуків і живильність конструктивної критики, що завжди стає поштовхом для нових звершень та досягнень* (з Інтернету).

ЖИВИНА́, ви́ни́, *ж.*, *розм.* Щось живе, жива істота. *Він .. любувався її* [риби] *рухами та підскоками, зовсім не думаючи про те, що живина мучиться, конає в болю* [болі], *душиться* (І. Франко); *Такий уже він химерний чоловік. Любить всяку живину, і вона його любить* (О. Копиленко); *Давно відомо, що чоловік — то найблагородніше створіння з усієї живини, що создав Господь* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Він* [острів] *був досить привабливий ззовні, але надто вбогий на флору й фауну. Вепри, сніжно-білі буревісники, альбатроси, окуні й тюлені — оце й уся живина* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЖИВИ́НКА, и, *ж.*, *розм.* Своєрідна привабливість у кому-, чому-небудь, яка надає йому життєвості, жвавості, ніби оживляючи його. *Тільки сьогодні помітила* [Марина], *як м'якшає його живіт, як з'являється живинка на висохлому, ніби в мерця, обличчі* (Микита Чернявський); *Він помер тому, що не було чим дихать, сміятись, говорити. Вся живинка згоріла в ньому до краплі* (В. Близнець); — *Вас ми недарма й помітили, у ваших матеріалах є живинка, вміння бачити і помічати* (О. Шугай).

ЖИВИ́ТИ, живлю́, жи́виш; *мн.* жи́влять; *недок.* 1. *кого, що.* Забезпечувати живі організми поживними речовинами, водою і т. ін. *Цілюща кисню сила вривалася крізь панцир льодовий і рибу на зимовищі живила...* (І. Гончаренко); *Коріння* [осокора] *іще не вирване з землі, воно ще живить гілля свіжими соками* (М. Руденко); — *Ми стоїмо серед холодного мороку, де Сонце нікого не пестить, не гріє й не живить* (С. Плачинда); *Волога, що зберігалась в глинистому ґрунті, живила пасовища, й трава росла буйна, розкішна* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); // *розм.* Забезпечувати кого-небудь продуктами харчування. *Громада прийняла*

його в свої члени, живила його і зодягала за чергою (І. Франко); *А як прийдеться з нашими вкупі живити Те дівчатко маленьке і теє хлоп'я, То .. більше риби ловитиму я* (Леся Українка); *Наш повіт мусив живити наш фронт .. Забирали по дворах ементальські тільні корови під ніж .. Так само було й із хлібом* (А. Чайковський).

2. *що, спец.* Постачати, забезпечувати чим-небудь необхідним для нормальної дії. *Нічого не брав чужеземець, лиш трошки харчів на прожиток та дрова, та смолу, щоб ними вогнище живити* (Дніпрова Чайка); *Дніпрова синя глибина Покірні двигає турбіни, І ллється електричний струм, Жадібні живлячи машини* (М. Рильський); *Він* [акумулятор] *може живити своєю електрикою машину на двадцять п'ять кінських сил протягом цілих ста годин!* (В. Владко).

3. *кого, що, перен.* Підтримувати кого-, що-небудь, сприяти зростові, розвиткові когось, чогось; запалювати, надихати. *Море давало натхнення великому художникові, живило його творчість* (О. Довженко); *Саме з ним у Тараса була така безтурботна, захоплююча молода дружба, яка вливала сили, живила надії* (О. Іваненко); *Я з того покоління, дитячі спогади якого живили розповіді фронтовиків* (А. Михайленко); *Українська ідея .. нас живить, скеровує і надихає вічним світлом* (Д. Павличко).

ЖИВИ́ТИСЯ, живлю́ся, жи́вишся; *мн.* жи́вляться; *недок.* 1. Забезпечувати свій організм поживними речовинами; харчуватися. *Кожному хочеться жити, кожному треба живитись!* (Панас Мирний); // Їсти. *Декотрі шукають затінку, інші виймають харчі й живляться* (Леся Українка); — *Сідайте, отченьку .. Тут вино, а отсе пиріжки. Живіться!* (Б. Лепкий); // *чим.* Уживати в їжу, споживати. *Живився* [Тонконоженко] *самим чорним хлібом з прілого борошна та картоплею* (В. Самійленко); *Перемовляючись, шпаки моторно бігають і живляться комахами* (О. Копиленко); *Чого так багато мишей плодиться? Та того, що їх усяке їсть — і тхір, і колонок, і куниця, і горностай, і сова, і лисиця — всі живляться ними* (І. Багряний).

2. *біол.* Засвоювати необхідні для організму поживні речовини. *Сосонка не помічала, що її сестри, напоєні тими ж земними соками, якими живилася й вона, вже давно перегнали її в рості* (М. Руденко); *Після вивчення біології сірчаних бактерій Виноградський виділив іншу групу мікроорганізмів, .. які також живляться неорганічними речовинами* (з наук.-попул. літ.).

3. Забезпечуватися тим, діставати те, що необхідне для нормального функціонування, дії, стану. *Під час вечері Мишуня налаштував радіоприймача, який живився постійним струмом від батареї* (Ю. Яновський); *Не вистачає новому Коростеневі одної електростанції, бракує енергії. Будуватимуть нову, що живитиметься з торфу* (Б. Антоненко-Давидович); *Взимку ріки вкриваються кригою, вони мають низький рівень води і живляться головним чином підземними водами* (з навч. літ.).

4. *перен.* Використовувати що-небудь як джерело розвитку, збагачення. *Проза Яновського, Гончара, Стельмаха, поезія Тичини, Малишка, Воронька весь час живляться соками народного слова* (М. Рильський); *Громада з хлібом-сіллю вийшла їм навстріч, а дехто вже сокири й коси нагострив маєток та монастир руйнувати та добром панським живитися* (Д. Білий); *Серед джерел та впливів, якими живилися певні визначальні мотиви шевченківської творчості періоду 1844–1860 рр., є літопис Самійла Величка* (з наук. літ.); // Знаходити в чому-небудь підтримку своїх бажань, почуттів, мрій. *Як умру я на чужині, Хто буде молитись? Чим буде душа голодна По смерті живитись?* (С. Руданський); *Ганна випурхнула з хвіртки, осяяна своєю дівочою радістю, що живиться чеканням нової зустрічі з милим* (М. Руденко); *Нечасті були вони, оці грайливі хвилини, але ти вмів насолоджуватись і живитися ними* (М. Бажан).

◊ **(1) Живи́тися акри́дами і (та) [ди́ким] ме́дом** — їсти дуже мало, мізерно харчуватися. *Він* [отець Парфентій], .. *живиться тільки .. медом та акридами* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖИВИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Густа прозора рідина, що виділяється зі стовбура хвойного дерева і складається зі скипидару та смоляних кислот. *Так пекло* [сонце] *високі соснові стіни, що на них виступала живиця* (М. Коцюбинський); *Теплий пісок співав під ногами, лози ласкаво торкалися обличчя, живицею пахтіли сосни* (О. Бердник); *Там грало сонце, упоєні пахощами квіток та живиці, мліли столітні смереки* (Ю. Логвин).

2. *жарт.* Те саме, що **горілка**[1]. [К о б з а р:] *Аби була ласка слухати, поки не охрип, співатиму; а охрипну — чарочку-другу тії ледащиці-живиці, як то кажуть, та й знову* (Т. Шевченко); [М и к о л а:] *Одно мене ще в світі держить — отся живиця! (Бере чарку, наливає і п'є)* (І. Франко).

ЖИВИ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **живи́ця** 1. *Холоду тут* [у лісі] *менше було чутно, дерева дихали якоюсь теплою, живичною парою* (І. Франко); *Живичний запах, що розходився лісом, обіймав і освіжував нас* (О. Кобилянська); *Коли відтер* [Ілько] *пилкою-ножівкою шмат дошки, то відчув, що вона не схожа ні на березу, а ні на вербу. Ну, звичайно ж, і на сосну та ялину. Бо не було від неї живичного, смоляного духу* (Ю. Логвин); *З лісу пахло грибами, живичним теплом* (Є. Пашковський).

ЖИВІ́СІНЬКИЙ, а, е. Підсил. до **живи́й** 1. *То були живісінькі люди. Один був старий рибалка, Панас Круть, а другий — молодий, Панько* (І. Нечуй-Левицький); *Він кладе в інкубатор яйце. Звичайнісіньке куряче яйце, а за три тижні звідти — пі-пі! Курча! Живісіньке курча!* (О. Донченко); *Побачила* [Наталка] *ще здалеку, що хлопці живісінькі, і була спокійна. весела* (І. Багряний); *Живісінький і цілісінький стояв мій друзяка Кукурузяка на березі, виткнувши із кущів голову, і радісно усміхався мені* (В. Нестайко).

ЖИВІ́СІНЬКО. Присл. до **живісінький.** *У багатій уяві дитини час від часу поставав образ Божої Матері, серце якої розшите сімома мечами, а з очей так живісінько спадали сльози на мертву плоть Спасителя* (з наук.-попул. літ.); *Пісня про Морозенка живісінько нагадувала Т. Шевченкові в засланні безталанну Україну* (з наук.-попул. літ.).

ЖИ́ВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **живи́й** 2. *Малі чорні очі* [чоловіка] *мали живість ящірки* (І. Франко); *Мав він* [Мустафа] *чорні очі й велику живість свого батька* (О. Назарук); *Лексична багатозначність надає мовленню гнучкості та живості і дозволяє виражати найтонші відтінки думки* (з наук. літ.).

ЖИВІ́Т, вота́, *ч.* 1. Частина тіла людини і тварини, в якій містяться шлунок, кишечник, печінка і т. ін. *Колись гарний, з палкими очима молодий хлопець дивився тепер хитро, ходив з закругленим животом і усміхався* (Н. Кобринська); *Так он біда: куди він не поткнеться, — Усяк од реготу береться за живіт* (Л. Глібов); *Гафійка чухала їм* [свиням]

животи, такі рожеві, повні (М. Коцюбинський); // Про шлунок, кишечник. *Заболіла головонька, Заболів живіт, Упав чумак коло воза, Упав та й лежить* (Т. Шевченко); *У животі в матушки Раїси приємно бурчало від ситої м'ясної вечері* (О. Донченко); *Черешня така, що хоч і відро її з'їси — живіт не болітиме, тож смакуй, ласуй, але й про норму не забувай!* (О. Гончар); // Протилежна щодо спини частина людського тіла. *Не влежить* [відьма] *довго, бо тільки і можна животом лежати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Він повз на животі, стогнучи й ойкаючи* (О. Донченко); *Широкоплечий циган у жилетці на голому тілі, у широких зелених плюшевих шароварах, збивши на потилицю капелюха, лежить на животі, спершись підборіддям на руки* (Григорій Тютюнник); *Жінка лежала на животі, широко розкинувши руки* (Ю. Бедзик).

2. *заст.* Життя. *Його сивуха запалила І живота укоротила, І він, як муха в зиму, зслиз* (І. Котляревський); — *О! почекайте лиш, не буде в вас охоти За живота чортам служить!* — *Цар грізно загукав* (Є. Гребінка); — *Коли б тобі не даровано живота, я би посік тебе тут-о!* (І. Білик).

[За] живі́т схопи́ло *див.* **схо́плювати.**

◊ **[Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки,** *рідко* **в бо́ки)** *див.* **бра́тися; [Аж] рва́ти бокú (животú)** *див.* **рва́ти; Бра́ти / взя́ти за живі́т** *див.* **бра́ти; (1) Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́)** *у кого і без дод.:* а) хто-небудь дуже голодний, хоче їсти. — *Бач, зголоднів!* — *з співчуттям обізвалась Соломія.* — *Ая!.. ая... ще й не такої заспіваєш, як живіт присохне до спини* (М. Коцюбинський); — *А чи не розжився б я у вас на шматочок хліба. Вже живіт до хребта присох...* (Ю. Збанацький); б) хто-небудь дуже худий. — *Чого ти чванишся? Старці, злидні, животи з голоду присохли до спини, а воно приндиться...* (М. Коцюбинський); — *Оце знайшли пузатого. Живіт до спини присох! Ходить як з хреста знятий...* (О. Гончар); **Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в животі́** *і т. ін.)***]** *див.* **ма́ти**^{2}**; Нема́є (нема́) Бо́га у се́рці (в душі́, в животі́)** *див.* **нема́; Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в животі́)** *див.* **ма́ти**^{2}**; Не ма́ти царя́ в голові́ <Не ма́ти Бо́га в животі́, а царя́ в голові́>** *див.* **ма́ти**^{2}**; Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т** *див.* **підтяга́ти; Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)>** *див.* **притяга́ти; Тя́гне за живі́т (за печі́нки́,** *рідко* **за печі́нку)** *див.* **тягти́; У животі́ [аж] пи́щики гра́ють** *див.* **пи́щик; Чу́хати хребе́т че́рез живі́т** *див.* **чу́хати; (2) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] на живі́т (на пуп),** *зі сл.* к р и ч а т и, р е п е т у в а т и *і т. ін.* — дуже голосно, сильно, надривно. *Кричить як на пуп* (Номис); *Осатаніла вража баба І крикнула як на живіт* (І. Котляревський); *У Йвана та Петра дві хати запалали, А Йван з Петром сами* [самі] *себе не рятували; А тілько* [тільки] *.. кричали на живіт* (Л. Боровиковський); *Житці виходили подивитися, хто там так на живіт репетує* (Панас Мирний); [Д е р е в і ц ь к и й:] *Ти чого ж, Петре, так галаснув мов на живіт? Спокійніше не вмієш розмовлять?* (М. Кропивницький).

ЖИВІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Робитися, ставати живішим *(див.* **живи́й** 2). *Вітька щось думав своє. В його* [нього] *уважніше щурились очі, живішала усмішка* (С. Васильченко).

ЖИВКИ́Й, á, é, *рідко.* Те саме, що **живу́чий** 2. *Спросоння зітхнула хвіртка, і уже Іван Васильович, приминаючи живкий подорожник, підходить до машини* (М. Стельмах).

ЖИ́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **живи́ти.** *А от ще пуп'янки у мене на столі Сьогодні розцвіли у хатньому теплі На стеблах, живлених солодкою водою* (М. Рильський); *Середнього росту, чорнявий, добре живлений на полтавських хлібах, він спокійно дивиться на своїх суддів* (Б. Лепкий); *Байбалові ревнощі, нічим не живлені, зійшли нанівець* (М. Сиротюк).

ЖИ́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **живи́ти і живи́тися.** *Все в цій постаті свідчило .. про щоденну безупинну працю, про не дуже добре живлення* (І. Франко); *Нітрифікація відіграє важливу роль у живленні вищих рослин, забезпечуючи їх більш придатними для засвоєння формами азоту — солями азотної кислоти* (з наук.-попул. літ.); *Коронарні артерії відходять від аорти і, розгалужуючись до капілярів, забезпечують живлення серця* (з навч. літ.); *Весь час вони* [напівпровідникові елементи] *перетворюватимуть променеву енергію Сонця на потрібну нам електричну. Ось де джерело енергії для живлення цілого господарства міжпланетного корабля!* (В. Владко); *Заміна джерела живлення не передбачена. Батареї намертво впаяні, їх повинно б вистачити на рік безперервної роботи* (О. Тесленко).

2. Те, чим живиться організм (перев. про рослини). *Марта спитала, чи не позначиться в майбутньому штучне живлення на людській психіці* (В. Підмогильний); *Щоб одержати високі врожаї озимої пшениці, необхідно забезпечити рослини всіма елементами живлення і особливо на перших фазах їх розвитку* (з наук. літ.); *Паразити потребують іншого, відмінного тваринного або рослинного організму, в якому або на якому мешкають тимчасово чи тривалий час і від якого також тимчасово чи постійно отримують живлення для розвитку й розмноження* (з наук.-попул. літ.).

3. *спец.* Енергія, матеріали і т. ін., необхідні для нормального функціонування чого-небудь. *Рація і живлення потрапили до їхніх* [карателів] *рук, а я якимось чудом вислизнула* (В. Малик); *Вхідний робот голосно гукнув:* — *Що там сталося? Я думав, що вже помер.* — *Все гаразд, Робі,* — *мовив Морі, не виходячи до нього.* — *Чомусь зникло живлення* (О. Тесленко); *Водовугільне паливо підвищеної концентрації на основі вугільного шламу доцільно використовувати як живлення топки* (з наук.-техн. літ.).

ЖИВЛО́, á, *с., діал.* Усе живе, жива природа. *За сонцем усе живло прокинулось* (Панас Мирний); *В її* [природи] *голосах не дзвеніло чуття людське — се радше був голос дикого, грізного живла...* (Уляна Кравченко); *Роззвірений чоловік від живла і від звірюки страшніший* (Б. Лепкий).

ЖИВЛЮ́ЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **живу́щий** 1. *Кедри .. підіймалися схилом вгору, але поступово втрачали свою велич, наче їм бракувало живлючої води, а потім взагалі зникали* (В. Владко); *Дівчина взяла манго.., посмоктала живлючого соку* (О. Бердник); *Над селом спустився вечір. Долом попливла живлюча прохолода* (із журн.).

ЖИВЛЮ́ЩИЙ, а, е. Те саме, що **живу́щий** 1. *Сонце й вітер весняних степів Тепло живлюще в груди сіячів Без міри щедро будуть уливати* (М. Рильський); *Скроплений живлющою росою, росток пробився на безмежжі нив* (П. Дорошко); *Притягувала можливість добути в місті хоч трохи хліба. Непереможно схотілося знов відчути смак його і пахощ: добрий і чистий, живлющий* (В. Барка); *Сухе, насичене озоном повітря живлющим джерелом вливалося до легенів, збуджувало думку, підбадьорювало* (О. Бердник).

ЖИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., збірн., розм.* 1. Свійські тварини, птиця. [Т и б е р і й:] *Їдуть на базар вози, везуть .. на продаж всяку живність: поросята, чуєте, як кувікають? Качки такають, гуси ґерґотять, кури сокочуть!* (М. Кропивницький); *Чи тільки сама живність гостей вражала? Були тут і плуги, що камінь вивертають* (К. Гордієнко); *У дворі з'являлись то свині, то кролі, то кури, то гуси, яких вона підгодовувала на продаж. Вся ота живність вимагала неабиякої уваги* (А. Дімаров); *Не було чути іржання коней, гавкання собак, звичного шарудіння обов'язкової живності в господарських подвір'ях* (Д. Білий).

2. Живі істоти, признач. для їжі. *Одного разу вилетіла сова ввечері мишей та ховрашків добувати, пуцьвірінків своїх живністю потішити* (Б. Антоненко-Давидович); *Дрібно б'ючи крильцями, воно* [галченя] *з карканням розкривало дзьобик, а мати клала йому в рот якусь живність* (А. Шиян).

ЖИ́ВО, *присл.* 1. Виразно, яскраво, чітко. *Ціла подія живо стояла перед очима* (М. Коцюбинський); *— Ніколи дитячі літа не пригадуються так живо, як на Святий вечір* (Б. Лепкий); *Збуджена уява* [Дороша] *живо малювала перед ним недавно бачені і пережиті картини* (Григорій Тютюнник).

2. *розм.* Енергійно, пожвавлено, з пришвидшенням темпу. *Мов від окропу я метнувся живо* (І. Франко); *Усі вони живо .. розмовляють про будову хати* (Марко Черемшина); *Раптом бачим: шумно, живо гурт хлоп'ят на нас біжить* (П. Тичина); // Дуже, посилено. *Володька та скриня також дуже живо цікавила і не тому, що там ті бутлі, а зовсім чимсь іншим. Володько знає, що мама переховують там якісь старі книжки і папери* (У. Самчук); *Треба сказати, що старенька живо цікавиться всім, що оточує її сина* (І. Волошин); *Її зовнішній вигляд живо зацікавив продавця* (А. Кокотюха).

3. *розм.* За короткий відрізок часу; швидко. *Палій з Паликопою випотрошили кабана й підсвинка — живо упорались, по-запорозьки* (Д. Мордовець); *Під верхом лісок був невеликий. Сей ми перебігли дуже живо* (І. Франко); *Живо баркас спорядили, все як з-під землі взялося, і поїхали ми з тим самим поручиком до крейсера* (В. Собко); *— Ну-бо, Мелантію, живо огонь розпали у господі* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЖИВОВИ́ДЯЧКИ, *присл., діал.* Особисто, власними очима. *— Я не міг цьому вірити, поки не побачу сам, живовидячки, — одповідав їй улесливий голос економа* (С. Васильченко); *Щоб же ви не подумали, що все це брехня і бредня, а могли в тому при бажанні живовидячки пересвідчитися, я велів жінці .. прийти до тої лазні* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); * Образно. *Переді мною, наче брама, розчиняється діброва, до мене живовидячки наближаються далекі тихі води і прихилені до них зорі* (М. Стельмах).

ЖИВОГЛО́Т, а, *ч., розм., рідко.* Те саме, що **живої́д.** *Фон Гофман зазирнув до рота, немов худобу купував, — звірячу пику живоглота Єгор навік запам'ятав!* (М. Упеник); *Ті живоглоти підштовхують хлопців карабінами, погукують на натовп, посвистують своїми пищиками, збираючи поліцаїв на підмогу* (Р. Андріяшик).

ЖИВОГЛО́ТСТВО, а, *с., розм., рідко.* Нещадне визискування, гноблення, користолюбство. *І давні Бернсові пророцтва Їм згадуються в час, коли Світ мракобісся й живоглотства Могутні грози потрясли* (М. Бажан).

ЖИВОДА́ЙНИЙ, а, е, *поет.* Який дає силу, енергію, який потрібний, необхідний для життя; животворний. *Він забув свою втому, свої безсонні ночі і працював, як після живодайного сну і освіжної ванни* (О. Довженко); *Ллє живодайний дощ, і купається під ним Мальва, біжить попереду, хлюпається в теплих потоках, набирається сили* (Р. Іваничук); *Тепер же два Сесострісові сини порятували не тільки рідних батьків та братів, але й увесь народ країни живодайного Нілу* (І. Білик); *Саме живодайна сила землі для людини породила й традиційне порівняння її з матір'ю* (з наук. літ.).

ЖИВОДА́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **живода́йний.** *У символічному образі Прометея Т. Шевченко показав незламність народів царської Росії, титанізм і живодайність їх фізичних і моральних сил, а в образі неситого орла — царизм* (з навч. літ.); *Поліфонія тем, краса і живодайність художніх перевтілень збагачує і робить неповторним цей виставковий вернісаж вишиванок* (із журн.); *Живодайність вод Карпат.*

ЖИВОДА́ЙНО. Присл. до **живода́йний.** *Ніжна і м'яка розмова, доброзичливі зауваження, розумні поради, вміння вести діалог — завжди живодайно впливають на психіку і поведінку співрозмовника* (із журн.).

ЖИВОДЕ́Р, а, *ч., розм.* 1. Той, хто жорстоко поводиться з тваринами (перев. собаками); гицель. *Гицель схопив велику собаку за ребро і, не зовсім убивши її, тягнув напівживу городом. Тарас Григорович обурився і докорив живодерові* (О. Афанасьєв-Чужбинський); *Суд у справі живодера, який із особливою жорстокістю вбив понад 100 безпритульних тварин, постановив направити обвинуваченого на психіатричну експертизу* (з газ.).

2. Те саме, що **живої́д.** *З уст його часто зривалося: "Хай будуть прокляті оті живодери, глитаї"* (С. Скляренко); *— Ти приїхав зламати наш закон, а нас живих оддати в оренду оцьому недомірку. Це — живодер* (Ю. Мушкетик); *— Прощай, брате, тішся, що .. не віддав тебе .. живодерам. А я залишусь* (В. Кожелянко).

ЖИВОДЕ́РСТВО, а, *с., розм.* Жорстоке поводження з тваринами (перев. із собаками), криваве їх вбивство. *Більшість людей негативно ставляться до живодерства, однак усе ж таки купують шуби та інші вироби з тварин* (із журн.); *Гицелі чинили живодерство над бездомними собаками* (з газ.).

ЖИВОДЕ́РСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **живоде́р.** *Живодерський вчинок.*

ЖИВОЇ́Д, а, *ч., розм.* Про людину, що визискує інших, наживається на них або жорстоко поводиться з ними. *— А Худик тобі що — брат чи сват? — серйозно запитав його Берник. — Коли забирати землю в живоїдів, то в усіх чисто!* (І. Муратов); *Навіки її* [дівчину] *забрали живоїди каторжні, бодай земля їм під ногами запалась* (О. Гуреїв); *— Який він вам бандит!? Це ти, живоїде, бандит! Ось ця торбинка, в яку мій чоловік набрав для дітей ячменю. Скільки тут було його? Фунтів п'ятнадцять? А ти вкрав у нас, у держави сотні пудів та й по-злодійськи видираєш за кожен фунт наші сльози* (М. Стельмах); *Щоб у Полтаві, полковому місті, стояло шляхти на кутку по двісті?! Вже й так життя, як льох без душника. Нема коли і жінку пожаліти. Так мало нам свойого Вишняка, потрібні нам ще їхні живоїди!* (Л. Костенко).

ЖИВОКІ́СТ, ко́сту, *ч., розм.* **ЖИВО́КІСТЬ,** кості, *ж.* Багаторічна трав'яниста рослина родини шорстколистих із жовтими чи синіми квітками. *Збирають* [бабки] *.. у вересні коріння живокості* (Ірина Вільде); *Мені все за товариша й помічника — хай перстач і звіробій, хай живокіст і собача*

кропива (Є. Гуцало); *Старий .. пробує на зуб мильний корінь живокосту* (Є. Пашковський).

ЖИВÓКІСТЬ *див.* **живокіст.**

ЖИВОЛУ́П, а, *ч., розм.* Те саме, що **живоі́д.** *До краю розбещений паразит і мерзотник готував зустріч смердючим німецьким живолупам!* (Ю. Яновський); — *Віддай нам наших дітей, живолупе! — волали жінки, розмахуючи кулаками* (З. Тулуб).

ЖИВОМÓВНИЙ, а, е. Власт. живому мовленню, який уживається в розмові. *Церковнослов'янська мова не здавала своїх позицій: точилася постійна боротьба між церковнослов'янськими і живомовними елементами. Це відображалося насамперед у графіці* (В. Русанівський); *Т. Г. Шевченко з'єднав усе краще, все життєздатне в старій літературній мові, насамперед живомовні, історичні, а найбільше пафосні, високі елементи з живим, бурхливим і сяючим океаном народної мови* (з наук. літ.); *Нечуй-Левицький створив напрочуд колоритні живомовні діалоги, які міняться всіма барвами народного гумору* (з наук. літ.); *Характерно, що виникнення українських патронімів відбувалось у живомовній стихії, і ніхто ніколи його не регламентував* (із журн.).

ЖИВОМÓВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **живомóвний.** *У художній мові парцеляція використовується для створення стилістичних ефектів живомовності, невимушеності, спонтанності спілкування* (з навч. літ.); *Редактори ж майбутніх художніх шедеврів мають знаходити золоту середину між академічністю та живомовністю* (з газ.).

ЖИВОМÓВНО. Присл. до **живомóвний.** *Нормалізатори правопису 1933 р. скасували українські історично й живомовно обґрунтовані правила і веліли все писати на лад російської орфографії* (з наук. літ.).

ЖИВОНАРÓДЖЕНИЙ, а, е. Який народився живим; протилежне м е р т в о н а р о д ж е н и й. *Сьогодні, за даними ВООЗ, діточок, які народилися з масою тіла 600 грамів, вважають живонародженими немовлятами* (з газ.); *У живонароджених рибок ікра запліднюється всередині черевця самки* (з газ.); // *у знач. ім.* **живонарóджені,** них, *мн.* Ті, хто народилися живими. *Ризик появи хвороби Дауна серед живонароджених рівномірно розподілений по всій країні* (з наук. літ.); *За світовою статистикою, на тисячу живонароджених припадає вісім малюків із вродженими вадами серця* (із журн.).

ЖИВОНÓСНИЙ, а, е, *поет.* Який несе в собі життя, який дає життя. *А в глухих степах азійських .. Живоносне зерно сіють Наші сестри і брати* (М. Рильський); *Обитель* [Хресто-Воздвиженський собор] *повстала, і до неї як до ріки живоносної, як колись, ідуть і йдуть люди* (з газ.).

ЖИВÓПИС, у, *ч.* 1. Вид образотворчого мистецтва, характерною особливістю якого є створення художніх творів за допомогою фарб, що наносяться на яку-небудь тверду або гнучку поверхню; малярство. *Я заробляв собі на життя ілюстраціями, а в вільний час навчався живопису* (О. Довженко); — *Хто розуміє живопис, той належно оцінить і оце освітлення, і оцю соковитість, насиченість барв...* (О. Гончар); — *Ти непогано відчуваєш живопис. Ти би міг сам спробувати щось намалювати...* (Л. Дереш); *Історія підтверджує, що саме портретний живопис найбільш повно відображає естетичний ідеал часу, образ людини певної епохи* (з наук. літ.).

2. *збірн.* Твори цього виду мистецтва. *Ми увійшли в церковцю .. На мене зараз повіяло давньою давниною. Іконостас, образи, живопис на стінах, штучна різьба на іконостасі були такі древні* (І. Нечуй-Левицький); *Найцікавішим убранням стін замку були не килими, не живопис.., а віками дбана, цілими поколіннями Потоцьких накоплена зброя всіх ґатунків, древності й походження* (Г. Хоткевич); *Після викінчення живопису його покривали пунійським воском і водили коло самої поверхні розпеченим залізом, не приторкуючись. Ще потім натирали сукном — і ось блиск, як у відполірованого мармуру або й смальти* (П. Загребельний).

△ **(1) Декорати́вний живóпис** — живопис, застосовуваний для прикрашання споруд, інтер'єру у вигляді мальовничих панно. *Декоративний живопис призначений як для прикрашання, так і для підкреслювання конструкції та функції споруди, предмета* (з навч. літ.); **(2) Монументáльний живóпис** — живопис великого масштабу для прикрашання стін і стель архітектурних споруд. *Монументальний живопис звичайно відображає значні соціальні явища, прославляє їх, сприяючи вихованню людей в дусі патріотизму* (з наук.-попул. літ.); **(3) Олі́йний живóпис** — живопис олійними фарбами. *Крім олійного живопису, С. Васильківський добре володів техніками акварелі, пастелі і часто користувався ними* (з наук. літ.); **(4) Скéльний живóпис** — стародавні зображення на скелях, окремих каменях та на стінах печер. *Більшість об'єктів скельного живопису знайдено в Європі* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВОПИСÁННЯ, я, *с., книжн.* Дія за знач. **живописáти.** *Зміст трилогії В Шекспіра "Генріх VI" не вичерпується живописанням жорстокої міжусобиці, в якій гинула стара феодальна аристократія* (з наук. літ.).

ЖИВОПИСÁТИ, пишу́, пи́шеш, *недок., кого, що і без прям. дод., книжн.* Дуже яскраво зображувати, змальовувати. [П а в л о:] *Ти ж мені недаром живописав якусь Катрю поетичними кольорами!..* (М. Старицький); *Не кіно було полем найбільших творчих здобутків Яновського. Він зростав як майстер поетичної прози .. Тонким, впевненішим, багатограннішим ставало вміння живописати словом* (М. Бажан).

ЖИВОПИ́СЕЦЬ, сця, *ч.* Той, хто займається живописом; маляр (у 1 знач.). *Значення Шевченка як живописця, рисувальника, гравера само вже могло б забезпечити йому почесне місце в історії мистецтва* (М. Рильський); — *Фарби живописця в пейзажі завжди обіймаються з словом письменника. Коли зникає пейзаж з художньої літератури, то тьмяніє і сила слова* (І. Пільгук); *Звичайно ж, Надька Романова була створена для безсмертних полотен, для пензля великого живописця. Є люди гарні, а є ніби найгарніші з-поміж усіх людей. Така вона* (О. Гончар); — *Вважаєте, що це наука? Що терти фарби та фарбувать паркани — мистецтво, краща школа для живописця?* (Василь Шевчук).

ЖИВОПИ́СНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **живóпис.** *Значення Трохименка в українському мистецтві не вичерпується його живописною творчістю* (з наук. літ.); *Петриківські майстри здавна вживають як живописний матеріал яєчну темперу* (з наук. літ.).

2. Який має гарний вигляд; мальовничий. *Тут і там, у особливо затишних місцях, на живописних пунктах, стоять альтанки зі столиками та лавочками* (І. Франко); *Проїхавши по живописних селах південної Франції, побувавши в Тулузі, Тарбі, По, я залишив широкі стрічки шосе, .. шумні зборища людей і рушив гірськими стежками* (О. Бердник).

3. Який виразно, яскраво що-небудь зображує, змальовує. *Безпосередньо з уст народу черпала письменниця*

[Марко Вовчок] *простоту, щирість, задушевність розповіді, живописну повноту епітетів, приказок, природну музикальність мови* (з навч. літ.); *Живописна п'єса.*

ЖИВОПИ́СНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **живопи́сний** 2, 3. *Яновському притаманна була гоголівська живописність, щедрість барв, і водночас у нього своя неповторна інтонація, свій індивідуальний стиль, де нерідко поруч живуть висока патетика і тонкий гумор, посмішка, витончена метафора художника-інтелектуала* (О. Гончар); *Цікавою для системного вивчення синтезу мистецтв у літературі є творчість Михайла Коцюбинського, адже дослідники його прози відзначали її музичність та живописність* (з наук. літ.).

ЖИВОПИ́СНО. Присл. до **живопи́сний** 2, 3. *Він розгорнув теку своїх малюнків, які вражали сміливістю композиції та багатокольоровими тонами. Це були романтизовані пейзажі, етнографічні зарисовки, живописно відтворені легендарні постаті* (І. Пільгук); *Дванадцять бань Софійського собору, пірамідально групуючись біля центральної, живописно завершують об'ємну композицію собору* (з наук. літ.).

ЖИВОПЛІ́Т, плóту, *ч.* Ряд густо посаджених дерев, кущів, що утворюють огорожу. *За живоплотом, що ним був обведений парк, ішла широка стежка* (І. Франко); *Вони сіли за столик, поряд була зелена стіна живоплоту з дикого винограду* (О. Бердник); *Два ряди струнких тополь так само стриміли в небо (тільки під ними тяглися кущі живоплоту, огинаючи фігурні лавки)* (В. Нестайко); *У нього там і зарості ожини, і таємнича ниточка стежини, і вулики, і в жолобі водичка, і вплетений у верби живопліт* (Л. Костенко).

ЖИВОРИ́БНИЙ, а, е, *рідко.* Признач. для зберігання, перевезення живої риби. *Коропчуки були товсті, міцні, на півметра підкидалися в повітрі, коли їх насипали в кошик, щоб перенести до "живорибної" цистерни* (І. Багмут).

ЖИВОРОДІ́ННЯ, я, *с., біол.* Спосіб відтворення потомства, при якому ембріон розвивається в організмі материнської особини, дістає безпосередньо з нього поживні речовини і народжується у вигляді маляти або личинки; вівіпарія. *Живородіння характерне для плацентарних ссавців, але зустрічається і серед багатьох плазунів, деяких земноводних, ракоподібних, скорпіонів, комах та ін.* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВОРО́ДКА, и, *ж.* Рід прісноводних черевоногих молюсків родини живородкових. *Живородок, які поширені в прісноводних водоймах і досягають у довжину 5 см, часто називають річковими равликами* (з наук.-попул. літ.); *Молодь щойно народжених живородок має цілком сформовану черепашку* (з навч. літ.).

ЖИВОРО́ДКОВІ, вих, *мн.* Родина прісноводних риб і молюсків. *До початку XIX ст. в Європі вже було описано значну кількість видів живородкових, закладено основи їхньої системи* (з наук. літ.); *Чинники навколишнього середовища (а також біологічні особливості, наприклад, статевий диморфізм) комплексно відбиваються на морфології молюсків родини живородкових* (з наук. літ.).

ЖИВОРО́ДНИЙ, а, е, *біол.* 1. Стос. до тварин (у тому числі і до більшості ссавців), у яких ембріон розвивається в організмі матері, так що дитинчата з'являються на світ живими, а не з відкладених самицею яєць. *Можливість народжувати живих дитинчат зустрічається і серед багатьох плазунів, деяких земноводних, ракоподібних, скорпіонів, комах, деяких видів риб* (з навч. літ.); *Шкідниками багатьох рослин родини злакових є безкрилі живородні попелиці* (із журн.).

2. Стос. до рослин, насіння яких проростає до відділення від материнської рослини. *Живородними є, наприклад, мангрові дерева* (з навч. літ.); *Живородні рослини можуть також формувати повітряні цибулини або нові рослини замість насіння* (із журн.).

ЖИВОРО́ДНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Те саме, що **живородіння.** *Серед плазунів досить широко розвинена живородність* (з наук.-попул. літ.); *Кістяки іхтіозаврів, у ділянці черева яких інколи знаходили рештки зародків, свідчать про їхню живородність* (із журн.).

ЖИВОСИ́ЛОМ, *присл., розм.* Усупереч чиєму-небудь бажанню; насильно, силою. *Я вже живосилом одволокла Катрю од дверей хатніх* (Марко Вовчок); *Думав журливо й зітхав — вона жінка. Хотів викреслювати її геть з пам'яті, але не міг. Викреслював живосилом і — не міг* (І. Багряний); *Люди живосилом відірвали Мар'яна від дружини* (М. Стельмах).

ЖИВОСПІ́В, у, *ч.* Сакральний спів у слов'янській традиції. *Традиція живоспіву, яку передали нам наші слов'янські предки, надихає і допомагає розкрити прихований потенціал сили, надможливостей людини* (із журн.); *Хто хоч раз почув живоспів Мечислави Гой, той назавжди залишається зачарованим цією дивовижною дівчиною* (з газ.).

ЖИВОТВОРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., що, поет.* Наповнювати життєвою силою, робити життєрадісним; оживляти. *Найкращий дар землі, найкраще Палання сонця в них* [гронах] *горить, Щоб нам вино животворяще* [животворне] *Могло серця животворить* (Л. Первомайський); *Тут* [у Києві] *і Тичина, голосний і юний, Животворив душею давній міф* (М. Зеров); *Ерудиція — велика справа; але, як і все інше, — вона діалектична: вона може животворити, та може й заковувати натхнення* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Хоч би малесеньку хатину Він* [Т. Г. Шевченко] *мріяв мати над Дніпром, Щоб у вечірнюю годину Животворить своїм пером Народну душу* (М. Рильський).

ЖИВОТВОРИ́ТИСЯ, ри́ться, *недок.* Пас. до **животвори́ти.** *Ідея добра стає моральним ідеалом, коли животвориться любов'ю, і тоді служіння добру приносить вищу моральну радість, а зрада — муки сумління* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВОТВО́РНИЙ, а, е. Який дає силу, енергію для життя, оживляє організм; живодайний. *Насіння не загине в холодній землі, а зійде, розів'ється і дасть розкішне жниво під впливом животворного тепла...* (М. Коцюбинський); *З кожною годиною, з кожною хвилиною .. він виразно помічав, як весь перероджується, як клітини його тіла всмоктують животворну енергію сонця, зелені* (В. Винниченко); *Над ланами у всю широчінь степу, мов розпущені коси весни, завис теплий животворний дощ* (І. Рябокляч); *Любов запанувала в моєму серці, любов з усіма її чудесами; я вже чую її животворний вогонь* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

ЖИВОТВО́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **животво́рний.** *Обожнюючи воду, людина приписувала їй особливу животворність. Весняні й літні народні свята завжди супроводжувалися купанням або обливанням* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВОТВО́РНО. Присл. до **животво́рний.** *Платон завжди животворно впливав на розвиток християнських ідей, а Арістотель сприяв устремлінню скріпити віру розумом* (з наук.-попул. літ.); *Українські композитори, диригенти, балетмейстери й артисти балету роблять вагомий внесок у скарбницю світової хореографії, животворно впливаючи на її розвиток* (з газ.).

ЖИВОТВО́РЧИЙ, а, е. Те саме, що **животво́рний.** *Біднота, іноді цілими родинами, гріла-вигрівала на животворчому сонцеві свої застарілі хвороби, а то й просто кволість — породження голоду, вогких льохів-помешкань та надмірної праці* (Д. Бузько); *Узяла* [Сахно] *шприц і ампулку того наркозу, що його животворчу силу щойно відчула вже на собі* (Ю. Смолич); *Плоди після нас залишаються. Це не яблуко й не груша, не суниця й не малина, це дух животворчий* (Валерій Шевчук).

ЖИВО́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **живі́т** 1. *Літом день у день напихали* [хлопчики] *собі животики недозрілими овочами* (І. Франко); — *Пригощайтесь, пригощайтесь! Як кажуть: нехай вам здоров'я прибуде. У ручки, у ніжки і в животик трішки!* (В. Близнець); *Гули над квітами попелясті і червоногузі, з білими смужечками на животиках джмелі* (В. Малик); *А щокасте дитинча танцювало ча-ча-ча... На животику у тата дуже м'яко пострибати* (І. Андрусяк).

ЖИВОТИ́НА, и, *ж., розм.* збірн. Свійські або дикі тварини. — *Є* [чим годувати]! — *весело сказав Захар Максимович. — Стане й коням, і коровам, і вівцям, і свиням. Усій животині* (В. Кучер); // Одна така тварина. *Кінь пасся на волі округ хати. Розумна була животина: зараз прибігла, зачувши хазяйський посвист* (П. Куліш); *Товар та усякі животини ховались в лісі* (І. Нечуй-Левицький); *Їхав* [Сивоок] *назад знов на віслюкові, на тій сірій, упертій і кмітливій животині* (П. Загребельний).

ЖИВОТИ́ННИЙ, а, е, *розм.* Такий, як у тварини (животини); тваринний. *Щось животинне, вовче було в його хижому виду, в хижих очах* (І. Нечуй-Левицький); *Чому завжди й скрізь, де тільки стають на якому-будь спільному грунті мужчина й жінка, з'являється чорна тінь звіра? Як цинічно цей животинний дотик спрофановує все ...* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖИВОТІ́ННЯ, я, *с.* 1. Життя в тяжких умовах; життя сіре, безбарвне, без усвідомлення основного його сенсу. *Сонце, вітер, розморожена пахуча земля здалися Уляні неабиякими розкошами після чотирьох місяців животіння в барлозі* (І. Муратов); *Лукаш не хоче спускатися до животіння, але в нього не вистачає сил довго опиратися матері, і він пориває стосунки з Мавкою* (з навч. літ.); *Бажалося боротьби, перемоги, і безнадійне, бездіяльне животіння гаремних жінок висмоктувало з неї сили і віру в себе* (З. Тулуб); *Всі радіють, як побачать щось прекрасне, щось тендітне. Ні, моє життя без нього — животіння безпросвітне!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

2. Дія за знач. **животі́ти** 2. *Була би вона пішла з вами на долю і недолю, була би палату проміняла на хату, розкоші на невигоди, безжурне животіння на життя в недостатках, у біді* (Б. Лепкий); *Підполковник Погиба, загубивши надію, що його врятує Петлюра чи хтось з його високого оточення, з жахом дивився на останнє животіння отаманщини* (М. Стельмах).

ЖИВОТІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. Жити в тяжких умовах, зазнаючи недостачі в усьому, не відчуваючи сенсу життя. *Їм усім здавалось, що вони не жили, а тільки животіли на чужині, тиняючись в наймах по усяких місцях* (І. Нечуй-Левицький); — *Навіщо животіти серед вічної пітьми печер, без повітря, без світла, без краси світа сього, без їжі!..* (Н. Королева); — *Животієш, як худоба, навіть гірше, бо худобу принаймні годують, а хлопа ніхто не спитає, чи має він шматок хліба, чи ні* (З. Тулуб).

2. Існувати в тяжких умовах, без розвитку, руху вперед, постійно зазнаючи труднощів. *Раніше в селі школа ледве животіла, а в революцію і зовсім закрилась* (М. Стельмах); *Підприємство животіло під вічною загрозою векселів, які щохвилини могли бути опротестовані і тим самим потягти у безодню банкротства все підприємство* (Ірина Вільде).

3. *заст.* Бути живим; жити. — *Я буду любити тебе довіку, доки стоятиме земля, животітимуть люди й світитиме сонце* (І. Нечуй-Левицький); — *Чуєш: тільки слово кому — не животітимеш!* — *прошептав він і пішов з двору* (Панас Мирний); *Він знав, що гине, що не животіти йому, і дика спрага до життя запалала в ньому шаленим вогнем* (В. Підмогильний).

ЖИВОТРЕПЕ́ТНИЙ, а, е. Який стосується питань, найважливіших на даному етапі; актуальний. *Розмова .. зразу ж із загальних пустих фраз перейшла на злобу дня, на пекучі, животрепетні для всіх питання* (М. Старицький); *Мощиченко почав доповідь. Він говорив на животрепетну тему* (О. Гуреїв); *Хочу взнати нарешті, чи не зливається ця річка на північному сході Ассаму з Брамапутрою. Золота медаль чекає на того мандрівника, що спроможеться розв'язати цю животрепетну географічну проблему* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

ЖИВОТРЕПЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **животрепе́тний.** *Наше "я" — внутрішній всесвіт, де домінує певне притягання, ще більш захоплююче, ніж те, що виявляється у зовнішньому Всесвіті, навіть узятому в усій його животрепетності та нескінченній зміні* (з наук. літ.); *Животрепетність поставлених у дослідженні питань підказується природним бажанням пізнати витоки сучасного народного мистецтва, його першоджерела* (з наук. літ.).

ЖИВОТРЕПЕ́ТНО. Присл. до **животрепе́тний.** *Мабуть, жодне свято так животрепетно на впливає на дитячі душі, як подія Різдва Христового* (із журн.).

ЖИВОТТЯ́, я́, *с., діал.* Життя. *Скрізь по двору попід плотом зеленіло дерево, хоч уже й не садовина. Багато з усього того Зінько понасаджував ще за живоття батькового і тепер дивився, радіючи, на свою працю* (Б. Грінченко); *Товариші несли його тіло на своїх плечах, у жалобному поході з свічками і півчою, до церкви, що він її обрав іще за живоття свого* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо).

○ **(1) До живоття́,** *у знач. присл., заст.* — довічно. *Це вже земля до живоття її буде* (Сл. Гр.).

ЖИВУ́ЧИЙ, а, е. 1. *заст.* Дієпр. акт. до **жи́ти** 1. *Що ж я долею земною Не вдоволений проте? Бо вбачаю я .. Слід мертвоти навкруги: Між живучим людом — трупи. Між друзями — вороги* (П. Грабовський); *З останків колишніх й живучих донині пізнаєш природи ти цілість і хід* (Уляна Кравченко); *Камінь схопив син Тідея руками Вельми важкий, удвох не могли б його смертні підняти З нині живучих, а він і один ним розмахував легко* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *прикм.* Здатний переносити труднощі, виживати в складних умовах, підтримувати і зберігати життя; витривалий. — *Ти шкодуєш, що твої діти вмирають. А мої вже й геть-то живучі* (І. Нечуй-Левицький); *Рід його, Максимів, дебелий і живучий* (І. Багряний); *Ми* [партизани] *сміливі, кажуть, і живучі, Ми йшли вперед і не вмирали* (Л. Забашта).

3. *прикм., перен.* Який довго існує, не зникає; стійкий. *Заздрість була живучою, і особливо серед акторів* (В. Віль-

ний); — *Поламати, потрощити — звідки в людині таке дике бажання? — Печерний інстинкт час від часу прокидається, — зітхнула Ганна Остапівна. — Він живучий* (О. Гончар); *"Ну й живучі оті старовинні прислів'я!" — думав я* (І. Росоховатський); *Природний інстинкт надто живучий. Він може на який час притупитись, але ніколи не згладжується зовсім* (з наук.-попул. літ.).

ЖИВУ́ЧІСТЬ, чості, *ж.* Властивість за знач. **живу́чий** 2, 3. *Я почав спускатися на дно долини, дивуючись із живучості цього зайця, адже він мусив стратити досить багато крові, якщо так щедро позначив мені дорогу* (Ю. Винничук); *Основною будівельною одиницею живого організму є клітина. Живучість кожної підтримують білки* (з наук.-попул. літ.); *Страшні то були часи, жорстоко знекровлювали вони Зачіплянку, вигублювали її цвіт. Однак стали для неї вони й випробуванням на живучість, на душевну міць, на відданість тому, що є для людини святим* (О. Гончар); *Костьол єзуїтів гнітив серце своєю похмурою силою, але дивували його вишукана велич і живучість* (М. Малиновська).

ЖИВУ́ЩИЙ, а, е. 1. Який зміцнює, підживлює, надає сили, енергії. *Трохи одпочила Стара мати недобита. Живущую силу Сила ночі оживила* (Т. Шевченко); *Живущий вітрець розвіював духоту* (Б. Грінченко); *Дітвора не боїться сонця. Лише дорослі жахаються тої живущої променястої енергії* (Олесь Досвітній); *Вона* [земля] *зітхає й шепоче тихо: .. Я багата, родюча, я зберегла живущі соки для насіння, я нагодую всіх, всіх* (О. Іваненко).

2. *заст.* Живий. *Такеньки тижні сходили, що вона, живуща, була наче мертва* (Марко Вовчок); *Отже, озвавсь Одіссей і слово промовив крилате: "Батечку рідний! Це хтось із богів, одвічно живущих, Постаттю вищим тебе ізробив і на вигляд ставнішим"* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *у знач. ім.* **живу́щий,** щого, *ч.;* **живу́ща,** щої, *ж.* Той (та), хто живе, існує. — *Жити хочу! Жити, Мироне, робити, творити й руйнувать .. Трупів не воскресить. Помогай живущим* (В. Винниченко); *Кажуть, що інстинкт смерті є нібито визначальним у житті людини .. Та чи так це насправді? Чи не більше мусить лякати живущого те, що проіснувати він може марно, безцільно, пройти дорогу життя людиною-авоською, відцвісти свої весни пустоцвітом?* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **живу́ще,** щого, *с.* Те, що живе, існує. — *Усе живуще має однакову долю, все, що живе, — мусить врешті померти, — потішає отаман* (М. Коцюбинський); *У нього були свої обрахунки з цим світом, він тяжко ненавидів усе живуще, від найубогішого жебрака до самого василевса, ненавидів усе за те, що не був такий, як усі, за своє каліцтво, за свою неповноцінність* (П. Загребельний).

Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* **вода́.**

ЖИВЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **живе́ць** 2. *Живцевий матеріал перед висаджуванням обробляють фізіологічно активними речовинами* (з навч. літ.); *На конференції аграрії обговорили шляхи підвищення ефективності культиваційних споруд для живцевого розмноження плодових і ягідних культур* (із журн.).

ЖИВЦЕ́М, *присл.* 1. У живому стані, живим. *Кажуть, за старого князя людей живцем у землю ховали* (Панас Мирний); *Ночами Лукії снились .. кури, яких вона чомусь живцем ковтала, вони кудкудакали в шлунку* (О. Донченко); *Тільки вони ступили до сіней, як луснули з'єднані з якимсь механізмом двері, й хату охопило полум'я. Хлопці згоріли живцем* (Р. Андріяшик).

2. *перен.* Цілком, повністю, без будь-яких змін. *Сюди нам Федькович живцем переніс гейнівську Лорелею* (І. Франко); *Були там* [у Києві] *у нього деякі радощі, але було й таке, що хотілося живцем вирвати з пам'яті* (О. Гуреїв).

◊ **[Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати,** *рідше* **відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти,** *рідше* **відтя́ти) від се́рця (від се́бе)** *див.* **відрива́ти**[1]; **Живце́м заїда́ти** *див.* **заїда́ти; Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м** *і т. ін.)* **у зе́млю** *див.* **зако́пувати; Ї́сти / з'ї́сти живце́м** *див.* **ї́сти; Облупи́ти живце́м** *див.* **облу́плювати; Полі́зти /** *(рідко* **лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му)** *див.* **полі́зти; Похова́ти живце́м (живи́м)** *див.* **похова́ти; Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю** *див.* **бра́ти; Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб** *і т. ін.)* **лізь** *(рідко* **кладі́сь)** *див.* **лі́зти; Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу** *і т. ін.)* **ляга́й** *див.* **ляга́ти; [Хоч] живце́м помира́ти (ги́нути)** *див.* **помира́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **живце́м пекти́ся на рожні́** *див.* **пекти́ся.**

ЖИВЦЮВА́ННЯ, я, *с., сад.* Дія за знач. **живцюва́ти.** *Герань розмножується вегетативно способом живцювання* (з наук. літ.); *Живцювання передбачає укорінення частини пагона (живця) культури. Так можна розмножувати виноград, смородину, аґрус та ін* (з навч. літ.).

ЖИВЦЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., що, сад.* Вирощувати рослини за допомогою відокремлених від материнської рослини частин — живців (у 2 знач.). *Кожні 4 тижні пагони груш живцювали і субкультивували на свіжому живильному середовищі* (з наук. літ.); *Більше стало турбот й у працівників оранжерей. Почалося пікірування бегонії, запашної гвоздики. Робітниці живцюють пеларгонії килимові* (з газ.).

ЖИ́ВЧИК, а, *ч.* 1. Жилочка на людському тілі, в якій відчувається пульсування крові. *Спазма перещіпнула голос. Коло ока б'ють живчики. Я зараз заплачу* (М. Коцюбинський); *Над водолазом схилився лікар і намацав на руці живчик* (М. Трублаїні); *Під оком у нього посіпувався живчик, а руки аж тремтіли від збудження* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Марійка .. без усяких церемоній кинулась до Івана, жвава й рухлива, як живчик* (П. Колесник); // *заст.* Пульс (у 1 знач.). *Лежачий важко дихав і мав очі заплющені. Хвершал* [фельдшер] *узяв його за руку і став провіряти живчик* (Т. Осьмачка); *Подала* [Марія] *йому руку. Притулив до уст. Рука горіла. "У вас жар, пані. Приспішений живчик! Ви недужі?"* (Б. Лепкий).

2. *перен., розм.* Вертлява, рухлива людина. *Не один живчик скручувався від поводу очей Мелашки!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спостерігаю за своєю бабусею, якій скоро буде 80, і дивуюся, який вона живчик, яка моторна* (з газ.).

3. *біол.* Чоловіча статева клітина; сперматозоїд. *При збільшенні в 150–300 разів у краплині нормального сім'я видно безліч рухливих сім'яних клітин — живчиків, або сперміїв* (з наук.-попул. літ.).

◊ **(1) З жи́вчиком та з пе́рчиком** — запальний, гарячий, відважний. — *Як ви там казали? Цей вовка за вухо вхопить? А таки вхопить... Одне слово, з живчиком та з перчиком хлопець, — посміхнувся Валерій Іванович* (О. Гончар).

ЖИ́ГАЛКА, и, *ж.* Кровосисна муха родини справжніх мух, що розвивається в гною і є переносником збудників багатьох інфекційних хвороб. *Жигалка зовнішнім виглядом схожа на кімнатну муху: розмір її 5–6 мм, в неї є чорні поздовжні смужки на грудях і темно-бурі плями на черевці* (з навч. літ.).

ЖИГА́ЛО, а, *с.* Залізний стрижень для пропалювання дірок у дереві, для випікання чого-небудь. *Петро не поступився місцем і не підніс йому розпеченого жигала до цигарки* (Д. Бедзик); *Імператор Василь стояв того дня на пагорбі, дивився в долину на печі, в яких жарко палахкотів вогонь, на розпечені жигала в руках у воїв-ромеїв, на болгар-полонених* (С. Скляренко); *Він уже бачив, як наближалося йому до очей страшне жигало, відчував його палання в себе на обличчі* (П. Загребельний); * У порівн. *Байдужий тон найми́та діяв на Панковича, як розпечене жигало* (Д. Бедзик).

ЖИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, розм.* 1. Те саме, що **обпіка́ти.** *Сірко хапнув ротом повітря, в очах йому жахтіло полум'я, він ледве стримався, щоб не стрибнути вниз. — Коней, коней жигайте! — гукав він* (Ю. Мушкетик).

2. Кусати жалом, хоботком; жалити. *Налетіли шершні до заячої хатки, як сипнули в двері, як почали жигать козу!* (з казки); *Зоря меркне й меркне... Скоро тільки чути свист крил над головою та жигають комарі чимдуж в усі відкриті місця — в чоло, в шию, в руки, в продерту латку на спині* (І. Багряний); *Загудів, заворушився бджолиний рій та й ну пана жигати, та й ну жигати* (із журн.).

ЖИГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, розм.* Однокр. до **жига́ти.** *А він* [ґедзь] *ото з літа жигне та й покладе під шкіру яєчка, а з них за зиму налупиться ота погань і живе там до весни* (І. Багряний).

ЖИ́ГОЛО, ДЖИ́ГОЛО, *невідм., ч.* 1. Платний партнер для танців у нічних клубах, дансингах. *Як правило, жиголо — люди освічені. Вони не тільки чудово танцюють, а й розмовляють кількома європейськими мовами* (з наук.-попул. літ.).

2. Молода людина, яка отримує матеріальні блага від стосунків із жінками, як правило, старшими за себе. *Ні-ні, залишитися на її утриманні ти не зможеш, ти ж не жиголо, а все-таки літератор* (Є. Пашковський); *Жиголо починають діяти з того самого моменту, коли іноземки прибувають до Венеції — пропонують покататися на гондолі чи повечеряти при свічках* (з газ.).

ЖИГОНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, однокр., розм.* Підсил. до **жигну́ти.** *Не в ріст людини — вище голови На галявині хащі кропиви Так хижо наїжачились стожально, Щоб жигонути, обпекти безжально* (І. Качуровський); * У порівн. *Муравйова наче жигалом хто жигонув* (О. Гончар).

ЖИД *див.* **жиди́.**

ЖИДИ́, ів, *мн. (одн.* **жид,** а, *ч.;* **жиді́вка,** и, *ж.).* 1. *заст.* Те саме, що **євреї.** *А жид старий Ніби теє знає, Дочку свою одиноку В хаті замикає* (Т. Шевченко); *Як іти од нашої слободи до Любчиків, то при дорозі шинок стояв і шинкував там жид Гершко* (Марко Вовчок); *Коло столів скрізь жаровні: жидівки й міщанки смажать на сковородах рибу під пекучим сонцем* (І. Нечуй-Левицький); *Важка річ вести народ до волі! Мойсей 40 літ провадив жидів до обітованої землі і помер, не увійшовши до неї* (Б. Лепкий).

2. *зневажл., ірон.* Образлива назва євреїв. *Офіцер .. шкірився блискучими, гарно вичищеними зубами .. Захлинаючись, він почав: — Німецьке командування звільнило вас від комуністів і жидів. За це ви повинні служити йому вірою і правдою* (Григорій Тютюнник); *Наум Ісакович .. сказав дуже просто: " .. Я хочу, щоб виріс мій хлопчик. Мені байдуже, серед кого він виросте: серед поляків, українців чи росіян. Але я хочу, щоб він був євреєм і людиною, і щоб йому ніхто не дорікав, що він жид"* (Б. Харчук).

ЖИДІ́ВКА *див.* **жиди́.**

ЖИДІ́ВОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. або ірон. до **жиді́вка.** *Маздигін у цій місцевості вже півтора року. Разом з ним була приїхала і жидівочка років сімнадцяти, і помагала організовувати у найближчих селах комсомольські осередки* (Т. Осьмачка); *Коли та жидівочка через три дні пішла на Коломию своїх шукати, .. в Заболотові її німець просто на дорозі застрілив* (І. Андрусяк).

ЖИДІ́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жиди́.** *Тіснувата долина була неначе в безладді закидана чималими панськими палацами, жидівськими невисокими хатами та крамницями* (І. Нечуй-Левицький); *— Жив, робив... А для чого жив, на що робив, то й сам тобі жидівський рабин не скаже. От 65 літ маю, а питай мене: що я зробив собі?* (В. Винниченко); *Гелене та Ізі не помітили за розмовою, як пройшли довгу дорогу через жидівські частини міста до єгипетського передмістя* (Н. Королева); *Малим ще його хозари забрали в полон, і там протримали кільканадцять літ, і схиляли до віри жидівської своєї, і на свою мову перевертали* (П. Загребельний).

ЖИДО́К, дка́, *ч., зневажл., ірон.* Те саме, що **жид.** *Стояла біля* [воріт] *купка хлопчиків, що цікаво заглядали у двір, декілька жидків* (В. Винниченко); *Жидки торгували ношеною одежею, сидячи кожен над купою свиток, кожухів, чумарок, жакеток, штанів та іншого старого дрантя, кинутого долі або на брудному рундуці* (Б. Грінченко).

ЖИДО́ЧОК, чка, *ч.* Зневажл. або ірон. до **жидо́к.** *Лейба знову низько вклонився. — Я, нікчемний жидочок, все думаю собі та гадаю: чи не добре було б нам захопити якогось з прибічників Хмельницького?* (А. Кащенко); *Чого ж ти повернулася, Оленко? І де твій жидочок? Чи не вмер від щастя? Але Алік вмирав від іншого* (Є. Кононенко).

ЖИ́ЖА, і, *ж., дит.* Вогонь; щось гаряче; те, що обпікає. *Дитина хукає на жижу* (І. Котляревський); *— Зараз не можна гамочки, моя крихто, розкладала* [Дзякунка] *картоплю в рядочок і студила на неї. — Жижа! А як вичахне, тоді гам* (Григір Тютюнник).

ЖИ́ЖКИ́, жи́жо́к, *мн., розм.* Задній бік колін, підколінні сухожилки. *Сказав Явтух Рябку: — Оце тебе за те По жижках .. так гарно пошмагали, Що Пан із Панею сю цілу ніч не спали* (П. Гулак-Артемовський); *Дід заводив нас у такі казкові нетрі старовини, що ми переставали дихати і бити комарів на жижках і на шиї, і тоді вже комарі нас поїдом їли, пили нашу кров* (О. Довженко); *Сидячи на возах, дядьки били батогами по спинах та жижках свої шкапи, лаялись, сіпали віжками, але від цього вози ще більше загрузали в болоті* (Б. Антоненко-Давидович); *В жижках йому терпло і хотілося сісти* (О. Гончар).

◊ **(1) [Аж] жи́жки́** *(рідко* **ві́джилки)** **трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть** *і т. ін.)* / **затрясли́ся (затруси́лися, затремтіли, задрижа́ли** *і т. ін.) у кого і без дод.:* а) хто-небудь має нестримне бажання до чогось (перев. до танцю). [І в а н:] *Аж жижки трусяться, так хочу танцювать* (М. Кропивницький); *— Годі, бабо, смутних! Співай нам веселих, — таких, щоб жижки задрижали* (І. Нечуй-Левицький); *На всю Горнилівку буйним хмелем розливаються пісні, а троїсті музики витинають таких, що і в старого мимоволі жижки затрусяться* (В. Речмедін); *У Тимоша аж жижки затряслися — так кортіло поквитатися з п'яницями* (із журн.); б) у кого-небудь з'являється почуття страху перед кимсь — чимсь. *— Ведіть у хату.., — сказав*

замість відповіді хлопець. — Прошу, прошу, — затурбувався господар, а у самого почали жижки трястися (В. Гжицький); *— Ви все жартуєте... — непохвально похитав головою старий фельдшер. — А в мене аж жижки трусяться* (Ю. Смолич); *Наче б йому начхать, що з ним зустрівся і розмовляє сам Опанас Батюга, перед яким дрижать жижки і не в таких жевжиків* (Я. Гримайло); *Тут Денис так глянув на Трохима, що у того усі жижки задрижали і у душі похолонуло* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Щось як замаха крилами над головою та пугукне, так у мене і затрусились жижки, незчувсь, як і присів у траві* (О. Стороженко); *У Калокіра віджилки задрижали. Він відчував, що в цей момент вирішується його доля* (Б. Лепкий).

ЖИКЛЕ́Р, а, *ч., техн.* Деталь із каліброваним отвором для дозування рідини чи газу. *Жиклер дозує кількість пального, яке проходить до розпилювача, і являє собою пробку з каліброваним отвором* (з наук.-техн. літ.); *Оглянув* [Найдьонов] *магнето і свічки. Вигвинтив жиклер карбюратора і знову поставив на місце* (М. Циба).

ЖИКЛЕ́РНИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **жикле́р.** *Грубе регулювання кількості палива, що подається, проводиться вентилем, встановленим на паливопроводі, тонше регулювання — жиклерною голкою* (з навч. літ.); *Жиклерний отвір.*

ЖИ́ЛА[1], и, *ж.* 1. Судина, по якій тече кров у тілі людини чи тварини. *Кров швидше в жилах поплила у нього* (І. Франко); *Личко його бліде, з блакітними тоненькими ниточками жил під шкурою* (В. Винниченко); *Рука його тяжка і тверда, долоня широка, кулак вузлуватий з чіткими пругами набряклих жил* (У. Самчук); *На шиї й підборідді ясніше проступали синюваті старечі жили* (В. Кучер); * Образно. *Мов підкріплююче вино, По жилах міста ллється праця* (М. Рильський); * У порівн. *Бурлить телефон, Аж дмуться червоні дроти, наче жили* (М. Бажан).

2. Міцна сполучна тканина, що прикріплює м'язи до кісток; сухожилля. *— Що то є? — Гусли* [гуслі]. *Сам витворив. — А струни? — Теж сам. З кропиви. Інші співці роблять їх з жил. А я — з кропиви...* (О. Бердник); *Тиран Періандр .. звелів шмагати Аріона бичачими жилами до півсмерті й потім кинути в мокру яму з тисячами жаб* (І. Білик); *Граф дав нам коротку інструкцію щодо користування самострілами. Я вступив ногою в "стремено" арбалету і спеціальним приладом, "козячою ногою", натягнув тятиву з волячих жил* (Д. Білий).

3. *гірн.* Тріщина земної кори, заповнена якоюсь гірською породою, а також сама гірська порода в тріщині. *По вичерпанню* [вичерпанні] *головної жили .. Герман велів гнати штольні за ходом тих менших жил* (І. Франко); *В перші ж дні по приїзді Дмитро Борисович дослідив печеру. Нічого цікавого він не знайшов, за винятком двох виходів жил мідної руди* (В. Владко); *Не буду більше молотом лупати Гранітних скель із жилами руди* (І. Гнатюк).

4. *техн.* Окремий провід кабелю. *У силовій мережі для заземлення застосовують додаткову жилу кабелю або проводу* (з наук.-техн. літ.); *Не можна залишати під напругою кабелі та проводи з неізольованими струмопровідними жилами* (з навч. літ.); *Червоні його чоботи з прошитою мідною жилою підошвами впиралися в .. стремена, на плечах вогнем палало багряне корзно* (С. Скляренко).

Відкрива́ти / відкри́ти жи́ли (ве́ни) *див.* **відкрива́ти.**

△ **(1) Ста́нова́ жи́ла,** *заст.* **<Спинни́й мо́зок>** — відділ центральної нервової системи людини і хребетних тварин, розташований в каналі хребта. *Спинний мозок лежить у хребетному каналі і має вигляд циліндричного тяжа, який вгорі сполучається з головним мозком* (з навч. літ.); *— Так, кажеш, на поправку пішов? Головне, щоб станова жила сили набиралася, а вже від неї усе тіло почне здоров'ям наливатися* (П. Кочура).

◊ **Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли** *див.* **вимо́тувати; Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах** *див.* **кров; Жи́ли тя́гне** *див.* **тягти́; Заморо́жувати / заморо́зити кров [у жи́лах]** *див.* **заморо́жувати; (2) Золота́ жи́ла:** а) те (той), що (хто) є найкращим, найціннішим, найважливішим. *— Не дід, а золота жила, — затрусився я. — Інтелектуал ріллі* (А. Крижанівський); б) *(чого)* дуже цінна, важлива, найкраща частина чого-небудь. *Живе народне слово — це золота жила літературної мови* (з газ.); **Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є** *і т. ін.)* **/ закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)]** *див.* **кров; Кров холо́не (крижані́є, застига́є** *і т. ін.)* **/ захоло́ла (засти́гла, заледені́ла** *і т. ін.)* **у жи́лах** *див.* **кров; Повимо́тувати усі жи́ли** *див.* **повимо́тувати; Рва́ти / порва́ти жи́ли (ру́ки, си́лу)** *див.* **рва́ти; Сота́ти кишки́ (жи́ли)** *див.* **сота́ти; Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли** *див.* **тягти́.**

ЖИ́ЛА[2], и, *ч. і ж., прост.* Скупа, жадібна до грошей людина. *— Ну, годі, годі, не журіться, — почав батюшка, раптом змінивши тон, — чи ви вже справді думаєте, що я такий жила? Ось приходьте сього вечора, то ми з вами обрахуємось* (Леся Українка).

ЖИ́ЛАВИЙ, а, е. 1. З випнутими жилами *(див.* **жи́ла[1]** 1). *Тільки здорові жилаві руки з довгими пальцями та довгі вуса нагадували про давнього Миколу Джерю* (І. Нечуй-Левицький); *Товпилися* [заробітчани] *біля недобудованої ще камери сміху, .. витягуючи худі, жилаві шиї вперед* (О. Гончар).

2. З великою кількістю сухожилків (про м'ясо). *Холодний жилавий гуляш та компот — це все, що зосталось на твою долю, і навіть на це зазіхають мухи, від яких ти мусиш весь час відбиватись* (О. Гончар); *М'ясо старої курки або індички жилаве, .. важко розварюється* (з наук.-попул. літ.).

3. Міцний, мускулистий. *Високий на зріст, жилавий, він і в тюрмі не дуже змарнів, бо його дружина-кравчиня щомісяця тягала в тюрму великий лантух передачі* (Б. Антоненко-Давидович); *Тут сидів увесь Максимів рід, а чи точніше — рештки його, мозолястого, дебелого, жилавого* (І. Багряний); *Я мимоволі задивився на його худорляву, бронзову від загару, жилаву постать в одних старих, вилинялих трусиках* (Ю. Збанацький); // *розм.* Важкий, напружений. *Кінчилося свято, починається довгий, жилавий, багатотрудний будень* (О. Гончар).

4. *розм.* Міцний, сукуватий (про дерево). *Лунко стукали сокири, глибоко в'їдаючись в жилавий ясен чи в м'яку сосну* (І. Кириленко).

5. *розм.* Цупкий, із жилками (у 3 знач.) (про листя, бадилля). *Це сухе жилаве листя шелестить під ногами, як спокуса чогось манливого* (Іван Ле); *— Знаю таємницю одну. Коли збирати кропиву, в якому місці, як сушити, тіпати. А головне — вибрати жилаві пасма* (О. Бердник).

Жи́лавий понеді́лок *див.* **понеді́лок.**

ЖИ́ЛАВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **жи́лавий.** *Найчастіше трапляються такі дефекти шкір, як жилавість, зсідання остини, механічні пошкодження тощо* (з навч. літ.); *Синерезис відбувається у живих клітинах,*

чим пояснюється жорсткість і жилавість м'яса старих тварин (з навч. літ.); *В його тілі .. відчувалась жилавість і первісна міць* (В. Рубан); *Козак крутив динамо вже з сьомого класу, бо впадав в око кіномеханікам і своїм зростом, і своєю жилавістю, і затятістю* (із журн.).

ЖЙЛАВО, *розм.* 1. Присл. до **жилавий** 3. *Павло Миколайович жилаво тиснув руку Іванові Палійчуку, батькові Раїси, Домні Василівні, матері* (Микита Чернявський); * Образно. *Всотайся жилаво у ніч* (із журн.).

2. Напружено, з натягнутими м'язами. *Змій під кінськими копитами звивався жилаво й опалював мене сірчаним вогнем* (Р. Федорів).

ЖИЛЕ́Т, а, *ч.* 1. Чоловічий одяг без коміра та рукавів, який одягають під піджак, фрак чи інший верхній одяг. *Двері відчинились від штурханця ногою, і на порозі став молодий хлопець .., без піджака й жилета, в самій сорочці* (Б. Грінченко); *Пенсне було з золотим ланцюжком, а ланцюжок ховався в горішній кишені жилета* (В. Винниченко); *На кухні з'явився сам господар у жилеті на кролячому хутрі й нових шкарпетках* (С. Чорнобривець); *Циборовський перепросив господаря, розстебнув ґудзики жилета, а згодом скинув і фрачний сурдут, вивільнивши дебелі руки і груди-міхи* (Ю. Хорунжий).

2. Жіночий одяг без рукавів, який надягають на блузку або сукню. *За гроші можна золотом розшити старенький оксамитовий жилет* (І. Жиленко); *На шиях араттські вродливиці носили намисто, гривні й подоби пекторалей. Вбиралися в сорочки різної довжини, а також різнобарвні жилети* (із журн.).

△ **(1) Рятува́льний жиле́т** — жилет з міцної водонепроникної тканини, наповнений легким плавучим матеріалом, признач. для підтримання людини на плаву у випадку потрапляння за борт плавзасобу. *Кругле око ілюмінатора. Трикутна плитка столика. На койках оранжеві рятувальні жилети* (П. Загребельний); *Я вже хотів скинути рятувальний жилет, що приріс до мене горбом, мерзенним наростом, як раптом побачив предмет, що колихався на хвилях з метрів за п'ятдесят від мене* (І. Роздобудько).

ЖИЛЕ́ТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жиле́т.** *Товстун сидів, кумедно склавши руки на животі, на якому не сходився старий шкіряний жилетик* (із журн.); *Нову концертну сукню вдало доповнював маленький хутряний жилетик* (із журн.); *Комплект шкільної форми складався з брюк, піджака, однотонного светрика, жилетика і сорочки* (з газ.).

ЖИЛЕ́ТКА, и, *ж.* Те саме, що **жиле́т.** *Дивлюсь я, на йому* [ньому] *синій розстебнутий жупан і жилетка з срібними ґудзиками* (І. Нечуй-Левицький); *Григорій Сидорович миттю витяг із жилетки товстезного годинника на срібному ланцюжку* (Ю. Яновський).

ЖИЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **жиле́т.** *Потім узяв* [професор] *із сто у слухову трубку, машинально поклав її в жилетну кишеню* (В. Підмогильний); *Жилетний ґудзик.*

ЖИЛЕ́ТНИК, а, *ч.* Кравець, який шиє жилети. *Старий жилетник припинив шити, встав і пішов назустріч чарівній пані* (із журн.).

ЖИЛЕ́ТОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жиле́тка.** *Сорочка вишивана, жилеточка, чобітки юхтові, волосся оливою намащено — як до церкви зібрався* [Яким Джмелик] (Григорій Тютюнник); *В такому темно-сірому фланелевому костюмі й картатій жилеточці. Типовий студентик з аристократичного коледжу* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

ЖИЛЕ́ЦЬ, льця́, *ч.* 1. Той, хто живе в будинку, квартирі, кімнаті; мешканець. *Від крику та гуку, що піднімався на вулицях, прокидалися жильці* (Панас Мирний); *Скільки не прохали жильці відремонтувати дах — інженер був невблаганний* (В. Владко); *Спершу вони сиділи вдвох, далі почали надходити й інші жильці кімнати* (О. Гуреїв); *У сусідні двері гримали так, що побудили всіх жильців на поверсі* (М. Малиновська).

2. *рідко.* Те саме, що **жи́тель.** *В Кишиневі на сто тисяч жильців тоді не було ні одної газети* (І. Нечуй-Левицький); *Запала долина не була поросла лісом, але, навпаки, була управлена і годувала своїх жильців достатнім хлібом* (І. Франко); * Образно. *Прокинулось усе. Обізвалась трава голосами тисячі своїх жильців: коників, метеликів, жуків* (Панас Мирний).

◊ **(1) Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті]** — дуже слабий, який довго не проживе, скоро помре через погане здоров'я, хвороби і т. ін. — *Не жилець,* — *голосила,* — *батько наш на сьому світі, ой не жилець!..* (В. Чумак); *Дід Омелько не робітник і навіть не житець на світі, зате Павло та Остап...* (З. Тулуб); *Курило скрипів зубами від болю і благально повторяв: — Добий мене, друже, я вже не житець...* (Д. Бедзик); — *Чує моє серце: не жилець уже я на цьому світі* (І. Рябокляч).

ЖИЛИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **житлови́й** 2. *Вони бігали, наклеювали скрізь великі і маленькі папірці: і на жилих будинках, і на воротях заводів і фабрик* (О. Іваненко); // У якому живуть люди. *Фельдфебель повертається до жилого кутка теплушки: — Налий випити, Рудольф...* (Ю. Яновський); *На жилій палубі і в кубриках .. розмістилася команда есмінця* (В. Кучер).

ЖИЛИ́ЦЯ, і, *ж., рідко.* Жін. до **жиле́ць.** *Мамо, мамо! В білім світі Вже я не жилиця: Оддай в монастир, матусю, — Хай буду черниця* (Дніпрова Чайка); *Нині скажіть мені, Музи, жилиці осель на Олімпі, Ви-бо, богині, буваєте скрізь, і все вам відомо, Ми ж лиш чуток дослухаєм, нічого не знаєм напевно, Хто у данаїв вожді і хто у них був владарями?* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

ЖЙЛКА, и, *ж.* 1. Зменш. до **жи́ла**[1] 1, 2. *На її білих висках почали світиться тонесенькі сині жилки* (І. Нечуй-Левицький); *На крупах коней видні були не тільки напружені м'язи, а й кожна кров'ю налита жилка* (О. Ільченко); *В цю мить був клопіт із дрібною жилкою в одбивній: "хазяїн" не міг відразу перегризти; і морочився, бо влізала між двома сусідніми зубами* (В. Барка).

2. Те саме, що **волосі́нь** 3. *Вася потяг вудку з окунем, який тріпотів і рвав жилку* (М. Чабанівський); *Піде* [Коршак], *зніме кілька рибин-в'ялиць, що під хатою висять на жилиці нанизані, принесе* (О. Гончар); *Бумблякевич потягнув жилку на себе, а вона засмикалася чимраз частіше, поки не напружилася так, що довелося попустити* (Ю. Винничук).

3. Стовщення у вигляді нитки, що проходить через тканину листка дерева чи крила комахи. *На крилах комахи помітні жилки, що іноді утворюють сітку* (з наук. літ.); *Махорку для досушування знімають з вішал, коли пластинка листка і головна жилка висохли* (з наук. літ.).

4. Тонка смужка на чому-небудь (у гірській породі, дереві і т. ін.), яка відрізняється своїм забарвленням. *У білім мармурі текли тонкі рожеві жилки* (М. Рудь); *Данило лежав і дивився в стелю, покреслену синіми жилками мазків щітки* (О. Копиленко); * У порівн. *Поволі дерева пірнали в сизий туман та рисувались на небі, як темні жилки на перламутрі* (М. Коцюбинський).

5. *перен.* Природжений нахил до чого-небудь. *Коли поглянув* [Едмунд] *і сам побачив таку незвичайну рибу, пробудилася в ньому мисливська жилка* (І. Франко); *Літературна жилка б'ється в Мартовича ще замолоду* (М. Зеров).

6. *спец.* Провід (у 3 знач.) телефонного кабелю. *Траплялося, що в самий розпал "концерту" осколок снаряда, пущеного наосліп сонним німецьким артилеристом, перебивав тонку жилку кабелю* (з газ.).

◊ **(1) Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть** *і т. ін.)* / **задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла** *і т. ін.) у кого, в кому, рідше на кому* — хто-небудь надзвичайно енергійний, відчуває приплив сил, позитивних емоцій і т. ін. *Дрижить кожна жилка, кожний нерв його нервового веселого організму* (І. Нечуй-Левицький); *Красна* [Олена] *— як звізда, як співає, — то з вигуком, як гуляє, то з викрутом та ще так, що кожна жилочка в ній говорить* (Г. Хоткевич); *— Молодий, здоровий, свіжощокий, та в такому віці на тобі кожна жилка б грати повинна, а він сидить хмурка хмурить* (О. Гончар); *У Галі кожна жилочка забриніла від тиї похвали* (Панас Мирний); **(2) Ко́жною жи́лкою** — дуже сильно, всім єством. *Десь у центрі села, так як над волостю, вставав дим. Гаркуша аж молодів, дивлячись на той дим. Губами б роздмухував, щоб дужче горіло! Кожною жилкою ненавидів він їх усіх з усіма їхніми законами, сходками* (О. Гончар).

ЖИЛКУВА́ННЯ, я, *с., біол.* Система розміщення жилок (у 3 знач.) на листках рослин та крилах комах; нервація. *Жилкування — постійна систематична ознака, що має особливо важливе значення для визначення деревних рослин* (з наук. літ.); *Листя лобелії має добре помітне жилкування* (з наук.-попул. літ.); *Комахи мають дві пари перетинчастих крил, з яких задні крила менші, ніж передні, і відрізняються жилкуванням* (з навч. літ.).

ЖИЛКУВА́ТИЙ, а, е. З великою кількістю жилок (у 3, 4 знач.). *Для рослин із рівною глянцевою поверхнею листя рекомендується менша концентрація (5–6 %) препаратів, які зменшують водовіддачу листової поверхні, а для рослин із жилкуватою або опушеною поверхнею слід використовувати розчин вищої концентрації (8 і 13,5 %)* (з наук. літ.); *Навколо квітки на лужку кружляє джміль, дзижчить жилкуватим жорстким крилечком* (із журн.); *Виділяють декілька різновидів кальциту: волокнистий, жилкуватий, мучнистий, люблініт, ісландський шпат* (з навч. літ.).

ЖИЛО́ВНИК, у, *ч.* Те саме, що **живокі́ст.** *Стебло в жиловнику прямостояче, 50–100 см заввишки, розгалужене, внизу гранчасте, вгорі — крилате від збіжного листя* (з наук.-попул. літ.); *Жиловник цвіте з червня до вересня* (із журн.).

ЖИ́ЛОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жи́лка** 1–5. *Одні очі горіли болізним* [хворобливим] *світом; білки їх були мутні, жовті, перевиті, мов павутиною, кривавими жилочками* (Панас Мирний); *Їй на виску, як налита, сіпалась синява жилочка* (П. Тичина); *Жодна складочка не ворушилася на його* [Радіона] *лобі, жодна жилочка не здригалася на його обличчі* (Б. Харчук); *На кінці волосіні рибина заходила колами, намагаючись обірвати тоненьку жилочку* (із журн.); *Для приготування азу м'ясо треба ретельно вимити, видалити усі жилочки, нарізати його тонкою соломкою* (з навч. літ.); *Учитель звернув увагу дітей на жилочки на листі горобини* (із журн.).

◊ **Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть** *і т. ін.)* / **задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла** *і т. ін.) див.* **жи́лка; Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі] кісточки́, [усі] жи́лочки)** *див.* **перебира́ти.**

ЖИ́ЛУВАТИЙ, а, е. З випнутими жилами *(див.* **жи́ла**[1] 1). *Шия у жінки вся довга, жилувата, в зморшках* (Леся Українка); *Дід обняв його своєю великою, сухою, жилуватою рукою* (О. Довженко); *Директор розвів жилуватими руками, а потім склав їх докупи: тріскали суглоби* (Б. Харчук).

ЖИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Вигот. із жили *(див.* **жи́ла**[1] 1, 2). *На княжий клич вдягають вояки Високі, гостроверхі шишаки, Спитують луків силу бойову, Напружуючи жильну тетиву* (М. Бажан); *Усі струни скрипки — жильні або кишкові, і лише басок для більшої повноти і краси звучання обвитий тонкою срібною ниткою або канітеллю* (із журн.).

2. *гірн.* Прикм. до **жи́ла**[1] 3. *Форма залягання пегматитів жильна, або вони утворюють гнізда* (з наук. літ.); *Авгіт зустрічається у високотемпературних магматичних утвореннях, переважно у жильних і виверженіх гірських утвореннях* (із журн.); *Жильне золото.*

ЖИЛЯ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **жи́лавий** 1. *Голова його могутня на худій, жилястій шиї гнулася сама* (І. Франко); *Круті жилясті в'язи йому після фронтової контузії скрутило ото трохи набік* (О. Гончар); *Два жилясті кулаки рвонули вгору й рубонули повітря. — Та я тебе .. на дрібний мак посічу-у!* (І. Нижник).

ЖИМ, у, *ч., спорт.* Повільне підняття штанги над головою до повного випрямлення рук. *Змагання зі штанги проводяться за програмою класичного триборства: жим двома руками, ривок двома руками та поштовх двома руками* (з наук.-попул. літ.); *Жим штанги лежачи належить до основних вправ у бодибілдингу і пауерліфтингу* (із журн.).

ЖИ́МОЛОСТЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жи́молость.** *Бузини на острові росло скільки завгодно, особливо поблизу Червоного струмка, і колоністи заварювали замість кави ягоди цієї жимолостевої рослини* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **жи́молостеві,** вих, *мн.* Родина рослин класу дводольних. *Жимолостеві — це здебільшого чагарники, рідше невеликі дерева, напівчагарники і трави* (з наук.-попул. літ.); *Велика родина жимолостевих нараховує близько 400 видів (16 родів), які переважно поширені у Північній півкулі* (з навч. літ.); *Багато жимолостевих — цінні декоративні рослини, деякі з них застосовують у медицині* (із журн.).

ЖИ́МОЛОСТЬ, і, *ж.* Кущ родини жимолостевих із попарно розміщеними листками та запашними квітками, зібраними в суцвіття. *Їх* [розвідників] *заховували густі кущі дубняку й жимолості* (В. Кучер); *— Я пригадав, як колись ви гуляли тут біля цієї жимолості й зірвали квітку* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Використовують жимолость їстівну як плодову, лікарську, технічну і декоративну рослину* (з навч. літ.); *Навкруги — середземноморські ліси: евкаліпти, сосни, маслини, зарості олеандрів та жимолості* (із журн.).

ЖИР[1], у, *ч.* Масляниста, нерозчинна у воді речовина, що входить до складу організму людини, тварин і рослин. *На салогоні багато діла: той овець ріже, той білує, той жир обдира і кида у здоровенний казан* (Панас Мирний); *Добре засмажені зайці, підпливши жиром, лежали на фарфоровому блюді* (А. Шиян); *Помічено, що при недостатньому накопиченні жиру організм людини стає вразливішим до інфекцій, холоду та інших зовнішніх несприятливих чинників* (з наук. літ.); *Дуже багато білка, жирів, вуглеводів, мінераль-*

них солей та інших сполук міститься у лісових грибах (із журн.); // *мн.* Група органічних сполук, які мають меншу від одиниці питому вагу і, як правило, не розчиняються у воді. *Жири тваринного походження мають при кімнатній температурі, як правило, тверду консистенцію, а риб'ячий жир та більшість рослинних жирів — рідку* (з наук. літ.).

△ **(1) Ри́б'ячий жир** — добутий із печінки риб жир, який уживають як ліки, а також використовують у техніці. *Риб'ячий жир є природним і одним з найбагатших джерел ретинолу — вітаміну А* (з наук.-попул. літ.); *Велика кількість вітаміну А міститься у вершковому маслі, риб'ячому жирі, яєчному жовтку, печінці* (з навч. літ.); *Сорт бурого риб'ячого жиру використовують для оброблення шкур та виготовлення мастил* (із журн.).

◇ **Біси́тися з жи́ру** *див.* **біси́тися; Дурі́ти з жи́ру** *див.* **дурі́ти; Запливáти / запливти́ жи́ром <Розпливáтися / розпливти́ся від жи́ру>** *див.* **запливáти**^{2}**; Зганя́ти (зго́нити) / зігнáти (зогнáти) жир (вагу́)** *див.* **зганя́ти; (3) З жи́ру** — від забезпеченого, пересиченого життя; з розкошів та неробства. — *Знаємо ми таких панів! Що їм з жиру робити? Лютували одрадяни страх як!* (Панас Мирний); — *Ах, Любове Прохорівно! Навіщо так картати молоді почуття? Тобі пожартувати з жиру закортіло* (Іван Ле); *Рицарі .. здіймали куряву на тісному чотирикутнику турнірної дільниці, чи то бажаючи розважити знудьговану імператрицю, чи просто знічев'я і з жиру* (П. Загребельний); **Нагу́лювати (набувáти) / нагуля́ти (набу́ти) жир** *див.* **нагу́лювати; Обростáти / обрости́ жи́ром (жирко́м,** *рідше* **сáлом)** *див.* **обростáти; Позбу́ти жи́ру** *див.* **позбу́ти.**

ЖИР^2, у, *ч., розм.* Те саме, що **тре́фа.** *Голос* [Палі Степанівни], *як ловкий шулер, перемішав Діагностиці всі його карти, повиймавши з них усе вино та жир, а полишивши саму чирву та дзвінку* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖИРАНДО́ЛЬ, і, *ж., заст.* 1. Великий фігурний свічник для декількох свічок, розташованих по колу. *Горять лампи й ряснії жирандолі* (І. Франко); *Вони* [каштани] *нагадують засвічені гігантські жирандолі* (Л. Смілянський).

2. Фонтан із декількома струменями. *У XVII ст. жирандолі прикрашали французькі парки у вигляді феєрверків, розташованих по колу* (з наук.-попул. літ.).

3. Жіноча прикраса з діамантів. *У XVII ст. основним елементом моди стали жирандолі — масивні сережки з діамантами та крупними перлинами-підвісками, що нагадували канделябри-жирандолі* (із журн.).

ЖИРА́НТ, а, *ч., фін.* Те саме, що **індоса́нт.** *Жиро на пред'явника містить лише підпис жиранта і може переходити з рук у руки без підписів його наступних власників* (із журн.).

ЖИРАНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що, фін.* Переказувати вексель на іншу особу за допомогою передавального запису. *Жирантувати вексель.*

ЖИРА́Т, а, *ч., фін.* Те саме, що **індоса́т.** *Особа, на яку переказується отримання грошей за борговим зобов'язанням, стає жиратом* (із журн.).

ЖИРА́Ф, а, *ч.* Те саме, що **жира́фа.** — *Не може бути,* — *повторював собі Шварцберг, як той анекдотичний відвідувач звіринця, що, вражений жирафом, дивився на нього й белькотів: не може бути!* (Д. Бузько); * У порівн. *Біліють кораблі внизу, блищать на сонці довгошиї крани. Неначе жирафи збилися біля води табуном...* (О. Гончар).

ЖИРА́ФА, и, *ж.* Африканська плямиста жуйна тварина родини парнокопитих із коротким тулубом на високих і тонких ногах та дуже довгою шиєю, яка закінчується невеликою головою. *Того тижня у неділю Я водив туди* [у парк] *Жюльєтту, Показав їй там натуру, Різні звірі та рослини, І жирафу, й кедр ліванський* (Леся Українка); * У порівн. *Шия, мов у жирафи* (прислів'я).

ЖИРА́ФОВИЙ, а, е. 1. Те саме, що **жира́ф'ячий.** *Жирафові ріжки.*

2. *у знач. ім.* **жира́фові,** вих, *мн.* Ссавці з дуже довгою шиєю, які належать до родини парнокопитих; водяться лише в Африці. *Ранні жирафові були подібними до оленів* (з наук.-попул. літ.); *Обтягнуті шкірою роги, довгий темний язик і подібна будова різців є спільними ознаками двох видів жирафових, які зовні не схожі між собою* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРАФОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до жирафи, схожий на неї. *Окапі — це своєрідна жирафоподібна тварина з родоначальної для жираф групи* (із журн.).

ЖИРА́Ф'ЯЧИЙ, а, е. Прикм. до **жира́ф** і **жира́фа.** *Жираф'ячі шиї велично перегиналися через огорожу вольєра, намагаючись дотягтися до духмяного цвіту білої акації* (із журн.); *У Харківському зоопарку невдовзі відсвяткує новосілля привезене з-за кордону жираф'яче сімейство* (з газ.).

ЖИРІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. Робитися жирним, гладким; товстіти, гладшати. — *На родючому ґрунті* [ставка] .. *більше розплоджується різних хробачків та комах, від яких жиріють коропи* (О. Донченко); *На схилах гір увечері запалювались вогні, там різали молодих ягнят, там жиріло, наїдалось, напивалось панство* (С. Скляренко).

2. *перен.* Наживатися, збагачуватися завдяки кому-, чому-небудь. — *Хіба пани та підпанки вміли господарювати? З чужої праці жиріти — ото їхня робота* (С. Журахович); *Жиріє з крові змучених народів Наш ворог найлютіший — шовінізм* (В. Симоненко).

ЖИРНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **жи́рний** 1, 2, 5. *Ольгу немов паралізував вигляд сіреньких жирненьких звіринок* (А. Кокотюха); *У салаті оселедець має бути слабосолоним, а майонез жирненьким і ніжненьким* (із журн.).

ЖИРНЕ́НЬКО. Присл. до **жирне́нький.** — *Кожному реєстровому козаку, котрий піде штурмувати Кодак, буде виплачено по сто злотих, — додав воєвода. — .. Жирненько, як для козацької черні! — вигукнув Джевага* (В. Чемерис).

ЖИРНЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **жи́рний.** *Кожен рибалка, годинами промерзаючи над ополонкою, мріє про жирнесенького судачка* (із журн.).

ЖИ́РНИЙ, а, е. 1. З великою кількістю жиру *(див.* **жир^1).** *Борщ був напевно добрий, бо ж був звабливий своїм виглядом і жирний* (І. Багряний); *Жирна баранина парувала поруч на дошці, а Горпина різала її* (З. Тулуб); *Обличчя маснилися від жирних страв, що громадилися на велетенських тарелях* (Д. Білий); // Замазаний, забруднений жиром; масний. *Він облизав ложку, .. витер жирні від сала пальці об полу свитки* (Григорій Тютюнник); // *у знач. ім.* **жи́рне,** ного, *с.* Їжа з великою кількістю жиру. *Він .. їв не все підряд, а в певній послідовності .. Взагалі жирного поменше* (Ю. Бедзик); *У періоди загострення жовчнокам'яної хвороби потрібно відмовитися від смаженого та жирного* (з наук.-попул. літ.).

2. Товстий, гладкий, відгодований (про людей, тварин або частини їх тіла). *І щиро куманька свого Карасиками шанувала* [Щука], *А кіт і не цуравсь сього, Бо жирная мишва вже*

приїдаться стала (Л. Глібов); *Під стріхою коло хати стрибає і не настрибається в мотузяній клітці жирна перепелиця* (Б. Антоненко-Давидович); *Всякі ноги — довгі і дебелі, Стрункі й м'язисті, жирні і худі — Проходили повз нього на панелі* (М. Бажан); // *перен., розм., рідко.* З великою кількістю соку (про рослини); соковитий. *Низьке місце, де протікала повесні вода, поросло .. жирною травою* (Панас Мирний).

3. З великим умістом якоїсь речовини. *Жирною крейдою на ній* [дошці] *було витаврувано: "С. Левченко злісний бракороб бригади штампів"* (В. Собко); *Жирні глини (з умістом глинистих частинок понад 60 %) для спорудження тіла греблі застосовують тільки в разі крайньої потреби* (з наук. літ.); // З великою кількістю жирової речовини. — *Був я ше* [ще], *значить, у школі. І шо* [що]? *І ріс би собі простим хлопчиком із жирним волоссям* (Любко Дереш); // З великим умістом поживних речовин. *Чорному .. люду й зовсім не звикати грязюку місити, в жирних чорноземних ямах губити останнє взуття* (Б. Левін); *Жирні ґрунти степові просякнуті кров'ю. Цілі армії зникали без сліду у цьому Степу* (Д. Білий).

4. З товстими лініями. *На чільному місці в класі .. височів портрет царя .., і під ним надрукована жирними літерами цитата з Горація* (Б. Антоненко-Давидович); *Рука Івана Петровича вивела в журналі чітку жирну двійку* (В. Владко); *Прізвище жирним шрифтом набрали!* (О. Чорногуз).

5. *перен., розм.* Заможний, забезпечений (про життя). *Вони мали змогу в цьому патріархальному місті повною рукою черпати з губерніальної скарбниці собі на такі чепурні вілли й на безжурне жирне життя* (Д. Бузько); // Великий, значний. *Жирний виграш; Жирний прибуток.*

△ **Жи́рний шрифт** *див.* **шрифт; Жи́рні кисло́ти** *див.* **кислота́.**

ЖИ́РНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Ступінь умісту жиру. *Повноцінна годівля — основа підвищення жирності молока корів* (з наук.-попул. літ.); *Велике значення має жирність м'яса, яка впливає на його якість* (з наук.-попул. літ.).

2. Ступінь угодованості (про тварин). *Для вирощення свиней з мінімальною жирністю туш необхідним є раціон з великим вмістом амінокислот* (з наук.-попул. літ.).

ЖИ́РНО. 1. Присл. до **жи́рний** 1, 3, 4, 5. *Сі* [грішниці] *в сірці і в смолі кипіли За те, що жирно дуже їли* (І. Котляревський); *Аркадій Валеріанович .. червоним олівцем жирно підкреслює їх* [помилки на "ять"] *і ставить внизу оцінку — двійку* (М. Стельмах); — *То як там воля? Буде? .. — Не знаю. Ще балакають та все мудрують, як би панам зробить полегкість... — А що, їм важко нині? — Мудрують, щоб і далі, без кріпаків, жилося панству жирно* (Василь Шевчук); — *В Бхілаї ж тобі жирно платили?* (О. Гончар).

2. *у знач. пред.* Дуже добре, багато, розкішно; надто багато для кого-небудь. *Коньяк "Тиса". Закарпатський .. Жирно їм .. Довелося з метою дезінфекції поливати рану коньяком* (А. Кокотюха).

ЖИРНОМОЛО́ЧНИЙ, а, е. Який дає молоко з високим умістом жиру. *Український жирномолочний тип червоної молочної породи великої рогатої худоби вирізняється високою стійкістю до підвищеної температури навколишнього середовища та високими забійними якостями* (з наук. літ.).

ЖИРНОМОЛО́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жирномоло́чний.** *Для підвищення жирномолочності червоної степової худоби використовували плідників спорідненої англерської породи* (з наук. літ.).

ЖИРНОХВО́СТИЙ, а, е. Який має жирний (у 1 знач.) хвіст. *У жирнохвостих овець жир на стегнових частинах і хвості з'являється ще в ембріональний період життя* (з наук. літ.); *Дрібна жирнохвоста піщанка цікава здатністю накопичувати в товстому хвості запаси жиру* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРНУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* З більшою кількістю жиру, ніж треба. — *Жирнуваті трохи свиноматки, — звернувся до свинарки Макар Онисимович* (Остап Вишня); *Щоб визначити тип шкіри, на 10 хвилин прикладіть до неї чисту білу серветку. Якщо на серветці залишився рівномірний жирнуватий слід, шкіра нормальна* (із журн.).

ЖИРНУВА́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **жирнува́тий.** *Жирнуватість авокадо зовсім не відчувається у його поєднанні з іншими овочами в салаті* (із журн.).

ЖИРНУВА́ТО, *присл., розм.* Досить жирно. *Страва видалася смачною. Жирнувато, правда, але поласувати один раз не зашкодить* (із журн.).

ЖИРНЮ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Дуже жирний (у 1, 2, 4, 5 знач.). *Розломив* [Омелько] *запашну жирнючу тарань і посунув кусень по мокрих дошках...* (Ю. Логвин); *Товстий крамар і собі приложив* [до руки] *жирнючі та слиняві губи* (Панас Мирний).

ЖИ́РО, *невідм., с., фін.* 1. Різновид безготівкових розрахунків. *У XVI ст. з'явилися банки, які спеціалізувалися на операціях жиро* (із журн.).

2. Те саме, що **індосаме́нт.** *Жиро, що засвідчує перехід документа до іншої особи, може міститися на звороті цього докумена або на додатковому супровідному бланку* (із журн.).

ЖИРОБА́НК, у, *ч., фін.* Банк, що здійснює безготівкові розрахунки між своїми клієнтами. *У часи свого виникнення жиробанки здійснювали розрахунки між своїми клієнтами за допомогою особливих грошових одиниць, що відповідали певній вазі благородних металів* (з наук.-попул. літ.); *У сучасних умовах функції жиробанків майже цілковито перейшли до комерційних банків* (із журн.).

ЖИРО́БУС, а, *ч.* Транспортна машина з двигуном, який живиться електроенергією від інерційного акумулятора. *У жиробуса накопиченої енергії вистачає на 4–5 км пробігу* (з наук.-техн. літ.); *У США кращі зразки жиробусів обслуговують пасажирські лінії довжиною до 12 кілометрів* (із журн.); *Жиробус рухається за рахунок кінетичної енергії, накопиченої в маховику* (із журн.).

ЖИРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **жир**^{2}**.** *Перед очима Віри, що все ще ніяк не могла оговтатися в незвичній обстановці, мигтіли виновий король, виновий нижник, жирові десятка й туз...* (Б. Антоненко-Давидович); — *Я думаю, що нам таки доведеться десь шукати ворожку, хай вона кине карти на жирового і червового короля* (В. Кучер).

ЖИРОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **жир**^{1}**.** *Водоплавні птахи тривалий час тримаються на воді завдяки великій кількості жирового мастила на шкірі та пір'ї* (з наук.-попул. літ.); // Який має у своєму складі жир. *Розрізняють білу і буру жирову тканину* (з наук.-попул. літ.); *Товщина жирового шару на животі в ожирілих людей може сягати 15–20 см* (з наук.-попул. літ.).

2. Який переробляє жир. *Технологічне устаткування сировинного і жирового заводу забезпечить повне використання всієї китової сировини та жиру* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОВИ́К, а́, *ч., вет., мед.* Доброякісна пухлина, що розвивається із жирової тканини. *За статистикою жировики утворюються частіше у жінок у віці від 30 до 50 років* (з наук.-попул. літ.); *Частіше жировик з'являється на пле-*

чах, спині, стегнах, має м'яку консистенцію, світлий відтінок і є абсолютно безболісним (з наук.-попул. літ.); *В офіційній медицині жировик називають ліпомою* (із журн.).

ЖИРОВИЧО́К, чка́, *ч., вет., мед.* Зменш. до **жирови́к.** *Часто через незнання батьки даремно панікують, побачивши жировичка у дитини* (із журн.).

ЖИРОВІДКЛАДА́ННЯ, я, *с., фізл.* Те саме, що **жировідкла́дення.** *До соматоскопічних показників фізичного розвитку підлітків відносять стан шкірних покривів та слизових оболонок, ступінь жировідкладання, характеристики опорно-рухового апарату тощо* (з наук. літ.); *У жінки, яка народила, мінливе гормональне тло відображається на обмінних процесах, що, у свою чергу, впливають на процеси жировідкладання, особливо в окремих частинах тіла* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОВІДКЛА́ДЕННЯ, я, *с., фізл.* Відкладення жиру в організмі людей, тварин. *Організм жінок, які ведуть малорухливий спосіб життя, страждає від надмірного жировідкладення* (з навч. літ.); *У скотарстві поверхневе жировідкладення оцінюють візуально за п'ятибальною шкалою в п'яти місцях туші* (з навч. літ.).

ЖИРОЗАМІ́ННИК, а, *ч.* Штучний замінник технічних жирів. *Сировиною для рідких мил служать переважно рідкі рослинні олії, разом із якими використовують жирозамінники* (із журн.); *Жирозамінниками у миловарінні є синтетичні жирні кислоти, каніфоль, тапова олія, нафтові кислоти тощо* (із журн.).

ЖИРОЇ́Д, а, *ч., розм.* Те саме, що **живої́д.** *Нівечили мене, нівечили, бісові жироїди, поки не виперло з мене духу!..* (О. Стороженко); [М и х а й л о:] *А ти про мене думав як? Щоб я мою Катрусю дав жироїдам на посміх?* (М. Старицький); *— Доброго здоров'я, Кирпатий Мефістофелю! Про віщо тут радитесь, панове жироїди?* (В. Винниченко).

ЖИРО́К, рку́, *ч.* Зменш. до **жир**[1]. *Найбільше мене збуджувала та́ка* [фантазія]: *я беру Лорну за жирок на животі й трясу ним* (Любко Дереш).

◊ **Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м,** *рідше* **са́лом)** *див.* **оброста́ти.**

ЖИРОКО́НТО, *невідм. с., фін.* Поточний рахунок, що відкривають для розрахунків із третіми особами, які мають поточні рахунки в тому самому банку. *Сьогодні практично всі банки пропонують онлайнові послуги, які дозволяють клієнту здійснити необхідні операції по жироконто* (із журн.).

ЖИРОЛО́ВКА, и, *ж.* Проточний резервуар для видалення і затримання зі стічних вод жирів, мінеральних олій, нафти. *Жироловки застосовуються на першому етапі очищення стічної каналізаційної води від неемульгованих жирів та масел* (з наук.-техн. літ.); *Жироловки виготовляються з бетону, залізобетону або цегли* (із журн.).

ЖИРОНАКА́З, у, *ч., фін.* Письмове розпорядження клієнта банкові про перерахування певної суми з його поточного рахунку на поточний рахунок третьої особи. *До безготівкового типу розрахунків належить ведення банківських депозитів на рахунках клієнтів, використання яких здійснюється за допомогою чеків, жиронаказів, кредитних карток тощо* (з навч. літ.).

ЖИРО́НДА, и, *ж., іст.* Політичне угруповання періоду Великої французької революції кінця XVIII ст. *Жиронда отримала свою назву від департаменту, в якому ця партія мала найбільший успіх* (з наук.-попул. літ.); *Жиронда відображала інтереси великої буржуазії й перейшла на бік контрреволюції* (із журн.); *2 червня Марат набатом подав сигнал натовпу своїх прихильників, який обложив Конвент, вимагаючи розгону жиронди* (з газ.).

ЖИРОНДИ́ЗМ, у, *ч., іст.* Політичний рух жирондистів у Франції в XVIII ст. *Центром жирондизму було Бордо* (з наук. літ.); *Якобінство в історії стало символом рішучих революційних дій, на відміну від жирондизму, позначеному опортунізмом і нерішучістю середньої буржуазії під час революції* (з наук. літ.).

ЖИРОНДИ́СТ, а, *ч., іст.* Член жиронди. *На початку 1792 р. налаштовані на війну з коаліцією жирондисти перебрали на себе контроль над Законодавчими зборами* (з наук. літ.); *Група перших лідерів революції, відомих як жирондисти, тримала в своїх руках кабінет міністрів* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОНДИ́СТКА, и, *ж., іст.* Жін. до **жиронди́ст.** *Жирондистка Шарлотта-Марія Корде стала відомою завдяки тому, що убила Жана-Поля Марата, палкого прихильника якобінського терору* (із журн.).

ЖИРОНДИ́СТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **жиронди́ст.** *У перебігу Великої французької революції традиційно виділяють три основні етапи: встановлення конституційної монархії, жирондистська республіка та якобінська диктатура* (з навч. літ.).

ЖИРОНЕПРОНИКНИ́Й, а́, е́. Непроникний для жиру. *Для пакування продуктів із високим умістом жиру неодхідними є жиронепроникні матеріали* (з наук.-техн. літ.); *Тваринні топлені харчові жири транспортують у дерев'яних та фанерних бочках, жерстяних та скляних банках або в брусках, обгорнутих жиронепроникним папером* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОНЕПРОНИ́КНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жиронепроникни́й.** *Жиронепроникності волокнистому матеріалу надають також за допомогою покриття з полівінілового спирту* (з наук. літ.); *Жиронепроникність деяких матеріалів досягається шляхом проклеювання їх поверхні жиростійкими адгезивами* (із журн.).

ЖИРОПІ́Т, по́ту, *ч., спец.* Речовина, що становить суміш виділень сальних і потових залоз вівці. *В трудовому чабанському сезоні стрижіння — це робота найвищої напруги .. Цілоденне мекання, духота, запах сірки, жиропоту, крові, карболки...* (О. Гончар); *Складникі жиропоту являють собою досить цінну сировину, яка широко використовується в парфумерній та медичній промисловостях* (з наук.-попул. літ.); *Жиропіт є невід'ємною консервувальною речовиною вовни в період її зберігання* (із журн.).

ЖИРОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до жиру *(див.* **жир**[1]**).** *Звуження всередині основної артерії найчастіше обумовлено атеросклерозом — відкладанням жироподібних вкраплень усередині стінки артерії* (з наук.-попул. літ.); *Трава буркуна містить глікозиди, кумарини, похідні пурину, жироподібні речовини, білок, ефірну олію, мінеральні речовини* (з наук.-попул. літ.); *Ефірні олії виявляють статичну дію на бактерії, особливо на такі, що мають просякнуту жироподібними речовинами оболонку і через це дуже стійкі до інших дезінфекційних засобів* (із журн.).

ЖИРОРАХУ́НОК, нку, *ч., фін.* Рахунок у жиробанку або поштовому відділенні. *У Німеччині жироцентралі разом з ощадними касами обслуговують більше 40 млн жирорахунків приватних клієнтів* (з газ.).

ЖИРОРОЗРАХУ́НОК, нку, *ч., фін.* Різновид безготівкових розрахунків, що здійснюються банками шляхом перерахування зазначених власником рахунку сум з одного рахунку на інший. *У ході історичного розвитку банківської справи з жиророзрахунків розвинулися сучасні форми безготівкових розрахунків* (з наук. літ.); *Деякі країни Європи (Австрія, Бельгія, Україна, Німеччина, Швейцарія та ін.) використовують подібні до чекової форми жиророзрахунки* (із журн.).

ЖИРОРОЗЧИ́ННИЙ, а, е. Який розчиняється в жирі. *Різноманітні за будовою і дією вітаміни поділяють на дві основні групи: водорозчинні та жиророзчинні* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОРОЗЧИ́ННИК, а, *ч.* Речовина, що є розчинником жиру *(див.* **жир**[1]*). Згубно на вірус простого герпесу впливає ультрафіолетове проміння, органічні жиророзчинники, кислоти та луги* (з наук. літ.); *Дихлоретан — це рідина із запахом хлороформу, яка широко застосовується як жиророзчинник для виведення плям з одягу* (із журн.).

ЖИРОРОЗЧИ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жиророзчи́нний.** *Водорозчинність та жиророзчинність хімічних речовин, їх взаємозв'язок є ключовими моментами у патогенезі уражень при отруєннях* (з наук. літ.); *Речовини з високою жиророзчинністю дають гепатотоксичний ефект, а з високою водорозчинністю — нефротоксичний ефект* (з наук. літ.); *Новокаїн має низьку жиророзчинність, не створює високої концентрації у рецепторах, поступаючись сучасним місцевим анестетикам своєю активністю* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОРОЗЩЕ́ПЛЕННЯ, я, *с.* Розщеплення жиру, жирів *(див.* **жир**[1]*). Кофеїн, що міститься у листі чаю, стимулює активність ферментів, які відповідають за жиророзщеплення* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОРОЗЩЕ́ПЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до жиророзщеплення. *Жиророзщеплювальний ефект;* // Який має властивість розщеплювати жир. *Жиророзщеплювальна дія кофеїну; Жиророзщеплювальні ферменти;* // Признач. для розщеплення жирів. *Педіатри не рекомендують мити дитячий посуд синтетичними жиророзщеплювальними мийними засобами* (із журн.).

ЖИРОСКО́П, а, *ч.* Те саме, що **гіроско́п.** *У воді робот рухається за допомогою двох гвинтів, жироскоп надає йому рівновагу і змогу зберігати заданий рух* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОУТВО́РЕННЯ, я, *с., фізл.* Утворення жиру. *Встановлено, що оцтова кислота є речовиною, з якої синтезуються вищі жирні кислоти в організмі при жироутворенні* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОЦЕНТРА́ЛЬ, і, *ж., фін.* Різновид кредитних установ, що виконують функції центрального банку для комунальних (муніципальних) ощадних кас. *Нині у Німеччині створено високорозвинуту банківську систему, яка налічує близько 300 банків, 700 ощадних кас і жироцентралей, 2,5 тис. кооперативних банків* (з наук.-попул. літ.).

ЖИРОЧЕ́К, а, *ч., фін.* Чек, що містить наказ його власника банкові перерахувати з його жирорахунку на рахунок іншого чековласника визначену суму грошей. *Жирочек використовується лише для безготівкових розрахунків у межах одного банку, де є жирорахунки чекодавця і чекотримача* (із журн.).

ЖИРО́ЧОК, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **жиро́к.** *Купуючи буженину, варто звернути увагу на те, щоб вона була без кісток і з невеличким жирочком* (із журн.).

ЖИРУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для жирування. *Хімічний склад наповнювачів, жирувальних матеріалів та барвників відіграє важливу роль у формуванні структури колагену в процесі дублення* (з наук. літ.); *Прати вироби зі шкіри не рекомендується, оскільки при вимиванні жирувальних речовин шкіра втрачає еластичність* (із журн.).

ЖИРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жирува́ти.** *Технології одноетапного варіанта дублення-жирування хутрових шкур та голини дозволяють зменшити витрати сполук хрому в 1,8–2,1 раза* (з наук. літ.); *Він щільно присунувся до неї і безцеремонно обійняв позаду її стан .. Жирування Анемподиста ніяк не пасувало до того урочистого настрою, який охопив мене* (Б. Антоненко-Давидович); *— Де вже там те жирування... — зітхнувши, промовила Маринка. — Мабуть, вже доля моя така, що вік вдовувати доведеться...* (А. Іщук).

ЖИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *що.* Просякати, насичувати жировими речовинами. *Меблі з натуральної шкіри рекомендовано раз на рік жирувати спеціальним засобом* (із журн.).

2. Поводитися несерйозно, пустувати, забавлятися. *Не жируй з ведмедем, а то він тебе задавить* (Номис); *Матвійко, що був у своєї мами дуже мазаний, — тому байдуже, жирує на подушках та вигукує, аж у вухах лящить* (С. Васильченко); *— Гетьте! Писати треба розбірливіш, а не жирувати!.. .. Хто це розбере?* (О. Гончар); * Образно. *Провесінній .. вітер .. дмухав, жируючи, в уха* (С. Добровольський); // Кокетувати з ким-небудь, залицятися до когось. *Хай посплять* [підмайстри], *пообідавши, а ввечері хай працюють до зорі. Тоді й з дівчатами не жируватимуть, і не пиячитимуть, як у неділю* (З. Тулуб); *Дівчата й парубки, що в фурі, жирували й сміялись; їм було не до дзвонів* (Б. Антоненко-Давидович); *Вона жирувала з своїми численними фаворитами* (Л. Первомайський); // Гуляти (у 9 знач.). *Він сам їздив по обіді в плавні й дивився, чи жирують жеребці, а також чи багато кобилиць готові прийняти сім'я, щоб дати на друге літо новий приплід* (І. Білик).

3. *розм.* Дозволяти собі надмірне задоволення яких-небудь потреб, бажань. *Хазяїн обернувся до жінки та й каже: — Коли жирувати, так жирувати: бий, жінко, і друге яйце в борщ* (з казки); *Люди в далеких вимираючих селах, .. як у кого є старенький телевізор, — дивляться .. ці трансляції зі столиці, — як тут жирує бомонд, на їхній біді розпаношіле свинство, в блиску й розкошах нічних клубів* (Л. Костенко).

4. Добувати їжу, пустуючи та гуляючи (про тварин). *Через .. пересип скрізь були прокопані єрики, цебто канави, кудою ціле літо йшла дрібна кефаль з моря в озеро жирувати на плавнях* (І. Нечуй-Левицький); *Качки жирували, добравшись до свого улюбленого місця, .. після нічної паші на полі чи вогких луках та мілких болотах* (Олесь Досвітній); *— Жирує борсучище. Ач, який троповичок протоптав до твого городу* (О. Донченко).

5. *сад.* Розростатися зі шкодою для плодоношення. *Щоб не жирував виноград, не випускав порожньої лози, азотними добривами його не поливають* (із журн.).

ЖИРУ́Н, а́, *ч., розм.* 1. Той, хто поводиться несерйозно, пустує, забавляється. *Хлопці з реготом знімають зелений капелюх, і на сонці зблискує широка лисина "Чугайстра".* [Командир застави:] *Ну й жируни! Я ж наказав — до штабу...* (П. Воронько); *Олімпіада Панасівна чомусь свого жируна не ревнує, може, тому, що до тієї вертухи надвечір з'являється прилизаний слідчий із прокуратури* (О. Гончар).

2. Про огрядну людину або товсту тварину. *Зачувши надто голосне хрюкання та цьмакання, вибігли ми з матінкою і відігнали жирунів* [свиней] (Ю. Винничук).

ЖИРУ́ХА, и, *ж., розм.* Жін. до **жиру́н** 2. *Перетворитися на жируху можна лише за кілька місяців активного споживання хлібобулочних виробів* (із журн.).

ЖИТВО́, а́, *с., діал.* Житло. *Хата здалася Христі великим льохом, а не людським житвом* (Панас Мирний).

ЖИТЕ́ЙСЬКИ, *розм.* Присл. до **жите́йський.** *Сіркові на мить стало ніби соромно такої холодності своєї думки, такого житейськи буденного осмислення втрати* (Ю. Мушкетик).

ЖИТЕ́ЙСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **життя́** 2, 3. *Через два роки вмер* [Марковський], *підточений сумнівами в непорушності й правоті старої житейської мудрості* (Іван Ле); *Житейська школа;* // Пов'язаний зі щоденним звичайним побутовим життям; повсякденний, буденний. *Іван загинув у своїх рідних горах, тікаючи від житейської суєти* (Л. Смілянський); *Молодість, кохання, жага життя взяли своє. Їх не заглушити .. житейським невдачам* (Л. Дмитерко).

◊ **Жите́йське мо́ре** *див.* **мо́ре.**

ЖИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Той, хто взагалі десь живе. *На березі бухти .. товпилися жителі Севастополя* (В. Кучер); *Килигея вже ждали кілька місцевих жителів* (О. Гончар); *Жителі могли не втручатися в механічне обслуговування міста — все робилося автоматично* (О. Бердник).

ЖИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **жи́тель.** *Одна якась неспокійна й гомінлива жителька притихлого лісового світу невпинно й голосно цвірінькала, перелітаючи з верхівки одного дерева на інше* (В. Владко); *Тремке, полохке створіння* [дика сарна], *.. дозволяє дітям торкнутись до себе, декотрим вдається навіть погладити цю юну тонконогу жительку гір* (О. Гончар); *Сорока .. свого дзьоба обтерла крилом, ніби салфеткою. Ну як тут не пригостити корінну жительку лісосмуги?* (М. Вінграновський); *У селі Волосянці Закарпатської області від кількох жительок було записано польські народні пісні* (з наук. літ.).

ЖИТЕ́ЦЬ, тця́, *ч., розм.* Те саме, що **жи́тель.** *Житці виходили подивитися, хто там так на живіт репетує* (Панас Мирний); *Представники мистецтва і вчені раділи, що Адріан справді був філософом, всебічним житцем, з кожним говорив його мовою, бо знав тих мов багато* (Н. Королева); *Влади тюремний наш житець Ні трішки не любив* (І. Багряний).

◊ **Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті]** *див.* **жиле́ць.**

ЖИ́ТЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **жи́то** 1, 2. [С т е ц ь к о і С т е ц и х а:] *Та напиймося, родино, Щоб нам жито родило, І житечко, і овес, Щоб зібрався рід увесь* (М. Кропивницький); — *Оце ж була в мене копа житечка та пшениці снопів сорок* (Ю. Збанацький); *Весною вони* [дівочі коси] *пахли ясмином, а в жнива цвітом березки і молодим, ще не затверділим житечком* (М. Стельмах).

ЖИТЕ́ЧНИЙ, а, е, *діал.* Життєвий (у 1 знач.). *Чіпка з Грицьком ведуть розмову про хазяйство, про свої втрати та користі — завсідні житечні турботи* (Панас Мирний).

ЖИ́ТИ, живу́, живе́ш, *недок.* 1. Бути живим, існувати; протилежне п о м и р а т и, в м и р а т и. *Він не хоче вмирати. Він хоче жити* (М. Коцюбинський); *Шумить жито, співа, Заохочує жить* (П. Тичина); *Ми живемо в перехідний період, у той переломний момент, коли історія вискочила з своєї наїжджної колії і її стара колісниця торохкотить по вибоїнах* (Б. Антоненко-Давидович); * У порівн. *Степ .. цвіте, ніби живе й дише* (І. Нечуй-Левицький).

2. Перебувати, проживати де-небудь. *Був собі дід та баба. З давнього-давна, у гаї над ставом, Удвох собі на хуторі жили* (Т. Шевченко); *У хаті жила Кармелева дружина з дочкою* (Марко Вовчок); *Петрик жив з мамою під самісіньким лісом* (В. Кучер).

3. Проводити життя в якийсь спосіб. *Жили собі* [Максим та Явдоха] *тихо та мирно* (Панас Мирний); *Живе наша сім'я Весело, багато* (Г. Бойко); — *Як же ми житимемо без нашого годувальника? — розпачливо голосила мати* (Є. Доломан); // *з чого, на що.* Мати щось за джерело свого існування. *Скотинку попродала* [удова] *і стала собі з копійки жити* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Бажаєва .. живе на пенсію, ощадна, запопадлива, клопотлива* (Леся Українка).

4. *чим.* Вважати що-небудь основним у житті, бачити в чомусь сенс життя. *Живу твоїми листами, цілую тебе в думці* (М. Коцюбинський); — *Тільки й живу надією, .. що скоро вернуться наші* (А. Хижняк); *Не тільки боєм живе солдат* (Є. Доломан).

5. Перебувати з ким-небудь у певних стосунках, вести спільне життя. *Розмовляли вони про те, як житимуть укупі* (Марко Вовчок); — *Що ж я тобі пораджу? Маєш жінку, чом з нею не живеш у згоді?* (М. Коцюбинський); — *Юрасю, .. ми тільки-но почали разом жити, у нас ще й дитини немає, а ти вже забороняєш їй на світ прийти...* (Р. Іваничук); // *з ким, розм.* Бути з ким-небудь у любовному зв'язку. *Він* [пан] *розійшовся з своєю жінкою .. і почав жити з своїми кріпачками-дівчатами* (Панас Мирний).

6. *перен.* Бути, існувати, мати місце. *Потреба краси, що жила в душі Антона, викликала у нього потребу скрізь шукати її, але дійсність давала мало* (М. Коцюбинський); *У віршах М. Рильського .. живе .. патріотизм, велика любов до рідної землі* (А. Малишко); *Тільки між віттям старих осокорин живе невмирущий легіт* (М. Рудь).

(1) Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у поко́ї, *заст.* **в миру́)** *з ким і без дод.* — жити мирно, дружно. *Серденько моє, Колись ми обоє Любились вірно, Чесно, примірно, І жили в покої!* (І. Котляревський); [В а р е н и к:] *Живуть, каже, собі отець з сином в миру, хазяїнують* (М. Кропивницький); *Вони вговорювали Гната помиритися з жінкою та жити з нею в злагоді* (М. Коцюбинський); *Крім Ліни, є в нього ще дві дочки.., але з ними він більше конфліктує тепер, ніж живе в миру* (О. Гончар); — *Матір твою пам'ятаю, батька, ніколи з ними не сварилися, в мирі жили* (Є. Гуцало); **(2) Жи́ти з пра́ці рук свої́х** — заробляти собі на прожиття; чесно трудитися. *Ви це самі добре знаєте, бо теж живете не з капіталів, а з праці рук своїх* (М. Коцюбинський); *Багато братств мали власні "шпиталі" — притулки для всіх тих, хто не мав сили самостійно жити з праці своїх рук* (І. Огієнко); **(3) Жи́ти по пра́вді (пра́вдою)** — жити чесно, порядно, не порушуючи усталених норм співжиття. *Часто й густо вона думала: чи вже людям не можна жити правдою?..* (Панас Мирний); *Завжди він говорив їм: "Живіть з правдою і по правді"* (М. Стельмах); **Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м)** *див.* **сиді́ти.**

◊ **Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти** *див.* **дава́ти; (4) Жи́ти Бо́жим ду́хом** — голодувати, нічого не їсти. *Повилазять з хати* [жіночка, чоловічина і двійко дітей], *повсідаються на сонці — гріються. А що їдять — невідомо. Пасуться чи*

Божим духом живуть?! (Г. Тарасюк); *Таких чемних акторів у світі пошукати .. Не сваряться і не п'ють, навіть їсти не хочуть. Божим духом живуть* (Б. Лепкий); **(5) Жи́ти во́вком (вовка́ми)** — жити самотньо, замкнуто. *Вийшов закон про зселення хуторів .. Закон хороший, правильний. Не жити ж людям вовками поза селами, самотньо, як на висилці* (Ю. Збанацький); *Набридло жить вовками. Все по лісах та по яругах бродимо... Дружин, дітей не бачимо...* (Василь Шевчук); **(6) Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м),** *книжн.* — крім матеріальних, мати й духовні зацікавлення. *Не дав і поїсти хлопцеві гаразд. Аж розсердилась Мотузчиха, а Якимові сміх: — Не хлібом єдиним жив буде чоловік, тітко Марино* (А. Головко); *Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним. Істинно так... коли маємо хліб на столі* (Б. Олійник); *Написано: Не хлібом одним житиме людина, але кожним словом, що походить з уст Божих* (з рел.-церк. літ.); *Усвідомлення духовних цінностей вже здавна відкарбувалося в мудру й лаконічну формулу: не єдиним хлібом живе людина* (з газ.); **(7) Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем** — задовольняти лише власні інтереси, нічого не думати про майбутнє, не мати перспектив. — *Є люди, — сказав* [Тритузний] *нарешті, — що мало чим цікавляться .. Одним днем живе, як та качка: ряски нахапавсь, воло набив і чого йому ще...* (О. Гончар); — *Не думай, що буде потім. Живи сьогоднішнім днем, вірніше, сьогоднішньою ніччю, і все* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Дрібносерійний характер виробництва призводив до того, що плани складалися відповідно до поточної потреби в тих чи інших деталях. Образно кажучи, завод жив одним днем* (із журн.); **(8) Жи́ти свої́м ро́зумом (умо́м)** — дотримуватися власних поглядів, переконань і т. ін. — *Не майте гніву на мене, коли не так щось. Думаєш порадити, помогти, а кому ті поради потрібні. Кожен живе своїм розумом, на чужий не зважає* (Є. Гуцало); — *Оце накрутив, — промовив Килигей упівголоса, прочитавши Куликів меморандум. — І складно й жалібно. Хто це тобі так — чи не до дяка ходив? Кулик несподівано образився: — Своїм умом живу* (О. Гончар); **(9) Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти** *кому і без дод.* — бути повністю задоволеним життям. *Лисиця так Сові казала: — От де по правді можна жить І доленьку хвалить, В добрі кохаться, всіх любити* (Л. Глібов); — *Тут би тільки жити та Бога хвалити, а вона візьми та й умри! — гомоніли люди* (Панас Мирний); — *Тобі, дочко, тільки жити та Бога хвалити* (І. Нечуй-Левицький); **(10) Жи́ти чужи́м ро́зумом** — не мати власної думки, дотримуватися чиїх-небудь поглядів, переконань. — *Ні, нічого не скажу зараз. Бо нічого ще до пуття не знаю. А чужим розумом жити не хочу* (А. Головко); [А л і к:] *Я хочу вчитися і буду вчитися. Щоб знати все, розумієте, все! Більше за вас, більше за всіх... за всіх отих безмозких нікчем, які живуть чужим розумом* (Л. Дмитерко); **Наказа́ти до́вго жи́ти** *див.* **нака́зувати.**

ЖИТИ́НА, и, *ж., рідко.* 1. Стебло жита. *Жовті здорові зуби смоктали колінце житини* (Г. Косинка); *А ось край стежки жовтий колосок. Похилена житина ледь тримає, Колише зерно і сама дрімає* (І. Вирган).

2. Зернина жита. *В'язь на огірках завбільшки з житину* (С. Черкасенко).

ЖИ́ТИСЯ, живе́ться, *недок., безос., розм.* Те саме, що **жи́ти** 3. *Як же смутно й сумно жилося! Не чути сміху, не чути гласу людського* (Марко Вовчок); — *Ну, як воно, Григорію Кондратовичу, живеться?* (Б. Антоненко-Давидович); *Жилося Давидові хоч і тяжко, але весело* (М. Стельмах); // Мати можливість жити, існувати. *Так роби, як я: Ти живи, поки живеться, А журбу забудь — минеться!* (Леся Українка); — *Життя кудись виведе, якщо житиметься* (Р. Андріяшик).

ЖИТІ́Є, я́, *с.* 1. *іст., літ.* Опис чийогось життя (найчастіше святого). *Перечитав він Псалтир, Часословець, перечитав житіє якогось святого...* (Панас Мирний); *Симеон вирішив увести в монастирі культ свого духовного отця, блаженного монаха, в якого колись учився. Він написав його житіє, склав гімни на його честь* (П. Загребельний); — *Багато читав? — Підручники, хрестоматії, лексикони, житія святих* (М. Сиротюк).

2. *розм.* Те саме, що **життя́** 3. — *Та вам як розказать своє житіє усе, то буде на весь день казки* (Марко Вовчок); *Скільки-бо чужих країв ти бачив, стільки нових житій прожив* (Н. Королева); *Усі ми, старші й менші, дивуємося твоєму безумству: хто тебе, щеня.., поставив начальником і опікуном над нами? З чого це ти так убиваєшся і переймаєшся за житіє наше?* (Г. Колісник).

ЖИТІ́ЙНИЙ, а, е, *іст., літ.* Стос. до житія (у 1 знач.). *Чимало уваги І. Франко приділив житійній літературі Давньої Русі* (з наук. літ.); *Український письменник Дмитрій Туптало зробив нову обробку всього житійного матеріалу, яка вийшла друком у 1689–1705 рр.* (з наук. літ.).

ЖИТЛО́, а́, *с.* Приміщення, пристосоване, признач. для життя людей; дім, оселя. *Великий натовп народу підступив під ворота Саїбового житла* (І. Нечуй-Левицький); *Матрос іноді зсовував брови і починав неспокійно длубати ще вогку глину Альошиного житла* (І. Микитенко); *За годину на місці Денисового житла курілася купа вугілля та головешок* (З. Тулуб); // Узагалі місце для проживання, перебування. *Найсумніше бувало, коли мене заставала ніч за кілька верств од житла* (А. Кащенко); *Житло і харч коштуватимуть їй тут тільки трохи більше ста карбованців* (В. Козаченко); *Бачить* [Роман], *як .. синички шукають собі житло* (М. Стельмах).

ЖИТЛОБУДІВЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до житлового будівництва. *Під впливом іпотечної кризи США та зниження курсу долара з початку року почали даватися взнаки відтік інвестицій із житлобудівельного комплексу* (з наук.-попул. літ.); *Житлобудівельні організації столиці мають здати 1 мільйон 100 тисяч квадратних метрів житла* (з газ.); *Житлобудівельний кооператив.*

ЖИТЛОБУДІВЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **житлобудівни́к.** *У давньому Вавилоні розміри оплати праці лікарів, ветеринарів, судно- і житлобудівельників та інших визначалися законами* (з наук. літ.).

ЖИТЛОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Те саме, що **житлобудіве́льний.** *У 2011 році на Одещині спостерігався житлобудівний бум* (із журн.); *В Україні планують відродити житлобудівні кооперативи* (з газ.); *Житлобудівний комбінат.*

ЖИТЛОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Той, хто будує житло. *На момент обвалу кредитування, коли житлобудівники зустрілися з реальними труднощами і необхідністю заморожування будівництва, уряду вдалося терміново віднайти кошти для завершення численних недобудов* (з газ.).

ЖИТЛОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Будівництво житла. *Керамічні моделі споруд трипільців викликають особливий інтерес дослідників як одне із найдостовірніших іконографічних*

джерел трипільського житлобудівництва (з наук. літ.); *Будівництво будинків із газобетонних блоків — сучасний тренд у житлобудівництві* (із журн.); *На Полтавщині затвердили програму індивідуального житлобудівництва на селі* (з газ.).

ЖИТЛОВИ́Й, á, é. 1. Стос. до житла. *В місті була, либонь, житлова криза, — на руїнах колишньої церкви стояли величезні брезентові намети .. і там жили якісь люди* (І. Багряний); *Він піде до житлового управління і зробить усе, щоб матері відремонтували дім* (В. Кучер); *Житлові правовідносини регулюються системою норм житлових нормативно-правових актів, що складають житлове законодавство України* (з наук. літ.).

2. Пристосований, признач. для життя людей. *Ліворуч, в саду, житловий будинок з верандою* (О. Левада); *З житлових келій вискочило кілька жерців* (І. Білик); *З лівого боку — ряд житлових будинків, з правого — теж* (О. Шугай); *Все далі в степ просувалися трактори з житловими вагончиками на причепах* (із журн.).

Житлова́ пло́ща *див.* **пло́ща; Житлове́ будівни́цтво** *див.* **будівни́цтво; Житлови́й маси́в** *див.* **маси́в; Житлові́ че́ки** *див.* **чек[1].**

△ **Житлови́й фонд** *див.* **фонд.**

ЖИТЛОВІ́ДДІЛ, у, *ч.* Скорочення: житловий відділ при органі місцевої влади, що веде облік та розподіл житлової площі. — *Треба, — говорить, — квартиру собі шукать!.. А де її найдеш? Житловідділів тоді не було...* (Остап Вишня).

ЖИТЛО́ВО-КОМУНА́ЛЬНИЙ, а, е. Який належить до житлового міського господарства, пов'язаний із сукупністю служб і підприємств, які обслуговують населення. *Навести лад у житлово-комунальній сфері столиці — першочергове завдання для опозиції після перемоги на виборах* (із журн.); *Права споживачів житлово-комунальних послуг визначені у ст. 20 Закону України "Про житлово-комунальні послуги" від 24 червня 2004 року* (з газ.); *Житлово-комунальна сфера.*

ЖИТЛОКОО́П, у, *ч., іст.* Скорочення: житлово-орендне кооперативне товариство, яке відало питаннями оренди житлових будинків. — *Я бажаю тобі добра... І потім помешкання... Цей об'єднаний житлокооп конче хоче нас ущільнити* (В. Підмогильний); — *Хоч і крав, дак міцно ж будував, не те, що тепер для житлокоопів будують* (М. Куліш); *Бесіда відбувалася в червоному кутку великого житлокоопу* (О. Донченко).

ЖИТЛОКОО́ПІВСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **житлокоо́п.** *Потім ішли групові фотографії .. санітарних дружин житлокоопівських груп самооборони* (В. Кучер).

ЖИТЛОМАСИ́В, у, *ч.* Скорочення: житловий масив. *Для мешканців нового житломасиву проблеми дороги і транспорту вже не існує* (із журн.); *Німецькі інженери були авторами численних проектів житломасивів сучасних промислових міст України* (із журн.).

ЖИТЛОПЛО́ЩА, і, *ж.* Скорочення: житлова площа — пристосована, признач. для життя людей площа будинку, квартири і т. ін. *Дві кімнати зятевої квартири .. були не якою там великою житлоплощею, щоб на ній розкошувати* (Б. Антоненко-Давидович); *Стелі в квартирах низькі, як у печерах, на карликів розраховані, — але ж скільки треба житлоплощі!* (О. Гончар); *То був дах, з метою економії кожного метра житлоплощі, використаний під помешкання* (О. Шугай).

ЖИТЛОФО́НД, у, *ч.* Скорочення: житловий фонд. *Згідно з новим генпланом Києва, до 2025 року житлофонд міста буде збільшено майже на 48 млн кв. м* (з газ.).

ЖИ́ТНИСЬКО, а, *с.* Те саме, що **жи́тнище.** *Володько того дня пас товар, бо Василь орав житнисько на Валах...* (У. Самчук).

ЖИ́ТНИЦЯ, і, *ж.* 1. Приміщення, в якому зберігається зерно; комора. *І пожнемо, І в житницю соберемо* [зберемо] *Зерно святеє* (Т. Шевченко); *Ігумен вів гостей мниською оселею, .. критою соломою, з кошарами, гумном та житницею* (К. Гриневичева); *Зерно ясно-жовте у наші житниці пливе* (М. Рильський); *Боячись голодних бунтів, Борис Годунов звелів роздавати хліб із казенних житниць* (з навч. літ.).

2. *перен.* Край, місцевість, що вирощує багато хліба і забезпечує ним інші місця. *Редактор Карк: — Я щоденно читаю голодні інформації з Запоріжжя. І я згадую тільки, що це була житниця* (М. Хвильовий); *Сибір був захоплений буйною вольницею Єрмака .. Ось який люд завоював, зберіг і перетворив суворий Сибір у житницю Росії* (М. Стельмах); *Окрилений таким успіхом, уряд збирається відновити славу України як житниці Європи* (Л. Костенко).

3. *діал.* Житня солома. *Постелила баба житницю теляткам, щоб тепліше було, та й до хати* (із журн.).

ЖИ́ТНИЩЕ, а, *с.* Поле, на якому росло жито. — *Оце ми вже поминули житнище, — каже дід Данило, — перейдімо на другі гони* (Ю. Яновський); *Знову на житнищі жито посіяли* (Григорій Тютюнник); *Десь із самого низу писнула миша, повіяло пріллю, бо снопи не по-господарськи лежали на житнищі, не на солом'яній підстилці* (М. Стельмах); *Розмова притишена, але азарт такий голосний, що груддям вмовкли перепілки на житнищі* (Є. Пашковський).

ЖИТНІ́ВКА, и, *ж.* Горілка, пригот. з хліба, зерна (перев. жита). — *Програв! Шльомку! Літра житнівки!* (Л. Мартович); *Калюжний жене житнівку* (М. Стельмах); *Штабс-капітан Чорновус .. замовив для панн шампанське "Абрау", для панів офіцерів — карафу житнівки, попросив принести кав'яру* (В. Шкляр); — *Вони збиралися заплатити йому лише по два крейцари: на більше, мовляв, житнівки й не випили* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

ЖИ́ТНІЙ, я, є. Прикм. до **жи́то** 1, 2. *Ноги теліпалися в штанах безвольні, чіпляючись за кущі будяків та за юрби житнього колосся над обніжком* (І. Багряний); *Варка .. внесла кілька сплетених з житнього колосся та сухих квіток вінків* (М. Олійник); *Осінній вітер розвівав його рідкий сивий волос, а житнє зерно било по очах* (Мирослав Ірчан); // Вигот. із жита (у 2 знач.). *Житній хліб пшеничному калачеві дід* (прислів'я); *З-під рушника виглядав житній хліб* (С. Васильченко); *Ніхто не запропонував Євграфові навіть житнього сухаря* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖИТНЯ́К[1], á; *ч., розм.* Житній хліб. *Він витяг житняк і тараню з кишені І, ділячись з братом, поїв нашвидку* (Л. Первомайський); *Мирон краяв ножем ячні паляниці і кислий житняк* (В. Кучер); *Зміцнивши плоть яєчнею та потапцями — покришеним житняком, приправленим запашною олією, напившись чаю з гілочкою вишні, виходимо втрьох на вулицю* (О. Гончар); *Мати .. всипала нам на вечерю щерби з куснем житняка* (І. Білик).

ЖИТНЯ́К[2], ý, *ч.* Кущова багаторічна рослина родини злакових із суцвіттям у вигляді колосків. *Найбільш підходящими компонентами багаторічних пасовищ для овець є*

житняк, люцерна жовта, типчак (з наук. літ.); *У свіжому та сухому вигляді житняк не поступається за кормовою цінністю якісному луговому сіну* (з наук.-попул. літ.).

ЖИТНЯКО́ВИЙ, а, е. Стос. до житняку *(див.* **житня́к**[2]**).** *Степовий тип рослинності у рівнинному Казахстані заходить далеко на південь у вигляді житнякових піщаних степів* (з наук. літ.); *У комплексі з типчаковими, житняковими і полиновими ділянками у степах зустрічаються невеликі площі типчаково-ковильного степу* (з наук. літ.).

ЖИТНЯ́НКА, и, *ж., розм., рідко.* Житня солома. *Житнянкою моя прабабуся завжди квасила у бочці на зиму антонівку* (з газ.).

ЖИ́ТО, а, *с.* 1. Рослина родини злакових з продовгуватим колоском. *Вилітали запорожці На лан жито жати; Жито жали, в копи клали* (Т. Шевченко); *Ти пам'ятаєш, як косили ми в полі жито, як порвав я косу* (В. Сосюра); — *Парубче, куди ти? — Йду косити жито: день годує рік* (Д. Білоус); * У порівн. *Захвилювалась вода, мов жито від вітру* (М. Коцюбинський).

2. Зерно цієї рослини, яке використовується для виготовлення хліба. [В а р к а:] *Треба жито однести у млин* (І. Карпенко-Карий); *Я часто й спав у насінні — в житі, в просі, в ячмені й горосі на печі* (О. Довженко); — *Орав би ти землю, жито сіяв* (Григорій Тютюнник); *Настасові засмоктало під ребром — страшенно хотілося їсти, але в пазушному капшуку, крім пригорщі жита, нічого не було* (І. Білик).

3. *тільки мн.* **жита́,** ів. Поля, на яких ростуть ці рослини; самі рослини цих полів. *Минав я полоси* [смуги] *житів* (Я. Щоголів); *Хилить вітер жита понад шляхом* (П. Тичина); *А туди за ними, геть-геть аж під ліс, видно було, як красувалися жита* (Т. Осьмачка); *Хто забуде чудові жита наші, наші пшениці, сади наші?..* (О. Довженко).

ЖИТО́МИРСЬКИЙ, а, е. Стос. до житомирців, Житомира, Житомирщини. *Я його інакше й не класифікував як Клопікус Столярчукус житомирський. Родом цей тип був десь із Житомирської області* (О. Гончар); *Становленням гранітів житомирського типу фактично завершився головний геосинклінальний етап розвитку північно-західної частини Українського щита* (з наук. літ.); *Вбранням житомирських жінок були плахти, запаски, а з середини XIX ст. — спідниці, літники, фартухи* (із журн.).

ЖИТО́МИРЦІ, ів, *мн. (одн.* **жито́мирець,** рця, *ч.)* Жителі міста Житомир і Житомирської області. *Пригадую, коли влітку вісімдесят шостого в газеті з'явився заголовок "Сувенір з-під реактора" (йшлося про будівництво під реактором біологічної стінки) .. Як киянам таке читати? Житомирцям, чернігівцям?..* (А. Михайленко).

ЖИТОМИРЯ́НИ, ян, *мн. (одн.* **житомиря́нин,** а, *ч.;* **житомиря́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **жито́мирці.** *Житомиряни отримають квартири за програмою здешевлення іпотечних кредитів* (з газ.); *На Міжнародному фестивалі духових оркестрів у Польщі житомиряни взяли перше місце* (з газ.).

ЖИТОМИРЯ́НИН *див.* **житомиря́ни.**

ЖИТОМИРЯ́НКА *див.* **житомиря́ни.**

ЖИТТЄ́ВИЙ, а, е, *рідше* **ЖИТТЬОВИ́Й,** á, é. 1. Стос. до життя (у 2, 3 знач.). *Позаду заливалась канарейкою й наливала Пегасові груди нових життьових сил солдатська пісня* (Б. Антоненко-Давидович); *Аж не вірилося, який великий заряд життьового оптимізму .. й полум'яної любові до покривдженого народу свого було закладено в цю людину* (І. Багряний); *Антін мав життєвий досвід, в голові — розум, але прикласти його не було до чого* (С. Чорнобривець); *Пригадаймо страшні своєю гіркою життєвою правдою оповідання Василя Стефаника про давнє .. галицьке село* (М. Рильський); // Характерний для щоденного, буденного життя; повсякденний. *Згорда поглядають вони* [чумаки] *довкола, певні в своїх силах, байдужні до всяких життєвих незгод* (М. Коцюбинський); *Жінки якось краще вміють консервувати поезію свого почуття серед життьової прози, ніж чоловіки* (Леся Українка).

2. *перен.* Дуже важливий у житті, для життя; основний. *Життєві центри* [Київської Русі в XIII ст.] *перемістились на північ до Москви, і на захід, до Червоної Русі* (О. Довженко).

Життє́ва течія́ <Течія́ життя́> *див.* **течія́; Життє́вий (життьови́й) рі́вень <Рі́вень життя́>** *див.* **рі́вень; Життє́вий (життьови́й) шлях** *див.* **шлях; Життє́вий цикл** *див.* **цикл; Шко́ла життя́ <Життє́ва шко́ла>** *див.* **шко́ла.**

◊ **Увірва́вся / урва́вся життє́вий шлях** *див.* **шлях.**

ЖИТТЄ́ВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Здатність організму зберігати, підтримувати своє життя. *Життєвість бульб і характер процесів, які в них відбуваються, багато в чому залежать від умов зберігання* (з наук. літ.); *Різнорідний підбір кнурів і маток забезпечує підвищення життєвості потомства* (з наук. літ.).

2. Здатність існувати, розвиватися. *Василій вичерпав свою життєвість у війнах і походах* (П. Загребельний); — *Ми з вами наочно пересвідчились у життєвості цієї теорії, — чи не так?* (І. Білик); *Сила і життєвість суспільного ладу визначається його здатністю задовольняти постійно зростаючі матеріальні й культурні потреби народу* (з публіц. літ.).

3. Близькість до життя. *Малюнки Тараса Шевченка дивують життєвістю та бездоганною правдою* (з публіц. літ.).

ЖИТТЄ́ВО. Присл. до **життє́вий.** *Йдеться, очевидно, про пріоритет: яка з бригад буде першою в центрі міста, оволодіє .. всіма життєво важливими об'єктами* (Є. Доломан); *Його охопило відчуття, ніби щось дороге й життєво необхідне вислизає йому з рук* (І. Білик); *На Січі життєво необхідно підтримувати сувору дисципліну, інакше Січ втратить ту силу, котру жоден ворог перемогти не може* (В. Чемерис).

ЖИТТЄДА́ЙНИЙ, а, е. Який дає життя; потрібний, необхідний для життя. *Він наче відчуває, як наближається весна з її життєдайним теплом* (З. Тулуб); *Масна від вологи земля оживляла коріння, гнала по стовбурах та гілочках життєдайні соки* (А. Шиян); *Він* [вітер] *приносив найкращий у світі, життєдайний теплий дух розмолотої пшениці* (Ю. Логвин); *Странній усміхнувся, злизуючи з вуст життєдайну вологу* (Валерій Шевчук).

ЖИТТЄДА́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **життєда́йний.** *Гострий розум Гіпатії заглиблюється у плетиво мудрих думок, сягає їхнього кореня, пробує життєдайність і доцільність тисячолітніх ідей* (О. Бердник); *Серед основних компонентів символічного значення слова "вода" можна назвати: життя, час, життєдайність, очищення, здоров'я, чистота, молодість та ін.* (з наук. літ.).

ЖИТТЄДА́ЙНО. Присл. до **життєда́йний.** *Ніщо в світі не пахне так життєдайно, як зелені коноплі* (Ю. Мушкетик); *Стоїть чудове гаряче літо, навколо пахне квітками й медом, пасіка — в садку, а я живу в курені, де так життєдайно духмяніє сіно* (Валерій Шевчук).

ЖИТТЄДІЯ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Здатний виконувати життєві функції. *Мишоподібні гризуни не впадають на зиму в сплячку*

і лишаються життєдіяльними протягом цілого року (з наук.-попул. літ.); *Певна частина населення завжди лишається жити на своїх предковічних місцях, і саме вона є гарантом збереження історичної пам'яті, культурного і життєдіяльного генофонду регіону* (із журн.).

2. Здатний до функціонування. *У стані загальної кризи, що охопила всі без винятку сфери народного господарства, життєдіяльним виявився лише малий та середній бізнес* (із журн.).

3. Який виявляє енергію, активність; здатний діяти. *Він, незважаючи на свій столітній вік, виглядав здоровою життєдіяльною людиною* (Ф. Бурлака).

ЖИТТЄДІЯ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Сукупність життєвих функцій організму. *Вітамін А відіграє дуже важливу роль у процесах життєдіяльності людини й тварин* (з наук. літ.); *У кабіні космонавта монтується радіоапаратура, прилади для керування спуском і система забезпечення життєдіяльності* (з газ.).

ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Те саме, що **життєзабезпе́чення.** *Одним із заходів щодо регулювання зайнятості є державний протекціонізм, який дає змогу зберігати стабільність і підтримувати на належному рівні життєзабезпеченість населення* (з наук.-попул. літ.); *Рівень і якість трудового потенціалу є основою життєзабезпеченості та стабільності у суспільстві* (із журн.); *Життєзабезпеченість населення у надзвичайних ситуаціях.*

ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ, я, *с.* Комплекс систем і заходів, які забезпечують життєдіяльність людини. *Головною функцією органів державної виконавчої влади, адміністрації підприємств, установ і організацій у разі виникнення надзвичайних ситуацій є захист населення та організація його життєзабезпечення* (з наук. літ.); *Учені багатьох країн світу працюють над проблемою створення в космічних кораблях замкнутої системи життєзабезпечення, в якій обмін речовин рослинних і тваринних організмів повинен бути дуже точно збалансованим* (з наук.-попул. літ.).

ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до життєзабезпечення. *Сучасний стан екологічної безпеки України характеризується надмірним використанням життєзабезпечувальних природних ресурсів* (з наук. літ.); *Висока забрудненість довкілля, незадовільний стан життєзабезпечувальних систем, швидке зростання населення міст призвели до скорочення зелених зон* (з газ.).

ЖИТТЄЗДА́ТНИЙ, а, е. 1. Здатний зберігати, підтримувати життя. *В ґрунті планети збереглися життєздатні спори мохів та зерната деяких квіткових рослин* (О. Бердник); *Усе складалося на гаразд, княжий табун вийшов із зими бадьорим і життєздатним* (І. Білик); *Після інкубації виводяться цілком життєздатні каченята* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Здатний існувати, розвиватися. *Думки снувалися, як зняте зі шляху осіннім вихором листя. Не були творчі, не були життєві чи життєздатні* (Н. Королева); *Підкреслюючи потребу постійно збагачувати літературну мову за рахунок використання життєздатних діалектних форм, класики української літератури водночас виступали проти спроб деяких письменників писати тим або іншим діалектом* (з навч. літ.).

ЖИТТЄЗДА́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **життєзда́тний.** *Деякі мікроби при висушуванні гинуть уже через кілька годин, і тільки небагато з них можуть зберігати життєздатність протягом місяців* (з навч. літ.); *Вже у своїх перших поетичних та літературно-критичних працях М. Костомаров обстоює самобутність української літератури, життєздатність народної мови* (з наук. літ.).

ЖИТТЄЛЮ́Б, а, *ч.* Той, хто любить життя. *Франьо був .. великий життєлюб* (Ю. Винничук); *Зовні глянеш — богатир, .. ніколи не скажеш, що і в нього мотор дає перебої, що і йому, життєлюбові й жартуну, знайомі страждання* (О. Гончар); *З цим життєлюб Крез уже погодитися не міг* (І. Білик); *Ліричний герой ранніх творів П. Тичини — життєлюб і оптиміст, з допитливим розумом і мужнім серцем* (з наук. літ.).

ЖИТТЄЛЮ́БЕЦЬ, бця, *ч.* Те саме, що **життєлю́б.** *Хлопча у сорочці з блакитного ситцю, Швидке, світлооке, кирпате хлопча! Тобі, життєлюбцю, тобі, ненаситцю, Господи прадавньої не вистача* (М. Бажан); *Потелефоную Віктору і витягну його на виставку Сар'яна .. Може, яскраві, тонізуючі полотна цього життєлюбця утішать бідолаху* (І. Жиленко).

ЖИТТЄЛЮ́БНИЙ, а, е. Який любить життя. *Сивий, але молодий, життєлюбний, він чув, як б'ється у великій тиші його серце* (С. Скляренко); *Він думав, що лось таки знесилиться і його раніше чи пізніше затягне під лід. Але лось виявився дужий і життєлюбний* (Є. Гуцало); *У певному розумінні поети — найбільш життєлюбні на землі. Їх стихія — співати хвалу людині й життю* (з наук.-попул. літ.); // Стос. до життєлюба. *Цей ракетний степ теж не злякав Галю, не засмутив, не зіпсував її веселої життєлюбної вдачі* (О. Гончар).

ЖИТТЄЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **життєлю́бний.** *У пейзажних творах М. Чернявського відчуваємо передусім оптимізм поета, його життєлюбність* (з наук.-попул. літ.); *Життєлюбність М. Рильського невіддільна від його титанічної працездатності* (з газ.).

ЖИТТЄЛЮ́БСТВО, а, *с.* Любов до життя. *У переказах лірника Осип пізнавав національний характер молдаванина, сповнений невичерпного життєлюбства, оптимізму* (І. Пільгук); *Не було вже в них* [очах] *тої сповненої життєлюбства цікавості до всього, стремління одразу багато побачити й зрозуміти* (О. Іваненко); *Як саме втілення життєлюбства і пластики, пругкими живими дугами вигинаючись, вискакують* [дельфіни] *із води* (О. Гончар); *Я пізнавав науку життєлюбства від тих, що вже пізнали ціну лиха* (В. Коротич).

ЖИТТЄ́ПИС, у, *ч.* Опис чийогось життя; біографія. *Я не згідна з тим, що для зрозуміння чиїх-небудь віршів треба знати життєпис автора* (Леся Українка); *На великій мідній іконці я прочитав життєпис Оксани Полуботок — дівчини 18 років* (Ю. Яновський); *Магдебурзький клірик Бруно, який не належав до прихильників імператора, склав життєпис його дитинства і юності і вимушений був вдатися до слів прикрих* (П. Загребельний); *У видавництві нарешті стали виходити книжки в серії "Уславлені імена", куди видавцям спало на думку запропонувати й життєпис академіка Чаговця* (О. Шугай).

ЖИТТЄПИСА́ННЯ, я, *с.* Написання біографії. *Л. Февр вважається засновником нового жанру історичного життєписання — так званої інтелектуальної біографії* (з наук.-попул. літ.); *Роман Уласа Самчука "Марія" написаний у високому стилі художнього життєписання* (з наук.-попул. літ.).

ЖИТТЄПИ́СНИЙ, а, е. Прикм. до **життє́пис.** *Життєписні дані письменників-полемістів наводить М. С. Возняк, висвітлюючи роль представників полемічного письменства у розвитку українського народу* (з наук. літ.); // Стос. до життє-

пису. *Так звана література факту .. відкидає уяву, видумані особи й події, а вимагає тільки простого опису дійсних, реальних подій .. Це або модерний репортаж, або життєписний роман (очевидно історичних постатей)* (Б.-І. Антонич).

ЖИТТЄПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до життя, схожий на нього (перев. про засоби художнього зображення дійсності). *Нерідко саме життєподібні елементи творів модернізму створюють ефект ірреального, неправдоподібного* (з наук.-попул. літ.); *Одна з найхарактерніших рис модерністської літератури — принцип поєднання елементів життєподібного зображення (натуралістичних та імпресіоністичних) з елементами умовними, символічними* (з навч. літ.); *Для експресіоністів головним було не життєподібне відтворення дійсності чи всебічне пізнання світу, а загострене увиразнення важливої емоції або ідеї* (із журн.).

ЖИТТЄПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **життєподі́бний.** *У живописі теоретики середньовічної естетики цінують красу, змістовність, алегоризм; у скульптурі — життєподібність* (з наук. літ.); *Життєподібність і типовість — основні риси реалістичної поетики* (з навч. літ.); *Художник успішно долає систему реалістичної життєподібності своїх персонажів і замість неї пропонує глядачеві фантастичний світ, сповнений філософських роздумів про минуле, теперішнє і майбутнє* (із журн.).

ЖИТТЄПОДІ́БНО. Присл. до **життєподі́бний.** *Портрети зображено Михайлом Бойчуком чисто, натуралістично, життєподібно* (з наук. літ.); *Основна тема творів С. Васильченка "Свекор" і "Басурмен" — вияв турботи й любові в українській родині, яка, проте, не ідеалізується, а зображається дуже природно, життєподібно* (з навч. літ.).

ЖИТТЄРА́ДІСНИЙ, а, е. Який любить життя, завжди радісний, веселий. *Здавалось, ось зараз з густих кущів вийде у вишиваній сорочці молода, красива, життєрадісна Мар'яна* (А. Шиян); *Ніщо більше не засмучувало життєрадісного водія* (І. Білик); // Який виражає радість, веселість. *Він говорив веселим, життєрадісним тоном* (В. Владко); *На веселому і життєрадісному обличчі світились живі й зовсім молоді очі* (В. Козаченко); *Давній казковий Львів українців, поляків, євреїв, вірмен та інших народів постає перед нами як .. джерело багатющого міського фольклору та життєрадісного гумору* (Ю. Винничук).

ЖИТТЄРА́ДІСНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **життєра́дісний.** *Мало змінився машиніст Набокін. До нього повернулась його життєрадісність і енергія* (М. Трублаїні); *Вийшовши на волю на двадцять четвертому році життя, людиною дорослою, з визначеним уже характером, він не втратив своєї природної веселості і життєрадісності* (П. Колесник); *— Попри всі страшні пригоди ви зберегли почуття гумору і життєрадісність* (О. Іваненко).

ЖИТТЄРА́ДІСНО. Присл. до **життєра́дісний.** *Коли дійшов обід до кінця, у всіх, навіть у дітей, очі життєрадісно й п'янувато блищали* (В. Винниченко); *Цей юнак заступав тоді для Петра все, він був як прапор, що трепетав бентежно й життєрадісно на понурому, хмарному тлі* (І. Багряний); *Як життєрадісно видзвонює всіляка комашина дрібнота, вихваляючи саму себе і весь сонячний, радісний світ!..* (М. Дашкієв); *Десь за садками, на кладовищі, прижилася перепілочка степова. Щоранку так життєрадісно підпадьомкає!* (О. Гончар).

ЖИТТЄРОЗУМІ́ННЯ, я, *с.* Сукупність поглядів, що визначають чиє-небудь ставлення до життя, розуміння його. *"Божественна комедія" Данте як підсумок розвитку середньовічної культури синтезує у собі поезію, філософію, теологію, відображає основи нового життєрозуміння* (з наук. літ.); *Соціальна зрілість — якісний показник життєрозуміння молодої людини* (із журн.).

ЖИТТЄСПРОМО́ЖНИЙ, а, е. 1. Який спроможний зберігати, підтримувати життя чи існування. *На восьмому місяці вагітності плід є повністю життєспроможним поза лоном матері* (з наук.-попул. літ.); *Роль освіти нині зростає в контексті проблеми збереження нації та природного середовища, в якому вона є життєспроможною* (із журн.).

2. *перен.* Спроможний існувати, розвиватися. *"Бюджет збалансований, всеохоплюючий та життєспроможний", — переконують чиновники* (з газ.); *Життєспроможний проект.*

ЖИТТЄСПРОМО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **життєспромо́жний.** *Американські вчені довели, що кесарів розтин послаблює життєспроможність дітей* (із журн.); *Спроба побудувати модель гуманного виховного процесу та перевірити її життєспроможність на прикладі приватних шкіл нового типу — це перший етап у вирішенні проблеми гуманізації освіти* (із журн.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДЖЕННЯ, я, *с.* Ставлення до життя, сповнене оптимізму, бадьорості, віри в перемогу добра над злом. *Тенденції життєствердження були яскраво виражені у мистецтві XIX століття* (з наук. літ.); *Музика П. І. Чайковського пройнята бурхливим протестуючим пафосом і сповнена активного життєствердження* (з наук.-попул. літ.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Сповнений оптимізму, життєлюбності. *У симфонії поетичного слова Лесі Українки, овіяного жіночністю, звучать виразні життєстверджувальні мотиви, мотиви уславлення мужності й сили людського духу* (з публіц. літ.); *Завдяки традиційній українській толерантності та життєстверджувальному характеру нашим співвітчизникам вдалося зберегти на чужині свою національну, етнічну ідентичність* (із журн.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДЖУВАЛЬНО. Присл. до **життєстве́рджувальний.** *Затамувавши дихання, в музеї Володимира Івасюка слухали "Червону руту". Цього разу вона звучала по-особливому, якось трепетно, легко, тихо і навіть життєстверджувально* (з газ.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДНИЙ, а, е. Те саме, що **життєстве́рджувальний.** *Позитивні, життєстверднi мотиви і образи характерні для більшості поезій, поем і драм Лесі Українки* (з наук. літ.); *Жартівливий, життєствердний пафос коломийок не дає їм канути у забуття, а тому й передаються із покоління в покоління* (із журн.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **життєстве́рдний.** *Художня енергетика мислення Г. Чубач несе в собі високу життєствердність* (із журн.).

ЖИТТЄСТВЕ́РДНО. Присл. до **життєстве́рдний.** *Зазвучали струни душі молодого поета. Зазвучали ніжно, часом сумовито, але все ж таки життєствердно* (із журн.).

ЖИТТЄСТІЙКИ́Й, á, é. Здатний виживати в складних умовах, переносити несприятливі умови. *При вирубуванні насаджень білої акації з метою їх поновлення слід викорчовувати пні, орієнтуючись на швидкорослі і досить життєстійкі кореневі паростки* (з наук. літ.); *Під керівництвом відомого професора за допомогою штучного запліднення було отримано життєстійкі гібриди білуги, схрещеної зі стерляддю* (із журн.).

ЖИТТЄСТІ́ЙКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **життєстійки́й.** *Культуру Китаю відрізняло різноманіття й велика життєстійкість: вона змогла увібрати і перетворити всі зовнішні культурні впливи* (з наук.-попул. літ.); *Життєстійкість лежить в основі здатності особистості виходити зі стресових ситуацій* (із журн.).

ЖИТТЬОВИ́Й *див.* **життє́вий.**

ЖИТТЯ́, я́, *с.* 1. Існування всього живого; протилежне с м е р т ь. *Ніякий звук життя не долітає В його в'язницю* (І. Франко); *Я тут пізнав і полюбив природу, життя і сонце ніжно полюбив* (І. Гончаренко); *Цією сумлінною безсловесною працею він мовби утверджує своє перебування тут і саму доцільність свого теперішнього життя* (О. Гончар); // *перен.* Існування чого-небудь. *Великий обшир земель посіли слов'яно-руські племена, та брак у ті часи шляхів робили неможливим спільне життя таких великих земель, і скоро велика руська держава Володимира зруйнувалася* (з наук.-попул. літ.); *В житті кожного судна найвідповідальнішим моментом є спуск його на воду* (з наук.-попул. літ.).

2. Стан живого організму в стадії розвитку, зросту. *Ростом вона була невеличка, бездоровна; життя ледве-ледве тліло в її жилах* (Панас Мирний); *При перших звуках пробудження панни до активного життя берете тацю з кавою, налисниками чи яблуками в тісті й несете до покою* (Ю. Винничук).

3. Період існування кого-небудь; вік. [Л ю б о в:] *Остерігали! Я за все своє життя ні від кого не чула поважної, щирої, дружньої остороги* (Леся Українка); *Солов'ї витьохкують у бузках (на все життя запам'ятаються їхні голоси)* (О. Гончар); *Не допускай такої мислі, що Бог покаже нам неласку, життя людського строки стислі, немає часу на поразку* (Л. Костенко); // Усе пережите, зроблене людиною за час її існування; біографія. *Хотів* [Потап] *розказати ціле життя, всі свої кривди, отут, серед тиші, де дерева стояли, як свічки у церкві* (М. Коцюбинський).

4. Спосіб існування кого-небудь. — *Опізнився, небораче, — Одказав земляк йому* [Коникові], — *Хто кохав життя ледаче, Непереливки тому* (Л. Глібов); *Обіцяно було казкове електричне місто над Дніпром, життя культурне та веселе* (О. Гончар); *Засіли щури до людей за обідні столи .. Не залишилося, мабуть, такого боку людського життя, до якого не були б причетні й щури* (Ю. Винничук); // Створені умови існування кого-небудь. *На Щуку хтось бомагу* [бумагу] *в суд подав, Що буцім би вона такеє виробляла, Що у ставку ніхто життя не мав* (Л. Глібов).

5. Жива істота. *Біля боку лежить її втіха й надія, спочиває її крихітка серця, що вона з таким болем одірвала від свого й пустила на світ окремим життям* (Панас Мирний); — *Охасі справді був шпигун, він зробив замах на життя...* (В. Владко); *Обоє, він і вона, занишкли зараз над цим юним життям, в настороні вичікуючи, доки хлоп'я само прокинеться, ворухнеться* (О. Гончар).

6. *перен.* Про щось дороге, необхідне, важливе. [М а р у с я:] *Прощай, моя ти втіхонько єдина, Моє життя, мій раю дорогий* (В. Самійленко).

7. Вияв фізичних і духовних сил живих істот. *Трудно пізнати в ньому того повного енергії, сили та життя Замфіра, яким він був ще недавно* (М. Коцюбинський); *Ох, як весело було торік у сю пору! він був повний життя, повний надій* (Леся Українка); *Вона в темнім робочім халаті, туго підперезанім поясочком, щоки пашіють, очі .. повні веселості й життя* (О. Гончар); *На його блідому обличчі не проступало жодної ознаки життя* (Ю. Бедзик).

8. Пожвавлення, рух, посилення діяльності живих істот. *Життя клекотіло внизу, в глибокій долині, а тут стояла тиша* (М. Коцюбинський); *Щиро супроводжувала* [Людмила] *Захара .. в цьому, сповненому вируючого життя, незабутньому місті* (Іван Ле).

9. Сукупність явищ, що характеризують існування, визначають розвиток кого-небудь. *О, скільки є могил, де спить життя козаче! Та де ж вони? Де їх тепер шукать?* (Л. Глібов); *Яка-небудь шина .. або чавунне колесо, до половини загрузле в землю, викликали перед його очі картину шумливого життя фабрики* (М. Коцюбинський); *Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя* (з мови документів).

10. Те, що реально існує; дійсність. *Артистично змальована вдача тітки Наталчиної..; ся постать узята цілком з життя і робить враження портрета* (Леся Українка); *Українські вчені тісно пов'язують свої дослідження з практикою, з життям* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Йоганн сидить біля батька прищухло, .. ніби дослухається, куди його покличе життя, яку йому дорогу визначить* (О. Гончар).

11. Мирне співіснування між кимось. — *Не прощу я Маврі, я її більше на очі бачити не хочу. Життя між нами не буде! — обізвався завзято Раду* (О. Кобилянська).

Бродя́чий (бродя́жницький) спо́сіб життя́ *див.* **спо́сіб; Віне́ць життя́** *див.* **віне́ць; (1) Ві́чне життя́,** *бібл.* — життя, яке буде після воскресіння мертвих і загального суду Божого. *Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Однородженого, щоб кожен, хто вірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Не живи для себе, а для Бога, дбаючи за життя вічне* (П. Загребельний); **Де́рево життя́** *див.* **де́рево; Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м)** *див.* **же́ртвувати; Життє́ва течія́ <Течія́ життя́>** *див.* **течія́; Життє́вий (життьови́й) рі́вень <Рі́вень життя́>** *див.* **рі́вень; Закінчи́ти життя́ (вік)** *див.* **закі́нчувати; Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю** *і т. ін.)* *див.* **занапаща́ти; Запрова́джувати / запрова́дити в життя́ (у виробни́цтво, у пра́ктику)** *див.* **запрова́джувати; Кни́га життя́** *див.* **кни́га; Не пошкодува́ти [і] життя́ (голови́)** *див.* **пошкодува́ти; Пита́ння життя́ й сме́рті** *див.* **пита́ння; Покли́кати до життя́** *див.* **покли́кати; Пра́вда життя́** *див.* **пра́вда; Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план** *і т. ін.)* *див.* **прово́дити; (2) Росли́нне** *(заст.* **рости́нне) життя́** — неусвідомлене, бездумне існування людини. *Саме тут, серед цих незлагод будівничих, Ліна .. відчула, що починає жити повноцінним, а не рослинним, не оранжерейним життям* (О. Гончар); *Перемигнуло перед душею ціле життя, .. але життя чисто ростинне, вегетативне* (І. Франко); **Споку́тувати / споку́тати життя́м** *див.* **споку́тувати; Спо́сіб життя́** *див.* **спо́сіб; Супу́тник життя́** *див.* **супу́тник; Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього** *і т. ін.)* *див.* **творе́ць; Темп життя́** *див.* **темп; Триб життя́** *див.* **триб^2; Урятува́ти життя́** *див.* **урято́вувати; Фо́рми (фо́рма) життя́** *див.* **фо́рма; (3) Ціга́нське життя́** — кочове життя без постійного домашнього притулку. — *А я б радий вже будлі-де* [будь-де] *й осістись: мені вже трохи обридло бурлацьке та циганське життя та блуканина* (І. Нечуй-

Левицький); *Діти люблять, люди поважають, колеги умовляють: — Годі вам жити циганським життям, залишайтесь назавжди у нас* (С. Васильченко); **Ціно́ю життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя** *і т. ін.) див.* **ціна́; Шко́ла життя́ <Житте́ва шко́ла>** *див.* **шко́ла.**

◊ **Ва́жити голово́ю (життя́м)** *див.* **ва́жити; Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́)** *див.* **вдиха́ти; Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] па́м'яті (з [свого́] життя́)** *див.* **викре́слювати; Відбира́ти (відніма́ти) / відібра́ти (відня́ти) життя́** *див.* **відбира́ти; Відда́ти / віддава́ти життя́** *див.* **віддава́ти; Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́)** *див.* **відрива́тися[1]; Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) віку (вік, життя́)** *див.* **укоро́чувати; Волочи́ти життя́ (вік, дні [за днями])** *див.* **волочи́ти; Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́** *див.* **вступа́ти[1]; Дава́ти / да́ти життя́** *див.* **дава́ти; Дарува́ти життя́** *див.* **дарува́ти; Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти** *див.* **дава́ти; (4) Життя́ бере́ / взяло́ своє́** — чиї-небудь інтереси перемагають за певних обставин. *Переболіло цій землі, перегуляла вона пустирищем, одначе життя бере своє, польовий табір .. пустив уже міцне коріння* (О. Гончар); *Мирон віддалився. Все рідше й рідше спалахує в Марині смуток за ним. Життя взяло своє й приглушило те, чому, вона думала, не буде ні кінця ні краю* (Микита Чернявський); *Життя бере своє, і гарні школи бізнесу, фірми консультаційних та інших ділових послуг у всіх країнах не тільки не розорюються, але й розвиваються навіть в умовах спаду виробництва* (з газ.); **Життя́ не ста́ло** *див.* **става́ти; (5) Життя́ обрива́ється** *чиє, кого* — хто-небудь загинув, помер. *Скільки гине після кожного пострілу?.. Скільки молодих прекрасних життів обривається* (М. Олійник); *Обривається життя близької людини, обривається зв'язок, і в серці живого щось обривається* (М. Циба); **(6) Життя́ поверну́лося го́стрим бо́ком** *до кого* — хто-небудь пережив період труднощів, невдач. [М а т у ш к а г у м е н я:] *Ти ще молода така, до тебе життя повернулося своїм гострим боком .. Пройде рік-другий, болячі виразки підгояться, серце захоче знову жити* (Панас Мирний); **Заплати́ти** *(рідко* **приплати́ти) життя́м** *див.* **заплати́ти; Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю)** *див.* **зв'я́зувати; Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́,** *рідше* **ду́шу)** *див.* **зложи́ти; Кінча́ти / кінчи́ти вік (життя́)** *див.* **кінча́ти; Кінча́ти / кінчи́ти [життя́] на ши́бениці** *див.* **кінча́ти; Наклада́ти / накла́сти** *(рідко* **наложи́ти) життя́м** *див.* **наклада́ти; На схи́лі (на схи́лку, на поко́ті) ві́ку (літ, життя́** *і т. ін.) див.* **схил; (7) Не життя́** — не можна спокійно жити. *Вона думала, що тепер їй і в місті не життя. Яке їй життя, коли її на увесь світ обезславили* [знеславили]? (Панас Мирний); **Нема́ (нема́є, не було́, не ста́ло** *і т. ін.)* **життя́** *див.* **нема́; Не ма́ти життя́** *див.* **ма́ти[2]; (8) Не на життя́, а на смерть <На життя́ і [на] смерть>:** а) не шкодуючи власних сил, не боячись за своє існування. *Можна подумати, ніби справді Василька обложили напасники й бідолаха етнограф борониться не на життя, а на смерть* (Б. Антоненко-Давидович); *Юхим, не витримавши німого двобою з Ґудзієм, двобою не на життя, а на смерть, .. прямує геть із церкви, щоб назавжди зникнути з табору* (Е. Андієвська); б) непримиренний, жорстокий, нещадний (про боротьбу, битву і т. ін.). *Вона бачила, що тепер настала рішуча хвиля, що на тій вузькій кам'яній плиті мусить розігратися боротьба на життя і смерть* (І. Франко); *Міцно стоїть купка завзятих чумаків — видко, наважилась боронитися до краю, на життя й на смерть...* (М. Коцюбинський); *Боротьба* [з фашизмом] *йде не на життя, а на смерть, і чимало вилетить, очевидно, з цього життя недоброго, дурнів і пошляків* (О. Довженко); *Це була небачена в історії самовіддана боротьба не на життя, а на смерть. Тільки в партизанські загони, що діяли на території Білорусі, вступило понад сорок тисяч мінчан* (із журн.); **Ніко́ли в сві́ті (в житті́)** *див.* **ніко́ли; Обірва́ти життя́** *див.* **обрива́ти[1]; Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га** *і т. ін.) див.* **піти́; Поверта́ти / поверну́ти все життя́** *див.* **поверта́ти[1]; Поверта́ти / поверну́ти до життя́** *див.* **поверта́ти[1]; Поверта́тися / поверну́тися до життя́** *див.* **поверта́тися[1]; Подарува́ти життя́** *(рідше* **життя́м)** *див.* **подарува́ти; Позбавля́ти / позба́вити життя́ (ві́ку)** *див.* **позбавля́ти; Позбу́тися життя́** *див.* **позбува́тися[1]; По́ки [й] ві́ку (вік, життя́** *і т. ін.) див.* **вік; Поплати́тися життя́м (голово́ю)** *див.* **поплати́тися; Прийти́ / прихо́дити на (у) світ (в життя́)** *див.* **прихо́дити; Приклика́ти / прикли́кати до життя́** *див.* **приклика́ти; Прово́дити / провести́ в життя́** *див.* **прово́дити; Продава́ти / прода́ти життя́** *див.* **продава́ти; Пройти́ / прохо́дити шко́лу [життя́]** *див.* **прохо́дити; Проща́тися / розпроща́тися (попроща́тися) з життя́м (з [бі́лим] сві́том)** *див.* **проща́тися; Путі́вка в життя́** *див.* **путі́вка; Пха́ти вік (біду́, життя́)** *див.* **пха́ти; Ріша́тися / ріши́тися життя́** *див.* **ріша́тися; Ріши́ти життя́** *див.* **ріша́ти; Розквіта́тися з життя́м** *див.* **розквіта́тися; Розлучи́тися зі сві́том (з життя́м)** *див.* **розлуча́тися; Скінчи́ти дні (життя́, шлях** *і т. ін.) див.* **скінча́ти; Спра́ва життя́** *див.* **спра́ва[1]; Стра́тити життя́** *див.* **стра́чувати; Тягти́ життя́** *див.* **тягти́; Хапа́тися за життя́** *див.* **хапа́тися.**

ЖИТТЯ́-БУТТЯ́, *~я́-~я́, с., розм.* Те саме, що **життя́** 4. *Розпитували* [Мороз і Сірко] *взаємно про життя-буття та й куди хто мандрує* (І. Багряний); *Ведуть балачки казахи про своє життя-буття, про мисливство, про вовків, що лошат загризають щоночі, про худобу* (О. Донченко); *Килині Іванівні самій треба було розв'язати питання про дальше життя-буття* (Л. Дмитерко); *Нехлюйство, неточність, анархія — риси, властиві, як правило, цивільному життю-буттю* (О. Шугай).

ЖИТУ́ХА, и, *ж., фам.* Те саме, що **життя́** 4. — *Ну, Мотя, здоров! — простяг він йому руку. — Дихаєш? Як житуха?* (Ю. Смолич); — *У вас тут житуха, — довірливо говорить він, звертаючись до Яреська* (О. Гончар); — *А яка там* [у Волгограді] *нині житуха? — підлаштовуючись під його стиль розмови, запитав я* (О. Шугай); — *Я всю житуху по приймах валандавсь і нічого, живий* (Є. Пашковський).

ЖИТЦЕ́, я́, *с.* Зменш.-пестл. до **жи́то.** *Житце торік зародило, та зогнило* (І. Франко); *Зайшов на ниву одинокий косар. Забрів по коліна в низькоросле ріденьке житце* (І. Цюпа).

ЖИ́ТЯНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Прикм. до **жи́то** 1. *Житяний колос в українців символізує парубка: "Ой Василю, Василечку, житяний колосочку, Ні по чім тебе не пізнаю, як по голосочку"* (з наук. літ.); *Житяні копи.*

2. Зробл. із житньої соломи. *Білі хати під житяними або очеретяними стріхами* (М. Сиротюк); *В одній із народних колядок співається про Іллю, як він проходить полями з житяною пугою в руці: "Ходить Ілля на Василя, Носить пугу житяную"* (з наук. літ.).

3. З домішкою жита (у 1 знач.). *Гарна була* [на полі] *в його пшениця, тільки житяна* (Сл. Гр.).

ЖИ́ХКАТИ, ає, *недок., розм.* Видавати коротке і різке дзижчання (перев. про кулі, снаряди і т. ін.). *Над головами безперервно жихкають кулі, шеберхають снаряди* (Є. Доломан).

ЖИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., що, чого, діал.* Зичити. — *Кому то ти добра такого жичиш? — любенько обізвалась Галя до його* [нього] (Панас Мирний); [М а з е п а:] *Перекажи, що жичу їм здоров'я* (Л. Старицька-Черняхівська).

ЖИ́ЧКА, и, *ж., діал.* 1. Червона шерстяна нитка. *Бабуся тримала малого онука за руку, зав'язану на зап'ясті від усього лихого жичкою* (із журн.).

2. Шерстяна або шовкова тасьма. *Стрічки були простенькі, з шовкової жички* (Леся Українка).

ЖІНВІ́ДДІЛ, у, *ч., іст.* Скорочення: жіночий відділ; у СРСР до 1930 року — відділ партійного комітету, що вів роботу серед жінок. *Славіна не терпить жінвідділу в цілому й кожну партійку — зокрема* (Б. Антоненко-Давидович); *"Емансипується* [Ліля], *— подумав він. — Поборницею жіночого руху стане. Тепер тільки залишається йти до жінвідділу і пов'язати червону хустку на голову"* (М. Івченко); *На устах розмовників з'явились жінвідділи, шлюб, кохання й аліменти* (В. Підмогильний).

ЖІНДЕЛЕГА́ТКА, и, *ж., іст.* Скорочення: делегатка від якоїсь жіночої організації. *Єдина дівчина з моїх подруг — жінделегатка* (Я. Качура); — *Неодмінно з жінделегатками порадьмося...* (М. Стельмах).

ЖІ́НКА, и, *ж.* 1. Особа жіночої статі; протилежне ч о л о в і к. *Жінки з Аматою з'єднались, По всьому городу таскались І підмовляли воювать* (І. Котляревський); *Хай живе, хай уславляється .. жінка, жінка вільна, жінка-творець, жінка-мати* (Остап Вишня).

2. Доросла, на відміну від маленької дівчинки. *Налякані діти починали ревіти, жінки їх гамували і витирали сльози руками* (М. Коцюбинський); *Нагнав* [Давид] *жінку якусь по дорозі — везла з дівчинкою возик з мішком од млина* (А. Головко); *Двері розчинилися. Негри входили боязко, один по одному. Це були діди, дві жінки і навіть старий жрець, обвішаний амулетами* (В. Владко).

3. Заміжня особа стосовно свого чоловіка; дружина. — *Галю, будь мені жінкою та поїдьмо із мною, — каже козак* (Марко Вовчок); *Зараз перед ним* [трюмо] *Наталя, Данюшина жінка, зачіску поправляє* (А. Головко).

Зако́нна дружи́на (жі́нка) *див.* **дружи́на; Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе)** *див.* **узя́ти.**

◊ **(1) Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка** *(рідко* **дівка)>** — повія. [В у л и ч н а ж і н к а:] *А ти злякався?* (Леся Українка); *В ті роки (1926–1928) було ще в місті безробіття, часом блукали вулицями та прогулювалися на майданах жінки легкої поведінки* (С. Олійник); *Я прийшов сюди в супроводі одного пана поліцая, бо не хотів погодитися з тим, щоб мене викидали з божевільні без обіду, так ніби я їм якась вулична дівка* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашек).

ЖІНКОЛЮ́Б, а, *ч.* Той, хто упадає за жінками, дуже любить їх. *Микола відшліфував свій дар словоблуда-жінколюба в таке довершене ораторське мистецтво, що жіноцтво — ця суперактивна більшість пробудженого електорату просто-таки конала від захвату* (Г. Тарасюк); *Князь, недавно ще веселий гультіпака, жінколюб, влаштовував киянам щорічні багатоденні храмові свята не тільки від щедрості, а щоб потішити і свою праведну душу* (із журн.); *Психологи в унісон рекомендують жінкам триматися від жінколюбів подалі* (із журн.).

ЖІНКОЛЮ́БНИЙ, а, е. Стос. до жінколюба. *Жінколюбний князь Володимир, за даними літописців, мав, окрім кількох дружин, ще й наложниць* (з наук.-попул. літ.); *Завжди красиво вдягнений і зачесаний, жінколюбний Еркюль Пуаро часто потрапляє в пастку чарівності чергової гарненької злочинниці* (із журн.).

ЖІНКОЛЮ́БСТВО, а, *с.* Велика любов до жінок. *У творі Г. Сковороди "Буквар миру" гостро розкритиковано прагнення до чинів та збагачення, жінколюбство й властолюбство* (з наук. літ.).

ЖІНКОНЕНАВИ́СНИК, а, *ч.* Чоловік, який не любить жінок, уникає їх. *Мабуть, кожна жінка у своєму житті зустрічала жінконенависника, який відверто демонстрував свою неповагу до жіночої статі* (з газ.).

ЖІНКОНЕНАВИ́СНИЦТВО, а, *с.* Ненависть, огида до жінок. *Фрідріх Ніцше високо оцінював п'єсу Стріндберга "Батько", яка вважалася маніфестом жінконенависництва* (з наук. літ.); *У справі ґвалтівника з'явився ще один пункт про жінконенависництво відповідно до Закону "Про захист жертв гендерно вмотивованого насильства"* (із журн.).

ЖІНКОНЕНАВИ́СНИЦЬКИЙ, а, е. Власт. жінконенависникові; який виражає ненависть до жінок. *Виступ рок-групи з новою програмою викликав критику з боку жіночих правозахисних організацій через жінконенависницький текст репертуару* (із журн.).

ЖІНКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи схожий на жінку. *Жінкуватий чоловік у багатьох слов'янських мовах оцінюється різко негативно* (з наук. літ.).

ЖІ́НОНЬКА, и, *ж., розм., рідко.* Пестл. до **жінка.** — *І де ж це моя жінонька так забарилася? Чи до кума пішла, чи з подругами ляси точить?* (із журн.).

ЖІНО́ТА, и, *ж., розм.* Збірн. до **жінка** 1, 2. — *Іду та гадаю: нащо-то Господь милосердний натворив оцю жіноту?* (Марко Вовчок); *Він хоч мав жінку дуже гарну людину, та якось ізгорда на жіноту дивився* (Б. Грінченко); *Чоловіки, сонні й пересичені, ліниво смоктали пиво. Жінота нишком подрімувала* (Ірина Вільде); *Хіба жінота створена для того, щоб зберігати секрети?* (А. Дімаров).

ЖІНО́ЦТВО, а, *с.* Збірн. до **жінка** 1, 2. *Рідкодуб побачив, що вся крамниця заповнена була рухливим, балакучим натовпом жіноцтва різного віку* (І. Кириленко); — *Здоров був, батьку, вельможний пане сотнику! — заклекотіла громада, загули чоловіки, залящало жіноцтво* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Всюди переважали військові, товпилося жіноцтво* (Іван Ле); *Перед нами безсумнівний улюбленець жіноцтва і серцеїд* (Ю. Андрухович).

ЖІНО́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **жіно́чий** 1, 2. *Тонкі жіноцькі голоси зливались гарно й до ладу з чоловічими в піснях* (І. Нечуй-Левицький); *На старість на жіноцьку Я роботу перейшов!* (І. Франко); *Ходила* [Марина] *— всупереч законам жіноцької грації — широким кроком, інколи, в пориві, навіть підбігаючи на ходу* (Ю. Смолич); — *Гей, вилазь, пане Потоцький! Чом у тебе й досі розум жіноцький!* (Р. Іванченко).

ЖІНО́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жінка** 1, 2. [Г а н н а:] *Ох, жіноча доле, бодай тебе блискавкою запалило!* (М. Кропивницький); *Дедалі все меншою ставала жіноча постать* (А. Шиян); — *Чим вона* [рукавичка] *пахне?.. Очевидно, жіночим тілом* (М. Хвильовий); // Який складається з жінок.

Організувалося два хори — чоловічий і окремо жіночий, що співали біля різних бортів пароплава (Ю. Яновський); — *Організовуйте свою партію. Жіночу* (В. Шкляр); *Жіночий орган кармеліток заснований у Франції в 1452 році* (з наук.-попул. літ.); // Признач. для жінок; стос. до жінок. *Як там справа того жіночого журналу, що то писав п. Франко?* (Леся Українка); *Були тут і жіночі черевички на високих зап'ятках* (А. Чайковський); *По обидва боки ларка розмістилися перукарні — жіноча і чоловіча* (О. Чорногуз).

2. Такий, як у жінок, характерний для жінок. *Тонкий кучерявий Микола, з повним жіночим обличчям, вніс в стаю вогонь* (М. Коцюбинський); *Дівчина, мов відчувши його зміну самим жіночим інстинктом, не підводячи цілком голови, подала квітку братові назад* (О. Кобилянська); *Вона суто жіночим відчуттям здогадувалася, що подобається Йосипу* (Ю. Хорунжий).

3. *біол.* Який стосується жіночої статі, характеризує її. *Квітки кукурудзи роздільностатеві — чоловічі зібрані у верхівкову волоть, а жіночі — у качан, який формується в пазусі листка* (з наук. літ.); *Рослини огірків мають чоловічі й жіночі квітки* (з навч. літ.).

Жіно́ча ло́гіка *див.* **ло́гіка; Жіно́ча полови́на** *див.* **полови́на; Жіно́ча рука́** *див.* **рука́; Жіно́ча стать** *див.* **стать; Жіно́че харча́ння** *див.* **харча́ння; Жіно́чий по́черк** *див.* **по́черк; Чолові́чий (жіно́чий) хара́ктер** *див.* **хара́ктер.**

△ **Жіно́ча ри́ма** *див.* **ри́ма; Жіно́чий рід** *див.* **рід; Жіно́чі хворо́би** *див.* **хворо́ба.**

◊ **Ли́пнути до жіно́чих спідни́ць** *див.* **ли́пнути**[1].

ЖІНО́ЧІСТЬ, чості, *ж.* 1. Абстр. ім. до **жіно́чий.** *Від самої думки про її зрілу жіночість мене усього обсипало гарячим приском* (В. Дрозд).

2. Те саме, що **жіно́чність.** *Жінка завжди лишиться жінкою; особливо Оксана, сама жіночість* (Д. Бузько); *Убрана в український костюм, вона чарує своєю зовнішністю, своєю жіночістю* (з мемуарної літ.); *Ділові якості й організаторські здібності Марка Вовчка не вбили в ній жіночість і привабливість* (з наук. літ.).

ЖІ́НОЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жі́нка.** *Славна була та жіночка, — звали Катрею: біляіенька собі, трошки кирпатенька, очиці .. ясненькі* (Марко Вовчок); *Тихою ходою вони йшли до криниці, де вже жіночки розводили огонь* (Д. Мордовець); *Особливо ж із нудьги і туги за чоловіками, ласі на такі плітки та побрехеньки, радо старалися гуртожитські дівчата й жіночки* (О. Шугай); *Жіночка моя Стефка була не з гірших: і тиха, і до чоловіка уважна, але смутна й хвороблива* (І. Муратов).

ЖІНО́ЧНИЙ, а, е. Який має риси, ознаки, якості, характерні для жінок на відміну від чоловіків; ніжний, м'який. *Дуже жіночне ім'я — Мар'яна, але воно модне у волиняків та галичан* (С. Процюк); *Леся Українка героїнь своїх виводила надзвичайно жіночними, привабливими, з активним розумом* (з наук. літ.).

ЖІНО́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **жіно́чний.** *В ній вже немає колишньої рвучкості, її рухи спокійні, в них більше жіночності* (І. Кочерга); *Увійшла чарівна, молода жінка. .. Йому .. кожен рух, жест були сповнені грації і жіночності* (О. Іваненко); *Перед знайомими й незнайомими вона сьогодні постає такою, як і хотіла, вільною, розкутою, магнетично привабливою у своїй жіночності* (О. Гончар).

ЖІНО́ЧНО. Присл. до **жіно́чний.** *Мені назавжди вбився в пам'ятку заздрий, знизу вгору, погляд колеги-киянина .. з жіночно вузенькими, високо підібганими плічками* (О. Забужко); *На роботі ділова жінка повинна виглядати не сексуально, а жіночно і стильно* (з газ.).

ЖІНРА́ДА, и, *ж.* Жіноча рада в установі, організації чи на підприємстві. *У середині 80-х років КПРС проголосила відродження жінрад важливим завданням перебудови* (з наук. літ.).

ЖІ́НЧИН, а, е. Належний жінці (у 3 знач.). *Не тямлячи себе, почав він викидати жінчине добро у відчинені до сіней двері* (М. Коцюбинський); *Якщо не вдасться йому знайти роботи, то він за жінчині гроші зможе стати пайщиком* [пайовиком] *в якому-небудь рентабельному підприємстві* (Ірина Вільде); — *Худоба і гроші мої, а не жінчині, бо вона свого майна в моєму обійсті, крім одежі, не має* (Валерій Шевчук); // Стос. до жінки. *На хутір приїхав жінчин брат Верига з дочкою* (П. Панч); *Вибили вікна і звеліли: "вибирайся з хати!" От, хилимо під метелицю. Лихо! Треба цілу ніч іти: до жінчиної сестри* (В. Барка); *Поспішив* [Никифор] *помагати жінчиній сестрі поратися коло печі* (Григір Тютюнник).

ЖКГ, *невідм., с.* Скорочення: житлово-комунальне господарство. *Система ЖКГ представлена виробниками і споживачами житлово-комунальних послуг* (з навч. літ.); *Реформування ЖКГ в Україні за підтримки Світового банку через 3–5 років перетворить його на самоокупну прибуткову і цікаву для бізнесу галузь* (із журн.).

ЖЛОБ, а́, *ч., розм., зневажл.* 1. Скупа людина. *Ректор — жлоб, не виділяє кошти на опалення, економить* (А. Дністровий); *Я завжди підозрювала, що насправді він обачливий жлоб, тільки вдає із себе марнотратника перед тими, в кого шукає симпатій* (Любко Дереш).

2. Обмежена, груба, невихована людина. — *Дивитись гидко, коли вони, оті жлоби, з гаками-самодерами вийдуть промишляти... Риба в цей час напівсонна на ямах лежить* (О. Гончар); *Вона боїться, що у нас розвалиться сім'я, і я піду наліво або зіп'юся. Ні те, ні інше мені не загрожує, я не жлоб* (Л. Костенко); *Щойно я зібралася простягти руку у віконечко каси, як двоє нахабних жлобів відштовхнули мене і забрали останні квитки* (І. Жиленко).

ЖЛО́БСТВО, а, *с., зневажл., розм.* Поведінка, вчинки жлоба. *Два місяці тому на студію прийшов незнайомий студент .. — місцевий неформал, а насправді — суміш звичайного жлобства з нібито розкутим стилем* (А. Дністровий); *Тотальне жлобство свідомо прищеплюється людям, перетворюючи їх на масу* (Л. Костенко).

ЖЛО́БСЬКИЙ, а, е, *розм., зневажл.* Прикм. до **жлоб.** — *Щось є у ньому глибоко жлобське і безкультурне* (Л. Костенко); *Виступ Савича не випадковість, він — свідчення неготовності (поголівної* [поголовної]*!) нашого жлобського чоловіцтва сприймати жінку як рівну собі особу* (І. Жиленко).

ЖЛОБУВА́ТИЙ, а, е, *розм., зневажл.* Схильний до жлобства. *Уночі в поїзді я можу читати якусь безглузду історію в ілюстрованому журналі .. Одну з тих, де повно жлобуватих типів з випнутою щелепою на ім'я Девід* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); *На зміну братам Маккензі згодом прийшли інші численні жлобуваті герої американського телебачення — сімейка Сімпсонів* (із журн.).

ЖЛУКТА́ТИ *див.* **жлу́ктити.**

ЖЛУ́КТИТИ, кчу, ктиш, *рідше* **ЖЛУКТА́ТИ,** жлукчу́, жлу́кчеш, *недок., що, вульг.* Пожадливо й багато пити.

[Єгер:] *Аби наша хіть, то будемо горілку пити, каву жлуктити хоч до рана, так як той подорожній* (Леся Українка); *Жлуктав* [Семен] *з горя горілку, мов корова воду, — пропивав навіть останню свою одежину* (П. Козланюк); *Микола той чай жлуктить, як віл* (М. Рудь); *Заброди .. на ходу жлуктили солодке причасне вино* (В. Шкляр).

ЖЛУ́КТО, а, *с.* Виріб, видовбаний зі стовбура дерева, в якому золять білизну, полотно. *Вона вибрала сорочки з жлукта, пішла на ставок прать* (І. Нечуй-Левицький); *Кращі майстри вивезли на продаж свої діжки, відра, кадуби, бодні, жлукта* (В. Кучер); *У хатині було свіжо й тепло, Стан сидів на дзиґлику над скошеним столом, одна нога якого зламалась і була замінена жлуктом* (І. Білик); * У порівн. *Круглий, як жлукто, Роман Маркевич, хоч і запопадливий до питва, проте щасливої вдачі — він ніколи не впивається* (К. Гордієнко).

ЖМА́КАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **жма́кати** 1. *Зразу ж почувся уже знаний потріск і шум жмаканого сухого шовку* (М. Івченко).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **зі́м'ятий** 3. *Аньці восени стукне п'ятдесят, а тіло її зморшкувате, немов турецькі жмакані спорткостюми* (Любко Дереш); *У величезному, обкладеному пістрявим гранітом холі мерзлі пальми в діжках і штатний фотограф у жмаканому піджаку* (Люко Дашвар).

ЖМА́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жма́кати.** *Він* [папірець] *мав виразні сліди жмакання й кілька масних чи свічкових плям* (Іван Ле); * Образно. *Випадання окремих слів із тексту, неясна передача думки, жмакання фраз і слів заважали не тільки мені грати, але й публіці слухати і розуміти мене* (з мемуарної літ.).

ЖМА́КАТИ, аю, аєш, **ЖМАКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок., що.* 1. Захоплюючи, здавлюючи який-небудь предмет руками, м'яти, псувати його форму. *Валентин Модестович обома руками жмакає край скатертини* (Ю. Шовкопляс); *Вона дуже хвилювалася, жмакала клаптик паперу в руках, боязно поглядала в зал* (М. Чабанівський); *Жмакує* [Січкар] *гроші в кишені, що аж тріщить вона* (М. Стельмах); * Образно. *Жмакали душу сумніви, шугали в голові покремсані думки* (Р. Іваничук).

2. *розм.* Те саме, що **жува́ти** 1. *У хаті стало тихо, тільки було чуть, як лущало порося в зубах та жмакали й плямкали .. роти* (І. Нечуй-Левицький); *Той* [поранений] *поспішно хапає його* [листа] *здоровою рукою, .. починає рвати конверт та лист зубами, жмакати шматки паперу і випльовувати* (М. Трублаїні).

ЖМА́КАТИСЯ, ається, *недок.* Втрачати свою нормальну форму, збиратися у складки, зморшки. *Гребінчики випорсали з коси у Мар'яни, жмакався капелюх з квітками* (С. Васильченко); *Мова його .. підсилювалась всім його виглядом, кожним рухом розчепірених рук, .. землистим, кістлявим обличчям, що раз у раз жмакалося в судорожних, болісних гримасах* (О. Гончар).

ЖМА́КИ, ів, *мн.* Відходи після переоблення різних технічних культур. *Напівтверді жмаки плодів, які залишаються в корзині преса, завжди містять деяку кількість соку, тому їх перелопачують і ще раз віджимають* (з наук. літ.); *Жмаки смородини використовуються для приготування смачного домашнього вина* (із журн.); // Воскові залишки стільникового меду; неочищений, нетоплений віск. *У дитинстві, коли дідусь розбирав вулики, качав мед, ми робили такі собі жувачки: на жмаки наливали меду і жували їх, насолоджуючись* (із журн.).

ЖМАКУВА́ТИ *див.* **жма́кати.**

ЖМЕ́НЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жме́ня.** *Осінь матусі їсти несе: Борщик у горщику, Кашка у жменьці* (П. Тичина); *Кожне сує Сашкові то хлібця окраєць, то картоплинку або пшона жменьку* (О. Іваненко); *Павлиха дала .. трошки бринзи, жменьку сиру* (М. Матіос); *Листатий любисток .. побратався з жменькою конопель* (Марко Вовчок); *— Так ви що — боїтеся? — аж спалахнув Яремчук, — їх яка-небудь жменька, цих бандитів, а нас сила* (І. Цюпа).

ЖМЕ́НЯ, і, *ж.* 1. Долоня й пальці в зігнутому стані, що дає можливість тримати в них покладене, насипане і т. ін. *Напився* [Микола], *взяв у жменю води собі очі трошки помочити* (А. Калин); *Антон обернувся за вітром, простяг руку з зім'ятим у жмені капелюхом* (С. Чорнобривець); * Образно. *Знов жорстока тиша здушила серце у жмені* (М. Коцюбинський); * У порівн. *В таку добу* [темної ночі] *закрадався сум у Мотрину душу і, як у жмені, зжимав гірким життям поточене серце...* (Панас Мирний).

2. Кількість чого-небудь, що вміщається між зігнутими долонею та пальцями. *Вони їздили по селах, жебрали, збирали де яєчко, де жменю муки або кукурудзи* (М. Коцюбинський); *Вася відсипав вартовому жменю насіння в шапку* (І. Багряний); *Зоря хлюпнула жменю води, розбризкала її в повітрі* (О. Бердник); *Потім викидає* [Плачинда] *на стіл жменю мідяків, перемішаних з дрібним сріблом* (М. Стельмах); // Пучок зірваних, зжатих рослин, який можна обхопити долонею й пальцями. *Він врізався в жито далеко од женців і все кидав жмені жита на Нимидорині купки* (І. Нечуй-Левицький); *— Кинь-но, небого, миски та скоч раз-два на город жменю кропу й петрушки нарви!* (П. Козланюк); // *заст.* Міра прядива. *— Він є сотник над сотнею, старшина, жменею прядива не відбудеш* (Г. Квітка-Основ'яненко).

3. *перен.* Незначна кількість кого-, чого-небудь. *— Коли б хоч трохи більше землі тієї... А то — всього жменя, а ти крутися біля неї* (Панас Мирний); *Він .. разом із жменею люду виповзає з пащі вокзалу на майдан* (Олесь Досвітній); *Слов'яни були тим валом на їхньому* [готів] *шляху до поглинення Європи, який вони мусили гризти зубами, й кожна жменя землі того валу давалася їм з кров'ю* (І. Білик).

◊ **Бра́ти / взя́ти в жме́ню** *див.* **бра́ти; Бра́ти / взя́ти в оби́дві жме́ні** *див.* **бра́ти; Взя́тий в жме́ню** *див.* **узя́тий; Вхопи́ти в оби́дві жме́ні** *див.* **ухо́плювати; Держи́ в оби́дві жме́ні** *див.* **держа́ти; Ма́ти сини́цю в жме́ні** *див.* **ма́ти**[2]**; Наставля́й кише́ню (оби́дві жме́ні)** *див.* **наставля́ти**[1]**; Не жме́нею ка́шу їсть** *див.* **ї́сти.**

ЖМИ́КРУТ, а, *ч., розм.* Жорстока й скупа людина, яка свій прибуток дістає шляхом експлуатації, визискування інших. *— Тікаймо звідціль, браття! — промовив Микола. — Тікаймо! Вислизнув жмикрут з наших рук! Не животіти теперечки нам на світі* (І. Нечуй-Левицький); *Іван Стягайло зажив на Запорожжі слави відчайдушного, безстрашного воїна-козарлюги і скупого, зажерливого хазяїна-жмикрута* (В. Малик); *Батенько — жмикрут, світ такого не видав! А як узнав, що синок з математики сів маком, зовсім перестав давати гроші* (П. Колесник); *Галя по волі змучених тяжкою працею батьків .. вийшла заміж за місцевого багатія-жмикрута* (О. Ірванець).

ЖМИ́КРУТКА, и, *ж., розм.* Жін. до **жми́крут.** *Коли лісове плем'я зробило підкоп, Мамура утік з усіма, але одразу ж подався не в ліси, а на хутір до однієї нечупари-жмикрутки* (М. Стельмах).

ЖМИ́КРУТСТВО, а, *с., розм.* Поведінка, вчинки жмикрута. *З'ясувалося, що поштовх до опанування тією чи тією справою вразливому Станіславові Івановичу додавала й чиясь неетичність або жмикрутство* (В. Малик).

ЖМИ́КРУТСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **жми́крут** і **жми́крутство.** *Якби не трапилося щасливої нагоди і допомоги Платона Семеренка, так річ певна — видання "Кобзаря" не минуло б жмикрутських рук столичних книгарів* (з публіц. літ.).

ЖМИКРУТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., рідко.* Визискувати, діставати прибуток шляхом експлуатації. *Може, саме через те, що Семен Тоцький не жмикрутував, давав у борг, йому й велося* (Ю. Мушкетик).

ЖМУ́РИ, ів, *мн.* Невеликі хвилі на поверхні води. *Налітає вітер і жмурами бере воду* (М. Зеров); *Свіжий вітерець дув на воду, вона мружилась під його грубою ласкою, і жмури, від яких рябіло в очах, розбігались до самого берега* (О. Донченко); *Далі починалось озеро. Його синя широчінь ледь мережилась дрібненькими жмурами* (І. Білик); *Будинок стояв на горбі, і вона бачила .. синю бинду річки, мерхотіли жмури* (Валерій Шевчук); * Образно. *Потоки сонячного проміння .. срібними хвилями-жмурами перекочуються по червоній черепиці* (Є. Гуцало).

ЖМУРИ́ЛКА, и. 1. *ж.* Лічилка, яка визначає, хто буде жмуритися у грі. *У книжці зібрано віночок малих форм дитячого фольклору в авторській інтерпретації: загадка, примовлянка, колискова, лічилки та жмурилки* (із журн.).

2. *ч. і ж.* Той (та), хто жмуриться у грі жмурки *(див.* **жму́рки**[1]). *На кого випаде останній склад лічилки, той стає її персонажем, або жмурилкою* (із журн.).

ЖМУ́РИТИ, рю, риш; *наказ. сп.* жмур; *недок., що.* Стуляючи повіки, частково прикривати очі; мружити. *Рання пташка дзьобик чистить, а пізня очиці жмурить* (прислів'я); *Іван поспішавсь, стукавсь колінами в смереки, одводив руками гіллячки і жмурив очі* (М. Коцюбинський); *Карачапов жмурить око від диму цигарки і здає карти* (В. Винниченко); *Марія не жмурить очей. Дивиться рівно і широко* (У. Самчук).

ЖМУРИ́ТИ, рю́, риш, *недок.* Те саме, що **жмури́тися.** *Зійшлися діти, давай лічити, бо кожна бджілка, немов лічилка: кого укусить — жмурити мусить* (дитяча лічилка); *За горами, за лісами Стоїть бочка з пирогами. Раз, два, три — То жмурити будеш ти!* (дитяча лічилка); *Один* [хлопець] *жмурив, .. а решта весело юрмилася за його спиною. Вискакували з юрби по черзі і з маху вдаряли лежачого дерев'яною лопаткою* (Валерій Шевчук).

ЖМУ́РИТИСЯ, рюся, ришся; *наказ. сп.* жму́рся; *недок.* Стуляючи повіки, частково прикривати очі; мружитися. *Глечик щойно виліз і стояв, відсапуючись і жмурячись проти сонця* (Панас Мирний); *Вона дуже схвильована і першу мить жмуриться від яскравого світла, затуливши очі рукою* (І. Кочерга); *— Де ти пропадав? — блаженним після доброї вечері голосом запитав Марко, .. сонно жмурячись* (Григорій Тютюнник); *Я пробував одвести від жінки погляд, нипав очима по майстерні, як злодій, жмурився від світла* (Р. Федорів).

ЖМУРИ́ТИСЯ, жмурю́ся, жму́ришся, *недок.* Зав'язавши очі, ловити або відшукувати інших учасників гри в жмурки. *Першому випало жмуритись Грицькові .. Бистроокий, він зразу підглядів Івася, що приткнувся за буртою* (Панас Мирний); *— Котилася торба з великого горба, а в тій торбі книш-паляниця, хто впіймає, тому доведеться жмуриться* (І. Нечуй-Левицький); *Тут* [у депо] *дуже хороше грати в піжмурки, бо можна так сховатись, що той, хто жмуриться, зроду-віку не знайде* (О. Копиленко).

ЖМУ́РКИ[1], рок, *мн.* Дитяча гра, у якій один з учасників із зав'язаними очима ловить або відшукує інших. *Івась забув і свою досаду, і свої жмурки* (Панас Мирний).

Гра́тися *(рідше* **гра́ти, ба́витися** *і т. ін.)* **в пі́жмурки (у жму́рки)** *див.* **гра́тися.**

ЖМУ́РКИ[2], рок, *мн.* Зменш. до **жму́ри.** *Коли подме вітрець з острова, ріка візьметься чорними жмурками* (О. Донченко); *На Ташані плюскотіла дрібненька хвиля, і вітерець, легенький і лагідний, ганяв по ній голубенькі жмурки* (Григорій Тютюнник); *Галя думала: невже ж і в цій мирній, такій прозорій воді, під її чистою, світлою поверхнею, якої не туманили навіть найменші жмурки, — невже й тут існують якісь страшні тварини?* (В. Владко); * У порівн. *Мати ж Степана, хвороблива жінка, з страдними і світлими, як жмурки на річці, очима, тихо догоряла в убогій вдовиній хаті* (М. Стельмах).

◊ **(1) Ті́льки жму́рки пішли́** *від кого* — хто-небудь зник під водою, потонув. *Човен тоді хить на другий бік, — од дяка й паламаря тільки жмурки пішли* (О. Довженко).

ЖМУТ, а, *ч.* 1. Невелика в'язка, сукупність чого-небудь, що можна захопити рукою; пучок. *Вона ще трохи мовчки подивилась на його, потім .. стала поважно, не хапаючись, витягати якийсь жмут паперу з-за корсажу* (В. Винниченко); *Дівчина кинула жмут гілок у вогонь* (М. Трублаїні); *Лісник поклав жмут гички, якось дивно глянув на дівчину* (А. Шиян); // Пасмо волосся, прядива і т. ін. *Бороди в нього майже зовсім не було, — куйовдилося кілька жмутів волосся* (М. Старицький); *У руках він мне жмут клоччя* (В. Кучер); *Дід Тимко стояв, немов під громовицею, і тільки жмут волосся сивого здригався* (Я. Качура); // Однорідні предмети, складені разом, часто не зовсім акуратно. *Крукке все запихав у топку нові й нові жмути паперів* (В. Собко); *Все-все забере Суліман, а йому залишається тільки жмут опротестованих векселів і Катерина* (Ирина Вільде).

2. Шматок тканини, одяг у зім'ятому чи скрученому стані. *Професор взяв жмут марлі й обтер блискучу поверхню дзеркала* (Ю. Смолич).

3. *у знач. присл.* **жмуто́м (жмута́ми).** У вигляді зв'язки (про кілька або багато однорідних предметів). *Ключі на поясі в Прокопа висять цілим жмутом* (Ю. Яновський); *Це була Катрен. Її променисті сині очі, її каштанове буйне волосся, стягнуте жмутом ззаду* (О. Бердник); // У зім'ятому, скрученому вигляді, як-небудь (про одяг, тканини і т. ін.). *Дивлюсь, а там дорогі шовкові сукні та тонкі дорогі сорочки: все пом'яте, жмутами набите в мішок...* (І. Нечуй-Левицький); *На голові у неї наверчене жмутом якесь ганчір'я* (С. Васильченко); *Вихопив той вузлик, розв'язав на лавці, вибрав з нього все, що було найдовше і найширше, жмутом приніс і всунув до рук пораненого матроса* (К. Гриб).

4. *перен.* Про те, що виходить, розходиться, поширюється у значній кількості, великою масою і т. ін. з одного місця. *У другій кімнаті рипнули двері, і туди стали впиратися жмути сердитого і грубого крику та гомону* (С. Васильченко); *Сонце мирно кидало на майдан перед сільрадою жмути світла й тепла* (Б. Антоненко-Давидович); *Двері рипнули на іржавих завісах, яскравий жмут сонячного проміння вдерся до комірчини* (О. Донченко).

ЖМУ́ТИК, а, *ч.* Зменш. до **жмут.** *Учора туди чоловіка на смерть присуджено: за жмутик колосків, що розтер на долоні* (В. Барка); *Лівійці що роблять? Коли дитина ще мала, беруть жмутик овечої вовни, — тільки щоб була з сіркою, брудна, — запалюють і припікають дитині скроні* (І. Білик); *В траві лежали Грицько і Яків, коло їх валялися розкидані по траві книжки, жмутики конвалій* (С. Васильченко); *На мундштуку цих цигарок зробив* [Анчу] *олівцем ледве помітні позначки, .. папірець зібгав у жмутик* (М. Трублаїні).

ЖМУ́ТО́К, тка́, *ч.* Зменш. до **жмут.** *Збігла дівчинка з сугорбка До долини на поток, Щоб розкидати по ньому Жмутки зірваних квіток* (Я. Щоголів); *В останню мить я купив на пероні від обідраного хлопця жмуток білого бузку* (Б.-І. Антонич); *Катя знайшла жмуток вати і ганчірочку і накрутила Хомі на шию такий компрес* (Н. Забіла); *Перше, що побачив князь, переступивши поріг красної світлиці, був жмуток закривавленого полотна, ледь прикритого чистою пілкою* (І. Білик); *Оля рвонула поділ свого сарафана, склала жмутком на рану, міцно перев'язала* (К. Гриб).

ЖМУ́ТО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **жму́то́к.** *Угорі, так високо, що й рукою не дотягнутися, сіріло маленьке довгасте віконечко, пропускаючи до середини жмуточок сірого, але, напевне, уже денного світла* (В. Козаченко).

ЖМУ́ТТЯ, я, *с.* Збірн. до **жмут** 1, 2. *Санько першим зсунувся* [зі скирти] *додолу, за ним сповзло його військо, тягнучи за собою жмуття прілої соломи* (П. Автомонов); *Де були жмуття проводів — одні корінці стирчать, хтось пообрізував чепурно* (О. Гончар); *Задушний зашморг* [дим] *затягувався довкола Дідька все тугіше, і його хотілося скинути, немов стару шкіру, яка, вилинюючи, збивалася в брудно-сиві жмуття* (В. Дрозд).

ЖНЕЦЬ, женця́, *ч.* Той, хто жне злакові рослини. *Всі женці стояли мовчки; в їх руках наче заклякли жмені жита та серпи* (І. Нечуй-Левицький); *Дядько сіпонув віжки, і віз рушив далі під глузливими поглядами женців* (Б. Антоненко-Давидович); *Поки не почали приїжджати погребницькі підводи, чорніло ними* [покійниками] *всюди, по світлій стерні, — і тітка сказала хлопцеві: — Скільки снопів з ниви, стільки людей лягло! Декотрі вмерли давно; несло відтіля разюче, аж нудило женців* (В. Барка).

◊ **І швець, і жнець, і на (в) дуду́ грець** *див.* **швець.**

ЖНИВА́, жнив, *мн.* 1. Пора збирання злакових рослин. *Одного разу, саме в жнива, коли всі з дому позабиралися в поле, бідний Мурко ходив голодний по подвір'ю* (І. Франко); // Збирання хлібних рослин серпами, косами, машинами. *Спішно піднявшись на ранній зорі, З косами йшли на жнива косарі* (Я. Щоголів); — *Через три дні починаємо жнива, — визначив* [Климчук] *спокійно, по-хазяйському* (Я. Качура); // *перен.* Про час напруженої роботи де-небудь. *Роман Блаженно теж надягає на міни додаткові заряди, і рана йому не заважає в цій роботі. Я стидав би ся, — каже він, — сидіти згорнувши руки, коли всім навколо такі жнива* (О. Гончар).

2. *рідко.* Те, що вродило; урожай. [Т і р ц а:] *Прийде ворог і розоре землю, насіє збіжжя і збере жнива* (Леся Українка); *Ори* [хліборобе] *її* [землю], *засівай, збирай багаті жнива* (І. Цюпа); // *перен.* Про результати якої-небудь праці. [Ф л о т і є ц ь:] *Мій перший твір! Мій вистражданий .. Усе було: талант, уміння, досвід. Чому ж такі сумні мої жнива?* (Л. Костенко).

◊ **(1) Гаря́чі жнива́** — період напруженої роботи. *В Антона Глущука пізньої осені почалися гарячі жнива* (С. Чорнобривець).

ЖНИВА́Р, я́, *ч.* Той, хто збирає врожай, бере участь у жнивах. *Дбайливий жнивар добирає колосок до колоска на рідній ниві* (І. Пільгук); *Зганяють з полів техніку, стягують вагончики, що були коротким пристановищем жниварям* (О. Гончар); *Ніде не було видно ні жниваря, ні пастуха; ген-ген на обрії червоніло кілька комбайнів* (Р. Федорів); *Орачі й жниварі перепочивають в обід* (Ю. Мушкетик).

ЖНИВА́РКА, и, *ж.* Машина, яка жне злакові рослини. *Він ось купив було жниварку, і Демко сам з нею дуже добре вправлявся* (У. Самчук); *Не могла діяти жниварка, бо всюди мертві лежали: на невеличких відстанях один від одного, ніби відмірених* (В. Барка); *На ланах Клопотовського, після того як позвозять у скирти озимий хліб, зжатий лобогрійками чи крилатою жниваркою .., бідним селянам дозволялось згрібати граблями стерню на паливо* (А. Іщук); — *Після цього розслідування наші дороги розійдуться, як розходяться в полі жниварки* (О. Чорногуз).

ЖНИВА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жнива́.** *Ой ви, дні жниварські, славні! На машині — на комбайні — Тато мій в'їжджає в лан* (М. Стельмах); // Признач. для проведення жнив. *Тепер ви не впізнаєте, хто з них* [жінок] *косар, хто в'язальниця, хто ожередник, коли в неї в руках немає жниварського струменту* (В. Кучер); *Урожай за доби неоліту збирали за допомогою серпів та жниварських ножів, що мали кістяну оправу та збірне лезо* (з навч. літ.); // Стос. до жнив. *Жниварські пісні озиваються зблизька* (С. Крижанівський); *Хор почав жниварську пісню, яку виконували і десять років тому* (Василь Шевчук).

ЖНИ́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **жнива́** 1. *Одного жнивного дня перед школою в Горопахах загальмував військовий "віліс", з якого боком висунувся невисокого зросту панок* (Р. Федорів); *Вже вечоріло, місто набите людом, як кадіб зерном жнивної пори, були* [Лаврін і Марко] *раді притулитися будь-де* (Ю. Мушкетик); // Стос. до жнив (у 1 знач.). *Пливе в настояному на колосках повітрі жнивна пісня* (І. Цюпа); *На які хитрощі лише не пускався* [я]: *пробував уявити, .. що надворі жнивна спека, що п'ю гарячу каву, — дідька лисого, не відігрівався* (Р. Андріяшик); *Так славно сидіти на товстій гілці горіха, мов .. навпроти вечірнього жнивного степу, що кличе й зманює ліловим сонцем* (Є. Пашковський).

ЖНИ́ВО, а, *с.* 1. Стиглі злакові рослини. *Дай .. швидше наклепані коси, Жниво покірне клади у покоси* (Я. Щоголів); *Над жнивом у повнім розгарі повисло чудове небо* (К. Гриневичева); *Добре насіння не загине в холодній землі, а зійде, розів'ється і дасть розкішне жниво під впливом животворного тепла* (С. Єфремов); *Наступили дні щасливі — У полях збирають жниво* (М. Стельмах); // Зібраний урожай. *Усе моє жниво Вже пішло на пиво* (Л. Первомайський); * Образно. *Особливо багате жни́во можна зібрати на французькій поетичній ниві* (І. Франко).

2. *рідко.* Пора збирання хлібних рослин; жнива. *Наступило і жниво: Ось зажовтіла за нивою нива, Ось поспіває і сиплеться колос...* (Я. Щоголів); * Образно. *Літо — жниво для крамарів. От вони їздять .. проміж села з повним візком печеного, солодкого і солоного краму* (К. Гриневичева); *Навіть стерня у жниво не робили йому ніякого болю* (Б. Лепкий); // Збирання злакових рослин серпами, косами, машинами. *Ще люди й не збиралися на жниво, а старий Онопрій одного дня взяв серп та й пішов на свій загін* (І. Франко).

ЖНИВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жнивува́ти.** *Гаркушині заробітчани працювали далеко від табору, уже на жнивуванні* (О. Гончар); *Побожне, замолене вічним неспокоєм сівби й жнивування, всебуденне виснажливе свято землі, .. втіха немарно потрачених сил .. давали дужості* (Є. Пашковський).

ЖНИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Збирати злакові рослини. *Дозрівають хліба, приїде економ, вербуватиме косарів, в'язальниць, і люди підуть жнивувати за десятий сніп* (А. Шиян); *Два літа збігло, як Саверій допомагав жнивувати на підробітках її батькові* (М. Малиновська); *Штанько завжди вважав, що .. сам, без уповноважених знає, в які строки йому краще сіяти чи жнивувати* (О. Гончар).

ЖНИВ'Я́НИЙ, а, е. Прикм. до **жнива́;** жнивний. *Пани, в важку для селян годину, почали наймать зимою "строкових" на жнив'яний час за нікчемну плату* (І. Нечуй-Левицький); *Поки не почалася жнив'яна пора, молодь охоче затіває гулі* (О. Гуреїв); // Характерний для пори жнив. *Ніч була гаряча, жнив'яна* (І. Нечуй-Левицький); *— Встановляться дні жнив'яні і погожі!* (С. Олійник); *Пізній жнив'яний вечір, коли навіть дороги пахнуть житом* (М. Стельмах); *Уже не біг* [Сидір], *а виривався усім тілом з духмяного, теплого, такого рідного, мов хата, солодко-лоскотливого жнив'яного духу* (М. Малиновська); // Признач. для жнив. *Хай би, скажімо, на глибинах вугілля рубав чи на жнив'яному комбайні уславився* [Ягнич], *.. а то й рукомесло тобі життя підкидало все якесь аж ніби кумедне: вузли в'яжи, парусину пучками перемацуй* (О. Гончар).

ЖНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **жнець.** *Він підступив ближче до дівчини і, накладаючи до люльки тютюну, став пильно приглядатися молодій жниці* (Т. Бордуляк); *Аж додолу гне пшениця стиглі зерна в колосках... Тут колись схилялись жниці із серпами у руках* (Н. Забіла); *— А от я спробую, яка з мене жниця, — сказала дівчинка і, взявши серпа та збанок молока з хлібом, подалася в поле* (Ю. Винничук).

ЖНИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **жни́ця.** *Мати пішла жати. Надвечір придивляються — не видно Ганни, чи не додому пішла? Питають других жничок,– не бачили, щоб ішла...* (Марко Вовчок).

ЖО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **жува́ти.** *Горпина няньчувала коло малої Солохи, запихала її жованим сухим хлібом з остюками* (Панас Мирний); *— Не треба, діду Микито, мене жувати. Я вже жований-пережований* (О. Бердник); *Жована у багатьох ЗМІ інформація про подробиці інциденту не підтвердилась* (з газ.); *Він глузує з їхніх жованих слів* (В. Дрозд).

ЖО́ВАНКА, и, *ж., розм.* Пережований хліб. *Двоє старших дітей посади на обміжку, А найменше, грудне, поклади під колою. Хліба-жованку в тряпці з слізьми вперемішку Дай* [дитині], *хай смокче* (А. Малишко); // Що-небудь пережоване. *Жінки брали з повної макітри бараболю, старанно пережовували її і... випльовували жованку кожна в окрему макітру* (І. Білик).

ЖОВЕ́НЦЕ, я, *с.* Зменш. до **жо́вно.** *Ранок приніс нерадісну звістку господарю: теля уродилося кволе, хворобливе, з жовенцем на спині* (із журн.).

ЖО́ВКЛИЙ, а, е. Який зробився, став жовтим, який набрав жовтого забарвлення; пожовтілий. *Опадали жолуді, вростаючи в жовклу траву* (Іван Ле); *Наче килим під ногами, Жовкле листя шурхотить* (Н. Забіла).

ЖО́ВКЛІСТЬ, лості, *ж.* Абстр. ім. до **жо́вклий.** *Він .. загримотів усім собою, цього разу на газетні стоси, на їхню запорошену хрустку жовклість* (Ю. Андрухович); *Жовклість єдиного ліхтаря кінським черепом скалиться на воді* (Є. Пашковський).

ЖО́ВКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* жовк *і* жо́вкнув, ла, ло; *недок.* Те саме, що **жовті́ти** 1. *Пшениці та жита в'яли й жовкли* (І. Нечуй-Левицький); *Чим далі йшли, тим дошкульніше припікало сонце, тим менше було трави. А та, що була, на очах жовкла й в'янула* (Б. Лепкий); *Як надходить осінь, птахи мовкнуть, Жолуді давно дозрілі жовкнуть* (І. Муратов); // Робитися, ставати блідим із жовтим відтінком (про обличчя). *Вона нікого не хотіла тоді бачити, не ходила обідати, жовкла і худла за один день* (М. Коцюбинський); *Сили Олюсині вилітали разом з кашлем; вона жовкла і в'яла за кожним кахиканням і ледве встигала набирати повітря в легені* (В. Підмогильний); *Там, у хазяїна-татарина, рідко виходила* [Мальва] *з-за килимного верстата, ниділа, жовкла, а тут їй привілля* (Р. Іваничук).

◊ **В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є** *і т. ін.)* / **пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло** *і т. ін.) див.* **жовті́ти.**

ЖО́ВНА, вен, *мн. (одн.* **жо́вно,** а, *с.).* 1. Затверділі пухлини у вигляді гуль на тілі людей, тварин та на рослинах. *Як вийшла бабище старая. Крива, горбатая, сухая... І як в намисті — вся в жовнах* (І. Котляревський); *Професор зробив короткий і неглибокий надріз. Там, в надрізі, синіло жовно вени* (Ю. Смолич).

2. М'язи на вилицях, що випинаються при стисканні щелеп. *Не огризався* [Бронко], *хоч і стискав зуби, аж жовна під вилицями випинались* (Ірина Вільде); *Микола заграв жовнами й опустив очі* (Р. Андріяшик); *— Юначе, ви сміли щось бекнути до нас? — граючи жовнами і витягаючи руки з кишень плаща, запитав він* (Ю. Андрухович).

ЖОВНА́, и́, *ж.* 1. Те саме, що **дя́тел.** *Чи вітерець шепне, чи жовна там кору На липі подовбе.., вона* [молода кізочка], *мов тороплена, Шукає матері, дрижить* (П. Гулак-Артемовський); *Тихо довкола, тілько вівці шелестять у папороті, десь-колись пес гавкне, зелена жовна застукає в лісі або закричить вивірка* (І. Франко).

2. *діал.* Вивільга. *Де-де ятел довбав, жовна фіткала, туркала горлиця* (А. Свидницький); *А там черешні... А жовна клює десь їх* (І. Багряний); *Блискавицями з дерева на дерево перелітають жовни, їхні співучі переливчасті флейти ллють над озером мелодійні струмки* (М. Стельмах).

ЖОВНА́СТИЙ, а, е. Покритий жовнами, з жовнами. *Жовнасті вилиці різко випинали на обличчі охоронця, мускулисті руки час від часу напружувалися* (із журн.).

ЖОВНІ́Р, а, *ч.* 1. *іст.* Солдат польської армії. *Через вигін повз кухню червоноармієць із гвинтівкою в руках вів двох жовнірів у конфедератках* (П. Панч); *Польські жовніри їхали по чотири в ряд* (С. Воскрекасенко); *Смоленськ упав — це правда, але польські жовніри у Москві щурів їдять* (Р. Іваничук).

2. *діал.* Солдат. *Та не один жовнір плаче, Та й не один туже* [тужить], *Що він, бідний, цісареві Задарма так служе* [служить] (з народної пісні); *Набігли на циганську халупу турецькі жовніри, зробили трус, познаходили в плавнях якесь манаття* (М. Коцюбинський); *По останках одежі пізнав шведського жовніра* (Б. Лепкий).

ЖОВНІ́РІВ, рова, рове, *діал., іст.* Прикм. до **жовні́р;** належний жовнірові. *Жовнірова рушниця.*

ЖОВНІ́РСТВО, а, *с., іст.* 1. Збірн. до **жовні́р.** *Надіслали повідомлення, куди слід було, Аби до нас чимшвидше жовнірство з'їздилося* (І. Франко); *На чверть милі від Зборова стояв гомін, розносились гучні співи безпечного королівського жовнірства* (Я. Качура).

2. Служба жовніра. — *Не боюся жовнірства, — додав* [Сава] *з притиском, — але я не хочу служити* (О. Кобилянська); *З Михайлом Дучаком — співучим гуцулом — заприятелював Осип ще в перші роки жовнірства* (І. Пільгук).

ЖОВНІ́РСЬКИЙ, а, е, *діал., іст.* Прикм. до **жовнір.** *Тарас ні хвалив, ні ганив своє жовнірське життя* (С. Ковалів); *Дехто навіть не просив пробачення, коли ненароком у натовпі ставав ногою на жовнірський чобіт* (І. Пільгук); *Про військову службу, про жовнірську долю О. Маковей написав цілий ряд талановитих творів* (із журн.); // Стос. до жовніра, власт. йому. *Підібрав* [Мадес] *гроші, поклав у кишеню штанів, а потім на московський жовнірський зразок вигукнув: — Покорніше благодарім!..* (Т. Осьмачка); *Мотиви прощання, туга за волею, ненависть до цісарської вояччини посідають чільне місце в жовнірських віршах-співанках Ю. Федьковича* (з навч. літ.).

ЖО́ВНО *див.* **жо́вна.**

ЖОВТА́ВИЙ, ЖОВТЯ́ВИЙ, а, е. Із жовтим відтінком, із жовтизною. *Сумовито миготить з маленьких вікон жовтаве світло каганця* (І. Франко); *Пшениця вигравала лискучими жовтавими хвилями* (О. Донченко); *Жовтява блідість обличчя свідчила про глибоке зомління* (Ю. Смолич); *Я заварив легенький .. ледь жовтявий чай* (В. Кожелянко).

ЖОВТА́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **жовта́вий.** *Якби не воскова жовтавість шкіри.., то, здавалося, ці люди були б і зовсім прозорі проти світла* (Ю. Смолич); *При тяжкому ураженні печінки частина жовчі надходить безпосередньо у кров, що посилює жовтавість шкіри* (з навч. літ.).

ЖОВТА́ВО. Присл. до **жовта́вий.** *Рюрикові очі то жовтаво зблискували, то гасли* (Р. Іванченко); *Декілька м'яких глибоких крісел нудьгували обабіч волохатої доріжки, яка вела до ще одних дверей, за котрими — довгий, похилий коридор, жовтаво освітлений* (О. Тесленко).

ЖОВТА́СТИЙ, а, е. Трохи жовтий; жовтуватий. *Зняли люди картузи і капелюхи, хто що носив на собі; не зняв шкіряної кепки тільки подорожній з викривленими і брезкливими* [брезклими] *губами, одягнений у френч жовтастого відтінку* (В. Барка); *Учитель не ввійшов, а влетів .. з жовтастими від люті очима, він скочив посеред класу, випнув уперед голову...* (Д. Бедзик).

ЖО́ВТЕНЬ, тня, *ч.* 1. Назва десятого місяця календарного року. *Уже в жовтні почалась зима* (І. Багряний); — *Мені щастить збирати за рік два врожаї: в червні і в жовтні* (Ю. Смолич); — *Що, пізно взяли в армію? — У листопаді. — А мене у жовтні п'ятдесят дев'ятого* (О. Шугай); * Образно. *Жовтень зривав листя з дерев, вкривав розцяцькованою ковдрою втомлену землю, готував її до зимового сну* (О. Бердник).

2. *іст. (з великої літери).* Жовтнева революція 1917 року в Росії. *Нарешті — Жовтень! Вдарила "Аврора", І сила та гвинтівку підняла* (М. Гірник); *І залишиться хата самотня, і хрипітиме хвіртка нічна. В роковину великого Жовтня та й попутав же нас сатана* (В. Стус); // Річниця Жовтневої революції 7 листопада (25 жовтня за старим стилем). *Скоро Жовтень .. Он лежать уквітчані гірлянди, їх сплели з пахучої сосни* (В. Сосюра).

ЖОВТЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **жо́втий.** *Розшукавши жовтенький патрончик помади, вона підфарбувала губи, потім знайшла хусточку і стерла фарбу* (Григорій Тютюнник); *Було, на весь непотріб дорогий Сміялась: "Ет, не буде з баби дівка!" А ця жовтенька ситцева хустинка З усіх гостинців полюбилась їй* (Б. Олійник).

ЖОВТЕНЯ́, ня́ти, *с., іст.* За часів СРСР — школяр молодшого віку, який готується до вступу в піонери. *Тамарі Незабудь база доручила працювати з жовтенятами* (О. Копиленко); *Коли б Наташа й породила від нього, то все одно: буде — молодий ленінець, жовтеня, піонер, тільки не звичайна, хрещена дитина* (Б. Антоненко-Давидович); *Символічна система ідеологічних звань — жовтеня, піонер, комсомолець, комуніст — та ритуали їх отримання і конфірмації були основним засобом ідейної гомогенізації суспільства* (з наук. літ.).

ЖОВТЕНЯ́ТКО, а, *с., іст.* Пестл. до **жовтеня́.** *Кандидатка в жовтенятка раптом робить прекрасне па, так що мало не всі ахають від задоволення* (М. Хвильовий).

ЖОВТЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **жовте́нький.** *Та підемо у лісочок На жовтесенький пісочок, Там сядемо — оддишемо, Дрібні листи напишемо* (з народної пісні); — *Тихий, тихий Дунай! Моїх діток забавляй. Ти, жовтесенький пісок, Нагодуй моїх діток! І скупай, і сповий, І собою укрий!"* (Т. Шевченко).

ЖОВТЕ́ЦЬ, тцю́, *ч.* Трав'яниста отруйна рослина родини жовтцевих, що росте переважно у вологих місцях і цвіте жовтим цвітом. — *"Лютіком" у нас звуть жовтець* (Б. Антоненко-Давидович); *Трави стояли щіткою. Ще де-не-де яскрів жовтець* (Василь Шевчук); *Жовтець небезпечний тільки у свіжому вигляді, викликає пронос і зниження удою молока у корів* (з наук. літ.); *Жовтець містить алкалоїди, кумарини, флавоноїди, органічні кислоти, вітаміни* (з наук.-попул. літ.).

ЖОВТЕ́ЦЬ-ПШІ́НКА, ~тцю́-~и, *ж.* Багаторічна трав'яниста рослина родини жовтцевих, що росте на вологих місцях, цвіте жовтим цвітом. *Соковите листя жовтцю-пшінки має їдкий і трохи отруйний сік, який захищає рослину від травоїдних тварин* (з навч. літ.); *Жовтець-пшінку використовують у медицині як засіб від цинги* (із журн.).

ЖОВТИ́ЗНА́, ти́зни́, *ж.* Абстр. ім. до **жо́втий** 1. *Трохи далі від страшного місця на жовтизні глини звертав на себе увагу клаптик чорної землі* (В. Підмогильний); *Взявся мертвою жовтизною .. дубовий листок* (С. Журахович); *У місячному сяйві до жовтизни бліде обличчя Тура з різко окресленими тінями ставало натхненним* (М. Стельмах); *Гіг спробував закликати царя до розважливості, .. але обличчя царя дедалі дужче кам'яніло й наливалося підступною жовтизною* (І. Білик).

ЖО́ВТИЙ, а, е. 1. Який має забарвлення одного з основних кольорів спектра — середній між оранжевим і зеленим; який має колір золота, яєчного жовтка, соняшникового цвіту. *Очерет сухий та жовтий Вітер хилить до землі* (П. Грабовський); *Радісно веселили око яскраво-червоні, сині й жовті фарби, в які помальовано передню стіну кожної хати* (Ю. Смолич); *Над головою стояла сива мла, і крізь неї сліпим більмом дивилося жовте сонце* (П. Панч); // Уживається як постійний епітет до деяких назв. *А що дальше спіткається? Буде лихо, буде! Зустрінуться жовті піски І чужії люде* [люди] (Т. Шевченко); *Тоді далася бідному невольнику Тяжкая неволя добре знати: Кайдани руки-ноги поз'їдала, Сирая сириця до жовтої кості Тіло козацькеє проїдала* (А. Кащенко); *В небі, чистім і прозорім, Сонце сяє, Наче в морі, в жовтім житі Хвиля грає* (М. Рильський); // Зблідлий, змарнілий, із землистим відтінком;

худий. *Жовте лице батькове, його грізний погляд .. стояли перед його очима* (Панас Мирний); *Нема в присохлих грудях матерів молока для дітей. Тільки є солоні сльози в очах. І падають вони на жовті дитячі личка* (М. Стельмах); // Засохлий, вигорілий, зів'ялий. *Літом пекучі вітри й сонце випалюють все навкруги, і на жовтих пагорбах шумлять гіркий полин, жовті трави, колюче будячиння* (В. Кучер); * Образно. *Моя любов до цього часу була жовта, неначе листя вмираючої осені* (І. Нечуй-Левицький).

2. Уживається як складова частина деяких ботанічних назв, термінів. *На ділянці ріки Рось зареєстровано 26 видів рослин, із яких глечики жовті — вид, занесений до Червоної книги України* (з наук.-попул. літ.); *Сильними глистогінними засобами є пижмо звичайне, золототисячник звичайний, корінь тирличу жовтого, насіння гарбуза звичайного та ін.* (із журн.).

Жо́втий біле́т *див.* **біле́т; Жо́втий дім** *див.* **дім.**

△ **Жо́вта ака́ція** *див.* **ака́ція; Жо́вта ка́ртка** *див.* **ка́ртка; Жо́вта пре́са** *див.* **пре́са; Жо́вта пропа́сниця** *див.* **пропа́сниця; Жо́вта ра́са** *див.* **ра́са[1].**

ЖОВТИ́ЛО, а, *с.* 1. Багаторічна пахуча рослина родини складноцвітих, що цвіте жовтими квітами; дрік. *На тлі синіючих волошок та сокирок, мов клаптики сонця, яскравіють острівки жовтила* (із журн.); *Жовтилом у народі часто називають чистотіл звичайний* (із журн.).

2. *розм.* Жовта фарба. *Для фарбування крашанок використовували жовтило — жовту фарбу з кори дикої яблуні* (із журн.); * У порівн. *Тут сидять якісь дві загнибіди, ніби дві шкапи, такі захуджені, що в їх аж кістки торохтять! Одна жовта, як жовтило, а друга кисла, ще й скривилась, як середа на п'ятницю* (І. Нечуй-Левицький).

ЖОВТИНА́, и́, *ж.* Те саме, що **жовтизна́.** *Єгор Хомич Рудий, коли приїде, з косогору огляне простір золотий, окине* [оком] *разом ліс і доли у жовтині осінніх трав* (М. Упеник); *Як ворожка, стара бузина Чаклування вигадує хитрі. Розлилася навкіл жовтина, І терпкавість* [терпкість] *сухого вина Від опалого листу в повітрі* (І. Качуровський); *В жнива жовтина, над якою лискотіло голубе небо, укривається на час ряботинням снопів, копами та полукіпками...* (Г. Колісник).

ЖОВТИ́НКА, и, *ж., розм.* Невелика пляма жовтого кольору на чому-небудь. *Вона стояла біля вікна, і сонячні жовтинки бігали по її усміхненому обличчю* (із журн.); // Жовтуватий відтінок чого-небудь. *Корній стоїть на городі і дивиться, як сходить сонце .. А сам — як соняшник. Золота чуприна, солом'яні вуса і очі з прозорою жовтинкою* (А. М'ястківський); *Великі з жовтинкою очі тигренят з цікавістю дивляться на відвідувачів зоопарку* (із журн.).

ЖОВТИ́ТИ, вчу́, вти́ш, *недок., що.* Робити щось жовтим; фарбувати, забарвлювати в жовтий колір. *Жовтять яйця на Великдень* (із журн.).

ЖОВТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жовті́ти.** *Оранку ґрунту в саду краще провадити весною та восени до початку жовтіння листя* (з наук.-попул. літ.); *Традиційно жовтень вважають місяцем жовтіння листя* (із журн.); *У місячному жовтінні до воза добігало четверо чорних примар — розтріпані й мокрі Магда, Валя, Женя і Клава мало не падали* (М. Вінграновський).

ЖОВТІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Зовсім, дуже жовтий. — *Прокидаюся, а місяць через вікно прямісінько на мене дивиться, і такий жовтий-жовтісінький* (Є. Гуцало).

ЖО́ВТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **жо́втий.** *Принцові Георгові кров шугає в лице й одразу ж виразно стає видно жовтість вусів під горбуватим дзьобастим носом* (В. Винниченко); *Вони* [очі] *ще вдивлялися в широку волю, яка так і відкрилася вепрові, ікла теж ще шкірилися на Ярослава, та вже безсило — сповивала їх якась брудна жовтість, як усяку мертву кістку* (П. Загребельний); *Жовтість жита.*

ЖОВТІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* 1. Ставати, робитися жовтим, набувати жовтого кольору. *Заможний чоловік насипав на рядні Чимало Перлів просушити, Бо в скрині почали жовтіти* (Л. Глібов); *Захід сонця став жовтіти та блідніти* (Панас Мирний); *Комендант мовчав і сопів. Його маленьке личко починало жовтіти* (В. Чемерис); // Достигати, дозрівати. *Зелені здорові абрикоси густо обліплювали гілки і вже подекуди починали жовтіти* (І. Нечуй-Левицький); *Виноград по садах жовтів, наливався* (М. Коцюбинський); *Стручки акації жовтої треба збирати до початку розкривання, коли вони починають жовтіти* (з наук. літ.); // В'янути, засихати, вигоряти. *Степ жовтів з кожним днем, сонце палило ковиль і полин* (О. Донченко); *Збирають сіянку як тільки почне жовтіти та вилягати листя і цибулинки досягнуть у діаметрі 1–2 см* (з навч. літ.); // Ставати, робитися блідим із жовтим відтінком; худнути, марніти. *Тепер і обличчя осунулося, почало жовтіти, очі — мерхнути* (Панас Мирний); *Свячену вербу ховають за ікону. Це найдужчі ліки, коли дитина сохне і жовтіє та висихає* (Ю. Яновський).

2. Виділятися жовтим кольором, жовтизною. *Родючий баштан жовтіє динями, зеленіє кавунами* (Марко Вовчок); *Було темно і нагорі в економії, і внизу у селі; тільки там і там жовтіли в білих стінах невеличкі віконця та сунули небом чорні та похмурі хмари* (В. Винниченко); *У передранковому тумані жовтіють вогники, і блідий відсвіт їх падає на обличчя рекрутів* (А. Шиян); *Не раз я поглядав на наш острів: гуляє дарма, з року в рік жовтіє пустирищем попід плавнями* (О. Гончар).

◊ **(1) В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є** *і т. ін.)* **/ пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло** *і т. ін.)* *кому, у кого і без дод.* — хто-небудь втрачає здатність нормально сприймати навколишнє, реагувати на нього через біль, втому, хвилювання і т. ін. *Ївга стоїть, як дерев'яна, труситься, в очах жовтіє. Ледве промовила: — Що се ти наробив?* (Г. Квітка-Основ'яненко); [С е к л е т а С е м е н і в н а:] *Ну за що ти мене образив гергепою? За віщо? Ти справді дихати спокійно не даєш! Мені уже жовкне в очах!..* (М. Куліш); *В ньому прокинувся голод, дикий, невгамовний, незборливий* [незборимий] *голод, від якого темніє в очах* (П. Загребельний); *Світ мені темний зробився: пожовкло, позеленіло в очах* (Ганна Барвінок); *У мене так мурав'ї* [мурашки] *й заходили поза спиною від отих Омелькових речей; аж дух у грудях сперло, в очах пожовтіло!..* (Панас Мирний); *Замфірові потемніло в очах. Зразу він наче не розчовпав, про що річ, але за мить страшна думка блиснула йому в голові* (М. Коцюбинський); — *Ну, а коли сказала* [дочка] *про булочника — залицявся там один хвиндрик* [хвинтик] *до неї, — то в мене й у очах позеленіло* (Ю. Збанацький).

ЖОВТІ́ТИСЯ, і́ється, *недок.* Те саме, що **жовті́ти** 2. *Жовтіються кульбабки на сонячному схилі, небесною блакиттю синіють волошки* (із журн.).

ЖОВТІ́ШАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Робитися, ставати жовтішим. *За вікном тьмяно народжувався світанок, примеркали, жовтішали вогні свічок* (С. Скляренко); *Від куріння може жовтішати шкіра рук* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Набувати ознак жовтої преси. *Учасники журналістської конференції відзначили, що сьогочасні мас-медіа дедалі жовтішають, наповнюючись скандальними подробицями з метою створення ефекту сенсаційності* (із журн.).

ЖОВТКÓВИЙ, а, е. Прикм. до **жовтóк.** *Пташеня, що вилупилося з яйця, має жовтковий мішок, завдяки якому воно до трьох діб може обходитися без корму і води* (з навч. літ.); // Який має у своєму складі жовток. *Темперою по ґрунтованих дошках виконувались ікони. Давньоруські майстри до жовткової темпери підмішували квас* (з наук.-попул. літ.); // Вигот. з жовтка або з додаванням жовтка. *Жовткова паста.*

ЖОВТКОУТВÓРЕННЯ, я, *с.* Утворення жовтка. *Процес жовткоутворення є визначальним етапом у розвитку ембріона* (з наук.-попул. літ.).

ЖОВТНÉВИЙ, а, е. Прикм. до **жóвтень.** *Був пізній жовтневий вечір* (О. Донченко); *В хату до мене жовтневої днини Птиця влетіла і сіла на лаві* (А. Малишко); *У роки громадянської війни Україна стала ареною боротьби за владу між першими радами й обраним ще до жовтневого перевороту в березні 1917 року першим національним урядом України — Центральною Радою* (з навч. літ.); // Який буває, відбувається у жовтні. *Повітря було пронизане терпкою жовтневою студінню, небо затягували хмари* (Р. Андріяшик).

ЖÓВТО. Присл. до **жóвтий** 1. *Водосвятський добродушно-весело засміявся, і з-під верхньої губи його жовто заблищали великі конячі зуби* (В. Винниченко); *Мідний кухлик, зроблений з гільзи снаряда, жовто виблискував у неї в руці* (Л. Первомайський); *Його* [пана Попеля] *очі світилися жовто* (Ю. Андрухович); // *у знач. пред. Надвір вийдеш — дощ та твань, та туман непроглядний; і в хаті не краще: сіро, аж жовто, наче димом накурено* (Панас Мирний); *Баба Волосиха казала, що важкого, Боже борони! Та нащо вам — паляниця і та шкодить! Як з цілої починаю та ще з четвертиною сала, — штрика! Так штрика, що в очах жовто!* (Остап Вишня).

ЖОВТО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **жóвтий** 1, напр.: ж о в т о б ó к и й, ж о в т о г а р я́ ч и й.

ЖÓВТО-БЛАКИ́ТНИЙ, а, е. 1. Який поєднує в собі жовтий і блакитний кольори. *Коли ми кинемо у наступ за вимогами Керенського свої війська, то впадуть наші жовто-блакитні прапори, сила наших братів* (Т. Осьмачка); *Разом виростали* [Гриша і Коля], *разом до школи ходили, разом в революцію жовто-блакитний прапор підіймали над рідним містом* (І. Багряний); *Наприкінці святкування Дня соборності у Тернополі в небо випустили голубів та 92 жовто-блакитні кульки* (з газ.).

2. *іст.* Стос. до сил української національно-державної орієнтації, що мали прапор такого кольору. *Приходько — колишній боротьбист, донедавна був радником радянського повпредства в Празі, цьому центрі української жовто-блакитної еміграції* (Б. Антоненко-Давидович); *Святкування Дня народження Тараса Шевченка у березні 1920 року переросло в жовто-блакитний мітинг* (із журн.).

ЖОВТОБЛАКИ́ТНИК, а, *ч., іст., зневажл.* Представник сил української національно-державної орієнтації (у мові політичних опонентів під час громадянської війни й пізніше). *Горобенко на цей раз подивився неприховано-вороже Батюкові у вічі. З рота поривалось крикнути: "Ви запеклий жовтоблакитник! Я вас арештую!"* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖОВТОБÓКИЙ, а, е. Який має жовтий бік (боки). *На колгоспному баштані Червоніють баклажани, Проти сонця гріють спини Жовтобокі спілі дині* (М. Стельмах); *Вони* [велосипедисти] *з'явилися з-під жовтобоких при небозводі хмарин й, налягаючи на педалі, замиготіли вдалечині* (М. Вінграновський); *Машина мчала трасою повз сільські городи, на яких самотньо дозрівали жовтобокі гарбузи* (із журн.).

ЖОВТÓБРЮХ, а, *ч.* Велика неотруйна із жовтуватим черевом змія родини вужевих; жовточеревий полоз. *Дід Базікало якось чудернацько свиснув, і до нього з-під ломаччя виповз жовтобрюх* (з казки); *Із гадів у степах плазували величезні полози, жовтобрюхи, гадюки та всіх барв ящірки* (А. Кащенко); *За тим законом жив він* [Сироватка], *жила синиця на в'язові за його кугою, і рись за балкою, і сокіл-боривітер у небі, і змії жовтобрюхи за могилою* (Ю. Мушкетик); *У гранітно-степовому Побужжі мешкають вужі водяний та звичайний, полози лісовий та жовтобрюхий (жовтобрюх), мідянка* (з наук.-попул. літ.).

ЖОВТÓБРЮ́ХА, и, *ж.* Мала з жовтим черевцем пташка ряду горобцеподібних. *Вдалині покірно скаржилась комусь зозуля, стиха пищали в густих кущах шпаки і жовтобрюхи* (М. Івченко); *По дорозі він навідувався до гнізда жовтобрюхи* (О. Донченко).

ЖОВТОБРЮ́ХИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **жовточере́вий.** *Щось белькоче чижик з високого в'яза, віщує літа сива зозуля, жовтобрюха іволга перегукується з одудом* (Панас Мирний); *Миловида подивилася в той бік, куди показувала бабуся, й заніміла: до неї плазував гад. Великий і жовтобрюхий, а очі.., мов дві жарини* (Д. Міщенко).

ЖОВТÓБРЮ́ШКА, и, *ж.* Те саме, що **жовтóбрю́ха.** *Сонечко гріло .., струмочки жебоніли щось межи собою, по снігу плигали жовтобрюшки та снігурі* (М. Коцюбинський); *Скільки ви пливтимете, весь час вітатимуть вас своїм щебетанням веселі жовтобрюшки, канарейкові трясогузочки, підпадьомкатиме на вашу честь перепел і дерчатиме деркач* (Остап Вишня); *Ідеш степами, а дзвінка жовтобрюшка перелітає поруч з билини на билину, гойдається на верхівках* (І. Багряний); *Зимовий день. Плигають між скиртами Та ожередами, закутаними в сніг, Жовтобрюшки хапливими гуртками, І горобці про щось пищать до їх* (М. Рильський).

ЖОВТОВУ́ХИЙ, а, е. Із жовтими вухами; із жовтими плямами в ділянці вух. *Немало пшениці ще в нас у засіку. Годі ж її берегти — і голодом птаство морити! Повний совок набирай, ще і зверху досип, щоб неслися Всі несушки мені жовтовухі* (В. Мисик); *Старий підіймався разом зі своїми козами під гору .., часом помічав між трави жовтовуху голівку вужа* (Валерій Шевчук); *Жовтовухий шпак.*

ЖОВТОГАРЯ́ЧИЙ, а, е. Один із основних кольорів спектра — середній між червоним і жовтим; жовтий із червонуватим відтінком, який має колір моркви, апельсина; оранжевий. *Івась бродить по садку і носить в руках здоровенну жовтогарячу моркву, проти сонця вона, як кров, червоніє* (Панас Мирний); *Он, нижче, будинок з дерев'яним балконом, де щоліта квітли жовтогарячі красольки* (Б. Антоненко-Давидович); *Квіти гостинно, привітно розкривали свої червоні, жовтогарячі, рожеві, блакитні чашечки і повертали голівки до сонця* (О. Іваненко); *Грали на сонці викладені у вазу яблука, груші та сливи, літали над ними жовтогарячі оси, і стара вряди-годи помахувала рукою, зганяючи їх з плодів* (Валерій Шевчук).

ЖОВТОГОЛÓВИЙ, а, е. Із жовтою головою. *Вздовж шляху жовтоголові соняшники нахилилися додолу* (Н. Рибак); *Раз пішов я в бір сосновий. Між гілок Бачу — скік*

жовтоголовий Корольок (Д. Білоус); *Раптом вона побачила під стіною темний отвір, а від нього, через весь квітник, — зім'яті, схилені жовтоголові купчаки* (К. Гриб); *Позавчора під Кам'янцем влаштували полювання, і він* [султан] *гасав поміж жовтоголових соняхів* (Ю. Мушкетик).

ЖОВТОГРУ́ДИЙ, а, е. З жовтими грудьми. *З просіки, почувши кроки, зривається жовтогруда вівсянка, сідає на гілку* (М. Стельмах); *Слони спали, а на них поприлітали ті ж жовтогруді птахи, що тільки-но обсідали буйволів* (Ю. Логвин).

ЖОВТОДЗЬО́Б, а, *ч., зневажл.* Молода, недосвідчена, без життєвого досвіду людина. — *Ти, жовтодзьобе, я тобі зараз покажу, чий це ліс! — кричав старий, хапаючи за рушницю* (А. Чайковський); *Хоч як невесело було Бондаренкові, та він зупинив недалекого, але спритнуватого жовтодзьоба: — Ти, Стьопочко, не заблудився часом?* (М. Стельмах).

ЖОВТОДЗЬО́БИЙ, а, е. Те саме, що **жовторо́тий.** *За хвилину в мене був повен рот малесеньких рябеньких яєчок, а в пазусі кілька жовтодзьобих горобенят* (Л. Смілянський); — *Ану, маленький, що на хору ніжку ізчаста* [часто] *припадаєш — дай-но я із лапки скапку вийму, просто з губ тебе, ще жовтодзьобе, нагодую і дам злетіти в небо із руки* (В. Стус); *Двадцять четвертий поверх — не жарт! Либонь, саме так почувається жовтодзьобе пташеня, визираючи з батьківського гнізда на високому дереві* (із журн.); // *перен., зневажл.* Молода, недосвідчена, без життєвого досвіду людина. *"Бракувало тільки, — роздратовано подумав він, — щоб у газети потрапило, як я разом з цим жовтодзьобим гімназистом захопив комуністичного аса"* (М. Малиновська); [Б а к а л я р:] *А колись же, пам'ятаю, Першокурсник жовтодзьобий, Повен щирої шаноби, Вірив блазням бородатим, їхнім вигадкам проклятим* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); // *у знач. ім.* **жовтодзьо́бий,** бого, *ч.;* **жовтодзьо́ба,** бої, *ж., перен., зневажл.* Те саме, що **жовтодзьо́б.** [Б а к а л я р:] *Десять тисяч виграв на лотерею? Женитися захотів, жовтодзьобий!* (О. Коломієць).

ЖОВТО́ЗЕМ, у, *ч.* Легкий глинястий ґрунт сірувато-жовтого та жовтувато-білястого кольору. *Жовтоземи утворюються в умовах вологого субтропічного клімату під лісами з великою кількістю вічнозелених рослин, переважно на знижених елементах рельєфу* (з наук. літ.); *Вміст гумусу у вологих жовтоземах, сформованих в умовах широколистяних лісів, сягає 4–5 %, а потужність гумусового горизонту — 30–40 см* (з наук. літ.); *Жовтоземи належать до бурих ґрунтів* (із журн.).

ЖОВТО́ЗІЛЛЯ, я, *с., збірн.* Трав'янисті рослини родини складноцвітих, що цвітуть перев. жовтим цвітом і дають велику кількість насіння. *В Україні росте 29 видів жовтозілля, серед яких є й багаторічні рослини* (з навч. літ.); *Жовтозілля й кропива буйно вкрили рядки непідгорненої картоплі, а берізка пригнула до землі помідори* (із журн.).

△ **(1) Жовто́зілля звича́йне** — однорічна або дворічна бур'яниста волосиста рослина з жовтими квітками, зібраними у суцвіття. *Трава жовтозілля звичайного має ранозагоювальні, протизапальні, спазмолітичні, гіпотензивні та кровоспинні властивості* (із журн.); **(2) Жовто́зілля лучне́** — багаторічний бур'ян, який росте перев. на луках і має чіпке насіння. *Велика роль в утворенні травостою належить двосім'ядольним, а саме жовтозіллю лучному* (з наук. літ.).

ЖОВТО́К, тка́, *ч.* Жовта речовина, що міститься всередині яйця. *Серед столу в їдальні стояла макітра, повна жовтків, що блищали, як коров'ячі очі* (М. Коцюбинський); *Тент кольору вареного жовтка, із зеленими вставками* (Любко Дереш); *Жовток відіграє важливу роль в ембріональному розвитку птаха* (з наук. літ.); * Образно. *Трава була соковита, як смарагд, посипана яскравими жовтками кульбаби* (З. Тулуб); * У порівн. *Заздрість з жовтими очима, мов жовтки* (П. Гулак-Артемовський).

ЖОВТОЛИ́СТИЙ, а, е. Із жовтим листям. *Не прийшла б осінь жовтолиста й сумна — не відчути б і радості зеленорутого трепету весни...* (Іван Ле); *Нога ковзнула над прірвою і ледь затрималась на цупкому корінні жовтолистого кущика* (К. Гриб); *Ой минуло, Ой минулося Красне літечко, Не повернеться. А йде осінь Жовтолистая, Нема квіток — Самі ягідки, Самі ягоди Та все круглії...* (П. Загребельний); *Ти йдеш з Марією, тримаючись за руки, жовтолистим і погожим осіннім парком* (С. Процюк).

ЖОВТОЛИ́ЦИЙ, я, е. Який має жовтий колір шкіри обличчя. *Дбайливий слуга, вже літній жовтолиций чоловік, неквапливо спустився в землянку* (С. Добровольський); *Пригорблений, жовтолиций, втягнувши голову в плечі, перебігає* [доглядач] *від дерева до дерева, винюхує, де що не так, кого на чому можна б зловити* (О. Гончар); *Олександр .. прикипів поглядом до нічим не примітного чоловіка, вже немолодого, жовтолицього, вилицюватого* (В. Малик); *В золотому колі з опалого листя стояла дровітня, а в дверях завмер сухий, як палиця, жовтолиций чоловік* (Валерій Шевчук); // *у знач. ім.* **жовтоли́ций,** цього, *ч.;* **жовтоли́ця,** цьої, *ж.* Людина, яка має жовту шкіру обличчя. *Жовтолиций всадив під ніготь вказівного пальця другий калам* (Ю. Логвин).

ЖОВТОНО́СИЙ, а, е. Із жовтим носом. *Качечка лапата Замітала хату, Качур жовтоносий Сміттячко виносить* (А. М'ястківський); *Друга назва омелюха — невеликого лісового птаха ряду горобцеподібних з яскравим оперенням — жовтоносий дрізд* (із журн.).

ЖОВТОО́КИЙ, а, е. Із жовтими очима. *Пташку .. нагледів поміж листям жовтоокий хижак-пугач* (А. Кащенко); *Чомусь Півник відчув, що йому зовсім байдужий жовтоокий яструб* (Ю. Логвин).

ЖОВТОПУ́З, а, *ч.* Велика безнога ящірка родини веретільницевих (довжиною до 1,5 м), нижня частина тіла якої має жовтувате забарвлення. *З плазунів треба згадати жовтопуза — безногу ящірку, поширену в Криму і на Кавказі* (з навч. літ.); *Жовтопуз мешкає у місцях з більш-менш густою рослинністю, зустрічається також в садах і розріджених лісах* (з навч. літ.).

ЖОВТОПУ́ЗИК, а, *ч.* Те саме, що **жовтопу́з.** *Серед рептилій рідкісними є леопардовий полоз, жовтопузик і кримський гекон — представники реліктової фауни Криму, що включені до Червоної книги України* (з навч. літ.); *Безногу ящірку жовтопузика, яка є давнім збереженим реліктом, часто помилково називають змією* (із журн.); *Жовтопузик — найбільша ящірка, що живе на території України* (із журн.).

ЖОВТОРО́ТИЙ, а, е. 1. Із жовтим дзьобом; у якого куточки дзьоба вкриті жовтою шкіркою. *Кричать галчата жовтороті Про радість жити і жадать* (М. Рильський); *Дитяче волоссячко пахло сонцем, кубельцем і теплим пір'ям — так пахнуть жовтороті горобенята* (О. Дончено); *Зненацька .. обступлять його* [Сивоока] *непробивні лісові гущавини, землі без доріг, .. і рибина, яку сам уперше*

витрусив з верші, і гніздо з жовторотими пташенятами, що його знайшов у кущах (П. Загребельний).

2. *перен., зневажл.* Молодий, недосвідчений, без життєвого досвіду (про людину). *Хіба нормальним людям впало б отаке в голову: послати сюди жовторотого крикуна на таку відповідальну посаду — завідувача заводських лабораторій?..* (Ю. Шовкопляс); *Вчора одне з ремісничат забралося, жовтороте, на танцмайданчик і давай до дівчат в'язнути* (О. Гончар); *Віра мала значно більше жіночого досвіду, ніж Ліза, .. а сестру ще недавно вважала жовторотим дівчиськом* (М. Руденко); // *у знач. ім.* **жовторо́тий,** того, *ч.;* **жовторо́та,** тої, *ж.* Молода, недосвідчена, без життєвого досвіду людина. *Він суворо крикнув: — Зараз же мені додому, жовтороті!* (Б. Антоненко-Давидович); *Товста рука схопила хлопця за плече. — Що ж ти розповіси, жовторотий? Ну?* (В. Малик).

◊ **Жовторо́те пташеня́ (пташа́)** *див.* **пташеня́.**

ЖОВТОФІО́ЛЬ, і, *ж.* Кімнатна та садова трав'яниста рослина родини хрестоцвітих із жовтими або червоно-жовтими квітками. *Квітки жовтофіолі мають сечогінну, жовчогінну, проносну дію* (з наук.-попул. літ.); *Ніжний аромат жовтофіолі приваблює парфумерів і поціновувачів краси та вишуканості* (із журн.); *Листя і квіти жовтофіолі використовують як знеболювальний засіб* (із журн.).

ЖОВТО́ЦВІ́Т, у, *ч.* 1. Назва різних лугових та польових рослин, що цвітуть жовтим цвітом. *Сонечко стиха гріє, вітерок* [вітерець] *легенький дише, польові пахощі: чебрець, жовтоцвіт* (Панас Мирний); *Левади, ніби килимом, вкриті жовтоцвітом — кульбабки, адоніси тягнуть до сонця свої золоті голівки* (з публіц. літ.); * Образно. *Заплітає клен у свою чуприну вересневий жовтоцвіт* (І. Цюпа).

2. *розм.* Трав'яниста рослина родини жовтцевих, яка росте в степах і по узліссях, цвіте великими жовтими квітками; горицвіт. *Жовтоцвіт одцвів, Вогник-мак згорів, Ні тебе не чуть, Ні твоїх листів* (П. Усенко); *Ознака за кольором лягла в основу творення народних назв горицвіту весняного — жовтоцвіт, деревію звичайного — біла кашка* (з наук. літ.).

ЖОВТОЧЕРЕ́ВИЙ, а, е. Із жовтим черевом. *На Казантипі збереглися популяції жовтопуза, полозів жовточеревого та чотирисмугого, які занесені до Червоної книги України* (з наук.-попул. літ.); *З яблуневої гілки злетіла маленька жовточерева пташка* (із журн.).

ЖОВТО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **жовто́к.** *Викладаємо жовтком догори половинки варених яєць, прикрашаємо зеленню. Можна на кожний жовточок покласти маслинку* (із журн.); * Образно. *Затисла груша в жовтих кулачках Смачного сонця лагідні жовточки* (М. Вінграновський).

ЖОВТОШКІ́РИЙ, а, е. Із жовтою шкірою. *Люди київські швидко звикли до цієї диковини, і на Подолі, Оболоні, в передградді вільно вже походжали варяг і грек, хозарин і лях, угорець і навіть жовтошкірі люди із-за Ітиля-ріки* (С. Скляренко); *Він протирав тонкі жовтошкірі долоні і дивився в куток* (Н. Рибак); *Юлька .. дрібно теребила кінчик вилинялої хустки сухими, як відмерлі галузки, жовтошкірими пальцями* (І. Нижник).

ЖОВТОЩО́КИЙ, а, е. Із жовтими щоками. *Біля столу сидів, попихкуючи цигаркою, жовтощокий письмоводитель з мішками під очима* (А. Хижняк); *Кумедний жовтощокий бурундук чорними, мов намистинки, очима поглядав на відвідувачів* (з газ.).

ЖОВТУВА́ТИЙ, а, е. Із жовтим відтінком, не зовсім жовтий. *Його насуплене, жовтувате лице не розвиднювалось навіть тоді, як губи осміхались* (І. Нечуй-Левицький); *У Дружиніна над ротом кілька жовтуватих волосинок і на підборідді де-не-де стирчить щось шорстке* (Б. Антоненко-Давидович); *У довгому коридорі під стелею ледь блимала жовтуватим світлом маленька електролампа* (А. Хижняк); *Він наполягав на мундирі точнісінько такого самого кольору, проте на острові підхожого не знайшлося, було, правда, зелене сукно, проте з жовтуватим відтінком* (О. Шугай).

ЖОВТУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **жовтува́тий.** *При паразитуванні глистів у кишечнику виникають закрепи, проноси, нудота, рідше блювання, можуть бути набряки, жовтуватість шкіри, кашель, нежить* (з навч. літ.); *При ураженні лептоспірозом нерідко з'являється жовтуватість шкіри та слизових оболонок* (із журн.).

ЖОВТУВА́ТО. Присл. до **жовтува́тий.** *Округлились сірі з прозеленню очі Стадницького, і над краями чоловічків жовтувато блиснули дві поздовжні риски рішучості і злоби* (М. Стельмах).

ЖОВТУ́ШНИК, а, *ч.* Трав'яниста рослина родини хрестоцвітих із жовтими, ліловими та білими квітками, що використовується як лікарська рослина. *Жовтушник розлогий росте на сухих, добре освітлених місцях* (з наук.-попул. літ.); *На засолених ґрунтах ростуть гісоп крейдяний, жовтушник український, чебрець вапняковий* (з наук.-попул. літ.).

ЖОВТЦЕ́ВІ, вих, *мн.* Назва родини роздільнопелюсткових дводольних трав'янистих або кущових рослин, куди входять лікарські й декоративні рослини. *Гусінь живиться листям та суцвіттям різноманітних складноцвітих, злакових, жовтцевих* (з наук. літ.); *В адоніса, що належить до жовтцевих, стебла біля основи вкриті бурим листям у вигляді луски* (з навч. літ.); *Здебільшого жовтцеві мають багато тичинок і маточок* (з навч. літ.).

ЖОВТЯ́ВИЙ *див.* **жовта́вий.**

ЖОВТЯ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **жовтя́вий.** *Під зеленими, велично напівнакритими повіками, очима — фіалкові підпалини, а в крилах носа — бліда жовтявість* (В. Винниченко); *Неймовірна худоба* [худорба] *й жовтявість обличчя, глибокі зморшки на лобі і безсило опущені донизу брови не могли сховати його світлого душевного стану* (Ю. Збанацький).

ЖОВТЯ́ВО. Присл. до **жовтя́вий.** *Мансарда двигоніла* [двигтіла], *обнята густим, жовтяво підсвіченим димом, він бурхав у небо* (О. Забужко).

ЖОВТЯ́К, а́, *ч.* 1. Переспілий огірок, що має жовту шкірку. — *Огірок дай, та не жовтяк, а тверденький, і хліба кусень вріж* (А. Шиян); *Коли прийшов час закладати соління, на огудинні самі жовтяки позалишалися* (М. Руденко); * У порівн. *Краска де й ділася — жовта, жовта стала Уляна, як жовтяк* (Панас Мирний).

2. *перен., розм.* Про худу, виснажену хвору людину, яка має бліде з жовтизною обличчя. *Напевне характер* [у редактора] *ведмежий, — зробив собі висновок Гурін. До того ж він, мабуть, хворий. Жовтяк...* (С. Журахович); *"Цей жовтяк, — подумав* [хан] *про бейлербея, бо той мав жовте, як шкуринка на помаранчі, обличчя, — скаже в Едірне, буцім я погано сповняв вищі повеління"* (Ю. Мушкетик).

ЖОВТЯНИ́ЦЯ[1], і, *ж.* 1. Жовте забарвлення шкіри внаслідок нагромадження жовчного пігменту в крові та тканинах тіла, що є ознакою захворювання печінки. *У людей, хворих на*

цукровий діабет, патологія гепатобіліарної системи характеризується малосимптомністю, зокрема відсутністю больового синдрому, жовтяниці та ін. (з наук. літ.).

2. Захворювання, що характеризується пожовтінням шкіри та слизових оболонок внаслідок надлишкового вмісту білірубіну у сироватці крові. — *Та чого се ви такі на виду жовті? Чи не жовтяниця?* (Марко Вовчок); *Міг характерник пропасницю або жовтяницю з людини вигнати, кров у рані зупинити* (О. Гончар).

ЖОВТЯНИ́ЦЯ², і, *ж.* Трав'яниста весняна рослина родини ломикаменевих, що цвіте жовтими або зеленуватими квітками. *Жовтяниця дуже поширена по вогких місцях, у лісах та ярах, особливо там, де росте вільха* (з наук.-попул. літ.).

ЖОВТЯНИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до жовтяниці *(див.* **жовтяни́ця**¹**).** *У хворих, які отримували преднізолон, швидше нормалізувалися показники обміну речовин і скорочувався жовтяничний період* (з наук. літ.); *При жовтяниці температура тіла підвищується, а через кілька діб може з'явитися жовтяничне забарвлення склер та шкіри* (з навч. літ.).

ЖОВТЯ́НКА¹, и, *ж.* Жовта фарба. *Труби газопроводу, що пролягали біля будинків, фарбували переважно жовтянкою* (з газ.).

ЖОВТЯ́НКА², и, *ж.* Те саме, що **жовтяни́ця**¹ 2. *Інфекційна жовтянка передається від людини до людини, в основному — через спільно вживаний посуд* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Кінчається літо — парк увесь у жовтих і червоних плямах, як у хворобі жовтянці* (В. Винниченко).

ЖОВТЯ́НКА³, и, *ж.* Денний метелик яскраво-жовтого забарвлення. *Жовтянка, що належить до рідкісного зникаючого виду денних метеликів, живиться листям трав'янистих рослин* (з наук.-попул. літ.); *Внаслідок осушування у 60-х роках XX ст. верхових боліт на Львівщині зникло близько десятка видів метеликів, серед яких жовтянка торфовищна* (із журн.).

ЖОВЧ, і, *ж.* 1. Гірка жовто-зелена рідина, що утворюється в печінці, необхідна для засвоєння жирів і посилення функцій кишечника. *Одна з них* [бабів] *була певна, що тільки розтиранням ноги жовчю з білого голуба й може врятувати хлопця* (О. Донченко); *Висмикнув* [Бумблякевич] *руку й вжахнувся — долоня була покрита якимось ядучо-зеленим слизом, мовби хтось розчавив жовч* (Ю. Винничук); * У порівн. *Він ішов і йшов у глибінь ночі, і її мов жовчю облиті приполи відступали все далі й далі* (М. Стельмах).

2. *перен.* Ворожість, недоброзичливість; злоба. *І ніби чую я в тому реготі сміх з жовчю Берне* (І. Нечуй-Левицький); — *Здорово, молодці! — гаркнув він на московський солдатський манір, але з явним глумом і жовчю* (І. Багряний); *Ледь стримався* [Олег], *та все ж таки трохи ядучої жовчі вирвалося назовні, оформилося у коротку образливу фразу* (А. Кокотюха); // Важке почуття, викликане горем, невдачею і т. ін. — *Чим невдоволений, синку? — запитав батько. — Жовч їсть мене, — прямо одвітив* [відповів] *син. — Ти манив мене царством, а ким я став?* (О. Бердник); * Образно. *До вас, мої єдині друзі, Я серце принесу розбите І очі, виплакані в тузі, І слово, жовчю облите* (В. Еллан-Блакитний); // *рідко, чого.* Те, що становить найїдкішу, найгострішу частину чого-небудь. [І в а с ь:] *А оці іронічні горді посмішки, хіба це не боротьба, це ж жовч ненависті до мене, не як до Івася, а як до робітника Івася* (Мирослав Ірчан).

◊ **Вилива́ти / ви́лити [свою́] жовч** *див.* **вилива́ти.**

ЖО́ВЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жовч** 1. *Квасолю рекомендують як дієтичну страву при клінічному лікуванні хвороб печінки і жовчного міхура* (з наук. літ.); *Виникнення жовто-коричневих плям (ксантелазм) на шкірі повік, біля куточків очей часто спричинене хворобами печінки та жовчних шляхів* (із журн.).

2. *перен.* Який любить досаждати, неприємно вражати словами; злостивий. *Він був знов такий жовчний!* (О. Кобилянська); — *Революція не питає, ким та на кого! — жовчний, злий вихопився наперед з-поміж штабістів Баржак* (О. Гончар); *Вона тепер така жовчна й анемічна, її тільки й вистачає, що на зненависть до мужчин* (Л. Костенко); // Який виражає недовір'я, ворожість, роздратованість, злобу. *Скільки разів за минулі роки він у думці кидав невідомому рецензентові жовчні й гнівні слова* (С. Журахович); *В цих жовчних писаннях — знання світової філософії й історії!* (Р. Іваничук); *Я ніколи не бачив на його обличчі усмішки, не чув його сміху, навпаки, цідив слова жовчні, в'їдливі, злі* (Ю. Мушкетик).

ЖО́ВЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жо́вчний** 2. *Він* [Андрій Григорович] *весь пом'якшав, став вибачливішим, добрішим, нема того вічного городського* [міського] *дратування нервів, жовчності, нидіння* (В. Винниченко); *Я його зустрів на Майдані. Він мене обняв, наче нічого й не було. Де й подівся його сарказм і жовчність* (Л. Костенко); *Позбавте Сідалковського .. дивацтва та ще й, либонь, уміння квітчасто й дотепно висловлюватися, як він нахабством і душевною черствістю стане схожим на Ковбика, .. жовчністю — на Нещадима* (О. Чорногуз); *Особливу симпатію в читача викликає цей глибоко народний тип керівника і людини, наділеної любов'ю до людей і добротою, яка не поєднується із жовчністю* (із журн.).

ЖО́ВЧНО. Присл. до **жо́вчний** 2. *Цей чолов'яга найбільше сварився при розподілі підлоги й робив це якось понуро, жовчно, бурчачи щось собі під ніс* (І. Багряний); — *Пане Боніфаціуш, де ваші хлопи? Он як пан стежить за ними, — жовчно прорипів він* (З. Тулуб); — *Ви розмазня! — жовчно сказав Коммес, іронічно скривившись* (О. Бердник); *Казали, що Кнюх жовчно ненавидить автолюбителів* (О. Чорногуз).

ЖОВЧНОКАМ'ЯНИ́Й, а́, е́, *вет., мед.* Пов'язаний з утворенням каменів у жовчному міхурі та жовчних каналах. *Жовчнокам'яне захворювання.*

△ **Жовчнокам'яна́ хворо́ба** *див.* **хворо́ба.**

ЖОВЧОВИ́ВЕДЕННЯ, я, *с.*, *фізл.* Процес виведення жовчі із жовчного міхура. *Природні води Ізюмського району мають позитивний вплив на жовчоутворення та жовчовиведення* (з наук.-попул. літ.); *Фруктові й овочеві соки не лише сприяють жовчовиведенню, але й збагачують організм дитини вітамінами, мікроелементами* (з наук.-попул. літ.); *Успішне лікування дискінезії жовчних шляхів можливе лише в разі проведення комплексної терапії із застосуванням жовчогінних засобів, які сприяють відновленню функції жовчоутворення і жовчовиведення* (із журн.).

ЖОВЧОВИВІДНИ́Й, а́, е́, *у сполуч. з ім.* к а н а л, п р о т о к а *і т. ін.* Яким жовч виходить із жовчних шляхів. *У процесі старіння організму людини відбуваються морфологічні зміни в жовчовивідній системі, а саме в будові стінки магістральних жовчовивідних проток* (з наук. літ.); *Сульфатні мінеральні води високоефективні при захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів, ожирінні й діабеті* (з наук. літ.); *Жовчогінні трави поліпшують процеси травлення, видалення з жовчовивідної системи мікроорганізмів, слизу та піску* (з навч. літ.).

ЖОВЧОВИ́ДІЛЕННЯ, я, *с., фізл.* Процес виділення жовчі печінкою. *Радіоізотопний метод дає можливість оцінити секреторну здатність клітин печінки і стан жовчовиділення* (з наук. літ.); *П'яти-, шестиразовий режим харчування невеликими порціями сприяє жовчовиділенню та запобігає застою жовчі у печінці* (з наук. літ.).

ЖОВЧОВИДІЛЬНИ́Й, á, é, *фізл.* Стос. до жовчовиділення. *Ромашка лікарська сприяє нормалізації обміну речовин, виводячи надлишки холестерину, сприяючи розчиненню каменів у сечових шляхах, жовчовидільній системі* (з наук. літ.); *Фізична реабілітація буде неповною, якщо для дітей із дискінезією жовчовидільних шляхів не будуть підібрані вправи та навантаження специфічної спрямованості, які покращують дренажну функцію жовчовидільної системи* (з наук. літ.); *Максимальний жовчовидільний ефект забезпечує 25–35 % розчин соку чорної редьки* (із журн.).

ЖОВЧОГІ́ННИЙ, а, е. Який посилює утворення жовчі або полегшує її виділення. *Настій із квіток пижма має жовчогінну дію, знижує вміст слизу в жовчі, посилює секрецію шлунково-кишкового тракту* (з наук. літ.); *Жовчогінні складники оливкової олії оцінило багато людей, які страждають на жовчнокам'яну хворобу* (із журн.).

△ **Жовчогінні за́соби** *див.* **за́сіб.**

ЖОВЧОГІ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **жовчогінний.** *Здавна у народі була добре знана жовчогінність трави полину* (із журн.).

ЖОВЧОУТВО́РЕННЯ, я, *с., фізл.* Утворення жовчі (у 1 знач.). *Жовчоутворення в печінці відбувається безперервно* (з наук. літ.); *Жовчоутворення змінюється при подразненні рецепторів шлунково-кишкового тракту та інших внутрішніх органів* (з навч. літ.); *Специфічна функція печінкових клітин виявляється в утворенні жовчі* (із журн.).

ЖО́ДЕН *див.* **жо́дний.**

ЖО́ДНИЙ, а, е, **ЖО́ДЕН,** дна, дне, *заст.* **ЖА́ДНИЙ,** а, е, **ЖА́ДЕН,** дна, дне, *займ., запереч.* 1. Ні один. *Для Бога нема неможливої жадної речі!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Від громадської ради жаден дорослий громадянин .. не був виключений* (І. Франко); *Лаври стоять зачаровані, жоден листок не тремтить* (Леся Українка); *Жукова не проронила досі жодного слова* (О. Донченко); // Ніякий. — *Стійте!* — *гукаю,* — *та вони* [хмарки] *пливуть собі, пливуть, на мене ж — жодної уваги!* (П. Тичина); *Звідти від* [шляху] *не долинає жодного звуку, і мене це неабияк тривожить* (Є. Доломан).

2. Будь-який із ряду подібних; який-небудь. *Літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі* (Леся Українка); *Цей .. чоловік з'являвся у мене без жодних попереджень* (Ю. Винничук).

3. *діал.* Кожний, кожен; всякий. *До Мелашки ходити далеко, стали вони жоден вечір зіходитись під вербою, біля Веклиної хати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Обізвалась темная діброва: Козаче, козаче! Од такої пісні жадна гілка, Жаден лист заплаче* (Я. Щоголів); *Обривалися дзвони і з зойками глухими спадали вниз. А за жодним із них пожежа бухала горючим стовпом угору, ніби дзвони перемінювалися в духів і летіли до хмар* (Б. Лепкий).

Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.)***] церемо́ній** <**Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої** *і т. ін.)***] церемо́нії**> *див.* **церемо́нія; Без жо́дного (уся́кого,** *рідше* **нія́кого) зуси́лля** <**Без жо́дних (уся́ких,** *рідше* **нія́ких) зуси́ль**> *див.* **зуси́лля; Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів)** *див.* **нема́.**

◊ **Ані́ (без, ні, й) [жо́дної] крови́нки (крови́ночки)** *див.* **крови́нка; Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення** <**Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень**> *див.* **перебі́льшення; Жо́дною мі́рою** *див.* **мі́ра; [І (ні, жо́дної)] рі́ски (рі́сочки, ма́кової краплі́ни** *і т. ін.)* **в ро́ті не ма́ти** *див.* **ма́ти**[2]**; Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів)** *див.* **виклика́ти; [Нема́] нія́ких (жо́дних) пробле́м** *див.* **нема́; Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного** *і т. ін.)*] **поня́ття (уя́влення)** *див.* **ма́ти**[2]**; Не обмо́витися і (ні, жо́дним** *і т. ін.)* **сло́вом** (*рідше* **слове́чком)** *див.* **обмовля́тися; [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки,** *рідко* **ду́шки)** *див.* **душа́; Нія́кий (жо́ден,** *рідше* **ні оди́н** *і т. ін.)* **соба́ка** *див.* **соба́ка.**

ЖОДНІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Підсил. до **жо́дний.** *Не сховатись олжі у жоднісінькім скрутні — неухильне для всіх правосуддя моє* (П. Мовчан); *Не було жоднісінького бажання розмовляти з безвусим і безбородим царським служкою* (І. Білик); — *Діду, невже ж ото у нас у роду не було жоднісінького запорожця? — з надією питав Ява свого діда Вараву* (В. Нестайко); *Без жоднісіньких попереджень незнайомий корабель почав таранити наше судно* (із журн.).

ЖОК, *рідко* **ДЖОК,** у, *ч.* Народний молдавський танець, який поступово прискорюється до феєричного фіналу, а також музика до нього. — *Даваймо жок танцювати! — Грай, цигане! Полилися звуки молдавського танку* (І. Пільгук); * Образно. *Курява, розбуркана десятками тупцюючих ніг, .. здіймається догори, крутиться, клубочиться, справляє свій "джок"...* (М. Коцюбинський).

ЖОКЕ́Й, я, *ч.* 1. Професійний їздець на кінських перегонах, фахівець із випробування верхових коней. *Стегнасті жокеї з самого ранку, повиводивши зі стаєнь породистих жеребців, нещадно ганяли їх на корді на втіху прибуваючим гостям* (О. Гончар); *Маленькі жокеї в кепочках гопали верхи, цьвохкали і погейкували* (Л. Костенко); * У порівн. *Кухлик сидів за столом іменинниці, як жокей на іподромі, і не спускав очей з жодної із дівчат, чим зовсім їх дезорієнтував* (О. Чорногуз).

2. Артист цирку, який виконує акробатичні трюки на неосідланому коні. *Жовті вогні кафешантанів, естрада, цирк, клоуни, жокеї, повії* (М. Слабошпицький).

3. Те саме, що **диск-жоке́й.** *Максим усі вечори пропадає на дискотеці, він там провідний жокей* (Г. Усач).

ЖОКЕ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до жокея (у 1, 2 знач.). *Учасниць конкурсу краси "Міс Всесвіт-2011" відвезли в жокейний клуб бразильського міста Сан-Паулу, де й відбудеться головне шоу* (з газ.).

ЖОКЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жоке́й.** *Оддалік показався панич у ясному англійському костюмі, в жокейській шапочці і з хлистом у руці* (Леся Українка); *В призахіднім світлі видно було аж сюди, як Пауль зіскочив з тачанки і замашним жокейським нагаєм .. усмажив по плечах спершу Паташона, потім, аж двічі, Пата* (О. Гончар); *Картуза свого він тримав у руці, то був типовий передвійськовий винахід наших кравців: щось наполовину військове, наполовину міліціонерське, наполовину жокейське* (П. Загребельний); *Поширеною є думка про те, що жокейська робота не для слабкої статі* (із журн.).

ЖОЛДА́К, а́, *ч., іст.* У Лівобережній Україні кінця XVII — початку XVIII ст. — найманий козак, який ніс службу в довіреній варті гетьмана. *Виборні козаки носили спочатку червоні каптани, потім білі, компанійці — червоні, пушкарі й жолдаки — жовті* (з наук. літ.); *Сердюки й жолдаки замість синіх кунтушів у 10-х і 20-х роках XVIII ст. одержували від уряду простий габ'як* (з наук. літ.); *Частина жолдаків несла почергову службу при канцеляріях, решта вартувала при гетьманській ставці й супроводжувала гетьмана у подорожах* (з наук. літ.).

ЖОЛДА́ЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **жолда́к.** *Розквіт жолдацької служби припав на правління останнього гетьмана Кирила Розумовського, який утримував жолдаків як церемоніальне військо* (з наук. літ.); *Утримання жолдацьких команд полягало у грошових виплатах, видачі продуктових пайків та одягу* (з наук. літ.); *У Батурині при рейментарському дворі на початку XVIII ст. колоритним елементом гетьманського оточення була жолдацька команда* (з наук.-попул. літ.).

ЖО́ЛОБ, а, *ч.* 1. Дерев'яний виріб у вигляді довгастого чотирикутника, признач. для годівлі та напування тварин. *Прив'язали корову до жолоба в стайні* (Л. Мартович); *Тим часом Катерина від стіжка принесла натоптаний фартух сіна і поклала в жолоб, зроблений господарем* (С. Чорнобривець); *Прості вони* [обов'язки Данька]: *вранці мусиш наварити каші, в пору поїння отари — натягати води з степового колодязя, поналивати в жолоби* (О. Гончар).

2. Продовгувате заглиблення, зроблене у чому-небудь. *Астроплан лишався нерухомим, лежачи в жолобі ракетного візка, який мусив понести його на вершину Казбеку* (В. Владко); *Той лук він .. прикрутив двома гвинтами, вставив у жолоб кістяну кулю з надрізом* (Ю. Логвин); *Закінчені писанки котилися столом уздовж спеціального похилого жолобу, встигаючи при цьому обсохнути, а потім потрапляли до просторої, встеленої ватою скрині* (Ю. Андрухович).

3. Западина, заглиблення між скелями, горами. *Побіч скали тісним кам'яним жолобом брати протоптали маленьку стежку* (І. Франко); *Жолобом поміж узгір'ями здалеку вітром донесло рівну мову трембіти* (О. Кундзич).

4. *спец.* Дерев'яний, металевий і т. ін. пристрій для пересипання, пересування, переливання, зсипання, зливання чого-небудь. *З жолоба сипалось борошно* (І. Кириленко); *Із цеху сушіння за допомогою жолобів та транспортерів качани надходять у сушильні камери* (з наук. літ.).

5. *діал.* Дерев'яний зруб колодязя, цямриння. *У давнину цямриння криниці вирубували з колоди, робили такі "жолоби" і вправляли їх у землю, щоб земля не осувалася* (з наук. літ.).

ЖОЛОБЕ́ЦЬ, бця́, *ч.* Зменш. до **жо́лоб.** *Ось він* [ворон] *торкнувся землі і боком, боком покривуляв до жолобців, з яких їли кури* (М. Стельмах); *Криничини не було, її замулило зливою останнього літа, була лише яма на її місці і джерело, що з нього витікала жолобцем вода* (У. Самчук); *Побачила Мальва — застигли рибки, що одна за одною розігналися по жолобці, яким витікала з басейну вода, і чомусь зупинилися в розгоні* (Р. Іваничук); * Образно. [П о ц і л у й к о:] *Проганяєте? Гаразд. Я піду, але за мою ганьбу ви і ваша жінка проллєте відро кривавих сліз. Я знайду той жолобець, у який поллються вони* (М. Стельмах).

ЖОЛО́БИТИ, бить; *мн.* жоло́блять; *недок., що, рідко.* 1. Заглиблюючись і вибираючи частину чого-небудь, робити щось (перев. подібне до жолоба). *Почали дроворуби рубати дерева у лісі та жолобити човни на десять тисяч чоловік* (Юліан Опільський); *Озеро з часом зникає, і ріка жолобить в його колишньому дні русло* (В. Гжицький).

2. Робити нерівним, кривим, вигнутим. *Дощові потоки зливалися у видолинках, жолоблячи стежку на крутих низинах* (із журн.).

ЖОЛО́БИТИСЯ, биться; *мн.* жоло́бляться; *недок.* Робитися нерівним, кривим, вигнутим; вигинатися, кривитися. *У міру охолодження магми зменшувався її обсяг. У зв'язку з цим зовнішня тверда оболонка землі жолобилася і тріскалася* (з наук. літ.); *Кліщ часто спричиняє зміну форми листка: його краї загинаються, середина випинається — листок жолобиться* (з наук.-попул. літ.); *Для виготовлення гребеня потрібен особливий вид деревини, щоб із часом виріб не жолобився й не тріскався* (з навч. літ.).

ЖОЛОБКО́ВИЙ, а, е. Який формою нагадує жолоб (у 2 знач.). *Після машинного чищення картоплю дочищують вручну жолобковими ножами* (з наук.-попул. літ.); *Розміщена над брунькою сторона міжвузля на пагоні називається жолобковою, а протилежна їй — плоскою* (з навч. літ.).

ЖОЛОБКУВА́ТИЙ, а, е. Який має форму жолоба (у 2 знач.), нагадує собою жолоб. *Дорога була покраяна колесами возів, зліва — коров'яча стежка, ребриста й жолобкувата, вибита ратицями не одного покоління худоби* (Р. Федорів); *Цибулинні трав'янисті рослини з роду юнон мають дворядне жолобкувате, у більшості видів серповидно відігнуте листя* (з наук. літ.); *Хірургічний жолобкуватий зонд.*

ЖОЛО́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жоло́битися.** *Поверхневе гартування призводить до жолоблення станини* (з наук. літ.); *Висушування під пресом значно зменшує жолоблення матеріалу* (з наук.-попул. літ.).

ЖОЛО́БНИК, а, *ч.* 1. Рубанок, що використовується для утворення жолобків різної ширини та радіуса заокруглення. *Під час роботи жолобником треба стежити, щоб положення інструмента не змінювалося при пересуванні його по поверхні деталі* (з навч. літ.).

2. Елемент дерев'яної обробки інтер'єру будинків. *У місці примикання перегородки до стелі пришивають карниз, або жолобник, біля підлоги — плінтус* (з навч. літ.); *Жолобник використовують для сполучення стінових панелей і безпосередньо стелі* (із журн.).

ЖОЛОБО́К, бка́, *ч.* 1. Зменш. до **жо́лоб.** *І ти, білолиций, По синьому небу вийдеш погулять, Вийдеш подивиться в жолобок, криницю І в море безкрає і будеш сіять* (Т. Шевченко); *Під скелею блищала у кам'яному жолобку криничка* (І. Нечуй-Левицький); *Заманулося коневі .. в жолобку в обід губами повизбирувать овес...* (М. Рудь); * У порівн. *Василько знав: як перейти .. каміння, там буде долинка, наче жолобок* (А. Турчинська).

2. Вузька заглибина для стікання чого-небудь. *Криниця обведена з трьох боків широкими цямринами, між них спадає внизу дужка води в кам'яний жолобок* (С. Тудор); *В кожній нижній дошці виходив неглибокий жолобок по всій довжині дошки* (Ю. Логвин); *Зуби змії мають поздовжній жолобок або канал для стікання отрути* (з наук. літ.); * Образно. *Сльози стікали жолобками зморщок* (М. Стельмах).

ЖОЛО́БЧА́СТИЙ, а, е. Який має форму жолоба, нагадує собою жолоб. *Жолобчасте дно тунелю весь час манило пішохода на середину* (Іван Ле); *У шкільній майстерні виготовили різці та жолобчасті долітця* (І. Волошин).

ЖОЛОМІ́ЙКА, и, *ж., заст.* Сопілка. *Взяв чередник жоломійку й скотину З шляху курного жене на долину* (Я. Щоголів); *Сигнали, постріли з веж, сурми й жоломійки, військова музика, похід потужного війська* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

ЖОЛУ́ДДЯ, я, *с.* Збірн. до **жо́лудь.** *Виріс Вітя в бойовому наряді: поверх блузки — грізно одвисав наган (замість куль у нього, правда, було навтикано жолуддя)* (С. Васильченко); *Жолуддя свиням давали, листом підстеляли корові, топили, обставляли хату* (В. Кучер); *Берести за Хрещатим Яром пойнялися першою сивиною та жилаві дуби в Діброві ронили на землю рясне жолуддя* (І. Білик); *Від багна, порохкуючи і похрустуючи галуззям, чимчикувало стадо диких свиней аби, довгими писками визбирувати під падолистом жолуддя* (Є. Пашковський).

ЖОЛУДЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **жо́лудь.** *Як смачно хрустять восени під ногою оці жолудеві чашечки!* (О. Донченко); // Вигот. із жолудів або з додаванням жолудів. *Трипільці сушили дубові жолуді в закритих печах, подрібнювали на зернотерках і додавали до тіста. Жолудевий був найдавнішим видом хліба в Європі* (з наук. літ.); *Жолудева кава; Жолудеве борошно.*

ЖОЛУДИ́СТИЙ, а, е. Який дає велику кількість жолудів (про дуб). *Ліси у степовій зоні напрочуд жолудисті, тому не дивно, що їх здавна облюбували цілі стада диких свиней* (з газ.); * Образно. *Жолудиста ніч листям дуба нависла над заходом* (Є. Пашковський).

ЖО́ЛУДЬ, я, *ч.* Плід дуба. *Він швидко нахилився й підняв з землі якусь маленьку грудочку — то був жолудь* (М. Старицький); *Капають від часу до часу напівдостиглі жолуді з дубів* (І. Франко); *Ми збирали з сином жолуді дубові, І про день майбутній я казав синкові* (М. Рильський); *Жолудь велетенського дуба дає блідий і нікчемний росточок* (П. Загребельний).

ЖОМ, у, *ч.* Екстрагована січка цукрових буряків, що є цінним вуглеводним кормом для худоби. *З кормами — біда. Велика біда. Правда, .. жом виручав* (Григорій Тютюнник); *Вулицею проходять доярки з економії, обдерті, пропахлі прокислим жомом і потом скотини* (М. Стельмах); *Жом використовують для годівлі тварин свіжим, кислим (силосованим) та сушеним* (з наук. літ.); *При виготовленні повнораціонних комбікормів широко використовують борошно з соломи і трав, жом буряковий сухий* (з навч. літ.).

ЖО́МОВИЙ, а, е. Стос. до жому. *Максим звернув ліворуч, обходячи завод віддалік попід транспортером, через жомові ями, повз покинуті .. бурти погнилих буряків* (І. Багряний); *Віктор, Гриць, а за ними ще декілька однокласників бігли від жомової ями до свинарника* (П. Автомонов); *Жомовий раціон худоби бідний вітамінами А і Д* (із журн.).

ЖОНА́, и́, *ж., заст., книжн.* 1. Те саме, що **дружи́на** 1. *В законі сказано: чоловік повинен любити свою жону, а жона — мужа* (В. Винниченко); *Ярина навіть сказала, що вона козацька жона і що козак її десь воює з поляками* (П. Панч); *Вокняживсь у городі Києвому Милодух, син Данків, і був недуж вельми, й не міг ратитися, й правила при ньому жона його Рада* (І. Білик).

2. Те саме, що **жі́нка** 1. *Коли Слобідянські сторони доводилось переїздить, то чували, — стара жона викопала печери у крейдяній горі* (Марко Вовчок); *Жила в тій стороні бідна удова у земляній хатинці, жона правдива, у Божих боязнях пам'ятлива, і мала вона сина на імення Іваашко* (С. Васильченко).

Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* **узя́ти.**

ЖОНА́ТИЙ, а, е, *розм.* Який має дружину; одружений. *І сниться їй той син Іван І уродливий, і багатий, Уже засватаний, жонатий* (Т. Шевченко); *Він жив в невеличкій кімнатці з маленькою піччю, де можна було готувать страву, коли траплявся жонатий вчитель* (І. Нечуй-Левицький); *Я сказав Ганці, що я жонатий і взагалі людина мандрівна* (Ю. Яновський); // *з ким, на кому.* Який перебуває у шлюбі. — *Чи ти, Галю, не знаєш Варениченка? — пита москалиха дочки .. — Того Вареника, що — розказують — разом на двох жінках був жонатий?* (Панас Мирний); *Гриць-ко був жонатий на третій жінці, Марині* (І. Карпенко-Карий); *Князь Михайло Михайлович Вишневецький був жонатий з дочкою волоського господаря* (О. Стороженко); // *у знач. ім.* **жона́тий,** того, *ч.* Той, хто перебуває у шлюбі. — *Ото вона сама... за жонатого заміж пішла...* (Панас Мирний); — *Де ж я того чоловічого духу дістану? — журиться вдова. — Вдівець не трапляється, а жонатого приманювати Бог не велить* (Григорій Тютюнник).

ЖОНГЛЕ́Р, а, *ч.* Артист цирку, що займається жонглерством. *Хвала жонглерам і артистам. Усім, хто мінить наші дні!..* (М. Рильський); *Він* [хлопчик] .. *почав підкидати їх* [м'ячі] *усі разом, як цирковий жонглер, вкрай зачудувавши своїх малих прихильників* (В. Підмогильний); *Хлопці з захопленням спостерігали гімнастичні вправи акробатів, виступи еквілібристів, жонглерів та всякі витівки клоунів* (С. Добровольський).

ЖОНГЛЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **жонгле́р.** *На кону стали з'являтися акробатки-єгиптянки, жонглери і жонглерки з барвистими опуками і т. ін.* (Леся Українка); *Після блискучого виконання свого номера жонглерка переможно дивилася на переповнені трибуни* (із журн.); *На міжнародному змаганні з гирями юна жонглерка з Луганська завоювала золото* (з газ.).

ЖОНГЛЕ́РСТВО, а, *с.* 1. Мистецтво, що полягає в умінні майстерно підкидати і ловити один або одночасно кілька предметів. *Нерідко можна зустріти жонглера, який у своєму шоу доповнює жонглерство фокусами* (із журн.); *Під час циркової вистави клоуни, поєднуючи гумор з жонглерством і акробатикою, спілкувалися безпосередньо з глядачами* (з газ.).

2. *перен., чим.* Вправне, але безвідповідальне використання понять, слів і т. ін. *На жаль, жонглерство модними і закордонними словами починає вважатися ознакою освіченості деяких представників сьогочасного бомонду* (із журн.); *Політичні дебати сьогодення, які перетворилися на віртуозне жонглерство пустими обіцянками та однотипними звинуваченнями опонентів, більше не викликають зацікавлення у людей* (з газ.).

ЖОНГЛЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жонгле́р.** *Жонглерська булава; Жонглерський клуб; Жонглерські м'ячики;* // Такий, як у жонглера. — *Можеш сідати! — гукнув він Чипаріу, з жонглерською вправністю міняючи свій солодковвічливий тон на солдафонську грубість* (Ю. Смолич); // Стос. до жонглера. *Жонглерський світ визнав рекорди знаменитого українського жонглера, який може жонглювати чотирнадцятьма м'ячами одночасно* (із журн.).

ЖОНГЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жонглюва́ти.** *Спочатку я подавала жонглерові під час його виступу м'ячі й кільця, а згодом він почав мене вчити жонглювання* (О. Донченко); *Безвідповідальне жонглювання словами.*

ЖОНГЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *недок.* 1. Майстерно підкидати і ловити один або одночасно кілька предметів. *Жонглював він легко, невимушено, з веселим посміхом* (О. Донченко); — *Я хочу, — він вийняв ножик з кишені жилетки і почав жонглювати ним перед очима Катерини, — я хочу,*

щоб ви... обікрали своїх (Ірина Вільде); *Зайцева душа не могла чути дитячого плачу, тож назбирав круглих камінців і давай жонглювати* (В. Багірова).

2. *перен.* Вправно, але безвідповідально використовувати у висловлюванні певні поняття, слова і т. ін. — *Ну, як же: не так я говорю? — жонглював словами Шарко. — Чи, "може так, може ні"?* (М. Хвильовий); *В них* [словах Сагайдачного] *не було жодної риторичної фрази, якими жонглювали в промовах пани* (З. Тулуб); *Політичні клоуни жонглюють словом "народ"* (Л. Костенко).

ЖОНКІ́ЛЬ, і, *ж.* Різновид нарцисів із дрібними запашними квітами. *Тубероза, жонкіль, гарденія, білий ірис, сандал та інші екзотичні квіти входять до складу сучасних парфумів, які завойовують любов найвибагливіших жінок* (із журн.); *Тонкий аромат жонкілі надає шарму будь-якій парфумерній композиції* (з газ.).

ЖОРЖИ́НА, и, *ж.* 1. Трав'яниста декоративна рослина родини складноцвітих, що цвіте великими різнобарвними квітками і розмножується вегетативним способом. *Сковорода сів на ґанку і вдихав густі пахощі жоржин і троянд, що цвіли під вікнами* (М. Івченко); *Буйними кущами росли три жоржини, слалася по землі красоля* (А. Шиян); *Жоржину як їстівну рослину у 1575 році завіз до Європи один іспанський лікар* (із журн.).

2. Квітка цієї рослини. *Після того якось, на Маковія, Тося подала йому квітку-жоржину* (Ю. Смолич); *До нього* [Олександра Петровича] *тягнуться освітлені місяцем пишні червоні жоржини* (М. Стельмах); * У порівн. *Зорі вночі, як жоржини* (Т. Масенко).

ЖОРЖИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **жоржи́на** 1. *Сидить Петрана у сірій полотняній сукенці біля вікна, бачить, як дощовий вітер гне жоржиновий кущ* (М. Малиновська); *Жоржиновий цвіт нікого не залишить байдужим, ніхто не мине цих квітів без захоплення* (із журн.); *Перші жоржинові паростки з'являються рано навесні* (із журн.).

ЖО́РНА, рен, *мн.* (*одн.* **жо́рно,** а, *с.*). 1. Два плескатих круглих каменя, признач. для лущення і розмелювання зерна та інших твердих предметів. *Жорна м'яко шамотіли по зерну: кіш трясся, як у пропасниці* (М. Коцюбинський); *Здобувши електричний струм, пустив* [Микита] *його .. рухати верстати в майстернях, жорна в млині, бігунці в олійниці, кінопересувку* (Ю. Яновський); *Жорно було надзвичайно важке* (З. Тулуб); * У порівн. *Величезне, як млинове жорно, і червоне, як жар, сходило сонце* (О. Донченко).

2. *перен.* Видима форма місяця, сонця і т. ін. *З-за кам'яної огорожі викочувалося велетеньске жорно червоного, як заграва, місяця* (О. Донченко); *Афіняни визнавали сонце богом, .. воно — вогненне жорно* (Р. Андріяшик).

3. Пристрій, яким у домашніх умовах розмелюють зерно; ручний млин. *Посеред хати сидів чоловік і крутив однією рукою жорна* (І. Багряний); *Мололи в себе вдома потайки, пішли в хід старі дідівські жорна, які валялись десь на вгородах та попід хатами* (А. Хижняк); *Жорна складаються з невеликого ящика на ніжках, в який уміщено два плискаті камені* (із журн.).

(1) Корбове́ жо́рно — жорно з корбою (у 1 знач.). *У круп'яра в місті побачив я .. корбові жорна, що ними крупи меле* (І. Франко); **Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь)** *див.* **нако́вувати.**

ЖО́РНО *див.* **жо́рна.**

ЖОРНОВИ́Й, а́, е́. Стос. до жорен (у 1, 3 знач.). *Калокірові наче з грудей жорновий камінь зсунувся* (Б. Лепкий); *Перероблення зерна простого помелу провадиться на жорновому посаді* (з наук. літ.); * У порівн. *З нього* [рафіка], .. *у віконечко біля шофера висунулося кругле, як жорнове коло, обличчя заступника директора інституту Карпа Федоровича Одинця* (Ю. Мушкетик).

ЖОРСТВА́, и́, *ж., збірн.* Шматочки гірських порід або мінералів, утворених унаслідок вивітрювання чи оброблення штучним способом. *Між клумбами і скрізь по садку вились чисті доріжки, посипані жорствою й піском* (І. Нечуй-Левицький); *Об'їхавши вправо кілька куп каміння, прикро гальмує* [машина] *коло нового валу жорстви й піску* (Ю. Яновський); *На стежці просіяно жорству і пісок* (В. Барка); *Зайшов на подвір'я і почув крізь свої кроки, крізь скрегіт жорстви ще чийсь приглушений шепіт* (Ю. Винничук).

ЖОРСТКИ́Й, а́, е́. 1. Який має тверду, щільну поверхню. *Він, як і Тучинський, вільно чвалав по мокренькій жорсткій долівці* (Олесь Досвітній); *Почала пломеніти лісова груша, її дрібне жорстке листя було то багряне, то лілове, то оранжеве* (О. Донченко); *Під боки покладено жорсткий .. матрац з перетовченою на сміття соломою* (А. Хижняк); *Новожилов поправив жорсткий комірець мундира, що підпирав одвислі бакенбарди* (Б. Левін); // З товстою, загрубілою шкірою; шершавий. *Не вспіла Христя похопитися, як Оришка своїми жорсткими устами торкнулася її пухкої руки* (Панас Мирний); *Треба буде їй купити помади, та ще й гольдкрему до рук, бо порепані, жорсткі...* (М. Старицький); // Товстий, цупкий (про волосся, тканину і т. ін.). *Чорне, блискуче, трохи жорстке волосся вибилось з-під химерно-штучної зачіски* (Леся Українка); *Вона сідає на ліжко і невідомо для чого гладить рукою парчеве жорстке покривало* (Н. Рибак); *Жорсткий міцний чуб стирчав Валентинові на голові непокірним гребенем* (О. Гончар); *Стежка загубилася в жорсткій полонинській траві* (Р. Іваничук).

2. *перен.* Суворий, різкий, немилосердний, лютий; жорстокий. *Полюбив той жорсткий пан дідуся* (Ганна Барвінок); *Жорстка од злиднів та образ, од втрачених і забутих надій його наймитська душа інстинктивно, проте, відчула рідне й своє* (Ю. Яновський); *Криміналіст повинен бути кременем — жорстким, безжальним, але справедливим* (О. Бердник); // Сповнений труднощів; тяжкий, важкий. *Вона росла не як билина, Покірна вітрові й дощам: Старого слюсаря дитина, Жорстким гартована життям* (М. Рильський); // Грубий, неприємний, різкий. *Старий поцілував його побожно в голову і буркнув жорстким, зміненим голосом: — Пильнуйся, Михайле, я знов прийду!* (О. Кобилянська); *Лобода починає й своїм жорстким басовим сміхом підтримувати гетьмана* (Іван Ле); *Жорстке, закам'яніле обличчя розпогодилося, і на ньому з'явився усміх* (В. Малик).

3. *перен.* Який не терпить будь-яких відхилень, обмежений досить суворими і вузькими рамками. *Мечислав боявся, що їх запеленгують, і поставив перед Франсуа жорсткі вимоги — обійтися без радіосигналів* (М. Білкун); *Вільна літературна форма повісті "Земля" О. Кобилянської не зв'язувала автора сценарію і режисерів будь-якими жорсткими умовами щодо побудови дії фільму* (з наук. літ.); *Жорсткий графік.*

4. *спец.* Здатний чинити опір деформації. *Система жорстких упорів у верстаті забезпечує велику точність оброблення деталей* (з наук.-попул. літ.); *Станина повинна бути жорсткою і міцною* (з навч. літ.).

△ **Жорстки́й (тверди́й) диск** *див.* **диск.**

ЖО́РСТКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **жорстки́й.** — *Що ти надумав чинити? — спитав Ждан, помітивши в очах князя незвичну жорсткість* (І. Білик); — *Як потрапили* [бійці] *в зону урядового метро? — наливається жорсткістю старший* (Ю. Андрухович); *Зростання кількості терактів, жорсткість їхнього характеру, розвиток міжнародного тероризму привели до переорієнтації підходів з боку держав і правоохоронних структур до засобів і методів боротьби з цим явищем* (з наук. літ.); *Незважаючи на заходи, які вживаються на всіх рівнях, і жорсткість контролю за їхнім виконанням, ситуація з безпекою на шахтах залишається несприятливою* (з газ.).

ЖО́РСТКО. Присл. до **жорстки́й** 2, 3. — *Зміна обстановки дівчині не зашкодить. Ми повернемо вам її у п'ятницю, правильно дні пораховані? — Чому... — Тому, — тепер Жигун перервав Людмилу жорстко* (А. Кокотюха); *В умовах, коли світ глобалізується, всім країнам необхідно жорстко відстоювати свої економічні й політичні інтереси* (із журн.); *Як наголошується в доповіді, деякі країни Азії, як і раніше, продовжують жорстко обмежувати права людини на свободу слова* (із журн.).

ЖОРСТКОКРИ́ЛИЙ, а, е, *рідко.* 1. Те саме, що **твердокри́лий** 1. *Сучасні біологи працюють над створенням нових біопрепаратів — біологічних інсектицидів для зменшення популяції шкідливих для сільського господарства жорсткокрилих комах* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **жорсткокри́лі,** лих, *мн.* Те саме, що **твердокри́лі** *(див.* **твердокри́лий** 2). *На території України жорсткокрилих нараховується близько 6000 видів* (з наук. літ.).

ЖОРСТКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи, не зовсім жорсткий (у 1, 2 знач.). *Русявого, .. з .. жорсткуватими устами, Святослава не можна було назвати красивим хлопцем* (С. Скляренко); *Губи його були сухі, жорсткуваті* (Н. Рибак); *Переводила* [Паша] *зір на його червоний, ніби з щойно запеченої крові, рубець, який починався від широкої брови .. й нижнім кінцем ховався під рудим жорсткуватим вусом гостя* (М. Циба); *Крижаний вираз на обличчі надавав холоду й незворушливості ясному поглядові блакитних очей, і тому він був жорсткуватий і непривітний* (Є. Гуцало).

ЖОРСТКУВА́ТО. Присл. до **жорсткува́тий.** *На матрацах зі збитої соломи гостям лежалося жорсткувато, проте втома брала своє, і глибокий сон таки переміг неприємні відчуття* (із журн.).

ЖОРСТО́КИЙ, а, е. 1. Який виявляє суворість, різкість, немилосердність, лютість; безсердечний, безжалісний. — *Карпо чоловік гордий та жорстокий, з його буде добрий сіпака, може, його боятимуться хоч баби та молодиці, — говорила громада* (І. Нечуй-Левицький); *Природа до нас нещадна, це так. Але ж і ми до неї нещадні, часом просто жорстокі!* (О. Гончар); *У султанській гвардії переважали жорстокі яничари, яких було взято в полон ще немовлятами* (з наук.-попул. літ.); // Який виражає злобу, суворість; грізний. *Друга половина* [обличчя] *була затінена й від того здавалася ще жорстокішою* (О. Донченко); // Страшний, жахливий, тяжкий. *Я не хтів уявляти, а гнав од себе жорстокі картини, які проганяли од мене сон...* (М. Коцюбинський); *Може, такий вчинок жорстокий і неприпустимий?* (О. Бердник).

2. Який перевищує звичайну норму, звичайний ступінь чого-небудь; тяжкий, важкий. *А був тоді жорстокий час, Ті дні були суворі* (М. Рильський); *В'язні .. не схилялися перед жорстокою долею* (А. Хижняк); *Яскраво виявлений жорстокий характер покарань у Запорозькій Січі, їх публічність сприяли нав'язуванню козацькому середовищу дисциплінованості та покірності* (з наук. літ.); // Пройнятий великою напругою, завзятістю, наполегливістю. *Гра йде своєю чергою, жорстока, болюча і запальна* (М. Коцюбинський); *Хоч я в жорстокій боротьбі Ні разу осторонь не став, Та все ж, мій краю, я тобі Добра й тепла замало дав* (Л. Дмитерко); // Сильний, різкий, пекучий (вітер, мороз і т. ін.). *В розчинені двері вривався жорстокий мороз* (І. Микитенко); *Віяв жорстокий норд-ост, відомий морякам під назвою "бора"* (Д. Ткач).

ЖОРСТО́КІСТЬ, кості, *ж.* 1. Властивість за знач. **жорсто́кий** 1. [О р е с т:] *І звідки в тебе ся дика ненависть, ся нелюдська жорстокість? Все тобі мало!* (Леся Українка); — *Тепер ти бігати не можеш, — констатувала та ж маленька особа, виявляючи жорстокість, властиву її вікові* (Ю. Яновський); *Ті повстання, що піднімали казахи.., придушувались царатом з надзвичайною жорстокістю* (О. Донченко); *Спочатку я був глибоко ображений вашою грубістю, жорстокістю, вашим невмінням користуватись своєю командирською владою* (О. Гончар).

2. Жорстокий учинок. *Він не вірив, щоб могла існувати на світі така жорстокість, така несправедливість, котра дала б спромогу відняти від бідного молдувана* [молдаванина] *останній шматок хліба* (М. Коцюбинський); *Дивлюсь знов на дорогу. За нею, куди вона йде, іде суворість, може, жорстокість, може, сама смерть* (М. Хвильовий); — *Правитель повинен провести всі необхідні жорстокості за одним разом, щоб піддані пережили їх без тривалого болю* (Р. Іваничук); *Яку нову жорстокість він замислив?..* (М. Руденко).

3. Велика сила вияву чого-небудь. *Корупцію не можна перемогти тільки заборонними заходами і тим більше посиленням жорстокості кримінальної політики держави* (з наук. літ.).

ЖОРСТО́КО. Присл. до **жорсто́кий** 1. *Так само жорстоко він поводився із слугами* (І. Франко); *Рада жорстоко картала себе за недостатню наполегливість* (Ю. Яновський); *Били міномети. Жорстоко, безугавно* (О. Гончар); — *Ану, старе опудало, забери свої слова назад! — наказав він жорстоко* (Валерій Шевчук).

ЖОРСТОКОСЕ́РДИЙ, а, е. Який відзначається особливою жорстокістю, бездушністю. *Ці люди не мають жалю, як той жорстокосердий Авраам, що не здригнувся серцем, приносячи в жертву Богові свого рідного сина* (П. Загребельний); *Маленький, худий, виснажений чоловік тягнув хреста, а навколо кипіла задоволена, жорстокосерда юрба* (Валерій Шевчук).

ЖОРСТОКОСЕ́РДІСТЬ, дості, *ж.* Властивість за знач. **жорстокосе́рдий.** *Гріх, несправедливість і жорстокосердість до ближнього є відступом від Бога* (з рел.-церк. літ.); *Жорстокосердість і невдячність здатні вбивати людей сильніше, ніж зброя* (із журн.).

ЖО́СТЕРОВІ, вих, *мн.* Родина рідкісних дводольних рослин, до яких належать дерева та кущі (частіше колючі), ліани, рідше — трави. *Жостерові поширені на південному сході середньої частини Європи, в південній частині Карпат, на Балканському півострові* (з наук. літ.); *Основну загрозу зникнення жостерових становить господарське освоєння території, вирубування й випалювання чагарників, випасання* (з наук.-попул. літ.); *З метою збереження популяцій жостерових заборонено заготівлю цих лікарських рослин у місцях їх поширення* (із журн.).

ЖО́СТІР, теру, *ч.* Невелике дерево або кущ родини жостерових, що росте на узліссях, цвіте жовтувато-зеленими квітками і дає чорні плоди. *На крутих горах, під скелями розріслися густий жостір та дикий терен* (І. Нечуй-Левицький); *У народі користуються сушеними ягодами жостеру як проносним засобом у вигляді відварів* (з наук. літ.).

ЖРЕКИ́НЯ, і, *ж.* Те саме, що **жри́ця.** *Хай би з шинкарками .. і всякими другими жрекинями її милості богині Гедони жертв .. їй не приносила* [духовна особа], *— от і не нарікала б тоді* (Б. Лепкий); *Маленька тітка Ен .. подібна до жрекині ацтеків* (У. Самчук).

ЖРЕ́ЦТВО, а, *с.* 1. Збірн. до **жрець.** *Вони* [воїни] *вимагали зректися всіх інших богів острова, що викликало невдоволення місцевого жрецтва* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Як особлива соціальна група жрецтво у Стародавньому Єгипті сконцентрувало у своїх руках велику владу і було досить впливовим* (з наук. літ.); *Жрецтво проповідувало святість особи фараона, божественне походження і незмінність його влади на землі* (з навч. літ.).

2. Заняття, обов'язки жерця. *Театр і акторство часто пов'язують зі жрецтвом, сакральністю — це як постриг, від якого вже нікуди не дітись* (із журн.).

ЖРЕЦЬ, жерця́, *ч.* 1. Особа, яка здійснює богослужіння, жертвоприношення в язичницьких релігіях. *Жерці розпалювали вогонь.., й на тлі чорного неба вирізувався тесаний з товстелезного дуба Перун* (С. Скляренко); *У численних брахманських храмах утримувалася величезна кількість жерців* (з навч. літ.).

2. *чого, перен., ірон.* Той, хто присвячує себе служінню чому-небудь. *З своєї роботи він не робив таємниці і не виставляв себе жерцем науки* (Ю. Смолич); * У порівн. *Обличчя у нього поважне, як у жерця* (М. Коцюбинський).

ЖРЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **жрець** 1. *У традиційному суспільстві жрецький прошарок володів монополією на істину та знання* (з публіц. літ.); *В імперії ацтеків ієрархічну систему мала також жрецька каста, що складалася із жерців різного рангу і статусу* (з навч. літ.).

ЖРИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **жрець.** [Г е л е н:] *Жриця мусить вміти в потребі всяку жертву заколоти рукою власною* (Леся Українка); *Дівчина іншого світу — очевидно, жриця храму, бо недаром же перед нею стали на коліна всі — підняла руку і вказала на небо, щось запитуючи ніжним, ледве чутним голосом* (О. Бердник); *— Ви .. жриця краси, й ваша .. жіноча задача є — все, що чисте й гарне, плекати чуттям* (О. Кобилянська); * У порівн. *Пройшла* [Фатьма] *далі тихо і спокійно, мов єгипетська жриця* (М. Коцюбинський).

ЖУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до жування. *Після ортодонтичного лікування вторинних деформацій зубних рядів створюються умови для рівномірного розподілу жувального тиску* (з наук. літ.); *У новонароджених жувальний апарат розвинений слабо і нерівномірно* (із журн.); *Жувальні м'язи.*

Жува́льна гу́мка *див.* **гу́мка.**

ЖУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **жува́ти.** *Воно, це лице, гидливо не кривиться, не спиняє руху жування* (В. Винниченко); *Він щось доживував і крізь жування проказав: — Ідіть до хати чай пити* (Олесь Досвітній); *Торговці розносили ще й якісь їстівні квіти, але де там пахощі квітів серед .. цього жування, ковтання й спорожнення!* (П. Загребельний); *У стовбурі мозку людини знаходяться центри ссання, жування, ковтання і виділення травних соків* (з навч. літ.); *Іноді спадало йому на думку, коли знаходив потім трохи вільного часу для жування спогадів і роздумів, що весь перебіг днів за ці недовгі постчорнобильські роки для нього був щільним* (із журн.).

ЖУВА́ТИ, жую́, жує́ш, *недок.* 1. *що.* Подрібнювати, розминати їжу в роті зубами. *Саїд узяв скибку чорного, як земля, хліба, вкусив один невеличкий кусінь* [кусень], *жував, жував і не міг проковтнути* (І. Нечуй-Левицький); *Дробот їв, смакуючи, хліб з медом. Він старанно жував міцними щелепами і злизував краєчки, з яких поволі сповзали долу великі медові краплі* (Б. Антоненко-Давидович); *Біля жолобів стояли червоної масті корови, порозвішували вуха і зосереджено жували січений буряк* (С. Чорнобривець); // Стискати що-небудь у зубах, натискати на щось зубами. *Гармоніст жує папіроску І підморгує хитро мені* (А. Малишко); *Юрко від нетерпіння гриз і жував цигарку* (В. Козаченко); * Образно. *Дніпр жував лугів зелену лапу, Лащивсь до Чернечої гори* (І. Нехода).

2. *що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **ї́сти** 1. *Дика коза унадилась до одного чоловіка в город капусту жувать* (з казки); *Йому хотілося їсти, а Адольф ні разу його не почастував, хоч сам жував безперервно цілісінький день* (Ю. Яновський); *Панна вранці нічого жувати не любить* (Ю. Винничук).

3. *що, перен., розм.* Аналізувати, розбирати щось настирливо, довго, нудно. *Цілий тиждень він лежав один на тюремній койці в маленькій камері, дивився на шматок ясного світу крізь товсті ґрати і жував думами пережите* (П. Козланюк).

4. *що, перен.* Говорити повільно, нерозбірливо і нецікаво. *Щось вадило педагогам .. почати жувати розм'яклі слова, мляво тягнути на налигачі нецікаві й досить-таки феєричні розмови про стан освітньої справи на учительських курсах* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **(1) Жува́ти (пережо́вувати) жу́йку,** *зневажл.:* а) нудно і набридливо повторювати те саме. *Я не випадково зупинився на громадській діяльності молодого композитора, бо й досі міщанин жує жуйку про його якусь "богемність"* (з газ.); *Дуже багато у нас слів, та мало діла, досить пережовувати жуйку, треба серйозно братися за роботу* (з газ.); б) невиразно, нерозбірливо говорити або вести пусту, нецікаву розмову. *— Та помовч уже, Трохиме, — не втерпіла бабуся. — Таких мимрачів гидко й слухати: не говорить, а жуйку жує* (М. Стельмах); **(2) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)*] **кло́ччя жува́ти:** а) *(зі сл.* г о в о р и т и) невиразно, нерозбірливо. *Говорить мов клоччя жує* (прислів'я); *— Що він говорить мов клоччя жує? — тіпнуло Мартохою* (Є. Гуцало); б) нудно і настирливо повторювати те саме. *— Ти знов-таки своєї? От ліпше заберуся до роботи, як маю тут жувати клоччя!* (Леся Українка).

ЖУВА́ТИСЯ, жується, *недок.* Піддаватися подрібнюванню, розминанню зубами. *Черствий хліб важко жується.*

ЖУ́ЖЕЛИТИСЯ, литься, *недок., діал.* Перетворюватися на жужелицю *(див.* **жу́желиця**[1] 2). *Свічка на триніжку неясно горіла: знай, ґніт нагоряв-жужеливсся* (Панас Мирний).

ЖУ́ЖЕЛИЦЕВІ, вих, *мн.* Родина жуків (перев. хижі нічні комахи), окремі види якої є шкідниками злаків. *Рідкісний і корисний вид жужелицевих — молюскоїд кримський — занесено до Червоної книги України* (з наук. літ.); *Жужелицеві зустрічаються переважно у тропіках* (із журн.).

ЖУ́ЖЕЛИЦЯ[1], і, *ж.* 1. Залишки після згоряння твердого палива. *Кучугури жужелиці й зотлілої цегли ховалися в хащах ожини та дикої малини* (О. Донченко); *Сірко Старший .. жужелицю потихеньку виносив з хати* (І. Сенченко); *Земля була волога,змішана з жужелицею з паровозних то-*

пок, і лопати ніяк не лізли в неї (П. Загребельний); // Відходи при виплавленні чи згорянні металу. *Ось відтинок фронту, зритий окопами та ровами і вкритий скелетами різних машин — жужелицею недавніх боїв* (І. Багряний).

2. *діал.* Нагар. *Свічка нагоріла; велика жужелиця на ґноті задержувала світ* (Панас Мирний); *Дід вибив з люльки жужелицю об поріг* (А. Головко); — *Вже як одна загориться* [стайня], *то від усього села жужелиця зостанеться* (А. Михайленко).

ЖУ́ЖЕЛИЦЯ[2], і, *ж.* Хижий жук родини жужелицевих, який живиться комахами, молюсками, черв'яками та рослинами. *У пухкому ґрунті підвищується активність хижих жужелиць, які знищують дротяників* (з наук. літ.); *Шкідливих комах, вигорнутих на поверхню ґрунту під час оранки, знищують комахоїдні птахи, хижі жужелиці, а їх яйця та личинки висихають або вимерзають* (із журн.).

△ **(1) Хлі́бна жу́желиця** — смоляно-чорний із металевим блиском жук, що пошкоджує посіви хлібних рослин. *Хлібна жужелиця (турун) найбільшої шкоди завдає посівам озимої пшениці, озимого ячменю, жита та ярого ячменю* (з наук.-попул. літ.).

ЖУ́ЖІЛЬ, жу́желі, *ж. і* жу́желю, *ч.* Те саме, що **жу́желиця[1]** 1. *До жужелю перепалене каміння і трави, гіркі й ароматні, як масті сирійського крамаря* (З. Тулуб); *Ніде не буде ні диму, ні газу, ні кіптяви та жужелі* (М. Рудь); *Спіткнувшись о шпалу, не втрималась на ногах, упала в жужіль, здерла коліно* (О. Гончар); * Образно. *І. Франко розрізняв дві культури в російському суспільстві — культуру прогресивну і культуру реакційну, яка в його очах була половою і жужелем* (з наук. літ.); * У порівн. *В глибокій борозні Антон зачерпнув шорсткої, як жужіль, землі* (С. Чорнобривець).

ЖУ́ЖМИТИ, млю, миш; *мн.* жу́жмлять; *недок., що, розм.* Складати щось жужмом. *Все жужмить та жужмить* [сирота] *його* [латане шмаття] *та все обертає праником так.., аби латки всі наспід приходились* (Ірина Вільде).

ЖУ́ЖМИТИСЯ, миться; *мн.* жу́жмляться; *недок., розм.* Скручуватися, зіщулюватися. *Торкнув* [Святогор] *пужалном* [торбиночку] — *ані жужмиться, Пальцем пробує — не ворушиться* (П. Грабовський); *Одяг байдарочника має бути зручним, не марким, не повинен жужмитися* (із журн.); * Образно. *У.. жіночки паморочилося в голові, мислі жужмились у гарячий клубок* (О. Ільченко).

ЖУ́ЖМОМ, *присл.* У згорнутому, скрученому вигляді, як-небудь (про одяг, тканину). *Гусари й дами пороздягались і накидали жужмом цілу купу одежі на стільцях та на канапі* (І. Нечуй-Левицький); *Він почав підгортати під своє тіло жужмом одежу* (А. Шиян); *Одним махом зірвавши з соборної таблиці плакат, жужмом кинула* [Віра Пилипівна] *його під ноги й вилетіла з кабінету* (О. Гончар); // Без усякої системи, купою, одне на друге (на другому). *Кине* [Олександра] *в хаті все жужмом, а сама чимчикує до корчми* (М. Коцюбинський); *Наче наступивши на гострий цвях, він із жахом скидає руками, вихоплює годинника, дивиться, знову змахує руками, жужмом, з люттю засуває рукопис .. в шухляду* (В. Винниченко); *На мить вона завагалася, чи стелити Женчикові окремо, а потім поклала жужмом подушки, укривала й простирадла і постелила Женчикові на ліжку* (Б. Антоненко-Давидович); // Все разом, великою кількістю. *Коли деякі монголи надто наближалися до їх* [тухольських] *становищ, зараз скрипіла машина і жужмом летіло каміння на нещасних* (І. Франко); *Я швидко біжу по чемодан, несу його в клас. Незабаром жужмом летять з його в один бік сорочки, котиться засохлий у дорозі хліб у другий* (С. Васильченко); * Образно. *Нервове піднесення жужмом збило думки і відганяло сон* (Ю. Смолич).

ЖУЗ, у, *ч.* Союз казахських племен, що усвідомлюють свою належність до єдиного казахського народу і населяють фіксовану традицією частину території. *Останньою формою державності у казахів був союз трьох жузів (племінних об'єднань) — старшого, середнього й молодшого* (з наук.-попул. літ.); *У межах свого жузу кожний рід і навіть аул більш-менш точно знали свій кочовий шлях* (з навч. літ.).

ЖУЇ́Р, а, *ч., заст.* Людина, яка шукає в житті лише забав і чуттєвих насолод. *У перших рядах крісел сиділи .. лисі жуїри, прихильники актриси* (Л. Старицька-Черняхівська); *Актор грає якогось жуїра, занадто вже підкреслює самозакоханість свого героя* (із журн.).

ЖУЇ́РСТВО, а, *с., заст.* Спосіб життя жуїра. *Ховатися ніде — ти, Пушкіне, в цій системі — казарми, царя, шпигуна-батька .. — трохи цинізму, трохи жуїрства, трохи покори — і життя йде далі* (В. Стус); *Безтурботне, веселе користування життям і добродушне жуїрство — ось головна межа другого періоду модернізму* (з наук. літ.).

ЖУЇ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок., заст.* Віддаватися чуттєвим насолодам; вести життя жуїра. *Їм би сидіти в Парижі, кататися в пишних каретах, жуїрувати і розважатись на банкетах* (П. Кочура).

ЖУ́ЙКА, и, *ж.* 1. Повторне пережовування жуйними тваринами їжі, що повертається зі шлунка в ротову порожнину. *Захворювання травного тракту в корів супроводжуються атонією передшлунків і припиненням жуйки* (з наук.-попул. літ.); *У здорової тварини жуйка повторюється 6–8 разів на добу* (з наук.-попул. літ.); *Травні процеси та жуйка у тварин краще відбуваються при їх повному забезпеченні водою та лежачому відпочинку* (з навч. літ.).

2. Їжа, яку повторно жують жуйні тварини. *Вулицею вздовж села пройшла череда худоби, залишивши за собою молочний запах жуйки* (С. Чорнобривець); *Ми побалакали з конем, я причесав його, .. а він посопів мені, напахчив мене духом гарячої жуйки* (В. Близнець); *Вийшли на поле, де .. серед пирхання коней і зітхання волів, які жували в пітьмі свою жуйку, здіймалися до київського неба ще не довершені стіни химерної, дивної споруди* (П. Загребельний); *Мойсеїв закон наказував не їсти м'ясо тих тварин, у яких не розділене копито і які не відригують жуйку* (із журн.); // Те, що вживають люди для жування. *Маленький дідок виплюнув чорну тютюнову жуйку* (М. Трублаїні); * У порівн. *Почав* [дядько] *потроху читати і так уважно читає, що що де не вичитає, те пам'ятає і двічі, як корова жуйку, пережує* (М. Коцюбинський).

3. *перен., розм.* Щось беззмістовне, позбавлене логіки і смислу, вимовлене нечітко. *Роти відкриваються й закриваються, по черзі жують слова, словесна жуйка, а він дивиться понад головами, у вікно, .. всміхається до себе* (В. Дрозд); *Чи це буде захоплена розповідь, чи нудна жуйка, завчений переказ?* (О. Донченко); *Мова без інформації — сурогат, словесна жуйка, рясно присмачена словами-паразитами, котрими намагаються замінити колишнє мовне багатство* (із журн.).

4. *розм.* Те саме, що **Жува́льна гу́мка** *(див.* **гу́мка).** *Минулого тижня ми з Сонею в музеї одного зустріли: перед полотном Джорджоне стоїть, жуйку жує* (О. Гончар); *Він потроху включився в життя громади, спочатку торгу-*

вав жуйками в кіоску (С. Жадан); *Мар'яшка сиділа, заклавши ногу на ногу, жувала жуйку* (Любко Дереш).

◊ **Жува́ти (пережо́вувати) жу́йку** *див.* **жува́ти.**

ЖУ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який жує жуйку (у 2 знач.). *Не щирий, праведний народ, А так собі — тупе міщанство, Ходячий шлунок, жуйний рот* (М. Руденко); *Мускусна кабарга — єдиний представник родини кабарг із ряду жуйних ссавців — зараз перебуває під загрозою зникнення* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **жу́йні,** них, *мн.* Тварини підряду парнокопитих, які жують жуйку. *У травленні жуйних, як відомо, велику роль відіграють мікроорганізми* (з наук.-попул. літ.); *Найкраще використовують клітковину жуйні, що мають чотирикамерний шлунок з багатою мікрофлорою для її розщеплення* (з навч. літ.).

ЖУК, а́, *ч.* 1. Комаха ряду твердокрилих, у якої верхні тверді крила захищають нижні прозорі крила, за допомогою яких літають. *Обізвалась трава голосами тисячі своїх жильців: коників, метеликів, жуків* (Панас Мирний); *Весь простір побачився йому заповнений сонцем, синім небом, безліччю моторного птаства, жуків, метеликів, комах* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Раптом у хату вбігла чорна, як жук, присадкувата дівчина* (Леся Українка); *Гудуть заводи, як жуки* (В. Сосюра).

2. *перен., розм.* Про пронозливу, шахраювату, хитру людину. *Коли конвоїри відійшли, Андрій невдоволено пробурмотів: — Таким жукам тільки трибунал допоможе* (Ю. Бедзик); *Брянський весь час стежить і за вогнем інших мінрот та мінометних батарей, звертаючись щоразу до Шовкуна із своїми спостереженнями. — Дивись, дивись .. Ич, жук! На-крив!* (О. Гончар); *На втечу — годі й сподіватися! Старий — досвідчений жук: не відстає ні на крок і пістолетом штурляє прямо між лопатки, в хребет* (В. Малик).

△ **(1) Гнойови́й жук** — те саме, що **гнойови́к.** *Тут тільки гнойовим жукам подобається. Он погляньте, скільки для них добра* (М. Руденко); **(2) Колора́дський [картопля́ний] жук** — жук родини листоїдових із опуклим жовтим тілом і чорними смугами на надкрилах, який є небезпечним шкідником картоплі та інших пасльонових. *Проти колорадського картопляного жука та личинок хрущів дихлоретан застосовується в суміші з гексахлораном* (з наук. літ.); *Колорадського жука вперше було виявлено у штаті Колорадо (США)* (з наук.-попул. літ.); *Небезпечність колорадського жука зумовлюється його надзвичайною плодючістю і ненажерливістю* (з газ.).

◊ **(3) Би́тий жук (жак, соба́ка),** *фам.* — бувала, з великим досвідом людина. *Шовкун — битий жак! Недаром він посивів, сидячи над бумагами* (Панас Мирний); *Управитель пана, бита* [битий] *собака, послухав хлопцевої мови, подивився на нього та й промовив на Шевченкове прохання: "Не оддамо ми тебе маляру, бо нам самим таких треба"* (С. Васильченко); *Роман Васильович, хоч і битий жук, а очевидно, пішов теж на поводу в різних Леусів та Яцухненків* (Ю. Збанацький); **(4) Жуки́ в голові́ <Із жуко́м у голові́>:** а) *(у кого)* хто-небудь не дуже розумний, недоумкуватий. *Нехай, дурні, собі пустують; У них, видно, жуки у голові* (Л. Глібов); б) який неадекватно сприймає дійсність. *Та вони всі вчені з жуком у голові, робота ж клята — думай і думай, от і морочиться в голові* (В. Підмогильний); **Пусти́ти жука́** *див.* **пуска́ти.**

ЖУК-КОРОЇ́Д, ~а́-~а, *ч.* Невеликий чорний блискучий жук родини короїдів, який є шкідником усіх плодових дерев. *Цвіль з'являється на корі дерева після атаки жука-короїда, який переносить спори грибка із заражених дерев* (з наук.-попул. літ.); *Здійснюючи прогулянки в ліс, варто показати дітям жуків-короїдів та їхні пошкодження* (з навч. літ.).

ЖУКОЛО́ВКА, и, *ж.* Пристрій для збирання жуків. *Фізико-механічний метод зниження шкодочинності комах включає застосування жуколовок, виловлювання шкідників за допомогою світла і приманок* (з наук. літ.); *Сьогодні застосування жуколовок є неефективним, тому переваги надаються боротьбі з жуками за допомогою інсектицидів різного класу безпеки для людини* (із журн.).

ЖУКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. З темною шкірою обличчя; смаглявий. *Не встигли за ним зачинитися двері, як на порозі заявилася огрядна постать чорного, жукуватого пана в формі судовця* (М. Стельмах); *Як це давно було! Як давно... І чи він ото був тим жукуватим пастушком у літі, що після школи вилітав на гори травневим ясним днем?* (О. Сизоненко).

2. *перен.* Схильний до шахрайства, хитрощів, обману. *Не згадувала* [пані], *як жукуватий князь прогайнував усю батьківщину, зоставив їй тільки будинок невеличкий у місті* (Марко Вовчок).

ЖУЛА́Н, а, *ч.* Невеликий співочий птах родини сорокопудів. *Цей невіглас* [редактор] *пише, буцімто сойка належить, згідно з Бремом, до родини крокодиловидних, стор. 452, на якій, до речі, говориться про жулана, тобто про сорокопуда звичайного* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Улюблені місця гніздування жулана — густі верболози вздовж невеликих річок* (з наук.-попул. літ.).

ЖУЛЬЄ́Н, у, *ч.* Тушкована страва з грибів. *Жульєн готують в кокотницях — маленьких порційних сковорідочках або маленьких жароміцних мисках* (із журн.); *Для жульєну найкраще підійдуть свіжі або сушені білі гриби* (з газ.).

ЖУ́МРАТИ, ає, *недок., що, розм.* Пережовуючи, їсти (про тварин). *Сидиш в полоні на оболоні. Питаєш долю: — Чого живу? Ночами зорі твої солоні. Татарські коні жумрають траву* (Л. Костенко); *Мавра (у них всі корови так називалися, як тільки себе пам'ятає) жумрає траву, лінькувато посіпує хвостом, рипить ратицями* (В. Яворівський).

ЖУ́ПА, и, *ж.* 1. *діал.* Соляна копальня або солеварня. [А н н а:] *Дай Боже здоровля! Так, кажете, мій з вами не їхав?* [Б а б и ч:] *Ні, кумо. Я його ще на соляній жупі лишив* (І. Франко); *Одночасно магнати і шляхта розширяли у своїх маєтках і промисли: гути (скляні заводи), буди (виробництво поташу), жупи* (з наук. літ.).

2. *іст.* Назва округу, а також села в деяких країнах Центральної та Південної Європи (Чехії, Словаччини, Угорщини, Сербії та ін.) до середини XX ст. *Жупан Градимир, володар чималої жупи між річками Туром і Тугою. Говорив жупан тихо й хрипкувато* (І. Білик); — *За наказом уряду, що підписаний 15 вересня 1942 року, панові Цайліку і панові Немету надані земельні ділянки у Марамарош-Сіготській жупі по сто угрів кожному, за планом земельної управи* (С. Скляренко).

ЖУ́ПАН, а, *ч.* 1. *іст.* Правитель округу (жупи) в південних і західних слов'ян; людина знатного, іноді навіть князівського роду. *У XII ст. серед обов'язків жупана чеського князівства були збір ополчення і командування ним, стягування податків, здійснення правосуддя* (з наук. літ.); *За угорським адміністративно-територіальним устроєм, у XIII ст. ук-*

раїнські землі на Закарпатті було розподілено між сімома жупами, на чолі яких стояв жупан (з навч. літ.).

2. У сучасній Хорватії — посада губернатора; людина, яка обіймає таку посаду. *Вибори жупана впродовж останніх 30 років відбуваються за традицією, яка колись побутувала в усіх містах півострова Істрія* (з наук.-попул. літ.).

ЖУПА́Н, па́на́, *ч.* 1. Старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром та позументом, що був поширений серед заможного козацтва та польської шляхти. *Завзятий, у синій шапці, у жупані, В червоних, як калина, штанях, Навприсідки вліта козак* (Т. Шевченко); *Довга на йому кирея, під киреєю — жупан синій, чорна шапка з верхом червоним* (С. Васильченко); *На вал виліз і Лобода, все ще осмикуючи полковницький жупан з австрійського сукна* (Іван Ле).

2. *заст.* Теплий верхній чоловічий суконний одяг. *Пішли* [рибалки] *в Аккерман, посправляли собі нові свитки, а декотрі пошили сині суконні жупани* (І. Нечуй-Левицький); *Несміливо заглядав у двері високий бородатий рудий купець у довгому жу́пані* (А. Хижняк); * У порівн. *Френч на ньому з нового сукна, .. довгий, мов жупан* (О. Гончар).

3. *заст.* Верхній жіночий одяг перев. з дорогих тканин. — *Як була я пані В новому жупані, Паничі лицялись, Руку цілували!..* (Т. Шевченко); *Вона встала, накинула жупан і вийшла в садок* (І. Нечуй-Левицький); — *А, що він плеще!* — *з зневагою озирнулася одна з перекупок в чорному з вилиском на жупані, підперезана синім поясом* (В. Винниченко).

◊ **Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н** *і т. ін.)* *див.* **полата́ти.**

ЖУПАНА́Т, у, *ч., іст.* 1. Орган місцевого управління на Закарпатті за часів австро-угорського панування. *Коли Хустський замок було знищено блискавкою під час бурі у 1766 році, жупанат спробував відремонтувати його, але справа виявилася безнадійною* (з наук.-попул. літ.); *Замок Боржава, який існував ще в доугорський період Закарпаття, в XI ст. був відбудований і став головним замком Боржавського жупанату* (із журн.).

2. Будинок, у якому розташовувалося місцеве управління Закарпаття. *З-під Замкової гори, де містились жупанат і жандармерія, долітав шум автомобіля, гул машин на звивистому шляху до Великої Копані* (С. Скляренко); *На початку XIX ст. у центрі Ужгорода було споруджено адміністративний будинок — жупанат, де нині розміщується Закарпатський художній музей ім. І. Бокшая* (із журн.).

ЖУПАНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Зменш.-пестл. до **жупа́н.** *Посадили Морозенка на мальованій лавці: Зняли, зняли з Морозенка шовкові жупанці* (з народної пісні); *Жупанець на ньому, як день, парча в золоте волокно...* (К. Гриневичева); *Марина була в високих з халявками чобітках, на плечах жупанець синього сукна на зборках* (Ю. Смолич); // *зневажл.* Те саме, що **жупа́н.** *Стань на службу — подарують рукавички й жупанець, привітають, очарують, тільки ж там тобі й кінець* (Леся Українка).

ЖУПАНИ́НА, и, *ж., заст., розм.* Те саме, що **жупа́н** 1, 2. *Іде супротив нього од хати середнього віку чоловік, у козацькій жупанині, а його під руку веде молода, чорнява дівка* (П. Куліш); — *Треба негайно поквитатися.* — *Треба,* — *сказав Чорновус, розглядаючи отаманів жупан ще з більшою цікавістю. Не вірилося, що таку жупанину могли скроїти калигірські жиди* (В. Шкляр); *То сяк, то так Придбав сірома грошенят, Одежу справив, жупанину* (Т. Шевченко); *У Петра жупанина, як він казав, хоч і давня, але носив її тільки в празник* (Г. Косинка).

ЖУПА́НІЯ, ї, *ж.* Основна адміністративно-територіальна одиниця Хорватії, назва округу в цій країні, на чолі якого стоїть жупан. *Хорватія складається з 21 жупанії, кожна з яких поділяється на громади та міста* (з наук.-попул. літ.); *Карловацька жупанія славиться своєю зброєю, пожежними машинами, курортами, харчовою промисловістю тощо* (із журн.).

ЖУПАНО́К, нка́, *ч.* Зменш.-пестл. до **жупа́н.** — *Добре,* — *каже батько* [до Хвеська], — *візьми ж отсей жупанок, він ще новенький, то згодиться* (О. Стороженко); *Василь Невольник був собі дідусь такий .. невеличкий, похилий .. У синьому жупанкові, у старих полотняних шароварах* (П. Куліш); *За ним* [Никоном] *посипались, ніби овечки в отарі, хлопці то в жупанках, то в піджаках, попідперезувані зеленими та червоними поясками* (І. Нечуй-Левицький); *Всі оглядалися на неї, на її дорогі намиста, на її шитий золотом короткий жупанок* (Ю. Мушкетик).

ЖУПА́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жупа́н.** *Сам* [турчин] *пикатий, витрішкуватий, у червоних шароварах, жупанчик зелений* (Марко Вовчок); *Наверх наділа* [Катруся] *оксамитний голубий жупанчик, червону, мов кров, спідницю, а спереду гарно мережану фартушину* (А. Чайковський); *На ньому був уже не кожушок, а якийсь чудернацький жупанчик із пов'язкою на рукаві* (П. Панч); *На княжому дворі було душ із півсотні можів* [мужів], *убраних у куці жупанчики* (І. Білик).

ЖУ́ПЕЛ, а, *ч.* 1. Кипляча смола, що, за уявленнями християнської релігії, підготовлена для покарання грішників у пеклі. *Якщо не буде серед нас істинних іноків і богоугодників, які б перед Богом поспільство заступали, то жупелом і вогнем, яко же Содом і Гоморра у лядській землі, спопеліємо* (Р. Іваничук).

2. *перен.* Те, що наводить страх. *Слова: "запорожець", "козак", "рідний край"* [у дореволюційний час] — *жупел для цензури, і якщо п'єса більш-менш пристойно скомпонована та має ці слова, то краще не посилати її до цензури — все одно не дозволять* (Ю. Мартич).

ЖУР, у, *ч., діал., рідко.* Те саме, що **жура́.** *Що ж ти ходиш до другої, А мене хвилює жур?* (А. Малишко); * Образно. *Літо вже зміняв зимовий жур* (М. Руденко).

ЖУРА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **журба́.** *Ой, є в мене три жури Та й на моїй голові* (з народної пісні); *Купа дров і жура — Що з них двох тяжче є? В дровах труп лиш згора, А в журі все життя* (І. Франко); *Спати не буду, бо маю журу* (В. Стефаник); *Великі чорні очі* [Наді], *пройняті, як і у всіх полу́дневих людей, прозорою тінню лагідної жури, зупинялись на його профілі* (Б. Антоненко-Давидович).

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* **журба́; Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́)** *див.* **навіва́ти.**

ЖУРА́В, а, *ч., рідко.* Те саме, що **жураве́ль** 1. *Журав грає, журав грає, Журавочка скаче* (П. Чубинський).

ЖУРАВЕ́ЛЬ, вля́, *ч.* 1. Великий перелітний птах родини журавлевих із довгими ногами, шиєю і прямим гострим дзьобом; живе на лісових і степових болотах. *Високо, під ясним небом, в'ються орли, хмарою літають дрохви, журавлі, хохітва* (О. Стороженко); *В травневі тривожні дні, як з далекого півдня поверталися додому лелеки й журавлі, побратими руши-*

ли в мандри (О. Бердник); *Десь у небі тужливо курликали журавлі, відлітаючи в теплий край* (В. Кучер); * У порівн. *В той час на верхніх східцях з'явилась висока, рівна станом панія, .. цибата, як журавель* (І. Нечуй-Левицький).

2. Довга жердина, приладнана біля колодязя як важіль для витягування води, або й весь пристрій з такою жердиною. *Чутно, як хтось витягує воду з колодязя: довгий немазаний журавель немилосердно скрипить* (М. Коцюбинський); *Далеко серед пасовиськ видніється колодязь з журавлем — водопій для худоби* (О. Гончар).

3. Народний сюжетний танець, у якому танцюристи зображають журавлів. *Тут інші журавля скакали, А хто од дудочки потів* (І. Котляревський); *Далі втяв* [Дем'ян] *"журавля", і з півдесятка реєстровців вискочило на стіл і давай викручувати ногами кренделі* (Ю. Винничук); *На Дніпропетровщині поширені сюжетні танці: "Швець", "Коваль", "Горлиця", "Журавель" та інші* (з наук. літ.).

ЖУРАВЕ́ЦЬ, вця́, *ч.* Те саме, що **геря́нь.** *У народній медицині Центральної Азії відвар кореня журавця рекомендують при проносах, шлунково-кишкових і грудних болях, кровохарканні, різних кровотечах* (з наук.-попул. літ.).

ЖУРА́ВКА, и, *ж., нар.-поет.* Самиця журавля. *Де журавка ходила, Там пшениця вродила. Де журавель походив, То там кукіль уродив* (з народної пісні); *Зашумлять під вітром Сосни зеленаві, Пролуна журавки тихий крик* (Л. Забашта); *Журавка підіймає до неба довгого дзьоба і видає печального погука* (Валерій Шевчук); * Образно. *Вона не втікачка, вона просто стара журавка з перебитим крилом, що відстала від свого ключа...* (К. Мотрич).

ЖУРАВЛЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жураве́ль** 1. *Ох і розгнівилася ж лисичка! Так розсердилася, що й подякувати забула, як годиться, чемним бувши. Так-то їй журавлева гостина до смаку припала!* (з казки).

2. *у знач. ім.* **журавле́ві,** вих, *мн.* Родина птахів ряду журавлеподібних. *Журавель сірий, що належить до журавлевих, гніздиться на Поліссі, іноді в заболочених долинах річок лівобережного лісостепу* (з наук. літ.); *Історичною батьківщиною журавлевих вважається американський континент, звідки ці птахи потрапили спочатку в Азію, а потім в Африку та Австралію* (з навч. літ.).

ЖУРАВЛЕНЯ́, ня́ти, *с.* Пташеня журавля. *А все ж це тільки маленьке журавленя* (С. Васильченко); *Журавленя від народження справно бігає і плаває, однак журавель зворушливо дбає про нього, усуває з його шляху всілякі перепони* (із журн.).

ЖУРАВЛЕПОДІ́БНІ, них, *мн.* Ряд великих птахів із довгими ногами, шиєю та дзьобом; поширені на всіх континентах. *Журавлеподібні належать до виводкових птахів* (з наук. літ.); *В Україні журавлеподібні представлені чотирнадцятьма видами, дев'ять із яких поширені в межах Поділля* (з наук.-попул. літ.); *Птахи, що належать до журавлеподібних, живуть переважно на болотах і в степах, живляться рослинною та тваринною їжею* (з навч. літ.).

ЖУРА́ВЛИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **жураве́ль** 1. *Журавлики-журавлі, Відірвались від землі, Піднялися, полинули Під хмарами, під синіми* (М. Шпак); *Ніби й не хворий, одначе другий день ось журавлик не бере харч, дедалі стає неспокійніший* (О. Гончар); *Раптом мені здалося: то справді журавлик! Гляньте, він знявся з води, понісся над землею, виплив у небо і з розвороту пішов за бистрим ключем* (В. Близнець).

ЖУРА́ВЛИКОВИЙ, а, е. Який належить журавликові. *Журавликова пісня; Журавликове гніздо.*

ЖУРАВЛИ́НА[1], и, *ж.* 1. Вічнозелена кущова сланка рослина родини брусничних із тонкими ниткоподібними гілками, що дає червоні їстівні ягоди. *Журавлина — вічнозелений кущ, росте на кислих торфових ґрунтах і болотах* (з наук. літ.); *Батьківщиною журавлини є Північна Америка* (з наук. літ.).

2. *збірн.* Червона кисла ягода цієї рослини. *Журавлина на багні наливалась кривавим соком* (Є. Пашковський); *Сік журавлини містить дубильні речовини — таніни, які буквально знерухомлюють бактерії* (з наук. літ.); *Морс із журавлини — відомий здавна засіб для лікування застуди та грипу* (із журн.); *Журавлину за часом збору поділяють на весняну (підсніжну) та осінню* (із журн.).

ЖУРАВЛИ́НА[2], и, *ж., рідко.* М'ясо журавля. *Священики попрямували до палати, де для них був приготований руськими воями щедрий сніданок: смажена журавлина, лебедина, солона веприна, копчені ведмежі шинки, качки, гуси* (С. Скляренко).

ЖУРАВЛИ́НИЙ, а, е. 1. Прикм. до **жураве́ль** 1. *Над Унечею, тримаючи напрямок на південь, пролетіла журавлина зграя* (О. Десняк); *У небі сонце і весна, І журавлиний крик* (О. Підсуха); *Курликання журавлиних ключів виповнює серце терпким і хмільним передчуттям весни* (Є. Доломан); * У порівн. *Вигнуті ззаду ресори стриміли, неначе журавлині шиї* (І. Нечуй-Левицький); // Придатний для життя журавлів. *От і знову оболонь, Тут цвіте бузків огонь, Тут од квітів біло, синьо, Тут місцина журавлина* (М. Стельмах).

2. *перен.* Такий, як у журавля, який нагадує журавля. *Нічого не їсть* [молодиця], *не п'є й не говорить та все просить Бога журавлиним та совиним голосом* (І. Нечуй-Левицький); *Витягнув* [Віктор] *свою журавлину шию й застиг, зовсім отетерілий...* (О. Гончар); *Тільки шия в пана була непомірно тонка, журавлина* (О. Ільченко).

3. *у знач. ім.* **журавли́ні,** них, *мн.* Те саме, що **журавле́ві** *(див.* **журавле́вий** 2). *Розмноження степового журавля, що є представником журавлиних, спостерігалось у Київському, Харківському та Менському (Чернігівська обл.) зоопарках* (із журн.).

ЖУРАВЛИ́ННИЙ, а, е. Стос. до журавлини *(див.* **журавли́на**[1]). *У проціджений журавлинний відвар кладуть цукор, проварюють* (з наук.-попул. літ.); *Із напоїв у меню вказані свіжий апельсиновий сік, журавлинний морс із м'ятою, горілка, а також колекційне шампанське Абрау-Дюрсо* (із журн.).

ЖУРАВЛИ́ННИК, у, *ч.* 1. Ділянка, де росте журавлина, а також зарості, кущі журавлини. *У Білорусі, окрім традиційних заповідних територій, практикується створення сировинних заказників (наприклад, журавлинників)* (з наук. літ.); *Площі журавлинників в Україні становлять близько 30 тис. га* (з наук.-попул. літ.); *Непродумана меліорація може нашкодити неозорим просторам журавлинників Волинського Полісся* (з газ.).

2. Солодка страва, пригот. з відвареної манної крупи та соку журавлини. *Журавлинник є не лише смачною, але й корисною стравою, яку можна подавати замість десерту* (із журн.).

ЖУРАВЛИ́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **журавли́нний.** *При ангіні, простудних захворюваннях журавлиновий сік з водою (1:10) використовують для полоскання горла* (з наук.-попул. літ.); *Кисло-солодкий журавлиновий соус чи журавлинове желе є складником кулінарних традицій корінних американців* (із журн.).

ЖУРАВЛИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Самиця журавля; журавка. *Засіяла бабка Конопель, конопель .. Занадилась птиця, Птиця-журавлиця. Птиця-журавлиця, Журавель, журавель* (з народної пісні); *А ще вище довгими ключами пливли журавлі з журавлицями* (О. Довженко).

ЖУРА́ВОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **жура́вка.** *Ой, ходила журавонька та й по комишу, я свою онученьку та й заколишу* (з народної пісні); *Ой журав грає, та журав грає, А журавонька скаче. Ой дурна дівка та нерозумна, Що за козаком плаче* (з народної пісні).

ЖУРА́ВОЧКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **жура́вка.** *Був собі журавель Та журавочка, Наносили сінця Повні ясельця* (з народної пісні); *Ти, малий, одразу й побачиш: і журавля в журавлиному броді, і журавочку, і її двійко цибатих діток* (М. Стельмах).

ЖУРБА́, и́, *ж.* 1. Невеселий настрій, важкі почуття; смуток, печаль. *Журба — не сонце, а сушить добре* (прислів'я); *— О?! А ти чого тут, дєд* [дід]?! *— Та... посадили... — зітхнув дід із тихою, щирою журбою* (І. Багряний); *Порфир, який часто бачить товариша зажуреним і розуміє причини його журби, знайшов і зараз для Гени слово підтримки* (О. Гончар); * У порівн. *Тече, мов журба, тиха річка Сула...* (І. Нехода).

2. Обставини, що викликають важкі почуття, сильні переживання, смуток, печаль. *Покладіть на Нього* [Бога] *всю вашу журбу, бо Він опікується вами!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); [Р о м а н:] *Не сам себе чоловік засмучує, а пригода: бажаєш супокою, а натрапиш на журбу* (М. Кропивницький); *Кожна хата має свою журбу, своє горе* (М. Коцюбинський).

(1) Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *на кого, кого* — хто-небудь починає журитися, дуже переживати за щось; когось охоплюють важкі почуття, туга, печаль. *Не звикну я ніколи жити в цій оселі... журба мене бере* (І. Нечуй-Левицький); *На Чіпку налягла ще гірша журба, ще міцніше вповивав його смуток* (Панас Мирний); *Гей, до недавнього часу не знав Софрон, що стільки жури наляже на його розумну голову* (М. Стельмах); **(2) Журба́ їсть (су́шить) / з'їла (зсуши́ла)** *кого* — журба зовсім зіпсувала життя кому-небудь. *— Як же не питати, коли журба їсть вас?* (М. Стельмах); *Король не дбав про те, бо й не помітив нічого, а її сушила журба невимовна* (М. Лукаш, пер. з тв. Д. Боккаччо); *Ох, не пісні, не уроки — Журба мене з'їла!* (Л. Боровиковський); *Не в одного тоді на обличчі, що його зсушила журба, скрушила нужда, грав усміх завзятий, блискали очі жваво* (Марко Вовчок); *Стара то й на страву дивитися не може, нічого не їсть, не п'є, зовсім журба зсушила* (К. Гордієнко); **Навіва́ти (наво́дити) / навія́ти (навести́) журбу́ (журу́)** *див.* **навіва́ти; Розважа́ти (розганя́ти,** *рідко* **розго́нити, розвіювати) / розва́жити (розігна́ти, розвія́ти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре** *і т. ін.) див.* **розважа́ти.**

○ **(3) У журбі́,** *у знач. присл.* — журячись. *Не знатиме, сердешна, щастя і покою у замужестві, не буде іміти* [мати] *радості у діточках; у горі, у сльозах, у журбі погасне, як свічечка!..* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Під балкон своєї донни Кожен вечір я приходжу, І в журбі тяжкій, в зітханнях Цілу нічку я проводжу* (Леся Українка); *У журбі отакій і подружився Давид з одним австріяком, на ймення Стах* (А. Головко).

ЖУ́РБОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **журба́.** *А перше зілленько* [зіллячко] *— Шалвія* [шавлія], *шалвія, Ой бо ж то дівоцька Надія, надія. А друге зілленько — Рутонька, рутонька, Ой бо ж то дівоча Журбонька, журбонька* (з народної пісні); *Оце одного разу дуже він далеко зайшов у своїй такій журбоньці, коли ж ось шурхнуло — наче птиця пурхнула* (Марко Вовчок).

ЖУРБО́ТА, и, *ж., розм.* Те саме, що **журба́.** *Коло ліжка* [хворої] *сидить моя мати з журботою своєю; а подаль од ліжка Павлютиха процвітає, червоновида.., поважна* (Марко Вовчок); *— Знаю, братику, що журбота груди смокче, — Дучак знову вдався до пісні, наче хотів угадати тривогу свого співбесідника...* (І. Пільгук).

ЖУРИ́ТИ, журю́, жу́риш, *недок., кого.* 1. Викликати в кого-небудь важкі почуття, невеселий настрій; печалити, засмучувати. *Одно й журило їх, що діток Господь не дає* (Марко Вовчок); [Д о р о ш е н к о:] *Голубонько, журити ж я не хочу Твоїх думок!* (Л. Старицька-Черняхівська); * Образно. *Журить осінь-сухітниця сонечко, бо нема в ній весняних надій* (Леся Українка).

2. Викликати занепокоєння; хвилювати. *Журить мене все-таки сей переклад Верна, дерев'яний він такий* (Леся Українка); *Це мене не дуже журить, нехай кождий думає собі, що хоче* (О. Кобилянська).

3. *рідко.* Указувати кому-небудь на його помилки, недоліки, неправильні вчинки, висловлювати своє незадоволення з приводу чогось. *Мати хитала головою й журила сина: — Хіба ж можна отак робити? Що ж із вас буде, як повиростаєте, коли ось дітьми вже воюєте?* (А. Головко); *По дорозі журила* [Настя] *Докію. — І як це ти умудрилась під коровою спати?* (І. Цюпа).

ЖУРИ́ТИСЯ, журю́ся, жу́ришся, *недок.* 1. Засмучуватися з яких-небудь причин, зазнавати журби; печалитися, сумувати. *Став мій Тарас чогось журитись; Сидить, головоньку схилив* (Л. Глібов); *Завжди весела, співуча, вона почала журитися, перестала неділями ходити в Березівку* (Іван Ле); * Образно. *Високі гнулись дерева... Додолу гнулися, журились!* (Т. Шевченко); *З-за широкого лиману Журиться сопілка* (А. Малишко); * У порівн. *Мати совала сито по ночвах і хиталась постаттю, мов журилася* (А. Головко).

2. *за ким, рідко по кому.* Сумувати, тужити через відсутність або втрату кого-небудь. *Як почули, що вона вмерла, .. усі за нею жалкували і збіглися дивитись на неї і по ній журитись* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Журилася* [Марія] *за своїми батьками* (В. Кучер).

3. *про кого — що, за кого — що, розм. за ким — чим, заст. ким, чим, із спол. сл.* Турбуватися, тривожитися про кого-, що-небудь. *Видно було, що вона .. про щось журилась* (Панас Мирний); *Журиться вона, що буде з малими сиротами, котрих і тепер не вистарчає вигодувати* (М. Коцюбинський); *Ви не журіться мною, я собі дам раду* (В. Стефаник); *А що мала вона? Мала те єдине задоволення, що не потребувала журитись своїм "завтра"* (Ірина Вільде).

(1) Жури́тися жу́рно, *нар.-поет.* — дуже журитися, сумувати, печалитися. *Розважайте дівчиноньку, Що журиться журно!* (з народної пісні).

ЖУРІ́, *невідм., с.* Група фахівців, яка вирішує питання про присудження премій і нагород на конкурсах, виставках, змаганнях і т. ін. *Подавалися речі без підписів; журі вичитувало їх вголос і присуджувало першу премію кращому творові* (Л. Старицька-Черняхівська); *На естраді заявляється журі конкурсу — п'ять шановних старичків в чорних фраках, з нотами в руках* (І. Кочерга); *На олімпіаді я читав на сцені драмтеатру ім. І. Франка свій власний вірш не тільки перед глядачами, а й перед членами авторитетного журі* (О. Шугай).

ЖУРІ́ННЯ, я, *с.* Почуття смутку, скорботи, туги. *Єсть у мене, братику, із хмелю похмілля, — коло мого серденька велике журіння* (Сл. Гр.); *— А що по журінню? Не що воно порадить! Не лад і журитись* (Марко Вовчок).

ЖУ́РКІТ, коту, *ч.* Монотонні звуки від хлюпання води. *Чути звичайний любий журкіт води на броді* (І. Франко); *Голос трембіти зіллявся із журкотом Черемоша* (Марко Черемшина); *Веремієнко .. слухав майбутню тещу з удаваною уважністю, однак чув майже саму тільки мелодію її мови, що зливалася для нього в щось монотонне, схоже на віддалений журкіт води* (О. Гончар).

ЖУРКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **журкота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Не чутно нічого, крім журкотання води з джерел, але, знову ж, люди говорять, що лише праведний чує той гомін дзвонів* (з публіц. літ.).

ЖУРКОТА́ТИ, о́че, **ЖУРКОТІ́ТИ,** ти́ть, *недок.* Підсил. до **журча́ти.** *Відітхнув* [Каїн] *на полонині, Край джерела, що в зворі журкотіло* (І. Франко); *Неподалік журкотіла річка* (Валерій Шевчук); *Журкотали весняні струмки, ховаючись під білосніжними шапками снігу* (із журн.).

ЖУРКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **журкоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Журкотіння фонтану, дерев'яні меблі, окремі альтанки для компаній, привабливий димок мангалу не залишать нікого байдужим* (з газ.).

ЖУРКОТІ́ТИ *див.* **журкота́ти.**

ЖУРЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який тужить, сумує, журиться; сумний, зажурений, печальний. *На рундучку сидить Гапка, зав'язана по брови чорною хусткою, очі заплакані, сама журливая* (Марко Вовчок); [М и к и т а:] *Біля вікна, самотня і журлива, Вона сиділа в замку короля* (І. Кочерга); // Який має схильність переживати за кого-небудь, турбуватися про кого-, що-небудь; турботливий. *— Цей придуркуватий, бачу, не з журливих: не з таких, як я, — обізвалась Галецька* (І. Нечуй-Левицький); // Який виражає смуток, тугу, печаль; власт. людині, яка журиться. *— Мамо! Мамо! — знов шепоче Галя, і знов Галі ніхто не чує і не бачить ніхто доброго журливого личенька* (Марко Вовчок); *Королівна йде поволі.., не спуска очей журливих, не схиля блідого чола* (Леся Українка); *Блиснула* [Орина] *разочками зубів, і журливий посміх затремтів на її довгастому з дикуватими очима обличчі* (М. Стельмах).

2. Сповнений, пройнятий тугою, смутком. *— Все я бачив; од усього Серце надривалось, — І тоді журливе слово На папір прохалось* (Я. Щоголів); [І н г і г е р д а:] *Облиш думки журливі І розуму ясного не мути...* (І. Кочерга).

3. Який викликає, навіває тугу, смуток. *Тілько з другої хати доносилася сумна, журлива пісня* (Панас Мирний); *Не дивись на березу плакучу, На березі журливеє віття Нагадає тобі лихоліття, Нагада тобі тугу пекучу* (Леся Українка); *Стояла проти місяця журлива черемха* (О. Ільченко).

ЖУРЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Стан і властивість за знач. **журли́вий.** *В її голосі почулася дрижача жалісна нотка, бо в її вдачі було багато природженої журливості* (І. Нечуй-Левицький); *Нагадує* [старосвітство] *лагідне обличчя матерів, журливість і старанність батьків, якоюсь поезією перетканий світ* (О. Кобилянська).

ЖУРЛИ́ВО. Присл. до **журли́вий.** *Всі журливо дивилися на Кобзу, куди ділись жарти й сміхи* (О. Стороженко); *Баба журливо похитувала головою* (В. Стефаник); *Одноманітно й журливо шуміли у верховіттях сосни* (В. Козаченко).

ЖУРНА́Л, у, *ч.* 1. Періодичне друковане видання у вигляді книжки. *Вчора до мене звернулась редакція одного з нових великих журналів .. з проханням дати їм щось до першої книжки* (М. Коцюбинський); *Аліна сиділа на кормі й одверто сумувала, удаючи, що читає гумористичний журнал* (Ю. Яновський); *Він багато читав про сміливого голландця, в школі вони навіть малювали його маршрут, хтось приносив вирізки з іноземних журналів* (Ю. Бедзик).

2. Книга чи зошит для систематичних записів про що-небудь. [Л а з а р е в:] *В такому випадку прошу вас записати до корабельного журналу: лейтенант Лазарев просить висадити його на берег* (О. Довженко); *— Розпишись отут. — Підсунув* [Потапов] *їй розкритий журнал* (Ю. Бедзик); *Вислухавши довгу сповідь, відсіявши зайве, нотує в журналі: у Паливоди аварія. Причини такі-то. Заходів вжито таких-то* (О. Гончар); // Книга для обліку відвідування та успішності учнів. *Вона сіла за стіл і, розгорнувши класний журнал, зробила перекличку* (О. Донченко).

(1) Вахтови́й (шка́нцевий) журна́л — корабельний журнал, у якому послідовно роблять записи подій, що відбулися під час кожної вахти. *Коли на обрії показалась синя смужка землі, у вахтовому журналі з'явився запис, зроблений рукою командира корабля* (Д. Ткач); **На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису** *і т. ін.)* *див.* **сторі́нка; (2) Товсти́й (гру́бий) журна́л** — великий за обсягом періодичний літературно-художній або громадсько-політичний журнал. *В редакціях галицьких журналів та газет читаються деякі великоруські газети й товсті журнали* (І. Нечуй-Левицький); *"Лицарів абсурд" надруковано в "Червоному шляху" (єдиному тоді грубому журналі)* (Б. Антоненко-Давидович); **(3) У́сний журна́л** — тематично об'єднані виступи, виголошені зі сцени, по радіо, на підприємстві, в установі і т. ін. *Усний журнал як форма організації виховної роботи поєднує в собі живе слово з художніми й образними засобами* (із журн.).

◊ **Пожира́ти книги (кни́жки́, журна́ли** *і т. ін.)* *див.* **пожира́ти.**

ЖУРНАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Те саме, що **журналі́стика** 2. *Основною ознакою "персонального журналізму" американської преси XIX століття був диктат газетного підприємця на матеріали, які публікувалися* (з наук. літ.); *Сьогодні єдина сила, яка існує в суспільстві — це журналізм. Він бодай якось намагається розібратися в ситуації свободи слова* (з газ.).

2. Властивості, притаманні журнальному виданню та журналістській професії. *Різноманіття сучасних стилів, так званих жанрових міксів, спричинилося до появи захопливих і незвичних художніх творів з нотками журналізму* (із журн.).

ЖУРНАЛІ́СТ, а, *ч.* Професіональний літературний працівник газет, журналів, радіо та інших органів інформації. *Основна риса роботи журналіста — те, що кожне його слово промовляє до тисяч людей* (В. Еллан-Блакитний); *Ніхто з них не відав, що той синьоокий.., Хто вів їх на битву у сяйві ракети, Що він — журналіст фронтової газети* (М. Нагнибіда); *Присутні знали, що Сапіга одержав орден у фінську війну .. Знали також, що за фахом він журналіст* (О. Гончар); *— Ти журналіст, а не філолог, та все одно маєш до діла з мовою, словом, як і я* (О. Шугай).

ЖУРНАЛІ́СТИКА, и, *ж.* 1. *збірн.* Періодичні видання. *Поетеса Леся Українка стежила за новинами політичного й літературного життя, опублікованими в російській прогресивній журналістиці* (з наук. літ.).

2. Літературно-публіцистична діяльність в журналах, газетах, на радіо і т. ін. *Тоді* [1925 року] *щось із сотня юнаків приїхала в Харків .. на шестимісячні курси журналістики* (Т. Масенко); *Редактор теж узбек, влітку тільки скінчив Московський інститут журналістики* (Іван Ле).

3. Професія журналіста. — *У кожного, Женю, своє: в чоловіка техніка, в мене журналістика. Адже ваша мама теж працювала лікаркою* (Б. Антоненко-Давидович).

ЖУРНАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **журналі́ст.** *Лена активно працювала в партизанській газеті і була дуже здібною журналісткою* (М. Шеремет); — *Як там звати цю журналістку? — Аліса, — нагадав я* (О. Шугай); *Він кинувся за жінкою і дізнався, що вона є телевізійною журналісткою, що приїхала в його країну на стажування* (І. Роздобудько).

ЖУРНАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **журналі́ст** і **журналі́стика** 2. *У своїй журналістській практиці Іщук дотримувався золотого правила: ще перед відрядженням заздалегідь вивчав матеріал* (В. Поліщук); *Тут я і мав розгорнути свою журналістську діяльність, показати, на що здатен* (О. Шугай); *Хтось найзаздрісніший до того ж опублікував фейлетон про чорний піар (таке собі слівце — саме входило в журналістську моду)* (Ю. Андрухович).

ЖУРНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до журналу. *Тепер нетерпляче чекав* [Степан] *виходу своєї збірки, бо тільки вона могла дати йому справжній літературний паспорт замість тимчасової посвідки журнальних оповідань* (В. Підмогильний); *Він дуже радіє своїй журнальній роботі* (О. Іваненко).

ЖУРНА́ЛЬЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **журна́л.** *Саклатвала подав мені маленький журнальчик у барвистій палітурці* (М. Трублаїні); *Заняття буде: спогади писатиму та до журнальчиків посилатиму під ювілеї* (В. Дрозд); *Зоммер .. призначав зустріч у якійсь кав'ярні, щоб похвалитися свіжим номером того чи іншого німецького поетичного журнальчика тиражем 200 або 500 примірників* (О. Ірванець).

ЖУРНАЛЮ́ГА, и, *ч. і ж., зневажл.* Те саме, що **журналі́ст.** *Спровокована .. на відвертість, екскурсовод розповіла, що один американський журналюга .. примудрився ще тоді, під час конференції, відламати дощечку на сувенір* (О. Шугай).

ЖУРНИ́Й, а́, е́. 1. Який тужить, сумує, журиться; сумний, зажурений, печальний. *Сама вона журна дуже, а Катрю вговоряє: — Не печалися* [печалься], *дитино, не печалися!* (Марко Вовчок); *Е-е, не примружить тепер очей батько до сина, не скаже весело. Мабуть, такий журний* (А. Головко); *Додому Валентин Модестович повернувся аж смерком. Був стомлений, журний* (Ю. Шовкопляс); // Який виражає смуток, тугу, печаль; власт. людині, яка журиться. *Гликерія Михайлівна підвела на старого журні очі, над якими дрібно затремтіли непросохлі вії* (М. Стельмах); *Проводжають* [молодиці] *нас журними, сумовитими поглядами* (Є. Доломан).

2. Сповнений, пройнятий тугою, смутком, печаллю. *Побігла Явдоха, а Одарку облягли сумні, журні, як літні дощові та гримучі хмари, думки* (Панас Мирний); *Олена Іванівна зараз же затихла. Одхилившись і витираючи хвартухом очі, вона з журним докором проговорила: — Чого плачу?* (В. Винниченко); — *Найшли свою добру годину! — забринів обуренням журний голос матері* (М. Стельмах); *Цю казку журну Розказав мені мій дід* (І. Нехода).

3. Який викликає, навіває тугу, смуток, печаль. *Журна музика важкої піскуватої води та пароплавного гвинта збільшили його важкий настрій і кинули знов на далекі степи* (Г. Епік); *Вони* [перелітні пташки] *співали журних пісень — прощалися з садом, полем і лісом* (І. Чендей).

ЖУ́РНО. 1. Присл. до **журни́й.** *Десь на леваді співали дівчата тихо й журно* (А. Головко); *Журно в хаті Сидять матуся, батько мій* (М. Нагнибіда); *Над Десною журно хилились старі дуплаві верби, з жалем ронили напівжовклі продовгуваті листочки* (Ю. Збанацький).

2. *у знач. пред.* Про почуття смутку, туги, печалі; сумно, печально, тужно. *Чогось їй було сумно, чогось було журно* (М. Коцюбинський); *Журно стало і наче порожньо на серці в Орисі* (П. Автомонов); *Сергієві зробилося журно* (І. Білик); // *без кого — чого, від кого — чого, зі спол.* що. Про почуття жалю, смутку за ким-, чим-небудь, за втратою когось, чогось. *Дівчинці було вдома без батька журно й непривітно* (О. Донченко); *Журно* [йому], *що все безповоротно минуло і він так нічого гарного і не побачив у своєму родинному житті* (І. Сенченко).

Жури́тися жу́рно *див.* **жури́тися.**

ЖУРФІ́КС, у, *ч., заст.* Приймання гостей у завчасно визначені дні тижня. *Пані професорка .. надумала урядити в себе журфікси для молоді...* (Леся Українка); — *В такім разі я неодмінно ввечері прийду провідати. — А, звичайно. Дуже просимо! Це буде прекрасно! Ми в такім разі влаштуємо маленький журфікс* (М. Івченко); *По понеділках були журфікси — збирались, як у клубі, всі співробітники і знайомі* (О. Іваненко).

ЖУРЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **журча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Протікала, немов проціджувалася, вода, тихим журчанням доповнюючи заворожливий шепіт очеретів* (Іван Ле); * У порівн. *Гомін розмов не уймався, як журчання потоку* (К. Гриневичева).

ЖУРЧА́ТИ, чи́ть, *недок.* Те саме, що **дзюрча́ти.** *Струмочок тік ледь-ледь, не журчав* (О. Іваненко); *Ліс шумить молодий, Вдалі потік журчить, А довкола хрести, Другий ліс кам'яний* (І. Франко); *Чіпка більше слухав, — іноді й засне, слухаючи бабиної мови, що, як струмінь, тихо журчала...* (Панас Мирний).

ЖУ́ХНУТИ, ну, неш, *недок.* Утрачати блиск, яскравість, тьмяніти (про барви, тони). *Ось я розгортаю пожовклі томики журналу. Порохнявіє папір, розсипаються аркуші, жухне фарба* (М. Бажан); // Утрачати свіжість, висихати (про траву, листя і т. ін.). *Жухла по луках та узліссях трава* (Д. Міщенко).

ЖУЧО́К, чка́, *ч.* 1. Зменш. до **жук** 1. *Це були ковалики — невеличкі жучки з жовтими крильцями, з чорними витягнутими ніжками* (О. Донченко); *Метушливі жучки та комашки нишпорили між корінням* (Л. Первомайський); * Образно. *Вона .. сидить на перелазі сама, чорними жучками позирає на зорі, дожидає* (С. Васильченко); * У порівн. *На .. обличчі, немов чорні жучки, сердито ворушаться бородавки* (М. Стельмах).

2. *розм.* Маленький електронний пристрій для підслуховування. *У кабінеті й у вітальні Генрі МакАлістера було таємно встановлено жучки* (О. Авраменко); *Несанкціоноване встановлення жучків на телефонні апарати для прослуховування приватних розмов карається законом* (із журн.).

ПОКАЖЧИК СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

бáтьку
◇ Чóртові (дíдьку, бáтьку) ли́сому розкажи́ *див.* розкáзувати
БÁЧИТИ
бач
◇ Як стій та диви́сь (бач) *див.* стоя́ти
бáчать
◇ Куди́ óчі [бáчать (ди́вляться, спáли *і т. ін.*)] *див.* óко^{1}
бáчили
◇ Не бáчили дурни́х *див.* бáчити (9)
бáчити
◇ Бáчити далéко *див.* бáчити (3)
◇ Не бáчити дáлі свогó нóса *див.* бáчити (11)
◇ Не бáчити за дерéвами лíсу *див.* бáчити (12)
◇ Не бáчити я́сної дни́ни *див.* бáчити (17)
БЕЗДÓННИЙ
бездóнну
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) у бездóнну (дiря́ву) бóчку *див.* бóчка^{1} (3)
БЕЗНАДÍЙНИЙ
безнадíйний
◇ Наби́тий (безнадíйний) дýрень *див.* дýрень (2)
БЕЗОСОБÓВИЙ
безособóве
△ Безособóве дієслóво *див.* дієслóво (1)
БЕЗПÉКА
безпéка
Екологíчна безпéка *див.* безпéка (1)
БЕЗСЛÍДНО
безслíдно
Не минáти (не минáтися) / не мину́ти (не мину́тися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.*) *див.* минáти
БЕНЗИ́Н
бензи́н
△ Етилóваний бензи́н *див.* бензи́н (1)
БÉРЕГ
бéрега
△ Далмати́нський тип бéрега *див.* тип
◇ Тримáтися (держáтися) [свогó] бéрега *див.* тримáтися
БЕРÉЗОВИЙ
берéзової
◇ Дáти [берéзової] припáрки *див.* давáти (126)
◇ Дáти (всíпати, задáти) / давáти (задавáти) берéзової кáші *див.* давáти (132)
БИ́ТИ
би́ти
Би́ти / вдáрити в долóні *див.* би́ти (1)
◇ Би́ти в сáму дýшу (болячку) *див.* би́ти (30)
◇ Би́ти ключéм (джерелóм, фонтáном *і т. ін.*) *див.* би́ти (35)
◇ Вибивáти (би́ти) дрижаки́ (дрíб) *див.* вибивáти (8)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) обýхом (дóвбнею, молоткóм) би́ти / вдáрити [по головí (в гóлову)] *див.* би́ти (47)
БИ́ТИЙ
би́та
◇ Уторóвана (*рíдко* проторóвана, утéрта, утóптана, би́та *і т. ін.*) дорóга (стéжка) <Уторóваний (*рíдко* проторóваний, утéртий, утóптаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* дорóга (19)
би́тий
◇ Би́тий жук (жак, собáка) *див.* жук (3)
◇ Уторóвана (*рíдко* проторóвана, утéрта, утóптана, би́та *і т. ін.*) дорóга (стéжка) <Уторóваний (*рíдко* проторóваний, утéртий, утóптаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* дорóга (19)
би́тій
◇ При би́тій дорóзі *див.* дорóга (15)
◇ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [навíки] на би́тій дорóзі *див.* грім (6)
БІ
Бі
◇ Дасть (помóже, пошлé) Бог (Госпóдь, *заст.* Біг, Бі) [милосéрдний] *див.* Бог (19)
БІБ
бóбу
◇ Давáти / дáти (всíпати, задáти *і т. ін.*) бóбу *див.* давáти (62)
БÍГАТИ
бíгати
◇ Далéко ходи́ти (бíгати) не трéба *див.* трéба^{1}
БÍГВІСТЬ
бíгвість
Бíгвість куди́ (де) *див.* бíгвість (1)
БÍГТИ
бíгти
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бíгти, полювáти *і т. ін.*) за двомá зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
◇ Як [дурнóму] з гори́ бíгти / побíгти (збíгти) *див.* бíгти (1)
БІДÁ^{1}
бідí
◇ Помогти́ (допомогти́, зарáдити *і т. ін.*) бідí (гóрю, ли́ху *і т. ін.*) *див.* помагáти
бідý
◇ Пхáти вік (бідý, життя́) *див.* пхáти
БІЙ
бій
◇ Давáти / дáти бій *див.* давáти (47)
БІК
бік
◇ Зворóтний (íнший, дрýгий *і т. ін.*) бік медáлі <Зворóтна (íнша, дрýга *і т. ін.*) сторонá медáлі> *див.* бік (5)
бóки
◇ [Аж] брáтися (хапáтися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живíт (за бóки, *рíдко* в бóки) *див.* брáтися (6)
◇ [Аж] рвáти бокú (животи́) *див.* рвáти
◇ Два бóки (дві сторони́) [однíєї] медáлі *див.* бік (3)
◇ Лизáти [язикóм] два бóки *див.* лизáти
бóком
◇ Життя́ повернýлося гóстрим бóком *див.* життя́ (6)
◇ Обернýтися / обертáтися дрýгим (íншим, тéмним *і т. ін.*) бóком *див.* обертáтися
бóку
○ З одногó бóку.., з дрýгого (íншого) бóку.. *див.* бік (2)
БІЛÉТ
білéт
Жóвтий білéт *див.* білéт (2)
БÍЛИЙ
бíлий
Бíлий двір *див.* двір^{1} (1)
[Бíлий] день надвóрі <Надвóрі вже день> *див.* день (1)
◇ [І] на світ [бíлий (Бóжий)] не диви́вся б *див.* диви́тися (27)
бíлим
◇ Прощáтися / розпрощáтися (попрощáтися) з життя́м (з [бíлим] свíтом) *див.* прощáтися
бíлого
◇ Сéред бíлого дня (бíлої дни́ни) *див.* день (48)
◇ [Трéба] вдень (сéред бíлого дня) з вогнéм [та ще] (зі свíчкою, зі свíтлом, при сóнці *і т. ін.*) [такóго] шукáти (вишýкувати) / пошукáти <Пошукáти такóго [трéба]> *див.* трéба^{1}
бíлої
◇ Сéред бíлого дня (бíлої дни́ни) *див.* день (48)
БÍЛЬШЕ
бíльше
◇ Дáлі (бíльше) [й (вже)] нíкуди *див.* нíкуди
БÍЛЬШИЙ
бíльша
Дóбра (бíльша) полови́на *див.* полови́на
БІОГÉННИЙ
біогéнні
△ Біогéнні елемéнти *див.* елемéнт (2)
БІС^{1}
біс
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рíдко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс^{1} (1)
◇ Біс (чорт, дíдько, кат) із ним (з нéю, з тобóю *і т. ін.*) *див.* біс^{1} (6)
◇ Оди́н чорт (біс, дíдько) <Однá сатанá> *див.* чорт
◇ Чорт (дíдько, дия́вол, біс, гáспид *і т. ін.*) [йогó (тебé, їх *і т. ін.*)] [дýшу] знáє (зна) *див.* чорт
бíса
◇ Де в бíса (в чóрта)! *див.* де^{2} (2)
◇ До бíса (до дия́вола, *рíдше* к бíсу, к дия́волу) *див.* біс^{1} (10)
◇ Іди́ [собí] до чóрта (до бíса, до дíдька, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́
бíсом
◇ Диви́тися (*рíдко* позирáти) бíсом *див.* диви́тися (25)
бíсу
◇ До бíса (до дия́вола, *рíдше* к бíсу, к дия́волу) *див.* біс^{1} (10)
◇ Іти́ (летíти) / піти́ (полетíти) до чóрта (до дíдька, к чóрту, під три чорти́, к бíсу *і т. ін.*) *див.* іти́
БІСЕНЯ́
бісеня́та
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рíдко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс^{1} (1)

БІСИ́ТИСЯ
біси́тися
◇ Біси́тися з жи́ру *див.* біси́тися (1)
БІ́СІВ
бісів
◇ Бісів (дия́волів, чо́ртів *і т. ін.*) син *див.* син
бісова
◇ Бісова (проклята, соба́ча *і т. ін.*) душа́ *див.* душа́ (8)
◇ Бісові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) діти <Бісова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* діти[1] (4)
бісові
◇ Бісові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) діти <Бісова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* діти[1] (4)
БІ́СОВИЙ
бісова
◇ Бісова (проклята, соба́ча *і т. ін.*) душа́ *див.* душа́ (8)
◇ Бісові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) діти <Бісова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* діти[1] (4)
бісові
◇ Бісові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) діти <Бісова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* діти[1] (4)
БЛАГОСЛОВИ́ТИСЯ
благослови́тися
◇ Благословля́тися (*рідко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)
БЛАГОСЛОВЛЯ́ТИСЯ
благословля́тися
◇ Благословля́тися (*рідко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)
БЛА́ЗЕНЬ
бла́зня
◇ Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, бла́зня *і т. ін.*) *див.* ко́рчити
БЛАКИ́ТНИЙ
блаки́тна
◇ Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров
БЛИЗНЮ́К
близнюки́
△ Двояйце́ві близня́та (близнюки́) *див.* близня́та (1)
БЛИЗНЮКИ́
близнюки́
△ Двояйце́ві близня́та (близнюки́) *див.* близня́та (1)
БЛИЗНЯ́[2]
близня́та
△ Двояйце́ві близня́та (близнюки́) *див.* близня́та (1)
БЛИЗНЯ́ТА
близня́та
△ Двояйце́ві близня́та (близнюки́) *див.* близня́та (1)
БЛИЗЬКИ́Й
близьки́й
◇ Не близьки́й (дале́кий) світ *див.* світ[2]
БЛИ́ЗЬКО
бли́зько
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) (*рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
БЛИ́СНУТИ
бли́снула
◇ Ду́мка майну́ла (сяйну́ла, бли́снула, пробі́гла *і т. ін.*) [в голові́] *див.* ду́мка (10)
БЛУКА́ТИ
блука́ти
◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти
БОГ
Бог
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* Бог (6)
◇ Бог (Госпо́дь) смерть дає́ (посилає́) *див.* бог (8)
◇ Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті) *див.* дава́ти (124)
◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са] *див.* дава́ти (127)
◇ Дай (*рідко* пода́й) Бо́же (Бог, Го́споди) *див.* дава́ти (128)
◇ Дасть (помо́же, пошле́) Бог (Госпо́дь, *заст.* Біг, Бі) [милосе́рдний] *див.* Бог (19)
◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)
◇ Не доведи́ (не приведи́) Бо́же (Бог, Го́споди, Госпо́дь) *див.* дово́дити (17)
◇ Що (як) Бог дасть *див.* Бог (32)
◇ Як Бог на ду́шу покладе́ *див.* Бог (34)
Бо́га
◇ Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти *див.* лі́зти
◇ Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти *див.* жи́ти (9)
◇ Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в животі́ *і т. ін.*)] *див.* ма́ти[2]
◇ Нема́є (нема́) Бо́га у се́рці (в душі́, в животі́) *див.* нема́
◇ Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в животі́) *див.* ма́ти[2]
◇ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.*) *див.* піти́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у Бо́га (у Христа́, у ба́тька *і т. ін.*) за па́зухою (за двери́ма) *див.* па́зуха
Бо́гові
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
Дя́кувати Бо́гові (Бо́гу, Го́сподові, Го́сподеві) *див.* дя́кувати (1)
Бо́гу
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
Дя́кувати Бо́гові (Бо́гу, Го́сподові, Го́сподеві) *див.* дя́кувати (1)
Бо́же
◇ Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті) *див.* дава́ти (124)
◇ Дай Бо́же здоро́в'я *див.* дава́ти (123)
◇ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са] *див.* дава́ти (127)
◇ Дай (*рідко* пода́й) Бо́же (Бог, Го́споди) *див.* дава́ти (128)
◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)
◇ Не доведи́ (не приведи́) Бо́же (Бог, Го́споди, Госпо́дь) *див.* дово́дити (17)
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
◇ Щасти́ [тобі́ (вам, їм *і т. ін.*)] [до́ле (Бо́же)] <Хай (нехай) тобі (вам, їм *і т. ін.*) щасти́ть> *див.* щасти́ти
БО́ЖИЙ
Бо́жа
◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)
Пресвята́я Ді́во ([Марі́є], Ма́ти Бо́жа [ми́лости́ва] *і т. ін.*) *див.* ді́ва (1)
Бо́же
◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)
Бо́жий
Бо́жий (Госпо́дній) дім *див.* дім (3)
◇ Бо́жий дар *див.* дар (4)
◇ Відрізни́ти Бо́жий дар від я́єчні *див.* відрізня́ти (1)
◇ [І] на світ [бі́лий (Бо́жий)] не диви́вся б *див.* диви́тися (27)
Ці́лий Бо́жий день *див.* день (19)
◇ Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)> *див.* день (51)
◇ Як [Бо́жий] день *див.* день (52)
Бо́жим
◇ Жи́ти Бо́жим ду́хом *див.* жи́ти (4)
Бо́жі
Бо́жі ді́ти *див.* ді́ти[1] (1)
Бо́жій
◇ На Бо́жій (оста́нній) доро́зі *див.* доро́га (11)
Бо́жого
◇ Щоб сві́ту Бо́жого (свої́х ді́точо́к) не поба́чити *див.* поба́чити
◇ Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)> *див.* день (51)
Бо́жу
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / віді́йти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
БО́КОМ
бо́ком
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком > *див.* диви́тися (16)
БОЛІ́ТИ[1]
боли́ть
◇ Аж душа́ боли́ть *див.* душа́ (5)
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.*) / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.*) *див.* душа́ (19)
БОЛІ́ТИ[2]
болі́ти
◇ Болі́ти душе́ю *див.* болі́ти[2] (1)
БОЛО́ТО
болота́х
◇ Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева) *див.* понести́

БОЛЮ́ЧИЙ

болю́че

◇ Болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.)* мі́сце *див.* мі́сце

◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.)* мі́сце *див.* попада́ти

БОЛЯ́ЧКА

боля́чку

◇ Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку) *див.* би́ти (30)

БОРГ

борг

Дава́ти / да́ти у борг *див.* дава́ти (12)

БО́РНИЙ

бо́рні

△ Бо́рні до́брива (мікродо́брива) *див.* до́бриво (1)

БОРЩ

борщ

◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

БО́ЧКА[1]

бо́чки

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з [поро́жньої (духові́ї)] бо́чки *див.* бо́чка[1] (2)

бо́чку

◇ Влити в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю *див.* влива́ти[1] (1)

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* у бездо́нну (діря́ву) бо́чку *див.* бо́чка[1] (3)

бо́чці

◇ Ло́жка дьо́гтю [в бо́чці ме́ду] *див.* ло́жка

БОЯ́ТИСЯ

боя́тися

◇ [І] ду́ху боя́тися *див.* боя́тися (4)

БРАКУВА́ТИ[1]

бракує

◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] кле́пки у голові́ *див.* нема́

БРАТ

брат

Брат у дру́гих <Троюрі́дний брат> *див.* брат (2)

Брат у пе́рших <Двоюрі́дний брат> *див.* брат (3)

БРА́ТИ

бере́

◇ Бере́ на дрижаки́ *див.* бра́ти (56)

◇ Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́ *і т. ін.) див.* доса́да (1)

◇ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)

◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.)* / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.)* [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)

◇ Життя́ бере́ / взяло́ своє́ *див.* життя́ (4)

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

бери́

◇ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)

беру́ть

◇ Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють *і т. ін.)* / пробра́ли (взяли́, вхопи́ли *і т. ін.) див.* дрижаки́ (1)

◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)

бра́ти

◇ Бра́ти / взя́ти в жме́ню *див.* бра́ти (59)

◇ Бра́ти / взя́ти в оби́дві жме́ні *див.* бра́ти (65)

Бра́ти / взя́ти декре́тну відпу́стку *див.* бра́ти (7)

◇ Бра́ти / взя́ти за живі́т *див.* бра́ти (77)

◇ Бра́ти (дава́ти *кому)* / взя́ти (да́ти *кому)* рева́нш *див.* бра́ти (124)

◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) *(рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)

Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* бра́ти (44)

◇ Бра́ти *(рідко* прийма́ти) / взя́ти *(рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)

◇ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)

◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)

◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)

БРА́ТИСЯ

бере́ться

◇ [Аж] дур голови́ бере́ться *див.* дур (1)

бра́тися

◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)

◇ Благословля́тися *(рідко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)

БРА́ТНІЙ

бра́тню

◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помі́чну *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]

БРИНІ́ТИ

брини́ть

◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)

БРОВА́

брів

Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* метну́ти

брова́ми

Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* метну́ти

брово́ю

Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* метну́ти

БРОДЯ́ЖНИЦЬКИЙ

бродя́жницький

Бродя́чий (бродя́жницький) спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб

БРОДЯ́ЧИЙ

бродя́чий

Бродя́чий (бродя́жницький) спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб

БРО́НЗОВИЙ

бро́нзова

△ Бро́нзовий вік <Бро́нзова доба́> *див.* вік (11)

бро́нзовий

△ Бро́нзовий вік <Бро́нзова доба́> *див.* вік (11)

БРОНХІА́ЛЬНИЙ

бронхіа́льне

△ Бронхіа́льне де́рево *див.* де́рево (5)

БРЮНЕ́Т

брюне́т

Жагу́чий брюне́т *див.* брюне́т (1)

БУ́БЛИК

бу́блика

◇ Ді́рка з (від) бу́блика *див.* ді́рка (1)

◇ Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика *і т. ін.) див.* ма́ти[2]

◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)

бу́блики

◇ Діста́неться на горі́хи (на кисли́чки, на бу́блики) *див.* дістава́тися (3)

бу́бликом

◇ Трима́ти (держа́ти) хвіст (хвоста́) трубо́ю (бу́бликом) *див.* трима́ти

БУ́БНА[2]

бу́бни

◇ Ви́бити (да́ти) бу́бну (бу́бни) *див.* вибива́ти (18)

бу́бну

◇ Ви́бити (да́ти) бу́бну (бу́бни) *див.* вибива́ти (18)

БУДИ́НОК

буди́нок

Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім> *див.* буди́нок (1)

Бюро́ (буди́нок) [до́брих] по́слуг *див.* бюро́ (2)

Дитя́чий буди́нок *див.* буди́нок (4)

БУДІВНИ́ЦТВО

будівни́цтво

Житлове́ будівни́цтво *див.* будівни́цтво (1)

БУДЬ-ЯКИ́Й

будь-яки́х

◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)

будь-яко́го

◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)

БУРЯ́К
буряків
◇ Наздогáд (навдогáд, *розм.* надогáд) буряків [, щоб далú капусти *(рідко* колú мóркви трéба)] *див.* наздогáд
БУ́ТИ
бýде
◇ [Аж (і)] нéбу *(рідко* нéбові) [бýде (стáне)] жáрко *див.* жáрко (1)
◇ [І] дýху не бýде *див.* бýти (95)
◇ Не бýде добрá *див.* бýти (99)
◇ Щоб (бодáй) добрá не булó <Хай добрá не бýде!> *див.* бýти (107)
булá
◇ Як (колú) бáба булá дíвкою *див.* бáба[1] (9)
булó
◇ Де вже булó *див.* бýти (88)
◇ Добрá б не булó! *див.* бýти (89)
◇ І в (на) дýмці не булó *див.* бýти (94)
◇ І гáдки (дýмки) немá (немáє, не булó) *див.* немá
◇ І дýху немá (немáє, не булó, не чýти *і т. ін.) див.* немá
◇ [І (ні, анí)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
◇ Мíсця живóго немá (немáє, не булó *і т. ін.) див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó) дíла *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не вистачáє, бракýє *і т. ін.)* [однієї (трéтьої, десятої *і т. ін.)*] клéпки у головí *див.* немá
Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [нíякого (жóдного)] сýмніву ([нíяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не стáло *і т. ін.)* життя́ *див.* немá
◇ Скíльки [(що) є (булó)] дýху *див.* бýти (105)
◇ Щоб (бодáй) добрá не булó <Хай добрá не бýде!> *див.* бýти (107)
◇ Щоб [і] дýху не булó *див.* бýти (108)
◇ Що мáє (мáєш, є, булó *і т. ін.)* сúли (сил, дýху) *див.* мáти[2]
бýти
◇ Бýти в дíлі *див.* бýти (47)
◇ Бýти висóкої дýмки *див.* бýти (49)
◇ Бýти [і] вдóма (дóма) й зáмужем *див.* бýти (63)
◇ Бýти íншої дýмки *див.* бýти (64)
Бýти на остáнніх днях *див.* бýти (15)
Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [нíякого (жóдного)] сýмніву ([нíяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá
є
◇ Є де розвернýтися *див.* бýти (90)
◇ Скíльки [(що) є (булó)] дýху *див.* бýти (105)
◇ Що мáє (мáєш, є, булó *і т. ін.)* сúли (сил, дýху) *див.* мáти[2]
БУФЕРИЗА́ЦІЯ
буферизáція
△ Динамíчна буферизáція *див.* буферизáція (1)

БУХА́Н
буханів
◇ Давáти / дáти штовханів (штурханів, стусанів, буханів *і т. ін.) див.* давáти (109)
БУХА́РСЬКИЙ
бухáрський
△ Бухáрський емірáт *див.* емірáт (1)
БЮДЖЕ́Т
бюджéту
△ Балáнс держáвного бюджéту *див.* балáнс[1] (5)
БЮДЖЕ́ТНИЙ
бюджéтний
△ Бюджéтний дефіцúт *див.* дефіцúт (1)
БЮРО́
бюрó
Бюрó (будúнок) [дóбрих] пóслуг *див.* бюрó (2)
Експéртне бюрó *див.* бюрó (6)
ВАВИЛО́НСЬКИЙ
вавилóнський
◇ Вавилóнський (єгúпетський) полóн *див.* полóн
ВАГА́[1]
вагá
△ Живá вагá *див.* вагá[1] (3)
вагú
Спрáва [величéзної (велúкої)] держáвної (світовóї) вагú *див.* спрáва[1]
вагý
◇ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти (зогнáти) жир (вагý) *див.* зганя́ти
ВА́ЖИТИ
вáжити
◇ Вáжити головóю (життя́м) *див.* вáжити (1)
ВАЖКИ́Й
важкúй
◇ [Важкúй] кáмінь дáвить дýшу (на сéрце) *див.* кáмінь
◇ Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важкúй] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душí) *див.* здіймáти
◇ Тяжкúй (важкúй) кáмінь ліг (упáв, звалúвся) на грýди (на дýшу, на сéрце) *див.* кáмінь
важкúм
◇ Важкúм (недóбрим) дýхом дúхати *див.* дúхати (2)
◇ Лежáти [важкúм] кáменем (тягарéм) на сéрці (на душí) *див.* лежáти
ВА́ЖКО
вáжко
◇ Вáжко (тя́жко) на сéрці (на душí) *див.* вáжко (2)
ВА́ЖЧАТИ
вáжчає
◇ Вáжчає на душí *див.* вáжчати (1)
ВА́КСА
вáкса
◇ Дíло трубá (табáк, вáкса) *див.* дíло (15)
ВАКЦИ́НА
вакцúна
△ Живá вакцúна *див.* вакцúна (1)
ВАЛ[1]
вал
◇ Дев'я́тий вал *див.* вал[1] (1)

ВАЛЕ́НТНІСТЬ
валéнтність
△ Екологíчна валéнтність *див.* валéнтність (1)
ВАЛИ́ТИ[1]
валúти
◇ Валúти (звáлювати) / звалúти все докýпи (до однієї (однóї) кýпи) *див.* валúти[1] (2)
◇ Валúти (звáлювати, перекладáти) / звалúти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) головú на здорóву *див.* валúти[1] (4)
ВАЛОВИ́Й[1]
валовúй
△ Валовúй дохíд *див.* дохíд (1)
ВАЛУ́Н
валунú
△ Ератúчні валунú *див.* валýн (1)
ВАЛЮ́ТНИЙ
валю́тна
△ Валю́тна (девíзна) полíтика *див.* полíтика
валю́тний
△ Валю́тний дéмпінг *див.* дéмпінг (1)
△ Валю́тний деривати́в *див.* деривати́в (1)
ВАЛЯ́ТИ
валя́ти
◇ Валя́ти (клéїти, стрóїти *і т. ін.)* дýрня *(рідко* дуракá) *див.* валя́ти (1)
ВАЛЯ́ТИСЯ
валя́тися
◇ На дорóзі (на вýлиці, на смíттí *і т. ін.)* не валя́тися *див.* валя́тися (2)
ВА́ЛЬМОВИЙ
вáльмовий
△ Вáльмовий дах *див.* дах (1)
ВАМПІ́Р
вампíр
Енергетúчний вампíр *див.* вампíр (1)
ВАРТ[1]
варт
◇ Не вáртий (не варт) дóброго (пýтнього) слóва *див.* вáртий (3)
◇ Не вáртий (не варт) [і] вúїденого яйця́ (вúшкварки, дíрки з бýблика, фýнта клóччя, тóрби сíчки *і т. ін.) див.* вáртий (4)
◇ Не вáртий (не варт) [і] [лáманого] грошá (карбóванця, [щербáтої] копíйки, шагá, шéляга, [мíдного] п'ятакá) [в базáрний день] *див.* вáртий (5)
ВА́РТИЙ
вáртий
◇ Не вáртий (не варт) дóброго (пýтнього) слóва *див.* вáртий (3)
◇ Не вáртий (не варт) [і] вúїденого яйця́ (вúшкварки, дíрки з бýблика, фýнта клóччя, тóрби сíчки *і т. ін.) див.* вáртий (4)
◇ Не вáртий (не варт) [і] [лáманого] грошá (карбóванця, [щербáтої] копíйки, шагá, шéляга, [мíдного] п'ятакá) [в базáрний день] *див.* вáртий (5)
ВА́РТІСТЬ
вáртість
△ Дóдана вáртість *див.* вáртість (3)
△ Пóдаток на дóдану вáртість *див.* пóдаток

ВАХТОВИ́Й
вахтови́й
Вахтови́й (шка́нцевий) журна́л *див.* журна́л (1)
ВАШ
ва́ша
◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.)* <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.)*> *див.* ді́ло (14)
◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.)* спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.)* ді́ло> *див.* спра́ва[1]
ва́ше
◇ Де на́ше (ва́ше, його́ *і т. ін.)* не пропада́ло *(рі́дше* не пропада́є) *див.* наш
◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.)* <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.)*> *див.* ді́ло (14)
◇ Куди́ твоє́ *(рі́дше* ва́ше) ді́ло *див.* ді́ло (20)
◇ Моє́ (ва́ше, його́ *і т. ін.)* ді́ло сторона́ *(рі́дко* збо́ку) *див.* ді́ло (21)
◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.)* спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.)* ді́ло> *див.* спра́ва[1]
ва́шого
З ва́шого до́зволу *див.* до́звіл (1)
ВВЕ́ДЕННЯ
вве́дення
Вве́дення в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вве́дення (1)
ВВЕРХ
вверх
◇ Догори́ *(рі́дко* вверх) дном (нога́ми, *рі́дко* спо́дом) *див.* догори́ (1)
ВВЕСТИ́
ввести́
Вво́дити / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вво́дити (2)
ВВЕСЬ
все
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в дума́х) *див.* весь[1] (12)
◇ На все до́бре! *див.* весь[1] (17)
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
всі
◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рі́дше* дави́ти) / нати́снути *(рі́дше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь[1] (19)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
всіє́ю
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
всім
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
всіх
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти[2]
◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]
всього́
◇ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)
І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла> *див.* ті́льки
◇ На дове́ршення [всього́] *див.* дове́ршення (1)
всьо́му
◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]
всю
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти[1] (1)
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
ВВІЙТИ́
ввійти́
◇ Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́ *див.* вступа́ти[1] (9)
Вхо́дити / ввійти́ в дові́ру (в дові́р'я) *див.* вхо́дити (1)
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
ввійшо́в
◇ Дух у п'я́ти залі́з (ввійшо́в) *див.* дух (12)
ВВО́ДИТИ
вво́дити
Вво́дити / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вво́дити (2)
ВГО́РУ
вго́ру
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
◇ Де́рти но́са (го́лову) [вго́ру] *див.* де́рти (10)
◇ Зала́зити (де́ртися) вго́ру *див.* зала́зити[1]
Здійма́ти *(рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти *(рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.) див.* здійма́ти
◇ Не дава́ти / не да́ти і вго́ру гля́нути *див.* дава́ти (170)
ВДАВА́ТИСЯ
вдава́тися
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
ВДА́РИТИ
вдар
◇ Хоч об доро́гу вдар *див.* ударя́ти
вда́рити
Би́ти / вда́рити в доло́ні *див.* би́ти (1)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)
ВДА́РИТИСЯ
вда́ритися
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
ВДАРЯ́ТИСЯ
вдаря́тися
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
ВДА́ТИСЯ
вда́тися
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
ВДЕНЬ
вдень
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.)* [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
ВДИВЛЯ́ТИСЯ
вдивля́тися
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)
ВДИХА́ТИ
вдиха́ти
◇ Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́) *див.* вдиха́ти (1)
ВДИХНУ́ТИ
вдихну́ти
◇ Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́) *див.* вдиха́ти (1)
ВДО́МА
вдо́ма
◇ Бу́ти [і] вдо́ма (до́ма) й за́мужем *див.* бу́ти (63)
◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь[1] (19)
◇ Як [у се́бе] вдо́ма (до́ма) *див.* вдо́ма (1)

ВЕДМІ́ДЬ
ведме́дя
◇ Ділити шку́ру невби́того ведме́дя *див.* діли́ти (3)
ВЕ́КСЕЛЬНИЙ
ве́ксельна
△ Ве́ксельна дисципліна *див.* дисципліна[1] (1)
ВЕЛИ́КИЙ
вели́ка
Вели́ка двадця́тка *див.* двадця́тка (1)
△ Вели́ка держа́ва *див.* держа́ва (1)
Вели́кий шлях <Вели́ка доро́га> *див.* шлях
вели́ке
◇ Вели́ке ділo *див.* ділo (2)
вели́кий
Вели́кий шлях <Вели́ка доро́га> *див.* шлях
Вихо́дити / ви́йти на [вели́кий (широ́кий)] екра́н *див.* вихо́дити (10)
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
вели́ким
◇ Вели́ким (ди́вним) ди́вом *див.* ди́во (3)
вели́ких
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
вели́кого
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
вели́кої
Спра́ва [величе́зної (вели́кої)] держа́вної (світово́ї) ваги́ *див.* спра́ва[1]
ВЕЛИЧЕ́ЗНИЙ
величе́зної
Спра́ва [величе́зної (вели́кої)] держа́вної (світово́ї) ваги́ *див.* спра́ва[1]
ВЕЛІ́ННЯ
велі́нням
◇ За велі́нням (за по́кликом) се́рця (душі́) *див.* велі́ння (1)
ВЕ́НА
ве́ни
Відкрива́ти / відкри́ти жи́ли (ве́ни) *див.* відкрива́ти (1)
ВЕНЕЦІА́НСЬКИЙ
венеціа́нське
Венеціа́нське (венеці́йське) скло (дзе́ркало) *див.* скло
ВЕНЕЦІ́ЙСЬКИЙ
венеці́йське
Венеціа́нське (венеці́йське) скло (дзе́ркало) *див.* скло
ВЕРНУ́ТИ[1]
ве́рне
◇ [Аж] з душі ве́рне *див.* верну́ти[1] (1)
ВЕРСТВОВИ́Й[1]
верствова́
Верствови́й шлях <Верствова́ доро́га> *див.* шлях
верствови́й
Верствови́й шлях <Верствова́ доро́га> *див.* шлях

ВЕРСТОВИ́Й
верстова́
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
верстови́й
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
ВЕРТІ́ТИСЯ
верти́ться
◇ Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці) *див.* верті́тися (2)
◇ Ду́мка верти́ться (кру́титься) в голові́ *див.* ду́мка (5)
ВЕРШО́К
вершка́
◇ Від горшка́ два (три) вершка́ *див.* два (2)
вершки́
◇ На два вершки́ *див.* вершо́к (1)
ВЕСЕЛИ́ТИ
весели́ти
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
ВЕ́СЕЛО
ве́село
◇ Ле́гко (лю́бо, ве́село *і т. ін.)* на душі́ (на се́рці) *див.* ле́гко
ВЕСЛО́
весло́
Дволопате́ве весло́ *див.* весло́ (1)
ВЕСТИ́
вести́
Вести́ да́лі *див.* вести́ (2)
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
ВЕСЬ[1]
весь
◇ На весь дух *див.* дух (15)
все
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х) *див.* весь[1] (12)
◇ На все до́бре! *див.* весь[1] (17)
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
всі
◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / натисну́ти *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь[1] (19)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́

всіє́ю
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
всім
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
всіх
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти[2]
◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьому світу> *див.* світ[2]
всього́
◇ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)
І (та й) тільки <Та й тільки всього́> <[Та] тільки й ді́ла> *див.* тільки
◇ На дове́ршення [всього́] *див.* дове́ршення (1)
всьо́му
◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]
всю
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти[1] (1)
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
ВЕ́ЧІР
ве́чір
◇ До́брий ве́чір! <*рідше* До́брого ве́чора!> *див.* ве́чір (6)
ве́чора
◇ Аби́ день до ве́чора *див.* день (27)
◇ До́брий ве́чір! <*рідше* До́брого ве́чора!> *див.* ве́чір (6)
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, доте́мна, до но́чі) *див.* ра́нок
ВЖЕ
вже
[Бі́лий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)
◇ Да́лі (бі́льше) [й (вже)] ні́куди *див.* ні́куди
◇ Де вже було́ *див.* бу́ти (88)
◇ Де [вже] і пе́рець не росте́ *див.* пе́рець
◇ [Та] де [вже] там (тут, тобі́) *див.* де[2] (5)
ВЖИ́ТОК
вжи́тку
Предме́ти (ре́чі) дома́шнього (ха́тнього) вжи́тку *див.* предме́т
ВЗИ́МКУ
взи́мку
◇ Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш *див.* дістава́ти (15)
ВЗНАКИ́
взнаки́
◇ Дава́ти / да́ти себе́ зна́ти (взнаки́) *див.* дава́ти (95)

◇ Дава́тися / да́тися взнаки́ *див.* дава́тися (1)
◇ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
ВЗЯ́ТИ
взяв
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.)* / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.)* [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
взяла́
◇ Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́ *і т. ін.) див.* доса́да (1)
Журба́ (жура́) навляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)
взяли́
◇ Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють *і т. ін.)* / пробра́ли (взяли́, вхопи́ли *і т. ін.) див.* дрижаки́ (1)
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
взяло́
◇ Життя́ бере́ / взяло́ своє́ *див.* життя́ (4)
взя́ти
◇ Бра́ти / взя́ти в жме́ню *див.* бра́ти (59)
◇ Бра́ти / взя́ти в оби́дві жме́ні *див.* бра́ти (65)
Бра́ти / взя́ти декре́тну відпу́стку *див.* бра́ти (7)
◇ Бра́ти / взя́ти за живі́т *див.* бра́ти (77)
◇ Бра́ти (дава́ти *кому)* / взя́ти (да́ти *кому)* рева́нш *див.* бра́ти (124)
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [сво́го] се́рця (до [своє́ї] душі́) *(рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* бра́ти (44)
◇ Бра́ти *(рідко* прийма́ти) / взя́ти *(рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)
◇ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)
◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)
◇ Взя́ти ду́лю [під ніс] *див.* узя́ти
◇ Взя́ти на живу́ ни́тку *див.* узя́ти
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обі́йняти *і т. ін.)* в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
◇ Ні (ані́) да́ти ні взя́ти *див.* дава́ти (190)
ві́зьме
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
ВЗЯ́ТИЙ
взя́тий
◇ Взя́тий в жме́ню *див.* узя́тий

ВЗЯ́ТИСЯ
взя́вся
◇ Де взя́вся на на́шу (мою́) го́лову *див.* узя́тися
взя́тися
◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)
◇ Де не взя́тися (не візьми́сь) *див.* узя́тися
візьми́сь
◇ Де не взя́тися (не візьми́сь) *див.* узя́тися
ВИ
вам
◇ Добри́вечір [вам] у ха́ту *див.* добри́вечір (1)
◇ Мир вам! <Мир сьому́ до́му!> *див.* мир[1]
Ось я тобі [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобі [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я[2]
◇ Хай [тобі́, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
◇ Щасти́ [тобі́ (вам, їм *і т. ін.)*] [до́ле (Бо́же)] <Хай (неха́й) тобі́ (вам, їм *і т. ін.)* щасти́ть> *див.* щасти́ти
вас
◇ Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)
ВИБАЧА́ТИ
вибача́й
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
вибача́йте
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
ВИ́БАЧИТИ
ви́бач
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
ви́бачте
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
Ви́бачте / дару́йте ласка́во *див.* вибача́ти (2)
ВИБИВА́ТИ
вибива́ти
◇ Вибива́ти (би́ти) дрижаки́ (дріб) *див.* вибива́ти (8)
Вибива́ти / ви́бити шлях (доро́гу) *див.* вибива́ти (1)
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
ВИБИВА́ТИСЯ
вибива́тися
◇ Вибива́тися / ви́битися на [широ́ку] доро́гу *див.* вибива́тися (6)

ВИБИРА́ТИ
вибира́ти
◇ Ду́шу вибира́ти / ви́брати *див.* вибира́ти (2)
ВИ́БИТИ
ви́бити
Вибива́ти / ви́бити шлях (доро́гу) *див.* вибива́ти (1)
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
◇ Ви́бити (да́ти) бу́бну (бу́бни) *див.* вибива́ти (18)
◇ Ви́бити дух (ду́шу) *див.* вибива́ти (19)
ВИ́БИТИСЯ
ви́битися
◇ Вибива́тися / ви́битися на [широ́ку] доро́гу *див.* вибива́тися (6)
ВИ́БОРИ
ви́бори
△ Двоступене́ві ви́бори *див.* ви́бори (3)
ВИ́БОРЧИЙ
ви́борча
△ Ви́борча ді́льни́ця *див.* ді́льни́ця (2)
ВИ́БРАТИ
ви́брати
◇ Ду́шу вибира́ти / ви́брати *див.* вибира́ти (2)
ВИ́БУХ
ви́бух
Демографі́чний ви́бух *див.* ви́бух (1)
ВИ́ВЕРНУТИ
ви́вернути
◇ Верта́ти / ви́вернути ду́шу *див.* вивертати (2)
ВИВЕРТА́ТИ
виверта́ти
◇ Виверта́ти / ви́вернути ду́шу *див.* виверта́ти (2)
ВИ́ВЕСТИ
ви́вести
◇ Виво́дити / ви́вести на [широ́ку] доро́гу *див.* виво́дити[1] (15)
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
ВИВО́ДИТИ[1]
виво́дити
◇ Виво́дити / ви́вести на [широ́ку] доро́гу *див.* виво́дити[1] (15)
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
ВИГАНЯ́ТИ
виганя́ти
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
◇ Виганя́ти дух *див.* виганя́ти (2)
ВИГЛЯДА́ТИ[2]
вигляда́ти
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
ВИ́ГНАТИ
ви́гнати
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)

ВИ́ГОРІТИ
ви́горить
◇ Діло (спра́ва) ви́горить *див.* діло (13)
ВИ́ГОРНУТИ
ви́горнути
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ВИГОРТА́ТИ
вигорта́ти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ВИ́ГРЕБТИ
ви́гребти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ВИГРІБА́ТИ
вигріба́ти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ВИ́ГУЛЬНИЙ
ви́гульний
△ Ви́гульний дво́рик *див.* дво́рик (1)
ВИД[2]
вид
△ Доко́наний вид *див.* вид[2] (1)
ВИ́ДАНИЙ[2]
ви́дано
◇ Де [ж] такий (пак, це, се, то, таке́) ви́дано *див.* ви́даний[2] (1)
ВИДАННЯ́
виданні́
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* дівка на виданні́ (засва́тана дівка) *див.* дівка (2)
ВИДА́ТОК
вида́тків
△ Бала́нс дохо́дів і вида́тків *див.* бала́нс[1] (6)
ВИ́ДЕРЖАТИ
ви́держати
Держа́ти / ви́держати (продержа́ти) коректу́ру *див.* держа́ти (1)
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) іспит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
ВИ́ДЕРТИ
ви́дерти
◇ Видира́ти / ви́дерти ду́шу [з тіла] *див.* видира́ти (2)
◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі́ *(рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
ВИДЗВО́НЮВАТИ
видзво́нювати
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзвони *див.* дзвони́ти (1)
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)

ВИДИРА́ТИ
видира́є
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
видира́ти
◇ Видира́ти / ви́дерти ду́шу [з тіла] *див.* видира́ти (2)
◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі́ *(рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)
видира́ють
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
ВИ́ЖИТИ
ви́жити
Ди́вом ви́жити (зберегти́ся, уціліти *і т. ін.) див.* вижива́ти (1)
ВИ́ЇДЕНИЙ
ви́їденого
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, дірки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби січки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)
ВИЇЗНИ́Й
виїзні́
Виїзні́ докуме́нти *див.* докуме́нт (1)
ВИЙМА́ТИ
вийма́ти
◇ Вийма́ти / ви́йняти ду́шу (се́рце) *див.* вийма́ти (2)
ВИ́ЙНЯТИ
ви́йми
◇ Хоч із душі́ ви́йми *див.* вийма́ти (3)
ви́йняти
◇ Вийма́ти / ви́йняти ду́шу (се́рце) *див.* вийма́ти (2)
ВИ́ЙТИ
ви́йти
Вихо́дити / ви́йти в ефі́р *див.* вихо́дити (3)
Вихо́дити / ви́йти дру́ком *див.* вихо́дити (5)
Вихо́дити / ви́йти з діте́й *див.* вихо́дити (7)
Вихо́дити / ви́йти на [вели́кий (широ́кий)] екра́н *див.* вихо́дити (10)
Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́) *див.* вихо́дити (11)
◇ Вихо́дити / ви́йти на доро́гу (на шлях) *див.* вихо́дити (31)
◇ Вихо́дити / ви́йти на широ́ку доро́гу *див.* вихо́дити (34)
ви́йшов
◇ Дух ви́йшов (ви́скочив, *грубо* ви́пер) *див.* дух (8)
ВИКИДА́ТИ
викида́ти
◇ Викида́ти / ви́кинути дур з голови́ *див.* викида́ти (1)
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з пам'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.) див.* викида́ти (12)
ВИКИДНИ́Й
викидни́й
△ Викидни́й е́кспорт *див.* е́кспорт (2)

ВИ́КИНУТИ
ви́кинути
◇ Викида́ти / ви́кинути дур з голови́ *див.* викида́ти (1)
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з пам'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.) див.* викида́ти (12)
ВИКЛАДА́ТИ
виклада́ти
◇ Виклада́ти / ви́класти ду́шу *див.* виклада́ти (1)
ВИ́КЛАСТИ
ви́класти
◇ Виклада́ти / ви́класти ду́шу *див.* виклада́ти (1)
ВИ́КЛИКАТИ
ви́кликати
Виклика́ти / ви́кликати на поєди́нок (на двобі́й) *див.* виклика́ти (1)
Виклика́ти / ви́кликати на про́від (до дро́ту) *див.* виклика́ти (2)
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, ніяко́го)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, ніяки́х)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
ВИКЛИКА́ТИ
виклика́ти
Виклика́ти / ви́кликати на поєди́нок (на двобі́й) *див.* виклика́ти (1)
Виклика́ти / ви́кликати на про́від (до дро́ту) *див.* виклика́ти (2)
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, ніяко́го)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, ніяки́х)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
ВИ́КРЕСЛИТИ
ви́креслити
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своєї] пам'яті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
ВИКРЕ́СЛЮВАТИ
викре́слювати
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своєї] пам'яті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
ВИ́КРУЧЕНИЙ
ви́кручена
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* ви́кручена (діря́ва) ганчі́рка *див.* ганчі́рка (1)
ВИЛА́ЗИТИ
вила́зити
◇ Вила́зити (вилізáти) / ви́лізти з дра́нтя *див.* вила́зити (1)
вила́зять
◇ [Аж (і)] очі на лоб (на ло́ба, *рідше* догори́ *і т. ін.)* лі́зуть (вила́зять) / полізли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
ВИ́ЛЕТІТИ
ви́летіла
◇ Душа́ вилітає (відлітає, тікає *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.)* з тіла *див.* душа́ (21)
ВИЛИВА́ТИ
вилива́ти
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу *(рідко* [своє́] се́рце) *див.* вилива́ти (1)
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] жовч *див.* вилива́ти (2)
◇ Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи *див.* ли́ти

ВИ́ЛИТИ
ви́лити
◇ Виливáти / ви́лити [свою́] дýшу *(рідко* [своє́] сéрце) *див.* виливáти (1)
◇ Виливáти / ви́лити [свою́] жовч *див.* виливáти (2)
◇ Ли́ти (виливáти, проливáти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльóзи *див.* ли́ти
ВИЛІЗÁТИ
вилізáти
◇ Вилáзити (вилізáти) / ви́лізти з дрáнтя *див.* вилáзити (1)
ВИ́ЛІЗТИ
ви́лізли
◇ [Аж (і)] óчі на лоб (на лóба, *рідше* догори́ *і т. ін.)* лі́зуть (вилáзять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* óко[1]
ви́лізти
◇ Вилáзити (вилізáти) / ви́лізти з дрáнтя *див.* вилáзити (1)
◇ В однé (однó) вýхо влі́зти, а в дрýге ви́лізти *див.* влáзити (6)
ВИЛІТÁТИ
вилітáє
◇ Душá вилітáє (відлітáє, тікáє *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втеклá *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душá (21)
ВИЛЬНУ́ТИ
вильну́ти
◇ Вильну́ти навéрх дéнцéм *див.* вильну́ти (1)
ВИ́МОВИТИ
ви́мовити
◇ Не вмі́ти (не могти́) слóва (двох слів) ви́мовити (сказáти) *див.* умі́ти
ВИ́МОТАТИ
ви́мотати
◇ Вимóтувати (висóтувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимóтувати (1)
◇ Вимóтувати (мотáти, витягáти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] дýшу *див.* вимóтувати (2)
ВИМÓТУВАТИ
вимóтувати
◇ Вимóтувати (висóтувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимóтувати (1)
◇ Вимóтувати (мотáти, витягáти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] дýшу *див.* вимóтувати (2)
ВИ́ННИЙ[2]
ви́нний
△ Ви́нний (ети́ловий) спирт *див.* спирт
ВИНÓ[1]
винó
Живé винó *див.* винó[1] (2)
ВИНОГРÁД
виногрáд
Ди́кий виногрáд *див.* виногрáд (1)
ВИ́НОС
ви́нос
△ Ви́нос дáху *див.* ви́нос (1)
ВИНЯТКÓВИЙ
винятковá
△ Винятковá економі́чна зóна *див.* зóна
ВИПАДÁТИ
випадáє
◇ Випадáє / ви́пав жéреб *див.* жéреб[1] (1)
випадáти
◇ Випадáти / ви́пасти з дýмки (з голови́, з пáм'яті) *див.* випадáти (3)
◇ Ви́пасти / випадáти на дóлю *див.* випадáти (7)
ВИ́ПАСТИ[1]
ви́пав
◇ Випадáє / ви́пав жéреб *див.* жéреб[1] (1)
ви́пала
◇ Дóля ви́пала *див.* дóля[1] (1)
ви́пасти
◇ Випадáти / ви́пасти з дýмки (з голови́, з пáм'яті) *див.* випадáти (3)
◇ Ви́пасти / випадáти на дóлю *див.* випадáти (7)
ВИ́ПЕРТИ
ви́пер
◇ Дух ви́йшов (ви́скочив, *грубо* ви́пер) *див.* дух (8)
ви́перло
◇ Ви́перло дýшу *див.* випирáти (1)
ВИПИВÁТИ
випивáти
◇ Ви́пити / випивáти (пи́ти) [гіркý (пóвну)] [чáшу] ([пóвний] ківш) [ли́ха, мýки *і т. ін.*] [до крáю (до дна, до дéнця)] *див.* випивáти (1)
ВИПИРÁТИ
випирáє
◇ Випирáє дух *див.* випирáти (2)
ВИ́ПИТИ
ви́пити
◇ Ви́пити / випивáти (пи́ти) [гіркý (пóвну)] [чáшу] ([пóвний] ківш) [ли́ха, мýки *і т. ін.*] [до крáю (до дна, до дéнця)] *див.* випивáти (1)
ВИПРОБÓВУВАТИ
випробóвувати
◇ Випробóвувати дóлю *див.* випробóвувати (3)
ВИПРОМІ́НЮВАННЯ
випромі́нювання
△ Електромагні́тне випромі́нювання *див.* випромі́нювання (2)
ВИПУСКÁТИ
випускáти
Випускáти / ви́пустити в ефі́р *див.* випускáти (1)
Випускáти / ви́пустити дрýком *див.* випускáти (2)
Випускáти / ви́пустити на [ширóкий] екрáн *див.* випускáти (4)
◇ В однé (однó) вýхо (ýхо) впускáти / впусти́ти, а в дрýге (дрýгим) випускáти / ви́пустити *див.* впускáти[1] (1)
ВИ́ПУСТИТИ
ви́пустити
Випускáти / ви́пустити в ефі́р *див.* випускáти (1)
Випускáти / ви́пустити дрýком *див.* випускáти (2)
Випускáти / ви́пустити на [ширóкий] екрáн *див.* випускáти (4)
◇ Ви́пустити дух *див.* випускáти (14)
◇ Ви́пустити дýшу [з ті́ла] *див.* випускáти (15)
◇ В однé (однó) вýхо (ýхо) впускáти / впусти́ти, а в дрýге (дрýгим) випускáти / ви́пустити *див.* впускáти[1] (1)
ВИ́РАЗКА
ви́разка
△ Ви́разка дванадцятипáлої ки́шки *див.* ви́разка (1)
ВИ́РВАТИСЯ
ви́рватися
◇ З душéю втекти́ (ви́рватися) *див.* утікáти[1]
ВИРИВÁТИ[1]
виривáти
◇ Виривáти дýшу *див.* виривáти[1] (6)
ВИ́РІБ
ви́роби
Електротехні́чні ви́роби *див.* ви́ріб (1)
ВИ́РІШИТИ
ви́рішити
◇ Вирі́шувати (рішáти) / ви́рішити (ріши́ти) дóлю *див.* вирі́шувати (1)
ВИРІ́ШУВАТИ
вирі́шувати
◇ Вирі́шувати (рішáти) / ви́рішити (ріши́ти) дóлю *див.* вирі́шувати (1)
ВИ́РОБИТИ
ви́робити
◇ Мáти / ви́робити дóбрий смак *див.* мáти[2]
ВИРОБНИ́ЦТВО
виробни́цтво
Запровáджувати / запровáдити в життя́ (у виробни́цтво, у прáктику) *див.* запровáджувати
ВИ́РОСТИ
ви́росте
◇ Як на долóні вóлосся ви́росте *див.* вóлосся (2)
ВИРУВÁТИ
вирýє
◇ Кров кипи́ть (закипáє, вирýє *і т. ін.)* / закипі́ла (завирувáла) [у жи́лах (у скрóнях)] *див.* кров
ВИРУШÁТИ
вирушáти
Вирушáти (рушáти, пускáтися *і т. ін.)* / ви́рушити (рýшити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у дорóгу) *див.* вирушáти (1)
ВИ́РУШИТИ
ви́рушити
Вирушáти (рушáти, пускáтися *і т. ін.)* / ви́рушити (рýшити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у дорóгу) *див.* вирушáти (1)
ВИРЯДЖÁТИ
виряджáти
Збирáти (виряджáти) / зібрáти (ви́рядити) в путь (в дорóгу) *див.* збирáти
ВИ́РЯДИТИ
ви́рядити
Збирáти (виряджáти) / зібрáти (ви́рядити) в путь (в дорóгу) *див.* збирáти
ВИСÁДЖУВАТИ
висáджувати
Висáджувати / ви́садити десáнт *див.* висáджувати (2)
ВИ́САДИТИ
ви́садити
Висáджувати / ви́садити десáнт *див.* висáджувати (2)

ВИ́СІТИ
ви́сіти
◇ Ви́сіти дамо́кловим мече́м *див.* ви́сіти (1)
◇ Ви́сіти на телефо́ні (на дро́ті, на про́воді) *див.* ви́сіти (4)
ВИ́СКОЧИТИ
ви́скочив
◇ Дух ви́йшов (ви́скочив, *грубо* ви́пер) *див.* дух (8)
ВИ́СНОВОК
ви́сновку
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
ви́сновок
Експе́ртний ви́сновок *див.* ви́сновок (2)
ВИСО́КИЙ
висо́кого
◇ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
висо́кої
◇ Бу́ти висо́кої ду́мки *див.* бу́ти (49)
◇ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
висо́кою
◇ До́рого (дорого́ю (висо́кою) ціно́ю) заплати́ти *див.* заплати́ти
ВИ́СОТАТИ
ви́сотати
◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)
ВИСО́ТУВАТИ
висо́тувати
◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)
ВИ́СТАВИТИ
ви́ставити
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за по́ріг, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
ВИСТАВЛЯ́ТИ
виставля́ти
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за по́ріг, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
ВИСТАЧА́ТИ
вистача́є
◇ Не вистача́є (не ста́є) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху *див.* вистача́ти (2)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, бракує *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] клёпки у голові *див.* нема́
ВИ́СТАЧИТИ
ви́стачить
◇ Не вистача́є (не ста́є) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху *див.* вистача́ти (2)
◇ Скі́льки ду́ху ви́стачить *див.* вистача́ти (3)
ВИТА́ТИ
вита́ти
◇ Вита́ти (літа́ти, *рідко* ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях *і т. ін.) див.* витати (1)
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
ВИ́ТРАВИТИ[1]
ви́травити
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] пам'я́ті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
ВИТРА́ВЛЮВАТИ[1]
витра́влювати
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] пам'я́ті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
ВИТРАЧА́ТИ
витрача́ти
◇ Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́ *див.* тра́тити
ВИ́ТРИМАТИ
ви́тримати
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
ВИ́ТРИМКА
ви́тримку
◇ Заклика́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку) *див.* заклика́ти
ВИ́ТРУСИТИ
ви́трусити
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з пам'я́ті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.) див.* викида́ти (12)
ВИ́ТРЯСТИ
ви́трясти
◇ Ви́трясти ду́шу *див.* витряса́ти (2)
ВИТЯГА́ТИ
витяга́ти
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* витяга́ти (1)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
ВИ́ТЯГНУТИ
ви́тягнути
Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* витяга́ти (1)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
ВИ́ТЯГТИ
ви́тягти
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* витяга́ти (1)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
ВИТЯ́ГУВАТИ
витя́гувати
Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* витяга́ти (1)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
ВИХІДНИ́Й
вихідна́
△ Вихідна́ допомо́га *див.* допомо́га (2)
вихідні́
Вихідні́ да́ні *див.* да́ні (1)
ВИ́ХЛЮПНУТИ
ви́хлюпнути
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну *див.* ви́хлюпнути (1)
ВИХЛЮ́ПУВАТИ
вихлю́пувати
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну *див.* ви́хлюпнути (1)
ВИХО́ДИТИ
вихо́дити
Вихо́дити / ви́йти в ефі́р *див.* вихо́дити (3)
Вихо́дити / ви́йти дру́ком *див.* вихо́дити (5)
Вихо́дити / ви́йти з діте́й *див.* вихо́дити (7)
Вихо́дити / ви́йти на [вели́кий (широ́кий)] екра́н *див.* вихо́дити (10)
Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́) *див.* вихо́дити (11)
◇ Вихо́дити / ви́йти на доро́гу (на шлях) *див.* вихо́дити (31)
◇ Вихо́дити / ви́йти на широ́ку доро́гу *див.* вихо́дити (34)
◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
вихо́дить
◇ Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́ *див.* ду́мка (9)
ВИ́ШКВАРКА
ви́шкварки
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)
ВИ́ШКВАРКИ
ви́шкварки
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)
ВИ́ШКВАРОК
ви́шкварки
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)
ВИШУ́КУВАТИ
вишу́кувати
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.)* [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
ВИ́ЩИЙ
ви́щі
Ви́щі ешело́ни вла́ди *див.* ешело́н (1)

ВІД
від
◇ Від і до *див.* від (1)
ВІДБИВА́ТИ
відбива́ти
◇ Відби́ти / відбива́ти від до́му *див.* відбива́ти (4)
ВІДБИВА́ТИСЯ
відбива́тися
◇ Відби́тися / відбива́тися від до́му (від сім'ї) *див.* відбива́тися (2)
ВІДБИРА́ТИ
відбира́ти
◇ Відбира́ти (відніма́ти) / відібра́ти (відня́ти) життя́ *див.* відбира́ти (6)
◇ Відбира́ти (віднім́ати) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
ВІДБИ́ТИ
відби́ти
◇ Відби́ти / відбива́ти від до́му *див.* відбива́ти (4)
ВІДБИ́ТИСЯ
відби́тися
◇ Відби́тися / відбива́тися від до́му (від сім'ї) *див.* відбива́тися (2)
ВІДБІ́Й
відбі́й
◇ Дава́ти / да́ти відбі́й *див.* дава́ти (48)
ВІДБІ́Р
відбі́р
△ Приро́дний відбі́р (до́бір) *див.* відбі́р (1)
△ Шту́чний відбі́р (до́бір) *див.* відбі́р (2)
ВІДБУВА́ТИСЯ
відбува́тися
◇ Відбува́тися / відбу́тися жа́ртом (жа́ртами) *див.* відбува́тися (1)
ВІДБУ́ТИСЯ
відбу́тися
◇ Відбува́тися / відбу́тися жа́ртом (жа́ртами) *див.* відбува́тися (1)
◇ Де́шево (ле́гко) відбу́тися *див.* відбува́тися (2)
ВІДВА́ЖИТИ
відва́жити
◇ Відва́жити со́лі [до́бре] *див.* відва́жувати (2)
◇ Дава́ти (*рі́дше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рі́дше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.*) / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.*) ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ВІДВА́ЖУВАТИ
відва́жувати
◇ Дава́ти (*рі́дше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рі́дше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.*) / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.*) ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)

ВІДВЕСТИ́
відвести́
◇ Відво́дити / відвести́ ду́шу *див.* відво́дити (2)
ВІДВІ́Т
відві́т
Дава́ти / да́ти відві́т *див.* дава́ти (2)
ВІДВО́ДИТИ
відво́дити
◇ Відво́дити / відвести́ ду́шу *див.* відво́дити (2)
ВІДГАНЯ́ТИ
відганя́ти
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.*) / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.*) сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
ВІДДАВА́ТИ
віддава́ти
◇ Віддава́ти / відда́ти дани́ну (*рі́дко* дань) *див.* віддава́ти (27)
Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* віддава́ти (7)
Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* віддава́ти (16)
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
◇ Відда́ти / віддава́ти життя́ *див.* віддава́ти (35)
◇ Відда́ти (*рі́дко* покла́сти) / віддава́ти (*рі́дко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)
◇ Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м *див.* дава́ти (44)
ВІДДАВА́ТИСЯ
віддава́тися
◇ Віддава́тися / відда́тися в душі́ (в се́рці) *див.* віддава́тися (2)
ВІ́ДДАЛЬ
ві́ддалі
◇ Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] ві́дстані (ві́ддалі) *див.* трима́ти
ВІДДА́ТИ
відда́ти
◇ Віддава́ти / відда́ти дани́ну (*рі́дко* дань) *див.* віддава́ти (27)
Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* віддава́ти (7)
Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* віддава́ти (16)
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
◇ Відда́ти / віддава́ти життя́ *див.* віддава́ти (35)
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.*) *див.* віддава́ти (18)
◇ Відда́ти [і] се́рце і ду́шу *див.* віддава́ти (37)
◇ Відда́ти (*рі́дко* покла́сти) / віддава́ти (*рі́дко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)

◇ Відда́ти чо́ртові (ді́дькові) ду́шу *див.* віддава́ти (41)
◇ Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м *див.* дава́ти (44)
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову (*рі́дше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на ві́дсік *і т. ін.*)] *див.* дава́ти (49)
ВІДДА́ТИСЯ
відда́тися
◇ Віддава́тися / відда́тися в душі́ (в се́рці) *див.* віддава́тися (2)
ВІ́ДДИХ
ві́ддих
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.*) / забило (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти
◇ Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих) *див.* перево́дити
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рі́дше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти
◇ Тамує́ться по́дих (ві́ддих, ди́хання) *див.* по́дих
ВІ́ДЕНСЬКИЙ
ві́денське
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
ві́денський
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
ві́денські
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
ВІ́ДЖИЛОК
ві́джилки
◇ [Аж] жи́жки́ (*рі́дко* ві́джилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.*) / затрясли́ся (затруси́лися, затремті́ли, задрижа́ли *і т. ін.*) *див.* жи́жки́ (1)
ВІДІБРА́ТИ
відібра́ти
◇ Відбира́ти (віднім́ати) / відібра́ти (відня́ти) життя́ *див.* відбира́ти (6)
◇ Відбира́ти (віднім́ати) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
ВІДІГНА́ТИ
відігна́ти
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.*) / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.*) сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
ВІДІГРІВА́ТИ
відігріва́ти
◇ Відігріва́ти / відігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* відігріва́ти (1)
ВІДІГРІ́ТИ
відігрі́ти
◇ Відігріва́ти / відігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* відігріва́ти (1)

ВІДІЙТИ́
відійти́
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
◇ Відійти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)
◇ Відлягти́ (відійти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
◇ Відта́нути (відійти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / відійти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
ВІДІРВА́ТИ
відірва́ти
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДІРВА́ТИСЯ
відірва́тися
◇ Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́) *див.* відрива́тися[1] (1)
◇ Відрива́тися / відірва́тися ду́мкою *див.* відрива́тися[1] (2)
ВІДКІЛЯ́
відкіля́
◇ Звідки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [ві́є (дме)] *див.* ві́тер (12)
ВІДКІ́ЛЬ
відкі́ль
◇ Звідки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [ві́є (дме)] *див.* ві́тер (12)
ВІДКЛАДА́ТИ
відклада́ти
◇ Відклада́ти / відкла́сти в до́вгий я́щик (у до́вгу шухля́ду) *див.* відклада́ти (1)
ВІДКЛА́СТИ
відкла́сти
◇ Відклада́ти / відкла́сти в до́вгий я́щик (у до́вгу шухля́ду) *див.* відклада́ти (1)
ВІДКОЛО́ТИ
відколо́ти
◇ Відпуска́ти (відко́лювати) / відпусти́ти (відколо́ти) жа́рти (до́тепи) *див.* відпуска́ти (3)
ВІДКО́ЛЮВАТИ
відко́лювати
◇ Відпуска́ти (відко́лювати) / відпусти́ти (відколо́ти) жа́рти (до́тепи) *див.* відпуска́ти (3)
ВІДКОТИ́ТИ
відкоти́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти
ВІДКОША́
відкоша́
◇ Дава́ти / да́ти відкоша́ *див.* дава́ти (50)
◇ Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́ *див.* дістава́ти (10)

ВІДКРА́ЮВАТИ
відкра́ювати
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДКРА́ЯТИ
відкра́яти
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДКРИВА́ТИ
відкрива́ти
Відкрива́ти / відкри́ти жи́ли (ве́ни) *див.* відкрива́ти (1)
◇ Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру) *див.* відкрива́ти (8)
◇ Відкрива́ти / відкри́ти шлях (доро́гу) *див.* відкрива́ти (11)
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
◇ Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) две́рі *див.* відкрива́ти (17)
◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати
ВІДКРИВА́ТИСЯ
відкрива́ється
◇ Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання *див.* ди́хання (2)
◇ Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га) *див.* шлях
ВІДКРИ́ТИ
відкри́ти
Відкрива́ти / відкри́ти жи́ли (ве́ни) *див.* відкрива́ти (1)
◇ Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру) *див.* відкрива́ти (8)
◇ Відкрива́ти / відкри́ти шлях (доро́гу) *див.* відкрива́ти (11)
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
◇ Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) две́рі *див.* відкрива́ти (17)
◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати
ВІДКРИ́ТИЙ
відкри́та
△ Відкри́та еконо́міка *див.* еконо́міка (1)
Відкри́та естра́да (сце́на) *див.* естра́да (1)
◇ Відкри́та (розкри́та) душа́ *див.* душа́ (10)
◇ Відкри́тий шлях <Відкри́та доро́га> *див.* шлях
відкри́тий
◇ Відкри́тий шлях <Відкри́та доро́га> *див.* шлях
відкри́тим
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
відкри́тих
День відкри́тих двере́й *див.* день (2)
При відкри́тих две́рях *див.* две́рі (3)

відкри́ті
Відкри́ті две́рі *див.* две́рі (1)
◇ Ломи́тися у відчи́нені (відкри́ті) две́рі *див.* ломи́тися
відкри́тою
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
ВІДКРИ́ТИСЯ
відкри́вся
◇ Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га) *див.* шлях
відкри́лася
◇ Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га) *див.* шлях
відкри́лося
◇ Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання *див.* ди́хання (2)
ВІДКРИ́ТО
відкри́то
◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі *див.* диви́тися (3)
ВІДЛЕТІ́ТИ
відлеті́ла
◇ Душа́ вилітає (відлітає, тікає *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душа́ (21)
ВІДЛИ́ГНУТИ
відли́гнути
◇ Відлягти́ (відійти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
ВІДЛІТА́ТИ[1]
відліта́є
◇ Душа́ вилітає (відлітає, тікає *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душа́ (21)
ВІДЛЯГА́ТИ
відляга́ти
◇ Відлягти́ (відійти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
ВІДЛЯГТИ́
відлягти́
◇ Відлягти́ (відійти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
ВІДМА́ШКА
відма́шку
◇ Дава́ти / да́ти відма́шку *див.* дава́ти (51)
ВІДМІ́НОК
відмі́нок
△ Дава́льний відмі́нок *див.* відмі́нок (1)
ВІДМІ́РИТИ
відмі́рити
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)

ВІДМІ́РЮВАТИ
відмі́рювати
◇ Да́ти (відміряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, заліплювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ВІДМІ́РЯТИ
відмі́ряти
◇ Да́ти (відміряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, заліплювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ВІДМІРЯ́ТИ
відмі́ряти
◇ Да́ти (відміряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, заліплювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ВІДНИ́НІ
відни́ні
◇ Відни́ні [й] довіку *(рідше* до гро́бу) *див.* відни́ні (1)
ВІДНІМА́ТИ
віднім́ати
◇ Відбира́ти (віднімáти) / відібра́ти (відня́ти) життя́ *див.* відбира́ти (6)
◇ Відбира́ти (віднімáти) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
ВІДНЯ́ТИ
відня́ти
◇ Відбира́ти (віднімáти) / відібра́ти (відня́ти) життя́ *див.* відбира́ти (6)
◇ Відбира́ти (віднімáти) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
ВІ́ДОМА
ві́дома
Дово́дити / довести́ до ві́дома *див.* дово́дити (2)
ВІДО́МІСТЬ[1]
відо́мість
△ Дефе́ктна відо́мість *див.* відо́мість[1] (2)
ВІДПОЧИВА́ТИ
відпочива́є
◇ Се́рце (душа́) відпочива́є / відпочи́не *див.* се́рце
відпочива́ти
◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти *(рідко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)
ВІДПОЧИ́НОК
відпочи́нку
◇ Не дава́ти відпочи́нку ні нога́м, ні рука́м (нога́м та рука́м) *див.* дава́ти (168)
ВІДПОЧИ́ТИ
відпочи́не
◇ Се́рце (душа́) відпочива́є / відпочи́не *див.* се́рце
відпочи́ти
◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти *(рідко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)

ВІДПРА́ВИТИ
відпра́вити
Відправля́ти / відпра́вити на ета́п *див.* відправля́ти (2)
ВІДПРАВЛЯ́ТИ
відправля́ти
Відправля́ти / відпра́вити на ета́п *див.* відправля́ти (2)
ВІДПУСКА́ТИ
відпуска́ти
◇ Відпуска́ти (відко́лювати) / відпусти́ти (відколо́ти) жа́рти (до́тепи) *див.* відпуска́ти (3)
ВІДПУСТИ́ТИ
відпусти́ти
◇ Відпуска́ти (відко́лювати) / відпусти́ти (відколо́ти) жа́рти (до́тепи) *див.* відпуска́ти (3)
◇ Відпусти́ти ду́шу на пока́яння *див.* відпуска́ти (7)
ВІДПУ́СТКА
відпу́стка
△ Декре́тна відпу́стка *див.* відпу́стка (2)
відпу́стку
Бра́ти / взя́ти декре́тну відпу́стку *див.* бра́ти (7)
ВІДРИВА́ТИ[1]
відрива́ти
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДРИВА́ТИСЯ[1]
відрива́тися
◇ Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́) *див.* відрива́тися[1] (1)
◇ Відрива́тися / відірва́тися ду́мкою *див.* відрива́тися[1] (2)
ВІДРІЗНИ́ТИ
відрізни́ти
◇ Відрізни́ти Бо́жий дар від я́єчні *див.* відрізня́ти (1)
ВІДРУ́Б
відру́б
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсік *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
ВІДРУБА́ТИ
відруба́ти
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсік *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
ВІ́ДСІК
відсік
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсік *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
ВІ́ДСІЧ
відсіч
◇ Дава́ти / да́ти відсіч *див.* дава́ти (52)
◇ Дістава́ти / діста́ти відсіч *див.* дістава́ти (3)
ВІДСО́ТОК
відсо́ток
△ Диско́нтний відсо́ток *див.* відсо́ток (2)
ВІДСПІ́ВАНИЙ
відспі́вана
◇ Проспі́вана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пі́сенька *(рідше* пі́сня) *див.* пі́сенька

ВІДСТА́ВКА
відста́вку
◇ Дава́ти / да́ти відста́вку *див.* дава́ти (53)
ВІДСТАВЛЯ́ТИ
відставля́ти
◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)
ВІ́ДСТАНЬ
ві́дстані
◇ Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] ві́дстані (ві́ддалі) *див.* трима́ти
ВІДСТІ́ЙНИК
відсті́йник
△ Двоя́русний відсті́йник *див.* відсті́йник (2)
ВІДСТУПА́ТИ
відступа́ти
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
ВІДСТУПИ́ТИ
відступи́ти
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
ВІДСУВА́ТИ
відсува́ти
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
ВІДСУВА́ТИСЯ
відсува́тися
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
ВІДСУ́НУТИ
відсу́нути
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
ВІДСУ́НУТИСЯ
відсу́нутися
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
ВІДТАВА́ТИ
відтава́ти
◇ Відта́нути (відійти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
ВІДТА́НУТИ
відта́нути
◇ Відта́нути (відійти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
ВІДТВО́РЮВАЛЬНИЙ
відтво́рювальна
△ Відтво́рювальна ділянка *див.* ділянка (2)

ВІДТИНА́ТИ
відтина́ти
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / віді́рва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДТІСНИ́ТИ
відтісни́ти
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
ВІДТІСНЯ́ТИ
відтісня́ти
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
ВІДТЯ́ТИ
відтя́ти
◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / віді́рва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)
ВІДХИЛЬНИ́Й
відхильна́
△ Девіа́нтна (відхильна́) поведі́нка *див.* поведі́нка
ВІДХО́ДИТИ
відхо́дити
◇ Віді́йти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
◇ Віді́йти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)
◇ Відлягти́ (віді́йти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
◇ Відта́нути (віді́йти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / віді́йти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
ВІ́ДЧАЙ
ві́дчай
На ві́дчай [душі́] *див.* ві́дчай (2)
ві́дчаю
Дово́дити / довести́ до ві́дчаю *див.* дово́дити (3)
ВІДЧИ́НЕНИЙ
відчи́нені
◇ Ломи́тися у відчи́нені (відкри́ті) две́рі *див.* ломи́тися
ВІДЧИНИ́ТИ
відчини́ти
◇ Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) две́рі *див.* відкрива́ти (17)
ВІДЧИНЯ́ТИ
відчиня́ти
◇ Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) две́рі *див.* відкрива́ти (17)
ВІДЧІПНИ́Й
відчіпно́го
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] дава́ти / да́ти відчіпно́го *див.* дава́ти (197)
ВІДЧУВА́ТИ
відчува́ти
◇ Відчува́ти / відчу́ти пульс епо́хи *див.* відчува́ти (5)
◇ Нутро́м (се́рцем, душе́ю, *рідко* ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти *див.* чу́ти
ВІДЧУ́ТИ
відчу́ти
◇ Відчува́ти / відчу́ти пульс епо́хи *див.* відчува́ти (5)
◇ Нутро́м (се́рцем, душе́ю, *рідко* ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти *див.* чу́ти
ВІДЬО́МСЬКИЙ
відьо́мське
Відьо́мське (ді́дькове, і́родове *і т. ін.)* ко́дло *див.* ко́дло
ВІ́ЖКА
ві́жки
◇ Трима́ти (держа́ти) ві́жки в рука́х *див.* трима́ти
ВІ́ЖКИ
ві́жки
◇ Трима́ти (держа́ти) ві́жки в рука́х *див.* трима́ти
ВІЗ
во́за
◇ Докла́сти во́за *див.* доклада́ти (5)
ВІ́ЗА
ві́за
Дипломати́чна ві́за *див.* ві́за (1)
Ділова́ ві́за *див.* ві́за (2)
Електро́нна ві́за *див.* ві́за (3)
ВІЙНА́
війна́
Дру́га світова́ війна́ *див.* війна́ (5)
△ Економі́чна війна́ *див.* війна́ (9)
ВІЙСЬКО́ВИЙ
військо́ва
△ Ді́йсна військо́ва слу́жба *див.* слу́жба
ВІК
вік
△ Бро́нзовий вік <Бро́нзова доба́> *див.* вік (11)
△ Вік (епо́ха) Просві́тництва *див.* вік (12)
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) ві́ку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
◇ Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми]) *див.* волочи́ти (1)
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
Закінчи́ти життя́ (вік) *див.* закі́нчувати
△ Залі́зний вік <Залі́зна доба́> *див.* вік (13)
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.)* *див.* занапаща́ти
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)
◇ Кінча́ти / кінчи́ти вік (життя́) *див.* кінча́ти
△ Мі́дний вік <Мі́дна доба́> *див.* вік (15)
△ Новокам'яни́й вік <Новокам'яна́ доба́> *див.* вік (16)
◇ По́ки [й] ві́ку (вік, життя́ *і т. ін.)* *див.* вік (27)
◇ Пха́ти вік (бі́ду, життя́) *див.* пха́ти
віків
На зла́мі віків (столі́ть, епо́х *і т. ін.)* *див.* злам
◇ Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ віків) *див.* сяга́ти
ві́ку
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) ві́ку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
◇ Доби́ти / добива́ти ві́ку *див.* добива́ти (1)
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
◇ На схи́лі (на схи́лку, на поко́ті) ві́ку (літ, життя́ *і т. ін.)* *див.* схил
◇ Позбавля́ти / позба́вити життя́ (ві́ку) *див.* позбавля́ти
◇ По́ки [й] ві́ку (вік, життя́ *і т. ін.)* *див.* вік (27)
ВІКНО́
ві́кна
◇ Аж сті́ни (ві́кна, две́рі *і т. ін.)* дрижа́ть (трясу́ться) *див.* стіна́
ВІКОВІ́ЧНИЙ
віковічним
◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти
ВІ́ЛЬНИЙ
ві́льна
△ Ві́льна економі́чна зо́на *див.* зо́на
ВІ́ЛЬНО
ві́льно
◇ Ди́хати / дихну́ти ві́льно *див.* ди́хати (4)
◇ Ди́хатися / дихну́тися ві́льно (ві́льніше) *див.* ди́хатися (1)
ВІН
його́
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, ї́х *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, ї́х *і т. ін.)* ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
◇ Де на́ше (ва́ше, його́ *і т. ін.)* не пропада́ло *(рідше* не пропада́є) *див.* наш
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.)* <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.)*> *див.* ді́ло (14)
◇ Моє́ (ва́ше, його́ *і т. ін.)* ді́ло сторона́ *(рідко* збо́ку) *див.* ді́ло (21)
◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.)* спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.)* ді́ло> *див.* спра́ва[1]
◇ Не твого́ (мого́, його́ *і т. ін.)* ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло *див.* ді́ло (24)
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, ї́х *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
◇ Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева) *див.* понести́
йому́
◇ Де вже тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)* *див.* де[2] (3)
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (їй, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
◇ Щоб [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)*] ди́хати не дало́ *див.* дава́ти (196)

ним
◇ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.)* *див.* біс[1] (6)
ВІНÉЦЬ
віне́ць
Віне́ць життя́ *див.* віне́ць (1)
ВІ́РА[1]
ві́ри
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти
ві́ру
○ Дава́ти / да́ти ві́ру *див.* дава́ти (38)
ВІ́РА[3]
ві́ра
△ Ди́ка ві́ра *див.* ві́ра[3] (1)
ВІ́РНИЙ
ві́рний
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]
ві́рну
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]
ВІСПЯ́НИЙ
віспя́ни́й
△ Детри́т віспя́ний *див.* детри́т (1)
ВІ́СТКА
ві́стку
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) ві́сть (ві́стку) *див.* дава́ти (14)
ВІСТЬ
ві́сті
◇ Ні (а́ні) слу́ху ні (а́ні) ду́ху *(рі́дко* ні ві́сті) *див.* слух
ві́сть
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) ві́сть (ві́стку) *див.* дава́ти (14)
ВІ́ТЕР
ві́тер
◇ Звідки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [віє (дме)] *див.* ві́тер (12)
◇ Куди́ ві́тер віє (дме) *див.* ві́тер (13)
ві́тра
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ві́тром
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.)* <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
◇ Пусти́ти [з] ди́мом ([з] вогне́м, з ві́тром і ди́мом) *див.* пуска́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти
ві́тру
◇ Ду́ти (дму́хати) про́ти ві́тру *див.* ду́ти (3)
◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти

ВІ́ЧІ
ві́чі
◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі *див.* диви́тися (3)
◇ Диви́тися в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Сміятися в [живі́] о́чі (ві́чі) *див.* смі́ятися
о́ко
◇ Куди́ *(рі́дше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
◇ О́ко не дріма́є (не спить) *див.* о́ко[1]
◇ Хоч в о́ко дай *див.* дава́ти (194)
о́ком
◇ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рі́дше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком > *див.* диви́тися (16)
◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)
◇ Досягну́ти (досягти́) о́ком *див.* досяга́ти (1)
◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.)* очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти
◇ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.)* *див.* ки́дати
оча́х
◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.)* / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.)* *див.* жовті́ти (1)
◇ Двої́ться в оча́х *див.* двої́тися (1)
◇ Стоя́ти пе́ред очи́ма (в оча́х, пе́ред душе́ю) *див.* стоя́ти
оче́й
◇ З дру́гих оче́й *див.* о́ко[1]
На дні (на де́нці) оче́й *див.* дно (1)
очи́ма
◇ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рі́дше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)
◇ Доки́нути очи́ма *див.* докида́ти[2] (2)
◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.)* очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти
◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом) *див.* свердли́ти
◇ Стоя́ти пе́ред очи́ма (в оча́х, пе́ред душе́ю) *див.* стоя́ти
о́чі
◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рі́дше* догори́ *і т. ін.)* лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
◇ В живі́ о́чі *див.* о́ко[1]
◇ Де́рти о́чі *див.* де́рти (12)
◇ Диви́тися в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)

◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
Здійма́ти *(рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти *(рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.)* *див.* здійма́ти
◇ [І] куди́ о́чі диви́лися *див.* о́ко[1]
◇ Куди́ о́чі [ба́чать (ди́вляться, спали *і т. ін.)*] *див.* о́ко[1]
◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти
◇ Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* смі́ти
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
◇ Смі́ятися в [живі́] о́чі (ві́чі) *див.* смі́ятися
◇ Ті́льки дай на о́чі *див.* дава́ти (193)
ВІ́ЧНИЙ
ві́чне
Ві́чне життя́ *див.* життя́ (1)
ві́чний
△ Ві́чний двигу́н *див.* двигу́н (1)
ві́чним
◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (віковічним) сном) *див.* спочива́ти
ві́чного
◇ Да́ти ві́чного хропака́ *див.* дава́ти (130)
ВІ́ЧНІСТЬ
ві́чність
◇ Віді́йти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)
ВІ́ЯТИ
ві́є
◇ Звідки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [ві́є (дме)] *див.* ві́тер (12)
◇ Куди́ ві́тер ві́є (дме) *див.* ві́тер (13)
ВКАЗА́ТИ
вказа́ти
◇ Вка́зувати (пока́зувати) / вказа́ти (показа́ти) на две́рі *див.* ука́зувати
ВКА́ЗУВАТИ
вка́зувати
◇ Вка́зувати (пока́зувати) / вказа́ти (показа́ти) на две́рі *див.* ука́зувати
ВКИДА́ТИ
вкида́ти
◇ Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар *(рі́дко* в пал) *див.* ки́дати
ВКИ́НУТИ
вки́нути
◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в маки́тру) *див.* втовкти́[1] (1)
◇ Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар *(рі́дко* в пал) *див.* ки́дати

ВКЛАД

вклад

△ Довгостроко́вий вклад *див.* вклад (4)

ВКЛАДА́ТИ[1]

вкладáти

◇ Вкладáти / вклáсти [всю] [свою] дýшу *див.* вкладáти[1] (1)

◇ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в трунý *і т. ін.) див.* клáсти

ВКЛАДНИ́Й

вкладни́й

△ Вкладни́й (депози́тний) рахýнок *див.* рахýнок

ВКЛА́СТИ[1]

вклáсти

◇ Вкладáти / вклáсти [всю] [свою] дýшу *див.* вкладáти[1] (1)

◇ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в трунý *і т. ін.) див.* клáсти

ВКОРОТИ́ТИ

вкороти́ти

◇ Вкороти́ти (збáвити, прикороти́ти) / вкорóчувати (збавля́ти, прикорóчувати) вíку (вік, життя́) *див.* укорóчувати

ВКОРО́ЧУВАТИ

вкорóчувати

◇ Вкороти́ти (збáвити, прикороти́ти) / вкорóчувати (збавля́ти, прикорóчувати) вíку (вік, життя́) *див.* укорóчувати

ВКРАДА́ТИСЯ

вкрадáтися

◇ Влáзити (вкрадáтися) / влíзти (вкрáстися) в дýшу *див.* влáзити (1)

◇ Втéртися (вкрáстися) / втирáтися (вкрадáтися) в довíр'я (в довíру) *див.* втирáтися[1] (1)

ВКРА́СТИСЯ

вкрáстися

◇ Влáзити (вкрадáтися) / влíзти (вкрáстися) в дýшу *див.* влáзити (1)

◇ Втéртися (вкрáстися) / втирáтися (вкрадáтися) в довíр'я (в довíру) *див.* втирáтися[1] (1)

ВКРИ́ТИЙ

вкри́та

◇ Тернáми вкри́та (встéлена) дорóга <Тернáми вкри́тий (встéлений) шлях> *див.* дорóга (17)

вкри́тий

◇ Тернáми вкри́та (встéлена) дорóга <Тернáми вкри́тий (встéлений) шлях> *див.* дорóга (17)

ВЛА́ДА

влáди

Ви́щі ешелóни влáди *див.* ешелóн (1)

ВЛА́ЗИТИ

влáзити

◇ Влáзити (вкрадáтися) / влíзти (вкрáстися) в дýшу *див.* влáзити (1)

ВЛА́СНИЙ

влáсним

◇ Дохóдити / дíйти́ [своїм, влáсним] рóзумом *див.* дохóдити (17)

влáсного

◇ Диви́тися не дáлі свогó (влáсного) нóса *див.* диви́тися (18)

влáсну

◇ Грáти у влáсну (свою) дýдку *див.* грáти (25)

◇ Як влáсну (свою) долóню *див.* долóня (2)

ВЛЕТІ́ТИ

влетíти

◇ Влетíти в [дóбру] копíйку (копійчи́ну, копíєчку) *див.* влітáти (1)

ВЛИ́ТИ[1]

вли́ти

◇ Вли́ти в бóчку мéду (в мед) лóжку дьóгтю *див.* вливáти[1] (1)

ВЛІ́ЗТИ

влíзла

◇ Дýмка (гáдка) западáє (лíзе, прихóдить *і т. ін.)* / запáла (влíзла, прийшлá *і т. ін.)* [в гóлову (до голови́)] *див.* дýмка (6)

влíзти

◇ Влáзити (вкрадáтися) / влíзти (вкрáстися) в дýшу *див.* влáзити (1)

◇ В однé (однó) вýхо влíзти, а в дрýге ви́лізти *див.* влáзити (6)

ВЛІПИ́ТИ

вліпи́ти

◇ Давáти / дáти *(зневажл.* вліпи́ти, втелющити) догáну *(розм.* строгачá) *див.* давáти (65)

◇ Дáти (відмíряти, відмíрити, відвáжити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / давáти (відмíрювати, відміря́ти, відвáжувати, залíплювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* давáти (129)

ВЛУЧА́ТИ

влучáти

◇ Попадáти (влучáти, вражáти) / попáсти (влýчити, врáзити) на (в) [сáме] болю́че (живé, найболю́чіше *і т. ін.)* мíсце *див.* попадáти

ВЛУ́ЧИТИ

влýчити

◇ Попадáти (влучáти, вражáти) / попáсти (влýчити, врáзити) на (в) [сáме] болю́че (живé, найболю́чіше *і т. ін.)* мíсце *див.* попадáти

ВМЕ́РЛИЙ

вмéрлий

◇ Ні живи́й ні мéртвий *(рідко* вмéрлий) *див.* живи́й (3)

ВНИЗ

вниз

◇ Диви́тися (поглядáти) звéрхньо (звисока, згори́ вниз *і т. ін.) див.* диви́тися (23)

ВНУ́ТРІШНІЙ

внýтрішнього

△ Двигýн внýтрішнього згоря́ння *див.* двигýн (3)

внýтрішня

◇ Духóвна (внýтрішня) порожнéча *див.* порожнéча

ВОВК

вовк

◇ Вовк кишки́ догризáє *див.* вовк (5)

вóвка

◇ Дай Бóже нáшому теля́ті вóвка з'ї́сти (пiймáти)! *див.* давáти (125)

вовкáми

◇ Жи́ти вóвком (вовкáми) *див.* жи́ти (5)

вóвком

◇ Диви́тися (позирáти) / подиви́тися (гля́нути) вóвком *див.* диви́тися (24)

◇ Жи́ти вóвком (вовкáми) *див.* жи́ти (5)

ВО́ГНИЩЕ

вóгнище

◇ Домáшнє (роди́нне, сімéйне) вóгнище *див.* вóгнище (1)

ВОГО́НЬ

вогнéм

◇ Ди́хати вогнéм (пóлум'ям, пéклом, чóртом *і т. ін.) див.* ди́хати (3)

◇ Пусти́ти [з] ди́мом ([з] вогнéм, з вíтром і ди́мом) *див.* пускáти

◇ [Трéба] вдень (сéред бíлого дня) з вогнéм [та ще] (зі свíчкою, зі свíтлом, при сóнці *і т. ін.)* [такóго] шукáти (вишýкувати) / пошукáти <Пошукáти такóго [трéба]> *див.* трéба[1]

вогнíв

◇ Між двох вогнíв *див.* вогóнь (19)

вогню́

◇ Аж вогню́ давáти (кресáти) *див.* давáти (43)

◇ З вогню́ (з огню́, *рідше* із жáру) [та] в пóлум'я *див.* вогóнь (17)

◇ Піддавáти / піддáти жáру (вогню́, дýху) *див.* піддавáти

◇ Підкладáти / підклáсти вогню́ (хми́зу, дров *і т. ін.) див.* підкладáти

◇ Підливáти (доливáти) / підли́ти (доли́ти) мáсла (олíї, *заст.* оли́ви, лóю) у вогóнь (в огóнь, до вогню́) *див.* підливáти

◇ Прикладáти (підкладáти) / приклáсти (підклáсти) вогню́ (огню́) до печéного (до жáру) *див.* прикладáти

вогóнь

◇ Вогóнь дíвка *див.* дíвка (1)

◇ Піддавáти / піддáти жáру у вогóнь *див.* піддавáти

◇ Підливáти (доливáти) / підли́ти (доли́ти) мáсла (олíї, *заст.* оли́ви, лóю) у вогóнь (в огóнь, до вогню́) *див.* підливáти

◇ Чужи́ми рукáми жар (вогóнь, *діал.* грань) загрібáти (загортáти, вигрібáти, вигортáти) / загребти́ (загорнýти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загрібáти

ВОДА́

водá

◇ Деся́та (сьóма) водá на киселí *див.* водá (52)

△ Дистильóвана водá *див.* водá (31)

Дощовá водá *див.* водá (5)

△ Жавéлева водá *див.* водá (32)

Живýща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) водá <Живýща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща водá> *див.* водá (6)

вóди

△ Термáльні вóди (джерéла) *див.* водá (45)

води́

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* дві крáплі (краплíни) [води́] <Як (мов, нíби *і т. ін.)* крáпля (краплíна) води́> *див.* крáпля

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* чорт (дíдько) лáдану (свячéної води́) *див.* чорт

водо́ю
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну *див.* ви́хлюпнути (1)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холо́дною водо́ю *(рі́дко* холо́дним ду́шем) обда́ти (злити, обли́ти) *див.* обдава́ти
во́ду
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* у во́ду диви́тися / гля́нути *див.* диви́тися (29)

ВОДИ́ЦЯ
води́ця
Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)

ВОЗИ́ТИ
во́зять
◇ Постоло́м добро́ во́зять (но́сять) *див.* вози́ти (2)

ВОЛО́ДА́Р
воло́да́р
◇ Воло́да́р дум [і серде́ць] *див.* воло́да́р (2)

ВО́ЛОС
во́лос
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
во́лосу
◇ Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу *і т. ін.)* впасти з голови́ *див.* дава́ти (174)

ВОЛОСИ́НА
волоси́ні
◇ Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу *і т. ін.)* впасти з голови́ *див.* дава́ти (174)

ВОЛОСО́К
волоску́
◇ Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу *і т. ін.)* впасти з голови́ *див.* дава́ти (174)

ВОЛО́ССЯ
воло́сся
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
◇ Як на доло́ні воло́сся ви́росте *див.* воло́сся (2)

ВОЛОЧИ́ТИ
волочи́ти
◇ Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми]) *див.* волочи́ти (1)

ВОЛЮНТАРИ́ЗМ
волюнтари́зм
△ Економі́чний волюнтари́зм *див.* волюнтари́зм (1)

ВО́ЛЯ
во́лі
○ З до́брої *(рі́дше* по до́брій) во́лі *див.* во́ля (3)
Люди́на до́брої во́лі *див.* люди́на
во́лю
◇ Дава́ти / да́ти во́лю *див.* дава́ти (54)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю нога́м *див.* дава́ти (55)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почутта́м) *див.* дава́ти (56)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю рука́м *див.* дава́ти (57)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю се́рцю *див.* дава́ти (58)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю сльоза́м *див.* дава́ти (59)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю язико́ві *див.* дава́ти (60)
◇ Диктува́ти свою́ во́лю *див.* диктува́ти (1)
◇ Заклика́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку) *див.* заклика́ти

ВО́ЛЬТІВ
во́льтова
△ Електри́чна (во́льтова) дуга́ *див.* дуга́ (2)

ВОНА́
її́
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти знає (зна)> *див.* враг (2)
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
їй
◇ Де вже тобі́ (йому́, їй *і т. ін.) див.* де[2] (3)
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (їй, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
Ось я тобі́ [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобі́ [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я[2]
◇ Щоб [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)*] ди́хати не дало́ *див.* дава́ти (196)
не́ю
◇ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.) див.* біс[1] (6)

ВОНИ́
їм
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (їй, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
◇ Щасти́ [тобі́ (вам, їм *і т. ін.)*] [до́ле (Бо́же)] <Хай (неха́й) тобі́ (вам, їм *і т. ін.)* щасти́ть> *див.* щасти́ти
їх
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти знає (зна)> *див.* враг (2)
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] знає (зна) *див.* чорт

ВОРО́ТА
воро́та
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рі́дко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
◇ Ні в які́ воро́та (две́рі) не лі́зе *див.* лі́зти
△ Ца́рські врата́ (две́рі, *рі́дше* воро́та) *див.* врата́ (1)

ВОРУХНУ́ТИСЯ
ворухну́тися
◇ Ворухну́тися в се́рці (в душі́) *див.* ворухну́тися (1)

ВО́ТУМ
во́тум
△ Во́тум дові́ри (недові́ри) *див.* во́тум (1)
△ Евентуа́льний (непрями́й) во́тум *див.* во́тум (2)

ВПАДА́ТИ[1]
впада́ти
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
◇ Впада́ти / впа́сти в го́лову (на ду́мку) *див.* впада́ти[1] (1)
◇ Впада́ти / впа́сти в дити́нство *див.* впада́ти[1] (2)
◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)

ВПА́СТИ[1]
впа́сти
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
◇ Впада́ти / впа́сти в го́лову (на ду́мку) *див.* впада́ти[1] (1)
◇ Впада́ти / впа́сти в дити́нство *див.* впада́ти[1] (2)
◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)

ВПА́СТИ[2]
впа́сти
◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (пороши́ні, пороши́нці, пили́нці *і т. ін.)* впа́сти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)
◇ Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу *і т. ін.)* впа́сти з голови́ *див.* дава́ти (174)
◇ Не з ду́ба впа́сти *див.* упа́сти[1]

ВПЕКТИ́
впекти́
◇ Впекти́ у живе́ *див.* упіка́ти

ВПЕРЕ́Д
впере́д
◇ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

ВПО́ВНІ
впо́вні
Впо́вні шлях (доро́гу) перехо́дити / пере́йти́ *див.* перехо́дити

ВПУСКА́ТИ[1]
впуска́ти
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

ВПУСТИ́ТИ[1]
впусти́ти
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

ВРАГ

враг

◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти знає (зна)> *див.* враг (2)

ВРАЖА́ТИ[1]

вража́ти

◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.)* мі́сце *див.* попада́ти

ВРА́ЖЕННЯ[1]

вра́ження

Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження> *див.* склада́тися

вра́женнями

Діли́тися / поділи́тися вра́женнями *див.* діли́тися (1)

ВРА́ЖИЙ

вра́жа

◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.)* ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.)* дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ *(зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт

вра́жі

◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.)* ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.)* дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

ВРА́ЗИТИ[1]

вра́зити

◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.)* мі́сце *див.* попада́ти

ВРАТА́

врата́

△ Ца́рські врата́ (две́рі, *рідше* воро́та) *див.* врата́ (1)

ВРЕ́М'Я

вре́м'я

◇ В (во) дні о́ни <Во вре́м'я о́но> <В о́ний час> *див.* день (30)

ВРИВА́ТИ[1]

врива́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

ВРИ́ТИ

ври́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

ВРІ́ЗАТИ[2]

врі́зати

◇ Всі́пати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих *див.* всипа́ти[1] (1)

◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.)* *див.* дава́ти (61)

◇ Да́ти (врі́зати) ду́ба *див.* дава́ти (131)

◇ Ні врі́зати ні доточи́ти *див.* урі́зувати[1]

ВРІ́ЗАТИСЯ

врі́затися

◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)

ВРІ́ЗАТИСЯ[1]

врі́затися

◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)

ВРІ́ЗУВАТИСЯ[1]

врі́зуватися

◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)

ВРОДИ́ТИ

вро́дить

◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить) *див.* уро́джуватися

ВРОДИ́ТИСЯ

вро́диться

◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить) *див.* уро́джуватися

ВСАДИ́ТИ[1]

всади́ти

◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рідше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)

ВСЕ[1]

весь

◇ На весь дух *див.* дух (15)

все

◇ Вали́ти (зва́люватн) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

◇ Все перепу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в ду́мках) *див.* весь[1] (12)

◇ На все до́бре! *див.* весь[1] (17)

◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти

◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]

◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити

всі

◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь[1] (19)

◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́

всіє́ю

◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце

всім

◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце

◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти

всіх

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти[2]

◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]

всьо́го

◇ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)

І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла> *див.* ті́льки

◇ На дове́ршення [всього́] *див.* дове́ршення (1)

всьо́му

◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]

всю

◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти[1] (1)

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти

◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити

ВСЕЛИ́ТИСЯ

всели́вся

◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)

всели́лися

◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)

ВСИ́ПАТИ[1]

вси́пати

◇ Вси́пати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих *див.* всипа́ти[1] (1)

◇ Дава́ти / да́ти (вси́пати, зада́ти *і т. ін.)* бо́бу *див.* дава́ти (62)

Дава́ти / да́ти (вси́пати) рі́зок (патикі́в) *див.* дава́ти (3)

◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, вси́пати *і т. ін.)* хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.)* *див.* дава́ти (111)

◇ Да́ти (вси́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)

ВСПО́МИН

вспо́мин

На [до́брий] спо́гад (спо́мин, *заст.* вспо́мин) *див.* спо́гад

ВСТАВА́ТИ

встає́

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вгору (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)

ВСТА́ВИТИ[1]

вста́вити

◇ Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] клё́пку (клёпки́) *див.* вставля́ти[1] (2)

ВСТАВЛЯ́ТИ^1

вставля́ти

◇ Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] клéпку (клéпки́) *див.* вставля́ти^1 (2)

ВСТА́ТИ

вста́не

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) піднімá-ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)

ВСТЕ́ЛЕНИЙ

встéлена

◇ Терна́ми вкри́та (встéлена) доро́га <Терна́ми вкри́тий (встéлений) шлях> *див.* доро́га (17)

встéлений

◇ Терна́ми вкри́та (встéлена) доро́га <Терна́ми вкри́тий (встéлений) шлях> *див.* доро́га (17)

ВСТРОМИ́ТИ

встроми́ти

◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рі́дше* в сéрце) *див.* встромля́ти (2)

◇ Ні́де (немає де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

ВСТРОМЛЯ́ТИ

встромля́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

ВСТУПА́ТИ^1

вступа́ти

◇ Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́ *див.* вступа́ти^1 (9)

◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на стéжку) *див.* вступа́ти^1 (11)

ВСТУПИ́ТИ^1

вступи́ти

◇ Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́ *див.* вступа́ти^1 (9)

◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на стéжку) *див.* вступа́ти^1 (11)

ВСЯ

весь

◇ На весь дух *див.* дух (15)

все

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти^1 (2)

◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х) *див.* весь^1 (12)

◇ На все до́бре! *див.* весь^1 (17)

◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] сéрце) *див.* переверта́ти

◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти^1

◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити

всі

◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рі́дше* дави́ти) / нати́снути *(рі́дше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь^1 (19)

◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́

всіє́ю

◇ Всім сéрцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* сéрце

всім

◇ Всім сéрцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* сéрце

◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] сéрцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти

всіх

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти^2

◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ^2

всього́

◇ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)

І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла> *див.* ті́льки

◇ На дове́ршення [всього́] *див.* дове́ршення (1)

всьо́му

◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ^2

всю

◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти^1 (1)

Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] сéрце) *див.* переверта́ти

◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити

ВСЯ́ЧИНА

вся́чину

◇ Городи́ти *(рі́дше* гну́ти) небили́ці (дурни́ці, вся́чину *і т. ін.)* *див.* городи́ти (1)

ВТЕКТИ́

втекла́

◇ Душа́ вилітає (відлітає, тікає *і т. ін.)* / ви́летіла (відлетіла, втекла́ *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душа́ (21)

◇ Душа́ в п’я́ти (п’я́тки) тікає (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п’я́тах (у п’я́тках)> *див.* душа́ (22)

втекло́

◇ Ді́ло не втекло́ рук *див.* ді́ло (9)

втекти́

◇ З душе́ю втекти́ (ви́рватися) *див.* утіка́ти^1

ВТЕЛЮ́ЩИТИ

втелю́щити

◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в макі́тру) *див.* втовкти́^{1} (1)

◇ Дава́ти / да́ти *(зневажл.* вліпи́ти, втелю́щити) дога́ну *(розм.* строгача́) *див.* дава́ти (65)

Да́ти (затопи́ти, загили́ти, втелю́щити *і т. ін.)* по поти́лиці *див.* дава́ти (26)

ВТЕ́РТИ^1

вте́рти

◇ Да́ти (вте́рти) / дава́ти каба́ки *див.* дава́ти (133)

ВТЕ́РТИ^2

вте́рти

◇ Каба́ки вте́рти (да́ти) *див.* утира́ти^1

ВТЕ́РТИСЯ^1

вте́ртися

◇ Вте́ртися (вкра́стися) / втира́тися (вкрада́тися) в дові́р’я (в дові́ру) *див.* втира́тися^1 (1)

ВТИРА́ТИСЯ^1

втира́тися

◇ Вте́ртися (вкра́стися) / втира́тися (вкрада́тися) в дові́р’я (в дові́ру) *див.* втира́тися^1 (1)

ВТОВКМА́ЧИТИ

втовкма́чити

◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в макі́тру) *див.* втовкти́^{1} (1)

ВТОВКМА́ЧУВАТИ

втовкма́чувати

◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в макі́тру) *див.* втовкти́^{1} (1)

ВТОВКТИ́^{1}

втовкти́

◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в макі́тру) *див.* втовкти́^{1} (1)

ВТО́ВПИТИСЯ

вто́впиться

◇ Не вто́впиться (не пото́впиться) в две́рі (в [свою́] шку́ру) *див.* вто́впитися (1)

ВТОПИ́ТИ

втопи́ти

◇ Втопи́ти го́лову (до́лю, *рі́дко* голо́воньку) *див.* втопи́ти (3)

ВТРА́ПИТИ

втра́пити

◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.)* *див.* попада́ти

ВТЯМКИ́

втя́мки

◇ Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки, *діал.* впо́мки, в по́мку) *див.* дава́тися (4)

ВУГІ́ЛЛЯ

вугі́лля

△ Деревне́ вугі́лля *див.* вугі́лля (4)

ВУ́ЛИЦЯ

ву́лицею

◇ Обмина́ти (обхо́дити, оббіга́ти *і т. ін.)* / обмину́ти (обійти́, оббі́гти *і т. ін.)* деся́тою доро́гою (ву́лицею) *див.* обмина́ти[1]

ву́лиці

◇ На доро́зі (на ву́лиці, на смітті́ *і т. ін.)* не валя́тися *див.* валя́тися (2)

ву́лицю

◇ Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю *див.* дава́ти (71)

◇ Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки

ВУ́ЛИЧНИЙ

ву́лична

◇ Жінка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка *(рідко* ді́вка)> *див.* жі́нка (1)

ВУЛКА́Н

вулка́н

△ Ді́ючий вулка́н *див.* вулка́н (2)

ВУС

вус

◇ І в вус не ду́ти *див.* ду́ти (5)

ВУ́СА

вус

◇ І в вус не ду́ти *див.* ду́ти (5)

ВУ́СИ

вус

◇ І в вус не ду́ти *див.* ду́ти (5)

ВУ́ХО

вух

◇ Доно́сити / донести́ у ву́ха (до вух) *див.* доно́сити (1)

◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)

◇ Дохо́дити / дійти́ до вух (до ву́ха, до слу́ху) *див.* дохо́дити (7)

◇ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́

ву́ха

◇ Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха> *див.* голова́ (15)

◇ Доно́сити / донести́ у ву́ха (до вух) *див.* доно́сити (1)

◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)

◇ Дохо́дити / дійти́ до вух (до ву́ха, до слу́ху) *див.* дохо́дити (7)

◇ Ма́ти до́вгі (довже́зні) ву́ха *див.* ма́ти[2]

◇ Рі́зати *(рідше* рва́ти, де́рти) / *однокр.* різону́ти (різну́ти) ву́хо (ву́ха, слух) *див.* рі́зати

ву́хами

◇ Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха> *див.* голова́ (15)

ву́хах

◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)

ву́хо

◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)

◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

◇ Рі́зати *(рідше* рва́ти, де́рти) / *однокр.* різону́ти (різну́ти) ву́хо (ву́ха, слух) *див.* рі́зати

ВХО́ДИТИ

вхо́дити

◇ Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́ *див.* вступа́ти[1] (9)

Вхо́дити / ввійти́ в дові́ру (в дові́р'я) *див.* вхо́дити (1)

ВХОПИ́ТИ

вхопи́ла

◇ Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́ *і т. ін.)* *див.* доса́да (1)

вхопи́ли

◇ Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють *і т. ін.)* / пробра́ли (взяли́, вхопи́ли *і т. ін.)* *див.* дрижаки́ (1)

вхопи́ти

◇ Вхопи́ти в оби́дві жме́ні *див.* ухо́плювати

◇ Вхопи́ти (діста́ти, хапа́ти) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника) *див.* ухо́плювати

◇ Вхопи́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* ухо́плювати

◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)

ВХОПИ́ТИСЯ

вхопи́тися

◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)

ВЧЕ́ННЯ

вче́ння

△ Еволюці́йне вче́ння *див.* уче́ння

ВЧИ́НОК

вчи́нок

◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

ВЧИ́ТИ

вчи́ти

◇ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти

ВЧОРА́ШНІЙ

вчора́шній

◇ Вчора́шній день *див.* день (32)

вчора́шнім

◇ Ганя́тися за вчора́шнім днем *див.* ганя́тися (1)

вчора́шнього

◇ Шука́ти вчора́шнього дня *див.* шука́ти

В'Я́ЗИ

в'я́зах

◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [плеча́х (на в'я́зах, *рідко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]

ГАДА́ТИ[1]

гада́ти

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

ГА́ДІВ

га́дова

◇ Га́дська (га́дова) душа́ *див.* душа́ (13)

ГА́ДКА

га́дка

◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.)* / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.)* [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)

◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)

гадка́ми

◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти

га́дки

◇ Ані́ (ні) га́дки *(рідше* га́дочки) [ані́ (ні) ду́мки] *див.* га́дка (1)

◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)

◇ Думки́ (гадки́, ду́ми *і т. ін.)* сную́ться в голові́ *див.* ду́мка (16)

◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)

◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]

◇ І га́дки (ду́мки) нема́ (нема́є, не було́) *див.* нема́

◇ І га́дки не да́ти *див.* дава́ти (165)

га́дку

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)

◇ Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці, *рідше* на га́дці *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]

◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, сплисти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

га́дці

◇ Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці) *див.* верті́тися (2)

◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]

◇ Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці, *рідше* на га́дці *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]

ГА́ДОНЬКА

га́доньки

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

ГА́ДОЧКА

га́дочки

◇ Ані́ (ні) га́дки *(рідше* га́дочки) [ані́ (ні) ду́мки] *див.* га́дка (1)

ГА́ДСЬКИЙ

га́дська

◇ Га́дська (га́дова) душа́ *див.* душа́ (13)

ГАДЮ́КА

гадю́кою

◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]

ГАЗ[1]
газ
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
га́зу
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
ГАЗЕ́ТА
газе́та
Жива́ газе́та *див.* газе́та (1)
газе́ти
На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису *і т. ін.)* *див.* сторі́нка
ГАЗОРІДИ́ННИЙ
газоріди́нний
△ Газоріди́нний двигу́н *див.* двигу́н (2)
ГАК[1]
гак
◇ Дава́ти / да́ти га́ка (гак) *див.* дава́ти (63)
га́ка
◇ Дава́ти / да́ти га́ка (гак) *див.* дава́ти (63)
ГАЛЬМО́
га́льма
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
ГАМАЛИ́К
гамалику́
◇ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)
ГАНЧІ́РКА
ганчі́рка
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ви́кручена (діря́ва) ганчі́рка *див.* ганчі́рка (1)
ГАНЯ́ТИ
ганя́в
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в *(рідше* не ганя́є, не го́нить *і т. ін.)* <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
ганя́є
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в *(рідше* не ганя́є, не го́нить *і т. ін.)* <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
ганя́ти
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.)* за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
ГАНЯ́ТИСЯ
ганя́тися
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.)* за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
◇ Ганя́тися за вчора́шнім днем *див.* ганя́тися (1)
◇ Ганя́тися за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
ГАНЬБА́
ганьбу́
Ганьбу́ дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (1)

ГАРБУ́З
гарбуза́
◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)
◇ Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти *і т. ін.)* [пече́ного] гарбуза́ *див.* діставати (13)
ГАРМА́ТА
гарма́та
◇ Як із ди́шла гарма́та *див.* гарма́та (4)
ГАРМО́НІЯ[2]
гармо́нія
△ Дворя́дна гармо́нія *див.* гармо́нія[2] (1)
ГА́РНО
га́рно
◇ На душі́ (на се́рці) га́рно *див.* га́рно (1)
ГАРТ[1]
га́рту
◇ Да́ти (зада́ти, завда́ти) / дава́ти га́рту *див.* дава́ти (140)
ГАРЯ́ЧИЙ
гаря́чим
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.)*] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (осипа́ти) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
гаря́чих
◇ Вси́пати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих *див.* всипа́ти[1] (1)
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідах <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) слі́ду> *див.* слід[1]
гаря́чі
◇ Гаря́чі жнива́ *див.* жнива́ (1)
гаря́чому
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідах <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) слі́ду> *див.* слід[1]
ГА́СПИД
га́спид
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, ї́х *і т. ін.)*] [ду́шу] знає (зна) *див.* чорт
га́спида
◇ Де в га́спида *див.* га́спид (1)
ГАСТРО́ЛІ
гастро́лі
◇ Дава́ти гастро́лі *див.* дава́ти (45)
ГАСТРО́ЛЬ
гастро́лі
◇ Дава́ти гастро́лі *див.* дава́ти (45)
ГВИНТУВА́ЛЬНИЙ
гвинтува́льна
△ Гвинтува́льна до́шка *див.* до́шка (3)
ГВІЗДО́К
гвіздко́м
◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.)* у голові́ *(рідко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)
ГВОЗДИ́ЧНИЙ
гвозди́чне
△ Гвозди́чне де́рево *див.* де́рево (6)
ГЕМОЛОГІ́ЧНИЙ
гемологі́чна
△ Гемологі́чна експерти́за *див.* експерти́за (1)
ГЕМОРАГІ́ЧНИЙ
геморагі́чні
△ Геморагі́чні діате́зи *див.* діате́з (1)

ГЕ́НДЕРНИЙ
ге́ндерна
Ге́ндерна диференціа́ція *див.* диференціа́ція (1)
ге́ндерний
Ге́ндерний дисбала́нс *див.* дисбала́нс (1)
ГЕНЕАЛОГІ́ЧНИЙ
генеалогі́чне
△ Родові́дне (генеалогі́чне) де́рево *див.* де́рево (25)
ГЕ́НІЙ
ге́ній
◇ До́брий ге́ній *див.* ге́ній (1)
ГЕОГРА́ФІЯ
геогра́фія
△ Економі́чна геогра́фія *див.* геогра́фія (1)
ГЕОМЕ́ТРІЯ
геоме́трія
△ Евклі́дова геоме́трія *див.* геоме́трія (3)
ГЕРБ
герб
△ Держа́вний герб *див.* герб (1)
ГЕТЕРОНО́МНИЙ
гетероно́мна
△ Гетероно́мна е́тика *див.* е́тика (1)
ГИ́БЛИЙ
ги́бле
◇ Ги́бле ді́ло *див.* ді́ло (3)
ГИ́НУТИ
ги́нути
◇ [Хоч] живце́м помира́ти (ги́нути) *див.* помира́ти
ГІПСОХРО́МНИЙ
гіпсохро́мний
△ Гіпсохро́мний ефе́кт *див.* ефе́кт (3)
ГІРКИ́Й
гірка́
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.)* до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
гірки́й
◇ Гірки́й до́свід *див.* до́свід (2)
гірки́м
◇ На́вчений гірки́м до́свідом *див.* на́вчений
гірки́ми
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.)* [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати
гірку́
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
ГІ́РКО
гі́рко
◇ Гі́рко на се́рці (на душі́) *див.* гі́рко (1)
ГЛА́ДИТИ
гла́дити
◇ Гла́дити доро́гу *див.* гла́дити (1)
ГЛИБИНА́
глиби́нах
◇ У глибині́ *(рідше* в глиби́нах) душі́ (се́рця) *див.* глибина́ (4)
глибини́
◇ До глибини́ душі́ (се́рця) *див.* глибина́ (2)
◇ З [само́ї] глибини́ душі́ *див.* глибина́ (3)

◇ Іти́ (*рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́

глибині́

◇ У глибині́ (*рідше* в глиби́нах) душі́ (се́рця) *див.* глибина́ (4)

глибину́

◇ Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ вікі́в) *див.* сяга́ти

ГЛИБО́КИЙ

глибо́кий

◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.*) слід у душі́ *див.* лиша́ти

глибо́ким

З [глибо́ким, доскона́лим *і т. ін.*] розумі́нням [спра́ви (ді́ла)] *див.* розумі́ння

глибо́кому

◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.*) укло́ні *див.* схиля́ти

ГЛУЗД

глу́зду

◇ Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́ *і т. ін.*) <Добра́тися глу́зду> *див.* добира́ти (4)

◇ Дово́дити / довести́ до ро́зуму (до ума́, до глу́зду) *див.* дово́дити (11)

ГЛУХИ́Й

глухі́

Ди́кі (глухі́) ха́щі *див.* ха́щі

ГЛЯДІ́ТИ

гляди́

◇ Того́ й гляди́ (диви́сь) *див.* глядíти (3)

глядíти

◇ Диви́тися (глядíти) крізь па́льці *див.* диви́тися (7)

◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)

ГЛЯ́НУТИ

гля́нув

◇ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*), на́че (нена́че *і т. ін.*) п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.*) *див.* гля́нути (1)

гля́нути

◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі *див.* диви́тися (3)

◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма (*рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)

◇ Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)

◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.*) / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.*) сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)

◇ Диви́тися / подиви́тися (гля́нути) в ко́рінь *див.* диви́тися (22)

◇ Диви́тися (позира́ти) / подиви́тися (гля́нути) во́вком *див.* диви́тися (24)

◇ Не дава́ти / не да́ти і вго́ру гля́нути *див.* дава́ти (170)

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у во́ду диви́тися / гля́нути *див.* диви́тися (29)

ГНІЗДО́

гні́зда

Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.*) <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)

ГНІТИ́ТИ

гніти́ти

◇ Гніти́ти се́рце (ду́шу, се́рде́нько) *див.* гніти́ти (1)

ГНОЙОВИ́Й

гнойови́й

△ Гнойови́й жук *див.* жук (1)

ГНУ́ТИ

гну́ти

◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)

◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погі́белі) *див.* гну́ти (6)

◇ Городи́ти (*рідше* гну́ти) небили́ці (дурни́ці, вся́чину *і т. ін.*) *див.* городи́ти (1)

◇ Трима́ти (держа́ти, гну́ти) фасо́н *див.* трима́ти

ГНУ́ТИСЯ

гну́тися

◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погі́белі) *див.* гну́тися (2)

ГНУЧКИ́Й

гнучки́й

△ Гнучки́й диск *див.* диск (4)

ГОВОРИ́ТИ

гово́рить

◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.*) / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.*) *див.* жи́лка (1)

ГОДИ́НА[1]

годи́на

◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)

годи́ни

◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)

◇ Лічи́ти дні (годи́ни, хвили́ни *і т. ін.*) *див.* лічи́ти[1]

◇ У два́дцять чоти́ри годи́ни *див.* годи́на[1] (25)

годи́ну

◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)

◇ Не день не годи́ну <Не день не два> *див.* день (43)

◇ Про (на) чо́рний день (чо́рну годи́ну) *див.* день (47)

ГОДИ́ТИСЯ[1]

годи́тися

◇ Годи́тися у батьки́ (у діди́, у матері́ *і т. ін.*) *див.* годи́тися[1] (4)

◇ Годи́тися у сини́ (у до́чки, в ону́ки *і т. ін.*) *див.* годи́тися[1] (5)

ГОДУВА́ТИ

годува́ти

◇ Годува́ти обіця́нками (жда́никами, пожда́никами) *див.* годува́ти (6)

году́й

◇ [І] хлі́бом не году́й, а дай... *див.* годува́ти (12)

ГОЛІ́ВОНЬКА

голі́воньці

◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.*) у голові́ (*рідко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)

ГО́ЛКА

го́лки

◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

го́лкою

◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

ГОЛОВА́

голова́

◇ Голова́ ді́ря́ва *див.* голова́ (13)

◇ Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха> *див.* голова́ (15)

◇ Дурна́ голова́ *див.* голова́ (27)

◇ Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)

голови́

◇ [Аж] дур голови́ бере́ться *див.* дур (1)

◇ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хворо́ї (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)

◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)

◇ Викида́ти / ви́кинути дур з голови́ *див.* викида́ти (1)

◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з па́м'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.*) *див.* викида́ти (12)

◇ Випада́ти / ви́пасти з ду́мки (з голови́, з па́м'яті) *див.* випада́ти (3)

◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.*) / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.*) [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)

◇ Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́ *див.* ду́мка (9)

◇ Ду́мка стре́льнула (*рідко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)

◇ Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простроми́ти *див.* простро́млювати

◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)

◇ Не дава́ти / не да́ти [й] волоску́ (волоси́ні, во́лосу *і т. ін.*) впа́сти з голови́ *див.* дава́ти (174)

◇ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́

◇ Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися> *див.* ма́ти[2]

Не пошкодува́ти [і] життя́ (голови́) *див.* пошкодува́ти

голові
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
◇ В голові́ кебе́та догори́ дри́гом ста́ла *див.* кебе́та
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х) *див.* весь[1] (12)
◇ Держа́ти ро́зум в голові́ *див.* держа́ти (8)
◇ Джмелі́ гуду́ть у голові́ *див.* джміль (1)
◇ Дзени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
◇ Ду́мка верти́ться (кру́титься) в голові́ *див.* ду́мка (5)
◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.)* у голові́ *(рідко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)
◇ Ду́мка майну́ла (сяйну́ла, бли́снула, пробі́гла *і т. ін.)* [в голові́] *див.* ду́мка (10)
◇ Ду́мка стре́льнула *(рідко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)
◇ Думки́ (гадки́, ду́ми *і т. ін.)* сную́ться в голові́ *див.* ду́мка (16)
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) захо́дили (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)
◇ Жуки́ в голові́ <Із жуко́м у голові́> *див.* жук (4)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] кле́пки у голові́ *див.* нема́
◇ Не ма́ти царя́ в голові́ <Не ма́ти Бо́га в живоі́, а царя́ в голові́> *див.* ма́ти[2]
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові́, у ду́мці) *див.* перебира́ти
◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.)* *див.* прикида́ти[3]
◇ Снува́тися в голові́ (в думка́х) *див.* снува́тися
◇ Трима́ти (держа́ти) / утри́мати (удержа́ти) в голові́ (в умі́) *див.* трима́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)

голово́ю
◇ Ва́жити голово́ю (життя́м) *див.* ва́жити (1)
◇ Поплати́тися життя́м (голово́ю) *див.* поплати́тися

го́лову
◇ Впада́ти / впа́сти в го́лову (на ду́мку) *див.* впада́ти[1] (1)
◇ Втовкти́ (втовкма́чити, втелю́щити, вки́нути) / втовкма́чувати в го́лову (в довбе́шку, в макі́тру) *див.* втовкти́[1] (1)
◇ Втопи́ти го́лову (до́лю, *рідко* голо́воньку) *див.* втопи́ти (3)
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на ві́дсік *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
◇ Де взя́вся на на́шу (мою́) го́лову *див.* узя́тися
◇ Де́рти но́са (го́лову) [вгору́] *див.* де́рти (10)
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.)* / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.)* [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
◇ Ду́мка стре́льнула *(рідко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)
◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)
◇ Дур захо́дить / зайшо́в у го́лову *див.* дур (2)
◇ Дури́ти го́лову *див.* дури́ти (1)
◇ Збрести́ в го́лову (на ду́мку) *див.* збрести́
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ [І] в го́лову (в ду́мку) не прихо́дить / не при́йде *див.* прихо́дити
◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти
◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́ча́х (на в'я́зах, *рідко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]
◇ Мути́ти го́лову (ду́шу) *див.* мути́ти
◇ Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися> *див.* ма́ти[2]
◇ Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу *і т. ін.)* *див.* охоло́джувати
◇ Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)] *див.* пуска́ти
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* уклоні́ *див.* схиля́ти
Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні) *див.* схо́плювати
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* сніг (дощ) на го́лову [з я́сного не́ба] *див.* сніг
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холо́дний душ [на го́лову] *див.* душ (1)

ГОЛО́ВОНЬКА
голо́воньку
◇ Втопи́ти го́лову (до́лю, *рідко* голо́воньку) *див.* втопи́ти (3)

ГОЛО́ДНИЙ
голо́дному
◇ Трима́ти (держа́ти) на голо́дному столі́ *див.* трима́ти

ГОЛУБИ́Й
голуба́
◇ Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров
голуби́й
Голуби́й екра́н *див.* екра́н (1)

ГОНИ́ТВА
гони́тва
◇ Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем *див.* гони́тва (1)

ГОРА́
гори́
◇ Як [дурно́му] з гори́ бі́гти / побі́гти (збі́гти) *див.* бі́гти (1)

ГОРБ
горбо́м
◇ Добува́ти / добу́ти [своі́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

ГО́РЕ
го́ре
◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.)* *див.* розважа́ти
◇ Топи́ти го́ре в горі́лці (на дні пля́шки) *див.* топи́ти[3]
го́рю
◇ Помогти́ (допомогти́, зара́дити *і т. ін.)* бі́ді (го́рю, ли́ху *і т. ін.)* *див.* помага́ти

ГОРІ́ЛКА[1]
горі́лці
◇ Топи́ти го́ре в горі́лці (на дні пля́шки) *див.* топи́ти[3]

ГОРІ́ТИ
го́рить
◇ Душа́ го́рить *див.* душа́ (23)

ГОРІ́Х
горі́хи
◇ Да́ти на горі́хи *див.* дава́ти (147)
◇ Діста́неться на горі́хи (на кисли́чки, на бу́блики) *див.* дістава́тися (3)

ГО́РЛО
го́рло
Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)
Ди́хальне го́рло *див.* го́рло (1)

ГОРЛЯ́НКА
горля́нку
Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)

ГОРОБЕ́ЦЬ
горобце́ві
◇ [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на *див.* колі́но
горобці́в
Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)
горобцю́
◇ [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на *див.* колі́но
горобця́м
◇ Дава́ти горобця́м ду́лі *див.* дава́ти (46)

ГОРОБИ́НИЙ
горобі́ну
◇ З горобі́ну ду́шу *див.* душа́ (56)

ГОРОБ'Я́ЧИЙ
гороб'я́чий
◇ На зá́ячий (гороб'я́чий, жáб'ячий *і т. ін.)* скік *див.* скік[1]
ГОРÓД
горóд
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) кáмінь (камінéць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.)* в горóд *див.* ки́дати
ГОРОДИ́ТИ
городи́ти
◇ Городи́ти *(рідше* гну́ти) небили́ці (дурни́ці, вся́чину *і т. ін.) див.* городи́ти (1)
ГОРÓХ
горóх
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* [той] горóх при дорóзі *(рідко* при шляху́) *див.* горóх (4)
ГОРЩÓК
горшкá
◇ Від горшкá два (три) вершкá *див.* два (2)
ГОСПОДА́РКА
господáрка
Домáшня *(рідко* хáтня) господáрка *(рідше* господи́ня) *див.* господáрка (1)
ГОСПОДИ́НЯ
господи́ня
Домáшня *(рідко* хáтня) господáрка *(рідше* господи́ня) *див.* господáрка (1)
ГОСПÓДНІЙ
Госпóдній
Бóжий (Госпóдній) дім *див.* дім (3)
ГОСПÓДЬ
Гóспода
◇ [І] де в Гóспода *див.* Госпóдь (2)
Гóсподеві
Дя́кувати Бóгові (Бóгу, Гóсподові, Гóсподеві) *див.* дя́кувати (1)
Гóсподи
◇ Дай *(рідко* подáй) Бóже (Бог, Гóсподи) *див.* давáти (128)
◇ Не дай Бóже (Бог, Гóсподи, Мáти Бóжа) *див.* давáти (188)
◇ Не доведи́ (не приведи́) Бóже (Бог, Гóсподи, Госпóдь) *див.* довóдити (17)
Прийми́ Бóже (Гóсподи) мою́ ду́шу (менé) [до Сéбе] *див.* приймáти
Гóсподові
Дя́кувати Бóгові (Бóгу, Гóсподові, Гóсподеві) *див.* дя́кувати (1)
Госпóдь
◇ Бог (Госпóдь) прийня́в (приня́в, прибрáв) [ду́шу] [до Себé] *див.* Бог (6)
◇ Бог (Госпóдь) смерть дає́ (посилáє) *див.* бог (8)
◇ Дасть (помóже, пошлé) Бог (Госпóдь, *заст.* Біг, Бі) [милосéрдний] *див.* Бог (19)
◇ Не доведи́ (не приведи́) Бóже (Бог, Гóсподи, Госпóдь) *див.* довóдити (17)
◇ Чи далéко Госпóдь несé *див.* Госпóдь (4)
◇ Як дасть (пошлé) Госпóдь *див.* Госпóдь (5)
ГОСТИ́НИЙ
гости́ний
△ Гости́ний двір (ряд) *див.* двір[1] (6)

ГÓСТРИЙ
гóстрим
◇ Дотя́ти [гóстрим] язикóм *див.* дотинáти (1)
◇ Життя́ поверну́лося гóстрим бóком *див.* життя́ (6)
ГОТÓВО
готóво
◇ Раз-двá (раз-рáз) – [вже] і готóво (і кінéць) *див.* раз[1]
ГОТУВА́ТИ
готувáти
◇ Готувáти (дбáти) рушники́ (скри́ню) *див.* готувáти (2)
ГРА
грі
◇ Дóбра мíна при погáній грі *див.* мíна[1]
◇ Роби́ти дóбру мíну при погáній (недóбрій) грі *див.* роби́ти
íгри
△ Дефлімпíйські íгри *див.* гра (4)
ГРАД[1]
грáдом
◇ Кóтяться / покоти́лися дрíбні (ряснí, пеку́чі *і т. ін.)* сльóзи [грáдом] *див.* сльозá
ГРА́МОТА[2]
грáмота
△ Дáрча грáмота *див.* грáмота[2] (6)
Жáлувана грáмота *див.* грáмота[2] (1)
ГРАНЬ[2]
грань
◇ Чужи́ми рукáми жар (вогóнь, *діал.* грань) загрібáти (загортáти, вигрібáти, вигортáти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загрібáти
ГРА́ТИ
грáє
◇ Кóжна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (грáє, говóрить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижáла (загрáла, заговори́ла, забринíла, затремтíла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
грáти
◇ Грáти в (на) одну́ ду́дку *див.* грáти (14)
◇ Грáти / зігрáти ду́рня (ду́рника) *див.* грáти (17)
Грáтися *(рідше* грáти, бáвитися *і т. ін.)* в піжмурки (у жму́рки) *див.* грáтися (3)
◇ Грáти у влáсну (свою́) ду́дку *див.* грáти (25)
◇ Не давáти / не дáти собі по нóсі грáти *див.* давáти (181)
грáють
◇ У живóті [аж] пи́щики грáють *див.* пи́щик
ГРА́ТИСЯ
грáтися
Грáтися *(рідше* грáти, бáвитися *і т. ін.)* в піжмурки (у жму́рки) *див.* грáтися (3)
ҐРА́ТКА
ґрáтка
△ Дифракці́йна ґрáтка *див.* ґрáтка (2)
ГРАФОЛОГІ́ЧНИЙ
графологíчна
△ Графологíчна експерти́за *див.* експерти́за (2)

ГРЕЦЬ[1]
грець
◇ І швець, і жнець, і на (в) дуду́ грець *див.* швець
ГРЕЦЬ[2]
грець
◇ Бодáй (хай, (нехáй) би) грець спали́в у діжí *див.* грець[2] (1)
ГРИБ
гриби́
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* гриби́ [пíсля дощу́ *(рідше* по дощí)] *див.* гриб (7)
грибíв
◇ Дешéвший від грибíв *див.* дешéвий (1)
ГРИ́ВНЯ
гри́внями
◇ Гоня́тися за дóвгим карбóванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
ГРИЗÓТА
гризóта
◇ Му́ки (дóкори, дóкір, гризóти, гризóта) сóвісті (сумлíння) *див.* му́ка
гризóти
◇ Му́ки (дóкори, дóкір, гризóти, гризóта) сóвісті (сумлíння) *див.* му́ка
ГРИ́ЗТИ
гризé
◇ Досáда берé (хапáє, гризé) / взялá (вхопи́ла, запеклá *і т. ін.) див.* досáда (1)
гризу́ть
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсідáють, гризу́ть) / взяли́ (обсíли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсідáють (гризу́ть) / обсíли гóлову *див.* ду́мка (21)
ГРІБ
гріб
◇ Заганя́ти / загнáти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1]
◇ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.) див.* лягáти
◇ Хоч живи́м (живцéм, живóму) у зéмлю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* клади́сь) *див.* лíзти
грóбу
◇ Віднíні [й] довíку *(рідше* до грóбу) *див.* віднíні (1)
ГРІМ
грім
◇ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [навíки] на би́тій дорóзі *див.* грім (6)
ГРІ́ТИ
грíти
◇ Грíти сéрце (ду́шу) *див.* грíти (6)
ГРІХ
гріх
◇ Брáти *(рідко* приймáти) / взя́ти *(рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на сéбе) *див.* брáти (131)
◇ Положи́ти гріх на ду́шу *див.* положи́ти
гріхá
◇ Дáлі (подáлі) від гріхá (від ли́ха) *див.* дáлі (3)

◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)
◇ Ні́де гріха́ ді́ти (поді́ти) *див.* діва́ти (2)
ГРІШ
гріш
◇ Гріш (копі́йка, шаг) ціна́ [в база́рний день] *див.* ціна́
гроша́
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
ГРІ́ШНИЙ
грі́шне
◇ Грі́шне ді́ло *див.* ді́ло (4)
грі́шним
◇ Грі́шним ді́лом *див.* ді́ло (5)
грі́шною
◇ Носи́тися як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт із грі́шною душе́ю *див.* носи́тися
грі́шну
◇ Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу *див.* помина́ти[1]
◇ Рятува́ти [грі́шну] ду́шу *див.* рятува́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт (ді́дько) за грі́шну ду́шу *див.* чорт
ГРОБ
гроб
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1]
◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.) див.* положи́ти
гро́бу
◇ Відні́ні [й] дові́ку *(рідше* до гро́бу) *див.* відні́ні (1)
ГРОБОВИ́Й
гробово́ї
◇ До гробово́ї *(рідше* су́дної) до́шки *див.* до́шка (6)
ГРОМА́ДСЬКИЙ
грома́дська
Грома́дська (публі́чна) ду́мка *(зах.* опі́нія) *див.* ду́мка (1)
ГРОМАДЯ́НСТВО
громадя́нства
◇ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти
громадя́нство
◇ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти
ГРО́ШІ
гро́ші
◇ Дурні́ гро́ші *див.* гро́ші (2)
◇ Живі́ гро́ші *див.* гро́ші (7)
ГРУ́БИЙ
гру́бий
Товсти́й (гру́бий) журна́л *див.* журна́л (2)
ГРУ́ДИ
груде́й
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.) див.* ка́мінь
гру́ди
◇ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)
◇ Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди) *див.* ки́дати
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.)* / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.)* се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
◇ Розпира́ти гру́ди (ду́шу, се́рце) *див.* розпира́ти
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
грудьми́
◇ Аж за ду́шу (під грудьми́) смо́кче *див.* смокта́ти
◇ Проби́ти [грудьми́] доро́гу *див.* пробива́ти
гру́дях
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.)* / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.)* [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.) див.* забива́ти
◇ З ка́менем на душі́ (в гру́дях) *див.* ка́мінь
◇ [І (аж)] в (на) душі́ (на се́рці, у гру́дях, у п'я́тах *і т. ін.)* похоло́ло (похоло́нуло) *див.* похоло́нути
ГРУ́ДКА
гру́дка
◇ Цур ду́рня та (й) ма́сла гру́дка *див.* ду́рень (3)
гру́дкою
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камін́е́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.)* в горо́д *див.* ки́дати
ГРУДНИ́Й
грудна́
Грудна́ дити́на *див.* дити́на (1)
△ Грудна́ жа́ба *див.* жа́ба[2] (1)
ҐРУНТ
ґрунт
◇ Дава́ти / да́ти ґрунт *див.* дава́ти (64)
ҐРУНТОВИ́Й
ґрунтова́
Ґрунтова́ доро́га *див.* доро́га (1)
ГРУ́ПА
гру́па
Гру́па продо́вженого дня *див.* гру́па (3)
ГУБА́[1]
гу́би
◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)
губу́
◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)
ГУБИ́ТИСЯ
губи́тися
◇ Губи́тися *(рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.) див.* губи́тися (1)
ГУДІ́ТИ
гуду́ть
◇ Джмелі́ гуду́ть у голові́ *див.* джмі́ль (1)
ГУДО́К[1]
гудка́
◇ Від гудка́ до гудка́ <Від дзвінка́ до дзвінка́> *див.* гудо́к[1] (1)
ГУМАНІТА́РНИЙ
гуманіта́рна
Гуманіта́рна допомо́га *див.* допомо́га (1)
ГУ́МКА
гу́мка
Жува́льна гу́мка *див.* гу́мка (1)
ГУ́МОР
гу́морі
◇ У [до́брому] гу́морі *див.* гу́мор (3)
ГУРТО́К
гурто́к
Драмати́чний гурто́к *див.* гурто́к (1)
ГУСТИ́
гуду́ть
◇ Джмелі́ гуду́ть у голові́ *див.* джмі́ль (1)
ДА[2]
да
Та *(рідко* да) й *див.* та[2]
ДАВА́ЛЬНИЙ
дава́льний
△ Дава́льний відмі́нок *див.* відмі́нок (1)
ДАВА́ТИ
дава́й
◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са] *див.* дава́ти (127)
дава́ти
◇ Аж вогню́ дава́ти (креса́ти) *див.* дава́ти (43)
◇ Бра́ти (дава́ти *кому)* / взя́ти (да́ти *кому)* рева́нш *див.* бра́ти (124)
Ганьбу́ дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (1)
◇ Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м *див.* дава́ти (44)
◇ Дава́ти гастро́лі *див.* дава́ти (45)
◇ Дава́ти горобця́м ду́лі *див.* дава́ти (46)
◇ Дава́ти / да́ти бій *див.* дава́ти (47)
◇ Дава́ти / да́ти відбі́й *див.* дава́ти (48)
Дава́ти / да́ти відві́т *див.* дава́ти (2)
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) голову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсі́к *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
◇ Дава́ти / да́ти відкоша́ *див.* дава́ти (50)
◇ Дава́ти / да́ти відма́шку *див.* дава́ти (51)
◇ Дава́ти / да́ти відсі́ч *див.* дава́ти (52)
◇ Дава́ти / да́ти відста́вку *див.* дава́ти (53)
○ Дава́ти / да́ти ві́ру *див.* дава́ти (38)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю *див.* дава́ти (54)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю нога́м *див.* дава́ти (55)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почу́ття́м) *див.* дава́ти (56)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю рука́м *див.* дава́ти (57)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю се́рцю *див.* дава́ти (58)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю сльоза́м *див.* дава́ти (59)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю язико́ві *див.* дава́ти (60)

◇ Не дава́ти / не да́ти про́світку *див.* дава́ти (179)
◇ Не дава́ти / не да́ти прохо́ду *див.* дава́ти (180)
◇ Не дава́ти / не да́ти собі́ по но́сі гра́ти *див.* дава́ти (181)
◇ Не дава́ти / не да́ти спо́ко́ю (поко́ю, супоко́ю *і т. ін.*) *див.* дава́ти (182)
◇ Не дава́ти / не да́ти спу́ску *див.* дава́ти (183)
Не дава́ти / не да́ти упоко́ю *див.* упокі́й
◇ Не дава́ти / не да́ти хо́ду *див.* дава́ти (184)
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◇ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
Не дава́ти прито́ки *див.* дава́ти (36)
◇ Не дава́ти [спокі́йно] спа́ти *див.* дава́ти (187)
Не дава́ти спочи́нку *див.* дава́ти (37)
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́ко́ю (супоко́ю) *див.* зна́ти
◇ Піддро́чку (піддро́чки) дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (191)
◇ Підставля́ти (дава́ти) / підста́вити (да́ти) ши́ю [в ярмо́ (під ярмо́)] *див.* підставля́ти
◇ Подава́ти (дава́ти *і т. ін.*) / пода́ти (да́ти *і т. ін.*) зві́стку *див.* подава́ти[1]
Подава́ти (дава́ти) / пода́ти (да́ти) на ча́сточку *див.* подава́ти[1]
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
Пода́ти (*рідше* да́ти, учини́ти *і т. ін.*) / подава́ти (*рідше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.*) по́зов *див.* подава́ти[1]
Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.*) / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.*) реко́рд *див.* устано́влювати
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] дава́ти / да́ти відчі́пно́го *див.* дава́ти (197)
дає́
◇ Бог (Госпо́дь) смерть дає́ (посила́є) *див.* бог (8)
даю́ть
◇ Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́ко́ю, поко́ю *і т. ін.*) *див.* лавр
ДАВА́ТИСЯ
дава́тися
◇ Дава́тися / да́тися взнаки́ *див.* дава́тися (1)
◇ Дава́тися / да́тися в ру́ки (до рук) *див.* дава́тися (2)
◇ Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки, *діал.* впо́мки, в по́мку) *див.* дава́тися (4)
◇ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1]
Піддава́тися (дава́тися *і т. ін.*) / підда́тися (да́тися *і т. ін.*) на підмо́ву *див.* піддава́тися

ДАВИ́ТИ
дави́ти
◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)
◇ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)
Да́вма дави́ти *див.* дави́ти (1)
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
да́вить
◇ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
да́влять
◇ Сльо́зи ду́шать (да́влять) / удави́ли *див.* сльоза́
ДАВИ́ТИСЯ
дави́тися
Души́тися (дави́тися) слі́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.*) *див.* души́тися (1)
Души́тися (дави́тися) смі́хом (від смі́ху, ре́готом, від ре́готу *і т. ін.*) *див.* души́тися (2)
ДА́ВМА
да́вма
Да́вма дави́ти *див.* дави́ти (1)
ДАВНЕ́ЗНИЙ
давне́зних
З да́вніх (*рідше* давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна> *див.* да́вній (1)
ДАВНИНА́
давнина́
Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.*) давнина́ <Да́вні да́вна> *див.* давнина́ (1)
давнину́
◇ Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ вікі́в) *див.* сяга́ти
ДА́ВНІЙ
да́вні
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.*) давнина́ <Да́вні да́вна> *див.* давнина́ (1)
да́вній
◇ Струси́ти да́вній прах *див.* стру́шувати
да́вніх
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
З да́вніх (*рідше* давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна> *див.* да́вній (1)
да́внього
З да́вніх (*рідше* давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна> *див.* да́вній (1)
Ті́ні мину́лого (да́внього) *див.* тінь
да́вньою
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
да́вню
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати *і т. ін.*) / роз'я́три́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.*) [незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* я́три́ти

да́вня
Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.*) давнина́ <Да́вні да́вна> *див.* давнина́ (1)
ДА́ВНІСТЬ
да́вністю
За да́вністю [ро́кі́в (літ, часу *і т. ін.*)] *див.* да́вність (1)
ДАВНО́
давно́
◇ Отак би [й] давно́ <Давно́ б так> *див.* давно́ (1)
◇ Як [і] давно́ *див.* давно́ (2)
ДАВНОМИНУ́ЛИЙ
давноминулий
△ Давномину́лий (передмину́лий) час *див.* час
ДАКТИЛІ́ЧНИЙ
дактилі́чна
△ Дактилі́чна ри́ма *див.* ри́ма
ДАЛЕ́КИЙ
дале́ка
Дале́ка (да́вня, си́ва *і т. ін.*) давнина́ <Да́вні да́вна> *див.* давнина́ (1)
З дале́кого дале́ка (да́леку) *див.* дале́кий (1)
Кра́йня (Дале́ка) Пі́вніч *див.* пі́вніч[2]
дале́ке
Дале́ке зарубі́жжя *див.* зарубі́жжя
Дале́ке пла́вання *див.* пла́вання
дале́кий
Дале́кий при́ці́л *див.* при́ці́л
◇ Не близьки́й (дале́кий) світ *див.* світ[2]
◇ У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світи́> *див.* світ[2]
дале́ких
◇ По (у) [всіх (широ́ких, дале́ких)] світа́х <По всьо́му сві́ту> *див.* світ[2]
дале́кі
◇ У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світи́> *див.* світ[2]
дале́кого
З дале́кого дале́ка (да́леку) *див.* дале́кий (1)
По́тяг (по́ї́зд) дале́кого призна́чення *див.* по́тяг[2]
да́леку
З дале́кого дале́ка (да́леку) *див.* дале́кий (1)
◇ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́
ДАЛЕ́КО
дале́ко
◇ Ба́чити дале́ко *див.* ба́чити (3)
◇ Дале́ко за... *див.* дале́ко (1)
◇ Дале́ко іти́ / піти́ *див.* іти́
◇ Дале́ко [й] ходи́ти *див.* ходи́ти
◇ Дале́ко лежа́ти *див.* лежа́ти
◇ Дале́ко не... *див.* дале́ко (2)
◇ Дале́ко не пої́деш (не заї́деш, не за́йдеш) *див.* поїхати
◇ Дале́ко ходи́ти (бі́гати) не тре́ба *див.* тре́ба[1]
◇ Дале́ко [, як] ку́цому до за́йця *див.* дале́ко (3)
◇ Держа́ти язи́к дале́ко від ро́зуму *див.* держа́ти (10)
◇ Захо́дити / зайти́ (заї́хати) дале́ко *див.* захо́дити
◇ Куди́ (*рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]

◇ Чи дале́ко Госпо́дь несе́ *див.* Госпо́дь (4)

ДА́ЛІ

да́лі

Вести́ да́лі *див.* вести́ (2)

◇ Да́лі (бі́льше) [й (вже)] ні́куди *див.* ні́куди

◇ Да́лі від споку́си (споку́с) *див.* да́лі (2)

◇ Да́лі (пода́лі) від гріха́ (від ли́ха) *див.* да́лі (3)

◇ Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са *див.* диви́тися (18)

І так да́лі (і т. д.) *див.* да́лі (1)

◇ Іти́ / піти́ да́лі *див.* іти́

◇ Не ба́чити да́лі свого́ но́са *див.* ба́чити (11)

◇ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́

◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.)* *див.* пока́зувати

◇ Прова́дити да́лі *див.* прово́дити

ДАЛМАТИ́НСЬКИЙ

далмати́нський

△ Далмати́нський тип бе́рега *див.* тип

ДА́ЛЬНІЙ

да́льні

◇ У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світи́> *див.* світ[2]

да́льній

◇ У [дале́кий (да́льній)] світ <У [дале́кі (да́льні)] світи́> *див.* світ[2]

ДА́МА

да́ма

◇ Да́ма се́рця *див.* да́ма (2)

Кла́сна да́ма *див.* да́ма (1)

ДАМА́СЬКИЙ

дама́ська

△ Дама́ська сталь *див.* сталь[1]

ДА́МКА

да́мках

◇ Раз, два і в да́мках *див.* раз[1]

ДАМО́КЛІВ

дамо́клів

◇ Дамо́клів меч *(рідше* меч Дамо́кла) *див.* меч

дамо́кловим

◇ Ви́сіти дамо́кловим мече́м *див.* ви́сіти (1)

ДАНИ́НА

дани́ну

◇ Віддава́ти / відда́ти дани́ну *(рідко* дань) *див.* віддава́ти (27)

◇ Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну) *див.* спла́чувати

ДА́НІ

да́них

△ Ба́за да́них *див.* ба́за (5)

△ Банк да́них *див.* банк[2] (1)

△ Протоко́л передава́ння да́них *див.* протоко́л

да́ні

Вихідні́ да́ні *див.* да́ні (1)

ДАНЬ

дань

◇ Віддава́ти / відда́ти дани́ну *(рідко* дань) *див.* віддава́ти (27)

◇ Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну) *див.* спла́чувати

ДАР

дар

◇ Бо́жий дар *див.* дар (4)

◇ Відрізни́ти Бо́жий дар від я́єчні *див.* відрізня́ти (1)

Дар (дари́) приро́ди *див.* дар (1)

Дар мо́ви (сло́ва) *див.* дар (3)

○ Прино́сити / принести́ в дар *див.* прино́сити

дари́

Дар (дари́) приро́ди *див.* дар (1)

Дари́ Христо́ві <Святі́ Дари́> *див.* дар (2)

ДАРЕ́МНИЙ

даре́мна

Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* Даре́мний труд> *див.* пра́ця

даре́мний

Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* Даре́мний труд> *див.* пра́ця

ДАРЕ́МНО

даре́мно

◇ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити

Не мина́ти (не мина́тися) / не мину́ти (не мину́тися) ма́рно (безслі́дно, даре́мно *і т. ін.)* *див.* мина́ти

◇ Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́ *див.* тра́тити

ДАРМА́

дарма́

Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* Даре́мний труд> *див.* пра́ця

○ Дарма́ *(заст.* да́ром) що *див.* дарма́ (1)

ДАРМОВИ́Й

дармове́

◇ Дармове́ ме́шкання *див.* ме́шкання

ДАРОВИ́ЗНА

дарови́зну

○ На дарови́зну *див.* дарови́зна (1)

ДА́РОМ

да́ром

○ Дарма́ *(заст.* да́ром) що *див.* дарма́ (1)

◇ Да́ром не про́йде *див.* прохо́дити

ДАРУВА́ТИ

дарува́ти

◇ Дарува́ти життя́ *див.* дарува́ти (1)

дару́й

Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, пробач) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)

дару́йте

Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, пробач) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)

Ви́бачте / дару́йте ласка́во *див.* вибача́ти (2)

ДА́РЧИЙ

да́рча

△ Да́рча гра́мота *див.* гра́мота[2] (6)

да́рчий

△ Да́рчий лист *див.* лист[2]

ДА́ТА

да́та

Ювіле́йна (кру́гла) да́та *див.* да́та (1)

△ Юліа́нська да́та *див.* да́та (2)

ДА́ТИ

дав

◇ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.),* на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.)* *див.* гля́нути (1)

дай

◇ Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті) *див.* дава́ти (124)

◇ Дай Бо́же здоро́в'я *див.* дава́ти (123)

◇ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)

◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт ко́леса] *див.* дава́ти (127)

Дай (да́йте) спо́кій *див.* дава́ти (22)

◇ Дай *(рідко* пода́й) Бо́же (Бог, Го́споди) *див.* дава́ти (128)

◇ [І] хлі́бом не году́й, а дай... *див.* годува́ти (12)

◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)

◇ Ті́льки дай на о́чі *див.* дава́ти (193)

◇ Хоч в о́ко дай *див.* дава́ти (194)

◇ Хоч чо́рта дай *див.* дава́ти (195)

да́йте

Дай (да́йте) спо́кій *див.* дава́ти (22)

дала́

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

дали́

◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д

дало́

◇ Щоб [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.)*] ди́хати не дало́ *див.* дава́ти (196)

дам

Ось я тобі́ [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобі́ [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я[2]

дасть

◇ Дасть (помо́же, пошле́) Бог (Госпо́дь, *заст.* Біг, Бі) [милосе́рдний] *див.* Бог (19)

◇ [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть <*рідко* Жа́ба і пить дасть> *див.* жа́ба[1] (1)

Ось я тобі́ [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобі́ [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я[2]

◇ Уку́сить і ме́ду да́сть *див.* укуси́ти

◇ Що (як) Бог дасть *див.* бог (32)

◇ Як дасть (пошле́) Госпо́дь *див.* Госпо́дь (5)

да́ти

◇ Бра́ти (дава́ти *кому)* / взя́ти (да́ти *кому)* рева́нш *див.* бра́ти (124)

◇ Ви́бити (да́ти) бу́бну (бу́бни) *див.* вибива́ти (18)

Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)

◇ Всипати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих *див.* всипа́ти[1] (1)

◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рідше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)

Ганьбу́ дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (1)

◇ Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м *див.* дава́ти (44)

◇ Дава́ти / да́ти бій *див.* дава́ти (47)

◇ Дава́ти / да́ти відбі́й *див.* дава́ти (48)
Дава́ти / да́ти відві́т *див.* дава́ти (2)
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову *(рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсі́к *і т. ін.)*] *див.* дава́ти (49)
◇ Дава́ти / да́ти відкошá *див.* дава́ти (50)
◇ Дава́ти / да́ти відма́шку *див.* дава́ти (51)
◇ Дава́ти / да́ти відсі́ч *див.* дава́ти (52)
◇ Дава́ти / да́ти відста́вку *див.* дава́ти (53)
○ Дава́ти / да́ти ві́ру *див.* дава́ти (38)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю *див.* дава́ти (54)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю нога́м *див.* дава́ти (55)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почуття́м) *див.* дава́ти (56)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю рука́м *див.* дава́ти (57)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю се́рцю *див.* дава́ти (58)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю сльоза́м *див.* дава́ти (59)
◇ Дава́ти / да́ти во́лю язико́ві *див.* дава́ти (60)
◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (61)
◇ Дава́ти / да́ти (всі́пати, зада́ти *і т. ін.)* бо́бу *див.* дава́ти (62)
Дава́ти / да́ти (всі́пати) рі́зок (патикі́в) *див.* дава́ти (3)
◇ Дава́ти / да́ти га́ка (гак) *див.* дава́ти (63)
◇ Дава́ти / да́ти грунт *див.* дава́ти (64)
○ Дава́ти / да́ти до́звіл *див.* дава́ти (39)
◇ Дава́ти / да́ти доро́гу *(рідше* сте́жку) *див.* дава́ти (66)
◇ Дава́ти / да́ти дрозда́ *див.* дава́ти (67)
◇ Дава́ти / да́ти ду́ху *див.* дава́ти (68)
◇ Дава́ти / да́ти життя́ *див.* дава́ти (69)
◇ Дава́ти / да́ти за́дній хід *див.* дава́ти (70)
○ Дава́ти / да́ти зго́ду *див.* дава́ти (40)
◇ Дава́ти / да́ти зеле́ну ву́лицю *див.* дава́ти (71)
◇ Дава́ти / да́ти зівка́ *(рідше* зівака́) *див.* дава́ти (72)
◇ Дава́ти / да́ти зна́ти *див.* дава́ти (73)
◇ Дава́ти / да́ти *(зневажл.* вліпи́ти, втелю́щити) дога́ну *(розм.* строгача́) *див.* дава́ти (65)
◇ Дава́ти / да́ти зрозумі́ти *див.* дава́ти (74)
◇ Дава́ти / да́ти зуботи́чину (зуботи́чку) *див.* дава́ти (75)
◇ Дава́ти / да́ти ключ [у ру́ки] *див.* дава́ти (76)
○ Дава́ти / да́ти кля́тву *див.* дава́ти (41)
◇ Дава́ти / да́ти конце́рти (конце́рт) *див.* дава́ти (77)
◇ Дава́ти / да́ти кру́га (круг) *див.* дава́ти (78)
◇ Дава́ти / да́ти лад (поря́док, *рідше* ряд *і т. ін.) див.* дава́ти (79)
◇ Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м] *див.* дава́ти (80)
◇ Дава́ти / да́ти ма́ху *див.* дава́ти (81)
◇ Дава́ти / да́ти на́гінку *див.* дава́ти (82)
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)
Дава́ти / да́ти [на] при́дане *див.* дава́ти (4)
Дава́ти / да́ти план *див.* дава́ти (5)
◇ Дава́ти / да́ти пожи́ву *див.* дава́ти (85)
Дава́ти / да́ти поля́паси *див.* дава́ти (6)
Дава́ти / да́ти пора́ду *див.* дава́ти (7)
◇ Дава́ти / да́ти по рука́х *див.* дава́ти (86)
Дава́ти / да́ти пору́ку *див.* дава́ти (8)
◇ Дава́ти / да́ти пота́чку *див.* дава́ти (87)
◇ Дава́ти / да́ти поча́ток *див.* дава́ти (88)
◇ Дава́ти / да́ти по ша́пці *див.* дава́ти (89)
Дава́ти / да́ти пра́во *див.* дава́ти (9)
Дава́ти / да́ти при́від *див.* дава́ти (10)
◇ Дава́ти / да́ти прикури́ти *див.* дава́ти (90)
Дава́ти / да́ти приту́лок *див.* дава́ти (11)
◇ Дава́ти / да́ти прочуха́нки (прочуха́на) *див.* дава́ти (91)
◇ Дава́ти / да́ти пу́ду *див.* дава́ти (92)
◇ Дава́ти / да́ти ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (93)
◇ Дава́ти / да́ти реце́пти *див.* дава́ти (94)
◇ Дава́ти / да́ти себе́ зна́ти (взнаки́) *див.* дава́ти (95)
◇ Дава́ти / да́ти сло́во *див.* дава́ти (96)
◇ Дава́ти / да́ти сло́во че́сті *див.* дава́ти (97)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ звіт *див.* дава́ти (98)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (99)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ спо́кій *(заст.* по́кій) *див.* дава́ти (100)
◇ Дава́ти / да́ти субі́тки *див.* дава́ти (101)
◇ Дава́ти / да́ти тя́гу *див.* дава́ти (102)
Дава́ти / да́ти у борг *див.* дава́ти (12)
◇ Дава́ти / да́ти у ру́ки *див.* дава́ти (103)
◇ Дава́ти / да́ти хо́ду *див.* дава́ти (104)
◇ Дава́ти / да́ти ціпка́ *див.* дава́ти (105)
◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)
◇ Дава́ти / да́ти чубро́вки (почубе́ньків, ма́тланки *і т. ін.) див.* дава́ти (107)
◇ Дава́ти / да́ти шпо́ри *див.* дава́ти (108)
◇ Дава́ти / да́ти штовхані́в (штурхані́в, стусані́в, бухані́в *і т. ін.) див.* дава́ти (109)
◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, всі́пати *і т. ін.)* хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (111)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру *див.* дава́ти (112)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) ко́поті *див.* дава́ти (113)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) пе́рцю [з ма́ком] *див.* дава́ти (114)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су) *див.* дава́ти (115)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти за́тірки (затьо́ру) *див.* дава́ти (116)
◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви *див.* дава́ти (117)
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) вість (ві́стку) *див.* дава́ти (14)
◇ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) сигна́л *див.* дава́ти (15)
Дава́ти (посила́ти) / да́ти (посла́ти) телегра́му *див.* дава́ти (16)
◇ Дава́ти *(рідше* накладáти, відва́жувати) / да́ти *(рідше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)
Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)
Дава́ти (ста́вити) / да́ти (поста́вити) обі́д *див.* дава́ти (20)
Да́ти батога́ *див.* дава́ти (23)
◇ Да́ти [бе́резової] припа́рки *див.* дава́ти (126)
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
◇ Да́ти ві́чного хропака́ *див.* дава́ти (130)
◇ Да́ти (врі́зати) ду́ба *див.* дава́ти (131)
◇ Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бе́резової ка́ші *див.* дава́ти (132)
◇ Да́ти (вте́рти) / дава́ти кабаки́ *див.* дава́ти (133)
Да́ти / дава́ти в презе́нт *див.* дава́ти (24)
◇ Да́ти / дава́ти в три ши́ї (триши́я) *див.* дава́ти (134)
◇ Да́ти / дава́ти запоти́личника (поти́личника) *див.* дава́ти (135)
◇ Да́ти / дава́ти нау́ку *див.* дава́ти (136)
◇ Да́ти / дава́ти щи́пки *див.* дава́ти (137)
Да́ти / дава́ти ярмі́с *див.* дава́ти (25)
◇ Да́ти дмухача́ *див.* дава́ти (138)
◇ Да́ти дра́нки *див.* дава́ти (139)
◇ Да́ти (зада́ти, завда́ти) / дава́ти га́рту *див.* дава́ти (140)
Да́ти (затопи́ти, загили́ти, втелю́щити *і т. ін.)* по поти́лиці *див.* дава́ти (26)
◇ Да́ти киселю́ *див.* дава́ти (141)
Да́ти коне́ві (коню́) остро́ги *див.* дава́ти (27)
◇ Да́ти ку́чму *див.* дава́ти (142)
◇ Да́ти ли́гі *див.* дава́ти (143)
◇ Да́ти лу́пки (лу́пня) *див.* дава́ти (144)
◇ Да́ти ме́ду *див.* дава́ти (145)
◇ Да́ти нагану *див.* дава́ти (146)
◇ Да́ти на горі́хи *див.* дава́ти (147)
◇ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)
◇ Да́ти намина́чки *див.* дава́ти (149)

Дáти намóвитися *див.* давáти (28)

◇ Дáти ногáм знáти *див.* давáти (150)

◇ Дáти нуркá *див.* давáти (151)

◇ Дáти пам'ятнóго (пам'яткóвого, в пáм'ять, пáм'ятку) *див.* давáти (152)

◇ Дáти перегóну *див.* давáти (153)

◇ Дáти пúти *див.* давáти (154)

◇ Дáти під сьóме ребрó *див.* давáти (155)

Дáти / подáти стрим *див.* давáти (29)

◇ Дáти по зубáх (у зýби) *див.* давáти (156)

◇ Дáти пóштовх *див.* давáти (157)

Дáти принáду *див.* давáти (30)

Дáти принýку *див.* давáти (31)

◇ Дáти стілéць (стільця́) *див.* давáти (158)

◇ Дáти сто очóк наперéд *див.* давáти (159)

Дáти товк *див.* давáти (32)

Дáти хід *див.* давáти (33)

◇ Дáти хліб у рýки *див.* давáти (160)

◇ Дáти хýка *див.* давáти (161)

◇ Дáти чéрез край *див.* давáти (162)

◇ Дáти швáбу (шквáрки) *див.* давáти (163)

◇ І гáдки не дáти *див.* давáти (165)

◇ І дихнýти не давáти / не дáти *див.* давáти (166)

◇ Кабáки втéрти (дáти) *див.* утирáти[1]

◇ Надавáти (давáти, прибавля́ти) / надáти (дáти, прибáвити) газ (гáзу) <Натискáти / натúснути на газ> *див.* надавáти[2]

◇ Не давáти / не дáти в обрáзу *(розм.* в обúду) *див.* давáти (169)

◇ Не давáти / не дáти і вгóру глянути *див.* давáти (170)

◇ Не давáти / не дáти [і] пилúні (порошúні, порошúнці, пилúнці *і т. ін.)* впáсти (сíсти) *див.* давáти (171)

◇ Не давáти / не дáти і понюхати *див.* давáти (172)

◇ Не давáти / не дáти і рóта роззя́вити (розтулúти) *див.* давáти (173)

◇ Не давáти / не дáти [й] волоскý (волосúні, вóлосу *і т. ін.)* впáсти з головú *див.* давáти (174)

◇ Не давáти / не дáти крóку ступúти <Ступúти не дáти> *див.* давáти (175)

◇ Не давáти / не дáти на потáлу *див.* давáти (176)

Не давáти / не дáти пóпуску *див.* давáти (34)

Не давáти / не дáти пощáди *див.* давáти (35)

◇ Не давáти / не дáти прóдиху *див.* давáти (177)

◇ Не давáти / не дáти прóмаху *див.* давáти (178)

◇ Не давáти / не дáти прóсвітку *див.* давáти (179)

◇ Не давáти / не дáти прохóду *див.* давáти (180)

◇ Не давáти / не дáти собі по нóсі грáти *див.* давáти (181)

◇ Не давáти / не дáти спокóю (покóю, супокóю *і т. ін.) див.* давáти (182)

◇ Не давáти / не дáти спýску *див.* давáти (183)

Не давáти / не дáти упокóю *див.* упокíй

◇ Не давáти / не дáти хóду *див.* давáти (184)

◇ Не давáти (не дозволя́ти) / не дáти (не дозвóлити) наплювáти (плю́нути) [собі] в кáшу (в борщ) *див.* давáти (185)

◇ Не давáти (не подавáти) / не дáти (не подáти) знакý (взнакú) *див.* давáти (186)

◇ Не дáти рахýби *див.* давáти (189)

◇ Ні (анí) дáти ні взя́ти *див.* давáти (190)

◇ Піддрóчку (піддрóчки) давáти / дáти *див.* давáти (191)

◇ Підставля́ти (давáти) / підстáвити (дáти) шúю [в ярмó (під ярмó)] *див.* підставля́ти

◇ Подавáти (давáти *і т. ін.)* / подáти (дáти *і т. ін.)* звíстку *див.* подавáти[1]

Подавáти (давáти) / подáти (дáти) на чáсточку *див.* подавáти[1]

◇ Подавáти (давáти, простягáти) / подáти (дáти, простягтú) [брáтню, помíчну *і т. ін.*] рýку [допомóги] *див.* подавáти[1]

Подáти *(рíдше* дáти, учинúти *і т. ін.)* / подавáти *(рíдше* давáти, учиня́ти *і т. ін.)* пóзов *див.* подавáти[1]

◇ Показáти (дáти, піднестú) дýлю [з мáком] (фíгу) *див.* давáти (192)

Устанóвлювати (давáти, стáвити *і т. ін.)* / установúти (дáти, постáвити *і т. ін.)* рекóрд *див.* устанóвлювати

◇ [Як (мов, нíби *і т. ін.)*] давáти / дáти відчíпнóго *див.* давáти (197)

◇ Як пúти дáти *див.* давáти (198)

ДÁТИСЯ

дáтися

◇ Давáтися / дáтися взнакú *див.* давáтися (1)

◇ Давáтися / дáтися в рýки (до рук) *див.* давáтися (2)

◇ Дáтися в наýку *див.* давáтися (3)

◇ Дáтися / давáтися в пáм'ять (в пáм'ятки, втя́мки, *діал.* впóмки, в пóмку) *див.* давáтися (4)

◇ Не здавáтися (не давáтися) / не дáтися на мóву *див.* здавáтися[1]

Піддавáтися (давáтися *і т. ін.)* / піддáтися (дáтися *і т. ін.)* на підмóву *див.* піддавáтися

ДАХ

дах

△ Вáльмовий дах *див.* дах (1)

дáхом

◇ Під однúм дáхом *див.* дах (2)

дáху

△ Вúнос дáху *див.* вúнос (1)

ДБÁТИ

дбáти

◇ Готувáти (дбáти) рушникú (скрúню) *див.* готувáти (2)

◇ Дбáти (дýмати) [тíльки] про свою шкýру *див.* дбáти (2)

◇ Дбáти про [лáдан та] домовúну *див.* дбáти (1)

◇ [І] на пóдзвін не дбáти *див.* дбáти (3)

ДВА

два

◇ Від горшкá два (три) вершкá *див.* два (2)

◇ Головá з вýхами <Головá і два вýха> *див.* головá (15)

◇ Два бóки (дві сторонú) [однíєї] медáлі *див.* бік (3)

◇ Два чóботи – пáра (на однý нóгу) *див.* чóботи

◇ За два крóки <За дéсять крóків> *див.* крок

Зó два (зо три) *див.* два (1)

◇ Лизáти [язикóм] два бóки *див.* лизáти

◇ На два вершкú *див.* вершóк (1)

◇ На два фрóнти *див.* фронт

◇ Не [вмíти (могтú)] зв'язáти двох слів (два слóва) [докýпи] *див.* зв'я́зувати

◇ Не день не годúну <Не день не два> *див.* день (43)

◇ Не одúн [і не два (, не два)] *див.* одúн

◇ Не раз [і (та й) не два (, не два)] *див.* раз[1]

◇ Не рік [і (та й) не два (, не два)] *див.* рік

◇ Пáлиця (пáлка) з двомá кíнця́ми (на два кінці) *див.* пáлиця

◇ Раз, два і в дáмках *див.* раз[1]

◇ Раз-двá (раз-рáз) – [вже] і готóво (і кінéць) *див.* раз[1]

◇ Убивáти / убúти (уколóшкати, уполювáти) [аж] двох зáйців (два зáйці) *див.* убивáти[1]

◇ Чóрта з два *див.* чорт

◇ Як двíчі (як два рáзи) по два чотúри *див.* два (4)

◇ Як раз та два *див.* раз[1]

дві

◇ Два бóки (дві сторонú) [однíєї] медáлі *див.* бік (3)

◇ Душá (сéрце) розривáється (рвéться) нáдвóє (нáвпіл, на дві половúни) *див.* душá (44)

◇ На дві коцюбú *див.* коцюбá

◇ Ні в дві ні в три (в п'ять) *див.* два (3)

Скрýчувати (сукáти, тúкати *і т. ін.)* / скрутúти (зсукáти, тúкнути, ткнýти *і т. ін.)* дýлю ([дві] дýлі) *див.* скрýчувати

◇ У дві прúгорщі не захóпиш *див.* захóплювати

◇ У дві рукú *див.* рукá

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* дві крáплі (краплúни) [водú] <Як (мов, нíби *і т. ін.)* крáпля (краплúна) водú> *див.* крáпля

двомá

◇ Гаштяти (гаштятися, бíгти, полювáти *і т. ін.)* за двомá зайця́ми *див.* гаштяти (4)

Двомá (трьомá) нáворотами *див.* нáворот

◇ Пáлиця (пáлка) з двомá кíнця́ми (на два кінці) *див.* пáлиця

◇ Сидíти на двох стільця́х (між двомá стільця́ми, між двох стільців) *див.* сидíти

двóх

◇ З двох слів *див.* слóво

◇ Між двох вогнíв *див.* вогóнь (19)

◇ Не [вмíти (могтú)] зв'язáти двох слів (два слóва) [докýпи] *див.* зв'я́зувати

◇ Не вмíти (не могтú) слóва (двох слів) вúмовити (сказáти) *див.* умíти

◇ Сидíти на двох стільця́х (між двомá стільця́ми, між двох стільців) *див.* сидíти

◇ Ставáти на двох лáпках *див.* ставáти

◇ Стоя́ти на двох кла́дках *див.* стоя́ти
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайців (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
ДВАДЦЯ́ТКА
двадця́тка
Вели́ка двадця́тка *див.* двадця́тка (1)
ДВА́ДЦЯТЬ
два́дцять
◇ У два́дцять чоти́ри годи́ни *див.* годи́на[1] (25)
ДВАНАДЦЯТИПА́ЛИЙ
дванадцятипа́ла
△ Дванадцятипа́ла ки́шка *див.* ки́шка
дванадцятипа́лої
△ Ви́разка дванадцятипа́лої ки́шки *див.* ви́разка (1)
ДВЕ́РІ
двере́й
День відкри́тих двере́й *див.* день (2)
двери́ма
За зачи́неними двери́ма <При зачи́нених две́рях> *див.* две́рі (2)
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.*) не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у Бо́га (у Христа́, у ба́тька *і т. ін.*) за па́зухою (за двери́ма) *див.* па́зуха
две́рі
◇ Аж сті́ни (ві́кна, две́рі *і т. ін.*) дрижа́ть (трясу́ться) *див.* стіна́
◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)
◇ Відкри́ти (відчини́ти) / відкрива́ти (відчиня́ти) две́рі *див.* відкрива́ти (17)
Відкри́ті две́рі *див.* две́рі (1)
◇ Вка́зувати (пока́зувати) / вказа́ти (показа́ти) на две́рі *див.* ука́зувати
◇ Две́рі не зачиня́ються *див.* две́рі (4)
Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.*) *див.* загоро́джувати
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.*) не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Зачиня́ти / зачини́ти две́рі <Две́рі зачи́нені> *див.* зачиня́ти
◇ Ломи́тися у відчи́нені (відкри́ті) две́рі *див.* ломи́тися
◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.*) *див.* попада́ти
◇ Не вто́впиться (не пото́впиться) в две́рі (в [свою́] шку́ру) *див.* вто́впитися (1)
◇ Ні в кут ні в две́рі *див.* кут
◇ Ні в я́кі воро́та (две́рі) не лі́зе *див.* лі́зти
◇ Сту́кати / посту́кати у две́рі *див.* сту́кати
△ Ца́рські врата́ (две́рі, *рідше* воро́та) *див.* врата́ (1)
две́рях
За зачи́неними двери́ма <При зачи́нених две́рях> *див.* две́рі (2)
При відкри́тих две́рях *див.* две́рі (3)
Ста́ти у две́рях (на две́рях, на порі́г, на поро́зі) *див.* става́ти

ДВИГУ́Н
двигу́н
△ Ві́чний двигу́н *див.* двигу́н (1)
△ Газоріди́нний двигу́н *див.* двигу́н (2)
△ Двигу́н внутрі́шнього згоря́ння *див.* двигу́н (3)
△ Електри́чний двигу́н *див.* двигу́н (4)
Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* заглуша́ти
Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати
△ Реакти́вний двигу́н *див.* двигу́н (5)
△ Я́дерний ракéтний двигу́н *див.* двигу́н (6)
ДВІ
два
◇ Від горшка́ два (три) вершка́ *див.* два (2)
◇ Голова́ з ву́хами <Голова́ і два ву́ха> *див.* голова́ (15)
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
◇ За два кро́ки <За де́сять кро́ків> *див.* крок
Зо́ два (зо три) *див.* два (1)
◇ Лиза́ти [язико́м] два бо́ки *див.* лиза́ти
◇ На два вершки́ *див.* вершо́к (1)
◇ На два фро́нти *див.* фронт
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не день не годи́ну <Не день не два> *див.* день (43)
◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н
◇ Не раз [і (та й) не два (, не два)] *див.* раз[1]
◇ Не рік [і (та й) не два (, не два)] *див.* рік
◇ Па́лиця (па́лка) з двома́ кі́нцями (на два кі́нці) *див.* па́лиця
◇ Раз, два і в да́мках *див.* раз[1]
◇ Раз-два́ (раз-ра́з) – [вже] і гото́во (і кіне́ць) *див.* раз[1]
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайці́в (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
◇ Чо́рта з два *див.* чорт
◇ Як дві́чі (як два ра́зи) по два чоти́ри *див.* два (4)
◇ Як раз та два *див.* раз[1]
дві
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
◇ На дві коцюби́ *див.* коцюба́
◇ Ні в дві ні в три (в п'ять) *див.* два (3)
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
◇ У дві при́горщі не захо́пиш *див.* захо́плювати
◇ У дві руки́ *див.* рука́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) дві кра́плі (краплі́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) кра́пля (краплі́на) води́> *див.* кра́пля

двома́
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.*) за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот
◇ Па́лиця (па́лка) з двома́ кі́нця́ми (на два кі́нці) *див.* па́лиця
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
дво́х
◇ З дво́х слів *див.* сло́во
◇ Між двох вогні́в *див.* вого́нь (19)
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
◇ Става́ти на двох ла́пках *див.* става́ти
◇ Стоя́ти на двох кла́дках *див.* стоя́ти
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайці́в (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
ДВІ́ЙКОВИЙ
дві́йкова
△ Дві́йкова одини́ця *див.* одини́ця
△ Дві́йкова систе́ма чи́слення *див.* систе́ма
ДВІР[1]
двір
Бі́лий двір *див.* двір[1] (1)
△ Гости́ний двір (ряд) *див.* двір[1] (6)
Заї́жджий (заї́зний, постоя́лий, постоя́льний) двір *див.* двір[1] (2)
Кі́нський двір *див.* двір[1] (3)
△ Моне́тний двір *див.* двір[1] (7)
◇ Прохідни́й двір *див.* двір[1] (9)
Ско́тний двір *див.* двір[1] (4)
Чо́рний двір <Чо́рне дво́рище> *див.* двір[1] (5)
двора́
◇ Ні кола́ ні двора́ *див.* кіл
дворі́
Служи́ти у (в) дворі́ *див.* служи́ти
дво́ру
◇ Ні дво́ру ні ти́ну *див.* двір[1] (8)
ДВІ́ЧІ
дві́чі
◇ Як дві́чі (як два ра́зи) по два чоти́ри *див.* два (4)
ДВОБІ́Й
двобі́й
Виклика́ти / ви́кликати на поєди́нок (на двобі́й) *див.* виклика́ти (1)
ДВОГЛА́ВИЙ
двогла́вий
Двоголо́вий (двогла́вий) оре́л *див.* оре́л
ДВОГОЛО́ВИЙ
двоголо́вий
Двоголо́вий (двогла́вий) оре́л *див.* оре́л
ДВО́Є
двома́
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.*) за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
◇ Обмовля́тися / обмо́витися двома́-трьома́ слова́ми <Обмо́витися хоч сло́вом> *див.* обмовля́тися

двох
◇ За двох *див.* двóє (1)
◇ З двóх слів *див.* слóво
◇ Не [вміти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два слóва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не вміти (не могти́) слóва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
◇ Убива́ти / уби́ти (уколóшкати, уполюва́ти) [аж] двох зайців (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
ДВОЗЕ́РНИЙ
двозе́рна
△ Двозе́рна пшени́ця *див.* пшени́ця
ДВОЇ́ННЯ
двої́ння
△ Двої́ння па́ру *див.* двої́ння (1)
ДВОЇ́ТИСЯ
двої́ться
◇ Двої́ться в очах *див.* двої́тися (1)
ДВОКЛА́СНИЙ
двокла́сне
Двокла́сне [початкóве] учи́лище *див.* учи́лище
ДВОКОЛІ́ЙНИЙ
двоколі́йний
Двоколі́йний рух *див.* рух
ДВОЛОПАТЕ́ВИЙ
дволопате́ве
Дволопате́ве весло́ *див.* весло́ (1)
ДВОПО́ЛЮСНИЙ
двопо́люсне
△ Двопо́люсне телеграфува́ння *див.* телеграфува́ння
ДВО́РИК
дво́рик
△ Ви́гульний дво́рик *див.* дво́рик (1)
ДВО́РИЩЕ
дво́рище
Чóрний двір <Чóрне дво́рище> *див.* двір[1] (5)
ДВОРЯДКО́ВИЙ
дворядкóва
△ Дворядкóва строфа́ *див.* строфа́
ДВОРЯ́ДНИЙ
дворя́дна
△ Дворя́дна гармóнія *див.* гармóнія[2] (1)
ДВОРЯ́НСЬКИЙ
дворя́нська
◇ Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров
ДВОСКЛА́ДНИЙ
двоскла́дне
△ Двоскла́дне ре́чення *див.* ре́чення
ДВОСТУПЕНЕ́ВИЙ
двоступене́ві
△ Двоступене́ві ви́бори *див.* ви́бори (3)
ДВОЮ́РІДНИЙ
двою́рідна
Сестра́ у пе́рших <Двою́рідна сестра́> *див.* сестра́
двою́рідний
Брат у пе́рших <Двою́рідний брат> *див.* брат (3)
◇ На́шому ти́нові двою́рідний пліт *див.* пліт
ДВОЯЙЦЕ́ВИЙ
двояйце́ві
△ Двояйце́ві близня́та (близнюки́) *див.* близня́та (1)
ДВОЯ́РУСНИЙ
двоя́русний
△ Двоя́русний відсті́йник *див.* відсті́йник (2)
ДЕ[1]
де
◇ Ба де то! *див.* ба[1] (1)
Бі́гвість куди́ (де) *див.* бі́гвість (1)
◇ Де [вже] і пе́рець не росте́ *див.* пе́рець
◇ Де вже нóги не носи́ли *див.* нога́
◇ Де взя́вся на на́шу (мою) гóлову *див.* узя́тися
◇ Де (в чóму) [ті́льки] та душа́ де́ржиться *див.* душа́ (14)
Де... де... *див.* де[1] (1)
◇ Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, таке́) ви́дано *див.* ви́даний[2] (1)
◇ Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́ *див.* діва́ти (1)
◇ Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися) *див.* діва́тися (1)
◇ Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* оберта́тися
◇ Де на́ше (ва́ше, йогó *і т. ін.*) не пропада́ло *(рі́дше* не пропада́є) *див.* наш
◇ Де не взя́тися (не ві́зьми́сь) *див.* узя́тися
◇ Де нема́ (нема́є) *див.* нема́
◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] врóдиться (врóдить) *див.* урóджуватися
◇ Де попа́ло *див.* попада́ти
◇ Де при́йдеться *див.* прихóдитися
◇ Де припа́ло *див.* припада́ти
Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.*) сóвість? <Май (ма́йте) сóвість> <Нема́є (нема́) сóвісті у те́бе (вас *і т. ін.*)> *див.* сóвість
◇ Де хотя́ *див.* хотя́
Де хóчу (хóчеш, хóче *і т. ін.*) *див.* хоті́ти
◇ Є де розверну́тися *див.* бу́ти (90)
◇ Зна́ти *(рі́дше* почу́ти), де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти
◇ Куди́ (де) не ткни́ся (поткни́ся) *див.* ти́катися[1]
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в *(рі́дше* не ганя́є, не гóнить *і т. ін.*) <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
◇ Куди́ *(рі́дше* де) óко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ óко не сягне́> <Як дале́ко óко сяга́є> *див.* óко[1]
◇ Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простроми́ти *див.* простро́млювати
◇ Ма́ло де *див.* ма́ло
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти
◇ Не зна́ти, де ста́ти [де сі́сти] *див.* зна́ти
◇ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти
◇ Не ма́ти де (куди́, до кóго) гóлову (голови́) прихили́ти <Нема́ до кóго прихили́тися> *див.* ма́ти[2]
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] гóлки (гóлкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
◇ [Ось] де (в чóму, тут *і т. ін.*) соба́ка зари́тий *(рі́дше* зари́та) *див.* соба́ка
◇ Показа́ти, де кóзам рóги пра́влять *див.* покá́зувати
◇ Показа́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* покá́зувати
◇ Почу́хатися (почу́хати), де [й] не сверби́ть *див.* почу́хатися
◇ [Там (туди́, звідти *і т. ін.*)] де кóзам рóги пра́влять <Там, де Си́дір кóзам рóги пра́вить> *див.* пра́вити[3]
◇ Урóджуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли *див.* урóджуватися
◇ Хоч [би] де *див.* де[1] (2)
Хто де <Де хто> *див.* хто[1]
ДЕ[2]
де
◇ Де в бі́са (в чóрта)! *див.* де[2] (2)
◇ Де в га́спида *див.* га́спид (1)
◇ Де вже булó *див.* бу́ти (88)
Де вже [там (тут, тобі́)] не... *див.* де[2] (1)
◇ Де вже тобі́ (йому́, їй *і т. ін.*) *див.* де[2] (3)
◇ Де в недóвірка! *див.* недóвірок
◇ Де ж (вже) пак *див.* де[2] (4)
◇ [І] де в Гóспода *див.* госпóдь (2)
◇ [Та] де [вже] там (тут, тобі́) *див.* де[2] (5)
ДЕБЕТУВА́ННЯ
дебетува́ння
△ Пря́ме́ дебетува́ння *див.* дебетува́ння (1)
ДЕБІТО́РСЬКИЙ
дебітóрська
△ Дебітóрська заборгóваність *див.* заборгóваність
ДЕВІА́НТНИЙ
девіа́нтна
△ Девіа́нтна (відхильна́) поведі́нка *див.* поведі́нка
ДЕВІ́ЗНИЙ
деві́зна
△ Валю́тна (деві́зна) полі́тика *див.* полі́тика
ДЕВО́НСЬКИЙ
девóнський
△ Девóнський пері́од *див.* пері́од
ДЕВ'Я́ТИЙ
дев'я́те
◇ Шóсте (дев'я́те) чуття́ *див.* чуття́
дев'я́тий
◇ Дев'я́тий вал *див.* вал[1] (1)
Зробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.*) за [п'я́тий (дев'я́тий *і т. ін.*)] сніп *див.* заробля́ти
ДЕВ'Я́ТКА
дев'я́тки
△ Пра́вило дев'я́тки *див.* пра́вило
ДЕ́В'ЯТЬ
де́в'ять
◇ Ні в п'ять ні в де́в'ять (в де́сять) *див.* п'ять
◇ Шість на де́в'ять (на шість) <Чоти́ри на чоти́ри> *див.* шість
ДЕЗОКСИРИБОНУКЛЕЇ́НОВИЙ
дезоксирибонуклеї́нова
△ Дезоксирибонуклеї́нова кислота́ *див.* кислота́

ДЕКА́РТІВ
дека́ртів
△ Дека́ртів добу́ток *див.* добу́ток (1)
дека́ртові
△ Дека́ртові координа́ти *див.* координа́ти
ДЕКЛАРА́ЦІЯ
деклара́ція
△ Ми́тна деклара́ція *див.* деклара́ція (1)
△ Податко́ва деклара́ція *див.* деклара́ція (2)
ДЕКОРАТИ́ВНИЙ
декорати́вний
△ Декорати́вний живо́пис *див.* живо́пис (1)
ДЕКРЕ́ТНИЙ
декре́тна
△ Декре́тна відпу́стка *див.* відпу́стка (2)
декре́тний
△ Декре́тний час *див.* час
декре́тну
Бра́ти / взя́ти декре́тну відпу́стку *див.* бра́ти (7)
ДЕЛЕГУВА́ТИ
делегува́ти
△ Делегува́ти креди́т *див.* делегува́ти (1)
ДЕМАГО́ГІЯ
демаго́гію
◇ Розво́дити / розвести́ демаго́гію *див.* розво́дити
ДЕМАРКАЦІ́ЙНИЙ
демаркаці́йна
△ Демаркаці́йна лі́нія *див.* лі́нія
ДЕМІЛІТАРИЗА́ЦІЯ
деміліяризáція
△ Демілітариза́ція еконо́міки *див.* демілітариза́ція (1)
ДЕМОГРАФІ́ЧНИЙ
демографі́чна
△ Демографі́чна кри́за *див.* кри́за
△ Демографі́чна стати́стика *див.* стати́стика
демографі́чний
Демографі́чний ви́бух *див.* ви́бух (1)
ДЕМОКРА́Т
демокра́т
Націона́льний демокра́т *див.* демокра́т (1)
Революці́йний демокра́т *див.* демокра́т (2)
Християнський демокра́т *див.* демокра́т (3)
ДЕМОКРАТИ́ЧНИЙ
демократи́чна
△ Демократи́чна держа́ва *див.* держа́ва (2)
демократи́чні
Демократи́чні свобо́ди *див.* свобо́да
ДЕ́МОН^{2}
де́мон
△ Де́мон Лапла́са *див.* де́мон^{2} (1)
△ Де́мон Максве́лла *див.* де́мон^{2} (2)
ДЕМОНСТРА́ЦІЯ
демонстра́ція
Демонстра́ція си́ли *див.* демонстра́ція (1)
ДЕМОТИ́ЧНИЙ
демоти́чне
△ Демоти́чне письмо́ *див.* письмо́
ДЕ́МПІНГ
де́мпінг
△ Валю́тний де́мпінг *див.* де́мпінг (1)

ДЕНАТУРА́ЦІЯ
денатура́ція
△ Денатура́ція спи́рту *див.* денатура́ція (1)
ДЕ́ННИЙ
де́нна
△ Де́нна пове́рхня *див.* пове́рхня
де́нне
Де́нне світи́ло <Світи́ло дня> *див.* світи́ло
де́нний
Поря́док де́нний *див.* поря́док
де́нного
△ Ла́мпа де́нного сві́тла *див.* ла́мпа
де́нному
◇ Стоя́ти на поря́дку де́нному *див.* стоя́ти
ДЕ́ННО
де́нно
◇ Де́нно і но́щно *(рідше* ні́чно) *див.* де́нно (1)
ДЕНСИТО́МЕТР
денсито́метр
△ Ультразвукови́й денсито́метр *див.* денсито́метр (1)
ДЕНСИТОМЕ́ТРІЯ
денситоме́трія
△ Ультразвукова́ денситоме́трія *див.* денситоме́трія (1)
ДЕНТА́ЛЬНИЙ
дента́льний
△ Зубни́й (дента́льний) при́голосний *див.* при́голосний
ДЕ́НЦЕ́
де́нце́м
◇ Вильну́ти наве́рх де́нце́м *див.* вильну́ти (1)
де́нці
◇ На дні (на де́нці) *див.* дно (5)
На дні (на де́нці) оче́й *див.* дно (1)
◇ На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця) *див.* дно (6)
де́нця́
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
◇ До дна (до де́нця́) *див.* дно (2)
ДЕНЬ
день
◇ Аби́ день до ве́чора *див.* день (27)
◇ Без ти́жня день *див.* день (29)
[Бі́лий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)
◇ Благословля́тися *(рідко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)
◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)
◇ Вчора́шній день *див.* день (32)
◇ Гріш (копі́йка, шаг) ціна́ [в база́рний день] *див.* ціна́
◇ День а́нгела (я́нгола) *див.* день (33)
◇ День від дня (за днем, по дню) *див.* день (34)
День відкри́тих двере́й *див.* день (2)
◇ День і ніч <*рідше* Як день, так ніч> *див.* день (35)
День конститу́ції *див.* день (3)
День Конститу́ції Украї́ни *див.* день (4)

День наро́дження (роди́н) *див.* день (5)
День незале́жності *див.* день (6)
День Незале́жності Украї́ни *див.* день (7)
День Перемо́ги *див.* день (8)
◇ День у день (крізь день, при дні) <З дня у день> *див.* день (36)
◇ До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!> *див.* день (39)
◇ За́втрашній день *див.* день (40)
◇ За день не переві́шаєш *див.* переві́шувати^{2}
◇ Займа́тися *(рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.) див.* займа́тися^{2}
◇ З (зо) дня на день *див.* день (41)
На сьогóднішній день *див.* день (10)
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◇ Не день не годи́ну <Не день не два> *див.* день (43)
◇ Не пе́рший день *див.* день (44)
Палки́й день *див.* день (11)
Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт
Пісни́й день *див.* день (12)
△ Поля́рний день *див.* день (25)
◇ По цей день *див.* день (46)
◇ Про (на) чо́рний день (чо́рну годи́ну) *див.* день (47)
Робо́чий день <*рідше* Робо́ча дни́на> *див.* день (13)
Роже́вий день *див.* день (14)
Світлови́й день *див.* день (15)
Скоро́мний день *див.* день (16)
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
Сього́днішній день *див.* день (17)
△ Та́бельний день *див.* день (26)
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
Фера́льний день *див.* день (18)
Хвили́на (день, час) розпу́ки *див.* хвили́на
Хра́мове свя́то <Хра́мовий пра́зник (день)> *див.* свя́то^{1}
Ці́лий Бо́жий день *див.* день (19)
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
Шлю́бний день *див.* день (20)
◇ Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)> *див.* день (51)
◇ Як [Бо́жий] день *див.* день (52)
◇ Як оди́н день *див.* день (53)
днем
◇ Гдня́тися за вчора́шнім днем *див.* гдня́тися (1)
◇ День від дня (за днем, по дню) *див.* день (34)
◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)
дні
◇ Без ро́ку три дні (ти́ждень) *див.* день (28)
◇ В (во) дні о́ни <Во вре́м'я о́но> <В о́ни́й час> *див.* день (30)

◇ Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми]) *див.* волочити (1)
◇ День у день (крізь день, при дні) <З дня у день> *див.* день (36)
◇ Дні і (та) но́чі <Дня́ми і ноча́ми> *див.* день (37)
◇ Дні полі́чені (лі́чені) *див.* день (38)
◇ Дні те́рти *див.* те́рти
Згі́нні дні *див.* день (9)
◇ Лічи́ти дні (годи́ни, хвили́ни *і т. ін.*) *див.* лічи́ти[1]
◇ Медо́ві дні *див.* день (42)
◇ Погуби́ти дні (до́би, ти́жні *і т. ін.*) *див.* погубля́ти
◇ Скінчи́ти дні (життя́, шлях *і т. ін.*) *див.* скінча́ти
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв *див.* ї́сти
дню
◇ День від дня (за днем, по дню) *див.* день (34)
дня
Гру́па продо́вженого дня *див.* гру́па (3)
Де́нне світи́ло <Світи́ло дня> *див.* світи́ло
◇ День від дня (за днем, по дню) *див.* день (34)
◇ День у день (крізь день, при дні) <З дня у день> *див.* день (36)
◇ До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!> *див.* день (39)
◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)
Дру́га полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.*) *див.* полови́на
○ За дня́ *див.* день (21)
◇ З (зо) дня на день *див.* день (41)
◇ На зло́бу дня *див.* зло́ба́
◇ На схи́лі дня *див.* схил
◇ На че́рзі дня *див.* че́рга
◇ Ні дня ні но́чі *див.* день (45)
○ Одно́го дня *див.* день (23)
Пе́рша полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.*) *див.* полови́на
Розпоря́док [робо́чого] дня *див.* розпоря́док
◇ Се́ред бі́лого дня (бі́лої дни́ни) *див.* день (48)
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.*) [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
◇ Шука́ти вчора́шнього дня *див.* шука́ти
◇ Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)> *див.* день (51)
дня́ми
◇ Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми]) *див.* волочи́ти (1)
◇ Дні і (та) но́чі <Дня́ми і ноча́ми> *див.* день (37)
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
днях
Бу́ти на оста́нніх днях *див.* бу́ти (15)
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)

ДЕПО́
депо́
△ Поже́жне депо́ *див.* депо́ (1)
ДЕПОЗИ́ТНИЙ
депози́тний
△ Вкладни́й (депози́тний) раху́нок *див.* раху́нок
ДЕПУТА́Т
депута́т
Наро́дний депута́т Украї́ни *див.* депута́т (1)
ДЕПУТА́ТСЬКИЙ
депута́тське
△ Депута́тське зве́рнення *див.* зве́рнення
депута́тський
△ Депута́тський за́пит *див.* за́пит
△ Депута́тський імуніте́т *див.* імуніте́т
ДЕРЕВНИ́Й
деревне́
△ Деревне́ вугі́лля *див.* вугі́лля (4)
ДЕ́РЕВО
дере́в
△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.*) *див.* по́лог
де́рева
◇ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
◇ Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева) *див.* понести́
дере́ва
Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)
дере́вами
◇ Не ба́чити за дере́вами лі́су *див.* ба́чити (12)
де́реві
◇ Як ли́сту на де́реві *див.* лист[1]
де́рево
△ А́мброве де́рево *див.* де́рево (4)
△ Бронхіа́льне де́рево *див.* де́рево (5)
△ Гвозди́чне де́рево *див.* де́рево (6)
Де́рево життя́ *див.* де́рево (1)
△ Де́рево зале́жностей *див.* де́рево (7)
Де́рево пізна́ння (зна́ння) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
△ Драко́нове де́рево *див.* де́рево (8)
△ Ебе́нове де́рево *див.* де́рево (9)
△ Ка́вове де́рево *див.* де́рево (10)
△ Кампе́шеве де́рево *див.* де́рево (11)
△ Ка́мфо́рне де́рево *див.* де́рево (12)
△ Конвалі́йне де́рево *див.* де́рево (13)
△ Кори́чне де́рево *див.* де́рево (14)
△ Ко́рко́ве де́рево *див.* де́рево (15)
△ Ла́кове де́рево *див.* де́рево (16)
△ Ма́монтове де́рево *див.* де́рево (17)
△ Ма́нгро́ве де́рево *див.* де́рево (18)
△ Масли́нове (оли́вкове) де́рево *див.* де́рево (19)
△ Моло́чне де́рево *див.* де́рево (20)
△ Олівце́ве де́рево *див.* де́рево (21)
△ О́цтове де́рево *див.* де́рево (22)
△ Паліса́ндрове де́рево *див.* де́рево (23)
△ Рі́жкове де́рево *див.* де́рево (24)
△ Родові́дне (генеалогі́чне) де́рево *див.* де́рево (25)
△ Санда́лове де́рево *див.* де́рево (26)
△ Суни́чне де́рево *див.* де́рево (27)
△ Ти́кове де́рево *див.* де́рево (28)
△ Тюльпа́нове де́рево *див.* де́рево (29)
△ Фернамбу́кове де́рево *див.* де́рево (30)
△ Фі́гове де́рево *див.* де́рево (31)
△ Фіста́шкове де́рево *див.* де́рево (32)
△ Хі́нне (хі́нове) де́рево *див.* де́рево (33)
△ Хлі́бне де́рево *див.* де́рево (34)
△ Цика́дове де́рево *див.* де́рево (35)
△ Цуке́ркове де́рево *див.* де́рево (36)
△ Ча́йне де́рево *див.* де́рево (37)
△ Черво́не де́рево *див.* де́рево (38)
△ Чо́рне де́рево *див.* де́рево (39)
△ Шокола́дне де́рево *див.* де́рево (40)
ДЕРЕВОСТА́Н
деревоста́н
△ Чи́стий деревоста́н *див.* деревоста́н (1)
деревоста́ну
△ Я́рус деревоста́ну *див.* я́рус
ДЕРЖА́ВА
держа́ва
△ Вели́ка держа́ва *див.* держа́ва (1)
△ Демократи́чна держа́ва *див.* держа́ва (2)
△ Правова́ держа́ва *див.* держа́ва (3)
△ Собо́рна держа́ва *див.* держа́ва (4)
△ Соціа́льна держа́ва *див.* держа́ва (5)
△ Тоталіта́рна держа́ва *див.* держа́ва (6)
△ Уніта́рна держа́ва *див.* держа́ва (7)
△ Федерати́вна держа́ва *див.* держа́ва (8)
ДЕРЖА́ВНИЙ
держа́вна
△ Держа́вна ду́ма *див.* ду́ма (1)
△ Держа́вна по́зика *див.* по́зика
△ Держа́вна ре́нта *див.* ре́нта
△ Держа́вна слу́жба *див.* слу́жба
Держа́вна слу́жба за́йнятості *див.* слу́жба
держа́вне
△ Держа́вне пра́во *див.* пра́во
держа́вний
△ Держа́вний герб *див.* герб (1)
△ Держа́вний і́спит (екза́мен) *див.* екза́мен (1)
△ Держа́вний рее́стр *див.* рее́стр
Держа́вний секрета́р *див.* секрета́р[1]
Держа́вний службо́вець *див.* службо́вець
△ Держа́вний (сувере́нний) дефо́лт *див.* дефо́лт (1)
держа́вного
△ Бала́нс держа́вного бюдже́ту *див.* бала́нс[1] (5)
держа́вної
Спра́ва [величе́зної (вели́кої)] держа́вної (світово́ї) ваги́ *див.* спра́ва[1]
ДЕРЖА́ТИ
держа́ти
Держа́ти / ви́держати (продержа́ти) коректу́ру *див.* держа́ти (1)
Держа́ти звича́їв *див.* держа́ти (2)
◇ Держа́ти компа́нію *див.* держа́ти (5)
◇ Держа́ти оби́ду *див.* держа́ти (6)
◇ Держа́ти пере́д *див.* держа́ти (7)
○ Держа́ти (ра́дити) ра́ду *див.* держа́ти (4)
◇ Держа́ти ро́зум в голові́ *див.* держа́ти (8)
Держа́ти умо́ву *див.* держа́ти (3)
◇ Держа́ти шка́лики *див.* держа́ти (9)
◇ Держа́ти язи́к дале́ко від ро́зуму *див.* держа́ти (10)
◇ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти

◇ Річ держа́ти *див.* держа́ти (12)

Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, залі́к) *див.* склада́ти

Трима́ти (держа́ти) банк *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) ві́жки в рука́х *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в кулаку́ (в кулаці́) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в [міцни́х (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в повода́х) *див.* трима́ти

○ Трима́ти (держа́ти) в поко́рі *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в свої́й кише́ні *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в секре́ті *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в страху́ *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) в чо́рному (найчорні́шому) ті́лі *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти, гну́ти) фасо́н *див.* трима́ти

Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рідко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (камені́юку) за па́зухою *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) ко́ло сво́го по́яса *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) лі́нію *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) на голо́дному столі́ *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] відста́ні (віддалі́) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) на при́в'язі (на припо́ні) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) на сві́ті *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) під спу́дом *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) під сукно́м *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) по́рох сухи́м *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) при собі́ *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) ру́ку *(рідше* сто́рону) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ в рука́х (в шо́рах) <Трима́ти (держа́ти) [свої́] не́рви в рука́х> *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [сво́го] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [сво́го] сло́ва> *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) / утри́мати (уде́ржати) в голові́ (в умі́) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) хвіст (хвоста́) трубо́ю (бу́бликом) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́) *див.* трима́ти

де́ржать

◇ Но́ги не трима́ють (не де́ржать) *див.* нога́

держи́

◇ Держи́ в обі́дві жме́ні *див.* держа́ти (11)

ДЕРЖА́ТИСЯ

держа́тися

Держа́тися / доде́ржати прися́ги *див.* держа́тися (1)

Держа́тися плу́га *див.* держа́тися (2)

Держа́тися пра́вої руки́ *див.* держа́тися (3)

◇ Держа́тися руки́ *див.* держа́тися (4)

◇ Ле́две (ледь) трима́тися (держа́тися, стоя́ти) на нога́х *див.* трима́тися

◇ Стоя́ти (трима́тися, держа́тися) осто́ронь *див.* стоя́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [сво́го] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [сво́го] сло́ва> *див.* трима́ти

◇ Трима́тися (держа́тися) за спідни́цю *(заст.* запа́ски) *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) ку́пи *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) на сві́ті *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) на соломи́нці (на павути́нці) *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) [сво́го] бе́рега *див.* трима́тися

Трима́тися (держа́тися) старовини́ *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися, стоя́ти) [мі́цно (тве́рдо)] на нога́х *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) ха́ти *див.* трима́тися

◇ Трима́тися (держа́тися) як сліпи́й плота́ (ці́пка) *див.* трима́тися

держи́сь

◇ Ті́льки держи́сь *див.* держа́тися (5)

де́ржиться

◇ Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржиться *див.* душа́ (14)

◇ Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржиться) в ті́лі *див.* душа́ (25)

◇ [І] ку́пи не трима́ється (не де́ржиться) *див.* трима́тися

ДЕРЖКИ́Й

держки́й

◇ Держки́й на язи́к *див.* держки́й (1)

ДЕРИВАТИ́В

дериватив

△ Валю́тний дерива́тив *див.* дерива́тив (1)

ДЕ́РТИ

дере́

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт

де́рти

◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти

◇ [Аж] (як мов, ні́би *і т. ін.)* по душі́ де́рти *див.* де́рти (5)

◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)

◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)

Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)

◇ Де́рти (дра́ти) за чу́ба *див.* де́рти (6)

Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.)* *див.* де́рти (2)

◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)

◇ Де́рти косяка́ *див.* де́рти (8)

◇ Де́рти мовчака́ *див.* де́рти (9)

Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)

◇ Де́рти но́са (го́лову) [вго́ру] *див.* де́рти (10)

◇ Де́рти [оста́нню] шку́ру (шкі́ру, три шку́ри, сім шкур) *див.* де́рти (11)

◇ Де́рти о́чі *див.* де́рти (12)

◇ Де́рти паси́ (ре́мені) *див.* де́рти (13)

Де́рти пір'я *див.* де́рти (4)

◇ Де́рти ро́та (пе́льку) *див.* де́рти (14)

◇ Рі́зати *(рідше* рва́ти, де́рти) / *однокр.* різону́ти (різну́ти) ву́хо (ву́ха, слух) *див.* рі́зати

деру́ть

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт

ДЕ́РТИСЯ

де́ртися

◇ [Аж] де́ртися на стіну́ (на сті́ни, *рідко* по сті́нах) *див.* де́ртися (1)

◇ Зала́зити (де́ртися) вгору *див.* зала́зити[1]

ДЕСА́НТ

деса́нт

Виса́джувати / ви́садити деса́нт *див.* виса́джувати (2)

ДЕСЕ́РТНИЙ

десе́ртна

Десе́ртна ло́жка *див.* ло́жка

ДЕСЯТЕРИ́ЧНИЙ

десятери́чне

Десятери́чне І *див.* і[1]

ДЕСЯ́ТИЙ
деся́та
◇ Деся́та спи́ця в ко́лесі *див.* спи́ця
◇ Деся́та спра́ва *див.* спра́ва[1]
◇ Деся́та (сьо́ма) вода́ на киселі́ *див.* вода́ (52)
деся́те
◇ П'я́те че́рез деся́те *див.* п'я́тий
деся́тих
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
деся́ті
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
деся́того
◇ В деся́томуколі́ні <З деся́того колі́на> *див.* колі́но
◇ До сьо́мого (деся́того, крива́вого *і т. ін.*) по́ту *див.* піт
◇ До сьо́мого (деся́того, тре́тього *і т. ін.*) колі́на *див.* колі́но
деся́тої
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, бракує *і т. ін.*) [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.*)] кле́пки у голові́ *див.* нема́
деся́тому
◇ В деся́тому колі́ні <З деся́того колі́на> *див.* колі́но
деся́тою
◇ Обмина́ти (обхо́дити, оббіга́ти *і т. ін.*) / обмину́ти (обійти́, оббі́гти *і т. ін.*) деся́тою доро́гою (ву́лицею) *див.* обмина́ти[1]
деся́ту
◇ Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] кле́пку (кле́пки́) *див.* вставля́ти[1] (2)
ДЕСЯ́ТКА
деся́тку
◇ Попа́сти в деся́тку *див.* попада́ти
ДЕСЯТКО́ВИЙ
десятко́ва
△ Десятко́ва систе́ма чи́слення *див.* систе́ма
десятко́вий
△ Десятко́вий дріб *див.* дріб (1)
ДЕСЯ́ТОК
деся́тка
◇ Не з дурно́го деся́тка *див.* деся́ток (1)
◇ Не [з] полохли́вого (ляклúвого) деся́тка (ро́ду) *див.* деся́ток (2)
◇ Не з то́го деся́тка *див.* деся́ток (3)
◇ Не з хоро́брого деся́тка *див.* деся́ток (4)
ДЕ́СЯТЬ
де́сять
◇ За два кро́ки <За де́сять кро́ків> *див.* крок
◇ Ні в п'ять ні в де́в'ять (в де́сять) *див.* п'ять
ДЕСЬ
десь
◇ Ро́зум десь ді́вся *див.* ро́зум
ДЕТЕКТИ́ВНИЙ
детекти́вна
Детекти́вна літерату́ра *див.* літерату́ра
ДЕТЕ́КТОР
дете́ктор
△ Дете́ктор брехні́ (непра́вди) *див.* дете́ктор (1)

ДЕТЕ́КТОРНИЙ
дете́кторний
△ Дете́кторний прийма́ч *див.* прийма́ч
ДЕТОНА́ТОРНИЙ
детона́торний
△ Детона́торний си́напс *див.* си́напс
ДЕТОНА́ЦІЯ[1]
детона́ція
△ Детона́ція мото́рного па́лива *див.* детона́ція[1] (1)
ДЕТРИ́Т
детри́т
△ Детри́т віспя́ни́й *див.* детри́т (1)
ДЕФЕ́КТ
дефе́кт
△ Дефе́кт мета́лу *див.* дефе́кт (1)
ДЕФЕ́КТНИЙ
дефе́ктна
△ Дефе́ктна відо́мість *див.* відо́мість[1] (2)
ДЕФІЦИ́Т
дефіци́т
△ Бюдже́тний дефіци́т *див.* дефіци́т (1)
ДЕФЛІМПІ́ЙСЬКИЙ
дефлімпі́йські
△ Дефлімпі́йські і́гри *див.* гра (4)
ДЕФЛЯЦІ́ЙНИЙ
дефляці́йна
△ Дефляці́йна полі́тика *див.* полі́тика
дефляці́йний
△ Дефляці́йний (рецесі́йний) розри́в *див.* розри́в
ДЕФО́ЛТ
дефо́лт
△ Держа́вний (сувере́нний) дефо́лт *див.* дефо́лт (1)
ДЕФОРМА́ЦІЯ
деформа́ція
△ Пласти́чна деформа́ція *див.* деформа́ція (1)
△ Пру́жна́ деформа́ція *див.* деформа́ція (2)
ДЕ́ХТО
де́хто
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ДЕШЕ́ВИЙ
деше́вший
◇ Деше́вший від грибі́в *див.* деше́вий (1)
ДЕ́ШЕВО
де́шево
◇ Де́шево й серди́то *див.* де́шево (1)
◇ Де́шево (ле́гко) відбу́тися *див.* відбува́тися (2)
ДЕ́ЩО
де́що
Розумі́ти що-не́будь (де́що) *див.* розумі́ти
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ДЕ́ЯКИЙ
де́який
Де́який (яки́йсь, *рідко* яки́й) час *див.* час
Че́рез де́який (яки́йсь) час *див.* час
де́якій
◇ Ті́єю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У ті́й чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
де́якої
◇ Пе́вною (яко́юсь, де́якою *і т. ін.*) мі́рою <До пе́вної (яко́їсь, де́якої *і т. ін.*) мі́ри> *див.* мі́ра

де́якою
◇ Пе́вною (яко́юсь, де́якою *і т. ін.*) мі́рою <До пе́вної (яко́їсь, де́якої *і т. ін.*) мі́ри> *див.* мі́ра
де́яку
◇ Яку́сь (*рідше* де́яку) хвили́ну *див.* хвили́на
ДЖЕНТЛЬМЕ́НСЬКИЙ
джентльме́нська
Джентльме́нська уго́да *див.* уго́да
ДЖЕРЕЛО́
джере́ла
△ Терма́льні во́ди (джере́ла) *див.* вода́ (45)
джерело́м
◇ Би́ти ключе́м (джерело́м, фонта́ном *і т. ін.*) *див.* би́ти (35)
ДЖМІЛЬ
джмеле́м
◇ Під джмеле́м *див.* джміль (2)
джмелі́
◇ Джмелі́ гуду́ть у голові́ *див.* джміль (1)
джмелі́в
◇ Джмелі́в (чмелі́в) слу́хати *див.* слу́хати
ДЖУ́НГЛІ
джу́нглів
◇ Зако́н джу́нглів *див.* зако́н
ДЗВЕНІ́ТИ
дзвени́ть
◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.*) / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.*) у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
ДЗВІН
дзвін
◇ Мали́но́вий дзвін (передзвін) *див.* дзвін (2)
Церко́вний дзвін *див.* дзвін (1)
◇ Як дзвін *див.* дзвін (3)
дзво́ни
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
ДЗВІНИ́ЦЯ
дзвіни́ці
◇ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
ДЗВІНКИ́Й
дзвінка́
Дзвінка́ ти́ша *див.* ти́ша
дзвінки́й
△ Дзвінки́й при́голосний *див.* при́голосний
ДЗВІНО́К
дзвінка́
◇ Від гудка́ до гудка́ <Від дзвінка́ до дзвінка́> *див.* гудо́к[1] (1)
ДЗВОНИ́ТИ
дзво́ни
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
дзвони́ти
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)

дзво́нить

◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)

ДЗЕ́РКАЛО

дзе́ркало

Венеціа́нське (венеці́йське) скло (дзе́ркало) *див.* скло

Криве́ дзе́ркало *див.* дзе́ркало (1)

◇ Як сліпо́му дзе́ркало *див.* дзе́ркало (2)

ДЗЕРКА́ЛЬНИЙ

дзерка́льний

△ Дзерка́льний ко́роп *див.* ко́роп

△ Дзерка́льний чаву́н *див.* чаву́н

ДИ́БА[1]

ди́бу

◇ Хоч на ди́бу *див.* ди́ба[1] (1)

ДИ́БА[2]

диби́

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рі́дко* [на] диби́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ДИ́БИ

диби́

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рі́дко* [на] диби́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ДИ́БКИ

ди́бки

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рі́дко* [на] диби́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ДИ́БОМ

ди́бом

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (піді́ймається, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)

ДИВА́Н[1]

дива́н

Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі

Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* дива́н[1] (1)

ДИВИНА́[1]

дивина́

◇ Не дивина́ *див.* дивина́[1] (1)

ДИВИ́ТИСЯ

диви́вся

◇ [І] на світ [бі́лий (Бо́жий)] не диви́вся б *див.* диви́тися (27)

диви́лися

◇ [І] куди́ о́чі диви́лися *див.* о́ко[1]

диви́сь

◇ Того́ й гляди́ (диви́сь) *див.* гляді́ти (3)

◇ Як стій та диви́сь (бач) *див.* стоя́ти

диви́тися

◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі *див.* диви́тися (3)

◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)

◇ Диви́тися в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (5)

Диви́тися в про́стір (в про́сторінь) *див.* диви́тися (1)

◇ Диви́тися в ру́ки *див.* диви́тися (6)

◇ Диви́тися (гляді́ти) крізь па́льці *див.* диви́тися (7)

◇ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рі́дше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)

◇ Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)

◇ Диви́тися (загляда́ти) в зу́би *див.* диви́тися (10)

◇ Диви́тися (зазира́ти) в рот *див.* диви́тися (11)

◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)

◇ Диви́тися за́шморгом *див.* диви́тися (13)

Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.)* збо́ку *див.* диви́тися (2)

◇ Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.)* спідло́ба *див.* диви́тися (14)

◇ Диви́тися ко́зирем *див.* диви́тися (15)

◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком > *див.* диви́тися (16)

◇ Диви́тися крізь роже́ві окуля́ри *див.* диви́тися (17)

◇ Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са *див.* диви́тися (18)

◇ Диви́тися нема́ на що (ні на що) *див.* диви́тися (19)

◇ Диви́тися обома́ *(рі́дко* в оби́два) *див.* диви́тися (20)

◇ Диви́тися оскі́лками *див.* диви́тися (21)

◇ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.)* *див.* диви́тися (23)

◇ Диви́тися / подиви́тися (гля́нути) в ко́рінь *див.* диви́тися (22)

◇ Диви́тися (позира́ти) / подиви́тися (гля́нути) во́вком *див.* диви́тися (24)

◇ Диви́тися *(рі́дко* позира́ти) бі́сом *див.* диви́тися (25)

◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)

◇ Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* смі́ти

Сте́жити (диви́тися) за собо́ю *див.* сте́жити

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* у во́ду диви́тися / гля́нути *див.* диви́тися (29)

ди́виться

◇ Куди́ ди́виться *див.* диви́тися (28)

◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть

ди́вляться

◇ Куди́ о́чі [ба́чать (ди́вляться, спа́ли *і т. ін.)*] *див.* о́ко[1]

ДИВІЗІ́ЙНИЙ

дивізі́йний

Батальйо́нний (дивізі́йний, полкови́й *і т. ін.)* коміса́р *див.* коміса́р

ДИ́ВНИЙ

ди́вна

◇ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

ди́вне

Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с> *див.* ди́во (1)

ди́вним

◇ Вели́ким (ди́вним) ди́вом *див.* ди́во (3)

ДИ́ВО

див

Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с> *див.* ди́во (1)

ди́ва

◇ З до́брого ди́ва *див.* ди́во (5)

◇ З яко́го ди́ва *див.* ди́во (6)

◇ З яко́гось ди́ва *див.* ди́во (7)

ди́во

○ [Аж] на ди́во *див.* ди́во (2)

Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с> *див.* ди́во (1)

◇ Ди́во (чу́до) приро́ди *див.* ди́во (4)

◇ Чудеса́ (ди́во, чу́до *і т. ін.)* в ре́шеті *див.* чу́до

ди́вом

◇ Вели́ким (ди́вним) ди́вом *див.* ди́во (3)

Ди́вом ви́жити (зберегти́ся, уці́літи *і т. ін.)* *див.* вижива́ти (1)

ДИВОВИ́ЖА

дивови́жу

◇ В дивови́жу *див.* дивови́жа (1)

ДИГЕНЕТИ́ЧНИЙ

дигенети́чні

△ Дигенети́чні й моногенети́чні при́сисні *див.* при́сисні

ДИЗ’ЮНКТИ́ВНИЙ

диз’юнкти́вне

△ Диз’юнкти́вне су́дження *див.* су́дження

ДИ́КИЙ

ди́ка

△ Ди́ка ві́ра *див.* ві́ра[3] (1)

△ Соба́ча (польова́, ди́ка) ро́жа *див.* ро́жа

ди́ке

Ди́ке м’я́со *див.* м’я́со

△ Соба́че (ди́ке) ми́ло *див.* ми́ло[1]

ди́кий

Ди́кий виногра́д *див.* виногра́д (1)

Ди́кий ка́мінь *див.* ка́мінь

ди́ким

◇ Живи́тися акри́дами і (та) [ди́ким] ме́дом *див.* живи́тися (1)

ди́кі

Ди́кі (глухі́) ха́щі *див.* ха́щі

ДИКТАТУ́РА

диктату́ра

Диктату́ра пролетарія́ту *див.* диктату́ра (1)

ДИКТУВА́ТИ

диктува́ти

◇ Диктува́ти свою́ во́лю *див.* диктува́ти (1)

ДИМ

дим

◇ Аж дим іде́ *див.* дим (2)

◇ В дим *див.* дим (3)

Дим (димо́к, тума́н *і т. ін.)* кури́ться *див.* дим (1)

◇ Дим [стої́ть] коро́мислом (стовпо́м) *див.* дим (4)

◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти
◇ Як (у) дим *див.* дим (5)
ди́мом
◇ Іти́ / піти́ з ди́мом *див.* іти́
◇ Пусти́ти [з] ди́мом ([з] вогне́м, з ві́тром і ди́мом) *див.* пуска́ти
ДИМОВИ́Й
димова́
△ Димова́ засло́на *див.* засло́на
△ Димова́ ша́шка *див.* ша́шка[1]
димові́
Димові́ ку́пи *див.* ку́па
ДИМОГА́РНИЙ
димога́рна
△ Димога́рна труба́ *див.* труба́
димога́рний
△ Димога́рний коте́л *див.* коте́л
ДИМО́К
димо́к
Дим (димо́к, тума́н *і т. ін.*) кури́ться *див.* дим (1)
ДИМОРФІ́ЗМ
диморфі́зм
△ Сезо́нний диморфі́зм *див.* диморфі́зм (1)
△ Стате́вий диморфі́зм *див.* диморфі́зм (2)
ДИМЧА́СТИЙ
димча́стий
△ Димча́стий топа́з (кварц) *див.* топа́з
димча́сті
Димча́сті окуля́ри *див.* окуля́ри
ДИНА́МІКА
дина́міка
△ Дина́міка маши́н і механі́змів *див.* дина́міка (1)
△ Дина́міка спору́д *див.* дина́міка (2)
ДИНАМІ́ЧНИЙ
динамі́чна
△ Динамі́чна буфериза́ція *див.* буфериза́ція (1)
динамі́чний
△ Силови́й (динамі́чний) на́голос *див.* на́голос
ДИПЛО́М
дипло́м
Здобува́ти / здобу́ти дипло́м *див.* здобува́ти
ДИПЛОМАТИ́ЧНИЙ
дипломати́чна
Дипломати́чна ві́за *див.* ві́за (1)
дипломати́чний
Дипломати́чний ко́рпус *див.* ко́рпус
Дипломати́чний кур'є́р *див.* кур'є́р
ДИПЛОМА́ТІЯ
диплома́тію
◇ Розво́дити диплома́тію *див.* розво́дити
диплома́тія
Човникова́ диплома́тія *див.* диплома́тія (1)
ДИПО́ЛЬНИЙ
дипо́льний
△ Дипо́льний моме́нт *див.* моме́нт
ДИРЕ́КТОР[1]
дире́ктор
Комерці́йний дире́ктор *див.* дире́ктор[1] (1)
Фіна́нсовий дире́ктор *див.* дире́ктор[1] (2)

ДИРИГЕ́НТСЬКИЙ
дириге́нтська
Дириге́нтська па́личка *див.* па́личка
ДИСБАЛА́НС
дисбала́нс
Ге́ндерний дисбала́нс *див.* дисбала́нс (1)
ДИСК
диск
△ Гнучки́й диск *див.* диск (4)
△ Жорстки́й (тверди́й) диск *див.* диск (3)
△ Зародко́вий диск *див.* диск (1)
△ Ла́зерний диск *див.* диск (2)
ДИСКО́НТНИЙ
диско́нтна
△ Диско́нтна ста́вка *див.* ста́вка
диско́нтний
△ Диско́нтний відсо́ток *див.* відсо́ток (2)
△ Диско́нтний креди́т *див.* креди́т
ДИСКРЕ́ТНИЙ
дискре́тна
△ Дискре́тна матема́тика *див.* матема́тика
ДИСПЕРСІ́ЙНИЙ
дисперсі́йне
△ Дисперсі́йне середо́вище *див.* середо́вище
ДИСПЕ́РСІЯ
диспе́рсія
△ Диспе́рсія сві́тла *див.* диспе́рсія (1)
ДИСПЕ́РСНИЙ
диспе́рсна
△ Диспе́рсна систе́ма *див.* систе́ма
ДИСПЕ́ТЧЕРСЬКИЙ
диспе́тчерська
Диспе́тчерська централіза́ція *див.* централіза́ція
диспе́тчерський
Диспе́тчерський пункт *див.* пункт
ДИСПОЗИТИ́ВНИЙ
диспозити́вна
△ Диспозити́вна но́рма *див.* но́рма
ДИСТАНЦІ́ЙНИЙ
дистанці́йна
Дистанці́йна осві́та *див.* осві́та
ДИСТИЛЬО́ВАНИЙ
дистильо́вана
△ Дистильо́вана вода́ *див.* вода́ (31)
ДИСТОНІ́Я
дистоні́я
△ Вегетати́вно-суди́нна дистоні́я *див.* дистоні́я (1)
ДИСТРИБУТИ́ВНИЙ[2]
дистрибути́вний
△ Дистрибути́вний ана́ліз *див.* ана́ліз (4)
ДИСЦИПЛІ́НА[1]
дисципліна
△ Ве́ксельна дисциплі́на *див.* дисциплі́на[1] (1)
дисциплі́ні
Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисциплі́ні, зако́нові *і т. ін.*) *див.* скоря́тися
ДИСЦИПЛІНА́РНИЙ
дисципліна́рний
△ Дисциплі́нарний батальйо́н *див.* батальйо́н (1)
ДИТИ́НА
дити́на
◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

Грудна́ дити́на *див.* дити́на (1)
◇ Дитя́ (дити́на, син) приро́ди *див.* дитя́ (1)
◇ Як дити́на за ця́цьку *див.* дити́на (2)
дити́ни
Кімна́та ма́тері й дити́ни *див.* кімна́та
дити́ні
◇ Як малі́й дити́ні *див.* дити́на (3)
дити́ну
Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* бра́ти (44)
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну *див.* ви́хлюпнути (1)
Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну *див.* трима́ти
Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́) *див.* узя́ти
ді́ти
◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)
ДИТИ́НСТВО
дити́нство
◇ Впада́ти / впа́сти в дити́нство *див.* впада́ти[1] (2)
ДИТЯ́
дитя́
◇ Дитя́ (дити́на, син) приро́ди *див.* дитя́ (1)
ДИТЯ́ЧИЙ
дитя́ча
Дитя́ча консульта́ція *див.* консульта́ція
дитя́че
Дитя́че місте́чко *див.* місте́чко[2]
△ Дитя́че мі́сце *див.* мі́сце
дитя́чий
Дитя́чий буди́нок *див.* буди́нок (4)
Дитя́чий майда́нчик *див.* майда́нчик
Дитя́чий садо́к *див.* садо́к[1]
дитя́чі
Дитя́чі я́сла *див.* я́сла
ДИФЕРЕНЦІА́ЛЬНИЙ
диференціа́льна
△ Диференціа́льна ре́нта *див.* ре́нта
диференціа́льне
△ Диференціа́льне рівня́ння *див.* рівня́ння
△ Диференціа́льне чи́слення *див.* чи́слення
ДИФЕРЕНЦІА́ЦІЯ
диференціа́ція
Ге́ндерна диференціа́ція *див.* диференціа́ція (1)
ДИФЕРЕНЦІ́ЙНИЙ
диференці́йний
Диференці́йний словни́к *див.* словни́к
ДИФІРА́МБ
дифіра́мби
◇ Співа́ти дифіра́мби *див.* співа́ти
ДИФРАКЦІ́ЙНИЙ
дифракці́йна
△ Дифракці́йна гра́тка *див.* гра́тка (2)
△ Дифракці́йна карти́на *див.* карти́на
ДИФУЗІ́ЙНИЙ
дифузі́йний
△ Дифузі́йний апара́т *див.* апара́т (5)
ДИФУ́ЗНИЙ
дифу́зні
△ Дифу́зні тума́нності *див.* тума́нність

ДИ́ХАЛЬНИЙ
ди́хальна
△ Ди́хальна систе́ма *див.* центр
ди́хальне
Ди́хальне го́рло *див.* го́рло (1)
ди́хальний
△ Ди́хальний центр *див.* центр
ДИ́ХАННЯ
ди́хання
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.*) / забило (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти
◇ Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання *див.* ди́хання (2)
Затисну́ло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти
Затри́мувати / затри́мати ди́хання *див.* затри́мувати
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти
◇ Таму́ється по́дих (ві́ддих, ди́хання) *див.* по́дих
△ Шту́чне ди́хання *див.* ди́хання (1)
ДИ́ХАТИ
ди́хав
◇ Щоб так по пра́вді ди́хав *див.* ди́хати (11)
ди́хає
◇ Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше) *див.* ди́хати (10)
ди́хати
◇ Важки́м (недо́брим) ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (2)
◇ Ди́хати вогне́м (по́лум'ям, пе́клом, чо́ртом *і т. ін.*) *див.* ди́хати (3)
◇ Ди́хати / дихну́ти ві́льно *див.* ди́хати (4)
◇ Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти *див.* дава́ти (164)
Ди́хати / поди́хати чи́стим пові́трям *див.* ди́хати (1)
◇ Ле́две (ле́две-ле́две) ди́хати *див.* ди́хати (5)
◇ На ла́дан (*рідко* на часни́к) ди́хати *див.* ди́хати (6)
◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)
◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)
◇ Хо́лодом ди́хати *див.* ди́хати (9)
◇ Щоб [тобі́ (йому́, їй *і т. ін.*)] ди́хати не дало́ *див.* дава́ти (196)
диш
◇ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти
ди́ше
◇ Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше) *див.* ди́хати (10)
ДИ́ХАТИСЯ
ди́хатися
◇ Ди́хатися / дихну́тися ві́льно (ві́льніше) *див.* ди́хатися (1)
ДИХНУ́ТИ
дихну́ти
◇ Ди́хати / дихну́ти ві́льно *див.* ди́хати (4)
◇ І дихну́ти не дава́ти / не да́ти *див.* дава́ти (166)
◇ [І] дихну́ти ні́коли (нема́є коли́) *див.* дихну́ти (1)
◇ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
ДИХНУ́ТИСЯ
дихну́тися
◇ Ди́хатися / дихну́тися ві́льно (ві́льніше) *див.* ди́хатися (1)
ДИ́ШЛО
ди́шла
◇ Як із ди́шла гарма́та *див.* гарма́та (4)
ДИЯ́ВОЛ
дия́вол
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
дия́вола
◇ До бі́са (до дия́вола, *рідше* к бі́су, к дия́волу) *див.* біс[1] (10)
дия́волів
◇ Бі́сів (дия́волів, чо́ртів *і т. ін.*) син *див.* син
дия́волу
◇ До бі́са (до дия́вола, *рідше* к бі́су, к дия́волу) *див.* біс[1] (10)
◇ Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові *і т. ін.*)] *див.* продава́ти
ДИЯ́ВОЛЬСЬКИЙ
дия́вольське
Дия́вольське (сатани́нське) навожде́ння *див.* навожде́ння
ДІАБЕ́Т
діабе́т
△ Цукро́вий діабе́т *див.* діабе́т (1)
ДІА́ГНОЗ
діа́гноз
Ста́вити / поста́вити діа́гноз *див.* ста́вити
ДІАГОНА́ЛЬ
діагона́лі
По діагона́лі *див.* діагона́ль (1)
ДІАКРИТИ́ЧНИЙ
діакрити́чний
△ Діакрити́чний знак *див.* знак
ДІАЛЕКТИ́ЧНИЙ
діалекти́чний
△ Діалекти́чний матеріалі́зм *див.* матеріалі́зм
ДІАМЕТРА́ЛЬНИЙ
діаметра́льна
△ Діаметра́льна площина́ су́дна (*див.* су́дно[1]) *див.* площина́
Діаметра́льна протиле́жність *див.* протиле́жність
ДІА́СПОРА
діа́спора
Украї́нська діа́спора *див.* діа́спора (1)
ДІАТЕ́З
діате́зи
△ Геморагі́чні діате́зи *див.* діате́з (1)
ДІБРА́ТИ
дібра́ти
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
Добира́ти / добра́ти (дібра́ти) спо́собу *див.* добира́ти (2)
◇ Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)
ДІ́ВА
ді́ва
Стара́ ді́ва (ді́вка) *див.* ді́ва (2)
ді́во
Пресвята́я Ді́во ([Марі́є], Ма́ти Бо́жа [ми́лости́ва] *і т. ін.*) *див.* ді́ва (1)
ДІВА́ТИ
діва́ти
◇ Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́ *див.* діва́ти (1)
◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.*) пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)
ДІВА́ТИСЯ
діва́тися
◇ Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися) *див.* діва́тися (1)
◇ Ні́де (нема́є куди́, ні́куди *і т. ін.*) діва́тися / ді́тися *див.* діва́тися (2)
ДІ́ВЕР
ді́вера
◇ Згада́ла ба́ба ді́вера *див.* ба́ба[1] (8)
ДІ́ВКА
ді́вка
◇ Вого́нь ді́вка *див.* ді́вка (1)
◇ Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка (*рідко* ді́вка)> *див.* жі́нка (1)
Стара́ ді́ва (ді́вка) *див.* ді́ва (2)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ді́вка на вида́нні (засва́тана ді́вка) *див.* ді́вка (2)
дівка́х
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівка́х (ді́вкою, в пере́ста́рках *і т. ін.*) *див.* си́віти
ді́вкою
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівка́х (ді́вкою, в пере́ста́рках *і т. ін.*) *див.* си́віти
◇ Як (коли́) ба́ба була́ ді́вкою *див.* ба́ба[1] (9)
ДІВЧА́ЧИЙ
дівча́чий
◇ Дівча́чий хвіст (хво́стик) *див.* хвіст
ДІД
дід
Дід Моро́з *див.* дід (1)
ді́да
◇ З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з ді́дів і пра́дідів) <З пре́дка, з ді́да> *див.* дід (3)
діди́
◇ Годи́тися у батьки́ (у діди́, у ма́тері *і т. ін.*) *див.* годи́тися[1] (4)
ді́дів
◇ За ді́дів-пра́дідів *див.* дід (2)
◇ З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з ді́дів і пра́дідів) <З пре́дка, з ді́да> *див.* дід (3)
ДІ́ДЬКІВ
ді́дькове
Відьо́мське (ді́дькове, і́родове *і т. ін.*) ко́дло *див.* ко́дло

ДІДЬКО
дідька
◇ До дідька [ли́сого] *див.* дідько (3)
◇ До чо́рта (дідька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
◇ Іди́ [собі] до чо́рта (до біса, до дідька, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ Іти́ (летіти) / піти́ (полетіти) до чо́рта (до дідька, к чо́рту, під три чорти́, к бісу *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ На [якого] дідька [ли́сого] *див.* дідько (5)
◇ Чо́рта (дідька) ли́сого *див.* чорт
◇ Якого дідька *див.* дідько (6)
дідько
◇ Біс (чорт, дідько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.)* *див.* біс[1] (6)
◇ Дідько б його́ (тебе́, її *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її *і т. ін.)* дідько візьме (забере́)> *див.* дідько (1)
◇ Дідько (чорт) [йому́ (їй, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* дідько (2)
◇ [І] дідько но́гу злама́є (звихне́) *див.* дідько (4)
◇ Лихи́й *(рідше* нечи́стий, дідько *і т. ін.)* попу́тав (поплу́тав) *див.* лихи́й[1]
◇ Оди́н чорт (біс, дідько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
◇ Чорт (дідько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
◇ Чорт (дідько) ли́сий *див.* чорт
◇ Чорт (дідько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ *(зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорт (дідько) за грі́шну ду́шу *див.* чорт
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* чорт (дідько) ла́дану (свяче́ної води́) *див.* чорт
дідькові
◇ Відда́ти чо́ртові (дідькові) ду́шу *див.* віддава́ти (41)
◇ Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, дідькові *і т. ін.)*] *див.* продава́ти
дідьку
◇ Чо́ртові (дідьку, ба́тьку) ли́сому розкажи́ *див.* розка́зувати
ДІЕЛЕ́КТРИК
діеле́ктриків
△ Фізика діеле́ктриків *див.* фізика
ДІЄПРИКМЕТНИКО́ВИЙ
дієприкметнико́вий
△ Дієприкметнико́вий зворо́т *див.* зворо́т
ДІЄПРИСЛІВНИКО́ВИЙ
дієприслівнико́вий
△ Дієприслівнико́вий зворо́т *див.* зворо́т
ДІЄСЛІ́ВНИЙ
дієслі́вна
△ Дієслі́вна ри́ма *див.* ри́ма
дієслі́вний
△ Дієслі́вний скла́дений при́судок *див.* при́судок
ДІЄСЛО́ВО
дієсло́ва
△ Неозна́чена фо́рма дієсло́ва *див.* фо́рма
дієсло́во
△ Безособо́ве дієсло́во *див.* дієсло́во (1)
△ Допомі́жне́ дієсло́во *див.* дієсло́во (2)
ДІЄ́ТА
дієті
На дієті [сиді́ти] *див.* дієта (1)
дієту
Посади́ти на дієту *див.* посади́ти
ДІЖА́
діжі́
◇ Бода́й (хай, (неха́й) би) грець спали́в у діжі́ *див.* грець[2] (1)
ДІЖДА́ТИСЯ
дiжда́тися
Чека́ти не дочека́тися <*рідше* Жда́ти не дiжда́тися> *див.* жда́ти (1)
ДІЗНА́ТИ
дізна́ти
Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* дізнава́ти (1)
ДІЙМА́ТИ
дійма́ти
◇ Дійма́ти хо́лодом ду́шу *див.* дійма́ти (1)
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.)* *див.* допіка́ти (1)
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти
ДІ́ЙНА
ді́йна
◇ Ді́йна коро́ва *див.* коро́ва
ДІЙНЯ́ТИ
дійня́ти
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.)* *див.* допіка́ти (1)
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти
ДІЙОВИ́Й
дійова́
Дійова́ осо́ба *див.* осо́ба
ДІ́ЙСНИЙ
ді́йсна
△ Ді́йсна військо́ва слу́жба *див.* слу́жба
ді́йсне
△ Ді́йсне число́ *див.* число́
◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати
ді́йсний
△ Ді́йсний спо́сіб *див.* спо́сіб
Ді́йсний ста́тський ра́дник *див.* ра́дник
Ді́йсний член *див.* член
ДІ́ЙСНІСТЬ
ді́йсність
Оберта́тися / оберну́тися в ді́йсність *див.* оберта́тися
Об'єкти́вна реа́льність (ді́йсність) *див.* реа́льність
ді́йсності
○ В ді́йсності *див.* ді́йсність (1)
ДІЙТИ́
ді́йде
◇ Дохо́дить / ді́йде до ді́ла *див.* дохо́дити (18)
дійти́
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вдари́тися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (дійти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
◇ Дійти́ [до] літ [свої́х] *див.* дохо́дити (4)
◇ Дійти́ [до] ро́зуму *див.* дохо́дити (5)
Дійти́ / дохо́дити пра́вди *див.* дохо́дити (1)
◇ Дійти́ пори́ *див.* дохо́дити (6)
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
Дослужи́тися (дійти́, добу́ти) [до] чи́ну *див.* дослу́жуватися (1)
Дохо́дити / дійти́ до абсу́рду *див.* дохо́дити (2)
◇ Дохо́дити / дійти́ до вух (до ву́ха, до слу́ху) *див.* дохо́дити (7)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
◇ Дохо́дити / дійти́ до клубо́чка *див.* дохо́дити (10)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] кра́ю (кінця́) *див.* дохо́дити (11)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] ла́ду *див.* дохо́дити (12)
◇ Дохо́дити / дійти́ до пуття́ *див.* дохо́дити (13)
◇ Дохо́дити / дійти́ до рук *див.* дохо́дити (14)
◇ Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́) *див.* дохо́дити (15)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] тя́ми *див.* дохо́дити (16)
Дохо́дити / дійти́ ру́чки *див.* дохо́дити (3)
◇ Дохо́дити / дійти́ [свої́м, вла́сним] ро́зумом *див.* дохо́дити (17)
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
дійшли́
◇ Ру́ки не дохо́дять / не дійшли́ *див.* рука́
ДІЛ
до́лу
До са́мого до́лу *див.* діл (1)
ДІЛИ́ТИ
діли́ти
◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)
◇ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
◇ Діли́ти шку́ру невби́того ведме́дя *див.* діли́ти (3)
◇ Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль) *див.* розділя́ти
ДІЛИ́ТИСЯ
діли́тися
Діли́тися / поділи́тися вра́женнями *див.* діли́тися (1)
Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)

◇ Діли́тися (*рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім (*заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хліба] *див.* діли́тися (3)

ДІ́ЛО

ді́ло

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва[1]

◇ Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду́, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)

◇ До ді́ла *див.* ді́ло (6)

◇ Дохо́дить / ді́йде до ді́ла *див.* дохо́дити (18)

З [глибо́ким, доскона́лим *і т. ін.*] розумі́нням [спра́ви (ді́ла)] *див.* розумі́ння

І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла> *див.* ті́льки

◇ Ма́йстер своє́ї спра́ви (свого́ ді́ла) *див.* ма́йстер

◇ Нема́ (нема́є, не було́) ді́ла *див.* нема́

◇ Не ма́ти [нія́кого] ді́ла *див.* ма́ти[2]

[Перехо́дити / перейти́] від слів до ді́ла (від сло́ва до ді́ла) *див.* перехо́дити

◇ Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла) *див.* прихо́дитися

ділá

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва[1]

◇ Справля́ти свої́ ділá *див.* справля́ти

ді́лі

◇ Бу́ти в ді́лі *див.* бу́ти (47)

◇ На ді́лі *див.* ді́ло (22)

◇ Показа́ти / пока́зувати себе́ на ді́лі *див.* пока́зувати

◇ При ді́лі *див.* ді́ло (29)

ді́ло

◇ Вели́ке ді́ло *див.* ді́ло (2)

◇ Ги́бле ді́ло *див.* ді́ло (3)

◇ Грі́шне ді́ло *див.* ді́ло (4)

◇ Ді́ло йде / пі́де *див.* ді́ло (7)

◇ Ді́ло мале́ньке (*зневажл.* теля́че) *див.* ді́ло (8)

◇ Ді́ло не втекло́ рук *див.* ді́ло (9)

◇ Ді́ло не ста́не *див.* ді́ло (10)

◇ Ді́ло нехи́тре *див.* ді́ло (11)

◇ Ді́ло рук *див.* ді́ло (12)

◇ Ді́ло (спра́ва) ви́горить *див.* ді́ло (13)

◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.*) <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.*)> *див.* ді́ло (14)

◇ Ді́ло труба́ (таба́к, ва́кса) *див.* ді́ло (15)

◇ Ді́ло хазя́йське *див.* ді́ло (16)

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва[1]

◇ За чим ді́ло ста́ло? *див.* ді́ло (18)

◇ Каї́нове ді́ло *див.* ді́ло (19)

◇ Куди́ твоє́ (*рідше* ва́ше) ді́ло *див.* ді́ло (20)

◇ Лі́зти не в своє́ [ді́ло] *див.* лі́зти

◇ Ма́ти спра́ву (ді́ло) *див.* ма́ти[2]

◇ Моє́ (ва́ше, його́ *і т. ін.*) ді́ло сторона́ (*рідко* збо́ку) *див.* ді́ло (21)

◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.*) спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.*) ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◇ Не ді́ло *див.* ді́ло (23)

◇ Не твого́ (мого́, його́ *і т. ін.*) ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло *див.* ді́ло (24)

◇ Нечи́сте ді́ло *див.* ді́ло (25)

◇ Обкрути́ти (обла́годити) дільце́ (*рідше* ді́ло, спра́ву) *див.* обкру́чувати

◇ Па́ном ді́ло *див.* ді́ло (26)

◇ Пе́рше ді́ло *див.* ді́ло (27)

◇ По́ки суд та ді́ло *див.* суд

Пра́ве (пра́ведне) ді́ло *див.* ді́ло (1)

◇ Пропа́ща (ма́рна) спра́ва <Пропа́ще (ма́рне) ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◇ Пусти́ти / пуска́ти в ді́ло (в рух) *див.* пуска́ти

◇ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти

Розумі́ти ді́ло *див.* розумі́ти

◇ Свяще́ ді́ло *див.* ді́ло (30)

Стоя́ти / ста́ти за пра́вду <Стоя́ти за правди́ве ді́ло> *див.* стоя́ти

◇ Те́мне ді́ло *див.* ді́ло (31)

◇ Це ді́ло *див.* ді́ло (32)

◇ Чо́рне ді́ло <Чо́рна спра́ва> *див.* ді́ло (33)

◇ Яке́ (що за) ді́ло *див.* ді́ло (34)

ді́лом

◇ Грі́шним ді́лом *див.* ді́ло (5)

◇ За ді́лом *див.* ді́ло (17)

◇ Пе́ршим ді́лом *див.* ді́ло (28)

Сло́вом і ді́лом *див.* сло́во

◇ Сло́во не розхо́диться з ді́лом <Слова́ розхо́дяться з ді́лом> *див.* сло́во

ДІЛОВИ́Й

ділова́

Ділова́ ві́за *див.* ві́за (2)

ДІЛЯ́НКА

ділянка

△ Відтво́рювальна ділянка *див.* ділянка (2)

Присади́бна ділянка *див.* ділянка (1)

ДІЛЬНИ́ЦЯ

дільни́ця

△ Ви́борча дільни́ця *див.* дільни́ця (2)

Лі́карська дільни́ця *див.* дільни́ця (1)

ДІЛЬЦЕ́

дільце́

◇ Обкрути́ти (обла́годити) дільце́ (*рідше* ді́ло, спра́ву) *див.* обкру́чувати

ДІ́ЛЬЧИЙ

ді́льчий

△ Ді́льчий акт *див.* акт (4)

ДІМ

дім

Аре́штний дім *див.* дім (1)

Ба́тьківський (ба́тьків) дім *див.* дім (2)

Бо́жий (Госпо́дній) дім *див.* дім (3)

Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім> *див.* буди́нок (1)

Жо́втий дім *див.* дім (4)

◇ Казе́нний дім *див.* дім (6)

до́му

◇ Відби́ти / відбива́ти від до́му *див.* відбива́ти (4)

◇ Відби́тися / відбива́тися від до́му (від сім'ї) *див.* відбива́тися (2)

○ З до́му *див.* дім (5)

◇ Мир вам! <Мир сьому́ до́му!> *див.* мир[1]

ДІРА́

дір

◇ Зала́тування діро́к (дір) *див.* зала́тування

діра́

△ Озо́нова (озо́нна) діра́ (ді́рка) *див.* діра́ (1)

△ Чо́рна діра́ (ді́рка) *див.* діра́ (2)

◇ Як діра́ (*діал.* дзю́ра) в мо́сті *див.* діра́ (3)

ді́ри

◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]

діру́

◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]

ДІ́РКА

ді́рка

◇ Ді́рка з (від) бу́блика *див.* ді́рка (1)

◇ Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка> *див.* ді́рка (2)

△ Озо́нова (озо́нна) діра́ (ді́рка) *див.* діра́ (1)

△ Чо́рна діра́ (ді́рка) *див.* діра́ (2)

дірка́ми

◇ Світи́ти (світи́тися) дірка́ми *див.* світи́ти

дірки́

◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* затика́ти[1]

◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]

◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.*) *див.* ва́ртий (4)

ді́рку

◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* затика́ти[1]

◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]

◇ Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика *і т. ін.*) *див.* ма́ти[2]

діро́к

◇ До діро́к *див.* ді́рка (3)

◇ Зала́тування діро́к (дір) *див.* зала́тування

ді́рці

◇ Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка> *див.* ді́рка (2)

ДІРЯ́ВИЙ

діря́ва

◇ Голова́ діря́ва *див.* голова́ (13)

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ви́кручена (діря́ва) ганчі́рка *див.* ганчі́рка (1)

діря́вий

◇ Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт *див.* чо́боти

діря́ву

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у бездо́нну (діря́ву) бо́чку *див.* бо́чка[1] (3)

ДІРЯ́ВИТИ

діря́вити

◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом) *див.* свердли́ти

ДІСТАВА́ТИ

дістава́ти

Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)

◇ Дістава́ти / діста́ти відсіч *див.* дістава́ти (3)

◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

◇ Діста́ти / дістава́ти прочуха́на *див.* дістава́ти (7)

◇ Діста́ти / дістава́ти стусана́ (штурхана́, тумака́ *і т. ін.)* *див.* дістава́ти (8)

◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі *(рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)

◇ Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́ *див.* дістава́ти (10)

◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Діста́ти / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися

дістає́

◇ Куди́ *(рідше* де) о́ко (зір) сягає (дістає́, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сягає> *див.* о́ко[1]

ДІСТАВА́ТИСЯ

дістава́тися

Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)

◇ Діста́тися / дістава́тися в ру́ки *див.* дістава́тися (4)

ДІСТА́ТИ

діста́неш

◇ Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш *див.* дістава́ти (15)

діста́ти

◇ Вхопи́ти (діста́ти, хапа́ти) ляща́ (ля́паса, морда́са, помордаса, полі́чника) *див.* ухо́плювати

Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)

◇ Дістава́ти / діста́ти відсіч *див.* дістава́ти (3)

◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

◇ Діста́ти / дістава́ти прочуха́на *див.* дістава́ти (7)

◇ Діста́ти / дістава́ти стусана́ (штурхана́, тумака́ *і т. ін.)* *див.* дістава́ти (8)

◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі *(рідше* під земле́ю) *див.* дістава́ти (9)

◇ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.)* облизня *див.* дістава́ти (11)

◇ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)

◇ Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́ *див.* дістава́ти (10)

◇ Діста́ти по ши́ї (поти́личника) *див.* дістава́ти (5)

◇ Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти *і т. ін.)* [печеного] гарбуза́ *див.* дістава́ти (13)

◇ [До] но́са (носо́чка) [й] коцюбо́ю (кочерго́ю) не діста́ти *див.* дістава́ти (14)

◇ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти

◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Діста́ти / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися

◇ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* дістава́ти (12)

ДІСТА́ТИСЯ

діста́лося

◇ Діста́лося пе́рцю зква́сом *див.* дістава́тися (2)

діста́неться

◇ Діста́неться на горі́хи (на кисли́чки, на бу́блики) *див.* дістава́тися (3)

діста́тися

Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)

◇ Діста́тися / дістава́тися в ру́ки *див.* дістава́тися (4)

Швидки́м (ско́рим) ма́ршем пройти́ (діста́тися, ру́шити *і т. ін.)* *див.* прохо́дити

ДІТВО́РА́

дітво́ра́

◇ Ді́ти обсі́ли <Дітво́ра́ обсі́ла> *див.* ді́ти[1] (5)

ДІ́ТИ[1]

дити́на

◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.)* ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.)* дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

діте́й

Вихо́дити / ви́йти з діте́й *див.* вихо́дити (7)

Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти

ді́ти

◇ Ада́мові ді́ти *див.* ді́ти[1] (3)

◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.)* ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.)* дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

Бо́жі ді́ти *див.* ді́ти[1] (1)

◇ Ді́ти обсі́ли <Дітво́ра́ обсі́ла> *див.* ді́ти[1] (5)

Іти́ на ді́ти *див.* іти́

◇ Не страшкі́в син <Не страшко́ві ді́ти> *див.* син

Солда́тські ді́ти *див.* ді́ти[1] (2)

ДІ́ТИ[2]

ді́ти

◇ Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́ *див.* діва́ти (1)

◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти

◇ Ні́де гріха́ ді́ти (поді́ти) *див.* діва́ти (2)

◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.)* пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)

ДІ́ТИСЯ

ді́вся

◇ Ро́зум десь ді́вся *див.* ро́зум

ді́тися

◇ Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися) *див.* діва́тися (1)

◇ Ні́де (нема́є куди́, ні́куди *і т. ін.)* діва́тися / ді́тися *див.* діва́тися (2)

ДІ́ТОЧКИ́

діточо́к

◇ Щоб сві́ту Бо́жого (свої́х ді́точо́к) не поба́чити *див.* поба́чити

ДІ́ЮЧИЙ

ді́юча

Ді́юча а́рмія *див.* а́рмія (1)

ді́ючий

△ Ді́ючий вулка́н *див.* вулка́н (2)

ДІ́Я

ді́ї

△ Коефіціє́нт кори́сної ді́ї *див.* коефіціє́нт

Паралізува́ти робо́ту (ді́яльність, ді́ї) *див.* паралізо́вувати

△ Підря́дне ре́чення спо́собу ді́ї *див.* ре́чення

У ді́ї *див.* ді́я (1)

ді́ю

Вве́дення в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вве́дення (1)

Вво́дити / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вво́дити (2)

Прибо́дити / привести́ в ді́ю (в рух) *див.* приво́дити

ДІ́ЯЛЬНІСТЬ

ді́яльність

Паралізува́ти робо́ту (ді́яльність, ді́ї) *див.* паралізо́вувати

ДІ́ЯННЯ

ді́яння

Ді́яння апо́столів *див.* ді́яння (1)

ДІ́ЯТИ

ді́яти

◇ Ді́яти на не́рви *див.* ді́яти (1)

◇ Ча́ри ді́яти (чарува́ти, твори́ти *і т. ін.)* *див.* ді́яти (2)

ДІ́ЯТИСЯ

ді́ється

◇Ква́пно ді́ється *див.* ді́ятися (1)

ДМУ́ХАТИ

дму́хати

◇ Ду́ти (дму́хати) про́ти ві́тру *див.* ду́ти (3)

◇ [І] на холо́дне ду́ти (дму́хати) *див.* ду́ти (6)

ДМУХА́Ч

дмухача́

◇ Да́ти дмухача́ *див.* дава́ти (138)

ДМУХНУ́ТИ
дмухни́
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
дмухну́ти
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
ДНИ́НА
дни́на
Робо́чий день <*рідше* Робо́ча дни́на> *див.* день (13)
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
дни́ни
◇ Не ба́чити я́сної дни́ни *див.* ба́чити (17)
◇ Се́ред бі́лого дня (бі́лої дни́ни) *див.* день (48)
ДНО
дна
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)
◇ До дна (до де́нця) *див.* дно (2)
◇ З дна душі́ *див.* дно (3)
◇ Щоб (бода́й) ні дна ні по́кришки *див.* дно (8)
дні
◇ Лягти́ ка́меном на дно (на дні) *див.* ляга́ти
◇ На дні (на де́нці) *див.* дно (5)
На дні (на де́нці) оче́й *див.* дно (1)
◇ На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця) *див.* дно (6)
◇ Топи́ти го́ре в горі́лці (на дні пля́шки) *див.* топи́ти[3]
дно
◇ Золоте́ дно *див.* дно (4)
◇ Лягти́ ка́меном на дно (на дні) *див.* ляга́ти
◇ Піти́ [на дно] ракі́в (ра́ки) лови́ти *див.* піти́
◇ Подві́йне дно *див.* дно (7)
◇ Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід *і т. ін.*) *див.* пуска́ти
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) спу́щений на дно *див.* спу́щений
дном
◇ Догори́ (*рідко* вверх) дном (нога́ми, *рідко* спо́дом) *див.* догори́ (1)
дну
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) лин по дну *див.* лин
ДНЮВА́ТИ
днюва́ти
◇ [І] днюва́ти й ночува́ти *див.* днюва́ти (1)
ДО[1]
до
◇ Від і до *див.* від (1)
До і пі́сля *див.* до[1] (1)
Ні до ні пі́сля *див.* до[1] (2)

ДОБА́
доба́
△ Бро́нзовий вік <Бро́нзова доба́> *див.* вік (11)
△ Залі́зний вік <Залі́зна доба́> *див.* вік (13)
Золота́ доба́ *див.* доба́ (1)
△ Кам’яни́й вік <Кам’яна́ доба́> *див.* вік (14)
Космі́чна доба́ (е́ра) *див.* доба́ (2)
△ Мі́дний вік <Мі́дна доба́> *див.* вік (15)
△ Новокам’яни́й вік <Новокам’яна́ доба́> *див.* вік (16)
до́би
◇ Погуби́ти дні (до́би, ти́жні *і т. ін.*) *див.* погубля́ти
доби́
Стиль доби́ *див.* стиль[1]
ДОБИВА́ТИ
добива́ти
◇ Добива́ти / доби́ти то́ргу *див.* добива́ти (1)
◇ Доби́ти / добива́ти ві́ку *див.* добива́ти (1)
ДОБИРА́ТИ
добира́ти
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (ді́брати, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
Добира́ти / добра́ти (ді́брати) спо́собу *див.* добира́ти (2)
◇ Добра́ти (ді́брати) / добира́ти ді́ла (ла́ду́, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)
◇ Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти
ДОБИРА́ТИСЯ[1]
добира́тися
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (ді́брати, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* добира́тися[1] (2)
◇ Добира́тися до ро́зуму *див.* добира́тися[1] (3)
ДОБИ́ТИ
доб’є́
◇ [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб’є́ш <Чорт до́вбнею не доб’є́> *див.* добива́ти (3)
доб’є́ш
◇ [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб’є́ш <Чорт до́вбнею не доб’є́> *див.* добива́ти (3)
доби́ти
◇ Добива́ти / доби́ти то́ргу *див.* добива́ти (1)
◇ Доби́ти / добива́ти ві́ку *див.* добива́ти (1)
◇ Доби́ти до пухи́ *див.* добива́ти (2)
ДОБИ́ТИСЯ
доби́тися
◇ Не доби́тися сло́ва *див.* добива́тися (1)

ДОБІГА́ТИ
добіга́ти
Добіга́ти / добі́гти [до] кінця́ *див.* добіга́ти (1)
ДОБІ́ГТИ
добі́гти
Добіга́ти / добі́гти [до] кінця́ *див.* добіга́ти (1)
ДО́БІР
до́бір
△ Приро́дний відбі́р (до́бір) *див.* відбір (1)
△ Шту́чний відбі́р (до́бір) *див.* відбір (2)
ДОБОВИ́Й
добова́
△ Небе́сна (добова́) парале́ль *див.* парале́ль
ДОБРА́НІЧ
добра́ніч
Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* віддава́ти (7)
◇ На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рідше* До́бра ніч!> *див.* добра́ніч (1)
ДОБРА́ТИ
добра́ти
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (ді́брати, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
Добира́ти / добра́ти (ді́брати) спо́собу *див.* добира́ти (2)
◇ Добра́ти (ді́брати) / добира́ти ді́ла (ла́ду́, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)
◇ Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́ *і т. ін.*) <Добра́тися глу́зду> *див.* добира́ти (4)
◇ Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти
ДОБРА́ТИСЯ
добра́тися
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (ді́брати, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* добира́тися[1] (2)
◇ Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́ *і т. ін.*) <Добра́тися глу́зду> *див.* добира́ти (4)
ДО́БРЕ
до́бре
◇ Відва́жити со́лі [до́бре] *див.* відва́жувати (2)
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
◇ [Ті́льки] по смерть [до́бре] посила́ти *див.* посила́ти
ДОБРИ́ВЕЧІР
добри́вечір
Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* віддава́ти (7)
◇ Добри́вечір [вам] у ха́ту *див.* добри́вечір (1)

ДО́БРИВО

до́брива

△ Бо́рні до́брива (мікродо́брива) *див.* до́бриво (1)

△ Мі́дні до́брива (мікродо́брива) *див.* до́бриво (3)

△ Мінера́льні до́брива *див.* до́бриво (4)

△ Органі́чні до́брива *див.* до́бриво (5)

△ Ци́нкові до́брива (мікродо́брива) *див.* до́бриво (7)

до́бриво

△ Зеле́не до́бриво *див.* до́бриво (2)

△ Рядко́ве́ до́бриво *див.* до́бриво (6)

ДОБРИ́ДЕНЬ

добри́день

Віддава́ти / відда́ти [на] добри́день ([на] добри́вечір, [на] добра́ніч) *див.* віддава́ти (7)

ДО́БРИЙ

до́бра

До́бра (бі́льша) полови́на *див.* полови́на

◇ До́бра душа́ <До́бре се́рце> *див.* душа́ (16)

◇ До́бра мі́на при пога́ній грі *див.* мі́на^{1}

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва^{1}

◇ На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рі́дше* До́бра ніч!> *див.* добра́ніч (1)

◇ Сві́тла (до́бра) па́м'ять *див.* па́м'ять

до́бре

Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́) *див.* вихо́дити (11)

◇ До́бра душа́ <До́бре се́рце> *див.* душа́ (16)

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва^{1}

До́бре нами́сто *див.* нами́сто

◇ До́брий сніда́нок <До́бре сні́дання > *див.* сніда́нок

◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти

◇ На все до́бре! *див.* весь^{1} (17)

до́брий

◇ В до́брий час! *див.* час

◇ До́брий ве́чір! <*рі́дше* До́брого ве́чора!> *див.* ве́чір (6)

◇ До́брий ге́ній *див.* ге́ній (1)

◇ До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!> *див.* день (39)

◇ До́брий ра́нок! <До́брого ра́нку!> *див.* ра́нок

До́брий се́рцем *див.* до́брий (1)

◇ До́брий сніда́нок <До́бре сні́дання > *див.* сніда́нок

◇ До́брий тон *див.* тон

◇ [З] (до́брий) са́жень у пле́чах *див.* са́жень

◇ Ма́ти / ви́робити до́брий смак *див.* ма́ти^{2}

◇ Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к) *див.* ма́ти^{2}

На [до́брий] спо́гад (спо́мин, *заст.* вспо́мин) *див.* спо́гад

◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти^{2}

◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти^{2}

◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд *(рі́дше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти

◇ Сказа́ти в до́брий час *див.* сказа́ти

до́брим

Зга́дувати / згада́ти *(рі́дше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати

◇ Помина́ти / пом'яну́ти до́брим (незли́м, ти́хим *і т. ін.)* сло́вом *див.* помина́ти^{1}

до́брих

Бюро́ (буди́нок) [до́брих] по́слуг *див.* бюро́ (2)

до́брі

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва^{1}

До́брі лю́ди *див.* лю́ди

◇ У до́брі ру́ки *див.* рука́

до́брій

○ З до́брої *(рі́дше* по до́брій) во́лі *див.* во́ля (3)

○ По [сво́їй (до́брій)] охо́ті *див.* охо́та^{1}

◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти

до́брого

◇ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)

◇ До́брий ве́чір! <*рі́дше* До́брого ве́чора!> *див.* ве́чір (6)

◇ До́брий день! <День до́брий!> <До́брого дня!> *див.* день (39)

◇ До́брий ра́нок! <До́брого ра́нку!> *див.* ра́нок

◇ До́брого здоро́в'я (здоро́в'ячка) *див.* здоро́в'я

◇ З до́брого ди́ва *див.* ди́во (5)

◇ З до́брого се́рця *див.* се́рце

◇ Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к) *див.* ма́ти^{2}

◇ Не ва́ртий (не варт) до́брого (пу́тнього) сло́ва *див.* ва́ртий (3)

Пра́вила до́брого то́ну *див.* пра́вило

△ Пульс до́брого напо́внення *див.* пульс

◇ Чого́ до́брого *див.* до́брий (3)

до́брої

○ З до́брої *(рі́дше* по до́брій) во́лі *див.* во́ля (3)

Люди́на до́брої во́лі *див.* люди́на

◇ На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рі́дше* До́бра ніч!> *див.* добра́ніч (1)

до́брому

◇ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти

◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти

◇ У [до́брому] гу́морі *див.* гу́мор (3)

до́бру

◇ Влеті́ти в [до́бру] копі́йку (копійчи́ну, копі́єчку) *див.* влітáти (1)

◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́чах (на в'я́зах, *рі́дко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти^{2}

◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти^{2}

◇ Роби́ти до́бру мі́ну при пога́ній (недо́брій) грі *див.* роби́ти

ДО́БРІСТЬ

до́брість

◇ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти

ДОБРО́

добра́

Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)

◇ Добра́ б не було́! *див.* бу́ти (89)

◇ Не бу́де добра́ *див.* бу́ти (99)

◇ Не дово́дити / не довести́ до добра́ *див.* дово́дити (18)

◇ Не жда́ти (не чека́ти) добра́ *див.* жда́ти (3)

◇ Не з добра́ *див.* добро́ (1)

◇ Щоб (бода́й) добра́ не було́ <Хай добра́ не бу́де!> *див.* бу́ти (107)

добрі́

◇ У добрі́ [та в теплі́] <У теплі́ та в добрі́> *див.* добро́ (3)

добро́

Вихо́дити / ви́йти на до́бре (на добро́) *див.* вихо́дити (11)

◇ Постоло́м добро́ во́зять (но́сять) *див.* вози́ти (2)

добро́м

◇ Не пе́ред добро́м *див.* добро́ (2)

ДОБРОСО́ВІСНИЙ

добросо́вісний

△ Добросо́вісний набува́ч *див.* набува́ч

ДОБРОТА́

доброти́

◇ З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́] *див.* простота́^{2}

ДОБРОЯ́КІСНИЙ

доброя́кісна

△ Доброя́кісна пухли́на *див.* пухли́на

ДОБУВА́ННЯ

добува́ння

△ Добува́ння ко́реня *див.* добува́ння (1)

ДОБУВА́ТИ

добува́ти

◇ Діста́ти (добу́ти, ви́дерти *і т. ін.)* / дістава́ти (добува́ти, видира́ти *і т. ін.)* з-під землі́ *(рі́дше* під землею) *див.* дістава́ти (9)

△ Добува́ти / добу́ти ко́рінь *див.* добува́ти (1)

◇ Добува́ти / добу́ти [сво́їм] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) [собí] лáврів (лáври) *див.* добувáти (4)

Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] сńли (всю сńлу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти

◇ Набирáтися (добувáти) / набрáтися (добýти) рóзуму (умá, умý-рóзуму) *див.* набирáтися

ДОБУВНИ́Й

добувнá

△ Добувнá промислóвість *див.* промислóвість

ДОБУ́ТИ

добýти

◇ Дістáти (добýти, вńдерти *і т. ін.)* / дістaвáти (добувáти, видирáти *і т. ін.)* з-під землí *(рідше* під землéю) *див.* діставáти (9)

△ Добувáти / добýти кóрінь *див.* добувáти (1)

◇ Добувáти / добýти [своїм] горбóм ([кривáвими] мозолями, [кривáвим] пóтом) *див.* добувáти (2)

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) крóв'ю [та кісткáми] *див.* добувáти (3)

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) [собí] лáврів (лáври) *див.* добувáти (4)

Дослужńтися (дійтń, добýти) [до] чńну *див.* дослýжуватися (1)

◇ Набирáтися (добувáти) / набрáтися (добýти) рóзуму (умá, умý-рóзуму) *див.* набирáтися

ДОБУ́ТОК

добýток

△ Декáртів добýток *див.* добýток (1)

ДОВБÉШКА

довбéшку

◇ Втовктń (втовкмáчити, втелющити, вкńнути) / втовкмáчувати в гóлову (в довбéшку, в макітру) *див.* втовктń[1] (1)

ДО́ВБНЯ

дóвбнею

◇ [І (ще й)] дóвбнею (полíном) не доб'єш <Чорт дóвбнею не доб'є> *див.* добивáти (3)

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* обýхом (дóвбнею, молоткóм) бńти / вдáрити [по голові (в гóлову)] *див.* бńти (47)

дóвбня

◇ Дóвбня неотéсана *див.* дóвбня (1)

ДОВГА́СТИЙ

довгáстий

△ Довгáстий мóзок *див.* мóзок

ДО́ВГИЙ

дóвга

◇ Дóвга лозá *див.* лозá

◇ Дóвга пíсня *див.* пíсня

дóвгий

◇ Відкладáти / відклáсти в дóвгий я́щик (у дóвгу шухля́ду) *див.* відкладáти (1)

◇ Дóвгий карбóванець <Дóвгі рублí> *див.* карбóванець

◇ Дóвгий язńк *див.* язńк

◇ Мáти дóвгого язикá (дóвгий язńк) *див.* мáти[2]

○ На дóвгий час *див.* час

дóвгим

◇ Ганя́тися за дóвгим карбóванцем (за грńвнями) *див.* ганя́тися (2)

◇ Гонńтва за дóвгим карбóванцем *див.* гонńтва (1)

дóвгі

◇ Дóвгий карбóванець <Дóвгі рублí> *див.* карбóванець

◇ Дóвгі рýки *див.* рукá

△ Дóвгі хвńлі *див.* хвńля[1]

◇ Мáти дóвгі (довжéзні) вýха *див.* мáти[2]

◇ Мáти дóвгі рýки *див.* мáти[2]

дóвгого

◇ Мáти дóвгого язикá (дóвгий язńк) *див.* мáти[2]

дóвгу

◇ Відкладáти / відклáсти в дóвгий я́щик (у дóвгу шухля́ду) *див.* відкладáти (1)

ДО́ВГО

дóвго

◇ Наказáти дóвго жńти *див.* накáзувати

◇ Недóвго роздýмуючи <Не роздýмуючи дóвго> *див.* роздýмувати

ДОВГОСТРОКО́ВИЙ

довгостроковий

△ Довгостроковий вклад *див.* вклад (4)

ДОВГО́ТНИЙ

довгóтний

△ Кíлькісний (довгóтний, квантитатńвний) нáголос *див.* нáголос

ДОВГОФО́КУСНИЙ

довгофóкусний

△ Довгофóкусний об'єктńв *див.* об'єктńв

ДОВЕ́РХУ

довéрху

◇ Знńзу (здóлу) догорń (довéрху) *див.* знńзу

ДОВЕ́РШЕННЯ

довéршення

◇ На довéршення [всьогó] *див.* довéршення (1)

ДОВЕСТИ́

доведń

◇ Не доведń (не приведń) Бóже (Бог, Гóсподи, Госпóдь) *див.* довóдити (17)

довестń

◇ Довестń / довóдити до крáю (до кінця́) *див.* довóдити (5)

Довестń прáвду *див.* довóдити (1)

Довóдити / довестń до вíдома *див.* довóдити (2)

Довóдити / довестń до вíдчаю *див.* довóдити (3)

◇ Довóдити / довестń до згýби *див.* довóдити (6)

◇ Довóдити / довестń до крáйнощів (до крáйності) *див.* довóдити (7)

◇ Довóдити / довестń до лáду *див.* довóдити (8)

◇ Довóдити / довестń до літ *див.* довóдити (9)

◇ Довóдити / довестń до пуття́ *див.* довóдити (10)

Довóдити / довестń до розпýки (до рóзпачу) *див.* довóдити (4)

◇ Довóдити / довестń до рóзуму (до умá, до глýзду) *див.* довóдити (11)

◇ Довóдити / довестń до рýчки *див.* довóдити (12)

◇ Довóдити / довестń до скáзу *див.* довóдити (13)

◇ Довóдити / довестń до сліз *див.* довóдити (14)

◇ Довóдити / довестń до сумń *див.* довóдити (15)

◇ Довóдити (привóдити, призвóдити) / довестń (привестń, призвестń) до гріхá *див.* довóдити (16)

◇ Не довóдити / не довестń до добрá *див.* довóдити (18)

ДОВЖЕ́ЗНИЙ

довжéзні

◇ Мáти дóвгі (довжéзні) вýха *див.* мáти[2]

ДО́ВІДКА

дóвідки

◇ Навóдити / навестń дóвідку (дóвідки, *рідше* спрáвку, спрáвки) *див.* навóдити

◇ На дóвідки *див.* дóвідка (1)

дóвідку

◇ Навóдити / навестń дóвідку (дóвідки, *рідше* спрáвку, спрáвки) *див.* навóдити

ДОВІДКО́ВИЙ

довідкóва

Довідкóва літератýра *див.* літератýра

ДОВІ́ДНИК

довíдник

Телефóнний довíдник <Телефóнна книжка> *див.* довíдник (1)

◇ Ходя́чий довíдник *див.* довíдник (2)

ДОВІ́КУ

довíку

◇ Віднńні [й] довíку *(рідше* до грóбу) *див.* віднńні (1)

◇ Не забýти довíку (повíк, до могńли, до смéрті *і т. ін.)* *див.* забувáти

◇ Спочивáти (спáти) / спочńти (заснýти) навíки (довíку, вíчним (віковíчним) сном) *див.* спочивáти

ДОВІ́ЛЬНИЙ

довíльна

△ Довíльна прогрáма *див.* прогрáма

ДОВІ́РА

довíри

△ Вóтум довíри (недовíри) *див.* вóтум (1)

Слýжба довíри *див.* слýжба

довíру

◇ Втéртися (вкрáстися) / втирáтися (вкрадáтися) в довíр'я (в довíру) *див.* втирáтися[1] (1)

Вхóдити / ввійтń в довíру (в довíр'я) *див.* вхóдити (1)

ДОВІ́РЕНИЙ

довíрена

△ Довíрена осóба *див.* осóба

ДОВІ́РИТИ

довíрити

Звіря́ти (довіря́ти) / звíрити (довíрити) таємнńцю *див.* звіря́ти[1]

ДОВІ́Р'Я

довíр'я

◇ Втéртися (вкрáстися) / втирáтися (вкрадáтися) в довíр'я (в довíру) *див.* втирáтися[1] (1)

Вхо́дити / ввійти́ в дові́ру (в дові́р'я) *див.* вхо́дити (1)

ДОВІРЯ́ТИ

довіря́ти

Звіря́ти (довіря́ти) / звíрити (довíрити) таємни́цю *див.* звіря́ти[1]

ДОВІ́ЧНИЙ

дові́чний

◇ Відійти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)

ДОВКО́ЛА

довко́ла

◇ Обвести́ (обкрути́ти, оберну́ти *і т. ін.*) / *рідше* обво́дити (обкру́чувати, обертáти *і т. ін.*) круг (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) па́льця *див.* обво́дити

◇ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) *див.* ходи́ти

ДОВО́ДИТИ

дово́дити

◇ Довести́ / дово́дити до кра́ю (до кінця́) *див.* дово́дити (5)

Дово́дити / довести́ до ві́дома *див.* дово́дити (2)

Дово́дити / довести́ до ві́дчаю *див.* дово́дити (3)

◇ Дово́дити / довести́ до зґу́би *див.* дово́дити (6)

◇ Дово́дити / довести́ до кра́йнощів (до кра́йності) *див.* дово́дити (7)

◇ Дово́дити / довести́ до ла́ду *див.* дово́дити (8)

◇ Дово́дити / довести́ до літ *див.* дово́дити (9)

◇ Дово́дити / довести́ до пуття́ *див.* дово́дити (10)

Дово́дити / довести́ до розпу́ки (до ро́зпачу) *див.* дово́дити (4)

◇ Дово́дити / довести́ до ро́зуму (до умá, до глу́зду) *див.* дово́дити (11)

◇ Дово́дити / довести́ до ру́чки *див.* дово́дити (12)

◇ Дово́дити / довести́ до ска́зу *див.* дово́дити (13)

◇ Дово́дити / довести́ до сліз *див.* дово́дити (14)

◇ Дово́дити / довести́ до суми́ *див.* дово́дити (15)

◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)

◇ Не дово́дити / не довести́ до добра́ *див.* дово́дити (18)

ДОВОЛОКТИ́

доволокти́

◇ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)

ДО́ГА́ДКА

до́га́дках

◇ Губи́тися (*рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.*) в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.*) *див.* губи́тися (1)

ДОГА́НА

дога́на

Суво́ра дога́на [з попере́дженням] *див.* дога́на (1)

дога́ни

◇ Ли́цар без стра́ху́ і до́кору (*рідше* дога́ни) <Ли́цар без дога́ни й стра́ху́> *див.* ли́цар

дога́ну

◇ Дава́ти / да́ти (*зневажл.* вліпи́ти, втелю́щити) дога́ну (*розм.* строгача́) *див.* дава́ти (65)

ДОГАНЯ́ТИ[1]

доганя́ти

◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти

ДОГНА́ТИ

догна́ти

◇ [І] коне́м не дожене́ш (не догна́ти) *див.* доганя́ти[1] (1)

дожене́ш

◇ [І] коне́м не дожене́ш (не догна́ти) *див.* доганя́ти[1] (1)

ДО́ГОВІР

до́гові́р

△ Акце́сорний до́гові́р *див.* до́гові́р (1)

△ Алеато́рна опера́ція (уго́да) <Алеато́рний до́гові́р> *див.* опера́ція

△ До́гові́р мі́ни *див.* до́гові́р (2)

△ Колекти́вний до́гові́р *див.* до́гові́р (3)

△ Циві́льно-правови́й до́гові́р *див.* до́гові́р (4)

ДОГО́ДА

дого́ду

○ На (у) дого́ду *див.* дого́да (1)

ДОГОРИ́

догори́

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (піді́йма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.*) / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.*) [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.*)] *див.* воло́сся (1)

◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рідше* догори́ *і т. ін.*) лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]

◇ В голові́ кебе́та догори́ дри́ґом ста́ла *див.* кебе́та

◇ Догори́ дри́ґом *див.* догори́ (2)

◇ Догори́ (*рідко* вверх) дном (ногáми, *рідко* спо́дом) *див.* догори́ (1)

Здійма́ти (*рідко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.*) *див.* здійма́ти

◇ Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху) *див.* зни́зу

◇ Підніма́ти (піді́йма́ти, підно́сити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.*) [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Поста́вити / ста́вити догори́ нога́ми *див.* поста́вити[1]

◇ Світ [догори́ нога́ми] переверта́ється (перекида́ється) / переверну́вся (переки́нувся) *див.* світ[2]

◇ Ходи́ти догори́ нога́ми *див.* ходи́ти

ДОГРИЗА́ТИ

догриза́є

◇ Вовк кишки́ догриза́є *див.* вовк (5)

ДОДАВА́ТИ

додава́ти

◇ Додава́ти / дода́ти ду́ху *див.* додава́ти (3)

◇ Додава́ти / дода́ти жа́ру (па́лу) *див.* додава́ти (4)

◇ Додава́ти / дода́ти куті́ ме́ду *див.* додава́ти (5)

○ Додава́ти / дода́ти охо́ти *див.* додава́ти (2)

◇ Додава́ти / дода́ти рук *див.* додава́ти (6)

◇ Додава́ти / дода́ти со́лі (пе́рцю, со́лі та пе́рцю) *див.* додава́ти (7)

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смі́ли́вості *див.* додава́ти (1)

ДО́ДАНИЙ

до́дана

△ До́дана ва́ртість *див.* ва́ртість (3)

до́дану

△ Пода́ток на до́дану ва́ртість *див.* пода́ток

ДОДА́ТИ

дода́ти

◇ Додава́ти / дода́ти ду́ху *див.* додава́ти (3)

◇ Додава́ти / дода́ти жа́ру (па́лу) *див.* додава́ти (4)

◇ Додава́ти / дода́ти куті́ ме́ду *див.* додава́ти (5)

○ Додава́ти / дода́ти охо́ти *див.* додава́ти (2)

◇ Додава́ти / дода́ти рук *див.* додава́ти (6)

◇ Додава́ти / дода́ти со́лі (пе́рцю, со́лі та пе́рцю) *див.* додава́ти (7)

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смі́ли́вості *див.* додава́ти (1)

ДОДА́ТОК

дода́ток

○ На (*рідше* в) дода́ток <На (у) дода́чу> *див.* дода́ток (1)

△ Непрями́й дода́ток *див.* дода́ток (2)

△ Прями́й дода́ток *див.* дода́ток (3)

ДОДА́ЧА

дода́чу

○ На (*рідше* в) дода́ток <На (у) дода́чу> *див.* дода́ток (1)

ДОДЕ́РЖАТИ

доде́ржати

Держа́тися / доде́ржати прися́ги *див.* держа́тися (1)

◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здéржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотрима́ти (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотрима́тися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти

ДОДЕ́РЖАТИСЯ

доде́ржатися

◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (здéржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотрима́ти (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотрима́тися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти

ДОДЕ́РЖУВАТИ
доде́ржувати
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДОДЕ́РЖУВАТИСЯ
доде́ржуватися
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
ДОДО́ЛУ
додо́лу
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management врі́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
ДОДРУКА́РСЬКИЙ
додрука́рський
△ Додрука́рський проце́с *див.* проце́с
ДОЖИВА́ТИ
дожива́ти
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
ДОЖИ́ТИ
дожи́ти
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
ДО́ЗА
до́за
◇ Коня́ча до́за *див.* до́за (1)
ДО́ЗВІЛ
до́звіл
○ Дава́ти / да́ти до́звіл *див.* дава́ти (39)
до́зволу
З ва́шого до́зволу *див.* до́звіл (1)
◇ З до́зволу сказа́ти *див.* сказа́ти
ДОЗВІ́ЛЛЯ
дозві́ллі
○ На дозві́ллі *див.* дозві́лля (1)
ДОЗВО́ЛИТИ
дозво́лити
◇ Дозволя́ти / дозво́лити собі́ *див.* дозволя́ти (1)
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
ДОЗВОЛЯ́ТИ
дозволя́ти
◇ Дозволя́ти / дозво́лити собі́ *див.* дозволя́ти (1)
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
ДОЗЕ́МНИЙ
дозе́мний
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* укло́н (покло́н) *див.* укло́н
дозе́мному
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

ДОЗІ́Р
дозо́рі
У дозо́рі *див.* дозо́р (1)
ДОЗНА́ТИ
дозна́ти
Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* дізнава́ти (1)
ДОЗО́Р
дозо́рі
У дозо́рі *див.* дозо́р (1)
ДОЇ́ХАТИ
дої́хати
◇ Дої́хати кінця́ *див.* доїжджа́ти (1)
ДО́КАЗ
до́кази
△ Речові́ до́кази *див.* до́каз (1)
ДОКАЗА́ТИ
доказа́ти
◇ Доказа́ти свого́ *див.* дока́зувати (1)
ДОКЕМБРІ́ЙСЬКИЙ
докембрі́йська
△ Докембрі́йська е́ра *див.* е́ра (3)
ДО́КИ
до́ки
◇ До́ки світ стої́ть *див.* світ[2]
◇ По́ки (до́ки) [й] сві́ту *(заст.* сві́та) [й (та)] со́нця *див.* світ[1]
◇ По́ки (до́ки) но́сять (слу́жать) но́ги *див.* нога́
◇ Як (коли́, до́ки, по́ки *і т. ін.)* рак сви́сне *див.* рак[1]
ДОКИДА́ТИ[2]
докида́ти
◇ Докида́ти / доки́нути хми́зу в жар *див.* докида́ти[2] (1)
ДОКИ́НУТИ
доки́неш
◇ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.)* *див.* ки́дати
доки́нути
◇ Докида́ти / доки́нути хми́зу в жар *див.* докида́ти[2] (1)
◇ Доки́нути очи́ма *див.* докида́ти[2] (2)
◇ [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем *і т. ін.)* доки́нути *див.* докида́ти[2] (3)
ДО́КІР
до́кір
◇ Му́ки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка
до́кори
◇ До́кори се́рця *див.* до́кір (1)
◇ Му́ки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка
до́кору
◇ Ли́цар без стра́ху́ і до́кору *(рі́дше* дога́ни) <Ли́цар без дога́ни й стра́ху́> *див.* ли́цар
ДОКЛАДА́ТИ
доклада́ти
◇ Доклада́ти / докла́сти душі́ (се́рця) *див.* доклада́ти (2)
◇ Доклада́ти / докла́сти [свої́х] рук *(рі́дко* руки́) *див.* доклада́ти (3)
◇ Доклада́ти / докла́сти свої́х слів *див.* доклада́ти (4)
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)

ДОКЛА́СТИ
докла́сти
◇ Доклада́ти / докла́сти душі́ (се́рця) *див.* доклада́ти (2)
◇ Доклада́ти / докла́сти [свої́х] рук *(рі́дко* руки́) *див.* доклада́ти (3)
◇ Доклада́ти / докла́сти свої́х слів *див.* доклада́ти (4)
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
◇ Докла́сти во́за *див.* доклада́ти (5)
ДОКО́НАНИЙ
доко́наний
△ Доко́наний вид *див.* вид[2] (1)
Доко́наний факт *див.* факт[1]
ДОКОНА́ТИ
докона́ти
Докона́ти *(рі́дко* доско́чити) свого́ *див.* доко́нувати (1)
◇ Докона́ти своє́ сло́во *див.* доко́нувати (2)
ДОКОПА́ТИСЯ
докопа́тися
◇ Доко́пуватися / докопа́тися до ко́реня (до despite корі́ння) *див.* доко́пуватися (1)
ДОКО́ПУВАТИСЯ
доко́пуватися
◇ Доко́пуватися / докопа́тися до ко́реня (до корі́ння) *див.* доко́пуватися (1)
ДОКУМЕ́НТ
докуме́нти
Виїзні́ докуме́нти *див.* докуме́нт (1)
ДОКУМЕНТА́ЛЬНИЙ
документа́льний
Документа́льний фі́льм *див.* фі́льм
ДОКУ́ПИ
доку́пи
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.)* думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
◇ Зво́дити / звести́ доку́пи слова́ *див.* зво́дити
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не зібра́ти доку́пи *див.* збира́ти
ДО́ЛЕНЬКА
до́ленька
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.)* до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
до́леньку
◇ Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти *див.* жи́ти (9)
ДОЛЕТІ́ТИ
долеті́ти
◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)
ДОЛИВА́ТИ
долива́ти
◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олі́ї, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти

ДОЛИ́НА
доли́ні
◇ У (на) доли́ні *див.* доли́на (2)
доли́ну
◇ У доли́ну *див.* доли́на (1)
ДОЛИ́ТИ
доли́ти
◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олії, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти
ДОЛІТА́ТИ
доліта́ти
◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)
ДОЛО́НЯ
доло́ні
Би́ти / вда́рити в доло́ні *див.* би́ти (1)
Ля́скати / заля́скати в доло́ні (доло́нями) *див.* ля́скати
Плеска́ти / заплеска́ти *(розм.* ля́пати / заля́пати) в доло́ні *(рідше* рука́ми, в ру́ки) *див.* плеска́ти
Сплє́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями, *і т. ін.)* *див.* сплє́скувати
Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні) *див.* схо́плювати
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на доло́ні *див.* доло́ня (4)
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на доло́ні напи́сано *див.* написа́ти
◇ Як на доло́ні воло́сся ви́росте *див.* воло́сся (2)
доло́ню
◇ І доло́ню проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати
Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню *і т. ін.)* <Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стиска́ти
Ти́снути ру́ку (доло́ню) *див.* ти́снути
◇ Як вла́сну (свою́) доло́ню *див.* доло́ня (2)
доло́ня
◇ Доло́ня сверби́ть *див.* доло́ня (1)
◇ Як доло́ня *див.* доло́ня (3)
доло́нями
Ля́скати / заля́скати в доло́ні (доло́нями) *див.* ля́скати
Сплє́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями, *і т. ін.)* *див.* сплє́скувати
ДО́ЛЯ[1]
до́ле
◇ Щасти́ [тобі (вам, їм *і т. ін.)*] [до́ле (Бо́же)] <Хай (неха́й) тобі (вам, їм *і т. ін.)* щасти́ть> *див.* щасти́ти
до́лею
◇ Обі́йдений до́лею *див.* обі́йдений
до́лі
◇ Іро́нія до́лі *див.* іро́нія
◇ Песту́н (пестій, улю́бленець) до́лі (форту́ни) *див.* пестун
◇ Попита́ти до́лі (щастя) *див.* попита́ти[2]
◇ Уда́р до́лі *див.* уда́р
до́лю
◇ Ви́пасти / випада́ти на до́лю *див.* випада́ти (7)
◇ Випробо́вувати до́лю *див.* випробо́вувати (3)
◇ Вирі́шувати (ріша́ти) / ви́рішити (ріши́ти) до́лю *див.* вирі́шувати (1)
◇ Втопи́ти го́лову (до́лю, *рідко* голо́воньку) *див.* втопи́ти (3)
◇ Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти *див.* жи́ти (9)
Занапаща́ти (запропаща́ти, переводи́ти) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.)* *див.* занапаща́ти
◇ Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю) *див.* зв'я́зувати
◇ Спокуша́ти до́лю *див.* спокуша́ти
до́ля
◇ До́ля ви́пала *див.* до́ля[1] (1)
◇ До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила) *див.* до́ля[1] (2)
◇ До́ля (приро́да) обділи́ла (скри́вдила) *див.* до́ля[1] (3)
◇ До́ля (форту́на) прирекла́ *див.* до́ля[1] (4)
◇ До́ля (форту́на) слу́жить / послужи́ть *див.* до́ля[1] (5)
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
◇ Ли́ха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.)* до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
◇ Чо́рна до́ля *див.* до́ля[1] (8)
◇ Щастя й (та) до́ля *див.* щастя
ДО́ЛЯ[2]
до́ля
◇ Ле́вова (ле́в'яча) па́йка (ча́стка, до́ля *і т. ін.)* *див.* па́йка
△ Си́льна до́ля *див.* до́ля[2] (1)
△ Слабка́ до́ля *див.* до́ля[2] (2)
ДО́МА
до́ма
◇ Бу́ти [і] вдо́ма (до́ма) й за́мужем *див.* бу́ти (63)
◇ Не всі вдо́ма (до́ма) *див.* весь[1] (19)
◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти[2]
◇ Як [у се́бе] вдо́ма (до́ма) *див.* вдо́ма (1)
ДОМА́ШНІЙ
дома́шнє
Дома́шнє завда́ння *див.* завда́ння
◇ Дома́шнє (роди́нне, сіме́йне) во́гнище *див.* во́гнище (1)
дома́шній
Ха́тній (дома́шній) скарб *див.* скарб
дома́шнього
Предме́ти (ре́чі) дома́шнього (ха́тнього) вжи́тку *див.* предме́т
дома́шня
Дома́шня *(рідко* ха́тня) господа́рка *(рідше* господи́ня) *див.* господа́рка (1)
Ха́тня (дома́шня) робітни́ця *див.* робітни́ця
ДО́МЕННИЙ
до́менна
△ До́менна піч *див.* піч
ДОМО́ВИЙ
домо́ва
△ Домо́ва кни́га *див.* кни́га
ДОМОВИ́НА
домови́ни
◇ До [само́ї] домови́ни (труни́) *див.* домови́на (1)
◇ [І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (проки́нувся б, просну́вся б *і т. ін.)* *див.* ме́ртвий
домови́ні
◇ Як у домови́ні *див.* домови́на (2)
домови́ну
◇ Дба́ти про [ла́дан та] домови́ну *див.* дба́ти (1)
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.)* *див.* ляга́ти
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1]
◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.)* *див.* кла́сти
◇ Лягти́ / *(рідко* ляга́ти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.)* *див.* ляга́ти
◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.)* *див.* положи́ти
◇ Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* ляга́й *див.* ляга́ти
ДОНЕСТИ́
донести́
◇ Доно́сити / донести́ у ву́ха (до вух) *див.* доно́сити (1)
ДОНЕСТИ́СЯ
донести́ся
◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)
ДО́НЕЧКА
до́нечка
◇ Ма́мина до́нечка (до́ця) *див.* до́нечка (1)
ДОНИ́ЗУ
дони́зу
◇ Зве́рху (згори́) дони́зу *див.* зве́рху[1]
ДОНО́СИТИ
доно́сити
◇ Доно́сити / донести́ у ву́ха (до вух) *див.* доно́сити (1)
ДОНО́СИТИСЯ
доно́ситися
◇ Доно́ситися (доліта́ти) / донести́ся (долеті́ти) до ву́ха (до вух) *див.* доно́ситися (1)
ДО́НЯ
до́ня
Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)
ДОПЕКТИ́
допекти́
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, ді́йняти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.)* *див.* допіка́ти (1)
ДО́ПИТ
до́пит
○ Учини́ти / чини́ти до́пит *див.* учиня́ти
ДОПІКА́ТИ
допіка́ти
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, ді́йняти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.)* *див.* допіка́ти (1)

ДОПЛАТНИ́Й
доплатни́й
Доплатни́й лист *див.* лист[2]
ДОПОВІДНИ́Й
доповідна́
Доповідна́ запи́ска (нота́тка) *див.* запи́ска
ДОПОМІ́ЖНИЙ
допомі́жне́
△ Допомі́жне́ дієсло́во *див.* дієсло́во (2)
ДОПОМО́ГА
допомо́га
△ Вихідна́ допомо́га *див.* допомо́га (2)
Гуманіта́рна допомо́га *див.* допомо́га (1)
△ Матеріа́льна допомо́га *див.* допомо́га (4)
△ Невідкла́дна [меди́чна] допомо́га *див.* допомо́га (3)
△ Пе́рша допомо́га *див.* допомо́га (5)
△ Техні́чна допомо́га *див.* допомо́га (6)
△ Швидка́ допомо́га *див.* допомо́га (7)
допомо́ги
△ Каре́та швидко́ї допомо́ги *див.* каре́та
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
допомо́гу
◇ Заклика́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку) *див.* заклика́ти
○ Надава́ти допомо́гу *див.* надава́ти[2]
ДОПОМОГТИ́
допомогти́
◇ Помогти́ (допомогти́, зара́дити *і т. ін.)* біді́ (го́рю, ли́ху *і т. ін.)* *див.* помага́ти
ДОПУСТО́ВИЙ
допусто́ве
△ Підря́дне допусто́ве ре́чення *див.* ре́чення
ДОРИ́ЧНИЙ
дори́чний
△ Дори́чний стиль (о́рдер) *див.* стиль[1]
ДОРІ́ЖЕНЬКА
дорі́женьку
◇ Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку) *див.* прилива́ти
ДОРІ́ЖКА
дорі́жка
Килимо́ва дорі́жка *див.* дорі́жка (1)
дорі́жки
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)
дорі́жку
◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, дорі́жку) *див.* топта́ти
ДОРІ́ЙСЬКИЙ
дорі́йський
△ Дорі́йський лад *див.* лад
ДОРО́ГА
доро́га
Вели́кий шлях <Вели́ка доро́га> *див.* шлях
Верстови́й шлях <Верстова́ доро́га> *див.* шлях
◇ Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га) *див.* шлях
◇ Відкри́тий шлях <Відкри́та доро́га> *див.* шлях
Ґрунтова́ доро́га *див.* доро́га (1)
◇ Доро́га постели́лася <Шлях постели́вся> *див.* доро́га (5)
◇ Доро́га (путь) ляга́є / лягла́ *див.* доро́га (6)
◇ Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю *і т. ін.)* поросла́ (заросла́) *див.* доро́га (7)
△ Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га *див.* доро́га (3)
Крижова́ доро́га *див.* доро́га (2)
◇ Переко́пана доро́га (сте́жка) <Переко́паний шлях> *див.* доро́га (13)
△ Почепна́ доро́га *див.* доро́га (4)
◇ Пряма́ доро́га (сте́жка, магістра́ль) *див.* доро́га (16)
◇ Сте́литься / простели́лася (прослала́ся) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* стели́тися
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
◇ Терна́ми вкри́та (всте́лена) доро́га <Терна́ми вкри́тий (всте́лений) шлях> *див.* доро́га (17)
◇ Туди́ й доро́га *див.* доро́га (18)
◇ Уторо́вана *(рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.)* доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний *(рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.)* шлях> *див.* доро́га (19)
◇ Хай [тобі́, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях
◇ Широ́кий шлях <Широ́ка доро́га> *див.* шлях
◇ Шлях заказа́ний <Доро́га заказа́на> *див.* шлях
◇ Щасли́вої доро́ги <*рідко* Щасли́ва доро́га> *див.* доро́га (21)
◇ Щоб доро́га сла́лася ска́тертю *див.* доро́га (22)
доро́ги
◇ Бода́й путь-доро́ги не ста́ло *див.* става́ти
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)
◇ Доро́ги розхо́дяться / розійшли́ся *див.* доро́га (9)
◇ Збива́ти / зби́ти з шляху́ (з доро́ги, з ку́рсу *і т. ін.)* *див.* збива́ти
◇ Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шляху́ *і т. ін.)* *див.* збива́тися
◇ Зверта́ти / зверну́ти з доро́ги (з шляху́) *див.* зверта́ти
◇ Землі́ (доро́ги) не доторка́тися (не дото́ркуватися, *діал.* не дотика́ти) *див.* доторка́тися (1)
◇ Зійти́ з рі́вної (прямо́ї) доро́ги *див.* схо́дити
◇ З широ́кої доро́ги *див.* доро́га (10)
◇ Прибира́ти / прибра́ти з доро́ги (шля́ху) *див.* прибира́ти
◇ Ста́ти / стоя́ти (става́ти) на доро́зі (попере́к доро́ги) *див.* става́ти
◇ Щасли́вої доро́ги <*рідко* Щасли́ва доро́га> *див.* доро́га (21)
доро́гою
◇ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́
◇ Обмина́ти (обхо́дити, оббіга́ти *і т. ін.)* / обмину́ти (обійти́, оббі́гти *і т. ін.)* деся́тою доро́гою (ву́лицею) *див.* обмина́ти[1]
доро́гу
Вибива́ти / ви́бити шлях (доро́гу) *див.* вибива́ти (1)
◇ Вибива́тися / ви́битися на [широ́ку] доро́гу *див.* вибива́тися (6)
◇ Виво́дити / ви́вести на [широ́ку] доро́гу *див.* виво́дити[1] (15)
Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.)* / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
◇ Вихо́дити / ви́йти на доро́гу (на шлях) *див.* вихо́дити (31)
◇ Вихо́дити / ви́йти на широ́ку доро́гу *див.* вихо́дити (34)
◇ Відкрива́ти / відкри́ти шлях (доро́гу) *див.* відкрива́ти (11)
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / відійти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
Впо́вні шлях (доро́гу) перехо́дити / перейти́ *див.* перехо́дити
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Гла́дити доро́гу *див.* гла́дити (1)
◇ Дава́ти / да́ти доро́гу *(рідше* сте́жку) *див.* дава́ти (66)
◇ Забу́ти [і] доро́гу *див.* забува́ти
◇ Зав'яза́ти доро́гу *див.* зав'я́зувати
◇ Заказа́ти доро́гу *див.* зака́зувати
Запиня́ти доро́гу *див.* запиня́ти
Збира́ти (виряджа́ти) / зібра́ти (ви́рядити) в путь (в доро́гу) *див.* збира́ти
Збира́тися / зібра́тися в доро́гу *див.* збира́тися
◇ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати
◇ Обра́ти / обира́ти [свою́] сте́жку (стежи́ну, доро́гу *і т. ін.)* *див.* обира́ти
◇ Перебива́ти / переби́ти доро́гу *див.* перебива́ти
◇ Перехо́дити (перетина́ти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетну́ти, перепини́ти *і т. ін.)* доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.)* *див.* перехо́дити
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу) [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.)* *див.* пока́зувати
◇ Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку) *див.* прилива́ти
◇ Пробива́ти / проби́ти собі́ доро́гу *див.* пробива́ти
◇ Проби́ти [грудьми́] доро́гу *див.* пробива́ти

◇ Проводжáти (провóдити) / провести́ в остáнню путь (дорóгу) *див.* провóдити
◇ Прокладáти (пробивáти) / проклáсти (пробúти) дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.)* до сéрця *див.* прокладáти
◇ Прокладáти (пробивáти) / проклáсти (пробúти) [собí] шлях (шляхú, дорóгу, стéжку, путь) *див.* прокладáти
◇ Ставáти (ступáти) / стáти (ступúти) на слизькúй шлях (на слизькý дорóгу) *див.* ставáти
◇ Укáзувати дорóгу (шлях, шляхú) *див.* укáзувати
Укоротúти дорóгу (шлях) *див.* укорóчувати
◇ Хоч об дорóгу вдар *див.* ударя́ти
◇ Чéрез дорóгу (чéрез вýлицю, чéрез тин) навпрúсядки *див.* навпрúсідки
дорóзі
◇ На Бóжій (остáнній) дорóзі *див.* дорóга (11)
◇ На дорóзі (на вýлиці, на смíттí *і т. ін.)* не валя́тися *див.* валя́тися (2)
◇ На слизькíй дорóзі *див.* дорóга (12)
◇ По дорóзі *див.* дорóга (14)
◇ При бúтій дорóзі *див.* дорóга (15)
◇ Стáти / стоя́ти (ставáти) на дорóзі (поперéк дорóги) *див.* ставáти
◇ Стоя́ти на прáвильній (дóбрій) дорóзі (стéжці) (на прáвильному (дóброму) шляхý) *див.* стоя́ти
◇ [Хоч] грім би побúв (прибúв) [навíки] на бúтій дорóзі *див.* грім (6)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* [той] горóх при дорóзі *(рíдко* при шляхý) *див.* горóх (4)

ДОРОГИ́Й
дорогóю
◇ Дóрого (дорогóю (висóкою) цінóю) заплатúти *див.* заплатúти
◇ Дорогóю цінóю *див.* цінá
◇ З дорогóю душéю *див.* душá (57)

ДÓРОГО
дóрого
◇ Дóрого (дорогóю (висóкою) цінóю) заплатúти *див.* заплатúти
дорогóю
◇ Дóрого (дорогóю (висóкою) цінóю) заплатúти *див.* заплатúти

ДОРОГОЦÍННИЙ
дорогоцíнне
△ Коштóвне (дорогоцíнне) камíння *див.* камíння

ДОРÓЖНІЙ
дорóжнє
Дорóжнє (землянé) полотнó *див.* полотнó
дорóжній
△ Дорóжній лист (листóк) *див.* лист[2]
Дорóжній чек *див.* чек[1]
дорóжня
Дорóжня кáрта *див.* кáрта

ДОРÓСЛИЙ
дорóслих
Шкóла для дорóслих *див.* шкóла

ДОРÝЧЕННЯ
дорýчення
Передавáти / передáти дорýчення (накáз, розпоря́дження *і т. ін.)* *див.* передавáти[1]

ДОСÁДА
досáда
◇ Досáда берé (хапáє, гризé) / взялá (вхопúла, запеклá *і т. ін.)* *див.* досáда (1)
◇ Досáда ходúть / найшлá *див.* досáда (2)
досáди
Пожовтíти (почорнíти, позеленíти) від злóсті (зáздрості, досáди *і т. ін.)* *див.* пожовтíти
досáду
◇ Зганя́ти (згóнити) / зігнáти злість (зло, досáду, сéрце *і т. ін.)* *див.* зганя́ти

ДÓСВІД
дóсвід
◇ Гіркúй дóсвід *див.* дóсвід (2)
Переймáти / перейня́ти дóсвід *див.* переймáти
△ Чуттéвий дóсвід *див.* дóсвід (1)
дóсвідом
Ділúтися / поділúтися дóсвідом (знання́ми) *див.* ділúтися (2)
◇ Нáвчений гіркúм дóсвідом *див.* нáвчений

ДОСВІТЧÁНИЙ[2]
досвітчáна
Досвітчáна мáти *див.* мáти[1]

ДОСКОНÁЛИЙ
досконáлим
З [глибóким, досконáлим *і т. ін.*] розумíнням [спрáви (дíла)] *див.* розумíння

ДОСКÓЧИТИ
доскóчити
Доконáти *(рíдко* доскóчити) своró *див.* докóнувати (1)
◇ Доскóчити лúха (бідú) *див.* доскóчити (1)

ДÓСЛІД
дóслід
Стáвити / постáвити дóслід *див.* стáвити

ДОСЛУЖÚТИСЯ
дослужúтися
Дослужúтися (дійтú, добýти) [до] чúну *див.* дослýжуватися (1)

ДОСПÍВАНИЙ
доспíвана
◇ Проспíвана (доспíвана, відспíвана, скíнчена) пíсенька *(рíдше* пíсня) *див.* пíсенька

ДОСТÁТОК
достáтку
◇ Ріг достáтку *див.* ріг
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* з рóга достáтку (Амальтéї) *див.* ріг

ДОСЯГНÝТИ
досягнýти
◇ Досягнýти (досягтú) óком *див.* досягáти (1)

ДОСЯГТИ́
досягтú
◇ Досягнýти (досягтú) óком *див.* досягáти (1)

ДОТЕМНÁ
дотемнá
◇ З (від) рáнку (з рáння) до [сáмого] вéчора (до смéрку, до смеркáння, дотемнá, до нóчі) *див.* рáнок

ДÓТЕП
дóтепами
◇ Сúпати дóтепами (жáртами) *див.* сúпати
дóтепи
◇ Відпускáти (відкóлювати) / відпустúти (відколóти) жáрти (дóтепи) *див.* відпускáти (3)

ДОТИКÁТИ
дотикáти
◇ Землí (дорóги) не доторкáтися (не дотóркуватися, *діал.* не дотикáти) *див.* доторкáтися (1)

ДОТОРКÁТИСЯ
доторкáтися
◇ Землí (дорóги) не доторкáтися (не дотóркуватися, *діал.* не дотикáти) *див.* доторкáтися (1)
◇ [І] пáльцем (пýчкою) не доторкáтися (не дотóркуватися) / не доторкнýтися *див.* доторкáтися (2)

ДОТОРКНÝТИСЯ
доторкнýтися
◇ [І] пáльцем (пýчкою) не доторкáтися (не дотóркуватися) / не доторкнýтися *див.* доторкáтися (2)

ДОТÓРКУВАТИСЯ
дотóркуватися
◇ Землí (дорóги) не доторкáтися (не дотóркуватися, *діал.* не дотикáти) *див.* доторкáтися (1)
◇ [І] пáльцем (пýчкою) не доторкáтися (не дотóркуватися) / не доторкнýтися *див.* доторкáтися (2)

ДОТОЧИ́ТИ[1]
доточúти
◇ Ні врíзати ні доточúти *див.* урíзувати[1]

ДОТРИ́МАТИ
дотрúмати
◇ Тримáти (держáти) / стрúмати (здéржати) слóво <Дотрúмувати (додéржувати) / дотрúмати (додéржати) [своró] слóва> <Дотрúмуватися (держáтися, додéржуватися) / дотрúматися (додéржатися) [своró] слóва> *див.* тримáти

ДОТРИ́МАТИСЯ
дотрúматися
◇ Тримáти (держáти) / стрúмати (здéржати) слóво <Дотрúмувати (додéржувати) / дотрúмати (додéржати) [своró] слóва> <Дотрúмуватися (держáтися, додéржуватися) / дотрúматися (додéржатися) [своró] слóва> *див.* тримáти

ДОТРИ́МУВАТИ
дотрúмувати
◇ Тримáти (держáти) / стрúмати (здéржати) слóво <Дотрúмувати (додéржувати) / дотрúмати (додéржати) [своró] слóва> <Дотрúмуватися (держáтися, додéржуватися) / дотрúматися (додéржатися) [своró] слóва> *див.* тримáти

ДОТРИ́МУВАТИСЯ
дотрúмуватися
◇ Тримáти (держáти) / стрúмати (здéржати) слóво <Дотрúмувати (додéржувати) / дотрúмати (додéржати) [своró] слóва> <Дотрúмуватися (держáтися, додéржуватися) / дотрúматися (додéржатися) [своró] слóва> *див.* тримáти

ДОТЯ́ТИ
дотя́ти
◇ Дотя́ти [го́стрим] язико́м *див.* дотина́ти (1)
ДОХІ́Д
дохі́д
△ Валови́й дохі́д *див.* дохі́д (1)
△ Націона́льний дохі́д *див.* дохі́д (3)
△ Чи́стий націона́льний проду́кт (дохі́д) *див.* проду́кт
дохо́ди
△ Ми́тні дохо́ди *див.* дохі́д (2)
дохо́дів
△ Бала́нс дохо́дів і вида́тків *див.* бала́нс[1] (6)
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція
ДОХО́Д
дохо́ди
△ Ми́тні дохо́ди *див.* дохі́д (2)
дохо́дів
△ Бала́нс дохо́дів і вида́тків *див.* бала́нс[1] (6)
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція
ДОХО́ДИТИ
дохо́дити
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (дійти́) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
Дійти́ / дохо́дити пра́вди *див.* дохо́дити (1)
Добира́ти (добира́тися, дохо́дити) / добра́ти (дібра́ти, добра́тися, дійти́) смаку́ *див.* добира́ти (1)
Дохо́дити / дійти́ до абсу́рду *див.* дохо́дити (2)
◇ Дохо́дити / дійти́ до вух (до ву́ха, до слу́ху) *див.* дохо́дити (7)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
◇ Дохо́дити / дійти́ до клубо́чка *див.* дохо́дити (10)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] кра́ю (кінця́) *див.* дохо́дити (11)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] ла́ду *див.* дохо́дити (12)
◇ Дохо́дити / дійти́ до путтящ *див.* дохо́дити (13)
◇ Дохо́дити / дійти́ до рук *див.* дохо́дити (14)
◇ Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рденька, до душі́) *див.* дохо́дити (15)
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] тя́ми *див.* дохо́дити (16)
Дохо́дити / дійти́ ру́чки *див.* дохо́дити (3)
◇ Дохо́дити / дійти́ [своїм, вла́сним] ро́зумом *див.* дохо́дити (17)
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
дохо́дить
◇ Дохо́дить / ді́йде до ді́ла *див.* дохо́дити (18)
дохо́дять
◇ Ру́ки не дохо́дять / не дійшли́ *див.* рука́

ДОЦЕНТРО́ВИЙ
доцентро́ва
△ Доцентро́ва си́ла *див.* си́ла
доцентро́вий
△ Доцентро́вий нерв *див.* нерв
ДО́ЦЯ
до́ця
◇ Ма́мина до́нечка (до́ця) *див.* до́нечка (1)
ДОЧЕКА́ТИСЯ
дочека́тися
Чека́ти не дочека́тися <рі́дше Жда́ти не діжда́тися> *див.* жда́ти (1)
ДОЧКА́
дочка́
Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)
Хлі́бна дочка́ *див.* дочка́ (2)
до́чки
◇ Годи́тися у сини́ (у до́чки, в ону́ки *і т. ін.*) *див.* годи́тися[1] (5)
дочку́
Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́) *див.* узя́ти
ДО́ШКА
до́шка
△ Гвинтува́льна до́шка *див.* до́шка (3)
До́шка поша́ни *див.* до́шка (1)
Меморіа́льна до́шка *див.* до́шка (2)
до́шки
◇ Від до́шки до до́шки *див.* до́шка (5)
◇ До гробово́ї (*рідше* су́дної) до́шки *див.* до́шка (6)
до́шку
◇ В до́шку *див.* до́шка (4)
◇ Свій у до́шку *див.* свій
◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити
ДОШКУ́ЛИТИ
дошку́лити
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.*) / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.*) до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.*) *див.* допіка́ти (1)
ДОШКУЛЯ́ТИ
дошкуля́ти
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.*) / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.*) до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.*) *див.* допіка́ти (1)
ДОЩ
дощ
◇ Золоти́й дощ *див.* дощ (3)
Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ *див.* дощ (1)
◇ Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) сніг (дощ) на го́лову [з я́сного не́ба] *див.* сніг
◇ Як свиня́ в дощ *див.* свиня́
дощі́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) гриби́ [пі́сля дощу́ (*рідше* по дощі́)] *див.* гриб (7)
дощу́
◇ З дощу́ та під ри́нву *див.* дощ (2)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) гриби́ [пі́сля дощу́ (*рідше* по дощі́)] *див.* гриб (7)
ДОЩОВИ́Й
дощова́
Дощова́ вода́ *див.* вода́ (5)

ДРАБИ́НА
драби́на
Штурмова́ драби́на *див.* драби́на (1)
ДРАЖНИ́ТИ
дражни́ти
◇ Дражни́ти (дратува́ти) соба́к *див.* дражни́ти (1)
ДРАКО́НІВ
драко́нове
△ Драко́нове де́рево *див.* де́рево (8)
ДРА́ЛА
дра́ла
◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.*) *див.* дава́ти (61)
ДРА́МА
дра́ма
△ Музи́чна дра́ма *див.* дра́ма (1)
Шкі́льна дра́ма *див.* дра́ма (2)
ДРАМАТИ́ЧНИЙ
драмати́чна
△ Драмати́чна трие́дність *див.* трие́дність
драмати́чний
Драмати́чний гурто́к *див.* гурто́к (1)
ДРА́НИЙ
дра́ний
◇ Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт *див.* чо́боти
ДРА́НКА[2]
дра́нки
◇ Да́ти дра́нки *див.* дава́ти (139)
◇ Убира́тися / убра́тися з дра́нки в перспера́нку *див.* убира́тися[1]
ДРА́НТЯ
дра́нтя
◇ Вила́зити (вилізáти) / ви́лізти з дра́нтя *див.* вила́зити (1)
ДРАПАКА́
драпака́
◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.*) *див.* дава́ти (61)
ДРА́ТИ
дере́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видирає) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
деру́ть
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видирає) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
дра́ти
Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.*) <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)
◇ Де́рти (дра́ти) за чу́ба *див.* де́рти (6)
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.*) *див.* де́рти (2)
◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)
◇ Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (реміня́ччя, ремі́ння) *див.* де́рти (15)
ДРАТУВА́ТИ
дратува́ти
◇ Дражни́ти (дратува́ти) соба́к *див.* дражни́ти (1)
◇ Дратува́ти не́рви *див.* дратува́ти (1)

ДРЕ́ВО
дре́ву
◇ Розтіка́тися ми́слями (ми́слію, ми́слю) по дре́ву *див.* розтіка́тися
ДРЕЙФ
дрейф
△Ляга́ти / лягти́ у дрейф *див.* ляга́ти
дре́йфу
△ Зніма́тися / зня́тися з дре́йфу *див.* зніма́тися
ДРЕМЕНУ́ТИ
дремену́ти
Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)
ДРИ́ҐОМ
дри́ґом
◇ В голові́ кебе́та догори́ дри́ґом ста́ла *див.* кебе́та
◇ Догори́ дри́ґом *див.* догори́ (2)
ДРИЖАКИ́
дрижака́ми
◇ Нагодува́ти дрижака́ми *див.* нагодо́вувати
дрижаки́
◇ Бере́ на дрижаки́ *див.* бра́ти (56)
◇ Вибива́ти (би́ти) дрижаки́ (дріб) *див.* вибива́ти (8)
◇ Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють *і т. ін.)* / пробра́ли (взяли́, вхопи́ли *і т. ін.) див.* дрижаки́ (1)
◇ Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробі́гли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки́ (2)
◇ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти
◇ Справля́ти дрижаки́ (дрижака́) *див.* справля́ти
дрижакі́в
◇ Нагна́ти дрижакі́в (тру́су) *див.* нагана́ти
◇ Наї́стися дрижакі́в *див.* наїда́тися
ДРИЖА́ТИ
дрижа́ть
◇ [Аж] жи́жки́ *(рідко* віджилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремті́ли, задрижа́ли *і т. ін.) див.* жи́жки́ (1)
◇ Аж сті́ни (ві́кна, две́рі *і т. ін.)* дрижа́ть (трясу́ться) *див.* стіна́
дрижи́ть
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
ДРИЖА́ЧИЙ
дрижа́чий
△ Дрижа́чий при́голосний *див.* при́голосний
ДРІБ
дріб
◇ Вибива́ти (би́ти) дрижаки́ (дріб) *див.* вибива́ти (8)
△ Десятко́вий дріб *див.* дріб (1)
△ Звича́йний (про́сти́й) дріб *див.* дріб (2)
△ Непра́вильний дріб *див.* дріб (3)
△ Періоди́чний дріб *див.* дріб (4)
△ Пра́вильний дріб *див.* дріб (5)

ДРІ́БКА
дрі́бки
◇ До дрі́бки (до дрі́бочки) *див.* дрі́бка (1)
дрі́бку
◇ Ні на дрі́бку <Ані́ дрі́бочки> *див.* дрі́бка (2)
ДРІБНИ́Й
дрібна́
◇ Невели́ка пти́ця <Дрібна́ пта́шка> *див.* пти́ця
дрібни́ми
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.)* [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати
дрібні́
Дрібні́ чва́ри *див.* чва́ри
◇ Ко́тяться / покоти́лися дрібні́ (ря́сні́, пеку́чі *і т. ін.)* сльо́зи [гра́дом] *див.* сльоза́
◇ Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи *див.* ли́ти
◇ Рони́ти (роня́ти) [дрібні́] сльо́зи (сльозу́) *див.* рони́ти
дрібно́го
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.)* льо́ту (ле́ту) *див.* літ^{1}
ДРІБНИ́ЦЯ
дрібни́ці
◇ Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту) *див.* розмі́нюватися
дрібни́ць
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
ДРІБНО́ТА
дрібно́ту
◇ Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту) *див.* розмі́нюватися
ДРІБОТІ́ТИ
дріботі́ти
Дріботі́ти язико́м *див.* дріботі́ти (1)
ДРІ́БОЧКА
дрі́бочки
◇ До дрі́бки (до дрі́бочки) *див.* дрі́бка (1)
◇ Ні на дрі́бку <Ані́ дрі́бочки> *див.* дрі́бка (2)
ДРІЖ
дріж
◇ Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є *і т. ін.)* / пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла *і т. ін.) див.* дрож (1)
◇ Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною *і т. ін.) див.* дрож (2)
ДРІ́ЖДЖІ
дрі́жджах
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* на дрі́жджах *див.* дрі́жджі (3)
дрі́жджі
△ Кормові́ (сухі́) дрі́жджі *див.* дрі́жджі (1)
△ Пивні́ дрі́жджі *див.* дрі́жджі (2)
ДРІЖДЖО́ВАНИЙ
дріжджо́вані
△ Дріжджо́вані корми́ *див.* корм

ДРІЗД
дрозда́
◇ Дава́ти / да́ти дрозда́ *див.* дава́ти (67)
ДРІ́ЗКИ
дрі́зки
◇ На (в) дру́зки (на (в) дрі́зки) *див.* дру́зки (1)
ДРІК^{1}
дрік
△ Дрік краси́льний *див.* дрік^{1} (1)
ДРІК^{2}
дрік
◇ Дрік напа́в (укуси́в) *див.* дрік^{2} (1)
ДРІМА́ТИ
дріма́є
◇ О́ко не дріма́є (не спить) *див.* о́ко^{1}
дріма́ти
◇ Не дріма́ти *див.* дріма́ти (1)
ДРІМО́ТА
дрімо́та
◇ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
дрімо́ту
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.)* / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.)* сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
ДРІТ
дро́ті
◇ Ви́сіти на телефо́ні (на дро́ті, на про́воді) *див.* ви́сіти (4)
дро́ту
Виклика́ти / ви́кликати на про́від (до дро́ту) *див.* виклика́ти (2)
ДРОБИНА́
дробина́
△ Пивна́ дробина́ *див.* дробина́ (1)
△ Хмельова́ дробина́ *див.* дробина́ (2)
ДРОБОВИ́Й
дробове́
△ Дробове́ число́ *див.* число́
дробови́й
△ Дробови́й числі́вник *див.* числі́вник
ДРО́ВА
дров
◇ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати
◇ Підклада́ти / підкла́сти вогню́ (хми́зу, дров *і т. ін.) див.* підклада́ти
дро́ва
◇ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати
◇ Ні в дро́ва ні в тріски́ *див.* дро́ва (1)
ДРОЖ
дрож
◇ Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є *і т. ін.)* / пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла *і т. ін.) див.* дрож (1)
◇ Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною *і т. ін.) див.* дрож (2)
◇ Ки́дати / ки́нути в дрож (в тря́сцю) *див.* ки́дати
ДРОЗД
дрозда́
◇ Дава́ти / да́ти дрозда́ *див.* дава́ти (67)

ДРОПА́К
дропака́
◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (61)
ДРУГ
друг
Чотирино́гий друг *див.* друг (1)
Щи́рий друг (това́риш, при́ятель) *див.* друг (2)
ДРУ́ГИЙ
дру́га
◇ Дру́га мо́лодість *див.* мо́лодість
◇ Дру́га нату́ра *див.* нату́ра
Дру́га полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.) див.* полови́на
Дру́га світова́ війна́ *див.* війна́ (5)
△ Дру́га сигна́льна систе́ма *див.* систе́ма
△ Дру́га скри́пка *див.* скри́пка
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́
дру́ге
◇ Відкрива́ється / відкри́лося дру́ге ди́хання *див.* ди́хання (2)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
◇ Дру́ге наро́дження *див.* наро́дження
Дру́гий сніда́нок <Дру́ге сніда́ння> *див.* сніда́нок
◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти
дру́гий
◇ Віді́йти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
Дру́гий сніда́нок <Дру́ге сніда́ння> *див.* сніда́нок
◇ Дру́гий сорт *див.* сорт
Залиша́тися *(рі́дко* зостава́тися) / зали́шитися *(рі́дко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
◇ Як соба́ці п'я́та нога́ *(рі́дше* дру́гий хвіст) *див.* нога́
дру́гим
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
◇ І́ншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
◇ Оберну́тися / оберта́тися дру́гим (і́ншим, те́мним *і т. ін.)* бо́ком *див.* оберта́тися
Оди́н за о́дним *(рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному *(рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
дру́гих
Брат у дру́гих <Троюрі́дний брат> *див.* брат (2)
◇ До дру́гих пі́внів *див.* пі́вень
◇ З дру́гих оче́й *див.* о́ко[1]
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
◇ Пі́сля дру́гих пі́внів *див.* пі́вень
Сестра́ у дру́гих <Троюрі́дна сестра́> *див.* сестра́
дру́гі
◇ Дру́гі пі́вні співа́ють / проспіва́ли *див.* пі́вень
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
дру́гого
◇ До дру́гого прише́стя *див.* прише́стя
○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)
△ Капіта́н дру́гого ра́нгу *див.* капіта́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
Шко́ла дру́гого сту́пеня *див.* шко́ла
дру́гої
◇ З і́ншої (дру́гої, не з ті́єї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера
дру́гому
◇ На дру́гому пла́ні *див.* план[1]
Оди́н за о́дним *(рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному *(рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
ДРУГОРЯ́ДНИЙ
другоря́дні
△ Другоря́дні чле́ни ре́чення *див.* член
ДРУ́ЖБА[1]
дру́жба
Щи́ра дру́жба (прихи́льність) *див.* дру́жба[1] (1)
ДРУЖИ́НА
дружи́на
Зако́нна дружи́на (жі́нка) *див.* дружи́на (1)
дружи́ну
Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* узя́ти
ДРУ́ЖНІЙ
дру́жній
◇ На коро́ткій (дру́жній) нозі́ *див.* нога́
ДРУ́ЗІ
друг
Чотирино́гий друг *див.* друг (1)
Щи́рий друг (това́риш, при́ятель) *див.* друг (2)
ДРУ́ЗКИ
дру́зки
◇ На (в) дру́зки (на (в) дрі́зки) *див.* дру́зки (1)
ДРУК
дру́ком
Випуска́ти / ви́пустити дру́ком *див.* випуска́ти (2)
Вихо́дити / ви́йти дру́ком *див.* вихо́дити (5)
ДРУКА́РСЬКИЙ
друка́рська
Друка́рська маши́нка *див.* маши́нка
друка́рський
△ Друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (3)
△ Умо́вний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (6)
△ Фізи́чний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (7)
ДРУКО́ВАНИЙ
друко́ване
Друко́ване сло́во *див.* сло́во
друко́ваний
△ Друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (3)
Друко́ваний о́рган *див.* о́рган
△ Умо́вний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (6)
△ Фізи́чний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (7)
ДРЮЧО́К
дрючка́
◇ Ні кілка́ ні дрючка́ *див.* кіло́к
дрючко́м
◇ [І] ці́пом (дрючко́м) не наженéш *див.* наганя́ти
ДУБ
дуб
△ Ба́рхатний дуб *див.* дуб (2)
◇ Дуб ду́бом *див.* дуб (4)
△ Ко́рко́вий (про́бковий) дуб *див.* дуб (3)
Чо́рний дуб *див.* дуб (1)
ду́ба
◇ Да́ти (врі́зати) ду́ба *див.* дава́ти (131)
◇ Не з ду́ба впа́сти *див.* упа́сти[1]
◇ Плести́ (пра́вити) сухо́го (сма́леного) ду́ба *див.* плести́
Става́ти / ста́ти ду́ба (ду́бом) *див.* става́ти
◇ Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі) *див.* ду́рень (4)
ду́бом
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
◇ Дуб ду́бом *див.* дуб (4)
Става́ти / ста́ти ду́ба (ду́бом) *див.* става́ти
ДУБАЛА́
дубала́
◇ Става́ти / ста́ти дубала́ *див.* става́ти
ДУБИ́ТИ
дуби́ти
◇ Линтварі́ дуби́ти *див.* дуби́ти (1)
ДУБО́ВИЙ
дубо́ва
◇ Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
дубо́вий
△ Дубо́вий шовкопря́д *див.* шовкопря́д
ДУГА́
дуга́
△ Електри́чна (во́льтова) дуга́ *див.* дуга́ (2)
△ Рефлекто́рна дуга́ *див.* дуга́ (3)
◇ Як дуга́ (свиня́чий хвіст) *див.* дуга́ (4)
ду́гами
Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* метну́ти
дуги́
◇ В три погибе́лі (в три дуги́, в дугу́ *і т. ін.) див.* поги́бель
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
Надбрі́вні ду́ги *див.* дуга́ (1)

дугу́

◇ В три погі́белі (в три дуги́, в дугу́ *і т. ін.)* *див.* погі́бель

◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погі́белі) *див.* гну́ти (6)

◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погі́белі) *див.* гну́тися (2)

ДУДА́

дуду́

◇ І швець, і жнець, і на (в) дуду́ грець *див.* швець

Під дуду́ *див.* дуда́ (1)

ДУ́ДКА

ду́дку

◇ Гра́ти в (на) одну́ ду́дку *див.* гра́ти (14)

◇ Гра́ти у вла́сну (свою́) ду́дку *див.* гра́ти (25)

◇ Танцюва́ти *(рі́дше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти

ДУДНІ́ТИ

дудні́ла

[Аж] земля́ (ко́рчма́) дудні́ла *див.* земля́

ДУ́ДОЧКА

ду́дочку

◇ Танцюва́ти *(рі́дше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти

У ду́дочку *див.* ду́дочка (1)

ДУ́ЖЕ

ду́же

◇ Ду́же прие́мно *див.* прие́мно

ДУ́ЖИЙ

ду́жого

Пра́во си́льного (ду́жого) *див.* пра́во

ДУ́ЖКА

дужки́

△ Квадра́тні дужки́ *див.* ду́жка (1)

△ Кру́глі дужки́ *див.* ду́жка (2)

△ Фігу́рні дужки́ *див.* ду́жка (3)

ДУ́ЛЯ

ду́лі

◇ Дава́ти горобця́м ду́лі *див.* дава́ти (46)

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

ду́лю

◇ Взя́ти ду́лю [під ніс] *див.* узя́ти

◇ Ду́лю з’ї́сти *див.* з’їда́ти

◇ Ду́лю *(рі́дко* фі́гу) з ма́ком *див.* ду́ля (2)

◇ Ду́ля (ду́лю) з ма́ком (під ніс) *див.* ду́ля (1)

◇ Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]

◇ Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́лю [з ма́ком] (фі́гу) *див.* дава́ти (192)

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

ду́ля

◇ Ду́ля (ду́лю) з ма́ком (під ніс) *див.* ду́ля (1)

ДУ́МА

дум

◇ Воло́да́р дум [і серде́ць] *див.* воло́да́р (2)

ду́ма

△ Держа́вна ду́ма *див.* ду́ма (1)

◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)

◇ Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́ *див.* ду́мка (9)

ду́мами

◇ Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами) *див.* сяга́ти

ду́мати

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

ду́ми

◇ Думки́ (гадки́, ду́ми *і т. ін.)* снуються в голові́ *див.* ду́мка (16)

◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)

Думки́ (ду́ми, спо́гади *і т. ін.)* поверта́ються / поверну́лися *див.* ду́мка (2)

◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)

ду́мою

◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути

ду́му

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)

ДУ́МАТИ

ду́мавши

◇ Недо́вго ду́маючи / ду́мавши *див.* ду́мати (4)

ду́мати

◇ Дба́ти (ду́мати) [ті́льки] про свою́ шку́ру *див.* дба́ти (2)

Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)

І ду́мати забу́ти *див.* забува́ти

[І] ду́мати ні́чого *див.* ду́мати (2)

І не ду́мати *див.* ду́мати (3)

ду́маючи

◇ Недо́вго ду́маючи / ду́мавши *див.* ду́мати (4)

ДУМ-ДУ́М

дум-ду́м

△ Ку́ля дум-ду́м *див.* ку́ля[1]

ДУ́МКА

ду́мка

Грома́дська (публі́чна) ду́мка *(зах.* опі́нія) *див.* ду́мка (1)

◇ Ду́мка верти́ться (кру́титься) в голові́ *див.* ду́мка (5)

◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.)* / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.)* [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)

◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.)* у голові́ *(рі́дко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)

◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)

◇ Ду́мка (ду́ма) не вихо́дить з голови́ *див.* ду́мка (9)

◇ Ду́мка майну́ла (сяйну́ла, бли́снула, пробі́гла *і т. ін.)* [в голові́] *див.* ду́мка (10)

◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

◇ Ду́мка не покида́є <Думки́ не покида́ють> *див.* ду́мка (12)

◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)

◇ Ду́мка стре́льнула *(рі́дко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)

◇ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

◇ Жива́ ду́мка *див.* ду́мка (22)

◇ За́дня ду́мка *див.* ду́мка (23)

Приче́плива (причі́плива) ду́мка (іде́я) *див.* ду́мка (3)

Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження> *див.* склада́тися

Спасе́нна ду́мка *див.* ду́мка (4)

думка́ми

◇ Багаті́ти ду́мкою (думка́ми) *див.* багаті́ти (1)

Заклопо́таний ду́мкою (думка́ми) *див.* заклопо́таний

◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.)* думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти

◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути

◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти

◇ Обмі́нюватися / обміня́тися думка́ми (сло́вом, слова́ми *і т. ін.)* *див.* обмі́нюватися

◇ Перелі́тати (заліта́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін)* *див.* перелі́тати[1]

Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.)* *див.* перено́ситися

◇ Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами) *див.* сяга́ти

думка́х

◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х) *див.* весь[1] (12)

◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти

◇ Перелі́тати (заліта́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін)* *див.* перелі́тати[1]

Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.)* *див.* перено́ситися

◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.) див.* прикида́ти[3]
◇ Снува́тися в голові́ (в думка́х) *див.* снува́тися

ду́мки
◇ Ані́ (ні) га́дки *(рідше* га́дочки) [ані́ (ні) ду́мки] *див.* га́дка (1)
◇ Бу́ти висо́кої ду́мки *див.* бу́ти (49)
◇ Бу́ти іншої ду́мки *див.* бу́ти (64)
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з па́м'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.) див.* викида́ти (12)
◇ Випада́ти / ви́пасти з ду́мки (з голови́, з па́м'яті) *див.* випада́ти (3)
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)
◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)
◇ Ду́мка не покида́є <Думки́ не покида́ють> *див.* ду́мка (12)
◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
◇ Думки́ (гадки́, ду́ми *і т. ін.)* сную́ться в голові́ *див.* ду́мка (16)
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
Думки́ (ду́ми, спо́гади *і т. ін.)* поверта́ються / поверну́лися *див.* ду́мка (2)
◇ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)
◇ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)
◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)
◇ Зану́рюватися / зану́ритися в думки́ (ро́здуми) *див.* зану́рюватися
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.)* думки́ докупи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на іншу сте́жку (інші стежки́) *див.* зверта́ти
◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ І га́дки (ду́мки) нема́ (нема́є, не було́) *див.* нема́
◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◇ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́
◇ Не спуска́ти з ду́мки *див.* спуска́ти
◇ Перево́дити / перевести́ ду́мку (думки́) *див.* перево́дити
Пристава́ти / приста́ти до ду́мки (на ду́мку, *рідше* на сло́во *і т. ін.) див.* пристава́ти
◇ Ті́льки й ду́мки (на ду́мці) *див.* ду́мка (26)
◇ Трима́ти при собі́ думки́ (ду́мку) *див.* трима́ти

ду́мкою
◇ Багаті́ти ду́мкою (думка́ми) *див.* багаті́ти (1)
◇ Відрива́тися / відірва́тися ду́мкою *див.* відрива́тися[1] (2)
◇ Забіга́ти [ду́мкою] напере́д *див.* забіга́ти
Заклопо́таний ду́мкою (думка́ми) *див.* заклопо́таний
◇ Лі́нути (вита́ти, леті́ти) / полі́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* лі́нути
Не збагну́ти (не охопи́ти) ду́мкою *див.* збагну́ти
◇ Окида́ти / оки́нути ду́мкою *див.* окида́ти
◇ Перелі́тати (залі́тати, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін) див.* перелі́тати[1]
Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.) див.* перено́ситися
◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.) див.* прикида́ти[3]
◇ Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами) *див.* сяга́ти
◇ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити

ду́мку
◇ Впада́ти / впа́сти в го́лову (на ду́мку) *див.* впада́ти[1] (1)
Ду́мати (гада́ти) ду́му (ду́мку, га́дку, думки́-га́доньки) *див.* ду́мати (1)
◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)
◇ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти
◇ Збрести́ в го́лову (на ду́мку) *див.* збрести́
◇ [І] в го́лову (в ду́мку) не прихо́дить / не при́йде *див.* прихо́дити
◇ І ду́мку лиши́ти (облі́шити) *див.* лиша́ти
◇ Іти́ на ду́мку *див.* іти́
◇ Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці, *рідше* на га́дці *і т. ін.) див.* ма́ти[2]
◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити
◇ На ду́мку *див.* ду́мка (24)
◇ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́
◇ Перево́дити / перевести́ ду́мку (думки́) *див.* перево́дити
Припуска́ти / припусти́ти ду́мку *див.* припуска́ти[1]
Пристава́ти / приста́ти до ду́мки (на ду́мку, *рідше* на сло́во *і т. ін.) див.* пристава́ти
◇ Склада́ти / скла́сти ду́мку *див.* склада́ти
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
◇ Трима́ти при собі́ думки́ (ду́мку) *див.* трима́ти

ду́мці
◇ Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці) *див.* верті́тися (2)
◇ Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / залиши́тися *(рідко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися
◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти
◇ І в (на) ду́мці не було́ *див.* бу́ти (94)
◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ Лі́нути (вита́ти, леті́ти) / полі́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* лі́нути
◇ Лови́ти / злови́ти *(рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.)* себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◇ Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці, *рідше* на га́дці *і т. ін.) див.* ма́ти[2]
◇ Ма́тися на ду́мці *див.* ма́тися
◇ На ду́мці *див.* ду́мка (25)
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові́, у ду́мці) *див.* перебира́ти
◇ Перелі́тати (залі́тати, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін) див.* перелі́тати[1]
◇ Ті́льки й ду́мки (на ду́мці) *див.* ду́мка (26)

ДУР

дур
◇ [Аж] дур голови́ бере́ться *див.* дур (1)
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
◇ Викида́ти / ви́кинути дур з голови́ *див.* викида́ти (1)
◇ Дур захо́дить / зайшо́в у го́лову *див.* дур (2)
◇ Дур [уве́сь] спав *див.* дур (3)
◇ Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)] *див.* пуска́ти

ду́ру
◇ З яко́го ду́ру *див.* дур (4)

ДУРА́К

дурака́
◇ Валя́ти (кле́їти, стро́їти *і т. ін.)* ду́рня *(рідко* дурака́) *див.* валя́ти (1)

ДУ́РЕНЬ

ду́рень
◇ Наби́тий (безнаді́йний) ду́рень *див.* ду́рень (2)

◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ніби *і т. ін.)* [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
Підкидни́й ду́рень *див.* ду́рень (1)
◇ Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі) *див.* ду́рень (4)
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* [до] ми́ла *див.* марти́н[2]
ду́рнем
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *заст.* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
ду́рні
◇ Поши́ти *(рідше* обу́ти) / пошива́ти (ши́ти) в ду́рні *див.* пошива́ти
◇ Поши́тися / ши́тися в ду́рні *див.* пошива́тися
ду́рнів
◇ Нема́ (нема́є) дурни́х (ду́рнів) *див.* нема́
ду́рня
◇ Валя́ти (кле́їти, стро́їти *і т. ін.)* ду́рня *(рідко* дурака́) *див.* валя́ти (1)
◇ Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника) *див.* гра́ти (17)
◇ Знайшо́в ду́рня *див.* знахо́дити
◇ Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, блазня *і т. ін.)* *див.* ко́рчити
◇ Ма́ти за ду́рня (за ду́рника) *див.* ма́ти[2]
◇ Проваля́ти ду́рня *див.* проваля́ти[1]
◇ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
◇ Роби́ти з се́бе ду́рня (ду́рника) *див.* роби́ти
◇ Цур ду́рня та (й) ма́сла гру́дка *див.* ду́рень (3)
ду́рнях
◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *заст.* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
◇ Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях) *див.* опиня́тися
ДУРИ́ТИ
дури́ти
◇ Дури́ти го́лову *див.* дури́ти (1)
◇ Дури́ти сві́том (світ) *див.* дури́ти (2)
ДУ́РІСТЬ
ду́рість
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
ДУРІ́ТИ
дурі́ти
◇ Дурі́ти з жи́ру *див.* дурі́ти (1)
ДУРМА́Н
дурману́
◇ Напуска́ти / напусти́ти дурману́ *див.* напуска́ти
ДУРНИ́Й
дурна́
◇ Дурна́ голова́ *див.* голова́ (27)
дурне́
◇ Дурне́ са́ло без хлі́ба *див.* са́ло
дурни́й
◇ Дурни́й піп хрести́в *див.* піп
◇ Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі) *див.* ду́рень (4)
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* [до] ми́ла *див.* марти́н[2]
дурни́х
◇ Дурни́х у ре́шето лови́ти *див.* лови́ти
◇ Не ба́чили дурни́х *див.* ба́чити (9)
◇ Нема́ (нема́є) дурни́х (ду́рнів) *див.* нема́
◇ Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях) *див.* опиня́тися
дурні́
Дурні́ гро́ші *див.* гро́ші (2)
дурно́го
◇ З дурно́го ро́зуму *див.* ро́зум
◇ Не з дурно́го деся́тка *див.* деся́ток (1)
◇ Підвести́ / підво́дити під дурно́го ха́ту *див.* підво́дити
◇ Під дурно́го ха́ту *див.* ха́та
◇ Як у дурно́го на ха́ті *див.* дурни́й (1)
дурно́ї
◇ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
дурно́му
◇ Як [дурно́му] з гори́ бі́гти / побі́гти (збі́гти) *див.* бі́гти (1)
ДУ́РНИК
ду́рника
◇ Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника) *див.* гра́ти (17)
◇ Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, бла́зня *і т. ін.)* *див.* ко́рчити
◇ Ма́ти за ду́рня (за ду́рника) *див.* ма́ти[2]
◇ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
◇ Роби́ти з се́бе ду́рня (ду́рника) *див.* роби́ти
ду́рником
◇ Прикида́тися / прики́нутися ду́рником *див.* прикида́тися[1]
ДУРНИ́ЦЯ
дурни́ці
◇ Городи́ти *(рідше* гну́ти) небили́ці (дурни́ці, вся́чину *і т. ін.)* *див.* городи́ти (1)
дурни́ць
◇ Нагороди́ти дурни́ць (нісені́тниць) *див.* нагоро́джувати[2]
дурни́цю
◇ На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к *і т. ін.)* *див.* дурни́ця (1)
◇ Ста́вити в дурни́цю *див.* ста́вити
ДУРНИ́ЧКА
дурни́чку
◇ На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к *і т. ін.)* *див.* дурни́ця (1)
ДУ́РНО
ду́рно
◇ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
◇ Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́ *див.* тра́тити
ДУРНЯ́К
дурня́к
◇ На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к *і т. ін.)* *див.* дурни́ця (1)
дурняка́
◇ На дурни́цю (на дурни́чку, на дурняка́, на дурня́к *і т. ін.)* *див.* дурни́ця (1)
ДУ́РОЩІ
ду́рощі
◇ Вибива́ти (виганя́ти) / ви́бити (ви́гнати) дур (ду́рощі, ду́рість) [з голови́] *див.* вибива́ти (14)
ДУ́ТЕЛЬ
ду́теля
◇ Ду́теля з'ї́сти *див.* з'їда́ти
ДУ́ТИ
дме
◇ Аж но́сом ба́ньки дме *див.* ду́ти (1)
◇ Звідки (звідкіль, звідкіля́, відкіль, відкіля́) ві́тер [віє (дме)] *див.* ві́тер (12)
◇ Куди́ ві́тер віє (дме) *див.* ві́тер (13)
ду́ти
◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)
◇ Ду́ти (дму́хати) про́ти ві́тру *див.* ду́ти (3)
◇ Ду́ти / поду́ти тічо́к (тічка́) *див.* ду́ти (4)
◇ І в вус не ду́ти *див.* ду́ти (5)
◇ [І] на холо́дне ду́ти (дму́хати) *див.* ду́ти (6)
ДУ́ТИЙ
ду́та
◇ Ду́та ци́фра *див.* ци́фра
ДУХ
ду́сі
◇ В ду́сі *див.* дух (6)
◇ Не в ду́сі *див.* дух (16)
◇ У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі: *див.* дух (20)
дух
◇ [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся) *див.* дух (4)
[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захо́плювати
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)
◇ Ви́бити дух (ду́шу) *див.* вибива́ти (19)
◇ Виганя́ти дух *див.* виганя́ти (2)
◇ Випира́є дух *див.* випира́ти (2)
◇ Ви́пустити дух *див.* випуска́ти (14)
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)
◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)
◇ Дух ви́йшов (ви́скочив, *грубо* ви́пер) *див.* дух (8)
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.)* / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.)* *див.* дух (9)
◇ Дух не схитну́вся *див.* дух (10)
◇ Дух па́дає (занепада́є) / упа́в (занепа́в) *див.* дух (11)
Дух протирі́ччя *див.* дух (1)

◇ Дух рони́ти *див.* рони́ти
◇ Дух спусти́ти <*заст.* Пусти́тися ду́ху> *див.* спуска́ти
◇ Дух у п'я́ти заліз (ввійшо́в) *див.* дух (12)
Забива́ти / заби́ти дух *див.* забива́ти
Зати́снуло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти
◇ Зво́дити / звести́ дух *див.* зво́дити
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
◇ Їде́н дух *див.* дух (14)
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити
◇ На весь дух *див.* дух (15)
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих) *див.* перево́дити
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.*) / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.*) дух *див.* підніма́ти
Прі́лий за́пах (дух) *див.* за́пах
◇ Пройти́ як дух крізь па́льці *див.* прохо́дити
Святи́й Дух *див.* дух (3)
◇ Скріпля́ти / скріпи́ти дух (си́ли) *див.* скрі́плювати
◇ Тамува́ти (таї́ти, затá́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти
◇ Щоб і дух не пах (не смерді́в) *див.* дух (21)
ду́ха
◇ Ні (і) ду́ху (*заст.* ні ду́ха) [живо́го] *див.* дух (17)
ду́хом
◇ Важки́м (недо́брим) ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (2)
◇ Жи́ти Бо́жим ду́хом *див.* жи́ти (4)
◇ Занепада́ти (па́дати) / занепа́сти (упа́сти) ду́хом *див.* занепада́ти
◇ Запа́хло ду́хом *див.* запа́хнути
◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)
◇ [Ні (і)] сно́м ні (і) ду́хом *див.* сон[1]
◇ Нутро́м (се́рцем, душе́ю, *рідко* ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти *див.* чу́ти
◇ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)
◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)
◇ Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом *див.* підно́ситися
Си́льний ду́хом *див.* си́льний
◇ Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше) *див.* ди́хати (10)
◇ Чим (яки́м ду́хом) па́хне *див.* па́хнути
ду́ху
◇ Аристокра́т ду́ху *див.* аристокра́т (1)
◇ Без ду́ху *див.* дух (5)
◇ Дава́ти / да́ти ду́ху *див.* дава́ти (68)
◇ Додава́ти / дода́ти ду́ху *див.* додава́ти (3)
◇ Дух спусти́ти <*заст.* Пусти́тися ду́ху> *див.* спуска́ти
◇ З усьо́го ду́ху *див.* дух (13)
◇ [І] ду́ху боя́тися *див.* боя́тися (4)
◇ [І] ду́ху не бу́де *див.* бу́ти (95)
◇ [І] ду́ху не залиши́ться (не ли́шиться, не зоста́неться *і т. ін.*) *див.* залиша́тися
◇ І ду́ху нема́ (нема́є, не було́, не чу́ти *і т. ін.*) *див.* нема́
◇ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися
◇ Не вистача́є (не стає́) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху *див.* вистача́ти (2)
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не терпі́ти [на́віть] слі́ду (ду́ху) *див.* терпі́ти
◇ Ні (а́ні) слу́ху ні (а́ні) ду́ху (*рідко* ні ві́сті) *див.* слух
◇ Ні (і) ду́ху (*заст.* ні ду́ха) [живо́го] *див.* дух (17)
◇ Ні ху́ху ні ду́ху *див.* хух
◇ Одного́ ду́ху *див.* дух (19)
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху) *див.* піддава́ти
◇ Скі́льки ду́ху ви́стачить *див.* вистача́ти (3)
◇ Скі́льки [(що) є (було́)] ду́ху *див.* бу́ти (105)
◇ Щоб [і] ду́ху не було́ *див.* бу́ти (108)
◇ Що ма́є (ма́єш, є, було́ *і т. ін.*) си́ли (сил, ду́ху) *див.* ма́ти[2]
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] на духу́ *див.* дух (22)
ДУХІВНИ́ЦТВО
духівни́цтво
Чо́рне духівни́цтво (духове́нство) *див.* духівни́цтво (1)
ДУХОВЕ́НСТВО
духове́нство
Чо́рне духівни́цтво (духове́нство) *див.* духівни́цтво (1)
ДУХОВИ́Й
духова́
Духова́ му́зика *див.* му́зика
Духова́ ша́фа *див.* ша́фа
духови́й
Духови́й орке́стр *див.* орке́стр
духові́
△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт
духово́ї
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з [поро́жньої (духово́ї)] бо́чки *див.* бо́чка[1] (2)
ДУХО́ВНИЙ
духо́вна
◇ Духо́вна (вну́трішня) порожне́ча *див.* порожне́ча
духо́вний
◇ Духо́вний хліб *див.* хліб
ДУХОПЕ́Л
духопе́ла
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)
духопе́ли
◇ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти
духопе́лів
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)
ДУХОПЕ́ЛИК
духопе́ликів
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)
◇ Скушту́вати стуса́нів (духопе́ликів) *див.* скуштува́ти
ДУШ
душ
Прийма́ти / прийня́ти душ *див.* прийма́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) холо́дний душ [на го́лову] *див.* душ (1)
ду́шем
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) холо́дною водо́ю (*рідко* холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти
ДУША́
душ
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
душа́
◇ Аж душа́ боли́ть *див.* душа́ (5)
◇ [Аж] душа́ (се́рце) раді́є (ра́дується) *див.* душа́ (6)
◇ [Аж] кра́ється се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ [Аж] се́рце (душа́) тремти́ть (трепе́че, трепе́щеться) *див.* се́рце
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Бі́сова (прокля́та, соба́ча *і т. ін.*) душа́ *див.* душа́ (8)
◇ Відкри́та (розкри́та) душа́ *див.* душа́ (10)
◇ Га́дська (га́дова) душа́ *див.* душа́ (13)
◇ Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржи́ться *див.* душа́ (14)
◇ До́бра душа́ <До́бре се́рце> *див.* душа́ (16)
◇ Душа́ [аж] сто́гне *див.* душа́ (18)
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.*) / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.*) *див.* душа́ (19)
◇ Душа́ в ду́шу *див.* душа́ (20)
◇ Душа́ виліта́є (відліта́є, тіка́є *і т. ін.*) / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.*) з ті́ла *див.* душа́ (21)
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.*) / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.*) <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
◇ Душа́ го́рить *див.* душа́ (23)
◇ Душа́ замути́лась *див.* душа́ (24)
◇ Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржи́ться) в ті́лі *див.* душа́ (25)
◇ Душа́ на́встіж (нарó́зхрист) *див.* душа́ (26)
◇ Душа́ не з лопу́цька *див.* душа́ (27)
◇ Душа́ не прийма́є *див.* душа́ (28)
◇ Душа́ несе́ тяга́р *див.* душа́ (29)

◇ Душа́ облива́ється кро́в'ю *див.* душа́ (30)
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.)* *див.* душа́ (31)
◇ Душа́ переверта́ється / переверну́лася <Се́рце переверта́ється / переверну́лося> *див.* душа́ (32)
◇ Душа́ переста́вилася *(рідко* преста́вилася) *див.* душа́ (33)
◇ Душа́ перетлі́ла (переболі́ла, перекипі́ла *і т. ін.)* <Се́рце перетлі́ло (переболі́ло, перекипі́ло *і т. ін.)*> *див.* душа́ (34)
◇ Душа́ порива́ється *див.* душа́ (35)
◇ Душа́ прокида́ється / прокину́лася *див.* душа́ (36)
◇ Душа́ про́ситься в та́нець (в тано́к) *див.* душа́ (37)
◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)
◇ Душа́ *(рідко* ду́шка) приста́ла *див.* душа́ (39)
◇ Душа́ розм'я́кла *див.* душа́ (40)
◇ Душа́ (се́рце) лежи́ть *див.* душа́ (41)
◇ Душа́ (се́рце) не на мі́сці *див.* душа́ (42)
◇ Душа́ (се́рце) рве́ться *див.* душа́ (43)
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
◇ Душа́ (се́рце) скні́є *див.* душа́ (45)
◇ Душа́ (се́рце) співа́є (ті́шиться) *див.* душа́ (46)
Душа́ (се́рце) триво́житься *див.* душа́ (1)
◇ Душа́ со́хне *див.* душа́ (47)
◇ Душа́ ста́ла на мі́сце *див.* душа́ (48)
◇ Жива́ душа́ *див.* душа́ (51)
◇ За́яча душа́ *див.* душа́ (54)
◇ Ка́їнова душа́ *див.* душа́ (60)
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
◇ Крива́виться се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ Куди́ [ті́льки] душа́ забажа́є (захо́че) *див.* душа́ (62)
◇ Ми́шача душа́ *див.* душа́ (63)
◇ Німі́є се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)
◇ Поро́жня душа <Поро́жнє се́рце> *див.* душа́ (70)
△ Реві́зька душа́ *див.* душа́ (4)
◇ Розкрива́ється / розкри́лася ду́ша (се́рце) *див.* душа́ (71)
◇ Світлі́є (світлі́шає) душа́ *див.* душа́ (72)
◇ Се́рце (душа́) відпочива́є / відпочи́не *див.* се́рце
Се́рце (душа́) молоді́є *див.* се́рце
◇ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.)* *див.* се́рце
◇ Се́рце (душа́) пала́є (палахти́ть) *див.* се́рце
◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.)* <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)
Спасе́нна душа́ *див.* душа́ (2)
Стриво́жене се́рце <Стриво́жена душа́> *див.* се́рце
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
◇ Хва́цька душа́ *див.* душа́ (75)
Християнська душа́ *див.* душа́ (3)
◇ Черства́ душа́ *див.* душа́ (76)
◇ Че́сна душа́ (нату́ра) *див.* душа́ (77)
◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.)* / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.)* *див.* душа́ (78)
◇ Чорни́льна душа́ *див.* душа́ (79)
◇ Широ́ка душа́ *див.* душа́ (80)
◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
◇ Як душа́ до душі́ *див.* душа́ (83)
◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)

душа́х

◇ По душа́х *див.* душа́ (69)

душе́ю

◇ Без ше́ляга за душе́ю (при душі́) *див.* ше́ляг
◇ Болі́ти душе́ю *див.* болі́ти[2] (1)
◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти *(рідко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)
◇ Відта́нути (віді́йти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
◇ Душе́ю і се́рцем *див.* душа́ (49)
◇ Душе́ю і ті́лом *див.* душа́ (50)
◇ Душе́ю наложи́ти / накла́сти *див.* наложи́ти
◇ Душе́ю (се́рцем) приста́ти *див.* пристава́ти
◇ Душе́ю (се́рцем) раді́ти *див.* раді́ти
◇ Завмира́ти / завме́рти се́рцем (душе́ю) *див.* завмира́ти
◇ За душе́ю *див.* душа́ (52)
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
◇ З дорого́ю душе́ю *див.* душа́ (57)
◇ З душе́ю *див.* душа́ (58)
◇ З душе́ю втекти́ (ви́рватися) *див.* утіка́ти[1]
◇ З легки́м се́рцем <З легко́ю душе́ю> *див.* се́рце
◇ З ті́лом і душе́ю *див.* ті́ло
◇ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◇ Криви́ти / покриви́ти (скриви́ти) душе́ю *див.* криви́ти
◇ Ма́ти за душе́ю *див.* ма́ти[2]
◇ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти
Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти
◇ Над душе́ю *див.* душа́ (64)
◇ Нема́ ні́чого за душе́ю *див.* нема́
◇ Не ма́ти душі́ <Не ма́ти ні́чого за душе́ю> *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
◇ Носи́тися як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт із грі́шною душе́ю *див.* носи́тися
◇ Нутро́м (се́рцем, душе́ю, *рідко* ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти *див.* чу́ти
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Перетлі́ти (переболі́ти, перемлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* перетліва́ти
◇ Помлі́ти (попомлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* помлі́ти
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти з душе́ю *див.* пуска́ти
Розквіта́ти / розкві́тнути душе́ю (се́рцем) *див.* розквіта́ти
◇ Скні́ти душе́ю *див.* скні́ти
◇ Стоя́ти пе́ред очи́ма (в оча́х, пе́ред душе́ю) *див.* стоя́ти
Уболіва́ти душе́ю (се́рцем) *див.* уболіва́ти
◇ Щи́рою душе́ю <Щи́рим се́рцем> *див.* душа́ (82)

душі́

◇ [Аж] з душі́ ве́рне *див.* верну́ти[1] (1)
◇ [Аж] з душі́ пре *див.* пе́рти
◇ [Аж] (як мов, ні́би *і т. ін.)* по душі́ де́рти *див.* де́рти (5)
◇ Без душі́ *див.* душа́ (7)
◇ Без ше́ляга за душе́ю (при душі́) *див.* ше́ляг
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [сво́го] се́рця (до [своє́ї] душі́) *(рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
◇ Ва́жко (тя́жко) на се́рці (на душі́) *див.* ва́жко (2)
◇ Ва́жчає на душі́ *див.* ва́жчати (1)
◇ В душі́ *див.* душа́ (9)
◇ Віддава́тися / відда́тися в душі́ (в се́рці) *див.* віддава́тися (2)
◇ Відлягти́ (віді́йти́, *рідко* відли́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
◇ Від [усіє́ї *(рідко* са́мої)] душі́ *див.* душа́ (11)
◇ Ворухну́тися в се́рці (в душі́) *див.* ворухну́тися (1)
◇ Гі́рко на се́рці (на душі́) *див.* гі́рко (1)
◇ Для душі́ *див.* душа́ (15)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* добира́тися[1] (2)
◇ До глибини́ душі́ (се́рця) *див.* глибина́ (2)
◇ До душі́ *див.* душа́ (17)
◇ Доклада́ти / докла́сти душі́ (се́рця) *див.* доклада́ти (2)
◇ Дохо́дити / ді́йти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́) *див.* дохо́дити (15)
◇ Душе́вна порожне́ча <Порожне́ча душі́ (в душі́, в се́рці)> *див.* порожне́ча
◇ Душі́ [в собі́] не чу́ти *див.* чу́ти
◇ Душі́ не ста́ло *див.* става́ти
◇ За велі́нням (за по́кликом) се́рця (душі́) *див.* велі́ння (1)
◇ Задзвони́ти / продзвони́ти по душі́ *див.* задзвони́ти

◇ Закипа́ти / закипі́ти в душі́ *див.* закипа́ти
За упокі́й [душі́] *див.* упокі́й
◇ Зачі́пати (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачі́пати
Зберіга́ти / зберегти́ в се́рці (в душі́) *див.* зберіга́ти
◇ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти
◇ З дна душі́ *див.* дно (3)
◇ З ка́менем на душі́ (в гру́дях) *див.* ка́мінь
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
◇ З ра́дної душі́ *див.* душа́ (59)
◇ З [само́ї] глибини́ душі́ *див.* глибина́ (3)
◇ [І (аж)] в (на) душі́ (на се́рці, у гру́дях, у п'я́тах *і т. ін.)* похоло́ло (похоло́нуло) *див.* похоло́нути
◇ Іти́ *(рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́
◇ Кілко́м стримі́ти у душі́ *див.* стримі́ти
◇ Кі́шки (коти́) шкребу́ть (скребу́ть, шкребу́ться) в (по) душі́ (на (в) се́рці) *див.* кі́шка
◇ Крик (ле́мент) душі́ (се́рця) *див.* крик[1]
◇ Ле́гко (лю́бо, ве́село *і т. ін.)* на душі́ (на се́рці) *див.* ле́гко
◇ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◇ Лежа́ти на душі́ (на се́рці) *див.* лежа́ти
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.)* слід у душі́ *див.* лиша́ти
◇ Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в живо́ті *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти страх [на душі́] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти Христа́ в душі́ (в се́рці) *див.* ма́ти[2]
◇ Мир душі́ *див.* мир[2]
◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти
◇ Наболі́ти на душі́ *див.* наболі́ти
На ві́дчай [душі́] *див.* ві́дчай (2)
◇ На душі́ *див.* душа́ (65)
◇ На душі́ (на се́рці) га́рно *див.* га́рно (1)
На душі́ (на се́рці) пога́но *див.* пога́но
На душі́ (на се́рці) поясні́шало *див.* поясні́шати
◇ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти
◇ На по́мин (на спо́мин) душі́ *див.* по́мин
◇ На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця) *див.* дно (6)
◇ Нема́є (нема́) Бо́га у се́рці (в душі́, в живо́ті) *див.* нема́
◇ Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в живо́ті) *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти душі́ <Не ма́ти нічо́го за душе́ю> *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рідко* ду́шки) *див.* душа́ (66)
Пал се́рця (душі́) *див.* пал[1]
◇ Переверта́тися / переверну́тися в душі́ *див.* переверта́тися
Перело́м у душі́ *див.* перело́м
◇ Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти
◇ Покопирса́тися в душі́ (у се́рці) *див.* покопирса́тися
◇ Порива́ння душі́ (се́рця) *див.* порива́ння[2]
◇ По́рожньо в душі́ (на душі́, в се́рці) *див.* по́рожньо
◇ Посвітлі́шало (поле́гшало) на душі́ (на се́рці) *див.* посвітлі́шати
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
◇ Сиді́ти в душі́ *див.* сиді́ти
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.)* <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)
◇ Смія́тися в душі́ *див.* смія́тися
Спокі́йно на се́рці (на душі́) *див.* спокі́йно
◇ Таї́ти в (на) душі́ (в (на) се́рці) *див.* таї́ти
◇ Теплі́шає / потеплі́шало (потеплі́ло) на (в) душі́ (на се́рці) <[Стає́ / ста́ло] те́пло (теплі́ше) на (в) душі́ (на се́рці)> *див.* теплі́шати
◇ Трима́ти в се́рці (в душі́) *див.* трима́ти
◇ У глибині́ *(рідше* в глиби́нах) душі́ (се́рця) *див.* глибина́ (4)
◇ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.)* *див.* фі́бра
◇ Хоч із душі́ ви́йми *див.* вийма́ти (3)
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́
◇ Щеми́ть на душі́ *див.* щемі́ти
◇ Як душа́ до душі́ *див.* душа́ (83)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] бальза́м на ра́ну (на ду́шу, для душі́ *і т. ін.)* *див.* бальза́м (1)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.)* *див.* ка́мінь
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ма́слом по душі́ *див.* ма́сло
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'я́три́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* я́три́ти

ду́шу

◇ Аж за ду́шу (під грудьми́) смо́кче *див.* смокта́ти
◇ Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку) *див.* би́ти (30)
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* бог (6)
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) *(рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
◇ Бра́ти *(рідко* прийма́ти) / взя́ти *(рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)
◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)
◇ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́) *див.* вдиха́ти (1)
◇ Ви́бити дух (ду́шу) *див.* вибива́ти (19)
◇ Виверта́ти / ви́вернути ду́шу *див.* виверта́ти (2)
◇ Видира́ти / ви́дерти ду́шу [з ті́ла] *див.* видира́ти (2)
◇ Вийма́ти / ви́йняти ду́шу (се́рце) *див.* вийма́ти (2)
◇ Виклада́ти / ви́класти ду́шу *див.* виклада́ти (1)
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу *(рідко* [своє́] се́рце) *див.* вилива́ти (1)
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
◇ Ви́перло ду́шу *див.* випира́ти (1)
◇ Ви́пустити ду́шу [з ті́ла] *див.* випуска́ти (15)
◇ Вирива́ти ду́шу *див.* вирива́ти[1] (6)
◇ Ви́трясти ду́шу *див.* витряса́ти (2)
◇ Відбира́ти (відніма́ти) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
◇ Відво́дити / відвести́ ду́шу *див.* відво́дити (2)
◇ Відда́ти / віддава́ти Бо́гу (Бо́гові) ду́шу (дух) *див.* віддава́ти (34)
◇ Відда́ти [і] се́рце і ду́шу *див.* віддава́ти (37)
◇ Відда́ти *(рідко* покла́сти) / віддава́ти *(рідко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Відда́ти чо́ртові (ді́дькові) ду́шу *див.* віддава́ти (41)
◇ Відігріва́ти / відігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* відігріва́ти (1)
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
◇ Відпусти́ти ду́шу на покая́ння *див.* відпуска́ти (7)
◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти[1] (1)
◇ Вла́зити (вкрада́тися) / влі́зти (вкра́стися) в ду́шу *див.* вла́зити (1)

◇ В одну́ ду́шу *див.* душа́ (12)
◇ Впада́ти (па́дати, врі́зуватися) / впа́сти (врі́затися) в ду́шу *див.* впада́ти[1] (7)
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
◇ Вхопи́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* ухо́плювати
◇ Гніти́ти се́рце (ду́шу, серде́нько) *див.* гніти́ти (1)
◇ Грі́ти се́рце (ду́шу) *див.* грі́ти (6)
◇ Дійма́ти хо́лодом ду́шу *див.* дійма́ти (1)
◇ Душа́ в ду́шу *див.* душа́ (20)
◇ Ду́шу вибира́ти / ви́брати *див.* вибира́ти (2)
◇ Заганя́ти / загна́ти ду́шу в п'я́ти *див.* заганя́ти[1]
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
◇ Закропи́ти ду́шу *див.* закропля́ти
◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]
◇ За ми́лу ду́шу *див.* душа́ (53)
◇ Замути́ти се́рце (ду́шу) *див.* замути́ти
◇ Занапаща́ти / занапасти́ти [живу́ (свою́)] ду́шу *див.* занапаща́ти
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
◇ Запа́лювати / запали́ти ду́шу (се́рце) *див.* запа́лювати
◇ Запропасти́ти [свою́] ду́шу *див.* запропаща́ти
◇ Захо́дити / зайти́ в ду́шу (в се́рце) *див.* захо́дити
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
◇ Звеселя́ти / звесели́ти се́рце (ду́шу) *див.* звеселя́ти
◇ Звіря́ти (повіря́ти) / зві́рити ду́шу (се́рце) *див.* звіря́ти[1]
◇ Звору́шувати / зворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* звору́шувати
◇ З горобі́ну ду́шу *див.* душа́ (56)
◇ Зігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* зігріва́ти
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рі́дше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ Зру́шити се́рце (ду́шу) *див.* зру́шувати
◇ Іде́ на (в) ду́шу *див.* іти́
◇ Колоти́ти ду́шу *див.* колоти́ти
◇ Колупа́ти ду́шу *див.* колупа́ти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.)* / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.)* се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
◇ Крива́вити се́рце (ду́шу) *див.* крива́вити
◇ Лі́зти (зала́зити) / залі́зти в [са́му] ду́шу *див.* лі́зти
◇ Лі́зти (зала́зити) з чобітьми́ в ду́шу *див.* лі́зти
◇ Лоскота́ти не́рви (*рі́дше* ду́шу, се́рце *і т. ін.)* *див.* лоскота́ти
◇ Лягти́ /ляга́ти на ду́шу *див.* ляга́ти
◇ Ма́ти ду́шу *див.* ма́ти[2]
◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти
◇ Мути́ти го́лову (ду́шу) *див.* мути́ти
◇ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити
◇ Надрива́ти / наді́рва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти
◇ Ні за пу́хлу (пу́хлого, ца́пову) ду́шу *див.* душа́ (67)
◇ Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.)* *див.* обгорта́ти
◇ Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу *і т. ін.)* *див.* охоло́джувати
◇ Пекти́ ду́шу (се́рце) *див.* пекти́
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти
◇ Плюво́к у ду́шу *див.* плюво́к
◇ Погуби́ти ду́шу *див.* погубля́ти
◇ Пока́зувати / показа́ти ду́шу *див.* пока́зувати
◇ Положи́ти гріх на ду́шу *див.* положи́ти
◇ Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу *див.* помина́ти[1]
◇ Пошматува́ти се́рце (ду́шу) *див.* пошматува́ти
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
◇ Прийня́ти в се́рце (в ду́шу) *див.* прийма́ти
◇ Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові *і т. ін.)*] *див.* продава́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
◇ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти ду́шу на поку́ту *див.* пуска́ти
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
◇ Розбива́ти / розби́ти се́рце (ду́шу) *див.* розбива́ти
◇ Розвору́шувати / розворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* розвору́шувати
◇ Розпира́ти гру́ди (ду́шу, се́рце) *див.* розпира́ти
◇ Розпіка́ти / розпекти́ ду́шу (се́рце) *див.* розпіка́ти
◇ Розра́яти се́рце (ду́шу) *див.* розра́ювати
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
◇ Рятува́ти [грі́шну] ду́шу *див.* рятува́ти
◇ Ряту́йте (ряту́й) мою́ ду́шу *див.* рятува́ти
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
◇ Сколихну́ти ду́шу (се́рце) *див.* сколихну́ти
◇ Солоди́ти [свою́] ду́шу *див.* солоди́ти
Спаса́ти / спасти́ [свою́] ду́шу *див.* спаса́ти[2]
◇ Сса́ти ду́шу ([за] се́рце) *див.* сса́ти
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
◇ Торка́ти / торкну́ти ду́шу (се́рце) *див.* торка́ти
◇ Точи́ти ду́шу (се́рце) *див.* точи́ти[1]
Триво́жити / стриво́жити ду́шу (се́рце) *див.* триво́жити
◇ Тягти́ (тягну́ти) ду́шу *див.* тягти́
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́
◇ Як Бог на ду́шу покладе́ *див.* бог (34)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] бальза́м на ра́ну (на ду́шу, для душі́ *і т. ін.)* *див.* бальза́м (1)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт (ді́дько) за грі́шну ду́шу *див.* чорт
◇ Як свою́ ду́шу *див.* душа́ (85)
◇ Я́трити (роз'я́трювати, роз'їда́ти *і т. ін.)* / роз'я́три́ти (роз'ї́сти) се́рце (ду́шу) *див.* я́три́ти

ДУШЕ́ВНИЙ

душе́вна

◇ Душе́вна кри́за *див.* кри́за
◇ Душе́вна порожне́ча <Порожне́ча душі́ (в душі́, в се́рці)> *див.* порожне́ча
◇ Душе́вна рівнова́га *див.* рівнова́га

душе́вні

△ Душе́вні хворо́би *див.* хворо́ба

душе́вної

◇ З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́] *див.* простота́[2]

ДУ́ШЕНЬКА

ду́шеньці

◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.)* <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)

ДУ́ШЕЧКА

ду́шечки

◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рі́дко* ду́шки) *див.* душа́ (66)

ДУШИ́ТИ

ду́шать

◇ Сльо́зи ду́шать (да́влять) / удави́ли *див.* сльоза́

души́ти

Души́ти в обі́ймах *див.* души́ти (1)

ДУШИ́ТИСЯ

души́тися

Души́тися (дави́тися) слі́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.)* *див.* души́тися (1)

Души́тися (дави́тися) смі́хом (від смі́ху, ре́готом, від ре́готу *і т. ін.)* *див.* души́тися (2)

ДУ́ШКА

ду́шка

◇ Душа́ (*рі́дко* ду́шка) приста́ла *див.* душа́ (39)

ду́шки
◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рідко* ду́шки) *див.* душа́ (66)
ДУШО́К
душко́м
◇ З душко́м *див.* душо́к (1)
ДЮ́ЖИНА
дю́жина
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
ДЯК
дякú
Мандро́вані (мандрі́вні) дякú *див.* дяк (1)
ДЯ́КА
дя́кою
○ З дя́кою *див.* дя́ка (1)
ДЯ́КУВАТИ
дя́кувати
Дя́кувати Бо́гові (Бо́гу, Го́сподові, Го́сподеві) *див.* дя́кувати (1)
дя́кую
Уклі́нно *(зах.* фа́йно) дя́кую *див.* дя́кувати (2)
ДЬО́ГОТЬ
дьо́гтем
◇ Ква́цати (ква́цяти) дьо́гтем *див.* ква́цати
дьо́гтю
◇ Влúти в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю *див.* влива́ти[1] (1)
◇ Ло́жка дьо́гтю [в бо́чці ме́ду] *див.* ло́жка
ДЬО́РУ
дьо́ру
◇ Дава́ти / да́ти (врі́зати) дра́ла (драпака́, дропака́, дьо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (61)
ЕБЕ́НОВИЙ
ебе́нове
△ Ебе́нове де́рево *див.* де́рево (9)
ЕВЕНТУА́ЛЬНИЙ
евентуа́льний
△ Евентуа́льний (непрямúй) во́тум *див.* во́тум (2)
ЕВКЛІ́ДІВ
евклі́дова
△ Евклі́дова геоме́трія *див.* геоме́трія (3)
ЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ
еволюці́йна
△ Еволюці́йна тео́рія *див.* тео́рія
еволюці́йне
△ Еволюці́йне вче́ння *див.* уче́ння
ЕВОЛЮ́ЦІЯ
еволю́ція
△ Емердже́нтна еволю́ція *див.* еволю́ція (1)
ЕГІ́ДА
егі́дою
○ Під егі́дою *див.* егі́да (1)
ЕДЕ́МСЬКИЙ
еде́мський
△ Еде́мський сад *див.* сад
ЕДИЦІ́ЙНИЙ
едиці́йна
△ Едиці́йна те́хніка *див.* те́хніка
ЕДІ́ПІВ
еді́пів
△ Еді́пів ко́мплекс *див.* ко́мплекс

ЕЗО́ПІВ
езо́пова
◇ Езо́півська (Езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва
ЕЗО́ПІВСЬКИЙ
езо́півська
◇ Езо́півська (Езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва
ЕЙДЕТИ́ЧНИЙ
ейдетúчний
△ Ейдетúчний о́браз *див.* о́браз[1]
ЕКВА́ТОР
еква́тор
△ Магні́тний еква́тор *див.* еква́тор (1)
△ Небе́сний еква́тор *див.* еква́тор (2)
△ Термі́чний еква́тор *див.* еква́тор (3)
ЕКВІВАЛЕ́НТ
еквівале́нт
△ Тротúловий еквівале́нт *див.* еквівале́нт (1)
△ Хімі́чний еквівале́нт речовинú *див.* еквівале́нт (2)
ЕКВІЛІБРИ́СТИКА
еквілібрúстика
Слове́сна еквілібрúстика *див.* еквілібрúстика (1)
ЕКВІПОТЕНЦІА́ЛЬНИЙ
еквіпотенціа́льна
△ Еквіпотенціа́льна пове́рхня *див.* пове́рхня
ЕКВІРИТМІ́ЧНИЙ
еквіритмі́чний
△ Еквіритмі́чний пере́клад *див.* пере́клад
ЕКЗАЛЬТАЦІ́ЙНИЙ
екзальтаці́йна
△ Екзальтаці́йна фа́за *див.* фа́за
ЕКЗА́МЕН
екза́мен
△ Держа́вний і́спит (екза́мен) *див.* екза́мен (1)
Склада́ти *(рі́дше* держа́ти) / скла́сти *(рі́дше* вúдержати, вúтримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
ЕКЗИ́Л
екзúлі
В екзúлі *див.* екзúл (1)
ЕКЗИСТЕНЦІА́ЛЬНИЙ
екзистенціа́льний
△ Екзистенціа́льний ана́ліз *див.* ана́ліз (5)
ЕКЗОКРИ́ННИЙ
екзокрúнні
△ Екзокрúнні за́лози *див.* за́лоза
ЕКОЛОГІ́ЧНИЙ
екологі́чна
Екологі́чна безпе́ка *див.* безпе́ка (1)
△ Екологі́чна вале́нтність *див.* вале́нтність (1)
△ Екологі́чна експертúза *див.* експертúза (3)
Екологі́чна культу́ра *див.* культу́ра
Екологі́чна небезпе́ка *див.* небезпе́ка
Екологі́чна систе́ма *див.* систе́ма
△ Екологі́чна фу́нкція *див.* фу́нкція
екологі́чний
Екологі́чний коридо́р *див.* коридо́р
ЕКОЛОГІ́ЧНО
екологі́чно
Екологі́чно чúстий *див.* чúстий

ЕКОЛО́ГІЯ
еколо́гія
△ Економі́чна еколо́гія *див.* еколо́гія (1)
ЕКОНО́МІКА
еконо́міка
△ Відкрúта еконо́міка *див.* еконо́міка (1)
△ Закрúта еконо́міка *див.* еконо́міка (2)
△ Змі́шана еконо́міка *див.* еконо́міка (3)
△ Кома́ндна (пла́нова) еконо́міка *див.* еконо́міка (4)
△ Перехідна́ еконо́міка *див.* еконо́міка (5)
△ Рúнкова еконо́міка *див.* еконо́міка (6)
еконо́міки
△ Демілітариза́ція еконо́міки *див.* демілітариза́ція (1)
△ Мілітариза́ція еконо́міки *див.* мілітариза́ція
ЕКОНОМІ́ЧНИЙ
економі́чна
△ Винятко́ва економі́чна зо́на *див.* зо́на
△ Ві́льна економі́чна зо́на *див.* зо́на
△ Економі́чна війна́ *див.* війна́ (9)
△ Економі́чна геогра́фія *див.* геогра́фія (1)
△ Економі́чна еколо́гія *див.* еколо́гія (1)
△ Економі́чна експертúза *див.* експертúза (4)
△ Економі́чна крúза *див.* крúза
Економі́чна полі́тика *див.* полі́тика
економі́чний
△ Економі́чний волюнтарúзм *див.* волюнтарúзм (1)
ЕКОНО́МІЯ
еконо́мії
Режúм еконо́мії *див.* режúм
еконо́мія
△ Політúчна еконо́мія *див.* еконо́мія (1)
ЕКРА́Н
екра́н
Випуска́ти / вúпустити на [широ́кий] екра́н *див.* випуска́ти (4)
Вихо́дити / вúйти на [вели́кий (широ́кий)] екра́н *див.* вихо́дити (10)
Голубúй екра́н *див.* екра́н (1)
ЕКРА́ННИЙ
екра́нний
△ Екра́нний час *див.* час
ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНИЙ
експеримента́льна
△ Експеримента́льна фі́зика *див.* фі́зика
ЕКСПЕРТИ́ЗА
експертúза
△ Гемологі́чна експертúза *див.* експертúза (1)
△ Графологі́чна експертúза *див.* експертúза (2)
△ Екологі́чна експертúза *див.* експертúза (3)
△ Економі́чна експертúза *див.* експертúза (4)
△ Криміналістúчна експертúза *див.* експертúза (5)
△ Психологі́чна експертúза *див.* експертúза (6)
△ Судова́ експертúза *див.* експертúза (7)
ЕКСПЕ́РТНИЙ
експе́ртне
Експе́ртне бюро́ *див.* бюро́ (6)

експе́ртний
Експе́ртний ви́сновок *див.* ви́сновок (2)
ЕКСПЛУАТА́ЦІЯ
експлуата́цію
Вве́дення в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вве́дення (1)
Вво́дити / ввести́ в ді́ю (в експлуата́цію) *див.* вво́дити (2)
ЕКСПОЗИЦІ́ЙНИЙ
експозиці́йне
△ Експозиці́йне число́ *див.* число́
ЕКСПОНЕНЦІА́ЛЬНИЙ
експоненціа́льна
△ Експоненці́йна (експоненціа́льна, показнико́ва) фу́нкція *див.* фу́нкція
ЕКСПОНЕНЦІ́ЙНИЙ
експоненці́йна
△ Експоненці́йна (експоненціа́льна, показнико́ва) фу́нкція *див.* фу́нкція
Е́КСПОРТ
е́кспорт
△ Викидни́й е́кспорт *див.* е́кспорт (2)
На е́кспорт *див.* е́кспорт (1)
Е́КСПОРТНИЙ
е́кспортна
△ Е́кспортна кво́та *див.* кво́та
△ Е́кспортна субси́дія *див.* субси́дія
ЕКСПРОПРІА́ТОР
експропріа́торів
Експропріа́ція експропріа́торів *див.* експропріа́ція (1)
ЕКСПРОПРІА́ЦІЯ
експропріа́ція
Експропріа́ція експропріа́торів *див.* експропріа́ція (1)
ЕКСТЕ́НТ
ексте́нт
△ Ексте́нт па́м'яті *див.* ексте́нт (1)
ЕКСТРАВЕРТИ́ВНИЙ
екстраверти́вний
△ Екстраве́ртний (екстраверти́вний) тип *див.* тип
ЕКСТРАВЕ́РТНИЙ
екстраве́ртний
△ Екстраве́ртний (екстраверти́вний) тип *див.* тип
ЕКСТРАКТИ́ВНИЙ
екстракти́вні
△ Екстракти́вні речови́ни *див.* речовина́
ЕЛЕКТИ́ВНИЙ
електи́вний
△ Електи́вний курс *див.* курс
ЕЛЕКТРИ́ЧНИЙ
електри́чна
△ Електри́чна (во́льтова) дуга́ *див.* дуга́ (2)
△ Електри́чна є́мність *див.* є́мність (1)
△ Електри́чна ла́мпа <Ла́мпа розжа́рювання> *див.* ла́мпа
△ Електри́чна маши́на *див.* маши́на
△ Електри́чна (парова́, тепловóзна *і т. ін.*) тя́га *див.* тя́га
Електри́чна плита́ *див.* плита́
Електри́чна пли́тка *див.* пли́тка
△ Електри́чна ста́нція *див.* ста́нція
△ Електри́чна течія́ *див.* течія́
електри́чне
△ Електри́чне ко́ло *див.* ко́ло[1]
Електри́чне опа́лення (опа́лювання) *див.* опа́лення
△ За́мкнене (за́мкнуте) [електри́чне] ко́ло *див.* за́мкнений
електри́чний
△ Електри́чний двигу́н *див.* двигу́н (4)
△ Електри́чний заря́д *див.* заря́д[1]
△ Електри́чний і́мпульс *див.* і́мпульс
Електри́чний маса́ж *див.* маса́ж
△ Електри́чний скат *див.* скат[3]
△ Електри́чний сом *див.* сом[1]
△ Електри́чний стіле́ць *див.* стіле́ць
ЕЛЕКТРОВА́КУУМНИЙ
електрова́куумні
△ Електрова́куумні при́лади *див.* при́лад
ЕЛЕКТРОГЕНЕРУВА́ЛЬНИЙ
електрогенерува́льна
Електрогенерува́льна систе́ма *див.* систе́ма
ЕЛЕКТРОІ́МПУЛЬСНИЙ
електроі́мпульсна
△ Електроі́мпульсна терапі́я *див.* терапі́я
ЕЛЕКТРОЛІЧИ́ЛЬНИЙ
електролічи́льна
△ Електролічи́льна маши́на *див.* маши́на
ЕЛЕКТРОМАГНІ́ТНИЙ
електромагні́тна
△ Електромагні́тна інду́кція *див.* інду́кція
електромагні́тне
△ Електромагні́тне випромі́нювання *див.* випромі́нювання (2)
△ Електромагні́тне по́ле *див.* по́ле
електромагні́тний
△ Електромагні́тний і́мпульс *див.* і́мпульс
електромагні́тного
△ І́мпульс електромагні́тного по́ля *див.* і́мпульс
ЕЛЕКТРОМУЗИ́ЧНИЙ
електромузи́чні
Електромузи́чні інструме́нти *див.* інструме́нт
ЕЛЕКТРО́НІКА
електро́ніка
△ Я́дерна електро́ніка *див.* електро́ніка (1)
ЕЛЕКТРО́ННИЙ
електро́нна
△ Адре́са електро́нної по́шти <Електро́нна адре́са> *див.* адре́са (2)
Електро́нна ві́за *див.* ві́за (3)
Електро́нна по́шта *див.* по́шта
електро́нний
Електро́нний цифрови́й пі́дпис *див.* пі́дпис
електро́нної
△ Адре́са електро́нної по́шти <Електро́нна адре́са> *див.* адре́са (2)
ЕЛЕКТРО́ННО-ПРОМЕНЕ́ВИЙ
електро́нно-промене́ва
Електро́нно-промене́ва тру́бка *див.* тру́бка
електро́нно-промене́ве
Електро́нно-промене́ве зва́рювання *див.* зва́рювання
ЕЛЕКТРОПЛАВИ́ЛЬНИЙ
електроплави́льна
△ Електроплави́льна піч *див.* піч
ЕЛЕКТРОТЕХНІ́ЧНИЙ
електротехні́чні
Електротехні́чні ви́роби *див.* ви́ріб (1)
ЕЛЕКТРОЩИТОВИ́Й
електрощитове́
Електрощитове́ примі́щення *див.* примі́щення
ЕЛЕМЕ́НТ
елеме́нт
Несвідо́мий елеме́нт *див.* елеме́нт (1)
△ Хімі́чний елеме́нт *див.* елеме́нт (3)
△ Чутли́вий елеме́нт *див.* елеме́нт (4)
елеме́нти
△ Біоге́нні елеме́нти *див.* елеме́нт (2)
елеме́нтів
△ Кла́рки елеме́нтів *див.* кларк
△ Періоди́чна систе́ма елеме́нтів *див.* систе́ма
ЕЛЕМЕНТА́РНИЙ
елемента́рна
△ Елемента́рна фу́нкція *див.* фу́нкція
△ Елемента́рна части́нка *див.* части́нка
ЕМА́ЛЕВИЙ
ема́леві
△ Ема́леві фа́рби *див.* фа́рба
ЕМБРІОЛО́ГІЯ
ембріоло́гія
△ Ембріоло́гія росли́н *див.* росли́на
ЕМБРІОНА́ЛЬНИЙ
ембріона́льний
△ Ембріона́льний пері́од *див.* пері́од
ЕМЕРДЖЕ́НТНИЙ
емердже́нтна
△ Емердже́нтна еволю́ція *див.* еволю́ція (1)
ЕМІРА́Т
еміра́т
△ Буха́рський еміра́т *див.* еміра́т (1)
ЕМІ́СІЯ[2]
емі́сія
△ Термоелектро́нна емі́сія *див.* емі́сія[2] (1)
ЕМПІРЕ́Ї
емпіре́ях
◇ Віта́ти (літа́ти, *рідко* ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях *і т. ін.)* *див.* віта́ти (1)
ЕМФІЗЕ́МА
емфізе́ма
△ Емфізе́ма леге́нь (леге́нів) *див.* леге́ні
ЕНДЕМІ́ЧНИЙ
ендемі́чний
△ Ендемі́чний зоб *див.* зоб
ЕНДОКРИ́ННИЙ
ендокри́нні
△ Ендокри́нні за́лози *див.* за́лоза
ЕНЕРГЕ́ТИКА
енерге́тика
△ Альтернати́вна енерге́тика *див.* енерге́тика (1)
△ Я́дерна енерге́тика *див.* енерге́тика (2)
ЕНЕРГЕТИ́ЧНИЙ
енергети́чна
Енергети́чна компа́нія *див.* компа́нія
△ Енергети́чна промисло́вість *див.* промисло́вість
△ Енергети́чна систе́ма *див.* систе́ма

енергети́чний
Енергети́чний вампі́р *див.* вампі́р (1)
△ Енергети́чний ри́нок *див.* ри́нок
△ Енергети́чний се́ктор *див.* се́ктор
енергети́чні
△ Енергети́чні ресу́рси *див.* ресу́рс
ЕНЕ́РГІЯ
ене́ргії
△ О́бмін ене́ргії [в організмі] *див.* о́бмін
ене́ргія
△ Кінети́чна ене́ргія *див.* ене́ргія (1)
△ Потенці́йна (потенціа́льна) ене́ргія *див.* ене́ргія (2)
△ Я́дерна ене́ргія *див.* ене́ргія (3)
ЕНЕРГОЗБЕРЕ́ЖНИЙ
енергозбере́жна
Енергозбере́жна (енергоощáдна) полі́тика *див.* полі́тика
Енергозбере́жна (енергоощáдна) техноло́гія *див.* техноло́гія
ЕНЕРГООЩА́ДНИЙ
енергоощáдна
Енергозбере́жна (енергоощáдна) полі́тика *див.* полі́тика
Енергозбере́жна (енергоощáдна) техноло́гія *див.* техноло́гія
ЕНЕРГОПРОМИСЛО́ВИЙ
енергопромисло́вий
Енергопромисло́вий ко́мплекс *див.* ко́мплекс
ЕНТУЗІА́ЗМ
ентузіа́змом
○ З ентузіа́змом *див.* ентузіа́зм (1)
ЕНЦЕФАЛІ́ТНИЙ
енцефалі́тний
△ Енцефалі́тний кліщ *див.* кліщ
ЕНЦИКЛОПЕ́ДІЯ
енциклопе́дія
◇ Ходя́ча енциклопе́дія *див.* енциклопе́дія (1)
ЕО́ЛОВИЙ
ео́лова
△ Ео́лова а́рфа *див.* а́рфа (1)
ЕПЕЙРОГЕНІ́ЧНИЙ
епейрогені́чні
△ Епейрогені́чні ру́хи *див.* рух
ЕПІДЕМІОЛОГІ́ЧНИЙ
епідеміологі́чний
△ Епідемі́чний (епідеміологі́чний) порі́г *див.* порі́г
ЕПІДЕМІ́ЧНИЙ
епідемі́чний
△ Епідемі́чний (епідеміологі́чний) порі́г *див.* порі́г
ЕПІКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ
епіконтинента́льне
△ Епіконтинента́льне мо́ре *див.* мо́ре
ЕПІТЕЛІА́ЛЬНИЙ
епітеліа́льна
△ Епітеліа́льна ткани́на *див.* ткани́на
ЕПІТЕРМА́ЛЬНИЙ
епітерма́льні
△ Епітерма́льні родо́вища *див.* родо́вище
ЕПІ́ТЕТ
епі́тет
△ Пості́йний (ста́лий) епі́тет *див.* епі́тет (1)

ЕПОКСИ́ДНИЙ
епокси́дна
△ Епокси́дна смолá *див.* смолá
△ Епокси́дна фа́рба *див.* фа́рба
епокси́дний
△ Епокси́дний клей *див.* клей
ЕПО́ХА
епо́х
На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.*) *див.* злам
епо́ха
△ Вік (епо́ха) Просві́тництва *див.* вік (12)
Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.*) <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт
епо́хи
◇ Відчува́ти / відчу́ти пульс епо́хи *див.* відчува́ти (5)
Е́РА
е́ра
△ Архе́йська е́ра *див.* е́ра (2)
△ Докембрі́йська е́ра *див.* е́ра (3)
△ Кайнозо́йська е́ра *див.* е́ра (4)
Космі́чна добá (е́ра) *див.* добá (2)
△ Мезозо́йська е́ра *див.* е́ра (5)
На́ша (новá) е́ра *див.* е́ра (1)
△ Палеозо́йська е́ра *див.* е́ра (6)
△ Протерозо́йська е́ра *див.* е́ра (7)
е́ру
◇ Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру) *див.* відкрива́ти (8)
ЕРАТИ́ЧНИЙ
ерати́чні
△ Ерати́чні валуни́ *див.* валу́н (1)
ЕРГАТИ́ЧНИЙ
ергати́чна
△ Ергати́чна систе́ма *див.* систе́ма
ЕРИТРОЦИТА́РНИЙ
еритроцита́рна
△ Еритроцита́рна ма́са *див.* ма́са
ЕРУПТИ́ВНИЙ
erupти́вні
△ Erупти́вні зірки́ *див.* зі́рка
ЕСЕ́НЦІЯ
есе́нція
△ О́цтова есе́нція *див.* есе́нція (1)
ЕСКАЛАЦІ́ЙНИЙ
ескалаці́йна
△ Ескалаці́йна кла́узула *див.* кла́узула
ЕСТАФЕ́ТА
естафе́ту
◇ Передава́ти / переда́ти естафе́ту *див.* передава́ти[1]
◇ Прийня́ти / прийма́ти естафе́ту *див.* прийма́ти
ЕСТЕТИ́ЧНИЙ
естети́чне
Естети́чне почуття́ *див.* почуття́
Естети́чне чуття́ *див.* чуття́
ЕСТРА́ДА
естра́да
Відкри́та естра́да (сце́на) *див.* естра́да (1)
ЕСТРА́ДНИЙ
естра́дний
Естра́дний орке́стр *див.* орке́стр
ЕТА́П
ета́п
Відправля́ти / відпра́вити на ета́п *див.* відправля́ти (2)

◇ Пере́йдений (про́йдений) ета́п *див.* ета́п (1)
ета́пу
◇ По ета́пу *див.* ета́п (2)
Е́ТИКА
е́тика
△ Гетероно́мна е́тика *див.* е́тика (1)
ЕТИЛО́ВАНИЙ
етило́ваний
△ Етило́ваний бензи́н *див.* бензи́н (1)
ЕТИ́ЛОВИЙ
ети́ловий
△ Ви́нний (ети́ловий) спирт *див.* спирт
ЕТИМОЛО́ГІЯ
етимоло́гія
△ Наро́дна етимоло́гія *див.* етимоло́гія (1)
ЕФЕ́КТ
ефе́кт
△ Акустоелектри́чний ефе́кт *див.* ефе́кт (1)
△ Батохро́мний ефе́кт *див.* ефе́кт (2)
△ Гіпсохро́мний ефе́кт *див.* ефе́кт (3)
△ Парнико́вий (тепли́чний, оранжере́йний) ефе́кт *див.* ефе́кт (4)
△ Стереоскопі́чний ефе́кт *див.* ефе́кт (5)
ЕФЕРЕ́НТНИЙ
еферéнтні
△ Еферéнтні суди́ни *див.* суди́на
ЕФІ́Р
ефі́р
Випуска́ти / ви́пустити в ефі́р *див.* випуска́ти (1)
Вихо́дити / ви́йти в ефі́р *див.* вихо́дити (3)
Прями́й ефі́р *див.* ефі́р (1)
ефі́ру
Зня́ти з ефі́ру *див.* зніма́ти
ЕФІ́РНИЙ
ефі́рна
△ Ефі́рна (ете́рна, ете́рова) олі́я *див.* олі́я
ЕШЕЛО́Н
ешело́н
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.*) *див.* пуска́ти
Саніта́рний по́їзд (по́тяг, ешело́н) *див.* по́їзд
ешело́ни
Ви́щі ешело́ни вла́ди *див.* ешело́н (1)
ЄВАНГЕЛІ́ЧНИЙ
євангелі́чні
Євангелі́чні це́нтри *див.* центр
ЄВРООБЛІГАЦІ́ЙНИЙ
єврооблігаці́йна
△ Єврооблігаці́йна по́зика *див.* по́зика
ЄВРОПЕО́ЇДНИЙ
європео́їдна
△ Європео́їдна ра́са *див.* ра́са[1]
ЄВСТА́ХІЄВИЙ
євста́хієва
△ Євста́хієва трубá *див.* трубá
ЄГИ́ПЕТСЬКИЙ
єги́петська
◇ Єги́петська нево́ля *див.* нево́ля
◇ Єги́петська робо́та *див.* робо́та
◇ Єги́петська тьма *див.* тьма[1]
єги́петський
◇ Вавило́нський (єги́петський) поло́н *див.* поло́н

ЄДИ́НИЙ
єди́на
◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть
єди́ним
◇ Єди́ним фро́нтом *див.* фронт
◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)
◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)
єди́ну
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
ЄДИ́НІСТЬ
єди́ності
△ Теоре́ма єди́ності *див.* єди́ність (1)
ЄДИНОБО́РСТВО
єдинобо́рства
△ Схі́дні єдинобо́рства *див.* єдинобо́рство (1)
Є́ДНІСТЬ
є́дність
△ Надфра́зна є́дність *див.* є́дність (1)
△ Фразеологі́чна є́дність *див.* є́дність (2)
ЄЛИСЕ́ЙСЬКИЙ
єлисе́йські
Єлисе́йські поля́ *див.* по́ле
Є́МНІСТЬ
є́мність
△ Електри́чна є́мність *див.* є́мність (1)
ЄНОТОПОДІ́БНИЙ
єнотоподі́бний
△ Єнотоподі́бний соба́ка *див.* соба́ка
ЄПАРХІА́ЛЬНИЙ
єпархіа́льна
Єпархіа́льна шко́ла *див.* шко́ла
єпархіа́льне
Єпархіа́льне учи́лище *див.* учи́лище
ЄРИХО́НСЬКИЙ
єрихо́нська
△ Єрихо́нська труба́ *див.* труба́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) єрихо́нська труба́ *див.* труба́
ЖА́БА[1]
жа́ба
◇ [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть <*рі́дко* Жа́ба і пить дасть> *див.* жа́ба[1] (1)
◇ Ні рак ні жа́ба *див.* рак[1]
◇ [Холо́дна] жа́ба сиди́ть під се́рцем *див.* жа́ба[1] (2)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) жа́ба на ку́пині *див.* жа́ба[1] (3)
жа́бі
◇ [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на *див.* колі́но
ЖА́БА[2]
жа́ба
△ Грудна́ жа́ба *див.* жа́ба[2] (1)
ЖА́БРА
жа́бри
◇ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра (*рі́дко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
ЖА́Б'ЯЧИЙ
жа́б'ячий
Жа́б'ячий конце́рт *див.* конце́рт
◇ На за́ячий (гороб'я́чий, жа́б'ячий *і т. ін.*) скік *див.* скік[1]
жа́б'ячі
Жа́б'ячі печери́ці *див.* печери́ця

ЖАВЕ́ЛЕВИЙ
жаве́лева
△ Жаве́лева вода́ *див.* вода́ (32)
ЖАГА́
жаги́
○ До жаги́ *див.* жага́ (1)
ЖАГУ́ЧИЙ
жагу́чий
Жагу́чий брюне́т *див.* брюне́т (1)
ЖА́ДІБКА
жа́дібкою
○ З жадо́бою (*рі́дко* з жа́дібкою) *див.* жадо́ба (1)
жа́дібку
○ У жадо́бу (у жа́дібку) *див.* жадо́ба (2)
ЖАДО́БА
жадо́бою
○ З жадо́бою (*рі́дко* з жа́дібкою) *див.* жадо́ба (1)
жадо́бу
○ У жадо́бу (у жа́дібку) *див.* жадо́ба (2)
ЖАК
жак
◇ Би́тий жук (жак, соба́ка) *див.* жук (3)
ЖА́ЛІБНИЙ
жа́лібни́й
Жа́лібни́й (жало́бний) похі́д *див.* похі́д
ЖАЛІ́ТИ
жалі́ти
Жалі́ти (*рі́дше* жа́лувати) [сам] на се́бе *див.* жалі́мти (1)
ЖАЛКУВА́ТИ
жалкува́ти
◇ Не жалі́ти (не жалкува́ти) [своїх] ніг *див.* жалі́ти (2)
жалку́ючи
◇ Не жалі́ючи (не жалку́ючи) [своїх] ніг *див.* жалі́ти (3)
ЖАЛО́БНИЙ
жало́бний
Жа́лібни́й (жало́бний) похі́д *див.* похі́д
ЖА́ЛУВАНИЙ
жа́лувана
Жа́лувана гра́мота *див.* гра́мота[2] (1)
ЖА́ЛУВАТИ
жа́лувати
Жалі́ти (*рі́дше* жа́лувати) [сам] на се́бе *див.* жалі́ти (1)
◇ Прошу́ люби́ти й шанува́ти (жа́лувати) *див.* проси́ти
ЖАЛЬ[1]
жа́лем
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душа́ (31)
жаль
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.*) / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.*) [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
На [превели́кий] жаль (*рі́дко* сму́ток) *див.* жаль[1] (1)
жа́лю
Завдава́ти / завда́ти жа́лю [се́рцю (се́рде́ньку)] *див.* завдава́ти
ЖАНДА́РМСЬКИЙ
жанда́рмський
Жанда́рмський ко́рпус *див.* ко́рпус

ЖАР
жар
Витяга́ти (витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) жар *див.* витяга́ти (1)
◇ Докида́ти / доки́нути хми́зу в жар *див.* докида́ти[2] (1)
◇ Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар (*рі́дко* в пал) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути то в жар то в хо́лод (в жар і [в] хо́лод) *див.* ки́дати
Палю́чий жар *див.* жар (1)
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
жа́ром
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.*)] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
◇ З жа́ром *див.* жар (2)
◇ Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою) *див.* налива́тися
Пашíти жа́ром *див.* пашíти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.*) обда́ти / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти
жа́ру
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру *див.* дава́ти (112)
◇ Додава́ти / дода́ти жа́ру (па́лу) *див.* додава́ти (4)
◇ З вогню́ (з огню́, *рі́дше* із жа́ру) [та] в по́лум'я *див.* во́го́нь (17)
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху) *див.* піддава́ти
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру у вого́нь *див.* піддава́ти
◇ Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру *див.* підкида́ти
◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жа́ру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) на жари́нах (на жари́ні, на жару́) *див.* жари́на (1)
ЖАРИ́НА
жари́нах
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) на жари́нах (на жари́ні, на жару́) *див.* жари́на (1)
жари́ні
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) на жари́нах (на жари́ні, на жару́) *див.* жари́на (1)
жари́ну
◇ Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди) *див.* ки́дати
ЖА́РКО
жа́рко
◇ [Аж (і)] не́бу (*рі́дко* не́бові) [бу́де (ста́не)] жа́рко *див.* жа́рко (1)
◇ Ні хо́лодно ні жа́рко *див.* хо́лодно
ЖАРОВИ́Й
жарова́
△ Жарова́ ла́мпа *див.* ла́мпа
△ Жарова́ труба́ *див.* труба́

ЖАРОТРУ́БНИЙ
жаротру́бний
△ Жаротру́бний коте́л (каза́н) *див.* коте́л
ЖАРТ
жарт
◇ Жа́рти жа́ртами <Жарт жа́ртом> *див.* жарт (3)
◇ Не жарт <Не жа́рти> *див.* жарт (6)
◇ Не на (в) жарт *див.* жарт (7)
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
○ У (на) жарт (жа́рти) *див.* жарт (2)
жа́ртами
◇ Відбува́тися / відбу́тися жа́ртом (жа́ртами) *див.* відбува́тися (1)
◇ Жа́рти жа́ртами <Жарт жа́ртом> *див.* жарт (3)
◇ Си́пати до́тепами (жа́ртами) *див.* си́пати
жа́рти
◇ Відпуска́ти (відко́лювати) / відпусти́ти (відколо́ти) жа́рти (до́тепи) *див.* відпуска́ти (3)
◇ Жа́рти жа́ртами <Жарт жа́ртом> *див.* жарт (3)
◇ Жа́рти пога́ні (коро́ткі) *див.* жарт (4)
○ Захо́дити в жа́рти *див.* захо́дити
◇ Не жарт <Не жа́рти> *див.* жарт (6)
Па́нські при́мхи (жа́рти, забага́нки *і т. ін.*) *див.* при́мха
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
○ У (на) жарт (жа́рти) *див.* жарт (2)
жа́ртів
○ Без жа́ртів *див.* жарт (1)
◇ Не до жа́ртів *див.* жарт (5)
жа́ртом
◇ Відбува́тися / відбу́тися жа́ртом (жа́ртами) *див.* відбува́тися (1)
◇ Жа́рти жа́ртами <Жарт жа́ртом> *див.* жарт (3)
ЖА́ТИ[1]
жа́ти
Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.*) за [п'я́тий (дев'я́тий *і т. ін.*)] сніп *див.* заробля́ти
ЖАХ
жах
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити
Пані́чний жах (страх) *див.* жах (1)
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
жа́хом
Жа́хом пройма́є / пройняло́ *див.* пройма́ти
жа́ху
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити

ЖБУРЛЯ́ТИ
жбурля́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камінець, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ЖБУРНУ́ТИ
жбурну́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камінець, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ЖДА́НИКИ
жда́никами
◇ Годува́ти обіця́нками (жда́никами, пожда́никами) *див.* годува́ти (6)
жда́ники
◇ Жда́ники (жда́нки) поїсти (розгуби́ти) *див.* поїда́ти
ЖДА́НКИ
жда́нки
◇ Жда́ники (жда́нки) поїсти (розгуби́ти) *див.* поїда́ти
ЖДА́ТИ
жда́ти
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
◇ Не жда́ти (не чека́ти) добра́ *див.* жда́ти (3)
Чека́ти не дочека́тися <*рідше* Жда́ти не діжда́тися> *див.* жда́ти (1)
ЖДА́ТИСЯ
жда́тися
Не жда́тися *див.* жда́тися (1)
ЖЕ́БРИ
же́брах
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́
же́бри
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́
Пуска́ти в же́бри *див.* пуска́ти
Схо́дити / зійти́ на же́бри *див.* схо́дити
ЖЕЗЛ
жезла́
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) від по́маху (за по́махом) чарівно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарівно́ї па́лички) *див.* по́мах
ЖЕ́РЕБ[1]
же́реб
◇ Випада́є / ви́пав же́реб *див.* же́реб[1] (1)
Ки́дати / ки́нути же́реб (жеребо́к) *див.* ки́дати
ЖЕРЕБО́К
жеребо́к
Ки́дати / ки́нути же́реб (жеребо́к) *див.* ки́дати
ЖЕ́РТВА
же́ртвами
◇ Не спиня́тися / не спини́тися ні пе́ред яки́ми же́ртвами *див.* спиня́тися
же́ртви
Склада́ти / скла́сти же́ртви (же́ртву) *див.* склада́ти
же́ртву
Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* віддава́ти (16)
◇ Іти́ / піти́ на же́ртву *див.* іти́
Склада́ти / скла́сти же́ртви (же́ртву) *див.* склада́ти

ЖЕ́РТВУВАТИ
же́ртвувати
Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м) *див.* же́ртвувати (1)
ЖЕ́РТИ
же́рти
◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.*) очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти
ЖИВ
жив
Живи́й і здоро́вий <[І] жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
ЖИВЕ́ЦЬ
живце́м
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
живця́
◇ Пройма́ти до [са́мого] живця́ *див.* пройма́ти
ЖИВИ́Й
жива́
△ Жива́ вага́ *див.* вага́[1] (3)
△ Жива́ вакци́на *див.* вакци́на (1)
Жива́ газе́та *див.* газе́та (1)
◇ Жива́ ду́мка *див.* ду́мка (22)
◇ Жива́ душа́ *див.* душа́ (51)
◇ Жива́ леге́нда *див.* леге́нда[1]
△ Жива́ приро́да *див.* приро́да
Жива́ си́ла *див.* си́ла
Жива́ фотогра́фія *див.* фотогра́фія
Жива́ че́рга *див.* че́рга
◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)
◇ Сві́жа (жива́) копі́йка *див.* копі́йка
живе́
◇ Болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.*) мі́сце *див.* мі́сце
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)
◇ Впекти́ у живе́ *див.* упіка́ти
△ Живе́ вино́ *див.* вино́[1] (2)
◇ Живе́ сло́во *див.* сло́во
△ Живе́ срі́бло *див.* срі́бло́
◇ Зачі́плений за живе́ *див.* зачі́плений[1]
◇ Зачіпа́ти / зачепи́ти за живе́ *див.* зачіпа́ти
◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.*) мі́сце *див.* попада́ти
живи́й
△ Живи́й звук *див.* звук
Живи́й і здоро́вий <[І] жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
△ Живи́й інвента́р *див.* інвента́р
Живи́й (лю́дськи́й) това́р *див.* това́р[1]
Живи́й парка́н *див.* парка́н
Живи́й пліт *див.* пліт
△ Живи́й по́крив *див.* по́крив
△ Живи́й ремане́нт *див.* ремане́нт
Живи́й сві́док *див.* сві́док
◇ Живи́й труп *див.* труп[1]
◇ Ле́две (ледь, ті́льки) живи́й [та те́плий] *див.* живи́й (2)
◇ Ні живи́й ні ме́ртвий (*рідко* вме́рлий) *див.* живи́й (3)
◇ Ходя́чий (живи́й) мре́ць (*рідко* мертве́ць) *див.* мре́ць

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* живи́й *див.* живи́й (4)

живи́м

◇ Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти *див.* лі́зти

◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* лягáти

◇ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати

◇ Полі́зти / *(рідко* лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

◇ Похова́ти живце́м (живи́м) *див.* похова́ти

◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* клади́сь) *див.* лі́зти

◇ Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* ляга́й *див.* ляга́ти

живи́х

◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.) див.* допіка́ти (1)

◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)

◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідáх <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) сліду> *див.* слід[1]

живі́

◇ В живі́ о́чі *див.* о́ко[1]

◇ Живі́ гро́ші *див.* гро́ші (7)

Живі́ карти́ни *див.* карти́на

Живі́ кві́ти *див.* квіт

◇ Смія́тися в [живі́] о́чі (ві́чі) *див.* смія́тися

живо́го

◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)

◇ До живо́го ті́ла *див.* ті́ло

◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.) див.* допіка́ти (1)

◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)

◇ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати

◇ Мі́сця живо́го нема́ (немáє, не було́ *і т. ін.) див.* нема́

◇ Не лиши́ти (не залиши́ти, не оста́вити *і т. ін.)* живо́го мі́сця *див.* лиша́ти

◇ Ні (і) ду́ху *(заст.* ні ду́ха) [живо́го] *див.* дух (17)

◇ Пекти́ [аж] до живо́го [се́рця] *див.* пекти́

◇ Порива́ти [аж] до живо́го се́рця *див.* порива́ти[3]

◇ Пропіка́ти / пропекти́ до живо́го *див.* пропіка́ти

◇ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти

живо́ї

◇ [І] кі́стки живо́ї (ці́лої) не оста́вити *див.* оставля́ти

◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рідко* ду́шки) *див.* душа́ (66)

живо́му

◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідáх <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) сліду> *див.* слід[1]

◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* клади́сь) *див.* лі́зти

живу́

◇ Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́) *див.* вдиха́ти (1)

◇ Взя́ти на живу́ ни́тку *див.* узя́ти

◇ Занапаща́ти / занапасти́ти [живу́ (свою́)] ду́шу *див.* занапаща́ти

◇ На живу́ ни́тку *див.* ни́тка

ЖИВИ́ЛЬНИЙ

живи́льне

△ Живи́льне середо́вище *див.* середо́вище

живи́льний

△ Живи́льний насо́с *див.* насо́с

ЖИВИ́ТИСЯ

живи́тися

◇ Живи́тися акри́дами і (та) [ди́ким] ме́дом *див.* живи́тися (1)

ЖИВІ́Т

живі́т

◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)

◇ Бра́ти / взя́ти за живі́т *див.* бра́ти (77)

◇ Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́) *див.* живі́т (1)

[За] живі́т схопи́ло *див.* схо́плювати

◇ Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т *див.* підтяга́ти

◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти

◇ Тя́гне за живі́т (за печі́нки, *рідко* за печі́нку) *див.* тягти́

◇ Чу́хати хребе́т че́рез живі́т *див.* чу́хати

◇ [Як (мов, ніби *і т. ін.)*] на живі́т (на пуп) *див.* живі́т (2)

живота́

◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти

животи́

◇ [Аж] рва́ти бо́ки (животи́) *див.* рва́ти

животі́

◇ Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в животі́ *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]

◇ Нема́є (нема́) Бо́га у се́рці (в душі́, в животі́) *див.* нема́

◇ Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в животі́) *див.* ма́ти[2]

◇ Не ма́ти царя́ в голові́ <Не ма́ти Бо́га в животі́, а царя́ в голові́> *див.* ма́ти[2]

◇ У животі́ [аж] пи́щики гра́ють *див.* пи́щик

ЖИВО́ПИС

живо́пис

△ Декорати́вний живо́пис *див.* живо́пис (1)

△ Монумента́льний живо́пис *див.* живо́пис (2)

△ Олі́йний живо́пис *див.* живо́пис (3)

△ Ске́льний живо́пис *див.* живо́пис (4)

ЖИВОТТЯ́

живоття́

○ До живоття́ *див.* живоття́ (1)

ЖИВУ́ЩИЙ

живу́ща

Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)

ЖИВЦЕ́М

живце́м

◇ [Живце́м] відрива́ти (відкра́ювати, *рідше* відтина́ти) / відірва́ти (відкра́яти, *рідше* відтя́ти) від се́рця (від се́бе) *див.* відрива́ти[1] (6)

◇ Живце́м заїда́ти *див.* заїда́ти

◇ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати

◇ Ї́сти / з'ї́сти живце́м *див.* ї́сти

◇ Облупи́ти живце́м *див.* облу́плювати

◇ Полі́зти / *(рідко* лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

◇ Похова́ти живце́м (живи́м) *див.* похова́ти

◇ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)

◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь *(рідко* клади́сь) *див.* лі́зти

◇ Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* ляга́й *див.* ляга́ти

◇ [Хоч] живце́м помира́ти (ги́нути) *див.* помира́ти

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* живце́м пекти́ся на ро́жні *див.* пекти́ся

ЖИ́ВЧИК

жи́вчиком

◇ З жи́вчиком та з пе́рчиком *див.* жи́вчик (1)

ЖИЖКИ́

жижки́

◇ [Аж] жижки́ *(рідко* віджилки) тряслу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремті́ли, задрижа́ли *і т. ін.) див.* жижки́ (1)

ЖИ́ЛА[1]

жи́ла

◇ Золота́ жи́ла *див.* жи́ла[1] (2)

△ Ста́нова жи́ла, *заст.* <Спинний мо́зок> *див.* жи́ла[1] (1)

жи́лах

◇ Двоpя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров

◇ Заморо́жувати / заморо́зити кров [у жи́лах] *див.* заморо́жувати

◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.)* / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров

◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.)* / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.)* у жи́лах *див.* кров

жи́ли
◇ Вимо́тувати (висо́тувати) / ви́мотати (ви́сотати) [всі] жи́ли *див.* вимо́тувати (1)
Відкрива́ти / відкри́ти жи́ли (ве́ни) *див.* відкрива́ти (1)
◇ Жи́ли тя́гне *див.* тягти́
◇ Повимо́тувати усі́ жи́ли *див.* повимо́тувати
◇ Рва́ти / порва́ти жи́ли (ру́ки, си́лу) *див.* рва́ти
◇ Сота́ти кишки́ (жи́ли) *див.* сота́ти
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
ЖИ́ЛАВИЙ
жи́лавий
Жи́лавий понеді́лок *див.* понеді́лок
ЖИЛЕ́Т
жиле́т
△ Рятува́льний жиле́т *див.* жиле́т (1)
ЖИЛЕ́ЦЬ
жиле́ць
◇ Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті] *див.* жиле́ць (1)
ЖИ́ЛКА
жи́лка
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
жи́лкою
◇ Ко́жною жи́лкою *див.* жи́лка (2)
ЖИ́ЛОЧКА
жи́лочка
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
жи́лочки
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
ЖИР[1]
жир
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти
◇ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати
△ Ри́б'ячий жир *див.* жир[1] (1)
жи́ром
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]
◇ Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м, *рідше* са́лом) *див.* оброста́ти
жи́ру
◇ Біси́тися з жи́ру *див.* біси́тися (1)
◇ Дурі́ти з жи́ру *див.* дурі́ти (1)
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]
◇ З жи́ру *див.* жир[1] (2)
◇ Позбу́ти жи́ру *див.* позбу́ти
ЖИ́РНИЙ
жи́рний
△ Жи́рний шрифт *див.* шрифт
жи́рні
△ Жи́рні кисло́ти *див.* кислота́
ЖИРО́К
жирко́м
◇ Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м, *рідше* са́лом) *див.* оброста́ти
ЖИТЕ́ЙСЬКИЙ
жите́йське
◇ Жите́йське мо́ре *див.* мо́ре
ЖИТЕ́ЦЬ
жите́ць
◇ Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті] *див.* жиле́ць (1)
ЖИ́ТИ
жи́ти
◇ Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти *див.* дава́ти (164)
◇ Жи́ти Бо́жим ду́хом *див.* жи́ти (4)
Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у покої́, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
◇ Жи́ти во́вком (вовка́ми) *див.* жи́ти (5)
Жи́ти з пра́ці рук свої́х *див.* жи́ти (2)
◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)
◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)
Жи́ти по пра́вді (пра́вдою) *див.* жи́ти (3)
◇ Жи́ти свої́м ро́зумом (умо́м) *див.* жи́ти (8)
◇ Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти *див.* жи́ти (9)
◇ Жи́ти чужи́м ро́зумом *див.* жи́ти (10)
◇ Наказа́ти до́вго жи́ти *див.* нака́зувати
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ЖИТЛОВИ́Й
житлова́
Житлова́ пло́ща *див.* пло́ща
житлове́
Житлове́ будівни́цтво *див.* будівни́цтво (1)
житлови́й
Житлови́й маси́в *див.* маси́в
△ Житлови́й фонд *див.* фонд
житлові́
Житлові́ че́ки *див.* чек[1]
ЖИТТЄ́ВИЙ
життє́ва
Життє́ва течія́ <Течія́ життя́> *див.* течія́
Шко́ла життя́ <Життє́ва шко́ла> *див.* шко́ла
життє́вий
Життє́вий (життьови́й) рі́вень <Рі́вень життя́> *див.* рі́вень
Життє́вий (життьови́й) шлях *див.* шлях
Життє́вий цикл *див.* цикл
◇ Увірва́вся / урва́вся життє́вий шлях *див.* шлях
ЖИТТЯ́
житті́
◇ Ні́коли в сві́ті (в житті́) *див.* ні́коли
життя́
Бродя́чий (бродя́жницький) спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб
◇ Вдиха́ти / вдихну́ти [живу́] ду́шу (життя́) *див.* вдиха́ти (1)
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] пам'яті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
◇ Відбира́ти (віднíма́ти) / відібра́ти (відня́ти) життя́ *див.* відбира́ти (6)
◇ Відда́ти / віддава́ти життя́ *див.* віддава́ти (35)
◇ Відрива́тися / відірва́тися від життя́ (від землі́) *див.* відрива́тися[1] (1)
Віне́ць життя́ *див.* віне́ць (1)
Ві́чне життя́ *див.* життя́ (1)
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) ві́ку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
◇ Волочи́ти життя́ (вік, дні [за дня́ми]) *див.* волочи́ти (1)
◇ Вступа́ти (вхо́дити) / вступи́ти (ввійти́) в життя́ *див.* вступа́ти[1] (9)
◇ Дава́ти / да́ти життя́ *див.* дава́ти (69)
◇ Дарува́ти життя́ *див.* дарува́ти (1)
Де́рево життя́ *див.* де́рево (1)
◇ Ди́хати (жи́ти, життя́) не дава́ти *див.* дава́ти (164)
Життє́ва течія́ <Течія́ життя́> *див.* течія́
Життє́вий (життьови́й) рі́вень <Рі́вень життя́> *див.* рі́вень
◇ Життя́ бере́ / взяло́ своє́ *див.* життя́ (4)
◇ Життя́ не ста́ло *див.* става́ти
◇ Життя́ обрива́ється *див.* життя́ (5)
◇ Життя́ поверну́лося го́стрим бо́ком *див.* життя́ (6)
Закінчи́ти життя́ (вік) *див.* закі́нчувати
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.) див.* занапаща́ти
Запрова́джувати / запрова́дити в життя́ (у виробни́цтво, у пра́ктику) *див.* запрова́джувати
◇ Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю) *див.* зв'я́зувати
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти вік (життя́) *див.* кінча́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти [життя́] на ши́бениці *див.* кінча́ти
Кни́га життя́ *див.* кни́га
◇ На схи́лі (на схи́лку, на поко́ті) ві́ку (літ, життя́ *і т. ін.) див.* схил
◇ Не життя́ *див.* життя́ (7)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не ста́ло *і т. ін.)* життя́ *див.* нема́
◇ Не ма́ти життя́ *див.* ма́ти[2]
◇ Не на життя́, а на смерть <На життя́ і [на] смерть> *див.* життя́ (8)
Не пошкодува́ти [і] життя́ (голови́) *див.* пошкодува́ти
◇ Обірва́ти життя́ *див.* обрива́ти[1]
Пита́ння життя́ й сме́рті *див.* пита́ння
◇ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.) див.* піти́
◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]
◇ Поверта́ти / поверну́ти до життя́ *див.* поверта́ти[1]

◇ Поверта́тися / поверну́тися до життя́ *див.* поверта́тися[1]
◇ Подарува́ти життя́ *(рідше* життя́м) *див.* подарува́ти
◇ Позбавля́ти / позба́вити життя́ (віку) *див.* позбавля́ти
◇ Позбу́тися життя́ *див.* позбува́тися[1]
◇ По́ки [й] віку (вік, життя́ *і т. ін.) див.* вік (27)
Покли́кати до життя́ *див.* покли́кати
Пра́вда життя́ *див.* пра́вда
◇ Прийти́ / прихо́дити на (у) світ (в життя́) *див.* прихо́дити
◇ Приклика́ти / прикли́кати до життя́ *див.* приклика́ти
◇ Прово́дити / провести́ в життя́ *див.* прово́дити
Прово́дити / провести́ в життя́ ідéю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити
◇ Продава́ти / прода́ти життя́ *див.* продава́ти
◇ Пройти́ / прохо́дити шко́лу [життя́] *див.* прохо́дити
◇ Путі́вка в життя́ *див.* путі́вка
◇ Пха́ти вік (біду́, життя́) *див.* пха́ти
◇ Ріша́тися / ріши́тися життя́ *див.* ріша́тися
◇ Ріши́ти життя́ *див.* ріша́ти
Росли́нне *(заст.* рости́нне) життя́ *див.* життя́ (2)
◇ Скінчи́ти дні (життя́, шлях *і т. ін.) див.* скінча́ти
Спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб
◇ Спра́ва життя́ *див.* спра́ва[1]
◇ Стра́тити життя́ *див.* стра́чувати
Супу́тник життя́ *див.* супу́тник
Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.) див.* творе́ць
Темп життя́ *див.* темп
Триб життя́ *див.* триб[2]
◇ Тягти́ життя́ *див.* тягти́
Урятува́ти життя́ *див.* урято́вувати
Фо́рми (фо́рма) життя́ *див.* фо́рма
◇ Хапа́тися за життя́ *див.* хапа́тися
Ција́нське життя́ *див.* життя́ (3)
Ціно́ю життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя *і т. ін.) див.* ціна́
Шко́ла життя́ <Життє́ва шко́ла> *див.* шко́ла

життя́м

◇ Ва́жити голово́ю (життя́м) *див.* ва́жити (1)
Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м) *див.* же́ртвувати (1)
◇ Заплати́ти *(рідко* приплати́ти) життя́м *див.* заплати́ти
◇ Наклада́ти / накла́сти *(рідко* наложи́ти) життя́м *див.* наклада́ти
◇ Подарува́ти життя́ *(рідше* життя́м) *див.* подарува́ти
◇ Поплати́тися життя́м (голово́ю) *див.* поплати́тися
◇ Проща́тися / розпроща́тися (попроща́тися) з життя́м (з [бі́лим] сві́том) *див.* проща́тися
◇ Розквита́тися з життя́м *див.* розквита́тися
◇ Розлучи́тися зі сві́том (з життя́м) *див.* розлуча́тися

Споку́тувати / споку́тати життя́м *див.* споку́тувати

ЖИТТЬОВИ́Й

життьови́й

Житте́вий (життьови́й) рі́вень <Рі́вень життя́> *див.* рі́вень
Житте́вий (життьови́й) шлях *див.* шлях

ЖІ́НКА

жі́нка

◇ Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка *(рідко* ді́вка)> *див.* жі́нка (1)
Зако́нна дружи́на (жі́нка) *див.* дружи́на (1)

жі́нку

Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* узя́ти

ЖІНО́ЧИЙ

жіно́ча

Жіно́ча ло́гіка *див.* ло́гіка
Жіно́ча полови́на *див.* полови́на
△ Жіно́ча ри́ма *див.* ри́ма
Жіно́ча рука́ *див.* рука́
Жіно́ча стать *див.* стать

жіно́че

Жіно́че пита́ння *див.* пита́ння

жіно́чий

Жіно́чий по́черк *див.* по́черк
△ Жіно́чий рід *див.* рід
Чолові́чий (жіно́чий) хара́ктер *див.* хара́ктер

жіно́чих

◇ Ли́пнути до жіно́чих спідни́ць *див.* ли́пнути[1]

жіно́чі

△ Жіно́чі хворо́би *див.* хворо́ба

ЖМЕ́НЯ

жме́нею

◇ Не жме́нею ка́шу ї́сть *див.* ї́сти

жме́ні

◇ Бра́ти / взя́ти в обі́дві жме́ні *див.* бра́ти (65)
◇ Вхопи́ти в обі́дві жме́ні *див.* ухо́плювати
◇ Держи́ в обі́дві жме́ні *див.* держа́ти (11)
◇ Ма́ти сини́цю в жме́ні *див.* ма́ти[2]
◇ Наставля́й кише́ню (обі́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1]

жме́ню

◇ Бра́ти / взя́ти в жме́ню *див.* бра́ти (59)
◇ Взя́тий в жме́ню *див.* узя́тий

ЖМУ́РКИ[1]

жму́рки

Гра́тися *(рідше* гра́ти, ба́витися *і т. ін.)* в пі́жмурки (у жму́рки) *див.* гра́тися (3)

ЖМУ́РКИ[2]

жму́рки

◇ Ті́льки жму́рки пішли́ *див.* жму́рки[2] (1)

ЖНЕЦЬ

жнець

◇ І швець, і жнець, і на (в) дуду́ грець *див.* швець

ЖНИВА́

жнива́

◇ Гаря́чі жнива́ *див.* жнива́ (1)

ЖО́ВКНУТИ

жо́вкне

◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.)* / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.) див.* жовті́ти (1)

ЖО́ВТИЙ

жо́вта

△ Жо́вта ака́ція *див.* ака́ція (2)
△ Жо́вта ка́ртка *див.* ка́ртка
△ Жо́вта пре́са *див.* пре́са
△ Жо́вта пропа́сниця *див.* пропа́сниця
△ Жо́вта ра́са *див.* ра́са[1]

жо́втий

Жо́втий біле́т *див.* біле́т (2)
Жо́втий дім *див.* дім (4)

ЖОВТІ́ТИ

жовті́є

◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.)* / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.) див.* жовті́ти (1)

ЖОВТО́ЗІЛЛЯ

жовто́зілля

△ Жовто́зілля звича́йне *див.* жовто́зілля (1)
△ Жовто́зілля лучне́ *див.* жовто́зілля (2)

ЖОВТОРО́ТИЙ

жовторо́те

◇ Жовторо́те пташеня́ (пташа́) *див.* пташеня́

ЖОВЧ

жовч

◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] жовч *див.* вилива́ти (2)

ЖОВЧНОКАМ'ЯНИ́Й

жовчнокам'яна́

△ Жовчнокам'яна́ хворо́ба *див.* хворо́ба

ЖОВЧОГІ́ННИЙ

жовчогі́нні

△ Жовчогі́нні за́соби *див.* за́сіб

ЖО́ДЕН

жо́ден

◇ Ніяки́й (жо́ден, *рідше* ні оди́н *і т. ін.)* соба́ка *див.* соба́ка

жо́дним

◇ Не обмо́витися і (ні, жо́дним *і т. ін.)* сло́вом *(рідше* слове́чком) *див.* обмовля́тися

жо́дних

Без [жо́дних (ніяки́х, уся́ких *і т. ін.)*] церемо́ній <Без [жо́дної (ніяко́ї, уся́кої *і т. ін.)*] церемо́нії> *див.* церемо́нія
◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення
Без жо́дного (уся́кого, *рідше* ніяко́го) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* ніяки́х) зуси́ль> *див.* зуси́лля
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, ніяко́го)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, ніяки́х)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [ніяко́го (жо́дного)] су́мніву ([ніяки́х (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
◇ [Нема́] ніяки́х (жо́дних) пробле́м *див.* нема́

жо́дного

◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення

Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля

◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

◇ Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного *і т. ін.*)] поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]

жо́дної

◇ Ані́ (без, ні, й) [жо́дної] крови́нки (крови́ночки) *див.* крови́нка

Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія

◇ [І (ні, жо́дної)] рі́ски (рі́сочки, ма́кової крапли́ни *і т. ін.*) в ро́ті не ма́ти *див.* ма́ти[2]

◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рідко* ду́шки) *див.* душа́ (66)

жо́дною

◇ Жо́дною мі́рою *див.* мі́ра

ЖО́ДНИЙ

жо́дним

◇ Не обмо́витися і (ні, жо́дним *і т. ін.*) сло́вом (*рідше* слове́чком) *див.* обмовля́тися

жо́дних

Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія

◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення

Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля

◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

◇ [Нема́] нія́ких (жо́дних) пробле́м *див.* нема́

жо́дного

◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення

Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля

◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

◇ Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного *і т. ін.*)] поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]

жо́дної

◇ Ані́ (без, ні, й) [жо́дної] крови́нки (крови́ночки) *див.* крови́нка

Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія

◇ [І (ні, жо́дної)] рі́ски (рі́сочки, ма́кової крапли́ни *і т. ін.*) в ро́ті не ма́ти *див.* ма́ти[2]

◇ [Ні] [жо́дної, живо́ї] душі́ (ду́шечки, *рідко* ду́шки) *див.* душа́ (66)

жо́дною

◇ Жо́дною мі́рою *див.* мі́ра

ЖОНА́

жону́

Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* узя́ти

ЖО́РНА

жо́рна

Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати

жо́рно

Корбове́ жо́рно *див.* жо́рна (1)

ЖО́РНО

жо́рна

Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати

жо́рно

Корбове́ жо́рно *див.* жо́рна (1)

ЖОРСТКИ́Й

жорстки́й

△ Жорстки́й (тверди́й) диск *див.* диск (3)

ЖУВА́ЛЬНИЙ

жува́льна

Жува́льна гу́мка *див.* гу́мка (1)

ЖУВА́ТИ

жува́ти

◇ Жува́ти (пережо́вувати) жу́йку *див.* жува́ти (1)

◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] кло́ччя жува́ти *див.* жува́ти (2)

ЖУ́ЖЕЛИЦЯ[2]

жу́желиця

△ Хлі́бна жу́желиця *див.* жу́желиця[2] (1)

ЖУ́ЙКА

жу́йку

◇ Жува́ти (пережо́вувати) жу́йку *див.* жува́ти (1)

ЖУК

жук

◇ Би́тий жук (жак, соба́ка) *див.* жук (3)

△ Гнойови́й жук *див.* жук (1)

△ Колора́дський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)

жука́

◇ Пусти́ти жука́ *див.* пуска́ти

жуки́

◇ Жуки́ в голові́ <Із жуко́м у голові́> *див.* жук (4)

жуко́м

◇ Жуки́ в голові́ <Із жуко́м у голові́> *див.* жук (4)

ЖУПА́Н

жупа́н

◇ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.*) *див.* полата́ти

ЖУРА́

жура́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

журу́

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

ЖУРБА́

журба́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)

журбі́

○ У журбі́ *див.* журба́ (3)

журбу́

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.*) *див.* розважа́ти

ЖУРИ́ТИСЯ

жури́тися

Жури́тися жу́рно *див.* жури́тися (1)

ЖУРНА́Л

журна́л

Вахтови́й (шка́нцевий) журна́л *див.* журна́л (1)

Товсти́й (гру́бий) журна́л *див.* журна́л (2)

У́сний журна́л *див.* журна́л (3)

журна́ли

◇ Пожира́ти кни́ги (книжки́, журна́ли *і т. ін.*) *див.* пожира́ти

журна́лу

На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису *і т. ін.*) *див.* сторі́нка

ЖУ́РНО

жу́рно

Жури́тися жу́рно *див.* жури́тися (1)

ЗАБАГА́НКА

забага́нки

Па́нські при́мхи (жа́рти, забага́нки *і т. ін.*) *див.* при́мха

ЗАБАЖА́ТИ

забажа́є

◇ Куди́ [ті́льки] душа́ забажа́є (захо́че) *див.* душа́ (62)

◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.*) <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)

◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.*) / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.*) *див.* душа́ (78)

ЗАБАЖА́ТИСЯ

забажа́ється

◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.*) <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)

ЗАБИВА́ТИ

забива́є

◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.*) / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти

забива́ти

Забива́ти / заби́ти дух *див.* забива́ти

ЗАБИВА́ТИСЯ

забива́ється

◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.*) / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.*) *див.* дух (9)

ЗАБИ́ТИ
забило
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.)* / забило (спе́рло, захопило, запе́рло *і т. ін.)* [у гру́дях] ди́хання (по́дих, віддих *і т. ін.)* *див.* забивати
заби́ти
Забива́ти / заби́ти дух *див.* забива́ти
ЗАБИ́ТИСЯ
заби́вся
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.)* / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.)* *див.* дух (9)
ЗАБІГА́ТИ
забіга́є
◇ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)
забіга́ти
◇ Забіга́ти [ду́мкою] напере́д *див.* забіга́ти
забіга́ють
◇ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)
ЗАБЛАГОСЛОВИ́ТИСЯ
заблагослови́тися
◇ Благословля́тися *(рідко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)
ЗАБОЛІ́ТИ
заболі́ла
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.)* / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.)* *див.* душа́ (19)
ЗАБОРГО́ВАНІСТЬ
заборго́ваність
△ Дебіто́рська заборго́ваність *див.* заборго́ваність
ЗАБРА́ТИ
забере́
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
забра́в
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
ЗАБРИНІ́ТИ
забринíла
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забринíла, затремті́ла *і т. ін.)* *див.* жи́лка (1)
ЗАБУ́ТИ
забу́ти
◇ Забу́ти [і] доро́гу *див.* забува́ти
І ду́мати забу́ти *див.* забува́ти
◇ Не забу́ти довіку (повік, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.)* *див.* забува́ти
ЗАВДАВА́ТИ
завдава́ти
Завдава́ти / завда́ти жа́лю [се́рцю (се́рденьку)] *див.* завдава́ти
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити
ЗАВДА́ННЯ
завда́ння
Дома́шнє завда́ння *див.* завда́ння
ЗАВДА́ТИ
завда́ти
◇ Да́ти (зада́ти, завда́ти) / дава́ти га́рту *див.* дава́ти (140)
Завдава́ти / завда́ти жа́лю [се́рцю (се́рденьку)] *див.* завдава́ти
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити
ЗАВЕСТИ́
завела́
◇ До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила) *див.* до́ля[1] (2)
ЗАВИРУВА́ТИ
завирува́ла
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.)* / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров
ЗАВМЕ́РТИ
завме́рти
◇ Завмира́ти / завме́рти се́рцем (душе́ю) *див.* завмира́ти
ЗАВМИРА́ТИ
завмира́ти
◇ Завмира́ти / завме́рти се́рцем (душе́ю) *див.* завмира́ти
ЗАВО́ДИТИ[1]
заво́дила
◇ До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила) *див.* до́ля[1] (2)
ЗАВО́ДИТИСЯ
заво́дитися
◇ Займа́тися *(рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рідко* здійня́тися) на світ (на зо́рю, на день *і т. ін.)* *див.* займа́тися[2]
ЗА́ВТРАШНІЙ
за́втрашній
◇ За́втрашній день *див.* день (40)
ЗАВ'ЯЗА́ТИ[1]
зав'яза́ти
◇ Зав'яза́ти доро́гу *див.* зав'я́зувати
ЗАГАНЯ́ТИ[1]
заганя́ти
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1]
◇ Заганя́ти / загна́ти ду́шу в п'я́ти *див.* заганя́ти[1]
ЗАГИЛИ́ТИ
заги́лити
Да́ти (затопи́ти, заги́лити, втелю́щити *і т. ін.)* по поти́лиці *див.* дава́ти (26)
ЗАГЛУШИ́ТИ
заглуши́ти
Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* заглуша́ти
ЗАГЛЯДА́ТИ
загляда́є
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
загляда́ти
◇ Диви́тися (загляда́ти) в зу́би *див.* диви́тися (10)
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
ЗАГЛЯ́НУТИ
загля́нула
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
загля́нути
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
ЗАГНА́ТИ
загна́ти
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1]
◇ Заганя́ти / загна́ти ду́шу в п'я́ти *див.* заганя́ти[1]
ЗАГНУ́ТИ
загну́ти
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
ЗАГОВОРИ́ТИ
заговори́ла
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забринíла, затремті́ла *і т. ін.)* *див.* жи́лка (1)
ЗАГОРНУ́ТИ
загорну́ти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ЗАГОРО́ДЖУВАТИ
загоро́джувати
Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.)* *див.* загоро́джувати
ЗАГОРОДИ́ТИ
загороди́ти
Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.)* *див.* загоро́джувати
ЗАГОРТА́ТИ
загорта́ти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти

ЗАГРА́ТИ
загра́ла
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, загово́ри́ла, забриніла, затремтіла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
ЗАГРЕБТИ́
загребти́
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ЗАГРІБА́ТИ
загріба́ти
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ЗАДАВА́ТИ
задава́ти
◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, всипати *і т. ін.)* хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (111)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру *див.* дава́ти (112)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) ко́поті *див.* дава́ти (113)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) пе́рцю [з ма́ком] *див.* дава́ти (114)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су) *див.* дава́ти (115)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти за́тірки (затьо́ру) *див.* дава́ти (116)
◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви *див.* дава́ти (117)
◇ Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)
ЗАДА́РМА́
зада́рма́
◇ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.)*] хліб (харч) переводи́ти (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
ЗАДА́ТИ
зада́ти
◇ Всі́пати (врі́зати, да́ти, зада́ти) гаря́чих *див.* всипа́ти[1] (1)
◇ Дава́ти / да́ти (всі́пати, зада́ти *і т. ін.)* бо́бу *див.* дава́ти (62)
◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, всі́пати *і т. ін.)* хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.) див.* дава́ти (111)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) жа́ру *див.* дава́ти (112)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) ко́поті *див.* дава́ти (113)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) пе́рцю [з ма́ком] *див.* дава́ти (114)
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су) *див.* дава́ти (115)
◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви *див.* дава́ти (117)
◇ Да́ти (всі́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)
◇ Да́ти (зада́ти, завда́ти) / дава́ти га́рту *див.* дава́ти (140)
ЗАДЕ́РТИ[1]
заде́рти
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
ЗАДЗВЕНІ́ТИ
задзвені́ло
◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
ЗАДЗВОНИ́ТИ
задзвони́ло
◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
задзвони́ти
◇ Задзвони́ти / продзвони́ти по душі́ *див.* задзвони́ти
ЗАДИРА́ТИ[1]
задира́ти
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
ЗА́ДНІЙ
за́дній
◇ Відійти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
◇ Дава́ти / да́ти за́дній хід *див.* дава́ти (70)
за́дня
◇ За́дня ду́мка *див.* ду́мка (23)
ЗАДРИЖА́ТИ
задрижа́ла
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, загово́ри́ла, забриніла, затремтіла *і т. ін.) див.* жи́лка (1)
задрижа́ли
◇ [Аж] жи́жки́ (*рідко* ві́джилки) трясу́ться (тру́ся́ться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремтіли, задрижа́ли *і т. ін.) див.* жи́жки́ (1)
ЗА́ЄЦЬ
за́йці
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайці́в (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
зайці́в
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уполюва́ти) [аж] двох зайці́в (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
за́йця
◇ Дале́ко [, як] ку́цому до за́йця *див.* дале́ко (3)
зайця́ми
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.)* за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
ЗА́ЗДРІСТЬ
за́здрості
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.) див.* пожовті́ти
ЗАЗИРА́ТИ
зазира́є
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
зазира́ти
◇ Диви́тися (зазира́ти) в рот *див.* диви́тися (11)
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
ЗАЗИРНУ́ТИ
зазирну́ла
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
зазирну́ти
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
ЗАЇДА́ТИ
заїда́ти
◇ Живце́м заїда́ти *див.* заїда́ти
ЗАЇ́ЖДЖИЙ
заї́жджий
Заї́жджий (заї́зний, посто́ялий, посто́яльний) двір *див.* двір[1] (2)
ЗАЇ́ЗНИЙ
заї́зний
Заї́жджий (заї́зний, посто́ялий, посто́яльний) двір *див.* двір[1] (2)
ЗАЇ́ХАТИ[1]
заї́деш
◇ Дале́ко не пої́деш (не заї́деш, не зá-їдеш) *див.* пої́хати
ЗАЙМА́ТИСЯ[2]
займа́ється
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.)* / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.) див.* дух (9)
займа́тися
◇ Займа́тися (*рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися (*рідко* здійня́тися) на світ (на зо́рю, на день *і т. ін.) див.* займа́тися[2]
ЗАЙМИ́ТИСЯ[2]
зайня́вся
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.)* / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.) див.* дух (9)

ЗАЙНЯ́ТИСЯ[2]
зайня́вся
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.)* / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.) див.* дух (9)
зайня́тися
◇ Займа́тися *(рідко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися *(рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.) див.* займа́тися[2]
ЗА́ЙНЯТІСТЬ
за́йнятості
Держа́вна слу́жба за́йнятості *див.* слу́жба
ЗАЙТИ́
за́йдеш
◇ Дале́ко не поїдеш (не заї́деш, не за́йдеш) *див.* поїхати
зайти́
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Захо́дити / зайти́ в ду́шу (в се́рце) *див.* захо́дити
◇ Захо́дити / зайти́ (заї́хати) дале́ко *див.* захо́дити
зайшо́в
◇ Дур захо́дить / зайшо́в у го́лову *див.* дур (2)
ЗАКАБЛІ́
закабла́м
◇ Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м] *див.* дава́ти (80)
ЗАКАБЛУ́КИ
закаблу́кам
◇ Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м] *див.* дава́ти (80)
ЗАКА́ЗАНИЙ
зака́зана
◇ Шлях зака́заний <Доро́га зака́зана> *див.* шлях
зака́заний
◇ Шлях зака́заний <Доро́га зака́зана> *див.* шлях
ЗАКАЗА́ТИ
заказа́ти
◇ Заказа́ти доро́гу *див.* зака́зувати
ЗАКИ́НУТИ
заки́нути
◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти
ЗАКИПА́ТИ
закипа́є
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.)* / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров
закипа́ти
◇ Закипа́ти / закипі́ти в душі́ *див.* закипа́ти
ЗАКИПІ́ТИ
закипі́ла
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.)* / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров
закипі́ло
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
закипі́ти
◇ Закипа́ти / закипі́ти в душі́ *див.* закипа́ти
ЗАКІ́НЧИ́ТИ
закінчи́ти
Закінчи́ти життя́ (вік) *див.* закі́нчувати
ЗАКЛИ́КАТИ
закли́кати
◇ Закли́ка́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку) *див.* закли́ка́ти
ЗАКЛИКА́ТИ
заклика́ти
◇ Закли́ка́ти / закли́кати на допомо́гу свою́ во́лю (ви́тримку) *див.* закли́ка́ти
ЗАКЛОПО́ТАНИЙ
заклопо́таний
Заклопо́таний ду́мкою (думка́ми) *див.* заклопо́таний
ЗАКО́Н
зако́н
◇ Зако́н джу́нглів *див.* зако́н
зако́нові
Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.) див.* скоря́тися
ЗАКО́ННИЙ
зако́нна
Зако́нна дружи́на (жі́нка) *див.* дружи́на (1)
ЗАКОПА́ТИ
закопа́ти
◇ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати
ЗАКО́ПУВАТИ
зако́пувати
◇ Закопа́ти / зако́пувати живце́м (живо́го, живи́м *і т. ін.)* у зе́млю *див.* зако́пувати
ЗАКРИ́ТИЙ
закри́та
△ Закри́та еконо́міка *див.* еконо́міка (2)
ЗАКРОПИ́ТИ
закропи́ти
◇ Закропи́ти ду́шу *див.* закропля́ти
ЗАКРУЖЛЯ́ТИ
закружля́ли
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)
ЗАКРУТИ́ТИСЯ[2]
закрути́лися
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
ЗАЛА́ЗИТИ[1]
зала́зити
◇ Зала́зити (де́ртися) вго́ру *див.* зала́зити[1]
◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]
◇ Лі́зти (зала́зити) / залі́зти в [са́му] ду́шу *див.* лі́зти
◇ Лі́зти (зала́зити) з чо́бітьми́ в ду́шу *див.* лі́зти
ЗАЛАТА́ТИ
залата́ти
◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]
ЗАЛА́ТУВАННЯ
зала́тування
◇ Зала́тування діро́к (дір) *див.* зала́тування
ЗАЛА́ТУВАТИ
зала́тувати
◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, діру́) *див.* лата́ти[1]
ЗАЛЕДЕНІ́ТИ
заледені́ла
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.)* / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.)* у жи́лах *див.* кров
ЗАЛЕ́ЖНІСТЬ
зале́жностей
△ Де́рево зале́жностей *див.* де́рево (7)
ЗАЛЕТІ́ТИ
залеті́ти
◇ Перелі́та́ти (залі́та́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін) див.* перелі́та́ти[1]
ЗАЛИША́ТИ
залиша́ти
◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (зали́ши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.)* слід у душі́ *див.* лиша́ти
ЗАЛИША́ТИСЯ
залиша́тися
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́ши́тися *(рідко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися
◇ Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / зали́ши́тися *(рідко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися
ЗАЛИ́ШИ́ТИ
залиши́ти
◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (зали́ши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.)* слід у душі́ *див.* лиша́ти
◇ Не лиши́ти (не зали́ши́ти, не оста́вити *і т. ін.)* живо́го мі́сця *див.* лиша́ти
ЗАЛИ́ШИ́ТИСЯ
залиши́лася
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)

залиши́тися
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / залиши́тися *(рідко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися
◇ Залиша́тися *(рідко* зостава́тися) / залиши́тися *(рідко* зоста́тися) при своїй ду́мці *див.* залиша́тися
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *заст.* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Діста́ти / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися
зали́шиться
◇ [І] ду́ху не зали́шиться (не ли́шиться, не зоста́неться *і т. ін.) див.* залиша́тися
ЗАЛІ́ЗНИЙ
залі́зна
△ Залі́зний вік <Залі́зна доба́> *див.* вік (13)
залі́зний
△ Залі́зний вік <Залі́зна доба́> *див.* вік (13)
залі́зних
◇ Трима́ти (держа́ти) в [міцни́х (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в пово́дах) *див.* трима́ти
ЗАЛІ́ЗТИ
залі́з
◇ Дух у п'я́ти залі́з (ввійшо́в) *див.* дух (12)
залі́зти
◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]
◇ Лі́зти (зала́зити) / залі́зти в [са́му] ду́шу *див.* лі́зти
ЗА́ЛІК
за́лік
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
ЗАЛІПИ́ТИ
заліпи́ти
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ЗАЛІ́ПЛЮВАТИ
залі́плювати
◇ Да́ти (відмі́ряти, відмі́рити, відва́жити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / дава́ти (відмі́рювати, відміря́ти, відва́жувати, залі́плювати *і т. ін.)* ля́паса (ляща́) *див.* дава́ти (129)
ЗАЛІТА́ТИ[1]
заліта́ти
◇ Переліта́ти (заліта́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уяві, в думка́х *і т. ін) див.* переліта́ти[1]
ЗА́ЛОЗА
за́лози
△ Екзокри́нні за́лози *див.* за́лоза
△ Ендокри́нні за́лози *див.* за́лоза
ЗАЛЯ́ПАТИ[2]
заля́пати
Плеска́ти / заплеска́ти *(розм.* ля́пати / заля́пати) в доло́ні *(рідше* рука́ми, в ру́ки) *див.* плеска́ти
ЗАЛЯ́СКАТИ
заля́скати
Ля́скати / заля́скати в доло́ні (доло́нями) *див.* ля́скати
ЗА́МКНЕНИЙ
за́мкнене
△ За́мкнене (за́мкнуте) [електри́чне] ко́ло *див.* за́мкнений
ЗА́МКНУТИЙ
за́мкнуте
△ За́мкнене (за́мкнуте) [електри́чне] ко́ло *див.* за́мкнений
ЗАМО́ВИТИ
замо́вити
◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти
ЗА́МОК
замка́ми
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рідко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
замко́м
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рідко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
замку́
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рідко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
ЗАМОРО́ЖУВАТИ
заморо́жувати
◇ Заморо́жувати / заморо́зити кров [у жи́лах] *див.* заморо́жувати
ЗАМОРО́ЗИТИ
заморо́зити
◇ Заморо́жувати / заморо́зити кров [у жи́лах] *див.* заморо́жувати
ЗА́МУЖЕМ
за́мужем
◇ Бу́ти [і] вдо́ма (до́ма) й за́мужем *див.* бу́ти (63)
ЗАМУТИ́ТИ
замути́ти
◇ Замути́ти се́рце (ду́шу) *див.* замути́ти
ЗАМУТИ́ТИСЯ
замути́лась
◇ Душа́ замути́лась *див.* душа́ (24)
ЗАНАПАСТИ́ТИ
занапасти́ти
◇ Занапаща́ти / занапасти́ти [живу́ (свою́)] ду́шу *див.* занапаща́ти
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.) див.* занапаща́ти
ЗАНАПАЩА́ТИ
занапаща́ти
◇ Занапаща́ти / занапасти́ти [живу́ (свою́)] ду́шу *див.* занапаща́ти
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.) див.* занапаща́ти
ЗАНЕПАДА́ТИ
занепада́є
◇ Дух па́дає (занепада́є) / упа́в (занепа́в) *див.* дух (11)
занепада́ти
◇ Занепада́ти (па́дати) / занепа́сти (упа́сти) ду́хом *див.* занепада́ти
ЗАНЕПА́СТИ
занепа́в
◇ Дух па́дає (занепада́є) / упа́в (занепа́в) *див.* дух (11)
занепа́сти
◇ Занепада́ти (па́дати) / занепа́сти (упа́сти) ду́хом *див.* занепада́ти
ЗАНУ́РИТИСЯ
зану́ритися
◇ Зану́рюватися / зану́ритися в думки́ (ро́здуми) *див.* зану́рюватися
ЗАНУ́РЮВАТИСЯ
зану́рюватися
◇ Зану́рюватися / зану́ритися в думки́ (ро́здуми) *див.* зану́рюватися
ЗАПАДА́ТИ
запада́є
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.)* / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.)* [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
запада́ти
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
ЗАПАЛИ́ТИ[1]
запали́ти
◇ Запа́лювати / запали́ти ду́шу (се́рце) *див.* запа́лювати
ЗАПА́ЛЮВАТИ
запа́лювати
◇ Запа́лювати / запали́ти ду́шу (се́рце) *див.* запа́лювати
ЗАПА́СКА[1]
запа́ски
◇ Трима́тися (держа́тися) за спідни́цю *(заст.* запа́ски) *див.* трима́тися
ЗАПА́СТИ[1]
запа́ла
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.)* / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.)* [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
запа́сти
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
ЗА́ПАХ
за́пах
Прі́лий за́пах (дух) *див.* за́пах
ЗАПА́ХНУТИ
запа́хло
◇ Запа́хло ду́хом *див.* запа́хнути
ЗАПЕКТИ́
запекла́
◇ Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́ *і т. ін.) див.* доса́да (1)

ЗАПЕ́РТИ[1]
запе́рло
◇ [Аж] забиває (спирає, захо́плює, запирає *і т. ін.*) / забило (спе́рло, захопило, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, віддих *і т. ін.*) *див.* забивати

ЗАПИНЯ́ТИ
запиня́ти
Запиня́ти доро́гу *див.* запиня́ти

ЗАПИРА́ТИ[1]
запира́є
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.*) / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, віддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти

ЗАПИ́СКА
запи́ска
Доповідна́ запи́ска (нота́тка) *див.* запи́ска

ЗА́ПИТ
за́пит
△ Депута́тський за́пит *див.* за́пит

ЗАПЛА́КАТИ
запла́кати
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.*) [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати

ЗАПЛАТИ́ТИ
заплати́ти
◇ До́рого (дорого́ю (висо́кою) ціно́ю) заплати́ти *див.* заплати́ти
◇ Заплати́ти (*рідко* приплати́ти) життя́м *див.* заплати́ти

ЗАПЛЕСКА́ТИ[1]
заплеска́ти
Плеска́ти / заплеска́ти (*розм.* ля́пати / заля́пати) в доло́ні (*рідше* рука́ми, в ру́ки) *див.* плеска́ти

ЗАПЛИВА́ТИ[2]
заплива́ти
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]

ЗАПЛИВТИ́[2]
запливти́
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]

ЗАПОТИ́ЛИЧНИК
запоти́личника
◇ Да́ти / дава́ти запоти́личника (поти́личника) *див.* дава́ти (135)

ЗАПРА́ГНУТИ
запра́гне
◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.*) <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)
◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.*) / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.*) *див.* душа́ (78)

ЗАПРОВА́ДЖУВАТИ
запрова́джувати
Запрова́джувати / запрова́дити в життя́ (у виробни́цтво, у пра́ктику) *див.* запрова́джувати

ЗАПРОВА́ДИТИ
запрова́дити
Запрова́джувати / запрова́дити в життя́ (у виробни́цтво, у пра́ктику) *див.* запрова́джувати

ЗАПРОПА́ЛИЙ
запропа́ла
Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рідко* Даре́мний труд> *див.* пра́ця

ЗАПРОПАСТИ́ТИ[2]
запропасти́ти
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.*) *див.* занапаща́ти
◇ Запропасти́ти [свою́] ду́шу *див.* запропаща́ти

ЗАПРОПАЩА́ТИ
запропаща́ти
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.*) *див.* занапаща́ти

ЗАРА́ДИТИ
зара́дити
◇ Помогти́ (допомогти́, зара́дити *і т. ін.*) біді́ (го́рю, ли́ху *і т. ін.*) *див.* помага́ти

ЗАРИДА́ТИ
зарида́ти
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.*) [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати

ЗАРИ́ТИЙ
зари́та
◇ [Ось] де (в чо́му, тут *і т. ін.*) соба́ка зари́тий (*рідше* зари́та) *див.* соба́ка
зари́тий
◇ [Ось] де (в чо́му, тут *і т. ін.*) соба́ка зари́тий (*рідше* зари́та) *див.* соба́ка

ЗАРОБЛЯ́ТИ
заробля́ти
Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.*) за [п'я́тий (дев'я́тий *і т. ін.*)] сніп *див.* заробля́ти

ЗАРОДКО́ВИЙ
зародко́вий
△ Зародко́вий диск *див.* диск (1)

ЗАРОСТИ́
зарosла́
◇ Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю *і т. ін.*) поросла́ (заросла́) *див.* доро́га (7)

ЗАРУБІ́ЖЖЯ
зарубі́жжя
Дале́ке зарубі́жжя *див.* зарубі́жжя

ЗАРЯ́Д[1]
заря́д
△ Електри́чний заря́д *див.* заря́д[1]

ЗАСВА́ТАНИЙ
засва́тана
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ді́вка на вида́нні (засва́тана ді́вка) *див.* ді́вка (2)

ЗАСИ́ДІТИСЯ
заси́дітися
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в ді́вка́х (ді́вкою, в пере́старках *і т. ін.*) *див.* си́віти

ЗА́СІБ
за́соби
△ Жовчогі́нні за́соби *див.* за́сіб

ЗАСЛО́НА
засло́на
△ Димова́ засло́на *див.* засло́на

ЗАСНУ́ТИ
засну́ти
◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

ЗАСТИГА́ТИ[1]
застига́є
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.*) / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.*) у жи́лах *див.* кров

ЗАСТИ́ГНУТИ
засти́гла
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.*) / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.*) у жи́лах *див.* кров

ЗАСТИ́ГТИ[1]
засти́гла
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.*) / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.*) у жи́лах *див.* кров

ЗАСТРИБА́ТИ
застриба́ли
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)

ЗАТАЇ́ТИ
затаї́ти
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ЗАТАМО́ВУВАТИ
затамо́вувати
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ЗАТАМУВА́ТИ
затамува́ти
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ЗАТАНЦЮВА́ТИ
затанцюва́ти
◇ Танцюва́ти (*рідше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти

ЗАТА́ЮВАТИ
зата́ювати
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ЗАТИКА́ТИ[1]
затика́ти
◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* затика́ти[1]

ЗАТИНА́ТИСЯ
затина́ється
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.*) / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.*) *див.* дух (9)
ЗАТИ́СНУТИ
зати́снуло
Зати́снуло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти
ЗА́ТІРКА
за́тірки
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти за́тірки (затьо́ру) *див.* дава́ти (116)
ЗАТКНУ́ТИ
заткну́ти
◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* зати́кати[1]
ЗАТНУ́ТИ
затну́ло
Зати́снуло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти
ЗАТНУ́ТИСЯ
затну́вся
◇ Дух займа́ється (забива́ється, затина́ється *і т. ін.*) / зайня́вся (заби́вся, затну́вся *і т. ін.*) *див.* дух (9)
ЗАТОПИ́ТИ[3]
затопи́ти
Да́ти (затопи́ти, загили́ти, втелю́щити *і т. ін.*) по поти́лиці *див.* дава́ти (26)
ЗАТРЕМТІ́ТИ
затремті́ла
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (грає, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.*) / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забриніла, затремтіла *і т. ін.*) *див.* жи́лка (1)
затремті́ли
◇ [Аж] жи́жки́ (*рідко* віджилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.*) / затрясли́ся (затруси́лися, затремтіли, задрижа́ли *і т. ін.*) *див.* жи́жки́ (1)
ЗАТРИ́МАТИ
затри́мати
Затри́мувати / затри́мати ди́хання *див.* затри́мувати
ЗАТРИ́МУВАТИ
затри́мувати
Затри́мувати / затри́мати ди́хання *див.* затри́мувати
ЗАТРУСИ́ТИСЯ
затруси́лися
◇ [Аж] жи́жки́ (*рідко* віджилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.*) / затрясли́ся (затруси́лися, затремтіли, задрижа́ли *і т. ін.*) *див.* жи́жки́ (1)
ЗАТРЯСТИ́СЯ
затрясли́ся
◇ [Аж] жи́жки́ (*рідко* віджилки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.*) / затрясли́ся (затруси́лися, затремтіли, задрижа́ли *і т. ін.*) *див.* жи́жки́ (1)
ЗАТУЛИ́ТИ
затули́ти
◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* зати́кати[1]
ЗАТУЛЯ́ТИ
затуля́ти
◇ Затика́ти (затуля́ти) / заткну́ти (затули́ти) дірки́ (ді́рку) *див.* зати́кати[1]
ЗАТЯ́ТИ
затя́ло
Зати́снуло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти
ЗАТЬО́Р
затьо́ру
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти за́тірки (затьо́ру) *див.* дава́ти (116)
ЗАХО́ДИТИ
захо́дити
○ Захо́дити в жа́рти *див.* захо́дити
◇ Захо́дити / зайти́ в ду́шу (в се́рце) *див.* захо́дити
◇ Захо́дити / зайти́ (заї́хати) дале́ко *див.* захо́дити
захо́дить
◇ Дур захо́дить / зайшо́в у го́лову *див.* дур (2)
ЗАХОДИ́ТИ
заходи́ли
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові] *див.* ду́мка (17)
ЗАХОЛО́НУТИ
захоло́ла
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Кров холо́не (крижаніє, застигає *і т. ін.*) / захоло́ла (засти́гла, заледеніла *і т. ін.*) у жи́лах *див.* кров
захоло́ло
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
захоло́нула
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
захоло́нуло
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
ЗАХОЛО́ТИ
захоло́ла
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Кров холо́не (крижаніє, застигає *і т. ін.*) / захоло́ла (засти́гла, заледеніла *і т. ін.*) у жи́лах *див.* кров
захоло́ло
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
ЗАХОПИ́ТИ
захопи́ло
◇ [Аж] забиває (спирає, захо́плює, запирає *і т. ін.*) / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти
[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захо́плювати
захо́пиш
◇ У дві при́горщі не захо́пиш *див.* захо́плювати
ЗАХО́ПЛЮВАТИ
захо́плює
◇ [Аж] забиває (спирає, захо́плює, запирає *і т. ін.*) / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.*) [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.*) *див.* забива́ти
[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захо́плювати
ЗАХОТІ́ТИ
захо́че
◇ Куди́ [тільки] душа́ забажає (захо́че) *див.* душа́ (62)
◇ Скільки душа́ забажає (запра́гне, захо́че *і т. ін.*) <Скільки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)
◇ Чого́ [тільки] душа́ бажає (хо́че, пра́гне *і т. ін.*) / забажає (захо́че, запра́гне *і т. ін.*) *див.* душа́ (78)
ЗАЧАЇ́ТИ
зачаї́ти
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти
ЗАЧЕПИ́ТИ[1]
зачепи́ти
◇ Зачіпа́ти / зачепи́ти за живе́ *див.* зачіпа́ти
◇ Зачіпа́ти / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачіпа́ти
◇ Зачіпа́ти (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачіпа́ти
ЗАЧЕ́ПЛЕНИЙ[1]
заче́плений
◇ Заче́плений за живе́ *див.* заче́плений[1]
ЗАЧИ́НЕНИЙ
зачи́неними
За зачи́неними двери́ма <При зачи́нених две́рях> *див.* две́рі (2)
зачи́нених
За зачи́неними двери́ма <При зачи́нених две́рях> *див.* две́рі (2)
ЗАЧИНИ́ТИ
зачини́ти
◇ Зачиня́ти / зачини́ти две́рі <Две́рі зачи́нені> *див.* зачиня́ти
ЗАЧИНЯ́ТИ
зачиня́ти
◇ Зачиня́ти / зачини́ти две́рі <Две́рі зачи́нені> *див.* зачиня́ти
ЗАЧИНЯ́ТИСЯ
зачиня́ються
◇ Две́рі не зачиня́ються *див.* две́рі (4)

ЗАЧІПА́ТИ
зачіпа́ти
◇ Зачіпа́ти / зачепи́ти за живе́ *див.* зачіпа́ти
◇ Зачіпа́ти / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачіпа́ти
◇ Зачіпа́ти (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачіпа́ти
ЗАШКРЕБТИ́
зашкребло́
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́
ЗАШКРЯ́БАТИ
зашкря́бало
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́
ЗА́ШМОРГ
за́шморгом
◇ Диви́тися за́шморгом *див.* диви́тися (13)
за́шморзі
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ЗАШУМІ́ТИ
зашумі́ло
◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.*) / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.*) у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
ЗАЩЕМІ́ТИ
защемі́ла
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.*) / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.*) *див.* душа́ (19)
ЗА́ЩІПКА
за́щіпці
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ЗАЯ́ТРИ́ТИСЯ
зая́три́лася
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.*) / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.*) *див.* душа́ (19)
ЗА́ЯЧИЙ
за́яча
◇ За́яча душа́ *див.* душа́ (54)
за́ячий
◇ На за́ячий (гороб'я́чий, жа́б'ячий *і т. ін.*) скік *див.* скік[1]
ЗБА́ВИТИ
зба́вити
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) віку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
ЗБАВЛЯ́ТИ
збавля́ти
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) віку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
◇ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити

ЗБАГНУ́ТИ
збагну́ти
Не збагну́ти (не охопи́ти) ду́мкою *див.* збагну́ти
ЗБЕРЕГТИ́
зберегти́
Зберіга́ти / зберегти́ в се́рці (в душі́) *див.* зберіга́ти
ЗБЕРЕГТИ́СЯ
зберегти́ся
Ди́вом ви́жити (зберегти́ся, уціліти *і т. ін.*) *див.* вижива́ти (1)
ЗБЕРІГА́ТИ
зберіга́ти
Зберіга́ти / зберегти́ в се́рці (в душі́) *див.* зберіга́ти
ЗБИВА́ТИ
збива́ти
◇ Збива́ти / зби́ти з шля́ху́ (з доро́ги, з ку́рсу *і т. ін.*) *див.* збива́ти
ЗБИВА́ТИСЯ
збива́тися
◇ Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шля́ху́ *і т. ін.*) *див.* збива́тися
ЗБИРА́ТИ
збира́ти
Збира́ти (виряджа́ти) / зібра́ти (ви́рядити) в путь (в доро́гу) *див.* збира́ти
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.*) думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.*) <*діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
ЗБИРА́ТИСЯ
збира́тися
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.*) думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
Збира́тися / зібра́тися в доро́гу *див.* збира́тися
ЗБИ́ТИ
зби́ти
◇ Збива́ти / зби́ти з шля́ху́ (з доро́ги, з ку́рсу *і т. ін.*) *див.* збива́ти
ЗБИ́ТИСЯ
зби́тися
◇ Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шля́ху́ *і т. ін.*) *див.* збива́тися
ЗБІ́ГТИ
збі́гло
◇ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти
збі́гти
◇ Як [дурно́му] з гори́ бі́гти / побі́гти (збі́гти) *див.* бі́гти (1)
ЗБО́КУ
збо́ку
Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) збо́ку *див.* диви́тися (2)
◇ Моє́ (ва́ше, його́ *і т. ін.*) ді́ло сторона́ (*рідко* збо́ку) *див.* ді́ло (21)
ЗБРЕСТИ́
збрести́
◇ Збрести́ в го́лову (на ду́мку) *див.* збрести́

ЗВАЛИ́ТИ
звали́ти
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хворо́ї (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти
ЗВАЛИ́ТИСЯ
звали́вся
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь
ЗВА́ЛЮВАТИ
зва́лювати
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Вали́ти (зва́лювати, переклада́ти) / звали́ти (перекла́сти) з хворо́ї (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ЗВА́РЮВАННЯ
зва́рювання
Електро́нно-промене́ве зва́рювання *див.* зва́рювання
ЗВЕ́РНЕННЯ
зве́рнення
△ Депута́тське зве́рнення *див.* зве́рнення
ЗВЕРНУ́ТИ
зверну́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
зверну́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти з доро́ги (з шля́ху́) *див.* зверта́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
ЗВЕРТА́ТИ
зверта́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти з доро́ги (з шля́ху́) *див.* зверта́ти
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
ЗВЕ́РХНЬО
зве́рхньо
◇ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
ЗВЕ́РХУ[1]
зве́рху
◇ Зве́рху (згори́) дони́зу *див.* зве́рху[1]
ЗВЕСЕЛИ́ТИ
звесели́ти
◇ Звеселя́ти / звесели́ти се́рце (ду́шу) *див.* звеселя́ти
звесели́ти
◇ Звеселя́ти / звесели́ти се́рце (ду́шу) *див.* звеселя́ти
ЗВЕСЕЛЯ́ТИ
звеселя́ти
◇ Звеселя́ти / звесели́ти се́рце (ду́шу) *див.* звеселя́ти

ЗВЕСТИ́
звести́
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.*) думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
◇ Зво́дити / звести́ доку́пи слова́ *див.* зво́дити
◇ Зво́дити / звести́ дух *див.* зво́дити
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити

ЗВЕСТИ́СЯ
звести́ся
◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.*) / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.*) [на] ди́бки (*рідко* [на] дибі́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ЗВИ́СОКА
зви́сока
◇ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)

ЗВИХНУ́ТИ
звихне́
◇ [І] ді́дько но́гу злама́є (звихне́) *див.* ді́дько (4)

ЗВИ́ЧАЙ
зви́чаїв
Держа́ти зви́чаїв *див.* держа́ти (2)

ЗВИЧА́Й
зви́чаїв
Держа́ти зви́чаїв *див.* держа́ти (2)

ЗВИЧА́ЙНИЙ
звича́йне
△ Жовто́зілля звича́йне *див.* жовто́зілля (1)
звича́йний
△ Звича́йний (про́сти́й) дріб *див.* дріб (2)

ЗВІ́ДКИ
зві́дки
◇ Зві́дки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [віє (дме)] *див.* ві́тер (12)

ЗВІДКІЛЯ́
звідкіля́
◇ Зві́дки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [віє (дме)] *див.* ві́тер (12)

ЗВІДКІ́ЛЬ
звідкі́ль
◇ Зві́дки (звідкі́ль, звідкіля́, відкі́ль, відкіля́) ві́тер [віє (дме)] *див.* ві́тер (12)

ЗВІ́ДТИ
зві́дти
◇ [Там (туди́, зві́дти *і т. ін.*)] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить> *див.* пра́вити[3]

ЗВІ́РИТИ[1]
зві́рити
Звіря́ти (довіря́ти) / зві́рити (дові́рити) таємни́цю *див.* звіря́ти[1]
◇ Звіря́ти (повіря́ти) / зві́рити ду́шу (се́рце) *див.* звіря́ти[1]

ЗВІРЯ́ТИ[1]
звіря́ти
Звіря́ти (довіря́ти) / зві́рити (дові́рити) таємни́цю *див.* звіря́ти[1]
◇ Звіря́ти (повіря́ти) / зві́рити ду́шу (се́рце) *див.* звіря́ти[1]

ЗВІ́СТКА
зві́стку
◇ Подава́ти (дава́ти *і т. ін.*) / пода́ти (да́ти *і т. ін.*) зві́стку *див.* подава́ти[1]

ЗВІТ
звіт
◇ Дава́ти / да́ти собі́ звіт *див.* дава́ти (98)

ЗВО́ДИТИ
зво́дити
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.*) думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти
◇ Зво́дити / звести́ доку́пи слова́ *див.* зво́дити
◇ Зво́дити / звести́ дух *див.* зво́дити
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити

ЗВО́ДИТИСЯ
зво́дитися
◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.*) / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.*) [на] ди́бки (*рідко* [на] дибі́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ЗВОРО́Т
зворо́т
△ Дієприкметнико́вий зворо́т *див.* зворо́т
△ Дієприслівнико́вий зворо́т *див.* зворо́т

ЗВОРО́ТНИЙ
зворо́тна
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
зворо́тний
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.*) бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.*) сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)

ЗВОРУШИ́ТИ[2]
зворуши́ти
◇ Зворушувати / зворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* зворушувати

ЗВОРУ́ШУВАТИ
зворушувати
◇ Зворушувати / зворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* зворушувати

ЗВУК
звук
△ Живи́й звук *див.* звук

ЗВ'ЯЗА́ТИ
зв'яза́ти
◇ Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю) *див.* зв'я́зувати
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати

ЗВ'Я́ЗУВАТИ
зв'я́зувати
◇ Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю) *див.* зв'я́зувати

ЗГАДА́ТИ
згада́ла
◇ Згада́ла ба́ба ді́вера *див.* ба́ба[1] (8)
згада́ти
Зга́дувати / згада́ти (*рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати

ЗГА́ДУВАТИ
зга́дувати
Зга́дувати / згада́ти (*рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати

ЗГАНЯ́ТИ
зганя́ти
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти зліс́ть (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (ваѓу) *див.* зганя́ти

ЗГИНА́ТИ
згина́ти
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)

ЗГИНА́ТИСЯ
згина́тися
◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погибе́лі) *див.* гну́тися (2)

ЗГІ́ННИЙ
згі́нні
Згі́нні дні *див.* день (9)

ЗГЛЯ́ДІТИ
згля́неш
◇ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.*) *див.* ки́дати

ЗГО́ДА
зго́ду
○ Дава́ти / да́ти зго́ду *див.* дава́ти (40)

ЗГО́НИТИ
зго́нити
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти зліс́ть (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (ваѓу) *див.* зганя́ти

ЗГОРІ́
згори́
◇ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
◇ Зве́рху (згори́) доні́зу *див.* зве́рху[1]

ЗГОРЯ́ННЯ
згоря́ння
△ Двигу́н вну́трішнього згоря́ння *див.* двигу́н (3)

ЗГУ́БА
згу́би
◇ Дово́дити / довести́ до згу́би *див.* дово́дити (6)

ЗДАВА́ТИСЯ[1]
здава́тися
◇ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1]

ЗДА́ЧА
зда́чі
◇ Дава́ти (*рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рідше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)

ЗДЕ́РЖАТИ
зде́ржати
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (додержувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти

ЗДЕ́РТИ
здере́
◇ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти

ЗДІЙМÁТИ

здіймáти

◇ Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душí) *див.* здіймáти

Здіймáти (*рідко* знімáти, знóсити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.*) *див.* здіймáти

ЗДІЙМÁТИСЯ

здіймáтися

◇ Займáтися (*рідко* завóдитися, здіймáтися) / зайня́тися (*рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.*) *див.* займáтися[2]

◇ Піднóситися (здіймáтися) / піднести́ся (здійня́тися) дýхом *див.* піднóситися

ЗДІЙНЯ́ТИ

здійня́ти

◇ Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душí) *див.* здіймáти

Здіймáти (*рідко* знімáти, знóсити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.*) *див.* здіймáти

ЗДІЙНЯ́ТИСЯ

здійня́тися

◇ Займáтися (*рідко* завóдитися, здіймáтися) / зайня́тися (*рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.*) *див.* займáтися[2]

◇ Піднóситися (здіймáтися) / піднести́ся (здійня́тися) дýхом *див.* піднóситися

ЗДОБУВÁТИ

здобувáти

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) крóв'ю [та кісткáми] *див.* добувáти (3)

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) [собí] лáврів (лáври) *див.* добувáти (4)

Здобувáти / здобýти диплóм *див.* здобувáти

ЗДОБУ́ТИ

здобýти

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) крóв'ю [та кісткáми] *див.* добувáти (3)

◇ Добувáти (здобувáти) / добýти (здобýти) [собí] лáврів (лáври) *див.* добувáти (4)

Здобувáти / здобýти диплóм *див.* здобувáти

◇ Здобýти (набýти, дістáти) громадя́нство (прáво громадя́нства) *див.* здобувáти

ЗДÓГАД

здóгадах

◇ Губи́тися (*рідше* плýтатися, метáтися *і т. ін.*) в здóгáдках (у дóгáдках, у здóгадах *і т. ін.*) *див.* губи́тися (1)

ЗДÓГÁДКА

здóгáдках

◇ Губи́тися (*рідше* плýтатися, метáтися *і т. ін.*) в здóгáдках (у дóгáдках, у здóгадах *і т. ін.*) *див.* губи́тися (1)

ЗДÓЛУ

здóлу

◇ Зни́зу (здóлу) догори́ (довéрху) *див.* зни́зу

ЗДОРÓВ

здорóв

Живи́й і здорóвий <[І] жив і здорóв> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)

ЗДОРÓВИЙ

здорóвий

Живи́й і здорóвий <[І] жив і здорóв> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)

здорóву

◇ Вали́ти (звáлювати, перекладáти) / звали́ти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) головú на здорóву *див.* вали́ти[1] (4)

ЗДОРÓВ'Я

здорóв'я

◇ Дай Бóже здорóв'я *див.* давáти (123)

◇ Дóброго здорóв'я (здорóв'ячка) *див.* здорóв'я

ЗДОРÓВ'ЯЧКО

здорóв'ячка

◇ Дóброго здорóв'я (здорóв'ячка) *див.* здорóв'я

ЗÉЛЕН

зелéне

△ Зелéне дóбриво *див.* дóбриво (2)

зелéну

◇ Давáти / дáти зелéну вýлицю *див.* давáти (71)

ЗЕЛÉНИЙ

зелéне

△ Зелéне дóбриво *див.* дóбриво (2)

зелéну

◇ Давáти / дáти зелéну вýлицю *див.* давáти (71)

ЗЕМЛЯ́

землéю

◇ Дістáти (добýти, ви́дерти *і т. ін.*) / діставáти (добувáти, видирáти *і т. ін.*) з-під землí (*рідше* під землéю) *див.* діставáти (9)

землí

◇ Відривáтися / відірвáтися від життя́ (від землí) *див.* відривáтися[1] (1)

◇ Дістáти (добýти, ви́дерти *і т. ін.*) / діставáти (добувáти, видирáти *і т. ін.*) з-під землí (*рідше* під землéю) *див.* діставáти (9)

◇ Землí (дорóги) не доторкáтися (не дотóркуватися, *діал.* не дотикáти) *див.* доторкáтися (1)

зéмлю

◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.*) лягáти (лíзти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (піти́, полíзти *і т. ін.*) *див.* лягáти

◇ Закопáти / закóпувати живцéм (живóго, живи́м *і т. ін.*) у зéмлю *див.* закóпувати

◇ Опусти́ти (спусти́ти, потýпити, постáвити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опускáти (спускáти, стáвити, встромля́ти, вривáти *і т. ін.*) óчі (пóгляд, зір *і т. ін.*) [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти

◇ Хоч бери́ та лізь живцéм у зéмлю *див.* брáти (144)

◇ Хоч живи́м (живцéм, живóму) у зéмлю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* кладúсь) *див.* лíзти

земля́

[Аж] земля́ (кóрчмá) дуднíла *див.* земля́

ЗЕМЛЯНИ́Й

земляне́

Дорóжне (земляне́) полотнó *див.* полотнó

ЗЕМНИ́Й

земни́й

Дозéмний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклін (поклін) *див.* уклін

ЗÉРНÓ

зéрнó

Дéрти (дрáти) крупý (прóсо, зéрнó *і т. ін.*) *див.* дéрти (2)

ЗИМÁ

зими́

◇ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

зимóю

◇ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

ЗИМÓЮ

зими́

◇ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

зимóю

◇ Снíгу зимóю (посéрéд зими́, взи́мку) не дістáнеш *див.* діставáти (15)

ЗИМУВÁТИ

зимýють

◇ Знáти (*рідше* почýти) де рáки зимýють *див.* знáти

◇ Показáти, де рáки зимýють *див.* покáзувати

ЗИ́РКАТИ

зи́ркати

Диви́тися (зи́ркати, позирáти *і т. ін.*) збóку *див.* диви́тися (2)

◇ Диви́тися (зи́ркати, позирáти *і т. ін.*) спідлóба *див.* диви́тися (14)

ЗИ́РКНУТИ

зи́ркнув

◇ Глянув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.*) нáче (ненáче *і т. ін.*) п'ятакá дав (подарувáв, ки́нув *і т. ін.*) *див.* глянути (1)

ЗІБРÁТИ

зібрáти

Збирáти (виряджáти) / зібрáти (ви́рядити) в путь (в дорóгу) *див.* збирáти

◇ Збирáти (зводити) / зібрáти (звести́, позбирáти *і т. ін.*) думки́ докýпи <Збирáтися / зібрáтися з думкáми> *див.* збирáти

Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.*) <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти

◇ Не зібрáти докýпи *див.* збирáти

ЗІБРÁТИСЯ

зібрáтися

◇ Збирáти (звóдити) / зібрáти (звести́, позбирáти *і т. ін.*) думки́ докýпи <Збирáтися / зібрáтися з думкáми> *див.* збирáти

Збирáтися / зібрáтися в дорóгу *див.* збирáтися

ЗІВО́К
зівака́
◇ Дава́ти / да́ти зівка́ (*рідше* зівака́) *див.* дава́ти (72)
зівка́
◇ Дава́ти / да́ти зівка́ (*рідше* зівака́) *див.* дава́ти (72)
ЗІГНА́ТИ
зігна́ти
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти
ЗІГНУ́ТИ
зігну́ти
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
ЗІГНУ́ТИСЯ
зігну́тися
◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погибе́лі) *див.* гну́тися (2)
ЗІГРА́ТИ
зігра́ти
◇ Гра́ти / зігра́ти ду́рня (ду́рника) *див.* гра́ти (17)
ЗІГРІ́ТИ
зігрі́ти
◇ Зігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* зігріва́ти
ЗІДРА́ТИ
здере́
◇ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти
ЗІЙТИ́[1]
зійти́
◇ Зійти́ з рі́вної (прямо́ї) доро́ги *див.* схо́дити
Схо́дити / зійти́ на же́бри *див.* схо́дити
ЗІЙТИ́СЯ
зійшли́ся
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)
ЗІР
зір
◇ Куди́ (*рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
зо́ру
◇ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
ЗІ́РКА
зірки́
◇ Діđược: Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)
△ Еру́пти́вні зірки́ *див.* зі́рка
ЗІТХА́ННЯ
зітха́ння
Зати́снуло (затну́ло, затя́ло *і т. ін.*) дух (ди́хання, *рідко* зітха́ння) *див.* затиска́ти

З'Ї́СТИ
з'ї́ла
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)
з'ї́сти
◇ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)
◇ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.*) облизня́ *див.* дістава́ти (11)
◇ Ду́лю з'ї́сти *див.* з'їда́ти
◇ Ду́теля з'ї́сти *див.* з'їда́ти
◇ Ї́сти / з'ї́сти живце́м *див.* ї́сти
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти
ЗЛА́ГОДА
зла́годі
Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у поко́ї, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
ЗЛАМ
зла́мі
На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.*) *див.* злам
ЗЛА́МАНИЙ
зла́маного
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного (*рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю (*рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
зла́маної
◇ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
ЗЛАМА́ТИ
злама́є
◇ [І] ді́дько но́гу злама́є (звихне́) *див.* ді́дько (4)
ЗЛИЙ
зла
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.*) до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
злий
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
злим
◇ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
ЗЛИ́ТИ[2]
зли́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) холо́дною водо́ю (*рідко* холо́дним ду́шем) облда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти
ЗЛІСТЬ
злість
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти
зло́сті
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.*) *див.* пожовті́ти
ЗЛО[1]
зла
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
зло
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злість (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.*) *див.* зганя́ти

ЗЛО́БА́
зло́бу
◇ На зло́бу дня *див.* зло́ба́
ЗЛОВИ́ТИ
злови́ти
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.*) / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.*) сторчака́ (*рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◇ Лови́ти / злови́ти (*рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.*) себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ЗЛОЖИ́ТИ
зложи́ти
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.*) / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.*) прися́гу *див.* дава́ти (18)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
ЗМІ́ШАНИЙ[1]
змі́шана
△ Змі́шана еконо́міка *див.* еконо́міка (3)
ЗМІЯ́
змі́єю
◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]
ЗМО́РЮВАТИ
змо́рює
◇ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
ЗНАЙТИ́
знайти́
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
знайти́
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
знайшо́в
◇ Знайшо́в ду́рня *див.* знахо́дити
ЗНАК
знак
◇ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)
△ Діакрити́чний знак *див.* знак
знаку́
◇ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
ЗНАННЯ́
знання́
Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)
знання́ми
Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)
ЗНА́ТИ
зна
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)

◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт

зна́є

◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)

◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.)* [його́ (тебе́, їх *і т. ін.)*] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт

знай

◇ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти

зна́йте

◇ Знай (зна́йте) мою́ до́брість *див.* зна́ти

зна́ти

◇ Дава́ти / да́ти зна́ти *див.* дава́ти (73)

◇ Дава́ти / да́ти себе́ зна́ти (взнаки́) *див.* дава́ти (95)

◇ Да́ти нога́м зна́ти *див.* дава́ти (150)

◇ Зна́ти (*рі́дше* почу́ти), де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти

◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти

◇ Не зна́ти, де ста́ти [де сі́сти] *див.* зна́ти

◇ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти

◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти

Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́кою (супоко́ю) *див.* зна́ти

ЗНАХО́ДИТИ

знахо́дити

◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити

ЗНЕСТИ́

знести́

Здійма́ти (*рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.)* *див.* здійма́ти

ЗНИ́ЗУ

зни́зу

◇ Зни́зу (здо́лу) догори́ (дове́рху) *див.* зни́зу

ЗНІМА́ТИ

зніма́ти

◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)

Здійма́ти (*рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.)* *див.* здійма́ти

ЗНІМА́ТИСЯ

зніма́тися

△ Зніма́тися / зня́тися з дре́йфу *див.* зніма́тися

ЗНО́СИТИ

зно́сити

Здійма́ти (*рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.)* *див.* здійма́ти

ЗНЯ́ТИ

зняв

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]

зня́ти

◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)

◇ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти

Здійма́ти (*рі́дко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рі́дко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.)* *див.* здійма́ти

Зня́ти з ефі́ру *див.* зніма́ти

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти

ЗНЯ́ТИСЯ

зня́тися

△ Зніма́тися / зня́тися з дре́йфу *див.* зніма́тися

ЗОБ

зоб

△ Ендемі́чний зоб *див.* зоб

ЗОГНА́ТИ

зогна́ти

◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти (зогна́ти) жир (вагу́) *див.* зганя́ти

ЗОЛОТИ́Й

золота́

Золота́ доба́ *див.* доба́ (1)

◇ Золота́ жи́ла *див.* жи́ла[1] (2)

◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)

золоте́

◇ Золоте́ дно *див.* дно (4)

◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)

золоти́й

◇ Золоти́й дощ *див.* дощ (3)

ЗО́НА

зо́на

△ Винятко́ва економі́чна зо́на *див.* зо́на

△ Ві́льна економі́чна зо́на *див.* зо́на

ЗОРЯ́

зо́рі

◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)

зорю́

◇ Займа́тися (*рі́дко* заво́дитися, здійма́тися) / зайня́тися (*рі́дко* здійня́тися) на сві́т (на зорю́, на день *і т. ін.)* *див.* займа́тися[2]

ЗОСТАВА́ТИСЯ

зостава́тися

Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися (*рі́дко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися

◇ Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися (*рі́дко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися

ЗОСТА́ВИТИ

зоста́вити

◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти

ЗОСТАВЛЯ́ТИ

зоставля́ти

◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти

ЗОСТА́ТИСЯ

зоста́неться

◇ [І] ду́ху не залиши́ться (не ли́шиться, не зоста́неться *і т. ін.)* *див.* залиша́тися

зоста́тися

Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися (*рі́дко* зоста́тися) на дру́гий рік *див.* залиша́тися

◇ Залиша́тися (*рі́дко* зостава́тися) / залиши́тися (*рі́дко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися

◇ Лиши́тися (залиши́тися, *заст.* зоста́тися *і т. ін.)* в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися

ЗРОБИ́ТИ

зроби́ти

Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)

◇ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти

◇ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти

ЗРОЗУМІ́ТИ

зрозумі́ти

◇ Дава́ти / да́ти зрозумі́ти *див.* дава́ти (74)

ЗРУ́ШИТИ

зру́шити

◇ Зру́шити се́рце (ду́шу) *див.* зру́шувати

ЗСУКА́ТИ

зсука́ти

Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати

ЗСУШИ́ТИ

зсуши́ла

Журба́ їсть (су́шить) / з’ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)

ЗУБ

зуба́ми

◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)

◇ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в’язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти

зуба́х

◇ Да́ти по зуба́х (у зу́би) *див.* дава́ти (156)

зу́би

◇ Да́ти по зуба́х (у зу́би) *див.* дава́ти (156)

◇ Диви́тися (загляда́ти) в зу́би *див.* диви́тися (10)

◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт

ЗУ́БИ

зуба́ми

◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) зуба́ми *див.* дзвони́ти (2)

◇ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти

◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в’язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти

зубах
◇ Дати по зубах (у зуби) *див.* давати (156)
зуби
◇ Дати по зубах (у зуби) *див.* давати (156)
◇ Дивитися (заглядати) в зуби *див.* дивитися (10)
◇ До чорта (дідька) в зуби <[Самому] чортові в зуби> *див.* чорт
ЗУБНИЙ
зубний
△ Зубний (дентальний) приголосний *див.* приголосний
ЗУБОТИЧИНА
зуботичину
◇ Давати / дати зуботичину (зуботичку) *див.* давати (75)
ЗУБОТИЧКА
зуботичку
◇ Давати / дати зуботичину (зуботичку) *див.* давати (75)
ЗУСИЛЛЯ
зусилля
Без жодного (усякого, *рідше* ніякого) зусилля <Без жодних (усяких, *рідше* ніяких) зусиль> *див.* зусилля
зусиль
Без жодного (усякого, *рідше* ніякого) зусилля <Без жодних (усяких, *рідше* ніяких) зусиль> *див.* зусилля
Докладати / докласти [усяких (великих, усіх *і т. ін.*)] старань (зусиль, сил, *рідше* снаги) *див.* докладати (1)
ЗЦІЛЮЩИЙ
зцілюща
Живуща та (і) цілюща (зцілюща) вода <Живуща-цілюща водиця> <Цілюща вода> *див.* вода (6)
ЗЯБРА
зябра
◇ Брати (хапати) / взяти (схопити) за зябра (*рідко* за жабри) *див.* брати (134)
I[1]
і
Десятеричне I *див.* і[1]
ІГРИ
грі
◇ Добра міна при поганій грі *див.* міна[1]
◇ Робити добру міну при поганій (недобрій) грі *див.* робити
ігри
△ Дефлімпійські ігри *див.* гра (4)
ІДЕЯ
ідею
Проводити / провести в життя ідею (принцип, план *і т. ін.*) *див.* проводити
ідея
Причеплива (причіплива) думка (ідея) *див.* думка (3)
ІМПУЛЬС
імпульс
△ Електричний імпульс *див.* імпульс
△ Електромагнітний імпульс *див.* імпульс
△ Імпульс електромагнітного поля *див.* імпульс
ІМУНІТЕТ
імунітет
△ Депутатський імунітет *див.* імунітет

ІНВЕНТАР
інвентар
△ Живий інвентар *див.* інвентар
ІНДЕКСАЦІЯ
індексація
△ Індексація доходів населення *див.* індексація
ІНДУКЦІЯ
індукція
△ Електромагнітна індукція *див.* індукція
ІНСТРУМЕНТ
інструменти
△ Духові [музичні] інструменти *див.* інструмент
Електромузичні інструменти *див.* інструмент
ІНШИЙ
інша
◇ Зворотний (інший, другий *і т. ін.*) бік медалі <Зворотна (інша, друга *і т. ін.*) сторона медалі> *див.* бік (5)
інше
Щось (що, дещо, що-небудь) інше *див.* щось[1]
інший
◇ Зворотний (інший, другий *і т. ін.*) бік медалі <Зворотна (інша, друга *і т. ін.*) сторона медалі> *див.* бік (5)
Хтось (хто, дехто, хто-небудь) інший *див.* хтось
іншим
◇ Дивитися (глядіти) / подивитися (глянути) іншими очима (*рідше* іншим оком) *див.* дивитися (8)
◇ Іншим (другим) разом (часом) *див.* раз[1]
◇ Обернутися / обертатися другим (іншим, темним *і т. ін.*) боком *див.* обертатися
іншими
◇ Дивитися (глядіти) / подивитися (глянути) іншими очима (*рідше* іншим оком) *див.* дивитися (8)
інші
◇ Звертати / звернути розмову (думки) на іншу стежку (інші стежки) *див.* звертати
іншій
◇ Тією чи іншою мірою <*рідше* У тій чи іншій (деякій, певній) мірі> *див.* міра
іншого
○ З одного боку.., з другого (іншого) боку.. *див.* бік (2)
іншої
◇ Бути іншої думки *див.* бути (64)
◇ З іншої (другої, не з тієї *і т. ін.*) опери *див.* опера
іншою
◇ Тією чи іншою мірою <*рідше* У тій чи іншій (деякій, певній) мірі> *див.* міра
іншу
◇ Звертати / звернути розмову (думки) на іншу стежку (інші стежки) *див.* звертати
ІРОДІВ
іродове
Відьомське (дідькове, іродове *і т. ін.*) кодло *див.* кодло

ІРОНІЯ
іронія
◇ Іронія долі *див.* іронія
ІСПИТ
іспит
△ Державний іспит (екзамен) *див.* екзамен (1)
Складати (*рідше* держати) / скласти (*рідше* видержати, витримати, *заст.* здержати) іспит (екзамен, залік) *див.* складати
ІСТОРІЯ
історії
Творець історії (життя, майбутнього *і т. ін.*) *див.* творець
ІСТОТА
істоти
◇ Усіма фібрами душі (серця, істоти *і т. ін.*) *див.* фібра
ІТИ
іде
◇ Аж дим іде *див.* дим (2)
◇ Іде на (в) душу *див.* іти
іди
◇ Іди [собі] до чорта (до біса, до дідька, під три чорти *і т. ін.*) *див.* іти
іти
◇ Далеко іти / піти *див.* іти
◇ Іти в далеку дорогу (путь) *див.* іти
◇ Іти (летіти) / піти (полетіти) до чорта (до дідька, к чорту, під три чорти, к бісу *і т. ін.*) *див.* іти
Іти на діти *див.* іти
◇ Іти на думку *див.* іти
◇ Іти / піти далі *див.* іти
◇ Іти / піти з димом *див.* іти
◇ Іти / піти на жертву *див.* іти
◇ Іти / піти на лад (до ладу) <Іти (кластися) на добре (на краще)> *див.* іти
◇ Іти / піти своєю дорогою *див.* іти
◇ Іти (*рідко* походити) з глибини душі (серця) *див.* іти
○ Іти (ходити) / піти на жебри (по жебрах, у жебри) *див.* іти
ЇДЕН
їден
◇ Їден дух *див.* дух (14)
ЇСТИ
їв
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) три дні (тиждень) [хліба] не їв *див.* їсти
їла
Журба їсть (сушить) / з'їла (зсушила) *див.* журба (2)
їсти
◇ [Дурно (даремно, задарма, марно *і т. ін.*)] хліб (харч) переводити (їсти, збавляти) *див.* переводити
◇ Їсти / з'їсти живцем *див.* їсти
◇ Їсти (ловити, хапати) дрижаки *див.* їсти
◇ Їсти мордачі (духопели) *див.* їсти
◇ Їсти (поїдати, жерти, пожирати *і т. ін.*) очима (оком) *див.* їсти
їсть
Журба їсть (сушить) / з'їла (зсушила) *див.* журба (2)
◇ Не жменею кашу їсть *див.* їсти

ЙНЯ́ТИ
йня́ти
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) віри *див.* йня́ти
ЙТИ
йде
◇ Ді́ло йде / пі́де *див.* ді́ло (7)
◇ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́
йти
◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◇ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́
◇ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися
КАБА́К[2]
кабака́
◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)
каба́ки
◇ Каба́ки втéрти (да́ти) *див.* утира́ти[1]
КАБА́КА
каба́ки
◇ Да́ти (втéрти) / дава́ти каба́ки *див.* дава́ти (133)
КА́ВОВИЙ
ка́вове
△ Ка́вове де́рево *див.* де́рево (10)
КАЗА́Н
каза́н
△ Жаротру́бний коте́л (каза́н) *див.* коте́л
КАЗЕ́ННИЙ
казе́нний
◇ Казе́нний дім *див.* дім (6)
КА́ЇНІВ
ка́їнова
◇ Ка́їнова душа́ *див.* душа́ (60)
ка́їнове
◇ Ка́їнове ді́ло *див.* ді́ло (19)
КАЙНОЗО́ЙСЬКИЙ
кайнозо́йська
△ Кайнозо́йська е́ра *див.* е́ра (4)
КАМЕНЮ́КА
каменю́ку
◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
КАМІНЕ́ЦЬ
каміне́ць
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
камінця́
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
КАМІ́ННЯ
камі́ння
△ Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння *див.* камі́ння
КА́МІНЬ
ка́менем
◇ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)
◇ З ка́менем на душі́ (в гру́дях) *див.* ка́мінь
◇ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◇ Лягти́ ка́менем на дно (на дні) *див.* ляга́ти
◇ [Як] па́лицею (ша́пкою, ка́менем *і т. ін.*) доки́нути *див.* докида́ти[2] (3)
ка́мінь
◇ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
Ди́кий ка́мінь *див.* ка́мінь
◇ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (каміне́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати
◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь з душі́ зня́ти (відкоти́ти, звали́ти) *див.* зніма́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
КАМПЕ́ШЕВИЙ
кампе́шеве
△ Кампе́шеве де́рево *див.* де́рево (11)
КА́МФО́РНИЙ
ка́мфо́рне
△ Ка́мфо́рне де́рево *див.* де́рево (12)
КАМ'ЯНИЙ
кам'яна́
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)
кам'яни́й
△ Кам'яни́й вік <Кам'яна́ доба́> *див.* вік (14)
КАНА́ПА
кана́па
Туре́цький дива́н <Туре́цька кана́па> *див.* дива́н[1] (1)
КАНА́ТНИЙ
кана́тна
△ Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га *див.* доро́га (3)
КАНА́ТНО-ПІДВІСНИЙ
кана́тно-підвісна́
△ Кана́тна (кана́тно-підвісна́) доро́га *див.* доро́га (3)
КАПІТА́Н
капіта́н
△ Капіта́н дру́гого ра́нгу *див.* капіта́н
КАПТА́Н
капта́н
◇ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.*) *див.* полата́ти
КАПУ́СТА
капу́сти
◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рі́дко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
КАПУ́СТЯ́НИЙ
капу́стя́на
◇ Капу́стя́на (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
КАРБО́ВАНЕЦЬ
карбо́ванець
◇ До́вгий карбо́ванець <До́вгі рублі́> *див.* карбо́ванець
карбо́ванцем
◇ Гання́тися за до́вгим карбо́ванцем (за гри́внями) *див.* ганя́тися (2)
◇ Гони́тва за до́вгим карбо́ванцем *див.* гони́тва (1)
карбо́ванця
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
КАРЕ́ТА
каре́та
△ Каре́та швидко́ї допомо́ги *див.* каре́та
КАРК
ка́рку
◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́ча́х (на в'я́зах, *рі́дко* на ка́рку *і т. ін.*)] *див.* ма́ти[2]
КА́РЛИКОВИЙ
ка́рликові
Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)
КА́РТА
ка́рта
Доро́жня ка́рта *див.* ка́рта
КАРТИ́НА
карти́на
△ Дифракці́йна карти́на *див.* карти́на
карти́ни
Живі́ карти́ни *див.* карти́на
КА́РТКА
ка́ртка
△ Жо́вта ка́ртка *див.* ка́ртка
КАРТОПЛЯ́НИЙ
картопля́ний
△ Колора́дський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)
КАТ
кат
◇ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.*) *див.* біс[1] (6)
КА́ША
ка́ші
◇ Да́ти (вси́пати, зада́ти) / дава́ти (задава́ти) бере́зової ка́ші *див.* дава́ти (132)
ка́шу
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◇ Не жме́нею ка́шу ї́сть *див.* ї́сти
КВАДРА́ТНИЙ
квадра́тні
△ Квадра́тні дужки́ *див.* ду́жка (1)

КВАНТИТАТИ́ВНИЙ
квантитати́вний
△ Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
КВА́ПНО
два́пно
◇ Ква́пно ді́ється *див.* ді́ятися (1)
КВАРЦ
кварц
△ Димча́стий топа́з (кварц) *див.* топа́з
КВАС
ква́сом
◇ Діста́лося пе́рцю з ква́сом *див.* дістава́тися (2)
КВА́ЦАТИ
ква́цати
◇ Ква́цати (ква́цяти) дьо́гтем *див.* ква́цати
КВА́ЦЯТИ
ква́цяти
◇ Ква́цати (ква́цяти) дьо́гтем *див.* ква́цати
КВІТ
кві́ти
Живі́ кві́ти *див.* квіт
КВО́ТА
кво́та
△ Е́кспортна кво́та *див.* кво́та
КЕБЕ́ТА
кебе́та
◇ В голові́ кебе́та догори́ дри́гом ста́ла *див.* кебе́та
КИ́ДАТИ
ки́дати
◇ Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар (*рідко* в пал) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути в дрож (в тря́сцю) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди) *див.* ки́дати
Ки́дати / ки́нути же́реб (жеребо́к) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути то в жар то в хо́лод (в жар і [в] хо́лод) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камінє́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
КИЛИМО́ВИЙ
килимо́ва
Килимо́ва дорі́жка *див.* дорі́жка (1)
КИ́НУТИ
ки́неш
◇ Скільки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.*) *див.* ки́дати
ки́нув
◇ Гля́нув (подиви́вся, зі́ркнув *і т. ін.*), на́че (нена́че *і т. ін.*) п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.*) *див.* гля́нути (1)
ки́нути
◇ Ки́дати (вкида́ти) / ки́нути (вки́нути) в жар (*рідко* в пал) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути в дрож (в тря́сцю) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди) *див.* ки́дати
Ки́дати / ки́нути же́реб (жеребо́к) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати / ки́нути то в жар то в хо́лод (в жар і [в] хо́лод) *див.* ки́дати
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камінє́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
кинь
◇ Скільки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.*) *див.* ки́дати
КИПІ́ТИ
кипи́ть
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.*) / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров
КИ́РПА
ки́рпу
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
КИСІ́ЛЬ
киселі́
◇ Деся́та (сьо́ма) вода́ на киселі́ *див.* вода́ (52)
киселю́
◇ Да́ти киселю́ *див.* дава́ти (141)
КИСЛИ́ЧКА
кисли́чки
◇ Діста́неться на горі́хи (на кисли́чки, на бу́блики) *див.* дістава́тися (3)
КИСЛОТА́
кислота́
△ Дезоксирибонуклеї́нова кислота́ *див.* кислота́
кисло́ти
△ Жи́рні кисло́ти *див.* кислота́
КИШЕ́НЯ
кише́ні
◇ Трима́ти (держа́ти) в своїй кише́ні *див.* трима́ти
кише́ню
◇ Наставля́й кише́ню (оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1]
КИ́ШКА
ки́шка
△ Дванадцятипа́ла ки́шка *див.* ки́шка
ки́шки
△ Ви́разка дванадцятипа́лої ки́шки *див.* ви́разка (1)
◇ Вовк кишки́ догриза́є *див.* вовк (5)
◇ Сота́ти кишки́ (жи́ли) *див.* сота́ти
КІВШ
ківш
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)
КІЛ
кола́
◇ Ні кола́ ні двора́ *див.* кіл
КІЛО́К
кілка́
◇ Ні кілка́ ні дрючка́ *див.* кіло́к
кілко́м
◇ Кілко́м стримі́ти у душі́ *див.* стримі́ти
КІ́ЛЬКІСНИЙ
кі́лькісний
△ Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
КІМНА́ТА
кімна́та
Кімна́та ма́тері й дити́ни *див.* кімна́та
КІНЕТИ́ЧНИЙ
кінети́чна
△ Кінети́чна ене́ргія *див.* ене́ргія (1)
КІНЕ́ЦЬ[1]
кіне́ць
◇ Раз-два́ (раз-ра́з) – [вже] і гото́во (і кіне́ць) *див.* раз[1]
кінці́
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити
◇ Па́лиця (па́лка) з двома́ кінця́ми (на два кінці́) *див.* па́лиця
кінця́
Добіга́ти / добі́гти [до] кінця́ *див.* добіга́ти (1)
◇ Довести́ / дово́дити до кра́ю (до кінця́) *див.* дово́дити (5)
◇ Доїхати кінця́ *див.* доїжджа́ти (1)
◇ Дохо́дити / ді́йти́ [до] кра́ю (кінця́) *див.* дохо́дити (11)
кінця́ми
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити
◇ Па́лиця (па́лка) з двома́ кінця́ми (на два кінці́) *див.* па́лиця
КІ́НСЬКИЙ
кі́нський
Кі́нський двір *див.* двір[1] (3)
КІНЧА́ТИ
кінча́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти вік (життя́) *див.* кінча́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти [життя́] на ши́бениці *див.* кінча́ти
◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти
КІНЧИ́ТИ
кінчи́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти вік (життя́) *див.* кінча́ти
◇ Кінча́ти / кінчи́ти [життя́] на ши́бениці *див.* кінча́ти
КІНЬ
коне́ві
Да́ти коне́ві (коню́) остро́ги *див.* дава́ти (27)
коне́м
◇ [І] коне́м не дожене́ш (не догна́ти) *див.* доганя́ти[1] (1)
коню́
Да́ти коне́ві (коню́) остро́ги *див.* дава́ти (27)
КІ́ПОТЬ
ко́поті
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) ко́поті *див.* дава́ти (113)
КІ́СТКА
кістка́ми
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)

кі́стки
◇ [І] кі́стки живо́ї (ці́лої) не оста́вити *див.* оставля́ти
КІ́СТОЧКА
кісточка́х
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
кісточки́
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
КІТ
коти́
◇ Кі́шки (коти́) шкребу́ть (скребу́ть, шкребу́ться) в (по) душі́ (на (в) се́рці) *див.* кі́шка
КІ́ШКА
кі́шки
◇ Кі́шки (коти́) шкребу́ть (скребу́ть, шкребу́ться) в (по) душі́ (на (в) се́рці) *див.* кі́шка
КЛА́ДКА[1]
кла́дках
◇ Стоя́ти на двох кла́дках *див.* стоя́ти
КЛАРК
кла́рки
△ Кла́рки елеме́нтів *див.* кларк
КЛА́СНИЙ
кла́сна
Кла́сна да́ма *див.* да́ма (1)
КЛА́СТИ
кла́сти
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти
◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.*) *див.* кла́сти
КЛА́СТИСЯ
клади́сь
◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
кла́стися
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
КЛА́УЗУЛА
кла́узула
△ Ескалаці́йна кла́узула *див.* кла́узула
КЛЕ́ЇТИ
кле́їти
◇ Валя́ти (кле́їти, стро́їти *і т. ін.*) ду́рня (*рідко* дурака́) *див.* валя́ти (1)
КЛЕЙ
клей
△ Епокси́дний клей *див.* клей
КЛЕ́ПКА
кле́пки
◇ Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] кле́пку (кле́пки́) *див.* вставля́ти[1] (2)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.*) [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.*)] кле́пки у голові́ *див.* нема́
кле́пку
◇ Вставля́ти / вста́вити [деся́ту] кле́пку (кле́пки́) *див.* вставля́ти[1] (2)
КЛІЩ
кліщ
△ Енцефалі́тний кліщ *див.* кліщ
КЛО́ЧЧЯ
кло́ччя
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.*) *див.* ва́ртий (4)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] кло́ччя жува́ти *див.* жува́ти (2)
КЛУБО́ЧОК
клубо́чка
◇ Дохо́дити / дійти́ до клубо́чка *див.* дохо́дити (10)
КЛЮЧ[1]
ключ
◇ Дава́ти / да́ти ключ [у ру́ки] *див.* дава́ти (76)
◇ Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти
КЛЮЧ[2]
ключе́м
◇ Би́ти ключе́м (джерело́м, фонта́ном *і т. ін.*) *див.* би́ти (35)
КЛЯ́ТВА
кля́тву
○ Дава́ти / да́ти кля́тву *див.* дава́ти (41)
КНИ́ГА
кни́га
△ Домо́ва кни́га *див.* кни́га
Кни́га життя́ *див.* кни́га
кни́ги
◇ Пожира́ти кни́ги (книжки́, журна́ли *і т. ін.*) *див.* пожира́ти
КНИ́ЖКА
кни́жка
Телефо́нний дові́дник <Телефо́нна кни́жка> *див.* дові́дник (1)
книжки́
◇ Пожира́ти кни́ги (книжки́, журна́ли *і т. ін.*) *див.* пожира́ти
КО́ДЛО
ко́дло
Відьо́мське (ді́дькове, і́родове *і т. ін.*) ко́дло *див.* ко́дло
КОЕФІЦІЄ́НТ
коефіціє́нт
△ Коефіціє́нт кори́сної дії́ *див.* коефіціє́нт
КО́ЖЕН
ко́жна
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, говори́ть, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.*) / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.*) *див.* жи́лка (1)
ко́жною
◇ Ко́жною жи́лкою *див.* жи́лка (2)
КО́ЖНИЙ
ко́жна
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, говори́ть, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.*) / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.*) *див.* жи́лка (1)
ко́жною
◇ Ко́жною жи́лкою *див.* жи́лка (2)
КОЗА́
ко́зам
◇ Показа́ти, де ко́зам ро́ги пра́влять *див.* пока́зувати
◇ [Там (туди́, звідти *і т. ін.*)] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить> *див.* пра́вити[3]
КО́ЗИР
ко́зирем
◇ Диви́тися ко́зирем *див.* диви́тися (15)
КОЛЕКТИ́ВНИЙ
колекти́вний
△ Колекти́вний до́говір *див.* до́говір (3)
КО́ЛЕСО
коле́са
◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са] *див.* дава́ти (127)
ко́лесі
◇ Деся́та спи́ця в ко́лесі *див.* спи́ця
ко́лесом
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заході́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
КОЛИ́[1]
коли́
◇ [І] дихну́ти ні́коли (нема́є коли́) *див.* дихну́ти (1)
◇ Як (коли́) ба́ба була́ ді́вкою *див.* ба́ба[1] (9)
◇ Як (коли́, до́ки, по́ки *і т. ін.*) рак сви́сне *див.* рак[1]
◇ Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла) *див.* прихо́дитися
КОЛІ́НО
колі́на
◇ В деся́тому колі́ні <З деся́того колі́на> *див.* колі́но
◇ До сьо́мого (деся́того, тре́тього *і т. ін.*) колі́на *див.* колі́но
◇ [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на *див.* колі́но
колі́ні
◇ В деся́тому колі́ні <З деся́того колі́на> *див.* колі́но
КО́ЛО[1]
ко́ло
△ Електри́чне ко́ло *див.* ко́ло[1]
△ За́мкнене (за́мкнуте) [електри́чне] ко́ло *див.* за́мкнений
КОЛОРА́ДСЬКИЙ
колора́дський
△ Колора́дський [картопля́ний] жук *див.* жук (2)
КОЛОТИ́ТИ
колоти́ти
◇ Колоти́ти ду́шу *див.* колоти́ти
КОЛУПА́ТИ
колупа́ти
◇ Колупа́ти ду́шу *див.* колупа́ти
КОМА́НДНИЙ
кома́ндна
△ Кома́ндна (пла́нова) еконо́міка *див.* еконо́міка (4)
КОМЕРЦІ́ЙНИЙ
комерці́йний
Комерці́йний дире́ктор *див.* дире́ктор[1] (1)

КОМІСА́Р
коміса́р
Батальйо́нний (дивізі́йний, полкови́й *і т. ін.)* коміса́р *див.* коміса́р
КОМПА́НІЯ
компа́нію
◇ Держа́ти компа́нію *див.* держа́ти (5)
компа́нія
Енергети́чна компа́нія *див.* компа́нія
КО́МПЛЕКС
ко́мплекс
△ Еді́пів ко́мплекс *див.* ко́мплекс
Енергопромисло́вий ко́мплекс *див.* ко́мплекс
КОНВАЛІ́ЙНИЙ
конвалі́йне
△ Конвалі́йне де́рево *див.* де́рево (13)
КОНСТИТУ́ЦІЯ[1]
конститу́ції
День конститу́ції *див.* день (3)
День Конститу́ції Украї́ни *див.* день (4)
КОНСУЛЬТА́ЦІЯ
консульта́ція
Дитя́ча консульта́ція *див.* консульта́ція
КОНЦЕ́РТ
конце́рт
◇ Дава́ти / да́ти конце́рти (конце́рт) *див.* дава́ти (77)
Жа́б'ячий конце́рт *див.* конце́рт
конце́рти
◇ Дава́ти / да́ти конце́рти (конце́рт) *див.* дава́ти (77)
КОНЯ́ЧИЙ
коня́ча
◇ Коня́ча до́за *див.* до́за (1)
КООРДИНА́ТА
координа́ти
△ Дека́ртові координа́ти *див.* координа́ти
КООРДИНА́ТИ
координа́ти
△ Дека́ртові координа́ти *див.* координа́ти
КОПІ́ЄЧКА
копі́єчку
◇ Влеті́ти в [до́бру] копі́йку (копійчи́ну, копі́єчку) *див.* віта́ти (1)
КОПІ́ЙКА
копі́йка
◇ Гріш (копі́йка, шаг) ціна́ [в база́рний день] *див.* ціна́
◇ Сві́жа (жива́) копі́йка *див.* копі́йка
копі́йки
◇ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
копі́йку
◇ Влеті́ти в [до́бру] копі́йку (копійчи́ну, копі́єчку) *див.* віта́ти (1)
КОПІЙЧИ́НА
копійчи́ни
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
копійчи́ну
◇ Влеті́ти в [до́бру] копі́йку (копійчи́ну, копі́єчку) *див.* віта́ти (1)
КО́РБОВИЙ
корбове́
Корбове́ жо́рно *див.* жо́рна (1)
КОРЕКТУ́РА
коректу́ру
Держа́ти / ви́держати (продержа́ти) коректу́ру *див.* держа́ти (1)
КОРИДО́Р
коридо́р
Екологі́чний коридо́р *див.* коридо́р
КОРИ́СНИЙ
кори́сної
△ Коефіціє́нт кори́сної ді́ї *див.* коефіціє́нт
КОРИ́ЧНИЙ
кори́чне
△ Кори́чне де́рево *див.* де́рево (14)
КОРІ́ННЯ
despite коріння
◇ Доко́пуватися / докопа́тися до ко́реня (до корі́ння) *див.* доко́пуватися (1)
корі́нням
◇ Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ віків) *див.* сяга́ти
КО́РІНЬ
ко́реня
△ Добува́ння ко́реня *див.* добува́ння (1)
◇ Доко́пуватися / докопа́тися до ко́реня (до корі́ння) *див.* доко́пуватися (1)
ко́рінь
◇ Диви́тися / подиви́тися (гля́нути) в ко́рінь *див.* диви́тися (22)
△ Добува́ти / добу́ти ко́рінь *див.* добува́ти (1)
КО́РКО́ВИЙ
ко́ркове
△ Ко́ркове де́рево *див.* де́рево (15)
ко́рко́вий
△ Ко́рко́вий (про́бковий) дуб *див.* дуб (3)
КОРМ
корми́
△ Дріжджо́вані корми́ *див.* корм
КОРМОВИ́Й[1]
кормові́
△ Кормові́ (сухі́) дрі́жджі *див.* дрі́жджі (1)
КОРО́ВА
коро́ва
◇ Ді́йна коро́ва *див.* коро́ва
КОРО́МИСЛО
коро́мислом
◇ Дим [стої́ть] коро́мислом (стовпо́м) *див.* дим (4)
КО́РОП
ко́роп
△ Дзерка́льний ко́роп *див.* ко́роп
КОРО́ТКИЙ
коро́ткі
◇ Жа́рти пога́ні (коро́ткі) *див.* жарт (4)
коро́ткій
◇ На коро́ткій (дру́жній) нозі́ *див.* нога́
КО́РПУС
ко́рпус
Диплома́ти́чний ко́рпус *див.* ко́рпус
Жанда́рмський ко́рпус *див.* ко́рпус
КО́РЧИТИ
ко́рчити
◇ Ко́рчити [з се́бе] ду́рня (ду́рника, бла́зня *і т. ін.) див.* ко́рчити
КО́РЧМА́
ко́рчма́
[Аж] земля́ (ко́рчма́) дудні́ла *див.* земля́
КОСИ́ТИ[1]
коси́ти
Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.)* за [п'я́тий (дев'я́тий *і т. ін.)*] сніп *див.* заробля́ти
КОСМІ́ЧНИЙ
космі́чна
Космі́чна доба́ (е́ра) *див.* доба́ (2)
КО́СО
ко́со
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком> *див.* диви́тися (16)
КОСЯ́К[3]
косяка́
◇ Де́рти косяка́ *див.* де́рти (8)
КОТЕ́Л
коте́л
△ Димога́рний коте́л *див.* коте́л
△ Жаротру́бний коте́л (каза́н) *див.* коте́л
КОТИ́ТИСЯ[1]
ко́тяться
◇ Ко́тяться / покоти́лися дрі́бні (рясні́, пеку́чі *і т. ін.)* сльо́зи [гра́дом] *див.* сльоза́
КОЦЮБА́
коцюби́
◇ На дві коцюби́ *див.* коцюба́
коцюбо́ю
◇ [До] но́са (носо́чка) [й] коцюбо́ю (кочерго́ю) не діста́ти *див.* дістава́ти (14)
КОЧЕРГА́
кочерго́ю
◇ [До] но́са (носо́чка) [й] коцюбо́ю (кочерго́ю) не діста́ти *див.* дістава́ти (14)
КОШТО́ВНИЙ
кошто́вне
△ Кошто́вне (дорогоці́нне) камі́ння *див.* камі́ння
КРАЙ[1]
край
◇ Да́ти че́рез край *див.* дава́ти (162)
кра́ю
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
◇ Довести́ / дово́дити до кра́ю (до кінця́) *див.* дово́дити (5)
◇ Дохо́дити / ді́йти́ [до] кра́ю (кінця́) *див.* дохо́дити (11)
КРА́ЙНІЙ
кра́йня
Кра́йня (Дале́ка) Пі́вніч *див.* пі́вніч[2]

КРА́ЙНІСТЬ
кра́йність
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
кра́йності
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
◇ Дово́дити / довести́ до кра́йнощів (до кра́йності) *див.* дово́дити (7)
КРА́ЙНОЩІ
кра́йнощі
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
кра́йнощів
◇ Впада́ти (вдаря́тися) / впа́сти (вда́ритися) в кра́йнощі (в кра́йність) <Вдава́тися (дохо́дити) / вда́тися (ді́йти) до кра́йнощів (до кра́йності)> *див.* впада́ти[1] (3)
◇ Дово́дити / довести́ до кра́йнощів (до кра́йності) *див.* дово́дити (7)
КРАПЛИ́НА
крапли́на
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* дві кра́плі (крапли́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* кра́пля (крапли́на) води́> *див.* кра́пля
крапли́ни
◇ [І (ні, жо́дної)] рі́ски (рі́сочки, ма́кової крапли́ни *і т. ін.)* в ро́ті не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* дві кра́плі (крапли́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* кра́пля (крапли́на) води́> *див.* кра́пля
КРА́ПЛЯ
кра́плі
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* дві кра́плі (крапли́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* кра́пля (крапли́на) води́> *див.* кра́пля
кра́пля
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* дві кра́плі (крапли́ни) [води́] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* кра́пля (крапли́на) води́> *див.* кра́пля
КРАСИ́ЛЬНИЙ
краси́льний
△ Дрік краси́льний *див.* дрік[1] (1)
КРА́ЩЕ
кра́ще
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
КРА́ЯТИ
кра́яти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.)* / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.)* се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
КРА́ЯТИСЯ
кра́ється
◇ [Аж] кра́ється се́рце (душа́) *див.* се́рце
КРЕДИ́Т
креди́т
△ Делегува́ти креди́т *див.* делегува́ти (1)
△ Диско́нтний креди́т *див.* креди́т
КРЕСА́ТИ
креса́ти
◇ Аж вогню́ дава́ти (креса́ти) *див.* дава́ти (43)
КРИВА́ВИЙ
крива́вим
◇ Добува́ти / добу́ти [своі́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
крива́вими
◇ Добува́ти / добу́ти [своі́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.)* [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати
крива́вого
◇ До сьо́мого (деся́того, крива́вого *і т. ін.)* по́ту *див.* піт
КРИВА́ВИТИ
крива́вити
◇ Крива́вити се́рце (ду́шу) *див.* крива́вити
КРИВА́ВИТИСЯ
крива́виться
◇ Крива́виться се́рце (душа́) *див.* се́рце
КРИВИ́Й
криве́
Криве́ дзе́ркало *див.* дзе́ркало (1)
криви́м
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком> *див.* диви́тися (16)
КРИВИ́ТИ
криви́ти
◇ Криви́ти / покриви́ти (скриви́ти) душе́ю *див.* криви́ти
КРИ́ВО
кри́во
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком> *див.* диви́тися (16)
КРИЖАНІ́ТИ
крижаніє
◇ Кров холо́не (крижаніє, застигає *і т. ін.)* / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.)* у жи́лах *див.* кров
КРИЖО́ВИЙ
крижо́ва
Крижо́ва доро́га *див.* доро́га (2)
КРИ́ЗА
кри́за
△ Демографі́чна кри́за *див.* кри́за
◇ Душе́вна кри́за *див.* кри́за
△ Економі́чна кри́за *див.* кри́за
КРИК[1]
крик
◇ Крик (ле́мент) душі́ (се́рця) *див.* крик[1]
КРИМІНАЛІСТИ́ЧНИЙ
криміналісти́чна
△ Криміналісти́чна експерти́за *див.* експерти́за (5)
КРІ́СЛО
крі́сло
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
КРОВ
кров
◇ Двороя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)
◇ Душа́ облива́ється кро́в'ю *див.* душа́ (30)
◇ Заморо́жувати / заморо́зити кров [у жи́лах] *див.* заморо́жувати
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.)* / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.)* / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.)* у жи́лах *див.* кров
кро́ві
Ці́ною життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя *і т. ін.)* *див.* ціна́
кро́в'ю
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) кро́в'ю [та кістка́ми] *див.* добува́ти (3)
◇ Душа́ облива́ється кро́в'ю *див.* душа́ (30)
КРОВИ́НКА
крови́нки
◇ Ані́ (без, ні, й) [жо́дної] крови́нки (крови́ночки) *див.* крови́нка
КРОВИ́НОЧКА
крови́ночки
◇ Ані́ (без, ні, й) [жо́дної] крови́нки (крови́ночки) *див.* крови́нка
КРОК
кро́ки
◇ За два кро́ки <За де́сять кро́ків> *див.* крок
кро́ків
◇ За два кро́ки <За де́сять кро́ків> *див.* крок
кро́ку
◇ Не дава́ти / не да́ти кро́ку ступи́ти <Ступи́ти не да́ти> *див.* дава́ти (175)
КРОПИВА́
кропиво́ю
◇ Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю *і т. ін.)* поросла́ (зарос́ла) *див.* доро́га (7)
КРУГ[1]
круг
◇ Дава́ти / да́ти кру́га (круг) *див.* дава́ти (78)
кру́га
◇ Дава́ти / да́ти кру́га (круг) *див.* дава́ти (78)
КРУ́ГЛИЙ
кру́гла
Ювіле́йна (кру́гла) да́та *див.* да́та (1)
кру́глі
△ Кру́глі дужки́ *див.* ду́жка (2)
КРУЖЛЯ́ТИ
кружля́ють
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)
КРУПА́
крупу́
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.)* *див.* де́рти (2)

КРУТИ́ТИСЯ
кру́титься
◇ Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці) *див.* верті́тися (2)
◇ Ду́мка верти́ться (кру́титься) в голові́ *див.* ду́мка (5)
КУДИ́
куди́
Бі́гвість куди́ (де) *див.* бі́гвість (1)
◇ Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́ *див.* діва́ти (1)
◇ Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися) *див.* діва́тися (1)
◇ Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* оберта́тися
◇ [І] куди́ о́чі диви́лися *див.* о́ко[1]
◇ Куди́ ві́тер віє (дме) *див.* ві́тер (13)
◇ Куди́ ди́виться *див.* диви́тися (28)
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в (*рідше* не ганя́є, не го́нить *і т. ін.*) <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
◇ Куди́ о́чі [ба́чать (ди́вляться, спа́ли *і т. ін.*)] *див.* о́ко[1]
◇ Куди́ (*рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (діста́є, сягне́ *і т. ін.*) <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
◇ Куди́ твоє́ (*рідше* ва́ше) ді́ло *див.* ді́ло (20)
◇ Куди́ [ті́льки] душа́ забажа́є (захо́че) *див.* душа́ (62)
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти
◇ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти
◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти
◇ Ні́де (нема́є куди́, ні́куди *і т. ін.*) діва́тися / ді́тися *див.* діва́тися (2)
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.*) пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)
КУЛА́К
кулаку́
◇ Трима́ти (держа́ти) в кулаку́ (в кулаці́) *див.* трима́ти
кулаці́
◇ Трима́ти (держа́ти) в кулаку́ (в кулаці́) *див.* трима́ти
КУ́ЛЯ[1]
ку́ля
△ Ку́ля дум-ду́м *див.* ку́ля[1]
КУЛЬТУ́РА
культу́ра
Екологі́чна культу́ра *див.* культу́ра
КУ́ПА
ку́пи
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
Димові́ ку́пи *див.* ку́па
◇ [І] ку́пи не трима́ється (не де́ржиться) *див.* трима́тися
◇ Трима́тися (держа́тися) ку́пи *див.* трима́тися
КУ́ПИНА́
ку́пині
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) жа́ба на ку́пині *див.* жа́ба[1] (3)

КУ́ПІЛЬ
ку́пелем
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дити́ну *див.* ви́хлюпнути (1)
КУР'Є́Р
кур'є́р
Диплома́ти́чний кур'є́р *див.* кур'є́р
КУРИ́ТИСЯ[1]
кури́ться
Дим (димо́к, тума́н *і т. ін.*) кури́ться *див.* дим (1)
КУ́РКА
ку́рці
◇ Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простро́мити *див.* простро́млювати
КУРС
курс
△ Електи́вний курс *див.* курс
ку́рсу
◇ Збива́ти / зби́ти з шля́ху́ (з доро́ги, з ку́рсу *і т. ін.*) *див.* збива́ти
КУ́РЯЧИЙ
ку́ряча
◇ Капу́стяна (ку́ряча, дубо́ва) голова́ *див.* голова́ (33)
ку́рячий
Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ *див.* дощ (1)
КУСО́К
куско́м
◇ Діли́тися (*рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім (*заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
КУТ
кут
◇ Ні в кут ні в две́рі *див.* кут
КУТЯ́
куті́
◇ Додава́ти / дода́ти куті́ ме́ду *див.* додава́ти (5)
КУ́ЦИЙ
ку́цому
◇ Дале́ко [, як] ку́цому до за́йця *див.* дале́ко (3)
КУ́ЧМА
ку́чму
◇ Да́ти ку́чму *див.* дава́ти (142)
ЛАБЕ́ТИ
лабе́тах
◇ Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах) *див.* трима́ти
ЛА́БИ
ла́бах
◇ Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах) *див.* трима́ти
ЛАВР
ла́ври
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)
◇ Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́ко́ю, поко́ю *і т. ін.*) *див.* лавр
ла́врів
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)

ЛА́ГОДИТИСЯ
ла́годитися
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / віді́йти́ на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
ЛАД
лад
◇ Дава́ти / да́ти лад (поря́док, *рідше* ряд *і т. ін.*) *див.* дава́ти (79)
△ Дорі́йський лад *див.* лад
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
ла́ду́
◇ Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду́, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)
◇ Дово́дити / довести́ до ла́ду́ *див.* дово́дити (8)
◇ Дохо́дити / ді́йти́ [до] ла́ду́ *див.* дохо́дити (12)
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду́) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
ЛА́ДАН
ла́дан
◇ Дба́ти про [ла́дан та] домови́ну *див.* дба́ти (1)
◇ На ла́дан (*рідко* на часни́к) ди́хати *див.* ди́хати (6)
ла́дану
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт (ді́дько) ла́дану (свяче́ної води́) *див.* чорт
ЛА́ЗЕРНИЙ
ла́зерний
△ Ла́зерний диск *див.* диск (2)
ЛА́КОВИЙ
ла́кове
△ Ла́кове де́рево *див.* де́рево (16)
ЛА́МАНИЙ
ла́маного
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного (*рідко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю (*рідко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
ЛАМА́ТИ
лама́ти
◇ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати
ЛА́МПА
ла́мпа
△ Електри́чна ла́мпа <Ла́мпа розжа́рювання> *див.* ла́мпа
△ Жарова́ ла́мпа *див.* ла́мпа
△ Ла́мпа де́нного сві́тла *див.* ла́мпа
ЛА́НТУХ
ла́нтух
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти
ЛАНЦЮ́Г
ланцюгу́
◇ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́) *див.* трима́ти
ЛА́ПКА
ла́пках
◇ Става́ти на двох ла́пках *див.* става́ти

ЛАСКА́ВО
ласка́во
Ви́бачте / дару́йте ласка́во *див.* вибача́ти (2)
ЛА́СТІВКА[1]
ла́стівок
Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)
ЛАТА́ТИ[1]
лата́ти
◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, ді́ру́) *див.* лата́ти[1]
ЛЕ́ВОВИЙ
ле́вова
◇ Ле́вова (ле́в'яча) па́йка (ча́стка, до́ля *і т. ін.)* *див.* па́йка
ЛЕ́В'ЯЧИЙ
ле́в'яча
◇ Ле́вова (ле́в'яча) па́йка (ча́стка, до́ля *і т. ін.)* *див.* па́йка
ЛЕГЕ́НДА[1]
леге́нда
◇ Жива́ леге́нда *див.* леге́нда[1]
ЛЕГЕ́НІ
леге́нів
△ Емфізе́ма леге́нь (леге́нів) *див.* леге́ні
леге́нь
△ Емфізе́ма леге́нь (леге́нів) *див.* леге́ні
ЛЕГЕ́НЯ
леге́нів
△ Емфізе́ма леге́нь (леге́нів) *див.* леге́ні
леге́нь
△ Емфізе́ма леге́нь (леге́нів) *див.* леге́ні
ЛЕГКИ́Й
легка́
◇ Хай [тобі, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
легки́м
◇ З легки́м се́рцем <З легко́ю душе́ю> *див.* се́рце
легко́ї
◇ Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка *(рі́дко* ді́вка)> *див.* жі́нка (1)
легко́ю
◇ З легки́м се́рцем <З легко́ю душе́ю> *див.* се́рце
ЛЕ́ГКО
ле́гко
◇ Де́шево (ле́гко) відбу́тися *див.* відбува́тися (2)
◇ Ле́гко (лю́бо, ве́село *і т. ін.)* на душі́ (на се́рці) *див.* ле́гко
ЛЕ́ДВЕ
ле́две
◇ Ле́две (ле́две-ле́две) ди́хати *див.* ди́хати (5)
◇ Ле́две (ледь, ті́льки) живи́й [та те́плий] *див.* живи́й (2)
◇ Ле́две (ледь) трима́тися (держа́тися, стоя́ти) на нога́х *див.* трима́тися
◇ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити

ЛЕДЬ
ледь
◇ Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржи́ться) в ті́лі *див.* душа́ (25)
◇ Ле́две (ледь, ті́льки) живи́й [та те́плий] *див.* живи́й (2)
◇ Ле́две (ледь) трима́тися (держа́тися, стоя́ти) на нога́х *див.* трима́тися
ЛЕДЬ-ЛЕ́ДЬ
ледь-ле́дь
◇ Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржи́ться) в ті́лі *див.* душа́ (25)
ЛЕЖА́ТИ
лежа́ти
◇ Дале́ко лежа́ти *див.* лежа́ти
◇ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◇ Лежа́ти на душі́ (на се́рці) *див.* лежа́ти
лежи́ть
◇ Душа́ (се́рце) лежи́ть *див.* душа́ (41)
ЛЕ́МЕНТ
ле́мент
◇ Крик (ле́мент) душі́ (се́рця) *див.* крик[1]
ЛЕТ
ле́ту
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.)* льо́ту (ле́ту) *див.* літ[1]
ЛЕТІ́ТИ
леті́ти
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти
ЛИГИ́
лиги́
◇ Да́ти лиги́ *див.* дава́ти (143)
ЛИЗА́ТИ
лиза́ти
◇ Лиза́ти [язико́м] два бо́ки *див.* лиза́ти
ЛИ́КО
ли́ка
◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
ли́ко
◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
ЛИН
лин
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* лин по дну *див.* лин
ЛИНТВА́Р
линтварі́
◇ Линтварі́ дуби́ти *див.* дуби́ти (1)

ЛИ́НУТИ
ли́нути
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
ЛИ́ПНУТИ[1]
ли́пнути
◇ Ли́пнути до жіно́чих спідни́ць *див.* ли́пнути[1]
ЛИ́СИЙ
ли́сий
◇ Чорт (ді́дько) ли́сий *див.* чорт
ли́сого
◇ До ді́дька [ли́сого] *див.* ді́дько (3)
◇ На [яко́го] ді́дька [ли́сого] *див.* ді́дько (5)
◇ Чо́рта (ді́дька) ли́сого *див.* чорт
ли́сому
◇ Чо́ртові (ді́дьку, ба́тьку) ли́сому розкажи́ *див.* розка́зувати
ЛИСТ[1]
ли́сту
◇ Як ли́сту на де́реві *див.* лист[1]
ЛИСТ[2]
лист
△ Да́рчий лист *див.* лист[2]
Доплатни́й лист *див.* лист[2]
△ Доро́жній лист (листо́к) *див.* лист[2]
ЛИСТО́К[2]
листо́к
△ Доро́жній лист (листо́к) *див.* лист[2]
ЛИ́ТИ
ли́ти
◇ Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи *див.* ли́ти
ЛИХИ́Й[1]
лиха́
◇ Лиха́ (гірка́, зла, щерба́та *і т. ін.)* до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
лихи́й
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
◇ Лихи́й *(рі́дше* нечи́стий, ді́дько *і т. ін.)* попу́тав (поплу́тав) *див.* лихи́й[1]
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли́ *(зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
лиху́
◇ Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]
ЛИ́ХО[1]
ли́ха
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)
◇ Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м] *див.* дава́ти (80)
◇ Да́лі (пода́лі) від гріха́ (від ли́ха) *див.* да́лі (3)
◇ Доско́чити ли́ха (біди́) *див.* доско́чити (1)
ли́ху
◇ Помогти́ (допомогти́, зара́дити *і т. ін.)* біді́ (го́рю, ли́ху *і т. ін.)* *див.* помага́ти

ЛИ́ЦАР
ли́цар
◇ Ли́цар без стра́ху́ і до́кору (*рідше* дога́ни) <Ли́цар без дога́ни й стра́ху́> *див.* ли́цар
ЛИША́ТИ
лиша́ти
◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.*) слід у душі́ *див.* лиша́ти
ЛИШИ́ТИ
лиши́ти
◇ Залиша́ти (лиша́ти, *заст.* зоставля́ти) / залиши́ти (лиши́ти, *заст.* зоста́вити) в ду́рнях *див.* залиша́ти
◇ І ду́мку лиши́ти (обли́шити) *див.* лиша́ти
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.*) слід у душі́ *див.* лиша́ти
◇ Не лиши́ти (не зали́шити, не оста́вити *і т. ін.*) живо́го мі́сця *див.* лиша́ти
ЛИШИ́ТИСЯ
лиши́лася
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
лиши́тися
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *заст.* зоста́тися *і т. ін.*) в ду́рнях (ду́рнем) *див.* лиша́тися
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.*) з но́сом <Діста́ти / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися
ли́шиться
◇ [І] ду́ху не зали́шиться (не ли́шиться, не зоста́неться *і т. ін.*) *див.* залиша́тися
ЛІД
лід
◇ Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід *і т. ін.*) *див.* пуска́ти
ЛІ́ЗТИ
лі́зе
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.*) / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.*) [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.*)] *див.* воло́сся (1)
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.*) / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.*) [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
◇ Ні в які́ воро́та (две́рі) не лі́зе *див.* лі́зти
лі́зти
◇ Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти *див.* лі́зти
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.*) ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.*) *див.* лягати
◇ Зала́зити (лі́зти) / залі́зти змі́єю (гадю́кою) в ду́шу *див.* зала́зити[1]
◇ Лі́зти (зала́зити) / залі́зти в [са́му] ду́шу *див.* лі́зти
◇ Лі́зти (зала́зити) з чо́бітьми́ в ду́шу *див.* лі́зти
◇ Лі́зти не в своє́ [ді́ло] *див.* лі́зти
◇ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́
◇ Полі́зти / (*рідко* лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти
лі́зуть
◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рідше* догори́ *і т. ін.*) лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
лізь
◇ Хоч бери́ та лізь живце́м у зе́млю *див.* бра́ти (144)
◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.*) лізь (*рідко* клади́сь) *див.* лі́зти
ЛІЙ
ло́ю
◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олії, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти
ЛІ́КАРСЬКИЙ
лі́карська
Лі́карська ді́льни́ця *див.* ді́льни́ця (1)
ЛІ́НІЯ
лі́нію
◇ Трима́ти (держа́ти) лі́нію *див.* трима́ти
лі́нія
△ Демаркаці́йна лі́нія *див.* лі́нія
ЛІС
лі́су
◇ Не ба́чити за дере́вами лі́су *див.* ба́чити (12)
△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.*) *див.* по́лог
ЛІТ[1]
ле́ту
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.*) льо́ту (ле́ту) *див.* літ[1]
льо́ту
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.*) льо́ту (ле́ту) *див.* літ[1]
ЛІТА́
літ
◇ Дійти́ [до] літ [свої́х] *див.* дохо́дити (4)
◇ Дово́дити / довести́ до літ *див.* дово́дити (9)
За да́вністю [ро́кі́в (літ, ча́су *і т. ін.*)] *див.* да́вність (1)
◇ На схи́лі (на схи́лку, на поко́ті) ві́ку (літ, життя́ *і т. ін.*) *див.* схил
ЛІТА́ТИ
літа́ти
◇ Вита́ти (літа́ти, *рідко* ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях *і т. ін.*) *див.* вита́ти (1)
◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти
ЛІТЕРАТУ́РА
літерату́ра
Детекти́вна літерату́ра *див.* літерату́ра
Довідко́ва літерату́ра *див.* літерату́ра
ЛІТО́ПИС
літо́пису
На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису *і т. ін.*) *див.* сторі́нка
ЛІ́ЧЕНИЙ
лі́чені
◇ Дні полі́чені (лі́чені) *див.* день (38)
ЛІЧИ́ТИ[1]
лічи́ти
◇ Лічи́ти дні (годи́ни, хвили́ни *і т. ін.*) *див.* лічи́ти[1]
ЛОБ
лоб
◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рідше* догори́ *і т. ін.*) лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
ло́ба
◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рідше* догори́ *і т. ін.*) лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
ЛОВИ́ТИ
лови́ти
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.*) / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.*) сторчака́ (*рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◇ Дурни́х у ре́шето лови́ти *див.* лови́ти
◇ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти
◇ Лови́ти / злови́ти (*рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.*) себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
◇ Піти́ [на дно] ра́ків (ра́ки) лови́ти *див.* піти́
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ЛО́ГІКА
ло́гіка
Жіно́ча ло́гіка *див.* ло́гіка
ЛО́ЖЕ[1]
ло́же
◇ Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль) *див.* розділя́ти
ЛО́ЖКА
ло́жка
Десе́ртна ло́жка *див.* ло́жка
◇ Ло́жка дьо́гтю [в бо́чці ме́ду] *див.* ло́жка
ло́жку
◇ Вли́ти в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю *див.* влива́ти[1] (1)
ЛОЗА́
лоза́
◇ До́вга лоза́ *див.* лоза́
ЛОМИ́ТИСЯ
ломи́тися
◇ Ломи́тися у відчи́нені (відкри́ті) две́рі *див.* ломи́тися
ЛОПУ́ЦЬОК
лопу́цька
◇ Душа́ не з лопу́цька *див.* душа́ (27)
ЛОСКОТА́ТИ
лоскота́ти
◇ Лоскота́ти не́рви (*рідше* ду́шу, се́рце *і т. ін.*) *див.* лоскота́ти
ЛУ́ПЕНЬ
лу́пня
◇ Да́ти лу́пки (лу́пня) *див.* дава́ти (144)
ЛУ́ПКА[1]
лу́пки
◇ Да́ти лу́пки (лу́пня) *див.* дава́ти (144)

ЛУ́ЧНИЙ
лучнé
△ Жовтóзілля лучнé *див.* жовтóзілля (2)
ЛЮБИ́ТИ
люби́ти
◇ Прошý люби́ти й шанувáти (жáлувати) *див.* проси́ти
ЛЮ́БО
лю́бо
◇ Лéгко (лю́бо, вéсело *і т. ін.)* на дýші (на сéрці) *див.* лéгко
ЛЮ́ДИ
лю́ди
Дóбрі лю́ди *див.* лю́ди
ЛЮДИ́НА
люди́на
Люди́на дóброї вóлі *див.* люди́на
ЛЮ́ДСЬКИЙ
лю́дськи́й
Живи́й (людськи́й) товáр *див.* товáр[1]
ЛЯГÁТИ
лягáє
◇ Дорóга (путь) лягáє / ляглá *див.* дорóга (6)
лягáй
◇ Хоч [живцéм (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* лягáй *див.* лягáти
лягáти
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.)* лягáти (лíзти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (пíти́, полíзти *і т. ін.)* *див.* лягáти
△ Лягáти / лягти́ у дрейф *див.* лягáти
◇ Лягти́ / лягáти на дýшу *див.* лягáти
◇ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.)* *див.* лягáти
ЛЯГТИ́
ліг
◇ Тяжки́й (важки́й) кáмінь ліг (упáв, звали́вся) на грýди (на дýшу, на сéрце) *див.* кáмінь
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* кáмінь ліг на дýшу (на сéрце) *див.* кáмінь
ляглá
◇ Дорóга (путь) лягáє / ляглá *див.* дорóга (6)
лягти́
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.)* лягáти (лíзти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (пíти́, полíзти *і т. ін.)* *див.* лягáти
△ Лягáти / лягти́ у дрейф *див.* лягáти
◇ Лягти́ кáменем на дно (на дні) *див.* лягáти
◇ Лягти́ / лягáти на дýшу *див.* лягáти
◇ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.)* *див.* лягáти
ЛЯКЛИ́ВИЙ
лякли́вого
◇ Не [з] полохли́вого (лякли́вого) деся́тка (рóду) *див.* десяток (2)
ЛЯ́ПАС
ля́паса
◇ Вхопи́ти (дістáти, хапáти) лящá (ля́паса, мордáса, помордáса, полі́чника) *див.* ухóплювати
◇ Дáти (відмíряти, відмíрити, відвáжити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / давáти (відмíрювати, відміря́ти, відвáжувати, заліплювати *і т. ін.)* ля́паса (лящá) *див.* давáти (129)
ЛЯ́ПАТИ
ля́пати
Плескáти / заплескáти *(розм.* ля́пати / заля́пати) в долóні *(рідше* рукáми, в рýки) *див.* плескáти
ЛЯ́СКАТИ
ля́скати
Ля́скати / заля́скати в долóні (долóнями) *див.* ля́скати
ЛЯЩ[2]
лящá
◇ Вхопи́ти (дістáти, хапáти) лящá (ля́паса, мордáса, помордáса, полі́чника) *див.* ухóплювати
◇ Дáти (відмíряти, відмíрити, відвáжити, вліпи́ти, заліпи́ти *і т. ін.)* / давáти (відмíрювати, відміря́ти, відвáжувати, заліплювати *і т. ін.)* ля́паса (лящá) *див.* давáти (129)
МАГІСТРÁЛЬ
магістрáль
◇ Прямá дорóга (стéжка, магістрáль) *див.* дорóга (16)
МАГНІ́ТНИЙ
магні́тний
△ Магні́тний еквáтор *див.* еквáтор (1)
МАЙБУ́ТНІЙ
майбýтнього
Творéць істóрії (життя́, майбýтнього *і т. ін.)* *див.* творéць
МАЙДÁНЧИК
майдáнчик
Дитя́чий майдáнчик *див.* майдáнчик
МАЙНУ́ТИ
майнýла
◇ Дýмка майнýла (сяйнýла, бли́снула, пробíгла *і т. ін.)* [в головí] *див.* дýмка (10)
МÁЙСТЕР
мáйстер
◇ Мáйстер своє́ї спрáви (свогó дíла) *див.* мáйстер
МАК
мáком
◇ Давáти (задавáти) / дáти (задáти) пéрцю [з мáком] *див.* давáти (114)
◇ Дýлю *(рідко* фíгу) з мáком *див.* дýля (2)
◇ Дýля (дýлю) з мáком (під ніс) *див.* дýля (1)
◇ Показáти (дáти, піднести́) дýлю [з мáком] (фíгу) *див.* давáти (192)
МАКІ́ТРА
макі́тру
◇ Втовкти́ (втовкмáчити, втелю́щити, вки́нути) / втовкмáчувати в гóлову (в довбéшку, в макі́тру) *див.* втовкти́[1] (1)
МÁКОВИЙ
мáкової
◇ [І (ні, жóдної)] рíски (рíсочки, мáкової краплі́ни *і т. ін.)* в рóті не мáти *див.* мáти[2]
МАЛÉНЬКИЙ
малéньке
◇ Дíло малéньке *(зневажл.* теля́че) *див.* дíло (8)
МАЛИ́Й
малíй
◇ Як малíй дити́ні *див.* дити́на (3)
МАЛИ́НÓВИЙ
мали́нóвий
◇ Мали́нóвий дзвін (передзвíн) *див.* дзвін (2)
МÁЛО
мáло
◇ [Аж (мáло не)] рвáти (дéрти, скýбти) на собí (на головí) вóлосся (чуб, чýба) *див.* рвáти
◇ Мáло де *див.* мáло
МÁМИН
мáмина
◇ Мáмина дóнечка (дóця) *див.* дóнечка (1)
МÁМОНТОВИЙ
мáмонтове
△ Мáмонтове дéрево *див.* дéрево (17)
МÁНГРÓВИЙ
мáнгрóве
△ Мáнгрóве дéрево *див.* дéрево (18)
МАНДРІ́ВНИЙ
мандрíвні
Мандрóвані (мандрíвні) дякú *див.* дяк (1)
МАНДРÓВАНИЙ
мандрóвані
Мандрóвані (мандрíвні) дякú *див.* дяк (1)
МÁРНИЙ
мáрна
Дарéмна (дармá, мáрна, запропáла) прáця <*рідко* Дарéмний труд> *див.* прáця
◇ Пропáща (мáрна) спрáва <Пропáще (мáрне) дíло> *див.* спрáва[1]
мáрне
◇ Пропáща (мáрна) спрáва <Пропáще (мáрне) дíло> *див.* спрáва[1]
МÁРНО
мáрно
◇ [Дýрно (дарéмно, задармá, мáрно *і т. ін.)*] хліб (харч) перевóдити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перевóдити
Не минáти (не минáтися) / не минýти (не минýтися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.)* *див.* минáти
◇ Трáтити (витрачáти) дýрно (дарéмно, мáрно) словá *див.* трáтити
МАРТИ́Н[2]
марти́н
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, дýрень *і т. ін.)* [до] ми́ла *див.* марти́н[2]
МАРШ[1]
мáршем
Швидки́м (скóрим) мáршем пройти́ (дістáтися, рýшити *і т. ін.)* *див.* прохóдити
МÁСА
мáса
△ Еритроцитáрна мáса *див.* мáса
МАСÁЖ
масáж
Електри́чний масáж *див.* масáж
МАСИ́В
маси́в
Житлови́й маси́в *див.* маси́в

МАСЛИ́НОВИЙ
масли́нове
△ Масли́нове (оли́вкове) де́рево *див.* де́рево (19)
МА́СЛО
ма́сла
◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олії́, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти
◇ Цур ду́рня та (й) ма́сла гру́дка *див.* ду́рень (3)
ма́слом
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ма́слом по душі́ *див.* ма́сло
МАТЕМА́ТИКА
математи́ка
△ Дискре́тна матема́тика *див.* матема́тика
МАТЕРІАЛІ́ЗМ
матеріалі́зм
△ Діалекти́чний матеріалі́зм *див.* матеріалі́зм
МАТЕРІА́ЛЬНИЙ
матеріа́льна
△ Матеріа́льна допомо́га *див.* допомо́га (4)
МА́ТИ[1]
матері́
◇ Годи́тися у батьки́ (у діди́, у матері́ *і т. ін.)* *див.* годи́тися[1] (4)
Кімна́та ма́тері й дити́ни *див.* кімна́та
ма́ти
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* мати знає (зна)> *див.* враг (2)
Досвітча́на ма́ти *див.* ма́ти[1]
◇ Не дай Бо́же (Бог, Го́споди, Ма́ти Бо́жа) *див.* дава́ти (188)
Пресвята́я Ді́во ([Марі́є], Ма́ти Бо́жа [ми́лости́ва] *і т. ін.)* *див.* ді́ва (1)
ма́тір
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* мати знає (зна)> *див.* враг (2)
МА́ТИ[2]
ма́є
◇ Що ма́є (ма́єш, є, було́ *і т. ін.)* си́ли (сил, ду́ху) *див.* ма́ти[2]
ма́єш
◇ Що ма́є (ма́єш, є, було́ *і т. ін.)* си́ли (сил, ду́ху) *див.* ма́ти[2]
май
Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.)* со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у те́бе (вас *і т. ін.)*> *див.* со́вість
ма́йте
Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.)* со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у те́бе (вас *і т. ін.)*> *див.* со́вість
ма́ти
◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ [І (ні, жо́дної)] ри́ски (ри́сочки, ма́кової краплі́ни *і т. ін.)* в ро́ті не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в живоrі́ *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти / ви́робити до́брий смак *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [плеча́х (на в'я́зах, *рі́дко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́вгі (довже́зні) ву́ха *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́вгі ру́ки *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́вгого язика́ (до́вгий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти ду́лю ([лиху́] тря́сцю, ді́рку від бу́блика *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти ду́мку (га́дку, на ду́мці, *рі́дше* на га́дці *і т. ін.)* *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти ду́шу *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти за ду́рня (за ду́рника) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти за душе́ю *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти сини́цю в жме́ні *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти спра́ву (ді́ло) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти страх [на душі́] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти Христа́ в душі́ (в се́рці) *див.* ма́ти[2]
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́ко́ю (супоко́ю) *див.* зна́ти
◇ Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в живоrі́) *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти всіх до́ма *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися> *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти душі́ <Не ма́ти ніч́ого за душе́ю> *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти життя́ *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного *і т. ін.)*] поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти (нема́, нема́є) [й (ні, а́ні)] копі́йки (копійчи́ни, [ла́маного *(рі́дко* зла́маного)] гроша́) за душе́ю *(рі́дко* при душі́) *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти [ні́якого] ді́ла *див.* ма́ти[2]
◇ Не ма́ти царя́ в голові́ <Не ма́ти Бо́га в живоrі́, а царя́ в голові́> *див.* ма́ти[2]
МА́ТИСЯ
ма́тися
◇ Ма́тися на ду́мці *див.* ма́тися
МА́ТІР
ма́ти
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* мати знає (зна)> *див.* враг (2)
ма́тір
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] знає (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* мати знає (зна)> *див.* враг (2)
МАХ[1]
ма́ху
◇ Дава́ти / да́ти ма́ху *див.* дава́ти (81)
МАШИ́НА
маши́н
△ Дина́міка маши́н і механі́змів *див.* дина́міка (1)
маши́на
△ Електри́чна маши́на *див.* маши́на
△ Електролічи́льна маши́на *див.* маши́на
МАШИ́НКА
маши́нка
Друка́рська маши́нка *див.* маши́нка
МЕ́БЛІ
ме́блі
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
МЕД
мед
◇ Вли́ти в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю *див.* влива́ти[1] (1)
ме́дом
◇ Живи́тися акри́дами і (та) [ди́ким] ме́дом *див.* живи́тися (1)
ме́ду
◇ Вли́ти в бо́чку ме́ду (в мед) ло́жку дьо́гтю *див.* влива́ти[1] (1)
◇ Да́ти ме́ду *див.* дава́ти (145)
◇ Додава́ти / дода́ти куті́ ме́ду *див.* додава́ти (5)
◇ Ло́жка дьо́гтю [в бо́чці ме́ду] *див.* ло́жка
◇ Уку́сить і ме́ду да́сть *див.* укуси́ти
МЕДА́ЛЬ
меда́лі
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
МЕДИ́ЧНИЙ
меди́чна
△ Невідкла́дна [меди́чна] допомо́га *див.* допомо́га (3)
МЕДО́ВИЙ
медо́ві
◇ Медо́ві дні *див.* день (42)
МЕЗОЗО́ЙСЬКИЙ
мезозо́йська
△ Мезозо́йська е́ра *див.* е́ра (5)
МЕМОРІА́ЛЬНИЙ
меморіа́льна
Меморіа́льна до́шка *див.* до́шка (2)
МЕРТВЕ́ЦЬ
мертве́ць
◇ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рі́дко* мертве́ць) *див.* мрець
МЕ́РТВИЙ
ме́ртвий
◇ [І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (проки́нувся б, просну́вся б *і т. ін.)* *див.* ме́ртвий
◇ Ні живи́й ні ме́ртвий *(рі́дко* вме́рлий) *див.* живи́й (3)
ме́ртвого
◇ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти
МЕТА́Л
мета́лу
△ Дефе́кт мета́лу *див.* дефе́кт (1)
МЕТА́ТИСЯ
мета́тися
◇ Губи́тися *(рі́дше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.)* *див.* губи́тися (1)
МЕТНУ́ТИ
метну́ти
Метну́ти брова́ми (ду́гами брів, брово́ю) *див.* метну́ти

МЕХАНІЗМ
механізмів
△ Динáміка машúн і механізмів *див.* динáміка (1)
МЕЧ
меч
◇ Дамóклів меч *(рідше* меч Дамóкла) *див.* меч
мечéм
◇ Вúсіти дамóкловим мечéм *див.* вúсіти (1)
МÉШКАННЯ
мéшкання
◇ Дармовé мéшкання *див.* мéшкання
МИ
нас
◇ Пітú в могúлу (з життя́, від нас, до Бóга *і т. ін.) див.* пітú
МИ́ЛИЙ
ми́лу
◇ За ми́лу ду́шу *див.* душá (53)
МИ́ЛО[1]
ми́ла
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* Мартúн (дурнúй, ду́рень *і т. ін.)* [до] ми́ла *див.* мартúн[2]
ми́ло
△ Собáче (дúке) ми́ло *див.* ми́ло[1]
МИЛОСÉРДНИЙ
милосéрдний
◇ Дасть (помóже, пошлé) Бог (Госпóдь, *заст.* Біг, Бі) [милосéрдний] *див.* бог (19)
МИ́ЛОСТИ́ВИЙ
ми́лостúва
Пресвятáя Дíво ([Марíє], Мáти Бóжа [ми́лостúва] *і т. ін.) див.* дíва (1)
МИНÁТИ
минáти
Не минáти (не минáтися) / не мину́ти (не мину́тися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.) див.* минáти
МИНÁТИСЯ
минáтися
Не минáти (не минáтися) / не мину́ти (не мину́тися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.) див.* минáти
МИНУ́ЛИЙ
мину́ле
◇ Сягáти [своїм корíнням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ вікíв) *див.* сягáти
мину́лого
Тíні мину́лого (дáвнього) *див.* тінь
МИНУ́ТИ
мину́ти
Не минáти (не минáтися) / не мину́ти (не мину́тися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.) див.* минáти
МИНУ́ТИСЯ
мину́тися
Не минáти (не минáтися) / не мину́ти (не мину́тися) мáрно (безслíдно, дарéмно *і т. ін.) див.* минáти
МИР[1]
мир
◇ Мир вам! <Мир сьому дóму!> *див.* мир[1]
мúрі
Жúти в злáгоді (у мúрі, у покóї, *заст.* в миру́) *див.* жúти (1)
миру́
Жúти в злáгоді (у мúрі, у покóї, *заст.* в миру́) *див.* жúти (1)
МИР[2]
мир
◇ Мир душí *див.* мир[2]
МИСЛЬ
мúслю
◇ Розтікáтися мúслями (мúслю, мúслю) по дрéву *див.* розтікáтися
мúслю
◇ Літáти (летíти, блукáти) / полетíти (поблукáти) думкáми (гадкáми, *заст.* мúслю) *див.* літáти
◇ Розтікáтися мúслями (мúслю, мúслю) по дрéву *див.* розтікáтися
мúслями
◇ Розтікáтися мúслями (мúслю, мúслю) по дрéву *див.* розтікáтися
МИ́ТНИЙ
ми́тна
△ Ми́тна декларáція *див.* декларáція (1)
ми́тні
△ Ми́тні дохóди *див.* дохíд (2)
МИ́ШАЧИЙ
ми́шача
◇ Ми́шача душá *див.* душá (63)
МІ́ДНИЙ
мíдна
△ Мíдний вік <Мíдна добá> *див.* вік (15)
мíдний
△ Мíдний вік <Мíдна добá> *див.* вік (15)
мíдні
△ Мíдні дóбрива (мікродóбрива) *див.* дóбриво (3)
мíдного
◇ Не вáртий (не варт) [і] [лáманого] грошá (карбóванця, [щербáтої] копíйки, шагá, шéляга, [мíдного] п'ятакá) [в базáрний день] *див.* вáртий (5)
мíдної
◇ [І (ні, ані)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
МІЙ
могó
◇ Не твогó (могó, йогó *і т. ін.)* рóзуму (умá, нóса) дíло *див.* дíло (24)
моє́
◇ Моє́ (вáше, йогó *і т. ін.)* дíло сторонá *(рідко* збóку) *див.* дíло (21)
мою́
◇ Де взя́вся на нáшу (мою́) гóлову *див.* узя́тися
◇ Знай (знáйте) мою́ дóбрість *див.* знáти
Приймú Бóже (Гóсподи) мою́ ду́шу (менé) [до Сéбе] *див.* приймáти
◇ Ряту́йте (ряту́й) мою́ ду́шу *див.* рятувáти
МІКРОДÓБРИВО
мікродóбрива
△ Бóрні дóбрива (мікродóбрива) *див.* дóбриво (1)
△ Мíдні дóбрива (мікродóбрива) *див.* дóбриво (3)
△ Цúнкові дóбрива (мікродóбрива) *див.* дóбриво (7)
МІЛІТАРИЗÁЦІЯ
мілітаризáція
△ Мілітаризáція економíки *див.* мілітаризáція
МІ́НА[1]
мíна
◇ Дóбра мíна при погáній грі *див.* мíна[1]
мíну
◇ Робúти дóбру мíну при погáній (недóбрій) грі *див.* робúти
МІ́НА[3]
мíни
△ Дóговір мíни *див.* дóговір (2)
МІНЕРÁЛЬНИЙ
мінерáльні
△ Мінерáльні дóбрива *див.* дóбриво (4)
МІ́РА
мíри
◇ Пéвною (якóюсь, дéякою *і т. ін.)* мíрою <До пéвної (якóїсь, дéякої *і т. ін.)* мíри> *див.* мíра
мíрі
◇ Тíєю чи íншою мíрою <*рідше* У тій чи íншій (дéякій, пéвній) мíрі> *див.* мíра
мíрою
◇ Жóдною мíрою *див.* мíра
◇ Пéвною (якóюсь, дéякою *і т. ін.)* мíрою <До пéвної (якóїсь, дéякої *і т. ін.)* мíри> *див.* мíра
◇ Тíєю чи íншою мíрою <*рідше* У тій чи íншій (дéякій, пéвній) мíрі> *див.* мíра
МІСТ
мóсті
◇ Як дірá *(діал.* дзю́ра) в мóсті *див.* дірá (3)
МІСТÉЧКО[2]
містéчко
Дитя́че містéчко *див.* містéчко[2]
МІ́СЦЕ
мíсце
◇ Болю́че (живé, найболю́чіше *і т. ін.)* мíсце *див.* мíсце
△ Дитя́че мíсце *див.* мíсце
◇ Душá стáла на мíсце *див.* душá (48)
◇ Попадáти (влучáти, вражáти) / попáсти (влу́чити, врáзити) на (в) [сáме] болю́че (живé, найболю́чіше *і т. ін.)* мíсце *див.* попадáти
мíсці
◇ Душá (сéрце) не на мíсці *див.* душá (42)
мíсця
◇ Мíсця живóго немá (немáє, не булó *і т. ін.) див.* немá
◇ Не лишúти (не залишúти, не остáвити *і т. ін.)* живóго мíсця *див.* лишáти
МІ́СЯЦЬ
мíсяця
Дру́га половúна дня (тúжня, мíсяця *і т. ін.) див.* половúна
Пéрша половúна дня (тúжня, мíсяця *і т. ін.) див.* половúна
МІЦНИ́Й
міцнúх
◇ Тримáти (держáти) в [міцнúх (залíзних)] рукáх (в шóрах, в поводáх) *див.* тримáти

МІЦНО
міцно
◇ Трима́тися (держа́тися, стоя́ти) [мі́цно (тве́рдо)] на нога́х *див.* трима́тися
МЛІ́ТИ
млі́ти
◇ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти
МО́ВА
мо́ва
◇ Езо́півська (Езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва
мо́ви
Дар мо́ви (сло́ва) *див.* дар (3)
мо́ву
◇ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1]
МОВЧА́ТИ
мовчи́
◇ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти
МОГИ́ЛА
моги́ли
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1]
◇ Не забу́ти довіку (повік, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.) див.* забува́ти
моги́лу
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1]
◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.) див.* кла́сти
◇ Лягти́ / (*рідко* ляга́ти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.) див.* ляга́ти
◇ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.) див.* піти́
◇ Полі́зти / (*рідко* лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти
◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.) див.* положи́ти
◇ Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб *і т. ін.)* лізь (*рідко* кладі́сь) *див.* лі́зти
◇ Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* ляга́й *див.* ляга́ти
МОГТИ́
могти́
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
◇ Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* смі́ти
мо́же
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [ні́якого (жо́дного)] су́мніву ([ні́яких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
мо́жуть
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

МО́ЖНА
мо́жна
◇ І доло́ню проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати
◇ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* дістава́ти (12)
МО́ЗОК
мо́зок
△ Довга́стий мо́зок *див.* мо́зок
◇ Ду́мки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)
◇ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти
МОЗО́ЛЯ
мозоля́ми
◇ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
МОЗО́ЛЬ
мозоля́ми
◇ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
МО́КРИЙ
мо́кра
◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]
мо́кре
◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]
мо́крий
◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]
МО́ЛОДІСТЬ
мо́лодість
◇ Дру́га мо́лодість *див.* мо́лодість
МОЛОДІ́ТИ
молоді́ти
Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти
МОЛОТО́К
молотко́м
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* о́бухом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)
МОЛО́ЧНИЙ
моло́чне
△ Моло́чне де́рево *див.* де́рево (20)
моло́чний
△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях
МОМЕ́НТ
моме́нт
△ Дипо́льний моме́нт *див.* моме́нт
Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт
МОНЕ́ТНИЙ
моне́тний
△ Моне́тний двір *див.* двір[1] (7)
МОНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
моногенети́чні
△ Дигенети́чні й моногенети́чні при́сисні *див.* при́сисні
МОНУМЕНТА́ЛЬНИЙ
монумента́льний
△ Монумента́льний живо́пис *див.* живо́пис (2)

МО́РДА
мо́рду
◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)
МОРДА́С
морда́са
◇ Вхопи́ти (діста́ти, хапа́ти) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника) *див.* ухо́плювати
МОРДА́Ч
мордачі́
◇ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти
МО́РЕ
мо́ре
△ Епіконтинента́льне мо́ре *див.* мо́ре
◇ Жите́йське мо́ре *див.* мо́ре
мо́ря
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
МО́РКВА
мо́ркви
◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
МОРО́З
моро́з
Дід Моро́з *див.* дід (1)
моро́зом
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обда́ти / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти
МОТА́ТИ
мота́ти
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
МОТО́Р
мото́р
Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* заглуша́ти
Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати
МОТО́РНИЙ[1]
мото́рного
△ Детона́ція мото́рного па́лива *див.* детона́ція[1] (1)
МРЕЦЬ
мрець
◇ Ходя́чий (живи́й) мрець (*рідко* мертве́ць) *див.* мрець
МРІ́Я
мрі́ями
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
МУ́ДРІСТЬ
му́дрості
Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* дізнава́ти (1)
МУ́ЗИКА
му́зика
Духова́ му́зика *див.* му́зика
МУЗИ́ЧНИЙ
музи́чна
△ Музи́чна дра́ма *див.* дра́ма (1)

музи́чні

△ Духові [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт

МУ́КА

му́ки

◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́ньця́)] *див.* випива́ти (1)

◇ Му́ки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка

○ На му́ки дава́ти *див.* дава́ти (42)

МУ́ЛИТИ

му́лити

◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти

МУ́ЛЯТИ

му́ляти

◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти

МУТИ́ТИ

мути́ти

◇ Мути́ти го́лову (ду́шу) *див.* мути́ти

МУ́ЧИТИ

му́чити

◇ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити

М'Я́СО

м'я́со

Ди́ке м'я́со *див.* м'я́со

НАБИРА́ТИ

набира́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

НАБИРА́ТИСЯ

набира́тися

◇ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися

◇ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися

НАБИ́ТИЙ

наби́тий

◇ Наби́тий (безнаді́йний) ду́рень *див.* ду́рень (2)

НАБІ́ГТИ

набі́гло

◇ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти

НАБОЛІ́ТИ

наболі́ти

◇ Наболі́ти на душі́ *див.* наболі́ти

НАБРА́ТИ

набра́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

НАБРА́ТИСЯ

набра́тися

◇ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися

◇ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися

НАБУВА́ТИ[1]

набува́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

◇ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати

НАБУВА́Ч

набува́ч

△ Добросо́вісний набува́ч *див.* набува́ч

НАБУ́ТИ[1]

набу́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

◇ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти

◇ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати

НАВА́ЖИТИСЯ

нава́житися

◇ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)

НАВА́ЖУВАТИСЯ

нава́жуватися

◇ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)

НАВДОГА́Д

навдога́д

◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д

НАВЕРНУ́ТИ[1]

наверну́в

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]

наверну́ти

◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити

НАВЕРНУ́ТИСЯ[1]

наверну́лася

◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

наверну́лися

◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

наверну́тися

◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

НАВЕРТА́ТИ

наверта́ти

◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити

НАВЕРТА́ТИСЯ

наверта́ється

◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

наверта́тися

◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

наверта́ються

◇ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

НАВЕ́РХ

наве́рх

◇ Вильну́ти наве́рх де́нцем *див.* вильну́ти (1)

НАВЕСТИ́

навести́

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити

◇ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити

Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити

НАВІВА́ТИ

навіва́ти

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

НАВІ́ЖКИ

наві́жки

◇ Наві́жки дава́ти *див.* дава́ти (167)

НАВІ́КИ

наві́ки

◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

◇ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

НАВІ́ЯТИ

наві́яти

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

НАВКО́ЛО

навко́ло

◇ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) *див.* ходи́ти

НАВКРУ́Г

навкру́г

◇ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) *див.* ходи́ти

НАВО́ДИТИ

наво́дити

Навіва́ти (наво́дити) / наві́яти (навести́) журбу́ (журу́) *див.* навіва́ти

◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити

◇ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити

Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити

НАВОЖДЕ́ННЯ

навожде́ння

Дияво́льське (satани́нське) навожде́ння *див.* навожде́ння

НА́ВОРОТ
на́воротами
Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот
НА́ВПІЛ
на́впіл
◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [ділити] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)
◇ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
НАВПРИ́СЯДКИ
навпри́сядки
◇ Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки
НА́ВСТІЖ
на́встіж
◇ Душа́ на́встіж (наро́зхрист) *див.* душа́ (26)
НАВТІКАЧА́
навтікача́
Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)
НАВТІ́КИ
навті́ки
Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)
НАВТЬО́КИ
навтьо́ки
Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)
НАВЧА́ТИ
навча́ти
◇ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти
НА́ВЧЕНИЙ
на́вчений
◇ На́вчений гірки́м до́свідом *див.* на́вчений
НАВЧИ́ТИ
навчи́ти
◇ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти
НАГА́Й
нага́й
Дава́ти нага́я *див.* дава́ти (13)
НАГА́НА
нага́ну
◇ Да́ти нага́ну *див.* дава́ти (146)
НАГАНЯ́ТИ
наганя́ти
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити
НА́ГІНКА
на́гінки
◇ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)
на́гінку
◇ Дава́ти / да́ти на́гінку *див.* дава́ти (82)
◇ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)
НАГНА́ТИ
нагна́ти
Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти) / навести́ (нагна́ти, завда́ти) жах (жа́ху) *див.* наво́дити
◇ Нагна́ти дрижакі́в (тру́су) *див.* наганя́ти
нажене́ш
◇ [І] ціпо́м (дрючко́м) не наженеш *див.* наганя́ти
НАГОДУВА́ТИ
нагодува́ти
◇ Нагодува́ти дрижака́ми *див.* нагодо́вувати
НА́ГОЛОС
на́голос
△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос
△ Силови́й (динамі́чний) на́голос *див.* на́голос
НАГОРОДИ́ТИ[2]
нагороди́ти
◇ Нагороди́ти дурни́ць (нісені́тниць) *див.* нагоро́джувати[2]
НАГУ́ЛЮВАТИ
нагу́лювати
◇ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати
НАГУЛЯ́ТИ
нагуля́ти
◇ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати
НАДАВА́ТИ[1]
надава́ти
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)
◇ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)
НАДАВА́ТИ[2]
надава́ти
Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смі́ли́вості *див.* додава́ти (1)
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
○ Надава́ти допомо́гу *див.* надава́ти[2]
НАДАВИ́ТИ
надави́ти
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
НАДА́ТИ[1]
нада́ти
Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смілі́вості *див.* додава́ти (1)
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
НАДБРІ́ВНИЙ
надбрі́вні
Надбрі́вні ду́ги *див.* дуга́ (1)
НА́ДВОЄ
на́двоє
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
НАДВО́РІ
надво́рі
[Білий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)
НАДЕ́РТИ
наде́рти
◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)
НАДЗВИЧА́ЙНИЙ
надзвича́йна
◇ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]
НАДИРА́ТИ
надира́ти
Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)
НАДІЛИ́ТИ
наділи́ла
Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да
НАДІРВА́ТИ
надірва́ти
◇ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти
НАДІ́Я
наді́єю
◇ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити
НАДОГА́Д
надога́д
◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
НАДРА́ТИ
надра́ти
◇ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)
НАДРИВА́ТИ
надрива́ти
◇ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти
НАДФРА́ЗНИЙ
надфра́зна
△ Надфра́зна є́дність *див.* є́дність (1)
НАЖИВА́ТИ
нажива́ти
Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти
НАЖИ́ТИ
нажи́ти
Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти
НАЗВА́НИЙ
назва́на
Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)
НАЗДОГА́Д
наздога́д
◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
НАЇ́СТИСЯ
наї́стися
◇ Наї́стися дрижакі́в *див.* наїда́тися
НАЙБОЛЮ́ЧІШИЙ
найболю́чіше
◇ Болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.)* мі́сце *див.* мі́сце

◇ Попадáти (влучáти, вражáти) / попáсти (влýчити, врáзити) на (в) [сáме] болю́че (живé, найболю́чіше *і т. ін.)* мíсце *див.* попадáти

НАЙКРÁЩИЙ

найкрáщого

◇ Всьогó дóброго (найкрáщого)! *див.* дóбрий (2)

НАЙМÉНШИЙ

наймéнших

○ Дó [наймéнших] подрóбиць (дрібни́ць) <*рідко* У подрóбицях> <З усімá подрóбицями> *див.* подрóбиця

НАЙТИ́[2]

найшлá

◇ Досáда нахóдить / найшлá *див.* досáда (2)

найшóв

◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

НАКÁЗ

накáз

Передавáти / передáти дорýчення (накáз, розпоря́дження *і т. ін.) див.* передавáти[1]

накáзові

Скоря́тися / скори́тися накáзові (дисциплíні, закóнові *і т. ін.) див.* скоря́тися

НАКАЗÁТИ[1]

наказáти

◇ Наказáти дóвго жи́ти *див.* накáзувати

НАКИПÁТИ

накипáти

◇ Накипáти / накипíти на душí (у душí, на сéрці, у сéрці, кóло сéрця) *див.* накипáти

НАКИПÍТИ

накипíти

◇ Накипáти / накипíти на душí (у душí, на сéрці, у сéрці, кóло сéрця) *див.* накипáти

НАКЛАДÁТИ

накладáти

◇ Давáти *(рíдше* накладáти, відвáжувати) / дáти *(рíдше* наклáсти, відвáжити) здáчі *див.* давáти (122)

◇ Накладáти / наклáсти *(рíдко* наложи́ти) життя́м *див.* накладáти

НАКЛÁСТИ

наклáсти

◇ Давáти *(рíдше* накладáти, відвáжувати) / дáти *(рíдше* наклáсти, відвáжити) здáчі *див.* давáти (122)

◇ Душéю наложи́ти / наклáсти *див.* наложи́ти

◇ Накладáти / наклáсти *(рíдко* наложи́ти) життя́м *див.* накладáти

НАКÓВУВАТИ

накóвувати

Накóвувати / накувáти жóрна (кáмінь) *див.* накóвувати

НАКУВÁТИ[1]

накувáти

Накóвувати / накувáти жóрна (кáмінь) *див.* накóвувати

НАЛАМÁТИ

наламáти

◇ Наламáти (нарубáти) дров / ламáти дрóва *див.* налáмувати

НАЛИВÁТИСЯ

наливáтися

◇ Наливáтися / нали́тися жáром (фáрбою) *див.* наливáтися

НАЛИ́ТИСЯ

нали́тися

◇ Наливáтися / нали́тися жáром (фáрбою) *див.* наливáтися

НАЛОЖИ́ТИ

наложи́ти

◇ Душéю наложи́ти / наклáсти *див.* наложи́ти

◇ Накладáти / наклáсти *(рíдко* наложи́ти) життя́м *див.* накладáти

НАЛЯГÁТИ

налягáє

Журбá (журá) налягáє (берé) / налягла́ (взялá) *див.* журбá (1)

НАЛЯГТИ́

налягла́

Журбá (журá) налягáє (берé) / налягла́ (взялá) *див.* журбá (1)

НАМИНÁЧКА

наминáчки

◇ Дáти наминáчки *див.* давáти (149)

НАМИ́СТО

нами́сто

Дóбре нами́сто *див.* нами́сто

НАМÓВИТИСЯ

намóвитися

Дáти намóвитися *див.* давáти (28)

НАМОЧИ́ТИ

намочи́в

◇ Щоб тебé (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)

НАПАДÁТИ

нападáє

◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

НАПÁСТИ[1]

напáв

◇ Дрік напáв (укуси́в) *див.* дрік[2] (1)

◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

НАПЕРÉД

наперéд

◇ Дáти сто очóк наперéд *див.* давáти (159)

◇ Думки́ забігáють вперéд (наперéд) <Дýмка забігáє вперéд (наперéд)> *див.* дýмка (18)

◇ Забігáти [дýмкою] наперéд *див.* забігáти

НАПИСÁТИ

напи́сано

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* на долóні напи́сано *див.* написáти

НАПЛЮВÁТИ

наплювáти

◇ Не давáти (не дозволя́ти) / не дáти (не дозвóлити) наплювáти (плю́нути) [собí] в кáшу (в борщ) *див.* давáти (185)

◇ Плювáти / наплювáти з висóкого дéрева (з висóкої дзвіни́ці) *див.* плювáти

◇ Плювáти / плю́нути (наплювáти) в дýшу *див.* плювáти

НАПÓВНЕННЯ

напóвнення

△ Пульс дóброго напóвнення *див.* пульс

НАПРÁВИТИ

напрáвити

◇ Наставля́ти (направля́ти, напýчувати, спрямóвувати *і т. ін.)* / настáвити (напрáвити, напути́ти, спрямувáти *і т. ін.)* на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.)* дорóгу (стéжку, путь) (на дóбрий (прáведний, вíрний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]

◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / настáвити (напрáвити, настанови́ти) на [дóбрий] рóзум *див.* наставля́ти[2]

НАПРАВЛЯ́ТИ

направля́ти

◇ Наставля́ти (направля́ти, напýчувати, спрямóвувати *і т. ін.)* / настáвити (напрáвити, напути́ти, спрямувáти *і т. ін.)* на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.)* дорóгу (стéжку, путь) (на дóбрий (прáведний, вíрний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]

◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / настáвити (напрáвити, настанови́ти) на [дóбрий] рóзум *див.* наставля́ти[2]

НАПУСКÁТИ

напускáти

◇ Напускáти / напусти́ти дурманý *див.* напускáти

НАПУСТИ́ТИ

напусти́ти

◇ Напускáти / напусти́ти дурманý *див.* напускáти

НАПУТИ́ТИ

напути́ти

◇ Наставля́ти (направля́ти, напýчувати, спрямóвувати *і т. ін.)* / настáвити (напрáвити, напути́ти, спрямувáти *і т. ін.)* на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.)* дорóгу (стéжку, путь) (на дóбрий (прáведний, вíрний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]

НАПÝЧУВАТИ

напýчувати

◇ Наставля́ти (направля́ти, напýчувати, спрямóвувати *і т. ін.)* / настáвити (напрáвити, напути́ти, спрямувáти *і т. ін.)* на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.)* дорóгу (стéжку, путь) (на дóбрий (прáведний, вíрний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]

НАРÓДЖЕННЯ

нарóдження

День нарóдження (роди́н) *див.* день (5)

◇ Дрýге нарóдження *див.* нарóдження

НАРО́ДНИЙ
наро́дна
△ Наро́дна етимоло́гія *див.* етимоло́гія (1)
наро́дний
Наро́дний депута́т Украї́ни *див.* депута́т (1)
НАРО́ЗХРИСТ
наро́зхрист
◇ Душа́ на́встіж (наро́зхрист) *див.* душа́ (26)
НАРУБА́ТИ
наруба́ти
◇ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дрова́ *див.* нала́мувати
НАСА́ДЖЕННЯ
наса́джень
△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.*) *див.* по́лог
НАСЕ́ЛЕННЯ
насе́лення
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція
НАСИ́ЛУ
наси́лу
◇ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити
НАСО́С
насо́с
△ Живи́льний насо́с *див.* насо́с
НАСТА́ВИТИ[2]
наста́вити
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2]
НАСТАВЛЯ́ТИ[1]
наставля́й
◇ Наставля́й кише́ню (оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1]
НАСТАВЛЯ́ТИ[2]
наставля́ти
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2]
НАСТАНОВИ́ТИ[2]
настанови́ти
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2]
НАСТАНОВЛЯ́ТИ[2]
настановля́ти
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2]
НАТИСКА́ТИ
натиска́ти
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
НАТИ́СКУВАТИ
нати́скувати
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
НАТИ́СНУТИ
нати́снути
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
НАТУ́РА
нату́ра
◇ Дру́га нату́ра *див.* нату́ра
◇ Че́сна душа́ (нату́ра) *див.* душа́ (77)
НАУ́КА
нау́ку
◇ Да́ти / дава́ти нау́ку *див.* дава́ти (136)
◇ Да́тися в нау́ку *див.* дава́тися (3)
НАХО́ДИТИ[2]
нахо́дить
◇ Доса́да нахо́дить / найшла́ *див.* доса́да (2)
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
НАЦІОНА́ЛЬНИЙ
націона́льний
Націона́льний демокра́т *див.* демокра́т (1)
△ Націона́льний дохі́д *див.* дохі́д (3)
△ Чи́стий націона́льний проду́кт (дохі́д) *див.* проду́кт
НАШ
на́ша
На́ша (нова́) е́ра *див.* е́ра (1)
на́ше
◇ Де на́ше (ва́ше, його́ *і т. ін.*) не пропада́ло (*рідше* не пропада́є) *див.* наш
на́шому
◇ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пі́йма́ти)! *див.* дава́ти (125)
◇ На́шому ти́нові двою́рідний пліт *див.* пліт
на́шу
◇ Де взя́вся на на́шу (мою́) го́лову *див.* узя́тися
НАШТОВХНУ́ТИ
наштовхну́ти
◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити
НАШТО́ВХУВАТИ
нашто́вхувати
◇ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити
НЕБЕЗПЕ́КА
небезпе́ка
Екологі́чна небезпе́ка *див.* небезпе́ка
НЕБЕСА́
небеса́х
◇ Вита́ти (літа́ти, *рідко* ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях *і т. ін.*) *див.* вита́ти (1)
НЕБЕ́СНИЙ
небе́сна
△ Небе́сна (добова́) парале́ль *див.* парале́ль
небе́сний
△ Небе́сний еква́тор *див.* еква́тор (2)
НЕБИЛИ́ЦЯ
небили́ці
◇ Городи́ти (*рідше* гну́ти) небили́ці (дурни́ці, вся́чину *і т. ін.*) *див.* городи́ти (1)
НЕ́БО
не́ба
◇ Дістава́ти (зніма́ти) / діста́ти (зня́ти) зо́рі (зірки́) [з не́ба] *див.* дістава́ти (4)
Здійма́ти (*рідко* зніма́ти, зно́сити) / здійня́ти (*рідко* зня́ти, знести́) о́чі догори́ (вго́ру, до не́ба *і т. ін.*) *див.* здійма́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) сніг (дощ) на го́лову [з я́сно́го не́ба] *див.* сніг
не́бо
◇ Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти *див.* лі́зти
не́бові
◇ [Аж (і)] не́бу (*рідко* не́бові) [бу́де (ста́не)] жа́рко *див.* жа́рко (1)
не́бу
◇ [Аж (і)] не́бу (*рідко* не́бові) [бу́де (ста́не)] жа́рко *див.* жа́рко (1)
НЕВЕЛИ́КИЙ
невели́ка
◇ Невели́ка пти́ця <Дрібна́ пта́шка> *див.* пти́ця
НЕВИГО́ЙНИЙ
невиго́йний
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.*) слід у душі́ *див.* лиша́ти
НЕВИСО́КИЙ
невисо́кого
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.*) льо́ту (ле́ту) *див.* літ[1]
НЕВІДКЛА́ДНИЙ
невідкла́дна
△ Невідкла́дна [меди́чна] допомо́га *див.* допомо́га (3)
НЕВО́ЛЯ
нево́ля
◇ Єги́петська нево́ля *див.* нево́ля

НЕДÓБРИЙ
недóбрим
◇ Важки́м (недóбрим) дýхом ди́хати *див.* ди́хати (2)
недóбрій
◇ Роби́ти дóбру мíну при поганíй (недóбрій) грі *див.* роби́ти
НЕДÓВГО
недóвго
◇ Недóвго дýмаючи / дýмавши *див.* дýмати (4)
◇ Недóвго роздýмуючи <Не роздýмуючи дóвго> *див.* роздýмувати
НЕДОВІ́РА
недовíри
△ Вóтум довíри (недовíри) *див.* вóтум (1)
НЕДÓВІРОК
недóвірка
◇ Де в недóвірка! *див.* недóвірок
НЕЗАГÓЙНИЙ
незагóйну
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розворýшувати *і т. ін.*) / роз'ятри́ти (розтроюдити, розворуши́ти *і т. ін.*) [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душí)] *див.* я́три́ти
НЕЗАЛÉЖНІСТЬ
незалéжності
День незалéжності *див.* день (6)
День Незалéжності Украї́ни *див.* день (7)
НЕЗЛИ́Й
незли́м
◇ Помина́ти / пом'яну́ти дóбрим (незли́м, ти́хим *і т. ін.*) слóвом *див.* помина́ти[1]
НЕМÁ
немá
◇ Де немá (немáє) *див.* немá
Де твоя́ (у тéбе, вáша, у вас *і т. ін.*) сóвість? <Май (мáйте) сóвість> <Немáє (немá) сóвісті у тéбе (вас *і т. ін.*)> *див.* сóвість
◇ Диви́тися немá на що (ні на що) *див.* диви́тися (19)
◇ І гáдки (дýмки) немá (немáє, не булó) *див.* немá
◇ І дýху немá (немáє, не булó, не чýти *і т. ін.*) *див.* немá
◇ [І (ні, ані́)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
◇ Мíсця живóго немá (немáє, не булó *і т. ін.*) *див.* немá
◇ Немáє (немá) Бóга у сéрці (в душí, в живóтí) *див.* немá
◇ Немá (немáє) дурни́х (дýрнів) *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó) дíла *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не вистачáє, бракýє *і т. ін.*) [однíєї (трéтьої, десятої *і т. ін.*)] клéпки у голові *див.* немá
Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [нíякого (жóдного)] сýмніву ([нíяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не стáло *і т. ін.*) життя́ *див.* немá
◇ Немá нíчóго за душéю *див.* немá
◇ [Немá] нíяких (жóдних) проблéм *див.* немá
◇ Не мáти де (куди́, до кóго) гóлову (голови́) прихили́ти <Немá до кóго прихили́тися> *див.* мáти[2]
◇ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копíйки (копійчи́ни, [лáманого (*рíдко* злáманого)] грошá) за душéю (*рíдко* при душí) *див.* мáти[2]
◇ Нíде (нíкуди, немá куди́ *і т. ін.*) прáвди дівáти (ховáти) / дíти (сховáти) *див.* дівáти (3)
НЕМÁЄ
немáє
◇ Де немá (немáє) *див.* немá
Де твоя́ (у тéбе, вáша, у вас *і т. ін.*) сóвість? <Май (мáйте) сóвість> <Немáє (немá) сóвісті у тéбе (вас *і т. ін.*)> *див.* сóвість
◇ І гáдки (дýмки) немá (немáє, не булó) *див.* немá
◇ [І] дихну́ти нíколи (немáє коли́) *див.* дихну́ти (1)
◇ І дýху немá (немáє, не булó, не чýти *і т. ін.*) *див.* немá
◇ [І (ні, ані́)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá
◇ Кýрці нíде (немáє де) голови́ простроми́ти *див.* пострóмлювати
◇ Мíсця живóго немá (немáє, не булó *і т. ін.*) *див.* немá
◇ Немáє (немá) Бóга у сéрці (в душí, в живóтí) *див.* немá
◇ Немá (немáє) дурни́х (дýрнів) *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó) дíла *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не вистачáє, бракýє *і т. ін.*) [однíєї (трéтьої, десятої *і т. ін.*)] клéпки у голові *див.* немá
Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [нíякого (жóдного)] сýмніву ([нíяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá
◇ Немá (немáє, не булó, не стáло *і т. ін.*) життя́ *див.* немá
◇ Не мáти (немá, немáє) [й (ні, áні)] копíйки (копійчи́ни, [лáманого (*рíдко* злáманого)] грошá) за душéю (*рíдко* при душí) *див.* мáти[2]
◇ Нíде (немáє де, нíкуди, *заст.* нíгде) [й] гóлки (гóлкою, пáльця, пáльцем, ши́лом) встроми́ти (просýнути, штрикнýти, ткнýти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
◇ Нíде (немáє куди́, нíкуди *і т. ін.*) дівáтися / дíтися *див.* дівáтися (2)
НЕОЗНÁЧЕНИЙ
неознáчена
△ Неознáчена фóрма дієслóва *див.* фóрма
НЕОТÉСАНИЙ
неотéсана
◇ Дóвбня неотéсана *див.* дóвбня (1)
НЕПРÁВДА
непрáвди
△ Детéктор брехнí (непрáвди) *див.* детéктор (1)
НЕПРÁВИЛЬНИЙ
непрáвильний
△ Непрáвильний дріб *див.* дріб (3)
НЕПРЯМИ́Й
непрями́й
△ Евентуáльний (непрями́й) вóтум *див.* вóтум (2)
△ Непрями́й додáток *див.* додáток (2)
НЕРВ
нерв
△ Доцентрóвий нерв *див.* нерв
нéрви
◇ Дíяти на нéрви *див.* дíяти (1)
◇ Дратувáти нéрви *див.* дратувáти (1)
◇ Лоскотáти нéрви (*рíдше* дýшу, сéрце *і т. ін.*) *див.* лоскотáти
◇ Тримáти (держáти) себé в рукáх (в шóрах) <Тримáти (держáти) [свої́] нéрви в рукáх> *див.* тримáти
НЕСВІДÓМИЙ
несвідóмий
Несвідóмий елемéнт *див.* елемéнт (1)
НЕСТИ́
несé
◇ Душá несé тягáр *див.* душá (29)
◇ Чи далéко Госпóдь несé *див.* госпóдь (4)
◇ Чорт (дíдько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несé (нóсить) / понíс (принíс, рознос́ив) <Нечи́ста (врáжа) си́ла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, розноси́ла)> <Чорти́ несýть / принéсли́ (*зневажл.* притаскáли)> *див.* чорт
несýть
◇ Чорт (дíдько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несé (нóсить) / понíс (принíс, рознос́ив) <Нечи́ста (врáжа) си́ла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, розноси́ла)> <Чорти́ несýть / принéсли́ (*зневажл.* притаскáли)> *див.* чорт
НÉТРІ
нéтрях
◇ Щоб тебé (йогó) понеслó по нéтрях та по болотáх (повéрх дéрева) *див.* понести́
НЕВБИ́ТИЙ
невби́того
◇ Діли́ти шкýру невби́того ведмéдя *див.* діли́ти (3)
НЕХИ́ТРИЙ
нехи́тре
◇ Дíло нехи́тре *див.* дíло (11)
НЕЧИ́СТИЙ
нечи́ста
◇ Враг (нечи́стий, чорт) йогó (її́, ї́х *і т. ін.*) [мáтір (дýшу)] знáє (зна) <Нечи́ста йогó (її́, ї́х *і т. ін.*) мáти знáє (зна)> *див.* враг (2)
◇ Чорт (дíдько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несé (нóсить) / понíс (принíс, рознос́ив) <Нечи́ста (врáжа) си́ла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, розноси́ла)> <Чорти́ несýть / принéсли́ (*зневажл.* притаскáли)> *див.* чорт
нечи́сте
◇ Нечи́сте дíло *див.* дíло (25)

нечи́стий
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.)* [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.)* ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
◇ Лихи́й *(рідше* нечи́стий, ді́дько *і т. ін.)* попу́тав (поплу́тав) *див.* лихи́й[1]
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розно-си́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли́ *(зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт

НЕЧУ́ВАНИЙ
нечу́вана
◇ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

НИЗЬКИ́Й
низьки́й
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* укло́н (покло́н) *див.* укло́н
низько́го
◇ Низько́го (невисо́кого, дрібно́го *і т. ін.)* льоту (ле́ту) *див.* літ[1]
низько́му
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

НИ́ТИ
ни́є
◇ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.)* *див.* се́рце

НИ́ТКА
ни́тку
◇ Взя́ти на живу́ ни́тку *див.* узя́ти
◇ На живу́ ни́тку *див.* ни́тка

НІ́ГДЕ
ні́где
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

НІ́ДЕ
ні́де
◇ Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простроми́ти *див.* простро́млювати
◇ Ні́де гріха́ ді́ти (поді́ти) *див.* діва́ти (2)
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
◇ Ні́де (нема́є куди́, ні́куди *і т. ін.)* діва́тися / ді́тися *див.* діва́тися (2)
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.)* пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)

НІЖ[1]
ніж
◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рідше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)
ножа́
◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рідше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)

НІКО́ЛИ
ніколи
◇ [І] дихну́ти ні́коли (нема́є коли́) *див.* дихну́ти (1)
◇ Ніко́ли в сві́ті (в житті́) *див.* ніко́ли

НІ́КУДИ
ні́куди
◇ Да́лі (бі́льше) [й (вже)] ні́куди *див.* ні́куди
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
◇ Ні́де (нема́є куди́, ні́куди *і т. ін.)* діва́тися / ді́тися *див.* діва́тися (2)
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.)* пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)

НІМІ́ТИ
німі́є
◇ Німі́є се́рце (душа́) *див.* се́рце

НІС
ніс
◇ Взя́ти ду́лю [під ніс] *див.* узя́ти
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
◇ Ду́ля (ду́лю) з ма́ком (під ніс) *див.* ду́ля (1)
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти
но́са
◇ Гну́ти (де́рти, задира́ти) / загну́ти (заде́рти) ки́рпу (но́са, ніс) *див.* гну́ти (3)
◇ Де́рти но́са (го́лову) [вго́ру] *див.* де́рти (10)
◇ Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са *див.* диви́тися (18)
◇ [До] но́са (носо́чка) [й] коцюбо́ю (кочерго́ю) не ді́стати *див.* дістава́ти (14)
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Ді́стати / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися
◇ Не ба́чити да́лі свого́ но́са *див.* ба́чити (11)
◇ Не твого́ (мого́, його́ *і т. ін.)* ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло *див.* ді́ло (24)
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти
но́сі
◇ Не дава́ти / не да́ти собі по но́сі гра́ти *див.* дава́ти (181)
но́сом
◇ Аж но́сом ба́ньки дме *див.* ду́ти (1)
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рідко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Ді́стати / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися

НІСЕНІ́ТНИЦЯ
нісені́тниць
◇ Нагороди́ти дурни́ць (нісені́тниць) *див.* нагоро́джувати[2]

НІЧ
ніч
◇ День і ніч <*рідше* Як день, так ніч> *див.* день (35)
◇ На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рідше* До́бра ніч!> *див.* добра́ніч (1)
ноча́ми
◇ Дні і (та) но́чі <Дня́ми і ноча́ми> *див.* день (37)
но́чі
◇ Дні і (та) но́чі <Дня́ми і ноча́ми> *див.* день (37)
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
◇ На добра́ніч! <До́брої но́чі!> <*рідше* До́бра ніч!> *див.* добра́ніч (1)
◇ Ні дня ні но́чі *див.* день (45)

НІ́ЧНО
ні́чно
◇ Де́нно і но́щно *(рідше* ні́чно) *див.* де́нно (1)

НІ́ЧОГО
ні́чого
[І] ду́мати ні́чого *див.* ду́мати (2)

НІЧО́ГО
нічо́го
◇ Нема́ нічо́го за душе́ю *див.* нема́
◇ Не ма́ти душі́ <Не ма́ти нічо́го за душе́ю> *див.* ма́ти[2]

НІЯ́КИЙ
нія́кий
◇ Нія́кий (жо́ден, *рідше* ні оди́н *і т. ін.)* соба́ка *див.* соба́ка
нія́ких
Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.)*] церемо́ній <Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої *і т. ін.)*] церемо́нії> *див.* церемо́нія
Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
◇ [Нема́] нія́ких (жо́дних) пробле́м *див.* нема́
нія́кого
Без жо́дного (уся́кого, *рідше* нія́кого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* нія́ких) зуси́ль> *див.* зуси́лля
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
◇ Не ма́ти [нія́кого] ді́ла *див.* ма́ти[2]
нія́кої
Без [жо́дних (нія́ких, уся́ких *і т. ін.)*] церемо́ній <Без [жо́дної (нія́кої, уся́кої *і т. ін.)*] церемо́нії> *див.* церемо́нія

НОВИ́Й
нова́
На́ша (нова́) е́ра *див.* е́ра (1)
нову́
◇ Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру) *див.* відкрива́ти (8)

НОВОКАМ'ЯНИ́Й
новокам'янá
△ Новокам'яни́й вік <Новокам'янá добá> *див.* вік (16)
новокам'яни́й
△ Новокам'яни́й вік <Новокам'янá добá> *див.* вік (16)
НОГÁ
ніг
◇ Не жалíти (не жалкувáти) [своíх] ніг *див.* жалíти (2)
◇ Не жалíючи (не жалкýючи) [своíх] ніг *див.* жалíти (3)
ногá
◇ Однá ногá тут, а дрýга там *див.* ногá
◇ Як собáці п'я́та ногá (*рíдше* дрýгий хвіст) *див.* ногá
ногáм
◇ Давáти / дáти вóлю ногáм *див.* давáти (55)
◇ Дáти ногáм знáти *див.* давáти (150)
◇ Не давáти відпочи́нку ні ногáм, ні рукáм (ногáм та рукáм) *див.* давáти (168)
ногáми
◇ Догори́ (*рíдко* вверх) дном (ногáми, *рíдко* спóдом) *див.* догори́ (1)
◇ Постáвити / стáвити догори́ ногáми *див.* постáвити[1]
◇ Світ [догори́ ногáми] перевертáється (перекидáється) / переверну́вся (перекúнувся) *див.* світ[2]
◇ Ходи́ти догори́ ногáми *див.* ходи́ти
ногáх
◇ Лéдве (ледь) тримáтися (держáтися, стоя́ти) на ногáх *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися, стоя́ти) [міцно (твéрдо)] на ногáх *див.* тримáтися
нóги
◇ Дай / давáй Бóже (Бог) нóги [, а чорт колéса] *див.* давáти (127)
◇ Де вже нóги не носи́ли *див.* ногá
◇ Лéдве (наси́лу) доволокти́ нóги *див.* доволікáти (1)
◇ Нóги не тримáють (не дéржать) *див.* ногá
◇ Пóки (дóки) нóсять (слýжать) нóги *див.* ногá
нóгу
◇ Два чóботи – пáра (на однý нóгу) *див.* чóботи
◇ [І] дíдько нóгу зламáє (звихнé) *див.* дíдько (4)
нозí
◇ На корóткій (дрýжній) нозí *див.* ногá
НÓРМА
нóрма
△ Диспозити́вна нóрма *див.* нóрма
НОСИ́ТИ
носи́ли
◇ Де вже нóги не носи́ли *див.* ногá
нóсить
◇ Чорт (дíдько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несé (нóсить) / понíс (прини́с, розноси́в) <Нечи́ста (врáжа) си́ла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, розноси́ла)> <Чорти́ несýть / принесли́ (*зневажл.* притаскáли)> *див.* чорт
нóсять
◇ Пóки (дóки) нóсять (слýжать) нóги *див.* ногá
◇ Постолóм добрó вóзять (нóсять) *див.* вози́ти (2)
НОСИ́ТИСЯ
носи́тися
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, нíби *і т. ін.*) [дýрень] із стýпою ([ци́ган, стáрець] з пи́саною тóрбою) *див.* носи́тися
◇ Носи́тися як (мов, нíби *і т. ін.*) чорт із грíшною душéю *див.* носи́тися
НОСÓЧОК
носóчка
◇ [До] нóса (носóчка) [й] коцюбóю (кочергóю) не дістáти *див.* діставáти (14)
НОТÁТКА
нотáтка
Доповіднá запи́ска (нотáтка) *див.* запи́ска
НОЧУВÁТИ
ночувáти
◇ [І] днювáти й ночувáти *див.* днювáти (1)
НÓЩНО
нóщно
◇ Дéнно і нóщно (*рíдше* нíчно) *див.* дéнно (1)
НУДЬГÁ
нудьгý
Розважáти (розганя́ти, *рíдко* розгóнити, розвíювати) / розвáжити (розігнáти, розвíяти) нудьгý (журбý, тýгу, сум, гóре *і т. ін.*) *див.* розважáти
НУРÓК
нуркá
◇ Дáти нуркá *див.* давáти (151)
НУТРÓ
нутрó
◇ Скаламýтити [всю] дýшу ([все] нутрó) *див.* скаламýтити
нутрóм
◇ Нутрóм (сéрцем, душéю, *рíдко* дýхом) чýти (відчувáти) / відчýти *див.* чýти
ОББІГÁТИ
оббігáти
◇ Обминáти (обхóдити, оббігáти *і т. ін.*) / обминýти (обійти́, оббíгти *і т. ін.*) деся́тою дорóгою (вýлицею) *див.* обминáти[1]
ОББÍГТИ
оббíгти
◇ Обминáти (обхóдити, оббігáти *і т. ін.*) / обминýти (обійти́, оббíгти *і т. ін.*) деся́тою дорóгою (вýлицею) *див.* обминáти[1]
ОБВЕСТИ́
обвести́
◇ Обвести́ (обкрути́ти, обернýти *і т. ін.*) / *рíдше* обвóдити (обкрýчувати, обертáти *і т. ін.*) круг (навкóло, довкóла *і т. ін.*) пáльця *див.* обвóдити
ОБВÓДИТИ
обвóдити
◇ Обвести́ (обкрути́ти, обернýти *і т. ін.*) / *рíдше* обвóдити (обкрýчувати, обертáти *і т. ін.*) круг (навкóло, довкóла *і т. ін.*) пáльця *див.* обвóдити
ОБГОРНУ́ТИ
обгорнýв
◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорнýв, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]
обгорнýти
◇ Обгортáти (огортáти) / обгорнýти (огорнýти) дýшу (сéрце) тýгою (смýтком, сýмом *і т. ін.*) *див.* обгортáти
ОБГОРТÁТИ
обгортáє
◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорнýв, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]
обгортáти
◇ Обгортáти (огортáти) / обгорнýти (огорнýти) дýшу (сéрце) тýгою (смýтком, сýмом *і т. ін.*) *див.* обгортáти
ОБДАВÁТИ
обдавáти
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом *і т. ін.*) обдати́ / обдавáти <Як (мов, нíби *і т. ін.*) хто жáром обдáв> *див.* обдавáти
ОБДАРУВÁТИ
обдарувáла
Прирóда далá *що* <Прирóда наділи́ла (обдарувáла, одарувáла *і т. ін.*) *чим*> <Прирóда не пошкодувáла *чого*> *див.* прирóда
ОБДÁТИ
обдáв
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом *і т. ін.*) обдати́ / обдавáти <Як (мов, нíби *і т. ін.*) хто жáром обдáв> *див.* обдавáти
обдати́
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом *і т. ін.*) обдати́ / обдавáти <Як (мов, нíби *і т. ін.*) хто жáром обдáв> *див.* обдавáти
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) холóдною водóю (*рíдко* холóдним дýшем) обдáти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдавáти
ОБДІЛИ́ТИ
обділи́ла
◇ Дóля (прирóда) обділи́ла (скри́вдила) *див.* дóля[1] (3)
ОБЕРНУ́ТИ
обернýти
◇ Обвести́ (обкрути́ти, обернýти *і т. ін.*) / *рíдше* обвóдити (обкрýчувати, обертáти *і т. ін.*) круг (навкóло, довкóла *і т. ін.*) пáльця *див.* обвóдити
ОБЕРНУ́ТИСЯ
обéрнешся
◇ Де (куди́) не обéрнешся (не обернýсь, не оберни́сь, не повéрнешся, не повернýсь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* обертáтися

оберни́сь
◇ Де (куди́) не обéрнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не повéрнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.) див.* обертáтися
оберну́сь
◇ Де (куди́) не обéрнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не повéрнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.) див.* обертáтися
оберну́тися
◇ Оберну́тися / обертáтися дру́гим (íншим, тéмним *і т. ін.)* бóком *див.* обертáтися
Обертáтися / оберну́тися в ді́йсність *див.* обертáтися
ОБЕРТÁТИ
обертáти
◇ Обвести́ (обкрути́ти, оберну́ти *і т. ін.) / рідше* обвóдити (обкру́чувати, обертáти *і т. ін.)* круг (навкóло, довкóла *і т. ін.)* пáльця *див.* обвóдити
ОБЕРТÁТИСЯ
обертáтися
◇ Оберну́тися / обертáтися дру́гим (íншим, тéмним *і т. ін.)* бóком *див.* обертáтися
Обертáтися / оберну́тися в ді́йсність *див.* обертáтися
ОБ'ЄКТИ́В
об'єкти́в
△ Довгофóкусний об'єкти́в *див.* об'єкти́в
ОБ'ЄКТИ́ВНИЙ[1]
об'єкти́вна
Об'єкти́вна реáльність (ді́йсність) *див.* реáльність
ОБИ́ДА
оби́ду
◇ Держáти оби́ду *див.* держáти (6)
◇ Не давáти / не дáти в обрáзу *(розм.* в оби́ду) *див.* давáти (169)
ОБИ́ДВА
оби́два
◇ Диви́тися обомá *(рідко* в оби́два) *див.* диви́тися (20)
оби́дві
◇ Брáти / взя́ти в оби́дві жмéні *див.* брáти (65)
◇ Вхопи́ти в оби́дві жмéні *див.* ухóплювати
◇ Держи́ в оби́дві жмéні *див.* держáти (11)
◇ Наставля́й кишéню (оби́дві жмéні) *див.* наставля́ти[1]
обомá
◇ Диви́тися обомá *(рідко* в оби́два) *див.* диви́тися (20)
ОБИ́ДВІ
оби́два
◇ Диви́тися обомá *(рідко* в оби́два) *див.* диви́тися (20)
оби́дві
◇ Брáти / взя́ти в оби́дві жмéні *див.* брáти (65)
◇ Вхопи́ти в оби́дві жмéні *див.* ухóплювати
◇ Держи́ в оби́дві жмéні *див.* держáти (11)
◇ Наставля́й кишéню (оби́дві жмéні) *див.* наставля́ти[1]

обомá
◇ Диви́тися обомá *(рідко* в оби́два) *див.* диви́тися (20)
ОБИРÁТИ
обирáти
◇ Обрáти / обирáти [свою́] стéжку (стежи́ну, дорóгу *і т. ін.) див.* обирáти
ОБІ́Д
обі́д
Давáти (стáвити) / дáти (постáвити) обі́д *див.* давáти (20)
ОБІ́ЙДЕНИЙ
обі́йдений
◇ Обі́йдений дóлею *див.* обі́йдений
ОБІЙМÁТИ
обіймáє
◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.) /* узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]
обіймáти
Діставáти (брáти, одéржувати, обіймáти *і т. ін.) /* дістáти (взя́ти, одéржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спáдщину (в спáдок, *рідко* в посідáння) *див.* діставáти (1)
ОБІ́ЙМИ
обі́ймах
Души́ти в обі́ймах *див.* души́ти (1)
ОБІЙНЯ́ТИ
обійня́в
◇ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.) /* узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]
обійня́ти
Діставáти (брáти, одéржувати, обіймáти *і т. ін.) /* дістáти (взя́ти, одéржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спáдщину (в спáдок, *рідко* в посідáння) *див.* діставáти (1)
ОБІЙТИ́
обійти́
◇ Оминáти (обхóдити, оббігáти *і т. ін.) /* омину́ти (обійти́, оббíгти *і т. ін.)* деся́тою дорóгою (ву́лицею) *див.* оминáти[1]
ОБІРВÁТИ
обірвáти
◇ Обірвáти життя́ *див.* обривáти[1]
ОБІЦЯ́НКА
обіця́нками
◇ Годувáти обіця́нками (ждáниками, пождáниками) *див.* годувáти (6)
ОБКРУТИ́ТИ
обкрути́ти
◇ Обвести́ (обкрути́ти, оберну́ти *і т. ін.) / рідше* обвóдити (обкру́чувати, обертáти *і т. ін.)* круг (навкóло, довкóла *і т. ін.)* пáльця *див.* обвóдити
◇ Обкрути́ти (облáгодити) дíльцé *(рідше* дíло, спрáву) *див.* обкру́чувати

ОБКРУ́ЧУВАТИ
обкру́чувати
◇ Обвести́ (обкрути́ти, оберну́ти *і т. ін.) / рідше* обвóдити (обкру́чувати, обертáти *і т. ін.)* круг (навкóло, довкóла *і т. ін.)* пáльця *див.* обвóдити
ОБЛÁГОДИТИ
облáгодити
◇ Обкрути́ти (облáгодити) дíльцé *(рідше* дíло, спрáву) *див.* обкру́чувати
ОБЛИВÁТИСЯ
обливáється
◇ Душá обливáється крóв'ю *див.* душá (30)
ÓБЛИЗЕНЬ
óблизня
◇ Дістáти (з'íсти, спіймáти, скуштувáти *і т. ін.)* óблизня *див.* діставáти (11)
ОБЛИ́ТИ
обли́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холóдною водóю *(рідко* холóдним ду́шем) обдáти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдавáти
ОБЛИ́ЧЧЯ
обли́ччя
◇ Покáзувати (відкривáти) / показáти (відкри́ти) спрáвжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* покáзувати
ОБЛИ́ШИТИ
обли́шити
◇ І ду́мку лиши́ти (обли́шити) *див.* лишáти
ОБЛУПИ́ТИ
облупи́ти
◇ Облупи́ти живцéм *див.* облу́плювати
ОБМИНÁТИ[1]
оминáти
◇ Оминáти (обхóдити, оббігáти *і т. ін.) /* омину́ти (обійти́, оббíгти *і т. ін.)* деся́тою дорóгою (ву́лицею) *див.* оминáти[1]
ОБМИНУ́ТИ
омину́ти
◇ Оминáти (обхóдити, оббігáти *і т. ін.) /* омину́ти (обійти́, оббíгти *і т. ін.)* деся́тою дорóгою (ву́лицею) *див.* оминáти[1]
ÓБМІН
óбмін
△ Óбмін енéргії [в органі́змі] *див.* óбмін
ОБМІ́НЮВАТИСЯ
обмі́нюватися
◇ Обмі́нюватися / обміня́тися думкáми (слóвом, словáми *і т. ін.) див.* обмі́нюватися
ОБМІНЯ́ТИСЯ
обміня́тися
◇ Обмі́нюватися / обміня́тися думкáми (слóвом, словáми *і т. ін.) див.* обмі́нюватися
ОБМÓВИТИСЯ
обмóвитися
◇ Не обмóвитися і (ні, жóдним *і т. ін.)* слóвом *(рідше* словéчком) *див.* обмовля́тися
◇ Обмовля́тися / обмóвитися двомá-трьомá словáми <Обмóвитися хоч слóвом> *див.* обмовля́тися

ОБМОВЛЯ́ТИСЯ
обмовля́тися
◇ Обмовля́тися / обмо́витися двома́-трьома́ слова́ми <Обмо́витися хоч сло́вом> *див.* обмовля́тися
ОБНІМА́ТИ
обніма́є
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
ОБНЯ́ТИ
обня́в
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
обняли́
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
ОБО́Є
обома́
◇ Диви́тися обома́ (*рідко* в обі́два) *див.* диви́тися (20)
О́БРАЗ[1]
о́браз
△ Ейдети́чний о́браз *див.* о́браз[1]
ОБРА́ЗА
обра́зу
◇ Не дава́ти / не да́ти в обра́зу (*розм.* в обі́ду) *див.* дава́ти (169)
ОБРА́ТИ
обра́ти
◇ Обра́ти / обира́ти [свою́] сте́жку (стежи́ну, доро́гу *і т. ін.*) *див.* обира́ти
ОБРИВА́ТИСЯ[1]
обрива́ється
◇ Життя́ обрива́ється *див.* життя́ (5)
ОБРОСТА́ТИ
оброста́ти
◇ Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м, *рідше* са́лом) *див.* оброста́ти
ОБРОСТИ́
обрости́
◇ Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м, *рідше* са́лом) *див.* оброста́ти
ОБСИ́ПАТИ
обси́пати
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.*)] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ОБСИПА́ТИ
обси́пати
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.*)] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ОБСІДА́ТИ
обсіда́ють
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)
ОБСІ́СТИ
обсі́ла
◇ Ді́ти обсі́ли <Дітво́ра́ обсі́ла> *див.* ді́ти[1] (5)
обсі́ли
◇ Ді́ти обсі́ли <Дітво́ра́ обсі́ла> *див.* ді́ти[1] (5)
◇ Думки́ (гадки́) беру́ть (обсіда́ють, гризу́ть) / взяли́ (обсі́ли, обняли́) *див.* ду́мка (15)
◇ Думки́ ([та] гадки́, думки́-гадки́, ду́ми, ду́ми-гадки́) обсіда́ють (гризу́ть) / обсі́ли го́лову *див.* ду́мка (21)
ОБУ́ТИ
обу́ти
◇ Поши́ти (*рідше* обу́ти) / пошива́ти (ши́ти) в ду́рні *див.* пошива́ти
ОБУ́Х
обу́хом
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)
ОБХО́ДИТИ
обхо́дити
◇ Оминати (обхо́дити, оббіга́ти *і т. ін.*) / оминути (обійти́, оббі́гти *і т. ін.*) деся́тою доро́гою (ву́лицею) *див.* омина́ти[1]
ОГО́НЬ
огню́
◇ З вогню́ (з огню́, *рідше* із жа́ру) [та] в по́лум'я *див.* вого́нь (17)
◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти
ого́нь
◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олі́ї, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти
ОГОРНУ́ТИ
огорну́в
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.*) / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.*) [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
огорну́ти
◇ Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.*) *див.* обгорта́ти
ОГОРНУ́ТИСЯ
огорну́лася
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душа́ (31)
ОГОРТА́ТИ
огорта́є
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.*) / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.*) [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
огорта́ти
◇ Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.*) *див.* обгорта́ти
ОГОРТА́ТИСЯ
огорта́ється
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душа́ (31)
ОДАРУВА́ТИ
одарува́ла
Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.*) *чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да
ОДВІ́РОК
одві́рка
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати
одві́рок
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати
ОДЕ́РЖАТИ
оде́ржати
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.*) / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.*) в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
◇ Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́ *див.* дістава́ти (10)
ОДЕРЖИ́МИЙ
одержи́мий
◇ Одержи́мий [злим] ду́хом *див.* одержи́мий
ОДЕ́РЖУВАТИ
оде́ржувати
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.*) / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.*) в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
◇ Діста́ти (оде́ржати) / дістава́ти (оде́ржувати) відкоша́ *див.* дістава́ти (10)
ОДИ́Н
оди́н
◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)
◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'ї́дати
◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н
◇ Ні́який (жо́ден, *рідше* ні оди́н *і т. ін.*) соба́ка *див.* соба́ка
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Як оди́н день *див.* день (53)
одна́
◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть
◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)
одне́
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти
одни́м
◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)
◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)
◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Під одни́м да́хом *див.* дах (2)
одніє́ї
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] кле́пки у голові́ *див.* нема́
одно́
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
одного́
○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
○ Одного́ дня *див.* день (23)
◇ Одного́ ду́ху *див.* дух (19)
одно́ї
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
о́дному
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
одну́
◇ В одну́ ду́шу *див.* душа́ (12)
◇ Гра́ти в (на) одну́ ду́дку *див.* гра́ти (14)
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити

ОДИНИ́ЦЯ
одини́ця
△ Двійкова одини́ця *див.* одини́ця

ОДНА́
оди́н
◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)
◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рі́дше* ла́нтух) со́лі з’ї́сти *див.* з’ї́дати
◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н
◇ Нія́кий (жо́ден, *рі́дше* ні оди́н *і т. ін.)* соба́ка *див.* соба́ка
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Як оди́н день *див.* день (53)
одна́
◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть
◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)
одне́
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти
одни́м
◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)
◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)
◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Під одни́м да́хом *див.* дах (2)
одніє́ї
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] кле́пки у голові́ *див.* нема́
одно́
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
одного́
○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
○ Одного́ дня *див.* день (23)
◇ Одного́ ду́ху *див.* дух (19)
одно́ї
◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до одніє́ї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)
о́дному
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
одну́
◇ В одну́ ду́шу *див.* душа́ (12)
◇ Гра́ти в (на) одну́ ду́дку *див.* гра́ти (14)
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити

ОДНЕ́
оди́н
◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)
◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рі́дше* ла́нтух) со́лі з’ї́сти *див.* з’ї́дати
◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н
◇ Нія́кий (жо́ден, *рі́дше* ні оди́н *і т. ін.)* соба́ка *див.* соба́ка
◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н
Оди́н за о́дним (*рі́дко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рі́дко* дру́гому)> *див.* оди́н
○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
◇ Як оди́н день *див.* день (53)
одна́
◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть
◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)
одне́
◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти

одни́м

◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)

◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)

◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н

◇ Під одни́м да́хом *див.* дах (2)

однієї

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

◇ Два бо́ки (дві сторони́) [однієї] меда́лі *див.* бік (3)

◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.*) [однієї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.*)] кле́пки у голові́ *див.* нема́

одно́

◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)

◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

одного́

○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)

◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

○ Одного́ дня *див.* день (23)

◇ Одного́ ду́ху *див.* дух (19)

одно́ї

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

о́дному

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

одну́

◇ В одну́ ду́шу *див.* душа́ (12)

◇ Гра́ти в (на) одну́ ду́дку *див.* гра́ти (14)

◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти

◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)

◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на

◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити

ОДНІ́

оди́н

◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)

◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)

◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти

◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н

◇ Нія́кий (жо́ден, *рідше* ні оди́н *і т. ін.*) соба́ка *див.* соба́ка

◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н

◇ Як оди́н день *див.* день (53)

одна́

◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)

◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт

◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть

◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́

◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)

◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)

одне́

◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)

◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти

одни́м

◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)

◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)

◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н

◇ Під одни́м да́хом *див.* дах (2)

однієї

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

◇ Два бо́ки (дві сторони́) [однієї] меда́лі *див.* бік (3)

◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.*) [однієї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.*)] кле́пки у голові́ *див.* нема́

одно́

◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)

◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

одного́

○ З одного́ бо́ку.., з дру́гого (і́ншого) бо́ку.. *див.* бік (2)

◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

○ Одного́ дня *див.* день (23)

◇ Одного́ ду́ху *див.* дух (19)

одно́ї

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

о́дному

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

одну́

◇ В одну́ ду́шу *див.* душа́ (12)

◇ Гра́ти в (на) одну́ ду́дку *див.* гра́ти (14)

◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти

◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)

◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на

◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити

ОДНО́

оди́н

◇ В [оди́н] дух *див.* дух (7)

◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)

◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти

◇ Не оди́н [і не два (, не два)] *див.* оди́н

◇ Нія́кий (жо́ден, *рідше* ні оди́н *і т. ін.*) соба́ка *див.* соба́ка

◇ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

○ Оди́н о́дному (дру́гому, о́дного, дру́гого) *див.* оди́н

◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н

◇ Як оди́н день *див.* день (53)

одна́

◇ Ні одна́ [жива́] душа́ *див.* душа́ (68)

◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт

◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть

◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́

◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)

◇ Як одна́ душа́ *див.* душа́ (84)

одне́

◇ В одне́ (одно́) ву́хо влі́зти, а в дру́ге ви́лізти *див.* вла́зити (6)

◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)

◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти

одни́м

◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)

◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)

Оди́н за о́дним (*рідко* дру́гим) <Оди́н по о́дному (*рідко* дру́гому)> *див.* оди́н

◇ Одни́м ду́хом ди́хати *див.* ди́хати (8)

◇ Одни́м (єди́ним, за одни́м) ду́хом *див.* дух (18)

Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н

◇ Під одни́м да́хом *див.* дах (2)

однієї

◇ Вали́ти (зва́лювати) / звали́ти все доку́пи (до однієї (одно́ї) ку́пи) *див.* вали́ти[1] (2)

◇ Два бóки (дві сторони́) [однієї] медáлі *див.* бік (3)
◇ Немá (немáє, не булó, не вистачáє, бракýє *і т. ін.)* [однієї (трéтьої, десятої *і т. ін.)*] клéпки у голові *див.* немá
однó
◇ В однé (однó) вýхо влíзти, а в дрýге ви́лізти *див.* влáзити (6)
◇ В однé (однó) вýхо (ýхо) впускáти / впусти́ти, а в дрýге (дрýгим) випускáти / ви́пустити *див.* впускáти[1] (1)
одногó
○ З одногó бóку.., з дрýгого (íншого) бóку.. *див.* бік (2)
◇ Оди́н без óдного дихнýти не мóжуть (не мóже) *див.* оди́н
○ Оди́н óдному (дрýгому, óдного, дрýгого) *див.* оди́н
○ Одногó дня *див.* день (23)
◇ Одногó дýху *див.* дух (19)
однóї
◇ Вали́ти (звáлювати) / звали́ти все докýпи (до однієї (однóї) кýпи) *див.* вали́ти[1] (2)
óдному
Оди́н за óдним *(рідко* дрýгим) <Оди́н по óдному *(рідко* дрýгому)> *див.* оди́н
○ Оди́н óдному (дрýгому, óдного, дрýгого) *див.* оди́н
однý
◇ В однý дýшу *див.* душá (12)
◇ Грáти в (на) однý дýдку *див.* грáти (14)
◇ Два чóботи – пáра (на однý нóгу) *див.* чóботи
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в однý тóчку (в однý цятку) *див.* диви́тися (4)
◇ На [однý (єди́ну, якýсь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
◇ Стáвити / постáвити на однý дóшку *див.* стáвити
ОЖИ́НА
ожи́ною
◇ Дорóга (стéжка) тéрном (ожи́ною, кропивóю *і т. ін.)* поролá (зарослá) *див.* дорóга (7)
ОЗÓННИЙ
озóнна
△ Озóнова (озóнна) дірá (ді́рка) *див.* дірá (1)
ОЗÓНОВИЙ
озóнова
△ Озóнова (озóнна) дірá (ді́рка) *див.* дірá (1)
ОКИДÁТИ
окидáти
◇ Окидáти / оки́нути дýмкою *див.* окидáти
ОКИ́НУТИ
оки́нути
◇ Окидáти / оки́нути дýмкою *див.* окидáти
ÓКО[1]
ві́чі
◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у ві́чі *див.* диви́тися (3)
◇ Диви́тися в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути прáвді в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)
◇ Диви́тися (зазирáти, заглядáти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирнýти, загля́нути *і т. ін.)* смéрті в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Смія́тися в [живі́] óчі (ві́чі) *див.* смія́тися
óко
◇ Куди́ *(рідше* де) óко (зір) сягáє (дістáє, сягнé *і т. ін.)* <Куди́ óко не сягнé> <Як далéко óко сягáє> *див.* óко[1]
◇ Óко не дрімáє (не спить) *див.* óко[1]
◇ Хоч в óко дай *див.* давáти (194)
óком
◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) íншими очи́ма *(рідше* íншим óком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися кóсо (кри́во, бóком) <Поглядáти криви́м óком > *див.* диви́тися (16)
◇ Диви́тися тверéзими очи́ма (тверéзим óком, тверéзо) *див.* диви́тися (26)
◇ Досягнýти (досягти́) óком *див.* досягáти (1)
◇ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.)* очи́ма (óком) *див.* ї́сти
◇ Скíльки óком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.)* *див.* ки́дати
очáх
◇ В очáх жовтíє (жóвкне, темнíє *і т. ін.)* / пожовтíло (пожóвкло, потемнíло *і т. ін.)* *див.* жовтíти (1)
◇ Двої́ться в очáх *див.* двої́тися (1)
◇ Стоя́ти пéред очи́ма (в очáх, пéред душéю) *див.* стоя́ти
очéй
◇ З дрýгих очéй *див.* óко[1]
На днí (на дéнцí) очéй *див.* дно (1)
очи́ма
◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) íншими очи́ма *(рідше* íншим óком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися тверéзими очи́ма (тверéзим óком, тверéзо) *див.* диви́тися (26)
◇ Доки́нути очи́ма *див.* докидáти[2] (2)
◇ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.)* очи́ма (óком) *див.* ї́сти
◇ Свердли́ти (дíрявити) / посвердли́ти очи́ма (пóглядом) *див.* свердли́ти
◇ Стоя́ти пéред очи́ма (в очáх, пéред душéю) *див.* стоя́ти
óчі
◇ [Аж (і)] óчі на лоб (на лóба, *рідше* догори́ *і т. ін.)* лíзуть (вилáзять) / полíзли (ви́лізли) *див.* óко[1]
◇ В живí óчі *див.* óко[1]
◇ Дéрти óчі *див.* дéрти (12)
◇ Диви́тися в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути прáвді в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)
◇ Диви́тися (зазирáти, заглядáти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирнýти, загля́нути *і т. ін.)* смéрті в óчі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
Здіймáти *(рідко* знімáти, знóсити) / здíйняти *(рідко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.)* *див.* здіймáти
◇ [І] куди́ óчі диви́лися *див.* óко[1]
◇ Куди́ óчі [бáчать (ди́вляться, спáли *і т. ін.)*] *див.* óко[1]
◇ Не знáти, куди́ дівáти / дíти (подíти) óчі [від сóрому] *див.* знáти
◇ Не смíти (не могти́) диви́тися в óчі *див.* смíти
◇ Опусти́ти (спусти́ти, потýпити, постáвити, встроми́ти,ври́ти *і т. ін.)* / опускáти (спускáти, стáвити, встромля́ти, вривáти *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти
◇ Пускáти / пусти́ти в óчі дим (пил, пилю́ку) *див.* пускáти
◇ Смерть заглядáє (ди́виться, зазирáє *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирнýла *і т. ін.)* в óчі *див.* смерть
◇ Смія́тися в [живí] óчі (ві́чі) *див.* смія́тися
◇ Тíльки дай на óчі *див.* давáти (193)
ОКРÍП[1]
окрóпом
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом *і т. ін.)* обдати́ / обдавáти <Як (мов, нíби *і т. ін.)* хто жáром обдáв> *див.* обдавáти
ОКУЛЯ́РИ
окуля́ри
◇ Диви́тися крíзь рожéві окуля́ри *див.* диви́тися (17)
Димчáсті окуля́ри *див.* окуля́ри
ОЛИ́ВА
оли́ви
◇ Підливáти (доливáти) / підли́ти (доли́ти) мáсла (олíї, *заст.* оли́ви, лóю) у вогóнь (в огóнь, до вогню́) *див.* підливáти
ОЛИ́ВКОВИЙ
оли́вкове
△ Масли́нове (оли́вкове) дéрево *див.* дéрево (19)
ОЛІВЦÉВИЙ
олівцéве
△ Олівцéве дéрево *див.* дéрево (21)
ОЛÍЙНИЙ
олíйний
△ Олíйний живóпис *див.* живóпис (3)
ОЛІ́Я
олíї
◇ Підливáти (доливáти) / підли́ти (доли́ти) мáсла (олíї, *заст.* оли́ви, лóю) у вогóнь (в огóнь, до вогню́) *див.* підливáти
олíя
△ Ефíрна (етéрна, етéрова) олíя *див.* олíя
ÓНИЙ
óни
◇ В (во) дні óни <Во врéм'я óно> <В óний час> *див.* день (30)
óний
◇ В (во) дні óни <Во врéм'я óно> <В óний час> *див.* день (30)
óно
◇ В (во) дні óни <Во врéм'я óно> <В óний час> *див.* день (30)

ОНУ́К
ону́ки
◇ Годи́тися у сини́ (у до́чки, в ону́ки *і т. ін.) див.* годи́тися[1] (5)
ОПА́ЛЕННЯ
опа́лення
Електри́чне опа́лення (опа́лювання) *див.* опа́лення
ОПА́ЛЮВАННЯ
опа́лювання
Електри́чне опа́лення (опа́лювання) *див.* опа́лення
О́ПЕРА
о́пери
◇ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера
ОПЕРА́ЦІЯ
опера́ція
△ Алеато́рна опера́ція (уго́да) <Алеато́рний до́говір> *див.* опера́ція
ОПИНИ́ТИСЯ
опини́тися
◇ Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях) *див.* опиня́тися
ОПИНЯ́ТИСЯ
опиня́тися
◇ Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях) *див.* опиня́тися
ОПІ́НІЯ
опі́нія
Грома́дська (публі́чна) ду́мка *(зах.* опі́нія) *див.* ду́мка (1)
ОПУСКА́ТИ
опуска́ти
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
ОПУСКА́ТИСЯ
опуска́ється
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
ОПУСТИ́ТИ
опусти́ти
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management ври́ти *і т. ін.)* / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.)* о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.)* [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
ОПУСТИ́ТИСЯ
опусти́лася
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
ОРАНЖЕРЕ́ЙНИЙ
оранжере́йний
△ Парнико́вий (тепли́чний, оранжере́йний) ефе́кт *див.* ефе́кт (4)
О́РГАН
о́рган
Друко́ваний о́рган *див.* о́рган

ОРГАНІ́ЗМ
органі́змі
△ О́бмін ене́ргії [в органі́змі] *див.* о́бмін
ОРГАНІ́ЧНИЙ
органі́чні
△ Органі́чні до́брива *див.* до́бриво (5)
О́РДЕР[2]
о́рдер
△ Дори́чний стиль (о́рдер) *див.* стиль[1]
ОРЕ́Л
оре́л
Двоголо́вий (двогла́вий) оре́л *див.* оре́л
ОРКЕ́СТР
орке́стр
Духови́й орке́стр *див.* орке́стр
Естра́дний орке́стр *див.* орке́стр
ОСВІ́ТА
осві́та
Дистанці́йна осві́та *див.* осві́та
ОСИ́ПАТИ
оси́пати
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.)*] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ОСИПА́ТИ
осипа́ти
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.)*] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ОСКІ́ЛОК
оскі́лками
◇ Диви́тися оскі́лками *див.* диви́тися (21)
ОСО́БА
осо́ба
Дійова́ осо́ба *див.* осо́ба
△ Дові́рена осо́ба *див.* осо́ба
ОСТА́ВИТИ
оста́вити
◇ [І] кістки живо́ї (ці́лої) не оста́вити *див.* оставля́ти
◇ Не лиши́ти (не зали́шити, не оста́вити *і т. ін.)* живо́го мі́сця *див.* лиша́ти
ОСТА́ННІЙ
оста́нні
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.) <діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
оста́нній
◇ На Бо́жій (оста́нній) доро́зі *див.* доро́га (11)
оста́ннім
◇ Діли́тися *(рі́дко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім *(заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
оста́нніх
Бу́ти на оста́нніх днях *див.* бу́ти (15)
Збира́ти / зібра́ти [всі (оста́нні)] си́ли (всю си́лу, ре́штки сил *і т. ін.) <діал.* Добува́ти всіх (оста́нніх) сил> *див.* збира́ти

оста́нню
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / віді́йти на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
◇ Де́рти [оста́нню] шку́ру (шкі́ру, три шку́ри, сім шкур) *див.* де́рти (11)
◇ Проводжа́ти (прово́дити) / провести́ в оста́нню путь (доро́гу) *див.* прово́дити
ОСТА́ТИСЯ
оста́тися
◇ Лиши́тися (залиши́тися, *рі́дко* оста́тися *і т. ін.)* з но́сом <Ді́стати / дістава́ти но́са> *див.* лиша́тися
О́СТОРОНЬ
о́сторонь
◇ Стоя́ти (трима́тися, держа́тися) о́сторонь *див.* стоя́ти
О́СТРАХ
о́страх
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
ОСТРО́ГА
остро́ги
Да́ти коне́ві (коню́) остро́ги *див.* дава́ти (27)
ОСТУДИ́ТИ
остуди́ти
◇ Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу *і т. ін.) див.* охоло́джувати
ОСЬ
ось
◇ [Ось] де (в чо́му, тут *і т. ін.)* соба́ка зари́тий *(рі́дше* зари́та) *див.* соба́ка
ОТА́К
ота́к
◇ Ота́к би [й] давно́ <Давно́ б так> *див.* давно́ (1)
ОХОЛОДИ́ТИ
охолоди́ти
◇ Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу *і т. ін.) див.* охоло́джувати
ОХОПИ́ТИ
охопи́в
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
охопи́ти
Не збагну́ти (не охопи́ти) ду́мкою *див.* збагну́ти
ОХО́ПЛЮВАТИ
охо́плює
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
ОХО́ТА[1]
охо́ти
○ Додава́ти / дода́ти охо́ти *див.* додава́ти (2)
охо́ті
○ По [свої́й (до́брій)] охо́ті *див.* охо́та[1]

ÓЦТОВИЙ
óцтова
△ Óцтова есéнція *див.* есéнція (1)
óцтове
△ Óцтове дéрево *див.* дéрево (22)
ÓЧІ
вíчі
◇ Відкри́то диви́тися / гля́нути у вíчі *див.* диви́тися (3)
◇ Диви́тися в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути прáвді в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (9)
◇ Диви́тися (зазирáти, заглядáти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* смéрті в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (12)
◇ Сміятися в [живí] óчі (вíчі) *див.* смiя́тися
óко
◇ Куди́ *(рідше* де) óко (зір) сягáє (дістáє, сягнé *і т. ін.)* <Куди́ óко не сягнé> <Як далéко óко сягáє> *див.* óко[1]
◇ Óко не дрімáє (не спить) *див.* óко[1]
◇ Хоч в óко дай *див.* давáти (194)
óком
◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) íншими очи́ма *(рідше* íншим óком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися кóсо (кри́во, бóком) <Поглядáти криви́м óком> *див.* диви́тися (16)
◇ Диви́тися тверéзими очи́ма (тверéзим óком, тверéзо) *див.* диви́тися (26)
◇ Досягну́ти (досягти́) óком *див.* досягáти (1)
◇ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.)* очи́ма (óком) *див.* ї́сти
◇ Скíльки óком ки́неш (кинь, доки́неш, зглянеш *і т. ін.)* *див.* ки́дати
очáх
◇ В очáх жовтíє (жóвкне, темнíє *і т. ін.)* / пожовтíло (пожóвкло, потемнíло *і т. ін.)* *див.* жовтíти (1)
◇ Двоїться в очáх *див.* двоїтися (1)
◇ Стоя́ти пéред очи́ма (в очáх, пéред душéю) *див.* стоя́ти
очéй
◇ З дру́гих очéй *див.* óко[1]
На днí (на дéнцí) очéй *див.* дно (1)
очи́ма
◇ Диви́тися (глядíти) / подиви́тися (гля́нути) íншими очи́ма *(рідше* íншим óком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися тверéзими очи́ма (тверéзим óком, тверéзо) *див.* диви́тися (26)
◇ Доки́нути очи́ма *див.* докидáти[2] (2)
◇ Ї́сти (поїдáти, жéрти, пожирáти *і т. ін.)* очи́ма (óком) *див.* ї́сти
◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (пóглядом) *див.* свердли́ти
◇ Стоя́ти пéред очи́ма (в очáх, пéред душéю) *див.* стоя́ти
óчі
◇ [Аж (і)] óчі на лоб (на лóба, *рідше* догори́ *і т. ін.)* лíзуть (вилáзять) / полíзли (ви́лізли) *див.* óко[1]
◇ В живí óчі *див.* óко[1]
◇ Дéрти óчі *див.* дéрти (12)
◇ Диви́тися в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (5)
◇ Диви́тися / гля́нути прáвді в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (9)
◇ Диви́тися (зазирáти, заглядáти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* смéрті в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (12)
Здіймáти *(рідко* знімáти, знóсити) / здійня́ти *(рідко* зня́ти, знести́) óчі догори́ (вгóру, до нéба *і т. ін.)* *див.* здіймáти
◇ [І] куди́ óчі диви́лися *див.* óко[1]
◇ Куди́ óчі [бáчать (ди́вляться, спáли *і т. ін.)*] *див.* óко[1]
◇ Не знáти, куди́ дівáти / дíти (подíти) óчі [від сóрому] *див.* знáти
◇ Не смíти (не могти́) диви́тися в óчі *див.* смíти
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, постáвити, встроми́ти, впи́ти *і т. ін.)* / опускáти (спускáти, стáвити, встромля́ти, вривáти *і т. ін.)* óчі (пóгляд, зір *і т. ін.)* [в зéмлю (додóлу)] *див.* опускáти
◇ Пускáти / пусти́ти в óчі дим (пил, пилю́ку) *див.* пускáти
◇ Смерть заглядáє (ди́виться, зазирáє *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в óчі *див.* смерть
◇ Сміятися в [живí] óчі (вíчі) *див.* смiя́тися
◇ Тíльки дай на óчі *див.* давáти (193)
ОЧКÓ
очóк
◇ Дáти сто очóк напéред *див.* давáти (159)
ПАВУТИ́НКА
павути́нці
◇ Тримáтися (держáтися) на соломи́нці (на павути́нці) *див.* тримáтися
ПÁДАТИ
пáдає
◇ Дух пáдає (занепадáє) / упáв (занепáв) *див.* дух (11)
пáдати
◇ Впадáти (пáдати, врíзуватися) / впáсти (врíзатися) в ду́шу *див.* впадáти[1] (7)
◇ Занепадáти (пáдати) / занепáсти (упáсти) ду́хом *див.* занепадáти
ПÁЗУХА
пáзухою
◇ Тримáти (держáти) кáмінь (камéню́ку) за пáзухою *див.* тримáти
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* у Бóга (у Христá, у бáтька *і т. ін.)* за пáзухою (за двери́ма) *див.* пáзуха
ПÁЙКА
пáйка
◇ Лéвова (лéв'яча) пáйка (чáстка, дóля *і т. ін.)* *див.* пáйка
ПАК[1]
пак
◇ Де ж (вже) пак *див.* де[2] (4)
◇ Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, такé) ви́дано *див.* ви́даний[2] (1)
ПÁКИ
пак
◇ Де ж (вже) пак *див.* де[2] (4)
◇ Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, такé) ви́дано *див.* ви́даний[2] (1)
ПАЛ[1]
пал
◇ Ки́дати (вкидáти) / ки́нути (вки́нути) в жар *(рідко* в пал) *див.* ки́дати
Пал сéрця (душí) *див.* пал[1]
пáлу
◇ Додавáти / додáти жáру (пáлу) *див.* додавáти (4)
ПАЛÁТИ
палáє
◇ Сéрце (душá) палáє (палахти́ть) *див.* сéрце
ПАЛАХТÍТИ
палахти́ть
◇ Сéрце (душá) палáє (палахти́ть) *див.* сéрце
ПАЛЕОЗÓЙСЬКИЙ
палеозóйська
△ Палеозóйська éра *див.* éра (6)
ПÁЛЕЦЬ
пáльцем
◇ [І] пáльцем (пу́чкою) не доторкáтися (не дотóркуватися) / не доторкну́тися *див.* доторкáтися (2)
◇ Нíде (немáє де, нíкуди, *заст.* нíгде) [й] гóлки (гóлкою, пáльця, пáльцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
пáльці
◇ Диви́тися (глядíти) крізь пáльці *див.* диви́тися (7)
◇ Пройти́ як дух крізь пáльці *див.* прохóдити
Стискáти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (пáльці, долóню *і т. ін.)* <Стискáти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стискáти
пáльця
◇ Нíде (немáє де, нíкуди, *заст.* нíгде) [й] гóлки (гóлкою, пáльця, пáльцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
◇ Обвести́ (обкрути́ти, оберну́ти *і т. ін.)* / *рідше* обвóдити (обкру́чувати, обертáти *і т. ін.)* круг (навкóло, довкóла *і т. ін.)* пáльця *див.* обвóдити
ПÁЛИВО
пáлива
△ Детонáція мотóрного пáлива *див.* детонáція[1] (1)
ПÁЛИЦЯ
пáлицею
◇ [Як] пáлицею (шáпкою, кáменем *і т. ін.)* доки́нути *див.* докидáти[2] (3)
пáлиця
◇ Пáлиця (пáлка) з двомá кінця́ми (на два кінцí) *див.* пáлиця
ПÁЛИЧКА
пáличка
Диригéнтська пáличка *див.* пáличка
пáлички
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* від пóмаху (за пóмахом) чарівнóго (чарівни́цького) жезлá (чарівнóї пáлички) *див.* пóмах

ПАЛІСА́НДРОВИЙ
паліса́ндрове
△ Паліса́ндрове де́рево *див.* де́рево (23)
ПА́ЛКА
па́лка
◇ Па́лиця (па́лка) з двома́ кінця́ми (на два кінці́) *див.* па́лиця
ПАЛКИ́Й
палки́й
Палки́й день *див.* день (11)
ПАЛЮ́ЧИЙ
палю́чий
Палю́чий жар *див.* жар (1)
ПА́М'ЯТКА
па́м'ятки
◇ Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки, *діал.* впо́мки, в по́мку) *див.* дава́тися (4)
па́м'ятку
◇ Да́ти пам'ятно́го (пам'ятко́вого, в па́м'ять, па́м'ятку) *див.* дава́ти (152)
ПАМ'ЯТКО́ВИЙ
пам'ятко́вого
◇ Да́ти пам'ятно́го (пам'ятко́вого, в па́м'ять, па́м'ятку) *див.* дава́ти (152)
ПА́М'ЯТНИЙ
пам'ятно́го
◇ Да́ти пам'ятно́го (пам'ятко́вого, в па́м'ять, па́м'ятку) *див.* дава́ти (152)
ПА́М'ЯТЬ
па́м'яті
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з па́м'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.*) *див.* викида́ти (12)
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] па́м'яті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
◇ Випада́ти / ви́пасти з ду́мки (з голови́, з па́м'яті) *див.* випада́ти (3)
◇ Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті) *див.* дава́ти (124)
△ Екстéнт па́м'яті *див.* екстéнт (1)
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові́, у ду́мці) *див.* перебира́ти
па́м'ять
◇ Дай Бо́же (Бог) па́м'ять (па́м'яті) *див.* дава́ти (124)
◇ Да́ти пам'ятно́го (пам'ятко́вого, в па́м'ять, па́м'ятку) *див.* дава́ти (152)
◇ Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки, *діал.* впо́мки, в по́мку) *див.* дава́тися (4)
◇ Сві́тла (до́бра) па́м'ять *див.* па́м'ять
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спасти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
ПАН
па́ном
◇ Па́ном ді́ло *див.* ді́ло (26)
ПАНІ́ЧНИЙ
пані́чний
Пані́чний жах (страх) *див.* жах (1)

ПА́НСЬКИЙ
па́нські
Па́нські при́мхи (жа́рти, забага́нки *і т. ін.*) *див.* при́мха
ПА́РА[1]
па́ра
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
ПА́РА[2]
па́ру
△ Двої́ння па́ру *див.* двої́ння (1)
ПАРАЛЕ́ЛЬ
пара́ле́ль
△ Небе́сна (добова́) парале́ль *див.* парале́ль
ПАРАЛІЗУВА́ТИ
паралізува́ти
Паралізува́ти робо́ту (дія́льність, дії́) *див.* паралізо́вувати
ПАРКА́Н
парка́н
Живи́й парка́н *див.* парка́н
ПАРНИКО́ВИЙ
парнико́вий
△ Парнико́вий (тепли́чний, оранжере́йний) ефе́кт *див.* ефе́кт (4)
ПАРОВИ́Й[1]
парова́
△ Електри́чна (парова́, теплово́зна *і т. ін.*) тя́га *див.* тя́га
ПАС[1]
паси́
◇ Де́рти паси́ (ре́мені) *див.* де́рти (13)
ПА́СТИ[1]
пас
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в (*рідше* не ганя́є, не го́нить *і т. ін.*) <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
пасе́
◇ Куди́ Мака́р теля́т не ганя́в (*рідше* не ганя́є, не го́нить *і т. ін.*) <Де Мака́р теля́т пасе́ (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
ПАТИ́К
патикі́в
Дава́ти / да́ти (всі́пати) рі́зок (патикі́в) *див.* дава́ти (3)
ПА́ХНУТИ
пах
◇ Щоб і дух не пах (не смердів) *див.* дух (21)
па́хне
◇ Чим (яки́м ду́хом) па́хне *див.* па́хнути
ПАШІ́ТИ
паші́ти
Паші́ти жа́ром *див.* паші́ти
ПЕ́ВНИЙ
пе́вній
◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́ншій (де́якій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
◇ Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] ві́дстані (ві́ддалі) *див.* трима́ти
пе́вної
◇ Пе́вною (яко́юсь, де́якою *і т. ін.*) мі́рою <До пе́вної (яко́їсь, де́якої *і т. ін.*) мі́ри> *див.* мі́ра
пе́вною
◇ Пе́вною (яко́юсь, де́якою *і т. ін.*) мі́рою <До пе́вної (яко́їсь, де́якої *і т. ін.*) мі́ри> *див.* мі́ра

ПЕДА́ЛЬ
педа́лі
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
ПЕ́КЛО
пе́клом
◇ Ди́хати вогне́м (по́лум'ям, пе́клом, чо́ртом *і т. ін.*) *див.* ди́хати (3)
ПЕКТИ́
пекти́
◇ Пекти́ [аж] до живо́го [се́рця] *див.* пекти́
◇ Пекти́ ду́шу (се́рце) *див.* пекти́
ПЕКТИ́СЯ
пекти́ся
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) живце́м пекти́ся на рожні́ *див.* пекти́ся
ПЕКУ́ЧИЙ
пеку́чі
◇ Ко́тяться / покоти́лися дрібні́ (рясні́, пеку́чі *і т. ін.*) сльо́зи [гра́дом] *див.* сльоза́
ПЕ́ЛЬКА
пе́льку
◇ Де́рти ро́та (пе́льку) *див.* де́рти (14)
ПЕРЕБИВА́ТИ
перебива́ти
◇ Перебива́ти / переби́ти доро́гу *див.* перебива́ти
ПЕРЕБИРА́ТИ
перебира́ти
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові́, у ду́мці) *див.* перебира́ти
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розі́брати) по кі́сточка́х ([усі́] кі́сточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
ПЕРЕБИ́ТИ
переби́ти
◇ Перебива́ти / переби́ти доро́гу *див.* перебива́ти
ПЕРЕБІ́ЛЬШЕННЯ
перебі́льшення
◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення
перебі́льшень
◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення
ПЕРЕБОЛІ́ТИ
переболі́ла
◇ Душа́ перетлі́ла (переболі́ла, перекипі́ла *і т. ін.*) <Се́рце перетлі́ло (переболі́ло, перекипі́ло *і т. ін.*)> *див.* душа́ (34)
переболі́ло
◇ Душа́ перетлі́ла (переболі́ла, перекипі́ла *і т. ін.*) <Се́рце перетлі́ло (переболі́ло, перекипі́ло *і т. ін.*)> *див.* душа́ (34)
переболі́ти
◇ Перетлі́ти (переболі́ти, перемлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* перетліва́ти

ПЕРЕБРА́ТИ
перебра́ти
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові, у ду́мці) *див.* перебира́ти
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі] кісточки́, [усі] жи́лочки) *див.* перебира́ти
ПЕРЕВЕРНУ́ТИ
переверну́ти
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
ПЕРЕВЕРНУ́ТИСЯ
переверну́вся
◇ Світ [догори́ ногами] переверта́ється (перекида́ється) / переверну́вся (переки́нувся) *див.* світ[2]
переверну́лася
◇ Душа́ переверта́ється / переверну́лася <Се́рце переверта́ється / переверну́лося> *див.* душа́ (32)
переверну́лося
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.*) / плу́тається (переверта́ється) в голові (в думка́х) *див.* весь[1] (12)
◇ Душа́ переверта́ється / переверну́лася <Се́рце переверта́ється / переверну́лося> *див.* душа́ (32)
переверну́тися
◇ Переверта́тися / переверну́тися в душі́ *див.* переверта́тися
ПЕРЕВЕРТА́ТИ
переверта́ти
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
ПЕРЕВЕРТА́ТИСЯ
переверта́ється
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.*) / плу́тається (переверта́ється) в голові (в думка́х) *див.* весь[1] (12)
◇ Душа́ переверта́ється / переверну́лася <Се́рце переверта́ється / переверну́лося> *див.* душа́ (32)
◇ Світ [догори́ ногами] переверта́ється (перекида́ється) / переверну́вся (переки́нувся) *див.* світ[2]
переверта́тися
◇ Переверта́тися / переверну́тися в душі́ *див.* переверта́тися
ПЕРЕВЕСТИ́
перевести́
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.*) *див.* занапаща́ти
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ ду́мку (думки́) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
переві́вши
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́дихи, по́дих) *див.* перево́дити
ПЕРЕВІ́ШАТИ
переві́шаєш
◇ За день не переві́шаєш *див.* переві́шувати[2]
ПЕРЕВО́ДИТИ
перево́дити
◇ [Ду́рно (даре́мно, зада́рма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
Занапаща́ти (запропаща́ти, перево́дити) / занапасти́ти (запропасти́ти, перевести́) життя́ (вік, до́лю *і т. ін.*) *див.* занапаща́ти
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ ду́мку (думки́) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
перево́дячи
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
ПЕРЕГІ́Н
перего́ну
◇ Да́ти перего́ну *див.* дава́ти (153)
ПЕРЕГОРНУ́ТИ
перегорну́ти
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові, у ду́мці) *див.* перебира́ти
ПЕРЕГОРТА́ТИ
перегорта́ти
◇ Перебира́ти (перегорта́ти, перетру́шувати) / перебра́ти (перегорну́ти, перетруси́ти) у па́м'яті (в голові, у ду́мці) *див.* перебира́ти
ПЕ́РЕ́Д
пере́д
◇ Держа́ти пере́д *див.* держа́ти (7)
переда́м
◇ Дава́ти / да́ти ли́ха закаблу́кам (закабла́м) [і переда́м] *див.* дава́ти (80)
ПЕРЕДАВА́ТИ[1]
передава́ти
Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* передава́ти[1]
◇ Передава́ти / переда́ти естафе́ту *див.* передава́ти[1]
ПЕРЕДАВА́ТИСЯ
передава́тися
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.*) / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.*) у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
ПЕРЕДА́ТИ
переда́ти
Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* передава́ти[1]
◇ Передава́ти / переда́ти естафе́ту *див.* передава́ти[1]
ПЕРЕДА́ТИСЯ
переда́тися
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.*) / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.*) у спа́дщину (у спа́док, *рідко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
ПЕРЕДЗВІ́Н
передзві́н
◇ Мали́но́вий дзвін (передзві́н) *див.* дзвін (2)
ПЕРЕДМИНУ́ЛИЙ
передмину́лий
△ Давномину́лий (передмину́лий) час *див.* час
ПЕРЕЖО́ВУВАТИ
пережо́вувати
◇ Жува́ти (пережо́вувати) жу́йку *див.* жува́ти (1)
ПЕРЕ́ЙДЕНИЙ
пере́йдений
◇ Пере́йдений (про́йдений) ета́п *див.* ета́п (1)
ПЕРЕЙМА́ТИ
перейма́ти
Перейма́ти / перейня́ти до́свід *див.* перейма́ти
ПЕРЕЙНЯ́ТИ
перейня́ти
Перейма́ти / перейня́ти до́свід *див.* перейма́ти
ПЕРЕЙТИ́
перейти́
Впо́вні шлях (доро́гу) перехо́дити / перейти́ *див.* перехо́дити
[Перехо́дити / перейти́] від слів до ді́ла (від сло́ва до ді́ла) *див.* перехо́дити
◇ Перехо́дити (перетина́ти, перепиня́ти *і т. ін.*) / перейти́ (перетя́ти, перетну́ти, перепини́ти *і т. ін.*) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.*) *див.* перехо́дити
ПЕРЕКИДА́ТИСЯ[1]
перекида́ється
◇ Світ [догори́ ногами] переверта́ється (перекида́ється) / переверну́вся (переки́нувся) *див.* світ[2]
ПЕРЕКИДА́ТИСЯ[2]
перекида́ється
◇ Світ [догори́ ногами] переверта́ється (перекида́ється) / переверну́вся (переки́нувся) *див.* світ[2]
перекида́тися
◇ Перелі́тати (залі́тати, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уя́ві, в думка́х *і т. ін)* *див.* перелі́тати[1]

ПЕРЕКИ́НУТИСЯ
перeки́нувся
◇ Світ [догори́ ногáми] перевертáється (перекидáється) / перевернýвся (переки́нувся) *див.* світ[2]
переки́нутися
◇ Перелітáти (залітáти, перекидáтися) / перелетíти (залетíти, переки́нутися) дýмкою (думкáми, уя́вою, в дýмці, в уя́ві, в думкáх *і т. ін) див.* перелітáти[1]
ПЕРЕКИПÍТИ
перекипíла
◇ Душá перетлíла (переболíла, перекипíла *і т. ін.)* <Сéрце перетлíло (переболíло, перекипíло *і т. ін.)*> *див.* душá (34)
перекипíло
◇ Душá перетлíла (переболíла, перекипíла *і т. ін.)* <Сéрце перетлíло (переболíло, перекипíло *і т. ін.)*> *див.* душá (34)
ПЕРÉКЛАД
перéклад
△ Еквіритмíчний перéклад *див.* перéклад
ПЕРЕКЛАДÁТИ
перекладáти
◇ Вали́ти (звáлювати, перекладáти) / звали́ти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) голови́ на здорóву *див.* вали́ти[1] (4)
ПЕРЕКЛÁСТИ
переклáсти
◇ Вали́ти (звáлювати, перекладáти) / звали́ти (переклáсти) з хвóрої (дурнóї) голови́ на здорóву *див.* вали́ти[1] (4)
ПЕРЕКÓПАНИЙ
перекóпана
◇ Перекóпана дорóга (стéжка) <Перекóпаний шлях> *див.* дорóга (13)
перекóпаний
◇ Перекóпана дорóга (стéжка) <Перекóпаний шлях> *див.* дорóга (13)
ПЕРЕЛЕТÍТИ
перелетíти
◇ Перелітáти (залітáти, перекидáтися) / перелетíти (залетíти, переки́нутися) дýмкою (думкáми, уя́вою, в дýмці, в уя́ві, в думкáх *і т. ін) див.* перелітáти[1]
ПЕРЕЛІТÁТИ[1]
перелітáти
◇ Перелітáти (залітáти, перекидáтися) / перелетíти (залетíти, переки́нутися) дýмкою (думкáми, уя́вою, в дýмці, в уя́ві, в думкáх *і т. ін) див.* перелітáти[1]
ПЕРЕЛÓМ
перелóм
Перелóм у душí *див.* перелóм
ПЕРЕЛÓМНИЙ
перелóмна
Перелóмний момéнт (час, день *і т. ін.)* <Перелóмна епóха> *див.* момéнт
перелóмний
Перелóмний момéнт (час, день *і т. ін.)* <Перелóмна епóха> *див.* момéнт
ПЕРЕМЛÍТИ
перемлíти
◇ Перетлíти (переболíти, перемлíти) душéю (сéрцем) *див.* перетлівáти

ПЕРЕМÓГА
перемóги
День Перемóги *див.* день (8)
ПЕРЕНЕСТИ́СЯ
перенести́ся
Перенóситися (повертáтися) / перенести́ся (повернýтися) дýмкою (думкáми, у думкáх, спóгадами *і т. ін.) див.* перенóситися
ПЕРЕНÓСИТИСЯ
перенóситися
Перенóситися (повертáтися) / перенести́ся (повернýтися) дýмкою (думкáми, у думкáх, спóгадами *і т. ін.) див.* перенóситися
ПЕРЕПЕРÁНКА
переперáнку
◇ Убирáтися / убрáтися з дрáнки в переперáнку *див.* убирáтися[1]
ПЕРЕПИНИ́ТИ
перепини́ти
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕПИНЯ́ТИ
перепиня́ти
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕПЛÝТАТИСЯ
переплýталося
◇ Все переплýталося (поплýталося, перевернýлося *і т. ін.)* / плýтається (перевертáється) в голові (в думкáх) *див.* весь[1] (12)
ПЕРЕСТÁВИТИСЯ
перестáвилася
◇ Душá перестáвилася *(рідко* престáвилася) *див.* душá (33)
ПЕРÉСТÁРКА
перéстáрках
◇ Си́віти (сиди́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівкáх (дíвкою, в перéстáрках *і т. ін.) див.* си́віти
ПЕРЕТИНÁТИ
перетинáти
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕТЛÍТИ
перетлíла
◇ Душá перетлíла (переболíла, перекипíла *і т. ін.)* <Сéрце перетлíло (переболíло, перекипíло *і т. ін.)*> *див.* душá (34)
перетлíло
◇ Душá перетлíла (переболíла, перекипíла *і т. ін.)* <Сéрце перетлíло (переболíло, перекипíло *і т. ін.)*> *див.* душá (34)
перетлíти
◇ Перетлíти (переболíти, перемлíти) душéю (сéрцем) *див.* перетлівáти

ПЕРЕТНÝТИ
перетнýти
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕТРУСИ́ТИ
перетруси́ти
◇ Перебирáти (перегортáти, перетрýшувати) / перебрáти (перегорнýти, перетруси́ти) у пáм'яті (в голові, у дýмці) *див.* перебирáти
ПЕРЕТРÝШУВАТИ
перетрýшувати
◇ Перебирáти (перегортáти, перетрýшувати) / перебрáти (перегорнýти, перетруси́ти) у пáм'яті (в голові, у дýмці) *див.* перебирáти
ПЕРЕТЯ́ТИ
перетя́ти
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕХІДНИ́Й
перехіднá
△ Перехіднá еконóміка *див.* еконóміка (5)
ПЕРЕХÓДИТИ
перехóдити
Впóвні шлях (дорóгу) перехóдити / перейти́ *див.* перехóдити
[Перехóдити / перейти́] від слів до діла (від слóва до діла) *див.* перехóдити
◇ Перехóдити (перетинáти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетнýти, перепини́ти *і т. ін.)* дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.) див.* перехóдити
ПЕРЕХОПИ́ТИ
перехопи́ло
[Аж (прóсто)] дух (пóдих) захóплює (перехóплює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захóплювати
ПЕРЕХÓПЛЮВАТИ
перехóплює
[Аж (прóсто)] дух (пóдих) захóплює (перехóплює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захóплювати
ПÉРЕЦЬ
пéрець
◇ Де [вже] і пéрець не рóсте́ *див.* пéрець
пéрцю
◇ Давáти (задавáти) / дáти (задáти) пéрцю [з мáком] *див.* давáти (114)
◇ Дістáлося пéрцю з квáсом *див.* діставáтися (2)
◇ Додавáти / додáти сóлі (пéрцю, сóлі та пéрцю) *див.* додавáти (7)
ПЕРÍОД
перíод
△ Девóнський перíод *див.* перíод
△ Ембріонáльний перíод *див.* перíод
ПЕРІОДИ́ЧНИЙ
періоди́чна
△ Періоди́чна систéма елемéнтів *див.* систéма
періоди́чний
△ Періоди́чний дріб *див.* дріб (4)

ПЕ́РТИ
пре
◇ [Аж] з душі пре *див.* пе́рти
ПЕ́РЧИК
пе́рчиком
◇ З жи́вчиком та з пе́рчиком *див.* жи́вчик (1)
ПЕ́РШИЙ
пе́рша
△ Пе́рша допомо́га *див.* допомо́га (5)
Пе́рша полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.)* *див.* полови́на
пе́рше
◇ Пе́рше ді́ло *див.* ді́ло (27)
пе́рший
◇ Не пе́рший день *див.* день (44)
пе́ршим
◇ Пе́ршим ді́лом *див.* ді́ло (28)
пе́рших
Брат у пе́рших <Двоюрі́дний брат> *див.* брат (3)
Сестра́ у пе́рших <Двою́рідна сестра́> *див.* сестра́
ПЕСТІ́Й
песті́й
◇ Песту́н (пестій, улю́бленець) до́лі (форту́ни) *див.* песту́н
ПЕСТУ́Н
песту́н
◇ Песту́н (пестій, улю́бленець) до́лі (форту́ни) *див.* песту́н
ПЕЧЕ́НИЙ
пече́ного
◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)
◇ Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти *і т. ін.)* [пече́ного] гарбуза́ *див.* дістава́ти (13)
◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти
ПЕЧЕРИ́ЦЯ
печери́ці
Жа́б'ячі печери́ці *див.* печери́ця
ПЕЧІ́НКА
печінки́
◇ Тя́гне за живі́т (за печінки́, *рі́дко* за печі́нку) *див.* тягти́
печі́нку
◇ Тя́гне за живі́т (за печінки́, *рі́дко* за печі́нку) *див.* тягти́
печіно́к
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Допіка́ти (дошкуля́ти, дійма́ти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печіно́к (до живо́го, до [живо́го] се́рця *і т. ін.)* *див.* допіка́ти (1)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
ПИВНИ́Й
пивна́
△ Пивна́ дробина́ *див.* дробина́ (1)
пивні́
△ Пивні́ дрі́жджі *див.* дрі́жджі (2)

ПИЛ
пил
◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти
ПИЛИ́НА
пили́ні
◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (порошинi, порошинці, пили́нці *і т. ін.)* впасти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)
ПИЛИ́НКА
пили́нці
◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (порошинi, порошинці, пили́нці *і т. ін.)* впасти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)
ПИЛЮ́КА
пилю́ку
◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти
ПІ́НХВА
пі́нхви
◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пі́нхви *див.* дава́ти (117)
ПИ́САНИЙ
пи́саною
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
ПИСЬМО́
письмо́
△ Демоти́чне письмо́ *див.* письмо́
ПИТА́ННЯ
пита́ння
Жіно́че пита́ння *див.* пита́ння
Пита́ння життя́ й сме́рті *див.* пита́ння
ПИ́ТИ
пи́ти
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)
◇ Да́ти пи́ти *див.* дава́ти (154)
◇ Як пи́ти да́ти *див.* дава́ти (198)
пить
◇ [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть <*рідко* Жа́ба і пить дасть> *див.* жа́ба[1] (1)
ПИ́ЩИК
пи́щики
◇ У живо́ті [аж] пи́щики гра́ють *див.* пи́щик
ПІ́ВЕНЬ
пі́вні
◇ Дру́гі пі́вні співа́ють / проспіва́ли *див.* пі́вень
пі́внів
◇ До дру́гих пі́внів *див.* пі́вень
◇ Пі́сля дру́гих пі́внів *див.* пі́вень
ПІ́ВНІЧ[2]
пі́вніч
Кра́йня (Дале́ка) Пі́вніч *див.* пі́вніч[2]
ПІДБИРА́ТИ
підбира́ти
◇ Підбира́ти (добира́ти) / піді́бра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти

ПІДВЕСТИ́
підвело́
◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти
підвести́
◇ Підвести́ / підво́дити під дурно́го ха́ту *див.* підво́дити
ПІДВО́ДИТИ
підво́дити
◇ Підвести́ / підво́дити під дурно́го ха́ту *див.* підво́дити
ПІДДАВА́ТИ
піддава́ти
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху) *див.* піддава́ти
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру у вого́нь *див.* піддава́ти
ПІДДАВА́ТИСЯ
піддава́тися
Піддава́тися (дава́тися *і т. ін.)* / підда́тися (да́тися *і т. ін.)* на підмо́ву *див.* піддава́тися
ПІДДА́ТИ
підда́ти
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру (вогню́, ду́ху) *див.* піддава́ти
◇ Піддава́ти / підда́ти жа́ру у вого́нь *див.* піддава́ти
ПІДДА́ТИСЯ
підда́тися
Піддава́тися (дава́тися *і т. ін.)* / підда́тися (да́тися *і т. ін.)* на підмо́ву *див.* піддава́тися
ПІДДРО́ЧКА
піддро́чки
◇ Піддро́чку (піддро́чки) дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (191)
піддро́чку
◇ Піддро́чку (піддро́чки) дава́ти / да́ти *див.* дава́ти (191)
ПІДІБРА́ТИ
підібра́ти
◇ Підбира́ти (добира́ти) / підібра́ти (добра́ти) ключ до душі́ (до се́рця) *див.* підбира́ти
ПІДІЙМА́ТИ
підійма́ти
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти
ПІДІЙМА́ТИСЯ
підійма́ється
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вгору (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
ПІДІЙНЯ́ТИ
підійня́ти
◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти

ПІДКИДА́ТИ

підкида́ти

◇ Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру *див.* підкида́ти

ПІДКИДНИ́Й

підкидни́й

Підкидни́й ду́рень *див.* ду́рень (1)

ПІДКИ́НУТИ

підки́нути

◇ Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру *див.* підкида́ти

ПІДКЛАДА́ТИ

підклада́ти

◇ Підклада́ти / підкла́сти вогню́ (хми́зу, дров *і т. ін.) див.* підклада́ти

◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти

ПІДКЛА́СТИ

підкла́сти

◇ Підклада́ти / підкла́сти вогню́ (хми́зу, дров *і т. ін.) див.* підклада́ти

◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти

ПІДЛИВА́ТИ

підлива́ти

◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (doли́ти) ма́сла (олі́ї, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти

ПІДЛИ́ТИ

підли́ти

◇ Підлива́ти (долива́ти) / підли́ти (доли́ти) ма́сла (олі́ї, *заст.* оли́ви, ло́ю) у вого́нь (в ого́нь, до вогню́) *див.* підлива́ти

ПІДМО́ВА

підмо́ву

Піддава́тися (дава́тися *і т. ін.)* / підда́тися (да́тися *і т. ін.)* на підмо́ву *див.* піддава́тися

ПІДНЕСТИ́

піднести́

◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви *див.* дава́ти (117)

◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти

◇ Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́лю [з ма́ком] (фі́гу) *див.* дава́ти (192)

ПІДНЕСТИ́СЯ

піднести́ся

◇ Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом *див.* підно́ситися

підні́сся

◇ [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся) *див.* дух (4)

ПІДНІМА́ТИ

підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти

ПІДНІМА́ТИСЯ

підніма́ється

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вгору (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)

◇ [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся) *див.* дух (4)

підніма́тися

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рі́дко* [на] дибі́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ПІДНО́СИТИ

підно́сити

◇ Дава́ти (задава́ти, підно́сити) / да́ти (зада́ти, піднести́) пи́нхви *див.* дава́ти (117)

◇ Дава́ти (підно́сити) / да́ти (піднести́) [пече́ного] гарбуза́ (кабака́) *див.* дава́ти (119)

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти

ПІДНО́СИТИСЯ

підно́ситися

◇ Підно́ситися (здійма́тися) / піднести́ся (здійня́тися) ду́хом *див.* підно́ситися

підно́ситься

◇ [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся) *див.* дух (4)

ПІДНЯ́ТИ

підня́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* [догори́] но́са (ніс) *див.* підніма́ти

◇ Підніма́ти (підійма́ти, підно́сити *і т. ін.)* / підня́ти (підійня́ти, піднести́ *і т. ін.)* дух *див.* підніма́ти

ПІДНЯ́ТИСЯ

підні́меться

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вгору (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)

підня́вся

◇ [Аж] дух підніма́ється (підно́ситься) / підня́вся (підні́сся) *див.* дух (4)

підня́тися

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рі́дко* [на] дибі́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

ПІ́ДПИС

пі́дпис

Електро́нний цифрови́й пі́дпис *див.* пі́дпис

ПІДРЯ́ДНИЙ[2]

підря́дне

△ Підря́дне допусто́ве ре́чення *див.* ре́чення

△ Підря́дне ре́чення спо́собу ді́ї *див.* ре́чення

ПІДСИ́ПАТИ

підси́пати

◇ Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру *див.* підкида́ти

ПІДСИПА́ТИ

підсипа́ти

◇ Підкида́ти (підсипа́ти) / підки́нути (підси́пати) жа́ру *див.* підкида́ти

ПІДСТА́ВИТИ

підста́вити

◇ Підставля́ти (дава́ти) / підста́вити (да́ти) ши́ю [в ярмо́ (під ярмо́)] *див.* підставля́ти

ПІДСТАВЛЯ́ТИ

підставля́ти

◇ Підставля́ти (дава́ти) / підста́вити (да́ти) ши́ю [в ярмо́ (під ярмо́)] *див.* підставля́ти

ПІДТЯГА́ТИ

підтяга́ти

◇ Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т *див.* підтяга́ти

ПІДТЯГНУ́ТИ

підтягну́ти

◇ Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т *див.* підтяга́ти

ПІДТЯГТИ́

підтягти́

◇ Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т *див.* підтяга́ти

ПІДТЯ́ГУВАТИ

підтя́гувати

◇ Підтяга́ти (підтя́гувати) / підтягти́ (підтягну́ти) живі́т *див.* підтяга́ти

ПІ́ЖМУРКИ

пі́жмурки

Гра́тися *(рі́дше* гра́ти, ба́витися *і т. ін.)* в пі́жмурки (у жму́рки) *див.* гра́тися (3)

ПІЗНА́ННЯ

пізна́ння

Де́рево пізна́ння (знання́) добра́ і зла *див.* де́рево (2)

ПІЙМА́ТИ

пійма́ти

◇ Дай Бо́же на́шому теля́ті во́вка з'ї́сти (пійма́ти)! *див.* дава́ти (125)

◇ Лови́ти / злови́ти *(рі́дше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.)* себе́ на ду́мці *див.* лови́ти

◇ Шука́ти (лови́ти, дoганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти

ПІЙНЯ́ТИ
пійня́ти
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти
ПІП
піп
◇ Дурни́й піп хрести́в *див.* піп
ПІР'Я
пір'я
Де́рти пі́р'я *див.* де́рти (4)
ПІ́СЕНЬКА
пі́сенька
◇ Проспі́вана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пі́сенька *(рідше* пі́сня) *див.* пі́сенька
ПІ́СЛЯ
пі́сля
До і пі́сля *див.* до[1] (1)
Ні до ні пі́сля *див.* до[1] (2)
ПІСНИ́Й
пісни́й
Пісни́й день *див.* день (12)
ПІ́СНЯ
пі́сня
◇ До́вга пі́сня *див.* пі́сня
◇ Проспі́вана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пі́сенька *(рідше* пі́сня) *див.* пі́сенька
ПІТ
по́том
◇ Добува́ти / добу́ти [своі́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
по́ту
◇ До сьо́мого (деся́того, крива́вого *і т. ін.)* по́ту *див.* піт
ПІТИ́
пі́де́
◇ Ді́ло йде / пі́де́ *див.* ді́ло (7)
піти́
◇ Відійти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)
◇ Дале́ко іти́ / піти́ *див.* іти́
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.) див.* іти́
◇ Іти́ / піти́ да́лі *див.* іти́
◇ Іти́ / піти́ з ди́мом *див.* іти́
◇ Іти́ / піти́ на же́ртву *див.* іти́
◇ Іти́ / піти́ на лад (до ла́ду) <Іти́ (кла́стися) на до́бре (на кра́ще)> *див.* іти́
◇ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́
○ Іти́ (ходи́ти) / піти́ на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́
◇ Не йти / не піти́ да́лі вух *див.* іти́
◇ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.) див.* піти́
◇ Піти́ [на дно] ракі́в (ра́ки) лови́ти *див.* піти́
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.)* / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.)* на дно *див.* спуска́тися

пішли́
◇ Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробі́гли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки́ (2)
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
◇ Ті́льки жму́рки пішли́ *див.* жму́рки[2] (1)
ПІЧ
пе́чі
◇ Як ду́рень (дурни́й) з ду́ба (з пе́чі) *див.* ду́рень (4)
піч
△ До́менна піч *див.* піч
△ Електроплави́льна піч *див.* піч
ПЛА́ВАННЯ
пла́вання
Дале́ке пла́вання *див.* пла́вання
ПЛА́КАТИ
пла́кати
Пла́кати (рида́ти) / запла́кати (зарида́ти) гірки́ми (дрібни́ми, крива́вими *і т. ін.)* [сльоза́ми (слі́зьми́)] *див.* пла́кати
ПЛАН[1]
план
◇ Віді́йти́ (відступи́ти, відсу́нутися *і т. ін.)* / відхо́дити (відступа́ти, відсува́тися *і т. ін.)* на за́дній (дру́гий) план *див.* відхо́дити (2)
◇ Відсува́ти (відтісня́ти) / відсу́нути (відтісни́ти) на за́дній (дру́гий) план *див.* відсува́ти (1)
Дава́ти / да́ти план *див.* дава́ти (5)
Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити
пла́ні
◇ На дру́гому пла́ні *див.* план[1]
ПЛА́НОВИЙ
пла́нова
△ Кома́ндна (пла́нова) еконо́міка *див.* еконо́міка (4)
ПЛАСТИ́ЧНИЙ
пласти́чна
△ Пласти́чна деформа́ція *див.* деформа́ція (1)
ПЛАЧ
пла́че́м
Души́тися (дави́тися) слі́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.) див.* души́тися (1)
пла́чу́
Души́тися (дави́тися) слі́зьми́ (сльоза́ми, пла́че́м, від пла́чу́ *і т. ін.) див.* души́тися (1)
ПЛЕСКА́ТИ
плеска́ти
Плеска́ти / заплеска́ти *(розм.* ля́пати / заля́пати) в доло́ні *(рідше* рука́ми, в ру́ки) *див.* плеска́ти
ПЛЕСТИ́
плести́
◇ Плести́ (пра́вити) сухо́го (сма́леного) ду́ба *див.* плести́
ПЛЕЧЕ́
пле́ча́х
◇ [З] (до́брий) са́жень у пле́ча́х *див.* са́жень
◇ Ма́ти [до́бру] го́лову на [пле́ча́х (на в'я́зах, *рідко* на ка́рку *і т. ін.)*] *див.* ма́ти[2]

плече́й
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
ПЛИТА́
плита́
Електри́чна плита́ *див.* плита́
ПЛИ́ТКА
пли́тка
Електри́чна пли́тка *див.* пли́тка
ПЛІТ
пліт
Живи́й пліт *див.* пліт
◇ На́шому ти́нові двою́рідний пліт *див.* пліт
плота́
◇ Трима́тися (держа́тися) як сліпи́й плота́ (ці́пка) *див.* трима́тися
ПЛОДО́ВИЙ
плодо́ві
Ка́рликові плодо́ві дере́ва *див.* де́рево (3)
ПЛОТЬ
плоть
◇ Одна́ (єди́на) плоть *див.* плоть
ПЛО́ЩА
пло́ща
Житлова́ пло́ща *див.* пло́ща
ПЛОЩИНА́
площина́
△ Діаметра́льна площина́ су́дна *(див.* су́дно[1]) *див.* площина́
ПЛУГ
плу́га
Держа́тися плу́га *див.* держа́тися (2)
ПЛУ́ТАТИСЯ
плу́тається
◇ Все переплу́талося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.)* / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в думка́х) *див.* весь[1] (12)
плу́татися
◇ Губи́тися *(рідше* плу́татися, мета́тися *і т. ін.)* в здо́га́дках (у до́га́дках, у здо́гадах *і т. ін.) див.* губи́тися (1)
ПЛЮВА́ТИ
плюва́ти
◇ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
◇ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти
ПЛЮВО́К
плюво́к
◇ Плюво́к у ду́шу *див.* плюво́к
ПЛЮ́НУТИ
плю́нути
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◇ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти
ПЛЯ́ШКА
пля́шки
◇ Топи́ти го́ре в гори́лці (на дні пля́шки) *див.* топи́ти[3]
ПОБА́ЧИТИ
поба́чити
◇ Щоб сві́ту Бо́жого (своі́х ді́точо́к) не поба́чити *див.* поба́чити

ПОБИВА́ТИ
побива́є
◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошибає (побиває) *див.* ду́мка (8)
ПОБИ́ТИ
поби́в
◇ [Хоч] грім би поби́в (прибив) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)
ПОБІ́ГТИ
побі́гти
◇ Як [дурно́му] з гори́ бі́гти / побі́гти (збі́гти) *див.* бі́гти (1)
ПОБЛАГОСЛОВИ́ТИСЯ
поблагослови́тися
◇ Благословля́тися (*рі́дко* бра́тися) / благослови́тися (поблагослови́тися, заблагослови́тися) на світ (на день, на світа́нок, на світа́ння) *див.* благословля́тися (1)
ПОБЛУКА́ТИ
поблука́ти
◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти
ПОБУВА́ТИ
побува́ти
◇ Опини́тися (побува́ти) / опиня́тися в дурни́х (у ду́рнях) *див.* опиня́тися
ПОВЕДІ́НКА
поведі́нка
△ Девіа́нтна (відхильна́) поведі́нка *див.* поведі́нка
поведі́нки
◇ Жі́нка легко́ї поведі́нки <Ву́лична жі́нка (*рі́дко* ді́вка)> *див.* жі́нка (1)
ПОВЕРНУ́ТИ
поверну́ти
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]
◇ Поверта́ти / поверну́ти до життя́ *див.* поверта́ти[1]
ПОВЕРНУ́ТИСЯ
пове́рнешся
◇ Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* оберта́тися
поверни́сь
◇ Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* оберта́тися
поверну́лися
Думки́ (ду́ми, спо́гади *і т. ін.*) поверта́ються / поверну́лися *див.* ду́мка (2)
поверну́лося
◇ Життя́ поверну́лося го́стрим бо́ком *див.* життя́ (6)
поверну́сь
◇ Де (куди́) не обе́рнешся (не оберну́сь, не оберни́сь, не пове́рнешся, не поверну́сь, не поверни́сь *і т. ін.*) *див.* оберта́тися

поверну́тися
Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.*) *див.* перено́ситися
◇ Поверта́тися / поверну́тися до життя́ *див.* поверта́тися[1]
ПОВЕРТА́ТИ[1]
поверта́ти
◇ Перево́дити (поверта́ти, переверта́ти *і т. ін.*) / перевести́ (поверну́ти, переверну́ти *і т. ін.*) на жарт (на жа́рти) *див.* перево́дити
◇ Поверта́ти / поверну́ти все життя́ *див.* поверта́ти[1]
◇ Поверта́ти / поверну́ти до життя́ *див.* поверта́ти[1]
ПОВЕРТА́ТИСЯ[1]
поверта́тися
Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.*) *див.* перено́ситися
◇ Поверта́тися / поверну́тися до життя́ *див.* поверта́тися[1]
поверта́ються
Думки́ (ду́ми, спо́гади *і т. ін.*) поверта́ються / поверну́лися *див.* ду́мка (2)
ПОВЕ́РХ
пове́рх
◇ Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева) *див.* понести́
ПОВЕ́РХНЯ
пове́рхня
△ Де́нна пове́рхня *див.* пове́рхня
△ Еквіпотенціа́льна пове́рхня *див.* пове́рхня
ПОВИМО́ТУВАТИ
повимо́тувати
◇ Повимо́тувати усі́ жи́ли *див.* повимо́тувати
ПО́ВІД[1]
повода́х
◇ Трима́ти (держа́ти) в [мі́цних (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в повода́х) *див.* трима́ти
ПОВІ́К
пові́к
◇ Не забу́ти дові́ку (пові́к, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.*) *див.* забува́ти
ПОВІРЯ́ТИ
повіря́ти
◇ Звіря́ти (повіря́ти) / зві́рити ду́шу (се́рце) *див.* звіря́ти[1]
ПОВІ́ТРЯ
пові́трям
Ди́хати / поди́хати чи́стим пові́трям *див.* ди́хати (1)
ПО́ВНИЙ
по́вний
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)
по́вну
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)

ПОГА́НИЙ
пога́ні
◇ Жа́рти пога́ні (коро́ткі) *див.* жарт (4)
пога́ній
◇ До́бра мі́на при пога́ній грі *див.* мі́на[1]
◇ Роби́ти до́бру мі́ну при пога́ній (недо́брій) грі *див.* роби́ти
ПОГА́НО
пога́но
На душі́ (на се́рці) пога́но *див.* пога́но
ПОГИ́БЕЛЬ
поги́белі
◇ В три поги́белі (в три дуги́, в дугу́ *і т. ін.*) *див.* поги́бель
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три поги́белі) *див.* гну́ти (6)
◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три поги́белі) *див.* гну́тися (2)
ПО́ГЛЯД
по́гляд
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
по́глядом
◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом) *див.* свердли́ти
ПОГЛЯДА́ТИ
погляда́ти
◇ Диви́тися ко́со (кри́во, бо́ком) <Погляда́ти криви́м о́ком> *див.* диви́тися (16)
◇ Диви́тися (погляда́ти) зве́рхньо (зви́сока, згори́ вниз *і т. ін.*) *див.* диви́тися (23)
ПОГО́ДА
пого́ди
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
ПОГУБИ́ТИ
погуби́ти
◇ Погуби́ти дні (до́би, ти́жні *і т. ін.*) *див.* погубля́ти
◇ Погуби́ти ду́шу *див.* погубля́ти
ПОДАВА́ТИ[1]
подава́ти
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) вість (ві́стку) *див.* дава́ти (14)
◇ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) сигна́л *див.* дава́ти (15)
◇ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
◇ Подава́ти (дава́ти *і т. ін.*) / пода́ти (да́ти *і т. ін.*) зві́стку *див.* подава́ти[1]
Подава́ти (дава́ти) / пода́ти (да́ти) на ча́сточку *див.* подава́ти[1]
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помі́чну *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
Пода́ти (*рі́дше* да́ти, учини́ти *і т. ін.*) / подава́ти (*рі́дше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.*) по́зов *див.* подава́ти[1]

ПОДА́ЛІ
пода́лі
◇ Да́лі (пода́лі) від гріха́ (від ли́ха) *див.* да́лі (3)
ПОДАРУВА́ТИ
подарува́в
◇ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.)* на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.) див.* гля́нути (1)
подарува́ти
◇ Подарува́ти життя́ *(рідше* життя́м) *див.* подарува́ти
подару́й
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
подару́йте
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
ПОДА́ТИ
пода́й
◇ Дай *(рідко* пода́й) Бо́же (Бог, Го́споди) *див.* дава́ти (128)
пода́ти
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) вість (ві́стку) *див.* дава́ти (14)
◇ Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) знак *див.* дава́ти (120)
Дава́ти (подава́ти) / да́ти (пода́ти) сигна́л *див.* дава́ти (15)
Да́ти / пода́ти стрим *див.* дава́ти (29)
◇ Не дава́ти (не подава́ти) / не да́ти (не пода́ти) знаку́ (взнаки́) *див.* дава́ти (186)
◇ Подава́ти (дава́ти *і т. ін.)* / пода́ти (да́ти *і т. ін.)* зві́стку *див.* подава́ти[1]
Подава́ти (дава́ти) / пода́ти (да́ти) на ча́сточку *див.* подава́ти[1]
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
Пода́ти *(рідше* да́ти, учини́ти *і т. ін.)* / подава́ти *(рідше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.)* по́зов *див.* подава́ти[1]
ПОДАТКО́ВИЙ
податко́ва
△ Податко́ва деклара́ція *див.* деклара́ція (2)
ПОДА́ТОК
пода́ток
△ Пода́ток на до́дану ва́ртість *див.* пода́ток
ПОДВІ́ЙНИЙ
подві́йне
◇ Подві́йне дно *див.* дно (7)
ПО́ДЗВІН
по́дзвін
◇ [І] на по́дзвін не дба́ти *див.* дба́ти (3)
ПОДИВИ́ТИСЯ
подиви́вся
◇ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.)* на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.) див.* гля́нути (1)
подиви́лась
◇ Смерть загляда́є (ди́виться, зазира́є *і т. ін.)* / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.)* в о́чі *див.* смерть
подиви́тися
◇ Диви́тися (гляді́ти) / подиви́тися (гля́нути) і́ншими очи́ма *(рідше* і́ншим о́ком) *див.* диви́тися (8)
◇ Диви́тися (зазира́ти, загляда́ти *і т. ін.)* / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.)* сме́рті в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (12)
◇ Диви́тися / подиви́тися (гля́нути) в ко́рінь *див.* диви́тися (22)
◇ Диви́тися (позира́ти) / подиви́тися (гля́нути) во́вком *див.* диви́тися (24)
ПО́ДИХ
по́дих
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.)* / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.)* [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.) див.* забива́ти
[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захо́плювати
◇ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Перево́дити / перевести́ по́дих (дух, ві́ддих) *див.* перево́дити
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.)* / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.)* по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.) див.* тамува́ти
◇ Таму́ється по́дих (ві́ддих, ди́хання) *див.* по́дих
по́диху
◇ Не перево́дити / не перевести́ ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
◇ Не перево́дячи / не переві́вши ду́ху (дух, по́диху, по́дих) *див.* перево́дити
ПОДИ́ХАТИ
поди́хати
Ди́хати / поди́хати чи́стим пові́трям *див.* ди́хати (1)
ПОДІЛИ́ТИСЯ
поділи́тися
Діли́тися / поділи́тися вра́женнями *див.* діли́тися (1)
Діли́тися / поділи́тися до́свідом (знання́ми) *див.* діли́тися (2)
◇ Діли́тися *(рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім *(заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
ПОДІ́ТИ
поді́ти
◇ Де (куди́) діва́ти / ді́ти (поді́ти) себе́ *див.* діва́ти (1)
◇ Не зна́ти, куди́ (де) поді́ти ру́ки *див.* зна́ти
◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти
◇ Ні́де гріха́ ді́ти (поді́ти) *див.* діва́ти (2)
ПОДІ́ТИСЯ
поді́тися
◇ Де (куди́) діва́тися / ді́тися (поді́тися) *див.* діва́тися (1)
ПОДРО́БИЦЯ
подро́биць
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
подро́бицями
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
подро́бицях
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
ПОДУ́ТИ
поду́ти
◇ Ду́ти / поду́ти тічо́к (тічка́) *див.* ду́ти (4)
ПОЄДИ́НОК
поєди́нок
Виклика́ти / ви́кликати на поєди́нок (на двобі́й) *див.* виклика́ти (1)
ПОЖДА́НИКИ
пожда́никами
◇ Годува́ти обіця́нками (жда́никами, пожда́никами) *див.* годува́ти (6)
ПОЖЕ́ЖНИЙ
поже́жне
△ Поже́жне депо́ *див.* депо́ (1)
ПОЖИ́ВА
пожи́ву
◇ Дава́ти / да́ти пожи́ву *див.* дава́ти (85)
ПОЖИРА́ТИ
пожира́ти
◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.)* очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти
◇ Пожира́ти кни́ги (книжки́, журна́ли *і т. ін.) див.* пожира́ти
ПОЖО́ВКНУТИ
пожо́вкло
◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.)* / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.) див.* жовті́ти (1)
ПОЖОВТІ́ТИ
пожовті́ло
◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.)* / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.) див.* жовті́ти (1)
пожовті́ти
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.) див.* пожовті́ти
ПОЗБА́ВИТИ
позба́вити
◇ Позбавля́ти / позба́вити життя́ (ві́ку) *див.* позбавля́ти
ПОЗБАВЛЯ́ТИ
позбавля́ти
◇ Позбавля́ти / позба́вити життя́ (ві́ку) *див.* позбавля́ти
ПОЗБИРА́ТИ
позбира́ти
◇ Збира́ти (зво́дити) / зібра́ти (звести́, позбира́ти *і т. ін.)* думки́ доку́пи <Збира́тися / зібра́тися з думка́ми> *див.* збира́ти

ПОЗБУ́ТИ
позбу́ти
◇ Позбу́ти жи́ру *див.* позбу́ти
ПОЗБУ́ТИСЯ
позбу́тися
◇ Позбу́тися життя́ *див.* позбува́тися[1]
ПОЗВО́ДИТИ
позво́дити
◇ Зво́дити / звести́ (позво́дити) кінці́ [з кінця́ми] [доку́пи] *див.* зво́дити
ПОЗЕЛЕНІ́ТИ
позелені́ти
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.*) *див.* пожовті́ти
ПО́ЗИКА
по́зика
△ Держа́вна по́зика *див.* по́зика
△ Єврооблігаці́йна по́зика *див.* по́зика
ПОЗИРА́ТИ
позира́ти
Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) збо́ку *див.* диви́тися (2)
◇ Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.*) спідло́ба *див.* диви́тися (14)
◇ Диви́тися (позира́ти) / подиви́тися (гля́нути) во́вком *див.* диви́тися (24)
◇ Диви́тися (*рідко* позира́ти) бі́сом *див.* диви́тися (25)
ПОЗІ́Р
пози́р
◇ Дава́ти позі́р *див.* дава́ти (121)
ПО́ЗОВ
по́зов
Пода́ти (*рідше* да́ти, учини́ти *і т. ін.*) / подава́ти (*рідше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.*) по́зов *див.* подава́ти[1]
ПОЇДА́ТИ
поїда́ти
◇ Ї́сти (поїда́ти, же́рти, пожира́ти *і т. ін.*) очи́ма (о́ком) *див.* ї́сти
ПО́ЇЗД
по́їзд
По́тяг (по́їзд) дале́кого призна́чення *див.* по́тяг[2]
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.*) *див.* пуска́ти
Саніта́рний по́їзд (по́тяг, ешело́н) *див.* по́їзд
ПОЇ́СТИ
поЇ́сти
◇ Жда́ники (жда́нки) поЇ́сти (розгуби́ти) *див.* поїда́ти
ПОЇ́ХАТИ
поЇ́деш
◇ Дале́ко не поЇ́деш (не заЇ́деш, не за́їдеш) *див.* поЇ́хати
ПОЙНЯ́ТИ[2]
пойня́ти
◇ Йня́ти (дійма́ти) / пійня́ти (пойня́ти, дійня́ти) ві́ри *див.* йня́ти
ПОКАЗА́ТИ
показа́ти
◇ Вка́зувати (пока́зувати) / вказа́ти (показа́ти) на две́рі *див.* ука́зувати
◇ Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́люі [з ма́ком] (фі́гу) *див.* дава́ти (192)
◇ Показа́ти, де ко́зам ро́ги пра́влять *див.* пока́зувати
◇ Показа́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* пока́зувати
◇ Показа́ти / пока́зувати себе́ на ді́лі *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати / показа́ти ду́шу *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати
ПОКАЗНИКО́ВИЙ
показнико́ва
△ Експоненці́йна (експоненціа́льна, показнико́ва) фу́нкція *див.* фу́нкція
ПОКА́ЗУВАТИ
пока́зувати
◇ Вка́зувати (пока́зувати) / вказа́ти (показа́ти) на две́рі *див.* ука́зувати
◇ Показа́ти / пока́зувати себе́ на ді́лі *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати / показа́ти ду́шу *див.* пока́зувати
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати
ПОКАЯ́ННЯ
покая́ння
◇ Відпусти́ти ду́шу на покая́ння *див.* відпуска́ти (7)
ПО́КИ
по́ки
◇ По́ки (до́ки) [й] сві́ту (*заст.* сві́та) [й (та)] со́нця *див.* світ[1]
◇ По́ки (до́ки) но́сять (слу́жать) но́ги *див.* нога́
◇ По́ки суд та ді́ло *див.* суд
◇ Як (коли́, до́ки, по́ки *і т. ін.*) рак сви́сне *див.* рак[1]
ПОКИ́ДАТИ
покида́є
◇ Ду́мка не покида́є <Думки́ не покида́ють> *див.* ду́мка (12)
покида́ють
◇ Ду́мка не покида́є <Думки́ не покида́ють> *див.* ду́мка (12)
ПО́КІЙ
по́кій
◇ Дава́ти / да́ти собі спо́кій (*заст.* по́кій) *див.* дава́ти (100)
◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)
поко́ї
Жи́ти в зла́годі (у ми́рі, у поко́ї, *заст.* в миру́) *див.* жи́ти (1)
поко́ю
◇ Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́ко́ю, поко́ю *і т. ін.*) *див.* лавр
◇ Не дава́ти / не да́ти спо́ко́ю (поко́ю, супоко́ю *і т. ін.*) *див.* дава́ти (182)
ПОКІ́Т
поко́ті
◇ На схи́лі (на схи́лку, на поко́ті) ві́ку (лі́т, життя́ *і т. ін.*) *див.* схил
ПОКЛАДА́ТИ
поклада́ти
◇ Відда́ти (*рідко* покла́сти) / віддава́ти (*рідко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в ду́мка́х) [собі] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти
ПОКЛА́СТИ[1]
покладе́
◇ Як Бог на ду́шу покладе́ *див.* Бог (34)
покла́сти
◇ Відда́ти (*рідко* покла́сти) / віддава́ти (*рідко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.*) *див.* кла́сти
ПОКЛА́СТИ[2]
покла́сти
◇ Відда́ти (*рідко* покла́сти) / віддава́ти (*рідко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
ПО́КЛИК
по́кликом
◇ За велі́нням (за по́кликом) се́рця (душі́) *див.* велі́ння (1)
ПОКЛИ́КАТИ
покли́кати
Покли́кати до життя́ *див.* покли́кати
ПОКЛІ́Н
покло́н
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.*) уклі́н (покло́н) *див.* уклі́н
ПОКОПИРСА́ТИСЯ
покопирса́тися
◇ Покопирса́тися в душі́ (у се́рці) *див.* покопирса́тися
ПОКО́РА
поко́рі
○ Трима́ти (держа́ти) в поко́рі *див.* трима́ти
ПОКОТИ́ТИСЯ[1]
покоти́лися
◇ Ко́тяться / покоти́лися дрі́бні (ря́сні, пеку́чі *і т. ін.*) сльо́зи [гра́дом] *див.* сльоза́
ПО́КРИВ
по́крив
△ Живи́й по́крив *див.* по́крив
ПОКРИВИ́ТИ
покриви́ти
◇ Криви́ти / покриви́ти (скриви́ти) душе́ю *див.* криви́ти
ПО́КРИШКА
по́кри́шки
◇ Щоб (бода́й) ні дна ні по́кри́шки *див.* дно (8)
ПОКУ́ТА
поку́ту
◇ Пуска́ти / пусти́ти ду́шу на поку́ту *див.* пуска́ти

ПОКУШТУВА́ТИ
покуштува́ти
◇ Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти *і т. ін.)* [пече́ного] гарбуза́ *див.* діставá́ти (13)
ПОЛАТА́ТИ
полата́ти
◇ Лата́ти (зала́тувати) / полата́ти (залата́ти) дірки́ (ді́ри, ді́рку, дірý) *див.* лата́ти[1]
◇ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.) див.* полата́ти
ПО́ЛЕ
по́ле
△ Електромагні́тне по́ле *див.* по́ле
по́лі
◇ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
поля́
Єлисе́йські поля́ *див.* по́ле
△ Ímпульс електромагні́тного по́ля *див.* íмпульс
ПОЛЕ́ГШАТИ
поле́гшало
◇ Посвітлі́шало (поле́гшало) на душі́ (на се́рці) *див.* посвітлі́шати
ПОЛЕТІ́ТИ
полети́ть
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.)* <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
полеті́ти
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.) див.* іти́
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
◇ Літа́ти (леті́ти, блука́ти) / полеті́ти (поблука́ти) думка́ми (гадка́ми, *заст.* ми́слю) *див.* літа́ти
ПОЛИ́НУТИ
поли́нути
◇ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути
ПОЛІ́ЗТИ
полі́зе
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (піді́ймається, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
полі́зли
◇ [Аж (і)] о́чі на лоб (на ло́ба, *рі́дше* догори́ *і т. ін.)* лі́зуть (вила́зять) / полі́зли (ви́лізли) *див.* о́ко[1]
полі́зти
◇ Живи́м до Бо́га (на не́бо) лі́зти / полі́зти *див.* лі́зти
◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полі́зти *і т. ін.) див.* ляга́ти
◇ Полі́зти / (*рі́дко* лі́зти) живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

ПОЛІ́НО
полі́ном
◇ [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб'є́ш <Чорт до́вбнею не доб'є́> *див.* добива́ти (3)
ПОЛІ́ТИКА
полі́тика
△ Валю́тна (деві́зна) полі́тика *див.* полі́тика
△ Дефляці́йна полі́тика *див.* полі́тика
Економі́чна полі́тика *див.* полі́тика
Енергозбере́жна (енергооща́дна) полі́тика *див.* полі́тика
ПОЛІТИ́ЧНИЙ
політи́чна
△ Політи́чна еконо́мія *див.* еконо́мія (1)
ПОЛІ́ЧЕНИЙ
полі́чені
◇ Дні полі́чені (лі́чені) *див.* день (38)
ПОЛКОВИ́Й
полкови́й
Батальйо́нний (дивізі́йний, полкови́й *і т. ін.)* коміса́р *див.* коміса́р
ПОЛОВИ́НА
полови́на
До́бра (бі́льша) полови́на *див.* полови́на
Дру́га полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.) див.* полови́на
Жіно́ча полови́на *див.* полови́на
Пе́рша полови́на дня (ти́жня, мі́сяця *і т. ін.) див.* полови́на
полови́ни
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
ПО́ЛОГ
по́лог
△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.) див.* по́лог
ПОЛОЖИ́ТИ
положи́ти
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рі́дше* ду́шу) *див.* зложи́ти
◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.) див.* кла́сти
◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.) див.* положи́ти
◇ Положи́ти гріх на ду́шу *див.* положи́ти
ПОЛО́Н
поло́н
◇ Вавило́нський (єги́петський) поло́н *див.* поло́н
ПОЛОТНО́
полотно́
Доро́жнє (земляне́) полотно́ *див.* полотно́
ПОЛОХЛИ́ВИЙ
полохли́вого
◇ Не [з] полохли́вого (лякли́вого) деся́тка (ро́ду) *див.* деся́ток (2)
ПО́ЛУМ'Я
по́лум'я
◇ З вогню́ (з огню́, *рі́дше* із жа́ру) [та] в по́лум'я *див.* во́гонь (17)
по́лум'ям
◇ Ди́хати вогне́м (по́лум'ям, пе́клом, чо́ртом *і т. ін.) див.* ди́хати (3)

ПОЛЮВА́ТИ
полюва́ти
◇ Ганя́ти (ганя́тися, бі́гти, полюва́ти *і т. ін.)* за двома́ зайця́ми *див.* ганя́ти (4)
ПОЛЯ́ПАС
поля́паси
Дава́ти / да́ти поля́паси *див.* дава́ти (6)
ПОЛЯ́РНИЙ
поля́рний
△ Поля́рний день *див.* день (25)
ПОЛЬОВИ́Й
польова́
△ Соба́ча (польова́, ди́ка) ро́жа *див.* ро́жа
ПО́МАХ
по́махом
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* від по́маху (за по́махом) чарі́вно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарі́вної па́лички) *див.* по́мах
по́маху
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* від по́маху (за по́махом) чарі́вно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарі́вної па́лички) *див.* по́мах
ПО́МИН
по́мин
◇ На по́мин (на спо́мин) душі́ *див.* по́мин
ПОМИНА́ТИ[1]
помина́ти
◇ Помина́ти / пом'яну́ти до́брим (незли́м, ти́хим *і т. ін.)* сло́вом *див.* помина́ти[1]
◇ Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу *див.* помина́ти[1]
ПОМИРА́ТИ
помира́ти
◇ [Хоч] живце́м помира́ти (ги́нути) *див.* помира́ти
ПОМІ́ТНИЙ
помі́тний
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (залиши́ти) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.)* слід у душі́ *див.* лиша́ти
ПОМІ́ЧНИЙ
помі́чну́
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помі́чну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
ПО́МКА
по́мку
◇ Да́тися / дава́тися в па́м'ять (в па́м'ятки, втя́мки, *діал.* впо́мки, в по́мку) *див.* дава́тися (4)
ПОМЛІ́ТИ
помлі́ти
◇ Помлі́ти (попомлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* помлі́ти
ПОМОГТИ́
помогти́
◇ Помогти́ (допомогти́, зара́дити *і т. ін.)* біді́ (го́рю, ли́ху *і т. ін.) див.* помага́ти
помо́же
◇ Дасть (помо́же, пошле́) Бог (Госпо́дь, *заст.* Біг, Бі) [милосе́рдний] *див.* бог (19)
ПОМОЛОДІ́ТИ
помолоді́ти
Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти

ПОМОЛО́ДШАТИ

помоло́дшати

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти

ПОМОРДА́С

поморда́са

◇ Вхопи́ти (діста́ти, хапа́ти) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника) *див.* ухо́плювати

ПОМ'ЯНУ́ТИ

пом'яну́ти

◇ Помина́ти / пом'яну́ти до́брим (незли́м, ти́хим *і т. ін.*) сло́вом *див.* помина́ти[1]

◇ Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу *див.* помина́ти[1]

ПОНЕДІ́ЛОК

понеді́лок

Жи́лавий понеді́лок *див.* понеді́лок

ПОНЕСТИ́

понесла́

◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт

понесло́

◇ Щоб тебе́ (його́) понесло́ по не́трях та по болота́х (пове́рх де́рева) *див.* понести́

поні́с

◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт

ПОНЮ́ХАТИ

поню́хати

◇ Не дава́ти / не да́ти і поню́хати *див.* дава́ти (172)

ПОНЯ́ТТЯ

поня́ття

◇ Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного *і т. ін.*)] поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]

ПОПАДА́ТИ

попада́ти

◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.*) мі́сце *див.* попада́ти

ПОПА́СТИ[1]

попа́ло

◇ Де попа́ло *див.* попада́ти

попа́сти

◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.*) *див.* попада́ти

◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.*) мі́сце *див.* попада́ти

◇ Попа́сти в деся́тку *див.* попада́ти

ПОПА́СТИСЯ[1]

попа́стися

◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.*) *див.* попада́ти

ПОПЕРЕ́ДЖЕННЯ

попере́дженням

Суво́ра дога́на [з попере́дженням] *див.* дога́на (1)

ПОПИТА́ТИ[2]

попита́ти

◇ Попита́ти до́лі (ща́стя) *див.* попита́ти[2]

ПОПЛАТИ́ТИСЯ

поплати́тися

◇ Поплати́тися життя́м (голово́ю) *див.* поплати́тися

ПОПЛУ́ТАТИСЯ

поплу́талося

◇ Все перепл́уталося (поплу́талося, переверну́лося *і т. ін.*) / плу́тається (переверта́ється) в голові́ (в дума́х) *див.* весь[1] (12)

ПОПОЛА́М

попола́м

◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.*) [ділити] попола́м (на́впіл) *див.* ділити (2)

ПОПОМЛІ́ТИ

попомлі́ти

◇ Помлі́ти (попомлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* помлі́ти

ПОПРОЩА́ТИСЯ

попроща́лася

◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)

попроща́тися

◇ Проща́тися / розпроща́тися (попроща́тися) з життя́м (з [бі́лим] сві́том) *див.* проща́тися

ПО́ПУСК

по́пуску

Не дава́ти / не да́ти по́пуску *див.* дава́ти (34)

ПОПУ́ТАТИ

попу́тав

◇ Лихи́й (*рідше* нечи́стий, ді́дько *і т. ін.*) попу́тав (поплу́тав) *див.* лихи́й[1]

ПОРА́

пір

З да́вніх (*рідше* давне́зних)-даве́н <З да́вніх пір> <З да́внього-да́вна> *див.* да́вній (1)

пори́

◇ Дійти́ пори́ *див.* дохо́дити (6)

поро́ю

В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час

ПОРА́ДА

пора́ду

Дава́ти / да́ти пора́ду *див.* дава́ти (7)

ПОРВА́ТИ[1]

порва́ти

◇ Рва́ти / порва́ти жи́ли (ру́ки, си́лу) *див.* рва́ти

◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти

ПОРИВА́ННЯ[2]

порива́ння

◇ Порива́ння душі́ (се́рця) *див.* порива́ння[2]

ПОРИВА́ТИ[3]

порива́ти

◇ Порива́ти [аж] до живо́го се́рця *див.* порива́ти[3]

ПОРИВА́ТИСЯ[2]

порива́ється

◇ Душа́ порива́ється *див.* душа́ (35)

ПОРІ́Г

порі́г

◇ Виставля́ти (виво́дити, вести́) / ви́ставити (ви́вести) за две́рі (за порі́г, *рідко* за воро́та) *див.* виставля́ти (3)

△ Епідемі́чний (епідеміологі́чний) порі́г *див.* порі́г

◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати

Ста́ти у две́рях (на две́рях, на порі́г, на поро́зі) *див.* става́ти

поро́зі

Ста́ти у две́рях (на две́рях, на порі́г, на поро́зі) *див.* става́ти

ПОРОЖНЕ́ЧА

порожне́ча

◇ Духо́вна (вну́трішня) порожне́ча *див.* порожне́ча

◇ Душе́вна порожне́ча <Порожне́ча душі́ (в душі́, в се́рці)> *див.* порожне́ча

ПОРО́ЖНІЙ

поро́жнє

◇ Поро́жня душа́ <Поро́жнє се́рце> *див.* душа́ (70)

поро́жньої

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з [поро́жньої (духово́ї)] бо́чки *див.* бо́чка[1] (2)

поро́жня

◇ Поро́жня душа́ <Поро́жнє се́рце> *див.* душа́ (70)

ПО́РОЖНЬО

по́рожньо

◇ По́рожньо в душі́ (на душі́, в се́рці) *див.* по́рожньо

ПОРОСТИ́

поросла́

◇ Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю *і т. ін.*) поросла́ (заросла́) *див.* доро́га (7)

ПО́РОХ[2]

по́рох

◇ Трима́ти (держа́ти) по́рох сухи́м *див.* трима́ти

ПОРОШИ́НА

пороши́ні

◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (пороши́ні, пороши́нці, пили́нці *і т. ін.*) впа́сти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)

ПОРОШИ́НКА

пороши́нці

◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (пороши́ні, пороши́нці, пили́нці *і т. ін.*) впа́сти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)

ПОРУ́КА

пору́ку

Дава́ти / да́ти пору́ку *див.* дава́ти (8)

ПОРЯ́ДОК

поря́дку

◇ Стоя́ти на поря́дку де́нному *див.* стоя́ти

поря́док

◇ Дава́ти / да́ти лад (поря́док, *рідше* ряд *і т. ін.*) *див.* дава́ти (79)

Поря́док де́нний *див.* поря́док

ПОСАДИ́ТИ
посади́ти
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти
Посади́ти на діє́ту *див.* посади́ти
ПОСАДОВИ́ТИ
посадови́ти
◇ Не зна́ти, де (куди́) посади́ти (посадови́ти) *див.* зна́ти
ПОСВЕРДЛИ́ТИ
посвердли́ти
◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом) *див.* свердли́ти
ПОСВІТЛІ́ШАТИ
посвітлі́шало
◇ Посвітлі́шало (полє́гшало) на душі́ (на се́рці) *див.* посвітлі́шати
ПОСЕЛИ́ТИСЯ
посели́вся
◇ Біс (злий дух) всели́вся (посели́вся) <*рідко* Бісеня́та всели́лися> *див.* біс[1] (1)
ПОСИ́ВІТИ
поси́віти
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівка́х (ді́вкою, в пере́ста́рках *і т. ін.*) *див.* си́віти
ПОСИЛА́ТИ
посила́є
◇ Бог (Госпо́дь) смерть дає́ (посила́є) *див.* бог (8)
посила́ти
Дава́ти (посила́ти) / да́ти (посла́ти) телегра́му *див.* дава́ти (16)
◇ [Ті́льки] по смерть [до́бре] посила́ти *див.* посила́ти
ПОСІДА́ННЯ
посіда́ння
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.*) / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.*) в спа́дщину (в спа́док, *рідко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
ПО́СІЯТИ
посі́єш
◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить) *див.* уро́джуватися
посі́й
◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить) *див.* уро́джуватися
ПОСЛА́ТИ[1]
посла́ти
Дава́ти (посила́ти) / да́ти (посла́ти) телегра́му *див.* дава́ти (16)
пошле́
◇ Дасть (помо́же, пошле́) Бог (Госпо́дь, *заст.* Біг, Бі) [милосе́рдний] *див.* бог (19)
◇ Як дасть (пошле́) Госпо́дь *див.* госпо́дь (5)
ПОСЛІ́ДНІЙ
послі́днім
◇ Ділитися (*рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім (*заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
ПО́СЛУГА
по́слуг
Бюро́ (буди́нок) [до́брих] по́слуг *див.* бюро́ (2)

ПОСЛУЖИ́ТИ
послужи́ть
◇ До́ля (форту́на) слу́жить / послужи́ть *див.* до́ля[1] (5)
ПОСМІХА́ТИСЯ
посміха́ється
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
ПОСМІХНУ́ТИСЯ
посміхну́лася
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
ПОСТА́ВИТИ[1]
поста́вити
Дава́ти (ста́вити) / да́ти (поста́вити) обі́д *див.* дава́ти (20)
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
◇ Поста́вити / ста́вити догори́ нога́ми *див.* поста́вити[1]
Ста́вити / поста́вити діа́гноз *див.* ста́вити
Ста́вити / поста́вити до́слід *див.* ста́вити
◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити
Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.*) / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.*) реко́рд *див.* устано́влювати
ПОСТЕЛИ́ТИСЯ
постели́вся
◇ Доро́га постели́лася <Шлях постели́вся> *див.* доро́га (5)
постели́лася
◇ Доро́га постели́лася <Шлях постели́вся> *див.* доро́га (5)
посте́литься
◇ Хай [тобі, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
ПОСТІ́ЙНИЙ
постійний
△ Пості́йний (ста́лий) епі́тет *див.* епі́тет (1)
ПОСТІ́Л
постоло́м
◇ Постоло́м добро́ во́зять (но́сять) *див.* вози́ти (2)
ПО́СТІЛЬ
по́стіль
◇ Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль) *див.* розділя́ти
ПОСТОЛИ́
постоло́м
◇ Постоло́м добро́ во́зять (но́сять) *див.* вози́ти (2)
ПОСТОЯ́ЛИЙ
постоя́лий
Заї́жджий (заї́зний, постоя́лий, постоя́льний) двір *див.* двір[1] (2)
ПОСТОЯ́ЛЬНИЙ
постоя́льний
Заї́жджий (заї́зний, постоя́лий, постоя́льний) двір *див.* двір[1] (2)

ПОСТУ́КАТИ
посту́кати
◇ Сту́кати / посту́кати у две́рі *див.* сту́кати
ПОТА́ЛА
пота́лу
◇ Не дава́ти / не да́ти на пота́лу *див.* дава́ти (176)
ПОТАНЦЮВА́ТИ
потанцюва́ти
◇ Танцюва́ти (*рідше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти
ПОТА́ЧКА
пота́чку
◇ Дава́ти / да́ти пота́чку *див.* дава́ти (87)
ПОТЕМНІ́ТИ
потемні́ло
◇ В оча́х жовті́є (жо́вкне, темні́є *і т. ін.*) / пожовті́ло (пожо́вкло, потемні́ло *і т. ін.*) *див.* жовті́ти (1)
ПОТЕНЦІА́ЛЬНИЙ
потенціа́льна
△ Потенці́йна (потенціа́льна) ене́ргія *див.* ене́ргія (2)
ПОТЕНЦІ́ЙНИЙ
потенці́йна
△ Потенці́йна (потенціа́льна) ене́ргія *див.* ене́ргія (2)
ПОТЕПЛІ́ТИ
потеплі́ло
◇ Теплі́шає / потеплі́шало (потеплі́ло) на (в) душі́ (на се́рці) <[Стає́ / ста́ло] те́пло (теплі́ше) на (в) душі́ (на се́рці)> *див.* теплі́шати
ПОТЕПЛІ́ШАТИ
потеплі́шало
◇ Теплі́шає / потеплі́шало (потеплі́ло) на (в) душі́ (на се́рці) <[Стає́ / ста́ло] те́пло (теплі́ше) на (в) душі́ (на се́рці)> *див.* теплі́шати
ПОТИ́КАТИСЯ[1]
поткни́ся
◇ Куди́ (де) не ткни́ся (поткни́ся) *див.* ти́катися[1]
ПОТИ́ЛИЦЯ
поти́лиці
Да́ти (затопи́ти, заги́лити, втелю́щити *і т. ін.*) по поти́лиці *див.* дава́ти (26)
ПОТИ́ЛИЧНИК
поти́личника
◇ Да́ти / дава́ти запоти́личника (поти́личника) *див.* дава́ти (135)
◇ Діста́ти по ши́ї (поти́личника) *див.* дістава́ти (5)
ПОТІ́ШИТИ
поті́шити
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
ПОТО́ВПИТИСЯ
пото́впиться
◇ Не вто́впиться (не пото́впиться) в две́рі (в [свою́] шку́ру) *див.* вто́впитися (1)
ПОТРА́ПИТИ
потра́пити
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.*) не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити

ПОТУ́ПИТИ
поту́пити
◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, ври́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти
ПО́ТЯГ[2]
по́тяг
По́тяг (по́їзд) дале́кого призна́чення *див.* по́тяг[2]
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.*) *див.* пуска́ти
Саніта́рний по́їзд (по́тяг, ешело́н) *див.* по́їзд
ПОХИЛИ́ТИСЯ
похи́литься
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
ПОХІ́Д
похі́д
Жа́лібни́й (жало́бний) похі́д *див.* похі́д
ПОХОВА́ТИ
похова́ти
◇ Похова́ти живце́м (живи́м) *див.* похова́ти
ПОХО́ДИТИ[1]
похо́дити
◇ Іти́ (*рідко* похо́дити) з глибини́ душі́ (се́рця) *див.* іти́
ПОХОЛО́НУТИ
похоло́нула
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
похоло́нуло
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ [І (аж)] в (на) душі́ (на се́рці, у гру́дях, у п'я́тах *і т. ін.*) похоло́ло (похоло́нуло) *див.* похоло́нути
ПОХОЛО́ТИ
похоло́ло
◇ [І (аж)] в (на) душі́ (на се́рці, у гру́дях, у п'я́тах *і т. ін.*) похоло́ло (похоло́нуло) *див.* похоло́нути
ПОЧАТКО́ВИЙ
початко́ве
Двокла́сне [початко́ве] учи́лище *див.* учи́лище
ПОЧА́ТОК[1]
поча́ток
◇ Дава́ти / да́ти поча́ток *див.* дава́ти (88)
ПОЧЕПНИЙ
почепна́
△ Почепна́ доро́га *див.* доро́га (4)
ПО́ЧЕРК
по́черк
Жі́но́чий по́черк *див.* по́черк
ПОЧИ́Н
почи́н
Дава́ти (роби́ти) / да́ти (зроби́ти) почи́н *див.* дава́ти (17)
ПОЧИНА́ТИ
почина́ти
◇ Одне́ кінча́ти, дру́ге почина́ти *див.* кінча́ти
ПОЧОРНІ́ТИ
почорні́ти
Пожовті́ти (почорні́ти, позелені́ти) від зло́сті (за́здрості, доса́ди *і т. ін.*) *див.* пожовті́ти
ПОЧУБЕ́НЬКИ
почубе́ньків
◇ Дава́ти / да́ти чубро́вки (почубе́ньків, ма́тланки *і т. ін.*) *див.* дава́ти (107)
ПОЧУ́ТИ
почу́ти
◇ Зна́ти (*рідше* почу́ти), де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти
ПОЧУТТЯ́
почуттю́
◇ Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почуття́м) *див.* дава́ти (56)
почуття́
Естети́чне почуття́ *див.* почуття́
почуття́м
◇ Дава́ти / да́ти во́лю почуттю́ (почуття́м) *див.* дава́ти (56)
ПОЧУ́ХАТИ
почу́хати
◇ Почу́хатися (почу́хати), де [й] не свербі́ть *див.* почу́хатися
ПОЧУ́ХАТИСЯ
почу́хатися
◇ Почу́хатися (почу́хати), де [й] не свербі́ть *див.* почу́хатися
ПОША́НА
поша́ни
До́шка поша́ни *див.* до́шка (1)
ПОШИБА́ТИ
пошиба́є
◇ Ду́мка (ду́ма, га́дка) ду́мку (ду́му, га́дку) пошиба́є (побива́є) *див.* ду́мка (8)
ПОШИВА́ТИ
пошива́ти
◇ Поши́ти (*рідше* обу́ти) / пошива́ти (ши́ти) в ду́рні *див.* пошива́ти
ПОШИ́ТИ[2]
поши́ти
◇ Поши́ти (*рідше* обу́ти) / пошива́ти (ши́ти) в ду́рні *див.* пошива́ти
ПОШИ́ТИСЯ[1]
поши́тися
◇ Поши́тися / ши́тися в ду́рні *див.* пошива́тися
ПОШКОДУВА́ТИ
пошкодува́ла
Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.*) *чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да
пошкодува́ти
Не пошкодува́ти [і] життя́ (голови́) *див.* пошкодува́ти
ПОШМАТУВА́ТИ
пошматува́ти
◇ Пошматува́ти се́рце (ду́шу) *див.* пошматува́ти
ПО́ШТА
по́шта
Електро́нна по́шта *див.* по́шта
по́шти
△ Адре́са електро́нної по́шти <Електро́нна адре́са> *див.* адре́са (2)
ПО́ШТОВХ
по́штовх
◇ Да́ти по́штовх *див.* дава́ти (157)
ПОШУКА́ТИ
пошука́ти
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.*) [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
ПОЩА́ДА
поща́ди
Не дава́ти / не да́ти поща́ди *див.* дава́ти (35)
ПО́ЯС
по́яса
◇ Трима́ти (держа́ти) ко́ло сво́го по́яса *див.* трима́ти
ПОЯСНІ́ШАТИ
поясні́шало
На душі́ (на се́рці) поясні́шало *див.* поясні́шати
ПРА́ВДА
пра́вда
Пра́вда життя́ *див.* пра́вда
пра́вди
Ді́йти́ / дохо́дити пра́вди *див.* дохо́дити (1)
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.*) пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)
пра́вді
◇ Диви́тися / гля́нути пра́вді в о́чі (у ві́чі) *див.* диви́тися (9)
Жи́ти по пра́вді (пра́вдою) *див.* жи́ти (3)
◇ Щоб так по пра́вді ди́хав *див.* ди́хати (11)
пра́вдою
Жи́ти по пра́вді (пра́вдою) *див.* жи́ти (3)
пра́вду
Довести́ пра́вду *див.* дово́дити (1)
Стоя́ти / ста́ти за пра́вду <Стоя́ти за правди́ве ді́ло> *див.* стоя́ти
ПРАВДИ́ВИЙ
правди́ве
Стоя́ти / ста́ти за пра́вду <Стоя́ти за правди́ве ді́ло> *див.* стоя́ти
ПРА́ВЕДНИЙ
пра́ведне
Пра́ве (пра́ведне) ді́ло *див.* ді́ло (1)
пра́ведний
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]
пра́ведну
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Помина́ти / пом'яну́ти пра́ведну (грі́шну) ду́шу *див.* помина́ти[1]

ПРА́ВИЙ[1]
пра́вої
Держа́тися пра́вої руки́ *див.* держа́тися (3)
ПРА́ВИЙ[2]
пра́ве
Пра́ве (пра́ведне) ді́ло *див.* ді́ло (1)
ПРА́ВИЛО
пра́вила
Пра́вила до́брого то́ну *див.* пра́вило
пра́вило
△ Пра́вило дев'я́тки *див.* пра́вило
ПРА́ВИЛЬНИЙ
пра́вильний
△ Пра́вильний дріб *див.* дріб (5)
пра́вильній
◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти
пра́вильному
◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти
ПРА́ВИТИ[2]
пра́вити
◇ Плести́ (пра́вити) сухо́го (сма́леного) ду́ба *див.* плести́
ПРА́ВИТИ[3]
пра́вить
◇ [Там (туди́, звідти *і т. ін.*)] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить> *див.* пра́вити[3]
пра́влять
◇ Показа́ти, де ко́зам ро́ги пра́влять *див.* пока́зувати
◇ [Там (туди́, звідти *і т. ін.*)] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить> *див.* пра́вити[3]
ПРА́ВО
пра́во
Дава́ти / да́ти пра́во *див.* дава́ти (9)
△ Держа́вне пра́во *див.* пра́во
◇ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти
Пра́во си́льного (ду́жого) *див.* пра́во
ПРАВОВИ́Й
правова́
△ Правова́ держа́ва *див.* держа́ва (3)
ПРА́ГНУТИ
пра́гне
◇ Чого́ [тíльки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.*) / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.*) *див.* душа́ (78)
ПРА́ДІД
пра́діда
◇ З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з діді́в і праді́дів) <З пре́дка, з ді́да> *див.* дід (3)
праді́дів
◇ За діді́в-праді́дів *див.* дід (2)
◇ З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з діді́в і праді́дів) <З пре́дка, з ді́да> *див.* дід (3)
ПРА́ЗНИК
пра́зник
Хра́мове свя́то <Хра́мовий пра́зник (день)> *див.* свя́то[1]

ПРА́КТИКА
пра́ктику
Запрова́джувати / запрова́дити в життя́ (у виробни́цтво, у пра́ктику) *див.* запрова́джувати
ПРАХ
прах
◇ Струси́ти да́вній прах *див.* стру́шувати
ПРА́ЦЯ
пра́ці
Жи́ти з пра́ці рук свої́х *див.* жи́ти (2)
пра́ця
Даре́мна (дарма́, ма́рна, запропа́ла) пра́ця <*рі́дко* Даре́мний труд> *див.* пра́ця
ПРЕВЕЛИ́КИЙ
превели́кий
На [превели́кий] жаль (*рі́дко* сму́ток) *див.* жаль[1] (1)
ПРЕДМЕ́Т
предме́ти
Предме́ти (ре́чі) дома́шнього (ха́тнього) вжи́тку *див.* предме́т
ПРЕ́ДОК
пре́дка
◇ З ді́да-пра́діда (з ді́да й пра́діда, з діді́в і праді́дів) <З пре́дка, з ді́да> *див.* дід (3)
ПРЕЗЕ́НТ
презе́нт
Да́ти / дава́ти в презе́нт *див.* дава́ти (24)
ПРЕКРА́СНИЙ
прекра́сний
◇ В оди́н прекра́сний день *див.* день (31)
ПРЕ́СА
пре́са
△ Жо́вта пре́са *див.* пре́са
ПРЕСВЯТИ́Й
пресвята́я
Пресвята́я Ді́во ([Марі́є], Ма́ти Бо́жа [ми́лости́ва] *і т. ін.*) *див.* ді́ва (1)
ПРЕСТА́ВИТИСЯ
преста́вилася
◇ Душа́ переста́вилася (*рі́дко* преста́вилася) *див.* душа́ (33)
ПРИБА́ВИТИ
приба́вити
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
ПРИБАВЛЯ́ТИ
прибавля́ти
◇ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) газ (га́зу) <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2]
ПРИБИРА́ТИ
прибира́ти
◇ Прибира́ти / прибра́ти з доро́ги (шля́ху) *див.* прибира́ти
ПРИБИ́ТИ
приби́в
◇ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)
ПРИБРА́ТИ
прибра́в
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* бог (6)

прибра́ти
◇ Прибира́ти / прибра́ти з доро́ги (шля́ху) *див.* прибира́ти
ПРИВЕСТИ́
приведи́
◇ Не доведи́ (не приведи́) Бо́же (Бог, Го́споди, Госпо́дь) *див.* дово́дити (17)
привела́
◇ До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила) *див.* до́ля[1] (2)
привести́
◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)
Приво́дити / привести́ в ді́ю (в рух) *див.* приво́дити
ПРИ́ВІД
при́від
Дава́ти / да́ти при́від *див.* дава́ти (10)
ПРИВО́ДИТИ
приво́дила
◇ До́ля привела́ / приво́дила (завела́ / заво́дила) *див.* до́ля[1] (2)
приво́дити
◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)
Приво́дити / привести́ в ді́ю (в рух) *див.* приво́дити
ПРИ́В'ЯЗЬ
при́в'язі
◇ Трима́ти (держа́ти) на при́в'язі (на припо́ні) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ПРИГЛУШИ́ТИ
приглуши́ти
Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати
ПРИГЛУ́ШУВАТИ
приглу́шувати
Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати
ПРИ́ГОЛОСНИЙ
при́голосний
△ Дзвінки́й при́голосний *див.* при́голосний
△ Дрижа́чий при́голосний *див.* при́голосний
△ Зубни́й (дента́льний) при́голосний *див.* при́голосний
ПРИ́ГОРЩ
при́горщі
◇ У дві при́горщі не захо́пиш *див.* захо́плювати
ПРИ́ГОРЩА
при́горщі
◇ У дві при́горщі не захо́пиш *див.* захо́плювати
ПРИ́ДАНЕ
при́дане
Дава́ти / да́ти [на] при́дане *див.* дава́ти (4)
ПРИЄ́МНО
приє́мно
◇ Ду́же приє́мно *див.* приє́мно

ПРИЗВЕСТИ́
призвести́
◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)
ПРИЗВО́ДИТИ
призво́дити
◇ Дово́дити (приво́дити, призво́дити) / довести́ (привести́, призвести́) до гріха́ *див.* дово́дити (16)
ПРИЗНА́ЧЕННЯ
призна́чення
По́тяг (по́їзд) дале́кого призна́чення *див.* по́тяг[2]
ПРИЙМА́ТИ
прийма́є
◇ Душа́ не прийма́є *див.* душа́ (28)
прийма́ти
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) (*рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* бра́ти (44)
◇ Бра́ти (*рідко* прийма́ти) / взя́ти (*рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)
Прийма́ти / прийня́ти душ *див.* прийма́ти
◇ Прийня́ти / прийма́ти естафе́ту *див.* прийма́ти
ПРИЙМА́Ч
прийма́ч
△ Дете́кторний прийма́ч *див.* прийма́ч
ПРИЙМИ́ТИ
прийми́
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
прийня́в
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* бог (6)
ПРИЙНЯ́ТИ
прийми́
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
прийня́в
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* бог (6)
прийня́ти
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) (*рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) за дити́ну *див.* бра́ти (44)
◇ Бра́ти (*рідко* прийма́ти) / взя́ти (*рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)
Прийма́ти / прийня́ти душ *див.* прийма́ти
◇ Прийня́ти в се́рце (в ду́шу) *див.* прийма́ти
◇ Прийня́ти / прийма́ти естафе́ту *див.* прийма́ти
ПРИЙТИ́
прийде
◇ [І] в го́лову (в ду́мку) не прихо́дить / не при́йде *див.* прихо́дити
прийти́
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] ви́сновку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
◇ Прийти́ / прихо́дити на (у) світ (в життя́) *див.* прихо́дити
прийшла́
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.*) / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.*) [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
ПРИЙТИ́СЯ
при́йдеться
◇ Де при́йдеться *див.* прихо́дитися
прийти́ся
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
прийшло́ся
◇ Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла) *див.* прихо́дитися
ПРИКИДА́ТИ[3]
прикида́ти
◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.*) *див.* прикида́ти[3]
ПРИКИДА́ТИСЯ[1]
прикида́тися
◇ Прикида́тися / прики́нутися ду́рником *див.* прикида́тися[1]
ПРИКИ́НУТИ[2]
прики́нути
◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.*) *див.* прикида́ти[3]
ПРИКИ́НУТИСЯ[1]
прики́нутися
◇ Прикида́тися / прики́нутися ду́рником *див.* прикида́тися[1]
ПРИКИПІ́ТИ
прикипі́ти
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
ПРИКЛАДА́ТИ
приклада́ти
◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти
ПРИКЛА́СТИ
прикла́сти
◇ Приклада́ти (підклада́ти) / прикла́сти (підкла́сти) вогню́ (огню́) до пече́ного (до жа́ру) *див.* приклада́ти
ПРИКЛИ́КАТИ
прикли́кати
◇ Приклика́ти / прикли́кати до життя́ *див.* прикликати
ПРИКЛИКА́ТИ
прикликати
◇ Прикликати / прикли́кати до життя́ *див.* прикликати
ПРИКОРОТИ́ТИ
прикороти́ти
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) ві́ку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
ПРИКОРО́ЧУВАТИ
прикоро́чувати
◇ Вкороти́ти (зба́вити, прикороти́ти) / вкоро́чувати (збавля́ти, прикоро́чувати) ві́ку (вік, життя́) *див.* укоро́чувати
ПРИКУРИ́ТИ
прикури́ти
◇ Дава́ти / да́ти прикури́ти *див.* дава́ти (90)
ПРИ́ЛАД
при́лади
△ Електрова́куумні при́лади *див.* при́лад
ПРИЛИВА́ТИ
прилива́ти
◇ Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку) *див.* прилива́ти
ПРИЛИ́ПНУТИ
прили́пнути
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
ПРИЛИ́ТИ
прили́ти
◇ Прилива́ти / прили́ти доро́гу (дорі́женьку) *див.* прилива́ти
ПРИЛЯГТИ́
прилягти́
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
ПРИМІ́ЩЕННЯ
примі́щення
Електрощитове́ примі́щення *див.* примі́щення
ПРИ́МХА
при́мхи
Па́нські при́мхи (жа́рти, забага́нки *і т. ін.*) *див.* при́мха
ПРИНА́ДА
прина́ду
Да́ти прина́ду *див.* дава́ти (30)
ПРИНЕСТИ́
принесла́
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
прине́сли
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
принести́
Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* віддава́ти (16)
○ Прино́сити / принести́ в дар *див.* прино́сити
прині́с
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
ПРИНО́СИТИ
прино́сити
Віддава́ти (прино́сити) / відда́ти (принести́) в же́ртву *див.* віддава́ти (16)
○ Прино́сити / принести́ в дар *див.* прино́сити

ПРИНУ́КА
принý́ку
Да́ти прину́ку *див.* дава́ти (31)
ПРИ́НЦИП
при́нцип
Прово́дити / провести́ в життя́ іде́ю (при́нцип, план *і т. ін.) див.* прово́дити
ПРИНЯ́ТИ
прийми́
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
приня́в
◇ Бог (Госпо́дь) прийня́в (приня́в, прибра́в) [ду́шу] [до Себе́] *див.* бог (6)
ПРИПАДА́ТИ
припада́ти
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
ПРИПА́РКА
припа́рки
◇ Да́ти [берéзової] припа́рки *див.* дава́ти (126)
ПРИПА́СТИ
припа́ло
◇ Де припа́ло *див.* припада́ти
припа́сти
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
ПРИПІ́Н
припо́ні
◇ Трима́ти (держа́ти) на при́в'язі (на припо́ні) *див.* трима́ти
ПРИПЛАТИ́ТИ
приплати́ти
◇ Заплати́ти (*рідко* приплати́ти) життя́м *див.* заплати́ти
ПРИПО́НА
припо́ні
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
ПРИПУСКА́ТИ[1]
припуска́ти
Припуска́ти / припусти́ти ду́мку *див.* припуска́ти[1]
ПРИПУСТИ́ТИ[1]
припусти́ти
Припуска́ти / припусти́ти ду́мку *див.* припуска́ти[1]
ПРИРЕКТИ́
прирекла́
◇ До́ля (форту́на) прирекла́ *див.* до́ля[1] (4)
ПРИРО́ДА
приро́да
◇ До́ля (приро́да) обділи́ла (скри́вдила) *див.* до́ля[1] (3)
△ Жива́ приро́да *див.* приро́да
Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да
приро́ди
Дар (дари́) приро́ди *див.* дар (1)
◇ Ди́во (чу́до) приро́ди *див.* ди́во (4)
◇ Дитя́ (дити́на, син) приро́ди *див.* дитя́ (1)

ПРИРО́ДНИЙ
приро́дний
△ Приро́дний відбі́р (до́бір) *див.* відбі́р (1)
ПРИСАДИ́БНИЙ
присади́бна
Присади́бна діля́нка *див.* діля́нка (1)
ПРИ́СИСНІ
при́сисні
△ Дигенети́чні й моногенети́чні при́сисні *див.* при́сисні
ПРИСК
при́ском
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.*)] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ПРИ́СОК
при́ском
◇ [Аж] [як (мов, ні́би *і т. ін.*)] жа́ром ([гаря́чим] при́ском) обси́пати (оси́пати) / обсипа́ти (осипа́ти) *див.* обсипа́ти
ПРИСО́ХНУТИ
присо́х
◇ Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́) *див.* живі́т (1)
ПРИСО́ХТИ
присо́х
◇ Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́) *див.* живі́т (1)
ПРИСТАВА́ТИ
пристава́ти
Пристава́ти / приста́ти до ду́мки (на ду́мку, *рідше* на сло́во *і т. ін.) див.* пристава́ти
ПРИСТА́ТИ
приста́ла
◇ Душа́ (*рідко* ду́шка) приста́ла *див.* душа́ (39)
приста́ти
◇ Душе́ю (се́рцем) приста́ти *див.* пристава́ти
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
Пристава́ти / приста́ти до ду́мки (на ду́мку, *рідше* на сло́во *і т. ін.) див.* пристава́ти
ПРИ́СУДОК
при́судок
△ Дієслі́вний скла́дений при́судок *див.* при́судок
ПРИСЯ́ГА
прися́ги
Держа́тися / доде́ржати прися́ги *див.* держа́тися (1)
прися́гу
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.*) / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.*) прися́гу *див.* дава́ти (18)
ПРИТАЇ́ТИ
притаї́ти
◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рідше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.) див.* тамува́ти

ПРИТАСКА́ТИ
притаска́ли
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / пони́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / прине́сли (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
ПРИТО́КА
прито́ки
Не дава́ти прито́ки *див.* дава́ти (36)
ПРИТУ́ЛОК
притýлок
Дава́ти / да́ти приту́лок *див.* дава́ти (11)
ПРИТЯГНУ́ТИ
притягло́
◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти
ПРИТЯГТИ́
притягло́
◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти
ПРИТЯ́ГУВАТИ
притя́гує
◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти
ПРИХИЛИ́ТИ
прихили́ти
◇ Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися> *див.* ма́ти[2]
ПРИХИЛИ́ТИСЯ
прихили́тися
◇ Не ма́ти де (куди́, до ко́го) го́лову (голови́) прихили́ти <Нема́ до ко́го прихили́тися> *див.* ма́ти[2]
ПРИХИ́ЛЬНИЙ
прихи́льне
◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти
ПРИХИ́ЛЬНІСТЬ
прихи́льність
Щи́ра дру́жба (прихи́льність) *див.* дру́жба[1] (1)
ПРИХО́ДИТИ
прихо́дити
◇ Дохо́дити (прихо́дити) / дійти́ (прийти́) [до] висно́вку (ду́мки) *див.* дохо́дити (8)
◇ Прийти́ / прихо́дити на (у) світ (в життя́) *див.* прихо́дити
прихо́дить
◇ Ду́мка (га́дка) запада́є (лі́зе, прихо́дить *і т. ін.*) / запа́ла (влі́зла, прийшла́ *і т. ін.*) [в го́лову (до голови́)] *див.* ду́мка (6)
◇ [І] в го́лову (в ду́мку) не прихо́дить / не при́йде *див.* прихо́дити
ПРИХО́ДИТИСЯ
прихо́дитися
◇ Припа́сти (прийти́ся, приста́ти, *рідко* прилягти́) / припада́ти (прихо́дитися) до се́рця (до душі́) *див.* припада́ти
прихо́диться
◇ Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла) *див.* прихо́дитися

ПРИЦІЛ
приціл
Далекий приціл *див.* приціл
ПРИЧЕПЛИВИЙ
причеплива
Причеплива (причіплива) думка (ідея) *див.* думка (3)
ПРИЧІПЛИВИЙ
причіплива
Причеплива (причіплива) думка (ідея) *див.* думка (3)
ПРИШЕСТЯ
пришестя
◇ До другого пришестя *див.* пришестя
ПРИЯТЕЛЬ
приятель
Щирий друг (товариш, приятель) *див.* друг (2)
ПРІЛИЙ
прілий
Прілий запах (дух) *див.* запах
ПРОБАЧАТИ[1]
пробачай
Вибачай (даруй, пробачай) / вибач (подаруй, пробач) на [цьому (цім)] слові <Вибачайте (даруйте, пробачайте) / вибачте (подаруйте, пробачте) на [цьому (цім)] слові> *див.* вибачати (1)
пробачайте
Вибачай (даруй, пробачай) / вибач (подаруй, пробач) на [цьому (цім)] слові <Вибачайте (даруйте, пробачайте) / вибачте (подаруйте, пробачте) на [цьому (цім)] слові> *див.* вибачати (1)
ПРОБАЧИТИ
пробач
Вибачай (даруй, пробачай) / вибач (подаруй, пробач) на [цьому (цім)] слові <Вибачайте (даруйте, пробачайте) / вибачте (подаруйте, пробачте) на [цьому (цім)] слові> *див.* вибачати (1)
пробачте
Вибачай (даруй, пробачай) / вибач (подаруй, пробач) на [цьому (цім)] слові <Вибачайте (даруйте, пробачайте) / вибачте (подаруйте, пробачте) на [цьому (цім)] слові> *див.* вибачати (1)
ПРОБИВАТИ
пробиває
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробивати
◇ Пробивати / пробити собі дорогу *див.* пробивати
◇ Прокладати (пробивати) / прокласти (пробити) дорогу (шлях, стежку *і т. ін.)* до серця *див.* прокладати
◇ Прокладати (пробивати) / прокласти (пробити) [собі] шлях (шляхи, дорогу, стежку, путь) *див.* прокладати
ПРОБИРАТИ
пробирає
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробирають
◇ Дрижаки пробирають (беруть, хапають *і т. ін.)* / пробрали (взяли, вхопили *і т. ін.) див.* дрижаки (1)
ПРОБИТИ
пробив
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробила
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробити
◇ Пробивати / пробити собі дорогу *див.* пробивати
◇ Пробити [грудьми] дорогу *див.* пробивати
◇ Прокладати (пробивати) / прокласти (пробити) дорогу (шлях, стежку *і т. ін.)* до серця *див.* прокладати
◇ Прокладати (пробивати) / прокласти (пробити) [собі] шлях (шляхи, дорогу, стежку, путь) *див.* прокладати
ПРОБІГАТИ
пробігає
◇ Дрож (дріж) пробігає / пробіг (пробігла) по спині (по тілу, поза спиною *і т. ін.) див.* дрож (2)
пробігають
◇ Дрижаки пробігають (ходять) / пробігли (пішли) [по спині (по шкірі, по тілу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки (2)
ПРОБІГТИ
пробіг
◇ Дрож (дріж) пробігає / пробіг (пробігла) по спині (по тілу, поза спиною *і т. ін.) див.* дрож (2)
пробігла
◇ Дрож (дріж) пробігає / пробіг (пробігла) по спині (по тілу, поза спиною *і т. ін.) див.* дрож (2)
◇ Думка майнула (сяйнула, блиснула, пробігла *і т. ін.)* [в голові] *див.* думка (10)
пробігли
◇ Дрижаки пробігають (ходять) / пробігли (пішли) [по спині (по шкірі, по тілу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки (2)
ПРОБКОВИЙ
пробковий
△ Корковий (пробковий) дуб *див.* дуб (3)
ПРОБЛЕМА
проблем
◇ [Нема] ніяких (жодних) проблем *див.* нема
ПРОБРАТИ
пробрав
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробрала
◇ Дрож (дріж) пробирає (проймає, пробиває *і т. ін.)* / пробрав (пробрала, пройняв, пройняла, пробив, пробила *і т. ін.) див.* дрож (1)
пробрали
◇ Дрижаки пробирають (беруть, хапають *і т. ін.)* / пробрали (взяли, вхопили *і т. ін.) див.* дрижаки (1)
ПРОВАДИТИ
провадити
◇ Провадити далі *див.* проводити
ПРОВАЛЯТИ[1]
провалятн
◇ Провалятн дурня *див.* провалятн[1]
ПРОВЕСТИ
провести
◇ Проводжати (проводити) / провести в останню путь (дорогу) *див.* проводити
◇ Проводити / провести в життя *див.* проводити
Проводити / провести в життя ідею (принцип, план *і т. ін.) див.* проводити
ПРОВІД
провід
Викликати / викликати на провід (до дроту) *див.* викликати (2)
проводі
◇ Висіти на телефоні (на дроті, на проводі) *див.* висіти (4)
ПРОВОДЖАТИ
проводжати
◇ Проводжати (проводити) / провести в останню путь (дорогу) *див.* проводити
ПРОВОДИТИ
проводити
◇ Проводжати (проводити) / провести в останню путь (дорогу) *див.* проводити
◇ Проводити / провести в життя *див.* проводити
Проводити / провести в життя ідею (принцип, план *і т. ін.) див.* проводити
ПРОВОДИТИ
проводити
◇ Проводжати (проводити) / провести в останню путь (дорогу) *див.* проводити
◇ Проводити / провести в життя *див.* проводити
Проводити / провести в життя ідею (принцип, план *і т. ін.) див.* проводити
ПРОГАНЯТИ
проганяти
◇ Відганяти (проганяти, розганяти *і т. ін.)* / відігнати (прогнати, розігнати *і т. ін.)* сон (дрімоту) *див.* відганяти (1)
ПРОГНАТИ
прогнати
◇ Відганяти (проганяти, розганяти *і т. ін.)* / відігнати (прогнати, розігнати *і т. ін.)* сон (дрімоту) *див.* відганяти (1)
ПРОГРАМА
програма
△ Довільна програма *див.* програма
ПРОДАВАТИ
продавати
◇ Продавати / продати душу [дияволу (чорту, дідькові *і т. ін.)*] *див.* продавати
◇ Продавати / продати життя *див.* продавати

ПРОДА́ТИ
прода́ти
◇ Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові *і т. ін.*)] *див.* продава́ти
◇ Продава́ти / прода́ти життя́ *див.* продава́ти
ПРОДЕ́РЖАТИ
продержа́ти
Держа́ти / ви́держати (продержа́ти) коректу́ру *див.* держа́ти (1)
ПРОДЗВОНИ́ТИ
продзвони́ти
◇ Задзвони́ти / продзвони́ти по душі́ *див.* задзвони́ти
ПРО́ДИХ[2]
про́диху
◇ Не дава́ти / не да́ти про́диху *див.* дава́ти (177)
ПРОДО́ВЖЕНИЙ
продо́вженого
Гру́па продо́вженого дня *див.* гру́па (3)
ПРОДУ́КТ
проду́кт
△ Чи́стий націона́льний проду́кт (дохі́д) *див.* проду́кт
ПРО́ЙДЕНИЙ
про́йдений
◇ Пере́йдений (про́йдений) ета́п *див.* ета́п (1)
ПРОЙМА́ТИ
пройма́є
◇ Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є *і т. ін.*) / пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла *і т. ін.*) *див.* дрож (1)
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.*) / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.*) [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
Жа́хом пройма́є / пройняло́ *див.* пройма́ти
пройма́ти
◇ Пройма́ти до [са́мого] живця́ *див.* пройма́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
ПРОЙМА́ТИСЯ
пройма́ється
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душа́ (31)
ПРОЙНЯ́ТИ
пройня́в
◇ Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є *і т. ін.*) / пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла *і т. ін.*) *див.* дрож (1)
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.*) / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.*) [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
пройняла́
◇ Дрож (дріж) пробира́є (пройма́є, пробива́є *і т. ін.*) / пробра́в (пробра́ла, пройня́в, пройняла́, проби́в, проби́ла *і т. ін.*) *див.* дрож (1)
пройняло́
Жа́хом пройма́є / пройняло́ *див.* пройма́ти
пройня́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
ПРОЙНЯ́ТИСЯ
пройняла́ся
◇ Душа́ огорта́ється (пройма́ється) / огорну́лася (пройняла́ся) жа́лем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душа́ (31)
ПРОЙТИ́
про́йде
◇ Да́ром не про́йде *див.* прохо́дити
пройти́
◇ Пройти́ / прохо́дити шко́лу [життя́] *див.* прохо́дити
◇ Пройти́ як дух крізь па́льці *див.* прохо́дити
Швидки́м (ско́рим) ма́ршем пройти́ (діста́тися, ру́шити *і т. ін.*) *див.* прохо́дити
ПРОКИДА́ТИСЯ
прокида́ється
◇ Душа́ прокида́ється / проки́нулася *див.* душа́ (36)
ПРОКИ́НУТИСЯ
проки́нувся
◇ [І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (проки́нувся б, просну́вся б *і т. ін.*) *див.* ме́ртвий
проки́нулася
◇ Душа́ прокида́ється / проки́нулася *див.* душа́ (36)
ПРОКЛАДА́ТИ
проклада́ти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.*) до се́рця *див.* проклада́ти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
ПРОКЛА́СТИ
прокла́сти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.*) до се́рця *див.* проклада́ти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
ПРОКЛЯ́ТИЙ
прокля́та
◇ Бі́сова (прокля́та, соба́ча *і т. ін.*) душа́ *див.* душа́ (8)
ПРОЛЕТАРІА́Т
пролетаріа́ту
Диктату́ра пролетаріа́ту *див.* диктату́ра (1)
ПРОЛИВА́ТИ
пролива́ти
◇ Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи *див.* ли́ти
ПРОЛИ́ТИ
проли́ти
◇ Ли́ти (вилива́ти, пролива́ти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльо́зи *див.* ли́ти
ПРО́МАХ
про́маху
◇ Не дава́ти / не да́ти про́маху *див.* дава́ти (178)
ПРОМИСЛО́ВІСТЬ
промисло́вість
△ Добувна́ промисло́вість *див.* промисло́вість
△ Енергети́чна промисло́вість *див.* промисло́вість
ПРОПАДА́ТИ
пропада́є
◇ Де на́ше (ва́ше, його́ *і т. ін.*) не пропада́ло (*рі́дше* не пропада́є) *див.* наш
пропада́ло
◇ Де на́ше (ва́ше, його́ *і т. ін.*) не пропада́ло (*рі́дше* не пропада́є) *див.* наш
ПРОПА́СНИЦЯ
пропа́сниця
△ Жо́вта пропа́сниця *див.* пропа́сниця
ПРОПА́ЩИЙ
пропа́ща
◇ Пропа́ща (ма́рна) спра́ва <Пропа́ще (ма́рне) ді́ло> *див.* спра́ва[1]
пропа́ще
◇ Пропа́ща (ма́рна) спра́ва <Пропа́ще (ма́рне) ді́ло> *див.* спра́ва[1]
ПРОПЕКТИ́
пропекти́
◇ Пропіка́ти / пропекти́ до живо́го *див.* пропіка́ти
ПРОПІКА́ТИ
пропіка́ти
◇ Пропіка́ти / пропекти́ до живо́го *див.* пропіка́ти
ПРОСВІ́ТНИЦТВО
просві́тництва
△ Вік (епо́ха) Просві́тництва *див.* вік (12)
ПРО́СВІТОК
про́світку
◇ Не дава́ти / не да́ти про́світку *див.* дава́ти (179)
ПРОСИ́ТИ
прошу́
◇ Прошу́ люби́ти й шанува́ти (жа́лувати) *див.* проси́ти
ПРОСИ́ТИСЯ
про́ситься
◇ Душа́ про́ситься в та́нець (в тано́к) *див.* душа́ (37)
ПРОСЛА́ТИСЯ
просла́лася
◇ Сте́литься / простели́лася (просла́лася) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* стели́тися
ПРОСНУ́ТИСЯ
просну́вся
◇ [І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (проки́нувся б, просну́вся б *і т. ін.*) *див.* ме́ртвий
ПРО́СО
про́со
Де́рти (дра́ти) крупу́ (про́со, зе́рно́ *і т. ін.*) *див.* де́рти (2)
ПРОСПІ́ВАНИЙ
проспі́вана
◇ Проспі́вана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пі́сенька (*рі́дше* пі́сня) *див.* пі́сенька
ПРОСПІВА́ТИ
проспіва́ли
◇ Дру́гі пі́вні співа́ють / проспіва́ли *див.* пі́вень

ПРОСТЕЛИ́ТИСЯ

простели́лася

◇ Сте́литься / простели́лася (прослала́ся) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* стели́тися

ПРО́СТИЙ

про́сти́й

△ Звича́йний (про́сти́й) дріб *див.* дріб (2)

ПРО́СТІР

про́стір

Диви́тися в про́стір (в про́сторінь) *див.* диви́тися (1)

ПРО́СТО

про́сто

[Аж (про́сто)] дух (по́дих) захо́плює (перехо́плює) / захопи́ло (перехопи́ло) *див.* захо́плювати

ПРО́СТОРІНЬ

про́сторінь

Диви́тися в про́стір (в про́сторінь) *див.* диви́тися (1)

ПРОСТОТА́[2]

простоти́

◇ З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́] *див.* простота́[2]

ПРОСТРОМИ́ТИ

простроми́ти

◇ Ку́рці ні́де (нема́є де) голови́ простроми́ти *див.* простро́млювати

ПРОСТЯГА́ТИ

простяга́ти

◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]

ПРОСТЯГТИ́

простягти́

◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]

ПРОСУ́НУТИ

просу́нути

◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

ПРОТЕРОЗО́ЙСЬКИЙ

протерозо́йська

△ Протерозо́йська е́ра *див.* е́ра (7)

ПРОТИЛЕ́ЖНІСТЬ

протиле́жність

Діаметра́льна протиле́жність *див.* протиле́жність

ПРОТИРІ́ЧЧЯ

протирі́ччя

Дух протирі́ччя *див.* дух (1)

ПРОТИ́СНУТИ

проти́снути

◇ І доло́нею проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати

ПРОТОКО́Л

протоко́л

△ Протоко́л передава́ння да́них *див.* протоко́л

ПРОТОПТА́ТИ

протопта́ти

◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, despite доріжку) *див.* топта́ти

ПРОТО́ПТУВАТИ

прото́птувати

◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, дорі́жку) *див.* топта́ти

ПРОТОРО́ВАНИЙ

проторо́вана

◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)

проторо́ваний

◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)

ПРОХІ́Д

прохі́д

Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.*) *див.* загоро́джувати

прохо́ду

◇ Не дава́ти / не да́ти прохо́ду *див.* дава́ти (180)

ПРОХІДНИ́Й

прохідни́й

◇ Прохідни́й двір *див.* двір[1] (9)

ПРОХО́ДИТИ

прохо́дити

◇ Пройти́ / прохо́дити шко́лу [життя́] *див.* прохо́дити

ПРОЦЕ́С

проце́с

△ Додрука́рський проце́с *див.* проце́с

ПРОЧУХА́Н

прочуха́на

◇ Дава́ти / да́ти прочуха́нки (прочуха́на) *див.* дава́ти (91)

◇ Діста́ти / діства́ти прочуха́на *див.* дістава́ти (7)

ПРОЧУХА́НКА

прочуха́нки

◇ Дава́ти / да́ти прочуха́нки (прочуха́на) *див.* дава́ти (91)

ПРОШИВА́ТИ

прошива́ти

◇ Прошива́ти / прошити се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

ПРОШИ́ТИ

проши́ти

◇ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

ПРОЩА́ТИСЯ

проща́ється

◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)

проща́тися

◇ Проща́тися / розпроща́тися (попроща́тися) з життя́м (з [бі́лим] сві́том) *див.* проща́тися

ПРУ́ЖНИЙ

пру́жна́

△ Пру́жна́ деформа́ція *див.* деформа́ція (2)

ПРЯМИ́Й

пряма́

◇ Пряма́ доро́га (сте́жка, магістра́ль) *див.* доро́га (16)

пряме́

△ Пряме́ дебетува́ння *див.* дебетува́ння (1)

прями́й

△ Прями́й дода́ток *див.* дода́ток (3)

Прями́й ефі́р *див.* ефі́р (1)

прямо́ї

◇ Зійти́ з рі́вної (прямо́ї) доро́ги *див.* схо́дити

ПСИХОЛОГІ́ЧНИЙ

психологі́чна

△ Психологі́чна експерти́за *див.* експерти́за (6)

ПТАШЕНЯ́

пташеня́

◇ Жовторо́те пташеня́ (пташа́) *див.* пташеня́

ПТА́ШКА

пта́шка

◇ Невели́ка пти́ця <Дрібна́ пта́шка> *див.* пти́ця

ПТИ́ЦЯ

пти́ця

◇ Невели́ка пти́ця <Дрібна́ пта́шка> *див.* пти́ця

ПУБЛІ́ЧНИЙ

публі́чна

Грома́дська (публі́чна) ду́мка (*зах.* опі́нія) *див.* ду́мка (1)

публі́чний

Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім> *див.* буди́нок (1)

ПУД[1]

пуд

◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд (*рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти

ПУД[2]

пу́ду

◇ Дава́ти / да́ти пу́ду *див.* дава́ти (92)

ПУЛЬС

пульс

◇ Відчува́ти / відчу́ти пульс епо́хи *див.* відчува́ти (5)

△ Пульс до́брого напо́внення *див.* пульс

ПУНКТ

пункт

Диспе́тчерський пункт *див.* пункт

ПУП

пуп

◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] на живі́т (на пуп) *див.* живі́т (2)

ПУСКА́ТИ

пуска́ти

Пуска́ти в же́бри *див.* пуска́ти

◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти

◇ Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)] *див.* пуска́ти

◇ Пуска́ти / пусти́ти ду́шу на поку́ту *див.* пуска́ти

◇ Пуска́ти / пусти́ти з душе́ю *див.* пуска́ти

◇ Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід *і т. ін.) див.* пуска́ти
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.) див.* пуска́ти
◇ Пусти́ти / пуска́ти в ді́ло (в рух) *див.* пуска́ти
ПУСКА́ТИСЯ
пуска́тися
Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.)* / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.)* / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.)* на дно *див.* спуска́тися
ПУСТИ́ТИ
пусти́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти в о́чі дим (пил, пилю́ку) *див.* пуска́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)] *див.* пуска́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти ду́шу на поку́ту *див.* пуска́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти з душе́ю *див.* пуска́ти
◇ Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід *і т. ін.) див.* пуска́ти
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.) див.* пуска́ти
◇ Пусти́ти жука́ *див.* пуска́ти
◇ Пусти́ти [з] ди́мом ([з] вогне́м, з ві́тром і ди́мом) *див.* пуска́ти
◇ Пусти́ти / пуска́ти в ді́ло (в рух) *див.* пуска́ти
ПУСТИ́ТИСЯ
пусти́тися
Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.)* / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
◇ Дух спусти́ти <*заст.* Пусти́тися ду́ху> *див.* спуска́ти
◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.)* / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.)* на дно *див.* спуска́тися
ПУТІ́ВКА
путі́вка
◇ Путі́вка в життя́ *див.* путі́вка
ПУ́ТНІЙ
пу́тнього
◇ Не ва́ртий (не варт) до́брого (пу́тнього) сло́ва *див.* ва́ртий (3)
ПУТТЯ́
пуття́
◇ Дово́дити / довести́ до путтяя́ *див.* дово́дити (10)
◇ Дохо́дити / дійти́ до путтяя́ *див.* дохо́дити (13)
ПУТЬ[1]
путі́
◇ Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шляху́ *і т. ін.) див.* збива́тися
путь
◇ Бода́й путь-доро́ги не ста́ло *див.* става́ти
Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.)* / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.)* у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
◇ Відхо́дити (ла́годитися) / віді́йти на (в) Бо́жу (оста́нню) путь (доро́гу) *див.* відхо́дити (9)
◇ Доро́га (путь) ляга́є / ягла́ *див.* доро́га (6)
Збира́ти (виряджа́ти) / зібра́ти (ви́рядити) в путь (в доро́гу) *див.* збира́ти
◇ Іти́ в дале́ку доро́гу (путь) *див.* іти́
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Проводжа́ти (прово́дити) / провести́ в оста́нню путь (доро́гу) *див.* прово́дити
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
◇ Хай [тобі́, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
ПУХА́
пухи́
◇ Доби́ти до пухи́ *див.* добива́ти (2)
ПУ́ХЛИЙ
пу́хлого
◇ Ні за пу́хлу (пу́хлого, ца́пову) ду́шу *див.* душа́ (67)
пу́хлу
◇ Ні за пу́хлу (пу́хлого, ца́пову) ду́шу *див.* душа́ (67)
ПУХЛИ́НА
пухли́на
△ Доброя́кісна пухли́на *див.* пухли́на
ПУ́ЧКА
пу́чкою
◇ [І] па́льцем (пу́чкою) не доторка́тися (не дото́ркуватися) / не доторкну́тися *див.* доторка́тися (2)
ПХА́ТИ
пха́ти
◇ Пха́ти вік (біду́, життя́) *див.* пха́ти
ПШЕНИ́ЦЯ
пшени́ця
△ Двозе́рна пшени́ця *див.* пшени́ця
П'ЯТА́
п'я́тах
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
п'я́ти
◇ Дух у п'я́ти залі́з (ввійшо́в) *див.* дух (12)
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
◇ Заганя́ти / загна́ти ду́шу в п'я́ти *див.* заганя́ти[1]
П'ЯТА́К
п'ятака́
◇ Гля́нув (подиви́вся, зи́ркнув *і т. ін.),* на́че (нена́че *і т. ін.)* п'ятака́ дав (подарува́в, ки́нув *і т. ін.) див.* гля́нути (1)
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гроша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
П'Я́ТИЙ
п'я́та
◇ Як соба́ці п'я́та нога́ *(рі́дше* дру́гий хвіст) *див.* нога́
п'я́те
◇ П'я́те че́рез деся́те *див.* п'я́тий
п'я́тий
Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.)* за [п'я́тий (дев'я́тий *і т. ін.)*] сніп *див.* заробля́ти
П'Я́ТКА[1]
п'я́тках
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
п'я́тки
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)
П'ЯТЬ
п'ять
◇ Ні в дві ні в три (в п'ять) *див.* два (3)
◇ Ні в п'ять ні в де́в'ять (в де́сять) *див.* п'ять
РАД[1]
рад
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (ї́й, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
РА́ДА
ра́ди
◇ Дава́ти / да́ти ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (93)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (99)
ра́ду
◇ Дава́ти / да́ти ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (93)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (99)
○ Держа́ти (ра́дити) ра́ду *див.* держа́ти (4)
РА́ДИЙ
ра́дий
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (ї́й, їм *і т. ін.)*] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
РА́ДИТИ
ра́дити
○ Держа́ти (ра́дити) ра́ду *див.* держа́ти (4)
РА́ДІСТЬ
ра́дість
◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* ді́лити (2)
РАДІ́ТИ
раді́є
◇ [Аж] душа́ (се́рце) раді́є (ра́дується) *див.* душа́ (6)
РА́ДНИЙ[1]
ра́дної
◇ З ра́дної душі́ *див.* душа́ (59)
РА́ДНИК
ра́дник
Ді́йсний ста́тський ра́дник *див.* ра́дник

РА́ДУВАТИСЯ
ра́дується
◇ [Аж] душа́ (се́рце) радіє (ра́дується) *див.* душа́ (6)
РАЗ[1]
раз
◇ Не раз [і (та й) не два (, не два)] *див.* раз[1]
◇ Раз, два і в да́мках *див.* раз[1]
◇ Раз-два́ (раз-ра́з) – [вже] і гото́во (і кіне́ць) *див.* раз[1]
◇ Як раз та два *див.* раз[1]
ра́зи
◇ Як двічі (як два ра́зи) по два чоти́ри *див.* два (4)
ра́зом
◇ І́ншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
РА́ЗОМ
ра́зом
◇ Ви́хлюпнути / вихлю́пувати [ра́зом] з ку́пелем (з водо́ю) [і] дитину *див.* ви́хлюпнути (1)
РАК[1]
рак
◇ Ні рак ні жа́ба *див.* рак[1]
◇ Як (коли́, до́ки, по́ки *і т. ін.)* рак сви́сне *див.* рак[1]
ра́ки
◇ Зна́ти *(рідше* почу́ти), де ра́ки зиму́ють *див.* зна́ти
◇ Піти́ [на дно] ра́ків (ра́ки) лови́ти *див.* піти́
◇ Показа́ти, де ра́ки зиму́ють *див.* пока́зувати
ра́ків
◇ Піти́ [на дно] ра́ків (ра́ки) лови́ти *див.* піти́
РАКЕ́ТНИЙ
раке́тний
△ Я́дерний ракетний двигу́н *див.* двигу́н (6)
РА́НА
ра́ну
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] бальза́м на ра́ну (на ду́шу, для душі *і т. ін.) див.* бальза́м (1)
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* ятри́ти
РАНГ
ра́нгу
△ Капіта́н дру́гого ра́нгу *див.* капіта́н
РА́НИТИ
ра́нити
◇ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити
РА́ННЯ
ра́ння
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
РА́НОК
ра́нку
◇ До́брий ра́нок! <До́брого ра́нку!> *див.* ра́нок
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
ра́нок
◇ До́брий ра́нок! <До́брого ра́нку!> *див.* ра́нок
РА́СА[1]
ра́са
△ Європеої́дна ра́са *див.* ра́са[1]
△ Жо́вта ра́са *див.* ра́са[1]
РАХУ́БА
раху́би
◇ Добра́ти (дібра́ти) / добира́ти ді́ла (ла́ду́, *рідко* раху́би) *див.* добира́ти (3)
◇ Не да́ти раху́би *див.* дава́ти (189)
РАХУ́НОК
раху́нок
△ Вкладни́й (депози́тний) раху́нок *див.* раху́нок
РВА́ТИ
рва́ти
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
◇ [Аж] рва́ти боки́ (животи́) *див.* рва́ти
◇ Рва́ти / порва́ти жи́ли (ру́ки, си́лу) *див.* рва́ти
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
◇ Рі́зати *(рідше* рва́ти, де́рти) / *однокр.* різону́ти (рі́знути) ву́хо (ву́ха, слух) *див.* рі́зати
РВА́ТИСЯ
рве́ться
◇ Душа́ (се́рце) рве́ться *див.* душа́ (43)
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
РЕАКТИ́ВНИЙ
реакти́вний
△ Реакти́вний двигу́н *див.* двигу́н (5)
РЕА́ЛЬНІСТЬ
реа́льність
Об'єкти́вна реа́льність (ді́йсність) *див.* реа́льність
РЕБРО́
ребро́
◇ Да́ти під сьо́ме ребро́ *див.* дава́ти (155)
РЕВА́НШ
рева́нш
◇ Бра́ти (дава́ти *кому)* / взя́ти (да́ти *кому)* рева́нш *див.* бра́ти (124)
РЕВІ́ЗЬКИЙ
реві́зька
△ Реві́зька душа́ *див.* душа́ (4)
РЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ
революці́йний
Революці́йний демокра́т *див.* демокра́т (2)
РЕ́ГІТ
ре́готом
Души́тися (дави́тися) смі́хом (від смі́ху, ре́готом, від ре́готу *і т. ін.) див.* души́тися (2)
ре́готу
Души́тися (дави́тися) смі́хом (від смі́ху, ре́готом, від ре́готу *і т. ін.) див.* души́тися (2)
РЕЄ́СТР
реє́стр
△ Держа́вний реє́стр *див.* реє́стр
РЕЖИ́М
режи́м
Режи́м еконо́мії *див.* режи́м
РЕКО́РД
реко́рд
Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.)* / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.)* реко́рд *див.* устано́влювати
РЕМАНЕ́НТ
ремане́нт
△ Живи́й реманент *див.* реманент
РЕМІ́ННЯ[2]
камі́ння
◇ Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (ремі́ня́ччя, ремі́ння) *див.* де́рти (15)
РЕМІНЯ́ЧЧЯ[2]
ременя́ччя
◇ Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (ремі́ня́ччя, ремі́ння) *див.* де́рти (15)
РЕ́МІНЬ
ре́мені
◇ Де́рти пасі́ (ре́мені) *див.* де́рти (13)
РЕМІ́НЬ
ремі́нь
◇ Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (ремі́ня́ччя, ремі́ння) *див.* де́рти (15)
РЕ́НТА
ре́нта
△ Держа́вна ре́нта *див.* ре́нта
△ Диференціа́льна ре́нта *див.* ре́нта
РЕСУ́РС
ресу́рси
△ Енергети́чні ресу́рси *див.* ресу́рс
РЕФЛЕКТО́РНИЙ
рефлекто́рна
△ Рефлекто́рна дуга́ *див.* дуга́ (3)
РЕЦЕ́ПТ
реце́пти
◇ Дава́ти / да́ти реце́пти *див.* дава́ти (94)
РЕЦЕСІ́ЙНИЙ
рецесі́йний
△ Дефляці́йний (рецесі́йний) розри́в *див.* розри́в
РЕ́ЧЕННЯ
ре́чення
△ Двоскла́дне ре́чення *див.* ре́чення
△ Другоря́дні чле́ни ре́чення *див.* член
△ Підря́дне допусто́ве ре́чення *див.* ре́чення
△ Підря́дне ре́чення спо́собу дії *див.* ре́чення
РЕЧОВИ́Й
речові́
△ Речові́ до́кази *див.* до́каз (1)
РЕЧОВИНА́
речови́ни
△ Екстракти́вні речови́ни *див.* речовина́
△ Хімі́чний еквівале́нт речови́ни *див.* еквівале́нт (2)
РЕ́ШЕТО
ре́шеті
◇ Чудеса́ (ди́во, чу́до *і т. ін.)* в ре́шеті *див.* чу́до
ре́шето
◇ Дурни́х у ре́шето лови́ти *див.* лови́ти

РÉШТКА
рéштки
Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти
РИ́Б'ЯЧИЙ
ри́б'ячий
△ Ри́б'ячий жир *див.* жир[1] (1)
РИДÁТИ
ридáти
Плáкати (ридáти) / заплáкати (заридáти) гірки́ми (дрібни́ми, кривáвими *і т. ін.)* [сльозáми (слізьми́)] *див.* плáкати
РИ́МА
ри́ма
△ Дактилíчна ри́ма *див.* ри́ма
△ Дієслíвна ри́ма *див.* ри́ма
△ Жіно́ча ри́ма *див.* ри́ма
РИ́НВА
ри́нву
◇ З дощу́ та під ри́нву *див.* дощ (2)
РИ́НКОВИЙ
ри́нкова
△ Ри́нкова економíка *див.* економíка (6)
РИ́НОК
ри́нок
△ Енергети́чний ри́нок *див.* ри́нок
РÍВЕНЬ
рíвень
Життéвий (життьови́й) рíвень <Рíвень життя́> *див.* рíвень
РÍВНИЙ
рíвної
◇ Зійти́ з рíвної (прямо́ї) доро́ги *див.* схо́дити
РІВНОВÁГА
рівновáга
◇ Душéвна рівновáга *див.* рівновáга
РІВНЯ́ННЯ
рівня́ння
△ Диференціáльне рівня́ння *див.* рівня́ння
РІГ
ріг
◇ Ріг достáтку *див.* ріг
ро́га
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* з ро́га достáтку (Амальтéї) *див.* ріг
ро́ги
◇ Показáти, де ко́зам ро́ги прáвлять *див.* покáзувати
◇ [Там (туди́, звíдти *і т. ін.)*] де ко́зам ро́ги прáвлять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги прáвить> *див.* прáвити[3]
РІД
рід
△ Жіно́чий рід *див.* рід
ро́ду
◇ Не [з] полохли́вого (ляклúвого) деся́тка (ро́ду) *див.* деся́ток (2)
РІЖКО́ВИЙ
ріжко́ве
△ Ріжко́ве дéрево *див.* дéрево (24)
РÍЗАТИ
рíзати
◇ Кря́яти (рíзати, розривáти, шматувáти *і т. ін.)* / розкрáяти (розрíзати, розірвáти, розшматувáти *і т. ін.)* сéрце (ду́шу, гру́ди) *див.* крáяти
◇ Рíзати *(рíдше* рвáти, дéрти) / *однокр.* різону́ти (різну́ти) ву́хо (ву́ха, слух) *див.* рíзати
РÍЗКА
рíзок
Давáти / дáти (всипати) рíзок (патикíв) *див.* давáти (3)
РІК
рік
Залишáтися *(рíдко* зоставáтися) / залиши́тися *(рíдко* зостáтися) на дру́гий рік *див.* залишáтися
◇ Не рік [і (та й) не два (, не два)] *див.* рік
ро́кíв
За дáвністю [ро́кíв (літ, чáсу *і т. ін.)*] *див.* дáвність (1)
ро́ку
◇ Без ро́ку три дні (ти́ждень) *див.* день (28)
РÍСКА
рíски
◇ [І (ні, жо́дної)] рíски (рíсочки, мáкової краплúни *і т. ін.)* в ро́ті не мáти *див.* мáти[2]
РÍСОЧКА
рíсочки
◇ [І (ні, жо́дної)] рíски (рíсочки, мáкової краплúни *і т. ін.)* в ро́ті не мáти *див.* мáти[2]
РІЧ[1]
рéчі
Предмéти (рéчі) домáшнього (хáтнього) вжи́тку *див.* предмéт
річ
◇ Ди́вна (нечу́вана, надзвичáйна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]
◇ Дíло твоє́ (його́, вáше *і т. ін.)* <Спрáва (річ) твоя́ (його́, вáша *і т. ін.)*> *див.* дíло (14)
РІЧ[2]
річ
◇ Річ держáти *див.* держáти (12)
РІШÁТИ
рішáти
◇ Вирíшувати (рішáти) / ви́рішити (рішúти) до́лю *див.* вирíшувати (1)
РІШÁТИСЯ
рішáтися
◇ Рішáтися / рішúтися життя́ *див.* рішáтися
РІШИ́ТИ
рішúти
◇ Вирíшувати (рішáти) / ви́рішити (рішúти) до́лю *див.* вирíшувати (1)
◇ Рішúти життя́ *див.* рішáти
РІШИ́ТИСЯ
рішúтися
◇ Рішáтися / рішúтися життя́ *див.* рішáтися
РОБИ́ТИ
роби́ти
Давáти (роби́ти) / дáти (зроби́ти) почи́н *див.* давáти (17)
◇ Роби́ти до́бру мíну при погáній (недо́брій) грі *див.* роби́ти
◇ Роби́ти / зроби́ти ду́рника (ду́рня) *див.* роби́ти
◇ Роби́ти / зроби́ти своє́ [дíло] *див.* роби́ти
◇ Роби́ти з сéбе ду́рня (ду́рника) *див.* роби́ти
РОБІТНИ́ЦЯ
робітни́ця
Хáтня (домáшня) робітни́ця *див.* робітни́ця
РОБО́ТА
робо́та
◇ Єги́петська робо́та *див.* робо́та
робо́ту
Паралізувáти робо́ту (дія́льність, дії́) *див.* паралізо́вувати
РОБО́ЧИЙ
робо́ча
Робо́чий день <*рíдше* Робо́ча дни́на> *див.* день (13)
робо́чий
Робо́чий день <*рíдше* Робо́ча дни́на> *див.* день (13)
робо́чого
Розпоря́док [робо́чого] дня *див.* розпоря́док
РОДИ́НИ
роди́н
День наро́дження (роди́н) *див.* день (5)
РОДИ́ННИЙ
роди́нне
◇ Домáшнє (роди́нне, сімéйне) во́гнище *див.* во́гнище (1)
РОДО́ВИЩЕ
родо́вища
△ Епітермáльні родо́вища *див.* родо́вище
РОДОВÍДНИЙ
родовíдне
△ Родовíдне (генеалогíчне) дéрево *див.* дéрево (25)
РО́ЖА
ро́жа
△ Собáча (польовá, ди́ка) ро́жа *див.* ро́жа
РОЖÉВИЙ
рожéвий
Рожéвий день *див.* день (14)
рожéві
◇ Диви́тися крізь рожéві окуля́ри *див.* диви́тися (17)
РОЖÉН
рожні́
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* живцéм пекти́ся на рожні́ *див.* пекти́ся
РОЗБИВÁТИ
розбивáти
◇ Розбивáти / розби́ти сéрце (ду́шу) *див.* розбивáти
РОЗБИРÁТИ
розбирáти
◇ Перебирáти (розбирáти) / перебрáти (розібрáти) по кісточкáх ([усí] кісточки́, [усí] жи́лочки) *див.* перебирáти
РОЗБИ́ТИ
розби́ти
◇ Розбивáти / розби́ти сéрце (ду́шу) *див.* розбивáти
РОЗВАЖÁТИ
розважáти
Розважáти (розганя́ти, *рíдко* розго́нити, розвíювати) / розвáжити (розігнáти, розвíяти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.)* *див.* розважáти

РОЗВА́ЖИТИ[1]
розва́жити
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РОЗВЕРЕ́ДЖУВАТИ
розвере́джувати
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
РОЗВЕРЕДИ́ТИ
розвереди́ти
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
РОЗВЕРНУ́ТИСЯ
розверну́тися
◇ Є де розверну́тися *див.* бу́ти (90)
РОЗВЕСЕЛИ́ТИ
розвесели́ти
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
РОЗВЕСТИ́
розвести́
◇ Розво́дити / розвести́ демаго́гію *див.* розво́дити
РОЗВІ́ЮВАТИ
розві́ювати
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РОЗВІ́ЯТИ
розві́яти
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РОЗВО́ДИТИ
розво́дити
◇ Розво́дити диплома́тію *див.* розво́дити
◇ Розво́дити / розвести́ демаго́гію *див.* розво́дити
РОЗВОРУШИ́ТИ
розворуши́ти
◇ Розвору́шувати / розворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* розвору́шувати
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтроюдити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагоїйну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* ятри́ти
РОЗВОРУ́ШУВАТИ
розвору́шувати
◇ Розвору́шувати / розворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* розвору́шувати
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтроюдити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагоїйну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* ятри́ти
РОЗГАНЯ́ТИ
розганя́ти
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.)* / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.)* сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РО́ЗГОЛОС
ро́зголос
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
ро́зголосу
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)
РОЗГО́НИТИ
розго́нити
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РОЗГУБИ́ТИ
розгуби́ти
◇ Жда́ники (жда́нки) пої́сти (розгуби́ти) *див.* поїда́ти
РОЗДЕ́РТИ
розде́рти
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
РОЗДИРА́ТИ
роздира́ти
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
РОЗДІЛИ́ТИ
розділи́ти
◇ Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль) *див.* розділя́ти
РОЗДІЛЯ́ТИ
розділя́ти
◇ Розділя́ти (діли́ти) / розділи́ти ло́же (по́стіль) *див.* розділя́ти
РОЗДІЛЯ́ТИСЯ
розділя́тися
◇ Діли́тися *(рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім *(заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
РО́ЗДУМ
ро́здуми
◇ Зану́рюватися / зану́ритися в думки́ (ро́здуми) *див.* зану́рюватися
РОЗДУ́МУВАТИ
розду́муючи
◇ Недо́вго розду́муючи <Не розду́муючи до́вго> *див.* розду́мувати
РОЗЖА́РЮВАННЯ
розжа́рювання
△ Електри́чна ла́мпа <Ла́мпа розжа́рювання> *див.* ла́мпа
РОЗЗЯ́ВИТИ
роззя́вити
◇ Не дава́ти / не да́ти і ро́та роззя́вити (розтули́ти) *див.* дава́ти (173)
РОЗІБРА́ТИ
розібра́ти
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
РОЗІГНА́ТИ
розігна́ти
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.)* / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.)* сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.) див.* розважа́ти
РОЗІЙТИ́СЯ
розійшли́ся
◇ Доро́ги розхо́дяться / розійшли́ся *див.* доро́га (9)
РОЗІРВА́ТИ
розірва́ти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.)* / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.)* се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
РОЗ'ЇДА́ТИ
роз'їда́ти
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, роз'їда́ти *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) се́рце (ду́шу) *див.* ятри́ти
РОЗ'Ї́СТИ
роз'ї́сти
◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, роз'їда́ти *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) се́рце (ду́шу) *див.* ятри́ти
РОЗКАЗА́ТИ
розкажи́
◇ Чо́ртові (ді́дьку, ба́тьку) ли́сому розкажи́ *див.* розка́зувати
РОЗКВИТА́ТИСЯ
розквита́тися
◇ Розквита́тися з життя́м *див.* розквита́тися
РОЗКВІ́ТАТИ
розкві́тати
Розкві́тати / розкві́тнути душе́ю (се́рцем) *див.* розкві́тати
РОЗКВІ́ТНУТИ
розкві́тнути
Розкві́тати / розкві́тнути душе́ю (се́рцем) *див.* розкві́тати
РОЗКРА́ЯТИ
розкра́яти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.)* / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.)* се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
РОЗКРИВА́ТИ
розкрива́ти
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
РОЗКРИВА́ТИСЯ
розкрива́ється
◇ Розкрива́ється / розкри́лася ду́ша (се́рце) *див.* душа́ (71)

РОЗКРИ́ТИ
розкри́ти
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
РОЗКРИ́ТИЙ
розкри́та
◇ Відкри́та (розкри́та) душа́ *див.* душа́ (10)
розкри́тим
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
розкри́тою
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
РОЗКРИ́ТИСЯ
розкри́лася
◇ Розкрива́ється / розкри́лася ду́ша (се́рце) *див.* душа́ (71)
РОЗЛУЧА́ТИСЯ
розлуча́ється
◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)
РОЗЛУЧИ́ТИСЯ
розлучи́лася
◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)
розлучи́тися
◇ Розлучи́тися зі сві́том (з життя́м) *див.* розлуча́тися
РОЗМІ́НЮВАТИСЯ
розмі́нюватися
◇ Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту) *див.* розмі́нюватися
РОЗМІНЯ́ТИСЯ
розміня́тися
◇ Розмі́нюватися / розміня́тися на дрібни́ці (на дрібно́ту) *див.* розмі́нюватися
РОЗМО́ВА
розмо́ву
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
РОЗМ'Я́КНУТИ
розм'я́кла
◇ Душа́ розм'я́кла *див.* душа́ (40)
РОЗМ'Я́КТИ
розм'я́кла
◇ Душа́ розм'я́кла *див.* душа́ (40)
РОЗНОСИ́ТИ
розноси́в
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
розноси́ла
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт

РОЗНОСИ́ТИСЯ[2]
розноси́тися
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.*) [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
РО́ЗПАЧ
ро́зпачу
Дово́дити / довести́ до розпу́ки (до ро́зпачу) *див.* дово́дити (4)
РОЗПЕКТИ́
розпекти́
◇ Розпіка́ти / розпекти́ ду́шу (се́рце) *див.* розпіка́ти
РОЗПИРА́ТИ
розпира́ти
◇ Розпира́ти гру́ди (ду́шу, се́рце) *див.* розпира́ти
РОЗПІКА́ТИ
розпіка́ти
◇ Розпіка́ти / розпекти́ ду́шу (се́рце) *див.* розпіка́ти
РОЗПЛИВА́ТИСЯ
розплива́тися
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]
РОЗПЛИВТИ́СЯ
розпливти́ся
◇ Заплива́ти / запливти́ жи́ром <Розплива́тися / розпливти́ся від жи́ру> *див.* заплива́ти[2]
РОЗПОРЯ́ДЖЕННЯ
розпоря́дження
Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* передава́ти[1]
РОЗПОРЯ́ДОК
розпоря́док
Розпоря́док [робо́чого] дня *див.* розпоря́док
РОЗПРОЩА́ТИСЯ
розпроща́тися
◇ Проща́тися / розпроща́тися (попроща́тися) з життя́м (з [бі́лим] сві́том) *див.* проща́тися
РОЗПУ́КА
розпу́ки
Дово́дити / довести́ до розпу́ки (до ро́зпачу) *див.* дово́дити (4)
Хвили́на (день, час) розпу́ки *див.* хвили́на
РОЗПУ́СНИЙ
розпу́сний
Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім> *див.* буди́нок (1)
РОЗПУ́СТА
розпу́сти
Буди́нок (дім) розпу́сти <Публі́чний (розпу́сний) дім> *див.* буди́нок (1)
РОЗРА́ЯТИ
розра́яти
◇ Розра́яти се́рце (ду́шу) *див.* розра́ювати
РОЗРИ́В
розри́в
△ Дефляці́йний (рецесі́йний) розри́в *див.* розри́в

РОЗРИВА́ТИ[1]
розрива́ти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.*) / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.*) се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
розрива́ють
◇ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)
РОЗРИВА́ТИСЯ[1]
розрива́ється
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
РОЗРІ́ЗАТИ
розрі́зати
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.*) / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.*) се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
РОЗРІЗА́ТИ
розрі́зати
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.*) / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.*) се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
РОЗСИ́ПАТИСЯ
розси́плеться
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
розси́плешся
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
РОЗСИПА́ТИСЯ
розси́плеться
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
розси́плешся
◇ Дмухни́ – і розси́плеться (похи́литься, полети́ть [за ві́тром] *і т. ін.*) <Дмухну́ти і розси́плешся> *див.* дмухну́ти (1)
РОЗТІКА́ТИСЯ
розтіка́тися
◇ Розтіка́тися ми́слями (ми́слію, ми́слю) по дре́ву *див.* розтіка́тися
РОЗТРАВИ́ТИ
розтрави́ти
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
РОЗТРА́ВЛЮВАТИ
розтра́влювати
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
РОЗТРОЮ́ДЖУВАТИ
розтрою́джувати
◇ Я́трити (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати *і т. ін.*) / роз'я́трити (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.*) [незаго́йну (да́вню)] ра́ну [в се́рці (в душі́)] *див.* я́трити

РОЗТРОЮ́ДИТИ
розтрою́дити
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душí)] *див.* я́три́ти
РОЗТУЛИ́ТИ
розтули́ти
◇ Не давáти / не дáти і рóта роззя́вити (розтули́ти) *див.* давáти (173)
РÓЗУМ
рóзум
◇ Держáти рóзум в головí *див.* держáти (8)
◇ Ду́мка спáла / спадáє [на рóзум] <Думки́ спáли / спадáють [на рóзум]> *див.* ду́мка (13)
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / настáвити (напрáвити, настанови́ти) на [дóбрий] рóзум *див.* наставля́ти[2]
◇ Рóзум десь дíвся *див.* рóзум
рóзумові
◇ Навчáти (вчи́ти) / навчи́ти рóзуму ([дóброму] рóзумові, уму́-рóзуму) *див.* навчáти
рóзумом
◇ Дохóдити / дійти́ [своїм, влáсним] рóзумом *див.* дохóдити (17)
◇ Жи́ти своїм рóзумом (умóм) *див.* жи́ти (8)
◇ Жи́ти чужи́м рóзумом *див.* жи́ти (10)
рóзуму
◇ Держáти язи́к далéко від рóзуму *див.* держáти (10)
◇ Дійти́ [до] рóзуму *див.* дохóдити (5)
◇ Добирáтися до рóзуму *див.* добирáтися[1] (3)
◇ Добрáти [до] рóзуму ([до] глу́зду, [до] тóлку, [до] умá *і т. ін.)* <Добрáтися глу́зду> *див.* добирáти (4)
◇ Довóдити / довести́ до рóзуму (до умá, до глу́зду) *див.* довóдити (11)
◇ З дурнóго рóзуму *див.* рóзум
◇ Набирáтися (добувáти) / набрáтися (добу́ти) рóзуму (умá, уму́-рóзуму) *див.* набирáтися
◇ Навчáти (вчи́ти) / навчи́ти рóзуму ([дóброму] рóзумові, уму́-рóзуму) *див.* навчáти
◇ Не твогó (могó, йогó *і т. ін.)* рóзуму (умá, нóса) дíло *див.* дíло (24)
РОЗУМÍННЯ
розумíнням
З [глибóким, доскенáлим *і т. ін.*] розумíнням [спрáви (дíла)] *див.* розумíння
РОЗУМÍТИ
розумíти
Розумíти дíло *див.* розумíти
РОЗУМÓВИЙ
рóзумові
◇ Навчáти (вчи́ти) / навчи́ти рóзуму ([дóброму] рóзумові, уму́-рóзуму) *див.* навчáти
РОЗХÓДИТИСЯ
розхóдиться
◇ Слóво не розхóдиться з дíлом <Словá розхóдяться з дíлом> *див.* слóво
розхóдяться
◇ Дорóги розхóдяться / розійшли́ся *див.* дорóга (9)
◇ Слóво не розхóдиться з дíлом <Словá розхóдяться з дíлом> *див.* слóво
РОЗШМАТУВÁТИ
розшматувáти
◇ Крáяти (рíзати, розривáти, шматувáти *і т. ін.)* / розкрáяти (розрíзати, розірвáти, розшматувáти *і т. ін.)* сéрце (ду́шу, гру́ди) *див.* крáяти
РОЗ'ЯТРИ́ТИ
роз'ятри́ти
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, роз'їдáти *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) сéрце (ду́шу) *див.* ятри́ти
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душí)] *див.* ятри́ти
РОЗ'Я́ТРЮВАТИ
роз'я́трювати
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, роз'їдáти *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) сéрце (ду́шу) *див.* ятри́ти
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, розтрою́джувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душí)] *див.* ятри́ти
РОНИ́ТИ
рони́ти
◇ Дух рони́ти *див.* рони́ти
◇ Рони́ти (роня́ти) [дрібнí] сльóзи (сльозу́) *див.* рони́ти
РОНЯ́ТИ
роня́ти
◇ Рони́ти (роня́ти) [дрібнí] сльóзи (сльозу́) *див.* рони́ти
РОСЛИ́НА
росли́н
△ Ембріолóгія росли́н *див.* росли́на
РОСЛИ́ННИЙ
росли́нне
Росли́нне *(заст.* рости́нне) життя́ *див.* життя́ (2)
РОСТИ́
ростé
◇ Де [вже] і пéрець не ростé *див.* пéрець
РОСТИ́ННИЙ
рости́нне
Росли́нне *(заст.* рости́нне) життя́ *див.* життя́ (2)
РОТ
рот
◇ Диви́тися (зазирáти) в рот *див.* диви́тися (11)
рóта
◇ Дéрти рóта (пéльку) *див.* дéрти (14)
◇ Не давáти / не дáти і рóта роззя́вити (розтули́ти) *див.* давáти (173)
рóті
◇ [І (ні, жóдної)] рíски (рíсочки, мáкової краплúни *і т. ін.)* в рóті не мáти *див.* мáти[2]
РУБÉЛЬ[1]
рублí
◇ Дóвгий карбóванець <Дóвгі рублí> *див.* карбóванець
РУКÁ
рук
◇ Давáтися / дáтися в ру́ки (до рук) *див.* давáтися (2)
◇ Дíло не втеклó рук *див.* дíло (9)
◇ Дíло рук *див.* дíло (12)
◇ Додавáти / додáти рук *див.* додавáти (6)
◇ Докладáти / доклáсти [своїх] рук *(рідко* руки́) *див.* докладáти (3)
◇ Дохóдити / дійти́ до рук *див.* дохóдити (14)
Жи́ти з прáці рук своїх *див.* жи́ти (2)
◇ З дру́гих (трéтіх, деся́тих) рук <Чéрез дру́гі (трéті, деся́ті) ру́ки> *див.* рукá
◇ Не жалíти рук (сил) *див.* жалíти (4)
◇ Не жалíючи рук (сил) *див.* жалíти (5)
рукá
Жінóча рукá *див.* рукá
рукáм
◇ Давáти / дáти вóлю рукáм *див.* давáти (57)
◇ Не давáти відпочи́нку ні ногáм, ні рукáм (ногáм та рукáм) *див.* давáти (168)
рукáми
Плескáти / заплескáти *(розм.* ля́пати / заля́пати) в долóні *(рідше* рукáми, в ру́ки) *див.* плескáти
Сплéскувати (сплíскувати) / сплесну́ти рукáми (в долóні, долóнями, *і т. ін.) див.* сплéскувати
Схопи́ти (ухопи́ти) гóлову в ру́ки (рукáми, в долóні) *див.* схóплювати
◇ Чужи́ми рукáми жар (вогóнь, *діал.* грань) загрібáти (загортáти, вигрібáти, вигортáти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загрібáти
рукáх
◇ Давáти / дáти по рукáх *див.* давáти (86)
◇ Тримáти (держáти) вíжки в рукáх *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) в [міцни́х (залíзних)] рукáх (в шóрах, в поводáх) *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) себé в рукáх (в шóрах) <Тримáти (держáти) [свої] нéрви в рукáх> *див.* тримáти
ру́ки
◇ Давáти / дáти ключ [у ру́ки] *див.* давáти (76)
◇ Давáти / дáти у ру́ки *див.* давáти (103)
◇ Давáтися / дáтися в ру́ки (до рук) *див.* давáтися (2)
◇ Дáти хліб у ру́ки *див.* давáти (160)
Держáтися прáвої руки́ *див.* держáтися (3)
◇ Держáтися руки́ *див.* держáтися (4)
◇ Диви́тися в ру́ки *див.* диви́тися (6)
◇ Дістáтися / діставáтися в ру́ки *див.* діставáтися (4)
◇ Дóвгі ру́ки *див.* рукá
◇ Докладáти / доклáсти [своїх] рук *(рідко* руки́) *див.* докладáти (3)
◇ З дру́гих (трéтіх, деся́тих) рук <Чéрез дру́гі (трéті, деся́ті) ру́ки> *див.* рукá
◇ Мáти дóвгі ру́ки *див.* мáти[2]
◇ Не знáти, куди́ (де) подíти ру́ки *див.* знáти

Плеска́ти / заплеска́ти (*розм.* ля́пати / заля́пати) в доло́ні (*рідше* рука́ми, в ру́ки) *див.* плеска́ти
◇ Рва́ти / порва́ти жи́ли (ру́ки, си́лу) *див.* рва́ти
◇ Ру́ки не дохо́дять / не дійшли́ *див.* рука́
Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні) *див.* схо́плювати
◇ У дві руки́ *див.* рука́
◇ У до́брі ру́ки *див.* рука́
руко́ю
◇ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* дістава́ти (12)
ру́ку
◇ Дава́ти / да́ти (відда́ти) го́лову (*рідше* ру́ку) [відруба́ти (на відру́б, на відсі́к *і т. ін.*)] *див.* дава́ти (49)
◇ Подава́ти (дава́ти, простяга́ти) / пода́ти (да́ти, простягти́) [бра́тню, помічну́ *і т. ін.*] ру́ку [допомо́ги] *див.* подава́ти[1]
Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню *і т. ін.*) <Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стиска́ти
Ти́снути ру́ку (доло́ню) *див.* ти́снути
◇ Трима́ти (держа́ти) ру́ку (*рідше* сто́рону) *див.* трима́ти
РУХ
рух
Двоколі́йний рух *див.* рух
Приводи́ти / привести́ в ді́ю (в рух) *див.* приво́дити
◇ Пусти́ти / пуска́ти в ді́ло (в рух) *див.* пуска́ти
ру́хи
△ Епейрогені́чні ру́хи *див.* рух
РУ́ЧКА
ру́чки
◇ Дово́дити / довести́ до ру́чки *див.* дово́дити (12)
Дохо́дити / дійти́ ру́чки *див.* дохо́дити (3)
РУША́ТИ
руша́ти
Viруша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.*) / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.*) у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
РУ́ШИТИ[2]
ру́шити
Вируша́ти (руша́ти, пуска́тися *і т. ін.*) / ви́рушити (ру́шити, пусти́тися *і т. ін.*) у путь (у доро́гу) *див.* вируша́ти (1)
Швидки́м (ско́рим) ма́ршем пройти́ (діста́тися, ру́шити *і т. ін.*) *див.* прохо́дити
РУШНИ́К
рушники́
◇ Готува́ти (дба́ти) рушники́ (скри́ню) *див.* готува́ти (2)
РЯД
ряд
△ Гости́ний двір (ряд) *див.* двір[1] (6)
◇ Дава́ти / да́ти лад (поря́док, *рідше* ряд *і т. ін.*) *див.* дава́ти (79)
РЯДКО́ВИЙ
рядко́ве́
△ Рядко́ве́ до́бриво *див.* до́бриво (6)
РЯСНИ́Й
рясні́
◇ Ко́тяться / покоти́лися дрібні́ (рясні́, пекучі́ *і т. ін.*) сльо́зи [гра́дом] *див.* сльоза́
РЯТУВА́ЛЬНИЙ
рятува́льний
△ Рятува́льний жиле́т *див.* жиле́т (1)
РЯТУВА́ТИ
рятува́ти
◇ Рятува́ти [грі́шну] ду́шу *див.* рятува́ти
ряту́й
◇ Ряту́йте (ряту́й) мою́ ду́шу *див.* рятува́ти
ряту́йте
◇ Ряту́йте (ряту́й) мою́ ду́шу *див.* рятува́ти
САД
сад
△ Еде́мський сад *див.* сад
САДО́К[1]
садо́к
Дитя́чий садо́к *див.* садо́к[1]
СА́ЖЕНЬ
са́жень
◇ [З] (до́брий) са́жень у плеча́х *див.* са́жень
СА́ЛО
са́ло
◇ Дурне́ са́ло без хлі́ба *див.* са́ло
са́лом
◇ Оброста́ти / обрости́ жи́ром (жирко́м, *рідше* са́лом) *див.* оброста́ти
САМ
сам
Жалі́ти (*рідше* жа́лувати) [сам] на се́бе *див.* жалі́ти (1)
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
сама́
◇ Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка> *див.* ді́рка (2)
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
са́ме
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
са́мих
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
са́мого
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
самої́
◇ З [самої́] глибини́ душі́ *див.* глибина́ (3)
само́му
◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
са́му
◇ Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку) *див.* би́ти (30)
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
САМЕ́
сам
Жалі́ти (*рідше* жа́лувати) [сам] на се́бе *див.* жалі́ти (1)
Одни́м оди́н (сам) душе́ю *див.* оди́н
сама́
◇ Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка> *див.* ді́рка (2)
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
са́ме
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
са́мих
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
са́мого
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
самої́
◇ З [самої́] глибини́ душі́ *див.* глибина́ (3)
само́му
◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
са́му
◇ Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку) *див.* би́ти (30)
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
СА́МИЙ
са́ме
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
◇ Попада́ти (влуча́ти, вража́ти) / попа́сти (влу́чити, вра́зити) на (в) [са́ме] болю́че (живе́, найболю́чіше *і т. ін.*) мі́сце *див.* попада́ти
са́мого
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* добира́тися[1] (2)
До са́мого до́лу *див.* діл (1)
◇ Пройма́ти до [са́мого] живця́ *див.* пройма́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
са́мої
◇ Від [усіє́ї (*рідко* са́мої)] душі́ *див.* душа́ (11)
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мого] се́рця ([са́мої] душі́) *див.* добира́тися[1] (2)
◇ До [са́мої] домови́ни (труни́) *див.* домови́на (1)
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
са́мому
◇ На [са́мому] дні (де́нці) душі́ (се́рця) *див.* дно (6)

са́му
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
◇ Лі́зти (зала́зити) / залі́зти в [са́му] ду́шу *див.* лі́зти
САМИ́Й
сама́
◇ Ді́рка на ді́рці <Сама́ тобі́ ді́рка> *див.* ді́рка (2)
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
са́ме
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
са́мих
◇ Добира́тися / добра́тися до [са́мих] печіно́к (до живо́го) *див.* добира́тися[1] (1)
◇ Дохо́дити / дійти́ до живо́го (до [сами́х (живи́х)] печіно́к) *див.* дохо́дити (9)
са́мого
◇ З (від) ра́нку (з ра́ння) до [са́мого] ве́чора (до сме́рку, до смерка́ння, дотемна́, до но́чі) *див.* ра́нок
само́ї
◇ З [само́ї] глибини́ душі́ *див.* глибина́ (3)
само́му
◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
са́му
◇ Би́ти в са́му ду́шу (боля́чку) *див.* би́ти (30)
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
САНДА́ЛОВИЙ
санда́лове
△ Санда́лове де́рево *див.* де́рево (26)
САНІТА́РНИЙ
саніта́рний
Саніта́рний по́їзд (по́тяг, ешело́н) *див.* по́їзд
САТАНА́
сатана́
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
САТАНИ́НСЬКИЙ
сатани́нське
Дия́вольське (сатани́нське) навожде́ння *див.* навожде́ння
СВЕРБІ́ТИ
сверби́ть
◇ Доло́ня сверби́ть *див.* доло́ня (1)
◇ Почу́хатися (почу́хати), де [й] не сверби́ть *див.* почу́хатися
СВЕРДЛИ́ТИ
свердли́ти
◇ Свердли́ти (діря́вити) / посвердли́ти очи́ма (по́глядом) *див.* свердли́ти
СВИНЯ́
свиня́
◇ Як свиня́ в дощ *див.* свиня́
СВИНЯ́ЧИЙ
свиня́чий
Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ *див.* дощ (1)
◇ Як дуга́ (свиня́чий хвіст) *див.* дуга́ (4)
СВИ́СНУТИ
сви́сне
◇ Як (коли́, до́ки, по́ки *і т. ін.*) рак сви́сне *див.* рак[1]
СВІ́ДОК
сві́док
Живи́й сві́док *див.* сві́док
СВІ́ЖИЙ
сві́жа
◇ Сві́жа (жива́) копі́йка *див.* копі́йка
сві́жих
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідах <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) слі́ду> *див.* слід[1]
сві́жому
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) слідах <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) слі́ду> *див.* слід[1]
СВІЙ
свій
◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
◇ Свій у до́шку *див.* свій
свого́
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) (*рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] пам'я́ті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
◇ Диви́тися не да́лі свого́ (вла́сного) но́са *див.* диви́тися (18)
◇ Дожива́ти / дожи́ти [свого́] ві́ку ([свій] вік) *див.* дожива́ти (1)
◇ Доказа́ти свого́ *див.* дока́зувати (1)
Докона́ти (*рідко* доско́чити) свого́ *див.* доко́нувати (1)
◇ Ма́йстер своє́ї спра́ви (свого́ ді́ла) *див.* ма́йстер
◇ Не ба́чити да́лі свого́ но́са *див.* ба́чити (11)
◇ Трима́ти (держа́ти) ко́ло свого́ по́яса *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
◇ Трима́тися (держа́тися) [свого́] бе́рега *див.* трима́тися
своє́
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу (*рідко* [своє́] се́рце) *див.* вилива́ти (1)
◇ Докона́ти своє́ сло́во *див.* доко́нувати (2)
◇ Життя́ бере́ / взяло́ своє́ *див.* життя́ (4)
◇ Зв'я́зувати / зв'яза́ти своє́ життя́ (себе́, свою́ до́лю) *див.* зв'я́зувати
◇ Лі́зти не в своє́ [ді́ло] *див.* лі́зти
◇ Роби́ти / зроби́ти своє́ [ді́ло] *див.* роби́ти
своє́ї
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свого́] се́рця (до [своє́ї] душі́) (*рідко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
◇ Викре́слювати (витра́влювати) / ви́креслити (ви́травити) з [своє́ї] пам'я́ті (з [свого́] життя́) *див.* викре́слювати (1)
◇ Ма́йстер своє́ї спра́ви (свого́ ді́ла) *див.* ма́йстер
своє́ю
◇ Іти́ / піти́ своє́ю доро́гою *див.* іти́
свої́
◇ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
◇ Справля́ти свої́ ділá *див.* справля́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ в рука́х (в шо́рах) <Трима́ти (держа́ти) [свої́] не́рви в рука́х> *див.* трима́ти
свої́й
◇ Залиша́тися (*рідко* застава́тися) / залиши́тися (*рідко* зоста́тися) при свої́й ду́мці *див.* залиша́тися
◇ Трима́ти (держа́ти) в свої́й кише́ні *див.* трима́ти
свої́м
◇ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
◇ Дохо́дити / дійти́ [свої́м, вла́сним] ро́зумом *див.* дохо́дити (17)
Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м) *див.* же́ртвувати (1)
◇ Жи́ти свої́м ро́зумом (умо́м) *див.* жи́ти (8)
◇ Сяга́ти [свої́м корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ вікі́в) *див.* сяга́ти
свої́х
◇ Дійти́ [до] лі́т [свої́х] *див.* дохо́дити (4)
◇ Доклада́ти / докла́сти [свої́х] рук (*рідко* руки́) *див.* доклада́ти (3)
◇ Доклада́ти / докла́сти свої́х слів *див.* доклада́ти (4)
Жи́ти з пра́ці рук свої́х *див.* жи́ти (2)
◇ Не жалі́ти (не жалкува́ти) [свої́х] ніг *див.* жалі́ти (2)
◇ Не жалі́ючи (не жалку́ючи) [свої́х] ніг *див.* жалі́ти (3)
◇ Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах) *див.* трима́ти
◇ Щоб сві́ту Бо́жого (свої́х ді́точо́к) не поба́чити *див.* поба́чити
свою́
◇ Бра́ти (*рідко* прийма́ти) / взя́ти (*рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] ду́шу (на се́бе) *див.* бра́ти (131)
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу (*рідко* [своє́] се́рце) *див.* вилива́ти (1)
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] жовч *див.* вилива́ти (2)
◇ Відда́ти (*рідко* покла́сти) / віддава́ти (*рідко* поклада́ти) [свою́] ду́шу *див.* віддава́ти (39)
◇ Вклада́ти / вкла́сти [всю] [свою́] ду́шу *див.* вклада́ти[1] (1)
◇ Гра́ти у вла́сну (свою́) ду́дку *див.* гра́ти (25)
◇ Дба́ти (ду́мати) [ті́льки] про свою́ шку́ру *див.* дба́ти (2)
◇ Диктува́ти свою́ во́лю *див.* диктува́ти (1)

◇ Закликáти / заклúкати на допомóгу свою́ вóлю (вúтримку) *див.* закликáти
◇ Занапащáти / занапастúти [живý (свою́)] дýшу *див.* занапащáти
◇ Запропастúти [свою́] дýшу *див.* запропащáти
◇ Зв'я́зувати / зв'язáти своє́ життя́ (себé, свою́ дóлю) *див.* зв'я́зувати
◇ Не втóвпиться (не потóвпиться) в двéрі (в [свою́] шкýру) *див.* втóвпитися (1)
◇ Обрáти / обирáти [свою́] стéжку (стежúну, дорóгу *і т. ін.) див.* обирáти
◇ Солодúти [свою́] дýшу *див.* солодúти
Спасáти / спастú [свою́] дýшу *див.* спасáти^2
◇ Як влáсну (свою́) долóню *див.* долóня (2)
◇ Як свою́ дýшу *див.* душá (85)

СВІТ^1
світ
◇ Благословля́тися (*рідко* брáтися) / благословúтися (поблагословúтися, заблагословúтися) на світ (на день, на світáнок, на світáння) *див.* благословля́тися (1)
сві́та
◇ Пóки (дóки) [й] світу (*заст.* сві́та) [й (та)] сóнця *див.* світ^1
світу
◇ Пóки (дóки) [й] світу (*заст.* сві́та) [й (та)] сóнця *див.* світ^1

СВІТ^2
світ
◇ Дóки світ стоїть *див.* світ^2
◇ Дурúти світом (світ) *див.* дурúти (2)
◇ Заганя́ти / загнáти в домовúну (в трунý, в могúлу, до могúли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти^1
◇ Займáтися (*рідко* завóдитися, здіймáтися) / зайня́тися (*рідко* здійня́тися) на світ (на зорю́, на день *і т. ін.) див.* займáтися^2
◇ [І] на світ [бíлий (Бóжий)] не дивúвся б *див.* дивúтися (27)
◇ Не близькúй (далéкий) світ *див.* світ^2
◇ Прийтú / прихóдити на (у) світ (в життя́) *див.* прихóдити
◇ Світ [догорú ногáми] перевертáється (перекидáється) / перевернýвся (перекúнувся) *див.* світ^2
◇ У [далéкий (дáльній)] світ <У [далéкі (дáльні)] світú> *див.* світ^2
світáх
◇ По (у) [всіх (широ́ких, далéких)] світáх <По всьóму світу> *див.* світ^2
світú
◇ У [далéкий (дáльній)] світ <У [далéкі (дáльні)] світú> *див.* світ^2
світі
◇ Не жилéць (не житéць) [на [цьóму] світі] *див.* жилéць (1)
◇ Нíколи в світі (в життí) *див.* нíколи
◇ Тримáти (держáти) на світі *див.* тримáти
◇ Тримáтися (держáтися) на світі *див.* тримáтися
світом
◇ Дурúти світом (світ) *див.* дурúти (2)
◇ Прощáтися / розпрощáтися (попрощáтися) з життя́м (з [бíлим] світом) *див.* прощáтися
◇ Розлучúтися зі світом (з життя́м) *див.* розлучáтися
світу
◇ По (у) [всіх (широ́ких, далéких)] світáх <По всьóму світу> *див.* світ^2
◇ Щоб світу Бóжого (своїх дíточóк) не побáчити *див.* побáчити

СВІТÁННЯ
світáння
◇ Благословля́тися (*рідко* брáтися) / благословúтися (поблагословúтися, заблагословúтися) на світ (на день, на світáнок, на світáння) *див.* благословля́тися (1)

СВІТÁНОК
світáнок
◇ Благословля́тися (*рідко* брáтися) / благословúтися (поблагословúтися, заблагословúтися) на світ (на день, на світáнок, на світáння) *див.* благословля́тися (1)

СВІТИ́ЛО
світúло
Дéнне світúло <Світúло дня> *див.* світúло

СВІТИ́ТИ
світúти
◇ Світúти (світúтися) дірками *див.* світúти

СВІТИ́ТИСЯ
світúтися
◇ Світúти (світúтися) дірками *див.* світúти

СВІ́ТЛИЙ
світла
◇ Світла (дóбра) пáм'ять *див.* пáм'ять

СВІТЛІ́ТИ
світліє
◇ Світліє (світлíшає) душá *див.* душá (72)

СВІТЛІ́ШАТИ
світлíшає
◇ Світліє (світлíшає) душá *див.* душá (72)

СВІ́ТЛО^1
світла
△ Дисперсія світла *див.* дисперсія (1)
△ Лáмпа дéнного світла *див.* лáмпа
світлом
◇ [Трéба] вдень (сéред бíлого дня) з вогнéм [та ще] (зі свíчкою, зі світлом, при сóнці *і т. ін.)* [такóго] шукáти (вишýкувати) / пошукáти <Пошукáти такóго [трéба]> *див.* трéба^1

СВІТЛОВИ́Й
світловúй
Світловúй день *див.* день (15)

СВІТОВИ́Й^2
світовá
Дрýга світовá війнá *див.* війнá (5)
світовóї
Спрáва [величéзної (велúкої)] держáвної (світовóї) вагú *див.* спрáва^1

СВІ́ЧКА
свíчкою
◇ [Трéба] вдень (сéред бíлого дня) з вогнéм [та ще] (зі свíчкою, зі світлом, при сóнці *і т. ін.)* [такóго] шукáти (вишýкувати) / пошукáти <Пошукáти такóго [трéба]> *див.* трéба^1

СВОБО́ДА
свобóди
Демократúчні свобóди *див.* свобóда

СВЯТ
святí
Дарú Христóві <Святí Дарú> *див.* дар (2)

СВЯТИ́Й
святé
◇ Святé дíло *див.* дíло (30)
святúй
◇ Давáти / дáти чúсту годúну (чúстий, святúй спóкій (пóкій)) *див.* давáти (106)
Святúй Дух *див.* дух (3)
святí
Дарú Христóві <Святí Дарú> *див.* дар (2)

СВЯ́ТО^1
свя́то
Хрáмове свя́то <Хрáмовий прáзник (день)> *див.* свя́то^1

СВЯЧЕ́НИЙ
свячéної
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* чорт (дíдько) лáдану (свячéної водú) *див.* чорт

СЕ^1
се
◇ Де [ж] такú (пак, це, се, то, такé) вúдано *див.* вúданий^2 (1)

СЕ^2
сúми
○ На днях <Цúми (сúми) дня́ми> *див.* день (22)
сьомý
◇ Мир вам! <Мир сьомý дóму!> *див.* мир^1

СЕБЕ́
до себé
◇ Бог (Госпóдь) прийня́в (приня́в, прибрáв) [дýшу] [до Себé] *див.* бог (6)
Приймú Бóже (Гóсподи) мою́ дýшу (мене́) [до Сéбе] *див.* приймáти
себé
◇ Бог (Госпóдь) прийня́в (приня́в, прибрáв) [дýшу] [до Себé] *див.* бог (6)
◇ Брáти (*рідко* приймáти) / взя́ти (*рідко* прийня́ти) гріх на [свою́] дýшу (на сéбе) *див.* брáти (131)
◇ Давáти / дáти себé знáти (взнакú) *див.* давáти (95)
◇ Де (кудú) дівáти / дíти (подíти) себé *див.* дівáти (1)
Жалíти (*рідше* жáлувати) [сам] на сéбе *див.* жалíти (1)
◇ [Живцéм] відривáти (відкрáювати, *рідше* відтинáти) / відірвáти (відкрáяти, *рідше* відтя́ти) від сéрця (від сéбе) *див.* відривáти^1 (6)
◇ Зв'я́зувати / зв'язáти своє́ життя́ (себé, свою́ дóлю) *див.* зв'я́зувати
◇ Кóрчити [з сéбе] дýрня (дýрника, блáзня *і т. ін.) див.* кóрчити
◇ Ловúти / зловúти (*рідше* упіймáти, піймáти *і т. ін.)* себé на дýмці *див.* ловúти

◇ Показа́ти / пока́зувати себе́ на ділі *див.* пока́зувати
Прийми́ Бо́же (Го́споди) мою́ ду́шу (мене́) [до Се́бе] *див.* прийма́ти
◇ Роби́ти з се́бе ду́рня (ду́рника) *див.* роби́ти
◇ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити
◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ в рука́х (в шо́рах) <Трима́ти (держа́ти) [свої́] не́рви в рука́х> *див.* трима́ти
Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* узя́ти
◇ Як [у се́бе] вдо́ма (до́ма) *див.* вдо́ма (1)
собі́
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
◇ Дава́ти / да́ти собі́ ра́ду (ра́ди) *див.* дава́ти (99)
◇ Добува́ти (здобува́ти) / добу́ти (здобу́ти) [собі́] ла́врів (ла́ври) *див.* добува́ти (4)
◇ Дозволя́ти / дозво́лити собі́ *див.* дозволя́ти (1)
◇ Душі́ [в собі́] не чу́ти *див.* чу́ти
◇ [І] в го́лову (в ду́мці, в думка́х) [собі́] не кла́сти (не поклада́ти) *див.* кла́сти
◇ [І] га́дки (ду́мки, в га́дці, в (на) ду́мці *і т. ін.)* [собі́] не ма́ти *див.* ма́ти[2]
◇ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ Не дава́ти / не да́ти собі́ по но́сі гра́ти *див.* дава́ти (181)
◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) споко́ю (супоко́ю) *див.* зна́ти
◇ Прикида́ти / прики́нути [собі́] в голові́ (в думка́х, ду́мкою *і т. ін.)* *див.* прикида́ти[3]
◇ Пробива́ти / проби́ти собі́ доро́гу *див.* пробива́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) при собі́ *див.* трима́ти
◇ Трима́ти при собі́ думки́ (ду́мку) *див.* трима́ти
собо́ю
Же́ртвувати собо́ю [свої́м] (життя́м) *див.* же́ртвувати (1)
Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.)* *див.* загоро́джувати
Сте́жити (диви́тися) за собо́ю *див.* сте́жити
СЕЗО́ННИЙ
сезо́нний
△ Сезо́нний диморфі́зм *див.* диморфі́зм (1)
СЕЙ
си́ми
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
сьому́
◇ Мир вам! <Мир сьому́ до́му!> *див.* мир[1]

СЕКРЕ́Т[1]
секре́ті
◇ Трима́ти (держа́ти) в секре́ті *див.* трима́ти
СЕКРЕТА́Р[1]
секрета́р
Держа́вний секрета́р *див.* секрета́р[1]
СЕ́КТОР
се́ктор
△ Енергети́чний се́ктор *див.* се́ктор
СЕ́РДЕНЬКО
се́рде́нька
◇ Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́) *див.* дохо́дити (15)
се́рде́нько
◇ Гніти́ти се́рце (ду́шу, се́рде́нько) *див.* гніти́ти (1)
се́рде́ньку
Завдава́ти / завда́ти жа́лю [се́рцю (се́рде́ньку)] *див.* завдава́ти
СЕРДЕ́НЬКО
се́рде́нька
◇ Дохо́дити / дійти́ до се́рця (до се́рде́нька, до душі́) *див.* дохо́дити (15)
се́рде́нько
◇ Гніти́ти се́рце (ду́шу, се́рде́нько) *див.* гніти́ти (1)
се́рде́ньку
Завдава́ти / завда́ти жа́лю [се́рцю (се́рде́ньку)] *див.* завдава́ти
СЕРДЕ́ЧНИЙ
серде́чної
◇ З [серде́чної (душе́вної)] простоти́ [і доброти́] *див.* простота́[2]
СЕРДИ́ТО
серди́то
◇ Де́шево й серди́то *див.* де́шево (1)
СЕРЕДО́ВИЩЕ
середо́вище
△ Дисперсі́йне середо́вище *див.* середо́вище
△ Живи́льне середо́вище *див.* середо́вище
СЕ́РЦЕ
серде́ць
◇ Воло́да́р дум [і серде́ць] *див.* воло́да́р (2)
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
се́рце
◇ [Аж] душа́ (се́рце) раді́є (ра́дується) *див.* душа́ (6)
◇ [Аж] кра́ється се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ [Аж] се́рце (душа́) тремти́ть (трепе́че, трепе́щеться) *див.* се́рце
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Бра́ти (прийма́ти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [сього́] се́рця (до [своє́ї] душі́) *(рі́дко* в се́рце, в ду́шу) *див.* бра́ти (129)
◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)
◇ [Важки́й] ка́мінь да́вить ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь

◇ Вийма́ти / ви́йняти ду́шу (се́рце) *див.* вийма́ти (2)
◇ Вилива́ти / ви́лити [свою́] ду́шу *(рі́дко* [своє́] се́рце) *див.* вилива́ти (1)
◇ Відбира́ти (віднíма́ти) / відібра́ти (відня́ти) се́рце (ду́шу, се́рце й ду́шу) *див.* відбира́ти (8)
◇ Відда́ти [і] се́рце і ду́шу *див.* віддава́ти (37)
◇ Відігріва́ти / відігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* відігріва́ти (1)
◇ Відкрива́ти (розкрива́ти) / відкри́ти (розкри́ти) ду́шу (се́рце) *див.* відкрива́ти (12)
◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рі́дше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)
◇ Вхопи́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* ухо́плювати
◇ Гніти́ти се́рце (ду́шу, се́рде́нько) *див.* гніти́ти (1)
◇ Грі́ти се́рце (ду́шу) *див.* грі́ти (6)
◇ Дави́ти ка́менем <Дави́ти ка́менем [на] гру́ди (се́рце)> *див.* дави́ти (2)
◇ До́бра душа́ <До́бре се́рце> *див.* душа́ (16)
◇ Душа́ переверта́ється / переверну́лася <Се́рце переверта́ється / переверну́лося> *див.* душа́ (32)
◇ Душа́ перетлі́ла (переболі́ла, перекипі́ла *і т. ін.)* <Се́рце перетлі́ло (переболі́ло, перекипі́ло *і т. ін.)*> *див.* душа́ (34)
◇ Душа́ (се́рце) лежи́ть *див.* душа́ (41)
◇ Душа́ (се́рце) не на мі́сці *див.* душа́ (42)
◇ Душа́ (се́рце) рве́ться *див.* душа́ (43)
◇ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)
◇ Душа́ (се́рце) скні́є *див.* душа́ (45)
◇ Душа́ (се́рце) співа́є (ті́шиться) *див.* душа́ (46)
Душа́ (се́рце) трево́житься *див.* душа́ (1)
◇ Жаль бере́ (пройма́є, огорта́є *і т. ін.)* / взяв (пройня́в, огорну́в *і т. ін.)* [за се́рце] *див.* жаль[1] (2)
◇ Загляда́ти (зазира́ти) / загля́нути (зазирну́ти) в ду́шу (в се́рце) *див.* загляда́ти
◇ Замути́ти се́рце (ду́шу) *див.* замути́ти
◇ Запада́ти / запа́сти в [са́му] ду́шу (в [са́ме] се́рце) *див.* запада́ти
◇ Запа́лювати / запали́ти ду́шу (се́рце) *див.* запа́лювати
◇ Захо́дити / зайти́ в ду́шу (в се́рце) *див.* захо́дити
◇ Зачі́пати / зачепи́ти за [са́му] ду́шу (за [са́ме] се́рце) *див.* зачі́пати
◇ Звеселя́ти / звесели́ти се́рце (ду́шу) *див.* звеселя́ти
◇ Звіря́ти (повіря́ти) / звíрити ду́шу (се́рце) *див.* звіря́ти[1]
◇ Звору́шувати / зворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* звору́шувати
◇ Зганя́ти (зго́нити) / зігна́ти злі́сть (зло, доса́ду, се́рце *і т. ін.)* *див.* зганя́ти
◇ Зігрі́ти се́рце (ду́шу) *див.* зігріва́ти
◇ Зру́шити се́рце (ду́шу) *див.* зру́шувати

◇ Ки́дати / ки́нути жари́ну в се́рце (в гру́ди) *див.* ки́дати
◇ Кипі́ти (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.*) / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.*) се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
◇ Крива́вити се́рце (ду́шу) *див.* крива́вити
◇ Крива́виться се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ Лоскота́ти не́рви (*рі́дше* ду́шу, се́рце *і т. ін.*) *див.* лоскота́ти
◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти
◇ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити
◇ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти
◇ Ні́міє се́рце (душа́) *див.* се́рце
◇ Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.*) *див.* обгорта́ти
◇ Охолоди́ти (остуди́ти) се́рце (го́лову, ду́шу *і т. ін.*) *див.* охоло́джувати
◇ Пекти́ ду́шу (се́рце) *див.* пекти́
◇ Переверта́ти / переверну́ти [всю] ду́шу ([все] се́рце) *див.* переверта́ти
◇ Поро́жня душа́ <Поро́жнє се́рце> *див.* душа́ (70)
◇ Пошматува́ти се́рце (ду́шу) *див.* пошматува́ти
◇ Прийня́ти в се́рце (в ду́шу) *див.* прийма́ти
◇ Пройма́ти / пройня́ти се́рце (ду́шу) <Пройма́ти / пройня́ти аж до [са́мого] се́рця (до [са́мої] душі́)> *див.* пройма́ти
◇ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
◇ Розбива́ти / розби́ти се́рце (ду́шу) *див.* розбива́ти
◇ Розвору́шувати / розворуши́ти ду́шу (се́рце) *див.* розвору́шувати
◇ Розкрива́ється / розкри́лася душа (се́рце) *див.* душа́ (71)
◇ Розпира́ти гру́ди (ду́шу, се́рце) *див.* розпира́ти
◇ Розпіка́ти / розпекти́ ду́шу (се́рце) *див.* розпіка́ти
◇ Розра́яти се́рце (ду́шу) *див.* розра́ювати
◇ Розтра́влювати (розвере́джувати) / розтрави́ти (розвереди́ти) ду́шу (се́рце) *див.* розтравля́ти
◇ Се́рце (душа́) відпочива́є / відпочи́не *див.* се́рце
Се́рце (душа́) молоді́є *див.* се́рце
◇ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.*) *див.* се́рце
◇ Се́рце (душа́) пала́є (палахти́ть) *див.* се́рце
◇ Сколихну́ти ду́шу (се́рце) *див.* сколихну́ти
◇ Сса́ти ду́шу ([за] се́рце) *див.* сса́ти
Стриво́жене се́рце <Стриво́жена душа́> *див.* се́рце
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
◇ Торка́ти / торкну́ти ду́шу (се́рце) *див.* торка́ти
◇ Точи́ти ду́шу (се́рце) *див.* точи́ти[1]
Триво́жити / стриво́жити ду́шу (се́рце) *див.* триво́жити
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́
◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) ка́мінь ліг на ду́шу (на се́рце) *див.* ка́мінь
◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, роз'їда́ти *і т. ін.*) / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) се́рце (ду́шу) *див.* ятри́ти

се́рцем

◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти (*рі́дко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)
◇ Відта́нути (віді́йти́) / відтава́ти (відхо́дити) се́рцем (душе́ю) *див.* відтава́ти (1)
◇ Всім се́рцем <Всіє́ю душе́ю> *див.* се́рце
До́брий се́рцем *див.* до́брий (1)
◇ Душе́ю і се́рцем *див.* душа́ (49)
◇ Душе́ю (се́рцем) приста́ти *див.* пристава́ти
◇ Душе́ю (се́рцем) раді́ти *див.* раді́ти
◇ Завмира́ти / завме́рти се́рцем (душе́ю) *див.* завмира́ти
◇ З відкри́тою (розкри́тою) душе́ю <З відкри́тим (розкри́тим) се́рцем> *див.* душа́ (55)
◇ З легки́м се́рцем <З легко́ю душе́ю> *див.* се́рце
◇ Лі́нути (вита́ти, леті́ти) / полі́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рі́дше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* лі́нути
◇ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти
Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти
◇ Нутро́м (се́рцем, душе́ю, *рі́дко* ду́хом) чу́ти (відчува́ти) / відчу́ти *див.* чу́ти
◇ Перетлі́ти (переболі́ти, перемлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* перетліва́ти
◇ Помлі́ти (попомлі́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* помлі́ти
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
Розквіта́ти / розквітнути душе́ю (се́рцем) *див.* розквіта́ти
Уболіва́ти душе́ю (се́рцем) *див.* уболіва́ти
◇ [Холо́дна] жа́ба сиди́ть під се́рцем *див.* жа́ба[1] (2)
◇ Щи́рою душе́ю <Щи́рим се́рцем> *див.* душа́ (82)

се́рці

◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Ва́жко (тя́жко) на се́рці (на душі́) *див.* ва́жко (2)
◇ Віддава́тися / відда́тися в душі́ (в се́рці) *див.* віддава́тися (2)
◇ Відлягти́ (віді́йти́, *рі́дко* відлі́гнути) / відляга́ти (відхо́дити) від се́рця (від душі́, на се́рці, на душі́) *див.* відляга́ти (1)
◇ Ворухну́тися в се́рці (в душі́) *див.* ворухну́тися (1)
◇ Гі́рко на се́рці (на душі́) *див.* гі́рко (1)
◇ Душе́вна порожне́ча <Порожне́ча душі́ (в душі́, в се́рці)> *див.* порожне́ча
◇ Зачіпа́ти (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачіпа́ти
Зберіга́ти / зберегти́ в се́рці (в душі́) *див.* зберіга́ти
◇ [І (аж)] в (на) душі́ (на се́рці, у гру́дях, у п'я́тах *і т. ін.*) похоло́ло (похоло́нуло) *див.* похоло́нути
◇ Кі́шки (коти́) шкребу́ть (скребу́ть, шкребу́ться) в (по) душі́ (на (в) се́рці) *див.* кі́шка
◇ Ле́гко (лю́бо, ве́село *і т. ін.*) на душі́ (на се́рці) *див.* ле́гко
◇ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
◇ Лежа́ти на душі́ (на се́рці) *див.* лежа́ти
◇ Ма́ти Бо́га [в се́рці (в душі́, в животі́ *і т. ін.*)] *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти Христа́ в душі́ (в се́рці) *див.* ма́ти[2]
◇ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти
◇ На душі́ (на се́рці) га́рно *див.* га́рно (1)
На душі́ (на се́рці) пога́но *див.* пога́но
На душі́ (на се́рці) поясні́шало *див.* поясні́шати
◇ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти
◇ Нема́є (нема́) Бо́га у се́рці (в душі́, в животі́) *див.* нема́
◇ Не ма́ти Бо́га в душі́ (в се́рці, в животі́) *див.* ма́ти[2]
◇ Покопирса́тися в душі́ (у се́рці) *див.* покопирса́тися
◇ По́рожньо в душі́ (на душі́, в се́рці) *див.* по́рожньо
◇ Посвітлі́шало (поле́гшало) на душі́ (на се́рці) *див.* посвітлі́шати
Спокі́йно на се́рці (на душі́) *див.* спокі́йно
◇ Таї́ти в (на) душі́ (в (на) се́рці) *див.* таї́ти
◇ Теплі́шає / потеплі́шало (потеплі́ло) на (в) душі́ (на се́рці) <[Стає́ / ста́ло] те́пло (теплі́ше) на (в) душі́ (на се́рці)> *див.* теплі́шати
◇ Трима́ти в се́рці (в душі́) *див.* трима́ти
◇ Шкребе́ (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душі́ (на се́рці, за ду́шу, за се́рце) *див.* шкребти́

◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розвору́шувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтроюдити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душі́)] *див.* я́три́ти
сéрцю
◇ Давáти / дáти вóлю сéрцю *див.* давáти (58)
Завдавáти / завдáти жáлю [сéрцю (сéрденьку)] *див.* завдавáти
сéрця
◇ Брáти (приймáти) / взя́ти (прийня́ти) [бли́зько] до [свогó] сéрця (до [своéї] душі́) *(рі́дко* в сéрце, в ду́шу) *див.* брáти (129)
◇ Відлягти́ (відійти́, *рі́дко* відли́гнути) / відлягáти (відхóдити) від сéрця (від душі́, на сéрці, на душі́) *див.* відлягáти (1)
◇ Дáма сéрця *див.* дáма (2)
◇ Добирáтися / добрáтися до [сáмого] сéрця ([сáмої] душі́) *див.* добирáтися[1] (2)
◇ До глибини́ душі́ (сéрця) *див.* глибинá (2)
◇ Докладáти / доклáсти душі́ (сéрця) *див.* докладáти (2)
◇ Дóкóри сéрця *див.* дóкір (1)
◇ Допікáти (дошкуля́ти, дій́мáти *і т. ін.)* / допекти́ (дошку́лити, дійня́ти *і т. ін.)* до живи́х печінóк (до живóго, до [живóго] сéрця *і т. ін.) див.* допікáти (1)
◇ Дохóдити / дійти́ до сéрця (до сéрденька, до душі́) *див.* дохóдити (15)
◇ [Живцéм] відривáти (відкрáювати, *рі́дше* відтинáти) / відірвáти (відкрáяти, *рі́дше* відтя́ти) від сéрця (від сéбе) *див.* відривáти[1] (6)
◇ За велі́нням (за пóкликом) сéрця (душі́) *див.* велі́ння (1)
◇ Зачіпáти (торкáти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (сéрця, в сéрці) *див.* зачіпáти
◇ Здіймáти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] кáмінь (тягáр) з сéрця (з душі́) *див.* здіймáти
◇ З дóброго сéрця *див.* сéрце
◇ Знахóдити (утóптувати) / знайти́ (утоптáти) стéжку (стежки́, стéжечку) до сéрця (до душі́, до сердéць, до душ) *див.* знахóдити
◇ Іти́ *(рі́дко* похóдити) з глибини́ душі́ (сéрця) *див.* іти́
◇ Крик (лéмент) душі́ (сéрця) *див.* крик[1]
◇ Накипáти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на сéрці, у сéрці, кóло сéрця) *див.* накипáти
◇ На [сáмому] дні (дéнці) душі́ (сéрця) *див.* дно (6)
Пал сéрця (душі́) *див.* пал[1]
◇ Пекти́ [аж] до живóго [сéрця] *див.* пекти́
◇ Підбирáти (добирáти) / підібрáти (добрáти) ключ до душі́ (до сéрця) *див.* підбирáти
◇ Поривáння душі́ (сéрця) *див.* поривáння[2]
◇ Поривáти [аж] до живóго сéрця *див.* поривáти[3]

◇ Припáсти (прийти́ся, пристáти, *рі́дко* прилягти́) / припадáти (прихóдитися) до сéрця (до душі́) *див.* припадáти
◇ Проймáти / пройня́ти сéрце (ду́шу) <Проймáти / пройня́ти аж до [сáмого] сéрця (до [сáмої] душі́)> *див.* проймáти
◇ Прокладáти (пробивáти) / проклáсти (пробити) дорóгу (шлях, стéжку *і т. ін.)* до сéрця *див.* прокладáти
◇ Скидáти / ски́нути з плечéй (з грудéй, з душі́, з сéрця) тягáр *див.* скидáти
◇ У глибині́ *(рі́дше* в глиби́нах) душі́ (сéрця) *див.* глибинá (4)
◇ Усімá фі́брами душі́ (сéрця, істóти *і т. ін.) див.* фі́бра
СЕСТРÁ
сестрá
Сестрá у дру́гих <Троюрі́дна сестрá> *див.* сестрá
Сестрá у пéрших <Двоюрі́дна сестрá> *див.* сестрá
СИ́ВИЙ
си́ва
Далéка (дáвня, си́ва *і т. ін.)* давнинá <Дáвні дáвна> *див.* давнинá (1)
СИ́ВІТИ
си́віти
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівкáх (ді́вкою, в перéстáрках *і т. ін.) див.* си́віти
СИГНÁЛ
сигнáл
Давáти (подавáти) / дáти (подáти) сигнáл *див.* давáти (15)
СИГНÁЛЬНИЙ
сигнáльна
△ Дру́га сигнáльна систéма *див.* систéма
СИДІ́ТИ
сиди́ть
◇ Ду́мка [гвіздкóм] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.)* у головí *(рі́дко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)
◇ [Холóдна] жáба сиди́ть під сéрцем *див.* жáба[1] (2)
сиді́ти
На дієті [сиді́ти] *див.* дієта (1)
◇ Си́віти (сиді́ти) / поси́віти (заси́дітися) в дівкáх (ді́вкою, в перéстáрках *і т. ін.) див.* си́віти
◇ Сиді́ти в душі́ *див.* сиді́ти
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутіркóм, хуторкóм, хутірцéм, хуторцéм) *див.* сиді́ти
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двомá стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
СИ́ЛА
сил
Докладáти / доклáсти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] старáнь (зуси́ль, сил, *рі́дше* снаги́) *див.* докладáти (1)
Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти
◇ Не жалі́ти рук (сил) *див.* жалі́ти (4)
◇ Не жалі́ючи рук (сил) *див.* жалі́ти (5)
◇ Що мáє (мáєш, є, булó *і т. ін.)* си́ли (сил, ду́ху) *див.* мáти[2]

си́ла
△ Доцентрóва си́ла *див.* си́ла
Живá си́ла *див.* си́ла
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* несé (нóсить) / поні́с (прині́с, рознóсив) <Нечи́ста (врáжа) си́ла несé (нóсить) / понеслá (принеслá, рознóсила)> <Чорти́ несу́ть / принеслú *(зневажл.* притаскáли)> *див.* чорт
си́ли
Демонстрáція си́ли *див.* демонстрáція (1)
Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти
◇ Скріпля́ти / скріпи́ти дух (си́ли) *див.* скрі́плювати
◇ Що мáє (мáєш, є, булó *і т. ін.)* си́ли (сил, ду́ху) *див.* мáти[2]
си́лу
Збирáти / зібрáти [всі (остáнні)] си́ли (всю си́лу, рéштки сил *і т. ін.)* <*діал.* Добувáти всіх (остáнніх) сил> *див.* збирáти
◇ Рвáти / порвáти жи́ли (ру́ки, си́лу) *див.* рвáти
СИЛОВИ́Й
силови́й
△ Силови́й (динамі́чний) нáголос *див.* нáголос
СИ́ЛЬНИЙ
си́льна
△ Си́льна дóля *див.* дóля[2] (1)
си́льний
Си́льний ду́хом *див.* си́льний
си́льного
Прáво си́льного (ду́жого) *див.* прáво
СИН
син
◇ Бі́сів (дия́волів, чóртів *і т. ін.)* син *див.* син
◇ Дитя́ (дити́на, син) прирóди *див.* дитя́ (1)
◇ Не страшкі́в син <Не страшкóві ді́ти> *див.* син
си́на
Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́) *див.* узя́ти
сини́
◇ Годи́тися у сини́ (у дóчки, в ону́ки *і т. ін.) див.* годи́тися[1] (5)
СИ́НАПС
си́напс
△ Детонáторний си́напс *див.* си́напс
СИНИ́ЦЯ
сини́цю
◇ Мáти сини́цю в жмéні *див.* мáти[2]
СИ́ПАТИ
си́пати
◇ Си́пати дóтепами (жáртами) *див.* си́пати
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жáру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати
СИПНУ́ТИ
сипну́ти
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жáру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати
СИПОНУ́ТИ
сипону́ти
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жáру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати

СИСТЕ́МА
систе́ма
△ Двійкова систе́ма чи́слення *див.* систе́ма
△ Десятко́ва систе́ма чи́слення *див.* систе́ма
△ Диспе́рсна систе́ма *див.* систе́ма
△ Дру́га сигна́льна систе́ма *див.* систе́ма
Екологі́чна систе́ма *див.* систе́ма
Електрогенерува́льна систе́ма *див.* систе́ма
△ Енергети́чна систе́ма *див.* систе́ма
△ Ергати́чна систе́ма *див.* систе́ма
△ Періоди́чна систе́ма елеме́нтів *див.* систе́ма
СІЛЬ
сіль
◇ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
со́лі
◇ Відва́жити со́лі [до́бре] *див.* відва́жувати (2)
◇ Додава́ти / дода́ти со́лі (пе́рцю, со́лі та пе́рцю) *див.* додава́ти (7)
◇ [Не оди́н (до́брий)] пуд *(рідше* ла́нтух) со́лі з'ї́сти *див.* з'їда́ти
СІМ
сім
◇ Де́рти [оста́нню] шку́ру (шкі́ру, три шку́ри, сім шкур) *див.* де́рти (11)
сімома́
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рідко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
СІМЕ́ЙНИЙ
сіме́йне
◇ Дома́шнє (роди́нне, сіме́йне) во́гнище *див.* во́гнище (1)
СІМ'Я́
сім'ї́
◇ Відби́тися / відбива́тися від до́му (від сім'ї́) *див.* відбива́тися (2)
СІ́СТИ
сі́сти
◇ Не дава́ти / не да́ти [і] пили́ні (порошйні, пороши́нці, пили́нці *і т. ін.)* впа́сти (сі́сти) *див.* дава́ти (171)
◇ Не зна́ти, де ста́ти [де сі́сти] *див.* зна́ти
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
СІ́ЧКА
сі́чки
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.) див.* ва́ртий (4)
СІ́ЯТИ
сі́яли
◇ Уро́джуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли *див.* уро́джуватися
СКАЗ
ска́зу
◇ Дово́дити / довести́ до ска́зу *див.* дово́дити (13)
СКАЗА́ТИ
сказа́ти
◇ З до́зволу сказа́ти *див.* сказа́ти
◇ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
◇ Сказа́ти в до́брий час *див.* сказа́ти
СКАКА́ТИ
скака́ти
◇ Танцюва́ти *(рідше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти
СКАЛАМУ́ТИТИ
скаламу́тити
◇ Скаламу́тити [всю] ду́шу ([все] нутро́) *див.* скаламу́тити
СКАРБ
скарб
Ха́тній (дома́шній) скарб *див.* скарб
СКАТ[3]
скат
△ Електри́чний скат *див.* скат[3]
СКА́ТЕРТЬ
ска́тертю
◇ Щоб доро́га сла́лася ска́тертю *див.* доро́га (22)
СКЕ́ЛЬНИЙ
ске́льний
△ Ске́льний живо́пис *див.* живо́пис (4)
СКИДА́ТИ
скида́ти
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
СКИ́НУТИ
ски́нути
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
СКИПА́ТИ
скипа́є
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
СКИПА́ТИСЯ[1]
скипа́ється
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
СКИПІ́ТИ
скипі́ла
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
скипі́ло
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
СКИПІ́ТИСЯ
скипі́лася
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
скипі́лося
◇ Кипи́ть (закипа́є, скипа́є, скипа́ється) душа́ (се́рце) / закипі́ла (скипі́ла, скипі́лася) душа́ <Закипі́ло (скипі́ло, скипі́лося) се́рце> *див.* душа́ (61)
СКІК[1]
скік
◇ На за́ячий (гороб'я́чий, жа́б'ячий *і т. ін.)* скік *див.* скік[1]
СКІ́ЛЬКИ
скі́льки
◇ Скі́льки ду́ху ви́стачить *див.* виста́чати (3)
◇ Скі́льки душа́ забажа́є (запра́гне, захо́че *і т. ін.)* <Скі́льки душі́ (ду́шеньці) забажа́ється> *див.* душа́ (73)
◇ Скі́льки о́ком ки́неш (кинь, доки́неш, згля́неш *і т. ін.) див.* ки́дати
◇ Скі́льки [(що) є (було́)] ду́ху *див.* бу́ти (105)
СКІ́НЧЕНИЙ
скі́нчена
◇ Просп́івана (доспі́вана, відспі́вана, скі́нчена) пі́сенька *(рідше* пі́сня) *див.* пі́сенька
СКІНЧИ́ТИ
скінчи́ти
◇ Скінчи́ти дні (життя́, шлях *і т. ін.) див.* скінча́ти
СКЛАДА́ТИ
склада́ти
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
◇ Склада́ти / скла́сти ду́мку *див.* склада́ти
Склада́ти / скла́сти же́ртви (же́ртву) *див.* склада́ти
СКЛАДА́ТИСЯ
склада́ється
Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження> *див.* склада́тися
СКЛА́ДЕНИЙ
скла́дений
△ Дієслі́вний скла́дений при́судок *див.* при́судок
СКЛА́СТИ
скла́сти
Дава́ти (склада́ти *і т. ін.)* / да́ти (скла́сти, зложи́ти *і т. ін.)* прися́гу *див.* дава́ти (18)
◇ Зложи́ти (положи́ти, покла́сти, скла́сти) / поклада́ти (кла́сти, склада́ти) го́лову (життя́, *рідше* ду́шу) *див.* зложи́ти
Склада́ти *(рідше* держа́ти) / скла́сти *(рідше* ви́держати, ви́тримати, *заст.* здержа́ти) і́спит (екза́мен, за́лік) *див.* склада́ти
◇ Склада́ти / скла́сти ду́мку *див.* склада́ти
Склада́ти / скла́сти же́ртви (же́ртву) *див.* склада́ти
СКЛА́СТИСЯ
скла́лася
Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження> *див.* склада́тися

СКЛО
скло
Венеціа́нське (венеці́йське) скло (дзе́ркало) *див.* скло
СКНІ́ТИ
скні́є
◇ Душа́ (се́рце) скні́є *див.* душа́ (45)
СКОЛИХНУ́ТИ
сколихну́ти
◇ Сколихну́ти ду́шу (се́рце) *див.* сколихну́ти
СКО́РИЙ
ско́рим
Швидки́м (ско́рим) ма́ршем пройти́ (діста́тися, ру́шити *і т. ін.*) *див.* прохо́дити
СКОРИ́ТИСЯ
скори́тися
Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.*) *див.* скоря́тися
СКОРО́МНИЙ
скоро́мний
Скоро́мний день *див.* день (16)
СКОРЯ́ТИСЯ
скоря́тися
Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.*) *див.* скоря́тися
СКОТИ́ТИСЯ
скоти́вся
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.*) *див.* ка́мінь
СКО́ТНИЙ
ско́тний
Ско́тний двір *див.* двір[1] (4)
СКРЕБТИ́
скребу́ть
◇ Кі́шки (коти́) шкребу́ть (скребу́ть, шкребу́ться) в (по) душі́ (на (в) се́рці) *див.* кі́шка
СКРИ́ВДИТИ
скри́вдила
◇ До́ля (приро́да) обділи́ла (скри́вдила) *див.* до́ля[1] (3)
СКРИВИ́ТИ
скриви́ти
◇ Криви́ти / покриви́ти (скриви́ти) душе́ю *див.* криви́ти
СКРИ́НЯ
скри́ню
◇ Готува́ти (дба́ти) рушники́ (скри́ню) *див.* готува́ти (2)
СКРИ́ПКА
скри́пка
△ Дру́га скри́пка *див.* скри́пка
СКРІПИ́ТИ
скріпи́ти
◇ Скріпля́ти / скріпи́ти дух (си́ли) *див.* скрі́плювати
СКРІПЛЯ́ТИ
скріпля́ти
◇ Скріпля́ти / скріпи́ти дух (си́ли) *див.* скрі́плювати
СКРО́НЯ
скро́нях
◇ Кров кипи́ть (закипа́є, виру́є *і т. ін.*) / закипі́ла (завирува́ла) [у жи́лах (у скро́нях)] *див.* кров

СКРУТИ́ТИ
скрути́ти
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
СКРУ́ЧУВАТИ
скру́чувати
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
СКУ́БТИ
ску́бти
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі́ (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
СКУШТУВА́ТИ
скуштува́ти
◇ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.*) о́близня *див.* executa діства́ти (11)
◇ Скуштува́ти стусані́в (духопе́ликів) *див.* скуштува́ти
СЛАБКИ́Й
слабка́
△ Слабка́ до́ля *див.* до́ля[2] (2)
СЛА́ТИСЯ[2]
сла́лася
◇ Щоб доро́га сла́лася ска́тертю *див.* доро́га (22)
СЛИЗЬКИ́Й
слизьки́й
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
слизькі́й
◇ На слизькі́й доро́зі *див.* доро́га (12)
слизьку́
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
СЛІВЦЕ́
слівце́
◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти
СЛІД[1]
слід
◇ Лиша́ти (залиша́ти) / лиши́ти (зали́шити) глибо́кий (невиго́йний, помі́тний *і т. ін.*) слід у душі́ *див.* лиша́ти
сліда́х
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) сліда́х <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) сліду> *див.* слід[1]
слі́ду
◇ Не терпі́ти [на́віть] слі́ду (ду́ху) *див.* терпі́ти
◇ По гаря́чих (сві́жих, живи́х) сліда́х <*рідше* По гаря́чому (сві́жому, живо́му) сліду> *див.* слід[1]

СЛІПИ́Й
сліпи́й
Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ *див.* дощ (1)
◇ Трима́тися (держа́тися) як сліпи́й плота́ (ці́пка) *див.* трима́тися
сліпо́му
◇ Як сліпо́му дзе́ркало *див.* дзе́ркало (2)
СЛОВЕ́СНИЙ
слове́сна
Слове́сна еквілібри́стика *див.* еквілібри́стика (1)
СЛОВЕ́ЧКО
слове́чко
◇ Замо́вити (заки́нути) [до́бре (прихи́льне)] сло́во (слівце́, слове́чко) *див.* замовля́ти
слове́чком
◇ Не обмо́витися і (ні, жо́дним *і т. ін.*) сло́вом (*рідше* слове́чком) *див.* обмовля́тися
СЛОВНИ́К
словни́к
Диференці́йний словни́к *див.* словни́к
СЛО́ВО
слів
◇ Доклада́ти / докла́сти свої́х слів *див.* доклада́ти (4)
◇ З двох слів *див.* сло́во
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
[Перехо́дити / перейти́] від слів до ді́ла (від сло́ва до ді́ла) *див.* перехо́дити
сло́ва
Дар мо́ви (сло́ва) *див.* дар (3)
◇ Зво́дити / звести́ доку́пи слова́ *див.* зво́дити
◇ Не ва́ртий (не варт) до́брого (пу́тнього) сло́ва *див.* ва́ртий (3)
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
◇ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти
◇ Не доби́тися сло́ва *див.* добива́тися (1)
[Перехо́дити / перейти́] від слів до ді́ла (від сло́ва до ді́ла) *див.* перехо́дити
◇ Сло́во не розхо́диться з ді́лом <Слова́ розхо́дяться з ді́лом> *див.* сло́во
◇ Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́ *див.* тра́тити
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти
слова́ми
◇ Обмі́нюватися / обміня́тися ду́мками (сло́вом, слова́ми *і т. ін.*) *див.* обмі́нюватися
◇ Обмовля́тися / обмо́витися двома́-трьома́ слова́ми <Обмо́витися хоч сло́вом> *див.* обмовля́тися

слóві
Вибачáй (дарýй, пробачáй) / ви́бач (подарýй, пробáч) на [цьóму (цім)] слóві <Вибачáйте (дарýйте, пробачáйте) / ви́бачте (подарýйте, пробáчте) на [цьóму (цім)] слóві> *див.* вибачáти (1)
слóво
◇ Давáти / дáти слóво *див.* давáти (96)
◇ Давáти / дáти слóво чéсті *див.* давáти (97)
◇ Доконáти своє́ слóво *див.* докóнувати (2)
Друкóване слóво *див.* слóво
◇ Живé слóво *див.* слóво
◇ Замóвити (заки́нути) [дóбре (прихи́льне)] слóво (слівцé, словéчко) *див.* замовля́ти
Приставáти / пристáти до ду́мки (на ду́мку, *рідше* на слóво *і т. ін.*) *див.* приставáти
◇ Слóво не розхóдиться з ділом <Словá розхóдяться з ділом> *див.* слóво
◇ Тримáти (держáти) / стри́мати (здéржати) слóво <Дотри́мувати (додéржувати) / дотри́мати (додéржати) [своґó] слóва> <Дотри́муватися (держáтися, додéржуватися) / дотри́матися (додéржатися) [своґó] слóва> *див.* тримáти
слóвом
Згáдувати / згадáти (*рідше* спогадáти) дóбрим слóвом *див.* згáдувати
◇ Не обмóвитися і (ні, жóдним *і т. ін.*) слóвом (*рідше* словéчком) *див.* обмовля́тися
◇ Обмíнюватися / обміня́тися думкáми (слóвом, словáми *і т. ін.*) *див.* обмíнюватися
◇ Обмовля́тися / обмóвитися двомá-трьомá словáми <Обмóвитися хоч слóвом> *див.* обмовля́тися
◇ Поминáти / пом'яну́ти дóбрим (незли́м, ти́хим *і т. ін.*) слóвом *див.* поминáти[1]
Слóвом і ділом *див.* слóво
СЛУ́ЖБА
слу́жба
△ Держáвна слу́жба *див.* слу́жба
Держáвна слу́жба зайня́тості *див.* слу́жба
△ Ді́йсна військóва слу́жба *див.* слу́жба
Слу́жба довíри *див.* слу́жба
СЛУЖБÓВЕЦЬ
службóвець
Держáвний службóвець *див.* службóвець
СЛУЖИ́ТИ
слу́жать
◇ Пóки (дóки) нóсять (слу́жать) нóги *див.* ногá
служи́ти
Служи́ти у (в) дворі́ *див.* служи́ти
слу́жить
◇ Дóля (фортýна) слу́жить / послу́жить *див.* дóля[1] (5)
СЛУХ
слух
◇ Рíзати (*рідше* рвáти, дéрти) / *однокр.* різону́ти (різну́ти) вýхо (вýха, слух) *див.* рíзати
слу́ху
◇ Дохóдити / дійти́ до вух (до вýха, до слу́ху) *див.* дохóдити (7)
◇ Ні (áні) слу́ху ні (áні) ду́ху (*рідко* ні вíсті) *див.* слух
СЛУ́ХАТИ
слу́хати
◇ Джмелíв (чмелíв) слу́хати *див.* слу́хати
СЛЬОЗÁ
слíз
◇ Довóдити / довести́ до слíз *див.* довóдити (14)
слíзьми́
Души́тися (дави́тися) слíзьми́ (сльозáми, плáчéм, від плáчу *і т. ін.*) *див.* души́тися (1)
Плáкати (ридáти) / заплáкати (заридáти) гірки́ми (дрібни́ми, кривáвими *і т. ін.*) [сльозáми (слíзьми́)] *див.* плáкати
сльозáм
◇ Давáти / дáти вóлю сльозáм *див.* давáти (59)
сльозáми
Души́тися (дави́тися) слíзьми́ (сльозáми, плáчéм, від плáчу *і т. ін.*) *див.* души́тися (1)
Плáкати (ридáти) / заплáкати (заридáти) гірки́ми (дрібни́ми, кривáвими *і т. ін.*) [сльозáми (слíзьми́)] *див.* плáкати
сльóзи
◇ Кóтяться / покоти́лися дрібні́ (рясні́, пеку́чі *і т. ін.*) сльóзи [грáдом] *див.* сльозá
◇ Ли́ти (виливáти, проливáти) / ви́лити (проли́ти) [дрібні́] сльóзи *див.* ли́ти
◇ Рони́ти (роня́ти) [дрібні́] сльóзи (сльозу́) *див.* рони́ти
◇ Сльóзи ду́шать (дáвлять) / удави́ли *див.* сльозá
сльозу́
◇ Рони́ти (роня́ти) [дрібні́] сльóзи (сльозу́) *див.* рони́ти
СМАК
смак
◇ Мáти / ви́робити дóбрий смак *див.* мáти[2]
смаку́
Добирáти (добирáтися, дохóдити) / добрáти (дíбрати, добрáтися, дійти́) смаку́ *див.* добирáти (1)
СМÁЛЕНИЙ
смáленого
◇ Плести́ (прáвити) сухóго (смáленого) ду́ба *див.* плести́
СМЕРДІ́ТИ
смердíв
◇ Щоб і дух не пах (не смердíв) *див.* дух (21)
СМЕРК
смéрку
◇ З (від) рáнку (з рáння) до [сáмого] вéчора (до смéрку, до смеркáння, дотемнá, до нóчі) *див.* рáнок
СМЕРКÁННЯ
смеркáння
◇ З (від) рáнку (з рáння) до [сáмого] вéчора (до смéрку, до смеркáння, дотемнá, до нóчі) *див.* рáнок
СМЕРТЬ
смéрті
◇ Диви́тися (зазирáти, заглядáти *і т. ін.*) / подиви́тися (гля́нути, зазирну́ти, загля́нути *і т. ін.*) смéрті в óчі (у вíчі) *див.* диви́тися (12)
◇ Не забу́ти довíку (повíк, до моги́ли, до смéрті *і т. ін.*) *див.* забувáти
Питáння життя́ й смéрті *див.* питáння
смерть
◇ Бог (Господь) смерть дає́ (посилáє) *див.* бог (8)
◇ Не на життя́, а на смерть <На життя́ і [на] смерть> *див.* життя́ (8)
◇ Смерть заглядáє (ди́виться, зазирáє *і т. ін.*) / загля́нула (подиви́лась, зазирну́ла *і т. ін.*) в óчі *див.* смерть
◇ [Тíльки] по смерть [дóбре] посилáти *див.* посилáти
СМІЛИ́ВІСТЬ
сміли́вості
Додавáти (надавáти) / додáти (надáти) сміли́вості *див.* додавáти (1)
СМÍТИ
смíти
◇ Не навáжуватися (не смíти) / не навáжитися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)
◇ Не смíти (не могти́) диви́тися в óчі *див.* смíти
СМІТТЯ́
смíтті
◇ На дорóзі (на ву́лиці, на смíтті *і т. ін.*) не валя́тися *див.* валя́тися (2)
СМІХ
смíхом
Души́тися (дави́тися) смíхом (від смíху, рéготом, від рéготу *і т. ін.*) *див.* души́тися (2)
смíху
Души́тися (дави́тися) смíхом (від смíху, рéготом, від рéготу *і т. ін.*) *див.* души́тися (2)
СМІЯ́ТИСЯ
сміятися
◇ Смія́тися в душí *див.* смія́тися
◇ Смія́тися в [живí] óчі (вíчі) *див.* смія́тися
СМОКТÁТИ
смóкче
◇ Аж за ду́шу (під груді́ми) смóкче *див.* смоктáти
СМОЛÁ
смолá
△ Епокси́дна смолá *див.* смолá
СМУ́ТОК
сму́тком
◇ Душá огортáється (проймáється) / огорну́лася (пройнялáся) жáлем (ту́гою, сму́тком *і т. ін.*) *див.* душá (31)
◇ Обгортáти (огортáти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (сéрце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.*) *див.* обгортáти
сму́ток
На [превели́кий] жаль (*рідко* сму́ток) *див.* жаль[1] (1)
СНАГÁ
снаги́
Докладáти / доклáсти [уся́ких (вели́ких, усíх *і т. ін.*)] старáнь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* докладáти (1)

СНІГ
сніг
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* сніг (дощ) на го́лову [з я́сного не́ба] *див.* сніг
сні́гу
◇ Сні́гу зимо́ю (посе́ре́д зими́, взи́мку) не діста́неш *див.* дістава́ти (15)
СНІ́ДАННЯ
сні́дання
◇ До́брий сніда́нок <До́бре сні́дання > *див.* сніда́нок
Дру́гий сніда́нок <Дру́ге сні́дання> *див.* сніда́нок
СНІДА́НОК
сніда́нок
◇ До́брий сніда́нок <До́бре сні́дання > *див.* сніда́нок
Дру́гий сніда́нок <Дру́ге сні́дання> *див.* сніда́нок
СНІП
сніп
Заробля́ти (жа́ти, коси́ти *і т. ін.)* за [п’я́тий (дев’я́тий *і т. ін.)*] сніп *див.* заробля́ти
СНУВА́ТИСЯ
снува́тися
◇ Снува́тися в голові́ (в думка́х) *див.* снува́тися
сную́ться
◇ Думки́ (гадки́, ду́ми *і т. ін.)* сную́ться в голові́ *див.* ду́мка (16)
СОБА́КА
соба́к
◇ Дражни́ти (дратува́ти) соба́к *див.* дражни́ти (1)
соба́ка
◇ Би́тий жук (жак, соба́ка) *див.* жук (3)
△ Єнотоподі́бний соба́ка *див.* соба́ка
◇ Нія́кий (жо́ден, *рі́дше* ні оди́н *і т. ін.)* соба́ка *див.* соба́ка
◇ [Ось] де (в чо́му, тут *і т. ін.)* соба́ка зари́тий *(рі́дше* зари́та) *див.* соба́ка
соба́ці
◇ Як соба́ці п’я́та ного́ *(рі́дше* дру́гий хвіст) *див.* ного́
СОБА́ЧИЙ
соба́ча
◇ Бі́сова (прокля́та, соба́ча *і т. ін.)* душа́ *див.* душа́ (8)
△ Соба́ча (польова́, ди́ка) ро́жа *див.* ро́жа
соба́че
△ Соба́че (ди́ке) ми́ло *див.* ми́ло[1]
СОБІ́
собі́
◇ Дава́ти / да́ти собі́ звіт *див.* дава́ти (98)
◇ Дава́ти / да́ти собі́ спо́кій *(заст.* по́кій) *див.* дава́ти (100)
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
СОБО́РНИЙ
собо́рна
△ Собо́рна держа́ва *див.* держа́ва (4)
СО́ВІСТЬ
со́вісті
Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.)* со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у те́бе (вас *і т. ін.)*> *див.* со́вість
◇ Му́ки (до́ко́ри, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка
со́вість
Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.)* со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у те́бе (вас *і т. ін.)*> *див.* со́вість
СОЛДА́ТСЬКИЙ
солда́тські
Солда́тські ді́ти *див.* ді́ти[1] (2)
СОЛОДИ́ТИ
солоди́ти
◇ Солоди́ти [свою́] ду́шу *див.* солоди́ти
СОЛОМИ́НКА
соломи́нці
◇ Трима́тися (держа́тися) на соломи́нці (на павути́нці) *див.* трима́тися
СОМ[1]
сом
△ Електри́чний сом *див.* сом[1]
СОН[1]
сном
◇ [Ні (і)] сном ні (і) ду́хом *див.* сон[1]
◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти
сон
◇ Відганя́ти (проганя́ти, розганя́ти *і т. ін.)* / відігна́ти (прогна́ти, розігна́ти *і т. ін.)* сон (дрімо́ту) *див.* відганя́ти (1)
◇ Відійти́ (піти́) / відхо́дити у ві́чність (у дові́чний сон) *див.* відхо́дити (8)
СО́НЦЕ
со́нці
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.)* [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
со́нця
◇ По́ки (до́ки) [й] сві́ту *(заст.* сві́та) [й (та)] со́нця *див.* світ[1]
СОРО́КА
соро́к
Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)
СО́РОМ
со́рому
◇ Не зна́ти, куди́ діва́ти / ді́ти (поді́ти) о́чі [від со́рому] *див.* зна́ти
СОРТ
сорт
◇ Дру́гий сорт *див.* сорт
СОТА́ТИ
сота́ти
◇ Сота́ти кишки́ (жи́ли) *див.* сота́ти
СО́ХНУТИ
со́хне
◇ Душа́ со́хне *див.* душа́ (47)
СОЦІА́ЛЬНИЙ
соціа́льна
△ Соціа́льна держа́ва *див.* держа́ва (5)
СПАДА́ТИ
спада́є
◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)
спада́ти
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м’ять, *рі́дко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
спада́ють
◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)
СПА́ДОК[1]
спа́дки
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рі́дко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
спа́док
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спа́дщину (в спа́док, *рі́дко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рі́дко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
СПА́ДЩИНА
спа́дщину
Дістава́ти (бра́ти, оде́ржувати, обійма́ти *і т. ін.)* / діста́ти (взя́ти, оде́ржати, обійня́ти *і т. ін.)* в спа́дщину (в спа́док, *рі́дко* в посіда́ння) *див.* дістава́ти (1)
Дістава́тися (передава́тися, залиша́тися *і т. ін.)* / діста́тися (переда́тися, залиши́тися *і т. ін.)* у спа́дщину (у спа́док, *рі́дко* у спа́дки) *див.* дістава́тися (1)
СПАЛИ́ТИ
спали́в
◇ Бода́й (хай, (нeха́й) би) грець спали́в у ді́жі *див.* грець[2] (1)
СПАСА́ТИ[2]
спаса́ти
Спаса́ти / спасти́ [свою́] ду́шу *див.* спаса́ти[2]
СПАСЕ́ННИЙ
спасе́нна
Спасе́нна ду́мка *див.* ду́мка (4)
Спасе́нна душа́ *див.* душа́ (2)
СПА́СТИ[1]
спав
◇ Дур [уве́сь] спав *див.* дур (3)
◇ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] ка́мінь з душі́ (з груде́й) спав (звали́вся, скоти́вся *і т. ін.)* *див.* ка́мінь
спа́ла
◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)
спа́ли
◇ Ду́мка спа́ла / спада́є [на ро́зум] <Думки́ спа́ли / спада́ють [на ро́зум]> *див.* ду́мка (13)
◇ Куди́ о́чі [ба́чать (ди́вляться, спа́ли *і т. ін.)*] *див.* о́ко[1]

спа́сти
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
СПАСТИ́
спасти́
Спаса́ти / спасти́ [свою́] ду́шу *див.* спаса́ти[2]
СПА́ТИ
спа́ти
◇ Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́ко́ю, поко́ю *і т. ін.)* *див.* лавр
◇ Не дава́ти [спокі́йно] спа́ти *див.* дава́ти (187)
◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти
спить
◇ О́ко не дріма́є (не спить) *див.* о́ко[1]
СПЕ́РТИ
спе́рло
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.)* / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.)* [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.)* *див.* забива́ти
СПИ́НА
спи́ни
◇ Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́) *див.* живі́т (1)
◇ Притя́гує / притягло́ живі́т (живота́) до спи́ни <Підвело́ живі́т (живота́)> *див.* притяга́ти
спи́ні
◇ Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробі́гли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки́ (2)
◇ Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною *і т. ін.)* *див.* дрож (2)
спи́ною
◇ Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною *і т. ін.)* *див.* дрож (2)
спи́ну
◇ Встроми́ти (да́ти, всади́ти *і т. ін.)* ніж (ножа́) в спи́ну *(рідше* в се́рце) *див.* встромля́ти (2)
СПИНИ́ТИСЯ
спини́тися
◇ Не спиня́тися / не спини́тися ні пе́ред яки́ми же́ртвами *див.* спиня́тися
СПИНЯ́ТИСЯ
спиня́тися
◇ Не спиня́тися / не спини́тися ні пе́ред яки́ми же́ртвами *див.* спиня́тися
СПИРА́ТИ
спира́є
◇ [Аж] забива́є (спира́є, захо́плює, запира́є *і т. ін.)* / заби́ло (спе́рло, захопи́ло, запе́рло *і т. ін.)* [у гру́дях] ди́хання (по́дих, ві́ддих *і т. ін.)* *див.* забива́ти
СПИРТ
спирт
△ Ви́нний (ети́ловий) спирт *див.* спирт
спи́рту
△ Денатура́ція спи́рту *див.* денатура́ція (1)
СПИ́ЦЯ
спи́ця
◇ Деся́та спи́ця в ко́лесі *див.* спи́ця
СПІВА́ТИ
співа́є
◇ Душа́ (се́рце) співа́є (ті́шиться) *див.* душа́ (46)
співа́ти
◇ Співа́ти дифіра́мби *див.* співа́ти
співа́ють
◇ Дру́гі пі́вні співа́ють / проспіва́ли *див.* пі́вень
СПІДЛО́БА
спідло́ба
◇ Диви́тися (зи́ркати, позира́ти *і т. ін.)* спідло́ба *див.* диви́тися (14)
СПІДНИ́ЦЯ
спідни́ць
◇ Ли́пнути до жіно́чих спідни́ць *див.* ли́пнути[1]
спідни́цю
◇ Трима́тися (держа́тися) за спідни́цю *(заст.* запа́ски) *див.* трима́тися
СПІЙМА́ТИ
спійма́ти
◇ Діста́ти (з'ї́сти, спійма́ти, скуштува́ти *і т. ін.)* облизня *див.* дістава́ти (11)
СПЛАТИ́ТИ
сплати́ти
◇ Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну) *див.* спла́чувати
СПЛА́ЧУВАТИ
спла́чувати
◇ Спла́чувати / сплати́ти дань (дани́ну) *див.* спла́чувати
СПЛЕ́СКУВАТИ
спле́скувати
Спле́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями, *і т. ін.)* *див.* спле́скувати
СПЛЕСНУ́ТИ
сплесну́ти
Спле́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями, *і т. ін.)* *див.* спле́скувати
СПЛИВА́ТИ
сплива́ти
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
СПЛИВТИ́
спливти́
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
СПЛИСТИ́
сплисти́
◇ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти
СПЛІ́СКУВАТИ
сплі́скувати
Спле́скувати (сплі́скувати) / сплесну́ти рука́ми (в доло́ні, доло́нями, *і т. ін.)* *див.* спле́скувати
СПО́ГАД
спо́гад
На [до́брий] спо́гад (спо́мин, *заст.* вспо́мин) *див.* спо́гад
спо́гадами
Перено́ситися (поверта́тися) / перенести́ся (поверну́тися) ду́мкою (думка́ми, у думка́х, спо́гадами *і т. ін.)* *див.* перено́ситися
спо́гади
Думки́ (ду́ми, спо́гади *і т. ін.)* поверта́ються / поверну́лися *див.* ду́мка (2)
СПОГАДА́ТИ
спогада́ти
Зга́дувати / згада́ти *(рідше* спогада́ти) до́брим сло́вом *див.* зга́дувати
СПОДІВА́ТИСЯ
сподіва́тися
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
СПО́ДОМ
спо́дом
◇ Догори́ *(рідко* вверх) дном (нога́ми, *рідко* спо́дом) *див.* догори́ (1)
СПО́КІЙ
спо́кій
◇ Дава́ти / да́ти собі́ спо́кій *(заст.* по́кій) *див.* дава́ти (100)
◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)
Дава́ти спо́кій *див.* дава́ти (19)
Дай (да́йте) спо́кій *див.* дава́ти (22)
спо́ко́ю
◇ Ла́ври не даю́ть спа́ти (спо́ко́ю, поко́ю *і т. ін.)* *див.* лавр
◇ Не дава́ти / не да́ти спо́ко́ю (поко́ю, супоко́ю *і т. ін.)* *див.* дава́ти (182)
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́ спо́ко́ю (супоко́ю) *див.* зна́ти
СПОКІ́ЙНО
спокі́йно
◇ Не дава́ти [спокі́йно] спа́ти *див.* дава́ти (187)
Спокі́йно на се́рці (на душі́) *див.* спокі́йно
СПОКУ́СА
споку́с
◇ Да́лі від споку́си (споку́с) *див.* да́лі (2)
споку́си
◇ Да́лі від споку́си (споку́с) *див.* да́лі (2)
СПОКУ́ТАТИ
споку́тати
Споку́тувати / споку́тати життя́м *див.* споку́тувати
СПОКУ́ТУВАТИ
споку́тувати
Споку́тувати / споку́тати життя́м *див.* споку́тувати
СПОКУША́ТИ
спокуша́ти
◇ Спокуша́ти до́лю *див.* спокуша́ти
СПО́МИН
спо́мин
На [до́брий] спо́гад (спо́мин, *заст.* вспо́мин) *див.* спо́гад

◇ На по́мин (на спо́мин) душі́ *див.* по́мин

СПОРУ́ДА

спору́д

△ Дина́міка спору́д *див.* дина́міка (2)

СПО́СІБ

спо́сіб

Бродя́чий (бродя́жницький) спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб

△ Ді́йсний спо́сіб *див.* спо́сіб

Спо́сіб життя́ *див.* спо́сіб

спо́собу

Добира́ти / добра́ти (ді́бра́ти) спо́собу *див.* добира́ти (2)

△ Підря́дне ре́чення спо́собу ді́ї *див.* ре́чення

СПОЧИВА́ТИ

спочива́ти

◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти (*рідко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)

◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

СПОЧИ́НОК

спочи́нку

Не дава́ти спочи́нку *див.* дава́ти (37)

СПОЧИ́ТИ

спочи́ти

◇ Відпочива́ти (спочива́ти) / відпочи́ти (*рідко* спочи́ти) се́рцем (душе́ю) *див.* відпочива́ти (2)

◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

СПРА́ВА[1]

спра́ва

◇ Деся́та спра́ва *див.* спра́ва[1]

◇ Ді́ло (спра́ва) ви́горить *див.* ді́ло (13)

◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.*) <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.*)> *див.* ді́ло (14)

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва[1]

◇ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.*) спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.*) ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◇ Пропа́ща (ма́рна) спра́ва <Пропа́ще (ма́рне) ді́ло> *див.* спра́ва[1]

Спра́ва [величе́зної (вели́кої)] держа́вної (світово́ї) ваги́ *див.* спра́ва[1]

◇ Спра́ва життя́ *див.* спра́ва[1]

◇ Чо́рне ді́ло <Чо́рна спра́ва> *див.* ді́ло (33)

спра́ви

До́бра спра́ва <До́бре ді́ло> <До́брі спра́ви (ділá)> *див.* спра́ва[1]

З [глибо́ким, доскона́лим *і т. ін.*] розумі́нням [спра́ви (ді́ла)] *див.* розумі́ння

◇ Ма́йстер своє́ї спра́ви (свого́ ді́ла) *див.* ма́йстер

спра́ву

◇ Ма́ти спра́ву (ді́ло) *див.* ма́ти[2]

◇ Обкрути́ти (обла́годити) ді́льце́ (*рідше* ді́ло, спра́ву) *див.* обкру́чувати

СПРА́ВЖНІЙ

спра́вжнє

◇ Пока́зувати (відкрива́ти) / показа́ти (відкри́ти) спра́вжнє (ді́йсне) обли́ччя *див.* пока́зувати

СПРА́ВКА

спра́вку

◇ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити

спра́вки

◇ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити

СПРАВЛЯ́ТИ

справля́ти

◇ Справля́ти дрижаки́ (дрижака́) *див.* справля́ти

◇ Справля́ти свої́ ділá *див.* справля́ти

СПРОВА́ДЖУВАТИ

спрова́джувати

◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати

СПРОВА́ДИТИ

спрова́дити

◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати

СПРЯМО́ВУВАТИ

спрямо́вувати

◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]

СПРЯМУВА́ТИ

спрямува́ти

◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]

СПУД

спу́дом

◇ Трима́ти (держа́ти) під спу́дом *див.* трима́ти

СПУСК

спу́ску

◇ Не дава́ти / не да́ти спу́ску *див.* дава́ти (183)

СПУСКА́ТИ

спуска́ти

◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)

◇ Дра́ти (спуска́ти) ремі́нь (ремі́ня́ччя, ремі́ння) *див.* де́рти (15)

◇ Не спуска́ти з ду́мки *див.* спуска́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, management *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

СПУСКА́ТИСЯ

спуска́тися

◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися

СПУСТИ́ТИ

спусти́ти

◇ Відда́ти (спусти́ти) / віддава́ти (спуска́ти) [свій] дух *див.* віддава́ти (40)

◇ Дух спусти́ти <*заст.* Пусти́тися ду́ху> *див.* спуска́ти

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, врі́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

СПУСТИ́ТИСЯ

спусти́тися

◇ Спуска́тися (пуска́тися, йти *і т. ін.*) / спусти́тися (пусти́тися, піти́ *і т. ін.*) на дно *див.* спуска́тися

СПУ́ЩЕНИЙ

спу́щений

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) спу́щений на дно *див.* спу́щений

СРІ́БЛО́

срі́бло

△ Живе́ срі́бло *див.* срі́бло́

ССА́ТИ

сса́ти

◇ Сса́ти ду́шу ([за] се́рце) *див.* сса́ти

СТАВА́ТИ

links

◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)

◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.*) / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.*) [на] ди́бки (*рідко* [на] дибі́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти

◇ Става́ти на двох ла́пках *див.* става́ти

Става́ти / ста́ти ду́ба (ду́бом) *див.* става́ти

◇ Става́ти / ста́ти дубала́ *див.* става́ти

◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти

◇ Ста́ти / стоя́ти (става́ти) на доро́зі (поперек доро́ги) *див.* става́ти

стає́

◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.*) / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.*) [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.*)] *див.* воло́сся (1)

◇ Не вистача́є (не стає́) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху *див.* вистача́ти (2)

СТА́ВИТИ

ста́вити

Дава́ти (ста́вити) / да́ти (поста́вити) обі́д *див.* дава́ти (20)

◇ Опусти́ти (спусти́ти, поту́пити, поста́вити, встроми́ти, врі́ти *і т. ін.*) / опуска́ти (спуска́ти, ста́вити, встромля́ти, врива́ти *і т. ін.*) о́чі (по́гляд, зір *і т. ін.*) [в зе́млю (додо́лу)] *див.* опуска́ти

◇ Поста́вити / ста́вити догори́ нога́ми *див.* поста́вити[1]

◇ Ста́вити в дурни́цю *див.* ста́вити

Ста́вити / поста́вити ді́агноз *див.* ста́вити

Ста́вити / поста́вити до́слід *див.* ста́вити

◇ Ста́вити / поста́вити на одну́ до́шку *див.* ста́вити

Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.)* / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.)* реко́рд *див.* устано́влювати
СТА́ВКА
ста́вка
△ Диско́нтна ста́вка *див.* ста́вка
СТА́ВМА
ста́вма
◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рідко* [на] диби́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти
СТА́ЛИЙ
ста́лий
△ Пості́йний (ста́лий) епі́тет *див.* епі́тет (1)
СТАЛЬ[1]
сталь
△ Дама́ська сталь *див.* сталь[1]
СТА́НУТИ[2]
ста́не
◇ Ді́ло не ста́не *див.* ді́ло (10)
СТА́НЦІЯ
ста́нція
△ Електри́чна ста́нція *див.* ста́нція
СТАРА́ННЯ
стара́нь
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
СТА́РЕЦЬ
ста́рець
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
СТАРИ́Й
стара́
Стара́ ді́ва (ді́вка) *див.* ді́ва (2)
стари́х
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
старі́
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
старі́й
◇ [Старі́й] жа́бі (горобце́ві, горобцю́) по колі́на *див.* колі́но
СТАРОВИНА́
старовини́
Трима́тися (держа́тися) старовини́ *див.* трима́тися
СТАТЕ́ВИЙ
стате́вий
△ Стате́вий диморфі́зм *див.* диморфі́зм (2)
СТА́ТИ
ста́ла
◇ В голові́ кебе́та догори́ дри́гом ста́ла *див.* кебе́та
◇ Душа́ ста́ла на мі́сце *див.* душа́ (48)
ста́ло
◇ Бода́й путь-доро́ги не ста́ло *див.* става́ти
◇ Душі́ не ста́ло *див.* става́ти
◇ Життя́ не ста́ло *див.* става́ти
◇ За чим ді́ло ста́ло? *див.* ді́ло (18)
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не ста́ло *і т. ін.)* життя́ *див.* нема́
ста́не
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (піді́йма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
◇ [Аж (і)] не́бу *(рідко* не́бові) [бу́де (ста́не)] жа́рко *див.* жа́рко (1)
◇ Не вистача́є (не стає́) / не ви́стачить (не ста́не) ду́ху *див.* вистача́ти (2)
ста́ти
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Не зна́ти, де ста́ти [де сі́сти] *див.* зна́ти
◇ Става́ти (зво́дитися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (звести́ся, підня́тися *і т. ін.)* [на] ди́бки *(рідко* [на] диби́) <Става́ти / ста́ти ста́вма> *див.* става́ти
Става́ти / ста́ти ду́ба (ду́бом) *див.* става́ти
◇ Става́ти / ста́ти дубала́ *див.* става́ти
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
◇ Ста́ти / стоя́ти (става́ти) на доро́зі (попере́к доро́ги) *див.* става́ти
Ста́ти у две́рях (на две́рях, на порі́г, на поро́зі) *див.* става́ти
СТАТИ́СТИКА
статисти́ка
△ Демографі́чна стати́стика *див.* стати́стика
СТА́ТСЬКИЙ
ста́тський
Ді́йсний ста́тський ра́дник *див.* ра́дник
СТАТЬ
стать
Жіно́ча стать *див.* стать
СТЕ́ЖЕЧКА
стежечки́
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)
сте́жечку
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, дорі́жку) *див.* топта́ти
СТЕЖИ́НА
стежи́ну
◇ Обра́ти / обира́ти [свою́] сте́жку (стежи́ну, доро́гу *і т. ін.)* *див.* обира́ти
СТЕ́ЖИТИ
сте́жити
Сте́жити (диви́тися) за собо́ю *див.* сте́жити
СТЕ́ЖКА
сте́жка
◇ Доро́га (сте́жка) те́рном (ожи́ною, кропиво́ю *і т. ін.)* поросла́ (заросла́) *див.* доро́га (7)
◇ Переко́пана доро́га (сте́жка) <Переко́паний шлях> *див.* доро́га (13)
◇ Пряма́ доро́га (сте́жка, магістра́ль) *див.* доро́га (16)
◇ Сте́литься / простели́лася (простла́лася) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* стели́тися
◇ Уторо́вана *(рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.)* доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний *(рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.)* шлях> *див.* доро́га (19)
стежки́
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
сте́жку
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Дава́ти / да́ти доро́гу *(рідше* сте́жку) *див.* дава́ти (66)
◇ Зверта́ти / зверну́ти розмо́ву (думки́) на і́ншу сте́жку (і́нші стежки́) *див.* зверта́ти
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Обра́ти / обира́ти [свою́] сте́жку (стежи́ну, доро́гу *і т. ін.)* *див.* обира́ти
◇ Перехо́дити (перетина́ти, перепиня́ти *і т. ін.)* / перейти́ (перетя́ти, перетну́ти, перепини́ти *і т. ін.)* доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.)* *див.* перехо́дити
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.)* до се́рця *див.* проклада́ти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, дорі́жку) *див.* топта́ти
сте́жці
◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти
СТЕЛИ́ТИСЯ
сте́литься
◇ Сте́литься / простели́лася (простла́лася) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* стели́тися
◇ Хай [тобі́, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
СТЕРЕОСКОПІ́ЧНИЙ
стереоскопі́чний
△ Стереоскопі́чний ефе́кт *див.* ефе́кт (5)

СТИЛЬ[1]
стиль
△ Дори́чний стиль (о́рдер) *див.* стиль[1]
Стиль доби́ *див.* стиль[1]
СТИРЧА́ТИ
стирчи́ть
◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.)* у голові́ *(рідко* у голі́воньці) *див.* ду́мка (7)
СТИСКА́ТИ
стиска́ти
Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню *і т. ін.)* <Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стиска́ти
СТИ́СКУВАТИ
сти́скувати
Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню *і т. ін.)* <Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стиска́ти
СТИ́СНУТИ
сти́снути
Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути ру́ку (па́льці, доло́ню *і т. ін.)* <Стиска́ти (сти́скувати) / сти́снути за ру́ку> *див.* стиска́ти
СТІЛ[1]
столі́
◇ Трима́ти (держа́ти) на голо́дному столі́ *див.* трима́ти
СТІЛЕ́ЦЬ
стіле́ць
Ві́денські ме́блі <Ві́денське крі́сло> <Ві́денський стіле́ць (дива́н)> *див.* ме́блі
◇ Да́ти стіле́ць (стільця́) *див.* дава́ти (158)
△ Електри́чний стіле́ць *див.* стіле́ць
стільці́в
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
стільця́
◇ Да́ти стіле́ць (стільця́) *див.* дава́ти (158)
стільця́ми
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
стільця́х
◇ Сиді́ти на двох стільця́х (між двома́ стільця́ми, між двох стільці́в) *див.* сиді́ти
СТІНА́
сті́нах
◇ [Аж] де́ртися на стіну́ (на сті́ни, *рідко* по сті́нах) *див.* де́ртися (1)
сті́ни
◇ [Аж] де́ртися на стіну́ (на сті́ни, *рідко* по сті́нах) *див.* де́ртися (1)
◇ Аж сті́ни (ві́кна, две́рі *і т. ін.)* дрижа́ть (трясу́ться) *див.* стіна́
стіну́
◇ [Аж] де́ртися на стіну́ (на сті́ни, *рідко* по сті́нах) *див.* де́ртися (1)
СТО
сто
◇ Да́ти сто очо́к напере́д *див.* дава́ти (159)

СТОВБУЛА́
стовбула́
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
СТОВП
стовпо́м
◇ Дим [стої́ть] коро́мислом (стовпо́м) *див.* дим (4)
СТОВПОВИ́Й
стовпова́
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
стовпови́й
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
СТОГНА́ТИ
сто́гне
◇ Душа́ [аж] сто́гне *див.* душа́ (18)
СТОЛІ́ТТЯ
століть
На зла́мі вікі́в (столі́ть, епо́х *і т. ін.)* *див.* злам
СТОРІ́НКА
сторінка́х
На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису *і т. ін.)* *див.* сторі́нка
сторі́нку
◇ Відкрива́ти / відкри́ти [нову́] сторі́нку (е́ру) *див.* відкрива́ти (8)
СТОРОНА́
сторона́
◇ Зворо́тний (і́нший, дру́гий *і т. ін.)* бік меда́лі <Зворо́тна (і́нша, дру́га *і т. ін.)* сторона́ меда́лі> *див.* бік (5)
◇ Моє́ (ва́ше, його́ *і т. ін.)* ді́ло сторона́ *(рідко* збо́ку) *див.* ді́ло (21)
сторони́
◇ Два бо́ки (дві сторони́) [одніє́ї] меда́лі *див.* бік (3)
сто́рону
◇ Трима́ти (держа́ти) ру́ку *(рідше* сто́рону) *див.* трима́ти
СТОРЧ
сторч
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.)* / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.)* [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.)*] *див.* воло́сся (1)
СТОРЧАКА́
сторчака́
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
СТОЯ́ТИ
стій
◇ Як стій та диви́сь (бач) *див.* стоя́ти
стої́ть
◇ Дим [стої́ть] коро́мислом (стовпо́м) *див.* дим (4)
◇ До́ки світ стої́ть *див.* світ[2]
стоя́ти
◇ Ле́две (ледь) трима́тися (держа́тися, стоя́ти) на нога́х *див.* трима́тися
◇ Ста́ти / стоя́ти (става́ти) на доро́зі (попере́к доро́ги) *див.* става́ти
◇ Стоя́ти на двох кла́дках *див.* стоя́ти
◇ Стоя́ти на поря́дку де́нному *див.* стоя́ти
◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шляху́) *див.* стоя́ти
◇ Стоя́ти пе́ред очи́ма (в оча́х, пе́ред душе́ю) *див.* стоя́ти
Стоя́ти / ста́ти за пра́вду <Стоя́ти за правди́ве ді́ло> *див.* стоя́ти
◇ Стоя́ти (трима́тися, держа́тися) о́сторонь *див.* стоя́ти
◇ Трима́тися (держа́тися, стоя́ти) [мі́цно (тве́рдо)] на нога́х *див.* трима́тися
СТРА́ТИТИ
стра́тити
◇ Стра́тити життя́ *див.* стра́чувати
СТРАХ[1]
страх
◇ Ма́ти страх [на душі́] *див.* ма́ти[2]
Пані́чний жах (страх) *див.* жах (1)
◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]
стра́ху́
◇ Ли́цар без стра́ху́ і до́кору *(рідше* дога́ни) <Ли́цар без дога́ни й стра́ху́> *див.* ли́цар
◇ Трима́ти (держа́ти) в стра́ху́ *див.* трима́ти
СТРАШКІ́В
страшкі́в
◇ Не страшкі́в син <Не страшко́ві ді́ти> *див.* син
страшко́ві
◇ Не страшкі́в син <Не страшко́ві ді́ти> *див.* син
СТРЕ́ЛЬНУ́ТИ
стре́льнула
◇ Ду́мка стре́льнула *(рідко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)
СТРИБА́ТИ
стриба́ють
◇ Думки́ стриба́ють (кружля́ють) / застриба́ли (закружля́ли) у голові́ *див.* ду́мка (20)
СТРИВО́ЖЕНИЙ
стриво́жена
Стриво́жене се́рце <Стриво́жена душа́> *див.* се́рце
стриво́жене
Стриво́жене се́рце <Стриво́жена душа́> *див.* се́рце
СТРИВО́ЖИТИ
стриво́жити
Триво́жити / стриво́жити ду́шу (се́рце) *див.* триво́жити
СТРИМ
стрим
Да́ти / пода́ти стрим *див.* дава́ти (29)
СТРИ́МАТИ
стри́мати
◇ Трима́ти (держа́ти) / стри́мати (зде́ржати) сло́во <Дотри́мувати (доде́ржувати) / дотри́мати (доде́ржати) [свого́] сло́ва> <Дотри́муватися (держа́тися, доде́ржуватися) / дотри́матися (доде́ржатися) [свого́] сло́ва> *див.* трима́ти

СТРИМІ́ТИ
стрими́ть
◇ Ду́мка [гвіздко́м] стрими́ть (стирчи́ть, сиди́ть *і т. ін.*) у голові́ (*рідко* у голівоньці) *див.* ду́мка (7)
стримі́ти
◇ Кілко́м стримі́ти у душі́ *див.* стримі́ти
СТРІ́ЛИТИ
стрі́лила
◇ Ду́мка стре́льнула (*рідко* стрі́лила) в голові́ (в го́лову, до голови́) *див.* ду́мка (14)
СТРОГА́Ч
строгача́
◇ Дава́ти / да́ти (*зневажл.* влі́пити, втелю́щити) догану (*розм.* строгача́) *див.* дава́ти (65)
СТРО́ЇТИ[1]
стро́їти
◇ Валя́ти (клеї́ти, стро́їти *і т. ін.*) ду́рня (*рідко* дурака́) *див.* валя́ти (1)
СТРОФА́
строфа́
△ Дворядко́ва строфа́ *див.* строфа
СТРУ́НКА
стру́нку
◇ Зачі́пати (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачі́пати
СТРУСИ́ТИ
струси́ти
◇ Струси́ти да́вній прах *див.* стру́шувати
СТУ́КАТИ
сту́кати
◇ Сту́кати / посту́кати у две́рі *див.* сту́кати
СТУ́ПА
сту́пою
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.*) [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
СТУПА́ТИ
ступа́ти
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
СТУПИ́ТИ[1]
ступи́ти
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Не дава́ти / не да́ти кро́ку ступи́ти <Ступи́ти не да́ти> *див.* дава́ти (175)
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
СТУ́ПІНЬ
сту́пеня
Шко́ла дру́гого сту́пеня *див.* шко́ла
СТУСА́Н
стусана́
◇ Діста́ти / дістава́ти стусана́ (штурхана́, тумака́ *і т. ін.*) *див.* дістава́ти (8)
стусані́в
◇ Дава́ти / да́ти штовхані́в (штурхані́в, стусані́в, бухані́в *і т. ін.*) *див.* дава́ти (109)

◇ Скуштува́ти стусані́в (духопе́ликів) *див.* скуштува́ти
СУБІ́ТКА
субі́тки
◇ Дава́ти / да́ти субі́тки *див.* дава́ти (101)
СУБСИ́ДІЯ
субси́дія
△ Е́кспортна субси́дія *див.* субси́дія
СУВЕРЕ́ННИЙ
сувере́нний
△ Держа́вний (сувере́нний) дефо́лт *див.* дефо́лт (1)
СУВО́РИЙ
суво́ра
Суво́ра дога́на [з попере́дженням] *див.* дога́на (1)
СУД
суд
◇ По́ки суд та ді́ло *див.* суд
СУ́ДЖЕННЯ
су́дження
△ Диз'юнкти́вне су́дження *див.* су́дження
СУДИ́НА
суди́ни
△ Еферéнтні суди́ни *див.* суди́на
СУ́ДНИЙ
су́дна
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
су́дний
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
су́дного
◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)
су́дної
◇ До гробово́ї (*рідше* су́дної) до́шки *див.* до́шка (6)
◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)
СУ́ДНІЙ
су́дна
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
су́дний
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
су́дного
◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)
су́дної
◇ До гробово́ї (*рідше* су́дної) до́шки *див.* до́шка (6)
◇ До су́дної годи́ни <До су́дного дня> *див.* годи́на[1] (11)
СУДНО́[1]
су́дна
△ Діаметра́льна площина́ су́дна *див.* площина́
су́дно
△ Діаметра́льна площина́ су́дна *див.* площина́
СУДОВИ́Й
судова́
△ Судова́ експерти́за *див.* експерти́за (7)

СУКА́ТИ
сука́ти
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
СУКНО́
сукно́м
◇ Трима́ти (держа́ти) під сукно́м *див.* трима́ти
СУМ[1]
сум
Розважа́ти (розганя́ти, *рідко* розго́нити, розві́ювати) / розва́жити (розігна́ти, розві́яти) нудьгу́ (журбу́, ту́гу, сум, го́ре *і т. ін.*) *див.* розважа́ти
су́мом
◇ Обгорта́ти (огорта́ти) / обгорну́ти (огорну́ти) ду́шу (се́рце) ту́гою (сму́тком, су́мом *і т. ін.*) *див.* обгорта́ти
СУМА́
суми́
◇ Дово́дити / довести́ до суми́ *див.* дово́дити (15)
СУМЛІ́ННЯ
сумлі́ння
◇ Му́ки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка
СУ́МНІВ
су́мнівів
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
су́мніву
◇ Не виклика́ти [жо́дного (будь-яко́го, нія́кого)] су́мніву ([жо́дних (будь-яки́х, нія́ких)] су́мнівів) *див.* виклика́ти (5)
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
СУНИ́ЧНИЙ
суни́чне
△ Суни́чне де́рево *див.* де́рево (27)
СУПОКІ́Й
супоко́ю
◇ Не дава́ти / не да́ти спо́кою (поко́ю, супоко́ю *і т. ін.*) *див.* дава́ти (182)
Не зна́ти (не ма́ти, не дава́ти собі́) спо́кою (супоко́ю) *див.* зна́ти
СУПУ́ТНИК
супу́тник
Супу́тник життя́ *див.* супу́тник
СУХИ́Й
сухи́м
◇ Трима́ти (держа́ти) по́рох сухи́м *див.* трима́ти
сухі́
△ Кормові́ (сухі́) дрі́жджі *див.* дрі́жджі (1)
сухо́го
◇ Плести́ (пра́вити) сухо́го (сма́леного) ду́ба *див.* плести́
СУ́ЧИЙ
су́ча
◇ Бі́сові (вра́жі, су́чі *і т. ін.*) ді́ти <Бі́сова (вра́жа, су́ча *і т. ін.*) дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

су́чі
◇ Бісові (вра́жі, су́чі *і т. ін.)* ді́ти <Бісова (вра́жа, су́ча *і т. ін.)* дити́на> *див.* ді́ти[1] (4)

СУШИ́ТИ
су́шить
Журба́ їсть (су́шить) / з'ї́ла (зсуши́ла) *див.* журба́ (2)

СХВАТИ́ТИ
схвати́ти
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)

СХИЛ
схи́лі
◇ На схи́лі дня *див.* схил
◇ На схи́лі (на схи́лку, на покóті) ві́ку (літ, життя́ *і т. ін.)* *див.* схил

СХИЛИ́ТИ
схили́ти
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

СХИЛИ́ТИСЯ
схили́тися
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

СХИ́ЛОК
схи́лку
◇ На схи́лі (на схи́лку, на покóті) ві́ку (літ, життя́ *і т. ін.)* *див.* схил

СХИЛЯ́ТИ
схиля́ти
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

СХИЛЯ́ТИСЯ
схиля́тися
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти

СХИТНУ́ТИСЯ
схитну́вся
◇ Дух не схитну́вся *див.* дух (10)

СХІ́ДНИЙ
схі́дні
△ Схі́дні єдинобо́рства *див.* єдинобо́рство (1)

СХОВ
схов
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)
схо́ви
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)
схо́ву
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)

СХО́ВА
схо́ви
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)
схо́ву
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)

СХО́ВАНКА[1]
схо́ванки
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)
схо́ванку
Відда́ти (да́ти) до схо́ву (на схов, до схо́ви, до схо́ванки, на схо́ванку *і т. ін.)* *див.* віддава́ти (18)

СХОВА́ТИ
схова́ти
◇ Ні́де (ні́куди, нема́ куди́ *і т. ін.)* пра́вди ді́ва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* ді́ва́ти (3)

СХОВА́ТИСЯ
схова́лася
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'ятах (у п'я́тках)> *див.* душа́ (22)

СХО́ДИТИ
схо́дити
◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
Схо́дити / зійти́ на же́бри *див.* схо́дити

СХО́ДИТИСЯ
схо́дяться
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)

СХОПИ́ТИ
схопи́ло
[За] живі́т схопи́ло *див.* схо́плювати
схопи́ти
◇ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)
◇ Діста́ти (схопи́ти, покуштува́ти *і т. ін.)* [пече́ного] гарбуза́ *див.* дістава́ти (13)
Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні) *див.* схо́плювати

СХОПИ́ТИСЯ
схопи́тися
◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)

СХРЕСТИ́ТИСЯ
схрести́лися
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)

СХРЕ́ЩУВАТИСЯ
схре́щуються
◇ Доро́ги (дорі́жки, стежки́, стежечки́) схо́дяться (схре́щуються) / зійшли́ся (схрести́лися) *див.* доро́га (8)

СЦЕ́НА
сце́на
Відкри́та естра́да (сце́на) *див.* естра́да (1)

СЯ[1]
си́ми
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
сьому́
◇ Мир вам! <Мир сьому́ до́му!> *див.* мир[1]

СЯГА́ТИ
сяга́є
◇ Куди́ *(рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (дістає́, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
сяга́ти
◇ Сяга́ти [сво́їм корі́нням] в давнину́ (в мину́ле, в глибину́ віків) *див.* сяга́ти
◇ Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами) *див.* сяга́ти

СЯГНУ́ТИ
сягне́
◇ Куди́ *(рідше* де) о́ко (зір) сяга́є (дістає́, сягне́ *і т. ін.)* <Куди́ о́ко не сягне́> <Як дале́ко о́ко сяга́є> *див.* о́ко[1]
сягну́ти
◇ Сяга́ти / сягну́ти ду́мкою (думка́ми, ду́мами) *див.* сяга́ти

СЯЙНУ́ТИ
сяйну́ла
◇ Ду́мка майну́ла (сяйну́ла, бли́снула, пробі́гла *і т. ін.)* [в голові́] *див.* ду́мка (10)

СЬОГО́ДНІШНІЙ
сього́днішній
На сього́днішній день *див.* день (10)
Сього́днішній день *див.* день (17)
сього́днішнім
◇ Жи́ти одни́м (сього́днішнім) днем *див.* жи́ти (7)

СЬО́МИЙ
сьо́ма
◇ Деся́та (сьо́ма) вода́ на киселі́ *див.* вода́ (52)
сьо́ме
◇ Да́ти під сьо́ме ребро́ *див.* дава́ти (155)
сьо́мого
◇ До сьо́мого (деся́того, крива́вого *і т. ін.)* по́ту *див.* піт
◇ До сьо́мого (деся́того, тре́тього *і т. ін.)* колі́на *див.* колі́но

ТА[1]
тим
◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)
ти́ми
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
ті
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.)* *див.* попада́ти
тіє́ї
◇ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера

тіє́ю

◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рі́дше* У тій чи і́ншій (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра

тій

◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рі́дше* У тій чи і́ншій (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра

то́го

◇ Не з то́го деся́тка *див.* деся́ток (3)

○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)

той

◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.*) *див.* заганя́ти^{1}

○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [той] горо́х при доро́зі (*рі́дко* при шляху́) *див.* горо́х (4)

ту

◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати

ТА^{2}

та

Та (*рі́дко* да) й *див.* та^{2}

ТАБА́К

таба́к

◇ Ді́ло труба́ (таба́к, ва́кса) *див.* ді́ло (15)

ТА́БЕЛЬНИЙ

та́бельний

△ Та́бельний день *див.* день (26)

ТАЄМНИ́ЦЯ

таємни́цю

Звіря́ти (довіря́ти) / звіри́ти (дові́рити) таємни́цю *див.* звіря́ти^{1}

ТАЇ́ТИ

таї́ти

◇ Таї́ти в (на) душі́ (в (на) се́рці) *див.* таї́ти

◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рі́дше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ТАК

так

І так да́лі (і т. д.) *див.* да́лі (1)

◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)

◇ Ота́к би [й] давно́ <Давно́ б так> *див.* давно́ (1)

◇ Щоб так по пра́вді ди́хав *див.* ди́хати (11)

ТАКИ́Й

таке́

◇ Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, таке́) ви́дано *див.* ви́даний^{2} (1)

таки́й

◇ Таки́й, що здере́ з [живо́го й] ме́ртвого *див.* здира́ти

тако́го

◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.*) [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба^{1}

тако́му

◇ У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі: *див.* дух (20)

ТАМ

там

Де вже [там (тут, тобі)] не... *див.* де^{2} (1)

◇ Де [не] посі́й (посі́єш), там (то) [і] вро́диться (вро́дить) *див.* уро́джуватися

◇ Одна́ нога́ тут, а дру́га там *див.* нога́

◇ [Та] де [вже] там (тут, тобі) *див.* де^{2} (5)

◇ [Там (туди́, звідти *і т. ін.*)] де ко́зам ро́ги пра́влять <Там, де Си́дір ко́зам ро́ги пра́вить> *див.* пра́вити^{3}

◇ Уро́джуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли *див.* уро́джуватися

ТАМУВА́ТИ

тамува́ти

◇ Тамува́ти (таї́ти, зата́ювати, затамо́вувати *і т. ін.*) / затамува́ти (затаї́ти, зачаї́ти, *рі́дше* притаї́ти *і т. ін.*) по́дих (ди́хання, ві́ддих, дух *і т. ін.*) *див.* тамува́ти

ТАМУВА́ТИСЯ

таму́ється

◇ Таму́ється по́дих (ві́ддих, ди́хання) *див.* по́дих

ТА́НЕ́ЦЬ

та́нець

◇ Душа́ про́ситься в та́нець (в тано́к) *див.* душа́ (37)

ТАНО́К

тано́к

◇ Душа́ про́ситься в та́нець (в тано́к) *див.* душа́ (37)

ТАНЦЮВА́ТИ

танцюва́ти

◇ Танцюва́ти (*рі́дше* скака́ти) / затанцюва́ти (потанцюва́ти) під ду́дку (під ду́дочку) *див.* танцюва́ти

ТВЕРДИ́Й

тверди́й

△ Жорстки́й (тверди́й) диск *див.* диск (3)

ТВЕ́РДО

тве́рдо

◇ Трима́тися (держа́тися, стоя́ти) [мі́цно (тве́рдо)] на нога́х *див.* трима́тися

ТВЕРЕ́ЗИЙ

твере́зим

◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)

твере́зими

◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)

ТВЕРЕ́ЗО

твере́зо

◇ Диви́тися твере́зими очи́ма (твере́зим о́ком, твере́зо) *див.* диви́тися (26)

ТВІЙ

твого́

◇ Не твого́ (мого́, його́ *і т. ін.*) ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло *див.* ді́ло (24)

твоє́

◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.*) <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.*)> *див.* ді́ло (14)

◇ Куди́ твоє́ (*рі́дше* ва́ше) ді́ло *див.* ді́ло (20)

◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.*) спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.*) ді́ло> *див.* спра́ва^{1}

твоя́

Де твоя́ (у те́бе, ва́ша, у вас *і т. ін.*) со́вість? <Май (ма́йте) со́вість> <Нема́є (нема́) со́вісті у тебе (вас *і т. ін.*)> *див.* со́вість

◇ Ді́ло твоє́ (його́, ва́ше *і т. ін.*) <Спра́ва (річ) твоя́ (його́, ва́ша *і т. ін.*)> *див.* ді́ло (14)

◇ Не ва́ша (твоя́, його́ *і т. ін.*) спра́ва <Не ва́ше (твоє́, його́ *і т. ін.*) ді́ло> *див.* спра́ва^{1}

ТВОРЕ́ЦЬ

творе́ць

Творе́ць істо́рії (життя́, майбу́тнього *і т. ін.*) *див.* творе́ць

ТВОРИ́ТИ

твори́ти

◇ Ча́ри ді́яти (чарува́ти, твори́ти *і т. ін.*) *див.* ді́яти (2)

ТЕ

тим

◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)

ти́ми

◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.*) не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити

ті

◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.*) не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити

◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.*) *див.* попада́ти

ті́єї

◇ З і́ншої (дру́гої, не з ті́єї *і т. ін.*) о́пери *див.* о́пера

тіє́ю

◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рі́дше* У тій чи і́ншій (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра

тій

◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рі́дше* У тій чи і́ншій (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра

то́го

◇ Не з то́го деся́тка *див.* деся́ток (3)

○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)

той

◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.*) *див.* заганя́ти^{1}

○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)

◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [той] горо́х при доро́зі (*рі́дко* при шляху́) *див.* горо́х (4)

ту

◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати

ТЕКТИ́

тече́

◇ Дворя́нська (голуба́, блаки́тна) кров тече́ у жи́лах *див.* кров

ТЕЛЕГРА́МА

телегра́му

Дава́ти (посила́ти) / да́ти (посла́ти) телегра́му *див.* дава́ти (16)

ТЕЛЕГРАФУВА́ННЯ

телеграфува́ння

△ Двопо́люсне телеграфува́ння *див.* телеграфува́ння

ТЕЛЕФÓН
телефóні
◇ Ви́сіти на телефóні (на дрóті, на прóводі) *див.* ви́сіти (4)
ТЕЛЕФÓННИЙ
телефóнна
Телефóнний довідник <Телефóнна кни́жка> *див.* довідник (1)
телефóнний
Телефóнний довідник <Телефóнна кни́жка> *див.* довідник (1)
ТЕЛЯ́
теля́т
◇ Куди́ Макáр теля́т не ганя́в (*рідше* не ганя́є, не гóнить *і т. ін.*) <Де Макáр теля́т пасé (не пас)> *див.* ганя́ти (5)
теля́ті
◇ Дай Бóже нáшому теля́ті вóвка з'ї́сти (піймáти)! *див.* давáти (125)
ТЕЛЯ́ЧИЙ
теля́че
◇ Діло малéньке (*зневажл.* теля́че) *див.* діло (8)
ТÉМНИЙ
тéмне
◇ Тéмне діло *див.* діло (31)
тéмним
◇ Оберну́тися / обертáтися дру́гим (іншим, тéмним *і т. ін.*) бóком *див.* обертáтися
ТЕМНІ́ТИ
темніє
◇ В очáх жовтіє (жóвкне, темніє *і т. ін.*) / пожовтíло (пожóвкло, потемнíло *і т. ін.*) *див.* жовтíти (1)
ТЕМП
темп
Темп життя́ *див.* темп
ТЕОРÉМА
теорéма
△ Теорéма єди́ності *див.* єди́ність (1)
ТЕÓРІЯ
теóрія
△ Еволюці́йна теóрія *див.* теóрія
ТÉПЛИЙ
тéплий
◇ Лéдве (ледь, тíльки) живи́й [та тéплий] *див.* живи́й (2)
ТЕПЛИ́ЧНИЙ
тепли́чний
△ Парникóвий (тепли́чний, оранжерéйний) ефéкт *див.* ефéкт (4)
ТЕПЛІ́ШАТИ
теплíшає
◇ Теплíшає / потеплíшало (потеплíло) на (в) душí (на сéрці) <[Стає́ / стáло] тéпло (теплíше) на (в) душí (на сéрці)> *див.* теплíшати
ТÉПЛО
тéпло
◇ Теплíшає / потеплíшало (потеплíло) на (в) душí (на сéрці) <[Стає́ / стáло] тéпло (теплíше) на (в) душí (на сéрці)> *див.* теплíшати
ТЕПЛÓ
теплí
◇ У добрí [та в теплí] <У теплí та в добрí> *див.* добрó (3)

ТЕПЛОВÓЗНИЙ
тепловóзна
△ Електри́чна (паровá, тепловóзна *і т. ін.*) тя́га *див.* тя́га
ТЕРАПІ́Я
терапíя
△ Електроімпу́льсна терапíя *див.* терапíя
ТÉРЕН
тернáми
◇ Тернáми вкри́та (встéлена) дорóга <Тернáми вкри́тий (встéлений) шлях> *див.* дорóга (17)
ТЕРЗÁТИ
терзáти
◇ Му́чити (рáнити, терзáти) сéрце (ду́шу) *див.* му́чити
ТЕРМÁЛЬНИЙ
термáльні
△ Термáльні вóди (джерéла) *див.* водá (45)
ТЕРМІ́ЧНИЙ
термíчний
△ Термíчний еквáтор *див.* еквáтор (3)
ТЕРМОЕЛЕКТРÓННИЙ
термоелектрóнна
△ Термоелектрóнна емíсія *див.* емíсія^{2} (1)
ТЕРН
тéрном
◇ Дорóга (стéжка) тéрном (ожи́ною, кропивóю *і т. ін.*) порослá (зарослá) *див.* дорóга (7)
ТЕРПІ́ТИ
терпíти
◇ Не терпíти [нáвіть] слíду (ду́ху) *див.* терпíти
ТÉРТИ
тéрти
◇ Дні тéрти *див.* тéрти
ТÉХНІКА
тéхніка
△ Едиці́йна тéхніка *див.* тéхніка
ТЕХНІ́ЧНИЙ
технíчна
△ Технíчна допомóга *див.* допомóга (6)
ТЕХНОЛÓГІЯ
технолóгія
Енергозберéжна (енергоощáдна) технолóгія *див.* технолóгія
ТЕЧІ́Я
течія́
△ Електри́чна течія́ *див.* течія́
Життє́ва течія́ <Течія́ життя́> *див.* течія́
ТИ
тебé
◇ Дíдько б йогó (тебé, її́ *і т. ін.*) взяв (забрáв) <Нехáй йогó (тебé, її́ *і т. ін.*) дíдько вíзьме (заберé)> *див.* дíдько (1)
◇ Чорт (дíдько, дия́вол, біс, гáспид *і т. ін.*) [йогó (тебé, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] знáє (зна) *див.* чорт
◇ Щоб тебé (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)
◇ Щоб тебé (йогó) понеслó по нéтрях та по болотáх (повéрх дéрева) *див.* понести́
тобí
Де вже [там (тут, тобí)] не... *див.* де^{2} (1)
◇ Де вже тобí (йому́, їй *і т. ін.*) *див.* де^{2} (3)

◇ Дíрка на дíрці <Самá тобí дíрка> *див.* дíрка (2)
Ось я тобí [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобí [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я^{2}
◇ [Та] де [вже] там (тут, тобí) *див.* де^{2} (5)
◇ Хай [тобí, вам *і т. ін.*] легкá (щасли́ва) дорóга (путь) стéлиться / постéлиться *див.* дорóга (20)
◇ Щасти́ [тобí (вам, їм *і т. ін.*)] [дóле (Бóже)] <Хай (нехáй) тобí (вам, їм *і т. ін.*) щасти́ть> *див.* щасти́ти
◇ Щоб [тобí (йому́, їй *і т. ін.*)] ди́хати не далó *див.* давáти (196)
тобóю
◇ Біс (чорт, дíдько, кат) із ним (з нéю, з тобóю *і т. ін.*) *див.* біс^{1} (6)
ТИ́ЖДЕНЬ
ти́ждень
◇ Без рóку три дні (ти́ждень) *див.* день (28)
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлíба] не їв *див.* ї́сти
ти́жні
◇ Погуби́ти дні (дóби, ти́жні *і т. ін.*) *див.* погубля́ти
ти́жня
◇ Без ти́жня день *див.* день (29)
Дру́га полови́на дня (ти́жня, мíсяця *і т. ін.*) *див.* полови́на
Пéрша полови́на дня (ти́жня, мíсяця *і т. ін.*) *див.* полови́на
ТИ́КАТИ^{1}
ти́кати
Скру́чувати (сукáти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсукáти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ТИ́КНУТИ
ти́кнути
Скру́чувати (сукáти, ти́кати *і т. ін.*) / скрути́ти (зсукáти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.*) ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ТИ́КОВИЙ^{2}
ти́кове
△ Ти́кове дéрево *див.* дéрево (28)
ТИН
тин
◇ Чéрез дорóгу (чéрез ву́лицю, чéрез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки
ти́нові
◇ Нáшому ти́нові двою́рідний плíт *див.* плíт
ти́ну
◇ Ні двóру ні ти́ну *див.* двір^{1} (8)
ТИП
тип
△ Далмати́нський тип бéрега *див.* тип
△ Екстравéртний (екстраверти́вний) тип *див.* тип
ТИ́СНУТИ
ти́снути
Ти́снути ру́ку (долóню) *див.* ти́снути
ТИ́ХИЙ
ти́хим
◇ Поминáти / пом'яну́ти дóбрим (незли́м, ти́хим *і т. ін.*) слóвом *див.* поминáти^{1}
ТИ́ША
ти́ша
Дзвінкá ти́ша *див.* ти́ша

ТІ
тим
◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)
ти́ми
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
ті
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.)* *див.* попада́ти
тіє́ї
◇ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера
тіє́ю
◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́нші́й (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
тій
◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́нші́й (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
то́го
◇ Не з то́го деся́тка *див.* деся́ток (3)
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
той
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1]
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [той] горо́х при доро́зі *(рі́дко* при шляху́) *див.* горо́х (4)
ту
◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати
ТІКА́ТИ
тіка́є
◇ Душа́ вилітає (відлітає, тіка́є *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душа́ (21)
◇ Душа́ в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втекла́ (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душа́ [аж] у п'ятах (у п'ятках)> *див.* душа́ (22)
ТІ́ЛО
ті́ла
◇ Видира́ти / ви́дерти ду́шу [з ті́ла] *див.* видира́ти (2)
◇ Ви́пустити ду́шу [з ті́ла] *див.* випуска́ти (15)
◇ До живо́го ті́ла *див.* ті́ло
◇ Душа́ вилітає (відлітає, тіка́є *і т. ін.)* / ви́летіла (відлеті́ла, втекла́ *і т. ін.)* з ті́ла *див.* душа́ (21)
ті́лі
◇ Душа́ [ледь (ледь-ле́дь)] трима́ється (де́ржи́ться) в ті́лі *див.* душа́ (25)
◇ Трима́ти (держа́ти) в чо́рному (найчорні́шому) ті́лі *див.* трима́ти
ті́лом
◇ Душа́ проща́ється (розлуча́ється) / попроща́лася (розлучи́лася) з ті́лом *див.* душа́ (38)
◇ Душе́ю і ті́лом *див.* душа́ (50)
◇ З ті́лом і душе́ю *див.* ті́ло
ті́лу
◇ Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробі́гли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки́ (2)
◇ Дрож (дріж) пробіга́є / пробі́г (пробі́гла) по спи́ні (по ті́лу, по́за спи́ною *і т. ін.)* *див.* дрож (2)
ТІ́ЛЬКИ
ті́льки
◇ Дба́ти (ду́мати) [ті́льки] про свою́ шку́ру *див.* дба́ти (2)
◇ Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржи́ться *див.* душа́ (14)
І (та й) ті́льки <Та й ті́льки всього́> <[Та] ті́льки й ді́ла> *див.* ті́льки
◇ Куди́ [ті́льки] душа́ забажа́є (захо́че) *див.* душа́ (62)
◇ Ле́две (ледь, ті́льки) живи́й [та те́плий] *див.* живи́й (2)
◇ Ті́льки дай на о́чі *див.* дава́ти (193)
◇ Ті́льки держи́сь *див.* держа́тися (5)
◇ Ті́льки жму́рки пішли́ *див.* жму́рки[2] (1)
◇ Ті́льки й ду́мки (на ду́мці) *див.* ду́мка (26)
◇ Ті́льки [сама́ (одна́)] душа́ залиши́лася (лиши́лася) *див.* душа́ (74)
◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.)* / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.)* *див.* душа́ (78)
ТІ́М'Я
ті́м'я
◇ Пуска́ти / пусти́ти дур [у го́лову (в ті́м'я)] *див.* пуска́ти
ТІНЬ
ті́ні
Ті́ні мину́лого (да́внього) *див.* тінь
ТІЧО́К
тічка́
◇ Ду́ти / поду́ти тічо́к (тічка́) *див.* ду́ти (4)
тічо́к
◇ Ду́ти / поду́ти тічо́к (тічка́) *див.* ду́ти (4)
ТІ́ШИТИ
ті́шити
◇ Ті́шити (весели́ти) / поті́шити (розвесели́ти) се́рце (ду́шу) *див.* ті́шити
◇ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити
ТІ́ШИТИСЯ
ті́шитися
◇ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити
ті́шиться
◇ Душа́ (се́рце) співа́є (ті́шиться) *див.* душа́ (46)
ТКАНИ́НА
ткани́на
△ Епітеліа́льна ткани́на *див.* ткани́на
ТКНУ́ТИ
ткну́ти
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
Скру́чувати (сука́ти, ти́кати *і т. ін.)* / скрути́ти (зсука́ти, ти́кнути, ткну́ти *і т. ін.)* ду́лю ([дві] ду́лі) *див.* скру́чувати
ТКНУ́ТИСЯ
ткни́ся
◇ Куди́ (де) не ткни́ся (поткни́ся) *див.* ти́катися[1]
ТЛІ́ТИ
тлі́є
◇ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.)* *див.* се́рце
ТОВА́Р[1]
това́р
Живи́й (людськи́й) това́р *див.* това́р[1]
ТОВА́РИШ
това́риш
Щи́рий друг (това́риш, при́ятель) *див.* друг (2)
ТОВК[1]
товк
Да́ти товк *див.* дава́ти (32)
ТОВСТИ́Й
товсти́й
Товсти́й (гру́бий) журна́л *див.* журна́л (2)
ТОГО́
того́
◇ Того́ й гляди́ (диви́сь) *див.* гляді́ти (3)
ТОЙ
тим
◇ Не так (не тим ду́хом) ди́хати *див.* ди́хати (7)
ти́ми
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
ті
◇ Зайти́ (ввійти́, піти́, потра́пити *і т. ін.)* не в ті две́рі (не ти́ми двери́ма) *див.* захо́дити
◇ Не в ті две́рі попа́сти (попа́стися, втра́пити *і т. ін.)* *див.* попада́ти
тіє́ї
◇ З і́ншої (дру́гої, не з тіє́ї *і т. ін.)* о́пери *див.* о́пера
тіє́ю
◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́нші́й (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
тій
◇ Тіє́ю чи і́ншою мі́рою <*рідше* У тій чи і́нші́й (дея́кій, пе́вній) мі́рі> *див.* мі́ра
то́го
◇ Не з то́го деся́тка *див.* деся́ток (3)
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
той
◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1]
○ Того́ [ж] [таки́ (са́мого)] дня <У той [же] день> *див.* день (24)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [той] горо́х при доро́зі *(рі́дко* при шляху́) *див.* горо́х (4)
ту
◇ Не на ту доро́гу спрова́джувати / спрова́дити *див.* спрова́джувати
ТОЛК
то́лку
◇ Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́ *і т. ін.)* <Добра́тися глу́зду> *див.* добира́ти (4)

ТОН
тон
◇ До́брий тон *див.* тон
то́ну
Пра́вила до́брого то́ну *див.* пра́вило
ТОПА́З
топа́з
△ Димча́стий топа́з (кварц) *див.* топа́з
ТОПИ́ТИ[3]
топи́ти
◇ Топи́ти го́ре в горі́лці (на дні пля́шки) *див.* топи́ти[3]
ТОПТА́ТИ
топта́ти
◇ Топта́ти (прото́птувати) / протопта́ти сте́жку (сте́жечку, врі́жку) *див.* топта́ти
ТО́РБА
то́рби
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.)* *див.* ва́ртий (4)
то́рбою
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
ТОРГ[1]
то́ргу
◇ Добива́ти / доби́ти то́ргу *див.* добива́ти (1)
ТОРКА́ТИ
торка́ти
◇ Зачіпа́ти (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачіпа́ти
◇ Торка́ти / торкну́ти ду́шу (се́рце) *див.* торка́ти
ТОРКНУ́ТИ
торкну́ти
◇ Зачіпа́ти (торка́ти) / зачепи́ти (торкну́ти) стру́нку душі́ (се́рця, в се́рці) *див.* зачіпа́ти
◇ Торка́ти / торкну́ти ду́шу (се́рце) *див.* торка́ти
ТОТАЛІТА́РНИЙ
тоталіта́рна
△ Тоталіта́рна держа́ва *див.* держа́ва (6)
ТОЧИ́ТИ[1]
точи́ти
◇ Точи́ти ду́шу (се́рце) *див.* точи́ти[1]
ТО́ЧКА
то́чку
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)
ТРА́ТИТИ
тра́тити
◇ Тра́тити (витрача́ти) ду́рно (даре́мно, ма́рно) слова́ *див.* тра́тити
ТРЕ́БА[1]
тре́ба
◇ Дале́ко ходи́ти (бі́гати) не тре́ба *див.* тре́ба[1]
◇ Наздога́д (навдога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рі́дко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.)* [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
ТРЕМТІ́ТИ
тремти́ть
◇ [Аж] се́рце (душа́) тремти́ть (трепе́че, трепе́щеться) *див.* се́рце
◇ Ко́жна жи́лка (жи́лочка) дрижи́ть (гра́є, гово́рить, брини́ть, тремти́ть *і т. ін.)* / задрижа́ла (загра́ла, заговори́ла, забрині́ла, затремті́ла *і т. ін.)* *див.* жи́лка (1)
тремтя́ть
◇ [Аж] жи́жки́ *(рі́дко* віджи́лки) трясу́ться (тру́сяться, тремтя́ть, дрижа́ть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремті́ли, задрижа́ли *і т. ін.)* *див.* жи́жки́ (1)
ТРЕПЕТА́ТИ
трепе́че
◇ [Аж] се́рце (душа́) тремти́ть (трепе́че, трепе́щеться) *див.* се́рце
ТРЕПЕТА́ТИСЯ
трепе́щеться
◇ [Аж] се́рце (душа́) тремти́ть (трепе́че, трепе́щеться) *див.* се́рце
ТРЕ́ТІЙ
тре́ті
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
тре́тіх
◇ З дру́гих (тре́тіх, деся́тих) рук <Че́рез дру́гі (тре́ті, деся́ті) ру́ки> *див.* рука́
тре́тього
◇ До сьо́мого (деся́того, тре́тього *і т. ін.)* колі́на *див.* колі́но
тре́тьої
◇ Нема́ (нема́є, не було́, не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* [одніє́ї (тре́тьої, деся́тої *і т. ін.)*] кле́пки у голові́ *див.* нема́
ТРИ
три
◇ Без ро́ку три дні (ти́ждень) *див.* день (28)
◇ Від горшка́ два (три) вершка́ *див.* два (2)
◇ В три погибе́лі (в три дуги́, в дугу́ *і т. ін.)* *див.* погибе́ль
◇ Гну́ти (згина́ти, скру́чувати) / зігну́ти (скрути́ти) в дугу́ (в три дуги́, в три погибе́лі) *див.* гну́ти (6)
◇ Гну́тися (згина́тися) / зігну́тися в дугу́ (в три погибе́лі) *див.* гну́тися (2)
◇ Да́ти / дава́ти в три ши́ї (трися́) *див.* дава́ти (134)
◇ Де́рти [оста́нню] шку́ру (шкі́ру, три шку́ри, сім шкур) *див.* де́рти (11)
Зо́ два (зо три) *див.* два (1)
◇ Іди́ [собі́] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, під три чорти́ *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.)* *див.* іти́
◇ Ні в дві ні в три (в п'ять) *див.* два (3)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв *див.* ї́сти
трьома́
Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рі́дко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
ТРИБ[2]
триб
Триб життя́ *див.* триб[2]
ТРИВО́ЖИТИ
триво́жити
Триво́жити / стриво́жити ду́шу (се́рце) *див.* триво́жити
ТРИВО́ЖИТИСЯ
триво́житься
Душа́ (се́рце) триво́житься *див.* душа́ (1)
ТРИЄ́ДНІСТЬ
трие́дність
△ Драмати́чна трие́дність *див.* трие́дність
ТРИМА́ТИ
трима́ти
◇ Зуба́ми трима́ти (держа́ти) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти в се́рці (в душі́) *див.* трима́ти
Трима́ти (держа́ти) банк *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ві́жки в рука́х *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в кулаку́ (в кулаці́) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в [міцни́х (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в повода́х) *див.* трима́ти
○ Трима́ти (держа́ти) в поко́рі *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в по́лі зо́ру *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в свої́й кише́ні *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в [свої́х] лабе́тах (ла́бах) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в секре́ті *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в стра́ху́ *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) в чо́рному (найчорні́шому) ті́лі *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти, гну́ти) фасо́н *див.* трима́ти
Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) за сімома́ *(рі́дко* під трьома́) замка́ми <Трима́ти (держа́ти) під замко́м (на замку́)> *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ка́мінь (каменю́ку) за па́зухою *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ко́ло свого́ по́яса *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) лі́нію *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) на голо́дному столі́ *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) на [пе́вній] ві́дстані (відда́лі) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) на при́в'язі (на припо́ні) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) на сві́ті *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) ніс (но́са) за ві́тром (по ві́тру) *див.* трима́ти

◇ Тримáти (держáти) під спýдом *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) під сукнóм *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) пóрох сухи́м *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) при собі *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) рýку *(рідше* стóрону) *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) себé *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) себé в рукáх (в шóрах) <Тримáти (держáти) [свої] нéрви в рукáх> *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) / стри́мати (здéржати) слóво <Дотри́мувати (додéржувати) / дотри́мати (додéржати) [свогó] слóва> <Дотри́муватися (держáтися, додéржуватися) / дотри́матися (додéржатися) [свогó] слóва> *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) / утри́мати (удéржати) в голові (в умі) *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) хвіст (хвостá) трубóю (бýбликом) *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) язи́к (язикá) за зубáми (на при́в'язі, на припóні, на зáшморзі, на зáщіпці) *див.* тримáти
◇ Тримáти (держáти) [як (нíби)] на цепý (на ланцюгý) *див.* тримáти
◇ Тримáти при собі думки́ (дýмку) *див.* тримáти

тримáють
◇ Нóги не тримáють (не дéржать) *див.* ногá

ТРИМÁТИСЯ
тримáється
◇ Душá [ледь (ледь-лéдь)] тримáється (дéржи́ться) в тíлі *див.* душá (25)
◇ [І] кýпи не тримáється (не дéржиться) *див.* тримáтися

тримáтися
◇ Лéдве (ледь) тримáтися (держáтися, стоя́ти) на ногáх *див.* тримáтися
◇ Стоя́ти (тримáтися, держáтися) óсторонь *див.* стоя́ти
◇ Тримáтися (держáтися) за спідни́цю *(заст.* запáски) *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) кýпи *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) на світі *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) на соломи́нці (на павути́нці) *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) [свогó] бéрега *див.* тримáтися
Тримáтися (держáтися) старовини́ *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися, стоя́ти) [мíцно (твéрдо)] на ногáх *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) хáти *див.* тримáтися
◇ Тримáтися (держáтися) як слíпий плотá (цíпка) *див.* тримáтися

ТРИШИЯ́
тришия́
◇ Дáти / давáти в три ши́ї (тришия́) *див.* давáти (134)

ТРІ́СКА
тріски́
◇ Ні в дрóва ні в тріски́ *див.* дрóва (1)

ТРÓЄ
трьомá
◇ Обмовля́тися / обмóвитися двомá-трьомá словáми <Обмóвитися хоч слóвом> *див.* обмовля́тися

ТРОТИ́ЛОВИЙ
троти́ловий
△ Троти́ловий еквівалéнт *див.* еквівалéнт (1)

ТРОЮ́РІДНИЙ
троюрідна
Сестрá у дрýгих <Троюрідна сестрá> *див.* сестрá

троюрідний
Брат у дрýгих <Троюрідний брат> *див.* брат (2)

ТРУБÁ
трубá
△ Димогáрна трубá *див.* трубá
◇ Дíло трубá (табáк, вáкса) *див.* дíло (15)
△ Євстáхієва трубá *див.* трубá
△ Єрихóнська трубá *див.* трубá
△ Жаровá трубá *див.* трубá
◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* єрихóнська трубá *див.* трубá

трубóю
◇ Тримáти (держáти) хвіст (хвостá) трубóю (бýбликом) *див.* тримáти

ТРУ́БКА
трýбка
Електрóнно-променéва трýбка *див.* трýбка

ТРУД
труд
Дарéмна (дармá, мáрна, запропáла) прáця <*рідко* Дарéмний труд> *див.* прáця

ТРУНÁ
труни́
◇ До [сáмої] домови́ни (труни́) *див.* домови́на (1)

трунý
◇ Заганя́ти / загнáти в домови́ну (в трунý, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти^{1}
◇ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в трунý *і т. ін.)* *див.* клáсти

ТРУП^{1}
труп
◇ Живи́й труп *див.* труп^{1}

ТРУС^{1}
трýсу
◇ Нагнáти дрижакíв (трýсу) *див.* нагаля́ти

ТРУСИ́ТИСЯ
трýсяться
◇ [Аж] жи́жки́ *(рідко* вíджилки) трясýться (трýсяться, тремтя́ть, дрижáть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремтíли, задрижáли *і т. ін.)* *див.* жи́жки́ (1)

ТРЯСТИ́СЯ
трясýться
◇ [Аж] жи́жки́ *(рідко* вíджилки) трясýться (трýсяться, тремтя́ть, дрижáть *і т. ін.)* / затрясли́ся (затруси́лися, затремтíли, задрижáли *і т. ін.)* *див.* жи́жки́ (1)
◇ Аж стíни (вíкна, двéрі *і т. ін.)* дрижáть (трясýться) *див.* стінá

ТРЯ́СЦЯ
тря́сцю
◇ Ки́дати / ки́нути в дрож (в тря́сцю) *див.* ки́дати
◇ Мáти дýлю ([лихý] тря́сцю, дíрку від бýблика *і т. ін.)* *див.* мáти^{2}

ТУ́ГА
тýгою
◇ Душá огортáється (прóймáється) / огорнýлася (пройняла́ся) жáлем (тýгою, смýтком *і т. ін.)* *див.* душá (31)
◇ Обгортáти (огортáти) / обгорнýти (огорнýти) дýшу (сéрце) тýгою (смýтком, сýмом *і т. ін.)* *див.* обгортáти

тýгу
Розважáти (розганя́ти, *рідко* розгóнити, розвíювати) / розвáжити (розігнáти, розвíяти) нудьгý (журбý, тýгу, сум, гóре *і т. ін.)* *див.* розважáти

ТУДИ́
туди́
◇ [Там (туди́, звíдти *і т. ін.)*] де кóзам рóги прáвлять <Там, де Си́дір кóзам рóги прáвить> *див.* прáвити^{3}
◇ Туди́ й дорóга *див.* дорóга (18)

ТУМÁК
тумакá
◇ Дістáти / діставáти стусанá (штурханá, тумакá *і т. ін.)* *див.* діставáти (8)

ТУМÁН^{1}
тумáн
Дим (димóк, тумáн *і т. ін.)* кури́ться *див.* дим (1)

ТУМÁННІСТЬ
тумáнності
△ Дифýзні тумáнності *див.* тумáнність

ТУРÉЦЬКИЙ
турéцька
Турéцький дивáн <Турéцька канáпа> *див.* дивáн^{1} (1)

турéцький
Турéцький дивáн <Турéцька канáпа> *див.* дивáн^{1} (1)

ТУТ^{1}
тут
Де вже [там (тут, тобí)] не... *див.* де^{2} (1)
◇ Однá ногá тут, а дрýга там *див.* ногá
◇ [Ось] де (в чóму, тут *і т. ін.)* собáка зари́тий *(рідше* зари́та) *див.* собáка
◇ [Та] де [вже] там (тут, тобí) *див.* де^{2} (5)

ТЮЛЬПÁНОВИЙ
тюльпáнове
△ Тюльпáнове дéрево *див.* дéрево (29)

ТЯГ
тя́гу
◇ Давáти / дáти тя́гу *див.* давáти (102)

ТЯ́ГА
тя́га
△ Електри́чна (паровá, тепловóзна *і т. ін.)* тя́га *див.* тя́га

ТЯГА́Р
тяга́р
◇ Душа́ несе́ тяга́р *див.* душа́ (29)
◇ Здійма́ти / здійня́ти (зня́ти) [важки́й] ка́мінь (тяга́р) з се́рця (з душі́) *див.* здійма́ти
◇ Скида́ти / ски́нути з плече́й (з груде́й, з душі́, з се́рця) тяга́р *див.* скида́ти
тягаре́м
◇ Лежа́ти [важки́м] ка́менем (тягаре́м) на се́рці (на душі́) *див.* лежа́ти
ТЯГНУ́ТИ
тя́гне
◇ Жи́ли тя́гне *див.* тягти́
◇ Тя́гне за живі́т (за печінки́, *рідко* за печі́нку) *див.* тягти́
тягну́ти
◇ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
◇ Тягти́ (тягну́ти) ду́шу *див.* тягти́
ТЯГТИ́
тя́гне
◇ Жи́ли тя́гне *див.* тягти́
◇ Тя́гне за живі́т (за печінки́, *рідко* за печі́нку) *див.* тягти́
тягти́
◇ Тягти́ життя́ *див.* тягти́
◇ Тягти́ (тягну́ти, витяга́ти, витя́гувати) / ви́тягти (ви́тягнути) [оста́нні (всі)] жи́ли *див.* тягти́
◇ Тягти́ (тягну́ти) ду́шу *див.* тягти́
ТЯЖКИ́Й
тяжки́й
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
ТЯ́ЖКО
тя́жко
◇ Ва́жко (тя́жко) на се́рці (на душі́) *див.* ва́жко (2)
ТЯ́МА
тя́ми
◇ Дохо́дити / дійти́ [до] тя́ми *див.* дохо́дити (16)
ТЬМА[1]
тьма
◇ Єги́петська тьма *див.* тьма[1]
тьми
Злий (нечи́стий, лихи́й *і т. ін.)* дух <Дух тьми> *див.* дух (2)
УБИВА́ТИ[1]
убива́ти
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уплюва́ти) [аж] двох зайців (два за́йці) *див.* убива́ти[1]
УБИРА́ТИСЯ[1]
убира́тися
◇ Убира́тися / убра́тися з дра́нки в перепе́ранку *див.* убира́тися[1]
УБИ́ТИ[1]
уби́ти
◇ Убива́ти / уби́ти (уколо́шкати, уплюва́ти) [аж] двох зайців (два за́йці) *див.* убива́ти[1]

УБОЛІВА́ТИ
уболіва́ти
Уболіва́ти душе́ю (се́рцем) *див.* уболіва́ти
УБРА́ТИСЯ[1]
убра́тися
◇ Убира́тися / убра́тися з дра́нки в перепе́ранку *див.* убира́тися[1]
УВЕ́СЬ
уве́сь
◇ Дур [уве́сь] спав *див.* дур (3)
усі́
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
◇ Повимо́тувати усі́ жи́ли *див.* повимо́тувати
усіє́ї
◇ Від [усіє́ї *(рідко* са́мої)] душі́ *див.* душа́ (11)
усіє́ю
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
усіма́
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
◇ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.)* *див.* фі́бра
усі́х
Доклада́ти / докла́сти [усі́х (вели́ких, усі́х *і т. ін.)*] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
усього́
◇ З усього́ ду́ху *див.* дух (13)
УВІРВА́ТИСЯ[1]
увірва́вся
◇ Увірва́вся / урва́вся життє́вий шлях *див.* шлях
УГО́ДА
уго́да
△ Алеато́рна опера́ція (уго́да) <Алеато́рний до́говір> *див.* опера́ція
Джентльме́нська уго́да *див.* уго́да
УДАВИ́ТИ[1]
удави́ли
◇ Сльо́зи ду́шать (да́влять) / удави́ли *див.* сльоза́
УДА́Р
уда́р
◇ Уда́р до́лі *див.* уда́р
УДЕ́РЖАТИ[1]
уде́ржати
◇ Трима́ти (держа́ти) / утри́мати (уде́ржати) в голові́ (в умі́) *див.* трима́ти
УЗЯ́ТИ
ві́зьме
◇ Ді́дько б його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* взяв (забра́в) <Неха́й його́ (тебе́, її́ *і т. ін.)* ді́дько ві́зьме (забере́)> *див.* ді́дько (1)
узя́ти
Узя́ти за дити́ну (си́на, дочку́) *див.* узя́ти
Узя́ти за дружи́ну (за жі́нку, за жону́, за се́бе) *див.* узя́ти
УЗЯ́ТИСЯ
візьми́сь
◇ Де не взя́тися (не візьми́сь) *див.* узя́тися

УКА́ЗУВАТИ
ука́зувати
◇ Ука́зувати доро́гу (шлях, шляхи́) *див.* ука́зувати
УКІ́С[2]
укі́с
Пуска́ти / пусти́ти під укі́с по́їзд (по́тяг, ешело́н *і т. ін.)* *див.* пуска́ти
УКЛІ́Н
уклі́н
Дозе́мний (земни́й, низьки́й *і т. ін.)* уклі́н (поклі́н) *див.* уклі́н
укло́ні
◇ Схиля́ти го́лову (схиля́тися) / схили́ти го́лову (схили́тися) в дозе́мному (низько́му, глибо́кому *і т. ін.)* укло́ні *див.* схиля́ти
УКЛІ́ННО
уклі́нно
Уклі́нно *(зах.* фа́йно) дя́кую *див.* дя́кувати (2)
УКОРОТИ́ТИ
укороти́ти
Укороти́ти доро́гу (шлях) *див.* укоро́чувати
УКРАЇ́НСЬКИЙ
украї́нська
Украї́нська діа́спора *див.* діа́спора (1)
УКУСИ́ТИ
укуси́в
◇ Дрік напа́в (укуси́в) *див.* дрік[2] (1)
уку́сить
◇ Уку́сить і ме́ду да́сть *див.* укуси́ти
УЛЮ́БЛЕНЕЦЬ
улю́бленець
◇ Песту́н (пестí́й, улю́бленець) до́лі (форту́ни) *див.* пестун
УЛЬТРАЗВУКОВИ́Й
ультразвукова́
△ Ультразвукова́ денситоме́трія *див.* денситоме́трія (1)
ультразвукови́й
△ Ультразвукови́й денсито́метр *див.* денсито́метр (1)
УМ
ум
◇ Не йде на ду́мку (на ум) *див.* іти́
ума́
◇ Ви́кинути (ви́трусити) / викида́ти з голови́ (з па́м'яті, з ду́мки, *рідко* з ума́ *і т. ін.)* *див.* викида́ти (12)
◇ Добра́ти [до] ро́зуму ([до] глу́зду, [до] то́лку, [до] ума́ *і т. ін.)* <Добра́тися глу́зду> *див.* добира́ти (4)
◇ Дово́дити / довести́ до ро́зуму (до ума́, до глу́зду) *див.* дово́дити (11)
◇ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися
◇ Не вихо́дити (не схо́дити, не йти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* вихо́дити (43)
◇ Не йти́ (не лі́зти) з голови́ (з ду́мки, з ума́) *див.* іти́
◇ Не твого́ (могó, його́ *і т. ін.)* ро́зуму (ума́, но́са) ді́ло *див.* ді́ло (24)
умі́
◇ Верти́ться (кру́титься) на ду́мці (на умі́, на га́дці) *див.* верті́тися (2)

◇ Трима́ти (держа́ти) / утри́мати (уде́ржати) в голові́ (в умі́) *див.* трима́ти
умо́м
◇ Жи́ти свої́м ро́зумом (умо́м) *див.* жи́ти (8)
уму́
◇ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися
◇ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму ([до́брому] ро́зумові, уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти
УМІ́ТИ
вмі́ти
◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати
УМЛІВА́ТИ
умліва́ти
◇ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти
УМО́ВА
умо́ву
Держа́ти умо́ву *див.* держа́ти (3)
УМО́ВНИЙ
умо́вний
△ Умо́вний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (6)
УНІТА́РНИЙ
уніта́рна
△ Уніта́рна держа́ва *див.* держа́ва (7)
УПА́СТИ[1]
упа́в
◇ Дух па́дає (занепада́є) / упа́в (занепа́в) *див.* дух (11)
◇ Тяжки́й (важки́й) ка́мінь ліг (упа́в, звали́вся) на гру́ди (на ду́шу, на се́рце) *див.* ка́мінь
упа́сти
◇ Занепада́ти (па́дати) / занепа́сти (упа́сти) ду́хом *див.* занепада́ти
УПІЙМА́ТИ
упійма́ти
◇ Лови́ти / злови́ти (*рідше* упійма́ти, пійма́ти *і т. ін.*) себе́ на ду́мці *див.* лови́ти
УПОКІ́Й
упокі́й
За упокі́й [душі́] *див.* упокі́й
упоко́ю
Не дава́ти / не да́ти упоко́ю *див.* упокі́й
УРВА́ТИСЯ
урва́вся
◇ Увірва́вся / урва́вся життє́вий шлях *див.* шлях
УРО́ДЖУВАТИСЯ
уро́джуватися
◇ Уро́джуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли *див.* уро́джуватися
УРОДИ́ТИСЯ
уроди́тися
◇ Уро́джуватися / уроди́тися там, де [і] не сі́яли *див.* уро́джуватися
УРО́К
уро́ки
Дава́ти уро́ки *див.* дава́ти (21)
УРЯТУВА́ТИ
урятува́ти
Урятува́ти життя́ *див.* урято́вувати

УСЕ́[1]
уве́сь
◇ Дур [уве́сь] спав *див.* дур (3)
усі́
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
◇ Повимо́тувати усі́ жи́ли *див.* повимо́тувати
усіє́ї
◇ Від [усіє́ї (*рідко* са́мої)] душі́ *див.* душа́ (11)
усіє́ю
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
усіма́
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
◇ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.*) *див.* фі́бра
усі́х
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
усьо́го
◇ З усьо́го ду́ху *див.* дух (13)
УСМІХА́ТИСЯ
усміха́ється
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
УСМІХНУ́ТИСЯ
усміхну́лася
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
У́СНИЙ
у́сний
У́сний журна́л *див.* журна́л (3)
УСТАНОВИ́ТИ
установи́ти
Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.*) / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.*) реко́рд *див.* устано́влювати
УСТАНО́ВЛЮВАТИ
устано́влювати
Устано́влювати (дава́ти, ста́вити *і т. ін.*) / установи́ти (да́ти, поста́вити *і т. ін.*) реко́рд *див.* устано́влювати
УСТА́ТИ
уста́в
◇ [І] ме́ртвий уста́в би з домови́ни (проки́нувся б, просну́вся б *і т. ін.*) *див.* ме́ртвий
УСЯ́
уве́сь
◇ Дур [уве́сь] спав *див.* дур (3)
усі́
◇ Дзвони́ти (видзво́нювати) в усі́ дзво́ни *див.* дзвони́ти (1)
◇ Перебира́ти (розбира́ти) / перебра́ти (розібра́ти) по кісточка́х ([усі́] кісточки́, [усі́] жи́лочки) *див.* перебира́ти
◇ Повимо́тувати усі́ жи́ли *див.* повимо́тувати

усіє́ї
◇ Від [усіє́ї (*рідко* са́мої)] душі́ *див.* душа́ (11)
усіє́ю
◇ Прили́пнути (прикипі́ти) [всім] се́рцем ([усіє́ю] душе́ю) *див.* прилипа́ти
усіма́
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
◇ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.*) *див.* фі́бра
усі́х
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
усьо́го
◇ З усьо́го ду́ху *див.* дух (13)
УСЯ́КИЙ
уся́ких
Без [жо́дних (ні́яких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (ні́якої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія
◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення
Без жо́дного (уся́кого, *рідше* ні́якого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* ні́яких) зуси́ль> *див.* зуси́лля
Доклада́ти / докла́сти [уся́ких (вели́ких, усі́х *і т. ін.*)] стара́нь (зуси́ль, сил, *рідше* снаги́) *див.* доклада́ти (1)
уся́кого
◇ Без [жо́дного, уся́кого] перебі́льшення <Без [жо́дних, уся́ких] перебі́льшень> *див.* перебі́льшення
Без жо́дного (уся́кого, *рідше* ні́якого) зуси́лля <Без жо́дних (уся́ких, *рідше* ні́яких) зуси́ль> *див.* зуси́лля
уся́кої
Без [жо́дних (ні́яких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (ні́якої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія
УТЕ́РТИЙ
уте́рта
◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)
уте́ртий
◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)
УТО́ПТАНИЙ[1]
уто́птана
◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)
уто́птаний
◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)

УТОПТА́ТИ[1]
утопта́ти
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
УТО́ПТУВАТИ[1]
уто́птувати
◇ Знахо́дити (уто́птувати) / знайти́ (утопта́ти) сте́жку (стежки́, сте́жечку) до се́рця (до душі́, до серде́ць, до душ) *див.* знахо́дити
УТОРО́ВАНИЙ
уторо́вана
◇ Уторо́вана *(рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.)* доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний *(рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.)* шлях> *див.* доро́га (19)
уторо́ваний
◇ Уторо́вана *(рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.)* доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний *(рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.)* шлях> *див.* доро́га (19)
У́ХО
у́хо
◇ В одне́ (одно́) ву́хо (у́хо) впуска́ти / впусти́ти, а в дру́ге (дру́гим) випуска́ти / ви́пустити *див.* впуска́ти[1] (1)
УХОПИ́ТИ
ухопи́ти
Схопи́ти (ухопи́ти) го́лову в ру́ки (рука́ми, в доло́ні) *див.* схо́плювати
УЦІЛІ́ТИ
уціл́іти
Ди́вом ви́жити (зберегти́ся, уціл́іти *і т. ін.)* *див.* вижива́ти (1)
УЧИ́ЛИЩЕ
учи́лище
Двокла́сне [початко́ве] учи́лище *див.* учи́лище
Єпархіа́льне учи́лище *див.* учи́лище
УЧИНИ́ТИ
учини́ти
Пода́ти *(рідше* да́ти, учини́ти *і т. ін.)* / подава́ти *(рідше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.)* по́зов *див.* подава́ти[1]
○ Учини́ти / чини́ти до́пит *див.* учиня́ти
УЧИНЯ́ТИ
учиня́ти
Пода́ти *(рідше* да́ти, учини́ти *і т. ін.)* / подава́ти *(рідше* дава́ти, учиня́ти *і т. ін.)* по́зов *див.* подава́ти[1]
УЯ́ВА
уя́ва
Склада́ється / скла́лася ду́мка (уя́ва) <Склада́ється / скла́лося вра́ження> *див.* склада́тися
уяві
◇ Перелі́тати (заліта́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уяві, в думка́х *і т. ін)* *див.* перелі́тати[1]
уя́вою
◇ Перелі́тати (заліта́ти, перекида́тися) / перелеті́ти (залеті́ти, переки́нутися) ду́мкою (думка́ми, уя́вою, в ду́мці, в уяві, в думка́х *і т. ін)* *див.* перелі́тати[1]

УЯ́ВЛЕННЯ
уя́влення
◇ Не ма́ти [й (на́віть, жо́дного *і т. ін.)*] поня́ття (уя́влення) *див.* ма́ти[2]
ФА́ЗА
фа́за
△ Екзальтаці́йна фа́за *див.* фа́за
ФА́ЙНО
фа́йно
Уклі́нно *(зах.* фа́йно) дя́кую *див.* дя́кувати (2)
ФАКТ[1]
факт
Доко́наний факт *див.* факт[1]
ФА́РБА
фа́рба
△ Епокси́дна фа́рба *див.* фа́рба
фа́рби
△ Ема́леві фа́рби *див.* фа́рба
фа́рбою
◇ Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою) *див.* налива́тися
ФАСО́Н
фасо́н
◇ Трима́ти (держа́ти, гну́ти) фасо́н *див.* трима́ти
ФЕДЕРАТИ́ВНИЙ
федерати́вна
△ Федерати́вна держа́ва *див.* держа́ва (8)
ФЕРА́ЛЬНИЙ
фера́льний
Фера́льний день *див.* день (18)
ФЕРНАМБУ́КОВИЙ
фернамбу́кове
△ Фернамбу́кове де́рево *див.* де́рево (30)
ФІ́БРА
фі́брами
◇ Усіма́ фі́брами душі́ (се́рця, істо́ти *і т. ін.)* *див.* фі́бра
ФІ́ГА
фі́гу
◇ Ду́лю *(рідко* фі́гу) з ма́ком *див.* ду́ля (2)
◇ Показа́ти (да́ти, піднести́) ду́лю [з ма́ком] (фі́гу) *див.* дава́ти (192)
ФІ́ГОВИЙ
фі́гове
△ Фі́гове де́рево *див.* де́рево (31)
ФІГУ́РНИЙ
фігу́рні
△ Фігу́рні дужки́ *див.* ду́жка (3)
ФІ́ЗИКА
фі́зика
△ Експеримента́льна фі́зика *див.* фі́зика
△ Фі́зика діеле́ктриків *див.* фі́зика
ФІЗИ́ЧНИЙ
фізи́чний
△ Фізи́чний друко́ваний (друка́рський) а́ркуш *див.* а́ркуш (7)
ФІЛЬМ
фільм
Документа́льний фільм *див.* фільм
ФІНА́НСОВИЙ
фіна́нсовий
Фіна́нсовий дире́ктор *див.* дире́ктор[1] (2)
ФІСТА́ШКОВИЙ
фіста́шкове
△ Фіста́шкове де́рево *див.* де́рево (32)
ФОНД
фонд
△ Житлови́й фонд *див.* фонд

ФОНТА́Н
фонта́ном
◇ Би́ти ключе́м (джерело́м, фонта́ном *і т. ін.)* *див.* би́ти (35)
ФО́РМА
фо́рма
△ Неозна́чена фо́рма дієсло́ва *див.* фо́рма
Фо́рми (фо́рма) життя́ *див.* фо́рма
фо́рми
Фо́рми (фо́рма) життя́ *див.* фо́рма
ФОРТУ́НА
форту́на
◇ До́ля (форту́на) прирекла́ *див.* до́ля[1] (4)
◇ До́ля (форту́на) слу́жить / послужи́ть *див.* до́ля[1] (5)
◇ До́ля (форту́на) усміха́ється (посміха́ється) / усміхну́лася (посміхну́лася) *див.* до́ля[1] (6)
форту́ни
◇ Пестун (пестій, улю́бленець) до́лі (форту́ни) *див.* пестун
ФОТОГРА́ФІЯ
фотогра́фія
Жива́ фотогра́фія *див.* фотогра́фія
ФРАЗЕОЛОГІ́ЧНИЙ
фразеологі́чна
△ Фразеологі́чна є́дність *див.* є́дність (2)
ФРОНТ
фро́нти
◇ На два фро́нти *див.* фронт
фро́нтом
◇ Є́диним фро́нтом *див.* фронт
ФУ́НКЦІЯ
фу́нкція
△ Екологі́чна фу́нкція *див.* фу́нкція
△ Експоненці́йна (експоненціа́льна, показнико́ва) фу́нкція *див.* фу́нкція
△ Елемента́рна фу́нкція *див.* фу́нкція
ФУНТ[1]
фу́нта
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта клоччя, то́рби січки *і т. ін.)* *див.* ва́ртий (4)
ХАЗЯ́ЙСЬКИЙ
хазя́йське
◇ Ді́ло хазя́йське *див.* ді́ло (16)
ХАЛЯ́ВА
халя́ви
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жа́ру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати
ХАПА́ТИ[1]
хапа́є
◇ Доса́да бере́ (хапа́є, гризе́) / взяла́ (вхопи́ла, запекла́ *і т. ін.)* *див.* доса́да (1)
хапа́ти
◇ Бра́ти (хапа́ти) / взя́ти (схопи́ти) за зя́бра *(рідко* за жа́бри) *див.* бра́ти (134)
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)
◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)
◇ Дава́ти (лови́ти, хапа́ти *і т. ін.)* / да́ти (злови́ти, вхопи́ти *і т. ін.)* сторчака́ *(рідше* стовбула́) *див.* дава́ти (118)
◇ Ї́сти (лови́ти, хапа́ти) дрижаки́ *див.* ї́сти

хапа́ють
◇ Дрижаки́ пробира́ють (беру́ть, хапа́ють *і т. ін.*) / пробра́ли (взяли́, вхопи́ли *і т. ін.*) *див.* дрижаки́ (1)
ХАПА́ТИСЯ
хапа́тися
◇ [Аж] бра́тися (хапа́тися) / взя́тися (вхопи́тися, схопи́тися) за живі́т (за бо́ки, *рідко* в бо́ки) *див.* бра́тися (6)
◇ Хапа́тися за життя́ *див.* хапа́тися
ХАРА́КТЕР
хара́ктер
Чолові́чий (жіно́чий) хара́ктер *див.* хара́ктер
ХАРЧ
харч
◇ [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
ХА́ТА
ха́ти
◇ Трима́тися (держа́тися) ха́ти *див.* трима́тися
ха́ті
◇ Як у дурно́го на ха́ті *див.* дурни́й (1)
ха́ту
◇ Добри́вечір [вам] у ха́ту *див.* добри́вечір (1)
◇ Підвести́ / підво́дити під дурно́го ха́ту *див.* підво́дити
◇ Під дурно́го ха́ту *див.* ха́та
ХА́ТНІЙ
ха́тній
Ха́тній (дома́шній) скарб *див.* скарб
ха́тнього
Предме́ти (ре́чі) дома́шнього (ха́тнього) вжи́тку *див.* предме́т
ха́тня
Дома́шня (*рідко* ха́тня) господа́рка (*рідше* господи́ня) *див.* господа́рка (1)
Ха́тня (дома́шня) робітни́ця *див.* робітни́ця
ХА́ЩА
ха́щі
Ди́кі (глухі́) ха́щі *див.* ха́щі
ХА́ЩІ
ха́щі
Ди́кі (глухі́) ха́щі *див.* ха́щі
ХВАЛИ́ТИ
хвали́ти
◇ Жи́ти та (і) Бо́га (до́лю, до́леньку) хвали́ти *див.* жи́ти (9)
ХВАТА́ТИ[1]
хвата́ти
◇ Бра́ти (хапа́ти, *рідко* хвата́ти) / взя́ти (схопи́ти, *рідко* схвати́ти) за живе́ *див.* бра́ти (135)
◇ Бра́ти (хапа́ти, хвата́ти) / взя́ти за се́рце (за ду́шу) *див.* бра́ти (137)
ХВА́ЦЬКИЙ
хва́цька
◇ Хва́цька душа́ *див.* душа́ (75)
ХВИЛИ́НА
хвили́на
Хвили́на (день, час) розпу́ки *див.* хвили́на
хвили́ни
◇ Лічи́ти дні (годи́ни, хвили́ни *і т. ін.*) *див.* лічи́ти[1]
хвили́ну
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
◇ Яку́сь (*рідше* де́яку) хвили́ну *див.* хвили́на
ХВИЛИ́НОЧКА
хвили́ночку
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
ХВИ́ЛЯ[1]
хви́лі
△ До́вгі хви́лі *див.* хви́ля[1]
ХВИ́ЛЯ[2]
хви́лю
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
ХВИ́ЛЬКА[2]
хви́льку
◇ На [одну́ (єди́ну, яку́сь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на
ХВІСТ
хвіст
◇ Дівча́чий хвіст (хво́стик) *див.* хвіст
◇ Си́пати / сипну́ти (сипону́ти) жа́ру за халя́ви (під хвіст) *див.* си́пати
◇ Трима́ти (держа́ти) хвіст (хвоста́) трубо́ю (бу́бликом) *див.* трима́ти
◇ Як дуга́ (свиня́чий хвіст) *див.* дуга́ (4)
◇ Як соба́ці п'я́та нога́ (*рідше* дру́гий хвіст) *див.* нога́
хвоста́
◇ Трима́ти (держа́ти) хвіст (хвоста́) трубо́ю (бу́бликом) *див.* трима́ти
ХВО́РИЙ
хво́рої
◇ Вали́ти (зва́лювати, перекла́дати) / звали́ти (перекла́сти) з хво́рої (дурно́ї) голови́ на здоро́ву *див.* вали́ти[1] (4)
ХВОРО́БА
хворо́ба
△ Жовчнокам'яна́ хворо́ба *див.* хворо́ба
хворо́би
△ Душе́вні хворо́би *див.* хворо́ба
△ Жіно́чі хворо́би *див.* хворо́ба
ХВО́СТИК
хво́стик
◇ Дівча́чий хвіст (хво́стик) *див.* хвіст
ХИЛИ́ТИ
хи́лить
◇ Дрімо́та бере́ (змо́рює, хи́лить) *див.* дрімо́та (1)
ХІД
хід
◇ Дава́ти / да́ти за́дній хід *див.* дава́ти (70)
Да́ти хід *див.* дава́ти (33)
хо́ду
◇ Дава́ти / да́ти хо́ду *див.* дава́ти (104)
◇ Не дава́ти / не да́ти хо́ду *див.* дава́ти (184)
ХІМІ́ЧНИЙ
хімі́чний
△ Хімі́чний еквівале́нт речовини́ *див.* еквівале́нт (2)
△ Хімі́чний елеме́нт *див.* елеме́нт (3)
ХІ́ННИЙ
хі́нне
△ Хі́нне (хі́нове) де́рево *див.* де́рево (33)
ХІ́НОВИЙ
хі́нове
△ Хі́нне (хі́нове) де́рево *див.* де́рево (33)
ХЛІБ
хліб
◇ Да́ти хліб у ру́ки *див.* дава́ти (160)
◇ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
◇ [Ду́рно (даре́мно, задарма́, ма́рно *і т. ін.*)] хліб (харч) перево́дити (ї́сти, збавля́ти) *див.* перево́дити
◇ Духо́вний хліб *див.* хліб
хлі́ба
◇ Діли́тися (*рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім (*заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
◇ Дурне́ са́ло без хлі́ба *див.* са́ло
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) три дні (ти́ждень) [хлі́ба] не їв *див.* ї́сти
хлі́бом
◇ Жи́ти не хлі́бом єди́ним (одни́м) *див.* жи́ти (6)
◇ [І] хлі́бом не году́й, а дай... *див.* годува́ти (12)
ХЛІ́БНИЙ
хлі́бна
Хлі́бна дочка́ *див.* дочка́ (2)
△ Хлі́бна жу́желиця *див.* жу́желиця[2] (1)
хлі́бне
△ Хлі́бне де́рево *див.* де́рево (34)
ХЛІБ-СІ́ЛЬ
хліб-сі́ль
◇ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
ХЛОСТ
хло́сту
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, вси́пати *і т. ін.*) хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.*) *див.* дава́ти (111)
ХЛЬО́РА
хльо́ру
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, вси́пати *і т. ін.*) хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.*) *див.* дава́ти (111)
ХЛЬОСТ
хльо́сту
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти, вси́пати *і т. ін.*) хльо́сту (хло́сту, хльо́ру *і т. ін.*) *див.* дава́ти (111)
ХМА́РА
хма́рах
◇ Вита́ти (літа́ти, *рідко* ширя́ти) в хма́рах (в небеса́х, в емпіре́ях *і т. ін.*) *див.* вита́ти (1)
ХМЕЛЬОВИ́Й
хмельова́
△ Хмельова́ дробина́ *див.* дробина́ (2)
ХМИЗ
хми́зу
◇ Докида́ти / доки́нути хми́зу в жар *див.* докида́ти[2] (1)
◇ Підклада́ти / підкла́сти вогню́ (хми́зу, дров *і т. ін.*) *див.* підклада́ти

ХОВА́ТИ[1]
хова́ти
◇ Ні́де (ні́куди, немá куди́ *і т. ін.)* пра́вди діва́ти (хова́ти) / ді́ти (схова́ти) *див.* діва́ти (3)
ХОВА́ТИСЯ[1]
хова́ється
◇ Душá в п'я́ти (п'я́тки) тіка́є (опуска́ється, хова́ється *і т. ін.)* / втеклá (опусти́лася, схова́лася *і т. ін.)* <Душá [аж] у п'я́тах (у п'я́тках)> *див.* душá (22)
ХОДИ́ТИ
ходи́ти
◇ Дале́ко [й] ходи́ти *див.* ходи́ти
◇ Дале́ко ходи́ти (бі́гати) не тре́ба *див.* тре́ба[1]
○ Іти́ (ходи́ти) / пі́ти на же́бри (по же́брах, у же́бри) *див.* іти́
◇ Ходи́ти догори́ нога́ми *див.* ходи́ти
◇ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.) див.* ходи́ти
хо́дять
◇ Дрижаки́ пробіга́ють (хо́дять) / пробі́гли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.)*] *див.* дрижаки́ (2)
ХО́ДОРОМ
хо́дором
◇ Думки́ (ду́ми) ко́лесом (хо́дором) заходи́ли (закрути́лися, пішли́) [в голові́] *див.* ду́мка (17)
ХОДЯ́ЧИЙ
ходя́ча
◇ Ходя́ча енциклопе́дія *див.* енциклопе́дія (1)
ходя́чий
◇ Ходя́чий дові́дник *див.* дові́дник (2)
◇ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рі́дко* мертве́ць) *див.* мрець
ХО́ЛОД
хо́лод
◇ Ки́дати / ки́нути то в жар то в хо́лод (в жар і [в] хо́лод) *див.* ки́дати
хо́лодом
◇ Дійма́ти хо́лодом ду́шу *див.* дійма́ти (1)
◇ Хо́лодом ди́хати *див.* ди́хати (9)
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти
ХОЛО́ДНИЙ
холо́дна
◇ [Холо́дна] жа́ба сиди́ть під се́рцем *див.* жа́ба[1] (2)
холо́дне
◇ [І] на холо́дне ду́ти (дму́хати) *див.* ду́ти (6)
холо́дний
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холо́дний душ [на го́лову] *див.* душ (1)
холо́дним
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холо́дною водо́ю *(рі́дко* холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти
холо́дною
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* холо́дною водо́ю *(рі́дко* холо́дним ду́шем) обда́ти (зли́ти, обли́ти) *див.* обдава́ти

ХО́ЛОДНО
хо́лодно
◇ Ні хо́лодно ні жа́рко *див.* хо́лодно
ХОЛО́НУТИ
холо́не
◇ [Аж] холо́не / захоло́ло (захоло́нуло, похоло́нуло) се́рце (в се́рці) <[Аж] холо́не / захоло́ла (захоло́нула, похоло́нула) душа́> *див.* се́рце
◇ Кров холо́не (крижані́є, застига́є *і т. ін.)* / захоло́ла (засти́гла, заледені́ла *і т. ін.)* у жи́лах *див.* кров
ХОРО́БРИЙ
хоро́брого
◇ Не з хоро́брого деся́тка *див.* деся́ток (4)
ХОТІ́ТИ
хо́че
Де хо́чу (хо́чеш, хо́че *і т. ін.) див.* хоті́ти
◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.)* / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.) див.* душа́ (78)
хо́чеш
Де хо́чу (хо́чеш, хо́че *і т. ін.) див.* хоті́ти
хо́чу
Де хо́чу (хо́чеш, хо́че *і т. ін.) див.* хоті́ти
ХОТЯ́
хотя́
◇ Де хотя́ *див.* хотя́
ХОЧ[1]
хоч
◇ Хоч [би] де *див.* де[1] (2)
ХРА́МОВИЙ
хра́мове
Хра́мове свя́то <Хра́мовий пра́зник (день)> *див.* свя́то[1]
хра́мовий
Хра́мове свя́то <Хра́мовий пра́зник (день)> *див.* свя́то[1]
ХРЕБЕ́Т
хребе́т
◇ Чу́хати хребе́т че́рез живі́т *див.* чу́хати
хребта́
◇ Живі́т присо́х до спи́ни (до хребта́) *див.* живі́т (1)
ХРЕСТ
хреста́
Трима́ти (держа́ти) до хреста́ дити́ну *див.* трима́ти
ХРЕСТИ́ТИ
хрести́в
◇ Дурни́й піп хрести́в *див.* піп
ХРИСТИЯ́НСЬКИЙ
христия́нська
Христия́нська душа́ *див.* душа́ (3)
христия́нський
Христия́нський демокра́т *див.* демокра́т (3)
ХРИСТО́ВИЙ
Христо́ві
Дари́ Христо́ві <Святі́ Дари́> *див.* дар (2)
ХРИСТО́С
Христа́
◇ Ма́ти Христа́ в душі́ (в се́рці) *див.* ма́ти[2]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* у Бо́га (у Христа́, у ба́тька *і т. ін.)* за па́зухою (за двери́ма) *див.* па́зуха

ХРОПА́К
хропака́
◇ Дава́ти (задава́ти, дави́ти, *зневажл.* де́рти) / да́ти (зада́ти) хропака́ *див.* дава́ти (110)
◇ Да́ти ві́чного хропака́ *див.* дава́ти (130)
ХТО[1]
хто
Хто де <Де хто> *див.* хто[1]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь зняв з душі́ *див.* хто[1]
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто ка́мінь на ду́шу наверну́в *див.* хто[1]
ХТО-НЕ́БУДЬ
хто-не́будь
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ХТОСЬ
хтось
Хтось (хто, де́хто, хто-не́будь) і́нший *див.* хтось
ХУК
ху́ка
◇ Да́ти ху́ка *див.* дава́ти (161)
ХУ́ТІР
ху́тором
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ХУТІРЕ́ЦЬ
хутірце́м
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ХУТІРО́К
хутірко́м
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ХУТОРЕ́ЦЬ
хуторце́м
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ХУТОРО́К
хуторко́м
Сиді́ти (жи́ти) / сі́сти ху́тором (хутірко́м, хуторко́м, хутірце́м, хуторце́м) *див.* сиді́ти
ХУХ
ху́ху
◇ Ні ху́ху ні ду́ху *див.* хух
ЦА́ПІВ
ца́пову
◇ Ні за пу́хлу (пу́хлого, ца́пову) ду́шу *див.* душа́ (67)
ЦАР
царя́
◇ Не ма́ти царя́ в голові́ <Не ма́ти Бо́га в живо́ті, а царя́ в голові́> *див.* ма́ти[2]
ЦА́РСЬКИЙ
ца́рські
△ Ца́рські врата́ (две́рі, *рі́дше* воро́та) *див.* врата́ (1)

ЦЕ[1]
це
◇ Де [ж] таки́ (пак, це, се, то, таке́) ви́дано *див.* ви́даний[2] (1)
ЦЕ[2]
це
◇ Це ді́ло *див.* ді́ло (32)
цей
◇ По цей день *див.* день (46)
ци́ми
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
цім
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
цьо́му
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
◇ Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті] *див.* жиле́ць (1)
◇ У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі: *див.* дух (20)
ЦЕЙ
це
◇ Це ді́ло *див.* ді́ло (32)
цей
◇ По цей день *див.* день (46)
ци́ми
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
цім
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
цьо́му
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
◇ Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті] *див.* жиле́ць (1)
◇ У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі: *див.* дух (20)
ЦЕНТР
центр
△ Ди́хальний центр *див.* центр
це́нтри
Євангелі́чні це́нтри *див.* центр
ЦЕНТРАЛІЗА́ЦІЯ
централіза́ція
Диспе́тчерська централіза́ція *див.* централіза́ція
ЦЕП
цепу́
◇ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́) *див.* трима́ти
ЦЕРЕМО́НІЯ
церемо́нії
Без [жо́дних (ні́яких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (ні́якої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія
церемо́ній
Без [жо́дних (ні́яких, уся́ких *і т. ін.*)] церемо́ній <Без [жо́дної (ні́якої, уся́кої *і т. ін.*)] церемо́нії> *див.* церемо́нія
ЦЕРКО́ВНИЙ
церко́вний
Церко́вний дзвін *див.* дзвін (1)
ЦИВІ́ЛЬНО-ПРАВОВИ́Й
циві́льно-правови́й
△ Циві́льно-правови́й до́говір *див.* до́говір (4)
ЦИ́ГАН
ци́ган
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.*) [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
ЦИГА́НИ
ци́ган
◇ Носи́тися / розноси́тися як (мов, ні́би *і т. ін.*) [ду́рень] із сту́пою ([ци́ган, ста́рець] з пи́саною то́рбою) *див.* носи́тися
ЦИГА́НСЬКИЙ
циѓанське
Цига́нське життя́ *див.* життя́ (3)
цига́нський
Сліпи́й (ку́рячий, свиня́чий, цига́нський) дощ *див.* дощ (1)
ЦИКА́ДОВИЙ
цика́дове
△ Цика́дове де́рево *див.* де́рево (35)
ЦИКЛ
цикл
Життє́вий цикл *див.* цикл
ЦИ́НКОВИЙ
ци́нкові
△ Ци́нкові до́брива (мікродо́брива) *див.* до́бриво (7)
ЦИТЬ
цить
◇ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти
ЦИ́ФРА
ци́фра
◇ Ду́та ци́фра *див.* ци́фра
ЦИФРОВИ́Й
цифрови́й
Електро́нний цифрови́й пі́дпис *див.* пі́дпис
ЦИ́ЦЯ
ци́ці
◇ [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть <*рідко* Жа́ба і пить дасть> *див.* жа́ба[1] (1)
ЦИ́ЦЬКА
ци́цьки
◇ [І] жа́ба ци́цьки (ци́ці) дасть <*рідко* Жа́ба і пить дасть> *див.* жа́ба[1] (1)
ЦІ́ЛИЙ
ці́лий
Живи́й і здоро́вий <[І] жив і здоро́в> <Живи́й та ці́лий> *див.* живи́й (1)
Ці́лий Бо́жий день *див.* день (19)
ці́лої
◇ [І] кі́стки живо́ї (ці́лої) не оста́вити *див.* оставля́ти
ЦІЛЮ́ЩИЙ
цілю́ща
Живу́ща та (і) цілю́ща (зцілю́ща) вода́ <Живу́ща-цілю́ща води́ця> <Цілю́ща вода́> *див.* вода́ (6)
ЦІНА́
ціна́
◇ Гріш (копі́йка, шаг) ціна́ [в база́рний день] *див.* ціна́
ціно́ю
◇ До́рого (дорого́ю (висо́кою) ціно́ю) заплати́ти *див.* заплати́ти
◇ Дорого́ю ціно́ю *див.* ціна́
Ціно́ю життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя *і т. ін.*) *див.* ціна́
ЦІП[1]
ці́пом
◇ [І] ці́пом (дрючко́м) не наже́не́ш *див.* наганя́ти
ЦІПО́К
ціпка́
◇ Дава́ти / да́ти ціпка́ *див.* дава́ти (105)
◇ Трима́тися (держа́тися) як сліпи́й плота́ (ці́пка) *див.* трима́тися
ЦУКЕ́РКОВИЙ
цуке́ркове
△ Цуке́ркове де́рево *див.* де́рево (36)
ЦУКРО́ВИЙ
цукро́вий
△ Цукро́вий діабе́т *див.* діабе́т (1)
ЦУР
цур
◇ Цур ду́рня та (й) ма́сла гру́дка *див.* ду́рень (3)
ЦЯ
це
◇ Це ді́ло *див.* ді́ло (32)
цей
◇ По цей день *див.* день (46)
ци́ми
○ На днях <Ци́ми (си́ми) дня́ми> *див.* день (22)
цім
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
цьо́му
Вибача́й (дару́й, пробача́й) / ви́бач (подару́й, проба́ч) на [цьо́му (цім)] сло́ві <Вибача́йте (дару́йте, пробача́йте) / ви́бачте (подару́йте, проба́чте) на [цьо́му (цім)] сло́ві> *див.* вибача́ти (1)
◇ Не жиле́ць (не жите́ць) [на [цьо́му] сві́ті] *див.* жиле́ць (1)
◇ У цьо́му (тако́му) [ж] ду́сі: *див.* дух (20)
ЦЯ́ТКА
ця́тку
◇ Диви́тися (вдивля́тися) в одну́ то́чку (в одну́ ця́тку) *див.* диви́тися (4)
ЦЯ́ЦЬКА
ця́цьку
◇ Як дити́на за ця́цьку *див.* дити́на (2)

ЧАВУ́Н
чаву́н
△ Дзерка́льний чаву́н *див.* чаву́н
ЧА́ЙНИЙ
ча́йне
△ Ча́йне де́рево *див.* де́рево (37)
ЧА́РИ
ча́ри
◇ Ча́ри діяти (чарува́ти, твори́ти *і т. ін.)* *див.* діяти (2)
ЧАРІ́ВНИЙ
чарівно́го
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* від по́маху (за по́махом) чарівно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарівної па́лички) *див.* по́мах
чарівно́ї
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* від по́маху (за по́махом) чарівно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарівної па́лички) *див.* по́мах
ЧАРІВНИ́ЦЬКИЙ
чарівни́цького
◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* від по́маху (за по́махом) чарівно́го (чарівни́цького) жезла́ (чарівної па́лички) *див.* по́мах
ЧАРУВА́ТИ
чарува́ти
◇ Ча́ри діяти (чарува́ти, твори́ти *і т. ін.)* *див.* діяти (2)
ЧАС
час
◇ В (во) дні о́ни <Во вре́м'я о́но> <В о́ний час> *див.* день (30)
◇ В до́брий час! *див.* час
△ Давномину́лий (передмину́лий) час *див.* час
△ Декре́тний час *див.* час
Де́який (яки́йсь, *рідко* яки́й) час *див.* час
△ Екра́нний час *див.* час
○ На до́вгий час *див.* час
Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт
◇ Сказа́ти в до́брий час *див.* сказа́ти
◇ Су́дний день (час) <Су́дна годи́на> *див.* день (49)
Хвили́на (день, час) розпу́ки *див.* хвили́на
Че́рез де́який (яки́йсь) час *див.* час
часи́
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
часі́в
В да́вні (старі́) часи́ <За да́вніх (стари́х) часі́в> <Да́вньою поро́ю> *див.* час
ча́сом
◇ І́ншим (дру́гим) ра́зом (ча́сом) *див.* раз[1]
ча́су
За да́вністю [ро́кі́в (літ, ча́су *і т. ін.)*] *див.* да́вність (1)
ЧАСНИ́К
часни́к
◇ На ла́дан *(рідко* на часни́к) ди́хати *див.* ди́хати (6)
ЧАСТИ́НКА
части́нка
△ Елемента́рна части́нка *див.* части́нка
ЧА́СТКА
ча́стка
◇ Ле́вова (ле́в'яча) па́йка (ча́стка, до́ля *і т. ін.)* *див.* па́йка
ЧА́СТОЧКА
ча́сточку
Подава́ти (дава́ти) / пода́ти (да́ти) на ча́сточку *див.* подава́ти[1]
ЧА́ША
ча́шу
◇ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
ЧВА́РА[1]
чва́ри
Дрібні́ чва́ри *див.* чва́ри
ЧВА́РИ
чва́ри
Дрібні́ чва́ри *див.* чва́ри
ЧЕК[1]
чек
Доро́жній чек *див.* чек[1]
че́ки
Житлові́ че́ки *див.* чек[1]
ЧЕКА́ТИ
чека́ти
◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)
◇ Не жда́ти (не чека́ти) добра́ *див.* жда́ти (3)
Чека́ти не дочека́тися <*рідше* Жда́ти не діжда́тися> *див.* жда́ти (1)
ЧЕРВО́НИЙ
черво́не
△ Черво́не де́рево *див.* де́рево (38)
ЧЕ́РГА
че́рга
Жива́ че́рга *див.* че́рга
че́рзі
◇ На че́рзі дня *див.* че́рга
ЧЕ́РЕП
че́реп
◇ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)
ЧЕРСТВИ́Й
черства́
◇ Черства́ душа́ *див.* душа́ (76)
ЧЕ́СНИЙ
че́сна
◇ Че́сна душа́ (нату́ра) *див.* душа́ (77)
ЧЕСТЬ
че́сті
◇ Дава́ти / да́ти сло́во че́сті *див.* дава́ти (97)
Ціно́ю життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя *і т. ін.)* *див.* ціна́
ЧИН
чи́ну
Дослужи́тися (дійти́, добу́ти) [до] чи́ну *див.* дослу́жуватися (1)
ЧИ́СЛЕННЯ
чи́слення
△ Десятко́ва систе́ма чи́слення *див.* систе́ма
△ Диференціа́льне чи́слення *див.* чи́слення
ЧИСЛІ́ВНИК
числі́вник
△ Дробови́й числі́вник *див.* числі́вник
ЧИСЛО́
чи́сло
△ Ді́йсне число́ *див.* число́
△ Дробове́ число́ *див.* число́
△ Експозиці́йне число́ *див.* число́
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
ЧИ́СТИЙ
чи́стий
◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)
Екологі́чно чи́стий *див.* чи́стий
△ Чи́стий деревоста́н *див.* деревоста́н (1)
△ Чи́стий націона́льний проду́кт (дохі́д) *див.* проду́кт
чи́стим
Ди́хати / поди́хати чи́стим пові́трям *див.* ди́хати (1)
чи́сту
◇ Дава́ти / да́ти чи́сту годи́ну (чи́стий, святи́й спо́кій (по́кій)) *див.* дава́ти (106)
ЧЛЕН
член
Ді́йсний член *див.* член
чле́ни
△ Другоря́дні чле́ни ре́чення *див.* член
ЧМІЛЬ
чмелі́в
◇ Джмелі́в (чмелі́в) слу́хати *див.* слу́хати
ЧО́БІТ
чо́біт
◇ Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт *див.* чо́боти
чобітьми́
◇ Лі́зти (зала́зити) з чобітьми́ в ду́шу *див.* лі́зти
чо́боти
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
ЧО́БОТИ
чо́біт
◇ Як [дра́ний (діря́вий)] чо́біт *див.* чо́боти
чобітьми́
◇ Лі́зти (зала́зити) з чобітьми́ в ду́шу *див.* лі́зти
чо́боти
◇ Два чо́боти – па́ра (на одну́ но́гу) *див.* чо́боти
ЧОВНИКО́ВИЙ
човнико́ва
Човнико́ва диплома́тія *див.* диплома́тія (1)
ЧОГО́
чого́
◇ Чого́ [ті́льки] душа́ бажа́є (хо́че, пра́гне *і т. ін.)* / забажа́є (захо́че, запра́гне *і т. ін.)* *див.* душа́ (78)
◇ Як (коли́) прихо́диться / прийшло́ся до чо́го (до ді́ла) *див.* прихо́дитися
ЧОЛО́
чоло́м
◇ Дава́ти (віддава́ти) / да́ти (відда́ти) чоло́м *див.* дава́ти (44)
ЧОЛОВІ́ЧИЙ
чолові́чий
Чолові́чий (жіно́чий) хара́ктер *див.* хара́ктер
ЧО́МУ
чо́му
◇ [Ось] де (в чо́му, тут *і т. ін.)* соба́ка зари́тий *(рідше* зари́та) *див.* соба́ка

ЧО́РНИЙ
чо́рна
△ Чо́рна діра́ (ді́рка) *див.* діра́ (2)
◇ Чо́рна до́ля *див.* до́ля[1] (8)
◇ Чо́рне ді́ло <Чо́рна спра́ва> *див.* ді́ло (33)
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
чо́рне
△ Чо́рне де́рево *див.* де́рево (39)
◇ Чо́рне ді́ло <Чо́рна спра́ва> *див.* ді́ло (33)
Чо́рне духівни́цтво (духове́нство) *див.* духівни́цтво (1)
Чо́рний двір <Чо́рне дво́рище> *див.* двір[1] (5)
чо́рний
◇ Про (на) чо́рний день (чо́рну годи́ну) *див.* день (47)
Чо́рний двір <Чо́рне дво́рище> *див.* двір[1] (5)
Чо́рний дуб *див.* дуб (1)
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
чо́рні
◇ Чо́рні дні <*рідше* Чо́рний день> <*рідко* Чо́рна дни́на> *див.* день (50)
чо́рному
◇ Трима́ти (держа́ти) в чо́рному (найчорні́шому) ті́лі *див.* трима́ти
чо́рну
◇ Про (на) чо́рний день (чо́рну годи́ну) *див.* день (47)
ЧОРНИ́ЛЬНИЙ
чорни́льна
◇ Чорни́льна душа́ *див.* душа́ (79)
ЧОРТ
чорт
◇ Біс (чорт, ді́дько, кат) із ним (з не́ю, з тобо́ю *і т. ін.*) *див.* біс[1] (6)
◇ Враг (нечи́стий, чорт) його́ (її́, їх *і т. ін.*) [ма́тір (ду́шу)] зна́є (зна) <Нечи́ста його́ (її́, їх *і т. ін.*) ма́ти зна́є (зна)> *див.* враг (2)
◇ Дай / дава́й Бо́же (Бог) но́ги [, а чорт коле́са] *див.* дава́ти (127)
◇ Ді́дько (чорт) [йому́ (їй, їм *і т. ін.*)] ра́дий (рад) *див.* ді́дько (2)
◇ [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб'є́ш <Чорт до́вбнею не доб'є́> *див.* добива́ти (3)
◇ Носи́тися як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт із грі́шною душе́ю *див.* носи́тися
◇ Оди́н чорт (біс, ді́дько) <Одна́ сатана́> *див.* чорт
◇ Чорт (ді́дько, дия́вол, біс, га́спид *і т. ін.*) [його́ (тебе́, їх *і т. ін.*)] [ду́шу] зна́є (зна) *див.* чорт
◇ Чорт (ді́дько) ли́сий *див.* чорт
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт (ді́дько) за грі́шну ду́шу *див.* чорт
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт (ді́дько) ла́дану (свяче́ної води́) *див.* чорт
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
чо́рта
◇ Де в бі́са (в чо́рта)! *див.* де[2] (2)
◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
◇ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́
◇ Хоч чо́рта дай *див.* дава́ти (195)
◇ Чо́рта (ді́дька) ли́сого *див.* чорт
◇ Чо́рта з два *див.* чорт
чорти́
◇ Іди́ [собі] до чо́рта (до бі́са, до ді́дька, під три чорти́ *і т. ін.*) *див.* іти́
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́
◇ Чорт (ді́дько, нечи́стий, лихи́й *і т. ін.*) несе́ (но́сить) / поні́с (прині́с, розноси́в) <Нечи́ста (вра́жа) си́ла несе́ (но́сить) / понесла́ (принесла́, розноси́ла)> <Чорти́ несу́ть / принесли́ (*зневажл.* притаска́ли)> *див.* чорт
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорт ли́ко (ли́ка) дере́ (видира́є) [живце́м] <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) чорти́ ли́ко деру́ть (видира́ють) [живце́м]> *див.* чорт
чорті́в
◇ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)
чо́ртові
◇ Відда́ти чо́ртові (ді́дькові) ду́шу *див.* віддава́ти (41)
◇ До чо́рта (ді́дька) в зу́би <[Само́му] чо́ртові в зу́би> *див.* чорт
чо́ртом
◇ Ди́хати вогне́м (по́лум'ям, пе́клом, чо́ртом *і т. ін.*) *див.* ди́хати (3)
чо́рту
◇ Іти́ (леті́ти) / піти́ (полеті́ти) до чо́рта (до ді́дька, к чо́рту, під три чорти́, к бі́су *і т. ін.*) *див.* іти́
◇ Продава́ти / прода́ти ду́шу [дия́волу (чо́рту, ді́дькові *і т. ін.*)] *див.* продава́ти
ЧО́РТІВ
чо́ртів
◇ Бі́сів (дия́волів, чо́ртів *і т. ін.*) син *див.* син
чо́ртова
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
чо́ртове
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
чо́ртові
◇ Чо́ртові (ді́дьку, ба́тьку) ли́сому розкажи́ *див.* розка́зувати
ЧО́РТОВИЙ
чо́ртова
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
чо́ртове
◇ Чо́ртова дю́жина <Чо́ртове число́> *див.* дю́жина (1)
чо́ртові
◇ Чо́ртові (ді́дьку, ба́тьку) ли́сому розкажи́ *див.* розка́зувати
ЧОС
чо́су
◇ Дава́ти (задава́ти) / да́ти (зада́ти) чо́су (джо́су) *див.* дава́ти (115)
ЧОТИ́РИ
чоти́ри
◇ У два́дцять чоти́ри годи́ни *див.* годи́на[1] (25)
◇ Шість на де́в'ять (на шість) <Чоти́ри на чоти́ри> *див.* шість
◇ Як дві́чі (як два ра́зи) по два чоти́ри *див.* два (4)
ЧОТИРИНО́ГИЙ
чотирино́гий
Чотирино́гий друг *див.* друг (1)
ЧУБ
чуб
◇ [Аж] воло́сся (во́лос, чуб) підніма́ється (підійма́ється, встає́, стає́, лі́зе *і т. ін.*) / підні́меться (вста́не, ста́не, полі́зе *і т. ін.*) [вго́ру (догори́, ди́бом, ду́бом, сторч *і т. ін.*)] *див.* воло́сся (1)
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
чу́ба
◇ [Аж (ма́ло не)] рва́ти (де́рти, ску́бти) на собі (на голові́) воло́сся (чуб, чу́ба) *див.* рва́ти
◇ Де́рти (дра́ти) за чу́ба *див.* де́рти (6)
ЧУБРО́ВКА
чубро́вки
◇ Дава́ти / да́ти чубро́вки (почубе́ньків, ма́тланки *і т. ін.*) *див.* дава́ти (107)
ЧУ́ДО
чуде́с
Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с> *див.* ди́во (1)
чудеса́
◇ Чудеса́ (ди́во, чу́до *і т. ін.*) в ре́шеті *див.* чу́до
чу́до
Ди́во ди́вне <Ди́во з див> <Чу́до з чуде́с> *див.* ди́во (1)
◇ Ди́во (чу́до) приро́ди *див.* ди́во (4)
◇ Чудеса́ (ди́во, чу́до *і т. ін.*) в ре́шеті *див.* чу́до
ЧУЖИ́Й
чужи́м
◇ Жи́ти чужи́м ро́зумом *див.* жи́ти (10)
чужи́ми
◇ Чужи́ми рука́ми жар (вого́нь, *діал.* грань) загріба́ти (загорта́ти, вигріба́ти, вигорта́ти) / загребти́ (загорну́ти, ви́гребти, ви́горнути) *див.* загріба́ти
ЧУМА́ЦЬКИЙ
чума́цька
△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях
чума́цький
△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях
ЧУ́ТИ
чу́ти
◇ Душі́ [в собі] не чу́ти *див.* чу́ти
◇ І ду́ху нема́ (нема́є, не було́, не чу́ти *і т. ін.*) *див.* нема́

◇ Нутрóм (сéрцем, душéю, *рідко* дýхом) чýти (відчувáти) / відчýти *див.* чýти

ЧУТЛИ́ВИЙ

чутли́вий

△ Чутли́вий елемéнт *див.* елемéнт (4)

ЧУТТЄ́ВИЙ

чуттє́вий

△ Чуттє́вий дóсвід *див.* дóсвід (1)

ЧУТТЯ́

чуття́

Естети́чне чуття́ *див.* чуття́

◇ Шóсте (дев'я́те) чуття́ *див.* чуття́

ЧУ́ХАТИ

чу́хати

◇ Чýхати хребéт чéрез живíт *див.* чýхати

ШАГ

шаг

◇ Гріш (копíйка, шаг) цінá [в базáрний день] *див.* цінá

шагá

◇ Не вáртий (не варт) [і] [лáманого] грошá (карбóванця, [щербáтої] копíйки, шагá, шéляга, [мíдного] п'ятакá) [в базáрний день] *див.* вáртий (5)

ШАНУВА́ТИ

шанувáти

◇ Прошý люби́ти й шанувáти (жáлувати) *див.* проси́ти

ША́ПКА

шáпкою

◇ [Як] пáлицею (шáпкою, кáменем *і т. ін.*) доки́нути *див.* докидáти[2] (3)

шáпці

◇ Давáти / дáти по шáпці *див.* давáти (89)

ША́ФА

шáфа

Духовá шáфа *див.* шáфа

ША́ШКА[1]

шáшка

△ Димовá шáшка *див.* шáшка[1]

ШВА́БА

швáбу

◇ Дáти швáбу (шквáрки) *див.* давáти (163)

ШВЕЦЬ

швець

◇ І швець, і жнець, і на (в) дудý грець *див.* швець

ШВИДКИ́Й

швидкá

△ Швидкá допомóга *див.* допомóга (7)

швидки́м

Швидки́м (скóрим) мáршем пройти́ (дістáтися, рýшити *і т. ін.*) *див.* прохóдити

швидкóї

△ Карéта швидкóї допомóги *див.* карéта

ШÉЛЯГ

шéляга

◇ Без шéляга за душéю (при душí) *див.* шéляг

◇ [І (ні, ані)] копíйки [злáманої (мíдної, щербáтої)] (шéляга) немá (немáє, не булó) за душéю *див.* немá

◇ Не вáртий (не варт) [і] [лáманого] грошá (карбóванця, [щербáтої] копíйки, шагá, шéляга, [мíдного] п'ятакá) [в базáрний день] *див.* вáртий (5)

ШИ́БЕНИЦЯ

ши́бениці

◇ Кінчáти / кінчи́ти [життя́] на ши́бениці *див.* кінчáти

ШИ́ЛО

ши́лом

◇ Ні́де (немáє де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] гóлки (гóлкою, пáльця, пáльцем, ши́лом) встроми́ти (просýнути, штрикнýти, ткнýти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)

ШИРÓКИЙ

широ́ка

◇ Широ́ка душá *див.* душá (80)

◇ Широ́кий шлях <Широ́ка доро́га> *див.* шлях

широ́кий

Випускáти / ви́пустити на [широ́кий] екрáн *див.* випускáти (4)

Вихо́дити / ви́йти на [вели́кий (широ́кий)] екрáн *див.* вихо́дити (10)

Діставáти (одéржувати) / дістáти (одéржати) [вели́кий (широ́кий)] рóзголос <Набирáти (набувáти) / набрáти (набýти) [вели́кого (широ́кого)] рóзголосу> *див.* діставáти (2)

◇ Широ́кий шлях <Широ́ка доро́га> *див.* шлях

широ́ких

◇ По (у) [всіх (широ́ких, далéких)] світáх <По всьóму світу> *див.* світ[2]

широ́кого

Діставáти (одéржувати) / дістáти (одéржати) [вели́кий (широ́кий)] рóзголос <Набирáти (набувáти) / набрáти (набýти) [вели́кого (широ́кого)] рóзголосу> *див.* діставáти (2)

широ́кої

◇ З широ́кої доро́ги *див.* доро́га (10)

широ́ку

◇ Вибивáтися / ви́битися на [широ́ку] доро́гу *див.* вибивáтися (6)

◇ Виво́дити / ви́вести на [широ́ку] доро́гу *див.* виво́дити[1] (15)

◇ Вихо́дити / ви́йти на широ́ку доро́гу *див.* вихо́дити (34)

ШИРЯ́ТИ[1]

ширя́ти

◇ Витáти (літáти, *рідко* ширя́ти) в хмáрах (в небесáх, в емпірéях *і т. ін.*) *див.* витáти (1)

ШИ́ТИ

ши́ти

◇ Поши́ти (*рідше* обýти) / пошивáти (ши́ти) в дýрні *див.* пошивáти

ШИ́ТИСЯ

ши́тися

◇ Поши́тися / ши́тися в дýрні *див.* пошивáтися

ШИ́Я

ши́ї

◇ Дáти / давáти в три ши́ї (триши́я) *див.* давáти (134)

◇ Дáти (надавáти) / давáти по ши́ї (по гамаликý) *див.* давáти (148)

◇ Дістáти по ши́ї (поти́личника) *див.* діставáти (5)

ши́ю

◇ Підставля́ти (давáти) / підстáвити (дáти) ши́ю [в ярмó (під ярмó)] *див.* підставля́ти

ШІСТЬ

шість

◇ Шість на дéв'ять (на шість) <Чоти́ри на чоти́ри> *див.* шість

ШКА́ЛИК

шкáлики

◇ Держáти шкáлики *див.* держáти (9)

ШКА́НЦЕВИЙ

шкáнцевий

Вахтови́й (шкáнцевий) журнáл *див.* журнáл (1)

ШКВА́РКА

шквáрки

◇ Дáти швáбу (шквáрки) *див.* давáти (163)

ШКІЛЬНИ́Й

шкільнá

Шкільнá дрáма *див.* дрáма (2)

ШКІ́РА

шкі́рі

◇ Дрижаки́ пробігáють (хóдять) / пробíгли (пішли́) [по спи́ні (по шкі́рі, по ті́лу *і т. ін.*)] *див.* дрижаки́ (2)

шкі́ру

◇ Дéрти [остáнню] шкýру (шкі́ру, три шкýри, сім шкур) *див.* дéрти (11)

ШКÓЛА

шкóла

Єпархіáльна шкóла *див.* шкóла

Шкóла для дорóслих *див.* шкóла

Шкóла другóго стýпеня *див.* шкóла

Шкóла життя́ <Життєва шкóла> *див.* шкóла

шкóлу

◇ Пройти́ / прохóдити шкóлу [життя́] *див.* прохóдити

ШКРЕБТИ́

шкребé

◇ Шкребé (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душí (на сéрці, за дýшу, за сéрце) *див.* шкребти́

шкребýть

◇ Кі́шки (коти́) шкребýть (скребýть, шкребýться) в (по) душí (на (в) сéрці) *див.* кі́шка

ШКРЕБТИ́СЯ

шкребýться

◇ Кі́шки (коти́) шкребýть (скребýть, шкребýться) в (по) душí (на (в) сéрці) *див.* кі́шка

ШКРЯ́БАТИ

шкря́бає

◇ Шкребé (шкря́бає) / зашкребло́ (зашкря́бало) на душí (на сéрці, за дýшу, за сéрце) *див.* шкребти́

ШКУ́РА

шкур

◇ Дéрти [остáнню] шкýру (шкі́ру, три шкýри, сім шкур) *див.* дéрти (11)

шкýри

◇ Дéрти [остáнню] шкýру (шкі́ру, три шкýри, сім шкур) *див.* дéрти (11)

шкýру

◇ Дбáти (дýмати) [тíльки] про свою шкýру *див.* дбáти (2)

◇ Дéрти [остáнню] шкýру (шкі́ру, три шкýри, сім шкур) *див.* дéрти (11)

◇ Діли́ти шку́ру невби́того ведме́дя *див.* діли́ти (3)
◇ Не вто́впиться (не пото́впиться) в две́рі (в [свою́] шку́ру) *див.* вто́впитися (1)
ШЛЮ́БНИЙ
шлю́бний
Шлю́бний день *див.* день (20)
ШЛЯХ
шлях
Вели́кий шлях <Вели́ка доро́га> *див.* шлях
Верствови́й шлях <Верствова́ доро́га> *див.* шлях
Вибива́ти / ви́бити шлях (доро́гу) *див.* вибива́ти (1)
◇ Вихо́дити / ви́йти на доро́гу (на шлях) *див.* вихо́дити (31)
◇ Відкрива́ється шлях (доро́га) / відкри́вся шлях (відкри́лася доро́га) *див.* шлях
◇ Відкрива́ти / відкри́ти шлях (доро́гу) *див.* відкрива́ти (11)
◇ Відкри́тий шлях <Відкри́та доро́га> *див.* шлях
Впо́вні шлях (доро́гу) перехо́дити / перейти́ *див.* перехо́дити
◇ Вступа́ти (ступа́ти, става́ти) / вступи́ти (ступи́ти, ста́ти) на шлях (на доро́гу, на сте́жку) *див.* вступа́ти[1] (11)
◇ Доро́га постели́лася <Шлях постели́вся> *див.* доро́га (5)
Життє́вий (життьови́й) шлях *див.* шлях
Загоро́джувати / загороди́ти собо́ю шлях (прохі́д, две́рі *і т. ін.*) *див.* загоро́джувати
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2]
◇ Перекóпана доро́га (сте́жка) <Перекóпаний шлях> *див.* доро́га (13)
◇ Перехо́дити (перетина́ти, перепиня́ти *і т. ін.*) / перейти́ (перетя́ти, перетну́ти, перепини́ти *і т. ін.*) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.*) *див.* перехо́дити
◇ Пока́зувати / показа́ти порі́г (доро́гу [да́лі], одві́рок, одві́рка, шлях *і т. ін.*) *див.* пока́зувати
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) доро́гу (шлях, сте́жку *і т. ін.*) до се́рця *див.* проклада́ти
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
◇ Скінчи́ти дні (життя́, шлях *і т. ін.*) *див.* скінча́ти
◇ Става́ти (ступа́ти) / ста́ти (ступи́ти) на слизьки́й шлях (на слизьку́ доро́гу) *див.* става́ти
◇ Сте́литься / простели́лася (просла́лася) доро́га (шлях, сте́жка) *див.* сте́литися
◇ Стовпови́й (верстови́й) шлях <Стовпова́ (верстова́) доро́га> *див.* шлях
◇ Терна́ми вкри́та (встеле́на) доро́га <Терна́ми вкри́тий (встеле́ний) шлях> *див.* доро́га (17)
◇ Увірва́вся / урва́вся життє́вий шлях *див.* шлях
◇ Ука́зувати доро́гу (шлях, шляхи́) *див.* ука́зувати
Укороти́ти доро́гу (шлях) *див.* укоро́чувати
◇ Уторо́вана (*рідко* проторо́вана, уте́рта, уто́птана, би́та *і т. ін.*) доро́га (сте́жка) <Уторо́ваний (*рідко* проторо́ваний, уте́ртий, уто́птаний, би́тий *і т. ін.*) шлях> *див.* доро́га (19)
△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях
◇ Широ́кий шлях <Широ́ка доро́га> *див.* шлях
◇ Шлях зака́заний <Доро́га зака́зана> *див.* шлях
шляхи́
◇ Проклада́ти (пробива́ти) / прокла́сти (проби́ти) [собі́] шлях (шляхи́, доро́гу, сте́жку, путь) *див.* проклада́ти
◇ Ука́зувати доро́гу (шлях, шляхи́) *див.* ука́зувати
шля́ху́
◇ Збива́ти / зби́ти з шля́ху́ (з доро́ги, з ку́рсу *і т. ін.*) *див.* збива́ти
◇ Збива́тися / зби́тися з доро́ги (з путі́, з шля́ху́ *і т. ін.*) *див.* збива́тися
◇ Зверта́ти / зверну́ти з доро́ги (з шля́ху́) *див.* зверта́ти
◇ Прибира́ти / прибра́ти з доро́ги (шля́ху) *див.* прибира́ти
◇ Стоя́ти на пра́вильній (до́брій) доро́зі (сте́жці) (на пра́вильному (до́брому) шля́ху́) *див.* стоя́ти
◇ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) [той] горо́х при доро́зі (*рідко* при шляху́) *див.* горо́х (4)
ШМАТО́К
шматка́х
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
шматки́
◇ Рва́ти (роздира́ти) / порва́ти (розде́рти) ду́шу (се́рце) [на шматки́ (по шматка́х)] *див.* рва́ти
шматко́м
◇ Діли́тися (*рідко* розділя́тися) / поділи́тися оста́ннім (*заст.* послі́днім) [шматко́м (куско́м) хлі́ба] *див.* діли́тися (3)
ШМАТУВА́ТИ
шматува́ти
◇ Кра́яти (рі́зати, розрива́ти, шматува́ти *і т. ін.*) / розкра́яти (розрі́зати, розірва́ти, розшматува́ти *і т. ін.*) се́рце (ду́шу, гру́ди) *див.* кра́яти
ШОВКОПРЯ́Д
шовкопря́д
△ Дубо́вий шовкопря́д *див.* шовкопря́д
ШОКОЛА́ДНИЙ
шокола́дне
△ Шокола́дне де́рево *див.* де́рево (40)
ШО́РИ[1]
шо́рах
◇ Трима́ти (держа́ти) в [міцни́х (залі́зних)] рука́х (в шо́рах, в повода́х) *див.* трима́ти
◇ Трима́ти (держа́ти) себе́ в рука́х (в шо́рах) <Трима́ти (держа́ти) [свої́] не́рви в рука́х> *див.* трима́ти
ШО́СТИЙ
шо́сте
◇ Шо́сте (дев'я́те) чуття́ *див.* чуття́
ШПА́ЛЬТА
шпа́льтах
На сторінка́х (шпа́льтах) газе́ти (журна́лу, літо́пису *і т. ін.*) *див.* сторі́нка
ШПО́РА
шпо́ри
◇ Дава́ти / да́ти шпо́ри *див.* дава́ти (108)
ШПУРЛЯ́ТИ
шпурля́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ШПУРНУ́ТИ
шпурну́ти
◇ Ки́дати (шпурля́ти, жбурля́ти) / ки́нути (шпурну́ти, жбурну́ти) ка́мінь (камі́не́ць, камінця́, гру́дкою *і т. ін.*) в горо́д *див.* ки́дати
ШРИФТ
шрифт
△ Жи́рний шрифт *див.* шрифт
ШТАНИ́
штани́
◇ Полата́ти штани́ (жупа́н, капта́н *і т. ін.*) *див.* полата́ти
ШТОВХА́Н
штовхані́в
◇ Дава́ти / да́ти штовхані́в (штурхані́в, стусані́в, бухані́в *і т. ін.*) *див.* дава́ти (109)
ШТРИКНУ́ТИ
штрикну́ти
◇ Ні́де (нема́є де, ні́куди, *заст.* ні́где) [й] го́лки (го́лкою, па́льця, па́льцем, ши́лом) встроми́ти (просу́нути, штрикну́ти, ткну́ти, ки́нути) *див.* встромля́ти (3)
ШТУРМОВИ́Й
штурмова́
Штурмова́ драби́на *див.* драби́на (1)
ШТУРХА́Н
штурхана́
◇ Діста́ти / діста́ва́ти стусана́ (штурхана́, тумака́ *і т. ін.*) *див.* дістава́ти (8)
штурхані́в
◇ Дава́ти / да́ти штовхані́в (штурхані́в, стусані́в, бухані́в *і т. ін.*) *див.* дава́ти (109)
ШТУ́ЧНИЙ[2]
шту́чне
△ Шту́чне ди́хання *див.* ди́хання (1)
шту́чний
△ Шту́чний відбі́р (до́бір) *див.* відбі́р (2)

ШУКА́ТИ
шука́ти
◇ [Тре́ба] вдень (се́ред бі́лого дня) з вогне́м [та ще] (зі сві́чкою, зі сві́тлом, при со́нці *і т. ін.)* [тако́го] шука́ти (вишу́кувати) / пошука́ти <Пошука́ти тако́го [тре́ба]> *див.* тре́ба[1]
◇ Шука́ти вчора́шнього дня *див.* шука́ти
◇ Шука́ти (лови́ти, доганя́ти) / злови́ти (пійма́ти) ві́тра в по́лі *див.* шука́ти
ШУМ[2]
шум
◇ Пуска́ти / пусти́ти на дно (під шум, під лід *і т. ін.)* *див.* пуска́ти
ШУМІ́ТИ[1]
шуми́ть
◇ Дзвени́ть (дзво́нить, шуми́ть *і т. ін.)* / задзвені́ло (задзвони́ло, зашумі́ло *і т. ін.)* у ву́хах (у голові́) *див.* дзвені́ти (1)
ШУХЛЯ́ДА
шухля́ду
◇ Відклада́ти / відкла́сти в до́вгий я́щик (у до́вгу шухля́ду) *див.* відклада́ти (1)
ЩАСЛИ́ВИЙ
щасли́ва
◇ Хай [тобі́, вам *і т. ін.*] легка́ (щасли́ва) доро́га (путь) сте́литься / посте́литься *див.* доро́га (20)
◇ Щасли́вої доро́ги <*рідко* Щасли́ва доро́га> *див.* доро́га (21)
щасли́вої
◇ Щасли́вої доро́ги <*рідко* Щасли́ва доро́га> *див.* доро́га (21)
ЩАСТИ́ТИ
щасти́
◇ Щасти́ [тобі́ (вам, їм *і т. ін.)*] [до́ле (Бо́же)] <Хай (нехай) тобі́ (вам, їм *і т. ін.)* щасти́ть> *див.* щасти́ти
щасти́ть
◇ Щасти́ [тобі́ (вам, їм *і т. ін.)*] [до́ле (Бо́же)] <Хай (нехай) тобі́ (вам, їм *і т. ін.)* щасти́ть> *див.* щасти́ти
ЩА́СТЯ
ща́стя
◇ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)
◇ Попита́ти до́лі (ща́стя) *див.* попита́ти[2]
Ціно́ю життя́ (кро́ві, че́сті, ща́стя *і т. ін.)* *див.* ціна́
◇ Ща́стя й (та) до́ля *див.* ща́стя
ЩЕ
ще
◇ [І (ще й)] до́вбнею (полі́ном) не доб'є́ш <Чорт до́вбнею не доб'є́> *див.* добива́ти (3)
ЩЕМІ́ТИ
щеми́ть
◇ Душа́ боли́ть (щеми́ть, я́три́ться *і т. ін.)* / заболі́ла (защемі́ла, зая́три́лася *і т. ін.)* *див.* душа́ (19)
◇ Щеми́ть на душі́ *див.* щемі́ти
ЩЕРБА́ТИЙ
щерба́та
◇ Лиха́ (гі́рка, зла, щерба́та *і т. ін.)* до́ля (до́ленька) *див.* до́ля[1] (7)
щерба́тої
◇ [І (ні, ані́)] копі́йки [зла́маної (мі́дної, щерба́тої)] (ше́ляга) нема́ (нема́є, не було́) за душе́ю *див.* нема́
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] [ла́маного] гро́ша́ (карбо́ванця, [щерба́тої] копі́йки, шага́, ше́ляга, [мі́дного] п'ятака́) [в база́рний день] *див.* ва́ртий (5)
ЩИ́ПКА
щи́пки
◇ Да́ти / дава́ти щи́пки *див.* дава́ти (137)
ЩИ́РИЙ
щи́ра
Щи́ра дру́жба (прихи́льність) *див.* дру́жба[1] (1)
◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
щи́ре
◇ Щи́ра (золота́) душа́ <Щи́ре (золоте́) се́рце> *див.* душа́ (81)
щи́рий
Щи́рий друг (това́риш, при́ятель) *див.* друг (2)
щи́рим
◇ Щи́рою душе́ю <Щи́рим се́рцем> *див.* душа́ (82)
щи́рою
◇ Щи́рою душе́ю <Щи́рим се́рцем> *див.* душа́ (82)
ЩО[1]
чим
◇ За чим ді́ло ста́ло? *див.* ді́ло (18)
◇ Чим (яки́м ду́хом) ди́хає (ди́ше) *див.* ди́хати (10)
◇ Чим (яки́м ду́хом) па́хне *див.* па́хнути
чо́му
◇ Де (в чо́му) [ті́льки] та душа́ де́ржиться *див.* душа́ (14)
що
◇ Диви́тися нема́ на що (ні на що) *див.* диви́тися (19)
◇ Скі́льки [(що) є (було́)] ду́ху *див.* бу́ти (105)
◇ Що ма́є (ма́єш, є, було́ *і т. ін.)* си́ли (сил, ду́ху) *див.* ма́ти[2]
◇ Що не день <Що Бо́жий день (Бо́жого дня)> *див.* день (51)
◇ Що (як) Бог дасть *див.* бог (32)
ЩО-НЕ́БУДЬ
що-не́будь
Розумі́ти що-не́будь (де́що) *див.* розумі́ти
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ЩОСЬ[1]
щось
Щось (що, де́що, що-не́будь) і́нше *див.* щось[1]
ЮВІЛЕ́ЙНИЙ
ювіле́йна
Ювіле́йна (кру́гла) да́та *див.* да́та (1)
ЮЛІА́НСЬКИЙ
юліа́нська
△ Юліа́нська да́та *див.* да́та (2)
Я[2]
я
Ось я тобі́ [вам, їй *і т. ін.*] дам <Він тобі́ [вам, їм *і т. ін.*] дасть> *див.* я[2]
Я́ДЕРНИЙ
я́дерна
△ Я́дерна електро́ніка *див.* електро́ніка (1)
△ Я́дерна енерге́тика *див.* енерге́тика (2)
△ Я́дерна ене́ргія *див.* ене́ргія (3)
я́дерний
△ Я́дерний раке́тний двигу́н *див.* двигу́н (6)
Я́ЄЧНЯ
я́єчні
◇ Відрізни́ти Бо́жий дар від я́єчні *див.* відрізня́ти (1)
ЯЗИ́К
язи́к
◇ Держа́ти язи́к дале́ко від ро́зуму *див.* держа́ти (10)
◇ Держки́й на язи́к *див.* держки́й (1)
◇ До́вгий язи́к *див.* язи́к
◇ Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́вгого язика́ (до́вгий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
язика́
◇ Ма́ти до́брого язика́ (до́брий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Ма́ти до́вгого язика́ (до́вгий язи́к) *див.* ма́ти[2]
◇ Трима́ти (держа́ти) язи́к (язика́) за зуба́ми (на при́в'язі, на припо́ні, на за́шморзі, на за́щіпці) *див.* трима́ти
язико́м
◇ Дотя́ти [го́стрим] язико́м *див.* дотина́ти (1)
Дріботі́ти язико́м *див.* дріботі́ти (1)
◇ Лиза́ти [язико́м] два бо́ки *див.* лиза́ти
ЯЗИКО́ВИЙ
язико́ві
◇ Дава́ти / да́ти во́лю язико́ві *див.* дава́ти (60)
ЯЙЦЕ́
я́йця
Де́рти (дра́ти) горобці́в (ла́стівок, соро́к *і т. ін.)* <Де́рти (дра́ти) гні́зда (я́йця)> *див.* де́рти (1)
◇ Не ва́ртий (не варт) [і] ви́їденого яйця́ (ви́шкварки, ді́рки з бу́блика, фу́нта кло́ччя, то́рби сі́чки *і т. ін.)* *див.* ва́ртий (4)
ЯК[2]
як
◇ Що (як) Бог дасть *див.* бог (32)
◇ Як Бог на ду́шу покладе́ *див.* бог (34)
ЯКИ́Й
яке́
◇ Яке́ (що за) ді́ло *див.* ді́ло (34)
яки́м
◇ Чим (яки́м ду́хом) па́хне *див.* па́хнути
яки́ми
◇ Не спиня́тися / не спини́тися ні пе́ред яки́ми же́ртвами *див.* спиня́тися
я́кі
◇ Ні в я́кі воро́та (две́рі) не лі́зе *див.* лі́зти
яко́го
◇ З яко́го ди́ва *див.* ди́во (6)
◇ Яко́го ді́дька *див.* ді́дько (6)
ЯКИ́ЙСЬ
яки́йсь
Де́який (яки́йсь, *рідко* яки́й) час *див.* час
Че́рез де́який (яки́йсь) час *див.* час
яко́гось
◇ З яко́гось ди́ва *див.* ди́во (7)

якóїсь

◇ Пéвною (якóюсь, дéякою *і т. ін.)* мíрою <До пéвної (якóїсь, дéякої *і т. ін.)* мíри> *див.* мíра

якóюсь

◇ Пéвною (якóюсь, дéякою *і т. ін.)* мíрою <До пéвної (якóїсь, дéякої *і т. ін.)* мíри> *див.* мíра

якýсь

◇ На [однý (єди́ну, якýсь)] хвили́ну (хвили́ночку, хви́лю, хви́льку) *див.* хвили́на

◇ Якýсь *(рíдше* дéяку) хвили́ну *див.* хвили́на

ЯМА

яму

◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.)* лягáти (лíзти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (піти́, полíзти *і т. ін.)* *див.* лягáти

◇ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в трунý *і т. ін.)* *див.* клáсти

◇ Лягти́ / *(рíдко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.)* *див.* лягáти

◇ Полíзти / *(рíдко* лíзти) живцéм (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полíзти

◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.)* *див.* положи́ти

◇ Хоч [живцéм (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу *і т. ін.)* лягáй *див.* лягáти

ЯНГОЛ

я́нгола

◇ День áнгела (я́нгола) *див.* день (33)

ЯРМІС

ярмíс

Дáти / давáти ярмíс *див.* давáти (25)

ЯРМÓ

ярмó

◇ Підставля́ти (давáти) / підстáвити (дáти) ши́ю [в ярмó (під ярмó)] *див.* підставля́ти

ЯРУС

я́рус

△ Я́рус деревостáну *див.* я́рус

ЯСЛА

я́сла

Дитя́чі я́сла *див.* я́сла

ЯСНИЙ

я́сного

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* сніг (дощ) на гóлову [з я́сного нéба] *див.* сніг

я́сної

◇ Не бáчити я́сної дни́ни *див.* бáчити (17)

ЯТРИТИ

ятри́ти

◇ Я́три́ти (роз'я́трювати, роз'їдáти *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (роз'ї́сти) сéрце (дýшу) *див.* ятри́ти

◇ Ятри́ти (роз'я́трювати, розтроюджувати, розворýшувати *і т. ін.)* / роз'ятри́ти (розтрою́дити, розворуши́ти *і т. ін.)* [незагóйну (дáвню)] рáну [в сéрці (в душí)] *див.* ятри́ти

ЯТРИТИСЯ

ятри́ться

◇ Душá боли́ть (щеми́ть, ятри́ться *і т. ін.)* / заболíла (защемíла, заятри́лася *і т. ін.)* *див.* душá (19)

ЯЩИК

я́щик

◇ Відкладáти / відклáсти в дóвгий я́щик (у дóвгу шухля́ду) *див.* відкладáти (1)

СПИСОК РЕЄСТРОВИХ СЛІВ

Д
ДА[1]
ДА[2]
ДАБ
ДАВА́ЛЕЦЬ
ДАВА́ЛЬНИЙ
ДАВА́ЛЬНИК
ДАВА́ЛЬНИЦЬКИЙ
ДА́ВАНИЙ
ДА́ВАНКА
ДАВА́ННЯ
ДАВА́ТИ
ДАВА́ТИСЯ
ДАВА́Ч
ДАВЕ́ЗНИЙ
ДАВИ́ЛКА
ДАВИ́ЛЬНИЙ
ДАВИ́ЛЬНИК
ДАВИ́ЛЬНИЦЯ
ДАВИ́ЛЬНЯ
ДАВИ́ЛЬЦЯ
ДАВИ́ТИ
ДАВИ́ТИСЯ
ДА́ВКА
ДАВКИ́Й
ДА́ВКО
ДАВКОТНЯ́
ДА́ВЛЕНИЙ
ДА́ВЛЕННЯ
ДАВЛУ́РІ
ДАВЛЮ́ЧИЙ
ДА́ВМА
ДАВНЕ́ЗНИЙ
ДАВНЕ́НЬКИЙ
ДАВНЕ́НЬКО
ДАВНИ́М-ДАВНО́
ДАВНИНА́
ДА́ВНІЙ
ДАВНІ́СІНЬКИЙ
ДАВНІ́СІНЬКО
ДА́ВНІСТЬ
ДАВНІ́ШЕ
ДАВНІ́ШИЙ
ДАВНІ́ШНІЙ
ДАВНО́
ДА́ВНО
ДАВНОМИНУ́ЛИЙ
ДАВНООЧІ́КУВАНИЙ
ДАВНУ́ТИ
ДАВНЬО...
ДАВНЬОАНГЛІ́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОБОЛГА́РСЬКИЙ
ДАВНЬОВІРМЕ́НСЬКИЙ
ДАВНЬОВІ́ЧНИЙ
ДАВНЬОГЕРМА́НСЬКИЙ
ДАВНЬОГРЕ́ЦЬКИЙ
ДАВНЬОЄВРЕ́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОЄГИ́ПЕТСЬКИЙ
ДАВНЬОІНДІ́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОІРА́НСЬКИЙ
ДАВНЬОІРЛА́НДСЬКИЙ
ДАВНЬОІТАЛІ́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОКАМ'ЯНИ́Й
ДАВНЬОКИ́ЇВСЬКИЙ
ДАВНЬОКИТА́ЙСЬКИЙ
ДАВНЬОЛІ́ТНІЙ
ДАВНЬОРИ́МСЬКИЙ
ДАВНЬОРУ́СЬКИЙ
ДАВНЬОСКАНДИНА́ВСЬКИЙ
ДАВНЬОСЛОВ'Я́НСЬКИЙ
ДАВНЬОУКРАЇ́НСЬКИЙ
ДАВОНУ́ТИ
ДАВУ́ЧИЙ
ДАВУЧКИ́Й
ДАГЕРОТИ́П
ДАГЕРОТИ́ПІЯ
ДАГЕРОТИ́ПНИЙ
ДАГЕСТА́НЕЦЬ *див.* дагеста́нці
ДАГЕСТА́НКА *див.* дагеста́нці
ДАГЕСТА́НСЬКИЙ
ДАГЕСТА́НЦІ
ДАГОМЕ́ЄЦЬ *див.* дагоме́йці
ДАГОМЕ́ЙКА *див.* дагоме́йці
ДАГОМЕ́ЙЦІ
ДА́ГУСА
ДАДАЇ́ЗМ
ДАДАЇ́СТ
ДАДАЇ́СТСЬКИЙ
ДАЕМО́Н *див.* де́мон[2]
ДАЇ́
ДА́ЙВЕР
ДА́ЙВЕРСЬКИЙ
ДА́ЙВІНГ
ДА́ЙВІНГОВИЙ
ДА́ЙДЖЕСТ
ДА́ЙДЖЕСТОВИЙ
ДА́ЙКА
ДАЙМ
ДА́ЙНА
ДА́ЙРА
ДАК[1] *див.* да́ки
ДАК[2]
ДА́КИ
ДАКІ́ЙСЬКИЙ
ДАКТИЛІ́ЧНИЙ
ДАКТИЛО...
ДАКТИЛОГРА́МА
ДАКТИЛОГРАФІ́ЧНИЙ
ДАКТИЛОГРА́ФІЯ
ДАКТИЛОЛОГІ́ЧНИЙ
ДАКТИЛОЛО́ГІЯ
ДАКТИЛОСКОПІ́ЧНИЙ
ДАКТИЛОСКОПІ́Я
ДА́КТИЛЬ[1]
ДА́КТИЛЬ[2]
ДАЛА́Й-ЛА́МА
ДАЛА́СІ
ДАЛЕБІ́
ДАЛЕБІ́Г *див.* далебі́
ДАЛЕ́КИЙ
ДАЛЕ́КІСТЬ
ДАЛЕ́КО
ДАЛЕКОБІ́ЙНИЙ
ДАЛЕКОБІ́ЙНИК
ДАЛЕКОБІ́ЙНІСТЬ
ДАЛЕКОВИ́Д
ДАЛЕКОГЛЯ́ДНИЙ
ДАЛЕКОГЛЯ́ДНІСТЬ
ДАЛЕКОГЛЯ́ДНО
ДАЛЕКОДІ́Я
ДАЛЕКОЗО́РИЙ
ДАЛЕКОЗО́РІСТЬ
ДАЛЕКОМІ́Р
ДАЛЕКОМІ́РНИЙ
ДАЛЕКОМІ́РНИК
ДАЛЕКОСХІ́ДНИЙ
ДАЛЕКОСЯ́ГЛИЙ
ДАЛЕКОСЯ́ГЛІСТЬ
ДАЛЕКОСЯ́ЖНИЙ
ДАЛЕКОСЯ́ЖНІСТЬ
ДАЛЕКОСЯ́ЖНО
ДАЛЕКУВА́ТИЙ
ДАЛЕКУВА́ТО
ДАЛЕНІ́ТИ
ДАЛЕНІ́ЮЧИЙ
ДА́ЛЕЧ
ДАЛЕЧЕ́ЗНИЙ
ДАЛЕЧЕ́ННИЙ
ДАЛЕЧЕ́НЬКИЙ
ДАЛЕЧЕ́НЬКО
ДАЛЕЧИ́ЗНА
ДАЛЕЧИНА́
ДАЛЕЧІ́НЬ
ДАЛИНА́
ДА́ЛІ
ДА́ЛІЙ
ДАЛІ́ТИ
ДА́ЛІЯ[1]
ДА́ЛІЯ[2]
ДАЛМАТИ́Н
ДАЛМАТИ́НЕЦЬ[1]
ДАЛМАТИ́НЕЦЬ[2] *див.* далмати́нці
ДАЛМАТИ́НКА *див.* далмати́нці
ДАЛМАТИ́НСЬКИЙ

ДАЛМАТИ́НЦІ
ДАЛЬ
ДА́ЛЬНІЙ
ДА́ЛЬНІСТЬ
ДАЛЬНОСЯ́ЖНИЙ
ДАЛЬТОНІ́ЗМ
ДАЛЬТО́НІК
ДАЛЬШ *див.* да́льше
ДА́ЛЬШЕ
ДА́ЛЬШИЙ
ДА́МА
ДАМА́СЬКИЙ
ДА́МБА
ДА́МБОВИЙ
ДА́МКА
ДАМО́КЛІВ
ДА́МОЧКА
ДАМП
ДА́МСЬКИЙ
ДАН
ДАНА́ЄЦЬ *див.* дана́йці
ДАНА́ЙКА *див.* дана́йці
ДАНА́ЙСЬКИЙ
ДАНА́ЙЦІ
ДА́НЕЦЬ *див.* да́нці
ДА́НИЙ
ДАНИ́НА
ДА́НІ
ДА́НІСТЬ
ДА́НКА *див.* да́нці
ДА́ННИК
ДА́ННИЦЬКИЙ
ДА́ННИЦЯ
ДАННЯ́
ДА́НСЕР
ДА́НСИНГ
ДА́НСЬКИЙ
ДАНТИ́СТ
ДАНТИ́СТКА
ДАНТИ́СТСЬКИЙ
ДА́НЦІ
ДАНЬ
ДА́О
ДАОСИ́ЗМ
ДАОСИ́СТ
ДАОСИ́СТСЬКИЙ
ДАР
ДАРА́БА
ДАРВІНІ́ЗМ
ДАРВІНІ́СТ
ДАРВІНІ́СТКА
ДАРВІНІ́СТСЬКИЙ
ДАРГИ́НЕЦЬ *див.* дарги́нці
ДАРГИ́НКА *див.* дарги́нці
ДАРГИ́НСЬКИЙ
ДАРГИ́НЦІ
ДАРЕ́МНЕ *див.* даре́мно
ДАРЕ́МНИЙ
ДАРЕМНІ́СІНЬКО
ДАРЕ́МНІСТЬ
ДАРЕ́МНО
ДАРИ́ТЕЛЬ
ДАРИ́ТЕЛЬКА
ДАРИ́ТИ
ДАРІ́
ДАРІВЩИ́НА
ДА́РМА *див.* дарма́
ДАРМА́
ДАРМІВЩИ́НА
ДА́РМО *див.* дарма́
ДАРМОВИ́Й
ДАРМОВИ́С
ДАРМОВІ́С *див.* дармови́с
ДАРМОЇ́Д
ДАРМОЇ́ДИСЬКО
ДАРМОЇ́ДКА
ДАРМОЇ́ДСТВО
ДАРМОЇ́ДСТВУВАТИ
ДАРМОЇ́ДСЬКИЙ
ДАРМОЛЕ́ЖІВКА
ДАРМУВА́ННЯ
ДАРМУВА́ТИ
ДА́РНИЦЯ
ДАРО́ВАНИЙ
ДАРОВИ́ЗНА
ДАРОВИ́Й
ДА́РОМ
ДАРОНО́СИЦЯ
ДАРОХРАНИ́ЛЬНИЦЯ
ДАРСОНВАЛІЗА́ЦІЯ
ДАРТС
ДАРУВА́ЛЬНИК
ДАРУВА́ЛЬНИЦЯ
ДАРУВА́ННЯ
ДАРУВА́ТИ
ДАРУВА́ТИСЯ
ДАРУ́НОК
ДАРУ́НОЧОК
ДА́РЧИЙ
ДА́СТЬБІ
ДА́ТА
ДА́ТИ *див.* дава́ти
ДАТИ́В
ДА́ТИСЯ *див.* дава́тися
ДА́ТНИК
ДАТО́ВАНИЙ
ДА́ТОК
ДАТОЛІ́Т
ДАТОЛІ́ТОВИЙ
ДА́ТСЬКИЙ
ДАТУВА́ННЯ
ДАТУВА́ТИ
ДАТУВА́ТИСЯ
ДАТУ́РА
ДАТЧА́НИ
ДАТЧА́НИН *див.* датча́ни
ДАТЧА́НКА *див.* датча́ни
ДА́ТЧИК
ДАУНШИ́ФТЕР
ДАУНШИ́ФТИНГ
ДА́ФНІЄВИЙ
ДА́ФНІЯ
ДАХ
ДАХІ́ВКА
ДАХОВИ́Й
ДАХОПОДІ́БНИЙ
ДАЦИ́Т
ДА́ЧА[1]
ДА́ЧА[2]
ДА́ЧА[3]
ДА́ЧКА[1]
ДА́ЧКА[2]
ДА́ЧНИЙ
ДА́ЧНИК
ДА́ЧНИЦЯ
ДАШНА́К
ДАШО́К
ДАЯ́ННЯ
ДБАЙЛИ́ВЕЦЬ
ДБАЙЛИ́ВИЙ
ДБАЙЛИ́ВИЦЯ
ДБАЙЛИ́ВІСТЬ
ДБАЙЛИ́ВО
ДБА́ЙНИЙ
ДБА́ЙНІСТЬ
ДБА́ЛИЙ
ДБА́ЛО
ДБА́ННЯ
ДБА́ТИ
ДБА́ХА
ДБАЧ
ДВА
ДВА́ДЦЯТЕРО
ДВАДЦЯТИ...
ДВАДЦЯТИГРА́ДУСНИЙ
ДВАДЦЯТИГРА́ННИК
ДВАДЦЯТИДЕ́ННИЙ
ДВАДЦЯ́ТИЙ
ДВАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ
ДВАДЦЯТИЛІ́ТТЯ
ДВАДЦЯТИПОВЕРХО́ВИЙ
ДВАДЦЯТИПУДО́ВИЙ
ДВАДЦЯТИП'ЯТИТИ́СЯЧНИК
ДВАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ
ДВАДЦЯТИРІ́ЧЧЯ
ДВАДЦЯТИТО́МНИЙ
ДВАДЦЯТИТО́МНИК
ДВАДЦЯТИХВИЛИ́НКА
ДВАДЦЯТИХВИЛИ́ННИЙ
ДВАДЦЯ́ТКА
ДВАДЦЯ́ТОК
ДВА́ДЦЯТЬ
ДВАНА́ДЦЯТЕРО
ДВАНАДЦЯТИ...
ДВАНАДЦЯТИБА́ЛЬНИЙ
ДВАНАДЦЯТИГОДИ́ННИЙ
ДВАНАДЦЯТИГРА́ННИЙ
ДВАНАДЦЯТИГРА́ННИК
ДВАНАДЦЯТИДЕ́ННИЙ
ДВАНАДЦЯТИДЮЙМО́ВИЙ
ДВАНА́ДЦЯТИЙ
ДВАНАДЦЯТИКУ́ТНИЙ
ДВАНАДЦЯТИКУ́ТНИК
ДВАНАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ
ДВАНАДЦЯТИМЕТРО́ВИЙ
ДВАНАДЦЯТИПА́ЛИЙ
ДВАНАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ
ДВАНА́ДЦЯТКА
ДВАНАДЦЯТКО́ВИЙ
ДВАНА́ДЦЯТЬ
ДВЕ́РІ
ДВЕРНИ́Й
ДВЕ́РНИК
ДВЕ́РЦІ
ДВЕРЦЯ́ТА
ДВИ́ГАТИ
ДВИ́ГАТИСЯ
ДВИГА́Ч
ДВИ́ГІТ
ДВИГНУ́ТИ
ДВИГНУ́ТИСЯ
ДВИГОНУ́ТИ
ДВИГОТІ́ННЯ
ДВИГОТІ́ТИ

ДВИГТІ́ННЯ
ДВИГТІ́ТИ
ДВИГТЮ́ЧИЙ
ДВИГУ́Н
ДВИГУНЕ́ЦЬ
ДВИГУНОБУДУВА́ННЯ
ДВИГУ́НЧИК
ДВИЖА́ТИ
ДВИЖО́К
ДВИ́НУТИ *див.* двигну́ти
ДВИ́НУТИСЯ *див.* двигну́тися
ДВІ *див.* два
ДВІ́ЄЧНИК
ДВІ́ЄЧНИЦЯ
ДВІ́ЙКА
ДВІ́ЙКО
ДВІ́ЙКОВИЙ
ДВІЙНИ́К
ДВІЙНИКО́ВИЙ
ДВІЙНИКО́ВІСТЬ
ДВІ́ЙНЯ
ДВІЙНЯ́ТА
ДВІЙНЯ́ТКА
ДВІЙЧА́СТИЙ
ДВІЙЧА́ТИЙ *див.* двійча́стий
ДВІР[1]
ДВІР[2]
ДВІРЕ́ЦЬ *див.* дворе́ць
ДВІ́РКА
ДВІРНИ́К
ДВІРНИ́ЦЬКИЙ
ДВІРНИЧИ́ХА
ДВІРНИ́ЧКА
ДВІРНЯ́
ДВІРО́К
ДВІ́РСЬКИЙ
ДВІРЦЕ́ВИЙ
ДВІ́СТІ
ДВІ́ЧІ
ДВО...
ДВОБА́ЛЬНИЙ
ДВОБАРАБА́ННИЙ
ДВОБА́РВНИЙ
ДВОБІ́Й
ДВОБІ́ЙНИК
ДВОБІ́ЧНИЙ
ДВОБІ́ЧНІСТЬ
ДВОБІ́ЧНО
ДВОБІЧНОСИМЕТРИ́ЧНИЙ
ДВОБО́РСТВО
ДВОБО́РТНИЙ
ДВОВАЛЕ́НТНИЙ
ДВОВАЛЕ́НТНІСТЬ
ДВОВАЛЮ́ТНИЙ
ДВОВВІ́ГНУТИЙ
ДВОВГНУ́ТИЙ
ДВОВЕ́КТОРНИЙ
ДВОВЕ́КТОРНІСТЬ
ДВОВЕ́РСТКА
ДВОВЕСЛОВИ́Й
ДВОВИДОВИ́Й
ДВОВИ́МІРНИЙ
ДВОВИ́МІРНІСТЬ
ДВОВИ́МІРНО
ДВОВІДВА́ЛЬНИЙ
ДВОВІДЕ́РНИЙ
ДВОВІДСО́ТКОВИЙ
ДВОВІ́РНИЙ
ДВОВІ́РШ
ДВОВІ́Р'Я
ДВОВІ́СНИЙ
ДВОВЛА́ДДЯ
ДВОВО́ДНИЙ
ДВОГЛА́ВИЙ
ДВОГОДИ́ННИЙ
ДВОГОЛО́ВИЙ
ДВОГОЛО́СИЙ
ДВОГОЛО́СНИЙ
ДВОГОЛОСНИ́Й
ДВОГОЛО́СНО
ДВОГОЛО́ССЯ
ДВОГО́РБИЙ
ДВОГО́СТРИЙ
ДВОГРА́ННИЙ
ДВОДЕКА́ДНИЙ
ДВОДЕ́ННИЙ
ДВОДИ́СКОВИЙ
ДВОДИ́ШНІ
ДВОДІ́ТНИЙ
ДВОДІ́ТНІСТЬ
ДВОДО́ЛЬНИЙ
ДВОДО́МНИЙ
ДВОДО́МНІСТЬ
ДВО́Є
ДВОЄБО́РСТВО
ДВОЄДИ́НИЙ
ДВОЄДИ́НІСТЬ
ДВОЄДУ́ШНИЙ
ДВОЄДУ́ШНІСТЬ
ДВОЄДУ́ШНО
ДВОЄЖЕ́НЕЦЬ
ДВОЄЖЕ́НСТВО
ДВО́ЄЧКО
ДВОЖИ́ЛЬНИЙ
ДВОЗЕ́РНИЙ
ДВОЗЕРНЯ́НКА
ДВОЗМІ́ННИЙ
ДВОЗНА́ЧНИЙ[1]
ДВОЗНА́ЧНИЙ[2]
ДВОЗНА́ЧНІСТЬ
ДВОЗНА́ЧНО
ДВОЗУ́БИЙ
ДВОЗЯ́БРОВІ
ДВОЇНА́
ДВОЇ́ННЯ
ДВОЇ́СТИЙ
ДВОЇ́СТІСТЬ
ДВОЇ́СТО
ДВОЇ́ТИ
ДВОЇ́ТИСЯ
ДВО́ЙКО
ДВОКА́МЕРНИЙ
ДВОКА́МЕРНІСТЬ
ДВОКАНА́ЛЬНИЙ
ДВОКА́РТРИДЖЕВИЙ
ДВОКАСЕ́ТНИЙ
ДВОКВАРТИ́РНИЙ
ДВОКВІТКО́ВИЙ
ДВОКІЛОМЕТРО́ВИЙ
ДВОКІМНА́ТНИЙ
ДВОКІ́ННИЙ
ДВОКЛА́СНИЙ
ДВОКОЛІ́ЙНИЙ
ДВОКО́ЛІРНИЙ
ДВОКОЛІ́СНИЙ
ДВОКО́ЛКА
ДВОКОЛЬОРО́ВИЙ
ДВОКОМПОНЕ́НТНИЙ
ДВОКО́НТУРНИЙ
ДВОКО́НТУРНІСТЬ
ДВОКООРДИНА́ТНИЙ
ДВОКОПИ́ТІ
ДВОКОРЕНЕ́ВИЙ
ДВОКО́РПУСНИЙ
ДВОКРА́ПКА
ДВОКРА́ТНИЙ
ДВОКРА́ТНО
ДВОКРИ́ЛИЙ
ДВОКУ́ТНИЙ
ДВОЛА́МПОВИЙ
ДВОЛЕМІ́ШНИЙ
ДВОЛИ́КИЙ
ДВОЛИ́КІСТЬ
ДВОЛИ́ЦИЙ *див.* дволи́кий
ДВОЛИ́ЧНИЙ
ДВОЛИ́ЧНІСТЬ
ДВОЛИ́ЧНО
ДВОЛІ́ТКА
ДВОЛІ́ТНІЙ
ДВОЛІ́ТОК
ДВОЛІ́ТОЧОК
ДВОЛІТРО́ВИЙ
ДВОЛІ́ТТЯ
ДВОЛОПАТЕ́ВИЙ
ДВОМЕТАЛЕ́ВИЙ
ДВОМЕТРО́ВИЙ
ДВОМІ́СНИЙ
ДВОМІ́СЯЧНИЙ
ДВОМІ́СЯЧНИК
ДВОМО́ВНИЙ
ДВОМО́ВНІСТЬ
ДВОМОТО́РНИЙ
ДВОНО́ГИЙ
ДВОО́КИЙ
ДВОО́КИС
ДВООКСИ́Д
ДВООПУ́КЛИЙ
ДВООСНО́ВНИЙ
ДВОПАЛА́ТНИЙ
ДВОПА́ЛИЙ
ДВОПА́ЛУБНИЙ
ДВОПАРНОНО́ГІ
ДВОПАРТІ́ЙНИЙ
ДВОПАРТІ́ЙНІСТЬ
ДВОПЕ́РСТЯ
ДВОПІ́ЛЛЯ
ДВОПІ́ЛЬНИЙ
ДВОПОВЕРХО́ВИЙ
ДВОПОВЕРХО́ВІСТЬ
ДВОПО́ЛЮСНИЙ
ДВОПО́ЛЮСНИК
ДВОПО́ЛЮСНІСТЬ
ДВОПОЛЯ́РНИЙ
ДВОПОЛЯ́РНІСТЬ
ДВОПОРІ́ДНИЙ
ДВОПОРО́ДНИЙ *див.* двопорі́дний
ДВОПРОЦЕ́НТНИЙ
ДВОПРОЦЕ́СОРНИЙ
ДВОПУДО́ВИЙ
ДВОРАЗО́ВИЙ
ДВОРАЗО́ВО
ДВОРА́К
ДВОРА́ЦЬКИЙ
ДВОРЕ́ЙКОВИЙ

ДВОРЕ́ЦЬ
ДВОРЕ́ЦЬКИЙ
ДВО́РИК
ДВО́РИЩЕ
ДВО́РИЩНИЙ
ДВОРІ́ВНЕВИЙ
ДВОРІ́ЧКА
ДВОРІ́ЧНИЙ
ДВОРІ́ЧНИК
ДВОРІ́ЧЧЯ
ДВО́РКА *див.* двірка
ДВОРНЯ́ГА
ДВОРНЯ́ЖКА
ДВОРО́ВИЙ
ДВОРО́ГИЙ
ДВОРУ́ЧНИЙ
ДВОРУ́ШНИЙ
ДВОРУ́ШНИК
ДВОРУ́ШНИЦТВО
ДВОРУ́ШНИЦЬКИЙ
ДВОРУ́ШНИЦЯ
ДВОРУ́ШНИЧАТИ
ДВОРЯ́ДКА
ДВОРЯДКО́ВИЙ
ДВОРЯ́ДНИЙ
ДВОРЯ́К *див.* дворáк
ДВОРЯНИ́Н
ДВОРЯ́НКА
ДВОРЯ́НОЧКА
ДВОРЯ́НСТВО
ДВОРЯ́НСЬКИЙ
ДВОРЯ́НЧИК
ДВОСАЖЕ́ННИЙ
ДВОСАЖНЕ́ВИЙ
ДВОСВІ́ТНИЙ
ДВОСЕКЦІ́ЙНИЙ
ДВОСЕРІ́ЙНИЙ
ДВОСІМ'ЯДО́ЛЬНИЙ
ДВОСІМ'Я́НКА
ДВОСІ́ЧНИЙ
ДВОСКЛА́ДНИЙ
ДВОСКЛАДО́ВИЙ
ДВОСПА́ЛЬНИЙ
ДВОСТАТЕ́ВИЙ
ДВОСТАТЕ́ВІСТЬ
ДВОСТВО́ЛКА
ДВОСТВО́ЛЬНИЙ
ДВОСТО́ПНИЙ
ДВОСТОРО́ННІЙ
ДВОСТОРО́ННІСТЬ
ДВОСТОРО́ННЬО
ДВОСТРУ́ННИЙ
ДВОСТУ́ЛКОВИЙ
ДВОСТУПЕНЕ́ВИЙ
ДВОСТУПІ́НЧАСТИЙ
ДВОСУГЛО́БОВИЙ
ДВОСХИ́ЛИЙ
ДВОТАВРО́ВИЙ
ДВОТА́КТНИЙ
ДВОТА́КТНІСТЬ
ДВОТА́КТОВИЙ
ДВОТИЖНЕ́ВИЙ
ДВОТИЖНЕ́ВИК
ДВОТИ́СЯЧНИЙ *див.* двохти́сячний
ДВОТО́МНИЙ
ДВОТО́МНИК
ДВОТРУ́БНИЙ
ДВОТУ́МБОВИЙ
ДВОФА́ЗНИЙ
ДВОФА́ЗНІСТЬ
ДВОХ... *див.* дво...
ДВОХАДРЕ́СНИЙ
ДВОХА́КТНИЙ
ДВОХАРШИ́ННИЙ
ДВОХА́ТОМНИЙ
ДВОХВИЛИ́ННИЙ
ДВОХВИЛЬОВИ́Й
ДВОХВІ́СТКИ
ДВОХВО́СТИЙ
ДВОХЕЛЕКТРО́ДНИЙ
ДВОХЕЛЕМЕ́НТНИЙ
ДВОХЕТА́ПНИЙ
ДВОХОСЬОВИ́Й
ДВОХСО́ТИЙ
ДВОХСОТКІЛОГРАМО́ВИЙ
ДВОХСОТКІЛОМЕТРО́ВИЙ
ДВОХСОТЛІ́ТНІЙ
ДВОХСОТЛІ́ТТЯ
ДВОХСОТРІ́ЧНИЙ
ДВОХСОТРІ́ЧЧЯ
ДВОХТИ́СЯЧНИЙ
ДВОХУКІ́СНИЙ
ДВОЦИЛІ́НДРОВИЙ
ДВОЦИФРОВИ́Й
ДВОЧЛЕ́Н
ДВОЧЛЕ́ННИЙ
ДВОЧЛЕ́ННІСТЬ
ДВОШАРО́ВИЙ
ДВОШЛЮ́БНИЙ
ДВОШЛЮ́БНІСТЬ
ДВОЩО́ГЛОВИЙ
ДВОЮ́РІДНИЙ
ДВОЯЙЦЕ́ВИЙ
ДВОЯ́КИЙ
ДВОЯ́КІСТЬ
ДВОЯ́КО
ДВОЯ́РУСНИЙ
ДЕ...
ДЕ[1]
ДЕ[2]
ДЕАЕРА́ТОР
ДЕАЕРА́ЦІЯ
ДЕАКТИВА́ЦІЯ
ДЕАКТИВО́ВАНИЙ
ДЕАКТИВО́ВУВАТИ
ДЕАКТИВУВА́ТИ *див.* деактиво́вувати
ДЕБАРКА́ДЕР
ДЕБА́ТИ
ДЕБАТО́ВАНИЙ
ДЕБАТУВА́ННЯ
ДЕБАТУВА́ТИ
ДЕБАТУВА́ТИСЯ
ДЕБЕ́ЛИЙ
ДЕБЕ́ЛІСТЬ
ДЕБЕЛІ́ТИ
ДЕБЕЛІ́ШАТИ
ДЕ́БЕТ
ДЕБЕТО́ВИЙ
ДЕБЕТУВА́ННЯ
ДЕБЕТУВА́ТИ
ДЕБЕТУВА́ТИСЯ
ДЕБІ́Л
ДЕБІ́ЛЬНИЙ
ДЕБІ́ЛЬНІСТЬ
ДЕБІ́ЛЬНО
ДЕБІ́Т
ДЕБІТО́Р
ДЕБІТО́РСЬКИЙ
ДЕБЛОКО́ВАНИЙ
ДЕБЛОКУВА́ННЯ
ДЕБЛОКУВА́ТИ
ДЕБО́Ш
ДЕБОШИ́Р
ДЕБОШИ́РИТИ
ДЕБОШУВА́ТИ
ДЕБР *див.* де́бра
ДЕ́БРА
ДЕБРИ́ФІНГ
ДЕ́БРІ
ДЕБРЬ *див.* де́бра
ДЕБЮ́Т
ДЕБЮТА́НТ
ДЕБЮТА́НТКА
ДЕБЮТА́НТСЬКИЙ
ДЕБЮ́ТНИЙ
ДЕБЮТУВА́ТИ
ДЕВАЛЬВАЦІ́ЙНИЙ
ДЕВАЛЬВА́ЦІЯ
ДЕВАЛЬВО́ВАНИЙ
ДЕВАЛЬВУВА́ТИ
ДЕВАЛЬВУВА́ТИСЯ
ДЕВАНА́ГАРІ
ДЕВАСТАЦІ́ЙНИЙ
ДЕВАСТА́ЦІЯ
ДЕВЕ́ЛОПЕР
ДЕВЕ́ЛОПЕРСЬКИЙ
ДЕВЕ́ЛОПМЕНТ
ДЕВІА́НТНИЙ
ДЕВІА́НТНІСТЬ
ДЕВІА́НТНО
ДЕВІАТОЛО́ГІЯ
ДЕВІАЦІ́ЙНИЙ
ДЕВІА́ЦІЯ
ДЕВІ́З
ДЕВІ́ЗА
ДЕВІ́ЗНИЙ
ДЕВОЛЮ́ЦІЯ
ДЕВО́Н
ДЕВО́НСЬКИЙ
ДЕВО́ТКА
ДЕВ'ЯНО́СТИЙ
ДЕВ'ЯНО́СТО
ДЕВ'ЯТДЕСЯ́Т
ДЕ́В'ЯТЕРО
ДЕВ'ЯТИ...
ДЕВ'ЯТИБА́ЛЬНИЙ
ДЕВ'ЯТИВІ́РШ
ДЕВ'ЯТИГРА́ННИЙ
ДЕВ'ЯТИГРА́ННИК
ДЕВ'ЯТИДЕ́ННИЙ
ДЕВ'Я́ТИЙ
ДЕВ'ЯТИКІЛОМЕТРО́ВИЙ
ДЕВ'ЯТИКЛА́СНИК
ДЕВ'ЯТИКЛА́СНИЦЯ
ДЕВ'ЯТИЛІ́ТНІЙ
ДЕВ'ЯТИМЕТРО́ВИЙ
ДЕВ'ЯТИМІ́СЯЧНИЙ
ДЕВ'ЯТИ́НИ
ДЕВ'ЯТИПОВЕРХІ́ВКА
ДЕВ'ЯТИПОВЕРХО́ВИЙ
ДЕВ'ЯТИРІ́ЧКА
ДЕВ'ЯТИРІ́ЧНИЙ
ДЕВ'Я́ТКА
ДЕВ'ЯТНА́ДЦЯТИЙ

ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЛІ́ТНІЙ
ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИРІ́ЧНИЙ
ДЕВ'ЯТНА́ДЦЯТЬ
ДЕВ'ЯТСО́Т
ДЕ́В'ЯТЬ
ДЕГАЗА́ТОР
ДЕГАЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕГАЗА́ЦІЯ
ДЕГАЗО́ВАНИЙ
ДЕГАЗУВА́ТИ
ДЕГАЗУВА́ТИСЯ
ДЕГЕЛЬМІНТИЗА́ЦІЯ
ДЕГЕЛЬМІНТИЗО́ВАНИЙ
ДЕГЕЛЬМІНТИЗУВА́ТИ
ДЕГЕНЕРА́Т
ДЕГЕНЕРАТИ́ВНИЙ
ДЕГЕНЕРАТИ́ВНІСТЬ
ДЕГЕНЕРА́ТКА
ДЕГЕНЕРА́ЦІЯ
ДЕГЕНЕРУВА́ТИ
ДЕГЕРОЇЗА́ЦІЯ
ДЕГЕРОЇЗО́ВАНИЙ
ДЕГЕРОЇЗУВА́ТИ
ДЕГІДРАТА́ЦІЯ
ДЕГІДРАТО́ВАНИЙ
ДЕГІДРА́ТОР
ДЕГІДРАТУВА́ТИ
ДЕГІДРАТУВА́ТИСЯ
ДЕГІДРО́ВАНИЙ
ДЕГІДРОГЕНІЗА́ЦІЯ
ДЕГІДРУВА́ННЯ
ДЕГІДРУВА́ТИ
ДЕГРАДАЦІ́ЙНИЙ
ДЕГРАДА́ЦІЯ
ДЕГРАДО́ВАНИЙ
ДЕГРАДУВА́ННЯ
ДЕГРАДУВА́ТИ
ДЕГРАДУ́ЮЧИЙ
ДЕГРЕСИ́ВНИЙ
ДЕГРЕСИ́ВНО
ДЕГРЕ́СІЯ
ДЕГУМАНІЗА́ЦІЯ
ДЕГУМАНІЗО́ВАНИЙ
ДЕГУМАНІЗУВА́ТИ
ДЕГУСТА́ТОР
ДЕГУСТА́ТОРКА
ДЕГУСТАЦІ́ЙНИЙ
ДЕГУСТА́ЦІЯ
ДЕГУСТО́ВАНИЙ
ДЕГУСТУВА́ННЯ
ДЕГУСТУВА́ТИ
ДЕГУСТУВА́ТИСЯ
ДЕДА́ЛІ
ДЕ́ДВЕЙТ
ДЕ́-ДЕ
ДЕДЕРО́Н
ДЕДЕРО́НОВИЙ
ДЕДЛА́ЙН
ДЕДРАМАТИЗА́ЦІЯ
ДЕДУКТИ́ВНИЙ
ДЕДУКТИ́ВНІСТЬ
ДЕДУКТИ́ВНО
ДЕДУКЦІ́ЙНИЙ
ДЕДУ́КЦІЯ
ДЕЕМУЛЬГА́ТОР
ДЕЕМУЛЬГА́ЦІЯ
ДЕЕМУЛЬСА́ТОР
ДЕЕМУЛЬСА́ЦІЯ
ДЕЕСКАЛА́ЦІЯ
ДЕЕТИМОЛОГІЗА́ЦІЯ
ДЕЕТИМОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ДЕЕТИМОЛОГІЗУВА́ТИСЯ
ДЕЖАВЮ́
ДЕЗ...
ДЕЗАБІЛЬЄ́
ДЕЗАВУЙО́ВАНИЙ
ДЕЗАВУЮВА́ННЯ
ДЕЗАВУЮВА́ТИ
ДЕЗАДАПТА́ЦІЯ
ДЕЗАДАПТО́ВАНИЙ
ДЕЗАДАПТО́ВАНІСТЬ
ДЕЗАКТИВА́ТОР
ДЕЗАКТИВАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗАКТИВА́ЦІЯ
ДЕЗАКТИВО́ВАНИЙ
ДЕЗАКТИВУВА́ТИ
ДЕЗБАР'Є́Р
ДЕЗЕРТИ́Р
ДЕЗЕРТИ́РСТВО
ДЕЗЕРТИ́РСЬКИЙ
ДЕЗЕРТИ́РУВАТИ
ДЕЗИДЕРА́Т
ДЕЗІНВА́ЗІЯ
ДЕЗІНСЕ́КТОР
ДЕЗІНСЕКЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНСЕ́КЦІЯ
ДЕЗІНТЕГРА́ТОР
ДЕЗІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНТЕГРА́ЦІЯ
ДЕЗІНТЕГРО́ВАНИЙ
ДЕЗІНТЕГРО́ВАНІСТЬ
ДЕЗІНТЕГРУВА́ТИ
ДЕЗІНТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНТОКСИКА́ЦІЯ
ДЕЗІНФЕКТА́НТ
ДЕЗІНФЕ́КТОР
ДЕЗІНФЕКЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНФЕ́КЦІЯ
ДЕЗІНФІКА́ТОР
ДЕЗІНФІКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНФІКО́ВАНИЙ
ДЕЗІНФІКУВА́ЛЬНИЙ
ДЕЗІНФІКУВА́ННЯ
ДЕЗІНФІКУВА́ТИ
ДЕЗІНФІКУВА́ТИСЯ
ДЕЗІНФОРМА́ТОР
ДЕЗІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗІНФОРМА́ЦІЯ
ДЕЗІНФОРМО́ВАНИЙ
ДЕЗІНФОРМУВА́ННЯ
ДЕЗІНФОРМУВА́ТИ
ДЕЗКА́МЕРА
ДЕЗОДОРА́НТ
ДЕЗОДОРА́ТОР
ДЕЗОДОРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗОДОРА́ЦІЯ
ДЕЗОДОРО́ВАНИЙ
ДЕЗОДОРУВА́ЛЬНИЙ
ДЕЗОДОРУВА́ННЯ
ДЕЗОДОРУВА́ТИ
ДЕЗОДОРУВА́ТИСЯ
ДЕЗОКСИДА́ЦІЯ
ДЕЗОКСИРИБО́ЗА
ДЕЗОКСИРИБОНУКЛЕЇ́НОВИЙ
ДЕЗОРГАНІЗА́ТОР
ДЕЗОРГАНІЗА́ТОРСЬКИЙ
ДЕЗОРГАНІЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЗОРГАНІЗА́ЦІЯ
ДЕЗОРГАНІЗО́ВАНИЙ
ДЕЗОРГАНІЗО́ВАНІСТЬ
ДЕЗОРГАНІЗО́ВУВАТИ
ДЕЗОРГАНІЗО́ВУВАТИСЯ
ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИ *див.* дезорганізо́вувати
ДЕЗОРГАНІЗУВА́ТИСЯ *див.* дезорганізо́вуватися
ДЕЗОРІЄНТА́ЦІЯ
ДЕЗОРІЄНТО́ВАНИЙ
ДЕЗОРІЄНТО́ВАНІСТЬ
ДЕЗОРІЄНТО́ВАНО
ДЕЗОРІЄНТУВА́ННЯ
ДЕЗОРІЄНТУВА́ТИ
ДЕЗОРІЄНТУВА́ТИСЯ
ДЕЗУРБАНІЗА́ЦІЯ
ДЕЗУРБАНІ́ЗМ
ДЕІДЕОЛОГІЗА́ЦІЯ
ДЕІДЕОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ДЕІДЕОЛОГІЗУВА́ТИ
ДЕІДЕОЛОГІЗУВА́ТИСЯ
ДЕІМПЕРІАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕІ́НДЕ
ДЕІНДИВІДУАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕІНДИВІДУАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИ
ДЕІНДИВІДУАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕІНІЦІАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕІНІЦІАЛІЗУВА́ТИ
ДЕІНТЕЛЕКТУАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕІОНІЗА́ТОР
ДЕІОНІЗА́ЦІЯ
ДЕІОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕІОНІЗУВА́ТИ
ДЕІОНІЗУВА́ТИСЯ
ДЕ́ІСУС
ДЕІСУ́СНИЙ
ДЕЇ́ЗМ
ДЕЇ́СТ
ДЕЇСТИ́ЧНИЙ
ДЕ́ЙДВУД
ДЕ́ЙДВУДНИЙ
ДЕ́ЙКАТИ
ДЕ́ЙКО
ДЕ́ЙКСИС
ДЕ́ЙКСИСНИЙ
ДЕЙКТИ́ЧНИЙ
ДЕЙКТИ́ЧНІСТЬ
ДЕЙКТИ́ЧНО
ДЕЙНЕ́КА
ДЕЙТЕ́РІЄВИЙ
ДЕЙТЕ́РІЙ
ДЕЙТРО́Н
ДЕЙТРО́ННИЙ
ДЕК[1]
ДЕК[2]
ДЕ́КА
ДЕКА...
ДЕКАБРИ́ЗМ
ДЕКАБРИ́СТ
ДЕКАБРИ́СТКА
ДЕКАБРИ́СТСЬКИЙ
ДЕКАГРА́М
ДЕКА́ДА
ДЕКАДАКТИЛОСКОПІ́Я
ДЕКАДА́НС

ДЕКАДА́НСНИЙ
ДЕКАДЕ́НТ
ДЕКАДЕНТИ́ЗМ
ДЕКАДЕ́НТКА
ДЕКАДЕ́НТСТВО
ДЕКАДЕ́НТСЬКИЙ
ДЕКАДЕ́НТЩИНА
ДЕКА́ДНИЙ
ДЕКА́ДНИК
ДЕКА́ЕДР
ДЕКАЛІ́Н
ДЕКАЛІ́ТР
ДЕКАЛО́Г
ДЕКАЛЬКО́ВАНИЙ
ДЕКАЛЬКОМА́НІЯ
ДЕКАЛЬКУВА́ННЯ
ДЕКАЛЬКУВА́ТИ
ДЕКАЛЬКУВА́ТИСЯ
ДЕКАЛЬЦИНА́ЦІЯ
ДЕКАМЕВІ́Т
ДЕКАМЕ́ТР
ДЕКАМЕТРО́ВИЙ
ДЕКА́Н
ДЕКАНА́Т
ДЕКА́НКА
ДЕКАНОНІЗА́ЦІЯ
ДЕКАНОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕКАНОНІЗУВА́ТИ
ДЕКА́НСТВО
ДЕКА́НСЬКИЙ
ДЕКАНТА́ТОР
ДЕКАНТА́ЦІЯ
ДЕКА́НТЕР
ДЕКАНТО́ВАНИЙ
ДЕКАНТУВА́ННЯ
ДЕКАНТУВА́ТИ
ДЕКАНЦЕРОГЕНІЗА́ЦІЯ
ДЕКАПІРО́ВАНИЙ
ДЕКАПІРУВА́ННЯ
ДЕКАПІРУВА́ТИ
ДЕКАПІТАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕКАПІТАЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕКАПІТАЛІЗУВА́ТИ
ДЕКАПІТА́ЦІЯ
ДЕКАПІТО́ВАНИЙ
ДЕКАПІТУВА́ТИ
ДЕКАПІТУВА́ТИСЯ
ДЕКАПУВА́ННЯ
ДЕКАПУВА́ТИ
ДЕКАРБОНІЗА́ЦІЯ
ДЕКАРБОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕКАРБОНІЗУВА́ТИ
ДЕКАРТЕЛІЗА́ЦІЯ
ДЕКА́РТІВ
ДЕКА́РТІВСЬКИЙ
ДЕКАТИРО́ВАНИЙ *див.* декати́руваний
ДЕКАТИ́РУВА́ЛЬНИЙ
ДЕКАТИРУВА́ЛЬНИК
ДЕКАТИРУВА́ЛЬНИЦЯ
ДЕКАТИ́РУВАНИЙ
ДЕКАТИ́РУВА́ННЯ
ДЕКАТИ́РУВА́ТИ
ДЕКАТИ́РУВА́ТИСЯ
ДЕКАТО́ННА
ДЕКАТРО́Н
ДЕКВАЛІФІКА́ЦІЯ
ДЕКВАЛІФІКО́ВАНИЙ
ДЕКВАЛІФІКО́ВАНІСТЬ
ДЕКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ
ДЕКВАНТУВА́ННЯ
ДЕКВАНТУВА́ТИ
ДЕ́КЕЛЬ
ДЕ́КІЛЬКА
ДЕ́КІЛЬКО
ДЕКЛАМА́ТОР
ДЕКЛАМА́ТОРКА
ДЕКЛАМА́ТОРСТВО
ДЕКЛАМА́ТОРСЬКИЙ
ДЕКЛАМАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКЛАМАЦІ́ЙНІСТЬ
ДЕКЛАМАЦІ́ЙНО
ДЕКЛАМА́ЦІЯ
ДЕКЛАМО́ВАНИЙ
ДЕКЛАМУВА́ННЯ
ДЕКЛАМУВА́ТИ
ДЕКЛАМУВА́ТИСЯ
ДЕКЛАРА́НТ
ДЕКЛАРАТИ́ВНИЙ
ДЕКЛАРАТИ́ВНІСТЬ
ДЕКЛАРАТИ́ВНО
ДЕКЛАРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКЛАРАЦІ́ЙНО
ДЕКЛАРА́ЦІЯ
ДЕКЛАРО́ВАНИЙ
ДЕКЛАРО́ВАНІСТЬ
ДЕКЛАРУВА́ННЯ
ДЕКЛАРУВА́ТИ
ДЕКЛАРУВА́ТИСЯ
ДЕКЛАСО́ВАНИЙ
ДЕКЛАСО́ВАНІСТЬ
ДЕКЛАСУВА́ННЯ
ДЕКЛАСУВА́ТИ
ДЕКЛАСУВА́ТИСЯ
ДЕКЛІНА́ТОР
ДЕКЛІНАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКЛІНА́ЦІЯ
ДЕКЛІНО́МЕТР
ДЕ́КО
ДЕКО́ДЕР
ДЕКОДО́ВАНИЙ
ДЕКОДО́ВАНІСТЬ
ДЕКОДУВА́ЛЬНИЙ
ДЕКОДУВА́ННЯ
ДЕКОДУВА́ТИ
ДЕКОДУВА́ТИСЯ
ДЕКО́КТ
ДЕКОЛА́Ж
ДЕ́КОЛИ
ДЕКОЛОНІЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКОЛОНІЗА́ЦІЯ
ДЕКОЛОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕКОЛОНІЗО́ВУВАТИ
ДЕКОЛОНІЗУВА́ТИ *див.* деколонізо́вувати
ДЕКОЛОНІЗУВА́ТИСЯ
ДЕКОЛОРА́ЦІЯ
ДЕКО́ЛЬ
ДЕКОЛЬТЕ́
ДЕКОЛЬТО́ВАНИЙ
ДЕКОЛЬТУВА́ТИ
ДЕКОЛЬТУВА́ТИСЯ
ДЕКОМПЕНСА́ЦІЯ
ДЕКОМПЕНСО́ВАНИЙ
ДЕКОМПЕНСУВА́ТИ
ДЕКОМПЕНСУВА́ТИСЯ
ДЕКОМПОЗИЦІ́ЙНИЙ
ДЕКОМПОЗИ́ЦІЯ
ДЕКОМПОНО́ВАНИЙ
ДЕКОМПОНУВА́ННЯ
ДЕКОМПОНУВА́ТИ
ДЕКОМПРЕСАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКОМПРЕСІ́ЙНИЙ
ДЕКОМПРЕ́СІЯ
ДЕКОМПРЕ́СОР
ДЕКОМУНІЗА́ЦІЯ
ДЕКОМУНІЗО́ВАНИЙ
ДЕКОМУНІЗУВА́ТИ
ДЕКОНСТРУКТИВІ́ЗМ
ДЕКОНСТРУКТИ́ВНИЙ
ДЕКОНСТРУКТИ́ВНІСТЬ
ДЕКОНСТРУ́КЦІЯ
ДЕКОНТАМІНА́ЦІЯ
ДЕКОНЦЕНТРА́ЦІЯ
ДЕКО́Р
ДЕКОРАТИВІ́ЗМ
ДЕКОРАТИВІ́СТ
ДЕКОРАТИ́ВНИЙ
ДЕКОРАТИ́ВНІСТЬ
ДЕКОРАТИ́ВНО
ДЕКОРАТИ́ВНО-ПРИКЛАДНИ́Й
ДЕКОРАТИ́ВНО-УЖИТКО́ВИЙ
ДЕКОРА́ТОР
ДЕКОРА́ТОРСЬКИЙ
ДЕКОРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕКОРА́ЦІЯ
ДЕКОРЕЛЮВА́ТИ
ДЕКОРЕЛЯ́ЦІЯ
ДЕКОРО́ВАНИЙ
ДЕКОРО́ВАНІСТЬ
ДЕКО́РТ
ДЕКОРТИКА́ТОР
ДЕКОРТИКА́ЦІЯ
ДЕКОРУВА́ННЯ
ДЕКОРУВА́ТИ
ДЕКОРУВА́ТИСЯ
ДЕКО́РУМ
ДЕКОТИ́РУВАННЯ
ДЕКОТИ́РУВАТИ
ДЕ́КОТРИЙ
ДЕКРЕМЕ́НТ
ДЕКРЕМЕ́НТНИЙ
ДЕКРЕМЕ́НТНО
ДЕКРЕ́Т
ДЕКРЕ́ТНИЙ
ДЕКРЕТО́ВАНИЙ
ДЕКРЕТУВА́ННЯ
ДЕКРЕТУВА́ТИ
ДЕКРЕТУВА́ТИСЯ
ДЕКРИМІНАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕКРИМІНАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕКРИМІНАЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕКРИМІНАЛІЗУВА́ТИ *див.* декриміналізо́вувати
ДЕКСТРИ́Н
ДЕКСТРИНІЗА́ЦІЯ
ДЕКСТРИ́НОВИЙ
ДЕКСТРО́ЗА
ДЕКСТРОКАРДІ́Я
ДЕКУВЕ́Р
ДЕ́КУДИ
ДЕКУПА́Ж
ДЕКУПА́ЖНИЙ
ДЕКУРІО́Н
ДЕКХО́ЛДЕР
ДЕЛАБІАЛІЗА́ЦІЯ

ДЕЛАБІАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕЛЕГА́Т
ДЕЛЕГА́ТКА
ДЕЛЕГА́ТСЬКИЙ
ДЕЛЕГА́ЦІЯ
ДЕЛЕГІТИМІЗА́ЦІЯ
ДЕЛЕГІТИМІЗО́ВАНИЙ
ДЕЛЕГІТИМІЗУВА́ТИ
ДЕЛЕГО́ВАНИЙ
ДЕЛЕГУВА́ННЯ
ДЕЛЕГУВА́ТИ
ДЕЛЕГУВА́ТИСЯ
ДЕЛИ́НА
ДЕЛІ́ВЕРІ-О́РДЕР
ДЕЛІКАТЕ́С
ДЕЛІКАТЕ́СНИЙ
ДЕЛІКА́ТНИЙ
ДЕЛІКА́ТНІСТЬ
ДЕЛІКА́ТНО
ДЕЛІ́КТ
ДЕЛІ́КТНИЙ
ДЕЛІКТОЗДА́ТНІСТЬ
ДЕЛІМІТАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЛІМІТА́ЦІЯ
ДЕЛІМІТО́ВАНИЙ
ДЕЛІМІТУВА́ННЯ
ДЕЛІМІТУВА́ТИ
ДЕЛІНКВЕ́НТ
ДЕЛІНКВЕ́НТНИЙ
ДЕЛІНКВЕ́НТНІСТЬ
ДЕЛІНКВЕ́НЦІЯ
ДЕЛІ́РІЙ
ДЕЛІРІО́ЗНИЙ
ДЕЛІ́РІУМ
ДЕЛОКАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕЛОКАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕЛОКАЛІЗО́ВАНІСТЬ
ДЕЛОКАЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕЛОКАЛІЗУВА́ННЯ
ДЕЛОКАЛІЗУВА́ТИ *див.* делокалізо́вувати
ДЕЛОКАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕЛЬКРЕ́ДЕРЕ
ДЕ́ЛЬТА-...
ДЕ́ЛЬТА[1]
ДЕ́ЛЬТА[2]
ДЕ́ЛЬТА-ДЕРЕВИНА́
ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́Н *див.* де́льта-електро́ни
ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́НИ
ДЕ́ЛЬТА-ЕЛЕКТРО́ННИЙ
ДЕ́ЛЬТА-ЗАЛІ́ЗО
ДЕ́ЛЬТА-МЕТА́Л
ДЕЛЬТАПЛА́Н
ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́ЗМ
ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́СТ
ДЕЛЬТАПЛАНЕРИ́СТКА
ДЕЛЬТАПЛА́НЕРНИЙ
ДЕЛЬТАПЛА́ННИЙ
ДЕ́ЛЬТА-ПРО́МЕНІ
ДЕ́ЛЬТА-ПРОМІ́ННЯ
ДЕ́ЛЬТА-ФУ́НКЦІЯ
ДЕ́ЛЬТА-ЧАСТИ́НКА *див.* де́льта-части́нки
ДЕ́ЛЬТА-ЧАСТИ́НКИ
ДЕЛЬТОВИ́ДНИЙ
ДЕ́ЛЬТОВИЙ
ДЕЛЬТОПОДІ́БНИЙ
ДЕЛЬФІ́Н
ДЕЛЬФІНА́РІЙ
ДЕЛЬФІ́НІЙ
ДЕЛЬФІНОВИ́ДІ
ДЕЛЬФІ́НОВИЙ
ДЕЛЬФІНОТЕРАПІ́Я
ДЕЛЮВІА́ЛЬНИЙ
ДЕЛЮ́ВІЙ
ДЕМАГО́Г
ДЕМАГОГІ́ЧНИЙ
ДЕМАГОГІ́ЧНІСТЬ
ДЕМАГОГІ́ЧНО
ДЕМАГО́ГІЯ
ДЕМАНТО́ЇД
ДЕМАРКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМАРКА́ЦІЯ
ДЕМА́РКЕТИНГ
ДЕМА́РКЕТИНГОВИЙ
ДЕМАРКО́ВАНИЙ
ДЕМАРКУВА́ННЯ
ДЕМАРКУВА́ТИ
ДЕМАРКУВА́ТИСЯ
ДЕМА́РШ
ДЕМАСКО́ВАНИЙ
ДЕМАСКУВА́ННЯ
ДЕМАСКУВА́ТИ
ДЕМАСКУВА́ТИСЯ
ДЕМАТЕРІАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМАТЕРІАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИ
ДЕМАТЕРІАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕ́МБЕЛЬ
ДЕ́МБЕЛЬСЬКИЙ
ДЕМЕ́НО
ДЕМЕ́НЦІЯ
ДЕМЕРЕ́ДЖ
ДЕМЕРКУРИЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМЕРКУРИЗА́ЦІЯ
ДЕМЕРКУРИЗУВА́ТИ
ДЕМІКОТО́Н
ДЕМІКОТО́ННИЙ
ДЕМІКОТО́НОВИЙ
ДЕМІЛІТАРИЗА́ЦІЯ
ДЕМІЛІТАРИЗО́ВАНИЙ
ДЕМІЛІТАРИЗУВА́ТИ
ДЕМІЛІТАРИЗУВА́ТИСЯ
ДЕМІМО́НД
ДЕМІНЕРАЛІЗА́ТОР
ДЕМІНЕРАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМІНЕРАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМІНЕРАЛІЗУВА́ТИ
ДЕМІНУТИ́В
ДЕМІНУТИ́ВНИЙ
ДЕМІНУТИ́ВНІСТЬ
ДЕМІСЕЗО́Н
ДЕМІСЕЗО́ННИЙ
ДЕМІ́СІЯ
ДЕМІСТИФІКА́ЦІЯ
ДЕМІСТИФІКУВА́ТИ
ДЕМІУ́РГ
ДЕМІФОЛОГІЗА́ЦІЯ
ДЕМІФОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ДЕМІФОЛОГІЗУВА́ТИ
ДЕМКОАЛІ́ЦІЯ
ДЕМОБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМОБІЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМОБІЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМОБІЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕМОБІЛІЗО́ВУВАТИСЯ
ДЕМОБІЛІЗУВА́ТИ *див.* демобілізо́вувати
ДЕМОБІЛІЗУВА́ТИСЯ *див.* демобілізо́вуватися
ДЕМОВЕ́РСІЯ
ДЕМО́ГРАФ
ДЕМОГРАФІ́ЧНИЙ
ДЕМОГРА́ФІЯ
ДЕМОДЕКО́З
ДЕМОДЕ́КС
ДЕМОДУЛЮВА́ННЯ
ДЕМОДУЛЮВА́ТИ
ДЕМОДУЛЯ́ТОР
ДЕМОДУЛЯ́ЦІЯ
ДЕМОКРА́Т
ДЕМОКРАТИЗА́ТОР
ДЕМОКРАТИЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМОКРАТИЗА́ЦІЯ
ДЕМОКРАТИ́ЗМ
ДЕМОКРАТИЗО́ВАНИЙ
ДЕМОКРАТИЗО́ВУВАТИ
ДЕМОКРАТИЗУВА́ТИ *див.* демократизо́вувати
ДЕМОКРАТИЗУВА́ТИСЯ
ДЕМОКРАТИ́ЧНИЙ
ДЕМОКРАТИ́ЧНІСТЬ
ДЕМОКРАТИ́ЧНО
ДЕМОКРА́ТІЯ
ДЕМОКРА́ТКА
ДЕ́МОН[1]
ДЕ́МОН[2]
ДЕМОНЕТИЗА́ЦІЯ
ДЕМОНІЗА́ЦІЯ
ДЕМОНІ́ЗМ
ДЕМОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕМОНІЗО́ВУВАТИ
ДЕМОНІЗУВА́ННЯ
ДЕМОНІЗУВА́ТИ *див.* демонізо́вувати
ДЕМОНІЗУВА́ТИСЯ
ДЕМО́НІМ
ДЕМОНІ́ЧНИЙ
ДЕМОНІ́ЧНО
ДЕМОНОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕМОНОЛО́ГІЯ
ДЕМОНОПОЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМОНОПОЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМОНОПОЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕМОНОПОЛІЗУВА́ТИ *див.* демонополізо́вувати
ДЕМОНОПОЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕМОНОФО́БІЯ
ДЕМОНСТРА́НТ
ДЕМОНСТРА́НТКА
ДЕМОНСТРА́НТСЬКИЙ
ДЕМОНСТРАТИ́ВНИЙ
ДЕМОНСТРАТИ́ВНІСТЬ
ДЕМОНСТРАТИ́ВНО
ДЕМОНСТРА́ТОР
ДЕМОНСТРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМОНСТРАЦІ́ЙНО
ДЕМОНСТРА́ЦІЯ
ДЕМОНСТРО́ВАНИЙ
ДЕМОНСТРУВА́ННЯ
ДЕМОНСТРУВА́ТИ
ДЕМОНСТРУВА́ТИСЯ
ДЕ́МОНСЬКИЙ
ДЕМОНТА́Ж
ДЕМОНТА́ЖНИЙ
ДЕМОНТА́ЖНИК

ДЕМОНТО́ВАНИЙ
ДЕМОНТУВА́ННЯ
ДЕМОНТУВА́ТИ
ДЕМОНТУВА́ТИСЯ
ДЕМОРАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМОРАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМОРАЛІЗО́ВАНІСТЬ
ДЕМОРАЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕМОРАЛІЗУВА́ТИ *див.* деморалізо́вувати
ДЕМОРАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕ́МОС
ДЕМОТИВА́ТОР
ДЕМОТИВАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМОТИВА́ЦІЯ
ДЕМОТИВУВА́ТИ
ДЕМО́ТИКА
ДЕМОТИ́ЧНИЙ
ДЕМОФО́БІЯ
ДЕМОХРИСТИЯ́НИН
ДЕМОХРИСТИЯ́НКА
ДЕМОХРИСТИЯ́НСТВО
ДЕМОХРИСТИЯ́НСЬКИЙ
ДЕ́МПІНГ
ДЕ́МПІНГОВИЙ
ДЕМПІНГУВА́ННЯ
ДЕМПІНГУВА́ТИ
ДЕ́МПФЕР
ДЕ́МПФЕРНИЙ
ДЕМПФІ́РУВАННЯ
ДЕМПФІ́РУВАТИ
ДЕМПФУВА́ЛЬНИЙ
ДЕМПФУВА́ННЯ
ДЕМПФУВА́ТИ
ДЕМУЛЬТИПЛЕ́КСОР
ДЕМУЛЬТИПЛЕКСУВА́ННЯ
ДЕМУЛЬТИПЛЕКСУВА́ТИ
ДЕМУЛЬТИПЛІКА́ТОР
ДЕМУНІЦИПАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕМУНІЦИПАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕМУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИ
ДЕМУТАЦІ́ЙНИЙ
ДЕМУТА́ЦІЯ
ДЕНА́Р
ДЕНА́РІЙ
ДЕНАТУРАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕНАТУРАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕНАТУРАЛІЗУВА́ТИ
ДЕНАТУРАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕНАТУРА́НТ
ДЕНАТУРА́Т
ДЕНАТУРА́ТОРНИК
ДЕНАТУРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕНАТУРА́ЦІЯ
ДЕНАТУРО́ВАНИЙ
ДЕНАТУРУВА́ННЯ
ДЕНАТУРУВА́ТИ
ДЕНАТУРУВА́ТИСЯ
ДЕНАЦИФІКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕНАЦИФІКА́ЦІЯ
ДЕНАЦИФІКО́ВАНИЙ
ДЕНАЦИФІКУВА́ТИ
ДЕНАЦІОНАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕНАЦІОНАЛІЗО́ВУВАТИ
ДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИ *див.* денаціоналізо́вувати
ДЕНАЦІОНАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕНДИ́ЗМ
ДЕ́НДІ
ДЕНДРА́РІЙ
ДЕНДРИ́Т
ДЕНДРИ́ТНИЙ
ДЕНДРО́ЇДНИЙ
ДЕНДРО́ЛОГ
ДЕНДРОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕНДРОЛО́ГІЯ
ДЕНДРО́МЕТР
ДЕНДРОМЕТРИ́ЧНИЙ
ДЕНДРОМЕ́ТРІЯ
ДЕНДРОПА́РК
ДЕНДРОФЛО́РА
ДЕНДРОФО́БІЯ
ДЕНДРОХРОНОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕНДРОХРОНОЛО́ГІЯ
ДЕ-НЕ́БУДЬ
ДЕ-НЕ-ДЕ́
ДЕНЕРВА́ЦІЯ
ДЕНЕРВО́ВАНИЙ
ДЕНЕРВУВА́ННЯ
ДЕНЕРВУВА́ТИ
ДЕНЕРВУВА́ТИСЯ
ДЕ́НІ
ДЕНІ́КІНЕЦЬ
ДЕНІ́КІНСЬКИЙ
ДЕНІ́КІНЩИНА
ДЕНІ́М
ДЕНІТРА́ЦІЯ
ДЕНІТРИФІКА́ЦІЯ
ДЕ́ННИЙ
...ДЕ́ННИЙ
ДЕ́ННИК
ДЕННИ́К
ДЕ́ННО
ДЕНОМІНАТИ́В
ДЕНОМІНАТИ́ВНИЙ
ДЕНОМІНАЦІ́ЙНИЙ
ДЕНОМІНА́ЦІЯ
ДЕНОМІНО́ВАНИЙ
ДЕНОМІНУВА́ННЯ
ДЕНОМІНУВА́ТИ
ДЕНОМІНУВА́ТИСЯ
ДЕНОНСА́ЦІЯ
ДЕНОНСО́ВАНИЙ
ДЕНОНСУВА́ННЯ
ДЕНОНСУВА́ТИ
ДЕНОНСУВА́ТИСЯ
ДЕНОТА́Т
ДЕНОТАТИ́ВНИЙ
ДЕНОТАТИ́ВНІСТЬ
ДЕНОТАТИ́ВНО
ДЕНОТА́ЦІЯ
ДЕНОТО́ВАНИЙ
ДЕНОТУВА́ННЯ
ДЕНОТУВА́ТИ
ДЕНСИ́МЕТР
ДЕНСИМЕТРИ́ЧНИЙ
ДЕНСИМЕ́ТРІЯ
ДЕНСИТО́МЕТР
ДЕНСИТОМЕТРИ́ЧНИЙ
ДЕНСИТОМЕ́ТРІЯ
ДЕНТА́ЛЬНИЙ
ДЕНТИ́Н
ДЕНТОФО́БІЯ
ДЕНУДАЦІ́ЙНИЙ
ДЕНУДА́ЦІЯ
ДЕНУНЦІА́ТОР
ДЕНУНЦІА́ЦІЯ
ДЕНУНЦІЮВА́ТИ
ДЕ́НЦЕ́
ДЕНЦІ́ВКА
ДЕНЩИ́К
ДЕНЩИ́ЦЬКИЙ
ДЕНЬ
ДЕНЬ-ДЕ́ННО
ДЕНЬО́К
ДЕНЬО́ЧОК
ДЕОМОНІМІЗА́ЦІЯ
ДЕОНТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕОНТОЛО́ГІЯ
ДЕПАЛАТАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕПАЛАТАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕПАРАФІНІЗА́ЦІЯ
ДЕПАРТА́МЕНТ
ДЕПАРТА́МЕНТСЬКИЙ
ДЕПАРТИЗА́ЦІЯ
ДЕПАРТИЗО́ВАНИЙ
ДЕПАРТИЗУВА́ТИ
ДЕПАРТИЗУВА́ТИСЯ
ДЕПЕРСОНАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕПЕ́ША
ДЕПІГМЕНТА́ЦІЯ
ДЕПІГМЕНТО́ВАНИЙ
ДЕПІГМЕНТУВА́ЛЬНИЙ
ДЕПІГМЕНТУВА́ННЯ
ДЕПІГМЕНТУВА́ТИ
ДЕПІЛЯ́ТОР
ДЕПІЛЯ́ТОРНИЙ
ДЕПІЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДЕПІЛЯ́ЦІЯ
ДЕПО́
ДЕПО́ВЕЦЬ
ДЕПО́ВСЬКИЙ
ДЕПОЗИ́Т
ДЕПОЗИТА́РІЙ
ДЕПОЗИТА́РНИЙ
ДЕПОЗИ́ТКА
ДЕПОЗИ́ТНИЙ
ДЕПОЗИ́ТОР
ДЕПОЛІТИЗА́ЦІЯ
ДЕПОЛІТИЗО́ВАНИЙ
ДЕПОЛІТИЗО́ВАНІСТЬ
ДЕПОЛІТИЗУВА́ННЯ
ДЕПОЛІТИЗУВА́ТИ
ДЕПОЛІТИЗУВА́ТИСЯ
ДЕПОЛЯРИЗА́ТОР
ДЕПОЛЯРИЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕПОЛЯРИЗА́ЦІЯ
ДЕПОЛЯРИЗО́ВАНИЙ
ДЕПОЛЯРИЗУВА́ТИ
ДЕПОНЕ́НТ
ДЕПОНЕ́НТСЬКИЙ
ДЕПОНО́ВАНИЙ
ДЕПОНУВА́ННЯ
ДЕПОНУВА́ТИ
ДЕПОНУВА́ТИСЯ
ДЕПОПУЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДЕПОПУЛЯ́ЦІЯ
ДЕПО́РТ
ДЕПОРТА́ЦІЯ
ДЕПОРТО́ВАНИЙ
ДЕПОРТО́ВУВАТИ
ДЕПОРТУВА́ННЯ
ДЕПОРТУВА́ТИ *див.* депорто́вувати
ДЕПОРТУВА́ТИСЯ

ДЕПРЕМІЮВА́ННЯ
ДЕПРЕМІЮВА́ТИ
ДЕПРЕСА́НТ
ДЕПРЕСИ́ВНИЙ
ДЕПРЕСИ́ВНІСТЬ
ДЕПРЕСИ́ВНО
ДЕПРЕСІ́ЙНИЙ
ДЕПРЕ́СІЯ
ДЕПРЕСНЯ́К
ДЕПРЕ́СОРНИЙ
ДЕПРЕФІКСА́ЦІЯ
ДЕПРЕЦІАТИ́В
ДЕПРЕЦІАТИ́ВНИЙ
ДЕПРЕЦІАТИ́ВНІСТЬ
ДЕПРИВА́ЦІЯ
ДЕПУТА́Т
ДЕПУТА́ТКА
ДЕПУТА́ТСТВО
ДЕПУТА́ТСТВУВАТИ
ДЕПУТА́ТСЬКИЙ
ДЕПУТА́ЦІЯ
ДЕРАТИЗА́ТОР
ДЕРАТИЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕРАТИЗА́ЦІЯ
ДЕ́РБІ
ДЕРБІ́СТ
ДЕ́РВІШ
ДЕ́РГА
ДЕРГА́Ч
ДЕРЕАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕРЕВИ́НА
ДЕРЕВИНА́
ДЕРЕВИ́НКА
ДЕРЕВИ́ННИЙ
ДЕРЕВИ́ЩЕ
ДЕРЕВІ́Й
ДЕРЕВЛЯ́НИ *див.* древля́ни
ДЕРЕВЛЯ́НИН *див.* древля́ни
ДЕРЕВЛЯ́НКА *див.* древля́ни
ДЕРЕВЛЯ́НСЬКИЙ *див.* древля́нський
ДЕРЕВНИ́Й
ДЕРЕВНОСТРУЖКОВИ́Й
ДЕРЕ́ВНЯ
ДЕ́РЕВО
ДЕРЕВО...
ДЕРЕВОБЕТО́Н
ДЕРЕВОБЕТО́ННИЙ
ДЕРЕВОВИ́ДНИЙ
ДЕРЕВОВОЛОКНИ́СТИЙ
ДЕРЕВОЗЕМЛЯНИ́Й
ДЕРЕВОМАТЕРІА́ЛИ
ДЕРЕВОНАСА́ДЖЕННЯ
ДЕРЕВОНАСА́ДЖУВАННЯ
ДЕРЕВООБРО́БКА
ДЕРЕВООБРО́БЛЕННЯ
ДЕРЕВООБРО́БНИЙ
ДЕРЕВООБРО́БНИК
ДЕРЕВООБРО́БНИЦЯ
ДЕРЕВОПЕРЕРО́БНИЙ
ДЕРЕВОПЛИТА́
ДЕРЕВОПОДІ́БНИЙ
ДЕРЕВОРИ́Т
ДЕРЕВОРІ́З
ДЕРЕВОРІ́ЗАЛЬНИЙ
ДЕРЕВОРУЙНІВНИ́Й
ДЕРЕВОСАДІ́ННЯ
ДЕРЕВОСТА́Н
ДЕРЕВОСТІ́Й
ДЕРЕВОТО́ЧЕЦЬ
ДЕРЕВЦЕ́
ДЕРЕВ'Я́НИЙ
ДЕРЕВ'ЯНИ́СТИЙ
ДЕРЕВ'ЯНИ́СТІСТЬ
ДЕРЕВ'ЯНИ́ТИ
ДЕРЕВ'ЯНІ́ТИ
ДЕРЕВ'Я́НКА
ДЕРЕВ'Я́ЧЧЯ
ДЕРЕГУЛЬО́ВАНИЙ
ДЕРЕГУЛЮВА́ННЯ
ДЕРЕГУЛЮВА́ТИ
ДЕРЕГУЛЮВА́ТИСЯ
ДЕРЕГУЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДЕРЕГУЛЯ́ЦІЯ
ДЕРЕЗА́
ДЕРЕЗИ́НА
ДЕ́РЕН
ДЕРЕ́Н
ДЕРЕНІ́ВКА
ДЕРЕНО́ВИЙ
ДЕ́РЕНОВИЙ
ДЕРЕНЧА́ЛО
ДЕРЕНЧА́ННЯ
ДЕРЕНЧА́ТИ
ДЕРЕНЧЛИ́ВИЙ
ДЕРЕНЧЛИ́ВО
ДЕРЕНЬКОТА́ННЯ
ДЕРЕНЬКОТА́ТИ
ДЕРЕНЬКОТІ́ННЯ
ДЕРЕНЬКОТІ́ТИ *див.* деренькота́ти
ДЕРЕНЬКУ́ЧИЙ
ДЕ́РЕШ
ДЕРЕШУВА́ТИЙ
ДЕРЖ...
ДЕ́РЖА́ВА
ДЕРЖА́ВА
ДЕРЖА́ВЕЦЬ
ДЕРЖА́ВКА[1]
ДЕРЖА́ВКА[2]
ДЕРЖА́ВНИЙ
ДЕРЖА́ВНИК
ДЕРЖА́ВНИЦТВО
ДЕРЖА́ВНИЦЬКИЙ
ДЕРЖА́ВНІСТЬ
ДЕРЖА́ВНО
ДЕРЖА́ВНО-...
ДЕРЖА́ВНО-БЮРОКРАТИ́ЧНИЙ
ДЕРЖА́ВО...
ДЕРЖАВОЗНА́ВЕЦЬ
ДЕРЖАВОЗНА́ВСТВО
ДЕРЖАВОЗНА́ВЧИЙ
ДЕРЖАВОТВО́РЕННЯ
ДЕРЖАВОТВО́РЧИЙ
ДЕРЖАВОТВО́РЧІСТЬ
ДЕРЖАДМІНІСТРА́ЦІЯ
ДЕРЖА́К
ДЕРЖА́КТ
ДЕ́РЖАЛКО
ДЕ́РЖАЛНО
ДЕ́РЖАЛО
ДЕ́РЖАЛЬЦЕ
ДЕ́РЖАНИЙ
ДЕРЖА́ННЯ
ДЕРЖАПАРА́Т
ДЕРЖАРБІТРА́Ж
ДЕРЖА́ТЕЛЬ
ДЕРЖА́ТЕЛЬНИЦЯ
ДЕРЖА́ТИ
ДЕРЖА́ТИСЯ
ДЕРЖАЧО́К
ДЕРЖБА́НК
ДЕРЖБО́РГ
ДЕРЖБЮДЖЕ́Т
ДЕРЖБЮДЖЕ́ТНИЙ
ДЕРЖВИДА́ТКИ
ДЕРЖВИКОНА́ВЕЦЬ
ДЕРЖВЛА́СНІСТЬ
ДЕРЖГАРА́НТІЯ
ДЕРЖГІДРОМЕ́Т
ДЕРЖДЕ́П
ДЕРЖДЕПАРТА́МЕНТ
ДЕРЖЗАКУПІ́ВЛЯ
ДЕРЖЗАМО́ВЛЕННЯ
ДЕРЖИДЕ́РЕВО
ДЕРЖИЛЮ́Д
ДЕРЖИМО́РДА
ДЕРЖКИ́Й
ДЕРЖКОМІТЕ́Т
ДЕРЖКОМСТА́Т
ДЕРЖКОНТРО́ЛЬ
ДЕРЖКОРДО́Н
ДЕРЖКРЕДИ́Т
ДЕРЖМАЙНО́
ДЕРЖМИ́ТО
ДЕРЖМОНОПО́ЛІЯ
ДЕРЖОБВИНУВА́ЧЕННЯ
ДЕРЖОБЛІГА́ЦІЯ
ДЕРЖОХОРО́НЕЦЬ
ДЕРЖПАКЕ́Т
ДЕРЖПІДПРИЄ́МСТВО
ДЕРЖПІДТРИ́МКА
ДЕРЖПО́ЗИКА
ДЕРЖПРЕ́МІЯ
ДЕРЖПРОМИСЛО́ВІСТЬ
ДЕРЖРЕГУЛЮВА́ННЯ
ДЕРЖРЕЄСТРА́ЦІЯ
ДЕРЖСЕКРЕТА́Р
ДЕРЖСЛУ́ЖБА
ДЕРЖСЛУЖБО́ВЕЦЬ
ДЕРЖСТАНДА́РТ
ДЕРЖСТРА́Х
ДЕРЖТОРГІ́ВЛЯ
ДЕРЖУНІВЕРСИТЕ́Т
ДЕРЖУПРАВЛІ́ННЯ
ДЕРЖУСТАНО́ВА
ДЕРЖФО́НД
ДЕРЗА́ННЯ
ДЕРЗА́ТИ
ДЕРЗКИ́Й
ДЕ́РЗКІСТЬ
ДЕ́РЗКО
ДЕРЗНОВЕ́ННИЙ
ДЕРЗНОВЕ́ННІСТЬ
ДЕРЗНОВЕ́ННО
ДЕРЗНУ́ТИ
ДЕРИБА́Н
ДЕРИБА́НИТИ
ДЕРИВА́Т
ДЕРИВАТИ́В
ДЕРИВАТИ́ВНИЙ
ДЕРИВАТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕРИВАТОЛО́ГІЯ
ДЕРИВА́ТОР
ДЕРИВАЦІ́ЙНИЙ
ДЕРИВАЦІ́ЙНО

ДЕРИВА́ЦІЯ
ДЕ́РИК-КРА́Н
ДЕРИ́КЛІТ
ДЕРИ́ЛЮД
ДЕРИ́ХВІСТ
ДЕРИХВО́СТОВІ
ДЕРІ́Й
ДЕ́РКАННЯ
ДЕ́РКАТИ
ДЕРКА́Ч[1]
ДЕРКА́Ч[2]
ДЕРКА́ЧИК[1]
ДЕРКА́ЧИК[2]
ДЕРКА́ЧКА
ДЕРКОТА́ННЯ
ДЕРКОТА́ТИ
ДЕРКОТІ́ННЯ
ДЕРКОТІ́ТИ *див.* деркота́ти
ДЕРКОТЛИ́ВИЙ
ДЕ́РМА
ДЕРМАТИ́Н
ДЕРМАТИ́НОВИЙ
ДЕРМАТИ́Т
ДЕРМАТОВЕНЕРО́ЛОГ
ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕРМАТОВЕНЕРОЛО́ГІЯ
ДЕРМАТОГЕ́Н
ДЕРМАТОГЛІ́ФІКА
ДЕРМАТО́З
ДЕРМАТО́ЗНИЙ
ДЕРМАТОКОСМЕТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕРМАТОКОСМЕТОЛО́ГІЯ
ДЕРМАТО́ЛОГ
ДЕРМАТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕРМАТОЛО́ГІЯ
ДЕРМАТОМІКО́З *див.* дерматоміко́зи
ДЕРМАТОМІКО́ЗИ
ДЕРМАТОМІЦЕ́ТИ
ДЕРМАТОФІБРО́МА
ДЕРМОГРАФІ́ЗМ
ДЕРМО́ЇД
ДЕРМО́ЇДНИЙ
ДЕРМОТЕНЗІ́Я
ДЕРНИ́НА
ДЕРНИ́НКА
ДЕРНИ́СТИЙ
ДЕРНО́ВИЙ
ДЕРНОЗНІМА́Ч
ДЕРНОРІ́З
ДЕРНУВА́ННЯ
ДЕРНУВА́ТИ
ДЕРНУВА́ТИСЯ
ДЕРНУ́ТИ
ДЕ́РТИ
ДЕ́РТИСЯ
ДЕРТЬ
ДЕРУ́Н[1]
ДЕРУ́Н[2] *див.* деруни́
ДЕРУНИ́
ДЕРУСИФІКА́ЦІЯ
ДЕРУСИФІКО́ВАНИЙ
ДЕРУСИФІКУВА́ТИ
ДЕРЧА́ННЯ
ДЕРЧА́ТИ
ДЕРЮ́ГА
ДЕРЮ́ЖКА
ДЕРЯ́БА
ДЕСА́НТ
ДЕСА́НТНИЙ
ДЕСА́НТНИК
ДЕСА́НТНИЦЯ
ДЕСАНТО́ВАНИЙ
ДЕСАНТУВА́ННЯ
ДЕСАНТУВА́ТИ
ДЕСАНТУВА́ТИСЯ
ДЕСЕГРЕГА́ЦІЯ
ДЕСЕМАНТИЗА́ЦІЯ
ДЕСЕМАНТИЗО́ВАНИЙ
ДЕСЕМАНТИЗУВА́ТИСЯ
ДЕСЕНСИБІЛІЗА́ТОР
ДЕСЕНСИБІЛІЗА́ЦІЯ
ДЕСЕНСИБІЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ЛЬНИЙ
ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ТИ
ДЕСЕНСИБІЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕСЕ́РТ
ДЕСЕ́РТНИЙ
ДЕСИГНА́Т
ДЕСИГНА́ЦІЯ
ДЕСИКА́НТ *див.* десика́нти
ДЕСИКА́НТИ
ДЕСИКАТИ́ВНИЙ
ДЕСИКА́ЦІЯ
ДЕСИЛІКА́ЦІЯ
ДЕСИ́М
ДЕСИНА́ТОР
ДЕСИНОНІМІЗА́ЦІЯ
ДЕСИНХРОНІЗА́ЦІЯ
ДЕСИНХРОНІЗО́ВАНИЙ
ДЕСИНХРОНІЗУВА́ТИ
ДЕСИНХРОНІЗУВА́ТИСЯ
ДЕСИНХРОНО́З
ДЕСКВАМА́ЦІЯ
ДЕСКРИПТИВІ́ЗМ
ДЕСКРИПТИВІ́СТ
ДЕСКРИПТИВІ́СТКА
ДЕСКРИПТИВІ́СТСЬКИЙ
ДЕСКРИПТИ́ВНИЙ
ДЕСКРИ́ПТОР
ДЕСКРИ́ПТОРНИЙ
ДЕСКРИПЦІ́ЙНИЙ
ДЕСКРИ́ПЦІЯ
ДЕСМОЛА́ЗА *див.* десмола́зи
ДЕСМОЛА́ЗИ
ДЕСМО́ЛІЗ
ДЕСМОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕСМОЛО́ГІЯ
ДЕСМУРГІ́ЧНИЙ
ДЕСМУРГІ́Я
ДЕСНИ́ЦЯ
ДЕСОЛЬВАТА́ЦІЯ
ДЕСО́РБЕР
ДЕСОРБО́ВАНИЙ
ДЕСОРБУВА́ННЯ
ДЕСОРБУВА́ТИ
ДЕСОРБУВА́ТИСЯ
ДЕСОРБЦІ́ЙНИЙ
ДЕСО́РБЦІЯ
ДЕ́СПОТ
ДЕСПОТИ́ЗМ
ДЕСПОТИ́ЧНИЙ
ДЕСПОТИ́ЧНІСТЬ
ДЕСПОТИ́ЧНО
ДЕСПОТІ́Я
ДЕ́СПОТКА
ДЕСТАБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕСТАБІЛІЗА́ЦІЯ
ДЕСТАБІЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕСТАБІЛІЗУВА́ЛЬНИЙ
ДЕСТАБІЛІЗУВА́ННЯ
ДЕСТАБІЛІЗУВА́ТИ
ДЕСТАБІЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕСТРУКТИ́ВНИЙ
ДЕСТРУКТИ́ВНІСТЬ
ДЕСТРУКТИ́ВНО
ДЕСТРУКТО́ВАНИЙ
ДЕСТРУ́КТОР
ДЕСТРУКТУВА́ННЯ
ДЕСТРУКТУВА́ТИ
ДЕСТРУКТУВА́ТИСЯ
ДЕСТРУКТУРО́ВАНИЙ
ДЕСТРУКТУРУВА́ННЯ
ДЕСТРУКТУРУВА́ТИ
ДЕСТРУКТУРУВА́ТИСЯ
ДЕСТРУКЦІ́ЙНИЙ
ДЕСТРУ́КЦІЯ
ДЕСТЬ
ДЕСТЬОВИ́Й
ДЕСУБЛІМА́ЦІЯ
ДЕСУБСТАНТИВА́ЦІЯ
ДЕСУЛЬФІТА́ЦІЯ
ДЕСУЛЬФУРА́ЦІЯ
ДЕСУФІКСА́ЦІЯ
ДЕСЦЕНДЕ́НТ[1]
ДЕСЦЕНДЕ́НТ[2]
ДЕСЦЕНДЕ́НТНИЙ
ДЕСЬ
ДЕСЬ-І́НДЕ
ДЕСЬ-І́НКОЛИ
ДЕСЬ-КОЛИ́СЬ
ДЕСЬ-НЕ-ДЕ́СЬ
ДЕ́СЬ-ТО
ДЕСЯТЕРИ́К
ДЕСЯТЕРИКО́ВИЙ
ДЕСЯТЕРИ́ТИ
ДЕСЯТЕРИ́ЧНИЙ
ДЕ́СЯТЕРО
ДЕСЯТИ...
ДЕСЯТИБА́ЛЬНИЙ
ДЕСЯТИБО́РЕЦЬ
ДЕСЯТИБО́РСТВО
ДЕСЯТИВЕ́РСТИЙ
ДЕСЯТИВЕ́РСТКА
ДЕСЯТИВЕРСТО́ВИЙ
ДЕСЯТИВІ́РШ
ДЕСЯТИГРА́ДУСНИЙ
ДЕСЯТИГРА́ННИЙ
ДЕСЯТИГРА́ННИК
ДЕСЯТИГРИ́ВНЕВИЙ
ДЕСЯТИДЕ́НКА
ДЕСЯТИДЕ́ННИЙ
ДЕСЯ́ТИЙ
ДЕСЯТИКІЛОМЕТРІ́ВКА
ДЕСЯТИКІЛОМЕТРО́ВИЙ
ДЕСЯТИКЛА́СНИЙ
ДЕСЯТИКЛА́СНИК
ДЕСЯТИКЛА́СНИЦЯ
ДЕСЯТИКУ́ТНИЙ
ДЕСЯТИКУ́ТНИК
ДЕСЯТИЛІ́ТКА
ДЕСЯТИЛІ́ТНІЙ
ДЕСЯТИЛІ́ТТЯ
ДЕСЯТИМЕТРО́ВИЙ
ДЕСЯТИМІЛЬЙО́ННИЙ

ДЕСЯТИМІЛЬЯ́РДНИЙ
ДЕСЯТИМІ́СЯЧНИЙ
ДЕСЯТИ́НА
ДЕСЯТИ́НКА
ДЕСЯТИ́ННИЙ
ДЕСЯТИНО́ГИЙ
ДЕСЯТИПОВЕРХО́ВИЙ
ДЕСЯТИПУДО́ВИЙ
ДЕСЯТИРАЗО́ВИЙ
ДЕСЯТИРІ́ЧКА
ДЕСЯТИРІ́ЧНИЙ
ДЕСЯТИРІ́ЧЧЯ
ДЕСЯТИРЯ́ДНИЙ
ДЕСЯТИСТРУ́ННИЙ
ДЕСЯТИТИ́СЯЧНИЙ
ДЕСЯТИТО́МНИЙ
ДЕСЯТИТО́МНИК
ДЕСЯТИТО́ННИЙ
ДЕСЯТИХВИЛИ́НКА
ДЕСЯТИХВИЛИ́ННИЙ
ДЕСЯ́ТКА
ДЕСЯТКО́ВИЙ
ДЕСЯТКУВА́ННЯ
ДЕСЯ́ТНИК
ДЕСЯТНИКУВА́ННЯ
ДЕСЯТНИКУВА́ТИ
ДЕСЯ́ТОК
ДЕСЯ́ТОЧКА
ДЕСЯ́ТОЧОК
ДЕСЯТЧА́НИЙ
ДЕ́СЯТЬ
ДЕСЯ́ЦЬКИЙ
ДЕ́-ТАКИ
ДЕТАЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
ДЕТАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕТАЛІЗО́ВАНИЙ
ДЕТАЛІЗО́ВАНІСТЬ
ДЕТАЛІЗУВА́ННЯ
ДЕТАЛІЗУВА́ТИ
ДЕТАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕТА́ЛЬ
ДЕТА́ЛЬНИЙ
ДЕТА́ЛЬНІСТЬ
ДЕТА́ЛЬНО
ДЕТА́НДЕР
ДЕТЕКТИ́В
ДЕТЕКТИ́ВНИЙ
ДЕТЕКТИ́ВНИК
ДЕТЕКТИ́ВНИЦЯ
ДЕТЕКТИ́ВНІСТЬ
ДЕТЕКТО́ВАНИЙ
ДЕТЕ́КТОР
ДЕТЕ́КТОРНИЙ
ДЕТЕКТУВА́ННЯ
ДЕТЕКТУВА́ТИ
ДЕТЕРГЕ́НТ
ДЕТЕРМІНА́НТ
ДЕТЕРМІНА́НТА
ДЕТЕРМІНА́НТНИЙ
ДЕТЕРМІНАТИ́В
ДЕТЕРМІНАТИ́ВИ
ДЕТЕРМІНАТИ́ВНИЙ
ДЕТЕРМІНА́ТОР
ДЕТЕРМІНАЦІ́ЙНИЙ
ДЕТЕРМІНА́ЦІЯ
ДЕТЕРМІНІ́ЗМ
ДЕТЕРМІНІ́СТ
ДЕТЕРМІНІСТИ́ЧНИЙ
ДЕТЕРМІНІ́СТСЬКИЙ
ДЕТЕРМІНО́ВАНИЙ
ДЕТЕРМІНО́ВАНІСТЬ
ДЕТЕРМІНОЛОГІЗА́ЦІЯ
ДЕТЕРМІНОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ДЕТЕРМІНУВА́ННЯ
ДЕТЕРМІНУВА́ТИ
ДЕТЕРМІНУВА́ТИСЯ
ДЕТІНІЗА́ЦІЯ
ДЕТОКСИКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕТОКСИКА́ЦІЯ
ДЕТОНА́ТОР
ДЕТОНА́ТОРНИЙ
ДЕТОНАЦІ́ЙНИЙ[1]
ДЕТОНАЦІ́ЙНИЙ[2]
ДЕТОНА́ЦІЯ[1]
ДЕТОНА́ЦІЯ[2]
ДЕТОНІ́Т
ДЕТОНО́МЕТР
ДЕТОНУВА́ННЯ[1]
ДЕТОНУВА́ННЯ[2]
ДЕТОНУВА́ТИ[1]
ДЕТОНУВА́ТИ[2]
ДЕТРИ́Т
ДЕУКРАЇНІЗА́ЦІЯ
ДЕУКРАЇНІЗО́ВАНИЙ
ДЕУКРАЇНІЗУВА́ТИ
ДЕУКРАЇНІЗУВА́ТИСЯ
ДЕ-ФА́КТО
ДЕФЕКА́Т
ДЕФЕКА́ТОР
ДЕФЕКАЦІ́ЙНИЙ
ДЕФЕКА́ЦІЯ
ДЕФЕ́КТ
ДЕФЕКТИ́ВНИЙ
ДЕФЕКТИ́ВНІСТЬ
ДЕФЕ́КТНИЙ
ДЕФЕ́КТНІСТЬ
ДЕФЕКТО́ЛОГ
ДЕФЕКТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДЕФЕКТОЛО́ГІЯ
ДЕФЕКТОСКО́П
ДЕФЕКТОСКОПІ́ЧНИЙ
ДЕФЕКТОСКОПІ́Я
ДЕФЕКТОСКО́ПНИЙ
ДЕФЕКТОУТВО́РЕННЯ
ДЕФЕКТУВА́ННЯ
ДЕФЕКТУ́РА
ДЕФЕНЕСТРА́ЦІЯ
ДЕФЕНЗИ́ВА
ДЕФЕРЕ́НТ
ДЕФІБРА́ТОР
ДЕФІБРЕ́Р
ДЕФІБРИЛЯ́ТОР
ДЕФІБРИЛЯ́ЦІЯ
ДЕФІБРИНО́ВАНИЙ
ДЕФІБРИНУВА́ННЯ
ДЕФІБРИНУВА́ТИ
ДЕФІБРУВА́ННЯ
ДЕФІБРУВА́ТИ
ДЕФІЛЕ́
ДЕФІЛЮВА́ННЯ
ДЕФІЛЮВА́ТИ
ДЕФІЛЯ́ДА
ДЕФІНІЕ́НДУМ
ДЕФІ́НІЕНС
ДЕФІНІТИ́В
ДЕФІНІТИ́ВНИЙ
ДЕФІНІТИ́ВНІСТЬ
ДЕФІНІТИ́ВНО
ДЕФІНІ́ТНИЙ
ДЕФІНІЦІ́ЙНИЙ
ДЕФІНІЦІ́ЙНО
ДЕФІНІ́ЦІЯ
ДЕФІНІЮВА́ННЯ
ДЕФІНІЮВА́ТИ
ДЕФІНУВА́ТИ
ДЕФІНУВА́ТИСЯ
ДЕФІ́С
ДЕФІ́СНИЙ
ДЕФІЦИ́Т
ДЕФІЦИ́ТНИЙ
ДЕФІЦИ́ТНІСТЬ
ДЕФЛЕГМА́ТОР
ДЕФЛЕГМА́ЦІЯ
ДЕФЛЕ́КТОР
ДЕФЛІМПІ́ЄЦЬ
ДЕФЛІМПІ́ЙСЬКИЙ
ДЕФЛОРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕФЛОРА́ЦІЯ
ДЕФЛОРУВА́ТИ
ДЕФЛЯ́ТОР
ДЕФЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДЕФЛЯ́ЦІЯ
ДЕФОЛІА́НТ
ДЕФОЛІА́ЦІЯ
ДЕФО́ЛТ
ДЕФО́ЛТЕР
ДЕФО́ЛТНИЙ
ДЕФОРМАТИ́ВНИЙ
ДЕФОРМАТИ́ВНІСТЬ
ДЕФОРМАЦІ́ЙНИЙ
ДЕФОРМА́ЦІЯ
ДЕФОРМІВНИ́Й
ДЕФОРМО́ВАНИЙ
ДЕФОРМО́ВАНІСТЬ
ДЕФОРМУВА́ННЯ
ДЕФОРМУВА́ТИ
ДЕФОРМУВА́ТИСЯ
ДЕФОСФОРА́ЦІЯ
ДЕФРАГМЕНТА́ТОР
ДЕФРАГМЕНТАЦІ́ЙНИЙ
ДЕФРАГМЕНТА́ЦІЯ
ДЕФРАГМЕНТО́ВАНИЙ
ДЕФРАГМЕНТУВА́ННЯ
ДЕФРАГМЕНТУВА́ТИ
ДЕФРАГМЕНТУВА́ТИСЯ
ДЕФРО́СТЕР
ДЕФТОРУВА́ННЯ
ДЕФТОРУВА́ТИ
ДЕХКА́Н
ДЕХКА́НИН *див.* дехка́н
ДЕХКА́НКА
ДЕХКА́НСТВО
ДЕХКА́НСЬКИЙ
ДЕХЛОРА́ЦІЯ
ДЕХЛОРО́ВАНИЙ
ДЕХЛОРУВА́ННЯ
ДЕХЛОРУВА́ТИ
ДЕХРИСТИЯНІЗА́ЦІЯ
ДЕ́ХТО
ДЕЦЕМВІ́Р
ДЕЦЕМВІРА́Т
ДЕЦЕНТРАЛІЗА́ЦІЯ
ДЕЦЕНТРАЛІ́ЗМ
ДЕЦЕНТРАЛІЗО́ВАНИЙ

ДЕЦЕНТРАЛІЗО́ВАНО
ДЕЦЕНТРАЛІЗУВА́ТИ
ДЕЦЕНТРАЛІЗУВА́ТИСЯ
ДЕЦЕНТРАЦІ́ЙНИЙ
ДЕЦЕНТРА́ЦІЯ
ДЕЦИ...
ДЕЦИБЕ́Л
ДЕЦИБЕ́ЛЬНИЙ
ДЕЦИГРА́М
ДЕЦИЛІ́ТР
ДЕ́ЦИМА
ДЕЦИМА́ЛЬНИЙ
ДЕЦИМА́ЦІЯ
ДЕЦИМЕ́ТР
ДЕЦИМЕТРО́ВИЙ
ДЕЦИМІЛІМЕ́ТР
ДЕЦИМІЛІМЕТРО́ВИЙ
ДЕ́ЧИЙ
ДЕШЕВЕ́НЬКИЙ
ДЕШЕВЕ́НЬКО
ДЕШЕВИ́ЗНА
ДЕШЕ́ВИЙ
ДЕШЕВИНА́
ДЕШЕВИ́ТИ
ДЕШЕ́ВІСТЬ
ДЕШЕВІ́ТИ
ДЕ́ШЕВО
ДЕШЕ́ВШАТИ
ДЕШИФРА́ТОР
ДЕШИФРА́ЦІЯ
ДЕШИФРО́ВАНИЙ
ДЕШИФРУВА́ЛЬНИЙ
ДЕШИФРУВА́ЛЬНИК
ДЕШИФРУВА́ЛЬНИЦЯ
ДЕШИФРУВА́ННЯ
ДЕШИФРУВА́ТИ
ДЕШИФРУВА́ТИСЯ
ДЕШЛАМА́ТОР
ДЕ́ЩИЦЯ
ДЕ́ЩО
ДЕ-Ю́РЕ
ДЕ́ЯКИЙ
ДЖАЗ
ДЖАЗ-...
ДЖАЗ-БА́НД
ДЖАЗИ́СТ
ДЖАЗМЕ́Н
ДЖА́ЗОВИЙ
ДЖАЗ-ОРКЕ́СТР
ДЖАЗ-РО́К
ДЖАЗ-РО́КОВИЙ
ДЖАЗ-ФА́НК
ДЖАЗ-ФЕСТИВА́ЛЬ
ДЖАЙВ
ДЖАЙН
ДЖАЙНІ́ЗМ
ДЖАЙНІ́СТ
ДЖАЙНІ́СТСЬКИЙ
ДЖАКУ́ЗІ
ДЖАМАХІРІ́ЙСЬКИЙ
ДЖАМАХІРІ́Я
ДЖБАН *див.* дзбан
ДЖБА́НИК *див.* дзба́ник
ДЖБА́НОК *див.* дзба́нок
ДЖГУТ
ДЖГУ́ТИК
ДЖГУ́ТИКОВИЙ
ДЖГУТИКОНО́СЕЦЬ *див.* джгутиконо́сці
ДЖГУТИКОНО́СЦІ
ДЖГУТО́ВИЙ
ДЖЕБ
ДЖЕДА́Й
ДЖЕ́ЗВА
ДЖЕЙРА́Н
ДЖЕК-ПО́Т
ДЖЕКФРУ́Т
ДЖЕМ
ДЖЕ́МОВИЙ
ДЖЕ́МПЕР
ДЖЕМ-СЕ́ЙШН
ДЖЕНДЖЕРУ́ХА
ДЖЕ́НДЖИК
ДЖЕНДЖИКУВА́ТИЙ
ДЖЕНДЖУРИ́СТИЙ
ДЖЕНДЖУРИ́СТО
ДЖЕНДЖУРИ́ТИСЯ
ДЖЕНТЛЬМЕ́Н
ДЖЕНТЛЬМЕ́НСТВО
ДЖЕНТЛЬМЕ́НСЬКИЙ
ДЖЕ́РГА *див.* де́рга
ДЖЕРҐОТА́ННЯ
ДЖЕРҐОТА́ТИ *див.* джеркота́ти
ДЖЕРҐОТІ́ННЯ
ДЖЕРҐОТІ́ТИ *див.* джеркота́ти
ДЖЕРЕҐЕ́ЛЯ
ДЖЕРЕЛО́
ДЖЕРЕЛОЗНА́ВЕЦЬ
ДЖЕРЕЛОЗНА́ВСТВО
ДЖЕРЕЛОЗНА́ВЧИЙ
ДЖЕРЕ́ЛЬНИЙ
ДЖЕРЕ́ЛЬЦЕ
ДЖЕРЕЛЯ́НКА
ДЖЕ́РКІТ
ДЖЕРКОТА́ННЯ
ДЖЕРКОТА́ТИ
ДЖЕРКОТІ́ННЯ
ДЖЕРКОТІ́ТИ *див.* джеркота́ти
ДЖЕРКОТНЯ́ВА
ДЖЕРКОТУ́Н
ДЖЕРКОТУ́ХА
ДЖЕ́РСІ
ДЖЕСПІЛІ́Т
ДЖИБУТІ́ЄЦЬ *див.* джибуті́йці
ДЖИБУТІ́ЙКА *див.* джибуті́йці
ДЖИБУТІ́ЙСЬКИЙ
ДЖИБУТІ́ЙЦІ
ДЖИ́ГА
ДЖИ́ГЕР
ДЖИГІ́Т
ДЖИГІ́ТСЬКИЙ
ДЖИГІТУВА́ННЯ
ДЖИГІТУВА́ТИ
ДЖИ́ГОЛО *див.* жи́голо
ДЖИҐА́ТИ
ДЖИҐНУ́ТИ
ДЖИҐОНУ́ТИ
ДЖИҐУ́Н
ДЖИГУНЕ́ЦЬ
ДЖИГУ́НСТВО
ДЖИГУ́НЧИК
ДЖИН[1]
ДЖИН[2]
ДЖИНГОЇ́ЗМ
ДЖИНГОЇ́СТ
ДЖИНСА́[1]
ДЖИНСА́[2]
ДЖИ́НСИ
ДЖИНСО́ВИЙ
ДЖИП
ДЖИРГА́
ДЖИ́РИНГ
ДЖИХА́Д
ДЖІ́У-ДЖИ́ТСУ
ДЖМЕЛЕ́ВИЙ
ДЖМЕ́ЛИК
ДЖМЕЛИ́НИЙ
ДЖМЕЛІ́ТИ
ДЖМЕЛЯ́ЧИЙ
ДЖМІЛЬ
ДЖО́БЕР
ДЖО́ЙСТИК
ДЖОК *див.* жок
ДЖОКЕ́Й
ДЖО́КЕР
ДЖОНАТА́Н
ДЖО́НКА
ДЖОС
ДЖО́УЛЬ
ДЖУ́БІЛІ
ДЖУГАРА́
ДЖУ́НГЛІ
ДЖУ́РА
ДЖУТ[1]
ДЖУТ[2] *див.* джгут
ДЖУ́ТОВИЙ
ДЗБАН
ДЗБА́НИК
ДЗБА́НОК
ДЗБА́НОЧОК
ДЗВЕНІ́ННЯ
ДЗВЕНІ́ТИ
ДЗВЕ́НЬКАННЯ
ДЗВЕ́НЬКАТИ
ДЗВЕ́НЬКІТ
ДЗВЕНЬКОТІ́ТИ
ДЗВЕНЮ́ЧИЙ *див.* дзвеня́чий
ДЗВЕНЯ́ЧИЙ
ДЗВІН
ДЗВІНЕ́ЦЬ
ДЗВІНИ́ЦЯ
ДЗВІНИ́ЧКА
ДЗВІ́НКА
ДЗВІНКИ́Й
ДЗВІ́НКІСТЬ
ДЗВІ́НКО
ДЗВІНКО́ВИЙ
ДЗВІНКОГОЛО́СИЙ
ДЗВІНКОГОЛО́СО
ДЗВІНКОГОЛО́ССЯ
ДЗВІНКОСТРУ́ННИЙ
ДЗВІНО́К
ДЗВІНО́ЧКИ
ДЗВІНОЧКОПОДІ́БНИЙ
ДЗВІНО́ЧОК[1]
ДЗВІНО́ЧОК[2] *див.* дзвіно́чки
ДЗВОНА́Р
ДЗВОНА́РКА
ДЗВОНА́РСТВО
ДЗВОНА́РСЬКИЙ
ДЗВО́НИК[1]
ДЗВО́НИК[2] *див.* дзво́ники
ДЗВО́НИКИ
ДЗВО́НИКОВІ
ДЗВОНИКОПОДІ́БНИЙ

ДЗВОНИКУВА́ТИЙ
ДЗВОНИ́СТИЙ
ДЗВОНИ́ТИ
ДЗВОНИ́ТИСЯ
ДЗВОНІ́ННЯ
ДЗВОНОПОДІ́БНИЙ
ДЗВЯК[1]
ДЗВЯК[2]
ДЗВЯ́КАННЯ
ДЗВЯ́КАТИ
ДЗВЯ́КІТ
ДЗВЯ́КНУТИ
ДЗЕ́КАННЯ
ДЗЕ́КАТИ
ДЗЕЛЕНЧА́ННЯ
ДЗЕЛЕНЧА́ТИ
ДЗЕЛЕ́НЬ
ДЗЕЛЕ́НЬ-ДЗЕНЬ *див.* дзень-дзе́нь
ДЗЕЛЕ́НЬКАННЯ
ДЗЕЛЕ́НЬКАТИ
ДЗЕЛЕ́НЬКІТ
ДЗЕЛЕ́НЬКНУТИ
ДЗЕЛЕНЬКОТА́ТИ *див.* дзеленькоті́ти
ДЗЕЛЕНЬКОТІ́ТИ
ДЗЕН
ДЗЕН-БУДДИ́ЗМ
ДЗЕН-БУДДИ́СТ
ДЗЕН-БУДДИ́СТСЬКИЙ
ДЗЕНЬ
ДЗЕНЬ-ДЗЕЛЕ́НЬ *див.* дзень-дзе́нь
ДЗЕНЬ-ДЗЕ́НЬ
ДЗЕНЬК[1]
ДЗЕНЬК[2]
ДЗЕ́НЬКАННЯ
ДЗЕ́НЬКАТИ
ДЗЕ́НЬКІТ
ДЗЕНЬКІТЛИ́ВИЙ *див.* дзенькотли́вий
ДЗЕНЬКІТЛИ́ВО *див.* дзенькотли́во
ДЗЕ́НЬКНУТИ
ДЗЕНЬКОТА́ННЯ
ДЗЕНЬКОТА́ТИ *див.* дзенькоті́ти
ДЗЕНЬКОТІ́ННЯ
ДЗЕНЬКОТІ́ТИ
ДЗЕНЬКОТЛИ́ВИЙ
ДЗЕНЬКОТЛИ́ВО
ДЗЕРКА́ЛИТИ
ДЗЕРКА́ЛИТИСЯ
ДЗЕ́РКАЛО
ДЗЕРКА́ЛЬНИЙ
ДЗЕРКА́ЛЬНИК
ДЗЕРКА́ЛЬНІСТЬ
ДЗЕРКА́ЛЬНО
ДЗЕ́РКАЛЬЦЕ
ДЗЕ́ТА
ДЗИ́ҐА
ДЗИҐА́Р *див.* дзиґарі́
ДЗИҐА́РИК
ДЗИҐА́РИКИ
ДЗИҐАРІ́
ДЗИҐА́РНИК
ДЗИҐА́РНЯ
ДЗИҐА́РОК
ДЗИ́ҐЕЛЬ
ДЗИ́ҐЛИК
ДЗИҐЛЬО́ВАНКА
ДЗИ́ҐНУТИ
ДЗИҐОНІ́ТИ
ДЗИҐОРІ́ТИ
ДЗИҐОТІ́ТИ
ДЗИЖЧА́ЛЬЦЕ *див.* дзижча́льця
ДЗИЖЧА́ЛЬЦЯ
ДЗИЖЧА́ННЯ
ДЗИЖЧА́ТИ
ДЗИ́ЗКАТИ
ДЗИ́ЗКІТ
ДЗИ́ЗНУТИ
ДЗИНЧА́ННЯ
ДЗИНЧА́ТИ
ДЗІНДЗІ́ВЕР
ДЗІНЬ
ДЗІНЬ-ДЗІ́НЬ *див.* дзінь
ДЗІ́НЬКАННЯ
ДЗІ́НЬКАТИ
ДЗО́РКАННЯ
ДЗО́РКАТИ
ДЗО́РКНУТИ
ДЗОТ
ДЗУМ
ДЗУМІ́ННЯ
ДЗУМІ́ТИ
ДЗУМКОТІ́ТИ
ДЗУС *див.* дзусь
ДЗУ́СКИ *див.* дзусь
ДЗУСЬ
ДЗУ́СЬКИ *див.* дзусь
ДЗЬОБ
ДЗЬОБА́СТИЙ
ДЗЬО́БАТИ
ДЗЬОБА́ТИЙ
ДЗЬО́БИК
ДЗЬО́БНУ́ТИ
ДЗЬО́БНЯ
ДЗЬОБОПОДІ́БНИЙ
ДЗЬОБОРИ́Л
ДЗЬОБОРИ́ЛОВІ
ДЗЮБ
ДЗЮБА́К
ДЗЮБА́СТИЙ[2]
ДЗЮБА́СТИЙ[1]
ДЗЮ́БАТИ
ДЗЮБА́ТИЙ[2]
ДЗЮБА́ТИЙ[1]
ДЗЮ́БИК
ДЗЮ́БНУ́ТИ
ДЗЮДО́
ДЗЮДОЇ́СТ
ДЗЮДОЇ́СТКА
ДЗЮДОЇ́СТСЬКИЙ
ДЗЮ́РА
ДЗЮРИ́ТИ
ДЗЮ́РКІТ
ДЗЮРКІТЛИ́ВИЙ *див.* дзюркотли́вий
ДЗЮРКІТЛИ́ВО *див.* дзюркотли́во
ДЗЮ́РКНУТИ
ДЗЮРКО́М
ДЗЮРКОТА́ННЯ
ДЗЮРКОТА́ТИ
ДЗЮРКОТІ́ННЯ
ДЗЮРКОТІ́ТИ *див.* дзюркота́ти
ДЗЮРКОТЛИ́ВИЙ
ДЗЮРКОТЛИ́ВО
ДЗЮРО́К
ДЗЮРЧА́ННЯ
ДЗЮРЧА́ТИ
ДЗЯВ
ДЗЯВ-ДЗЯ́В *див.* дзяв
ДЗЯВК
ДЗЯ́ВКАЛО
ДЗЯ́ВКАННЯ
ДЗЯ́ВКАТИ
ДЗЯ́ВКІТ
ДЗЯ́ВКНУТИ
ДЗЯВКОТІ́ННЯ
ДЗЯВКОТІ́ТИ
ДЗЯВОЛИ́ТИ
ДЗЯ́ДЗЬО
ДИ́БА[1]
ДИ́БА[2] *див.* ди́би
ДИ́БА[3]
ДИБАЗО́Л
ДИ́БАННЯ
ДИ́БАТИ
ДИ́БИ
ДИ́БИТИСЯ
ДИ́БКА
ДИ́БКИ
ДИ́БНУТИ
ДИ́БОМ
ДИБУЛЯ́ТИ
ДИВ[1]
ДИВ[2]
ДИВА́К
ДИВАКУВА́ТИЙ
ДИВАКУВА́ТІСТЬ
ДИВАКУВА́ТО
ДИВАКЦИ́НА
ДИВА́Н[1]
ДИВА́Н[2]
ДИВА́Н-ЛІ́ЖКО
ДИВА́ННИЙ
ДИВА́НЧИК
ДИВА́ЦТВО
ДИВА́ЦЬКИЙ
ДИВА́ЧКА
ДИВЕРГЕ́НТНИЙ
ДИВЕРГЕ́НТНІСТЬ
ДИВЕРГЕ́НТНО
ДИВЕРГЕНЦІ́ЙНИЙ
ДИВЕРГЕ́НЦІЯ
ДИВЕРСА́НТ
ДИВЕРСА́НТКА
ДИВЕРСИФІКА́ЦІЯ
ДИВЕРСИФІКО́ВАНИЙ
ДИВЕРСИФІКО́ВАНІСТЬ
ДИВЕРСИФІКО́ВУВАТИ
ДИВЕРСИФІКО́ВУВАТИСЯ
ДИВЕРСИФІКУВА́ТИ *див.* диверсифіко́вувати
ДИВЕРСИФІКУВА́ТИСЯ *див.* диверсифіко́вуватися
ДИВЕРСІ́ЙНИЙ
ДИВЕ́РСІЯ
ДИВЕРТИ́КУЛ
ДИВЕРТИКУЛІ́Т
ДИВЕРТИКУЛЬО́З
ДИВЕРТИСМЕ́НТ
ДИВЕРТИСМЕ́НТНИЙ
ДИВИНА́[1]
ДИВИНА́[2]
ДИВИ́НОВИЙ
ДИВИ́ТИСЯ
ДИВІДЕ́НД
ДИВІДЕ́НДНИЙ
ДИВІЗІ́ЙНИЙ

ДИВІЗІЙНИК
ДИВІЗІО́Н
ДИВІЗІО́ННИЙ
ДИВІ́ЗІЯ
ДИВІНІ́Л
ДИВІНІ́ЛОВИЙ
ДИВНЕ́НЬКИЙ
ДИ́ВНИЙ
ДИВНИ́ЦЯ
ДИ́ВНІСТЬ
ДИ́ВНО
ДИВНУВА́ТИЙ
ДИВНУВА́ТО
ДИ́ВО
ДИВОВИ́ДДЯ
ДИВОВИ́ЖА
ДИВОВИ́ЖНИЙ
ДИВОВИ́ЖНІСТЬ
ДИВОВИ́ЖНО
ДИВОВИ́НА
ДИВО́ВИСЬКО
ДИВО́ВИЩЕ
ДИВОГЛЯ́Д
ДИВОГЛЯ́ДІЯ
ДИВОГЛЯ́ДНИЙ
ДИВОГЛЯ́ДНО
ДИВО́ЧНИЙ
ДИВО́ЧНО
ДИВУВА́ННЯ
ДИВУВА́ТИ
ДИВУВА́ТИСЯ
ДИГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ДИ́ГЕР
ДИ́ГЕРСТВО
ДИ́ГЕРСЬКИЙ
ДИГІТАЛІЗА́ЦІЯ[1]
ДИГІТАЛІЗА́ЦІЯ[2]
ДИГІТАЛІЗО́ВАНИЙ[1]
ДИГІТАЛІЗО́ВАНИЙ[2]
ДИГІТАЛІЗО́ВУВАТИ[1]
ДИГІТАЛІЗО́ВУВАТИ[2]
ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ[1] *див.* дигіталізо́вувати[1]
ДИГІТАЛІЗУВА́ТИ[2] *див.* дигіталізо́вувати[2]
ДИГІТА́ЛІС
ДИГІТА́ЛЬНИЙ
ДИГЛОСІ́Я
ДИГРА́МА
ДИГРА́Ф
ДИГРЕСІ́ЙНИЙ
ДИГРЕ́СІЯ
ДИДАКТИ́ЗМ
ДИДА́КТИК
ДИДА́КТИКА
ДИДАКТИ́ЧНИЙ
ДИДАКТИ́ЧНІСТЬ
ДИДАКТИ́ЧНО
ДИДА́СКАЛ
ДИДАСКА́ЛІЯ
ДИДЖЕ́Й
ДИДЖЕ́ЙСЬКИЙ
ДИДРА́ХМА
ДИЗ...
ДИЗА́ЖІО
ДИЗА́ЙН
ДИЗА́ЙНЕР
ДИЗА́ЙНЕРКА
ДИЗА́ЙНЕРСЬКИЙ
ДИЗАРТРИ́ЧНИЙ
ДИЗАРТРІ́Я
ДИЗАСОЦІАТИ́ВНИЙ
ДИЗАСОЦІА́ЦІЯ
ДИЗЕЛЕБУДІВНИ́Й
ДИЗЕЛЕБУДІВНИ́К
ДИЗЕЛЕБУДУВА́ННЯ
ДИЗЕЛЕВО́З
ДИЗЕЛІ́СТ
ДИ́ЗЕЛЬ
ДИ́ЗЕЛЬ-...
ДИ́ЗЕЛЬ-ГЕНЕРА́ТОР
ДИ́ЗЕЛЬ-ЕЛЕКТРОХІ́Д
ДИ́ЗЕЛЬ-МО́ЛОТ
ДИ́ЗЕЛЬ-МОТО́Р
ДИ́ЗЕЛЬНИЙ
ДИ́ЗЕЛЬ-ПО́ЇЗД
ДИЗЕНТЕ́РИК
ДИЗЕНТЕРІ́ЙНИЙ
ДИЗЕНТЕРІ́Я
ДИЗИГО́ТНИЙ
ДИЗПА́ЛИВО
ДИЗПАЛЬНЕ́
ДИЗУРІ́Я
ДИЗ'ЮНКТИ́ВНИЙ
ДИЗ'Ю́НКЦІЯ
ДИК
ДИКАЇ́Н
ДИКЕ́НЬКО
ДИ́КИЙ
ДИКИ́РІЙ
ДИ́КІСТЬ
ДИ́КО
ДИКОБРА́З
ДИКОБРА́ЗОВИЙ
ДИКО́ВИНА
ДИКО́ВИНКА
ДИКО́ВИННИЙ
ДИКОПЛОДО́ВИЙ
ДИКОРО́СЛИЙ
ДИКОРОСТУ́ЧИЙ
ДИКСИЛЕ́НД
ДИКТ
ДИКТА́НТ
ДИКТА́Т
ДИКТА́ТОР
ДИКТА́ТОРСТВО
ДИКТА́ТОРСТВУВАТИ
ДИКТА́ТОРСЬКИЙ
ДИКТАТУ́РА
ДИКТІОКАУЛЬО́З
ДИКТО́ВАНИЙ
ДИ́КТОВИЙ
ДИКТО́ВКА
ДИ́КТОР
ДИ́КТОРКА
ДИ́КТОРСЬКИЙ
ДИКТОФО́Н
ДИКТОФО́ННИЙ
ДИКТУВА́ННЯ
ДИКТУВА́ТИ
ДИКТУВА́ТИСЯ
ДИКУВА́ТИЙ
ДИКУВА́ТІСТЬ
ДИКУВА́ТО
ДИКУ́Н
ДИКУНЕ́ЦЬ
ДИКУ́НКА
ДИКУ́НСТВО
ДИКУ́НСЬКИЙ
ДИКЦІ́ЙНИЙ
ДИ́КЦІЯ
ДИЛАТА́ЦІЯ
ДИЛАТО́ГРАФ
ДИЛАТО́МЕТР
ДИЛАТОМЕТРИ́ЧНИЙ
ДИЛАТОМЕ́ТРІЯ
ДИ́ЛДА
ДИЛЕ́МА
ДИЛЕ́МНИЙ
ДИ́ЛЕР
ДИ́ЛЕРСТВО
ДИ́ЛЕРСЬКИЙ
ДИЛЕТА́НТ
ДИЛЕТАНТИ́ЗМ
ДИЛЕТА́НТКА
ДИЛЕТА́НТСТВО
ДИЛЕТА́НТСЬКИЙ
ДИЛИ́НА
ДИЛИ́ННЯ
ДИЛІЖА́НС
ДИЛІЖА́НСОВИЙ
ДИ́ЛІНГ
ДИ́ЛІНГОВИЙ
ДИЛО́ГІЯ
ДИЛЬКОТА́ТИ
ДИЛЬКОТІ́ТИ *див.* дилькота́ти
ДИЛЬО́ВАНИЙ
ДИМ
ДИ́МА
ДИ́МАВКА
ДИМА́Р
ДИМА́РНИЙ
ДИ́МАТИ
ДИМЕДРО́Л
ДИМЕТИЛАМІ́Н
ДИМЕТРОДО́Н *див.* диметродо́ни
ДИМЕТРОДО́НИ
ДИМИ́ТИ
ДИМИ́ТИСЯ
ДИМИ́ЩЕ
ДИМІНУЕ́НДО
ДИМІ́ТИ *див.* дими́ти
ДИМІ́ТИСЯ *див.* дими́тися
ДИ́МКА
ДИ́МНИЙ
ДИМНИ́ЦЯ
ДИ́МНІСТЬ
ДИ́МНО
ДИМО...
ДИМОВИ́ДАЛЕННЯ
ДИМОВИ́Й
ДИМО́ВИЩЕ
ДИМОВІДВЕ́ДЕННЯ
ДИМОВІДВІ́Д
ДИМОВІДВІДНИ́Й
ДИМОВЛО́ВЛЮВАЧ
ДИМОВСМО́КТУВАЧ
ДИМОГА́РНИЙ
ДИМОГЕНЕРА́ТОР
ДИМОЗАХИСНИ́Й
ДИМОЗА́ХИСТ
ДИМО́К
ДИМОКУ́Р
ДИМОПРОВІ́Д

ДИМОПРОВІ́ДНИЙ
ДИМОРФІ́ЗМ
ДИМОСО́С
ДИМОХІ́Д
ДИМОХІ́ДНИЙ
ДИМО́ЧОК
ДИМУВА́ТИ
ДИМУ́ЧИЙ
ДИМЧА́СТИЙ
ДИ́НА
ДИНАМІ́ЗМ
ДИНА́МІК
ДИНА́МІКА
ДИНАМІ́Т
ДИНАМІ́ТНИЙ
ДИНАМІ́ТНИК
ДИНАМІ́ТОВИЙ
ДИНАМІ́ЧНИЙ
ДИНАМІ́ЧНІСТЬ
ДИНАМІ́ЧНО
ДИНА́МКА
ДИНА́МО
ДИНАМО́ГРАФ
ДИНАМОКАРДІОГРА́ФІЯ
ДИНА́МО-МАШИ́НА
ДИНАМОМЕТАМОРФІ́ЗМ
ДИНАМО́МЕТР
ДИНАМОМЕТРИ́ЧНИЙ
ДИНАМОМЕ́ТРІЯ
ДИНАМО́Н
ДИНА́Р
ДИНА́РІЙ
ДИ́НАС
ДИ́НАСОВИЙ
ДИНАСТИ́ЧНИЙ
ДИНАСТІ́ЙНИЙ
ДИНА́СТІЯ
ДИ́НГО
ДИ́НЕВИЙ *див.* ди́нячий
ДИ́ННИЙ
ДИНОЗА́ВР *див.* диноза́churchври
ДИНОЗА́ВРИ
ДИНОЗА́ВРИК
ДИНОТЕ́РІЙ
ДИНОФО́БІЯ
ДИ́НЬКА
ДИ́НЯ
ДИ́НЯЧИЙ
ДИПКУР'Є́Р
ДИПЛОДО́К
ДИПЛО́ЇД
ДИПЛО́ЇДНИЙ
ДИПЛОКО́К *див.* диплоко́ки
ДИПЛОКО́КИ
ДИПЛОКО́КОВИЙ
ДИПЛО́М
ДИПЛОМА́НТ
ДИПЛОМА́НТКА
ДИПЛОМА́Т
ДИПЛОМА́ТИКА
ДИПЛОМАТИ́ЧНИЙ
ДИПЛОМАТИ́ЧНІСТЬ
ДИПЛОМАТИ́ЧНО
ДИПЛОМА́ТІЯ
ДИПЛОМА́ТКА
ДИПЛОМА́ТНИЧАТИ
ДИПЛОМА́ТСЬКИЙ
ДИПЛО́МНИЙ
ДИПЛО́МНИК
ДИПЛО́МНИЦЯ
ДИПЛОМО́ВАНИЙ
ДИПЛОМУВА́ТИ
ДИПЛОПІ́Я
ДИПЛОФА́ЗА
ДИПО́ЛЬ
ДИПО́ЛЬНИЙ
ДИППО́ШТА
ДИПСОМА́НІЯ
ДИ́ПТИХ
ДИРА́М
ДИРЕКТИ́ВА
ДИРЕКТИ́ВНИЙ
ДИРЕКТИ́ВНО
ДИРЕ́КТОР[1]
ДИРЕ́КТОР[2]
ДИРЕКТОРА́Т
ДИРЕКТО́РІЯ[1]
ДИРЕКТО́РІЯ[2]
ДИРЕ́КТОРКА
ДИРЕ́КТОРСТВО
ДИРЕ́КТОРСЬКИЙ
ДИРЕКТОРУВА́ННЯ
ДИРЕКТОРУВА́ТИ
ДИРЕ́КТОРША
ДИРЕКТРИ́СА[1]
ДИРЕКТРИ́СА[2]
ДИРЕКЦІО́Н
ДИРЕ́КЦІЯ
ДИРИГЕ́НТ
ДИРИГЕ́НТСЬКИЙ
ДИРИГУВА́ННЯ
ДИРИГУВА́ТИ
ДИРИЖА́БЕЛЬНИЙ
ДИРИЖАБЛЕБУДІВНИ́Й
ДИРИЖАБЛЕБУДУВА́ННЯ
ДИРИЖА́БЛЬ
ДИ́РКАННЯ
ДИ́РКАТИ
ДИ́РКНУТИ
ДИРХА́М *див.* дирхе́м
ДИРХЕ́М
ДИРЧА́ННЯ
ДИРЧА́ТИ
ДИС... *див.* ДИЗ...
ДИСАХАРИ́Д *див.* дисахари́ди
ДИСАХАРИ́ДИ
ДИСАХАРИ́ДНИЙ
ДИСБАКТЕРІО́З
ДИСБАЛА́НС
ДИСБА́Т
ДИСБА́ТІВЕЦЬ
ДИСБА́ТІВСЬКИЙ
ДИСГАРМОНІ́ЙНИЙ
ДИСГАРМОНІ́ЙНІСТЬ
ДИСГАРМОНІ́ЙНО
ДИСГАРМОНІЮВА́ТИ
ДИСГАРМО́НІЯ
ДИСГАРМОНУВА́ТИ *див.* дисгармоніюва́ти
ДИСГЕРМІНО́МА
ДИСГРА́ФІЯ
ДИСЕМІНА́ЦІЯ
ДИСЕРТА́БЕЛЬНИЙ
ДИСЕРТА́БЕЛЬНІСТЬ
ДИСЕРТА́НТ
ДИСЕРТА́НТКА
ДИСЕРТАЦІ́ЙНИЙ
ДИСЕРТА́ЦІЯ
ДИСИДЕ́НТ
ДИСИДЕ́НТКА
ДИСИДЕ́НТСТВО
ДИСИДЕ́НТСЬКИЙ
ДИСИМІЛЮВА́ТИСЯ
ДИСИМІЛЯТИ́ВНИЙ
ДИСИМІЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДИСИМІЛЯ́ЦІЯ
ДИСИМУЛЯ́ЦІЯ
ДИСИПАТИ́ВНИЙ
ДИСИПА́ЦІЯ
ДИСК
ДИ́СКА́НТ
ДИСКАНТО́ВИЙ
ДИСКВАЛІФІКА́ЦІЯ
ДИСКВАЛІФІКО́ВАНИЙ
ДИСКВАЛІФІКУВА́ТИ
ДИСКВАЛІФІКУВА́ТИСЯ
ДИСКЕ́ТА
ДИСКЕ́ТНИЙ
ДИСК-ЖОКЕ́Й
ДИСКІНЕЗІ́Я
ДИСКІНЕТИ́ЧНИЙ
ДИ́СКО
ДИ́СКО-...
ДИ́СКО-БАР
ДИСКОБО́Л
ДИСКОБО́ЛКА
ДИСКО́ВАНИЙ
ДИ́СКОВИЙ
ДИСКОВО́Д
ДИ́СКО-КЛУБ
ДИСКОМІЦЕ́Т *див.* дискоміце́ти
ДИСКОМІЦЕ́ТИ
ДИ́СКО-МУ́ЗИКА
ДИСКОМФО́РТ
ДИСКОМФО́РТНИЙ
ДИСКО́НТ
ДИСКОНТЕ́Р
ДИСКО́НТНИЙ
ДИСКОНТУВА́ННЯ
ДИСКОНТУВА́ТИ
ДИСКОНТУВА́ТИСЯ
ДИСКООРДИНА́ЦІЯ
ДИСКОПА́ТІЯ
ДИСКОПОДІ́БНИЙ
ДИ́СКОС
ДИСКОТЕ́КА
ДИСКОТЕ́ЧНИЙ
ДИСКРЕДИТА́ТОР
ДИСКРЕДИТА́ЦІЯ
ДИСКРЕДИТО́ВАНИЙ
ДИСКРЕДИТУВА́ННЯ
ДИСКРЕДИТУВА́ТИ
ДИСКРЕДИТУВА́ТИСЯ
ДИСКРЕТИЗА́ЦІЯ
ДИСКРЕ́ТНИЙ
ДИСКРЕ́ТНІСТЬ
ДИСКРЕ́ТНО
ДИСКРЕЦІ́ЙНИЙ
ДИСКРЕ́ЦІЯ
ДИСКРИМІНА́ТОР
ДИСКРИМІНАЦІ́ЙНИЙ
ДИСКРИМІНА́ЦІЯ
ДИСКРИМІНО́ВАНИЙ
ДИСКРИМІНУВА́ТИ

ДИСКУВА́ННЯ
ДИСКУВА́ТИ
ДИСКУВА́ТИСЯ
ДИ́СКУ́РС
ДИСКУРСИ́ВНИЙ
ДИСКУРСОЛО́ГІЯ
ДИСКУСІ́ЙНИЙ
ДИСКУ́СІЯ
ДИСКУТО́ВАНИЙ
ДИСКУТУВА́ННЯ
ДИСКУТУВА́ТИ
ДИСКУТУВА́ТИСЯ
ДИСЛАЛІ́Я
ДИСЛЕКСІ́Я
ДИСЛОКАЦІ́ЙНИЙ
ДИСЛОКА́ЦІЯ
ДИСЛОКО́ВАНИЙ
ДИСЛОКУВА́ННЯ
ДИСЛОКУВА́ТИ
ДИСЛОКУВА́ТИСЯ
ДИСМЕНОРЕ́Я
ДИСМНЕЗІ́Я
ДИСОНА́НС
ДИСОНА́НСНИЙ
ДИСОНА́НСНО
ДИСОНА́НСОВИЙ
ДИСОНУВА́ТИ
ДИСОНУ́ЮЧИЙ
ДИСОЦІАТИ́ВНИЙ
ДИСОЦІА́ЦІЯ
ДИСОЦІЮВА́ТИ
ДИСПАЛАТАЛІЗА́ЦІЯ
ДИСПАНСЕ́Р
ДИСПАНСЕРИЗА́ЦІЯ
ДИСПАНСЕРИЗО́ВАНИЙ
ДИСПАНСЕРИЗО́ВУВАТИ
ДИСПАНСЕРИЗУВА́ТИ *див.* диспансеризо́вувати
ДИСПАНСЕ́РНИЙ
ДИСПА́ША
ДИСПА́ШЕР
ДИСПЕПСИ́ЧНИЙ
ДИСПЕПСІ́Я
ДИСПЕРГО́ВАНИЙ
ДИСПЕРГУВА́ННЯ
ДИСПЕРГУВА́ТИ
ДИСПЕРСІ́ЙНИЙ
ДИСПЕ́РСІЯ
ДИСПЕ́РСНИЙ
ДИСПЕ́РСНІСТЬ
ДИСПЕ́ТЧЕР
ДИСПЕТЧЕРИЗА́ЦІЯ
ДИСПЕТЧЕРИЗУВА́ТИ
ДИСПЕ́ТЧЕРСЬКИЙ
ДИСПЛАЗІ́Я
ДИСПЛЕ́Й
ДИСПЛЕ́ЙНИЙ
ДИСПНО́Е
ДИСПОЗИТИ́ВНИЙ
ДИСПОЗИТИ́ВНІСТЬ
ДИСПОЗИЦІ́ЙНИЙ
ДИСПОЗИ́ЦІЯ
ДИСПОНЕ́НТ
ДИСПОНУВА́ННЯ
ДИСПОНУВА́ТИ
ДИСПРО́ЗІЙ
ДИСПРОПОРЦІ́ЙНИЙ
ДИСПРОПОРЦІ́ЙНІСТЬ
ДИСПРОПОРЦІ́ЙНО
ДИСПРОПО́РЦІЯ
ДИ́СПУТ
ДИСПУТА́НТ
ДИСПУТУВА́ТИ
ДИСТА́ЛЬНИЙ
ДИСТА́НТНИЙ
ДИСТА́НТНО
ДИСТАНЦІ́ЙНИЙ
ДИСТАНЦІ́ЙНІСТЬ
ДИСТАНЦІ́ЙНО
ДИСТАНЦІЙО́ВАНИЙ
ДИСТАНЦІЙО́ВАНІСТЬ
ДИСТАНЦІЮВА́ННЯ
ДИСТАНЦІЮВА́ТИ
ДИСТАНЦІЮВА́ТИСЯ
ДИСТА́НЦІЯ
ДИСТИЛЬО́ВАНИЙ
ДИСТИЛЮВА́ННЯ
ДИСТИЛЮВА́ТИ
ДИСТИЛЮВА́ТИСЯ
ДИСТИЛЯ́Т
ДИСТИЛЯ́ТНИЙ
ДИСТИЛЯ́ТОР
ДИСТИЛЯЦІ́ЙНИЙ
ДИСТИЛЯ́ЦІЯ
ДИСТИМІ́Я
ДИСТИНКТИ́ВНИЙ
ДИСТИ́НКЦІЯ
ДИ́СТИХ
ДИСТОНІ́ЧНИЙ
ДИСТОНІ́Я
ДИСТО́РСІЯ
ДИСТРЕ́С
ДИСТРЕ́СОВИЙ
ДИСТРИБУТИ́В
ДИСТРИБУТИ́ВНИЙ[1]
ДИСТРИБУТИ́ВНИЙ[2]
ДИСТРИБУ́ЦІЯ
ДИСТРИБ'Ю́ТОР
ДИСТРИБ'Ю́ТОРСЬКИЙ
ДИ́СТРИ́КТ
ДИСТРО́ФІК
ДИСТРОФІ́ЧНИЙ
ДИСТРОФІ́Я
ДИСУЛЬФА́Н
ДИСФА́ГІЯ
ДИСФАЗІ́Я
ДИСФЕМІ́ЗМ
ДИСФОНІ́Я
ДИСФОРІ́Я
ДИСФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ
ДИСФУ́НКЦІЯ
ДИСЦИПЛІ́НА[1]
ДИСЦИПЛІ́НА[2]
ДИСЦИПЛІНА́РНИЙ
ДИСЦИПЛІ́НКА
ДИСЦИПЛІНО́ВАНИЙ
ДИСЦИПЛІНО́ВАНІСТЬ
ДИСЦИПЛІНО́ВАНО
ДИСЦИПЛІНУВА́ТИ
ДИСЦИПЛІНУВА́ТИСЯ
ДИТБУДИ́НКІВСЬКИЙ
ДИТБУДИ́НОК
ДИТИ́НА
ДИТИ́НЕЦЬ[1]
ДИТИ́НЕЦЬ[2]
ДИТИ́НИТИСЯ
ДИТИ́НІТИ
ДИТИ́НКА
ДИТИ́ННИЙ
ДИТИ́ННІСТЬ
ДИТИ́ННО
ДИТИ́НОНЬКА
ДИТИ́НОЧКА
ДИТИ́НСТВО
ДИТИНЧА́
ДИТИНЧА́ТКО
ДИТИНЯ́
ДИТИНЯ́ТКО
ДИТИ́НЯЧИЙ
ДИТКО́Р
ДИТМАЙДА́НЧИК
ДИТМІСТЕ́ЧКО
ДИТСАДО́К
ДИТСАДО́ЧОК
ДИТЯ́
ДИТ'Я́СЛА
ДИТЯ́ТКО
ДИТЯ́ТОНЬКО
ДИТЯ́ТОЧКО
ДИТЯ́ЧИЙ
ДИТЯ́ЧІСТЬ
ДИТЯ́ЧО
ДИФАМА́ЦІЯ
ДИФЕРЕ́НТ
ДИФЕРЕНЦІА́Л
ДИФЕРЕНЦІА́ЛЬНИЙ
ДИФЕРЕНЦІА́ЦІЯ
ДИФЕРЕНЦІ́ЙНИЙ
ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНИЙ
ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНІСТЬ
ДИФЕРЕНЦІЙО́ВАНО
ДИФЕРЕНЦІЮВА́ННЯ
ДИФЕРЕНЦІЮВА́ТИ
ДИФЕРЕНЦІЮВА́ТИСЯ
ДИФІРА́МБ
ДИФІРАМБІ́ЧНИЙ
ДИФМАНО́МЕТР
ДИФОСГЕ́Н
ДИФРАКЦІ́ЙНИЙ
ДИФРА́КЦІЯ
ДИФТЕРИ́Т
ДИФТЕРИ́ТНИЙ
ДИФТЕРІ́ЙНИЙ
ДИФТЕРІ́Я
ДИФТЕРО́ЇД *див.* дифтеро́їди
ДИФТЕРО́ЇДИ
ДИФТО́НГ
ДИФТОНГІЗА́ЦІЯ
ДИФТОНГІ́ЧНИЙ
ДИФУЗІ́ЙНИЙ
ДИФУЗІОНІ́ЗМ
ДИФУ́ЗІЯ
ДИФУ́ЗНИЙ
ДИФУ́ЗНІСТЬ
ДИФУ́ЗНО
ДИФУЗО́Р
ДИФУНДУВА́ТИ
ДИХАВИ́ЦЯ
ДИХАВИ́ЧНИЙ
ДИХА́ЗІЙ
ДИ́ХАЛЬНИЙ
ДИ́ХАЛЬЦЕ
ДИ́ХАННЯ
ДИХА́ННЯ

ДИ́ХАТИ
ДИ́ХАТИСЯ
ДИХЛОРЕТА́Н
ДИХНУ́ТИ
ДИХНУ́ТИСЯ
ДИХОТОМІ́ЧНИЙ
ДИХОТОМІ́ЧНО
ДИХОТОМІ́Я
ДИХРОЇ́ЗМ
ДИХРОМА́Т *див.* дихрома́ти
ДИХРОМА́ТИ
ДИХРОМАТИ́ЗМ
ДИХРОМАТИ́ЧНИЙ
ДИЦИНОДО́НТ *див.* дицинодо́нти
ДИЦИНОДО́НТИ
ДИЧА́ВИНА
ДИЧА́ВІТИ
ДИЧИНА́
ДИЧІ́ТИ
ДИ́ЧКА
ДИЧКО́ВИ́Й
ДИЧО́К
ДИ́ШЕЛЬ
ДИ́ШЕЛЬНИЙ
ДИ́ШЛО
ДИШЛОВИ́Й
ДИЯ́ВОЛ
ДИЯВОЛЕНЯ́
ДИЯВОЛИ́ЦЯ
ДИЯ́ВОЛКА
ДИЯ́ВОЛЬСЬКИ
ДИЯ́ВОЛЬСЬКИЙ
ДИЯ́КОН
ДИЯКОНИ́ХА
ДИЯ́КОНСЬКИЙ
ДИЯКОНУВА́ТИ
ДІАБА́З
ДІАБА́ЗОВИЙ
ДІАБЕ́Т
ДІАБЕ́ТИК
ДІАБЕТИ́ЧНИЙ
ДІАБЕТОЛО́ГІЯ
ДІАГЕНЕ́З
ДІАГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ДІА́ГНОЗ
ДІАГНО́СТ
ДІАГНО́СТИК
ДІАГНО́СТИКА
ДІАГНОСТИ́ЧНИЙ
ДІАГНОСТО́ВАНИЙ
ДІАГНОСТУВА́ЛЬНИЙ
ДІАГНОСТУВА́ННЯ
ДІАГНОСТУВА́ТИ
ДІАГНОСТУВА́ТИСЯ
ДІАГОНА́ЛЕВИЙ
ДІАГОНА́ЛЬ
ДІАГОНА́ЛЬНИЙ
ДІАГОНА́ЛЬНО
ДІАГРА́МА
ДІАГРА́МНИЙ
ДІА́ДА
ДІАДЕ́МА
ДІАЗОКОПІЮВА́ННЯ
ДІАЗОЛІ́Н
ДІАЗОСПОЛУ́КА *див.* діазосполу́ки
ДІАЗОСПОЛУ́КИ
ДІАЗОТИ́ПІЯ
ДІАЗОТРО́Ф *див.* діазотро́фи
ДІАЗОТРО́ФИ
ДІАКРИ́ТИК
ДІАКРИТИ́ЧНИЙ
ДІАЛЕ́КТ
ДІАЛЕКТИ́ЗМ
ДІАЛЕ́КТИК
ДІАЛЕ́КТИКА
ДІАЛЕ́КТИКО-МАТЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ
ДІАЛЕКТИ́ЧНИЙ
ДІАЛЕКТИ́ЧНО
ДІАЛЕ́КТНИЙ
ДІАЛЕКТОГРАФІ́ЧНИЙ
ДІАЛЕКТОГРА́ФІЯ
ДІАЛЕКТО́ЛОГ
ДІАЛЕКТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДІАЛЕКТОЛОГІ́ЧНО
ДІАЛЕКТОЛО́ГІЯ
ДІА́ЛІЗ
ДІАЛІЗА́Т
ДІАЛІЗА́ТОР
ДІА́ЛІЗНИЙ
ДІАЛО́Г
ДІАЛОГІЗА́ЦІЯ
ДІАЛОГІ́ЗМ
ДІАЛОГІ́ЧНИЙ
ДІАЛОГІ́ЧНІСТЬ
ДІАЛОГІ́ЧНО
ДІАЛО́ГОВИЙ
ДІАЛО́ГОВІСТЬ
ДІАМАГНЕТИ́ЗМ
ДІАМАГНЕ́ТИК
ДІАМАГНІ́ТНИЙ
ДІАМА́НТ
ДІАМА́НТОВИЙ
ДІАМА́Т
ДІА́МЕТР
ДІАМЕТРА́ЛЬНИЙ
ДІАМЕТРА́ЛЬНО
ДІАМІ́Н *див.* діамі́ни
ДІАМІ́НИ
ДІАМОФО́С
ДІАНЕ́ТИКА
ДІАПАЗО́Н
ДІАПАЗО́ННИЙ
ДІАПА́УЗА
ДІАПОЗИТИ́В
ДІАПОЗИТИ́ВНИЙ
ДІАПРОЕ́КТОР
ДІАРЕ́ЙНИЙ
ДІАРЕ́Я
ДІА́РІУШ
ДІАРХІ́ЧНИЙ
ДІА́РХІЯ
ДІАСКО́П
ДІАСКОПІ́Я
ДІАСПО́Р
ДІА́СПОРА
ДІА́СПОРНИЙ
ДІАСПОРЯ́НИН
ДІАСПОРЯ́НКА
ДІАСТА́З[1]
ДІАСТА́З[2]
ДІАСТА́ЗА
ДІА́СТОЛА
ДІАСТОЛІ́ЧНИЙ
ДІАТЕ́З
ДІАТЕРМІ́Я
ДІАТЕРМОКОАГУЛЯ́ЦІЯ
ДІАТОМЕ́Я
ДІАТОМІ́Т
ДІАТО́МОВИЙ
ДІАТО́НІКА
ДІАТОНІ́ЧНИЙ
ДІАТРИ́БА
ДІАФА́Н
ДІАФАНОСКО́П
ДІАФАНОСКОПІ́Я
ДІАФІ́З
ДІАФІ́ЛЬМ
ДІАФРА́ГМА
ДІАФРА́ГМОВИЙ
ДІАФРАГМУВА́ННЯ
ДІАФРАГМУВА́ТИ
ДІАХРОНІ́ЧНИЙ
ДІАХРОНІ́ЧНО
ДІАХРОНІ́Я
ДІАХРО́ННИЙ
ДІ́БРАНИЙ
ДІБРА́ТИ *див.* добира́ти
ДІБРА́ТИСЯ *див.* добира́тися[1]
ДІБРО́ВА
ДІБРО́ВКА
ДІБРО́ВНИЙ
ДІБРО́ВОНЬКА
ДІ́ВА
ДІВА́ТИ
ДІВА́ТИСЯ
ДІВА́ХА
ДІ́ВЕР
ДІ́ВЕРКА
ДІ́ВЕРКО
ДІВИ́ЗНА
ДІВИ́ЦЯ
ДІ́ВИЧ
ДІ́ВИЧ-ВЕ́ЧІР
ДІ́ВКА
ДІ́ВОНЬКА
ДІВО́ЦТВО
ДІВО́ЦЬКИЙ
ДІВО́ЧИЙ
ДІВО́ЧИТИ
ДІВО́ЧИТИСЯ
ДІВО́ЧІСТЬ
ДІ́ВОЧКА
ДІВУВА́ННЯ
ДІВУВА́ННЯЧКО
ДІВУВА́ТИ
ДІВУ́ЛЯ
ДІВЧА́
ДІВЧА́ТА
ДІВЧА́ТКО
ДІВЧА́ТОНЬКО
ДІВЧА́ТОЧКО
ДІВЧА́ЧИЙ
ДІВЧАЧУ́Р
ДІ́ВЧИНА
ДІВЧИ́НА
ДІ́ВЧИНКА
ДІВЧИ́НО́НЬКА
ДІВЧИ́СЬКО
ДІВЧИ́ЩЕ
ДІВЧУ́Р
ДІГНА́ТИ *див.* доганя́ти[1]
ДІГТЯ́Р
ДІГТЯ́РНИЙ
ДІГТЯ́РНЯ

ДІГТЯ́РСТВО
ДІГТЯ́РСЬКИЙ
ДІД
ДІДИ́ЗНА
ДІДИ́ЗНИЙ
ДІДИ́НЕЦЬ
ДІДИ́СЬКО
ДІ́ДИЦТВО
ДІ́ДИЧ
ДІ́ДИЧКА
ДІДИ́ЩЕ
ДІ́ДІВ
ДІДІ́ВСТВО
ДІДІ́ВСЬКИЙ
ДІДІ́ВЩИНА
ДІДІВЩИ́НА
ДІ́ДО
ДІДОВО́Д
ДІДО́К
ДІДО́ЧОК
ДІДУВА́ТИ
ДІДУГА́
ДІДУГА́Н
ДІДУ́НЬ
ДІДУ́НЬО *див.* діду́нь
ДІДУСІ́В
ДІДУ́СЬ
ДІДУ́Х
ДІ́ДЬКІВ
ДІ́ДЬКО
ДІ́ДЬЧИЙ
ДІЕ́З
ДІЕЛЕ́КТРИК
ДІЕЛЕКТРИ́ЧНИЙ
ДІЄ́ВИЙ
ДІЄВІДМІ́НА
ДІЄВІДМІ́НЮВАНИЙ
ДІЄВІДМІ́НЮВАННЯ
ДІЄВІДМІ́НЮВАТИ
ДІЄВІДМІ́НЮВАТИСЯ
ДІЄ́ВІСТЬ
ДІЄ́ВО
ДІЄЗДА́ТНИЙ
ДІЄЗДА́ТНІСТЬ
ДІЄПРИКМЕ́ТНИК
ДІЄПРИКМЕТНИКО́ВИЙ
ДІЄПРИСЛІ́ВНИК
ДІЄПРИСЛІВНИКО́ВИЙ
ДІЄСЛІ́ВНИЙ
ДІЄСЛО́ВО
ДІЄ́ТА
ДІЄТЕ́ТИКА
ДІЄТЕТИ́ЧНИЙ
ДІЄ́ТИК
ДІЄТИ́ЧНИЙ
ДІЄ́ТНИЙ
ДІЄТО́ЛОГ
ДІЄТОЛОГІ́ЧНИЙ
ДІЄТОЛО́ГІЯ
ДІЄТОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
ДІЄТОТЕРАПІ́Я
ДІЄТСЕСТРА́
ДІЄТХАРЧУВА́ННЯ
ДІЖА́
ДІЖДА́ТИ *див.* дожида́ти
ДІЖДА́ТИСЯ *див.* дожида́тися
ДІ́ЖЕЧКА
ДІ́ЖКА
ДІЖКОВИ́Й
ДІЖКУВА́ТИЙ
ДІЖНИ́ЦЯ
ДІЖЧИ́НА
ДІЗНАВА́ННЯ
ДІЗНАВА́ТИ
ДІЗНАВА́ТИСЯ
ДІЗНАВА́Ч
ДІЗНА́ННЯ
ДІЗНА́ТИ *див.* дізнава́ти
ДІЗНА́ТИСЯ *див.* дізнава́тися
ДІ́ЙВО
ДІ́ЙКА
ДІЙМА́ТИ
ДІ́ЙНА
ДІЙНИ́ЦЯ
ДІЙНИ́ЧКА
ДІЙНЯ́ТИ *див.* дійма́ти
ДІЙОВИ́Й
ДІ́ЙСНИЙ
ДІ́ЙСНІСТЬ
ДІ́ЙСНО
ДІ́ЙСТВО
ДІЙТИ́ *див.* дохо́дити
ДІЙТИ́СЯ *див.* дохо́дитися
ДІ́ЙШЛИЙ
ДІ́ЙШЛІСТЬ
ДІЛ
ДІ́ЛАННЯ
ДІ́ЛЕНИЙ
ДІ́ЛЕННЯ
ДІ́ЛЕЧКО
ДІЛИ́ЛЬНИЙ
ДІЛИ́НА
ДІЛИ́ТИ
ДІЛИ́ТИСЯ
ДІ́ЛО
ДІЛОВА́ННЯ
ДІЛОВИ́Й
ДІЛОВИ́ТИЙ
ДІЛОВИ́ТІСТЬ
ДІЛОВИ́ТО
ДІЛОВО́Д
ДІЛОВО́ДКА
ДІЛОВО́ДНИЙ
ДІЛОВО́ДСТВО
ДІЛО́К
ДІЛЬБА́
ДІЛЬНИ́К
ДІЛЬНИ́ЦЯ
ДІЛЬНИ́ЧНИЙ
ДІ́ЛЬЦЕ́
ДІ́ЛЬЧИЙ
ДІЛЯ́ГА
ДІЛЯ́НКА
ДІЛЯ́НКОВИЙ
ДІЛЯ́НОЧКА
ДІЛЯ́ЦТВО
ДІЛЯ́ЦЬКИЙ
ДІМ
ДІМО́К
ДІМО́ЧОК
ДІНЬ
ДІ́НЬКАТИ
ДІО́Д
ДІО́ДНИЙ
ДІОКСА́Н
ДІОКСА́НОВИЙ
ДІОКСИ́Д
ДІОКСИ́ДНИЙ
ДІОКСИ́Н
ДІОКСИ́НОВИЙ
ДІОНЕ́Я
ДІОНІ́Н
ДІОПСИ́Д
ДІО́ПТР
ДІО́ПТРИКА
ДІОПТРИ́МЕТР
ДІОПТРІ́ЙНИЙ
ДІО́ПТРІЯ
ДІОРА́МА
ДІОРА́МНИЙ
ДІОРИ́Т
ДІОРИ́ТОВИЙ
ДІОЦЕ́З
ДІРА́
ДІ́РКА
ДІРКОПРОБИВА́Ч
ДІРКОПРОБИВНИ́Й
ДІРКУВА́ТИЙ
ДІРОПРОБИВНИ́Й
ДІ́РОЧКА
ДІРЧА́ВИЙ
ДІРЧА́ВІТИ
ДІРЧА́СТИЙ
ДІРЧА́СТІСТЬ
ДІРЧА́ТИЙ
ДІРЯ́ВИЙ
ДІРЯ́ВИТИ
ДІРЯ́ВІТИ
ДІСТАВА́ННЯ
ДІСТАВА́ТИ
ДІСТАВА́ТИСЯ
ДІСТА́ТИ *див.* діставати
ДІСТА́ТИСЯ *див.* дістава́тися
ДІТВА́К
ДІТВА́ЦЬКИЙ
ДІТВО́РА́
ДІ́ТИ[1]
ДІ́ТИ[2] *див.* діва́ти
ДІТИ́СЬКА
ДІ́ТИСЯ *див.* діва́тися
ДІ́ТКИ
ДІТКЛИ́ВИЙ
ДІТКЛИ́ВО
ДІ́ТКНЕНИЙ
ДІТКНУ́ТИ
ДІ́ТКНУТИЙ
ДІТКНУ́ТИСЯ
ДІТЛА́Х *див.* дітлахи́
ДІТЛАХИ́
ДІТЛАШНЯ́
ДІ́ТНИЙ
ДІТОВБИ́ВЕЦЬ
ДІТОВБИ́ВСТВО
ДІТОВБИ́ВЦЯ
ДІТОВБИ́ВЧИЙ
ДІТОГУ́БЕЦЬ
ДІТОГУ́БСТВО
ДІТОЛЮ́БНИЙ
ДІТОНАРО́ДЖЕННЯ
ДІ́ТОНЬКА *див.* ді́тоньки
ДІ́ТОНЬКИ
ДІТОРО́ДЖЕННЯ
ДІТОРО́ДНИЙ
ДІТОРО́ДНІСТЬ

ДІТО́ЧИЙ
ДІ́ТОЧКИ́
ДІУРЕ́З
ДІУРЕ́ТИК *див.* діуре́тики
ДІУРЕ́ТИКИ
ДІУРЕТИ́Н
ДІУРЕТИ́ЧНИЙ
ДІ́ЮЧИЙ
ДІ́Я
ДІЯ́ЛЬНИЙ
ДІЯ́ЛЬНІСНИЙ
ДІЯ́ЛЬНІСТЬ
ДІЯ́ЛЬНО
ДІ́ЯННЯ
ДІЯ́ННЯ
ДІ́ЯТИ
ДІ́ЯТИСЯ
ДІЯ́Ч
ДІЯ́ЧКА
ДЛАНЬ
ДЛУ́БАННЯ
ДЛУ́БАТИ
ДЛУ́БАТИСЯ
ДЛЯ
ДЛЯ́ВИЙ
ДЛЯ́ВІСТЬ
ДЛЯ́ВО
ДЛЯ́ННЯ
ДЛЯ́ТИ
ДЛЯ́ТИСЯ
ДМУХ
ДМУ́ХАННЯ
ДМУ́ХАТИ
ДМУХА́Ч
ДМУХНУ́ТИ
ДНЕДА́ВНІЙ
ДНЕСЬ
ДНИ́НА
ДНИ́НКА
ДНИ́ЩЕ
ДНІПРО́ВСЬКИЙ
ДНІПРО́ПЕТРО́ВЕЦЬ *див.* дніпропетро́вці
ДНІПРОПЕТРО́ВСЬКИЙ
ДНІПРОПЕТРО́ВЦІ
ДНІПРОПЕТРОВЧА́НИ
ДНІПРОПЕТРОВЧА́НИН *див.* дніпропетровча́ни
ДНІПРОПЕТРОВЧА́НКА *див.* дніпропетровча́ни
ДНІСТРО́ВСЬКИЙ
ДНІ́ТИ
ДНК
ДНО
ДНООЧИСНИ́Й
ДНООЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ
ДНОПОГЛИ́БЛЕННЯ
ДНОПОГЛИ́БЛЮВАЛЬНИЙ
ДНОПОГЛИ́БЛЮВАННЯ
ДНЮВА́ЛЬНИЙ
ДНЮВА́ННЯ
ДНЮВА́ТИ
ДНЯ́МИ
ДО[1]
ДО[2]
ДОБА́
ДОБА́ВИТИ *див.* добавля́ти
ДОБА́ВИТИСЯ *див.* добавля́тися
ДОБА́ВКА
ДОБА́ВЛЕНИЙ
ДОБА́ВЛЕННЯ
ДОБАВЛЯ́ННЯ
ДОБАВЛЯ́ТИ
ДОБАВЛЯ́ТИСЯ
ДОБАЗІ́КАТИСЯ
ДОБАЛА́КАТИ *див.* добала́кувати
ДОБАЛА́КАТИСЯ *див.* добала́куватися
ДОБАЛА́КУВАТИ
ДОБАЛА́КУВАТИСЯ
ДОБАЧА́ННЯ
ДОБАЧА́ТИ
ДОБАЧА́ТИСЯ
ДОБА́ЧИТИ *див.* добача́ти
ДОБА́ЧУВАТИ
ДО́БЕРМАН
ДО́БЕРМАН-ПІ́НЧЕР
ДОБИВА́ННЯ
ДОБИВА́ТИ
ДОБИВА́ТИСЯ
ДОБИРА́ННЯ
ДОБИРА́ТИ
ДОБИРА́ТИСЯ[1]
ДОБИРА́ТИСЯ[2]
ДОБИРА́Ч
ДОБИРА́ЧКА
ДОБИ́ТИ *див.* добива́ти
ДОБИ́ТИЙ
ДОБИ́ТИСЯ *див.* добива́тися
ДОБИ́ТОК
ДО́БИЧ *див.* доби́ча
ДОБИ́ЧА
ДОБИ́ЧНИК
ДОБИ́ЧНИЦТВО
ДОБИ́ЧНИЦЬКИЙ
ДОБІГА́ННЯ
ДОБІГА́ТИ
ДОБІ́ГАТИСЯ
ДОБІ́ГТИ *див.* добіга́ти
ДОБІ́ЛА
ДОБІ́ЛЕНИЙ
ДОБІЛИ́ТИ *див.* добі́лювати
ДОБІ́ЛЮВАТИ
ДОБІ́ЛЮВАТИСЯ
ДОБІЛЯ́ТИ *див.* добі́лювати
ДОБІЛЯ́ТИСЯ *див.* добі́люватися
ДО́БІ́Р
ДОБІ́РКА
ДОБІ́РНИЙ
ДОБІ́РНІСТЬ
ДОБІ́РНО
ДОБІ́РОЧКА
ДОБЛАГА́ТИ
ДО́БЛЕСНИЙ
ДО́БЛЕСНО
ДО́БЛЕСТЬ
ДОБЛУКА́ТИ
ДОБЛУКА́ТИСЯ
ДОБОВИ́Й
ДОБОРО́ТИСЯ
ДО́БРА
ДО́БРАНИЙ *див.* ді́браний
ДОБРА́НІЧ
ДОБРА́ТИ *див.* добира́ти
ДОБРА́ТИСЯ *див.* добира́тися[1]
ДО́БРЕ
ДОБРЕ́ННИЙ
ДОБРЕ́ННО
ДО́БРЕ́НЬКИЙ
ДО́БРЕ́НЬКО
ДОБРЕ́СЕНЬКИЙ
ДОБРЕ́СЕНЬКО
ДОБРЕСТИ́
ДОБРЕХА́ТИ *див.* добрі́хувати
ДОБРЕХА́ТИСЯ *див.* добрі́хуватися
ДОБРИВА́ТИ
ДОБРИВА́ТИСЯ
ДОБРИ́ВЕЧІР
ДО́БРИВО
ДОБРИ́ДЕНЬ
ДОБРИ́ЗКУВАТИ
ДОБРИ́ЗНУТИ *див.* добри́зкувати
ДО́БРИЙ
ДОБРИ́ТИ[1] *див.* добрива́ти
ДОБРИ́ТИ[2]
ДОБРИ́ТИСЯ[1] *див.* добрива́тися
ДОБРИ́ТИСЯ[2]
ДО́БРІСТЬ
ДОБРІ́ТИ
ДОБРІ́ХУВАТИ
ДОБРІ́ХУВАТИСЯ
ДОБРІ́ШАТИ
ДОБРО́
ДОБРО́БУТ
ДОБРО́БУТНИЙ
ДОБРОВІ́ЛЬНИЙ
ДОБРОВІ́ЛЬНИЦТВО
ДОБРОВІ́ЛЬНІСТЬ
ДОБРОВІ́ЛЬНО
ДОБРОВО́ЛЕЦЬ
ДОБРОВО́ЛЬЧИЙ
ДОБРО́ДЖУВАННЯ
ДОБРО́ДЖУВАТИ
ДОБРОДИ́ТИ *див.* добро́джувати
ДОБРО́ДІЄЧКА
ДОБРО́ДІЄЧКО
ДОБРО́ДІЙ
ДОБРО́ДІЙКА
ДОБРОДІ́ЙНИЙ
ДОБРОДІ́ЙНИК
ДОБРОДІ́ЙНИЦТВО
ДОБРОДІ́ЙНИЦЬКИЙ
ДОБРОДІ́ЙНИЦЯ
ДОБРОДІ́ЙНІСТЬ
ДОБРОДІ́ЙНО
ДОБРОДІ́ЙСТВО
ДОБРО́ДІЙСТВО
ДОБРОДІЯ́ННЯ
ДОБРОДІ́ЯТИ
ДОБРОДУ́ШНИЙ
ДОБРОДУ́ШНІСТЬ
ДОБРОДУ́ШНО
ДОБРОЖИ́ТОК
ДОБРОЗВИЧА́ЙНИЙ
ДОБРОЗВИЧА́ЙНІСТЬ
ДОБРОЗВИЧА́ЙНО
ДОБРОЗВУ́ЧНИЙ
ДОБРОЗВУ́ЧНІСТЬ
ДОБРОЗВУ́ЧНО
ДОБРОЗИ́ЧЛИВЕЦЬ
ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВИЙ
ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВИЦЯ
ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВІСТЬ
ДОБРОЗИ́ЧЛИ́ВО
ДОБРОЗИ́ЧНИЙ

ДОБРОЗИ́ЧНІСТЬ
ДОБРОЗИ́ЧНО
ДОБРОМИ́СНИЙ
ДОБРОНРА́ВНИЙ
ДОБРОНРА́ВНІСТЬ
ДОБРОПОРЯ́ДНИЙ
ДОБРОПОРЯ́ДНІСТЬ
ДОБРОПОРЯ́ДНО
ДОБРОПРИСТО́ЙНИЙ
ДОБРОПРИСТО́ЙНІСТЬ
ДОБРОПРИСТО́ЙНО
ДОБРОСЕРДЕ́ЧНИЙ
ДОБРОСЕРДЕ́ЧНІСТЬ
ДОБРОСЕРДЕ́ЧНО
ДОБРОСЕ́РДИЙ
ДОБРОСЕ́РДІСТЬ
ДОБРОСЕ́РДНИЙ
ДОБРОСЕ́РДНІСТЬ
ДОБРОСЕ́РДНО
ДОБРОСЕ́РДО
ДОБРОСЕ́РДЯ
ДОБРОСО́ВІСНИЙ
ДОБРОСО́ВІСНІСТЬ
ДОБРОСО́ВІСНО
ДОБРОСУСІ́ДСТВО
ДОБРОСУСІ́ДСЬКИЙ
ДОБРОТА́
ДОБРОТВО́РЕННЯ
ДОБРОТВО́РЕЦЬ
ДОБРОТВО́РНИЙ
ДОБРОТВО́РЧИЙ
ДОБРОТЛИ́ВИЙ
ДОБРОТЛИ́ВІСТЬ
ДОБРО́ТНИЙ
ДОБРО́ТНІСТЬ
ДОБРО́ТНО
ДОБРОХІ́ТНИЙ
ДОБРОХІ́ТНО
ДОБРОХІ́ТЬ
ДОБРОЧЕ́СНИЙ
ДОБРОЧЕ́СНІСТЬ
ДОБРОЧЕ́СНО
ДОБРОЧЕ́СТЯ
ДОБРОЧИ́НЕЦЬ
ДОБРОЧИ́ННИЙ
ДОБРОЧИ́ННИК
ДОБРОЧИ́ННИЦЯ
ДОБРОЧИ́ННІСТЬ
ДОБРОЧИ́ННО
ДОБРОЧИ́НСТВО
ДОБРОЯ́КІСНИЙ
ДОБРОЯ́КІСНІСТЬ
ДОБРОЯ́КІСНО
ДОБРУКО́ВУВАТИ
ДОБРУКО́ВУВАТИСЯ
ДОБРУКУВА́ТИ *див.* добруко́вувати
ДОБРЬО́ХАТИ
ДОБРЯ́ГА
ДОБРЯ́К
ДОБРЯ́КА
ДОБРЯ́ЧЕ
ДОБРЯ́ЧИЙ
ДОБРЯ́ЧКА
ДОБРЯЧО́К
ДОБРЯ́ЩИЙ
ДОБУВА́ННЯ
ДОБУВА́ТИ
ДОБУВА́ТИСЯ
ДОБУВА́Ч
ДОБУВА́ЧКА
ДОБУВНИ́Й
ДОБУДИ́ТИСЯ
ДОБУДО́ВА
ДОБУДО́ВАНИЙ
ДОБУДО́ВНИК
ДОБУДО́ВУВАННЯ
ДОБУДО́ВУВАТИ
ДОБУДО́ВУВАТИСЯ
ДОБУДУВА́ННЯ
ДОБУДУВА́ТИ *див.* добудо́вувати
ДОБУДУВА́ТИСЯ *див.* добудо́вуватися
ДОБУКСИРУВА́ТИ
ДОБУНТУВА́ТИСЯ
ДОБУРЖУА́ЗНИЙ
ДОБУРИ́ТИ *див.* добу́рювати
ДОБУ́РЮВАННЯ
ДОБУ́РЮВАТИ
ДОБУ́ТИ *див.* добува́ти
ДОБУ́ТИЙ
ДОБУ́ТИСЯ *див.* добува́тися
ДОБУ́ТОК
ДОВА́ЖЕНИЙ
ДОВА́ЖЕННЯ
ДОВА́ЖИТИ *див.* дова́жувати
ДО́ВА́ЖКА
ДОВА́ЖОК
ДОВА́ЖУВАННЯ
ДОВА́ЖУВАТИ
ДОВАЛИ́ТИСЯ *див.* дова́люватися
ДОВА́ЛЮВАТИСЯ
ДОВАНТА́ЖЕНИЙ
ДОВАНТА́ЖЕННЯ
ДОВАНТА́ЖИТИ *див.* довантá жувати
ДОВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* довантá жуватися
ДОВАНТА́ЖУВАННЯ
ДОВАНТА́ЖУВАТИ
ДОВАНТА́ЖУВАТИСЯ
ДОВА́РЕНИЙ
ДОВАРИ́ТИ *див.* дова́рювати
ДОВАРИ́ТИСЯ *див.* дова́рюватися
ДОВА́РЮВАННЯ
ДОВА́РЮВАТИ
ДОВА́РЮВАТИСЯ
ДО́ВБА́ЛО
ДОВБА́ЛЬНИЙ
ДОВБА́ЛЬНИК
ДО́ВБАНИЙ
ДО́ВБАНКА
ДОВБА́ННЯ
ДО́ВБАНОЧКА
ДОВБА́ТИ
ДОВБА́ТИСЯ
ДОВБЕ́НЬКА
ДОВБЕ́ХА
ДОВБЕ́ШКА
ДО́ВБИШ
ДОВБНУ́ТИ
ДО́ВБНЯ
ДОВБОНУ́ТИ
ДОВБТИ́ *див.* довба́ти
ДОВБТИ́СЯ *див.* довба́тися
ДОВГ
ДОВГА́НЬ
ДОВГА́СТИЙ
ДОВГА́СТІСТЬ
ДОВГЕ́НЬКИЙ
ДОВГЕ́НЬКО
ДОВГЕ́СЕНЬКИЙ
ДОВГЕ́СЕНЬКО
ДО́ВГИЙ
ДО́ВГІСТЬ
ДО́ВГО
ДОВГО...
ДОВГОБОРО́ДИЙ
ДОВГОБРА́ЗИЙ
ДОВГОБУ́Д
ДОВГОВИ́ДИЙ
ДОВГОВІ́ЇЙ
ДОВГОВІ́ЧНИЙ
ДОВГОВІ́ЧНІСТЬ
ДОВГОВІ́ЧНО
ДОВГОВО́ВНИЙ
ДОВГОВОЛОКНИ́СТИЙ
ДОВГОВОЛО́СИЙ
ДОВГОВУ́СИЙ
ДОВГОВУ́ХИЙ
ДОВГОВ'Я́ЗИЙ
ДОВГОГОЛО́ВИЙ
ДОВГОГОЛО́ВІСТЬ
ДОВГОГРИ́ВИЙ
ДОВГОДЗЬО́БИЙ
ДОВГОЖДА́НИЙ
ДОВГОЖИВУ́ЧИЙ
ДОВГОЖИ́ТЕЛЬ
ДОВГОЖИ́ТЕЛЬКА
ДОВГОЖИ́ТЕЛЬСТВО
ДОВГОКОЛО́СИЙ
ДОВГОКО́СИЙ
ДОВГОКРИ́Л
ДОВГОКРИ́ЛИЙ
ДОВГОЛИ́СТИЙ
ДОВГОЛИ́ЦИЙ
ДОВГОЛІ́ТНІЙ
ДОВГОЛІ́ТТЯ
ДОВГОНІ́Г
ДОВГОНІ́ЖКА
ДОВГОНІ́С
ДОВГОНО́ГИЙ
ДОВГОНО́СИЙ
ДОВГОНО́СИК
ДОВГООБРА́ЗИЙ
ДОВГООЧІ́КУВАНИЙ
ДОВГООЧІ́КУВАНІСТЬ
ДОВГОПО́ЛИЙ
ДОВГОРІ́ЧНИЙ
ДОВГОРУ́КИЙ
ДОВГОСТВО́ЛЬНИЙ
ДОВГОСТРОКО́ВИЙ
ДОВГОСТРОКО́ВІСТЬ
ДОВГОСТРОКО́ВО
ДОВГОТА́
ДОВГОТЕЛЕ́СИЙ
ДОВГОТЕЛЕ́СО
ДОВГОТЕРМІНО́ВИЙ
ДОВГОТЕРМІНО́ВІСТЬ
ДОВГОТЕРМІНО́ВО
ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВИЙ
ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВІСТЬ
ДОВГОТЕРПЕЛИ́ВО
ДОВГОТЕРПІ́ННЯ
ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧЕ
ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧИЙ
ДОВГОТЕРПЛЯ́ЧІСТЬ

ДОВГО́ТНИЙ
ДОВГОТРИВА́ЛИЙ
ДОВГОТРИВА́ЛІСТЬ
ДОВГОФО́КУСНИЙ
ДОВГОХВИЛЬОВИ́Й
ДОВГОХВО́СТИЙ
ДОВГОЧА́СНИЙ
ДОВГОЧА́СНІСТЬ
ДОВГОЧА́СНО
ДОВГОШЕ́РСТИЙ
ДОВГОШИ́ЇЙ
ДОВГОЯЗИ́КИЙ
ДОВГУВА́ТИЙ
ДОВГУВА́ТО
ДОВГУНЕ́ЦЬ
ДОВЕ́ДЕНИЙ
ДОВЕ́ДЕНІСТЬ
ДОВЕ́ДЕННЯ
ДОВЕ́ЗЕНИЙ
ДОВЕ́ЗЕННЯ
ДОВЕЗТИ́ *див.* дово́зити
ДОВЕРТІ́ТИ *див.* дові́рчувати
ДОВЕРТІ́ТИСЯ *див.* дові́рчуватися
ДОВЕ́РХУ
ДОВЕ́РШЕНИЙ
ДОВЕ́РШЕНІСТЬ
ДОВЕ́РШЕННЯ
ДОВЕРШИ́ТИ *див.* дове́ршувати
ДОВЕРШИ́ТИСЯ *див.* дове́ршуватися
ДОВЕ́РШУВАННЯ
ДОВЕ́РШУВАТИ
ДОВЕ́РШУВАТИСЯ
ДОВЕСТИ́ *див.* дово́дити
ДОВЕСТИ́СЯ *див.* дово́дитися[1]
ДОВЕЧЕ́РЮВАТИ
ДОВЕЧЕ́РЯТИ *див.* довече́рювати
ДОВЕ́ШТАТИСЯ
ДОВЖЕ́ЗНИЙ
ДОВЖЕЛЕ́ЗНИЙ
ДОВЖЕ́ННИЙ
ДО́ВЖИК
ДОВЖИНА́
ДОВЖНИ́К
ДОВИ́БОРИ
ДОВИ́БОРЧИЙ
ДОВИВА́ТИ
ДОВИВА́ТИСЯ
ДОВИВЧА́ТИ
ДОВИ́ВЧЕНИЙ
ДОВИ́ВЧЕННЯ
ДОВИ́ВЧИТИ *див.* довивча́ти
ДОВИ́КОНАТИ *див.* довико́нувати
ДОВИКО́НУВАТИ
ДОВИКО́НУВАТИСЯ
ДОВИ́ТИ *див.* довива́ти
ДОВІВА́ТИ *див.* дові́ювати
ДОВІВА́ТИСЯ
ДО́ВІД
ДОВІ́ДАТИ *див.* дові́дувати
ДОВІ́ДАТИСЯ *див.* дові́дуватися
ДО́ВІДКА
ДОВІДКО́ВИЙ
ДОВІДКО́ВО-БІБЛІОГРАФІ́ЧНИЙ
ДОВІДКО́ВО-ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
ДОВІ́ДНЕ
ДОВІДНИ́Й
ДОВІ́ДНИК
ДОВІДНИКО́ВИЙ
ДОВІ́ДНІСТЬ
ДОВІ́ДНО
ДОВІ́ДУВАТИ
ДОВІ́ДУВАТИСЯ
ДО́ВІЗ
ДОВІ́КУ
ДОВІ́ЛЛЯ
ДОВІ́ЛЬНИЙ
ДОВІ́ЛЬНІСТЬ
ДОВІ́ЛЬНО
ДОВІ́РА
ДОВІ́РЕНИЙ
ДОВІ́РЕНІСТЬ
ДОВІРИ́ТЕЛЬ
ДОВІРИ́ТЕЛЬКА
ДОВІ́РИТИ *див.* довіря́ти
ДОВІ́РИТИСЯ *див.* довіря́тися
ДОВІ́РЛИВИЙ
ДОВІ́РЛИВІСТЬ
ДОВІ́РЛИВО
ДОВІРО́ЧНИЙ
ДОВІРО́ЧНО
ДОВІ́РЧИЙ
ДОВІ́РЧО
ДОВІ́РЧУВАТИ
ДОВІ́РЧУВАТИСЯ
ДОВІ́Р'Я
ДОВІРЯ́ННЯ
ДОВІРЯ́ТИ
ДОВІРЯ́ТИСЯ
ДОВІ́ЧНИЙ
ДОВІ́ЧНІСТЬ
ДОВІ́ЧНО
ДОВІ́ШАНИЙ
ДОВІ́ШАТИ *див.* дові́шувати
ДОВІ́ШУВАТИ
ДОВІ́ШУВАТИСЯ
ДОВІ́ЮВАТИ
ДОВІ́ЮВАТИСЯ
ДОВІ́ЯНИЙ
ДОВІ́ЯТИ *див.* дові́ювати
ДОВКІ́Л *див.* довко́ла
ДОВКІ́ЛЛЯ
ДОВКІ́ЛЬНИЙ
ДОВКО́ЛА
ДОВКО́ЛИШНІЙ
ДОВКО́ЛО
ДОВКРУ́Г *див.* довкруги́
ДОВКРУГИ́
ДОВКРУ́Ж
ДОВМИ́ТИСЯ *див.* доу́муватися
ДОВО́ДЖЕННЯ
ДОВО́ДЖУВАНИЙ
ДОВО́ДИТИ
ДОВО́ДИТИСЯ[1]
ДОВО́ДИТИСЯ[2]
ДОВОДИ́ТИСЯ
ДОВОЄ́ННИЙ
ДОВО́ЗИТИ
ДОВО́ЗИТИСЯ
ДОВОЗИ́ТИСЯ
ДОВОЙО́ВУВАТИ
ДОВО́ЛІ
ДОВОЛІКА́ТИ
ДОВОЛІКА́ТИСЯ
ДОВОЛОКТИ́ *див.* доволіка́ти
ДОВОЛОКТИ́СЯ *див.* доволіка́тися
ДОВОЛОЧИ́ТИ[1] *див.* доволіка́ти
ДОВОЛОЧИ́ТИ[2] *див.* доволо́чувати
ДОВОЛОЧИ́ТИСЯ
ДОВОЛО́ЧУВАТИ
ДОВОРОЖИ́ТИ
ДОВОЮВА́ТИ *див.* довойо́вувати
ДОВОЮВА́ТИСЯ
ДОВЧА́ННЯ
ДОВЧА́ТИ
ДОВЧА́ТИСЯ
ДОВЧИ́ТИ *див.* довча́ти
ДОВЧИ́ТИСЯ *див.* довча́тися
ДО́ВШАННЯ
ДО́ВШАТИ
ДО́ВШЕ
ДО́ВШИЙ
ДОВ'Я́ЗАНИЙ
ДОВ'ЯЗА́ТИ *див.* дов'я́зувати
ДОВ'Я́ЗУВАННЯ
ДОВ'Я́ЗУВАТИ
ДОВ'Я́ЗУВАТИСЯ
ДОГ
ДО́ГАД
ДОГАДА́ТИ
ДОГАДА́ТИСЯ *див.* дога́дуватися
ДО́ГАДКА
ДОГА́ДЛИВИЙ
ДОГА́ДЛИВІСТЬ
ДОГА́ДЛИВО
ДОГА́ДУВАТИСЯ
ДОГА́НА
ДОГАНЯ́ТИ[1]
ДОГАНЯ́ТИ[2]
ДОГАРЕ́СА
ДОГАРТО́ВАНИЙ
ДОГАРТО́ВУВАННЯ
ДОГАРТО́ВУВАТИ
ДОГАРТО́ВУВАТИСЯ
ДОГАРТУВА́ННЯ
ДОГАРТУВА́ТИ *див.* догарто́вувати
ДОГАСА́ННЯ
ДОГАСА́ТИ
ДОГАСА́ТИСЯ
ДОГА́СНУТИ *див.* догаса́ти
ДОГВИНТИ́ТИ *див.* догви́нчувати
ДОГВИ́НЧУВАТИ
ДОГІ́ДЛИВИЙ
ДОГІ́ДЛИВІСТЬ
ДОГІ́ДЛИВО
ДОГІ́ДНИЙ
ДОГІ́ДНИК
ДОГІ́ДНИЦТВО
ДОГІ́ДНО
ДОГЛА́ДЖУВАТИ
ДОГЛА́ДИТИ *див.* догла́джувати
ДОГЛЕ́ДІТИ *див.* доглядати
ДОГЛУ́ПАТИСЯ *див.* доглу́пуватися
ДОГЛУ́ПУВАТИСЯ
ДО́ГЛЯД
ДОГЛЯДА́ЛЬНИК
ДОГЛЯДА́ЛЬНИЦЯ
ДОГЛЯ́ДАНИЙ
ДОГЛЯДА́ННЯ
ДОГЛЯДА́ТИ
ДОГЛЯДА́ТИСЯ
ДОГЛЯДА́ЦЬКИЙ
ДОГЛЯ́ДА́Ч
ДОГЛЯ́ДА́ЧКА
ДОГЛЯ́ДІТИ *див.* догляда́ти

ДОГЛЯ́ДІТИСЯ *див.* доглядáтися
ДОГЛЯ́НЕНИЙ
ДОГЛЯ́НУТИ *див.* доглядáти
ДОГЛЯ́НУТИЙ *див.* догля́нений
ДО́ГМА
ДО́ГМАТ
ДОГМАТИЗА́ЦІЯ
ДОГМАТИ́ЗМ
ДОГМАТИЗО́ВАНИЙ
ДОГМАТИЗУВА́ННЯ
ДОГМАТИЗУВА́ТИ
ДОГМАТИЗУВА́ТИСЯ
ДОГМА́ТИК[1]
ДОГМА́ТИК[2]
ДОГМА́ТИКА
ДОГМАТИ́ЧНИЙ
ДОГМАТИ́ЧНІСТЬ
ДОГМАТИ́ЧНО
ДОГНА́ТИ *див.* доганя́ти[1]
ДОГНИВА́ННЯ
ДОГНИВА́ТИ
ДОГНИ́ТИ *див.* догнивáти
ДО́ГОВІР
ДОГОВІ́РНИЙ
ДОГОВО́РЕНИЙ
ДОГОВО́РЕНІСТЬ
ДОГОВОРИ́ТИ *див.* догово́рювати
ДОГОВОРИ́ТИСЯ *див.* догово́рюватися
ДОГОВО́РЮВАННЯ
ДОГОВО́РЮВАТИ
ДОГОВО́РЮВАТИСЯ
ДОГОВОРЯ́ТИ *див.* догово́рювати
ДОГОВОРЯ́ТИСЯ *див.* догово́рюватися
ДОГО́ДА
ДОГОДЖА́ННЯ
ДОГОДЖА́ТИ
ДОГОДИ́ТИ *див.* догоджáти
ДОГОДИ́ТИСЯ
ДОГО́ДНЕ
ДОГО́ДНИЙ
ДОГОДО́ВАНИЙ
ДОГОДО́ВУВАННЯ
ДОГОДО́ВУВАТИ
ДОГОДО́ВУВАТИСЯ
ДОГОДУВА́ТИ *див.* догодо́вувати
ДОГОДУВА́ТИСЯ *див.* догодо́вуватися
ДОГО́ЇТИ *див.* дого́ювати
ДО́ГОЛА́
ДОГОЛИ́ТИ *див.* дого́лювати
ДОГОЛИ́ТИСЯ *див.* дого́люватися
ДОГО́ЛЮВАТИ
ДОГО́ЛЮВАТИСЯ
ДОГО́Н *див.* дого́ни
ДОГО́НИ
ДОГО́НИТИ
ДОГОНИ́ТИ *див.* дого́нити
ДОГО́НКА *див.* дого́ни
ДОГО́НСЬКИЙ
ДОГОРА́ННЯ *див.* догоря́ння
ДОГОРА́ННЯ
ДОГОРА́ТИ *див.* догоря́ти
ДОГОРИ́
ДОГОРИЧЕ́РЕВА
ДОГОРІ́ЛИЙ
ДОГОРІ́ТИ *див.* догоря́ти
ДОГОРЯ́ННЯ
ДОГОРЯ́ТИ
ДОГОСТРИ́ТИ *див.* дого́стрювати
ДОГО́СТРЮВАТИ
ДОГО́ЮВАТИ
ДОГРАВА́ННЯ
ДОГРАВА́ТИ
ДОГРАВА́ТИСЯ
ДО́ГРАНИЙ
ДОГРА́ТИ *див.* догравáти
ДОГРА́ТИСЯ *див.* догравáтися
ДОГРЕБТИ́ *див.* догрібáти
ДОГРЕБТИ́СЯ *див.* догрібáтися
ДОГРИЗА́ТИ
ДОГРИ́ЗЕНИЙ
ДОГРИ́ЗТИ *див.* догризáти
ДОГРІБА́ТИ
ДОГРІБА́ТИСЯ
ДОГРІВА́ННЯ
ДОГРІВА́ТИ
ДОГРІВА́ТИСЯ
ДОГРІ́ТИ *див.* догрівáти
ДОГРІ́ТИСЯ *див.* догрівáтися
ДОГРОМА́ДЖУВАТИ
ДОГРОМА́ДИТИ *див.* догрома́джувати
ДОГУКА́ТИСЯ *див.* догу́куватися
ДОГУКНУ́ТИ
ДОГУ́КУВАТИСЯ
ДОГУ́ЛЮВАТИ
ДОГУ́ЛЮВАТИСЯ
ДОГУЛЯ́ТИ *див.* догу́лювати
ДОГУЛЯ́ТИСЯ *див.* догу́люватися
ДОДА́ВАНИЙ
ДОДАВА́ННЯ
ДОДАВА́ТИ
ДОДАВА́ТИСЯ
ДО́ДАНИЙ
ДОДА́ННЯ́
ДОДА́НОК
ДОДА́ТИ *див.* додавáти
ДОДА́ТИСЯ *див.* додавáтися
ДОДАТКО́ВИЙ
ДОДАТКО́ВО
ДОДА́ТНИЙ
ДОДА́ТНО
ДОДА́ТОК
ДОДА́ЧА
ДОДБА́ТИ
ДОДЕКА́ЕДР
ДОДЕКАФОНІ́ЧНИЙ
ДОДЕКАФО́НІЯ
ДОДЕРЖА́ВНИЙ
ДОДЕ́РЖАНИЙ
ДОДЕ́РЖАННЯ
ДОДЕ́РЖАТИ *див.* доде́ржувати
ДОДЕ́РЖАТИСЯ *див.* доде́ржуватися
ДОДЕ́РЖУВАНИЙ
ДОДЕ́РЖУВАННЯ
ДОДЕ́РЖУВАТИ
ДОДЕ́РЖУВАТИСЯ
ДОДЕ́РТИ *див.* додирáти
ДОДЕ́РТИСЯ *див.* додирáтися
ДОДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* додзво́нюватися
ДОДЗВО́НЮВАТИСЯ
ДОДЗЬО́БАТИ *див.* додзьо́бувати
ДОДЗЬО́БУВАТИ
ДОДИ́БАТИ *див.* доди́бувати
ДОДИ́БУВАТИ
ДОДИВИ́ТИСЯ *див.* додивля́тися
ДОДИВЛЯ́ТИСЯ
ДОДИРА́ТИ
ДОДИРА́ТИСЯ
ДОДІ́ЛЬНИЙ
ДОДЛЯ́ТИСЯ
ДОДОВБА́ТИ *див.* додо́вбувати
ДОДОВБА́ТИСЯ *див.* додо́вбуватися
ДОДОВБТИ́ *див.* додо́вбувати
ДОДО́ВБУВАННЯ
ДОДО́ВБУВАТИ
ДОДО́ВБУВАТИСЯ
ДОДОЇ́ТИ *див.* додо́ювати
ДОДО́ЛОНЬКУ
ДОДО́ЛУ
ДОДО́МОНЬКУ
ДОДО́МУ
ДОДО́ЮВАННЯ
ДОДО́ЮВАТИ
ДОДРА́ТИ *див.* додирáти
ДОДРА́ТИСЯ *див.* додирáтися
ДОДРУКА́РСЬКИЙ
ДОДРУКО́ВАНИЙ
ДОДРУ́КОВИЙ
ДОДРУКО́ВУВАННЯ
ДОДРУКО́ВУВАТИ
ДОДРУКО́ВУВАТИСЯ
ДОДРУКУВА́ННЯ
ДОДРУКУВА́ТИ *див.* додруко́вувати
ДОДРУКУВА́ТИСЯ *див.* додруко́вуватися
ДОДУВА́ТИ
ДОДУ́МАНИЙ
ДОДУ́МАТИ *див.* доду́мувати
ДОДУ́МАТИСЯ *див.* доду́муватися
ДОДУ́МУВАННЯ
ДОДУ́МУВАТИ
ДОДУ́МУВАТИСЯ
ДОДУ́ТИ *див.* додувáти
ДО́ЄНИЙ
ДОЖ
ДОЖА́РЕНИЙ
ДОЖА́РИТИ *див.* дожа́рювати
ДОЖА́РИТИСЯ *див.* дожа́рюватися
ДОЖАРТУВА́ТИСЯ
ДОЖА́РЮВАННЯ
ДОЖА́РЮВАТИ
ДОЖА́РЮВАТИСЯ
ДОЖА́ТИ *див.* дожинáти
ДОЖА́ТИЙ
ДОЖЕ́ВРІТИ
ДОЖЕ́РТИ *див.* дожирáти
ДОЖИВА́ННЯ
ДОЖИВА́ТИ
ДОЖИВА́ТИСЯ
ДОЖИДА́ЛЬНЯ
ДОЖИДА́ННЯ
ДОЖИДА́ТИ
ДОЖИДА́ТИСЯ
ДОЖИНА́ННЯ
ДОЖИНА́ТИ
ДОЖИ́НКИ
ДОЖИРА́ТИ
ДОЖИ́ТИ *див.* доживáти
ДОЖИ́ТИСЯ *див.* доживáтися
ДОЖИТТЯ́
ДО́ЖІВ
ДОЖО́ВАНИЙ
ДОЖОВТНЕ́ВИЙ
ДОЖО́ВУВАТИ
ДОЖУВА́ТИ *див.* дожо́вувати
ДО́ЗА

ДОЗАВАНТÁЖЕННЯ
ДОЗАВАНТÁЖИТИ *див.* дозавантáжувати
ДОЗАВАНТÁЖУВАТИ
ДОЗАПРÁВИТИ *див.* дозаправля́ти
ДОЗАПРÁВИТИСЯ *див.* дозаправля́тися
ДОЗАПРÁВЛЕНИЙ
ДОЗАПРÁВЛЕННЯ
ДОЗАПРАВЛЯ́ТИ
ДОЗАПРАВЛЯ́ТИСЯ
ДОЗÁТОР
ДОЗБИРÁТИ *див.* дозби́рувати
ДОЗБИРÁТИСЯ *див.* дозби́руватися
ДОЗБИ́РУВАННЯ
ДОЗБИ́РУВАТИ
ДОЗБИ́РУВАТИСЯ
ДОЗВÁТИСЯ
ДÓЗВІЛ
ДОЗВÍЛЛЯ
ДОЗВÍЛЬНИЙ
ДОЗВІЛЬНИ́Й
ДОЗВÍЛЬНО
ДОЗВÓЛЕНИЙ
ДОЗВÓЛЕНІСТЬ
ДОЗВОЛÉННИЙ
ДОЗВÓЛИТИ *див.* дозволя́ти
ДОЗВОЛЯ́ННЯ
ДОЗВОЛЯ́ТИ
ДОЗВОЛЯ́ТИСЯ
ДОЗВУКОВИ́Й
ДОЗÉМНИЙ
ДОЗÉМНО
ДОЗÉМСЬКИЙ
ДОЗИ́МЕТР
ДОЗИМЕТРИ́СТ
ДОЗИМЕТРИ́ЧНИЙ
ДОЗИМÉТРÍЯ
ДОЗИМÓВУВАТИ
ДОЗИМУВÁТИ *див.* дозимóвувати
ДОЗИРÁТИ
ДОЗИРÁТИСЯ
ДОЗÍР *див.* дозóр
ДОЗÍРЕЦЬ *див.* дозóрець
ДОЗНАВÁТИ *див.* дізнавáти
ДОЗНАВÁТИСЯ *див.* дізнавáтися
ДОЗНÁТИ *див.* дізнавáти
ДОЗНÁТИСЯ *див.* дізнавáтися
ДОЗÓВАНИЙ
ДОЗÓВАНІСТЬ
ДОЗÓВАНО
ДОЗОЗАЛÉЖНИЙ
ДОЗОЗАЛÉЖНІСТЬ
ДОЗОЗАЛÉЖНО
ДОЗОЛИ́ТИ *див.* дозоля́ти
ДОЗОЛЯ́ТИ
ДОЗÓР
ДОЗÓРЕЦЬ
ДОЗÓРНИЙ
ДОЗÓРЧИЙ
ДОЗОРЧИ́НЯ
ДОЗРІВÁННЯ
ДОЗРІВÁТИ[1]
ДОЗРІВÁТИ[2]
ДОЗРÍЛИЙ
ДОЗРÍЛІСТЬ
ДОЗРÍТИ[1] *див.* дозирáти
ДОЗРÍТИ[2] *див.* дозрівáти[1]
ДОЗУВÁЛЬНИЙ
ДОЗУВÁЛЬНИК
ДОЗУВÁЛЬНИЦЯ
ДОЗУВÁННЯ
ДОЗУВÁТИ
ДОЗУВÁТИСЯ
ДОІМПЕРІАЛІСТИ́ЧНИЙ
ДОІНДУСТРІÁЛЬНИЙ
ДОІСТОРИ́ЧНИЙ
ДОІСТÓРІЯ
ДОЇДÁННЯ
ДОЇДÁТИ
ДОЇДÁТИСЯ
ДОЇ́ДЕНИЙ
ДОЇ́ДЛИВИЙ
ДОЇЖДЖÁННЯ
ДОЇЖДЖÁТИ
ДОЇЖДЖÁЧИЙ
ДОЇЗДИ́ТИ *див.* доїжджáти
ДОЇ́ЗДИТИСЯ
ДОЇ́ЛЬНИЙ
ДОЇ́ННЯ
ДОЇ́СТИ *див.* доїдáти
ДОЇ́ТИ
ДОЇ́ТИСЯ
ДОЇ́ХАТИ *див.* доїжджáти
ДОЇ́ХАТИСЯ
ДÓЙДА
ДОЙМÁТИ *див.* діймáти
ДÓЙНА
ДОЙНЯ́ТИ *див.* дійня́ти
ДÓЙРА
ДОК
ДÓКА
ДОКÁЖЧИК
ДОКÁЖЧИЦЯ
ДÓКАЗ
ДОКÁЗАНИЙ
ДОКАЗÁТИ *див.* докáзувати
ДОКАЗÓВИЙ
ДОКАЗÓВІСТЬ
ДОКÁЗУВАННЯ
ДОКÁЗУВАТИ
ДОКАПІТАЛІЗÁЦІЯ
ДОКАПІТАЛІЗÓВАНИЙ
ДОКАПІТАЛІЗÓВУВАТИ
ДОКАПІТАЛІЗÓВУВАТИСЯ
ДОКАПІТАЛІЗУВÁТИ *див.* докапіталізóвувати
ДОКАПІТАЛІЗУВÁТИСЯ *див.* докапіталізóвуватися
ДОКАПІТАЛІСТИ́ЧНИЙ
ДОКАЧÁТИ *див.* докáчувати
ДОКÁЧУВАННЯ
ДОКÁЧУВАТИ
ДОКВÁСИТИ *див.* доквáшувати
ДОКВÁСИТИСЯ *див.* доквáшуватися
ДОКВÁШЕНИЙ
ДОКВÁШУВАННЯ
ДОКВÁШУВАТИ
ДОКВÁШУВАТИСЯ
ДОКÉМБРІЙ
ДОКЕМБРÍЙСЬКИЙ
ДÓКЕР
ДÓКИ
ДОКИ́ДАНИЙ
ДОКИ́ДАТИ *див.* докидáти[1]
ДОКИДÁТИ[1]
ДОКИДÁТИ[2]
ДОКИ́НУТИ *див.* докидáти[2]
ДОКИ́НУТИЙ
ДОКИПÁННЯ
ДОКИПÁТИ
ДОКИПÍТИ *див.* докипáти
ДОКИСÁННЯ
ДОКИСÁТИ
ДОКИ́СНУТИ *див.* докисáти
ДÓКІЛЬ
ДОКÍНЧЕНИЙ
ДОКÍНЧЕНІСТЬ
ДОКІНЧИ́ТИ *див.* докíнчувати
ДОКІНЧИ́ТИСЯ *див.* докíнчуватися
ДОКÍНЧУВАННЯ
ДОКÍНЧУВАТИ
ДОКÍНЧУВАТИСЯ
ДÓКІР
ДОКÍРЛИВИЙ
ДОКÍРЛИВІСТЬ
ДОКÍРЛИВО
ДОКÍРНИЙ
ДОКÍРНО
ДОКЛÁД
ДОКЛАДÁННЯ
ДОКЛАДÁТИ
ДОКЛАДÁТИСЯ
ДОКЛÁДЕНИЙ
ДÓКЛАДКА
ДОКЛÁДНИЙ
ДОКЛÁДНІСТЬ
ДОКЛÁДНО
ДОКЛÁСОВИЙ
ДОКЛÁСТИ *див.* докладáти
ДОКЛÁСТИСЯ *див.* докладáтися
ДОКЛÉЄНИЙ
ДОКЛÉЇТИ *див.* доклéювати
ДОКЛЕПÁТИ *див.* доклéпувати
ДОКЛÉПУВАННЯ
ДОКЛÉПУВАТИ
ДОКЛÉЮВАННЯ
ДОКЛÉЮВАТИ
ДОКЛÉЮВАТИСЯ
ДОКЛИ́КАТИСЯ
ДОКЛІНÍЧНИЙ
ДОКЛЬÓВУВАТИ
ДОКЛЮВÁТИ *див.* доклъóвувати
ДОКÓВАНИЙ
ДÓКОВИЙ
ДОКÓВУВАННЯ
ДОКÓВУВАТИ
ДОКÓЛЕНИЙ
ДОКОЛÓТИ *див.* докóлювати
ДОКОЛУПÁТИ *див.* доколýпувати
ДОКОЛУПÁТИСЯ *див.* доколýпуватися
ДОКОЛÝПУВАННЯ
ДОКОЛÝПУВАТИ
ДОКОЛÝПУВАТИСЯ
ДОКÓЛЮВАТИ
ДОКОМУНІСТИ́ЧНИЙ
ДОКÓНАНИЙ
ДОКÓНАНІСТЬ
ДОКОНÁТИ *див.* докóнувати
ДОКОНÁТИСЯ[1] *див.* докóнуватися
ДОКОНÁТИСЯ[2]
ДОКОНÉЧНЕ
ДОКОНÉЧНИЙ
ДОКОНÉЧНІСТЬ
ДОКОНÉЧНО

ДОКО́НУВАТИ
ДОКО́НУВАТИСЯ
ДОКО́НЧЕ
ДОКО́ПАНИЙ
ДОКОПА́ТИ *див.* доко́пувати
ДОКОПА́ТИСЯ *див.* доко́пуватися
ДОКОПИРСА́ТИ
ДОКОПИРСА́ТИСЯ
ДОКОПТИ́ТИ *див.* доко́пчувати
ДОКОПТИ́ТИСЯ *див.* доко́пчуватися
ДОКО́ПУВАННЯ
ДОКО́ПУВАТИ
ДОКО́ПУВАТИСЯ
ДОКО́ПЧЕНИЙ
ДОКО́ПЧУВАТИ
ДОКО́ПЧУВАТИСЯ
ДОКО́РА
ДОКОРИ́ТИ *див.* докоря́ти
ДОКОРІ́ННИЙ
ДОКОРІ́ННО
ДОКОРОТА́ТИ
ДОКОРЯ́ННЯ
ДОКОРЯ́ТИ
ДОКОСИ́ТИ *див.* доко́шувати
ДОКОСИ́ТИСЯ *див.* доко́шуватися
ДОКОТИ́ТИ *див.* доко́чувати
ДОКОТИ́ТИСЯ *див.* доко́чуватися
ДОКО́ЧУВАТИ
ДОКОЧУВА́ТИ
ДОКО́ЧУВАТИСЯ
ДОКО́ШУВАННЯ
ДОКО́ШУВАТИ
ДОКО́ШУВАТИСЯ
ДОКРАДА́ТИ
ДОКРАДА́ТИСЯ
ДОКРА́СТИ *див.* докрада́ти
ДОКРА́СТИСЯ *див.* докрада́тися
ДОКРЕ́СЛИТИ *див.* докре́слювати
ДОКРЕ́СЛЮВАТИ
ДОКРЕ́СЛЮВАТИСЯ
ДОКРИВА́ТИ
ДОКРИ́ЗОВИЙ
ДОКРИ́КУВАТИСЯ
ДОКРИ́ТИ *див.* докрива́ти
ДОКРИЧА́ТИСЯ *див.* докри́куватися
ДОКРО́ЇТИ *див.* докро́ювати
ДОКРО́ЮВАННЯ
ДОКРО́ЮВАТИ
ДОКРУ́Ж
ДОКРУТИ́ТИ *див.* докру́чувати
ДОКРУТИ́ТИСЯ *див.* докру́чуватися
ДОКРУ́ЧЕНИЙ
ДОКРУ́ЧУВАННЯ
ДОКРУ́ЧУВАТИ
ДОКРУ́ЧУВАТИСЯ
ДО́КТОР
ДОКТОРА́ЛЬНИЙ
ДОКТОРА́ЛЬНІСТЬ
ДОКТОРА́ЛЬНО
ДОКТОРА́НТ
ДОКТОРА́НТКА
ДОКТОРА́НТСЬКИЙ
ДОКТОРАНТУ́РА
ДО́КТОРСЬКИЙ
ДОКТРИ́НА
ДОКТРИНЕ́Р
ДОКТРИНЕ́РСТВО
ДОКТРИНЕ́РСЬКИЙ
ДОКУВА́ТИ[1] *див.* доко́вувати
ДОКУВА́ТИ[2]
ДОКУЛЬГА́ТИ
ДОКУМЕ́КАТИ
ДОКУМЕ́КАТИСЯ
ДОКУМЕ́НТ
ДОКУМЕНТАЛІ́ЗМ
ДОКУМЕНТАЛІ́СТ
ДОКУМЕНТАЛІ́СТИКА
ДОКУМЕНТАЛІ́СТКА
ДОКУМЕНТА́ЛЬНИЙ
ДОКУМЕНТА́ЛЬНІСТЬ
ДОКУМЕНТА́ЛЬНО
ДОКУМЕНТА́ЛЬНО-...
ДОКУМЕНТА́ЦІЯ
ДОКУМЕ́НТИК
ДОКУМЕ́НТНИЙ
ДОКУМЕНТО́ВАНИЙ
ДОКУМЕНТО́ВАНІСТЬ
ДОКУМЕНТОЗНА́ВЕЦЬ
ДОКУМЕНТОЗНА́ВСТВО
ДОКУМЕНТОЗНА́ВЧИЙ
ДОКУМЕНТОО́БІГ
ДОКУМЕНТУВА́ННЯ
ДОКУМЕНТУВА́ТИ
ДОКУМЕНТУВА́ТИСЯ
ДОКУПА́ТИ *див.* доку́пувати
ДОКУПА́ТИСЯ
ДОКУ́ПИ
ДОКУПИ́ТИ *див.* докупо́вувати
ДОКУПИ́ТИСЯ
ДОКУ́ПКИ
ДОКУ́ПЛЕНИЙ
ДОКУПЛЯ́ТИ *див.* докупо́вувати
ДОКУПЛЯ́ТИСЯ
ДОКУПО́ВУВАННЯ
ДОКУПО́ВУВАТИ
ДОКУПО́ВУВАТИСЯ
ДОКУ́ПОНЬКИ
ДОКУ́ПОЧКИ
ДОКУ́ПУВАТИ
ДОКУ́РЕНИЙ
ДОКУРИ́ТИ *див.* доку́рювати
ДОКУРИ́ТИСЯ *див.* доку́рюватися
ДОКУ́РЮВАННЯ
ДОКУ́РЮВАТИ
ДОКУ́РЮВАТИСЯ
ДОКУЧА́ННЯ
ДОКУЧА́ТИ
ДОКУ́ЧИТИ *див.* докуча́ти
ДОКУ́ЧЛИВИЙ
ДОКУ́ЧЛИВІСТЬ
ДОКУ́ЧЛИВО
ДОКУ́ЧНИЙ
ДОКУ́ЧНІСТЬ
ДОКУ́ЧНО
ДОЛА́ГОДЖУВАТИ
ДОЛА́ГОДИТИ *див.* дола́годжувати
ДОЛА́ДНИЙ
ДОЛА́ДНІСТЬ
ДОЛА́ДНО
ДОЛА́ЗИТИ
ДОЛА́МАНИЙ
ДОЛАМА́ТИ *див.* дола́мувати
ДОЛАМА́ТИСЯ *див.* дола́муватися
ДОЛА́МУВАТИ
ДОЛА́МУВАТИСЯ
ДОЛА́ННЯ
ДО́ЛАР
ДОЛАРИЗА́ЦІЯ
ДОЛАРИЗО́ВАНИЙ
ДОЛАРИЗУВА́ТИ
ДО́ЛАРОВИЙ
ДОЛАТА́ТИ *див.* дола́тувати
ДОЛА́ТИ
ДОЛА́ТУВАТИ
ДОЛА́ЮВАТИСЯ
ДОЛА́ЯТИСЯ *див.* дола́юватися
ДОЛЕ́ЖАТИ *див.* доле́жувати
ДОЛЕ́ЖАТИСЯ *див.* доле́жуватися
ДОЛЕ́ЖУВАННЯ
ДОЛЕ́ЖУВАТИ
ДОЛЕ́ЖУВАТИСЯ
ДОЛЕНО́СНИЙ
ДОЛЕНО́СНІСТЬ
ДОЛЕНО́СНО
ДО́ЛЕНЬКА
ДОЛЕТІ́ТИ *див.* доліта́ти
ДОЛИВА́ННЯ
ДОЛИВА́ТИ
ДОЛИВА́ТИСЯ
ДОЛИЗА́ТИ *див.* доли́зувати
ДОЛИ́ЗУВАТИ
ДОЛИ́ЗУВАТИСЯ
ДОЛИ́НА
ДОЛИНА́ТИ
ДОЛИ́НИСТИЙ
ДОЛИ́НКА
ДОЛИ́ННИЙ
ДОЛИ́НОНЬКА
ДОЛИ́НОЧКА
ДОЛИ́НУТИ *див.* долина́ти
ДОЛИ́ТИ *див.* долива́ти
ДОЛИ́ТИЙ
ДОЛИ́ТИСЯ *див.* долива́тися
ДО́ЛІ
ДОЛІ́ВКА
ДОЛІ́ВКОВИЙ
ДОЛІ́ЗТИ *див.* дола́зити
ДОЛІ́КАРСЬКИЙ
ДОЛІКО́ВУВАННЯ
ДОЛІКО́ВУВАТИ
ДОЛІКО́ВУВАТИСЯ
ДОЛІКУВА́ТИ *див.* доліко́вувати
ДОЛІКУВА́ТИСЯ *див.* доліко́вуватися
ДОЛІ́ЛИЦЬ
ДОЛІПИ́ТИ *див.* долі́плювати
ДОЛІ́ПЛЕНИЙ
ДОЛІ́ПЛЮВАННЯ
ДОЛІ́ПЛЮВАТИ
ДОЛІТА́ТИ
ДОЛІТЕРАТУ́РНИЙ
ДОЛІТЦЕ́
ДОЛІХОКЕФА́Л *див.* доліхоцефа́л
ДОЛІХОКЕФА́ЛІЯ *див.* доліхоцефа́лія
ДОЛІХОКЕФА́ЛЬНИЙ
ДОЛІХОМО́РФНИЙ
ДОЛІХОМО́РФНІСТЬ
ДОЛІХОЦЕФА́Л
ДОЛІХОЦЕФАЛІ́ЧНИЙ
ДОЛІХОЦЕФА́ЛІЯ
ДОЛІХОЦЕФА́ЛЬНИЙ
ДОЛІЧЕ́РЕВА
ДОЛІЧИ́ТИ *див.* долі́чувати
ДОЛІЧИ́ТИСЯ *див.* долі́чуватися
ДОЛІ́ЧУВАННЯ

ДОЛІ́ЧУВАТИ
ДОЛІ́ЧУВАТИСЯ
ДО́ЛІШНІЙ
ДОЛЛЯ́ТИ *див.* долива́ти
ДОЛМА́
ДОЛОВИ́ТИ *див.* доло́влювати
ДОЛО́ВЛЮВАТИ
ДОЛОЖИ́ТИ
ДО́ЛОМ
ДОЛОМА́Н
ДОЛОМИ́ТИ *див.* доло́млювати
ДОЛОМІ́Т
ДОЛОМІТИЗА́ЦІЯ
ДОЛОМІТИЗО́ВАНИЙ
ДОЛОМІ́ТНИЙ
ДОЛОМІ́ТОВИЙ
ДОЛО́МЛЕНИЙ
ДОЛО́МЛЮВАТИ
ДОЛО́НЕЧКА
ДОЛО́ННИЙ
ДОЛО́НЬКА
ДОЛО́НЯ
ДОЛО́ТНИЙ
ДОЛОТО́
ДОЛОТОПОДІ́БНИЙ
ДО́ЛУ
ДОЛУБА́ТИ
ДОЛУБА́ТИСЯ
ДОЛУЗА́ТИ
ДОЛУЧА́ННЯ
ДОЛУЧА́ТИ
ДОЛУЧА́ТИСЯ
ДОЛУ́ЧЕНИЙ
ДОЛУ́ЧЕННЯ
ДОЛУЧИ́ТИ *див.* долуча́ти
ДОЛУЧИ́ТИСЯ *див.* долуча́тися
ДОЛУ́ЩИТИ *див.* долу́щувати
ДОЛУ́ЩУВАТИ
ДО́ЛЬКА
ДОЛЬМЕ́Н
ДО́ЛЬНИК
ДОЛЮ́БЛЮВАТИ
ДОЛЮБЛЯ́ТИ *див.* долю́блювати
ДО́ЛЯ[1]
ДО́ЛЯ[2]
ДО́МА
ДОМАГА́ННЯ
ДОМАГА́ТИСЯ
ДОМА́ЗАТИ *див.* дома́зувати
ДОМА́ЗУВАННЯ
ДОМА́ЗУВАТИ
ДОМА́ЗУВАТИСЯ
ДОМАЛЬО́ВАНИЙ
ДОМАЛЬО́ВУВАННЯ
ДОМАЛЬО́ВУВАТИ
ДОМАЛЬО́ВУВАТИСЯ
ДОМАЛЮВА́ТИ *див.* домальо́вувати
ДОМАРКСИ́СТСЬКИЙ
ДОМАСТИ́ТИ *див.* дома́щувати
ДОМА́ХА
ДОМА́ЦАТИСЯ *див.* дома́цуватися
ДОМА́ЦУВАТИСЯ
ДОМА́ШНІЙ
ДОМА́ШНІСТЬ
ДОМА́ЩУВАННЯ
ДОМА́ЩУВАТИ
ДОМА́ЩУВАТИСЯ
ДО́МБРА
ДОМБРИ́СТ
ДОМБРИ́СТКА
ДО́МБРОВИЙ
ДОМЕ́ЛЕНИЙ
ДОМЕ́ЛЮВАТИ
ДОМЕ́ЛЮВАТИСЯ
ДОМЕ́Н
ДО́МЕННИЙ
ДОМЕ́ННИЙ
ДО́МЕННИК
ДОМЕСТИ́ *див.* доміта́ти
ДОМЕ́СТИК[1]
ДОМЕ́СТИК[2]
ДОМЕСТИКА́ЦІЯ
ДОМЕ́ТАНИЙ
ДОМЕТА́ТИ[1]
ДОМЕТА́ТИ[2] *див.* доме́тувати
ДОМЕТНУ́ТИ
ДОМЕ́ТУВАТИ
ДОМИВА́ННЯ
ДОМИВА́ТИ
ДОМИВА́ТИСЯ
ДО́МИК
ДОМИ́ЛИТИ *див.* доми́лювати
ДОМИ́ЛЮВАТИ
ДОМИ́НА
ДОМИНА́ТИ
ДОМИНА́ТИСЯ
ДО́МИСЕЛ
ДОМИ́СЛЕНИЙ
ДОМИ́СЛЕННЯ
ДОМИ́СЛИТИ *див.* доми́слювати
ДОМИ́СЛИТИСЯ *див.* доми́слюватися
ДОМИ́СЛЮВАНИЙ
ДОМИ́СЛЮВАННЯ
ДОМИ́СЛЮВАТИ
ДОМИ́СЛЮВАТИСЯ
ДОМИ́ТИ *див.* домива́ти
ДОМИ́ТИЙ
ДОМИ́ТИСЯ *див.* домива́тися
ДОМИ́ЩЕ
ДОМІ́В
ДОМІ́ВКА
ДОМІВНИ́К
ДОМІЗКУВА́ТИСЯ
ДОМІНА́НТ
ДОМІНА́НТА
ДОМІНА́НТНИЙ
ДОМІНА́НТНІСТЬ
ДОМІНА́НТОВИЙ
ДОМІНАНТСЕПТАКО́РД
ДОМІНА́Т
ДОМІНІКА́НЕЦЬ[1] *див.* домініка́нці
ДОМІНІКА́НЕЦЬ[2]
ДОМІНІКА́НИН
ДОМІНІКА́НКА[1] *див.* домініка́нці
ДОМІНІКА́НКА[2]
ДОМІНІКА́НСЬКИЙ[1]
ДОМІНІКА́НСЬКИЙ[2]
ДОМІНІКА́НЦІ
ДОМІНІО́Н
ДОМІНО́[1]
ДОМІНО́[2]
ДОМІНУВА́ЛЬНИЙ
ДОМІНУВА́ННЯ
ДОМІНУВА́ТИ
ДОМІНУ́ЮЧИЙ
ДОМІ́РИТИ *див.* домі́рювати
ДОМІРКО́ВУВАТИ
ДОМІРКО́ВУВАТИСЯ
ДОМІРКУВА́ТИ *див.* домірко́вувати
ДОМІРКУВА́ТИСЯ *див.* домірко́вуватися
ДОМІ́РНИЙ
ДОМІ́РНІСТЬ
ДОМІ́РНО
ДОМІ́РЮВАТИ
ДОМІ́РЮВАТИСЯ
ДОМІ́РЯНИЙ
ДОМІ́РЯТИ *див.* домі́рювати
ДОМІСИ́ТИ *див.* домі́шувати[1]
ДОМІТА́ТИ
ДОМІЦИ́ЛІЙ
ДОМІЦИ́ЛЬ
ДОМІЦИЛЯ́ЦІЯ
ДОМІ́ШАНИЙ
ДОМІША́ТИ *див.* домі́шувати[2]
ДОМІША́ТИСЯ *див.* домі́шуватися[2]
ДО́МІШКА
ДОМІ́ШУВАННЯ[1]
ДОМІ́ШУВАННЯ[2]
ДОМІ́ШУВАТИ[1]
ДОМІ́ШУВАТИ[2]
ДОМІ́ШУВАТИСЯ[1]
ДОМІ́ШУВАТИСЯ[2]
ДОМКРА́Т
ДОМКРА́ТИК
ДОМКРА́ТНИЙ
ДОМКРА́ТОВИЙ
ДОМЛІВА́ТИ
ДОМЛІ́ТИ *див.* домліва́ти
ДО́МНА
ДО́МНИЦЯ
ДОМНОБУДІВНИ́К
ДОМОБУДІВЕ́ЛЬНИЙ
ДОМОБУДІВНИ́Й
ДОМОБУДІВНИ́К
ДОМОБУДІВНИ́ЦТВО
ДОМОБУДУВА́ННЯ
ДОМО́ВА
ДОМОВЕ́ДЕННЯ
ДОМО́ВИЙ
ДОМОВИ́Й
ДОМОВИ́К
ДОМОВИ́НА
ДОМО́ВИНИ
ДОМОВИ́НКА
ДОМОВИ́ННИЙ
ДОМО́ВИТИ *див.* домовля́ти
ДОМОВИ́ТИЙ
ДОМО́ВИТИСЯ *див.* домовля́тися
ДОМОВИ́ТІСТЬ
ДОМОВИ́ТО
ДОМОВИЧО́К
ДОМОВЛА́СНИК
ДОМОВЛА́СНИЦЬКИЙ
ДОМОВЛА́СНИЦЯ
ДОМО́ВЛЕНИЙ
ДОМО́ВЛЕНІСТЬ
ДОМО́ВЛЕННЯ
ДОМОВЛЯ́ННЯ
ДОМОВЛЯ́ТИ
ДОМОВЛЯ́ТИСЯ
ДОМОВОЛОДІ́ННЯ
ДОМОГОСПО́ДАР
ДОМОГОСПОДА́РКА
ДОМОГОСПОДА́РСТВО

ДОМОГОСПОДА́РСЬКИЙ
ДОМОГТИ́СЯ *див.* домага́тися
ДОМОЛИ́ТИСЯ
ДОМОЛО́ТИ *див.* доме́лювати
ДОМО́ЛОТИЙ
ДОМОЛОТИ́ТИ *див.* домоло́чувати
ДОМОЛО́ЧЕНИЙ
ДОМОЛО́ЧУВАННЯ
ДОМОЛО́ЧУВАТИ
ДОМОНГО́ЛЬСЬКИЙ
ДОМОНОПОЛІСТИ́ЧНИЙ
ДОМОНТА́Р
ДОМОНТА́РКА
ДОМОНТА́РСТВО
ДОМОПРАВИ́ТЕЛЬ
ДОМОПРАВИ́ТЕЛЬКА
ДОМОРО́БНИЙ
ДОМОРО́СЛИЙ
ДОМОРО́ЧИТИСЯ
ДОМОРО́ЩЕНИЙ
ДОМОСІ́Д
ДОМОСІ́ДКА
ДОМОСІ́ДСТВО
ДОМОСТИ́ТИ *див.* домо́щувати
ДОМО́ТАНИЙ
ДОМОТА́ТИ *див.* домо́тувати
ДОМОТА́ТИСЯ *див.* домо́туватися
ДОМОТКА́НИЙ
ДОМО́ТУВАТИ
ДОМО́ТУВАТИСЯ
ДОМОУПРАВЛІ́ННЯ
ДОМОФО́Н
ДОМОФО́ННИЙ
ДОМОХАЗЯ́ЇН
ДОМОХАЗЯ́ЙКА
ДОМОЧА́ДЕЦЬ *див.* домоча́дці
ДОМОЧА́ДЦІ
ДОМО́ЩУВАТИ
ДОМО́ЩУВАТИСЯ
ДО́МРА
ДОМРИ́СТ
ДОМРИ́СТКА
ДОМРОБІТНИ́ЦЯ
ДО́МРОВИЙ
ДОМУВА́ЛЬНИК
ДОМУВА́ЛЬНИЦЯ
ДОМУВА́ННЯ
ДОМУВА́ТИ
ДОМУДРУВА́ТИСЯ
ДОМУРО́ВАНИЙ
ДОМУРО́ВУВАННЯ
ДОМУРО́ВУВАТИ
ДОМУРО́ВУВАТИСЯ
ДОМУРУВА́ТИ *див.* домуро́вувати
ДОМУРУВА́ТИСЯ *див.* домуро́вуватися
ДОМУСУЛЬМА́НСЬКИЙ
ДОМУ́ЧЕНИЙ
ДОМУ́ЧИТИ *див.* дому́чувати
ДОМУ́ЧИТИСЯ *див.* дому́чуватися
ДОМУ́ЧУВАТИ
ДОМУ́ЧУВАТИСЯ
ДОМУ́ШНИК
ДОМУШТРУВА́ТИ
ДОМЧА́ТИ
ДОМЧА́ТИСЯ
ДОМ'Я́ТИ *див.* домина́ти
ДОН
ДОНАРАХО́ВАНИЙ
ДОНАРАХО́ВУВАТИ
ДОНАРАХО́ВУВАТИСЯ
ДОНАРАХУВА́ННЯ
ДОНАРАХУВА́ТИ *див.* донарахо́вувати
ДОНА́ТОР
ДОНАУКО́ВИЙ
ДОНГ
ДОНЕДА́ВНА
ДОНЕЗМО́ГИ
ДО́НЕНЬКА
ДОНЕ́СЕНИЙ
ДОНЕ́СЕННЯ
ДОНЕСТИ́ *див.* доно́сити
ДОНЕСТИ́СЯ *див.* доно́ситися
ДОНЕ́СХОЧУ
ДОНЕ́ХОЧУ
ДОНЕ́ЦЬ
ДОНЕ́ЦЬКИЙ
ДО́НЕЧКА
ДОНЕЧЧА́НИ
ДОНЕЧЧА́НИН *див.* донечча́ни
ДОНЕЧЧА́НКА *див.* донечча́ни
ДОНЖУА́Н
ДОНЖУА́НІВСЬКИЙ
ДОНЖУА́НСТВО
ДОНЖУА́НСЬКИЙ
ДОНИ́ЗАНИЙ
ДОНИЗА́ТИ *див.* дони́зувати
ДОНИ́ЗУ
ДОНИ́ЗУВАТИ
ДОНИ́ЗУВАТИСЯ
ДО́НИН
ДОНИ́НІ
ДОНИРНУ́ТИ
ДО́НКА
ДОНКІХО́Т
ДОНКІХО́ТСТВО
ДОНКІХО́ТСТВУВАТИ
ДОНКІХО́ТСЬКИЙ
ДО́ННА
ДО́ННИЙ
ДО́НОР
ДО́НОРСТВО
ДО́НОРСЬКИЙ
ДОНО́С
ДОНОСИ́ТЕЛЬСТВО
ДОНО́СИТИ
ДОНОСИ́ТИ *див.* доно́шувати
ДОНО́СИТИСЯ
ДОНОСИ́ТИСЯ *див.* доно́шуватися
ДОНО́СНИЦТВО
ДОНО́ШЕНИЙ
ДОНО́ШУВАННЯ
ДОНО́ШУВАТИ
ДОНО́ШУВАТИСЯ
ДОНО́ЩИК
ДОНО́ЩИЦТВО
ДОНО́ЩИЦЯ
ДОНСЬКИ́Й
ДОНЧА́К
ДО́НЬКА
ДО́НЬЦЯ
ДО́НЬЧИН
ДО́НЬЯ
ДОНЮ́ХАТИСЯ *див.* доню́хуватися
ДОНЮ́ХУВАТИСЯ
ДО́НЯ
ДООБІ́ДАТИ *див.* дообі́дувати
ДООБІ́ДНІЙ
ДООБІ́ДУВАТИ
ДООБЛА́ДНАНИЙ
ДООБЛАДНА́ННЯ
ДООБЛАДНА́ТИ *див.* дообла́днувати
ДООБЛА́ДНУВАННЯ
ДООБЛА́ДНУВАТИ
ДООБЛА́ДНУВАТИСЯ
ДООБПИ́ЛЕННЯ
ДООБРІЗА́ТИ *див.* дообрі́зувати
ДООБРІ́ЗУВАННЯ
ДООБРІ́ЗУВАТИ
ДООБРІ́ЗУВАЧ
ДООБСТЕ́ЖЕНИЙ
ДООБСТЕ́ЖЕННЯ
ДООБСТЕ́ЖИТИ *див.* дообсте́жувати
ДООБСТЕ́ЖИТИСЯ *див.* дообсте́жуватися
ДООБСТЕ́ЖУВАТИ
ДООБСТЕ́ЖУВАТИСЯ
ДООДЕ́РЖАНИЙ
ДООДЕ́РЖАННЯ
ДООДЕ́РЖАТИ *див.* дооде́ржувати
ДООДЕ́РЖУВАННЯ
ДООДЕ́РЖУВАТИ
ДООЗБРО́ЄНИЙ
ДООЗБРО́ЄННЯ
ДООЗБРО́ЇТИ *див.* дообзро́ювати
ДООЗБРО́ЇТИСЯ *див.* доозбро́юватися
ДООЗБРО́ЮВАТИ
ДООЗБРО́ЮВАТИСЯ
ДООКІ́Л *див.* дооко́ла
ДООКО́ЛА
ДООКРУ́Ж
ДООПРАЦЬО́ВАНИЙ
ДООПРАЦЬО́ВУВАННЯ
ДООПРАЦЬО́ВУВАТИ
ДООПРАЦЮВА́ННЯ
ДООПРАЦЮВА́ТИ *див.* доопрацьо́вувати
ДООРА́ТИ *див.* доо́рювати
ДООРА́ТИСЯ *див.* доо́рюватися
ДОО́РЮВАТИ
ДОО́РЮВАТИСЯ
ДООЦІ́НЕНИЙ
ДООЦІНИ́ТИ *див.* дооці́нювати
ДООЦІ́НКА
ДООЦІ́НЮВАТИ
ДООЧИ́СТИТИ *див.* доочища́ти
ДООЧИЩА́ННЯ
ДООЧИЩА́ТИ
ДООЧИ́ЩЕНИЙ
ДООЧИ́ЩЕННЯ
ДОПАДА́ТИСЯ
ДОПАЛА́ТИ
ДОПА́ЛЕНИЙ
ДОПАЛИ́ТИ *див.* допа́лювати
ДОПА́ЛЮВАННЯ
ДОПА́ЛЮВАТИ
ДОПА́ЛЮВАТИСЯ
ДОПА́ЛЮВАЧ
ДОПАНТРУВА́ТИ
ДОПАНУВА́ТИСЯ
ДОПА́НЬКАТИСЯ
ДОПА́РЕНИЙ
ДОПА́РИТИ *див.* допа́рювати
ДОПА́РИТИСЯ *див.* допа́рюватися
ДОПАРУБКУВА́ТИСЯ
ДОПА́РЮВАТИ

ДОПА́РЮВАТИСЯ
ДОПАСА́ТИ
ДОПАСА́ТИСЯ
ДОПАСО́ВУВАТИ
ДОПАСО́ВУВАТИСЯ
ДОПА́СТИ[1]
ДОПА́СТИ[2] *див.* допаса́ти
ДОПА́СТИСЯ[1] *див.* допада́тися
ДОПА́СТИСЯ[2] *див.* допаса́тися
ДОПАСУВА́ТИ *див.* допасо́вувати
ДОПА́ТРАТИ *див.* допа́трувати
ДОПА́ТРУВАТИ
ДОПА́ЮВАННЯ
ДОПАЮВА́ННЯ
ДОПА́ЮВАТИ
ДОПАЮВА́ТИ
ДОПА́ЮВАТИСЯ
ДОПА́ЯНИЙ
ДОПАЯ́ТИ *див.* допа́ювати
ДОПЕ́ВНЕ
ДОПЕ́ВНИТИСЯ *див.* допе́внюватися
ДОПЕ́ВНЮВАТИСЯ
ДОПЕВНЯ́ТИСЯ *див.* допе́внюватися
ДОПЕКТИ́ *див.* допіка́ти
ДОПЕКТИ́СЯ *див.* допіка́тися
ДОПЕ́РВА
ДОПЕ́ТРАТИ
ДОПЕ́ЧЕНИЙ
ДОПИВА́ННЯ
ДОПИВА́ТИ
ДОПИВА́ТИСЯ
ДОПИЛЬНО́ВУВАТИ
ДОПИЛЬНУВА́ТИ *див.* допильно́вувати
ДОПИ́ЛЮВАННЯ
ДОПИ́ЛЮВАТИ
ДОПИ́ЛЮВАТИСЯ
ДОПИЛЯ́ТИ *див.* допи́лювати
ДОПИРА́ТИ
ДО́ПИС
ДОПИ́САНИЙ
ДОПИСА́ТИ *див.* допи́сувати
ДОПИСА́ТИСЯ *див.* допи́суватися
ДОПИСЕ́МНИЙ
ДОПИ́СКА
ДОПИ́СУВАНИЙ
ДОПИ́СУВАННЯ
ДОПИ́СУВАТИ
ДОПИ́СУВАТИСЯ
ДОПИ́СУВАЧ
ДОПИ́СУВАЧКА
ДО́ПИТ
ДОПИ́ТАНИЙ
ДОПИТА́ТИ *див.* допи́тувати
ДОПИТА́ТИСЯ *див.* допи́туватися
ДОПИ́ТИ *див.* допива́ти
ДОПИ́ТИЙ
ДОПИ́ТИСЯ *див.* допива́тися
ДО́ПИТКИ
ДОПИ́ТЛИВИЙ
ДОПИ́ТЛИВІСТЬ
ДОПИ́ТЛИВО
ДО́ПИТНИЙ
ДОПИ́ТУВАНИЙ
ДОПИ́ТУВАННЯ
ДОПИ́ТУВАТИ
ДОПИ́ТУВАТИСЯ
ДОПИ́ТУВАЧ
ДОПІДЛІТКО́ВИЙ
ДОПІ́ЗНА
ДОПІКА́ННЯ
ДОПІКА́ТИ
ДОПІКА́ТИСЯ
ДОПІМНУ́ТИСЯ *див.* допомина́тися[1]
ДО́ПІНГ
ДО́ПІНГОВИЙ
ДОПІРНА́ТИСЯ
ДОПІРНУ́ТИ
ДОПІ́РУ
ДОПЛА́ВАТИСЯ
ДОПЛАЗУВА́ТИ
ДОПЛА́ТА
ДОПЛАТИ́ТИ *див.* допла́чувати
ДОПЛАТНИ́Й
ДОПЛА́ЧЕНИЙ
ДОПЛА́ЧУВАНИЙ
ДОПЛА́ЧУВАННЯ
ДОПЛА́ЧУВАТИ
ДОПЛА́ЧУВАТИСЯ
ДОПЛЕ́НТАТИ
ДОПЛЕ́НТАТИСЯ
ДОПЛЕРОГРАФІ́ЧНИЙ
ДОПЛЕРОГРА́ФІЯ
ДОПЛЕСНУ́ТИ *див.* допліскувати
ДОПЛЕСТИ́ *див.* доплітáти
ДОПЛЕСТИ́СЯ
ДОПЛЕ́ТЕНИЙ
ДО́ПЛИВ
ДОПЛИВА́ТИ
ДОПЛИВТИ́ *див.* доплива́ти
ДОПЛИГА́ТИ *див.* допли́гувати
ДОПЛИГА́ТИСЯ *див.* допли́гуватися
ДОПЛИГНУ́ТИ
ДОПЛИ́ГУВАТИ
ДОПЛИ́ГУВАТИСЯ
ДОПЛИСТИ́ *див.* доплива́ти
ДОПЛІ́СКУВАТИ
ДОПЛІТА́ННЯ
ДОПЛІТА́ТИ
ДОПЛІТА́ТИСЯ
ДОПЛУ́ТАТИ *див.* доплу́тувати
ДОПЛУ́ТУВАТИ
ДОПЛЮ́НУТИ
ДОПНУ́ТИ *див.* доп'ясти́
ДОПНУ́ТИСЯ *див.* доп'ясти́ся
ДОПОВЗА́ТИ
ДОПОВЗТИ́ *див.* доповза́ти
ДОПОВІДА́ННЯ
ДОПОВІДА́ТИ
ДОПОВІДА́ТИСЯ
ДОПОВІ́ДА́Ч
ДОПОВІ́ДА́ЧКА
ДОПОВІДНИ́Й
ДО́ПОВІДЬ
ДОПОВІ́СТИ́ *див.* доповіда́ти
ДОПО́ВНЕНИЙ
ДОПО́ВНЕНІСТЬ
ДОПО́ВНЕННЯ
ДОПО́ВНИТИ *див.* допо́внювати
ДОПО́ВНИТИСЯ *див.* допо́внюватися
ДОПО́ВНЮВАЛЬНИЙ
ДОПО́ВНЮВАЛЬНІСТЬ
ДОПО́ВНЮВАНИЙ
ДОПО́ВНЮВАНІСТЬ
ДОПО́ВНЮВАННЯ
ДОПО́ВНЮВАТИ
ДОПО́ВНЮВАТИСЯ
ДОПОВНЯ́ТИ *див.* допо́внювати
ДОПОВНЯ́ТИСЯ *див.* допо́внюватися
ДОПОЇ́ТИ *див.* допо́ювати
ДОПО́КИ
ДОПО́ЛЕНИЙ
ДОПОЛІ́СКУВАТИ
ДОПОЛІ́СКУВАТИСЯ
ДОПОЛО́ГОВИЙ
ДОПОЛОСКА́ТИ *див.* доповіскувати
ДОПОЛО́ТИ *див.* допо́лювати
ДОПОЛУ́ДНАТИ *див.* дополу́днувати
ДОПОЛУ́ДНУВАТИ
ДОПО́ЛЮВАТИ
ДОПОМАГА́ТИ
ДОПОМИНА́ТИСЯ[1]
ДОПОМИНА́ТИСЯ[2]
ДОПОМІ́ЖНИ́Й
ДОПОМО́ГА
ДОПОМО́ГО́ВИЙ
ДОПОМОГТИ́ *див.* допомага́ти
ДОПО́РАТИ
ДОПО́РАТИСЯ
ДОПОТО́ПНИЙ
ДОПОТО́ПНО
ДОПО́ЮВАТИ
ДОПРА́ВДИ
ДОПРА́ВИТИ *див.* доправля́ти
ДОПРА́ВИТИСЯ *див.* доправля́тися
ДОПРА́ВЛЕНИЙ
ДОПРАВЛЯ́ННЯ
ДОПРАВЛЯ́ТИ
ДОПРАВЛЯ́ТИСЯ
ДОПРАСО́ВАНИЙ
ДОПРАСО́ВУВАТИ
ДОПРАСО́ВУВАТИСЯ
ДОПРАСУВА́ТИ *див.* допрасо́вувати
ДОПРА́ТИ *див.* допира́ти
ДОПРАЦЬО́ВАНИЙ
ДОПРАЦЬО́ВУВАТИ
ДОПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ
ДОПРАЦЮВА́ТИ *див.* допрацьо́вувати
ДОПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* допрацьо́вуватися
ДОПРЕМ'Є́РНИЙ
ДОПРИВАТИЗАЦІ́ЙНИЙ
ДОПРИЗО́ВНИЙ
ДОПРИЗО́ВНИК
ДОПРІВА́ТИ
ДОПРІ́ТИ *див.* допріва́ти
ДОПРОВА́ДЖУВАТИ
ДОПРОВА́ДИТИ *див.* допрова́джувати
ДОПРОДАВА́ТИ
ДОПРОДАВА́ТИСЯ
ДОПРО́ДАЖНИЙ
ДОПРО́ДАНИЙ
ДОПРО́ДАТИ *див.* допродава́ти
ДОПРО́ДУВАТИ *див.* допродава́ти
ДОПРО́ДУВАТИСЯ *див.* допродава́тися
ДОПРОСИ́ТИСЯ *див.* допро́шуватися
ДОПРО́ШУВАТИСЯ
ДОПРЯДА́ТИ
ДОПРЯ́ДЕНИЙ
ДОПРЯ́СТИ *див.* допряда́ти
ДОПУБЕРТА́ТНИЙ
ДО́ПУСК
ДОПУСКА́ННЯ
ДОПУСКА́ТИ
ДОПУСКА́ТИСЯ

ДОПУСКНИ́Й
ДОПУСТИ́МИЙ
ДОПУСТИ́МІСТЬ
ДОПУСТИ́ТИ *див.* допуска́ти
ДОПУСТИ́ТИСЯ *див.* допуска́тися
ДОПУСТО́ВИЙ
ДОПУСТО́ВІСТЬ
ДОПУСТУВА́ТИСЯ
ДОПУ́ЩЕНИЙ
ДОПУЩЕ́ННИЙ
ДОПУЩЕ́ННІСТЬ
ДОПУ́ЩЕННЯ
ДОПХА́ТИСЯ
ДОП'Я́НА
ДО́П'ЯНУ
ДОП'ЯСТИ́
ДОП'ЯСТИ́СЯ
ДОРА́ДЖУВАННЯ
ДОРА́ДЖУВАТИ
ДОРА́ДИТИ *див.* дора́джувати
ДОРА́ДНИК
ДОРА́ДНИЦТВО
ДОРА́ДНИЦЬКИЙ
ДОРА́ДНИЦЯ
ДОРА́ДЧИЙ
ДОРАДЯ́НСЬКИЙ
ДОРА́ЗУ
ДОРАХО́ВУВАТИ
ДОРАХО́ВУВАТИСЯ
ДОРАХУВА́ТИ *див.* дорахо́вувати
ДОРАХУВА́ТИСЯ *див.* дорахо́вуватися
ДОРВА́ТИ *див.* дорива́ти[1]
ДОРВА́ТИСЯ[1] *див.* дорива́тися[1]
ДОРВА́ТИСЯ[2] *див.* дорива́тися[2]
ДОРЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ
ДОРЕГОТА́ТИСЯ
ДОРЕЄСТРАЦІ́ЙНИЙ
ДОРЕКТИ́ *див.* доріка́ти
ДОРЕФО́РМЕНИЙ
ДОРЕ́ЧНИЙ
ДОРЕ́ЧНІСТЬ
ДОРЕ́ЧНО
ДОРЗА́ЛЬНИЙ *див.* дорса́льний
ДОРЗА́ЛЬНО
ДОРИВА́ТИ[1]
ДОРИВА́ТИ[2]
ДОРИВА́ТИСЯ[1]
ДОРИВА́ТИСЯ[2]
ДОРИВА́ТИСЯ[3]
ДОРИСО́ВАНИЙ
ДОРИСО́ВУВАННЯ
ДОРИСО́ВУВАТИ
ДОРИСО́ВУВАТИСЯ
ДОРИСУВА́ТИ *див.* дорисо́вувати
ДОРИ́ТИ *див.* дорива́ти[2]
ДОРИ́ТИСЯ *див.* дорива́тися[3]
ДОРИ́ЧНИЙ
ДОРІ́ВНЮВАТИ[1]
ДОРІ́ВНЮВАТИ[2]
ДОРІ́ВНЮВАТИСЯ
ДОРІВНЯ́ТИ *див.* дорі́внювати[1]
ДОРІВНЯ́ТИСЯ *див.* дорі́внюватися
ДОРІ́Д
ДОРІ́ДНИЙ
ДОРІ́ДНО
ДОРІ́ЄЦЬ *див.* дорі́йці
ДОРІ́ЖЕНЬКА
ДОРІ́ЖЕЧКА
ДОРІ́ЖКА
ДОРІ́ЗАНИЙ
ДОРІЗА́ННЯ
ДОРІ́ЗАТИ *див.* дорі́зувати
ДОРІЗА́ТИ *див.* дорі́зувати
ДОРІ́ЗУВАННЯ
ДОРІ́ЗУВАТИ
ДОРІ́ЙСЬКИЙ
ДОРІ́ЙЦІ
ДОРІКА́ННЯ
ДОРІКА́ТИ
ДОРІКНУ́ТИ
ДОРМЕ́З
ДОРО́БАЛО
ДОРОБИ́ТИ *див.* дорobля́ти
ДОРОБИ́ТИСЯ *див.* дорobля́тися
ДОРО́БЛЕНИЙ
ДОРО́БЛЕННЯ
ДОРО́БЛО *див.* доро́бало
ДОРО́БЛЮВАННЯ
ДОРО́БЛЮВАТИ *див.* доробля́ти
ДОРО́БЛЮВАТИСЯ *див.* доробля́тися
ДОРОБЛЯ́ННЯ
ДОРОБЛЯ́ТИ
ДОРОБЛЯ́ТИСЯ
ДОРО́БОК
ДОРО́ГА
ДОРОГЕ́ЗНИЙ
ДОРОГЕ́НЬКИЙ
ДОРОГЕ́СЕНЬКИЙ
ДОРОГИ́Й
ДО́РОГО
ДОРОГОВКА́З
ДОРОГОВКА́ЗНИЙ
ДОРОГОЦІ́ННИЙ
ДОРОГОЦІ́ННІСТЬ
ДОРОГУВА́ТИЙ
ДОРОГУВА́ТО
ДОРОДОВИ́Й
ДОРОЖИ́ТИ
ДОРОЖИ́ТИСЯ
ДОРОЖНЕ́ЧА
ДОРО́ЖНИК
ДОРО́ЖНІЙ
ДОРО́ЖНЬО-...
ДОРО́ЖНЬО-БУДІВЕ́ЛЬНИЙ
ДОРО́ЖНЬО-БУДІВНИ́Й
ДОРО́ЖНЬО-ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИЙ
ДОРО́ЖНЬО-ПАТРУ́ЛЬНИЙ
ДОРО́ЖНЬО-РЕМО́НТНИЙ
ДОРОЖНЯ́
ДОРО́ЖЧАННЯ
ДОРО́ЖЧАТИ
ДОРО́ЖЧЕ
ДОРО́ЖЧИЙ
ДОРО́ЗВІДКА
ДОРОЗМІСТИ́ТИ *див.* дорозмі́щувати
ДОРОЗМІСТИ́ТИСЯ *див.* дорозмі́щуватися
ДОРОЗМІ́ЩЕНИЙ
ДОРОЗМІ́ЩЕННЯ
ДОРОЗМІ́ЩУВАТИ
ДОРОЗМІ́ЩУВАТИСЯ
ДОРОЗСЛІ́ДУВАНИЙ
ДОРОЗСЛІ́ДУВАННЯ
ДОРОЗСЛІ́ДУВАТИ
ДОРОЗСЛІ́ДУВАТИСЯ
ДОРОЗУМІВА́ТИСЯ
ДОРОЗУМІ́ТИСЯ *див.* дорозуміва́тися
ДОРО́СЛИЙ
ДОРО́СЛІСТЬ
ДОРО́СЛІШАННЯ
ДОРО́СЛІШАТИ
ДОРОСТА́ТИ
ДОРОСТИ́ *див.* дороста́ти
ДОРОСТИ́ТИ *див.* доро́щувати
ДОРО́ЩУВАНИЙ
ДОРО́ЩУВАННЯ
ДОРО́ЩУВАТИ
ДОРСА́ЛЬНИЙ
ДОРСА́ЛЬНО
ДОРТУА́Р
ДОРУБА́ТИ *див.* дору́бувати
ДОРУБА́ТИСЯ *див.* дору́буватися
ДОРУ́БУВАТИ
ДОРУ́БУВАТИСЯ
ДОРУЙНО́ВУВАТИ
ДОРУЙНО́ВУВА́ТИСЯ
ДОРУЙНУВА́ТИ *див.* доруйно́вувати
ДОРУЙНУВА́ТИСЯ *див.* доруйно́вуватися
ДОРУЧА́ТИ
ДОРУЧА́ТИСЯ
ДОРУ́ЧЕНИЙ
ДОРУ́ЧЕННЯ
ДОРУЧИ́ТЕЛЬ
ДОРУЧИ́ТИ *див.* доруча́ти
ДОРУЧИ́ТИСЯ *див.* доруча́тися
ДОРУ́ЧНИ́Й
ДОРУ́ЧУВАТИ *див.* доруча́ти
ДОСА́ДА
ДОСА́ДЖЕНИЙ
ДОСА́ДЖУВАТИ
ДОСА́ДЖУВАТИСЯ
ДОСАДИ́ТИ[1] *див.* доса́джувати
ДОСАДИ́ТИ[2] *див.* досажда́ти
ДОСА́ДЛИВИЙ
ДОСА́ДЛИВО
ДОСА́ДНИЙ
ДОСА́ДНО
ДОСА́ДОНЬКА
ДОСА́ДУВАННЯ
ДОСА́ДУВАТИ
ДОСАЖДА́ТИ
ДОСАПА́ТИ *див.* доса́пувати
ДОСА́ПУВАТИ
ДОСВАРИ́ТИСЯ *див.* досва́рюватися
ДОСВА́РЮВАТИСЯ
ДОСВЕРДЛИ́ТИ *див.* досве́рдлювати
ДОСВЕ́РДЛЮВАТИ
ДО́СВІД
ДОСВІ́ДИТИ *див.* досві́дчувати
ДО́СВІДНИЙ
ДОСВІДНИ́Й
ДОСВІ́ДЧЕНИЙ
ДОСВІ́ДЧЕНІСТЬ
ДОСВІ́ДЧЕННЯ
ДОСВІ́ДЧИТИ *див.* досві́дчувати
ДОСВІ́ДЧИТИСЯ *див.* досві́дчуватися
ДОСВІ́ДЧУВАТИ
ДОСВІ́ДЧУВАТИСЯ
ДО́СВІТ
ДО́СВІТКИ
ДОСВІТКО́ВИЙ
ДОСВІ́ТНІЙ
ДО́СВІТОК
ДОСВІТЧА́НИЙ[1]

ДОСВІТЧА́НИЙ²
ДОСЕРЕ́ДИНИ
ДОСИ́ДЖУВАТИ
ДОСИ́ДЖУВАТИСЯ
ДОСИ́ДІТИ *див.* доси́джувати
ДОСИ́ДІТИСЯ *див.* доси́джуватися
ДОСИЛА́ННЯ
ДОСИЛА́ТИ
ДОСИЛА́ТИСЯ
ДОСИ́ПАНИЙ
ДОСИПА́ННЯ
ДОСИ́ПАТИ *див.* досипа́ти¹
ДОСИПА́ТИ¹
ДОСИПА́ТИ²
ДОСИПА́ТИСЯ¹
ДОСИПА́ТИСЯ²
ДОСИПЛЯ́ТИ *див.* досипа́ти²
ДОСИПЛЯ́ТИСЯ *див.* досипа́тися²
ДОСИСА́ТИ
ДОСИСА́ТИСЯ
ДОСИ́ТА
ДО́СИТЬ
ДОСИХА́ННЯ
ДОСИХА́ТИ
ДО́СІ
ДОСІ́В
ДОСІВА́ННЯ
ДОСІВА́ТИ
ДОСІВА́ТИСЯ
ДО́СІЛЬ
ДОСІ́ЮВАТИ *див.* досіва́ти
ДОСІ́ЮВАТИСЯ *див.* досіва́тися
ДОСІ́ЯТИ *див.* досіва́ти
ДОСІ́ЯТИСЯ *див.* досіва́тися
ДОСКАКА́ТИ *див.* доска́кувати
ДОСКАКА́ТИСЯ
ДОСКА́КУВАТИ
ДОСКІ́ПА́ТИСЯ *див.* доскі́пуватися
ДОСКІ́ПЛИВИЙ
ДОСКІ́ПЛИВО
ДОСКІ́ПУВАННЯ
ДОСКІ́ПУВАТИСЯ
ДОСКОНА́ЛИЙ
ДОСКОНА́ЛІСТЬ
ДОСКОНА́ЛО
ДОСКОНА́ЛЬНИЙ
ДОСКОНА́ЛЬНО
ДОСКОРО́ДЖУВАТИ
ДОСКОРО́ДЖУВАТИСЯ
ДОСКОРО́ДИТИ *див.* доскоро́джувати
ДОСКО́ЧИТИ
ДОСКРЕБТИ́ *див.* доскріба́ти
ДОСКРЕБТИ́СЯ *див.* доскріба́тися
ДОСКРІБА́ТИ
ДОСКРІБА́ТИСЯ
ДОСКРІ́БУВАТИ *див.* доскріба́ти
ДОСКРІ́БУВАТИСЯ *див.* доскріба́тися
ДОСКРОМА́ДЖУВАТИ
ДОСКРОМА́ДИТИ *див.* доскрома́джувати
ДОСКУБА́ТИ *див.* доску́бувати
ДОСКУ́БТИ *див.* доску́бувати
ДОСКУ́БУВАТИ
ДОСКУ́БУВАТИСЯ
ДОСЛА́ТИ¹ *див.* досила́ти
ДОСЛА́ТИ² *див.* достила́ти
ДОСЛІ́ВНИЙ
ДОСЛІ́ВНИК
ДОСЛІ́ВНІСТЬ
ДОСЛІ́ВНО
ДО́СЛІД
ДОСЛІ́ДЖЕНИЙ
ДОСЛІ́ДЖЕННЯ
ДОСЛІ́ДЖУВАНИЙ
ДОСЛІ́ДЖУВАННЯ
ДОСЛІ́ДЖУВАТИ
ДОСЛІ́ДЖУВАТИСЯ
ДОСЛІДИ́ТИ *див.* дослі́джувати
ДО́СЛІДНИЙ
ДОСЛІ́ДНИК
ДОСЛІ́ДНИЦТВО
ДОСЛІ́ДНИЦЬКИЙ
ДОСЛІ́ДНИЦЯ
ДО́СЛІДНО-...
ДОСЛІ́ДЧИЙ
ДОСЛУЖИ́ТИ *див.* дослу́жувати
ДОСЛУЖИ́ТИСЯ *див.* дослу́жуватися
ДОСЛУ́ЖУВАТИ
ДОСЛУ́ЖУВАТИСЯ
ДОСЛУ́ХАТИ *див.* дослу́хувати
ДОСЛУ́ХАТИСЯ *див.* дослуха́тися
ДОСЛУХА́ТИСЯ
ДОСЛУ́ХУВАННЯ
ДОСЛУ́ХУВАТИ
ДОСЛУ́ХУВАТИСЯ *див.* дослуха́тися
ДОСМА́ЖЕНИЙ
ДОСМА́ЖИТИ *див.* досма́жувати
ДОСМА́ЖИТИСЯ *див.* досма́жуватися
ДОСМА́ЖУВАННЯ
ДОСМА́ЖУВАТИ
ДОСМА́ЖУВАТИСЯ
ДОСМАЛИ́ТИ *див.* досма́лювати
ДОСМА́ЛЮВАТИ
ДОСМІЯ́ТИСЯ
ДОСМО́КТАНИЙ
ДОСМОКТА́ТИ *див.* досмо́ктувати
ДОСМОКТА́ТИСЯ *див.* досмо́ктуватися
ДОСМО́КТУВАТИ
ДОСМО́КТУВАТИСЯ
ДОСМОЛИ́ТИ *див.* досмо́лювати
ДОСМО́ЛЮВАТИ
ДОСМО́ЛЮВАТИСЯ
ДОСНИ́ТИСЯ
ДОСНІ́ДАТИ *див.* досні́дувати
ДОСНІ́ДУВАТИ
ДОСНО́ВУВАТИ
ДОСНУВА́ТИ *див.* досно́вувати
ДОСО́ЛЕНИЙ
ДОСОЛИ́ТИ *див.* досо́лювати
ДОСОЛИ́ТИСЯ *див.* досо́люватися
ДОСО́ЛЮВАННЯ
ДОСО́ЛЮВАТИ
ДОСО́ЛЮВАТИСЯ
ДОСО́ХНУТИ *див.* досиха́ти
ДОСО́ХТИ *див.* досиха́ти
ДОСОЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ
ДОСПА́ТИ *див.* досипа́ти²
ДОСПА́ТИСЯ *див.* досипа́тися²
ДОСПІ́ВАНИЙ
ДОСПІВА́ННЯ
ДОСПІВА́ТИ¹
ДОСПІВА́ТИ² *див.* доспі́вувати
ДОСПІ́ВУВАТИ
ДОСПІ́ЛИЙ
ДОСПІ́ЛІСТЬ
ДОСПІ́ТИ *див.* доспіва́ти¹
ДОССА́ТИ *див.* досиса́ти
ДОССА́ТИСЯ *див.* досиса́тися
ДО́СТА
ДОСТАВА́ТИ
ДОСТАВА́ТИСЯ
ДОСТА́ВИТИ *див.* доставля́ти
ДОСТА́ВКА
ДОСТА́ВЛЕНИЙ
ДОСТА́ВЛЕННЯ
ДОСТАВЛЯ́ННЯ
ДОСТАВЛЯ́ТИ
ДОСТАВЛЯ́ТИСЯ
ДОСТАРЧА́ТИ
ДОСТА́РЧИТИ *див.* достарча́ти
ДОСТА́ТИ *див.* достава́ти
ДОСТА́ТИСЯ *див.* достава́тися
ДОСТА́ТКОМ
ДОСТА́ТНІЙ
ДОСТА́ТНІСТЬ
ДОСТА́ТНЬО
ДОСТА́ТОК
ДОСТА́ЧА
ДОСТАЧА́ННЯ
ДОСТАЧА́ТИ
ДОСТА́ЧИТИ *див.* достача́ти
ДОСТЕЛИ́ТИ *див.* достеля́ти
ДОСТЕЛЯ́ТИ
ДОСТЕМЕ́ННИЙ
ДОСТЕМЕ́ННІСТЬ
ДОСТЕМЕ́ННО
ДОСТИГА́ННЯ
ДОСТИГА́ТИ
ДОСТИГА́ЮЧИЙ
ДОСТИ́ГЛИЙ
ДОСТИ́ГЛІСТЬ
ДОСТИ́ГНУТИ *див.* достига́ти
ДОСТИ́ГТИ *див.* достига́ти
ДОСТИЛА́ТИ
ДОСТОБІ́СА
ДОСТОВІ́РНИЙ
ДОСТОВІ́РНІСТЬ
ДОСТОВІ́РНО
ДОСТОГИ́БЕЛІ
ДОСТО́ЇНСТВО
ДОСТО́ЙНИЙ
ДОСТО́ЙНИК
ДОСТО́ЙНИЦЯ
ДОСТО́ЙНІСТЬ
ДОСТО́ЙНО
ДОСТОЛИ́ХА
ДОСТОПА́М'ЯТНИЙ
ДОСТОПА́М'ЯТНІСТЬ
ДОСТОСЛА́ВНИЙ
ДОСТО́ТНИЙ
ДОСТО́ТНО
ДОСТО́ТУ
ДОСТО́ЮВАТИ
ДОСТО́ЮВАТИСЯ
ДОСТО́ЯТИ *див.* досто́ювати
ДОСТО́ЯТИСЯ *див.* досто́юватися
ДОСТРЕ́ЛИТИ *див.* дострі́лювати
ДОСТРИБА́ТИ *див.* достри́бувати
ДОСТРИБА́ТИСЯ *див.* достри́буватися
ДОСТРИБНУ́ТИ
ДОСТРИ́БУВАТИ
ДОСТРИ́БУВАТИСЯ
ДОСТРИГА́ТИ
ДОСТРИГА́ТИСЯ
ДОСТРИ́ГТИ *див.* дострига́ти

ДОСТРИ́ГТИСЯ *див.* достригáтися
ДОСТРИ́ЖЕНИЙ
ДОСТРІ́ЛЮВАТИ
ДОСТРІЛЯ́ТИ
ДОСТРОКО́ВИЙ
ДОСТРОКО́ВО
ДОСТРОЧИ́ТИ *див.* дострóчувати
ДОСТРО́ЧУВАТИ
ДОСТРУГА́ТИ *див.* достру́гувати
ДОСТРУ́ГУВАТИ
ДОСТРУ́ГУВАТИСЯ
ДОСТУ́КАТИСЯ *див.* досту́куватися
ДОСТУ́КУВАТИСЯ
ДО́СТУП
ДОСТУПА́ТИ
ДОСТУПА́ТИСЯ
ДОСТУПИ́ТИ *див.* доступáти
ДОСТУПИ́ТИСЯ *див.* доступáтися
ДОСТУ́ПНИЙ
ДОСТУ́ПНІСТЬ
ДОСТУ́ПНО
ДОСТЯГА́ТИ
ДОСТЯГНУ́ТИ *див.* достягáти
ДОСТЯГТИ́ *див.* достягáти
ДОСУДОВИ́Й
ДОСУКА́ТИ *див.* досу́кувати
ДОСУ́КУВАТИ
ДО́СУХА
ДОСУ́ШЕНИЙ
ДОСУШИ́ТИ *див.* досу́шувати
ДОСУШИ́ТИСЯ *див.* досу́шуватися
ДОСУ́ШУВАННЯ
ДОСУ́ШУВАТИ
ДОСУ́ШУВАТИСЯ
ДОСХОЧУ́
ДОСЬЄ́
ДОСЬО́РБА́ТИ *див.* досьóрбувати
ДОСЬО́РБУВАТИ
ДОСЯГА́ННЯ
ДОСЯГА́ТИ
ДОСЯГА́ТИСЯ
ДОСЯ́ГНЕННЯ
ДОСЯГНУ́ТИ *див.* досягáти
ДОСЯ́ГНУТИЙ
ДОСЯГТИ́ *див.* досягáти
ДОСЯ́ЖНИЙ
ДОСЯ́ЖНІСТЬ
ДОТ
ДОТАВА́ТИ
ДОТА́НУТИ *див.* дотавáти
ДОТАНЦЬО́ВУВАТИ
ДОТАНЦЬО́ВУВАТИСЯ
ДОТАНЦЮВА́ТИ *див.* дотанцьóвувати
ДОТАНЦЮВА́ТИСЯ *див.* дотанцьóвуватися
ДОТАСКА́ТИ *див.* дотáскувати
ДОТА́СКУВАТИ
ДОТАЦІ́ЙНИЙ
ДОТА́ЦІЯ
ДОТЕКТИ́ *див.* дотікáти
ДОТЕМНА́
ДО́ТЕП
ДОТЕ́ПА
ДОТЕПЕ́Р
ДОТЕПЕ́РІШНІЙ
ДОТЕ́ПНИЙ
ДОТЕ́ПНИК
ДОТЕ́ПНИЦЯ
ДОТЕ́ПНІСТЬ
ДОТЕ́ПНО
ДОТЕРМІНО́ВИЙ
ДОТЕРМІНО́ВО
ДОТЕРПІ́ТИ
ДОТЕ́РТИ *див.* дотирáти
ДОТЕ́САНИЙ
ДОТЕСА́ТИ *див.* дотíсувати
ДО́ТИ
ДО́ТИК
ДОТИКА́ЛЬНИЙ
ДОТИКА́ННЯ
ДОТИКА́ТИ
ДОТИКА́ТИСЯ
ДОТИКО́ВИЙ
ДОТИНА́ТИ
ДОТИ́НОК
ДОТИНЯ́ТИСЯ
ДОТИРА́ТИ
ДОТИРА́ТИСЯ
ДОТИСКА́ННЯ
ДОТИСКА́ТИ
ДОТИ́СКУВАТИ *див.* дотискáти
ДОТИ́СНУТИ *див.* дотискáти
ДОТИ́ЧНИЙ
ДОТИ́ЧНІСТЬ
ДОТИ́ЧНО
ДОТІКА́ТИ
ДОТІ́СУВАТИ
ДОТІ́СУВАТИСЯ
ДО́ТКАНИЙ
ДОТКА́ТИ
ДОТКЛИ́ВИЙ
ДОТКЛИ́ВО
ДОТКНУ́ТИ
ДОТКНУ́ТИСЯ
ДОТЛА́
ДОТЛІВА́ННЯ
ДОТЛІВА́ТИ
ДОТЛІВА́ЮЧИЙ
ДОТЛІ́ЛИЙ
ДОТЛІ́ТИ *див.* дотлівáти
ДОТНУ́ТИ *див.* дотинáти
ДОТО́ВАНИЙ
ДОТО́ВПИТИСЯ
ДОТОПИ́ТИ[1] *див.* дотóплювати[1]
ДОТОПИ́ТИ[2] *див.* дотóплювати[2]
ДОТОПИ́ТИСЯ[1] *див.* дотóплюватися[1]
ДОТОПИ́ТИСЯ[2] *див.* дотóплюватися[2]
ДОТО́ПЛЕНИЙ[1]
ДОТО́ПЛЕНИЙ[2]
ДОТО́ПЛЮВАТИ[1]
ДОТО́ПЛЮВАТИ[2]
ДОТО́ПЛЮВАТИСЯ[1]
ДОТО́ПЛЮВАТИСЯ[2]
ДОТОПТА́ТИ *див.* дотóптувати
ДОТО́ПТУВАТИ
ДО́ТОРК
ДОТОРКА́ННЯ
ДОТОРКА́ТИ
ДОТОРКА́ТИСЯ
ДОТОРКНУ́ТИ
ДОТОРКНУ́ТИСЯ
ДОТО́РКУВАННЯ
ДОТО́РКУВАТИСЯ *див.* доторкáтися
ДОТО́ЧЕНИЙ
ДОТО́ЧЕННЯ
ДОТОЧИ́ТИ[1] *див.* дотóчувати[1]
ДОТОЧИ́ТИ[2] *див.* дотóчувати[2]
ДОТО́ЧУВАННЯ
ДОТО́ЧУВАТИ[1]
ДОТО́ЧУВАТИ[2]
ДОТРИ́МАНИЙ
ДОТРИ́МАННЯ
ДОТРИ́МАТИ *див.* дотри́мувати
ДОТРИ́МАТИСЯ *див.* дотри́муватися
ДОТРИ́МУВАНИЙ
ДОТРИ́МУВАННЯ
ДОТРИ́МУВАТИ
ДОТРИ́МУВАТИСЯ
ДОТУВА́ННЯ
ДОТУВА́ТИ
ДОТУВА́ТИСЯ
ДОТУЛИ́ТИСЯ *див.* дотуля́тися
ДОТУЛЯ́ТИСЯ
ДОТУШКО́ВУВАТИ
ДОТУШО́ВУВАТИ
ДОТУШУВА́ТИ *див.* дотушóвувати
ДОТЬО́ПАТИ
ДОТЬО́ПАТИСЯ
ДОТЮ́ПАТИ
ДОТЯГА́ТИ
ДОТЯГА́ТИСЯ[1]
ДОТЯГА́ТИСЯ[2]
ДОТЯГНУ́ТИ *див.* дотягáти
ДОТЯГНУ́ТИСЯ *див.* дотягáтися[1]
ДОТЯГТИ́ *див.* дотягáти
ДОТЯГТИ́СЯ *див.* дотягáтися[1]
ДОТЯ́ГУВАТИ *див.* дотягáти
ДОТЯ́ГУВАТИСЯ *див.* дотягáтися[1]
ДОТЯ́МИТИ
ДОТЯ́ТИ *див.* дотинáти
ДОУКОМПЛЕКТО́ВАНИЙ
ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАННЯ
ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАТИ
ДОУКОМПЛЕКТО́ВУВАТИСЯ
ДОУКОМПЛЕКТУВА́ННЯ
ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИ *див.* доукомплектóвувати
ДОУКОМПЛЕКТУВА́ТИСЯ *див.* доукомплектóвуватися
ДОУ́МУВАТИСЯ
ДОУСТАТКО́ВАНИЙ
ДОУСТАТКОВУВА́ННЯ
ДОУСТАТКО́ВУВАТИ
ДОУСТАТКУВА́ННЯ
ДОУСТАТКУВА́ТИ *див.* доустаткóвувати
ДОУЧИ́ТИ *див.* доу́чувати
ДОУЧИ́ТИСЯ *див.* доу́чуватися
ДОУ́ЧУВАННЯ
ДОУ́ЧУВАТИ
ДОУ́ЧУВАТИСЯ
ДОФАМІ́Н
ДОФАМІ́НОВИЙ
ДОФАРБО́ВАНИЙ
ДОФАРБО́ВУВАННЯ
ДОФАРБО́ВУВАТИ
ДОФАРБО́ВУВАТИСЯ
ДОФАРБУВА́ННЯ
ДОФАРБУВА́ТИ *див.* дофарбóвувати
ДОФАРБУВА́ТИСЯ *див.* дофарбóвуватися
ДОФЕОДА́ЛЬНИЙ
ДОФІЛОСО́ФСТВУВАТИСЯ
ДОФІ́Н
ДОФІНАНСО́ВАНИЙ
ДОФІНАНСО́ВУВАТИ

ДОФІНАНСО́ВУВАТИСЯ
ДОФІНАНСУВА́ННЯ
ДОФІНАНСУВА́ТИ *див.* дофінансо́вувати
ДОХА́
ДОХАЗЯЙНУВА́ТИСЯ
ДОХИТА́ТИ *див.* дохи́тувати
ДОХИ́ТУВАТИ
ДОХІ́Д
ДОХІ́ДЛИВИЙ
ДОХІ́ДЛИВІСТЬ
ДОХІ́ДЛИВО
ДОХІ́ДНИЙ
ДОХІ́ДНІСТЬ
ДОХІ́ДНО
ДО́ХЛИЙ
ДОХЛЯ́ТИНА
ДО́ХНУТИ
ДОХОВА́ТИ *див.* дохо́вувати
ДОХОВА́ТИСЯ *див.* дохо́вуватися
ДОХО́ВУВАТИ
ДОХО́ВУВАТИСЯ
ДОХО́Д *див.* дохі́д
ДОХОДЖА́ЛИЙ
ДОХОДЖА́ТИ *див.* дохо́дити
ДОХО́ДЖЕННЯ
ДОХО́ДИТИ
ДОХОДИ́ТИ
ДОХО́ДИТИСЯ
ДОХОДИ́ТИСЯ
ДОХО́ДНИЙ *див.* дохі́дний
ДОХО́ДНІСТЬ *див.* дохі́дність
ДОХРИСТИЯ́НСЬКИЙ
ДОЦВІСТИ́ *див.* доцвіта́ти
ДОЦВІТА́ННЯ
ДОЦВІТА́ТИ
ДОЦЕ́НТ
ДОЦЕНТРО́ВИЙ
ДОЦЕНТРО́ВІСТЬ
ДОЦЕНТРО́ВО
ДОЦЕ́НТСЬКИЙ
ДОЦЕНТУ́РА
ДОЦІ́ДЖУВАТИ
ДОЦІ́ДЖУВАТИСЯ
ДОЦІДИ́ТИ *див.* доці́джувати
ДОЦІ́ЛЬНИЙ
ДОЦІ́ЛЬНІСТЬ
ДОЦІ́ЛЬНО
ДО́ЦЯ
ДОЧАЛА́ПАТИ
ДОЧА́ПАТИ
ДОЧА́СНИЙ
ДОЧА́СНО
ДОЧВАЛА́ТИ
ДОЧЕКА́ТИ
ДОЧЕКА́ТИСЯ *див.* дочі́куватися
ДОЧЕСА́ТИ *див.* дочі́сувати
ДО́ЧЕЧКА
ДОЧИМЧИКУВА́ТИ
ДО́ЧИ́СТА
ДО́ЧИСТА́
ДОЧИ́СТИТИ *див.* дочища́ти
ДОЧИ́ТАНИЙ
ДОЧИТА́ТИ *див.* дочи́тувати
ДОЧИТА́ТИСЯ *див.* дочи́туватися
ДОЧИ́ТУВАННЯ
ДОЧИ́ТУВАТИ
ДОЧИ́ТУВАТИСЯ
ДОЧИЩА́ТИ
ДОЧИЩА́ТИСЯ
ДОЧІ́КУВАТИСЯ
ДОЧІ́РНІЙ
ДОЧІ́СУВАТИ
ДОЧКА́
ДОЧО́ВГАТИ
ДОЧОРНО́БИЛЬСЬКИЙ
ДОЧУВА́ТИ
ДОЧУВА́ТИСЯ
ДОЧУМАКУВА́ТИ
ДОЧУМАКУВА́ТИСЯ
ДОЧУ́ТИ *див.* дочува́ти
ДОЧУ́ТИСЯ *див.* дочува́тися
ДОЧЧИ́Н
ДОШИВА́ННЯ
ДОШИВА́ТИ
ДОШИВА́ТИСЯ
ДОШИ́ТИ *див.* дошива́ти
ДОШИ́ТИЙ
ДОШИ́ТИСЯ *див.* дошива́тися
ДО́ШКА
ДОШКАНДИБА́ТИ
ДОШКІ́ЛЛЯ
ДОШКІ́ЛЬНИЙ
ДОШКІ́ЛЬНИК
ДОШКІ́ЛЬНИЦЯ
ДОШКІЛЬНЯ́
ДОШКІЛЬНЯ́ТКО
ДОШКОПОДІ́БНИЙ
ДОШКУ́ЛИТИ *див.* дошкуля́ти
ДОШКУ́ЛЬНИЙ
ДОШКУ́ЛЬНІСТЬ
ДОШКУ́ЛЬНО
ДОШКУ́ЛЮВАТИ *див.* дошкуля́ти
ДОШКУЛЯ́ТИ
ДОШКУТИЛЬГА́ТИ
ДОШЛЮ́БНИЙ
ДОШПУРЛЯ́ТИ *див.* дошпу́рювати
ДОШПУРНУ́ТИ *див.* дошпу́рювати
ДОШПУ́РЮВАТИ
ДОШТОВХА́ТИ *див.* доштó́вхувати
ДОШТОВХА́ТИСЯ *див.* доштó́вхуватися
ДОШТОВХНУ́ТИ *див.* доштó́вхувати
ДОШТОВХНУ́ТИСЯ *див.* доштó́вхуватися
ДОШТО́ВХУВАТИ
ДОШТО́ВХУВАТИСЯ
ДОШУКА́ТИ *див.* дошу́кувати
ДОШУКА́ТИСЯ *див.* дошу́куватися
ДОШУ́КУВАННЯ
ДОШУ́КУВАТИ
ДОШУ́КУВАТИСЯ
ДОШУМО́ВУВАТИ
ДОШУМУВА́ТИ *див.* дошумо́вувати
ДОЩ
ДОЩАНИ́Й
ДОЩА́НИК
ДОЩА́ТИЙ
ДОЩЕ́НТУ
ДО́ЩЕЧКА
ДО́ЩИК
ДОЩИПА́ТИ *див.* дощи́пувати
ДОЩИ́ПУВАТИ
ДОЩИ́ПУВАТИСЯ
ДОЩИ́ТИ
ДО́ЩИЧОК
ДОЩІ́ВКА
ДОЩОВИ́Й
ДОЩОВИ́К
ДОЩОВИ́ТИЙ
ДОЩОВИ́ЦЯ
ДОЩОМІ́Р
ДОЩОМІ́РНИЙ
ДОЩОПРИЙМА́Ч
ДОЩУВА́ЛКА
ДОЩУВА́ЛЬНИЙ
ДОЩУВА́ННЯ
ДОЩУВА́ТИ
ДОЩУВА́Ч
ДОЯ́Р
ДОЯ́РКА
ДОЯ́РОЧКА
ДОЯ́РСЬКИЙ
ДПУ
ДРАБ
ДРАБА́НТ
ДРАБИ́НА
ДРАБИ́НКА
ДРАБИ́ННИЙ
ДРАБИ́НОЧКА
ДРАБИ́НЧА́СТИЙ
ДРАБИНЯ́К
ДРАБИНЯ́СТИЙ
ДРА́БІВСЬКИЙ
ДРАБКИ́
ДРАБУ́ГА
ДРАБЧА́СТИЙ
ДРАВІ́Д *див.* драві́ди
ДРАВІ́ДИ
ДРАВІДІ́ЙСЬКИЙ
ДРАВІ́ДСЬКИЙ
ДРАВІ́Т
ДРА́ГА
ДРАГВА́
ДРА́ГЕР
ДРА́ГЕРСЬКИЙ
ДРАГЛА́ЙН
ДРАГЛЕПОДІ́БНИЙ
ДРА́ГЛИЙ
ДРАГЛИ́СТИЙ
ДРАГЛІ́
ДРАГЛІ́ТИ
ДРАГЛЮВА́ТИЙ
ДРАГОВИНА́
ДРАГОМА́Н
ДРАГОМА́НІВКА
ДРАГОМА́НСЬКИЙ
ДРАГУВА́ННЯ
ДРАГУВА́ТИ
ДРАГУ́Н
ДРАГУ́НСЬКИЙ
ДРАЖЕ́
ДРАЖИРА́ТОР
ДРАЖЛИ́ВИЙ
ДРАЖЛИ́ВІСТЬ
ДРАЖЛИ́ВО
ДРАЖНИ́ЛКА
ДРАЖНИ́ТИ
ДРАЖНИ́ТИСЯ
ДРАЖО́ВАНИЙ
ДРАЖУВА́ЛЬНИЙ
ДРАЖУВА́ННЯ
ДРАЖУВА́ТИ
ДРАЗЛИ́ВИЙ
ДРАЗЛИ́ВІСТЬ
ДРАЗЛИ́ВО
ДРАЇ́ТИ

ДРАЇТИСЯ
ДРАЙВ
ДРА́ЙВЕР
ДРА́ЙВОВИЙ
ДРАКА́Р
ДРАКО́Н
ДРАКО́НІВ
ДРАКО́НІВСЬКИЙ
ДРА́ЛА
ДРАМ
ДРАМ...
ДРА́МА
ДРАМАТИЗА́ЦІЯ
ДРАМАТИ́ЗМ
ДРАМАТИЗО́ВАНИЙ
ДРАМАТИЗО́ВАНО
ДРАМАТИЗУВА́ННЯ
ДРАМАТИЗУВА́ТИ
ДРАМАТИЗУВА́ТИСЯ
ДРАМАТИ́ЧНИЙ
ДРАМАТИ́ЧНІСТЬ
ДРАМАТИ́ЧНО
ДРАМАТУ́РГ
ДРАМАТУРГІ́ЙНИЙ
ДРАМАТУРГІ́ЧНИЙ
ДРАМАТУРГІ́Я
ДРАМГУРТКІ́ВЕЦЬ
ДРАМГУРТО́К
ДРАНЕ́НЬКИЙ
ДРА́НИЙ
ДРАНИ́ЦЯ
ДРА́НКА[1]
ДРА́НКА[2]
ДРА́НКО́ВИЙ
ДРАНКУВА́ННЯ
ДРАНКУВА́ТИ
ДРА́ННЯ
ДРА́НОЧКА
ДРАНТИ́ВИЙ
ДРАНТИ́НА
ДРА́НТЯ
ДРАНЬ
ДРАП[1]
ДРАП[2]
ДРАПА́К
ДРАПАКА́
ДРАПАНИ́НА
ДРА́ПАННЯ
ДРА́ПАТИ
ДРА́ПАТИСЯ
ДРАПЕ́РІЯ
ДРАПІ́ЖКА
ДРАПІ́ЖНИЙ
ДРАПІ́ЖНИК
ДРАПІ́ЖНІСТЬ
ДРАПІ́КА
ДРАПІРО́ВАНИЙ
ДРАПІРО́ВКА
ДРАПІРУВА́ЛЬНИЙ
ДРАПІРУВА́ЛЬНИК
ДРАПІРУВА́ЛЬНИЦЯ
ДРАПІРУВА́ННЯ
ДРАПІРУВА́ТИ
ДРАПІРУВА́ТИСЯ
ДРАПІ́ЧКА
ДРАПНУ́ТИ *див.* дра́пати
ДРАПО́ВАНИЙ
ДРА́ПОВИЙ
ДРАПОНУ́ТИ
ДРАПРІ́
ДРАПУВА́ЛЬНИЙ
ДРАПУВА́ЛЬНИК
ДРАПУВА́ЛЬНИЦЯ
ДРАПУВА́ННЯ
ДРАПУВА́ТИ
ДРАПУВА́ТИСЯ
ДРАПЦЮВА́ТИ
ДРА́ТВА
ДРА́ТВОВИЙ
ДРА́ТИ *див.* де́рти
ДРА́ТИСЯ *див.* де́ртися
ДРАТІВЛИ́ВИЙ
ДРАТІВЛИ́ВІСТЬ
ДРАТІВЛИ́ВО
ДРАТІВНИ́Й
ДРАТІВНИ́К
ДРАТЛИ́ВИЙ
ДРАТЛИ́ВІСТЬ
ДРАТЛИ́ВО
ДРАТО́ВАНИЙ
ДРА́ТОВКА
ДРАТУВА́ННЯ
ДРАТУВА́ТИ
ДРАТУВА́ТИСЯ
ДРАТУ́Н
ДРАТУ́ЮЧИЙ
ДРА́ТХААР
ДРА́ХМА
ДРАЦЕ́НА
ДРАЧ
ДРА́ЧА
ДРА́ЧКА
ДРЕ́ВКО
ДРЕВЛЯ́НИ
ДРЕВЛЯ́НИН *див.* древля́ни
ДРЕВЛЯ́НКА *див.* древля́ни
ДРЕВЛЯ́НСЬКИЙ
ДРЕ́ВНІЙ
ДРЕ́ВНІСТЬ
ДРЕВНЬО...
ДРЕВНЬОГРЕ́ЦЬКИЙ
ДРЕВНЬОРИ́МСЬКИЙ
ДРЕВНЬОРУ́СЬКИЙ
ДРЕВНЬОСЛОВ'Я́НСЬКИЙ
ДРЕ́ВО
ДРЕ́ВЦЕ
ДРЕГОВИ́Ч *див.* дреговичі́
ДРЕГОВИЧІ́
ДРЕ́ДИ
ДРЕДНО́УТ
ДРЕЗИ́НА
ДРЕЙФ
ДРЕ́ЙФИТИ
ДРЕ́ЙФОВИЙ
ДРЕЙФУВА́ЛЬНИЙ
ДРЕЙФУВА́ННЯ
ДРЕЙФУВА́ТИ
ДРЕЙФУ́ЮЧИЙ
ДРЕМЕНУ́ТИ
ДРЕН
ДРЕ́НА
ДРЕНА́Ж
ДРЕНА́ЖНИЙ
ДРЕНА́ЖНИК
ДРЕНАЖУВА́ННЯ
ДРЕНАЖУВА́ТИ
ДРЕНАЖУВА́ТИСЯ
ДРЕНО́ВАНИЙ
ДРЕНОУКЛАДА́Ч
ДРЕНУВА́ННЯ
ДРЕНУВА́ТИ
ДРЕНУВА́ТИСЯ
ДРЕНЧА́ННЯ
ДРЕНЧА́ТИ
ДРЕ́НЧЕР
ДРЕ́НЬКАТИ
ДРЕ́НЬКІТ
ДРЕСИРО́ВАНИЙ
ДРЕСИРУВА́ЛЬНИЙ
ДРЕСИРУВА́ЛЬНИК
ДРЕСИРУВА́ЛЬНИЦЯ
ДРЕСИРУВА́ННЯ
ДРЕСИРУВА́ТИ
ДРЕСИРУВА́ТИСЯ
ДРЕС-КО́Д
ДРЕСУ́РА
ДРИ́ВІТНЯ *див.* дрові́тня
ДРИҐ
ДРИ́ҐАННЯ
ДРИ́ҐАТИ
ДРИ́ҐАТИСЯ
ДРИ́ҐНУТИ
ДРИ́ҐОМ
ДРИҐОНУ́ТИ
ДРИҐО́ТА *див.* дриґо́ти
ДРИҐО́ТИ
ДРИҐОТІ́ТИ
ДРИЖАКИ́
ДРИЖА́ННЯ
ДРИЖА́ТИ
ДРИЖА́ЧИЙ
ДРИ́ЗНУТИ
ДРИЛ
ДРИЛЬ
ДРИ́МБА
ДРИ́ФТЕР
ДРИ́ФТЕРНИЙ
ДРІА́ДА
ДРІБ
ДРІ́БЕН *див.* дрібни́й
ДРІ́БКА
ДРІ́БКУ
ДРІ́БНЕННЯ
ДРІБНЕ́НЬКИЙ
ДРІБНЕ́НЬКО
ДРІБНЕ́СЕНЬКИЙ
ДРІБНЕ́СЕНЬКО
ДРІБНИ́Й
ДРІБНИ́ТИ
ДРІБНИ́ТИСЯ
ДРІБНИ́ЦЯ
ДРІБНИ́ЧКА
ДРІБНИЧКО́ВИЙ
ДРІБНІ́СІНЬКИЙ
ДРІБНІ́СІНЬКО
ДРІБНІ́ТИ
ДРІБНІ́ШАТИ
ДРІ́БНО
ДРІБНО...
ДРІБНОБУРЖУА́ЗНИЙ
ДРІБНОБУРЖУА́ЗНІСТЬ
ДРІБНОВЛА́СНИЦЬКИЙ
ДРІБНОВОЛОКНИ́СТИЙ
ДРІБНОГРУПОВИ́Й

ДРІБНОГУРТОВИ́Й
ДРІБНОДИСПЕ́РСНИЙ
ДРІБНОЗЕ́М
ДРІБНОЗЕРНИ́СТИЙ
ДРІБНОЗУ́БИЙ
ДРІБНОЗУ́БО
ДРІБНОКАЛІ́БЕРКА
ДРІБНОКАЛІ́БЕРНИЙ
ДРІБНОКЛІТИ́ННИЙ
ДРІБНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ
ДРІБНОЛИ́СТИЙ
ДРІБНО́ЛІС
ДРІБНОЛІ́ССЯ
ДРІБНОМАЄ́ТНИЙ
ДРІБНОМАСШТА́БНИЙ
ДРІБНОМЕ́ЛЕНИЙ
ДРІБНОНАСІ́ННИЙ
ДРІБНООПТО́ВИЙ
ДРІБНОПІЩА́НИЙ
ДРІБНОПЛІ́ДНИЙ
ДРІБНОПЛО́ДИЙ
ДРІБНОПОМІ́СНИЙ
ДРІБНОПО́РИСТИЙ
ДРІБНОСЕЛЯ́НСЬКИЙ
ДРІБНОСЕРІ́ЙНИЙ
ДРІБНОСЕРІ́ЙНІСТЬ
ДРІБНО́ТА
ДРІБНОТЕ́М'Я
ДРІБНОТОВА́РНИЙ
ДРІБНОТОННА́ЖНИЙ
ДРІБНОШТУ́ЧНИЙ
ДРІБНУВА́ТИЙ
ДРІБНЮ́СІНЬКИЙ
ДРІБНЮ́СІНЬКО
ДРІБНЯ́К
ДРІБНЯКИ́
ДРІБО́К
ДРІБОТА́ННЯ
ДРІБОТА́ТИ *див.* дріботі́ти
ДРІБОТІ́ННЯ
ДРІБОТІ́ТИ
ДРІБОТЛИ́ВИЙ
ДРІБОТЛИ́ВО
ДРІБОТУ́Н
ДРІБОТУ́ХА
ДРІ́БОЧКА
ДРІБО́ЧОК
ДРІБУ́ШЕЧКА *див.* дрібу́шечки
ДРІБУ́ШЕЧКИ
ДРІБУШИ́ТИ
ДРІБУ́ШКА *див.* дрібу́шки[1]
ДРІБУ́ШКИ[1]
ДРІБУ́ШКИ[2]
ДРІБЦЮВА́ТИ
ДРІБЧА́СТИЙ
ДРІБ'ЯЗКО́ВИЙ
ДРІБ'ЯЗКО́ВІСТЬ
ДРІБ'ЯЗКО́ВО
ДРІБ'ЯЗНИ́Й
ДРІ́Б'ЯЗОК
ДРІВЦЯ́
ДРІЖ *див.* дрож
ДРІ́ЖДЖІ
ДРІЖДЖО́ВАНИЙ
ДРІЖДЖОВИ́Й
ДРІЖДЖОПОДІ́БНИЙ
ДРІЖДЖУВА́ННЯ
ДРІЖДЖУВА́ТИ
ДРІЖДЖУВА́ТИСЯ
ДРІЗД
ДРІ́ЗКИ
ДРІ́ЗОЧКИ
ДРІК[1]
ДРІК[2]
ДРІМА́ЙЛО
ДРІМА́ННЯ
ДРІМА́ТИ
ДРІМА́ТИСЯ
ДРІМА́ЮЧИЙ
ДРІ́МКИ
ДРІМЛИ́ВИЙ
ДРІМЛИ́ВИЦІ
ДРІМЛИ́ВІСТЬ
ДРІМЛИ́ВО
ДРІМЛЮ́ГА
ДРІМЛЮ́ГОВІ
ДРІМЛЮГОПОДІ́БНІ
ДРІМО́ТА
ДРІМОТЛИ́ВИЙ
ДРІМО́ТНИЙ
ДРІМО́ТНІСТЬ
ДРІМО́ТНО
ДРІМУ́ЧИЙ
ДРІМУ́ЧІСТЬ
ДРІОПІТЕ́К
ДРІТ
ДРОБ
ДРОБА́РКА
ДРОБИ́ЛЬНИЙ
ДРОБИ́НА
ДРОБИНА́
ДРОБИ́НКА
ДРОБИ́ТИ
ДРОБИ́ТИСЯ
ДРОБІ́ВКА
ДРОБІВНИ́ЦЯ
ДРОБІ́ННЯ
ДРО́БЛЕНИЙ
ДРО́БЛЕННЯ
ДРОБОВИ́Й
ДРОБОВИ́К
ДРОБОВИЧО́К
ДРОБОЛИВА́РНИЙ
ДРО́ВА
ДРОВЕНЯ́ТА
ДРОВИ́НА
ДРОВИНЯ́КА
ДРОВІ́ТНЯ
ДРОВНИ́К
ДРОВО...
ДРОВОЗАГОТІ́ВЛЯ
ДРОВОНО́С
ДРОВОРІ́З
ДРОВОРІ́ЗНИЙ
ДРОВОРУ́Б
ДРОВЦЯ́ *див.* дрівця́
ДРОВ'ЯНИ́Й
ДРОВ'ЯНИ́К
ДРОГА́ЛЬ
ДРО́ГИ
ДРОЖ
ДРО́ЖКА *див.* дро́жки
ДРО́ЖКИ
ДРОЗД *див.* дрізд
ДРОЗДЕНЯ́
ДРОЗДИ́ХА
ДРОЗДО́ВИЙ
ДРОЗОФІ́ЛА
ДРОМАДЕ́Р
ДРОМЕДА́Р
ДРОМО́Н
ДРО́МОС
ДРОПА́К
ДРО́СЕЛЬ
ДРО́СЕЛЬНИЙ
ДРОСЕЛЮВА́ННЯ
ДРОСЕЛЮВА́ТИ
ДРОТА́Р
ДРО́ТИК
ДРОТИ́НА
ДРОТИ́НКА
ДРОТО́ВАНИЙ
ДРОТОВИ́Й
ДРОТУВА́ННЯ
ДРОТУВА́ТИ
ДРОТЯНИ́Й
ДРОТЯНИ́К
ДРОТЯ́НКА
ДРО́ХВА́
ДРОХВИ́НИЙ
ДРО́ХВИЧ
ДРО́ХВОВІ
ДРОЧИ́ТИ
ДРОЧИ́ТИСЯ
ДРУГ
ДРУ́ГИЙ
ДРУГИ́НЯ
ДРУ́ГІВ
ДРУГО...
ДРУГОКЛА́СНИЙ
ДРУГОКЛА́СНИК
ДРУГОКЛА́СНИЦЯ
ДРУГОКУ́РСНИК
ДРУГОКУ́РСНИЦЯ
ДРУГОРІ́ЧНИК
ДРУГОРІ́ЧНИЦТВО
ДРУГОРІ́ЧНИЦЯ
ДРУГОРОЗРЯ́ДНИЙ
ДРУГОРОЗРЯ́ДНИК
ДРУГОРЯ́ДНИЙ
ДРУГОРЯ́ДНІСТЬ
ДРУГОСО́РТНИЙ
ДРУГОСО́РТНІСТЬ
ДРУГОТІ́ЛКА
ДРУГОЧЕРГО́ВИЙ
ДРУ́ЖБА[1]
ДРУ́ЖБА[2]
ДРУЖЕЛЮ́БНИЙ
ДРУЖЕЛЮ́БНІСТЬ
ДРУЖЕЛЮ́БНО
ДРУ́ЖЕНЬКА
ДРУ́ЖЕЧКА
ДРУЖИ́НА
ДРУЖИ́НИН
ДРУЖИ́ННИЙ
ДРУЖИ́ННИК
ДРУЖИ́ННИЦЯ
ДРУЖИ́НОНЬКА
ДРУЖИ́ТИ
ДРУЖИ́ТИСЯ
ДРУЖИ́ЩЕ
ДРУ́ЖКА
ДРУЖКІ́В
ДРУЖКО́

ДРУЖКУВА́ТИ
ДРУЖНЕ́НЬКИЙ
ДРУЖНЕ́НЬКО
ДРУ́ЖНИЙ
ДРУ́ЖНІЙ
ДРУ́ЖНІСТЬ[1]
ДРУ́ЖНІСТЬ[2]
ДРУ́ЖНО
ДРУ́ЖНЬО
ДРУЖО́К
ДРУЖО́ЧОК
ДРУЗ *див.* дру́зи[1]
ДРУ́ЗА *див.* дру́зи[2]
ДРУ́ЗИ[1]
ДРУ́ЗИ[2]
ДРУ́ЗІ *див.* друг
ДРУ́ЗКИ
ДРУ́ЗОЧКИ
ДРУЗЯ́КА
ДРУЇ́Д
ДРУЇДИ́ЗМ
ДРУК
ДРУКА́Р
ДРУКА́РКА
ДРУКА́РНЯ
ДРУКА́РСТВО
ДРУКА́РСЬКИЙ
ДРУКО́ВАНИЙ
ДРУКУВА́ЛЬНИЙ
ДРУКУВА́ННЯ
ДРУКУВА́ТИ
ДРУКУВА́ТИСЯ
ДРУШЛЯ́К
ДРЮК
ДРЮЧЕ́ЧОК
ДРЮЧИ́НА
ДРЮЧО́К
ДРЮ́ЧЧЯ
ДРЯГОВИНА́ *див.* драговина́
ДРЯП
ДРЯПА́К
ДРЯПАКУВА́ТИ
ДРЯПАНИ́НА
ДРЯ́ПАНКА
ДРЯ́ПАННЯ
ДРЯ́ПАТИ[1]
ДРЯ́ПАТИ[2] *див.* дра́пати
ДРЯ́ПАТИСЯ
ДРЯПА́Ч
ДРЯ́ПИНА
ДРЯ́ПИНКА
ДРЯПІ́ЖКА *див.* драпі́жка
ДРЯПІ́ЖНИЙ *див.* драпі́жний
ДРЯПІ́ЖНИК *див.* драпі́жник
ДРЯПІ́ЖНІСТЬ *див.* драпі́жність
ДРЯПІ́КА *див.* драпі́ка
ДРЯПІ́ЧКА *див.* драпі́чка
ДРЯПЛИ́ВИЙ
ДРЯПНУ́ТИ[1]
ДРЯПНУ́ТИ[2] *див.* дра́пати
ДРЯПОНУ́ТИ[1]
ДРЯПОНУ́ТИ[2] *див.* драпону́ти
ДРЯПУ́ЧИЙ
ДРЯ́ХЛИЙ
ДРЯ́ХЛІСТЬ
ДРЯХЛІ́ТИ
ДТП
ДУАЄ́Н
ДУАЛІ́ЗМ
ДУАЛІ́СТ
ДУАЛІСТИ́ЧНИЙ
ДУА́ЛЬНИЙ
ДУА́ЛЬНІСТЬ
ДУБ
ДУБА́ЄЦЬ *див.* дуба́йці
ДУБА́ЙКА *див.* дуба́йці
ДУБА́ЙСЬКИЙ
ДУБА́ЙЦІ
ДУБАЛА́
ДУБА́СИТИ
ДУБЕЛЬТІ́ВКА
ДУБЕ́ЦЬ
ДУБИ́ЛЬНИЙ
ДУБИ́ЛЬНИК
ДУБИ́ЛЬНИЦЯ
ДУБИ́ЛЬНЯ
ДУБИ́НА
ДУБИ́НКА
ДУБИ́ННЯ
ДУБИ́ТЕЛЬ
ДУБИ́ТИ
ДУБИ́ТИСЯ
ДУБИ́ЩЕ
ДУБІ́ВКА
ДУБІ́ТИ
ДУ́БЛЕНИЙ
ДУ́БЛЕННЯ
ДУБЛЕ́Р
ДУБЛЕ́РКА
ДУБЛЕ́РСЬКИЙ
ДУБЛЕ́Т
ДУБЛЕ́ТНИЙ
ДУБЛІКА́Т
ДУБЛІКА́ТНИЙ
ДУБЛО́Н
ДУБЛЬ
ДУБЛЬ-БЕКА́Р
ДУБЛЬ-БЕМО́ЛЬ
ДУБЛЬ-ДІЕ́З
ДУБЛЬО́ВАНИЙ
ДУБЛЮВА́ЛЬНИЙ
ДУБЛЮВА́ННЯ
ДУБЛЮВА́ТИ
ДУБЛЮВА́ТИСЯ
ДУБЛЮ́ЮЧИЙ
ДУБЛЯ́Ж
ДУБЛЯ́НКА
ДУБНИ́К
ДУ́БНУТИ
ДУБНЯ́К
ДУБНЯЧО́К
ДУБО́ВИЙ
ДУБОВИ́К
ДУБОГОЛО́ВИЙ
ДУБО́К
ДУБОНІ́С
ДУБО́ЧОК
ДУБУВА́ТИЙ
ДУБУВА́ТІСТЬ
ДУБЦЮВА́ТИ
ДУБЧА́К
ДУ́БЧИК
ДУ́Б'Я
ДУВА́Л
ДУВА́Н
ДУГА́
ДУГА́СТИЙ
ДУГА́СТО
ДУГОВИ́Й
ДУГОПОДІ́БНИЙ
ДУГОПОДІ́БНІСТЬ
ДУГОПОДІ́БНО
ДУДА́
ДУДА́Р
ДУДА́РИК
ДУДІ́ННЯ
ДУДІ́ТИ
ДУ́ДКА
ДУДКУВА́ТИЙ
ДУ́ДЛИК
ДУ́ДЛИТИ
ДУ́ДНИК[1]
ДУ́ДНИК[2]
ДУДНІ́ННЯ
ДУДНІ́ТИ
ДУДОНІ́ТИ
ДУ́ДОЧКА
ДУДЧА́СТИЙ
ДУЕЛІ́СТ
ДУЕ́ЛЬ
ДУЕ́ЛЬНИЙ
ДУЕЛЯ́НТ
ДУЕ́НЬЯ
ДУЕ́Т
ДУЕ́ТНИЙ
ДУ́ЖАТИ
ДУ́ЖЕ
ДУЖЕ́ННИЙ
ДУЖЕ́НЬКИЙ
ДУЖЕ́НЬКО
ДУ́ЖЕЧКА
ДУ́ЖИЙ
ДУ́ЖІСТЬ
ДУ́ЖКА
ДУ́ЖНИЙ
ДУ́ЖО
ДУ́ЖЧАТИ
ДУ́ЖЧЕ
ДУ́ЖЧИЙ
ДУ́КА
ДУКА́Р
ДУКА́РКА
ДУКА́РСЬКИЙ
ДУКА́Т
ДУКА́ТИК
ДУКА́Ч
ДУКА́ЧИК
ДУКИ́НЯ
ДУЛЕ́ВИНА
ДУЛІ́Б *див.* дулі́би
ДУЛІ́БИ
ДУЛІ́БСЬКИЙ
ДУЛІ́ВКА
ДУ́ЛО
ДУЛОВИ́Й
ДУ́ЛЬКА
ДУ́ЛЬНИЙ
ДУЛЬЦИНЕ́Я
ДУ́ЛЯ
ДУ́МА
ДУ́МАННЯ
ДУ́МАТИ
ДУ́МАТИСЯ
ДУ́МАЮЧИЙ

ДУМ-ДУ́М
ДУ́МЕЦЬ
ДУ́МКА
ДУМКУВА́ННЯ
ДУМКУВА́ТИ
ДУМЛИ́ВИЙ
ДУМЛИ́ВО
ДУ́МНИЙ
ДУ́МНІСТЬ
ДУ́МОНЬКА
ДУ́МПЕР
ДУМПКА́Р
ДУ́МСЬКИЙ
ДУНА́ЙСЬКИЙ
ДУНГА́НИ
ДУНГА́НИН *див.* дунга́ни
ДУНГА́НКА *див.* дунга́ни
ДУНГА́НСЬКИЙ
ДУНДУ́К
ДУНСТ
ДУ́НУТИ
ДУОДЕНА́ЛЬНИЙ
ДУОДЕНІ́Т
ДУОДЕНОСКОПІ́Я
ДУОПО́ЛІЯ
ДУПЕЛИ́НИЙ
ДУ́ПЕЛЬ
ДУПЕ́ЛЬЦЕ
ДУПЛА́ВИЙ
ДУПЛА́ВИНА
ДУПЛА́СТИЙ
ДУ́ПЛЕКС
ДУ́ПЛЕКСНИЙ
ДУПЛЕ́Т
ДУПЛИНА́СТИЙ
ДУПЛИНА́ТИЙ
ДУПЛИНЯ́НИЙ
ДУПЛИНЯ́СТИЙ *див.* дуплина́стий
ДУПЛИ́СТИЙ
ДУПЛИ́СТІСТЬ
ДУПЛО́
ДУПЛУВА́ТИЙ
ДУПЛЯ́ВИЙ *див.* дупла́вий
ДУПЛЯ́ВИНА *див.* дупла́вина
ДУПЛЯ́НКА
ДУПЛЯ́СТИЙ *див.* дупла́стий
ДУР
ДУ́РА
ДУРА́К
ДУРАЧО́К
ДУ́РЕНЬ
ДУРЕ́ПА
ДУР-ЗІ́ЛЛЯ
ДУРИ́ЛО
ДУРИ́СВІТ
ДУРИ́СВІТКА
ДУРИ́СВІТСТВО
ДУРИ́СВІТСЬКИЙ
ДУРИ́СТИКА
ДУРИ́ТИ
ДУРИ́ЦЯ
ДУРІА́Н
ДУРІ́ЙКА
ДУРІ́ННЯ[1]
ДУРІ́ННЯ[2]
ДУ́РІСТЬ
ДУРІ́ТИ
ДУ́РКА
ДУРКО́
ДУРМА́Н
ДУРМА́НИТИ
ДУРМА́НИТИСЯ
ДУРМА́НЛИВИЙ
ДУРМА́НЛИВО
ДУРМА́ННИЙ
ДУРМА́ННО
ДУРНЕ́НЬКИЙ
ДУРНЕ́НЬКО
ДУРНЕ́СЕНЬКИЙ
ДУРНИ́Й
ДУ́РНИК
ДУРНИ́ЛО
ДУРНИ́ЦЕЮ
ДУРНИ́ЦЯ
ДУРНИ́ЧКА
ДУРНИ́ЧКИ
ДУРНІ́СІНЬКИЙ
ДУРНІ́СІНЬКО
ДУРНІ́ТИ
ДУРНІ́ШАТИ
ДУ́РНО
ДУРНОВЕ́РХИЙ
ДУРНОГОЛО́ВИЙ
ДУРНОРО́Б
ДУРНОСМІ́Х
ДУРНОСМІ́ШКА
ДУРНУВА́ТИЙ
ДУРНУВА́ТО
ДУРНЯ́
ДУРНЯ́К
ДУ́РОЧКА
ДУ́РОЩІ
ДУ́РРА
ДУСТ
ДУ́СЯ
ДУТА́Р
ДУ́ТЕЛЬ
ДУ́ТИ
ДУ́ТИЙ
ДУ́ТИК
ДУ́ТИСЯ
ДУ́ТИШ
ДУТТЬОВИ́Й
ДУТТЯ́
ДУУМВІ́Р
ДУУМВІРА́Т
ДУХ
ДУХА́Н
ДУХА́ННИК
ДУХИ́
ДУХІВНИ́К
ДУХІВНИ́ЦТВО
ДУХІВНИ́ЦЯ
ДУХМЯ́НИЙ
ДУХМЯ́НІСТЬ
ДУХМЯНІ́ТИ
ДУХМЯ́НО
ДУХОБО́Р
ДУХОБО́РЕЦЬ
ДУХОБО́РКА
ДУХОБО́РСТВО
ДУХОБО́РСЬКИЙ
ДУХОВЕ́НСТВО
ДУХОВИ́ДЕЦЬ
ДУХОВИ́ДИЦЯ
ДУХО́ВИЙ
ДУХОВИ́Й
ДУХОВИ́ТИЙ
ДУХО́ВКА
ДУХО́ВНИЙ
ДУХО́ВНІСТЬ
ДУХО́ВНО
ДУ́ХОМ
ДУХОПЕ́Л
ДУХОПЕ́ЛИК
ДУХОПЕ́ЛИТИ
ДУХО́ТА́
ДУХОТВО́РЕННЯ
ДУХОТВОРИ́ТИ
ДУХОТВО́РНИЙ
ДУХОТВО́РЧИЙ
ДУХОТВО́РЧІСТЬ
ДУХО́ТНЯВА
ДУЧА́ЙКА
ДУ́ЧЕЧКА
ДУ́ЧКА
ДУШ
ДУША́
ДУШЕВБО́ГИЙ *див.* душеубо́гий
ДУШЕ́ВНИЙ
ДУШЕ́ВНІСТЬ
ДУШЕ́ВНО
ДУШЕВНОХВО́РИЙ
ДУШЕНИ́НА
ДУ́ШЕННЯ
ДУ́ШЕНЬКА
ДУШЕУБО́ГИЙ
ДУ́ШЕЧКА
ДУШИ́ТЕЛЬ
ДУШИ́ТЕЛЬКА
ДУШИ́ТИ
ДУШИ́ТИСЯ
ДУШИ́ЦЯ[1]
ДУШИ́ЦЯ[2]
ДУШІ́ННЯ
ДУШІ́ТИ
ДУ́ШКА
ДУШКО́М
ДУШМА́Н[1]
ДУШМА́Н[2]
ДУШМА́НСЬКИЙ
ДУ́ШНИЙ
ДУШНИ́К
ДУ́ШНО
ДУШНУВА́ТИЙ
ДУШОВИ́Й[1]
ДУШОВИ́Й[2]
ДУШОГРІ́ЙКА
ДУШОГУ́Б
ДУШОГУ́БЕЦЬ
ДУШОГУ́БКА
ДУШОГУ́БНИЙ
ДУШОГУ́БСТВО
ДУШО́К
ДУШПА́СТИР
ДУШПА́СТИРСТВО
ДУШПА́СТИРСЬКИЙ
ДУШПАСТИРЮВА́ННЯ
ДУШПАСТИРЮВА́ТИ
ДЬО́ГОТЬ
ДЬОГТЬОВИ́Й
ДЬОГТЯ́Р *див.* дігтя́р
ДЬОГТЯ́РНЯ
ДЬО́РУ

ДЮБЕ́К
ДЮ́БЕЛЬ
ДЮГО́НЕВІ
ДЮГО́НЬ
ДЮ́ДЯ
ДЮ́ЖИНА
ДЮ́ЗА
ДЮЙМ
ДЮЙМО́ВИЙ
ДЮК
ДЮ́КЕР
ДЮ́НА *див.* дю́ни
ДЮ́НИ
ДЮ́ННИЙ
ДЮРА́ЛЕВИЙ
ДЮРА́ЛЬ
ДЮРАЛЮМІ́Н
ДЮРАЛЮМІ́НІЄВИЙ
ДЮРАЛЮМІ́НІЙ
ДЮСШ
ДЮШЕ́С
ДЯ́ГЕЛЬ
ДЯ́ДЕЧКО
ДЯ́ДИНА
ДЯ́ДИНИН
ДЯ́ДИНКА
ДЯДИНУ́СЯ
ДЯ́ДЬКІВ
ДЯДЬКІ́ВСЬКИЙ
ДЯ́ДЬКО
ДЯ́ДЬО *див.* дя́дя
ДЯ́ДЮШКА
ДЯ́ДЯ
ДЯК
ДЯ́КА
ДЯКІ́В
ДЯКІ́ВНА
ДЯКІ́ВСЬКИЙ
ДЯ́КУВАННЯ
ДЯКУВА́ННЯ
ДЯ́КУВАТИ
ДЯКУВА́ТИ
ДЯ́ТЕЛ
ДЯТЛЕНЯ́
ДЯТЛЕНЯ́ТКО
ДЯ́ТЛИК
ДЯ́ТЛІВ
ДЯТЛОПОДІ́БНІ
ДЯЧИ́ХА
ДЯЧО́К
Е[1]
Е[2]
ЕБЕ́НОВИЙ
ЕБОНІ́Т
ЕБОНІ́ТОВИЙ
ЕВАКО...
ЕВАКОГО́СПІТАЛЬ
ЕВАКОПО́ЇЗД
ЕВАКОПРИЙМА́ЛЬНИК
ЕВАКОПУ́НКТ
ЕВАКОРАЙО́Н
ЕВАКОШПИТА́ЛЬ
ЕВАКУА́ТОР
ЕВАКУА́ТОРНИЙ
ЕВАКУАЦІ́ЙНИЙ
ЕВАКУА́ЦІЯ
ЕВАКУЙО́ВАНИЙ
ЕВАКУЙО́ВУВАТИ
ЕВАКУЙО́ВУВАТИСЯ
ЕВАКУЮВА́ЛЬНИЙ
ЕВАКУЮВА́ННЯ
ЕВАКУЮВА́ТИ *див.* евакуйо́вувати
ЕВАКУЮВА́ТИСЯ *див.* евакуйо́вуватися
ЕВАЛЬВАЦІ́ЙНИЙ
ЕВАЛЬВА́ЦІЯ
ЕВАПОРА́ТОР
ЕВАПОРАЦІ́ЙНИЙ
ЕВАПОРА́ЦІЯ
ЕВАПОРИ́Т
ЕВАПОРИ́ТОВИЙ
ЕВАПОРО́МЕТР
ЕВГЕНО́Л
ЕВГЛЕ́НА
ЕВДЕМОНІ́ЗМ
ЕВДЕМОНІ́СТ
ЕВДЕМОНІСТИ́ЧНИЙ
ЕВДЕМОНІ́СТСЬКИЙ
ЕВДІАЛІ́Т
ЕВДІО́МЕТР
Е́ВЕ
ЕВЕ́КЦІЯ
ЕВЕ́Н *див.* еве́ни
ЕВЕ́НИ
ЕВЕ́НК *див.* еве́нки
ЕВЕ́НКА *див.* еве́ни
ЕВЕ́НКИ
ЕВЕНКІ́ЙКА *див.* еве́нки
ЕВЕНКІ́ЙСЬКИЙ
ЕВЕ́НСЬКИЙ
ЕВЕНТУА́ЛЬНИЙ
ЕВЕНТУА́ЛЬНІСТЬ
ЕВЕНТУА́ЛЬНО
ЕВКАЛІ́ПТ
ЕВКАЛІ́ПТОВИЙ
ЕВКАРІО́Т *див.* евкаріо́ти
ЕВКАРІО́ТИ
ЕВКАРІОТИ́ЧНИЙ
ЕВКЛА́З
ЕВКЛА́ЗОВИЙ
ЕВКЛІ́ДІВ
ЕВКО́МІЄВІ
ЕВКО́МІЯ
ЕВОЛЮЦІ́ЙНИЙ
ЕВОЛЮЦІ́ЙНІСТЬ
ЕВОЛЮЦІ́ЙНО
ЕВОЛЮЦІОНІ́ЗМ
ЕВОЛЮЦІОНІ́СТ
ЕВОЛЮЦІОНІСТИ́ЧНИЙ
ЕВОЛЮЦІОНІ́СТКА
ЕВОЛЮЦІОНІ́СТСЬКИЙ
ЕВОЛЮЦІОНУВА́ННЯ
ЕВОЛЮЦІОНУВА́ТИ
ЕВОЛЮ́ЦІЯ
ЕВРИ...
ЕВРИБА́Т
ЕВРИБА́ТНИЙ
ЕВРИБА́ТНІСТЬ
ЕВРИБІО́НТ
ЕВРИБІО́НТНИЙ
ЕВРИБІО́НТНІСТЬ
Е́ВРИКА
ЕВРИПТЕРИ́Д *див.* евриптери́ди
ЕВРИПТЕРИ́ДИ
ЕВРИ́СТИКА
ЕВРИСТИ́ЧНИЙ
ЕВРИСТИ́ЧНІСТЬ
ЕВРИСТИ́ЧНО
ЕВРИТЕ́РМ
ЕВРИТЕ́РМНИЙ
ЕВРИТЕ́РМНІСТЬ
ЕВРИТО́П
ЕВРИТО́ПНИЙ
ЕВРИТО́ПНІСТЬ
ЕВРИФА́Г
ЕВРИФА́ГІЯ
ЕВТАНАЗІ́ЙНИЙ
ЕВТАНА́ЗІЯ
ЕВТРО́Ф *див.* евтро́фи
ЕВТРО́ФИ
ЕВТРОФІКА́ЦІЯ
ЕВТРО́ФНИЙ
ЕВТРОФУВА́ННЯ
ЕВФЕМІЗА́ЦІЯ
ЕВФЕМІ́ЗМ
ЕВФЕМІСТИ́ЧНИЙ
ЕВФЕМІСТИ́ЧНО
ЕВФЕМІ́ЧНИЙ
ЕВФЕМІ́ЧНО
ЕВФОНІ́ЗМ
ЕВФО́НІКА
ЕВФО́НІУМ
ЕВФОНІ́ЧНИЙ
ЕВФОНІ́ЧНІСТЬ
ЕВФОНІ́ЧНО
ЕВФОНІ́Я
ЕВФУЇ́ЗМ
ЕВФУЇ́СТ
ЕВФУЇСТИ́ЧНИЙ
ЕВФУЇСТИ́ЧНІСТЬ
ЕВФУЇСТИ́ЧНО
ЕГАЛІТАРИ́ЗМ
ЕГАЛІТАРИ́СТ
ЕГАЛІТАРИ́СТСЬКИЙ
ЕГАЛІТА́РНИЙ
ЕГАЛІТА́РНІСТЬ
ЕГАЛІТА́РНО
ЕГЕ́[1]
ЕГЕ́[2]
ЕГЕ-ГЕ́
ЕГЕ-ГЕ-ГЕ́
ЕГЕ-ГЕ́Й
ЕГЕГЕ́ЙКАТИ
ЕГЕ́-ЕГЕ́ *див.* еге-ге́
ЕГЕ́Й
ЕГЕ́ЙКАННЯ
ЕГЕ́ЙКАТИ
ЕГЕ́ЙСЬКИЙ
ЕГЕ́ЙЦІ
ЕГЕ́КАТИ
ЕГІ́ДА
ЕГІРИ́Н
Е́ГО
ЕГОЇ́ЗМ
ЕГОЇ́СТ
ЕГОЇСТИ́ЧНИЙ
ЕГОЇСТИ́ЧНІСТЬ
ЕГОЇСТИ́ЧНО
ЕГОЇ́СТКА
ЕГОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕГОЛО́ГІЯ
ЕГОТИ́ЗМ
ЕГОТИ́СТ
ЕГОТИ́СТКА
ЕГОТИ́ЧНИЙ

ЕГОТИ́ЧНО
ЕГОЦЕНТРИ́ЗМ
ЕГОЦЕ́НТРИК
ЕГОЦЕНТРИ́СТ
ЕГОЦЕНТРИ́СТКА
ЕГОЦЕНТРИ́СТСЬКИ
ЕГОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ
ЕГОЦЕНТРИ́ЧНИЙ
ЕГОЦЕНТРИ́ЧНІСТЬ
ЕГОЦЕНТРИ́ЧНО
ЕГРЕ́ГОР
ЕГУТЕ́Р
ЕДАФІ́ЧНИЙ
ЕДАФО́Н
ЕДЕЛЬВЕ́ЙС
ЕДЕЛЬВЕ́ЙСОВИЙ
ЕДЕ́М
ЕДЕ́МНИЙ
ЕДЕ́МСЬКИЙ
ЕДИ́КТ
ЕДИ́КУЛА
ЕДИФІКА́ТОР
ЕДИФІКА́ТОРНИЙ
ЕДИЦІ́ЙНИЙ
ЕДИ́ЦІЯ
ЕДІАКА́РІЙ
ЕДІ́ПІВ
ЕДІ́ПІВСЬКИЙ
ЕДУКАЦІ́ЙНИЙ
ЕДУКА́ЦІЯ
ЕДУКО́ВАНИЙ
ЕДУКО́ВАНІСТЬ
ЕДУКУВА́ТИ
ЕЖ
ЕЖЕКТО́ВАНИЙ
ЕЖЕ́КТОР
ЕЖЕ́КТОРНИЙ
ЕЖЕКТУВА́ННЯ
ЕЖЕКТУВА́ТИ
ЕЖЕКЦІ́ЙНИЙ
ЕЖЕ́КЦІЯ
ЕЗО́ПІВ
ЕЗО́ПІВСЬКИЙ
ЕЗОТЕРИ́ЗМ
ЕЗОТЕ́РИК
ЕЗОТЕ́РИКА
ЕЗОТЕРИ́СТ
ЕЗОТЕРИ́ЧНИЙ
ЕЗОТЕРИ́ЧНО
ЕЗОФАГІ́Т
ЕЗОФАГОСКО́П
ЕЗОФАГОСКОПІ́ЧНИЙ
ЕЗОФАГОСКОПІ́Я
ЕЗОФАГОТОМІ́Я
ЕЙ
ЕЙДЕ́ЗИС
ЕЙДЕТИ́ЗМ
ЕЙДЕ́ТИК
ЕЙДЕ́ТИКА
ЕЙДЕТИ́ЧНИЙ
ЕЙДЕТИ́ЧНІСТЬ
Е́ЙДОС
ЕЙДОТЕ́ХНІКА
ЕЙКУМЕ́НА *див.* ойкуме́на
ЕЙНШТЕ́ЙН
ЕЙНШТЕ́ЙНІЙ
Е́ЙРЕ
ЕЙТАНА́ЗІЯ
ЕЙТИМІ́Я
ЕЙТО́НІК
ЕЙТОНІ́Я
ЕЙФОРІ́ЙНИЙ
ЕЙФОРІ́ЙНІСТЬ
ЕЙФОРІ́ЙНО
ЕЙФОРІ́Я
Е́КАННЯ
Е́КАТИ
ЕКВАДО́РЕЦЬ *див.* еквадо́рці
ЕКВАДО́РКА *див.* еквадо́рці
ЕКВАДО́РСЬКИЙ
ЕКВАДО́РЦІ
ЕКВАЛА́ЙЗЕР
ЕКВАЛА́ЙЗЕРНИЙ
ЕКВА́ТОР
ЕКВАТОРІА́Л
ЕКВАТОРІА́ЛЬНИЙ
ЕКВА́ТОРНИЙ
ЕКВІ...
ЕКВІВАЛЕ́НТ
ЕКВІВАЛЕ́НТНИЙ
ЕКВІВАЛЕ́НТНІСТЬ
ЕКВІВАЛЕ́НТНО
ЕКВІДИСТА́НТА
ЕКВІДИСТА́НТНИЙ
ЕКВІДИСТА́НТНО
ЕКВІЛІ́БР
ЕКВІЛІБРИ́СТ
ЕКВІЛІБРИ́СТИКА
ЕКВІЛІБРИСТИ́ЧНИЙ
ЕКВІЛІБРИСТИ́ЧНО
ЕКВІЛІБРИ́СТКА
ЕКВІЛІБРУВА́ННЯ
ЕКВІЛІБРУВА́ТИ
ЕКВІЛІНЕА́РНИЙ
ЕКВІЛІНЕА́РНІСТЬ
ЕКВІЛІНЕА́РНО
ЕКВІМЕТРИ́ЧНИЙ
ЕКВІМЕТРИ́ЧНІСТЬ
ЕКВІМЕТРИ́ЧНО
ЕКВІМЕТРІ́Я
ЕКВІПОЛЕ́НТНИЙ
ЕКВІПОЛЕ́НТНІСТЬ
ЕКВІПОЛЕ́НТНО
ЕКВІПОТЕНЦІА́ЛЬНИЙ
ЕКВІПОТЕНЦІА́ЛЬНІСТЬ
ЕКВІПОТЕНЦІ́ЙНИЙ
ЕКВІРИТМІ́ЧНИЙ
ЕКВІРИТМІ́ЧНІСТЬ
ЕКВІРИТМІ́ЧНО
ЕКВІРИТМІ́Я
ЕКГ
Е́КЕР
Е́КЕРНИЙ
ЕКЗАЛЬТАЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗАЛЬТА́ЦІЯ
ЕКЗАЛЬТО́ВАНИЙ
ЕКЗАЛЬТО́ВАНІСТЬ
ЕКЗАЛЬТО́ВАНО
ЕКЗАЛЬТУВА́ТИ
ЕКЗАЛЬТУВА́ТИСЯ
ЕКЗА́МЕН
ЕКЗАМЕНА́ТОР
ЕКЗАМЕНА́ТОРКА
ЕКЗАМЕНА́ТОРСЬКИЙ
ЕКЗАМЕНАЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗАМЕНО́ВАНИЙ
ЕКЗАМЕНУВА́ННЯ
ЕКЗАМЕНУВА́ТИ
ЕКЗАМЕНУВА́ТИСЯ
ЕКЗАНТЕ́МА
ЕКЗАНТЕ́МНИЙ
ЕКЗАРАЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗАРА́ЦІЯ
ЕКЗА́РХ
ЕКЗАРХА́Т
ЕКЗЕГЕ́ЗА
ЕКЗЕГЕ́Т
ЕКЗЕГЕ́ТИКА
ЕКЗЕГЕТИ́ЧНИЙ
ЕКЗЕГЕТИ́ЧНІСТЬ
ЕКЗЕКВАТУ́РА
ЕКЗЕКУВА́ТИ
ЕКЗЕКУ́ТОР
ЕКЗЕКУ́ТОРСЬКИЙ
ЕКЗЕКУЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗЕКУ́ЦІЯ
ЕКЗЕ́МА
ЕКЗЕМА́ТИК
ЕКЗЕМАТО́ЗНИЙ
ЕКЗЕ́МНИЙ
ЕКЗЕМПЛІФІКАЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗЕМПЛІФІКА́ЦІЯ
ЕКЗЕМПЛІФІКО́ВАНИЙ
ЕКЗЕМПЛІФІКУВА́ТИ
ЕКЗЕМПЛЯ́Р
ЕКЗЕМПЛЯ́РНИЙ
ЕКЗЕМПЛЯ́РНІСТЬ
ЕКЗЕМПЛЯ́РНО
ЕКЗЕРСИ́С
ЕКЗИ́Л
ЕКЗИ́ЛЬНИЙ
ЕКЗИ́НА
ЕКЗИСТЕНЦІА́Л
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́ЗМ
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТ
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТИ́ЧНИЙ
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТИ́ЧНО
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТКА
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІ́СТСЬКИЙ
ЕКЗИСТЕНЦІА́ЛЬНИЙ
ЕКЗИСТЕНЦІА́ЛЬНО
ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНИЙ
ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНІСТЬ
ЕКЗИСТЕНЦІ́ЙНО
ЕКЗИСТЕНЦІЮВА́ННЯ
ЕКЗИСТЕНЦІЮВА́ТИ
ЕКЗИСТЕ́НЦІЯ
Е́КЗИТ-ПО́Л
ЕКЗО...
ЕКЗОБІО́ЛОГ
ЕКЗОБІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕКЗОБІОЛО́ГІЯ
ЕКЗОГА́МІЯ
ЕКЗОГА́МНИЙ
ЕКЗОГА́МНІСТЬ
ЕКЗОГЕ́НІЯ
ЕКЗОГЕ́ННИЙ
ЕКЗОГЕ́ННІСТЬ
ЕКЗОГЕ́ННО
ЕКЗОГЕНО́ТА
ЕКЗОДЕ́РМА
ЕКЗОДЕРМА́ЛЬНИЙ
ЕКЗОКЛА́В
ЕКЗОКРИ́ННИЙ

ЕКЗОНА́РТЕКС
ЕКЗО́НІМ
ЕКЗОПЛАНЕ́ТА
ЕКЗОПЛАНЕ́ТНИЙ
ЕКЗОРЦИ́ЗМ
ЕКЗОРЦИ́СТ
ЕКЗО́СМОС
ЕКЗОСТО́З
ЕКЗОСТО́ЗНИЙ
ЕКЗОСФЕ́РА
ЕКЗОСФЕ́РНИЙ
ЕКЗО́Т
ЕКЗОТЕРИ́ЗМ
ЕКЗОТЕ́РИКА
ЕКЗОТЕРИ́ЧНИЙ
ЕКЗОТЕРИ́ЧНІСТЬ
ЕКЗОТЕРИ́ЧНО
ЕКЗОТЕРМІ́ЧНИЙ
ЕКЗОТЕРМІ́Я
ЕКЗОТИЗА́ЦІЯ
ЕКЗОТИ́ЗМ
ЕКЗО́ТИКА
ЕКЗОТИ́ЧНИЙ
ЕКЗОТИ́ЧНІСТЬ
ЕКЗОТИ́ЧНО
ЕКЗОТОКСИ́Н
ЕКЗОТРОПІ́Я
ЕКЗОТРОФІ́Я
ЕКЗОТРО́ФНИЙ
ЕКЗОФІ́Т
ЕКЗОФІ́ТНИЙ
ЕКЗОФТА́ЛЬМ
ЕКЗОЦИТО́З
ЕКІВО́К *див.* еківо́ки
ЕКІВО́КИ
ЕКІПА́Ж[1]
ЕКІПА́Ж[2]
ЕКІПА́ЖНИЙ[1]
ЕКІПА́ЖНИЙ[2]
ЕКІПІРО́ВАНИЙ
ЕКІПІРО́ВКА
ЕКІПІРО́ВУВАТИ
ЕКІПІРУВА́ЛЬНИЙ
ЕКІПІРУВА́ЛЬНИК
ЕКІПІРУВА́ЛЬНИЦЯ
ЕКІПІРУВА́ННЯ
ЕКІПІРУВА́ТИ *див.* екіпіро́вувати
ЕКІПІРУВА́ТИСЯ
ЕКЛАМПСІ́Я
ЕКЛАМПТИ́ЧНИЙ
ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНІСТЬ
ЕКЛЕЗІОЛОГІ́ЧНО
ЕКЛЕЗІОЛО́ГІЯ
ЕКЛЕКТИ́ЗМ
ЕКЛЕ́КТИК
ЕКЛЕ́КТИКА
ЕКЛЕКТИЦИ́ЗМ
ЕКЛЕКТИ́ЧНИЙ
ЕКЛЕКТИ́ЧНІСТЬ
ЕКЛЕКТИ́ЧНО
ЕКЛЕ́Р
ЕКЛІ́МЕТР
ЕКЛІ́ПТИКА
ЕКЛІПТИ́ЧНИЙ
ЕКЛО́ГА
ЕКО...
ЕКОАУДИ́Т
ЕКОБЕЗПЕ́КА
ЕКОБЕЗПЕ́ЧНИЙ
ЕКОГЕНЕ́З
ЕКОГЕНЕ́ТИКА
ЕКОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ЕКОДИЗА́ЙН
ЕКОІНСПЕ́КТОР
ЕКОІНСПЕ́КЦІЯ
ЕКОКЛІ́МАТ
ЕКОКЛІМАТИ́ЧНИЙ
ЕКОКОРИДО́Р
ЕКОКУЛЬТУ́РА
ЕКО́ЛОГ
ЕКОЛОГІЗА́ЦІЯ
ЕКОЛОГІЗО́ВАНИЙ
ЕКОЛОГІЗУВА́ТИ
ЕКОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕКОЛОГІ́ЧНІСТЬ
ЕКОЛОГІ́ЧНО
ЕКОЛО́ГІЯ
ЕКОНЕБЕЗПЕ́КА
ЕКОНЕБЕЗПЕ́ЧНИЙ
ЕКОНО́М
ЕКОНО́М-...
ЕКОНОМ...
ЕКОНОМА́ЙЗЕР
ЕКОНОМА́ЙЗЕРНИЙ
ЕКОНОМГЕО́ГРАФ
ЕКОНОМГЕОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕКОНОМГЕОГРА́ФІЯ
ЕКОНОМЕ́ТРИКА
ЕКОНОМЕТРИ́СТ
ЕКОНОМЕТРИ́ЧНИЙ
ЕКОНОМЕ́ТРІЯ
ЕКОНО́М-ЖИТЛО́
ЕКОНО́МИТИ
ЕКОНО́МИТИСЯ
ЕКОНО́МІВ
ЕКОНОМІЗА́ЦІЯ
ЕКОНОМІ́ЗМ
ЕКОНОМІЗО́ВАНИЙ
ЕКОНОМІЗУВА́ТИ
ЕКОНОМІЗУВА́ТИСЯ
ЕКОНО́МІКА
ЕКОНОМІ́СТ
ЕКОНОМІ́СТКА
ЕКОНОМІ́ЧНИЙ
ЕКОНОМІ́ЧНІСТЬ
ЕКОНОМІ́ЧНО
ЕКОНО́МІЯ
ЕКОНО́МКА
ЕКОНО́М-КЛА́С
ЕКОНО́МНИЙ
ЕКОНО́МНІСТЬ
ЕКОНО́МНО
ЕКОНО́МСЬКИЙ
ЕКОНО́М-ТАКСІ́
ЕКОНО́М-ТУ́Р
ЕКОНОМУВА́ТИ
ЕКОНО́МША
ЕКОНОФІ́ЗИКА
ЕКОСЕ́З
ЕКОСИСТЕ́МА
ЕКОСИСТЕ́МНИЙ
ЕКОСИСТЕМОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕКОСИСТЕМОЛО́ГІЯ
ЕКОСТИ́ЛЬ
ЕКОСФЕ́РА
ЕКОТИ́П
ЕКОТИПО́ВИЙ
ЕКОТО́П
ЕКОТОПІ́ЧНИЙ
ЕКОТО́ПНИЙ
ЕКОТУРИ́ЗМ
ЕКОТУРИ́СТ
ЕКОТУРИСТИ́ЧНИЙ
ЕКОТУРИ́СТСЬКИЙ
ЕКОФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ
ЕКОФУ́НКЦІЯ
ЕКОЦЕНТРИ́ЗМ
ЕКОЦЕНТРИ́ЧНИЙ
ЕКОЦИ́Д
ЕКОЦИ́ДНИЙ
ЕКРА́Н
ЕКРАНІЗА́ТОР
ЕКРАНІЗА́ЦІЯ
ЕКРАНІЗО́ВАНИЙ
ЕКРАНІЗУВА́ННЯ
ЕКРАНІЗУВА́ТИ
ЕКРАНІЗУВА́ТИСЯ
ЕКРА́ННИЙ
ЕКРАНО́ВАНИЙ
ЕКРАНУВА́ННЯ
ЕКРАНУВА́ТИ
ЕКРАНУВА́ТИСЯ
ЕКС-...
ЕКС-ВІ́ЦЕ-ПРЕЗИДЕ́НТ
ЕКС-ВІ́ЦЕ-ПРЕМ'Є́Р
ЕКС-ВІ́ЦЕ-СПІ́КЕР
ЕКС-ГАРА́НТ
ЕКСГА́УСТЕР
ЕКСГА́УСТЕРНИЙ
ЕКС-ГЕНПРОКУРО́Р
ЕКСГІБІЦІОНІ́ЗМ
ЕКСГІБІЦІОНІ́СТ
ЕКСГІБІЦІОНІ́СТКА
ЕКСГІБІЦІОНІ́СТСЬКИЙ
ЕКС-ГЛАВА́
ЕКС-ГОЛКІ́ПЕР
ЕКС-ГОЛОВА́
ЕКС-ГРАВЕ́ЦЬ
ЕКСГУМА́ЦІЯ
ЕКСГУМО́ВАНИЙ
ЕКСГУМУВА́ТИ
ЕКС-ДЕПУТА́Т
ЕКС-ДЕРЖСЕКРЕТА́Р
ЕКСЕ́ДРА
ЕКСЕРГЕТИ́ЧНИЙ
ЕКСЕ́РГІЯ
ЕКСИКА́ТОР
ЕКСИТО́Н
ЕКСИТО́ННИЙ
ЕКСКАВА́ТОР
ЕКСКАВА́ТОРНИЙ
ЕКСКАВА́ТОРНИК
ЕКСКАВА́ТОРНИЦЯ
ЕКСКАВАЦІ́ЙНИЙ
ЕКСКАВА́ЦІЯ
ЕКСКЛА́В
ЕКСКЛЮЗИ́В
ЕКСКЛЮЗИ́ВНИЙ
ЕКСКЛЮЗИ́ВНІСТЬ
ЕКСКЛЮЗИ́ВНО
ЕКСКОРІА́ЦІЯ
ЕКСКРЕМЕ́НТ *див.* екскреме́нти
ЕКСКРЕМЕ́НТИ

ЕКСКРЕ́Т *див.* екскре́ти
ЕКСКРЕ́ТИ
ЕКСКРЕТО́ВАНИЙ
ЕКСКРЕТО́РНИЙ
ЕКСКРЕТУВА́ННЯ
ЕКСКРЕТУВА́ТИ
ЕКСКРЕТУВА́ТИСЯ
ЕКСКРЕЦІ́ЙНИЙ
ЕКСКРЕ́ЦІЯ
Е́КСКУРС
ЕКСКУРСА́НТ
ЕКСКУРСА́НТКА
ЕКСКУРСА́НТСЬКИЙ
ЕКСКУРСІ́ЙНИЙ
ЕКСКУ́РСІЯ
ЕКСКУРСОВО́Д
ЕКСКУРСОВО́ДКА
ЕКСКУРСОВО́ДСЬКИЙ
ЕКСЛІ́БРИС
ЕКСЛІБРИСИ́СТ
ЕКСЛІ́БРИСНИЙ
ЕКСПА́НДЕР
ЕКСПАНСИ́ВНИЙ
ЕКСПАНСИ́ВНІСТЬ
ЕКСПАНСИ́ВНО
ЕКСПАНСІОНІ́ЗМ
ЕКСПАНСІОНІ́СТ
ЕКСПАНСІОНІ́СТСЬКИЙ
ЕКСПА́НСІЯ
ЕКСПАТРІА́НТ
ЕКСПАТРІА́НТКА
ЕКСПАТРІА́ЦІЯ
ЕКСПАТРІЙО́ВАНИЙ
ЕКСПАТРІЮВА́ТИ
ЕКСПАТРІЮВА́ТИСЯ
ЕКСПЕДИ́РУВАНИЙ
ЕКСПЕДИ́РУВАННЯ
ЕКСПЕДИ́РУВАТИ
ЕКСПЕДИ́РУВАТИСЯ
ЕКСПЕДИ́ТОР
ЕКСПЕДИ́ТОРКА
ЕКСПЕДИ́ТОРСЬКИЙ
ЕКСПЕДИЦІ́ЙНИЙ
ЕКСПЕДИ́ЦІЯ
ЕКСПЕРИМЕ́НТ
ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНИЙ
ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНІСТЬ
ЕКСПЕРИМЕНТА́ЛЬНО
ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОР
ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРКА
ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРСТВО
ЕКСПЕРИМЕНТА́ТОРСЬКИЙ
ЕКСПЕРИМЕНТУВА́ННЯ
ЕКСПЕРИМЕНТУВА́ТИ
ЕКСПЕ́РТ
ЕКСПЕРТИ́ЗА
ЕКСПЕ́РТНИЙ
ЕКСПЕ́РТНО
ЕКСПЕРТОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕКСПЕРТОЛО́ГІЯ
ЕКСПІРАТО́РНИЙ
ЕКСПІРА́ЦІЯ
ЕКСПЛА́НТ
ЕКСПЛАНТА́Т
ЕКСПЛАНТАЦІ́ЙНИЙ
ЕКСПЛАНТА́ЦІЯ
ЕКСПЛІКАТИ́ВНИЙ
ЕКСПЛІКА́ЦІЯ
ЕКСПЛІКО́ВАНИЙ
ЕКСПЛІКО́ВАНІСТЬ
ЕКСПЛІКУВА́ТИ
ЕКСПЛІКУВА́ТИСЯ
ЕКСПЛІЦИ́ТНИЙ
ЕКСПЛІЦИ́ТНІСТЬ
ЕКСПЛІЦИ́ТНО
ЕКСПЛОЗИ́ВНИЙ
ЕКСПЛО́ЗІЯ
ЕКСПЛУАТА́ТОР
ЕКСПЛУАТА́ТОРКА
ЕКСПЛУАТА́ТОРСЬКИЙ
ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИЙ
ЕКСПЛУАТАЦІ́ЙНИК
ЕКСПЛУАТА́ЦІЯ
ЕКСПЛУАТО́ВАНИЙ
ЕКСПЛУАТУВА́ННЯ
ЕКСПЛУАТУВА́ТИ
ЕКСПЛУАТУВА́ТИСЯ
ЕКСПОЗЕ́
ЕКСПОЗИ́МЕТР
ЕКСПОЗИТУ́РА
ЕКСПОЗИЦІ́ЙНИЙ
ЕКСПОЗИ́ЦІЯ
ЕКСПОНА́Т
ЕКСПОНА́ТНИЙ
ЕКСПОНА́ТНО
ЕКСПОНАТУ́РА
ЕКСПОНЕ́НТ
ЕКСПОНЕ́НТА
ЕКСПОНЕ́НТНИЙ
ЕКСПОНЕ́НТСЬКИЙ
ЕКСПОНЕНЦІА́ЛЬНИЙ
ЕКСПОНЕНЦІА́ЛЬНО
ЕКСПОНЕНЦІ́ЙНИЙ
ЕКСПОНЕНЦІ́ЙНО
ЕКСПОНО́ВАНИЙ
ЕКСПОНО́МЕТР
ЕКСПОНОМЕТРИ́ЧНИЙ
ЕКСПОНОМЕ́ТРІЯ
ЕКСПОНУВА́ННЯ
ЕКСПОНУВА́ТИ
ЕКСПОНУВА́ТИСЯ
Е́КСПОРТ
ЕКСПОРТЕ́Р
Е́КСПОРТНИЙ
ЕКСПОРТО́ВАНИЙ
ЕКСПОРТУВА́ННЯ
ЕКСПОРТУВА́ТИ
ЕКСПОРТУВА́ТИСЯ
ЕКСПОЦЕ́НТР
ЕКС-ПРЕЗИДЕ́НТ
ЕКС-ПРЕМ'Є́Р
ЕКС-ПРЕМ'Є́РКА
ЕКС-ПРЕМ'Є́Р-МІНІ́СТР
ЕКСПРЕ́С
ЕКСПРЕ́С-...
ЕКСПРЕСЕ́МА
ЕКСПРЕСИ́В
ЕКСПРЕСИ́ВНИЙ
ЕКСПРЕСИ́ВНІСТЬ
ЕКСПРЕСИ́ВНО
ЕКСПРЕ́С-ІНФОРМА́ЦІЯ
ЕКСПРЕСІОНІ́ЗМ
ЕКСПРЕСІОНІ́СТ
ЕКСПРЕСІОНІСТИ́ЧНИЙ
ЕКСПРЕСІОНІ́СТКА
ЕКСПРЕСІОНІ́СТСЬКИЙ
ЕКСПРЕ́СІЯ
ЕКСПРЕ́С-ЛАБОРАТО́РІЯ
ЕКСПРЕ́СНИЙ
ЕКСПРЕ́С-ПО́ШТА
ЕКСПРЕ́С-СЛУ́ЖБА
ЕКСПРО́МТ
ЕКСПРО́МТОМ
ЕКСПРОПРІА́ТОР
ЕКСПРОПРІА́ЦІЯ
ЕКСПРОПРІЙО́ВАНИЙ
ЕКСПРОПРІЮВА́ТИ
ЕКСПРОПРІЮВА́ТИСЯ
ЕКС-СПІ́КЕР
ЕКСТА́З
ЕКСТАТИ́ЧНИЙ
ЕКСТАТИ́ЧНІСТЬ
ЕКСТАТИ́ЧНО
ЕКСТЕМПОРА́ЛЕ
ЕКСТЕ́НЗІЯ
ЕКСТЕ́НЗОР
ЕКСТЕНСИ́ВНИЙ
ЕКСТЕНСИ́ВНІСТЬ
ЕКСТЕНСИ́ВНО
ЕКСТЕНСІОНА́Л
ЕКСТЕНСІОНА́ЛЬНИЙ
ЕКСТЕНСІОНА́ЛЬНІСТЬ
ЕКСТЕ́НТ
ЕКСТЕР'Є́Р
ЕКСТЕР'Є́РНИЙ
ЕКСТЕРИТОРІА́ЛЬНИЙ
ЕКСТЕРИТОРІА́ЛЬНІСТЬ
ЕКСТЕРІОРИЗА́ЦІЯ
ЕКСТЕРІОРИЗО́ВАНИЙ
ЕКСТЕРІОРИЗУВА́ТИ
ЕКСТЕРІОРИЗУВА́ТИСЯ
ЕКСТЕРМІНАЦІ́ЙНИЙ
ЕКСТЕРМІНА́ЦІЯ
ЕКСТЕ́РН
ЕКСТЕРНА́ЛЬНИЙ
ЕКСТЕРНА́ЛЬНІСТЬ
ЕКСТЕРНА́Т
ЕКСТЕРНА́ТНИЙ
ЕКСТЕ́РНОМ
ЕКСТЕРОРЕЦЕПТИ́ВНИЙ
ЕКСТЕРОРЕЦЕ́ПТОР
ЕКСТЕРОРЕЦЕ́ПЦІЯ
ЕКСТИРПА́ТОР
ЕКСТИРПА́ТОРНИЙ
ЕКСТИРПАЦІ́ЙНИЙ
ЕКСТИРПА́ЦІЯ
ЕКСТИРПУВА́ТИ
ЕКСТРА...
Е́КСТРА
ЕКСТРАВАГА́НТНИЙ
ЕКСТРАВАГА́НТНІСТЬ
ЕКСТРАВАГА́НТНО
ЕКСТРАВАЗА́Т
ЕКСТРАВЕ́РСІЯ
ЕКСТРАВЕ́РТ
ЕКСТРАВЕРТИ́ВНИЙ
ЕКСТРАВЕ́РТНИЙ
ЕКСТРАВЕ́РТНІСТЬ
ЕКСТРАВЕ́РТНО
ЕКСТРАГЕ́НТ
ЕКСТРАГО́ВАНИЙ
ЕКСТРАГО́ВАНІСТЬ
ЕКСТРАГУВА́ННЯ
ЕКСТРАГУВА́ТИ

ЕКСТРАГУВА́ТИСЯ
ЕКСТРАДИ́ЦІЯ
ЕКСТРАДО́ВАНИЙ
ЕКСТРАДУВА́ТИ
ЕКСТРАДУВА́ТИСЯ
ЕКСТРАКЛА́С
ЕКСТРА́КТ
ЕКСТРАКТИ́ВНИЙ
ЕКСТРАКТИ́ВНІСТЬ
ЕКСТРА́КТНИЙ
ЕКСТРА́КТОВИЙ
ЕКСТРА́КТОР
ЕКСТРАКЦІ́ЙНИЙ
ЕКСТРА́КЦІЯ
ЕКСТРАЛІНГВА́ЛЬНИЙ
ЕКСТРАЛІНГВІ́СТИКА
ЕКСТРАЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ
ЕКСТРАМО́ДНИЙ
ЕКСТРАОРДИНА́РНИЙ
ЕКСТРАОРДИНА́РНІСТЬ
ЕКСТРАПОЛЬО́ВАНИЙ
ЕКСТРАПОЛЮВА́ННЯ
ЕКСТРАПОЛЮВА́ТИ
ЕКСТРАПОЛЮВА́ТИСЯ
ЕКСТРАПОЛЯТИ́ВНИЙ
ЕКСТРАПОЛЯ́ТОР
ЕКСТРАПОЛЯЦІ́ЙНИЙ
ЕКСТРАПОЛЯ́ЦІЯ
ЕКСТРАСЕ́НС
ЕКСТРАСЕНСО́РИКА
ЕКСТРАСЕНСО́РНИЙ
ЕКСТРАСИСТОЛІ́Я
ЕКСТРАФРА́ХТ
ЕКСТРЕ́МА
ЕКСТРЕМА́Л
ЕКСТРЕМА́ЛЬ
ЕКСТРЕМА́ЛЬНИЙ
ЕКСТРЕМА́ЛЬНІСТЬ
ЕКСТРЕМА́ЛЬНО
ЕКСТРЕМІ́ЗМ
ЕКСТРЕМІ́СТ
ЕКСТРЕМІ́СТКА
ЕКСТРЕМІ́СТСЬКИЙ
ЕКСТРЕ́МНИЙ
ЕКСТРЕ́МУМ
Е́КСТРЕНИЙ
Е́КСТРЕНІСТЬ
Е́КСТРЕНО
ЕКСТРИ́М
ЕКСТРУДА́Т
ЕКСТРУ́ДЕР
ЕКСТРУЗІ́ЙНИЙ
ЕКСТРУ́ЗІЯ
ЕКСУДА́Т
ЕКСУДАТИ́ВНИЙ
ЕКСУДА́ЦІЯ
ЕКСФОЛІАТИ́ВНИЙ
ЕКСФОЛІА́ЦІЯ
ЕКСЦЕДЕ́НТ
ЕКСЦЕДЕ́НТНИЙ
ЕКСЦЕНТРИ́ЗМ
ЕКСЦЕ́НТРИК[1]
ЕКСЦЕ́НТРИК[2]
ЕКСЦЕ́НТРИКА
ЕКСЦЕ́НТРИКОВИЙ
ЕКСЦЕНТРИСИТЕ́Т
ЕКСЦЕНТРИ́ЧНИЙ[1]
ЕКСЦЕНТРИ́ЧНИЙ[2]
ЕКСЦЕНТРИ́ЧНІСТЬ
ЕКСЦЕНТРИ́ЧНО[1]
ЕКСЦЕНТРИ́ЧНО[2]
ЕКСЦЕНТРІА́ДА
ЕКСЦЕ́С
ЕКСЦИ́ЗІЯ
ЕКСЦИТАТИ́ВНИЙ
ЕКСЦИТАТИ́ВНІСТЬ
ЕКСЦИТА́ЦІЯ
ЕКС-ЧЕМПІО́Н
ЕКС-ЧЕМПІО́НКА
ЕКТА́ЗІЯ
Е́КТИМА
ЕКТО...
ЕКТОГЕНЕ́З
ЕКТОДЕ́РМА
ЕКТОМІ́Я
...ЕКТОМІ́Я
ЕКТОМО́РФ
ЕКТОПАРАЗИ́Т *див.* ектопарази́ти
ЕКТОПАРАЗИ́ТИ
ЕКТОПІ́ЧНИЙ
ЕКТОПІ́Я
ЕКТОТРО́ФНИЙ
ЕКУМЕНІ́ЗМ
ЕКУМЕНІ́СТ
ЕКУМЕНІ́ЧНИЙ
ЕКФОРІ́Я
ЕКЮ́[1]
ЕКЮ́[2]
ЕЛАЙОПЛА́СТ *див.* елайопла́сти
ЕЛАЙОПЛА́СТИ
ЕЛАСМОТЕ́РІЙ
ЕЛА́СТИК
ЕЛАСТИ́Н
ЕЛАСТИ́НОВИЙ
ЕЛАСТИ́ЧНИЙ
ЕЛАСТИ́ЧНІСТЬ
ЕЛАСТИ́ЧНО
ЕЛАСТОГРА́ФІЯ
ЕЛАСТОМЕ́Р *див.* еластоме́ри
ЕЛАСТОМЕ́РИ
ЕЛАСТОМЕ́ТРІЯ
ЕЛАТИ́В
ЕЛЕА́Т
ЕЛЕВА́ТОР
ЕЛЕВА́ТОРНИЙ
ЕЛЕВА́ТОРНИК
ЕЛЕВАТОРОБУДІВНИ́ЦТВО
ЕЛЕВАТОРОБУДУВА́ННЯ
ЕЛЕВА́ЦІЯ
ЕЛЕВО́Н
ЕЛЕГА́З
ЕЛЕГА́ЗОВИЙ
ЕЛЕГА́НТ
ЕЛЕГА́НТКА
ЕЛЕГА́НТНИЙ
ЕЛЕГА́НТНІСТЬ
ЕЛЕГА́НТНО
ЕЛЕГІ́ЙНИЙ
ЕЛЕГІ́ЙНІСТЬ
ЕЛЕГІ́ЙНО
ЕЛЕГІ́СТ
ЕЛЕ́ГІЯ
ЕЛЕКТИ́ВНИЙ
ЕЛЕКТИ́ВНІСТЬ
ЕЛЕ́КТОР
ЕЛЕКТОРА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТОРА́ЛЬНО
ЕЛЕКТОРА́Т
ЕЛЕКТРЕ́Т
ЕЛЕКТРЕ́ТНИЙ
ЕЛЕКТРИЗА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ
ЕЛЕКТРИЗО́ВАНІСТЬ
ЕЛЕКТРИЗУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ
ЕЛЕКТРИЗУВА́ТИСЯ
ЕЛЕ́КТРИК
ЕЛЕКТРИ́К
ЕЛЕ́КТРИКА
ЕЛЕКТРИ́НО
ЕЛЕКТРИФІКА́ТОР
ЕЛЕКТРИФІКА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРИФІКО́ВАНИЙ
ЕЛЕКТРИФІКУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРИФІКУВА́ТИ
ЕЛЕКТРИФІКУВА́ТИСЯ
ЕЛЕКТРИ́ЧКА
ЕЛЕКТРИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРИ́ЧНО
ЕЛЕКТРО...
ЕЛЕКТРОАВТО́БУС
ЕЛЕКТРОАВТОМОБІ́ЛЬ
ЕЛЕКТРОАЕРОЗО́ЛЬ
ЕЛЕКТРОАЕРОЗО́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОАКУ́СТИК
ЕЛЕКТРОАКУ́СТИКА
ЕЛЕКТРОАКУСТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОАНАЛГЕ́ЗІЯ
ЕЛЕКТРОАНА́ЛІЗ
ЕЛЕКТРОАНАЛЬГЕ́ЗІЯ *див.* електроаналге́зія
ЕЛЕКТРОАНЕСТЕЗІ́Я
ЕЛЕКТРОАПАРА́Т
ЕЛЕКТРОАРМАТУ́РА
ЕЛЕКТРОБАЛА́НС
ЕЛЕКТРОБАЛА́СТЕР
ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́КА
ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОБЕЗПЕ́ЧНІСТЬ
ЕЛЕКТРОБРИ́ТВА
ЕЛЕКТРОБУЛЬДО́ЗЕР
ЕЛЕКТРОБУ́Р
ЕЛЕКТРОБУРИ́ЛЬНИК
ЕЛЕКТРОБУРІ́ННЯ
ЕЛЕКТРО́БУС
ЕЛЕКТРО́БУСНИЙ
ЕЛЕКТРОВА́КУУМНИЙ
ЕЛЕКТРОВЕНТИЛЯ́ТОР
ЕЛЕКТРОВИМІ́РЮВАЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОВІБРАЦІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОВІБРА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОВІЗО́К
ЕЛЕКТРО́ВНЯ
ЕЛЕКТРОВОГО́НЬ
ЕЛЕКТРОВОДОНАГРІВА́Ч
ЕЛЕКТРОВО́З
ЕЛЕКТРОВО́ЗНИЙ
ЕЛЕКТРОВОЗОБУДІВНИ́Й
ЕЛЕКТРОВОЗОБУДІВНИ́К
ЕЛЕКТРОВОЗОБУДУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОВУ́ДКА
ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РНИК
ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РЮВАЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОГАЗОЗВА́РЮВАННЯ

ЕЛЕКТРОГАСТРО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОГАСТРОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОГЕНЕ́З
ЕЛЕКТРОГЕНЕРА́ТОР
ЕЛЕКТРОГЕНЕРА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОГЕНЕРУВА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОГЕНЕРУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОГІДРАВЛІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОГІРЛЯ́НДА
ЕЛЕКТРОГІТА́РА
ЕЛЕКТРОГОДИ́ННИК
ЕЛЕКТРОГОДИННИКО́ВИЙ
ЕЛЕКТРОГОСПОДА́РСТВО
ЕЛЕКТРО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОГРАФІ́Т
ЕЛЕКТРОГРАФІ́ТНИЙ
ЕЛЕКТРОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОГРИ́ЛЬ
ЕЛЕКТРОГРІ́ЛКА
ЕЛЕКТРО́Д
ЕЛЕКТРОДВИГУ́Н
ЕЛЕКТРОДЕТОНА́ТОР
ЕЛЕКТРОДИНА́МІКА
ЕЛЕКТРОДИНАМІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОДИНАМО́МЕТР
ЕЛЕКТРОДІАГНО́СТИКА
ЕЛЕКТРОДІА́ЛІЗ
ЕЛЕКТРОДІА́ЛІЗНИЙ
ЕЛЕКТРО́ДНИЙ
ЕЛЕКТРОДОЇ́ЛКА
ЕЛЕКТРОДОЇ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОДОЇ́ННЯ
ЕЛЕКТРОДОТРИМА́Ч
ЕЛЕКТРОДРЕНА́Ж
ЕЛЕКТРОДРИ́ЛЬ
ЕЛЕКТРОДРІ́Т
ЕЛЕКТРОДУГА́
ЕЛЕКТРОДУГОВИ́Й
ЕЛЕКТРОДУХО́ВКА
ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕ́ТИКА
ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОЕНЕ́РГІЯ
ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛОГРА́МА
ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОЕНЦЕФАЛОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОЕПІЛЯ́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОЄ́МНИЙ
ЕЛЕКТРОЄ́МНІСТЬ
ЕЛЕКТРОЖИ́ВЛЕННЯ
ЕЛЕКТРОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ
ЕЛЕКТРОЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ
ЕЛЕКТРОЗАПАЛЬНИ́ЧКА
ЕЛЕКТРОЗАПОБІ́ЖНИК
ЕЛЕКТРОЗВА́РЕННЯ
ЕЛЕКТРОЗВАРНИ́Й
ЕЛЕКТРОЗВА́РНИК
ЕЛЕКТРОЗВА́РНИЦЯ
ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАННЯ
ЕЛЕКТРОЗВА́РЮВАЧ
ЕЛЕКТРОЗВОЛО́ЖУВАЧ
ЕЛЕКТРОЗВ'ЯЗО́К
ЕЛЕКТРОІЗОЛЯ́ТОР
ЕЛЕКТРОІЗОЛЯЦІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОІЗОЛЯ́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОІ́МПУЛЬСНИЙ
ЕЛЕКТРОІНСТРУМЕ́НТ
ЕЛЕКТРОІ́СКРА
ЕЛЕКТРОІСКРОВИ́Й
ЕЛЕКТРОКА́БЕЛЬ
ЕЛЕКТРОКАВОВА́РКА
ЕЛЕКТРОКАЛОРИ́ФЕР
ЕЛЕКТРОКАМІ́Н
ЕЛЕКТРОКА́Р
ЕЛЕКТРОКАРДІОГРА́МА
ЕЛЕКТРОКАРДІО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОКАРДІОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОКАРДІОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯ́ТОР
ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯ́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОКА́РНИЙ
ЕЛЕКТРОКА́РНИК
ЕЛЕКТРОКА́РНИЦЯ
ЕЛЕКТРОКИЙО́К
ЕЛЕКТРОКОАГУЛЯ́ТОР
ЕЛЕКТРОКОАГУЛЯ́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОКО́ПЧЕННЯ
ЕЛЕКТРОКОРУ́НД
ЕЛЕКТРОКОРУ́НДОВИЙ
ЕЛЕКТРОКРА́Н
ЕЛЕКТРОЛА́МПА
ЕЛЕКТРОЛА́МПОВИЙ
ЕЛЕКТРОЛА́МПОЧКА
ЕЛЕКТРО́ЛІЗ
ЕЛЕКТРОЛІЗЕ́Р
ЕЛЕКТРОЛІЗЕ́РНИЙ
ЕЛЕКТРО́ЛІЗНИЙ
ЕЛЕКТРО́ЛІЗНИК
ЕЛЕКТРОЛІКА́РНЯ
ЕЛЕКТРОЛІКУВА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОЛІКУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОЛІ́НІЯ
ЕЛЕКТРОЛІ́Т
ЕЛЕКТРОЛІТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОЛІ́ТНИЙ
ЕЛЕКТРОЛІЧИ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОЛІЧИ́ЛЬНИК
ЕЛЕКТРОЛО́В
ЕЛЕКТРОЛЮМІНЕСЦЕ́НТНИЙ
ЕЛЕКТРОЛЮМІНЕСЦЕ́НЦІЯ
ЕЛЕКТРОМАГІСТРА́ЛЬ
ЕЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЗМ
ЕЛЕКТРОМАГНЕТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОМАГНІ́Т
ЕЛЕКТРОМАГНІ́ТНИЙ
ЕЛЕКТРОМАСА́Ж
ЕЛЕКТРОМАШИ́НА
ЕЛЕКТРОМАШИНІ́СТ
ЕЛЕКТРОМАШИ́НКА
ЕЛЕКТРОМАШИ́ННИЙ
ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИ́Й
ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИ́К
ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОМЕРЕ́ЖА
ЕЛЕКТРОМЕРЕ́ЖНИЙ
ЕЛЕКТРОМЕТАЛУ́РГ
ЕЛЕКТРОМЕТАЛУРГІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОМЕТАЛУ́РГІЯ
ЕЛЕКТРО́МЕТР
ЕЛЕКТРОМЕТРИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОМЕ́ТРІЯ
ЕЛЕКТРОМЕХАНІЗА́ТОР
ЕЛЕКТРОМЕХАНІЗА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОМЕХА́НІК
ЕЛЕКТРОМЕХА́НІКА
ЕЛЕКТРОМЕХАНІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОМІ́КСЕР
ЕЛЕКТРОМІОГРА́МА
ЕЛЕКТРОМІО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОМІОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОМІОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОМІ́СТ
ЕЛЕКТРОМОБІ́ЛЬ
ЕЛЕКТРОМОБІ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОМОЛОТА́РКА
ЕЛЕКТРОМОЛОТІ́ННЯ
ЕЛЕКТРОМОЛОТЬБА́
ЕЛЕКТРОМОНТА́Ж
ЕЛЕКТРОМОНТА́ЖНИЙ
ЕЛЕКТРОМОНТА́ЖНИК
ЕЛЕКТРОМОНТЕ́Р
ЕЛЕКТРОМОТО́Р
ЕЛЕКТРОМОТОРИ́СТ
ЕЛЕКТРОМОТО́РНИЙ
ЕЛЕКТРОМУЗИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОМ'ЯСОРУ́БКА
ЕЛЕКТРО́Н
ЕЛЕКТРОНАВАНТА́ЖУВАЧ
ЕЛЕКТРОНАВІГАЦІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОНАВІГА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОНАГРІ́В
ЕЛЕКТРОНАГРІВА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОНАГРІВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОНАГРІВА́Ч
ЕЛЕКТРОНАГРІВНИ́Й
ЕЛЕКТРОНАГРІВНИ́К
ЕЛЕКТРОНАРКО́З
ЕЛЕКТРОНАРКО́ЗНИЙ
ЕЛЕКТРОНАСО́С
ЕЛЕКТРО́Н-ВОЛЬТ
ЕЛЕКТРОНЕГАТИ́ВНИЙ
ЕЛЕКТРОНЕЙТРА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОНЕПРОВІ́ДНИЙ
ЕЛЕКТРОНІ́Ж
ЕЛЕКТРОНІЗА́ЦІЯ
ЕЛЕКТРО́НІКА
ЕЛЕКТРО́НКА
ЕЛЕКТРО́ННИЙ
ЕЛЕКТРО́ННИК
ЕЛЕКТРО́ННО-...
ЕЛЕКТРО́ННО-ВА́КУУМНИЙ
ЕЛЕКТРО́ННО-ПРОМЕНЕ́ВИЙ
ЕЛЕКТРО́ННО-ЦИФРОВИ́Й
ЕЛЕКТРО́НОВИЙ
ЕЛЕКТРОНОГРА́МА
ЕЛЕКТРОНО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОНОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОНОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОНО́ЖИЦІ
ЕЛЕКТРООБІГРІ́В
ЕЛЕКТРООБІГРІВА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРООБІГРІВА́ННЯ
ЕЛЕКТРООБІГРІВА́Ч
ЕЛЕКТРООБЛА́ДНАННЯ
ЕЛЕКТРООЗБРО́ЄНІСТЬ
ЕЛЕКТРООПА́ЛЕННЯ
ЕЛЕКТРООПА́ЛЮВАЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРООПА́ЛЮВАННЯ
ЕЛЕКТРОО́ПТИКА
ЕЛЕКТРООПТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОО́РАНКА
ЕЛЕКТРООРА́ННЯ
ЕЛЕКТРООРГА́Н

ЕЛЕКТРООРГА́ННИЙ
ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЕННЯ
ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЮВАЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРООСВІ́ТЛЮВАЧ
ЕЛЕКТРОО́СМОС
ЕЛЕКТРООСНА́ЩЕНІСТЬ
ЕЛЕКТРООФТАЛЬМІ́Я
ЕЛЕКТРОПАРНИ́К
ЕЛЕКТРОПАСТУ́Х
ЕЛЕКТРОПАТРО́Н
ЕЛЕКТРОПАЯ́ЛЬНИК
ЕЛЕКТРОПЕ́Д
ЕЛЕКТРОПЕРЕДАВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОПЕРЕДА́ЧА
ЕЛЕКТРОПЕРФОРА́ТОР
ЕЛЕКТРОПИЛА́
ЕЛЕКТРОПИ́ЛКА
ЕЛЕКТРОПИЛОСО́С
ЕЛЕКТРОПІДІГРІВНИ́К
ЕЛЕКТРОПІДІЙМА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОПІДСТА́НЦІЯ
ЕЛЕКТРОПІ́Ч
ЕЛЕКТРОПІЧНИ́Й
ЕЛЕКТРОПЛАВИ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОПЛАВИ́ЛЬНИК
ЕЛЕКТРОПЛАВИ́ЛЬНЯ
ЕЛЕКТРОПЛА́ВЛЕННЯ
ЕЛЕКТРОПЛИТА́
ЕЛЕКТРОПЛИ́ТКА
ЕЛЕКТРОПЛУ́Г
ЕЛЕКТРОПОБУТО́ВИЙ
ЕЛЕКТРОПОЗИТИ́ВНИЙ
ЕЛЕКТРОПО́ЇЗД
ЕЛЕКТРОПОЛІРУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОПО́МПА
ЕЛЕКТРОПОСТАЧА́ННЯ
ЕЛЕКТРОПО́ТЯГ
ЕЛЕКТРОПРА́СКА
ЕЛЕКТРОПРИ́ВОД
ЕЛЕКТРОПРИ́ЛАД
ЕЛЕКТРОПРИЛА́ДДЯ
ЕЛЕКТРОПРИ́СТРІЙ
ЕЛЕКТРОПРО́ВІД
ЕЛЕКТРОПРОВІ́ДНИЙ
ЕЛЕКТРОПРОВІ́ДНІСТЬ
ЕЛЕКТРОПРОВО́ДКА
ЕЛЕКТРОПРОГРАВА́Ч
ЕЛЕКТРОПРОМЕНЕ́ВИЙ
ЕЛЕКТРОПРОМИСЛО́ВІСТЬ
ЕЛЕКТРОПУНКТУ́РА
ЕЛЕКТРОРАДІОЕЛЕМЕ́НТ
ЕЛЕКТРОРЕЛЕ́
ЕЛЕКТРОРЕМО́НТ
ЕЛЕКТРОРЕМО́НТНИЙ
ЕЛЕКТРОРЕНТҐЕНОГРА́МА
ЕЛЕКТРОРЕНТҐЕНО́ГРАФ
ЕЛЕКТРОРЕНТҐЕНОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОРЕНТҐЕНОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОРЕТИНОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОРЕТИНОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОРІ́ЗАЛЬНИК
ЕЛЕКТРОРІ́ЗАННЯ
ЕЛЕКТРОРО́ЗВІДКА
ЕЛЕКТРОРОЗВІ́ДУВАННЯ
ЕЛЕКТРОРОЗПОДІ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОРУБА́НОК
ЕЛЕКТРОРУШІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОРУШНИ́К
ЕЛЕКТРОСАМОВА́Р
ЕЛЕКТРОСАМОСКИ́Д
ЕЛЕКТРОСВЕ́РДЕЛ
ЕЛЕКТРОСВЕ́РДЛО
ЕЛЕКТРОСВІ́ТЛО
ЕЛЕКТРОСВІТЛОВИ́Й
ЕЛЕКТРОСИЛОВИ́Й
ЕЛЕКТРОСИ́НТЕЗ
ЕЛЕКТРОСИСТЕ́МА
ЕЛЕКТРОСІ́ТКА
ЕЛЕКТРОСКО́П
ЕЛЕКТРОСКОПІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОСКОПІ́Я
ЕЛЕКТРОСКУ́ТЕР
ЕЛЕКТРОСО́Н
ЕЛЕКТРОСТАЛЕПЛАВИ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОСТА́ЛЬ
ЕЛЕКТРОСТА́НЦІЯ
ЕЛЕКТРОСТА́ТИКА
ЕЛЕКТРОСТАТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯ́ТОР
ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯ́ЦІЯ
ЕЛЕКТРОСТРИГА́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОСТРИ́ЖЕННЯ
ЕЛЕКТРОСТРИКЦІ́ЙНИЙ
ЕЛЕКТРОСТРИ́КЦІЯ
ЕЛЕКТРОСТРУ́М
ЕЛЕКТРОСУША́РКА
ЕЛЕКТРОТАБЛО́
ЕЛЕКТРОТЕ́ЛЬФЕР
ЕЛЕКТРОТЕПЛИ́ЦЯ
ЕЛЕКТРОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОТЕРАПІ́Я
ЕЛЕКТРОТЕРМІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОТЕРМІ́Я
ЕЛЕКТРОТЕРМО́МЕТР
ЕЛЕКТРОТЕ́ХНІК
ЕЛЕКТРОТЕ́ХНІКА
ЕЛЕКТРОТЕХНІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОТИ́ПІЯ
ЕЛЕКТРОТОВА́РИ
ЕЛЕКТРОТОНО́МЕТР
ЕЛЕКТРОТРА́ВМА
ЕЛЕКТРОТРА́КТОР
ЕЛЕКТРОТРА́КТОРНИЙ
ЕЛЕКТРОТРА́НСПОРТ
ЕЛЕКТРОТРА́НСПОРТНИЙ
ЕЛЕКТРОТЯ́ГА
ЕЛЕКТРОТЯГОВИ́Й
ЕЛЕКТРОУСТАНО́ВКА
ЕЛЕКТРОУСТАТКУВА́ННЯ
ЕЛЕКТРОФА́КС
ЕЛЕКТРОФІ́ЗИКА
ЕЛЕКТРОФІЗИ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОФІЗІО́ЛОГ
ЕЛЕКТРОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОФІЗІОЛО́ГІЯ
ЕЛЕКТРОФІ́Л
ЕЛЕКТРОФІ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОФІ́ЛЬТР
ЕЛЕКТРОФО́Н
ЕЛЕКТРОФО́Р
ЕЛЕКТРОФОРЕ́З
ЕЛЕКТРОФОРЕ́ЗНИЙ
ЕЛЕКТРОФОТОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОФОТОГРА́ФІЯ
ЕЛЕКТРОФОТО́МЕТР
ЕЛЕКТРОФОТОМЕ́ТРІЯ
ЕЛЕКТРОФРЕ́ЗА
ЕЛЕКТРОХІ́Д
ЕЛЕКТРОХІ́МІК
ЕЛЕКТРОХІМІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОХІ́МІЯ
ЕЛЕКТРОХІРУРГІ́ЧНИЙ
ЕЛЕКТРОХІРУРГІ́Я
ЕЛЕКТРОХОЛОДИ́ЛЬНИЙ
ЕЛЕКТРОХОЛОДИ́ЛЬНИК
ЕЛЕКТРОЦЕНТРА́ЛЬ
ЕЛЕКТРОЦИ́КЛ
ЕЛЕКТРОША́ФА
ЕЛЕКТРОШЛА́КОВИЙ
ЕЛЕКТРОШО́К
ЕЛЕКТРОШО́КЕР
ЕЛЕКТРОШО́КОВИЙ
ЕЛЕКТРОЩИ́Т
ЕЛЕКТРОЩИТОВИ́Й
ЕЛЕ́КТРУМ
ЕЛЕМЕ́НТ
ЕЛЕМЕНТА́РНИЙ
ЕЛЕМЕНТА́РНІСТЬ
ЕЛЕМЕНТА́РНО
ЕЛЕМЕ́НТНИЙ
ЕЛЕМЕ́НТНІСТЬ
ЕЛЕ́НІУМ
ЕЛЕРО́Н
ЕЛЕРО́ННИЙ
ЕЛЕУТЕРОКО́К
ЕЛЕУТЕРОКО́КОВИЙ
ЕЛЕФАНТІА́З
ЕЛІДУВА́ТИ
ЕЛІ́ЗІЯ
ЕЛІКСИ́Р
ЕЛІМІНА́ТОР
ЕЛІМІНАЦІ́ЙНИЙ
ЕЛІМІНА́ЦІЯ
ЕЛІМІНО́ВАНИЙ
ЕЛІМІНУВА́ННЯ
ЕЛІМІНУВА́ТИ
ЕЛІМІНУВА́ТИСЯ
ЕЛІНВА́Р
ЕЛІНВА́РНИЙ
ЕЛІНВА́РОВИЙ
Е́ЛІНГ
Е́ЛІНГОВИЙ
ЕЛІО́НІКА
Е́ЛІПС
Е́ЛІПСИС
Е́ЛІПСНИЙ
ЕЛІПСО́ГРАФ
ЕЛІПСО́ЇД
ЕЛІПСОЇДА́ЛЬНИЙ
ЕЛІПСО́ЇДНИЙ
ЕЛІПСОПОДІ́БНИЙ
ЕЛІПСОПОДІ́БНІСТЬ
ЕЛІПСОПОДІ́БНО
ЕЛІПТИ́ЧНИЙ
ЕЛІПТИ́ЧНІСТЬ
ЕЛІ́ТА
ЕЛІТАРИ́ЗМ
ЕЛІТА́РНИЙ
ЕЛІТА́РНІСТЬ
ЕЛІ́ТНИЙ
ЕЛІ́ТНІСТЬ
Е́ЛЛІН *див.* е́ллі́ни
Е́ЛЛІНИ
ЕЛЛІНІЗА́ЦІЯ

ЕЛЛІНІЗМ
ЕЛЛІНІЗОВАНИЙ
ЕЛЛІНІЗУВАТИ
ЕЛЛІНІСТ
ЕЛЛІНІСТИЧНИЙ
ЕЛЛІНІСТКА
ЕЛЛІНКА *див.* елліни
ЕЛЛІНСТВО
ЕЛЛІНСЬКИЙ
ЕЛОДЕЯ
ЕЛОКВЕНТНИЙ
ЕЛОКВЕНЦІЯ
ЕЛОКУЦІЯ
ЕЛОНГАЦІЯ
ЕЛЬ[1]
ЕЛЬ[2]
ЕЛЬБОР
ЕЛЬБОРОВИЙ
ЕЛЬДОРАДО
ЕЛЬЗЕВІР
ЕЛЬФ
ЕЛЬФА *див.* ельф
ЕЛЮВІАЛЬНИЙ
ЕЛЮВІЙ
ЕЛЮЕНТ
ЕЛЮЮВАННЯ
ЕЛЮЮВАТИ
ЕЛЯТИВ
ЕМАЛЕВИЙ
ЕМАЛЕПОДІБНИЙ
ЕМАЛЬ
ЕМАЛЬОВАНИЙ
ЕМАЛЮВАЛЬНИЙ
ЕМАЛЮВАЛЬНИК
ЕМАЛЮВАЛЬНИЦЯ
ЕМАЛЮВАННЯ
ЕМАЛЮВАТИ
ЕМАЛЮВАТИСЯ
ЕМАН
ЕМАНАЦІЙНИЙ
ЕМАНАЦІЯ
ЕМАНОМЕТР
ЕМАНСИПАНТКА
ЕМАНСИПАТОР
ЕМАНСИПАТОРСЬКИЙ
ЕМАНСИПАЦІЙНИЙ
ЕМАНСИПАЦІЯ
ЕМАНСИПЕ
ЕМАНСИПОВАНИЙ
ЕМАНСИПОВАНІСТЬ
ЕМАНСИПУВАТИ
ЕМАНСИПУВАТИСЯ
ЕМБАРГО
ЕМБЛЕМА
ЕМБЛЕМАТИКА
ЕМБЛЕМАТИЧНИЙ
ЕМБОЛ
ЕМБОЛІЧНИЙ
ЕМБОЛІЯ
ЕМБОЛОТЕРІЙ
ЕМБРІОГЕНЕЗ
ЕМБРІОЛОГ
ЕМБРІОЛОГІЧНИЙ
ЕМБРІОЛОГІЯ
ЕМБРІОН
ЕМБРІОНАЛЬНИЙ
ЕМЕР
ЕМЕРГЕНЦ
ЕМЕРДЖЕНТНИЙ
ЕМЕРДЖЕНТНІСТЬ
ЕМЕТРОПІЯ
ЕМІГРАНТ
ЕМІГРАНТКА
ЕМІГРАНТСТВО
ЕМІГРАНТСЬКИЙ
ЕМІГРАНТЩИНА
ЕМІГРАЦІЙНИЙ
ЕМІГРАЦІЯ
ЕМІГРУВАТИ
ЕМІНЕНЦІЯ
ЕМІР
ЕМІРАТ
ЕМІРАТЕЦЬ *див.* еміратці
ЕМІРАТКА *див.* еміратці
ЕМІРАТСЬКИЙ
ЕМІРАТЦІ
ЕМІРИТОН
ЕМІРСЬКИЙ
ЕМІСАР
ЕМІСАРСТВО
ЕМІСАРСЬКИЙ
ЕМІСІЙНИЙ[1]
ЕМІСІЙНИЙ[2]
ЕМІСІЯ[1]
ЕМІСІЯ[2]
ЕМІТЕНТ
ЕМІТЕР
ЕМІТЕРНИЙ
ЕМІТОВАНИЙ[1]
ЕМІТОВАНИЙ[2]
ЕМІТУВАЛЬНИЙ[1]
ЕМІТУВАЛЬНИЙ[2]
ЕМІТУВАННЯ[1]
ЕМІТУВАННЯ[2]
ЕМІТУВАТИ[1]
ЕМІТУВАТИ[2]
ЕМІТУВАТИСЯ[1]
ЕМІТУВАТИСЯ[2]
ЕМКА
ЕМОТИВІЗМ
ЕМОТИВНИЙ
ЕМОТИВНІСТЬ
ЕМОТИКОН
ЕМОЦІЙНИЙ
ЕМОЦІЙНІСТЬ
ЕМОЦІЙНО
ЕМОЦІОНАЛЬНИЙ
ЕМОЦІОНАЛЬНІСТЬ
ЕМОЦІЯ
ЕМПАТ
ЕМПАТІЯ
ЕМПІЄМА
ЕМПІРЕЇ
ЕМПІРИЗМ
ЕМПІРИК
ЕМПІРИКА
ЕМПІРИЧНИЙ
ЕМПІРИЧНІСТЬ
ЕМПІРИЧНО
ЕМПІРІОКРИТИК
ЕМПІРІОКРИТИЦИЗМ
ЕМПІРІОКРИТИЧНИЙ
ЕМПІРІОМОНІЗМ
ЕМПІРІОМОНІСТИЧНИЙ
ЕМПІРІОСИМВОЛІЗМ
ЕМПІРІЯ
ЕМТЕЕС
ЕМТЕЕСІВЕЦЬ
ЕМТЕЕСІВСЬКИЙ
ЕМУ
ЕМУЛЬГАТОР
ЕМУЛЬГОВАНИЙ
ЕМУЛЬГУВАЛЬНИЙ
ЕМУЛЬГУВАННЯ
ЕМУЛЬГУВАТИ
ЕМУЛЬГУВАТИСЯ
ЕМУЛЬСИН
ЕМУЛЬСІЙНИЙ
ЕМУЛЬСІЯ
ЕМУЛЬСОВАНИЙ
ЕМУЛЬСУВАННЯ
ЕМУЛЬСУВАТИ
ЕМУЛЬСУВАТИСЯ
ЕМУЛЮВАТИ
ЕМУЛЯТОР
ЕМУЛЯЦІЯ
ЕМФАЗА
ЕМФАТИЧНИЙ
ЕМФІЗЕМА
ЕМФІЗЕМАТИК
ЕМФІЗЕМАТОЗНИЙ
ЕМФІТЕВЗИС
ЕНАНТ
ЕНАНТЕМА
ЕНАНТІОСЕМІЧНИЙ
ЕНАНТІОСЕМІЯ
ЕНАРГІТ
ЕНВІРОНІКА
ЕНГАРМОНІЗМ
ЕНГАРМОНІЙНИЙ
ЕНГАРМОНІЧНИЙ
ЕНДАВМЕНТ
ЕНДАРТЕРІЇТ
ЕНДЕМ
ЕНДЕМІЗМ
ЕНДЕМІК
ЕНДЕМІЧНИЙ
ЕНДЕМІЧНІСТЬ
ЕНДЕМІЯ
ЕНДО...
ЕНДОГАМІЯ
ЕНДОГАМНИЙ
ЕНДОГАМНІСТЬ
ЕНДОГЕНІЯ
ЕНДОГЕННИЙ
ЕНДОГЕННІСТЬ
ЕНДОГЕННО
ЕНДОГЕНОТА
ЕНДОДЕРМА
ЕНДОДЕРМАЛЬНИЙ
ЕНДОЕТНОНІМ
ЕНДОКАРД
ЕНДОКАРДИТ
ЕНДОКАРДІЙ
ЕНДОКАРПІЙ
ЕНДОКРИННИЙ
ЕНДОКРИНОЛОГ
ЕНДОКРИНОЛОГІЧНИЙ
ЕНДОКРИНОЛОГІЯ
ЕНДОКРИНОПАТІЯ
ЕНДОЛІМФА
ЕНДОМЕТРИТ
ЕНДОМІТОЗ
ЕНДОМОРФ

ЕНДОМОРФІ́ЗМ
ЕНДОНАЗА́ЛЬНИЙ
ЕНДОНА́РТЕКС
ЕНДО́НІМ
ЕНДОПАРАЗИ́Т *див.* ендопарази́ти
ЕНДОПАРАЗИ́ТИ
ЕНДОПЛА́ЗМА
ЕНДОПЛАЗМАТИ́ЧНИЙ
ЕНДОПРОТЕ́З
ЕНДОРАДІОЗО́НД
ЕНДОРФІ́Н
ЕНДОСИМБІО́З
ЕНДОСКО́П
ЕНДОСКОПІ́СТ
ЕНДОСКОПІ́ЧНИЙ
ЕНДОСКОПІ́ЧНО
ЕНДОСКОПІ́Я
ЕНДО́СМОС
ЕНДОСПЕ́РМ
ЕНДОТЕ́ЛІЙ
ЕНДОТЕРМІ́ЧНИЙ
ЕНДОТЕРМІ́ЧНІСТЬ
ЕНДОТЕРМІ́ЧНО
ЕНДОТЕРМІ́Я
ЕНДОТОКСИ́Н
ЕНДОТРО́ФНИЙ
ЕНДОФА́ЗІЯ
ЕНДОФІ́Т
ЕНДОФІ́ТНИЙ
ЕНДОЦИТО́З
ЕНДОЦИТО́ЗНИЙ
Е́НДСИ
Е́НДШПІЛЬ
ЕНЕОЛІ́Т
ЕНЕОЛІТИ́ЧНИЙ
ЕНЕОЛІ́ТОВИЙ
ЕНЕРВА́ЦІЯ
ЕНЕРГЕТИ́ЗМ
ЕНЕРГЕ́ТИК
ЕНЕРГЕ́ТИКА
ЕНЕРГЕТИ́ЧНИЙ
ЕНЕРГЕТИ́ЧНІСТЬ
ЕНЕРГЕТИ́ЧНО
ЕНЕРГІ́ЙНИЙ
ЕНЕРГІ́ЙНІСТЬ
ЕНЕРГІ́ЙНО
ЕНЕ́РГІЯ
ЕНЕРГО...
ЕНЕРГОАГРЕГА́Т
ЕНЕРГОАУДИ́Т
ЕНЕРГОАУДИ́ТОР
ЕНЕРГОАУДИ́ТОРСЬКИЙ
ЕНЕРГОБАЛА́НС
ЕНЕРГОБІ́ЗНЕС
ЕНЕРГОБЛО́К
ЕНЕРГОБУДІВНИ́Й
ЕНЕРГОБУДІВНИ́К
ЕНЕРГОБУДІВНИ́ЦТВО
ЕНЕРГОБУДУВА́ННЯ
ЕНЕРГОВИКОРИСТА́ННЯ
ЕНЕРГОВИ́ТРАТА *див.* енергови́трати
ЕНЕРГОВИ́ТРАТИ
ЕНЕРГОВМІ́СТ
ЕНЕРГОВТРА́ТА *див.* енерговтра́ти
ЕНЕРГОВТРА́ТИ
ЕНЕРГОГА́ЛУЗЬ
ЕНЕРГОГЕНЕРА́ЦІЯ
ЕНЕРГОГЕНЕРУВА́ННЯ
ЕНЕРГОГІГА́НТ
ЕНЕРГОДЕФІЦИ́Т
ЕНЕРГОДЕФІЦИ́ТНИЙ
ЕНЕРГОДЖЕРЕЛО́
ЕНЕРГОДИСПЕРСІ́ЙНИЙ
ЕНЕРГОДИСПЕ́ТЧЕР
ЕНЕРГОЕФЕКТИ́ВНИЙ
ЕНЕРГОЕФЕКТИ́ВНІСТЬ
ЕНЕРГОЄ́МНИЙ
ЕНЕРГОЄ́МНІСТЬ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНИЙ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕ́ЧУВАЛЬНИЙ
ЕНЕРГОЗАЛЕ́ЖНИЙ
ЕНЕРГОЗАЛЕ́ЖНІСТЬ
ЕНЕРГОЗАТРА́ТИ
ЕНЕРГОЗАТРА́ТНИЙ
ЕНЕРГОЗАТРА́ТНІСТЬ
ЕНЕРГОЗБЕРЕ́ЖЕННЯ
ЕНЕРГОЗБЕРЕ́ЖНИЙ
ЕНЕРГОЗБЕРІГА́ЮЧИЙ
ЕНЕРГОІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ
ЕНЕРГОКОМПА́НІЯ
ЕНЕРГОКО́МПЛЕКС
ЕНЕРГОКОРИ́СТУВА́ННЯ
ЕНЕРГОКРИ́ЗА
ЕНЕРГОКРИ́ЗОВИЙ
ЕНЕРГОМАШИНОБУДІВНИ́К
ЕНЕРГОМАШИНОБУДУВА́ННЯ
ЕНЕРГОМЕ́НЕДЖЕР
ЕНЕРГОМЕ́НЕДЖМЕНТ
ЕНЕРГОМЕРЕ́ЖА
ЕНЕРГОМІ́СТ
ЕНЕРГОМІСТКИ́Й
ЕНЕРГОМІ́СТКІСТЬ
ЕНЕРГОНАСИ́ЧЕНИЙ
ЕНЕРГОНАСИ́ЧЕНІСТЬ
ЕНЕРГОНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ
ЕНЕРГОНЕЗАЛЕ́ЖНІСТЬ
ЕНЕРГОНОСІ́Ї
ЕНЕРГОНОСІ́Й *див.* енергоносі́ї
ЕНЕРГООЗБРО́ЄНІСТЬ
ЕНЕРГООСНА́ЩЕНІСТЬ
ЕНЕРГООЩА́ДЛИВИЙ
ЕНЕРГООЩА́ДЛИВІСТЬ
ЕНЕРГООЩА́ДНИЙ
ЕНЕРГООЩА́ДНІСТЬ
ЕНЕРГОПІДПРИЄ́МСТВО
ЕНЕРГОПО́ЇЗД
ЕНЕРГОПО́СЛУГА *див.* енергопо́слуги
ЕНЕРГОПО́СЛУГИ
ЕНЕРГОПОСТАЧА́ЛЬНИЙ
ЕНЕРГОПОСТАЧА́ЛЬНИК
ЕНЕРГОПОСТАЧА́ННЯ
ЕНЕРГОПРОМИСЛО́ВИЙ
ЕНЕРГОПРОМИСЛО́ВІСТЬ
ЕНЕРГОРЕСУ́РС *див.* енергоресу́рси
ЕНЕРГОРЕСУ́РСИ
ЕНЕРГОРЕСУ́РСНИЙ
ЕНЕРГОРИ́НОК
ЕНЕРГОСЕ́КТОР
ЕНЕРГОСИЛОВИ́Й
ЕНЕРГОСИСТЕ́МА
ЕНЕРГОСПІВПРА́ЦЯ
ЕНЕРГОСПОЖИВА́ННЯ
ЕНЕРГОТЕХНОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕНЕРГОТЕХНОЛО́ГІЯ
ЕНЕРГОУСТАТКУВА́ННЯ
Е́НЕЦЬ *див.* е́нці
ЕНЗИ́М *див.* ензи́ми
ЕНЗИМАТИ́ЧНИЙ
ЕНЗИ́МИ
ЕНЗИ́МНИЙ
ЕНЗООТИ́ЧНИЙ
ЕНЗОО́ТІЯ
ЕНІ́ГМА
ЕНІГМАТИ́ЧНИЙ
ЕНІО́ЛОГ
ЕНІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕНІОЛО́ГІЯ
ЕНКА́УСТИКА
ЕНКАУСТИ́ЧНИЙ
ЕНКЛІ́ТИКА
ЕНКЛІТИ́ЧНИЙ
ЕНКОМ'Є́НДА *див.* енкоміє́нда
ЕНКОМІЄ́НДА
Е́ННИЙ
ЕНОТЕ́РА
ЕНОТЕРАПІ́Я
ЕНОФТА́ЛЬМ
Е́НСЬКИЙ
ЕНТА́ЗИС
ЕНТАЛЬПІ́Я
ЕНТЕЛО́ДОН
ЕНТЕРАЛГІ́Я
ЕНТЕРАЛЬГІ́Я *див.* ентералгія
ЕНТЕРА́ЛЬНИЙ
ЕНТЕРИ́Т
ЕНТЕРО...
ЕНТЕРОБАКТЕ́РІЇ
ЕНТЕРОБАКТЕ́РІЯ *див.* ентеробакте́рії
ЕНТЕРОБІО́З
ЕНТЕРОГЕПАТИ́Т
ЕНТЕРОКО́К
ЕНТЕРОКОЛІ́Т
ЕНТЕРОПА́ТІЯ
ЕНТЕРОПАТОГЕ́ННИЙ
ЕНТЕРОПТО́З
ЕНТЕРОСЕПТО́Л
ЕНТЕРОСОРБЕ́НТ
ЕНТЕРОТОКСЕМІ́Я
ЕНТИМЕ́МА
ЕНТО... *див.* ендо...
ЕНТОГНА́ТНІ
ЕНТОДЕ́РМА
ЕНТОМО...
ЕНТОМО́З
ЕНТОМО́ЛОГ
ЕНТОМОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕНТОМОЛО́ГІЯ
ЕНТОМОФА́Г
ЕНТОМОФА́ГІЯ
ЕНТОМОФА́УНА
ЕНТОМОФІЛІ́Я
ЕНТОМОФІ́ЛЬНИЙ
ЕНТРОПІ́ЙНИЙ
ЕНТРОПІ́Я
ЕНТУЗІА́ЗМ
ЕНТУЗІА́СТ
ЕНТУЗІАСТИ́ЧНИЙ
ЕНТУЗІА́СТКА
ЕНУКЛЕА́ЦІЯ
ЕНУРЕ́З
ЕНУРЕ́ТИК
ЕНЦЕФАЛІ́Т

ЕНЦЕФАЛІ́ТНИЙ
ЕНЦЕФАЛОГРА́МА
ЕНЦЕФАЛО́ГРАФ
ЕНЦЕФАЛОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕНЦЕФАЛОГРА́ФІЯ
ЕНЦЕФАЛОМЕ́ТРІЯ
ЕНЦЕФАЛОПА́ТІЯ
ЕНЦИ́КЛІКА
ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЗМ
ЕНЦИКЛОПЕДИ́СТ
ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНИЙ
ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНІСТЬ
ЕНЦИКЛОПЕДИ́ЧНО
ЕНЦИКЛОПЕ́ДІЯ
Е́НЦІ
ЕОЗИ́Н
ЕОЗИНОПЕНІ́Я
ЕОЗИНОФІ́Л *див.* еозинофіли
ЕОЗИНОФІ́ЛИ
ЕОЗИНОФІЛІ́Я
ЕОЗИНОФІ́ЛЬНИЙ
ЕОЗО́ЙСЬКИЙ
ЕОЛІ́ЄЦЬ *див.* еолійці
ЕОЛІ́ЙКА *див.* еолійці
ЕОЛІ́ЙСЬКИЙ
ЕОЛІ́ЙЦІ
ЕОЛІ́Т
ЕОЛІ́ТОВИЙ
ЕО́ЛОВИЙ
ЕО́М
ЕО́Н
ЕОНОТЕ́МА
ЕОЦЕ́Н
ЕОЦЕ́НОВИЙ
ЕПА́РХ
ЕПАТА́Ж
ЕПАТА́ЖНИЙ
ЕПАТА́ЖНІСТЬ
ЕПАТУВА́ННЯ
ЕПАТУВА́ТИ
ЕПЕЙРОГЕНЕ́З
ЕПЕЙРОГЕНІ́ЧНИЙ
ЕПЕНДИ́МА
ЕПЕНТЕ́ЗА
ЕПЕНТЕТИ́ЧНИЙ
ЕПІ...
ЕПІБЛЕ́МА
ЕПІГА́СТРІЙ
ЕПІГЕНЕ́З
ЕПІГЕНЕ́ТИКА
ЕПІГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ЕПІГЕНЕТИ́ЧНІСТЬ
ЕПІГЕНЕТИ́ЧНО
ЕПІГО́Н
ЕПІГО́НСТВО
ЕПІГО́НСЬКИЙ
ЕПІГРА́МА
ЕПІГРАМАТИ́СТ
ЕПІГРАМАТИ́ЧНИЙ
ЕПІГРАМІ́СТ
ЕПІ́ГРАФ
ЕПІГРА́ФІКА
ЕПІГРАФІ́СТ
ЕПІГРАФІ́ЧНИЙ
ЕПІДЕМІО́ЛОГ
ЕПІДЕМІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕПІДЕМІОЛО́ГІЯ
ЕПІДЕМІ́ЧНИЙ
ЕПІДЕ́МІЯ
ЕПІДЕМПОРІ́Г
ЕПІДЕ́РМА
ЕПІДЕРМА́ЛЬНИЙ
ЕПІДЕ́РМІС
ЕПІДЕРМОФІТІ́Я
ЕПІДИДИМІ́Т
ЕПІДІАСКО́П
ЕПІДОЗИ́Т
ЕПІДО́Т
ЕПІДПОРІ́Г
ЕПІДУРИ́Т
ЕПІЗО́Д
ЕПІЗО́ДИК
ЕПІЗОДИ́ЧНИЙ
ЕПІЗОДИ́ЧНІСТЬ
ЕПІЗОДИ́ЧНО
ЕПІЗО́ДНИК
ЕПІЗО́ДНИЦЯ
ЕПІЗООТИ́ЧНИЙ
ЕПІЗОО́ТІЯ
ЕПІЗООТОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕПІЗООТОЛО́ГІЯ
Е́ПІК
Е́ПІКА
ЕПІКА́НТУС
ЕПІКА́РД
ЕПІКАРДИ́Т
ЕПІКА́РДІЙ
ЕПІКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ
ЕПІКО́ТИЛЬ
ЕПІКРИ́З
ЕПІКУРЕ́ЄЦЬ
ЕПІКУРЕЇ́ЗМ
ЕПІКУРЕ́ЙСТВО
ЕПІКУРЕ́ЙСЬКИЙ
ЕПІЛЕ́ПСІЯ
ЕПІЛЕ́ПТИК
ЕПІЛЕПТИ́ЧКА
ЕПІЛЕПТИ́ЧНИЙ
ЕПІЛІМНІО́Н
ЕПІЛО́Г
ЕПІЛО́ГОВИЙ
ЕПІЛЯ́ТОР
ЕПІЛЯЦІ́ЙНИЙ
ЕПІЛЯ́ЦІЯ
ЕПІМОРФІ́ЗМ
ЕПІМО́РФНИЙ
ЕПІО́РНІС
ЕПІПАЛЕОЛІ́Т
ЕПІСКО́П
ЕПІСТА́З
ЕПІСТАТИ́ЧНИЙ
ЕПІСТЕ́МА
ЕПІСТЕМІ́ЧНИЙ
ЕПІСТЕМІ́ЧНІСТЬ
ЕПІСТЕ́МНИЙ
ЕПІСТЕ́МНІСТЬ
ЕПІСТЕ́МНО
ЕПІСТЕМОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕПІСТЕМОЛОГІ́ЧНО
ЕПІСТЕМОЛО́ГІЯ
ЕПІ́СТИЛЬ
ЕПІ́СТОЛА
ЕПІСТОЛЯ́РІЙ
ЕПІСТОЛЯ́РНИЙ
ЕПІСТОЛЯ́РНІСТЬ
ЕПІ́СТРОФА́
ЕПІСТРОФЕ́Й
ЕПІТАКСІА́ЛЬНИЙ
ЕПІТАКСІ́ЙНИЙ
ЕПІТАКСІ́ЙНО
ЕПІТА́КСІЯ
ЕПІТАЛА́МА
ЕПІТАФІ́ЙНИЙ
ЕПІТА́ФІЯ
ЕПІТЕЛІА́ЛЬНИЙ
ЕПІТЕ́ЛІЙ
ЕПІТЕРМА́ЛЬНИЙ
ЕПІ́ТЕТ
ЕПІТЕ́ТИКА
ЕПІ́ТЕТНИЙ
ЕПІТРОХО́ЇДА
ЕПІФЕНО́МЕН
ЕПІФЕНОМЕНА́ЛЬНИЙ
ЕПІФЕНОМЕНА́ЛЬНО
ЕПІФІ́З
ЕПІФІ́Т *див.* епіфіти
ЕПІФІ́ТИ
ЕПІФІ́ТНИЙ
ЕПІФІТО́ТІЯ
ЕПІ́ФОРА
ЕПІФОРИ́ЧНИЙ
ЕПІХЕЙРЕ́МА
ЕПІЦЕ́НТР
ЕПІЦИ́КЛ
ЕПІЦИКЛІ́ЧНИЙ
ЕПІЦИКЛО́ЇДА
ЕПІЦИКЛОЇДА́ЛЬНИЙ
ЕПІЦИКЛО́ЇДНИЙ
ЕПІ́ЧНИЙ
ЕПІ́ЧНІСТЬ
ЕПІ́ЧНО
ЕПО́Д
ЕПОКСИ́Д *див.* епокси́ди
ЕПОКСИ́ДИ
ЕПОКСИ́ДКА
ЕПОКСИ́ДНИЙ
ЕПОЛЕ́Т *див.* еполе́ти
ЕПОЛЕ́ТИ
ЕПОЛЕ́ТНИЙ
ЕПО́НЖ
ЕПО́НЖЕВИЙ
ЕПО́НІМ
ЕПО́НІМНИЙ
ЕПОПЕ́ЙНИЙ
ЕПОПЕ́Я
Е́ПОС
Е́ПОСНИЙ
ЕПО́ХА
ЕПОХА́ЛЬНИЙ
ЕПОХА́ЛЬНІСТЬ
ЕПОХА́ЛЬНО
ЕПСОМІ́Т
ЕПТОГРАФІ́ЧНИЙ
ЕПТОГРА́ФІЯ
ЕПТО́НІМ
ЕПТОНІМІ́ЧНИЙ
Е́ПУЛІ́С
ЕПЮ́Р
ЕПЮ́РА
ЕПЮ́РНИЙ
Е́РА
ЕРАТЕ́МА
ЕРАТИ́ЧНИЙ
Е́РБІЄВИЙ

ÉРБІЙ
ЕРГ[1]
ЕРГ[2]
ЕРГАСТОПЛÁЗМА
ЕРГАТИ́В
ЕРГАТИ́ВНИЙ
ЕРГАТИ́ЧНИЙ
ЕРГÓГРАФ
ЕРГОДИ́ЧНИЙ
ЕРГОДИ́ЧНІСТЬ
ЕРГÓМЕТР
ЕРГОМЕТРИ́ЧНИЙ
ЕРГÓНІМ
ЕРГОНІ́МІКА
ЕРГОНІМІ́Я
ЕРГОНÓМІКА
ЕРГОНОМІ́СТ
ЕРГОНОМІ́ЧНИЙ
ЕРГОНОМІ́ЧНІСТЬ
ЕРГОТИ́ЗМ
ЕРГОФÓБІЯ
ЕРДЕЛЬТЕР'ЄР
ÉРЕ
ЕРÉКТОР
ЕРЕКЦІ́ЙНИЙ
ЕРÉКЦІЯ
ЕРЕМУ́Р
ЕРЕМУ́РУС
ЕРЗÁЦ
ÉРЗЯ
ЕРЗЯ́НИ
ЕРЗЯ́НИН *див.* ерзя́ни
ЕРЗЯ́НКА *див.* ерзя́ни
ЕРЗЯ́НСЬКИЙ
ЕРИ́СТИКА
ЕРИТÉМА
ЕРИТÉМНИЙ
ЕРИТРÉЄЦЬ *див.* еритрéйці
ЕРИТРÉЙКА *див.* еритрéйці
ЕРИТРÉЙСЬКИЙ
ЕРИТРÉЙЦІ
ЕРИТРЕМІ́Я
ЕРИТРИ́Т
ЕРИТРОГРÁМА
ЕРИТРОДЕРМІ́Я
ЕРИТРОМІЦИ́Н
ЕРИТРОПЕНІ́Я
ЕРИТРОСПÉРМУМ
ЕРИТРОФÓБІЯ
ЕРИТРОЦИ́Т *див.* еритроци́ти
ЕРИТРОЦИТÁРНИЙ
ЕРИТРОЦИ́ТИ
ÉРКЕР
ÉРКЕРНИЙ
ÉРЛІ́ФТ
ÉРЛІ́ФТНИЙ
ЕРМІТÁЖ
ЕРОГÉННИЙ
ЕРОДÓВАНИЙ
ЕРОДÓВАНІСТЬ
ЕРОДУВÁТИ
ЕРОДУВÁТИСЯ
ЕРОЗИ́ВНИЙ
ЕРОЗІ́ЙНИЙ
ЕРÓЗІЯ
ÉРОС
ЕРОТИЗÁЦІЯ
ЕРОТИ́ЗМ
ЕРÓТИКА
ЕРОТИ́ЧНИЙ
ЕРОТИ́ЧНІСТЬ
ЕРОТИ́ЧНО
ЕРОТОМÁН
ЕРОТОМÁНІЯ
ЕРОТОМÁНКА
ЕРОТОМÁНСЬКИЙ
ЕРСТÉД
ЕРУДИ́Т
ЕРУДИ́ТКА
ЕРУДИ́ЦІЯ
ЕРУДÓВАНИЙ
ЕРУДÓВАНІСТЬ
ЕРУПТИ́ВНИЙ
ЕРУ́ПЦІЯ
ЕРЦГÉРЦОГ
ЕРЦГЕРЦОГИ́НЯ
ЕРЦГÉРЦОГСТВО
ЕРЦГÉРЦОГСЬКИЙ
ЕСДÉК
ЕСДÉКІВСЬКИЙ
ЕСÉ
ЕСЕЇ́СТ
ЕСЕЇ́СТИКА
ЕСЕЇСТИ́ЧНИЙ
ЕСЕЇ́СТКА
ЕСЕЇ́СТСЬКИЙ
ЕСÉЙ
ЕСЕМÉС
ЕСЕМÉСКА
ЕСÉНЦІЯ
ЕСÉР
ЕСÉРІВСЬКИЙ
ЕСÉРКА
ЕСÉСІВЕЦЬ
ЕСÉСІВКА
ЕСÉСІВСЬКИЙ
ЕСКÁДРА
ЕСКÁДРЕНИЙ
ЕСКАДРИ́ЛЬНИЙ
ЕСКАДРИ́ЛЬЯ
ЕСКАДРÓН
ЕСКАДРÓННИЙ
ЕСКАЛÁДА
ЕСКАЛÁТОР
ЕСКАЛÁТОРНИЙ
ЕСКАЛАЦІ́ЙНИЙ
ЕСКАЛÁЦІЯ
ЕСКАЛÓП
ЕСКАПÁДА
ЕСКАПІ́ЗМ
ЕСКАПІ́СТ
ЕСКÁРП
ЕСКАРПÓВАНИЙ
ЕСКÁРПОВИЙ
ЕСКАРПУВÁННЯ
ЕСКАРПУВÁТИ
ЕСКВÁЙР
ÉСКЕР *див.* éскери
ÉСКЕРИ
ЕСКІ́З
ЕСКІ́ЗИК
ЕСКІ́ЗНИЙ
ЕСКІ́ЗНІСТЬ
ЕСКІ́ЗНО
ЕСКІМÓ
ЕСКІМÓС *див.* ескімóси
ЕСКІМÓСИ
ЕСКІМÓСКА *див.* ескімóси
ЕСКІМÓСЬКИЙ
ЕСКÓРТ
ЕСКОРТÓВАНИЙ
ЕСКОРТУВÁННЯ
ЕСКОРТУВÁТИ
ЕСКОРТУВÁТИСЯ
ЕСКУ́ДО
ЕСКУЛÁП
ЕСМІ́НЕЦЬ
ЕСПАДÓН
ЕСПАДРÓН
ЕСПАДРОНІ́СТ
ЕСПАДРÓННИЙ
ЕСПÁНДЕР
ЕСПАНЬЙÓЛКА
ЕСПАРЦÉТ
ЕСПАРЦÉТНИЙ
ЕСПАРЦÉТОВИЙ
ЕСПЕРАНТИ́СТ
ЕСПЕРАНТИ́СТКА
ЕСПЕРÁНТО
ЕСПЕРÁНТСЬКИЙ
ЕСПЛАНÁДА
ЕСПРÉСО
ЕСТ *див.* éсти
ЕСТАКÁДА
ЕСТАКÁДНИЙ
ЕСТÁМП
ЕСТÁМПНИЙ
ЕСТÁМПОВИЙ
ЕСТÁНСІЯ
ЕСТАФÉТА
ЕСТАФÉТНИЙ
ЕСТЕЗІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЕСТЕЗІОЛÓГІЯ
ЕСТЕЗІÓМЕТР
ЕСТЕМЕНОЗУ́Х
ЕСТÉР
ЕСТЕРÁЗА
ЕСТЕРИФІКÁЦІЯ
ЕСТÉТ
ЕСТЕТИЗÁЦІЯ
ЕСТЕТИ́ЗМ
ЕСТЕТИЗÓВАНИЙ
ЕСТЕТИЗУВÁННЯ
ЕСТЕТИЗУВÁТИ
ЕСТЕТИЗУВÁТИСЯ
ЕСТÉТИК
ЕСТÉТИКА
ЕСТЕТИ́ЧНИЙ
ЕСТЕТИ́ЧНІСТЬ
ЕСТЕТИ́ЧНО
ЕСТÉТКА
ЕСТÉТНИЙ
ЕСТЕТОТЕРАПІ́Я
ЕСТÉТСТВО
ЕСТÉТСТВУВАТИ
ЕСТÉТСЬКИЙ
ÉСТИ
ЕСТОКÁДА
ЕСТÓНЕЦЬ *див.* естóнці
ЕСТÓНКА *див.* естóнці
ЕСТÓНСЬКИЙ
ЕСТÓНЦІ
ЕСТРАГÓН
ЕСТРАГÓННИЙ

ЕСТРАГÓНОВИЙ
ЕСТРÁДА
ЕСТРÁДНИЙ
ЕСТРÁДНИК
ЕСТРÁДНІСТЬ
ЕСТРОГÉН *див.* естрогéни
ЕСТРОГÉНИ
ЕСТРÓЗ
ЕСТРÓН
ÉСТРУС[1]
ÉСТРУС[2]
ЕСТУÁРІЙ
ЕСХАТОЛОГÍЧНИЙ
ЕСХАТОЛОГÍЧНІСТЬ
ЕСХАТОЛÓГІЯ
ЕТ
ЕТАЖÉРКА
ЕТАЛÓН
ЕТАЛÓННИЙ
ЕТАЛОНУВÁННЯ
ЕТАЛОНУВÁТИ
ЕТÁН
ЕТАНÓЛ
ЕТÁП
ЕТÁПНИЙ
ЕТÁПНИК
ЕТÁПНІСТЬ
ЕТАПÓВАНИЙ
ЕТАПУВÁННЯ
ЕТАПУВÁТИ
ЕТАПУВÁТИСЯ
ЕТАТИ́ЗМ
ЕТАТИ́СТ
ЕТАТИ́СТСЬКИЙ
ÉТВЕШ
ЕТÉР
ЕТЕРИФІКÁЦІЯ
ЕТЕРИФІКÓВАНИЙ
ЕТЕРИФІКУВÁТИ
ЕТЕРИ́ЧНИЙ
ЕТÉРНИЙ
ЕТЕРНÍТ
ЕТЕРНÍТОВИЙ
ЕТÉРОВИЙ
ÉТИК
ÉТИКА
ЕТИКÉТ
ЕТИКЕТÁЖ
ЕТИКÉТКА
ЕТИКÉТКОВИЙ
ЕТИКÉТНИЙ
ЕТИКÉТНІСТЬ
ЕТИКЕТУВÁЛЬНИЙ
ЕТИКЕТУВÁННЯ
ЕТИКЕТУВÁТИ
ЕТИ́Л
ЕТИЛАЦЕТÁТ
ЕТИЛБЕНЗÓЛ
ЕТИЛÉН
ЕТИЛЕНГЛІКÓЛЬ
ЕТИЛÉНОВИЙ
ЕТИЛЕНОКСИ́Д
ЕТИЛÓВАНИЙ
ЕТИ́ЛОВИЙ
ЕТИЛУВÁТИ
ЕТИМÓЛОГ
ЕТИМОЛОГІЗÁЦІЯ
ЕТИМОЛОГІЗÓВАНИЙ
ЕТИМОЛОГІЗУВÁННЯ
ЕТИМОЛОГІЗУВÁТИ
ЕТИМОЛОГÍЧНИЙ
ЕТИМОЛОГÍЧНО
ЕТИМОЛÓГІЯ
ЕТИМÓН
ЕТИ́ЧНИЙ
ЕТИ́ЧНІСТЬ
ЕТИ́ЧНО
ЕТІОЛОГÍЧНИЙ
ЕТІОЛОГÍЧНІСТЬ
ЕТІОЛОГÍЧНО
ЕТІОЛÓГІЯ
ЕТІОЛЯ́ЦІЯ
ЕТМОЇДИ́Т
ЕТНІЗÁЦІЯ
ÉТНІКОС
ЕТНÍЧНИЙ
ЕТНÍЧНІСТЬ
ЕТНÍЧНО
ЕТНО...
ЕТНОАРХЕОЛÓГІЯ
ЕТНОБОТÁНІК
ЕТНОБОТÁНІКА
ЕТНОБОТАНÍЧНИЙ
ЕТНОГЕНÉЗ
ЕТНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
ЕТНОГЕОГРÁФІЯ
ЕТНÓГРАФ
ЕТНОГРАФÍЗМ
ЕТНОГРАФÍЧНИЙ
ЕТНОГРАФÍЧНІСТЬ
ЕТНОГРАФÍЧНО
ЕТНОГРÁФІЯ
ЕТНОКОНФЕСÍЙНИЙ
ЕТНОКОНФÉСІЯ
ЕТНОКРÁТІЯ
ЕТНОКУЛЬТÝРА
ЕТНОКУЛЬТÝРНИЙ
ЕТНОКУЛЬТУРОЛÓГІЯ
ЕТНОЛÉКСИКА
ЕТНОЛІНГВÍСТИКА
ЕТНОЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ
ЕТНÓЛОГ
ЕТНОЛОГÍЧНИЙ
ЕТНОЛÓГІЯ
ЕТНОМÓВНИЙ
ЕТНОМÓВНО
ЕТНОМУЗИКОЛÓГІЯ
ЕТНÓНІМ
ЕТНОНÍМІКА
ЕТНОНІМІКÓН
ЕТНОНІМÍЧНИЙ
ЕТНОНÍМІЯ
ЕТНОПОЛÍТИКА
ЕТНОПОЛІТИ́ЧНИЙ
ЕТНОПОЛІТОЛОГÍЧНИЙ
ЕТНОПОЛІТОЛÓГІЯ
ЕТНОПСИХОЛОГÍЧНИЙ
ЕТНОПСИХОЛОГÍЧНО
ЕТНОПСИХОЛÓГІЯ
ЕТНОРЕЛІГІЄЗНÁВСТВО
ЕТНОРÓК
ÉТНОС
ЕТНОСЕМІÓТИКА
ЕТНОСЕМІОТИ́ЧНИЙ
ЕТНОСЕРЕДÓВИЩЕ
ЕТНОСИ́МВОЛ
ЕТНОСИМВÓЛІКА
ЕТНОСИМВОЛÍЧНИЙ
ЕТНОСИСТÉМА
ЕТНОСОЦІÁЛЬНИЙ
ЕТНОСОЦІÓЛОГ
ЕТНОСОЦІОЛОГÍЧНИЙ
ЕТНОСОЦІОЛÓГІЯ
ЕТНОСТЕРЕОТИ́П
ЕТНОТИ́П
ЕТНОТРАДИ́ЦІЯ
ЕТНОФІЛÓСОФ
ЕТНОФІЛОСÓФІЯ
ЕТНОФІЛОСÓФСЬКИЙ
ЕТНОФÓБІЯ
ЕТНОФÓБСЬКИЙ
ЕТНОЦЕНТРИ́ЗМ
ЕТНОЦЕНТРИ́ЧНИЙ
ЕТНОЦИ́Д
ЕТНОЦИ́ДНИЙ
ЕТÓЛОГ
ЕТОЛОГÍЧНИЙ
ЕТОЛÓГІЯ
ЕТРÓЛ *див.* етрóли
ЕТРÓЛИ
ЕТРÝСК *див.* етрýски
ЕТРÝСКИ
ЕТРÝСЬКИЙ
ЕТЮ́Д
ЕТЮДИ́ЗМ
ЕТЮДИ́СТ
ЕТЮ́ДНИЙ
ЕТЮ́ДНИК
ЕУФІЛÍН
ÉФА
ЕФÉДРА
ЕФЕДРИ́Н
ЕФÉДРОВІ
ЕФÉКТ
ЕФЕКТИ́ВНИЙ
ЕФЕКТИ́ВНІСТЬ
ЕФЕКТИ́ВНО
ЕФÉКТНИЙ
ЕФÉКТНІСТЬ
ЕФÉКТНО
ЕФÉКТОР
ЕФÉКТОРНИЙ
ÉФЕЛЬ
ЕФЕМÉР *див.* ефемéри
ЕФЕМÉРИ
ЕФЕМЕРИ́ДА
ЕФЕМЕРИ́ДНИЙ
ЕФЕМÉРНИЙ
ЕФЕМÉРНІСТЬ
ЕФЕМÉРНО
ЕФЕМЕРÓЇД *див.* ефемерóїди
ЕФЕМЕРÓЇДИ
ЕФÉНДІ
ЕФЕРÉНТНИЙ
ЕФЕРÉНЦІЯ
ЕФÉС
ЕФÉСНИЙ
ЕФІÓП *див.* ефіóпи
ЕФІÓПИ
ЕФІÓПКА *див.* ефіóпи
ЕФІÓПСЬКИЙ
ЕФÍР
ЕФÍРНИЙ
ЕФІРÓВИЙ

ЕФІРОНО́С
ЕФІРОНО́СНИЙ
ЕФІРООЛІ́ЙНИЙ
ЕФО́Р
ЕФОРА́Т
ЕФУЗИ́ВНИЙ
ЕФУ́ЗІЯ
ЕХ
Е-ХЕ-ХЕ́
ЕХІНАЦЕ́Я
ЕХІНОКО́К
ЕХІНОКО́КОВИЙ
ЕХІНОКОКО́З
ЕХІУРИ́ДИ
ЕХОГРА́МА
ЕХОЛОКА́ТОР
ЕХОЛОКАЦІ́ЙНИЙ
ЕХОЛОКА́ЦІЯ
ЕХОЛО́Т
ЕЧ
ЕШАФО́Т
ЕШАФО́ТНИЙ
ЕШЕЛО́Н
ЕШЕЛО́ННИЙ
ЕШЕЛОНО́ВАНИЙ
ЕШЕЛОНУВА́ННЯ
ЕШЕЛОНУВА́ТИ
ЕШЕЛОНУВА́ТИСЯ
Є
ЄВА́НГЕЛІЄ
ЄВАНГЕЛІЗА́ТОР
ЄВАНГЕЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
ЄВАНГЕЛІЗА́ЦІЯ
ЄВАНГЕЛІ́ЗМ
ЄВАНГЕЛІЗО́ВАНИЙ
ЄВАНГЕЛІЗУВА́ТИ
ЄВА́НГЕЛІЙНИЙ
ЄВАНГЕЛІ́СТ
ЄВАНГЕЛІ́СТКА
ЄВАНГЕЛІ́СТСЬКИЙ
ЄВАНГЕЛІ́ЧНИЙ
ЄВА́НГЕЛІЯ *див.* єва́нгеліє
ЄВА́НГЕЛЬСЬКИЙ
ЄВГЕНІ́ЗМ
ЄВГЕ́НІКА
ЄВГЕНІ́СТ
ЄВГЕНІ́ЧНИЙ
Є́ВНУХ
ЄВРАЗІ́ЙСЬКИЙ
ЄВРЕ́Ї
ЄВРЕ́Й *див.* євре́ї
ЄВРЕ́ЙКА *див.* євре́ї
ЄВРЕ́ЙСТВО
ЄВРЕ́ЙСЬКИЙ
Є́ВРО
ЄВРО...
ЄВРОВАЛЮ́ТА
ЄВРОДО́ЛАР
ЄВРОЗО́НА
ЄВРОІНТЕГРАЦІ́ЙНИЙ
ЄВРОІНТЕГРА́ЦІЯ
ЄВРОКРЕДИ́Т
ЄВРООБЛІГАЦІ́ЙНИЙ
ЄВРООБЛІГА́ЦІЯ
ЄВРОПЕ́ЄЦЬ *див.* європе́йці
ЄВРОПЕЇЗА́ЦІЯ
ЄВРОПЕЇ́ЗМ
ЄВРОПЕЇЗО́ВАНИЙ
ЄВРОПЕЇЗУВА́ННЯ
ЄВРОПЕЇЗУВА́ТИ
ЄВРОПЕЇЗУВА́ТИСЯ
ЄВРОПЕ́ЙКА *див.* європе́йці
ЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ
ЄВРОПЕ́ЙСЬКІСТЬ
ЄВРОПЕ́ЙЦІ
ЄВРОПЕО́ЇД *див.* європеоі́ди
ЄВРОПЕО́ЇДИ
ЄВРОПЕО́ЇДНИЙ
ЄВРОПЕО́ЇДНІСТЬ
ЄВРО́ПІЙ
ЄВРОПОЦЕНТРИ́ЗМ
ЄВРОПОЦЕНТРИ́СТ
ЄВРОПОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ
ЄВРОРЕМО́НТ
ЄВРОРИ́НОК
ЄВРОСПІЛЬНО́ТА
ЄВРОЦЕ́НТ
ЄВРОЦЕНТРИ́ЗМ
ЄВРОЦЕНТРИ́СТ
ЄВРОЦЕНТРИ́СТСЬКИЙ
ЄВСТА́ХІЄВИЙ
ЄВХАРИСТИ́ЧНИЙ
ЄВХАРИСТІ́ЙНИЙ
ЄВХАРИ́СТІЯ
ЄВША́Н-ЗІ́ЛЛЯ
Є́ГЕР
Є́ГЕРСЬКИЙ
ЄГИ́ПЕТСЬКИЙ
ЄГИПТО́ЛОГ
ЄГИПТОЛОГІ́ЧНИЙ
ЄГИПТОЛО́ГІЯ
ЄГИПТЯ́НИ
ЄГИПТЯ́НИН *див.* єгиптя́ни
ЄГИПТЯ́НКА *див.* єгиптя́ни
ЄГОВІ́ЗМ
ЄГОВІ́СТ
ЄГОВІ́СТКА
ЄГОВІ́СТСЬКИЙ
ЄДАМА́ШКА
ЄДАМА́ШКОВИЙ
ЄДАМА́ШОК
ЄДВА́Б
ЄДВА́БНИЙ
ЄДЕ́Н
ЄДИНА́К
ЄДИНА́ЧКА
ЄДИ́НИЙ
ЄДИНИ́ЦЯ
ЄДИ́НІСТЬ
ЄДИ́НО
ЄДИНО...
ЄДИНОБО́ЖЖЯ
ЄДИНОБО́РЕЦЬ
ЄДИНОБО́РСТВО
ЄДИНОБО́РСТВУВАТИ
ЄДИНОВІ́РЕЦЬ
ЄДИНОВІ́РКА
ЄДИНОВІ́РНИЙ
ЄДИНОВІ́РСТВО
ЄДИНОВЛА́ДДЯ
ЄДИНОВЛА́ДНИЙ
ЄДИНОВЛА́ДНІСТЬ
ЄДИНОДЕРЖА́ВНИЙ
ЄДИНОДЕРЖА́ВНІСТЬ
ЄДИНОКРО́ВНИЙ
ЄДИНОНАЧА́ЛЬНИЙ
ЄДИНОНАЧА́ЛЬНИК
ЄДИНОНАЧА́ЛЬНІСТЬ
ЄДИНОРІ́Г
ЄДИНОРО́ДНИЙ
ЄДИНОСУ́ЩНИЙ
ЄДИНОСУ́ЩНІСТЬ
ЄДИНОУТРО́БНИЙ
ЄДНА́ЛЬНИЙ
ЄДНА́ННЯ
ЄДНА́ТИ
ЄДНА́ТИСЯ
Є́ДНІСТЬ
Є́ДНУС
Є́ЖА
ЄЗУЇ́Т
ЄЗУЇ́ТСТВО
ЄЗУЇ́ТСЬКИЙ
ЄЙ-БО́ГУ
ЄЙ-Є́Й
ЄКТЕНІ́Я
ЄЛЕ́Й
ЄЛЕ́ЙНИЙ
ЄЛЕ́ЙНІСТЬ
ЄЛЕ́ЙНО
ЄЛИСЕ́ЙСЬКИЙ
Є́МЕНЕЦЬ *див.* є́менці
Є́МЕНКА *див.* є́менці
Є́МЕНСЬКИЙ
Є́МЕНЦІ
Є́МНИЙ
Є́МНІСНИЙ
Є́МНІСТЬ
Є́НА
ЄНО́Т
ЄНО́ТОВИЙ
ЄНОТОПОДІ́БНИЙ
ЄПА́РХ
ЄПАРХІА́ЛЬНИЙ
ЄПА́РХІЯ
ЄПИ́СКОП
ЄПИСКОПА́ЛЬНИЙ
ЄПИСКОПА́Т
ЄПИСКОПІ́Я
ЄПИ́СКОПСТВО
ЄПИ́СКОПСЬКИЙ
ЄПИТИМІ́ЙНИЙ
ЄПИТИ́МІЯ́
ЄПИТРАХИ́ЛЬ
ЄР
ЄРАЛА́Ш
ЄРЕВА́НЕЦЬ *див.* єрева́нці
ЄРЕВА́НКА *див.* єрева́нці
ЄРЕВА́НСЬКИЙ
ЄРЕВА́НЦІ
ЄРЕПЕ́НИТИСЯ
ЄРЕСІА́РХ
ЄРЕСІО́ЛОГ
ЄРЕСІОЛОГІ́ЧНИЙ
ЄРЕСІОЛО́ГІЯ
Є́РЕСЬ
ЄРЕТИ́ЗМ
ЄРЕТИ́К
ЄРЕТИ́ЦТВО
ЄРЕТИ́ЧКА
ЄРЕТИ́ЧНИЙ
Є́РИК[1]
Є́РИК[2]
ЄРИХО́НСЬКИЙ

ЄРУСАЛИ́МЛЯНИ
ЄРУСАЛИ́МЛЯНИН *див.* єрусали́мляни
ЄРУСАЛИ́МЛЯНКА *див.* єрусали́мляни
ЄРУСАЛИ́МСЬКИЙ
ЄСЕ́Ї
ЄСИ́
ЄСТВО́
ЄСТЬ[1]
ЄСТЬ[2]
ЄФИ́МОК
ЄФРЕ́ЙТОР
ЄФРЕ́ЙТОРСЬКИЙ
ЄХИ́ДА
ЄХИ́ДНА
ЄХИ́ДНИЙ
ЄХИ́ДНІСТЬ
ЄХИ́ДНО
ЄХИ́ДНОВІ
ЄХИ́ДСТВО
ЄХИ́ДСТВУВАТИ
Ж[1]
Ж[2] *див.* же[2]
ЖА́БА[1]
ЖА́БА[2]
ЖАБЕНЯ́
ЖАБЕНЯ́ТКО
ЖАБИ́НИЙ
ЖА́БКА
ЖА́БНИК
ЖАБНИ́К
ЖАБНЯ́
ЖАБО́
ЖАБОЇ́Д
ЖА́БРА
ЖА́БРИЦЯ
ЖАБРІ́Й
ЖА́БУР
ЖАБУРИ́ННЯ
ЖАБУРНИ́К
ЖАБУРНИКО́ВИЙ
ЖАБУРНИ́ЦЯ
ЖА́Б'ЯЧИЙ
ЖАВЕ́ЛЕВИЙ
ЖАВЕ́ЛЬ
ЖАГА́
ЖАГЛИ́ВИЙ
ЖАГЛИ́ВО
ЖАГО́ТА
ЖАГУ́ЧЕ
ЖАГУ́ЧИЙ
ЖАГУ́ЧІСТЬ
ЖАДА́
ЖАДА́НИЙ
ЖАДА́НІСТЬ
ЖАДА́ННЯ
ЖАДА́НО
ЖАДА́ТИ
ЖАДА́ТИСЯ
ЖАДЕЇ́Т
ЖАДЕЇ́ТОВИЙ
ЖА́ДЕН *див.* жо́ден
ЖАДЕ́ННИЙ
ЖАДЕ́ННО
ЖА́ДІБКА
ЖА́ДІБНИЙ
ЖА́ДІБНІСТЬ
ЖА́ДІБНО
ЖАДЛИ́ВИЙ
ЖАДЛИ́ВІСТЬ
ЖАДЛИ́ВО
ЖА́ДНИЙ[1]
ЖА́ДНИЙ[2] *див.* жо́ден
ЖАДНИ́ТИСЯ
ЖА́ДНІСТЬ
ЖА́ДНО
ЖАДНЮ́ГА
ЖАДНЮ́ЧИЙ
ЖАДНЮ́ЩИЙ
ЖАДО́БА
ЖАДО́БНИЙ
ЖАДО́БНО
ЖАДУВА́ТИ
ЖАЖДИ́ВИЙ
ЖАЖДИ́ВО
ЖА́ЙВІР
ЖА́ЙВОРОН
ЖА́ЙВОРОНІВ
ЖА́ЙВОРОНКІВ
ЖА́ЙВОРОНКОВИЙ
ЖА́ЙВОРОННЯ
ЖА́ЙВОРОНОК
ЖА́ЙВОРОНОЧОК
ЖАЙВОРОНЧА́
ЖАЙВОРОНЯ́
ЖАЙВОРОНЯ́ТКО
ЖА́ЙВОРОНЯЧИЙ
ЖАК
ЖАКА́Н
ЖАКА́РД
ЖАКА́РДОВИЙ
ЖАКЕ́Т
ЖАКЕ́ТИК
ЖАКЕ́ТКА
ЖАКО́
ЖАКО́Б
ЖАКУВА́ННЯ
ЖАКУВА́ТИ
ЖАЛИ́ВА
ЖАЛИ́ТИ
ЖАЛИ́ТИСЯ
ЖАЛИ́ЦЯ
ЖАЛІБНЕ́НЬКИЙ
ЖАЛІБНЕ́НЬКО
ЖА́ЛІБНИ́Й
ЖАЛІБНИ́К
ЖАЛІБНИ́ЦЯ
ЖА́ЛІБНІСТЬ
ЖА́ЛІБНО
ЖАЛІ́ННЯ[1]
ЖАЛІ́ННЯ[2]
ЖАЛІСЛИ́ВЕЦЬ
ЖА́ЛІСЛИВИЙ
ЖА́ЛІСЛИВІСТЬ
ЖА́ЛІСЛИВО
ЖА́ЛІСНИЙ
ЖАЛІСНІ́ТИ
ЖА́ЛІСНО
ЖА́ЛІСТЬ
ЖАЛІ́ТИ
ЖАЛІ́ТИСЯ
ЖАЛКИ́Й
ЖА́ЛКО
ЖАЛКУВА́ННЯ
ЖАЛКУВА́ТИ
ЖАЛКУВА́ТИСЯ
ЖА́ЛО́
ЖА́ЛОБА
ЖАЛО́БА
ЖАЛО́БНИЙ
ЖАЛО́БНО
ЖАЛОНО́СНИЙ
ЖА́ЛОЩІ
ЖА́ЛУВАНИЙ
ЖА́ЛУВАННЯ[1]
ЖА́ЛУВАННЯ[2]
ЖА́ЛУВАТИ
ЖА́ЛУВАТИСЯ
ЖАЛЬ[1]
ЖАЛЬ[2]
ЖА́ЛЬНИЙ
ЖА́ЛЬНО
ЖАЛЬЦЕ́
ЖАЛЮГІ́ДДЯ
ЖАЛЮГІ́ДНИЙ
ЖАЛЮГІ́ДНІСТЬ
ЖАЛЮГІ́ДНО
ЖАЛЮЗІ́
ЖАЛЮ́ЧИЙ
ЖА́ЛЯЧИЙ
ЖАНДА́Р
ЖАНДА́РМ
ЖАНДАРМЕ́РІЯ
ЖАНДА́РМСЬКИЙ
ЖАНР
ЖАНРИ́СТ
ЖА́НРОВИЙ
ЖА́НРОВІСТЬ
ЖА́НРОВО
ЖАНРОЗНА́ВСТВО
ЖАНРОЗНА́ВЧИЙ
ЖАНРОЛОГІ́ЧНИЙ
ЖАНРОЛО́ГІЯ
ЖАНРОТВО́РЕННЯ
ЖАНРОТВО́РЧИЙ
ЖАНРОУТВО́РЕННЯ
ЖАНРОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ
ЖАНТИ́ЛЬНИЙ
ЖАР
ЖАРА́
ЖАРГО́Н
ЖАРГОНІЗА́ЦІЯ
ЖАРГОНІ́ЗМ
ЖАРГОНІЗО́ВАНИЙ
ЖАРГОНІЗУВА́ТИ
ЖАРГОНІЗУВА́ТИСЯ
ЖАРГО́ННИЙ
ЖАРГО́ННІСТЬ
ЖАРДИНЬЄ́РКА
ЖА́РЕНИЙ
ЖА́РЕННЯ
ЖА́РИВО
ЖАРИ́НА
ЖАРИ́НКА
ЖАРИ́НОЧКА
ЖАРИ́СТИЙ
ЖАРИ́СТО
ЖА́РИТИ
ЖА́РИТИСЯ
ЖАРІ́ВНИЦЯ
ЖАРІ́ВНЯ *див.* жаро́вня
ЖА́РІННЯ
ЖАРІ́НЬ
ЖАРІ́ТИ
ЖАРКИ́Й

ЖА́РКІСТЬ
ЖА́РКО
ЖАРКУВА́ТИЙ
ЖАРКУВА́ТО
ЖАРОВА́РКА
ЖАРОВИ́Й
ЖАРОВИТРИВА́ЛИЙ
ЖАРОВИТРИВА́ЛІСТЬ
ЖАРО́ВНЯ
ЖАРОЗАХИСНИ́Й
ЖАРОЗНИ́ЖУВАЛЬНИЙ
ЖАРО́К
ЖАРОМІЦНИ́Й
ЖАРОМІ́ЦНІСТЬ
ЖАРОСТІЙКИ́Й
ЖАРОСТІ́ЙКІСТЬ
ЖАРО́ТА
ЖАРОТРИВКИ́Й
ЖАРОТРИ́ВКІСТЬ
ЖАРОТРУ́БНИЙ
ЖАР-ПТИ́ЦЯ
ЖАРТ
ЖА́РТИК
ЖАРТІВЛИ́ВИЙ
ЖАРТІВЛИ́ВІСТЬ
ЖАРТІВЛИ́ВО
ЖАРТІВНИ́Й
ЖАРТІВНИ́К
ЖАРТІВНИ́ЦЯ
ЖАРТЛИ́ВИЙ
ЖАРТЛИ́ВІСТЬ
ЖАРТЛИ́ВО
ЖА́РТОМ
ЖАРТОМА́
ЖАРТУВА́ННЯ
ЖАРТУВА́ТИ
ЖАРТУВА́ТИСЯ
ЖАРТУ́Н
ЖАРТУ́НКА
ЖАРТУ́ШКИ
ЖАСКИ́Й
ЖА́СКО
ЖАСМИ́Н
ЖАСМИ́ННИЙ
ЖАСМИ́НОВИЙ
ЖА́СНИЙ
ЖА́СНО
ЖА́ТИ[1]
ЖА́ТИ[2]
ЖА́ТИЙ[1]
ЖА́ТИЙ[2]
ЖА́ТИСЯ[1]
ЖА́ТИСЯ[2]
ЖА́ТКА
ЖАТКА́Р
ЖА́ТНИЙ
ЖАТТЯ́
ЖАХ
ЖАХА́ЛКА
ЖАХА́ННЯ
ЖАХА́ТИ[1]
ЖАХА́ТИ[2]
ЖАХА́ТИСЯ
ЖАХІ́ТТЯ
ЖА́ХКАТИ
ЖАХЛИ́ВИЙ
ЖАХЛИ́ВІСТЬ
ЖАХЛИ́ВО
ЖАХНИ́Й
ЖА́ХНО
ЖАХНУ́ТИ[1]
ЖАХНУ́ТИ[2]
ЖА́ХНУТИ
ЖАХНУ́ТИСЯ
ЖАХОВИ́ТИЙ
ЖАХТІ́ТИ
ЖБАН *див.* дзбан
ЖБА́НИК *див.* дзба́ник
ЖБА́НОК *див.* дзба́нок
ЖБА́НОЧОК
ЖБУ́РИТИ *див.* жбурля́ти
ЖБУРЛЯ́ННЯ
ЖБУРЛЯ́ТИ
ЖБУРЛЯ́ТИСЯ
ЖБУРНУ́ТИ
ЖБУ́ХАТИ
ЖБУ́ХНУТИ
ЖВАВЕ́НЬКИЙ
ЖВАВЕ́НЬКО
ЖВА́ВИЙ
ЖВА́ВІСТЬ
ЖВАВІ́ШАТИ
ЖВА́ВО
ЖВА́КАННЯ
ЖВА́КАТИ
ЖВАКУВА́ННЯ
ЖВАКУВА́ТИ
ЖВЯХКОТІ́ТИ *див.* жвяхті́ти
ЖВЯХТІ́ТИ
ЖГУТ *див.* джгут
ЖДА́ЛЬНЯ
ЖДА́НИЙ
ЖДА́НИКИ
ЖДА́НКИ
ЖДАННЯ́
ЖДА́ТИ
ЖДА́ТИСЯ
ЖЕ[1]
ЖЕ[2]
ЖЕБОНІ́ННЯ
ЖЕБОНІ́ТИ
ЖЕБРА́К
ЖЕБРАКІ́В
ЖЕБРАКУВА́ННЯ
ЖЕБРАКУВА́ТИ
ЖЕБРАКУВА́ТИЙ
ЖЕ́БРАНИЙ
ЖЕБРАНИ́НА
ЖЕ́БРАННЯ
ЖЕ́БРАТИ
ЖЕБРА́ЦТВО
ЖЕБРА́ЦЬКИЙ
ЖЕБРА́ЧИЙ
ЖЕБРА́ЧИТИ
ЖЕБРА́ЧКА
ЖЕ́БРИ
ЖЕБРО́ТА
ЖЕБРУВА́ННЯ
ЖЕБРУВА́ТИ
ЖЕБРУ́ЧИЙ
ЖЕБРУ́ЩИЙ
ЖЕ́ВЖИК
ЖЕВЖИКУВА́ТИЙ
ЖЕВЖИКУВА́ТІСТЬ
ЖЕВЖИКУВА́ТО
ЖЕ́ВРИВО
ЖЕ́ВРІННЯ
ЖЕ́ВРІТИ
ЖЕ́ВРІТИСЯ
ЖЕ́ВРІЮЧИЙ
ЖЕЗЛ
ЖЕ́ЗЛО
ЖЕЗЛОВИ́Й
ЖЕК
ЖЕ́КІВСЬКИЙ
ЖЕЛАТИ́Н
ЖЕЛАТИ́НА
ЖЕЛАТИНІЗА́ЦІЯ
ЖЕЛАТИНІЗО́ВАНИЙ
ЖЕЛАТИНІЗУВА́ТИ
ЖЕЛАТИ́НОВИЙ
ЖЕЛАТИНОПОДІ́БНИЙ
ЖЕЛАТИНУВА́ННЯ
ЖЕЛАТИНУВА́ТИ
ЖЕЛАТИНУВА́ТИСЯ
ЖЕЛЕ́
ЖЕЛЕ́ЙНИЙ
ЖЕЛЕПОДІ́БНИЙ
ЖЕЛЕУТВО́РЕННЯ
ЖЕЛЕХІ́ВКА
ЖЕЛІПА́ТИ
ЖЕЛІПНУ́ТИ
ЖЕЛО́НКА
ЖЕЛО́НКОВИЙ
ЖЕЛО́ННИК
ЖЕЛО́ННИЦЯ
ЖЕ́МЧУГ
ЖЕМЧУ́ЖНИЙ
ЖЕНЕ́ВЕЦЬ *див.* жене́вці
ЖЕНЕ́ВКА *див.* жене́вці
ЖЕНЕ́ВЦІ
ЖЕНИ́ТИ
ЖЕНИ́ТИСЯ
ЖЕНИ́Х
ЖЕНИХА́ННЯ
ЖЕНИХА́ННЯЧКО
ЖЕНИХА́ТИСЯ
ЖЕНИХІ́В
ЖЕНИХІ́ВСТВО
ЖЕНИХІ́ВСЬКИЙ
ЖЕНИШЕ́НЬКО
ЖЕНИШИ́НА
ЖЕНИШО́К
ЖЕНІ́ННЯ
ЖЕНОЛЮ́Б
ЖЕНОЛЮ́БНИЙ
ЖЕНОЛЮ́БСТВО
ЖЕНОНЕНАВИ́СНИК
ЖЕНОНЕНАВИ́СНИЦТВО
ЖЕНОНЕНАВИ́СНИЦЬКИЙ
ЖЕНОПОДІ́БНИЙ
ЖЕНОПОДІ́БНІСТЬ
ЖЕН-ПРЕМ'Є́Р
ЖЕНТИ́ЦЯ
ЖЕ́НЧИК
ЖЕНЧИ́ХА
ЖЕНЬШЕ́НЕВИЙ
ЖЕНЬШЕ́НЬ
ЖЕНЯ́ЧКА
ЖЕО́ДА
ЖЕРДЕ́ЛЕВИЙ
ЖЕРДЕ́ЛЯ
ЖЕРДИ́НА
ЖЕРДИ́НКА

ЖЕРДИ́ННИЙ
ЖЕРДИ́ННИК
ЖЕРДИ́ННИЦЯ
ЖЕРДИНЯ́СТИЙ
ЖЕ́РДКА
ЖЕРДНЯ́К
ЖЕРДНЯКО́ВИЙ
ЖЕ́РДОЧКА
ЖЕРДЬ
ЖЕ́РДЯ
ЖЕРДЯНИ́Й
ЖЕ́РЕБ[1]
ЖЕ́РЕБ[2]
ЖЕРЕБЕ́ЦЬ
ЖЕРЕБИ́ТИСЯ
ЖЕРЕБКО́ВИЙ
ЖЕРЕБКУВА́ННЯ
ЖЕРЕ́БНА
ЖЕРЕ́БНІСТЬ
ЖЕРЕБО́К
ЖЕРЕ́БЧИК
ЖЕРЕБ'Я́
ЖЕРЕБ'Я́ТКО
ЖЕРЕБ'Я́ЧИЙ
ЖЕ́РЕП
ЖЕРЕПНЯ́К
ЖЕРЕТІ́Й
ЖЕРЕТІЯ́
ЖЕ́РЕХ
ЖЕРЛИ́ЦЯ
ЖЕРЛО́
ЖЕРСТИ́НА
ЖЕРСТЬ
ЖЕРСТЯНИ́Й
ЖЕРСТЯ́НИК
ЖЕРСТЯ́НИЦЬКИЙ
ЖЕРСТЯ́НКА
ЖЕ́РТВА
ЖЕРТВОДА́ВЕЦЬ
ЖЕРТВОПРИНЕ́СЕННЯ
ЖЕРТВОПРИНО́СИНИ
ЖЕРТВОПРИНО́ШЕННЯ
ЖЕ́РТВУВАННЯ
ЖЕ́РТВУВАТЕЛЬ
ЖЕ́РТВУВАТЕЛЬКА
ЖЕ́РТВУВАТИ
ЖЕ́РТВУВАТИСЯ
ЖЕ́РТИ
ЖЕРТО́ВНИЙ
ЖЕРТО́ВНИК
ЖЕРТО́ВНИЦЯ
ЖЕРТО́ВНІСТЬ
ЖЕРТО́ВНО
ЖЕРУ́Н
ЖЕРУ́НКА
ЖЕРУ́ХА
ЖЕРУ́ЩИЙ
ЖЕРЦЕ́М
ЖЕСТ
ЖЕСТИКУЛЮВА́ННЯ
ЖЕСТИКУЛЮВА́ТИ
ЖЕСТИКУЛЯЦІ́ЙНИЙ
ЖЕСТИКУЛЯ́ЦІЯ
ЖЕТО́Н
ЖЕТО́ННИЙ
ЖЕТО́НОВИЙ
ЖЕТО́НЧИК
ЖИВ
ЖИВА́ТИ
ЖИВЕ́НЬКИЙ
ЖИВЕ́НЬКО
ЖИВЕ́СЕНЬКИЙ
ЖИВЕ́СЕНЬКО
ЖИВЕ́ЦЬ
ЖИВИ́Й
ЖИВИ́Й-ЖИВІ́СІНЬКИЙ
ЖИВИ́ЛЬНИЙ
ЖИВИ́ЛЬНИК
ЖИВИ́ЛЬНІСТЬ
ЖИВИ́НА́
ЖИВИ́НКА
ЖИВИ́ТИ
ЖИВИ́ТИСЯ
ЖИВИ́ЦЯ
ЖИВИ́ЧНИЙ
ЖИВІ́СІНЬКИЙ
ЖИВІ́СІНЬКО
ЖИ́ВІСТЬ
ЖИВІ́Т
ЖИВІ́ШАТИ
ЖИВКИ́Й
ЖИ́ВЛЕНИЙ
ЖИ́ВЛЕННЯ
ЖИВЛО́
ЖИВЛЮ́ЧИЙ
ЖИВЛЮ́ЩИЙ
ЖИ́ВНІСТЬ
ЖИ́ВО
ЖИВОВИ́ДЯЧКИ
ЖИВОГЛО́Т
ЖИВОГЛО́ТСТВО
ЖИВОДА́ЙНИЙ
ЖИВОДА́ЙНІСТЬ
ЖИВОДА́ЙНО
ЖИВОДЕ́Р
ЖИВОДЕ́РСТВО
ЖИВОДЕ́РСЬКИЙ
ЖИВОЇ́Д
ЖИВОКІ́СТ
ЖИВО́КІСТЬ *див.* живокі́ст
ЖИВОЛУ́П
ЖИВОМО́ВНИЙ
ЖИВОМО́ВНІСТЬ
ЖИВОМО́ВНО
ЖИВОНАРО́ДЖЕНИЙ
ЖИВОНО́СНИЙ
ЖИВО́ПИС
ЖИВОПИСА́ННЯ
ЖИВОПИСА́ТИ
ЖИВОПИ́СЕЦЬ
ЖИВОПИ́СНИЙ
ЖИВОПИ́СНІСТЬ
ЖИВОПИ́СНО
ЖИВОПЛІ́Т
ЖИВОРИ́БНИЙ
ЖИВОРОДІ́ННЯ
ЖИВОРО́ДКА
ЖИВОРО́ДКОВІ
ЖИВОРО́ДНИЙ
ЖИВОРО́ДНІСТЬ
ЖИВОСИ́ЛОМ
ЖИВОСПІ́В
ЖИВОТВОРИ́ТИ
ЖИВОТВОРИ́ТИСЯ
ЖИВОТВО́РНИЙ
ЖИВОТВО́РНІСТЬ
ЖИВОТВО́РНО
ЖИВОТВО́РЧИЙ
ЖИВО́ТИК
ЖИВОТИ́НА
ЖИВОТИ́ННИЙ
ЖИВОТІ́ННЯ
ЖИВОТІ́ТИ
ЖИВОТРЕПЕ́ТНИЙ
ЖИВОТРЕПЕ́ТНІСТЬ
ЖИВОТРЕПЕ́ТНО
ЖИВОТТЯ́
ЖИВУ́ЧИЙ
ЖИВУ́ЧІСТЬ
ЖИВУ́ЩИЙ
ЖИВЦЕ́ВИЙ
ЖИВЦЕ́М
ЖИВЦЮВА́ННЯ
ЖИВЦЮВА́ТИ
ЖИ́ВЧИК
ЖИ́ГАЛКА
ЖИГА́ЛО
ЖИГА́ТИ
ЖИГНУ́ТИ
ЖИ́ГОЛО
ЖИГОНУ́ТИ
ЖИД *див.* жиди́
ЖИДИ́
ЖИДІ́ВКА *див.* жиди́
ЖИДІ́ВОЧКА
ЖИДІ́ВСЬКИЙ
ЖИДО́К
ЖИДО́ЧОК
ЖИ́ЖА
ЖИ́ЖКИ́
ЖИКЛЕ́Р
ЖИКЛЕ́РНИЙ
ЖИ́ЛА[1]
ЖИ́ЛА[2]
ЖИ́ЛАВИЙ
ЖИ́ЛАВІСТЬ
ЖИ́ЛАВО
ЖИЛЕ́Т
ЖИЛЕ́ТИК
ЖИЛЕ́ТКА
ЖИЛЕ́ТНИЙ
ЖИЛЕ́ТНИК
ЖИЛЕ́ТОЧКА
ЖИЛЕ́ЦЬ
ЖИЛИ́Й
ЖИЛИ́ЦЯ
ЖИ́ЛКА
ЖИЛКУВА́ННЯ
ЖИЛКУВА́ТИЙ
ЖИЛО́ВНИК
ЖИ́ЛОЧКА
ЖИ́ЛУВАТИЙ
ЖИ́ЛЬНИЙ
ЖИЛЯ́СТИЙ
ЖИМ
ЖИ́МОЛОСТЕВИЙ
ЖИ́МОЛОСТЬ
ЖИР[1]
ЖИР[2]
ЖИРАНДО́ЛЬ
ЖИРА́НТ
ЖИРАНТУВА́ТИ
ЖИРА́Т
ЖИРА́Ф

ЖИРА́ФА
ЖИРА́ФОВИЙ
ЖИРАФОПОДІ́БНИЙ
ЖИРА́Ф'ЯЧИЙ
ЖИРІ́ТИ
ЖИРНЕ́НЬКИЙ
ЖИРНЕ́НЬКО
ЖИРНЕ́СЕНЬКИЙ
ЖИ́РНИЙ
ЖИ́РНІСТЬ
ЖИ́РНО
ЖИРНОМОЛО́ЧНИЙ
ЖИРНОМОЛО́ЧНІСТЬ
ЖИРНОХВО́СТИЙ
ЖИРНУВА́ТИЙ
ЖИРНУВА́ТІСТЬ
ЖИРНУВА́ТО
ЖИРНЮ́ЧИЙ
ЖИ́РО
ЖИРОБА́НК
ЖИРО́БУС
ЖИРО́ВИЙ
ЖИРОВИ́Й
ЖИРОВИ́К
ЖИРОВИЧО́К
ЖИРОВІДКЛАДА́ННЯ
ЖИРОВІДКЛА́ДЕННЯ
ЖИРОЗАМІ́ННИК
ЖИРОЇ́Д
ЖИРО́К
ЖИРОКО́НТО
ЖИРОЛО́ВКА
ЖИРОНАКА́З
ЖИРО́НДА
ЖИРОНДИ́ЗМ
ЖИРОНДИ́СТ
ЖИРОНДИ́СТКА
ЖИРОНДИ́СТСЬКИЙ
ЖИРОНЕПРОНИКНИ́Й
ЖИРОНЕПРОНИ́КНІСТЬ
ЖИРОПІ́Т
ЖИРОПОДІ́БНИЙ
ЖИРОРАХУ́НОК
ЖИРОРОЗРАХУ́НОК
ЖИРОРОЗЧИ́ННИЙ
ЖИРОРОЗЧИ́ННИК
ЖИРОРОЗЧИ́ННІСТЬ
ЖИРОРОЗЩЕ́ПЛЕННЯ
ЖИРОРОЗЩЕ́ПЛЮВАЛЬНИЙ
ЖИРОСКО́П
ЖИРОУТВО́РЕННЯ
ЖИРОЦЕНТРА́ЛЬ
ЖИРОЧЕ́К
ЖИРО́ЧОК
ЖИРУВА́ЛЬНИЙ
ЖИРУВА́ННЯ
ЖИРУВА́ТИ
ЖИРУ́Н
ЖИРУ́ХА
ЖИТВО́
ЖИТЕ́ЙСЬКИ
ЖИТЕ́ЙСЬКИЙ
ЖИ́ТЕЛЬ
ЖИ́ТЕЛЬКА
ЖИТЕ́ЦЬ
ЖИ́ТЕЧКО
ЖИТЕ́ЧНИЙ
ЖИ́ТИ
ЖИТИ́НА
ЖИ́ТИСЯ
ЖИТІЄ́
ЖИТІ́ЙНИЙ
ЖИТЛО́
ЖИТЛОБУДІВЕ́ЛЬНИЙ
ЖИТЛОБУДІВЕ́ЛЬНИК
ЖИТЛОБУДІВНИ́Й
ЖИТЛОБУДІВНИ́К
ЖИТЛОБУДІВНИ́ЦТВО
ЖИТЛОВИ́Й
ЖИТЛОВІ́ДДІЛ
ЖИТЛО́ВО-КОМУНА́ЛЬНИЙ
ЖИТЛОКОО́П
ЖИТЛОКОО́ПІВСЬКИЙ
ЖИТЛОМАСИ́В
ЖИТЛОПЛО́ЩА
ЖИТЛОФО́НД
ЖИ́ТНИСЬКО
ЖИ́ТНИЦЯ
ЖИ́ТНИЩЕ
ЖИТНІ́ВКА
ЖИ́ТНІЙ
ЖИТНЯ́К[1]
ЖИТНЯ́К[2]
ЖИТНЯКО́ВИЙ
ЖИТНЯ́НКА
ЖИ́ТО
ЖИТО́МИРСЬКИЙ
ЖИТО́МИРЦІ
ЖИТОМИРЯ́НИ
ЖИТОМИРЯ́НИН *див.* житомиря́ни
ЖИТОМИРЯ́НКА *див.* житомиря́ни
ЖИТТЄ́ВИЙ
ЖИТТЄ́ВІСТЬ
ЖИТТЄ́ВО
ЖИТТЄДА́ЙНИЙ
ЖИТТЄДА́ЙНІСТЬ
ЖИТТЄДА́ЙНО
ЖИТТЄДІЯ́ЛЬНИЙ
ЖИТТЄДІЯ́ЛЬНІСТЬ
ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧЕНІСТЬ
ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧЕННЯ
ЖИТТЄЗАБЕЗПЕ́ЧУВАЛЬНИЙ
ЖИТТЄЗДА́ТНИЙ
ЖИТТЄЗДА́ТНІСТЬ
ЖИТТЄЛЮ́Б
ЖИТТЄЛЮ́БЕЦЬ
ЖИТТЄЛЮ́БНИЙ
ЖИТТЄЛЮ́БНІСТЬ
ЖИТТЄЛЮ́БСТВО
ЖИТТЄ́ПИС
ЖИТТЄПИСА́ННЯ
ЖИТТЄПИ́СНИЙ
ЖИТТЄПОДІ́БНИЙ
ЖИТТЄПОДІ́БНІСТЬ
ЖИТТЄПОДІ́БНО
ЖИТТЄРА́ДІСНИЙ
ЖИТТЄРА́ДІСНІСТЬ
ЖИТТЄРА́ДІСНО
ЖИТТЄРОЗУМІ́ННЯ
ЖИТТЄСПРОМО́ЖНИЙ
ЖИТТЄСПРОМО́ЖНІСТЬ
ЖИТТЄСТВЕ́РДЖЕННЯ
ЖИТТЄСТВЕ́РДЖУВАЛЬНИЙ
ЖИТТЄСТВЕ́РДЖУВАЛЬНО
ЖИТТЄСТВЕ́РДНИЙ
ЖИТТЄСТВЕ́РДНІСТЬ
ЖИТТЄСТВЕ́РДНО
ЖИТТЄСТІ́ЙКИЙ
ЖИТТЄСТІ́ЙКІСТЬ
ЖИТТЬОВИ́Й *див.* життє́вий
ЖИТТЯ́
ЖИТТЯ́-БУТТЯ́
ЖИТУ́ХА
ЖИТЦЕ́
ЖИ́ТЯНИЙ
ЖИ́ХКАТИ
ЖИ́ЧИТИ
ЖИ́ЧКА
ЖІНВІ́ДДІЛ
ЖІНДЕЛЕГА́ТКА
ЖІ́НКА
ЖІНКОЛЮ́Б
ЖІНКОЛЮ́БНИЙ
ЖІНКОЛЮ́БСТВО
ЖІНКОНЕНАВИ́СНИК
ЖІНКОНЕНАВИ́СНИЦТВО
ЖІНКОНЕНАВИ́СНИЦЬКИЙ
ЖІНКУВА́ТИЙ
ЖІ́НОНЬКА
ЖІНО́ТА
ЖІНО́ЦТВО
ЖІНО́ЦЬКИЙ
ЖІНО́ЧИЙ
ЖІНО́ЧІСТЬ
ЖІ́НОЧКА
ЖІНО́ЧНИЙ
ЖІНО́ЧНІСТЬ
ЖІНО́ЧНО
ЖІНРА́ДА
ЖІ́НЧИН
ЖКГ
ЖЛОБ
ЖЛО́БСТВО
ЖЛО́БСЬКИЙ
ЖЛОБУВА́ТИЙ
ЖЛУКТА́ТИ *див.* жлу́ктити
ЖЛУ́КТИТИ
ЖЛУ́КТО
ЖМА́КАНИЙ
ЖМА́КАННЯ
ЖМА́КАТИ
ЖМА́КАТИСЯ
ЖМА́КИ
ЖМАКУВА́ТИ *див.* жма́кати
ЖМЕ́НЬКА
ЖМЕ́НЯ
ЖМИ́КРУТ
ЖМИ́КРУТКА
ЖМИ́КРУТСТВО
ЖМИ́КРУТСЬКИЙ
ЖМИКРУТУВА́ТИ
ЖМУ́РИ
ЖМУРИ́ЛКА
ЖМУРИ́ТИ
ЖМУ́РИТИ
ЖМУ́РИТИСЯ
ЖМУРИ́ТИСЯ
ЖМУ́РКИ[1]
ЖМУ́РКИ[2]
ЖМУТ
ЖМУ́ТИК
ЖМУТО́К
ЖМУ́ТОЧОК
ЖМУ́ТТЯ

ЖНЕЦЬ
ЖНИВА́
ЖНИВА́Р
ЖНИВА́РКА
ЖНИВА́РСЬКИЙ
ЖНИ́ВНИЙ
ЖНИ́ВО
ЖНИВУВА́ННЯ
ЖНИВУВА́ТИ
ЖНИВ'Я́НИЙ
ЖНИ́ЦЯ
ЖНИ́ЧКА
ЖО́ВАНИЙ
ЖО́ВАНКА
ЖОВЕ́НЦЕ
ЖО́ВКЛИЙ
ЖО́ВКЛІСТЬ
ЖО́ВКНУТИ
ЖО́ВНА
ЖОВНА́
ЖОВНА́СТИЙ
ЖОВНІ́Р
ЖОВНІ́РІВ
ЖОВНІ́РСТВО
ЖОВНІ́РСЬКИЙ
ЖО́ВНО *див.* жо́вна
ЖОВТА́ВИЙ
ЖОВТА́ВІСТЬ
ЖОВТА́ВО
ЖОВТА́СТИЙ
ЖО́ВТЕНЬ
ЖОВТЕ́НЬКИЙ
ЖОВТЕНЯ́
ЖОВТЕНЯ́ТКО
ЖОВТЕ́СЕНЬКИЙ
ЖОВТЕ́ЦЬ
ЖОВТЕ́ЦЬ-ПШІ́НКА
ЖОВТИ́ЗНА́
ЖО́ВТИЙ
ЖОВТИ́ЛО
ЖОВТИНА́
ЖОВТИ́НКА
ЖОВТИ́ТИ
ЖОВТІ́ННЯ
ЖОВТІ́СІНЬКИЙ
ЖО́ВТІСТЬ
ЖОВТІ́ТИ
ЖОВТІ́ТИСЯ
ЖОВТІ́ШАТИ
ЖОВТКО́ВИЙ
ЖОВТКОУТВО́РЕННЯ
ЖОВТНЕ́ВИЙ
ЖО́ВТО
ЖОВТО...
ЖО́ВТО-БЛАКИ́ТНИЙ
ЖОВТОБЛАКИ́ТНИК
ЖОВТОБО́КИЙ
ЖОВТО́БРЮХ
ЖОВТО́БРЮ́ХА
ЖОВТОБРЮ́ХИЙ
ЖОВТО́БРЮ́ШКА
ЖОВТОВУ́ХИЙ
ЖОВТОГАРЯ́ЧИЙ
ЖОВТОГОЛО́ВИЙ
ЖОВТОГРУ́ДИЙ
ЖОВТОДЗЬО́Б
ЖОВТОДЗЬО́БИЙ
ЖОВТО́ЗЕМ
ЖОВТО́ЗІЛЛЯ
ЖОВТО́К
ЖОВТОЛИ́СТИЙ
ЖОВТОЛИ́ЦИЙ
ЖОВТОНО́СИЙ
ЖОВТОО́КИЙ
ЖОВТОПУ́З
ЖОВТОПУ́ЗИК
ЖОВТОРО́ТИЙ
ЖОВТОФІО́ЛЬ
ЖОВТО́ЦВІ́Т
ЖОВТОЧЕРЕ́ВИЙ
ЖОВТО́ЧОК
ЖОВТОШКІ́РИЙ
ЖОВТОЩО́КИЙ
ЖОВТУВА́ТИЙ
ЖОВТУВА́ТІСТЬ
ЖОВТУВА́ТО
ЖОВТУ́ШНИК
ЖОВТЦЕ́ВІ
ЖОВТЯ́ВИЙ *див.* жовта́вий
ЖОВТЯ́ВІСТЬ
ЖОВТЯ́ВО
ЖОВТЯ́К
ЖОВТЯНИ́ЦЯ[1]
ЖОВТЯНИ́ЦЯ[2]
ЖОВТЯНИ́ЧНИЙ
ЖОВТЯ́НКА[1]
ЖОВТЯ́НКА[2]
ЖОВТЯ́НКА[3]
ЖОВЧ
ЖО́ВЧНИЙ
ЖО́ВЧНІСТЬ
ЖО́ВЧНО
ЖОВЧНОКАМ'ЯНИ́Й
ЖОВЧОВИ́ВЕДЕННЯ
ЖОВЧОВИВІДНИ́Й
ЖОВЧОВИ́ДІЛЕННЯ
ЖОВЧОВИДІЛЬНИ́Й
ЖОВЧОГІ́ННИЙ
ЖОВЧОГІ́ННІСТЬ
ЖОВЧОУТВО́РЕННЯ
ЖО́ДЕН *див.* жо́дний
ЖО́ДНИЙ
ЖОДНІ́СІНЬКИЙ
ЖОК
ЖОКЕ́Й
ЖОКЕ́ЙНИЙ
ЖОКЕ́ЙСЬКИЙ
ЖОЛДА́К
ЖОЛДА́ЦЬКИЙ
ЖО́ЛОБ
ЖОЛОБЕ́ЦЬ
ЖОЛО́БИТИ
ЖОЛО́БИТИСЯ
ЖОЛОБКО́ВИЙ
ЖОЛОБКУВА́ТИЙ
ЖОЛО́БЛЕННЯ
ЖОЛО́БНИК
ЖОЛОБО́К
ЖОЛО́БЧА́СТИЙ
ЖОЛОМІ́ЙКА
ЖОЛУ́ДДЯ
ЖОЛУДЕ́ВИЙ
ЖОЛУДИ́СТИЙ
ЖО́ЛУДЬ
ЖОМ
ЖО́МОВИЙ
ЖОНА́
ЖОНА́ТИЙ
ЖОНГЛЕ́Р
ЖОНГЛЕ́РКА
ЖОНГЛЕ́РСТВО
ЖОНГЛЕ́РСЬКИЙ
ЖОНГЛЮВА́ННЯ
ЖОНГЛЮВА́ТИ
ЖОНКІ́ЛЬ
ЖОРЖИ́НА
ЖОРЖИ́НОВИЙ
ЖО́РНА
ЖО́РНО *див.* жо́рна
ЖОРНОВИ́Й
ЖОРСТВА́
ЖОРСТКИ́Й
ЖО́РСТКІСТЬ
ЖО́РСТКО
ЖОРСТКОКРИ́ЛИЙ
ЖОРСТКУВА́ТИЙ
ЖОРСТКУВА́ТО
ЖОРСТО́КИЙ
ЖОРСТО́КІСТЬ
ЖОРСТО́КО
ЖОРСТОКОСЕ́РДИЙ
ЖОРСТОКОСЕ́РДІСТЬ
ЖО́СТЕРОВІ
ЖО́СТІР
ЖРЕКИ́НЯ
ЖРЕ́ЦТВО
ЖРЕЦЬ
ЖРЕ́ЦЬКИЙ
ЖРИ́ЦЯ
ЖУВА́ЛЬНИЙ
ЖУВА́ННЯ
ЖУВА́ТИ
ЖУВА́ТИСЯ
ЖУ́ЖЕЛИТИСЯ
ЖУ́ЖЕЛИЦЕВІ
ЖУ́ЖЕЛИЦЯ[1]
ЖУ́ЖЕЛИЦЯ[2]
ЖУ́ЖІЛЬ
ЖУ́ЖМИТИ
ЖУ́ЖМИТИСЯ
ЖУ́ЖМОМ
ЖУЗ
ЖУЇ́Р
ЖУЇ́РСТВО
ЖУЇ́РУВАТИ
ЖУ́ЙКА
ЖУ́ЙНИЙ
ЖУК
ЖУК-КОРОЇ́Д
ЖУКОЛО́ВКА
ЖУКУВА́ТИЙ
ЖУЛА́Н
ЖУЛЬЄ́Н
ЖУ́МРАТИ
ЖУ́ПА
ЖУПА́Н
ЖУ́ПАН
ЖУПАНА́Т
ЖУПАНЕ́ЦЬ
ЖУПАНИ́НА
ЖУПА́НІЯ
ЖУПАНО́К
ЖУПА́НЧИК
ЖУ́ПЕЛ

ЖУР
ЖУРÁ
ЖУРÁВ
ЖУРАВÉЛЬ
ЖУРАВÉЦЬ
ЖУРÁВКА
ЖУРАВЛÉВИЙ
ЖУРАВЛЕНЯ́
ЖУРАВЛЕПОДÍБНІ
ЖУРÁВЛИК
ЖУРÁВЛИКОВИЙ
ЖУРАВЛИ́НА[1]
ЖУРАВЛИ́НА[2]
ЖУРАВЛИ́НИЙ
ЖУРАВЛИ́ННИЙ
ЖУРАВЛИ́ННИК
ЖУРАВЛИ́НОВИЙ
ЖУРАВЛИ́ЦЯ
ЖУРÁВОНЬКА
ЖУРÁВОЧКА
ЖУРБÁ
ЖУ́РБОНЬКА
ЖУРБÓТА
ЖУРИ́ТИ
ЖУРИ́ТИСЯ
ЖУРÍ
ЖУРÍННЯ
ЖУ́РКІТ
ЖУРКОТÁННЯ
ЖУРКОТÁТИ
ЖУРКОТÍННЯ
ЖУРКОТÍТИ *див.* журкотáти
ЖУРЛИ́ВИЙ
ЖУРЛИ́ВІСТЬ
ЖУРЛИ́ВО
ЖУРНÁЛ
ЖУРНАЛÍЗМ
ЖУРНАЛÍСТ
ЖУРНАЛÍСТИКА
ЖУРНАЛÍСТКА
ЖУРНАЛÍСТСЬКИЙ
ЖУРНÁЛЬНИЙ
ЖУРНÁЛЬЧИК
ЖУРНАЛЮ́ГА
ЖУРНИ́Й
ЖУ́РНО
ЖУРФÍКС
ЖУРЧÁННЯ
ЖУРЧÁТИ
ЖУ́ХНУТИ
ЖУЧÓК

Наукове видання

СЛОВНИКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

Том четвертий

Д — Ж

УКЛАДАЧІ

БІЛОНОЖЕНКО Віра Максимівна
ВИННИК Василь Олексійович
МЕНЬКО Лоліта Миколаївна
ПОГРІБНА Оксана Олександрівна
СТИШОВ Олександр Анатолійович
ТОМІЛЕНКО Людмила Миколаївна
ЧУМАК Володимир Васильович
ШЕВЧЕНКО Ігор Вікторович
ШЕВЧЕНКО Лариса Леонідівна
ЯРУН Галина Михайлівна

Оформлення художника *І. Р. Сільман*
Художній редактор *Р. І. Калиш*
Коректура *Л. М. Кудрявкіної*
Комп'ютерна верстка *І. М. Кондрачук, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової*

Підп. до друку 22.11.2013. Формат 84×108/16. Папір офс. № 1.
Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк.105,84.
Ум. фарбо-відб. 105,84. Обл.-вид. арк. 162,31. Наклад 1000 прим. Зам. № 13-510

Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 4652 від 07.11.2013 р.
03039, м. Київ 39, Голосіївський проспект, 3

ПАТ "Білоцерківська книжкова фабрика"
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4063 від 11.05.2011 р.
09117, Біла Церква 117, вул. Леся Курбаса, 4